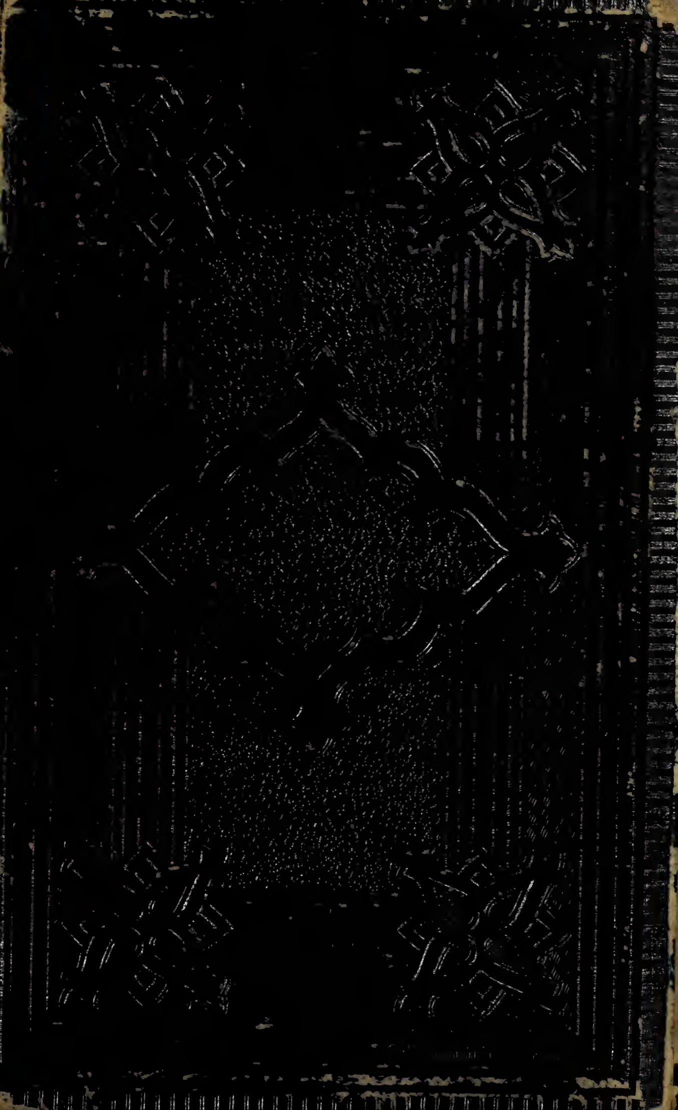

WELSH NATIONAL LIBRARY OF AMERICA

at

Brigham Young University

Provo, Utah

From W. J. Bebb family

Call No. Welsh 220.447 B47 1882

Acc. No. 1451

William John Bell

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 10 1921
[illegible]
[illegible]

220 449
B47
1882

Y

BIBL CYSSEGR-LAN,

SEF

YR HEN DESTAMENT

A'R

NEWYDD.

1451

Yr holl Ysgrythyr sydd wedi ei rhoddi gan Ysprydoliaeth Duw, ac sydd fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:
Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda. 2 Tim. iii. 16, 17.

220
B479
1882

BIBL GYMDEITHAS AMERICANAIDD,
CAEREFROG NEWYDD:
SEFYDLWYD YN Y FLWYDDYN MDCCCXVI.

1882.

Welsh Nonpareil Ref., 12mo.

ENWAU A THREFN

LLYFRAU YR HEN DESTAMENT A'R NEWYDD,

A RHIFEDI PENNODAU POB LLYFR.

Llyfrau yr Hen Destament.

	Pen.
GENESIS	50
Exodus	40
Lefiticus	27
Numeri	36
Deuteronomium	34
Josua	24
Barnwyr	21
Ruth	4
1 Samuel	31
2 Samuel	24
1 Brenhinoedd	22
2 Brenhinoedd	25
1 Chronicl	29
2 Chronicl	36
Ezra	10
Nehemïah	13
Esther	10
Job	42
Psalmau	150
Dïarhebion	31

	Pen.
Pregethwr	12
Caniad Solomon	8
Esaiah	66
Jeremïah	52
Galarnad Jeremïah	5
Ezeciel	48
Daniel	12
Hosea	14
Jöel	3
Amos	9
Obadïah	1
Jonah	4
Michah	7
Nahum	3
Habacuc	3
Sephanïah	3
Haggai	2
Zecharïah	14
Malachi	4

Llyfrau y Testament Newydd.

	Pen.
SANT MATTHEW	28
Sant Marc	16
Sant Luc	24
Sant Ioan	21
Actau yr Apostolion	28
Epistolau Sant Paul	
At y Rhufeiniaid	16
1 at y Corinthiaid	16
2 at y Corinthiaid	13
At y Galatiaid	6
At yr Ephesiaid	6
At y Philippiaid	4
At y Colossiaid	4
1 at y Thessaloniaid	5
2 at y Thessaloniaid	3

	Pen.
Epistolau Sant Paul	
1 at Timothëus	6
2 at Timothëus	4
At Titus	3
At Philemon	1
At yr Hebreaid	13
Epistol Iago	5
Epistol 1 Petr	5
2 Epistol Petr	3
Epistol 1 Ioan	5
2 Epistol Ioan	1
3 Epistol Ioan	1
Epistol Judas	1
Datguddiad Ioan	22

5th Edition.

LLYFR CYNTAF MOSES,

YR HWN A ELWIR

GENESIS.

Cyn CRIST 4004.

PENNOD I.

1 Crëadwriaeth nef a daear, 3 a'r goleuni, 6 a'r ffurfafen. 9 Neillduo y ddaear oddi wrth y dyfroedd, 11 a'i gwneuthur yn ffrwythlawn. 14 Yr haul, y lleuad, a'r sêr; 20 y pysgod a'r adar, 24 yr anifeiliaid, 26 dyn ar lun Duw. 29 Ordeinio lluniaeth ac ymborth.

[a] YN [b] y dechreuad y crëodd Duw
y nefoedd a'r ddaear.
2 A'r ddaear oedd afluniaidd a
gwag, a thywyllwch *oedd* ar wyneb
y dyfnder, ac Yspryd Duw yn ym-
symmud ar wyneb y dyfroedd.
3 A Duw a ddywedodd, [c] Bydded
goleuni, a goleuni a fu.
4 A Duw a welodd y goleuni mai
da *oedd:* a Duw a wahanodd rhwng
y goleuni † a'r tywyllwch.
5 A Duw a alwodd y goleuni yn
Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe
yn Nos: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu,
y dydd cyntaf.
6 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
[d] Bydded ffurfafen y'nghanol y dyfr-
oedd, a bydded hi yn gwahanu
rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.
7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac
a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi
tan y ffurfafen, a'r dyfroedd [e] oddi
ar y ffurfafen: ac felly y bu.
8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn
Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r bore a
fu, yr ail dydd.
9 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
[f] Casgler y dyfroedd oddi tan y nef-
oedd i'r un lle, ac ymddangosed y
sychdir: ac felly y bu.
10 A'r sychdir a alwodd Duw yn
Ddaear, a chasgliad y dyfroedd a
alwodd efe yn Foroedd: a Duw a
welodd mai da *oedd.*
11 A Duw a ddywedodd, Egin-
y ddaear egin, *sef* llysiau yn hadu
had, a phrennau ffrwythlawn yn
dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth,
y rhai *y mae* eu had ynddynt ar y
ddaear: ac felly y bu.
12 A'r ddaear a ddug egin, *sef*
llysiau yn hadu had wrth eu rhyw-
ogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth,
y rhai *y mae* eu had ynddynt wrth
eu rhywogaeth: a Duw a welodd
mai da *oedd.*
13 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y
trydydd dydd.
14 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
Bydded [g] goleuadau yn ffurfafen y
nefoedd, i wahanu rhwng y dydd
† a'r nos; a byddant yn arwyddion,
ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau, a
blynyddoedd.
15 A byddant yn oleuadau yn ffurf-

[a] Ioan 1. 1.
[b] Ps. 33. 6. a 89. 11, 12. a 102. 25. a 136. 5. a 146. 6. Es 44. 24. Jer 10. 12. a 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3.
[c] 2 Cor. 4. 6.
† Heb. *a rhwng y.*
[d] Ps. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15.
[e] Ps. 148. 4.
[f] Job 26. 10. a 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.
[g] Deut. 4. 19. Ps. 136. 7.
† Heb. *a rhwng y.*

afen y nefoedd, i oleuo ar y ddaear:
ac felly y bu.
16 A Duw a wnaeth ddau oleuad
mawrion; y goleuad mwyaf † i lyw-
odraethu y dydd, a'r goleuad lleiaf
i lywodraethu y nos: [h] a'r sêr *hefyd
a wnaeth efe.*
17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y
rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y
ddaear;
18 Ac [i] i lywodraethu y dydd a'r
nos, ac i wahanu rhwng y goleuni
a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai
da *oedd.*
19 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y
pedwerydd dydd.
20 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
Heigied y dyfroedd ymlusgiaid byw,
ac eheded ehediaid uwch y ddaear,
yn wyneb ffurfafen y nefoedd.
21 A [l] Duw a grëodd y môrfeirch
mawrion, a phob ymlusgiad byw,
y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu
rhywogaeth, a phob ehediad asgell-
og yn ei rywogaeth: a gwelodd Duw
mai da *oedd.*
22 A Duw a'u bendigodd hwynt,
gan ddywedyd, [m] Ffrwythwch, ac
amlhêwch, a llenwch y dyfroedd yn
y moroedd, a lliosoged yr ehediaid
ar y ddaear.
23 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y
pummed dydd.
24 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Dy-
ged y ddaear *bob* peth byw wrth ei
rywogaeth, yr anifail, a'r ymlusgiad,
a bwystfil y ddaear wrth ei rywog-
aeth: ac felly y bu.
25 A Duw a wnaeth fwystfil y
ddaear wrth ei rywogaeth, a'r anif-
ail wrth ei rywogaeth, a phob ym-
lusgiad y ddaear wrth ei rywogaeth:
a gwelodd Duw mai da *oedd.*
26 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
[n] Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth
ein llun ein hunain: ac [o] arglwydd-
iaethant ar bysg y môr, ac ar ehed-
iaid y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar
yr holl ddaear, ac ar bob ymlusgiad
a ymlusgo ar y ddaear.
27 Felly Duw a grëodd y dyn ar
ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y
crëodd efe ef: [p] yn wrryw ac yn
fanyw y crëodd efe hwynt.
28 Duw hefyd a'u bendigodd hwynt,
a Duw a ddywedodd wrthynt,
[q] Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llen-
wch y ddaear, a darostyngwch hi,
ac arglwyddiaethwch ar bysg y môr,
ac ar ehediaid y nefoedd, ac ar bob
peth byw a † ymsymmudo ar y
ddaear.

Cyn CRIST 4004.

† Heb. *yn rheol i'r.*
[h] Job 38. 7.
[i] Jer. 31. 35.
[l] Ps. 104. 26.
[m] pen. 8. 17. a 9. 1.
[n] pen. 5. 1. a 9. 6. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10.
[o] Ps. 8. 6.
[p] Mal. 2. 15. Matt. 19. 4. Marc 10. 6.
[q] pen. 9. 1.
† Heb. *ymlusgo.*

Cyn CRIST 4004.

29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele
mi a roddais i chwi bob llysieuyn
yn hadu had, yr hwn *sydd* ar wyneb
yr holl ddaear, a phob pren yr hwn
y mae ynddo ffrwyth pren yn hadu
had, [r] i fod yn fwyd i chwi.

[r] pen. 9. 3. Ps. 104. 14, 15.

30 Hefyd i bob bwystfil y ddaear,
ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob
peth a ymsymmudo ar y ddaear yr
hwn *y mae* † einioes ynddo, *y bydd*
pob llysieuyn gwyrdd yn fwyd: ac
felly y bu.

† Heb. *enaid byw.*

31 A gwelodd Duw yr hyn oll a
wnaethai, ac wele da iawn *ydoedd:*
felly yr hwyr a fu, a'r bore a fu, y
chweched dydd.

PENNOD II.

1 *Y dydd Sabboth.* 4 *Dull y crëadwriaeth.* 8 *Plannu gardd Eden.* 10 *a'i hafon.* 17 *Gwahardd pren gwybodaeth yn unig.* 19 *Enwi y creaduriaid.* 21 *Gwneuthur gwraig, ac ordeinio priodas.*

FELLY y gorphenwyd y nefoedd
a'r ddaear, [a] a'u holl lu hwynt.
2 [b] Ac ar y seithfed dydd y gor-
phenodd Duw ei waith, yr hwn a
wnaethai efe, ac a orphwysodd ar y
seithfed dydd, oddi wrth ei holl
waith, yr hwn a wnaethai efe.

[a] Ps. 33. 6.
[b] Exod. 20. 11. a 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.

3 A Duw a fendigodd y seithfed
dydd, ac a'i sancteiddiodd ef: obleg-
id ynddo y gorphwysasai oddi wrth
ei holl waith, yr hwn a grëasai Duw
i'w wneuthur.
4 ¶ Dyma genhedlaethau y nef-
oedd a'r ddaear, pan grëwyd hwynt,
yn y dydd y gwnaeth yr ARGLWYDD
DDUW ddaear a nefoedd:
5 A phob planhigyn y maes cyn ei
fod yn y ddaear, a phob llysieuyn
y maes cyn tarddu allan: oblegid
ni pharasai yr ARGLWYDD DDUW
wlawio ar y ddaear, ac nid *ydoedd*
dyn i lafurio y ddaear.
6 Onid tarth a esgynodd o'r
ddaear, ac a ddyfrhâodd holl wyneb
y ddaear.
7 A'r ARGLWYDD DDUW a || lun-
iasai y dyn † [c] o bridd y ddaear, ac a
anadlasai yn ei ffroenau ef anadl
einioes: [d] a'r dyn a aeth yn enaid
byw.

|| *ffurfiasai.*
† Heb. *llwch y ddaear.*
[c] 1 Cor. 15. 47.
[d] 1 Cor. 15. 45.

8 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD DDUW a
blannodd ardd yn [e] Eden o du y
dwyrain, ac a osododd yno y dyn a
luniasai efe.

[e] pen. 4. 16. 2 Bren. 19. 12. Ezec. 27. 23.

9 A gwnaeth yr ARGLWYDD DDUW
i bob pren dymunol i'r golwg, a dai-
onus yn fwyd, ac i bren y bywyd
y'nghanol yr ardd, ac i bren gwyb-
odaeth da a drwg, dyfu allan o'r
ddaear.
10 Ac afon a aeth allan o Eden, i
ddyfrhâu yr ardd, ac oddi yno hi
a rannwyd, ac a aeth yn || bedwar
pen.

|| *bedair cainge.*

11 Enw y gyntaf *yw* Pison: hon
sydd yn amgylchu holl wlad Hafi-
lah, lle *y mae* yr aur.
12 Ac aur y wlad honno sydd dda:
yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onix.
13 Ac enw yr ail afon *yw* Gihon:
honno sydd yn amgylchu holl wlad
† Ethiopia.
14 Ac enw y drydedd afon *yw*
Hiddecel: honno sydd yn myned || o
du y dwyrain i Assyria: a'r bedwar-
edd afon *yw* Euphrates.

† Heb. *Cush.*
|| *Tu a'r dwyrain.*

15 A'r ARGLWYDD DDUW a gym-
merodd || y dyn, ac a'i gosododd ef
y'ngardd Eden, i'w llafurio ac i'w
chadw hi.

|| *Adda.*

16 A'r ARGLWYDD DDUW a orchy-
mynodd i'r dyn, gan ddywedyd, O
bob pren o'r ardd gan fwytta y
gelli fwytta:
17 Ond o bren gwybodaeth da a
drwg, na fwytta o hono; oblegid yn
y dydd y bwyttâi di o hono, gan
farw y byddi farw.
18 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD DDUW
a ddywedodd, Nid da bod y dyn
ei hunan; gwnaf iddo || ymgeledd
† cymmwys iddo.

|| *Gymmorth.*
† Heb. *megis ger ei fron ef.*

19 A'r ARGLWYDD DDUW a || luniodd
o'r ddaear holl fwystfilod y maes, a
holl ehediaid y nefoedd, ac [g] a'u
dygodd at Adda, i weled pa enw a
roddai efe iddynt hwy: a pha fodd
bynnag yr enwodd y dyn bob peth
byw, hynny *fu* ei enw ef.

|| *ffurfiodd.*
[g] Edrych pen. 6. 20.

20 Ac Adda a || enwodd enwau ar
yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y
nefoedd, ac ar holl fwystfilod y
maes: ond ni chafodd efe i Adda
|| ymgeledd cymmwys iddo.

|| *roes.*
|| *Gymmorth.*

21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth
i drwmgwsg syrthio ar Adda, ac efe
a gysgodd: ac efe a gymmerodd un
o'i asennau ef, ac a gauodd || gig yn
ei lle hi.

|| *ei lle hi â chig.*

22 A'r ARGLWYDD DDUW a † wnaeth
yr asen a gymmerasai efe o'r dyn,
yn wraig, ac a'i dug at y dyn.

† Heb. *adeiladodd.*

23 Ac Adda a ddywedodd, Hon
weithian *sydd* asgwrn o'm hesgyrn
i, a chnawd o'm cnawd i: hon a
elwir gwraig, oblegid o wr y [h] cym-
merwyd hi.

[h] 1 Cor. 11. 8.

24 [i] O herwydd hyn yr ymedy gwr
â'i dad, ac â'i fam, ac y glŷn wrth
ei wraig: a hwy a fyddant yn un
cnawd.

[i] Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.

25 Ac yr oeddynt ill dau yn noeth-
ion, Adda a'i wraig, ac nid oedd
arnynt gywilydd.

PENNOD III.

1 *Y sarph yn hudo Efa.* 6 *Cywilyddus gwymp dyn.* 9 *Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy.* 14 *Melldigo y sarph.* 15 *Addaw yr had.* 16 *Cospedigaeth dyn.* 21 *Ei wisgad cyntaf:* 22 *a'i fwrw allan o Baradwys.*

A'R sarph oedd [a] gyfrwysach nâ
holl fwystfilod y maes, y rhai
a wnaethai yr ARGLWYDD DDUW;
a hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai
|| diau ddywedyd o DDUW, Ni chewch
chwi fwytta o bob pren o'r ardd?

[a] Matt. 10. 16. 2 Cor. 11. 3.
|| Neu, *am.*

2 A'r wraig a ddywedodd wrth y
sarph, O ffrwyth prennau yr ardd y
cawn ni fwytta:
3 Ond am ffrwyth y pren *sydd*
y'nghanol yr ardd, Duw a ddywed-
odd, Na fwyttêwch o hono, ac na
chyffyrddwch âg ef, rhag eich marw.
4 [b] A'r sarph a ddywedodd wrth y
wraig, Ni byddwch feirw ddim.

[b] 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 2. 14.

5 Canys gwybod y mae Duw, mai
yn y dydd y bwyttâoch o hono ef,
yr agorir eich llygaid, ac y byddwch
megis duwiau, yn gwybod da a drwg.
6 A phan welodd y wraig mai da
oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai
|| teg mewn golwg ydoedd, a'i fod
yn bren dymunol i beri deall, hi
a gymmerth o'i ffrwyth ef, [c] ac a

|| Neu, *dymunol.*
[c] 1 Tim. 2. 14.

Cyn CRIST 4004.

fwyttäodd, ac a roddes i'w gwr hefyd
gyd â hi, ac efe a fwyttäodd.
7 A'u llygaid hwy ill dau a agorwyd,
a hwy a wybuant eu bod yn noeth-
ion, ac a wniasant ddail y ffigysbren,
‖ *wregysau.* ac a wnaethant iddynt ‖ arffedog-
au.
8 A hwy a glywsant lais yr ARGLWYDD DDUW yn rhodio yn yr ardd,
gyd âg awel y dydd; ac ymgudd-
iodd Adda a'i wraig o olwg yr
ARGLWYDD DDUW, ym mysg pren-
nau yr ardd.
9 A'r ARGLWYDD DDUW a alwodd
ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, Pa
le *yr wyt* ti?
10 Yntau a ddywedodd, Dy lais a
glywais yn yr ardd; a mi a ofnais,
oblegid noeth *oeddwn*, ac a ymgudd-
iais.
11 A dywedodd *Duw*, Pwy a fyneg-
odd i ti dy fod yn noeth? ai o'r
pren y gorchymynaswn i ti na fwyt-
täit o hono, y bwyttëaist?
12 Ac Adda a ddywedodd, Y wraig
a roddaist gyd â mi, hi a roddodd i
mi o'r pren, a mi a fwyttëais.
13 A'r ARGLWYDD DDUW a ddy-
wedodd wrth y wraig, Paham y
gwnaethost ti hyn? A'r wraig a
ddywedodd, Y sarph a'm twyllodd,
a bwytta a wneuthum.
14 A'r ARGLWYDD DDUW a ddy-
wedodd wrth y sarph, Am wneuth-
ur o honot hyn, melldigediccach
wyt ti nâ'r holl anifeiliaid, ac nâ
holl fwystfilod y maes: ar dy dorr
d Es. 65. 25. Mic. 7 17. y cerddi, [d] a phridd a fwyttâi holl
ddyddiau dy einioes.
15 Gelyniaeth hefyd a osodaf
e Matt. 3. 7. a 13. 38. a 23. 33. Ioan 8. 44. Act. 13 10. 1 Ioan 3. 8. rhyngot ti a'r wraig, a rhwng [e] dy
had di [f] a'i had hithau: [g] efe a
ysiga dy ben di, a thithau a ysigi ei
sawdl ef.
16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan
f Ps. 132. 11. Es. 7. 14. Mic. 5. 3. amlhâu yr amlhâf dy boenau di a'th
feichiogi: mewn poen y dygi blant,
g Rhuf. 16 20. Heb 2. 14. 1 Ioan 5. 5. Dat. 12. 7, 17. [h] a'th ddymuniad *fydd* at dy wr,
[i] ac efe a lywodraetha arnat ti.
17 Hefyd wrth Adda y dywedodd,
Am wrando o honot ar lais dy wraig,
h pen. 4. 7. a bwytta o'r pren am yr hwn y
i 1 Cor. 14. 34. 1 Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5. gorchymynaswn i ti, gan ddywedyd,
Na fwytta o hono; [k] melldigedig
fydd y ddaear o'th achos di: trwy
lafur y bwyttâi o honi holl ddyddiau
k Es. 24. 5, 6. Rhuf. 8. 20. dy einioes.
18 Drain hefyd ac ysgall a ddwg hi
l Ps. 104. 14. i ti; a [l] llysiau y maes a fwyttâi di.
19 Trwy chwŷs dy wyneb y bwyttâi
fara, hyd pan ddychwelech i'r
ddaear; oblegid o honi y'th gym-
m Preg. 12. 7. merwyd: canys pridd *wyt* ti, [m] ac
i'r pridd y dychweli.
20 A'r dyn a alwodd enw ei wraig
† Heb. *Chafa.* † Efa; oblegid hi oedd fam pob *dyn*
byw.
21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth
i Adda ac i'w wraig beisiau crwyn,
ac a'u gwisgodd am danynt hwy.
22 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD DDUW a
ddywedodd, Wele y dyn sydd megis
un o honom ni, i wybod da a drwg.
Ac weithian rhag iddo estyn ei law,
a chymmeryd hefyd o bren y bywyd,
a bwytta, a byw yn dragywyddol:
23 Am hynny yr ARGLWYDD DDUW
a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden,
i lafurio y ddaear, yr hon y cym-
merasid ef o honi.
24 Felly efe a yrrodd allan y dyn,
ac a osododd, o'r tu dwyrain i ardd
Eden, y cerubiaid, a chleddyf tan-
llyd ysgwydedig, i gadw ffordd pren
y bywyd.

Cyn CRIST 4004.

PENNOD IV.

1 *Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel.* 8 *Lladd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 17 *Enoch y ddinas gyntaf.* 19 *Lamech a'i ddwy wraig.* 25 *Genedigaeth Seth,* 26 *ac Enos.*

AC Adda a adnabu Efa ei wraig: 4003.
a hi a feichiogodd, ac a esgor-
odd ar Cain; ac a ddywedodd, Cef-
ais wr gan yr ARGLWYDD.
2 A hi a esgorodd eilwaith ar ei
frawd ef † Abel; ac Abel oedd † Heb. *Hebel.*
† fugail defaid, ond Cain oedd yn † Heb. *borthwr.*
llafurio y ddaear.
3 A bu wedi talm o ddyddiau, i
Cain ddwyn o ffrwyth y ddaear
offrwm i'r ARGLWYDD.
4 Ac Abel yntau a ddug o flaen-
ffrwyth ei ‖ ddefaid, ac o'u brasder ‖ *ddiadell.*
hwynt. A'r ARGLWYDD a [a] edrych- a Heb. 11. 4.
odd ar Abel, ac ar ei offrwm:
5 Ond nid edrychodd efe ar Cain,
nac ar ei offrwm ef. A digllonodd
Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei
wynebpryd ef.
6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Cain, Paham y llidiaist? a phaham
y syrthiodd dy wynebpryd?
7 Os da y gwnai, oni chai oruch-
afiaeth? ac oni wnai yn dda, pech-
od a orwedd wrth y drws: attat ti
hefyd *y mae* ei ddymuniad ef, a thi
a lywodraethi arno ef.
8 A Chain a ddywedodd wrth Abel Cylch 3875.
ei frawd: ac fel yr oeddynt hwy yn
y maes, Cain a gododd yn erbyn
Abel ei frawd, ac [b] a'i lladdodd ef. b Matt. 23. 35. 1 Ioan 3. 12. Jud. 11.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Cain, Mae Abel dy frawd di?
Yntau a ddywedodd, Nis gwn; ai
ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi?
10 A dywedodd *Duw*, Beth a
wnaethost? llef gwaed dy frawd
sydd [c] yn gwaeddi arnaf fi o'r c Heb. 12. 24. Dat. 6. 10.
ddaear.
11 Ac yr awr hon melldigedig wyt
ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei
safn i dderbyn gwaed dy frawd o'th
law di.
12 Pan lafuriech y ddaear, ni
chwanega hi roddi ei ffrwyth i ti;
gwibiad a chrwydriad fyddi ar y
ddaear.
13 Yna y dywedodd Cain wrth yr
ARGLWYDD, Mwy *yw* fy ‖ anwiredd ‖ *nghospedigaeth nag y gallwyf ei oddef.*
nag y gellir ei faddeu.
14 Wele gyrraist fi heddyw oddi ar
wyneb y ddaear, ac o'th ŵydd di
y'm cuddir: gwibiad hefyd a
chrwydriad fyddaf ar y ddaear; *a*
phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.
15 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho, Am hynny y dielir yn saith
ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo
Cain. A'r ARGLWYDD a osododd
nôd ar Cain, rhag i neb a'i caffai ei
ladd ef.
16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd
yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhir
Nod, o'r tu dwyrain i Eden.
17 Cain hefyd a adnabu ei wraig;

Cyn CRIST Cylch 3875. a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar
† Enoch: yna yr ydoedd efe yn ad-
eiladu dinas ac efe a alwodd enw y
† Heb. *Chanoch.* ddinas yn ol enw ei fab Enoch.
18 Ac i Enoch y ganwyd Irad: ac
Irad a genhedlodd Mehuiael, a Me-
huiael a genhedlodd Methusael, a
† Heb. *Lemech.* Methusael a genhedlodd † Lamech.
19 ¶ A Lamech a gymmerodd
iddo ddwy o wragedd: enw y gyntaf
oedd Adah, ac enw yr ail Silah.
20 Ac Adah a esgorodd ar Jabal;
hwn ydoedd dad *pob* preswylydd
pabell, a *pherchen* anifail.
21 Ac enw ei frawd ef oedd Ju-
bal; ac efe oedd dad pob teimlydd
telyn ac organ.
22 Silah hithau a esgorodd ar Tu-
† Heb. *hogwr.* bal-Cain, † gweithydd pob cywrein-
waith pres a haiarn: a chwaer Tu-
bal-Cain *ydoedd* Naamah.
23 A Lamech a ddywedodd wrth
ei wragedd, Adah a Silah, Clywch
fy llais, gwragedd Lamech, gwran-
dewch fy lleferydd; canys mi a
† Heb. *laddwn.* † leddais wr i'm harcholl, a llangc
i'm clais.
24 Os Cain a ddielir seithwaith,
yna Lamech saith ddengwaith a
seithwaith.
3874. 25 ¶ Ac Adda a adnabu ei wraig
drachefn; a hi a esgorodd ar fab, ac
[d] pen. 5. 3. a [d] alwodd ei enw ef Seth: O her-
wydd Duw (*eb hi*) a osododd i mi
had arall yn lle Abel, am ladd o
[e] pen. 5. 6. Cain ef.
3769. 26 [e] I'r Seth hwn hefyd y ganwyd
† Heb. *dechreuant eu galw eu hun ar enw yr Arglwydd.* mab; ac efe a alwodd ei enw ef
Enos: yna y † dechreuwyd galw ar
enw yr ARGLWYDD.

PENNOD V.

1 *Achau, oedran, a marwolaeth y patrieirch o Adda hyd Noah.* 24 *Duwioldeb Enoch, a Duw yn ei gymmeryd ef ymaith.*

4004. DYMA [a] lyfr cenhedlaethau
[a] 1 Chron. 1. 1. Luc. 3. 38. Adda: yn y dydd y creodd
[b] pen. 1. 26. Duw ddyn, [b] ar lun Duw y gwnaeth
efe ef.
2 Yn wrryw ac yn fanyw y crëodd
efe hwynt; ac efe a'u bendithiodd
hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt
Adda, ar y dydd y crëwyd hwynt.
3874. 3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng
mlynedd ar hugain a chant, ac a
genhedlodd *fab* ar ei lun a'i ddelw
[c] pen. 4. 25. ei hun, ac [c] a alwodd ei enw ef
Seth.
[d] 1 Chron. 1. 1. 4 [d] A dyddiau Adda, wedi iddo
genhedlu Seth, oedd wyth gan
mlynedd, ac efe a genhedlodd feib-
ion a merched.
5 A holl ddyddiau Adda, y rhai y
bu efe fyw, oedd naw can mlynedd
a deng mlynedd ar hugain; ac efe
a fu farw.
3769. 6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bum
[e] pen. 4. 26. mlynedd a chan mlynedd, ac [e] a
genhedlodd Enos.
7 A Seth a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Enos, saith mlynedd ac wyth
gan mlynedd, ac a genhedlodd feib-
ion a merched.
8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeu-
ddeng mlynedd a naw can mlyn-
edd; ac efe a fu farw.
3679. 9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng
mlynedd a phedwar ugain, ac a
genhedlodd Cenan.

10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo Cyn CRIST 3679.
genhedlu Cenan, bymtheng mlyn-
edd ac wyth gan mlynedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
11 A holl ddyddiau Enos oedd
bum mlynedd a naw can mlynedd;
ac efe a fu farw.
12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng 3609.
mlynedd a thriugain, ac a genhedl-
odd † Mahalaleel. † Gr. *Maleleel.*
13 A bu Cenan fyw wedi iddo
genhedlu Mahalaleel ddeugain
mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac
a genhedlodd feibion a merched.
14 A holl ddyddiau Cenan oedd
ddeng mlynedd a naw can mlyn-
edd; ac efe a fu farw.
15 ¶ A Mahalaleel a fu fyw bum 3544.
mlynedd a thriugain mlynedd, ac a
genhedlodd ‖ Jered. ‖ *Jared.*
16 A Mahalaleel a fu fyw wedi
iddo genhedlu Jered, ddeng mlyn-
edd ar hugain ac wyth gan mlyn-
edd, ac a genhedlodd feibion a
merched.
17 A holl ddyddiau Mahalaleel
oedd bymtheng mlynedd a phedwar
ugain ac wyth gan mlynedd; ac efe
a fu farw.
18 ¶ A Jered a fu fyw ddwy 3382.
flynedd a thriugain a chan mlyn-
edd, ac a genhedlodd [f] † Enoch. [f] Jud. 14, 15.
19 A Jered a fu fyw wedi iddo † Gr. *Henoch.*
genhedlu Enoch wyth gan mlyn-
edd, ac a genhedlodd feibion a
merched.
20 A holl ddyddiau Jered oedd
ddwy flynedd a thriugain a naw can
mlynedd; ac efe a fu farw.
21 ¶ Enoch hefyd a fu fyw bum 3317.
mlynedd a thriugain ac a genhedl-
odd † Methuselah. † Gr. *Mathusala.*
22 Ac Enoch [g] a rodiodd gyd â [g] pen. 6. 9. & 17. 1. & 24. 40. Ps. 16. 8. & 116. 9.
Duw wedi iddo genhedlu Methu-
selah, drichant o flynyddoedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
23 A holl ddyddiau Enoch oedd
bum mlynedd a thriugain a thri-
chant o flynyddoedd.
24 A [h] rhodiodd Enoch gyd â Duw, [h] Heb. 11. 5.
ac ni *welwyd* ef: canys Duw a'i
cymmerodd ef.
25 ¶ Methuselah hefyd a fu fyw 3130.
saith mlynedd a phedwar ugain a
chant, ac a genhedlodd Lamech.
26 A Methuselah a fu fyw wedi
iddo genhedlu Lamech, ddwy flyn-
edd a phedwar ugain a saith gan
mlynedd, ac a genhedlodd feibion
a merched.
27 A holl ddyddiau Methuselah
oedd naw mlynedd a thriugain a
naw can mlynedd; ac efe a fu
farw.
28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddwy 2948.
flynedd a phedwar ugain a chan
mlynedd, ac a genhedlodd fab,
29 Ac a alwodd ei enw ef † Noah; † Gr. *Noe.* Luc 3. 36. & Heb. 11. 7. & 1 Petr 3. 20.
gan ddywedyd, Hwn a'n cysura ni
am ein gwaith, a llafur ein dwylaw,
o herwydd y ddaear [i] yr hon a fell- [i] pen. 3. 17. & 4. 11.
digodd yr ARGLWYDD.
30 A Lamech a fu fyw wedi iddo
genhedlu Noah, bymtheng mlyn-
edd a phedwar ugain a phum can
mlynedd, ac a genhedlodd feibion
a merched.
31 A holl ddyddiau Lamech oedd 2353.

Cyn CRIST 2353. ddwy flynedd ar bymtheg a thri-
ugain a saith gan mlynedd; ac efe
a fu farw.
2448. 32 A Noah ydoedd fab pum can
mlwydd; a Noah a genhedlodd
|| Neu, *Ham.* Sem, || Cham, a Japheth.

PENNOD VI.

1 Drygioni y byd, yr hwn a gyffrôdd ddigllonedd Duw, ac a barodd y diluw. 8 Noah yn cael ffafr. 14 Trefn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr arch.

YNA y bu pan ddechreuodd dyn-
ion amlhâu ar wyneb y ddaear,
a geni merched iddynt,
2 Weled o feibion Duw ferched
dynion mai teg *oeddynt* hwy; a
hwy a gymmerasant iddynt wragedd
o'r rhai oll a ddewisasant.
3 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Nid ymrysona fy Ysbryd i â dyn yn
[a] Ps. 78. 39. dragywydd, [a] oblegid mai cnawd yw
efe: a'i ddyddiau fyddant ugain
mlynedd a chant.
2469. 4 Cawri oedd ar y ddaear y dydd-
iau hynny: ac wedi hynny hefyd,
pan ddaeth meibion Duw at ferch-
ed dynion, a phlanta *o'r rhai hynny*
iddynt: dyma y cedyrn *a fu* wŷr
enwog gynt.
5 ¶ A'r ARGLWYDD a welodd mai
aml oedd drygioni dyn ar y ddaear,
|| *pob bwriad.* a *bod* || [b] holl fwriad meddylfryd ei
[b] pen. 8. 21. Matt. 15. 19. galon yn unig yn ddrygionus bob
† Heb. *dydd.* † amser.
[c] Edrych Num. 23. 19. 1 Sam. 15. 11, 29. 2 Sam. 24. 16. Mal. 3. 6. Iago 1. 17. 6 Ac [c] edifarhâodd ar yr ARGLWYDD
wneuthur o hono ef ddyn ar y
ddaear, ac efe a ymofidiodd yn ei
galon.
7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Dilëaf ddyn yr hwn a grëais oddi ar
wyneb y ddaear, o ddyn hyd anifail,
hyd yr ymlusgiad, a hyd ehediad y
nefoedd: canys y mae yn edifar
gennyf eu gwneuthur hwynt.
8 ¶ Ond Noah a gafodd ffafr
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
2448. 9 ¶ Dyma genhedlaethau Noah:
[d] Ezec. 14. 14, 20. Heb. 11. 7. 2 Petr 2. 5. [d] Noah *oedd* wr cyfiawn, || perffaith
yn ei oes: gyd â Duw y rhodiodd
|| Neu, *uniawn.* Noah.
10 A Noah a genhedlodd dri o
feibion, Sem, Cham, a Japheth.
11 A'r ddaear a lygrasid ger bron
Duw; llanwasid y ddaear hefyd â
thrawsedd.
12 A Duw a edrychodd ar y
ddaear, ac wele hi a lygrasid; canys
pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y
ddaear.
13 A Duw a ddywedodd wrth
Noah, Diwedd pob cnawd a ddaeth
ger fy mron: oblegid llanwyd y
ddaear â thrawsedd trwyddynt hwy:
ac wele myfi a'u difethaf hwynt
|| *oddi ar y ddaear.* || gyd â'r ddaear.
14 ¶ Gwna i ti arch o goed Go-
pher, yn gellau y gwnai yr arch, a
phyga hi oddi fewn ac oddi allan â
phyg.
15 Ac fel hyn y gwnai di hi:
trichan cufydd *fydd* hŷd yr arch,
deg cufydd a deugain ei lled, a deg
cufydd ar hugain ei huchder.
16 Gwna ffenestr i'r arch, a gor-
phen *hi* yn gufydd oddi arnodd; a
gosod ddrws yr arch yn ei hystlys:
o dri *uchder* y gwnai di hi.

17 Ac wele myfi, le myfi, yn dwyn Cyn CRIST 2448.
dyfroedd diluw ar y ddaear, i
ddifetha pob cnawd, yr hwn *y mae*
anadl einioes ynddo, oddi tan y
nefoedd: yr hyn oll *sydd* ar y
ddaear a drenga.
18 Ond â thi y cadarnhâf fy nghyf-
ammod; ac [e] i'r arch yr âi di, tydi [e] 1 Petr 3. 20. 2 Petr 2. 5.
a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd
dy feibion gyd â thi.
19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd,
y dygi ddau o bob *rhyw* i'r arch i'w
cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a
banyw fyddant.
20 O'r ehediaid wrth eu rhyw-
ogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu
rhywogaeth, o bob ymlusgiad y
ddaear wrth ei rywogaeth; dau o
bob *rhywogaeth* [f] a ddaw attat i'w [f] Edrych pen. 2. 19.
cadw yn fyw.
21 A chymmer i ti o bob bwyd a
fwyttâir, a chasgl attat; a bydd yn
ymborth i ti ac iddynt hwythau.
22 [g] Felly y gwnaeth Noah; yn ol [g] pen. 7. 5. Heb. 11. 7.
yr hyn oll a orchymynasai Duw
iddo, felly y gwnaeth efe.

PENNOD VII.

1 Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r arch. 11 Dechreuad, cynnydd, a pharhâd y diluw.

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD 2349.
wrth Noah, [a] Dos di, a'th holl [a] Matt. 24. 38. Luc 17. 26. 1 Petr 3. 20. 2 Petr 2. 5.
dŷ i'r arch: canys [b] tydi a welais i
yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes
hon. [b] pen. 6. 9.
2 O bob anifail glân y cymmeri
gyd â thi bob † yn saith, y gwrryw † Heb. *saith a saith.*
a'i fanyw; a dau o'r anifeiliaid y
rhai nid ydynt lân, y gwrryw a'i
fanyw:
3 O ehediaid y nefoedd hefyd, bob
yn saith, yn wrryw ac yn fanyw, i
gadw had yn fyw ar wyneb yr holl
ddaear.
4 Oblegid wedi saith niwrnod etto,
mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain
niwrnod a deugain nos: a mi a
ddilëaf oddi ar wyneb y ddaear bob
peth byw a'r a wneuthum i.
5 A Noah a wnaeth yn ol yr hyn
oll a orchymynasai yr ARGLWYDD
iddo.
6 Noah hefyd *oedd* fab chwe chan
mlwydd pan fu y dyfroedd diluw ar
y ddaear.
7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i
feibion, a'i wraig, a gwragedd ei
feibion gyd âg ef, i'r arch, rhag y
dwfr diluw.
8 O anifeiliaid glân, ac o anifeiliaid
y rhai nid *oeddynt* lân, o ehediaid
hefyd, ac o'r hyn oll a ymlusgai ar
y ddaear,
9 Yr aeth i mewn at Noah i'r arch
bob yn ddau, yn wrryw ac yn fanyw,
fel y gorchymynasai Duw i Noah.
10 Ac || wedi saith niwrnod y dwfr || Neu, *ar y seithfed dydd.*
diluw a ddaeth ar y ddaear.
11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn
o fywyd Noah, yn yr ail mis, ar yr
ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y
dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffyn-
honnau y dyfnder mawr, a ffenestri
y nefoedd a agorwyd.
12 A'r gwlaw fu ar y ddaear
ddeugain niwrnod a deugain nos.
13 O fewn corph y dydd hwnnw y

Cyn CRIST 2349.

dacth Noah, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noah, a gwraig Noah, a thair gwragedd ei feibion ef gyd â hwynt, i'r arch.

14 Hwynt, a phob bwystfil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob † rhyw.

† Heb. *aden.*

15 A daethant at Noah i'r arch bob yn ddau, o bob cnawd *a'r oedd* ynddo anadl einioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw a banyw y daethant o bob cnawd, fel y gorchymynasai Duw iddo. A'r ARGLWYDD a gauodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear; a'r dyfroedd a gynnyddasant, ac a godasant yr arch, a hi a godwyd oddi ar y ddaear.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhasant, ac a gynnyddasant yn ddirfawr ar y ddaear; a'r arch a rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhasant yn ddirfawr iawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yr ymgryfhaodd y dyfroedd tu ag i fynu: a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.

21 A [c] bu farw pob cnawd a ymlusgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn fwystfilod, ac yn bob *rhyw* ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear, a phob dyn *hefyd.*

c Luc 17. 27.

22 Yr hyn oll *yr oedd* ffun anadl einioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y sychdir, a fuant feirw.

23 Ac efe a ddilëodd bob sylwedd byw a'r *oedd* ar wyneb y ddaear, yn ddyn ac yn anifail, yn ymlusgiaid, ac yn ehediaid y nefoedd; ie dilëwyd hwynt o'r ddaear: a [d] Noah a'r rhai *oedd* gyd âg ef yn yr arch, yn unig, a adawyd yn fyw.

d 2 Petr 2. 5.

24 A'r dyfroedd a ymgryfhasant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.

PENNOD VIII.

1 *Y dyfroedd yn llonyddu.* 4 *Yr arch yn gorphwys ar fynyddoedd Ararat.* 7 *Y gigfran a'r golommen.* 15 *Noah, ar orchymyn Duw,* 18 *yn myned allan o'r arch.* 20 *Efe yn adeiladu allor, ac yn aberthu aberth;* 21 *yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addaw na felldithiai y ddaear mwyach.*

A DUW a gofiodd Noah, a phob peth byw, a phob anifail a'r *a oedd* gyd âg ef yn yr arch: a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddasant.

2 Cauwyd hefyd ffynhonnau y dyfnder a ffenestri y nefoedd; a lluddiwyd y gwlaw o'r nefoedd.

3 A'r dyfroedd a ddychwelasant oddi ar y ddaear, gan fyned a dychwelyd: ac ym mhen [a] y deng niwrnod a deugain a chant, y dyfroedd a dreiasai.

a pen. 7. 24.

4 ¶ Ac yn y seithfed mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, y gorphwysodd yr arch ar fynyddoedd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio, hyd y degfed mis; yn y degfed *mis,* ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y gwelwyd pennau y mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen deugain niwrnod yr agorodd Noah ffenestr yr arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan gigfran; a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni sychodd y dyfroedd oddi ar y ddaear.

8 Ac efe a anfonodd golommen oddi wrtho, i weled a dreiasai y dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear.

9 Ac ni chafodd y golommen orphwysfa i wadn ei throed; a hi a ddychwelodd atto ef i'r arch, am *fod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dir: ac efe a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r arch.

10 Ac efe a arhosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnhawn; ac wele ddeilen olew-wydden yn ei gylfin hi, wedi ei thynnu: yna y gwybu Noah dreio o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.

12 Ac efe a arhosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen; ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.

13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, yn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y darfu i'r dyfroedd sychu oddi ar y tir: a Noah a symmudodd gaead yr arch, ac a edrychodd, ac wele sychasai wyneb y ddaear.

2348.

14 Ac yn yr ail mis, ar y seithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a sychasai.

15 ¶ A llefarodd Duw wrth Noah, gan ddywedyd,

16 Dos allan o'r arch, ti, a'th wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd â thi.

17 Pob peth byw a'r *sydd* gyd â thi, o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a ddygi allan gyd â thi: heppiliant hwythau yn y ddaear, a [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaear.

b pen. 1. 22.

18 A Noah a aeth allan, a'i feibion, a'i wraig, gwragedd ei feibion, gyd âg ef.

19 Pob bwystfil, pob ymlusgiad, a phob ehediad, pob peth a ymlusgai ar y ddaear, wrth eu † rhywogaethau, a ddaethant allan o'r arch.

† Heb. *tylwythau.*

20 ¶ A Noah a adeiladodd allor i'r ARGLWYDD, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boethoffrymmau ar yr allor.

21 A'r ARGLWYDD a aroglodd arogl ‖ esmwyth; a dywedodd yr ARGLWYDD yn ei galon, Ni chwanegaf felldithio y ddaear mwy er mwyn dyn: ‖ o herwydd bod [c] bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni chwanegaf mwy daro pob *peth* byw, fel y gwneuthum.

‖ *peraidd.*
‖ *er bod.*
c pen. 6. 5. Matt. 15. 19.

22 Pryd hau, a chynhauaf, ac oerni, a gwres, a haf, a gauaf, a [d] dydd, a nos, ni phaid mwy holl ddyddiau y ddaear.

d Jer. 33. 20, 25.

Cyn CRIST 2348.

PENNOD IX.

1 Duw yn bendithio Noah, 4 yn gwahardd gwaed a llofruddiaeth. 9 Cyfammod Duw, 13 a arwyddocêir trwy yr enfys. 18 Noah yn llenwi y byd, 20 yn plannu gwinllan, 21 yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fab: 25 yn melldigo Canaan, 26 yn bendithio Sem, 27 yn gweddïo dros Japheth, 29 ac yn marw.

DUW hefyd a fendithiodd Noah a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Ffrwythwch a lliosogwch, a llenwch y ddaear.

[a] pen. 1. 28. a 8. 17.

2 Eich ofn hefyd a'ch arswyd fydd ar holl fwystfilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymsymmudo ar y ddaear, ac ar holl bysgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

3 Pob ymsymmudydd yr hwn sydd fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel [b] y gwyrdd lysieuyn y rhoddais i chwi bob dim.

[b] pen. 1. 29.

4 ¶ [c] Er hynny na fwyttêwch gig ynghyd â'i einioes, *sef* ei waed.

[c] Lef. 17. 14. a 19. 26. Deut. 12. 23. Act. 15. 20.

5 Ac yn ddïau gwaed eich einioes chwithau hefyd a ofynaf fi: [d] o law pob bwystfil y gofynaf ef; ac [e] o law dyn, o law pob brawd iddo y gofynaf einioes dyn.

[d] Exod. 21. 28.
[e] Ps. 9. 12.

6 A [f] dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywelltir ei waed yntau, o herwydd ar [g] ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.

[f] Lef. 24. 17. Matt. 26. 52. Dat. 13. 10.
[g] pen. 1. 27.

7 Ond chwychwi, [h] ffrwythwch ac amlhêwch, eppiliwch ar y ddaear, a lliosogwch ynddi.

[h] pen. 1. 28. a 8. 17.

8 ¶ A Duw a lefarodd wrth Noah, ac wrth ei feibion gyd âg ef, gan ddywedyd,

9 Ac wele [i] myfi, ie myfi, ydwyf yn cadarnhâu fy nghyfammod â chwi, ac â'ch had ar eich ol chwi;

[i] Es. 54. 9.

10 Ac â phob peth byw yr hwn *sydd* gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r anifeiliaid, ac â phob bwystfil y tir gyd â chwi, o'r rhai oll sydd yn myned allan o'r arch, hyd holl fwystfilod y ddaear.

11 A mi a gadarnhâf fy nghyfammod â chwi, ac ni thorrir ymaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha y ddaear.

12 A Duw a ddywedodd, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw a'r *y sydd* gyd â chwi, tros oesoedd tragywyddol.

13 Fy mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngof fi a'r ddaear.

14 A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bwa yn y cwmmwl.

15 A mi a gofiaf fy nghyfammod, yr hwn *sydd* rhyngof fi a chwi, ac â phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl; a mi a edrychaf arno ef, i gofio y cyfammod tragywyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r *y sydd* ar y ddaear.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noah, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn a gadarnhêais rhyngof fi a phob cnawd a'r *y sydd* ar y ddaear.

Cyn CRIST 2348.

2347.

18 ¶ A [l] meibion Noah y rhai a ddaeth allan o'r arch, oedd Sem, Cham, a Japheth; a Cham oedd dad † Canaan.

[l] pen. 6. 10.
† Heb. *Chenaan.*

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah: ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl ddaear.

20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn llafurwr, ac a blannodd winllan:

21 Ac a yfodd o'r gwin, ac a feddwodd, ac a ymnoethodd yng nghanol ei babell.

22 A Cham tad Canaan a welodd noethni ei dad, ac a fynegodd i'w ddau frodyr allan.

23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i gosodasant ar eu hysgwyddau ill dau, ac a gerddasant yn wysg eu cefn, ac a orchuddiasant noethni eu tad; a'u hwynebau yn ol, fel na welent noethni eu tad.

24 A Noah a ddeffrôdd o'i win, ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.

25 Ac efe a ddywedodd, Melldigedig *fyddo* Canaan, gwas gweision i'w frodyr fydd.

26 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Sem; a Chanaan fydd was || iddo ef.

|| *iddynt hwy.*

27 Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breswylia ym mhebyll Sem; a Chanaan fydd was iddo ef.

28 ¶ A Noah a fu fyw wedi y diluw drichan mlynedd a deng mlynedd a deugain.

29 Felly holl ddyddiau Noah oedd naw can mlynedd a deng mlynedd a deugain; ac efe a fu farw.

1998.

PENNOD X.

1 Cenhedlaethau Noah. 2 Meibion Japheth. 6 Meibion Cham. 8 Nimrod y brenhin cyntaf. 21 Meibion Sem.

2347.

ADYMA genhedlaethau meibion Noah: Sem, Cham, a Japheth; ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn wedi y diluw.

2 ¶ [a] Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mesech, a Thiras.

[a] 1 Chron. 1. 5.

3 Meibion Gomer hefyd; Ascenas, a Riphath, a Thogarmah.

4 A meibion Jafan; Elisah, a Tharsis, Cittim, a || Dodanim.

|| Yn ol rhai, *Rodanim.*

5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynysoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

6 ¶ A [b] meibion Cham *oedd* Cus, a Mizraim, a Phut, a Chanaan.

[b] 1 Chron. 1. 8.

7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah, a Sabtah, a Raamah, a Sabteca: a meibion Raamah; Seba, a Dedan.

8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod: efe a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.

Cylch 2218.

9 Efe oedd heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD: am hynny y dywedir, Fel Nimrod, heliwr cadarn ger bron yr ARGLWYDD.

10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef ydoedd † Babel, ac Erech, ac Accad, a Chalneh, y'ngwlad Sinar.

† Gr. *Babilon.*

11 O'r wlad honno || yr aeth Assur

|| *Fe aeth allan i Assyria.*

Cyn CRIST Cylch 2218.

allan, ac a adeiladodd Ninefeh, a
dinas Rehoboth, a Chalah,
12 A Resen, rhwng Ninefeh a
Chalah; honno *sydd* ddinas fawr.
13 Mizraim hefyd a genhedlodd
Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a
Naphtuhim.
14 Pathrusim hefyd a Chasluhim,
o'r rhai y daeth Philistim a Chaph-
torim.
15 ¶ Canaan hefyd a genhedlodd
Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,
16 A'r Jebusiad, a'r Amoriad, a'r
Girgasiad,
17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r
Siniad,
18 A'r Arfadiad, a'r Semariad,
a'r Hamathiad: ac wedi hynny yr
ymwasgarodd teuluoedd y Canaan-
eaid.
19 Terfyn y Canaaneaid oedd
hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Ge-
† Heb. *Azzah.* rar, hyd †Gazah: y ffordd yr elych
i Sodom, a Gomorrah, ac Admah,
a Seboim, hyd Lesah.
20 Dyma feibion Cham, yn ol eu
teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn
eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.
21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant;
yntau *oedd* dad holl feibion Heber,
a brawd Japheth yr hynaf.
[c] 1 Chron. 1. 17. 22 [c]Meibion Sem *oedd* Elam, ac
† Heb. *Arpacshad.* Assur, ac †Arphaxad, a Lud, ac
Aram.
23 A meibion Aram; Us, a Hul, a
Geser, a Mas.
24 Ac Arphaxad a genhedlodd
[d] pen. 11. 12. [d]Selah, a Selah a genhedlodd Heber.
[e] 1 Chron. 1. 19. 25 [e]Ac i Heber y ganwyd dau o
2247. feibion: enw un *oedd* Peleg; o
herwydd yn ei ddyddiau ef y rhan-
nwyd y ddaear; ac enw ei frawd,
Joctan.
26 A Joctan a genhedlodd Almo-
dad, a Saleph, a Hasarmafeth, a
Jerah,
27 Hadoram hefyd, ac Usal, a
Diclah,
28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba,
29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab:
yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.
30 A'u preswylfa oedd o Mesa,
ffordd yr elych i Sephar, mynydd y
dwyrain.
31 Dyma feibion Sem, wrth eu
teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn
eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.
32 Dyma deuluoedd meibion Noah,
wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu
cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr
ymrannodd y cenhedloedd ar y
ddaear wedi y diluw.

PENNOD XI.

1 *Un iaith yn y byd.* 3 *Adeiladaeth Babel.* 5 *Cymmysgu yr ieithoedd.* 10 *Cenhedlaethau Sem.* 27 *Cenhedlaethau Terah tad Abram.* 31 *Terah yn myned o Ur i Haran.*

Cylch 2247.
† Heb. *wefus.* A'R holl ddaear ydoedd o un
† Heb. *eiriau.* †iaith, ac o un †ymadrodd.
‖ Neu, *tu a'r dwyrain;* fel pen. 13. 11. 2 A bu, a hwy yn ymdaith ‖o'r
dwyrain, gael o honynt wastadedd
yn nhir Sinar; ac yno y trigasant.
3 A hwy a ddywedasant wrth eu
gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini,
a llosgwn yn boeth: ac yr ydoedd
ganddynt briddfeini yn lle cerrig, a
chlai oedd ganddynt yn lle calch.
4 A dywedasant, Moeswch, adeil-
adwn i ni ddinas, a thŵr, a'i nen Cyn CRIST Cylch 2247.
hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw,
rhag ein gwasgaru ar hyd wyneb yr
holl ddaear.
5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd
i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai
meibion dynion.
6 A dywedodd yr ARGLWYDD, Wele
y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll,
a dyma eu dechreuad hwynt ar
weithio: ac yr awr hon nid oes
rwystr arnynt am ddim oll a'r a
amcanasant ei wneuthur.
7 Deuwch, disgynwn, a chym-
mysgwn yno eu hiaith hwynt, fel na
ddeallont iaith eu gilydd.
8 Felly yr ARGLWYDD a'u gwas-
garodd hwynt oddi yno ar hyd
wyneb yr holl ddaear: a pheidiasant
ag adeiladu y ddinas.
9 Am hynny y gelwir ei henw hi
‖Babel; oblegid yno y cymmysg- ‖ Sef, *Cymmysg.*
odd yr ARGLWYDD iaith yr holl Cylch 2246.
ddaear, ac oddi yno y gwasgarodd
yr ARGLWYDD hwynt ar hyd wyneb
yr holl ddaear.
10 ¶ [b]Dyma genhedlaethau Sem: [b] pen. 10. 22. 1 Chron. 1. 17.
Sem *ydoedd* fab can mlwydd, ac a
genhedlodd Arphaxad ddwy flynedd
wedi y diluw.
11 A Sem a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Arphaxad, bum can mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
12 Arphaxad hefyd a fu fyw 2311.
bymtheng mlynedd ar hugain, ac a
genhedlodd Selah.
13 Ac Arphaxad a fu fyw gwedi
iddo genhedlu Selah, dair o flyn-
yddoedd a phedwar can mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
14 Selah hefyd a fu fyw ddeng 2281.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd Heber.
15 A Selah a fu fyw wedi iddo
genhedlu Heber, dair o flynyddoedd
a phedwar can mlynedd, ac a gen-
hedlodd feibion a merched.
16 [c]Heber hefyd a fu fyw bedair 2247.
blynedd ar ddeg ar hugain, ac a [c] 1 Chron. 1. 19.
genhedlodd [d]Peleg.
17 A Heber a fu fyw wedi iddo [d] Luc 3. 35. *Phalec.*
genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar
hugain a phedwar can mlynedd, ac
a genhedlodd feibion a merched.
18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng 2217.
mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd
Reu.
19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo
genhedlu Reu, naw o flynyddoedd
a dau can mlynedd, ac a genhedlodd
feibion a merched.
20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng 2185.
mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd
[e]Serug. [e] Luc 3. 35. *Saruch.*
21 A Reu a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Serug, saith o flynyddoedd a
dau can mlynedd, ac a genhedlodd
feibion a merched.
22 Serug hefyd a fu fyw ddeng
mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd
‖Nachor. ‖ Neu, *Nahor.*
23 A Serug a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Nachor, ddau can mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
24 Nachor hefyd a fu fyw naw 2126.
mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd
[f]Terah. [f] Luc 3. 34. *Thara.*
25 A Nachor a fu fyw wedi iddo

Cyn CRIST 2126. genhedlu Terah, onid un flwyddyn
chwech ugain mlynedd, ac a gen-
hedlodd feibion a merched.
2056. 26 Terah hefyd a fu fyw ddeng
[g] Jos. 24. 2. mlynedd a thriugain, ac [g] a gen-
1 Chron. 1. 26. hedlodd Abram, Nachor, a Haran.
1996. 27 ¶ A dyma genhedlaethau Te-
rah: Terah a genhedlodd Abram,
Nachor, a Haran; a Haran a gen-
hedlodd Lot.
28 A Haran a fu farw o flaen Te-
rah ei dad, y'ngwlad ei enedigaeth,
o fewn Ur y Caldeaid.
29 Yna y cymmerodd Abram a
Nachor iddynt wragedd: enw gwraig
Abram *oedd* Sarai; ac enw gwraig
[h] pen. 22. 20. Nachor, [h] Milcah, merch Haran, tad
Milcah, a thad Iscah.
[i] pen. 16. 1, 2. 30 A [i] Sarai oedd ammhlantadwy,
a 18. 11, 12. heb blentyn iddi.
31 A Therah a gymmerodd Abram
ei fab, a Lot fab Haran, mab ei fab,
|| ferch yng a Sarai ei || waudd, gwraig Abram
nghyfraith. ei fab; a hwy a aethant allan yngh-
[k] Neh. 9. 7. yd o [k] Ur y Caldeaid, i fyned i dir
Act. 7. 4. Canaan; ac a ddaethant hyd yn
Cylch 1923. Haran, ac a drigasant yno.
32 A dyddiau Terah oedd bum
mlynedd a dau can mlynedd; a bu
1921. farw Terah yn Haran.

PENNOD XII.

1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Grist.* 4 *Yntau yn myned gyd â Lot o Haran.* 6 *Yn tramwy trwy wlad Canaan,* 7 *yr hon a addewir iddo ef mewn gweledigaeth.* 10 *Newyn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharaoh, wedi ei dwyn hi oddi arno ef, a gymhellir gan bläau i'w rhoddi hi yn ei hol.*

[a] Act. 7. 3. A'R [a] ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Heb. 11. 8. Abram, Dos allan o'th wlad, ac
oddi wrth dy genedl, ac o dŷ dy
dad, i'r wlad a ddangoswyf i ti.
2 A mi a'th wnaf yn genhedlaeth
fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf
hefyd dy enw; a thi a fyddi yn
fendith.
[b] pen. 27. 29. 3 [b] Bendithiaf hefyd dy fendithwyr,
Exod. 23. 22. a'th felldithwyr a felldigaf: [c] a holl
Num. 24. 9. deuluoedd y ddaear a fendithir
[c] pen. 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. ynot ti.
4 Yna yr aeth Abram, fel y llef-
Ps. 72. 17. arasai yr ARGLWYDD wrtho; a Lot
Act. 3. 25. a aeth gyd âg ef: ac Abram *oedd*
Gal. 3. 8. fab pymtheng mlwydd a thriugain
pan aeth efe allan o Haran.
5 Ac Abram a gymmerodd Sarai
ei wraig, a Lot mab ei frawd, a'u
holl olud a gasglasent hwy, a'r
eneidiau a ynnillasant yn Haran,
ac a aethant allan i fyned i wlad
Canaan; ac a ddaethant i wlad
Canaan.
6 ¶ Ac Abram a dramwyodd trwy
[d] Deut. 11. 30. y tir hyd le Sichem, hyd [d] wastadedd
[e] pen. 10. 18, 19. a 13. 7. Moreh: a'r [e] Canaaneaid *oedd* yn y
wlad y pryd hwnnw.
7 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd
[f] pen. 13. 15. i Abram, ac a ddywedodd, [f] I'th
had di y rhoddaf y tir hwn: yntau
[g] pen. 13. 4. a adeiladodd yno [g] allor i'r AR-
GLWYDD, yr hwn a ymddangosasai
iddo.
8 Ac efe a dynnodd oddi yno i'r
mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a
estynodd ei babell, gan *adael* Beth-
el tu a'r gorllewin, a Hai tu a'r
dwyrain: ac a adeiladodd yno allor
i'r ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw Cyn CRIST 1921.
yr ARGLWYDD.
9 Ac Abram a ymdeithiodd, gan
fyned ac ymdaith tu a'r dehau.
10 ¶ Ac yr oedd newyn yn y tir;
ac Abram [h] a aeth i waered i'r Aipht, [h] Ps. 105. 13.
i ymdeithio yno, am drymhâu o'r
newyn yn y wlad.
11 A bu, ac efe yn nesâu i fyned i
mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono
wrth Sarai ei wraig, Wele yn awr
mi a wn mai gwraig lân yr olwg
wyt ti:
12 A phan welo yr Aiphtiaid dydi,
hwy a ddywedant, Dyma ei wraig
ef; a hwy a'm lladdant i, a thi a
adawant yn fyw.
13 [i] Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer [i] pen. 20. 13.
wyt ti: fel y byddo da i mi er dy Edrych
fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th blegid pen. 26. 7.
di.
14 ¶ A bu, pan ddaeth Abram i'r Cylch 1920.
Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar
y wraig, mai glân odiaeth *oedd*
hi.
15 A thywysogion Pharaoh a'i
gwelsant hi, ac a'i canmolasant hi
wrth Pharaoh: a'r wraig a gym-
merwyd i dŷ Pharaoh.
16 Ac efe [k] a fu dda wrth Abram [k] pen. 20. 14.
er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo
ef ddefaid, || a gwartheg, ac asynod, || ac ychain.
a gweision, a morwynion, ac asenod,
a chamelod.
17 A'r ARGLWYDD [l] a darawodd [l] pen. 20. 18.
Pharaoh a'i dŷ â phläau mawrion, 1 Chron. 16. 21.
o achos Sarai gwraig Abram. Ps. 105. 14.
18 A Pharaoh a alwodd Abram, ac
a ddywedodd, Paham y gwnaethost
hyn i mi? Paham na fynegaist i
mi mai dy wraig *oedd hi?*
19 Paham y dywedaist, Fy chwaer
yw hi? fel y cymmerwn hi yn wraig
i mi: ond yr awr hon wele dy wraig,
cymmer *hi*, a dos ymaith.
20 A Pharaoh a roddes orchymyn
i'w ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i
gollyngasant ef ymaith, a'i wraig,
a'r hyn oll oedd eiddo ef.

PENNOD XIII.

1 *Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht.* 7 *Trwy anghyttundeb yn ymadael â'u gilydd.* 10 *Lot yn myned i Sodom ddrygionus.* 14 *Duw yn adnewyddu y cyfammod i Abram.* 18 *Yntau yn symmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.*

AC Abram a aeth i fynu o'r Aipht, Cylch 1918.
efe a'i wraig, a'r hyn oll *oedd*
eiddo; a Lot gyd âg ef, i'r dehau.
2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn
o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.
3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r
dehau hyd Bethel, hyd [a] y lle y [a] pen. 12. 8.
buasai ei babell ef ynddo yn y de-
chreuad, rhwng Bethel a Hai;
4 I le yr allor a wnaethai efe yno
o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram
ar enw yr ARGLWYDD.
5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai
gyd âg Abram, yr oedd defaid, a
gwartheg, a phebyll.
6 [b] A'r wlad nid oedd abl i'w cyn- [b] pen. 36. 7.
nal hwynt i drigo ynghyd; am fod
eu cyfoeth hwynt yn helaeth, fel na
allent drigo ynghyd.
7 Cynnen hefyd oedd rhwng bu-
geilydd anifeiliaid Abram a bugeil- [c] pen. 12. 6.
ydd anifeiliaid Lot: [c] y Canaaneaid

Cyn CRIST Cylch 1918.

hefyd a'r Phereziaid oedd yno yn
trigo yn y wlad.
8 Ac Abram a ddywedodd wrth
Lot, Na fydded cynnen, attolwg,
rhyngof fi a thi, na rhwng fy mu-
geiliaid i a'th fugeiliaid di; o her-
wydd †brodyr ydym ni.
9 [d]Onid yw yr holl dir o'th flaen
di? Ymneilldua, attolwg, oddi
wrthyf: os ar y llaw aswy y *troi di*,
minnau a droaf ar y ddehau; ac os
ar y llaw ddehau, minnau *a droaf*
ar yr aswy.
10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a
welodd holl wastadedd yr Iorddon-
en, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn i'r
ARGLWYDD ddifetha Sodom a Gom-
orrah, fel gardd yr ARGLWYDD, fel
tir yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.
11 A Lot a ddewisodd iddo holl
wastadedd yr Iorddonen, a Lot a
aeth tu a'r dwyrain: felly yr ym-
neillduasant bob un oddi wrth eu
gilydd.
12 Abram a drigodd yn nhir Ca-
naan; a Lot a drigodd yn ninasoedd
y gwastadedd, ac a luestodd hyd
Sodom.
13 A [e]dynion Sodom *oedd* ddryg-
ionus, ac yn pechu yn erbyn yr
ARGLWYDD yn ddirfawr.
14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Abram, wedi ymneillduo o
Lot oddi wrtho ef, Cyfod dy lygaid,
ac edrych o'r lle yr wyt ynddo, tu
a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain,
a'r gorllewin.
15 Canys yr holl dir a weli, [f]i ti y
rhoddaf ef, ac i'th had byth.
16 [g]Gwnaf hefyd dy had di fel
llwch y ddaear; megis os dichon
gwr rifo llwch y ddaear, yna y rhifir
dy had dithau.
17 Cyfod, rhodia trwy y wlad, ar
ei hyd, ac ar ei lled; canys i ti y
rhoddaf hi.
18 Ac Abram a symmudodd *ei*
luest, ac a ddaeth, ac [h]a drigodd
y'ngwastadedd Mamre, [i]yr hwn
sydd yn Hebron, ac a adeiladodd
yno allor i'r ARGLWYDD.

† Heb. *gwŷr o frodyr.* Edrych pen. 11. 27. Exod. 2. 13. Act. 7. 26.
[d] pen. 20. 15. a 34. 10.
Cylch 1917.
[e] pen. 18. 20. Ezec. 16. 49.
[f] pen. 12. 7. a 13. 18. a 17. 8. a 24. 7. a 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.
[g] pen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. a 28. 14. a 32. 12. Exod. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10. 1 Bren. 4. 20. 1 Chron. 27. 23. Es. 48. 19. Jer. 33. 22. Heb. 11. 12.
[h] pen. 14. 13.
[i] pen. 35. 27. a 37. 14.

PENNOD XIV.

1 Pedwar brenhin yn rhyfela yn erbyn pump. 12 Dala Lot yn garcharor. 14 Abram yn ei achub ef. 18 Melchisedec yn bendithio Abram. 20 Abram yn talu degwm iddo ef. 22 Wedi i'w gyfranwyr gael eu rhannau, mae efe yn rhoddi y rhan arall o'r ysglyfaeth i frenhin Sodom.

A BU yn nyddiau Amraphel
brenhin Sinar, Arioch brenhin
Elasar, Cedorlaomer brenhin Elam,
a Thidal brenhin y cenhedloedd;
2 Wnenthur o honynt ryfel â Bera
brenhin Sodom, ac â Birsa brenhin
Gomorrah, *a* Sinab brenhin Admah,
ac â Semeber brenhin Seboim, ac â
brenhin Bela, hon *yw* [a]Soar.
3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn
nyffryn Sidim: hwnnw yw y môr heli.
4 Deuddeng mlynedd y gwas-
anaethasant Cedorlaomer, a'r dryd-
edd flwyddyn ar ddeg y gwrthryfel-
asant.
5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg
y daeth Cedorlaomer, a'r brenhin-
oedd y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a
darawsant y [b]Rephaimiaid yn As-
teroth-Carnaim, [c]a'r Zuziaid yn

[a] pen. 19. 22.
Cylch 1913.
[b] pen. 15. 20.
[c] Deut. 2. 20.

Ham, [d]a'r Emiaid yn ‖Safeh-Ciri-
athaim,
6 [e]A'r Horiaid yn eu mynydd Seir,
hyd ‖wastadedd Paran, yr hwn
sydd wrth yr anialwch.
7 Yna y dychwelasant, ac y daeth-
ant i Enmispat, honno *yw* Cades,
ac a darawsant holl wlad yr Ama-
leciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai
oedd yn trigo yn [f]Hasecon-tamar.
8 Allan hefyd yr aeth brenhin So-
dom, a brenhin Gomorrah, a bren-
hin Admah, a brenhin Seboim, a
brenhin Bela, honno *yw* Soar: ac
yn nyffryn Sidim y lluniaethasant
ryfel â hwynt;
9 A Chedorlaomer brenhin Elam,
a Thidal brenhin y cenhedloedd, ac
Amraphel brenhin Sinar, ac Arioch
brenhin Elasar: pedwar brenhin yn
erbyn pump.
10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o
byllau clai; a brenhinoedd Sodom
a Gomorrah a ffoisant, ac a syrth-
iasant yno: a'r lleill a ffoisant i'r
mynydd.
11 A hwy a gymmerasant holl
gyfoeth Sodom a Gomorrah, a'u
holl luniaeth hwynt ac a aethant
ymaith.
12 Cymmerasant hefyd Lot *nai*
fab brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a
aethant ymaith; o herwydd yn
Sodom yr ydoedd efe yn trigo.
13 A daeth un a ddiangasai, ac a
fynegodd i Abram yr Hebread, ac
[g]efe yn trigo y'ngwastadedd Mamre
yr Amoriad, brawd Escol, a brawd
Aner; a'r rhai hyn *oedd* mewn
cynghrair âg Abram.
14 A phan glybu Abram gaeth-
gludo ei frawd, efe a ‖arfogodd o'i
hyfforddus *weision* a anesid yn ei
dŷ ef, ddau naw a thrichant, ac a
ymlidiodd hyd Dan.
15 Ac efe a ymrannodd yn eu
herbyn hwy liw nos, efe a'i weision,
ac [h]a'u tarawodd hwynt, ac a'u
hymlidiodd hyd Hobah, yr hon *sydd*
o'r tu aswy i Damascus.
16 Ac efe a ddug drachefn yr holl
gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd, a'i
gyfoeth a ddug efe drachefn, a'r
gwragedd hefyd, a'r bobl.
17 ¶ A brenhin Sodom a aeth
allan i'w gyfarfod ef (wedi ei ddy-
chwelyd o daro Cedorlaomer, a'r
brenhinoedd oedd gyd âg ef) i ddy-
ffryn Safeh, hwn yw [i]dyffryn y
brenhin.
18 [k]Melchisedec hefyd, brenhin
Salem, a ddug allan fara a gwin; ac
efe *oedd* offeiriad i DDUW goruchaf:
19 Ac a'i bendithiodd ef, ac a
ddywedodd, Bendigedig fyddo A-
bram gan DDUW goruchaf, medd-
iannydd nefoedd a daear:
20 A bendigedig fyddo Duw gor-
uchaf, yr hwn a roddes dy elynion
yn dy law. Ac efe a roddes iddo
[l]ddegwm o'r cwbl.
21 A dywedodd brenhin Sodom
wrth Abram, Dod i mi †y dynion,
a chymmer i ti y cyfoeth.
22 Ac Abram a ddywedodd wrth
frenhin Sodom, Dyrchefais fy llaw
at yr ARGLWYDD DDUW goruchaf,
meddiannydd nefoedd a daear,

Cyn CRIST Cylch 1913.
[d] Deut. 2. 10, 11.
‖ *gwastadedd.*
[e] Deut. 2. 12.
‖ *El,* Num. 12. 16. a 13. 3.
[f] 2 Chron. 20. 2.
[g] pen. 13. 18.
‖ Neu, *ddygodd allan.*
[h] Es. 41. 2, 3.
[i] 2 Sam. 18. 18.
[k] Heb. 7. 1.
[l] Heb. 7. 4.
† Heb. *yr eneidiau.*

Cyn CRIST Cylch 1913.

23 [m] Na chymmerwn o edau hyd
garrai esgid, nac o'r hyn oll *sydd*
eiddot ti; rhag dywedyd o honot,
Myfi a gyfoethogais Abram:
24 Ond yn unig yr hyn a fwyttaodd
y llangciau, a rhan y gwŷr a aethant
gyd â mi, Aner, Escol, a Mamre:
cymmerant hwy eu rhan

PENNOD XV.

1 *Duw yn cysuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd ganddo etifedd.* 4 *Duw yn addaw mab iddo, ac amlhâu ei had ef.* 6 *Abram a gyfiawnhêir trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlad Canaan trachefn, a'i gadarnhâu trwy arwydd,* 12 *a gweledigaeth.*

WEDI y pethau hyn, y daeth
gair yr ARGLWYDD at Abram
mewn gweledigaeth, gan ddywedyd,
Nac ofna, Abram; myfi *ydyw* dy
[a] darian, dy [b] wobr mawr iawn.
2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD
DDUW, beth a roddi di i mi? gan fy
mod yn myned yn ddiblant, a
goruchwiliwr fy nhŷ *yw* Eleazar
yma o Damascus.
3 Abram hefyd a ddywedodd,
Wele, ni roddaist i mi had; ac
wele, fy nghaethwas fydd fy etifedd.
4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto
ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd
dy etifedd, onid un a ddaw allan
o'th ymysgaroedd di fydd dy eti-
fedd.
5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a
ddywedodd, Golyga yn awr y nef-
oedd, a rhif y sêr, [c] o gelli eu cyfrif
hwynt: dywedodd hefyd wrtho,
[d] Felly y bydd dy had di.
6 Yntau [e] a gredodd yn yr AR-
GLWYDD, ac efe [f] a'i cyfrifodd iddo
yn gyfiawnder.
7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi
yw yr ARGLWYDD, yr hwn a'th
ddygais di allan o [g] Ur y Caldeaid,
[h] i roddi i ti y wlad hon i'w hetifeddu.
8 Yntau a ddywedodd ARGLWYDD
DDUW, [i] trwy ba beth y caf wybod
yr etifeddaf hi?
9 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cymmer i mi anner dair blwydd,
a gafr dair blwydd, a hwrdd tair
blwydd, a thurtur, a chyw colom-
men.
10 Ac [k] efe a gymmerth iddo y
rhai hyn oll, ac a'u holltodd hwynt
ar hyd *eu* canol, ac a roddodd bob
rhan ar gyfer eu gilydd; ond [l] ni
holltodd efe yr adar.
11 A phan ddisgynai yr adar ar y
celaneddau, yna Abram a'u || tarfai
hwynt.
12 A phan oedd yr haul ar fach-
ludo, y syrthiodd trwmgwsg ar
Abram: ac wele ddychryn, *a* thy-
wyllni mawr, yn syrthio arno ef.
13 Ac efe a ddywedodd wrth
Abram, Gan wybod gwybydd, [m] y
bydd dy had di yn ddieithr mewn
gwlad nid *yw* eiddynt, ac a'u gwas-
anaethant, a [n] hwythau a'u cystudd-
iant bedwar can mlynedd.
14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon
a wasanaethant, a farnaf fi: ac wedi
hynny [o] y deuant allan â chyfoeth
mawr.
15 A thi a âi at dy dadau mewn
heddwch: [p] ti a gleddir mewn hen-
aint têg.

[m] Felly Est. 9. 15, 16.
[a] Ps. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4. a 119. 114.
[b] Ps. 16. 5.
[c] Jer. 33. 22.
[d] Exod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Chron. 27. 23. Rhuf. 4. 18. Heb. 11. 12. Edrych pen. 13. 16.
[e] Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
[f] Ps. 106. 31.
[g] pen. 11. 28.
[h] Ps. 105. 42.
[i] Edrych pen. 42. 13, 14. Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Bren. 20. 8.
[k] Jer. 34. 18.
[l] Lef. 1. 17.
|| gyrrai ymaith.
[m] Exod. 12. 40. Act. 7. 6.
[n] Exod. 1. 11.
[o] Exod. 12. 36. Ps. 105. 37.
[p] pen. 25. 8.

16 Ac *yn* [q] y bedwaredd oes y
dychwelant yma; canys ni chyf-
lawnwyd etto anwiredd yr Amor-
iaid.
17 A bu pan fachludodd yr haul,
a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu,
a lamp danllyd yn tramwyo rhwng
y darnau hynny.
18 Yn y dydd hwnnw [r] y gwnaeth
yr ARGLWYDD gyfammod âg Abram,
gan ddywedyd, [s] I'th had di y
rhoddais y wlad hon, o afon yr
Aipht hyd yr afon fawr, afon Eu-
phrates:
19 Y Ceneaid, a'r Cenezaid, a'r
Cadmoniaid,
20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Phe-
reziaid, a'r Rephaimiaid,
21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Ca-
naaneaid, a'r Girgasiaid, a'r Jebus-
iaid.

PENNOD XVI.

1 *Sarai yn ammhlantadwy, yn rhoddi Agar i Abram.* 6 *Agar wedi ei chystuddio am ddiystyru ei meistres, yn rhedeg i ffordd.* 9 *Angel yn ei danfon hi yn ei hol i'w darostwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mab.* 15 *Genedigaeth Ismael.*

SARAI hefyd, gwraig Abram, ni
phlantasai iddo; ac yr ydoedd
iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw
[a] Agar.
2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram,
Wele yn awr, yr ARGLWYDD a ludd-
iodd i mi blanta: [b] dos, attolwg, at
fy llaw-forwyn; fe allai † y cair i mi
blant o honi hi: ac Abram a
wrandawodd ar lais Sarai.
3 A Sarai, gwraig Abram, a gym-
merodd ei morwyn Agar yr Aiphtes,
wedi trigo o Abram ddeng mlynedd
yn nhir Canaan, a hi a'i rhoddes i
Abram ei gwr yn wraig iddo.
4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar,
a hi a feichiogodd: a phan welodd
hithau feichiogi o honi, yr oedd ei
meistres yn wael yn ei golwg hi.
5 Yna y dywedodd Sarai wrth
Abram, *Bydded* fy ngham i arnat
ti: mi a roddais fy morwyn i'th
fynwes, a hithau a welodd feichiogi
o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg
hi: barned yr ARGLWYDD rhyngof fi
a thi.
6 Ac Abram a ddywedodd wrth
Sarai, Wele dy forwyn yn dy law
di: gwna iddi yr hyn a fyddo da yn
dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cys-
tuddiodd hi, a hithau a ffodd
† rhagddi hi.
7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i caf-
odd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr
anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd
[c] Sur:
8 Ac efe a ddywedodd, Agar, mor-
wyn Sarai, o ba le y daethost? ac i
ba le yr âi di? A hi a ddywedodd,
Ffoi yr ydwyf fi rhag wyneb fy
meistres Sarai.
9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrthi, Dychwel at dy feis-
tres, ac ymddarostwng tan ei dwylaw
hi.
10 Angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd hefyd wrthi hi, [d] Gan aml-
hâu yr amlhâf dy had di, fel na
rifir ef o liosowgrwydd.
11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD
hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog,

Cyn CRIST Cylch 1913.
[q] Exod. 12. 40.
[r] pen. 24. 7.
[s] pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 4. Exod. 23. 31. Num. 34. 3. Deut. 1. 7. a 11. 24. a 34. 4. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 21. 2 Chron. 9. 26. Neh. 9. 8. Es. 27. 12.
[a] Gal. 4. 24.
[b] Felly pen. 30. 3, 9.
† Heb. *yr adeiledir fi ganddi hi.*
1911.
† Heb. *rhag ei hwyneb.*
[c] Exod. 15. 22.
[d] pen. 17. 20.

Cyn CRIST 1911.

a thi a esgori ar fab, ac a elwi ei enw ef || Ismael: canys yr ARGLWYDD a glybu dy gystudd di.

|| Sef, *Duw a wrendy.*

e pen. 25. 18.

12 Ac efe a fydd ddyn gwyllt, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau; e ac efe a drig ger bron ei holl frodyr.

f Edrych pen. 32. 30.

13 f A hi a alwodd enw yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn llefaru wrthi, Ti, O DDUW, wyt yn edrych arnaf fi: canys dywedodd, Oni edrychais yma hefyd ar ol yr hwn sydd yn edrych arnaf?

g pen. 24. 62. a 25. 11.

|| Sef, *ffynnon yr hwn sydd yn byw ac yn fy ngweled.*

14 Am hynny y galwyd y ffynnon g || Beer-lahai-roi: wele, rhwng Cades a Bered *y mae hi.*

h Gal. 4. 22.

15 ¶ Ac h Agar a ymddûg fab i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fab a ymddygasai Agar, Ismael.

1910.

16 Ac Abram *oedd* fab pedwar ugain mlwydd a chwech o flynyddoedd, pan ymddûg Agar Ismael i Abram.

PENNOD XVII.

1 *Duw yn adnewyddu y cyfammod.* 5 *Newidio enw Abram, yn arwydd o fendith fwy.* 10 *Ordeinio enwaediad.* 15 *Newidio enw Sarai, a'i bendithio.* 16 *Addewid o Isaac.* 23 *Enwaedu ar Abraham ac Ismael.*

1898.

A PHAN oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* Duw hollalluog, a rhodia ger fy mron i, a bydd || berffaith.

a pen. 5. 22. a 48. 15. 1 Bren. 2. 4. a 8. 25.

|| Neu, *uniawn,* neu, *bur.*

2 A mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac b a'th amlhâf di yn aml iawn.

b pen. 12. 2. a 13. 16.

3 Yna y syrthiodd Abram ar ei wyneb; a llefarodd Duw wrtho ef, gan ddywedyd,

4 Myfi, wele, mi *a wnaf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dad || llawer o genhedloedd.

|| *lliaws.*

c Neh. 9. 7.

5 A'th enw ni elwir mwy Abram, onid c dy enw fydd Abraham; d canys yn dad llawer o genhedloedd y'th wneuthum.

d Rhuf. 4. 17.

e pen. 35. 11.

6 A mi a'th wnaf yn ffrwythlawn iawn, ac a wnaf e genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.

7 Cadarnhâf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th had ar dy ol di, trwy eu hoesoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn DDUW i ti, ac i'th had ar dy ol di.

f pen. 12. 7. a 13. 15.

8 A f mi a roddaf i ti, ac i'th had ar dy ol di, wlad dy ymdaith, *sef* holl wlad Canaan, yn etifeddiaeth dragywyddol; a mi a fyddaf yn DDUW iddynt.

9 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy nghyfammod i, ti a'th had ar dy ol, trwy eu hoesoedd.

g Act. 7. 8.

10 Dyma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th had ar dy ol di: g enwaedir pob gwrryw o honoch chwi.

h Rhuf. 4. 11.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dienwaediad: a bydd h yn arwydd cyfammod rhyngof fi a chwithau.

i Lef. 12. 3. Luc 2. 21. Ioan 7. 22.

12 Pob gwrryw yn wyth niwrnod oed i a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dieithr, yr hwn nid yw o'th had di.

Cyn CRIST 1898.

13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwrryw dienwaededig, yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddienwaediad, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl: *oblegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid Sarah *fydd* ei henw hi.

16 Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fab o honi: îe bendithiaf hi, fel y byddo yn k genhedloedd; brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.

k pen. 35. 11.

17 Ac Abraham a syrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fab can mlwydd? ac a blanta Sarah yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth DDUW, O na byddai fyw Ismael ger dy fron di!

19 A Duw a ddywedodd, l Sarah dy wraig a ymddwg i ti fab yn ddiau; a thi a elwi ei enw ef Isaac: a mi a gadarnhâf fy nghyfammod âg ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* â'i had ar ei ol ef.

l pen. 15. 10. a 21. 2.

20 Am Ismael hefyd y'th wrandewais: wele m mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lliosogaf yn aml iawn: n deuddeg tywysog a genhedla efe, a mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

m pen. 16. 10.

n pen. 25. 12, 16.

21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhâf âg Isaac, o yr hwn a ymddwg Sarah i ti y pryd hwn, y flwyddyn nesaf.

o pen. 21. 2.

22 Yna y peidiodd a llefaru wrtho; a Duw a aeth i fynu oddi wrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Ismael ei fab, a'r rhai oll a anesid yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynasai efe â'i arian, pob gwrryw o ddynion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dienwaediad hwynt o fewn corph y dydd hwnnw, fel y llefarasai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fab onid un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

25 Ac Ismael ei fab ef yn fab tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

26 O fewn corph y dydd hwnnw yr enwaedwyd Abraham, ac Ismael ei fab.

27 A holl ddynion ei dŷ ef, y rhai a anesid yn tŷ, ac a brynesid âg arian gan neb dieithr, a enwaedwyd gyd âg ef.

PENNOD XVIII.

1 *Abraham yn derbyn tri angel i'w dŷ.* 9 *Sarah a geryddir am chwerthin rhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid ddieithr.* 17 *Duw yn rhybuddio Abraham am ddinystr Sodom.* 23 *Ac Abraham yn eiriol trostynt.*

A'R ARGLWYDD a ymddangosodd iddo ef y'ngwastadedd Mamre, ac efe yn eistedd *wrth* ddrws y babell, y'ngwrês y dydd.

Cyn CRIST 1898.

2 [a]Ac efe a gododd ei lygaid, ac a
edrychodd, ac wele dri-wŷr yn sefyll
ger ei fron : a phan eu gwelodd, efe
a redodd o ddrws y babell i'w cyfar-
fod hwynt, ac a ymgrymmodd tu a'r
ddaear,
3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd,
os cefais yn awr ffafr yn dy olwg di,
na ddos heibio, attolwg, oddi wrth
dy was.
4 [b]Cymmerer, attolwg, ychydig
ddwfr, a golchwch eich traed, a
gorphwyswch dan y pren ;
5 Ac [c]mi a ddygaf damaid o fara,
a chryf hêwch eich calon ; wedi hyn-
ny y cewch fyned ymaith : [d]o her-
wydd i hynny y daethoch †at eich
gwas. A hwy a ddywedasant, Gwna
felly fel y dywedaist.
6 Ac Abraham a frysiodd i'r babell
at Sarah, ac a ddywedodd, Parottôa
ar frys dair phiolaid o flawd peill-
iaid, tylina, a gwna yn deisennau.
7 Ac Abraham a redodd at y gwar-
theg, ac a gymmerodd lo tyner a da,
ac a'i rhoddodd at y llangc, yr hwn,
a frysiodd i'w barottôi ef.
8 Ac efe a gymmerodd ymenyn, a
llaeth, a'r llo a barottoisai efe, ac
a'i rhoddes o'u blaen hwynt : ac efe
a safodd gyd â hwynt tan y pren ; a
hwy a fwyttasant.
9 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho
ef, Mae Sarah dy wraig? Ac efe a
ddywedodd, Wele *hi* yn y babell.
10 Ac *un* a ddywedodd, [e]Gan
ddychwelyd y dychwelaf attat
[f]ynghylch amser bywiolaeth ; ac
wele [g]fab i Sarah dy wraig. A
Sarah oedd yn clywed *wrth* ddrws
y babell, yr hwn *oedd* o'i ol ef.
11 [h]Abraham hefyd a Sarah *oedd*
hen, wedi myned mewn oedran ; *a*
pheidiasai fod i Sarah yn ol arfer
gwragedd.
12 Am hynny y chwarddodd Sarah
rhyngddi a hi ei hun, gan ddywedyd,
[i]Ai gwedi fy heneiddio y bydd i mi
drythyllwch, [k]a'm harglwydd yn
hen *hefyd!*
13 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Abraham, Paham y chwarddodd
Sarah fel hyn, gan ddywedyd, a
blantaf innau yn wir, wedi fy hene-
iddio?
14 [l]A fydd dim yn anhawdd i'r
ARGLWYDD? [m]Ar yr amser nodedig
y dychwelaf attat, ynghylch amser
bywiolaeth, a mab *fydd* i Sarah.
15 A Sarah a wadodd, gan ddy-
wedyd, Ni chwerddais i, o herwydd
hi a ofnodd. Yntau a ddywedodd,
Nag ê, oblegid ti a chwerddaist.
16 ¶ A'r gwŷr a godasant oddi yno,
ac a edrychasant tu a Sodom : ac
Abraham a aeth gyd â hwynt, [n]i'w
hanfon hwynt.
17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
[o]A gelaf fi rhag Abraham yr hyn a
wnaf?
18 Canys Abraham yn ddïau a fydd
yn genhedlaeth fawr a chref, ac
[p]ynddo ef y bendithir holl genhed-
loedd y ddaear.
19 Canys mi a'i hadwaen ef, y gor-
chymyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth
ar ei ol, gadw o honynt ffordd yr
ARGLWYDD, gan wneuthur cyfiawn-

[a] Heb. 13. 2.
[b] pen. 43. 24.
[c] Barn. 6. 18. a 13. 15.
[d] pen. 19. 8. a 33. 10.
† Heb. *heibio i'ch.*
[e] ad. 14.
[f] 2 Bren. 4. 16.
[g] pen. 17. 19, 21. a 21. 2. Rhuf. 9. 9.
[h] pen. 17. 17. Rhuf. 4. 19. Heb. 11. 11, 12.
[i] Luc 1. 18.
[k] 1 Petr 3. 6.
[l] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. Luc 1. 37.
[m] pen. 17. 21.
[n] Rhuf. 15. 24. 3 Ioan 6.
[o] Amos 3. 7. Ioan 15. 15.
[p] pen. 12. 3. a 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.

der a barn ; fel y dygo yr ARGLWYDD
ar Abraham yr hyn a lefarodd efe
am dano.
20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-
odd, Am *fod* [q]gwaedd Sodom a
Gomorrah yn ddirfawr, a'u pechod
hwynt yn drwm iawn ;
21 [r]Disgynaf yn awr, ac edrychaf,
ai yn ol eu gwaedd a ddaeth attaf
fi, y gwnaethant yn hollol : ac onid
ê, mynnaf wybod.
22 A'r gwŷr a droisant oddi yno,
ac a aethant tu a Sodom : ac Abra-
ham yn sefyll etto ger bron yr AR-
GLWYDD.
23 ¶ Abraham hefyd a nesâodd, ac
a ddywedodd, A ddifethi di y cyf-
iawn hefyd ynghyd â'r annuwiol?
24 [s]Ond odid y mae deg a deugain
o rai cyfiawn yn y ddinas : a ddifethi
di *hwynt* hefyd, ac nid arbedi y lle
er mwyn y deg a deugain cyfiawn
sydd o'i mewn hi?
25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw
beth, gan ladd y cyfiawn gyd â'r an-
nuwiol, fel y byddo y cyfiawn megis
yr annuwiol ; na byddo *hynny* i ti :
[t]oni wna barnydd yr holl ddaear
farn?
26 A dywedodd yr ARGLWYDD, Os
caf fi yn Sodom ddeg a deugain yn
gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbed-
af yr holl fangre er eu mwyn hwynt.
27 Ac Abraham a attebodd, ac
a ddywedodd, Wele yn awr y de-
chreuais lefaru wrth fy Arglwydd,
a mi [u]yn llwch ac yn lludw.
28 Ond odid bydd pump yn eisieu
o'r deg a deugain cyfiawn : a ddi-
fethi di yr holl ddinas er pump?
Yntau a ddywedodd, Na ddifethaf
os caf yno bump a deugain.
29 Ac efe a chwanegodd lefaru
wrtho ef etto, ac a ddywedodd, Ond
odid cair yno ddeugain. Yntau a
ddywedodd, Nis gwnaf er mwyn y
deugain.
30 Ac efe a ddywedodd, O na ddig-
ied fy Arglwydd os llefaraf : Cair
yno ond odid ddeg ar hugain. Yn-
tau a ddywedodd, Nis gwnaf os caf
yno ddeg ar hugain.
31 Yna y dywedodd efe, Wele yn
awr y dechreuais lefaru wrth fy Ar-
glwydd : Ond odid cair yno ugain.
Yntau a ddywedodd, Nis difethaf
er mwyn ugain.
32 Yna y dywedodd, [x]O na ddigied
fy Arglwydd, a llefaraf y waith hon
yn unig : Ond odid cair yno ddeg.
Yntau a ddywedodd, Nis difethaf
er mwyn deg.
33 A'r ARGLWYDD a aeth ymaith
pan ddarfu iddo ymddiddan âg
Abraham : ac Abraham a ddy-
chwelodd i'w le ei hun.

PENNOD XIX.

1 Lot yn derbyn angelion i'w dŷ. 4 Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb. 12 Danfon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddiogelwch. 18 Yntau yn cael cennad i fyned i Soar. 24 Dinystrio Sodom a Gomorrah. 26 Troi gwraig Lot yn golofn halen. 30 Lot yn trigo mewn ogof. 31 Godinebus fonedd Moab ac Ammon.

A DAU angel a ddaeth i Sodom
yn yr hwyr, a Lot yn eistedd
ym mhorth Sodom : a phan welodd
Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod

Cyn CRIST 1898.

[q] pen. 4. 10. a 19. 13. Iago 5. 4.
[r] pen. 11. 5.
[s] Jer. 5. 1.
[t] Job 8. 3. a 34. 17. Rhuf. 3. 6.
[u] pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1.
[x] Barn. 6. 39.

Cyn CRIST 1898.

hwynt, ac a ymgrymmodd *â'i* wyneb tu a'r ddaear;

2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn awr, fy Arglwyddi, [a]trowch, attolwg, i dŷ eich gwas; llettŷwch heno hefyd, a [b]golchwch eich traed: yna codwch yn fore ac ewch i'ch taith. A hwy a ddywedasant, [c]Nag ê; o herwydd nyni a arhoswn heno yn yr heol.

3 Ac efe a fu daer iawn arnynt hwy: yna y troisant atto, ac y daethant i'w dŷ ef; ac efe a wnaeth iddynt wledd, ac a bobodd fara croyw, a hwy a fwyttasant.

4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt, gwŷr y ddinas, *sef* gwŷr Sodom, a amgylchasant o amgylch y tŷ, hen ac ieuangc, *sef* yr holl bobl o bob cwrr;

5 Ac a alwasant ar Lot, ac a ddywedasant wrtho, Mae y gwŷr a ddaethant attat ti heno? [d]dwg hwynt allan attom ni, fel yr adnabyddom hwynt.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drws, ac a gauodd y ddor ar ei ol;

7 Ac a ddywedodd, Attolwg, fy mrodyr, na wnewch ddrwg.

8 [e] Wele yn awr, *y mae* dwy ferched gennyf fi, y rhai nid adnabuant wr; dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn dda: yn unig na wnewch ddim i'r gwŷr hyn; [f]o herwydd er mwyn hynny y daethant dan gysgod fy nghronglwyd i.

9 A hwy a ddywedasant, Saf hwnt: dywedasant hefyd, Efe a ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna efe? yn awr nyni a wnawn fwy o niwed i ti nag iddynt hwy. A hwy a bwysasant yn drwm ar y gwr, *sef* ar Lot, a hwy a nesasant i dorri y ddor.

10 A'r gwŷr a estynasant eu llaw, ac a ddygasant Lot attynt i'r tŷ, ac a gauasant y ddor.

11 Tarawsant hefyd y dynion [g]oedd *wrth* ddrws y tŷ â dallineb, o fychan i fawr, fel y blinasant yn ceisio y drws.

12 ¶ A'r gwŷr a ddywedasant wrth Lot, A oes gennyt ti yma neb etto? mab y'nghyfraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll *sydd* i ti yn y ddinas, a ddygi di allan o'r fangre hon.

13 Oblegid ni a ddinystriwn y lle hwn; am fod [h]eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni i'w ddinystrio ef.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a lefarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn priodi ei ferched ef, ac a ddywedodd, Cyfodwch, deuwch allan o'r fan yma; o herwydd y mae yr ARGLWYDD yn difetha y ddinas hon: ac y'ngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn cellwair.

15 ¶ Ac ar godiad y wawr, yr angelion a fuant daer ar Lot, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer dy wraig, a'th ddwy ferched, y rhai sydd i'w cael; rhag dy ddifetha di ‖yn anwiredd y ddinas.

[a] Heb. 13. 2.
[b] pen. 18. 4.
[c] Edrych Luc 24. 28.
[d] Barn. 19. 22.
[e] Edrych Barn. 19. 24.
[f] Edrych pen. 18. 5.
[g] Edrych 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.
[h] pen. 18. 20.
‖ y'nghospedigaeth.

16 Yntau a oedd hwyrfrydig, a'r gwŷr a ymaflasant yn ei law ef, ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw ei ddwy ferched; am dosturio o'r ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i dygasant ef allan, ac a'i gosodasant o'r tu allan i'r ddinas.

17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt allan, efe a ddywedodd, Dianc am dy einioes; [k]nac edrych ar dy ol, ac na saf yn yr holl wastadedd: diangc i'r mynydd, rhag dy ddifetha.

18 A dywedodd Lot wrthynt, O nid *felly*, fy Arglwydd.

19 Wele yn awr, cafodd dy was ffafr yn dy olwg, a mawrhêaist dy drugaredd a wnaethost â mi, gan gadw fy einioes; ac ni allaf fi ddiangc i'r mynydd, rhag i ddrwg fy ngoddiweddyd, a marw o honof.

20 Wele yn awr, y ddinas hon yn agos i ffoi iddi, a bechan yw: O gâd i mi ddiangc yno: (Onid bechan yw hi?) a byw fydd fy enaid.

21 Yntau a ddywedodd wrtho, Wele mi a ‖ganiattêais dy ddymuniad hefyd am y peth hyn, fel na ddinystriwyf y ddinas *am* yr hon y dywedaist.

22 Brysia, diangc yno; o herwydd [l]ni allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am hynny y galwodd efe [m]enw y ddinas Soar.

23 ¶ Cyfodasai yr haul ar y ddaear, pan ddaeth Lot i Soar.

24 Yna yr [n]ARGLWYDD a wlawiodd ar Sodom a Gomorrah frwmstan, a thân oddi wrth yr ARGLWYDD, allan o'r nefoedd.

25 Felly y dinystriodd efe y dinasoedd hynny, a'r holl wastadedd, a holl drigolion y dinasoedd, a chnwd y ddaear.

26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrychodd drach ei chefn o'i du ol ef, a hi a aeth [o]yn golofn halen.

27 ¶ Ac Abraham a aeth yn fore i'r lle [p]y safasai efe ynddo ger bron yr ARGLWYDD.

28 Ac efe, a edrychodd tu a Sodom a Gomorrah, a thu a holl dir y gwastadedd; ac a edrychodd, ac wele cyfododd mŵg y tir fel mŵg ffwrn.

29 ¶ A phan ddifethodd DUW ddinasoedd y gwastadedd, yna y cofiodd DUW am Abraham, ac a yrrodd Lot o ganol y dinystr, pan ddinystriodd efe y dinasoedd yr oedd Lot yn trigo ynddynt.

30 ¶ A Lot a esgynodd o Soar, ac a drigodd yn y mynydd, a'i ddwy ferched gyd âg ef: o herwydd efe a ofnodd drigo yn Soar; ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy ferched.

31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, Ein tad ni *sydd* hen, a gwr nid oes yn y wlad i ddyfod attom ni, wrth ddefod yr holl ddaear.

32 Tyred, rhoddwn win i'n tad win i'w yfed, a gorweddwn gyd âg ef, fel y cadwom had o'n tad.

33 A hwy a roddasant win i'w tad i yfed y noson honno: a'r hynaf a ddaeth ac a orweddodd gyd â'i thad; ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

34 A thrannoeth y dywedodd yr

Cyn CRIST 1898.

[k] ad. 26. Matt. 24. 16, 17, 18. Luc 9. 62. Philip. 3. 13, 14.
‖ *Derbyniais dy wyneb.*
[l] Edrych pen. 32. 25, 26. Exod. 32. 10. Deut. 9. 14. Marc 6. 5
[m] pen. 13. 10. a 14. 2.
[n] Deut. 29. 23. Es 13 19. Jer. 50. 40 Ezec. 16. 49. Hos 11. 8. Amos 4. 11. Seph. 2 9. Luc 17. 29. 2 Petr 2. 6. Jud. 7.
[o] Luc 17. 32.
[p] pen. 18. 22.

Cyn hynaf wrth yr ieuangaf, Wele, myfi
CRIST a orweddais neithiwyr gyd â'm tad;
1898. rhoddwn win iddo ef i'w yfed heno
hefyd, a dos dithau a gorwedd gyd
âg ef, fel y cadwom had o'n tad.
35 A hwy a roddasant win i'w tad
i yfed y noson honno hefyd: a'r
ieuangaf a gododd, ac a orweddodd
gyd âg ef; ac ni wybu efe pan or-
weddodd hi, na phan gyfododd hi.
36 Felly dwy ferched Lot a feich-
iogwyd o'u tad.
1897. 37 A'r hynaf a esgorodd ar fab, ac
a alwodd ei enw ef Moab: efe yw
tad y Moabiaid hyd heddyw.
38 A'r ieuangaf, hefyd, a esgorodd
hithau ar fab, ac a alwodd ei enw ef
Ben-ammi: efe yw tad meibion Am-
mon hyd heddyw.

PENNOD XX.

1 Abraham yn ymdaith yn Gerar, 2 yn gwadu ei wraig, ac yn ei cholli hi. 3 Ceryddu Abimelech mewn breuddwyd o'i hachos hi. 9 Yntau yn ceryddu Abraham, 14 yn rhoddi Sarah yn ei hol, 16 ac yn ei cheryddu hi, 17 ac yn cael ei iachâu trwy weddi Abraham.

Cylch 1898. AC Abraham a aeth oddi yno i
dir y dehau, ac a gyfanneddodd
[a]pen. 16. 7, 14. rhwng [a]Cades a Sur, ac a ymdeith-
iodd yn Gerar.
2 A dywedodd Abraham am Sarah
[b]pen. 12. 13. ei wraig, [b]Fy chwaer yw hi: ac
Abimelech brenhin Gerar a anfon-
odd ac a gymmerth Sarah.
[c]Ps. 105. 14. 3 Yna [c]y daeth Duw at Abime-
[d]Job 33. 14, 15. lech, noswaith, [d]mewn breuddwyd,
ac a ddywedodd wrtho, Wele dyn
marw wyt ti am y wraig a gymmer-
† Heb. *brïod i wr.* aist, a hithau yn † berchen gwr.
4 Ond Abimelech ni nesasai atti
hi: ac efe a ddywedodd, ARGLWYDD,
a leddi di genedl gyfiawn hefyd?
5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, Fy
chwaer yw hi? a hithau hefyd ei
hun a ddywedodd, Fy mrawd yw
‖ *yn symlrwydd.* efe: ‖ ym mherffeithrwydd fy nghal-
on, ac y'nglendid fy nwylaw, y
gwneuthum hyn.
6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef,
mewn breuddwyd, Minnau a wn
mai ym mherffeithrwydd dy galon y
[e]pen. 31. 7. a 35. 5. gwnaethost hyn; a [e]mi a'th attel-
Exod. 34. 24. iais rhag pechu [f]i'm herbyn: am
1 Sam. 25. 26. hynny ni adewais i ti gyffwrdd â
[f]pen. 39. 9. hi.
Lef. 6. 2. 7 Yn awr gan hynny, dod y wraig
Ps. 51. 4. drachefn i'r gwr; o herwydd pro-
phwyd yw efe, ac efe a weddïa tros-
ot, a byddi fyw: ond oni roddi hi
drachefn, gwybydd y byddi farw yn
ddiau, ti a'r rhai oll ydynt eiddot ti.
8 Yna y cododd Abimelech yn
fore, ac a alwodd am ei holl weis-
ion, ac a draethodd yr holl bethau
† Heb. *yn eu clustiau hwy.* hyn † wrthynt hwy: a'r gwŷr a ofn-
asant yn ddirfawr.
9 Galwodd Abimelech, hefyd, am
Abraham, a dywedodd wrtho, Beth
a wnaethost i ni? a pheth a bechais
[g]pen. 26. 10. i'th erbyn, pan [g]ddygit bechod *mor*
fawr arnaf fi, ac ar fy nheyrnas?
gwnaethost â mi weithredoedd ni
ddylesid eu gwneuthur.
10 Abimelech, hefyd, a ddywedodd
wrth Abraham, Beth a welaist, pan
wnaethost y peth hyn?
11 A dywedodd Abraham, Am
ddywedyd o honof fi, Yn ddïau nid
oes ofn Duw yn y lle hwn: a hwy Cyn CRIST
a'm lladdant i o achos fy ngwraig. Cylch 1898.
12 A hefyd yn wir fy chwaer *yw*
hi: merch fy nhad yw hi, ond nid
merch fy mam; ac y mae hi yn
wraig i mi.
13 Ond pan barodd Duw i mi
grwydro o dŷ fy nhad, yna y dywed-
ais wrthi hi, Dyma dy garedigrwydd
yr hwn a wnai â mi ym mhob lle y
delom iddo; [h]dywed am danaf fi, [h]pen. 12. 13.
Fy mrawd yw efe.
14 Yna [i]y cymmerodd Abimelech [i]pen. 12. 16.
ddefaid, a gwartheg, a gweision, a
morwynion, ac a'u rhoddes i Abra-
ham: rhoddes hefyd iddo ef Sarah
ei wraig drachefn.
15 A dywedodd Abimelech, Wele
fy ngwlad ger dy fron di, trig lle y
byddo da yn dy olwg.
16 Ac wrth Sarah y dywedodd,
Wele rhoddais i'th frawd fil o *ddar-*
nau arian: wele ef yn orchudd lly-
gaid i ti, i'r rhai oll *sydd* gyd â thi,
a chyd â phawb *eraill:* fel hyn y
ceryddwyd hi.
17 ¶ Yna Abraham a weddïodd ar
DDUW: a Duw a iachâodd Abime-
lech, a'i wraig, a'i forwynion; a hwy
a blantasant.
18 O herwydd yr ARGLWYDD gan
gau a gauasai ar bob croth yn nhŷ
Abimelech, o achos Sarah gwraig
Abraham.

PENNOD XXI.

1 Genedigaeth Isaac, 4 a'i enwaediad. 6 Llawenydd Sarah. 9 Bwrw Hagar ac Ismael allan. 15 Hagar mewn cyfyngdra. 17 Yr angel yn ei chysuro hi. 22 Cynghrair rhwng Abimelech ac Abraham yn Beer-seba.

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â
Sarah fel y dywedasai, a gwnaeth
yr ARGLWYDD i Sarah [a]fel y llefara- [a]pen. 17. 19.
sai. a 18. 10, 14.
2 O herwyd Sarah [b]a feichiogodd, [b]Act. 7. 8.
ac a ymddûg i Abraham fab yn ei Gal. 4. 22.
henaint, ar yr amser nodedig y dy- Heb. 11. 11.
wedasai Duw wrtho ef.
3 Ac Abraham a alwodd enw ei fab
a anesid iddo (yr hwn a ymddygasai
Sarah iddo ef) [c]Isaac. [c]pen. 17. 19.
4 Ac Abraham a enwaedodd ar
Isaac ei fab, yn wyth niwrnod oed;
[d]fel y gorchymynasai Duw iddo ef. [d]pen. 17. 10, 12.
5 Ac [e]Abraham *oedd* fab can
mlwydd, pan anwyd iddo ef Isaac Cylch 1897.
ei fab. [e]pen. 17. 1, 17.
6 ¶ A Sarah a ddywedodd, [f]Gwn- [f]Es. 54. 1.
aeth Duw i mi chwerthin; pob un a a 66. 10.
glywo a chwardd gyd â mi. Gal. 1. 27.
7 Hi a ddywedodd hefyd, Pwy a
ddywedasai i Abraham y rhoisai
Sarah sugn i blant? canys mi a
esgorais ar fab yn ei henaint ef.
8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a
ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth
wledd fawr ar y dydd y diddyfnwyd
Isaac.
9 ¶ A Sarah a welodd fab Agar
yr Aiphtes, yr hwn a ddygasai hi i
Abraham, [g]yn gwatwar. [g]Gal. 4. 29.
10 A hi a ddywedodd wrth Abra- Cylch 1892.
ham, [h]Bwrw allan y gaeth-forwyn [h]Gal. 4. 30.
hon a'i mab; o herwydd ni chaiff Edrych pen. 25. 6. a 36. 6,
mab y gaethes hon gyd-etifeddu 7.
â'm mab i Isaac.
11 A'r peth hyn fu ddrwg iawn
y'ngolwg Abraham, er mwyn ei fab.

Cyn CRIST Cylch 1892.

12 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaethforwyn; yr hyn oll a ddywedodd Sarah wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd [i]yn Isaac y gelwir i ti had.

13 Ac am fab y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnaf ef [k]yn genhedlaeth, o herwydd dy had di ydyw ef.

[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.
[k] pen. 16. 10. a 17. 20. ad. 18.

14 Yna y cododd Abraham yn fore, ac a gymmerodd fara, a chostrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, (gan osod ar ei hysgwydd hi *hynny*) a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beer-seba.

15 A darfu y dwfr yn y gostrel; a hi a fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eisteddodd ei hunan ym mhell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedasai, Ni allaf fi edrych ar y bachgen yn marw. Felly hi a eisteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddyrchafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A Duw a wrandawodd ar lais y llangc; ac angel Duw a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, Beth *a ddarfu* i ti, Agar? nac ofna, o herwydd Duw a wrandawodd ar lais y llangc lle y mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law; oblegid [l]mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

[l] ad. 13.

19 A [m]Duw a agorodd ei llygaid hi, a hi a ganfu bydew dwfr; a hi a aeth, ac a lanwodd y gostrel *o'r* dwfr, ac a ddiododd y llangc.

[m] Num. 22. 31. Edrych 2 Bren. 6. 17, 18, 20. Luc 24. 16, 31.

20 Ac yr oedd Duw gyd â'r llangc; ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe; a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlad yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amser hwnnw, [n]Abimelech, a Phicol tywysog ei lu ef, a ymddiddanasant âg Abraham, gan ddywedyd, Duw *sydd* gyd â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

[n] pen. 20. 2.

23 Yn awr gan hynny, twng wrthyf fi yma i Dduw, na †fyddi anffyddlawn i mi, nac i'm mab, nac i'm hŵyr: yn ol y drugaredd a wneuthum â thi y gwnai di â minnau, ac â'r wlad yr ymdeithiaist ynddi.

† Heb. *ddywedi gelwydd wrthyf.*

24 Ac Abraham a ddywedodd, Mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelech, o achos y pydew dwfr [o]a ddygasai gweision Abimelech trwy drais.

[o] Edrych pen. 26. 15, 18, 20, 21, 22.

26 Ac Abimelech a ddywedodd, Nis gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaist i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'u rhoddes i Abimelech; a hwy a wnaethant gynghrair ill dau.

28 Ac Abraham a osododd saith o hespinod *o'r* praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelech wrth Abraham, Beth *a wna* y saith hespin hyn a osodaist wrthynt eu hunain?

30 Ac yntau a ddywedodd, Canys ti a gymmeri y saith hespin o'm llaw, i fod yn dystiolaeth mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw ||Beer-seba: oblegid yno y tyngasant ill dau.

|| Sef, *ffynnon y llw.*

Cylch 1891.

32 Felly y gwnaethant gynghrair yn Beer-seba: a chyfododd Abimelech, a Phicol tywysog ei lu ef, ac a ddychwelasant i dir y Philistiaid.

33 ¶ Ac yntau a blannodd ||goed yn Beer-seba, ac a alwodd yno ar enw yr Arglwydd Dduw tragywyddol.

|| *llwyn.*

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhir y Philistiaid.

PENNOD XXII.

1 Profi Abraham i aberthu ei fab. 3 Yntau yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod. 11 Yr angel yn ei rwystro ef. 13 Newid Isaac am hwrdd. 14 Galw y lle Jehofah-jire. 15 Bendithio Abraham drachefn. 20 Cenhedlaeth Nachor hyd Rebeccah.

1872.

AC wedi y pethau hyn y bu i Dduw [a]brofi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

[a] Heb. 11. 17.

2 Yna y dywedodd *Duw*, Cymmer yr awr hon dy fab, sef dy unig *fab* Isaac, yr hwn a hoffaist, a dos rhagot i dir [b]Moriah, ac offrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

[b] 2 Chron. 3. 1.

3 ¶ Ac Abraham a fore-gododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd âg ef, ac Isaac ei fab; ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyfododd, ac a aeth i'r lle a ddywedasai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai y lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, Arhoswch chwi yma gyd â'r asyn; a mi a'r llangc a awn hyd acw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i gosododd ar Isaac ei fab; ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun: a hwy a aethant ill dau ynghyd.

7 A llefarodd Isaac wrth Abraham ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a ddywedodd, Wele fi, fy mab. Yna, eb efe, Wele dân a choed; ond mae ||oen y poeth-offrwm?

|| *mynn.*

8 Ac Abraham a ddywedodd, Fy mab, Duw a edrych iddo ei hun am oen y poeth-offrwm. Felly yr aethant ill dau ynghyd:

9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedasai Duw wrtho ef; ac yno yr adeiladodd Abraham allor, ac a osododd y coed mewn trefn, ac a rwymodd Isaac ei fab, ac [c]a'i gosododd ef ar yr allor, ar uchaf y coed.

[c] Iago 2. 21.

10 Ac Abraham a estynodd ei law, ac a gymmerodd y gyllell i ladd ei fab;

Cyn CRIST 1872.

11 Ac angel yr ARGLWYDD a
alwodd arno ef o'r nefoedd, ac a
ddywedodd, Abraham, Abraham.
Yntau a ddywedodd, Wele fi.
12 Ac efe a ddywedodd, Na ddod
dy law ar y llange, ac na wna ddim
iddo: o herwydd gwn weithian i ti
ofni DUW, gan nad atteliaist dy
fab, dy unig *fab*, oddi wrthyf fi.
13 Yna y dyrchafodd Abraham
ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele
o'i ol *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn
ei gyrn mewn dyrysni: ac Abraham
a aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac
a'i hoffrymmodd yn boeth-offrwm
yn lle ei fab.
14 Ac Abraham a alwodd enw y
lle hwnnw ‖JEHOFAH-jire; fel
y dywedir heddyw, Ym mynydd yr
ARGLWYDD y gwelir.
15 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
alwodd ar Abraham yr ail waith
o'r nefoedd;
16 Ac a ddywedodd, [d]I mi fy
hun y tyngais, medd yr ARGLWYDD,
o herwydd gwneuthur o honot y
peth hyn, ac nad atteliaist dy fab,
dy unig *fab*:
17 Mai gan fendithio y'th fen-
dithiaf, a [e]chan amlhâu yr amlhâf
dy had, fel sêr y nefoedd, ac fel y
tywod yr hwn *sydd* ar ‖lann y
môr; [f]a'th had a feddianna borth
ei elynion;
18 Ac [g]yn dy had di y bendithir
holl genhedloedd y ddaear: o achos
gwrando o honot ar fy llais i.
19 Yna Abraham a ddychwelodd
at ei langeiau; a hwy a godasant,
ac a aethant ynghyd i Beer-seba:
ac Abraham a drigodd yn Beer-
seba.
20 ¶ Darfu hefyd, wedi y pethau
hyn, fynegi i Abraham, gan ddy-
wedyd, Wele, dug [h]Milcah hithau
hefyd blant i Nachor dy frawd;
21 Hus ei gyntaf-anedig, a Buz
ei frawd; Cemuel hefyd tad Aram,
22 A Chesed, a Hazo, a Phildas,
ac Idlaph, a Bethuel.
23 A [i]Bethuel a genhedlodd
Rebeccah: yr wyth hyn a blantodd
Milcah i Nachor brawd Abraham.
24 Ei orddercharwraig hefyd, a'i
henw Reumah, a esgorodd hithau
hefyd ar Tebah, a Gaham, a Tha-
has, a Maachah.

‖Sef, *Yr Arglwydd a edrych*, neu, *a ddarpara*.
[d]Ps. 105. 9. Luc. 1. 73. Heb. 6. 13.
[e]pen. 13. 16.
‖*fin.*
[f]pen. 24. 60.
[g]pen. 12. 3. a 18. 18. a 26. 4. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18.
[h]pen. 11. 29.
[i]pen. 24. 15.

PENNOD XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sarah.* 3 *Prynu Machpelah,* 19 *lle y claddwyd Sarah.*

1860.

AC oes Sarah ydoedd gan mlyn-
edd a saith mlynedd ar hug-
ain; *dyma* flynyddoedd oes Sarah.
2 A Sarah a fu farw [a]y'nghaer-
Arba; honno *yw* Hebron yn nhir
Canaan: ac Abraham a aeth i alaru
am Sarah, ac i wylofain *am dani* hi.
3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i
fynu oddi ger bron ei *gorph* marw,
ac a lefarodd wrth feibion Heth,
gan ddywedyd,
4 [b]Dieithr ac alltud ydwyf fi
gyd â chwi; rhoddwch i mi fedd-
iant beddrod gyd â chwi, fel y
claddwyf fy marw allan o'm golwg.
5 A meibion Heth a attebasant
Abraham, gan ddywedyd wrtho,

[a]Jos. 14. 15. Barn. 1. 10.
[b]Heb. 11. 13.

Cyn CRIST 1860.

6 Clyw ni, fy arglwydd: tywysog
‖DUW *wyt* ti yn ein plith: cladd dy
farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni:
ni rwystr neb o honom ni ei fedd i
ti i gladdu dy farw.
7 Yna y cyfododd Abraham, ac a
ymgrymmodd i bobl y tir, *sef* i
feibion Heth:
8 Ac a ymddiddanodd â hwynt,
gan ddywedyd, Os yw eich ewyllys
i mi gael claddu fy marw allan o'm
golwg, gwrandewch fi, ac eiriolwch
trosof fi ar Ephron fab Sohar;
9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof
Machpelah, yr hon *sydd* eiddo ef,
ac *sydd* y'nghwrr ei faes: er ei
llawn *werth* o arian rhodded hi i
mi, yn feddiant beddrod yn eich
plith chwi.
10 Ac Ephron oedd yn aros ym
mysg meibion Heth: ac Ephron yr
Hethiad a attebodd Abraham, lle
y clywodd meibion Heth, y'ngŵydd
pawb a ddeuent i borth ei ddinas
ef, gan ddywedyd,
11 [c]Nag ê, fy arglwydd, clyw fi:
rhoddais y maes i ti, a'r ogof *sydd*
ynddo, i ti y rhoddais hi; y'ngŵydd
meibion fy mhobl y rhoddais hi i
ti: cladd di dy farw.
12 Ac Abraham a ymgrymmodd
o flaen pobl y tir.
13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron
lle y clybu pobl y tir; gan ddywed-
yd, Etto, os tydi *a'i rhoddi*, attolwg
gwrando fi: rhoddaf werth y maes;
cymmer gennyf, a mi a gladdaf fy
marw yno.
14 Ac Ephron a attebodd Abra-
ham, gan ddywedyd wrtho,
15 Gwrando fi, fy arglwydd; y
tir *a dâl* bedwar can [d]sicl o arian:
beth yw hynny rhyngof fi a thi-
thau? am hynny cladd dy farw.
16 Felly Abraham a wrandawodd
ar Ephron: a phwysodd Abraham
i Ephron yr arian, a ddywedasai
efe lle y clybu meibion Heth; ped-
war can sicl o *arian* cymmeradwy
ym mhlith marchnadwyr.
17 ¶ Felly y sicrhâwyd [e]maes
Ephron, yr hwn *oedd* ym Machpe-
lah, yr hon *oedd* o flaen Mamre, y
maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob
pren a'r *a oedd* yn y maes, ac yn
ei holl derfynau o amgylch,
18 Yn feddiant i Abraham, yng
ngolwg meibion Heth, y'ngŵydd
pawb a ddelynt i borth ei ddinas ef.
19 Ac wedi hynny Abraham a
gladdodd Sarah ei wraig yn ogof
maes Machpelah, o flaen Mamre;
honno *yw* Hebron, yn nhir Canaan.
20 A sicrhâwyd y maes, a'r ogof
yr hon oedd ynddo, i Abraham, yn
feddiant beddrod, oddi wrth feibion
Heth.

‖*cadarn.*
[c]Edrych 2 Sam. 24. 21–24.
[d]Exod. 30. 15. Ezec. 45. 12.
[e]pen. 25. 9. a 50. 13. Act. 7. 16.

PENNOD XXIV.

1 *Abraham yn peri i'w was dyngu.* 10 *Taith y gwas:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arwydd.* 15 *Rebeccah yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwblhâu ei arwydd ef,* 22 *yn derbyn tlysau,* 23 *yn dangos ei chenedl,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwas yn bendithio Duw.* 29 *Laban yn ei groesawu ef.* 34 *Y gwas yn traethu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn foddlawn.* 58 *Rebeccah yn cyd-synio i fyned.* 62 *Isaac yn cyfarfod â hi.*

1857.

AC Abraham oedd hên, wedi
myned †yn oedrannus; a'r

† Heb. *mewn dyddiau.*

Cyn CRIST 1857.

ARGLWYDD a fendithiasai Abraham
ym mhob dim.
2 A dywedodd Abraham wrth ei
[a] pen. 15. 2. was hynaf *yn* ei dŷ, [a]yr hwn oedd
yn llywodraethu ar yr hyn oll a'r *a*
[b] pen. 47. 29. 1 Chron. 29. 24. *oedd* ganddo, [b]Gosod, attolwg, dy
law dan fy morddwyd:
3 A mi a baraf i ti dyngu i AR-
GLWYDD DDUW y nefoedd, a DUW y
[c] pen. 26. 35. a 27. 46. a 28. 2. Exod. 34. 16. Deut. 7. 3. ddaear, [c]na chymmerech wraig i'm
mab i o ferched y Canaaneaid, y
rhai yr ydwyf yn trigo yn eu mysg:
4 Ond i'm gwlad i yr âi, ac at fy
nghenedl i yr âi di, ac a gymmeri
wraig i'm mab Isaac.
5 A'r gwas a ddywedodd wrtho ef,
Ond odid ni fŷn y wraig ddyfod ar
fy ol i i'r wlad hon: gan ddychwelyd
a ddychwelaf dy fab di i'r tir y
daethost allan o hono?
6 A dywedodd Abraham wrtho,
Gwylia arnat rhag i ti ddychwelyd
fy mab i yno.
[d] pen. 12. 1, 7. 7 ¶ ARGLWYDD DDUW y nefoedd, [d]yr
hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy nhad,
ac o wlad fy nghenedl, yr hwn hefyd
a ymddiddanodd â mi, ac a dyngodd
[e] pen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 4. Exod. 32. 13. Deut. 34. 4. Act. 7. 5. wrthyf, gan ddywedyd, [e]I'th had
di y rhoddaf y tir hwn; efe a anfyn
ei angel o'th flaen di, a thi a gym-
meri wraig i'm mab oddi yno.
8 Ac os y wraig ni fŷn ddyfod ar
dy ol di, yna glân fyddi oddi wrth
fy llw hwn: yn unig na ddychwel di
fy mab i yno.
9 A'r gwas a osododd ei law dan
forddwyd Abraham ei feistr, ac a
dyngodd iddo am y peth hyn.
10 ¶ A chymmerodd y gwas ddeg
camel, o gamelod ei feistr, ac a aeth
|| Neu, *a.* ymaith: (||canys holl dda ei feistr
oedd dan ei law ef) ac efe a gododd,
[f] pen. 27. 43. ac a aeth i Mesopotamia, i [f]ddinas
Nachor.
11 Ac efe a wnaeth i'r camelod
orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth
bydew dwfr ar brydnawn ynghylch
|| Neu, *a dynnai ddwfr yn dyfod allan.* yr amser y byddai *merched* ||yn
dyfod allan i dynnu dwfr.
12 Ac efe a ddywedodd, O AR-
GLWYDD DDUW fy meistr Abraham,
attolwg, pâr i mi lwyddiant heddyw;
a gwna drugaredd â'm meistr Abra-
ham.
[g] ad. 43. 13 [g]Wele fi yn sefyll wrth y ffynnon
[h] pen. 29. 9. Exod. 2. 16. ddwfr, a [h]merched gwŷr y ddinas
yn dyfod allan i dynnu dwfr:
14 A bydded, mai y llangces y
dywedwyf wrthi, Gogwydda, attolwg,
dy ystên, fel yr yfwyf; os dywed hi,
Yf, a mi a ddïodaf dy gamelod di
hefyd; honno a ddarperaist i'th
[i] Edrych Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 6. 7. a 14. 8. a 20. 7. was Isaac: ac [i]wrth hyn y caf
wybod wneuthur o honot ti drugar-
edd â'm meistr.
15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru,
wele Rebeccah yn dyfod allan (yr
[k] pen. 11. 29. a 22. 23. hon a anesid i Bethuel fab [k]Milcah,
gwraig Nachor, brawd Abraham) a'i
hystên ar ei hysgwydd.
16 A'r llangces *oedd* dêg odiaeth
yr olwg, yn forwyn, a heb i wr ei
hadnabod; a hi a aeth i waered i'r
ffynnon, ac a lanwodd ei hystên, ac
a ddaeth i fynu.
17 A'r gwas a redodd i'w chyfar-
fod, ac a ddywedodd, Attolwg, gâd
i mi yfed ychydig ddwfr o'th ystên.
18 A hi a ddywedodd, Yf, fy meistr:
a hi a frysiodd, ac a ddisgynodd ei
hysten ar ei llaw, ac a'i dïododd ef.
19 A phan ddarfu iddi ei ddiodi
ef, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd
i'th gamelod, hyd oni ddarffo iddynt
yfed.
20 A hi a frysiodd, ac a dywalltodd
ei hystên i'r cafn, ac a redodd eil-
waith i'r pydew i dynnu, ac a dyn-
nodd i'w holl gamelod ef.
21 A'r gwr yn synnu o'i phlegid hi,
a dawodd, i wybod a lwyddasai yr
ARGLWYDD ei daith ef, ai nad do.
22 A bu pan ddarfu i'r camelod
yfed, gymmeryd o'r gwr ||glustdlws || *tal-dlws.*
aur, yn hanner sicl ei bwys: a dwy
freichled i'w dwylaw hi, yn ddeg
sicl o aur eu pwys.
23 Ac efe a ddywedodd, Merch pwy
ydwyt ti? mynega i mi, attolwg: a
oes lle i ni i lettya *yn* nhŷ dy dad?
24 A hi a ddywedodd wrtho, [l]Myfi [l] pen. 22. 23.
ydwyf ferch i Bethuel fab Milcah,
yr hwn a ymddûg hi i Nachor.
25 A hi a ddywedodd wrtho ef, Y
mae gwellt ac ebran ddigon gennym
ni, a lle i lettya.
26 A'r gwr [m]a ymgrymmodd, ac a [m] ad. 52. Exod. 4. 31.
addolodd yr ARGLWYDD.
27 Ac a ddywedodd, Bendigedig
fyddo ARGLWYDD DDUW fy meistr
Abraham, yr hwn ni adawodd fy
meistr heb ei drugaredd, a'i ffydd-
londeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dug
yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy
meistr.
28 A'r llangces a redodd, ac a
fynegodd yn nhŷ ei mam y pethau
hyn.
29 ¶ Ac i Rebeccah yr *oedd* brawd,
a'i enw [n]Laban: a Laban a redodd [n] pen. 29. 5.
at y gwr allan i'r ffynnon.
30 A phan welodd efe y clust-
dlws, a'r breichledau am ddwylaw
ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau
Rebeccah ei chwaer yn dywedyd,
Fel hyn y dywedodd y gwr wrthyf
fi; yna efe a aeth at y gwr; ac wele
efe yn sefyll gyd â'r camelod wrth y
ffynnon.
31 Ac efe a ddywedodd, Tyred i
mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD;
paham y sefi di allan? canys mi a
barottöais y tŷ, a lle i'r camelod.
32 ¶ A'r gwr a aeth i'r tŷ: ac
yntau a ryddhâodd y camelod, ac
a roddodd wellt ac ebran i'r camel-
od: a dwfr i olchi ei draed ef, a
thraed y dynion *oedd* gyd âg ef.
33 A gosodwyd *bwyd* o'i flaen ef
i fwytta; ac efe a ddywedodd, Ni
fwyttâf hyd oni thraethwyf fy neg-
esau. A dywedodd yntau, Traetha.
34 Ac efe a ddywedodd, Gwas
Abraham *ydwyf* fi.
35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd
fy meistr yn ddirfawr, ac efe a
gynnyddodd: canys rhoddodd iddo
ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac
aur, a gweision, a morwynion, a
chamelod, ac asynod.
36 Sarah hefyd gwraig fy meistr
a ymddûg fab i'm meistr, wedi ei
heneiddio hi; ac efe a roddodd [o]i [o] pen. 25. 5.
hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.
37 A'm meistr a'm tyngodd i, gan
ddywedyd, Na chymmer wraig i'm

Cyn CRIST 1857.

mab i o ferched y Canaaneaid, y
rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tir.
38 Ond ti a âi i dŷ fy nhad, ac at
fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig
i'm mab.
39 A dywedais wrth fy meistr, Fe
allai na ddaw y wraig ar fy ol i.
40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr
[p] pen. 17. 1. ARGLWYDD [p]yr hwn y rhodiais ger
ei fron, a enfyn ei angel gyd â thi,
ac a lwydda dy daith di; a thi a
gymmeri wraig i'm mab i o'm ty-
lwyth, ac o dŷ fy nhad.
41 Yna y byddi rŷdd oddi wrth fy
llw, os ti a ddaw at fy nhylwyth; ac
oni roddant i ti, yna y byddi rŷdd
oddi wrth fy llw.
42 A heddyw y daethum at y ffyn-
non, ac a ddywedais, ARGLWYDD
DDUW fy meistr Abraham, os ti sydd
yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr
hon yr wyf fi yn myned arni:
[q] ad. 13. 43 Wele fi [q]yn sefyll wrth y ffyn-
non ddwfr; a'r forwyn a ddelo allan
i dynnu, ac y dywedwyf wrthi, Dod
i mi, attolwg, ychydig ddwfr i'w yfed
o'th ystên;
44 Ac a ddywedo wrthyf innau, Yf
di, a thynnaf hefyd i'th gamelod:
bydded honno y wraig a ddarparodd
yr ARGLWYDD i fab fy meistr.
45 A chyn darfod i mi ddywedyd
yn fy nghalon, wele Rebeccah yn
dyfod allan, a'i hystên ar ei hysg-
wydd; a hi a aeth i waered i'r ffyn-
non, ac a dynnodd: yna y dywedais
wrthi, Dioda fi, attolwg.
46 Hithau a frysiodd, ac a ddis-
gynodd ei hystên oddi arni, ac a
ddywedodd, Yf; a mi a ddyfrhâf
dy gamelod hefyd. Felly yr yfais; a
hi a ddyfrhâodd y camelod hefyd.
47 A mi a ofynais iddi, ac a ddy-
wedais, Merch pwy *ydwyt* ti? Hithau
a ddywedodd, Merch Bethuel mab
Nachor, yr hwn a ymddûg Milcah
iddo ef. Yna y gosodais y clustdlws
wrth ei hwyneb, a'r breichledau am
ei dwylaw hi:
48 Ac a ymgrymmais, ac a addol-
ais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais
ARGLWYDD DDUW fy meistr Abra-
ham, yr hwn a'm harweiniodd ar
hyd yr iawn ffordd, i gymmeryd
merch brawd fy meistr i'w fab ef.
49 Ac yn awr od ydych chwi yn
gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb
â'm meistr, mynegwch i mi: ac onid
ê, mynegwch i mi; fel y trôwyf ar y
llaw ddehau, neu ar y llaw aswy.
50 Yna yr attebodd Laban a Beth-
uel, ac a ddywedasant, Oddi wrth
yr ARGLWYDD y daeth y peth hyn:
ni allwn ddywedyd wrthyt ddrwg,
na da.
51 Wele Rebeccah o'th flaen: cym-
mer *hi*, a dos, a bydded wraig i
fab dy feistr, fel y llefarodd yr AR-
GLWYDD.
52 A phan glybu gwas Abraham
[r] ad. 26. eu geiriau hwynt, yna efe [r]a ym-
grymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.
† Heb. lestri. 53 A thynnodd y gwas allan †dlys-
au arian, a thlysau aur, a gwisg-
oedd, ac a'u rhoddodd i Rebeccah:
rhoddodd hefyd bethau gwerthfawr
i'w brawd hi, ac i'w mam.
54 A hwy a fwyttasant ac a yfasant,
efe a'r dynion *oedd* gyd âg ef, ac a
lettyasant dros nos: a chodasant yn
fore; ac efe a ddywedodd, [s]Goll-
yngwch fi at fy meistr. [s] ad. 56, 59.
55 Yna y dywedodd ei brawd a'i
mam, Triged y llangces gyd â ni
||ddeng niwrnod o'r lleiaf; wedi || *flwyddyn, gyfan,* neu *ddeg o fisoedd.*
hynny hi a gaiff fyned.
56 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Na rwystrwch fi, gan i'r ARGLWYDD
lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi,
fel yr elwyf at fy meistr.
57 Yna y dywedasant, Galwn ar y
llangces, a gofynwn iddi hi.
58 A hwy a alwasant ar Rebeccah,
a dywedasant wrthi, A âi di gyd â'r
gwr hwn? A hi a ddywedodd, Af.
59 A hwy a ollyngasant Rebeccah
eu chwaer, [t]a'i mammaeth, a gwas [t] pen. 35. 8.
Abraham, a'i ddynion;
60 Ac a fendithiasant Rebeccah,
ac a ddywedasant wrthi, Ein chwaer
wyt, bydd di fil fyrddiwn; ac [u]etl- [u] pen. 22. 17.
fedded dy had borth ei gaseion.
61 ¶ Yna y cododd Rebeccah, a'i
llangcesau, ac a farchogasant ar y
camelod, ac a aethant ar ol y gwr;
a'r gwas a gymmerodd Rebeccah,
ac a aeth ymaith.
62 Ac Isaac oedd yn dyfod o ffordd
[x]pydew Lahai-roi; ac efe oedd yn [x] pen. 16. 14. a 25. 11.
trigo yn nhir y dehau.
63 Ac Isaac a aeth allan i ||fyfyrio || *weddio.*
yn y maes, ym min yr hwyr; ac a
ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrych-
odd, ac wele y camelod yn dyfod.
64 Rebeccah hefyd a ddyrchafodd
ei llygaid; a phan welodd hi Isaac,
[y]hi a ddisgynodd oddi ar y camel. [y] Jos. 15. 18.
65 Canys hi a ddywedasai wrth y
gwas, Pwy *yw* y gwr hwn sydd yn
rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni?
A'r gwas a ddywedasai, Fy meistr
yw efe: a hi a gymmerth orchudd,
ac a ymwisgodd.
66 A'r gwas a fynegodd i Isaac yr
hyn oll a wnaethai efe.
67 Ac Isaac a'i dug hi i mewn i
babell Sarah ei fam; ac efe a gym-
merth Rebeccah, a hi a aeth yn
wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi:
ac Isaac a ymgysurodd ar ol ei fam.

PENNOD XXV.

1 *Plant Abraham o Ceturah.* 5 *Rhannu ei dda ef.* 7 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 9 *Ei gladdedigaeth.* 12 *Cenhedlaethau Ismael.* 17 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 21 *Isaac yn gweddio dros Rebeccah, yr hon oedd yn ammhlantadwy.* 22 *Y plant yn ymwthio yn ei chroth hi.* 24 *Genedigaeth Esau a Jacob.* 27 *Y rhagor oedd rhyngddynt hwy.* 29 *Esau yn gwerthu braint ei enedigaeth.*

AC Abraham a gymmerodd eil- Cylch 1853.
waith wraig, a'i henw Ceturah.
2 A [a]hi a esgorodd iddo ef Zim- [a] 1 Chron. 1. 32.
ran, a Jocsan, a Medan, a Midian,
ac Isbac, a Suah.
3 A Jocsan a genhedlodd Seba a
Dedan: a meibion Dedan oedd
Assurim, a Letusim, a Lëummim.
4 A meibion Midian *oedd* Ephah,
ac Epher, a Hanoch, ac Abidah, ac
Eldaah: yr holl rai hyn *oedd* feibion
Ceturah.
5 ¶ Ac [b]Abraham a roddodd yr [b] pen. 24. 36.
hyn oll *oedd* ganddo i Isaac.
6 Ac i feibion gordderch-wragedd
Abraham y rhoddodd Abraham

Cyn CRIST Cylch 1853. roddion; ac efe a'u hanfonodd
hwynt oddi wrth Isaac ei fab, tu a'r
dwyrain, i dir y dwyrain, ac efe etto
yn fyw.
1822. 7 A dyma ddyddiau blynyddoedd
einioes Abraham, y rhai y bu efe
fyw; can mlynedd a phymtheg
mlynedd a thriugain.
[c] pen. 15. 15. a 49. 29. 8 Ac Abraham a drengodd, ac [c]a
fu farw mewn oed teg, yn hen, ac
yn gyflawn *o ddyddiau;* ac efe a
gasglwyd at ei bobl.
9 Ac Isaac ac Ismael ei feibion a'i
claddasant ef yn ogof Machpelah,
ym maes Ephron fab Soar yr Heth-
iad, yr hwn *sydd* o flaen Mamre;
[d] pen. 23. 16. 10 [d]Y maes a brynasai Abraham
gan feibion Heth: yno y claddwyd
Abraham, a Sarah ei wraig.
11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu
hefyd i Dduw fendithio Isaac ei fab
[e] pen. 16. 14. a 24. 62. ef: ac Isaac a drigodd wrth [e]ffyn-
non Lahai-roi.
Cylch 1800. 12 ¶ A dyma genhedlaethau Is-
mael, fab Abraham, yr hwn a
ymddûg Agar yr Aiphtes, morwyn
Sarah, i Abraham.
[f] 1 Chron. 1. 29. 13 A [f]dyma enwau meibion Is-
mael, erbyn eu henwau, trwy eu
cenhedlaethau: Nebaioth cyntaf-
anedig Ismael, a Chedar, ac Adbeel,
a Mibsam,
14 Misma hefyd, a Dumah, a Massa,
‖ Neu, *Hadad.* 15 ‖ Hadar, a Thema, Jetur, Na-
phis, a Chedemah.
16 Dyma hwy meibion Ismael, a
dyma eu henwau hwynt wrth eu
[g] pen. 17. 20. trefydd, ac wrth eu cestyll; [g]yn
ddeuddeg o dywysogion yn ol eu
cenhedloedd.
1773. 17 A dyma flynyddoedd einioes
Ismael; can mlynedd a dwy ar
bymtheg ar hugain o flynyddoedd:
yna y trengodd, ac y bu farw, ac y
casglwyd ef at ei bobl.
[h] 1 Sam. 15. 7. 18 Preswyliasant hefyd [h]o Hafilah
hyd Sur, yr hon *sydd* o flaen yr
Aipht, ffordd yr âi di i Assyria: ac
[i] pen. 16. 12. [i]y'ngŵydd ei holl frodyr y †bu efe
† Heb. *cwympodd.* farw.
19 ¶ A dyma genhedlaethau Isaac
[k] Matt. 1. 2. fab Abraham: [k]Abraham a gen-
hedlodd Isaac.
1857. 20 Ac Isaac oedd fab deugain
mlwydd pan gymmerodd efe Re-
beccah ferch Bethuel y Syriad, o
Mesopotamia, chwaer Laban y Syr-
iad, yn wraig iddo.
1838. 21 Ac Isaac a weddïodd ar yr
Arglwydd dros ei wraig, am ei
bod hi yn amhlantadwy: a'r Ar-
glwydd a wrandawodd arno ef, a
[l] Rhuf. 9. 10. [l]Rebeccah ei wraig ef a feichiogodd.
22 A'r plant a ymwthiasant â'u
gilydd yn ei chroth hi: yna y
dywedodd hi, Os felly, beth *a wnaf*
fi fel hyn? A hi a aeth i ymofyn â'r
Arglwydd.
23 A'r Arglwydd a ddywedodd
wrthi hi, Dwy genedl *sydd* yn dy
groth di, a dau *fath ar* bobl a
[m] 2 Sam. 8. 14. wahenir o'th fru di; [m]a'r naill bobl
[n] pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12. fydd cryfach na'r llall, [n]a'r hynaf a
wasanaetha yr ieuangaf.
24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dydd-
iau hi i esgor, wele gefeilliaid *oedd*
yn ei chroth hi.
25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn
goch [o]drosto i gyd fel cochl flewog: Cyn CRIST 1838.
a galwasant ei enw ef Esau.
26 Ac wedi hynny y daeth ei
frawd ef allan [p]a'i law yn ymaflyd [o] pen. 27. 11, 16, 23.
yn sawdl Esau: a galwyd [q]ei enw [p] Hos. 12. 3.
ef Jacob. Ac Isaac oedd fab tri- 1837.
ugeinmlwydd pan anwyd hwynt.
27 A'r llangeiau a gynnyddasant: [q] pen. 27. 36.
ac Esau oedd wr yn medru hela, *a*
gwr o'r maes; a Jacob *oedd* wr
disyml yn cyfanneddu mewn pebyll.
28 Isaac hefyd oedd hoff ganddo
Esau, am ei fod yn bwytta o'i hel-
wriaeth ef: a Rebeccah a hoffai Ja-
cob.
29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: Cylch 1805.
yna Esau a ddaeth o'r maes, ac efe
yn ddiffygiol.
30 A dywedodd Esau wrth Jacob,
Gâd i mi yfed, attolwg, † o'r *cawl* † Heb. *o'r coch, o'r coch yma.*
coch yma; o herwydd diffygiol *wyf*
fi: am hynny y galwyd ei enw ef
Edom.
31 A dywedodd Jacob, Gwerth di
heddyw i mi dy enedigaethfraint.
32 A dywedodd Esau, Wele fi yn
myned i farw, a pha les a wna yr
enedigaeth-fraint hon i mi?
33 A dywedodd Jacob, Twng i mi
heddyw. Ac efe a dyngodd iddo;
ac [r]efe a werthodd ei enedigaeth- [r] Heb. 12. 16.
fraint i Jacob.
34 A Jacob a roddes i Esau fara
a chawl ffaebys; ac efe a fwyttâodd,
ac a yfodd, ac a gododd, ac a aeth
ymaith: felly y diystyrodd Esau ei
enedigaeth-fraint.

PENNOD XXVI.

1 Isaac o achos newyn yn myned i Gerar. 2 Duw yn ei addysgu ac yn ei fendithio ef. 7 Abimelech yn ei geryddu ef am wadu ei wraig. 12 Efe yn myned yn gyfoethog: 18 Yn cloddio ffynnon Esec, Sitnah, a Rehoboth. 26 Abimelech yn gwneuthur cyngrhair âg ef yn Beer-seba. 34 Gwragedd Esau.

ABU newyn yn y tir, heb law Cylch 1804.
[a]y newyn cyntaf a fuasai yn [a] pen. 12. 10.
nyddiau Abraham: ac Isaac a aeth
at [b]Abimelech brenhin y Philistiaid [b] pen. 20. 2.
i Gerar.
2 A'r Arglwydd a ymddangosasai
iddo ef, ac a ddywedasai, Na ddos i
waered i'r Aipht: aros yn y wlad a
ddywedwyf fi wrthyt.
3 Ymdeithia yn y wlad hon, a mi
a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf:
o herwydd i ti ac i'th had [c]y rhodd- [c] pen. 13. 15. a 15. 18.
af yr holl wledydd hyn, a mi a
gyflawnaf [d]fy llw a dyngais wrth [d] pen. 22. 16.
Abraham dy dad di.
4 A [e]mi a amlhâf dy had di fel [e] pen. 15. 5.
sêr y nefoedd, a rhoddaf i'th had
di yr holl wledydd hyn: a holl gen-
hedlaethau y ddaear a fendithir [f]yn [f] pen. 12. 3. a 22. 18.
dy had di:
5 Am wrando o Abraham ar fy
llais i, a chadw fy nghadwriaeth, fy
ngorchymynion, fy neddfau, a'm
cyfreithiau.
6 ¶ Ac Isaac a drigodd yn Gerar.
7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofyn-
asant am ei wraig ef. Ac [g]efe a [g] pen. 12. 13. a 20. 2, 13.
ddywedodd, Fy chwaer *yw* hi: canys
ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig *yw;*
rhag *(eb efe)* i ddynion y lle hwnnw
fy lladd i am Rebeccah: canys *yr*
ydoedd hi yn dêg yr olwg.
8 A bu gwedi ei fod ef yno ddydd-

Cyn CRIST Cylch 1804.

iau lawer, i Abimelech brenhin y Philistiaid edrych trwy y ffenestr, a chanfod; ac wele Isaac yn chwarae â Rebeccah ei wraig.

9 Ac Abimelech a alwodd ar Isaac, ac a ddywedodd, Wele, yn ddiau dy wraig *yw* hi: a phaham y dywedaist, Fy chwaer *yw* hi? Yna y dywedodd Isaac wrtho, am ddywedyd o honof, Rhag fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelech, Paham y gwnaethost hyn â ni? hawdd y gallasai un o'r bobl orwedd gyd â'th wraig di; [h] felly y dygasit arnom ni bechod.

[h] pen. 20. 9.

11 A gorchymynodd Abimelech i'r holl bobl, gan ddywedyd, Yr hwn a gyffyrddo â'r gwr hwn, neu â'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Isaac a hauodd yn y tir hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y can-cymmaint. A'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

13 A'r gwr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a ‖ gweision lawer: a'r Philistiaid a genfigennasant wrtho ef.

‖ Neu, *hwsmonaeth.*

15 A'r holl bydewau [i] y rhai a gloddiasai gweision ei dad ef, yn nyddiau Abraham ei dad ef, y Philistiaid a'u cauasant hwy, ac a'u llanwasant â phridd.

[i] pen. 21. 30.

16 Ac Abimelech a ddywedodd wrth Isaac, Dos oddi wrthym ni: canys [k] ti a aethost yn gryfach o lawer nâ nyni.

[k] Exod. 1. 9.

17 ¶ Ac Isaac a aeth oddi yno, ac a wersyllodd yn nyffryn Gerar, ac a breswyliodd yno.

18 Ac Isaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr y rhai a gloddiasent yn nyddiau Abraham ei dad ef, ac a gauasai y Philistiaid, wedi marw Abraham; ac a enwodd enwau arnynt, yn ol yr enwau a enwasai ei dad ef arnynt hwy.

19 Gweision Isaac a gloddiasant hefyd yn y dyffryn, ac a gawsant yno ffynnon o ddwfr † rhedegog.

† Heb. *byw.*

20 A bugeiliaid Gerar a ymrysonasant â bugeiliaid Isaac, gan ddywedyd, Y dwfr *sydd* eiddom ni. Yna efe a alwodd enw y ffynnon ‖ Esec; o herwydd ymgynhennu o honynt âg ef.

‖ Sef, *Cynnen.*

21 Cloddiasant hefyd bydew arall: ac ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef ‖ Sitnah.

‖ Sef, *Cas.*

22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac a gloddiodd bydew arall; ac nid ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef ‖ Rehoboth; ac a ddywedodd, Canys yn awr yr ehangodd yr ARGLWYDD arnom, a ni a ffrwythwn yn y tir.

‖ Sef, *Ehangder.*

23 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Beer-seba.

24 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd iddo y noson honno, ac a ddywedodd, Myfi *yw* Duw Abraham dy dad ti: nac ofna; canys byddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf, ac a liosogaf dy had er mwyn Abraham fy ngwas.

[l] pen. 12. 7. & 13. 18.

25 Ac efe [l] a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw yr ARGLWYDD; ac yno y gosododd efe ei babell: a gweision Isaac a gloddiasant yno bydew.

26 ¶ Yna y daeth [m] Abimelech atto ef o Gerar, ac Ahuzzath ei gyfaill, a Phichol tywysog ei lu.

[m] pen. 21. 22.

27 Ac Isaac a ddywedodd wrthynt, Paham y daethoch chwi attaf fi; gan i chwi fy nghasâu, a'm gyrru oddi wrthych?

28 Yna y dywedasant, Gan weled ni a welsom fod yr ARGLWYDD gyd â thi: a dywedasom, Bydded yn awr gynghrair rhyngom ni, *sef* rhyngom ni a thi; a gwnawn gyfammod â thi;

29 † Na wnai i ni ddrwg, megis na chyffyrddasom ninnau â thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig â thi, ac y'th anfonasom mewn heddwch; ti yn awr *wyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

† Heb. *os gwnai.*

30 Ac efe a wnaeth iddynt wledd; a hwy a fwyttasant ac a yfasant.

31 Yna y codasant yn fore, a hwy a dyngasant bob un i'w gilydd: ac Isaac a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weision Isaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiasent; a dywedasant wrtho, Cawsom ddwfr.

33 Ac efe a'i galwodd ef ‖ Seba: am hynny enw y ddinas *yw* ‖ Beer-seba hyd y dydd hwn.

‖ Sef, *Llw.* ‖ Sef, *Ffynnon y llw.*

1796.

34 ¶ Ac yr oedd [n] Esau yn fab deugain mlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Basemath ferch Elon yr Hethiad.

[n] pen. 36. 2.

35 A [o] hwy oeddynt ‖ chwerwder yspryd i Isaac ac i Rebeccah.

[o] pen. 27. 46. ‖ *flinder meddwl.*

PENNOD XXVII.

1 Isaac yn anfon Esau am helwriaeth. 6 Rebeccah yn dysgu Jacob i gael y fendith. 15 Jacob yn rhith Esau yn ei chaffael. 30 Esau yn dwyn ei saig. 33 Isaac yn dychrynu. 34 Esau yn cwynofain, a thrwy daerni yn caffael bendith. 41 Yn bygwth Jacob. 42 Rebeccah yn ei siommi ef.

Cylch 1760. [a] pen. 48. 10.

ABU wedi heneiddio o Isaac, a [a] thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o hono ef Esau ei fab hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mab. Yntau a ddywedodd wrtho ef, Wele fi.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele mi a heneiddiais yn awr, ac nis gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer, attolwg, dy offer, dy gawell saethau, a'th fwa, a dos allan i'r maes, a hela i mi helfa.

4 A gwna i mi flasus-fwyd o'r fath a garaf, a dwg i mi, fel y bwyttâwyf; fel y'th fendithio fy enaid cyn fy marw.

5 A Rebeccah a glybu pan ddywedodd Isaac wrth Esau ei fab: ac Esau a aeth i'r maes, i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebeccah a lefarodd wrth Jacob ei mab, gan ddywedyd, Wele, clywais dy dad yn llefaru wrth Esau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dwg i mi helfa, a gwna i mi flasus-fwyd, fel y bwyttâwyf, ac y'th fendithiwyf ger bron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

Cyn CRIST Cylch 1760.

8 Ond yn awr, fy mab, gwrando ar
fy llais i, am yr hyn a orchymynaf
i ti.
9 Dos yn awr i'r praidd, a chym-
mer i mi oddi yno ddau fynn gafr
da; a mi a'u gwnaf hwynt yn fwyd
blasus i'th dad, o'r fath a gâr efe.
10 A thi a'u dygi i'th dad, fel y
bwyttäo, ac y'th fendithio cyn ei
farw.
11 A dywedodd Jacob wrth Re-
beccah ei fam, Wele, Esau fy mrawd
yn wr blewog, a minnau yn wr
llyfn:
12 Fy nhad, ond odid, a'm teimla;
yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyll-
wr; ac a ddygaf arnaf felldith, ac
nid bendith.
13 A'i fam a ddywedodd wrtho,
Arnaf fi y *byddo* dy felldith, fy
mab, yn unig gwrando ar fy llais;
dos a dwg i mi.
14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y
mynnod*, ac a'u dygodd at ei fam:
a'i fam a wnaeth fwyd blasus o'r
fath a garai ei dad ef.
15 Rebeccah hefyd a gymmerodd
hoff-wisgoedd Esau ei mab hynaf, y
rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wisg-
odd Jacob ei mab ieuangaf.
16 A gwisgodd hefyd grwyn y myn-
nod geifr am ei ddwylaw ef, ac am
lyfndra ei wddf ef:
17 Ac a roddes y bwyd blasus, a'r
bara a arlwyasai hi, yn llaw Jacob
ei mab.
18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dad, ac
a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a
ddywedodd, Wele fi: pwy wyt ti, fy
mab?
19 A dywedodd Jacob wrth ei dad,
Myfi *yw* Esau dy gyntaf-anedig:
gwneuthum fel y dywedaist wrthyf:
cyfod, attolwg, eistedd, a bwytta
o'm helfa, fel y'm bendithio dy
enaid.
20 Ac Isaac a ddywedodd wrth ei
fab, Pa fodd, fy mab, y cefaist mor
fuan a hyn? Yntau a ddywedodd,
Am i'r ARGLWYDD dy DDUW beri
iddo ddigwyddo o'm blaen.
21 A dywedodd Isaac wrth Jacob,
Tyred yn nês yn awr, fel y'th deiml-
wyf, fy mab; ai tydi *yw* fy mab
Esau, ai nad ê.
22 A nesâodd Jacob at Isaac ei
dad: yntau a'i teimlodd; ac a ddy-
wedodd, Y llais *yw* llais Jacob; a'r
dwylaw, dwylaw Esau *ydynt*.
23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei
ddwylaw fel dwylaw ei frawd Esau,
yn flewog: felly efe a'i bendithiodd
ef.
24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy
mab Esau? Yntau a ddywedodd,
Myfi yw.
25 Ac efe a ddywedodd, Dwg yn
nês attaf fi, a mi a fwyttâf o helfa
fy mab, fel y'th fendithio fy enaid.
Yna y dug atto ef, ac efe a fwyttä-
odd: dug iddo win hefyd, ac efe a
yfodd.
26 Yna y dywedodd Isaac ei dad
wrtho ef, Tyred yn nês yn awr, a
chusana fi, fy mab.
27 Yna y daeth efe yn nês, ac a'i
cusanodd ef; ac a aroglodd arogl
ei wisgoedd ef, ac a'i bendithiodd
ef, ac a ddywedodd, Wele, arogl fy
mab fel arogl maes, yr hwn a fen-
dithiodd yr ARGLWYDD.
28 A [b] rhodded Duw i ti o wlith y — b Heb. 11. 20.
nefoedd, ac o frasder y ddaear, ac
amldra o ŷd a gwin;
29 [c] Gwasanaethed pobloedd dydi, — c pen. 9. 25. & 25. 23.
ac ymgrymmed cenhedloedd i ti:
bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac
[d] ymgrymmed meibion dy fam i ti: — d pen. 49. 8.
[e] melldigedig *fyddo* a'th felldithio, a — e pen. 12. 3.
bendigedig a'th fendithio.
30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fen-
dithio Jacob, ac i Jacob yn brin
fyned allan o ŵydd Isaac ei dad,
yna Esau ei frawd a ddaeth o'i hela.
31 Ac yntau hefyd a wnaeth fwyd
blasus, ac a'i dug at ei dad; ac a
ddywedodd wrth ei dad, Cyfoded
fy nhad, a bwyttäed o helfa ei fab,
fel y'm bendithio dy enaid.
32 Ac Isaac ei dad a ddywedodd
wrtho, Pwy *wyt* ti? Yntau a ddy-
wedodd, Myfi *yw* dy fab, dy gyntaf-
anedig Esau.
33 Ac Isaac a ddychrynodd â dy-
chryn mawr iawn, ac a ddywedodd,
Pwy? pa le mae yr hwn a heliodd
helfa, ac a'i dug i mi, a mi a
fwyttëais o'r cwbl cyn dy ddyfod,
ac a'i bendithiais ef? [f] bendigedig — f pen. 28. 3, 4.
hefyd fydd efe.
34 Pan glybu Esau eiriau ei dad,
[g] efe a waeddodd â gwaedd fawr a — g Heb. 12. 17.
chwerw iawn, ac a ddywedodd wrth
ei dad, Bendithia fi, ie finnau, fy
nhad.
35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd
a ddaeth mewn twyll, ac a ddug dy
fendith di.
36 Dywedodd yntau, [h] Ond iawn y — h pen. 25. 26.
gelwir ei enw ef || Jacob? canys efe — || Sef, *Disodlwr.*
a'm disodlodd i ddwy waith bell-
ach: [i] dug fy ngenedigaeth-fraint; — i pen. 25. 33.
ac wele, yn awr efe a ddygodd
fy mendith: dywedodd hefyd, Oni
chedwaist gyd â thi fendith i min-
nau?
37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrth Esau, Wele, [k] mi a'i — k ad. 29. 2 Sam. 8. 14.
gwneuthum ef yn arglwydd i ti, a
rhoddais ei holl frodyr yn weision
iddo ef; âg ŷd a gwin y cynheliais
ef: a pheth a wnaf i tithau, fy mab,
weithian?
38 Ac Esau a ddywedodd wrth
ei dad, Ai un fendith sydd gennyt,
fy nhad? bendithia finnau, finnau
hefyd, fy nhad. Felly Esau a ddyr-
chafodd ei lef, ac [l] a wylodd. — l Heb. 12. 17.
39 Yna yr attebodd Isaac ei dad,
ac a ddywedodd wrtho, Wele, [m] yn — m ad. 28. Heb. 11. 20.
mrasder y ddaear y bydd dy bres-
wylfod, ac ym mysg gwlith y nefoedd
oddi uchod;
40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi
fyw, [n] a'th frawd a wasanaethi: — n pen. 25. 23. Obad. 18, 19, 20.
[o] onid bydd *amser* pan feistrolech — o 2 Sam. 8. 14.
di, ac y torrech ei iau ef oddi am dy
wddf.
41 ¶ Ac Esau a gâsaodd Jacob, am
y fendith â'r hon y bendithiasai ei
dad ef: ac Esau a ddywedodd yn ei
galon, Nesâu y mae dyddiau galar
fy nhad; [p] yna lladdaf Jacob fy — p Obad. 10.
mrawd.
42 A mynegwyd i Rebeccah eiriau
Esau ei mab hynaf. Hithau a an-

Cyn CRIST Cylch 1760.

fonodd, ac a alwodd am Jacob ei mab ieuangaf, ac a ddywedodd wrtho, Wele, Esau dy frawd sydd yn ymgysuro o'th blegid di, *ar fedr* dy ladd di.

43 Ond yn awr, fy mab, gwrando ar fy llais: cyfod, ffo at Laban fy mrawd, i Haran;

44 Ac aros gyd âg ef ychydig ddyddiau, hyd oni chilio llid dy frawd;

45 Hyd oni chilio digofaint dy frawd oddi wrthyt, ac anghofio o hono ef yr hyn a wnaethost iddo: yna yr anfonaf ac y'th gyrchaf oddi yno. Paham y byddwn yn ymddifad o honoch eich dau *mewn* un dydd?

46 Dywedodd Rebeccah hefyd wrth Isaac, [q] Blinais ar fy einioes o herwydd merched Heth: os cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y rhai hyn o ferched y wlad, i ba beth y *chwennychwn* fy einioes?

[q] pen. 26. 35. a 28. 8.

PENNOD XXVIII.

1 Isaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Padan-Aram. 9 Esau yn priodi Mahalath merch Ismael. 12 Gweledigaeth ysgol Jacob. 18 Maen Bethel. 20 Adduned Jacob.

1760.

YNA y galwodd Isaac ar Jacob, ac a'i bendithiodd ef: efe a orchymynodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a] Na chymmer wraig o ferched Canaan.

2 [b] Cyfod, dos i ‖ [c] Mesopotamia, i dŷ [d] Bethuel tad dy fam; a chymmer i ti wraig oddi yno, o ferched [e] Laban brawd dy fam:

3 A Duw Hollalluog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th liosogo, fel y byddech yn ‖ gynnulleidfa pobloedd:

4 Ac a roddo i ti [f] fendith Abraham, i ti ac i'th had gyd â thi, i etifeddu o honot dir dy ymdaith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.

5 Felly Isaac a anfonodd ymaith Jacob: ac efe a aeth i Mesopotamia, at Laban fab Bethuel y Syriad, brawd Rebeccah, mam Jacob ac Esau.

6 ¶ Pan welodd Esau fendithio o Isaac Jacob, a'i anfon ef i Mesopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd, Na chymmer wraig o ferched Canaan;

7 A gwrando o Jacob ar ei dad, ac ar ei fam, a'i fyned i Mesopotamia;

8 Ac Esau yn gweled mai drwg oedd merched Canaan y'ngolwg Isaac ei dad:

9 Yna Esau a aeth at Ismael, ac a gymmerodd [g] Mahalath merch Ismael mab Abraham, chwaer Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd eraill.

10 ¶ A Jacob [h] a aeth allan o Beerseba, ac a aeth tu a [i] Haran.

11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a lettyodd yno dros nos; oblegid machludo yr haul: ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a osododd dan ei ben, ac a gysgodd yn y fan honno.

12 Ac efe a freuddwydiodd; ac wele ysgol yn sefyll ar y ddaear, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r nefoedd: ac wele, [k] angelion Duw yn dringo ac yn disgyn ar hyd-ddi.

[a] pen. 24. 3.
[b] Hos. 12. 12.
‖ *Padan-Aram.*
[c] pen. 25. 20.
[d] pen. 22. 23.
[e] pen. 24. 29.
‖ *Lliaws o bobloedd.*
[f] pen. 12. 2.
Cylch 1760.
[g] pen. 36. 3. *Basemath.*
[h] Hos. 12. 12.
[i] Act. 7. 2. *Charran.*

13 Ac [l] wele, yr ARGLWYDD yn sefyll arni: ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* ARGLWYDD DDUW Abraham dy dad, a Duw Isaac; y tir yr wyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th had.

14 [m] A'th had di fydd fel llwch y ddaear; a thi a dorri allan [n] i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti, ac [o] yn dy had di.

15 Ac wele [p] fi gyd â thi; ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlad hon: o herwydd ni'th adawaf, hyd oni wnelwyf yr hyn a leferais wrthyt.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gwsg; ac a ddywedodd, Diau fod yr ARGLWYDD yn y lle hwn, ac nis gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw y lle hwn! nid *oes* yma onid tŷ i DDUW, a dyma borth y nefoedd.

18 A Jacob a gyfododd yn fore, ac a gymmerth y garreg a osodasai efe dan ei ben, ac efe [q] a'i gosododd hi yn golofn, ac a dywalltodd olew ar ei phen hi.

19 Ac efe a alwodd enw y [r] lle hwnnw, ‖ Bethel: ond Luz *fuasai* enw y ddinas o'r cyntaf.

20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, Os [s] Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t] fara i'w fwytta, a dillad i'w gwisgo,

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhad; yna y bydd yr ARGLWYDD yn DDUW i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a osodais yn golofn, [u] a fydd yn dŷ DDUW; ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

PENNOD XXIX.

1 Jacob yn dyfod at ffynnon Haran. 9 Yn ymgaredigo â Rahel. 13 Laban yn ei groesawu ef i'w dŷ. 18 Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel. 23 Ei siommi ef â Leah. 28 Yntau yn priodi Rahel, ac yn gwasanaethu am dani hi saith mlynedd eraill. 32 Leah yn dwyn Reuben, 33 Simeon, 34 Lefi, 35 a Judah.

A JACOB a gymmerth ei † daith, ac a aeth i wlad ‖ meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair diadell o ddefaid yn gorwedd wrtho; o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhâent y diadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau y pydew.

3 Ac yno y cesglid yr holl ddiadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau y pydew, ac a ddyfrhâent y praidd; yna y rhoddent y garreg drachefn ar enau y pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le yr *ydych* chwi? A hwy a ddywedasant, O Haran yr ydym ni.

Cyn CRIST Cylch 1760.

[k] Ioan 1. 51. Heb. 1. 14.
[l] pen. 35. 1. a 48. 3.
[m] pen. 13. 16.
[n] Deut. 12. 20.
[o] pen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.
[p] Edrych ad. 20, 21.
[q] pen. 31. 13, 45. a 35. 14.
[r] Barn. 1 23, 26. Hos. 4 15.
‖ Sef, *Tŷ Dduw.*
[s] ad. 15.
[t] 1 Tim. 6. 8.
[u] pen. 35. 7, 14.
† Heb. *draed.*
‖ *pobl.*

Cyn CRIST Cylch 1760.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A adwaenoch chwi Laban fab Nachor? A hwy a ddywedasant, Adwaenom.

† Heb. *heddwch.*

6 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, A *oes* †llwyddiant iddo ef? A hwy a ddywedasant, *Oes,* llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd â'r defaid.

† Heb. *fawr.*

7 Yna y dywedodd efe, Wele etto y dydd yn †gynnar, nid *yw* bryd casglu yr anifeiliaid: dyfrhêwch y praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.

8 A hwy a ddywedasant, Ni allwn ni hyd oni chasgler yr holl ddïadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddi ar wyneb y pydew; yna y dyfrhâwn y praidd.

9 ¶ Tra yr ydoedd efe etto yn llefaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thad; oblegid hi oedd yn bugeilio.

a Exod. 2. 17.

10 A phan welodd Jacob Rahel ferch Laban brawd ei fam, a phraidd Laban brawd ei fam; yna y nesâodd Jacob, ac [a] a dreiglodd y garreg oddi ar enau y pydew, ac a ddyfrhâodd braidd Laban brawd ei fam.

11 A Jacob a gusanodd Rahel, ac a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai brawd ei thad oedd efe, ac mai mab Rebeccah oedd efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thad.

† Heb. *son am.*

13 A phan glybu Laban †hanes Jacob mab ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a'i cusanodd, ac a'i dug ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

14 A dywedodd Laban wrtho ef, Yn ddiau fy asgwrn i a'm cnawd ydwyt ti: ac efe a drigodd gyd âg ef fis o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Ai o herwydd mai fy mrawd wyt ti, y'm gwasanaethi yn rhad? mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dwy o ferched: enw yr hynaf *oedd* Leah, ac enw yr ieuangaf Rahel.

17 A llygaid Leah *oedd* weiniaid; ond Rahel oedd dêg *ei* phryd, a glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel; ac a ddywedodd, Mi a'th wasanaethaf di saith mlynedd am Rahel dy ferch ieuangaf.

19 A Laban a ddywedodd, Gwell yw ei rhoddi hi i ti, na'i rhoddi i wr arall: aros gyd â mi.

b Hos. 12. 12.

20 Felly Jacob [b] a wasanaethodd am Rahel saith mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau, am fod yn hoff ganddo efe hi.

1753.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, Moes i mi fy ngwraig (canys cyflawnwyd fy nyddiau) fel yr elwyf atti hi.

22 A Laban a gasglodd holl ddynion y fan honno, ac a wnaeth wledd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gymmeryd Leah ei ferch, a'i dwyn hi atto ef; ac yntau a aeth atti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpah ei forwyn, yn forwyn i Leah ei ferch.

[28]

25 A bu, y bore, wele Leah *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, Paham y gwnaethost hyn i mi? onid am Rahel y'th wasanaethais? a phaham y'm twyllaist?

Cyn CRIST 1753.

† Heb. *lle.*

26 A dywedodd Laban, Ni wnair felly yn ein †gwlad ni, gan roddi yr ieuangaf o flaen yr hynaf.

27 Cyflawna di wythnos hon, a ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwasanaeth a wasanaethi gyd â mi etto saith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei hwythnos hi: ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch, Bilhah ei forwyn, yn forwyn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy nâ Leah, ac a wasanaethodd gyd âg ef etto saith mlynedd eraill.

31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD mai câs oedd Leah, yna efe a agorodd ei chroth hi: a Rahel *oedd* ammhlantadwy.

Cylch 1752.

‖ Sef, *Gwelwch fab.*

32 A Leah a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef ‖ Reuben: o herwydd hi a ddywedodd, Dïau edrych o'r ARGLWYDD ar fy nghystudd; canys yn awr fy ngwr a'm hoffa i.

Cylch 1751.

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Am glywed o'r ARGLWYDD mai câs *ydwyf* fi; am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Simeon.

‖ Sef, *Clywed.* Cylch 1750.

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Fy ngwr weithian a lŷn yn awr wrthyf fi, canys plentais iddo dri mab: am hynny y galwyd ei enw ef ‖ Lefi.

‖ Sef. *Glynu.* Cylch 1749.

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei enw ef [c] ‖ Judah. A hi a beidiodd â phlanta.

c Matt. 1. 2. ‖ Sef, *Moliant.*

PENNOD XXX.

1 Rahel, gan fod yn ddigllawn nad oedd yn planta, yn rhoddi Bilhah ei llaw-forwyn i Jacob. 5 Hithau yn dwyn Dan a Naphtali. 9 Leah yn rhoddi Zilpah ei llaw-forwyn, yr hon a ymddûg Gad ac Aser. 14 Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Leah yn prynu ei gwr gan Rahel. 17 Leah yn dwyn Issachar, Zabulon, a Dinah. 22 Rahel yn dwyn Joseph. 25 Jacob yn deisyfu cael myned ymaith. 27 Laban yn ei attal ef ar gyfammod newydd. 37 Dyfais Jacob, trwy yr hon yr ymgyfoethogodd efe.

Cylch 1749.

PAN welodd Rahel na phlantasai hithau i Jacob, yna Rahel a genfigennodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion i mi; ac onid ê mi *a fyddaf* farw.

2 A chynneuodd llid Jacob wrth Rahel; ac efe a ddywedodd, Ai myfi *sydd* yn lle DUW, yr hwn a attaliodd ffrwyth y groth oddi wrthyt ti?

a Edrych pen. 16. 2.

3 A dywedodd hithau, [a] Wele fy llaw-forwyn Bilhah, dos i mewn atti hi; a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel †y caffer plant i minnau hefyd o honi hi.

† Heb. *yr adeilader fi ganddi hi.*

Cyn CRIST Cylch 1749. 4 A hi a roddes ei llaw-forwyn
Bilhah iddo ef [b]yn wraig, a Jacob
a aeth i mewn atti.
[b] pen. 35. 22. Cylch 1748. 5 A Bilhah a feichiogodd, ac a ym-
ddûg fab i Jacob.
6 A Rahel a ddywedodd, Duw
a'm barnodd i, ac a wrandawodd
hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi
fab: am hynny hi a alwodd ei enw
|| Sef, *Barnu.* ef || Dan.
Cylch 1747. 7 Hefyd Bilhah, llaw-forwyn Ra-
hel, a feichiogodd eilwaith, ac a ym-
ddûg yr ail mab i Jacob.
8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrech-
† Heb. *Duw.* ais ymdrechiadau † gorchestol â'm
chwaer, a gorchfygais: a hi a alw-
|| Sef, *Fy ymdrech.* odd ei enw ef || [c] Naphtali.
9 Pan welodd Leah beidio o honi
[c] Matt. 4. 13, *Nephthalim.* â phlanta, hi a gymmerth ei llaw-
forwyn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn
wraig i Jacob.
Cylch 1749. 10 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a
ymddûg fab i Jacob.
11 A Leah a ddywedodd, Y mae
tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei
|| Sef, *Bagad.* enw ef || Gad.
Cylch 1747. 12 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a
ymddûg yr ail mab i Jacob.
13 A Leah a ddywedodd, Yr yd-
wyf yn ddedwydd: oblegid merched
a'm galwant yn ddedwydd: a hi a
|| Sef, *Dedwydd.* alwodd ei enw ef || Aser.
Cylch 1748. 14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nydd-
iau cynhauaf gwenith, ac a gafodd
fandragorau yn y maes, ac a'u dug
hwynt at Leah ei fam: yna Rahel
a ddywedodd wrth Leah, Dyro, at-
tolwg, i mi o fandragorau dy fab.
15 Hithau a ddywedodd wrthi, Ai
bychan *yw* dwyn o honot fy ngwr?
a fynnit ti hefyd ddwyn mandra-
gorau fy mab? A Rahel a ddy-
wedodd, Cysged gan hynny gyd â
thi heno am fandragorau dy fab.
16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn
yr hwyr; a Leah a aeth allan i'w
gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf
fi y deui: oblegid gan brynu y'th
brynais am fandragorau fy mab.
Ac efe a gysgodd gyd â hi y nos
honno.
Cylch 1747. 17 A Duw a wrandawodd ar Leah,
a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y
pummed mab i Jacob.
18 A Leah a ddywedodd, Rhodd-
odd Duw fy ngwobr *i mi*, o herwydd
rhoddi o honof fi fy llaw-forwyn
i'm gwr: a hi a alwodd ei enw ef
|| Sef, *Gwobr.* || Issachar.
Cylch 1746. 19 Leah hefyd a feichiogodd etto,
ac a ymddûg y chweched mab i
Jacob.
20 A Leah a ddywedodd, Cyn-
nysgaeddodd Duw fyfi â chynnysg-
aeth dda; fy ngwr a drig weithian
gyd â mi, oblegid chwech o feibion
a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd
|| Sef, *Trigfa.* ei enw ef || Zabulon.
Cylch 1745. 21 Ac wedi hynny hi a esgorodd
ar ferch, ac a alwodd ei henw hi
|| Sef, *Barn.* || Dinah.
22 ¶ A Duw a gofiodd Rahel, a
Duw a wrandawodd arni, ac a agor-
odd ei chroth hi.
1745. 23 A hi a feichiogodd, ac a esgor-
odd ar fab, ac a ddywedodd, Duw a
[d] 1 Sam. 1. 6. Es. 4. 1. Luc 1. 25. dynnodd [d] fy ngwarthrudd ymaith.
24 A hi a alwodd ei enw ef

|| Joseph, gan ddywedyd, [e] Yr Ar- Cyn CRIST 1745.
GLWYDD a ddyry yn ychwaneg i mi
fab arall.
25 ¶ A bu wedi esgor o Rahel ar || Sef, *Ychwaneg.*
Joseph, ddywedyd o Jacob wrth [e] pen. 35. 17.
Laban, Gollwng fi ymaith, fel yr
elwyf i'm bro, ac i'm gwlad fy
hun.
26 Dyro fy ngwragedd i mi, a'm
plant, y rhai y gwasanaethais am
danynt gyd â thi, fel yr elwyf
ymaith: oblegid ti a wyddost fy
ngwasanaeth a wneuthum i ti.
27 A Laban a ddywedodd wrtho,
Os cefais ffafr yn dy olwg, *na syfl:*
[f] da y gwn i'r ARGLWYDD fy men- [f] pen. 39. 5.
dithio i o'th blegid di.
28 Hefyd efe a ddywedodd, Dogna
dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.
29 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti
a wyddost pa ddelw y gwasan-
aethais dydi; a pha fodd *y bu* dy
anifeiliaid di gyd â myfi.
30 Oblegid ychydig *oedd* yr hyn
ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i, ond
yn lliosowgrwydd † y cynnyddodd; † Heb. *torrodd allan.*
o herwydd yr ARGLWYDD a'th fen-
dithiodd di † er pan ddacthum i: † Heb. *wrth fy nhroed i.*
bellach gan hynny pa bryd y dar-
paraf hefyd i'm tŷ fy hun?
31 Dywedodd yntau, Pa beth a
roddaf i ti? A Jacob a attebodd,
Ni roddi i mi ddim; os gwnai i mi
y peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy
braidd di drachefn.
32 Tramwyaf trwy dy holl braidd
di heddyw, gan neillduo oddi yno
bob llwdn mân-frith a mawr-frith, a
phob llwdn coch-ddu ym mhlith y
defaid; y mawr-frith hefyd a'r mân-
frith ym mhlith y geifr: ac *o'r rhai
hynny* y bydd fy nghyflog.
33 A'm cyfiawnder a dystiolaetha
gyd â mi † o hyn allan, pan ddêl † Heb. *y fory.*
hynny yn gyflog i mi o flaen dy
wyneb di: yr hyn oll ni *byddo* fân-
frith neu fawr-frith ym mhlith y
geifr, neu goch-ddu ym mhlith y
defaid, lladrad *a fydd* hwnnw gyd â
myfi.
34 A dywedodd Laban, Wele, O na
byddai yn ol dy air di!
35 Ac yn y dydd hwnnw y neill-
duodd efe y bychod cylch-frithion
a mawr-frithion, a'r holl eifr mân-
frithion a mawr-frithion, yr hyn oll
yr *oedd peth* gwŷn arno, a phob
coch-ddu ym mhlith y defaid, ac
a'u rhoddes dan law ei feibion ei
hun.
36 Ac a osododd daith tri niwrnod
rhyngddo ei hun a Jacob: a Jacob
a borthodd y rhan arall o braidd
Laban.
37 ¶ A [g] Jacob a gymmerth iddo [g] Edrych pen. 31. 9-12.
wïail gleision o boplys, a chyll, a
ffawydd; ac a ddirisglodd ynddynt
ddirisgliadau gwŷnion, gan ddat-
guddio y gwŷn yr hwn *ydoedd* yn y
gwïail.
38 Ac efe a osododd y gwïail y rhai
a ddirisglasai efe, yn y cwtterydd, o
fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai
y praidd i yfed, ar gyfer y praidd:
fel y cyfebrent pan ddelent hwy i
yfed.
39 A'r praidd a gyfebrasant wrth
y gwïail; a'r praidd a ddug rai

Cyn CRIST 1745.

cylch-frithion, a mân-frithion, a mawr-frithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac a osododd wynebau y praidd tu ag at y cylch-frithion, ac at bob coch-ddu ym mhlith praidd Laban; ac a osododd ddïadellau iddo ei hun o'r neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban y gosododd hwynt.

41 A phob *amser* y cyfebrai y defaid cryfaf, Jacob a osodai y gwïail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwïail;

42 Ond pan fyddai y praidd yn weiniaid, ni osodai efe *ddim:* felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gwr a gynnyddodd yn dra rhagorol; ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweision, a chamelod, ac asynod.

PENNOD XXXI.

1 Jacob ar sorriant yn ymadael yn ddirgel. 19 Rahel yn lladratta delwau ei thad. 22 Laban yn canlyn ar ei ol ef. 26 ac yn achwyn rhag y cam. 34 Dyfais Rahel i guddio y delwau. 36 Jacob yn achwyn o herwydd Laban. 43 Y cyfammod rhwng Laban a Jacob yn Galeed.

1739. AC efe a glybu eiriau meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddug yr hyn oll *oedd* i'n tad ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tad ni y cafodd efe yr holl anrhydedd hyn.

2 Hefyd Jacob a welodd wynebpryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu ag atto ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac echdoe.*

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Jacob, Dychwel i wlad dy dadau, ac at dy genedl; a mi a fyddaf gyd â thi.

4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd Rahel a Leah i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a welaf wynebpryd eich tad chwi, nad yw fel cynt tu ag attaf fi: a Duw fy nhad a fu gyd â myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm holl allu y gwasanaethais eich tad.

7 A'ch tad a'm twyllodd i, ac [a]a newidiodd fy nghyflog i [b]ddengwaith: ond nis dïoddefodd Duw iddo wneuthur i mi ddrwg.

[a] ad. 41. [b] Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zech. 8. 23.

8 Os fel hyn y dywedai; Y mânfrithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient fân-frithion: ond os fel hyn y dywedai; Y cylchfrithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient *rai* cylchfrithion.

9 Felly Duw a ddug anfeiliaid eich tad chwi, ac a'u rhoddes i mi.

10 Bu hefyd yn amser cyfebru o'r praidd, ddyrchafu o honof fy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele ‖ yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu y praidd) yn gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn fawrfrithion.

‖ Neu, *y bychod.*

11 Ac angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob. Minnau a attebais, Wele fi.

12 Yntau a ddywedodd, Dyrchafa weithian dy lygaid, a gwel yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu y praidd yn gylch-frithion, yn fânfrithion, ac yn fawr-frithion; oblegid gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

Cyn CRIST 1739.

13 Myfi *yw* Duw Bethel [c]lle yr enneiniaist y golofn, *a* lle yr addunaist adduned i mi: [d]cyfod bellach, dos allan o'r wlad hon, dychwel i wlad dy genedl dy hun.

[c] pen. 28. 18. [d] pen. 32. 9.

14 A Rahel a Leah a attebasant, ac a ddywedasant wrtho, A *oes* etto i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhŷ ein tad?

15 Onid yn estronesau y cyfrifodd efe nyni? oblegid [e]efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

[e] pen. 29. 15, 27.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddug Duw oddi ar ein tad ni, nyni a'n plant a'i piau: ac yr awr hon yr hyn oll a ddywedodd Duw wrthyt, gwna.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a osododd ei feibion a'i wragedd ar gamelod;

18 Ac a ddug ymaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a ynnillasai, *sef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a ynnillasai efe ym ‖ Mesopotamia, i fyned at Isaac ei dad, i wlad Canaan.

‖ *Padan-Aram.*

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ladrattasai y † delwau *oedd* gan ei thad hi.

† Heb. *Teraphim.*

20 A Jacob a aeth ymaith yn lladradaidd, † heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffoi yr oedd.

† Heb. *a chalon Laban.*

21 Felly y ffodd efe â'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfododd ac a aeth dros yr afon, ac a gyfeiriodd *at* fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban, ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd âg ef, ac a erlidiodd ar ei ol ef daith saith niwrnod; ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

24 A Duw a ddaeth at Laban y Syriad, liw nos, [f]mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat rhag yngan o honot wrth Jacob na da na drwg.

[f] Job 33. 15.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Jacob: a Jacob a osododd ei babell yn y mynydd; Laban hefyd a wersyllodd ynghyd â'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Pa beth a wnaethost? oblegid ti a aethost yn lladradaidd oddi wrthyf fi, ac a ddygaist fy merched fel caethion cleddyf.

27 Am ba beth y fföaist yn ddirgel, ac y lladrattëaist † oddi wrthyf fi, ac ni fynegaist i mi, fel yr hebryngaswn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â thympan, ac â thelyn?

† Heb. *fi.*

28 Ac na adewaist i mi gusanu fy meibion a'm merched? Gwnaethost yr awr hon yn ffol, gan wneuthur hyn.

29 Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrwg: ond Duw eich tad a lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth Jacob na da na drwg.

30 Weithian gan hynny, ti a fynnit fyned ymaith, oblegid gan hiraethu yr hiraethaist am dŷ dy

Cyn CRIST 1739.

dad. *Ond* paham y lladrattëaist fy nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Am ofni o honof: oblegid dywedais, Rhag dwyn o honot dy ferched oddi arnaf trwy drais.

32 Gyd â'r hwn y ceffych dy dduwiau, *g*na chaffed fyw: ger bron ein brodyr mŷn wybod pa beth o'r eiddot ti sydd gyd â myfi, a chymmer i ti: ac nis gwyddai Jacob mai Rahel a'u lladrattasai hwynt.

g Edrych pen. 44. 9.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Leah, ac i babell y ddwy law-forwyn, ac nis cafodd hwynt: yna yr aeth allan o babell Leah, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a gymmerasai y delwau, ac a'u gosodasai hwynt yn offer y camel, ac a eisteddasai arnynt; a Laban a †chwiliodd yr holl babell, ac nis cafodd.

† Heb. *deimlodd.*

35 A hi a ddywedodd wrth ei thad, Na ddigied fy arglwydd, am nas gallaf gyfodi ger dy fron di; canys arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a roes senn i Laban: a Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Pa beth *yw* fy nghamwedd i? pa beth *yw* fy mhechod, gan erlid o honot ar fy ol?

37 Gan i ti †chwilio fy holl ddodrefn i, pa beth a gefaist o holl ddodrefn dy dŷ di? gosod *ef* yma ger bron fy mrodyr i a'th frodyr dithau, fel y barnant rhyngom ni ein dau.

† Heb. *deimlo.*

38 Myfi bellach *a fûm* ugain mlynedd gyd â thi; dy ddefaid a'th eifr ni erthylasant, ac ni fwyttëais hyrddod dy braidd.

39 *h*Ni ddygais ysglyfaeth attat ti: myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm llaw i y gofynit hynny, yr hyn a ladrattëid y dydd, a'r hyn a ladrattëid y nos.

h Exod. 22. 10, &c.

40 ‖Bûm y dydd, y gwres a'm treuliodd, a rhew y nos; a'm cwsg a giliodd oddi wrth fy llygaid.

‖ Fel hyn *yr oeddwn: y dydd y gwres, &c.*

41 Felly y bûm i ugain mlynedd yn dy dŷ di: pedair blynedd ar ddeg y gwasanaethais di am dy ddwy ferched, a chwe blynedd am dy braidd; a *i*thi a newidiaist fy nghyflog ddeg o weithiau.

i ad. 7.

42 Oni buasai *fod* Duw fy nhad, Duw Abraham, ac arswyd Isaac gyd â mi, diau yr awr hon y gollyngasit fi ymaith yn waglaw. Duw a welodd fy nghystudd a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.

43 ¶ Laban a attebodd ac a ddywedodd wrth Jacob, Y merched *hyn ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn ynt* fy meibion i, a'r praidd *yw* fy mhraidd i; a'r hyn oll a weli, eiddo fi yw: a heddyw pa beth a wnaf i'm merched hyn, ac i'w meibion hwynt y rhai a esgorasant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn gyfammod, mi a thi; a bydded yn dystiolaeth rhyngof fi a thithau.

45 A Jacob *k*a gymmerth garreg, ac a'i cododd hi yn golofn.

k pen. 28. 18.

46 Hefyd Jacob a ddywedodd wrth ei frodyr, Cesglwch gerrig: a hwy a gymmerasant gerrig, ac a wnaethant garnedd, ac a fwyttasant yno ar y garnedd.

47 A Laban a'i galwodd hi ‖Jegar-Sahadutha: a Jacob a'i galwodd hi Galeed.

‖ Sef, *Carnedd y dystiolaeth.*

48 A Laban a ddywedodd, Y garnedd hon sydd dyst rhyngof fi a thithau heddyw: am hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi Galeed,

49 A *l*‖Mispah; oblegid efe a ddywedodd, Gwilied yr ARGLWYDD rhyngof fi a thithau, pan fom ni bob un o olwg ein gilydd.

l Barn. 11. 29.

‖ Sef, *Disgwylfa,* neu, *Dwr y gwylwyr.*

50 Os gorthrymmi di fy merched, neu os cymmeri wragedd heb law fy merched i; nid *oes neb* gyd â ni; edrych, Duw *sydd* dyst rhyngof fi a thithau.

51 Dywedodd Laban hefyd wrth Jacob, Wele y garnedd hon, ac wele y golofn hon a osodais rhyngof fi a thi:

52 Tyst *a fydd* y garnedd hon, a thyst *a fydd* y golofn, na ddeuaf fi dros y garnedd hon attat ti, ac na ddoi dithau dros y garnedd hon na'r golofn hon attaf fi, er niwed.

53 Duw Abraham, a Duw Nachor, a farno rhyngom ni, Duw eu tadau hwynt. A Jacob a dyngodd i ofn ei dad Isaac.

54 Hefyd Jacob a ‖aberthodd aberth yn y mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i fwytta bara: a hwy a fwyttasant fara, ac a drigasant dros nos yn y mynydd.

‖ Neu, *laddodd.*

55 A Laban a gyfododd yn fore, ac a gusanodd ei feibion a'i ferched, ac a'u bendithiodd hwynt: felly Laban a aeth ymaith, ac a ddychwelodd i'w fro ei hun.

PENNOD XXXII.

1 *Gweledigaeth Jacob ym Mahanaim.* 3 *Ei gennadwriaeth at Esau.* 6 *Mae efe yn ofni dyfodiad Esau* 9 *Yn gweddïo am ymwared.* 13 *Yn anfon anrheg i Esau.* 24 *Yn ymdrech âg angel yn Penïel; lle y gelwir ef Israel.* 31 *Mae efe yn cloffi.*

A JACOB a gerddodd i'w daith yntau: ac angelion Duw a gyfarfu âg ef.

2 A Jacob a ddywedodd, pan welodd hwynt, Dyma wersyll Duw; ac a alwodd enw y lle hwnnw ‖Mahanaim.

‖ Sef, *Dwy wersyll.*

3 A Jacob a anfonodd genhadau o'i flaen at ei frawd Esau, i wlad Seir, *i* †wlad Edom:

† Heb. *face.*

4 Ac a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedwch wrth fy arglwydd Esau; Fel hyn y dywed dy was di Jacob; Gyd â Laban yr ymdeithiais, ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi eidionnau, ac asynod, defaid, a gweision, a morwynion: ac anfon a wnaethum i fynegi i'm harglwydd, i gael ffafr yn dy olwg.

6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelasant at Jacob, gan ddywedyd, Deathom

Cyn CRIST 1739.

at dy frawd Esau; ac [a]y mae efe
yn dyfod i'th gyfarfod di, a phed-
war cant o wŷr gyd âg ef.
7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a
chyfyng oedd arno: ac efe a ran-
nodd y bobl *oedd* gyd âg ef, a'r
defaid, a'r eidionnau, a'r camelod,
yn ddwy fintai;
8 Ac a ddywedodd, Os daw Esau
at y naill fintai, a tharaw honno,
yna y fintai arall a fydd ddïangol.
9 ¶ A dywedodd Jacob, O DDUW
fy nhad Abraham, a DUW fy nhad
Isaac, O ARGLWYDD, yr hwn a
ddywedaist wrthyf, [b]Dychwel i'th
wlad, ac at dy genedl, a mi a wnaf
ddaioni i ti!
10 † Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl
drugareddau di, nac o'r holl wirion-
edd a wnaethost â'th was: oblegid
â'm ffon y daethum dros yr Ior-
ddonen hon; ond yn awr yr ydwyf
yn ddwy fintai.
11 Achub fi, attolwg, o law fy
mrawd, o law Esau: oblegid yr
ydwyf fi yn ei ofni ef, rhag dyfod o
hono a'm taraw, [c]*a'r* fam † gyd â'r
plant.
12 A [d]thydi a ddywedaist, Gwnaf
ddaioni i ti yn ddiau; a'th had di a
wnaf fel tywod y môr, yr hwn o
amlder ni ellir ei rifo.
13 ¶ Ac yno y llettyodd efe y
noson honno: ac o'r hyn a ddaeth
i'w law ef y cymmerth efe anrheg
i'w frawd Esau;
14 Dau gant o eifr, ac ugain o
fychod, dau gant o ddefaid, ac ugain
o hyrddod,
15 Deg ar hugain o gamelod
blithion a'u llydnod, deugain o
wartheg, a deg o deirw, ugain o
asenod, a deg o ebolion.
16 Ac efe a roddes yn llaw ei
weision bob gyrr o'r neilldu; ac a
ddywedodd wrth ei weision, Ewch
trosodd o'm blaen i, a gosodwch
encyd rhwng pob gyrr a'u gilydd.
17 Ac efe a orchymynodd i'r
blaenaf, gan ddywedyd, Os Esau
fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a
ymofyn â thydi, gan ddywedyd, I
bwy *y perthyni* di? ac i ba le yr ai?
ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn o'th
flaen di?
18 Yna y dywedi, Eiddo dy was
Jacob; anrheg yw wedi ei hanfon
i'm harglwydd Esau: ac wele yntau
hefyd ar ein hol ni.
19 Felly y gorchymynodd hefyd
i'r ail, ac i'r trydydd, ac i'r rhai
oll oedd yn canlyn y gyrroedd,
gan ddywedyd, Yn y modd hwn y
dywedwch wrth Esau, pan gaffoch
afael arno.
20 A dywedwch hefyd, Wele dy
was Jacob ar ein hol ni. Oblegid
(eb efe) boddlonaf ei wyneb ef â'r
anrheg *sydd* yn myned o'm blaen:
ac wedi hynny edrychaf yn ei wyneb
ef; ond antur efe a dderbyn fy
wyneb innau.
21 Felly yr anrheg a aeth trosodd
o'i flaen ef: ac efe a lettyodd y
noson honno yn y gwersyll.
22 Ac efe a gyfododd y noson
honno, ac a gymmerth ei ddwy
wragedd, a'i ddwy law-forwyn, a'i

[a] pen. 33. 1.
[b] pen. 31. 13.
† Heb. *Llai wyf nâ'th holl, &c.*
[c] Hos. 10. 14.
† Heb. *ar y.*
[d] pen. 28. 13, 14.

un mab ar ddeg, ac a aeth dros rŷd
Jabboc.
23 Ac a'u cymmerth hwynt, ac a'u
trosglwyddodd trwy yr afon: felly
efe a drosglwyddodd yr hyn *oedd*
ganddo.
24 ¶ A Jacob a adawyd ei hunan:
yna ymdrechodd gwr âg ef nes codi
y wawr.
25 A phan welodd na byddai drech
nag ef, efe a gyffyrddodd â chysswllt
ei forddwyd ef; [e]fel y llaesodd
cysswllt morddwyd Jacob, wrth
ymdrech o hono âg ef.
26 [f]A'r *angel* a ddywedodd, Goll-
wng fi ymaith; oblegid y wawr a
gyfododd. Yntau a attebodd, [g]Ni'th
ollyngaf oni'm bendithi.
27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho,
Beth *yw* dy enw? Ac efe a atteb-
odd, Jacob.
28 Yntau a ddywedodd, [h]Mwyach
ni elwir dy enw di Jacob, ond Is-
rael: oblegid cefaist nerth gyd â
DUW fel tywysog, a chyd â dynion,
ac a orchfygaist.
29 A Jacob a ymofynodd, ac a
ddywedodd, Mynega attolwg dy
enw. Ac yntau a attebodd, I ba
beth y gofyni hyn am fy enw i? Ac
yno efe a'i bendithiodd ef.
30 A Jacob a alwodd enw y fan
† Penïel: oblegid [i]gwelais DDUW
wyneb yn wyneb, a diangodd fy
einioes.
31 A'r haul a gyfodasai arno fel yr
oedd yn myned dros Penuel, ac yr
oedd efe yn gloff o'i glun.
32 Am hynny plant Israel ni fwyt-
tânt y gewyn a giliodd, yr hwn *sydd*
o fewn cysswllt y forddwyd, hyd y
dydd hwn: oblegid cyffwrdd â chys-
swllt morddwyd Jacob ar y gewyn
a giliodd.

PENNOD XXXIII.

1 *Caredigrwydd Jacob ac Esau wrth gyfarfod.* 17 *Jacob yn dyfod i Succoth;* 18 *yn prynu maes yn Salem, ac yn adeiladu allor, a'i henwi El-Elohe-Israel.*

A JACOB a ddyrchafodd ei lyg-
aid, ac a edrychodd; ac wele
[a]Esau yn dyfod, a phedwar cant o
wŷr gyd âg ef: ac efe a rannodd y
plant at Leah, ac at Rahel, ac at y
ddwy law-forwyn.
2 Ac ym mlaen y gosododd efe y
ddwy law-forwyn, a'u plant hwy, a
Leah a'i phlant hithau yn ol *y rhai
hynny*, a Rahel a Joseph yn olaf.
3 Ac yntau a gerddodd o'u blaen
hwynt, ac a ymostyngodd i lawr
seithwaith, oni ddaeth efe yn agos
at ei frawd.
4 Ac Esau a redodd i'w gyfarfod
ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a syrth-
iodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd
ef: a hwy a wylasant.
5 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid,
ac a ganfu y gwragedd, a'r plant;
ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai
hyn gennyt ti? Yntau a ddywed-
odd, Y plant a roddes DUW o'i ras
i'th was di.
6 Yna y llaw-forwynion a nesasant,
hwynt-hwy a'u plant, ac a ymgrym-
masant.
7 A Leah a nesâodd a'i phlant
hithau, ac a ymgrymmasant: ac

Cyn CRIST 1739.

[e] Edrych Matt. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.
[f] Edrych Luc 24. 28.
[g] Hos. 12. 4.
[h] pen. 35. 10. 2 Bren. 17. 34.
† Heb. *Penuel; sef, wyneb Duw.*
[i] pen 16 13. Exod. 24. 11. a 33. 20 Deut. 5 24. Barn 6. 22. a 13. 22. Es. 6. 5.
[a] pen. 32. 6.

Cyn CRIST 1739.

wedi hynny y nesâodd Joseph a Rahel, ac a ymgrymmasant.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa beth *yw* gennyt yr holl fintai acew a gyfarfum i? Yntau a ddywedodd, *Anfonais hwynt* i gael ffafr yng ngolwg fy arglwydd.

9 Ac Esau a ddywedodd, Y mae gennyf fi ddigon, fy mrawd; bydded i ti yr hyn *sydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedodd, Nag ê; attolwg, os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelswn wyneb Duw, a thi yn foddlawn i mi.

11 Cymmer, attolwg, fy mendith, yr hon a ddygpwyd i ti; oblegid Duw a fu raslawn i mi, ac am fod gennyf fi ‖ bob peth. Ac efe a fu daer arno: ac yntau a gymmerodd;

‖ *ddigon.*

12 Ac a ddywedodd, Cychwynwn, ac awn: a mi a âf o'th flaen di.

13 Yntau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd a ŵyr mai tyner *yw* y plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg ‖ blithion gyd â myfi; os gyrrir hwynt un diwrnod yn rhy chwyrn, marw a wna yr holl braidd.

‖ *cyfloion.*

14 Aed, attolwg, fy arglwydd o flaen ei was; a minnau a ddeuaf yn araf, fel y gallo yr anifeiliaid *sydd* o'm blaen i, ac y gallo y plant, hyd oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir.

15 Ac Esau a ddywedodd, † Gadawaf yn awr gyd â thi *rai* o'r bobl *sydd* gyd â mi. Yntau a ddywedodd, I ba beth *y gwnai* hynny? [b] Cafwyf ffafr y'ngolwg fy arglwydd.

† Heb. *Gosodaf.*
[b] pen. 34. 11.

16 ¶ Felly Esau y dydd hwnnw a ddychwelodd ar hyd ei ffordd ei hun i Seir.

17 A Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dŷ, ac a wnaeth fythod i'w anifeiliaid: am hynny efe a alwodd enw y lle ‖ Succoth.

‖ *Bythod.*

18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth ‖ yn llwyddiannus i ddinas Sichem, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan (pan ddaeth efe o ‖ Mesopotamia) ac a wersyllodd o flaen y ddinas.

‖ *Salem.*
‖ *Padan-Aram.*

19 Ac [c] a brynodd ran o'r maes y lledasai ei babell ynddo, o law meibion ‖ Hemor tad Sichem, am ‖ gan darn o arian.

[c] Jos. 24. 32.
‖ Act. 7. 16. *Emmor.*
‖ Neu, *gant o ŵyn.*

20 Ac a osododd yno allor, ac [d] a'i henwodd ‖ El-Elohe-Israel.

[d] pen. 35. 7.
‖ Sef, *Duw, Duw Israel.*

PENNOD XXXIV.

1 *Sichem yn treisio Dinah:* 4 *yn ei gofyn hi yn brïod.* 13 *Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad.* 20 *Hemor a Sichem yn eiriol arnynt am ei dderbyn.* 25 *Meibion Jacob ar y fantais honno yn eu lladd hwynt,* 27 *ac yn yspeilio eu dinas.* 30 *Jacob yn ceryddu Simeon a Lefi.*

Cylch 1732.
[a] pen. 30. 21.

A [a] DINAH merch Leah, yr hon a ymddygasai hi i Jacob, a aeth allan i weled merched y wlad.

2 A Sichem mab Hemor yr Hefiad, tywysog y wlad, a'i canfu hi, ac a'i cymmerth hi, ac a orweddodd gyd â hi, ac a'i † treisiodd.

† Heb. *darostyngodd.*

3 A'i enaid ef a lynodd wrth Dinah merch Jacob; ïe efe a hoffodd y llangces, ac a ddywedodd [b] wrth *fodd* calon y llangces.

[b] Edrych Es. 40. 2. Hos. 2. 14.

4 Sichem hefyd a lefarodd wrth Hemor ei dad, gan ddywedyd, Cymmer y llangces hon yn wraig i mi.

Cyn CRIST Cylch 1732.

5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi Dinah ei ferch (a'i feibion ef oedd gyd â'i anifeiliaid ef yn y maes) a Jacob a dawodd â sôn hyd oni ddaethant hwy *adref.*

6 ¶ A Hemor tad Sichem, a aeth allan at Jacob, i ymddiddan âg ef.

7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt; a'r gwŷr a ymofidiasant, a digiasant yn ddirfawr, oblegid [c] gwneuthur *o Sichem* ffolineb yn Israel, gan orwedd gyd â merch Jacob; canys ni ddylesid gwneuthur felly.

[c] Jos. 7. 15.

8 A Hemor a ymddiddanodd â hwynt, gan ddywedyd, Glynu a wnaeth enaid Sichem fy mab i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi, attolwg, yn wraig iddo ef.

9 Ac ymgyfathrechwch â ni; rhoddwch eich merched chwi i ni, a chymmerwch ein merched ni i chwithau.

10 A chwi a gewch breswylio gyd â ni, a'r wlad fydd o'ch blaen chwi: trigwch a negeseuwch ynddi, a cheisiwch feddiannau ynddi.

11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei thad hi, ac wrth ei brodyr, [d] Cafwyf ffafr yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf.

[d] pen. 33. 15.

12 Gosodwch arnaf fi ddirfawr gynnysgaeth a rhodd, a mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau y llangces i mi yn wraig.

13 A meibion Jacob a attebasant Sichem, a Hemor ei dad ef, yn dwyllodrus, ac a ddywedasant, O herwydd iddo ef halogi Dinah eu chwaer hwynt;

14 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi ein chwaer i wr dienwaededig: oblegid [e] gwarthrudd *yw* hynny i ni.

[e] Jos. 5. 9.

15 Ond yn hyn y cyttunwn â chwi: Os byddwch fel nyni, gan enwaedu pob gwrryw i chwi;

16 Yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, a ni a gyd-drigwn â chwi, a ni a fyddwn yn un bobl.

17 Ond oni wrandewch arnom ni i'ch enwaedu; yna y cymmerwn ein merch, ac a awn ymaith.

18 A'u geiriau hwynt oedd dda y'ngolwg Hemor, ac y'ngolwg Sichem mab Hemor.

19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y peth, oblegid efe a roddasai serch ar ferch Jacob: ac yr oedd efe yn anrhydeddusach nâ holl dŷ ei dad.

20 ¶ A Hemor, a Sichem ei fab ef, a aethant i borth eu dinas, ac a lefarasant wrth eu dinasyddion, gan ddywedyd,

21 Y gwŷr hyn heddychol *ynt* hwy gyd â ni; trigant hwythau yn y wlad, a gwnant eu negesau *ynddi;* a'r wlad, wele, sydd ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched ninnau iddynt hwy.

22 Ond yn hyn y cyttuna y dynion â ni, i drigo gyd â ni, ar fod yn un

Cyn CRIST Cylch 1732.

bobl, os enwaedir pob gwrryw i ni,
fel y maent hwy yn enwaededig.
23 Eu hanifeiliaid, hwynt, a'u
cyfoeth hwynt, a'u holl ysgrubliaid
hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy?
yn unig cyttunwn â hwynt, a hwy a
drigant gyd â ni.
24 Ac ar Hemor, ac ar Sichem ei
fab ef, y gwrandawodd pawb a'r a
oedd yn dyfod allan o borth ei
ddinas ef: ac enwaedwyd pob gwr-
ryw, *sef* y rhai oll oedd yn dyfod
allan o borth ei ddinas ef.
25 ¶ A bu ar y trydydd dydd, pan
oeddynt hwy yn ddolurus, gym-
meryd o ddau o feibion Jacob,
Simeon a Lefi, brodyr Dinah, bob
un ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas
yn hyderus, a *f* lladd pob gwrryw.
26 Lladdasant hefyd Hemor a
Sichem ei fab â † min y cleddyf; a
chymmerasant Dinah o dŷ Sichem,
ac a aethant allan.
27 Meibion Jacob a ddaethant ar
y lladdedigion, ac a yspeiliasant y
ddinas, am halogi o honynt eu
chwaer hwynt.
28 Cymmerasant eu defaid hwynt,
a'u gwartheg, a'u hasynod hwynt,
a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn
oedd yn y maes,
29 A'u holl gyfoeth hwynt; a'u
holl rai bychain, a'u gwragedd, a
gaethgludasant hwy; ac yspeil-
iasant yr hyn oll *oedd* yn y tai.
30 A Jacob a ddywedodd wrth
Simeon a Lefi, *g* Trallodasoch fi,
h gan beri i mi fod yn ffiaidd gan
breswylwyr y wlad, gan y Canaan-
eaid, a'r Phereziaid: a minnau yn
ychydig o nifer; a hwy a ymgasgl-
ant yn fy erbyn, a tharawant fi:
felly y difethir fi, mi a'm tŷ.
31 Hwythau a attebasant, Ai megis
puttain y gwnae efe ein chwaer ni?

PENNOD XXXV.

1 *Duw yn anfon Jacob i Bethel.* 2 *Mae efe yn glanhâu ei dŷ o ddelwau;* 6 *yn adeiladu allor yn Bethel.* 8 *Deborah yn marw yn Alhonbacuth.* 9 *Duw yn bendithio Jacob yn Bethel.* 16 *Rahel, wrth esgor ar Benjamin, yn marw ar y ffordd i Edar.* 22 *Reuben yn gorwedd gyd â Bilhah.* 23 *Meibion Jacob.* 27 *Jacob yn dyfod at Isaac i Hebron.* 28 *Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Isaac.*

A DUW a ddywedodd wrth Ja-
cob, Cyfod, esgyn i Bethel, a
thrig yno; a gwna yno allor i DDUW,
a yr hwn a ymddangosodd i ti *b* pan
ffoaist o ŵydd Esau dy frawd.
2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei
deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd
âg ef, Bwriwch ymaith *c* y duwiau
dieithr sydd yn eich plith chwi, ac
ymlanhêwch, a *d* newidiwch eich
dillad;
3 A chyfodwn, ac esgynwn i Beth-
el: ac yno y gwnaf allor i DDUW, yr
hwn a'm gwrandawodd yn nydd fy
nghyfyngder, ac a fu gyd â myfi yn
y ffordd a gerddais.
4 A hwy a roddasant at Jacob yr
holl dduwiau dieithr y rhai *oedd* yn
eu llaw hwynt, a'r clust-dlysau *oedd*
yn eu clustiau: a Jacob a'u cudd-
iodd hwynt dan *e* y dderwen *oedd* yn
ymyl Sichem.
5 A hwy a gychwynasant: ac *f* ofn
Duw *oedd* ar y dinasoedd y rhai

f pen. 49. 6.
† Heb. *safn.*
g pen. 49. 6.
h Exod. 5. 21.
a pen. 28. 13.
b pen. 27. 43.
c pen. 31. 19, 34. Jos. 24. 2.
d Exod. 19. 10.
e Jos. 24. 26. Barn. 9. 6.
f Exod. 15. 16. a 23. 27. a 34. 24. Deut. 11. 25. Jos. 2. 9. a 5. 1. 1 Sam. 14. 15. 2 Chron. 14. 14.

oedd o'u hamgylch hwynt, ac nid
erlidiasant ar ol meibion Jacob.
6 ¶ A Jacob a ddaeth i Luz,
y'ngwlad Canaan, hon *yw* Bethel,
efe a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg
ef;
7 Ac a adeiladodd yno allor, ac
g a enwodd y lle ‖ El-bethel, obleg-
id yno yr ymddangosasai Duw iddo
ef, pan ffoisai efe o ŵydd ei frawd.
8 A *h* marw a wnaeth Deborah
mammaeth Rebecah; a hi a gladd-
wyd is law Bethel, dan dderwen: a
galwyd enw honno ‖ Alhon-bacuth.
9 ¶ Hefyd *i* Duw a ymddangosodd
eilwaith i Jacob, pan ddaeth efe o
‖ Mesopotamia; ac a'i bendithiodd
ef.
10 A Duw a ddywedodd wrtho, Dy
enw di *yw* Jacob: ni elwir dy enw
di Jacob mwy, ond *k* Israel a fydd
dy enw di: ac efe a alwodd ei enw
ef Israel.
11 Hefyd Duw a ddywedodd
wrtho, *l* Myfi *yw* Duw Hollalluog:
cynnydda, ac amlhâ: *m* cenedl a
chynnulleidfa cenhedloedd a fydd
o honot ti; a brenhinoedd a ddaw
allan o'th lwynau di.
12 A'r wlad *n* yr hon a roddais i
Abraham, ac i Isaac, a roddaf i ti,
ac i'th had ar dy ol di y rhoddaf y
wlad.
13 A Duw a esgynodd oddi wrtho
ef, yn y fan lle y llefarasai efe
wrtho.
14 A Jacob *o* a osododd golofn yn
y fan lle yr ymddiddanasai efe âg
ef, *sef* colofn faen: ac efe a dywallt-
odd arni ddiod-offrwm, ac a dy-
walltodd olew arni.
15 A Jacob a alwodd enw y fan
lle yr ymddiddanodd Duw âg ef,
p Bethel.
16 ¶ A hwy a aethant ymaith o
Bethel; ac yr oedd etto ‖ megis
milltir o dir i ddyfod i Ephrath:
yno yr esgorodd Rahel, a bu galed
arni wrth esgor.
17 A darfu pan oedd galed *arni*
wrth esgor, i'r fydwraig ddywedyd
wrthi hi, Nac ofna; oblegid dyma
hefyd i ti fab.
18 Darfu hefyd, wrth ymadael o'i
henaid hi (oblegid marw a wnaeth
hi) iddi alw ei enw ef ‖ Ben-oni:
ond ei dad a'i henwodd ef ‖ Benja-
min.
19 A *q* Rahel a fu farw, ac a
gladdwyd yn y ffordd i *r* Ephrath;
hon *yw* Bethlehem.
20 A Jacob a osododd golofn ar
ei bedd hi: honno *yw* colofn bedd
Rahel *s* hyd heddyw.
21 Yna Israel a gerddodd, ac a
ledodd ei babell o'r tu hwnt i
t ‖ Migdal-Edar.
22 A phan ydoedd Israel yn trigo
yn y wlad honno, yna Reuben a
aeth ac *u* a orweddodd gyd â Bilhah
gordderch-wraig ei dad; a chlybu
Israel *hynny*. Yna meibion Jacob
oeddynt ddeuddeg.
23 Meibion Leah; *x* Reuben cyn-
taf-anedig Jacob, a Simeon, a Lefi,
a Judah, ac Issachar, a Zabulon.
24 Meibion Rahel; Joseph, a Ben-
jamin.

Cyn CRIST Cylch 1732.

g pen. 28. 19.
‖ Sef, *Duw Bethel.*
h pen. 24. 59.
‖ Sef, *derwen wylofain.*
i Hos. 12. 4.
‖ *Padan-Aram.*
k pen. 32. 28.
l pen. 17. 1. a 48. 3.
m pen. 17. 5, 6, 16. a 28. 3. a 48. 4.
n pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4.
o pen. 28. 18.
p pen. 28. 19.
‖ Neu, *ychydig ffordd,* 2 Bren. 5. 19.
Cylch 1729.
‖ Sef, *Mab fy ngalar.*
‖ Sef, *Mab y ddeheu law.*
q pen. 43. 7.
r Ruth 1. 2. a 4. 11.
s 1 Sam. 10. 2.
t Mic. 4. 8.
‖ *Twr Edar.*
u pen. 49. 4. 1 Chron. 5. 1. Edrych 2 Sam. 16. 22. a 20. 3. 1 Cor. 5. 1.
x pen. 46. 8. Exod. 1. 2.

Cyn CRIST Cylch 1729. 25 A meibion Bilhah, llaw-forwyn
Rahel; Dan, a Naphtali.
26 A meibion Zilpah, llaw-forwyn
Leah; Gad, ac Aser. Dyma feib-
ion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym
Mesopotamia.
27 ¶ A Jacob a ddaeth at Isaac ei
y pen. 13. 18. a 23. 2. dad i *y* Mamre, i Gaer-Arba, hon
yw Hebron, lle yr ymdeithiasai
Abraham ac Isaac.
28 A dyddiau Isaac *oedd* gan
mlynedd a phedwar ugain mlynedd.
1716. 29 Ac Isaac a drengodd, ac a fu
z pen. 15. 15. a 25. 8. farw, ac *z* a gasglwyd at ei bobl, yn
hen, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i
a pen. 49. 31. feibion, Esau a Jacob, *a* a'i cladd-
asant ef.

PENNOD XXXVI.

2 Tair gwragedd Esau. 6 Ei symmudiad ef i fynydd Seir. 9 Ei feibion. 15 Y duciaid a ddaethant o'i feibion ef. 20 Meibion a duciaid Seir. 24 Anah yn cael mulod. 34 Brenhinoedd Edom. 40 Y duciaid a ddaethant o Esau.

Cylch 1796. ADYMA genhedlaethau Esau:
efe *yw* Edom.
a pen. 26. 34. 2 *a* Esau a gymmerth ei wragedd
o ferched Canaan; Adah, merch
b ad. 25. Elon yr Hethiad, ac *b* Aholibamah,
merch Anah, merch Sibeon yr
Hefiad:
Cylch 1760. 3 *c* Basemath hefyd, merch Ismael,
c pen. 28. 9. chwaer Nebaioth.
d 1 Chron. 1. 35. 4 Ac *d* Adah a ymddûg Eliphaz i
Esau: a Basemath a esgorodd ar
Reuel.
5 Aholibamah hefyd a esgorodd
ar Jeus, a Jalam, a Chorah: dyma
feibion Esau, y rhai a anwyd iddo
y'ngwlad Canaan.
Cylch 1740. 6 Ac Esau a gymmerodd ei wrag-
edd, a'i feibion, a'i ferched, a holl
† Heb. eneidiau. † ddynion ei dŷ, a'i anifeiliaid, a'i
holl ysgrubliaid, a'i holl gyfoeth a
gasglasai efe y'ngwlad Canaan; ac
a aeth ymaith i'r wlad, o ŵydd ei
frawd Jacob.
e pen. 13. 6, 11. 7 *e* Oblegid eu cyfoeth hwynt oedd
fwy nag y gallynt gyd-drigo: ac
f pen. 17. 8. a 28. 4. *f* nis gallai gwlad eu hymdaith eu
cynnwys hwynt, gan eu hanifeiliaid.
g Jos. 24. 4. 8 Felly y trigodd Esau ym *g* myn-
ydd Seir: Esau *yw* Edom.
9 ¶ A dyma genhedlaethau Esau
† Heb. *Edom.* tad † yr Edomiaid ym mynydd Seir.
10 Dyma enwau meibion Esau:
h 1 Chron. 2. 35, &c. *h* Eliphaz, mab Adah gwraig Esau;
Reuel, mab Basemath gwraig Esau.
11 A meibion Eliphaz oedd Te-
‖ *Sephi,* 1 Chron. 1. 36. man, Omar, ‖ Sepho, a Gatam, a
Chenaz.
12 A Thimna oedd ordderchwraig
i Eliphaz, mab Esau, ac a esgorodd
Amalec i Eliphaz: dyma feibion
Adah gwraig Esau.
13 A dyma feibion Reuel; Nahath
a Zerah, Sammah a Mizzah: y rhai
hyn oedd feibion Basemath gwraig
Esau.
14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion
Aholibamah merch Anah, merch
Sibeon gwraig Esau: a hi a ymddûg
i Esau, Jeus, a Jalam, a Chorah.
Cylch 1715. 15 ¶ Dyma dduciaid o feibion
Esau; meibion Eliphaz cyntaf-
anedig Esau, duc Teman, duc
Omar, duc Sepho, duc Cenaz.
16 Duc Corah, duc Gatam, duc
Amalec: dyma y duciaid o Eliphaz, Cyn CRIST Cylch 1715.
y'ngwlad Edom: dyma feibion Adah.
17 ¶ A dyma feibion Reuel mab
Esau; duc Nahath, duc Zerah,
duc Sammah, duc Mizzah: dyma y
duciaid o Reuel, y'ngwlad Edom:
dyma feibion Basemath gwraig
Esau.
18 ¶ Dyma hefyd feibion Aholi-
bamah gwraig Esau: duc Jeus,
duc Jalam, duc Corah: dyma y
duciaid o Aholibamah, merch
Anah, gwraig Esau.
19 Dyma feibion Esau (hwn yw
Edom) a dyma eu duciaid hwynt.
20 ¶ *i* Dyma feibion Seir yr Hor- Cylch 1840.
iad, cyfanneddwyr y wlad; Lotan, i 1 Chron. 1. 38.
a Sobal, a Sibeon, ac Anah,
21 A Dison, ac Esar, a Disan: a
dyma dduciaid yr Horiaid, meibion
Seir, y'ngwlad Edom.
22 A meibion Lotan oedd Hori,
a ‖ Hemam: a chwaer Lotan *oedd* ‖ *Homam,* 1 Chron. 1. 39.
Timna.
23 A dyma feibion Sobal; ‖ Alfan, ‖ *Alian,* 1 Chron. 1. 40.
a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac
Onam.
24 A dyma feibion Sibeon; Aiah,
ac Anah: hwn yw Anah a gafodd
k y mulod yn yr anialwch wrth k Edrych Lef. 19. 19.
borthi asynod Sibeon ei dad.
25 A dyma feibion Anah; Dison,
ac Aholibamah merch Anah.
26 Dyma hefyd feibion Dison;
‖ Hemdan, ac Esban, ac Ithran, a ‖ *Amram,* 1 Chron. 1. 41.
Cheran.
27 Dyma feibion Eser; Bilhan, a
Zaafan, ac ‖ Acan. ‖ *Jacan,* 1 Chron. 1. 42.
28 Dyma feibion Disan; Us, ac
Aran.
29 Dyma dduciaid yr Horiaid; duc Cylch 1780.
Lotan, duc Sobal, duc Sibeon, duc
Anah,
30 Duc Dison, duc Eser, duc
Disan. Dyma dduciaid yr Horiaid,
ym mhlith eu duciaid y'ngwlad
Seir.
31 ¶ *l* Dyma hefyd y brenhinoedd Cylch 1676.
a deyrnasasant y'ngwlad Edom, cyn l 1 Chron. 1. 43.
teyrnasu brenhin ar feibion Israel.
32 A Bela, mab Beor, a deyrnas-
odd yn Edom: ac enw ei ddinas ef
oedd Dinhabah.
33 A Bela a fu farw; a Jobab, mab
Serah o Bosrah, a deyrnasodd yn
ei le ef.
34 Jobab hefyd a fu farw; a Hu-
sam, o wlad Temani, a deyrnasodd
yn ei le ef.
35 A bu Husam farw; a Hadad,
mab Bedad, yr hwn a darawodd
Midian ym maes Moab, a deyrnas-
odd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef
oedd Afith.
36 Marw hefyd a wnaeth Hadad;
a Samlah, o Masrecah, a deyrnas-
odd yn ei le ef.
37 A bu Samlah farw; a Saul, o
Rehoboth *wrth* yr afon, a deyrnas-
odd yn ei le ef.
38 A bu Saul farw; a Baalhanan,
mab Achbor, a deyrnasodd yn ei le
ef.
39 A bu Baalhanan, mab Achbor,
farw; a ‖ Hadar a deyrnasodd yn ‖ *Hadad, a Pai,* 1 Chron. 1. 50.
ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd*
Pau; ac enw ei wraig Mehetabel,
merch Matred, merch Mezahab.

Cyn CRIST Cylch 1496.

40 A dyma enwau y [m]dugiaid o
Esau, yn ol eu teuluoedd, wrth eu
trigleoedd, erbyn eu henwau; dug
[m] 1 Chron. 1. 51. Timna, dug ‖ Alfah, dug Jetheth,
41 Dug Aholibamah, dug Elah, dug
‖ Neu, *Alia.* Pinon,
42 Dug Cenaz, dug Teman, dug
Mibsar,
43 Dug Magdiel, dug Iram. Dyma
y dugiaid o Edom, yn ol eu preswyl-
feydd, y'ngwlad eu perchennogaeth:
† Heb. *Edom.* dyma Esau, tad †yr Edomiaid.

PENNOD XXXVII.

2 Joseph yn cael ei gasâu gan ei frodyr. 5 Ei ddau freuddwyd ef. 13 Jacob yn ei anfon ef i ymweled â'i frodyr. 18 Hwythau yn cyd-fwriadu ei ladd ef. 21 Reuben yn ei achub ef. 26 Hwynt yn ei werthu ef i'r Ismaeliaid. 31 Ei dad, wedi ei siommi trwy y siacced waedlyd, yn galaru am dano ef. 36 Ei werthu ef i Putiphar yn yr Aipht.

1729. A THRIGODD Jacob y'ngwlad
[a] pen. 36. 7. Heb. 11. 9. [a]ymdaith ei dad, y'ngwlad Ca-
naan.
2 Dyma genhedlaethau Jacob. Jo-
seph, yn fab dwy flwydd ar bym-
theg, oedd fugail gyd â'i frodyr ar y
praidd: a'r llangc oedd gyd â meib-
ion Bilhah, a chyd â meibion Zil-
pah, gwragedd ei dad; a Joseph a
ddygodd eu drygair hwynt at eu
tad.
3 Ac Israel oedd hoffach ganddo
Joseph nâ'i holl feibion: oblegid
efe oedd fab ei henaint ef: ac efe
† Heb. *o amryw ddarnau.* a wnaeth siacced † fraith iddo ef.
4 A phan welodd ei frodyr fod eu
tad yn ei garu ef yn fwy nâ'i holl
[b] pen. 49. 23. frodyr, [b]hwy a'i casasant ef, ac ni
fedrent ymddiddan *â g* ef yn hedd-
ychol.
5 ¶ A Joseph a freuddwydiodd
freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w
frodyr: a hwy a'i casasant ef etto
yn ychwaneg.
6 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Gwrandêwch, attolwg, y breuddwyd
hwn a freuddwydiais i.
[c] pen. 42. 6, 9. a 43. 26. a 44. 14. 7 Ac [c]wele, ni yn rhwymo ysgubau yr
oeddym ni y'nghanol y maes; ac
wele, fy ysgub i a gyfododd, ac a
safodd hefyd; ac wele, eich ysgubau
chwi a safasant o amgylch, ac a
ymgrymmasant i'm hysgub i.
8 A'i frodyr a ddywedasant wrtho,
Ai gan deyrnasu y teyrnesi arnom
ni? ai gan arglwyddiaethu yr ar-
glwyddiaethi arnom ni? A hwy a
chwanegasant etto ei gasâu ef, ob-
legid ei freuddwydion, ac oblegid ei
eiriau.
9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd
etto freuddwyd arall, ac a'i myneg-
odd i'w frodyr, ac a ddywedodd,
Wele, breuddwydiais freuddwyd
[d] pen. 46. 29. etto; ac wele [d]yr haul, a'r lleuad,
a'r un seren ar ddeg, yn ymgrymmu
i mi.
10 Ac efe a'i mynegodd i'w dad, ac
i'w frodyr. A'i dad a feiodd arno,
ac a ddywedodd wrtho, Pa freudd-
wyd yw hwn a freuddwydiaist ti?
Ai gan ddyfod y deuwn ni, mi, a'th
fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr
[e] Act. 7. 9. i ti?
[f] Dan. 7. 28. Luc 2. 19, 51. 11 [e]A'i frodyr a genfigennasant
wrtho ef; ond ei dad [f]a ddaliodd
ar y peth.

12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilio Cyn CRIST Cylch 1729.
praidd eu tad, yn Sichem.
13 Ac Israel a ddywedodd wrth
Joseph, Onid *yw* dy frodyr yn bu-
geilio yn Sichem? Tyred, a mi a'th
anfonaf attynt. Yntau a ddywed-
odd wrtho, Wele fi.
14 A dywedodd wrtho, Dos weith-
ian, edrych †*pa* lwyddiant *sydd* i'th † Heb. *heddwch dy frodyr.*
frodyr, a *pha* lwyddiant *sydd* i'r
praidd; a dwg chwedl i mi.
Felly efe a'i hanfonodd ef o ddy-
ffryn Hebron; ac efe a ddaeth i
Sichem.
15 ¶ A chyfarfu gwr âg ef; ac wele
efe yn crwydro yn y maes: a'r gwr
a ymofynodd *âg* ef, gan ddywedyd,
Pa beth yr wyt ti yn ei geisio?
16 Yntau a ddywedodd, Ceisio fy
mrodyr yr ydwyf fi; mynega, at-
tolwg, i mi, pa le y maent hwy yn
bugeilio?
17 A'r gwr a ddywedodd, Hwy a
aethant oddi yma; oblegid mi a'u
clywais hwy yn dywedyd, Awn i
Dothan. A Joseph a aeth ar ol ei
frodyr, ac a'u cafodd hwynt [g]yn [g] 2 Bren. 6. 13.
Dothan.
18 Hwythau a'i canfuant ef o bell;
a chyn ei ddyneshu ef attynt, hwy a
gyd-fwriadasant *yn* ei *erbyn* ef, i'w
ladd ef.
19 A dywedasant wrth eu gilydd,
Wele y † breuddwydiwr yn dyfod. † Heb. *meistr breuddwyd-ion.*
20 Deuwch gan hynny yn awr, a
lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r
pydewau; a dywedwn, Bwystfil
drwg a'i bwyttâodd ef: yna y cawn
weled beth a ddaw o'i freuddwydion
ef.
21 A [h]Reuben a glybu, ac a'i [h] pen. 42. 22.
hachubodd ef o'u llaw hwynt; ac a
ddywedodd, Na laddwn ef.
22 Reuben a ddywedodd hefyd
wrthynt, Na thywelltwch waed;
bwriwch ef i'r pydew hwn *sydd* yn
yr anialwch, ac na estynwch law
arno: fel yr achubai ef o'u llaw
hwynt, i'w ddwyn eilwaith at ei dad.
23 ¶ A bu, pan ddaeth Joseph at
ei frodyr, iddynt ddïosg ei siacced
oddi am Joseph, *sef* y siacced fraith
ydoedd am dano ef.
24 A chymmerasant ef, a thaflas-
ant i bydew: a'r pydew *oedd* wag
heb ddwfr ynddo.
25 A hwy a eisteddasant i fwytta
bwyd; ac a ddyrchafasant eu llyg-
aid, ac a edrychasant, ac wele fintai
o [i]Ismaeliaid yn dyfod o Gilead, [i] Edrych ad. 28, 36.
yn myned i waered i'r Aipht a'u
camelod yn dwyn llysiau, a [k]balm, [k] Jer. 8. 22.
a myrr.
26 A dywedodd Judah wrth ei
frodyr, Pa lesâd a *fydd* os lladdwn
ein brawd, a chelu ei waed ef?
27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r
Ismaeliaid, ac na fydded ein llaw ni
arno ef; oblegid ein brawd ni a'n
cnawd ydyw efe. A'i frodyr a
†gyttunasant. † Heb. *wrandawsant.*
28 A phan ddaeth y marchnad-
wyr o Midian heibio, y tynnasant
ac y cyfodasant Joseph i fynu o'r
pydew, ac [l]a werthasant Joseph i'r [l] Ps. 105. 17. Act. 7. 9.
Ismaeliaid er [m]ugain *darn* o arian:
hwythau a ddygasant Joseph i'r [m] Edrych Matt. 27. 9.
Aipht.

Cyn CRIST Cylch 1729.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith
at y pydew; ac wele nid *ydoedd*
Joseph yn y pydew: ac yntau [n]a
[n] Job 1. 20. rwygodd ei ddillad;
30 Ac a ddychwelodd at ei frod-
yr, ac a ddywedodd, Y llangc nid
yw acew; a minnau, i ba le yr âf fi.
31 A hwy a gymmerasant siacced
Joseph, ac a laddasant fynn gafr, ac
a drochasant y siacced yn y gwaed.
32 Ac a anfonasant y siacced
fraith, ac a'i dygasant at eu tad, ac
a ddywedasant, Hon a gawsom:
mŷn wybod yn awr, ai siacced dy
fab *yw* hi, ai nad ê.
33 Yntau a'i hadnabu hi, ac a
ddywedodd, Siacced fy mab *yw hi;*
[o] pen. 44. 28. [o]bwystfil drwg a'i bwyttâodd ef:
gan larpio y llarpiwyd Joseph.
34 A Jacob a rwygodd ei ddillad,
ac a osododd sachlen am ei lwynau,
ac a alarodd am ei fab ddyddiau
lawer.
35 A'i holl feibion, a'i holl ferched,
a godasant i'w gysuro ef; ond efe a
wrthododd gymmeryd cysur, ac a
[p] pen. 42. 38. a 44. 29, 31. ddywedodd, [p]Yn ddïau disgynaf yn
alarus at fy mab i'r beddrod: a'i
dad a wylodd *am dano* ef.
[q] pen. 39. 1. 36 [q]A'r Midianiaid a'i gwerthasant
‖ *swyddog i Pharaoh.* ef i'r Aipht, i Putiphar ‖tywysog
Pharaoh, *a'r* distain.

PENNOD XXXVIII.

1 Judah yn cenhedlu Er, Onan, a Selah. 6 Er yn priodi Tamar. 8 Camwedd Onan. 11 Tamar yn aros am Selah; 16 yn siommi Judah, 27 ac yn dwyn gefelliaid, Phares a Zarah.

AC yn y cyfamser hwnnw, y darfu
i Judah fyned i waered oddi
wrth ei frodyr, a throi at wr o Adul-
am, a'i enw Hirah.
2 Ac yno y canfu Judah ferch gwr
[a] 1 Chron. 2. 3. o Canaan, a'i enw ef *oedd* [a]Suah;
ac a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti
hi.
Cylch 1727. 3 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd
ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef
[b] Num. 26. 19. [b]Er.
4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac
a esgorodd ar fab; a hi a alwodd ei
enw ef Onan.
5 A thrachefn hi a esgorodd ar fab,
[c] Num. 26. 20. ac a alwodd ei enw ef [c]Selah. Ac
yn Cezib yr oedd efe pan esgorodd
hi ar hwn.
6 A Judah a gymmerth wraig i Er,
ei gyntaf-anedig, a'i henw Tamar.
7 Ac yr oedd Er, cyntaf-anedig
Judah, yn ddrygionus y'ngolwg yr
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i lladd-
odd ef.
8 A Judah a ddywedodd wrth
[d] Deut. 25. 5. Onan, Dos at [d]wraig dy frawd, a
phrïoda hi, a chyfod had i'th frawd.
9 Ac Onan a wybu nad iddo ei hun
y byddai yr had: a phan elai efe at
wraig ei frawd, yna y collai efe ei
had ar y llawr, rhag rhoddi o hono
had i'w frawd.
10 A drygionus oedd yr hyn a
wnaethai efe y'ngolwg yr AR-
GLWYDD: am hynny efe a'i lladd-
odd yntau.
11 Yna Judah a ddywedodd wrth
Tamar ei waudd, Trig yn weddw
yn nhŷ dy dad, hyd oni chynnyddo
fy mab Selah: (oblegid efe a ddy-
wedodd, Rhag ei farw yntau fel ei
frodyr.) A Thamar a aeth, ac a
drigodd *yn* nhŷ ei thad. Cyn CRIST Cylch 1727.
12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau,
marw a wnaeth merch Suah, gwraig
Judah: a Judah a gymmerth gysur,
ac a aeth i fynu i Timnath, at
gneifwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill
Hirah yr Adulamiad.
13 Mynegwyd hefyd i Tamar, gan
ddywedyd, Wele dy ‖ chwegrwn yn ‖ *dad yng nghyfraith.*
myned i fynu i Timnath, i gneifio ei
ddefaid.
14 Hithau a ddïosgodd ddillad ei
gweddwdod oddi am dani, ac a'i
cuddiodd ei hun â gorchudd, ac a
ymwisgodd, ac a eisteddodd yn
nrws ‖Enaim, yr hwn *sydd* ar y ‖ *mewn lle amlwg.*
ffordd i Timnath: oblegid gweled
yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac
na roddasid hi yn wraig iddo ef.
15 A Judah a'i canfu hi, ac a dyb-
iodd mai puttain ydoedd hi; obleg-
id gorchuddio o honi ei hwyneb.
16 Ac efe a drodd atti hi i'r
ffordd, ac a ddywedodd, Tyred, at-
tolwg, gâd i mi ddyfod attat: (obleg-
id nid oedd efe yn gwybod mai ei
‖waudd ef *ydoedd* hi.) Hithau a ‖ *ferch yng nghyfraith.*
ddywedodd, Beth a roddi i mi, os
cai ddyfod attaf?
17 Yntau a ddywedodd, Mi a
hebryngaf fynn gafr ‖o *blith* y ‖ *o'r ddïadell.*
praidd. Hithau a ddywedodd, A
roddi di wystl hyd oni hebryngech?
18 Yntau a ddywedodd, Pa wystl
a roddaf i ti? Hithau a ddywed-
odd, Dy sel, a'th freichledau, a'th
ffon *sydd* yn dy law. Ac efe a'u
rhoddes iddi, ac a aeth atti; a hi
a feichiogodd o hono ef.
19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth
ymaith, ac a ddïosgodd ei gor-
chudd oddi am dani, ac a wisgodd
ddillad ei gweddwdod.
20 A Judah a hebryngodd fynn
gafr yn llaw yr Adulamiad ei gy-
faill, i gymmeryd y gwystl o law y
wraig: ond ni chafodd *hwnnw* hi.
21 Ac efe a ymofynodd â gwŷr y
fro honno, gan ddywedyd, Pa le *y*
mae y buttain honno a ydoedd yn
‖Enaim wrth y ffordd? A hwy- ‖ *Neu, yr amlwg.*
thau a ddywedasant, Nid oedd yma
un buttain.
22 Ac efe a ddychwelodd at Ju-
dah ac a ddywedodd, Ni chefais hi;
a gwŷr y fro honno hefyd a ddywed-
asant, Nid oedd yma *un* buttain.
23 A Judah a ddywedodd, Cym-
mered iddi hi, rhag i ni †gael cy- † *Heb. fod yn ddirmyg.*
wilydd: wele, mi a hebryngais y
mynn hwn, a thithau ni chefaist hi.
24 ¶ Ac ynghylch pen tri mis y
mynegwyd i Judah, gan ddywedyd,
Tamar dy waudd di a butteiniodd;
ac wele hi a feichiogodd hefyd
mewn godineb. A dywedodd Ju-
dah, Dygwch hi allan, a llosger hi.
25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan)
a anfonodd at ei chwegrwn, gan
ddywedyd, O'r gwr bïau y rhai hyn
yr ydwyf fi yn feichiog: hefyd hi
a ddywedodd, Adnebydd, attolwg,
eiddo pwy *yw* y sel, a'r breichledau,
a'r ffon yma.
26 A Judah a adnabu *y pethau*
hynny, ac a ddywedodd, Cyfiawnach

Cyn CRIST Cylch 1727.

yw hi nâ myfi; o herwydd na roddais hi i'm mab Selah: ac ni bu iddo ef a wnaeth â hi mwy.

27 ¶ Ac yn amser ei hesgoredigaeth hi, wele efelliaid yn ei chroth hi.

28 Bu hefyd pan esgorodd hi, i *un* roddi *allan ei* law: a'r fydwraig a gymmerth ac a rwymodd am ei law ef *edau* goch, gan ddywedyd, Hwn a ddaeth yn gyntaf allan.

29 A phan dynnodd efe ei law yn ei hol, yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hithau a ddywedodd, ‖ Pa fodd y torraist allan? bid y torriad hwn arnat ti; am hynny y galwyd ei enw ef ‖ [e] Phares.

‖ Neu, *Paham y gwnaethost y rhwygiad hwn i'th erbyn?*
‖ Sef, *Torriad.*
[e] 1 Chron. 2. 4. Matt. 1. 3.

30 Ac wedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edau* goch am ei law: a galwyd ei enw ef Zarah.

PENNOD XXXIX.

1 *Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar.* 7 *Ei feistres yn ei demtio ef, ac yntau yn ei gwrthwynebu hi.* 13 *Achwyn arno ef ar gam.* 19 *Ei fwrw ef y'ngharchar;* 21 *a Duw gyd âg ef yno.*

Cylch 1729.

A JOSEPH a ddygwyd i waered i'r Aipht: a [a] Putiphar yr Aiphtwr, tywysog Pharaoh *a'i* ddistain, a'i prynodd ef o law yr Ismaeliaid, y rhai a'i dygasant ef i waered yno.

[a] pen. 37. 36. Ps. 105. 17.

2 Ac [b] yr oedd yr ARGLWYDD gyd â Joseph, ac efe oedd wr llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei feistr yr Aiphtiad.

[b] ad. 21. 1 Sam. 16. 18. a 18. 28. Act. 7. 9.

3 A'i feistr a welodd fod yr ARGLWYDD gyd âg ef, a bod yr ARGLWYDD yn llwyddo yn ei law ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a gafodd ffafr yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntau a'i gwnaeth ef yn olygwr ar ei dŷ ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei law ef.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, [c] bu i'r ARGLWYDD fendithio tŷ yr Aiphtiad, er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr ARGLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo ef, yn y tŷ, ac yn y maes.

[c] pen. 30. 27.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo dan law Joseph; ac ni wyddai oddi wrth ddim a'r *a oedd* gyd âg ef, oddieithr y bwyd yr oedd efe yn ei fwytta: Joseph hefyd oedd dêg o bryd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu wedi y pethau hynny, i wraig ei feistr ef ddyrchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, Gorwedd gyd â mi.

8 Yntau a wrthododd, ac a ddywedodd wrth wraig ei feistr, Wele, fy meistr ni ŵyr pa beth *sydd* gyd â mi yn y tŷ; rhoddes hefyd yr hyn oll *sydd* eiddo dan fy llaw i.

9 Nid oes *neb* fwy yn y tŷ hwn nâ myfi; ac ni waharddodd efe ddim rhagof onid tydi; oblegid ei wraig ef *wyt* ti: pa fodd, gan hynny, y gallaf wneuthur y mawr-ddrwg hwn, a [d] phechu yn erbyn DUW!

[d] pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Ps. 51. 4.

10 A bu, fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph beunydd, ac yntau heb wrandaw arni hi, i orwedd yn ei hymyl hi, neu i fod gyd â hi.

11 A bu, ynghylch yr amser hwnnw, i Joseph ddyfod i'r tŷ, i wneuthur ei orchwyl; ac nid *oedd* yr un o ddynion y tŷ yno yn tŷ.

Cyn CRIST Cylch 1729.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wisg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd â mi. Yntau a adawodd ei wisg yn ei llaw hi, ac a ffodd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adael o hono ef ei wisg yn ei llaw hi, a ffoi o hono allan;

14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei thŷ, ac a ddraethodd wrthynt, gan ddywedyd, Gwelwch, efe a ddug i ni Hebrëwr i'n gwaradwyddo: daeth attaf fi i orwedd gyd â myfi; minnau a waeddais â llef † uchel.

† Heb. *fawr.*

15 A phan glywodd efe ddyrchafu o honof fi fy llef, a gweiddi; yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymyl i, ac a ffodd, ac a aeth allan.

16 A hi a osododd ei wisg ef yn ei hymyl, hyd oni ddaeth ei feistr ef adref.

17 A hi a lefarodd wrtho yn y modd hwn, gan ddywedyd, Yr Hebrëwas, yr hwn a ddygaist i ni, a ddaeth attaf i'm gwaradwyddo.

18 Ond pan ddyrchefais fy llef, a gweiddi, yna efe a adawodd ei wisg yn fy ymyl, ac a ffodd allan.

19 A phan glybu ei feistr ef eiriau ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y gwnaeth dy was di i mi; yna yr ennynodd ei lid ef.

20 A meistr Joseph a'i cymmerth ef, ac [e] a'i rhoddes yn [f] y carchardy, yn y lle yr oedd carcharorion y brenhin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchardy.

[e] Ps. 105. 18.
[f] Edrych pen. 40. 15. a 41. 14.

21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef ‖ drugaredd, ac [g] a roddes ffafr iddo y'ngolwg pennaeth y carchardy.

‖ Neu, *garedigrwydd.*
[g] Exod. 3. 21. a 11. 3. a 12. 36. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7. Dan. 1. 9.

22 A phennaeth y carchardy a roddes dan law Joseph yr holl garcharorion y rhai *oedd* yn y carchardy; a pha beth bynnag a wnaent yno, efe oedd yn ei wneuthur.

23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy yn edrych am ddim oll *a'r a oedd* dan ei law ef, am *fod* yr ARGLWYDD gyd âg ef; a'r hyn a wnai efe, yr ARGLWYDD a'i llwyddai.

PENNOD XL.

1 *Bwtler a phobydd Pharaoh y'ngharchar,* 4 *dan siars Joseph.* 5 *Efe yn dehongli eu breuddwydion hwy;* 20 *a'r rhai hynny yn dyfod i ben yn ol ei ddehongliad ef.* 23 *Anniolchgarwch y bwtler.*

Cylch 1720.

A DARFU wedi y pethau hynny, i ‖ drulliad brenhin yr Aipht, a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenhin yr Aipht.

‖ *bwtler.*

2 A Pharaoh a lidiodd wrth ei ddau swyddwr, *sef* wrth y pen-trulliad, a'r pen-pobydd:

3 Ac a'u rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ y distain, *sef* yn y carchardy, y lle yr oedd Joseph yn rhwym.

4 A'r distain a wnaeth Joseph yn olygwr arnynt hwy; ac efe a'u gwasanaethodd hwynt: a buont mewn dalfa dros amser.

1718.

5 ¶ A breuddwydiasant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd

Cyn CRIST 1718.

ei hun yn yr un nos, pob un ar ol dehongliad ei freuddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenhin yr Aipht, y rhai oedd yn rhwym yn y carchardy.
6 A'r bore y daeth Joseph attynt, ac a edrychodd arnynt; ac wele hwynt yn athrist.
7 Ac efe a ymofynodd â swyddwyr Pharaoh, y rhai *oedd* gyd âg ef mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd, Paham *y mae* eich ‖ wynebau yn ddrwg heddyw? (‖ golygon mor athrist.)
8 A dywedasant wrtho, Breuddwydiasom freuddwyd, ac nid *oes* a'i dehonglo. A Joseph a ddywedodd wrthynt, [a]Onid i DDUW *y perthyn* dehongli? mynegwch, attolwg, i mi. ([a] Edrych pen. 41. 16. Dan. 2. 11, 28.)
9 A'r pen-trulliad a fynegodd ei freuddwyd i Joseph; ac a ddywedodd wrtho, Yn fy mreuddwyd *yr oeddwn*, ac wele winwydden o'm blaen.
10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair cainge: ac *yr oedd* hi megis yn blaen-darddu; ei blodeuyn a dorrasai allan, ei grawn-sypiau hi a ddug rawnwin addfed.
11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharaoh yn fy llaw: a chymmerais y grawnwin, a gwesgais hwynt i gwppan Pharaoh; a rhoddais y cwppan yn llaw Pharaoh.
12 A Joseph a ddywedodd wrtho, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tair cainge.
13 O fewn tri diwrnod etto Pharaoh [b]a ‖ ddyrchafa dy ben di, ac a'th rydd di eilwaith yn dy le; a rhoddi gwppan Pharaoh yn ei law ef, fel y buost arferol yn y cyntaf, pan oeddyt drulliad iddo. ([b] 2 Bren. 25. 27.) (‖ Neu, *gyfrif.*)
14 Etto ‖ cofia fi gyd â thi, pan fo daioni i ti, a gwna, attolwg, â mi drugaredd, a chofia fi wrth Pharaoh, a dwg fi allan o'r tŷ hwn. (‖ *meddylia arnaf fi.*)
15 Oblegid yn lladrad y'm lladrattäwyd o wlad yr Hebreaid; ac yma hefyd ni wneuthum ddim, fel y bwrient fi y'ngharchar.
16 Pan welodd y pen-pobydd mai da oedd y dehongliad, efe a ddywedodd wrth Joseph, Minnau hefyd *oeddwn* yn fy mreuddwyd; ac wele, dri chawell ‖ rhwyd-dyllog ar fy mhen. (‖ Neu, *gwŷnion.*)
17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bob bwyd Pharaoh o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddi ar fy mhen.
18 A Joseph a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tri chawell.
19 O fewn tri diwrnod etto y ‖ cymmer Pharaoh dy ben di oddi arnat, ac a'th groga di ar bren; a'r ehediaid a fwyttânt dy gnawd di oddi am danat. (‖ *cyfrif.*)
20 ¶ Ac ar y trydydd dydd yr oedd dydd genedigaeth Pharaoh; ac efe [c]a wnaeth wledd i'w holl weision: ac efe a ‖ ddyrchafodd ben y pen-trulliad, a'r pen-pobydd ym mysg ei weision. ([c] Marc 6. 21.) (‖ Neu, *gyfrifodd.*)
21 Ac a osododd y pen-trulliad eilwaith yn ei swydd; ac yntau a roddes y cwppan i law Pharaoh.
22 A'r pen-pobydd a grogodd efe; fel y dehonglasai Joseph iddynt hwy.
23 Ond y pen-trulliad ni chofiodd Joseph, eithr anghofiodd ef.

PENNOD XLI.

1 *Dau freuddwyd Pharaoh.* 25 *Joseph yn eu dehongli hwy:* 33 *yn rhoddi cynghor i Pharaoh.* 38 *Codiad Joseph.* 50 *Mae efe yn cenhedlu Manasseh ac Ephraim.* 54 *Y newyn yn dechreu.*

YNA ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharaoh freuddwydio; ac wele efe yn sefyll wrth yr afon. 1715.
2 Ac wele, yn esgyn o'r afon, saith o wartheg teg yr olwg, a thewion o gig; ac mewn gweirglodd-dir y porent.
3 Wele hefyd, saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hol hwynt o'r afon, yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gig; a hwy a safasant yn ymyl y gwartheg *eraill*, ar lann yr afon.
4 A'r gwartheg drwg yr olwg, a chulion o gig, a fwyttasant y saith gwartheg teg yr olwg, a breision. Yna y dihunodd Pharaoh.
5 Ac efe a gysgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith: ac wele, saith o dywysenau yn tyfu ar un gorsen, o *rai* † breisgion a da. († Heb. *breision.*)
6 Wele hefyd, saith o dywysenau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hol hwynt.
7 A'r tywysenau teneuon a lyngcasant y saith dywysen fraisg, a llawn. A deffrôdd Pharaoh; ac wele breuddwyd *oedd.*
8 A'r bore y bu i'w yspryd ef gynhyrfu; ac [a]efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht a'i holl ddoethion hi: a Pharaoh a fynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid *oedd* a'i dehonglai hwynt i Pharaoh. ([a] Dan. 2. 2.)
9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pharaoh, gan ddywedyd, Yr wyf fi yn cofio fy meiau heddyw.
10 Llidio a wnaethai Pharaoh wrth ei weision; ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ y distain, myfi a'r pen-pobydd.
11 A ni a freuddwydiasom freuddwyd yn yr un nos, mi ac efe: breuddwydiasom [b]bob un ar ol dehongliad ei freuddwyd. ([b] pen. 40. 5.)
12 Ac *yr oedd* yno gyd â nyni fab ieuangc o Hebrëad, gwas i'r distain; a ni a fynegasom iddo ef: yntau [c]a ddehonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ol ei freuddwyd y dehonglodd efe. ([c] pen. 40. 12, &c.)
13 A darfu, fel y dehonglodd i ni, felly y bu: rhodd fi eilwaith i'm swydd; ac yntau a grogodd efe.
14 ¶ [d]Pharaoh, gan hynny, a anfonodd ac a alwodd am Joseph: hwythau ar redeg a'i cyrchasant ef o'r carchar: yntau a eilliodd *ei wallt*, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharaoh. ([d] Ps. 105. 20.)
15 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i dehonglo: a myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri † ddeall breuddwyd i'w ddehongli. († Heb. *wrando.*)
16 A Joseph a attebodd Pharaoh,

Cyn CRIST 1715.

gan ddywedyd, Nid myfi; Duw a
ettyb lwyddiant i Pharaoh.
17 A Pharaoh a ddywedodd wrth
Joseph, Wele fi yn fy mreuddwyd
yn sefyll ar fin yr afon.
18 Ac wele yn esgyn o'r afon saith
o wartheg tewion o gig, a theg yr
olwg; ac mewn gweirglodd-dir y
porent.
19 Wele hefyd saith o wartheg
eraill yn esgyn ar eu hol hwynt,
truain, a drwg iawn yr olwg, ac yn
gulion o gig: ni welais rai cynddrwg
a hwynt yn holl dir yr Aipht.
20 A'r gwartheg eulion a drwg a
fwyttasant y saith muwch tewion
cyntaf.
21 Ac er eu myned i'w boliau, ni
wyddid iddynt fyned i'w boliau;
ond yr olwg arnynt oedd ddrwg,
megis yn y dechreuad. Yna mi a
ddeffröais.
22 Gwelais hefyd yn fy mreudd-
wyd, ac wele saith dywysen lawn a
theg, yn cyfodi o'r un gorsen.
||*gwywedig.* 23 Ac wele saith o dywys ||mân,
teneuon, wedi deifio *gan* ddwyrein-
wynt, yn tyfu ar eu hol hwynt.
24 A'r tywysenau teneuon a lyngc-
asant y saith dywysen dda; a mi a
ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid;
ond nid oedd a'i dehonglai i mi.
25 ¶ A dywedodd Joseph wrth Pha-
raoh, Breuddwyd Pharaoh sydd un:
yr hyn y mae Duw yn ei wneuthur
a fynegodd efe i Pharaoh.
26 Y saith o wartheg teg, saith
mlynedd ydynt; a'r saith dywysen
deg, saith mlynedd ydynt: y breudd-
wyd un *yw*.
27 Hefyd y saith muwch eulion a
drwg, y rhai *oedd* yn esgyn ar eu
hol hwynt, saith mlynedd *ydynt;*
a'r saith dywysen wag wedi deifio
gan y dwyrein-wynt, a fyddant
[e] 2 Bren. 8. 1. [e]saith mlynedd o newyn.
28 Hyn yw y peth a ddywedais i
wrth Pharaoh: Yr hyn a wna Duw,
efe a'i dangosodd i Pharaoh.
29 Wele, y mae saith mlynedd yn
dyfod o amldra mawr, trwy holl
wlad yr Aipht.
30 Ond ar eu hol hwynt y cyfyd
saith mlynedd o newyn; ac anghofir
yr holl amlder trwy wlad yr Aipht:
a'r newyn a ddifetha y wlad.
31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr
amldra yn y wlad, o herwydd y
newyn hwnnw wedi hynny: oblegid
||*blin.* ||trwm iawn fydd.
32 Hefyd am ddyblu y breudd-
wyd i Pharaoh ddwywaith, *hynny a*
||Neu, *darparu.* *fu* oblegid ||sierhâu y peth gan
Dduw, a bod Duw yn brysio i'w
wneuthur.
33 Yn awr, gan hynny, edryched
Pharaoh *am* wr deallgar a doeth, a
gosoded ef ar wlad yr Aipht.
34 Gwnaed Pharaoh hyn, a gosoded
||*swyddogion.* ||olygwyr ar y wlad, a chymmered
bummed ran *cnwd* gwlad yr Aipht
dros saith mlynedd yr amldra.
35 A chasglant holl ymborth y
blynyddoedd daionus sydd ar ddy-
fod, a chasglant ŷd dan law Pharaoh,
a chadwant ymborth yn y dinas-
oedd.
36 A bydded yr ymborth yng
nghadw i'r wlad dros y saith mlyn-
edd newyn, y rhai fyddant y'ngwlad
yr Aipht, fel na ||ddifether y wlad ||Neu, *thorrer ymaith.*
gan y newyn.
37 ¶ A'r peth oedd dda y'ngolwg
Pharaoh, ac y'ngolwg ei holl weis-
ion.
38 A dywedodd Pharaoh wrth ei
weision, A gaem ni wr fel hwn, [f]yr [f] Num. 27. 18. Dan. 5. 11.
hwn *y mae* yspryd Duw ynddo?
39 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth
Joseph, Gan wneuthur o Dduw i ti
wybod hyn oll, nid mor ddeallgar a
doeth neb a thydi.
40 [g]Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth [g] Ps. 105. 21. Act. 7. 10.
dy air di y †llywodraethir fy mhobl †Heb. *arfogir,* neu, *cusana.*
oll: *yn* y deyrn-gadair yn unig y
byddaf fwy na thydi.
41 Yna y dywedodd Pharaoh wrth
Joseph, Edrych, gosodais di ar holl
wlad yr Aipht.
42 A [h]thynnodd Pharaoh ei fod- [h] Est. 3. 10. a 8. 2, 8.
rwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes
hi ar law Joseph, ac a'i gwisgodd
ef mewn gwisgoedd ||sidan, ac [i]a ||Neu, *lliain main.*
osododd gadwyn aur am ei wddf [i] Dan. 5. 7, 29.
ef;
43 Ac a wnaeth iddo farchogaeth
yn yr ail cerbyd *oedd* ganddo; a
llefwyd o'i flaen ef, ||Abrec: felly ||Sef, *Plygwch y glin,* neu, *Tad y brenhin,* pen. 45. 8.
y gosodwyd ef ar holl wlad yr
Aipht.
44 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth
Joseph, Myfi *yw* Pharaoh, ac hebot
ti ni chyfyd gwr ei law na'i droed,
trwy holl wlad yr Aipht.
45 A Pharaoh a alwodd enw Jo-
seph Saphnath-Paaneah; ac a
roddes iddo Asnath, merch Poti-
pherah ||offeiriad On, yn wraig: yna ||Neu, *tywysog.*
yr aeth Joseph allan dros wlad yr
Aipht.
46 ¶ A Joseph *ydoedd* fab deng Cylch 1715.
mlwydd ar hugain pan safodd efe
ger bron Pharaoh brenhin yr
Aipht: a Joseph a aeth allan o
ŵydd Pharaoh, ac a dramwyodd
trwy holl wlad yr Aipht.
47 A'r ddaear a gnydiodd dros
saith mlynedd yr amldra yn ddyrn-
eidiau.
48 Yntau a gasglodd holl ymborth
y saith mlynedd a fu y'ngwlad yr
Aipht, ac a roddes ymborth i gadw
yn y dinasoedd: ymborth y maes
yr hwn *fyddai* o amgylch pob dinas,
a roddes efe i gadw ynddi.
49 A Joseph a gynnullodd ŷd fel
tywod y môr, yn dra lliosog, hyd
oni pheidiodd â'i rifo: oblegid *yr*
ydoedd heb rifedi.
50 Ond cyn dyfod blwyddyn o
newyn, [k]y ganwyd i Joseph ddau [k] pen. 46. 20. a 48. 5.
fab, y rhai a ymddûg Asnath, merch
Potipherah offeiriad On, iddo ef.
51 A Joseph a alwodd enw ei Cylch 1712.
gyntaf-anedig, ||Manasseh: Oblegid ||Sef, *Anghofio.*
(*eb efe*) Duw a wnaeth i mi ang-
hofio fy llafur oll, a thylwyth fy
nhad oll.
52 Ac efe a alwodd enw yr ail, Cylch 1711.
||Ephraim: Oblegid (*eb efe*) Duw ||Sef, *Ffrwythlawn.*
a'm ffrwythlonodd i y'ngwlad fy
ngorthrymder.
53 ¶ Darfu y saith mlynedd o 1708.
amldra, y rhai a fu y'ngwlad yr
Aipht.
54 [l]A'r saith mlynedd newyn a [l] Ps. 105. 16.

Cyn CRIST 1707.

ddechreuasant ddyfod, fel y dywed-
asai Joseph: ac yr oedd newyn yn
yr holl wledydd; ond yn holl wlad
yr Aipht yr ydoedd bara.
55 A phan newynodd holl wlad
yr Aipht, y bobl a waeddodd ar
Pharaoh am fara: a Pharaoh a
ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid,
Ewch at Joseph; yr hyn a ddywedo
efe wrthych, gwnewch.
56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl
wyneb y ddaear: a Joseph a agor-
odd yr holl *leoedd* yr *ydoedd ŷd*
ynddynt, ac a werthodd i'r Aipht-
iaid; oblegid y newyn oedd drwm
y'ngwlad yr Aipht.
57 A daeth yr holl wledydd i'r
Aipht at Joseph i brynu; o herwydd
y newyn oedd drwm yn yr holl
wledydd.

PENNOD XLII.

1 Jacob yn anfon ei ddeg mab i'r Aipht i brynu ŷd. 6 Joseph yn eu carcharu hwy yn lle ysbïwyr: 18 ac yn eu rhyddhâu hwy, dan ammod iddynt ddwyn Benjamin. 21 Eu cydwybod yn eu cyhuddo hwy o achos Joseph. 24 Cadw Simeon yn wystl. 25 Hwynt yn dychwelyd âg ŷd, a'u harian yn eu sachau; 29 ac yn traethu y newyddion i Jacob. 36 Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.

1707. PAN welodd [a]Jacob fod ŷd yn yr
[a] Act. 7. 12. Aipht, dywedodd Jacob wrth ei
feibion, Paham yr edrychwch ar
eich gilydd?
2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais
fod ŷd yn yr Aipht: ewch i waered
yno, a phrynwch i ni oddi yno; fel
[b] pen. 43. 8. Ps. 118. 17. Es. 38. 1. y bom [b]fyw, ac na byddom feirw.
3 ¶ A deg brodyr Joseph a aeth-
ant i waered, i brynu ŷd, i'r Aipht.
4 Ond ni ollyngai Jacob Benja-
min, brawd Joseph, gyd â'i frodyr:
oblegid efe a ddywedodd, Rhag
digwydd niwed iddo ef.
5 A meibion Israel a ddaethant i
brynu ym mhlith y rhai oedd yn
dyfod; oblegid yr ydoedd y newyn
y'ngwlad Canaan.
6 A Joseph oedd lywydd ar y wlad,
ac oedd ei hun yn gwerthu i holl
bobl y wlad: a brodyr Joseph a
[c] pen. 37. 7. ddaethant, ac [c]a ymgrymmasant i
lawr iddo ef *ar eu* hwynebau.
7 A Joseph a ganfu ei frodyr, ac
a'u hadnabu hwynt, ac a ymddï-
eithrodd iddynt hwy, ac a lefarodd
† Heb. *galed.* wrthynt †yn arw, ac a ddywedodd
wrthynt, O ba le y daethoch?
Hwythau a attebasant, O wlad
Canaan, i brynu lluniaeth.
8 A Joseph oedd yn adnabod ei
frodyr; ond nid oeddynt hwy yn ei
adnabod ef.
[d] pen. 37. 5. 9 A Joseph [d]a gofiodd ei freudd-
wydion a freuddwydiasai efe am
danynt hwy; ac a ddywedodd wrth-
ynt, Ysbïwyr *ydych* chwi: i edrych
noethder y wlad y daethoch.
10 Hwythau a ddywedasant wrtho
ef, Nag ê, fy arglwydd; onid dy
weision a ddaethant i brynu llun-
iaeth.
11 Nyni oll *ydym* feibion un gwr:
gwŷr cywir *ydym* ni; nid yw dy
weision di ysbïwyr.
12 Yntau a ddywedodd wrthynt
hwy, Nag ê; onid i edrych noethder
y wlad y daethoch.
13 Hwythau a ddywedasant, Dy
weision di *oedd* ddeuddeng mrodyr,
meibion un gwr y'ngwlad Canaan:
ac wele, *y mae* yr ieuangaf heddyw
gyd â'n tad ni, a'r llall [e]nid yw *fyw.* [e] Galar. 5. 7. Edrych pen. 44. 20.
14 A Joseph a ddywedodd wrth-
ynt, Dyma yr hyn a adroddais
wrthych, gan ddywedyd, Ysbïwyr
ydych chwi.
15 Wrth hyn y'ch profir: [f]Myn [f] Edrych 1 Sam. 1. 26. a 17. 55.
einioes Pharaoh, *nid* ewch allan
oddi yma, onid trwy ddyfod o'ch
brawd ieuangaf yma.
16 Hebryngwch un o honoch i
gyrchu eich brawd, a ‖rhwymer ‖ *chadwer chwithau yng ngharchar.*
chwithau; fel y profer eich geiriau
chwi, *a oes* gwirionedd ynoch: obleg-
id onid ê (myn einioes Pharaoh)
ysbïwyr yn ddïau *ydych* chwi.
17 Ac efe a'u †rhoddodd hwynt i † Heb. *casglodd.*
gŷd y'ngharchar dridiau.
18 Ac ar y trydydd dydd y dywed-
odd Joseph wrthynt, Gwnewch hyn,
fel y byddoch fyw: [g]ofni Duw yr [g] Neh. 5. 15.
wyf fi.
19 Os gwŷr cywir *ydych* chwi,
rhwymer un o'ch brodyr chwi yn
eich carchardy; ac ewch chwithau,
dygwch ŷd *rhag* newyn i'ch tylwyth.
20 A [h]dygwch eich brawd ieu- [h] pen. 43. 5. a 44. 23.
angaf attaf fi: felly y cywirir eich
geiriau chwi, ac ni byddwch feirw.
Hwythau a wnaethant felly.
21 ¶ Ac a ddywedasant wrth eu
gilydd, Dïau bechu o honom yn
erbyn ein brawd; oblegid gweled a
wnaethom gyfyngdra ei enaid ef,
pan ymbiliodd efe â ni, ac ni
wrandawsom ef: am hynny y daeth
y cyfyngdra hwn arnom ni.
22 A Reuben a'u hattebodd
hwynt, gan ddywedyd, [i]Oni ddy- [i] pen. 37. 21.
wedais i wrthych, gan ddywedyd,
Na phechwch yn erbyn yr herlod;
ac ni wrandawech chwi? wele am
hynny ynte y gofynir ei waed ef.
23 Ac nis gwyddynt hwy fod
Joseph yn eu deall; am ‖*fod* cyf- ‖ *ei fod yn siarad wrthynt drwy gyfieithydd.*
ieithydd rhyngddynt.
24 Yntau a drodd oddi wrthynt,
ac a wylodd; ac a ddaeth eilchwyl
attynt, ac a lefarodd wrthynt hwy,
ac a gymmerth o'u mysg hwynt
Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen
eu llygaid hwynt.
25 ¶ Joseph hefyd a orchymyn-
odd lenwi eu sachau hwynt o ŷd, a
rhoddi drachefn arian pob un *o*
honynt yn ei sach, a rhoddi bwyd
iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac
felly y gwnaeth iddynt hwy.
26 Hwythau a gyfodasant eu hŷd
ar eu hasynod, ac a aethant oddi
yno.
27 Ac [k]un a agorodd ei sach, ar [k] Edrych pen. 43. 21.
fedr rhoddi ebran i'w asyn yn y
lletty; ac a ganfu ei arian; canys
wele hwynt y'ngenau ei ffettan ef.
28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr,
Rhoddwyd adref fy arian; ac wele
hwynt hefyd yn fy ffettan: yna y
digalonasant hwy, ac a ofnasant,
gan ddywedyd wrth eu gilydd,
Paham y gwnaeth Duw i ni hyn?
29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob
eu tad i wlad Canaan; ac a fyneg-
asant iddo ef eu holl ddamweiniau,
gan ddywedyd,
30 Dywedodd y gwr *oedd* arglwydd

Cyn CRIST 1707.

y wlad yn † arw wrthym ni, ac a'n
cymmerth ni fel ysbïwyr y wlad.
31 Ninnau a ddywedasom wrtho
ef, Gwŷr cywir *ydym* ni; nid
ysbïwyr ydym.
32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni,
meibion ein tad ni: un nid *yw fyw*,
ac *y mae* yr ieuangaf heddyw gyd
â'n tad ni y'ngwlad Canaan.
33 A dywedodd y gwr oedd
arglwydd y wlad wrthym ni, Wrth
hyn y caf wybod mai cywir *ydych*
chwi; gadewch gyd â myfi un o'ch
brodyr, a chymmerwch *luniaeth i
dorri* newyn eich teuluoedd, ac
ewch ymaith.
34 A dygwch eich brawd ieuangaf
attaf fi, fel y gwybyddwyf nad
ysbïwyr *ydych* chwi, ond *eich bod*
yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd
i chwi, a chewch farchnatta yn y
wlad.
35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn
tywallt eu sachau, yna wele godaid
arian pob un yn ei sach: a phan
welsant y codau arian, hwynt-hwy
a'u tad, ofni a wnaethant.
36 A Jacob, eu tad hwynt, a ddy-
wedodd wrthynt hwy, Diblantasoch
fi: Joseph nid *yw fyw*, a Simeon
yntau nid *yw fyw*, a Benjamin a
ddygech ymaith: yn fy erbyn i y
mae hyn oll.
37 A dywedodd Reuben wrth ei
dad, gan ddywedyd, Lladd fy nau
fab *i*, oni ddygaf ef drachefn attat
ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i
dygaf ef attat ti cilwaith.
38 Yntau a ddywedodd, Nid â fy
mab i waered gyd â chwi: oblegid
bu farw ei frawd, ac yntau a adawyd
ei hunan: [l] pe digwyddai iddo ef
niwed ar y ffordd yr ewch ar hyd-
ddi, yna chwi [m] a barech i'm
penwynni ddisgyn i'r bedd mewn
tristwch.

† Heb. *galed.*
[l] pen. 44. 29.
[m] pen. 37. 35. a 44. 31.

PENNOD XLIII.

1 *Jacob yn flin ganddo ollwng Benjamin.* 15 *Joseph yn croesawu ei frodyr.* 31 *Yn gwneuthur iddynt wledd.*

A'R newyn *oedd* drwm yn y
wlad.
2 A bu wedi iddynt fwytta yr ŷd a
ddygasent o'r Aipht, ddywedyd o'u
tad wrthynt hwy, Ewch eilwaith,
prynwch i ni ychydig luniaeth.
3 A Judah a attebodd, gan ddy-
wedyd, Gan rybuddio y rhybudd-
iodd y gwr nyni, gan ddywedyd,
Nac edrychwch *yn* fy wyneb, oni
bydd eich [a] brawd gyd â chwi.
4 Os anfoni ein brawd gyd â ni,
ni a awn i waered, ac a brynwn i ti
luniaeth.
5 Ond os ti nid anfoni, nid awn i
waered; oblegid y gwr a ddywedodd
wrthym ni, Nac edrychwch *yn* fy
wyneb, oni bydd eich brawd gyd â
chwi.
6 Ac Israel a ddywedodd, Paham
y drygasoch fi, gan fynegi i'r gwr
fod i chwi etto frawd?
7 Hwythau a ddywedasant, Gan
ymofyn yr ymofynodd y gwr am
danom ni, ac am ein cenedl, gan
ddywedyd, Ai byw eich tad chwi
etto? Oes frawd *arall* i chwi?
Ninnau a ddywedasom wrtho ef ar

[a] pen. 42. 20. a 44. 23.

ol y geiriau hynny: a allem ni gan
wybod wybod y dywedai efe, Dyg-
wch eich brawd i waered?
8 Judah a ddywedodd hefyd wrth
ei dad Israel, Gollwng y bachgen
gyd â mi, ninnau a gyfodwn ac a
awn ymaith; fel y byddom byw, ac
na byddom feirw, nyni, a thithau,
a'n plant hefyd.
9 Myfi a fechnïaf am dano ef;
o'm llaw i y gofyni ef: [b] onis dygaf
ef attat ti, a'i osod ef ger dy fron di,
yna y byddaf euog o iai i'th erbyn
byth.
10 Canys, pe na buasem hwyr-
frydig, daethem eilchwyl yma ddwy
waith bellach.
11 Ac Israel eu tad a ddywedodd
wrthynt, Os rhaid yn awr felly,
gwnewch hyn; cymmerwch o ddewis
ffrwythau y wlad yn eich llestri, a
dygwch yn anrheg i'r gwr, ychydig
falm, ac ychydig fêl, llysiau, a myrr,
cnau, ac almonau.
12 Cymmerwch hefyd ddau cym-
maint o arian gyd â chwi; a dygwch
eilwaith gyd â chwi yr arian a rodd-
wyd drachefn y'ngenau eich sachau:
ond odid amryfusedd *fu* hynny.
13 Hefyd cymmerwch eich brawd,
a chyfodwch, ewch eilwaith at y gwr.
14 A Duw hollalluog a roddo i
chwi drugaredd ger bron y gwr, fel
y gollyngo i chwi eich brawd arall,
a Benjamin: ‖ minnau fel y'm
diblantwyd, a ddiblentir.
15 ¶ A'r gwŷr a gymmerasant yr
anrheg honno, a chymmerasant
arian yn ddwbl yn eu llaw, a Ben-
jamin *hefyd;* a chyfodasant, ac a
aethant i waered i'r Aipht, a safasant
ger bron Joseph.
16 A Joseph a ganfu Benjamin
gyd â hwynt; ac a ddywedodd wrth
yr hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Dwg
y gwŷr hyn i'r tŷ, a lladd laddfa,
ac arlwya: oblegid y gwŷr a gânt
‖ fwytta gyd â myfi ar hanner dydd.
17 A'r gwr a wnaeth fel y dywed-
odd Joseph: a'r gwr a ddug y
dynion i dŷ Joseph.
18 A'r gwŷr a ofnasant, pan ddyg-
pwyd hwynt i dŷ Joseph; ac a ddy-
wedasant, Oblegid yr arian a rodd-
wyd eilwaith yn ein sachau ni yr
amser cyntaf, y dygpwyd nyni i
mewn; i † fwrw hyn arnom ni, ac i
ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn
gaethion, a'n hasynod hefyd.
19 A hwy a nesasant at y gwr *oedd
olygwr* ar dŷ Joseph, ac a lefarasant
wrtho, wrth ddrws y tŷ,
20 Ac a ddywedasant, Fy arglwydd,
[c] gan ddisgyn y disgynasom yr am-
ser cyntaf, i brynu lluniaeth.
21 A [d] bu, pan ddaethom i'r llety,
ac agoryd ein sachau, yna wele
arian pob un y'ngenau ei sach; ein
harian ni, *meddaf*, yn ei bwys: ond
ni a'i dygasom eilwaith yn ein llaw.
22 Dygasom hefyd arian arall i
waered yn ein llaw, i brynu llun-
iaeth: nis gwyddom pwy a osododd
ein harian ni yn ein ffettanau.
23 Yntau a ddywedodd, Heddwch,
i chwi; nac ofnwch: eich Duw chwi,
a Duw eich tad, a roddes i chwi
drysor yn eich sachau; ‖ daeth eich

Cyn CRIST 1707.

[b] pen. 44. 32.
‖ Edrych Est. 4. 16.
‖ *giniawa.*
† Heb. *ymdreiglo.*
[c] pen. 42. 3.
[d] pen. 42. 27, 35.
‖ *mi gefais i eich arian.*

Cyn CRIST 1707.

arian chwi attaf fi. Ac efe a ddug
Simeon allan attynt hwy.
24 A'r gwr a ddug y dynion i dŷ
Joseph, ac a [e]roddes ddwfr, a hwy
a olchasant eu traed; ac efe a roddes
ebran i'w hasynod hwynt.
25 Hwythau a barottoisant eu
hanrheg erbyn dyfod Joseph ar
hanner dydd: oblegid clywsent mai
yno y bwyttäent fara.
26 ¶ Pan ddaeth Joseph i'r tŷ,
hwythau a ddygasant iddo ef yr
anrheg *oedd* ganddynt i'r tŷ, ac [f]a
ymgrymmasant iddo ef hyd lawr.
27 Yntau a ofynodd iddynt am eu
†hiechyd, ac a ddywedodd, †Ai iach
yr hen wr eich tad chwi, [g]yr hwn y
soniasoch *am dano?* ai byw efe etto?
28 Hwythau a ddywedasant, Iach
yw dy was, ein tad ni; byw *yw* efe
etto. Yna yr ymgrymmasant, ac yr
ymostyngasant.
29 Yntau a ddyrchafodd ei lygaid,
ac a ganfu ei frawd Benjamin, mab
ei fam ei hun; ac a ddywedodd, Ai
dyma eich brawd ieuangaf chwi,
[h]am yr hwn y dywedasoch wrthyf
fi? Yna y dywedodd, Duw a roddo
ras i ti, fy mab,
30 A Joseph a frysiodd (oblegid
cynnesasai ei ymysgaroedd ef tu ag
at ei frawd) ac a geisiodd *le* i wylo;
ac a aeth i mewn i'r ystafell, ac a
wylodd yno.
31 Gwedi hynny *efe* a olchodd ei
wyneb, ac a ddaeth allan, ac a
ymattaliodd, ac a ddywedodd, Go-
sodwch fara.
32 Hwythau a osodasant *fwyd*
iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt hwy
wrthynt eu hun, ac i'r Aiphtiaid y
rhai oedd yn bwytta gyd âg ef wrth-
ynt eu hunain: oblegid ni allai yr
Aiphtiaid fwytta bara gyd â'r He-
breaid; o herwydd [i]ffieidd-dra oedd
hynny gan yr Aiphtiaid.
33 Yna yr eisteddasant ger ei fron
ef, y cyntaf-anedig yn ol ei gyntaf-
enedigaeth, a'r ieuangaf yn ol ei
ieuengetid: a rhyfeddodd y gwŷr
bob un wrth eu gilydd.
34 Yntau a gymmerodd seigiau
oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy:
a mwy ydoedd saig Benjamin o bùm
rhan nâ seigiau yr un o honynt oll.
Felly yr yfasant ac ‖ [k]y gwleddasant
gyd âg ef.

[e] pen. 18. 4. a 24. 32.
[f] pen. 37. 7, 10.
† Heb. *heddwch.*
† Heb. *Oes heddwch i'r.*
[g] pen. 42. 11, 13.
[h] pen. 42. 13.
[i] pen. 46. 34.
‖ *yr ymlawenhasant.*
[k] Edrych Hag. 1. 6. Ioan 2. 10.

PENNOD XLIV.

1 *Dyfais Joseph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddeisyfiad Judah at Joseph.*

AC efe a orchymynodd i'r hwn
oedd olygwr ar ei dŷ ef, gan
ddywedyd, Llanw sachau y gwŷr o
fwyd, cymmaint ag a allant ei ddwyn,
a dod arian pob un y'ngenau ei sach.
2 A dod fy nghwppan fy hun, *sef*
y cwppan arian, y'ngenau sach yr
ieuangaf, gyd âg arian ei ŷd ef.
Yntau a wnaeth yn ol gair Joseph,
yr hwn a ddywedasai efe.
3 Y bore a oleuodd, a'r gwŷr a
ollyngwyd ymaith, hwynt a'u hasyn-
od.
4 Hwythau a aethant allan o'r
ddinas. *Ac* nid aethant nepell, pan
ddywedodd Joseph wrth yr hwn
oedd olygwr ar ei dŷ, Cyfod, *a* dilyn
ar ol y gwŷr: a phan oddiweddech
hwynt, dywed wrthynt, Paham y
talasoch ddrwg am dda?
5 Onid dyma y *cwppan* yr yfai fy
arglwydd ynddo, ac yr arferai ddew-
iniaeth wrtho? Drwg y gwnaeth-
och yr hyn a wnaethoch.
6 ¶ Yntau a'u goddiweddodd
hwynt ac a ddywedodd y geiriau
hynny wrthynt hwy.
7 Y rhai a ddywedasant wrtho yn-
tau, Paham y dywed fy arglwydd y
cyfryw eiriau? na atto Duw i'th
weision di wneuthur y cyfryw beth.
8 Wele, ni a ddygasom attat ti
eilwaith o wlad Canaan yr arian a
gawsom y'ngenau ein sachau; pa
fodd gan hynny y lladrattäem ni
arian neu aur o dŷ dy arglwydd
di?
9 Yr hwn o'th weision di y ceffir *y*
cwppan gyd âg ef, [a]bydded hwnnw
farw; a ninnau hefyd a fyddwn
gaeth-weision i'm harglwydd.
10 Yntau a ddywedodd, Bydded
yn awr fel y dywedasoch chwi: yr
hwn y ceffir *y cwppan* gyd âg ef a
fydd was i mi, a chwithau a fyddwch
ddïeuog.
11 Hwythau a frysiasant, ac a ddis-
gynasant bob un ei sach i lawr, ac a
agorasant bawb ei ffettan.
12 Yntau a chwiliodd; ar yr hynaf
y dechreuodd, ac ar yr ieuangaf y
diweddodd: a'r cwppan a gafwyd yn
sach Benjamin.
13 Yna y rhwygasant eu dillad, ac
a bynniasant bawb ar ei asyn, ac a
ddychwelasant i'r ddinas.
14 ¶ A daeth Judah a'i frodyr i dŷ
Joseph, ac efe etto yno; ac a syrth-
iasant i lawr ger ei fron ef.
15 A dywedodd Joseph wrthynt,
Pa waith *yw* hwn a wnaethoch
chwi? oni wyddech chwi y medr
gwr fel myfi ddewiniaeth?
16 A dywedodd Judah, Pa beth a
ddywedwn wrth fy arglwydd? pa
beth a lefarwn? pa fodd yr ymgyf-
iawnhâwn? cafodd Duw allan
anwiredd dy weision: wele ni yn
weision i'm harglwydd, ïe nyni, a'r
hwn y cafwyd y cwppan gyd âg ef
hefyd.
17 Yntau a ddywedodd, Na atto
Duw i mi wneuthur hyn: y gwr y
cafwyd y cwppan yn ei law, efe fydd
was i mi; ewch chwithau i fynu,
mewn heddwch, at eich tad.
18 ¶ Yna yr aeth Judah atto ef, ac
a ddywedodd, Fy arglwydd, caffed,
attolwg, dy was ddywedyd gair
y'nghlustiau fy arglwydd, ac na
ennyned dy lid wrth dy was: o her-
wydd yr wyt ti megis Pharaoh.
19 Fy arglwydd a ymofynodd â'i
weision, gan ddywedyd, A oes i
chwi dad, neu frawd?
20 Ninnau a ddywedasom wrth fy
arglwydd, Y mae i ni dad, yn hen
wr; a phlentyn ei henaint ef, un
bychan: a'i frawd fu farw, ac efe a
adawyd ei hunan o'i fam ef; a'i dad
sydd hoff ganddo ef.
21 Tithau a ddywedaist wrth dy
weision, [b]Dygwch ef i waered attaf
fi, fel y gosodwyf fy llygaid arno.
22 A ni a ddywedasom wrth fy
arglwydd, Y llange ni ddichon ym-

Cyn CRIST 1707.

[a] pen. 31. 32.
[b] pen. 42. 15.

Cyn CRIST 1707.

adael â'i dad : oblegid os ymedy efe
â'i dad, marw fydd ei *dad.*
23 Tithau a ddywedaist wrth dy
c pen. 43. 3, 5. weision, c Oni ddaw eich brawd ieu-
angaf i waered gyd â chwi, nac
edrychwch yn fy wyneb mwy.
24 Bu hefyd wedi ein myned ni i
fynu at dy was, fy nhad, mynegasom
iddo ef eiriau fy arglwydd.
d pen. 43. 2. 25 A d dywedodd ein tad, Ewch
eilwaith, prynwch i ni ychydig lun-
iaeth.
26 Dywedasom ninnau, Nis gallwn
fyned i waered : os bydd ein brawd
ieuangaf gyd â ni, nyni a awn i
waered ; oblegid ni allwn edrych *yn*
wyneb y gwr, oni bydd ein brawd
ieuangaf gyd â ni.
27 A dywedodd dy was fy nhad
e pen. 46. 19. wrthym ni, Chwi a wyddoch e mai
dau a blantodd fy ngwraig i mi :
28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf
f pen. 37. 33. fi ; minnau a ddywedais, f Yn ddiau
gan larpio y llarpiwyd ef ; ac nis
gwelais ef hyd yn hyn.
29 Os cymmerwch hefyd hwn
ymaith o'm golwg, a digwyddo
g pen. 42. 38. g niwed iddo ef ; yna y gwnewch i'm
penllwydni ddisgyn mewn gofid i
fedd.
30 Bellach gan hynny, pan ddelwyf
at dy was, fy nhad, heb fod y llange
h 1 Sam. 18. 1. gyd â ni ; (gan fod h ei hoedl ef
y'nglyn wrth ei hoedl yntau)
31 Yna pan welo efe na *ddaeth* y
llangc, marw fydd efe ; a'th weision
a barant i benwynnedd dy was ein
tad ni ddisgyn mewn gofid i fedd.
32 Oblegid dy was a aeth yn feichiau
am y llangc i'm tad, gan ddywedyd,
i pen. 43. 9. i Onis dygaf ef attat ti, yna byddaf
euog o fai yn erbyn fy nhad byth.
33 Gan hynny weithian, attolwg,
arhosed dy was dros y llangc, yn
was i'm harglwydd ; ac aed y llangc
i fynu gyd â'i frodyr :
34 Oblegid pa fodd yr âf i fynu at
fy nhad, a'r llangc heb *fod* gyd â
mi ? rhag i mi weled y gofid a gaiff
fy nhad.

PENNOD XLV.

1 *Joseph yn ei hyspysu ei hun i'w frodyr : 5 yn eu cysuro hwynt â rhagluniaeth Duw : 9 yn danfon am ei dad. 16 Pharaoh yn sicrhâu y peth. 21 Joseph yn gosod allan ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog hwynt i fod yn gyttûn. 25 Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

YNA Joseph ni allodd ymattal
ger bron y rhai oll oedd yn
sefyll gyd âg ef : ac efe a lefodd,
Perwch allan bawb oddi wrthyf.
Yna nid arhosodd neb gyd âg ef,
pan ymgydnabu Joseph â'i frodyr.
2 Ac efe a gododd ei lef mewn wylo-
fain : a chlybu yr Aiphtiaid, a chlybu
tŷ Pharaoh.
3 A Joseph a ddywedodd wrth ei
a Act. 7. 13. frodyr, a Myfi *yw* Joseph ; ai byw fy
nhad etto ? A'i frodyr ni fedrent
atteb iddo ; oblegid brawychasent
ger ei fron ef.
4 Joseph hefyd a ddywedodd wrth
ei frodyr, Dyneswch, attolwg, attaf
fi. Hwythau a ddynesasant. Yn-
tau a ddywedodd, Myfi *yw* Joseph
b pen. 37. 28. eich brawd chwi, b yr hwn a werth-
asoch i'r Aipht.
5 Weithian gan hynny na thrist-
êwch, ac na † ddigiwch wrthych eich
hunain, am werthu o honoch fyfi
yma ; c oblegid i achub einioes yr
hebryngodd Duw fyfi o'ch blaen † Heb. *na fydded dig yn eich llygaid.*
chwi.
6 Oblegid dyma ddwy flynedd o'r
newyn o fewn y wlad ; ac *fe a fydd* c pen. 50. 20. Ps. 105. 16, 17. Edrych 2 Sam. 16. 10. Act. 4. 24.
etto bùm mlynedd, y rhai *a fydd*
heb nac âr na medi.
7 A Duw a'm hebryngodd i o'ch
blaen chwi, i † gadw i chwi hiliog-
aeth yn y wlad, ac i beri bywyd i 1706.
chwi, trwy fawr ymwared. † Heb. *osod.*
8 Ac yr awr hon nid chwi a'm
hebryngodd i yma, ond Duw : ac
efe a'm gwnaeth i yn dad i Pha-
raoh, ac yn arglwydd ar ei holl dŷ
ef, ac yn llywydd ar holl wlad yr
Aipht.
9 Brysiwch, ac ewch i fynu at fy
nhad, a dywedwch wrtho, Fel hyn
y dywed dy fab Joseph : Duw a'm
gosododd i yn arglwydd ar yr holl
Aipht : tyred i waered attaf ; nac
oeda.
10 A d chai drigo y'ngwlad Gosen, d pen. 47. 1.
a bod yn agos attaf fi, ti a'th feib-
ion, a meibion dy feibion, a'th
ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll
sydd gennyt :
11 Ac yno y'th borthaf (oblegid
pùm mlynedd o'r newyn *a fydd*
etto) rhag dy fyned mewn tlodi, ti
a'th deulu, a'r hyn oll *sydd* gennyt.
12 Ac wele eich llygaid chwi, a
llygaid fy mrawd Benjamin yn
gweled, mai fy ngenau i *sydd* yn
ymadrodd wrthych.
13 Mynegwch hefyd i'm tad fy holl
anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn
oll a welsoch ; brysiwch hefyd, a
e dygwch fy nhad i waered yma. e Act. 7. 14.
14 Ac efe a syrthiodd ar wddf ei
frawd Benjamin, ac a wylodd ; Ben-
jamin hefyd a wylodd ar ei wddf
yntau.
15 Ac efe a gusanodd ei holl frod-
yr, ac a wylodd arnynt : ac ar ol
hynny ei frodyr a ymddiddanasant
âg ef.
16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pha-
raoh, gan ddywedyd, Brodyr Jo-
seph a ddaethant : a da oedd *hyn*
y'ngolwg Pharaoh, ac y'ngolwg ei
weision.
17 A Pharaoh a ddywedodd wrth
Joseph, Dywed wrth dy frodyr,
Gwnewch hyn ; Llwythwch eich
ysgrubliaid, a cherddwch, *ac* ewch
i wlad Canaan ;
18 A chymmerwch eich tad, a'ch
teuluoedd, a deuwch attaf fi : a
rhoddaf i chwi ddaioni gwlad yr
Aipht, a chewch fwytta f brasder y f pen. 27. 28.
wlad.
19 Gorchymyn yn awr a gefaist,
gwnewch hyn : cymmerwch i chwi
o wlad yr Aipht gerbydau i'ch rhai
bach, ac i'ch gwragedd ; a chym-
merwch eich tad, a deuwch.
20 Ac nac arbeded eich llygaid
chwi *ddim* dodrefn ; oblegid dâ holl
wlad yr Aipht sydd eiddo chwi.
21 A meibion Israel a wnaethant
felly : a rhoddodd Joseph iddynt
hwy gerbydau, yn ol † gorchymyn † Heb. *genau.*
Pharaoh, a rhoddodd iddynt fwyd
ar hŷd y ffordd.

Cyn CRIST 1706.

22 I bob un o honynt oll y rhoddes bâr o ddillad: ond i Benjamin y rhoddes drichant *o ddarnau* arian, a phum pâr o ddillad.

23 Hefyd i'w dad yr anfonodd fel hyn; deg o asynod yn † llwythog o ddâ yr Aipht, a deg o asenod yn dwyn ŷd, bara, a bwyd i'w dad ar hyd y ffordd.

24 Yna y gollyngodd ymaith ei frodyr; a hwy a aethant ymaith: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Nac ymrysonwch ar y ffordd.

25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlad Canaan, at eu tad Jacob;

26 Ac a fynegasant iddo, gan ddywedyd, Y mae Joseph etto yn fyw, ac y mae yn llywodraethu ar holl wlad yr Aipht. Yna y llesgâodd ei galon ‖ yntau; oblegid nid oedd yn eu credu.

27 Traethasant hefyd iddo ef holl eiriau Joseph, y rhai a ddywedasai efe wrthynt hwy. A phan ganfu efe y cerbydau a anfonasai Joseph i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd yspryd Jacob eu tad hwynt.

28 A dywedodd Israel, Digon *ydyw;* y mae Joseph fy mab etto yn fyw: âf, fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

† Heb. *cludo.*
‖ Sef, *Jacob.*

PENNOD XLVI.

1 *Duw yn cysuro Jacob yn Beer-seba.* 5 *Efe a'i deulu yn myned oddi yno i'r Aipht.* 8 *Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht.* 28 *Joseph yn cyfarfod Jacob.* 31 *Mae efe yn dysgu i'w frodyr pa fodd yr attebent Pharaoh.*

YNA y cychwynodd Israel, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i Beer-seba, ac a aberthodd ebyrth i DDUW ei dad Isaac.

2 A llefarodd Duw wrth Israel mewn gweledigaethau nos, ac a ddywedodd, Jacob, Jacob. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

3 Ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Duw, Duw dy dad: nac ofna fyned i waered i'r Aipht; canys gwnaf di yno yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i waered gyd â thi i'r Aipht; a myfi gan ddwyn a'th ddygaf di i fynu drachefn: [a] Joseph hefyd a esyd ei law ar dy lygaid di.

5 A chyfododd [b] Jacob o Beer-seba: a meibion Israel a ddygasant Jacob eu tad, a'u rhai bach, a'u gwragedd, yn y cerbydau a anfonasai Pharaoh i'w ddwyn ef.

6 Cymmerasant hefyd eu hanifeiliaid, a'u golud a gasglasent yn nhir Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht, [c] Jacob, a'i holl had gyd âg ef:

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd âg ef, ei ferched, a merched ei feibion, a'i holl had, a ddug efe gyd âg ef i'r Aipht.

8 ¶ A [d] dyma enwau plant Israel, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: [e] Reuben, cynfab Jacob.

9 A meibion Reuben; Hanoch, a Phalu, Hesron hefyd, a Charmi.

10 ¶ A [f] meibion Simeon; ‖ Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a ‖ Jachin, a ‖ Sohar, a Saul mab Canaanees.

11 ¶ Meibion [g] Lefi hefyd; ‖ Gerson, Cohath, a Merari.

[a] pen. 50. 1.
[b] Act. 7. 15.
[c] Jos. 24. 4. Ps. 105. 23. Es. 52. 4.
[d] Exod. 1. 1. a 6. 14.
[e] Num. 26. 5. 1 Chron. 5. 1.
[f] Exod. 6. 15.
‖ *Nemuel.*
‖ *Jarib.*
‖ *Zerah.* 1 Chron. 4. 24.
[g] 1 Chron. 6. 1. 16.
‖ Neu, *Gersom.*

12 ¶ A meibion [h] Judah; Er, ac Onan, a Selah, Pharez hefyd, a Zarah: a buasai farw [i] Er ac Onan yn nhir Canaan. A [k] meibion Pharez oedd Hesron, a Hamul.

13 ¶ [l] Meibion Issachar hefyd; Tola, a ‖ Phufah, a Job, a Simron.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jaleel.

15 Dyma feibion Leah, y rhai a blantodd hi i Jacob ym ‖ Mesopotamia, a Dinah ei ferch: ei feibion a'i ferched *oeddynt* oll dri dyn ar ddeg ar hugain.

16 ¶ A meibion Gad; [m] Siphion, a Haggai, Suni, ac ‖ Esbon, Eri, ac ‖ Arodi, ac Areli.

17 ¶ [n] A meibion Aser; Jimnah, ac Isuah, ac Isui, a Beriah, a Serah eu chwaer hwynt. A meibion Beriah; Heber, a Malchiel.

18 [o] Dyma feibion Zilpah, [p] yr hon a roddodd Laban i Leah ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *sef* un dyn ar bymtheg.

19 ¶ Meibion Rahel, [q] gwraig Jacob, *oedd* Joseph, a Benjamin.

20 Ac i Joseph y ganwyd, yn nhir yr Aipht, Manasseh, ac Ephraim, [r] y rhai a blantodd Asnath, merch Potipherah ‖ offeiriad On, iddo ef.

21 ¶ [s] A meibion Benjamin; Belah, a Becher, ac Asbel, Gera, a Naaman, [t] Ehi, a Ros, [u] Muppim, a ‖ Huppim, ac Ard.

22 Dyma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dyn ar ddeg oll.

23 ¶ [x] A meibion Dan *oedd* ‖ Husim.

24 ¶ [y] A meibion Naphtali; Jahseel, a Guni, a Jeser, a Silem.

25 [z] Dyma feibion Bilhah, [a] yr hon a roddodd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn saith nyn oll.

26 [b] Yr holl eneidiau y rhai a ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i † lwynau ef, heblaw gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe enaid a thriugain.

27 A meibion Joseph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht, *oedd* ddau enaid: [c] holl eneidiau tŷ Jacob, y rhai a ddaethant i'r Aipht, *oeddynt* ddeg a thriugain.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Judah o'i flaen at Joseph, i gyfarwyddo ei wyneb ef i Gosen: yna y daethant i dir Gosen.

29 A Joseph a barottôdd ei gerbyd, ac a aeth i fynu i gyfarfod Israel ei dad i Gosen; ac a ymddangosodd iddo: ac efe a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.

30 A dywedodd Israel wrth Joseph, [d] Byddwyf farw bellach, wedi i mi weled dy wyneb, gan dy fod di yn fyw etto.

31 A dywedodd Joseph wrth ei frodyr, ac wrth deulu ei dad, Mi a âf i fynu, ac a fynegaf i Pharaoh, ac a ddywedaf wrtho, Fy mrodyr, a theulu fy nhad, y rhai *oedd* yn nhir Canaan, a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwŷr, bugeiliaid defaid ydynt: canys perchen anifeiliaid

Cyn CRIST 1706.

[h] 1 Chron. 2. 3. a 4. 21.
[i] pen. 38. 3, 7, 10, 29, 30.
[k] 1 Chron. 2. 5.
[l] 1 Chron. 7. 1.
‖ Neu, *Pua, a Jasub.*
‖ *Padan-Aram.*
[m] Num. 26. 15, &c. *Sephon.*
‖ *Ozni.*
‖ *Arod.*
[n] 1 Chron. 7. 30.
[o] pen. 30. 10.
[p] pen. 29. 24.
[q] pen. 44. 27.
[r] pen. 41. 50.
‖ *tywysog.*
[s] 1 Chron. 7. 6. a 8. 1.
[t] Num. 26. 38, 39. *Ahiram.*
[u] Num. 26. 39. *Sephupham.*
‖ *Hupham.*
[x] 1 Chron. 7. 12. Num. 26. 42.
‖ *Suam.*
[y] 1 Chron. 7. 13.
[z] pen. 30. 5.
[a] pen. 29. 29.
[b] Exod. 1. 5.
† Heb. *forddwyd.*
[c] Deut. 10. 22. Edrych Act. 7. 14.
[d] Felly Luc 2. 29.

Cyn CRIST 1706.

ydynt; a dygasant *yma* eu praidd, a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

[e] pen. 47. 2, 3.

33 A phan alwo Pharaoh am danoch, a [e]dywedyd, Beth *yw* eich gwaith?

[f] Exod. 8. 26.

34 Dywedwch, Dy weision fuant drinwyr anifeiliaid o'u hieuengctid hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwyn cael o honoch drigo yn nhir Gosen: canys [f]ffieidd-dra yr Aiphtiaid *yw* pob bugail defaid.

PENNOD XLVII.

1 *Joseph yn dwyn pump o'i frodyr,* 7 *a'i dad, ger bron Pharaoh.* 11 *Yntau yn rhoddi iddynt drigfa a modd i fyw.* 13 *Mae efe yn cael holl arian yr Aiphtiaid,* 16 *a'u hanifeiliaid,* 18 *a'u tiroedd, i Pharaoh.* 22 *Ni phrynwyd mo dir yr offeiriaid.* 23 *Mae efe yn gosod y tir iddynt er y bummed ran.* 28 *Oedran Jacob.* 29 *Mae efe yn peri i Joseph dyngu y claddai efe ef gyd â'i dadau.*

[a] pen. 45. 10.

YNA y daeth Joseph ac a fynegodd i Pharaoh, ac a ddywedodd, Fy nhad, a'm brodyr, a'u defaid, a'n gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dir Canaan; ac wele hwynt yn [a]nhir Gosen.

2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *sef* pùm nyn, ac a'u gosododd hwynt o flaen Pharaoh.

[b] pen. 46. 34.

3 A dywedodd Pharaoh wrth ei frodyr ef, Beth *yw* eich gwaith chwi? Hwythau a ddywedasant wrth Pharaoh, [b]Bugeiliaid defaid yw dy weision, nyni a'n tadau hefyd.

4 Dywedasant hefyd wrth Pharaoh, I orymdaith yn y wlad y daethom, am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy weision; canys trwm *yw* y newyn y'ngwlad Canaan: ac yr awr hon, attolwg, caed dy weision drigo yn nhir Gosen.

5 A llefarodd Pharaoh wrth Joseph, gan ddywedyd, Dy dad a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tir yr Aipht sydd o'th flaen; cyflëa dy dad a'th frodyr yn y man goreu yn y wlad; trigant yn nhir Gosen: ac os gwyddost fod yn eu mysg wŷr grymmus, gosod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.

7 A dug Joseph Jacob ei dad, ac a'i gosododd ger bron Pharaoh: a Jacob a fendithiodd Pharaoh.

|| Beth yw dy oedran di?

8 A dywedodd Pharaoh wrth Jacob, || Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd dy einioes di?

[c] Heb. 11. 9, 13.

9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharaoh, [c]Dyddiau blynyddoedd fy ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain a chan mlynedd: ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac ni chyrhaeddasant ddyddiau blynyddoedd einioes fy nhadau yn nyddiau eu hymdaith hwynt.

10 A bendithiodd Jacob Pharaoh, ac a aeth allan o ŵydd Pharaoh.

11 ¶ A Joseph a gyflëodd ei dad a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant y'ngwlad yr Aipht, y'nghwrr goreu y wlad, yn nhir Rameses, fel y gorchymynasai Pharaoh.

|| Neu, fel bwydo plentyn.

12 Joseph hefyd a gynnaliodd ei dad, a'i frodyr, a holl dylwyth ei dad, â bara, || yn ol *eu* teuluoedd.

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlad: canys y newyn oedd drwm iawn; fel yr oedd gwlad yr Aipht, a gwlad Canaan, yn || dyddfu gan y newyn. || diffygio.

14 Joseph hefyd a gasglodd yr holl arian a gawsid yn nhir yr Aipht, ac yn nhir Canaan, am yr ymborth a brynasent hwy: a Joseph a ddug yr arian i dŷ Pharaoh.

15 Pan ddarfu yr arian yn nhir yr Aipht, ac y'ngwlad Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd, Moes i ni fara: canys paham y byddem ni feirw ger dy fron? o herwydd darfu yr arian. 1702.

16 A dywedodd Joseph, Moeswch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, os darfu yr arian.

17 A hwy a ddygasant eu hanifeiliaid at Joseph: a rhoddes Joseph iddynt fara am y meirch, ac am y diadelloedd defaid, ac am y gyrroedd gwartheg, ac am yr asynod; ac a'u † cynnaliodd hwynt â bara, am eu holl anifeiliaid, dros y flwyddyn honno. † Heb. tywysodd.

18 A phan ddarfu y flwyddyn honno, y daethant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedasant wrtho, Ni chelwn oddi wrth fy arglwydd ddarfod yr arian, a *myned ein* hysgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd; ni adawyd *i ni* ger bron fy arglwydd onid ein cyrph a'n tir.

19 Paham y byddwn feirw o flaen dy lygaid, nyni a'n tir? pryn ni a'n tir am fara; a nyni a'n tir a fyddwn gaethion i Pharaoh: dod dithau i ni had, fel y byddom fyw, ac na fyddom feirw, ac na byddo y tir yn anghyfannedd.

20 A Joseph a brynodd holl dir yr Aipht i Pharaoh: canys yr Aiphtiaid a werthasant bob un ei faes; oblegid y newyn a gryfhasai arnynt: felly yr aeth y tir i Pharaoh. 1701.

21 Y bobl hefyd, efe a'u symmudodd hwynt i ddinasoedd, o'r naill gwrr i derfyn yr Aipht hyd ei chwrr *arall*.

22 Yn unig tir yr || offeiriaid ni phrynodd efe: canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan Pharaoh, a'u rhan a roddasai Pharaoh iddynt a fwyttasant hwy; am hynny ni werthasant hwy eu tir. || Neu, tywysogion.

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, Wele, prynais chwi heddyw, a'ch tir, i Pharaoh: wele i chwi had, heuwch chwithau y tir.

24 A bydded i chwi roddi i Pharaoh y bummed ran o'r cnwd; a bydd y pedair rhan i chwi, yn had i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac i'r rhai *sydd* yn eich tai, ac yn fwyd i'ch rhai bach.

25 A dywedasant, Cedwaist ni yn fyw: gâd i ni gael ffafr y'ngolwg fy arglwydd, a byddwn weision i Pharaoh.

26 A Joseph a osododd hynny yn ddeddf, hyd heddyw, ar dir yr Aipht, gael o Pharaoh y bummed ran; ond o dir yr offeiriaid yn unig, yr hwn nid oedd eiddo Pharaoh.

27 ¶ Trigodd Israel hefyd yng ngwlad yr Aipht o fewn tir Gosen, 1689.

Cyn CRIST 1689.

ac a gawsant feddiannau ynddi;
cynnyddasant hefyd, ac amlhasant
yn ddirfawr.
28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhir
yr Aipht ddwy flynedd ar bymtheg;
felly yr oedd dyddiau Jacob, *sef*
blynyddoedd ei einioes ef, yn saith
mlynedd a deugain a chan mlynedd.
29 A dyddiau Israel a nesasant i
farw: ac efe a alwodd am ei fab
Joseph, ac a ddywedodd wrtho, O
chefais yn awr ffafr yn dy olwg,
[d] pen. 24. 2. [d]gosod, attolwg, dy law dan fy
morddwyd, a gwna â mi drugaredd
[e] Felly pen. 50. 25. a gwirionedd; [e]na chladd fi, at-
tolwg, yn yr Aipht.
30 Eithr mi a orweddaf gyd â'm
tadau; yna dwg fi allan o'r Aipht,
[f] pen. 49. 29. a [f]chladd fi yn eu beddrod hwynt.
Yntau a ddywedodd, Mi a wnaf yn
ol dy air.
31 Ac efe a ddywedodd, Twng
wrthyf. Ac efe a dyngodd wrtho.
[g] Heb. 11. 21. Edrych 1 Bren. 1. 47. Yna [g]Israel a ymgrymmodd ar ben
y gwely.

PENNOD XLVIII.

1 *Joseph a'i ddau fab yn ymweled â'i dad yn ei glefyd.* 2 *Jacob yn ymgryfhâu i'w bendithio hwy.* 3 *Yn adrodd yr addewid.* 5 *Yn cymmeryd Ephraim a Manasseh yn eiddo ei hun.* 7 *Yn crybwyll wrtho am fêdd ei fam.* 9 *Yn bendithio Ephraim a Manasseh.* 17 *Yn gosod yr ieuangaf o flaen yr hynaf.* 21 *Yn prophwydo am eu dychweliad hwy i Canaan.*

A BU, wedi y pethau hyn, ddywed-
yd o un wrth Joseph, Wele, y
mae dy dad yn glaf. Ac efe a gym-
merth ei ddau fab gyd âg ef, Man-
asseh ac Ephraim.
2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a
ddywedodd, Wele dy fab Joseph yn
dyfod attat. Ac Israel a ymgryf-
hâodd, ac a eisteddodd ar y gwely.
3 A dywedodd Jacob wrth Joseph,
Duw Hollalluog a ymddangosodd i
[a] pen. 28. 13. a 35. 6. mi yn [a]Luz, y'ngwlad Canaan, ac
a'm bendithiodd:
4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele,
mi a'th wnaf yn ffrwythlawn, ac a'th
amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd
y'th wnaf, a rhoddaf y tir hwn i'th
had di ar dy ol di, yn etifeddiaeth
dragywyddol.
[b] pen. 41. 50. a 46. 20. Jos. 14. 4. 5 ¶ Ac yr awr hon, dy [b]ddau fab,
y rhai a anwyd i ti yn nhir yr Aipht,
cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddof
fi *fyddant* hwy: Ephraim a Ma-
nasseh fyddant eiddof fi, fel Reuben
a Simeon.
6 A'th eppil, y rhai a genhedlych
ar eu hol hwynt, fyddant eiddot ti
dy hun; ar enw eu brodyr y gelwir
hwynt yn eu hetifeddiaeth.
‖ *Padan-Aram.* 7 ¶ A phan ddaethum i o ‖ Meso-
[c] pen. 35. 19. potamia, bu [c]Rahel farw gyd â mi
yn nhir Canaan, ar y ffordd, pan
oedd etto filldir o dir hyd Ephrath:
a chleddais hi yno ar ffordd Eph-
rath: honno *yw* Bethlehem.
8 A gwelodd Israel feibion Joseph,
ac a ddywedodd, Pwy *yw* y rhai
hyn?
9 A Joseph a ddywedodd wrth ei
dad, Dyma fy meibion i, a roddodd
Duw i mi yma. Yntau a ddywed-
odd, Dwg hwynt, attolwg, attaf fi,
a mi a'u bendithiaf hwynt.
[d] pen. 27. 1. 10 [d]Llygaid Israel hefyd oedd
‖ drymion gan henaint, *fel* na allai ‖ *dywyll.*
efe weled; ac efe a'u dygodd hwynt
atto ef: yntau a'u cusanodd hwynt,
ac a'u cofleidiodd.
11 Dywedodd Israel hefyd wrth
Joseph, Ni feddyliais weled dy
wyneb: etto, wele, parodd Duw i
mi weled dy had hefyd.
12 A Joseph a'u tynnodd hwynt
allan oddi wrth ei liniau ef, ac a
ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.
13 Cymmerodd Joseph hefyd
hwynt ill dau, Ephraim yn ei law
ddehau tu a llaw aswy Israel, a
Manasseh yn ei law aswy tu a llaw
ddehau Israel; ac a'u nesâodd
hwynt atto ef.
14 Ac Israel a estynodd ei law
ddehau, ac a'i gosododd ar ben
Ephraim (a hwn oedd yr ieuangaf)
a'i law aswy ar ben Manasseh:
gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy
wybod; canys Manasseh *oedd* y
cynfab.
15 ¶ Ac [e]efe a fendithiodd Joseph, [e] Heb. 11. 21.
ac a ddywedodd, Duw, [f]yr hwn y [f] pen. 17. 1. a 24. 40.
rhodiodd fy nhadau Abraham ac
Isaac ger ei fron, Duw, yr hwn a'm
porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd
hwn,
16 Yr angel [g]yr hwn a'm gwared- [g] pen. 28. 15. a 31. 11, 13.
odd i oddi wrth bob drwg, a fen-
dithio y llangciau; fy enw hefyd, ac
enw fy nhadau Abraham ac Isaac,
a alwer arnynt: ‖ heigiant hefyd yn ‖ *cynnyddant.*
lliaws y'nghanol y wlad.
17 Pan welodd Joseph osod o'i
dad ei law ddehau ar ben Ephraim,
bu anfoddlawn ganddo: ac efe a
ddaliodd law ei dad, i'w symmud
hi, oddi ar ben Ephraim, ar ben
Manasseh.
18 Dywedodd Joseph hefyd wrth
ei dad, Nid felly, fy nhad: canys
dyma y cynfab, gosod dy law ddehau
ar ei ben ef.
19 A'i dad a ommeddodd, ac a
ddywedodd, Mi a wn, fy mab, mi a
wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a
mawr fydd hwn hefyd; ond yn wir
[h]ei frawd ieuangaf fydd mwy nag [h] Num. 1. 33, 35. a 2. 19, 21. Deut. 33. 17. Dat. 7. 6, 8.
ef, a'i had ef fydd yn †lliaws o gen- † Heb. *llawnder.*
hedloedd.
20 Ac efe a'u bendithiodd hwynt
yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd,
[i]Ynot ti y bendithia Israel, gan [i] Felly Ruth 4. 11, 12.
ddywedyd, Gwnaed Duw di fel
Ephraim, ac fel Manasseh. Ac efe a
osododd Ephraim o flaen Manas-
seh.
21 Dywedodd Israel hefyd wrth
Joseph, Wele fi yn marw; a bydd
Duw gyd â chwi, ac efe a'ch dychwel
chwi i dir eich tadau.
22 A [k]mi a roddais i ti un rhan [k] Jos. 24. 32. Ioan 4. 5.
goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais
o law yr Amoriaid â'm cleddyf ac
â'm bwa.

PENNOD XLIX.

1 *Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio.* 3 *Bendith pob un o honynt.* 29 *Mae efe yn rhoddi siars arnynt ynghylch ei gladdedigaeth;* 33 *ac yn marw.*

Y NA y galwodd Jacob ar ei
feibion, ac a ddywedodd, Ym-
gesglwch, fel y mynegwyf i chwi yr
hyn a ddigwydda i chwi yn y dydd-
iau diweddaf.

Cyn CRIST 1689.

2 Ymgesglwch, a chlywch, meibion Jacob; ie, gwrandewch ar Israel eich tad.

3 ¶ [a] Reuben fy nghynfab, tydi *oedd* fy ngrym, a [b] dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.

4 Ansafadwy *oeddit* fel dwfr: † ni ragori di; canys [c] dringaist wely dy dad: yna yr halogaist *ef:* fy ngwely a ddringodd.

5 ¶ [d] Simeon a Lefi *sydd* frodyr; ‖ offer creulondeb *sydd yn* eu hanneddau.

6 Na ddeled fy enaid i'w cyfrinach hwynt; fy ngogoniant, na fydd un â'u cynnulleidfa hwynt: canys [e] yn eu dig y lladdasant wr, ac o'u gwirfodd y ‖ diwreiddiasant gaer.

7 Melldigedig fyddo eu dig, canys tost *oedd;* a'u llid, canys creulawn *fu:* [f] rhannaf hwynt yn Jacob, a gwasgaraf hwynt yn Israel.

8 ¶ [g] Tithau, Judah, dy frodyr a'th glodforant di: dy law *fydd* y'ngwarr dy elynion; [h] meibion dy dad a ymgrymmant i ti.

9 Cenaw llew *wyt ti,* Judah; o'r ysglyfaeth y daethost i fynu, fy mab: [i] ymgrymmodd, gorweddodd fel llew, ac fel hen lew: pwy a'i cyfyd ef?

10 Nid ymedy y deyrn-wïalen o Judah, na [k] deddfwr oddi rhwng ei draed ef, [l] hyd oni ddêl Silo; ac atto ef *y bydd* cynnulliad pobloedd.

11 Yn rhwymo ei ebol wrth y winwydden, a llwdn ei asyn wrth y bêr winwydden; golchodd ei wisg mewn gwin, a'i ddillad y'ngwaed y grawnwin.

12 Coch *fydd* ei [m] lygaid gan win, a gwyn *fydd* ei ddannedd gan laeth.

13 ¶ [n] Zabulon a breswylia ym mhorthleoedd y môr; ac efe a fydd yn borthladd llongau, a'i derfyn fydd hyd Sidon.

14 ¶ Issachar *sydd* asyn asgyrnog, yn gorwedd rhwng dau bwnn.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tir mai hyfryd: efe a ogwydda ei ysgwydd i ddwyn, ac a fydd yn gaeth dan deyrnged.

16 ¶ [o] Dan a farn ei bobl fel un o lwythau Israel.

17 Dan fydd sarph ar y ffordd, a † neidr ar y llwybr; yn brathu sodlau y march, fel y syrthio ei farchog yn ol.

18 [p] Am dy iachawdwriaeth di y disgwyliais, ARGLWYDD.

19 ¶ [q] Gad, llu a'i gorfydd; ac yntau a orfydd o'r diwedd.

20 ¶ O [r] Aser bras *fydd* ei fwyd ef, ac efe a rydd ddanteithion brenhinol.

21 ¶ [s] Naphtali *fydd* ewig wedi ei gollwng, yn rhoddi geiriau teg.

22 ¶ Joseph *fydd* gangen ffrwythlawn, cangen ffrwythlawn wrth ffynnon, † ceingciau yn cerdded ar hyd mur.

23 A'r saethyddion fuant chwerw wrtho ef, ac a saethasant, ac a'i casasant ef.

24 Er hynny arhôdd ei [t] fwa ef yn gryf, a breichiau ei ddwylaw a gryfhasant, trwy ddwylaw [u] grymmus DDUW Jacob: oddi yno y *mae* y bugail, maen Israel.

25 Trwy DDUW dy dad, yr hwn a'th gynnorthwya, a'r Hollalluog, [x] yr hwn a'th fendithia â bendithion y nefoedd oddi uchod, â bendithion y dyfnder yn gorwedd isod, â bendithion y bronnau a'r groth.

26 Rhagorodd bendithion dy dad ar fendithion fy rhïeni, hyd derfyn bryniau tragywyddoldeb: byddant ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.

27 ¶ Benjamin a ysglyfaetha *fel* blaidd: y bore y bwytty yr ysglyfaeth, a'r hwyr y rhan yr yspail.

28 ¶ Dyma ddeuddeg llwyth Israel oll; a dyma yr hyn a lefarodd eu tad wrthynt, ac y bendithiodd efe hwynt: pob un yn ol ei fendith y bendithiodd efe hwynt.

29 Yna y gorchymynodd efe iddynt, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi [y] a gesglir at fy mhobl: [z] cleddwch fi gyd â'm tadau, yn yr ogof *sydd* ym maes Ephron yr Hethiad;

30 Yn yr ogof *sydd* ym maes Machpelah, yr hon *sydd* o flaen Mamre, y'ngwlad Canaan, [a] yr hon a brynodd Abraham gyd â'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.

31 [b] Yno y claddasant Abraham a Sarah ei wraig; [c] yno y claddasant Isaac a Rebeccah ei wraig; ac yno y cleddais i Leah.

32 Meddiant y maes, a'r ogof *sydd* ynddo, *a gaed* gan feibion Heth.

33 Pan orphenodd Jacob orchymyn i'w feibion, efe a dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw; a chasglwyd ef at ei bobl.

PENNOD L.

1 *Arwyl Jacob.* 4 *Joseph yn cael cennad gan Pharaoh i fyned i'w gladdu ef.* 7 *Y gladdedigaeth.* 15 *Joseph yn cysuro ei frodyr, y rhai oedd yn gofyn ei nawdd ef.* 22 *Ei oedran.* 23 *Mae efe yn gweled y drydedd genhedlaeth o'i feibion:* 24 *yn darogan i'w frodyr eu dychweliad:* 25 *yn cymmeryd llw ganddynt am ei esgyrn:* 26 *yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.*

YNA [a] y syrthiodd Joseph ar wyneb ei dad, ac a wylodd arno ef, ac a'i cusanodd ef.

2 Gorchymynodd Joseph hefyd i'w weision, y meddygon, [b] bêr-arogli ei dad ef: felly y meddygon a bêraroglasant Israel.

3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain niwrnod (canys felly y cyflawnir dyddiau y rhai a bêr-aroglir) yna yr Aiphtiaid a'i harwylasant ef ddeng niwrnod a thriugain.

4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef heibio, yna y llefarodd Joseph wrth deulu Pharaoh, gan ddywedyd, Os cefais yr awr hon ffafr yn eich golwg, lleferwch wrth Pharaoh, attolwg, gan ddywedyd,

5 [c] Fy nhad a'm tyngodd, gan ddywedyd, Wele fi yn marw: yn fy medd [d] yr hwn a gloddiais i mi yng ngwlad Canaan, yno y'm cleddi. Ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu, attolwg, fel y claddwyf fy nhad; yna mi a ddychwelaf.

6 A dywedodd Pharaoh, Dos i fynu, a chladd dy dad, fel y'th dyngodd.

[a] pen. 29. 32. [b] Deut. 21. 17. Ps. 78. 51. † Heb. *na ragora.* [c] pen. 35. 22. 1 Chron. 5. 1. [d] pen. 29. 33, 34. ‖ Neu, *arfau trawsder yw eu cleddyfau.* [e] pen. 34. 25. ‖ Neu, *diwylliasant ychen.* [f] Jos. 19. 1. a 21. 5, 6, 7. 1 Chron. 4. 24, 39. [g] pen. 29. 35. [h] 1 Chron. 5. 2. [i] Num. 23. 24. a 24. 9. [k] Ps. 60. 7. a 108. 8. [l] Ezec. 21. 27. Luc 1. 32. [m] Diar. 23. 29. [n] Deut. 33. 18. Jos. 19. 10. [o] Deut. 33. 22. † Heb. *saeth-neidr.* [p] Ps. 119. 166. [q] Deut. 33. 20. 1 Chron. 5. 18. [r] Deut. 33. 24. Jos. 19. 24. [s] Deut. 33. 23. † Heb. *merched.* [t] Job 29. 20. [u] Ps. 132. 2.

[x] Deut. 33. 13. [y] pen. 15. 15. a 25. 8. [z] pen. 47. 30. [a] pen. 23. 16. [b] pen. 23. 19. a 25. 9. [c] pen. 35. 29. [a] pen. 46. 4. [b] 2 Chron. 16. 14. Ioan 19. 40. [c] pen. 47. 29. [d] 2 Chron. 16. 14. Es. 22. 16. Matt. 27. 60.

Cyn CRIST 1689.

7 ¶ A Joseph a aeth i fynu i gladdu
ei dad: a holl weision Pharaoh, *sef*
henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid
gwlad yr Aipht, a aethant i fynu
gyd âg ef,
8 A holl dŷ Joseph, a'i frodyr, a
thŷ ei dad: eu rhai bach yn unig,
a'u defaid, a'u gwartheg, a adaw-
sant yn nhir Gosen.
9 Ac aeth i fynu gyd âg ef gerb-
ydau, a gwŷr meirch hefyd: ac yr
oedd yn llu mawr iawn.
10 A hwy a ddaethant hyd lawr-
dyrnu Atad, yr hwn sydd dros yr
Iorddonen; ac a alarasant yno
alar mawr, a thrwm iawn: canys
gwnaeth alar dros ei dad saith
niwrnod.
11 Pan welodd y Canaaneaid, y
rhai oedd yn preswylio yn y wlad,
y galar yn llawr-dyrnu Atad; yna
y dywedasant, Dyma alar trwm gan
yr Aiphtiaid: am hynny y galwas-
‖ Sef, *Galar yr Aiphtiaid.* ant ei enw ‖ Abel Misraim, yr hwn
sydd dros yr Iorddonen.
12 A'i feibion a wnaethant iddo
megis y gorchymynasai efe iddynt.
[e] Act. 7. 16. 13 Canys [e] ei feibion a'i dygasant
ef i wlad Canaan, ac a'i claddasant
ef yn ogof maes Machpelah; yr hon
[f] pen. 23. 16. [f] a brynasai Abraham gyd â'r maes,
yn feddiant beddrod, gan Ephron
yr Hethiad, o flaen Mamre.
14 ¶ A dychwelodd Joseph i'r Aipht,
efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant
i fynu gyd âg ef i gladdu ei dad,
wedi iddo gladdu ei dad.
15 ¶ Pan welodd brodyr Joseph
farw o'u tad, hwy a ddywedasant,
Joseph ond odid a'n casâ ni, a chan
dalu a dâl i ni yr holl ddrwg a
wnaethom ni iddo ef.
† Heb. *yrrasant orchymyn.* 16 A hwy a † anfonasant at Joseph
i ddywedyd, Dy dad a orchymynodd
o flaen ei farw, gan ddywedyd,
17 Fel hyn y dywedwch wrth Jo-
seph; Attolwg, maddeu yr awr hon
gamwedd dy frodyr, a'u pechod
hwynt; canys gwnaethant i ti ddrwg:
ond yr awr hon, maddeu, attolwg,
gamwedd gweision Duw dy dad.
Ac wylodd Joseph pan lefarasant
wrtho.
18 A'i frodyr a ddaethant hefyd,
ac a syrthiasant ger ei fron ef; ac a
ddywedasant, Wele ni yn weision
i ti.
19 A dywedodd Joseph wrthynt,
[g] Nac ofnwch; canys a *ydwyf* fi yn [g] pen. 45. 5.
lle Duw?
20 Chwi a fwriadasoch ddrwg i'm
herbyn; ond Duw a'i bwriadodd i
ddaioni, i ddwyn i ben, fel *y gwelir*
heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer.
21 Am hynny, nac ofnwch yr awr
hon: myfi a'ch cynnaliaf chwi, a'ch
rhai bach. Ac efe a'u cysurodd
hwynt, ac a lefarodd wrth *fodd* eu
calon.
22 ¶ A Joseph a drigodd yn yr Aipht, 1635.
efe, a theulu ei dad: a bu Joseph
fyw gan mlynedd a deg.
23 Gwelodd Joseph hefyd, o Ephra-
im, orwyrion: [h] maethwyd hefyd [h] Num. 32. 39.
blant Machir, fab Manasseh, ar
liniau Joseph.
24 A dywedodd Joseph wrth ei
frodyr, Myfi sydd yn marw: a [i] Duw [i] Heb. 11. 22. Exod. 3. 16.
gan ymweled a ymwêl â chwi, ac
a'ch dwg chwi i fynu o'r wlad hon,
i'r wlad [k] a dyngodd efe i Abraham, [k] pen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12. a 46. 4.
i Isaac, ac i Jacob.
25 A [l] thyngodd Joseph feibion Is- [l] Exod. 13. 19. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.
rael, gan ddywedyd, Duw gan eich
gofwyo a'ch gofwya chwi; dygwch
chwithau fy esgyrn i fynu oddi yma.
26 A Joseph a fu farw yn fab deng-
mlwydd a chant: a hwy a'i pêr-
aroglasant ef; ac efe a osodwyd
mewn arch yn yr Aipht.

AIL LYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

EXODUS.

Cyn CRIST 1706.

PENNOD I.

1 *Plant Israel, ar ol marwolaeth Joseph, yn amlhâu.* 8 *Po mwyaf y mae y brenhin newydd yn eu gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhâu.* 15 *Duwioldeb y bydwragedd, yn cadw yn fyw y plant gwrryw* 22 *Pharaoh yn gorchymyn bwrw y plant gwrryw i'r afon.*

[a] Gen. 46. 8. pen. 6. 14. DYMA yn awr [a] enwau meibion
Israel, y rhai a ddaethant i'r
Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob
un a'i deulu.
2 Reuben, Simeon, Lefi, a Judah,
3 Issachar, Zabulon, a Benjamin,
‖ Neu, *lwynau.* Heb. *forddwyd.* 4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aser.
5 A'r holl eneidiau a ddaethant
[b] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22. allan o ‖ gorph Jacob oedd [b] ddeng
henaid a thriugain: a Joseph oedd
1635. yn yr Aipht.
[c] Gen. 50. 26. 6 A [c] Joseph a fu farw, a'i holl
frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.
Cyn CRIST 1635.
7 ¶ A [d] phlant Israel a hiliasant
ac a gynnyddasant, amlhasant hef-
yd, a chryfhasant yn ddirfawr od-
iaeth; a'r wlad a lanwyd o hon- [d] Deut. 26. 5. Act. 7. 17.
ynt.
8 Yna y cyfododd brenhin newydd
yn yr Aipht, yr hwn ni adnabuasai
mo Joseph.
9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl,
Wele [e] bobl plant Israel yn amlach, [e] Ps. 105. 24.
ac yn gryfach, nâ nyni.
10 Deuwch, [f] gwnawn yn gall â [f] Act. 7. 19.
hwynt; rhag amlhâu o honynt, a
bod pan ddigwyddo rhyfel, ym-
gyssylltu o honynt â'n caseion, a
rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu
o'r wlad.
11 Am hynny y gosodasant arnynt
feistriaid-gwaith, [g] i'w gorthrymmu [g] Gen. 15. 13.
â'u beichiau; a hwy a adeiladasant

Cyn CRIST 1635.

i Pharaoh ddinasoedd trysorau, *sef* Pithon a Raamses.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly yr amlhâent, ac y cynnyddent: a drwg oedd ganddynt o herwydd plant Israel.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Israel wasanaethu yn galed.

14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy y gwasanaeth

h Ps. 81. 6. caled, [h] mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym mhob gwasanaeth yn y maes; a'u holl wasanaeth y gwnaent iddynt wasanaethu ynddo, *oedd* galed.

15 A brenhin yr Aipht a lefarodd wrth fydwragedd yr Hebrëesau; o ba rai enw un *oedd* Siprah, ac enw yr ail Puah:

16 Ac efe a ddywedodd, Pan fyddoch fydwragedd i'r Hebrëesau, a gweled o honoch hwynt yn esgor; os mab fydd, lleddwch ef; ond os merch, bydded fyw.

Cylch 1635. 17 Er hynny y bydwragedd a ofnasant DDUW, ac ni wnaethant yn ol yr hyn a ddywedasai brenhin yr Aipht wrthynt; eithr cadwasant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenhin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnaethoch y peth hyn, ac y cadwasoch y bechgyn yn fyw?

i Edrych Jos. 2. 4, &c. 2 Sam. 17. 19, 20. 19 [i] A'r bydwragedd a ddywedasant wrth Pharaoh, Am nad *yw* yr Hebrëesau fel yr Aiphtiesau; oblegid y maent hwy yn fywiog, ac yn esgor cyn dyfod bydwraig attynt.

20 Am hynny y bu DDUW dda wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhâodd, ac a aeth yn gryf iawn.

k Edrych 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. a 11. 38. 21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni Duw, yntau [k] a wnaeth dai iddynt hwythau.

Cylch 1573. l Act. 7. 19. 22 A Pharaoh a orchymynodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, [l] Pob mab a'r a enir, bwriwch ef i'r afon; ond cedwch yn fyw bob merch.

PENNOD II.

1 *Geni Moses.* 3 *a'i fwrw mewn cawell yn yr hesg.* 5 *Merch Pharaoh yn ei gael ef, ac yn ei ddwyn i fynu.* 11 *Efe yn lladd Aiphtwr:* 13 *yn ceryddu Hebrëwr:* 15 *yn ffoi i Midian:* 21 *yn priodi Sephorah.* 22 *Genedigaeth Gersom.* 23 *Duw yn ystyried uchenaid yr Israeliaid.*

a pen. 6. 20. Num. 26. 59. 1 Chron. 23. 14. YNA [a] gwr o dŷ Lefi a aeth, ac a briododd ferch i Lefi.

1571. b Act. 7. 20. Heb. 11. 23. 2 A'r wraig a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab: a phan welodd hi mai tlws ydoedd efe, [b] hi a'i cuddiodd ef dri mis.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hŵy, hi a gymmerodd gawell iddo ef o lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phyg; ac a osododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym mysg yr hesg ar fin yr afon.

4 A'i chwaer ef a safodd o bell, i gael gwybod beth a wnaid iddo ef.

5 ¶ A merch Pharaoh a ddaeth i waered i'r afon i ymolchi (a'i llangcesau oedd yn rhodio ger llaw yr afon) a hi a ganfu y cawell y'nghanol yr hesg, ac a anfonodd ei llawforwyn i'w gyrchu ef.

6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a ganfu y bachgen; ac wele y plentyn yn wylo: a hi a dosturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *Un* o blant yr Hebreaid *yw* hwn.

Cyn CRIST 1571.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharaoh, A âf fi i alw attat fammaeth o'r Hebrëesau, fel y mago hi y bachgen i ti?

8 A merch Pharaoh a ddywedodd wrthi, Dos. A'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharaoh wrthi, Dwg ymaith y bachgen hwn, a maga ef i mi, a minnau a roddaf i ti dy gyflog. A'r wraig a gymmerodd y bachgen, ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dug ef i ferch Pharaoh; ac efe a fu iddi yn fab: a hi a alwodd ei enw ef || Moses; O herwydd (eb hi) o'r dwfr y tynnais ef. || Sef, *Un a dynnwyd allan.*

11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, [c] pan aeth Moses yn fawr, fyned o hono allan at ei frodyr, ac edrych ar eu beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrëwr, *un* o'i frodyr. c Act. 7. 23. Heb. 11. 24.

12 Ac efe a edrychodd yma ac acw; a phan welodd nad *oedd yno* neb, efe a laddodd yr Aiphtiad, ac a'i cuddiodd yn y tywod. 1531.

13 Ac [d] efe a aeth allan yr ail dydd; ac wele ddau Hebrëwr yn ymryson: ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, Paham y tarewi dy gyfaill? d Act. 7. 26.

14 A dywedodd yntau, Pwy a'th osododd di yn || bennaeth ac yn frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i, megis y lleddaist yr Aiphtiad? A Moses a ofnodd, ac a ddywedodd, Dïau y gwyddir y peth hyn. || dywysog.

15 Pan glybu Pharaoh y peth hyn, efe a geisiodd ladd Moses: ond [e] Moses a ffodd rhag Pharaoh, ac a arhosodd yn nhir Midian; ac a eisteddodd wrth bydew. e Act. 7. 29.

16 Ac i || offeiriad Midian yr ydoedd saith o ferched: a'r *rhai hynny* a ddaethant ac a dynnasant *ddwfr*, ac a lanwasant y cafnau i ddyfrhâu defaid eu tad. || dywysog. Felly Gen. 41. 45.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'u gyrrasant ymaith: yna y cododd Moses, ac a'u cynnorthwyodd hwynt, ac a ddyfrhâodd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at Reuel eu tad: ac efe a ddywedodd, || Paham y daethoch heddyw cyn gynted? || pa fodd.

19 A hwy a ddywedasant, Aiphtwr a'n hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhâodd y praidd.

20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched, Pa le *y mae* efe? paham y gollyngasoch ymaith y gwr? Gelwch arno, a bwyttâed fara.

21 A bu Moses foddlawn i drigo gyd â'r gwr: ac yntau a roddodd Sephorah ei ferch i Moses.

22 A hi a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef [f] Gersom: O herwydd [g] dïeithr (eb efe) a fûm i mewn gwlad ddïeithr. f pen. 18. 3. g Heb. 11. 13, 14.

23 ¶ Ac [h] yn ol dyddiau lawer, bu farw brenhin yr Aipht; a phlant h pen. 7. 7. Act. 7. 30.

Cyn CRIST 1531.

Israel [i]a ucheneidiasant oblegid y caethiwed, ac a waeddasant; [k]a'u gwaedd hwynt a ddyrchafodd at DDUW, oblegid y caethiwed.

24 A DUW a glybu eu huchenaid hwynt; a DUW a gofiodd ei [l]gyfammod âg Abraham, âg Isaac, ac â Jacob.

25 A DUW a edrychodd ar blant Israel; DUW hefyd [m]a gydnabu *â hwynt.*

[i] Num. 20. 16.
[k] Gen. 18. 20. pen. 22. 23, 27. Deut. 24. 15. Iago 5. 4.
[l] Gen. 15. 14. a 46. 4.
[m] pen. 3. 7.

PENNOD III.

1 *Moses yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn llosgi;* 9 *ac yn ei anfon ef i waredu Israel.* 14 *Enw Duw.* 15 *Ei gennadwriaeth ef at Israel.*

1491.

A MOSES oedd yn bugeilio defaid Jethro, ei ‖chwegrwn, offeiriad Midian: ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i [a]fynydd DUW, Horeb.

2 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangosodd iddo mewn [b]fflam dân o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele y berth yn llosgi yn dân, a'r berth heb ei difa.

3 A dywedodd Moses, Mi a dröaf yn awr, ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon, paham nad yw y berth wedi llosgi.

4 Pan welodd yr ARGLWYDD ei fod efe yn troi i edrych, DUW a alwodd arno [c]o ganol y berth, ac a ddywedodd, Moses, Moses. A dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a ddywedodd, Na nesâ yma: [d]diosg dy esgidiau oddi am dy draed; o herwydd y lle yr wyt ti yn sefyll arno sydd ddaear sanctaidd.

6 Ac efe a ddywedodd, [e]Myfi *yw* DUW dy dad, DUW Abraham, DUW Isaac, a DUW Jacob. A Moses a guddiodd ei wyneb; oblegid [f]ofni yr ydoedd edrych ar DDUW.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD, Gan weled y gwelais gystudd fy mhobl sydd yn yr Aipht, [g]a'u gwaedd o achos eu meistriaid gwaith a glywais; canys mi a wn oddi wrth eu doluriau.

8 A [h]mi a ddisgynais i'w gwaredu hwy o law yr Aiphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlad honno, i wlad dda a helaeth, i wlad yn llifeirio o laeth a mêl; i le [i]y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid.

9 Ac yn awr wele, gwaedd meibion Israel a ddaeth attaf fi; a hefyd mi a welais y gorthrymder â'r hwn y gorthrymodd yr Aiphtiaid hwynt.

10 [k]Tyred gan hynny yn awr, a mi a'th anfonaf at Pharaoh; fel y dygech fy mhobl, plant Israel, allan o'r Aipht.

11 ¶ A dywedodd Moses wrth DDUW, [l]Pwy ydwyf fi, fel yr awn i at Pharaoh, ac y dygwn blant Israel allan o'r Aipht?

12 Dywedodd yntau, Dïau [m]y byddaf gyd â thi; a hyn a fydd arwydd i ti mai myfi a'th anfonodd: Wedi i ti ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a wasanaethwch DDUW ar y mynydd hwn.

13 A dywedodd Moses wrth DDUW, Wele, *pan* ddelwyf fi at feibion Israel, a dywedyd wrthynt, DUW eich tadau a'm hanfonodd attoch; os dywedant wrthyf, Beth *yw* ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

‖ Neu, *dad y'nghyfraith.*
[a] pen. 18. 5. 1 Bren. 19. 8.
[b] Deut. 33. 16. Act. 7. 30.
[c] Deut. 33. 16.
[d] Jos. 5. 15. Act. 7. 33.
[e] Matt. 22. 32. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32.
[f] Felly 1 Bren. 19. 13. Es. 6. 1, 5.
[g] pen. 2. 23.
[h] Gen. 11. 5, 7. a 18. 21.
[i] Gen. 15. 18.
[k] Ps. 105. 26.
[l] Edrych Es. 6. 5, 8. Jer. 1. 6.
[m] Jos. 1. 5.

Cyn CRIST 1491.

14 A DUW a ddywedodd wrth Moses, YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, Fel hyn yr adroddi wrth feibion Israel; [n]YDWYF a'm hanfonodd attoch.

15 A DUW a ddywedodd drachefn wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; ARGLWYDD DDUW eich tadau, DUW Abraham, DUW Isaac, a DUW Jacob, a'm hanfonodd attoch: dyma [o]fy enw byth, a dyma fy nghoffadwriaeth, o genhedlaeth i genhedlaeth.

16 Dos a [p]chynnull henuriaid Israel, a dywed wrthynt, ARGLWYDD DDUW eich tadau, DUW Abraham, Isaac, a Jacob, a ymddangosodd i mi, gan ddywedyd, [q]Gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.

17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi i fynu, o adfyd yr Aipht, i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid; i wlad yn llifeirio o laeth a mêl.

18 A [r]hwy a wrandawant ar dy lais; a thi a ddeui, ti a henuriaid Israel, at frenhin yr Aipht, a dywedwch wrtho, ARGLWYDD [s]DDUW yr Hebreaid, a gyfarfu â ni; ac yn awr gâd i ni fyned, attolwg, daith dri diwrnod i'r anialwch, fel yr aberthom i'r ARGLWYDD ein DUW.

19 ¶ A mi a wn na ad brenhin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llaw gadarn.

20 Am hynny mi a estynaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryfeddodau, y rhai a wnaf yn ei chanol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng chwi ymaith.

21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn y'ngolwg yr Aiphtiaid: a bydd, [t]pan eloch, nad eloch yn waglaw;

22 [u]Ond *pob* gwraig a fenthycia gan ei chymmydoges, a chan yr hon fyddo yn cyttal â hi, ‖ddodrefn arian, a dodrefn aur, a gwisgoedd: a chwi a'u gosodwch *hwynt* am eich meibion ac am eich merched; ac [x]a yspeiliwch yr ‖Aiphtiaid.

[n] pen. 6. 3. 2 Cor. 1. 20. Heb. 13. 8. Dat. 1. 4.
[o] Ps. 135. 13.
[p] pen. 4. 29.
[q] Gen. 50. 24.
[r] pen. 4. 31.
[s] pen. 5. 3.
[t] Gen. 15. 14.
[u] pen. 11. 2. a 12. 35.
‖ *dlysau.*
[x] Ezec. 39. 10.
‖ Neu, *Aipht.*

PENNOD IV.

1 *Troi gwïalen Moses yn sarph.* 6 *Ei law ef yn gwahan-glwyfo.* 10 *Efe yn anewyllysgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moses yn ymadael oddi wrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharaoh.* 24 *Sephorah yn enwaedu ar ei mab.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod â Moses.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

A MOSES a attebodd, ac a ddywedodd, Etto wele ni chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais; onid dywedant, Nid ymddangosodd yr ARGLWYDD i ti.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Beth sydd yn dy law? Dywedodd yntau, Gwïalen.

3 Ac efe a ddywedodd, Tafl hi ar y ddaear. Ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear; a hi a aeth yn sarph: a Moses a giliodd rhagddi.

4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-

Cyn CRIST 1491.

odd wrth Moses, Estyn dy law, ac
ymafael yn ei llosgwrn hi. Ac efe a
estynodd ei law, ac a ymaflodd
ynddi; a hi a aeth yn wïalen yn ei
law ef.
5 Fel y credant ymddangos i ti o
ARGLWYDD DDUW eu tadau, Duw
Abraham, Duw Isaac, a Duw Jacob.
6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho drachefn, Dod yn awr dy law
yn dy fynwes. Ac efe a roddodd ei
law yn ei fynwes: a phan dynnodd
efe hi allan, wele ei law ef yn wahan-
[a] Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27. glwyfol [a] fel yr eira.
7 Ac efe a ddywedodd, Dod eil-
waith dy law yn dy fynwes. Ac efe
a roddodd eilwaith ei law yn ei fyn-
wes, ac a'i tynnodd hi allan o'i fyn-
wes; ac wele, hi a droisai fel ei
gnawd *arall* ef.
8 A bydd, oni chredant i ti, ac oni
wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf,
etto y credant i lais yr ail arwydd.
9 A bydd, oni chredant hefyd i'r
ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant
ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr
† Heb. *bydd a bydd.* afon ac a'i tywellti ar y sychdir; † a
[b] pen. 7. 19. bydd [b] y dyfroedd a gymmerech o'r
afon yn waed ar y tir sych.
10 ¶ A dywedodd Moses wrth yr
ARGLWYDD, O fy Arglwydd, ni *bûm*
|| *o eiriau.* wr || ymadroddus † na chyn hyn, nac
† Heb. *na doe nac echdoe.* er pan leferaist wrth dy was; eithr
[c] pen. 6. 12. [c] safndrwm a thafodtrwm ydwyf.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD
[d] Ps. 94. 9. wrtho, [d] Pwy a wnaeth enau i ddyn?
neu pwy a ordeiniodd fudan, neu
fyddar, neu y neb sydd yn gweled,
neu y dall? onid myfi yr ARGLWYDD?
12 Am hynny dos yn awr; a mi a
[e] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. Luc 12. 11. fyddaf [e] gyd â'th enau, ac a ddysgaf
i ti yr hyn a ddywedych.
13 Dywedodd yntau, O fy Ar-
glwydd, danfon, attolwg, gyd â'r
|| *ddylit ei ddanfon.* *hwn* a || ddanfonych.
14 Ac ennynodd digofaint yr AR-
GLWYDD yn erbyn Moses; ac efe a
ddywedodd, Onid dy frawd *yw* Aaron
y Lefiad? mi a wn y medr efe lef-
aru yn groyw: ac wele efe yn dyfod
allan i'th gyfarfod; a phan y'th
welo, efe a lawenycha yn ei galon.
[f] pen. 7. 1, 2. 15 [f] Llefara dithau wrtho ef, a gosod
y geiriau hyn yn ei enau: a minnau
a fyddaf gyd â'th enau di, a chyd â'i
enau yntau, a dysgaf i chwi yr hyn a
wneloch.
16 A llefared yntau trosot ti wrth
y bobl: ac felly y bydd efe yn lle
[g] pen. 7. 1. genau i ti, [g] a thithau a fyddi yn lle
Duw iddo yntau.
17 Cymmer hefyd y wïalen hon yn
dy law, yr hon y gwnai wyrthiau â
hi.
18 ¶ A Moses a aeth, ac a ddy-
† Heb. *Jether.* chwelodd at † Jethro ei chwegrwn, ac
a ddywedodd wrtho, Gâd i mi fyned,
attolwg, a dychwelyd at fy mrodyr
sydd yn yr Aipht, a gweled a ydynt
etto yn fyw. A dywedodd Jethro
wrth Moses, Dos mewn heddwch.
19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses ym Midian, Dos, dy-
[h] pen. 2. 15, 23. Matt. 2. 20. chwel i'r Aipht; o herwydd [h] bu
feirw yr holl wŷr oedd yn ceisio dy
einioes.
20 A Moses a gymmerth ei wraig,
a'i feibion, ac a'u gosododd hwynt
ar asyn, ac a ddychwelodd i wlad yr
Aipht: cymmerodd Moses hefyd
wïalen Duw yn ei law.
21 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Pan elych i ddychwel-
yd i'r Aipht, gwel i ti wneuthur
ger bron Pharaoh yr holl ryfedd-
odau a roddais yn dy law: ond [i] mi [i] pen. 7. 3, 13. a 9. 12. a 10. 1. a 14. 8. Deut. 2. 30. Jos. 11. 20. Es. 63. 17. Ioan 12. 40. Rhuf. 9 18.
a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo
ymaith y bobl.
22 A dywed wrth Pharaoh, Fel
hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
[k] Fy mab i, *sef* [l] fy nghyntaf-anedig,
yw Israel. [k] Rhuf. 9. 4.
23 A dywedais wrthyt, Gollwng [l] Jer. 31. 9. Iago 1. 18.
fy mab, fel y'm gwasanaetho: ond
os gwrthodi ei ollwng ef, wele [m] mi [m] pen. 11. 5. a 12. 29.
a laddaf dy fab di, *sef* dy gyntaf-
anedig.
24 ¶ A bu, ar y ffordd yn y lletty,
[n] gyfarfod o'r ARGLWYDD âg ef, a [n] Num. 22. 22.
cheisio ei ladd ef.
25 Ond Sephorah a gymmerth
|| [o] gyllell lem, ac a dorrodd ddien- || Neu, *garreg.*
waediad ei mab, ac â'i bwriodd i [o] Jos. 5. 2, 3.
gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddy-
wedodd, Diau dy *fod* yn briod
gwaedlyd i mi.
26 A'r ARGLWYDD a beidiodd
âg ef: yna y dywedodd hi, Priod
gwaedlyd wyt, oblegid yr enwaed-
iad.
27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Aaron, Dos i gyfarfod â Mo-
ses i'r anialwch. Ac efe a aeth, ac
a gyfarfu âg ef ym [p] mynydd Duw, [p] pen. 3. 1.
ac a'i cusanodd ef.
28 A Moses a fynegodd i Aaron
holl eiriau yr ARGLWYDD, yr hwn
a'i hanfonasai ef, a'r holl arwydd-
ion, a orchymynasai efe iddo.
29 ¶ A Moses ac Aaron a aethant,
ac a gynnullasant holl henuriaid
meibion Israel.
30 Ac Aaron a draethodd yr holl
eiriau a lefarasai yr ARGLWYDD
wrth Moses, ac a wnaeth arwydd-
ion y'ngolwg y bobl.
31 A chredodd y bobl: a phan
glywsant ymweled o'r ARGLWYDD
â meibion Israel, ac iddo edrych
ar eu gorthrymder, yna [q] hwy a [q] pen. 12. 27.
ymgrymmasant, ac a addolasant.

PENNOD V.

1 *Pharaoh yn rhoddi senn i Moses ac Aaron, am eu cennadwriaeth: 5 yn ychwanegu tasg yr Israeliaid: 15 yn eu ceryddu hwynt am eu hachwynion. 21 Huythau yn llefain yn erbyn Moses ac Aaron. 22 Moses yn cwyno wrth Dduw.*

AC wedi hynny, Moses ac Aaron
a aethant i mewn, ac a ddy-
wedasant wrth Pharaoh, Fel hyn y
dywedodd ARGLWYDD DDUW Is-
rael; Gollwng ymaith fy mhobl, fel
y cadwont wyl i mi yn yr anialwch.
2 A dywedodd Pharaoh, [a] Pwy *yw* [a] Job 21. 15.
yr ARGLWYDD, fel y gwrandawn i ar
ei lais, i ollwng Israel ymaith? Yr
ARGLWYDD nid adwaen, ac Israel ni
ollyngaf.
3 A dywedasant hwythau, [b] Duw [b] pen. 3. 18.
yr Hebreaid a gyfarfu â ni: gâd i
ni fyned, attolwg, daith tridiau yn
yr anialwch, ac aberthu i'r AR-
GLWYDD ein Duw; rhag iddo ein
rhuthro â haint, neu â chleddyf.
4 A dywedodd brenhin yr Aipht
wrthynt, Moses ac Aaron, paham

Cyn CRIST 1491.

y perwch i'r bobl beidio â'u gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharaoh hefyd a ddywedodd, Wele pobl y wlad yn awr ydynt lawer, a pharasoch iddynt beidio â'u llwythau.

6 A gorchymynodd Pharaoh, y dydd hwnnw, i'r rhai oedd feistriaid gwaith ar y bobl, a'u swyddogion, gan ddywedyd,

7 Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur priddfeini, megis o'r blaen; elant a chasglant wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi y priddfeini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt; na leihêwch o hynny: canys segur ydynt; am hynny y maent yn gweiddi, gan ddywedyd, Gâd i ni fyned ac aberthu i'n DUW.

9 Trymhâer y gwaith ar y gwŷr, a gweithiant ynddo; fel nad edrychant am eiriau ofer.

10 ¶ A meistriaid gwaith y bobl, a'u swyddogion, a aethant allan, ac a lefarasant wrth y bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Pharaoh; Ni roddaf wellt i chwi.

11 Ewch chwi, a cheisiwch i chwi wellt lle y caffoch; er hynny ni leihêir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwasgarodd trwy holl wlad yr Aipht, i gasglu sofl yn lle gwellt.

13 A'r meistriaid gwaith oedd yn eu prysuro, gan ddywedyd, Gorphenwch eich gwaith, dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwellt.

14 A churwyd swyddogion meibion Israel, y rhai a osodasai meistriaid gwaith Pharaoh arnynt hwy; a dywedwyd, Paham na orphenasoch eich tasg, ar wneuthur priddfeini, ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna swyddogion meibion Israel a ddaethant ac a lefasant ar Pharaoh, gan ddywedyd, Paham y gwnai fel hyn â'th weision?

16 Gwellt ni roddir i'th weision; a Gwnewch briddfeini i ni, meddant: ac wele dy weision a gurwyd; a'th bobl di dy hun sydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, Segur, segur ydych; am hynny yr ydych chwi yn dywedyd, Gâd i ni fyned *ac* aberthu i'r ARGLWYDD.

18 Am hynny ewch yn awr, gweithiwch; ac ni roddir gwellt i chwi; etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r priddfeini.

19 A swyddogion meibion Israel a'u gwelent eu hun mewn *lle* drwg, pan ddywedid, Na leihêwch *ddim* o'ch priddfeini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant â Moses ac Aaron, yn sefyll ar eu ffordd, pan oeddynt yn dyfod allan oddi wrth Pharaoh:

21 A dywedasant wrthynt, Edryched yr ARGLWYDD arnoch chwi, a barned; am i chwi beri i'n sawyr ni [e] ddrewi ger bron Pharaoh, a cher bron ei weision, gan roddi cleddyf yn eu llaw hwynt i'n lladd ni.

[e] Gen. 34. 30.

22 A dychwelodd Moses at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, paham y drygaist y bobl hyn? i ba beth y'm hanfonaist?

22 Canys er pan ddaethum at Pharaoh, i lefaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn; a chan waredu ni waredaist dy bobl.

PENNOD VI.

1 Duw yn adnewyddu ei addewid, trwy ei enw JEHOFAH. 14 Achau Reuben, 15 Simeon, 16 a Lefi; o'r hwn y daeth Moses ac Aaron.

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Yn awr y cai weled beth a wnaf i Pharaoh: canys [a] trwy law gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy law gadarn [b] y gyrr efe hwynt o'i wlad.

[a] pen. 3. 19. [b] pen. 12. 33, 39.

2 DUW hefyd a lefarodd wrth Moses, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* ‖ JEHOFAH.

‖ Neu, *IOR.*

3 A mi a ymddangosais i Abraham, i Isaac, ac i Jacob, dan enw [c] DUW Hollalluog; ond *erbyn* fy enw [d] JEHOFAH ni bûm adnabyddus iddynt.

[c] Gen. 17. 1. a 35. 11. a 48. 3. [d] pen. 3. 14.

4 Hefyd mi a sicrhêais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlad Canaan, sef gwlad eu hymdaith, yr hon yr ymdeithiasant ynddi.

[e] Gen. 17. 8. a 28. 4.

5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid plant Israel, y rhai y mae yr Aiphtiaid yn eu caethiwo; a chofiais fy nghyfammod.

[f] pen. 2. 24.

6 Am hynny dywed wrth feibion Israel, Myfi *yw* yr ARGLWYDD; a myfi a'ch dygaf chwi allan oddi tan lwythau yr Aiphtiaid, ac a'ch rhyddhâf o'u caethiwed hwynt; ac a'ch gwaredaf â braich estynedig, ac â barnedigaethau mawrion.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a fyddaf yn DDUW i chwi; a chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd yn eich dwyn chwi allan oddi tan lwythau yr Aiphtiaid.

8 A mi a'ch dygaf chwi i'r wlad, am yr hon † y [g] tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Isaac, ac i Jacob; a mi a'i rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

† Heb. *codais fy llaw.* Edrych Gen. 14. 22. Deut. 32. 40.

9 ¶ A Moses a lefarodd felly wrth feibion Israel: ond ni wrandawsant ar Moses, gan gyfyngdra yspryd, a chan gaethiwed caled.

[g] Gen. 15. 18. a 26. 3. a 35. 12.

10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

11 Dos i mewn; dywed wrth Pharaoh, brenhin yr Aipht, am iddo ollwng meibion Israel allan o'i wlad.

12 A Moses a lefarodd ger bron yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Wele, plant Israel ni wrandawsant arnaf fi: a pha fodd y'm gwrandawai Pharaoh, a minnau [h] yn ddienwaededig o wefusau?

[h] pen. 4. 10. a ad. 30.

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron, ac a roddodd orchymyn iddynt at feibion Israel, ac at Pharaoh brenhin yr Aipht, i ddwyn meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

14 ¶ Dyma eu penceuedl hwynt: [i] meibion Reuben, y cyntaf-anedig i Israel; Hanoch, a Phalu, Hesron, a Charmi: dyma deuluoedd Reuben.

[i] Gen. 46. 6. 1 Chron. 5. 5.

Cyn CRIST 1491.

[k] 1 Chron. 4. 24.
1619.
[l] Num. 3. 17. 1 Chron. 6. 1, 16.
[m] 1 Chron. 6. 17. a 23. 7.
[n] Num. 26. 57. 1 Chron. 6. 2, 18.
[o] 1 Chron. 6. 19. a 23. 21.
[p] pen. 2. 1. Num. 26. 59.
[q] Num. 16. 1. 1 Chron. 6. 37, 38.
[r] Lef. 10. 4. Num. 3. 30.
Cylch 1530.
[s] Ruth 4. 19, 20. 1 Chron. 2. 10.
[t] Num. 3. 2. a 26. 60. 1 Chron. 6. 3. a 24. 1.
[u] Num. 25. 11.
1491.
[x] pen. 4. 10.
[a] pen. 4. 16.

15 [k]A meibion Simeon; Jamuel,
a Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hef-
yd, a Saul mab y Ganaanees: dyma
deuluoedd Simeon.
16 ¶ Dyma hefyd enwau [l]meibion
Lefi, yn ol eu cenhedlaethau; Ger-
son, Cohath hefyd, a Merari: a blyn-
yddoedd oes Lefi *oedd* gant ac onid
tair blynedd deugain.
17 [m]Meibion Gerson; Libni, a
Simi, yn ol eu teuluoedd.
18 A [n]meibion Cohath; Amram,
ac Ishar, Hebron hefyd, ac Uzziel:
a blynyddoedd oes Cohath oedd
dair ar ddeg ar hugain a chan mlyn-
edd.
19 [o]Meibion Merari *oedd* Mahali,
a Musi: dyma deuluoedd Lefi, yn ol
eu cenhedlaethau.
20 Ac [p]Amram a gymmerodd
Jochebed, ei fodryb chwaer ei dad,
yn wraig iddo; a hi a ymddûg iddo
Aaron a Moses: a blynyddoedd oes
Amram *oedd* onid tair deugain a
chan mlynedd.
21 ¶ A [q]meibion Ishar; Corah, a
Nepheg, a Sicri.
22 A [r]meibion Uzziel; Misael,
ac Elsaphan, a Sithri.
23 Ac Aaron a gymmerodd Eli-
seba, merch [s]Aminadab, chwaer
Nahason, yn wraig iddo; a hi a
ymddûg iddo [t]Nadab ac Abihu,
Eleazar ac Ithamar.
24 Meibion Corah hefyd; Assir,
ac Elcanah, ac Abiasaph: dyma
deuluoedd y Corahiaid.
25 Ac Eleazar, mab Aaron, a gym-
merodd yn wraig iddo *un* o ferched
Putiel; a [u]hi a ymddûg iddo ef
Phineas: dyma bennau cenedl y
Lefiaid, yn ol eu teuluoedd.
26 Dyma Aaron a Moses, y rhai
y dywedodd yr ARGLWYDD wrth-
ynt, Dygwch feibion Israel allan o
wlad yr Aipht, yn ol eu lluoedd.
27 Dyma y rhai a lefarasant wrth
Pharaoh, brenhin yr Aipht, am
ddwyn meibion Israel allan o'r
Aipht: dyma y Moses ac Aaron
hwnnw.
28 ¶ A bu, ar y dydd y llefarodd
yr ARGLWYDD wrth Moses yn nhir
yr Aipht,
29 Lefaru o'r ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr
ARGLWYDD: dywed wrth Pharaoh,
brenhin yr Aipht, yr hyn oll yr
ydwyf fi yn ei ddywedyd wrthyt.
30 A dywedodd Moses ger bron
yr ARGLWYDD, Wele fi [x]yn ddien-
waededig o wefusau; a pha fodd y
gwrendy Pharaoh arnaf?

PENNOD VII.

1 Duw yn rhoi calon ym Moses i fyned at Pharaoh. 7 Ei oedran ef. 8 Ei wialen ef yn troi yn sarph. 11 Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb. 13 Caledu calon Pharaoh. 14 Cennadwriaeth Duw at Pharaoh. 19 Troi yr afon yn waed.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Moses, Gwel, mi a'th wneuthum
[a]yn Dduw i Pharaoh; ac Aaron dy
frawd fydd yn brophwyd i tithau.
2 Ti a leferi yr hyn oll a orchymyn-
wyf i ti; ac Aaron dy frawd a lef-
ara wrth Pharaoh, ar iddo ollwng
meibion Israel ymaith o'i wlad.

3 A [b]minnau a galedaf galon Pha-
raoh, ac a amlhâf fy arwyddion a'm
rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht.
4 Ond ni wrendy Pharaoh arnoch:
yna y rhoddaf fy llaw ar yr Aipht; ac
y dygaf allan fy lluoedd, fy mhobl,
meibion Israel, o wlad yr Aipht,
[c]trwy farnedigaethau mawrion.
5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan estyn-
wyf fy llaw ar yr Aipht, a dwyn
meibion Israel allan o'u mysg
hwynt.
6 A gwnaeth Moses ac Aaron fel y
gorchymynodd yr ARGLWYDD idd-
ynt; *ie*, felly y gwnaethant.
7 A Moses *ydoedd* fab pedwar
ugain mlwydd, ac Aaron yn fab
tair blwydd a phedwar ugain, pan
lefarasant wrth Pharaoh.
8 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses ac Aaron, gan ddywedyd,
9 Pan lefaro Pharaoh wrthych,
gan ddywedyd, Dangoswch gennych
wyrthiau; yna y dywedi wrth Aaron,
[d]Cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger
bron Pharaoh; a hi a á yn sarph.
10 ¶ A Moses ac Aaron a aethant i
mewn at Pharaoh, ac a wnaethant
felly, megis y gorchymynasai yr AR-
GLWYDD: ac Aaron a fwriodd ei wi-
alen ger bron Pharaoh, a cher bron
ei weision; a hi a aeth yn sarph.
11 A Pharaoh hefyd [e]a alwodd am
y doethion, a'r [f]hudolion: a hwy-
thau hefyd, *sef* swynwyr yr Aipht, a
wnaethant felly trwy eu swynion.
12 Canys bwriasant bob un ei wial-
en; a hwy a aethant yn seirph: ond
gwialen Aaron a lyngcodd eu gwiail
hwynt.
13 A chalon Pharaoh a galedodd,
fel na wrandawai arnynt hwy;
[g]megis y llefarasai yr ARGLWYDD.
14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [h]Caledodd calon Pha-
raoh; gwrthododd ollwng y bobl
ymaith.
15 Dos at Pharaoh yn fore: wele
efe a ddaw allan i'r dwfr; saf dithau
ar lann yr afon erbyn ei ddyfod ef;
a chymmer yn dy law y wialen a
drodd yn sarph.
16 A dywed wrtho ef, ARGLWYDD
DDUW yr Hebreaid a'm hanfonodd
attat, i ddywedyd, Gollwng ymaith
fy mhobl, [i]fel y'm gwasanaethont
yn yr anialwch: ac wele, hyd yn
hyn, ni wrandewit.
17 Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD; Wrth hyn y cai wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: [k]wele,
myfi â'r wialen *sydd* yn fy llaw a
darawaf y dyfroedd *sydd* yn yr afon,
fel y tröer hwynt [l]yn waed.
18 A'r pysg *sydd* yn yr afon a
fyddant feirw, a'r afon a ddrewa; a
bydd blin gan yr Aiphtiaid yfed
dwfr o'r afon.
19 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Dywed wrth
Aaron, Cymmer dy wialen, ac estyn
dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu
ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar eu
pyllau, ac ar eu holl †lynnau dyfr-
oedd, fel y byddont yn waed; a
bydd gwaed trwy holl wlad yr Aipht,
yn eu *llestri* coed a cherrig hefyd.

Cyn CRIST 1491.

[b] pen. 4. 21.
[c] pen. 6. 6.
[d] pen. 4. 2, 17.
[e] Gen. 41. 8.
[f] 2 Tim. 3. 8.
[g] pen. 4. 21.
[h] pen. 8. 15. a 10. 1, 20, 27.
[i] pen. 3. 12, 18. a 5. 1, 3.
[k] pen. 4. 9.
[l] Dat. 16. 6.
† Heb. *gasgliad eu dyfroedd.*

Cyn CRIST 1491.

20 A Moses ac Aaron a wnaethant
fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD:
ac efe [m]a gododd ei wïalen, ac a
[m] pen. 17. 5. darawodd y dyfroedd y rhai *oedd-*
ynt yn yr afon, y'ngŵydd Pharaoh,
ac y'ngŵydd ei weision; a'r holl
[n] Ps. 78. 44. a 105. 29. [n]ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr
afon a dröwyd yn waed.
21 A'r pysgod, y rhai oeddynt yn
yr afon, a fuant feirw; a'r afon a
ddrewodd, ac ni allai yr Aiphtiaid
yfed dwfr o'r afon; a gwaed oedd
trwy holl wlad yr Aipht.
22 A swynwyr yr Aipht a wnaeth-
ant y cyffelyb trwy eu swynion: a
chaledodd calon Pharaoh, ac ni
[o] ad. 3. wrandawodd arnynt; [o]megis y llef-
arasai yr ARGLWYDD.
23 A Pharaoh a drodd ac a aeth
i'w dŷ, ac ni osododd hyn at ei
galon.
24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiasant
oddi amgylch yr afon am ddwfr i'w
yfed; canys ni allent yfed o ddwfr
yr afon.
25 A chyflawnwyd saith o ddydd-
iau, wedi i'r ARGLWYDD daro yr
afon.

PENNOD VIII.

1 Danfon llyffaint. 8 Pharaoh yn ymbil â Moses. 12 A Moses trwy weddi yn eu tynnu hwynt ymaith. 16 Troi y llwch yn llau: yr hyn ni allai y swynwyr ei wneuthur. 20 Yr heidiau ednog. 25 Pharaoh yn lled-foddlawn i'r bobl i fyned; 32 etto efe a galedir.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dos at Pharaoh,
a dywed wrtho, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Gollwng ymaith fy-
mhobl, fel y'm gwasanaethont.
2 Ac os gwrthodi *eu* gollwng, wele,
mi a darawaf dy holl derfynau di â
[a] Dat. 16. 13. [a]llyffaint.
3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai
a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ,
ac i ystafell dy orweddle, ac ar dy
wely; ac i dŷ dy weision, ac ar dy
bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy || fwyd
|| gafnau tylino: neu, does. gweddill.
4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti,
ac ar dy bobl, ac ar dy holl weis-
ion.
5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-
odd wrth Moses, Dywed wrth Aaron,
Estyn dy law â'th wïalen ar y ffryd-
iau, ar yr afonydd, ac ar y llyn-
noedd; a gwna i lyffaint ddyfod i
fynu ar hyd tir yr Aipht.
6 Ac Aaron a estynodd ei law ar
[b] Ps. 78. 45. a 105. 30. ddyfroedd yr Aipht; [b]a'r llyffaint
a ddaethant i fynu, ac a orchudd-
iasant dir yr Aipht.
7 A'r swynwyr a wnaethant yr
un modd, trwy eu swynion; ac a
ddygasant i fynu lyffaint ar wlad yr
Aipht.
8 ¶ Yna Pharaoh a alwodd am
Moses ac Aaron, ac a ddywedodd,
[c] pen. 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 21. [c]Gweddïwch ar yr ARGLWYDD, ar
iddo dynnu y llyffaint ymaith oddi
wrthyf fi, ac oddi wrth fy mhobl; a
mi a ollyngaf ymaith y bobl, fel yr
aberthont i'r ARGLWYDD.
9 A Moses a ddywedodd wrth
Pharaoh, Cymmer ogoniant arnaf
|| Neu, Erbyn pa bryd. fi; || Pa amser y gweddïaf trosot, a
thros dy weision, a thros dy bobl,
† Heb. dorri ymaith. am † ddifa y llyffaint oddi wrthyt,
ac o'th dai, a'u gadael yn unig yn
yr afon?
10 Ac efe a ddywedodd, || Y fory.
A dywedodd yntau, Yn ol dy air *y* || Neu, Erbyn y fory.
bydd; fel y gwypech nad *oes neb* fel
yr ARGLWYDD ein DUW ni.
11 A'r llyffaint a ymadawant â thi,
ac â'th dai, ac â'th weision, ac â'th
bobl; yn unig yn yr afon y gadewir
hwynt.
12 A Moses ac Aaron a aethant
allan oddi wrth Pharaoh. A Moses
a lefodd ar yr ARGLWYDD, o achos
y llyffaint y rhai a ddygasai efe ar
Pharaoh.
13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn
ol gair Moses: a'r llyffaint a fuant
feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r
meusydd.
14 A chasglasant hwynt yn ben-
tyrrau; fel y drewodd y wlad.
15 Pan welodd Pharaoh fod seib-
iant *iddo*, [d]efe a galedodd ei galon, [d] pen. 7. 14.
ac ni wrandawodd arnynt; megis y
llefarasai yr ARGLWYDD.
16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dywed wrth Aaron,
Estyn dy wïalen, a tharo lwch y
ddaear, fel y byddo yn llau trwy
holl wlad yr Aipht.
17 Ac felly y gwnaethant. Canys
Aaron a estynodd ei law â'i wïalen,
ac a darawodd lwch y ddaear; ac
[e]efe a aeth yn llau ar ddyn ac ar [e] Ps. 105. 31.
anifail: holl lwch y tir oedd yn llau
trwy holl wlad yr Aipht.
18 A'r swynwyr a wnaethant felly,
trwy eu swynion, i ddwyn llau allan;
ond ni allasant: felly y bu y llau ar
ddyn ac ar anifail.
19 Yna y swynwyr a ddywedasant
wrth Pharaoh, [f]Bys DUW *yw* hyn: [f] 1 Sam. 6. 3, 9. Ps. 8. 3. Matt. 12. 28. Luc 11. 20.
a chaledwyd calon Pharaoh, ac ni
wrandawai arnynt; megis y llef-
arasai yr ARGLWYDD.
20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Cyfod, yn fore, a saf ger
bron Pharaoh; wele efe a ddaw
allan i'r dwfr: yna dywed wrtho,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm
gwasanaethont.
21 O herwydd, os ti ni ollyngi fy
mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti,
ac ar dy weision, ac ar dy bobl, ac
i'th dai, || gymmysgbla; a thai yr || heidiau ednog.
Aiphtiaid a lenwir o'r gymmysgbla,
a'r ddaear hefyd yr hon y maent
arni.
22 A'r dydd hwnnw [g]y neillduaf [g] pen. 9. 4, 26. a 10. 23. a 12. 13.
fi wlad Gosen, yr hon y mae fy
mhobl yn aros ynddi, fel na byddo
y gymmysgbla yno; fel y gwypech
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD yng
nghanol y ddaear.
23 A mi a osodaf † wahan rhwng † Heb. ymwared.
fy mhobl i a'th bobl di: || y fory y || Neu, Erbyn y fory.
bydd yr arwydd hwn.
24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly:
a [h]daeth cymmysgbla drom i dŷ [h] Ps. 78. 45. a 105. 31.
Pharaoh, ac i dai ei weision, ac i
holl wlad yr Aipht; a || llygrwyd y || distrywiwyd.
wlad gan y gymmysgbla.
25 ¶ A Pharaoh a alwodd am
Moses ac Aaron, ac a ddywedodd,
Ewch, aberthwch i'ch DUW yn y
wlad.
26 A dywedodd Moses, Nid cym-

Cyn CRIST 1491.

mwys gwneuthur felly; oblegid nyni
a aberthwn i'r ARGLWYDD ein DUW
[i] ffieiddbeth yr Aiphtiaid: wele, os
aberthwn ffieiddbeth yr Aiphtiaid
y'ngŵydd eu llygaid hwynt, oni
labyddiant hwy ni?
27 Taith [k] tridiau yr awn i'r
anialwch, a nyni a aberthwn i'r
ARGLWYDD ein DUW, megis [l] y
dywedo efe wrthym ni.
28 A dywedodd Pharaoh, Mi a'ch
gollyngaf chwi, fel yr aberthoch i'r
ARGLWYDD eich DUW yn yr anial-
wch; ond nac ewch ym mhell:
[m] gweddïwch trosof fi.
29 A dywedodd Moses, Wele,
myfi a âf allan oddi wrthyt, ac a
weddïaf ar yr ARGLWYDD, ar gilio
y gymmysgbla oddi wrth Pharaoh,
oddi wrth ei weision, ac oddi wrth
ei bobl, y fory: ond na thwylled
Pharaoh mwyach, heb ollwng ym-
aith y bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.
30 A Moses a aeth allan oddi
wrth Pharaoh, ac a weddïodd ar yr
ARGLWYDD.
31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn
ol gair Moses: a'r gymmysgbla a
dynnodd efe ymaith oddi wrth
Pharaoh, oddi wrth ei weision, ac
oddi wrth ei bobl; ni adawyd un.
32 A [n] Pharaoh a galedodd ei
galon y waith honno hefyd, ac ni
ollyngodd ymaith y bobl.

[i] Gen. 43. 32. a 46. 34.
[k] pen. 3. 18.
[l] pen. 3. 12.
[m] ad. 8. pen. 9. 28. 1 Bren. 13. 6.
[n] ad. 15.

PENNOD IX.

1 *Haint yr anifeiliaid.* 8 *Pla y cornwydydd llinorog.* 13 *Cennadwriaeth Moses y'nghylch y cenllysg.* 22 *Pla y cenllysg.* 27 *Pharaoh yn ymbil â Moses;* 35 *ac er hynny efe a galedir.*

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dos i mewn at
Pharaoh, a llefara wrtho ef, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
yr Hebreaid; Gollwng ymaith fy
mhobl, fel y'm gwasanaethont.
2 Oblegid, os gwrthodi *eu* gollwng
hwynt ymaith, ac attal o honot
hwynt etto;
3 Wele, llaw yr ARGLWYDD fydd ar
dy anifeiliaid, y rhai *sydd* yn y
maes; ar feirch, ar asynod, ar ga-
melod, ar y gwartheg, ac ar y def-
aid, *y daw* haint trwm iawn.
4 A'r [a] ARGLWYDD a neilldua rhwng
anifeiliaid Israel, ac anifeiliaid yr
Aiphtiaid; fel na byddo marw dim
o gwbl *a'r sydd* eiddo meibion
Israel.
5 A gosododd yr ARGLWYDD amser
nodedig, gan ddywedyd, Y fory y
gwna yr ARGLWYDD y peth hyn yn y
wlad.
6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth
hynny drannoeth: a [b] bu feirw holl
anifeiliaid yr Aiphtiaid; ond o ani-
feiliaid meibion Israel ni bu farw un.
7 A Pharaoh a anfonodd; ac wele,
ni buasai farw un o anifeiliaid Isra-
el: [c] a chalon Pharaoh a galedwyd,
ac ni ollyngodd y bobl.
8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Moses ac wrth Aaron, Cymmerwch
i chwi lonaid eich llaw o ludw ffwrn,
a thaened Moses ef tu a'r nefoedd
y'ngŵydd Pharaoh:
9 Ac efe fydd yn llwch ar holl dir
yr Aipht; ac a fydd ar ddyn ac ar
anifail [d] yn gornwyd llinorog, trwy
holl wlad yr Aipht.
10 A hwy a gymmerasant ludw y
ffwrn, ac a safasant ger bron Pha-
raoh: a Moses a'i taenodd tu a'r
nefoedd; ac efe a aeth [e] yn gornwyd
llinorog ar ddyn ac ar anifail.
11 A'r swynwyr ni allent sefyll ger
bron Moses, gan y cornwyd; oblegid
yr oedd y cornwyd ar y swynwyr, ac
ar yr holl Aiphtiaid.
12 A'r ARGLWYDD a galedodd galon
Pharaoh, fel na wrandawai arnynt;
[f] megis y llefarasai yr ARGLWYDD
wrth Moses.
13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Cyfod yn fore, a saf
ger bron Pharaoh, a dywed wrtho,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
yr Hebreaid; Gollwng fy mhobl, fel
y'm gwasanaethont.
14 Canys y waith hon yr anfonaf fy
holl bläau ar dy galon, ac ar dy
weision, ac ar dy bobl; fel y gwyp-
ech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl
ddaear.
15 O herwydd yn awr, mi a estynaf
fy llaw, ac a'th darawaf di a'th bobl
â haint y nodau; a thi a dorrir
ymaith oddi ar y ddaear.
16 Ac yn ddïau [g] er mwyn hyn y'th
† gyfodais di, i ddangos ‖ i ti fy
nerth; ac fel y myneger fy enw
trwy yr holl ddaear.
17 A wyt ti yn ymddyrchafu ar fy
mhobl etto, heb eu gollwng hwynt
ymaith?
18 Wele, mi a wlawiaf ynghylch yr
amser yma y fory genllysg trymion
iawn; y rhai ni bu eu bath yn yr
Aipht, o'r dydd y sylfaenwyd hi, hyd
yr awr hon.
19 Anfon gan hynny yn awr, casgl
dy anifeiliaid, a phob dim a'r y sydd
i ti yn y maes: pob dyn ac anifail
a gaffer yn y maes, ac nis dyger i dŷ,
y disgyn y cenllysg arnynt, a byddant
feirw.
20 Yr hwn a ofnodd air yr AR-
GLWYDD o weision Pharaoh, a yrrodd
ei weision a'i anifeiliaid i dai;
21 A'r hwn † nid ystyriodd air yr
ARGLWYDD, a adawodd ei weision a'i
anifeiliaid yn y maes.
22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Estyn dy law tu a'r
nefoedd; fel y byddo [h] cenllysg yn
holl wlad yr Aipht, ar ddyn ac ar
anifail, ac ar holl lysiau y maes, o
fewn tir yr Aipht.
23 A Moses a estynodd ei wïalen tu
a'r nefoedd: a'r [i] ARGLWYDD a rodd-
odd daranau a chenllysg, a'r tân a
gerddodd ar hyd y ddaear; a cha-
fododd yr ARGLWYDD genllysg ar dir
yr Aipht.
24 Felly yr ydoedd cenllysg, a thân
yn ymgymmeryd y'nghanol y cen-
llysg, yn flin iawn; yr hwn ni bu ei
fath yn holl wlad yr Aipht, er pan
ydoedd yn genhedlaeth.
25 A'r cenllysg a gurodd, trwy holl
wlad yr Aipht, gwbl a'r *oedd* yn y
maes, yn ddyn ac yn anifail; y cen-
llysg hefyd a gurodd holl lysiau y
maes, ac a ddrylliodd holl goed y
maes:
26 [k] Yn unig y'ngwlad Gosen, yr

[a] pen. 8. 22.
[b] Ps. 78. 50.
[c] pen. 7. 14.
[d] Dat. 16. 2.
[e] Deut. 28. 27.
[f] pen. 4. 21.
[g] Rhuf. 9. 17. Edrych pen. 14. 17. Diar. 16. 4. 1 Petr 2. 8.
† Heb *gynhelíais i fyny.*
‖ *ynot.*
† Heb. *ni osododd ei galon ar.*
[h] Dat. 16. 21.
[i] Ps. 78. 47. a 105. 32.
[k] pen. 8. 22. a 10. 23. a 11. 7. a 12. 13.

Cyn CRIST 1491.

hon yr ydoedd meibion Israel ynddi, nid oedd dim cenllysg.

27 ¶ A Pharaoh a anfonodd, ac a alwodd ar Moses ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, Pechais y waith hon; yr ARGLWYDD sydd gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.

28 [l]Gweddïwch ar yr ARGLWYDD (canys digon *yw hyn*) na byddo taranau Duw na chenllysg; a mi a'ch gollyngaf, ac ni arhoswch yn hwy.

[l] pen. 8. 8, 18. a 10. 17. Act. 8. 24.

29 A dywedodd Moses wrtho, Pan elwyf allan o'r ddinas mi a ledaf fy nwylaw at yr ARGLWYDD: *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllysg ni bydd mwy; fel y gwypych [m]mai yr ARGLWYDD biau y ddaear.

[m] Ps. 24. 1.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weision, yn ofni wyneb yr ARGLWYDD DDUW.

31 A'r llin a'r haidd a gurwyd; canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llin wedi hadu:

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd; o herwydd †diweddar *oeddynt* hwy.

† Heb. *cuddiedig*, neu, *dywyll*.

33 A Moses a aeth oddi wrth Pharaoh allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylaw at yr ARGLWYDD; a'r taranau a'r cenllysg a beidiasant, ac ni thywalltwyd gwlaw ar y ddaear.

34 A phan welodd Pharaoh beidio o'r gwlaw, a'r cenllysg, a'r taranau, efe a chwanegodd bechu; ac a galedodd ei galon, efe a'i weision.

35 [n]A chaledwyd calon Pharaoh, ac ni ollyngai efe feibion Israel ymaith; megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses.

[n] pen. 4. 21.

PENNOD X.

1 *Duw yn bygwth anfon locustiaid.* 7 *Pharaoh, ar ddeisyfiad ei weision, yn lledfoddlawn i'r Israeliaid i fyned ymaith.* 12 *Pla y locustiaid.* 16 *Pharaoh yn ymbil â Moses.* 21 *Pla y tywyllwch anferthol.* 24 *Pharaoh yn ymbil â Moses:* 27 *etto efe a galon-galedir.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos at Pharaoh: [a]o herwydd mi a galedais ei galon ef, a chalon ei weision; fel y dangoswn fy arwyddion hyn yn ei wydd ef:

[a] pen. 4. 21. a 7. 14.

2 Ac fel [b]y mynegit wrth dy fab, a mab dy fab, yr hyn a wneuthum yn yr Aipht, a'm harwyddion a wneuthum yn eu plith hwynt; ac y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[b] Ps. 71. 18. a 78. 5, &c.

3 A daeth Moses ac Aaron i mewn at Pharaoh, a dywedasant wrtho, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW yr Hebreaid; Pa hyd y gwrthodi ymostwng ger fy mron? gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.

4 O herwydd os ti a wrthodi ollwng fy mhobl, wele, y fory y dygaf locustiaid i'th fro;

5 A hwynt-hwy a orchuddiant †wyneb y ddaear, fel na allo un weled y ddaear: a [c]hwy a ysant y gweddill a adawyd i chwi yn ddïangol gan y cenllysg; difânt hefyd bob pren a fyddo yn blaguro i chwi yn y maes.

† Heb. *lygad*.
[c] Joel 1. 4.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weision, a thai yr holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau, na thadau dy dadau, er y dydd y buont ar y ddaear hyd y dydd hwn. Yna efe a drodd, ac a aeth allan oddi wrth Pharaoh.

7 A gweision Pharaoh a ddywedasant wrtho, Pa hyd y bydd hwn yn fagl i ni? gollwng ymaith y gwŷr, fel y gwasanaethont yr ARGLWYDD eu Duw: Oni wyddost ti etto ddifetha yr Aipht?

8 A dychwelwyd Moses ac Aaron at Pharaoh: ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, gwasanaethwch yr ARGLWYDD eich Duw: *ond* †pa rai sydd yn myned?

† Heb. *pwy a phwy*.

9 A Moses a ddywedodd, A'n llangciau, ac â'n henafgwyr, yr awn ni; â'n meibion hefyd, ac â'n merched, â'n defaid, ac â'n gwartheg, yr awn ni: oblegid *rhaid* i ni *gadw* gwyl i'r ARGLWYDD.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yr un modd y byddo yr ARGLWYDD gyd â chwi, ag y gollyngaf chwi, a'ch rhai bach: gwelwch, mai ar ddrwg y mae eich bryd.

11 Nid felly; ewch yn awr, y gwŷr, a gwasanaethwch yr ARGLWYDD: canys hyn yr oeddych yn ei geisio. Felly hwy a yrrwyd allan o ŵydd Pharaoh.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Estyn dy law ar wlad yr Aipht, am locustiaid, fel y delont i fynu ar dir yr Aipht; ac y bwytäont holl lysiau y ddaear, *sef* y cwbl a'r a adawodd y cenllysg.

13 A Moses a estynodd ei wïalen ar dir yr Aipht: a'r ARGLWYDD a ddug ddwyreinwynt ar y tir yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos honno; a *phan* ddaeth y bore, gwynt y dwyrain a ddug locustiaid.

14 A'r [d]locustiaid a aethant i fynu dros holl wlad yr Aipht, ac a arhosasant ym mhob ardal i'r Aipht: blin iawn oeddynt; [e]ni bu y fath locustiaid o'u blaen hwynt, ac ar eu hol ni bydd y cyffelyb.

[d] Ps. 78. 46. a 105. 34.
[e] Joel 2. 2.

15 Canys toisant wyneb yr holl dir, a thywyllodd y wlad; a hwy a ysasant holl lysiau y ddaear, a holl ffrwythau y coed, yr hyn a weddillasai y cenllysg: ac ni adawyd dim gwyrddlesni ar goed, nac ar lysiau y maes, o fewn holl wlad yr Aipht.

16 ¶ Yna Pharaoh †a alwodd am Moses ac Aaron ar frys; ac a ddywedodd, Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw, ac yn eich erbyn chwithau.

† Heb. *a frysiodd i alw*.

17 Ac yn awr maddeu, attolwg, fy mhechod y waith hon yn unig, a [f]gweddïwch ar yr ARGLWYDD eich Duw, ar iddo dynnu oddi wrthyf y farwolaeth hon yn unig.

[f] pen. 9. 28.

18 A *Moses* a aeth allan oddi wrth Pharaoh, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

19 A'r ARGLWYDD a drodd wynt gorllewin cryf iawn, ac efe a gymmerodd ymaith y locustiaid, ac a'u †bwriodd hwynt [g]i'r môr coch: ni adawyd un locust o fewn holl derfynau yr Aipht.

† Heb. *rhwymodd*.
[g] Joel 2. 20.

20 Er hynny [h]caledodd yr ARGLWYDD galon Pharaoh, fel na ollyngai efe feibion Israel ymaith.

[h] pen. 4. 21. a 11. 10.

21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD

Cyn CRIST 1491.

wrth Moses, Estyn dy law tu a'r
nefoedd, fel y byddo tywyllwch ar
dir yr Aipht, tywyllwch a aller ei
deimlo.
22 A Moses a estynodd ei law tu
i Ps. 105. 28. a'r nefoedd: a bu [i]tywyllwch du-
dew trwy holl wlad yr Aipht dri
diwrnod.
23 Ni welai neb eu gilydd, ac ni
chododd neb o'i le dri diwrnod:
k pen. 8. 22. [k]ond yr ydoedd goleuni i holl feib-
ion Israel yn eu trigfannau.
24 ¶ A galwodd Pharaoh am Mo-
ses ac Aaron, ac a ddywedodd,
Ewch, gwasanaethwch yr Ar-
glwydd; arhôed eich defaid, a'ch
gwartheg yn unig: aed eich rhai
bach hefyd gyd â chwi.
25 A dywedodd Moses, Ti a roddi
hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a
phoeth-offrymmau, fel yr aberth-
om i'r Arglwydd ein Duw.
26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd
â ni; ni adewir ewin yn ol: obleg-
id o honynt y cymmerwn i wasan-
aethu yr Arglwydd ein Duw: ac
nis gwyddom â pha beth y gwasan-
aethwn yr Arglwydd, hyd oni ddel-
om yno.
l pen. 14. 4, 8. 27 ¶ Ond yr Arglwydd [l]a galed-
odd galon Pharaoh, ac ni fynnai eu
gollwng hwynt.
28 A dywedodd Pharaoh wrtho,
Dos oddi wrthyf, gwylia arnat rhag
gweled fy wyneb mwy: oblegid y
dydd y gwelych fy wyneb, y byddi
farw.
29 A dywedodd Moses, Uniawn y
m Heb. 11. 27. dywedaist, [m]ni welaf dy wyneb mwy.

PENNOD XI.

1 Cennadwriaeth Duw at yr Israeliaid i fenthyccio tlysau gan eu cymmydogion. 4 Moses yn bygwth Pharaoh â marwolaeth y cyntaf-anedig.

A'R Arglwydd a ddywedodd wrth
Moses, Un bla etto a ddygaf
ar Pharaoh, ac ar yr Aipht; wedi
hynny efe a'ch gollwng chwi oddi
a pen. 12. 31, 33, 39. yma: [a]pan y'ch gollyngo, gan wthio
efe a'ch gwthia chwi oddi yma yn
gwbl.
2 Dywed yn awr lle y clywo y
b pen. 3. 22. a 12. 35. bobl; a [b]benthyccied pob gwr gan
ei gymmydog, a phob gwraig gan
ei chymmydoges, ddodrefn arian, a
|| Thlysau. ||dodrefn aur.
c pen. 12. 36. 3 A'r [c]Arglwydd a roddodd i'r
bobl ffafr y'ngolwg yr Aiphtiaid: ac
yr oedd Moses yn wr mawr iawn
y'ngwlad yr Aipht, y'ngolwg gweis-
ion Pharaoh, ac y'ngolwg y bobl.
4 Moses hefyd a ddywedodd, Fel
hyn y llefarodd yr Arglwydd;
d pen. 12. 29. [d]Ynghylch hanner nos yr âf fi allan
i ganol yr Aipht.
e pen. 12. 12. 5 A [e]phob cyntaf-anedig y'ngwlad
yr Aipht a fydd marw, o gyntaf-
anedig Pharaoh, yr hwn sydd yn
eistedd ar ei deyrn-gadair, hyd gynt-
af-anedig y wasanaethferch *sydd*
ar ol y felin; a phob cyntaf-anedig
o anifail.
6 A bydd gweiddi mawr trwy holl
wlad yr Aipht, yr hwn ni bu ei fath,
ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.
f pen. 8. 22. 7 [f]Ond yn erbyn neb o blant Israel
g Jos. 10. 21. [g]ni symmud ci ei dafod, ar ddyn,
nac anifail; fel y gwypoch fod yr
Arglwydd yn gwneuthur rhagor
rhwng yr Aiphtiaid ac Israel.
8 A'th [h]holl weision hyn a ddeuant h pen. 12. 21, 33.
i waered attaf fi, ac a ymgrymmant i
mi, gan ddywedyd, Dos allan, a'r
holl bobl *sydd* ar dy ol; ac wedi
hynny yr âf fi allan. Felly efe a
aeth allan oddi wrth Pharaoh mewn
†digllonedd llidiog. † Heb. *poethder digllonedd.*
9 A dywedodd [i]yr Arglwydd wrth
Moses, Ni wrendy Pharaoh arnoch; i pen. 3. 19. a 10. 1.
fel [k]yr amlhâer fy rhyfeddodau
y'ngwlad yr Aipht. k pen. 7. 3.
10 A Moses ac Aaron a wnaethant
yr holl ryfeddodau hyn ger bron
Pharaoh: a'r [l]Arglwydd a galed- l pen. 10. 20.
odd galon Pharaoh, fel na ollyngai
efe feibion Israel allan o'i wlad.

PENNOD XII.

1 Newidio dechreuad y flwyddyn. 3 Ordeinio y Pasc. 11 Defod y Pasc. 15 Bara croyw. 29 Marwolaeth y cyntaf-anedig. 31 Gyrru yr Israeliaid allan o'r tir. 37 Hwythau yn dyfod i Succoth. 43 Ordinhâd y Pasc.

YR Arglwydd hefyd a lefarodd
wrth Moses ac Aaron yn nhir
yr Aipht, gan ddywedyd,
2 Y mis hwn *fydd* i chwi yn dde-
chreuad y misoedd: cyntaf *fydd* i
chwi o fisoedd y flwyddyn.
3 ¶ Llefarwch wrth holl gyn-
nulleidfa Israel, gan ddywedyd, Ar
y degfed *dydd* o'r mis hwn cym-
merant iddynt bob un oen, yn ol
teulu *eu* tadau, *sef* ||oen dros bob || Neu, *mynn.*
teulu.
4 Ond os y teulu fydd ry fychan
i'r oen, efe a'i gymmydog nesaf i'w
dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o
ddynion; pob un yn ol ei fwytta a
gyfrifwch at yr oen.
5 Bydded yr oen gennych [a]yn a Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 8. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19.
berffeith-gwbl, yn wrryw, *ac* yn llwdn
blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr, y
cymmerwch *ef.*
6 A bydded y'nghadw gennych hyd
y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis
hwn: a [b]lladded holl dyrfa cyn- b Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 18. 16. Deut. 16. 1.
nulleidfa Israel ef †yn y cyfnos.
7 A chymmerant o'r gwaed, a † Heb. *rhwng y ddau hwyr.* pen. 16. 6.
rhoddant ar y ddau ystlysbost, ac
ar gappan drws y tai y bwyttânt ef
ynddynt.
8 A'r cig a fwyttânt y nos honno,
wedi ei rostio *wrth* dân, a [c]bara c 1 Cor. 5. 8.
croyw, gyd â *dail* surion y bwyt-
tânt ef.
9 Na fwyttêwch o hono yn amrwd,
na chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr,
eithr wedi ei rostio *wrth* dân; ei
ben gyd â'i draed a'i ymysgaroedd.
10 [d]Ac na weddillwch *ddim* o d pen. 23. 18. a 34. 25.
hono hyd y bore: a'r hyn fydd yng
ngweddill o hono erbyn y bore,
llosgwch yn tân.
11 ¶ Ac fel hyn y bwyttêwch ef;
wedi gwregysu eich lwynau, a'ch
esgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn
eich dwylaw: a bwyttêwch ef ar
ffrwst; Pasc yr Arglwydd *ydyw*
efe.
12 O herwydd mi a dramwyaf
trwy wlad yr Aipht y nos hon, ac a
darawaf bob cyntaf-anedig o fewn
tir yr Aipht, yn ddyn ac yn anifail;
[e]a mi a wnaf farn yn erbyn holl e Num. 33. 4.
||dduwiau yr Aipht: myfi *yw* yr || Neu, *dywysogion.*
Arglwydd.

Cyn CRIST 1491.

13 A'r gwaed fydd i chwi yn arwydd
ar y tai lle *byddoch* chwi: a phan
welwyf y gwaed, yna yr âf heibio i
chwi, ac ni bydd pla † dinystriol
arnoch chwi, pan darawyf dir yr
Aipht.
14 A'r dydd hwn fydd yn goffad-
wriaeth i chwi; a chwi a'i cedwch
ef yn wyl i'r ARGLWYDD trwy eich
cenhedlaethau: cedwch ef yn wyl
trwy ddeddf dragywyddol.
15 [f] Saith niwrnod y bwyttêwch
fara croyw; y dydd cyntaf y bwr-
iwch surdoes allan o'ch tai: o her-
wydd pwy bynnag a fwyttâo fara
lefeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y
seithfed dydd, [g] yr enaid hwnnw a
dorrir ymaith oddi wrth Israel.
16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd*
i chwi gymanfa sanctaidd, a chy-
manfa sanctaidd ar y seithfed dydd:
dim gwaith ni wnair ynddynt, onid
yr hyn a fwytty pob † dyn, hynny yn
unig a ellwch ei wneuthur.
17 Cedwch hefyd *wyl* y bara croyw;
o herwydd o fewn corph y dydd hwn
y dygaf eich lluoedd chwi allan o
wlad yr Aipht: am hynny cedwch y
dydd hwn yn eich cenhedlaethau,
trwy ddeddf dragywyddol.
18 ¶ [h] Yn y *mis* cyntaf, ar y ped-
werydd dydd ar ddeg o'r mis yn yr
hwyr, y bwyttêwch fara croyw, hyd
yr unfed dydd ar hugain o'r mis yn
yr hwyr.
19 Na chaffer surdoes yn eich tai
[i] saith niwrnod: canys pwy bynnag
a fwyttâo fara lefeinllyd, yr enaid
hwnnw a dorrir ymaith o gynull-
eidfa Israel, yn gystal y dïeithr a'r
priodor.
20 Na fwyttêwch ddim lefeinllyd:
bwyttêwch fara croyw yn eich holl
drigfannau.
21 ¶ A galwodd Moses am holl
henuriaid Israel, ac a ddywedodd
wrthynt, Tynnwch a chymmerwch i
chwi ‖ oen yn ol eich teuluoedd, a
lleddwch y Pasc.
22 [k] A chymmerwch dusw o isop,
a throchwch ef yn y gwaed a *fyddo*
yn y cawg, a rhoddwch ar gappan y
drws, ac ar y ddau ystlysbost o'r
gwaed a *fyddo* yn y cawg; ac nac
aed neb o honoch allan o ddrws ei
dŷ hyd y bore.
23 O herwydd yr ARGLWYDD a
dramwya i daro yr Aiphtiaid: a
phan welo efe y gwaed ar gappan y
drws, ac ar y ddau ystlysbost; yna
yr ARGLWYDD a â heibio i'r drws, ac
[l] ni âd i'r dinystrydd ddyfod i mewn
i'ch tai chwi i ddinystrio.
24 A chwi a gedwch y peth hyn yn
ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dra-
gywydd.
25 A phan ddeloch i'r wlad a
rydd yr ARGLWYDD i chwi, megis yr
addawodd; yna cedwch y gwasan-
aeth hwn.
26 [m] A bydd pan ddywedo eich
meibion wrthych, Pa wasanaeth *yw*
hwn gennych?
27 Yna y dywedwch, Aberth Pasc
yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth
heibio i dai meibion Israel yn yr
Aipht, pan darawodd efe yr Aipht-
iaid, ac yr achubodd ein tai ni.

† Heb. *yn ddinystr.*
[f] pen. 13. 6. a 23. 15. a 34. 18, 25.
[g] Gen. 17. 14.
† Heb. *enaid.*
[h] Lef. 23. 5. Num. 28. 16.
[i] Deut. 16. 3.
‖ Neu, *fynn.*
[k] Heb. 11. 28.
[l] Ezec. 9. 6. Dat. 7. 3. a 9. 4.
[m] Jos. 4. 6.

Yna [n] yr ymgrymmodd y bobl, ac
yr addolasant.
28 A meibion Israel a aethant
ymaith, ac a wnaethant megis y
gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses ac Aaron; felly y gwnaethant.
29 ¶ Ac [o] ar hanner nos y tarawodd
[p] yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig
y'ngwlad yr Aipht, [q] o gyntaf-anedig
Pharaoh yr hwn a eisteddai ar ei
frenhinfainge, hyd gyntaf-anedig y
gaethes *oedd* yn y † carchardŷ; a
phob cyntaf-anedig i anifail.
30 A Pharaoh a gyfododd liw nos,
efe a'i holl weision, a'r holl Aipht-
iaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn
yr Aipht: oblegid nid *oedd* dŷ a'r
nad *ydoedd* un marw ynddo.
31 ¶ Ac [r] efe a alwodd ar Moses
ac Aaron liw nos, ac a ddywedodd,
Codwch, ewch allan o fysg fy
mhobl, [s] chwi a meibion Israel hef-
yd; ac ewch, a gwasanaethwch yr
ARGLWYDD, fel y dywedasoch.
32 [t] Cymmerwch eich defaid, a'ch
gwartheg hefyd, fel y dywedasoch,
ac ewch ymaith, a bendithiwch fin-
nau.
33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion
ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrwst
allan o'r wlad: oblegid dywedasant,
Dynion meirw ydym ni oll.
34 A'r bobl a gymmerodd eu toes
cyn ei lefeinio, a'u ‖ toes oedd wedi
ei rwymo yn eu dillad ar eu hys-
gwyddau.
35 A meibion Israel a wnaethant
yn ol gair Moses; ac [u] a fenthyc-
ciasant gan yr Aiphtiaid dlysau
arian, a ‖ thlysau aur, a gwisgoedd.
36 A'r ARGLWYDD a roddasai i'r
bobl hawddgarwch y'ngolwg yr
Aiphtiaid, fel yr echwynasant idd-
ynt: a [x] hwy a yspeiliasant yr
Aiphtiaid.
37 ¶ A [y] meibion Israel a aethant
o [z] Rameses i Succoth, y'nghylch
[a] chwe chan mil o wŷr traed, heb
law plant.
38 A phobl gymmysg lawer a aeth-
ant i fynu hefyd gyd â hwynt;
defaid hefyd a gwartheg, *sef* dâ
lawer iawn.
39 A hwy a bobasant y toes a ddyg-
asant allan o'r Aipht yn deisennau
croyw; o herwydd yr oedd heb ei
lefeinio: canys [b] gwthiasid hwynt
o'r Aipht, ac ni allasant aros, ac ni
pharottöisant iddynt eu hun lun-
iaeth.
40 ¶ A phreswyliad meibion Israel,
tra y trigasant yn yr Aipht, *oedd*
[c] ddeng mlynedd ar hugain a phed-
war can mlynedd.
41 Ac ym mhen y deng mlynedd
ar hugain a phedwar can mlynedd,
ie o fewn corph y dydd hwnnw, yr
aeth holl luoedd yr ARGLWYDD
allan o wlad yr Aipht.
42 [d] Nos yw hon i'w chadw i'r AR-
GLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt
allan o wlad yr Aipht: † nos yr
ARGLWYDD yw hon, i holl feibion
Israel i'w chadw trwy eu hoesoedd.
43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses ac Aaron,
Dyma ddeddf y Pasc: na fwyttâed
neb dïeithr o hono.

Cyn CRIST 1491.

[n] pen. 4. 31.
[o] pen. 11. 4.
[p] Num. 8. 17. a 33. 4. Ps. 78. 51. a 105. 36. a 135. 8. a 136. 10.
[q] pen. 4. 23.
† Heb. *tŷ y pydew.*
[r] Ps. 105. 38.
[s] pen. 10. 9.
[t] pen. 10. 26.
‖ *cafnau tylino.*
[u] pen. 3. 22. a 11. 2.
‖ *dodrefn.*
[x] Gen. 15. 14. pen. 3. 22. Ps. 105. 37.
[y] Num. 33. 3, 5.
[z] Gen. 47. 11.
[a] pen. 38. 26. Num. 1. 46. a 11. 21.
[b] pen. 6. 1. a 11. 1.
[c] Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17.
[d] Edrych Deut. 16. 6.
† Heb. *nos cadwriaeth.*

Cyn CRIST 1491.

44 Ond pob gwasanaethwr wedi ei
brynu am arian, gwedi yr enwaed-
ych ef, a fwytty o hono.
45 Yr alldud, a'r gwas cyflog, ni
chaiff fwytta o hono.
46 Mewn un tŷ y bwyttêir ef: na
ddwg *ddim* o'r cig allan o'r tŷ; ac
[e]na thorrwch asgwrn o hono.
47 Holl gynnulleidfa Israel a wnant
hynny.
48 A [f]phan arhoso dieithr gyd â
thi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r ARGLWYDD,
enwaeder ei holl wrrywiaid
ef, ac yna nesâed i wneuthur
hynny; a bydded fel yr hwn a aned
yn y wlad: ond na fwyttâed neb
dienwaededig o hono.
49 Yr un gyfraith fydd i'r priodor,
ac i'r dieithr a arhoso yn eich mysg.
50 Yna holl feibion Israel a
wnaethant fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron;
felly y gwnaethant.
51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw
y dug yr ARGLWYDD feibion Israel o
wlad yr Aipht, [g]yn ol eu lluoedd.

PENNOD XIII.

1 *Cyssegru y cyntaf-anedig i Dduw.* 3 *Gorchymyn cadw coffadwriaeth o'r Pasc.* 11 *Neillduo y cyntaf o'r anifeiliaid.* 17 *Yr Israeliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn dwyn esgyrn Joseph gyd â hwynt.* 20 *Yn dyfod i Etham.* 21 *Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Cyssegra i mi bob cyntaf-
anedig, *sef* beth bynnag a agoro y
groth ym mysg meibion Israel, o
ddyn ac anifail: eiddo fi *yw.*
3 ¶ A dywedodd Moses wrth y
bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr
hwn y daethoch allan o'r Aipht, o
dŷ † y caethiwed: oblegid trwy law
gadarn y dug yr ARGLWYDD chwi
oddi yno: am hynny na fwyttâer
bara lefeinllyd.
4 Heddyw yr ydych chwi yn myned
allan, [b]ar y mis Abib.
5 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD
di i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid,
a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd, a'r
Jebusiaid, yr hon a dyngodd efe
wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *sef*
gwlad yn llifeirio o laeth a mêl;
[c]yna y gwnai y gwasanaeth yma ar
y mis hwn.
6 [d]Saith niwrnod y bwyttâi fara
croyw; ac ar y seithfed dydd *y bydd*
gwyl i'r ARGLWYDD.
7 Bara croyw a fwyttêir saith niwr-
nod: ac na weler bara lefeinllyd gyd
â thi; ac na weler gennyt surdoes o
fewn dy holl derfynau.
8 ¶ A mynega i'th fab y dydd
hwnnw, gan ddywedyd, O herwydd
yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi
pan ddaethum allan o'r Aipht, *y*
gwneir hyn.
9 A bydded i ti [e]yn arwydd ar dy
law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy
lygaid; fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD
yn dy enau: o herwydd â
llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD
dydi allan o'r Aipht.
10 Am hynny cadw y ddeddf hon,
yn ei hamser nodedig, o flwyddyn i
flwyddyn.
11 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD
di i wlad y Canaaneaid, megis y
tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy
dadau, a'i rhoddi i ti;
12 Yna [f]y neilldui i'r ARGLWYDD
bob cyntaf-anedig: a phob cyntaf i
anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywiaid
eiddo yr ARGLWYDD fyddant.
13 A [g]phob cyntaf i asyn a bryni
di † âg oen; ac oni phryni di *ef,* yna
tòrfynygla ef: a phob dyn cyntaf-
anedig o'th feibion [h]a bryni di hef-
yd.
14 ¶ A phan ofyno dy fab †ar ol
hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* hyn?
yna dywed wrtho, A llaw gadarn y
dug yr ARGLWYDD ni allan o'r
Aipht, o dŷ y caethiwed.
15 A phan oedd yn anhawdd gan
Pharaoh ein gollwng ni, y lladdodd
yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig
y'ngwlad yr Aipht, o gyntaf-anedig
dyn hyd gyntaf-anedig anifail: am
hynny yr ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD
bob gwrryw a agoro y groth;
ond pob cyntaf-anedig o'm meibion
a brynaf.
16 A bydded hynny yn arwydd ar
dy law, ac yn rhagtalau rhwng dy
lygaid: canys â llaw gadarn y dug
yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.
17 ¶ A phan ollyngodd Pharaoh
y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD
hwynt trwy ffordd gwlad y Philist-
iaid, er ei bod yn agos: oblegid
dywedodd DUW, Rhag i'r bobl
edifarhâu pan welant ryfel, a [i]dy-
chwelyd i'r Aipht.
18 Ond DUW [k]a arweiniodd y bobl
o amgylch, trwy anialwch y môr
coch: ac † yn arfogion yr aeth meib-
ion Israel allan o wlad yr Aipht.
19 A Moses a gymmerodd esgyrn
Joseph gyd âg ef: o herwydd efe a
wnelsai i feibion Israel dyngu trwy
lw, gan ddywedyd, [l]DUW a ymwêl â
chwi yn ddiau; dygwch chwithau fy
esgyrn oddi yma gyd â chwi.
20 ¶ A [m]hwy a aethant o Suc-
coth; ac a wersyllasant yn Etham,
y'nghwrr yr anialwch.
21 A'r [n]ARGLWYDD oedd yn myned
o'u blaen hwynt y dydd mewn colofn
o niwl, i'w harwain ar y ffordd; a'r
nos mewn colofn o dân, i oleuo idd-
ynt: fel y gallent fyned ddydd a
nos.
22 Ni thynnodd efe ymaith y
golofn niwl y dydd, na'r golofn dân
y nos, o flaen y bobl.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn hyfforddi yr Israeliaid yn eu taith.* 5 *Pharaoh yn erlid ar eu hol hwynt.* 10 *Yr Israeliaid yn tuchan.* 13 *Moses yn eu cysuro hwy.* 15 *Duw yn dysgu i Moses beth a wnai.* 19 *Y niwl yn symmudo i'r tu ol i'r gwersyll.* 21 *Yr Israeliaid yn myned trwy y môr coch;* 23 *a'r Aiphtiaid yn boddi ynddo.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 Dywed wrth feibion Israel, [a]am
ddychwelyd a gwersyllu o flaen
[b]Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr,
o flaen Baal-sephon: ar ei chyfer y
gwersyllwch wrth y môr.
3 Canys dywed Pharaoh am feib-
ion Israel, Rhwystrwyd hwynt yn y
tir; cauodd yr anialwch arnynt.
4 A [c]mi a galedaf galon Pharaoh,

Marginal references: [e] Num. 9. 12. Ioan 19. 36. [f] Num. 9. 14. [g] pen. 6. 26. [a] pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13. a 8. 16, 17. a 18. 15. Luc 2. 23. † Heb. *y gweision.* [b] pen. 23. 15. Deut. 16. 1. [c] pen. 12. 25, 26. [d] pen. 12. 15, 16. [e] Edrych ad. 16. Num. 15. 39. Deut. 6. 8. a 11. 18. Diar. 1. 9. Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Matt. 23. 5.

Cyn CRIST 1491. [f] pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 8. 17. Deut. 15. 19. Ezec. 44. 30. [g] Num. 18. 15, 16. † Heb. *âmynn.* [h] Num. 3. 47. a 18. 16. † Heb. *y fory.* [i] Deut. 17. 16. [k] pen. 14. 2. † Heb. *yn bumpiau.* [l] Gen. 50. 25. Jos. 24. 32. Act. 7. 16. [m] Num. 33. 6. [n] pen. 40. 38. Num. 9. 15. a 10.34. a 14.14. Deut. 1. 33. Neh. 9.12,19. Ps. 78. 14. a 99. 7. a 105. 39. 1 Cor. 10. 1. [a] pen. 13. 18. [b] Num. 33. 7. [c] pen. 4. 21.

Cyn CRIST 1491.

fel yr erlidio ar eu hol hwynt: felly
y'm gogoneddir ar Pharaoh, a'i holl
fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. Ac felly
y gwnaethant.
5 ¶ A mynegwyd i frenhin yr
[d] Ps. 105. 25. Aipht, fod y bobl yn ffoi: yna [d] y
trodd calon Pharaoh a'i weision yn
erbyn y bobl; a dywedasant, Beth
yw hyn a wnaethom, pan ollyng-
asom Israel o'n gwasanaethu?
6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a
gymmerodd ei bobl gyd âg ef.
7 A chymmerodd chwe chant o
ddewis gerbydau, a holl gerbydau
yr Aipht, a chapteniaid ar bob un
o honynt.
8 A'r ARGLWYDD a galedasai galon
Pharaoh brenhin yr Aipht, ac efe a
ymlidiodd ar ol meibion Israel: ond
[e] Num. 33. 3. [e] yr oedd meibion Israel yn myned
allan â llaw uchel.
[f] Jos. 24. 6. 9 A'r [f] Aiphtiaid a ymlidiasant ar
eu hol hwynt, *sef* holl feirch *a*
cherbydau Pharaoh, a'i wŷr meirch,
a'i fyddin, ac a'u goddiweddasant
yn gwersyllu wrth y môr, ger llaw
Pihahiroth, o flaen Baal-sephon.
10 ¶ A phan nesâodd Pharaoh,
meibion Israel a godasant eu golwg;
ac wele yr Aiphtiaid yn dyfod ar eu
hol; a hwy a ofnasant yn ddirfawr:
a meibion Israel a waeddasant ar yr
ARGLWYDD.
11 A dywedasant wrth Moses, Ai
am nad oedd beddau yn yr Aipht,
y dygaist ni i farw yn yr anialwch?
Paham y gwnaethost fel hyn â ni,
gan ein dwyn allan o'r Aipht?
[g] pen. 5. 21. a 6. 9. 12 [g] Onid dyma y peth a lefarasom
wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd,
Paid â ni, fel y gwasanaethom yr
Aiphtiaid? canys gwell fuasai i ni
wasanaethu yr Aiphtiaid, nâ marw
yn yr anialwch.
13 ¶ A Moses a ddywedodd wrth
[h] 2 Chron. 20. 15, 17. y bobl, [h] Nac ofnwch; sefwch, ac
edrychwch ar iachawdwriaeth yr
ARGLWYDD, yr hwn a wna efe i
chwi heddyw; oblegid yr Aiphtiaid
y rhai a welsoch chwi heddyw, ni
chewch eu gweled byth ond hynny.
[i] Neh. 4. 20. 14 [i] Yr ARGLWYDD a ymladd dros-
och; am hynny tewch chwi â sôn.
15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Paham y gweiddi arnaf?
dywed wrth feibion Israel am ger-
dded rhagddynt.
16 A chyfod dithau dy wialen, ac
estyn dy law ar y môr, a hollta ef:
a meibion Israel a ânt trwy ganol y
môr ar dir sych.
17 Wele, fi, ie myfi a galedaf galon
yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hol
hwynt: a mi a ogoneddir ar Pha-
raoh, ac ar ei holl fyddin, ar ei ger-
bydau ef, ac ar ei farchogion.
18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai
myfi yw yr ARGLWYDD, pan y'm
gogoneddir ar Pharaoh, ar ei ger-
bydau, ac ar ei farchogion.
[k] pen. 13. 21. 19 ¶ Ac angel DUW, [k] yr hwn oedd
yn myned o flaen byddin Israel, a
symmudodd, ac a aeth o'u hol
hwynt; a'r golofn niwl a aeth
ymaith o'u tu blaen hwynt, ac a
safodd o'u hol hwynt.
20 Ac efe a ddaeth rhwng llu yr
Aiphtiaid a llu Israel; ac [l] yr
ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch
i'r Aiphtiaid, ac yn goleuo y nos *i* [l] Edrych Es. 8. 14. 2 Cor. 4. 3.
Israel: ac ni nesâodd y naill at y
llall ar hyd y nos.
21 A Moses a estynodd ei law ar
y môr: a'r ARGLWYDD a yrrodd y
môr *yn ei ol*, trwy ddwyreinwynt
eryf ar hyd y nos, ac [m] a wnaeth [m] Ps. 66. 6.
y môr yn sychdir, [n] a holltwyd y [n] Jos. 3. 16. a 4. 23. Neh. 9. 11. Ps. 74. 13. a 106. 9. a 114. 3.
dyfroedd.
22 A [o] meibion Israel a aethant
trwy ganol y môr ar dir sych: a'r
dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, o'r tu
dehau, ac o'r tu aswy. [o] Num. 33. 8. Ps. 74. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb 11. 29.
23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiasant,
ac a ddaethant ar eu hol hwynt;
sef holl feirch Pharaoh, a'i ger-
bydau, a'i farchogion, i ganol y
môr.
24 Ac ar y wyliadwriaeth fore [p] yr
ARGLWYDD a edrychodd ar fyddin [p] Edrych Ps. 77. 17, &c.
yr Aiphtiaid trwy y golofn dân a'r
cwmmwl, ac a derfysgodd fyddin yr
Aiphtiaid.
25 Ac efe a dynnodd ymaith olwyn-
ion eu cerbydau; ac ‖ yr oeddynt ‖ *a barodd iddynt gerdded.*
yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd
yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Is-
rael; oblegid yr ARGLWYDD sydd yn
ymladd drostynt hwy yn erbyn yr
Aiphtiaid.
26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Estyn dy law ar y môr;
fel y dychwelo y dyfroedd ar yr
Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu
marchogion.
27 A Moses a estynodd ei law ar
y môr: a dychwelodd y môr cyn y
bore i'w nerth; a'r Aiphtiaid a
ffoisant yn ei erbyn ef: ar AR-
GLWYDD a † ddymchwelodd yr † Heb. *ysgytiodd.* Deut. 11. 4. Ps. 78. 53.
Aiphtiaid y'nghanol y môr.
28 [q] A'r dyfroedd a ddychwelasant,
ac a orchuddiasant gerbydau, a [q] Hab. 3. 8, 13.
marchogion, a holl fyddin Pharaoh,
y rhai a ddaethant ar eu hol hwynt
i'r môr: [r] ni adawyd o honynt gym- [r] Ps. 106. 11.
maint ag un.
29 Ond [s] meibion Israel a gerddas- [s] Ps. 77. 20.
ant ar dir sych y'nghanol y môr:
a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, ar
y llaw ddehau, ac ar y llaw aswy.
30 Felly yr ARGLWYDD a achubodd
Israel y dydd hwnnw o law yr
Aiphtiaid: a gwelodd Israel yr
Aiphtiaid yn feirw ar fin y môr.
31 A gwelodd Israel y † grym- † Heb *llaw fawr.*
muster mawr a wnaeth yr AR-
GLWYDD yn erbyn yr Aiphtiaid: a'r
bobl a ofnasant yr ARGLWYDD, ac [t] a [t] Ps. 106. 12.
gredasant i'r ARGLWYDD, ac i'w was
ef Moses.

PENNOD XV.

1 *Cân Moses.* 22 *Y bobl âg eisieu dwfr arnynt.* 23 *Chwerw ddyfroedd Marah.* 25 *Pren yn eu pereiddio hwy.* 27 *Deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palmwydden a thriugain yn Elim.*

YNA y canodd Moses a meibion
Israel y gân hon i'r ARGLWYDD,
ac a lefarasant, gan ddywedyd,
Canaf i'r ARGLWYDD; canys gwnaeth
yn rhagorol iawn: taflodd y march [b] Deut. 10. 21. Ps. 18. 2. a 22. 3. a 109. 1. a 118. 14. Es. 12. 2.
a'i farchog i'r môr.
2 Fy nerth a'm [b] cân *yw* yr AR-
GLWYDD; ac y mae efe yn iach-
awdwriaeth i mi: efe yw fy NUW,

Cyn CRIST 1491.

efe a ogoneddaf fi; Duw fy nhad, a
mi a'i dyrchafaf ef.
3 Yr ARGLWYDD *sydd* ryfelwr: yr
ARGLWYDD *yw* ei enw.
4 Efe a daflodd gerbydau Pharaoh
a'i fyddin yn y môr: ei gapteniaid
dewisol a foddwyd yn y môr coch.
5 Y dyfnderau a'u toisant hwy;
[c]disgynasant i'r gwaelod fel carreg.
6 [d]Dy ddeheulaw, ARGLWYDD, sydd
ardderchog o nerth; a'th ddeheu-
law, ARGLWYDD, a ddrylliodd y
gelyn.
7 Ym mawredd dy ardderchowg-
rwydd y tynnaist i lawr y rhai a
gyfodasant i'th erbyn: dy ddigofaint
a anfonaist allan, *ac* efe a'u hysodd
hwynt [e]fel sofl.
8 [f]Trwy chwythad dy ffroenau y
casglwyd y dyfroedd ynghyd: y
ffrydiau a safasant fel pentwr; y
dyfnderau a geulasant yng'hanol y
môr.
9 [g]Y gelyn a ddywedodd, Mi a
erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a ran-
naf yr yspail: caf fy ngwynfyd
arnynt; tynnaf fy nghleddyf, fy
llaw a'u ‖ difetha hwynt.
10 Ti a chwythaist â'th wynt; y
môr a'u tôdd hwynt: [h]soddasant
fel plwm yn y dyfroedd cryfion.
11 [i]Pwy *sydd* debyg i ti, O AR-
GLWYDD, ym mhlith y ‖ duwiau?
pwy fel tydi yn ogoneddus mewn
sancteiddrwydd, yn ofnadwy mewn
moliant, yn gwneuthur rhyfedd-
odau?
12 Estynaist dy ddeheulaw; llynge-
odd y ddaear hwynt.
13 Arweiniaist yn dy drugaredd y
bobl y rhai a waredaist: yn dy nerth
y tywysaist *hwynt* i anneddle dy
sancteiddrwydd.
14 [k]Y bobloedd a glywant, *ac* a
ofnant: dolur a ddeil breswylwyr
Palestina.
15 Yna [l]y synna ar dduciaid Edom:
[m]cedyrn hyrddod Moab, dychryn
a'u deil hwynt: [n]holl breswylwyr
Canaan a doddant ymaith.
16 [o]Ofn ac arswyd a syrth arnynt;
gan fawredd dy fraich y tawant fel
carreg, nes myned trwodd o'th bobl
di, ARGLWYDD, nes myned o'r bobl
[p]a ennillaist ti trwodd.
17 Ti a'u dygi hwynt i mewn, ac
[q]a'u plenni hwynt ym mynydd dy
etifeddiaeth, y lle a wnaethost, O
ARGLWYDD, yn anneddle i ti; y
cyssegr, ARGLWYDD, a gadarnhâodd
dy ddwylaw.
18 [r]Yr ARGLWYDD a deyrnasa byth
ac yn dragywydd.
19 O herwydd meirch Pharaoh, a'i
gerbydau, a'i farchogion, a aethant
i'r môr; a'r ARGLWYDD a ddychwel-
odd ddyfroedd y môr arnynt: ond
meibion Israel a aethant ar dir sych
yng'hanol y môr.
20 ¶ A Miriam y brophwydes,
chwaer Aaron, [s]a gymmerodd dym-
pan yn ei llaw, a'r holl wragedd a
aethant allan ar ei hol hi, [t]â thym-
panau ac â dawnsiau.
21 A dywedodd Miriam wrthynt,
Cenwch i'r ARGLWYDD; canys
gwnaeth yn ardderchog: bwriodd
y march a'r marchog i'r môr.

[c] Neh. 9. 11.
[d] Ps. 118. 15, 16.
[e] Es. 5. 24. a 47. 14.
[f] pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Thes. 2. 8.
[g] Barn. 5. 30.
‖ *goresgyn.*
[h] ad. 5.
[i] 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23. Ps. 86. 8. a 89. 6. Jer. 10. 6. a 49. 19.
‖ *cedyrn?*
[k] Num. 14. 14. Deut. 2. 25. Jos. 2. 9.
[l] Deut. 2. 4.
[m] Num. 22. 3. Hab. 3. 7.
[n] Jos. 5. 1.
[o] Deut. 2. 25. a 11. 25. Jos. 2. 9.
[p] pen. 19. 5. Deut. 32. 9. 2 Sam. 7. 23. Tit. 2. 14. 1 Petr 2. 9.
[q] Ps. 44. 2. a 80. 8.
[r] Ps. 146. 10. Es. 57. 15.
[s] 1 Sam. 18. 6.
[t] Barn. 11. 34. a 21. 21. 2 Sam. 6. 16. Ps. 68. 11, 25.

22 Yna Moses a ddug Israel oddi
wrth y môr coch; ac aethant allan
i anialwch [u]Sur: a hwy a gerddas-
ant dri diwrnod yn yr anialwch, ac
ni chawsant ddwfr.
23 ¶ A phan ddaethant i [x]Marah,
ni allent yfed dyfroedd Marah, am
eu bod yn chwerwon: o herwydd
hynny y gelwir ei henw hi ‖ Marah.
24 A'r bobl a duchanasant yn erbyn
Moses, gan ddywedyd, Beth a yfwn
ni?
25 Ac efe a waeddodd ar yr AR-
GLWYDD: a'r ARGLWYDD a ddangos-
odd iddo ef bren; [y]ac efe a'i bwr-
iodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd a
bereiddiasant: yno [z]y gwnaeth efe
ddeddf a chyfraith, ac yno [a]y prof-
odd efe hwynt,
26 Ac a ddywedodd, Os gan wrando
y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD
dy DDUW, ac os gwnai di yr hyn
sydd uniawn yn ei olwg ef, a rhoddi
clust i'w orchymynion ef, a chadw
ei holl ddeddfau ef; [b]ni roddaf
arnat un o'r clefydau a roddais ar
yr Aiphtiaid; o herwydd myfi *yw*
yr ARGLWYDD [c]dy iachawdwr di.
27 ¶ A [d]daethant i Elim; ac yno
yr oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, a
deg palmwydden a thriugain: a hwy
a wersyllasant yno wrth y dyfroedd.

PENNOD XVI.

1 *I'r Israeliaid yn dyfod i Sin:* 2 *ac yn tuchan o eisieu bara.* 4 *Duw yn addaw iddynt fara o'r nefoedd.* 11 *Danfon sofl-ieir,* 14 *a manna.* 16 *Trefn y manna.* 25 *Na cheid ef ar y dydd Sabboth.* 32 *Cadw llonaid omer o hono ef.*

A HWY a symmudasant o Elim;
a holl gynnulleidfa meibion Is-
rael a ddaethant i [a]anialwch Sin, yr
hwn *sydd* rhwng Elim a Sinai, ar y
pymthegfed dydd o'r ail mis, wedi
iddynt fyned allan o wlad yr Aipht.
2 A holl gynnulleidfa meibion Is-
rael a duchanasant yn erbyn Moses
ac Aaron yn yr anialwch.
3 A meibion Israel a ddywedasant
wrthynt, O na buasem feirw trwy
law yr ARGLWYDD y'ngwlad yr Aipht,
[b]pan oeddym yn eistedd wrth y
crochanau cig, ac yn bwytta bara
ein gwala: ond chwi a'n dygasoch
ni allan i'r anialwch hwn, i ladd yr
holl dyrfa hon â newyn.
4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Wele, mi a wlawiaf arn-
och [c]fara o'r nefoedd: a'r bobl a
ânt allan, ac a gasglant ‖ ddogn
dydd yn ei ddydd; fel y gallwyf eu
[d]profi, a rodiant yn fy nghyfraith,
ai nas *gwnant*.
5 Ond ar y chweched dydd y dar-
parant yr hyn a ddygant i mewn;
a [e]*hynny* fydd dau cymmaint ag a
gasglant beunydd.
6 A dywedodd Moses ac Aaron
wrth holl feibion Israel, [f]Yn yr
hwyr y cewch wybod mai yr AR-
GLWYDD a'ch dug chwi allan o wlad
yr Aipht.
7 Y bore hefyd y cewch weled
[g]gogoniant yr ARGLWYDD; am iddo
glywed eich tuchan chwi yn erbyn
yr ARGLWYDD: a pha beth ydym ni,
i chwi i duchan i'n herbyn?
8 Moses hefyd a ddywedodd, *Hyn*

Cyn CRIST 1491.

[u] Gen. 16. 7. a 25. 18.
[x] Num. 33. 8.
‖ *Chwerwder.*
[y] Edrych 2 Bren. 4. 41.
[z] Edrych Jos. 24. 25.
[a] pen. 16. 4.
[b] Deut. 7. 15.
[c] pen. 23. 25. Ps. 103. 3. a 147. 3.
[d] Num. 33. 9.
[a] Num. 33. 11.
[b] Num. 11. 4, 5.
[c] Ps. 78. 24, 25. a 105. 40. Ioan 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3.
‖ Diar. 30. 8. Matt. 6. 11.
[d] pen. 16. 25. Deut. 8. 2, 16.
[e] Edrych Lef. 25. 21.
[f] Edrych ad. 13.
[g] Edrych ad. 10.

fydd pan roddo yr ARGLWYDD i chwi
yn yr hwyr gig i'w fwytta, a'r bore
fara ei gwala: am glywed o'r AR-
GLWYDD eich tuchan chwi, yr hwn a
wnaethoch yn ei erbyn ef: o her-
wydd beth *ydym* ni? nid yn ein
herbyn ni *y mae* eich tuchan, ond
[h] Edrych 1 Sam. 8. 7. Luc 10. 16. Rhuf. 13. 2. — [h]yn erbyn yr ARGLWYDD.
9 ¶ A Moses a ddywedodd wrth
Aaron, Dywed wrth holl gynnull-
eidfa meibion Israel, Deuwch yn
nês ger bron yr ARGLWYDD: o her-
wydd efe a glywodd eich tuchan
chwi.
10 Ac fel yr oedd Aaron yn llefaru
wrth holl gynnulleidfa meibion Is-
rael, yna yr edrychasant tu a'r an-
ialwch; ac wele gogoniant yr AR-
[i] pen. 13. 21. — GLWYDD [i] a ymddangosodd yn y
cwmmwl.
11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
12 Clywais duchan meibion Israel:
llefara wrthynt, gan ddywedyd, Yn
yr hwyr y cewch fwytta cig, a'r bore
y'ch diwellir o fara: cewch hefyd
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD
eich DUW chwi.
[k] Num. 11. 31. Ps. 105. 40. — 13 Felly yn yr hwyr y [k]soflieir a
ddaethant, ac a orchuddiasant y
wersyllfa; a'r bore yr oedd caenen
o wlith o amgylch y gwersyll.
[l] Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Ps. 78. 24. a 105. 40. — 14 A phan [l]gododd y gaenen wlith,
wele ar hyd wyneb yr anialwch dip-
pynau crynion cyn faned a'r llwyd-
rew ar y ddaear.
15 Pan welodd meibion Israel
hynny, hwy a ddywedasant wrth
‖ Neu, *Beth yw hwn?* neu, *Rhan yw.* — eu gilydd, ‖Manna *yw:* canys ni
wyddent beth *ydoedd*. A dywed-
[m] Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3. — odd Moses wrthynt, [m]Hwn *yw* y
bara a roddodd yr ARGLWYDD i
chwi i'w fwytta.
16 ¶ Hyn yw y peth a orchymyn-
odd yr ARGLWYDD; Cesglwch o
hono bob un yn ol ei fwytta: omer
† Heb. *pen.* — i bob † un yn ol rhifedi eich eneid-
iau; cymmerwch bob un i'r rhai
fyddant yn ei babyll.
17 A meibion Israel a wnaethant
felly; ac a gasglasant, rhai fwy, a
rhai lai.
18 A phan fesurasant wrth yr
[n] 2 Cor. 8. 15. — omer, [n]nid oedd gweddill i'r hwn a
gasglasai lawer, ac nid oedd eisieu
ar yr hwn a gasglasai ychydig: casgl-
asant bob un yn ol ei fwytta.
19 A dywedodd Moses wrthynt,
Na weddilled neb ddim o hono hyd
y bore.
20 Er hynny ni wrandawsant ar
Moses, onid gadaw a wnaeth rhai o
hono hyd y bore; ac efe a fagodd
bryfed, ac a ddrewodd: am hynny
Moses a ddigiodd wrthynt.
21 A hwy a'i casglasant ef bob
bore, pob un yn ol ei fwytta: a
phan wresogai yr haul, efe a doddai.
22 ¶ Ac ar y chweched dydd y
casglent ddau cymmaint o fara, ddau
omer i un: a holl bennaethiaid y
gynnulleidfa a ddaethant ac a fyn-
egasant i Moses.
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Hyn yw y peth a lefarodd yr AR-
[o] Gen. 2. 3. — GLWYDD; Y fory *y mae* [o]gorphwysfa
Sabboth sanctaidd i'r ARGLWYDD:
pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a
berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl
weddill, rhoddwch i gadw i chwi
hyd y bore.
24 A hwy a'i cadwasant hyd y
bore, fel y gorchymynasai Moses:
ac ni ddrewodd, ac nid oedd pryf
ynddo.
25 A dywedodd Moses, Bwyttêwch
hwn heddyw; oblegid Sabboth *yw*
heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch
hwn yn y maes heddyw.
26 Chwe diwrnod y casglwch chwi
ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn
yw y Sabboth, ni bydd efe.
27 ¶ Etto *rhai* o'r bobl a aethant
allan ar y seithfed dydd, i gasglu;
ond ni chawsant ddim.
28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Pa hŷd y gwrthodwch
gadw fy ngorchymynion a'm cyf-
reithiau?
29 Gwelwch mai yr ARGLWYDD a
roddodd i chwi y Sabboth; am hyn-
ny efe a roddodd i chwi y chweched
dydd fara dros ddau ddydd: arhos-
wch bawb gartref; nac aed un o'i le
y seithfed dydd.
30 Felly y bobl a orphwysasant y
seithfed dydd.
31 A thŷ Israel a alwasant ei enw
ef Manna: ac [p]yr oedd efe fel had — [p] Num. 11. 7.
coriander, yn wŷn, a'i flas fel afrllad
o fêl.
32 ¶ A Moses a ddywedodd, Dy-
ma y peth a orchymynodd yr AR-
GLWYDD; Llanw omer o hono, i'w
gadw i'ch cenhedlaethau; fel y
gwelont y bara y porthais chwi âg
ef yn yr anialwch, pan y'ch dygais
allan o wlad yr Aipht.
33 A Moses a ddywedodd wrth
Aaron, [q]Cymmer grochan, a dod — [q] 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.
ynddo lonaid omer o'r manna; a
gosod ef ger bron yr ARGLWYDD
y'nghadw i'ch cenhedlaethau.
34 Megis y gorchymynodd yr
ARGLWYDD i Moses, felly y gosod-
odd Aaron ef i gadw ger bron y
dystiolaeth.
35 A meibion Israel a fwyttasant
y manna ddeugain mlynedd, [r]nes — [r] Jos. 5. 12. Neh. 9. 15.
eu dyfod i dir cyfanneddol: manna
a fwyttasant nes eu dyfod i gwrr
gwlad Canaan.
36 A'r omer ydoedd ddegfed ran
ephah.

PENNOD XVII.

1 *Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim.* 5 *Duw yn eu hanfon hwy am ddwfr i'r graig yn Horeb.* 8 *Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moses i fynu.* 15 *Moses yn adeiladu yr allor JEHOFAH-Nissi.*

A [a]HOLL gynnulleidfa meibion — [a] Num. 33. 12, 14.
Israel a aethant o anialwch
Sin, wrth eu teithiau, yn ol gor-
chymyn yr ARGLWYDD; ac a wersyll-
asant yn Rephidim: ac nid oedd
dwfr i'r bobl i yfed.
2 [b]Am hynny y bobl a ymgyn- — [b] Num. 20. 3, 4.
hennasant â Moses, ac a ddywed-
asant, Rhoddwch i ni ddwfr i yfed.
A dywedodd Moses wrthynt, Paham
yr ymgynhennwch â mi? Paham [c]y — [c] Ps. 78. 41. 1 Cor. 10. 9.
temtiwch yr ARGLWYDD?
3 A'r bobl a sychedodd yno am
ddwfr; a thuchanodd y bobl yn
erbyn Moses, ac a ddywedodd, Pa-
ham y peraist i ni ddyfod i fynu o'r

Cyn CRIST 1491.

Aipht, i'n lladd ni, a'n plant, a'n
hanifeiliaid, â syched?
4 A Moses a lefodd ar yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd, Beth a wnaf i'r bobl
hyn? ar ben ychydig etto hwy a'm
llabyddiant i.
5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, Cerdda o flaen y bobl, a
chymmer gyd â thi o henuriaid
Israel: cymmer hefyd dy wïalen yn
[d] pen. 7. 20.
dy law, yr hon [d] y tarewaist yr afon
â hi, a cherdda.
[e] Num. 20. 10. Ps. 78. 15. a 105. 41. a 114. 8. 1 Cor. 10. 4.
6 [e] Wele, mi a safaf o'th flaen yno
ar y graig yn Horeb; taro dithau y
graig, a daw dwfr allan o honi, fel y
gallo y bobl yfed. A Moses a
wnaeth felly y'ngolwg henuriaid
Israel.
7 Ac efe a alwodd enw y lle
[f] Num. 20. 13. Ps. 81. 7. a 95. 8. Heb. 3. 8. ‖ *Profedigaeth.* ‖ *Cynnen.*
[f] ‖ Massah, a ‖ Meribah; o achos
cynnen meibion Israel, ac am
iddynt demtio yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, A ydyw yr ARGLWYDD yn
ein plith, ai nid *yw?*
[g] Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2.
8 ¶ [g] Yna y daeth Amalec, ac a
ymladdodd âg Israel yn Rephidim.
[h] A elwir *Iesu.* Act. 7. 45.
9 A dywedodd Moses wrth [h] Josua,
Dewis i ni wŷr, a dos allan ac ym-
ladd âg Amalec: y fory mi a safaf
[i] pen. 4. 20.
ar ben y bryn, â [i] gwïalen Duw yn
fy llaw.
10 Felly Josua a wnaeth fel y
dywedodd Moses wrtho; ac a ym-
laddodd âg Amalec: a Moses, Aa-
ron, a Hur, a aethant i fynu i ben y
bryn.
11 A phan godai Moses ei law, y
byddai Israel yn drechaf; a phan
ollyngai ei law i lawr, Amalec a
fyddai drechaf.
12 A dwylaw Moses oedd drym-
mion; a hwy a gymmerasant faen,
ac a'i gosodasant dano ef; ac efe a
eisteddodd arno: ac Aaron a Hur a
gynnaliasant ei ddwylaw ef, un ar
y naill du, a'r llall ar y tu arall;
felly y bu ei ddwylaw ef sythion
nes machludo yr haul.
13 A Josua a orchfygodd Amalec
a'i bobl â min y cleddyf.
14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Ysgrifena hyn mewn
[k] Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3, 7. a 30. 1, 17. 2 Sam. 8. 12. Es. 9. 14.
llyfr, yn goffadwriaeth; a mynega
i Josua: canys [k] gan ddilëu y dilëaf
goffadwriaeth Amalec oddi tan y
nefoedd.
‖ *Yr Arglwydd yw fy maner.* Edrych Barn. 6. 24.
15 A Moses a adeiladodd allor, ac
a alwodd ei henw hi ‖ JEHOFAH-
Nissi.
‖ *Neu, bod llaw ar orseddfainge yr Arglwydd.*
16 Canys efe a ddywedodd, O
herwydd ‖ tyngu o'r ARGLWYDD, *y
bydd* i'r ARGLWYDD ryfela yn erbyn
Amalec o genhedlaeth i genhedl-
aeth.

PENNOD XVIII.

1 Jethro yn dwyn at Moses ei wraig a'i ddau fab. 7 Moses yn ei groesawu ef. 13 Yntau yn derbyn cynghor Jethro. 27 Jethro yn ymadael.

[a] pen. 2. 15. a 3. 1.
PAN glywodd [a] Jethro, offeiriad
Midian, chwegrwn Moses, yr
hyn oll a wnaethai Duw i Moses,
ac i Israel ei bobl, a dwyn o'r AR-
GLWYDD Israel allan o'r Aipht;
2 Yna Jethro, chwegrwn Moses,
a gymmerodd Sephorah gwraig Mo-
[b] pen. 2. 22.
ses (wedi ei hebrwng hi yn ei hol)
3 A'i dau fab hi; o ba rai [b] enw un
‖ Sef, *Dieithr yno.*
oedd ‖ Gersom: oblegid efe a ddy-
wedasai, Dieithr fum mewn gwlad
estronol.
‖ Sef, *Fy Nuw sydd gymmorth.*
4 Ac enw y llall *oedd* ‖ Eliezer:
o herwydd Duw fy nhad *oedd* gyn-
northwy i mi (*eb efe*) ac a'm hachub-
odd rhag cleddyf Pharaoh.
5 A Jethro, chwegrwn Moses, a
ddaeth â'i feibion a'i wraig at Moses
i'r anialwch, lle yr ydoedd efe yn
[c] pen. 3. 1, 12.
gwersyllu *ger llaw* [c] mynydd Duw.
6 Ac efe a ddywedodd wrth Moses,
Myfi Jethro, dy chwegrwn di, sydd
yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau
fab gyd â hi.
7 ¶ A Moses a aeth allan i gyfar-
fod â'i chwegrwn; ac a ymgrym-
modd, ac a'i cusanodd; a chyfarch-
asant well bob un i'w gilydd: a
daethant i'r babell.
8 A Moses a fynegodd i'w chwegr-
wn yr hyn oll a wnaethai yr AR-
GLWYDD i Pharaoh ac i'r Aiphtiaid,
er mwyn Israel; a'r holl flinder a
gawsent ar y ffordd, ac achub o'r
ARGLWYDD hwynt.
9 A llawenychodd Jethro o her-
wydd yr holl ddaioni a wnaethai
yr ARGLWYDD i Israel; yr hwn a
waredasai efe o law yr Aiphtiaid.
10 A dywedodd Jethro, Bendig-
edig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn
a'ch gwaredodd o law yr Aiphtiaid,
ac o law Pharaoh; yr hwn a wared-
odd y bobl oddi tan law yr Aipht-
iaid.
11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw
yr ARGLWYDD nâ'r holl dduwiau:
[d] pen. 1. 10, 16, 22. a 5. 7. a 14. 18.
[d] oblegid yn y peth yr oeddynt falch
o hono, *yr oedd efe* yn uwch nâ
hwynt.
12 A Jethro, chwegrwn Moses, a
gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth
i DDUW: a daeth Aaron, a holl hen-
uriaid Israel, i fwytta bara gyd â
chwegrwn Moses, ger bron Duw.
13 ¶ A thrannoeth Moses a eis-
teddodd i farnu y bobl: a safodd y
bobl ger bron Moses, o'r bore hyd
yr hwyr.
14 A phan welodd chwegrwn Mo-
ses yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei
wneuthur i'r bobl, efe a ddywedodd,
Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei
wneuthur i'r bobl? Paham yr eis-
teddi dy hun, ac y saif yr holl bobl
ger dy fron di, o'r bore hyd yr
hwyr?
15 A dywedodd Moses wrth ei
[e] Lef. 24. 12. Num. 15. 34.
chwegrwn, Am fod [e] y bobl yn dyfod
attaf i ymgynghori â Duw.
16 Pan fyddo iddynt achos, attaf
fi y deuant; a myfi sydd yn barnu
† Heb. *gwr a'i gyfaill.*
rhwng † pawb a'u gilydd, ac yn
hysbysu deddfau Duw a'i gyfreith-
iau.
17 A dywedodd chwegrwn Moses
wrtho, Nid da y peth yr ydwyt ti
yn ei wneuthur.
18 Tydi a lwyr ddiffygi, a'r bobl
yma hefyd y rhai sydd gyd â thi:
[f] Num. 11. 14. Deut. 1. 9.
canys rhy drwm yw y peth i ti; [f] ni
elli ei wneuthur ef dy hun.
19 Gwrando ar fy llais i yn awr;
mi a'th gynghoraf di, a bydd Duw
gyd â thi: Bydd di dros y bobl ger
bron Duw, a dwg eu hachosion at
DDUW.

Cyn CRIST 1491.

20 Dysg hefyd iddynt y deddfau
a'r cyfreithiau; a hysbysa iddynt y
ffordd a rodiant ynddi, a'r gweith-
redoedd a wnant.
21 Ac edrych dithau allan o'r holl
bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni
Duw, gwŷr geirwir, yn casâu cybydd-
dod; a gosod *y rhai hyn* arnynt
hwy, yn dywysogion ar filoedd, yn
dywysogion ar gannoedd, ac yn
dywysogion ar ddegau a deugain,
ac yn dywysogion ar ddegau.
22 A barnant hwy y bobl bob am-
ser: ond dygant bob peth mawr
attat ti, a barnant eu hun bob peth
bychan: felly yr ysgafnhâi arnat dy
hun, a hwynt-hwy a ddygant *y
baich* gyd â thi.
23 Os y peth hyn a wnai, a'i or-
chymyn o DDUW i ti; yna ti a elli
barhâu, a'r holl bobl hyn a ddeuant
i'w lle mewn heddwch.
24 A Moses a wrandawodd ar lais
ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn
oll a ddywedodd efe.
25 A [h] Moses a ddewisodd wŷr
grymmus allan o holl Israel, ac a'u
rhoddodd hwynt yn bennacthiaid
ar y bobl; yn dywysogion ar fil-
oedd, yn dywysogion ar gannoedd,
yn dywysogion ar ddegau a deugain,
ac yn dywysogion ar ddegau.
26 A hwy a farnasant y bobl bob
amser: y pethau caled a ddygent
at Moses, a phob peth bychan a
farnent hwy eu hunain.
27 ¶ A Moses a ollyngodd ymaith
ei chwegrwn; ac [i] efe a aeth adref
i'w wlad.

[g] Deut. 1. 16. a 16. 18. 2 Chron. 19. 7, 9.
[h] Deut. 1. 15.
[i] Num. 10. 29. 30.

PENNOD XIX.

1 Y bobl yn dyfod i Sinai. 3 Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moses allan o'r mynydd. 8 Dwyn atteb y bobl at Dduw. 10 Parottôi y bobl erbyn y trydydd dydd. 12 Ni wasanaetha cyffwrdd â'r mynydd. 16 Dychrynllyd bresennoldeb Duw ar y mynydd.

1491.

YN y trydydd mis, wedi dyfod
meibion Israel allan o wlad yr
Aipht, y dydd hwnnw [a] y daethant
i anialwch Sinai.
2 Canys hwy a aethant o Rephi-
dim, ac a ddaethant i anialwch
Sinai; gwersyllasant hefyd yn yr
anialwch: ac yno y gwersyllodd Is-
rael ar gyfer y mynydd.
3 [b] A Moses a aeth i fynu at DDUW:
a'r ARGLWYDD a alwodd arno ef o'r
mynydd, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi
wrth feibion Israel;
4 [c] Chwi a welsoch yr hyn a wneuth-
um i'r Aiphtiaid; y modd [d] y codais
chwi ar adenydd eryrod, ac y'ch
dygais attaf fi fy hun.
5 [e] Yn awr, gan hynny, os gan
wrando y gwrandewch ar fy llais, a
chadw fy nghyfammod; [f] chwi a
fyddwch yn drysor prïodol i mi o
flaen yr holl bobloedd: canys [g] eiddo
fi yr holl ddaer.
6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] fren-
hiniaeth o offeiriaid, ac yn gen-
hedlaeth sanctaidd. Dyma y geir-
iau a lefari di wrth feibion Israel.
7 ¶ A daeth Moses, ac a alwodd
am henuriaid y bobl; ac a osododd
ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn
a orchymynasai yr ARGLWYDD iddo.

[a] Num. 33. 15.
[b] Act. 7. 38.
[c] Deut. 29. 2.
[d] Deut. 32. 11. Es. 63. 9. Dat. 12. 14.
[e] Deut. 5. 2.
[f] Deut. 4. 20. a 7. 6. a 14. 2, 21. a 26. 18. a 32. 8, 9. Ps. 135. 4. Can. 8. 12. Es. 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14.
[g] Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12.
[h] 1 Petr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.

8 [i] A'r holl bobl a gyd-attebasant,
ac a ddywedasant, Nyni a wnawn
yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD.
A Moses a ddug drachefn eiriau y
bobl at yr ARGLWYDD.
9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Wele, mi a ddeuaf
attat [k] mewn cwmmwl tew, fel y
clywo y bobl pan ymddiddanwyf â
thi, ac fel [l] y credont i ti byth. A
Moses a fynegodd eiriau y bobl i'r
ARGLWYDD.
10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Dos at y bobl,
a sancteiddia hwynt heddyw ac y
fory; a [m] golchant eu dillad,
11 A byddant barod erbyn y tryd-
ydd dydd: o herwydd y trydydd
dydd [n] y disgyn yr ARGLWYDD
y'ngolwg yr holl bobl ar fynydd
Sinai.
12 A gosod derfyn i'r bobl o
amgylch, gan ddywedyd, Gwyliwch
arnoch, rhag myned i fynu i'r
mynydd, neu gyffwrdd â'i gwrr
ef: [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r
mynydd, a leddir yn farw.
13 Na chyffyrdded llaw âg ef, onid
gan labyddio llabyddier ef, neu gan
saethu saether ef; pa un bynnag ai
dyn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw:
pan gano yr ‖ udgorn yn hirllaes,
deuant i'r mynydd.
14 ¶ A Moses a ddisgynodd o'r
mynydd at y bobl, ac a sancteidd-
iodd y bobl; a hwy a olchasant eu
dillad.
15 Ac efe a ddywedodd wrth y
bobl, Byddwch barod erbyn y tryd-
ydd dydd; [p] nac ewch yn agos at
eich gwragedd.
16 A'r trydydd dydd, ar y bore-
ddydd, yr oedd [q] taranau, a mellt,
a chwmmwl tew ar y mynydd, a
llais yr udgorn ydoedd gryf iawn;
fel y dychrynodd yr holl bobl oedd
yn y gwersyll.
17 A [r] Moses a ddug y bobl allan
o'r gwersyll i gyfarfod â DUW; a
hwy a safasant y'ngodre y mynydd.
18 A [s] mynydd Sinai oedd i gyd yn
mygu, o herwydd disgyn o'r AR-
GLWYDD arno mewn tân: a'i fwg a
ddyrchafodd fel mwg ffwrn, [t] a'r
holl fynydd a grynodd yn ddirfawr.
19 Pan ydoedd llais yr udgorn yn
hir, ac yn cryfhâu fwyfwy, [u] Moses
a lefarodd; a [x] DUW a attebodd
mewn llais.
20 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd ar
fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a
galwodd yr ARGLWYDD Moses i ben
y mynydd; a Moses a aeth i fynu.
21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, Dos i waered, ‖ gorchymyn
i'r bobl; rhag iddynt ruthro at
yr ARGLWYDD [y] i hylldremmu, a
chwympo llawer o honynt.
22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid
hefyd, y rhai a nesânt at yr AR-
GLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro
arnynt.
23 A dywedodd Moses wrth yr AR-
GLWYDD, Ni ddichon y bobl ddyfod
i fynu i fynydd Sinai: oblegid ti a
dystiolaethaist wrthym, gan ddy-
wedyd, Gosod derfyn ynghylch y
mynydd, a sancteiddia ef.

Cyn CRIST 1491.

[i] pen. 24. 3, 7. Deut. 5. 27. a 26. 17.
[k] ad. 16. pen. 20. 21. a 24. 15, 16. Ps. 18. 11, 12.
[l] pen. 14. 31.
[m] Gen. 35. 2.
[n] pen. 34. 5. Deut. 33. 2.
[o] Heb. 12. 20.
‖ Neu, *cornet.*
[p] 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3. 1 Cor. 7. 5.
[q] Heb. 12. 18.
[r] Deut. 4. 10.
[s] Deut. 4. 11. a 32. 2. Barn. 5. 5. Ps. 68. 7, 8. Hab. 3. 3.
[t] Heb. 12. 26.
[u] Heb. 12. 21.
[x] Neh. 9. 13. Ps. 81. 7.
‖ *rhybuddia yr.*
[y] Edrych 1 Sam. 6. 19.

Cyn CRIST 1491.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Dos, cerdda i waered; a
thyred i fynu, ac Aaron gyd â thi:
ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl,
i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD;
rhag iddo yntau ruthro arnynt hwy.
25 Yna yr aeth Moses i waered at
y bobl, ac a ‖ ddywedodd wrthynt.

PENNOD XX.

1 *Y deg gorchymyn.* 18 *Y bobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cysuro hwy.* 22 *Gwahardd gau-dduwiaeth.* 24 *Portreiad yr allor.*

A DUW a lefarodd yr holl eiriau
hyn, gan ddywedyd,
2 [a] Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW,
yr hwn a'th ddug di allan o wlad yr
Aipht, [b] o dŷ y † caethiwed.
3 Na fydded i ti dduwiau eraill ger
fy mron i.
4 [c] Na wna i ti ddelw gerfiedig, na
llun dim a'r *y sydd* yn y nefoedd
uchod, nac a'r *y sydd* yn y ddaear
isod, nac a'r *sydd* yn y dwfr tan y
ddaear.
5 Nac ymgrymma iddynt, ac na
wasanaetha hwynt: oblegid myfi yr
ARGLWYDD dy DDUW, *wyf* DDUW
[d] eiddigus; [e] yn ymweled ag anwir-
edd y tadau ar y plant, hyd y dryd-
edd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r
rhai a'm casânt;
6 [f] Ac yn gwneuthur trugaredd i
filoedd o'r rhai a'm carant, ac a
gadwant fy ngorchymynion.
7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD
dy DDUW yn ofer: canys [h] nid dieuog
gan yr ARGLWYDD yr hwn a gym-
mero ei enw ef yn ofer.
8 Cofia y dydd Sabboth, i'w sanct-
eiddio ef.
9 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y
gwnai dy holl waith.
10 Ond y seithfed dydd *yw* Sab-
both yr ARGLWYDD dy DDUW: na
wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th
fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr,
na'th wasanaethferch, na'th anifail,
na'th ddieithr ddyn a fyddo o fewn
dy byrth.
11 O herwydd *mewn* [k] chwe diwr-
nod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nef-
oedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll
sydd ynddynt; ac a orphwysodd y
seithfed dydd: am hynny y ben-
dithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sab-
both, ac a'i sancteiddiodd ef.
12 ¶ [l] Anrhydedda dy dad a'th
fam; fel yr estyner dy ddyddiau ar
y ddaear, yr hon y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.
13 [m] Na ladd.
14 [n] Na wna odineb.
15 Na ladratta.
16 [o] Na ddwg gam dystiolaeth yn
erbyn dy gymmydog.
17 [p] Na chwennych dŷ dy gym-
mydog, [q] na chwennych wraig dy
gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i
wasanaethferch, na'i ŷch, na'i asyn,
na dim a'r *sydd* eiddo dy gym-
mydog.
18 ¶ [r] A'r holl bobl a welsant y
taranau, a'r mellt, a sain yr udgorn,
a'r mynydd yn mygu: a phan wel-
odd y bobl, ciliasant, a safasant o
hirbell.
19 A dywedasant wrth Moses,
[s] Llefara di wrthym ni, a nyni a

‖ lefarodd.
[a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Ps. 81. 10. Hos. 13. 4.
[b] pen. 13. 3.
† Heb. gweision.
[c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 16. Ps. 97. 7.
[d] pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Jos. 24. 19. Nah. 1. 2.
[e] pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Ps. 109. 14. Es. 14. 20, 21. a 65. 6, 7. Jer. 2. 9. a 32. 18.
[f] Deut. 7. 9. Ps. 89. 34.
[g] Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. Matt. 5. 33.
[h] Mic. 6. 11.
[i] pen. 23. 12. a 31. 15. a 34. 21. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12. Luc 13. 14.
[k] Gen. 2. 2.
[l] Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Matt. 15. 4. Eph. 6. 2.
[m] Matt. 5. 21. Rhuf. 13. 9.
[n] Matt. 5. 27.
[o] Deut. 19. 16.
[p] Act. 20. 33. Rhuf. 7. 7.
[q] Job 31. 9.
[r] Heb. 12. 18.
[s] Deut. 5. 27. a 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19.

Cyn CRIST 1491.

wrandawn: ond na lefared Duw
wrthym, rhag i ni farw.
20 A dywedodd Moses wrth y bobl,
Nac ofnwch; o herwydd i'ch profi
chwi y daeth DUW, ac i fod ei ofn
ef ger eich bronnau, fel na phechech.
21 A safodd y bobl o hirbell; a
nesâodd Moses i'r [t] tywyllwch, lle
yr ydoedd DUW.
22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth
feibion Israel; Chwi a welsoch mai
[u] o'r nefoedd y llefarais wrthych.
23 Na wnewch [x] gyd â mi dduwiau
arian, ac na wnewch i chwi dduwiau
aur.
24 ¶ Gwna i mi allor bridd, ac
abertha arni dy boeth-offrymau a'th
offrymmau hedd, [y] dy ddefaid, a'th
eidionau: ym mhob man lle y
rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw,
y deuaf attat, ac y'th fendithiaf.
25 Ond [z] os gwnai i mi allor gerrig,
na wna hi o gerrig nadd: pan got-
tech dy forthwyl arni, ti a'i halog-
aist hi.
26 Ac na ddos i fynu ar hyd grisiau
i'm hallor; fel nad amlyger dy
noethni wrthi.

PENNOD XXI.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwas a dyller ei glust.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am lofrudd-iaeth.* 16 *Am ladron dynion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhieni.* 18 *Am darawyr.* 22 *Am friw damwain.* 28 *Am ŷch a gornio.* 33 *Am yr hwn a fo achos o niwed i eraill.*

DYMA y barnedigaethau a [a] osodi
di ger eu bron hwynt.
2 [b] Os pryni was o Hebread, gwas-
anaethed chwe blynedd; a'r seith-
fed y caiff yn rhad fyned ymaith yn
rhydd.
3 Os † ar ei ben ei hun y daeth, ar
ei ben ei hun y caiff fyned allan:
os perchen gwraig fydd efe, aed ei
wraig allan gyd âg ef.
4 Os ei feistr a rydd wraig iddo, a
hi yn planta iddo feibion, neu ferch-
ed; y wraig a'i phlant fydd eiddo ei
meistr, ac aed efe allan ar ei ben ei
hun.
5 [c] Ac os gwas gan ddywedyd a
ddywed, Hoff gennyf fi fy meistr, fy
ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan
yn rhydd:
6 Yna dyged ei feistr ef at y barn-
wyr; a dyged ef at y ddor, neu at yr
‖ orsin: a thylled ei feistr ei glust
ef â mynawyd; ac efe a'i gwasan-
aetha ef byth.
7 ¶ Ac os gwerth gwr ei ferch yn
forwyn gaeth, ni chaiff hi fyned
allan fel yr êl y gweision caeth
allan.
8 Os † heb ryglyddu bodd yng
ngolwg ei meistr y bydd hi, yr hwn
a'i cymmerodd hi yn ddyweddi;
yna gadawed ei hadbrynu hi: ni
bydd rhydd iddo ei gwerthu hi i bobl
ddieithr, wedi iddo ef ei thwyllo
hi.
9 Ac os i'w fab y dyweddïodd efe
hi, gwnaed iddi yn ol deddf y
merched.
10 Ac os arall a brïoda efe, na
wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad,
na'i dyled priodas.
11 Ac os y tri hyn nis gwna efe

[t] pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12.
[u] Deut. 4. 36. Neh. 9. 13.
[x] Edrych 1 Sam. 5. 4, 5. 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 39 a 43. 8. Seph. 1. 4, 5. 2 Cor. 6. 14, 15, 16.
[y] Lef. 1. 2.
[z] Deut. 27. 5. Jos. 8. 31.
[a] pen. 24. 3, 4.
[b] Lef. 25. 39. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.
† Heb. â'i gorph.
[c] Deut. 15. 16.
‖ Neu, ystlysbost.
† Heb. drwg fydd hi.

Cyn CRIST 1491.

iddi; yna aed hi allan yn rhad heb arian.

12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d] y neb a darawo wr, fel y byddo marw.

13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o Dduw ef yn ei law ef, [e] mi a osodaf i ti fan lle y caffo ffoi.

14 Ond os daw dyn yn rhyfygus ar ei gymmydog, i'w ladd ef trwy dwyll; [f] cymmer ef i farwolaeth oddi wrth fy allor.

15 ¶ Y neb a darawo ei dad, neu ei fam, rhodder ef i farwolaeth.

16 ¶ [g] Yr hwn a ladrattäo ddyn, ac a'i gwertho, neu os cair ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth.

17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn a ‖ felldithio ei dad, neu ei fam.

18 ¶ A phan ymrysono dynion, a tharo o'r naill ‖ y llall â charreg, neu â dwrn, ac efe heb farw, ond gorfod iddo orwedd;

19 Os cyfyd efe, a rhodio allan wrth ei ffon; yna y tarawydd a fydd diangol: yn unig rhodded ei golled am ei † waith, a chan feddyginiaethu meddyginiaethed ef.

20 ¶ Ac os tery un ei wasanaethwr, neu ei wasanaethferch, â gwïalen, fel y byddo farw dan ei law ef; gan ddial dïaler arno.

21 Ond os erys ddiwrnod, neu ddau ddiwrnod, na ddïaler arno; canys [i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd efe.

22 ¶ Ac os ymrafaelia dynion, a tharo o honynt wraig feichiog, fel yr êl ei beichiogi oddi wrthi, ac heb fod marwolaeth: gan gospi cosper ef, fel y gosodo gwr y wraig arno; a rhodded *hynny* trwy farnwyr.

23 Ac os marwolaeth fydd; rhodder einioes am einioes,

24 [k] Llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed,

25 Llosg am losg, archoll am archoll, chlais am glais.

26 ¶ Os tery un lygad ei wasanaethwr, neu lygad ei wasanaethferch, fel y llygro ef; gollynged ef yn rhydd am ei lygad:

27 Ac os tyrr efe ymaith ddant ei wasanaethwr, neu ddant ei wasanaethferch; gollynged ef yn rhydd am ei ddant.

28 ¶ Ac os ŷch a gornia wr neu wraig, fel y byddo farw: [l] gan labyddio llabyddier yr ŷch, ac na fwyttâer ei gig ef; ac aed perchen yr ŷch yn rhydd.

29 Ond os yr ŷch oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dystion wedi ei hysbysu i'w berchennog; ac efe heb ei gadw ef, ond lladd o hono wr neu wraig: yr ŷch a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.

30 Os iawn a roddir arno, rhodded [m] werth am ei einioes, yn ol yr hyn oll a osoder arno.

31 Os mab a gornia efe, neu ferch a gornia efe; gwneler iddo yn ol y farnedigaeth hon.

32 Ond os gwasanaethwr, neu wasanaethferch, a gornia yr ŷch; rhodded i'w perchennog [n] ddeg sicl ar hugain o arian, a llabyddier yr ŷch.

33 ¶ Ac os egyr gwr bydew, neu os cloddia un bydew, ac heb gau arno; a syrthio yno ŷch, neu asyn;

34 Perchen y pydew a dâl *am danynt:* arian a dâl efe i'w perchennog; a'r *anifail* marw a fydd ‖ iddo yntau.

35 ¶ Ac os ŷch gwr a dery ŷch ei gymmydog, fel y byddo efe farw; yna gwerthant yr ŷch byw, a rhannant ei werth ef, a'r *ŷch* marw a rannant hefyd.

36 Neu os gwybuwyd ei fod ef yn ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw ef; gan dalu taled ŷch am ŷch, a bydded y marw † yn eiddo ef.

[d] Gen. 9. 6. Lef. 24. 17. Matt. 26. 52.
[e] Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Jos. 20. 2.
[f] 1 Bren. 2. 28. 2 Bren. 11. 15.
[g] Deut. 24. 7.
[h] Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.
‖ Neu, *gabla.*
‖ Neu, *ei gymmydog.*
† Heb. *orphwys.*
[i] Lef. 25. 26.
[k] Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.
[l] Gen. 9. 5.
[m] Num. 35. 31.
[n] Edrych Matt. 26. 15. Phil. 2. 7.
‖ Neu, *yn eiddo yntau.*
† Heb. *iddo ef.*

PENNOD XXII.

1 Am ladrad. 5 Am golled. 7 Am sarhâd. 14 Am fenthyg. 16 Am anniweirdeb. 18 Am ddewiniaeth. 19 Am orwedd gyd âg anifail. 20 Am ddelw-addoliaeth. 21 Am ddïeithriaid, a gweddwon, ac ymddifaid. 25 Am usuriaeth. 26 Am wystlon. 28 Am barch i swyddogion. 29 Am flaenffrwythau.

OS lladratta un ŷch neu ‖ ddafad, a'i ladd, neu ei werthu; taled bùm ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad am ddafad.

2 ¶ Os cair lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro fel y byddo farw; na *choller* gwaed am dano.

3 Os bydd yr haul wedi codi arno, *coller* gwaed am dano; efe a ddyly gwbl-dalu: oni bydd dim ganddo, gwerther ef am ei ladrad.

4 Os gan gael y cair yn ei law ef y lladrad yn fyw, o eidion, neu asyn, neu ddafad; taled yn ddwbl.

5 ¶ Os pawr un faes, neu winllan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall; taled o'r hyn goreu yn ei faes ei hun, ac o'r hyn goreu yn ei winllan ei hun.

6 ¶ Os tân a dyrr allan, ac a gaiff afael mewn drain, fel y difäer dâs o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbl-daled yr hwn a gynneuodd y tân.

7 ¶ Os rhydd un i'w gymmydog arian, neu ddodrefn i gadw, a'i ladratta o dŷ y gwr; os y lleidr a gair, taled yn ddwbl:

8 Os y lleidr ni chair, dyger perchennog y tŷ at y swyddogion *i dyngu,* a estynodd efe ei law at ddâ ei gymmydog.

9 Am bob math ar gamwedd, am eidion, am asyn, am ddafad, am ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo yr hwn a ddywedo *arall* ei fod yn eiddo: deued achos y ddau ger bron y barnwyr; a'r hwn y barno y swyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.

10 Os rhydd un asyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail, at ei gymmydog i gadw, a marw o hono, neu ei friwo, neu ei yrru ymaith heb neb yn gweled:

11 Bydded llw yr Arglwydd rhyngddynt ill dau, na roddes efe ei law at ddâ ei gymmydog; a chymmered ei berchennog *hynny,* ac na wnaed *y llall* iawn.

12 [b] Ac os gan ladratta y lladrat-

‖ Neu, *efr.*
[a] 2 Sam. 12. 6. Luc 19. 8. Edrych Diar. 6. 31.
[b] Gen. 31. 39.

Cyn CRIST 1491.

têir ef oddi wrtho; gwnaed iawn
i'w berchennog.
13 Os a gan ysglyfaethu yr ysglyf-
aethir ef; dyged ef yn dystiolaeth,
ac na thaled am yr hwn a ysglyf-
aethwyd.
14 ¶ Ond os benthyccia un gan
ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu
ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd
âg ef; gan dalu taled.
15 Os ei berchennog *fydd* gyd âg
ef, na thaled: os llôg *yw* efe, am ei
lôg y daeth.
16 ¶ [c]Ac os huda un forwyn yr
hon ni ddyweddïwyd, a gorwedd
gyd â hi; gan gynnysgaeddu cyn-
nysgaedded hi yn wraig iddo ei
hun.
17 Os ei thad a lwyr-wrthyd ei
rhoddi hi iddo, †taled arian yn ol
gwaddol morwynion.
18 ¶ [d]Na chaffed hudoles fyw.
19 ¶ [e]Llwyr-rodder i farwolaeth
bob un a orweddo gyd âg anifail.
20 ¶ [f]Lladder yn farw a abertho
i dduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn
unig.
21 ¶ [g]Na orthrymma, ac na flina
y dïeithr: canys dieithriaid fuoch
chwithau yn nhir yr Aipht.
22 ¶ [h]Na chystuddiwch un weddw,
nac ymddifad.
23 Os cystuddiwch hwynt mewn
un modd, a gwaeddi o honynt ddim
arnaf; mi a lwyr-wrandawaf eu
gwaedd hwynt;
24 A'm digofaint a ennyn, a mi
a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd
[i]eich gwragedd yn weddwon, a'ch
plant yn ymddifaid.
25 ¶ [k]Os echwyni arian i'm pobl
sydd dlawd yn dy ymyl, na fydd fel
ocrwr iddynt; na ddod usuriaeth
arnynt.
26 [l]Os cymmeri ddilledyn dy
gymmydog ar wystl, dyro ef adref
iddo erbyn machludo haul:
27 O herwydd hynny yn unig
sydd i'w roddi arno ef; hwnnw yw
ei ddilledyn am ei groen ef: mewn
pa beth y gorwedd? A bydd, os
gwaedda efe arnaf, i mi wrando:
canys trugarog *ydwyf* fi.
28 ¶ [m]Na chabla y ‖swyddogion;
ac na felldithia bennaeth dy bobl.
29 ¶ Nac oeda *dalu* †y cyntaf
o'th ffrwythau addfed, ac o'th
†bethau gwlybion: dod i mi [n]y
cyntaf-anedig o'th feibion.
30 Felly y gwnai am dy eidion, *ac*
am dy ddafad; [o]saith niwrnod y
bydd gyd â'i fam, a'r wythfed dydd
y rhoddi ef i mi.
31 ¶ A byddwch yn ddynion
sanctaidd i mi: [p]ac na fwyttêwch
gig wedi ei ysglyfaethu yn y maes;
teflwch ef i'r ci.

c Deut. 22. 23.
† Heb. pwysed.
d Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 9.
e Lef. 18. 23. a 20. 15.
f Deut. 13. 6, 13, &c. a 17. 2.
g pen. 23. 9. Lef. 19. 33. a 25. 35.
h Deut. 10. 18. a 24. 17. a 27. 19. Es. 1. 17. Zech. 7. 10. Iago 1. 27.
i Ps. 109. 9.
k Lef. 25. 35, 36, 37. Deut. 23. 19. Neh 5. 7. Ps. 15. 5. Ezec. 18. 8, 17.
l Deut. 24. 6, 10, 13. Job 24. 3, 9. Diar. 20. 16. a 22. 27. Amos 2. 8.
m Preg. 10. 20. Act. 23. 5. Jud. 8.
‖ duwiau.
† Heb. dy gyflawnder.
† Heb. ddagrau.
n pen. 13. 2, 12. a 34. 19. Deut. 15. 19.
o Lef. 22. 27.
p Lef. 22. 8. Ezec. 44. 31.

PENNOD XXIII.

1 Am enllib, a gau dystiolaeth. 3, 6 Am gyfiawnder. 4 Am gymmydogaeth. 10 Am y flwyddyn orphwys. 12 Am y Sabboth. 13 Am ddelw-addoliaeth. 14 Am y tair gwyl. 18 Am waed a brasder yr aberth. 20 Addaw angel, a bendithio, os hwy a ufuddhânt.

NA ‖ [a] chyfod enllib; na ddod dy
law gyd â'r annuwiol i fod yn
dyst anwir.
2 ¶ [b]Na ddilyn lïaws i *wneuthur*
drwg; ac nac atteb mewn ymrafael,
gan bwyso yn ol llaweroedd, i wyro
barn.
3 ¶ [c]Na pharcha y tlawd chwaith
yn ei ymrafael.
4 ¶ [d]Os cyfarfyddi âg eidion dy
elyn, neu â'i asyn, yn myned ar
gyfrgoll; dychwel ef adref iddo.
5 [e]Os gweli asyn yr hwn a'th gasâ
yn gorwedd dan ei bwn; a beidi a'i
gynnorthwyo? gan gynnorthwyo
cynnorthwya gyd âg ef.
6 Na wyra farn dy dlawd yn ei
ymrafael.
7 Ymgadw ym mhell oddi wrth
gamfatter: na ladd chwaith na'r
gwirion, na'r cyfiawn: canys [f]ni
chyfiawnhâf fi yr annuwiol.
8 ¶ [g]Na dderbyn wobr: canys
gwobr a ddalla y ‖rhai sydd yn
gweled, ac a wyra eiriau y cyfiawn.
9 ¶ [h]Na orthrymma y dïeithr:
chwi a wyddoch †galon y dïeithr;
o herwydd chwi a fuoch ddïeithriaid
yn nhir yr Aipht.
10 [i]Chwe blynedd yr heui dy dir,
ac y casgli ei ffrwyth:
11 A'r seithfed paid âg ef, a gâd
ef yn llonydd; fel y caffo tlodion
dy bobl fwytta: a bwyttâed bwyst-
fil y maes eu gweddill hwynt. Felly
y gwnai am dy winllan, ac am dy
olew-wydden.
12 [k]Chwe diwrnod y gwnai dy
waith; ac ar y seithfed dydd y
gorphwysi: fel y caffo dy ych a'th
asyn lonyddwch, ac y cymmero mab
dy forwyn gaeth, a'r dïeithr ddyn, ei
anadl atto.
13 Ac ymgedwch ym mhob peth a
ddywedais wrthych: [l]na choffwch
enw duwiau eraill; na chlywer
hynny o'th enau.
14 ¶ [m]Teirgwaith yn y flwyddyn
y cedwi wyl i mi.
15 [n]Gwyl y bara croyw a gedwi:
saith niwrnod y bwyttai fara croyw,
fel y gorchymynais i ti, ar yr amser
gosodedig o fis Abib: canys ynddo
y daethost allan o'r Aipht: [o]ac nac
ymddangosed *neb* ger fy mron yn
waglaw:
16 A gwyl cynhauaf blaenffrwyth
dy lafur, yr hwn a heuaist yn y
maes; a gwyl y cynnull yn niwedd y
flwyddyn, pan gynnullech dy lafur
o'r maes.
17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr
ymddengys dy holl wrrywiaid ger
bron yr ARGLWYDD *dy* DDUW.
18 [p]Nac abertha waed fy aberth
gyd â bara lefeinllyd; ac nac ar-
hôed brasder fy ‖aberth dros nos
hyd y bore.
19 [q]Dwg i dŷ yr ARGLWYDD dy
DDUW y cyntaf o flaen-ffrwyth dy
dir. [r]Na ferwa fynn yn llaeth ei
fam.
20 ¶ [s]Wele fi yn anfon angel o'th
flaen i'th gadw ar y ffordd, ac i'th
arwain i'r man a barottoais.
21 Gwylia rhagddo, a gwrando ar
ei lais ef; na chyffröa ef: canys ni
ddïoddef eich anwiredd: oblegid *y*
mae fy enw ynddo ef.
22 Os gan wrando y gwrandewi
ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a
lefarwyf; [t]mi a fyddaf elyn i'th

‖ Neu, dderbyn.
a Ps. 15. 3.
b Lef. 19. 15. Deut. 1. 17.

Cyn CRIST 1491.

c Ps. 72. 2.
d Deut. 22. 1. Job 31. 29. Diar. 24. 17. a 25. 21. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.
e Deut. 22. 4.
f pen. 34. 7.
g Deut. 16. 19. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
‖ doethion.
h pen. 22. 21. Deut. 10. 19. a 24. 14, 17. a 27. 19.
† Heb. enaid.
i Lef. 25. 3.
k pen. 20. 8. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.
l Num. 32. 38. Deut. 12. 3. Jos. 23. 7. Ps. 16. 4. Hos. 2. 17. Zech. 13. 2.
m Lef. 23. 4. Deut. 16. 16.
n pen. 12. 15. a 13. 6. a 34. 18.
o pen. 34. 20. Deut. 16. 16.
p pen. 34. 25. Lef. 2. 11. Deut. 16. 4.
‖ Neu, ngwyl.
q pen. 34. 26.
r Deut. 14. 21.
s pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16.
t Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20.

Cyn CRIST 1491.

elynion, ac a wrthwynebaf dy wrth-
wynebwyr.
23 [u] O herwydd fy angel a â o'th
flaen di, [x] ac a'th ddwg di i mewn
at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r
Phereziaid, a'r Canaaneaid, yr Hef-
iaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u difethaf
hwynt.
24 Nac ymgrymma i'w duwiau
hwynt, ac na wasanaetha hwynt,
ac [y] na wna yn ol eu gweithredoedd
hwynt; [z] ond llwyr-ddinystria
hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn
gandryll.
25 A chwi a wasanaethwch yr
ARGLWYDD eich DUW, ac [a] efe a
fendithia dy fara, a'th ddwfr; a
[b] mi a dynnaf ymaith *bob* clefyd
o'th fysg.
26 ¶ [c] Ni bydd yn dy dir di ddim
yn erthylu, na heb hilio: mi a
gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.
27 Mi a anfonaf fy arswyd o'th
flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y
deui attynt, ac a wnaf i'th holl
elynion droi eu gwarrau attat.
28 A [d] mi a anfonaf gacwn o'th
flaen, a hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r
Canaaneaid, a'r Hethiaid, allan o'th
flaen di.
29 [e] Ni yrraf hwynt allan o'th flaen
di mewn un flwyddyn; rhag bod y
wlad yn anghyfannedd, ac i fwyst-
filod y maes amlhâu yn dy erbyn di.
30 O fesur ychydig ac ychydig y
gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes
i ti gynnyddu ac etifeddu y tir.
31 A [f] gosodaf dy derfyn o'r môr
coch hyd fôr y Philistiaid, ac o'r
diffaethwch hyd yr afon: canys mi
a roddaf yn eich meddiant breswyl-
wyr y tir; a thi a'u gyrri hwynt
allan o'th flaen.
32 [g] Na wna ammod â hwynt, nac
â'u duwiau.
33 Na âd iddynt drigo yn dy wlad;
rhag iddynt beri i ti bechu i'm
herbyn: canys os gwasanaethi di
eu duwiau hwynt, [h] diau y bydd
hynny yn dramgwydd i ti.

[u] ad. 20. [x] Jos. 24. 11. [y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 31. [z] pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5, 25. a 12. 3. [a] Deut. 28. 5, 8. [b] pen. 15. 26. Deut. 7. 15. [c] Deut. 7. 14. [d] Deut. 7. 20. Jos. 24. 12. [e] Deut. 7. 22. [f] Gen. 15. 18. Num. 34. 3. Deut. 11. 24. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 21, 24. Ps. 72. 8. [g] pen. 34. 15. Deut. 7. 2. [h] pen. 34. 12. Deut. 7. 16. Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Ps. 106. 36.

PENNOD XXIV.

1 *Galw Moses i'r mynydd.* 3 *Y bobl yn addaw ufudd-dod.* 4 *Moses yn adeiladu allor a deuddeg colofn:* 6 *yn taenellu gwaed y cyfammod.* 14 *Aaron a Hur â siars y bobl arnynt.* 15 *Moses yn myned i'r mynydd; lle y mae efe yn aros ddeugain niwrnod a deugain nos.*

AC efe a ddywedodd wrth Moses,
Tyred i fynu at yr ARGLWYDD,
ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r
deg a thriugain o henuriaid Israel;
ac addolwch o hirbell.
2 Ac aed Moses ei hun at yr AR-
GLWYDD; ac na ddelont hwy, ac
nac aed y bobl i fynu gyd âg ef.
3 ¶ A Moses a ddaeth, ac a fyn-
egodd i'r bobl holl eiriau yr AR-
GLWYDD, a'r holl farnedigaethau.
Ac attebodd yr holl bobl yn un-air,
ac a ddywedasant, [a] Ni a wnawn
yr holl eiriau a lefarodd yr AR-
GLWYDD.
4 A Moses a ysgrifenodd holl eiriau
yr ARGLWYDD; ac a gododd yn fore,
ac a adeiladodd allor is law y myn-
ydd, a deuddeg colofn, yn ol
deuddeg llwyth Israel.
5 Ac efe a anfonodd langciau
meibion Israel; a hwy a offrym-
masant boeth-offrymmau, ac a
aberthasant fustych yn ebyrth hêdd
i'r ARGLWYDD.
6 A chymmerodd Moses hanner
y gwaed, ac a'i gosododd mewn
cawgiau, a hanner y gwaed a
daenellodd efe ar yr allor.
7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfam-
mod, ac a'i darllenodd lle y clywai y
bobl. A dywedasant, [b] Ni a wnawn,
ac a wrandâwn yr hyn oll a lefar-
odd yr ARGLWYDD.
8 A chymmerodd Moses y gwaed,
ac a'i taenellodd ar y bobl; ac a
ddywedodd, Wele, [c] waed y cyfam-
mod, yr hwn a wnaeth yr AR-
GLWYDD â chwi, yn ol yr holl eiriau
hyn.
9 ¶ Yna yr aeth Moses i fynu, ac
Aaron, Nadab ac Abihu, a deg a
thriugain o henuriaid Israel.
10 A gwelsant DDUW Israel; a
than ei draed megis gwaith o faen
[d] saphir, ac fel corph y nefoedd o
ddisgleirder.
11 Ac ni roddes ei law ar ben-
defigion meibion Israel; ond [e] gwel-
sant DDUW, a bwyttasant ac yfasant.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Tyred i fynu attaf i'r
mynydd, a bydd yno: a mi a roddaf
i ti [f] lechau cerrig, a chyfraith, a
gorchymynion, y rhai a ysgrifenais,
i'w dysgu hwynt.
13 A chododd Moses, a Josua [g] ei
weinidog; ac aeth Moses i fynu i
fynydd DUW.
14 Ac wrth yr henuriaid y dy-
wedodd, Arhoswch ni yma, hyd oni
ddelom ni attoch drachefn: ac wele,
Aaron a Hur gyd â chwi; pwy
bynnag *a fyddo* âg achos iddo,
deued attynt hwy.
15 A Moses a aeth i fynu i'r myn-
ydd; a [h] chwmmwl a orchuddiodd
y mynydd.
16 A [i] gogoniant yr ARGLWYDD a
arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwmmwl
a'i gorchuddiodd chwe diwrnod: ac
efe a alwodd am Moses y seithfed
dydd o ganol y cwmmwl.
17 A'r golwg ar ogoniant yr AR-
GLWYDD *oedd* fel tân [k] yn difa ar
ben y mynydd, y'ngolwg meibion
Israel.
18 A Moses a aeth i ganol y cwm-
mwl, ac a aeth i fynu i'r mynydd:
a [l] bu Moses yn y mynydd ddeugain
niwrnod a deugain nos.

PENNOD XXV.

1 *Pa beth sydd raid i'r Israeliaid ei offrwm tu ag at wneuthur y babell.* 10 *Dull yr arch.* 17 *Y drugareddfa a'r cerubiaid.* 23 *Y bwrdd a'i arlwy.* 31 *Y canhwyllbren a'i offer.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 Dywed wrth feibion Israel, † am
ddwyn o honynt i mi ‖ offrwm: [a] gan
bob gwr ewyllysgar ei galon y cym-
merwch fy offrwm.
3 A dyma yr offrwm a gymmerwch
ganddynt; aur, ac arian, a phres,
4 A *sidan* glas, a phorphor, ac
ysgarlad, a ‖ lliain main, a *blew* geifr,
5 A chrwyn hyrddod yn gochion,
a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

[a] ad. 7. pen. 19. 8. Deut. 5. 27. [b] ad. 3. [c] Heb. 9. 20. a 13. 20. 1 Petr 1. 2. [d] Ezec. 1. 26. a 10. 1. [e] Gen. 16. 13. a 32. 30. pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Barn. 13. 22. [f] pen. 31. 18. a 32. 16. [g] pen. 32. 17. [h] pen. 19. 9, 16. [i] Num. 14. 10. [k] Deut. 4. 36. [l] pen. 34. 28. Deut. 9. 9. † Heb. *gymmeryd.* ‖ *offrwm dyrchafael.* [a] pen. 35. 5. 1 Chron. 29. 3, 5, 9, 14. Ezra 2. 68. a 3. 5. Neh. 11. 2. ‖ *sidan.*

Cyn CRIST 1491.

6 [b]Olew i'r goleuni, [c]llysieuau i
olew yr ennaint, ac i'r [d]pêr-arogl-
darth,
7 Meini onix, a meini i'w gosod yn
[e]yr ephod, ac yn [f]y ddwyfronneg.
8 A gwnant i mi gyssegr; fel [g]y
gallwyf drigo yn eu mysg hwynt.
9 Yn ol holl waith y tabernacl, a
gwaith ei holl ddodrefn y rhai yr
ydwyf yn eu dangos i ti, felly y
gwnewch.
10 ¶ A [h]gwnant arch o goed Sittim,
o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a
chufydd a hanner ei lled, a chufydd
a hanner ei huchder.
11 A gwisg hi âg aur coeth; o fewn
ac oddi allan y gwisgi hi: a gwna
arni goron o aur o amgylch.
12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy
aur, a dod ar ei phedair congl; dwy
fodrwy ar un ystlys iddi, a dwy
fodrwy ar yr ystlys arall iddi.
13 A gwna drosolion o goed Sittim,
a gwisg hwynt âg aur.
14 A gosod y trosolion trwy y
modrwyau gan ystlys yr arch, i
ddwyn yr arch arnynt.
15 [i]Ym modrwyau yr arch y bydd
y trosolion; na symmuder hwynt
oddi wrthi.
16 A dod yn yr arch [k]y dystiolaeth
a roddaf i ti.
17 A [l]gwna drugareddfa o aur
coeth, o ddau gufydd a hanner ei
hŷd, a chufydd a hanner ei lled.
18 A gwna ddau gerub o aur; o
gyfanwaith morthwyl y gwnai
hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.
19 Un cerub a wnai yn y naill ben,
a'r cerub arall yn y pen arall: ‖ o'r
drugareddfa ar ei dau ben hi y
gwneweh y cerubiaid.
20 A bydded [m]y cerubiaid yn lledu
eu hesgyll i fynu, gan orchuddio y
drugareddfa â'u hesgyll, a'u hwy-
nebau bob un at eu gilydd: tu a'r
drugareddfa y bydd wynebau y
cerubiaid.
21 A dod y drugareddfa i fynu ar
yr arch, ac yn yr arch dod y dyst-
iolaeth a roddaf i ti.
22 A [n]mi a gyfarfyddaf â thi yno,
ac a lefaraf wrthyt oddi ar y drugar-
eddfa, oddi rhwng y ddau gerub y
rhai a fyddant ar arch y dystiol-
aeth, yr holl bethau a orchymynwyf
wrthyt i feibion Israel.
23 ¶ A [o]gwna di fwrdd o goed
Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a
chufydd ei led, a chufydd a hanner
ei uchder.
24 A gosod aur coeth drosto, a
gwna iddo goron o aur o amgylch.
25 A gwna iddo wregys *o led* llaw
o amgylch, a gwna goron aur ar ei
wregys o amgylch.
26 A gwna iddo bedair modrwy o
aur, a dod y modrwyau wrth y
pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei
bedwar troed.
27 Ar gyfer y cylch y bydd y
modrwyau, yn lleoedd i'r trosolion
i ddwyn y bwrdd.
28 A gwna y trosolion o goed
Sittim, a gwisg hwynt âg aur, fel y
dyger y bwrdd arnynt.
29 A gwna [p]ei ddysglau ef a'i
lwyau, a'i gaeadau, a'i phiolau, y

[b] pen. 27. 20. [c] pen. 30. 23. [d] pen. 30. 34. [e] pen. 28. 4, 6. [f] pen. 28. 15. [g] pen. 29. 45. 1 Bren. 6. 13. 2 Cor. 6. 16. Heb. 3. 6. Dat. 21. 3. [h] pen. 37. 1. Heb. 9. 4. [i] 1 Bren. 8. 8. [k] pen. 16. 34. a 31. 18. Deut. 10. 2. 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4. [l] pen. 37. 6. ‖ Neu, *o ddeunydd y drugareddfa.* [m] 1 Bren. 8. 7. 1 Chron. 28. 18. Heb. 9. 5. [n] pen. 29. 42. a 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. a 17. 4. [o] pen. 37. 10. 1 Bren. 7. 48. 2 Chron. 4. 8. [p] Num. 4. 7.

rhai y ‖ tywelltir â hwynt: o aur
coeth y gwnai hwynt.
30 A dod ar y bwrdd [q]y bara
dangos ger bron fy wyneb yn was-
tadol.
31 ¶ [r]Gwna hefyd ganhwyllbren:
o aur pur yn gyfanwaith y gwnair y
canhwyllbren; ei baladr, ei geingc-
iau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau,
a fyddant o'r un.
32 A *bydd* chwe chaingc yn dyfod
allan o'i ystlysau; tair caingc o'r
canhwyllbren o un tu, a thair caingc
o'r canhwyllbren o'r tu arall.
33 Tair padell o waith almonau,
cnap a blodeuyn ar un gaingc; a
thair padell o waith almonau, cnap
a blodeuyn ar gaingc arall: felly ar
y chwe chaingc *a fyddo* yn dyfod
allan o'r canhwyllbren.
34 Ac yn y canhwyllbren y bydd
pedair padell ar waith almonau, a'u
cnapiau a'u blodau.
35 A bydd cnap dan ddwy gaingc
o hono, a chnap dan ddwy gaingc
o hono, a chnap dan ddwy gaingc o
hono, yn ol y chwe chaingc a ddeu-
ant o'r canhwyllbren.
36 Eu cnapiau a'u ceingciau a
fyddant o'r un: y cwbl *fydd* aur
coeth o un cyfanwaith morthwyl.
37 A thi a wnai ei saith lusern
ef, ac [s]a ‖ oleui ei lusernau ef, fel
[t]y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.
38 A *bydded* ei efeiliau a'i gafnau
o aur coeth.
39 O dalent o aur coeth y gwnai
ef, a'r holl lestri hyn.
40 Ond [u]gwêl wneuthur yn ol eu
portreiad hwynt, a ddangoswyd i ti
yn y mynydd.

PENNOD XXVI.

1 *Deg llenn y tabernacl.* 7 *Yr un llenn ar ddeg o flew geifr.* 14 *Y babell lenn o grwyn hyrddod.* 15 *Byrddau y tabernacl, gyd â'u morteisiau a'u barrau.* 31 *Y wahanlen i'r arch.* 36 *Y gaeadlen i'r drws.*

[a]Y TABERNACL hefyd a wnai
di o ddeg llen o lïan main cyf-
rodedd, ac o *sidan* glas, a phorphor,
ac ysgarlad: yn gerubiaid o † gyw-
reinwaith y gwnai hwynt.
2 Hŷd un llenn *fydd* wyth gufydd
ar hugain, a lled un llenn *fydd*
pedwar cufydd: yr un mesur a fydd
i'r holl lenni.
3 Pùm llenn a fyddant y'nglŷn bob
un wrth eu gilydd; a phùm llenn
eraill a fyddant y'nglŷn wrth eu
gilydd.
4 A gwna ddolennau o *sidan* glas
ar ymyl un llenn, ar y cwrr, yn y
cydiad; ac felly y gwnai ar ymyl
eithaf llenn arall, yn yr ail gydiad.
5 Deg dolen a deugain a wnai di
i un llenn, a deg dolen a deugain a
wnai ar gwrr y llenn *a fyddo* yn yr
ail gydiad: y dolennau a dderbyn-
iant bob un eu gilydd.
6 Gwna hefyd ddeg bâch a deu-
gain o aur, a chydia â'r bachau y
llenni bob un wrth eu gilydd; fel
y byddo yn un tabernacl.
7 ¶ A [b]gwna lenni o *flew* geifr,
i fod yn babell-lenn ar y tabernacl:
un llenn ar ddeg a wnai.
8 Hŷd un llenn *fydd* deg cufydd
ar hugain, a lled un llenn *fydd*

Cyn CRIST 1491.

‖ Neu, *gorchuddir.* [q] Lef. 24. 5. [r] pen. 37. 17. 1 Bren. 7. 49. Zech. 4. 2. Dat. 1. 12. a 4. 5. [s] pen. 27. 21. a 30. 8. Lef. 24. 3, 4. ‖ Neu, *gyfodi.* [t] Num. 8. 2. [u] Num. 8. 4. 1 Chron. 28. 11, 19. Act. 7. 44. Heb. 8. 5. [a] pen. 36. 8. † Heb. *waith y cywraint.* [b] pen. 36. 14.

Cyn CRIST 1491.

pedwar cufydd; a'r un mesur *fydd*
i'r un llenn ar ddeg.
9 A chydia bûm llenn wrthynt eu
hun, a chwe llenn wrthynt eu hun;
a dybla y chweched lenn ar gyfer
wyneb y babell-lenn.
10 A gwna ddeg dolen a deugain
ar ymyl y naill lenn, ar y cwrr, yn
y cydiad *cyntaf;* a deg dolen a
deugain ar ymyl y llenn *arall,* yn
yr ail gydiad.
11 A gwna ddeg bâch a deugain
o bres; a dod y bachau ar y dolen-
nau, a chylymma y babell-lenn, fel
y byddo yn un.
12 A'r gweddill a fyddo dros ben
o lenni y babell-lenn, *sef* yr hanner
llenn weddill, a fydd y'ngweddill ar
du cefn y tabernacl;
13 Fel *y byddo* o'r gweddill guf-
ydd o'r naill du, a chufydd o'r tu
arall, o hŷd y babell-lenn: bydded
hynny dros ddau ystlys y tabernacl,
o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w or-
chuddio.
[e] pen. 36. 19. 14 A [e]gwna dô i'r babell-lenn o
grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn
gochion, a thô o grwyn daearfoch
yn uchaf.
15 ¶ A gwna i'r tabernacl ystyllod
o goed Sittim, yn eu sefyll.
16 Deg cufydd fydd hŷd ystyllen,
a chufydd a hanner cufydd fydd lled
pob ystyllen.
† Heb. *dwy law.* 17 *Bydded* † dau dyno i un bwrdd,
wedi eu gosod mewn trefn, bob un
ar gyfer eu gilydd: felly y gwnai am
holl fyrddau y tabernacl.
18 A gwna ystyllod i'r tabernacl,
ugain ystyllen o'r tu dehau, tu a'r
dehau.
19 A gwna ddeugain mortais arian
dan yr ugain ystyllen; dwy fortais
dan un ystyllen i'w dau dyno, a dwy
fortais dan ystyllen arall i'w dau
dyno.
20 A *gwna* i ail ystlys y tabernacl,
o du y gogledd, ugain ystyllen,
21 A deugain mortais o arian;
dwy fortais dan un ystyllen, a dwy
fortais dan ystyllen arall.
22 Hefyd i ystlys y tabernacl, o du
y gorllewin, y gwnai chwech ystyllen.
23 A dwy ystyllen a wnai i gonglau
y tabernacl, yn y ddau ystlys.
|| *cydblethu.* 24 A byddant wedi eu ||cyssylltu
oddi tanodd; byddant hefyd wedi
eu cyd-gydio oddi arnodd wrth un
fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau;
i'r ddwy gongl y byddant.
25 A byddant yn wyth ystyllen, a'u
morteisiau arian yn un fortais ar
bymtheg; dwy fortais dan un ys-
tyllen, a dwy fortais dan ystyllen
arall.
26 ¶ Gwna hefyd farrau o goed
Sittim, pùmp i ystyllod un ystlys i'r
tabernacl,
27 A phùm barr i ystyllod ail ystlys
y tabernacl, a phùm barr i ystyllod
ystlys y tabernacl i'r ddau ystlys tu
a'r gorllewin.
28 A'r barr canol y'nghanol yr
ystyllod, a gyrhaedd o gwrr i gwrr.
29 Gosod hefyd aur dros yr ystyll-
od, a gwna eu modrwyau o aur, i
osod y barrau trwyddynt: gwisg y
barrau hefyd âg aur.
30 A chyfod y tabernacl [d]wrth ei
bortreiad, yr hwn a ddangoswyd i ti
yn y mynydd,
31 ¶ A [e]gwna [f]wahanlen o *sidan* [d] pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.
glas, porphor, ac ysgarlad, ac o lïan
main cyfrodedd: â cherubiaid o
waith cywraint y gwnai hi. [e] pen. 36. 35.
32 A dod hi ar bedair colofn o *goed* [f] 2 Chron. 3. 14. Matt. 27. 51. Heb. 9. 3.
Sittim wedi eu gwisgo âg aur; a'u
pennau o aur, ar bedair mortais
arian.
33 ¶ A dod y wahanlen wrth y
bachau, fel y gellych ddwyn yno, o
fewn y wahanlen, arch y dystiol-
aeth: a'r wahanlen a wna wahan i
chwi rhwng [g]y cyssegr a'r cyssegr [g] Heb. 9. 2, 3.
sancteiddiolaf.
34 Dod hefyd y drugareddfa ac
arch y dystiolaeth yn y cyssegr
sancteiddiolaf.
35 A [h]gosod y bwrdd o'r tu allan [h] Heb. 9. 2.
i'r wahanlen, a'r canhwyllbren gyf-
erbyn a'r bwrdd ar y tu dehau i'r
tabernacl: a dod y bwrdd ar du y
gogledd.
36 A [i]gwna gaeadlen i ddrws y [i] pen. 36. 37.
babell o *sidan* glas, a phorphor, ac
ysgarlad, ac o lïan main cyfrodedd
o wnïadwaith.
37 A gwna i'r gaeadlen bùm colofn
o goed Sittim, a [k]gwisg hwynt âg [k] pen. 36. 38.
aur; a'u pennau fydd o aur: a bwrw
iddynt bùm mortais bres.

PENNOD XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm, a'i llestri.* 9 *Cynteddfa y tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Mesur y cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

GWNA hefyd [a]allor o goed Sit- [a] pen. 38. 1.
tim o bùm cufydd o hŷd, a
phùm cufydd o led: yn || bedairongl || *bedwar-ogwar.*
y bydd yr allor, a'i huchder o dri
chufydd.
2 A gwna ei chyrn ar ei phedair
congl: o'r un y bydd ei chyrn: a
[b]gwisg hi â phres. [b] Edrych Num. 16. 38.
3 Gwna hefyd iddi bedyll i dderbyn
ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawgiau
a'i chigweiniau, a'i phedyll tân: ei
holl lestri a wnai o bres.
4 A gwna iddi alch o bres, ar waith
rhwyd; a gwna ar y rhwyd bedair
modrwy o bres ar ei phedair congl.
5 A dod hi dan amgylchiad yr allor
oddi tanodd, fel y byddo y rhwyd
hyd hanner yr allor.
6 A gwna drosolion i'r allor, *sef*
trosolion o goed Sittim; a gwisg
hwynt â phres.
7 A dod ei throsolion trwy y
modrwyau; a bydded y trosolion ar
ddau ystlys yr allor, i'w dwyn hi.
8 Gwna hi âg ystyllod yn gau: fel
[c]y † dangoswyd i ti yn y mynydd, [c] pen. 25. 40. a 26. 30.
felly y gwnant hi. † Heb. *dangosodd.*
9 ¶ A [d]gwna gynteddfa y tabernacl
ar y tu dehau, tu a'r dehau: llenni [d] pen. 38. 9.
y cynteddfa a fyddant lïan main
cyfrodedd, o gàn cufydd o hŷd, i un
ystlys.
10 A'i hugain colofn, a'u hugain
mortais, *fydd* o bres: pennau y
colofnau, a'u cylchau, *fydd* o arian.
11 Felly o du y gogledd ar hŷd, y
bydd llenni, o gàn *cufydd* o hŷd, a'u
hugain colofn, a'u hugain mortais, o
bres; a phennau y colofnau, a'u
cylchau, o arian.

Cyn CRIST 1491.

12 ¶ Ac i led y cynteddfa, o'r du gorllewin, *y bydd* llenni o ddeg cufydd a deugain: eu colofnau *fyddant* ddeg, a'u morteisiau yn ddeg.
13 A lled y cynteddfa, tu a'r dwyrain, o godiad haul, *a fydd* ddeg cufydd a deugain.
14 Y llenni o'r *naill* du *a fyddant* bymtheg cufydd; eu colofnau yn dair, a'u morteisiau yn dair.
15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg llenn; eu tair colofn, a'u tair mortais.
16 ¶ Ac i borth y cynteddfa *y gwnair* caeadlen o ugain cufydd, o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, ac o llïan main cyfrodedd o wnïadwaith; eu pedair colofn, a'u pedair mortais.
17 Holl golofnau y cynteddfa o amgylch a gylchir âg arian; a'u pennau yn arian, a'u morteisiau yn bres.
18 ¶ Hŷd y cynteddfa *fydd* gan cufydd, a'i led yn ddeg a deugain o bob tu; a phùm cufydd o uchder o llïan main cyfrodedd, a'u morteisiau o bres.
19 Holl lestri y tabernacl yn eu holl wasanaeth, a'i holl hoelion hefyd, a holl hoelion y cynteddfa, fyddant o bres.
e Lef. 24. 2.
20 ¶ A [e]gorchymyn dithau i feibion Israel ddwyn o honynt attat bur olew yr olew-wydden coethedig, yn oleuni, i beri i'r lamp † losgi yn wastad.
† Heb. *ddyrchafu.*
f pen. 26. 31, 33.
g pen. 30. 8. 1 Sam. 3. 3. 2 Chron. 13. 11.
21 Ym mhabell y cyfarfod, [f]o'r tu allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o flaen y dystiolaeth, y trefna [g]Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hwyr hyd y bore, ger bron yr ARGLWYDD: deddf dragywyddol fydd, trwy eu hoesoedd, gan feibion Israel.

PENNOD XXVIII.

1 Neillduo Aaron a'i feibion i swydd yr offeiriaid. 2 Gorchymyn gwisgoedd sanctaidd 6 Yr ephod. 15 Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerthfawr. 30 Yr Urim a'r Thummim. 31 Mantell yr ephod, gyd â'i phomgranadau a'i chlych. 36 Dalen y meitr. 39 Y bais wnïadwaith. 40 Gwisgoedd meibion Aaron.

a Heb. 5. 1, 4.
A CHYMMER [a]Aaron dy frawd attat, a'i feibion gyd âg ef, o blith meibion Israel, i offeiriadu i mi; *sef* Aaron, Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar, meibion Aaron.
b pen. 39. 2.
2 [b]Gwna hefyd wisgoedd sanctaidd i Aaron dy frawd, er gogoniant a harddwch.
c pen. 36. 1.
d pen. 31. 3. a 35. 30.
3 A [c]dywed wrth yr holl rai doeth o galon, [d]y rhai a lenwais i âg yspryd doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w sancteiddio ef, i offeiriadu i mi.
4 A dyma y gwisgoedd a wnant. Dwyfronneg, ac ephod, mantell hefyd, a phais o waith edau a nodwydd, meitr, a gwregys: felly y gwnant wisgoedd sanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion, i offeiriadu i mi.
5 Cymmerant gan hynny aur, a *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main.
6 ¶ A gwnant yr ephod o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, o waith cywraint.

Cyn CRIST 1491.

7 Dwy ysgwydd fydd iddi wedi eu cydio wrth ei dau gwrr; ac felly y cydir hi ynghyd.
8 A gwregys cywraint ei ephod ef yr hwn fydd arni, fydd o'r un, yn un waith â hi; o aur, *sidan* glas, a phorphor, ysgarlad hefyd, a llïan main cyfrodedd.
9 Cymmer hefyd ddau faen onix, a nâdd ynddynt enwau meibion Israel:
10 Chwech o'u henwau ar un maen, a'r chwe henw arall ar yr ail maen, yn ol eu genedigaeth.
11 A gwaith naddwr mewn maen, fel naddiadau sel, y neddi di y ddau faen, âg enwau meibion Israel: gwna hwynt â boglynau o aur o'u hamgylch.
12 A gosod y ddau faen ar ysgwyddau yr ephod, yn feini coffadwriaeth i feibion Israel. Ac Aaron a ddwg eu henwau hwynt ger bron yr ARGLWYDD ar ei ddwy ysgwydd, yn goffadwriaeth.
13 ¶ Gwna hefyd foglynau aur;
14 A dwy gadwyn o aur coeth yn eu pennau: o blethwaith y gwnai hwynt; a dod y cadwynau plethedig y'nglŷn wrth y boglynau.
15 ¶ [f]Gwna hefyd ddwyfronneg barnedigaeth, o waith cywraint; ar waith yr ephod y gwnai hi: o aur, *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, y gwnai hi. f pen. 39. 8.
16 Pedairongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac yn rhychwant ei lled.
17 Llanw hi yn llawn o feini, *sef* pedair rhes o feini: un rhes fydd ‖sardius, a thophas, a smaragdus: hyn fydd y rhes gyntaf. ‖ Neu, *rubi.*
18 A'r ail res *fydd* carbuncl, saphir, ac adamant.
19 A'r drydedd res *fydd* lygur, ac acat, ac amethyst.
20 Y bedwaredd res *fydd* beryl, ac onix, a jaspis: byddant wedi eu gosod mewn aur yn eu lleoedd.
21 A'r meini fyddant âg enwau meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol eu henwau hwynt; o naddiad sel, bob un wrth ei enw y byddant, yn ol y deuddeg llwyth.
22 ¶ A gwna ar y ddwyfronneg gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith, o aur coeth.
23 Gwna hefyd ar y ddwyfronneg ddwy fodrwy o aur, a dod y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwyfronneg.
24 A dod y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy ar gyrrau y ddwyfronneg.
25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig, dod y'nglŷn wrth y ddau foglyn, a dod ar ysgwyddau yr ephod o'r tu blaen.
26 ¶ Gwna hefyd ddwy fodrwy o aur, a gosod hwynt ar ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymyl *sydd* ar ystlys yr ephod o'r tu mewn.
27 A gwna ddwy fodrwy o aur, a dod hwynt ar ddau ystlys yr ephod oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr ephod.

Cyn CRIST 1491.

28 A'r ddwyfronneg a rwymant â'u modrwyau wrth fodrwyau yr ephod â llinyn o *sidan* glas, fel y byddo oddi ar wregys yr ephod, fel na ddattoder y ddwyfronneg oddi wrth yr ephod.

29 A dyged Aaron, yn nwyfronneg y farnedigaeth, enwau meibion Israel ar ei galon, pan ddelo i'r cyssegr, yn goffadwriaeth ger bron yr ARGLWYDD yn wastadol.

30 ¶ A [g] dod ar ddwyfronneg y farnedigaeth, yr Urim a'r Thummim; a byddant ar galon Aaron pan elo i mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac Aaron a ddwg farnedigaeth meibion Israel ar ei galon, ger bron yr ARGLWYDD, yn wastadol.

[g] Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6. Ezra 2. 63. Neh. 7. 65.

31 ¶ [h] Gwna hefyd fantell yr ephod oll o *sidan* glas.

[h] pen. 39. 22.

32 A bydd twll yn ei phen uchaf hi, ar ei chanol: gwrym o waith gwehydd o amgylch y twll, megis twll llurig, fydd iddi, rhag rhwygo.

33 ¶ A gwna ar ei godrau hi bomgranadau o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ar ei godrau o amgylch; a chlych o aur rhyngddynt o amgylch.

34 Cloch aur a phomgranad, *a* chloch aur a phomgranad, ar odrau y fantell o amgylch.

35 A hi a fydd am Aaron wrth weini: a chlywed ei swn ef pan ddelo i'r cyssegr, ger bron yr ARGLWYDD, a phan elo allan; fel na byddo farw.

36 ¶ [k] Gwna hefyd ddalen o aur coeth; a nâdd arni, fel naddiadau sel, SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

[k] pen. 39. 30.

37 A gosod hi wrth linyn o *sidan* glas, a bydded ar y meitr: o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y dygo Aaron anwiredd y pethau sanctaidd a gyssegro meibion Israel yn eu holl roddion sanctaidd: ac yn wastad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron yr ARGLWYDD.

39 ¶ Gweithia âg edau a nodwydd y bais o liân main; a gwna feitr o liân main; a'r gwregys a wnai o wniadwaith.

40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnai beisiau, a gwna iddynt wregysau; gwna hefyd iddynt gapiau, er gogoniant a harddwch.

41 A gwisg hwynt am Aaron dy frawd, a'i feibion gyd âg ef: ac [l] enneinia hwynt, † cyssegra hwynt hefyd, a sancteiddia hwynt, i offeiriadu i mi.

[l] pen. 29. 7. a 30. 30.
† Heb. *llanw eu llaw.*

42 Gwna hefyd iddynt lodrau liân i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y morddwydydd y ‖ byddant.

‖ *cyrhaeddant.*

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion, pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyssegr; fel na ddygont anwiredd, a marw. *Hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac i'w had ar ei ol.

PENNOD XXIX.

1 Yr aberth a'r seremoniau a arferid wrth gyssegru yr offeiriaid. 38 Y llosg-offrwm gwastadol. 45 Addewid Duw ar drigo ym mhlith plant Israel.

DYMA hefyd yr hyn a wnai di iddynt i'w cyssegru hwynt, i offeiriadu i mi. [a] Cymmer un bustach ieuangc, a dau hwrdd perffeithgwbl,

[a] Lef. 8. 2.

2 A [b] bara croyw, a theisenau croyw wedi eu cymmysgu âg olew, ac afrllad croyw wedi eu hiro âg olew: o beilliaid gwenith y gwnai hwynt.

[b] Lef. 6. 20.

3 A dod hwynt mewn un cawell, a dwg hwynt yn y cawell, gyd â'r bustach a'r ddau hwrdd.

4 Dwg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwisgoedd, a gwisg am Aaron y bais, a mantell yr ephod, a'r ephod hefyd, a'r ddwyfronneg; a gwregysa *ef* [c] â gwregys yr ephod.

[c] pen. 28. 8.

6 A gosod y meitr ar ei ben ef, a dod y goron gyssegredig ar y meitr.

7 Yna y cymmeri [d] olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben ef, ac yr enneini ef.

[d] pen. 30. 25.

8 A dwg ei feibion ef, a gwisg beisiau am danynt.

9 A gwregysa hwynt â gwregysau, *sef* Aaron, a'i feibion, a † gwisg hwynt â chapiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi [e] a † gyssegri Aaron a'i feibion.

† Heb. *rhwym.*
[e] pen. 28. 41.
† Heb. *lenwi law.*

10 A phâr ddwyn y bustach ger bron pabell y cyfarfod; a [f] rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y bustach.

[f] Lef. 1. 4.

11 A lladd y bustach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmer o waed y bustach, a dod ar [g] gyrn yr allor â'th fys; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

[g] pen. 27. 2. a 30. 2.

13 [h] Cymmer hefyd yr holl frasder a fydd yn gorchuddio y perfedd, a'r ‖ rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r brasder *a fyddo* arnynt; a llosg ar yr allor.

[h] Lef. 3. 3.
‖ *y llieingig yw,* medd y dysgawdwyr Hebreaidd.

14 Ond [i] cig y bustach, a'i groen, a'i fiswail, a losgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwersyll: aberth dros bechod *yw.*

[i] Lef. 4. 11, 21. Heb. 13. 11.

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a gosoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

16 A lladd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dod hwynt ynghyd â'i ddarnau, ac ‖ â'i ben.

‖ Neu, *ar ei.*

18 A llosg yr hwrdd i gyd ar yr allor: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD *yw:* arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd; a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dod ar gwrr isaf clust

Cyn CRIST 1491.

ddehau Aaron, ac ar gwrr isaf clust
ddehau ei feibion, ac ar fawd eu
llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu
troed dehau hwynt; a thaenella y
gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.
21 A chymmer o'r gwaed a fyddo
ar yr allor, ac o [k] olew yr enneiniad,
a thaenella ar Aaron, ac ar ei wisg-
oedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wisg-
oedd ei feibion gyd âg ef: felly
[l] sanctaidd fydd efe a'i wisgoedd, ei
feibion hefyd, a gwisgoedd ei feibion
gyd âg ef.
22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y
gwer a'r gloren, a'r gwer sydd yn
gorchuddio y perfedd, a rhwyden
yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwer *sydd*
arnynt, a'r ysgwyddog ddehau;
canys hwrdd cyssegriad *yw:*
23 Ac un dorth o fara, ac un deisen
o fara olewedig, ac un afrlladen o
gawell y bara croyw, yr hwn *sydd*
ger bron yr ARGLWYDD.
24 A dod y cwbl yn nwylaw Aaron,
ac yn nwylaw ei feibion: || a chyhwf-
ana hwynt yn offrwm || cyhwfan ger
bron yr ARGLWYDD.
25 A chymmer hwynt o'u dwylaw,
a llosg ar yr allor yn boeth-offrwm,
yn arogl peraidd ger bron yr AR-
GLWYDD: aberth tanllyd i'r AR-
GLWYDD *yw.*
26 Cymmer hefyd [m] barwyden
hwrdd y cyssegriad yr hwn *fyddo*
dros Aaron, a chyhwfana hi yn
offrwm cyhwfan ger bron yr AR-
GLWYDD; a'th ran di fydd.
27 A sancteiddia [n] barwyden yr
offrwm cyhwfan, ac ysgwyddog yr
offrwm dyrchafael, yr hon a gyhwf-
anwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o
hwrdd y cyssegriad, o'r hwn *a*
fyddo dros Aaron, ac o'r hwn *a*
fyddo dros ei feibion.
28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd
trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth
feibion Israel: canys offrwm dyr-
chafael *yw;* ac [o] offrwm dyrchafael
a fydd oddi wrth feibion Israel o'u
haberthau hêdd, *sef* eu hoffrwm
dyrchafael i'r ARGLWYDD.
29 ¶ A dillad sanctaidd Aaron a
fyddant i'w feibion ar ei ol ef, i'w
henneinio ynddynt, ac i'w cyssegru
ynddynt.
30 [p] Yr hwn o'i feibion ef a fyddo
offeiriad yn ei le ef, a'u gwisg hwynt
saith niwrnod, pan ddelo i babell y
cyfarfod i weini yn y cyssegr.
31 ¶ A chymmer hwrdd y cyssegr-
iad, a berwa ei gig yn y lle sanct-
aidd.
32 A bwyttâed Aaron a'i feibion
gig yr hwrdd, [q] a'r bara yr hwn *fydd*
yn y cawell, *wrth* ddrws pabell y
cyfarfod.
33 A hwy a fwyttânt y pethau hyn
y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w
cyssegru hwynt ac i'w sancteiddio:
ond y dieithr ni chaiff eu bwytta;
canys cyssegredig ydynt.
34 Ac os gweddillir o gig y cys-
segriad, neu o'r bara, hyd y bore;
yna ti a losgi y gweddill â thân: ni
chair ei fwytta, oblegid cyssegredig
yw.
35 A gwna fel hyn i Aaron, ac i'w
feibion, yn ol yr hyn oll a orchym-

[k] pen. 30. 25.
[l] Heb. 9. 22.
|| Neu, *ac ysgwyd.*
|| Neu, *ysgydwad.*
[m] Lef. 8. 29.
[n] Lef. 7. 34. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
[o] Lef. 7. 34.
[p] Num. 20. 28.
[q] Lef. 8. 31. Matt. 12. 4.

ynais i ti: saith niwrnod y cyssegri
hwynt.
36 A phob dydd yr aberthi fustach
yn aberth dros bechod, er cymmod:
a glanhâ yr allor, wedi i ti wneuthur
cymmod drosti, ac enneinia hi, i'w
chyssegru.
37 Saith niwrnod y gwnai gymmod
dros yr allor, ac y sancteiddi hi:
felly [r] yr allor fydd sanctaidd:
[s] pob peth a gyffyrddo â'r allor, a
sancteiddir.
38 ¶ A dyma yr hyn a offrymmi
ar yr allor. [t] Dau oen blwyddiaid,
[u] bob dydd yn wastadol.
39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y
bore; a'r ail oen a offrymmi di yn
y cyfnos.
40 A chyd â'r naill oen ddegfed
ran o beilliaid wedi ei gymmysgu â
phedwaredd ran hin o olew coeth-
edig; a phedwaredd ran hin o win,
yn ddïod-offrwm.
41 A'r oen arall a offrymmi di yn
y cyfnos, ac a wnai iddo yr un modd
ag i fwyd-offrwm y bore, ac i'w
ddïod-offrwm, i fod yn arogl per-
aidd, yn aberth tanllyd i'r AR-
GLWYDD:
42 Yn boeth-offrwm gwastadol
trwy eich oesoedd, *wrth* ddrws pab-
ell y cyfarfod, ger bron yr AR-
GLWYDD: [x] lle y cyfarfyddaf â chwi,
i lefaru wrthyt yno.
43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf
â meibion Israel; ac *efe* a sanct-
eiddir trwy fy ngogoniant.
44 A mi a sancteiddiaf babell y
cyfarfod a'r allor; ac Aaron a'i
feibion a sancteiddiaf, i offeiriadu i
mi.
45 ¶ A [y] mi a breswyliaf ym mysg
meibion Israel, ac a fyddaf yn DDUW
iddynt.
46 A hwy a gânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn
a'u dygais hwynt allan o dir yr
Aipht, fel y trigwn yn eu plith
hwynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu
DUW.

PENNOD XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Yr iawn dros bob enaid.* 17 *Y golch-lestr pres.* 22 *Yr olew sanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

GWNA hefyd [a] allor [b] i arogl-
darthu arogl darth: o goed
Sittim y gwnai di hi.
2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd
ei lled, (pedairongl fydd hi) ac yn
ddau gufydd ei huchder: ei chyrn
fyddant o'r un.
3 A gwisg hi âg aur coeth, † ei
chefn a'i hystlysau o amgylch, a'i
chyrn: a gwna hefyd iddi goron o
aur o amgylch.
4 A gwna iddi ddwy fodrwy aur
oddi tan ei choron, wrth ei dwy
† gongl: ar ei dau ystlys y gwnai
hwynt; fel y byddant i wisgo am
drosolion, i'w dwyn hi arnynt.
5 A'r trosolion a wnai di o goed
Sittim: a gwisg hwynt âg aur.
6 A gosod hi o flaen y wahanlen
sydd wrth arch y dystiolaeth; o
flaen y drugareddfa *sydd* ar y dyst-
iolaeth, lle y cyfarfyddaf â thi.
7 Ac arogl-darthed Aaron arni

Cyn CRIST 1491.
[r] pen. 40. 10.
[s] pen. 30. 29. Matt. 23. 19.
[t] Num. 28. 3.
[u] Edrych Dan. 9. 27. a 12. 11.
[x] pen. 30. 36.
[y] pen. 25. 8. Lef. 26. 12. Zech. 2. 10. 2 Cor. 6. 16. Dat. 21. 3.
[a] pen. 37. 25.
[b] Edrych ad. 10. Lef. 4. 7, 18.
† Heb. *ei nen a'i pharwydydd.*
† Heb. *asen.*

Cyn CRIST 1491.

arogl-darth llysieuog bob bore: pan
[e] daclo efe y lampau, yr arogl-dartha
efe.
8 A phan ‖ oleuo Aaron y lampau
† yn y cyfnos, arogl-darthed arni
arogl-darth gwastadol ger bron yr
ARGLWYDD, trwy eich cenhedlaethau.
9 Nac offrymmwch arni arogl-
darth dieithr, na phoeth-offrwm, na
bwyd-offrwm; ac na thywelltwch
ddiod-offrwm arni.
10 A gwnaed [d] Aaron gymmod ar
ei chyrn hi unwaith yn y flwyddyn,
â gwaed pech-aberth y cymmod:
unwaith yn y flwyddyn y gwna efe
gymmod arni trwy eich cenhedlaeth-
au: sancteiddiolaf i'r ARGLWYDD
yw hi.
11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
12 [e] Pan rifech feibion Israel, † dan
eu rhifedi; yna rhoddant bob un
iawn am ei einioes i'r ARGLWYDD,
pan rifer hwynt: fel na byddo pla
yn eu plith, pan rifer hwynt.
13 Hyn a ddyry pob un a elo dan
rif. [f] Hanner sicl, yn ol sicl y cys-
segr: [g] ugain gerah *yw* y sicl: han-
ner sicl *fydd* yn offrwm i'r AR-
GLWYDD.
14 Pob un a elo dan rif, o fab
ugeinmlwydd ac uchod, a rydd
offrwm i'r ARGLWYDD.
15 † Ni rydd y cyfoethog fwy, ac
ni † rydd y tlawd lai, nâ hanner
sicl, wrth roddi offrwm i'r AR-
GLWYDD, i wneuthur cymmod dros
eich eneidiau.
16 A chymmer yr arian cymmod
gan feibion Israel, a [h] dod hwynt i
wasanaeth pabell y cyfarfod; fel y
byddant yn goffadwriaeth i feibion
Israel ger bron yr ARGLWYDD, i
wneuthur cymmod dros eich eneid-
iau.
17 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 [i] Gwna noc bres, a'i throed o
bres, i ymolchi: a dod hi rhwng
pabell y cyfarfod a'r allor: a dod
ynddi ddwfr.
19 A [k] golched Aaron a'i feibion o
honi eu dwylaw a'u traed.
20 Pan ddelont i babell y cyfar-
fod, ymolchant â dwfr, fel na bydd-
ont feirw; neu pan ddelont wrth
yr allor i weini, gan arogl-darthu
aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.
21 Golchant eu dwylaw a'u traed,
fel na byddont feirw: a bydded *hyn*
iddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo
ef, ac i'w had, trwy eu cenhedl-
aethau.
22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefar-
odd wrth Moses, gan ddywedyd,
23 Cymmer i ti ddewis lysiau o'r
myrr pur, *bwys* pùm can *sicl*, a
hanner hynny o'r sinamon peraidd,
sef pwys deucant a deg a deugain *o
siclau*, ac o'r calamus peraidd *pwys*
deucant a deg a deugain *o siclau;*
24 Ac o'r casia *pwys* pùm cant *o
siclau*, yn ol sicl y cyssegr; a [l] hin
o olew olew-wydden.
25 A gwna ef yn olew enneiniad
sanctaidd, yn ennaint cymmysg-
adwy o waith yr ‖ apothecari: olew
enneiniad sanctaidd fydd efe.

[c] pen. 27. 20.
‖ gyfodo.
† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[d] Lef. 16. 18. a 23. 27.
[e] pen. 38. 25. Num. 1. 2, 5. a 26. 2.
† Heb. *y rhai sydd i'w rhifo.*
[f] Matt. 17. 24.
[g] Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.
† Heb. *Ni chwanega.*
† Heb. *leihâ.*
[h] pen. 38. 25.
[i] pen. 38. 8.
[k] Ps. 26. 6. Es. 52. 11. Heb. 10. 22.
[l] pen. 29. 40.
‖ *per-aroglwr.*

26 Ac enneinia âg ef babell y cyf-
arfod, ac arch y dystiolaeth,
27 Y bwrdd hefyd a'i holl lestri,
a'r canhwyllbren a'i holl lestri, ac
allor yr arogl-darth,
28 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl
lestri, a'r noc a'i throed.
29 A chyssegra hwynt, fel y bydd-
ant yn sancteiddiolaf: [m] pob peth a
gyffyrddo â hwynt, a fydd sanctaidd.
30 Enneinia hefyd Aaron a'i feib-
ion, a chyssegra hwynt, i offeiriadu
i mi.
31 A llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, Olew enneiniad sanct-
aidd a fydd hwn i mi, trwy eich
cenhedlaethau.
32 Nac enneinier âg ef gnawd
dyn, ac ar ei waith ef na wnewch
ei fath: sanctaidd *yw*, bydded sanct-
aidd gennych.
33 Pwy bynnag a gymmysgo ei
fath, a'r hwn a roddo o hono ef ar
ddyn dieithr, [n] a dorrir ymaith oddi
wrth ei bobl.
34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Cymmer i ti
lysiau peraidd, *sef* stacte, ac onycha,
a galbanum; y llysiau *hyn*, a thus
pur; yr un faint o bob un.
35 A gwna ef yn arogl-darth
arogl-bêr o waith yr apothecari,
wedi ei † gyd-dymheru, yn bur ac
yn sanctaidd.
36 Gan guro cur yn fân beth o
hono, a dod o hono ef ger bron y
dystiolaeth o fewn pabell y cyfarfod,
[o] lle y cyfarfyddaf â thi: sancteidd-
iolaf fydd efe i chwi.
37 A'r arogl-darth a wnelech, na
wnewch i chwi eich hunain ei fath
ef: bydded gennyt yn sanctaidd i'r
ARGLWYDD.
38 Pwy bynnag a wnel ei fath ef,
i arogli o hono, a dorrir ymaith oddi
wrth ei bobl.

PENNOD XXXI.

1 *Galw Bezaleel ac Aholiab, a'u gwneuthur yn gymhwys i waith y tabernacl.* 12 *Ail orchymyn cadw y Sabboth.* 18 *Moses yn derbyn y ddwy lech.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Gwel, mi a elwais wrth *ei* enw
ar Bezaleel [b] fab Uri, fab Hur, o
lwyth Judah;
3 Ac a'i [c] llenwais ef âg yspryd
DUW, mewn doethineb, ac mewn
deall, ac mewn gwybodaeth hefyd,
ac ym mhob rhyw waith,
4 I ddychymmygu cywreinrwydd,
i weithio mewn aur, ac mewn arian,
ac mewn pres,
5 Ac mewn cyfarwyddyd, i *osod*
meini, ac mewn saernïaeth pren, i
weithio ym mhob gwaith.
6 Ac wele, mi a roddais gyd âg
ef Aholïab fab Achisamach, o lwyth
Dan: ac y'nghalon pob doeth o
galon y rhoddais ddoethineb i
wneuthur yr hyn oll a orchymynais
wrthyt.
7 Pabell y cyfarfod, ac arch y
dystiolaeth, a'r drugareddfa yr hon
sydd arni, a holl ‖ lestri y babell,
8 A'r bwrdd a'i lestri, a'r can-
hwyllbren pur a'i holl lestri, ac allor
yr arogl-darth,

Cyn CRIST 1491.

[m] pen. 29. 37.
[n] Gen. 17. 14.
† Heb. *halltu.*
[o] pen. 29. 42. Lef. 16. 2.
[a] pen. 35. 30.
[b] 1 Chron. 2. 20.
[c] 1 Bren. 7. 14.
‖ *ddodrefn.*

Cyn CRIST 1491.

9 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl
lestri, a'r noe a'i throed,
[d] pen. 39. 1, 41. Num. 4. 6, &c.
10 A [d] gwisgoedd y weinidogaeth,
a'r gwisgoedd sanctaidd i Aaron yr
offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef,
i offeiriadu *ynddynt*,
11 Ac olew yr enneiniad, a'r arogl-
darth peraidd i'r cyssegr; a wnant
yn ol yr hyn oll a orchymynais
wrthyt.
12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
13 Llefara hefyd wrth feibion Is-
[e] Lef. 19. 3, 30. a 26. 2. Ezec. 20. 12, 20.
rael, gan ddywedyd, [e] Diau y cedwch
fy Sabbothau: canys arwydd yw
rhyngof fi a chwithau, trwy eich
cenhedlaethau; i wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD, *sydd* yn eich
sancteiddio.
[f] pen. 20. 8. Deut. 5. 12. Ezec. 20. 12.
14 Am hynny [f] cedwch y Sabboth;
oblegid sanctaidd *yw* i chwi: llwyr-
rodder i farwolaeth yr hwn a'i
[g] Num. 15. 35.
halogo ef; o herwydd [g] pwy bynnag
a wnelo waith arno, torrir ymaith
yr enaid hwnnw o blith ei bobl.
15 Chwe diwrnod y gwnair gwaith,
ac ar y seithfed dydd *y mae* Sab-
† Heb. *sancteidd-rwydd.*
both gorphwysdra † sanctaidd i'r
ARGLWYDD: pwy bynnag a wnelo
waith y seithfed dydd, llwyr-rodder
ef i farwolaeth.
16 Am hynny cadwed meibion Is-
rael y Sabboth, gan gynnal Sabboth
trwy eu cenhedlaethau, yn gyfam-
mod tragywyddol.
17 Rhyngof fi a meibion Israel, y
mae yn arwydd tragywyddol, mai
[h] Gen. 1. 31. a 2. 2.
[h] mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr
ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear;
ac *mai* ar y seithfed dydd y peid-
iodd, ac y gorphwysodd efe.
1491.
18 ¶ Ac efe a roddodd i Moses, wedi
iddo orphen lefaru wrtho ym myn-
[i] pen. 32. 16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3.
ydd Sinai, [i] ddwy lech y dystiolaeth;
sef llechau o gerrig, wedi eu hysgrif-
enu â bys Duw.

PENNOD XXXII.

1 Y bobl, yn absen Moses, yn peri i Aaron wneuthur llo: 7 a hynny yn digio Duw: 11 ac yntau, ar ymbil Moses, yn dyddigio. 15 Moses yn dyfod i waered â'r llechau: 19 yn eu torri hwy: 20 yn difetha y llo. 22 Esgus Aaron drosto ei hun. 25 Moses yn gorchymyn lladd y delw-addolwyr, 30 ac yn gweddio dros y bobl.

1491.
PAN welodd y bobl fod Moses yn
oedi dyfod i waered o'r mynydd;
yna yr ymgasglodd y bobl at Aaron,
[a] Act. 7. 40.
ac y dywedasant wrtho, [a] Cyfod,
gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen:
canys y Moses hwn, y gwr a'n dug
ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wydd-
om beth *a ddaeth* o hono.
2 A dywedodd Aaron wrthynt,
Tynnwch y clust-dlysau aur *sydd*
wrth glustiau eich gwragedd, a'ch
meibion, a'ch merched, a dygwch
attaf fi.
3 A'r holl bobl a dynnasant y clust-
dlysau aur *oedd* wrth eu clustiau,
ac a'u dygasant at Aaron.
[b] 1 Bren. 12. 28. Ps. 106. 19.
4 Ac [b] efe a'*u* cymmerodd o'u dwy-
law, ac a'i lluniodd â chŷn, ac a'i
gwnaeth yn llo tawdd: a hwy a ddy-
wedasant, Dyma dy dduwiau di, Is-
rael, y rhai a'th ddug di i fynu o
wlad yr Aipht.
5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a
adeiladodd allor ger ei fron ef: ac

Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywed-
odd, *Y mae* gwyl i'r ARGLWYDD y
fory.
6 A hwy a godasant yn fore dran-
noeth, ac a offrymmasant boeth-
offrymmau, ac a ddygasant aberthau
hêdd: a'r [c] bobl a eisteddasant i [c] 1 Cor. 10. 7.
fwytta ac i yfed, ac a godasant i
fynu i chwarae.
7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [d] Cerdda, dos i waered: [d] Deut. 9. 12.
canys [e] ymlygrodd dy bobl a ddyg- [e] Deut. 32. 5.
aist i fynu o dir yr Aipht.
8 Buan y ciliasant o'r ffordd a
orchymynais iddynt: gwnaethant
iddynt lo tawdd, ac addolasant ef,
ac aberthasant iddo; dywedasant
hefyd, [f] Dyma dy dduwiau di, Is- [f] 1 Bren. 12. 28.
rael, y rhai a'th ddygasant i fynu o
wlad yr Aipht.
9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-
odd wrth Moses, [g] Gwelais y bobl [g] pen. 33. 3. Deut. 9. 6, 13. Es. 48. 4.
hyn; ac wele pobl war-galed ydynt.
10 Am hynny yn awr gâd i mi lon-
ydd, fel yr ennyno fy llid yn eu her-
byn, ac y difethwyf hwynt: a [h] mi [h] Num. 14. 12.
a'th wnaf di yn genhedlaeth fawr.
11 A [i] Moses a ymbiliodd † ger [i] Deut. 9. 18. Ps. 106. 23.
bron yr ARGLWYDD ei DDUW, ac a † Heb. *âg wyneb.*
ddywedodd, Paham, ARGLWYDD, yr
ennyna dy ddigofaint yn erbyn dy
bobl, y rhai a ddygaist allan o wlad
yr Aipht, trwy nerth mawr, a llaw
gadarn?
12 [k] Paham y caiff yr Aiphtiaid [k] Num. 14. 13. Deut. 9. 28. a 32. 27.
lefaru, gan ddywedyd, Mewn malais
y dygodd efe hwynt allan i'w lladd
yn y mynyddoedd, ac i'w difetha
oddi ar wyneb y ddaear? Tro oddi
wrth angerdd dy ddigofaint, a bydd-
ed edifar gennyt y drwg *a amcenaist*
i'th bobl.
13 Cofia Abraham, Isaac, ac Israel,
dy weision, y rhai y tyngaist wrth-
ynt i ti dy hun, ac y dywedaist wrth-
ynt, [l] Mi a amlhâf eich had chwi fel [l] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7, 18. a 26. 4. a 28. 13. a 48. 16.
sêr y nefoedd; a'r holl wlad yma yr
hon a ddywedais, a roddaf i'ch had
chwi, a hwy a'i hetifeddant byth.
14 Ac edifarhâodd ar yr ARGLWYDD
am y drwg a ddywedasai efe y gwnai
i'w bobl.
15 ¶ A Moses a drodd, ac a ddaeth
i waered o'r mynydd, a dwy lech y
dystiolaeth yn ei law: y llechau a
ysgrifenasid o'u dau du; hwy a ys-
grifenasid o bob tu.
16 [m] A'r llechau hynny *oedd* o [m] pen. 31. 18.
waith Duw: yr ysgrifen hefyd *oedd*
ysgrifen Duw yn ysgrifenedig ar y
llechau.
17 A phan glywodd Josua swn y
bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd
wrth Moses, Y *mae* swn rhyfel yn y
gwersyll.
18 Yntau a ddywedodd, Nid llais
bloeddio am oruchafiaeth, ac nid
llais gwaeddi am † golli y maes; † Heb. *lesgedd.*
ond swn canu a glywaf fi.
19 ¶ A bu, wedi dyfod o hono yn
agos i'r gwersyll, iddo weled y llo
a'r dawnsiau: ac ennynodd digofaint
Moses; ac efe a daflodd y llechau
o'i ddwylaw ac a'u torrodd hwynt îs
law y mynydd.
20 [n] Ac efe a gymmerodd y llo a [n] Deut. 9. 21.
wnaethent hwy, ac a'i llosgodd â
thân, ac a'i malodd yn llwch, ac a'i

Cyn CRIST 1491.

taenodd ar wyneb y dwfr, ac a'i
rhoddes i'w yfed i feibion Israel.
21 A dywedodd Moses wrth Aaron,
Beth a wnaeth y bobl hyn i ti, pan
ddygaist arnynt bechod *mor* fawr?
22 A dywedodd Aaron, Nac en-
nyned digofaint fy arglwydd: ti a
adwaenost y bobl, mai ar ddrwg y
maent.
23 Canys dywedasant wrthyf, Gwna
i ni dduwiau i fyned o'n blaen:
canys y Moses hwn, y gwr a'n dug
ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wyddom
beth a *ddaeth* o hono.
24 A dywedais wrthynt, I'r neb
y mae aur, tynnwch ef: a hwy a'i
rhoddasant i mi; a mi a'i bwriais
yn tân, a daeth y llo hwn allan.
25 ¶ A phan welodd Moses fod y
bobl yn noeth (canys Aaron [o] a'u
noethasai hwynt, i'w gwaradwyddo
ym mysg † eu gelynion)
26 Yna y safodd Moses ym mhorth
y gwersyll, ac a ddywedodd, Pwy
sydd ar du yr ARGLWYDD? *deued*
attaf fi. A holl feibion Lefi a ym-
gasglasant atto ef.
27 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
Israel; Gosodwch bob un ei gleddyf
ar ei glun, ac ewch, cynniweirwch
o borth i borth trwy y gwersyll, a
[p] lleddwch bob un ei frawd, a phob
un ei gyfaill, a phob un ei gymmyd-
og.
28 A meibion Lefi a wnaethant yn
ol gair Moses: a chwympodd o'r
bobl y dydd hwnnw ynghylch tair
mil o wŷr.
29 Canys dywedasai Moses, † Cys-
segrwch eich llaw heddyw i'r AR-
GLWYDD, ‖ bob un ar ei fab, ac ar ei
frawd; fel y rhodder heddyw i chwi
fendith.
30 ¶ A thrannoeth y dywedodd
Moses wrth y bobl, Chwi a bech-
asoch bechod mawr: ac yn awr mi
a âf i fynu at yr ARGLWYDD; [q] ond
odid mi a wnaf gymmod dros eich
pechod chwi.
31 A Moses a ddychwelodd at yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Och,
pechodd y bobl hyn bechod mawr,
ac a wnaethant iddynt dduwiau o
aur.
32 Ac yn awr, os maddeui eu
pechod; ac [r] os amgen, dilëa fi, at-
tolwg, allan o'th [s] lyfr a ysgrifenaist.
33 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [t] Pwy bynnag a bech-
odd i'm herbyn, hwnnw a ddilëaf
allan o'm llyfr.
34 Am hynny dos yn awr, arwain
y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt:
[u] wele, fy angel a â o'th flaen di:
[x] a'r dydd yr ymwelwyf, yr ymwelaf
â hwynt am eu pechod.
35 A'r ARGLWYDD a darawodd y
bobl, am iddynt wneuthur y llo a
wnaethai Aaron.

[o] 2 Chron. 28. 19.
† Heb. *y rhai a gyfodent i'w herbyn.*
[p] Num. 25. 5. Deut. 33. 9.
† Heb. *Llenwch.*
‖ Neu, *am fod pob un yn erbyn ei fab, ac yn erbyn,* &c.
[q] 2 Sam. 16. 12. Amos 5. 15.
[r] Rhuf. 9. 3.
[s] Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8. a 20. 12.
[t] Ezec. 18. 4.
[u] pen. 33. 2, 14, &c.
[x] Deut. 32. 35.

PENNOD XXXIII.

1 Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd â'r bobl, fel yr addawsai. 4 Y bobl yn galaru am hynny. 7 Symmudo y tabernacl allan o'r gwersyll. 9 Yr Arglwydd yn llefaru wrth Moses wyneb yn wyneb. 12, 18 Moses yn deisyfu cael gweled gogoniant Duw.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Moses, Cerdda, dos i fynu oddi
yma, ti a'r bobl a ddygaist i fynu o
wlad yr Aipht, i'r wlad *am* yr hon
y tyngais wrth Abraham, Isaac, a
Jacob, gan ddywedyd, [a] I'th had di
y rhoddaf hi.
2 [b] A mi a anfonaf angel o'th
flaen di; ac a yrraf allan y Canaan-
ead, yr Amoriad, a'r Hethiad, y
Pherefziad, yr Hefiad, a'r Jebus-
iad:
3 I wlad yn llifeirio o laeth a mêl:
o herwydd nid âf fi i fynu yn dy
blith; oblegid pobl [c] war-galed wyt:
rhag i mi [d] dy ddifa ar y ffordd.
4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg
chwedl hwn, galaru a wnaethant:
ac ni wisgodd neb ei harddwisg am
dano.
5 Oblegid yr ARGLWYDD a ddy-
wedasai wrth Moses, Dywed wrth
feibion Israel, Pobl war-galed *ydych*
chwi; yn ddisymmwth y deuaf i
fynu i'th ganol di, ac y'th ddifethaf:
am hynny yn awr diosg dy hardd-
wisg oddi am danat, fel y gwypwyf
beth a wnelwyf i ti.
6 A meibion Israel a ddïosgasant
eu harddwisg wrth fynydd Horeb.
7 A Moses a gymmerodd y babell,
ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwer-
syll, ym mhell oddi wrth y gwersyll;
ac a'i galwodd, Pabell y cyfarfod: a
phob un a geisiai yr ARGLWYDD, a
âi allan i babell y cyfarfod, yr hon
ydoedd o'r tu allan i'r gwersyll.
8 A phan aeth Moses i'r babell,
yr holl bobl a godasant, ac a saf-
asant bob un *ar* ddrws ei babell;
ac a edrychasant ar ol Moses, nes
ei ddyfod i'r babell.
9 A phan aeth Moses i'r babell, y
disgynodd colofn y cwmmwl, ac a
safodd *wrth* ddrws y babell: a'r
ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses.
10 A gwelodd yr holl bobl golofn
y cwmmwl yn sefyll *wrth* ddrws y
babell: a'r holl bobl a gododd, ac a
addolasant bob un *wrth* ddrws ei
babell.
11 [e] A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses wyneb yn wyneb, fel y
llefarai gwr wrth ei gyfaill. Ac efe
a ddychwelodd i'r gwersyll: ond y
llange Josua, mab Nun, ei weinidog
ef, ni syflodd o'r babell.
12 ¶ A Moses a ddywedodd wrth
yr ARGLWYDD, Gwel, ti a ddywedi
wrthyf, Dwg y bobl yma i fynu: ac
ni ddangosaist i mi yr hwn a anfoni
gyd â mi: a thi a ddywedaist, [f] Mi
a'th adwaen wrth *dy* enw, cefaist
hefyd ffafr yn fy ngolwg.
13 Yn awr gan hynny, o chefais
ffafr yn dy olwg, hysbysa i mi dy
ffordd, attolwg, fel y'th adwaenwyf,
ac fel y caffwyf ffafr yn dy olwg:
gwel hefyd mai dy bobl di *yw* y
genedl hon.
14 Yntau a ddywedodd, Fy wyneb
a gaiff fyned *gyd â thi*, a rhoddaf
orphwysdra i ti.
15 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Onid â dy wyneb *gyd â ni*, nac
arwain ni i fynu oddi yma.
16 Canys pa fodd y gwyddir yma
gael o honof fi ffafr yn dy olwg, mi
a'th bobl? onid trwy fyned o honot
ti gyd â ni? Felly [g] myfi a'th bobl

Cyn CRIST 1491.

[a] Gen. 12. 7. pen. 32. 13.
[b] pen. 32. 34. Deut. 7. 22. Jos. 24. 11.
[c] pen. 32. 9. Deut. 9. 13.
[d] pen. 23. 21.
[e] Gen. 32. 30. Num. 12. 8. Deut. 34. 10.
[f] Jer. 1. 5.
[g] pen. 34. 10.

Cyn CRIST 1491.

a ragorwn ar yr holl bobl *sydd* ar
wyneb y ddaear.
17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Gwnaf hefyd y peth
hyn a leferaist: oblegid ti a gefaist
ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen
wrth *dy* enw.
18 Yntau a ddywedodd, Dangos i
mi, attolwg, dy ogoniant.
[h] pen. 34. 5, 6. 19 Ac efe a ddywedodd, [h]Gwnaf
i'm holl ddaioni fyned heibio o
flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw
[i] Rhuf. 9. 15. yr ARGLWYDD o'th flaen di: a mi [i]a
drugarhâf wrth yr hwn y cymmer-
wyf drugaredd arno, ac a dosturiaf
wrth yr hwn y tosturiwyf.
20 Ac efe a ddywedodd, Ni elli
[k] Gen. 32. 30. Deut. 5. 24. Barn. 13. 22. Es. 6. 5. Dat. 1. 16, 17. weled fy wyneb: canys [k]ni'm gwel
dyn, a byw.
21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-
odd, Wele fan yn fy ymyl, lle y cai
sefyll ar graig.
22 A thra yr elo fy ngogoniant
heibio, mi a'th osodaf o fewn agen
yn y graig; a mi a'th orchuddiaf
â'm llaw, nes i mi fyned heibio.
23 Yna y tynnaf ymaith fy llaw,
a'm tu cefn a gai di ei weled: ond
ni welir fy wyneb.

PENNOD XXXIV.

1 *Adnewyddu y llechau.* 5 *Cyhoeddi Enw yr Arglwydd.* 8 *Moses yn ymbil â Duw ar iddo fyned gyd â hwy.* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod â hwynt, ac yn adrodd rhai o orchymynion y llech gyntaf.* 28 *Moses, wedi bod ddeugain niwrnod yn y mynydd, yn dyfod i lawr â'r llechau.* 29 *Ei wyneb ef yn disgleirio; ac yntau yn rhoddi llenn gudd arno.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
[a] Deut. 10. 1. wrth Moses, [a]Nâdd i ti ddwy o
lechau cerrig, fel y rhai cyntaf: a mi
a ysgrifenaf ar y llechau y geiriau
oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a
dorraist.
2 A bydd barod erbyn y bore; a
thyred i fynu yn fore i fynydd Sinai,
[b] pen. 19. 20. a saf i mi yno [b]ar ben y mynydd.
[c] pen. 19. 12, 13. 3 Ond [c]na ddeued neb i fynu gyd
â thi, ac na weler neb ar yr holl
fynydd: na phored hefyd na dafad,
nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.
4 ¶ Ac efe a naddodd ddwy o
lechau cerrig, o fath y rhai cyntaf:
a Moses a gyfododd yn fore, ac
a aeth i fynydd Sinai, fel y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD iddo;
ac a gymmerodd yn ei law y ddwy
lech garreg.
5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd
mewn cwmmwl, ac a safodd gyd âg
[d] pen. 33. 19. ef yno, ac [d]a gyhoeddodd enw yr
ARGLWYDD.
6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i
flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH,
[e] Num. 14. 13. JEHOFAH, [e]y Duw trugarog, a
graslawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml
o drugaredd a gwirionedd;
[f] pen. 20. 6. Deut. 5. 10. Ps. 86. 15. Jer. 32. 18. 7 [f]Yr hwn sydd yn cadw trugaredd
i filoedd, gan faddeu anwiredd, a
chamwedd, a phechod, a [g]heb
[g] pen. 23. 7, 21. Jos. 24. 19. Job 10. 14. Mic. 6. 11. Nah. 1. 3. gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn
a ymwel âg anwiredd y tadau ar y
plant, ac ar blant y plant, hyd y
drydedd ar bedwaredd genhedlaeth.
8 A Moses a frysiodd, ac a ym-
grymmodd tu a'r llawr, ac a addol-
odd;
9 Ac a ddywedodd, Os cefais yn
awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd,
eled fy Arglwydd, attolwg, yn ein
plith ni (canys pobl war-galed *yw*)
a maddeu ein hanwiredd, a'n pech-
od, a chymmer ni yn etifeddiaeth i ti.
10 ¶ Yntau a ddywedodd, Wele
[h]fi yn gwneuthur cyfammod yng [h] Deut. 5. 2.
ngŵydd dy holl bobl: gwnaf ryfedd-
odau y rhai ni wnaed yn yr holl
ddaear, nac yn yr holl genhedloedd;
a'r holl bobl yr wyt ti yn eu mysg a
gânt weled gwaith yr ARGLWYDD:
canys ofnadwy *yw* yr hyn a wnaf â
thi.
11 Cadw yr hyn a orchymynais i ti
heddyw: wele, mi a yrraf allan o'th
flaen di yr Amoriad, a'r Canaanead,
a'r Hethiad, a'r Pherezziad, yr He-
fiad hefyd, a'r Jebusiad.
12 A [i]chadw arnat, rhag gwneuth- [i] pen. 23. 32. Deut. 7. 2.
ur cyfammod â phreswylwyr y wlad
yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod
yn fagl yn dy blith.
13 Eithr dinystriwch eu hallorau
hwynt, [k]drylliwch eu delwau hwynt, [k] pen. 23. 24. Deut. 12. 3.
a [l]thorrwch i lawr eu llwynau
hwynt. [l] Barn. 6. 25. 2 Bren. 18. 4. a 23. 14. 2 Chron. 31. 1. a 34. 3.
14 Canys ni chai ymgrymmu i
dduw arall: oblegid yr ARGLWYDD,
Eiddigus *yw* ei enw; Duw [m]eidd-
igus *yw* efe: [m] pen. 20. 5.
15 Rhag i ti wneuthur cyfammod
â phreswylwyr y tir; ac iddynt butt-
einio ar ol eu duwiau, ac aberthu
i'w duwiau, a'th alw di, ac i tithau
fwytta o'u haberth;
16 A chymmeryd o honot o'u
[n]merched i'th feibion; a [o]phutt- [n] 1 Bren. 11. 2.
einio o'u merched ar ol eu duwiau Neh. 13. 25.
hwynt, a gwneuthur i'th feibion di [o] Num. 25. 1, 2.
butteinio ar ol eu duwiau hwynt.
17 Na wna i ti dduwiau tawdd.
18 ¶ Cadw wyl [p]y bara croyw: [p] pen. 12. 15. a 23. 15.
saith niwrnod y bwyttâi fara croyw,
fel y gorchymynais i ti, ar yr amser
ym mis Abib: oblegid ym [q]mis [q] pen. 13. 4.
Abib y daethost allan o'r Aipht.
19 [r]Eiddof fi yw pob peth a agoro [r] pen. 13. 2, 13. a 22. 29.
y groth; a phob *gwrryw* cyntaf o'th Ezec. 44. 30.
anifeiliaid, yn eidionau, ac yn ddef- Luc 2. 23.
aid.
20 Ond [s]y cyntaf i asyn a bryni [s] Num. 18. 15.
di ‖âg oen; ac oni phryni, torr ei ‖ Neu,
wddf: pryn hefyd bob cyntaf-anedig *â mynn.*
o'th feibion; ac [t]nac ymddangosed [t] pen. 23. 15.
neb ger fy mron yn waglaw. Deut. 16. 16.
21 ¶ [u]Chwe diwrnod y gweithi; ac 1 Sam. 9. 7, 8. 2 Sam. 24. 24.
ar y seithfed dydd y gorphwysi: yn [u] pen. 23. 12.
amser aredig, ac yn y cynhauaf y Deut. 5. 12.
gorphwysi. Luc 13. 14.
22 ¶ [x]Cadw i ti hefyd wyl yr [x] pen. 23. 16.
wythnosau, o flaen-ffrwyth y cyn-
hauaf gwenith; a gwyl y cynnull,
ar ddiwedd y flwyddyn.
23 ¶ [y]Tair gwaith yn y flwyddyn [y] pen. 23. 14,
yr ymddengys dy holl wrrywiaid 17.
ger bron yr ARGLWYDD DDUW, Duw Deut. 16. 16.
Israel.
24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd
allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy
derfynau di: ac [z]ni chwennych neb [z] Edrych
dy dir di, pan elych i fynu i ym- Gen. 35. 5.
ddangos ger bron yr ARGLWYDD dy Act. 18. 10.
DDUW, dair gwaith yn y flwyddyn.
25 [a]Nac offrymma waed fy aberth [a] pen. 23. 18.
gyd â bara lefeinllyd; ac [b]nac [b] pen. 12. 10.
arhôed aberth gwyl y Pasc dros nos
hyd y bore.

Cyn CRIST 1491.

Cyn CRIST 1491.

[c] Deut. 26. 2. || *cyntaf.* [d] pen. 23. 19. Deut. 14. 21. [e] pen. 24. 18. Deut. 9. 9, 18. [f] pen. 31. 18. a ad. 1. Deut. 4. 13. || *gorchymyn.* [g] 2 Cor. 3. 7, 13. [h] 2 Cor. 3. 13.

26 [c] Dwg y || goreu o flaen-ffrwyth dy dir i dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW. [d] Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

27 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, ysgrifena i ti y geiriau hyn: oblegid yn ol y geiriau hyn y gwneuthum gyfammod â thi, ac âg Israel.

28 [e] Ac efe a fu yno gyd â'r ARGLWYDD ddeugain niwrnod a deugain nos; ni fwyttâodd fara, ac nid yfodd ddwfr: ac [f] efe a ysgrifenodd ar y llechau eiriau y cyfammod, *sef* y deg || gair.

29 ¶ A phan ddaeth Moses i waered o fynydd Sinai, â dwy lech y dystiolaeth yn llaw Moses, pan ddaeth efe i waered o'r mynydd, ni wyddai Moses i [g] groen ei wyneb ddisgleirio wrth lefaru o hono ef wrtho.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Israel Moses, wele, yr oedd croen ei wyneb ef yn disgleirio; a hwy a ofnasant nesâu atto ef.

31 A Moses a alwodd arnynt. Ac Aaron a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddychwelasant atto ef: a Moses a lefarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny nesâodd holl feibion Israel: ac efe a orchymynodd iddynt yr hyn oll a lefarasai yr ARGLWYDD ym mynydd Sinai.

33 Ac *nes* darfod i Moses lefaru wrthynt, efe a roddes [h] lenn gudd ar ei wyneb.

34 A phan ddelai Moses ger bron yr ARGLWYDD i lefaru wrtho, efe a dynnai ymaith y llenn gudd nes ei ddyfod allan: a phan ddelai efe allan, y llefarai wrth feibion Israel yr hyn a orchymynid iddo.

35 A meibion Israel a welsant wyneb Moses, fod croen wyneb Moses yn disgleirio: a Moses a roddodd drachefn y llenn gudd ar ei wyneb, hyd oni ddelai i lefaru wrth DDUW.

PENNOD XXXV.

1 *Y Sabboth.* 4 *Ewyllysgar offrymmau i'r tabernacl.* 20 *Parodrwydd y bobl i offrymmu.* 30 *Galw Bezaleel ac Aholïab i'r gwaith.*

[a] pen. 20. 9. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. Luc 13. 14. † Heb. *sancteiddrwydd.* [b] pen. 16. 23. [c] pen. 25. 2.

CASGLODD Moses hefyd holl gynnulleidfa meibion Israel, a dywedodd wrthynt, Dyma y pethau a orchymynodd yr ARGLWYDD eu gwneuthur.

2 [a] Chwe diwrnod y gwnair gwaith; ar y seithfed dydd y bydd i chwi ddydd † sanctaidd, Sabboth gorphwys i'r ARGLWYDD: llwyr-rodder i farwolaeth pwy bynnag a wnelo waith arno.

3 [b] Na chynneuwch dân yn eich holl anneddau ar y dydd Sabboth.

4 ¶ A Moses a lefarodd wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

5 [c] Cymmerwch o'ch plith offrwm yr ARGLWYDD: pob un ewyllysgar ei galon dyged hyn yn offrwm i'r ARGLWYDD; aur, ac arian, a phres,

6 A *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llîan main, a *blew* geifr,

7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a choed Sittim,

8 Ac olew i'r goleuni, a llysiau i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

9 A meini onix, a meini i'w gosod yn yr ephod, ac yn y ddwyfronneg.

Cyn CRIST 1491.

[d] pen. 31. 6. [e] pen. 26. 1, &c. [f] pen. 30. 1. [g] pen. 27. 1. [h] pen. 30. 23.

10 A [d] phob doeth ei galon yn eich plith, deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD;

11 [e] Y tabernacl, ei babell-lenn a'i do, ei fachau a'i ystyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i forteisiau,

12 Yr arch, a'i throsolion, y drugareddfa, a'r wahanlen, yr hon *a'i* gorchuddia,

13 Y bwrdd, a'i drosolion, a'i holl lestri, a'r bara dangos,

14 A chanhwyllbren y goleuni, a'i offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

15 [f] Ac allor yr arogl-darth, a'i throsolion, ac olew yr enneiniad, a'r arogl-darth peraidd, a chaeadlen y drws i fyned i'r tabernacl,

16 [g] Allor y poeth-offrwm a'i halch bres, ei throsolion, a'i holl lestri, y noe a'i throed,

17 Llenni y cynteddfa, ei golofnau, a'i forteisiau, caeadlen porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a hoelion y cynteddfa, a'u rhaffau hwynt,

19 A gwisgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyssegr, sanctaidd wisgoedd Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt.*

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Israel a aethant allan oddi ger bron Moses.

21 A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei galon ef, a phob un yr hwn y gwnaeth ei yspryd ef yn ewyllysgar, a ddaethant, *ac* a ddygasant offrwm i'r ARGLWYDD, tu ag at waith pabell y cyfarfod, a thu ag at ei holl wasanaeth hi, a thu ag at y gwisgoedd sanctaidd.

22 A daethant yn wŷr ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllysgar ei galon a ddygasant freichledau, a chlust-dlysau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlysau aur; a phob gwr a'r a offrymmodd offrwm, *a offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD.

23 A phob un a'r y caed gyd âg ef *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llîan main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a'u dygasant.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phres, a ddygasant offrwm i'r ARGLWYDD: a phob un a'r y caed gyd âg ef goed Sittim i ddim o waith y gwasanaeth, a'*i* dygasant.

25 A phob gwraig ddoeth o galon a nyddodd â'i dwylaw; ac a ddygasant yr edafedd *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llîan main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddasant *flew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygasant feini onix, a meini i'w gosod ar yr ephod, ac ar y ddwyfronneg;

28 A [h] llysiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd.

29 Holl blant Israel, yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu

Cyn CRIST 1491.

calon offrymmu tu ag at yr holl
waith a orchymynasai yr ARGLWYDD
trwy law Moses ei wneuthur, a
ddygasant i'r ARGLWYDD, offrwm
ewyllysgar.
30 ¶ A dywedodd Moses wrth feib-
[i] pen. 31. 2. ion Israel, Gwelwch, [i]galwodd yr
ARGLWYDD erbyn ei enw, Bezaleel,
fab Uri, fab Hur, o lwyth Judah:
31 Ac a'i llanwodd ef âg yspryd
DUW, mewn cyfarwyddyd, mewn
deall, ac mewn gwybodaeth, ac
mewn pob gwaith;
32 I ddychymmygu cywreinrwydd,
i weithio mewn aur, ac mewn arian,
ac mewn pres,
33 Ac mewn cyfarwyddyd i osod
meini, ac mewn saernïaeth pren, i
weithio ym mhob gwaith cywraint.
34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef
ddysgu *eraill;* efe, ac Aholïab, mab
Achisamach, o lwyth Dan.
35 Efe a'u llanwodd hwynt â
doethineb calon, i wneuthur pob
gwaith saer a chywreinwaith, a
gwaith edau a nodwydd, mewn
sidan glas, ac mewn porphor, ac
mewn ysgarlad, ac mewn llïan main,
ac i wau, gan wneuthur pob gwaith,
a dychymmygu cywreinrwydd.

PENNOD XXXVI.

1 *Rhoddi offrwm y bobl yn llaw y gweithwyr.* 5 *Gorfod gwahardd haelioni y bobl.* 8 *Llenni y cerubiaid.* 14 *Y llenni o flew geifr.* 19 *Y babell-lenn o grwyn.* 20 *Y byrddau a'u morteisiau.* 31 *Y barrau.* 35 *Y wahanlen.* 37 *Y gaeadlen i'r drws.*

1491. YNA y gweithiodd Bezaleel ac
Aholïab, a phob gwr doeth o
galon, y rhai y rhoddasai yr AR-
GLWYDD gyfarwyddyd a deall yn-
ddynt, i fedru gwneuthur holl waith
gwasanaeth y cyssegr, yn ol yr hyn
oll a orchymynasai yr ARGLWYDD.
2 A Moses a alwodd Bezaleel ac
Aholïab, a phob gwr celfydd, y
rhoddasai yr ARGLWYDD gyfar-
wyddyd iddo; pob un yr hwn y dug
ei galon ei hun ef i nesâu at y gwaith
i'w weithio ef.
3 A chymmerasant gan Moses yr
holl offrwm a ddygasai meibion
Israel i waith gwasanaeth y cyssegr,
i'w weithio ef. A hwy a ddygasant
atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd
bob bore.
4 A'r holl rai celfydd, a'r oedd
yn gweithio holl waith y cyssegr, a
ddaethant bob un oddi wrth ei
waith, yr hwn yr oeddynt yn ei
wneuthur.
5 ¶ A llefarasant wrth Moses, gan
ddywedyd, Y mae y bobl yn dwyn
mwy nâ digon er gwasanaeth i'r
gwaith a orchymynodd yr ARGLWYDD
ei wneuthur.
6 A Moses a roes orchymyn; a hwy
a barasant gyhoeddi trwy y gwersyll,
gan ddywedyd, Na wnaed na gwr na
gwraig waith mwy tu ag at offrwm y
cyssegr. Felly yr attaliwyd y bobl
rhag dwyn *mwy.*
7 Canys yr ydoedd digon o ddefn-
ydd i'r holl waith i'w wneuthur, a
gweddill.
[a] pen. 26. 3, 4. 8 ¶ [a]A'r holl rai celfydd, o'r rhai
oedd yn gweithio gwaith y tabernacl,
a wnaethant ddeg llenn o lïan main
cyfrodedd, a *sidan* glas, a phorphor,
ac ysgarlad: â cherubiaid o waith
cywraint y gwnaethant hwynt.
9 Hŷd un llenn *oedd* wyth gufydd
ar hugain; a lled un llenn pedwar
cufydd: yr un mesur *oedd* i'r holl
lenni.
10 Ac efe a gydiodd bûm llenn
wrth eu gilydd; ac a gydiodd y
pùm llenn *eraill* wrth eu gilydd.
11 Ac efe a wnaeth ddolennau o
sidan glas ar ymyl un llenn, ar *ei*
chwrr eithaf yn y cydiad: felly y
gwnaeth efe ar ymyl llenn arall,
y'nghydiad yr ail.
12 [b]Deg dolen a deugain a wnaeth [b] pen. 26. 10.
efe ar un llenn, a deg dolen a deugain
a wnaeth efe yn y cwrr eithaf i'r
llenn ydoedd y'nghydiad yr ail: y
dolennau oedd yn dal y naill *lenn*
wrth y llall.
13 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain
o fachau aur, ac a gydiodd y naill
lenn wrth y llall â'r bachau; fel y
byddai yn un tabernacl.
14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni *o
flew* geifr, *i fod* yn babell-lenn ar y
tabernacl: yn un llenn ar ddeg y
gwnaeth efe hwynt.
15 Hŷd un llenn oedd ddeg cufydd
ar hugain, a lled un llenn *oedd*
bedwar cufydd: a'r un mesur oedd
i'r un llenn ar ddeg.
16 Ac efe a gydiodd bùm llenn
wrthynt eu hunain, a chwe llenn
wrthynt eu hunain.
17 Efe a wnaeth hefyd ddeg dolen
a deugain ar ymyl eithaf y llenn yn
y cydiad; a deg dolen a deugain
a wnaeth efe ar ymyl y llenn yng
nghydiad yr ail.
18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain
o fachau pres, i gydio y babell-lenn
i fod yn un.
19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-
lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo
yn gochion, a thô o grwyn daear-
foch yn uchaf.
20 ¶ Ac efe a wnaeth ystyllod i'r
tabernacl o goed Sittim, yn eu
sefyll.
21 Deg cufydd *oedd* hŷd ystyllen;
a chufydd a hanner cufydd lled pob
ystyllen.
22 Dau dyno *oedd* i'r un ystyllen,
wedi eu gosod mewn trefn, y naill
ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe
i holl ystyllod y tabernacl.
23 Ac efe a wnaeth ystyllod i'r
tabernacl; ugain ystyllen i'r tu
dehau, tu a'r dehau.
24 A deugain mortais arian a
wnaeth efe dan yr ugain ystyllen:
dwy fortais dan un ystyllen i'w dau
dyno, a dwy fortais dan ystyllen
arall i'w dau dyno.
25 Ac i ail ystlys y tabernacl, o du
y gogledd, efe a wnaeth ugain
ystyllen,
26 A'u deugain mortais o arian;
dwy fortais dan un ystyllen, a dwy
fortais dan ystyllen arall.
27 Ac i ystlysau y tabernacl, tu a'r
gorllewin, y gwnaeth efe chwech
ystyllen.
28 A dwy ystyllen a wnaeth efe
y'nghonglau y tabernacl i'r ddau
ystlys.

Cyn CRIST 1491.

29 Ac yr oeddynt wedi eu †cydio oddi tanodd; ac yr oeddynt hefyd wedi eu cydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill dwy yn y ddwy gongl.

† Heb. *plethu.*

30 Ac yr oedd wyth ystyllen; a'u morteisiau oedd un ar bymtheg o forteisiau arian: †dwy fortais dan bob ystyllen.

† Heb. *dwy fortais, dwy fortais dan un ystyllen.*

31 ¶ Ac efe a wnaeth [c]farrau o goed Sittim: pump i ystyllod un ystlys i'r tabernacl,

c pen. 25. 28. a 30. 5.

32 A phùm barr i ystyllod ail ystlys y tabernacl, a phùm barr i ystyllod y tabernacl i'r ystlysau o du y gorllewin.

33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gyrhaeddyd trwy yr ystyllod o gwrr i gwrr.

34 Ac efe a osododd aur dros yr ystyllod, ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur, i fyned am y barrau; ac a wisgodd y barrau âg aur.

35 ¶ Ac efe a wnaeth [d]wahanlen o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd: â cherubiaid o waith cywraint y gwnaeth efe hi.

d pen. 26. 31.

36 Ac efe a wnaeth iddi bedair colofn *o goed* Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur; a'u pennau *oedd* o aur: ac efe a fwriodd iddynt bedair mortais o arian.

37 ¶ Ac efe a wnaeth [e]gaeadlen i ddrws y tabernacl o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main cyfrodedd, o waith edau a nodwydd;

e pen. 26. 36.

38 A'i phùm colofn, a'u pennau; ac a orcurodd eu pennau hwynt, a'u cylchau, âg aur: ond eu pùm mortais *oedd* o bres.

PENNOD XXXVII.

1 *Yr arch.* 6 *Y drugareddfa a'r cerubiaid.* 10 *Y bwrdd a'i lestri.* 17 *Y canhwyllbren, a'i lampau, a'i offer.* 25 *Allor yr arogldarth.* 29 *Olew yr enneiniad, a'r pêr arogldarth.*

A BEZALEEL a wnaeth [a]yr arch o goed Sittim; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.

a pen. 25. 10.

2 Ac a'i gwisgodd hi âg aur pur o fewn ac oddi allan; ac a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur ar ei phedair congl; sef dwy fodrwy ar ei naill ystlys, a dwy fodrwy ar ei hystlys arall.

4 Efe a wnaeth hefyd drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

5 Ac a osododd y trosolion trwy y modrwyau ar ystlysau yr arch, i ddwyn yr arch.

6 ¶ Ac efe a wnaeth y [b]drugareddfa o aur coeth; o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled.

b pen. 25. 17.

7 Ac efe a wnaeth ddau gerub aur: o un dryll cyfan y gwnaeth efe hwynt, ar ddau ben y drugareddfa;

8 Un cerub ‖ar y pen o'r tu yma, a cherub arall ar y pen o'r tu arall: o'r drugareddfa y gwnaeth efe y cerubiaid, ar ei dau ben hi.

‖ Neu, *o'r pen.*

9 A'r cerubiaid oeddynt, gan ledu esgyll tu ag i fynu, â'u hesgyll yn gorchuddio y drugareddfa, â'u hwynebau bob un at eu gilydd: wynebau y cerubiaid *oedd* tu ag at y drugareddfa.

10 ¶ Ac efe a wnaeth [c]fwrdd o goed Sittim: dau gufydd ei hŷd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.

c pen. 25. 23.

11 Ac a osododd aur pur drosto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.

12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o led llaw; ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.

13 Ac efe a fwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau wrth ei bedair congl, y rhai *oedd* yn ei bedwar troed.

14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau yn lle i'r trosolion i ddwyn y bwrdd.

15 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur i ddwyn y bwrdd.

16 Efe a wnaeth hefyd y llestri *fyddai* ar y bwrdd, ei [d]ddysglau ef, a'i lwyau, a'i phiolau, a'i gaeadau i ‖gau â hwynt, o aur pur.

d pen. 25. 29.
‖ Neu, *dywallt.*

17 ¶ Ac efe a wnaeth [e]ganhwyllbren o aur coeth: o un dryll cyfan y gwnaeth efe y canhwyllbren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, oedd o'r un.

e pen. 25. 31.

18 A chwech o geingciau yn myned allan o'i ystlysau: tair caingc o'r canhwyllbren o un ystlys, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r ystlys arall.

19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc; a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwe chaingc y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd* pedair padell o waith almonau, ei gnapiau a'i flodau.

21 A chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono; yn ol y chwe chaingc oedd yn dyfod allan o hono.

22 Eu cnapiau a'u ceingciau oedd o'r un: y cwbl o hono *ydoedd* un dryll cyfan o aur coeth.

23 Ac efe a wnaeth ei saith lamp ef, a'i efeiliau, a'i gafnau, o aur pur.

24 O dalent o aur coeth y gwnaeth efe ef, a'i holl lestri.

25 ¶ [f]Gwnaeth hefyd allor yr arogl-darth o goed Sittim: o gufydd ei hŷd, a chufydd ei lled, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder: ei chyrn oedd o'r un.

f pen. 30. 1.

26 Ac efe a'i gwisgodd hi âg aur coeth, ei chaead, a'i hystlysau o amgylch, a'i chyrn; ac efe a wnaeth iddi goron o aur o amgylch.

27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fodrwy o aur wrth ei dwy gongl, ar ei dau ystlys, oddi tan ei choron, i fyned am drosolion i'w dwyn arnynt.

28 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

g pen. 30. 23, 34.

29 ¶ Ac efe a wnaeth [g]olew yr

[81]

Cyn CRIST 1491.

enneiniad sanctaidd, a'r arogl-darth
llysieuog pur, o waith yr apothecari.

PENNOD XXXVIII.

1 *Allor y poeth-offrwm.* 8 *Y noe bres.* 9 *Y cynteddfa.* 21 *Cyfrif o offrymmau y bobl.*

[a] pen. 27. 1. AC efe [a] a wnaeth allor y poeth-
offrwm o goed Sittim: o bùm
cufydd ei hŷd, a phùm cufydd ei
lled, yn bedair ongl; ac yn dri chuf-
ydd ei uchder.
2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar
ei phedair congl: ei chyrn hi oedd
o'r un; ac efe a'i gwisgodd hi â
phres.
3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri yr
allor, y crochanau, a'r rhawiau, a'r
cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll
tân: ei holl lestri hi a wnaeth efe o
bres.
4 Ac efe a wnaeth i'r allor alch
bres, ar waith rhwyd, dan ei chwm-
pas oddi tanodd hyd ei hanner hi.
5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy
i bedwar cwrr yr alch bres, i fyned
am drosolion.
6 Ac efe a wnaeth drosolion o goed
Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt â
phres.
7 Ac efe a dynnodd y trosolion
trwy y modrwyau ar ystlysau yr
allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau
y gwnaeth efe hi âg ystyllod.
[b] pen. 30. 18. 8 ¶ Ac efe a wnaeth [b] noe bres,
a'i throed o bres, o ddrychau *gwrag-
edd* y rhai a ymgasglent *yn fintei-
oedd* at ddrws pabell y cyfarfod.
[c] pen. 27. 9. 9 ¶ Ac efe a wnaeth [c] y cynteddfa:
ar yr ystlys dehau, tu a'r dehau,
llenni y cynteddfa *oedd* o lïan main
cyfrodedd, o gan cufydd.
10 A'i hugain colofn, ac a'i hug-
ain mortais, o bres: a phennau y
colofnau a'u cylchau, o arian *yr
oeddynt.*
11 Ac ar du y gogledd, *y llenni
oedd* gan cufydd; eu hugain colofn,
a'u hugain mortais, o bres: a phen-
nau y colofnau a'u cylchau o arian.
12 Ac o du y gorllewin, llenni o
ddeg cufydd a deugain: eu deg
colofn, a'u deg mortais, a phennau
y colofnau, a'u cylchau, o arian.
13 Ac i du y dwyrain tu a'r dwy-
rain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd a
deugain.
14 Llenni o bymtheg cufydd *a
wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth;
eu tair colofn, a'u tair mortais.
15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail
ystlys, o ddeutu drws porth y cyn-
teddfa, lenni o bymtheg cufydd; eu
tair colofn, a'u tair mortais.
16 Holl lenni y cynteddfa o am-
gylch *a wnaeth efe* o lïan main cyf-
rodedd.
17 A morteisiau y colofnau, *oedd* o
bres; pennau y colofnau, a'u cylch-
au, o arian; a gwisg eu pennau, o
arian; a holl golofnau y cynteddfa
oedd wedi eu cylchu âg arian.
18 A chaeadlen drws y cynteddfa
ydoedd waith edau a nodwydd o
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd; ac yn ugain
cufydd o hŷd, a'i uchder o'i lled
yn bùm cufydd, ar gyfer llenni y
cynteddfa.

19 Eu pedair colofn hefyd, a'u
pedair mortais, *oedd* o bres; a'u
pennau o arian; gwisg eu pennau
hefyd a'u cylchau *oedd* arian.
20 A holl [d] hoelion y tabernacl, a'r [d] pen. 27. 19.
cynteddfa oddi amgylch, *oedd* bres.
21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau* y
tabernacl, *sef* tabernacl y dystiol-
aeth, y rhai a gyfrifwyd wrth or-
chymyn Moses, *i* wasanaeth y Le-
fiaid, trwy law Ithamar, mab Aaron
yr offeiriad.
22 A Bezaleel, mab Uri, mab Hur,
o lwyth Judah, a wnaeth yr hyn oll
a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses.
23 A chyd âg ef yr ydoedd Aholï-
ab, mab Achisamach, o lwyth Dan;
saer cywraint, a gwnïedydd mewn
sidan glas, ac mewn porphor, ac
mewn ysgarlad, ac mewn llïan main.
24 Yr holl aur a weithiwyd yn y
gwaith, *sef* yn holl waith y cyssegr,
sef aur yr offrwm, ydoedd naw ta-
lent ar hugain, a saith gan sicl a
deg ar hugain, yn ol [e] sicl y cyssegr. [e] pen. 30. 13.
25 Ac arian y rhai a gyfrifwyd o'r
gynnulleidfa, *oedd* gan talent, a mil
a saith gant a phymtheg sicl a thri-
ugain, yn ol sicl y cyssegr.
26 [f] Becah am bob pen; *sef* han- [f] pen. 30. 15.
ner sicl, yn ol sicl y cyssegr, am bob
un a elai heibio dan rif, o fab ugein-
mlwydd ac uchod; *sef* am [g] chwe [g] Num. 1. 46.
chan mil a thair mil a phùm cant a
deg a deugain.
27 Ac o'r can talent arian y bwr-
iwyd [h] morteisiau y cyssegr, a mor- [h] pen. 26. 19, 21, 25, 32.
teisiau y wahanlen; can mortais o'r
can talent, talent i bob mortais.
28 Ac o'r mil a saith gant a phym-
theg *sicl* a thriugain, y gwnaeth efe
bennau y colofnau; ac y gwisgodd
eu pennau, ac y cylchodd hwynt.
29 A phres yr offrwm *oedd* ddeg
talent a thriugain, a dwy fil a phed-
war cant o siclau.
30 Ac efe a wnaeth o hynny for-
teisiau drws pabell y cyfarfod, a'r
allor bres, a'r alch bres yr hon *oedd*
iddi, a holl lestri yr allor;
31 A morteisiau y cynteddfa o am-
gylch, a morteisiau porth y cyn-
teddfa, a holl hoelion y tabernacl, a
holl hoelion y cynteddfa o amgylch.

PENNOD XXXIX.

1 *Gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd.* 2 *Yr ephod.* 8 *Y ddwyfronneg.* 22 *Mantell yr ephod.* 27 *Y peisiau, y meitr, a'r gwregys o lïan main.* 30 *Talaith y goron sanctaidd.* 32 *Moses yn golygu y cwbl, ac yn eu bendithio.*

AC o'r *sidan* glas, a'r porphor,
a'r ysgarlad, y gwnaethant
wisgoedd gweinidogaeth, i weini yn
y cyssegr: [a] gwnaethant y gwisg- [a] pen. 31. 10. a 35. 19.
oedd sanctaidd i Aaron; [b] fel y [b] pen. 28. 4.
gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
2 Ac efe a wnaeth yr ephod o aur,
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd.
3 A gyrrasant yr aur yn ddalennau
teneuon, ac a'i torrasant yn edaf-
edd, i weithio yn y *sidan* glas, ac
yn y porphor, ac yn yr ysgarlad, ac
yn y llïan main, yn waith cywraint.
4 Ysgwyddau a wnaethant iddi yn

Cyn CRIST 1491.

cydio: wrth ei dau gwrr y cydiwyd
hi.
5 A gwregys cywraint ei ephod ef,
yr hwn oedd arni, *ydoedd* o'r un,
yn un-waith â hi; o aur, *sidan* glas,
a phorphor, ac ysgarlad, a llïan
main cyfrodedd: megis y gorchym-
ynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
6 ¶ [c] A hwy a weithiasant feini onix
wedi eu gosod mewn boglynau aur,
wedi eu naddu â naddiadau sel, âg
enwau meibion Israel *ynddynt*.
7 A gosododd hwynt ar ysgwyddau
yr ephod, yn feini [d] coffadwriaeth i
feibion Israel; megis y gorchym-
ynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.
8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwy-
fronneg o waith cywraint, ar waith
yr ephod; o aur, *sidan* glas, por-
phor hefyd, ac ysgarlad, a llïan
main cyfrodedd.
9 Pedairongl ydoedd; yn ddau
ddyblyg y gwnaethant y ddwyfron-
neg: o rychwant ei hŷd, a rhy-
chwant ei lled, yn ddau ddyblyg.
10 A gosodasant ynddi bedair rhes
o feini: rhes o ‖ sardius, tophas, a
smaragdus, *ydoedd* y rhes gyntaf.
11 A'r ail res *oedd* carbuncl, sa-
phir, ac adamant.
12 A'r drydedd res *ydoedd*, lygur,
acat, ac amethyst.
13 A'r bedwaredd res *ydoedd*, beryl,
onix, a jaspis; wedi eu hamgylchu
mewn boglynau aur yn eu lleoedd.
14 A'r meini *oedd* yn ol enwau
meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol
eu henwau hwynt; pob un wrth ei
enw *oeddynt*, o naddiadau sel, yn ol
y deuddeg llwyth.
15 A hwy a wnaethant ar y ddwy-
fronneg gadwynau ar y cyrrau, yn
blethwaith o aur pur.
16 A gwnaethant ddau foglyn aur,
a dwy fodrwy o aur; ac a roddasant
y ddwy fodrwy ar ddau gwrr y ddwy-
fronneg.
17 A rhoddasant y ddwy gadwyn
blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy,
ar gyrrau y ddwyfronneg.
18 A deupen y ddwy gadwyn bleth-
edig a roddasant y'nglŷn yn y ddau
foglyn; ac a'u gosodasant ar ys-
gwyddau yr ephod, o'r tu blaen.
19 Gwnaethant hefyd ddwy fod-
rwy o aur, ac a'u gosodasant ar
ddau ben y ddwyfronneg, ar yr ymyl
sydd ar ystlys yr ephod, o'r tu
mewn.
20 A hwy a wnaethant ddwy fod-
rwy aur, ac a'u gosodasant ar ddau
ystlys yr ephod, oddi tanodd tu a'i
thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi
ar wregys yr ephod.
21 Rhwymasant hefyd y ddwyfron-
neg, erbyn ei modrwyau, wrth fod-
rwyau yr ephod, â llinyn o *sidan*
glas, i fod oddi ar wregys yr ephod,
fel na ddattodid y ddwyfronneg
oddi wrth yr ephod; megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr
ephod i gyd o *sidan* glas, yn wauad-
waith.
23 A thwll y fantell *oedd* yn ei
chanol, fel twll llurig, a gwrym o
amgylch y twll, rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odrau y fan-
tell bomgranadau, o *sidan* glas,
porphor, ac ysgarlad, a llïan cyf-
rodedd.
25 Gwnaethant hefyd [e] glych o aur
pur, ac a roddasant y clych rhwng
y pomgranadau, ar odre y fantell, o
amgylch, ym mysg y pomgranad-
au,
26 Cloch a phomgranad, a chloch
a phomgranad, ar odre y fantell o
amgylch, i weini *ynddynt;* megis y
gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
27 ¶ A hwy a wnaethant beisiau o
lïan main, o wauadwaith, i Aaron
ac i'w feibion.
28 A meitr o lïan main, a chapiau
hardd o lïan main, a [f] llodrau llïan
o lïan main cyfrodedd,
29 A gwregys o lïan main cyf-
rodedd, ac o *sidan* glas, porphor, ac
ysgarlad, o waith edau a nodwydd;
fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD
wrth Moses.
30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y
goron sanctaidd o aur pur; ac a
ysgrifenasant arni ysgrifen, fel nadd-
iad sel: [g] SANCTEIDDRWYDD
I'R ARGLWYDD.
31 A rhoddasant wrthi linyn o
sidan glas, i'w dal hi i fynu ar y
meitr; fel y gorchymynasai yr AR-
GLWYDD wrth Moses.
32 ¶ Felly y gorphenwyd holl waith
y tabernacl, *sef* pabell y cyfarfod:
a meibion Israel a wnaethant yn
ol yr hyn oll a orchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses; felly y
gwnaethant.
33 ¶ Dygasant hefyd y tabernacl
at Moses, y babell a'i holl ddodrefn,
ei bachau, ei hystyllod, ei barrau,
a'i cholofnau, a'i morteisiau;
34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi
eu lliwo yn gochion, a'r tô o grwyn
daearfoch, a'r llen wahan yr hon
oedd yn gorchuddio;
35 Arch y dystiolaeth, a'i thros-
olion, a'r drugareddfa;
36 Y bwrdd hefyd, a'i holl lestri,
a'r bara dangos;
37 Y canhwylbren pur, a'i lamp-
au, a'r lampau i'w gosod mewn
trefn, ei holl lestri, ac olew i'r
goleuni;
38 A'r allor aur, ac olew yr en-
einiad, a'r arogl-darth llysieuog, a
chaeadlen drws y babell;
39 Yr allor bres, a'r alch bres yr
hon *oedd* iddi, ei throsolion, a'i holl
lestri; y noe a'i throed;
40 Llenni y cynteddfa, ei golofn-
au, a'i forteisiau, a chaeadlen porth
y cynteddfa, ei rhaffau, a'i hoelion,
a holl ddodrefn gwasanaeth y tab-
ernacl, *sef* pabell y cyfarfod;
41 Gwisgoedd y weinidogaeth i
weini yn y cyssegr, sanctaidd wisg-
oedd Aaron yr offeiriad, a gwisg-
oedd ei feibion ef i offeiriadu.
42 Yn ol yr hyn oll a orchymyn-
asai yr ARGLWYDD wrth Moses,
felly y gwnaeth meibion Israel yr
holl waith.
43 A Moses a edrychodd ar yr holl
waith; ac wele hwy a'i gwnaethant
megis y gorchymynasai yr AR-

Cyn CRIST 1491.

[c] pen. 28. 9.
[d] pen. 28. 12.
‖ Neu, *rubi.*
[e] pen. 28. 33.
[f] pen. 28. 42.
[g] pen. 28. 36.

Cyn CRIST 1491.

GLWYDD, felly y gwnaethent: a Moses a'u bendithiodd hwynt.

PENNOD XL.

1 *Gorchymyn codi y tabernacl,* 9 *a'i enneinio;* 13 *a sancteiddio Aaron a'i feibion.* 16 *Moses yn gwneuthur fel y gorchymynasid iddo.* 34 *Cwmmwl yn gorchuddio y babell.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Yn y mis cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cyfodi y tabernacl, pabell y cyfarfod.
3 A gosod yno arch y dystiolaeth; a gorchuddia yr arch â'r wahanlen.
4 [a]Dwg i mewn hefyd y bwrdd, a threfna †ef yn drefnus: dwg i mewn hefyd y canhwyllbren, a goleua ei lampau ef.
5 Gosod hefyd allor aur yr arogldarth ger bron arch y dystiolaeth; a gosod gaeadlen drws y tabernacl.
6 Dod hefyd allor y poeth-offrwm o flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.
7 [b]Dod hefyd y noe rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, a dod ynddi ddwfr.
8 A gosod hefyd y cynteddfa oddi amgylch; a dod gaeadlen *ar* borth y cynteddfa.
9 A chymmer olew yr enneiniad, ac [c]enneinia y tabernacl, a'r hyn oll *sydd* ynddo, a chyssegra ef a'i holl lestri; a sanctaidd fydd.
10 Enneinia hefyd allor y poethoffrwm, a'i holl lestri; a'r allor a gyssegri: a [d]hi a fydd yn allor sancteiddiolaf.
11 Enneinia y noe a'i throed, a sancteiddia hi.
12 A dwg Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.
13 A gwisg am Aaron y gwisgoedd sanctaidd; ac enneinia ef, a sancteiddia ef, i offeiriadu i mi.
14 Dwg hefyd ei feibion ef, a gwisg hwynt â phais iau.
15 Ac enneinia hwynt, megis yr enneiniaist eu tad hwynt, i offeiriadu i mi: felly bydd eu henneiniad iddynt yn offeiriadaeth dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.
16 Felly Moses a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.
1490. 17 ¶ Felly yn y mis cyntaf o'r ail flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, [e]y codwyd y tabernacl.
18 A Moses a gododd y tabernacl, ac a sicrhâodd ei forteisiau, ac a osododd i fynu ei ystyllod, ac a roddes i mewn ei farrau, ac a gododd ei golofnau;
19 Ac a ledodd y babell-lenn ar y tabernacl, ac a osododd dô y babelllenn arni oddi arnodd; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd [f]y dystiolaeth yn yr arch, a gosododd y trosolion wrth yr arch, ac a roddodd y drugareddfa i fynu ar yr arch.
21 Ac efe a ddug yr arch i'r tabernacl, ac [g]a osododd y wahanlen orchudd, i orchuddio arch y dystiolaeth; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd o fewn pabell y cyfarfod, ar ystlys y tabernacl, o du y gogledd, o'r tu allan i'r wahanlen.
23 Ac efe a drefnodd yn drefnus arno ef y bara, ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
24 ¶ Ac efe a osododd y canhwyllbren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y bwrdd, ar ystlys y tabernacl, o du y dehau.
25 Ac efe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
26 ¶ Efe a osododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahanlen.
27 Ac a arogl-darthodd arni arogldarth peraidd; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
28 ¶ Ac efe a osododd y gaeadlen *ar* ddrws y tabernacl.
29 Ac efe a osododd allor y poethoffrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm; [h]fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
30 ¶ Efe a osododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.
31 A Moses, ac Aaron, a'i feibion, a olchasant yno eu dwylaw a'u traed.
32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan nesâent at yr allor, yr ymolchent; [i]fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl a'r allor, ac a roddodd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphenodd Moses y gwaith.
34 ¶ [k]Yna cwmmwl a orchuddiodd babell y cyfarfod; a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl.
35 Ac ni allai Moses fyned i babell y cyfarfod; am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi y tabernacl.
36 A phan gyfodai y cwmmwl oddi ar y tabernacl, ‖y cychwynai meibion Israel i'w holl deithiau.
37 Ac oni chyfodai y cwmmwl, yna ni chychwynent hwy hyd y dydd y cyfodai.
38 Canys [l]cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* ar y tabernacl y dydd, a thân ydoedd arno y nos, y'ngolwg holl dŷ Israel, yn eu holl deithiau hwynt.

Marginal notes: [a] pen. 26. 35. † Heb. *ei drefn ef.* [b] pen. 30. 18. [c] pen. 30. 26. [d] pen. 29. 36, 37. [e] Num. 7. 1. [f] pen. 25. 16. — Cyn CRIST 1490. [g] pen. 35. 12. [h] pen. 30. 9. [i] pen. 30. 19. [k] Lef. 16. 2. Num. 9. 15. 1 Bren. 8. 10. 2 Chron. 5. 13. a 7. 2. Es. 6. 4. Dat. 15. 8. ‖ *yr ymdeithiai.* [l] pen. 13. 21.

TRYDYDD LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

LEFITICUS.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 *Trefn y poeth-offrymmau,* 3 *o eidionau,* 10 *o ddefaid, neu eifr,* 14 *ac o adar.*

A'R ARGLWYDD a alwodd ar Moses,
ac a lefarodd wrtho o babell y
cyfarfod, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
[a] pen. 22. 18. dywed wrthynt, [a]Pan ddygo dyn o
honoch offrwm i'r ARGLWYDD o
anifail, *sef* o'r eidionau, neu o'r
praidd, yr offrymmwch eich offrwm.
3 Os poeth-offrwm o eidion *fydd*
ei offrwm ef, offrymmed ef yn
wrryw perffeith-gwbl; a dyged ef
o'i ewyllys ei hun i ddrws pabell y
cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.
[b] Exod. 29. 10, 15. pen. 4. 15. 4 [b]A gosoded ei law ar ben y
poeth-offrwm; ac fe a'i cymmerir ef
yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur
cymmod drosto.
5 Lladded hefyd yr eidion ger
bron yr ARGLWYDD; a dyged meib-
ion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a
thaenellant y gwaed o amgylch ar
yr allor, yr hon *sydd wrth* ddrws
pabell y cyfarfod.
6 A blinged y poeth-offrwm, a
thorred ef yn ei ddarnau.
7 A rhodded meibion Aaron yr
offeiriad, dân ar yr allor, a gosodant
goed mewn trefn ar y tân.
8 A gosoded meibion Aaron, yr
offeiriaid, y darnau, y pen, a'r bras-
der, mewn trefn ar y coed *a fyddant*
ar y tân *sydd* ar yr allor.
9 Ond ei berfedd, a'i draed, a ylch
efe mewn dwfr: a'r offeiriad a lysg
y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm,
yn aberth tanllyd, o arogl peraidd
i'r ARGLWYDD.
10 ¶ Ac os o'r praidd, *sef* o'r defaid,
neu o'r geifr, *yr offrymma efe* boeth-
offrwm; offrymmed ef yn wrryw
perffeith-gwbl.
11 A lladded ef ger bron yr AR-
GLWYDD, o du y gogledd i'r allor;
a thaenelled meibion Aaron, yr
offeiriaid, ei waed ef ar yr allor o
amgylch.
12 A thorred ef yn ei ddarnau,
gyd â'i ben a'i frasder; a gosoded
yr offeiriad hwynt ar y coed *a fydd-
ant* ar y tân *sydd* ar yr allor.
13 Ond golched y perfedd a'r traed
mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y
cwbl, a llosged ar yr allor. Hwn
sydd boeth-offrwm, aberth tanllyd,
o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
14 ¶ Ac os poeth-offrwm o aderyn
fydd ei offrwm ef i'r ARGLWYDD;
[c] pen. 5. 7. yna dyged ei offrwm [c]o durturau,
neu o gywion colommennod.
15 A dyged yr offeiriad ef at yr
allor, a thorred ei ben ef, a llosged
ef ar yr allor; a gwasger ei waed ef
ar ystlys yr allor.
16 A thynned ymaith ei grombil
ef ynghŷd â'i ‖ blu, a bwried hwynt
ger llaw yr allor, o du y dwyrain, i'r
lle *y byddo* y lludw.
17 Hollted ef, â'i esgyll hefyd; ‖ Neu, *aflendid.*
etto [d]na wahaned *ef:* a llosged yr [d] Gen. 15. 10.
offeiriad ef ar yr allor, ar y coed *a
fyddant* ar y tân. Dyma boeth-
offrwm, aberth tanllyd, o arogl per-
aidd i'r ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 *Y bwyd-offrwm tanllyd gyd âg olew ac arogl-darth:* 4 *naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn,* 5 *ai ar radell,* 7 *ai mewn padell ffrio;* 12 *neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywysen.* 13 *Halen y bwyd-offrwm.*

PAN offrymmo dyn [a]fwyd-offrwm [a] pen. 6. 14. a 9. 17. Num. 15. 4.
i'r ARGLWYDD, bydded ei offrwm
ef o beilliaid; a thywallted olew
arno, a rhodded thus arno.
2 A dyged ef at feibion Aaron, yr
offeiriaid: a chymmered efe oddi
yno lonaid ei law o'i beilliaid, ac o'i
olew, ynghŷd â'i holl thus; a llosg-
ed yr offeiriad ei goffadwriaeth ar
yr allor, yn offrwm tanllyd o arogl
peraidd i'r ARGLWYDD.
3 A *bydded* [b]gweddill y bwyd- [b] pen. 7. 6. a 10. 12.
offrwm i Aaron ac i'w feibion:
[c]sancteiddbeth o danllyd offrym- [c] Num. 18. 9.
mau yr ARGLWYDD *ydyw.*
4 ¶ Hefyd pan offrymmech fwyd-
offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn,
teisen beilliaid groyw, wedi ei
chymmysgu trwy olew, neu afrllad
croyw wedi eu henneinio âg olew,
a fydd.
5 ¶ Ond os bwyd-offrwm ar radell
fydd dy offrwm di, bydded o beill-
iaid wedi ei gymmysgu yn groyw
trwy olew.
6 Torr ef yn ddarnau, a thywallt
arno olew: bwyd-offrwm *yw.*
7 ¶ Ac os bwyd-offrwm padell *fydd*
dy offrwm, gwneler o beilliaid trwy
olew.
8 A dwg i'r ARGLWYDD y bwyd-
offrwm, yr hwn a wnair o'r rhai
hyn: ac wedi y dyger at yr offeiriad,
dyged yntau ef at yr allor.
9 A choded yr offeiriad ei [d]goff- [d] ad. 2.
adwriaeth o'r bwyd-offrwm, a llosged
ef ar yr allor; [e]yn offrwm tanllyd, [e] Exod. 29. 18.
o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
10 A *bydded* i Aaron ac i'w feibion
weddill y bwyd-offrwm: sancteidd-
beth o danllyd offrymmau yr AR-
GLWYDD *ydyw.*
11 Na wneler [f]yn lefeinllyd ddim [f] Edrych Matt. 16. 12. Marc 8. 15. Luc 12. 1. 1 Cor. 5. 8. Gal. 5. 9.
bwyd-offrwm a offrymmoch i'r AR-
GLWYDD: canys dim surdoes, na
mêl, ni losgwch yn offrwm tanllyd
i'r ARGLWYDD.
12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD
offrwm y blaen-ffrwyth; ond na
†losger hwynt ar yr allor yn arogl † Heb. *ddyrchafer.*
peraidd.
13 [g]Dy holl fwyd-offrwm hefyd a [g] Marc 9. 49.

Cyn CRIST 1490.

hellti di â halen; ac na phalled halen cyfammod dy DDUW o fod ar dy fwyd-offrwm: offrymma halen ar bob offrwm i ti.

14 Ac os offrymmi i'r ARGLWYDD fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf; tywysenau irion wedi eu crasu wrth y tân, *sef* ŷd a gurir allan o'r dywysen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

15 A dod olew arno, a gosod thus arno: bwyd-offrwm *yw*.

16 A llosged yr offeiriad ei goffadwriaeth ef o'i ŷd wedi ei guro allan, ac o'i olew, ynghŷd â'i holl thus: offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD *yw*.

PENNOD III.

1 Yr aberth hêdd o eidion, 6 o'r praidd: 7 naill ai oen, 12 ai gafr.

AC os [a]aberth hêdd *fydd* ei offrwm ef, pan offrymmo efe eidion, offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD yn berffeith-gwbl; pa un bynnag ai yn wrryw ai yn fanyw.

[a] pen. 7. 11, 29. a 22. 18, 21.

2 A [b]rhodded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef *wrth* ddrws pabell y cyfarfod: a thaenelled meibion Aaron, yr offeiriaid, y gwaed ar yr allor o amgylch.

[b] Exod. 29. 10.

3 Ac offrymmed o'r aberth hêdd aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; *sef* [c]y weren fôl, a'r holl wer a fydd ar y perfedd;

[c] Exod. 29. 13.

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt hyd y tenewyn, a'r ‖rhwyden hefyd *a fydd* oddi ar yr afu a dynn efe ymaith, ynghyd â'r arennau.

‖ Neu, *llieingig.*

5 A [d]llosged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghyd â'r offrwm poeth *sydd* ar y coed *a fyddant* ar y tân, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

[d] pen. 6. 12.

6 ¶ Ac os o'r praidd y *bydd* yr hyn a offrymmo efe yn hêdd-aberth i'r ARGLWYDD, offrymmed ef yn wrryw neu yn fanyw perffeith-gwbl.

7 Os oen a offrymma efe yn ei offrwm; yna dyged ger bron yr ARGLWYDD.

8 A gosoded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei waed ef ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hêdd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; ei weren, a'r gloren i gyd: torred hi ymaith wrth asgwrn y cefn, ynghyd â'r weren fôl, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd;

10 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

11 A llosged yr offeiriad hyn ar yr allor: [e]bwyd-aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *ydyw*.

[e] Edrych pen. 21. 6, 7, 8, 21, 22. a 22. 25. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.

12 ¶ Ac os gafr *fydd* ei offrwm ef; dyged hi ger bron yr ARGLWYDD.

13 A gosoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; sef y weren fôl, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd;

15 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

16 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd *ydyw*. [f]Yr holl wer *sydd eiddo* yr ARGLWYDD.

[f] pen. 7. 23, 25.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl anneddau, *yw;* na fwyttâoch ddim gwer, na dim [g]gwaed.

[g] Gen. 9. 4. pen. 7. 23, 26. a 17. 10, 14. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.

PENNOD IV.

1 Aberthau dros bechod, 3 a wnelai yr offeiriad, 13 neu yr holl gynnulleidfa, 22 neu y pennaeth, 27 neu y bobl, mewn anwybod.

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a]Pan becho dyn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn un o honynt y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

[a] Num. 15. 22.

3 Os offeiriad enneiniog a becha yn ol pechod y bobl; offrymmed, dros ei bechod a wnaeth, [b]fustach ieuangc perffeith-gwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

[b] pen. 9. 2.

4 A dyged y bustach i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, a gosoded ei law ar ben y bustach, a lladded y bustach ger bron yr ARGLWYDD.

5 A [c]chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y bustach, a dyged ef i babell y cyfarfod.

[c] pen. 16. 14. Num. 19. 4.

6 A throched yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen gwahanlen y cyssegr.

7 A gosoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod; a *thywallted [d]holl waed *arall* y bustach wrth droed allor y poethoffrwm, yr hon *sydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

[d] pen. 5. 9.

8 A thynned holl wer bustach yr aberth dros bechod oddi wrtho; y weren fôl, a'r holl wer *fyddo* ar y perfedd;

9 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a dynn efe ymaith, ynghyd â'r arennau;

10 [e]Megis y tynnodd o fustach yr aberth hêdd: a llosged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

[e] pen. 3. 3.

11 [f]Ond croen y bustach, a'i holl gig, ynghyd â'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiswail,

[f] Exod. 29. 14. Num. 19. 5.

12 A'r holl fustach hefyd, a ddwg efe allan i'r tu allan i'r gwersyll, i le glân, [g]wrth dywalltfa y lludw; ac [h]a'i llysg ar goed yn tân: wrth dywalltfa y lludw y llosgir ef.

[g] pen. 6. 11. [h] Heb. 13. 11.

13 ¶ Ac [i]os holl gynnulleidfa Israel a becha mewn anwybod, [k]a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog:

[i] Num. 15. 24. [k] pen. 5. 2, 3, 4.

14 Pan wypir y pechod y pechasant ynddo; yna offrymmed y gynnulleidfa fustach ieuangc dros

Cyn CRIST 1490.

y pechod, a dygant ef o flaen pabell
y cyfarfod.
15 A gosoded henuriaid y gyn-
nulleidfa eu dwylaw ar ben y bus-
tach ger bron yr ARGLWYDD, a
lladdant y bustach ger bron yr
ARGLWYDD.
16 A dyged yr offeiriad enneiniog
o waed y bustach i babell y cyf-
arfod.
17 A throched yr offeiriad ei fys
yn y gwaed, a thaenelled ger bron
yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen
y wahanlen.
18 A gosoded o'r gwaed ar gyrn
yr allor *sydd* ger bron yr AR-
GLWYDD, *sef* yr hon *sydd* ym mhab-
ell y cyfarfod; a thywallted yr
holl waed *arall* wrth waelod allor
y poeth-offrwm, yr hon sydd wrth
ddrws pabell y cyfarfod.
19 A thynned ei holl wer allan o
hono, a llosged ar yr allor.
20 A gwnaed i'r bustach hwn
[l] ad. 3. megis y gwnaeth [l] i fustach y pech-
aberth; felly gwnaed iddo: a'r
offeiriad a wna gymmod drostynt;
ac fe a faddeuir iddynt.
21 A dyged y bustach allan i'r tu
allan i'r gwersyll, a llosged ef fel
y llosgodd y bustach cyntaf. Dyma
aberth dros bechod y gynnulleidfa.
22 ¶ Os pecha pennaeth, a
gwneuthur mewn anwybod yn
erbyn yr un o orchymynion yr AR-
GLWYDD ei DDUW, ddim o'r hyn
ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn
euog;
23 Neu os daw i wybod ei fai yr
hwn a wnaeth: dyged ei offrwm o
lwdn gafr gwrryw perffeith-gwbl.
24 A gosoded ei law ar ben y
llwdn, a lladded ef yn y lle *y lledd-
ir* y poeth-offrwm, ger bron yr
ARGLWYDD. Dyma aberth dros
bechod.
25 A chymmered yr offeiriad o
waed yr aberth dros bechod â'i fys,
a gosoded ar gyrn allor y poeth-
offrwm, a thywallted ei waed ef
wrth waelod allor y poeth-offrwm.
26 A llosged ei holl wer ar yr
[m] pen. 3. 5. allor, fel [m] gwer yr aberth hêdd:
a gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto am ei bechod; a maddeuir
iddo.
[n] Num. 15. 27. 27 ¶ Ac [n] os pecha † neb ‖ o bobl y
† Heb. *un enaid.* wlad mewn anwybod, gan wneuth-
‖ *o'r gwerin.* ur yn erbyn yr un o orchymynion
yr ARGLWYDD, ddim o'r *pethau* ni
ddylid eu gwneuthur, a bod yn
euog;
28 Neu os ei bechod yr hwn a
bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef:
yna dyged ei offrwm o lwdn gafr
fanyw berffeith-gwbl dros ei bechod
a bechodd efe.
29 A gosoded ei law ar ben yr
aberth dros bechod, a lladded yr
aberth dros bechod yn y lle *y lleddir*
y poeth-offrwm.
30 A chymmered yr offeiriad o'i
gwaed hi â'i fys, a rhodded ar gyrn
allor y poeth-offrwm, a thywallted
ei holl waed hi, wrth waelod yr
allor.
[o] pen. 3. 14. 31 A [o] thynned ei holl wer hi,
[p] pen. 3. 3. [p] fel y tynnir y gwer oddi ar yr
aberth hêdd; a llosged yr offeiriad
ef ar yr allor, [q] yn arogl peraidd i'r
ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosto; a maddeuir iddo. [q] Exod. 29. 18.
32 Ac os dwg efe ei offrwm dros
bechod o oen, dyged hi yn fanyw
berffeith-gwbl.
33 A gosoded ei law ar ben yr
aberth dros bechod, a lladded hi
dros bechod yn y lle y lleddir y
poeth-offrwm.
34 A chymmered yr offeiriad â'i
fys o waed yr aberth dros bechod, a
gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm,
a thywallted ei holl waed hi wrth
waelod yr allor.
35 A thynned ei holl wer hi, fel
y tynnir gwer oen yr aberth hêdd;
a llosged yr offeiriad hwynt ar yr
allor, [r] fel aberth tanllyd i'r AR- [r] pen. 3. 5.
GLWYDD: a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosto am ei bechod yr
hwn a bechodd; a maddeuir iddo.

PENNOD V.

1 Y neb a bechodd trwy gelu yr hyn a wypo, 2 trwy gyffwrdd â dim aflan, 4 neu trwy lw. 6 Ei offrwm dros ei gamwedd, o'r praidd, 7 o'r adar, 11 o beilliaid. 14 Yr offrwm dros gamwedd mewn cyssegrladrad, 17 ac mewn pechodau o anwybod.

OS pecha dyn, a chlywed llais
llw, ac yntau yn dyst, naill
ai yn gweled ai yn gwybod; oni
fynega, yna efe a ddwg ei anwiredd.
2 [a] Os dyn a gyffwrdd â dim aflan, [a] pen. 11. 24, 28, 31, 39.
pa un bynnag ai burgyn bwystfil
aflan, ai burgyn anifail aflan, ai
burgyn ymlusgiad aflan; er *bod y
peth* yn guddiedig oddi wrtho ef,
aflan ac euog yw efe.
3 Neu pan gyffyrddo [b] âg aflendid [b] pen. 12, a 13, a 15.
dyn, pa aflendid bynnag iddo, yr
hwn y bydd efe aflan o'i blegid,
a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan
gaffo wybod, yna euog yw.
4 Neu os dyn a dwng, gan draethu
â'r gwefusau ar [c] wneuthur drwg, [c] Edrych 1 Sam. 25. 22. Act. 23. 12.
neu [d] wneuthur da; beth bynnag a
draetho dyn trwy lw, a'r *peth* yn [d] Edrych Marc 6. 23.
guddiedig rhagddo; pan gaffo efe
wybod, euog yw o un o hyn.
5 A phan fyddo efe euog o un o
hyn; yna [e] cyffesed yr hyn y pech- [e] Num. 5. 7.
odd ynddo:
6 A dyged i'r ARGLWYDD ei
offrwm dros gamwedd am ei bechod
yr hwn a bechodd; *sef* banyw o'r
praidd, oen neu fyn gafr, yn aberth
dros bechod; a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosto am ei bechod.
7 Ond [f] os ei law ni chyrhaedd [f] pen. 12. 8. a 14. 21.
werth oen; dyged i'r ARGLWYDD,
am ei gamwedd yr hwn a bechodd,
ddwy [g] durtur, neu ddau gyw co- [g] pen. 1. 14.
lommen; y naill yn aberth dros
bechod, a'r llall yn boeth-offrwm.
8 A dyged hwynt at yr offeiriad;
ac offrymmed efe yr hwn *sydd* dros
bechod yn gyntaf, [h] a thorred ei ben [h] pen. 1. 15.
wrth ei wegil; ond na thorred ef
ymaith.
9 A thaenelled o waed yr aberth
dros bechod ar ystlys yr allor; a
[i] gwasger y rhan arall o'r gwaed [i] pen. 4. 7, 18, 30, 34.
wrth waelod yr allor. Dyma aberth
dros bechod.
10 A'r ail a wna efe yn offrwm [k] pen. 1. 14.
poeth, yn ol [k] y ddefod: a'r offeir-

Cyn CRIST 1490.

iad a wna gymmod drosto am ei
bechod yr hwn a bechodd; a madd-
euir iddo.
11 ¶ Ac os ei law ni chyrhaedd
ddwy durtur, neu ddau gyw col-
ommen; yna dyged yr hwn a bech-
odd ei offrwm o ddegfed ran ephah
o beilliaid yn aberth dros bechod:
[l] Num. 5. 15. [l]na osoded olew ynddo, ac na rodd-
ed thus arno; canys aberth dros
bechod *yw*.
12 A dyged hynny at yr offeiriad:
a chymmered yr offeiriad o hono
[m] pen. 2. 2. lonaid ei law [m]yn goffadwriaeth, a
[n] pen. 4. 35. llosged ar yr allor, [n]fel ebyrth tan-
llyd i'r ARGLWYDD. Dyma aberth
dros bechod.
13 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto ef am ei bechod a bechodd
efe yn un o'r rhai hyn; a maddeuir
[o] pen. 2. 3. iddo: [o]a bydded i'r offeiriad y
gweddill, megis *o'r* bwyd-offrwm.
14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
[p] pen. 22. 14. 15 [p]Os gwna dyn gamwedd, a
phechu trwy amryfusedd, yn y
pethau a gyssegrwyd i'r ARGLWYDD;
yna dyged i'r ARGLWYDD dros ei
gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r
praidd, gyd â'th bris di o siclau
[q] Exod. 30. 13. arian, yn ol [q]sicl y cyssegr, yn aberth
dros gamwedd.
16 A thaled am y niwed a wnaeth
[r] pen. 22. 14. a 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7. *yn* y peth cyssegredig, a [r]rhodded
ei bummed ran yn ychwaneg atto,
a rhodded ef at yr offeiriad: a
gwnaed yr offeiriad gymmod drosto
â hwrdd yr offrwm dros gamwedd;
a maddeuir iddo.
[s] pen. 4. 2. 17 ¶ Ac os pecha [s]enaid, a
gwneuthur *yn erbyn* gorchymyn-
ion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni
ddylid eu gwneuthur; er na wyddai,
etto euog fydd, a'i anwiredd a ddwg.
18 A dyged hwrdd perffeith-gwbl
o'r praidd, gyd â'th bris di, at yr
offeiriad, yn offrwm dros gamwedd:
a gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto am ei amryfusedd a gam-
gymmerodd efe, ac yntau heb wyb-
od; a maddeuir iddo.
19 Aberth dros gamwedd *yw* hyn:
camwedd a wnaeth yn ddïau yn
erbyn yr ARGLWYDD.

PENNOD VI.

1 Yr offrwm dros gamwedd mewn pechodau a wneler trwy wybod. 8 Cyfraith y poeth-offrwm, 14 a'r bwyd-offrwm. 19 Yr offrwm wrth gyssegru offeiriad. 24 Cyfraith y pech-offrwm.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
[a] Num. 5. 6. 2 [a]Os pecha dyn, a gwneuthur
camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD,
a dywedyd celwydd wrth ei gym-
mydog am yr hyn a rodded atto i'w
gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe
ei law, neu yn yr hyn trwy draws-
der a ddygodd efe, neu yn yr hyn y
twyllodd ei gymmydog;
3 Neu os cafodd beth gwedi ei
golli, a dywedyd celwydd am dano,
neu dyngu yn anudon; am ddim
o'r holl bethau a wnelo dyn, gan
bechu ynddynt:
4 Yna, am iddo bechu, a bod yn
euog; bydded iddo roddi yn ei ol y
 trais a dreisiodd efe, neu y peth a
gafodd trwy dwyll, neu y peth a
adawyd i gadw gyd âg ef, neu y peth
wedi ei golli a gafodd efe,
5 Neu beth bynnag y tyngodd efe
anudon am dano; [b]taled hynny [b] pen. 5. 16.
erbyn ei ben, a chwaneged ei bum-
med ran atto: †ar y dydd yr † Heb. *yn nydd ei gamwedd.*
offrymmo dros gamwedd, rhodded
ef i'r neb a'i pïau.
6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm
dros gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl
o'r praidd, [c]gyd â'th bris di, yn [c] pen. 5. 15.
offrwm dros gamwedd, at yr
offeiriad.
7 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto ger bron yr ARGLWYDD: a
maddeuir iddo, am ba beth bynnag
a wnaeth, i fod yn euog o hono.
8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd
wrth Moses, gan ddywedyd,
9 Gorchymyn i Aaron, ac i'w feib-
ion, gan ddywedyd, Dyma gyfraith
y poeth-offrwm: (poeth-offrwm *yw*,
o herwydd y llosgi ar yr allor ar
hŷd y nos hyd y bore, a thân yr
allor a gynneuir arni.)
10 [d]Gwisged yr offeiriad hefyd ei [d] Exod. 28. 40, 41, 43.
lïein-wisg am dano, a gwisged
lodrau llïan am ei gnawd, a choded
y lludw lle yr ysodd y tân y poeth-
aberth ar yr allor, a gosoded ef [e]ger [e] pen. 1. 16.
llaw yr allor.
11 A diosged ei wisgoedd, a gwisged
ddillad eraill, a dyged allan y lludw
i'r tu allan i'r gwersyll, [f]i le glân. [f] pen. 4. 12.
12 A chynneuer y tân *sydd* ar yr
allor arni; na ddiffodded: ond
llosged yr offeiriad goed arni bob
bore; a threfned y poeth-offrwm
arni, a llosged [g]wer yr aberth hêdd [g] pen. 3. 3, 9, 14.
arni.
13 Cynneuer y tân bob amser ar
yr allor; na ddiffodded.
14 ¶ [h]Dyma hefyd gyfraith y [h] pen. 2. 1. Num. 15. 4.
bwyd-offrwm. Dyged meibion Aa-
ron ef ger bron yr ARGLWYDD, o
flaen yr allor:
15 A choded o hono yn ei law o
beilliaid y bwyd-offrwm, ac o'i olew,
a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y
bwyd-offrwm; a llosged ei [i]goffad- [i] pen. 2. 2, 9.
wriaeth ef ar yr allor, yn arogl
peraidd i'r ARGLWYDD.
16 [k]A'r gweddill o hono a fwytty [k] pen. 2. 3.
Aaron a'i feibion: yn groyw y
bwyttâir ef: [l]yn y lle sanctaidd o [l] pen. 10. 12.
fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y
bwyttânt ef.
17 Na phober ef trwy lefain.
[m]Rhoddais ef yn rhan *iddynt* o'm [m] Num. 18. 9, 10.
haberthau tanllyd: [n]peth sanct- [n] pen. 2. 3.
eiddiolaf *yw* hyn, megis yr aberth
dros bechod, a'r aberth dros gam-
wedd.
18 Pob gwrryw o blant Aaron a
fwyttânt hyn: deddf dragywyddol
fydd yn eich cenhedlaethau am
aberthau tanllyd yr ARGLWYDD:
[o]pob un a gyffyrddo â hwynt, fydd [o] Exod. 29. 37. pen. 22. 4, 5, 6.
sanctaidd.
19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
20 [p]Dyma offrwm Aaron a'i feib- [p] Exod. 29. 2.
ion yr hwn a offrymmant i'r AR-
GLWYDD, ar y dydd yr eneinier ef.
Degfed ran [q]ephah o beilliaid yn [q] Exod. 16. 33.
fwyd-offrwm gwastadol, ei hanner y
bore, a'i hanner brydnawn.

Cyn CRIST 1490.

21 Gwneler ef trwy olew mewn padell: *yna* y dygi ef i mewn wedi ei grasu; ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei grasu, yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, [r] yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol: [s] llosger y cwbl i'r ARGLWYDD.

23 A phob bwyd-offrwm dros yr offeiriad a fydd wedi ei losgi oll: na fwyttâer ef.

24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, [t] Dyma gyfraith yr aberth dros bechod. [u] Yn y lle y lleddir y poeth-offrwm, y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr ARGLWYDD: [x] sancteiddiolaf *yw* efe.

26 [y] Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod, a'i bwytty: yn y lle sanctaidd y bwyttâir ef, y'nghynteddfa pabell y cyfarfod.

27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i gig ef, a fydd sanctaidd: a phan daenneller o'i waed ef ar ddilledyn, golch yn y lle sanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A [z] thorrer y llestr pridd y berwer ef ynddo: ond os mewn llestr pres y berwir ef, ysgwrier a golcher ef mewn dwfr.

29 Bwyttâed pob gwrryw ym mysg yr offeiriaid ef: sancteiddiolaf *yw* efe.

30 [a] Ac na fwyttâer un offrwm dros bechod, yr hwn y dyger o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle sanctaidd; *ond* llosger mewn tân.

[r] pen. 4. 3. [s] Exod. 29. 25. [t] pen. 4. 2. [u] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33. [x] pen. 21. 22. [y] Num. 18. 9. [z] pen. 11. 33. [a] pen. 4. 7, 11, 12, 18, 21. a 16. 27. Heb. 13. 11.

PENNOD VII.

1 *Cyfraith yr offrwm dros gamwedd,* 11 *a'r aberthau hêdd;* 12 *pa un bynnag fo ai aberth dïolch,* 16 *ai adduned, ai rhodd o wirfodd.* 22 *Gwahardd y brasder,* 26 *a'r gwaed.* 28 *Rhan yr offeiriad o'r aberthau hêdd.*

[a] DYMA hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: [b] sancteiddiolaf *yw.*

2 [c] Yn y man lle y lladdant y poeth-offrwm, y lladdant yr aberth dros gamwedd; a'i waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

3 A'i [d] holl wer a offrymma efe o hono; y gloren hefyd, a'r weren fol.

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dynn efe ymaith.

5 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: aberth dros gamwedd *yw.*

6 [e] Pob gwrryw ym mysg yr offeiriaid a'i bwytty: yn y lle sanctaidd y bwyttâir ef: sancteiddiolaf *yw.*

7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* [f] yr aberth dros gamwedd; un gyfraith *sydd* iddynt: yr offeiriad, yr hwn a wna gymmod âg ef, a'i piau.

8 A'r offeiriad a offrymmo boethoffrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

9 A [g] phob bwyd-offrwm a graser mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, fydd eiddo yr offeiriad a'i hoffrymmo.

[a] pen. 5, a 6. [b] pen. 21. 22. [c] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33. [d] Exod. 29. 13. pen. 3. 4, 10. a 4. 8, 9. [e] Num. 18. 9, 10. [f] pen. 6. 26. [g] pen. 2. 3, 10. Num. 18. 9.

10 A phob bwyd-offrwm wedi ei gymmysgu trwy olew, neu yn sych, a fydd i holl feibion Aaron, bob un fel ei gilydd.

11 [h] Dyma hefyd gyfraith yr ebyrth hêdd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.

12 Os yn lle dïolch yr offrymma efe hyn; offrymmed gyd â'r aberth dïolch deisenau croyw, wedi eu cymmysgu trwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu hiro âg olew; a pheilliaid wedi ei grasu yn deisenau, wedi eu cymmysgu âg olew.

13 Heb law y teisenau, offrymmed fara lefeinllyd, *yn* ei offrwm, gyd â'i hêdd-aberth o ddiolch.

14 Ac offrymmed o hyn un *dorth* o'r holl offrwm, yn offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD; *a* bydded *hwnnw* eiddo yr offeiriad a daenello waed yr ebyrth hêdd.

15 A chig ei hêdd-aberth o ddïolch a fwyttâir y dydd yr offrymmir ef: na adawer *dim* o hono hyd y bore.

16 Ond [i] os adduned, neu offrwm gwirfodd, fydd aberth ei offrwm ef; y dydd yr offrymmo efe ei aberth, bwyttâer ef: a thrannoeth bwyttâer yr hyn fyddo yn weddill o hono.

17 Ond yr hyn a fyddo o gig yr aberth yn weddill y trydydd dydd, llosger yn tân.

18 Ac os bwyttâir dim o gig offrwm ei ebyrth hêdd ef o fewn y trydydd dydd, ni byddir boddlawn i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* nis cyfrifir iddo, ffieiddbeth fydd: a'r dyn a fwytty o hono, a ddwg ei anwiredd.

19 A'r cig a gyffyrddo â dim aflan, ni fwyttâir; mewn tân y llosgir ef: a'r cig *arall,* pob glân a fwytty o hono.

20 A'r dyn a fwyttâo gig yr hêddaberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD, [k] a'i aflendid arno; [l] torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

21 Ac os dyn a gyffwrdd â dim aflan, *sef* âg [m] aflendid dyn, neu âg anifail [n] aflan, neu âg un ffieiddbeth aflan, a bwytta o gig yr hêdd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r ARGLWYDD; yna y torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [o] Na fwyttêwch ddim gwer eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Etto gwer burgyn, neu wer ysglyfaeth, a ellir ei weithio mewn pob gwaith: ond gan fwyta na fwyttêwch *ef.*

25 O herwydd pwy bynnag a fwyttâo wer yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; torrir ymaith yr enaid a'i bwyttâo o fysg ei bobl.

26 [p] Na fwyttêwch chwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttâo ddim gwaed, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl.

Cyn CRIST 1490.

[h] pen. 3. 1. a 22. 18, 21. [i] pen. 19. 7, 8. [k] pen. 15. 3. [l] Gen. 17. 14. [m] pen. 12, a 13, a 15. [n] pen. 11. 24, 28. [o] pen. 3. 17. [p] Gen. 9. 4. pen. 3. 17. a 17. 14.

Cyn CRIST 1490.

28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,
29 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth hêdd i'r ARGLWYDD, dyged ei rodd o'i aberth hêdd i'r ARGLWYDD.
30 [q]Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD; y gwer ynghyd â'r barwyden a ddwg efe: [r]y barwyden *fydd* i'w chyhwfanu, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.
31 A llosged yr offeiriad y gwer ar yr allor: a bydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.
32 Rhoddwch hefyd y balfais ddehau yn offrwm dyrchafael i'r offeiriad, o'ch ebyrth hêdd.
33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hêdd, a'r gwer; bydded iddo ef yr ysgwyddog ddehau yn rhan.
34 O herwydd [s]parwyden y cyhwfan, ac ysgwyddog y dyrchafael, a gymmerais i gan feibion Israel o'u hebyrth hêdd, ac a'u rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion, trwy ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Israel.
35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y dydd y nesâodd efe hwynt i offeiriadu i'r ARGLWYDD;
36 Yr hwn a orchymynodd yr ARGLWYDD ei roddi iddynt, [t]y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Israel, *trwy* ddeddf dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.
37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd, a'r cyssegriadau, a'r aberth hêdd;
38 Yr hon a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses ym mynydd Sinai, yn y dydd y gorchymynodd efe i feibion Israel offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

[q] pen. 3. 3, 4, 9, 14.
[r] Exod. 29. 24, 27.
[s] Exod. 29. 28. pen. 10. 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
[t] Exod. 40. 13, 15. pen. 8. 12, 30.

PENNOD VIII.

1 Moses yn cyssegru Aaron a'i feibion. 14 Eu haberth dros bechod. 18 Eu poeth-offrwm. 22 Hwrdd y cyssegriadau. 31 Y lle a'r amser y cyssegrid hwynt.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
2 [a]Cymmer Aaron a'i feibion gyd âg ef, a'r [b]gwisgoedd, ac [c]olew yr enneiniad, a bustach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:
3 A chasgl yr holl gynnulleidfa ynghyd i ddrws pabell y cyfarfod.
4 A gwnaeth Moses fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo: a chasglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.
5 A dywedodd Moses wrth y gynnulleidfa, [d]Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.
6 A Moses a ddug Aaron a'i feibion, ac a'u golchodd hwynt â dwfr.
7 Ac efe a roddes am dano ef [e]y bais, ac a'i gwregysodd ef â'r gwregys, ac a wisgodd y fantell am dano, ac a roddes yr ephod am dano, ac a'i gwregysodd â gwregys cywraint yr ephod, ac a'i cauodd am dano ef.
8 Ac efe a osododd y ddwyfronneg arno, ac a [f]roddes yr Urim a'r Thummim yn y ddwyfronneg.
9 Ac efe a osododd y meitr ar ei ben ef; ac a osododd ar y meitr, ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y goron sanctaidd; fel y [g]gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.
10 [h]A Moses a gymmerodd olew yr enneiniad, ac a enneiniodd y tabernael, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'u cyssegrodd hwynt.
11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor saith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl lestri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyssegru.
12 Ac efe [i]a dywalltodd o olew yr enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyssegru.
13 [k]A Moses a ddug feibion Aaron, ac a wisgodd beisiau am danynt, a gwregysodd hwynt â gwregysau, ac a †osododd gapiau am eu pennau; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
14 [l]Ac efe a ddug fustach yr aberth dros bechod: ac Aaron a'i feibion a roddasant eu dwylaw ar ben bustach yr aberth dros bechod;
15 Ac efe *a'i* lladdodd: a Moses a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch â'i fys, ac [m]a burodd yr allor; ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyssegrodd hi, i wneuthur cymmod arni.
16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwer; a Moses a'*i* llosgodd ar yr allor.
17 A'r bustach, a'i groen, a'i gig, a'i fiswail, a losgodd efe mewn tân o'r tu allan i'r gwersyll; fel [n]y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
18 ¶ [o]Ac efe a ddug hwrdd y poeth-offrwm: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
19 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.
20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ei ddarnau; a llosgodd Moses y pen, y darnau, a'r gwer.
21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd efe mewn dwfr; a llosgodd Moses yr hwrdd oll ar yr allor. Poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; fel [p]y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses.
22 ¶ Ac [q]efe a ddug yr ail hwrdd, sef hwrdd y cyssegriad: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
23 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr isaf clust ddehau Aaron, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.
24 Ac efe a ddug feibion Aaron: a Moses a roes o'r gwaed ar gwrr isaf eu clust ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed

[a] Exod. 29. 1.
[b] Exod. 28. 2, 4.
[c] Exod. 30. 24.
[d] Exod. 29. 4.
[e] Exod. 28. 4.
[f] Exod. 28. 30.
[g] Exod. 28. 37, &c.
[h] Exod. 30. 26.
[i] Exod. 29. 7. a 30. 30. Ps. 133. 2.
[k] Exod. 29. 8.
† Heb. *rwymodd.*
[l] Exod. 29. 10.
[m] Exod. 29. 36.
[n] Exod. 29. 14. pen. 4. 11.
[o] Exod. 29. 15.
[p] Exod. 29. 18.
[q] Exod. 29. 19.

Cyn CRIST 1490.

dehau; a thaenellodd Moses y
gwaed ar yr allor oddi amgylch.
25 Ac efe a gymmerodd hefyd y
gwer, a'r gloren, a'r holl wer *oedd*
ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar
yr afu, a'r ddwy aren a'u brasder,
a'r ysgwyddog ddehau.
26 A chymmerodd o gawell y bara
croyw, yr hwn *oedd* ger bron yr Arglwydd, un deisen groyw, ac un
deisen o fara olewedig, ac un afrlladen; ac a'u gosododd ar y gwer,
ac ar yr ysgwyddog ddehau:
r Exod. 29. 24, &c. 27 Ac a roddes y cwbl *r* ar ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'u cyhwfanodd hwynt yn
offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd.
28 A Moses a'u cymmerth oddi
ar eu dwylaw hwynt, ac a'u llosgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth.
Dyma gyssegriadau o arogl peraidd:
dyma aberth tanllyd i'r Arglwydd.
29 Cymmerodd Moses y barwyden
hefyd, ac a'i cyhwfanodd yn offrwm
cyhwfan ger bron yr Arglwydd:
s Exod. 29. 26. *s* rhan Moses o hwrdd y cyssegriad
oedd hi; fel y gorchymynasai yr
Arglwydd wrth Moses.
t Exod. 29. 21. a 30. 30. 30 A *t* chymmerodd Moses o olew
yr eneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar
yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron,
ar ei wisgoedd, ar ei feibion hefyd, ac
ar wisgoedd ei feibion ynghyd âg ef:
ac efe a gyssegrodd Aaron, a'i wisgoedd, a'i feibion hefyd, a gwisgoedd
ei feibion ynghyd âg ef.
31 ¶ A dywedodd Moses wrth Aa-
u Exod. 29. 31. ron, ac wrth ei feibion, *u* Berwch y
cig *wrth* ddrws pabell y cyfarfod:
ac yno bwyttêwch ef, a'r bara hefyd
sydd y'nghawell y cyssegriadau;
megis y gorchymynais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty
ef.
32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara,
a losgwch yn tân.
33 Ac nac ewch dros saith niwrnod
allan o ddrws pabell y cyfarfod, hyd
y dydd y cyflawner dyddiau eich
x Exod. 29. 30, 35. Ezec. 43. 25. cyssegriadau: o herwydd *x* saith
niwrnod y bydd efe yn eich cyssegru
chwi.
34 Megis y gwnaeth efe heddyw,
y gorchymynodd yr Arglwydd
wneuthur, i wneuthur cymmod
drosoch.
35 Ac arhoswch *wrth* ddrws pabell
y cyfarfod saith niwrnod, ddydd a
nos, a chedwch wyliadwriaeth yr
Arglwydd, fel na byddoch feirw:
canys fel hyn y'm gorchymynwyd.
36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr
holl bethau a orchymynodd yr Arglwydd trwy law Moses.

PENNOD IX.

1 Yr offrymmau cyntaf a offrymmodd Aaron drosto ei hun a'r bobl. 8 Y pech-offrwm, 12 a'r poeth-offrwm drosto ei hun. 15 Yr offrymmau dros y bobl. 23 Moses ac Aaron yn bendithio y bobl. 24 Tân yn dyfod oddi wrth yr Arglwydd ar yr allor.

YNA y bu, ar yr wythfed dydd, i
Moses alw Aaron a'i feibion, a
henuriaid Israel;
2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron,
a pen. 4. 3. *a* Cymmer i ti lo ieuangc yn aberth
dros bechod, a hwrdd yn poeth-
offrwm, o rai perffeith-gwbl, a dwg
hwy ger bron yr Arglwydd.
3 Llefarodd hefyd wrth feibion Is-
rael, gan ddywedyd, *b* Cymmerwch b pen. 4. 23. Ezra 6. 17.
fynn gafr, yn aberth dros bechod;
a llo, ac oen, blwyddiaid, perffeith-
gwbl, yn boeth-offrwm;
4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth
hêdd, i aberthu ger bron yr Arglwydd; a bwyd-offrwm wedi ei
gymmysgu trwy olew: o herwydd
c heddyw yr ymddengys yr Ar- c ad. 23.
glwydd i chwi.
5 ¶ A dygasant yr hyn a orchymynodd Moses ger bron pabell y
cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a
ddaethant yn agos, ac a safasant ger
bron yr Arglwydd.
6 A dywedodd Moses, Dyma y
peth a orchymynodd yr Arglwydd
i chwi ei wneuthur: ac ymddengys
gogoniant yr Arglwydd i chwi.
7 Dywedodd Moses hefyd wrth
Aaron, Dos at yr allor, ac *d* abertha d Heb. 5. 3. a 7. 27. a 9. 7.
dy aberth dros bechod, a'th boeth-
offrwm, a gwna gymmod drosot
dy hun, a thros y bobl; ac abertha
offrwm y bobl, a gwna gymmod
drostynt; fel y gorchymynodd yr
Arglwydd.
8 ¶ Yna y nesâodd Aaron at yr
allor, ac a laddodd lo yr aberth
dros bechod, yr hwn *oedd* drosto ef
ei hun.
9 A meibion Aaron a ddygasant
y gwaed atto: ac efe a wlychodd ei
fys yn y gwaed, ac *e* a'i gosododd e Edrych pen. 4. 7.
ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y
gwaed *arall* wrth waelod yr allor.
10 Ond efe a losgodd ar yr allor
o'r aberth dros bechod y gwer a'r
arennau, a'r rhwyden oddi ar yr
afu; fel *f* y gorchymynasai yr Ar- f pen. 4. 8.
glwydd wrth Moses.
11 *g* A'r cig a'r croen a losgodd efe g pen. 4. 11.
yn tân, o'r tu allan i'r gwersyll.
12 Ac efe a laddodd y poeth-
offrwm: a meibion Aaron a ddyg-
asant y gwaed atto; ac efe a'i
taenellodd ar yr allor o amgylch.
13 A dygasant y poeth-offrwm atto,
gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac
efe a'u llosgodd hwynt ar yr allor.
14 Ac efe a olchodd y perfedd a'r
traed, ac a'u llosgodd hwynt ynghyd
â'r offrwm poeth ar yr allor.
15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y
bobl; ac a gymmerodd fwch yr
aberth dros bechod y bobl, ac a'i
laddodd, ac a'i hoffrymmodd dros
bechod, fel y cyntaf.
16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm,
ac a'i hoffrymmodd *h* yn ol y ‖ dde- h pen. 1. 3, 10.
fod. ‖ Neu, *ordinhâd.*
17 Ac efe a ddug *i* y bwyd-offrwm;
ac a lanwodd ei law o hono, ac i pen. 2. 1, 2.
a'*i* llosgodd ar yr allor, *k* heb law k Exod. 29. 38.
poeth-offrwm y bore.
18 Ac efe a laddodd y bustach a'r
hwrdd, *l* yn aberth hêdd, yr hwn l pen. 3. 1.
oedd dros y bobl: a meibion Aaron
a ddygasant y gwaed atto; ac efe
a'i taenellodd ar yr allor o amgylch.
19 *Dygasant* hefyd wer y bustach
a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fôl,
a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar
yr afu.
20 A gosodasant y gwer ar y par-

Cyn CRIST 1490.

wydenau; ac efe a losgodd y gwer ar yr allor.

21 Y parwydenau hefyd, a'r ysgwyddog ddehau, a gyhwfanodd Aaron [m]yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynodd Moses.

22 A chododd Aaron ei law tu ag at y bobl, ac [n]a'u bendithiodd; ac a ddaeth i waered o wneuthur yr aberth dros bechod, a'r poethoffrwm, a'r ebyrth hêdd.

23 A Moses ac Aaron a aethant i babell y cyfarfod; a daethant allan, ac a fendithiasant y bobl: a gogoniant yr ARGLWYDD, a ymddangosodd i'r holl bobl.

24 A [o]daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a ysodd y poeth-offrwm, a'r gwer, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl; a gwaeddasant, a chwympasant ar eu hwynebau.

PENNOD X.

1 Nadab ac Abihu, am offrymmu tân dieithr, a losgir gan dân. 6 Gwarafun i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt. 8 Gwahardd gwin i'r offeiriaid pan fônt ar fyned i'r babell. 12 Y gyfraith ynghylch bwytta pethau sanctaidd. 19 Esgus Aaron am ei throseddu.

YNA [a]Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmerasant bob un ei thusser, ac a roddasant dân ynddynt, ac a osodasant arogl-darth ar hynny; ac a offrymmasant ger bron yr ARGLWYDD dân dieithr, yr hwn ni orchymynasai efe iddynt.

2 A daeth tân allan oddi ger bron yr ARGLWYDD, ac a'u difäodd hwynt; a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.

3 A dywedodd Moses wrth Aaron, Dyma yr hyn a lefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Mi a sancteiddir yn y rhai [b]a nesânt attaf, a cher bron yr holl bobl y'm gogoneddir. A thewi a wnaeth Aaron.

4 A galwodd Moses Misael ac Elsaphan, meibion [c]Uzziel, ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch yn nês; dygwch eich brodyr oddi ger bron y cyssegr, allan o'r gwersyll.

5 A nesâu a wnaethant, a'u dwyn hwynt yn eu peisiau allan o'r gwersyll; fel y llefarasai Moses.

6 A dywedodd Moses wrth Aaron, ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar ei feibion, [d]Na ddiosgwch oddi am eich pennau, ac na rwygwch eich gwisgoedd; rhag i chwi farw, a dyfod digofaint ar yr holl gynnulleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Israel, am y llosgiad a losgodd yr ARGLWYDD.

7 Ac nac ewch allan o ddrws pabell y cyfarfod; rhag i chwi farw: o herwydd *bod* olew enneiniad yr ARGLWYDD arnoch chwi. A gwnaethant fel y llefarodd Moses.

8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,

9 [e]Gwin a diod gadarn nac yf di, na'th feibion gyd â thi, pan ddeloch i babell y cyfarfod; fel na byddoch feirw. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn:*

10 A *hynny* [f]er gwahanu rhwng cyssegredig a digyssegredig, a rhwng aflan a glân;

11 Ac i ddysgu i feibion Israel yr holl ddeddfau a lefarodd yr ARGLWYDD wrthynt trwy law Moses.

12 ¶ A llefarodd Moses wrth Aaron, ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar, y rhai a adawsid o'i feibion ef, Cymmerwch [g]y bwyd-offrwm sydd y'ngweddill o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a bwyttêwch yn groyw ger llaw yr allor: o herwydd [h]sancteiddiolaf *yw*.

13 A bwyttêwch ef yn y lle sanctaidd: o herwydd dy ran di, a rhan dy feibion di, o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *yw* hyn: canys [i]fel hyn y'm gorchymynwyd.

14 [k]Y barwyden gyhwfan hefyd, a'r ysgwyddog ddyrchafael, a fwyttêwch mewn lle glân; tydi, a'th feibion, a'th ferched, ynghyd â thi: o herwydd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hêdd meibion Israel.

15 [l]Yr ysgwyddog ddyrchafael, a'r barwyden gyhwfan, a ddygant ynghyd âg ebyrth tanllyd o'r gwer, i gyhwfanu offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac i'th feibion gyd â thi, ‖yn rhan dragywyddol; fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD.

16 ¶ A Moses a geisiodd yn ddyfal [m]fwch yr aberth dros bechod; ac wele ef wedi ei losgi: ac efe a ddigiodd wrth Eleazar ac Ithamar, y rhai a adawsid o feibion Aaron, gan ddywedyd,

17 Paham na fwyttasoch yr aberth dros bechod yn y lle sanctaidd; o herwydd sancteiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod drostynt, ger bron yr ARGLWYDD?

18 Wele, ni ddygwyd ei waed ef i fewn y cyssegr: ei fwytta a ddylasech yn y cyssegr; [n]fel y gorchymynais.

19 A dywedodd Aaron wrth Moses, Wele, heddyw yr offrymmasant eu haberth dros bechod, a'u poethoffrwm, ger bron yr ARGLWYDD; ac fel hyn y digwyddodd i mi: am hynny os bwyttâwn aberth dros bechod heddyw, a fyddai hynny dda y'ngolwg yr ARGLWYDD?

20 A phan glybu Moses *hynny*, efe a fu foddlawn.

PENNOD XI.

1 Pa anifeiliaid a ellir, 4 a pha rai ni ellir eu bwytta. 9 Pa bysgod hefyd, 13 a pha adar. 29 Pa ymlusgiaid sydd aflan.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd wrthynt,

2 Llefarwch wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a]Dyma yr anifeiliaid a fwyttêwch, o'r holl anifeiliaid *sydd* ar y ddaear.

3 Beth bynnag a hollto yr ewin, ac a fforchogo hollt yr ewinedd, ac a gno ei gil, o'r anifeiliaid; hwnnw a fwyttêwch.

4 Ond y rhai hyn ni fwyttêwch; o'r rhai a gnöant eu cil, ac o'r rhai a holltant yr ewin: y ‖camel, er

[m] Exod. 29. 24, 26. pen. 7. 34.
[n] Num. 6. 23.
[o] Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38.
[a] Num. 3. 3, 4. a 26. 61. 1 Chron. 24. 2.
[b] Exod. 19. 22. Es. 52. 11.
[c] Exod. 6. 18. Num. 3. 19.
[d] pen. 13. 45. a 21. 1, 10. Num. 6. 6. Deut. 33. 9. Ezec. 24. 16.
[e] Ezec. 44. 21. 1 Tim. 3. 3.
[f] Jer. 15. 19. Ezec. 22. 26. a 44. 23.
[g] Exod. 29. 2. pen. 8. 2.
[h] pen. 21. 22.
[i] pen. 2. 3. a 6. 16.
[k] Exod. 29. 24. pen. 7. 31, 34.
[l] pen. 7. 29, 30.
‖ *trwy ddeddf.*
[m] pen. 9. 3.
[n] pen. 6. 26.
[a] Deut. 14. 4. Act. 10. 12, 14.
‖ Neu, *cawrfarch.*

Cyn CRIST 1490.

ei fod yn cnoi *ei* gil, am nad yw
yn hollti yr ewin; aflan *fydd* i
chwi.
5 A'r gwningen, am ei bod yn cnoi
ei chil, ac heb fforchogi yr ewin;
aflan *yw* i chwi.
6 A'r ysgyfarnog, am ei bod yn
cnoi *ei* chil, ac heb fforchogi yr
ewin; aflan *yw* i chwi.
7 A'r llwdn hwch, am ei fod yn
hollti yr ewin, ac yn fforchogi fforch-
ogedd yr ewin, a heb gnoi *ei* gil;
[c]aflan *yw* i chwi.
[c] Es. 65. 4. a 66. 3, 17.
8 Na fwyttêwch o'u cig hwynt, ac
na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt:
[d]aflan *ydynt* i chwi.
[d] Edrych Act. 10. 14, 15. a 15. 29. Rhuf. 14. 14, 17. 1 Cor. 8. 8. Col. 2. 21.
9 ¶ Hyn a fwyttêwch o bob dim a'r
sydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae*
iddo esgyll a chenn, yn y dyfroedd,
yn y moroedd, ac yn yr afonydd; y
rhai hynny a fwyttêwch.
10 A phob dim nid *oes* iddo esgyll
a chenn, yn y moroedd, ac yn yr
afonydd, o bob dim a ymsymmudo
yn y dyfroedd, ac o bob peth byw, y
rhai *fyddant* yn y dyfroedd; bydd-
ant ffiaidd gennych.
11 Byddant ffiaidd gennych: na
fwyttêwch o'u cig hwynt, a ffieidd-
iwch eu burgyn hwy.
12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni
byddo esgyll a chenn iddo, ffieidd-
beth fydd i chwi.
13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch
chwi o'r adar; na fwyttêwch *hwynt*,
ffieidd-dra ydynt: sef yr eryr, a'r
ŵyddwalch, a'r fôr-wennol;
14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei
ryw;
15 Pob cigfran yn ei rhyw;
16 A chyw yr estrys, a'r fran nos,
a'r gog, a'r gwalch yn ei ryw;
17 Ac aderyn y cyrph, a'r fulfran,
a'r dylluan,
18 A'r gogfran, a'r pelican, a'r
biogen,
19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei rhyw,
a'r gornchwigl, a'r ystlum.
20 Pob ehediad a ymlusgo *ac* a
gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra
yw i chwi.
21 Ond hyn a fwyttêwch, o bob
ehediad a ymlusgo, ac a gerddo ar
bedwar *troed*, yr hwn y byddo coes-
au iddo oddi ar ei draed, i neidio
wrthynt ar hyd y ddaear;
22 O'r rhai hynny y rhai hyn a
fwyttêwch: [e]y locust yn ei ryw, a'r
[e] Matt. 3. 4. Marc 1. 6.
selam yn ei ryw, a'r hargol yn ei
ryw, a'r hagab yn ei ryw.
23 A phob ehediad *arall* a ym-
lusgo, yr hwn *y mae* pedwar troed
iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.
24 Ac am y rhai hyn y byddwch
aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'u
burgyn hwynt, a fydd aflan hyd yr
hwyr.
25 A phwy bynnag a ddygo ddim
o'u burgyn hwynt, golched ei ddill-
ad; ac aflan fydd hyd yr hwyr.
26 Am bob anifail fydd yn hollti
yr ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb
gnoi ei gil, aflan yw y rhai hynny i
chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo
â hwynt.
27 Pob un hefyd a gerddo ar ei
balfau, o bob anifail a gerddo ar
bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi:
pob un a gyffyrddo â'u burgyn, a
fydd aflan hyd yr hwyr.
28 A'r hwn a ddygo eu burgyn
hwynt, golched ei ddillad; a bydded
aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i
chwi.
29 ¶ A'r rhai hyn sydd aflan i
chwi o'r ymlusgiaid a ymlusgo ar y
ddaear: y ‖ wengci, a'r [f]llygoden,
‖ Neu, *fronwen.* [f] Es. 66. 17.
a'r llyffant yn ei ryw;
30 A'r draenog, a'r ‖ lysard, a'r
‖ Neu, *genau goeg.*
ystelio, a'r falwoden, a'r wadd.
31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi
o bob ymlusgiaid: pob dim a gy-
ffyrddo â hwynt pan fyddant feirw,
a fydd aflan hyd yr hwyr.
32 A phob dim y cwympo *un* o
honynt arno, wedi marw, a fydd
aflan; pob llestr pren, neu wisg,
neu groen, neu sach, pob llestr y
gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder
mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr
hwyr: felly y bydd glân.
33 A phob llestr pridd yr hwn y
syrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn,
aflan fydd yr hyn oll *fydd* o'i fewn;
a [g]thorrwch yntau.
[g] pen. 6. 28. a 15. 12.
34 Aflan fydd pob bwyd a fwyt-
tâir, o'r hwn y del dwfr *aflan* arno;
ac aflan fydd pob dïod a yfir mewn
llestr *aflan*.
35 Ac aflan fydd pob dim y
cwympo *dim* o'u burgyn arno; y
ffwrn a'r badell a dorrir: aflan yd-
ynt, ac aflan fyddant i chwi.
36 Etto glân fydd y ffynnon a'r
pydew, lle mae † dyfroedd lawer:
† Heb. *casgliad dyfroedd.*
ond yr hyn a gyffyrddo â'u burgyn,
a fydd aflan.
37 Ac os syrth *dim* o'u burgyn
hwynt ar ddim had hauedig, yr
hwn a heuir; glân *yw* efe.
38 Ond os rhoddir dwfr ar yr had,
a syrthio dim o'u burgyn hwynt
arno ef; aflan *fydd* efe i chwi.
39 Ac os bydd marw un anifail
a'r sydd i chwi yn fwyd; yr hwn a
gyffyrddo â'i furgyn ef, a fydd aflan
hyd yr hwyr.
40 [h]A'r hwn a fwytty o'i furgyn
[h] pen. 17. 15. a 22. 8. Deut. 14. 21. Ezec. 4. 14. a 44. 31.
ef, golched ei ddillad; a bydded
aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a ddygo
ei furgyn ef, golched ei ddillad; a
bydded aflan hyd yr hwyr.
41 A phob ymlusgiad a ymlusgo
ar y ddaear, fydd ffieidd-dra: na
fwyttâer ef.
42 Pob peth a gerddo ar ei dorr,
a phob peth a gerddo ar bedwar
troed, a phob peth † aml ei draed, o
† Heb. *a amlhao draed.*
bob ymlusgiad a ymlusgo ar y
ddaear, na fwyttêwch hwynt: canys
ffieidd-dra *ydynt*.
43 [i]Na wnewch eich eneidiau yn
[i] pen. 20. 25.
ffiaidd oblegid un ymlusgiad a ym-
lusgo, ac na fyddwch aflan o'u
plegid, fel y byddech aflan o'u her-
wydd.
44 O herwydd myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich DUW chwi: ymsanct-
eiddiwch a [k]byddwch sanctaidd; o
[k] pen. 19. 2. a 20. 7. 1 Petr 1 15, 16.
herwydd sanctaidd *ydwyf* fi: ac
nac aflanhêwch eich eneidiau wrth
un ymlusgiad a ymlusgo ar y
ddaear.
45 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD,
yr hwn a'ch dug chwi o dir yr Aipht,
i fod yn DUW i chwi: byddwch

Cyn CRIST 1490.

chwithau sanctaidd; canys sanct-
aidd *ydwyf* fi.
46 Dyma gyfraith yr anifeiliaid,
a'r ehediaid, a phob peth byw a'r
sydd yn ymsymmud yn y dyfroedd,
ac am bob peth byw a'r sydd yn
ymlusgo ar y ddaear;
47 I wneuthur gwahan rhwng yr
aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a
fwyttâir a'r hwn nis bwyttâir.

PENNOD XII.

1 *Puredigaeth gwraig ar ol esgor.* 6 *Ei hoffrymmau am ei phuredigaeth.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, Os gwraig a feichioga,
ac a esgor ar wrryw; yna [a]bydded
aflan saith niwrnod: [b]fel dyddiau
gwahaniaeth ei misglwyf y bydd hi
aflan.
3 A'r [c]wythfed dydd yr enwaedir
ar gnawd ei ddïenwaediad ef.
4 A thri diwrnod ar ddeg ar hugain
yr erys y'ngwaed ei phuredigaeth:
na chyffyrdded â dim sanctaidd, ac
na ddeued i'r cyssegr, nes cyflawni
dyddiau ei phuredigaeth.
5 Ond os ar fenyw yr esgor hi;
yna y bydd hi aflan bythefnos, megis
yn ei gwahaniaeth: a chwe diwr-
nod a thriugain yr erys y'ngwaed ei
phuredigaeth.
6 A phan gyflawner dyddiau ei
phuredigaeth ar fab neu ferch;
dyged oen blwydd yn offrwm poeth,
a chyw colommen, neu durtur, yn
aberth dros bechod, at yr offeiriad,
i ddrws pabell y cyfarfod:
7 Ac offrymmed efe hynny ger
bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gym-
mod drosti: a hi a lanhêir oddi
wrth gerddediad ei gwaed. Dyma
gyfraith yr hon a esgor ar wrryw
neu ar fenyw.
8 [d]Ac os ei llaw ni chyrhaedd werth
oen, yna cymmered ddwy durtur,
neu ddau gyw colommen; y naill
yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth
dros bechod: a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosti; a glân fydd.

[a] Luc 2. 22.
[b] pen. 15. 19.
[c] Gen. 17. 12. Luc 1. 59. a 2. 21. Ioan 7. 22.
[d] pen. 5. 7. Luc 2. 24.

PENNOD XIII.

1 *Y deddfau a'r arwyddion wrth ba rai y cyfarwyddir yr offeiriad i adnabod y gwahan-glwyf.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses ac Aaron, gan ddywedyd,
2 Dyn (pan fyddo y'nghroen ei
gnawd ‖chwydd, neu grammen,
neu ddisgleirder, a bod y'nghroen
ei gnawd ef *megis* pla y clwyf
gwahanol) [a]a ddygir at Aaron yr
offeiriad, neu at un o'i feibion ef yr
offeiriaid.
3 A'r offeiriad a edrych ar y pla
y'nghroen y cnawd: os y blewyn yn
y pla fydd wedi troi yn wŷn, a gwel-
ediad y pla yn ddyfnach nâ chroen
ei gnawd ef; pla gwahan-glwyf *yw*
hwnnw: a'r offeiriad a'i hedrych,
ac a'i barn yn aflan.
4 Ond os y disgleirdeb fydd gwŷn
y'nghroen ei gnawd ef, ac heb fod
yn is ei welediad nâ'r croen, a'i
flewyn heb droi yn wŷn; yna caued
yr offeiriad ar y clwyfus saith niwr-
nod.

‖ Neu, *godiad.*
[a] Deut. 17. 8. a 24. 8.

5 A'r seithfed dydd edryched yr
offeiriad ef: ac wele, os sefyll y
bydd y pla yn ei olwg ef, heb ledu
o'r pla yn y croen; yna caued yr
offeiriad arno saith niwrnod eil-
waith.
6 Ac edryched yr offeiriad ef yr ail
seithfed dydd: ac wele, *os bydd* y
pla yn odywyll, heb ledu o'r pla yn
y croen; yna barned yr offeiriad ef
yn lân: crammen *yw* honno: yna
golched ei wisgoedd, a glân fydd.
7 Ac os y grammen gan ledu a
leda yn y croen, wedi i'r offeiriad
ei weled, i'w farnu yn lân; dangos-
er ef eilwaith i'r offeiriad.
8 Ac *os* gwel yr offeiriad, ac wele,
ledu o'r grammen yn y croen; yna
barned yr offeiriad ef yn aflan:
gwahan-glwyf *yw.*
9 ¶ Pan fyddo ar ddyn bla gwahan-
glwyf, dyger ef at yr offeiriad;
10 Ac edryched yr offeiriad: yna,
os chwydd gwŷn *a fydd* yn y croen,
a hwnnw wedi troi y blewyn yn
wŷn, a dim cig noeth byw yn y
chwydd;
11 Hên wahan-glwyf *yw* hwnnw
y'nghroen ei gnawd ef; a barned yr
offeiriad ef yn aflan: na chaued
arno; o herwydd y mae efe yn aflan.
12 Ond os y gwahan-glwyf gan
darddu a dardda yn y croen, a gor-
chuddio o'r gwahan-glwyf holl
groen y clwyfus, o'i ben hyd ei
draed, pa le bynnag yr edrycho yr
offeiriad;
13 Yna edryched yr offeiriad: ac
wele, *os* y gwahan-glwyf fydd yn
cuddio ei holl gnawd ef; yna barn-
ed *yr offeiriad* y clwyfus yn lân:
trôdd yn wŷn i gŷd: glân *yw.*
14 A'r dydd y gwelir ynddo gig
byw, aflan fydd.
15 Yna edryched yr offeiriad ar y
cig byw, a barned ef yn aflan: aflan
yw y cig byw hwnnw; gwahan-glwyf
yw.
16 Neu os dychwel y cig byw, a
throi yn wŷn; yna deued at yr
offeiriad:
17 Ac edryched yr offeiriad arno:
ac wele, *os* trôdd y pla yn wŷn; yna
barned yr offeiriad y clwyfus yn
lân: glân *yw* efe.
18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo
gornwyd yn ei groen, a'i iachâu;
19 A bod yn lle y cornwyd chwydd
gwŷn, neu ddisgleirder gwŷn-goch,
a'i ddangos i'r offeiriad:
20 Os, pan edrycho yr offeiriad
arno y gwelir ef yn îs nâ'r croen, a'i
flewyn wedi troi yn wŷn; yna barn-
ed yr offeiriad ef yn aflan: gwa-
han-glwyf *yw* efe wedi tarddu o'r
cornwyd.
21 Ond os yr offeiriad a'i hedrych;
ac wele, ni bydd ynddo flewyn gwŷn,
ac ni bydd îs nâ'r croen, ond ei fod
yn odywyll; yna caued yr offeiriad
arno saith niwrnod.
22 Ac os gan ledu y lleda yn y
croen; yna barned yr offeiriad ef
yn aflan: pla *yw* efe.
23 Ond os y disgleirder a saif yn
ei le, heb ymledu, craith cornwyd *yw*
efe; a barned yr offeiriad ef yn lân.
24 ¶ Os cnawd fydd â †llosgiad yn

Cyn CRIST 1490.

† Heb. *llosgiad tân.*

Cyn CRIST 1490.

y croen, a bod i'r cig byw sydd yn
llosgi ddisgleirder gwŷn-goch, neu
wŷn;
25 Yna edryched yr offeiriad ef:
ac wele, *os* blewyn yn y disgleirdeb
fydd wedi troi yn wŷn, ac yn îs i'w
weled na'r croen; gwahan-glwyf *yw*
hwnnw yn tarddu o'r llosgiad; a
barned yr offeiriad ef yn aflan: pla
gwahan-glwyf *yw* hwnnw.
26 Ond os yr offeiriad a'i hedrych;
ac wele, ni *bydd* blewyn gwŷn yn y
disgleirder, ac ni *bydd* îs nâ'r croen,
ond ei fod yn odywyll; yna caued
yr offeiriad arno saith niwrnod.
27 Ac edryched yr offeiriad ef y
seithfed dydd: os gan ledu y lled-
odd yn y croen; yna barned yr
offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-
glwyf *yw* hwnnw.
28 Ac os y disgleirdeb a saif yn ei
le, heb ledu yn y croen; ond ei fod
yn odywyll; chwydd y llosgiad *yw*
efe; barned yr offeiriad ef yn lân:
canys craith y llosgiad *yw* hwnnw.
29 ¶ Os bydd gwr neu wraig â
phla arno mewn pen neu farf;
30 Yna edryched yr offeiriad y
pla: ac wele, os îs y gwelir nâ'r
croen, a blewyn melyn main ynddo;
yna barned yr offeiriad ef yn aflan:
y ddufrech *yw* hwnnw; gwahan-
glwyf pen neu farf *yw*.
31 Ac os yr offeiriad a edrych ar
bla y ddufrech; ac wele, ni bydd
yn îs ei weled nâ'r croen, ac heb
flewyn du ynddo; yna caued yr
offeiriad ar *yr hwn y bo arno* y ddu-
frech, saith niwrnod.
32 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla y seithfed dydd: ac wele, *os* y
ddufrech ni bydd wedi lledu, ac ni
bydd blewyn melyn ynddi, a heb
fod yn îs gweled y ddufrech nâ'r
croen;
33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y
fan y byddo* y ddufrech; a chaued
yr offeiriad ar *berchen* y ddufrech
saith niwrnod eilwaith.
34 A'r seithfed dydd edryched yr
offeiriad ar y ddufrech: ac wele, *os*
y ddufrech ni ledodd yn y croen,
ac ni bydd îs ei gweled nâ'r croen;
yna barned yr offeiriad ef yn lân, a
golched ei ddillad, a glân fydd.
35 Ond os y ddufrech gan ledu a
leda yn y croen, wedi ei lanhâu ef;
36 Yna edryched yr offeiriad ef:
ac wele, os lledodd y ddufrech yn y
croen, na chwilied yr offeiriad am
y blewyn melyn: *y mae* efe yn
aflan.
37 Ond os sefyll y bydd y ddu-
frech yn ei olwg ef, a blewyn du
wedi tyfu ynddi; aeth y ddufrech
yn iach, glân *yw* hwnnw; a barned
yr offeiriad ef yn lân.
38 ¶ Os bydd y'nghroen cnawd
gwr neu wraig lawer o ddisglaer
fannau gwŷnion;
39 Yna edryched yr offeiriad: ac
wele, *os* bydd y'nghroen eu cnawd
hwynt ddisgleiriadau gwŷnion wedi
gordduo; brychni *yw* hynny yn
tarddu yn y croen: glân *yw* efe.
40 A gwr pan †syrthio gwallt ei
ben, moel *yw*; *etto* glân fydd.
41 Ac os o du ei wyneb y syrth

† Heb. *hifier ei ben.*

gwallt ei ben, efe a fydd tal-foel;
etto glân *fydd* efe.
42 Ond pan fyddo anafod gwŷn-
goch yn y pen-foeledd neu yn y
tal-foeledd; gwahan-glwyf *yw* efe
yn tarddu yn ei ben-foeledd, neu
yn ei dal-foeledd ef.
43 Ac edryched yr offeiriad arno:
ac wele, *os* bydd chwydd yr anafod
yn wŷn-goch, yn ei ben-foeledd, neu
yn ei dal-foeledd ef, fel gwel-
ediad gwahan-glwyf y'nghroen y
cnawd;
44 Gwr gwahan-glwyfus *yw* hwn-
nw, aflan *yw;* a'r offeiriad a'i barna
ef yn llwyr-aflan: yn ei ben *y mae*
ei bla.
45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y
byddo pla arno, [b]bydded ei wisg-
oedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn
noeth, a rhodded gaead ar ei wefus
uchaf, a llefed, Aflan, aflan.
46 Yr holl ddyddiau *y byddo* y pla
arno, bernir ef yn aflan; aflan *yw*
efe: triged ei hunan; [c]*bydded* ei
drigfa allan o'r gwersyll.
47 ¶ Ac os dilledyn fydd â phla
gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn
gwlan, neu o ddilledyn llin,
48 Pa un bynnag ai yn yr ystof,
ai yn yr anwe, o lin, neu o wlan,
neu mewn croen, neu mewn dim a
wnaed o groen;
49 Os gwyrddlas neu goch fydd
yr anafod yn y dilledyn, neu yn y
croen, neu yn yr ystof, neu yn yr
anwe, neu mewn † dim o groen: pla
y gwahan-glwyf *yw* efe; a dangoser
ef i'r offeiriad.
50 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla; a chaued ar y peth y bo y pla
arno, saith niwrnod.
51 A'r seithfed dydd edryched ar
y pla: os y pla a ledodd yn y dill-
edyn, pa un bynnag ai mewn ystof,
ai mewn anwe, ai mewn croen, neu
beth bynnag a wnaed o groen;
gwahan-glwyf ysol *yw* y pla; aflan
yw.
52 Am hynny llosged y dilledyn
hwnnw, pa un bynnag ai ystof, ai
anwe, o wlan, neu o lin, neu ddim
o groen, yr hwn y byddo pla ynddo:
canys gwahan-glwyf ysol *yw* efe;
llosger yn tân.
53 Ac os edrych yr offeiriad; ac
wele, ni ledodd y pla mewn dilledyn,
mewn ystof, neu mewn anwe, neu
ddim o groen;
54 Yna gorchymyned yr offeiriad
iddynt olchi *yr hyn y byddo* y pla
ynddo, a chaued arno saith niwrnod
eilwaith.
55 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla wedi ei olchi: ac wele, *os* y pla
ni throdd ei liw, ac ni ledodd y pla;
efe *a fydd* aflan; llosg ef yn tân;
ysiad *yw*, pa un bynnag y bo yn
llwm ai † o'r tu mewn ai o'r tu
allan.
56 Ac os edrych yr offeiriad; ac
wele y pla yn odywyll, ar ol ei olchi;
yna torred ef allan, o'r dilledyn,
neu o'r croen, neu o'r ystof, neu o'r
anwe.
57 Ond os gwelir ef etto yn y dill-
edyn, yn yr ystof, neu yn yr anwe,
neu mewn dim o groen; tarddu y

Cyn CRIST 1490.

[b] Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7.

[c] Num. 5. 2. a 12. 14. 2 Bren. 7. 3. a 15. 5. 2 Chron. 26. 21.

† Heb. *llestr,* neu, *offeryn.*

† Heb. *yn ei ben,* neu, *ei dalcen.*

Cyn CRIST 1490.

mae efe: llosg yr hwn *y mae* y pla
ynddo yn tân.
58 A'r dilledyn, neu yr ystof, neu
yr anwe, neu pa beth bynnag o
groen, y rhai a olcher, os ymadaw-
odd y pla â hwynt, a olchir eilwaith;
a glân *fydd.*
59 Dyma gyfraith pla gwahan-
glwyf, mewn dilledyn gwlan, neu
lin, mewn ystof, neu anwe, neu pa
beth bynnag o groen, i'w farnu yn
lân, neu i'w farnu yn aflan.

PENNOD XIV.

1 *Y seremoniau a'r aberthau wrth lanhâu y gwahan-glwyfus.* 33 *Arwyddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y modd y glanhêir y tŷ hwnnw.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, gan ddy-
wedyd,
2 Dyma gyfraith y gwahan-glwyf-
us, y dydd y glanhêir ef. [a] Dyger
ef at yr offeiriad:
3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r
gwersyll; ac edryched yr offeiriad:
ac wele, *os* pla y gwahan-glwyf a
iachâodd ar y gwahan-glwyfus;
4 Yna gorchymyned yr offeiriad
i'r hwn a lanhêir gymmeryd dau
aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed
cedr, ac [c] ysgarlad, ac [d] isop.
5 A gorchymyned yr offeiriad ladd
y naill aderyn y tô mewn llestr
pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.
6 A chymmered efe yr aderyn byw,
a'r coed cedr, a'r ysgarlad, a'r isop,
a throched hwynt a'r aderyn byw
hefyd y'ngwaed yr aderyn a ladd-
wyd oddi ar y dwfr rhedegog.
7 A thaenelled seithwaith ar yr
hwn a lanhêir oddi wrth y gwahan-
glwyf, a barned ef yn lân; yna
gollynged yr aderyn byw yn rhydd
ar wyneb y maes.
8 A golched yr hwn a lanhêir ei
ddillad, ac eillied ei holl flew, ac
ymolched mewn dwfr; a glân fydd:
a deued wedi hynny i'r gwersyll,
[e] a thriged o'r tu allan i'w babell
saith niwrnod.
9 A'r seithfed dydd bydded iddo
eillio ei holl flew, *sef* ei ben, a'i farf,
ac aeliau ei lygaid; ïe, eillied ei
holl flew; a golched ei ddillad, a
golched ei gnawd mewn dwfr; a
glân fydd.
10 A'r wythfed dydd cymmered
ddau oen perffeith-gwbl, ac un
hespin flwydd berffeith-gwbl, a thair
degfed ran o beilliaid, [f] yn fwyd-
offrwm, wedi ei gymmysgu trwy
olew, ac un log o olew.
11 A gosoded yr offeiriad a lanhâo,
y gwr a lanhêir, a hwynt hefyd ger
bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws
pabell y cyfarfod.
12 A chymmered yr offeiriad un
hespwrn, ac [g] offrymmed ef yn
aberth dros gamwedd, a'r log o
olew, a [h] chyhwfaned hwynt yn
offrwm cyhwfan ger bron yr AR-
GLWYDD.
13 A ladded ef yr oen [i] yn y lle
y lladder y pech-aberth, a'r poeth-
offrwm; *sef* yn y lle sancteiddd: o
herwydd [k] yr aberth dros gamwedd
sydd eiddo yr offeiriad, yn gystal a'r
pech-aberth: [l] sancteiddiolaf *yw.*

[a] Matt. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12, 14. a 17. 14.
[b] Num. 19. 6.
[c] Heb. 9. 19.
[d] Ps. 51. 7.
[e] Num. 12. 15.
[f] pen. 2. 1.
[g] pen. 5. 2.
[h] Exod. 29. 24.
[i] Exod. 29. 11. pen. 3. 8. a 4. 4, 24.
[k] pen. 7. 7.
[l] pen. 2. 3. a 21. 22.

14 A chymmered yr offeiriad o
waed yr aberth dros gamwedd, a
rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwrr
isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir,
ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd
ei droed dehau ef.
15 A chymmered yr offeiriad o'r
log olew, a thywallted ar gledr ei
law aswy ei hun.
16 A gwlyched yr offeiriad ei fys
dehau yn yr olew *fyddo* ar ei law
aswy, a thaenelled o'r olew â'i fys
seithwaith ger bron yr ARGLWYDD.
17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar
ei law, y dŷd yr offeiriad ar gwrr
isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir,
ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd
ei droed dehau, ar waed yr offrwm
dros gamwedd.
18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo* ar
law yr offeiriad, a rydd efe ar ben yr
hwn a lanhêir; a gwnaed yr offeir-
iad gymmod drosto ger bron yr
ARGLWYDD.
19 Ië, offrymmed yr offeiriad
[n] aberth dros bechod, a gwnaed
gymmod dros yr hwn a lanhêir oddi
wrth ei aflendid; ac wedi hynny
ladded y poeth-offrwm.
20 Ac aberthed yr offeiriad y
poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, ar
yr allor: a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosto; a glân fydd.
21 Ond [o] os tlawd *fydd*, a'i law
heb gyrhaeddyd *hyn;* yna cym-
mered un oen, yn aberth dros gam-
wedd, i'w gyhwfanu, i wneuthur
cymmod drosto, ac un ddegfed ran
o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm, a log o olew;
22 A dwy durtur, neu ddau gyw
colommen, y rhai a gyrhaeddo ei
law: a bydded un yn bech-aberth,
a'r llall yn boeth-offrwm.
23 A dyged hwynt yr wythfed dydd
i'w lanhâu ef at yr offeiriad, wrth
ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr
ARGLWYDD.
24 A chymmered yr offeiriad oen
yr offrwm dros gamwedd, a'r log
olew, a chyhwfaned yr offeiriad
hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron
yr ARGLWYDD.
25 A ladded oen yr offrwm
dros gamwedd; a chymmered yr
offeiriad o waed yr offrwm dros
gamwedd, a rhodded ar gwrr isaf
clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac
ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd
ei droed dehau.
26 A thywallted yr offeiriad o'r
olew ar gledr ei law aswy ei hun.
27 Ac â'i fys dehau taenelled yr
offeiriad, o'r olew *fyddo* ar gledr ei
law aswy, seithwaith ger bron yr
ARGLWYDD.
28 A rhodded yr offeiriad o'r olew
a fyddo ar gledr ei law, ar gwrr isaf
clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac
ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd
ei droed dehau, ar y mann *y byddo*
gwaed yr offrwm dros gamwedd.
29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo*
ar gledr llaw yr offeiriad, a rydd efe
ar ben yr hwn a lanhêir, i wneuth-
ur cymmod drosto ger bron yr AR-
GLWYDD.
30 Yna offrymmed un o'r turtur-

Cyn CRIST 1490.

[m] Exod. 29. 20. pen. 8. 23.
[n] pen. 5. 1.
[o] pen. 5. 7.

Cyn CRIST 1490.

au, neu o'r cywion colommennod, *sef* o'r rhai a gyrhaeddo ei law ef;

31 Y rhai (*meddaf*) a gyrhaeddo ei law ef, un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghyd â'r bwyd-offrwm: a gwnaed yr offeiriad gymmod dros yr hwn a lanhêir ger bron yr ARGLWYDD.

32 Dyma gyfraith yr un *y byddo* pla y gwahan-glwyf arno, yr hwn ni chyrhaedd ei law *p*yr hyn a berthyn i'w lanhâd.

[p ad. 10.]

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dir Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, os rhoddaf bla gwahan-glwyf ar dŷ *o fewn* tir eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn bîau y tŷ, a dangos i'r offeiriad, gan ddywedyd, Gwelaf megis pla yn y tŷ:

36 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt ‖arloesi y tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y pla; fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn y tŷ: ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ.

[‖ Neu, *barottoi.*]

37 Ac edryched ar y pla: ac wele, *os* y pla *fydd* ym mharwydydd y tŷ, yn agennau gwyrddleision, neu gochion, a'r olwg arnynt yn îs na'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ saith niwrnod.

39 A'r seithfed dydd deued yr offeiriad drachefn, ac edryched: ac *os* lledodd y pla ym mharwydydd y tŷ;

40 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt dynnu y cerrig *y byddo* y pla arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared grafu y tŷ o'i fewn o amgylch; a thywalltant y llwch a grafont, o'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig eraill, a gosodant yn lle y cerrig hynny; a chymmered bridd arall, a phridded y tŷ.

43 Ond os daw y pla drachefn, a tharddu yn y tŷ. wedi tynnu y cerrig, ac wedi crafu y tŷ, ac wedi priddo;

44 Yna doed yr offeiriad, ac edryched: ac wele, *os* lledodd y pla yn y tŷ, gwahan-glwyf ysol *yw* hwnnw yn y tŷ: aflan *yw* efe.

45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ; a bwried i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddêl i'r tŷ yr holl ddyddiau y parodd efe ei gau, efe a fydd aflan hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a gysgo yn y tŷ, golched ei ddillad: felly yr hwn a fwyttâo yn y tŷ, golched ei ddillad.

48 Ac os yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych; ac wele ni ledodd y pla yn y tŷ, wedi priddo y tŷ: yna barned yr offeiriad y tŷ yn lân, o herwydd iachâu y pla.

49 A *q*chymmered i lanhâu y tŷ ddau aderyn y tô, a choed cedr, ac ysgarlad, ac isop.

[q ad. 4.]

50 A lladded y naill aderyn mewn llestr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed cedr, a'r isop, a'r ysgarlad, a'r aderyn byw, a throched hwynt y'ngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ seithwaith.

52 A glanhâed y tŷ â gwaed yr aderyn, ac â'r dwfr rhedegog, ac â'r aderyn byw, ac â'r coed cedr, ac â'r isop, ac â'r ysgarlad.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed gymmod dros y tŷ; a glân fydd.

54 Dyma gyfraith am bob pla y clwyf gwahanol, ac am y *r*ddufrech,

[r pen. 13. 30.]

55 Ac am wahan-glwyf gwisg a thŷ,

56 Ac am chwydd, a chrammen, a disgleirdeb;

57 I ddysgu †pa bryd *y bydd* aflan, a pha bryd *yn* lân. Dyma gyfraith y gwahan-glwyf.

[† Heb. *yn nydd yr aflan, ac yn nydd y glân.*]

PENNOD XV.

1 *Aflendid gwŷr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aflendid gwragedd yn eu diferlif;* 28 *a'u puredigaeth.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Llefarwch wrth feibion Israel, a dywedwch wrthynt, *a*Pob un pan fyddo diferlif yn rhedeg o'i gnawd, *a fydd* aflan oblegid ei ddiferlif.

[a Num. 5. 2.]

3 A hyn fydd ei aflendid yn ei ddiferlif: os ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd ef oddi wrth ei ddiferlif; ei aflendid ef *yw* hyn.

4 Pob gwely y gorweddo ynddo un diferllyd, a fydd aflan; ac aflan fydd pob † peth yr eisteddo efe arno.

[† Heb. *dodrefnyn.*]

5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golched ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a eisteddo ar ddim yr eisteddodd y diferllyd arno, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd y diferllyd, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

8 A phan boero y diferllyd ar un glân, golched *hwnnw* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferllyd ynddo.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â dim a fu dano, bydd aflan hyd yr hwyr: a'r hwn a'u dyco hwynt, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y cyffyrddo y diferllyd âg ef, heb olchi ei ddwylaw mewn dwfr, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.

12 A'r *b*llestr pridd y cyffyrddo y diferllyd âg ef, a ddryllir: a phob llestr pren a olchir mewn dwfr.

[b pen. 6. 28. a 11. 32, 33.]

13 A phan lanhêir y diferllyd oddi wrth ei ddiferlif; yna *c*cyfrifed iddo

[c pen. 14. 8.]

Cyn CRIST 1490.

saith niwrnod i'w lanhâu, a golched
ei ddillad, a golched ei gnawd mewn
dwfr rhedegog, a glân fydd.
14 A'r wythfed dydd cymmered
[d] pen. 14. 22. iddo ddwy durtur, neu [d] ddau gyw
colommen, a deued ger bron yr Ar-
glwydd, i ddrws pabell y cyfarfod,
a rhodded hwynt i'r offeiriad.
15 Ac offrymmed yr offeiriad
hwynt, un yn bech-aberth, a'r llall
yn boeth-offrwm: a gwnaed yr
offeiriad gymmod drosto ef am ei
ddiferlif, ger bron yr Arglwydd.
[e] Deut. 23. 10. 16 Ac [e] os gwr a ddaw oddi wrtho
ddisgyniad had; yna golched ei holl
gnawd mewn dwfr, a bydd aflan
hyd yr hwyr.
17 A phob dilledyn, a phob croen,
y byddo disgyniad had arno, a olchir
mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd yr
hwyr.
18 A'r wraig y cysgo gwr *mewn*
disgyniad had gyd â hi; ymolchant
mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr
hwyr *ill dau*.
[f] pen. 12. 2. 19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig â
diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei
chnawd yn waed; bydded saith
niwrnod yn ei gwahaniaeth: a phwy
bynnag a gyffyrddo â hi, bydd aflan
hyd yr hwyr.
20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno
yn ei gwahaniaeth, fydd aflan; a'r
hyn oll yr eisteddo hi arno, a fydd
aflan.
21 A phwy bynnag a gyffyrddo â'i
gwely hi, golched ei ddillad, ac ym-
olched mewn dwfr, a bydd aflan hyd
yr hwyr.
22 A phwy bynnag a gyffyrddo â
dim yr eisteddodd hi arno, golched
ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr,
a bydd aflan hyd yr hwyr.
23 Ac os ar y gwely *y bydd* efe,
neu ar ddim y byddo hi yn eistedd
arno, wrth gyffwrdd âg ef; hyd yr
hwyr y bydd efe aflan.
[g] Edrych pen. 20. 18. 24 Ond [g] os gwr gan gysgu a gwsg
gyd â hi, fel y byddo o'i mis-glwyf
hi arno ef; aflan fydd efe saith
niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely
y gorwedd efe arno.
[h] Matt. 9. 20. Marc 5. 25. Luc 8. 43. 25 A [h] phan fyddo diferlif ei
gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o
ddyddiau, allan o amser ei hanhwyl,
neu pan redo diferlif arni ar ol ei
hanhwyl; bydded holl ddyddiau
diferlif ei haflendid hi megis dydd-
iau ei gwahaniaeth: aflan *fydd* hi.
26 Pob gwely y gorweddo hi arno
holl ddyddiau ei diferlif, *fydd* iddi
fel gwely ei mis-glwyf; a phob dod-
refnyn yr eisteddo hi arno fydd
aflan, megis aflendid ei mis-glwyf hi.
27 A phwy bynnag a gyffyrddo â
hwynt, aflan fydd; a golched ei
ddillad, ac ymolched mewn dwfr,
a bydd aflan hyd yr hwyr.
28 Ac os glanhêir hi o'i diferlif;
yna cyfrifed iddi saith niwrnod: ac
wedi hynny glân fydd.
29 A'r wythfed dydd cymmered
iddi ddwy durtur, neu ddau gyw
colommen, a dyged hwynt at yr
offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.
30 Ac offrymmed yr offeiriad un
yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-
offrwm; a gwnaed yr offeiriad gym-
mod drosti ger bron yr Arglwydd,
am ddiferlif ei haflendid.
31 Felly y neillduwch blant Israel
oddi wrth eu haflendid; fel na
byddant feirw yn eu haflendid; pan
halogant fy mhabell yr hon *sydd* yn
eu mysg.
32 Dyma gyfraith yr hwn y byddo
y diferlif arno, a'r hwn y daw oddi
wrtho ddisgyniad had, fel y byddo
aflan o'u herwydd;
33 A'r glaf o'i mis-glwyf, a'r neb y
byddo y diferlif arno, o wrryw, ac o
fanyw, ac i'r gwr a orweddo ynghyd
â'r hon a fyddo aflan.

PENNOD XVI.

1 *Y modd y mae i'r arch-offeiriad fyned i mewn i'r cyssegr.* 11 *Y pech-aberth drosto ei hun.* 15 *Y pech-aberth dros y bobl.* 20 *Yr afr ddiangol.* 29 *Gwyl y cymmod bob blwyddyn.*

LLEFARODD yr Arglwydd
hefyd wrth Moses, wedi [a] marw- [a] pen. 10. 2.
olaeth dau fab Aaron, pan offrym-
masant ger bron yr Arglwydd, ac
y buant feirw;
2 A dywedodd yr Arglwydd wrth
Moses, Llefara wrth Aaron dy frawd,
[b] na ddelo bob amser i'r cyssegr o [b] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Heb. 9. 7.
fewn y wahanlen, ger bron y drugar-
eddfa *sydd* ar yr arch; fel na byddo
efe farw: o herwydd [c] mi a ym- [c] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 12.
ddangosaf ar y drugareddfa yn y
cwmmwl.
3 A hyn y daw Aaron i'r cyssegr:
[d] â bustach ieuangc yn bech-aberth, [d] pen. 4. 3.
ac â hwrdd yn boeth-offrwm.
4 Gwisged [e] bais llïan sanctaidd, a [e] Exod. 28. 39, 43.
bydded llodrau llïan am ei gnawd,
a gwregyser ef â gwregys llïan, a
gwisged feitr llïan: gwisgoedd sanct-
aidd *yw* y rhai hyn; [f] golched yntau [f] Exod. 30. 20.
ei gnawd mewn dwfr, pan wisgo
hwynt.
5 A chymmered gan gynnulleidfa
meibion Israel ddau lwdn gafr yn
bech-aberth, ac un hwrdd yn boeth-
offrwm.
6 Ac offrymmed Aaron fustach
y pech-aberth *a fyddo* drosto ei
hun, a [g] gwnaed gymmod drosto ei [g] Heb. 7. 27, 28. a 9. 7.
hun, a thros ei dŷ.
7 A chymmered y ddau fwch, a
gosoded hwynt ger bron yr Ar-
glwydd, *wrth* ddrws pabell y cyf-
arfod.
8 A rhodded Aaron goelbrennau
ar y ddau fwch; un coelbren dros
yr Arglwydd, a'r coelbren arall
dros † y bwch diangol. † Heb. *Azazel.*
9 A dyged Aaron y bwch y † syrth- † Heb. *dyrchafodd.*
iodd coelbren yr Arglwydd arno,
ac offrymmed ef yn bech-aberth.
10 A'r bwch y syrthiodd arno y
coelbren i fod yn fwch diangol, a
roddir i sefyll yn fyw ger bron yr
Arglwydd, i wneuthur cymmod
âg ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn
fwch diangol.
11 A dyged Aaron fustach y pech-
aberth *a fyddo* drosto ei hun, a
gwnaed gymmod drosto ei hun, a
thros ei dŷ; a lladded fustach y
pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun.
12 A chymmered lonaid thusser
o farwor tanllyd oddi ar yr allor,
oddi ger bron yr Arglwydd, a
llonaid ei ddwylaw o [h] arogl-darth [h] Exod. 30. 34.

Cyn CRIST 1490.

peraidd mân, a dyged o fewn y
wahanlen.
13 A rhodded yr arogl-darth ar y
tân, ger bron yr ARGLWYDD; fel y
cuddio mŵg yr arogl-darth y dru-
gareddfa, yr hon *sydd* ar y dyst-
iolaeth, ac na byddo efe farw.
[i] Heb. 9. 13, 25. a 10. 4. 14 A [i]chymmered o waed y
[k] pen. 4. 6. bustach, a [k]thaenelled â'i fys ar y
drugareddfa tu a'r dwyrain: a saith
waith y taenella efe o'r gwaed â'i
fys o flaen y drugareddfa.
15 ¶ Yna lladded fwch y pech-
aberth *fydd* dros y bobl, a dyged ei
waed ef o fewn y wahanlen; a
gwnaed *a'i* waed ef megis ag y
gwnaeth â gwaed y bustach, a thaen-
elled ef ar y drugareddfa, ac o flaen
y drugareddfa.
[l] Edrych Exod. 29. 36. Heb. 9. 23. 16 A [l]glanhâed y cyssegr oddi
wrth aflendid meibion Israel, ac
oddi wrth eu hanwireddau, yn eu
holl bechodau: a gwnaed yr un
modd i babell y cyfarfod, yr hon
sydd yn aros gyd â hwynt, ym mysg
eu haflendid hwynt.
[m] Luc 1. 10. 17 [m]Ac na fydded un dyn ym
mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe *i*
mewn i wneuthur cymmod yn y
cyssegr, hyd oni ddelo efe allan, a
gwneuthur o hono ef gymmod
drosto ei hun, a thros ei dŷ, a thros
holl gynnulleidfa Israel.
18 Ac aed efe allan at yr allor
sydd ger bron yr ARGLWYDD, a
gwnaed gymmod arni; a chym-
mered o waed y bustach, ac o waed
y bwch, a rhodded ar gyrn yr allor
oddi amgylch.
19 A thaenelled arni o'r gwaed
seithwaith â'i fys, a glanhâed hi, a
sancteiddied hi oddi wrth aflendid
meibion Israel.
20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhâu
y cyssegr, a phabell y cyfarfod, a'r
allor; dyged y bwch byw:
21 A gosoded Aaron ei ddwylaw
ar ben y bwch byw, a chyffesed arno
holl anwiredd meibion Israel, a'u
holl gamweddau hwynt yn eu holl
bechodau; a rhodded hwynt ar
ben y bwch, ac anfoned *ef ymaith*
† Heb. *cyfamser*. yn llaw gwr †cymhwys i'r anial-
wch.
‖ *anghyfaneddol*. 22 A'r bwch a ddwg eu holl
anwiredd hwynt arno, i dir ‖neill-
duaeth: am hynny hebrynged efe
y bwch i'r anialwch.
23 Yna deued Aaron i babell y
cyfarfod, a diosged y gwisgoedd
llian a wisgodd efe wrth ddyfod i'r
cyssegr, a gadawed hwynt yno.
24 A golched ei gnawd mewn dwfr
yn y lle sanctaidd, a gwisged ei
ddillad, ac aed allan, ac offrymmed
ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-
offrwm y bobl, a gwnaed gymmod
drosto ei hun, a thros y bobl.
[n] pen. 4. 10. 25 A llosged [n]wer y pech-aberth
ar yr allor.
26 A golched yr hwn a anfonodd
y bwch *i fod* yn fwch diangol, ei
ddillad, a golched ei gnawd mewn
dwfr; ac yna deued i'r gwersyll.
[o] pen. 4. 12, 21. a 6. 30. Heb. 13. 11. 27 [o]A bustach y pech-aberth, a
bwch y pech-aberth, y rhai y dyg-
wyd eu gwaed i wneuthur cymmod
yn y cyssegr, a ddwg *un* i'r tu allan
i'r gwersyll; a hwy a losgant eu
crwyn hwynt, a'u cnawd, a'u biswail,
yn tân.
28 A golched yr hwn a'u llosgo
hwynt ei ddillad, golched hefyd ei
gnawd mewn dwfr; wedi hynny
deued i'r gwersyll.
29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf
dragywyddol i chwi: [p]y seithfed [p] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Num. 29. 7.
mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y
cystuddiwch eich eneidiau, a dim
gwaith nis gwnewch, y priodor a'r
dieithr a fyddo yn ymdaith yn eich
plith.
30 O herwydd y dydd hwnnw y
gwna yr *offeiriad* gymmod drosoch,
i'ch glanhâu o'ch holl bechodau,
fel y byddoch lân ger bron yr AR-
GLWYDD.
31 Sabboth gorphwysdra *yw*
hwn i chwi; yna cystuddiwch
eich eneidiau, trwy ddeddf dragy-
wyddol.
32 [q]A'r offeiriad, yr hwn a [q] pen. 4. 3, 5, 16.
enneinio efe, a'r hwn a †gyssegro † Heb. *lanwo ei law*.
efe, i offeiriadu yn lle ei dad, a
wna y cymmod, ac a wisg y gwisg-
oedd llian, *sef* y gwisgoedd sanct-
aidd:
33 Ac a lanhâ y cyssegr sanctaidd,
ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r
allor; ac a wna gymmod dros yr
offeiriaid, a thros holl bobl y gyn-
nulleidfa.
34 A bydded hyn yn ddeddf dragy-
wyddol i chwi, i wneuthur cymmod
dros feibion Israel, am eu pechodau
oll, [r]un waith yn y flwyddyn. Ac [r] Exod. 30. 10. Heb. 9. 7.
efe a wnaeth megis y gorchymyn-
odd yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XVII.

1 *Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrws y babell waed yr holl anifeiliaid a leddir.* 7 *Ni wasanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid.* 10 *Gwahardd bwytta gwaed,* 15 *a phob peth a fo marw ei hun, neu a ysglyfaethwyd.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, ac wrth holl feibion Israel,
a dywed wrthynt, Dyma y peth a
orchymynodd yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd,
3 Pob un o dŷ Israel [a]a laddo ŷch, [a] Edrych Deut. 12. 5, 15, 21.
neu oen, neu afr, o fewn y gwersyll,
neu a laddo allan o'r gwersyll,
4 Ac heb ei ddwyn i ddrws pabell
y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r
ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr
ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn erbyn
y gwr hwnnw; gwaed a dywalltodd
efe: a thorrir y gwr hwnnw ymaith
o blith ei bobl.
5 O herwydd yr hwn beth, dyged
meibion Israel eu haberthau y rhai
y maent yn eu haberthu ar wyneb
y maes; ie dygant hwynt i'r AR-
GLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod,
at yr offeiriad, ac aberthant hwynt
yn aberthau hêdd i'r ARGLWYDD. [b] Exod. 29. 18. pen. 4. 31.
6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed [c] Deut. 32. 17. 2 Chron. 11. 15. Es. 13. 21. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
ar allor yr ARGLWYDD, wrth ddrws
pabell y cyfarfod, a llosged y gwer
[b]yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
7 Ac nac aberthant eu haberthau
mwy [c]i gythreuliaid, y rhai [d]y [d] Ezec. 23. 8.
buant yn putteinio ar eu hol.

Cyn CRIST 1490.

Deddf dragywyddol fydd hyn idd-
ynt, trwy eu cenhedlaethau.
8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt,
Pwy bynnag o dŷ Israel, ac o'r
dieithriaid a ymdeithio yn eich
mysg, a offrymmo boeth-offrwm,
neu aberth;
9 Ac nis dwg ef i ddrws pabell y
cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD; torrir ymaith y gwr hwn-
nw o blith ei bobl.
10 ¶ [e] A phwy bynnag o dŷ Israel,
ac o'r dieithriaid a ymdeithio yn
eich mysg, a fwyttâo ddim gwaed;
[f] myfi a osodaf fy wyneb yn erbyn
yr enaid a fwyttâo waed, a thorraf
ef ymaith o fysg ei bobl.
11 O herwydd einioes y cnawd sydd
yn y gwaed; a mi a'i rhoddais i
chwi ar yr allor, i wneuthur cym-
mod dros eich eneidiau: o herwydd
[g] y gwaed hwn a wna gymmod dros
yr enaid.
12 Am hynny y dywedais wrth
feibion Israel, Na fwyttâed un en-
aid o honoch waed; a'r dieithr a
ymdeithio yn eich mysg, na fwyt-
tâed waed.
13 A phwy bynnag o feibion Israel,
neu o'r dieithriaid a ymdeithio yn
eu mysg, [h] a helio helfa o fwystfil,
neu o aderyn a fwyttâer; tywallt-
ed ymaith ei waed ef, a chuddied
ef â llwch.
14 [i] O herwydd einioes pob cnawd
yw ei waed; yn lle ei einioes ef y
mae: am hynny y dywedais wrth
feibion Israel, Na fwyttêwch waed
un cnawd; o herwydd einioes pob
cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i
bwyttâo, a dorrir ymaith.
15 [k] A phob dyn a'r a fwyttâo † y
peth a fu farw *o hono ei hun*, neu
ysglyfaeth, pa un bynnag ai priodor,
ai dieithrddyn; golched ei ddillad,
ac ymolched mewn dwfr, a bydded
aflan hyd yr hwyr: yna glân fydd.
16 Ond *os* efe nis gylch *hwynt*, ac
ni ylch ei gnawd; yna y dwg efe ei
anwiredd.

PENNOD XVIII.

1 *Priodasau anghyfreithlawn.* 19 *Chwantau anghyfreithlawn.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.
3 Na wnewch yn ol gweithred-
oedd gwlad yr Aipht, yr hon y trig-
asoch ynddi; ac na wnewch [a] yn ol
gweithredoedd gwlad Canaan, yr
hon yr ydwyf yn eich dwyn chwi
iddi; ac na rodiwch yn eu deddfau
hwynt.
4 Fy marnedigaethau i a wnewch,
a'm deddfau a gedwch, i rodio yn-
ddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW.
5 Ië, cedwch fy neddfau a'm barn-
edigaethau: a'r [b] dyn a'u cadwo, a
fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.
6 ¶ Na nesâed neb at † gyfnesaf
ei gnawd, i ddinoethi *eu* noethni:
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
7 Noethni dy dad, neu noethni dy

[e] Gen. 9. 4. pen. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16, 23. a 15. 23. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.
[f] Jer. 44. 11.
[g] Heb. 9. 22.
[h] pen. 7. 26.
[i] Gen. 9. 4.
[k] Exod. 22. 31. pen. 22. 8. Ezec. 44. 31.
† Heb. *burgyn.*
[a] pen. 20. 23.
[b] Ezec. 20. 11, 13. Luc 10. 28. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
† Heb. *weddill.*

fam, na ddinoetha: dy fam yw hi,
na ddinoetha ei noethni.
8 [c] Na ddinoetha noethni gwraig
dy dad: noethni dy dad *yw*.
9 [d] Noethni dy chwaer, merch dy
dad, neu ferch dy fam, yr hon a
anwyd gartref, neu a anwyd allan;
na ddinoetha eu noethni hwynt.
10 Noethni merch dy fab, neu
ferch dy ferch; na ddinoetha eu
noethni hwynt: canys dy noethni
di *ydyw*.
11 Noethni merch gwraig dy dad,
plentyn dy dad, dy chwaer dithau
yw hi; na ddinoetha ei noethni
hi.
12 [e] Na ddinoetha noethni chwaer
dy dad: cyfnesaf dy dad *yw* hi.
13 Na ddinoetha noethni chwaer
dy fam: canys cyfnesaf dy fam *yw*
hi.
14 [f] Na noetha noethni brawd dy
dad; sef na nesâ at ei wraig ef: dy
fodryb *yw* hi.
15 [g] Na noetha noethni dy waudd:
gwraig dy fab *yw* hi; na noetha ei
noethni hi.
16 [h] Na ddinoetha noethni gwraig
dy frawd: noethni dy frawd *yw*.
17 [i] Na noetha noethni gwraig a'i
merch; na chymmer ferch ei mab
hi, neu ferch ei merch hi, i noethi
ei noethni hi; ei chyfnesaf hi *yw* y
rhai hyn: ysgelerder *yw* hyn.
18 Hefyd na chymmer wraig
ynghyd ‖ â'i chwaer, i'w chystuddio
hi, gan noethi noethni honno gyd
â'r llall, yn ei byw hi.
19 Ac [k] na nesâ at wraig yn neill-
duaeth ei haflendid, i noethi ei
noethni hi.
20 Ac [l] na chyd-orwedd gyd â
gwraig dy gymmydog, i fod yn aflan
o'i phlegid.
21 Ac na ddod o'th had [m] i fyned
trwy *dân* i Moloch; ac na haloga
enw dy DDUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD.
22 Ac [n] na orwedd gyd â gwrryw,
fel gorwedd gyd â benyw: ffiaidd-
dra *yw* hynny.
23 Ac [o] na chyd-orwedd gyd âg un
anifail, i fod yn aflan gyd âg ef; ac
na safed gwraig o flaen un anifail
i orwedd dano: ‖ cymmysgedd *yw*
hynny.
24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r
pethau hyn: canys yn y rhai hyn
oll yr halogwyd y cenhedloedd yr
ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen
chwi.
25 A'r wlad a halogwyd: am
hynny yr ydwyf yn ymweled â'i
hanwiredd yn ei herbyn, fel y
chwydo y wlad ei thrigolion.
26 Ond [p] cedwch chwi fy neddfau
a'm barnedigaethau i, ac na wnewch
ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn;
na'r priodor, na'r dieithrddyn sydd
yn ymdaith yn eich mysg:
27 (O herwydd yr holl ffiaidd
bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlad,
y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlad a
halogwyd)
28 Fel [q] na chwydo y wlad chwi-
thau, pan halogoch hi, megis y
chwydodd hi y genedl *oedd* o'ch
blaen.

Cyn CRIST 1490.

[c] pen. 20. 11. Deut. 22. 30. a 27. 20. Ezec. 22. 10. Amos 2. 5. 1 Cor. 5. 1.
[d] pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11.
[e] pen. 20. 19.
[f] pen. 20. 20.
[g] pen. 20. 12. Ezec. 22. 11.
[h] pen. 20. 21. Matt. 14. 4. Edrych Deut. 25. 5.
[i] pen. 20. 14.
‖ Neu, *â gwraig arall.*
[k] pen. 20. 18. Ezec. 18. 6. a 22. 10.
[l] Exod. 20. 14. pen. 20. 10.
[m] pen. 20. 2. 2 Bren. 23. 10.
[n] pen. 20. 13. 1 Cor. 6. 9. 1 Tim. 1. 10.
[o] Exod. 22. 19. pen. 20. 15. 16.
‖ *ffieiddbeth.*
[p] pen. 20. 22.
[q] Jer. 9. 19. Ezec. 36. 13. 17.

Cyn CRIST 1490.

29 Canys pwy bynnag a wnel
ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn;
torrir ymaith yr eneidiau a'u gwnelo
o blith eu pobl.
30 Am hynny cedwch fy neddf i,
[r] heb wneuthur *yr un* o'r deddfau
ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac
nac ymhalogwch ynddynt: myfi *yw*
yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

PENNOD XIX.

Ail-adrodd amryw gyfreithiau.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth holl gynnulleidfa
meibion Israel, a dywed wrthynt,
[a] Byddwch sanctaidd: canys sanct-
aidd *ydwyf* fi, yr ARGLWYDD eich
DUW chwi.
3 ¶ [b] Ofnwch bob un ei fam, a'i
dad; a [c] chedwch fy Sabbothau: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
4 [d] Na throwch at eilunod, ac [e] na
wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
5 ¶ A [f] phan aberthoch hedd-
aberth i'r ARGLWYDD, yn ol eich
ewyllys eich hun yr aberthwch
hynny.
6 Ar y dydd yr offrymmoch, a
thrannoeth, y bwyttâir ef: a llosger
yn tân yr hyn a weddillir hyd y
trydydd dydd.
7 Ond os gan fwytta y bwyttâir ef
o fewn y trydydd dydd, ffiaidd *fydd*
efe; ni bydd gymmeradwy.
8 A'r hwn a'i bwyttâo a ddwg ei
anwiredd, am iddo halogi cyssegr-
edig *beth* yr ARGLWYDD; a'r enaid
hwnnw a dorrir ymaith o blith ei
bobl.
9 ¶ A [g] phan gynhauafoch gyn-
hauaf eich tir, na feda yn llwyr
gonglau dy faes, ac na chynnull
loffion dy gynhauaf.
10 Na loffa hefyd dy winllan, ac
na chynnull rawn gweddill dy win-
llan; gâd hwynt i'r tlawd ac i'r
dieithr: yr ARGLWYDD eich DUW
chwi *ydwyf* fi.
11 ¶ [h] Na ladrattêwch, ac na ddy-
wedwch gelwydd, ac na thwyllwch
bob un ei gymmydog.
12 ¶ Ac [i] na thyngwch i'm henw
i yn anudon, ac na haloga enw dy
DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
13 ¶ Na cham-attal oddi wrth dy
gymmydog, ac na yspeilia ef: [l] na
thriged cyflog y gweithiwr gyd â thi
hyd y bore.
14 ¶ Na felldiga y byddar, ac [m] na
ddod dramgwydd o flaen y dall;
ond ofna dy DDUW: yr ARGLWYDD
ydwyf fi.
15 ¶ Na wnewch gam mewn barn;
[n] na dderbyn wyneb y tlawd, ac na
pharcha wyneb y cadarn: barna dy
gymmydog mewn cyfiawnder.
16 ¶ Ac [o] na rodia yn athrodwr
ym mysg dy bobl; na sâf yn erbyn
gwaed dy gymmydog: yr ARGLWYDD
ydwyf fi.
17 ¶ [p] Na chasâ dy frawd yn dy
galon: [q] gan geryddu cerydda dy
gymmydog, ‖ ac na ddioddef bech-
od ynddo.
18 ¶ Na ddiala, ac na chadw lid
i feibion dy bobl; ond [r] câr dy gym-
mydog megis ti dy hun: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd
i'th anifeiliaid gydio o amryw ryw-
ogaeth, [s] ac na haua dy faes âg
amryw had; ac nac âed am danat
ddilledyn cymmysg o lin a gwlan.
20 ¶ A phan fyddo i wr a wnelo â
benyw, a hithau yn forwyn gaeth
wedi ei ‖ dyweddïo i wr, ac heb ei
rhyddhâu ddim, neu heb roddi
rhyddid iddi; bydded ‖ *iddynt* gur-
fa; ac na ladder hwynt, am nad
oedd hi rydd.
21 A [t] dyged efe yn aberth dros ei
gamwedd i'r ARGLWYDD, i ddrws
pabell y cyfarfod, hwrdd dros gam-
wedd.
22 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto â'r hwrdd dros gamwedd, ger
bron yr ARGLWYDD, am ei bechod a
bechodd efe: a maddeuir iddo am
ei bechod a wnaeth efe.
23 ¶ A phan ddeloch i'r tir, a
phlannu o honoch bob pren ym-
borth; cyfrifwch yn ddienwaededig
ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd
efe megis dienwaededig i chwi: na
fwyttâer o hono.
24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd
ei holl ffrwyth yn ‖ sanctaidd i fol-
iannu yr ARGLWYDD *âg ef.*
25 A'r bummed flwyddyn y bwyt-
têwch ei ffrwyth, fel y chwanego efe
ei gnwd i chwi: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich DUW.
26 ¶ [u] Na fwyttêwch ddim yng
nghyd â'i waed: [x] nac arferwch na
swynion, na choel ar frudiau.
27 [y] Na thalgrynnwch odre eich
pen, ac na thòr gyrrau dy farf.
28 Ac [z] na wnewch dorriadau yn
eich cnawd am un marw, ac na
roddwch brint nôd arnoch: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
29 ¶ Na haloga dy ferch, gan beri
iddi buttein io; rhag putteinio y tir,
a llenwi y wlad o ysgelerder.
30 ¶ [a] Cedwch fy Sabbothau, a
pherchwch fy nghyssegr: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
31 ¶ [b] Nac ewch ar ol dewiniaid,
ac nac ymofynwch â'r brudwyr, i
ymhalogi o'u plegid: yr ARGLWYDD
eich DUW *ydwyf* fi.
32 ¶ Cyfod ger bron penwynni, a
pharcha wyneb henuriad; ac ofna
dy DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
33 ¶ A [c] phan ymdeithio dieithr-
ddyn ynghyd â thi yn eich gwlad,
na ‖ flinwch ef.
34 [d] Bydded y dieithr i chwi, yr
hwn a ymdeithio yn eich plith, fel
yr un a hanffo o honoch, a [e] châr
ef fel ti dy hun; o herwydd dieithr-
iaid fuoch y'ngwlad yr Aipht: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar
lathen, ar bwys, nac ar fesur.
36 Bydded i chwi [f] gloriannau
cyfiawn, ‖ gerrig cyfiawn, ephah
gyfiawn, a hin gyfiawn: yr AR-
GLWYDD eich DUW *ydwyf* fi, yr hwn
a'ch dygais allan o dir yr Aipht.
37 Cedwch chwithau fy holl
ddeddfau, a'm holl farnedigaethau,
a gwnewch hwynt: yr ARGLWYDD
ydwyf fi.

Cyn CRIST 1490.

[r] ad. 3. pen. 20. 23.
[a] pen. 11. 44. a 20. 7, 26. 1 Petr 1. 16.
[b] Exod. 20. 12.
[c] Exod. 20. 8. a 31. 13.
[d] Exod. 20. 4.
[e] Exod 34. 17. Deut. 27. 15.
[f] pen. 7. 16.
[g] pen. 23. 22. Deut. 24. 19. Ruth 2. 15, 16.
[h] Exod. 20. 15. a 22. 1, 7, 10. pen. 6. 2.
[i] Exod. 20. 7. pen. 6. 3. Deut. 5. 11. Matt. 5. 34. Iago 5. 12.
[l] Deut. 24. 14, 15. Mal. 3. 5. Iago 5. 4.
[m] Deut. 27. 18.
[n] Exod. 23. 3. Deut. 1. 17. a 16. 19. a 27. 19. Diar. 24. 23. Iago 2. 9.
[o] Exod. 23. 1. Ps. 15. 3. a 50. 20. Diar. 11. 13. a 20. 19.
[p] 1 Ioan 2. 11. a 3. 15.
[q] Matt. 18. 15. Luc 17. 3. Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 20.
‖ Neu, *rhag i ti ddwyn pechod drosto.* Edrych Rhuf. 1. 32. 1 Cor. 5. 2. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 22. 2 Ioan 10. 11.
[r] Matt. 5. 43. a 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[s] Deut. 22. 9, 10, 11.
‖ Neu, *am-mherchi gan neb.* Heb *enllibio gan,* neu, *am wr.*
‖ Neu, *iddi.*
[t] pen. 5. 15.
‖ *sancteiddrwydd moliant i'r, &c.*
[u] pen. 17. 10, &c.
[x] Deut. 18. 10. 1 Sam. 15. 23.
[y] pen. 21. 5.
[z] Deut. 14. 1. Jer. 16. 6.
[a] pen. 26. 2.
[b] pen. 20. 6, 27. Deut. 18. 10. Es. 8. 19. Act. 16. 16.
[c] Exod. 22. 21. a 23. 9.
‖ *orthrymmwch.*
[d] Exod. 23. 9.
[e] Deut. 10. 19.
[f] Deut. 25. 13. Diar. 11. 1. a 16. 11. a 20. 10.
‖ *bwysau.*

Cyn CRIST 1490.

PENNOD XX.

1 Am yr hwn a roddo ei had i Moloch. 4 Am yr hwn a arbedo y cyfryw. 6 Am fyned at fruduyr. 7 Am ymsancteiddio. 9 Am yr hwn a felldithio ei rieni. 10 Am odineb. 11, 14, 17, 19 Am ymlosgach. 13 Am orwedd gyd â gwrryw, 15 neu gyd âg anifail. 18 Am aflendid. 22 Gorchymyn ufudd-dod gyd â sancteiddrwydd. 27 Rhaid yw rhoddi brudwyr i farwolaeth.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
[a] pen. 18. 21.
2 [a]Dywed hefyd wrth feibion Is-
[b] Deut. 13. 10. 2 Bren. 17.17. a 23. 10. Jer. 32. 35.
rael, [b]Pob un o feibion Israel, neu
o'r dieithr a ymdeithio yn Israel, yr
hwn a roddo o'i had i Moloch, a
leddir yn farw; pobl y tir a'i llab-
yddiant ef â cherrig.
[c] pen 17. 10.
3 A [c]mi a osodaf fy wyneb yn
erbyn y dyn hwnnw, ac a'i torraf o
fysg ei bobl; am iddo roddi o'i had
i Moloch, i aflanhâu fy nghyssegr,
ac i halogi fy enw sanctaidd.
4 Ac os pobl y wlad gan guddio
a guddiant eu llygaid oddi wrth y
dyn hwnnw (pan roddo efe ei had i
Moloch) ac nis lladdant ef:
[d] pen. 17. 10.
5 Yna [d]y gosodaf fy wyneb yn
[e] Exod. 20. 5.
erbyn y dyn hwnnw, ac [e]yn erbyn
ei dylwyth, a thorraf ymaith ef, a
[f] pen. 17. 7.
phawb [f]a ddilynant ei butteindra
ef, gan butteinio yn ol Moloch, o
fysg eu pobl.
[g] pen. 19. 31.
6 ¶ [g]A'r dyn a dro ar ol dewin-
iaid, a brudwyr, i butteinio ar eu
hol hwynt; gosodaf fy wyneb yn
erbyn y dyn hwnnw hefyd, a thorraf
ef ymaith o fysg ei bobl.
[h] pen. 11. 44. a 19. 2. 1 Petr 1. 16.
7 ¶ [h]Ymsancteiddiwch gan hynny,
a byddwch sanctaidd: canys myfi
yw yr ARGLWYDD eich DUW chwi.
8 Cedwch hefyd fy neddfau, a
gwnewch hwynt: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich sancteiddydd.
[i] Exod. 21. 17. Deut. 27. 16. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4.
9 ¶ [i]Os bydd neb a felldigo ei
dad neu ei fam, lladder ef yn farw;
ei dad neu ei fam a felldigodd efe;
ei waed *fydd* arno ei hun.
[k] pen. 18. 20. Deut. 22. 22. Ioan 8. 4, 5.
10 ¶ [k]A'r gwr a odinebo gyd â
gwraig gwr *arall, sef yr hwn* a
odinebo gyd â gwraig ei gymmydog,
lladder yn farw y godinebwr a'r
odinebwraig.
[l] pen. 18. 8.
11 [l]A'r gwr a orweddo gyd â
gwraig ei dad, a noethodd noethni
ei dad: lladder yn feirw hwynt ill
dau; eu gwaed *fydd* arnynt eu
hunain.
[m] pen. 18. 15. Deut. 27. 23.
12 [m]Am y gwr a orweddo ynghyd
â'i waudd, lladder yn feirw hwynt
ill dau: cymmysgedd a wnaethant;
eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.
[n] pen. 18. 22.
13 [n]A'r gwr a orweddo gyd â
gwr, fel gorwedd gyd â gwraig,
ffieidd-dra a wnaethant ill dau:
lladder hwynt yn feirw; eu gwaed
fydd arnynt eu hunain.
[o] pen. 18. 17. Deut. 27. 23.
14 [o]Y gwr a gymmero wraig a'i
mam, ysgelerder *yw* hynny: llosg-
ant ef a hwythau yn tân; ac na
fydded ysgelerder yn eich mysg.
[p] pen. 18. 23. Deut. 27. 21.
15 [p]A lladder yn farw y gwr a
ymgydio âg anifail: lladdant hefyd
yr anifail.
16 A'r wraig a êl at un anifail, i
orwedd dano, lladd di y wraig a'r
anifail hefyd: lladder hwynt yn
feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu
hunain.

[q] pen. 18. 9. Deut. 27. 22.
17 [q]A'r gwr a gymmero ei chwaer,
merch ei dad, neu ferch ei fam, ac
a welo ei noethni hi, ac y gwelo
hithau ei noethni yntau; gwarad-
wydd *yw* hynny; torrer hwythau
ymaith y'ngolwg meibion eu pobl:
noethni ei chwaer a noethodd efe;
efe a ddwg ei anwiredd.
[r] pen. 18. 19. Edrych pen. 15. 24.
18 [r]A'r gwr a orweddo gyd a
gwraig glaf o'i mis-glwyf, ac a
noetho ei noethni hi; ei diferlif hi
† Heb. ddinoethodd.
a †ddatguddiodd efe, a hithau a
ddatguddiodd ddiferlif ei gwaed ei
hun: am hynny torrer hwynt ill
dau o fysg eu pobl.
[s] pen. 18. 12, 13.
19 [s]Ac na noetha noethni chwaer
dy fam, neu chwaer dy dad; o
herwydd ei gyfnesaf ei hun y mae
yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.
[t] pen. 18. 14.
20 [t]A'r gwr a orweddo gyd á
gwraig ei ewythr frawd ei dad, a
noetha noethni ei ewythr: eu
pechod a ddygant; byddant feirw
yn ddiblant.
[u] pen. 18. 16.
21 [u]A'r gwr a gymmero wraig ei
‖ ysgariaeth.
frawd (‖ peth aflan *yw* hynny) efe a
noethodd noethni ei frawd: diblant
fyddant.
22 ¶ Am hynny cedwch fy holl
[x] pen. 18. 26.
[x]ddeddfau, a'm holl farnedigaeth-
[y] pen.18.25,28.
au, a gwnewch hwynt; fel [y]na
chwydo y wlad chwi, yr hon yr
ydwyf yn eich dwyn iddi i breswylio
ynddi.
[z] pen. 18. 3, 30.
23 Ac [z]na rodiwch yn neddfau y
genedl yr ydwyf yn eu bwrw allan
o'ch blaen chwi: o herwydd yr
[a] Deut. 9. 5.
holl bethau hyn a wnaethant; [a]am
hynny y ffieiddiais hwynt.
24 Ac wrthych y dywedais, Chwi
a etifeddwch eu tir hwynt; mi a'i
rhoddaf i chwi i'w feddiannu;
gwlad yn llifeirio o laeth a mêl:
myfi *yw* ARGLWYDD eich DUW chwi,
yr hwn a'ch neillduais chwi oddi
wrth bobloedd *eraill*.
[b] pen. 11. 2. Deut. 14. 4.
25 [b]Rhoddwch chwithau wahan-
iaeth rhwng yr anifail glân a'r
aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r
glân; ac na wnewch eich eneidiau
yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o
herwydd aderyn, neu o herwydd
‖ Neu, a ymsymmudo.
dim oll a ‖ ymlusgo ar y ddaear, yr
hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn
aflan.
26 Byddwch chwithau sanctaidd
[c] ad. 7. pen. 19. 2. 1 Petr 1. 16.
i mi: [c]o herwydd myfi yr AR-
GLWYDD *ydwyf* sanctaidd, ac a'ch
neillduais chwi oddi wrth bobloedd
eraill, i fod yn eiddof fi.
[d] Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 7, 8.
27 ¶ [d]Gwr neu wraig a fo gan-
ddynt yspryd dewiniaeth, neu frud,
hwy a leddir yn farw: â cherrig y
llabyddiant hwynt; eu gwaed *fydd*
arnynt eu hunain.

PENNOD XXI.

1 Am alar yr offeiriaid. 6 Am eu sancteidd-rwydd. 8 Am eu cymmeriad. 7, 13 Am eu priodasau. 16 Ni chaiff yr offeiriaid a fo arnynt anaf weini yn y cyssegr.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, Llefara wrth yr
offeiriaid, meibion Aaron, a dywed
[a] Ezec. 44. 25.
wrthynt, [a]Nac ymhaloged *neb* am
y marw ym mysg ei bobl.
2 Ond am ei gyfnesaf agos iddo;
am ei fam, am ei dad, ac am ei fab,
ac am ei ferch, ac am ei frawd,

Cyn CRIST 1490.

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr
hon sydd agos iddo, yr hon ni fu
eiddo gwr: am honno y gall ym-
halogi.
‖ Neu, *gwr priod am ei wraig.*
4 Nac ymhaloged ‖ pennaeth ym
mysg ei bobl, i'w aflanhâu ei hun.
[b] pen. 19. 27, 28. Deut. 14. 1. Ezec. 44. 20.
5 [b] Na wnant foelni ar eu pennau,
ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac
na thorrant dorriadau ar eu cnawd.
6 Sanctaidd fyddant i'w Duw, ac na
halogant enw eu Duw: o herwydd
offrymmu y maent ebyrth tanllyd
[c] Edrych pen. 3. 11.
yr Arglwydd, *a* [c] bara eu Duw; am
hynny byddant sanctaidd.
[d] Ezec. 44. 22.
7 [d] Na chymmerant butteinwraig,
neu un halogedig, yn wraig: ac na
chymmerant wraig wedi ysgar oddi
wrth ei gwr; o herwydd sanctaidd
yw efe i'w Dduw.
8 A chyfrif di ef yn sanctaidd; o
herwydd bara dy Dduw di y mae
efe yn ei offrymmu: bydded sanct-
aidd i ti; o herwydd sanctaidd
ydwyf fi yr Arglwydd eich sanct-
eiddydd.
‖ Neu, *ymhaloga, &c. gan butteinio.*
9 ¶ Ac os ‖ dechreu merch un
offeiriad butteinio, halogi ei thad y
mae: llosger hi yn tân.
10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr,
[e] Exod. 30. 30.
yr hwn y tywalltwyd [e] olew yr en-
[f] Exod. 28. 2. pen. 16. 32.
neiniad ar ei ben, ac [f] a gyssegrwyd
[g] pen. 10. 6.
i wisgo y gwisgoedd, [g] na ddiosged
oddi am ei ben, ac na rwyged ei
ddillad:
11 Ac na ddeued at gorph un
marw, nac ymhaloged am ei dad,
nac am ei fam:
12 Ac nac aed allan o'r cyssegr,
ac na haloged gyssegr ei Dduw;
[h] Exod. 28. 36.
am *fod* [h] coron olew enneiniad ei
Dduw arno ef: myfi *yw* yr Ar-
glwydd.
[i] Ezec. 44. 22.
13 A [i] chymmered efe wraig yn ei
morwyndod.
14 Gwraig weddw, na gwraig wedi
ysgar, nac un halogedig, *na* phut-
tain; y rhai hyn na chymmered:
ond cymmered forwyn o'i bobl ei
hun yn wraig.
15 Ac na haloged ei had ym mysg
ei bobl: canys myfi *yw* yr Ar-
glwydd ei sancteiddydd ef.
16 ¶ A llefarodd yr Arglwydd wrth
Moses, gan ddywedyd,
17 Llefara wrth Aaron, gan ddy-
wedyd, Na nesâed un o'th had di
trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y
‖ Neu, *ymborth.*
byddo anaf arno, i offrymmu ‖ bara
ei Dduw:
18 Canys ni chaiff un gwr y byddo
anaf arno nesâu; y gwr dall, neu y
cloff, neu y trwyndwn, neu y neb y
[k] pen. 22. 23.
byddo dim [k] gornfod ynddo;
19 Neu y gwr y byddo iddo droed
twnn, neu law donn;
‖ Neu, *rŷ eiddil.*
20 Neu a fyddo yn gefngrwm, neu
yn ‖ gorr, neu â magl neu bysen ar
ei lygad, neu yn grachlyd, neu yn
glafrllyd, neu wedi ysigo ei eirin.
21 Na nesâed un gwr o had Aaron
yr offeiriad, yr hwn y byddo anaf
arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr
Arglwydd: anaf sydd arno; na
nesâed i offrymmu bara ei Dduw.
22 Bara ei Dduw, o'r *pethau* sanct-
aidd cyssegredig, ac o'r *pethau* cys-
segredig, a gaiff efe ei fwytta.
23 Etto nac aed i mewn at y
wahanlen, ac na nesâed at yr allor,
am *fod* anaf arno; ac na haloged
fy nghyssegroedd: canys myfi *yw*
yr Arglwydd eu sancteiddydd
hwynt.
24 A llefarodd Moses *hynny* wrth
Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth
holl feibion Israel.

PENNOD XXII.

1 Rhaid i'r offeiriaid yn eu haflendid ymgadw oddi wrth y pethau cyssegredig. 6 Y modd y mae eu puro hwynt. 10 Pwy yn nhŷ yr offeiriaid a all fwytta o'r pethau cyssegredig. 17 Rhaid i'r aberthau fod yn ddianaf. 26 Oedran yr aberth. 29 Y gyfraith am fwytta yr aberth diolch.

A LLEFARODD yr Arglwydd
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, am iddynt ymneilltuo oddi
wrth bethau cyssegredig meibion
Israel, ac na halogant fy enw sanct-
aidd, *yn y pethau* y maent yn eu
cyssegru i mi: myfi *yw* yr Ar-
glwydd.
3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag
o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cen-
hedlaethau, a nesâo at y pethau
cyssegredig a gyssegro meibion Is-
rael i'r Arglwydd, a'i aflendid arno;
torrir ymaith yr enaid hwnnw oddi
ger fy mron: myfi *yw* yr Arglwydd.
4 Na fwyttâed neb o hiliogaeth
Aaron o'r pethau cyssegredig, ac
yntau yn wahan-glwyfus, neu [a] yn [a] pen. 15. 2.
ddiferllyd, [b] hyd oni lanhâer ef: [b] pen. 14. 2. a 15. 13.
na'r hwn a [c] gyffyrddo â dim wedi [c] Num. 19. 11.
ei halogi wrth y marw, na'r hwn [d] yr [d] pen. 15. 16.
êl oddi wrtho ddisgyniad had;
5 Na'r un a [e] gyffyrddo âg un ym- [e] pen. 11. 24.
lusgiad, trwy yr hwn y gallo fod yn
aflan, neu â [f] dyn y byddai aflan o'i [f] pen. 15.7,19.
blegid, pa aflendid bynnag fyddo
arno:
6 A'r dyn a gyffyrddo âg ef, a fydd
aflan hyd yr hwyr; ac na fwyttâed
o'r pethau cyssegredig, oddieithr
iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.
7 A phan fachludo yr haul, glân
fydd; ac wedi hynny bwyttâed o'r
pethau cyssegredig: canys ei fwyd
ef *yw* hwn.
8 Ac [g] na fwyttâed o ddim wedi [g] Exod. 22. 31. pen. 17. 15. Ezec. 44. 31.
marw ei hun, neu wedi ei ysglyf-
aethu, i fod yn aflan o'i blegid:
myfi *yw* yr Arglwydd.
9 Ond cadwant fy neddf i, ac na
ddygant bechod *bob un* arnynt eu
hunain, i farw o'i blegid, pan hal-
ogant hi: myfi *yw* yr Arglwydd eu
sancteiddydd hwynt.
10 Ac [h] na fwyttâed un alldud o'r [h] Edrych 1 Sam. 21. 6.
peth cyssegredig: dieithrddyn yr
offeiriad, a'r gwas cyflog, ni chaiff
fwytta y peth cyssegredig.
11 Ond pan bryno yr offeiriad
ddyn † am ei arian, hwnnw a gaiff † Heb. *â gwerth ei arian.*
fwytta o hono, a'r hwn a aner *yn* ei
dŷ ef: y rhai hyn a gânt fwytta o'i
fara ef.
12 A merch yr offeiriad, pan fyddo
hi eiddo gwr dieithr, ni chaiff hi
fwytta o offrwm y pethau cyssegr-
edig.
13 Ond merch yr offeiriad, os
gweddw fydd hi, neu wedi ysgar, a
heb blant iddi, ac wedi dychwelyd i
dŷ ei thad, a gaiff fwytta o fara ei

Cyn CRIST 1490.

thad, [i] megis *yn* ei hieuengctid; ac
ni chaiff neb dieithr fwytta o hono.
14 ¶ A phan fwyttâo un beth
[i] pen. 10. 14. cyssegredig mewn anwybod; yna
chwaneged ei bummed ran atto, a
rhodded gyd â'r peth cyssegredig i'r
offeiriad.
15 Ac na halogant gyssegredig
bethau meibion Israel, y rhai a
offrymmant i'r ARGLWYDD.
‖ Neu, *ymlwythant â chosp.* 16 Ac na ‖ wnant iddynt ddwyn
cosp camwedd, pan fwyttâont eu
cyssegredig bethau hwynt: o her-
wydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu
sancteiddydd.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, ac wrth holl feibion Israel,
[k] pen. 1. 2, 3, 10. a dywed wrthynt, [k] Pwy bynnag o
dŷ Israel, ac o ddieithr yn Israel, a
offrymmo ei offrwm yn ol ei holl
addunedau, ac yn ol ei holl roddion
gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r
ARGLWYDD yn boeth-offrwm;
19 *Offrymmwch* wrth eich ewyllys
eich hun, un gwrryw perffeith-gwbl,
o'r eidionau, o'r defaid, neu o'r
geifr.
[l] Deut. 15. 21. a 17. 1. Mal. 1. 8. 20 [l] Nac offrymmwch ddim *y byddo*
anaf arno; o herwydd ni bydd efe
gymmeradwy drosoch.
[m] pen. 3. 1. 21 A [m] phan offrymmo gwr aberth
hêdd i'r ARGLWYDD, gan neillduo *ei*
adduned, neu rodd ewyllysgar o'r
eidionau, neu o'r praidd, bydded
berffeith-gwbl, fel y byddo gymmer-
adwy: na fydded un anaf arno.
[n] ad. 20. 22 [n] Y dall, neu yr ysig, neu yr
anafus, neu y dafadenog, neu y
crachlyd, neu y clafrllyd, nac off-
rymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac na
roddwch aberth tanllyd o honynt
ar allor yr ARGLWYDD.
† Heb. *mynn.* 23 A'r eidion, neu yr † oen a fyddo
[o] pen. 21. 18. [o] gormod neu ry fychain ei aelodau,
gellwch ei offrymmu yn offrwm
gwirfodd; ond dros adduned ni
bydd cymmeradwy.
24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD
ddim wedi ei ethu, neu ysigo, neu
ddryllio, neu dorri; ac na wnewch
yn eich tir y *fath beth.*
25 Ac nac offrymmwch o law un
dieithr fwyd eich DUW o'r holl
bethau hyn: canys *y mae* eu llygr-
edigaeth ynddynt; anaf *sydd* arn-
ynt: ni byddant gymmeradwy dros-
och.
26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
[p] Exod. 22. 30. a 23. 19. a 34. 26. Deut. 14. 21. 27 [p] Pan aner eidion, neu ddafad,
neu afr, bydded saith niwrnod dan
ei fam; o'r wythfed dydd ac o
hynny allan y bydd cymmeradwy
yn offrwm o aberth tanllyd i'r AR-
GLWYDD.
‖ Neu, *afr.* 28 Ac am fuwch neu ‖ ddafad, na
[q] Deut. 22. 6. leddwch hi [q] a'i llwdn yn yr un dydd.
29 A phan aberthoch aberth diolch
i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth
eich ewyllys eich hunain.
30 Y dydd hwnnw y bwyttâer ef;
[r] pen. 7. 15. [r] na weddillwch o hono hyd y bore:
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
31 Cedwch chwithau fy ngorchym-
ynion, a gwnewch hwynt: myfi *yw*
yr ARGLWYDD.

32 Ac na halogwch fy enw sanct-
aidd, ond [s] sancteiddier fi ym mysg
meibion Israel: myfi *yw* yr AR- [s] pen. 10. 3.
GLWYDD eich sancteiddydd,
33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan
o dir yr Aipht, i fod yn DDUW i
chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIII.

1 *Gwyliau yr Arglwydd.* 3 *Y Sabboth.* 4 *Y Pasc.* 9 *Yr ysgub flaen-ffrwyth.* 15 *Gwyl y Sulgwyn.* 22 *Rhaid yw gadael peth i'r tlodion i'w loffa.* 23 *Gwyl yr udgyrn.* 26 *Y dydd cymmod.* 33 *Gwyl y pebyll.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, gan ddy-
wedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Gwyliau yr AR-
GLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn
gymmanfäydd sanctaidd, *ydyw* fy
ngwyliau hyn.
3 [a] Chwe diwrnod y gwneir gwaith; [a] Exod. 20. 9.
a'r seithfed dydd y bydd Sabboth a 23. 12. a 31.
gorphwysdra, *sef* cymmanfa sanct- 13. a 34. 21.
aidd; dim gwaith nis gwnewch: pen. 19. 3.
Sabboth *yw* efe i'r ARGLWYDD yn Deut. 5. 13.
eich holl drigfannau. Luc 13. 14.
4 ¶ Dyma wyliau yr ARGLWYDD,
y cymmanfäydd sanctaidd, y rhai a
gyhoeddwch yn eu tymmor.
5 [b] O fewn y mis cyntaf, ar y ped- [b] Exod. 12. 18
werydd *dydd* ar ddeg o'r mis, yn y a 13. 3. a 23.
cyfnos, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD. 15 a 34. 18.
6 A'r pymthegfed dydd o'r mis Num. 9. 2. a
hwnnw y bydd gwyl y bara croyw 28. 16.
i'r ARGLWYDD: saith niwrnod y Deut. 16. 1.
bwyttêwch fara croyw.
7 Ar y dydd cyntaf y bydd i chwi
gymmanfa sanctaidd: dim caeth-
waith ni chewch ei wneuthur.
8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd
i'r ARGLWYDD saith niwrnod: ar y
seithfed dydd *bydded* cymmanfa
sanctaidd; na wnewch ddim caeth-
waith.
9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd, Llefara wrth
feibion Israel, a dywed wrthynt,
10 [c] Pan ddeloch i'r tir a roddaf i [c] Exod. 23. 16.
chwi, a medi o honoch ei gynhauaf; a 34 22.
yna dygwch ‖ ysgub blaen-ffrwyth Num. 28. 26.
eich cynhauaf at yr offeiriad. Deut. 16. 9.
11 Cyhwfaned yntau yr ysgub ger ‖ Neu, *ddyrnaid.*
bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur Heb. *omer.*
yn gymmeradwy: trannoeth wedi y
Sabboth y cyhwfana yr offeiriad hi.
12 Ac offrymmwch ar y dydd y
cyhwfaner yr ysgub, oen blwydd,
perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm i'r
ARGLWYDD.
13 A'i fwyd-offrwm *o* ddwy ddeg-
fed ran o beilliaid wedi ei gym-
mysgu âg olew, yn aberth tanllyd
i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd:
a'i ddiod-offrwm *fydd* o win, ped-
waredd *ran* hin.
14 Bara hefyd, nac ŷd wedi ei
grasu, na thywysenau ir, ni chewch
eu bwytta hyd gorph y dydd hwnnw,
nes dwyn o honoch offrwm eich
DUW. Deddf dragywyddol trwy eich
cenhedlaethau, yn eich holl drig-
fannau, *fydd hyn.*
15 ¶ A [d] chyfrifwch i chwi o dran- [d] Deut. 16. 9.
noeth wedi y Sabboth, o'r dydd y
dygoch ysgub y cyhwfan; saith
Sabboth cyflawn fyddant:
16 Hyd drannoeth wedi y seithfed

Cyn CRIST 1490.

Sabboth, y cyfrifwch ddeng niwrnod a deugain; ac offrymmwch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD.

17 A dygwch o'ch trigfannau ddwy dorth gyhwfan, dwy ddegfed ran o beilliaid fyddant: yn lefeinllyd y pobir hwynt, [e] yn flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD.

[e] Exod. 23. 16, 19. a 34. 26. Num. 15. 17. a 28. 26. Deut. 26. 1.

18 Ac offrymmwch gyd â'r bara saith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, ac un bustach ieuangc, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD fyddant hwy, ynghyd â'u bwyd-offrwm a'u diod-offrwm; *sef* aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

19 Yna aberthwch [f] un bwch geifr yn bech-aberth, a dau oen blwyddiaid [g] yn aberth hêdd.

[f] pen. 4. 2, 3, 28.
[g] pen. 3. 1.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt, ynghyd â bara y blaen-ffrwyth, yn offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD, ynghyd â'r ddau oen: [h] cyssegredig i'r ARGLWYDD *ac* eiddo yr offeiriad fyddant.

[h] Num. 18. 12. Deut. 18. 4.

21 A chyhoeddwch, o fewn corph y dydd hwnnw, y bydd cymmanfa sanctaidd i chwi; dim caethwaith nis gwnewch. Deddf dragywyddol, yn eich holl drigfannau, trwy eich cenhedlaethau, *fydd hyn.*

22 ¶ [i] A phan fedoch gynhauaf eich tir, na lwyr-feda gyrrau dy faes, [k] ac na loffa loffion dy gynhauaf; gâd hwynt i'r tlawd a'r dieithr: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw chwi.

[i] pen. 19. 9.
[k] Deut. 24. 19.

23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Ar y [l] seithfed mis, ar *y dydd* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi Sabboth, yn goffadwriaeth caniad udgyrn, *a* chymmanfa sanctaidd.

[l] Num. 29. 1.

25 Dim caethwaith nis gwnewch; ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

27 [m] Y degfed *dydd* o'r seithfed mis hwn, *y bydd* dydd cymmod; cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: yna cystuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r ARGLWYDD.

[m] pen. 16. 29. Num. 29. 7.

28 Ac na wnewch ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw: o herwydd dydd cymmod *yw*, i wneuthur cymmod drosoch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw.

29 Canys pob enaid a'r ni chystuddier o fewn corph y dydd hwn, [n] a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

[n] Gen. 17. 14.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fysg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith. Deddf dragywyddol, trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau, *yw hyn.*

32 Sabboth gorphwysdra *yw* efe i chwi; cystuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mis, yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y † cedwch eich Sabboth.

† Heb. *gorphwyswch.*

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

34 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [o] Ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis hwn *y bydd* gwyl y pebyll saith niwrnod i'r ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1490.

[o] Exod. 23. 16. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa sanctaidd: dim caethwaith nis gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: [p] ar yr wythfed dydd [q] y bydd cymmanfa sanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: † uchel wyl *yw* hi; na wnewch ddim caethwaith.

[p] Ioan 7. 37.
[q] 2 Chron. 7. 9.
† Heb. *dydd gwaharddedig.*

37 Dyma wyliau yr ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfëydd sanctaidd, i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, aberth, a diod-offrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbothau yr ARGLWYDD, ac heb law eich rhoddion chwi, ac heb law eich holl addunedau, ac heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis, pan gynnulloch ffrwyth eich tir, cedwch wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod: *bydded* gorphwysdra ar y dydd cyntaf, a gorphwysdra ar yr wythfed dydd.

40 [r] A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi ‖ ffrwyth pren prydferth, canghenau palmwydd, a brig pren caeadfrig, a helyg afon; ac ymlawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD eich Duw saith niwrnod.

[r] Neh. 8. 15.
‖ Neu, *geingciau.*

41 A chedwch hon yn wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw;* ar y seithfed mis y cedwch hi *yn wyl.*

42 Mewn bythod yr arhoswch saith niwrnod; pob priodor yn Israel a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Israel drigo, pan ddygais hwynt allan o dir yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich Duw.

44 A thraethodd Moses wyliau yr ARGLWYDD wrth feibion Israel.

PENNOD XXIV.

1 *Olew y lusernau.* 5 *Y bara gosod.* 10 *Mab Selomith yn cablu.* 13 *Cyfraith cabledd,* 17 *a llofruddiaeth.* 18 *Am golled.* 23 *Llabyddio y cablwr.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Gorchymyn i feibion Israel ddwyn attat olew olew-wydden pur, coethedig, i'r goleuni, i beri i'r lampau † gynneu bob amser.

[a] Exod. 27. 20.
† Heb. *ddyrchafu.*

3 O'r tu allan i wahanlen y dystiolaeth, ym mhabell y cyfarfod, y trefna Aaron ef o hwyr hyd fore, ger bron yr ARGLWYDD, bob amser. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y canhwyllbren [b] pur y trefna efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amser.

[b] Exod. 31. 8.

5 ¶ A chymmer beilliaid, a phoba ef yn ddeuddeg [c] teisen: dwy ddegfed ran fydd pob teisen.

[c] Exod. 25. 30.

6 A gosod hwynt yn ddwy res, chwech *yn* y rhes, ar y bwrdd pur ger bron yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1490.

7 A dod thus pur ar bob rhes, fel y byddo ar y bara, yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabboth y trefna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amser, yn gyfammod tragywyddol oddi wrth feibion Israel.

[d] Exod. 29. 33. pen. 8. 31. 1 Sam. 21. 6. Matt. 12. 4.

9 A [d] bydd eiddo Aaron a'i feibion; a hwy a'i bwytty yn y lle sanctaidd: canys sancteiddiolaf *yw* iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *trwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mab gwraig o Israel, a hwn yn fab gwr o'r Aipht, a aeth allan ym mysg meibion Israel; a mab yr Israelees a gwr o Israel a ymgynhenasant yn y gwersyll.

11 A mab y wraig o Israel, a gablodd enw *yr ARGLWYDD*, ac a felldigodd: yna y dygasant ef at Moses: ac enw ei fam oedd Selomith, merch Dibri, o lwyth Dan.

[e] Num. 15. 34.

12 [e] A gosodasant ef y'ngharchar, fel yr hysbysid iddynt o enau yr ARGLWYDD *beth a wnaent.*

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

[f] Deut. 13. 9. a 17. 7.

14 Dwg y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll: a [f] rhodded pawb a'i clywsant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

15 A llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei DDUW, a ddwg ei bechod.

[g] 1 Bren. 21. 10, 13.

16 A [g] lladder yn farw yr hwn a felldithio enw yr ARGLWYDD; yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gystal y dieithr, a'r priodor, pan gablo efe enw yr ARGLWYDD.

[h] Exod. 21. 12. Num. 35. 31. Deut. 19. 21.
† Heb. *a darawo einioes dyn.*

17 ¶ [h] A'r neb a † laddo ddyn, lladder yntau yn farw.

† Heb. *einioes am einioes.*

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; † anifail am anifail.

[i] Exod. 21. 24. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymmydog; fel [i] y gwnaeth, gwneler iddo:

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddyn, felly gwneler iddo yntau.

[k] Exod. 21. 33.

21 [k] A'r hwn a laddo anifail, a dâl am dano: a laddo ddyn, a leddir.

[l] Exod. 12. 49.

22 Bydded [l] un farn i chwi; bydded i'r dieithr, fel i'r priodor: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich DUW.

23 ¶ A mynegodd Moses *hyn* i feibion Israel: a hwynt a ddygasant y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i llabyddiasant ef â cherrig. Felly meibion Israel a wnaethant megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XXV.

1 *Sabboth y seithfed flwyddyn.* 8 *Y jubili yn y ddegfed flwyddyn a deugain.* 14 *Am orthrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Tosturio wrth y tlawd.* 39 *Esmwyth drin caethion.* 47 *Adbrynu gweision.*

1491.

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, ym mynydd Sinai, gan ddywedyd,

[a] Exod. 23. 10. Edrych pen. 26. 34.

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir yr hwn a roddaf i chwi; yna gorphwysed y tir [a] Sabboth i'r ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1491.

3 Chwe blynedd yr heui dy faes, a chwe blynedd y torri dy winllan, ac y cesgli ei chnwd.

4 Ac ar y seithfed flwyddyn y bydd Sabboth gorphwysdra i'r tir, *sef* Sabboth i'r ARGLWYDD: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

[b] 2 Bren. 19. 29.
† Heb. *rawnwin dy neilltuaeth.*

5 [b] Na chynhauafa yr hyn a dyfo o hono ei hun, ac na chasgl † rawnwin dy winwydden ni theclaist: bydd yn flwyddyn orphwysdra i'r tir.

6 Ond bydded *ffrwyth* Sabboth y tir yn ymborth i chwi; *sef* i ti, ac i'th wasanaethwr, ac i'th wasanaethferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alldud yr hwn a ymdeithio gyd â thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwystfil *fydd* yn dy dir, y bydd ei holl gnwd yn ymborth.

8 ¶ Cyfrif hefyd i ti saith Sabboth o flynyddoedd, *sef* saith mlynedd seithwaith; dyddiau y saith Sabboth o flynyddoedd fyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

† Heb. *uchelsain.*
[c] pen. 23. 27.

9 Yna pâr ganu i ti udgorn † y jubili ar y seithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis; [c] ar ddydd y cymmod cenwch yr udgorn trwy eich holl wlad.

10 A sancteiddiwch y ddegfed flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch ryddid yn y wlad i'w holl drigolion: jubili fydd hi i chwi; a dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth, ie dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd jubili i chwi: na heuwch, ac na fedwch ei chnwd a dyfo o hono ei hun; ac na chynnullwch ei gwinwydden ni thaclwyd.

12 Am ei *bod* yn jubili, bydded sanctaidd i chwi: o'r maes y bwyttêwch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn jubili hon y dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynu ar law dy gymmydog, na orthrymmwch bawb eich gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ol rhifedi y blynyddoedd ar ol y jubili; a gwerthed efe i tithau yn ol rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ol amldra y blynyddoedd y chwanegi ei bris, ac yn ol anamldra y blynyddoedd y lleihâi di ei bris: o herwydd rhifedi y cnydau y mae efe yn ei werthu i ti.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog; ond ofna dy DDUW: canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt; a chewch drigo yn y tir yn ddiogel.

[d] pen. 26. 5.

19 Y tir hefyd a rydd ei ffrwyth; a [d] chewch fwytta digon, a thrigo ynddo yn ddiogel.

20 Ac hefyd os dywedwch, Beth a fwyttâwn y seithfed flwyddyn? wele, ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnwd:

21 Yna mi a archaf fy mendith arnoch y chweched flwyddyn; a hi

Cyn CRIST 1491.

a ddwg ei ffrwyth *i wasanaethu*
dros dair blynedd.
22 A'r wythfed flwyddyn yr heu-
wch; ond bwyttêwch o'r hên gnwd
hyd y nawfed flwyddyn: nes dyfod
ei chnwd hi, y bwyttêwch o'r hên.
23 ¶ A'r tir ni chair ei werthu †yn
llwyr: canys eiddof fi *yw* y tir; o
herwydd [e]dïeithriaid ac alldudion
ydych gyd â mi.
24 Ac yn holl dir eich etifeddiaeth
rhoddwch ollyngdod i'r tir.
25 ¶ Os tloda dy frawd, a gwerthu
dim o'i etifeddiaeth, a [f]dyfod ei
gyfnesaf i'w ollwng; *yna* efe a gaiff
ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.
26 Ond os y gwr ni bydd ganddo
neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i
law ef ei hun gael digon i'w ollwng:
27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei
werthiad, a rhodded drachefn yr
hyn fyddo dros bèn i'r gwr yr hwn
y gwerthodd ef iddo; felly âed eil-
waith i'w etifeddiaeth.
28 Ac os ei law ni chaiff ddigon i
dalu iddo; yna bydded yr hyn a
werthodd efe yn llaw yr hwn a'i
prynodd hyd flwyddyn y jubili; ac
yn y jubili yr â yn rhydd, ac efe a
ddychwel i'w etifeddiaeth.
29 A phan wertho gwr dŷ annedd
o fewn dinas gaerog; yna bydded
ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyf-
lawn wedi ei werthu: *dros* flwydd-
yn y bydd rhydd ei ollwng ef.
30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni
iddo flwyddyn gyfan; yna sicrhâer
y tŷ, yr hwn *fydd* yn y ddinas gaer-
og, yn llwyr i'r neb a'i prynodd, *ac*
i'w hiliogaeth: nid â yn rhydd yn y
jubili.
31 Ond tai y trefi nid oes caerau
o amgylch iddynt, a gyfrifir fel
meusydd: bid gollyngdod iddynt,
ac yn y jubili yr ânt yn rhydd.
32 Ond [g]dinasoedd y Lefiaid, a
thai dinasoedd eu hetifeddiaeth
hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng
bob amser.
33 Ac os ‖pryn un gan y Lefiaid;
yna âed y tŷ a werthwyd, a dinas ei
etifeddiaeth ef, allan yn y jubili:
canys tai dinasoedd y Lefiaid *ydyw*
eu hetifeddiaeth hwynt ym mysg
meibion Israel.
34 Ac ni chair gwerthu maes pen-
trefol eu dinasoedd hwynt: canys
etifeddiaeth dragywyddol *yw* efe
iddynt.
35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd â
thi, a llesgâu o'i law; † cynnorth-
wya ef, fel y byddo byw gyd â thi;
er ei fod yn ddïeithrddyn, neu yn
alldud.
36 [h]Na chymmer ganddo occr-
aeth, na llôg: ond [i]ofna dy DDUW;
a gâd i'th frawd fyw gyd â thi.
37 Na ddod dy arian iddo ar usur-
iaeth, ac na ddod dy fwyd iddo ar
lôg.
38 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan
o dir yr Aipht, i roddi i chwi dir
Canaan, *ac* i fod yn DDUW i chwi.
39 ¶ A [k]phan dlodo dy frawd gyd â
thi, a'i werthu ef i ti; na †wna
iddo wasanaethu yn gaethwas.
40 Bydded gyd â thi fel gweinidog

† Heb. *i'w dorri ymaith.*
[e] Ps. 119. 19. 1 Petr 2. 11.
[f] Edrych Ruth 3. 2, 9, 12. Jer. 32. 7.
[g] Edrych Num. 35. 2. Jos. 21. 2, &c.
‖ *gollwng.*
† Heb. *cryfhâ.*
[h] Exod. 22. 25. Deut. 23. 19. Diar. 28. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12.
[i] Neh. 5. 9.
[k] Exod. 21. 2. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.
† Heb. *na wasanaetha mo honot dy hun âg ef a'i wasanaeth.*

cyflog, fel ymdeithydd; hyd flwydd-
yn y jubili y caiff wasanaethu gyd â
thi.
41 Yna âed oddi wrthyt ti, efe a'i
blant gyd âg ef, a dychweled at ei
dylwyth, ac âed drachefn i etifedd-
iaeth ei dadau.
42 Canys fy ngweision i ydynt, y
rhai a ddygais allan o dir yr Aipht:
na werther hwynt †fel caeth-weision.
43 [l]Na feistrola arno ef yn galed;
ond ofna dy DDUW.
44 A *chymmer* dy wasanaethwr,
a'th wasanaethferch, y rhai fyddant
i ti, o fysg cenhedloedd y rhai
ydynt o'ch amgylch: o honynt y
prynwch wasanaethwr a gwasan-
aethferch.
45 A hefyd o blant yr alldudion
y rhai a ymdeithiant gyd â chwi,
prynwch o'r rhai hyn, ac o'u tylwyth
y rhai *ynt* gyd â chwi, y rhai a
genhedlasant hwy yn eich tir chwi:
byddant hwy i chwi yn feddiant.
46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant
ar eich ol, i'w meddiannu *hwynt* yn
etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich
gwasanaethu byth: ond eich brodyr,
meibion Israel, na feistrolwch yn
galed y naill ar y llall.
47 ¶ A phan gyrhaeddo llaw dyn
dieithr neu ymdeithydd *gyfoeth* gyd
â thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymyl
ef, a'i werthu ei hun i'r dieithr yr
hwn *fydd* yn trigo gyd â thi, neu i un
o hiliogaeth tylwyth y dïeithrddyn:
48 Wedi ei werthu, cair ei ollwng
yn rhydd; un o'i frodyr a gaiff ei
ollwng yn rhydd;
49 Naill ai ei ewythr, ai mab ei
ewythr, a'i gollwng ef yn rhydd;
neu *un* o'i gyfnesaf ef, o'i dylwyth
ei hun, a'i gollwng yn rhydd; neu,
os ei law a gyrhaedd, gollynged efe
ef ei hun.
50 A chyfrifed â'i brynwr, o'r
flwyddyn y gwerthwyd ef, hyd
flwyddyn y jubili: a bydded arian
ei werthiad ef fel rhifedi y blynydd-
oedd; megis dyddiau gweinidog
cyflog y bydd gyd âg ef.
51 Os llawer *fydd* o flynyddoedd
yn ôl; taled ei ollyngdod o arian ei
brynedigaeth yn ol hynny.
52 Ac os ychydig flynyddoedd
fydd yn ôl hyd flwyddyn y jubili,
pan gyfrifo âg ef; taled ei ollyngdod
yn ol ei flynyddoedd.
53 Megis gwas cyflog o flwyddyn i
flwyddyn y bydd efe gyd âg ef: ac
na feistroled arno yn galed yn dy
olwg di.
54 Ac os efe ni ollyngir ‖o fewn *y*
blynyddoedd hyn; yna âed allan
flwyddyn y jubili, efe a'i blant gyd
âg ef.
55 Canys gweision i mi *yw* meib-
ion Israel; fy ngweision ydynt, y
rhai a ddygais o dir yr Aipht: myfi
ydwyf yr ARGLWYDD eich DUW
chwi.

PENNOD XXVI.

1 *Am ddelw-addoliaeth.* 2 *Am grefydd.* 3 *Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynion;* 14 *a melldith i'r rhai a'u torrant.* 40 *Duw yn addaw cofio y rhai a edifarhânt.*

NA wnewch [a]eilunod i chwi, ac na
chodwch i chwi ddelw gerfiedig,

Cyn CRIST 1491.

† Heb. *â gwerth caethwas.*
[l] Eph. 6. 9. Col. 4. 1.
‖ Neu, *yn y modd hyn.*
[a] Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. a 16. 22. a 27. 15. Ps. 97. 7.

Cyn CRIST 1491.

na cholofn, ac na roddwch †ddelw
faen yn eich tir i ymgrymmu iddi:
canys myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
Duw chwi. † Heb.
2 [b]Fy Sabbothau i a gedwch, a'm *faen llun.*
cyssegr i a berchwch: myfi *ydwyf* yr [b] pen. 19. 30.
ARGLWYDD.
3 ¶ [c]Os yn fy neddfau i y rhod- [c] Deut. 28. 1.
iwch, a'm gorchymynion a gedwch,
a'u gwneuthur hwynt;
4 Yna mi a roddaf eich gwlaw yn
ei amser, a rhydd y ddaear ei chyn-
nyrch, a choed y maes a rydd eu
ffrwyth.
5 [d]A'ch dyrnu a gyrhaedd hyd [d] Amos 9. 13.
gynhauaf y grawnwin, a chynhauaf
y grawnwin a gyrhaedd hyd amser
hau; [e]a'ch bara a fwyttêwch yn [e] pen. 25. 19.
ddigonol, [f]ac yn eich tir y trigwch [f] Es. 35. 9.
yn ddïogel. Ezec. 34. 25.
6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y tir,
a [g]gorweddwch hefyd heb ddy- [g] Job 11. 19.
chrynydd: a gwnaf i'r bwystfil Es. 35. 9.
niweidiol ‖ddarfod o'r tir; ac nid Ezec. 34. 25.
â chleddyf trwy eich tir. ‖ *beidio.*
7 Eich gelynion hefyd a erlidiwch,
a syrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.
8 A [h]phump o honoch a erlidia [h] Deut. 32. 30.
gant, a chant o honoch a erlidia Jos. 23. 10.
ddeng-mil; a'ch gelynion a syrth
o'ch blaen ar y cleddyf.
9 A mi a edrychaf am danoch, ac
a'ch gwnaf yn ffrwythlawn, ac a'ch
amlhâf, ac a gadarnhâf fy nghyfam-
mod â chwi.
10 A'r hên ystôr a fwyttêwch, ïe
yr hên a fwriwch chwi allan o achos
y newydd.
11 [i]Rhoddaf hefyd fy nhabernacl [i] Ezec. 37. 26.
yn eich mysg; ac ni ffieiddia fy
enaid chwi.
12 [k]A mi a rodiaf yn eich plith; [k] 2 Cor. 6. 16.
a byddaf yn DDUW i chwi, a chwi-
thau a fyddwch yn bobl i mi.
13 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW, yr hwn a'ch dygais chwi allan
o dir yr Aipht, rhag eich bod yn
gaethweision iddynt; a thorrais
rwymau eich iau, a gwneuthum i
chwi rodio yn sythion.
14 ¶ [l]Ond os chwi ni wrandêwch [l] Deut. 28. 15.
arnaf, ac ni wnewch yr holl or- Galar. 2. 17.
chymynion hyn; Mal. 2. 2.
15 Os fy neddfau hefyd a ddir-
mygwch, ac os eich enaid a ffieiddia
fy marnedigaethau, heb wneuthur
fy holl orchymynion, ond torri fy
nghyfammod;
16 Minnau hefyd a wnaf hyn i
chwi: gosodaf yn oruchaf arnoch
ddychryn, darfodedigaeth, a'r cryd
poeth, y rhai a wna i'r llygaid ballu,
ac a ofidiant eich eneidiau: a
[m]heuwch eich had yn ofer; canys [m] Job 31. 8.
eich gelynion a'i bwytty: Jer. 5. 17. a 12. 13.
17 Ac [n]a osodaf fy wyneb i'ch [n] pen. 17. 10.
erbyn, a chwi a syrthiwch o flaen
eich gelynion; a'ch caseion a
feistrola arnoch; [o]ffowch hefyd pan [o] Ps. 53. 5.
na byddo neb yn eich erlid. Diar. 28. 1.
18 Ac os er hyn ni wrandêwch
arnaf, yna y chwanegaf eich cospi
chwi saith mwy am eich pechodau.
19 A mi a dorraf falchder eich
nerth chwi; a gwnaf eich nefoedd
chwi fel haiarn, a'ch tir chwi fel
pres:
20 A'ch cryfder a dreulir yn ofer:
canys eich tir ni rydd ei gynnyrch,
a choed y tir ni roddant eu ffrwyth.
21 ¶ Ac os rhodiwch y'ngwrth-
wyneb i mi, ac ni fynnwch wrando
arnaf fi; mi a chwanegaf bla saith
mwy arnoch yn ol eich pechodau.
22 [p]Ac anfonaf fwystfil y maes yn [p] Deut. 32. 24.
eich erbyn, ac efe a'ch gwna chwi Ezec. 5. 17.
yn ddiblant, ac a ddifetha eich
anifeiliaid, ac a'ch lleihâ chwi; [q]a'ch [q] Barn. 5. 6.
ffyrdd a wnair yn anialwch. 2 Chron. 15. 5.
23 Ac os wrth hyn ni chymmerwch Es. 33. 8.
ddysg gennyf, ond rhodio yn y Galar. 1. 4.
gwrthwyneb i mi;
24 [r]Yna y rhodiaf finnau yn y [r] 2 Sam. 22. 27.
gwrthwyneb i chwithau, a mi a'ch Ps. 18. 26.
cospaf chwi hefyd etto yn saith
mwy am eich pechodau.
25 A dygaf arnoch gleddyf, yr hwn
a ddial fy nghyfammod: a phan
ymgasgloch i'ch dinasoedd, yna yr
anfonaf haint i'ch mysg; a chwi a
roddir yn llaw y gelyn.
26 [s]A phan dorrwyf ffon eich bara, [s] Es. 3. 1.
yna deg o wragedd a bobant eich Ezec. 4. 16. a
bara mewn un ffwrn, ac a ddygant 5. 16. a 14. 13.
eich bara adref dan bwys: a [t]chwi [t] Mic. 6. 14.
a fwyttêwch, ac nis digonir chwi. Hag. 1. 6.
27 Ac os er hyn ni wrandêwch arn-
af, ond rhodio y'ngwrthwyneb i mi;
28 Minnau a rodiaf y'ngwrthwyneb
i chwithau mewn llid; a myfi, ïe
myfi, a'ch cospaf chwi etto saith
mwy am eich pechodau.
29 [u]A chwi a fwyttêwch gnawd [u] Deut. 28. 53.
eich meibion, a chnawd eich merch- Ezec. 5. 10.
ed a fwyttêwch.
30 Eich uchelfëydd hefyd a ddin-
ystriaf, ac [x]a dorraf eich delwau, [x] 2 Chron. 34. 7.
ac a roddaf eich celaneddau chwi ar Ezec. 6. 4, 5,
gelaneddau eich eilunod, a'm hen- 13.
aid a'ch ffieiddia chwi.
31 A gwnaf eich dinasoedd yn ang-
hyfannedd, ac [y]a ddinystriaf eich [y] Ps. 74. 7.
cyssegroedd, ac ni aroglaf eich Galar. 1. 10.
aroglau peraidd. Ezec. 9. 6. a
32 A mi a ddinystriaf y tir; fel y 21. 7.
byddo aruthr gan eich gelynion, y
rhai a drigant ynddo, o'i herwydd.
33 [z]Chwithau a wasgaraf ym mysg [z] Deut. 4. 27. a
y cenhedloedd, a gwnaf dynnu 28. 62, 64.
cleddyf ar eich ol; a'ch tir fydd
ddiffaethwch, a'ch dinasoedd yn
anghyfannedd.
34 [a]Yna y mwynhâ y tir ei Sab- [a] 2 Chron. 36.
bothau yr holl ddyddiau y byddo 21.
yn ddiffaethwch, a chwithau *a fydd-
wch* yn nhir eich gelynion; yna y
gorphwys y tir, ac y mwynhâ ei
Sabbothau.
35 Yr holl ddyddiau y byddo yn
ddiffaethwch y gorphwys; o her-
wydd na orphwysodd ar eich [b]Sab- [b] pen. 25. 2.
bothau chwi, pan oeddych yn trigo
ynddo.
36 A'r hyn a weddillir o honoch,
dygaf lesgedd ar eu calonnau yn
nhir eu gelynion; a [c]thrwst deilen [c] Diar. 28. 1.
yn ysgwyd a'u herlid hwynt; a
ffoant fel ffoi rhag cleddyf; a syrth-
iant hefyd heb neb yn *eu* herlid.
37 A [d]syrthiant bawb ar eu gilydd, [d] Es. 10. 4.
megis o flaen cleddyf, heb neb yn eu
herlid: ac ni ellwch sefyll o flaen
eich gelynion.
38 Difethir chwi hefyd ym mysg y
cenhedloedd, a thir eich gelynion
a'ch bwytty.

Cyn CRIST 1491.

39 A'r rhai a weddillir o honoch, [e]a doddant yn eu hanwireddau yn nhir eich gelynion; ac yn anwireddau eu tadau gyd â hwynt y toddant.
40 Os cyffesant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghyd â'u camwedd yr hwn a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi;
41 A rhodio o honof finnau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'u dwyn hwynt i dir eu gelynion; os yno yr ymostwng eu calon [f]ddïenwaededig, a'u bod yn foddlawn am eu cospedigaeth:
42 Minnau a gofiaf fy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd âg Isaac, a'm cyfammod hefyd âg Abraham a gofiaf; ac a gofiaf y tir hefyd.
43 A'r tir a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbothau, tra fyddo yn ddiffaethwch hebddynt: a hwythau a foddlonir am eu cospedigaeth; o achos ac o herwydd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'u henaid fy neddfau.
44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhir eu gelynion, [g]nis gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod â hwynt: o herwydd myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt.
45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht y'ngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn DDUW: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.
46 Dyma y deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Israel, ym mynydd Sinai, trwy law Moses.

[e] Deut. 4. 27. a 30. 1. Neh. 1. 9. Jer. 3. 25. a 29. 12, 13. Ezec. 4. 17. a 6. 9. a 20. 43. a 24. 23. a 33. 10. a 36. 31. Hos. 5. 15. Zech. 10. 9.
[f] Edrych Jer. 6. 10. a 9. 25, 26. Rhuf. 2. 29. Col. 2. 11.
[g] Deut. 4. 31. Rhuf. 11. 2.

PENNOD XXVII.

1 *Yr hwn a wnelo adduned hysbysol, eiddo yr Arglwydd fydd.* 3 *Pris y cyfryw adduned.* 9 *Am anifail a rodder trwy adduned.* 14 *Am dŷ.* 16 *Am faes, a'i ollyngiad.* 28 *Ni ryddhêir un dïofrydbeth.* 32 *Nid rhydd newid y degwm.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb adduned neillduol, y dynion *fydd* eiddo yr ARGLWYDD, yn dy bris di.
3 A bydd dy bris, am wrryw o fab ugain mlwydd hyd fab triugain mlwydd, ïe, bydd dy bris ddeg sicl a deugain o arian, yn ol sicl y cyssegr.
4 Ac os benyw *fydd*, bydded dy bris ddeg sicl ar hugain.
5 Ac o fab pùm mlwydd hyd fab ugain mlwydd, bydded dy bris am wrryw ugain sicl, ac am fenyw ddeg sicl.
6 A bydded hefyd dy bris am wrryw o fab misyriad hyd fab pùm mlwydd, bùm sicl o arian; ac am fenyw dy bris *fydd* tri sicl o arian.
7 Ac o fab triugeinmlwydd ac uchod, os gwrryw *fydd*, bydded dy bris bymtheg sicl, ac am fenyw ddeg sicl.
8 Ond os tlottach fydd efe nâ'th bris di; yna safed ger bron yr offeiriad, a phrisied yr offeiriad ef: yn ol yr hyn a gyrhaeddo llaw yr addunedydd, *felly* y prisia yr offeiriad ef.
9 ¶ Ond os anifail, yr hwn yr offrymmir o hono offrwm i'r ARGLWYDD, *fydd ei adduned;* yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD, sanctaidd fydd.
10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y da am y drwg, neu y drwg am y da: ac os gan newidio y newidia anifail am anifail; bydded hwnnw a bydded ei gyfnewid hefyd yn sanctaidd.
11 Ac os *adduneda efe* un anifail aflan, yr hwn ni ddylent offrymmu o hono offrwm i'r ARGLWYDD; yna rhodded yr anifail i sefyll ger bron yr offeiriad:
12 A phrisied yr offeiriad ef, os da os drwg *fydd:* †fel y prisiech di yr offeiriad *ef*, felly y bydd.
13 Ac os efe gan brynu a'i pryn; yna rhodded at dy bris di ei bummed *ran* yn ychwaneg.
14 ¶ A phan sancteiddio gwr ei dŷ yn sanctaidd i'r ARGLWYDD; yna yr offeiriad a'i prisia, os da os drwg fydd: megis y prisio yr offeiriad ef, felly y saif.
15 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd a ollwng ei dŷ yn rhydd; yna rhodded bummed *ran* arian dy bris yn ychwaneg atto, a bydded eiddo ef.
16 ¶ Ac os o faes ei etifeddiaeth y sancteiddia gwr i'r ARGLWYDD; yna bydded dy bris yn ol ei hauad: hauad homer o haidd *fydd* er deg sicl a deugain o arian.
17 Os o flwyddyn y jubili y sancteiddia efe ei faes, yn ol dy bris di y saif.
18 Ond os wedi y jubili y sancteiddia efe ei faes; yna dogned yr offeiriad yr arian iddo, yn ol y blynyddoedd fyddant yn ôl, hyd flwyddyn y jubili, a lleihâer ar dy bris di.
19 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd gan brynu a bryn y maes; yna rhodded bummed *ran* arian dy bris di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.
20 Ac onis gollwng y maes, neu os gwerthodd y maes i wr arall; ni cheir ei ollwng mwy.
21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn y jubili, yn gyssegredig i'r ARGLWYDD, fel maes diofryd: a bydded yn feddiant i'r offeiriad.
22 Ac os ei dir pryn, yr hwn ni *bydd o* dir ei etifeddiaeth, a sancteiddia efe i'r ARGLWYDD;
23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn dy bris di, hyd flwyddyn y jubili; a rhodded yntau dy bris di yn gyssegredig i'r ARGLWYDD, y dydd hwnnw.
24 Y maes a â yn ei ôl, flwyddyn y jubili, i'r hwn y prynasid ef ganddo. *sef* yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth y tir.
25 A phob pris i ti fydd wrth sicl y cyssegr: [a]ugain gerah fydd y sicl.
26 ¶ Ond [b]y cyntaf-anedig o anifail, yr hwn sydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD, na chyssegred neb ef, pa un bynnag ai eidion ai dafad *fyddo:* eiddo yr ARGLWYDD *yw* efe.

Cyn CRIST 1491.

† Heb. *yn ol dy bris di.*
[a] Exod. 30. 13. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.
[b] Exod. 13. 2, 12.

Cyn CRIST 1491.

27 Ond os *ei adduned ef fydd* o
anifail aflan; yna rhyddhâed ef yn
dy bris di, a rhodded ei bummed
ran yn ychwaneg atto: ac onis
rhyddhâ, yna gwerther ef yn dy bris
di.
28 ¶ [e]Ond pob dïofryd-beth a ddï-
ofrydo un i'r ARGLWYDD, o'r hyn oll
a fyddo eiddo ef, o ddyn neu o ani-
fail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni
werthir, ac ni ryddhâir: pob dïo-
fryd-beth *sydd* sancteiddiolaf i'r
ARGLWYDD.
29 Ni cheir gollwng yn rhydd un
anifail dïofrydog, yr hwn a ddï-
ofryder gan ddyn: lladder yn
farw.
30 ¶ A [d]holl ddegwm y tir, o had
y tir, *ac* o ffrwyth y coed, yr AR-
GLWYDD a'u pïau: cyssegredig i'r
ARGLWYDD *yw*.
31 Ac os gwr gan brynu a bryn
ddim o'i ddegwm, rhodded ei bum-
med *ran* yn ychwaneg atto.
32 A phob degwm eidion, neu
ddafad, yr hyn oll [e]a elo dan y
wïalen; y degfed fydd cyssegredig
i'r ARGLWYDD.
33 Nac edryched pa un ai da ai
drwg *fydd efe*, ac na newidied ef:
ond os gan newidio y newidia efe
hwnnw, bydded hwnnw a bydded
ei gyfnewid ef hefyd yn gyssegr-
edig; ni ellir ei ollwng yn rhydd.
34 Dyma y gorchymynion a or-
chymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, i feibion Israel, ym mynydd
Sinai.

[c] Jos. 6. 19.
[d] Gen. 28. 22. Num. 18. 21, 24. Mal. 3. 8, 10.
[e] Edrych Jer. 33. 13. Esec. 20. 37.

Cyn CRIST 1491.

PEDWERYDD LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

NUMERI.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 *Duw yn peri rhifo y bobl.* 5 *Capteniaid y llwythau.* 17 *Rhifedi pob llwyth.* 47 *Neillduo y Lefiaid i wasanaeth yr Arglwydd.*

AR ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, yn anialwch Sinai, ym
mhabell y cyfarfod, ar y *dydd* cyntaf
o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn wedi
eu dyfod hwy allan o dir yr Aipht,
gan ddywedyd,
2 [a]Cymmerwch nifer holl gyn-
nulleidfa meibion Israel, yn ol eu
teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rif
eu henwau, pob gwrryw wrth eu
pennau;
3 O fab ugain mlwydd ac uchod,
pob un a allo fyned i ryfel yn Israel:
ti ac Aaron a'u cyfrifwch hwynt yn
ol eu lluoedd.
4 A bydded gyd â chwi wr o bob
llwyth; sef y gwr pennaf o dŷ ei
dadau.
5 ¶ A dyma enwau y gwŷr a safant
gyd â chwi. O *lwyth* Reuben;
Elisur mab Sedëur.
6 O *lwyth* Simeon; Selumiel mab
Surisâdai.
7 O *lwyth* Judah; Nahson mab
Aminadab.
8 O *lwyth* Issachar; Nethaneel
mab Suar.
9 O *lwyth* Zabulon; Elïab mab
Helon.
10 O feibion Joseph: dros Eph-
raim, Elisama mab Ammihud; dros
Manasseh, Gamaliel mab Pedasur.
11 O *lwyth* Benjamin; Abidan
mab Gideoni.
12 O *lwyth* Dan; Ahïezer mab
Ammisâdai.
13 O *lwyth* Aser; Pagïel mab
Ocran.
14 O *lwyth* Gad; Elïasaph mab
[b]Deuel.
15 O *lwyth* Naphtali; Ahira mab
Enan.
16 Dyma rai enwog y gynnulleidfa,
tywysogion llwythau eu tadau, pen-
naethiaid miloedd Israel *oeddynt*
hwy.
17 ¶ A chymmerodd Moses ac
Aaron y gwŷr hyn a hysbysasid
wrth *eu* henwau.
18 Ac a gasglasant yr holl gyn-
nulleidfa ynghyd ar y *dydd* cyntaf
o'r ail mis; a rhoddasant eu hachau,
trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu
tadau, dan rif *eu* henwau, o fab
ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu
pennau.
19 Megis y gorchymynodd yr AR-
GLWYDD i Moses, felly y rhifodd efe
hwynt yn anialwch Sinai.
20 ¶ A meibion Reuben, cyntaf-
anedig Israel, wrth eu cenedl eu
hun, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu
tadau, dan rif *eu* henwau, erbyn eu
pennau, pob gwrryw o fab ugain
mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai
fyned i ryfel;
21 Y rhai a rifwyd o honynt, *sef*
o lwyth Reuben, *oedd* chwe mil a
deugain a phùm cant.
22 ¶ O feibion Simeon, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd*,
dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau,
pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac
uchod, *sef* pob un a'r a allai fyned
i ryfel;
23 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Simeon, *oedd* onid un fil triugain
mil a thri chant.
24 ¶ O feibion Gad, wrth eu cen-
hedlaethau, yn ol eu lluoedd, o dŷ
eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab
ugain mlwydd ac uchod, pob un a
allai fyned i ryfel;
25 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Gad, *oeddynt* bùm mil a deugain a
chwe chant a deg a deugain.
26 ¶ O feibion Judah, wrth eu

[a] Exod. 30. 12. a 38. 26.
[b] pen. 2. 14. a elwir *Reuel*.

Cyn CRIST 1490.

cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pawb
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
27 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Judah, *oedd* bedair mil ar ddeg a
thriugain a chwe chant.
28 ¶ O feibion Issachar, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
29 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Issachar, *oedd* bedair mil ar ddeg a
deugain a phedwar cant.
30 ¶ O feibion Zabulon, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;
31 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Zabulon, *oedd* ddwy fil ar bymtheg
a deugain a phedwar cant.
32 ¶ O feibion Joseph, *sef* o feibion
Ephraim, wrth eu cenhedlaethau,
yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau,
dan rif *eu* henwau, o fab ugain
mlwydd ac uchod, pob un a'r a
ydoedd yn gallu myned i ryfel;
33 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Ephraim, *oedd* ddeugain mil a
phûm cant.
34 ¶ O feibion Manasseh, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
35 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Manasseh, *oedd* ddeuddeng mil ar
hugain a dau gant.
36 ¶ O feibion Benjamin, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
37 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Benjamin, *oedd* bymtheg mil ar
hugain a phedwar cant.
38 ¶ O feibion Dan, wrth eu cen-
hedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o
dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
39 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Dan, *oeddynt* ddwy fil a thriugain
a saith gant.
40 ¶ O feibion Aser, wrth eu cen-
hedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o
dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
41 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Aser, *oeddynt* un fil a deugain a
phûm cant.
42 ¶ O feibion Naphtali, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;
43 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Naphtali, *oedd* dair mil a deg a
deugain a phedwar cant.
44 Dyma y rhifedigion, y rhai a
rifodd Moses, ac Aaron, a thywys-
ogion Israel; *sef* y deuddeng-wr,
y rhai oedd bob un dros dŷ eu
tadau.
45 Felly yr ydoedd holl rifedig-
ion meibion Israel, wrth dŷ eu
tadau, o fab ugain mlwydd ac uchod,
pob un a'r a ydoedd yn gallu myned
i ryfel yn Israel;
46 A'r holl rifedigion oedd [c] chwe
chan mil a thair mil a phûm cant a
deg a deugain.
47 ¶ Ond [d] y Lefiaid, trwy *holl*
lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu
mysg hwynt:
48 Canys llefarasai yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
49 Ond na chyfrif lwyth Lefi, ac
na chymmer eu nifer hwynt, ym
mysg meibion Israel.
50 Ond dod i'r Lefiaid awdurdod
ar babell y dystiolaeth, ac ar ei holl
ddodrefn, ac ar yr hyn oll *a berthyn*
iddi: hwynt-hwy a ddygant y bab-
ell, a'i holl ddodrefn, ac a'i gwas-
anaethant, ac a wersyllant o am-
gylch i'r babell.
51 A phan symmudo y babell, y
Lefiaid a'i tynn hi i lawr; a phan
arhoso y babell, y Lefiaid a'i gosyd
hi i fynu: lladder y dieithr a ddelo
yn agos.
52 A gwersylled meibion Israel
bob un yn ei wersyll ei hun, a phob
un wrth ei ‖ lumman ei hun, trwy
eu lluoedd.
53 A'r Lefiaid a wersyllant o
amgylch pabell y dystiolaeth, fel na
byddo llid yn erbyn cynnulleidfa
meibion Israel: a chadwed y Lefiaid
wyliadwriaeth pabell y dystiolaeth.
54 A meibion Israel a wnaethant
yn ol yr hyn oll a orchymynasai
yr ARGLWYDD wrth Moses; felly y
gwnaethant.

PENNOD II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, ac wrth Aaron, gan
ddywedyd,
2 Meibion Israel a wersyllant bob
un wrth ei lumman ei hun, dan
arwyddion tŷ eu tadau: o amgylch
pabell y cyfarfod y gwersyllant † o
hirbell.
3 ¶ A'r rhai a wersyllant o du y
dwyrain tu a chodiad haul, *fydd*
gwŷr llumman gwersyll Judah, yn
ol eu lluoedd: a chapten meibion
Judah *fydd* Nahson mab Amina-
dab.
4 A'i lu ef, a'u rhai rhifedig
hwynt, *fyddant* bedair mil ar ddeg
a thriugain a chwe chant.
5 A llwyth Issachar a wersyllant
yn nesaf atto: a chapten meibion
Issachar *fydd* Nethaneel mab Suar.
6 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant*
bedair mil ar ddeg a deugain a
phedwar cant.
7 *Yna* llwyth Zabulon: ac Eliab
mab Helon *fydd* capten meibion
Zabulon.
8 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant*
ddwy fil ar bymtheg a deugain a
phedwar cant.
9 Holl rifedigion gwersyll Judah
fyddant, yn ol eu lluoedd, yn gàn
mil a phedwar ugain mil a chwe
mil a phedwar cant. Yn flaenaf y
cychwyn y rhai hyn.
10 ¶ Llumman gwersyll Reuben

Cyn CRIST 1490.

[c] Exod. 38. 26. Edrych Exod. 12. 37. pen. 26. 51.
[d] Edrych pen. 3. a 4. a 26. 57. 1 Chron. 6. a 21. 6.
‖ Neu, *faner.*
† Heb. *gyferbyn.*

Cyn CRIST 1490.

fydd tu a'r dehau, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Elisur mab Sedëur.

11 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* chwe mil a deugain a phùm cant.

12 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Simeon: a chapten meibion Simeon *fydd* Selumiel mab Surisàdai.

13 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fydd* onid un triugain mil a thrichant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad *fydd* Elïasaph mab [a] Reuel.

[a] Edrych pen. 1. 14.

15 A'i lu ef, a'u rhifedigion hwynt, *fyddant* bùm mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

16 Holl rifedigion gwersyll Reuben *fyddant* gàn mil ac un ar ddeg a deugain o filoedd, a phedwar cant a deg a deugain, yn ol eu lluoedd. Ac yn ail y cychwynant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwyn y'nghanol y gwersylloedd, *gyd â* gwersyll y Lefiaid: fel y gwersyllant, felly y symmudant, bob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwersyll Ephraim *fydd* tu a'r gorllewin, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *fydd* Elisama mab Ammihud.

19 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeugain mil a phùm cant.

20 Ac yn ei ymyl ef llwyth Manasseh: a chapten meibion Manasseh *fydd* Gamaliel mab Pedasur.

21 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeuddeng mil ar hugain a dau cant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *fydd* Abidan mab Gideoni.

23 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* bymtheng mil ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwersyll Ephraim *fyddant*, yn ol eu lluoedd, gàn mil ac wyth mil a chant. Ac a gychwynant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwersyll Dan *fydd* tu a'r gogledd, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahïeser mab Ammisàdai.

26 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddwy fil a thriugain a saith cant.

27 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Aser: a chapten meibion Aser *fydd* Pagïel mab Ocran.

28 A'i lu ef, a'u rhifedigion *fyddant* un fil a deugain a phùm cant.

29 Yna llwyth Naphtali: a chapten meibion Naphtali *fydd* Ahira mab Enan.

30 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* dair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwersyll Dan *fyddant* gàn mil ac onid tair mil triugain mil a chwe chant. Yn olaf y cychwynant â'u llummanau.

32 ¶ Dyma rifedigion meibion Israel, wrth dŷ eu tadau. [b] Holl rifedigion y gwersylloedd, yn ol eu lluoedd, *oedd* chwe chan mil a thair mil a phùm cant a deg a deugain.

[b] Exod. 38. 26. pen. 1. 46.

33 Ond [c] y Lefiaid ni chyfrifwyd ym mysg meibion Israel; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[c] pen. 1. 47.

34 A meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses: felly y gwersyllasant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynasant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PENNOD III.

1 Meibion Aaron. 5 Rhoddi y Lefiaid i'r offeiriaid, er mwyn gwasanaeth y babell. 11 yn lle y cyntaf-anedig. 14 Rhifo y Lefiaid wrth eu teuluoedd. 21 Teuluoedd, rhifedi, a swydd y Gersoniaid, 27 y Cohathiaid, 33 y Merariaid. 38 Lle a swydd Moses ac Aaron. 40 Bod y cyntaf-anedig yn rhydd oddi wrth y Lefiaid. 41 Prynu y rhai oedd dros ben.

1491.

A DYMA genhedlaethau Aaron a Moses, ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ym mynydd Sinai.

2 Dyma enwau meibion Aaron: Nadab y [a] cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

[a] Exod. 6. 23.

3 Dyma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a † gyssegrodd efe i offeiriadu.

† Heb. *lanwodd eu llaw.*

1490.

4 [b] A marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmasant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD, yn anialwch Sinai; a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar y'ngŵydd Aaron eu tad.

[b] Lef. 10. 1. pen. 26. 61. 1 Chron. 24. 2.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Nesâ lwyth Lefi, a gwna iddo sefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwasanaethont ef.

7 A hwy a gadwant ei gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c] gwasanaeth y tabernacl.

[c] Edrych pen. 1. 50.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth y tabernacl.

9 A [d] thi a roddi y Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn *sydd* wedi eu rhoddi yn rhodd iddo ef o feibion Israel.

[d] pen. 8. 19.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e] a'r dieithrddyn a ddelo yn agos, a roddir i farw.

[e] ad. 38. pen. 16. 40.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Ac wele, [f] mi a gymmerais y Lefiaid o blith meibion Israel, yn lle pob cyntaf-anedig, *sef pob cyntaf* a agoro y groth o feibion Israel; am hynny y Lefiaid a fyddant eiddof fi:

[f] pen. 8. 16. a 18. 6.

13 [g] Canys eiddof fi *yw* pob cyntaf-anedig. [h] Ar y dydd y tarawais y cyntaf-anedig yn nhir yr Aipht, cyssegrais i mi fy hun bob cyntaf-anedig yn Israel o ddyn ac anifail: eiddof fi ydynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[g] Exod. 13. 2. Lef. 27. 26. pen. 8. 16. Luc 2. 23.
[h] Exod. 13. 12, 15.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif feibion Lefi yn ol tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd: cyfrif

Cyn CRIST 1490.

hwynt, bob gwrryw, o fab ‖ misyriad ac uchod.

16 A Moses a'u cyfrifodd hwynt wrth † air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynasid iddo.

17 [i] A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth eu henwau; Gerson, a Cohath, a Merari.

18 A dyma enwau meibion Gerson, yn ol eu teuluoedd; Libni, a Simei.

19 A meibion Cohath, yn ol eu teuluoedd; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzzïel.

20 A meibion Merari, yn ol eu teuluoedd; Mahli, a Musi. Dyma deuluoedd Lefi, wrth dŷ eu tadau.

21 O Gerson *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dyma deuluoedd y Gersoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt, dan rif pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, eu rhifedigion, *meddaf, oedd* saith mil a phùm cant.

23 Teuluoedd y Gersoniaid a wersyllant ar y tu ôl i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tad y Gersoniaid *fydd* Eliasaph mab Läel.

25 A [k] chadwraeth meibion Gerson, ym mhabell y cyfarfod, *fydd* [l] y tabernacl, a'r [m] babell, [n] ei thô *hefyd*, a [o] chaeadlen drws pabell y cyfarfod.

26 A [p] llenni y cynteddfa, a [q] chaeadlen drws y cynteddfa, yr hwn *sydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r] a'i rhaffau i'w holl wasanaeth.

27 ¶ Ac o Cohath *y daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Ishariaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzzïeliaid: dyma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi yr holl wrrywiaid, o fab misyriad ac uchod, *oedd* wyth mil a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyssegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a wersyllant ar ystlys y tabernacl tu a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tad tylwyth y Cohathiaid *fydd* Elisaphan mab Uzzïel.

31 A'u [s] cadwraeth hwynt *fydd* [t] yr arch, a'r [u] bwrdd, a'r [x] canhwyllbren, a'r [y] allorau, a llestri y cyssegr, y rhai y gwasanaethant â hwynt, a'r [z] gaeadlen, a'i holl wasanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *fydd* Eleazar mab Aaron yr offeiriad: a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyssegr *fydd iddo ef*.

33 ¶ O Merari *y daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Musiaid: dyma dylwyth Merari.

34 A'u rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw, o fab misyriad ac uchod, *oedd* chwe mil a deucant.

35 A phennaeth tŷ tad tylwyth Merari *fydd* Suriel mab Abihael. Ar ystlys y tabernacl y gwersyllant tu a'r gogledd.

36 Ac [a] ‖ y'nghadwraeth meibion Merari *y bydd* ystyllod y tabernacl, a'i drosolion, a'i golofnau, a'i forteisiau, a'i holl offer, a'i holl wasanaeth,

37 A cholofnau y cynteddfa o amgylch, a'u morteisiau, a'u hoelion, a'u rhaffau.

38 ¶ A'r rhai a wersyllant o flaen y tabernacl tu a'r dwyrain, o flaen pabell y cyfarfod tu a chodiad haul, *fydd* Moses, ac Aaron a'i feibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyssegr, a chadwraeth meibion Israel: a'r [b] dïeithr a ddelo yn agos, a roddir i farwolaeth.

39 [c] Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, yn ol gair yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd, *sef* pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cyfrif bob cyntaf-anedig gwrryw o feibion Israel, o fab misyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt.

41 A chymmer y Lefiaid i mi (myfi *yw* yr ARGLWYDD) yn lle holl gyntaf-anedig meibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o anifeiliaid meibion Israel.

42 A Moses a rifodd, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo, bob cyntaf-anedig o feibion Israel.

43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o ran gwrryw, dan rif *eu* henwau, o fab misyriad ac uchod, o'u rhifedigion hwynt, oedd ddwy fil ar hugain a dau cant a thri ar ddeg a thriugain.

44 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

45 Cymmer y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu hanifeiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

46 Ac am y rhai sydd i'w prynu o'r tri ar ddeg a thriugain a deucant, o gyntaf-anedig meibion Israel, y rhai sy dros ben y Lefiaid;

47 Cymmer bùm sicl am bob pen; yn ol sicl y cyssegr y cymmeri. [d] Ugain gerah *fydd* y sicl.

48 A dod yr arian, gwerth y rhai sydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w feibion.

49 A chymmerodd Moses arian y prynedigaeth, y rhai oedd dros ben y rhai a brynwyd am y Lefiaid:

50 Gan gyntaf-anedig meibion Israel y cymmerodd efe yr arian; pump a thriugain a thrichant a mil, o siclau y cyssegr.

51 A Moses a roddodd arian y prynedigion i Aaron, ac i'w feibion, yn ol gair yr ARGLWYDD; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.

PENNOD IV.

1 *Oedran a chylch gwasanaeth y Lefiaid.* 4 *Clud y Cohathiaid, wedi i'r offeiriaid dynnu i lawr y babell.* 16 *Goruchwyliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clud y Gersoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi y Cohathiaid,* 38 *y Gersoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Cymmer nifer meibion Cohath o blith meibion Lefi, wrth eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau;

‖ Neu, *mis oed.*
† Heb. *enau.*
[i] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. pen. 26. 57. 1 Chron. 6. 1. a 23. 6.
[k] pen. 4. 24.
[l] Exod. 25. 9.
[m] Exod. 26. 1.
[n] Exod. 26. 7, 14.
[o] Exod. 26. 36.
[p] Exod. 27. 9.
[q] Exod. 27. 16.
[r] Exod. 35. 18.
[s] pen. 4. 4, 15.
[t] Exod. 25. 10.
[u] Exod. 25. 23.
[x] Exod. 25. 31.
[y] Exod. 27. 1. a 30. 1.
[z] Exod. 26. 31.
[a] pen. 4. 31.
‖ Neu, *yn swydd cadwraeth.*
[b] ad. 10.
[c] Edrych pen. 26. 62.
[d] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 18. 16. Ezec. 45. 12.

Cyn CRIST 1490.

3 [a]O fab deng mlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab deng mlwydd
a deugain, pob un a elo i'r llu, i
wneuthur gwasanaeth ym mhabell
y cyfarfod.
4 Dyma weinidogaeth meibion
Cohath, ym mhabell y cyfarfod,
ynghylch y pethau sancteiddiolaf.
5 ¶ A deued Aaron a'i feibion,
pan gychwyno y gwersyll, a thyn-
nant i lawr [b]y wahanlen orchudd,
a gorchuddiant â hi arch y dystiol-
aeth:
6 A gosodant ar hynny dô o grwyn
daearfoch, a thaenant arni wisg o
sidan glas i gyd, a gosodant [c]ei
throsolion *wrthi.*
7 Ac ar [d]fwrdd y bara dangos y
taenant frethyn glas, a gosodant ar
hynny y dysglau, a'r cwppanau,
a'r phiolau, a'r caeadau ‖i gau: a
bydded y bara bob amser arno.
8 A thaenant arnynt wisg o ys-
garlad, a gorchuddiant hwnnw â
gorchudd o groen daearfoch, a gos-
odant ei drosolion *wrtho.*
9 Cymmerant hefyd wisg o *sidan*
glas, a gorchuddiant [e]ganhwyllbren
y goleuni, [f]a'i lampau, a'i efeiliau,
a'i gafnau, a holl lestri yr olew, y
rhai y gwasanaethant ef â hwynt.
10 A gosodant ef a'i holl ddodrefn
mewn gorchudd o groen daearfoch,
a gosodant *ef* ar drosol.
11 A thaenant frethyn glas ar yr
allor aur, a gorchuddiant hi â gor-
chudd o groen daearfoch, a gos-
odant ei throsolion *wrthi.*
12 Cymmerant hefyd holl ddo-
drefn y gwasanaeth, y rhai y gwas-
anaethant â hwynt yn y cyssegr, a
rhoddant mewn brethyn glas, a
gorchuddiant hwynt mewn gor-
chudd o groen daearfoch, a gosod-
ant ar drosol.
13 A thynnant allan ludw yr allor,
a thaenant arni wisg borphor.
14 A rhoddant arni ei holl lestri,
â'r rhai y gwasanaethant hi, *sef* y
pedyll tân, y cigweiniau, a'r rhaw-
iau, a'r ‖cawgiau, *ie*, holl lestri yr
allor; a thaenant arni orchudd o
groen daearfoch, a gosodant ei
throsolion wrthi.
15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feib-
ion orchuddio y cyssegr, a holl ddo-
drefn y cyssegr, pan gychwyno y
gwersyll; wedi hynny deued meib-
ion Cohath i'w dwyn *hwynt:* ond
[g]na chyffyrddant â'r hyn a fyddo
cyssegredig, rhag iddynt farw.
[h]Dyma faich meibion Cohath ym
mhabell y cyfarfod.
16 ¶ Ac i swydd Eleazar mab Aa-
ron yr offeiriad *y perthyn* [i]olew y
goleuni, [k]a'r arogl-darth peraidd,
[l]a'r bwyd-offrwm gwastadol, ac
[m]olew yr enneiniad, *a* goruchwyl-
iaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll
fydd ynddo, yn y cyssegr, ac yn ei
ddodrefn.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses ac Aaron, gan ddy-
wedyd,
18 Na thorrwch ymaith lwyth
tylwyth y Cohathiaid o blith y
Lefiaid:
19 Ond hyn a wnewch iddynt,
fel y byddont fyw, ac na fyddont
feirw, pan nesânt at y pethau sanct-
eiddiolaf: Aaron a'i feibion a ânt
i mewn, ac a'u gosodant hwy bob
un ar ei wasanaeth ac ar ei glud.
20 Ond [n]nac ânt i edrych pan
fydder yn gorchuddio yr hyn sydd
gyssegredig, rhag marw o honynt.
21 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
22 Cymmer nifer meibion Gerson
hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu
teuluoedd;
23 O fab dengmlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab dengmlwydd a
deugain, y rhifi hwynt; pob un a
ddêl i †ddwyn swydd, i wasanaethu
gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.
24 Dyma weinidogaeth tylwyth y
Gersoniaid, o wasanaeth ac o glud.
25 Sef [o]dwyn o honynt lenni y
tabernacl, a phabell y cyfarfod, ei
lenn dô ef, a'r tô *o grwyn* daearfoch,
yr hwn *sydd* yn uchaf arno, a
chuddlen drws pabell y cyfarfod,
26 A llenni y cynteddfa, a chaead-
len drws porth y cynteddfa, yr hwn
sydd ynghylch y tabernacl, a'r allor
o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer
eu gwasanaeth hwynt, a'r hyn oll
a wnaed iddynt: felly y gwasan-
aethant hwy.
27 Wrth †orchymyn Aaron a'i
feibion y bydd holl wasanaeth meib-
ion y Gersoniaid, yn eu holl glud,
ac yn eu holl wasanaeth: a dodwch
attynt eu holl glud i'w cadw.
28 Dyma wasanaeth tylwyth meib-
ion Gerson ym mhabell y cyfarfod;
ac ar law Ithamar mab Aaron yr
offeiriad *y bydd* eu llywodraethu
hwynt.
29 ¶ A meibion Merari, trwy eu
teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, y
cyfrifi hwynt;
30 O fab dengmlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab dengmlwydd a
deugain, y rhifi hwynt; pob un a
ddêl i †ddwyn swydd, i wasanaethu
gwasanaeth pabell y cyfarfod.
31 A [p]dyma oruchwyliaeth eu
clud hwynt, yn eu holl wasanaeth
ym mhabell y cyfarfod; *sef* [q]ystyll-
od y tabernacl, a'i farrau, a'i golofn-
au, a'i forteisiau,
32 A cholofnau y cynteddfa oddi
amgylch, a'u morteisiau, a'u hoel-
ion, a'u rhaffau, ynghyd â'u holl
offer, ac ynghyd â'u holl wasanaeth:
rhifwch hefyd y dodrefn erbyn eu
henwau y rhai a gadwant *ac* a
gludant hwy.
33 Dyma wasanaeth tylwyth meib-
ion Merari, yn eu holl weinidogaeth
ym mhabell y cyfarfod, dan law
Ithamar mab Aaron yr offeiriad.
34 ¶ A rhifodd Moses ac Aaron,
a phennaethiaid y gynnulleidfa,
feibion Cohath, trwy eu teuluoedd,
ac yn ol tŷ eu tadau:
35 O fab dengmlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab dengmlwydd a
deugain, *sef* pob un a ddelai mewn
swydd i wasanaethu ym mhabell y
cyfarfod:
36 A'u rhifedigion trwy eu teulu-
oedd, oedd ddwy fil saith cant a deg
a deugain.

[a] Edrych pen. 8. 24.
[b] Exod. 26. 31.
[c] Exod. 25. 13.
[d] Exod. 25. 30.
‖ Neu, *dywallt.*
[e] Exod. 25. 31.
[f] Exod. 25. 37, 38.
‖ Neu, *phiolau.*
[g] Edrych 2 Sam. 6. 6.
[h] pen. 3. 31.
[i] Exod. 25. 6.
[k] Exod. 30. 34.
[l] Exod. 29. 40.
[m] Exod. 30. 23.
[n] Edrych Exod. 19. 21. 1 Sam. 6. 19.
† Heb. *filwrio milwriaeth.*
[o] pen. 3. 25.
† Heb. *enau.*
† Heb. *i'r filwriaeth.*
[p] pen. 3. 36.
[q] Exod. 26. 15.

Cyn CRIST 1490.

37 Dyma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *sef* pob gwasanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.
38 Rhifedigion meibion Gerson hefyd, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;
39 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:
40 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, oeddynt ddwy fil a chwe chant a deg ar hugain.
41 Dyma rifedigion tylwyth meibion Gerson, *sef* pob gwasanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD.
42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau;
43 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:
44 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, oeddynt dair mil a dau cant.
45 Dyma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.
46 Yr holl rifedigion, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, a phenaethiaid Israel, o'r Lefiaid, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;
47 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwasanaeth, neu waith clud ym mhabell y cyfarfod:
48 A'u rhifedigion oeddynt wyth mil pùm cant a phedwar ugain.
49 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD, trwy law Moses y rhifodd efe hwy, pob un wrth ei wasanaeth, ac wrth ei glud: fel hyn y rhifwyd hwynt, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD V.

1 Symmudo yr aflan allan o'r gwersyll. 5 Rhaid yw gwneuthur iawn dros gamweddau. 11 Eiddigedd, pa un ai heb achos, ai trwy achos y mae.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Israel, anfon allan o'r gwersyll bob [a] gwahan-glwyfus, a phob un y byddo [b] diferlif arno, a phob un a halogir wrth [c] y marw.
3 Yn wrryw ac yn fenyw yr anfonwch *hwynt*, allan o'r gwersyll yr anfonwch hwynt; fel na halogont eu gwersylloedd, y rhai yr ydwyf fi yn preswylio yn eu plith.
4 A meibion Israel a wnaethant felly, ac a'u hanfonasant hwynt i'r tu allan i'r gwersyll: megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel.

[a] Lef. 13. 3, 46.
[b] Lef. 15. 2.
[c] Lef. 21. 1. pen. 9. 6. 10. a 19. 11. a 31. 19.

5 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
6 Llefara wrth feibion Israel, [d] Os gwr neu wraig a wna *un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a bod o'r enaid hwnnw yn euog:
7 Yna cyffesant eu pechod a wnaethant; a rhodded yn ei ol yr hyn a fyddo efe euog o hono [e] erbyn ei ben, a chwaneged ei bummed *ran* atto, a rhodded i'r *hwn* y gwnaeth efe gam âg ef.
8 Ac oni bydd i'r gwr cyfnesaf i dalu *am* y camwedd iddo, *yr iawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r ARGLWYDD, *fydd* eiddo yr offeiriad; heb law [f] yr hwrdd cymmod yr hwn y gwna efe gymmod âg ef trosto.
9 A phob [g] offrwm dyrchafael, o holl sanctaidd bethau meibion Israel, y rhai a offrymmant at yr offeiriad, fydd eiddo ef.
10 A sancteiddio gwr, eiddo ef fyddant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, [h] eiddo ef fydd.
11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,
12 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pob gwr pan ŵyro ei wraig ef, a gwneuthur bai yn ei erbyn ef;
13 A bod i wr a wnelo â hi, a bod yn guddiedig o olwg ei gwr hi, ac yn gyfrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyst yn ei herbyn, a hithau heb ei dal *ar ei gweithred;*
14 A dyfod ‖ gwŷn eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi; neu ddyfod yspryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi:
15 Yna dyged y gwr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm drosti hi, degfed *ran* ephah o flawd haidd: na thywallted olew arno, ac na rodded thus arno; canys offrwm eiddigedd *yw*, offrwm cóf yn coffâu anwiredd.
16 A nesâed yr offeiriad hi, a phared iddi sefyll ger bron yr ARGLWYDD.
17 A chymmered yr offeiriad ddwfr sanctaidd mewn llestr pridd, a chymmered yr offeiriad o'r llwch fyddo ar lawr y tabernacl, a rhodded yn y dwfr.
18 A phared yr offeiriad i'r wraig sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a diosged oddi am ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y coffa; offrwm eiddigedd *yw* efe: ac yn llaw yr offeiriad y bydd y dwfr chwerw sydd yn peri y felldith.
19 A thynged yr offeiriad hi, a dywed wrth y wraig, Oni orweddodd gwr gyd â thi, ac oni wyraist i aflendid *gyd âg arall* ‖ yn lle dy wr, bydd di ddiniwed oddi wrth y dwfr chwerw hwn sydd yn peri y felldith.
20 Ond os gŵyraist ti oddi wrth dy wr, ac os halogwyd di, a chydio o neb â thi heb law dy wr dy hun:
21 (Yna tynghed yr offeiriad y wraig â llw melldith, a dyweded yr offeiriad wrth y wraig,) rhodded yr ARGLWYDD dydi yn felldith ac yn

Cyn CRIST 1490.

[d] Lef. 6. 2, 3.
[e] Lef. 6. 5.
[f] Lef. 6. 6. a 7. 8.
[g] Exod. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 18. 8. Deut. 18. 3.
[h] Lef. 10. 13.
‖ yspryd.
‖ Neu, *a thi ym meddiant dy wr.* Heb. *dan dy wr.*

Cyn CRIST 1490.

llw ym mysg dy bobl, pan wnelo yr ARGLWYDD dy forddwyd †yn bwdr, a'th groth yn chwyddedig; (†Heb. *i syrthio.*)

22 Ac âed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy groth, ac i bydru dy forddwyd. A dywedced y wraig, Amen, amen.

23 Ac ysgrifened yr offeiriad y melldithion hyn mewn llyfr, a golched *hwynt* ymaith â'r dwfr chwerw.

24 A phared i'r wraig yfed o'r dwfr chwerw sydd yn peri y felldith: ac âed y dwfr sydd yn peri y felldith i'w mewn hi, yn chwerw.

25 A chymmered yr offeiriad o law y wraig offrwm yr eiddigedd; a chyhwfaned yr offrwm ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ef ar yr allor.

26 A chymmered yr offeiriad o'r offrwm lonaid ei law, ei goffadwriaeth, a llosged ar yr allor; ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.

27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y dwfr, bydd, os hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gwr; yr â y dwfr sydd yn peri y felldith yn chwerw ynddi, ac a chwydda ei chroth, ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig [i]a fydd yn felldith ym mysg ei phobl. ([i] Deut. 28. 57. Ps. 83. 9, 11. Jer. 24. 9. a 29. 18, 22. a 42. 18. Zech. 8. 13.)

28 Ond os y wraig ni halogwyd, eithr glân yw; yna hi a fydd ddiangol, ac a blanta.

29 Dyma gyfraith eiddigedd, pan wyro gwraig *at arall* yn lle ei gwr, ac ymhalogi:

30 Neu os daw ar wr wŷn eiddigedd, a dal o hono eiddigedd wrth ei wraig; yna gosoded y wraig i sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed yr offeiriad iddi yn ol y gyfraith hon.

31 A'r gwr fydd dïeuog o'r anwiredd, a'r wraig a ddwg ei hanwiredd ei hun.

PENNOD VI.

1 Cyfraith y Nazarëad. 24 Y dull y bendithir y bobl.

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ymneillduo gwr neu wraig i addaw adduned Nazarëad, ||i ymneillduo i'r ARGLWYDD: (|| Neu, *i ymnazareiddio.*)

3 Ymneilldued oddi wrth win a diod gref; nac yfed finegr gwin, na finegr diod gref; nac yfed chwaith ddim sugn grawnwin, ac na fwytâed rawnwin irion, na sychion.

4 Holl ddyddiau ei Nazarëaeth ni chaiff fwytta o ddim oll a wneir o winwydden y gwin, o'r dincod hyd y bilionen.

5 Holl ddyddiau adduned ei Nazarëaeth ni chaiff [a]ellyn fyned ar ei ben: nes cyflawni y dyddiau yr ymneillduodd efe i'r ARGLWYDD, sanctaidd fydd; gadawed i gudynnau gwallt ei ben dyfu. ([a] Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.)

6 Holl ddyddiau ei ymneillduaeth i'r ARGLWYDD, [b]na ddeued at gorph marw. ([b] pen. 19. 11.)

7 [c]Nac ymhaloged wrth ei dad, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; ([c] Lef. 21. 1.) am *fod* Nazarëaeth ei DDUW ar ei ben ef.

8 Holl ddyddiau ei Nazarëaeth, sanctaidd *fydd* efe i'r ARGLWYDD.

9 Ond os marw fydd un yn ei ymyl ef yn ddisymmwth, a halogi pen ei Nazarëaeth; yna eillied ei ben [d]ar ddydd ei buredigaeth, ar y seithfed dydd yr eillia efe ef. ([d] Act. 18. 18. a 21. 24.)

10 Ac [e]ar yr wythfed dydd y dwg ddwy durtur, neu ddau gyw colommen, at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod. ([e] Lef. 5. 7. a 14. 22. a 15. 14, 29.)

11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, ac un yn boethoffrwm, a gwnaed gymmod drosto, am yr hyn a becho wrth y marw; a sancteiddied ei ben ef y dydd hwnnw.

12 A neilldued i'r ARGLWYDD ddyddiau ei Nazarëaeth, a dyged oen blwydd [f]yn offrwm dros gamwedd: †ac âed y dyddiau cyntaf yn ofer, am halogi ei Nazarëaeth ef. ([f] Lef. 5. 6. †Heb. *a chwympod.*)

13 ¶ A dyma gyfraith y Nazarëad: pan gyflawner dyddiau ei Nazarëaeth, dyger ef i ddrws pabell y cyfarfod.

14 A dyged yn offrwm drosto i'r ARGLWYDD, un hespwrn blwydd, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm; ac un hespin flwydd, berffeith-gwbl, [g]yn bech-aberth; ac un hwrdd perffeithgwbl, [h]yn aberth hêdd; ([g] Lef. 4. 2, 27, 32. [h] Lef. 3. 6.)

15 Cawellaid o fara croyw hefyd, *sef* [i]teisenau peilliaid wedi eu tylino trwy olew, ac afrllad croyw wedi eu henneinio âg olew, a'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm hwy. ([i] Lef. 2. 4.)

16 A dyged yr offeiriad *hwynt* ger bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.

17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn aberth hêdd i'r ARGLWYDD, ynghyd â'r cawellaid bara croyw; ac offrymmed yr offeiriad ei fwyd-offrwm a'i ddiod-offrwm ef.

18 Ac [k]eillied y Nazarëad *wrth* ddrws pabell y cyfarfod ben ei Nazarëaeth; a chymmered flew pen ei Nazarëaeth, a rhodded ar y tân *a fyddo* dan yr aberth hêdd. ([k] Act. 21. 24.)

19 Cymmered yr offeiriad hefyd balfais o'r hwrdd wedi ei berwi, ac un deisen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw; a rhodded ar ddwylaw y Nazarëad, wedi eillio o hono ei Nazarëaeth.

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt [l]*yn* offrwm cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD: sanctaidd *yw* hyn i'r offeiriad, heb law parwyden y cyhwfan, a phalfais y dyrchafael. Ac wedi *hyn* y caiff y Nazarëad yfed gwin. ([l] Exod. 29. 27, 28.)

21 Dyma gyfraith y Nazarëad a addunedodd, a'i offrwm i'r ARGLWYDD am ei Nazarëaeth, heb law *yr hyn* a gyrhaeddo ei law ef: fel *y byddo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, heb law cyfraith ei Nazarëaeth.

22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y bendithiwch feibion Israel, *gan* ddywedyd wrthynt,

Cyn CRIST 1490.

24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a chadwed di:
25 A llewyrched yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a thrugarhâed wrthyt:
26 [m] Dyrchafed yr ARGLWYDD ei wyneb arnat, a rhodded i ti dangnefedd.
27 Felly y gosodant fy enw ar feibion Israel, a mi a'u bendithiaf hwynt.

m Ps. 4. 6.

PENNOD VII.

1 Offrwm y tywysogion wrth gyssegru y tabernacl. 10 Offrwm pob un o honynt wrth gyssegru yr allor. 89 Duw yn llefaru wrth Moses o'r drugareddfa.

AC ar y dydd y gorphenodd Moses [a] godi y tabernacl, a'i enneinio, a'i sancteiddio ef, a'i holl ddodrefn, yr allor hefyd a'i holl ddodrefn, a'u henneinio a'u sancteiddio hwynt;
2 [b] Yr offrymmodd tywysogion Israel, pennaethiaid tŷ eu tadau (y rhai *oedd* dywysogion y llwythau, ac wedi eu gosod ar y rhifedigion:)
3 A'u hoffrwm a ddygasant hwy ger bron yr ARGLWYDD, chwech o fenni diddos, a deuddeg o ychain; menn dros *bob* dau dywysog, ac ŷch dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygasant hwynt.
4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
5 Cymmer ganddynt, a byddant i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod; a dod hwynt i'r Lefiaid, i bob un yn ol ei wasanaeth.
6 A chymmerodd Moses y menni, a'r ychain, ac a'u rhoddodd hwynt i'r Lefiaid.
7 Dwy fenn a phedwar ŷch a roddes efe i feibion Gerson, yn ol eu gwasanaeth hwynt;
8 A phedair menn ac wyth ychain a roddodd efe i feibion Merari, yn ol eu gwasanaeth hwynt, [c] dan law Ithamar mab Aaron yr offeiriad.
9 Ond i feibion Cohath ni roddodd efe *ddim*, am *fod* [d] gwasanaeth y cyssegr arnynt: [e] ar eu hysgwyddau y dygent *hwnnw*.
10 ¶ A'r tywysogion a offrymmasant *tu ag at* [f] gyssegru yr allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dug y tywysogion eu rhoddion.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pob tywysog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, tu ag at gyssegru yr allor.
12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, Nahson mab Aminadab, dros lwyth Judah.
13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol [g] sicl y cyssegr, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, [h] yn fwyd-offrwm:
14 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
15 [i] Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
16 Un bwch geifr [k] yn bech-aberth:
17 Ac [l] yn aberth hêdd, dau ŷch, pûm hwrdd, pûm bwch, pûm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nahson mab Aminadab.

a Exod. 40. 18. Lef. 8. 10.
b pen. 1. 4, &c.
c pen. 4. 28, 33.
d pen. 4. 15.
e pen. 4. 6, 8, 10, 12, 14. 2 Sam. 6. 6, 13.
f Edrych Deut. 20. 5. 1 Bren. 8. 63. Ezra 6. 16. Neh. 12. 27. Ps. 30. titl.
g Exod. 30. 13.
h Lef. 2. 1.
i Lef. 1. 2.
k Lef. 4. 23.
l Lef. 3. 1.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mab Suar, tywysog Issachar.
19 Efe a offrymmodd ei offrwm, *sef* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
20 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
21 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
22 Un bwch geifr yn bech-aberth:
23 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pûm hwrdd, pûm bwch, pûm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nethaneel mab Suar.
24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr offrymmodd* Elïab mab Helon, tywysog meibion Zabulon.
25 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
26 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
27 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
28 Un bwch geifr yn bech-aberth:
29 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pûm hwrdd, pûm bwch, pûm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elïab mab Helon.
30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr offrymmodd* Elisur mab Sedëur, tywysog meibion Reuben.
31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
32 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
33 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
34 Un bwch geifr yn bech-aberth:
35 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pûm hwrdd, pûm bwch, pûm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elisur mab Sedëur.
36 ¶ Ar y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumiel mab Surisàdai, tywysog meibion Simeon.
37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phîol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
38 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
39 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
40 Un bwch geifr yn bech-aberth:
41 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pûm hwrdd, pûm bwch, pûm hespwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Selumiel mab Surisàdai.
42 ¶ Ar y chweched dydd *yr off-*

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

rymmodd Elïasaph mab Deuel, tywysog meibion Gad.
43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm.
44 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
45 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
46 Un bwch geifr yn bech-aberth:
47 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elïasaph mab Deuel.
48 ¶ Ar y seithfed dydd *yr offrymmodd* Elisama mab Ammihud, tywysog meibion Ephraim.
49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
50 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
51 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
52 Un bwch geifr yn bech-aberth:
53 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elisama mab Ammihud.
54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mab Pedasur, tywysog meibion Manasseh.
55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
56 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
57 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
58 Un bwch geifr yn bech-aberth:
59 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Gamaliel mab Pedasur.
60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr offrymmodd* Abidan mab Gideoni, tywysog meibion Benjamin.
61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
62 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
63 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
64 Un bwch geifr yn bech-aberth:
65 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Abidan mab Gideoni.
66 ¶ Ar y degfed dydd *yr offrymmodd* Ahïezer mab Amisàdai, tywysog meibion Dan.
67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
68 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
69 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
70 Un bwch geifr yn bech-aberth:
71 Ac yn aberth hêdd, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahïezer mab Amisàdai.
72 ¶ Ar yr unfed dydd ar ddeg *yr offrymmodd* Pagïel mab Ocran, tywysog meibion Aser.
73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn o beilliaid ill dwyoedd wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
74 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
75 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
76 Un bwch geifr yn bech-aberth:
77 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Pagïel mab Ocran.
78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr offrymmodd* Ahira mab Enan, tywysog meibion Naphtali.
79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl arian o ddeg ar hugain a chant *o siclau* ei phwys, un phïol arian o ddeg sicl a thriugain, yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
80 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn llawn arogl-darth:
81 Un bustach ieuangc, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
82 Un bwch geifr yn bech-aberth:
83 Ac yn hêdd-aberth, dau ŷch, pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahira mab Enan.
84 Dyma gyssegriad yr allor, gan dywysogion Israel, ar y dydd yr enneiniwyd hi: deuddeg dysgl arian, deuddeg phïol arian, deuddeg llwy aur:
85 Deg ar hugain a chant *o siclau* arian *ydoedd* pob dysgl, a deg a thriugain pob phïol: holl arian y llestri *oedd* ddwy fil a phedwar cant *o siclau*, yn ol y sicl sanctaidd.
86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn arogl-darth, o ddeg *sicl* bob llwy, yn ol y sicl sanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *sicl*.
87 Holl eidionau yr offrwm poeth *oedd* ddeuddeg bustach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid, a'u bwyd-offrwm; a deuddeg o fychod geifr, yn offrwm dros bechod.
88 A holl ychain yr aberth hêdd *oedd* bedwar ar hugain o fustych, triugain o hyrddod, triugain o fych-

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

od, triugain o hespyrniaid. Dyma gyssegriad yr allor wedi ei heneinio.

m Exod. 25. 22.

89 Ac fel yr oedd Moses yn myned i babell y cyfarfod i lefaru wrth DDUW; yna efe a glywai [m]lais yn llefaru wrtho oddi ar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar arch y dystiolaeth, oddi rhwng y ddau gerub, ac efe a ddywedodd wrtho.

PENNOD VIII.

1 *Y modd y mae goleuo y lluesernau.* 5 *Cyssegru y Lefiaid.* 23 *Oedran a thymmor eu gwasanaeth hwynt.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

a Exod. 25. 37. a 40. 25.

2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho, Pan [a]oleuech y lampau, llewyrched y saith lamp ar gyfer y canhwyllbren.

3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyllbren y goleuodd efe ei lampau ef, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

b Exod. 25. 31. c Exod. 25. 18. d Exod. 25. 40.

4 [b]Dyma waith y canhwyllbren: cyfanwaith o aur *fydd* hyd ei baladr, *ie* hyd ei flodau [c]cyfanwaith fydd; [d]yn ol y dull a ddangosodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y gwnaeth efe y canhwyllbren.

5 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Cymmer y Lefiaid o fysg meibion Israel, a glanhâ hwynt.

e pen. 19. 9.

7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i'w glanhâu: taenella arnynt [e]ddwfr puredigaeth, a gwnant i'r ellyn fyned dros eu holl gnawd, a golchant eu gwisgoedd, ac felly ymlanhânt.

Lef. 2. 1.

8 Yna cymmerant fustach ieuangc ‖ a'i fwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; a bustach ieuangc arall a gymmeri di yn aberth dros bechod.

9 A phâr i'r Lefiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Israel yng nghyd.

10 A dwg y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD; a gosoded meibion Israel eu dwylaw ar y Lefiaid.

† Heb. *A chyhwfaned.* † Heb. *offrwm cyhwfan.*

11 † Ac offrymmed Aaron y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD, yn † offrwm gan feibion Israel, fel y byddont hwy i wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD.

12 A gosoded y Lefiaid eu dwylaw ar ben y bustych: ac offrwm dithau un yn bech-aberth a'r llall yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros y Lefiaid.

13 A gosod y Lefiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i'r ARGLWYDD.

f pen. 3. 45.

14 A neilldua y Lefiaid o blith meibion Israel, a [f]bydded y Lefiaid yn eiddof fi.

15 Wedi hynny âed y Lefiaid i mewn i wasanaethu pabell y cyfarfod; a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.

g pen. 3. 12, 45. h Exod. 13. 2, 12, 15. pen. 3. 13. Luc 2. 23.

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i mi o blith meibion Israel: [g]yn lle agorydd pob croth, *sef* pob cyntaf-anedig o feibion Israel, y cymmerais hwynt i mi.

17 [h]Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf-anedig ym mhlith meibion Israel, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntaf-anedig y'ngwlad yr Aipht, y sancteiddiais hwynt i mi fy hun.

18 A chymmerais y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel.

i pen. 3. 9. k Edrych 2 Chron. 26. 16.

19 A [i]rhoddais y Lefiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion, o blith meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth meibion Israel ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod dros feibion Israel; [k]fel na byddo pla ar feibion Israel, pan ddelo meibion Israel yn agos at y cyssegr.

20 A gwnaeth Moses ac Aaron, a holl gynnulleidfa meibion Israel, i'r Lefiaid, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid: felly y gwnaeth meibion Israel iddynt.

21 A'r Lefiaid a lanhâwyd, ac a olchasant eu dillad: ac Aaron a'u hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod drostynt i'w glanhâu hwynt.

l pen. 4. 4.

22 Ac wedi hynny y Lefiaid a ddaethant i wasanaethu gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod, ger bron Aaron a'i feibion; [l]megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Dyma yr hyn *a berthyn* i'r Lefiaid: o fab pùm mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth y'ngwasanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fab dengmlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ól o filwriaeth y gwasanaeth, fel na wasanaetho mwy.

26 Ond gwasanaethed gyd á'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i oruchwylio; ac na wasanaethed wasanaeth: fel hyn y gwnai i'r Lefiaid yn eu goruchwyliaeth.

PENNOD IX.

1 *Ail-orchymyn y Pasc.* 6 *Caniattâu ail Basc i'r rhai oedd aflan neu absennol.* 15 *Y cwmmwl yn cyfarwyddo yr Israeliaid i symmudo ac i wersyllu.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwynt allan o dir yr Aipht, ar y mis cyntaf, gan ddywedyd,

a Exod. 12. 1, &c. Lef. 23. 5. pen. 28. 16. Deut. 16. 2.

2 Cadwed meibion Israel [a]y Pasc hefyd yn ei dymmor.

† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*

3 Ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis hwn, † yn y cyfnos, y cedwch ef yn ei dymmor: yn ol ei holl ddeddfau, ac yn ol ei holl ddefodau, y cedwch ef.

4 A llefarodd Moses wrth feibion Israel am gadw y Pasc.

5 A chadwasant y Pasc ar y *mis* cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, yn y cyfnos, yn anialwch Sinai: yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel.

b pen. 5. 3. a 19. 11.

6 ¶ Ac yr oedd dynion y rhai oedd [b]wedi eu halogi wrth gelain dyn,

Cyn CRIST 1490.

fel na allent gadw y Pasc ar y dydd
hwnnw: a hwy a ddaethant ger
bron Moses, a cher bron Aaron, ar
y dydd hwnnw.
7 A'r dynion hynny a ddywedasant wrtho, *Yr ydym* ni wedi ein
halogi wrth gorph dyn marw: paham y'n gwaherddir rhag offrymmu
offrwm i'r ARGLWYDD yn ei dymmor
ym mysg meibion Israel?
8 A dywedodd Moses wrthynt,
Sefwch, a mi a wrandawaf beth a orchymyno yr ARGLWYDD o'ch plegid.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
10 Llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei
halogi gan gorph marw, neu *neb* o
honoch neu o'ch hiliogaeth mewn
ffordd bell, etto cadwed Basc i'r
ARGLWYDD.
11 [c]Ar y pedwerydd dydd ar ddeg
o'r ail mis, yn y cyfnos, y cadwant
ef: ynghyd â bara croyw, â *dail*
chwerwon y bwyttânt ef.
12 [d]Na weddillant *ddim* o hono
hyd y bore, ac [e]na thorrant asgwrn
o hono: yn ol holl ddeddf y Pasc y
cadwant ef.
13 A'r gwr a fyddo glân, ac heb fod
mewn taith, ac a beidio a chadw y
Pasc, torrir ymaith yr enaid hwnnw
o fysg ei bobl, am na offrymmodd
offrwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor: ei bechod a ddwg y gwr hwnnw.
14 A phan ymdeithio dieithr gyd
â chwi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r
ARGLWYDD: fel *y byddo* deddf y
Pasc a'i ddefod, felly y ceidw: [f]yr
un ddeddf fydd i chwi, *sef* i'r dieithr
ac i'r un fydd a'i enedigaeth o'r
wlad.
15 ¶ Ac [g]ar y dydd y codwyd y
tabernacl, y cwmmwl a gauodd am
y tabernacl dros babell y dystiolaeth; [h]a'r hwyr yr ydoedd ar y
tabernacl megis gwelediad tân hyd
y bore.
16 Felly yr ydoedd yn wastadol:
y cwmmwl a gauai am dano *y dydd*,
a'r gweled iad tân y nos.
17 A phan gyfodai y cwmmwl
oddi ar y babell, wedi hynny y cychwynai meibion Israel: ac yn y lle
yr arhosai y cwmmwl ynddo, yno y
gwersyllai meibion Israel.
18 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD
y cychwynai meibion Israel, ac
wrth orchymyn yr ARGLWYDD y
gwersyllent: [i]yr holl ddyddiau yr
arhosai y cwmmwl ar y tabernacl,
yr arhosent yn y gwersyll.
19 A phan drigai y cwmmwl yn
hir ar y tabernacl lawer o ddyddiau,
yna meibion Israel a gadwent wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, ac ni
chychwynent.
20 Ac os byddai y cwmmwl
ychydig ddyddiau ar y tabernacl,
wrth orchymyn yr ARGLWYDD y
gwersyllent, ac wrth orchymyn yr
ARGLWYDD y cychwynent.
21 Hefyd os byddai y cwmmwl o
hwyr hyd fore, a chyfodi o'r cwmmwl
y bore; hwythau a symmudent: pa
un bynnag ai dydd ai nos *fyddai*
pan gyfodai y cwmmwl, yna y cychwynent.
22 Os deuddydd, os mis, os blwyddyn *fyddai* tra y trigai y cwmmwl ar
y tabernacl, gan aros arno, meibion
Israel [k]a arhosent yn eu pebyll, ac
ni chychwynent: ond pan godai
efe, y cychwynent.
23 Wrth air yr ARGLWYDD y
gwersyllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y cychwynent: *felly* y
cadwent wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ol gair yr ARGLWYDD
trwy law Moses.

PENNOD X.

1 *Beth a wneid â'r udgyrn arian.* 11 *Yr Israeliaid yn symmudo o Sinai i Paran.* 14 *Trefn eu cerddediad hwy.* 29 *Moses yn attolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt.* 35 *Bendith Moses wrth symmudo a gorphwyso o'r arch.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gwna i ti ddau udgorn arian,
yn gyfanwaith y gwnai hwynt: a
byddant i ti i alw y gynnulleidfa
ynghyd, ac i beri i'r gwersylloedd
gychwyn.
3 A phan [a]ganant â hwynt, yr
ymgasgl yr holl gynnulleidfa attat,
wrth ddrws pabell y cyfarfod.
4 Ond os âg un y canant; yna y
tywysogion, *sef* pennaethiaid miloedd Israel, a ymgasglant.
5 Pan ganoch larwm; yna y
gwersylloedd, y rhai a wersyllant
tu a'r dwyrain, a gychwynant.
6 Pan ganoch larwm yr ail waith;
yna y gwersylloedd, y rhai a wersyllant tu a'r dehau, a gychwynant:
larwm a ganant hwy wrth eu cychwyn.
7 Ac wrth alw ynghyd y gynnulleidfa, cenwch yr udgyrn; ond
na chenwch larwm.
8 A meibion Aaron, yr offeiriaid,
a ganant ar yr udgyrn; a byddant
i chwi yn ddeddf dragywyddol trwy
eich cenhedlaethau.
9 Hefyd [b]pan eloch i ryfel yn eich
gwlad yn erbyn y gorthrymmwr a'ch
gorthrymmo chwi; cenwch larwm
mewn udgyrn: yna y coffeir chwi
ger bron yr ARGLWYDD eich DUW,
ac yr achubir chwi rhag eich gelynion.
10 Ar [c]ddydd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau gosodedig,
ac ar ddechreu eich misoedd, y
cenwch ar yr udgyrn uwch ben eich
offrymmau poeth, ac uwch ben eich
aberthau hêdd; a byddant i chwi
yn goffadwriaeth ger bron eich
DUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW.
11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar
yr ail mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r
mis, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar
dabernacl y dystiolaeth.
12 A meibion Israel [d]a gychwynasant i'w taith o anialwch Sinai; a'r
cwmmwl a arhosodd yn anialwch
Paran.
13 Felly y cychwynasant y waith
gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy
law Moses.
14 ¶ [e]Ac yn gyntaf y cychwynodd
lluman gwersyll meibion Judah

Marginal references: [c] 2 Chron. 30. 2, 15. [d] Exod. 12. 10. [e] Exod. 12. 46. Ioan 19. 36. [f] Exod. 12. 49. [g] Exod. 40. 34. 1490. [h] Exod. 13. 21. a 40. 38. [i] 1 Cor. 10. 1. [k] Exod. 40. 36, 37. [a] Joel 2. 15. [b] pen. 31. 6. 2 Chron. 13. 14. [c] pen. 29. 1. 1 Chron. 15. 24. 2 Chron. 5. 12. a 7. 6. a 29. 27. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Ps. 81. 3. [d] pen. 2. 9, 16, 24, 31. [e] pen. 2. 3.

Cyn CRIST 1490.

yn ol eu lluoedd: ac ar ei lu ef
yr ydoedd [f] Nahson mab Amina-
dab.
[f] pen. 1. 7. — 15 Ac ar lu llwyth meibion Issa-
char, Nethaneel mab Suar.
16 Ac ar lu llwyth meibion Za-
bulon, Eliab mab Helon.
[g] pen. 1. 51. — 17 Yna [g] y tynnwyd i lawr y taber-
nacl; a meibion Gerson a meibion
[h] pen. 4. 24, 31. — Merari a gychwynasant, [h] gan ddwyn
y tabernacl.
[i] pen. 2. 10. — 18 ¶ Yna [i] y cychwynodd lluman
gwersyll Reuben yn ol eu lluoedd:
ac *yr ydoedd* ar ei lu ef Elisur mab
Sedëur.
19 Ac ar lu llwyth meibion Simeon,
Selumiel mab Surisadai.
20 Ac ar lu llwyth meibion Gad,
Elïasaph mab Deuel.
21 A'r Cohathiaid a gychwynasant,
[k] pen. 4. 4. a 7. 9. — gan ddwyn [k] y cyssegr; *a'r* || *lleill* a
|| Sef, *y Gersoniaid a'r Merariaid.* ad. 17. — godent y tabernacl, tra fyddent hwy
yn dyfod.
22 ¶ Yna [l] lluman gwersyll meib-
[l] pen. 2. 18. — ion Ephraim a gychwynodd yn ol
eu lluoedd: ac *yr oedd* ar ei lu ef
Elisama mab Ammihud.
23 Ac ar lu llwyth meibion Ma-
nasseh, Gamaliel mab Pedasur.
24 Ac ar lu llwyth meibion Ben-
jamin, Abidan mab Gideoni.
[m] pen. 2 25. — 25 ¶ Yna [m] lluman gwersyll
meibion Dan, yn olaf o'r holl wer-
sylloedd, a gychwynodd yn ol eu
lluoedd: ac *yr ydoedd* ar ei lu ef
Ahïezer mab Ammisadai.
26 Ac ar lu llwyth meibion Aser,
Pagiel mab Ocran.
27 Ac ar lu llwyth meibion Naph-
tali, Ahira mab Enan.
28 Dyma gychwyniadau meibion
Israel yn ol eu lluoedd, pan gy-
chwynasant.
29 ¶ A dywedodd Moses wrth
Hobab, mab Raguel y Midianiad,
chwegrwn Moses, Myned yr ydym
i'r lle am yr hwn y dywedodd yr
ARGLWYDD, Rhoddaf hwnnw i chwi:
[n] Barn. 1. 16. — tyred gyd â ni, a [n] gwnawn ddaioni
i ti; canys llefarodd yr ARGLWYDD
ddaioni am Israel.
30 Dywedodd yntau wrtho, Nid âf
ddim; onid i'm gwlad fy hun, ac at
fy nghenedl fy hun, yr âf.
31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni,
attolwg; canys ti a adwaenost ein
gwersyllfaoedd yn yr anialwch, ac a
fyddi yn lle llygaid i ni.
32 A phan ddelych gyd â ni, a
dyfod o'r daioni hwnnw yr hwn a
wna yr ARGLWYDD i ni, ninnau a
wnawn ddaioni i tithau.
33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth
[o] Edrych Exod. 3. 1. — [o] fynydd yr ARGLWYDD daith tri
diwrnod: ac arch cyfammod yr AR-
GLWYDD oedd yn myned o'u blaen
[p] Deut. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6. — hwynt daith tri diwrnod, [p] i chwilio
am orphwysfa iddynt.
[q] Exod. 13. 21. — 34 A [q] chwmmwl yr ARGLWYDD
oedd arnynt y dydd, pan elent o'r
gwersyll.
35 A hefyd pan gychwynai yr
[r] Ps. 68. 1, 2. a 132. 8. — arch, Moses a ddywedai, [r] Cyfod,
ARGLWYDD, a gwasgarer dy elyn-
ion; a ffoed dy gaseion o'th flaen.
36 A phan orphwysai hi, y dy-
|| *ddengmil o filoedd.* — wedai efe, Dychwel, ARGLWYDD, *at*
|| fyrddiwn miloedd Israel.

PENNOD XI.

1 *Y llosgiad yn Taberah yn diffoddi trwy weddi Moses.* 4 *Y bobl yn blysio cig, ac yn alaru ar y manna.* 10 *Moses yn cwyno o ran ei siars.* 16 *Duw yn rhannu ei faich ef rhwng deg a thriugain o henuriaid.* 31 *Duw yn rhoddi soflieir yn ei ddigllonedd yn Cibroth-Hattaafah.*

[a] A'R bobl, fel tuchanwyr, oeddynt — [a] Deut. 9. 22.
flin y'nghlustiau yr ARGLWYDD:
a chlywodd yr ARGLWYDD *hyn;* a'i
ddig a ennynodd; a thân yr AR-
GLWYDD a gynneuodd [b] yn eu mysg — [b] Ps. 78. 21.
hwynt, ac a ysodd gwrr y gwersyll.
2 A llefodd y bobl ar Moses: a
gweddïodd Moses ar yr ARGLWYDD;
a'r tân a † ddiffoddodd. — † Heb. *suddodd.*
3 Ac efe a alwodd enw y lle hwn-
nw, || Taberah: am gynneu o dân — || Sef, *Llosgiad.*
yr ARGLWYDD yn eu mysg hwy.
4 ¶ A'r llïaws cymmysg yr hwn — [c] Fel Exod. 12. 38.
ydoedd yn eu mysg a flysiasant † yn
ddirfawr: a meibion Israel hefyd a — † Heb. *flys.*
ddychwelasant, ac a wylasant, ac a
ddywedasant, [d] Pwy a rydd i ni gig — [d] Ps. 78. 18. a 106. 14. 1 Cor. 10. 6.
i'w fwytta?
5 [e] Côf yw gennym y pysgod yr — [e] Exod. 16. 3.
oeddym yn ei fwytta yn yr Aipht
yn rhad, y cucumerau, a'r pomp-
ionau, a'r cenhin, a'r winwyn, a'r
garlleg:
6 Ond yr awr hon y mae ein hen-
eidiau ni yn gwywo, heb ddim ond
y manna yn ein golwg.
7 [f] A'r manna hwnnw *oedd* fel had — [f] Exod. 16. 14, 31.
coriander, a'i † liw fel lliw || bdeli- — † Heb. *lygad fel llygad.*
wm.
8 Y bobl a aethant o amgylch, ac — || Gen. 2. 12.
a'*i* casglasant ac a'*i* malasant mewn
melinau, neu a'*i* curasant mewn
morter, ac a'*i* berwasant mewn
peiriau, ac a'i gwnaethant yn dei-
senau: a'i flas ydoedd fel blas
olew îr.
9 A phan ddisgynai y gwlith y nos
ar y gwersyll, disgynai y manna
arno ef.
10 ¶ A chlybu Moses y bobl yn
wylo trwy eu tylwythau, bob un yn
nrws ei babell: ac ennynodd [g] dig — [g] Ps. 78. 21.
yr ARGLWYDD yn fawr; a drwg
oedd gan Moses.
11 Dywedodd Moses hefyd wrth yr
ARGLWYDD, Paham y drygaist dy
was? a phaham na chawn ffafr yn
dy olwg, gan i ti roddi baich yr holl
bobl hyn arnaf?
12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl
bobl hyn? ai myfi a'u cenhedlais,
fel y dywedech wrthyf, Dwg hwynt
yn dy fynwes (megis y dwg tad-
maeth y plentyn sugno) i'r tir a
addewaist trwy lw i'w tadau?
13 O ba le *y byddai* gennyf fi gig
i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys
wylo y maent wrthyf, gan ddywed-
yd, Dod i ni gig i'w fwytta.
14 [h] Ni allaf fi fy hunan arwain — [h] Exod. 18. 18.
yr holl bobl hyn; canys rhy drwm
ydyw i mi.
15 Ac os felly y gwnai i mi, at-
tolwg, [i] gan ladd lladd fi, os cefais — [i] Edrych 1 Bren. 19. 4. Jon. 4. 3.
ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf
fy nrygfyd.
16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Casgl i mi [k] ddengwr a — [k] Edrych Exod. 24. 9.
thriugain o henuriaid Israel, y rhai
a wyddost eu bod yn henuriaid y
bobl, ac yn swyddogion arnynt; a

Cyn CRIST 1490.

dwg hwynt i babell y cyfarfod, a safant yno gyd â thi.

17 Canys disgynaf, a llefaraf wrthyt yno: a [l] mi a gymmeraf o'r yspryd *sydd* arnat ti, ac a'*i* gosodaf arnynt hwy; felly y dygant gyd â thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unig.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, Ymsancteiddiwch erbyn y fory, a chewch fwytta cig: canys wylasoch y'nghlustiau yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gig i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom yn yr Aipht: am hynny y rhydd yr ARGLWYDD i chwi gig, a chwi a fwyttêwch.

19 Nid un dydd y bwyttêwch, ac nid dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod;

20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddirmygu yr ARGLWYDD yr hwn *sydd* yn eich plith, ac wylo o honoch yn ei ŵydd ef, gan ddywedyd, [m] Paham y daethom allan o'r Aipht?

21 A dywedodd Moses, [n] Chwe chan mil o wŷr traed *yw* y bobl *yr ydwyf* fi yn eu plith; a thi a ddywedi, Rhoddaf gig iddynt i'w fwytta fis o ddyddiau.

22 [o] Ai y defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl bysg y môr a gesglir ynghyd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

23 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [p] A gwttogwyd llaw yr ARGLWYDD? yr awr hon y cai di weled a ddigwydd fy ngair i ti, ai na *ddigwydd*.

24 ¶ A Moses a aeth allan ac a draethodd eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, ac a gasglodd y dengwr a thriugain o henuriaid y bobl, ac a'u gosododd hwynt o amgylch y babell.

25 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD mewn cwmmwl, ac a lefarodd wrtho; ac a gymmerodd o'r yspryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r deg henafgwyr a thriugain. A [q] thra y gorphwysai yr yspryd arnynt, [r] y prophwydent, ‖ ac ychwaneg ni wnaent.

26 A dau *o'r* gwŷr a drigasant yn y gwersyll (enw un *ydoedd* Eldad, ac enw y llall Medad) a gorphwysodd yr yspryd arnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a ysgrifenasid; [s] ond nid aethant i'r babell, etto prophwydasant yn y gwersyll.

27 A rhedodd llangc, a mynegodd i Moses, ac a ddywedodd, Y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwersyll.

28 A Josua mab Nun, gweinidog Moses o'i ieuengctid, a attebodd ac a ddywedodd, [t] Moses, fy arglwydd, gwahardd iddynt.

29 A dywedodd Moses wrtho, Ai cenfigennu yr ydwyt ti drosof fi? [u] O na byddai holl bobl yr ARGLWYDD yn brophwydi, *a* rhoddi o'r ARGLWYDD ei yspryd arnynt!

30 A Moses a aeth i'r gwersyll, efe a henuriaid Israel.

31 ¶ Ac fe aeth [x] gwynt oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddug soflieir oddi wrth y môr, ac a'*u* taenodd wrth y gwersyll, megis † taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, o amgylch y gwersyll, a *hynny* ynghylch dau gufydd, ar wyneb y ddaear.

32 Yna y cododd y bobl y dydd hwnnw oll, a'r nos oll, a'r holl ddydd drannoeth, ac a gasglasant y soflieir: yr hwn a gasglodd leiaf, a gasglodd ddeg homer: a chan daenu y taenasant *hwynt* iddynt eu hunain o amgylch y gwersyll.

33 A'r [y] cig *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt heb ei gnoi, pan ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn y bobl; a'r ARGLWYDD a darawodd y bobl â phla mawr iawn.

34 Ac efe a alwodd enw y lle hwnnw ‖ Cibroth-Hattaafah; am iddynt gladdu yno y bobl a flysiasent.

35 [z] O feddau y blys yr aeth y bobl i Haseroth: ac † arhosasant yn Haseroth.

PENNOD XII.

1 *Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron:* 10 *ac yn iachâu gwahan-glwyf Miriam, ar weddi Moses.* 14 *Duw yn gorchymyn ei chau hi allan o'r gwersyll.*

LLEFARODD Miriam hefyd ac Aaron yn erbyn Moses, o achos y wraig o ‖ Ethiopia yr hon a † briodasai efe: canys [a] efe a gymmerasai Ethiopes yn wraig.

2 A dywedasant, Ai yn unig trwy Moses y llefarodd yr ARGLWYDD? [b] oni lefarodd efe trwom ninnau hefyd? A'r ARGLWYDD a glybu *hynny*.

3 A'r gwr Moses *ydoedd* larieiddiaf o'r holl ddynion *oedd* ar wyneb y ddaear.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn ddisymmwth wrth Moses, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch allan eich trïoedd i babell y cyfarfod. A hwy a aethant allan ill trïoedd.

5 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD y'ngholofn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam. A hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac efe a ddywedodd, Gwrandêwch yr awr hon fy ngeiriau. Os bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn eich mysg, [d] mewn gweledigaeth yr ymhysbysaf iddo, *neu* [e] mewn breuddwyd y llefaraf wrtho.

7 Nid felly *y mae* fy ngwas Moses, [f] yr hwn *sydd* ffyddlawn yn fy holl dŷ.

8 [g] Wyneb yn wyneb y llefaraf wrtho, *mewn* gweledigaeth, nid mewn dammegion; ond caiff edrych ar wedd yr ARGLWYDD: paham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn erbyn fy ngwas, *sef* yn erbyn Moses?

9 A digofaint yr ARGLWYDD a ennynodd yn eu herbyn hwynt; ac efe a aeth ymaith.

10 A'r cwmmwl a ymadawodd oddi ar y babell: ac [h] wele, Miriam *ydoedd* [i] wahan-glwyfus, fel yr eira. Ac edrychodd Aaron ar Miriam; ac wele *hi* yn wahan-glwyfus.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth

[l] Neh. 9. 20. [m] pen. 21. 5. [n] Exod. 12. 37. a 38. 26. pen. 1. 46. [o] Edrych Ioan 6. 7. [p] Es. 59. 2. a 50. 1. [q] Edrych 2 Bren. 2. 15. [r] Edrych 1 Sam. 10. 5, 10. ‖ *ac ni pheidient.* [s] Edrych 1 Sam. 20. 23. Jer. 36. 5. [t] Edrych Luc 9. 49. Ioan 3. 26. [u] 1 Cor. 14. 5. [x] Exod. 16. 13. Ps. 78. 26. a 105. 40.

Cyn CRIST 1490.

† Heb. *fordd.* [y] Ps. 78. 30, 31. ‖ Sef, *Beddau y blys.* [z] pen. 33. 17. † Heb. *yr oeddynt.* ‖ *Cus.* † Heb. *gymmerasai.* [a] Exod. 2. 21. [b] Exod. 15. 20. Mic. 6. 4. [d] Gen. 15. 1. a 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. a 10. 8, 16, 17. [e] Gen. 31. 10, 11. 1 Bren. 3. 5. [f] Heb. 3. 2. [g] Exod. 33. 11. Deut. 34. 10. [h] Deut. 24. 9. [i] 2 Bren. 5. 27.

Cyn CRIST 1490.

Moses, O fy arglwydd, attolwg, na
osod yn ein herbyn y pechod yr hwn
yn ynfyd a wnaethom, *a thrwy* yr
hwn y pechasom.
12 Na fydded hi, *attolwg*, fel un
marw, yr hwn y bydd hanner ei
gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan
o groth ei fam.
13 A Moses a waeddodd ar yr Ar-
glwydd, gan ddywedyd, O Dduw,
attolwg, meddyginiaetha hi yr awr
hon.
14 ¶ A dywedodd yr Arglwydd
wrth Moses, [k] Os ei thad a boerai yn
ei hwyneb, oni chywilyddiai hi saith
niwrnod? [l] caeuer arni saith niwrnod
o'r tu allan i'r gwersyll, ac wedi
hynny derbynier hi.
15 A chauwyd ar Miriam o'r tu
allan i'r gwersyll saith niwrnod:
a'r bobl ni chychwynodd hyd oni
ddaeth Miriam i mewn *drachefn*.
16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o
[m] Haseroth, ac a wersyllasant yn
anialwch Paran.

k Edrych Heb. 12. 9.
l Lef. 13. 46.
m pen. 11. 35. a 33. 18.

PENNOD XIII.

1 *Enwau y gwŷr a ddanfonwyd i chwilio y wlad:* 17 *eu haddysg:* 21 *eu gweithredoedd:* 26 *eu newyddion.*

ALLEFARODD yr Arglwydd
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Anfon di wŷr i edrych tir Ca-
naan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi
i feibion Israel: gwr dros bob un o
lwythau eu tadau a anfonwch; pob
un yn bennaeth yn eu mysg hwynt.
3 A Moses a'u hanfonodd hwynt o
anialwch Paran, wrth orchymyn yr
Arglwydd: pennaethiaid meibion
Israel *oedd* y gwŷr hynny oll.
4 A dyma eu henwau hwynt.
Dros lwyth Reuben, Sammua mab
Zaccur.
5 Dros lwyth Simeon, Saphat mab
Hori.
6 Dros lwyth Judah, Caleb mab
Jephunneh.
7 Dros lwyth Issachar, Igal mab
Joseph.
8 Dros lwyth Ephraim, Osea mab
Nun.
9 Dros lwyth Benjamin, Palti mab
Raphu.
10 Dros lwyth Zabulon, Gadïel
mab Sodi.
11 O lwyth Joseph, dros lwyth Ma-
nasseh, Gadi mab Susi.
12 Dros lwyth Dan, Amiel mab
Gemali.
13 Dros lwyth Aser, Sethur mab
Michael.
14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi
mab Fophsi.
15 Dros lwyth Gad, Geuel mab
Maci.
16 Dyma enwau y gwŷr a anfon-
odd Moses i edrych ansawdd y
wlad. A Moses a enwodd Osea
mab Nun, Josua.
17 ¶ A Moses a'u hanfonodd
hwynt i edrych ansawdd gwlad Ca-
naan; ac a ddywedodd wrthynt,
Ewch yma tu a'r dehau, a dringwch
i'r mynydd.
18 Ac edrychwch y wlad beth *yw*
hi, a'r bobl sydd yn trigo ynddi, pa
un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai
llawer ydynt;

a pen. 32. 8. Deut. 1. 22.

19 A pheth *yw* y tir y maent yn
trigo ynddo, ai da ai drwg; ac ym
mha ddinasoedd y maent yn pres-
wylio, ai mewn pebyll, ai mewn am-
ddiffynfëydd;
20 A pha dir, ai bras *yw* efe ai
cul: a oes coed ynddo, ai nad *oes*.
Ac ymwrolwch, a dygwch o ffrwyth
y tir. A'r dyddiau *oeddynt* ddydd-
iau blaen-ffrwyth grawnwin.
21 ¶ A hwy a aethant i fynu, ac a
chwiliasant y tir, o anialwch Sin
hyd Rehob, ffordd y deuir i Ha-
math.
22 Ac a aethant i fynu i'r dehau,
ac a ddaethant hyd Hebron: ac
yno *yr oedd* [b] Ahiman, Sesai, a Thal-
mai, meibion Anac: a Hebron a
adeiladasid saith mlynedd o flaen
Soan yn yr Aipht.
23 [c] A daethant hyd ‖ ddyffryn
‖ Escol; a thorrasant oddi yno
gangen âg un swp o rawnwin, ac a'i
dygasant ar drosol rhwng dau:
dygasant rai o'r pomgranadau hef-
yd, ac o'r ffigys.
24 A'r lle hwnnw a alwasant dy-
ffryn Escol; o achos y swp grawn-
win a dorrodd meibion Israel oddi
yno.
25 A hwy a ddychwelasant o
chwilio y wlad ar ol deugain niwr-
nod.
26 ¶ A myned a wnaethant, a dy-
fod at Moses ac at Aaron, ac at holl
gynnulleidfa meibion Israel, i [d] Ca-
des, yn anialwch Paran; a dygasant
yn eu hol air iddynt, ac i'r holl gyn-
nulleidfa, ac a ddangosasant iddynt
ffrwyth y tir.
27 A mynegasant iddo, a dywedas-
ant, Daethom i'r tir lle yr anfon-
aist ni; ac yn ddiau llifeirio y mae
o [e] laeth a mêl: a dyma ei ffrwyth
ef.
28 Ond *y mae* [f] y bobl sydd yn
trigo yn y tir yn gryfion, a'r [g] dinas-
oedd yn gaerog *ac* yn fawrion iawn;
a gwelsom yno hefyd feibion Anac.
29 Yr Amaleciaid sydd yn trigo yn
nhir y dehau; a'r Hethiaid a'r Je-
busiaid, a'r Amoriaid, yn gwladychu
yn y mynydd-dir; a'r Canaaneaid
yn preswylio wrth y môr, a cher
llaw yr Iorddonen.
30 A gostegodd [h] Caleb y bobl ger
bron Moses, ac a ddywedodd, Gan
fyned awn i fynu, a pherchenogwn
hi: canys gan orchfygu y gorchfyg-
wn hi.
31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i
fynu gyd âg ef a ddywedasant, Ni
allwn ni fyned i fynu yn erbyn y
bobl; canys cryfach *ydynt* na
nyni.
32 A rhoddasant allan anglod am
y tir a chwiliasent, wrth feibion Is-
rael, gan ddywedyd, Y tir yr aethom
drosto i'w chwilio, tir yn difa ei
breswylwyr yw efe; [i] a'r holl bobl
a welsom ynddo *ydynt* wŷr ‖ corph-
ol:
33 Ac yno y gwelsom y cawri, meib-
ion Anac, *y rhai a ddaethant* o'r
cawri; ac yr oeddem yn ein golwg
ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac
felly yr oeddem yn eu golwg hwy-
thau.

Cyn CRIST 1490.

b Jos. 11. 21, 22. a 15. 13. Barn. 1. 10.
c Deut. 1. 24.
‖ *afon.*
‖ *Sef, Grawnswp.*
d pen. 20. 1, 16. a 32. 8. a 33. 36. Deut. 1. 19. Jos. 14. 6.
e Exod. 3. 8. a 33. 3.
f Deut. 2. 10, 21.
g Deut. 1. 28.
h Edrych pen. 14. 6, 30.
i Amos 2. 9.
‖ *mawr eu maint.*

Cyn CRIST 1490.

PENNOD XIV.

1 Y bobl yn tuchan o ran y newyddion. 6 Josua a Chaleb yn ceisio eu llonyddu hwynt. 11 Duw yn eu bygwth. 13 Moses yn ymbil â Duw; ac yn caffael iddynt hwy faddeuant. 26 Y tuchanwyr heb gael myned i'r wlad. 36 Y gwŷr a roisant anglod i'r tir yn marw o'r pla. 40 Y bobl a fynnai osod ar y wlad yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.

YNA yr holl gynnulleidfa a ddyrchafodd ei llef, ac a waeddodd, a'r bobl a wylasant y nos
honno.
2 A holl feibion Israel a duchanasant yn erbyn Moses, ac yn erbyn
Aaron: a'r holl gynnulleidfa a ddywedasant wrthynt, O na buasem
feirw yn nhir yr Aipht! neu, [a]O na
buasem feirw yn y diffaethwch
hwn!
3 A phaham y mae yr ARGLWYDD yn ein dwyn ni i'r tir hwn, i
gwympo ar y cleddyf? ein gwragedd a'n plant fyddant yn yspail.
Onid gwell i ni ddychwelyd i'r
Aipht?
4 A dywedasant bawb wrth eu gilydd, Gosodwn ben *arnom,* a [b]dychwelwn i'r Aipht.
5 [c]Yna y syrthiodd Moses ac Aaron ar eu hwynebau ger bron holl
gynnulleidfa tyrfa meibion Israel.
6 ¶ Josua hefyd mab Nun, a Chaleb mab Jephunneh, *dau* o ysbiwŷr y
tir, a rwygasant eu dillad;
7 Ac a ddywedasant wrth holl dorf meibion Israel, gan ddywedyd, Y tir
yr aethom drosto i'w chwilio, *sydd* dir da odiaeth.
8 Os yr ARGLWYDD sydd foddlawn i ni, efe a'n dwg ni i'r tir hwn, ac a'i
rhydd i ni; *sef* y tir sydd yn llifeirio o laeth a mêl.
9 Yn unig na wrthryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac [d]nac ofnwch
bobl y tir; canys bara i ni ydynt:
ciliodd eu †hymddiffyn oddi wrthynt, a'r ARGLWYDD *sydd* gyd â ni:
nac ofnwch hwynt.
10 A'r holl dorf a ddywedasant am eu llabyddio hwynt â meini. A
[e]gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd ym mhabell y cyfarfod
i holl feibion Israel.
11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pa hyd y digia y bobl
yma fi? a pha hyd y byddant heb gredu i mi, am yr holl arwyddion a
wneuthum yn eu plith?
12 Tarawaf hwynt â haint, a gwasgaraf hwy, a [f]gwnaf di yn genhedlaeth fwy, a chryfach nâ hwynthwy.
13 ¶ [g]A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Felly yr Aiphtiaid a
glyw (canys o'u mysg hwynt y dygaist y bobl yma i fynu yn dy
nerth)
14 Ac a ddywedant i breswylwyr y tir hwn ([h]canys clywsant dy fod di,
ARGLWYDD, ym mysg y bobl yma, a'th fod di, ARGLWYDD, yn ymddangos *iddynt* wyneb yn wyneb, a bod
[i]dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th fod di yn myned o'u blaen hwynt
mewn colofn o gwmmwl y dydd, ac mewn colofn dân y nos)
15 Os lleddi y bobl yma fel un gwr; yna y dywed y cenhedloedd y

[a] Edrych ad. 28, 29.
[b] Edrych Deut. 17. 16.
[c] pen. 16. 4.
[d] Deut. 20. 3.
† Heb. *cysgod.*
[e] Exod. 24. 16, 17. a 40. 34. Lef. 9. 23. pen. 16. 19, 42. a 20. 6.
[f] Exod. 32. 10.
[g] Exod. 32. 12. Deut. 32. 27.
[h] Exod. 15. 14. Jos. 2. 9. a 5. 1.
[i] Exod. 13. 21. a 40. 38.

rhai a glywsant sôn am danat, gan ddywedyd,
16 [k]O eisieu gallu o'r ARGLWYDD ddwyn y bobl yma i'r tir y tyngodd
efe iddynt, am hynny y lladdodd efe hwynt yn y diffaethwch.
17 Yr awr hon, gan hynny, mawrhâer, attolwg, nerth yr ARGLWYDD,
fel y lleferaist, gan ddywedyd,
18 [l]Yr ARGLWYDD *sydd* hwyrfrydig i ddig, ac aml o drugaredd, yn
maddeu anwiredd a chamwedd, a chan gyfiawnhâu ni chyfiawnhâ
efe *yr euog;* [m]ymweled y mae âg anwiredd y tadau ar y plant, hyd y
drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth.*
19 Maddeu, attolwg, anwiredd y bobl yma, yn ol dy fawr drugaredd,
ac megis y maddeuaist i'r bobl hyn, o'r Aipht, hyd ‖yma.
20 A dywedodd yr ARGLWYDD, Maddeuais, yn ol dy air:
21 Ond os byw fi, yr holl dir a lenwir o ogoniant yr ARGLWYDD.
22 [n]Canys yr holl ddynion y rhai a welsant fy ngogoniant, a'm harwyddion a wneuthum yn yr Aipht,
ac yn y diffaethwch, ac a'm temtiasant y dengwaith hyn, ac ni wrandawsant ar fy llais,
23 †Ni welant y tir y tyngais wrth eu tadau hwynt; *sef* y rhai oll a'm
digiasant, nis gwelant ef:
24 Ond fy ngwas [o]Caleb, am fod yspryd arall gyd âg ef, ac [p]iddo fy
nghyflawn-ddilyn, dygaf ef i'r tir y daeth iddo: a'i had a'i hetifedda ef.
25 (Ond y mae yr Amaleciaid a'r Canaaneaid yn trigo yn y dyffryn)
y fory trowch, ac ewch i'r diffaethwch, *ar hyd* ffordd y môr coch.
26 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,
27 Pa hyd *y cyd-ddygaf* â'r gynnulleidfa ddrygionus hon sydd yn
tuchan i'm herbyn? clywais duchan meibion Israel, y rhai sydd yn
tuchan i'm herbyn.
28 Dywed wrthynt, [q]*Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, [r]fel y llefarasoch yn fy nghlustiau, felly y gwnaf
i chwi.
29 Yn y diffaethwch hwn y cwymp eich celaneddau; a'ch holl rifedigion trwy eich holl rif, o fab ugain
mlwydd ac uchod, y rhai a duchanasoch yn fy erbyn,
30 Diau ni ddeuwch chwi i'r tir *am* yr hwn y ‖codais fy llaw, am
wneuthur i chwi breswylio ynddo, ond Caleb mab Jephunneh, a Josua
mab Nun.
31 Ond eich plant chwi, y rhai y dywedasoch y byddent yn yspail,
hwynt-hwy a ddygaf *i'r wlad,* a hwy a gânt adnabod y tir a ddirmygasoch chwi.
32 A'ch celaneddau chwi a gwympant yn y diffaethwch hwn.
33 A'ch plant chwi a ‖fugeilia yn y diffaethwch [s]ddeugain mlynedd,
ac a ddygant *gosp* eich puttein-dra chwi, nes darfod eich celaneddau
chwi yn y diffaethwch.
34 [t]Yn ol rhifedi y dyddiau y chwiliasoch y tir, *sef* [u]deugain

Cyn CRIST 1490.

[k] Deut. 9. 28.
[l] Exod. 34. 6. Ps. 103. 8. a 145. 8. Jon. 4. 2.
[m] Exod. 20. 5. a 34. 7.
‖ *yr awr hon.*
[n] Deut. 1. 35. Ps. 95. 11. a 106. 26. Heb. 3. 17.
† Heb. *Os gwelant.* pen. 32. 11.
[o] Jos. 14. 8, 9. 14.
[p] pen. 32. 12.
[q] pen. 26. 65. a 32. 11. Deut. 1. 35. Heb. 3. 17.
[r] Edrych ad. 2.
‖ *tyngais.*
‖ *grwydra,* neu, *ymbortha.*
[s] Edrych Deut. 2. 14.
[t] pen. 13. 25.
1490.
[u] Ps. 95. 10. Ezec. 4. 6.

Cyn CRIST 1490.

niwrnod (pob diwrnod am flwydd-
yn) y dygwch eich hanwireddau, *sef*
deugain mlynedd; a chewch wybod
‖ torriad fy ngair i.
35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais,
diau y gwnaf hyn i'r holl gynnull-
eidfa ddrygionus yma, sydd wedi
ymgynnull i'm herbyn i: yn y di-
ffaethwch hwn y darfyddant, ac yno
y byddant feirw.
36 A'r dynion a anfonodd Moses i
chwilio y tir, y rhai a ddychwel-
asant, ac a wnaethant i'r holl dorf
duchan yn ei erbyn ef, gan roddi
allan anair am y tir;
37 Y dynion (*meddaf*) y rhai a
roddasant allan anair drwg i'r tir,
[x] a fuant feirw o'r pla, ger bron yr
ARGLWYDD.
38 Ond Josua mab Nun, a Chaleb
mab Jephunneh, a fuant fyw o'r
gwŷr hyn a aethant i chwilio y tir.
39 A Moses a lefarodd y geiriau
hyn wrth holl feibion Israel: a'r
bobl a alarodd yn ddirfawr.
40 ¶ A chodasant yn fore i fyned
i ben y mynydd, gan ddywedyd,
Wele [y] ni, a ni a awn i fynu i'r lle *am*
yr hwn y dywedodd yr ARGLWYDD:
canys ni a bechasom.
41 A dywedodd Moses, Paham
yr ydych fel hyn yn troseddu [z] gair
yr ARGLWYDD? a hyn ni lwydda.
42 Nac ewch i fynu; canys nid
yw yr ARGLWYDD yn eich plith:
rhag eich taro o flaen eich gelyni-
on.
43 Canys yr Amaleciaid a'r Ca-
naaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi,
a chwi a syrthiwch ar y cleddyf:
canys am i chwi ddychwelyd oddi
ar ol yr ARGLWYDD, ni bydd yr
ARGLWYDD gyd â chwi.
44 Etto rhyfygasant fyned i ben
y mynydd: ond arch cyfammod yr
ARGLWYDD, a Moses, ni symmud-
asant o ganol y gwersyll.
45 Yna y disgynodd yr Amalec-
iaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd
yn preswylio yn y mynydd hwnnw,
ac a'u tarawsant, ac [a] a'u difethas-
ant hyd [b] Hormah.

PENNOD XV.

1 Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddïod-offrwm. 13, 29 Bod y dïeithrddyn dan yr un gyfraith. 17 Cyfraith blaenion toes yn offrwm dyrchafael. 22 Yr aberth am bechod o anwybod. 30 Cosbedigaeth rhyfyg. 32 Llabyddio yr hwn a dorrodd y Sabboth. 37 Cyfraith y rhidens.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch i dir
eich preswylfod, yr hwn yr ydwyf
fi yn ei roddi i chwi,
3 Ac offrymmu o honoch aberth
tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm
poeth, neu aberth [b] wrth † dalu add-
uned, neu mewn offrwm gwirfodd,
neu [c] ar eich gwyliau gosodedig,
gan wneuthur [d] arogl peraidd i'r
ARGLWYDD, o'r eidionau, neu o'r
praidd:
4 Yna [e] offrymmed yr hwn a
offrymmo ei rodd i'r ARGLWYDD, o
beilliaid ddegfed ran, wedi ei gym-
mysgu trwy bedwaredd ran hin o
olew, [f] yn fwyd-offrwm.

‖ Neu, *newidiad fy amcan.*
[x] 1 Cor. 10. 10. Heb. 3. 17. Jud. 5.
[y] Deut. 1. 41.
[z] ad. 25.
[a] Deut. 1. 44.
[b] Edrych pen. 21. 3. Barn. 1. 17.
[a] Lef. 23. 10.
[b] Lef. 7. 16. a 22. 18, 21.
† Heb. *neillduo.*
[c] Lef. 23. 8, 12, 36. pen. 28. 19, 27. a 29. 2, 8, 13. Deut. 16. 10.
[d] Exod. 29. 18.
[e] Lef. 2. 1. a 6. 14.
[f] Exod. 29. 40. Lef. 23. 13.

5 Ac offrwm di gyd â'r offrwm
poeth, neu yr aberth, bedwaredd
ran hin o win am bob oen, yn
ddïod-offrwm.
6 A thi a offrymmi *yn* fwyd-
offrwm gyd â hwrdd, o beilliaid
ddwy ddegfed ran, wedi ei gym-
mysgu trwy drydedd *ran* hin o
olew.
7 A thrydedd *ran* hin o win yn
ddïod-offrwm, a offrymmi yn arogl
peraidd i'r ARGLWYDD.
8 A phan ddarperych lo buwch
yn offrwm poeth, neu *yn* aberth yn
talu adduned, neu [g] aberth hedd i'r
ARGLWYDD;
9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm
gyd â llo y fuwch, o beilliaid dair
degfed ran wedi ei gymmysgu trwy
hanner hin o olew.
10 Ac offrwm hanner hin o win
yn ddïod-offrwm, *yn* aberth tan-
llyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
11 Felly y gwnair am bob ych,
neu am bob hwrdd, neu am oen,
neu am fynn.
12 Yn ol y rhifedi a ddarparoch,
felly y gwnewch i *bob* un, yn ol eu
rhifedi.
13 Pob priodor a wna y pethau
hyn felly, wrth offrymmu aberth
tanllyd o arogl peraidd i'r AR-
GLWYDD.
14 A phan ymdeithio dïeithrddyn,
neu yr hwn *sydd* yn eich plith trwy
eich cenhedlaethau, a darparu
aberth tanllyd o arogl peraidd i'r
ARGLWYDD; fel y gwneloch chwi,
felly gwnaed yntau.
15 [h] Yr un ddeddf *fydd* i chwi o'r
dyrfa, ac i'r ymdeithydd dïeithr;
deddf dragywyddol *yw* trwy eich
cenhedlaethau: megis yr *ydych*
chwi, felly y bydd y dïeithr ger
bron yr ARGLWYDD.
16 Un gyfraith, ac un ddefod,
fydd i chwi, ac i'r ymdeithydd a
ymdeithio gyd â chwi.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r
tir yr ydwyf yn eich dwyn chwi
iddo;
19 Yna pan fwyttâoch o fara y tir,
y dyrchefwch offrwm dyrchafael i'r
ARGLWYDD.
20 O flaenion eich toes yr offrym-
mwch deisen yn offrwm dyrchafael:
fel [i] offrwm dyrchafael y llawrdyrnu,
felly y dyrchefwch hithau.
21 O ddechreu eich toes y rhodd-
wch i'r ARGLWYDD offrwm dyr-
chafael trwy eich cenhedlaethau.
22 ¶ A [k] phan eloch dros y ffordd,
ac na wneloch yr holl orchymynion
hyn, y rhai a lefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses,
23 *Sef* yr hyn oll a orchymynodd
yr ARGLWYDD i chwi trwy law
Moses, o'r dydd y gorchymynodd yr
ARGLWYDD, ac o hynny allan, trwy
eich cenhedlaethau;
24 Yna bydded, os allan o olwg y
gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy
anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddar-
paru un bustach ieuangc yn offrwm
poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r

Cyn CRIST 1490.

[g] Lef. 7. 11.
[h] Exod. 12. 49.
[i] Lef. 2. 14. a 23. 10, 13.
[k] Lef. 4. 2.

Cyn CRIST 1490.

ARGLWYDD, â'i fwyd-offrwm, a'i
ddiod-offrwm, wrth y ddefod, ac
un bwch geifr yn bech-aberth.
25 A gwnaed yr offeiriad gymmod
dros holl gynnulleidfa meibion Is-
rael, a maddeuir iddynt; canys an-
wybodaeth *yw:* a dygant eu hoff-
rwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD,
a'u pech-aberth, ger bron yr AR-
GLWYDD, am eu hanwybodaeth.
26 A maddeuir i holl gynnulleidfa
meibion Israel, ac i'r dieithr a ym-
deithio yn eu mysg; canys *digwydd-*
odd i'r holl bobl trwy anwybod.
[l] Lef. 4. 27. 27 ¶ Ond [l]os un dyn a becha
trwy amryfusedd; yna offrymmed
afr flwydd yn offrwm dros bechod.
28 A gwnaed yr offeiriad gymmod
dros y dyn a becho yn amryfus, pan
becho trwy amryfusedd ger bron yr
ARGLWYDD, gan wneuthur cymmod
drosto; a maddeuir iddo.
29 Yr hwn a aned o feibion Is-
rael, a'r dieithr a ymdeithio yn eu
mysg, un gyfraith fydd i chwi am
wneuthur *pechod* trwy amryfus-
edd.
30 ¶ Ond y dyn a wnel bechod
† Heb. *â llaw uchel.* †mewn rhyfyg, o brïodor, neu o
ddieithr; cablu yr ARGLWYDD y
mae: torrer ymaith y dyn hwnnw
o fysg ei bobl.
31 O herwydd iddo ddïystyru
gair yr ARGLWYDD, a thorri ei or-
chymyn ef; llwyr-dorrer ymaith y
dyn hwnnw: anwiredd *fydd* arno.
32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Is-
rael yn y diffaethwch, cawsant wr
yn cynnutta ar y dydd Sabboth.
33 A'r rhai a'i cawsant ef, a'i dyg-
asant ef, *sef* y cynnuttwr, at Moses,
ac at Aaron, ac at yr holl gynnull-
eidfa.
[m] Lef. 24. 12. 34 Ac a'i dodasant ef [m]mewn
dalfa, am nad oedd hysbys beth a
wnaid iddo.
35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
[n] Exod. 31. 14. Moses, [n]Lladder y gwr yn farw:
llabyddied yr holl gynnulleidfa ef
â meini o'r tu allan i'r gwersyll.
36 A'r holl gynnulleidfa a'i dyg-
asant ef i'r tu allan i'r gwersyll, ac
a'i llabyddiasant ef â meini, fel y
bu efe farw; megis y gorchymynodd
yr ARGLWYDD wrth Moses.
37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
38 Llefara wrth feibion Israel, a
[o] Deut. 22. 12. Matt. 23. 5. ‖ *ridens.* dywed wrthynt, [o]am wneuthur idd-
ynt ‖eddi ar odre eu dillad, trwy eu
cenhedlaethau, a rhoddant bleth o
sidan glas ar eddi y godre.
39 A bydded i chwi yn rhidens, i
edrych arno, ac i gofio holl orchym-
ynion yr ARGLWYDD, ac i'w gwneuth-
[p] Edrych Deut. 29. 19. Job 31. 7. Ezec. 6. 9. ur hwynt; ac [p]na chwiliwch yn
ol eich calonnau eich hunain, nac
yn ol eich llygaid eich hunain, y
[q] Ps. 73. 27. Iago 4. 4. rhai yr ydych [q]yn putteinio ar eu
hol:
40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy
holl orchymynion i, ac y byddoch
sanctaidd i'ch DUW.
41 Myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eich
DUW, yr hwn a'ch dygais chwi allan
o dir yr Aipht, i fod i chwi yn
DDUW: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW.

PENNOD XVI.

Cyn CRIST Cylch 1471.

1 *Gwrthryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moses yn gwahanu y bobl oddi wrth bebyll y gwrthryfelwyr.* 31 *Y ddaear yn llyncu Corah; a thân yn difa y lleill.* 36 *Cadw y thusserau er muyn defnydd sanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddeg a saith cant, am rwgnach yn erbyn Moses ac Aaron.* 46 *Aaron, trwy arogl-darthu, yn attal y pla.*

YNA [a]Corah, mab Ishar, mab
[a] pen. 26. 9. a 27. 3. Jud. 11. Cohath, mab Lefi; a Dathan
ac Abiram, meibion Elïab, ac On
mab Peleth, meibion Reuben, a
gymmerasant *wŷr:*
2 A hwy a godasant o flaen Moses,
ynghyd â dau cant a deg a deugain
o wŷr *eraill* o feibion Israel, pen-
nacthiaid y gynnulleidfa, [b]pendefig-
[b] pen. 26. 9. ion y gymmanfa, gwŷr enwog.
3 Ac [c]ymgasglasant yn erbyn Mo-
[c] Ps. 106. 16. ses, ac yn erbyn Aaron, ac a ddy-
wedasant wrthynt, Gormod i chwi
hyn; canys *y mae* yr holl gynnull-
eidfa yn sanctaidd bob un o honynt,
ac *y mae* yr ARGLWYDD yn eu mysg:
paham yr ymgodwch goruwch cyn-
nulleidfa yr ARGLWYDD?
4 A phan glybu Moses, [d]efe a
[d] pen. 14. 5. a 20. 6. syrthiodd ar ei wyneb.
5 Ac efe a lefarodd wrth Corah, ac
wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan
ddywedyd, Y bore y dengys yr AR-
GLWYDD yr hwn *sydd* eiddo ef, a'r
sanctaidd; a *phwy* a ddylai nesâu
atto ef: canys yr hwn a ddewisodd
efe, a nesâ efe atto.
6 Hyn a wnewch: Cymmerwch i
chwi, *sef* Corah a'i holl gynnull-
eidfa, thusserau;
7 A rhoddwch ynddynt dân, a go-
sodwch arnynt arogl-darth y fory
ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd
i'r gwr hwnnw fod yn sanctaidd, yr
hwn a ddewiso yr ARGLWYDD: gor-
mod i chwi *hyn*, meibion Lefi.
8 A dywedodd Moses wrth Corah,
Gwrandewch, attolwg, meibion Lefi.
9 *Ai* bychan gennych, neilldu o
DDUW Israel chwi oddi wrth gyn-
nulleidfa Israel, gan eich nesâu
chwi atto ei hun, i wasanaethu
gwasanaeth tabernacl yr ARGLWYDD,
ac i sefyll ger bron y gynnulleidfa,
i'w gwasanaethu hwynt?
10 Canys efe a'th nesâodd di, a'th
holl frodyr, meibion Lefi, gyd â thi:
ac a geisiwch chwi yr offeiriadaeth
hefyd?
11 Am hynny tydi a'th holl gyn-
nulleidfa *ydych* yn ymgynnull yn
erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron,
beth *yw* efe, i chwi i duchan yn ei
erbyn?
12 ¶ A Moses a anfonodd i alw am
Dathan ac Abiram, meibion Elïab.
Hwythau a ddywedasant, Ni ddeu-
wn ni ddim i fynu.
13 *Ai* bychan *yw* dwyn o honot ti
ni i fynu o dir yn llifeirio o laeth
a mêl, i'n lladd ni yn y diffaethwch,
oddieithr hefyd arglwyddiaethu o
honot yn dost arnom ni?
14 Etto ni ddygaist ni i [e]dir yn
[e] Exod. 3. 8. Lef. 20. 24. llifeirio o laeth a mêl, ac ni roddaist
i ni feddiant *mewn* maes na gwin-
llan: a †dynni di lygaid y gwŷr
† Heb. *dylli.* hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.
15 Yna y digiodd Moses yn ddir-
fawr, ac y dywedodd wrth yr AR-

Cyn CRIST Cylch 1471.

GLWYDD, [f] Nac edrych ar eu hoffrwm hwy: [g] ni chymmerais un asyn oddi arnynt, ac ni ddrygais un o honynt.
16 A dywedodd Moses wrth Corah, Bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr ARGLWYDD, ti, a hwynt, ac Aaron, y fory.
17 A chymmerwch bob un ei thusser, a rhoddwch arnynt arogl-darth; a dyged pob un ei thusser ger bron yr ARGLWYDD, *sef* dau cant a deg a deugain o thusserau: *dwg* dithau hefyd, ac Aaron, bob un ei thusser.
18 A chymmerasant bob un ei thusser, a rhoddasant dân ynddynt, a gosodasant arogl-darth arnynt; a safasant *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ynghŷd â Moses ac Aaron.
19 Yna Corah a gasglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrws pabell y cyfarfod: a [h] gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r holl gynnulleidfa.
20 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,
21 [i] Ymneillduwch o fysg y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt ar unwaith.
22 A hwy a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a ddywedasant, O DDUW, [k] Duw ysprydion pob cnawd, un dyn a bechodd, ac a ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?
23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
24 Llefara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ewch ymaith o gylch pabell Corah, Dathan, ac Abiram.
25 A chyfododd Moses, ac a aeth at Dathan ac Abiram: a henuriaid Israel a aethant ar ei ol ef.
26 Ac efe a lefarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch, attolwg, oddi wrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na chyffyrddwch â dim o'r eiddynt; rhag eich difetha yn eu holl bechodau hwynt.
27 Yna yr aethant oddi wrth babell Corah, Dathan, ac Abiram, o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd hefyd, a'u meibion, a'u plant, a ddaethant allan, gan sefyll *wrth* ddrws eu pebyll.
28 A dywedodd Moses, Wrth hyn y cewch wybod mai yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn; ac nad o'm meddwl fy hun *y gwneuthum hwynt*.
29 Os bydd y rhai hyn feirw fel y bydd marw pob dyn, ac *os* ymwelir â hwynt âg ymweliad pob dyn; nid yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i.
30 Ond os yr ARGLWYDD a † wna newydd-beth; fel yr agoro y ddaear ei safn, a'u llyngcu hwynt, a'r hyn oll *sydd* eiddynt, fel y disgynont yn fyw i uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.
31 ¶ [l] A bu, wrth orphen o hono lefaru yr holl eiriau hyn, hollti o'r ddaear *oedd* danynt hwy.
32 Agorodd y ddaear hefyd ei safn, a llyngcodd hwynt, a'u tai hefyd, a'r [m] holl ddynion *oedd* gan Corah, a'u holl gyfoeth.

[f] Gen. 4. 4, 5. [g] 1 Sam. 12. 3. Act. 22. 33. [h] Exod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. pen. 14. 10. [i] Edrych Gen. 19. 17, 22. Jer. 51. 6. Dat. 18. 4. [k] pen. 27. 16. Job 12. 10. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1. Heb. 12. 9. † Heb. *grea greadur.* [l] pen. 26. 10. a 27. 3. Deut. 11. 6. Ps. 106. 17. [m] Edrych ad. 17. pen. 26. 11. 1 Chron. 6. 22, 37.

33 A hwynt, a'r rhai oll a'r *a oedd* gyd â hwynt, a ddisgynasant yn fyw ‖ i uffern; a'r ddaear a gauodd arnynt: a difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.
34 A holl Israel, y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, a ffoisant wrth eu gwaedd hwynt: canys dywedasant, *Ciliwn*, rhag i'r ddaear ein llyngcu ninnau.
35 Tân hefyd a aeth allan oddi wrth yr ARGLWYDD, ac a ddifäodd y dau cant a'r deg a deugain o wŷr oedd yn offrymmu yr arogl-darth.
36 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
37 Dywed wrth Eleazar, mab Aaron yr offeiriad, am godi o hono efe y thusserau o fysg y llosg; a gwasgara y tân oddi yno allan: canys [n] sanctaidd ydynt.
38 *Sef* thusserau y rhai hyn a bechasant yn erbyn eu heneidiau eu hun; a gweithier hwynt yn ddalennau llydain, *i fod* yn gaead i'r allor: canys offrymmasant hwynt ger bron yr ARGLWYDD; am hynny sanctaidd ydynt: a byddant yn arwydd i feibion Israel.
39 A chymmerodd Eleazar yr offeiriad y thusserau pres, â'r rhai yr offrymmasai y *gwŷr* a losgasid; ac estynwyd hwynt yn gaead i'r allor:
40 Yn goffadwriaeth i feibion Israel; fel na nesâo gwr dïeithr (yr hwn ni byddo o had Aaron) i losgi arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD; ac na byddo fel Corah a'i gynnulleidfa: megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses wrtho ef.
41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Israel a duchanasant drannoeth yn erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, Chwi a laddasoch bobl yr ARGLWYDD.
42 A bu, wedi ymgasglu o'r gynnulleidfa yn erbyn Moses ac Aaron, edrych o honynt ar babell y cyfarfod: ac wele töasai y cwmmwl hi, ac ymddangosodd gogoniant yr ARGLWYDD.
43 Yna y daeth Moses ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.
44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,
45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt yn ddisymmwth. A [o] hwy a syrthiasant ar eu hwynebau.
46 ¶ Dywedodd Moses hefyd wrth Aaron, Cymmer thusser, a dod dân oddi ar yr allor ynddi, a gosod arogl-darth *arni, a* dos yn fuan at y gynnulleidfa, a gwna gymmod drostynt: canys digofaint a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD; dechreuodd y pla.
47 A chymmerodd Aaron megis y llefarodd Moses, ac a redodd i ganol y gynnulleidfa; ac wele, dechreuasai y pla ar y bobl: ac efe a rodd arogl-darth, ac a wnaeth gymmod dros y bobl.
48 Ac efe a safodd rhwng y meirw a'r byw; a'r pla a attaliwyd.
49 A'r rhai a fuant feirw o'r pla oedd bedair mil ar ddeg a saith

Cyn CRIST Cylch 1471.

‖ Neu, *i'r pwll.* [n] Edrych Lef. 27. 28. [o] pen. 20. 6.

Cyn CRIST Cylch 1471.

cant, heb law y rhai a fuant feirw
yn achos Corah.
50 A dychwelodd Aaron at Moses
i ddrws pabell y cyfarfod: a'r pla a
attaliwyd.

PENNOD XVII.

1 *Gwïalen Aaron ym mhlith holl wïail y llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryfelwyr.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
chymmer gan bob un o honynt
wïalen, yn ol tŷ eu tadau, *sef* gan
bob un o'u pennaethiaid, yn ol tŷ
eu tadau, deuddeg gwïalen: ysgrif-
ena enw pob un ar ei wïalen.
3 Ac ysgrifena enw Aaron ar
wïalen Lefi: canys un wïalen *fydd*
dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.
4 A gâd hwynt ym mhabell y
cyfarfod, ger bron y dystiolaeth,
[a] lle y cyfarfyddaf â chwi.
5 A gwïalen y gwr a ddewiswyf, a
flodeua: a mi a wnaf i ‖furmur
meibion Israel, y rhai y maent yn ei
furmur i'ch erbyn, beidio â mi.
6 ¶ A llefarodd Moses wrth feib-
ion Israel: a'u holl bennaethiaid a
roddasant atto † wïalen dros pob
pennaeth, yn ol tŷ eu tadau, *sef*
deuddeg gwïalen; a gwïalen Aaron
oedd ym mysg eu gwïail hwynt.
7 A Moses a adawodd y gwïail ger
bron yr ARGLWYDD ym mhabell y
dystiolaeth.
8 A thrannoeth y daeth Moses i
babell y dystiolaeth: ac wele, gwï-
alen Aaron dros dŷ Lefi a flagurasai,
ac a fwriasai flagur, ac a flodeuasai
flodau, ac a ddygasai almonau.
9 A dug Moses allan yr holl wïail
oddi ger bron yr ARGLWYDD at holl
feibion Israel. Hwythau a edrych-
asant, ac a gymmerasant bob un ei
wïalen ei hun.
10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dod [b] wïalen Aaron
drachefn ger bron y dystiolaeth,
i'w chadw yn arwydd i'r meibion
gwrthryfelgar; fel y gwnelech i'w
tuchan hwynt beidio â mi, ac na
byddont feirw.
11 A gwnaeth Moses fel y gorchym-
ynodd yr ARGLWYDD iddo; felly y
gwnaeth efe.
12 A meibion Israel a lefarasant
wrth Moses, gan ddywedyd, Wele
ni yn trengi; darfu am danom,
darfu am danom ni oll.
13 Bydd farw pob un gan nesâu a
nesâo i dabernacl yr ARGLWYDD. A
wneir pen am danom gan drengi?

PENNOD XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 9 *Rhan yr offeiriaid.* 21 *Rhan y Lefiaid.* 25 *Rhoddi yr offrwm dyrchafael i'r offeiriaid allan o ran y Lefiaid.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Aaron, Tydi a'th feibion, a
thylwyth dy dad gyd â thi, a ddyg-
wch anwiredd y cyssegr: a thi a'th
feibion gyd â thi a ddygwch anwir-
edd eich offeiriadaeth.
2 A dwg hefyd gyd â thi dy frodyr
o lwyth Lefi, *sef* llwyth dy dad, i
[a] lynu wrthyt ti, ac i'th [b] wasan-

[a] Exod. 25. 22.
‖ Neu, *rwgnach.*
† Heb. *wïalen dros un pennaeth, a gwïalen dros un pennaeth.*
[b] Heb. 9. 4.
[a] Edrych Gen. 29. 34.
[b] pen. 3. 6, 7.

aethu: tithau a'th feibion gyd â thi
a wasanaethwch ger bron pabell y
dystiolaeth.
3 A hwy a gadwant dy gadwraeth
di, a [c] chadwraeth yr holl babell:
ond na ddeuant yn agos at ddodrefn
y cyssegr, nac at yr allor, rhag eu
marw hwynt, a chwithau hefyd.
4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a
oruchwyliant babell y cyfarfod, yn
holl wasanaeth y babell: ac na
ddeued y dieithr yn agos attoch.
5 Eithr cedwch chwi [d] oruchwyl-
iaeth y cyssegr, a goruchwyliaeth
yr allor; fel na byddo digofaint
mwy yn erbyn meibion Israel.
6 Ac wele, mi [e] a gymmerais dy
frodyr di, y Lefiaid, o fysg meibion
Israel: [f] i ti y rhoddwyd *hwynt,*
megis rhodd i'r ARGLWYDD, i was-
anaethu gwasanaeth pabell y cyf-
arfod.
7 Tithau a'th feibion gyd â thi a
gedwch eich offeiriadaeth; yng
nghylch pob peth *a berthyn* i'r allor,
ac o fewn y llen wahan, y gwasan-
aethwch: yn wasanaeth rhodd y
rhoddais eich offeiriadaeth *i* chwi;
a'r dieithr a ddelo yn agos, a leddir.
8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Aaron, Wele, [g] mi a roddais i ti
hefyd oruchwyliaeth fy offrymmau
dyrchafael, o holl gyssegredig beth-
au meibion Israel; rhoddais hwynt
i ti, o herwydd yr enneiniad, ac i'th
feibion, trwy ddeddf dragywyddol.
9 Hyn fydd i ti o'r pethau sanct-
eiddiolaf *a gedwir allan* o'r tân:
eu holl offrymmau hwynt, eu holl
[h] fwyd-offrwm, a'u holl [i] aberthau
dros bechod, a'u holl [k] aberthau
dros gamwedd, y rhai a dalant i mi,
fyddant sancteiddiolaf i ti, ac i'th
feibion.
10 O fewn y cyssegr sanctaidd y
bwyttêi ef; [l] pob gwryw a'i bwytty
ef: cyssegredig fydd efe i ti.
11 Hyn hefyd *fydd* i ti; [m] offrwm
dyrchafael eu rhoddion hwynt,
ynghyd â holl offrymmau cyhwfan
meibion Israel: [n] i ti y rhoddais
hwynt, ac i'th feibion, ac i'th ferch-
ed gyd â thi, trwy ddeddf dragy-
wyddol: [o] pob un glân yn dy dŷ a
gaiff fwytta o hono.
12 [p] Holl † oreuon yr olew, a holl
oreuon y gwin a'r ŷd, *sef* eu blaen-
ffrwyth hwynt yr hwn a roddant i'r
ARGLWYDD, a roddais i ti.
13 Blaen-ffrwyth pob dim yn eu
tir hwynt [q] yr hwn a ddygant i'r
ARGLWYDD, fydd eiddot ti: pob un
glân yn dy dŷ a fwytty o hono.
14 [r] Pob diofryd-beth yn Israel
fydd eiddot ti.
15 Pob peth a agoro [s] y groth o bob
cnawd yr hwn a offrymmir i'r AR-
GLWYDD, o ddyn ac o anifail, fydd
eiddot ti: ond [t] gan brynu y pryni
bob cyntaf-anedig i ddyn; a phryn
y cyntaf-anedig i'r anifail aflan.
16 A phâr brynu y rhai a bryner o
honot, o fab misyriad, [u] yn dy bris
di, *er* pùm sicl o arian, wrth sicl y
cyssegr: [x] ugain gerah *yw* hynny.
17 Ond na phryn y cyntaf-anedig
o eidion, neu gyntaf-anedig dafad,
neu gyntaf-anedig gafr; sanctaidd

Cyn CRIST Cylch 1471

[c] pen. 3. 25, 31, 38.
[d] Exod. 27. 21. a 30. 7. Lef. 24. 3. pen. 8. 2.
[e] pen. 3. 12, 45.
[f] pen. 3. 9.
[g] Lef. 6. 16, 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 5. 9.
[h] Lef. 2. 2, 3.
[i] Lef 4. 22, 27. a 6. 25.
[k] Lef. 5. 1. a 7. 7. a 10. 12. a 14. 13.
[l] Lef. 6. 29. a 7. 6.
[m] Exod. 29. 27. Lef. 7. 31.
[n] Lef. 10. 14. Deut. 18. 3.
[o] Lef. 22. 2.
[p] Deut. 18. 4.
† Heb. *frasder.*
[q] Exod. 22. 29. a 23. 19. a 34. 26. Lef. 2. 14. pen. 15. 19. Deut. 26. 2.
[r] Lef. 27. 28.
[s] Exod. 13. 2. a 22. 29. Lef. 27. 26. pen. 3. 13.
[t] Exod. 13. 13. a 34. 20.
[u] Lef. 27. 2.
[x] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 3. 47. Ezec. 45. 12.

Cyn CRIST Cylch 1471.

ydynt hwy: eu gwaed a daenelli ar
yr allor, a'u gwer a losgi yn aberth
tanllyd, o arogl peraidd i'r Ar-
glwydd.
18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel
[y]parwyden y cyhwfan, ac fel yr
ysgwyddog ddehau, y mae yn eiddot
ti.
19 Holl offrymmau dyrchafael y
pethau sanctaidd, y rhai a offrym-
mo meibion Israel i'r Arglwydd, a
roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th
ferched gyd â thi, trwy ddeddf
dragywyddol: [z]cyfammod halen
tragywyddol *fydd* hyn, ger bron yr
Arglwydd, i ti, ac i'th had gyd â
thi.
20 ¶ A dywedodd yr Arglwydd
wrth Aaron, Na fydded i ti etifedd-
iaeth yn eu tir hwynt, ac na fydded
i ti ran yn eu mysg hwynt: [a]myfi
yw dy ran di, a'th etifeddiaeth, ym
mysg meibion Israel.
21 Ac wele, [b]mi a roddais i feibion
Lefi bob degwm yn Israel, yn eti-
feddiaeth, am eu gwasanaeth y
maent yn ei wasanaethu, *sef* gwas-
anaeth pabell y cyfarfod.
22 Ac na ddeued meibion Israel
mwyach yn agos i babell y cyfar-
fod; rhag iddynt ddwyn pechod,
† a marw.
23 Ond gwasanaethed y Lefiaid
wasanaeth pabell y cyfarfod, a dyg-
ant eu hanwiredd: deddf dragy-
wyddol *fydd hyn* trwy eich cen-
hedlaethau, nad etifeddant hwy
etifeddiaeth ym mysg meibion Is-
rael.
24 Canys degwm meibion Israel,
yr hwn a offrymmant yn offrwm
dyrchafael i'r Arglwydd, a roddais
i'r Lefiaid yn etifeddiaeth: am
hynny y dywedais wrthynt, [c]nad
etifeddent etifeddiaeth ym mysg
meibion Israel.
25 ¶ A llefarodd yr Arglwydd wrth
Moses, gan ddywedyd,
26 Llefara hefyd wrth y Lefiaid, a
dywed wrthynt, Pan gymmeroch
gan feibion Israel y degwm a rodd-
ais i chwi yn etifeddiaeth oddi
wrthynt; yna offrymmwch o hynny
offrwm dyrchafael i'r Arglwydd,
sef degwm o'r degwm.
27 A chyfrifir i chwi eich offrwm
dyrchafael, fel yr ŷd o'r ysgubor, ac
fel cyflawnder o'r gwin-wrŷf.
28 Felly yr offrymmwch chwithau
hefyd offrwm dyrchafael i'r Ar-
glwydd, o'ch holl ddegymmau a
gymmeroch gan feibion Israel; a
rhoddwch o hynny ddyrchafael-
offrwm yr Arglwydd i Aaron yr
offeiriad.
29 O'ch holl roddion offrymmwch
bob offrwm dyrchafael yr Ar-
glwydd o bob † goreu o hono, *sef*
y rhan gyssegredig, allan o hono ef.
30 A dywed wrthynt, Pan ddyrch-
afoch ei oreuon allan o hono, cyf-
rifir i'r Lefiaid fel toreth yr ysgub-
or, a thoreth y gwin-wrŷf.
31 A bwyttêwch ef ym mhob lle,
chwi a'ch tylwyth: canys [d]gwobr
yw efe i chwi, am eich gwasanaeth
ym mhabell y cyfarfod.
32 Ac ni ddygwch bechod o'i her-

[y] Exod. 29. 26, 28.
[z] 2 Chron. 13. 5.
[a] Deut. 10. 9. a 12. 12. a 18. 2. Jos. 13. 14, 33. Ezec 44. 28.
[b] Lef. 27. 30.
† Heb. *i farw.*
[c] Deut. 10. 9. a 14. 27, 29. a 18. 1.
† Heb. *braster.*
[d] 1 Tim. 5. 18.

wydd, gwedi y dyrchafoch ei oreuon
o hono: na halogwch chwithau
bethau sanctaidd meibion Israel;
fel na byddoch feirw.

PENNOD XIX.

1 *Y dwfr neillduaeth a wnaid o ludw anner goch.* 11 *Y gyfraith pa fodd yr arferid ef wrth buro yr aflan.*

LLEFARODD yr Arglwydd
hefyd wrth Moses, ac wrth Aa-
ron, gan ddywedyd,
2 Dyma ddeddf y gyfraith a or-
chymynodd yr Arglwydd, gan ddy-
wedyd, Llefara wrth feibion Israel,
am ddwyn o honynt attat anner
goch berffeith-gwbl, yr hon ni byddo
anaf arni, ac nid aeth iau arni.
3 A rhoddwch hi at Eleazar yr
offeiriad: a phared efe ei dwyn hi
o'r [a]tu allan i'r gwersyll; a lladded
un hi ger ei fron ef.
4 A chymmered Eleazar yr offeir-
iad *beth* o'i gwaed hi ar ei fys, a
[b]thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer
wyneb pabell y cyfarfod saith waith.
5 A llosged *un* yr anner yn ei
olwg ef: [c]ei chroen, a'i chig, a'i
gwaed, ynghyd â'i biswail, a lysg efe.
6 A chymmered yr offeiriad goed
cedr, ac isop, ac ysgarlad; a bwried
i ganol llosgfa yr anner.
7 A golched yr offeiriad ei wisg-
oedd, troched hefyd ei gnawd mewn
dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwer-
syll; ac aflan fydd yr offeiriad hyd
yr hwyr.
8 Felly golched yr hwn a'i llosgo
hi ei ddillad mewn dwfr, a golched
hefyd ei gnawd mewn dwfr; ac
aflan fydd hyd yr hwyr.
9 A chasgled un glân [d]ludw yr
anner, a gosoded o'r tu allan i'r
gwersyll mewn lle glân; a bydded
y'nghadw i gynnulleidfa meibion
Israel, yn ddwfr neillduaeth: pech-
aberth *yw*.
10 A golched yr hwn a gasglo ludw
yr anner, ei ddillad; aflan fydd hyd
yr hwyr: a bydd hyn i feibion Is-
rael, ac i'r dieithr a ymdeithio yn
eu mysg hwynt, yn ddeddf dragy-
wyddol.
11 ¶ [e]A gyffyrddo â chorph marw
† dyn, aflan fydd saith niwrnod.
12 [f]Ymlanhâed trwy *y dwfr* hwn-
nw y trydydd dydd, a'r seithfed
dydd glân fydd: ac os y trydydd
dydd nid ymlanhâ efe; yna ni bydd
efe lân y seithfed dydd.
13 Pob un a gyffyrddo â chorph
marw dyn fyddo wedi marw, ac
nid ymlanhâo, [g]sydd yn halogi ta-
bernacl yr Arglwydd; a thorrir
ymaith yr enaid hwnnw oddi wrth
Israel: am na thaenellwyd dwfr
neillduaeth arno, aflan fydd efe; ei
aflendid *sydd* etto arno.
14 Dyma y gyfraith, pan fyddo
marw dyn mewn pabell; pob un a
ddelo i'r babell, a phob un *a fyddo*
yn y babell, fydd aflan saith niw-
rnod.
15 A phob llestr [h]agored ni byddo
cadach wedi ei rwymo arno, aflan
yw efe.
16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar
wyneb y maes, âg un wedi ei ladd â
chleddyf, neu âg un marw, neu âg

Cyn CRIST Cylch 1471.

[a] Heb. 13. 11.
[b] Heb. 9. 13.
[c] Exod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12.
[d] Heb. 9. 13.
[e] Lef. 21. 1. pen. 5. 2. a 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13.
† Heb. *enaid.*
[f] pen. 31. 19.
[g] Lef. 15. 31.
[h] pen. 31. 20.

Cyn CRIST Cylch 1471.

asgwrn dyn, neu â bêdd, a fydd aflan saith niwrnod.

17 Cymmerant dros yr aflan o †ludw llosg yr offrwm dros bechod; a rhodder atto ddwfr † rhedegog mewn llestr;

† Heb. *lwch.*
† Heb. *byw.*

18 A chymmered *i*isop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y babell, ac ar yr holl lestri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd âg asgwrn, neu un wedi ei ladd, neu un wedi marw, neu fêdd:

i Ps. 51. 7.

19 A thaenelled y glân ar yr aflan y trydydd dydd, a'r seithfed dydd; ac ymlanhâed efe y seithfed dydd, a golched ei ddillad, ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.

20 Ond y gwr a haloger, ac nid ymlanhâo, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd gyssegr yr ARGLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr y neillduaeth; aflan *yw* efe.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y neillduaeth, olchi ei ddillad; a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y neillduaeth, a fydd aflan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a gyffyrddo yr aflan âg ef, fydd aflan: a'r dyn a gyffyrddo *â hynny*, fydd aflan hyd yr hwyr.

PENNOD XX.

1 Plant Israel yn dyfod i Sin; lle y bu farw Miriam. 2 Hwynt-hwy yn tuchan o eisieu dwfr. 7 Moses yn taro y graig, ac yn dwyn allan ddwfr ym Meribah. 12 Cospedigaeth Moses ac Aaron, am eu petrusedd 14 Moses yn Cades yn deisyfu ffordd i dramwy trwy Edom: ac yn cael ei naccâu. 22 Aaron yn rhoddi i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.

1453.

A MEIBION Israel, *sef* yr holl gynnulleidfa, a ddaethant i anialwch Sin, yn y mis cyntaf; ac arhôdd y bobl yn Cades: yno hefyd y bu farw Miriam; ac yno y claddwyd hi.

2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgasglasant yn erbyn Moses ac Aaron.

3 Ac *a*ymgynhennodd y bobl â Moses, a llefarasant, gan ddywedyd, O na buasem feirw *b*pan fu feirw ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD!

a Exod. 17. 2.
b pen. 11. 1, 33. a 14. 37. a 16. 32, 35, 46.

4 *c* Paham y dygasoch gynnulleidfa yr ARGLWYDD i'r anialwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

c Exod. 17. 3.

5 A phaham y dygasoch ni i fynu o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drwg yma? lle heb had, na ffigysbren, na gwinwydden, na phomgranadbren, ac heb ddwfr i'w yfed?

6 A daeth Moses ac Aaron oddi ger bron y gynnulleidfa, i ddrws pabell y cyfarfod; ac *d*a syrthiasant ar eu hwynebau: *e*a gogoniant yr ARGLWYDD a ymddangosodd iddynt.

d pen. 14. 5. a 16. 4.
e pen. 14. 10.

7 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

8 *f* Cymmer y wialen, a chasgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd; ac yn eu gŵydd hwynt lleferwch wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr: *g*a thynn dithau iddynt ddwfr o'r graig, a dïoda y gynnulleidfa a'u hanifeiliaid.

f Exod. 17. 5.
g Neh. 9. 15. Ps. 78. 15, 16. a 105. 41. a 114. 8. Es. 43. 20. a 48. 21.

9 A Moses a gymmerodd y wïalen oddi ger bron yr ARGLWYDD, megis y gorchymynasai efe iddo.

Cyn CRIST 1453.

10 A Moses ac Aaron a gynnullasant y dyrfa ynghyd o flaen y graig: ac *h*efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr, chwi wrthryfelwyr; Ai o'r graig hon y tynnwn i chwi ddwfr?

h Ps. 106. 33.

11 A Moses a gododd ei law, ac a darawodd y graig ddwy waith â'i wïalen: a *i*daeth dwfr lawer allan; a'r gynnulleidfa a yfodd, a'u hanifeiliaid *hefyd*.

i Exod. 17. 6. 1 Cor. 10. 4.

12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Aaron, Am *k*na chredasoch i mi, i'm sancteiddio y'ngŵydd meibion Israel: am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tir a roddais iddynt.

k pen. 27. 14. Deut. 1. 37. a 3. 26. a 32. 51.

13 *l* Dyma ddyfroedd ‖ Meribah; lle yr ymgynhennodd meibion Israel â'r ARGLWYDD; ac y sancteiddiwyd ef ynddynt.

l Deut. 33. 8. Ps. 95. 8. a 106. 32, &c.
‖ Hynny yw, *Cynnen.*

14 ¶ A Moses a anfonodd genhadon o Cades at frenhin Edom, *gan ddywedyd*, Fel hyn y dywed Israel *m*dy frawd; Ti a wyddost yr holl flinder a gawsom ni:

m Deut. 23. 7. Obad. 10, 12.

15 Pa wedd yr aeth ein tadau i waered i'r Aipht, ac yr arhosasom yn yr Aipht lawer o ddyddiau; ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

16 A *n*ni a waeddasom ar yr ARGLWYDD; ac efe a glybu ein llef ni, ac *o*a anfonodd angel, ac a'n dug ni allan o'r Aipht: ac wele ni yn Cades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

n Exod. 2. 23. a 3. 7.
o Exod. 14. 19. a 23. 20.

17 Attolwg, gad i ni fyned trwy dy wlad: nid awn trwy faes, na gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: *prif*-ffordd y brenhin a gerddwn; ni thrown ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd Edom wrtho, Na thyred heibio i mi, rhag i mi ddyfod â'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Israel a ddywedasant wrtho, Ar hyd y brif-ffordd yr awn i fynu; ac os myfi neu fy anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr di, *p*rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy nhraed yr âf trwodd yn ddiniwed.

p Deut. 2. 6, 28.

20 Yntau a ddywedodd, Ni chai fyned trwodd. A daeth Edom allan i gyfarfod âg ef, â phobl lawer, ac â llaw gref.

21 Felly Edom *q*a naccâodd roddi ffordd i Israel trwy ei fro: am hynny *r*Israel a drodd oddi wrtho ef.

q Edrych Deut. 2. 29.
r Deut. 2. 4, 5. Barn. 11. 18.

22 ¶ A meibion Israel, *sef* yr holl gynnulleidfa, *s*a deithiasant o Cades, ac a ddaethant i fynydd Hor.

s pen. 33. 37.

23 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses ac Aaron ym mynydd Hor, wrth derfyn tir Edom, gan ddywedyd,

24 Aaron a gesglir at ei bobl: ac ni ddaw i'r tir a roddais i feibion Israel; am i chwi anufuddhâu i'm † gair, wrth ddwfr ‖ Meribah.

† Heb. *genau.*
‖ Hynny yw, *Cynnen.*

25 *t*Cymmer Aaron ac Eleazar ei fab, a dwg hwynt i fynu i fynydd Hor;

t pen. 33. 38. Deut. 32. 50.

26 A dïosg ei wisgoedd oddi am Aaron, a gwisg hwynt am Eleazar

Cyn CRIST 1453.

ei fab ef: canys Aaron a gesglir *at*
ei bobl, ac a fydd farw yno.
27 A gwnaeth Moses megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD: a hwy a
aethant i fynu i fynydd Hor, y'ng-
ŵydd yr holl gynnulleidfa.

1452.

28 A diosgodd Moses oddi am
Aaron ei wisgoedd, ac a'u gwisgodd

[u] Deut. 10. 6. a 32. 50.

hwynt am Eleazar ei fab ef: a [u] bu
farw Aaron yno yn nhen y myn-
ydd. A disgynodd Moses ac Ele-
azar o'r mynydd.
29 A'r holl gynnulleidfa a welsant
farw Aaron; a holl dŷ Israel a wyl-

[x] Felly Deut. 34. 8.

asant am Aaron [x] ddeng niwrnod
ar hugain.

PENNOD XXI.

1 Israel trwy beth colled yn difetha y Canaaneaid yn Hormah. 4 Y bobl yn tuchan, ac yn cael eu brathu gan seirph tanllyd; 7 ac ar eu hedifeirwch yn cael eu hiachâu gan y sarph bres. 10 Amryw deithiau yr Israeliaid 21 Gorchfygu Sehon, 33 ac Og.

[a] pen. 33. 40. Edrych Barn. 1. 16.

A [a] BRENHIN Arad y Canaan-
ead, preswylydd y dehau, a
glybu fod Israel yn dyfod *ar hyd*
ffordd yr ysbïwyr; ac a ryfelodd yn
erbyn Israel, ac a ddaliodd *rai* o
honynt yn garcharorion.
2 Ac addunodd Israel adduned i'r
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Os
gan roi y rhoddi y bobl yma yn fy
llaw; yna mi a ddifrodaf eu dinas-
oedd hwynt.
3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD
ar lais Israel; ac a roddodd y Ca-
naaneaid *yn ei law* ef: ac efe a'u

‖ Hynny yw, *Difrod.*

difrododd hwynt, a'u dinasoedd;
ac a alwodd enw y lle *hwnnw* ‖ Hor-
mah.

[b] pen. 33. 41.

4 ¶ A [b] hwy a aethant o fynydd
Hor, *ar hyd* ffordd y môr coch, i
amgylchu tir Edom: a chyfyng
ydoedd ar enaid y bobl, o herwydd
y ffordd.
5 A llefarodd y bobl yn erbyn
Duw, ac yn erbyn Moses, Paham
y dygasoch ni o'r Aipht, i farw yn

[c] pen. 11. 6.

yr anialwch? canys nid *oes* na bara
na dwfr; [c] a ffiaidd yw gan ein hen-
aid y bara gwael *hwn*.

[d] 1 Cor. 10. 9.
[e] Deut. 8. 15.

6 [d] A'r ARGLWYDD a anfonodd ym
mysg y bobl [e] seirph tanllyd; a hwy
a frathasant y bobl: a bu feirw o
Israel bobl lawer.
7 ¶ A daeth y bobl at Moses, a
dywedasant, Pechasom; canys llef-

[f] Exod. 8. 8, 28. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.

arasom yn erbyn yr ARGLWYDD, ac
yn dy erbyn dithau: [f] gweddïa ar
yr ARGLWYDD, ar yrru o hono ef y
seirph oddi wrthym. A gweddïodd
Moses dros y bobl.
8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, Gwna i ti sarph danllyd, a
gosod ar drostan: a phawb a frath-
er, ac a edrycho ar honno, fydd
byw.

[g] 2 Bren. 18. 4. Ioan 3. 14.

9 A [g] gwnaeth Moses sarph bres,
ac a'i gosododd ar drostan: yna os
brathai sarph wr, ac edrych o hono
ef ar y sarph bres, byw fyddai.

[h] pen. 33. 43.

10 ¶ A meibion Israel a gychwyn-
asant *oddi yno*, ac [h] a wersyllasant
yn Oboth.

[i] pen. 33. 44.
† Heb. *yn Ije-Abarim.*

11 A hwy a aethant o Oboth, ac
[i] a wersyllasant † y'ngharneddau
Abarim, yn yr anialwch, yr hwn
oedd ar gyfer Moab, tu a chodiad
haul.

Cyn CRIST 1452.

[k] Deut. 2. 13.

12 ¶ [k] Cychwynasant oddi yno, a
gwersyllasant wrth afon Zared.
13 Cychwynasant oddi yno, a
gwersyllasant wrth ryd Arnon, yr
hon *sydd* yn yr anialwch, yn dyfod
allan o ardal yr Amoriaid: canys

[l] Barn. 11. 18.

[l] Arnon *oedd* derfyn Moab, rhwng
Moab a'r Amoriaid.
14 Am hynny dywedir yn llyfr

‖ Neu, *Faheb yn Suphah.*

rhyfeloedd yr ARGLWYDD, ‖ Y peth
a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn
afonydd Arnon,
15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, yr
hwn a dreigla i breswylfa Ar, ac a

‖ *orwedd ar.*

‖ bwysa at derfyn Moab.
16 Ac oddi yno *yr aethant* i Beer:
honno *yw* y ffynnon lle y dywedodd
yr ARGLWYDD wrth Moses, Casgl
y bobl ynghyd, a mi a roddaf iddynt
ddwfr.

‖ Neu, *attebwch.*

17 ¶ Yna y canodd Israel y gân
hon: Cyfod, ffynnon; ‖ cenwch
iddi.
18 Ffynnon a gloddiodd y tywys-
ogion, *ac a* gloddiodd pennaethiaid
y bobl, ynghyd â'r deddfwr, â'u ffyn.
Ac o'r anialwch *yr aethant* i Mat-
tanah:
19 Ac o Mattanah i Nahalïel; ac o
Nahalïel i Bamoth:
20 Ac o Bamoth, *yn* y dyffryn

† Heb. *ym maes.*
‖ *Pisgah.*

sydd † y'ngwlad Moab, i ben ‖ y
bryn sydd yn edrych tu a a'r ‖ di-

‖ *Jesimon.*

ffaethwch.

[m] Deut. 2. 26, 27. Barn. 11. 19.

21 ¶ Yna [m] yr anfonodd Israel
genhadau at Sehon brenhin yr
Amoriaid, gan ddywedyd,

[n] pen. 20. 17.

22 [n] Gâd i mi fyned trwy dy dir:
ni thrown i faes, na gwinllan; nid
yfwn ddwfr *un* ffynnon: ar hyd
ffordd y brenhin y cerddwn, hyd
onid elom allan o'th derfynau di.

[o] Deut. 29. 7.

23 [o] Ac ni roddodd Sehon i Israel
ffordd trwy ei wlad: ond casglodd
Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan
yn erbyn Israel i'r anialwch: ac efe
a ddaeth i Jahas, ac a ymladdodd
yn erbyn Israel.

[p] Deut. 2. 33. a 29. 7. Jos. 12. 2. a 24. 8. Neh. 9. 22. Ps. 135. 10, 11. a 136. 19. Amos 2. 9.

24 Ac [p] Israel a'i tarawodd ef â
min y cleddyf; ac a oresgynodd ei
dir ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at
feibion Ammon: canys cadarn *oedd*
terfyn meibion Ammon.
25 A chymmerodd Israel yr holl
ddinasoedd hynny: a thrigodd Is-
rael yn holl ddinasoedd yr Amor-

† Heb. *ferched.*

iaid, yn Hesbon, ac yn ei holl † ben-
trefydd.
26 Canys dinas Sehon, brenhin
yr Amoriaid, *ydoedd* Hesbon; ac
yntau a ryfelasai yn erbyn brenhin
Moab, yr hwn a fuasai o'r blaen,
ac a ddug ei dir ef oddi arno, hyd
Arnon.
27 Am hynny y dywed y dïarheb-
wyr, Deuwch i Hesbon; adeilader
a chadarnhâer dinas Sehon.

[q] Jer. 48. 45.

28 Canys [q] tân a aeth allan o
Hesbon, *a* fflam o ddinas Sehon:
bwyttâodd Ar *ym* Moab, a pherch-

‖ *Uchelfeydd Arnon.*

enogion ‖ Bamoth Arnon.
29 Gwae di, Moab; darfu am

[r] 1 Bren. 11. 7, 33. 2 Bren. 23. 13.

danat, bobl [r] Cemos: rhoddodd ei
feibion dïangol, a'i ferched, mewn
caethiwed i Sehon brenhin yr
Amoriaid.
30 Saethasom hwynt: darfu am
Hesbon, hyd Dibon; ac anrheith-

Cyn CRIST 1452.

iasom hyd Nophah, yr hon *sydd*
hyd Mediba,
31 ¶ A thrigodd Israel yn nhir yr
Amoriaid.
32 A Moses a anfonodd i chwilio
Jezer: a hwy a orchfygasant ei
phentrefydd hi, ac a yrrasant ymaith
yr Amoriaid y rhai *oedd* yno.
33 ¶ [s]Troisant hefyd ac aethant
i fynu hyd ffordd Basan: ac Og
brenhin Basan a ddaeth allan yn
eu herbyn hwynt i ryfel, hyd Edrei,
efe a'i holl bobl.
34 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Nac ofna ef: canys yn
dy law di y rhoddais ef, a'i holl
bobl, a'i dir; [t]a gwnai iddo ef megis
y gwnaethost i Sehon brenhin yr
Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn
Hesbon.
35 Am hynny y tarawsant ef, a'i
feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd
iddo ef weddill: a hwy a berchen-
ogasant ei dir ef.

[s] Deut. 3. 1. a 29. 7.
[t] Ps. 135. 10, 11. a 136. 20.

PENNOD XXII.

1 *Cenhadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Balaam.* 15 *Ei ail-genhadon ef yn cael ganddo ddyfod.* 22 *Angel a'i lladdasai ef, oni buasai i'w asen ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groesawu ef.*

A [a]MEIBION Israel a gychwyn-
asant, ac a wersyllasant yn
rhosydd Moab, am yr Iorddonen a
Jericho.
2 ¶ A gwelodd Balac mab Sippor
yr hyn oll a wnaethai Israel i'r
Amoriaid.
3 Ac [b]ofnodd Moab rhag y bobl yn
fawr; canys llawer *oedd:* a bu gyf-
yng ar Moab o achos meibion Is-
rael.
4 A dywedodd Moab wrth [c]hen-
uriaid Midian, Y gynnulleidfa hon
yn awr a lyfant ein holl amgylch-
oedd, fel y llyf yr ŷch wellt y maes.
A Balac mab Sippor *oedd* frenhin
ar Moab yn yr amser hwnnw.
5 [d]Ac efe a anfonodd genhadau at
Balaam mab Beor, i [e]Pethor (yr
hon *sydd* wrth afon tir meibion ei
bobl) i'w gyrchu ef; gan ddywedyd,
Wele, bobl a ddaeth allan o'r Aipht:
wele, y maent yn cuddio †wyneb y
ddaear; ac y maent yn aros ar fy
nghyfer i.
6 Yr awr hon, gan hynny, tyred,
attolwg, melldithia i mi y bobl yma;
canys cryfach *ydynt* nâ mi: ond
odid mi allwn ei daro ef, a'u gyrru
hwynt o'r tir: canys mi a wn mai
bendigedig *fydd* yr hwn a fendith-
iech di, a melldigedig *fydd* yr hwn
a felldithiech.
7 A henuriaid Moab, a henuriaid
Midian, a aethant, *â gwobr* dewin-
iaeth yn eu dwylaw: daethant hefyd
at Balaam, a dywedasant iddo eiriau
Balac.
8 A dywedodd yntau wrthynt,
Llettywch yma heno; a rhoddaf i
chwi atteb megis y llefaro yr AR-
GLWYDD wrthyf. A thywysogion
Moab a arhosasant gyd â Ba-
laam.
9 A daeth DUW at Balaam, ac a
ddywedodd, Pwy *yw* y dynion hyn
sydd gyd â thi?
10 A dywedodd Balaam wrth

[a] pen. 33. 48.
[b] Exod. 15. 15.
[c] pen. 31. 8. Jos. 13. 21.
[d] Deut. 23. 4. Jos. 13. 22. a 24. 9. Neh. 13. 1, 2. Mic. 6. 5. 2 Petr 2. 15. Jud. 11. Dat. 2. 14.
[e] Edrych pen. 23. 7. Deut. 23. 4.
† Heb. *llygad.*

DDUW, Balac mab Sippor, brenhin
Moab, a ddanfonodd attaf, *gan ddy-
wedyd,*
11 Wele, bobl wedi dyfod allan o'r
Aipht, ac yn gorchuddio wyneb y
ddaear: yr awr hon tyred, rhega
hwynt i mi; *felly* ond odid y gallaf
ryfela â hwynt, a'u gyrru allan.
12 A dywedodd DUW wrth Balaam,
Na ddos gyd â hwynt; na felldithia
y bobl: canys bendigedig *ydynt.*
13 A Balaam a gododd y bore, ac
a ddywedodd wrth dywysogion Bal-
ac, Ewch i'ch gwlad: oblegid yr AR-
GLWYDD a naccâodd adael i mi fyned
gyd â chwi.
14 A thywysogion Moab a godas-
ant, ac a ddaethant at Balac; ac
a ddywedasant, Naccâodd Balaam
ddyfod gyd â ni.
15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith
fwy o dywysogion, anrhydeddusach
nâ'r rhai hyn.
16 A hwy a ddaethant at Balaam;
ac a ddywedasant wrtho, Fel hyn y
dywed Balac mab Sippor; Attolwg,
na luddier di rhag dyfod attaf:
17 Canys gan anrhydeddu y'th an-
rhydeddaf yn fawr; a'r hyn oll a
ddywedech wrthyf, a wnaf: tyred
dithau, attolwg, rhega i mi y bobl
hyn.
18 A Balaam a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth weision Balac, [f]Pe
rhoddai Balac i mi arian ac aur
lonaid ei dŷ, [g]ni allwn fyned dros
air yr ARGLWYDD fy NUW, i wneuth-
ur na bychan na mawr.
19 Ond, attolwg, yn awr, arhoswch
chwithau yma y nos hon; fel y caff-
wyf wybod beth a ddywedo yr AR-
GLWYDD wrthyf yn ychwaneg.
20 A daeth DUW at Balaam *liw*
nos, a dywedodd wrtho, Os i'th
gyrchu di y daeth y dynion hyn,
cyfod, dos gyd â hwynt: ac er hynny
[h]y peth a lefarwyf wrthyt, hynny a
wnai di.
21 Yna y cododd Balaam yn fore,
ac a gyfrwyodd ei asen, ac a aeth
gyd â thywysogion Moab.
22 ¶ A dig DUW a ennynodd, am
iddo ef fyned: ac angel yr AR-
GLWYDD a safodd ar y ffordd i'w
wrthwynebu ef; ac efe yn march-
ogaeth ar ei asen, a'i ddau langc
gyd âg ef.
23 [i]A'r asen a welodd angel yr
ARGLWYDD yn sefyll ar y ffordd, a'i
gleddyf yn noeth yn ei law: a chil-
iodd yr asen allan o'r ffordd, ac a
aeth i'r maes: a tharawodd Balaam
yr asen, i'w throi i'r ffordd.
24 Ac angel yr ARGLWYDD a safodd
ar lwybr y gwinllannoedd, *a* magwyr
o'r ddeutu.
25 Pan welodd yr asen angel yr
ARGLWYDD, yna hi a ymwasgodd at
y fagwyr; ac a wasgodd droed Ba-
laam wrth y fagwyr: ac efe a'i ta-
rawodd hi eilwaith.
26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth
ym mhellach; ac a safodd mewn
lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio
tu a'r tu dehau na'r tu aswy.
27 A gwelodd yr asen angel yr AR-
GLWYDD; ac a orweddodd dan Ba-
laam: yna yr ennynodd dig Ba-

Cyn CRIST 1452.

[f] pen. 24. 13.
[g] 1 Bren. 22. 14. 2 Chron. 18. 13.
[h] ad. 35. pen. 23. 12, 26.
[i] Edrych 2 Bren. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9. 2 Petr 2. 16. Jud. 11.

Cyn CRIST 1452.

laam; ac efe a darawodd yr asen â ffon.
28 A'r ARGLWYDD a agorodd safn yr asen; a hi a ddywedodd wrth Balaam, Beth a wneuthum i ti, pan darewaist fi y tair gwaith hyn?
29 A dywedodd Balaam wrth yr asen, Am i ti fy siomni. O na byddai gleddyf yn fy llaw: canys yn awr y'th laddwn.
30 A dywedodd yr asen wrth Balaam, Onid myfi *yw* dy asen, yr hon y marchogaist arnaf er pan ‖*ydwyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn? gan arfer a arferais i wneuthur i ti fel hyn? Ac efe a ddywedodd, Na ddo.
31 A'r ARGLWYDD [k]a agorodd lygaid Balaam; ac efe a welodd angel yr ARGLWYDD yn sefyll ar y ffordd, a'i gleddyf noeth yn ei law: ac efe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb.
32 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrtho, Paham y tarewaist dy asen y tair gwaith hyn? Wele, mi a ddeuthum allan yn wrthwynebydd *i ti:* canys cyfeiliornus yw y ffordd hon yn fy ngolwg.
33 A'r asen a'm gwelodd; ac a giliodd rhagof y tair gwaith hyn: oni buasai iddi gilio rhagof, diau yn awr y lladdaswn di, ac a'i gadawswn hi yn fyw.
34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Pechais; oblegid ni wyddwn dy fod di yn sefyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon, os drwg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.
35 A dywedodd angel yr ARGLWYDD wrth Balaam, Dos gyd â'r dynion; a'r gair a lefarwyf wrthyt, hynny yn unig a leferi. Felly Balaam a aeth gyd â thywysogion Balac.
36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam: ac efe a aeth i'w gyfarfod ef i ddinas Moab; yr hon *sydd* ar ardal Arnon, yr hon *sydd* ar gwrr eithaf y terfyn.
37 A dywedodd Balac wrth Balaam, Onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu? paham na ddeuit ti attaf? Oni allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?
38 A dywedodd Balaam wrth Balac, Wele, mi a ddeuthum attat: gan allu a allaf fi lefaru dim yr awr hon? y gair a osodo DUW yn fy ngenau, hwnnw a lefaraf fi.
39 A Balaam a aeth gyd â Balac; a hwy a ddaethant i gaer ‖ Husoth.
40 A lladdodd Balac wartheg a defaid; ac a anfonodd *ran* i Balaam, ac i'r tywysogion *oedd* gyd âg ef.
41 A'r bore Balac a gymmerodd Balaam, ac a aeth âg ef i fynu i uchelfëydd Baal; fel y gwelai oddi yno *gwrr* eithaf y bobl.

‖ Neu, *ydwyt, hyd, &c.*
[k] Edrych Gen. 21. 19. Luc 24. 16, 31.
‖ Neu, *Heolydd.*

PENNOD XXIII.

1, 13, 28 *Offrwm Balac.* 7, 18 *Dammeg Balaam.*

A DYWEDODD Balaam wrth Balac, Adeilada i mi yma saith allor; a darpara i mi yma saith o fustych, a saith o hyrddod.
2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam. Ac offrymmodd Balac a Balaam fustach a hwrdd ar *bob* allor.
3 A dywedodd Balaam wrth Balac, Saf di wrth dy boeth-offrwm; myfi a âf *oddi yma:* ond odid daw yr ARGLWYDD i'm cyfarfod; a mynegaf i ti pa air a ddangoso efe i mi. Ac efe a aeth ‖ i le uchel.
4 A chyfarfu DUW â Balaam; a dywedodd *Balaam* wrtho, Darperais saith allor, ac aberthais fustach a hwrdd ar *bob* allor.
5 A gosododd yr ARGLWYDD air y'ngenau Balaam; ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.
6 Ac efe a ddychwelodd atto. Ac wele, efe a holl dywysogion Moab yn sefyll wrth ei boeth-offrwm.
7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O ‖ Siria y cyrchodd Balac brenhin Moab fyfi, o fynyddoedd y dwyrain, *gan ddywedyd,* Tyred, melldithia i mi Jacob; tyred, a ffieiddia Israel.
8 Pa fodd y rhegaf yr hwn ni regodd DUW? a pha fodd y ffieiddiaf *yr hwn* ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?
9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r bryniau yr edrychaf arno: wele, [a]bobl yn preswylio eu hun, ac heb eu cyfrif ynghyd â'r cenhedloedd.
10 [b]Pwy a rif lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd *ran* Israel? Marw a † wnelwyf [c]o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.
11 A dywedodd Balac wrth Balaam, Beth a wnaethost i mi? I regu fy ngelynion y'th gymmerais; ac wele, gan fendithio ti a'*u* bendithiaist.
12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Onid yr hyn a osododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau, sydd raid i mi edrych ar ei ddywedyd?
13 A dywedodd Balac wrtho ef, Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt: oddi yno y cai weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chai eu gweled hwynt i gyd: rhega dithau hwynt i mi oddi yno.
14 ¶ Ac efe a'i dug ef i faes ‖ amlwg, i ben ‖ bryn; ac a adeiladodd saith allor, ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.
15 Ac a ddywedodd wrth Balac, Sâf yma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf acw i gyfarfod *â'r* ARGLWYDD.
16 A chyfarfu yr ARGLWYDD â Balaam; ac [d]a osododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.
17 Ac efe a ddaeth atto. Ac wele, efe yn sefyll wrth ei boeth-offrwm, a thywysogion Moab gyd âg ef. A dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?
18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cyfod, Balac, a gwrando; mab Sippor, clust-ymwrando â mi.
19 [e]Nid dyn *yw* DUW, i ddywedyd

Cyn CRIST 1452.

‖ Neu, *o'r neilldu.*
‖ *Aram.*
[a] Deut. 33. 28.
[b] Gen. 13. 6.
† Heb. *wnelfy enaid, neu, fy einioes.*
[c] Ps. 116. 15.
‖ *Sophim.*
‖ *Pisgah.*
[d] pen. 22. 35.
[e] 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.

Cyn CRIST 1452.

celwydd ; na mab dyn, i edifarhâu :
a ddywedodd efe, ac nis cyflawna?
a lefarodd efe, ac oni chywira?
20 Wele, cymmerais *arnaf* fen-
dithio ; a bendithiodd efe, ac ni
throaf fi hynny yn ei ol.
21 Ni wêl efe anwiredd yn Jacob,
ac ni wêl drawsedd yn Israel: yr
ARGLWYDD ei DDUW *sydd* gyd âg ef,
ac *y mae* udgorn-floedd brenhin yn
eu mysg hwynt.
f pen. 24. 8. 22 *f* DUW a'u dug hwynt allan o'r
Aipht: megis nerth unicorn *sydd*
iddo.
|| *yn Jacob.* 23 Canys nid *oes* swyn || yn erbyn
Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Is-
rael: y pryd *hwn* y dywedir am
Jacob, ac am Israel, Beth a wnaeth
DUW!
g Gen. 49. 9. 24 Wele, y bobl a gyfyd *g* fel llew
mawr, ac fel llew ieuangc yr ymgyf-
yd : ni orwedd nes bwytta *o'r* ysglyf-
aeth, ac yfed gwaed y lladdedigion.
25 ¶ A dywedodd Balac wrth Ba-
laam, Gan regu na rega ef mwy ;
gan fendithio na fendithia ef
chwaith.
26 Yna yr attebodd Balaam, ac a
ddywedodd wrth Balac, Oni fyn-
h 1 Bren. 22. 14. egais i ti, gan ddywedyd, *h* Yr hyn
oll a lefaro yr ARGLWYDD, hynny a
wnaf fi?
27 ¶ A dywedodd Balac wrth Ba-
laam, Tyred, attolwg, mi a'th ddygaf
i le arall : ond odid boddlawn fydd
gan DDUW i ti ei regu ef i mi oddi
yno.
28 A Balac a ddug Balaam i ben
|| Neu, *tu a Jesimon.* Peor, yr hwn sydd yn edrych || tu
a'r diffaethwch.
29 A dywedodd Balaam wrth
Balac, Adeilada i mi yma saith
allor ; a darpara i mi yma saith
bustach, a saith hwrdd.
30 A gwnaeth Balac megis y dy-
wedodd Balaam ; ac a offrymmodd
fustach a hwrdd ar *bob* allor.

PENNOD XXIV.

*1 Balaam yn rhoi heibio ddewiniaeth, ac yn
prophwydo dedwyddwch i Israel. 10 Balac
mewn digter yn ei anfon ef ymaith. 15
Yntau yn prophwydo am seren Jacob, a
dinystr rhai gwledydd.*

PAN welodd Balaam mai da oedd
y'ngolwg yr ARGLWYDD fendithio
a pen. 23. 3, 15. Israel; nid aeth efe, megis *a* o'r
blaen, i † gyrchu dewiniaeth ; ond
† Heb. *gyfarfod â.* gosododd ei wyneb tu a'r anialwch.
2 A chododd Balaam ei lygaid:
ac wele, Israel *yn pebyllio* yn ol ei
lwythau : a daeth ysbryd DUW arno
ef.
b pen. 23. 7, 18. 3 *b* Ac efe a gymmerodd ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Balaam mab
† Heb. *oedd lygad gauad.* Beor a ddywed, a'r gwr † a agorwyd
ei lygaid, a ddywedodd ;
4 Gwrandawydd geiriau DUW a
ddywedodd, yr hwn a welodd wel-
c Edrych 1 Sam. 19. 24. Ezec. 1. 28. Dan. 8. 18. a 10. 15. Dat. 1. 17. edigaeth yr Hollalluog, *c* yr hwn a
syrthiodd, ac a agorwyd *ei* lygaid :
5 Mor hyfryd yw dy bebyll di, O
Jacob! dy gyfanneddau di, O Israel!
6 Ymestynnant fel dyffrynoedd, ac
fel gerddi wrth afon, fel aloewydd
d Ps. 104. 16. *d* a blannodd yr ARGLWYDD, fel y
cedrwydd wrth ddyfroedd.
7 Efe a dywallt ddwfr o'i ystenau,
a'i had *fydd* mewn dyfroedd lawer

Cyn CRIST 1452.

a'i frenhin a ddyrchefir yn uwch
nag Agag, a'i frenhiniaeth a ym-
gyfyd.
8 *e* DUW a'i dug ef allan o'r Aipht ; *e* pen. 23. 22.
megis nerth unicorn *sydd* iddo: efe
a fwytty y cenhedloedd ei elynion, ac
a ddryllia eu hesgyrn, ac â'i saethau
y gwana efe *hwynt*.
9 *f* Efe a grymma, *ac* a orwedd fel *f* Gen. 49. 9.
llew, ac fel llew mawr: pwy a'i cyfyd
ef? *g* Bendigedig *fydd* dy fendith- *g* Gen. 12. 3. a 27. 29.
wyr, a melldigedig dy felldithwyr.
10 ¶ Ac ennynodd dig Balac yn
erbyn Balaam ; ac efe *h* a darawodd *h* Ezec. 21. 14, 17. a 22. 13.
ei ddwylaw ynghyd. Dywedodd
Balac hefyd wrth Balaam, I regu fy
ngelynion y'th gyrchais ; ac wele, ti
gan fendithio a'*u* bendithiaist y tair
gwaith hyn.
11 Am hynny yn awr ffo i'th fangre
dy hun : dywedais, gan anrhydeddu
y'th anrhydeddwn ; ac wele, attal-
iodd yr ARGLWYDD di oddi wrth an-
rhydedd.
12 A dywedodd Balaam wrth Balac,
Oni leferais wrth dy genhadau a
anfonaist attaf gan ddywedyd,
13 *i* Pe rhoddai Balac i mi arian *i* pen. 22. 18.
ac aur lonaid ei dŷ, ni allwn dros-
eddu gair yr ARGLWYDD, i wneuth-
ur da neu ddrwg o'm meddwl fy
hun: yr hyn a lefaro yr ARGLWYDD,
hynny a lefaraf fi?
14 Ond yr awr hon, wele, fi yn
myned at fy mhobl: tyred, *k* mi a *k* Mic. 6. 5. Dat. 2. 14.
fynegaf i ti yr hyn a wna y bobl
hyn i'th bobl di yn y dyddiau di-
weddaf.
15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Balaam mab
Beor a ddywed, a'r gwr a agorwyd
ei lygaid a ddywed ;
16 Dywedodd gwrandawydd geir-
iau DUW, gwybedydd gwybodaeth
y Goruchaf, a gweledydd gweled-
igaeth yr Hollalluog, yr hwn a
syrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:
17 Gwelaf ef, ac nid yr awr hon;
edrychaf arno, ond nid o agos : daw
l Seren o Jacob, a chyfyd *m* teyrn- *l* Matt. 2. 2.
wialen o Israel, ac a ddryllia || gongl- *m* Ps. 110. 2.
au Moab, ac a ddinystria holl feib- || Neu, *dywysogion.* 2 Sam. 8. 2.
ion Seth.
18 Ac *n* Edom a feddiennir, Seir *n* 2 Sam. 8. 14. Ps. 60. 8, 9, 12.
hefyd a berchenogir *gan* ei elynion ;
ac Israel a wna rymmusder.
19 Ac arglwyddiaetha *un* o Jacob,
ac a ddinystria y gweddill o'r ddi-
nas.
20 A phan edrychodd ar Amalec,
efe a gymmerodd ei ddammeg, ac
a ddywedodd, || Dechreu y cenhedl- || *Y cyntaf o'r cenhedloedd a ryfelodd yn erbyn Israel,* Exod. 17.
oedd *yw* Amalec ; a'i ddiwedd *fydd*
|| darfod am dano byth.
21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid ;
ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a || Neu, *hyd ddinystr.* 1 Sam. 15.
ddywedodd, Cadarn *yw* dy annedd ;
gosod yr wyt dy nyth yn y graig.
22 Anrheithir y † Ceneaid, || hyd † Heb. *Cain.*
oni'th gaethiwo Assur. || Neu, *pa bryd fydd hyd,* &c.
23 Ac efe a gymmerodd ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Och! pwy
fydd byw pan wnelo DUW hyn!
24 Llongau hefyd o derfynau
o Cittim a orthrymmant Assur, ac a *o* Gen. 10. 4. Dan. 11. 30.
orthrymmant Eber ; ac yntau a
dderfydd am dano byth.
25 A chododd Balaam ac a aeth,

Cyn CRIST 1452.

ac [p]a ddychwelodd adref: a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntau.

PENNOD XXV.

1 Israel yn Sittim yn godinebu, ac yn addoli delwau. 6 Phinees yn lladd Zimri a Chozbi. 10 Duw o herwydd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol. 16 Rhaid yw blino y Midianiaid.

A THRIGODD Israel [a]yn Sittim; a [b]dechreuodd y bobl odinebu gyd â merched Moab.

2 A [c]galwasant y bobl i [d]aberthau eu duwiau hwynt; a bwyttâodd y bobl, ac addolasant eu duwiau hwynt.

3 Ac ymgyfeillodd Israel â Baal-Peor: ac ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn Israel.

4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [e]Cymmer holl bennaethiaid y bobl, a chrog hwynt i'r ARGLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llid digofaint yr ARGLWYDD oddi wrth Israel.

5 A dywedodd Moses wrth [f]farnwyr Israel, [g]Lleddwch bob un ei ddynion, y rhai â ymgyfeillasant â Baal-Peor.

6 ¶ Ac wele, gwr o feibion Israel a ddaeth, ac a ddygodd Midianees at ei frodyr, y'ngolwg Moses, ac y'ngolwg holl gynnulleidfa meibion Israel, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd [h]Phinees [i]mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad; ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd waywffon yn ei law;

8 Ac a aeth ar ol y gwr *o* Israel i'r babell; ac a'u gwanodd hwynt ill dau, *sef* y gwr o Israel, a'r wraig trwy ei cheudod. Ac attaliwyd y pla oddi wrth feibion Israel.

9 [k]A bu feirw o'r pla bedair mil ar hugain.

10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

11 [l]Phinees mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad, a drodd fy nigter oddi wrth feibion Israel (pan eiddigeddodd efe drosof fi yn eu mysg) fel na ddifethais feibion Israel yn fy eiddigedd.

12 Am hynny dywed, [m]Wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.

13 A bydd iddo ef, ac [n]i'w had ar ei ol ef, ammod o offeiriadaeth dragywyddol; am iddo eiddigeddu dros ei DDUW, a gwneuthur cymmod dros feibion Israel.

14 Ac enw y gwr o Israel, yr hwn a laddwyd, *sef* yr hwn a laddwyd gyd â'r Midianees, *oedd* Zimri, mab Salu, pennaeth tŷ *ei* dad, o *lwyth* Simeon.

15 Ac enw y wraig o Midian a laddwyd, *oedd* Cozbi, merch [o]Sur: pencenedl o dŷ mawr ym Midian *oedd* hwn.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

17 [p]Blina y Midianiaid, a lleddwch hwynt:

18 Canys blin ydynt arnoch trwy eu dichellion a ddychymmygasant i'ch erbyn, yn achos Peor, ac yn achos Cozbi, merch tywysog Midian, eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nydd y pla, o achos Peor.

p Edrych pen. 31. 8.
a pen. 31. 16. a 33. 49.
b 1 Cor. 10. 8.
c Jos. 22. 17. Ps. 106. 28. Hos. 9. 10.
d Exod. 34. 15. 1 Cor. 10. 20.
e Deut. 4. 3. Jos 22. 17.
f Exod. 18. 21, 25.
g Exod. 32. 27.
h Ps. 106. 30.
i Exod. 6. 25.
k 1 Cor. 10. 8.
l Ps. 106. 30.
m Mal. 2. 4, 5.
n Edrych 1 Chron. 6. 4, &c.
o pen. 31. 8. Jos. 13. 21.
p pen. 31. 2.

PENNOD XXVI.

1 Cymmeryd cyfrif o holl Israel yn nyffryn Moab. 52 Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tir rhyngddynt hwy. 57 Teuluoedd a rhifedi y Lefiaid. 63 Na adawsid un o'r rhai a rifesid yn Sinai, ond Caleb a Josua.

A BU, wedi y pla, lefaru o'r ARGLWYDD wrth Moses, ac wrth Eleazar mab Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,

2 [a]Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Israel, o fab ugain mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Israel.

3 A llefarodd Moses ac Eleazar yr offeiriad wrthynt yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho, gan ddywedyd.

4 *Rhifwch y bobl,* o fab ugain mlwydd ac uchod; megis [b]y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, a meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht.

5 ¶ [c]Reuben, cyntaf-anedig Israel. Meibion Reuben; *o* Hanoch, tylwyth yr Hanochiaid: o Phalu, tylwyth y Phaliaid:

6 O Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Carmi, tylwyth y Carmiaid.

7 Dyma dylwyth y Reubeniaid: a'u rhifedigion *oedd* dair mil a deugain a saith cant a deg ar hugain.

8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.

9 A meibion Eliab; Nemuel, a Dathan, ac Abiram. [d]Dyma y Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhenasant yn erbyn Moses ac yn erbyn Aaron y'nghynnulleidfa Corah, pan ymgynhenasant yn erbyn yr ARGLWYDD.

10 Ac agorodd y ddaear ei safn, ac a'u llyngcodd hwynt, a Corah hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y tân ddengwr a deugain a dau cant: a [e]hwy a aethant yn arwydd.

11 Ond meibion Corah ni buant feirw.

12 ¶ Meibion Simeon, wrth eu tylwythau. O [f]Nemuel, tylwyth y Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o [g]Jachin, tylwyth y Jachiniaid:

13 O [h]Zerah, tylwyth y Zerahiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.

14 Dyma dylwyth y Simeoniaid; dwy fil ar hugain a dau cant.

15 ¶ Meibion Gad, wrth eu tylwythau. O [i]Sephon, tylwyth y Sephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:

16 O ‖ Ozni, tylwyth yr Ozniaid: o Eri, tylwyth yr Eriaid:

17 O [k]Arod, tylwyth yr Arodiaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.

18 Dyma deuluoedd meibion Gad, dan eu rhif; deugain mil a phùm cant.

19 ¶ [l]Meibion Judah *oedd*, Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhir Canaan.

20 A [m]meibion Judah, wrth eu teuluoedd. O Selah, tylwyth y Selaniaid: o Phares, tylwyth y Phares-

Cyn CRIST 1452.

a Exod. 30. 12. a 38. 25, 26. pen. 1. 2.
b pen. 1. 1.
c Gen. 46. 8. Exod. 6. 14. 1 Chron. 5. 1.
d pen. 16. 2.
e Edrych 2 Petr 2. 6.
f Gen. 46. 10, *Jemuel.*
g 1 Chron. 4. 24, *Jarib.*
h Gen. 46. 10, *Sohar.*
i Gen. 46. 16, *Siphion.*
‖ Neu, *Ezbon.*
k Gen. 46. 16, *Arodi.*
l Gen. 38. 2, &c. a 46. 12.
m 1 Chron. 2. 3.

Cyn CRIST 1452.

iaid: o Zerah, tylwyth y Zerahiaid.

21 A meibion Phares oedd; o Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.

22 Dyma dylwyth Judah, dan eu rhif; onid pedair mil pedwar ugain mil a phùm cant.

[n] Gen. 46. 13. 1 Chron. 7. 1.

23 ¶ [n] Meibion Issachar, wrth eu tylwythau, *oedd;* o Tola, tylwyth y Tolaiaid: o ‖ Puah, tylwyth y Puliaid:

‖ Neu, *Phufah.*

‖ Neu, *Job.*

24 O ‖ Jasub, tylwyth y Jasubiaid: o Simron, tylwyth y Simroniaid.

25 Dyma deuluoedd Issachar, dan eu rhif; pedair mil a thriugain mil a thri chant.

[o] Gen. 46. 14.

26 ¶ [o] Meibion Zabulon, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jaleeliaid.

27 Dyma deuluoedd y Zabuloniaid, dan eu rhif; triugain mil a phùm cant.

[p] Gen. 46. 20.

28 ¶ [p] Meibion Joseph, wrth eu teuluoedd, *oedd;* Manasseh, ac Ephraim.

[q] Jos. 17. 1.

29 Meibion Manasseh *oedd;* o [q] Machir, tylwyth y Machiriaid: a Machir a genhedlodd Gilead: o Gilead *y mae* tylwyth y Gileadiaid.

[r] A elwir, *Abiezer,* Jos. 17. 2. Barn. 6. 11, 24, 34.

30 Dyma feibion Gilead. *O* [r] Jeezer, tylwyth y Jeezeriaid: o Helec, tylwyth yr Heleciaid:

31 Ac *o* Asriel, tylwyth yr Asrieliaid: ac *o* Sechem, tylwyth y Sechemiaid:

32 Ac *o* Semida, tylwyth y Semidiaid: ac *o* Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.

[s] pen. 27. 1. a 36. 11.

33 ¶ A [s] Salphaad mab Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: ac enwau merched Salphaad *oedd,* Malah, a Noah, Hoglah, Milcah, a Tirsah.

34 Dyma dylwyth Manasseh; a'u rhifedigion *oedd* ddeuddeng mil a deugain a saith cant.

[t] 1 Chron. 7. 10, *Bered.*

35 ¶ Dyma feibion Ephraim, wrth eu teuluoedd. O Suthelah, tylwyth y Suthelaid: o [t] Becher, tylwyth y Becheriaid: o Tahan, tylwyth y Tahaniaid.

36 A dyma feibion Suthelah: o Eran, tylwyth yr Eraniaid.

37 Dyma dylwyth meibion Ephraim, trwy eu rhifedigion; deuddeng mil ar hugain a phùm cant. Dyma feibion Joseph, wrth eu teuluoedd.

[u] 1 Chron. 7. 6.

38 ¶ [u] Meibion Benjamin, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Bela, tylwyth y Belaiaid: o Asbel, tylwyth yr Asbeliaid: o [x] Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid:

[x] Gen. 46. 21, *Ehi.* 1 Chron. 8. 1, *Aharah.*

[y] Gen. 46. 21, *Muppim a Huppim.*

39 O [y] Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.

[z] 1 Chron. 8. 3, *Adar.*

40 A meibion Bela oedd, [z] Ard, a Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid: o Naaman, tylwyth y Naamaniaid.

41 Dyma feibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd: dan eu rhif *yr oeddynt* yn bùm mil a deugain a chwe chant.

[a] Gen. 46. 23.

42 ¶ [a] Dyma feibion Dan, yn ol eu teuluoedd. O ‖ Suham, tylwyth y Suhamiaid. Dyma dylwyth Dan, yn ol eu teuluoedd.

‖ Neu, *Husim.*

43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd,* yn ol eu rhifedigion, bedair mil a thriugain a phedwar cant.

[b] Gen. 46. 17. 1 Chron. 7. 30.

44 ¶ [b] Meibion Aser, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Jimnah tylwyth y Jimniaid: o Jesui, tylwyth y Jesuiaid: o Beriah, tylwyth y Beriaid.

45 O feibion Beriah, *yr oedd;* o Heber, tylwyth, yr Heberiaid: o Malciel, tylwyth y Malcieliaid.

46 Ac enw merch Aser *ydoedd* Sarah.

47 Dyma deuluoedd meibion Aser, yn ol eu rhifedigion; tair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

[c] Gen. 46. 24. 1 Chron. 7. 13.

48 ¶ [c] Meibion Naphtali, wrth eu teuluoedd, *oedd;* o Jaseel, tylwyth y Jaseeliaid: o Guni, tylwyth y Guniaid:

[d] 1 Chron. 7. 13, *Salum.*

49 O Jeser, tylwyth y Jeseriaid: o [d] Silem, tylwyth y Silemiaid.

50 Dyma dylwyth Naphtali, yn ol eu teuluoedd, dan eu rhif; pùm mil a deugain a phedwar cant.

[e] Edrych pen. 1. 46.

51 [e] Dyma rifedigion meibion Israel; chwe chan mil, a mil, saith cant a deg ar hugain.

52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

53 I'r rhai hyn y rhennir y tir yn etifeddiaeth, yn ol rhifedi yr enwau.

[f] pen. 33. 54.

54 [f] I lawer y chwanegi yr etifeddiaeth, ac i ychydig prinhâ yr etifeddiaeth: rhodder *i* bob un ei etifeddiaeth yn ol ei rifedigion.

[g] pen. 33. 54. Jos. 11. 23. a 14. 2.

55 Etto [g] wrth goelbren y rhennir y tir: wrth enwau llwythau eu tadau yr etifeddant.

56 Wrth farn y coelbren y rhennir ei etifeddiaeth, rhwng llawer ac ychydig.

[h] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16, 17, 18, 19. 1 Chron. 6. 1, 16.

57 ¶ [h] A dyma rifedigion y Lefiaid, wrth eu teuluoedd. O Gerson, tylwyth y Gersoniaid: o Cohath, tylwyth y Cohathiaid: o Merari, tylwyth y Merariaid.

58 Dyma dylwythau y Lefiaid. Tylwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebroniaid, tylwyth y Maliaid, tylwyth y Musiaid, tylwyth y Corathiaid: Cohath hefyd a genhedlodd Amram.

[i] Exod. 2. 1, 2. a 6. 20.

59 Ac enw gwraig Amram *oedd* [i] Jochebed, merch Lefi, yr hon a aned i Lefi yn yr Aipht: a hi a ddug i Amram, Aaron a Moses, a Miriam eu chwaer hwynt.

60 A ganed i Aaron, Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.

[k] Lef. 10. 2. pen. 3. 4. 1 Chron. 24. 2.

61 A bu farw [k] Nadab ac Abihu, pan offrymmasant dân dieithr ger bron yr ARGLWYDD.

[l] Edrych pen. 3. 39.

62 [l] A'u rhifedigion oedd dair mil ar hugain; *sef* pob gwrryw o fab misyriad ac uchod: canys ni chyfrifwyd hwynt ym mysg meibion Israel, am na roddwyd iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion Israel.

63 ¶ Dyma rifedigion Moses ac Eleazar yr offeiriad, y rhai a rifasant feibion Israel yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.

[m] pen. 1. Deut. 2. 14, 15.

64 [m] Ac yn y rhai hyn nid oedd un o rifedigion Moses ac Aaron yr off-

Cyn CRIST 1452.

eiriad, pan rifasant feibion Israel
yn anialwch Sinai.
65 Canys dywedasai yr ARGLWYDD
am danynt, [n]Gan farw y byddant
feirw yn yr anialwch. Ac ni adawsid
o honynt un, ond Caleb mab Je-
phunneh, a Josua mab Nun.

PENNOD XXVII.

1 Merched Salphaad yn ceisio etifeddiaeth. 6 Cyfraith etifeddiaethau. 12 Moses, wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le. 18 Appwyntio Josua i gael ei le ef.

YNA y daeth merched [a]Salphaad,
mab Hepher, mab Gilead, mab
Machir, mab Manasseh, o dylwyth
Manasseh mab Joseph (a dyma
enwau ei ferched ef; Malah, Noah,
Hoglah, Milcah, a Tirsah)
2 Ac a safasant ger bron Moses,
a cher bron Eleazar yr offeiriad, a
cher bron y pennaethiaid, a'r holl
gynnulleidfa, *wrth* ddrws pabell y
cyfarfod, gan ddywedyd,
3 Ein tad ni [b]a fu farw yn yr
anialwch; ac nid oedd efe ym
mysg y gynnulleidfa a ymgasglodd
yn erbyn yr ARGLWYDD [c]yn nghyn-
nulleidfa Corah, ond yn ei bechod
ei hun y bu farw; ac nid oedd meib-
ion iddo.
4 Paham y † tynnir ymaith enw ein
tad ni o fysg ei dylwyth, am nad oes
iddo fab? [d]Dod i ni feddiant ym
mysg brodyr ein tad.
5 A dug Moses eu hawl hwynt ger
bron yr ARGLWYDD.
6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd,
7 Y mae merched Salphaad yn
dywedyd yn uniawn: [e]gan roddi
dyro iddynt feddiant etifeddiaeth
ym mysg brodyr eu tad: trosa
iddynt etifeddiaeth eu tad.
8 Llefara hefyd wrth feibion Israel,
gan ddywedyd, Pan fyddo marw un,
ac heb fab iddo, troswch ei etifedd-
iaeth ef i'w ferch.
9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhodd-
wch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.
10 Ac oni *bydd* brodyr iddo; yna
rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr
ei dad.
11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dad;
yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w
gâr nesaf iddo o'i dylwyth; a medd-
ianned *hwnnw* hi: a bydded *hyn* i
feibion Israel yn ddeddf farnedig,
megis y gorchymynodd yr AR-
GLWYDD wrth Moses.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [f]Dring i'r mynydd
Abarim hwn, a gwel y tir a roddais
i feibion Israel.
13 Ac wedi i ti ei weled, tithau a
gesglir at dy bobl, fel y casglwyd
[g]Aaron dy frawd.
14 Canys yn anialwch Sin, wrth
gynnen y gynnulleidfa, [h]y gwrth-
ryfelasoch yn erbyn fy ngair, i'm
sancteiddio wrth y dwfr yn eu golwg
hwynt: dyma [i]ddwfr ‖cynnen
Cades, yn anialwch Sin.
15 ¶ A llefarodd Moses wrth yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd,
16 Gosoded yr ARGLWYDD, [k]DUW
ysprydion pob cnawd, un ar y
gynnulleidfa,

[n] pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10. 5, 6.
[a] pen. 26. 33. a 36. 1. 11. Jos. 17. 3.
[b] pen. 14. 35. a 26. 64, 65.
[c] pen. 16. 2.
† Heb. *lleiheir.*
[d] Jos. 17. 4.
[e] pen. 36. 2.
[f] Deut. 3. 27. a 32. 49. a 34. 1.
[g] pen. 20. 24, 28. a 31. 2. Deut. 10. 6.
[h] pen. 20. 12, 24. Deut. 1. 37. Ps. 106. 32.
[i] Exod. 17. 7.
‖ *Meribah.*
[k] pen. 16. 22. Heb. 12. 9.

17 [l]Yr hwn a elo allan o'u blaen
hwynt, ac a ddelo i mewn o'u blaen
hwynt, a'r hwn a'u dygo hwynt
allan, ac a'u dygo hwynt i mewn;
fel na byddo cynnulleidfa yr AR-
GLWYDD [m]fel defaid ni *byddo* bugail
arnynt.
18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Cymmer attat Josua
mab Nun, y gwr [n]*y mae* yr yspryd
ynddo, a [o]gosod dy law arno;
19 A dod ef i sefyll ger bron Ele-
azar yr offeiriad, a cher bron yr
holl gynnulleidfa; a dod orchymyn
iddo ef yn eu gŵydd hwynt.
20 A [p]dod o'th ogoniant di arno
ef; fel y gwrandawo holl gynnull-
eidfa meibion Israel *arno.*
21 A [q]safed ger bron Eleazar yr
offeiriad, yr hwn a ofyn *gynghor*
drosto ef, [r]yn ol barn Urim, ger
bron yr ARGLWYDD: wrth ei air
ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y
deuant i mewn, efe a holl feibion
Israel gyd âg ef, a'r holl gynnull-
eidfa.
22 A gwnaeth Moses megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD iddo: ac
a gymmerodd Josua, ac a barodd
iddo sefyll ger bron Eleazar yr
offeiriad, a cher bron yr holl gyn-
nulleidfa.
23 Ac efe a osododd ei ddwylaw
arno, ac a roddodd orchymyn iddo;
megis y llefarasai yr ARGLWYDD
trwy law Moses.

PENNOD XXVIII.

1 Bod yn rhaid cadw offrymmau. 3 Y poeth-offrwm gwastadol. 9 Yr offrwm ar y Sabboth, 11 ar y lloerau newydd, 16 ar y Pasc: 26 yn nydd y blaen-ffrwythau.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Israel, a
dywed wrthynt, Gwyliwch am off-
rymmu i mi fy offrwm, [a]a'm bara
i'm hebyrth tanllyd, *o* arogl † per-
aidd, yn eu tymmor.
3 A dywed wrthynt, [b]Dyma yr
aberth tanllyd a offrymmwch i'r
ARGLWYDD. Dau oen blwyddiaid,
perffeith-gwbl, † bob dydd, yn boeth-
offrwm gwastadol.
4 Un oen a offrymmi di y bore,
a'r oen arall a offrymmi di † yn yr
hwyr;
5 A [c]degfed *ran* ephah o beilliaid,
[d]yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu
trwy bedwaredd *ran* [e]hin o olew
coethedig.
6 *Dyma* y poeth-offrwm gwastadol
[f]a ‖ wnaed ym mynydd Sinai, yn
arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r
ARGLWYDD.
7 A'i ddiod-offrwm *fydd* bed-
waredd *ran* hin gyd â phob oen:
[g]par dywallt y ddiod gref yn ddiod-
offrwm i'r ARGLWYDD, yn y cyssegr.
8 Yr ail oen a offrymmi yn yr
hwyr: megis bwyd-offrwm y bore,
a'i ddiod-offrwm, yr offrymmi ef, yn
aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r
ARGLWYDD.
9 ¶ Ac ar y dydd Sabboth, dau oen
blwyddiaid, perffeith-gwbl, a dwy
ddegfed ran o beilliaid yn fwyd-
offrwm, wedi ei gymmysgu trwy
olew, a'i ddiod offrwm.

Cyn CRIST 1452.

[l] 2 Chron. 1. 10.
[m] 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Matt. 9. 36. Marc 6. 34.
[n] Gen. 41. 38. Barn. 3. 10. a 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18.
[o] Deut. 34. 9.
[p] Edrych pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 2 Bren. 2. 15.
[q] Edrych Jos. 9. 14. Barn. 1. 1. a 20. 18. 1 Sam. 23. 9. a 30. 7.
[r] Exod. 28. 30.
[a] Lef. 3. 11. a 21. 6, 8. Mal. 1. 7, 12.
† Heb. *fy llonyddwch.*
[b] Exod. 29. 38.
† Heb. *mewn diwrnod.*
† Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[c] Exod. 16. 36. pen. 15. 4.
[d] Lef. 2. 1.
[e] Exod. 29. 40.
[f] Edrych Amos 5. 25.
‖ Neu, *ordeiniwyd.*
[g] Exod. 29. 42.

Cyn CRIST 1452.

10 *Dyma* boeth-offrwm pob Sabboth, heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i ddïod-offrwm.

11 Ac [h]ar ddechreu eich misoedd yr offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc, ac un hwrdd, *a* saith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl;

12 A thair degfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob bustach; a dwy ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob hwrdd;

13 A phob yn ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob oen, yn offrwm poeth o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'u dïod-offrwm fydd hanner hin gyd â bustach, a thrydedd *ran* hin gyd â hwrdd, a phedwaredd *ran* hin o win gyd âg oen. Dyma boeth-offrwm mis yn ei fis, trwy fisoedd y flwyddyn.

15 Ac un bwch geifr *fydd* yn bechaberth i'r ARGLWYDD: heb law y gwastadol boeth-offrwm, yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

16 ¶ [i]Ac yn y mis cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mis hwn *y bydd* yr wyl: saith niwrnod y bwyttâir bara croyw.

18 Ar [k]y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa sanctaidd: na wnewch ddim caeth-waith *ynddo*.

19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd, *ac* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc, ac un hwrdd, a saith oen blwyddiaid: [l]byddant gennych yn berffeith-gwbl.

20 Eu bwyd-offrwm hefyd *fydd o* beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew: tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd, a offrymmwch chwi;

21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch gyd â phob oen, o'r saith oen:

22 Ac un bwch yn bech-aberth, i wneuthur cymmod drosoch.

23 Heb law poeth-offrwm y bore, yr hwn *sydd* boeth-offrwm gwastadol, yr offrymmwch hyn.

24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dydd o'r saith niwrnod, fwyd-aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD: heb law y poeth-offrwm gwastadol, yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

25 Ac ar y seithfed dydd cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch.

26 ¶ Ac [m]ar ddydd eich blaenffrwythau, pan offrymmoch fwyd-offrwm newydd i'r ARGLWYDD, wedi eich wythnosau, cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch.

27 Ond offrymmwch ddau fustach ieuaingc, un hwrdd, a saith oen blwyddiaid, yn boeth-offrwm, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob bustach, dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd;

29 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

30 Un bwch geifr, i wneuthur cymmod drosoch.

31 Heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch *hyn* ([n]byddant gennych yn berffeith-gwbl,) ynghyd â'u dïod-offrwm.

h 1 Sam. 20. 5.
i Exod. 12. 18. Lef. 23. 5. pen. 9. 3. Deut. 16. 1.
k Exod. 12. 16. Lef. 23. 7.
l ad. 31. pen. 29. 8.
m Exod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 10. Deut. 16. 10.
n ad. 19.

PENNOD XXIX.

1 Yr offrymmau ar wyl yr udgyrn, 7 ar y dydd y cystuddiant eu heneidiau, 13 ac ar wyth niwrnod gwyl y pebyll.

AC yn y seithfed mis, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi gymmanfa sanctaidd; dim caeth-waith nis gwnewch: [a]dydd i ganu udgyrn fydd efe i chwi.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un bustach ieuangc, un hwrdd, saith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

3 A'u bwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd;

4 Ac un ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

5 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, i wneuthur cymmod drosoch:

6 Heb law [b]poeth-offrwm y mis, a'i fwyd-offrwm, a'r [c]poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm hwynt, wrth eu defod hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 ¶ Ac [d]ar y degfed *dydd* o'r seithfed mis hwn cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: yna cystuddiwch eich eneidiau: dim gwaith nis gwnewch *ynddo*.

8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd, un bustach ieuangc, un hwrdd, saith oen blwyddiaid: [e]byddant berffeith-gwbl gennych.

9 A'u bwyd-offrwm *fydd* o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew, tair degfed ran gyd â bustach, a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd;

10 Bob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r saith oen:

11 Un bwch geifr yn bech-aberth; heb law [f]pech-aberth y cymmod, a'r poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrymmau.

12 ¶ Ac [g]ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis, cymmanfa sanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch; eithr cedwch wyl i'r ARGLWYDD, saith niwrnod.

13 Ac [h]offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD; tri ar ddeg o fustych ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid: byddant berffeith-gwbl.

14 A'u bwyd-offrwm *fydd o* beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; tair degfed ran gyd â phob bustach, o'r tri bustach ar ddeg; dwy ddegfed ran gyd â phob hwrdd, o'r ddau hwrdd;

15 A phob yn ddegfed ran gyd â phob oen, o'r pedwar oen ar ddeg:

Cyn CRIST 1452.

a Lef. 23. 24.
b pen. 28. 11.
c pen. 28. 3.
d Lef. 16. 29. a 23. 27.
e pen. 28. 19.
f Lef. 16. 3, 5.
g Lef. 23. 33.
h Ezra 3. 4.

Cyn CRIST 1452.

16 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

17 ¶ Ac ar yr ail dydd *yr offrymmwch* ddeuddeng mustach ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

18 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [i]wrth y ddefod:

[i] ad. 3, 4, 9, 10. pen. 28. 7, 14.

19 Ac un bwch geifr, yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u dïod-offrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un bustach ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

21 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [k]wrth y ddefod:

[k] ad. 18.

22 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd, deng mustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

24 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw bustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

27 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dydd, wyth o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

30 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y seithfed dydd, saith o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

33 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

35 ¶ Ar yr wythfed dydd, [l]uchel wyl fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch *ynddo*.

[l] Lef. 23. 36.

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un bustach, un hwrdd, saith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

37 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustach, a chyd â'r hwrdd, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

39 Hyn a ‖wnewch i'r ARGLWYDD ar eich gwyliau; heb law eich [m]addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd â'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau diod, a'ch offrymmau hêdd.

‖ Neu, *offrymmwch.* [m] Lef. 7. 11, 16.

40 A dywedodd Moses wrth feibion Israel yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XXX.

1 Na ellir torri addunedau: 3 ond adduned morwyn ieuangc, 6 gwraig ŵriog, 9 gwraig weddw, a'r ysgaredig.

A LLEFARODD Moses wrth bennaethiaid llwythau meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD.

2 [a]Os adduneda gwr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llw, gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun; na ‖haloged ei air: gwnaed yn ol yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

[a] Deut. 23. 21. Preg. 5. 4. ‖ *thorred.*

3 Ac os adduneda benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thad, yn ei hieuengetid;

4 A chlywed o'i thad ei hadduned, a'i rhwymedigaeth yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thad wrthi: yna safed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid, a saif.

5 Ond os ei thad a bar iddi dorri, ar y dydd y clywo efe; o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni saif *un:* a maddeu yr ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thad a barodd iddi dorri.

6 Ac os hi oedd yn eiddo gwr, pan †addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefusau beth a rwymo ei henaid hi;

† Heb. *oedd ei haddunedau arni.*

7 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi y dydd y clywo: yna safed ei haddunedau; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, a safant.

8 Ond os ei gwr, ar y dydd y clywo, a bar iddi dorri; efe a ddiddymma ei hadduned yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefusau yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid: a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

9 Ond adduned y weddw, a'r ysgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid, a saif arni.

10 Ond os *yn* nhŷ ei gwr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lw;

11 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi, heb beri iddi dorri: yna safed ei holl addunedau; a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid, a saif.

12 Ond os ei gwr gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt y dydd y clywo; ni saif dim a ddaeth allan o'i gwefusau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid: ei gwr a'u

Cyn CRIST 1452.

diddymmodd hwynt; a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.

13 Pob adduned, a phob rhwymedigaeth llw i gystuddio yr enaid, ei gwr a'i cadarnhâ, a'i gwr a'i diddymma.

14 Ac os ei gwr gan dewi a daw wrthi o ddydd i ddydd; yna y cadarnhâodd efe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni: cadarnhâodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu efe *hwynt*.

15 Ac os efe gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt wedi iddo glywed; yna efe a ddwg ei hanwiredd hi.

16 Dyma y deddfau a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses, rhwng gwr a'i wraig, a rhwng tad a'i ferch, yn ei hieuengetid yn nhŷ ei thad.

PENNOD XXXI.

1 Yspeilio y Midianiaid, a lladd Balaam. 13 Moses yn ddig wrth y swyddogion, am gadw y gwragedd yn fyw. 19 Pa fodd y glanheir y milwyr, a'u carcharorion, a'u hysglyfaeth. 25 Y modd y mae rhannu yr yspail. 48 Yr offrwm ewyllysgar i drysorfy yr Arglwydd.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a]Dîal feibion Israel ar y Midianiaid: wedi *hynny* [b]ti a gesglir at dy bobl.

3 A llefarodd Moses wrth y bobl, gan ddywedyd, Arfogwch o honoch wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi dîal yr ARGLWYDD ar Midian.

4 † Mil o bob llwyth, o holl lwythau Israel, a anfonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddasant o filoedd Israel fil o *bob* llwyth, *sef* deuddeng mil, o rai wedi eu harfogi *i'r* rhyfel.

6 Ac anfonodd Moses hwynt i'r rhyfel, mil o *bob* llwyth: hwynt a Phinees mab Eleazar yr offeiriad, *a anfonodd efe* i'r rhyfel, â dodrefn y cyssegr, a'r [c]udgyrn i udganu yn ei law.

7 A hwy a ryfelasant yn erbyn Midian, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses; ac [d]a laddasant [e]bob gwrryw.

8 Brenhinoedd Midian hefyd a laddasant hwy, gyd â'u lladdedigion *eraill:* sef [f]Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, pùm brenhin Midian: [g]Balaam hefyd mab Beor a laddasant hwy â'r cleddyf.

9 Meibion Israel a ddaliasant hefyd yn garcharorion wragedd Midian, a'u plant; ac a yspeiliasant eu holl anifeiliaid hwynt, a'u holl ddâ hwynt, a'u holl olud hwynt.

10 Eu holl ddinasoedd hefyd trwy eu trigfannau, a'u holl dyrau, a losgasant â thân.

11 A [h]chymmerasant yr holl yspail, a'r holl gaffaeliad, o ddyn ac o anifail.

12 Ac a ddygasant at Moses, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Israel, y carcharorion, a'r caffaeliad, a'r yspail, i'r gwersyll, yn rhosydd Moab, y rhai *ydynt* wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.

13 ¶ Yna Moses ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y

[a] pen. 25. 17.
[b] pen. 27. 13.
† Heb. *Mil o lwyth, mil o lwyth.*
[c] pen. 10. 9.
[d] Deut. 20. 13. Barn. 21. 11. 1 Sam. 27. 9. 1 Bren. 11. 15, 16.
[e] Edrych Barn. 6. 1, 2, 33.
[f] Jos. 13. 21.
[g] Jos. 13. 22.
[h] Deut. 20. 14.

Cyn CRIST 1452.

gynnulleidfa, a aethant i'w cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwersyll.

14 A digiodd Moses wrth swyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A dywedodd Moses wrthynt, A adawsoch chwi [i]bob benyw yn fyw?

16 Wele, [k]hwynt, trwy [l]air Balaam, a barasant i feibion Israel wneuthur camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD yn achos Peor; a [m]bu pla y'nghynnulleidfa yr ARGLWYDD.

17 Am hynny [n]lleddwch yn awr bob gwrryw o blentyn; a lleddwch bob benyw a fu iddi a wnaeth â gwr, trwy orwedd gyd †âg ef.

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gwr, cedwch yn fyw i chwi.

19 Ac [o]arhoswch chwithau o'r tu allan i'r gwersyll saith niwrnod: pob un a laddodd ddyn, a [p]phob un a gyffyrddodd wrth laddedig, ymlanhêwch y trydydd dydd, a'r seithfed dydd, chwi a'ch carcharorion.

20 Pob gwisg hefyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob llestr pren, a lanhêwch chwi.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr offeiriad wrth y rhyfelwyr y rhai a aethant i'r rhyfel, Dyma ddeddf y gyfraith a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses:

22 Yn unig yr aur, a'r arian, y pres, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm;

23 Pob dim a ddïoddefo dân, a dynnwch trwy y tân, a glân fydd; ac etto efe a lanhêir [q]â'r dwfr neilldaeth: a'r hyn oll ni ddïoddefo dân, tynnwch trwy y dwfr *yn unig*

24 A golchwch eich gwisgoedd ar y seithfed dydd, a glân fyddwch; ac wedi hynny deuwch i'r gwersyll.

25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

26 Cymmer nifer yr yspail † a gaed, o ddyn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennaucenedl y gynnulleidfa:

27 A [r]rhanna y caffaeliad yn ddwy ran; rhwng y rhyfelwyr a aethant i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa.

28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwyr y rhai a aethant allan i'r filwriaeth; [s]un enaid o *bob* pùm cant o'r dynion, ac o'r eidionau, ac o'r asynod, ac o'r defaid.

29 Cymmerwch *hyn* o'u hanner hwynt, a dyro i Eleazar yr offeiriad, yn ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD.

30 Ac o hanner meibion Israel y cymmeri un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, o'r eidionau, o'r asynod, ac o'r ‖ defaid, *ac* o bob anifail, a dod hwynt i'r Lefiaid, [t]y rhai ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl yr ARGLWYDD.

31 A gwnaeth Moses ac Eleazar yr offeiriad megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

32 A'r caffaeliad, *sef* gweddill yr yspail yr hon a ddygasai pobl y

[i] Edrych Deut. 20. 13. 1 Sam. 15. 3.
[k] pen. 25. 2.
[l] pen. 24. 14. 2 Petr 2. 15.
[m] pen. 25. 9.
[n] Barn. 21. 11.
† Heb. *â gwrryw.*
[o] pen. 5. 2.
[p] pen. 19. 11, &c.
[q] pen. 19. 9, 17.
† Heb. *o'r gaethglud.*
[r] Jos. 22. 8. 1 Sam. 30. 24.
[s] Edrych ad. 30. 47. a pen. 18. 26.
‖ Neu, *geifr,* neu, *praidd.*
[t] pen. 3. 7, 8, 25, 31, 36.

Cyn CRIST 1452.

filwriaeth, oedd chwe chan mil a
phymtheg a thriugain o filoedd o
ddefaid,
33 A deuddeg a thriugainmil o
eidionau,
34 Ac un fil a thriugain o asynod,
35 Ac o ddynion, o fenywaid ni
buasai iddynt a wnaethant â gwr,
trwy orwedd gyd âg ef, ddeuddeng
mil ar hugain o eneidiau.
36 A'r hanner, *sef* rhan y rhai a
aethant i'r rhyfel, oedd, o rifedi
defaid, dri chan mil a dwy ar bym-
theg ar hugain o filoedd, a phùm
cant;
37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r
defaid oedd chwe chant a phymtheg
a thriugain.
38 A'r eidionau *oedd* un fil ar
bymtheg ar hugain; a'u teyrnged
i'r ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a
thriugain.
39 A'r asynod *oedd* ddeng mil ar
hugain a phùm cant; a'u teyrnged
i'r ARGLWYDD *oedd* un a thriugain.
40 A'r dynion *oedd* un fil ar bym-
theg; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD
oedd ddeuddeg enaid ar hugain.
41 A Moses a roddodd deyrnged
offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD i
Eleazar yr offeiriad, [u] megis y gor- [u] Edrych pen. 18. 2, 19.
chymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
42 Ac o ran meibion Israel, yr hon
a rannasai Moses oddi wrth y
milwyr,
43 *Sef* rhan y gynnulleidfa o'r de-
faid, oedd dri chan mil a dwy ar
bymtheg ar hugain o filoedd,
phùm cant;
44 Ac *o'r* eidionau, un fil ar bym-
theg ar hugain;
45 Ac *o'r* asynod, deng mil ar
hugain a phùm cant;
46 Ac *o'r* dynion, un fil ar bymtheg.
47 Ië, cymmerodd Moses o hanner
meibion Israel, un rhan o *bob* deg a
deugain, o'r dynion, ac o'r anifeil-
iaid, ac a'u rhoddes hwynt i'r Lef-
iaid oedd yn cadw cadwraeth taber-
nacl yr ARGLWYDD; megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
48 ¶ A'r swyddogion, y rhai *oedd* ar
filoedd y llu, a ddaethant at Moses,
sef capteniaid y miloedd a chapten-
iaid y cantoedd:
49 A dywedasant wrth Moses, Dy
weision a gymmerasant nifer y gwŷr
o ryfel *a roddaist* dan ein dwylaw
ni; ac nid oes wr yn eisieu o honom.
50 Am hynny yr ydym yn offrym-
mu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un yr
hyn a gafodd, yn offerynau aur, yn
gadwynau, yn freichledau, yn fod-
rwyau, yn glust-dlysau, ac yn dor-
chau, i wneuthur cymmod dros ein
heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.
51 A chymmerodd Moses ac Ele-
azar yr offeiriad yr aur ganddynt,
y dodrefn gweithgar oll.
52 Ac yr ydoedd holl aur yr off-
rwm dyrchafael, yr hwn a offrym-
masant i'r ARGLWYDD, oddi wrth
gapteniaid y miloedd, ac oddi wrth
gapteniaid y cantoedd, yn un fil ar
bymtheg saith cant a deg a deugain
o siclau.

Cyn CRIST 1452.

53 ([x] Yspeiliasai y gwŷr o ryfel bob
un iddo ei hun) [x] Deut. 20. 14.
54 A chymmerodd Moses ac Ele-
azar yr offeiriad yr aur gan gapten-
iaid y miloedd a'r cantoedd, ac a'i
dygasant i babell y cyfarfod, yn
goffadwriaeth dros feibion Israel
ger bron yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXII.

1 Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen. 6 Moses yn eu ceryddu hwynt. 16 Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei fodd. 33 Moses yn rhoddi iddynt y wlad. 39 Hwythau yn ei goresgyn hi.

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i
feibion Reuben, a llawer iawn i
feibion Gad: a gwelsant dir [a] Jazer, [a] pen. 21. 32.
a thir Gilead; ac wele y lle yn lle
da i anifeiliaid.
2 A meibion Gad a meibion Reu-
ben a ddaethant, ac a ddywedasant
wrth Moses, ac wrth Eleazar yr
offeiriad, ac wrth bennaduriaid y
gynnulleidfa, gan ddywedyd,
3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a
[b] Nimrah, a Hesbon, ac Elealeh, a [b] ad. 36. *Beth-nimrah.*
[c] Sebam, a Nebo, a [d] Beon, [c] ad. 38. *Sibmah.*
4 *Sef* y tir [e] a darawodd yr AR- [d] ad. 38, *Baal-meon.*
GLWYDD o flaen cynnulleidfa Israel, [e] pen. 21. 24, 34.
tir i anifeiliaid *yw* efe; ac *y mae*
i'th weision anifeiliaid.
5 A dywedasant, Os cawsom ffafr
yn dy olwg, rhodder y tir hwn i'th
weision yn feddiant: na phar i ni
fyned dros yr Iorddonen.
6 ¶ A dywedodd Moses wrth feib-
ion Gad, ac wrth feibion Reuben, A
â eich brodyr i'r rhyfel, ac a eis-
teddwch chwithau yma?
7 A phaham y † digalonnwch feib- † Heb. *torrwch galon meibion, &c.*
ion Israel rhag myned trosodd i'r
tir a roddodd yr ARGLWYDD iddynt?
8 Felly y gwnaeth eich tadau, [f] pan [f] pen. 13. 3.
anfonais hwynt o Cades-Barnea [g] i [g] Deut. 1. 22.
edrych y tir.
9 Canys [h] aethant i fynu hyd ddy- [h] pen. 13. 24.
ffryn Escol, a gwelsant y tir; a digal-
onnasant feibion Israel rhag myned
i'r tir a roddasai yr ARGLWYDD
iddynt.
10 Ac ennynodd digllonedd yr AR-
GLWYDD y dydd hwnnw; ac efe a
dyngodd, gan ddywedyd,
11 [i] Diau na chaiff yr un o'r dynion [i] pen. 14. 28, 29. Deut. 1. 35.
a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fab
ugain mlwydd ac uchod, weled y tir
a addewais trwy lw i Abraham, i Is-
aac, ac i Jacob: am [k] na chyflawn- [k] pen. 14. 24, 30.
asant *wneuthur* ar fy ol i:
12 Ond Caleb mab Jephunneh y
Ceneziad, a Josua mab Nun; canys
cyflawnasant *wneuthur* ar ol yr AR-
GLWYDD.
13 Ac ennynodd digllonedd yr
ARGLWYDD yn erbyn Israel; a gwn-
aeth iddynt grwydro yn yr anialwch
ddeugain mlynedd, nes darfod yr
holl oes a wnaethai ddrygioni y'ng-
olwg yr ARGLWYDD.
14 Ac wele, chwi a godasoch yn
lle eich tadau, yn gynnyrch dynion
pechadurus, i chwanegu ar angerdd
llid yr ARGLWYDD wrth Israel.
15 Os dychwelwch oddi ar ei ol ef;
yna efe a âd y bobl etto yn yr an-
ialwch, a chwi a ddinystriwch yr
holl bobl hyn.

Cyn CRIST 1452.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant, Corlannau defaid a adeiladwn ni yma i'n hanifeiliaid, a dinasoedd i'n plant.
17 A [l]ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Israel, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun; a'n plant a arhosant yn y dinasoedd caerog, rhag trigolion y tir.
18 [m]Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Israel berchenogi bob un ei etifeddiaeth.
19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd â hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ac oddi yno allan; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a'r dwyrain.
20 ¶ A [n]dywedodd Moses wrthynt, Os gwnewch y peth hyn, os ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD,
21 Os â pob un o honoch dros yr Iorddonen yn arfog o flaen yr ARGLWYDD, nes iddo yrru ymaith ei elynion o'i flaen,
22 A [o]darostwng y wlad o flaen yr ARGLWYDD; yna wedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch dieuog ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron Israel; a bydd [p]y tir hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr ARGLWYDD.
23 Ond os chwi ni wna fel hyn; wele pechu yr ydych yn erbyn yr ARGLWYDD: a gwybyddwch y goddiweddda eich pechod chwi.
24 Adeiledwch i chwi ddinasoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid; a gwnewch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.
25 A llefarodd meibion Gad a meibion Reuben wrth Moses, gan ddywedyd, Dy weision a wnant megis y mae fy arglwydd yn gorchymyn.
26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid, a'n holl ysgrubliaid, fyddant yma yn ninasoedd Gilead.
27 [q]A'th weision a ânt drosodd o flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob un yn arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llefaru.
28 A [r]gorchymynodd Moses i Eleazar yr offeiriad, ac i Josua mab Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Israel, o'u plegid hwynt:
29 A dywedodd Moses wrthynt, Os meibion Gad a meibion Reuben a ânt dros yr Iorddonen gyd â chwi, pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen yr ARGLWYDD, a darostwng y wlad o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlad Gilead yn berchenogaeth:
30 Ac onid ânt drosodd gyd â chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich mysg chwi y'ngwlad Canaan.
31 A meibion Gad a meibion Reuben a attebasant, gan ddywedyd, Fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth dy weision, felly y gwnawn ni.
32 Nyni a awn drosodd i dir Canaan yn arfogion o flaen yr ARGLWYDD, fel *y byddo* meddiant ein hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen gennym ni.
33 A [s]rhoddodd Moses iddynt, *sef* i feibion Gad, ac i feibion Reuben,

[l] Jos. 4. 13.
[m] Jos. 22. 4.
[n] Deut. 3. 18. Jos. 1. 14.
[o] Deut. 3. 20.
[p] Deut. 3. 12, 15, 16. Jos. 1. 15. a 13. 8.
[q] Jos. 4. 12.
[r] Jos. 1. 13.
[s] Deut. 3. 12. Jos. 13. 8. a 22. 4.

ac i hanner llwyth Manasseh mab Joseph, [t]frenhiniaeth Sehon brenhin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og brenhin Basan, y wlad a'i dinasoedd ar hyd y terfynau, *sef* dinasoedd y wlad oddi amgylch.
34 ¶ A meibion Gad a adeiladasant Dibon, ac Ataroth, ac Aroer,
35 Ac Atroth, Sophan, a [u]Jaazer, a Jogbeah,
36 A [x]Beth-nimrah, a Beth-haran, dinasoedd caerog; a chorlannau defaid.
37 A meibion Reuben [y]a adeiladasant Hesbon, Elealeh, a Chiriathaim;
38 Nebo hefyd, a Baal-meon ([z]wedi troi eu henwau) a Sibmah: ac a ‖enwasant enwau ar y dinasoedd a adeiladasant.
39 A meibion [a]Machir mab Manasseh a aethant i Gilead, ac a'i hynnillasant hi, ac a yrrasant ymaith yr Amoriaid oedd ynddi.
40 A [b]rhoddodd Moses Gilead i Machir mab Manasseh; ac efe a drigodd ynddi.
41 Ac aeth [c]Jair mab Manasseh, ac a ynnillodd eu pentrefydd hwynt, ac a'u galwodd hwynt ‖[d]Hafoth-Jair.
42 Ac aeth Nobah, ac a ynnillodd Cenath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Nobah.

PENNOD XXXIII.

1 Dwy daith a deugain yr Israeliaid. 50 Bod yn rhaid dinystrio y Canaaneaid.

DYMA deithiau meibion Israel, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht, yn eu lluoedd, dan law Moses ac Aaron.
2 A Moses a ysgrifenodd eu myncdiad hwynt allan yn ol eu teithiau, wrth orchymyn yr ARGLWYDD: a dyma eu teithiau hwynt yn eu myncdiad allan.
3 A hwy [a]a gychwynasant o Rameses yn y mis cyntaf, ar y pymthegfed dydd o'r mis cyntaf: trannoeth wedi y Pasc yr aeth meibion Israel allan [b]â llaw uchel y'ngolwg yr Aiphtiaid oll.
4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntaf-anedig, [c]y rhai a laddasai yr ARGLWYDD yn eu mysg; [d]a gwnaethai yr ARGLWYDD farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd)
5 [e]A meibion Israel a gychwynasant o Rameses, ac a wersyllasant yn Succoth.
6 A [f]chychwynasant o Succoth, a gwersyllasant yn Etham, yr hon *sydd* y'nghwrr yr anialwch.
7 A [g]chychwynasant o Etham, a throisant drachefn i Pi-hahiroth, yr hon *sydd* o flaen Baal-Sephon; ac a wersyllasant o flaen Migdol.
8 A chychwynasant o Pi-hahiroth, ac a [h]aethant trwy ganol y môr i'r anialwch; a cherddasant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, a gwersyllasant ym Marah.
9 A chychwynasant o Marah, [i]a daethant i Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr, a deg a thriugain o balmwydd; a gwersyllasant yno.

Cyn CRIST 1452.

[t] pen. 21. 24, 33.
[u] ad. 1, 3, *Jazer.*
[x] ad. 3, *Nimrah.*
[y] pen. 21. 24.
[z] Edrych ad. 3. Jos. 23. 7.
‖ *roisant enwau eraill.*
[a] Gen. 50. 23.
[b] Deut. 3. 12, 13, 15.
[c] Deut. 3. 14. Jos. 13. 30. 1 Chron. 2. 21, 22.
‖ *Trefydd Jair.*
[d] Barn. 10. 4. 1 Bren. 4. 13.
[a] Exod. 12. 37.
1491.
[b] Exod. 14. 8.
[c] Exod. 12. 29.
[d] Exod. 12. 12. a 18. 11. Es. 19. 1.
[e] Exod. 12. 37.
[f] Exod. 13. 20.
[g] Exod. 14. 2.
[h] Exod. 14. 22. a 15. 22, 23.
[i] Exod. 15. 27.

Cyn CRIST 1491.

10 A chychwynasant o Elim, a gwersyllasant wrth y môr coch.
11 A chychwynasant oddi wrth y môr coch, a [k]gwersyllasant yn anialwch Sin.
12 Ac o anialwch Sin y cychwynasant, ac y gwersyllasant yn Dophcah.
13 A chychwynasant o Dophcah, a gwersyllasant yn Alus.
14 A chychwynasant o Alus, a [l]gwersyllasant yn Rephidim, lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.
15 A [m]chychwynasant o Rephidim, a gwersyllasant yn anialwch Sinai.
16 A chychwynasant o anialwch Sinai, a gwersyllasant [n]yn ‖ Cibroth-Hattaafah.
17 A [o]chychwynasant o Cibroth-Hattaafah, a gwersyllasant yn Haseroth.
18 A chychwynasant o Haseroth, a gwersyllasant yn Rithmah.
19 A chychwynasant o Rithmah, a gwersyllasant yn Rimmon-Parcs.
20 A chychwynasant o Rimmon-Parcs, a gwersyllasant yn Libnah.
21 A chychwynasant o Libnah, a gwersyllasant yn Rissah.
22 A chychwynasant o Rissah, a gwersyllasant yn Cehelathah.
23 A chychwynasant o Cehelathah, a gwersyllasant ym mynydd Sapher.
24 A chychwynasant o fynydd Sapher, a gwersyllasant yn Haradah.
25 A chychwynasant o Haradah, a gwersyllasant ym Maceloth.
26 A chychwynasant o Maceloth, a gwersyllasant yn Tahath.
27 A chychwynasant o Tahath, a gwersyllasant yn Tarah.
28 A chychwynasant o Tarah, a gwersyllasant ym Mithcah.
29 A chychwynasant o Mithcah, a gwersyllasant yn Hasmonah.
30 A chychwynasant o Hasmonah, a [q]gwersyllasant ym Moseroth.
31 A chychwynasant o Moseroth, a gwersyllasant yn Bene-Jaacan.
32 A chychwynasant o [r]Bene-Jaacan, a [s]gwersyllasant yn Hor-hagidgad.
33 A chychwynasant o Hor-hagidgad, a gwersyllasant yn Jotbathah.
34 A chychwynasant o Jotbathah, a gwersyllasant yn Ebronah.
35 A chychwynasant o Ebronah, a gwersyllasant yn Esion-Gaber.
36 A chychwynasant o Esion-Gaber, a [t]gwersyllasant yn anialwch Sin; hwnnw *yw* Cades.
37 A [u]chychwynasant o Cades, a gwersyllasant ym mynydd Hor, y'nghwrr tir Edom.
38 Ac [x]Aaron yr offeiriad a aeth i fynu i fynydd Hor, wrth orchymyn yr ARGLWYDD; ac a fu farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Israel allan o dir yr Aipht, yn y pummed mis, ar y *dydd* cyntaf o'r mis.
1452. 39 Ac Aaron *oedd* fab tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.
40 A [y]brenhin Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhir Canaan, a glybu o ddyfodiad meibion Israel.
41 A [z]chychwynasant o fynydd Hor, a gwersyllasant yn Salmonah.
42 A chychwynasant o Salmonah, a gwersyllasant yn Punon.
43 A chychwynasant o Punon, a [a]gwersyllasant yn Oboth.
44 A [b]chychwynasant o Oboth, a gwersyllasant yn ‖ Ije-Abarim, ar derfyn Moab.
45 A chychwynasant o Ije-Abarim, a gwersyllasant yn Dibon-Gad.
46 A chychwynasant o Dibon-Gad, a gwersyllasant yn Almon-[c]Diblathaim.
47 A chychwynasant o Almon-Diblathaim, a gwersyllasant ym mynyddoedd Abarim, o flaen Nebo.
48 A chychwynasant o fynyddoedd Abarim, a [d]gwersyllasant yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.
49 A gwersyllasant wrth yr Iorddonen, o Beth-Jesimoth hyd ‖ [e]wastadedd Sittim, yn rhosydd Moab.
50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho, gan ddywedyd,
51 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, [f]Gan eich bod chwi yn myned dros yr Iorddonen, i dir Canaan;
52 [g]Gyrrwch ymaith holl drigolion y tir o'ch blaen, a dinystriwch eu holl luniau hwynt; dinystriwch hefyd eu holl ddelwau tawdd, a difwynwch hefyd eu holl uchelfeydd hwynt.
53 A goresgynwch y tir, a thrigwch ynddo: canys rhoddais y tir i chwi i'w berchenogi.
54 [h]Rhennwch hefyd y tir yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren; i'r aml chwanegwch ei etifeddiaeth, ac i'r anaml prinhêwch ei etifeddiaeth: bydded eiddo *pob un y man* lle yr êl y coelbren allan iddo; yn ol llwythau eich tadau yr etifeddwch.
55 Ac oni yrrwch ymaith breswylwyr y tir o'ch blaen; yna *y bydd* y rhai a weddillwch o honynt [i]yn gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich ystlysau, a blinant chwi yn y tir y trigwch ynddo.
56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnaf i chwi.

PENNOD XXXIV.

1 *Terfynau y wlad.* 16 *Enwau y rhai a rannant y tir.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi i dir Canaan (dyma y tir a syrth i chwi yn etifeddiaeth, *sef* gwlad Canaan a'i therfynau)
3 A'ch tu [a]dehau fydd o anialwch Sin, ger llaw Edom; a therfyn y dehau fydd i chwi o gwrr [b]y môr heli tu a'r dwyrain.
4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i ryw Acrabbim, ac a â trosodd i Sin; a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Cades-Barnea, ac a â

Marginal references (left): [k] Exod. 16. 1. [l] Exod. 17. 1. 1490. [m] Exod. 19. 1, 2. [n] pen. 11. 34. ‖ *Beddau y blys.* [o] pen. 11. 35. [q] Deut. 10. 6. [r] Edrych Gen. 36. 27. Deut. 10. 6. 1 Chron. 1. 42. [s] Deut. 10. 7. [t] pen. 20. 1. [u] pen. 20. 22. [x] pen. 20. 25. Deut. 10. 6. a 32. 50. [y] pen. 21. 1, &c.

Cyn CRIST 1452.

Marginal references (right): [z] pen. 21. 4. [a] pen. 21. 10. [b] pen. 21. 11. ‖ Neu, *Carneddau Abarim.* [c] Ezec. 6. 14. [d] pen. 22. 1. ‖ Neu, *Abel.* [e] pen. 25. 1. Jos. 2. 1. [f] Deut. 7. 2. Jos. 11. 12. [g] Exod. 23. 24, 33. a 34. 13. Deut. 7. 2, 5. a 12. 3. [h] pen. 26. 53. [i] Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. Edrych Exod. 23. 33. [a] Jos. 15. 1. [b] Gen. 14. 3.

Cyn CRIST 1452.

allan i [c] Hasar-Adar, a throsodd i
Asmon,
5 A'r terfyn a amgylchyna o As-
mon i afon yr Aipht; a'i fynediad
ef allan a fydd tu a'r † gorllewin.
6 A therfyn y gorllewin fydd y môr
mawr i chwi; *sef* y terfyn hwn fydd
i chwi yn derfyn gorllewin.
7 A hwn fydd terfyn y gogledd i
chwi: o'r môr mawr y tueddwch i
fynydd Hor.
8 O fynydd Hor y tueddwch nes
dyfod [d] i Hamath; a mynediaid y
terfyn fydd i Sedad.
9 ¶ A'r terfyn a â allan tu a Ziph-
ron; a'i ddiwedd ef fydd yn Hasar-
Enan: hwn fydd terfyn y gogledd i
chwi.
10 A therfynwch i chwi yn derfyn
y dwyrain o Hasar-Enan i Sepham.
11 Ac âed y terfyn i waered o Se-
pham i Riblah, ar du dwyrain Ain;
a disgyned y terfyn, ac âed hyd
† ystlys môr Cinnereth tu a'r dwy-
rain.
12 A'r terfyn a â i waered tu a'r
Iorddonen; a'i ddiwedd fydd y môr
heli. Dyma y tir fydd i chwi a'i
derfynau oddi amgylch.
13 A gorchymynodd Moses i feib-
ion Israel, gan ddywedyd, Dyma y
tir a rennwch yn etifeddiaethau
wrth goelbren, yr hwn a orchymyn-
odd yr ARGLWYDD ei roddi i'r naw
llwyth, ac i'r hanner llwyth.
14 [e] Canys cymmerasai llwyth
meibion Reuben yn ol tŷ eu tadau,
a llwyth meibion Gad yn ol tŷ eu
tadau, a hanner llwyth Manasseh,
cymmerasant, *meddaf*, eu heti-
feddiaeth.
15 Dau lwyth a hanner llwyth a
gymmerasant eu hetifeddiaeth o'r
tu yma i'r Iorddonen, *yn agos* i
Jericho, tu a'r dwyrain a chodiad
haul.
16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD *hefyd*
wrth Moses, gan ddywedyd,
17 Dyma enwau y gwŷr a rannant
y tir yn etifeddiaethau i chwi:
[f] Eleazar yr offeiriad, a Josua mab
Nun.
18 Ac un pennaeth o bob llwyth a
gymmerwch, i rannu y tir yn eti-
feddiaethau.
19 Ac fel dyma enwau y gwŷr: o
lwyth Judah, Caleb mab Jephun-
neh.
20 Ac o lwyth meibion Simeon,
Semuel mab Ammihud.
21 O lwyth Benjamin, Elidad mab
Cislon.
22 A Bucci mab Jogli, yn bennaeth
o lwyth meibion Dan.
23 O feibion Joseph, Hanïel mab
Ephod, yn bennaeth dros lwyth
meibion Manasseh.
24 Cemuel hefyd mab Siphtan,
yn bennaeth dros lwyth meibion
Ephraim.
25 Ac Elisaphan mab Pharnach,
yn bennaeth dros lwyth meibion
Zabulon.
26 Paltïel hefyd mab Asan, yn ben-
naeth dros lwyth meibion Issachar.
27 Ac Ahihud mab Salomi, yn
bennaeth dros lwyth meibion Aser.
28 Ac yn bennaeth dros lwyth
meibion Naphtali, Pedahel mab
Ammihud.
29 Dyma y rhai a orchymynodd yr
ARGLWYDD iddynt rannu etifedd-
iaethau i feibion Israel, yn nhir
Canaan.

PENNOD XXXV.

1 *Rhoddi wyth dref a deugain a'u pentrefi i'r Lefiaid, a'u mesur.* 6 *Chwech o'r rhai hynny yn drefydd noddfa.* 9 *Cyfraith llawruddiaeth:* 31 *ae nas gellir ei ddiwygio.*

1451.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, yn rhosydd Moab,
wrth yr Iorddonen, *yn agos i* Jeri-
cho, gan ddywedyd,
2 [a] Gorchymyn i feibion Israel,
roddi o honynt i'r Lefiaid, o eti-
feddiaeth eu meddiant, ddinasoedd
i drigo ynddynt: rhoddwch *hefyd*
i'r Lefiaid faes pentrefol wrth y
dinasoedd o'u hamgylch.
3 A'r dinasoedd fyddant iddynt i
drigo *ynddynt;* a'u pentrefol-feus-
ydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w
cyfoeth, ac i'w holl fwystfilod.
4 A meusydd pentrefol y dinas-
oedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *a
gyrhaeddant* o fur y ddinas tu ag
allan, fil o gufyddau o amgylch.
5 A mesurwch o'r tu allan i'r
ddinas, o du y dwyrain ddwy fil o
gufyddau, a thu a'r dehau ddwy fil
o gufyddau, a thu a'r gorllewin
ddwy fil o gufyddau, a thu a'r gog-
ledd ddwy fil o gufyddau; a'r
ddinas *fydd* yn y canol: hyn fydd
iddynt yn feusydd pentrefol y di-
nasoedd.
6 Ac o'r dinasoedd a roddwch i'r
Lefiaid, *bydded* [b] chwech yn ddinas-
oedd noddfa, y rhai a roddwch, fel
y gallo y llawruddiog ffoi yno: a
rhoddwch ddwy ddinas a deugain
attynt yn ychwaneg.
7 Yr holl ddinasoedd a roddwch
i'r Lefiaid, *fyddant* wyth dinas a
deugain, hwynt a'u pentrefol feus-
ydd.
8 A'r dinasoedd y rhai a roddwch,
fydd o feddiant meibion Israel:
[c] oddi ar yr aml *eu dinasoedd,* y
rhoddwch yn aml; ac oddi ar y
prin, y rhoddwch yn brin: pob un
yn ol ei etifeddiaeth a etifeddant, a
rydd i'r Lefiaid o'i ddinasoedd.
9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd,
10 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, [d] Pan eloch dros yr
Iorddonen i dir Canaan;
11 Yna [e] gosodwch i chwi ddinas-
oedd; dinasoedd noddfa fyddant
i chwi: ac yno y ffŷ y llawruddiog a
laddo ddyn mewn amryfusedd.
12 A'r dinasoedd fyddant i chwi
yn noddfa rhag y dïalydd; fel na
ladder y llawruddiog, hyd oni safo
ger bron y gynnulleidfa mewn barn.
13 Ac o'r dinasoedd y rhai a
roddwch, chwech fydd i chwi yn
ddinasoedd noddfa.
14 [f] Tair dinas a roddwch o'r tu
yma i'r Iorddonen, a thair dinas a
roddwch yn nhir Canaan: dinas-
oedd noddfa fyddant hwy.
15 I feibion Israel, ac i'r dieithr,
ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu
mysg, y bydd y chwe dinas hyn yn

[c] Edrych Jos. 15. 3.
† Heb. *môr.*
[d] 2 Bren. 14. 25.
† Heb. *ysgwydd.*
[e] pen. 32. 33. Jos. 14. 2, 3.
[f] Jos. 14. 1. a 19. 51.
[a] Jos. 14. 3, 4. a 21. 2.
[b] Deut. 4. 41. Jos. 20. 2. a 21. 3, 21.
[c] pen. 26. 54.
[d] Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.
[e] Exod. 21. 13.
[f] Deut. 4. 41. Jos. 20. 8.

Cyn CRIST 1451.

noddfa; fel y gallo pob un a laddo
ddyn mewn amryfusedd, ffoi yno.
16 Ac [g]os âg offeryn haiarn y
tarawodd ef, fel y bu farw, llaw-
ruddiog *yw* efe: lladder y llawrudd-
iog yn farw.

[g] Exod. 21. 12, 14. Lef. 24. 17.

17 Ac os â charreg law, yr hon y
byddai efe farw o'i phlegid, y tar-
awodd ef, a'i farw; llawruddiog *yw*
efe: lladder y llawruddiog yn farw.
18 Neu *os* efe a'i tarawodd ef â
llaw-ffon, yr hon y byddai efe farw
o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog *yw*
efe: lladder y llawruddiog yn farw.
19 Dialydd y gwaed a ladd y
llawruddiog: pan gyfarfyddo âg ef,
efe a'i lladd ef.
20 Ac [h]os mewn cas y gwthia efe
ef, neu y teifl atto mewn bwriad, fel
y byddo efe farw;

[h] Deut. 19. 12.

21 Neu ei daro ef â'i law, mewn
galanasdra, fel y byddo farw: lladd-
er yn farw yr hwn a'*i* tarawodd;
llofrudd *yw* hwnnw; dialydd y
gwaed a ladd y llofrudd, pan gyf-
arfyddo âg ef.
22 Ond os yn ddisymmwth, [i]heb
alanasdra, y gwthia efe ef, neu y
teifl atto un offeryn yn ddifwriad;

[i] Exod. 21. 13.

23 Neu *ei daro ef* â charreg, y
byddai efe farw o'i phlegid, heb *ei*
weled *ef;* a pheri *iddi* syrthio arno,
fel y byddo farw, ac efe heb *fod* yn
elyn, ac heb geisio niwed iddo ef:
24 Yna barned y gynnulleidfa
rhwng y tarawydd a dialydd y
gwaed, yn ol y barnedigaethau hyn.
25 Ac achubed y gynnulleidfa y
llofrudd o law dialydd y gwaed, a
thröed y gynnulleidfa ef i ddinas ei
noddfa, yr hon y ffodd efe iddi: a
thriged yntau ynddi hyd farwolaeth
yr arch-offeiriad, [k]yr hwn a enein-
iwyd â'r olew cyssegredig.

[k] Exod. 29. 7. Lef. 4. 3. a 21. 10.

26 Ac os y llofrudd gan fyned a
â allan o derfyn dinas ei noddfa, yr
hon y ffôdd efe iddi;
27 A'i gael o ddialydd y gwaed
allan o derfyn dinas ei noddfa, a
lladd o ddialydd y gwaed y llofrudd;
† na *rodder hawl* gwaed yn ei erbyn:

† Heb. *ni bydd gwaed iddo.*

28 Canys o fewn dinas ei noddfa y
dyly drigo, hyd farwolaeth yr arch-
offeiriad: ac wedi marwolaeth yr
arch-offeiriad, dychweled y llofrudd
i dir ei etifeddiaeth.
29 A hyn fydd i chwi yn ddeddf
farnedig trwy eich cenhedlaethau,
yn eich holl drigfannau.
30 Pwy bynnag a laddo ddyn,
[l]wrth a ddywedo tystion y lladdir y
llofrudd: ac un tyst ni chaiff dystiol-
aethu yn erbyn dyn, i *beri iddo* farw.

[l] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

31 Hefyd, na chymmerwch iawn
am einioes y llofrudd, yr hwn sydd
euog i farw; ond lladder ef yn farw.
32 Ac na chymmerwch iawn gan
yr hwn a ffodd i ddinas ei noddfa, er
cael dychwelyd i drigo yn y tir, hyd
farwolaeth yr offeiriad;
33 Fel na halogoch y tir *yr ydych*
ynddo: canys y gwaed hwn [m]a
haloga y tir: † a'i tir ni lanhêir oddi
wrth y gwaed a dywallter arno, ond
â gwaed yr hwn a'i tywalltodd.

[m] Mic. 4. 11.
† Heb. *ac nid eill bod dim iawn dros y tir.*

34 Am hynny nac aflanhâ y tir y
trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi
yn preswylio yn ei ganol: canys
myfi yr ARGLWYDD *ydwyf* yn pres-
wylio y'nghanol meibion Israel.

PENNOD XXXVI.

1 Bod yn rhaid i etifeddesau, 5 briodi yn eu llwythau eu hunain; 7 rhag symmudo yr etifeddiaeth oddi wrth y llwyth. 10 Merched Salphaad yn priodi meibion eu hewythr frawd eu tad.

PENNAU cenedl tylwyth meib-
ion Gilead, mab Machir, mab
Manasseh, o dylwyth meibion Jo-
seph, a ddaethant hefyd, ac a lefar-
asant ger bron Moses, a cher bron
y penaduriaid, *sef* pennau cenedl
meibion Israel;
2 Ac a ddywedasant, [a]Yr AR-
GLWYDD a orchymynodd i'm har-
glwydd roddi y tir yn etifeddiaeth i
feibion Israel wrth goelbren: a'm
[b]harglwydd a orchymynwyd gan
yr ARGLWYDD, i roddi etifeddiaeth
Salphaad ein brawd i'w ferched.

[a] pen. 26. 55. a 33. 54.
[b] pen. 27. 1, 7. Jos. 17. 3, 4.

3 Os hwy a fyddant wragedd i rai
o feibion llwythau *eraill* meibion
Israel; yna y tynnir ymaith eu
hetifeddiaeth hwynt oddi wrth eti-
feddiaeth ein tadau ni, ac a'i chwan-
egir at etifeddiaeth y llwyth y
byddant hwy eiddynt: a phrinhêir
ar randir ein hetifeddiaeth ni.
4 A phan fyddo [c]y jubili i feibion
Israel, yna chwanegir eu hetifedd-
iaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth
y rhai y byddant hwy eiddynt: a
thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddi
wrth etifeddiaeth llwyth ein tadau
ni.

[c] Lef. 25. 10.

5 A gorchymynodd Moses i feib-
ion Israel, yn ol gair yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd, Mae llwyth meibion
Joseph yn dywedyd yn uniawn.
6 Dyma y ||gair a orchymynodd
yr ARGLWYDD am ferched Salphaad,
gan ddywedyd, Byddant wragedd
i'*r rhai* y byddo da yn eu golwg eu
hun; ond i rai o dylwyth llwyth eu
tad eu hun y byddant yn wragedd.

|| peth.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth
meibion Israel o lwyth i lwyth:
canys glynu a wna pob un o feibion
Israel yn etifeddiaeth llwyth ei
dadau ei hun.
8 A [e]phob merch yn etifeddu
etifeddiaeth o lwythau meibion Is-
rael, a fydd wraig i un o dylwyth
llwyth ei thad ei hun; fel yr eti-
feddo meibion Israel bob un eti-
feddiaeth ei dadau ei hun.

[e] 1 Chron. 23. 22.

9 Ac na threigled etifeddiaeth o
lwyth i lwyth arall; canys llwythau
meibion Israel a lynant bob un yn
ei etifeddiaeth ei hun.
10 Megis y gorchymynodd yr AR-
GLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth
merched Salphaad.
11 [f]Canys Malah, Tirsah, a Hoglah,
a Milcah, a Noah, merched Salphaad,
fuant yn wragedd i feibion eu hew-
ythredd.

[f] pen. 27. 1.

12 †*I wŷr* o dylwyth Manasseh,
fab Joseph, y buant yn wragedd; a
thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt
wrth lwyth tylwyth eu tad.

† Heb. *rai oeddynt o.*

13 Dyma y gorchymynion a'r
barnedigaethau a orchymynodd yr
ARGLWYDD i feibion Israel, trwy
law Moses, yn rhosydd Moab, wrth
yr Iorddonen, *yn agos i* Jericho.

PUMMED LLYFR MOSES,

YR HWN A ELWIR

DEUTERONOMIUM.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD I.

1 *Araith Moses yn niwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyrr eiriau yr holl ystori,* 6 *am addewid Duw,* 13 *am osod swyddogion arnynt,* 19 *am ddanfon yr yspïwyr i chwilio y wlad,* 34 *am ddigofaint Duw am eu hanghrediniaeth,* 41 *a'u hanufudd-dod hwy.*

DYMA y geiriau a ddywedodd Moses wrth holl Israel, o'r tu yma i'r Iorddonen, yn yr anialwch, ar y rhos gyferbyn a'r ‖ *môr* coch, rhwng Paran, a Tophel, a Laban, a Haserath, a Dizahab. (‖ Neu, *Suph.*)

2 (*Taith* un diwrnod ar ddeg *sydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir, hyd Cades-Barnea)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn,
1451. yn yr unfed mis ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, i Moses lefaru wrth feibion Israel, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD iddo *ei ddywedyd* wrthynt;

4 [a] Wedi iddo ladd Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, ac Og brenhin Basan, yr hwn oedd yn trigo yn Astaroth, o fewn Edrei; ([a] Num. 21. 24, 33.)

5 O'r tu yma i'r Iorddonen, yng ngwlad Moab, y dechreuodd Moses egluro y gyfraith hon, gan ddywedyd,

1491. 6 Yr ARGLWYDD ein Duw a lefarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd, [b] Digon i chwi drigo *hyd yn hyn* yn y mynydd hwn: ([b] Edrych Exod. 19. 1. Num. 10. 11.)

7 Dychwelwch, a chychwynwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl † gyfagos *leoedd;* i'r rhos, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dir y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon Euphrates. († Heb. *gymmydogion.*)

8 Wele, ‖ rhoddais y wlad o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchenogwch y wlad yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i [c] Abraham, i Isaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w had ar eu hol hwynt. (‖ *gosodais.* [c] Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8. a 26. 4. a 28. 13.)

9 ¶ A [d] mi a leferais wrthych yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi: ([d] Exod. 18. 18.)

10 Yr ARGLWYDD eich DUW a'ch llïosogodd chwi; ac wele, [e] chwi heddyw fel sêr y nefoedd o llïosowgrwydd. ([e] Gen. 15. 5.)

11 ([f] ARGLWYDD DDUW eich tadau a'ch cynnyddo yn fil llïosoccach nag *ydych*, ac a'ch bendithio, [g] fel y llefarodd efe wrthych) ([f] 2 Sam. 24. 3. [g] Gen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. Exod. 32. 13.)

12 Pa wedd y dygwn fy hun eich blinder, a'ch baich, a'ch ymryson chwi?

13 Moeswch i chwi wŷr doethion, a deallus, a rhai hynod trwy eich llwythau; fel y gosodwyf hwynt yn bennau arnoch chwi.

14 Ac attebasoch fi, a dywedasoch, Da *yw* gwneuthur y peth a ddywedaist.

15 Cymmerais gan hynny bennau eich llwythau chwi, *sef* gwŷr doethion, a rhai hynod, ac a'u † gwneuthum hwynt yn bennau arnoch; *sef* yn gapteniaid ar filoedd, ac yn gapteniaid ar gantoedd, ac yn gapteniaid ar ddegau a deugain, ac yn gapteniaid ar ddegau, ac yn swyddogion yn eich llwythau chwi. († Heb. *rhoddais.*)

16 A'r amser hwnnw y gorchymynais i'ch barnwyr chwi, gan ddywedyd, Gwrandewch *ddadleuon* rhwng eich brodyr, a [h] bernwch yn gyfiawn rhwng gwr a'i [i] frawd, ac â'r dïeithr *sydd* gyd âg ef. ([h] Ioan 7. 24. [i] Lef. 24. 22.)

17 [k] Na chydnabyddwch wynebau mewn barn; gwrandewch ar y lleiaf, yn gystal ag ar y mwyaf: nac ofnwch wyneb gwr; oblegid [l] y farn *sydd* eiddo Duw: a'r peth a fydd rhy galed i chwi, a ddygwch attaf fi, a mi a'i gwrandawaf. ([k] Lef. 19. 15. pen. 16. 19. 1 Sam. 16. 7. Diar. 24. 23. Iago 2. 1. [l] 2 Chron. 19. 6.)

18 Gorchymynais i chwi hefyd yr amser hwnnw yr holl bethau *a ddylech* eu gwneuthur.

19 ¶ A phan fudasom o Horeb, ni a gerddasom trwy yr holl anialwch mawr ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a welsoch ffordd *yr eir i* fynydd yr Amoriaid, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD ein DUW i ni: ac [m] a ddaethom i Cades-Barnea. 1490. ([m] Num. 13. 26.)

20 A dywedais wrthych, Daethoch hyd fynydd yr Amoriaid, yr hwn y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei roddi i ni.

21 Wele yr ARGLWYDD dy DDUW a roddes y wlad o'th flaen: dos i fynu *a* pherchenoga *hi*, fel y llefarodd ARGLWYDD DDUW dy dadau wrthyt; nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedasoch, Anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlad i ni, ac a fynegant beth i ni am y ffordd yr awn i fynu ar hyd-ddi, ac am y dinasoedd y deuwn i mewn iddynt.

23 A'r peth oedd dda yn fy ngolwg: ac [n] mi a gymmerais ddeuddengwr o honoch, un gwr o *bob* llwyth. 1490. ([n] Num. 13. 3.)

24 A [o] hwy a droisant, ac a aethant i fynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Escol, ac a'i chwiliasant ef. ([o] Num. 13. 22.)

25 Ac a gymmerasant o ffrwyth y tir yn eu llaw, ac a'*i* dygasant i waered attom ni, ac a ddygasant air i ni drachefn, ac a ddywedasant, Da *yw* y wlad, y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei rhoddi i ni.

26 [p] Er hynny ni fynnech fyned i fynu, ond gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich DUW. ([p] Num. 14. 1.)

Cyn CRIST 1451.

27 Grwgnachasoch hefyd yn eich pebyll, a dywedasoch, Am gasâu o'r ARGLWYDD nyni, y dug efe ni allan o dir yr Aipht i'n rhoddi yn llaw yr Amoriaid, i'n difetha.

28 I ba le yr awn i fynu? ein brodyr †a'n digalonnasant ni, gan ddywedyd, [q] Pobl fwy a ‖ hŵy nâ nyni *ydynt;* [r] dinasoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd: meibion [s] yr Anaciaid hefyd a welsom ni yno.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arswydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

30 [t] Yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd drosoch, yn ol *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid;

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaist *fel* [u] y'th ddug yr ARGLWYDD dy DDUW, fel y dwg gwr ei fab, yn yr holl ffordd a gerddasoch, nes eich dyfod i'r man yma.

32 Etto yn y peth hyn ni chredasoch chwi yn yr ARGLWYDD eich Duw.

33 [x] Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hyd y ffordd, [y] i chwilio i chwi *am* le i wersyllu; y nos mewn tân, i ddangos i chwi pa ffordd yr âech, a'r dydd mewn cwmmwl.

34 A chlybu yr ARGLWYDD lais eich geiriau; ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

35 [z] Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlad dda yr hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi;

36 [a] Oddi eithr Caleb mab Jephunneh: efe a'i gwel hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlad y sangodd efe arni, ac i'w feibion; o achos [b] cyflawni o hono *wneuthur* ar ol yr ARGLWYDD.

37 [c] Wrthyf finnau hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei fyned i mewn yno.

38 Josua mab Nun, yr hwn sydd yn sefyll ger dy fron di, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef; canys efe a'i rhan hi yn etifeddiaeth i Israel.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedasoch y byddent yn yspail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drwg, hwynthwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchenogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch ar hyd ffordd y môr coch.

41 Yna yr attebasoch, ac a ddywedasoch wrthyf, [d] Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD: nyni a âwn i fynu ac a ymladdwn, yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD ein Duw i ni. A gwisgasoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroisoch i fyned i fynu i'r mynydd.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i fynu, ac na ryfelwch; oblegid nid ydwyf fi yn eich mysg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych; ond ni wrandawsoch, eithr gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD; rhyfygasoch hefyd, ac aethoch i fynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid, *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw, i'ch cyfarfod chwi; ac a'ch ymlidiasant fel y gwnai [e] gwenyn, ac a'ch difethasant chwi yn Seir, hyd Hormah.

45 A dychwelasoch, ac wylasoch ger bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich llef, ac ni roddes glust i chwi.

46 Ac arhosasoch yn Cades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr arhosasoch o'r *blaen.*

† Heb. *doddasant ein calonnau.*
q Num. 13. 28, 32, 33.
‖ *thâlach.*
r pen. 9. 1.
s Num. 13. 28.
t Exod. 14. 14, 25. Neh. 4. 20.
u pen. 32. 11, 12. Es. 46. 3, 4. a 63. 9. Hos. 11. 3.
x Exod. 13. 21.
y Num. 10. 33. Ezec. 20. 6.
z Num. 14. 22. Ps. 95. 11.
1491.
a Jos. 14. 9.
b Num. 14. 24.
c Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 3. 26. a 4. 21. a 34. 4.
d Num. 14. 40.
e Ps. 118. 12.

PENNOD II.

1 Moses yn myned rhagddo yn yr ystori; ac yn dangos, nad oedd iddynt hwy a wnaent â'r Edomiaid, 9 na'r Moabiaid, 17 na'r Amoniaid; 24 ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.

YNA y troisom, ac yr aethom i'r anialwch, *ar hyd* ffordd y môr coch, [a] fel y dywedasai yr ARGLWYDD wrthyf, ac a amgylchasom fynydd Seir ddyddiau lawer.

2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 [b] Digon i chwi amgylchu y mynydd hwn *hyd yn hyn;* ymchwelwch rhagoch tu a'r gogledd.

4 A gorchymyn i'r bobl, gan ddywedyd, [c] *Yr ydych* i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Esau, y rhai sydd yn trigo yn Seir: a hwythau a ofnant rhagoch: ond ymgedwch yn ddyfal.

5 Nac ymyrrwch arnynt: o herwydd ni roddaf i chwi o'u tir hwynt gymmaint a † lled troed; [d] canys yn etifeddiaeth i Esau y rhoddais fynydd Seir;

6 Prynwch fwyd ganddynt am arian, fel y bwyttâoch: a phrynwch hefyd ddwfr ganddynt am arian, fel yr yfoch.

7 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithiodd di yn holl waith dy law: gwybu dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlynedd hyn *y bu* yr ARGLWYDD dy DDUW gyd â thi, ni bu arnat eisieu dim.

8 Ac wedi ein myned heibio oddi wrth ein brodyr, meibion Esau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhos o Elath, ac o Esion-Gaber, ni a ddychwelasom, ac a aethom ar hyd ffordd anialwch Moab.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ‖ orthrymma Moab, ac nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn hwynt: oblegid ni roddaf i ti feddiant o'i dir ef; o herwydd i [e] feibion Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.

10 ([g] Yr Emiaid o'r blaen a gyfanneddasant ynddi; pobl fawr ac aml, ac uchel fel [h] yr Anaciaid;

11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt hefyd, fel yr Anaciaid; a'r Moabiaid a'u galwent hwy yn Emiaid.

12 [i] Yr Horiaid hefyd a breswyliasant yn Seir o'r blaen; a meibion Esau a † ddaeth ar eu hol hwynt, ac a'u difethasant o'u blaen, a thrigasant yn eu lle hwynt, fel y

Cyn CRIST 1451.
a Num. 14. 25. pen. 1. 40.
b Edrych ad. 7, 14.
c Num. 20. 14.
† Heb. *lled gwadn troed.*
d Gen. 36. 8. Jos. 24. 4.
‖ Neu, *wna elyniaeth â.*
e Gen. 19. 37.
f Num. 21. 28.
g Gen. 14. 5.
h Num. 13. 22, 33.
i Gen. 14. 6. a 36. 20.
† Heb. *a'i hetifeddasant.*

Cyn CRIST 1451.

gwnaeth Israel i wlad ei etifeddiaeth
yntau, yr hon a roddes yr AR-
GLWYDD iddynt)
13 *Yna y dywedais,* Cyfodwch yn
awr, a thramwywch rhagoch dros
‖ [k] afon Zared. A ni a aethom dros — ‖ Neu, *ddyffryn.*
afon Zared. — [k] Num. 21. 12.
14 A'r dyddiau y cerddasom o
[l] Cades-Barnea, hyd pan ddaethom — [l] Num. 13. 26.
dros afon Zared, *oedd* onid dwy
flynedd deugain; nes darfod holl
genhedlaeth y gwŷr o ryfel o ganol
y gwersyllau, fel y tyngasai yr AR-
GLWYDD wrthynt.
15 Canys llaw yr ARGLWYDD ydo-
edd yn eu herbyn hwynt, i'w torri
hwynt o ganol y gwersyll, hyd oni
ddarfuant.
16 ¶ A bu, wedi darfod yr holl
ryfelwyr a'u marw o blith y bobl-
oedd,
17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf,
gan ddywedyd,
18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy
derfynau Moab, *sef trwy* Ar.
19 A *phan* ddelech di gyferbyn â
meibion Ammon, na orthrymma
hwynt, ac nac ymyrr arnynt; obleg-
id ni roddaf feddiant o dir meibion
Ammon i ti; canys rhoddais ef yn
etifeddiaeth [m] i feibion Lot. — [m] Gen. 19. 38.
20 (Yn wlad cawri hefyd y cyf-
rifwyd hi: cawri a breswyliasant
ynddi o'r blaen; a'r Ammoniaid
a'u galwent hwy [n] yn Zamzum- — [n] Gen. 14. 5, *Zuziaid.*
miaid:
21 Pobl fawr ac aml, ac uchel fel yr
Anaciaid. A'r ARGLWYDD a'u di-
fethodd hwynt o'u blaen hwy; a
hwy a ddaethant ar eu hol hwynt,
ac a drigasant yn eu lle hwynt.
22 Fel y gwnaeth i feibion Esau,
[o] y rhai sydd yn trigo yn Seir, pan — [o] Gen. 32. 3.
ddifethodd efe yr Horiaid o'u blaen,
fel y daethant ar eu hol hwynt, ac
y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y
dydd hwn;
23 Felly *am* [p] yr Afiaid, y rhai — [p] Jos. 13. 3.
oedd yn trigo yn Haserim, hyd
Azzah, [q] y Caphtoriaid, y rhai a — [q] Gen. 10. 14.
ddaethant allan o Caphtor, a'u
difethasant hwy, ac a drigasant yn
eu lle hwynt)
24 ¶ Cyfodwch, cychwynwch, ac
[r] ewch dros afon Arnon: wele, — [r] Num. 21. 13, 14.
rhoddais yn dy law di Sehon bren-
hin Hesbon, yr Amoriad, a'i wlad
ef; † dechreu eu meddiannu hi, a — † Heb. *dechreu, meddianna.*
rhyfela yn ei erbyn ef.
25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi
dy arswyd a'th ofn di ar y bobloedd
dan yr holl nefoedd: y rhai a glyw-
ant dy enw di, a ddychrynant, ac a
lesgânt rhagot ti.
26 ¶ A [s] mi a anfonais genhadau o — [s] Num. 21. 21, 22. Barn. 11. 19.
anialwch Cedemoth, at Sehon bren-
hin Hesbon, [t] *â* geiriau heddwch, — [t] pen. 20. 10.
gan ddywedyd,
27 Gâd i mi fyned trwy dy wlad
di: a'r hyd y brif-ffordd y cerddaf;
ni chiliaf i'r tu dehau nac i'r tu
aswy.
28 Gwerth fwyd am arian i mi, fel y
bwyttâwyf; a dyro ddwfr am arian
i mi, fel yr yfwyf: ar fy nhraed yn — [u] Edrych pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18.
unig y tramwyaf,
29 ([u] Fel y gwnaeth meibion Esau
i mi, y rhai sydd yn trigo yn Seir,
a'r Moabiaid, y rhai sydd yn trigo
yn Ar) hyd onid elwyf dros yr
Iorddonen, i'r wlad y mae yr AR-
GLWYDD ein Duw yn ei rhoddi i ni.
30 Ond ni fynnai Sehon brenhin
Hesbon ein gollwng heb ei law:
oblegid [x] yr ARGLWYDD dy DDUW [y] a — [x] Jos. 11. 20.
galedasai ei yspryd ef, ac a gad- — [y] Exod. 4. 21.
arnhasai ei galon ef, er mwyn ei
roddi ef yn dy law di; megis hedd-
yw *y gwelir.*
31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Wele, dechreuais roddi Se-
hon a'i wlad o'th flaen di: dechreu
feddiannu, fel yr etifeddech ei wlad
ef.
32 [z] Yna Sehon a ddaeth allan i'n — [z] Num. 21. 23.
cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel
yn Jahas.
33 Ond [a] yr ARGLWYDD ein Duw — [a] pen. 7. 2. a 29. 16.
a'i rhoddes ef o'n blaen; ac [b] ni a'i
tarawsom ef, a'i feibion, a'i holl — [b] pen. 29. 7.
bobl:
34 Ac a ynnillasom ei holl ddi-
nasoedd ef yr amser hwnnw, ac [c] a — [c] Lef. 27. 28.
ddifrodasom bob dinas, yn wŷr, yn
wragedd, yn blant; ac ni adawsom
un y'ngweddill.
35 Ond ysglyfaethasom yr anifeil-
iaid i ni, ac yspail y dinasoedd y
rhai a ynnillasom.
36 [d] O Aroer, yr hon *sydd* ar fin — [d] Jos. 13. 9.
afon Arnon, ac *o'r* ddinas *sydd* ar
yr afon, a hyd at Gilead, ni bu
ddinas a'r a ddiangodd rhagom:
yr ARGLWYDD ein DUW a roddes y
cwbl o'n blaen ni.
37 Yn unig ni ddaethost i dir
meibion Ammon, *sef* holl lann afon
[e] Jabboc, nac i ddinasoed y mynydd, — [e] Gen. 32. 22.
nac i'r holl *leoedd* a waharddasai
yr ARGLWYDD ein DUW i ni.

PENNOD III.

1 *Gorchfygu Og brenhin Basan:* 11 *maint ei wely ef.* 12 *Rhannu y tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner.* 23 *Gweddi Moses am gael myned i'r wlad;* 26 *a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.*

YNA y troisom, ac yr esgynasom
ar hyd ffordd Basan; ac [a] Og — [a] Num. 21. 33, &c. pen. 29. 7.
brenhin Basan a ddaeth allan i'n
cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel,
i Edrei.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Nac ofna ef: oblegid yn dy
law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl,
a'i wlad; a thi a wnai iddo fel y
gwnaethost i [b] Sehon brenhin yr — [b] Num. 21. 24.
Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn
Hesbon.
3 Felly yr ARGLWYDD ein DUW a
roddes hefyd yn ein llaw ni [c] Og — [c] Num. 21. 35.
brenhin Basan, a'i holl bobl; ac ni
a'i tarawsom ef, hyd na adawyd
iddo un y'ngweddill:
4 Ac a ynnillasom ei holl ddinas-
oedd ef yr amser hwnnw, *fe!* nad
oedd ddinas nas dygasom oddi arn-
ynt; triugain dinas, holl wlad Ar-
gob, brenhiniaeth Og o fewn Basan.
5 Yr holl ddinasoedd hyn *oedd*
gedyrn o furiau uchel, pyrth, a
barrau, heb law dinasoedd heb fur-
iau lawer iawn.
6 A difrodasom hwynt, fel y
gwnaethom i Sehon brenhin Hes-
bon, gan ddifrodi o bob dinas y
gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

Cyn CRIST 1451.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac yspail
dinasoedd a ysglyfaethasom i ni ein
hunain.
8 A ni a gymmerasom yr amser
hwnnw o law dau frenhin yr Am-
oriaid y wlad o'r tu yma i'r Ior-
ddonen, o afon Arnon hyd fynydd
Hermon;
d pen. 4. 48. 9 (Y Sidoniaid a alwant [d]Her-
mon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i
galwant Senir)
10 Holl ddinasoedd y gwastad, a
e Jos. 12. 5. a 13. 11. holl Gilead, a [e]holl Basan hyd Sel-
chah, ac Edrei, dinasoedd brenhin-
iaeth Og o fewn Basan.
11 Oblegid Og brenhin Basan yn
unig a adawsid o weddill y cawri:
wele, ei wely ef *oedd* wely haiarn:
f 2 Sam. 12. 26. Jer. 49. 2. Ezec. 21. 20. onid *yw* hwnnw yn [f]Rabbath meib-
ion Ammon? naw cufydd *oedd* ei
hŷd, a phedwar cufydd ei led, wrth
gufydd gwr.
12 A'r wlad hon a berchenogasom
ni yr amser hwnnw, o Aroer yr hon
sydd wrth afon Arnon, a hanner
g Num. 32. 33. Jos. 13. 8, &c. mynydd Gilead, [g]a'i ddinasoedd ef
a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gad-
iaid.
13 A'r gweddill o Gilead, a holl
Basan, *sef* brenhiniaeth Og, a rodd-
ais i hanner llwyth Manasseh; *sef*
holl wlad Argob, a holl Basan, yr
hon a elwid Gwlad y cawri.
h 1 Chron. 2. 22. 14 [h]Jair mab Manasseh a gym-
merth holl wlad Argob, hyd fro
Gesuri, a Maachathi; ac a'u galw-
odd hwynt ar ei enw ei hun, Basan
i Num. 32. 41. [i]Hafoth-Jair, hyd y dydd hwn.
k Num. 32. 39. 15 [k]Ac i Machir y rhoddais i Gil-
ead.
16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gad-
iaid, y rhoddais o Gilead hyd afon
Arnon, hanner yr afon a'r terfyn,
l Num. 21. 24. Jos. 12. 2. ac hyd yr afon Jabboc, [l]terfyn
meibion Ammon:
17 Hefyd y rhos, a'r Iorddonen, a'r
m Num. 34. 11. terfyn o [m]Cinnereth hyd fôr y rhos,
‖ Neu, *Ffynhonnau Pisgah,* neu, *y bryn.* *sef* y môr heli, dan ‖ Asdoth Pisgah,
tu a'r dwyrain.
18 ¶ Gorchymynais hefyd i chwi yr
amser hwnnw, gan ddywedyd, Yr
ARGLWYDD eich DUW a roddes i
chwi y wlad hon i'w meddiannu:
n Num. 32. 20. [n]ewch drosodd yn arfog o flaen eich
† Heb. *mab.* brodyr meibion Israel, pob † rhai
pybyr *o honoch.*
19 Yn unig eich gwragedd, a'ch
plant, a'ch anifeiliaid (gwn fod llaw-
er o anifeiliaid i chwi) a drigant yn
eich dinasoedd a roddais i chwi.
20 Hyd pan wnelo yr ARGLWYDD
i'ch brodyr orphwyso fel chwithau,
a meddiannu o honynt hwythau y
wlad y mae yr ARGLWYDD eich
DUW yn ei rhoddi iddynt dros yr
o Jos. 22. 4. Iorddonen: *yna* [o]dychwelwch bob
un i'w etifeddiaeth a roddais i
chwi.
p Num. 27. 18. 21 ¶ [p]Gorchymynais hefyd i Josua
yr amser hwnnw, gan ddywedyd,
Dy lygaid di a welsant yr hyn oll a
wnaeth yr ARGLWYDD eich DUW i'r
ddau frenhin hyn: felly y gwna yr
ARGLWYDD i'r holl deyrnasoedd yr
ydwyt ti yn myned drosodd attynt.
22 Nac ofnwch hwynt: oblegid yr
ARGLWYDD eich DUW, efe a ymladd
drosoch chwi.
23 Ac [q]erfyniais ar yr ARGLWYDD
yr amser hwnnw, gan ddywedyd,
24 O ARGLWYDD DDUW, tydi a dde-
chreuaist ddangos i'th was dy fawr- q Edrych 2 Cor. 12. 8, 9.
edd, a'th law gadarn; oblegid [r]pa
DDUW *sydd* yn y nefoedd, neu ar y r Ps. 86. 8. a 89. 6.
ddaear, yr hwn a weithreda yn ol
dy weithredoedd a'th nerthoedd di?
25 Gâd i mi fyned drosodd, at-
tolwg, a gweled y wlad dda *sydd*
dros yr Iorddonen, a'r mynydd da
hwnnw, a Libanus.
26 Ond yr ARGLWYDD [s]a ddigiasai
wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wran- s Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 1. 37. a 31. 2. a 32. 51, 52. a 34. 4. Ps. 106. 32.
dawodd arnaf: ond dywedyd a
wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, Digon
yw hynny i ti, na chwanega lefaru
wrthyf mwy am y peth hyn.
27 [t]Dos i fynu i ben ‖ Pisgah, a t Num. 27. 12. ‖ Neu, *y bryn.*
dyrchafa dy lygaid tu a'r gorllewin,
a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain,
ac edrych *arni* â'th lygaid: oblegid
ni chai di fyned dros yr Iorddonen
hon.
28 [u]Gorchymyn hefyd i Josua, a u Num. 27. 18.
nertha a chadarnhâ ef: oblegid efe
a â drosodd o flaen y bobl yma, ac
efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y
wlad yr hon a weli di.
29 Felly aros a wnaethom yn [x]y x pen. 34. 6.
dyffryn gyferbyn a Beth-peor.

PENNOD IV.

1 *Annog y bobl i ufudd-dod.* 41 *Moses yn appwyntio y tair dinas noddfa, o'r tu hwnnw i'r Iorddonen.*

BELLACH gan hynny, O Israel,
gwrando ar [a]y deddfau ac ar y a Lef. 19. 37. a 20. 8. a 22. 31.
barnedigaethau *yr ydwyf* yn eu
dysgu i chwi i'*w* gwneuthur; fel y
byddoch byw, ac yr eloch, ac y
meddiannoch y wlad y mae AR-
GLWYDD DDUW eich tadau yn ei
rhoddi i chwi.
2 [b]Na chwanegwch at y gair yr b pen. 12. 32.
ydwyf yn ei orchymyn i chwi, ac na Jos. 1. 7.
leihewch *ddim* o hono ef, gan gadw Diar. 30. 6.
gorchymynion yr ARGLWYDD eich Preg. 12. 13.
DUW, y rhai *yr wyf fi* yn eu gor- Dat. 22. 18, 19.
chymyn i chwi.
3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled
yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am
[c]Baal-peor; oblegid pob gwr a'r a c Num. 25. 4, &c. Jos. 22. 17.
aeth ar ol Baal-peor, yr ARGLWYDD
dy DDUW a'i difethodd ef o'th blith
di.
4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu
wrth yr ARGLWYDD eich DUW, byw
ydych heddyw oll.
5 Wele, dysgais i chwi ddeddfau a
barnedigaethau, fel y gorchymyn-
odd yr ARGLWYDD fy NUW i mi; i
wneuthur *o honoch* felly, yn y wlad
yr ydych ar fyned i mewn iddi i'w
meddiannu.
6 Cedwch gan hynny, a gwnewch
hwynt: oblegid hyn *yw* [d]eich d Job 28. 28.
doethineb, a'ch deall chwi, y'ngolwg Ps. 111. 10.
y bobloedd, y rhai a glywant yr holl Diar. 1. 7.
ddeddfau hyn, ac a ddywedant, Yn
ddiau pobl ddoeth a deallus *yw* y
genedl fawr hon.
7 Oblegid [e]pa genedl *mor* fawr, yr e 2 Sam. 7. 23.
hon *y mae* [f]DUW iddi yn nesâu atti, f Ps. 46. 1. a 145. 18. a 148. 14.
fel yr ARGLWYDD ein DUW ni, ym
mhob *dim* a'r y galwom arno? Es. 55. 6.
8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon *y
mae* iddi ddeddfau a barnedigaeth-
au cyfiawn, megis yr holl gyfraith

Cyn CRIST 1451.

hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy einioes; ond [g] hysbysa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion:

10 *Sef* [h] y dydd y sefaist ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW yn Horeb, pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cynnull i mi y bobl, fel y gwnelwyf iddynt glywed fy ngeiriau, y rhai a ddysgant i'm hofni i, yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear, ac y dysgont *hwynt* i'w meibion.

11 A nesasoch, a safasoch dan y mynydd; a'r [i] mynydd oedd yn llosgi gan dân hyd † entrych awyr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch dudew.

12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrthych o ganol y tân; *a* chwi a glywsoch lais y geiriau, ac nid oeddych yn gweled llun *dim*, ond llais.

13 Ac efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynodd efe i chwi i'w wneuthur, *sef* [k] y dengair; ac [l] a'u hysgrifenodd hwynt ar ddwy lech faen.

14 ¶ A'r [m] ARGLWYDD a orchymynodd i mi yr amser hwnnw ddysgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlad yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddiannu.

15 Gwyliwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau (oblegid ni welsoch ddim llun yn y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o ganol y tân)

16 Rhag ymlygru o honoch, a [n] gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, cyffelybrwydd un ddelw, llun gwryw neu fenyw,

17 Llun un anifail a'r *sydd* ar y ddaear, llun un aderyn asgellog a eheda yn yr awyr,

18 Llun [o] un ymlusgiad ar y ddaear, llun un pysgodyn a'r *y sydd* yn y dyfroedd dan y ddaear;

19 Hefyd rhag [p] dyrchafu o honot dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled yr haul, a'r lleuad, a'r sêr, *sef* [q] holl lu y nefoedd, a'th yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwasanaethu o honot hwynt, y rhai a rannodd yr ARGLWYDD dy DDUW i'r holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cymmerodd chwi, ac [r] a'ch dug chwi allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [s] i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth; fel *y gwelir* y dydd hwn.

21 [t] A'r ARGLWYDD a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i dros yr Iorddonen, ac na chawn fyned i mewn i'r wlad dda, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

22 Oblegid [u] byddaf farw yn y wlad hon, ni chaf fi fyned dros yr Iorddonen: ond chwychwi a ewch drosodd, ac a feddiennwch y wlad dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a ammododd efe â chwi, a gwneuthur o honoch i chwi ddelw gerfiedig, llun dim oll [x] a waharddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

g Gen. 18. 19. pen. 6. 7. a 11. 19. Ps. 78. 5, 6.
h Exod. 19. 9, 16. a 20. 18. Heb. 12. 18.
i Exod. 19. 18.
† Heb. *galon y nefoedd.*
k Exod. 34. 28.
l Exod. 24. 12.
m Exod. 21. 1.
n Exod. 20. 4, 5.
o Rhuf. 1. 23.
p pen. 17. 3. Job 31. 26.
q Gen. 2. 1.
r 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4.
s Exod. 19. 5.
t Num. 20. 12. pen. 1. 37.
u Edrych 2 Pet. 1. 13, 14, 15.

Cyn CRIST 1451.

24 Oblegid [y] yr ARGLWYDD dy DDUW sydd dân ysol, *a* DUW [z] eiddigus.

25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hir-drigo o honoch yn y wlad, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig, llun dim, a gwneuthur drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW i'w ddigio ef;

26 [a] Galw yr ydwyf yn dystion yn eich erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd am danoch yn fuan oddi ar y tir yr ydych yn myned dros yr Iorddonen iddo i'w feddiannu: nid estynwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha y'ch difethir.

27 A'r ARGLWYDD [b] a'ch gwasgara chwi ym mhlith y bobloedd, a chwi a adewir yn ddynion anaml ym mysg y cenhedloedd, y rhai y dwg yr ARGLWYDD chwi attynt:

28 Ac [c] yno y gwasanaethwch dduwiau *o* waith dwylaw dyn, *sef* pren a maen, [d] y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwyttânt, ac ni aroglant.

29 [e] Os oddi yno y ceisi yr ARGLWYDD dy DDUW, ti a'i cai ef, os ceisi ef â'th holl galon, ac â'th holl enaid.

30 Pan gyfyngo arnat, a † digwyddo yr holl bethau hyn i ti, yn y dyddiau diweddaf, os dychweli at yr ARGLWYDD dy DDUW, a gwrando ar ei lais ef:

31 (O herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* DDUW trugarog) ni edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

32 Canys ymofyn yn awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dydd y crëodd DUW ddyn ar y ddaear, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawrbeth hwn, neu a glybuwyd ei gyffelyb ef:

33 [g] A glybu pobl lais DUW yn llefaru o ganol y tân, fel y clywaist ti, a byw?

34 A brofodd *un* DUW ddyfod i gymmeryd iddo genedl o ganol cenedl, [h] trwy brofedigaethau, trwy arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a thrwy ryfel, a thrwy law gadarn, a thrwy fraich estynedig, a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich DUW eroch chwi yn yr Aipht y'ngŵydd dy lygaid?

35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny*, i wybod mai yr ARGLWYDD *sydd* DDUW, [i] nad *oes* neb arall ond efe.

36 [k] O'r nefoedd y parodd i ti glywed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y ddaear y parodd i ti weled ei dân mawr, a thi a glywaist o ganol y tân ei eiriau ef.

37 Ac o achos iddo garu dy dadau, am hynny y dewisodd efe eu had hwynt ar eu hol; ac [l] â'th ddug di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r Aipht:

x Exod. 20. 4, 5.
y pen. 9. 3. Es. 33. 14. Heb. 12. 29.
z Exod. 20. 5. Es. 42. 8.
a Es. 1. 2. Mic. 6. 2.
b Lef. 26. 33. pen. 28. 62. Neh. 1. 8.
c pen. 28. 64. Jer. 16. 13.
d Ps. 115. 4, 5. a 135. 15. Es. 44. 9. a 46. 7.
e Lef. 26. 39. pen. 30. 1. 2 Chron. 15. 4. Neh. 1. 9.
† Heb. *a chael o'r holl bethau hyn di.*
f Matt. 24. 31.
g Exod. 24. 11. a 33. 20.
h pen. 7. 19. a 29. 3.
i pen. 32. 39. Es. 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32.
k Exod. 19. 9, 19. a 20. 18, 22. a 24. 16. Heb. 12. 18.
l Exod. 13. 3, 9, 14.

Cyn CRIST 1451.

38 I yrru cenhedloedd mwy a chryfach nâ thi ymaith o'th flaen di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i ti eu gwlad hwynt yn etifeddiaeth, fel heddyw.

[m] Jos. 2. 11.

39 Gwybydd gan hynny heddyw, ac ystyria yn dy galon, mai yr [m] ARGLWYDD *sydd* DDUW yn y nefoedd oddi arnodd, ac ar y ddaear oddi tanodd; *ac* nid neb arall.

40 Cadw dithau ei ddeddfau ef, a'i orchymynion, y rhai *yr ydwyf* yn eu gorchymyn i ti heddyw; fel y byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar dy ol di, fel yr estynech ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti byth.

[n] Num. 35. 6, 14.

41 ¶ Yna Moses [n] a neillduodd dair dinas o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad haul;

[o] pen. 19. 4.

42 [o] I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr hwn a laddai ei gymmydog yn amryfus, ac efe heb ei gasâu o'r blaen; fel y gallai ffoi i un o'r dinasoedd hynny, a byw:

[p] Jos. 20. 8.

43 *Sef* [p] Beser yn yr anialwch, y'ngwastad-tir y Reubeniaid; a Ramoth yn Gilead y Gadiaid; a Golan o fewn Basan y Manassiaid.

44 ¶ A dyma y gyfraith a osododd Moses o flaen meibion Israel;

45 Dyma y tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a lefarodd Moses wrth feibion Israel, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht:

[q] pen. 3. 29.

46 Tu yma i'r Iorddonen, [q] yn y dyffryn, ar gyfer Beth-peor, yng ngwlad Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, yr hwn [r] a darawsai Moses a meibion Israel, wedi eu dyfod allan o'r Aipht:

[r] Num. 21. 24. pen. 1. 4.

47 Ac a berchenogasant ei wlad ef, a gwlad [s] Og brenhin Basan, dau o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad haul;

[s] Num. 21. 23. pen. 3. 3.

48 O Aroer, yr hon *oedd* ar lan afon Arnon, hyd fynydd Sïon, hwn *yw* [t] Hermon;

[t] pen. 3. 9. Ps. 133. 3.

49 A'r holl ros tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r dwyrain, a hyd at fôr y rhos, dan [u] ‖ Asdoth Pisgah.

[u] pen. 3. 17. ‖ *Ffynhonnau.*

PENNOD V.

1 *Y cyfammod yn Horeb.* 6 *Y deg gorchymyn.* 22 *Moses, ar ddeisyfiad y bobl, yn derbyn y gyfraith gan Dduw.*

A MOSES a alwodd holl Israel, ac a ddywedodd wrthynt, Clyw, O Israel, y deddfau a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llefaru lle y clywoch heddyw; fel y byddo i chwi eu dysgu, a'u cadw, † a'u gwneuthur.

† Heb. *i'w.*

2 [a] Yr ARGLWYDD ein DUW a wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.

[a] Exod. 19. 5.

1491.

3 [b] Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr ARGLWYDD y cyfammod hwn, ond â nyni; nyni, y rhai *ydym* yn fyw bob un yma heddyw.

[b] Edrych Matt. 13. 17. Heb. 8. 9.

4 [c] Wyneb yn wyneb yr ymddiddanodd yr ARGLWYDD â chwi yn y mynydd, o ganol y tân,

[c] Exod. 19. 9, 19.

5 (Myfi oeddwn yr amser hwnnw yn sefyll rhwng yr ARGLWYDD a chwi, i fynegi i chwi air yr ARGLWYDD: canys [d] ofni a wnaethoch rhag y tân, ac nid esgynech i'r mynydd) gan ddywedyd,

[d] Exod. 19. 16. a 20. 18.

Cyn CRIST 1451.

6 ¶ [e] Yr ARGLWYDD dy DDUW *ydwyf* fi, yr hwn a'th ddug allan o dir yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.

[e] Exod. 20. 2, &c. Lef. 26. 1. Ps. 81. 10.

† Heb. *gweision.*

7 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

8 Na wna i ti ddelw gerfiedig, *na* llun *dim* a'r *y sydd* yn y nefoedd oddi uchod, nac a'r *y sydd* yn y ddaear oddi isod, nac a'r *y sydd* yn y dyfroedd oddi tan y ddaear.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: oblegid myfi yr ARGLWYDD dy DDUW *ydwyf* DDUW eiddigus, [f] yn ymweled âg anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

[f] Exod. 34. 7.

10 [g] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynion.

[g] Jer. 32. 18.

11 [h] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy DDUW yn ofer: canys nid dieuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

[h] Lef. 19. 12. Matt. 5. 33.

12 Cadw y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

13 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith:

[i] Exod. 23. 12. a 35. 2. Ezec. 20. 12.

14 Ond y seithfed dydd *yw* [k] Sabboth yr ARGLWYDD dy DDUW: na wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th was, na'th forwyn, na'th ŷch, na'th asyn, nac yr un o'th anifeiliaid, na'th ddïeithrddyn yr hwn *fyddo* o fewn dy byrth; fel y gorphwyso dy was a'th forwyn, fel ti dy hun.

[k] Gen. 2. 2. Heb. 4. 4.

15 A chofia mai gwas a fuost ti y'ngwlad yr Aipht, a'th ddwyn o'r ARGLWYDD dy DDUW allan oddi yno â llaw gadarn, ac â braich estynedig: am hynny y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti gadw dydd y Sabboth.

16 ¶ [l] Anrhydedda dy dad a'th fam, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti; fel yr estyner dy ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i ti ar y ddaear yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

[l] Lef. 19. 3. pen. 27. 16. Eph. 6. 2, 3. Col. 3. 20.

17 [m] Na ladd.

[m] Matt. 5. 21.

18 [n] Ac na wna odineb.

[n] Luc 18. 20.

19 [o] Ac na ladratta.

[o] Rhuf. 13. 9.

20 Ac na ddwg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

21 Ac [p] na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dŷ dy gymmydog, na'i faes, na'i was, na'i forwyn, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *y sydd* eiddo dy gymmydog.

[p] Rhuf. 7. 7.

22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tân, y cwmmwl, a'r tywyllwch, *â* llais uchel; ac ni chwanegodd *ddim;* ond [q] ysgrifenodd hwynt ar ddwy lech o gerrig, ac a'u rhoddes attaf fi.

[q] Exod. 24. 12.

23 [r] A darfu, wedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn llosgi gan dân) yna nesasoch attaf, *sef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi;

[r] Exod. 20. 19.

24 Ac a ddywedasoch, Wele yr ARGLWYDD ein DUW a ddangosodd

Cyn CRIST 1451.

[s] Exod. 19. 19.
[t] pen. 4. 33. Barn. 13. 22.

i ni ei ogoniant, a'i fawredd; [s] a'i
lais ef a glywsom ni o ganol y tân:
heddyw y gwelsom lefaru o Dduw
wrth ddyn, [t] a byw o hono.
25 Weithian gan hynny paham y
byddwn feirw? oblegid y tân mawr
hwn a'n difa ni: canys os nyni a
chwanegwn glywed llais yr Ar-
glwydd ein Duw mwyach, marw a
wnawn.
26 Oblegid pa gnawd oll *sydd*, yr
hwn a glybu lais y Duw byw yn
llefaru o ganol y tân, fel nyni, ac a
fu fyw?
27 Nesâ di, a chlyw yr hyn oll a
ddywed yr Arglwydd ein Duw; a
[u] llefara di wrthym ni yr hyn oll a
lefaro yr Arglwydd ein Duw wrthyt
ti: a nyni a wrandawn, ac a wnawn
hynny.
28 A'r Arglwydd a glybu lais eich
geiriau chwi, pan lefarasoch wrthyf;
a dywedodd yr Arglwydd wrthyf,
Clywais lais geiriau y bobl hyn, y
rhai a lefarasant wrthyt: [x] da y dy-
wedasant yr hyn oll a ddywedasant.
29 [y] O na byddai gyfryw galon yn-
ddynt, i'm hofni i, ac i gadw fy
holl orchymynion bob amser; fel
y byddai da iddynt ac i'w plant yn
dragywyddol!
30 Dos, dywed wrthynt, Dychwel-
wch i'ch pebyll.
31 Ond saf di yma gyd â myfi; a
mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchy-
mynion, a'r deddfau, a'r barnedig-
aethau a ddysgi di iddynt, ac a
wnant hwythau yn y wlad yr wyf
fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherch-
enogi.
32 Edrychwch gan hynny am
wneuthur fel y gorchymynodd yr
Arglwydd eich Duw i chwi: [z] na
chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu
aswy.
33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a
orchymynodd yr Arglwydd eich
Duw i chwi; fel y byddoch fyw, ac
y byddo yn dda i chwi, ac yr estyn-
och ddyddiau yn y wlad yr hon a
feddiennwch.

[u] Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.
[x] pen. 18. 17.
[y] pen. 32. 29. Ps. 81. 13. Es. 48. 18. Matt. 23. 37.
[z] Jos. 1. 7.

PENNOD VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufudd-dod.*

A DYMA y gorchymynion, y
deddfau, a'r barnedigaethau a
orchymynodd yr Arglwydd eich
Duw eu dysgu i chwi; *fel* y gwnel-
och *hwynt* yn y wlad yr ydych † yn
myned iddi i'w meddiannu:
2 Fel yr ofnech yr Arglwydd dy
Dduw, gan gadw ei holl ddeddfau,
a'i orchymynion ef, y rhai yr wyf fi
yn eu gorchymyn i ti; ti, a'th fab,
a mab dy fab, holl ddyddiau dy ein-
ioes: ac fel yr estyner dy ddyddiau.
3 ¶ Clyw gan hynny, O Israel, ac
edrych am eu gwneuthur *hwynt;*
fel y byddo yn ddaionus i ti, ac fel
y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr
addawodd Arglwydd Dduw dy
dadau i ti, mewn [a] gwlad yn llifeirio
o laeth a mêl.
4 [b] Clyw, O Israel; yr Arglwydd
ein Duw ni *sydd* un Arglwydd.
5 [c] Câr di gan hynny yr Arglwydd
dy Dduw â'th holl galon, ac â'th
holl enaid, ac â'th holl nerth.

† Heb. *yn myned trosodd.*
[a] Exod. 3. 8.
[b] Marc 12. 29. Ioan 17. 3. 1 Cor. 8. 4, 6.
[c] pen. 10. 12. Matt. 22. 37. Marc 12. 30. Luc 10. 27.

6 [d] A bydded y geiriau hyn, yr
ydwyf yn eu gorchymyn i ti hedd-
yw, yn dy galon.
7 A [e] † hysbysa hwynt i'th blant;
a chrybwyll am danynt pan eistedd-
ych yn dy dŷ, a phan gerddych ar
y ffordd, a phan orweddych *i lawr,*
a phan gyfodych *i fynu.*
8 A [f] rhwym hwynt yn arwydd
ar dy law; byddant yn rhactalau
rhwng dy lygaid.
9 [g] Ysgrifena hwynt hefyd ar byst
dy dŷ, ac ar dy byrth.
10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r Ar-
glwydd dy Dduw dy ddwyn di i'r
wlad (yr hon y tyngodd efe wrth dy
dadau, wrth Abraham, wrth Isaac,
ac wrth Jacob, a'r ei rhoddi i ti) *i*
ddinasoedd mawrion a theg [h] y rhai
nid adeiledaist,
11 A thai llawnion o bob daioni y
rhai nis llenwaist, a phydewau
cloddiedig y rhai nis cloddiaist, i
winllannoedd ac olew-wyddlannau
y rhai nis plennaist, [i] wedi i ti fwyt-
ta, a'th ddigoni;
12 *Yna* cadw arnat, rhag anghofio
o honot yr Arglwydd, yr hwn a'th
ddug allan o wlad yr Aipht, o dŷ y
† caethiwed.
13 Yr Arglwydd dy Dduw [k] a ofni,
ac ef a wasanaethi, ac i'w enw ef [l] y
tyngi.
14 Na cherddwch ar ol duwiau
dieithr, o dduwiau y bobloedd *sydd*
o'ch amgylch chwi:
15 (Oblegid Duw eiddigus *yw* yr
Arglwydd dy Dduw yn dy fysg di)
rhag i lid yr Arglwydd dy Dduw
ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di
oddi ar wyneb y ddaear.
16 ¶ [m] Na themtiwch yr Arglwydd
eich Duw, [n] fel y temtiasoch *ef* ym
Massah.
17 Gan gadw cedwch orchymynion
yr Arglwydd eich Duw, a'i dystiol-
aethau, a'i ddeddfau, y rhai a or-
chymynodd efe i ti.
18 A gwna *yr hyn sydd* uniawn a
daionus y'ngolwg yr Arglwydd:
fel y byddo da i ti, a myned o honot
i mewn, a pherchenogi y wlad dda,
yr hon trwy lw a addawodd yr Ar-
glwydd i'th dadau di;
19 [o] Gan yrru ymaith dy holl elyn-
ion o'th flaen, fel y llefarodd yr Ar-
glwydd.
20 Pan ofyno dy fab i ti † wedi hyn,
gan ddywedyd, Beth *yw* y tystiol-
aethau, a'r deddfau, a'r barnedig-
aethau, a orchymynodd yr Ar-
glwydd ein Duw i chwi?
21 Yna dywed wrth dy fab, Ni a
fuom gaeth-weision i Pharaoh yn
yr Aipht; a'r Arglwydd a'n dug ni
allan o'r Aipht [p] â llaw gadarn.
22 Rhoddes yr Arglwydd hefyd
arwyddion, a rhyfeddodau mawrion
a niweidiol, ar yr Aipht, ar Pharaoh
a'i holl dŷ, yn ein golwg ni;
23 Ac a'n dug ni allan oddi yno,
fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi
i ni y wlad yr hon trwy lw a addaw-
sai efe i'n tadau ni.
24 A'r Arglwydd a orchymynodd
i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn,
i ofni yr Arglwydd ein Duw, er
daioni i ni yr holl ddyddiau; fel y

Cyn CRIST 1451.

[d] pen. 11. 18. Ps. 37. 31. a 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7.
[e] pen. 4. 9. a 11. 19.
† Heb. *hoga,* neu, *llymha.*
[f] Exod. 13. 9, 16. Diar. 3. 3. a 6. 21. a 7. 3.
[g] pen. 11. 20. Es. 57. 8.
[h] Ps. 105. 44.
[i] pen. 8. 10, &c.
† Heb. *caethwyr,* neu, *gweision.*
[k] pen. 10. 12, 20. a 13. 4. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.
[l] Ps. 63. 11. Es. 45. 23. a 65. 16. Jer. 4. 2. a 5. 7. a 12. 16.
[m] Matt. 4. 7. Luc 4. 12.
[n] Exod. 17. 2. Num. 20. 3, 4.
[o] Num. 33. 52.
† Heb. *y fory.*
[p] Exod. 3. 19. a 13. 3.

Cyn CRIST 1451.

eadwai efe nyni yn fyw, megis *y mae* y dydd hwn.

25 A [q]chyfiawnder a fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein DUW, fel y gorchymynodd efe i ni.

PENNOD VII.

1 Gwahardd pob cyfeillach â'r cenhedloedd, 4 rhag ofn delw-addoliaeth, 6 o ran sancteiddrwydd y bobl, 9 o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder, 17 o ran sicred yw yr oruchafiaeth a rydd Duw arnynt.

PAN y'th ddygo yr [a]ARGLWYDD dy DDUW i mewn i'r wlad *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o hono ymaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b]yr Hethiaid, a'r Girgasiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, saith o genhedloedd lliosoecach a chryfach nâ thydi;

2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy DDUW hwynt o'th flaen di, a tharo o honot ti hwynt: [c]gan ddifrodi difroda hwynt; [d]na wna gyfammod â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.

3 [e]Nac ymgyfathracha chwaith â hwynt: na ddod dy ferch i'w fab ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th fab dithau.

4 Canys efe a dry dy fab di oddi ar fy ol i, fel y gwasanaethont dduwiau dieithr: felly yr ennyn llid yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, ac a'th ddifetha di yn ebrwydd.

5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt: [f]Dinystriwch eu hallorau, a thorrwch eu colofnau hwynt; cwympwch hefyd eu llwynau, a llosgwch eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.

6 [g]Canys pobl sanctaidd *ydwyt* ti i'r ARGLWYDD dy DDUW: [h]yr ARGLWYDD dy DDUW a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd *sydd* ar wyneb y ddaear.

7 Nid am eich bod yn lliosoecach nâ'r holl bobloedd, yr hoffodd yr ARGLWYDD chwi, ac y'ch dewisodd; o herwydd *yr oeddych* chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd:

8 Ond [i]o herwydd caru o'r ARGLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o hono ef y llw a dyngodd efe wrth eich tadau, y dug yr ARGLWYDD chwi allan â llaw gadarn, ac a'ch gwaredodd o dŷ y caethiwed, o law Pharaoh brenhin yr Aipht.

9 Gwybydd gan hynny mai yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* DDUW, *sef* y Duw [k]ffyddlawn, [l]yn cadw cyfammod a thrugaredd â'r rhai a'i carant ef, ac a gadwant ei orchymynion, hyd fil o genhedlaethau;

10 Ac [m]yn talu y pwyth i'w gâs, yn ei wyneb, gan ei ddifetha ef: nid oeda efe i'w gâs; yn ei wyneb y tâl efe iddo.

11 Cadw gan hynny y gorchymynion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw, i'w gwneuthur.

12 ¶ A [n]bydd, o achos gwrando o honoch ar y barnedigaethau hyn, a'u cadw, a'u gwneuthur hwynt; y

q Rhuf. 10. 3, 5.
a pen. 31. 3.
b Gen. 15. 19.
c Lef. 27. 21, 28. Num. 33. 52. Jos. 6. 17. a 8. 24. a 10. 28, 40. a 11. 11, 12.
d Exod. 23. 32. a 34. 12, 15, 16. Edrych pen 20. 10. Jos 2. 14. a 9. 18. Barn. 1. 24.
e 1 Bren. 11. 2.
f Exod. 23. 24.
g pen. 14. 2. a 26. 19.
h Exod. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Petr 2. 9.
i pen. 10. 15.
k Es. 49. 7. 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Thes. 5. 24. 2 Thess. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Heb. 11. 11. 1 Ioan 1. 9.
l Exod. 20. 6.
m Nah. 1. 2.
n Lef. 26. 3. pen. 28. 1.

ceidw yr ARGLWYDD dy DDUW â thi y cyfammod, a'r drugaredd, a addawodd efe trwy lw i'th dadau di:

13 Ac a'th gâr, ac a'th fendithia, ac a'th amlhâ di; ac a fendiga ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir di, dy ŷd, a'th win, a'th olew, *a* chynnydd *dy* wartheg, a diadellau dy ddefaid, yn y tir y tyngodd efe wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.

14 Bendigedig fyddi uwch law yr holl bobloedd: [o]ni bydd yn dy blith di un gwrryw nac un fenyw yn anffrwythlawn, nac ym mhlith dy anifeiliaid di.

15 Hefyd yr ARGLWYDD a dynn oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni esyd arnat ti yr un o [p]glefydau drwg yr Aipht, y rhai a adwaenost: ond ar dy holl gaseion di y rhydd efe hwynt.

16 Difetha gan hynny yr holl bobloedd y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy lygad hwynt, ac na wasanaetha eu duwiau hwynt; oblegid [q]magl i ti *a fyddai* hynny.

17 Os dywedi yn dy galon, Lliosoecach *yw* y cenhedloedd hyn na myfi; pa ddelw y gallaf eu gyrru hwynt ymaith?

18 Nac ofna rhagddynt: gan gofio cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy DDUW i Pharaoh, ac i'r holl Aipht;

19 [r]Y profedigaethau mawrion y rhai a welodd dy lygaid, a'r arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw gadarn, a'r fraich estynedig, â'r rhai y'th ddug yr ARGLWYDD dy DDUW allan: felly y gwna yr ARGLWYDD dy DDUW i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

20 [s]A'r ARGLWYDD dy DDUW hefyd a ddenfyn gacwn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt: oblegid yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* yn dy ganol di, yn DDUW mawr, ac ofnadwy.

22 A'r ARGLWYDD dy DDUW a † yrr ymaith y cenhedloedd hynny o'th flaen di, *bob* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu difetha hwynt ar unwaith, rhag myned o fwystfilod y maes yn amlach nâ thydi.

23 Ond yr ARGLWYDD dy DDUW a'u rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'u cystuddia hwynt â chystudd dirfawr, nes eu difetha hwynt;

24 Ac [t]a rydd eu brenhinoedd hwynt yn dy law di, a thi a ddifethi eu henw hwynt oddi tan y nefoedd: ni saif gwr yn dy wyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

25 [u]Llosg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân: [x]na chwennych na'r arian na'r aur *a fyddo* arnynt, i'w cymmeryd i ti; rhag dy [y]faglu âg ef: oblegid ffieidd-dra i'r ARGLWYDD dy DDUW *ydyw*.

26 Na ddwg dithau ffieidd-dra i'th dŷ, fel y byddech ysgymmunbeth megis yntau: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieiddio ffieiddia ef; [z]oblegid ysgymmunbeth *yw* efe.

Cyn CRIST 1451.
o Exod. 23. 26, &c.
p Exod. 9. 14. a 15. 26. pen. 28. 27, 60.
q Exod. 23. 33. pen. 12. 30.
r pen. 4. 34. a 29. 3.
s Exod. 23. 28. Jos. 24. 12.
† Heb. dynn.
t Jos. 12. 1.
u pen. 12. 3. Exod. 32. 20.
x Jos. 7. 1, 21.
y Seph. 1. 3.
z pen. 13. 17. Lef. 27. 28.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD VIII.

1 *Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.*

EDRYCHWCH am wneuthur pob
gorchymyn yr wyf fi yn ei orchymyn
i ti heddyw; fel y byddoch
fyw, ac y cynnyddoch, ac yr eloch i
mewn, ac y meddiannoch y wlad a
addawodd yr ARGLWYDD wrth eich
tadau trwy lw.
2 A chofia yr holl ffordd yr arweiniodd
yr ARGLWYDD dy DDUW di
ynddi y deugain mlynedd hyn,
trwy yr anialwch, er mwyn dy
a pen. 13. 3. gystuddio di, a gan dy brofi, i wybod
yr hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti
ei orchymynion ef, ai nas *cedwit.*
b Exod. 16. 3. 3 Ac efe a'th ddarostyngodd, ac b a
c Exod. 16. 12, 14. oddefodd i ti newynu, ac a'th c fwydodd
â manna, yr hwn nid adwaenit,
ac nid adwaenai dy dadau; fel y
d Ps. 104. 29. Matt. 4. 4. Luc 4. 4. gwnai efe i ti wybod d nad trwy fara
yn unig y bydd byw dyn, ond trwy
bob *gair* a'r sydd yn dyfod allan o
enau yr ARGLWYDD y bydd byw dyn.
e pen. 29. 5. Neh. 9. 21. 4 e Dy ddillad ni heneiddiodd am
danat, a'th droed ni chwyddodd, y
deugain mlynedd hyn.
f 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 32. Diar. 3. 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19. 5 f Cydnebydd dithau yn dy galon,
fod yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy
ddysgu di, fel y dysg gwr ei fab ei
hun.
6 A chadw orchymynion yr ARGLWYDD
dy DDUW, i rodio yn ei
ffyrdd, ac i'w ofni ef.
7 ¶ Oblegid y mae yr ARGLWYDD
dy DDUW yn dy ddwyn i mewn i
g pen. 11. 10, 11. wlad dda, g i wlad afonydd dyfroedd,
ffynnonnau, a dyfnderau yn tarddu
allan yn y dyffryn, ac yn y mynydd;
8 Gwlad gwenith, haidd, gwinwydd,
a ffigyswydd, a phomgranadwydd;
gwlad olew olew-wydden, a
mêl;
9 Gwlad yr hon y bwyttêi fara
ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eisieu
h pen. 33. 25. dim arnat ynddi; gwlad h yr hon *y
mae* ei cherrig yn haiarn, ac o'i
mynyddoedd y cloddi bres.
i pen. 6. 11, 12. 10 i Pan fwyttêych, a'th ddigoni;
yna y bendithi yr ARGLWYDD dy
DDUW, am y wlad dda a roddes efe
i ti.
11 Cadw arnat rhag anghofio yr
ARGLWYDD dy DDUW, heb gadw ei
orchymynion, a'i farnedigaethau,
a'i ddeddfau ef, y rhai yr ydwyf fi
yn eu gorchymyn i ti heddyw:
k pen. 23. 47. a 32. 15. Diar. 30. 9. Hos. 13. 6. 12 k Rhag wedi i ti fwytta, a'th
ddigoni, ac adeiladu tai teg, a
thrigo *ynddynt;*
13 A lliosogi o'th wartheg a'th
ddefaid di, ac amlhâu o arian ac
aur gennyt, ac amlhâu o'r hyn oll *y
sydd* gennyt:
14 Yna ymddyrchafu o'th galon,
ac anghofio o honot yr ARGLWYDD
dy DDUW (yr hwn a'th ddug allan o
wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed;
15 Yr hwn a'th dywysodd di trwy
l Num. 21. 6. Hos. 13. 5. yr anialwch mawr ac ofnadwy, l *lle
yr ydoedd* seirph tanllyd, ac ysgorpionau,
a syched lle nid *oedd*
m Num. 20. 11. Ps. 78. 15. a 114. 8. dwfr; m yr hwn a ddygodd i ti
ddwfr allan o'r graig gallestr;
16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr
n Exod. 16. 15. anialwch â n manna, yr hwn nid
adwaenai dy dadau, er dy ddarostwng,
ac er dy brofi di, i wneuthur
daioni i ti yn dy ddiwedd)
17 o *A* dywedyd o honot yn dy — o pen. 9. 4.
galon, Fy nerth fy hun, a chryfder
fy llaw a barodd i mi y cyfoeth
hwn.
18 Ond cofia yr ARGLWYDD dy
DDUW: oblegid efe *yw* yr hwn *sydd*
yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth,
fel y cadarnhâo efe ei gyfammod,
yr hwn a dyngodd efe wrth dy
dadau, fel *y mae* y dydd hwn.
19 Ac os gan anghofio yr anghofi yr
ARGLWYDD dy DDUW, a dilyn duwiau
dieithr, a'u gwasanaethu hwynt, ac
ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn
tystiolaethu yn eich erbyn chwi
heddyw, gan ddifetha y'ch difethir.
20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae
yr ARGLWYDD ar eu difetha o'ch
blaen chwi, felly y difethir chwithau;
am na wrandawsoch ar lais
yr ARGLWYDD eich DUW.

PENNOD IX.

1 *Moses yn eu hannog, nad ymddiriedent yn eu cyfiawnder eu hunain; gan ddatgan eu hamryw wrthryfel hwynt.*

GWRANDO, Israel: *Yr wyt* ti
yn myned heddyw dros yr Iorddonen
hon, i fyned i mewn i berchenogi
cenhedloedd mwy a chryfach
na thi, a dinasoedd mawrion a — a pen. 1. 28.
chaerog hyd y nefoedd;
2 Pobl fawr ac uchel, b meibion — b Num. 13. 22, 28.
Anac, y rhai a adnabuost, ac y
clywaist ti *ddywedyd am danynt,*
Pwy a saif o flaen meibion Anac!
3 Gwybydd gan hynny heddyw,
fod yr ARGLWYDD dy DDUW yn
myned trosodd o'th flaen di c yn — c pen. 4. 24. Heb. 12. 29.
dân ysol: efe a'u difetha hwynt, ac
efe a'u darostwng hwynt o'th flaen
di: felly y gyrri hwynt ymaith, ac
y difethi hwynt yn fuan, megis y
llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.
4 Na ddywed yn dy galon, wedi
gyrru o'r ARGLWYDD dy DDUW
hwynt allan o'th flaen di, gan ddywedyd,
d Am fy nghyfiawnder y — d Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7.
dygodd yr ARGLWYDD fi i feddiannu
y tir hwn: ond e am annuw- — e Gen. 15. 16.
ioldeb y cenhedloedd hyn, y gyrrodd
yr ARGLWYDD hwynt allan o'th flaen
di.
5 Nid am dy gyfiawnder di, nac
am uniondeb dy galon, yr wyt ti yn
myned i feddiannu eu tir hwynt:
ond am annuwioldeb y cenhedloedd
hyn, y bwrw yr ARGLWYDD dy DDUW
hwynt allan o'th flaen di, ac er
cyflawni f y gair a dyngodd, yr AR- — f Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7. a 17. 8. a 26. 4. a 28. 13.
GLWYDD wrth dy dadau, wrth Abraham,
wrth Isaac, ac wrth Jacob.
6 Gwybydd dithau, nad am dy
gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr ARGLWYDD
i ti y tir daionus hwn i'w
feddiannu: canys pobl g wargaled — g Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9.
ydych.
7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia pa
fodd y digiaist yr ARGLWYDD dy — h Exod. 14. 11. a 16. 2. a 17. 2. Num. 11. 4. a 20. 2. a 25. 2.
DDUW yn yr anialwch: h o'r dydd y
daethost allan o dir yr Aipht, hyd
eich dyfod i'r lle hwn, gwrthryfelgar
fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD. — i Exod. 32. 4. Ps. 106. 19.
8 i Yn Horeb hefyd y digiasoch yr — 1491.
ARGLWYDD; a digiodd yr ARGLWYDD
wrthych, i'ch difetha.
9 k Pan aethum i fynu i'r mynydd — k Exod. 24. 12, 15.

8. *Jesus and Pilate.* Matt. 27: 11-31; Luke 23: 1-25. Golden Text: Pilate saith unto them, What then shall I do unto Jesus who is called Christ?—Matt. 27: 22.

9. *Christ Crucified.* Mark 15: 21-41; Luke 23: 39-43. Golden Text: Surely he hath borne our griefs, and carried our sorrows; yet we did esteem him stricken, smitten of God, and afflicted.—Isa. 53: 4.

and his character was another surprise. Human intellects and human hearts opened only at the hardest to receive truth the most glorious.

Through these years we have followed him from the arms of Mary to the right hand of power. He is the Messiah, the Son of God, our Savior.

The last lessons before the third Review

Cyn CRIST 1451.

i gymmeryd y llechau meini, *sef*
llechau y cyfammod, yr hwn a
wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna
l Exod. 24. 18. a 34. 28.
[l] yr arhöais yn y mynydd ddeugain
niwrnod a deugain nos: bara ni
fwyttëais, a dwfr nid yfais.
m Exod. 31. 18.
10 [m] A rhoddes yr ARGLWYDD attaf
y ddwy lech faen, wedi eu hysgrif-
enu â bys DUW; ac arnynt *yr oedd*
yn ol yr holl eiriau a lefarodd yr
ARGLWYDD wrthych yn y mynydd, o
n Exod. 19. 17. a 20. 1.
ganol y tân, [n] ar ddydd y gymmanfa.
11 A bu, ym mhen y deugain niwr-
nod a'r deugain nos, roddi o'r AR-
GLWYDD attaf y ddwy lech faen; *sef*
llechau y cyfammod.
12 A dywedodd yr ARGLWYDD
o Exod. 32. 7.
wrthyf, [o] Cyfod, dos oddi yma i
waered yn fuan: canys ymlygrodd
dy bobl, y rhai a ddygaist allan o'r
Aipht: ciliasant yn ebrwydd o'r
ffordd a orchymynais iddynt;
gwnaethant iddynt eu hun ddelw
dawdd.
13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth-
yf, gan ddywedyd, Gwelais y bobl
p ad. 6. pen. 10. 16. a 31. 27. 2 Bren. 17. 14.
hyn; ac wele, pobl [p] war-galed
ydynt.
14 Paid â mi, a mi a'u distrywiaf
q pen. 29. 20. Ps. 9. 5. a 109. 13.
hwynt, ac [q] a ddilëaf eu henw hwynt
oddi tan y nefoedd; ac a'th wnaf
di yn genedl gryfach, ac amlach ná
hwynt-hwy.
15 A mi a ddychwelais, ac a
ddeuthum i waered o'r mynydd, a'r
mynydd ydoedd yn llosgi gan dân;
a dwy lech y cyfammod *oedd* yn fy
nwylaw.
r Exod. 32. 19.
16 [r] Edrychais hefyd; ac wele,
pechasech yn erbyn yr ARGLWYDD
eich DUW: gwnaethech i chwi lo
tawdd: ciliasech yn fuan o'r ffordd
a orchymynasai yr ARGLWYDD i chwi.
17 A mi a ymaflais yn y ddwy lech,
ac a'u teflais hwynt o'm dwylaw, ac
a'u torrais hwynt o flaen eich llygaid.
s Ps. 106. 23.
18 A [s] syrthiais ger bron yr AR-
GLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeu-
gain niwrnod a deugain nos; ni
fwyttëais fara, ac nid yfais ddwfr:
o herwydd eich holl bechodau chwi
y rhai a bechasech, gan wneuthur
drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD i'w
ddigio ef.
19 (Canys ofnais rhag y sorriant
a'r dig, trwy y rhai y digiodd yr
ARGLWYDD wrthych, i'ch dinystrio
chwi) Etto gwrandawodd yr AR-
GLWYDD arnaf y waith honno hefyd.
20 Wrth Aaron hefyd y digiodd yr
ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha ef:
a mi a weddïais hefyd dros Aaron y
waith honno.
t Exod. 32. 20.
21 [t] Eich pechod chwi hefyd yr
hwn a wnaethoch, *sef* y llo, a gym-
merais, ac a'i llosgais yn tân; curais
ef hefyd, gan *ei* falurio yn dda, nes
ei falu yn llwch: a bwriais ei lwch
ef i'r afon oedd yn disgyn o'r myn-
ydd.
u Num. 11. 1,3.
22 O fewn [u] Taberah hefyd, ac o
x Exod. 17. 7.
fewn [x] Massah, ac o fewn [y] Beddau
y Num. 11. 4, 34.
y blys, yr oeddych yn digio yr AR-
GLWYDD.
z Num. 13. 3. a 14. 1.
23 A [z] phan anfonodd yr ARGLWYDD
chwi o Cades-Barnea, gan ddywed-
yd, Ewch i fynu, a meddiennwch y
tir yr hwn a roddais i chwi, yr
anufuddhasoch i air yr ARGLWYDD
eich DUW: ni chredasoch hefyd
iddo, ac ni wrandawsoch ar ei lais
ef.
24 Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr
ARGLWYDD er y dydd yr adnabum
chwi.
25 A mi a syrthiais ger bron yr AR-
GLWYDD ddeugain niwrnod a deu-
gain nos, fel y syrthiaswn *o'r blaen;*
am ddywedyd o'r ARGLWYDD y di-
fethai chwi.
26 Gweddïais hefyd ar yr AR-
GLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD
DDUW, na ddifetha dy bobl, a'th
etifeddiaeth a waredaist yn dy fawr-
edd, yr hwn a ddygaist allan o'r
Aipht â llaw gref.
27 Cofia dy weision, Abraham,
Isaac, a Jacob; nac edrych ar
galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu
drygioni, nac ar eu pechod:
28 Rhag dywedyd o'r wlad y dyg-
aist ni allan o honi, [a] O eisieu gallu a Exod. 32. 12. Num. 14. 16.
o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r
tir a addawsai efe iddynt, ac o'i gâs
arnynt, y dug efe hwynt allan, i'w
lladd yn yr anialwch.
29 [b] Etto dy bobl di a'th etifedd- b pen. 4. 20.
iaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist
allan yn dy fawr nerth, ac â'th
estynedig fraich.

PENNOD X.

1 *Trugaredd Duw, yn ail roddi y ddwy lech:* 6 *yn sicrhâu yr offeiriadaeth;* 8 *yn neillduo llwyth Lefi:* 10 *yn gwrando ar weddi Moses dros y bobl.* 12 *Annog i ufudd-dod.*

YR amser hwnnw y dywedodd yr 1491.
ARGLWYDD wrthyf, [a] Nâdd i ti a Exod. 34. 1.
ddwy lech faen, fel *y rhai* cyntaf;
a thyred i fynu attaf fi i'r mynydd,
a gwna i ti arch bren.
2 A mi a ysgrifenaf ar y llechau y
geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y
rhai a dorraist; a gosod tithau
hwynt yn yr arch.
3 Yna gwneuthum arch o goed
[b] Sittim; ac a naddais ddwy lech b Exod. 25. 5, 10.
faen, fel y rhai cyntaf; ac a euthum
i fynu i'r mynydd, â'r ddwy lech yn
fy llaw.
4 Ac [c] efe a ysgrifenodd ar y llech- c Exod. 34. 28.
au, fel yr ysgrifen gyntaf, y ‖ deng- ‖ *deg gorchymyn.*
air, a lefarodd yr ARGLWYDD wrth-
ych yn y mynydd, o ganol y tân, yn
nydd y gymmanfa: a rhoddes yr
ARGLWYDD hwynt attaf fi.
5 Yna y dychwelais, ac y deuthum
i waered o'r mynydd, ac a osodais y
llechau yn yr arch, yr hon a wnaeth-
wn, ac yno y maent; megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD i mi.
6 ¶ A [d] meibion Israel a aethant o d Num. 33. 31.
Beeroth meibion Jacan i [e] Moserah: e Num. 33. 30.
[f] yno y bu farw Aaron, ac efe a f Num. 20. 28. a 33. 38.
gladdwyd yno; ac Eleazar ei fab a
offeiriadodd yn ei le ef.
7 [g] Oddi yno yr aethant i Gudgo- g Num. 33. 32, 33.
dah; ac o Gudgodah i Jotbath, tir
afonydd dyfroedd.
8 ¶ Yr amser hwnnw [h] y neilldu- h Num. 3. 6. a 4. 4. a 8. 14.
odd yr ARGLWYDD lwyth Lefi, i
ddwyn arch cyfammod yr AR-
GLWYDD, i sefyll ger bron yr AR- i Lef. 9. 22. Num. 6. 23.
GLWYDD, i'w wasanaethu ef, ac i k Num. 18. 20. pen. 18. 1.
[i] fendigo yn ei enw ef, hyd y dydd Ezec. 44. 28.
hwn.
9 [k] Am hynny ni bydd rhan i Lefi,

Cyn CRIST 1451.

nac etifeddiaeth gyd â'i frodyr: yr
ARGLWYDD *yw* ei etifeddiaeth ef;
megis y dywedodd yr ARGLWYDD dy
DDUW wrtho ef.
10 A [l]mi a arhöais yn y mynydd
ddeugain niwrnod a deugain nos,
fel y ‖ dyddiau cyntaf: [m]a gwran-
dawodd yr ARGLWYDD arnaf y waith
hon hefyd; ni ewyllysiodd yr AR-
GLWYDD dy ddifetha di.
11 [n]A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Cyfod, dos *i'th* daith o flaen
y bobl; fel yr elont i mewn ac y
meddiannont y tir, yr hwn a dyngais
wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.
12 ¶ Ac yr awr hon, Israel, [o]beth y
mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei
ofyn gennyt, ond ofni yr ARGLWYDD
dy DDUW, a rhodio yn ei holl ffyrdd,
[p]a'i garu ef, a gwasanaethu yr AR-
GLWYDD dy DDUW â'th holl galon,
ac â'th holl enaid;
13 Cadw orchymynion yr AR-
GLWYDD, a'i ddeddfau, y rhai yr wyf
yn eu gorchymyn i ti y dydd hwn,
er daioni i ti?
14 Wele [q]y nefoedd, a nefoedd y
nefoedd, *ydynt* eiddo yr ARGLWYDD
dy DDUW, [r]y ddaear *hefyd* a'r hyn
oll *sydd* ynddi.
15 Yn unig ar dy dadau di y
rhoddes yr ARGLWYDD ei serch, gan
eu hoffi hwynt: ac efe a wnaeth
ddewis o'u had ar eu hol hwynt,
sef o honoch chwi, o flaen yr holl
bobloedd; megis heddyw *y gwelir.*
16 [s]Enwaedwch chwithau ddïen-
waediad eich calon, ac na chaled-
wch eich gwarr mwyach.
17 Canys yr ARGLWYDD eich Duw
chwi *yw* Duw y duwiau, ac [t]Ar-
glwydd yr arglwyddi, Duw mawr,
cadarn, ac ofnadwy, yr hwn [u]ni
dderbyn wyneb, ac ni chymmer
wobr.
18 [x]Yr hwn a farna yr ymddifad
a'r weddw; ac y sydd yn hoffi y dï-
eithr, gan roddi iddo fwyd a dillad.
19 [y]Hoffwch chwithau y dieithr:
canys dïeithriaid fuoch yn nhir yr
Aipht.
20 [z]Yr ARGLWYDD dy DDUW a ofni,
ac ef a wasanaethi: wrtho ef hefyd
[a]y glyni, ac i'w enw ef y tyngi.
21 [b]Efe *yw* dy fawl, ac efe *yw* dy
DDUW, yr hwn a wnaeth i ti y mawr-
ion a'r ofnadwy *bethau* hyn, y rhai
a welodd dy lygaid.
22 Dy dadau a aethant i waered
i'r Aipht [c]yn ddeg enaid a thri-
ugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD
dy DDUW a'th wnaeth di [d]fel sêr y
nefoedd o lïosowgrwydd.

[l] Exod. 34. 28. 1491. ‖ Neu, *y deugain niwrnod cyntaf.* [m] Exod. 32. 14, 33. a 33. 17. pen. 9. 19. [n] Exod. 32. 34. a 33. 1. [o] Mic. 6. 8. [p] pen. 6. 5. Matt. 22. 37. [q] Exod. 19. 5. Ps. 115. 16. a 148. 4. [r] Gen. 14. 19. Ps. 24. 1. [s] Edrych Lef. 26. 41. pen. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 28, 29. Col. 2. 11. [t] Dat. 17. 14. a 19. 16. [u] 2 Chron. 19. 7. [x] Ps. 68. 5. a 146. 9. [y] Lef. 19. 33, 34. [z] pen. 6. 13. Matt. 4. 10. Luc 4. 8. [a] pen. 13. 4. [b] Exod. 15. 2. Ps. 22. 3. Jer. 17. 14. [c] Gen. 46. 27. Exod. 1. 5. Act. 7. 14. [d] Gen. 15. 5.

PENNOD XI.

1 Moses yn annog y bobl i ufudd-dod; 2 trwy eu gwybodaeth eu hunain o fawr weithredoedd Duw; 8 trwy addewid o fawr fendithion Duw, 16 a thrwy fygythion. 18 Bod yn rhaid myfyrio yn ofalus ar eiriau Duw. 26 Rhoddi y fendith a'r felldith o'u blaen hwynt.

CAR dithau yr ARGLWYDD dy
DDUW, a chadw ei gadwraeth ef,
a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, a'i
orchymynion, byth.
2 A chydnabyddwch heddyw:
canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch
plant, y rhai nid adnabuant, ac ni
welsant gerydd yr ARGLWYDD eich
DUW chwi, ei fawredd, ei law gref,
a'i fraich estynedig;
3 Ei arwyddion hefyd, a'i weith-
redoedd, y rhai a wnaeth efe yng
nghanol yr Aipht, i Pharaoh bren-
hin yr Aipht, ac i'w holl dir;
4 A'r hyn a wnaeth efe i lu yr
Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbyd-
au; [a]y modd y gwnaeth efe i ddyfr-
oedd y môr coch lenwi dros eu hwy-
nebau hwynt, pan oeddynt yn ymlid
ar eich ol, ac y difethodd yr AR-
GLWYDD hwynt hyd y dydd hwn;
5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr
anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;
6 [b]A'r hyn a wnaeth efe i Dathan,
ac i Abiram, meibion Elïab, mab
Reuben; y modd yr agorodd y
ddaear ei safn, ac a'u llyngcodd
hwynt, a'u teuluoedd, a'u pebyll,
a'r holl ‖ olud oedd †ganddynt, ym
mysg holl Israel.
7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn
gweled holl fawrion weithredoedd
yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe.
8 Cedwch chwithau bob gorchym-
yn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i
chwi heddyw; fel y byddoch gryf-
ion, ac yr eloch i mewn, ac y medd-
iannoch y tir yr ydych yn myned
trosodd iddo i'w feddiannu:
9 Ac fel yr estynoch ddyddiau yn
y tir yr hwn a dyngodd yr AR-
GLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi
iddynt, ac i'w had; *sef* tir yn llif-
eirio o laeth a mêl.
10 ¶ O herwydd y tir yr wyt yn
myned iddo i'w feddiannu, nid fel
tir yr Aipht *y mae*, yr hwn y daeth-
och allan o hono, lle yr heuaist dy
had, ac y dyfrhêaist â'th droed, fel
gardd lysiau:
11 Ond y tir yr ydych yn myned
trosodd iddo i'w feddiannu, *sydd*
fynydd-dir, a dyffryndir, yn yfed
dwfr o wlaw y nefoedd;
12 Tir *yw*, yr hwn y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn ei †ymgel-
eddu: [c]llygaid yr ARGLWYDD dy
DDUW *sydd* bob amser arno, o dde-
chreuad y flwyddyn hyd ddiwedd
y flwyddyn hefyd.
13 ¶ A bydd, os gan wrando y
gwrandêwch ar fy ngorchymynion,
y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i
chwi heddyw, i garu yr ARGLWYDD
eich DUW, ac i'w wasanaethu, â'ch
holl enaid;
14 Yna y rhoddaf wlaw i'ch tir yn
ei amser, *sef* [d]y cynhar-wlaw, a'r
diweddar-wlaw; fel y casglech dy
ŷd, a'th win, a'th olew:
15 A rhoddaf laswellt yn dy faes,
i'th anifeiliaid; fel y bwyttâech, ac
y'th ddigoner.
16 Gwyliwch arnoch rhag twyllo
eich calon, a chilio o honoch, a
[e]gwasanaethu duwiau dïeithr, ac
ymgrymmu iddynt.
17 Ac ennynu digllonedd yr AR-
GLWYDD i'ch erbyn, a [f]chau o hono
ef y nefoedd, fel na byddo gwlaw,
ac na roddo y ddaear ei chnwd,
a'ch difetha yn fuan o'r tir yr hwn y
mae yr ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.
18 ¶ Am hynny [g]gosodwch fy
ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn
eich meddwl, a [h]rhwymwch hwynt

Cyn CRIST 1451.

[a] Exod. 14. 27. [b] Num. 16. 31. a 27. 3. Ps. 106. 17. ‖ Neu, *dda byw oedd yn eu canlyn hwy.* † Heb. *wrth eu traed.* † Heb. *geisio.* [c] 1 Bren. 9. 3. [d] Joel 2. 23. Iago 5. 7. [e] pen. 8. 19. [f] 1 Bren. 8. 35. [g] pen. 6. 6. [h] pen. 6. 8.

Cyn CRIST 1451.
yn arwydd ar eich dwylaw, a bydd-
ant yn rhactalau rhwng eich llygaid:
19 [i]A dysgwch hwynt i'ch plant;
[i] pen. 4. 9, 10. a 6. 7. gan grybwyll am danynt pan eis-
teddych yn dy dŷ, a phan rodiech
ar y ffordd, pan orweddych *hefyd*, a
phan godych.
20 Ac ysgrifena hwynt ar byst dy
dŷ, ac ar dy byrth;
21 Fel yr amlhâo eich dyddiau
chwi, a dyddiau eich plant chwi,
ar y ddaear yr hon a dyngodd yr
ARGLWYDD wrth eich tadau am ei
[k] Ps. 72. 5. a 89. 30. rhoddi iddynt, [k]fel dyddiau y nef-
oedd ar y ddaear.
22 ¶ Canys os gan gadw y cedwch
yr holl orchymynion hyn, y rhai yr
ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi
i'w gwneuthur, i garu yr ARGLWYDD
eich DUW, i rodio yn ei holl ffyrdd
ef, ac i lynu wrtho ef;
23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan
yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen
chwi, a chwi a feddiennwch genhedl-
oedd mwy a chryfach nâ chwi.
[l] Jos. 1. 3. a 14. 9. 24 [l]Pob man y sathro gwadn eich
troed chwi arno, fydd eiddo chwi:
[m] Gen. 15. 18. Exod. 23. 31. Num. 34. 3. [m]o'r anialwch, a Libanus, *ac* o'r
afon, *sef* afon Euphrates, hyd y môr
eithaf, y bydd eich terfyn chwi.
25 Ni saif gwr yn eich wyneb: eich
arswyd a'ch ofn a rydd yr AR-
GLWYDD eich DUW ar wyneb yr holl
[n] Exod. 23. 27. dir yr hwn y sathroch arno, [n]megis
y llefarodd wrthych.
[o] pen. 30. 15. 26 ¶ [o]Wele, rhoddi yr ydwyf fi
o'ch blaen chwi heddyw fendith a
melldith:
[p] pen. 28. 2. 27 [p]Bendith, os gwrandewch ar
orchymynion yr ARGLWYDD eich
DUW, y rhai yr ydwyf fi yn *eu* gor-
chymyn i chwi heddyw;
[q] pen. 28. 15. 28 A [q]melldith, oni wrandewch
ar orchymynion yr ARGLWYDD eich
DUW, ond cilio o honoch allan o'r
ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymyn
i chwi heddyw, i fyned ar ol duwiau
dieithr, y rhai nid adnabuoch.
29 Bydded gan hynny, pan ddygo
yr ARGLWYDD dy DDUW di i'r tir
yr ydwyt yn myned iddo i'w fedd-
[r] pen. 27. 12, 13. Jos. 8. 33. iannu, roddi o honot [r]y fendith ar
fynydd Garizim, a'r felldith ar
fynydd Ebal.
30 Onid *yw* y rhai hyn o'r tu hwnt
i'r Iorddonen, tu a'r lle y machluda
yr haul, yn nhir y Canaaneaid, yr
hwn sydd yn trigo yn y rhos ar
[s] Gen. 12. 6. Barn. 7. 1. gyfer Gilgal, [s]ger llaw gwastadedd
Moreh?
31 Canys myned yr ydych dros yr
Iorddonen, i fyned i feddiannu y tir
y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn
ei roddi i chwi; a chwi a'i meddien-
nwch ac a breswyliwch ynddo.
[t] pen. 5. 32. 32 Gwyliwch chwithau [t]am wneu-
thur yr holl ddeddfau a'r barnedig-
aethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu
rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

PENNOD XII.

1 Bod yn rhaid dinystrio pob lle y buasai delw-addoliaeth ynddo, 5 a chyrchu i'r lle a ddewisodd Duw i'w wasanaeth. 16, 23 Gwahardd gwaed. 17, 20, 26 Rhaid yw bwytta pethau sanctaidd yn y lle sanctaidd. 19 Na wrthoder y Lefiad. 29 Nac ymoroler am gau dduwiau.

DYMA y deddfau a'r barnedig-
aethau, y rhai a wyliwch a'r
eu gwneuthur, yn y tir a rydd AR-
GLWYDD DDUW dy dadau i ti i'w
feddiannu, yr holl ddyddiau y bydd-
och fyw ar y ddaear.
2 [a]Gan ddinystrio dinystriwch yr [a] pen. 7. 5.
holl fannau, y rhai y gwasanaethodd
y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu
‖ meddiannu eu duwiau ynddynt, ‖ Neu, *etifeddu.*
ar y mynyddoedd uchel, ac ar y
bryniau, a than bob pren gwyrddlas.
3 [b]Drylliwch hefyd eu hallorau [b] Barn. 2. 2.
hwynt, a thorrwch eu colofnau
hwynt, a llosgwch eu llwynau
hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig
ddelwau eu duwiau hwynt, a din-
ystriwch eu henwau hwynt o'r lle
hwnnw.
4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD
eich DUW.
5 Ond y lle [c] a ddewiso yr ARGLWYDD [c] 1 Bren. 8. 29. 2 Chron. 7. 12.
eich DUW o'ch holl lwythau chwi, i
osod ei enw yno, ei drigfa ef a geis-
iwch, ac yno y deuwch:
6 A dygwch [d]yno eich poeth- [d] Lef. 17. 3.
offrymmau, a'ch aberthau, a'ch
[e]degymmau, ac offrwm dyrchafael [e] ad. 17. pen. 14. 22. a 15. 19, 20.
eich llaw, eich addunedau hefyd,
a'ch offrymmau gwirfodd, a chyntaf-
anedig eich gwartheg a'ch defaid.
7 A bwyttêwch [f]yno ger bron yr [f] pen. 14. 26.
ARGLWYDD eich DUW, a llawenhêwch
ym mhob dim y rhoddoch eich llaw
arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn
yr hyn y'th fendithiodd yr ARGLWYDD
dy DDUW.
8 Na wnewch yn ol *yr hyn* oll
yr ydym ni yn ei wneuthur yma
heddyw, pob un yr hyn *fyddo* uniawn
yn ei olwg ei hun.
9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn
i'r orphwysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr
hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW
yn ei rhoddi i ti.
10 Ond pan eloch dros yr Ior-
ddonen, a thrigo yn y tir yr hwn y
mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei
roddi yn etifeddiaeth i chwi, a *phan*
roddo lonydd i chwi oddi wrth eich
holl elynion o amgylch, fel y preswyl-
ioch yn ddïogel:
11 Yna y bydd [g]lle wedi i'r AR- [g] 1 Bren. 8. 29. Ps. 78. 68.
GLWYDD eich DUW ei ddewis iddo,
i beri i'w enw aros ynddo; yno y
dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei
orchymyn i chwi; *sef* eich poeth-
offrymmau, a'ch aberthau, eich
degymmau, a dyrchafael-offrwm
eich llaw, † a'ch holl ddewis addun- † Heb. *a holl ddewis eich addunedau.*
edau, y rhai a addunedoch i'r AR-
GLWYDD.
12 A llawenhêwch ger bron yr
ARGLWYDD eich DUW; chwi, a'ch
meibion, a'ch merched, a'ch gweis-
ion, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a*
fyddo yn eich pyrth chwi: canys
[h]nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth [h] pen. 10. 9.
gyd â chwi.
13 Gwylia arnat rhag poeth-off-
rymmu o honot dy boeth-offrymmau
ym mhob lle a'r a welych:
14 Ond yn y lle a ddewiso yr AR-
GLWYDD o fewn un o'th lwythau di,
yno yr offrymmi dy boeth-offrym-
mau, ac y gwnai yr hyn oll yr ydwyf
fi yn ei orchymyn i ti.
15 Er hynny ti a gai ladd a bwyt-
ta cig yn ol holl ddymuniant dy
galon, yn ol bendith yr ARGLWYDD

Cyn CRIST 1451.

dy DDUW yr hon a rydd efe i ti, yn
dy holl byrth: [i] yr aflan a'r glân
a fwytty o hono, megis o'r iwrch a'r
carw.
16 [k] Ond na fwyttêwch y gwaed; ar
y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.
17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth
ddegfed dy ŷd, na'th win, na'th olew,
na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th
ddefaid, na'th holl addunedau y
rhai a addunech, na'th offrymmau
gwirfodd, na dyrchafael-offrwm dy
law:
18 Ond o flaen yr ARGLWYDD dy
DDUW y bwyttâi hwynt, yn y lle a
ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW; ti,
a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th
forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy
byrth di: llawenycha ger bron yr
ARGLWYDD dy DDUW yn yr hyn oll
yr estynech dy law arno.
19 [l] Gwylia arnat rhag gadael y Lef-
iad, † tra fyddech byw ar y ddaear.
20 ¶ Pan helaetho yr ARGLWYDD
dy DDUW dy derfyn di, [m] megis y dy-
wedodd wrthyt, os dywedi, Bwyttâf
gig (pan ddymuno dy galon fwytta
cig) yn ol holl ddymuniad dy galon
y bwyttêi gig.
21 Os y lle a ddewisodd yr AR-
GLWYDD dy DDUW i roddi ei enw yn-
ddo, fydd pell oddi wrthyt; yna lladd
o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai
a roddodd yr ARGLWYDD i ti, megis y
gorchymynais i ti, a bwytta o fewn dy
byrth wrth holl ddymuniad dy galon.
22 [n] Etto fel y bwyttêir yr iwrch a'r
carw, felly y bwyttêi ef: yr aflan a'r
glân a'i bwytty yn yr un ffunud.
23 [o] Yn unig † bydd sier na fwyt-
taech y gwaed: canys [p] y gwaed
yw yr einioes; ac ni chai fwytta yr
einioes ynghyd â'r cig.
24 Na fwytta ef; ar y ddaear y
tywellti ef fel dwfr.
25 Na fwytta ef; fel y byddo
daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ol,
pan wnelych yr uniawn y'ngolwg yr
ARGLWYDD.
26 Etto cymmer dy gyssegredig
bethau y rhai sydd gennyt, a'th add-
unedau, a thyred i'r lle a ddewiso yr
ARGLWYDD.
27 Ac [q] offrymma dy boeth-offrwm
(y cig a'r gwaed) ar allor yr AR-
GLWYDD dy DDUW: a gwaed dy
aberthau a dywelltir wrth allor yr
ARGLWYDD dy DDUW; a'r cig a
fwyttâi di.
28 Cadw a gwrando yr holl eiriau
hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i
ti; fel y byddo daioni i ti; ac i'th
feibion ar dy ol byth, pan wnelych
yr hyn sydd dda ac uniawn y'ngolwg
yr ARGLWYDD dy DDUW.
29 ¶ Pan ddinystrio yr ARGLWYDD
dy DDUW y cenhedloedd, y rhai yr
wyt ti yn myned attynt i'w medd-
iannu, o'th flaen di, a † dyfod o honot
yn eu lle hwynt, a phreswylio yn eu
tir hwynt:
30 Gwylia arnat [r] rhag ymfaglu o
honot ar eu hol hwynt, wedi eu
dinystrio hwynt o'th flaen di; a
rhag ymorol am eu duwiau hwynt,
gan ddywedyd, Pa fodd y gwasan-
aethodd y cenhedloedd hyn eu
duwiau? myfi a wnaf felly hefyd.

[i] ad. 22.
[k] Gen. 9. 4. Lef. 7. 26. a 17. 10. pen. 15. 23.
[l] pen. 14. 27.
† Heb. *dy holl ddyddiau.*
[m] Gen. 15. 18. a 28. 14. pen. 11. 24. a 19. 8.
[n] ad. 15.
[o] ad. 16.
† Heb. *ymgryfhâ.*
[p] Lef. 17. 11, 14.
[q] Lef. 1. 5, 9, 13.
† Heb. *meddiannu, neu, etifeddu o honot hwynt.*
[r] pen. 7. 16.

31 Na wna di felly i'r ARGLWYDD
dy DDUW: canys pob ffieidd-dra † yr
hwn oedd gâs gan yr ARGLWYDD, a
wnaethant hwy i'w duwiau: canys
[s] eu meibion hefyd a'u merched a
losgasant yn tân i'w duwiau.
32 Pob gair yr wyf fi yn ei or-
chymyn i chwi, edrychwch am
wneuthur hynny: [t] na chwanega
atto ac na thynn oddi wrtho.

PENNOD XIII.

1 Y rhai a hudo i ddelw-addoliaeth, 6 er nesed a font i ti, 9 rhaid yw eu llabyddio. 12 Nad arbeder y dinasoedd lle y bo gau dduwiaeth.

PAN godo yn dy fysg di broph-
wyd, neu freuddwydydd breudd-
wyd (a rhoddi i ti arwydd neu ry-
feddod,
2 A dyfod i ben o'r [a] arwydd neu y
rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt)
gan ddywedyd, Awn ar ol duwiau
dieithr (y rhai nid adwaenost) a
gwasanaethwn hwynt;
3 Na wrando ar eiriau y prophwyd
hwnnw, neu ar y breuddwydydd
breuddwyd hwnnw: canys yr AR-
GLWYDD eich DUW sydd yn eich
[b] profi chwi, i wybod a ydych yn
caru yr ARGLWYDD eich DUW â'ch
holl galon, ac â'ch holl enaid.
4 Ar ol yr ARGLWYDD eich DUW
yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchym-
ynion ef a gedwch, ac ar ei lais ef
y gwrandewch, ac ef [c] a wasanaeth-
wch, ac wrtho ef y glynwch.
5 A'r [d] prophwyd hwnnw, neu y
breuddwydydd breuddwyd hwnnw,
a roddir i farwolaeth, (canys llefar-
odd † i'ch troi *chwi* oddi wrth yr
ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a'ch
dug chwi allan o dir yr Aipht, ac
a'ch gwaredodd chwi o dŷ y caeth-
iwed, i'th wthio di allan o'r ffordd
yr hon y gorchymynodd yr AR-
GLWYDD dy DDUW i ti rodio ynddi)
[e] felly y tynni ymaith y drwg o'th
fysg.
6 ¶ [f] Os dy frawd, mab dy fam,
neu dy fab dy hun, neu dy ferch,
neu [g] wraig dy fynwes, neu dy gyfaill,
yr hwn *sydd* fel dy enaid dy hun,
a'th annog yn ddirgel, gan ddywed-
yd, Awn a gwasanaethwn dduwiau
dieithr, y rhai nid adnabuost ti,
na'th dadau;
7 *Sef rhai* o dduwiau y bobl *sydd*
o'ch amgylch chwi, yn agos attat,
neu ym mhell oddi wrthyt, o *un*
cwrr i'r tir hyd gwrr *arall* y tir:
8 Na chyd-synia âg ef, ac na
wrando arno, ac nac arbeded dy
lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na
chela arno:
9 Ond [h] gan ladd lladd ef; bydded
[i] dy law di arno ef yn gyntaf, i'w
roddi i farwolaeth, a llaw yr holl
bobl wedi hynny.
10 A llabyddia ef â meini, fel y
byddo marw: canys ceisiodd dy
wthio di oddi wrth yr ARGLWYDD
dy DDUW, yr hwn a'th ddug di allan
o dir yr Aipht, o dŷ y † caethiwed.
11 A [k] holl Israel a glywant, ac a
ofnant, ac ni chwanegant wneuthur
y fath beth drygionus a hyn yn dy
blith.
12 ¶ Pan glywech am un o'th
ddinasoedd, y rhai y mae yr AR-

Cyn CRIST 1451.

† Heb. *yr Arglwydd, yr hwn oedd gâs ganddo.*
[s] Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 18. 10. Jer. 32. 35.
[t] pen. 4. 2.
[a] Edrych pen. 18. 22. Jer. 28. 9. Matt. 7. 22.
[b] pen. 8. 2. Edrych Matt. 24. 24. 1 Cor. 11. 19. 2 Thess. 2. 11. Dat. 13. 14.
[c] pen. 10. 20.
[d] pen. 18. 20. Jer. 14. 15. Zech. 13. 3.
† Heb. *dychweliad yn erbyn yr Arglwydd.*
[e] pen. 22. 21, 22, 24. 1 Cor. 5. 13.
[f] pen. 17. 2.
[g] Edrych Gen. 16. 5. pen. 28. 54. Diar. 5. 20. Mic. 7. 5.
[h] pen. 17. 7.
[i] Act. 7. 58.
† Heb. *caethion.*
[k] pen. 17. 13.

Cyn CRIST 1451.

GLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti
i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

[l] Ioan 2. 19. Jud. 19.
[||] Neu, *Belial.* Edrych Barn. 19. 22. 1 Sam. 2. 12. a 25. 25. 2 Cor. 6. 15.

13 [l] Aeth dynion, meibion || y fall,
allan o'th blith, a gyrrasant drigol-
ion eu dinas, gan ddywedyd, Awn,
gwasanaethwn dduwiau dieithr (y
rhai nid adnabuoch)
14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais
yn dda: ac wele, *os* gwirionedd *yw,*
a bod yn sicr wneuthur y ffieidd-
dra hyn yn dy fysg;
15 Gan daro taro drigolion y ddinas
honno â min y cleddyf; [m] difroda
hi, a'r rhai oll *a fyddant* ynddi, a'i
hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.

[m] Lef. 27. 28. Jos. 6. 17.

16 A'i holl yspail hi a gesgli i ganol
ei heol hi, ac a losgi y ddinas a'i
holl yspail hi yn gwbl, i'r ARGLWYDD
dy DDUW, â thân: felly bydded yn
garnedd byth; nac adeilader hi
mwy.
17 Ac [n] na lyned wrth dy law di
ddim o'r || dïofrydbeth: fel y dy-
chwelo yr ARGLWYDD oddi wrth
angerdd ei ddig, ac y rhoddo i ti
drugaredd, ac y tosturio wrthyt, ac
y'th amlhâo, megis y tyngodd wrth
dy dadau:

[n] pen. 7. 26.
[||] Neu, *peth melldigedig.*

18 Pan wrandawech ar lais yr
ARGLWYDD dy DDUW, [o] gan gadw ei
holl orchymynion ef, y rhai yr wyf
fi yn *eu* gorchymyn i ti heddyw, gan
wneuthur *yr hyn sydd* uniawn y'ng-
olwg yr ARGLWYDD dy DDUW.

[o] pen. 12. 25, 32.

PENNOD XIV.

1 Na ddylai plant Duw mo'u hanffurfio eu hunain wrth alaru. 3 Pa beth a ellir, a pha beth nis gellir ei fwytta, 4 o anifeiliaid, 9 o bysgod, 11 o adar. 21 Ni ellir bwytta yr hyn a fo farw ei hun. 22 Degymmau gwasanaeth Duw. 23 Y degymmau a'r cyntaf-anedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd. 28 Degwm y drydedd flwyddyn yn elusen.

PLANT *ydych* chwi i'r ARGLWYDD
eich DUW: [a] na thorrwch mo hon-
och eich hunain, ac na wnewch foelni
rhwng eich llygaid, dros y marw.
2 [b] Canys pobl sanctaidd *wyt* ti i'r
ARGLWYDD dy DDUW, a'r ARGLWYDD
a'th ddewisodd di i fod yn bobl
unig iddo ef, o'r holl bobloedd *sydd*
ar wyneb y ddaear.
3 ¶ Na fwytta ddim ffiaidd.

[a] Lef. 19. 28. a 21. 5. Jer. 16. 6. a 41. 5. a 47. 5. 1 Thess. 4. 13.
[b] pen. 7. 6. a 26. 13.
[c] Lef. 11. 2, &c.

4 [c] Dyma yr anifeiliaid a fwyt-
têwch: eidion, llwdn dafad, a llwdn
gafr,
5 Y carw, a'r iwrch, a'r llwdn hydd,
a'r bwch gwŷllt, a'r † unicorn, a'r
|| ŷch gwŷlt, a'r afr wŷllt.

† Heb. *dishon.*
|| *bual.*

6 A phob anifail yn hollti yr ewin,
ac yn fforchogi hollt y ddwy ewin, *ac*
yn cnoi cil, ym mysg yr anifeiliaid;
hwnnw a fwyttêwch.
7 Ond hyn ni fwyttêwch, o'r rhai a
gnöant y cil, neu a holltant yr ewin
yn fforchog: y camel, a'r ysgyfarnog,
a'r gwningen: er bod y rhai hyn yn
cnoi eu cil, am nad ydynt yn fforch-
ogi yr ewin, aflan *ydynt* i chwi.
8 Yr hwch hefyd, er ei bod yn
fforchogi yr ewin, ac heb *gnoi* cil,
aflan *yw* i chwi: na fwyttêwch o'u
cig hwynt, ac [d] na chyffyrddwch â'u
burgyn hwynt.

[d] Lef. 11. 27.
[e] Lef. 11. 9.

9 ¶ [e] Hyn a fwyttêwch o'r hyn oll
sydd yn y dyfroedd: yr hyn oll *sydd*
iddo esgyll a chenn a fwyttêwch.
10 A'r hyn oll nid *oes* iddo esgyll a
chenn, ni fwyttêwch: aflan *yw* i chwi.

Cyn CRIST 1451.

11 ¶ Pob aderyn glân a fwyttêwch.
12 A dyma y rhai ni fwyttêwch o
honynt: yr eryr, a'r wŷdd-walch, a'r
fôrwennol.
13 A'r bod, a'r barcut, a'r fwltur yn
ei rhyw,
14 A phob cigfran yn ei rhyw,
15 A chyw yr estrys, a'r fran nos,
a'r gog, a'r hebog yn ei ryw,
16 Aderyn y cyrph, a'r dylluan, a'r
gogfran,
17 A'r pelican, a'r biogen, a'r ful-
fran,
18 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei ryw,
a'r gornchwigl, a'r [f] ystlum.
19 A [g] phob ymlusgiad asgellog
sydd aflan i chwi: na fwyttäer
hwynt.

[f] Lef. 11. 19.
[g] Edrych Lef. 11. 21.

20 Pob ehediad glân a fwyttêwch.
21 ¶ Na fwyttêwch ddim a fo marw
ei hun: dod ef i'r dieithr *fyddo* yn
dy byrth, a bwyttâed ef; neu gwerth
ef i'r dieithr: canys pobl sanctaidd
ydwyt i'r ARGLWYDD dy DDUW. [h] Na
ferwa fynn yn llaeth ei fam.
22 [i] Gan ddegymmu degymma holl
gynnyrch dy had, *sef* ffrwyth dy
faes, bob blwyddyn.

[h] Exod. 23. 19. a 34. 26.
[i] pen. 12. 6, 17.

23 A bwytta ger bron yr ARGLWYDD
dy DDUW (yn y lle a ddewiso efe i
drigo o'i enw ef ynddo) [k] ddegwm
dy ŷd, dy win, a'th olew, a chyntaf-
anedig dy wartheg, a'th ddefaid;
fel y dysgech ofni yr ARGLWYDD dy
DDUW bob amser.

[k] pen. 15. 19, 20.

24 A phan fyddo y ffordd ry hir i
ti, fel na ellych ei ddwyn ef, *neu* os
y lle fydd ym mhell oddi wrthyt,
yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy
DDUW i osod ei enw ynddo, pan y'th
fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW:
25 Yna dod *ei werth* yn arian; a
rhwym yr arian yn dy law, a dos
i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy
DDUW:
26 A dod yr arian am yr hyn oll a
† chwennycho dy galon; am war-
theg, neu am ddefaid, neu am win,
neu am ddïod gref, neu am yr hyn
oll a ddymuno dy galon: a bwyt-
ta yno ger bron yr ARGLWYDD dy
DDUW, a llawenycha di, â'th deulu.

† Heb. *ofyno dy galon gennyt.*

27 A'r [l] Lefiad yr hwn *fyddo* yn dy
byrth, na wrthod ef: am [m] nad *oes*
iddo *na* rhan nac etifeddiaeth gyd
â thi.

[l] pen. 12. 19.
[m] Num. 18. 20. pen. 18. 1.

28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y
dygi allan holl ddegwm dy gnwd y
flwyddyn honno: a dyro *ef* i gadw
o fewn dy byrth.

[n] pen. 26. 12.

29 A'r Lefiad (am [o] nad oes iddo
ran nac etifeddiaeth gyd â thi) a'r
dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y
rhai *fydd* yn dy byrth di, a ddeuant,
ac a fwyttânt, ac a ddigonir; fel
[p] y'th fendithio yr ARGLWYDD dy
DDUW ym mhob gwaith a wnelych
â'th law.

[o] ad. 27.
[p] Edrych Mal. 3. 10.

PENNOD XV.

1 Y seithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r tlodion: 7 etto nas dylai rwystro benthyccio neu roddi. 12 Gwas o Hebread, 16 oddi eithr iddo fod yn anfoddlawn i ymadael, sydd raid ei ollwng ymaith yn rhydd y seithfed flwyddyn; ond nid yn waglaw. 19 Rhaid yw cyssegru pob gwrryw cyntaf-anedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.

YM mhen [a] pob saith mlynedd
gwna ollyngdod.

[a] Exod. 21. 2. a 23. 10. Lef. 25. 3, 4. Jer. 34. 14.

Cyn CRIST 1451.

2 A dyma wedd y gollyngdod. Gollynged pob †echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* drachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd; canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

† Heb. *meistr echwyn ei law.*

3 [b]Ti a elli fynnu drachefn gan y dieithr; ond gollynged dy law yn rhydd *yr hyn* sydd i ti gyd â'th frawd:

b Edrych pen. 23. 20.

4 ‖ Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu;

‖ *Ond pan na byddo.*

5 Yn unig os gan wrando y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.

6 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, fel [c]y benthyeciech i genhedloedd lawer, ac na fenthyeciech di *ganddynt;* ti hefyd a arglwyddiaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

c pen. 28. 12, 44.

7 ¶ Os bydd yn dy fysg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na chaleda dy galon, ac na chau dy law oddi wrth dy frawd tlawd:

8 [d]Ond gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthyecio benthyecia ddigon i'w anghen ef, *yr hyn* fyddo arno ei eisieu.

d Matt. 5. 42. Luc 6. 34, 35.

9 Gwylia arnat, rhag bod yn dy galon †ddrwg †feddwl i ddywedyd, Agos yw y seithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod; a bod dy [e]lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o hono ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

† Heb. *Belial.* † Heb. *air.*

e pen. 28. 54, 56. Diar. 23. 6. a 28. 22. Matt. 20. 15.

10 Gan roddi dod iddo, ac na fydded drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn y'th fendithia yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

11 Canys [f]ni dderfydd y tlawd o ganol y tir: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Gan agoryd agor dy law i'th frawd, a'th anghenus ac i'th dlawd, yn dy dir.

f Matt. 26. 11. Ioan 12. 8.

12 ¶ [g]Os gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrëes, i ti, a'th wasanaethu chwe blynedd; y seithfed flwyddyn gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt.

g Exod. 21. 2. Jer. 34. 14.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wag:

14 Gan lwytho llwytha ef o'th braidd, ac o'th ysgubor, ac o'th winwrŷf: *o'r hyn* y'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy DDUW, dod iddo.

15 A chofia mai gwas fuost yn nhir yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy DDUW: am hynny yr ydwyf yn gorchymyn y peth hyn *i* ti heddyw.

16 Ond os dywed wrthyt, Nid âf allan oddi wrthyt; am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ; o herwydd bod yn dda arno ef gyd â thi:

Cyn CRIST 1451.

17 [h]Yna cymmer fynawyd, a dod trwy ei glust ef, ac yn y ddor; a bydded *yn* was i ti byth: felly hefyd y gwnei i'th forwyn.

h Exod. 21. 6.

18 Na fydded caled gennyt ei ollwng ef yn rhydd oddi wrthyt, canys gwasanaethodd di werth [i]dau gyflog gweinidog, chwe blynedd: a'r ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

i Edrych Es. 16. 14. a 21. 16.

19 ¶ [k]Pob cyntaf-anedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid, yn wrryw, a gyssegri di i'r ARGLWYDD dy DDUW: na weithia â chyntaf-anedig dy ychain, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

k Exod. 13. 2. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13.

20 [l]Ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW y bwyttai ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD, ti a'th deulu.

l pen. 12. 7, 17. a 14. 23. a 16. 11, 14.

21 [m]Ond os bydd anaf arno, *os* cloff neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall;* na abertha ef i'r ARGLWYDD dy DDUW.

m Lef. 22. 20. pen. 17. 1.

22 O fewn dy byrth y bwyttâi ef: [n]yr aflan a'r glân ynghyd *a'i bwytty,* megis yr iwrch, ac megis y carw.

n pen. 12. 15.

23 [o]Etto na fwytta ei waed ef; tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwfr.

o pen. 12. 16, 23.

PENNOD XVI.

1 *Gwyl y Pasc:* 9 *yr wythnosau,* 13 *y pebyll.* 16 *Rhaid i bob gwrryw offrwm, yn ol ei allu, ar y tair gwyl hyn.* 18 *Am farnwyr a barn gyfiawn.* 21 *Gwahardd llwynau a delwau.*

CADW [a]y mis Abib, a chadw Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW: canys [b]o fewn y mis Abib y dug yr ARGLWYDD dy DDUW di allan o'r Aipht, [c]o hyd nos.

a Exod. 12. 2, &c. b Exod. 13. 4. c Exod. 12. 29, 42.

2 Abertha dithau yn Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW, o ddefaid a [d]gwartheg, yn [e]y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef yno.

d Num. 28. 19. e pen. 12. 5.

3 [f]Na fwytta fara lefeinllyd gyd âg ef: saith niwrnod y bwyttâi gyd âg ef fara croyw, *sef* bara cystudd: (canys ar ffrwst y daethost allan o dir yr Aipht) fel y cofiech ddydd dy ddyfodiad allan o dir yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

f Exod. 12. 15, 19. a 34. 18.

4 [g]Ac na weler gennyt surdoes yn dy holl derfynau saith niwrnod; ac [h]nac arhoed dros nos hyd y bore *ddim* o'r cig a aberthaist yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

g Exod. 34. 25. h Exod. 12. 10.

5 Ni elli ‖ aberthu y Pasc o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti:

‖ Neu, *ladd.*

6 Ond yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo; yno yr aberthi y Pasc yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y pryd y daethost allan o'r Aipht.

7 Yna y rhosti, ac y bwyttâi ef, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: a'r bore y dychweli, ac yr âi i'th babellau.

8 Chwe diwrnod y bwyttâi fara croyw: ac ar y seithfed dydd *y mae* †uchel-wyl i'r ARGLWYDD dy DDUW; ni chai wneuthur gwaith *ynddo.*

† Heb. *gwaharddiad.*

9 ¶ [i]Cyfrif i ti saith wythnos: pan ddechreuo y crymman ar yr ŷd, y dechreui rifo y saith wythnos.

i Exod. 23. 15. a 34. 22. Lef. 23. 15. Num. 28. 26.

10 A chadw wyl yr wythnosau i'r ARGLWYDD dy DDUW, âg offrwm

Cyn CRIST 1451.

gwirfodd dy law, yr hwn a roddi, megis y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW.

11 A llawenycha ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, *sydd* yn dy fysg, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo.

12 Cofia hefyd mai caethwas fuost yn yr Aipht: a chadw a gwna y deddfau hyn.

13 ¶ [k] Cadw i ti wyl y pebyll saith niwrnod, wedi i ti gasglu dy † ŷd a'th win.

14 A [l] llawenycha yn dy wyl, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad, a'r dïeithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi wyl i'r ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD: canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia yn dy holl gnwd, ac yn holl waith dy ddwylaw; am hynny bydd dithau lawen.

16 ¶ [m] Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwrryw *o* honot o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe; ar wyl y bara croyw, ac ar wyl yr wythnosau, ac ar wyl y pebyll: ond [n] nac ymddangosed neb o flaen yr ARGLWYDD yn waglaw.

17 Pob un yn ol rhodd ei law, yn ol bendith yr ARGLWYDD dy DDUW yr hon a roddes efe i ti.

18 ¶ [o] Gwna i ti farnwyr a blaenorion yn dy holl byrth, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti trwy dy lwythau; a barnant hwy y bobl *â* barn gyfiawn.

19 [p] Na wyra farn, *ac* na chydnebydd wynebau; na dderbyn wobr chwaith: canys gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a wyra ‖ eiriau y cyfiawn.

20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni; fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti.

21 ¶ Na phlanna i ti lwyn *o* neb rhyw goed ger llaw allor yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hon a wnai i ti.

22 [q] Ac na chyfod i ti ‖golofn; yr hyn sydd gâs gan yr ARGLWYDD dy DDUW.

[k] Exod. 23. 16. Lef. 23. 34. Num. 29. 12.
† Heb. *lawrdyrnu, a'th winwryf.*
[l] Neh. 8. 9, &c.
[m] Exod. 23. 14, 17. a 34. 23.
[n] Exod. 23. 15. a 34. 20.
[o] 1 Chron. 23. 4. a 26. 29. 2 Chron. 19. 8.
[p] Exod. 23. 2, 6. Lef. 19. 15. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
‖ Neu, *achosion.*
[q] Lef. 26. 1.
‖ *ddelw.*

PENNOD XVII.

1 Rhaid yw bod y pethau a offrymmer yn ddïanaf. 2 Rhaid yw lladd delw-addolwyr. 8 Ymrafaelion caled a fernir gan yr offeiriad a'r barnwyr. 12 Yr hwn a ddïystyro y cyfryw farn, a roddir i farwolaeth. 14 Dewisiad, 15 a dyledswydd brenhin.

NAC [a] aberth a i'r ARGLWYDD dy DDUW ŷch neu ‖ ddafad y byddo arno anaf, *neu* ddim gwrthuni: canys casbeth yr ARGLWYDD dy DDUW *yw* hynny.

2 ¶ [b] Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti, wr neu wraig a wnaeth ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW, gan droseddu ei gyfammod ef.

[a] pen. 15. 21. Mal. 1. 8.
‖ Neu, *afr.*
[b] pen. 13. 6.

3 Ac a aeth ac a wasanaethodd dduwiau dïeithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r [c] haul, neu i'r lleuad, neu i holl lu y nefoedd, yr hyn ni orchymynais;

4 Pan ddangoser i ti, a chlywed o honot, yna cais yn dda: ac wele, os gwirionedd *yw, a* bod yn sicr wneuthur y ffieidd-dra hyn yn Israel;

5 Yna dwg allan y gwr hwnnw, neu y wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, *sef* y gwr neu y wraig, a [d] llabyddia hwynt â meini, fel y byddont feirw.

6 [e] Wrth dystiolaeth dau o dystion, neu dri o dystion, y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw: na rodder ef i farwolaeth wrth dystiolaeth un tyst.

7 [f] Llaw y tystion a fydd arno yn gyntaf i'w farwolaethu ef, a llaw yr holl bobl wedi hynny: [g] a thi a dynni ymaith y drwg o'th blith.

8 ¶ [h] Os bydd peth mewn barn yn rhy galed i ti, [i] rhwng gwaed a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu rhwng ‖ pla a phla, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; yna cyfod, a dos i fynu i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW:

9 A [k] dos at yr offeiriaid y Lefiaid, ac [l] at y barnwr a fyddo yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangosant i ti reol y farnedigaeth.

10 A gwna yn ol rheol y gair a ddangosant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiso yr ARGLWYDD; ac edrych am wneuthur yn ol yr hyn oll a ddysgant i ti.

11 Yn ol rheol y gyfraith a ddysgont i ti, ac yn ol y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddi wrth y peth a ddangosont i ti, i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

12 [m] A'r gwr a wnel mewn rhyfyg, heb wrando ar yr offeiriad (sydd yn sefyll yno i wasanaethu yr ARGLWYDD dy DDUW) neu ar y barnwr; yna rhoddir i farwolaeth y gwr hwnnw: a thynn ymaith y drwg o Israel.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant; ac ni ryfygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, os dywedi, [n] Gosodaf arnaf frenhin, megis yr holl genhedloedd *sydd* o'm hamgylch:

15 Gan osod gosod arnat yn frenhin [o] yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: [p] o blith dy frodyr y gosodi arnat frenhin; ni elli roddi arnat wr dïeithr yr hwn nid *yw* frawd i ti.

16 Ond nac amlhâed iddo [q] feirch, ac na [r] ddychweled efe y bobl i'r Aipht i amlhâu meirch; gan i'r [s] ARGLWYDD ddywedyd wrthych, [t] Na chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

17 Ac nac amlhâed iddo wragedd, fel [u] na wyro ei galon; ac nac amlhâed arian ac aur lawer iddo.

18 A phan eisteddo ar deyrngadair ei frenhiniaeth, ysgrifened iddo gopi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan [x] o'r *hwn sydd* ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

Cyn CRIST 1451.

[c] pen. 4. 19. Job 31. 26.
[d] Lef. 24. 14, 16.
[e] Num. 35. 30. pen. 19. 15. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. 1 Tim. 5. 19. Heb. 10. 28.
[f] pen. 13. 9.
[g] pen. 13. 5.
[h] 2 Chron. 19. 10. Hag. 2. 11. Mal. 2. 7.
[i] Edrych Exod. 21. 13, 20, 22, 28. a 22. 2. Num. 35. 11, 16, 19.
‖ pen. 19. 4, 10.
‖ *dyrnod.*
[k] Edrych Jer. 18. 18.
[l] pen. 19. 17.
[m] Hos. 4. 4.
[n] 1 Sam. 8. 5.
[o] Edrych 1 Sam. 9. 15. a 10. 24. a 16. 12. 1 Chron. 22. 10.
[p] Jer. 30. 21.
[q] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, 28.
[r] Es. 31. 1. Ezec. 17. 15.
[s] Exod. 13. 17. Num. 14. 3, 4.
[t] pen. 28. 68. Hos. 11. 5. Edrych Jer. 42. 15.
[u] Edrych 1 Bren. 11. 3, 4.
[x] Edrych 2 Bren. 22. 8.

Cyn CRIST 1451.

y Jos. 1. 8.

19 A y bydded gyd âg ef, a darllened arno holl ddyddiau ei fywyd: fel y dysgo ofni yr ARGLWYDD ei DDUW, i gadw holl eiriau y gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na ddyrchafo ei galon uwch law ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymyn, i'r tu deheu nac i'r tu aswy: fel yr estynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe a'i feibion y'nghanol Israel.

PENNOD XVIII.

1 *Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 3 *Defod yr offeiriaid.* 8 *Rhan y Lefiaid.* 9 *Rhaid yw gochelyd ffieidd-dra y cenhedloedd.* 15 *Rhaid yw gwrando ar Grist y prophwyd.* 20 *Rhoddi y prophwyd rhyfygus i farwolaeth.*

a Num. 18. 20. pen. 10. 9.

a NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi, ran nac etifeddiaeth ynghyd âg Israel: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef, b a fwyttânt hwy.

b 1 Cor. 9. 13.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD *yw* eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

3 ¶ A hyn fydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant aberth, *pa un bynnag* ai eidion ai dafad; c rhoddant i'r offeiriaid yr ysgwyddog, a'r ddwy ên, a'r botten.

c Lef. 7. 30–34.

d Num. 18. 12, 24.

4 d Blaen-ffrwyth dy ŷd, dy win, a'th olew, a blaen-ffrwyth cnaif dy ddefaid, a roddi iddo ef.

e Exod. 28. 1. Num. 3. 10.

5 Canys e dewisodd yr ARGLWYDD dy DDUW ef o'th holl lwythau di, i sefyll i wasanaethu yn enw yr ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Israel, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei galon i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD;

7 Yna gwasanaethed efe yn enw yr ARGLWYDD ei DDUW megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai sydd yn sefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwyttânt, heb law gwerth yr hyn sydd yn dyfod oddi wrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na ddysg wneuthur yn ol ffieidddra y cenhedloedd hynny.

f Lef. 18. 21.
g Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Es. 8. 19.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fab, neu i'w ferch, f fyned trwy y tân; g *neu* a arfero ddewiniaeth, *na* phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

h Lef. 20. 27.
i 1 Sam. 28. 7.

11 h Na swynwr swynion, nac a geisio *wybodaeth gan* gonsuriwr, neu frudiwr, nac i a ymofyno â'r meirw:

12 O herwydd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn; ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

‖ Neu, *uniawn, neu, bur.*

13 Bydd ‖ berffaith gyd â'r ARGLWYDD dy DDUW.

‖ Neu, *etifeddi.*

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a ‖ feddienni di, a wrandawsant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniattâodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

k Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.

15 ¶ k Yr ARGLWYDD dy DDUW a gyfyd i ti, o'th blith dy hun, o'th frodyr dy hun, Brophwyd megis finnau; arno ef y gwrandewch.

Cyn CRIST 1451.

l pen. 9. 10.
m Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.

16 Yn ol yr hyn oll a geisiaist gan yr ARGLWYDD dy DDUW yn Horeb, l yn nydd y gymmanfa, gan ddywedyd, m Na chlywwyf mwyach lais yr ARGLWYDD fy NUW, ac na welwyf y tân mawr hwn mwyach, rhag fy marw.

n pen. 5. 28.

17 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, n Da *y dywedasant yr* hyn a ddywedasant.

o Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.
p Es. 51. 16.
q Ioan 4. 25.

18 o Codaf Brophwyd iddynt o fysg eu brodyr, fel tithau, a p rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; ac q efe a lefara wrthynt yr hyn oll a orchymynwyf iddo.

19 A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn fy enw, myfi a'*i* gofynaf ganddo.

r pen. 13. 5. Jer. 14. 14. Zech. 13. 3.

20 r Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lefaru yn fy enw air ni orchymynais iddo ei lefaru, neu yr hwn a lefaro yn enw duwiau dieithr; rhodder y prophwyd hwnnw i farwolaeth.

21 Ac os dywedi yn dy galon, Pa fodd yr adnabyddwn y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD?

s Jer. 28. 9.
t Edrych pen. 13. 2.

22 s Yr hyn a lefaro y prophwyd hwnnw yn enw yr ARGLWYDD, t a'r gair heb fod, ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw y gair ni lefarodd yr ARGLWYDD; y prophwyd a'i llefarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

PENNOD XIX.

1 *Dinasoedd noddfa;* 4 *a braint llofrudd ynddynt.* 14 *Na symmuder terfyn tir.* 15 *Rhaid yw bod dau o dystion o'r lleiaf.* 19 *Cospedigaeth gau dyst.*

a pen. 12. 29.
‖ Neu. *etifeddu.*

PAN a dorro yr ARGLWYDD dy DDUW ymaith y cenhedloedd y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn rhoddi eu tir i ti, a'i ‖ feddiannu o honot ti, a phreswylio yn eu dinasoedd ac yn eu tai;

b Exod. 21. 13. Num. 35. 10. Jos. 20. 2.

2 b Neilldua i ti dair dinas yng nghanol dy dir, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

3 Parottôa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dir, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW yn etifeddiaeth i ti, fel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

c pen. 4. 42.
† Heb. *er döe ac echdöe.*

4 ¶ c Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffŷ yno, i fyw: yr hwn a darawo ei gymmydog heb wybod, ac yntau heb ei gasâu ef † o'r blaen;

† Heb. *oddi ar y pren, a chaffael, &c.*

5 Megis pan elo *un* gyd â'i gymmydog i'r coed i gymmynu pren, ac â estyn ei law â'r fwyell i dorri y pren, a syrthio yr haiarn † o'r menybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog, fel y byddo farw; efe a gaiff ffoi i un o'r dinasoedd hyn, a byw:

d Num. 35. 12.
† Heb. *yn ei einioes.*
† Heb. *er döe ac echdöe.*

6 d Rhag i ddïalydd y gwaed ddilyn ar ol y llofrudd, a'i galon yn llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hir, a'i daro ef yn † farw, er nad *oedd* ynddo ef haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gasâu ef † o'r blaen.

7 Am hynny yr ydwyf yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas a neilldui i ti.

Cyn CRIST 1451.

8 A phan [e]helaetho yr ARGLWYDD dy DDUW dy derfyn, fel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti yr holl dir a addawodd efe ei roddi wrth dy dadau;

[e] Gen. 15. 18. pen. 12. 20.

9 Os cedwi y gorchymynion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i ti heddyw, i garu yr ARGLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei ffyrdd ef bob amser; [f]yna y chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

[f] Jos. 20. 7.

10 Fel na ollynger gwaed gwirion o fewn dy dir, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

11 ¶ Ond [g]os bydd gwr yn casâu ei gymmydog, ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn, a'i ddieneidio fel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinasoedd hyn;

[g] Exod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 24. pen. 27. 24.

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi yno, a rhoddant ef yn llaw dialydd y gwaed, fel y byddo farw.

13 Nac arbeded dy lygad ef, ond tynn ymaith *affaith* gwaed gwirion o Israel, fel y byddo daioni i ti.

14 ¶ [h]Na symmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o fewn dy etifeddiaeth yr hon a feddienni, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

[h] pen. 27. 17. Diar. 22. 28. Hos. 5. 10.

15 ¶ [i]Na choded un tyst yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: wrth dystiolaeth dau o dystion, neu wrth dystiolaeth tri o dystion, y bydd safadwy y peth.

[i] Num. 35. 30. pen. 17. 6. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

16 ¶ Os cyfyd gau dyst yn erbyn neb, gan dystiolaethu bai yn ei erbyn ef;

17 Yna safed y ddau ddyn *y mae* yr amrafael rhyngddynt ger bron yr ARGLWYDD, [k]o flaen yr offeiriaid a'r barnwyr a fyddo yn y dyddiau hynny.

[k] pen. 17. 9.

18 Ac ymofyned y barnwyr yn dda: ac *os* y tyst *fydd* dyst ffals, *ac* a dystiolaetha ar gam yn erbyn ei frawd;

19 [l]Yna gwnewch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd: [m]a thynn ymaith y drwg o'th fysg.

[l] Diar. 19. 5, 9. Dan. 6. 24. [m] pen. 13. 5. a 17. 7. a. 22. 21, 24.

20 A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur mwy yn ol y peth drygionus hyn yn dy blith.

21 Ac nac arbeded dy lygad: *bydded* [n]einioes am einioes, llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed.

[n] Exod. 21. 23. Lef. 24. 20. Matt. 5. 38.

PENNOD XX.

1 *Araith yr offeiriaid i annog y bobl i ryfel.* 5 *Cyhoeddiad y swyddogion pwy sydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinasoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinasoedd sydd raid eu haddunedu.* 19 *Ni wasanaetha dinystrio prennau ymborth dyn, wrth warchae ar ddinas.*

PAN elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a gweled [a]meirch a cherbydau, *a* phobl fwy nâ thi, nac ofna rhagddynt: o herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW *fydd* gyd â thi, yr hwn a'th ddug di i fynu o dir yr Aipht.

[a] Edrych Ps. 20. 7. Es. 31. 1.

Cyn CRIST 1451.

2 A bydd, pan nesâoch i'r frwydr, yna ddyfod o'r offeiriad, a llefaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Israel: Yr ydych chwi yn nesâu heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynion: na feddalhâed eich calon, nac ofnwch, na †synnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt.

† Heb. *phryaurwch.*

4 Canys yr ARGLWYDD eich DUW *sydd* yn myned gyd â chwi, i ryfela â'ch gelynion trosoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r llywiawdwyr a lefarant wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa wr *sydd* a adeiladodd dŷ newydd, ac nis [b]cyssegrodd ef? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wr arall ei gyssegru ef.

[b] Edrych Neh. 12. 27. Ps. 30. tit.

6 A pha wr *sydd* a blannodd winllan, ac nis †mwynhâodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wr arall ei mwynhâu hi.

† Heb. *cyffredinodd.* Edrych Lef. 19. 23, 24. pen. 28. 30.

7 [c]A pha wr sydd a ymgredodd â gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i wr arall ei chymmeryd hi.

[c] pen. 24. 5.

8 Y llywiawdwyr *hefyd* a chwanegant lefaru wrth y bobl, ac a ddywedant, [d]Pa wr *sydd* ofnus a meddal galon? eled a dychweled i'w dŷ, fel na †lwfrhâo efe galon ei frawd megis ei galon yntau.

[d] Barn. 7. 3. † Heb. *thoddo.*

9 A bydded, pan ddarffo i'r llywiawdwyr lefaru wrth y bobl, osod o honynt dywysogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

10 ¶ Pan nesâech at ddinas i ryfela yn ei herbyn, [e]cyhoedda iddi heddwch.

[e] 2 Sam. 20. 18.

11 A bydded, os heddwch a ettyb hi i ti, ac agoryd i ti; yna bydded i'r holl bobl a gaffer ynddi, fod i ti dan deyrnged, a'th wasanaethu.

12 Ac oni heddycha hi â thi, ond gwneuthur rhyfel â thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo yr ARGLWYDD dy DDUW hi yn dy law di, [f]taro ei holl wrrywiaid â min y cleddyf.

[f] Num. 31. 7.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant, a'r [g]anifeiliaid, a phob dim a'r a fyddo yn y ddinas, *sef* ei holl yspail, a yspeili i ti: a thi a fwynhâi yspail dy elynion, yr hwn a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

[g] Jos. 8. 2.

15 Felly y gwnai i'r holl ddinasoedd pell iawn oddi wrthyt, y rhai nid *ydynt* o ddinasoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond [h]o ddinasoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti yn etifeddiaeth, na chadw un enaid yn fyw:

[h] Num. 33. 52. pen. 7. 1, 2.

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt; *sef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid: megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti:

18 Fel na ddysgont i chwi wneuthur yn ol eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr ARGLWYDD eich Duw.

19 ¶ Pan warchâech ar ddinas lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn

Cyn CRIST 1451.

i'w hynnill hi, na ddifetha ei choed
hi, gan daro bwyell arnynt: canys o
honynt y bwyttâi; na thorr dithau
hwynt i lawr (o herwydd ‖ *bywyd*
dyn *yw* pren y maes) † i'*w* gosod yn
y gwarch-glawdd.
20 Yn unig y pren y gwyddost nad
pren ymborth *yw*, hwnnw a ddifethi
ac a dorri: ac a adeiladi warch-
glawdd yn erbyn y ddinas fydd yn
gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni
‖ orchfyger hi.

PENNOD XXI.

1 Y modd i ymddiheuro oddi wrth lofrudd-iaeth, heb wybod pwy a'i gwnaeth. 10 Y modd y mae trin caethferch a brïodo un. 15 Na ddylid dïetifeddu y cyntaf-anedig o ran câs. 18 Rhaid yw llabyddio mab anufudd. 22 Na adawer drwg-weithredwr y'nghrog dros nos.

OS ceir *un* wedi ei ladd o fewn y
tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD
dy DDUW yn ei roddi i ti i'w eti-
feddu, yn gorwedd yn y maes, heb
wybod pwy a'i lladdodd;
2 Yna âed dy henuriaid a'th farn-
wyr allan, a mesurant hyd y dinas-
oedd *sydd* o amgylch i'r lladdedig.
3 A bydded i'r ddinas nesaf at y
lladdedig, *sef* henuriaid y ddinas
honno, gymmeryd anner o'*r* gwar-
theg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac*
ni thynnodd dan iau.
4 A dyged henuriaid y ddinas
honno yr anner i ddyffryn garw, yr
hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd
ynddo; ac yno ‖ torr-fynyglant yr
anner yn y dyffryn.
5 A nesâed yr offeiriaid, meibion
Lefi (o herwydd yr ARGLWYDD dy
DDUW [a] a'u hetholodd hwynt i weini
iddo ef, ac i fendigo yn enw yr AR-
GLWYDD) ac [b] wrth eu † barn hwynt
y terfynir pob ymryson a phob pla.
6 A holl henuriaid y ddinas honno,
y rhai *a fyddo* nesaf at y lladdedig,
[c] a olchant eu dwylaw uwch ben yr
anner a dorr-fynyglwyd yn y dyffryn.
7 A hwy a attebant ac a ddywed-
ant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni
y gwaed hwn, ac nis gwelodd ein
llygaid.
8 Trugarhâ wrth dy bobl Israel, y
rhai a waredaist, O ARGLWYDD, ac
na ddyro waed gwirion † yn erbyn
dy bobl Israel. A maddeuir y
gwaed iddynt hwy.
9 Felly y tynni ymaith *affaith* y
gwaed gwirion o'th fysg, os ti a
wnei yr uniawnder y'ngolwg yr AR-
GLWYDD.
10 ¶ Pan elych i ryfel yn erbyn dy
elynion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy
DDUW hwynt yn dy law di, a chaeth-
gludo o honot gaeth-glud o hon-
ynt;
11 A gweled o honot yn y gaeth-
glud wraig brydweddol, a'i bod wrth
dy fodd, i'w chymmeryd i ti yn
wraig:
12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, ac
eillied hi ei phen, a † thorred ei
hewinedd;
13 A dïosged ddillad ei chaeth-
iwed oddi am dani, a thriged yn dy
dŷ di, ac [d] wyled *am* ei thad a'i
mam fis o ddyddiau: ac wedi
hynny yr âi di atti, ac y byddi wr
iddi, a hithau fydd wraig i ti.

‖ Neu, *o ddyn, pren y maes sydd i'w osod, &c.*
† Heb. *i fyned o'th flaen.*
‖ *ymddarostyngo.*
‖ *torrant ben.*
[a] pen. 10. 8.
[b] pen. 17. 8, 9.
† Heb. *genau.*
[c] Edrych Ps. 19. 12. Matt. 27. 24.
† Heb. *y'nghanol.*
† Heb. *gwnaed, neu, gyweirïed.*
[d] Edrych Ps. 45. 10.

Cyn CRIST 1451.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd;
yna gollwng hi yn ol ei hewyllys ei
hun, a chan werthu na werth hi er
arian; na chais elw o honi, am i ti
ei darostwng hi.
15 ¶ Pan fyddo i wr ddwy wragedd,
un yn gu, ac un yn gâs; a phlanta
o'r gu a'r gâs feibion iddo ef, a bod
y mab cyntaf-anedig o'r *un* gâs:
16 Yna bydded, [e] yn y dydd y rhan-
no efe ei etifeddiaeth rhwng ei feib-
ion y rhai fyddant iddo, na ddi-
chon efe wneuthur yn gyntaf-anedig
fab y gu o flaen mab y gâs, *yr hwn*
sydd gyntaf-anedig;
17 Ond mab y gâs yr hwn sydd
gyntaf-anedig a gydnebydd efe,
[f] gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r
hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o
achos hwn *yw* [g] dechreuad ei nerth
ef; iddo *y bydd* braint y cyntaf-
anedig.
18 ¶ *Ond* o bydd i wr fab cyndyn
ac anufudd, heb wrando ar lais ei
dad, neu ar lais ei fam; a phan
geryddant ef, ni wrendy arnynt:
19 Yna ei dad a'i fam a ymaflant
ynddo, ac a'i dygant at henuriaid
ei ddinas, ac i borth ei drigfan;
20 A dywedant wrth henuriaid ei
ddinas ef, Ein mab hwn *sydd* gyn-
dyn ac anufudd, heb wrando ar ein
llais; glwth a meddwyn *yw efe.*
21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i
llabyddiant ef â meini, fel y byddo
farw: [h] felly y tynni ymaith y drwg
o'th fysg; a holl Israel a glywant,
ac a ofnant.
22 ¶ Ac o bydd mewn gwr bechod
yn haeddu *barnedigaeth* angau, a'i
farwolaethu, a chrogi o honot ef
wrth bren:
23 [i] Na thriged ei gelain dros nos
wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i
claddi ef o fewn *y* dydd hwnnw: o
herwydd [k] melldith DDUW ‖ *sydd i'r*
hwn a grogir: ac na haloga dy dir
y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei
roddi i ti yn etifeddiaeth.

PENNOD XXII.

1 Am garedigrwydd brawdol. 5 Bod adnabod y gwrryw a'r fenyw wrth eu dillad. 6 Na ddalier mam yr adar gyd â'i chywion. 8 Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau. 9 Gochelyd cymmysgedd. 12 Rhaid yw bod rhidens wrth ddillad. 13 Cospedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig. 20, 22 Am dorr-prïodas, 25 trais, 28 godineb, 30 a llosgach.

[a] NI chai weled eidion dy frawd
neu ei ddafad yn cyfeiliorni,
ac ymguddio oddi wrthynt: gan
ddwyn dwg hwynt drachefn i'th
frawd.
2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyf-
agos attat, neu oni adwaenost ef;
yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a
bydded gyd â thi, hyd pan ymo-
fyno dy frawd am dano; yna dyro
ef yn ei ol iddo ef.
3 Ac felly y gwnai i'w asyn ef, ac
felly y gwnai i'w ddillad ef, ac felly
y gwnai i bob collbeth i'th frawd,
yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a
thithau yn ei gael: ni elli ym-
guddio.
4 ¶ [b] Ni chai weled asyn dy frawd
neu ei ŷch yn gorwedd ar y ffordd,
ac ymguddio oddi wrthynt; *ond*
gan godi cyfod *hwynt* gyd âg ef.

[e] 2 Chron. 11. 19, 22.
[f] Edrych 1 Chron. 5. 1.
[g] Gen. 49. 3.
[h] pen. 13. 5. a 22. 21, 24.
[i] Jos. 10. 26.
[k] Gal. 3. 13.
‖ Neu, *yw yr hwn.* Edrych Num. 25. 4. Jos. 10. 26. 2 Sam. 21. 6.
[a] Exod. 23. 4.
[b] Exod. 23. 5.

Cyn CRIST 1451.

5 ¶ Na fydded dilledyn gwr am
wraig, ac na wisged gwr ddillad
gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr
ARGLWYDD dy DDUW bawb a'r a
wnel hyn.
6 ¶ Pan ddamweinio nyth aderyn
i'th olwg ar dy ffordd, mewn un
pren, neu ar y ddaear, â chywion,
neu âg wyau *ynddo*, a'r fam yn eis-
tedd ar y cywion, neu ar yr wyau;
na chymmer y fam gyd â'r cywion.
7 Gan ollwng ti a ollyngi y fam, a'r
cywion a gymmeri i ti; fel y byddo
daioni i ti, ac yr estynech *dy* ddydd-
iau.
8 ¶ Pan adeiladech dŷ newydd,
yna y gwnai ganllawiau *o amgylch*
i'th nen; fel na osodych waed ar
dy dŷ, pan syrthio neb oddi arno.
c Lef. 19. 19. 9 ¶ c Na haua dy winllan âg amryw
† Heb. cyflawnder. *had;* rhag i ti halogi † cynnyrch yr
had a hauech, a chnwd y winllan.
d Edrych 2 Cor. 6. 14, 15, 16. 10 ¶ d Nac ardd âg ŷch ac âg asyn
ynghyd.
e Lef. 19. 19. 11 e Na wisg ddilledyn o amryw
ddefnydd, *megis o* wlan a llin yng
nghyd.
f Num. 15. 38. Matt. 23. 5. 12 ¶ f Plethau a weithi i ti ar
† Heb. bedair adain. † bedwar cwrr dy wisg yr ymwisg-
ech â hi.
13 ¶ O chymmer gwr wraig, ac
wedi myned atti, ei chasâu;
14 A gosod yn ei herbyn anair, a
rhoddi allan enw drwg iddi, a dy-
wedyd, Y wraig hon a gymmerais;
a phan euthum atti, ni chefais yn-
ddi forwyndod:
15 Yna cymmered tad y llangces
a'i mam, a dygant *arwyddion* mor-
wyndod y llangces at henuriaid y
ddinas i'r porth.
16 A dyweded tad y llangces wrth
yr henuriaid, Fy merch a roddais
i'r gwr hwn yn wraig, a'i chasâu y
mae efe.
17 Ac wele, efe a gododd *iddi*
anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn
dy ferch forwyndod; ac fel dyma
arwyddion morwyndod fy merch.
Yna lledant y dilledyn y'ngŵydd
henuriaid y ddinas.
18 A henuriaid y ddinas honno a
gymmerant y gwr, ac a'i cospant ef.
19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn*
can *sicl* o arian, ac a'u rhoddant
hwynt i dad y llangces; o achos
iddo ddwyn enw drwg ar y forwyn
o Israel: a bydd hi yn wraig iddo;
ac ni ddichon ei gyrru ymaith *yn*
ei holl ddyddiau.
20 Ond os gwir fydd y peth, ac
na chafwyd *arwyddion* morwyndod
yn y llangces:
21 Yna y dygant y llangces at
ddrws tŷ ei thad, a dynion ei dinas
a'i llabyddiant hi â meini, oni
byddo farw; am iddi wneuthur
ffolineb yn Israel, gan butteinio yn
g pen. 13. 5. nhŷ ei thad: g a thi a dynni ymaith
y drwg o'th fysg.
h Lef. 20. 10. 22 ¶ h O cheffir gwr yn gorwedd
gyd â gwraig brïodol *â* gwr; bydd-
ant feirw ill dau, *sef* y gwr a or-
weddodd gyd â'r wraig, a'r wraig
hefyd: felly y tynni ymaith ddrwg
o Israel.
23 ¶ O bydd llangces *o* forwyn
wedi ei dyweddïo i wr, a chael o
wr hi mewn dinas, a gorwedd gyd
â hi;
24 Yna y dygwch hwynt ill dau
i borth y ddinas honno, ac a'u
llabyddiwch hwynt â meini, fel y
byddont feirw: y llangces, oblegid
na waeddodd, *a hithau* yn y ddinas;
a'r gwr, o herwydd iddo ddarostwng
gwraig ei gymmydog: i felly ti a i ad. 21, 22.
dynni ymaith y drygioni o'th fysg.
25 ¶ Ond os mewn maes y cafodd
y gwr y llangces wedi ei dyweddïo,
a'i threisio o'r gwr, a gorwedd gyd
â hi; yna bydded farw y gwr a
orweddodd gyd â hi yn unig.
26 Ond i'r llangces ni chei wneuth-
ur dim; nid *oes* yn y llangces bech-
od *yn haeddu* marwolaeth: o her-
wydd megis y cyfyd gwr yn erbyn ei
gymmydog, a'i ddieneidio ef, yr un
modd *y mae* y peth hyn.
27 Oblegid yn y maes y cafodd
efe hi: gwaeddodd y llangces *oedd*
wedi ei dyweddïo; ac nid *oedd*
achubydd iddi.
28 ¶ k O chaiff gwr langces o for- k Exod. 22. 16.
wyn, heb ei dyweddïo, ac ymaflyd
ynddi, a gorwedd gyd â hi, a'u dala
hwynt:
29 Yna y rhydd y gwr a orwedd-
odd gyd â hi, i dad y llangces, ddeg
a deugain o arian; ac iddo y bydd
yn wraig, am iddo ei darostwng hi:
ni ddichon efe ei gyrru hi ymaith *yn* l Lef. 18. 8. a 20. 11.
ei holl ddyddiau. 1 Cor. 5. 1.
30 ¶ l Na chymmered neb wraig ei m Edrych Ruth 3. 9.
dad, ac na m ddinoethed odre ei Ezec. 16. 8.
dad.

PENNOD XXIII.

1 Pwy a all, a phwy ni all ddyfod i'r gynnull-eidfa. 9 Rhaid yw gochelyd aflendid yn y llu. 15 Am y gwas ffoadur. 17 Am frynti. 18 Am aberthau ffiaidd, 19 usuriaeth, 21 addunedau, 24 a chamweddau.

NA ddeued neb wedi ysigo ei
eirin, na dispaidd, i gynnull-
eidfa yr ARGLWYDD.
2 Na ddeued basterdyn i gynnull-
eidfa yr ARGLWYDD; y ddegfed gen-
hedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod
i gynnulleidfa yr ARGLWYDD.
3 Na ddeled a Ammoniad na Moab- a Neh. 13. 1.
iad i gynnulleidfa yr ARGLWYDD; y
ddegfed genhedlaeth hefyd o hon-
ynt na ddeued i gynnulleidfa yr AR-
GLWYDD byth:
4 b Oblegid ni chyfarfuant â chwi b Edrych pen. 2. 29.
â bara ac â dwfr yn y ffordd, wrth
eich dyfod o'r Aipht; ac c o achos c Num. 22. 5, 6.
cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam
mab Beor o Pethor *ym* Mesopota-
mia, i'th felldithio di.
5 Etto yr ARGLWYDD dy DDUW
ni fynnodd wrando ar Balaam: ond
trodd yr ARGLWYDD dy DDUW y
felldith yn fendith i ti; canys hoff-
odd yr ARGLWYDD dy DDUW dydi.
6 d Na chais eu heddwch hwynt, d Ezra 9. 12.
na'u daioni hwynt, dy holl ddydd-
iau byth.
7 ¶ Na ffieiddia Edomiad; canys
dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad;
o herwydd dieithr fuost yn ei wlad
ef.
8 Deued o honynt i gynnulleidfa
yr ARGLWYDD y drydedd genhedl-
aeth o'r meibion a genhedlir idd-
ynt.

Cyn CRIST 1451.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn
dy elynion, yna ymgadw rhag pob
peth drwg.

e Lef. 15. 16.

10 ¶ *e* O bydd un o honot heb fod
yn lân, o herwydd damwain nos;
eled allan o'r gwersyll; na ddeued
o fewn y gwersyll.

† Heb. *A phan wynebo yr hwyr.*

11 † Ac ym min yr hwyr ymolched
mewn dwfr: yna wedi machludo
yr haul, deued i fewn y gwersyll.
12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan
i'r gwersyll; ac yno yr âi di allan.
13 A bydded gennyt raw-ffon ym
mysg dy arfau; a bydded pan eis-
teddych allan, gloddio o honot â hi,
a thro a chuddia yr hyn a ddaeth
oddi wrthyt.
14 O herwydd bod yr ARGLWYDD
dy DDUW yn rhodio ym mhlith dy
wersyllau, i'th waredu, ac i roddi
dy elynion o'th flaen di; am hynny
bydded dy wersyllau, yn sanctaidd;
fel na welo ynot ti † ddim brynti, a
throi oddi wrthyt.

† Heb. *noethni dim.*

f 1 Sam. 30. 15.

15 ¶ *f* Na ddyro at ei feistr was a
ddïangodd attat oddi wrth ei feistr.
16 Gyd â thi y trig yn dy fysg, yn
y fan a ddewiso, yn un o'th byrth
di, lle byddo da ganddo; *ac* na chys-
tuddia ef.

‖ *sodomies.*

g Edrych Diar. 2. 16.

‖ *sodomiad.*

17 ¶ Na fydded ‖ puttain *g* o ferch-
ed Israel, ac na fydded ‖ putteiniwr
o feibion Israel.
18 Na ddwg wobr puttain, na
gwerth ci, *i* dŷ yr ARGLWYDD dy
DDUW, mewn un adduned: canys
y maent ill dau yn ffiaidd gan yr
ARGLWYDD dy DDUW.

h Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Neh. 5. 2. Ps. 15. 5. Luc 6. 34. 35.

‖ *usuriaeth.*

i Edrych pen. 15. 3. Lef. 19. 34.

19 ¶ *h* Na chymmer ‖ occraeth gan
dy frawd; occraeth arian, occraeth
bwyd, occraeth dim y cymmerir
occraeth am dano.
20 *i* Gan estron y cymmeri occr-
aeth; ond na chymmer occraeth
gan dy frawd: fel y bendithio yr AR-
GLWYDD dy DDUW di ym mhob peth
y rhoddych dy law arno, yn y tir yr
ydwyt yn myned iddo i'w fedd-
iannu.

k Num. 30. 2. Preg. 5. 4.

21 ¶ *k* Pan addunedech adduned
i'r ARGLWYDD dy DDUW, nac oeda ei
thalu: canys yr ARGLWYDD dy
DDUW gan ofyn a'i gofyn gennyt; a
byddai yn bechod ynot.
22 Ond os peidi âg addunedu, ni
bydd pechod ynot.
23 Cadw a gwna yr hyn a ddaeth
allan o'th wefusau; megis yr add-
unedaist i'r ARGLWYDD dy DDUW
offrwm gwirfodd, yr hwn a draeth-
aist â'th enau.
24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gym-
mydog, yna bwytta o rawnwin dy
wala, wrth dy feddwl; ond na ddod
yn dy lestr *yr un.*

l Matt. 12. 1. Marc 2. 23. Luc 6. 1.

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog,
l yna y cai dynnu y tywysenau â'th
law; ond ni chai osod crymman yn
ŷd dy gymmydog.

PENNOD XXIV.

1 *Am ysgar.* 5 *Nid rhaid i'r gwr newydd briodi fyned i ryfel.* 6, 10 *Am wystlon.* 7 *Am ladron dynion.* 8 *Am y gwahan-glwyf;* 14 *talu cyflog,* 16 *barn,* 19 *ac elusen.*

a Matt. 5. 31. a 19. 7. Marc 10. 4.

† Heb. *noethni.*

PAN *a* gymmero gwr wraig, a'i
phrïodi; yna oni chaiff hi ffafr
yn ei olwg ef, o achos iddo gael
rhyw † aflendid ynddi; ysgrifened
iddi lythyr † ysgar, a rhodded yn
ei llaw hi, a gollynged hi ymaith
o'i dŷ.

† Heb. *torri ymaith.*

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a
myned ymaith, a bod yn eiddo gwr
arall:
3 Os ei gwr diweddaf a'i casâ hi, ac
a ysgrifena lythyr ysgar iddi, ac a'i
rhydd yn ei llaw hi, ac a'i gollwng
hi o'i dŷ; neu os bydd marw y
gwr diweddaf a'i cymmerodd hi yn
wraig iddo:

b Jer. 3. 1.

4 *b* Ni ddichon ei phrïod cyntaf, yr
hwn a'i gollyngodd hi ymaith, ei
chymmeryd hi drachefn i fod yn
wraig iddo, wedi iddi ymhalogi:
canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr
ARGLWYDD; ac na wna i'r wlad
bechu, yr hon a rydd yr ARGLWYDD
dy DDUW i ti yn etifeddiaeth.

c pen. 20. 7.

† Heb. *nac aed dim arno.*

5 ¶ *c* Pan gymmero gwr wraig new-
ydd, nac eled i ryfel, ac † na rodder
gofal dim arno: caiff fod gartref yn
rhydd un flwyddyn, a llawenhâu ei
wraig a gymmerodd.
6 ¶ Na chymmered *neb* faen isaf
nac uchaf i felin ar wystl: canys y
mae yn cymmeryd bywyd *dyn* yng
ngwystl.

d Exod. 21. 16.

7 ¶ *d* Pan gaffer gwr yn lladratta
un o'i frodyr o feibion Israel, ac yn
ymelwa arno, neu yn ei werthu;
yna lladder y lleidr hwnnw, a thynn
di ymaith y drwg o'th fysg.

e Lef. 13. a 14.

8 ¶ Gwylia ym *e* mhla y gwahan-
glwyf, ar ddyfal-gadw, a gwneuthur
yn ol yr hyn oll a ddysgo yr offeir-
iaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am
wneuthur megis y gorchymynais
wrthynt hwy.

1490.

f Num. 12. 10.

9 Cofia yr hyn a wnaeth yr AR-
GLWYDD dy DDUW i *f* Miriam ar y
ffordd, wedi eich dyfod allan o'r
Aipht.
10 ¶ Pan fenthyceiech i'th gym-
mydog fenthyg dim, na ddos i'w dŷ
ef i gymmeryd ei wystl ef.
11 Allan y sefi; a dyged y gwr y
benthyceiaist iddo y gwystl allan
attat ti.
12 Ac os gwr tlawd *fydd* efe, na
chwsg â'i wystl *gyd â thi.*

g Exod. 22. 26.

h Job 31. 20.

i Edrych Ps. 106. 31.

13 *g* Gan ddadroddi dyro ei wystl
iddo pan fachludo yr haul, fel y
gorweddo yn ei wisg, ac *h* y'th fen-
dithio di: a *i* bydd *hyn* i ti yn gyf-
iawnder o flaen yr ARGLWYDD dy
DDUW.
14 ¶ Na orthrymma was cyflog
tlawd ac anghenus, o'th frodyr,
neu o'th ddïeithrddyn, *a fyddo* yn
dy dir o fewn dy byrth di.

k Lef. 19. 13. Jer. 22. 13. Iago 5. 4.

† Heb. *atto y dyrchafa ei enaid.*

15 Yn ei ddydd *k* y rhoddi *iddo* ei
gyflog; ac na fachluded yr haul
arno: canys tlawd yw, ac † â hyn y
mae yn cynnal ei einioes: fel na
lefo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a
bod pechod ynot.

l 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30. Esec. 18. 10.

m Exod. 22. 21, 22. Diar. 22. 22. Es. 1. 23. Jer. 5. 28. a 22. 3. Esec. 22. 29. Zech. 7. 10.

n Exod. 22. 26.

o ad. 22.

16 *l* Na rodder i farwolaeth dadau
dros blant, ac na rodder plant i
farw dros dadau: pob un a roddir i
farwolaeth am ei bechod ei hun.
17 ¶ *m* Na wyra farn y dïeithr *na'r*
ymddifad; ac *n* na chymmer ar
wystloraeth wisg y weddw.
18 Ond *o* meddwl mai caeth-was
fuost yn yr Aipht, a'th waredu o'r
ARGLWYDD dy DDUW oddi yno: am

Cyn CRIST 1451.

hynny yr wyf fi yn gorchymyn i ti
wneuthur y peth hyn.
[p] Lef. 19. 9. a 23. 22.
19 ¶ [p] Pan fedech dy gynhauaf yn
dy faes, ac anghofio ysgub yn y
maes, na ddychwel i'w chymmeryd:
bydded i'r dïeithr, i'r ymddifad, ac
i'r weddw; fel y bendithio yr ARGLWYDD dy DDUW di yn holl waith
dy ddwylaw.
20 Pan ysgydwech dy olew-wydden,
na loffa ar dy ol: bydded i'r dïeithr,
i'r ymddifad, ac i'r weddw.
21 Pan gesglych rawnwin dy winllan, na loffa ar dy ol: bydded i'r
dïeithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw.
[q] ad. 18.
22 [q] Meddwl hefyd mai caethwas
fuost yn nhir yr Aipht: am hynny
yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.

PENNOD XXV.

1 Na rodder ychwaneg na deugain gwïalennod. 4 Na chauer safn yr ŷch. 5 Am godi had i frawd. 11 Am y wraig ddigywilydd. 13 Am bwysau anghyfiawn. 17 Rhaid yw dilëu coffadwriaeth Amalec.

PAN fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu;
yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemniant y beius.
2 Ac o bydd y mab drygionus i'w
guro, pared y barnwr iddo orwedd,
a phared ei guro ef ger ei fron, yn
ol ei ddryganiaeth, dan rifedi.
[a] 2 Cor. 11. 24.
3 [a] Deugain gwïalennod a rydd
iddo, *ac* na chwaneged: rhag *os*
chwanega, a'i guro ef â llawer gwïalennod uwch law hyn, a dirmygu
dy frawd yn dy olwg.
[b] Diar. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.
4 ¶ [b] Na chau safn ŷch tra fyddo
yn dyrnu.
[c] Mat. 22. 24. Marc 12. 19. Luc 20. 28.
5 ¶ [c] Os brodyr a drigant ynghyd,
a marw un o honynt, ac heb blentyn
iddo; na phrïoded gwraig y marw
wr dïeithr oddi allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi
yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran
cyfathrachwr.
6 A bydded i'r cyntaf-anedig a
ymddygo hi sefyll ar enw ei frawd
a fu farw; fel na ddilëer ei enw ef
allan o Israel.
7 Ac oni bydd boddlawn y gwr
i gymmeryd ei gyfathrach-wraig;
yna âed ei gyfathrach-wraig i fynu
i'r porth at yr henuriaid, a dyweded,
[d] Ruth 4. 7.
[d] Gwrthododd fy nghyfathrachwr
godi i'w frawd enw yn Israel: ni fŷn
efe wneuthur rhan cyfathrachwr â
mi.
8 Yna galwed henuriaid ei ddinas
am dano ef, ac ymddiddanant âg
ef: *o* saif efe, a dywedyd, Nid wyf fi
foddlawn i'w chymmeryd hi;
9 Yna nesâed ei gyfathrach-wraig
atto ef y'ngŵydd yr henuriaid, a
dattoded ei esgid ef oddi am ei
droed, a phoered yn ei wyneb ef, ac
attebed, a dyweded, Felly y gwnair
i'r gwr nid adeilado dŷ ei frawd.
10 A gelwir ei enw ef yn Israel, Tŷ
yr hwn y dattodwyd ei esgid.
11 ¶ Os ymryson dynion ynghyd,
sef gwr â'i frawd, a nesâu gwraig y
naill i achub ei gwr o law ei darawydd, ac estyn ei llaw ac ymaflyd yn
ei ddirgeloedd ef;
12 Torr ymaith ei llaw hi: nac
arbeded dy lygad *hi*.

Cyn CRIST 1451.

[e] Lef. 19. 35, 36. Ezec. 45. 10.
13 ¶ [e] Na fydded gennyt yn dy gôd
† amryw bwys, mawr a bychan.
† Heb. *garreg a charreg.* Exod. 16. 36.
14 Na fydded gennyt yn dy dŷ
† amryw fesur, mawr a bychan.
† Heb. *ephah ac ephah.*
15 Bydded gennyt garreg uniawn
a chyfiawn; bydded gennyt ephah
uniawn a chyfiawn: fel yr estyner
dy ddyddiau ar y ddaear yr hon y
mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei
rhoddi i ti.
[f] Diar. 11. 1.
16 Canys [f] ffiaidd gan yr ARGLWYDD
dy DDUW bob un a'r a wnelo hyn,
sef pawb a'r a wnel anghyfiawnder.
[g] Exod. 17. 8.
17 ¶ [g] Cofia yr hyn a wnaeth
Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:
18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd,
ac a laddodd y rhai olaf o honot, yr
holl weiniaid o'th ol di, a thi yn
lluddedig, ac yn ddiffygiol; ac nid
ofnodd efe DDUW.
[h] 2 Sam. 15. 3.
19 Am hynny bydded, [h] pan roddo
yr ARGLWYDD dy DDUW i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion
oddi amgylch, yn y tir y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi
i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu,
dynnu o honot ymaith goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd:
nac anghofia *hyn*.

PENNOD XXVI.

1 Cyffes yr hwn a offrymmo y cawell blaenffrwyth. 12 Gweddi yr hwn a roddo ei ddegymmau y drydedd flwyddyn. 16 Y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.

A PHAN ddelych i'r tir y mae
yr ARGLWYDD dy DDUW yn
ei roddi i ti yn etifeddiaeth, a'i
feddiannu, a phreswylio ynddo;
[a] Exod. 23. 19. a 34. 26. pen. 16. 10.
2 [a] Yna cymmer o bob blaenffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi
o'th dir y mae yr ARGLWYDD dy
DDUW yn ei roddi i ti, a gosod
mewn cawell, a dos i'r lle a ddewiso
yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i
enw ef ynddo:
3 A dos at yr offeiriad a fydd yn
y dyddiau hynny, a dywed wrtho,
Yr ydwyf fi yn cyfaddef heddyw i'r
ARGLWYDD dy DDUW, fy nyfod i'r tir
a dyngodd yr ARGLWYDD wrth ein
tadau ar *ei* roddi i ni.
4 A chymmered yr offeiriad y
cawell o'th law di, a gosoded ef o
flaen allor yr ARGLWYDD dy DDUW:
5 A llefara dithau, a dywed ger
bron yr ARGLWYDD dy DDUW,
[b] Hos. 12. 12.
[b] Syriad ar ddarfod am dano *oedd*
[c] Gen. 46. 1.
fy nhad; ac [c] efe a ddisgynodd i'r
Aipht, ac a ymdeithiodd yno âg
ychydig bobl, ac a aeth yno yn
genedl fawr, gref, ac aml.
[d] Exod. 1. 11.
6 A'r [d] Aiphtiaid a'n drygodd ni,
a chystuddiasant ni, a rhoddasant
arnom gaethiwed caled.
[e] Exod. 2. 23.
7 A [e] phan waeddasom ar ARGLWYDD DDUW ein tadau, clybu yr
ARGLWYDD ein llais ni, a gwelodd
ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.
[f] Exod. 12. 37.
8 [f] A'r ARGLWYDD a'n dug ni allan
o'r Aipht â llaw gadarn, ac â braich
estynedig, ac âg ofn mawr, ac âg
arwyddion, ac â rhyfeddodau.
9 Ac efe a'n dug ni i'r lle hwn, ac a
roes i ni y tir hwn; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.
10 Ac yn awr, wele, mi a ddygais

Cyn CRIST 1451.

flaen-ffrwyth y tir a roddaist i mi,
O ARGLWYDD: a gosod ef ger bron
yr ARGLWYDD dy DDUW, ac addola
ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW.
11 Ymlawenycha hefyd ym mhob
daioni a roddodd yr ARGLWYDD dy
DDUW i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r
Lefiad, a'r dieithr *a fyddo* yn dy
fysg.
12 ¶ Pan ddarffo i ti ddegymmu
holl ddegwm dy gnwd, yn y dryd-
[g] pen. 14. 28. edd flwyddyn, *sef* [g]blwyddyn y
degwm; yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r
dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw;
fel y bwyttâont yn dy byrth di, ac y
digoner hwynt.
13 A dywed ger bron yr ARGLWYDD
dy DDUW, Dygais *y peth* cyssegredig
allan o'm tŷ, ac a'i rhoddais ef i'r
Lefiad, ac i'r dieithr, i'r ymddifad,
ac i'r weddw, yn ol dy holl orchym-
ynion a orchymynaist i mi: ni thro-
seddais *ddim* o'th orchymynion, ac
nis anghofiais.
14 Ni fwyttêais o hono yn fy
ngalar, ac ni ddygais ymaith o hono
i aflendid, ac ni roddais o hono dros
y marw: gwrandewais ar lais yr
ARGLWYDD fy NUW; gwneuthum yn
ol yr hyn oll a orchymynaist i mi.
[h] Es. 63. 15. Zech. 2. 13. 15 [h]Edrych o drigle dy sanct-
eiddrwydd, *sef* o'r nefoedd, a ben-
dithia dy bobl Israel, a'r tir a rodd-
aist i ni, megis y tyngaist wrth ein
tadau; *sef* tir yn llifeirio o laeth a
mêl.
16 ¶ Y dydd hwn y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn gorchymyn i
ti wneuthur y deddfau hyn a'r barn-
edigaethau: cadw dithau a gwna
hwynt â'th holl galon, ac â'th holl
enaid.
17 Cymmeraist yr ARGLWYDD hedd-
yw i fod yn DDUW i ti, ac i rodio yn
ei ffyrdd ef, ac i gadw ei ddeddfau,
a'i orchymynion, a'i farnedigaeth-
au, ac i wrando ar ei lais ef.
[i] Exod. 19. 5. pen. 7. 6. a 14. 2. 18 [i]Cymmerodd yr ARGLWYDD
dithau heddyw i fod yn bobl briodol
iddo ef, megis y llefarodd wrthyt,
ac i gadw *o honot* ei holl orchym-
ynion:
[k] pen. 4. 7, 8. a 23. 1. 19 Ac i'th wneuthur [k]yn uchel
goruwch yr holl genhedloedd a
wnaeth efe, mewn clôd, ac mewn
enw, ac mewn gogoniant; ac i fod
o honot yn bobl sanctaidd i'r AR-
GLWYDD dy DDUW, megis y llefar-
odd efe.

PENNOD XXVII.

1 *Gorchymyn y bobl i ysgrifenu y gyfraith ar gerrig; 5 ac i wneuthur allor o gerrig cyfain. 11 Rhannu y llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal. 14 Cyhoeddi y melldithion ar fynydd Ebal.*

YNA y gorchymynodd Moses, gyd
â henuriaid Israel, i'r bobl, gan
ddywedyd, Cedwch yr holl orchym-
ynion yr ydwyf fi yn eu gorchymyn
i chwi heddyw.
[a] Jos. 4. 1. 2 A bydded, yn y dydd [a]yr elych
dros yr Iorddonen i'r tir y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i
[b] Jos. 8. 32. ti, [b]osod o honot i ti gerrig mawr-
ion, a chalcha hwynt â chalch.
3 Ac ysgrifena arnynt holl eiriau
y gyfraith hon, pan elych drosodd,
i fyned i'r tir y mae yr ARGLWYDD
dy DDUW yn ei roddi i ti, *sef* tir yn
llifeirio o laeth a mêl; megis ag y
llefarodd ARGLWYDD DDUW dy dad-
au wrthyt.
4 A phan eloch dros yr Iorddonen,
gosodwch y cerrig hyn, yr ydwyf fi
yn eu gorchymyn i chwi heddyw,
ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt
â chalch.
5 Ac adeilada yno allor i'r AR-
GLWYDD dy DDUW, *sef* allor gerrig:
[c]na chyfod arnynt *arf* haiarn. [c] Exod. 20. 25. Jos. 8. 31
6 A cherrig cyfain yr adeiledi allor
yr ARGLWYDD dy DDUW; ac offrym-
ma arni boeth-offrymmau i'r AR-
GLWYDD dy DDUW.
7 Offrymma hefyd hêdd-aberthau,
a bwytta yno, a llawenycha ger bron
yr ARGLWYDD dy DDUW.
8 Ac ysgrifena ar y cerrig holl
eiriau y gyfraith hon, yn eglur iawn.
9 ¶ A llefarodd Moses a'r offeir-
iaid y Lefiaid wrth holl Israel, gan
ddywedyd, Gwrando a chlyw, O Isra-
el: Y dydd hwn y'th wnaethpwyd
yn bobl i'r ARGLWYDD dy DDUW.
10 Gwrando gan hynny ar lais yr
ARGLWYDD dy DDUW, a gwna ei or-
chymynion ef a'i ddeddfau, y rhai
yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti hedd-
yw.
11 ¶ A gorchymynodd Moses i'r
bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,
12 Y rhai hyn a safant i fendithio
y bobl ar fynydd Garizim, wedi eich
myned dros yr Iorddonen: Simeon,
a Lefi, a Judah, ac Issachar, a Jo-
seph, a Benjamin.
13 [d]A'r rhai hyn a safant †i fell- [d] pen. 11. 29. Jos. 8. 33.
dithio ar fynydd Ebal: Reuben, † Heb. *yn felldith.*
Gad, ac Aser, a Zabulon, Dan, a
Naphtali.
14 ¶ [e]A'r Lefiaid a lefarant, ac a [e] Dan. 9. 11.
ddywedant wrth bob gwr *o* Israel *â*
llef uchel,
15 [f]Melldigedig *yw* y gwr a wnel [f] Exod. 20. 4, 23. a 34. 17.
ddelw gerfiedig neu doddedig, *sef* Lef. 19. 4. a 26. 1.
ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith pen. 4. 16, 23. a 5. 8.
dwylaw crefftwr, ac a'i gosodo mewn
lle dirgel. A'r holl bobl a attebant,
ac a ddywedant, [g]Amen. [g] 1 Cor. 14. 16. Edrych Jer. 11. 5.
16 [h]Melldigedig *yw* yr hwn a
ddirmygo ei dad neu ei fam. A [h] Exod. 20. 12. a 21. 17. Lef. 19. 3.
dyweded yr holl bobl, Amen.
17 [i]Melldigedig *yw* yr hwn a sym- [i] pen. 19. 14. Diar. 22. 28.
mudo derfyn ei gymmydog. A dy-
weded yr holl bobl, Amen.
18 [k]Melldigedig *yw* yr hwn a baro [k] Lef. 19. 14.
i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd.
A dyweded yr holl bobl, Amen.
19 [l]Melldigedig *yw* yr hwn a wyro [l] Exod. 22. 21, 22.
farn y dieithr, yr ymddifad, a'r pen. 10. 18.
weddw. A dyweded yr holl bobl,
Amen.
20 [m]Melldigedig *yw* yr hwn a or- [m] Lef. 18. 8. pen. 22. 30.
weddo gyd â gwraig ei dad; o her-
wydd datguddiodd odre ei dad. A
dyweded yr holl bobl, Amen.
21 [n]Melldigedig *yw* yr hwn a or- [n] Lef. 18. 23.
weddo gyd âg un anifail. A dy-
weded yr holl bobl, Amen.
22 [o]Melldigedig *yw* yr hwn a or- [o] Lef. 18. 9.
weddo gyd â'i chwaer, merch ei dad,
neu ferch ei fam ef. A dyweded yr
holl bobl, Amen. [p] Lef. 18. 17. a 20. 14.
23 [p]Melldigedig *yw* yr hwn a or-
weddo gyd â'i ‖chwegr. A dyweded ‖ *mam ynghyfraith.*
yr holl bobl, Amen.

Cyn CRIST 1451.

Cyn CRIST 1451.

24 [q] Melldigedig *yw* yr hwn a da-
rawo ei gymmydog yn ddirgel. A
dyweded yr holl bobl, Amen.
25 [r] Melldigedig *yw* yr hwn a gym-
mero wobr, er dieneidio gwaed gwir-
ion. A dyweded yr holl bobl, Amen.
26 [s] Melldigedig *yw* yr hwn ni
pharhâo y'ngeiriau y gyfraith hon,
gan eu gwneuthur hwynt. A dy-
weded yr holl bobl, Amen.

PENNOD XXVIII.

1 *Bendithion am ufudd-dod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

AC [a] os gan wrando y gwrandewi
ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW,
i gadw *ac* i wneuthur ei holl or-
chymynion ef, y rhai yr ydwyf fi yn
eu gorchymyn i ti heddyw; yna yr
ARGLWYDD dy DDUW [b] a'th osyd yn
uwch nâ holl genhedloedd y ddaear.
2 A'r holl fendithion hyn a ddaw
arnat, ac a'th oddiweddant, os
gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy
DDUW.
3 Bendigedig *fyddi* di yn y ddinas,
a bendigedig yn y maes.
4 Bendigedig *fydd* [c] ffrwyth dy fru,
a ffrwyth dy dir, a ffrwyth dy anifail
di, cynnydd dy wartheg, a diadellau
dy ddefaid.
5 Bendigedig *fydd* dy gawell a'th
|| does di.
6 [d] Bendigedig *fyddi* di yn dy
ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn
dy fynediad allan.
7 Rhydd yr ARGLWYDD dy elynion
a ymgodant i'th erbyn [e] yn lladded-
ig o'th flaen di: trwy un ffordd y
deuant i'th erbyn, a thrwy saith o
ffyrdd y ffoant o'th flaen.
8 Yr ARGLWYDD a orchymyn fen-
dith arnat ti, yn dy || drysordai, ac
yn yr hyn oll y dodech dy law arno;
ac a'th fendithia yn y tir y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i
ti.
9 [f] Yr ARGLWYDD a'th gyfyd di yn
bobl sanctaidd iddo ei hun, megis y
tyngodd wrthyt, os cedwi orchym-
ynion yr ARGLWYDD dy DDUW, a
rhodio yn ei ffyrdd ef.
10 A holl bobloedd y ddaear a wel-
ant fod yn dy alw di ar enw yr AR-
GLWYDD, ac a ofnant rhagot.
11 [g] A'r ARGLWYDD a'th lwydda di
|| mewn daioni, yn ffrwyth dy fru,
ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn
ffrwyth dy ddaear, yn y tir a dyng-
odd yr ARGLWYDD i'th dadau ar ei
roddi i ti.
12 Yr ARGLWYDD a egyr ei drysor
daionus i ti, *sef* y nefoedd, i roddi
gwlaw *i'th* dir di yn ei amser, ac i
fendigo holl waith dy law: [h] a thi a
roddi echwyn i genhedloedd lawer,
ac ni cheisi echwyn.
13 A'r ARGLWYDD a'th wna di [i] yn
ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a
fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn
isaf: os gwrandewi ar orchymynion
yr ARGLWYDD dy DDUW, y rhai yr
ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw,
i'w cadw, ac i'w gwneuthur;
14 Ac heb gilio o honot oddi wrth
yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gor-
chymyn i chwi heddyw, i'r tu deheu
neu i'r tu aswy, gan fyned ar ol

[q] Exod. 20. 13. a 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Num. 35. 31. pen. 19. 11.
[r] Exod. 23. 8. pen. 10. 17. a 16. 19. Ezec. 22. 12.
[s] Jer. 11. 3. Gal. 3. 10.
[a] Lef. 26. 3.
[b] pen. 26. 19.
[c] Gen. 49. 25. Ps. 127. 3.
|| Neu, *gafnau tylino.*
[d] Ps. 121. 8.
[e] ad. 25.
|| *ysguboriau.*
[f] Exod. 19. 5, 6. pen. 7. 6.
[g] pen. 30. 9, &c.
|| Neu, *o dda.*
[h] pen. 15. 6.
[i] Es. 9. 14, 15.

duwiau dieithr, i'w gwasanaethu
hwynt.
15 ¶ A bydd, [k] oni wrandewi ar lais
yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a*
gwneuthur ei holl orchymynion ef,
a'i ddeddfau, y rhai yr ydwyf yn eu
gorchymyn i ti heddyw; y daw
arnat yr holl felldithion hyn, ac
y'th oddiweddant.
16 Melldigedig *fyddi* di yn y ddi-
nas, a melldigedig yn y maes.
17 Melldigedig *fydd* dy gawell a'th
does di.
18 Melldigedig *fydd* ffrwyth dy
fru, a ffrwyth dy dir, cynnydd dy
wartheg, a diadellau dy ddefaid.
19 Melldigedig *fyddi* di yn dy ddy-
fodiad i mewn, a melldigedig yn dy
fynediad allan.
20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat
ti felldith, trallod, a cherydd, yn
yr hyn oll y dodech dy law arno,
|| *ac yn* yr hyn a wnelych; nes dy
ddinystrio a'th ddifetha di yn gyf-
lym; am ddrygioni dy weithred-
oedd *yn* y rhai y'm gwrthodaist i.
21 Yr ARGLWYDD a wna i haint
lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi
ar y tir yr ydwyt ti yn myned iddo
i'w feddiannu.
22 [l] Yr ARGLWYDD a'th dery â dar-
fodedigaeth, ac â chryd poeth, ac â
llosgfa, ac â gwres, ac â || chleddyf,
ac â [m] diflanniad, ac â mallder; a
hwy a'th ddilynant nes dy ddifetha.
23 [n] Dy nefoedd hefyd y rhai *sydd*
uwch dy ben a fyddant yn bres, a'r
ddaear yr hon *sydd* oddi tanat yn
haiarn.
24 Yr ARGLWYDD a rydd *yn lle*
gwlaw dy ddaear, lwch a lludw: o'r
nefoedd y disgyn arnat, hyd oni'th
ddinystrier.
25 [o] Yr ARGLWYDD a wna i ti
syrthio o flaen dy elynion: trwy un
ffordd yr âi di yn eu herbyn hwynt,
a thrwy saith o ffyrdd y ffoi o'u
blaen hwynt; a thi [p] a fyddi † ar
wasgar dros holl deyrnasoedd y
ddaear.
26 [q] A'th gelain a fydd fwyd i holl
ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid
y ddaear; ac ni *bydd* a'*u* || tarfo.
27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â
[r] chornwyd yr Aipht, ac â [s] chlwyf
y marchogion, ac â chrach, ac âg
ysfa; o'r rhai ni ellir dy iachâu.
28 Yr ARGLWYDD a'th dery di âg
ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â syn-
dod calon.
29 Byddi *hefyd* [t] yn ymbalfalu
ganol dydd fel yr ymbalfalai y dall
yn y tywyllwch; ac ni lwyddi yn dy
ffyrdd: a diau y byddi orthrym-
medig ac anrheithiedig byth, ac ni
bydd a'*th* waredo.
30 [u] Ti a ymgredi â gwraig, a gwr
arall a gyd-orwedd â hi: [x] ti a
adeiladi dŷ, ac ni thrigi ynddo: [y] ti
a blenni winllan, ac ni † chesgli ei
ffrwyth.
31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac
ni fwyttâi o hono: dy asyn a ddygir
trwy drais o flaen dy wyneb, ac ni
ddaw adref attat: dy ddefaid a
roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti
achubydd.
32 Dy feibion a'th ferched a roddir

Cyn CRIST 1451.

[k] Lef. 26. 14. Galar. 2. 17. Dan. 9. 11, 13. Mal. 2. 2.
|| Neu, *i'w wneuthur.*
[l] Lef. 26. 16.
|| Neu, *sychder.*
[m] Amos 4. 9.
[n] Lef. 26. 19.
[o] ad. 7. pen. 32. 30. Es. 30. 17.
[p] Jer. 15. 4. a 24. 9. Ezec. 23. 46.
† Heb. *yn wasgarfa.*
[q] Ps. 79. 2. Jer. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
|| *gyrro ymaith.*
[r] Exod. 9. 9. a 15. 26.
[s] 1 Sam. 5. 6. Ps. 78. 66.
[t] Job 5. 14. Es. 59. 10.
[u] Jer. 8. 10.
[x] Job 31. 8. Jer. 12. 13. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.
[y] pen. 20. 6.
† Heb. *chyffredini hi*: fel pen. 20. 6.

Cyn CRIST 1451.

i bobl eraill, a'th lygaid yn gwel-
ed, ac yn pallu am danynt ar hyd
y dydd; ac ni *bydd* gallu ar dy
law.
33 Ffrwyth dy dir a'th holl lafur
a fwytty pobl nid adnabuost; a
byddi yn unig orthrymmedig a
drylliedig bob amser:
34 A byddi wallgofus, [z]gan weled-
igaeth dy lygaid yr hon a welych.
35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â
chornwyd drygionus, yn y gliniau,
ac yn yr esgeiriau, yr hwn ni ellir ei
iachâu, o wadn dy droed hyd dy
goryn.
36 Yr ARGLWYDD a'th ddwg di
([a]a'th frenhin a osodych arnat) at
genedl nid adnabuost ti na'th dad-
au di; a gwasanaethi [b]yno dduwiau
dieithr, pren a maen.
37 A byddi [c]yn syndod, yn ddiar-
eb, ac yn watwargerdd, ym mhlith
yr holl bobloedd y rhai yr arwain
yr ARGLWYDD di attynt.
38 [d]Had lawer a ddygi allan i'r
maes, ac ychydig a gesgli: o her-
wydd y locust a'i hysa.
39 Gwinllannoedd a blenni, ac a
goleddi; ond gwin nid yfi, ac ni
chesgli *y grawnwin:* canys pryfed
a'u bwytty.
40 Olew-wydd a fydd i ti trwy dy
holl derfynau, ac âg olew ni'th irir:
o herwydd dy olew-wydden a ddy-
hidla.
41 Meibion a merched a genhedli,
ac ni byddant i ti: o herwydd hwy
a ânt i gaethiwed.
42 Dy holl brennau a ffrwythau
dy dir a ‖ ddifa y locust.
43 Y dieithr *a fyddo* yn dy fysg a
ddring arnat yn uchel uchel; a thi
a ddisgyni yn isel isel.
44 Efe a fenthycca i ti, a thi ni
fenthycci iddo ef: [e]efe a fydd yn
ben, a thi a fyddi yn gynffon.
45 A'r holl felldithion hyn a
ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th
oddiweddant, hyd oni'th ddinystr-
ier; am na wrandewaist ar lais yr
ARGLWYDD dy DDUW, i gadw ei
orchymynion a'i ddeddfau ef, y rhai
a orchymynodd efe i ti.
46 A byddant yn arwydd ac yn
rhyfeddod arnat ti, ac ar dy had
hyd byth.
47 Oblegid na wasanaethaist yr
ARGLWYDD dy DDUW mewn lla-
wenydd, a mewn hyfrydwch calon,
[f]am amldra pob dim:
48 Am hynny y gwasanaethi di
dy elynion, y rhai a ddenfyn yr
ARGLWYDD yn dy erbyn, mewn
newyn, ac mewn syched, ac mewn
noethni, ac mewn eisieu pob dim;
ac efe [g]a ddyry iau haiarn ar dy
wddf, hyd oni ddinystrio efe dydi.
49 [h]Yr ARGLWYDD a ddwg i'th
erbyn genedl o bell, *sef* o eithaf y
ddaear, [i]*mor gyflym* ag yr eheda
yr eryr, cenedl yr hon ni † ddealli
ei hiaith;
50 Cenedl † wyneb-galed, [k]yr hon
ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac
ni bydd raslawn i'r llange.
51 A hi a fwytty ffrwyth dy ani-
feiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd
oni'th ddinystrier: yr hon ni âd i ti

[z] ad. 67.
[a] 2 Bren. 17. 4, 6. a 24. 12. a 25. 7. 2 Chron. 33. 11.
[b] Jer. 16. 13.
[c] 1 Bren. 9. 7. Jer. 24. 9. a 25. 9. Zech. 8. 13.
[d] Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.
‖ Neu, *feddianna.*
[e] ad. 13. Galar. 1. 5.
[f] pen. 32. 15.
[g] Jer. 28. 14.
[h] Jer. 5. 15. a 6. 23. Luc 19. 43.
[i] Jer. 48. 40. a 49. 22. Galar. 4. 19. Hos. 8. 1.
† Heb. *wrandewi.*
† Heb. *wynebgref.*
[k] Es. 47. 6.

ŷd, gwin, nac olew, cynnydd dy
wartheg, na diadellau dy ddefaid,
hyd oni'th ddifetho di.
52 A hi a warchae arnat ti yn dy
holl byrth, hyd oni syrthio dy uchel
a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt
yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl
dir: hi a warchae hefyd arnat yn
dy holl byrth, o fewn dy holl dir yr
hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy
DDUW i ti.
53 [l]Ffrwyth dy fru, *sef* cig dy
feibion, a'th ferched, y rhai a rodd-
odd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti,
a fwyttâi yn y gwarchae, ac yn y
cyfyngdra a ddwg dy elyn arnat.
54 Y gwr tyner yn dy blith, a'r
moethus iawn, a greulona ei lygad
wrth ei frawd, ac wrth [m]wraig ei
fynwes, ac wrth weddill ei feibion
y rhai a weddillodd efe:
55 Rhag rhoddi i un o honynt o
gig ei feibion, y rhai a fwytty efe; o
eisieu gadaw iddo ddim yn y gwar-
chae ac yn y cyfyngdra, â'r hwn y
cyfynga dy elyn arnat o fewn dy
holl byrth.
56 Y wraig dyner a'r foethus yn
dy fysg, yr hon ni phrofodd osod
gwadn ei throed ar y ddaear, gan
fwythau a thynerwch, a greulona ei
llygad wrth wr ei mynwes, ac wrth
ei mab, ac wrth ei merch,
57 Ac wrth ei † phlentyn a ddaw
allan † o'i chorph, a'i meibion y
rhai a blanta hi: canys hi a'u
bwytty hwynt yn ddirgel, pan ballo
pob dim *arall* yn y gwarchae ac yn
y cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy
elyn arnat o fewn dy byrth.
58 Oni chedwi ar wneuthur holl
eiriau y gyfraith hon, y rhai sydd
ysgrifenedig yn y llyfr hwn, gan
ofni yr enw gogoneddus ac ofnad-
wy hwn, YR ARGLWYDD DY
DDUW;
59 Yna y gwna yr ARGLWYDD
dy blâau di yn rhyfedd, a phlâau dy
had; *sef* plâau mawrion a pharhâus,
a chlefydau drwg a pharhâus.
60 Ac efe a ddwg arnat holl
[n]glefydau yr Aipht, y rhai yr ofnaist
rhagddynt; a glynant wrthyt.
61 Iê, pob clefyd, a phob pla, yr
hwn nid *yw* ysgrifenedig yn llyfr
y gyfraith hon, a † ddwg yr AR-
GLWYDD arnat, hyd oni'th ddin-
ystrier.
62 Felly chwi [o]a adewir yn
ychydig bobl, lle yr oeddych fel
[p]sêr y nefoedd o liosowgrwydd; o
herwydd na wrandewaist ar lais yr
ARGLWYDD dy DDUW.
63 A bydd, megis ag y llawen-
ychodd yr ARGLWYDD ynoch i
wneuthur daioni i chwi, ac i'ch
amlhâu; felly [q]y llawenycha yr
ARGLWYDD ynoch i'ch dinystrio, ac
i'ch difetha chwi: a diwreiddir chwi
o'r tir yr wyt yn myned iddo i'w
feddiannu.
64 A'r ARGLWYDD [r]a'th wasgar
di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r
naill gwrr i'r ddaear hyd y cwrr
arall i'r ddaear: a thi a wasanaethi
yno dduwiau dieithr, y rhai nid
adnabuost ti na'th dadau; *sef* pren
a maen.

Cyn CRIST 1451.

[l] Lef. 26. 29. 2 Bren. 6. 28, 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10.
[m] pen. 13. 6.
† Heb. *ail-genedigaeth.*
† Heb. *oddi rhwng ei thraed.*
[n] pen. 7. 15.
† Heb. *ddyrchafa.*
[o] pen. 4. 27.
[p] pen. 10. 22.
[q] Diar. 1. 26. Es. 1. 24.
[r] Lef. 26. 33. Neh. 1. 8. Jer. 16. 13.

Cyn CRIST 1451.

[s] Amos 9. 4. 65 Ac [s]ym mhlith y cenhedloedd
hyn ni orphwysi, ac ni bydd gor-
phwysdra i wadn dy droed: canys
yr ARGLWYDD a rydd i ti yno galon
ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a
thristwch meddwl.
66 A'th einioes a fydd y'nghrôg
gyferbyn â thi; a thi a ofni nos a
dydd, ac ni byddi sicr o'th ein-
ioes.
[t] Job 7. 4. 67 [t]Y bore y dywedi, O na
ddeuai yr hwyr! ac yn yr hwyr y
dywedi, O na ddeuai y bore! o
achos ofn dy galon *gan* yr hwn yr
[u] ad. 34. ofni, a [u]rhag gweledigaeth dy lygaid
yr hon a welych.
[x] Jer. 44. 7. Hos. 8. 13. a 9. 3. 68 A'r ARGLWYDD [x]a'th ddy-
chwel di i'r Aipht, mewn llongau,
ar hyd y ffordd y dywedais wrthyt,
[y] pen. 17. 16. [y]na chwanegit ei weled mwy: a
chwi a ymwerthwch yno i'ch gelyn-
ion yn gaeth-weision ac yn gaeth-
forwynion, ac ni *bydd* a'*ch* pryno.

PENNOD XXIX.

1 Moses yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy gofio y gweithredoedd a welsent. 10 Gosod pawb ger bron yr Arglwydd, i fyned dan ei gyfammod ef. 18 Y mawr ddigofaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwiredd. 29 I Dduw y perthyn pethau dirgel.

DYMA eiriau y cyfammod a or-
chymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses ei wneuthur â meibion Israel,
[a] pen. 5. 2, 3. yn nhir Moab, heb law [a]y cyfam-
mod a ammododd efe â hwynt yn
Horeb.
2 ¶ A Moses a alwodd ar holl Is-
rael, ac a ddywedodd wrthynt,
[b] Exod. 19. 4. [b]Chwi a welsoch yr hyn oll a wnaeth
yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid
chwi yn nhir yr Aipht, i Pharaoh,
ac i'w holl weision, ac i'w holl dir;
[c] pen. 4. 34. a 7. 19. 3 [c]Y profedigaethau mawrion a
welodd eich llygaid, yr arwyddion
a'r rhyfeddodau mawrion hynny:
[d] Edrych Es. 63. 17. Ioan 8. 43. Eph. 4. 18. 2 Thess. 2. 11, 12. 4 Ond [d]ni roddodd yr ARGLWYDD
i chwi galon i wybod, na llygaid i
weled, na chlustiau i glywed, hyd y
dydd hwn.
5 Arweiniais chwi hefyd yn yr
[e] pen. 8. 4. anialwch ddeugain mlynedd: [e]ni
heneiddiodd eich dillad am danoch,
ac ni heneiddiodd dy esgid am dy
droed.
6 Bara ni fwyttasoch, a gwin neu
ddïod gref nid yfasoch: fel y gwyb-
yddech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD
eich DUW chwi.
7 A daethoch hyd y lle hwn: yna
[f] Num. 21. 23, 33. pen. 2. 32. a 3. 1. daeth allan [f]Sehon brenhin Hes-
bon, ac Og brenhin Basan, i'n cyfar-
fod mewn rhyfel; a ni a'u lladdasom
hwynt:
8 Ac a ddygasom eu tir hwynt, ac
[g] Num. 32. 33. pen. 3. 12, 13. [g]a'i rhoisom yn etifeddiaeth i'r
Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i han-
ner llwyth Manasseh.
[h] pen. 4. 6. Jos. 1. 7. 1 Bren. 2. 3. 9 [h]Cedwch gan hynny eiriau y
cyfammod hwn, a gwnewch hwynt;
fel y llwyddoch ym mhob peth a
wneloch.
10 ¶ Yr ydych chwi oll yn sefyll
heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich
DUW; pennaethiaid eich llwythau,
eich henuriaid, a'ch swyddogion, a
holl wŷr Israel,
11 Eich plant, eich gwragedd, a'th
ddïeithr-*ddyn* yr hwn *sydd* o fewn
dy wersyll, o [i]gymynydd dy goed [i] Edrych Jos. 9. 21, 23, 27.
hyd ‖ wehynnydd dy ddwfr: ‖ dynnwr.
12 I fyned o honot dan gyfammod
yr ARGLWYDD dy DDUW, a than ei
gynghrair ef, yr hwn y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn ei wneuthur â
thi heddyw:
13 I'th sicrhâu heddyw yn bobl
iddo ei hun, ac i fod o hono yntau
yn DDUW i ti, megis y llefarodd
wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy
dadau, wrth Abraham, wrth Isaac,
ac wrth Jacob.
14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf
fi yn gwneuthur y cyfammod hwn,
a'r cynghrair yma;
15 Ond â'r *hwn* sydd yma gyd â ni
yn sefyll heddyw ger bron yr AR-
GLWYDD ein DUW, ac [k]â'r *hwn* nid [k] Edrych Act 2. 39. 1 Cor. 7. 14.
yw yma gyd â ni heddyw:
16 (Canys chwi a wyddoch y modd
y trigasom ni yn nhir yr Aipht, a'r
modd y daethom trwy ganol y cen-
hedloedd y rhai y daethoch trwydd-
ynt.
17 A chwi a welsoch eu ffieidd-dra
hwynt a'u † heilun-dduwiau, pren a † Heb. *tom-dduwiau.*
maen, arian ac aur, y rhai oedd yn
eu mysg hwynt)
18 Rhag bod yn eich mysg wr neu
wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn
y try ei galon heddyw oddi wrth yr
ARGLWYDD ein DUW, i fyned i was-
anaethu duwiau y cenhedloedd
hyn; [l]rhag bod yn eich mysg [l] Heb. 12. 15.
wreiddyn yn dwyn †gwenwyn a † Heb. *gwenwyn-llys*, neu, *bustl.* Heb. *rosh.*
wermod:
19 A bod, pan glywo efe eiriau y
felldith hon, ymfendithio o hono
yn ei galon ei hun, gan ddywedyd,
Heddwch fydd i mi, er i mi rodio
[m]y'nghyndynrwydd fy nghalon, i [m] Num. 15. 39.
chwanegu † meddwdod at syched. † Heb. *y meddw at y sychedig.*
20 [n]Ni fyn yr ARGLWYDD faddeu [n] Ezec. 14. 7, 8.
iddo; canys yna y myga digllonedd
yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn
y gwr hwnnw, a'r holl felldithion
sydd ysgrifenedig yn y llyfr hwn a
orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD [o]a [o] pen. 9. 14.
ddilëa ei enw ef oddi tan y nefoedd.
21 A'r ARGLWYDD [p]a'i neilldua ef [p] Matt. 24. 51.
oddi wrth holl lwythau Israel, i *gael*
drwg, yn ol holl felldithion y cyfam-
mod a ysgrifenwyd yn llyfr y gyf-
raith hon.
22 A dywed y genhedlaeth a ddaw
ar ol, *sef* eich plant chwi, y rhai a
godant ar eich ol chwi, a'r dïeithr
yr hwn a ddaw o wlad bell, pan
welont bläau y wlad hon, a'i chlef-
ydau, *trwy* y rhai y mae yr AR-
GLWYDD yn ei chlwyfo hi;
23 *A'i* thir wedi ei losgi oll *gan*
frwmstan a halen, na heuir ef, ac
na flaen-dardda, ac na ddaw i fynu
un llysieuyn ynddo, [q]fel dinystr [q] Gen. 19. 24, 25.
Sodom a Gomorrah, Admah a Se-
boim, y rhai a ddinystriodd yr AR-
GLWYDD yn ei lid a'i ddigofaint.
24 Ië, yr holl genhedloedd a ddy-
wedant, [r]Paham y gwnaeth yr AR- [r] 1 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8.
GLWYDD fel hyn i'r tir hwn? pa
ddigter yw y digofaint mawr hwn?
25 Yna y dywedir, Am wrthod o
honynt gyfammod ARGLWYDD DDUW
eu tadau, yr hwn a ammododd efe
â hwynt pan ddug efe hwynt allan
o dir yr Aipht.

Cyn CRIST 1451.

26 Canys aethant a gwasanaeth-
asant dduwiau dieithr, ac ymgrym-
masant iddynt; *sef* duwiau nid
† Heb. *rannasai*, neu, *yr hwn ni roisai iddynt* ran. adwaenent hwy, ac ni †roddasai efe
iddynt.
27 Am hynny yr ennynodd dig-
llonedd yr Arglwydd yn erbyn y
wlad hon, i ddwyn arni bob melldith
a'r y sydd ysgrifenedig yn y llyfr
hwn.
28 A'r Arglwydd a'u dinystriodd
hwynt o'u tir mewn digofaint, ac
mewn digter, ac mewn llid mawr, ac
a'u gyrrodd hwynt i wlad arall,
megis *y gwelir* heddyw.
29 Y dirgeledigaethau *sydd eiddo*
yr Arglwydd ein Duw, a'r *pethau*
amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n plant
hyd byth; fel y gwnelom holl eiriau
y gyfraith hon.

PENNOD XXX.

1 *Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol.* 11 *Bod y gorchymyn yn eglur.* 15 *Gosod angau ac einioes o flaen y bobl.*

a Lef. 26. 40. A [a]PHAN ddelo yr holl bethau
hyn arnat, *sef* y fendith, a'r
felldith, y rhai a roddais o'th flaen,
ac adgofio o honot *hwynt* ym mysg
yr holl genhedloedd y rhai y'th
yrrodd yr Arglwydd dy Dduw di
attynt;
2 A dychwelyd o honot at yr Ar-
glwydd dy Dduw, a gwrando ar ei
lais ef, yn ol yr hyn oll yr ydwyf
yn ei orchymyn i ti heddyw, ti a'th
blant, â'th holl galon, ac â'th holl
enaid:
b Ps. 106. 45. a 126. 1. Jer. 32. 37. 3 [b]Yna y dychwel yr Arglwydd
dy Dduw dy gaethiwed, ac y eym-
mer drugaredd arnat, ac y try, ac
c Ps. 147. 2. [c]a'th gasgl o fysg yr holl bobloedd
lle y'th wasgaro yr Arglwydd dy
Dduw di.
d Neh. 1. 9. 4 [d]Pe y'th wthid i eithaf y nef-
oedd, oddi yno y'th gasglai yr Ar-
glwydd dy Dduw, ac oddi yno y'th
gymmerai.
5 A'r Arglwydd dy Dduw a'th
ddwg i'r tir a feddiannodd dy dad-
au, a thithau a'i meddienni: ac efe
a fydd dda wrthyt, ac a'th wna yn
amlach nâ'th dadau.
e pen. 10. 16. Jer. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26. 6 A'r [e]Arglwydd dy Dduw a en-
waeda dy galon, a chalon dy had, i
garu yr Arglwydd dy Dduw â'th
holl galon, ac â'th holl enaid, er
mwyn cael o honot fyw.
7 A'r Arglwydd dy Dduw a rydd
yr holl felldithion hyn ar dy elyn-
ion, ac ar dy gaseion, y rhai a'th
erlidiant di.
8 Tithau a ddychweli, ac a wran-
dewi ar lais yr Arglwydd, ac a wnai
ei holl orchymynion ef, y rhai yr
ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw.
f pen. 28. 11. 9 [f]A'r Arglwydd dy Dduw a wna
i ti lwyddo yn holl waith dy law, yn
ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy
anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy dir, er
daioni: canys try yr Arglwydd i
g Jer. 32. 41. [g]lawenychu ynot, i *wneuthur* dal-
oni *i ti*, fel y llawenychodd yn dy
dadau;
10 Os gwrandewi ar lais yr Ar-
glwydd dy Dduw, i gadw ei or-
chymynion ef a'i ddeddfau *y rhai*
sydd ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith
hon; os dychweli at yr Arglwydd
dy Dduw â'th holl galon, ac â'th
holl enaid.
11 ¶ O herwydd y gorchymyn yma,
yr ydwyf yn ei orchymyn i ti hedd-
yw, [h]nid *yw* guddiedig oddi wrthyt, h Es. 45. 19.
ac nid *yw* bell.
12 [i]Nid yn y nefoedd *y mae*, i i Rhuf. 10. 6, &c.
ddywedyd *o honot*, Pwy a ddring
drosom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni,
fel y clywom, ac y gwnelom ef?
13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y*
mae, i ddywedyd *o honot*, Pwy a
dramwya drosom ni i'r tu hwnt i'r
môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom,
ac y gwnelom ef?
14 Canys y gair *sydd* agos iawn
attat, yn dy enau, ac yn dy galon,
i'w wneuthur ef?
15 ¶ Wele, [k]rhoddais o'th flaen k ad. 19. pen. 11. 26.
heddyw einioes a daioni, ac angau
a drygioni:
16 Lle yr ydwyf fi yn gorchymyn
i ti heddyw garu yr Arglwydd dy
Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i
gadw ei orchymynion, a'i ddeddfau,
a'i farnedigaethau ef; fel y byddech
fyw, ac y'th amlhâer, ac y'th fen-
dithio yr Arglwydd dy Dduw yn
y tir yr wyt ti yn myned iddo i'w
feddiannu.
17 Ond os try dy galon ymaith,
fel na wrandawech, a'th yrru i
ymgrymmu i dduwiau dieithr, a'u
gwasanaethu hwynt;
18 Yr wyf yn mynegi i chwi
heddyw, y difethir chwi yn ddiau,
ac nad estynwch ddyddiau yn y tir
yr ydwyt yn myned dros yr Ior-
ddonen i fyned i mewn iddo i'w
berchenogi.
19 [l]Galw yr wyf yn dyst i'th er- l pen. 4. 26.
byn heddyw y nefoedd a'r ddaear,
[m]roddi o honof o'th flaen di einioes m ad. 15.
ac angau, fendith a melldith: dewis
dithau yr einioes, fel y byddych fyw,
ti a'th had;
20 I garu o honot yr Arglwydd
dy Dduw, *a* gwrando ar ei lais ef, a
glynu wrtho (canys efe *yw* dy ein-
ioes di, ac estyniad dy ddyddiau)
fel y trigech yn y tir a dyngodd yr
Arglwydd wrth dy dadau, wrth
Abraham, wrth Isaac, ac wrth
Jacob, ar *ei* roddi iddynt.

PENNOD XXXI.

1 *Moses yn rhoi cysur yn y bobl,* 7 *ac yn Josua:* 9 *yn rhoddi y gyfraith i'r offeiriaid, i'w darllen ar y seithfed flwyddyn i'r bobl.* 14 *Duw yn rhoddi siars ar Josua,* 19 *a chân i dystiolaethu yn erbyn y bobl.* 24 *Moses yn gorchymyn llyfr y gyfraith i'r Lefiaid i'w gadw.* 28 *Moses yn rhybuddio y bobl o'u hanufudd-dod i Dduw, wedi ei farwolaeth ef.*

A MOSES a aeth ac a lefarodd y
geiriau hyn wrth holl Israel;
2 Ac a ddywedodd wrthynt, [a]Mab a pen. 34. 7.
chwe-ugain mlynedd *ydwyf* fi hedd-
yw; ni allaf mwy fyned allan, a dy-
fod i mewn: yr Arglwydd hefyd a
ddywedodd wrthyf, [b]Ni chei fyned b Num. 20. 12. a 27. 13. pen. 3. 27.
dros yr Iorddonen hon.
3 Yr Arglwydd dy Dduw sydd
yn myned drosodd o'th flaen di;
efe a ddinystria y cenhedloedd hyn
o'th flaen, a thi a'u meddienni
hwynt: Josua hefyd, efe a â dros-
odd o'th flaen, [c]fel y llefarodd yr c Num. 27. 21.
Arglwydd.

Cyn CRIST 1451.

4 A'r ARGLWYDD a wna iddynt [d]fel y gwnaeth i Sehon ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tir hwynt, y rhai a ddinystriodd efe.

5 A rhydd [e]yr ARGLWYDD hwynt o'ch blaen chwi; gwnewch chwithau iddynt hwy yn ol yr holl orchymynion a orchymynais i chwi.

6 Ymgryfhêwch, ac ymnerthwch; nac ofnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt: canys yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* yn myned gyd â thi; [f]ni'th edy, ac ni'th wrthyd.

7 ¶ A Moses a alwodd ar Josua, ac a ddywedodd wrtho, y'ngolwg holl Israel, Ymgadarnhâ, ac ymnertha: canys ti a âi gyd â'r bobl yma i'r tir a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu tadau hwynt ar ei roddi iddynt; a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.

8 A'r ARGLWYDD hefyd *sydd* yn myned o'th flaen di; efe a fydd gyd â thi; ni'th edy, ac ni'th wrthyd: [g]nac ofna, ac na lwfrhâ.

9 ¶ A Moses a ysgrifenodd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr offeiriaid meibion Lefi, y rhai a ddygent arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac at holl henuriaid Israel.

10 A Moses a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Yn ol *pob* saith mlynedd, ar yr amser nodedig, ar [h]flwyddyn y gollyngdod, ar wyl y pebyll,

11 Pan ddelo holl Israel i ymddangos ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe; [i]y darlleni y gyfraith hon o flaen holl Israel, lle y clywant.

12 Cynnull y bobl ynghyd, y gwŷr, y gwragedd, a'r plant, a'r dieithrddyn *a fyddo* o fewn dy byrth; fel y gwrandawont, ac fel y dysgont, ac yr ofnont yr ARGLWYDD eich DUW, ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon;

13 Ac y byddo i'w plant, y rhai ni wybuant *ddim*, glywed a dysgu ofni yr ARGLWYDD eich DUW, yr holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.

14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Wele, nesâodd y dyddiau i ti i farw: galw Josua, a sefwch ger bron ym mhabell y cyfarfod, fel [k]y rhoddwyf orchymynion iddo ef. Yna yr aeth Moses a Josua, ac a safasant ger bron ym mhabell y cyfarfod.

15 [l]A'r ARGLWYDD a ymddangosodd yn y babell mewn colofn gwmmwl: a'r golofn gwmmwl a safodd ar ddrws y babell.

16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Wele, ti a ‖ orweddi gyd â'th dadau; a'r bobl yma a gyfyd, ac a butteiniant ar ol duwiau dieithriaid y tir y maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghyfammod a wneuthum âg ef.

17 A'm dig a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw; a mi a'u gwrthodaf hwynt, ac [m]a guddiaf fy wyneb oddi wrthynt; a bwyttêir ef, a drygau lawer a chyfyngderau † a ddigwyddant iddo ef; a'r dydd hwnnw y dywed efe, [n]Onid am nad *yw* yr Arglwydd yn fy mysg y digwyddodd y drwg hwn i mi?

18 Canys myfi gan guddio a guddiaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drodd at dduwiau dieithr.

19 Ysgrifenwch yr awr hon gan hynny i chwi y gân hon: dysg hi hefyd i feibion Israel, *a* gosod hi yn eu genau hwynt; fel y byddo y gân hon yn dyst i mi yn erbyn meibion Israel.

20 Canys dygaf ef i dir yn llifeirio o laeth a mêl, yr hwn a addewais trwy lw i'w dadau ef; fel y bwyttâo, ac y digoner, ac yr elo yn fras: ond efe a dry at dduwiau dieithr, ac a'u gwasanaetha hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.

21 Yna, pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon dystiolaethu yn dyst yn ei wyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei had ef: o herwydd mi a adwaen ei fwriad [o]y mae efe yn ei † amcanu heddyw, cyn dwyn o honof fi ef i'r tir a addewais trwy lw.

22 ¶ A Moses a ysgrifenodd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dysgodd hi i feibion Israel.

23 Efe a orchymynodd hefyd i Josua fab Nun, ac a ddywedodd, [p]Ymgryfhâ, ac ymnertha: canys ti a arweini feibion Israel i'r tir a addewais iddynt trwy lw: a mi a fyddaf gyd â thi.

24 ¶ A phan ddarfu i Moses ysgrifenu geiriau y gyfraith hon ar lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynodd Moses i'r Lefiaid y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q]Cymmerwch lyfr y gyfraith hon, a gosodwch ef ar ystlys arch cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW; fel y byddo yno yn dyst i'th erbyn.

27 Canys mi a adwaen dy wrthnysigrwydd, a'th war-galedrwydd: wele, a myfi etto yn fyw gyd â chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD fuoch; a pha faint mwy *y byddwch* wedi fy marw?

28 Cesglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch swyddogion: fel y llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, [r]ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dystion yn eu herbyn hwy.

29 [s]Canys mi a wn, wedi fy marw, gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrwg [t]yn y dyddiau diweddaf; am y gwnewch ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylaw.

30 A llefarodd Moses lle y clybu holl gynnulleidfa Israel eiriau y gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

PENNOD XXXII.

1 Cân Moses, yr hon sydd yn gosod allan drugaredd Duw a'i ddial. 46 Moses yn annog y bobl i ystyried y gân. 48 Duw yn ei anfon ef i fynydd Nebo, i weled y wlad, ac i farw.

[d] Num. 21. 24, 33.
[e] pen. 7. 2.
[f] Jos. 1. 5. Heb. 13. 5.
[g] Jos. 1. 9.
[h] pen. 15. 1.
[i] Jos. 8. 34, 35. Neh. 8. 1, 2, 3, &c.
[k] Num. 27. 19.
[l] Exod. 33. 9.
‖ Neu, *gysgu.* 2 Sam. 7. 12.
[m] pen. 32. 20. Ps. 104. 29.
† Heb. *a'u caiff hwynt.*
[n] Barn. 6. 13.
[o] Amos 5. 25, 26.
† Heb. *wneuthur.*
[p] Jos. 1. 6.
[q] Edrych 2 Bren. 22. 8.
[r] pen. 32. 1.
[s] pen. 32. 5.
[t] Gen. 49. 1.

Cyn CRIST 1451.

[a]GWRANDEWCH, y nefoedd, a
llefaraf; a chlywed y ddaear
eiriau fy ngenau.
2 [b]Fy athrawiaeth a ddefnyna fel
gwlaw: fy ymadrodd a ddifera fel
gwlith; fel gwlith-wlaw ar irwellt,
ac fel cawodydd ar laswellt.
3 Canys enw yr ARGLWYDD a
gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n
DUW ni.
4 *Efe yw* [c]y Graig; [d]perffaith *yw*
ei weithred; canys ei holl ffyrdd
ydynt farn: [e]Duw gwirionedd, a
heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn
yw efe.
5 ‖Y genhedlaeth wyrog a thro-
fâus a ymlygrodd yn ei erbyn trwy
eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.
6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD,
bobl ynfyd ac angall? onid efe *yw*
dy dad *a'th* brynwr? onid efe a'th
wnaeth, ac a'th sicrhâodd?
7 ¶ Cofia y dyddiau gynt; ys-
tyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a
chenhedlaeth: gofyn i'th dad, ac
efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a
hwy a ddywedant wrthyt.
8 Pan [f]gyfrannodd y Goruchaf eti-
feddiaeth y cenhedloedd, pan neill-
duodd efe feibion Adda, y gosododd
efe derfynau y bobloedd yn ol rhif-
edi meibion Israel.
9 Canys [g]rhan yr ARGLWYDD *yw* ei
bobl; Jacob *yw* ‖rhan ei etifedd-
iaeth ef.
10 Efe a'i cafodd ef [h]mewn tir
anial, ac mewn diffaethwch gwag
erchyll: ‖arweiniodd ef o amgylch,
a pharodd iddo ddeall, a [i]chadwodd
ef fel canwyll ei lygad.
11 [k]Fel y cyfyd eryr ei nyth, y
castella dros ei gywion, y lleda ei
esgyll, y cymmer hwynt, ac a'u dwg
ar ei adenydd;
12 *Felly* yr ARGLWYDD yn unig a'i
harweiniodd yntau, ac nid *oedd*
duw dieithr gyd âg ef.
13 [l]Gwnaeth iddo farchogaeth ar
uchelder y ddaear, a bwytta cnwd
y maes, a sugno [m]mêl o'r graig, ac
olew o'r graig gallestr;
14 Ymenyn gwartheg, a llaeth def-
aid, ynghyd â brasder ŵyn, a hyrdd-
od o rywogaeth Basan, a bychod,
[n]ynghyd â brasder grawn gwenith,
a phur-waed grawnwin a yfaist.
15 ¶ ‖A'r [o]uniawn [p]a aeth yn fras,
ac a wingodd; braseäist, tewych-
aist, pwyntiaist: yna efe a wrthod-
odd DDUW, *yr hwn* a'i gwnaeth, ac
a ddiystyrodd Graig ei iachawdwr-
iaeth.
16 A dieithr *dduwiau* y gyrrasant
eiddigedd arno; â ffieidd-dra y dig-
iasant ef.
17 [q]Aberthasant i gythreuliaid,
‖nid *i* DDUW; *i* dduwiau nid ad-
waenent, i rai newydd diweddar, *y
rhai* nid ofnodd eich tadau.
18 Y Graig a'th genhedlodd a
anghofiaist ti, a'r DUW a'th luniodd
a ollyngaist ti dros gôf.
19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD,
ac a'u ‖ffieiddiodd *hwynt;* o her-
wydd ei ddigio gan ei feibion, a'i
merched.
20 Ac efe a ddywedodd, [r]Cuddiaf
fy wyneb oddi wrthynt, edrychaf

[a] pen. 4. 26. a 30. 19. Ps. 50. 4. Es. 1. 2. Jer. 2. 12. a 6. 19.
[b] Es. 55. 10, 11. 1 Cor. 3. 6, 7, 8.
[c] 2 Sam. 23. 3. Ps. 18. 2, 46. Hab. 1. 12.
[d] 2 Sam. 22. 31.
[e] Job 34. 10.
‖ Neu, *Ymlygrasant: eu bai, nid bai ei feibion ef ydyw: cenhedlaeth wyrog a throfâus ydynt.*
[f] Zech. 9. 2. Act. 17. 26.
[g] Exod. 15. 16.
‖ Neu, *coelbren.* Heb. *llinyn.*
[h] pen. 8. 15. Jer. 2. 6. Hos. 13. 5.
‖ Neu, *amgylchodd ef.*
[i] Ps. 17. 8. Diar. 7. 2. Zech. 2. 8.
[k] Exod. 19. 4. pen. i. 31. Es. 31. 5 a 46. 4. a 63. 9. Hos. 11. 3.
[l] Es. 58. 14.
[m] Job 29. 6. Ps. 81. 16.
[n] Ps. 81. 16. a 147. 14.
‖ *A Jesurun.*
[o] pen. 33. 5, 26. Es. 44. 2.
[p] Neh. 9. 25. Ps. 17. 10. Jer. 2. 7. a 5. 7. Hos. 13. 6.
[q] Lef. 17. 7. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
‖ Neu, nid *oeddynt* Dduw.
‖ Neu, *diystyrodd.*
[r] pen. 31. 17.

beth *fydd* eu diwedd hwynt: canys
cenhedlaeth drofâus *ydynt* hwy,
[s]meibion heb ffyddlondeb yndd-
ynt.
21 Hwy a yrrasant eiddigedd arn-
af â'r *peth* nid *oedd* DDUW; digias-
ant fi â'u [t]hoferedd: [u]minnau a
yrraf eiddigedd arnynt hwythau
â'r *rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl
ynfyd y digiaf hwynt.
22 Canys [x]tân a gynnenwyd yn fy
nig, ac a ‖lysg hyd uffern isod, ac a
‖ddifa y tir a'i gynnyrch, ac a wna
i sylfeini y mynyddoedd ffaglu.
23 [y]Casglaf ddrygau arnynt;
[z]treuliaf fy saethau arnynt.
24 Llosgedig *fyddant* gan newyn,
ac wedi eu bwytta gan †wres poeth,
â chwerw ddinystr: anfonaf hef-
yd arnynt [a]ddannedd bwystfilod,
ynghyd â gwenwyn seirph y llwch.
25 [b]Y cleddyf oddi allan, a dy-
chryn †oddi fewn, a †ddifetha y
gwr ieuangc a'r wyryf *hefyd*, y
plentyn sugno ynghyd â'r gwr brig-
lwyd.
26 Dywedais, Gwasgaraf hwynt i
gonglau, paraf i'w coffadwriaeth
ddarfod o fysg dynion;
27 Oni bâi i mi ofni dig y gelyn,
rhag i'w gwrthwynebwyr ymddwyn
yn ddieithr, *a* rhag dywedyd o
honynt, †Ein llaw uchel ni, ac nid
yr ARGLWYDD, a wnaeth hyn oll.
28 Canys cenedl heb gynghor *yd-
ynt* hwy, ac heb ddeall ynddynt.
29 [c]O na baent ddoethion, [d]na
ddeallent hyn, nad ystyrient eu
diwedd!
30 Pa fodd yr ymlidiai [e]un fil, ac
y gyrrai dau ddengmil i ffoi, ond am
[f]werthu o'u Craig hwynt, a chau o'r
ARGLWYDD arnynt?
31 Canys nid fel ein Craig ni *y mae*
eu craig hwynt; [g]a bydded ein
gelynion yn farnwyr.
32 Canys ‖o winwydden Sodom,
ac o feusydd Gomorrah, *y mae* eu
gwinwydden hwynt: eu grawnwin
hwynt *sydd* rawnwin bustlaidd;
grawn-sypiau chwerwon *sydd* idd-
ynt.
33 Gwenwyn dreigiau *yw* eu gwin
hwynt, a chreulon wenwyn aspiaid.
34 Onid *yw* hyn [h]y'nghùdd gyd â
myfi, wedi ei selio ym mysg fy
nhrysorau?
35 [i]I mi *y perthyn* dïal, a thalu y
pwyth; mewn pryd y llithr eu troed
hwynt: canys [k]agos *yw* dydd eu
trychineb, a phrysuro y mae yr hyn
a barottôwyd iddynt.
36 Canys yr ARGLWYDD a farna ei
bobl, ac [l]a edifarhâ am ei weision;
pan welo ymadaw o'*u* †nerth, ac
[m]nad *oes* na gwarchaëedig, na gwe-
ddilledig.
37 Ac efe a ddywed, [n]Pa le *y mae*
eu duwiau hwynt, *a'r* graig yr ym-
ddiriedasant ynddi,
38 Y rhai a fwyttasant frasder eu
haberthau, *ac* a yfasant win eu diod-
offrwm? codant a chynnorthwyant
chwi, *a* byddant loches i chwi.
39 Gwelwch bellach mai [o]myfi,
myfi *yw* efe; ac [p]nad *oes* duw ond
myfi; [q]myfi sydd yn lladd, ac yn
bywhâu; myfi a archollaf, ac mi

Cyn CRIST 1451.

[s] Es. 30. 9.
[t] 1 Sam. 12. 21. 1 Bren. 16. 13.
[u] Hos. 1. 10. Rhuf. 10. 19.
[x] Jer. 15. 14. Galar. 4. 11.
‖ Neu, *losgodd.*
‖ Neu, *ddifâodd.*
[y] Es. 26. 15.
[z] Ps. 7. 12, 13. Ezec. 5. 16.
† Heb. *farwor tanllyd.* Hab. 3. 5.
[a] Lef. 26. 22.
[b] Galar. 1. 20. Ezec. 7. 15. 2 Cor. 7. 5.
† Heb. *o'r ystafelloedd.*
† Heb. *ddifuddia.*
† Heb. *Uchel yw ein llaw ni.*
[c] Ps. 81. 8.
[d] Galar. 1. 9.
[e] Lef. 26. 8. Jos. 23. 10. 2 Chron. 24. 24. Es. 30. 17.
[f] Ps. 44. 12. Es. 50. 1. a 52 3.
[g] 1 Sam. 4. 8. Jer. 40. 3.
‖ Neu, *gwaeth yw eu gwinwydden nâ gwinwydden Sodom.*
[h] Job 14. 17. Jer. 2. 22. Hos. 13. 12. Rhuf. 2. 5.
[i] Ps. 94. 1. Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30.
[k] 2 Petr 2. 3.
[l] Ps. 106. 45. Jer. 31. 20.
† Heb. *llaw.*
[m] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 14. 26.
[n] Barn. 10. 14. Jer. 2. 28.
[o] Ps. 102. 27. Es. 41. 4. a 48. 12.
[p] pen. 4. 35. Es. 45. 5, 18, 22.
[q] 1 Sam. 2. 6. 2 Bren. 5. 7 Job 5. 18. Hos. 6. 1.

Cyn CRIST 1451.

a feddyginiaethaf: ac ni *bydd* a achubo o'm llaw.
40 Canys codaf fy llaw i'r nefoedd, a dywedaf, Mi a fyddaf fyw byth.
41 [r] Os hogaf fy nghleddyf disglaer, ac ymaflyd o'm llaw mewn barn; dychwelaf ddial ar fy ngelynion, a thalaf y pwyth i'm caseion.
42 Meddwaf fy saethau â gwaed (a'm cleddyf a fwytty gig) â gwaed y lladdedig a'r caeth, o ddechreu [s] dial ar y gelyn.
43 [t] Y cenhedloedd, || llawenhêwch *gyd â*'i bobl ef: canys efe a ddïal waed ei weision, ac a ddychwel ddïal ar ei elynion, ac a drugarhâ wrth ei dir *a*'i bobl ei hun.
44 ¶ A daeth Moses ac a lefarodd holl eiriau y gân hon lle y clybu y bobl, efe a Josua mab Nun.
45 A darfu i Moses lefaru yr holl eiriau hyn wrth holl Israel:
46 A dywedodd wrthynt, [u] Meddyliwch yn eich calonnau am yr holl eiriau yr ydwyf yn eu tystiolaethu wrthych heddyw; y rhai a orchymynwch i'ch plant, i edrych am wneuthur holl eiriau y gyfraith hon.
47 Canys nid gair ofer yw hwn i chwi: o herwydd eich einioes chwi *yw* efe; a thrwy y gair hwn yr estynwch ddyddiau yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.
48 ¶ [x] A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses y'nghorph y dydd hwnnw, gan ddywedyd,
49 Esgyn i'r mynydd Abarim hwn, *sef* mynydd Nebo, yr hwn *sydd* yn nhir Moab, ar gyfer Jericho; ac edrych ar wlad Canaan, yr hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi i feibion Israel yn etifeddiaeth.
50 A bydd farw yn y mynydd yr esgyni iddo, a chasgler di at dy bobl; megis y bu farw [y] Aaron dy frawd ym mynydd Hor, ac y casglwyd ef at ei bobl:
51 O herwydd [z] gwrthryfelasoch i'm herbyn ym mysg meibion Israel, wrth ddyfroedd || cynnen Cades, *yn* anialwch Sin; oblegid ni'm [a] sancteiddiasoch ym mhlith meibion Israel.
52 Canys y wlad a gai di ei gweled ar *dy* gyfer; ond yno nid âi, i'r tir yr ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Israel.

PENNOD XXXIII.

2 Ardderchawgrwydd Duw. 6 Bendithion y deuddeg llwyth. 26 Godidawgrwydd Israel.

ADYMA y fendith â'r hon y bendithiodd Moses [a] gwr DUW feibion Israel, cyn ei farwolaeth.
2 Ac efe a ddywedodd, [b] Yr ARGLWYDD a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd Paran, ac efe a ddaeth gyd â [c] myrddiwn o saint, *a* † thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.
3 [d] Caru y mae efe y bobl: ei holl saint *ydynt* yn dy law: a hwy a ymlynasant wrth dy draed; *pob un* a dderbyn o'th eiriau.
4 Moses a orchymynodd gyfraith i ni, [e] yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.
5 Ac efe oedd [f] frenhin yn || [g] Israel, pan ymgasglodd pennau y bobl ynghyd *â* llwythau Israel.
6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na fydded farw, ac *na* bydded ei ddynion *ychydig o* rifedi.
7 *Bydded* hyn hefyd i Judah. Ac efe a ddywedodd, Clyw, O ARGLWYDD, lais Judah, ac at ei bobl dwg ef: digon fyddo iddo ei ddwylaw ei hun, a bydd gymhorth rhag ei elynion.
8 ¶ Ac am Lefi y dywedodd, [h] *Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th wr sanctaidd, [i] yr hwn a brofaist ym Massah, *ac* a gynhennaist âg ef wrth ddyfroedd Meribah;
9 Yr hwn a ddywedodd am ei dad ac am ei fam, Ni welais ef, [k] a'i frodyr nis adnabu, ac nid adnabu ei blant ei hun: canys [l] cadwasant dy eiriau, a chynhaliasant dy gyfammod.
10 Dysgant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Israel: gosodant arogl-darth † ger dy fron, a llosgaberth ar dy allor.
11 Bendithia, O ARGLWYDD, ei olud ef, a bydd foddlawn i waith ei ddwylaw ef: archolla lwynau *y rhai* a godant i'w erbyn, a'i gaseion, fel na chodont.
12 ¶ Am Benjamin y dywedodd efe, Anwylyd yr ARGLWYDD a drig mewn diogelwch gyd âg ef; yr hwn fydd yn cysgodi drosto ar hŷd y dydd, ac yn aros rhwng ei ysgwyddau ef.
13 ¶ Ac am Joseph y dywedodd efe, [m] Ei dir ef *fydd* wedi ei fendigo gan yr ARGLWYDD, â hyfrydwch y nefoedd, â gwlith, ac â dyfnder yn gorwedd isod;
14 *Hefyd* â hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac â hyfrydwch addfedffrwyth y lleuadau,
15 Ac â *hyfrydwch* pen [n] mynyddoedd y dwyrain, ac â hyfrydwch bryniau tragywyddoldeb,
16 Ac â hyfrydwch y ddaear, ac â'i chyflawnder, ac âg ewyllys da [o] preswylydd y berth: delo *bendith* ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn [p] a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.
17 Ei brydferthwch *sydd debyg* i gyntaf-anedig ei ŷch, a'i gyrn ef *sydd* gyrn unicorn: â hwynt y cornia efe y bobl ynghyd *hyd* eithafoedd y ddaear: a [q] dyma fyrddiwn Ephraim, ie, dyma filoedd Manasseh.
18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd efe, [r] Ymlawenycha, Zabulon, yn dy fynediad allan; a *thi*, Issachar, yn dy bebyll.
19 Galwant bobloedd i'r mynydd; yna yr [s] aberthant ebyrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd a sugnant, a chuddiedig drysorau y tywod.
20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe, Bendigedig yw [t] ehangydd Gad: megis llew y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr ysgwyddog a'r pen.
21 [u] Edrychodd || am dano ei hun yn y dechreuad; canys yno, yn rhan y cyfreithwr, y gosodwyd ef: [x] efe a ddaeth *gyd* â phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr

Margin notes (left): [r] Es. 27. 1. a 34. 5. a 66. 16. Ezec. 21. 14, 20. — [s] Job 13. 24. Jer. 30. 14. Galar. 2. 5. — [t] Rhuf. 15. 10. — || Neu, *moliennwch ei bobl ef*, neu, *cenwch*. — [u] pen. 6. 6. a 11. 18. — [x] Num. 27. 12. — [y] Num. 20. 25, 28. a 33. 38. — [z] Num. 20. 11, 12, 13. a 27. 14. — || *Meribah*. — [a] Edrych Lef. 10. 3. — [a] Ps. 90. tit. — 1491. — [b] Exod. 19. 18. Hab. 3. 3. — [c] Edrych Ps. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Dat. 5. 11 a 9. 16. — † Heb. *thân cyfraith*. — [d] Exod. 19. 5. — [e] Ps. 119. 111.

Margin notes (right): Cyn CRIST 1451. — [f] Edrych Gen. 36. 31. — || *Jesurun*. — [g] pen. 32. 15. — [h] Exod. 28. 30. — [i] Num. 20. 13. — [k] Exod. 32. 28. — [l] Edrych Jer. 18. 18. Mal. 2. 5. — † Heb. *wrth dy drwyn*. — [m] Gen. 49. 25. — [n] Gen. 49. 26. — [o] Exod. 3. 2, 4. — [p] Gen. 49. 26. — [q] Gen. 48. 19. — [r] Gen. 49. 13, 14, 15. — [s] Ps. 4. 5. — [t] Edrych Jos. 13. 10, &c. 1 Chron. 12. 8, &c. — [u] Num. 32. 16, 17, &c. — || Neu, *iddo'i hun am y rhan gyntaf*. — [x] Jos. 4. 12.

Cyn CRIST 1451.

ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd
âg Israel.
22 ¶ Am Dan hefyd y dywedodd,
Dan yn genaw llew a neidia o Basan.
23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd,
O Naphtali, [y] llawn o hawddgarwch,
a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD:
[z] meddianna di y gorllewin a'r deheu.
24 ¶ Ac am Aser y dywedodd,
[a] Bendithier Aser â phlant: bydded
gymmeradwy *gan* ei frodyr: ac efe
[b] a wlych ei droed mewn olew.
25 Haiarn a phres ‖ *fydd* dan dy
esgid di; a megis dy ddyddiau, *y
bydd* dy nerth.
26 ¶ Nid *oes* megis Duw ‖ [c] Israel,
yr hwn sydd yn marchogaeth y nef-
oedd yn gymhorth i ti, a'r wybren-
nau yn ei fawredd.
27 *Dy* noddfa *yw* Duw tragywydd-
ol, ac oddi tanodd *y mae* y breichiau
tragywyddol: efe *a* wthia dy elyn
o'th flaen, ac a ddywed, Difetha
ef.
28 [d] Israel hefyd a drig ei hun yn
ddïogel: ffynnon Jacob *a fydd*
mewn tir ŷd, a gwin; ei nefoedd
hefyd a ddifera wlith.
29 Gwynfydedig wyt, O Israel;
pwy *sydd* megis ti, O bobl gadwedig
gan yr ARGLWYDD, tarian dy gyn-
horthwy, yr hwn hefyd *yw* cleddyf
dy ardderchawgrwydd! a'th [e] elyn-
ion a ‖ ymostyngant i ti, a [f] thi a
sethri ar eu huchel leoedd hwynt.

[y] Gen. 49. 21.
[z] Edrych Jos. 19. 32, &c.
[a] Gen. 49. 20.
[b] Edrych Job 29. 6.
‖ Neu, fydd *dy esgidiau.*
‖ *Jesurun.*
[c] pen. 32. 15.
[d] Num. 23. 9. Jer. 23. 6. a 33. 16.
[e] 2 Sam. 22. 45. Ps. 18. 44. a 66. 3. a 81. 15.
‖ Neu, *gair yn gelwyddog.*
[f] pen. 32. 13.

PENNOD XXXIV.

1 *Moses oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlad: 5 ac yn marw yno. 6 Ei gladdedigaeth. 7 Ei oedran. 8 Galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain. 9 Josua yn dyfod yn ei le ef. 10 Clod Moses.*

A MOSES a esgynodd o rosydd
Moab, i [a] fynydd Nebo, *i* ben
‖ Pisgah, yr hwn *sydd* ar gyfer Jer-
icho: a'r ARGLWYDD a ddangosodd
iddo [b] holl wlad Gilead, hyd Dan,
2 A holl Naphtali, a thir Ephraim
a Manasseh, a holl dir Judah, hyd
y môr eithaf,
3 Y deheu hefyd, a gwastadedd
dyffryn Jericho, a [c] dinas y palm-
wydd, hyd Soar.
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, [d] Dyma y tir a dyngais i
Abraham, i Isaac, ac i Jacob, gan
ddywedyd, I'th had di y rhoddaf
ef; perais i ti *ei* weled â'th lygaid,
ond nid âi di drosodd yno.
5 ¶ A Moses gwas yr ARGLWYDD a
fu farw yno, yn nhir Moab, yn ol
gair yr ARGLWYDD.
6 ¶ Ac efe a'i claddodd ef mewn
glynn yn nhir Moab, gyferbyn a
Beth-peor: ac [e] nid adwyn neb ei
fedd ef hyd y dydd hwn.
7 ¶ A Moses *ydoedd* fab ugain
mlwydd a chant pan fu efe farw:
[f] ni thywyllasai ei lygad, ac ni chil-
iasai ei iraidd-dra ef.
8 ¶ A meibion Israel a wylasant
am Moses yn rhosydd Moab [g] ddeng
niwrnod ar hugain: a chyflawnwyd
dyddiau wylofain galar am Moses.
9 ¶ A Josua mab Nun *oedd* gyf-
lawn o yspryd doethineb; o her-
wydd [h] Moses a roddasai ei ddwylaw
arno: a meibion Israel a wrandaw-
sant arno, ac a wnaethant fel y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
10 ¶ Ac ni chododd prophwyd *etto*
yn Israel megis Moses, [i] yr hwn a
adnabu yr ARGLWYDD wyneb yn
wyneb:
11 Ym mhob *rhyw* [k] arwyddion a
rhyfeddodau, y rhai a anfonodd yr
ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn
nhir yr Aipht, ar Pharaoh, ac ar ei
holl weision, ac ar ei holl dir ef,
12 Ac yn yr holl law gadarn, ac yn
yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth
Moses y'ngolwg holl Israel.

[a] Edrych Num. 27. 12.
‖ *y bryn.*
[b] pen. 3. 27.
Cyn CRIST 1451.
[c] Barn. 1. 16. 2 Chron. 28. 15.
[d] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 3. a 28. 13.
[e] Edrych Jud. 9.
1451.
[f] Edrych Jos. 14. 10, 11.
[g] Edrych Gen. 50. 3, 10. Num. 20. 29.
[h] Num. 27. 18.
[i] Num. 12. 6, 8.
[k] pen. 4. 34. a 7. 19.

LLYFR JOSUA.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD I.

1 *Yr Arglwydd yn gorchymyn i Josua gymmeryd lle Moses. 3 Terfynau gwlad yr addewid. 5, 9 Duw yn addaw cynnorthwyo Josua: 8 ac yn rhoddi iddo addysg 10 Yntau yn parottôi y bobl i fyned dros yr Iorddonen: 12 ac yn dwyn ar gôf i'r ddau lwyth a hanner eu haddewid wrth Moses. 16 Hwythau yn addaw ufuddhâu iddo ef.*

AC wedi marwolaeth Moses, gwas
yr ARGLWYDD, y llefarodd yr
ARGLWYDD wrth Josua mab Nun,
[a] gweinidog Moses, gan ddywedyd,
2 [b] Moses fy ngwas a fu farw: gan
hynny cyfod yn awr, dos dros yr
Iorddonen hon, ti, a'r holl bobl hyn,
i'r wlad yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi
iddynt hwy, meibion Israel.
3 [c] Pob man y sango gwadn eich
troed chwi arno, a roddais i chwi;
fel y lleferais wrth Moses.
4 [d] O'r anialwch, a'r Libanus yma,
hyd yr afon fawr, afon Euphrates,
holl wlad yr Hethiaid, hyd y môr
mawr, tu a machludiad yr haul,
fydd eich terfyn chwi.

[a] Deut. 1. 38.
[b] Deut. 34. 5.
[c] Deut. 11. 24. pen. 14. 9.
[d] Exod. 23. 31. Num. 34. 3.

5 Ni saif neb o'th flaen di holl
ddyddiau dy einioes: megis y bûm
gyd â Moses, y byddaf gyd â thi-
thau: [e] ni'th adawaf, ac ni'th wrth-
odaf.
6 [f] Ymgryfhâ, ac ymwrola: canys
ti a wnai i'r bobl hyn etifeddu y
wlad yr hon a dyngais wrth eu tadau
ar *ei* rhoddi iddynt.
7 Yn unig ymgryfhâ, ac ymwrola
yn lew, i gadw ar wneuthur yn ol
yr holl gyfraith [g] a orchymynodd
Moses fy ngwas i ti: [h] na ogwydda
oddi wrthi, ar y llaw ddeheu nac ar
y llaw aswy; fel y ‖ ffynnech i ba le
bynnag yr elych.
8 Nac ymadawed [i] llyfr y gyfraith
hon o'th enau, eithr [k] myfyria ynddo
ddydd a nos; fel y cedwych ar
wneuthur yn ol yr hyn holl *sydd*
ysgrifenedig ynddo: canys yna y
llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni.
9 [l] Oni orchymynais i ti? Ym-
gryfhâ, ac ymwrola; nac arswyda,
ac nac ofna: canys yr ARGLWYDD

Cyn CRIST 1451.
[e] Deut. 31. 6, 8. Heb. 13. 5.
[f] Deut. 31. 23.
[g] Deut. 31. 7.
[h] Deut. 5. 32. a 28. 14.
‖ Neu, *gwnelych yn gall.*
[i] Deut. 17. 18, 19.
[k] Ps. 1. 2.
[l] Deut. 31. 7, 8.

Cyn CRIST 1451.

dy DDUW *fydd* gyd â thi, i ba le
bynnag yr elych.
10 ¶ Yna Josua a orchymynodd i
lywodraethwyr y bobl, gan ddy-
wedyd,
11 Tramwywch trwy ganol y llu, a
gorchymynwch i'r bobl, gan ddy-
wedyd, Parottôwch i chwi luniaeth:
canys [m] o fewn tridiau y byddwch ([m] pen. 3. 2.)
chwi yn myned dros yr Iorddonen
hon, i ddyfod i feddiannu y wlad y
mae yr ARGLWYDD eich DUW yn *ei*
rhoddi i chwi i'w meddiannu.
12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd,
ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner
llwyth Manasseh, y llefarodd Josua,
gan ddywedyd,
13 Cofiwch [n] y gair a orchymynodd ([n] Num. 32. 20-28. pen. 22. 4.)
Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi,
gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich
DUW a esmwythâodd arnoch, ac a
roddodd i chwi y wlad hon.
14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch
anifeiliaid, a drigant yn y wlad a
roddodd Moses i chwi o'r tu yma
i'r Iorddonen: ond chwychwi a
ewch drosodd ‖ yn arfogion o flaen (‖ *yn bumptau; fel* Exod. 13. 18.)
eich brodyr, y sawl *ydych* gedyrn o
nerth, a chynnorthwywch hwynt;
15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD lon-
yddwch i'ch brodyr, fel i chwithau,
a meddiannu o honynt hwythau y
wlad y mae yr ARGLWYDD eich DUW
yn ei rhoddi iddynt: [o] yna dychwel- ([o] pen. 22. 4, &c.)
wch i wlad eich etifeddiaeth, a medd-
iennwch hi, yr hon a roddodd Mo-
ses gwas yr ARGLWYDD i chwi, o'r
tu yma i'r Iorddonen, tu a chodiad
yr haul.
16 ¶ Hwythau a attebasant Josua,
gan ddywedyd, Ni a wnawn yr hyn
oll a orchymynaist i ni; awn *hefyd*
i ba le bynnag yr anfonych ni.
17 Fel y gwrandawsom ar Moses
ym mhob peth, felly y gwrandâwn
arnat tithau: yn unig bydded yr
ARGLWYDD dy DDUW gyd â thi,
megis y bu gyd â Moses.
18 Pwy bynnag a anufuddhâo dy
orchymyn, ac ni wrandawo ar dy
ymadroddion, yn yr hyn oll a or-
chymynech iddo, rhodder ef i farw-
olaeth: yn unig ymgryfhâ, ac ym-
wrola.

PENNOD II.

1 *Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu y ddau ysbïwr a ddanfonasid o Sittim.* 8 *Y cyfammod rhyngddi hi â hwynt.* 13 *Eu dychweliad a'u newyddion hwynt.*

A JOSUA mab Nun a anfonodd
o [a] Sittim ddau wr, i chwilio ([a] Num. 25. 1.)
yn ddirgel, gan ddywedyd, Ewch,
edrychwch y wlad, a Jericho. A
hwy a aethant, ac [b] a ddaethant i ([b] Heb. 11. 31. Iago 2. 25.)
dŷ puttain wraig a'i henw [c] Rahab, ([c] Matt. 1. 5.)
ac a lettyasant yno.
2 A mynegwyd i frenhin Jericho,
gan ddywedyd, Wele, gwŷr a ddaeth-
ant yma heno, o feibion Israel, i
chwilio y wlad.
3 A brenhin Jericho a anfonodd
at Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan
y gwŷr a ddaeth attat, y rhai a
ddaeth i'th dŷ di; canys i chwilio
yr holl wlad y daethant.
4 Ond y wraig a gymmerasai y
ddau wr, ac a'u cuddiasai hwynt,
ac a ddywedodd fel hyn; Gwŷr a
ddaeth attaf fi, ond ni wyddwn i o
ba le *y daethent* hwy.
5 A phan gauwyd y porth yn y ty-
wyllwch, y gwŷr a aeth allan; ni
wn i ba le yr aeth y gwŷr: canlyn-
wch yn fuan ar eu hol hwynt; canys
chwi a'u goddiweddwch hwynt.
6 Ond [d] hi a barasai iddynt esgyn ([d] Edrych 2 Sam. 17. 19.)
i nen y tŷ, ac a'u cuddiasai hwynt
mewn bolldeidiau llin, y rhai oedd
ganddi wedi eu hysgafnu ar nen
y tŷ.
7 A'r gwŷr a ganlynasant ar eu
hol hwynt, tu a'r Iorddonen, hyd
y rhydau: a'r porth a gauwyd, cyn
gynted ag yr aeth y rhai oedd yn
erlid ar eu hol hwynt allan.
8 ¶ A chyn iddynt hwy gysgu, hi a
aeth i fynu attynt hwy ar nen *y
tŷ:*
9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr,
Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i chwi
y wlad; o herwydd [e] eich arswyd ([e] Gen. 35. 5. Exod. 23. 27.)
chwi a syrthiodd arnom ni, a holl
drigolion y wlad a † ddigalonnasant († Heb. *doddasant.*)
rhag eich ofn.
10 Canys ni a glywsom fel [f] y sych- ([f] Exod. 14. 21. pen. 4. 23.)
odd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr
coch o'ch blaen chwi, pan ddaeth-
och allan o'r Aipht; a'r hyn a
wnaethoch i ddau frenhin yr Am-
oriaid, y rhai *oedd* tu hwnt i'r Ior-
ddonen, *sef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai ([g] Num. 21. 24, 34.)
a ddifrodasoch chwi.
11 A phan glywsom, yna [h] y'n di- ([h] Exod. 15. 14.)
galonnwyd, fel na safodd mwyach
gysur yn neb, rhag eich ofn: canys
[i] yr ARGLWYDD eich DUW, efe *sydd* ([i] Deut. 4. 39.)
DDUW yn y nefoedd uchod, ac ar y
ddaear isod.
12 Yn awr gan hynny, tyngwch,
attolwg, wrthyf, myn yr ARGLWYDD,
o herwydd i mi wneuthur trugaredd
â chwi, y gwnewch chwithau hefyd
drugaredd â [k] thŷ fy nhad innau; ([k] Edrych 1 Tim. 5. 8.)
ac y rhoddwch i mi arwydd gwir:
13 Ac y cedwch yn fyw fy nhad,
a'm mam, a'm brodyr, a'm chwïor-
ydd, a'r hyn oll *sydd* ganddynt, ac
y gwaredwch ein heinioes rhag
angau.
14 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi,
Ein heinioes *a roddwn* i farw dros-
och (os chwi ni fynegwch ein neges
hyn) pan roddo yr ARGLWYDD i ni
y wlad hon, oni [l] wnawn â chwi ([l] Barn. 1. 24.)
drugaredd a gwirionedd.
15 Yna hi a'u gollyngodd hwynt
i waered wrth râff trwy y ffenestr:
canys ei thŷ hi *oedd* ar fur y ddinas,
ac ar y mur yr oedd hi yn trigo.
16 A hi a ddywedodd wrthynt,
Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwyr
gyfarfod â chwi: ac ymguddiwch
yno dridiau, nes dychwelyd yr erlid-
wyr; ac wedi hynny ewch i'ch ffordd.
17 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi,
Dieuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lw
yma â'r hwn y'n tyngaist.
18 Wele, *pan* ddelom ni i'r wlad,
rhwym y llinyn yma o edau goch yn
y ffenestr y gollyngaist ni i lawr
trwyddi: casgl hefyd dy dad, a'th
fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy
dad, attat i'r tŷ yma.
19 A phwy bynnag a êl o ddrysau
dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef
fydd ar ei ben ei hun, a ninnau *a*

Cyn CRIST 1451.

fyddwn dïeuog: a phwy bynnag fyddo gyd â thi yn tŷ, *bydded* [m] ei waed ef ar ein pennau ni, o bydd llaw arno ef.

[m] Matt. 27. 25.

20 Ac os mynegi di ein neges hyn, yna y byddwn dïeuog oddi wrth dy lw â'r hwn y'n tyngaist.

21 A hi a ddywedodd, Yn ol eich geiriau, felly *y byddo* hynny. Yna hi a'u gollyngodd hwynt; a hwy a aethant ymaith. A hi a rwymodd y llinyn coch yn y ffenestr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r mynydd; ac a arhosasant yno dridiau, nes i'r erlidwyr ddychwelyd. A'r erlidwyr a'u ceisiasant ar hyd yr holl ffordd; ond nis cawsant.

23 ¶ Felly y ddau wr a ddychwelasant ac a ddisgynasant o'r mynydd, ac a aethant drosodd, a daethant at Josua mab Nun; a mynegasant iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddynt:

24 A dywedasant wrth Josua, Yn ddïau yr ARGLWYDD a roddodd yr holl wlad yn ein dwylaw ni; canys holl drigolion y wlad a † ddigalonnasant rhag ein hofn ni.

† Heb. *doddasant.*

PENNOD III.

1 *Josua yn dyfod i'r Iorddonen.* 2 *Y swyddogion yn dysgu i'r bobl fyned trwodd.* 7 *Yr Arglwydd yn cysuro Josua.* 9 *Josua yn cysuro y bobl.* 14 *Hollti dyfroedd yr Iorddonen.*

A JOSUA a gyfododd yn fore, a chychwynasant o Sittim, a daethant hyd yr Iorddonen, efe a holl feibion Israel: llettyasant yno, cyn iddynt fyned drosodd.

2 Ac [a] ym mhen y tridiau, y llywiawdwyr a dramwyasant trwy ganol y llu;

[a] pen. 1. 11.

3 Ac a orchymynasant i'r bobl, gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi arch cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei dwyn hi; yna cychwynwch chwi o'ch lle, ac ewch ar ei hol hi.

[b] Edrych Num. 10. 33.

4 Etto bydded ennyd rhyngoch chwi a hithau, ynghylch dwy fil o gufyddau wrth fesur: na nesêwch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch ynddi: canys ni thramwyasoch y ffordd *hon* † o'r blaen.

† Heb. *er doe ac echdoe.*

5 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, [c] Ymsancteiddiwch: canys y fory y gwna yr ARGLWYDD ryfeddodau yn eich mysg chwi.

[c] Exod. 19. 10, 14, 15. Lef. 20. 7. Num. 11. 18. pen. 7. 13. 1 Sam. 16. 5. Joel 2. 16.

6 Josua hefyd a lefarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch arch y cyfammod, ac ewch drosodd o flaen y bobl. A hwy a godasant arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl.

[d] Num. 4. 15.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Josua, Y dydd hwn y dechreuaf dy fawrhâu di y'ngŵydd holl Israel: fel y gwypont, mai [e] megis y bûm gyd â Moses, y byddaf gyd â thithau.

[e] pen. 1. 5.

8 Am hynny gorchymyn di i'r offeiriaid sydd yn dwyn arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddeloch hyd gwrr dyfroedd yr Iorddonen, sefwch yn yr Iorddonen.

9 ¶ A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Nesêwch yma, a gwrandêwch eiriau yr ARGLWYDD eich DUW.

10 Josua hefyd a ddywedodd, Wrth hyn y cewch wybod *fod* y DUW byw yn eich mysg chwi; a chan yrru y gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Phereziaid, a'r Girgasiaid, yr Amoriaid *hefyd*, a'r Jebusiaid, o'ch blaen chwi.

11 Wele, arch cyfammod [f] Arglwydd yr holl ddaear yn myned o'ch blaen chwi i'r Iorddonen.

[f] ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. a 6. 5.

12 Gan hynny cymmerwch yn awr ddeuddengwr o lwythau Israel, un gwr o bob llwyth.

13 A phan orphwyso gwadnau traed yr offeiriaid, sydd yn dwyn arch ARGLWYDD IOR yr holl fyd, yn nyfroedd yr Iorddonen, *yna* dyfroedd yr Iorddonen a dorrir ymaith *oddi wrth* y dyfroedd sydd yn disgyn oddi uchod: hwy a [g] safant yn bentwr.

[g] Ps. 114. 3.

14 ¶ A phan gychwynodd y bobl o'u pebyll, i fyned dros yr Iorddonen, a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] arch y cyfammod o flaen y bobl;

[h] Act. 7. 45.

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr arch hyd yr Iorddonen, a gwlychu o draed yr offeiriaid, oedd yn dwyn yr arch, y'nghwrr y dyfroedd (a'r [i] Iorddonen a lanwai dros ei glannau oll [k] holl ddyddiau y cynhauaf)

[i] 1 Chron. 12. 15. Jer. 12. 5. a 49. 19.
[k] Edrych pen. 4. 18. a 5. 10.

16 Yna y dyfroedd, y rhai oedd yn disgyn oddi uchod, a safasant; cyfodasant yn bentwr ym mhell iawn oddi wrth y ddinas Adam, yr hon *sydd* o ystlys [l] Saretan: a'r *dyfroedd* y rhai oedd yn disgyn i fôr y rhos, *sef* i'r [m] môr heli, a ddarfuant, *ac* a dorrwyd ymaith. Felly y bobl a aethant drosodd ar gyfer Jericho.

[l] 1 Bren. 4. 12. a 7. 46.
[m] Num. 34. 3.

17 A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, a safasant ar dir sych, y'nghanol yr Iorddonen, yn ‖ daclus: a holl Israel oedd yn myned drosodd ar dir sych, nes darfod i'r holl genedl fyned trwy yr Iorddonen.

‖ *ddïysgog.*

PENNOD IV.

1 *Gorchymyn deuddeg o wŷr i gymmeryd deuddeg carreg allan o'r Iorddonen, er coffadwriaeth.* 9 *Gosod deuddeg eraill o gerrig y'nghanol yr Iorddonen.* 10, 19 *Y bobl yn myned drwodd.* 14 *Duw yn anrhydeddu Josua.* 20 *Sefydlu y deuddeg carreg yn Gilgal.*

A PHAN ddarfu i'r holl genedl fyned [a] trwy yr Iorddonen, yr ARGLWYDD a lefarodd wrth [b] Josua, gan ddywedyd,

[a] Deut. 27. 2.
[b] pen. 3. 12.

2 Cymmerwch i chwi ddeuddengwr o'r bobl, un gwr o bob llwyth;

3 A gorchymynwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi yma, o ganol yr Iorddonen, o'r fan y mae traed yr offeiriaid yn sefyll yn ‖ daclus, ddeuddeg o gerrig; a dygwch hwynt drosodd gyd â chwi, a gosodwch hwynt yn [c] y lletty y llettyoch ynddo heno.

‖ *ddïysgog.*
[c] ad. 19, 20.

4 Yna Josua a alwodd am y deuddengwr a barottoisai efe o feibion Israel, un gwr o bob llwyth.

5 A dywedodd Josua wrthynt, Ewch trosodd o flaen arch yr ARGLWYDD eich DUW, trwy ganol yr

Cyn CRIST 1451.

Iorddonen; a chodwch i chwi bob
un ei garreg ar ei ysgwydd, yn ol
rhifedi llwythau meibion Israel:
6 Fel y byddo hyn yn arwydd yn
cich mysg chwi, pan ofyno eich
meibion chwi †yn ol hyn, gan ddy-
wedyd, Beth *y mae* y cerrig hyn *yn
ei arwyddocäu* i chwi?
7 Yna y dywedwch wrthynt,
[d]Dorri ymaith ddyfroedd yr Ior-
ddonen o flaen arch cyfammod yr
ARGLWYDD; pan oedd hi yn myned
trwy yr Iorddonen, dyfroedd yr
Iorddonen a dorrwyd ymaith. Y
mae y cerrig hyn yn goffadwriaeth
i feibion Israel byth.
8 A meibion Israel a wnaethant
felly fel y gorchymynasai Josua; ac
a gymmerasant ddeuddeg carreg o
ganol yr Iorddonen, fel y llefarasai
yr ARGLWYDD wrth Josua, yn ol
rhifedi llwythau meibion Israel, ac
a'u dygasant drosodd gyd â hwynt
i'r llety, ac a'u cyflëasant yno.
9 A Josua a osododd i fynu
ddeuddeg carreg y'nghanol yr Ior-
ddonen, yn y lle yr *oedd* traed yr
offeiriaid, oedd yn dwyn arch y
cyfammod, yn sefyll: ac y maent
yno hyd y dydd hwn.
10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn
dwyn yr arch, a safasant y'nghanol
yr Iorddonen, nes gorphen pob
peth a orchymynasai yr ARGLWYDD
i Josua ei lefaru wrth y bobl, yn ol
yr hyn oll a orchymynasai Moses
wrth Josua: a'r bobl a frysiasant,
ac a aethant drosodd.
11 A phan ddarfu i'r holl bobl
fyned drosodd, yna arch yr AR-
GLWYDD a aeth drosodd, a'r offeir-
iaid, y'ngŵydd y bobl.
12 [e]Meibion Reuben *hefyd*, a
meibion Gad, a hanner llwyth Ma-
nasseh, a aethant drosodd yn arfog-
ion o flaen meibion Israel, fel y llef-
arasai Moses wrthynt:
13 Ynghylch deugain mil, yn arf-
ogion i ryfel, a aethant drosodd o
flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd
Jericho.
14 ¶ Y dwthwn hwnnw yr AR-
GLWYDD [f]a fawrhâodd Josua yng
ngolwg holl Israel; a hwy a'i hofn-
asant ef, fel yr ofnasant Moses, holl
ddyddiau ei einioes.
15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Josua, gan ddywedyd,
16 Gorchymyn i'r offeiriaid, sydd
yn dwyn [g]arch y dystiolaeth, ddyfod
o honynt i fynu allan o'r Iorddon-
en.
17 Am hynny Josua a orchymyn-
odd i'r offeiriaid, gan ddywedyd,
Deuwch i fynu allan o'r Iorddonen.
18 A phan ddaeth yr offeiriaid,
oedd yn dwyn arch cyfammod yr
ARGLWYDD, i fynu o ganol yr
Iorddonen, *a* †sengi o wadnau traed
yr offeiriaid ar y sychdir; yna dyfr-
oedd yr Iorddonen a ddychwelas-
ant i'w lle, ac a aethant, megis cynt,
dros ei holl geulennydd.
19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu
o'r Iorddonen y degfed *dydd* o'r mis
cyntaf; ac a wersyllasant yn Gilgal,
yn eithaf tu dwyrain Jericho.
20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y

† Heb. *y fory.*
[d] pen. 3. 13, 16.
[e] Num. 32. 20, 28.
[f] pen. 3. 7.
[g] Exod. 25. 16, 22.
† Heb. *thynnu i fynu.*

rhai a ddygasent o'r Iorddonen, a
sefydlodd Josua yn Gilgal.
21 Ac efe a lefarodd wrth feibion
Israel, gan ddywedyd, Pan ofyno
eich meibion chwi † yn ol hyn i'w
tadau, gan ddywedyd, Beth *yw* y
cerrig hyn?
22 Yna yr hysbyswch i'ch meibion,
gan ddywedyd, Israel a ddaeth trwy
yr Iorddonen hon ar dir sych.
23 Canys yr ARGLWYDD eich DUW
chwi a sychodd ddyfroedd yr Ior-
ddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi
fyned drwodd; megis y gwnaeth yr
ARGLWYDD eich DUW i'r môr coch,
[h]yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni,
nes i ni fyned drwodd:
24 Fel yr adnabyddo holl bobl-
oedd y ddaear law yr ARGLWYDD,
mai nerthol *yw*; fel yr ofnoch yr
ARGLWYDD eich DUW † bob amser.

PENNOD V.

1 Arswyd y Canaaneaid. 2 Josua yn adnewyddu yr enwaediad. 10 Cadw y Pasc yn Gilgal. 12 Y manna yn darfod. 13 Angel yn ymddangos i Josua.

PAN [a]glybu holl frenhinoedd yr
Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu
hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin,
a holl frenhinoedd y Canaaneaid,
[b]y rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r
ARGLWYDD ddyfroedd yr Iorddonen
o flaen meibion Israel, nes eu myned
hwy drwodd; yna y digalonnwyd
hwynt, fel nad oedd yspryd mwyach
ynddynt, rhag ofn meibion Israel.
2 ¶ Y pryd hwnnw y dywedodd yr
ARGLWYDD wrth Josua, Gwna i ti
[c]gyllyll ‖ llymion, ac enwaeda ar
feibion Israel drachefn yr ail
waith.
3 A Josua a wnaeth iddo gyllyll
llymion, ac a enwaedodd ar feibion
Israel, ‖ ym mryn y blaen-grwyn.
4 A dyma yr achos *a wnaeth* i
Josua enwaedu: Yr holl bobl, *sef* y
gwrrywiaid y rhai a ddaethant o'r
Aipht, yr holl ryfelwyr, a fuasant
feirw yn yr anialwch ar y ffordd,
wedi eu dyfod allan o'r Aipht.
5 Canys yr holl bobl a'r a ddaeth-
ant allan, oedd enwaededig; ond y
bobl oll *y rhai* a anesid yn yr anial-
wch, ar y ffordd, wedi eu dyfod hwy
allan o'r Aipht, nid enwaedasent
arnynt.
6 Canys deugain mlynedd y rhod-
iasai meibion Israel yn yr anialwch,
nes darfod yr holl bobl o'r rhyfel-
wyr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni
wrandawsent ar lef yr ARGLWYDD:
[d]y rhai y tyngasai yr ARGLWYDD
wrthynt, na ddangosai efe iddynt y
wlad a dyngasai yr ARGLWYDD wrth
eu tadau y rhoddai efe i ni; *sef*
gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.
7 A Josua a enwaedodd ar eu
meibion hwy, *y rhai* a gododd yn
eu lle hwynt: canys dienwaededig
oeddynt hwy, am nad enwaedasid
arnynt ar y ffordd.
8 A phan ddarfu enwaedu ar yr
holl bobl; yna yr arhosasant yn eu
hunlle, yn y gwersyll, [e]nes eu
hiachâu.
9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Josua, Heddyw y treiglais ymaith
[f]waradwydd yr Aipht oddi arnoch:

Cyn CRIST 1451.

† Heb. *y fory.*
[h] Exod. 14. 21.
† Heb. *yr holl ddyddiau.*
[a] Exod. 15. 14.
[b] Num. 13. 29.
[c] Exod. 4. 25.
‖ Neu, *o gallestr.*
‖ Neu, *yn Gibeahaaraloth.*
[d] Num. 14. 21, 23.
[e] Edrych Gen 34. 25.
[f] Gen. 34. 14. Edrych Lef. 18. 3. pen. 24. 14. Ezec 20. 7. a 23. 3, 8.

Cyn CRIST 1451.

am hynny efe a alwodd enw y lle
hwnnw ‖ Gilgal, hyd y dydd heddyw.
‖ Sef, *Treigl.*
10 ¶ A meibion Israel a wersyll-
asant yn Gilgal: a hwy a gynnal-
iasant y Pasc, *g* ar y pedwerydd
g Exod. 12. 6.
dydd ar ddeg o'r mis, brydnawn, yn
rhosydd Jericho.
11 A hwy a fwyttasant o hen ŷd y
wlad, drannoeth wedi y Pasc, fara
croyw, a chras-*ŷd*, o fewn corph y
dydd hwnnw.
12 ¶ *h* A'r manna a beidiodd
h Exod. 16. 35.
drannoeth wedi iddynt fwytta o
hen ŷd y wlad; a manna ni chafodd
meibion Israel mwyach, eithr
bwyttasant o gynnyrch gwlad y
Canaaneaid y flwyddyn honno.
13 ¶ A phan oedd Josua wrth
Jericho, yna efe a ddyrchafodd ei
lygaid, ac a edrychodd; ac wele,
i wr yn sefyll gyferbyn âg ef, â'i
i Exod. 23. 23. Zech. 1. 8.
gleddyf noeth yn ei law. A Josua
a aeth atto ef, ac a ddywedodd
wrtho, Ai gyd â ni yr *ydwyt* ti, ai
gyd â'n gwrthwynebwyr?
14 Dywedodd yntau, Nag ê; eithr
‖ yn dywysog llu yr ARGLWYDD yn
‖ Edrych Exod. 23. 20. Dan. 10. 13, 21 a 12. 1. Dat 12. 7. a 19. 11, 14.
awr y daethum. A Josua a syrth-
iodd i lawr ar ei wyneb, ac a addol-
odd; ac a ddywedodd wrtho ef,
Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddy-
wedyd wrth ei was?
15 A thywysog llu yr ARGLWYDD
a ddywedodd wrth Josua, *k* Dattod
k Exod. 3. 5. Act. 7. 33.
dy esgidiau oddi am dy draed;
canys y lle yr wyt ti yn sefyll arno,
sydd sanctaidd. A Josua a wnaeth
felly.

PENNOD VI.

1 Cau Jericho. 2 Duw yn dysgu Josua pa fodd y gwarchair arni. 11 Amgylchu y dref. 17 Rhaid iddi fod yn ddiofrydbeth. 20 Y muriau yn syrthio. 22 Arbed Rahab. 26 Melldithio adeiladwr Jericho.

A JERICHO oedd gauedig a
gwarchaëedig, o herwydd meib-
ion Israel: nid oedd neb yn myned
allan, nac yn dyfod † mewn.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Gwel, rhoddais yn dy
law di Jericho a'i brenhin, gwŷr
grymmus o nerth.
3 A chwi a amgylchwch y ddinas,
chwi ryfelwyr oll, gan fyned o am-
gylch y ddinas un waith: gwnewch
felly chwe diwrnod.
4 A dyged saith o offeiriaid saith
o *a* udgyrn o gyrn hyrddod o flaen
a Edrych Barn. 7. 16, 22.
yr arch: a'r seithfed dydd yr am-
gylchwch y ddinas saith waith; a
lleisied yr offeiriaid â'r udgyrn.
5 A phan ganer yn hirllaes â chorn
yr hwrdd, *a* phan glywoch sain yr
udgorn, bloeddied yr holl bobl â
bloedd uchel: a syrth mur y ddinas
dani hi, ac eled y bobl i fynu bawb
ar ei gyfer.
6 ¶ A Josua mab Nun a alwodd yr
offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt,
Codwch arch y cyfammod, a dyged
saith o offeiriaid saith o udgyrn o
gyrn hyrddod o flaen arch yr AR-
GLWYDD.
7 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl,
Cerddwch, ac amgylchwch y ddinas;
a'r hwn sydd arfog, eled o flaen arch
yr ARGLWYDD.
8 ¶ A phan ddywedodd Josua wrth
y bobl, yna y saith offeiriad, y rhai
oedd yn dwyn y saith udgorn o gyrn
hyrddod, a gerddasant o flaen yr
ARGLWYDD, ac a leisiasant â'r ud-
gyrn: ac arch cyfammod yr AR-
GLWYDD oedd yn myned ar eu hol
hwynt.
9 ¶ A'r rhai arfog oedd yn myned
o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio
â'r udgyrn; a'r † fyddin olaf oedd
† Heb. y fyddin gasgl.
yn myned ar ol yr arch, *a'r offeiriaid*
yn myned rhagddynt, ac yn lleisio
â'r udgyrn.
10 A Josua a orchymynasai i'r bobl,
gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac
na edwch glywed eich llais, ac nac
eled gair allan o'ch genau, hyd y
dydd y dywedwyf wrthych, Bloedd-
iwch; yna y bloeddiwch.
11 Felly arch yr ARGLWYDD a
amgylchodd y ddinas, gan fyned o'i
hamgylch un waith: a daethant i'r
gwersyll, a llettyasant yn y gwersyll.
12 ¶ A Josua a gyfododd yn fore;
a'r offeiriaid a ddygasant arch yr
ARGLWYDD.
13 A'r saith offeiriad, yn dwyn
saith o udgyrn o gyrn hyrddod o
flaen arch yr ARGLWYDD, oeddynt
yn myned dan gerdded, ac yn lleisio
â'r udgyrn: a'r rhai arfog oedd yn
myned o'u blaen hwynt: a'r fyddin
olaf oedd yn myned ar ol arch yr
ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned
rhagddynt, ac yn lleisio â'r udgyrn.
14 Felly yr amgylchynasant y
ddinas un waith yr ail dydd; a
dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn
y gwnaethant chwe diwrnod.
15 Ac ar y seithfed dydd y cyfod-
asant yn fore ar godiad y wawr, ac
yr amgylchasant y ddinas y modd
hwnnw, saith waith: yn unig y
dwthwn hwnnw yr amgylchasant y
ddinas seithwaith.
16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn
eu hudgyrn y seithfed waith, yna
Josua a ddywedodd wrth y bobl,
Bloeddiwch; canys rhoddodd yr
ARGLWYDD y ddinas i chwi.
17 ¶ A'r ddinas fydd yn ‖ ddïo-
fryd-beth, hi, a'r hyn oll *sydd* ynddi,
‖ *felldigedig,* Mic. 4. 13.
i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y
butteinwraig fydd byw, hi a chwbl
ag *sydd* gyd â hi yn tŷ; canys *b* hi a
b pen. 2. 4.
guddiodd y cenhadau a anfonasom
ni.
18 Ac *c* ymgedwch chwithau oddi
c Deut. 7. 26. a 13. 17.
wrth y dïofryd-beth, rhag eich
gwneuthur eich hun yn ddïofryd-
beth, os eymmerwch o'r dïofryd-
beth: felly y gwnaech wersyll Is-
rael yn ddïofryd-beth, ac y trallod-
ech hi.
19 Ond yr holl arian a'r aur, a'r
llestri pres a haiarn, *fyddant* † gys-
†Heb. *sancteiddrwydd.*
segredig i'r ARGLWYDD: deled *y*
rhai hynny i mewn i drysor yr AR-
GLWYDD.
20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan
leisiasant â'r udgyrn. A phan glybu
y bobl lais yr udgyrn, yna y bobl a
waeddasant â bloedd uchel; *d* a'r
d Heb. 11. 30.
mur a syrthiodd i lawr oddi tanodd.
Felly y bobl a aethant i fynu i'r
ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a
ennillasant y ddinas.
21 A hwy a ddifrodasant yr hyn oll
oedd yn y ddinas, yn wr ac yn wraig,

Cyn CRIST 1451

yn fachgen ac yn henafgwr, yn
eidion, ac yn ddafad, ac yn asyn, â
min y cleddyf.
22 ¶ A Josua a ddywedodd wrth
y ddau wr a fuasai yn edrych an-
sawdd y wlad, Ewch i dŷ y butteiu-
wraig, a dygwch allan oddi yno y
wraig, a'r hyn oll *sydd* iddi, [e]fel y
tyngasoch wrthi.

[e] pen. 2. 14. Heb. 11. 31.

23 Felly y llangciau a fuasai yn
edrych *ansawdd y wlad*, a aethant
i mewn, ac a ddygasant allan Ra-
hab, a'i thad, a'i mam, a'i brodyr, a
chwbl a'r a feddai hi: dygasant
allan hefyd ei holl dylwyth hi, a
gosodasant hwynt o'r tu allan i
wersyll Israel.
24 A llosgasant y ddinas â thân,
a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr
arian a'r aur, a'r llestri pres a
haiarn, a roddasant hwy yn nhrysor
yr ARGLWYDD.
25 A Josua a gadwodd yn fyw
Rahab y butteinwraig, a thylwyth
ei thad, a'r hyn oll *oedd* ganddi; a
hi a drigodd ym mysg Israel hyd y
dydd hwn: am iddi guddio y cen-
hadau a anfonasai Josua i chwilio
Jericho.
26 ¶ A Josua a'*u* tynghedodd
hwy y pryd hwnnw, gan ddywedyd,
[f] Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD
fyddo y gwr a gyfyd ac a adeilado y
ddinas hon Jericho: yn ei gyntaf-
anedig y seilia efe hi, ac yn ei *fab*
ieuangaf y gesyd efe ei phyrth hi.

[f] 1 Bren. 16. 34.

27 Felly yr ARGLWYDD oedd gyd
â Josua; ac aeth ei glôd ef trwy yr
holl wlad.

PENNOD VII.

1 *Taro yr Israeliaid wrth Ai.* 6 *Cwyn Josua.* 10 *Duw yn dangos iddo beth a wnai.* 16 *Dala Achan wrth y coelbren:* 19 *ei gyffes:* 22 *ei ddinystrio ef a'r hyn oll oedd iddo, yn nyffryn Achor.*

OND meibion Israel a wnaeth-
ant gamwedd am y dïofryd-
beth: canys [a] Achan mab Carmi,
mab Zabdi, mab Zerah, o lwyth
Judah, a gymmerodd o'r dïofryd-
beth: ac ennynodd digllonedd yr
ARGLWYDD yn erbyn meibion Israel.

[a] pen. 22. 20. 1 Chron. 2. 7.

2 A Josua a anfonodd wŷr o Jeri-
cho i Ai, yr hon *sydd* wrth Beth-
afen, o du y dwyrain i Bethel, ac a
lefarodd wrthynt, gan ddywedyd,
Ewch i fynu, ac edrychwch y wlad,
A'r gwŷr a aethant i fynu, ac a
edrychasant ansawdd Ai.
3 A hwy a ddychwelasant at Josua,
ac a ddywedasant wrtho, Nac eled yr
holl bobl i fynu; *ond* ynghylch dwy
fil o wŷr, neu dair mil o wŷr, a ânt
i fynu, ac a darawant Ai: na phoen-
wch yr holl bobl yno; canys ychydig
ydynt hwy.
4 Felly fe a aeth o'r bobl i fynu yno
ynghylch tair mil o wŷr: a hwy a
ffoisant o flaen gwŷr Ai.
5 A gwŷr Ai a darawsant yng
nghylch un gwr ar bymtheg ar hug-
ain o honynt; ac a'u hymlidiasant *o*
flaen y porth hyd Sebarim, a thar-
awsant hwynt yn † y gorwaered:
am hynny [b] y toddodd calonnau y
bobl, ac yr aethant fel dwfr.

† Heb. *Morad.*
[b] pen. 2. 9, 11.

6 ¶ A Josua a rwygodd ei ddillad,
ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb o
flaen arch yr ARGLWYDD, hyd yr
hwyr, efe a henuriaid Israel, ac [c] a
ddodasant lwch ar eu pennau.

Cyn CRIST 1451.

[c] 1 Sam. 4. 12. 2 Sam. 13. 19. Neh. 9. 1. Job 2. 12.

7 A dywedodd Josua, Ah, ah, O
ARGLWYDD IOR, i ba beth y dyg-
aist y bobl yma dros yr Iorddonen,
i'n rhoddi ni yn llaw yr Amoriaid,
i'n difetha? O na buasem foddlawn,
ac *na* thrigasem tu hwnt i'r Ior-
ddonen!
8 O ARGLWYDD, beth a ddywed-
af, pan dry Israel *ei* warr o flaen ei
elynion!
9 Canys y Canaaneaid, a holl drig-
olion y wlad, a glywant, ac a'n ham-
gylchynant, ac a dorrant ymaith
ein henw oddi ar y ddaear: a [d] pha
beth a wnai i'th enw mawr?

[d] Edrych Exod. 32. 12. Num. 14. 13.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Cyfod; paham yr ydwyt
yn † gorwedd fel hyn ar dy wyneb?

† Heb. *cwympo.*

11 Israel a bechodd, a throsedd-
asant fy nghyfammod a orchy-
mynais iddynt: cymmerasant hefyd
o'r dïofryd-beth, ïe, lladrattasant,
a gwadasant; gosodasant hefyd
hynny ym mysg eu dodrefn eu
hun.
12 Am hynny ni ddichon meib-
ion Israel sefyll yn wyneb eu gelyn-
ion, *eithr* trôant *eu* gwarr o flaen eu
gelynion; am eu bod yn ysgymmun-
beth: ni byddaf mwyach gyd â
chwi, oni ddifethwch yr ysgymmun-
beth o'ch mysg.
13 Cyfod, sancteiddia y bobl, a
dywed, [e] Ymsancteiddiwch erbyn y
fory: canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD DDUW Israel; Dïofryd-beth
sydd yn dy blith di, O Israel: ni
elli sefyll yn wyneb dy elynion, nes
tynnu ymaith y dïofryd-beth o'ch
mysg.

[e] pen. 3. 5.

14 Am hynny nesêwch y bore wrth
eich llwythau: a'r llwyth a ddalio
yr ARGLWYDD, nesâed, bob yn deulu;
a'r teulu a ddalio yr ARGLWYDD,
nesâed bob yn dŷ; a'r tŷ a ddalio
yr ARGLWYDD, nesâed bob yn wr.
15 A'r hwn a ddelir â'r dïofryd-
beth *ganddo*, a losgir â thân, efe ac
oll *sydd* ganddo: o herwydd iddo
droseddu cyfammod yr ARGLWYDD,
ac o herwydd iddo [f] wneuthur
‖ ynfydrwydd yn Israel.

[f] Gen. 34. 7. Barn. 20. 6.
‖ Neu, *anwiredd.*

16 ¶ Felly Josua a gyfododd yn
fore, ac a ddug Israel wrth eu
llwythau: a llwyth Judah a ddal-
iwyd.
17 Ac efe a ddynesodd deulu Ju-
dah; a daliwyd teulu y Zarhiaid:
ac efe a ddynesodd deulu y Zar-
hiaid bob yn wr; a daliwyd Zabdi.
18 Ac efe a ddynesodd ei dŷaid ef
bob yn wr; a daliwyd Achan mab
Carmi, mab Zabdi, mab Zerah, o
lwyth Judah.
19 A Josua a ddywedodd wrth
Achan, Fy mab, attolwg, [g] dyro
ogoniant i ARGLWYDD DDUW Israel,
a chyffesa iddo; a mynega yn awr
i mi beth a wnaethost: na chela oddi
wrthyf.

[g] Edrych 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Ioan 9. 24.

20 Ac Achan a attebodd Josua, ac
a ddywedodd, Yn wir myfi a bechais
yn erbyn ARGLWYDD DDUW Israel;
canys fel hyn ac fel hyn y gwnaeth-
um.

Cyn CRIST 1451.

21 Pan welais ym mysg yr yspail
fantell Babilonig dêg, a dau can
sicl o arian, ac un † llafn aur o ddeg
sicl a deugain ei bwys: yna y
chwennychais hwynt, ac a'u cymmerais:
ac wele hwy yn guddiedig
yn y ddaear y'nghanol fy mhabell,
a'r arian danynt.
22 ¶ Yna Josua a anfonodd genhadau;
a hwy a redasant i'r babell:
ac wele hwynt yn guddiedig yn ei
babell ef, a'r arian danynt.
23 Am hynny hwy a'u cymmerasant
o ganol y babell, ac a'u dygasant
at Josua, ac at holl feibion Israel;
ac a'u † gosodasant hwy o
flaen yr ARGLWYDD.
24 A Josua a gymmerth Achan
mab Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r
llafn aur, ei feibion hefyd, a'i ferched,
a'i wartheg, a'i asynod, ei ddefaid
hefyd, a'i babell, a'r hyn oll a
feddai efe: a holl Israel gyd âg ef
a'u dygasant hwynt i [h] ddyffryn
Achor.
25 A Josua a ddywedodd, Am i ti
ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th flina
dithau y dydd hwn. A holl Israel
a'*u* llabyddiasant ef â meini, ac a'u
llosgasant hwy â thân, wedi eu llabyddio
â meini.
26 A [i] chodasant arno ef garnedd
fawr o gerrig hyd y dydd hwn.
Felly y dychwelodd yr ARGLWYDD
oddi wrth lid ei ddigofaint: am
hynny y gelwir enw y fan honno
[k] Dyffryn ‖ Achor, hyd y dydd hwn.

† Heb. *tafod.*
† Heb. *tywalltasant.*
[h] ad. 26.
[i] pen. 8. 29. 2 Sam. 18. 17. Galar. 3. 53.
[k] Es. 65. 10. Hos. 2. 15.
‖ Sef, *Trallod.*

PENNOD VIII.

1 *Duw yn rhoi cysur yn Josua.* 3 *Y ddyfais a'r hon yr ynnillwyd Ai.* 29 *Crogi ei brenhin hi.* 30 *Josua yn adeiladu allor;* 32 *yn ysgrifenu y gyfraith ar gerrig;* 33 *yn datgan bendithion a melldithion.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, [a] Nac ofna, ac na
arswyda: cymmer gyd â thi yr holl
bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i
Ai: gwel, mi a roddais yn dy law
di frenhin Ai, a'i bobl, ei ddinas
hefyd, a'i wlad.
2 A thi a wnai i Ai a'i brenhin,
megis y gwnaethost i [b] Jericho ac
i'w brenhin: etto [c] ei hanrhaith a'i
hanifeiliaid a ysglyfaethwch i chwi
eich hunain: gosod gynllwyn yn
erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.
3 ¶ Yna Josua a gyfododd, a'r holl
bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a
Josua a ddetholodd ddeng mil ar
hugain o wŷr cedyrn nerthol, ac a'u
hanfonodd ymaith liw nos:
4 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a
gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r
tu cefn i'r ddinas: nac ewch ym
mhell iawn oddi wrth y ddinas, ond
byddwch bawb oll yn barod.
5 Minnau hefyd, a'r holl bobl *sydd*
gyd â mi, a nesâwn at y ddinas: a
phan ddelont allan i'n cyfarfod ni,
megis y waith gyntaf, yna ni a
ffown o'u blaen hwynt,
6 (Canys hwy a ddeuant allan ar
ein hol ni) nes i ni eu tynnu hwynt
allan o'r ddinas; oblegid hwy a
ddywedant, Ffoi y maent o'u blaen
ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown
o'u blaen hwynt.

[a] Deut. 1. 21. a 7. 18.
[b] pen. 6. 21.
[c] Deut. 20. 14.
[d] Barn. 20. 29.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn,
ac a oresgynwch y ddinas:
canys yr ARGLWYDD eich DUW a'i
dyry hi yn eich llaw chwi.
8 A phan ynnilloch y ddinas,
llosgwch y ddinas â thân: gwnewch
yn ol gair yr ARGLWYDD. Gwelwch,
mi a orchymynais i chwi.
9 ¶ Felly Josua a'u hanfonodd;
a hwy a aethant i gynllwyn, ac a
arhosasant rhwng Bethel ac Ai, o
du y gorllewin i Ai: a Josua a
lettyodd y noson honno ym mysg y
bobl.
10 A Josua a gyfododd yn fore, ac
a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu,
efe a henuriaid Israel, o flaen y
bobl, *tu ag at* Ai.
11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai
oedd gyd âg ef, a aethant i fynu, ac
a nesasant; daethant hefyd gyferbyn
a'r ddinas, a gwersyllasant o du
y gogledd i Ai: a glynn *oedd* rhyngddynt
hwy ac Ai.
12 Ac efe a gymmerth ynghylch
pum mil o wŷr, ac a'u gosododd
hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac
Ai, o du y gorllewin ‖ i'r ddinas.
13 A'r bobl a osodasant yr holl
wersyllau, y rhai *oedd* o du y gogledd
i'r ddinas, a'r † cynllwynwyr o
du y gorllewin i'r ddinas: a Josua
a aeth y noson honno i ganol y
dyffryn.
14 ¶ A phan welodd brenhin Ai
hynny, yna gwŷr y ddinas a frysiasant,
ac a fore-godasant, ac a aethant
allan i gyfarfod Israel i ryfel,
efe a'i holl bobl, ar amser nodedig,
ar hyd wyneb y gwastadedd: canys
ni wyddai efe *fod* cynllwyn iddo, o'r
tu cefn i'r ddinas.
15 A Josua a holl Israel, *fel pe*
tarawsid hwy o'u blaen hwynt, a
ffoisant ar hyd yr anialwch.
16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn
‖ y ddinas, a alwyd ynghyd, i erlid
ar eu hol hwynt: a hwy a erlidiasant
ar ol Josua, ac a dynnwyd
oddi wrth y ddinas.
17 Ac ni adawyd gwr yn Ai, nac
yn Bethel, a'r nad aethant allan
ar ol Israel; a gadawsant y ddinas
yn agored, ac erlidiasant ar ol Israel.
18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Estyn y waywffon *sydd*
yn dy law tu ag at Ai: canys yn dy
law di y rhoddaf hi. A Josua a
estynodd y waywffon *oedd* yn ei
law tu a'r ddinas.
19 A'r cynllwynwyr a gyfodasant
yn ebrwydd o'u lle, ac a redasant,
pan estynodd efe ei law: daethant
hefyd i'r ddinas, ac ynnillasant hi;
ac a frysiasant, ac a losgasant y
ddinas â thân.
20 A gwŷr Ai a droisant yn eu
hol, ac a edrychasant; ac wele,
mŵg y ddinas a ddyrchafodd hyd y
nefoedd; ac nid *oedd* ganddynt
hwy † nerth i ffoi yma nac acw:
canys y bobl y rhai a ffoisent i'r
anialwch, a ddychwelodd yn erbyn
y rhai oedd yn erlid.
21 A phan welodd Josua a holl
Israel i'r cynllwynwyr ynnill y ddinas,
a dyrchafu o fŵg y ddinas, yna

Cyn CRIST 1451.
‖ Neu, *i Ai.*
† Heb. *cynllwyn.*
‖ *Ai.*
† Heb. *law.*

Cyn CRIST 1451.

hwy a ddychwelasant, ac a daraw-
sant wŷr Ai.
22 A'r lleill a aethant allan o'r
ddinas i'w cyfarfod; felly yr oedd-
ynt y'nghanol Israel, y rhai hyn o'r
tu yma, a'r lleill o'r tu acw: a
e Deut. 7. 2. tharawsant hwynt, fel [e] na adawyd
un y'ngweddill nac yn ddïangol o
honynt.
23 A brenhin Ai a ddaliasant hwy
yn fyw; a dygasant ef at Josua.
24 Pan ddarfu i Israel ladd holl
breswylwyr Ai yn y maes, yn yr an-
ialwch lle yr erlidiasent hwynt, a
phan syrthiasent hwy oll gan fin y
cleddyf, nes eu darfod; yna holl Is-
rael a ddychwelasant i Ai, a tha-
rawsant hi â min y cleddyf.
25 A chwbl a'r a syrthiasant y
dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wrag-
edd, *oeddynt* ddeuddeng mil; *sef*
holl wŷr Ai.
26 Canys ni thynnodd Josua ei
law yn ei hol, yr hon a estynasai efe
gyd â'r waywffon, nes difetha holl
drigolion Ai.
f Num. 31. 22, 26. 27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac an-
rhaith y ddinas, a ysglyfaethodd yr
Israeliaid iddynt eu hun; yn ol gair
g ad. 2. yr ARGLWYDD, yr hwn [g] a orchym-
ynasai efe i Josua.
28 A Josua a losgodd Ai, ac a'i
gwnaeth hi yn garnedd dragywydd,
ac yn ddiffaethwch hyd y dydd
hwn.
29 Ac efe a grogodd frenhin Ai
h Deut. 21. 23. ar bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi
machlud haul, y gorchymynodd
Josua iddynt ddisgyn ei gelain ef
oddi ar y pren, a'i bwrw i ddrws
i pen. 7. 26. porth y ddinas; a [i] gosodasant
garnedd fawr o gerrig arni hyd y
dydd hwn.
30 ¶ Yna Josua a adeiladodd allor
i ARGLWYDD DDUW Israel ym myn-
ydd Ebal,
31 Megis y gorchymynasai Moses
gwas yr ARGLWYDD i feibion Israel,
k Exod. 20. 25. Deut. 27. 5. fel y mae yn ysgrifenedig yn [k] llyfr
cyfraith Moses, allor o gerrig cyf-
ain, y rhai ni ddyrchafasid haiarn
arnynt: a hwy a offrymmasant arni
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac
a aberthasant ebyrth hedd.
l Deut. 27. 2, 8. 32 Ac [l] efe a ysgrifenodd yno ar y
meini gopi o gyfraith Moses, yr hon
a ysgrifenasai efe y'ngŵydd meib-
ion Israel.
33 A holl Israel, a'u henuriaid,
eu swyddogion *hefyd*, a'u barnwyr,
oedd yn sefyll o ddeutu yr arch,
ger bron yr offeiriaid y Lefiaid, y
rhai oedd yn dwyn arch cyfammod
yr ARGLWYDD, yn gystal yr estron
a'r priodor: eu hanner *oedd* ar
gyfer mynydd Garizim, a'u hanner
m Deut. 11. 29. a 27. 12. ar gyfer mynydd Ebal; [m] fel y gor-
chymynasai Moses gwas yr AR-
GLWYDD o'r blaen fendithio pobl
Israel.
34 Wedi hynny efe a ddarllenodd
holl eiriau y gyfraith, y fendith a'r
felldith, yn ol y cwbl *sydd* ysgrifen-
edig yn llyfr y gyfraith,
35 Nid oedd air o'r hyn oll a or-
chymynasai Moses, a'r nas darllen-
odd Josua ger bron holl gynnull-
n Deut. 31. 12. eidfa Israel, [n] a'r gwragedd, a'r plant
a'r dieithr yr hwn oedd yn rhodio
yn eu mysg hwynt.

PENNOD IX.

1 Y brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Israel. 3 Y Gibeoniaid, trwy dwyll, yn cael cyfammod: 23 am yr hyn y condemniwyd hwy i gaethiwed tragywyddol.

WEDI clywed *hyn* o'r holl fren-
hinoedd, y rhai *oedd* o'r tu
yma i'r Iorddonen, yn y mynydd, ac
yn y gwastadedd, ac yn holl lannau
y môr mawr, ar gyfer Libanus; *sef*
yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Ca-
naaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hef-
iaid, a'r Jebusiaid;
2 Yna hwy a ymgasglasant ynghyd
i ymladd yn erbyn Josua ac yn
erbyn Israel, o † un-fryd. † Heb. *un genau.*
3 ¶ A thrigolion Gibeon a glyw-
sant yr hyn a wnaethai Josua i
Jericho ac i Ai.
4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys,
ac a aethant, ac a ymddangosasant
fel cenhadon: cymmerasant hefyd
hen sachlennau ar eu hasynod, a
hen gostrelau gwin, wedi eu hollti
hefyd, ac wedi eu rhwymo,
5 A hen esgidiau ‖ baglog am eu ‖ *clytiog.*
traed, a hen ddillad am danynt; a
holl fara eu lluniaeth oedd sych *a*
brithlwyd.
6 Ac a aethant at Josua i'r gwer-
syll i Gilgal; a dywedasant wrtho
ef, ac wrth wŷr Israel, O wlad bell
y daethom: ac yn awr gwnewch
gyfammod â ni.
7 A gwŷr Israel a ddywedasant
wrth yr Hefiaid, Nid hwyrach dy fod
yn ein mysg yn trigo; [a] pa fodd gan a Exod. 23. 32.
hynny y gwnaf gyfammod â thi?
8 A hwy a ddywedasant wrth Jo-
sua, Dy weision di *ydym* ni. A
Josua a ddywedodd wrthynt, Pwy
ydych? ac o ba le y daethoch?
9 A hwy a ddywedasant wrtho,
Dy weision a ddaethant o wlad bell
iawn, o herwydd enw yr ARGLWYDD
dy DDUW: canys ni a glywsom ei
glòd ef, a'r hyn oll a wnaeth efe yn
yr Aipht;
10 [b] A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau b Num. 21. 24, 33.
frenhin yr Amoriaid, y rhai *oedd*
o'r tu hwnt i'r Iorddonen; i Sehon
brenhin Hesbon, ac i Og brenhin
Basan, yr hwn *oedd* yn Astaroth.
11 Am hynny ein henuriaid ni, a
holl breswylwyr ein gwlad, a lefar-
asant wrthym ni, gan ddywedyd,
Cymmerwch luniaeth † gyd â chwi † Heb. *yn eich llaw.*
i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod
hwynt; a dywedwch wrthynt, Eich
gweision ydym: yn awr gan hynny
gwnewch gyfammod â ni.
12 Dyma ein bara ni: yn frwd y
cymmerasom ef yn lluniaeth o'n
tai y dydd y cychwynasom i ddyfod
attoch; ac yn awr, wele, sych a
brithlwyd yw.
13 Dyma hefyd y costrelau gwin
a lanwasom yn newyddion; ac wele,
hwynt wedi hollti: ein dillad hyn
hefyd a'n hesgidiau a heneiddiasant,
rhag meithied y daith.
14 A'r gwŷr a ‖ gymmerasant o'u ‖ Neu, *dderbyniasant y gwŷr er mwyn eu hymborth.*
hymborth hwynt, ac nid ymgyng-
horasant â genau yr ARGLWYDD.
15 Felly Josua a wnaeth heddwch
â hwynt, ac a wnaeth gyfammod â

Cyn CRIST 1451.

hwynt, ar eu cadw hwynt yn fyw:
tywysogion y gynnulleidfa *hefyd* a
dyngasant wrthynt.
16 Ond ym mhen y tridiau wedi
iddynt wneuthur cyfammod â hwynt,
hwy a glywsant mai cymmydogion
iddynt *oeddynt* hwy, ac *mai* yn eu
mysg yr oeddynt yn aros.
17 A meibion Israel a gychwyn-
asant, ac a ddaethant i'w dinasoedd
hwynt y trydydd dydd: a'u dinas-
oedd hwynt *oedd* Gibeon, a Che-
phirah, Beeroth *hefyd*, a Chiriath-
jearim.
18 Ond ni tharawodd meibion
Israel mo honynt hwy; oblegid
tywysogion y gynnulleidfa a dyng-
asai wrthynt myn ARGLWYDD DDUW
Israel: a'r holl gynnulleidfa a rwg-
nachasant yn erbyn y tywysogion.
19 A'r holl dywysogion a ddy-
wedasant wrth yr holl gynnulleidfa,
Ni a dyngasom wrthynt i ARGLWYDD
DDUW Israel: am hynny ni allwn
ni yn awr gyffwrdd â hwynt.
20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy:
Cadwn hwynt yn fyw, fel na byddo
c Edrych 2 Sam.21.1,6. [c]digofaint arnom ni; o herwydd y
llw a dyngasom wrthynt.
21 A'r tywysogion a ddywedasant
wrthynt, Byddant fyw (ond byddant
d Deut. 29. 11. [d]yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr
e ad. 15. i'r holl gynnulleidfa) fel [e]y dywed-
asai y tywysogion wrthynt.
22 ¶ Yna Josua a alwodd arnynt;
ac a lefarodd wrthynt, gan ddy-
wedyd, Paham y twyllasoch ni, gan
ddywedyd, Pell iawn *ydym* ni oddi
wrthych; a chwithau yn preswylio
yn ein mysg ni?
23 Yn awr gan hynny melldigedig
ydych; ac ni ddïangc un o honoch
rhag bod yn *gaeth*-weision, ac yn
torri cynnud, ac yn tynnu dwfr i dŷ
fy NUW.
24 A hwy a attebasant Josua, ac a
ddywedasant, Yn ddïau gan fynegi
y mynegwyd i'th weision, ddarfod
f Deut .7.1, 2. i'r ARGLWYDD dy DDUW [f]orchymyn
i Moses ei was roddi i chwi yr holl
wlad hon, a difetha holl drigolion
y wlad o'ch blaen chwi; am hynny
yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch
am ein heinioes, ac y gwnaethom y
peth hyn.
25 Ac yn awr, wele, ni yn dy law
di: fel *y byddo* da ac uniawn yn dy
olwg wneuthur i ni, gwna.
26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt;
ac a'u gwaredodd hwynt o law
meibion Israel, fel na laddasant
hwynt.
27 A Josua a'u rhoddodd hwynt
y dwthwn hwnnw yn gymmynwyr
coed, ac yn wehynwyr dwfr, i'r
gynnulleidfa, ac i allor yr AR-
GLWYDD, hyd y dydd hwn, yn y lle a
ddewisai efe.

PENNOD X.

5 Pùm brenhin yn rhyfela yn erbyn Gibeon. 7 Josua yn ei hachub hi. 10 Duw yn ymladd yn eu herbyn hwynt â chenllysg. 12 Yr haul a'r lleuad yn sefyll ar air Josua. 18 Cau ar y pùm brenhin mewn ogof. 23 Eu dwyn allan; 24 eu diystyru, 26 a'u crogi. 28 Gorchfygu saith brenhin ychwaneg. 43 Josua yn dychwelyd i Gilgal.

A PHAN glybu Adonisedec
brenhin Jerusalem i Josua yn-
nill Ai, a'i difrodi hi, ([a]fel y gwnel-
sai efe i Jericho ac i'w brenhin, felly
y gwnaethai efe i [b]Ai ac i'w brenhin) a pen. 6. 21.
a heddychu o drigolion Gibeon âg b pen. 8. 22.
Israel, a'u bod yn eu mysg hwynt:
2 Yna yr ofnasant yn ddirfawr;
oblegid dinas fawr *oedd* Gibeon, fel
un †o'r dinasoedd brenhinol; ac † Heb. o ddinasoedd y frenhiniaeth.
o herwydd ei *bod* yn fwy nag Ai; ei
holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.
3 Am hynny Adonisedec brenhin
Jerusalem a anfonodd at Hoham
brenhin Hebron, ac at Piram bren-
hin Jarmuth, ac at Japhia brenhin
Lachis, ac at Debir brenhin Eglon,
gan ddywedyd,
4 Deuwch i fynu attaf fi, a chyn-
northwywch fi, fel y tarawom ni
Gibeon: canys hi a heddychodd â
Josua, ac â meibion Israel.
5 Am hynny pùm brenhin yr
Amoriaid a ymgynnullasant, ac a
ddaethant i fynu, *sef* brenhin Jeru-
salem, brenhin Hebron, brenhin
Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin
Eglon, hwynt-hwy a'u holl fyddin-
oedd, ac a wersyllasant wrth Gib-
eon, ac a ryfelasant yn ei herbyn hi.
6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant
at Josua i'r gwersyll i Gilgal, gan
ddywedyd, Na thynn ymaith dy
ddwylaw oddi wrth dy weision;
tyred i fynu yn fuan attom ni,
achub ni *hefyd*, a chynnorthwya ni:
canys holl frenhinoedd yr Amor-
iaid, y rhai sydd yn trigo yn y myn-
ydd-dir, a ymgynnullasant i'n her-
byn ni.
7 Felly Josua a esgynodd o Gilgal,
efe a'r holl bobl o ryfel gyd âg ef,
a'r holl gedyrn nerthol.
8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Nac ofna rhagddynt:
canys yn dy law di y rhoddais
hwynt; ni saif neb o honynt yn dy
wyneb di.
9 Josua gan hynny a ddaeth yn
ddiattreg attynt hwy: *canys* ar hŷd
y nos yr aeth efe i fynu o Gilgal.
10 A'r ARGLWYDD [c]a'u drylliodd c Es. 28. 21.
hwynt o flaen Israel, ac a'u taraw-
odd hwynt â lladdfa fawr yn Gi-
beon, ac a'u hymlidiodd hwynt
ffordd yr eir i fynu i Beth-horon,
ac a'u tarawodd hwynt hyd Azecah,
ac hyd Maccedah.
11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen
Israel, *a* hwy y'ngorwaered Beth-
horon, yr ARGLWYDD a fwriodd
arnynt hwy gerrig mawrion o'r nef-
oedd hyd Azecah; a buant feirw:
amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan
y cerrig cenllysg, nâ'r *rhai* a ladd-
odd meibion Israel â'r cleddyf.
12 ¶ Llefarodd Josua wrth yr
ARGLWYDD y dydd y rhoddodd yr
ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen
meibion Israel; ac efe a ddywed-
odd y'ngolwg Israel, [d]O haul, †aros d Es. 28. 21. Hab. 3. 11.
yn Gibeon; a thithau, leuad, yn † Heb. distawa.
nyffryn Ajalon.
13 A'r haul a arhosodd, a'r lleuad
a safodd, nes i'r genedl ddïal ar eu
gelynion. Onid *yw* hyn [e]yn ys- e 2 Sam. 1. 18.
grifenedig yn llyfr ‖yr uniawn? ‖ Jaser.
Felly yr haul a safodd y'nghanol y
nefoedd, ac ni frysiodd i fachludo
dros ddiwrnod cyfan.

Cyn CRIST 1451.

14 Ac ni bu y fath ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ol ef, fel y gwrandawai yr ARGLWYDD ar lef dyn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Israel.
15 ¶ [f]A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll i Gilgal.
16 Ond y pùm brenhin hynny a ffoisant, ac a ymguddiasant mewn ogof ym Maccedah.
17 A mynegwyd i Josua, gan ddywedyd, Y pùm brenhin a gafwyd y'nghûdd mewn ogof ym Maccedah.
18 A dywedodd Josua, Treiglwch feini mawrion ar enau yr ogof, a gosodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt.
19 Ac na sefwch chwi; erlidiwch ar ol eich gelynion, a †tharêwch y rhai olaf o honynt; na adêwch iddynt fyned i'w dinasoedd: canys yr ARGLWYDD eich DUW a'u rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.
20 A phan ddarfu i Josua a meibion Israel eu taro hwynt â lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawsid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.
21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Josua ym Maccedah mewn heddwch, [g]heb symmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israel.
22 A Josua a ddywedodd, Agorwch enau yr ogof, a dygwch allan y pùm brenhin hynny attaf fi o'r ogof.
23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygasant allan y pùm brenhin atto ef o'r ogof; *sef* brenhin Jerusalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon.
24 A phan ddygasant hwy y brenhinoedd hynny at Josua, yna Josua a alwodd am holl wŷr Israel, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwyr, y rhai a aethai gyd âg ef, Nesêwch, gosodwch eich traed ar yddfau y brenhinoedd hyn. A hwy a nesasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.
25 A Josua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arswydwch; *eithr* ymwrolwch, ac ymegnïwch: canys fel hyn y gwna yr ARGLWYDD i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.
26 Ac wedi hyn Josua a'u tarawodd hwynt, ac a'u rhoddodd i farwolaeth, ac a'u crogodd hwynt ar bùm pren: a buant y'nghrog ar y prennau [h]hyd yr hwyr.
27 Ac ym mhryd machludo haul, y gorchymynodd Josua iddynt eu [i]disgyn hwynt oddi ar y prennau, a'u bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasant ynddi; a bwriasant gerrig mawrion y'ngenau yr ogof, *y rhai sydd yno* hyd gorph y dydd hwn.
28 ¶ Josua hefyd a ynnillodd Maccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, ac a ddifrododd ei brenhin hi, hwynthwy, a phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenhin Maccedah, [k]fel y gwnaethai i frenhin Jericho.

[f] ad. 43.
† Heb. *chynffondoriwch hwynt.*
[g] Exod. 11. 7.
[h] pen. 8. 29.
[i] Deut. 21. 23. pen. 8. 29.
[k] pen. 6. 21.

29 ¶ Yna yr aeth Josua a holl Israel gyd âg ef o Maccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah.
30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenhin, yn llaw Israel; ac yntau a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid a'r *oedd* ynddi; ni adawodd ynddi *un* yng ngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenhin hi fel y gwnelsai i frenhin Jericho.
31 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd âg ef, o Libnah i Lachis; ac a wersyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.
32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llaw Israel; yr hwn a'i hynnillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid ag *oedd* ynddi, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.
33 ¶ Yna Horam brenhin Gezer a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis: a Josua a'i tarawodd ef a'i bobl, fel na adawyd iddo ef *un* y'ngweddill.
34 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd âg ef, o Lachis i Eglon: a hwy a wersyllasant wrthi, ac a ymladdasant i'w herbyn.
35 A hwy a'i hynnillasant hi y diwrnod hwnnw, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf; ac efe a ddifrododd bob enaid a'r *oedd* ynddi y dwthwn hwnnw, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Lachis.
36 ¶ A Josua a esgynodd, a holl Israel gyd âg ef, o Eglon i [l]Hebron; a hwy a ryfelasant i'w herbyn.
37 A hwy a'i hynnillasant hi, ac a'i tarawsant hi â min y cleddyf, a'i brenhin, a'i holl ddinasoedd, a phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* y'ngweddill, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i difrododd hi, a phob enaid ag *oedd* ynddi.
38 ¶ A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd âg ef, i [m]Debir; ac a ymladdodd i'w herbyn.
39 Ac efe a'i hynnillodd hi, ei brenhin, a'i holl ddinasoedd; a hwy a'u tarawsant hwy â min y cleddyf, ac a ddifrodasant bob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* yng ngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Debir, ac i'w brenhin; megis y gwnelsai efe i Libnah, ac i'w brenhin.
40 ¶ Felly y tarawodd Josua yr holl fynydd-dir, a'r dehau, y gwastadedd *hefyd*, a'r ‖bronydd, a'u holl frenhinoedd: ni adawodd efe *un* y'ngweddill; eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel [n]y gorchymynasai ARGLWYDD DDUW Israel.
41 A Josua a'u tarawodd hwynt o Cades-barnea, hyd Gazah, [o]a holl wlad Gosen, hyd Gibeon.
42 Yr holl frenhinoedd hyn *hefyd* a'u gwledydd a ynnillodd Josua ar unwaith: canys ARGLWYDD DDUW Israel oedd yn ymladd dros Israel.
43 Yna y dychwelodd Josua, a holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll yn Gilgal.

Cyn CRIST 1451.

[l] Edrych pen. 14. 13. a 15. 13.
[m] pen. 15. 15.
‖ Neu, *ffynhonnau.*
[n] Deut. 20. 16, 17.
[o] pen. 11. 16.

Cyn CRIST 1450.

PENNOD XI.

5 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom. 10 Ynnill Hasor, a'i llosgi. 16 Josua yn goresgyn yr holl wlad; 21 ac yn torri ymaith yr Anaciaid.

A PHAN glybu Jabin brenhin
Hasor *y pethau hynny*, efe a
anfonodd at Jobab brenhin Madon,
ac at frenhin Simron, ac at frenhin
Achsaph,
2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du
y gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y
rhosdir *tu a'r* dehau i Cinneroth,
ac yn y dyffryn, ac yn ardaloedd
Dor tu a'r gorllewin;
3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain a'r
gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r
Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Jebus-
iaid, yn y mynydd-dir, ac *at* yr Hef-
iaid dan Hermon, y'ngwlad Mispeh.
4 A hwy a aethant allan, a'u holl
fyddinoedd gyd â hwynt, pobl lawer,
fel y tywod *sydd ar* fin y môr o
amldra; meirch hefyd a cherbydau
lawer iawn.
5 A'r holl frenhinoedd hyn a
†ymgyfarfuant; daethant hefyd a
gwersyllasant ynghyd wrth ddyfr-
oedd Merom, i ymladd yn erbyn
Israel.

† Heb. *a ymbwyntmanasant.*

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Josua, Nac ofna rhagddynt
hwy: canys y fory ynghylch y pryd
hwn y rhoddaf hwynt oll yn ladd-
edig o flaen Israel: [a] llinynnau
garrau eu meirch hwynt a dorri,
a'u cerbydau a losgi di â thân.

[a] 2 Sam. 8. 4.

7 Felly Josua a ddaeth, a'r holl
bobl o ryfel gyd âg ef, yn ddisym-
mwth arnynt hwy wrth ddyfroedd
Merom; a hwy a ruthrasant arn-
ynt.
8 A'r ARGLWYDD a'u rhoddodd
hwynt yn llaw Israel; a hwy a'u
tarawsant hwynt, ac a'u herlid-
iasant hyd ‖ Sidon fawr, ac hyd
‖ Misrephoth-maim, ac hyd glynn
Mispeh o du y dwyrain; a hwy a'u
tarawsant hwynt, fel na adawodd
efe o honynt *un* y'ngweddill.

‖ Neu, *Sidon-rabbah.*
‖ Neu, *pyllau halen.* Heb. *llosgiad dyfroedd.*

9 A Josua a wnaeth iddynt fel yr
archasai yr ARGLWYDD iddo: llin-
ynnau garrau eu meirch hwynt a
dorrodd efe, a'u cerbydau a losgodd
â thân.
10 ¶ A Josua y pryd hwnnw a
ddychwelodd, ac a ynnillodd Hasor,
ac a darawodd ei brenhin hi â'r
cleddyf: canys Hasor o'r blaen oedd
ben yr holl deyrnasoedd hynny.
11 Tarawsant hefyd bob enaid a'*r
oedd* ynddi â min y cleddyf, gan *eu*
difrodi *hwynt*: ni adawyd un per-
chen anadl: ac efe a losgodd Hasor
â thân.
12 A holl ddinasoedd y brenhin-
oedd hynny, a'u holl frenhinoedd
hwynt, a ynnillodd Josua, *ac* a'u
tarawodd â min y cleddyf, gan eu
difrodi hwynt: [b] megis y gorchym-
ynasai Moses gwas yr ARGLWYDD.
13 Ond ni losgodd Israel yr un
o'r dinasoedd oedd yn sefyll †yn eu
cadernid; namyn Hasor yn unig a
losgodd Josua.
14 A holl anrhaith y dinasoedd
hynny, a'r anifeiliaid, a ysglyfaeth-
odd meibion Israel iddynt eu hun:

[b] Num. 33. 52. Deut. 7. 2. a 20. 16, 17.
† Heb. *ar eu pentwr.*

yn unig pob dyn a darawsant hwy
â min y cleddyf, nes iddynt eu di-
fetha; ni adawsant berchen anadl.
15 ¶ [c] Fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD i Moses ei was, [d] felly
y gorchymynodd Moses i Josua, ac
felly y gwnaeth Josua; ni †adaw-
odd efe ddim o'r hyn oll a orchym-
ynasai yr ARGLWYDD i Moses.

Cyn CRIST 1450.
[c] Exod. 34. 11.
[d] Deut. 7. 2.
† Heb. *symmudodd.*

16 Felly Josua a ynnillodd yr holl
dir hwnnw, y mynyddoedd, a'r holl
ddehau, a holl wlad Gosen, a'r dy-
ffryn, a'r gwastadedd, a mynydd Is-
rael, a'i ddyffryn;
17 ‖ O fynydd Halac, yr hwn sydd
yn myned i fynu i Seir, hyd Baal-
Gad, y'nglyn Libanus, dan fynydd
Hermon: a'u holl frenhinoedd
hwynt a ddaliodd efe; tarawodd
hwynt hefyd, ac a'u rhoddodd i
farwolaeth.

‖ Neu, *O'r mynydd llyfn.*

18 Josua a gynnaliodd ryfel yn
erbyn yr holl frenhinoedd hynny
‖ ddyddiau lawer.
19 Nid oedd dinas a'r a heddych-
odd â meibion Israel, heb law [e] yr
Hefiaid preswylwyr Gibeon; yr holl
rai *eraill* a ynnillasant hwy trwy
ryfel.

‖ Hyd 1445. ad. 23.
[e] pen. 9. 3.

20 Canys [f] o'r ARGLWYDD yr yd-
oedd galedu eu calon hwynt i gyf-
arfod âg Israel mewn rhyfel, fel y
difrodai efe hwynt, *ac* na fyddai
iddynt drugaredd; ond fel y difethai
efe hwynt, [g] fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses.

[f] Deut. 2. 30.
[g] Deut. 20. 16, 17

21 ¶ A'r pryd hwnnw y daeth Jo-
sua a dorrodd [h] yr Anaciaid ym-
aith o'r mynydd-dir, o Hebron, o
Debir, o Anab, ac o holl fynydd-
oedd Judah, ac o holl fynyddoedd
Israel: Josua a'u difrododd hwynt
a'u dinasoedd.

[h] Num. 13. 22, 23. Deut. 1. 23.

22 Ni adawyd *un* o'r Anaciaid
y'ngwlad meibion Israel: yn unig
yn Gazah, yn Gath, ac yn Asdod, y
gadawyd hwynt.
23 Felly Josua a ynnillodd yr holl
wlad, yn ol yr hyn oll a lefarasai yr
ARGLWYDD wrth Moses; a Josua a'i
rhoddodd hi yn etifeddiaeth i Is-
rael, [i] yn ol eu rhannau hwynt, trwy
eu llwythau. [k] A'r wlad a orphwys-
odd heb ryfel.

[i] Num. 26. 53.
1445.
[k] pen. 14. 15. a 21. 43. a 22. 4. a 23. 1.

PENNOD XII.

1 Y ddau frenhin a ynnillodd Moses eu gwledydd, ac a'u rhannodd. 7 Yr un brenhin ar ddeg ar hugain o'r tu arall i'r Iorddonen, y rhai a darawodd Josua.

1452.

DYMA frenhinoedd y wlad, y
rhai a darawodd meibion Is-
rael, ac a feddiannasant eu gwlad
hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu
a chodiad yr haul; o afon Arnon
hyd fynydd Hermon, a'r holl was-
tadedd tu a'r dwyrain:
2 [a] Sehon brenhin yr Amoriaid,
yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, *ac*
yn arglwyddiaethu o Aroer, yr hon
sydd ar fin yr afon Arnon, ac o
ganol yr afon, ac o hanner Gilead
hyd yr afon Jabboc, *ym* mro meib-
ion Ammon;
3 Ac [b] o'r gwastadedd hyd fôr Cin-
neroth o du y dwyrain, ac hyd fôr y
gwastadedd, *sef* y môr heli, o du y
dwyrain, tu a Beth-jesimoth; ac o
‖ du y dehau, dan ‖ [c] Asdoth-Pisgah:

[a] Num. 21. 24. Deut. 2. 36. a 3. 6, 16.
[b] Deut. 3. 17.
‖ Neu, *du Teman.*
‖ Neu, *ffynhonnau Pisgah,* neu, *y bryn.*
[c] Deut. 3. 17. a 4. 49.

Cyn CRIST 1452.

4 A goror Og brenhin Basan, *yr*
hwn oedd o *d* weddill y cawri, ac
e oedd yn trigo yn Astaroth ac yn
Edrei;
5 Ac efe oedd yn arglwyddiaethu
ym mynydd Hermon, ac yn Sal-
chah, ac yn holl Basan, hyd derfyn y
Gesuriaid, a'r Maachathiaid, a han-
ner Gilead, terfyn Sehon brenhin
Hesbon.
6 Moses gwas yr ARGLWYDD a
meibion Israel *f* a'u tarawsant hwy:
a *g* Moses gwas yr ARGLWYDD a'i
rhoddodd hi *yn* etifeddiaeth i'r
Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i
hanner llwyth Manasseh.
7 ¶ Dyma hefyd frenhinoedd y
wlad y rhai a darawodd Josua a
meibion Israel o'r tu yma i'r Ior-
ddonen o du y gorllewin, o Baal-
Gad, y'nglynn Libanus, hyd *h* fynydd
Halac, yr hwn sydd yn myned i
fynu i Seir; a Josua a'i rhoddodd
hi i lwythau Israel *yn* etifeddiaeth
yn ol eu rhannau;
8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn,
ac yn y gwastadedd, ac yn y ‖ bron-
nydd, ac yn yr anialwch, ac yn y
dehau; yr Hethiaid, yr Amoriaid,
a'r Canaaneaid, y Phereziaid, yr
Hefiaid, a'r Jebusiaid:
1451. 9 ¶ *i* Brenhin Jericho, yn un;
k brenhin Ai, yr hwn *oedd* o ystlys
Bethel, yn un;
10 *l* Brenhin Jerusalem, yn un;
brenhin Hebron, yn un;
11 Brenhin Jarmuth, yn un; bren-
hin Lachis, yn un;
12 Brenhin Eglon, yn un; *m* bren-
hin Gezer, yn un;
13 *n* Brenhin Debir, yn un; bren-
hin Geder, yn un;
14 Brenhin Hormah, yn un; bren-
hin Arad, yn un;
15 *o* Brenhin Libnah, yn un; bren-
hin Adulam, yn un;
16 *p* Brenhin Maccedah, yn un;
q brenhin Bethel, yn un;
17 Brenhin Tappuah, yn un; bren-
hin Hepher, yn un;
18 Brenhin Aphec, yn un; bren-
hin ‖ Lasaron, yn un;
1450. 19 Brenhin Madon, yn un; *r* bren-
hin Hasor, yn un;
20 *s* Brenhin Simron Meron, yn un;
brenhin Achsaph, yn un;
21 Brenhin Taanach, yn un; bren-
hin Megido, yn un;
22 *t* Brenhin Cades, yn un; bren-
hin Jocneam o Carmel, yn un;
23 Brenhin Dor yn ardal Dor, yn
un; brenhin *u* y cenhedloedd o Gil-
gal, yn un;
24 Brenhin Tirsah, yn un: yr holl
frenhinoedd *oedd* un ar ddeg ar
hugain.

d Deut. 3. 11. pen. 13. 12.
e Deut. 1. 4.
f Num. 21. 24, 33.
g Num. 32. 29, 33. Deut. 3. 12. pen. 13. 8.
h pen. 10. 40. a 11. 17.
‖ *ffynhonnau.*
i pen. 6. 2.
k pen. 8. 29.
l pen. 10. 23.
m pen. 10. 33.
n pen. 10. 38.
o pen. 10. 29.
p pen. 10. 28.
q pen. 8. 17.
‖ Neu, *Saron.*
r pen. 11. 10.
s pen. 11. 1. a 19. 15.
t pen. 19. 37.
u Gen. 14. 1, 2. Es. 9. 1.

PENNOD XIII.

2 Terfynau y wlad ni orchfygesid etto. 8 Etifeddiaeth y ddau lwyth a hanner. 14, 33 Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Lefi. 15 Terfynau etifeddiaeth Reuben. 22 Lladd Balaam. 24 Terfynau etifeddiaeth Gad, 29 a hanner llwyth Manasseh.

1445. APHAN *a* heneiddiodd Josua, *a*
phlwyso o hono mewn oedran,
dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef,
Tydi a heneiddiaist, daethost i
ddyddiau *oedrannus*, a thir lawer
iawn sydd etto i'w feddiannu.

a Edrych pen. 14. 10.

2 *b* Dyma y wlad sydd etto yn ol:
holl derfynau y Philistiaid, a holl
Gesuri,
3 O Sihor, yr hon *sydd* o flaen yr
Aipht, hyd derfyn Ecron tu a'r
gogledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Ca-
naaneaid: *c* pum tywysog y Philist-
iaid; y Gazathiaid, a'r Asdodiaid,
yr Escaloniaid, y Githiaid, yr Ec-
roniaid; *d* yr Afiaid:
4 O'r dehau, holl wlad y Canaan-
eaid, a'r ‖ ogof *oedd* yn ymyl y Si-
doniaid, hyd Aphec, hyd derfyn *e* yr
Amoriaid:
5 A gwlad *f* y Gibliaid, a holl
Libanus, tu a chyfodiad haul, o
Baal-Gad dan fynydd Hermon, nes
dyfod i Hamath.
6 Holl breswylwyr y mynydd-*dir*
o Libanus hyd *g* Misrephoth-maim,
a'r holl Sidoniaid, y rhai hynny a
yrraf ymaith o flaen meibion Israel:
yn unig rhan di hi wrth goelbren i
Israel yn etifeddiaeth, fel y gor-
chymynais i ti.
7 Ac yn awr rhan di y wlad hon yn
etifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i
hanner llwyth Manasseh.
8 Gyd â'r rhai y derbyniodd y Reu-
beniaid a'r Gadiaid eu hetifedd-
iaeth, *h* yr hon a roddodd Moses
iddynt hwy, o'r tu hwnt i'r Ior-
ddonen, tu a'r dwyrain, fel y rhoddes
Moses gwas yr ARGLWYDD iddynt;
9 O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon
Arnon, a'r ddinas *sydd* yng nghanol
‖ y dyffryn, a holl wastadedd Med-
eba, hyd Dibon;
10 A holl ddinasoedd Sehon bren-
hin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnas-
odd yn Hesbon, hyd ardal meibion
Ammon;
11 Gilead hefyd, a therfyn y Ge-
suriaid, y Maachathiaid hefyd, a
holl fynydd Hermon, a holl Basan
hyd Salchah;
12 Holl frenhiniaeth Og yn Basan,
yr hwn a deyrnasodd yn Astaroth,
ac yn Edrei; efe a adawyd o *i* wedd-
ill y cawri: canys Moses a'u tar-
awsai hwynt, ac a'u gyrrasai ym-
aith.
13 Ond meibion Israel ni yrrasant
allan y Gesuriaid na'r Maachath-
iaid: eithr trigodd y Gesuriaid a'r
Maachathiaid ym mhlith Israel hyd
y dydd hwn.
14 *k* Yn unig i lwyth Lefi ni rodd-
odd efe etifeddiaeth; aberthau tan-
llyd ARGLWYDD DDUW Israel *oedd* ei
etifeddiaeth ef, *l* fel y llefarasai efe
wrtho.
15 ¶ A Moses a roddasai i lwyth
meibion Reuben *etifeddiaeth* trwy
eu teuluoedd:
16 A'u terfyn hwynt oedd o Aroer,
yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, a'r
ddinas *sydd* y'nghanol ‖ y dyffryn,
a'r holl wastadedd wrth Medeba;
17 Hesbon a'i holl ddinasoedd, y
rhai *sydd* yn y gwastadedd; Dibon,
a ‖ Bamoth-Baal, a Beth-Baal-
meon;
18 Jahasah *hefyd*, a Cedemoth, a
Mephaath;
19 Ciriathaim *hefyd*, a Sibmah, a
Sareth-sahar, ym mynydd-dir y
glynn;

Cyn CRIST 1445.

b Barn. 3. 1.
c Seph. 2. 5.
d Deut. 2. 23.
‖ *Mearah.*
e Edrych Barn. 1. 34.
f 1 Bren. 5. 18. Ps. 83. 7.
g pen. 11. 8.
h Num. 32. 33. Deut. 3. 12, 13. pen. 22. 4.
‖ *yr afon.*
i Deut. 3. 11. pen. 12. 4.
k pen. 14. 3, 4.
l ad. 33.
‖ *yr afon.*
‖ Neu, *uchelfeydd Baal, a thai Baal-meon:* Edrych Num. 32. 38.

Cyn CRIST 1445.

‖ Neu, *ffynhonnau Pisgah*, neu, *y bryn*.
[m] Deut. 3. 10.
[n] Num. 21. 24.
[o] Num. 31. 8.
[p] Num. 22. 5. a 31. 8.

20 Beth-peor *hefyd*, ac ‖ [m] Asdoth-Pisgah, a Beth-Jesimoth,

21 A holl ddinasoedd y gwastadedd, a holl frenhiniaeth Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnasodd yn Hesbon, [n] yr hwn a ddarfuasai i Moses ei daro, [o] gyd â thywysogion Midian, Efi, a Recem, a Sur, a Hur, a Reba, duciaid Sehon, *y rhai* oedd yn preswylio yn y wlad.

22 ¶ [p] Balaam hefyd mab Beor, y dewin, a laddodd meibion Israel â'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Reuben oedd yr Iorddonen a'*i* goror. Dyma etifeddiaeth meibion Reuben, yn ol eu teuluoedd, y dinasoedd, a'u trefi.

24 ¶ Moses *hefyd* a roddodd *etifeddiaeth* i lwyth Gad, *sef* i feibion Gad, trwy eu teuluoedd;

25 A Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinasoedd Gilead, a hanner gwlad meibion Ammon, hyd Aroer, yr hon *sydd* o flaen Rabbah;

26 Ac o Hesbon hyd Ramath-Mispeh, a Betonim; ac o Mahanaim hyd gyffinydd Debir;

27 Ac yn y dyffryn, Beth-Aram, a Beth-Nimrah, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenhin Hesbon, yr Iorddonen a'i therfyn, hyd gwrr môr Cinneroth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain.

28 Dyma etifeddiaeth meibion Gad, yn ol eu teuluoedd, y dinasoedd, a'u trefydd.

29 ¶ Moses hefyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth Manasseh: a bu *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manasseh, yn ol eu teuluoedd:

[q] Num. 32. 41.

30 A'u terfyn hwynt oedd o Mahanaim, holl Basan, holl frenhiniaeth Og brenhin Basan, a [q] holl drefi Jair, y rhai *sydd* yn Basan, triugain dinas;

[r] Num. 32. 39.

31 A hanner Gilead, ac Astaroth, ac Edrei, dinasoedd brenhiniaeth Og yn Basan, *a roddodd efe* i feibion Machir mab Manasseh, *sef* i hanner [r] meibion Machir, yn ol eu teuluoedd.

32 Dyma *y gwledydd* a roddodd Moses i'w hetifeddu, yn rhosydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho, o du y dwyrain.

[s] pen. 18. 7.
[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2.

33 [s] Ond i lwyth Lefi ni roddodd Moses etifeddiaeth: ARGLWYDD DDUW Israel *yw* eu hetifeddiaeth hwynt, [t] fel y llefarodd efe wrthynt.

PENNOD XIV.

2 *Y naw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goelbren.* 6 *Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.*

Cylch 1444.

[a] Num. 34. 17.

DYMA *hefyd y gwledydd* a etifeddodd meibion Israel yn ngwlad Canaan, [a] y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Josua mab Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Israel, iddynt hwy i'w hetifeddu.

[b] Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.

2 [b] Wrth goelbren *yr oedd* eu hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses, *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

3 Canys Moses a roddasai etifeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen; ond i'r Lefiaid ni roddasai efe etifeddiaeth yn eu mysg hwynt;

Cyn CRIST Cylch 1444.

[c] Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1, 2.
[d] Num. 35. 2. pen. 21. 2.

4 Canys [c] meibion Joseph oedd ddau lwyth, Manasseh ac Ephraim: am hynny ni roddasant ran i'r Lefiaid yn y tir, [d] ond dinasoedd i drigo, a'u meusydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud.

5 Fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses, felly y gwnaeth meibion Israel, a hwy a rannasant y wlad.

[e] Num. 32. 12.
[f] Num. 14. 24.

6 ¶ Yna meibion Judah a ddaethant at Josua yn Gilgal: a Chaleb mab Jephunneh [e] y Ceneziad a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddost [f] y gair a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses gwr DUW o'm plegid i, ac o'th blegid dithau, yn Cades-Barnea.

[g] Num. 13. 6. a 14. 6.

7 Mab deugain mlwydd *oeddwn* i pan [g] anfonodd Moses gwas yr ARGLWYDD fi o Cades-Barnea, i edrych ansawdd y wlad; a mi a ddygais air iddo ef drachefn, fel *yr oedd* yn fy nghalon.

[h] Num. 13. 31, 32.
[i] Num. 14. 24.

8 Ond [h] fy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd â mi, a ddigalonnasant y bobl: etto [i] myfi a gyflawnais *fyned* ar ol yr ARGLWYDD fy NUW.

[k] Deut. 11. 24. pen. 1. 3.
[l] Edrych Num. 13. 22.

9 A Moses a dyngodd y diwrnod hwnnw, gan ddywedyd, Diau [k] y bydd y wlad [l] y sathrodd dy droed arni, yn etifeddiaeth i ti, ac i'th feibion hyd byth; am i ti gyflawni *myned* ar ol yr ARGLWYDD fy NUW.

[m] Num. 14. 30.
1444.

10 Ac yn awr, wele yr ARGLWYDD a'm cadwodd yn fyw, [m] fel y llefarodd efe, y pùm mlynedd a deugain hyn, er pan lefarodd yr ARGLWYDD y gair hwn wrth Moses, tra y rhodiodd Israel yn yr anialwch: ac yn awr, wele fi heddyw yn fab pùm mlwydd a phedwar ugain.

[n] Edrych Deut. 34. 7.

11 [n] *Yr ydwyf* etto mor gryf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moses fi: fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hwnnw, felly *y mae* fy nerth i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

[o] Num. 13. 28, 32, 33.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y mynydd yma, am yr hwn y llefarodd yr ARGLWYDD y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaist y dwthwn hwnnw *fod* [o] yr Anaciaid yno, a dinasoedd mawrion caerog) ond odid yr ARGLWYDD *fydd* gyd â mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y llefarodd yr ARGLWYDD.

[p] pen. 15. 13. Barn. 1. 20. Edrych pen. 21. 11, 12. 1 Chron. 6. 55, 56.

13 A Josua a'i bendithiodd ef, ac [p] a roddodd Hebron i Caleb mab Jephunneh yn etifeddiaeth.

14 Am hynny mae Hebron yn etifeddiaeth i Caleb mab Jephunneh y Ceneziad hyd y dydd hwn: o herwydd iddo ef gwblhâu *myned* ar ol ARGLWYDD DDUW Israel.

[r] Gen. 23. 2. pen. 15. 13.
[s] pen. 11. 23.

15 Ac [r] enw Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba: *yr Arba hwnnw oedd* wr mawr ym mysg yr Anaciaid. [s] A'r wlad a orphwysodd heb ryfel.

PENNOD XV.

1 *Terfynau rhandir Judah.* 13 *Rhan Caleb, a'i oresgyniad.* 16 *Othniel am ei wrolaeth yn Cael Achsah merch Caleb yn wraig.* 18 *Hithau yn cael rhodd gan ei thad.* 21 *Dinasoedd Judah.* 63 *Y Jebusiaid heb eu gorchfygu.*

Cyn CRIST 1444.

ARHANDIR llwyth meibion Judah, yn ol eu teuluoedd, ydoedd [a] tu a therfyn Edom: [b] anialwch Sin, tu a'r dehau, *oedd* eithaf y terfyn dehau.
2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwrr y môr heli, o'r †graig sydd yn wynebu tu a'r dehau.
3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd ||riw Acrabbim, ac *yr oedd* yn myned rhagddo i Sin, ac yn myned i fynu o du y dehau i Cades-Barnea; ac yn myned hefyd i Hesron, ac yn esgyn i Adar, ac yn amgylchynu i Carcaah.
4 Ac *yr oedd* yn myned tu ag Asmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht; ac eithafoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd i chwi yn derfyn dehau.
5 A'r terfyn tu a'r dwyrain *yw* y môr heli, hyd eithaf yr Iorddonen: a'*r* terfyn o du y gogledd, *sydd* o graig y môr, *yn* eithaf yr Iorddonen.
6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Beth-Hoglah, ac yn myned o'r gogledd hyd Beth-Arabah; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at faen Bohan mab Reuben.
7 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Debir o ddyffryn Achor, a thu a'r gogledd yn edrych tu a Gilgal, o flaen rhiw Adummim, yr hon *sydd* o du y dehau i'r afon: y terfyn hefyd sydd yn myned hyd ddyfroedd En-semes, a'i gwrr eithaf sydd wrth [c] En-rogel.
8 A'r terfyn sydd yn myned i fynu *trwy* ddyffryn meibion Hinnom, gan ystlys y Jebusiaid o du y dehau, honno *yw* Jerusalem: y terfyn hefyd sydd yn myned i fynu i ben y mynydd *sydd* o flaen dyffryn Hinnom, tu a'r gorllewin, yr hwn *sydd* y'nghwrr glynn y cawri, tu a'r gogledd.
9 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah, ac *sydd* yn myned allan i ddinasoedd mynydd Ephron: y terfyn hefyd sydd yn tueddu i Baalah, honno *yw* Ciriath-Jearim.
10 A'r terfyn *sydd* yn amgylchu o Baalah tu a'r gorllewin, i fynydd Seir, ac *sydd* yn myned rhagddo at ystlys mynydd Jearim, o du y gogledd (honno *yw* Chesalon) ac y mae yn disgyn i Beth-semes, ac yn myned i Timnah.
11 A'r terfyn *sydd* yn myned i ystlys Ecron, tu a'r gogledd: a'r terfyn sydd yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo i fynydd Baalah, ac yn cyrhaeddyd i Jabneel; a chyrrau eithaf y terfyn sydd *wrth* y môr.
12 A therfyn y gorllewin *yw* y môr mawr a'*i* derfyn. Dyma derfyn meibion Judah o amgylch, wrth eu teuluoedd.
13 ¶ Ac [d] i Caleb mab Jephunneh y rhoddodd efe ran ym mysg meibion Judah, yn ol gair yr ARGLWYDD wrth Josua; *sef* || [e] Caer Arba, tad yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.
14 A Chaleb a yrrodd oddi yno [f] dri mab Anac, [g] Sesai, ac Ahiman, a Thalmai, meibion Anac.

[a] Num. 34. 3.
[b] Num. 33. 36.
† Heb. *tafod.*
|| *Maale-acrabbim.*
[c] 1 Bren. 1. 9.
[d] pen. 14. 13.
|| Neu, *Ciriath Arba.*
[e] pen. 14. 15.
[f] Barn. 1. 10, 20.
[g] Num. 13. 22.

15 Ac [h] efe a aeth i fynu oddi yno at drigolion Debir; ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-Sepher.
16 A dywedodd Caleb, Pwy bynnag a darawo Ciriath-Sepher, ac a'i hynnillo hi; iddo ef y rhoddaf Achsah fy merch yn wraig.
17 Ac [i] Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, a'i hynnillodd hi. Yntau a roddodd Achsah ei ferch iddo ef yn wraig.
18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geisio gan ei thad faes: ac a [k] ddisgynodd oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?
19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi rodd; canys gwlad y dehau a roddaist i mi: dyro i mi hefyd ffynnonnau dyfroedd. Ac efe a roddodd iddi y ffynnonnau uchaf, a'r ffynnonnau isaf.
20 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Judah, wrth eu teuluoedd.
21 ¶ A'r dinasoedd o du eithaf i lwyth meibion Judah, tu a therfyn Edom, ar du y dehau, oeddynt Cabseel, ac Eder, a Jagur,
22 Cinah *hefyd*, a Dimonah, ac Adadah,
23 Cedes *hefyd*, a Hasor, ac Ithnan,
24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,
25 A Hasor, Hadattah, a Cirioth, *a* Hesron, honno *yw* Hasor,
26 Ac Amam, a Sema, a Moladah,
27 A Hasar-Gàdah, a Hesmon, a Bethpalet,
28 A Hasarsual, a Beer-seba, a Biziothia,
29 Baalah, a Iim, ac Asem,
30 Ac Eltolad, a Chesil, a Hormah,
31 A Siclag, a Madmannah, a Sansannah,
32 Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a Rhimmon: yr holl ddinasoedd *oedd* naw ar hugain, a'u pentrefydd.
33 *Ac* yn y dyffryn, Esthaol, a Soreah, ac Asnah,
34 A Zanoah, ac En-gannim, Tappuah, ac Enam,
35 Jarmuth, ac Adùlam, Socoh, ac Azecah,
36 A Saraim, ac Adithaim, a Gederah, || a Gederothaim; pedair ar ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
37 Senan, a Hadasah, a Migdal-Gad,
38 A Dilean, a Mispeh, a Joctheel,
39 Lachis, a Boscath, ac Eglon,
40 Chabbon *hefyd*, a Laman, a Chithlis,
41 A Gederoth, Beth-Dagon, a Naamah, a Maccedah; un ddinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.
42 Libnah, ac Ether, ac Asan,
43 Jiphtah, ac Asnah, a Nesib,
44 Ceilah *hefyd*, ac Achzib, a Maresah; naw o ddinasoedd, a'u pentrefi.
45 Ecron, â'i threfi, a'i phentrefydd:
46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll *oedd* ger llaw Asdod, a'u pentrefydd:
47 Asdod, â'i threfydd, a'i phentrefydd; Gazah, â'i threfydd, a'i phentrefydd, hyd afon yr Aipht; a'r môr mawr, a'*i* derfyn.

Cyn CRIST 1444.
[h] pen. 10. 38. Barn. 1. 11.
[i] Barn. 1. 13. a 3. 9.
[k] Edrych Gen. 24. 64. 1 Sam. 25. 23.
|| Neu, *neu.*

Cyn CRIST 1444.

48 ¶ Ac yn y mynydd-dir; Samir, a Jattir, a Sochoh,
49 A Dannah, a Ciriath-sannath, honno *yw* Debir,
50 Ac Anab, ac Astemoh, ac Anim,
51 A Gosen, a Holon, a Giloh; un ddinas ar ddeg, a'u pentrefydd.
52 Arab, a Dumah, ac Esean,
53 A ‖ Janum, a Beth-tappuah, ac Apheeah,
54 A Huntah, a [l]Chaer Arba (honno *yw* Hebron) a Sior; naw dinas, a'u trefydd.
55 Maon, Carmel, a Ziph, a Juttah,
56 A Jezreel, a Jocdeam, a Zanoah,
57 Cain, Gibeah, a Thimnah; deg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
58 Halhul, Bethsur, a Gedor,
59 A Maarath, a Beth-anoth, ac Eltecon; chwech o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
60 Ciriath-baal (honno *yw* Ciriath Jearim) a Rabbah; dwy ddinas, a'u pentrefydd.
61 ¶ Yn yr anialwch; Beth-arabah, Midin, a Sechacha,
62 A Nibsan, a dinas yr halen, ac Engedi; chwech o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
63 Ond [m]ni allodd meibion Judah yrru allan y Jebusiaid, trigolion Jerusalem: [n]am hynny y trig y Jebusiaid gyd â meibion Judah yn Jerusalem hyd y dydd hwn.

‖ Neu. *Janus.*
[l] pen. 14. 15.
[m] Edrych Barn. 1. 8. 2 Sam. 5. 6.
[n] Barn. 1. 21.

PENNOD XVI.

1 Terfynau cyffredinol meibion Joseph. 5 Terfyn etifeddiaeth Ephraim. 10 Y Canaaneaid heb eu llwyr-oresgyn.

A RHANDIR meibion Joseph oedd yn myned o'r Iorddonen *wrth* Jericho, i ddyfroedd Jericho o du y dwyrain, i'r anialwch sydd yn myned i fynu o Jericho i fynydd Bethel;
2 Ac yn myned o Bethel i [a]Luz, ac yn myned rhagddo i derfyn Arci i Ataroth;
3 Ac yn disgyn tu a'r gorllewin i ardal Japhleti, hyd derfyn Bethhoron isaf, ac hyd Gezer: a'*i* gyrrau eithaf sydd hyd y môr.
4 Felly meibion Joseph, Manasseh ac Ephraim, a gymmerasant eu hetifeddiaeth.
5 ¶ A therfyn meibion Ephraim *oedd*, yn ol eu teuluoedd; a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt o du y dwyrain, oedd Ataroth-adar, hyd Beth-horon uchaf.
6 A'r terfyn sydd yn myned tu a'r môr, i Michmethath o du y gogledd; a'r terfyn sydd yn amgylchu o du y dwyrain i Taanath-Siloh, ac yn myned heibio iddo o du y dwyrain i Janohah:
7 Ac yn myned i waered o Janohah, *i* Ataroth, a Naarath; ac yn cyrhaeddyd i Jericho, ac yn myned allan i'r Iorddonen.
8 O Tappuah y mae y terfyn yn myned tu a'r gorllewin i afon Canah; a'i gyrrau eithaf sydd wrth y môr. Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Ephraim, yn ol eu teuluoedd.
9 A dinasoedd [b]neillduedig meibion Ephraim *oedd* ym mysg etifeddiaeth meibion Manasseh; yr holl ddinasoedd, a'u pentrefydd.
10 Ond [c]ni oresgynasant hwy y Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo yn Gezer: am hynny y trigodd y Canaaneaid ym mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn, ac y maent yn gwasanaethu dan dreth.

[a] Barn. 1. 26.
[b] pen. 17. 9.
[c] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bren. 9. 16.

PENNOD XVII.

1 Rhandir Manasseh. 7 a'i derfynau. 12 Y Canaaneaid heb eu gyrru allan. 14 Meibion Joseph yn cael rhandir arall.

AC yr oedd rhandir llwyth Manasseh (canys efe *oedd* [a]gyntafanedig Joseph) i [b]Machir, cyntafanedig Manasseh, tad Gilead: o herwydd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Basan yn eiddo ef.
2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c]rhan arall o feibion Manasseh, yn ol eu teuluoedd; *sef* i feibion ‖ Abiezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Asriel, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida: dyma feibion Manasseh mab Joseph, *sef* y gwrrywiaid, yn ol eu teuluoedd.
3 Ond [d]Salphaad mab Hepher, mab Gilead, mab Machir, mab Manasseh, nid oedd iddo feibion, ond merched: a dyma enwau ei ferched ef; Malah, a Noah, Hogla, Milcah, a Thirsah:
4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Josua mab Nun, ac o flaen y tywysogion, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a orchymynodd i Moses roddi i ni etifeddiaeth ym mysg ein brodyr: am hynny efe a roddodd iddynt etifeddiaeth, yn ol gair yr ARGLWYDD, ym mysg brodyr eu tad.
5 A deg rhandir a syrthiodd i Manasseh, heb law gwlad Gilead a Basan, y rhai *sydd* tu hwnt i'r Iorddonen;
6 Canys merched Manasseh a etifeddasant etifeddiaeth ym mysg ei feibion ef: a gwlad Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manasseh.
7 ¶ A Therfyn Manasseh oedd o Aser i Michmethath, yr hon *sydd* gyferbyn a Sichem; a'r terfyn oedd yn myned ar y llaw ddehau, hyd breswylwyr En-tappuah.
8 Gwlad Tappuah oedd eiddo Manasseh: ond Tappuah, *yr hon oedd* ar derfyn Manasseh, *oedd* eiddo meibion Ephraim.
9 A'r terfyn sydd yn myned i waered i afon ‖ Canah, o du dehau yr afon. [e]Y dinasoedd hyn, eiddo Ephraim, *oedd* ym mhlith dinasoedd Manasseh: a therfyn Manasseh *sydd* o du y gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y môr.
10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim, a'r gogledd *eiddo* Manasseh; a'r môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aser yr oeddynt yn cyfarfod, o'r gogledd; ac yn Issachar, o'r dwyrain.
11 Yn Issachar hefyd ac yn Aser yr oedd gan Manasseh, Beth-sean a'i threfydd, ac Ibleam a'i threfydd, *a* thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion En-dor a'i threfydd, a phreswylwyr Taanach a'i threfydd, a thrigolion Megido a'i threfydd; tair talaeth.

Cyn CRIST 1444.

[a] Gen. 41. 51. a 46. 20.
[b] Gen. 50. 23. Num. 32. 39, 40. 1 Chron. 7. 14.
[c] Num. 26. 29.
‖ Num. 26. 30, *Jezer.*
[d] Num. 26. 33. a 27. 1. a 36. 2.
‖ Neu, *yr hesg.*
[e] pen. 16. 9.

Cyn CRIST 1444.

12 Ond [f] ni allodd meibion Manasseh yrru ymaith *drigolion* y dinasoedd hynny; eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.

[f] Barn. 1. 27.

13 Etto pan gryfhâodd meibion Israel, hwy a osodasant y Canaaneaid dan dreth: ni yrrasant hwynt ymaith yn llwyr.

14 ¶ A meibion Joseph a lefarasant wrth Josua, gan ddywedyd, Paham y rhoddaist i mi, yn etifeddiaeth, un afael ac un rhan, a minnau yn bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd yn hyn fy mendithio?

15 A Josua a ddywedodd wrthynt, Os pobl aml *ydwyt*, dos i fynu i'r coed, a thorr *goed* i ti yno y'ngwlad y Phereziaid, a'r ‖ cawri, od yw mynydd Ephraim yn gyfyng i ti.

‖ Neu, *Rephaimiaid.*

16 A meibion Joseph a ddywedasant, Ni bydd y mynydd ddigon i ni: hefyd *y mae* [g] cerbydau heiyrn gan yr holl Canaaneaid sydd yn trigo yn y dyffryndir, gan y rhai *sydd* yn Beth-sean a'i threfi, a chan y rhai *sydd* [h] y'nglynn Jezreel.

[g] Barn. 4. 3.
[h] pen. 19. 18. 1 Bren. 4. 12.

17 A Josua a ddywedodd wrth dŷ Joseph, wrth Ephraim ac wrth Manasseh, gan ddywedyd, Pobl aml *ydwyt*, a nerth mawr *sydd* gennyt: ni fydd i ti un rhan *yn unig*.

18 Eithr bydd y mynydd eiddot ti: canys coediog *yw*, arloesa ef; a bydd ei eithafoedd ef eiddot ti: canys ti a yrri ymaith y Canaaneaid, er bod cerbydau heiyrn ganddynt, *ac* er eu *bod* yn gryfion.

PENNOD XVIII.

1 *Gosod y tabernacl i fynu yn Siloh.* 9 *Dosparthu y rhan arall o'r tir a'i gyfrannu yn saith ran.* 10 *Josua yn ei rannu wrth goelbren.* 11 *Rhandir a therfyn Benjamin:* 21 *eu ddinasoedd.*

A HOLL gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i Siloh, ac a osodasant yno babell y cyfarfod: a'r wlad oedd wedi ei darostwng o'u blaen hwynt.

2 A saith lwyth oedd yn aros ym mysg meibion Israel, i'r rhai ni rannasent eu hetifeddiaeth etto.

3 A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, Pa hyd *yr ydych* yn esgeuluso myned i oresgyn y wlad a roddes ARGLWYDD DDUW eich tadau i chwi?

4 Moeswch o honoch dri-wŷr o *bob* llwyth; fel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlad, ac y dosparthont hi yn ol eu hetifeddiaeth hwynt; ac y delont attaf *drachefn*.

5 A hwy a'i rhannant hi yn saith ran. Judah a saif ar ei derfyn o du y dehau, a thŷ Joseph a safant ar eu terfyn o du y gogledd.

6 A chwi a ddosperthwch y wlad *yn* saith ran, a dygwch *y dosparthiadau* attaf fi yma; fel y bwriwyf goelbren drosoch yma, o flaen yr ARGLWYDD ein DUW.

7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn eich mysg chwi; o herwydd offeiriadaeth yr ARGLWYDD *fydd* eu hetifeddiaeth hwynt. Gad hefyd, a Reuben, a hanner llwyth Manasseh, a dderbyniasant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain, yr hon a roddodd Moses gwas yr ARGLWYDD iddynt.

Cyn CRIST 1444.

8 ¶ A'r gwŷr a gyfodasant, ac a aethant: a Josua a orchymynodd i'r rhai oedd yn myned i rannu y wlad, gan ddywedyd, Ewch, a rhodiwch trwy y wlad, a dosperthwch hi, a dychwelwch attaf fi; ac yma y bwriaf drosoch chwi goelbren ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh.

9 A'r gwŷr a aethant ymaith, ac a gerddasant trwy y wlad, ac a'i dosparthasant hi bob yn ddinas, yn saith ran, mewn llyfr; a daethant at Josua i'r gwersyll *yn* Siloh.

10 ¶ A Josua a fwriodd goelbren drostynt hwy ger bron yr ARGLWYDD yn Siloh: a Josua a rannodd yno y wlad i feibion Israel yn ol eu rhannau.

11 ¶ A choelbren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ol eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan rhwng meibion Judah a meibion Joseph.

12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu a'r gogledd o'r Iorddonen: y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan ystlys Jericho, o du y gogledd, ac yn myned i fynu trwy y mynydd tu a'r gorllewin; a'i gyrrau eithaf oedd yn anialwch Beth-afen.

13 Y terfyn hefyd sydd yn myned oddi yno i Luz, gan ystlys Luz ([a] honno *yw* Bethel) tu a'r dehau; a'r terfyn sydd yn disgyn i Ataroth-adar, i'r mynydd *sydd* o du y dehau i Beth-horon isaf.

[a] Gen. 28. 19.

14 A'r terfyn sydd yn tueddu, ac yn amgylchu cilfach y môr tu a'r dehau, o'r mynydd *sydd* ar gyfer Beth-horon tu a'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *sydd* wrth Ciriath-baal (honno *yw* Ciriath-jearim) dinas meibion Judah. Dyma du y gorllewin.

15 A thu y dehau *sydd* o gwrr Ciriath-jearim; a'r terfyn sydd yn myned tu a'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd Nephtoah.

16 Y terfyn hefyd sydd yn disgyn tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer glynn mab Hinnom, yr hwn *sydd* yn nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac y mae efe yn disgyn i ddyffryn Hinnom, [b] gan ystlys y Jebusiaid tu a'r dehau, ac yn dyfod i waered i ‖ [c] ffynnon Rogel.

[b] pen. 15. 8.
‖ *En-rogel.*
[c] pen. 15. 7.

17 Ac y mae yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i En-semes, ac yn cyrhaeddyd tu a Geliloth, yr hon *sydd* gyferbyn a rhiw Adummim, ac yn disgyn *at* [d] faen Bohan mab Reuben:

[d] pen. 15. 6.

18 Ac y mae efe yn myned ar hyd yr ystlys ar gyfer Arabah tu a'r gogledd, ac yn disgyn ‖ i Arabah.

‖ Neu, *i'r gwastadedd.*

19 Y terfyn hefyd sydd yn myned rhagddo i ystlys Beth-hoglah tu a'r gogledd: a chwrr eithaf y terfyn oedd wrth † lann y môr heli tu a'r gogledd, hyd gwrr yr Iorddonen tu a'r dehau. Dyma derfyn y dehau.

† Heb. *dafod.*

20 Yr Iorddonen hefyd sydd derfyn iddo o ystlys y dwyrain. Dyma etifeddiaeth meibion Benjamin,

Cyn CRIST 1444.

trwy eu terfynau o amgylch, yn ol
eu teuluoedd.
21 A dinasoedd llwyth meibion
Benjamin, yn ol eu teuluoedd,
oedd, Jericho, a Beth-hoglah, a
glynn Cesis,
22 A Beth-arabah, a Semarim, a
Bethel,
23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,
24 A Chephar-haammonai, ac
Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinas-
oedd, a'u pentrefydd:
25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,
26 A Mispeh, a Chephirah, a Mo-
sah,
27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,
28 A Selah, Eleph, a Jebusi (hon-
no *yw* Jerusalem) Gibeath, *a* Chir-
iath; pedair ar ddeg o ddinasoedd,
a'u pentrefydd. Dyma etifeddiaeth
meibion Benjamin, yn ol eu teulu-
oedd.

PENNOD XIX.

1 Rhandir Simeon, 10 Zabulon, 17 Issachar, 24 Aser, 32 Naphtali, 40 a Dan. 49 Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.

A'R ail goelbren a aeth allan i
Simeon, dros lwyth meibion
Simeon, yn ol eu teuluoedd: a'u
hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn
etifeddiaeth meibion Judah.
2 Ac [a]yr oedd ganddynt hwy, yn
eu hetifeddiaeth, Beer-seba, a Seba,
a Moladah,
3 A Hasar-sual, a Balah ac Asem,
4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,
5 A Siclag, a Beth-marcaboth, a
Hasar-susah,
6 A Beth-lebaoth, a Saruhen; tair
dinas ar ddeg, a'u pentrefydd:
7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac As-
an; pedair o ddinasoedd, a'u pen-
trefydd:
8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd*
o amgylch y dinasoedd hyn, hyd
Baalath-beer, Ramath *o'r* dehau.
Dyma etifeddiaeth llwyth meibion
Simeon, yn ol eu teuluoedd.
9 O randir meibion Judah *yr oedd*
etifeddiaeth meibion Simeon: canys
rhan meibion Judah oedd ormod
iddynt; am hynny meibion Simeon
a gawsant eu hetifeddiaeth o fewn
eu hetifeddiaeth hwynt.
10 ¶ A'r trydydd coelbren a
ddaeth i fynu dros feibion Zabu-
lon, yn ol eu teuluoedd: a therfyn
eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd
Sarid.
11 A'u terfyn hwynt sydd yn
myned i fynu tu a'r môr, a Maralah,
ac yn cyrhaeddyd i Dabbaseth; ac
yn cyrhaeddyd i'r afon *sydd* ar
gyfer Jocneam;
12 Ac yn troi o Sarid, o du y dwy-
rain tu a chyfodiad haul, hyd der-
fyn Cisloth-Tabor; ac yn myned i
Daberath, ac yn esgyn i Japhia;
13 Ac yn myned oddi yno yn
mlaen tu a'r dwyrain, i Gittah-
Hepher, i Ittah-Casin; ac yn myn-
ed allan i Rimmon-‖ Methoar, *i*
Neah.
14 A'r terfyn sydd yn amgylchu
o du y gogledd i Hannathon; a'i
ddiweddiad y'nglynn Jiphtael.
15 Cattath *hefyd*, a Nahâlal, a
Simron, ac Idalah, a Beth-lehem:
deuddeg o ddinasoedd, a'u pentref-
ydd.
16 Dyma etifeddiaeth meibion Za-
bulon, yn ol eu teuluoedd; y dinas-
oedd yma, a'u pentrefydd.
17 ¶ Y pedwerydd coelbren a
ddaeth allan dros Issachar; dros
feibion Issachar, yn ol eu teulu-
oedd.
18 A'u terfyn hwynt oedd *tu a*
Jezreel, a Cesuloth, a Sunem,
19 A Hapharim, a Sihon, ac Ana-
harath,
20 A Rabbith, a Cision, ac Abes,
21 A Remeth, ac En-gannim, ac
En-hadah, a Beth-passes.
22 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd
i Tabor, a Sahasimah, a Beth-semes;
a'u cyrrau eithaf hwynt yw yr Ior-
ddonen: un ddinas ar bymtheg, a'u
pentrefydd.
23 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Issachar, yn ol eu teuluoedd; y
dinasoedd, a'u pentrefydd.
24 ¶ A'r pummed coelbren a
ddaeth allan dros lwyth meibion
Aser, yn ol eu teuluoedd.
25 A'u terfyn hwynt oedd, Hel-
cath, a Hali, a Beten, ac Achsaph,
26 Ac Alammelech, ac Amad, a
Misal; ac yn cyrhaeddyd i Carmel
tu a'r gorllewin, ac i Sihor-Libnath;
27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul
i Beth-dagon, ac yn cyrhaeddyd i
Zabulon, ac i ddyffryn Jiphtael, tu
a'r gogledd i Beth-Emec, ac i Neiel,
ac yn myned ar y llaw aswy i Cabul;
28 A Hebron, a Rehob, a Ham-
mon, a Canah, hyd Sidon fawr.
29 A'r terfyn sydd yn troi i Ra-
mah, ac hyd ‖ Sor, y ddinas gadarn:
a'r terfyn sydd yn troi i Hosah; a'i
gyrrau eithaf sydd wrth y môr, o
randir [b]Achzib.
30 Ummah hefyd, ac Aphec, a
Rehob: dwy ddinas ar hugain, a'u
pentrefydd.
31 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Aser, yn ol eu teuluoedd; y
dinasoedd hyn a'u pentrefydd.
32 ¶ Y chweched coelbren a
ddaeth allan i feibion Naphtali,
dros feibion Naphtali, yn ol eu
teuluoedd.
33 A'u terfyn hwy oedd o Heleph,
o Alon i Saanannim, ac Adami,
Neceb, a Jabneel hyd Lacum: a'i
gyrrau eithaf oedd *wrth* yr Ior-
ddonen.
34 A'r [c]terfyn sydd yn troi tu
a'r gorllewin i Aznoth-Tabor, ac yn
myned oddi yno i Huccoc; ac yn
cyrhaeddyd i Zabulon o du y dehau,
ac yn cyrhaeddyd i Aser o du y
gorllewin, ac i Judah a'r Iorddonen
tu a chyfodiad haul.
35 A'r dinasoedd caerog, Sidim,
Ser, a Hammath, Raccath, a Chin-
neroth,
36 Ac Adamah, a Ramah, a Hasor,
37 A Cedes, ac Edrei, ac En-hasor,
38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a
Beth-anath, a Beth-semes: pedair
dinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.
39 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Naphtali, yn ol eu teuluoedd:
y dinasoedd, a'u pentrefydd.
40 ¶ Y seithfed coelbren a ddaeth

[a] 1 Chron. 4. 28.
‖ Neu, *yr hwn a dynnwyd.*
‖ *Tyrus.*
[b] Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.
[c] Deut. 33. 23.

Cyn CRIST 1444.

Cyn CRIST 1444.

allan dros lwyth meibion Dan, yn ol eu teuluoedd.

41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sorah, ac Estaol, ac Ir-Semes,

42 A Saalabbin, ac Ajalon, ac Ithlah,

43 Ac Elon, a Thimnathah, ac Ecron,

44 Ac Eltecch, a Gibbethon, a Baalath,

45 A Jehud, a Bene-berac, a Gath-Rimmon,

46 A Meiarcon, a Raccon, gyd â'r terfyn ar gyfer || Japho.

|| *Joppa*, Act. 9. 36.

47 A [d] therfyn meibion Dan a aeth yn *rhy fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i fynu i ymladd yn erbyn Lesem, ac a'i hynnillasant hi; tarawsant hefyd hi â min y cleddyf, a meddiannasant hi, a thrigasant ynddi: a galwasant Lesem [e] yn Dan, yn ol enw Dan eu tad.

[d] Edrych Barn. 18.
[e] Barn. 18. 29.

48 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Dan, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd hyn, a'u pentrefydd.

49 ¶ Pan orphenasant rannu y wlad yn etifeddiaethau yn ol ei therfynau, meibion Israel a roddasant etifeddiaeth i Josua mab Nun yn eu mysg:

50 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD y rhoddasant iddo ef y ddinas a ofynodd efe; *sef* [f] Timnath-Serah, ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

[f] pen. 24. 30.
1444.

51 [g] Dyma yr etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Josua mab Nun, a phennau tadau llwythau meibion Israel, yn etifeddiaeth, wrth goelbren, [h] yn Siloh, o flaen yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod. Felly y gorphenasant rannu y wlad.

[g] Num. 34. 17.
[h] pen. 18. 1.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gorchymyn, 7 a phlant Israel yn ordeinio y chwe dinas noddfa.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Josua, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a] Moeswch i chwi ddinasoedd nodded, *am* y rhai y lleferais wrthych trwy law Moses;

[a] Exod. 21. 13. Num. 35. 6, 11, 14. Deut. 19. 2, 9.

3 Fel y ffô yno y llofrudd a laddo *neb* mewn amryfusedd, *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dïalydd y gwaed.

4 A phan ffô efe i un o'r dinasoedd hynny, a sefyll *wrth* ddrws porth y ddinas, a mynegi ei achosion lle y clywo henuriaid y ddinas honno; cymmerant ef attynt i'r ddinas, a rhoddant le iddo, fel y trigo gyd â hwynt.

5 Ac os dïalydd y gwaed a erlid ar ei ol ef, na roddant y lleiddiad yn ei law ef: canys mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gâs ganddo ef o'r blaen.

6 Ac efe a drig yn y ddinas honno, [b] nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, *ac* nes marw yr archoffeiriad fyddo yn y dyddiau hynny: yna dychweled y llofrudd, a deued i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun; *sef* y ddinas yr hon y ffoisai efe o honi.

[b] Num. 35. 12, 25.

7 ¶ Am hynny y cyssegrasant Cedes yn Galilee, ym mynydd Naphtali, a Sichem ym mynydd Ephraim, a Chaer-Arba (hon *yw* Hebron) ym mynydd Judah.

8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y dwyrain i Jericho, y rhoddasant [c] Beser (yn yr anialwch ar y gwastadedd) o lwyth Reuben, a Ramoth yn Gilead o lwyth Gad, a Golan yn Basan o lwyth Manasseh.

[c] Deut. 4. 43. 1 Chron. 6. 78.

9 Y rhai hyn oedd ddinasoedd gosodedig i holl feibion Israel, ac i'r dieithr a ymdeithiai yn eu mysg hwynt; fel y ffoai pawb iddynt a'r a laddai *neb* mewn amryfusedd; ac na byddai marw trwy law dïalydd y gwaed, nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa.

PENNOD XXI.

1 *Rhoddi wyth ddinas a deugain i'r Lefiaid, wrth goelbren, allan o'r llwythau eraill. 43 Duw yn rhoddi y wlad, a llonyddwch i'r Israeliaid, yn ol ei addewid.*

YNA pennau tadau y Lefiaid a nesasant at Eleazar yr offeiriad, ac at Josua mab Nun, ac at bennau tadau llwythau meibion Israel;

2 Ac a lefarasant wrthynt yn [a] Siloh, o fewn gwlad Canaan, gan ddywedyd, [b] Yr ARGLWYDD a orchymynodd, trwy law Moses, roddi i ni ddinasoedd i drigo, a'u meusydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

[a] pen. 18. 1.
[b] Num. 35. 2.

3 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid o'u hetifeddiaeth, wrth orchymyn yr ARGLWYDD, y dinasoedd hyn a'u meusydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i [c] feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, [d] allan o lwyth Judah, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

[c] ad. 8, 19.
[d] Edrych pen. 24. 33.

5 Ac i'r [e] rhan arall o feibion Cohath *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Ephraim, ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manasseh, ddeg dinas, wrth goelbren.

[e] ad. 20, &c.

6 Ac i [f] feibion Gerson *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Issachar, ac o lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manasseh yn Basan, dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

[f] ad. 27, &c.

7 I [g] feibion Merari, wrth eu teuluoedd, *yr oedd*, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, ddeuddeg o ddinasoedd.

[g] ad. 34, &c.

8 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd hyn, a'u meusydd pentrefol, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses, wrth goelbren.

9 ¶ A hwy a roddasant, o lwyth meibion Judah, ac o lwyth meibion Simeon, y dinasoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau;

10 Fel y byddent i feibion Aaron, o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy yr oedd y coelbren cyntaf.

11 A rhoddasant iddynt || Gaer Arba, tad [h] Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd-*dir* Judah, a'i meusydd pentrefol oddi amgylch.

|| Neu, *Ciriath-Arba*, Gen. 23. 2.
[h] pen. 15. 13, 14.
[i] pen. 14. 14. 1 Chron. 6. 55.

12 Ond [i] maes y ddinas, a'i phen-

[193]

Cyn CRIST 1444.

trefydd, a roddasant i Caleb mab
Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef.
13 ¶ Ac i [k]feibion Aaron yr offeir-
iad y rhoddasant Hebron a'i meus-
ydd pentrefol, yn ddinas nodded
i'r llofrudd; a Libnah a'i meusydd
pentrefol,
14 A Jattir a'i meusydd pentrefol,
ac Estemoa a'i meusydd pentrefol,
15 A [l]Holon a'i meusydd pentrefol,
a Debir a'i meusydd pentrefol,
16 Ac [m]Ain a'i meusydd pentrefol,
a Juttah a'i meusydd pentrefol, *a*
Beth-semes a'i meusydd pentrefol:
naw dinas o'r ddau lwyth hynny.
17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon,
a'i meusydd pentrefol, a Geba a'i
meusydd pentrefol,
18 Anathoth a'i meusydd pentref-
ol, ac [n]Almon a'i meusydd pen-
trefol: pedair dinas.
19 Holl ddinasoedd meibion Aa-
ron, yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar
ddeg, a'u meusydd pentrefol.
20 ¶ A chan deuluoedd meibion
Cohath, y Lefiaid, y rhan arall o
feibion Cohath, yr oedd dinasoedd
eu coelbren o lwyth Ephraim.
21 A hwy a roddasant iddynt yn
ddinas nodded y lleiddiad, Sichem
a'i meusydd pentrefol, ym mynydd
Ephraim, a Gezer a'i meusydd pen-
trefol,
22 A Cibsaim a'i meusydd pen-
trefol, a Beth-horon a'i meusydd
pentrefol: pedair o ddinasoedd.
23 Ac o lwyth Dan, Eltece a'i
meusydd pentrefol, Gibbethon a'i
meusydd pentrefol,
24 Ajalon a'i meusydd pentrefol,
Gath-Rimmon a'i meusydd pen-
trefol: pedair o ddinasoedd.
25 Ac o hanner llwyth Manasseh,
Tanac a'i meusydd pentrefol, a
Gath-Rimmon a'i meusydd pen-
trefol: dwy ddinas.
26 Yr holl ddinasoedd, *y rhai*
oedd eiddo y rhan arall o deulu-
oedd meibion Cohath, *oedd* ddeg,
a'u meusydd pentrefol.
27 ¶ Ac i feibion Gerson, o deu-
luoedd y Lefiaid, *y rhoddasid*, o
hanner *arall* llwyth Manasseh, yn
ddinas nodded y llofrudd, Golan
yn Basan a'i meusydd pentrefol, a
Beesterah a'i meusydd pentrefol:
dwy ddinas.
28 Ac o lwyth Issachar, Cison a'i
meusydd pentrefol, Dabareth a'i
meusydd pentrefol,
29 Jarmuth a'i meusydd pentref-
ol, Enganniin a'i meusydd pentref-
ol: pedair dinas.
30 Ac o lwyth Aser, Misal a'i
meusydd pentrefol, Abdon, a'i
meusydd pentrefol,
31 Heleath a'i meusydd pentrefol,
a Rehob a'i meusydd pentrefol:
pedair dinas.
32 Ac o lwyth Naphtali, yn ddi-
nas nodded y lleiddiad, Cedes yn
Galilee a'i meusydd pentrefol, a
Hammoth-dor a'i meusydd pen-
trefol, a Cartan a'i meusydd pen-
trefol: tair dinas.
33 Holl ddinasoedd y Gersoniaid,
yn ol eu teuluoedd, *oedd* dair dinas
ar ddeg, a'u meusydd pentrefol.

[k] 1 Chron. 6. 57.
[l] 1 Chron. 6. 58, *Hilen.*
[m] 1 Chron. 6. 59, *Asan.*
[n] 1 Chron. 6. 60, *Alemeth.*

34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Me-
rari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y*
rhoddasid, o lwyth Zabulon, Joc-
neam a'i meusydd pentrefol, a Car-
tah a'i meusydd pentrefol,
35 Dimnah a'i meusydd pentref-
ol, Nahalal a'i meusydd pentrefol:
pedair dinas.
36 Ac o lwyth Reuben, Beser a'i
meusydd pentrefol, a Jahasah a'i
meusydd pentrefol,
37 Cedemoth a'i meusydd pen-
trefol, Mephaath a'i meusydd pen-
trefol: pedair dinas.
38 Ac o lwyth Gad, yn ddinas
noddfa y llofrudd, Ramoth yn Gil-
ead a'i meusydd pentrefol, a Ma-
hanaim a'i meusydd pentrefol,
39 Hesbon a'i meusydd pentrefol,
Jazer a'i meusydd pentrefol; ped-
air dinas o gwbl.
40 Holl ddinasoedd meibion Me-
rari, yn ol eu teuluoedd (*sef* y rhan
arall o deuluoedd y Lefiaid) oedd,
wrth eu coelbren, ddeuddeng ninas.
41 Holl ddinasoedd y Lefiaid, ym
meddiant meibion Israel, *oedd* wyth
ddinas a deugain, a'u meusydd
pentrefol.
42 Y dinasoedd hyn oedd bob un
â'u meusydd pentrefol o'u ham-
gylch. Felly *yr oedd* yr holl ddi-
nasoedd hyn.
43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i
Israel yr holl wlad a dyngodd efe
ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt:
a hwy a'i meddiannasant hi, ac a
wladychasant ynddi.
44 [o]Yr ARGLWYDD hefyd a rodd-
odd lonyddwch iddynt hwy o am-
gylch, yn ol yr hyn oll a dyngasai
efe wrth eu tadau hwynt: ac ni
safodd neb yn eu hwyneb hwynt
o'u holl elynion; eu holl elynion a
roddodd yr ARGLWYDD yn eu dwy-
law hwynt.
45 [p]Ni phallodd dim o'r holl be-
thau da a lefarasai yr ARGLWYDD
wrth dŷ Israel: daeth y cwbl i ben.

PENNOD XXII.

1 *Anfon y ddau lwyth a hanner adref, a'u bendithio.* 10 *Hwythau yn adeiladu allor y dystiolaeth ar y ffordd.* 11 *Yr Israeliaid yn anfoddlawn iddi.* 21 *Hwythau yn eu boddloni hwynt yn helaeth.*

YNA Josua a alwodd y Reuben-
iaid a'r Gadiaid, a hanner llwyth
Manasseh,
2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi
a gadwasoch [a]yr hyn oll a orchy-
mynodd Moses gwas yr ARGLWYDD
i chwi, ac a wrandawsoch ar fy llais
yn yr hyn oll a orchymynais i chwi.
3 Ni adawsoch eich brodyr, er ys
llawer o ddyddiau bellach, hyd y
dydd hwn; ond cadwasoch reol gor-
chymyn yr ARGLWYDD eich DUW.
4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich
DUW a roddes esmwythdra i'ch
brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn
awr gan hynny trowch, ac ewch
rhagoch i'ch pebyll, i wlad eich
meddiant, [b]yr hon a roddodd Mo-
ses gwas yr ARGLWYDD i chwi, o'r
tu hwnt i'r Iorddonen.
5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar
wneuthur y gorchymyn a'r gyf-
raith a orchymynodd Moses gwas

Cyn CRIST 1444.

[o] pen. 11. 23.
[p] pen. 23. 14.
[a] Num. 32. 20. Deut. 3. 18.
[b] Num. 32. 33. Deut. 29. 8. pen. 13. 8.

Cyn CRIST 1444.

yr ARGLWYDD i chwi; *sef* [c]caru
yr ARGLWYDD eich DUW, a rhodio
yn ei holl ffyrdd ef a chadw ei
[c] Deut. 10. 12. orchymynion ef, a glynu wrtho ef,
a'i wasanaethu ef â'ch holl galon,
ac â'ch holl enaid.
6 A Josua a'u bendithiodd hwynt,
ac a'u gollyngodd ymaith. A hwy
a aethant i'w pebyll.
7 ¶ Ac i hanner llwyth Manasseh
y rhoddasai Moses *etifeddiaeth* yn
Basan; ac i'r hanner *arall* y rhodd-
odd Josua, gyd â'u brodyr, tu yma
i'r Iorddonen tu a'r gorllewin.
Hefyd pan ollyngodd Josua hwynt
i'w pebyll, yna efe a'u bendithiodd
hwynt;
8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan
ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth
mawr i'ch pebyll, âg anifeiliaid
lawer iawn, âg arian, ac âg aur, â
phres *hefyd*, ac â haiarn, ac â
[d] Num. 31. 27. 1 Sam. 30. 24. gwisgoedd lawer iawn: [d]rhennwch
â'ch brodyr anrhaith eich gelynion.
9 ¶ A meibion Reuben, a meib-
ion Gad, a hanner llwyth Manasseh,
a ddychwelasant, ac a aethant ym-
aith oddi wrth feibion Israel, o
Siloh, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan,
i fyned i wlad Gilead, i wlad eu
meddiant hwy, yr hon a feddian-
nasant, wrth orchymyn yr AR-
GLWYDD trwy law Moses.
10 ¶ A phan ddaethant i gyffin-
iau yr Iorddonen, y rhai *sydd* yng
ngwlad Canaan, meibion Reuben,
a meibion Gad, a hanner llwyth
Manasseh, a adeiladasant yno allor
wrth yr Iorddonen, allor fawr mewn
golwg.
11 ¶ A chlybu meibion Israel
ddywedyd, Wele, meibion Reuben,
a meibion Gad, a hanner llwyth
Manasseh, a adeiladasant allor ar
gyfer gwlad Canaan, wrth derfynau
‖ wrth rydle. yr Iorddonen, ‖gan ystlys meibion
Israel.
12 A phan glybu meibion Israel
hynny, yna holl gynnulleidfa meib-
ion Israel a ymgynnullasant i Siloh,
[e] Deut. 13. 15. [e]i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt
i ryfel.
13 A meibion Israel a anfonasant
at feibion Reuben, ac at feibion
Gad, ac at hanner llwyth Manasseh,
[f] Exod. 6. 25. Num. 25. 7. i wlad Gilead, [f]Phinees mab Ele-
azar yr offeiriad,
14 A deg o dywysogion gyd âg ef,
un tywysog o bob tŷ, pennaf trwy
holl lwythau Israel; a phob un
oedd ben yn nhŷ *eu* tadau, ym mysg
miloedd Israel.
15 A hwy a ddaethant at feibion
Reuben, ac at feibion Gad, ac at
hanner llwyth Manasseh, i wlad
Gilead; ac a ymddiddanasant â
hwynt, gan ddywedyd,
16 Fel hyn y dywed holl gynnull-
eidfa yr ARGLWYDD, Pa gamwedd
yw hwn a wnaethoch yn erbyn
DUW Israel, gan ddychwelyd hedd-
yw oddi ar ol yr ARGLWYDD, pan
adeiladasoch i chwi allor, i wrth-
ryfela heddyw yn erbyn yr AR-
GLWYDD?
17 Ai bychan gennym ni anwir-
[g] Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3. edd [g]Peor, yr hwn nid ymlanhasom
oddi wrtho etto hyd y dydd hwn
(er bod pla ym mysg cynnulleidfa
yr ARGLWYDD)
18 Ond bod i chwi droi ymaith
heddyw oddi ar ol yr ARGLWYDD?
Ac am i chwi wrthryfela heddyw
yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia
y fory yn erbyn holl gynnulleidfa
Israel.
19 Ac od *yw* gwlad eich meddiant
chwi yn aflan, deuwch drosodd i
wlad meddiant yr ARGLWYDD, yr
hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD
yn aros ynddi, a chymmerwch fedd-
iant yn ein mysg ni: ond na wrth-
ryfelwch yn erbyn yr ARGLWYDD,
ac na childdynnwch i'n herbyn nin-
nau, trwy adeiladu o honoch i chwi
eich hun allor, heb law allor yr AR-
GLWYDD ein DUW.
20 [h]Oni wnaeth Achan mab Zerah [h] pen. 7. 1, 5.
gamwedd, o herwydd y diofryd-beth,
fel y bu digofaint yn erbyn holl
gynnulleidfa Israel? ac efe *oedd* un
gwr; *etto* nid efe *yn unig* a fu farw
am ei anwiredd.
21 ¶ Yna meibion Reuben, a meib-
ion Gad, a hanner llwyth Manasseh,
a attebasant, ac a lefarasant wrth
bennaethiaid miloedd Israel;
22 ARGLWYDD DDUW y duwiau,
ARGLWYDD DDUW y duwiau, efe
sydd yn gwybod, ac Israel yntau a
gaiff wybod, os mewn gwrthryfel,
neu mewn camwedd yn erbyn yr
ARGLWYDD *y bu hyn*, (na wareder
ni y dydd hwn)
23 Os adeiladasom i ni allor i droi
oddi ar ol yr ARGLWYDD, neu os
offrymmasom arni boeth-offrwm,
neu fwyd-offrwm, neu os aberth-
asom arni ebyrth hêdd; yr AR-
GLWYDD ei hun a'i gofyno:
24 Ac onid rhag ofn y peth *yma*
y gwnaethom hyn; gan ddywedyd,
† Ar ol hyn eich meibion chwi a † Heb. Y fory.
adroddant wrth ein meibion nin
nau, gan ddywedyd, Beth *sydd* i
chwi *a wneloch* âg ARGLWYDD DDUW
Israel?
25 Canys yr ARGLWYDD a roddodd
yr Iorddonen hon yn derfyn rhyng-
om ni a chwi: meibion Reuben, a
meibion Gad, nid *oes* i chwi ran yn
yr ARGLWYDD. Felly y gwnai eich
meibion chwi i'n meibion ni beidio
ag ofni yr ARGLWYDD.
26 Am hynny y dywedasom, Gan
adeiladu gwnawn yn awr i ni allor:
nid i boeth-offrwm, nac i aberth;
27 Eithr *i fod* [i]yn dyst rhyngom [i] Gen. 31. 48. pen. 24. 27. ad. 34.
ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth
ni ar ein hol, i *gael o honom* wasan-
aethu gwasanaeth yr ARGLWYDD
ger ei fron ef, â'n poeth-offrymmau,
ac â'n hebyrth, ac â'n hoffrymmau
hêdd; fel na ddywedo eich meibion
chwi ar ol hyn wrth ein meibion ni,
Nid *oes* i chwi ran yn yr AR-
GLWYDD.
28 Am hynny y dywedasom, Pan
ddywedont hwy *felly* wrthym ni,
neu wrth ein heppil ar ol hyn; yna
y dywedwn ninnau, Gwelwch lun
allor yr ARGLWYDD, yr hon a
wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-
offrwm, nac i aberth; ond *i fod* yn
dyst rhyngom ni a chwi.
29 Na atto DUW i ni wrthryfela

Cyn CRIST 1444.

yn erbyn yr ARGLWYDD, a dy-
chwelyd heddyw oddi ar ol yr AR-
GLWYDD; gan adeiladu allor i boeth-
offrwm, i fwyd-offrwm, neu i aberth,
heb law allor yr ARGLWYDD ein DUW
yr hon *sydd* ger bron ei dabernacl
ef.
30 ¶ A phan glybu Phinees yr off-
eiriad, a thywysogion y gynnulleid-
fa, a phennaethiaid miloedd Israel
y rhai *oedd* gyd âg ef, y geiriau a lef-
arasai meibion Reuben, a meibion
Gad, a meibion Manasseh, da oedd
y peth yn eu golwg hwynt.
31 Phinees mab Eleazar yr off-
eiriad a ddywedodd wrth feibion
Reuben, ac wrth feibion Gad, ac
wrth feibion Manasseh, Heddyw y
gwybuom *fod* yr ARGLWYDD yn ein
plith; o herwydd na wnaethoch y
camwedd hwn yn erbyn yr AR-
GLWYDD: † yn awr gwaredasoch
feibion Israel o law yr ARGLWYDD.

† Heb. *yna.*

32 ¶ Am hynny y dychwelodd
Phinees mab Eleazar yr offeiriad,
a'r tywysogion, oddi wrth feibion
Reuben, ac oddi wrth feibion Gad,
o wlad Gilead, i wlad Canaan, at
feibion Israel, ac a ddygasant dra-
chefn air iddynt.
33 A da oedd y peth y'ngolwg
meibion Israel; a meibion Israel
a fendithiasant DDUW, ac ni sonias-
ant am fyned i fynu yn eu herbyn
hwynt i ryfel, i ddifetha y wlad yr
oedd meibion Reuben a meibion
Gad yn preswylio ynddi.
34 A meibion Reuben a meibion
Gad a alwasant yr allor ‖ *Ed:*
canys tyst *fydd* hi rhyngom ni,
mai yr ARGLWYDD *sydd* DDUW.

‖ Sef, *Tyst.* Felly pen. 24. 27.

PENNOD XXIII.

1 *Josua yn annog y bobl cyn ei farwolaeth,* 3 *trwy gofio bendithion o'r blaen,* 5 *trwy addewidion,* 11 *a thrwy fygythion.*

Cylch 1427.

A DARFU ar ol dyddiau lawer,
wedi i'r ARGLWYDD roddi llon-
yddwch i Israel gan eu holl elynion
o amgylch, i Josua heneiddio *a*
myned mewn dyddiau.
2 A Josua a alwodd am holl Israel,
am eu henuriaid, ac am eu pen-
naethiaid, ac am eu barnwyr, ac am
eu swyddogion; ac a ddywedodd
wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac* a
euthum yn oedrannus:
3 Chwithau hefyd a welsoch yr
hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD
eich DUW i'r holl genhedloedd hyn,
er eich mwyn chwi: canys [a] yr AR-
GLWYDD eich DUW *yw* yr hwn a
ymladdodd drosoch.

[a] Exod. 14. 14.

4 Gwelwch, rhennais i chwi y cen-
hedloedd hyn a adawyd, yn etifedd-
iaeth i'ch llwythau chwi, o'r Ior-
ddonen, a'r holl genhedloedd y rhai
a dorrais i ymaith, hyd y môr mawr
tu † a'r gorllewin.

† Heb. *machlud haul.*

5 A'r ARGLWYDD eich DUW a'u
hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac
a'u gyrr hwynt ymaith allan o'ch
gŵydd chwi; a chwi a feddiennwch
eu gwlad hwynt, [b] megis y dywed-
odd yr ARGLWYDD eich DUW wrth-
ych.

[b] Num. 33. 53.

6 Am hynny ymwrolwch yn lew,
i gadw ac i wneuthur y cwbl sydd
ysgrifenedig yn llyfr cyfraith Mo-
ses; [c] fel na chilioch oddi wrthynt,
tu a'r llaw ddeheu na thu a'r llaw
aswy;

Cyn CRIST Cylch 1427.

[c] Deut. 5. 32. a 28. 14.

7 Ac na chyd-ymgyfeillioch â'r
cenhedloedd yma, y rhai a adawyd
gyd â chwi; ac [d] na choffeoch enw
eu duwiau hwynt, ac na thyngoch
iddynt, na wasanaethoch hwynt
chwaith, ac nac ymgrymmoch idd-
ynt:

[d] Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Jer. 5. 7. Seph. 1. 5. Edrych Num. 32. 38.

8 ‖ Onid [e] glynu wrth ARGLWYDD
eich DUW, fel y gwnaethoch hyd y
dydd hwn.

‖ Neu, *Oblegid os glynwch.*

[e] Deut. 11. 22.

9 ‖ Canys yr ARGLWYDD a yrrodd
allan o'ch blaen chwi genhedloedd
mawrion a nerthol: ac am danoch
chwi, ni safodd neb yn eich wyneb-
au chwi hyd y dydd hwn.

‖ Neu, *Yna yr Arglwydd a yrr, &c.*

10 [f] Un gwr o honoch a erlid fil:
canys yr ARGLWYDD eich DUW *yw*
yr hwn sydd yn ymladd drosoch,
[g] fel y llefarodd wrthych.

[f] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Edrych Barn. 3. 31. a 15. 15. 2 Sam. 23. 8.

[g] Exod. 14. 14. a 23. 27.

11 Ymgedwch gan hynny yn ddy-
fal ar eich eneidiau, ar i chwi garu
yr ARGLWYDD eich DUW.
12 Canys, os gan ddychwelyd y
dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth
weddill y cenhedloedd yma, y rhai
a adawyd gyd â chwi; *os* ymgyf-
athrechwch â hwynt, ac *os* ewch i
mewn attynt hwy, a hwythau at-
toch chwithau:
13 Gan wybod gwybyddwch, [h] na
yrr yr ARGLWYDD eich DUW y cen-
hedloedd hyn mwyach allan o'ch
blaen chwi; [i] ond byddant i chwi
yn fagl ac yn dramgwydd, ac yn
ffrewyll yn eich ystlysau, ac yn
ddrain yn eich llygaid, nes eich
difa chwi allan o'r wlad dda yma
yr hon a roddodd yr ARGLWYDD
eich DUW i chwi.

[h] Barn. 2. 3.

[i] Exod. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16.

14 Ac wele, [k] fi yn myned heddyw
i ffordd yr holl ddaear: a chwi a
wyddoch yn eich holl galonnau, ac
yn eich holl eneidiau, [l] na phallodd
dim o'r holl bethau daionus a lef-
arodd yr ARGLWYDD eich DUW am
danoch chwi; hwy a ddacthant oll
i chwi, *ac* ni phallodd dim o honynt.

[k] 1 Bren. 2. 2. Edrych Heb. 9. 27.

[l] pen. 21. 45.

15 Ac fel y daeth i chwi pob peth
daionus a addawodd yr ARGLWYDD
eich DUW wrthych; felly y dwg yr
ARGLWYDD arnoch chwi [m] bob
peth drygionus, nes eich difa chwi
allan o'r wlad dda yma a roddodd
yr ARGLWYDD eich DUW i chwi.

[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 15, 16.

16 Pan droseddoch gyfammod yr
ARGLWYDD eich DUW, a orchym-
ynodd efe i chwi, a myned a
gwasanaethu duwiau dieithr, ac
ymgrymmu iddynt; yna y llidia
digofaint yr ARGLWYDD yn eich
erbyn chwi, ac y cyfrgollir chwi yn
ebrwydd o'r wlad dda yma a rodd-
odd efe i chwi.

PENNOD XXIV.

1 *Josua yn cynnull y llwythau yn Sichem.* 2 *Ystori ferr o fendithion Duw er amser Terah.* 14 *Mae efe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw.* 26 *Carreg yn dyst o'r cyfammod.* 29 *Oedran Josua; ei farwolaeth, a'i gladdedigaeth.* 32 *Claddu esgyrn Joseph.* 33 *Marwolaeth Eleazar.*

A JOSUA a gynnullodd holl
lwythau Israel i Sichem; ac a
alwodd am henuriaid Israel, ac am
y pennaethiaid, ac am eu barnwyr,

Cyn CRIST Cylch 1427.

ac am eu swyddogion: a hwy a safasant ger bron Duw.
2 A dywedodd Josua wrth yr holl
bobl, Fel hyn y dywed Arglwydd
Dduw Israel; [a]Tu hwnt i'r afon y
trigodd eich tadau chwi gynt, *sef*
Terah tad Abraham, a thad Nachor:
a [b]hwy a wasanaethasant dduwiau
dieithr.
3 Ac [c]mi a gymmerais eich tad
Abraham ymaith o'r tu hwnt i'r
afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl
wlad Canaan, ac a amlhëais hefyd
ei had ef, ac [d]a roddais iddo Isaac.
4 Ac i Isaac y rhoddais [e]Jacob ac
Esau: ac i [f]Esau y rhoddais fynydd
Seir i'w etifeddu; [g]ond Jacob a'i
feibion a aethant i waered i'r Aipht.
5 A [h]mi a anfonais Moses ac
Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid,
yn ol yr hyn a wneuthum yn eu
mysg: ac wedi hynny [i]y dygais chwi
allan,
6 Ac a ddygais eich tadau chwi
allan o'r Aipht: [k]chwi a ddaethoch
at y môr; a'r Aiphtiaid a erlidiodd
ar ol eich tadau â cherbydau, ac â
gwŷr meirch, hyd [l]y môr coch.
7 A phan waeddasant ar yr Arglwydd, efe a osododd dywyllwch
rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a
ddug y môr arnynt hwy, ac a'u
gorchuddiodd: eich llygaid chwi â
welsant yr hyn a wneuthum yn yr
Aipht: trigasoch *hefyd* yn yr anialwch ddyddiau lawer.
8 A mi a'ch dygais i wlad yr
Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r
tu hwnt i'r Iorddonen; [m]a hwy a
ymladdasant i'ch erbyn: a myfi a'u
rhoddais hwynt yn eich llaw chwi,
fel y meddiannasoch eu gwlad
hwynt; a minnau a'u difethais
hwynt o'ch blaen chwi.
9 Yna [n]Balac mab Sippor brenhin
Moab, a gyfododd, ac a ryfelodd yn
erbyn Israel; ac [o]a anfonodd, ac a
alwodd am Balaam mab Beor, i'ch
melldigo chwi.
10 Ond ni fynnwn i wrando ar
Balaam; am hynny gan fendithio
y bendithiodd efe chwi: felly y
gwaredais chwi o'i law ef.
11 A [p]chwi a aethoch dros yr Iorddonen, ac a ddaethoch i Jericho:
a [q]gwŷr Jericho a ymladdodd i'ch
erbyn, yr Amoriaid, a'r Phereziaid,
a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r
Girgasiaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u rhoddais hwynt yn
eich llaw chwi.
12 A [r]mi a anfonais gacwn o'ch
blaen chwi, a'*r rhai hynny* a'u gyrrodd hwynt allan o'ch blaen chwi;
sef dau frenhin yr Amoriaid: [s]nid
â'th gleddyf di, ac nid â'th fwa.
13 A mi a roddais i chwi wlad ni
lafuriasoch am dani, a [t]dinasoedd
y rhai nid adeiladasoch, ac yr ydych
yn trigo ynddynt: o'r gwinllannoedd, a'r olew-lannoedd, ni
phlannasoch, yr ydych yn bwytta o
honynt.
14 ¶ Yn awr gan hynny ofnwch yr
Arglwydd, a gwasanaethwch ef
mewn perffeithrwydd a gwirionedd, a bwriwch ymaith y duwiau a
wasanaethodd eich tadau o'r tu
hwnt i'r afon, ac [u]yn yr Aipht; a
gwasanaethwch chwi yr Arglwydd.
15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg
wasanaethu yr Arglwydd, [x]dewiswch i chwi heddyw pa un a wasanaethoch, ai y duwiau a wasanaethodd eich tadau, y rhai *oedd* o'r
tu hwnt i'r afon, ai yntε duwiau yr
Amoriaid, y rhai yr ydych yn trigo
yn eu gwlad: ond myfi, mi a'm tylwyth a wasanaethwn yr Arglwydd.
16 Yna yr attebodd y bobl, ac y
dywedodd, Na atto Duw i ni adael
yr Arglwydd, i wasanaethu duwiau
dieithr.
17 Canys yr Arglwydd ein Duw
yw yr hwn a'n dug ni i fynu a'n
tadau o wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddodau mawrion hynny yn ein
gŵydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr
holl ffordd y rhodiasom ynddi, ac
ym mysg yr holl bobloedd y tramwyasom yn eu plith.
18 A'r Arglwydd a yrrodd allan
yr holl bobloedd, a'r Amoriaid,
preswylwyr y wlad o'n blaen ni:
am hynny ninnau a wasanaethwn
yr Arglwydd; canys efe *yw* ein
Duw ni.
19 A Josua a ddywedodd wrth y
bobl, Ni ellwch wasanaethu yr Arglwydd; canys Duw sancteiddiol
yw efe: Duw eiddigus yw; [y]ni
ddioddef efe eich anwiredd, na'ch
pechodau.
20 O gwrthodwch yr Arglwydd, a
gwasanaethu duwiau dieithr; [z]yna
efe a dry, ac a'ch dryga chwi, ac efe
a'ch difa chwi, wedi iddo wneuthur
i chwi ddaioni.
21 A'r bobl a ddywedodd wrth
Josua, Nag ê; eithr ni a wasanaethwn yr Arglwydd.
22 A dywedodd Josua wrth y bobl,
Tystion *ydych* yn eich erbyn eich
hun, [a]ddewis o honoch i chwi yr
Arglwydd i'w wasanaethu. Dywedasant hwythau, Tystion *ydym*.
23 Am hynny yn awr (*eb efe*) bwriwch ymaith y duwiau dieithr *sydd*
yn eich mysg, a gostyngwch eich
calon at Arglwydd Dduw Israel.
24 A'r bobl a ddywedasant wrth
Josua, Yr Arglwydd ein Duw a
wasanaethwn, ac ar ei lais ef y
gwrandawn.
25 Felly Josua [b]a wnaeth gyfammod â'r bobl y dwthwn hwnnw,
ac a osododd iddynt ddeddfau, a
barnedigaethau, yn Sichem.
26 ¶ A Josua a ysgrifenodd y
geiriau hyn yn llyfr cyfraith Dduw,
ac a gymmerth [c]faen mawr, ac a'i
gosododd i fynu yno [d]dan dderwen
oedd yn agos i gyssegr yr Arglwydd.
27 A Josua a ddywedodd wrth yr
holl bobl, Wele, y maen hwn fydd
yn dystiolaeth i ni; canys [e]efe a
glywodd holl eiriau yr Arglwydd,
y rhai a lefarodd efe wrthym: am
hynny y bydd efe yn dystiolaeth i
chwi, rhag i chwi wadu eich Duw.
28 Felly [f]Josua a ollyngodd y bobl,
bob un i'w etifeddiaeth.
29 ¶ Ac wedi y pethau hyn, y bu
farw Josua mab Nun, gwas yr Arglwydd, yn fab dengmlwydd a chant.

[a] Gen. 11. 26, 31. a 12. 1.
[b] Gen. 31. 53.
[c] Gen. 12. 1.
[d] Gen. 21. 2.
[e] Gen. 25. 24, 26.
[f] Gen. 36. 8. Deut. 2. 5.
[g] Gen. 46. 1, 6.
[h] Exod. 3. 10.
[i] Exod. 12. 37.
[k] Exod. 14. 2.
[l] Exod. 14. 9.
[m] Num. 21. 21, 33. Deut. 2. 32.
[n] Edrych Barn. 11. 25.
[o] Num. 22. 5. Deut. 23. 4.
[p] pen. 3. 14.
[q] pen. 6. 1. a 10. 1. a 11. 1.
[r] Exod. 23. 28. Deut. 7. 20.
[s] Ps. 44. 3, 6.
[t] Deut. 6. 10, 11.
[u] Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. a 23. 3.
[x] Edrych Ruth 1. 15. 1 Bren. 18. 21. Ezec. 20. 39. Ioan 6. 67.
[y] Exod. 23. 21.
[z] pen. 23. 15.
[a] Ps. 119. 173.
[b] Edrych Exod. 15. 25.
[c] Edrych Barn. 9. 6.
[d] Gen. 35. 4.
[e] Edrych Deut. 32. 1.
[f] Barn. 2. 6.

Cylch 1426.

Cyn CRIST Cylch 1426.

[g] pen. 19. 50. Barn. 2. 9.
[h] Barn. 2. 7.
† Heb. *estynasant eu dyddiau.*

30 A hwy a'i claddasant ef yn
nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn
[g]Timnath-serah; yr hon *sydd* ym
mynydd Ephraim, o du y gogledd i
fynydd Gaas.
31 Ac [h]Israel a wasanaethodd yr
ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a
holl ddyddiau yr henuriaid a †fu
fyw ar ol Josua, ac a wybuasant
holl waith yr ARGLWYDD a wnaethai
efe er Israel.
32 ¶ Ac [i]esgyrn Joseph, y rhai a
ddygasai meibion Israel i fynu o'r
Aipht, a gladdasant hwy yn Sichem,
mewn rhan o'r maes a brynasai Ja-
cob gan [k]feibion Hemor tad Sichem,
er || can darn o arian; a bu i feibion
Joseph yn etifeddiaeth.
33 ¶ Ac Eleazar mab Aaron a fu
farw: a chladdasant ef ym mryn
[l]Phinees ei fab, yr hwn a roddasid
iddo ef ym mynydd Ephraim.

Cyn CRIST Cylch 1426.

[i] Gen. 50. 25. Exod. 13. 19.
[k] Gen. 33. 19.
|| Neu, *cant o wyn.*
Cylch 1420.
[l] Barn. 20. 28.

LLYFR Y BARNWYR.

Cyn CRIST Cylch 1425.

PENNOD I.

1 *Gweithredoedd Judah a Simeon.* 6 *Adoni-bezec yn cael talu y pwyth iddo yn uniawn.* 8 *Ynnill Jerusalem.* 10 *Ynnill Hebron.* 13 *Othniel yn cael Achsah yn wraig am ynnill Debir.* 16 *Y Ceneaid yn preswylio yn Judah.* 17 *Ynnill Hormah, Gazah, Ascalon, ac Ecron.* 21 *Gweithredoedd Benjamin.* 22 *Am dŷ Joseph, yr hwn a ynnillodd Bethel.* 30 *Am Zabulon,* 31 *Aser,* 33 *Naphtali,* 34 *a Dan.*

[a] Num. 27. 21. pen. 20. 18.
|| Neu, *lloffa.*
[b] Edrych Jos. 15. 63.
[c] Jos. 10. 36. a 11. 21. a 15. 13.
[d] Jos. 15. 13.
[e] Jos. 15. 15, &c.

AC wedi marw Josua, meibion
Israel [a]a ymofynasant â'r AR-
GLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a â i
fynu drosom ni yn erbyn y Canaan-
eaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?
2 A dywedodd yr ARGLWYDD, Ju-
dah a â i fynu: wele, rhoddais y
wlad yn ei law ef.
3 A Judah a ddywedodd wrth
Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd
â mi i'm rhandir, fel yr ymladdom
yn erbyn y Canaaneaid; a minnau
a âf gyd â thi i'th randir dithau.
Felly Simeon a aeth gyd âg ef.
4 A Judah a aeth i fynu; a'r AR-
GLWYDD a roddodd y Canaaneaid
a'r Pherezaid yn eu llaw hwynt:
a lladdasant o honynt, yn Bezec,
ddengmil o wŷr.
5 A hwy a gawsant Adoni-bezec
yn Bezec: ac a ymladdasant yn ei
erbyn; ac a laddasant y Canaaneaid
a'r Phereziaid.
6 Ond Adoni-bezec a ffôdd; a
hwy a erlidiasant ar ei ol ef, ac a'i
daliasant ef, ac a dorrasant fodiau
ei ddwylaw ef a'i draed.
7 Ac Adoni-bezec a ddywedodd,
Deg a thriugain o frenhinoedd,
wedi torri bodiau eu dwylaw a'u
traed, a fu yn || casglu *eu bwyd* dan
fy mwrdd i: fel y gwneuthum, felly
y talodd Duw i mi. A hwy a'i
dygasant ef i Jerusalem; ac efe a
fu farw yno.
8 (A [b]meibion Judah a ymladd-
asant yn erbyn Jerusalem; ac a'i
hynnillasant hi, ac a'i tarawsant â
min y cleddyf; a llosgasant y ddinas
â thân.)
9 ¶ [c]Wedi hynny meibion Judah
a aethant i waered i ymladd yn
erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo
yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn
y gwastadedd.
10 A Judah a aeth yn erbyn y
Canaaneaid oedd yn trigo yn Heb-
ron (ac enw Hebron o'r blaen
oedd [d]Caer Arba) a hwy a laddas-
ant Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.
11 Ac [e]efe a aeth oddi yno at
drigolion Debir (ac enw Debir o'r
blaen *oedd* Ciriath-sepher)
12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a
darawo Ciriath-sepher, ac a'i hyn-
nillo hi, mi a roddaf Achsah fy
merch yn wraig iddo.
13 Ac [f]Othniel mab Cenaz, brawd
Caleb, ieuangach nag ef, a'i hyn-
nillodd hi. Yntau a roddes Achsah
ei ferch yn wraig iddo.
14 A phan ddaeth hi i mewn *atto
ef,* hi a'i hannogodd ef i geisio gan
ei thad *ryw* faes: a hi a ddisgynodd
oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb
wrthi, Beth a fynni di?
15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro
i mi fendith: canys gwlad y dehau
a roddaist i mi; dyro i mi hefyd
ffynnonnau dyfroedd. A Caleb a
roddodd iddi y ffynnonnau uchaf,
a'r ffynnonnau isaf.
16 ¶ A [g]meibion Ceni, chwegrwn
Moses, a aethant i fynu o [h]ddinas y
palmwydd gyd â meibion Judah, i
anialwch Judah, yr hwn *sydd* yn
nehau [i]Arad: a hwy a aethant ac
a drigasant gyd â'r bobl.
17 A Judah a aeth gyd â Simeon ei
frawd: a hwy a darawsant y Ca-
naaneaid oedd yn preswylio yn
Sephath, ac a'i difrodasant hi. Ac
efe a alwodd enw y ddinas [k]Hormah.
18 Judah hefyd a ynnillodd Gazah
a'i therfynau, ac Ascalon a'i ther-
fynau, ac Ecron a'i therfynau.
19 A'r ARGLWYDD oedd gyd â Ju-
dah; ac efe a oresgynodd y myn-
ydd: ond ni *allai efe* yrru allan
drigolion y dyffryn; canys [l]cer-
bydau heiyrn *oedd* ganddynt.
20 [m]Ac i Caleb y rhoisant Hebron;
fel y llefarasai Moses: ac efe a yr-
rodd oddi yno dri mab Anac.
21 Ond meibion Benjamin ni yr-
rasant allan y Jebusiaid y rhai oedd
yn preswylio yn Jerusalem: ond y
mae y Jebusiaid yn trigo yn Jeru-
salem gyd â meibion Benjamin hyd
y dydd hwn.
22 ¶ A thŷ Joseph, hwythau hefyd
a aethant i fynu yn erbyn Bethel:
a'r ARGLWYDD *oedd* gyd â hwynt.
23 A thylwyth Joseph a barasant
chwilio Bethel (ac enw y ddinas o'r
blaen *oedd* [n]Luz)
24 A'r ysbïwyr a welsant wr yn
dyfod allan o'r ddinas; ac a ddy-
wedasant wrtho, Dangos i ni, at-
tolwg, y ffordd yr eir i'r ddinas, a
[o]ni a wnawn drugaredd â thi.

Cyn CRIST Cylch 1425.

1444.

[f] pen. 3. 9.
Cylch 1425.
[g] Edrych pen. 4. 17. 1 Sam. 15. 6. 1 Chron. 2. 55. Jer. 35. 2.
[h] Deut. 34. 3.
[i] Num. 21. 1.
[k] Num. 21. 3.
[l] Jos. 17. 16, 18.
[m] Num. 14. 24. Jos. 14. 9, 13. a 15. 13.
[n] Gen. 28. 19.
[o] Jos. 2. 12, 14.

Cyn CRIST Cylch 1425.

25 A phan ddangosodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy â darawsant y ddinas â min y cleddyf; ac a ollyngasant ymaith y gwr a'i holl deulu.

26 A'r gwr a aeth i wlad yr Hethiaid; ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz: dyma ei henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ *p* Ond ni oresgynodd Manasseh, Bath-sean na'i threfydd, na Thaanach na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megido na'i threfydd: eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.

p Jos. 17. 11, 12, 13.

28 Ond pan gryfhâodd Israel, yna efe a osododd y Canaaneaid dan dreth; ond nis gyrrodd hwynt ymaith yn llwyr.

29 ¶ *q* Ephraim hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yn Gezer; eithr y Canaaneaid a breswyliasant yn eu mysg hwynt yn Gezer.

q Jos. 16. 10. 1 Bren. 9. 16.

30 ¶ *r* A Zabulon ni yrrodd ymaith drigolion Citron, na phreswylwyr Nahalol; eithr y Canaaneaid a wladychasant yn eu mysg hwynt, ac a aethant dan dreth.

r Jos. 19. 51.

31 ¶ *s* Ac Aser ni yrrodd ymaith drigolion Acco, na thrigolion Sidon, nac Alab, nac Achzib, na Helbah, nac Aphic, na Rehob:

s Jos. 19. 30.

32 Ond Aser a drigodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad; canys ni yrrasant hwynt allan.

33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan breswylwyr Beth-semes, na thrigolion Beth-anath; eithr efe a wladychodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad: er hynny preswylwyr Beth-semes a Beth-anath oedd dan dreth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrrasant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawsant iddynt ddyfod i waered i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnai breswylio ym mynydd Heres *t* yn Ajalon, ac yn Saalbim: etto llaw tŷ Joseph a †othrechodd, a'r *Amoriaid* fuant dan dreth *iddynt*.

t Jos. 19. 42. † Heb. *fu drwm.*

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o ‖ riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

‖ Neu, *Maaleh Acrabbim,* Num. 34. 4.

PENNOD II.

1 Angel yn ceryddu y bobl yn Bochim. 10 Drygioni yr oes newydd ar ol Josua. 14 Digllonedd Duw a'i drugaredd tu ag attynt. 20 Gadael y Canaaneaid i brofi Israel.

AC ‖ angel yr ARGLWYDD a ddaeth i fynu o Gilgal i Bochim, ac a ddywedodd, Dygais chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlad *am* yr hon y tyngais wrth eich tadau; ac *a* a ddywedais, Ni thorraf fy nghyfammod â chwi byth.

‖ Neu, *chennad.* *a* Gen. 17. 7.

2 *b* Na wnewch chwithau gyfammod â thrigolion y wlad hon; *ond* *c* bwriwch i lawr eu hallorau: etto ni wrandawsoch ar fy llef: paham y gwnaethoch hyn?

b Deut. 7. 2. *c* Deut. 12. 3.

3 Am hynny *d* y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr byddant i chwi *yn ddrain* yn eich ystlysau, *e* a'u duwiau fydd yn fagl i chwi.

d Jos. 23. 13. *e* Exod. 23. 33. a 34. 12. Deut. 7. 16.

Cyn CRIST Cylch 1425.

4 A phan lefarodd angel yr ARGLWYDD y geiriau hyn wrth holl feibion Israel, yna y bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

5 Ac a alwasant enw y lle hwnnw ‖ Bochim: ac yna yr aberthasant i'r ARGLWYDD.

‖ Sef, *Rhai yn wylo.*

6 ¶ A *f* Josua a ollyngodd y bobl ymaith; a meibion Israel a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu y wlad.

f Jos. 24. 28. Cylch 1444.

7 A'r bobl a wasanaethasant yr ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau yr henuriaid y rhai a †fu fyw ar ol Josua, y rhai a welsent holl fawr-waith yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaethai efe er Israel.

† Heb. *estynasant ddyddiau.*

8 A *g* bu farw Josua mab Nun, gwas yr ARGLWYDD, yn fab dengmlwydd a chant.

Cylch 1426. *g* Jos. 24. 29.

9 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn *h* Timnath-heres, ym mynydd Ephraim, o du y gogledd i fynydd Gaas.

h Jos. 19. 50. a 24. 30. *Timnath-serah.*

10 A'r holl oes honno hefyd a gasglwyd at eu tadau: a chyfododd oes arall ar eu hol hwynt, y rhai nid adwaenent yr ARGLWYDD, na'i weithredoedd a wnaethai efe er Israel.

11 ¶ A meibion Israel a wnaethant ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Baalim:

12 Ac a wrthodasant ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a'u dygasai hwynt o wlad yr Aipht, ac a aethant ar ol duwiau dieithr, *sef rhai* o dduwiau y bobloedd *oedd* o'u hamgylch, ac a ymgrymmasant iddynt, ac a ddigiasant yr ARGLWYDD.

Cylch 1406.

13 A hwy a wrthodasant yr ARGLWYDD, ac a wasanaethasant Baal ac Astaroth.

14 ¶ A llidiodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn Israel; ac *i* efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw yr anrheithwyr, y rhai a'u hanrheithiasant hwy; ac efe a'u gwerthodd hwy i law eu gelynion o amgylch, fel na allent sefyll mwyach yn erbyn eu gelynion.

i Ps. 44. 12. Es. 50. 1.

15 I ba le bynnag yr aethant, llaw yr ARGLWYDD oedd er drwg yn eu herbyn hwynt; *k* fel y llefarasai yr ARGLWYDD, ac fel y tyngasai yr ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu gyfyng iawn arnynt.

k Lef. 26. Deut. 28.

16 ¶ Etto yr ARGLWYDD a gododd farnwyr, y rhai a'u hachubodd hwynt o law eu hanrheithwyr.

17 Ond ni wrandawent chwaith ar eu barnwyr; eithr putteiniasant ar ol duwiau dieithr, ac ymgrymmasant iddynt: ciliasant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiasai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymynion yr ARGLWYDD; *ond* ni wnaethant hwy felly.

18 A phan godai yr ARGLWYDD farnwyr arnynt hwy, yna yr ARGLWYDD fyddai gyd â'r barnwr, ac a'u gwaredai hwynt o law eu gelynion holl ddydiau y barnwr: canys *l* yr ARGLWYDD a dosturiai wrth eu griddfan hwynt, rhag eu gorthrymwyr a'u cystuddwyr.

l Edrych Gen. 6. 6.

19 A *m* phan fyddai farw y barn-

m pen. 3. 12.

Cyn CRIST Cylch 1406.

wr, hwy a ddychwelent, ac a ym-
lygrent yn fwy na'u tadau, gan
fyned ar ol duwiau dieithr, i'w
gwasanaethu hwynt, ac i ymgrym-
mu iddynt: ni †pheidiasant â'u
gweithredoedd eu hunain, nac â'u
ffordd wrthnysig.

† Heb. *ni ollyngasant ddim i gwympo o'i, &c.*

20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD
a lidiai yn erbyn Israel: ac efe a
ddywedai, Oblegid i'r genedl hon
droseddu fy nghyfammod a orchym-
ynais i'w tadau hwynt, ac na wran-
dawsant ar fy llais;
21 *n*Ni chwanegaf finnau yrru
ymaith o'u blaen hwynt neb o'r
cenhedloedd a adawodd Josua pan
fu farw:

n Jos. 23. 13.

22 *o*I brofi Israel trwyddynt hwy,
a gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD,
gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu
tadau hwynt, neu beidio.

o pen. 3. 4.

23 Am hynny yr ARGLWYDD a
‖adawodd y cenhedloedd hynny,
heb eu gyrru ymaith yn ebrwydd;
ac ni roddodd hwynt yn llaw Josua.

‖ Neu, *oddefodd.*

PENNOD III.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i brofi Israel.* 5 *Ac Israel, wrth ymgyfeillach â hwynt, yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddi wrth Cusan-risathaim:* 15 *Ehwd, oddi wrth Eglon;* 31 *a Samgar, oddi wrth y Philistiaid.*

DYMA y cenhedloedd a adaw-
odd yr ARGLWYDD i brofi Israel
trwyddynt (*sef* y rhai oll ni wyddent
gwbl o ryfeloedd Canaan;
2 Yn unig i beri i genhedlaethau
meibion Israel wybod, i'w dysgu
hwynt i ryfel; y rhai yn ddiau ni
wyddent hynny o'r blaen)
3 *a*Pûm tywysog, y Philistiaid, a'r
holl Canaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r
Hefiaid y rhai oedd yn aros ym
mynydd Libanus, o fynydd Baal-
hermon, hyd y ffordd y deuir i
Hamath.

a Jos. 13. 3.

4 A hwy a fuant i brofi Israel
trwyddynt, i wybod a wrandawent
hwy ar orchymynion yr ARGLWYDD,
y rhai a orchymynasai efe i'w tadau
hwynt trwy law Moses.
5 ¶ A meibion Israel a drigasant
ym mysg y Canaaneaid, yr Hethiaid,
a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr
Hefiaid *hefyd*, a'r Jebusiaid:
6 Ac *b*a gymmerasant eu merched
hwynt iddynt yn wragedd, ac a
roddasant eu merched i'w meibion
hwythau, ac a wasanaethasant eu
duwiau hwynt.

b Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.

7 Felly meibion Israel a wnaeth-
ant ddrygioni y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, ac a anghofiasant yr AR-
GLWYDD eu DUW, ac a wasanaethas-
ant Baalim, a'r *c*llwyni.

Cylch 1406.

c Exod. 34. 13. Deut. 16. 21. pen. 6. 25.

8 ¶ Am hynny digllonedd yr AR-
GLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel;
ac efe a'u gwerthodd hwynt i law
*d*Cusan-risathaim, brenhin †Meso-
potamia: a meibion Israel a wasan-
aethasant Cusan-risathaim wyth
mlynedd.

d Heb. 3. 7. Cylch 1402.
† Heb. *Aram-naharaim.*

9 A meibion Israel a waeddasant
ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a
gododd achubwr i feibion Israel, yr
hwn a'u hachubodd hwynt; *sef*
*e*Othniel mab Cenaz, brawd Caleb,
ieuangach nag ef.

e pen. 1. 13.

Cyn CRIST. Cylch 1402.

10 Ac *f*yspryd yr ARGLWYDD †a
ddaeth arno ef, ac efe a farnodd
Israel, ac a aeth allan i ryfel: a'r
ARGLWYDD a roddodd yn ei law ef
Cusan-risathaim, brenhin †Meso-
potamia; a'i law ef oedd drech nâ
Cusan-risathaim.

f Edrych Num. 27. 18. 1 Sam. 11. 6.
Cylch 1394.
† Heb. *oedd.*
† Heb. *Aram.*

11 A'r wlad a gafodd lonydd
ddeugain mlynedd. A bu farw
Othniel mab Cenaz.
12 ¶ A meibion Israel a chwan-
egasant wneuthur yr hyn oedd
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r
ARGLWYDD a nerthodd *g*Eglon bren-
hin Moab yn erbyn Israel, am
iddynt wneuthur drygioni y'ngolwg
yr ARGLWYDD.

Cylch 1354.
g 1 Sam. 12. 9.

13 Ac efe a gasglodd atto feibion
Ammon, ac Amalec, ac a aeth ac
a darawodd Israel; a hwy a fedd-
iannasant ddinas y palmwydd.
14 Felly meibion Israel a wasan-
aethasant Eglon brenhin Moab
ddeunaw mlynedd.
15 Yna meibion Israel a lefasant
ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a
gododd achubwr iddynt; *sef* Ehwd
mab Gera, fab Jemini, gwr †llaw-
chwith: a meibion Israel a anfonas-
ant anrheg gyd âg ef i Eglon bren-
hin Moab.

Cylch 1336.
† Heb. *anafus o'i law ddehau.* pen. 20. 16.

16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddager
ddau finiog o gufydd ei hŷd, ac a'i
gwregysodd dan ei ddillad, ar ei
glun ddehau.
17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eglon
brenhin Moab. Ac Eglon *oedd* wr
tew iawn.
18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno
yr anrheg, efe a ollyngodd ymaith
y bobl a ddygasai yr anrheg.
19 Ond efe ei hun a drodd oddi
wrth y ‖chwarelau *oedd* yn Gilgal,
ac a ddywedodd, Y *mae* i mi air o
gyfrinach â thi, O frenhin. Dywed-
odd yntau, Gosteg. A'r holl rai
oedd yn sefyll yn ei ymyl ef a
aethant allan oddi wrtho ef.

‖ Neu, *delwau cerfiedig.*

20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto
ef: ac yntau oedd yn eistedd mewn
ystafell †hâf; yr hon *oedd* iddo ef
ei hunan. A dywedodd Ehwd, Gair
oddi wrth DDUW *sydd* gennyf attat
ti. Ac efe a gyfododd oddi ar *ei* or-
seddfa.

† Heb. *ymoeri.* Edrych Amos 3. 15.

21 Ac Ehwd a estynodd ei law
aswy, ac a gymmerth y ddager oddi
ar ei glun ddehau, ac a'i brathodd
hi yn ei botten ef.
22 A'r carn a aeth i mewn ar ol
y llafn, a'r brasder a ymgauodd am
y llafn, fel na allai dynnu y ddager
allan o'i botten; a'r dom a ddaeth
allan.
23 Yna Ehwd a aeth allan trwy
y cyntedd, ac a gauodd ddrysau yr
ystafell arno, ac a'i clôdd.
24 Pan aeth efe ymaith, ei weis-
ion a ddaethant; a phan welsant,
wele, *fod* drysau yr ystafell yn
gloïedig, hwy a ddywedasant, Diau
†esmwythâu ei gorph y mae efe yn
yr ystafell haf.

† Heb. *euddio ei draed.*

25 A hwy a ddisgwyliasant, nes
cywilyddio *o honynt:* ac wele, nid
oedd efe yn agori drysau yr ystafell.
Yna hwy a gymmerasant agoriad,
ac a agorasant: ac wele, eu har-

Cyn CRIST Cylch 1336.

glwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.
26 Ac Ehwd a ddïangodd, tra fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddïangodd i Seirath.
27 A phan ddaeth, [h]efe a udganodd mewn udgorn ym mynydd Ephraim: a meibion Israel a ddisgynasant gyd âg ef o'r mynydd, ac yntau o'u blaen hwynt.
28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Canlynwch fi: canys yr ARGLWYDD a roddodd eich gelynion chwi, *sef* Moab, yn eich llaw chwi. A hwy a aethant i waered ar ei ol ef, ac a ynnillasant rydau yr Iorddonen tu a Moab, ac ni adawsant i neb fyned drwodd.
29 ¶ A dwy a darawsant o'r Moabiaid y pryd hwnnw ynghylch deng mil o wŷr, pawb yn †rymmus, a phawb yn wŷr nerthol; ac ni ddïangodd neb.
30 Felly y darostyngwyd Moab y dwthwn hwnnw dan law Israel. A'r wlad a gafodd lonydd bedwar ugain mlynedd.
31 ¶ Ac ar ei ol ef y bu Samgar mab Anath; ac efe a darawodd o'r Philistiaid chwe-channwr [i]âg ‖irai ychain: yntau hefyd a waredodd Israel.

[h] pen. 6. 34.
† Heb. *freision.*
[i] pen. 5. 6, 8. 1 Sam. 13. 19, 22.
‖ *ierthi.*

PENNOD IV.

1 Deborah a Barac yn eu gwaredu hwy oddi wrth Jabin a Sisera. 21 Jäel yn lladd Sisera.

Cylch 1316.

A MEIBION Israel a chwanegasant wneuthur drygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.
2 A'r ARGLWYDD [a]a'u gwerthodd hwynt i law Jabin brenhin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnasu yn Hazor: a thywysog ei lu ef *oedd* [b]Sisera; ac efe oedd yn trigo yn Haroseth y cenhedloedd.
3 A meibion Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD: canys naw can [c]cerbyd haiarn *oedd* ganddo ef; ac efe a orthrymmodd feibion Israel yn dost ugain mlynedd.
4 ¶ A Deborah y brophwydes, gwraig Lapidoth, y hi oedd yn barnu Israel yr amser hwnnw.
5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balmwydden Deborah, rhwng Ramah a Bethel, ym mynydd Ephraim: a meibion Israel a ddeuent i fynu atti hi am farn.
6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am [d]Barac mab Abinoam, o Cedes Naphtali; ac a ddywedodd wrtho, Oni orchymynodd ARGLWYDD DDUW Israel, *gan ddywedyd*, Dos, a thynn tu a mynydd Tabor, a chymmer gyd â thi ddeng mil o wŷr, o feibion Naphtali, ac o feibion Zabulon.
7 A mi a dynnaf attat, i [e]afon Cison, Sisera tywysog llu Jabin, a'i gerbydau, a'i liaws; ac a'i rhoddaf ef yn dy law di.
8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od âi dy gyd â mi, minnau a âf; ac onid âi gyd â mi, nid âf.
9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr âf gyd â thi: etto ni bydd gogoniant i ti yn y daith yr wyt yn myned

[a] pen. 2. 14.
[b] 1 Sam. 12. 9. Ps. 83. 9.
[c] pen. 1. 19.
Cylch 1296.
[d] Heb. 11. 32.
[e] Ps. 83. 9, 10.

Cyn CRIST Cylch 1296.

iddi; canys yn llaw gwraig y gwerth yr ARGLWYDD Sisera. A Deborah a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac i Cedes.
10 ¶ A Barac a gynnullodd Zabulon a Naphtali i Cedes; ac a aeth i fynu â deng mil o wŷr [f]wrth ei draed: a Deborah a aeth i fynu gyd âg ef.
11 A Heber [g]y Cenead, o feibion [h]Hobab, chwegrwn Moses, a ymneillduasai oddi wrth y Ceneaid, ac a ledasai ei babell hyd wastadedd Zaanaim, yr hwn *sydd* yn ymyl Cedes.
12 A mynegasant i Sisera, fyned o Barac mab Abinoam i fynu i fynydd Tabor.
13 A Sisera a †gynnullodd ei holl gerbydau, *sef* naw can cerbyd haiarn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, o Haroseth y cenhedloedd hyd afon Cison.
14 A Deborah a ddywedodd wrth Barac, Cyfod; canys hwn *yw* y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD Sisera yn dy law di: onid aeth [i]yr ARGLWYDD allan o'th flaen di? Felly Barac a ddisgynodd o fynydd Tabor, a deng mil o wŷr ar ei ol.
15 A'r [k]ARGLWYDD a ddrylliodd Sisera, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin, â min y cleddyf, o flaen Barac: a Sisera a ddisgynodd oddi ar *ei* gerbyd, ac a ffôdd ar ei draed.
16 Ond Barac a erlidiodd ar ol y cerbydau, ac ar ol y fyddin, hyd Haroseth y cenhedloedd: a holl lu Sisera a syrthiodd ar fin y cleddyf: ni adawyd †un o honynt.
17 Ond Sisera a ffôdd ar ei draed i babell Jäel, gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenhin Hazor a thŷ Heber y Cenead.
18 ¶ A Jäel a aeth i gyfarfod â Sisera; ac a ddywedodd wrtho, Tro i mewn, fy arglwydd, tro i mewn attaf fi; nac ofna. Yna efe a drôdd atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd ef â gwrthban.
19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dïoda fi, attolwg, âg ychydig ddwfr; canys sychedig wyf. Yna hi a agorodd [l]gynnog o laeth, ac a'i dïododd ef, ac a'i gorchuddiodd.
20 Dywedodd hefyd wrthi, Sâf *wrth* ddrws y babell; ac os daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd, A oes yma neb? yna dywed dithau, Nac *oes*.
21 Yna Jäel gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyl yn ei llaw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddistaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef ac a'i gwthiodd i'r ddaear (canys yr oedd efe yn cysgu, ac yn lluddedig) ac *felly* y bu efe farw.
22 Ac wele, a Barac yn erlid Sisera, Jäel a aeth i'w gyfarfod ef; ac a ddywedodd wrtho, Tyred, a mi a ddangosaf i ti y gwr yr wyt ti yn ei geisio. Ac efe a ddaeth i mewn atti; ac wele, Sisera yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.
23 Felly y darostyngodd DUW y

[f] Edrych 1 Bren. 20. 10.
[g] pen. 1. 16.
[h] Num. 10. 29.
† Heb. *gasglodd trwy gri.*
[i] 2 Sam. 5. 24. Ps. 68. 7.
[k] Ps. 83. 9, 10.
† Heb. *hyd yn un.*
[l] pen. 5. 25.

Cyn CRIST Cylch 1296.

dwthwn hwnnw Jabin brenhin Ca-
naan o flaen meibion Israel.
24 A llaw meibion Israel a
†lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin
brenhin Canaan, nes iddynt ddis-
trywio Jabin brenhin Canaan.

PENNOD V.

Cân Deborah a Barac.

YNA y canodd Deborah a Barac
mab Abinoam, y diwrnod hwn-
nw, gan ddywedyd,
2 Am ddial dialeddau Israel, *ac*
ymgynnull o'r bobl, bendithiwch
yr ARGLWYDD.
3 Clywch, O frenhinoedd; gwran-
dewch, O dywysogion: myfi, myfi
a ganaf i'r ARGLWYDD; canaf *fawl*
i ARGLWYDD DDUW Israel.
4 O ARGLWYDD, [a]pan aethost
allan o Seir, pan gerddaist o faes
Edom, [b]y ddaear a grynodd, a'r
nefoedd a ddiferasant, a'r cymmyl-
au a ddefnynasant ddwfr.
5 [c]Y mynyddoedd a doddasant o
flaen yr ARGLWYDD, *sef* [d]y Sinai
hwnnw, o flaen ARGLWYDD DDUW
Israel.
6 Yn nyddiau [e]Samgar mab An-
ath, yn nyddiau [f]Jäel, [g]y llwybrau
a aeth yn anhygyrch, a'r fforddolion
a gerddasant lwybrau ceimion.
7 Y maes-drefi a ddarfuant yn
Israel: darfuant, nes i mi, Deborah,
gyfodi; nes i mi gyfodi [h]yn fam yn
Israel.
8 Dewisasant dduwiau newydd-
ion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth:
[i]a welwyd tarian na gwaywffon ym
mysg deugain mil yn Israel?
9 Fy nghalon *sydd* tu ag at ddeddf-
wyr Israel, y rhai fu ewyllysgar ym
mhlith y bobl. Bendithiwch yr AR-
GLWYDD.
10 [k]Y rhai sydd yn marchogaeth
ar asynod gwynion, y rhai sydd yn
eistedd mewn barn, ac yn rhodio ar
hyd y ffordd, ‖lleferwch.
11 *Y rhai a waredwyd* rhag trwst
y saethyddion yn y lleoedd y tynnir
dwfr; yno yr adroddant gyfiawn-
derau yr ARGLWYDD, cyfiawnderau
tu ag at y trefydd yn Israel: yna
pobl yr ARGLWYDD a ânt i waered
i'r pyrth.
12 Deffro, deffro, Deborah; de-
ffro, deffro; traetha gân: cyfod,
Barac, a chaeth-gluda dy gaeth-
glud, O fab Abinoam.
13 Yna y gwnaeth i'r hwn a
adewir lywodraethu ar bendefigion
y bobl: yr ARGLWYDD a roddes i
mi lywodraeth ar gedyrn.
14 O Ephraim *yr oedd* eu gwreidd-
yn hwynt yn erbyn Amalec; ar dy
ol di, Benjamin, ym mysg dy bobl:
y deddfwyr a ddaeth i waered o
Machir, †yr ysgrifenyddion o Zab-
ulon.
15 A thywysogion Issachar *oedd*
gyd â Deborah; ie, Issachar, a
[l]Barac: efe a anfonwyd ar ei
draed i'r dyffryn; ‖am neillduaeth
Reuben *yr oedd* mawr ofal calon.
16 Paham yr arhosaist rhwng y
corlannau, i wrando brefiadau y
defaid? ‖am neillduaeth Reuben
yr oedd mawr ofal calon.
17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt
i'r Iorddonen: a phaham yr erys
Dan mewn llongau? Aser a drig-
odd wrth ‖borthladd y môr, ac a
arhosodd ar ei ‖adwyau.
18 Pobl [m]Zabulon a †roddes eu
heinioes i farw; felly Naphtali ar
uchel-fannau y maes.
19 Y brenhinoedd a ddaethant,
ac a ymladdasant; yna brenhinoedd
Canaan a ymladdasant yn Taanach,
wrth ddyfroedd Megìdo; ni chym-
merasant elw o arian.
20 O'r nefoedd yr ymladdasant;
y sêr yn eu †graddau a ymladdodd
yn erbyn Sisera.
21 Afon Cison a'u hysgubodd
hwynt; yr hen afon, yr afon Cison:
fy enaid, ti a sethraist gadernid.
22 Yna y drylliodd carnau y
meirch gan garlammau, carlammau
ei gryfion ef.
23 Melldigwch Meroz (eb angel
yr ARGLWYDD) gan felldigo mell-
digwch ei thrigolion: am [n]na
ddaethant yn gynnorthwy i'r AR-
GLWYDD, yn gynnorthwy i'r AR-
GLWYDD yn erbyn y cedyrn.
24 Bendithier [o]Jäel, gwraig Heber
y Cenead, goruwch gwragedd; ben-
dithier *hi* goruwch gwragedd yn y
babell.
25 Dwfr a geisiodd efe, llaeth a
roddes hithau: mewn phiol ar-
dderchawg y dug hi ymenyn.
26 Ei llaw a estynodd hi at yr
hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y
gweithwyr: a hi a †bwyodd Sisera,
ac a dorrodd ei ben ef; gwanodd
hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.
27 Wrth ei thraed yr ymgrym-
modd efe; syrthiodd, gorweddodd:
wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe,
y syrthiodd: lle yr ymgrymmodd,
yno y syrthiodd yn †farw.
28 Mam Sisera a edrychodd trwy
ffenestr, ac a waeddodd trwy y dellt,
Paham yr oeda ei gerbyd ddyfod?
paham yr arafodd olwynion ei ger-
bydau?
29 Ei harglwyddesau doethion a'i
hattebasant; hithau hefyd a †at-
tebodd iddi ei hun,
30 [p]Oni chawsant hwy? oni ran-
nasant yr anrhaith, llangces *neu*
ddwy i bob †gwr? anrhaith o *wisg-
oedd* symmudliw i Sisera, anrhaith
o wniadwaith symmudliw, sym-
mudliw o wniadwaith o'r ddeutu,
cymhwys i yddfau yr †anrheithwyr?
31 Felly y darfyddo am dy holl
elynion, O ARGLWYDD: a *bydded* y
rhai a'i hoffant ef [q]fel yr haul yn
myned rhagddo yn ei rym. A'r
wlad a gafodd lonydd ddeugain
mlynedd.

PENNOD VI.

1 Midian yn gorthrymmu yr Israeliaid am eu pechod. 8 Prophwyd yn eu ceryddu hwynt. 11 Angel yn anfon Gedëon i'w gwaredu hwynt. 21 Tân yn yssu anrheg Gedëon. 24 Gedëon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn offrymmu aberth ar yr allor Jehofah-shalom. 31 Joas yn amddiffyn ei fab, ac yn ei alw ef Jerubbaal. 33 Llu Gedëon, 36 a'i arwyddion.

A MEIBION Israel a wnaethant
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD:
a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt
yn llaw [a]Midian saith mlynedd.

Cyn CRIST Cylch 1296.
† Heb. gan fyned a aeth, ac a fu dost yn erbyn Jabin.
Cylch 1296.
[a] Deut. 4. 11. a 33. 2.
[b] Deut. 32. 2. Ps. 68. 8. Es. 64. 3. Hab. 3. 3.
[c] Ps. 97. 5.
[d] Exod. 19. 18.
[e] pen. 3. 31.
[f] pen. 4. 17.
[g] Lef. 26. 22. 2 Chron. 15. 5. Es. 33. 8. Galar. 1. 4. a 4. 18.
[h] Es. 49. 23.
[i] Felly 1 Sam. 13. 19, 22. pen. 4. 3.
[k] pen. 10. 4. a 12. 14.
‖ Neu, myfyriwch.
† Heb. y rhai a dynnant a phin.
[l] pen. 4. 14.
‖ Neu, yn.
‖ Neu, yn.

Cyn CRIST Cylch 1296.
‖ Neu, lann.
‖ Neu, aberoedd.
[m] pen. 4. 10.
† Heb. ddirmygasant.
† Heb. llwybrau.
[n] Neh. 3. 5.
[o] pen. 4. 17.
† Heb. forthwyliodd.
† Heb. ddistrywiedig.
† Heb. ddychwelodd eiriau atti ei hun.
[p] Exod. 15. 9.
† Heb. pen?
† Heb. anrhaith.
[q] 2 Sam. 23. 4.
Cylch 1256.
[a] Hab. 3. 7.

Cyn CRIST Cylch 1256.

2 A llaw Midian a orthrechodd Is-
rael: *a* rhag y Midianiaid meibion
Israel a wnaethant iddynt [b]y lloch-
[b] 1 Sam. 13. 6. esau *sydd* yn y mynyddoedd, a'r
ogofeydd, a'r amddiffynfäoedd.
3 A phan hauasai Israel, yna Mi-
dian a ddaeth i fynu, ac Amalec, a
meibion y dwyrain; hwy a ddaeth-
ant i fynu yn eu herbyn hwy:
4 Ac a wersyllasant yn eu herbyn
hwynt, ac a ddinystriasant gnwd y
ddaear, hyd oni ddelych i Gazah;
ac ni adawsant ddim ymborth yn
‖ Neu, *gafr.* Israel, na ‖ dafad, nac eidion, nac
asyn.
5 Canys hwy a ddaethant i fynu
â'u hanifeiliaid, ac â'u pebyll, a
daethant fel locustiaid o amldra;
ac nid *oedd* rifedi arnynt hwy, nac
ar eu camelod: a hwy a ddaethant
i'r wlad i'w distrywio hi.
6 Ac Israel a aeth yn dlawd iawn
o achos y Midianiaid: a meibion
Israel a lefasant ar yr ARGLWYDD.
Cylch 1249. 7 ¶ A phan lefodd meibion Israel ar
yr ARGLWYDD oblegid y Midianiaid,
8 Yr ARGLWYDD a anfonodd bro-
phwydwr at feibion Israel, yr hwn a
ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dy-
wedodd ARGLWYDD DDUW Israel;
Myfi a'ch dygais chwi i fynu o'r
Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ
y caethiwed;
9 Ac a'ch gwaredais chwi o law
yr Aiphtiaid, ac o law eich holl
orthrymwyr; gyrrais hwynt allan
o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tir
hwynt i chwi:
10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr
[c] 2 Bren. 17. 35. 38. Jer. 10. 2. ARGLWYDD eich DUW chwi; [c]nac
ofnwch dduwiau yr Amoriaid, y rhai
yr ydych yn trigo yn eu gwlad: ond
ni wrandawsoch ar fy llais i.
11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
ddaeth, ac a eisteddodd dan dder-
wen *oedd* yn Ophrah, yr hon *oedd*
[d] Jos. 17. 2. *eiddo* Joas yr [d]Abi-ezriad: a [e]Ged-
[e] Heb. 11. 32. ëon ei fab ef oedd yn dyrnu gwenith
† Heb. *i beri iddo ddïange.* wrth y gwinwryf, † i'*w* guddio rhag
y Midianiaid.
12 Ac angel yr ARGLWYDD a ym-
ddangosodd iddo ef, ac a ddywedodd
wrtho, Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â
thi, *wr* cadarn nerthol.
13 A Gedëon a ddywedodd wrtho,
[f] Deut. 31. 17. O fy arglwydd, [f]od yw yr ARGLWYDD
gyd â ni, paham y digwyddodd hyn
oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ry-
feddodau ef, y rhai a fynegodd ein
tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddug
yr ARGLWYDD ni i fynu o'r Aipht?
Ond yn awr yr ARGLWYDD a'n
gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i
law y Midianiaid.
14 A'r ARGLWYDD a edrychodd
[g] 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32. arno ef, ac a ddywedodd, [g]Dos yn
dy rymmusdra yma; a thi a waredi
Israel o law y Midianiaid: oni an-
fonais i dydi?
15 Dywedodd yntau wrtho, O fy
arglwydd, pa fodd y gwaredaf fi Is-
[h] Edrych 1 Sam. 9. 21. rael? Wele, [h]fy nheulu yn dlawd
† Heb. *mi sydd waelaf:* Gwel Exod. 18. 21. Mic. 5. 2. ym Manasseh, † a minnau yn lleiaf
yn nhŷ fy nhad.
16 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho ef, Dïau y byddaf fi gyd â
thi; a thi a darewi y Midianiaid fel
un gwr.

Cyn CRIST Cylch 1249.

17 Ac efe a ddywedodd wrtho, O
chefais yn awr ffafr yn dy olwg,
gwna erof fi arwydd mai ti sydd yn
llefaru wrthyf.
18 Na chilia, attolwg, oddi yma,
hyd oni ddelwyf attat, ac oni [i]ddyg- [i] pen. 13. 15.
wyf ‖ fy anrheg, a'i gosod ger dy ‖ Neu, *fy mwyd-offrwm.*
fron. Dywedodd yntau, Myfi a ar-
hosaf nes i ti ddychwelyd.
19 A Gedëon a aeth i mewn, ac a
barottôdd fynn gafr, ac ephah o
beilliaid yn fara croyw: y cig a
osododd efe mewn basged, a'r isgell
a osododd efe mewn crochan; ac
a'*i* dug atto ef dan y dderwen, ac a'*i*
cyflwynodd.
20 Ac angel DUW a ddywedodd
wrtho, Cymmer y cig, a'r bara
croyw, a gosod ar y graig hon, a
[k]thywallt yr isgell. Ac efe a wnaeth [k] Edrych 1 Bren. 18. 33, 34.
felly.
21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a
estynodd flaen y ffon *oedd* yn ei
law, ac a gyffyrddodd â'r cig, ac â'r
bara croyw: a'r tân [l]a ddyrchafodd [l] Lef. 9. 24.
o'r graig, ac a ysodd y cig, a'r bara
croyw. Ac angel yr ARGLWYDD a
aeth ymaith o'i olwg ef.
22 A phan welodd Gedëon mai
angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dy-
wedodd Gedëon, Och, O ARGLWYDD
DDUW! [m]o herwydd i mi weled [m] Gen. 16. 13. Exod. 33. 20. pen. 13. 22.
angel yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb.
23 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho, Tangnefedd i ti: nac ofna;
ni byddi farw.
24 Yna Gedëon a adeiladodd yno
allor i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd
‖ Jehofah-shalom: hyd y dydd hwn ‖ Hynny yw, *Yr Arglwydd a roddo heddwch:* Edrych Exod. 17. 15. Jer. 33. 16. Ezec. 48. 35.
y mae hi etto yn Ophrah *eiddo* yr
Abi-ezriaid.
25 ¶ A'r noson honno y dywedodd
yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y
bustach *sydd* eiddo dy dad, ‖ sef yr ‖ Neu, *a'r ail.*
ail fustach saith mlwydd oed; a
bwrw i lawr allor Baal yr hon *sydd*
eiddo dy dad, a [n]thorr i lawr y [n] Exod. 34. 13. Deut. 7. 5.
llwyn *sydd* yn ei hymyl hi:
26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD
dy DDUW ar ben y † graig hon, ‖ yn † Heb. *cadarnle hwn.*
y lle trefnus; a chymmer yr ail ‖ Neu, *mewn modd.*
fustach, ac offrymma boeth-offrwm
â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.
27 Yna Gedëon a gymmerodd
ddengwr o'i weision, ac a wnaeth fel
y llefarasai yr ARGLWYDD wrtho: ac
o herwydd ei fod yn ofni teulu ei
dad, a gwŷr y ddinas, fel nas gallai
wneuthur *hyn* liw dydd, efe a'*i*
gwnaeth liw nos.
28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y
ddinas y bore, *yna* wele, allor Baal
wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr
hwn *oedd* yn ei hymyl wedi ei dorri,
a'r ail fustach wedi ei offrymmu ar
yr allor a adeiladasid.
29 A dywedodd pawb wrth ei
gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn?
Ac wedi iddynt ymofyn a chwilio, y
dywedasant, Gedëon mab Joas a
wnaeth y peth hyn.
30 Yna gwŷr y ddinas a ddywed-
asant wrth Joas, Dwg allan dy fab,
fel y byddo marw: am iddo fwrw i
lawr allor Baal, ac am iddo dorri y
llwyn *oedd* yn ei hymyl hi.
31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai
oll a oeddynt yn sefyll yn ei erbyn ef,

Cyn CRIST Cylch 1249.

A ddadleuwch chwi dros Baal? ai
chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo
drosto ef, bydded farw y bore hwn:
os DUW *yw* efe, dadleued drosto ei
hun, am fwrw ei allor ef i lawr.
32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn
hwnnw [o]Jerubbaal: gan ddywedyd,
Dadleued Baal drosto ei hun, am
fwrw ei allor i lawr.
33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r
Amaleciaid, a meibion y dwyrain, a
gasglwyd ynghyd, ac a aethant dros-
odd, ac a wersyllasant yn nyffryn
Jezreel.
34 Ond [p] yspryd yr ARGLWYDD
a † ddaeth ar Gedëon; ac efe [q] a
udganodd mewn udgorn, ac Abïezer
a † aeth ar ei ol ef.
35 Ac efe a anfonodd genhadau
trwy holl Manasseh, yr hwn hefyd
a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd
genhadau i Aser, ac i Zabulon, ac i
Naphtali; a hwy a ddaethant i fynu
i'w cyfarfod hwynt.
36 ¶ A Gedëon a ddywedodd wrth
DDUW, O gwaredi di Israel trwy fy
llaw i, megis y lleferaist;
37 Wele fi yn gosod cnu o wlan yn
y llawr-dyrnu: os gwlith a fydd ar y
cnu yn unig, a sychder ar yr holl
ddaear; yna y caf wybod y gwaredi
di Israel trwy fy llaw i, fel y llefer-
aist.
38 Ac felly y bu: canys cyfododd
yn fore drannoeth, ac a syppiodd y
cnu ynghyd, ac a wasgodd wlith o'r
cnu, lonaid phïol o ddwfr.
39 A Gedëon a ddywedodd wrth
DDUW, [r] Na lidied dy ddigllonedd
i'm herbyn, a mi a lefaraf unwaith
etto. Profaf yn awr, y waith hon
yn unig, trwy y cnu: bydded, at-
tolwg, sychder ar y cnu yn unig, ac
ar yr holl ddaear bydded gwlith.
40 A DUW a wnaeth felly y noson
honno: canys yr oedd sychder ar y
cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear yr
oedd gwlith.

[o] 2 Sam. 11. 21, *Jerubbeseth.*
Cylch 1249.
[p] 1 Chron. 12. 18. 2 Chron. 24. 20.
† Heb. *wisgoddam.*
[q] Num. 10. 3. pen. 3. 17.
† Heb. *alwyd.*
[r] Gen. 18. 32.

PENNOD VII.

7 Dwyn llu Gedëon o ddeuddeng mil ar hugain i dri chant. 13 Ei gysuro trwy freuddwyd, a dehongliad y dorth haidd. 16 Ei ddyfais ynghylch yr udgyrn a'r lampau mewn piserau. 25 Yr Ephraimiaid yn dal Oreb a Zeeb.

YNA Jerubbaal ([a] hwnnw *yw*
Gedëon) a gyfododd yn fore, a'r
holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a
wersyllasant wrth ffynnon Harod:
a gwersyll y Midianiaid oedd o du y
gogledd iddynt, wrth fryn Moreh, yn
y dyffryn.
2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedëon, Rhy lïosog yw y bobl *sydd*
gyd â thi, i mi i roddi y Midianiaid
yn eu dwylaw; rhag i Israel ym-
ogoneddu i'm herbyn, gan ddywed-
yd, Fy llaw fy hun a'm gwaredodd.
3 Am hynny, yn awr, cyhoedda
lle y clywo y bobl, gan ddywedyd,
[b] Yr hwn *sydd* ofnus ac arswydus,
dychweled ac ymadawed y bore o
fynydd Gilead. A dychwelodd o'r
bobl ddwy fil ar hugain, a deng mil
a arosasant.
4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedëon, Etto *y mae* gormod o bobl.
Dwg hwynt i waered at y dyfroedd,

[a] pen. 6. 32.
[b] Deut. 20. 8.

a mi a'u profâf hwynt yno i ti: ac
am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn
a â gyd â thi, eled hwnnw gyd â
thi; ac am bwy bynnag y dywedwyf
wrthyt, Hwn nid â gyd â thi, nac
eled hwnnw gyd â thi.
5 Felly efe a ddygodd y bobl i
waered at y dyfroedd. A dywedodd
yr ARGLWYDD wrth Gedëon, Pob un
a lepio â'i dafod o'r dwfr fel y llepio
ci, gosod ef o'r neilldu; a phob un a
ymgrymmo ar ei liniau i yfed.
6 A rhifedi y rhai a godasant *y
dwfr* â'u llaw at eu genau, oedd dri
channwr: a'r holl bobl eraill a ym-
grymmasant ar eu gliniau i yfed
dwfr.
7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedëon, Trwy y tri channwr a
lepiasant *y dwfr*, y gwaredaf chwi,
ac y rhoddaf y Midianiaid yn dy
law di: ac eled yr holl bobl *eraill*
bob un i'w fangre ei hun.
8 Felly y bobl a gymmerasant
fwyd yn eu dwylaw, a'u hudgyrn;
a *Gedëon* a ollyngodd ymaith holl
wŷr Israel, pob un i'w babell, a'r
tri channwr a attaliodd efe: a
gwersyll y Midianiaid oedd oddi
tanodd iddo yn y dyffryn.
9 ¶ A'r noson honno y dywedodd
yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyfod, dos
i waered i'r gwersyll; canys mi a'i
rhoddais yn dy law di.
10 Ac od wyt yn ofni myned i
waered, dos di a Phurah dy langc i
waered i'r gwersyll.
11 A chei glywed beth a ddy-
wedant; fel yr ymnertho wedi
hynny dy ddwylaw, ac yr elych i
waered i'r gwersyll. Yna efe a aeth
i waered, a Phurah ei langc, i gwrr
y † rhai arfogion *oedd* yn y gwer-
syll.
12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid,
a [c] holl feibion y dwyrain, oedd yn
gorwedd yn y dyffryn fel locustiaid
o amldra; a'u camelod *oedd* heb
rif, fel y tywod *sydd* ar fin y môr o
amldra.
13 A phan ddaeth Gedëon, wele,
wr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd,
ac yn dywedyd, Wele, breuddwyd
a freuddwydiais; ac wele, dorth o
fara haidd yn ymdreiglo i wersyll y
Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at
babell, ac a'i tarawodd fel y syrth-
iodd, a hi a'i hymchwelodd, fel y
syrthiodd y babell.
14 A'i gyfaill a attebodd ac a ddy-
wedodd, Nid *yw* hyn ddim ond
cleddyf Gedëon mab Joas, gwr o
Israel: DUW a roddodd Midian a'i
holl fyddin yn ei law ef.
15 ¶ A phan glybu Gedëon ad-
roddiad y breuddwyd, a'i † ddirnad,
efe a addolodd, ac a ddychwelodd
i wersyll Israel; ac a ddywedodd,
Cyfodwch: canys rhoddodd yr AR-
GLWYDD fyddin y Midianiaid yn eich
llaw chwi.
16 Ac efe a rannodd y tri channwr
yn dair byddin, ac a roddodd ud-
gyrn yn llaw pawb o honynt, a phi-
serau gwag, a ‖ lampau y'nghanol y
piserau.
17 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Edrychwch arnaf fi, a gwnewch

Cyn CRIST Cylch 1249.
† Heb. *pumpiau.*
[c] pen. 6. 5, 33. a 8. 10.
† Heb. *dorriad.*
‖ Neu, *ffewynion.*

Cyn CRIST Cylch 1249.

yr un ffunud: ac wele, pan ddelwyf
i gwrr y gwersyll, yna fel y gwnelwyf
fi, gwnewch chwithau.
18 Pan udganwyf fi mewn udgorn,
myfi a'r holl rai *sydd* gyd â mi,
udgenwch chwithau mewn udgyrn
o amgylch yr holl wersyll, a dy-
wedwch, *Cleddyf* yr ARGLWYDD, a
Gedëon.
19 ¶ Felly Gedëon a ddaeth i
mewn, a'r cannwr *oedd* gyd âg ef,
i gwrr y gwersyll, yn nechreu y
wyliadwriaeth ganol, ar gwylwyr
wedi eu newydd osod, ac a udgan-
asant mewn udgyrn, ac a ddryll-
iasant y piserau *oedd* yn eu dwylaw.
20 A'r tair byddin a udganasant
mewn udgyrn, ac a ddrylliasant y
piserau, ac a ddaliasant y lampau
yn eu llaw aswy, a'r udgyrn yn eu
llaw ddehau i udganu: a hwy a
lefasant, Cleddyf yr ARGLWYDD, a
Gedeon.
21 A safasant bob un yn ei le, o
amgylch y gwersyll: a'r holl wersyll
a redodd, ac a waeddodd, ac a
ffôdd.
22 A'r tri chant [d] a udganasant âg
udgyrn; a'r [e] ARGLWYDD a osododd
gleddyf [f] pob un yn erbyn eu gilydd,
trwy yr holl wersyll: felly y gwer-
syll a ffôdd hyd Beth-sittah, ‖ yn
Sererath, hyd fin Abel-meholah, hyd
Tabbath.
23 A gwŷr Israel a ymgasglasant,
o Naphtali, ac o Aser, ac o holl
Manasseh, ac a erlidiasant ar ol y
Midianiaid.
24 ¶ A Gedëon a anfonodd gen-
hadau trwy holl fynydd Ephraim,
gan ddywedyd, Deuwch i waered yn
erbyn y Midianiaid, ac achubwch
o'u blaen hwynt y dyfroedd hyd
Beth-barah a'r Iorddonen: a holl
wŷr Ephraim a ymgasglasant, ac a
ynnillasant y dyfroedd hyd Beth-
barah a'r Iorddonen.
25 A daliasant [g] ddau o dywys-
ogion Midian, Oreb a Zeeb; a
lladdasant Oreb ar graig Oreb, a
lladdasant Zeeb wrth winwryf Zeeb,
ac a erlidiasant Midian, ac a ddyg-
asant bennau Oreb a Zeeb at Ge-
dëon, i'r tu arall i'r Iorddonen.

[d] Jos. 6. 4, 16, 20. Edrych 2 Cor. 4. 7.
[e] Ps. 83. 9. Es. 9. 4.
[f] 1 Sam. 14. 20. 2 Chron. 20. 23.
‖ Neu, *tu a.*
[g] Ps. 83. 11. Es. 10. 26.

PENNOD VIII.

1 *Gedëon yn llonyddu gwŷr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi llu Gedëon.* 10 *Dala Zebah a Salmunna.* 16, 17 *Dinystr Succoth a Phenuel.* 21 *Gedëon yn dial marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna;* 23 *yn gwrthod llywodraethu.* 27 *Ei ephod ef yn achos o ddelw-addoliaeth.* 28 *Goresgyn Midian.* 30 *Plant Gedëon, a'i farwolaeth.* 33 *Gau-dduwiaeth ac annïolchgarwch yr Israeliaid.*

A [a] GWYR Ephraim a ddywed-
asant wrtho ef, † Paham y
gwnaethost y peth hyn â ni, heb
alw arnom ni pan aethost i ymladd
yn erbyn y Midianiaid? A hwy a'i
dwrdiasant ef yn † dost.
2 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Beth a wneuthum i yn awr wrth *a
wnaethoch* chwi? Onid gwell *yw*
lloffiad grawnwin Ephraim, na
chasgliad grawnwin Abïezer?
3 Duw a roddodd yn eich llaw
chwi dywysogion Midian, Oreb a
Zeeb: a pheth a allwn i ei wneuth-

[a] Edrych pen. 12. 1. 2 Sam. 19. 31.
† Heb. *Pa beth yw hyn a wnaethost â ni?*
† Heb. *gryf.*

ur wrth *a wnaethoch* chwi? Yna
yr arafodd eu † dig hwynt tu ag
atto ef, pan lefarodd efe y gair
hwn.
4 ¶ A daeth Gedëon i'r Iorddon-
en; *ac* a aeth drosti hi, efe a'r tri
channwr *oedd* gyd âg ef, yn ddiffyg-
iol, ac etto yn *eu* herlid *hwy.*
5 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr
Succoth, Rhoddwch, attolwg, dorth-
au o fara i'r bobl sydd i'm canlyn
i: canys lluddedig ydynt hwy; a
minnau yn erlid ar ol Zebah a Sal-
munna, brenhinoedd Midian.
6 ¶ A dywedodd tywysogion Suc-
coth, *A yw* llaw Zebah a Salmunna
yn awr yn dy law di, fel [b] y rhoddem
ni fara i'th lu di?
7 A dywedodd Gedëon, O herwydd
hynny, pan roddo yr ARGLWYDD
Zebah a Salmunna yn fy llaw i, yna
y † drylliaf eich cnawd chwi â drain
yr anialwch, ac â mïeri.
8 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i
Penuel, ac a lefarodd wrthynt hwy-
thau yn yr un modd. A gwŷr Pen-
uel a'i hattebasant ef fel yr atteb-
asai gwŷr Succoth.
9 Ac efe a lefarodd hefyd wrth wŷr
Penuel, gan ddywedyd, Pan ddy-
chwelwyf mewn heddwch, mi a ddis-
trywiaf y tŵr yma.
10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yn
Carcor, a'u lluoedd gyd â hwynt,
ynghylch pymtheng mil, yr hyn oll
a adawsid o holl fyddin meibion y
dwyrain: canys lladdwyd cant ac
ugain mil o wŷr yn tynnu cleddyf.
11 A Gedëon a aeth i fynu ar hyd
ffordd y rhai oedd yn trigo mewn
pebyll, o'r tu dwyrain i [c] Nobah a
Jogbehah; ac efe a darawodd y
fyddin: canys y fyddin oedd ‖ ysga-
fala.
12 A Zebah a Salmunna a ffoisant:
ac efe a erlidiodd ar eu hol hwynt;
ac [d] a ddaliodd ddau frenhin Midi-
an, Zebah a Salmunna, ac a † darf-
odd yr holl lu.
13 ¶ A Gedëon mab Joas a ddy-
chwelodd o'r rhyfel cyn *codi* yr haul.
14 Ac efe a ddaliodd langc o wŷr
Succoth, ac a ymofynodd âg ef. Ac
yntau a ysgrifenodd iddo dywysog-
ion Succoth, a'r henuriaid; *sef* dau
wr ar bymtheg a thriugain.
15 Ac efe a ddaeth at wŷr Suc-
coth, ac a ddywedodd, Wele, Zebah
a Salmunna, *trwy* y rhai y dannod-
asoch i mi, gan ddywedyd, *A ydyw*
llaw Zebah a Salmunna yn awr yn
dy law di, fel y rhoddem fara i'th
wŷr lluddedig?
16 Ac efe a gymmerth henuriaid
y ddinas, a drain yr anialwch, a
mïeri, ac a † ddysgodd wŷr Succoth
â hwynt.
17 Tŵr [e] Penuel hefyd a ddinystr-
iodd efe, ac a laddodd wŷr y ddinas.
18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth
Zebah a Salmunna, Pa fath wŷr
oedd y rhai a laddasoch chwi yn
Tabor? A hwy a ddywedasant,
Tebyg i ti, *pob un* o ddull meibion
brenhin.
19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrod-
yr, meibion fy mam, *oeddent* hwy:
fel mai byw yr ARGLWYDD, pe gad-

Cyn CRIST Cylch 1249.

† Heb. *hyspryd.*
[b] Edrych 1 Sam. 25. 11.
† Heb. *dyrnaf.*
[c] Num. 32. 35, 42.
‖ *ddifraw.*
[d] Ps. 83. 11.
† Heb. *frawychodd.*
† Heb. *wnaeth i wŷr Succoth adnabod.*
[e] 1 Bren. 12. 25.

Cyn CRIST Cylch 1249.

awsech hwynt yn fyw, ni laddwn
chwi.
20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether
ei gyntaf-anedig, Cyfod, lladd hwynt.
Ond ni thynnai y llange ei gleddyf:
o herwydd efe a ofnodd, canys bach-
gen *oedd* efe etto.
21 Yna y dywedodd Zebah a Sal-
munna, Cyfod di, a rhuthra i ni:
canys fel *y byddo* y gwr, *felly y bydd*
ei rym. A Gedëon a gyfododd, ac a
a laddodd Zebah a Salmunna, ac a
‖ Neu, *lloer-dlysau.* gymmerth y ‖ colerau *oedd* am ydd-
fau eu camelod hwynt.
22 ¶ A gwŷr Israel a ddywedasant
wrth Gedëon, Arglwyddiaetha arn-
om ni, tydi, a'th fab, a mab dy fab
hefyd: canys gwaredaist ni o law
Midian.
23 A Gedëon a ddywedodd wrth-
ynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch,
ac ni arglwyddiaetha fy mab arnoch,
f 1 Sam. 8. 7. & 10. 19. & 12. 12. *eithr* f yr ARGLWYDD a arglwydd-
iaetha arnoch.
24 Dywedodd Gedeon hefyd wrth-
ynt, Gofynaf ddymuniad gennych,
ar roddi o bob un o honoch i mi
glust-dlysau ei ysglyfaeth: canys
clust-dlysau aur *oedd* ganddynt
hwy, o herwydd mai Ismaeliaid
oeddynt hwy.
25 A dywedasant, Gan roddi y
rhoddwn *hwynt*. A lledasant *ryw*
wisg, a thaflasant yno bob un glust-
dlws ei ysglyfaeth.
26 A phwys y clust-dlysau aur a
ofynasai efe, oedd fil a saith gant *o*
‖ Neu, *per-dlysau.* *siclau* aur; heb law y ‖ colerau, a'r
arogl-bellenau, a'r gwisgoedd por-
phor, y rhai *oedd* am frenhinoedd
Midian; ac heb law y tyrch *oedd*
am yddfau eu camelod hwynt.
g pen. 17. 5. 27 A Gedëon g a wnaeth o honynt
ephod, ac a'i gosododd yn ei ddinas
ei hun Ophrah: a holl Israel a
butteiniasant ar ei hol hi yno: a bu
hynny yn dramgwydd i Gedëon, ac
i'w dŷ.
28 ¶ Felly y darostyngwyd Midian
o flaen meibion Israel, fel na chwa-
negasant godi eu pennau. A'r wlad
a gafodd lonydd ddeugain mlynedd
yn nyddiau Gedëon.
29 ¶ A Jerubbaal mab Joas a aeth,
ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.
30 Ac i Gedëon yr oedd deng mab
† Heb. *yn myned allan o'i forddwyd.* a thriugain, a ddaethai † o'i gorph
ef: canys gwragedd lawer oedd
iddo ef.
31 A'i ordderchwraig ef, yr hon
oedd yn Sichem, a ymddûg hefyd
iddo fab: ac efe a osododd ei enw
ef yn Abimelech.
Cylch 1209. 32 ¶ Felly Gedëon mab Joas a fu
farw mewn oedran têg, ac a gladd-
wyd yn meddrod Joas ei dad, yn
Ophrah yr Abi-esriaid.
33 A phan fu farw Gedëon, yna
meibion Israel a ddychwelasant, ac
a butteiniasant ar ol Baalim; ac a
wnaethant Baal-berith yn dduw
iddynt.
34 Felly meibion Israel ni chof-
iasant yr ARGLWYDD eu DUW, yr
hwn a'u gwaredasai hwynt o law eu
holl elynion o amgylch;
35 Ac ni wnaethant garedigrwydd
â thŷ Jerubbaal, *sef* Gedëon, yn ol
yr holl ddaioni a wnaethai efe i
Israel.

Cyn CRIST Cylch 1209.

PENNOD IX.

1 Abimelech, trwy gyd-fwriadu â gwŷr Sichem, a lladd ei frodyr, yn myned yn frenhin. 7 Jotham, trwy ddammeg, yn eu ceryddu, ac yn rhag-fynegi eu cwymp hwy. 26 Gaal yn cyd-fwriadu â'r Sichemiaid yn ei erbyn ef. 30 Zebul yn datguddio eu bwriad hwy. 45 Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau y ddinas â halen: 49 yn llosgi amddiffynfa duw Berith. 53 Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin. 57 Cyflawni melldith Jotham.

AC Abimelech mab Jerubbaal a Cylch 1209.
aeth i Sichem, at frodyr a ei a pen. 8. 31.
fam, ac a ymddiddanodd â hwynt.
ac â holl dylwyth tŷ tad ei fam, gan
ddywedyd,
2 Dywedwch, attolwg, lle y clywo
holl wŷr Sichem, Pa un † oreu i † Heb. *sydd dda.*
chwi, ai arglwyddiaethu arnoch o
ddengwr a thriugain, *sef* holl feib-
ion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu
o un gwr arnoch? cofiwch hefyd
mai eich asgwrn a'ch cnawd chwi
ydwyf fi.
3 A brodyr ei fam a ddywedas-
ant am dano ef, lle y clybu holl
wŷr Sichem, yr holl eiriau hyn:
a'u calonnau hwynt a drodd ar ol
Abimelech; canys dywedasant, Ein
brawd ni *yw* efe.
4 A rhoddasant iddo ddeg a thri-
ugain o arian o dŷ Baal-berith: ac
Abimelech a gyflogodd â hwynt
b oferwyr gwanmal, y rhai a aeth- b pen. 11. 3.
ant ar ei ol ef.
5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dad i
Ophrah, ac a laddodd ei frodyr,
meibion Jerubbaal, y *rhai oedd*
ddengwr a thriugain, ar un garreg:
ond Jotham, mab ieuangaf Jerub-
baal, a adawyd; canys efe a ym-
guddiasai.
6 A holl wŷr Sichem a holl dŷ
Milo a ymgasglasant, ac a aethant,
ac a urddasant Abimelech yn fren-
hin, wrth ‖ ddyffryn y golofn yr hwn ‖ Neu, *dderwen:* Edrych Jos. 24. 26.
sydd yn Sichem.
7 ¶ A phan fynegasant *hynny* i
Jotham, efe a aeth ac a safodd, ar Cylch 1209.
ben mynydd Garizim, ac a ddyr-
chafodd ei lef, ac a waeddodd,
dywedodd *hefyd* wrthynt, Gwran-
dewch arnaf fi, O wŷr Sichem, fel y
gwrandawo DUW arnoch chwith-
au.
8 e Y prennau gan fyned a aeth- e Edrych 2 Bren. 14. 9.
ant i eneinio brenhin arnynt; a
dywedasant wrth yr olew-wydden,
Teyrnasa arnom ni.
9 Ond yr olew-wydden a ddywed-
odd wrthynt, A ymadawaf fi â'm
brasder, d â'r hwn trwof fi yr an- d Ps. 104. 15.
rhydeddant DDUW a dŷn, a myned
‖ i lywodraethu ar y prennau *eraill?* ‖ Neu, *i fynu ac i waered drost.*
10 A'r prennau a ddywedasant
wrth y ffigysbren, Tyred di, teyrn-
asa arnom ni.
11 Ond y ffigysbren a ddywedodd
wrthynt, A ymadawaf fi â'm mel-
ysdra, ac â'm ffrwyth da, ac a âf fi i
lywodraethu ar y prennau *eraill?*
12 Yna y prennau a ddywedasant
wrth y winwydden, Tyred di, teyrn-
asa arnom ni.
13 A'r winwydden a ddywedodd
wrthynt hwy, A ymadawaf fi â'm
melyswin, e yr hwn sydd yn llawen- e Ps. 104. 15.

Cyn CRIST Cylch 1209.

hâu Duw a dyn, a myned i lywodr-
aethu ar y prennau *eraill?*
14 Yna yr holl brennau a ddy-
wedasant wrth ‖ y fieren, Tyred di,
teyrnasa arnom ni.
15 A'r fieren a ddywedodd wrth
y prennau, Os mewn gwirionedd yr
eneiniwch fi yn frenhin arnoch,
deuwch *ac* ymddiriedwch yn fy
nghysgod i: ac onid ê, *f* eled tân
allan o'r fieren, ac ysed gedrwydd
Libanus.
16 Yn awr gan hynny, os mewn
gwirionedd a phurdeb y gwnaeth-
och, yn gosod Abimelech yn fren-
hin, ac os gwnaethoch yn dda â
Jerubbaal, ac â'i dŷ, ac os yn ol
haeddedigaeth ei ddwylaw y gwn-
aethoch iddo:
17 (Canys fy nhad a ymladdodd
drosoch chwi, ac a ‖ anturiodd ei
einioes ym mhell, ac a'ch gwared-
odd chwi o law Midian:
18 A chwithau a gyfodasoch yn
erbyn tŷ fy nhad i heddyw, ac a
laddasoch ei feibion ef, sef dengwr
a thriugain, ar un garreg, ac a osod-
asoch Abimelech, mab ei law-for-
wyn ef, yn frenhin ar wŷr Sichem, o
herwydd *ei fod* ef yn frawd i chwi)
19 Gan hynny, os mewn gwirion-
edd a phurdeb y gwnaethoch â Je-
rubbaal, ac â'i dŷ ef, y dydd hwn;
llawenychwch yn Abimelech, a lla-
wenyched yntau ynoch chwithau:
20 Ac onid ê, eled tân allan o Abi-
melech, ac ysed wŷr Sichem, a thŷ
Milo; *hefyd* eled tân allan o wŷr
Sichem, ac o dŷ Milo, ac ysed Abi-
melech.
21 A Jotham a giliodd, ac a ffôdd,
ac a aeth ymaith i Beer, ac a drig-
odd yno, rhag ofn Abimelech ei
frawd.
Cylch 1206.
22 ¶ Ac Abimelech a deyrnasodd
ar Israel dair blynedd.
23 A *g* Duw a ddanfonodd yspryd
drwg rhwng Abimelech a gwŷr Si-
chem; a gwŷr Sichem a aethant
yn anghywir i Abimelech:
24 Fel y delai y traha *a wnelsid*
â deng mab a thriugain Jerubbaal,
ac y gosodid eu gwaed hwynt ar
Abimelech eu brawd, yr hwn a'u
lladdodd hwynt; ac ar wŷr Sichem,
y rhai † a'i cynnorthwyasant ef i
ladd ei frodyr.
25 A gwŷr Sichem a osodasant
iddo ef gynllwynwyr ar ben y
mynyddoedd; a hwy a yspeiliasant
bawb a'r a oedd yn tramwy heibio
iddynt ar hŷd y ffordd. A myneg-
wyd *hynny* i Abimelech.
26 A Gaal mab Ebed a ddaeth, efe,
a'i frodyr, ac a aethant drosodd i
Sichem: a gwŷr Sichem a roisant
eu hyder arno.
27 A hwy a aethant i'r meusydd,
ac a gasglasant eu gwinllannoedd,
ac a sangasant *eu grawnwin*, ac a
wnaethant ‖ yn llawen, ac a aethant
i mewn i dŷ eu duw, ac a fwytasant
ac a yfasant, ac a felldithiasant
Abimelech.
28 A Gaal mab Ebed a ddywed-
odd, Pwy *yw* Abimelech, a phwy
yw Sichem, fel y gwasanaethem ef?
onid mab Jerubbaal *yw efe?* onid

‖ Neu, yr ysgallen.
f Esec. 19. 14.
‖ Neu, fwriodd.
g Edrych 1 Bren. 22. 22. 2 Chron. 10. 15. a 18. 19, &c.
† Heb. a gryfhasant ei ddwylaw ef.
‖ Neu, ganiadau: Edrych Es. 16. 9, 10. Jer. 25. 30.

Zebul *yw* ei swyddog? gwasan-
aethwch wŷr Hemor tad Sichem:
canys paham y gwasanaethem ni
ef?
29 O nâ byddai y bobl hyn dan
fy llaw i, fel y bwriwn ymaith Abi-
melech! Ac efe a ddywedodd wrth
Abimelech, Amlhâ dy lu, a thyred
allan.
30 ¶ A phan glybu Zebul, llyw-
odraethwr y ddinas, eiriau Gaal
mab Ebed, y † llidiodd ei ddigllon-
edd ef.
31 Ac efe a anfonodd genhadau
at Abimelech † yn ddirgel, gan ddy-
wedyd, Wele, Gaal mab Ebed a'i
frodyr wedi dyfod i Sichem; ac
wele, hwynt yn cadarnhâu y ddinas
i'th erbyn.
32 Gan hynny cyfod yn awr liw nos,
ti a'r bobl *sydd* gyd â thi, a chyn-
llwyn yn y maes.
33 A chyfod yn fore ar godiad yr
haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas:
ac wele, *pan* ddelo efe a'r bobl *sydd*
gyd âg ef allan i'th erbyn, yna gwna
iddo † yr hyn a ellych.
34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd,
a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef,
liw nos, ac a gynllwynasant yn erbyn
Sichem yn bedair byddin.
35 A Gaal mab Ebed a aeth allan,
ac a safodd *wrth* ddrws porth y
ddinas: ac Abimelech a gyfododd,
a'r bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, o'r
cynllwyn.
36 A phan welodd Gaal y bobl,
efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele,
bobl yn dyfod i waered o ben y myn-
yddoedd. A dywedodd Zebul wrtho,
Cysgod y mynyddoedd yr ydwyt ti
yn ei weled fel dynion.
37 A Gaal a chwanegodd etto
lefaru, ac a ddywedodd, Wele, bobl
yn dyfod i waered o † ganol y tir, a
byddin arall yn dyfod o ffordd
gwastadedd ‖ Meonenim.
38 Yna dywedodd Zebul wrtho ef,
Pa le yn awr *y mae* dy enau di, *a'r
hwn* y dywedaist, Pwy *yw* Abime-
lech, pan wasanaethem ef? onid
dyma y bobl a ddirmygaist ti? dos
allan, attolwg, yn awr, ac ymladd
i'w herbyn.
39 A Gaal a aeth allan o flaen
gwŷr Sichem, ac a ymladdodd âg
Abimelech.
40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef,
ac efe a ffôdd o'i flaen ef; a llawer
a gwympasant yn archolledig hyd
ddrws y porth.
41 Ac Abimelech a drigodd yn
Arumah: a Zebul a yrrodd ymaith
Gaal a'i frodyr o breswylio yn Si-
chem.
42 A thrannoeth y daeth y bobl
allan i'r maes: a mynegwyd *hynny*
i Abimelech.
43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac
a'u rhannodd yn dair byddin, ac a
gynllwynodd yn y maes, ac a edrych-
odd, ac wele y bobl wedi dyfod allan
o'r ddinas; ac efe a gyfododd yn eu
herbyn, ac a'u tarawodd hwynt.
44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd*
gyd âg ef, a ruthrasant, ac a safasant
wrth ddrws porth y ddinas: a'r
ddwy fyddin *eraill* a ruthrasant ar

Cyn CRIST Cylch 1206.
† Heb. poethodd.
† Heb. yn ddichellgar, neu, i Tormah.
† Heb. fel y caffo dy law.
† Heb. fogail.
‖ Neu, ystyrwyr amseroedd.

Cyn CRIST Cylch 1206.

yr holl *rai oedd* yn y maes, ac a'u
tarawsant hwy.
45 Ac Abimelech a ymladdodd
yn erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod
hwnnw: ac efe a ynnillodd y ddinas,
ac a laddodd y bobl *oedd* ynddi, ac
h 1 Bren. 12. 25. [h]a ddistrywiodd y ddinas, ac a'i
hauodd â halen.
46 ¶ A phan glybu holl wŷr tŵr
Sichem *hynny*, hwy a aethant i
amddiffynfa tŷ duw Berith.
47 A mynegwyd i Abimelech,
ymgasglu o holl wŷr tŵr Sichem.
48 Ac Abimelech a aeth i fynu i
fynydd Salmon, efe a'r holl bobl
oedd gyd âg ef: ac Abimelech a
gymmerth fwyell yn ei law, ac a
dorrodd gangen o'r coed, ac a'i
cymmerth hi, ac a'*i* gosododd ar ei
ysgwydd; ac a ddywedodd wrth y
bobl *oedd* gyd âg ef, Yr hyn a wel-
soch fi yn ei wneuthur, brysiwch,
gwnewch fel finnau.
49 A'r holl bobl a dorrasant bob
un ei gangen, ac a aethant ar ol
Abimelech; ac a'u gosodasant wrth
‖ Neu, *arnynt hwy.* yr amddiffynfa, ac a losgasant ‖ â
hwynt yr amddiffynfa â thân: felly
holl wŷr tŵr Sichem a fuant feirw,
ynghylch mil o wŷr a gwragedd.
50 ¶ Yna Abimelech a aeth i The-
bez; ac a wersyllodd yn erbyn The-
bez, ac a'i hynnillodd hi.
51 Ac yr oedd tŵr cadarn yng
nghanol y ddinas; a'r holl wŷr a'r
gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas, a
ffoisant yno, ac a gauasant arnynt,
ac a ddringasant ar nen y tŵr.
52 Ac Abimelech a ddaeth at y
tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn;
ac a nesâodd at ddrws y tŵr, i'w
losgi ef â thân.
i 2 Sam. 11. 21. 53 A [i]rhyw wraig a daflodd ddarn
o faen melin ar ben Abimelech, ac
a ddrylliodd ei benglog ef.
k Felly 1 Sam. 31. 4. 54 Yna [k]efe a alwodd yn fuan ar
y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef,
ac a ddywedodd wrtho, Tynn dy
gleddyf, a lladd fi; fel na ddywedant
am danaf, Gwraig a'i lladdodd ef.
A'i langc a'i trywanodd ef, ac efe a
fu farw.
55 A phan welodd gwŷr Israel farw
o Abimelech, hwy a aethant bob un
i'w fangre.
56 ¶ Felly y talodd Duw ddrygioni
Abimelech, yr hwn a wnelsai efe i'w
dad, gan ladd ei ddeg brawd a
thriugain.
57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem
a dalodd Duw ar eu pen hwynt: a
melldith Jotham mab Jerubbaal
a ddaeth arnynt hwy.

PENNOD X.

1 *Tola yn barnu Israel yn Samir.* 3 *Jair a'i ddeg mab ar hugain, i'r rhai yr oedd deg dinas ar hugain.* 7 *Y Philistiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Israel.* 10 *Duw yn eu cyfyngdra yn eu danfon hwy at eu gau-dduwiau:* 15 *ac, ar eu hedifeirwch, yn tosturio wrthynt.*

Cylch 1206. AC ar ol Abimelech, y cyfododd
† Heb. *achub.* i † waredu Israel, Tola, mab
Puah, mab Dodo, gwr o Issachar;
ac efe oedd yn trigo yn Samir ym
mynydd Ephraim.
Cylch 1183. 2 Ac efe a farnodd Israel dair
blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac
a gladdwyd yn Samir.

3 ¶ Ac ar ei ol ef y cyfododd Jair, Cyn CRIST Cylch 1183.
Gileadiad; ac efe a farnodd Israel
ddwy flynedd ar hugain.
4 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar
hugain [a]yn marchogaeth ar ddeg a pen. 12. 14.
ar hugain o ebolion asynod; a deg
dinas ar hugain *oedd* ganddynt, y
rhai a elwyd ‖ Hafoth-Jair hyd y ‖ Neu, *Trefi*, Num. 32. 41.
dydd hwn, y rhai *ydynt* y'ngwlad
Gilead.
5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd
yn Camon.
6 A [b]meibion Israel a chwaneg- b pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 13. 1.
asant wneuthur yr hyn oedd ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a wasan- Cylch 1161.
aethasant Baalim, ac [c]Astaroth, a c pen. 2. 13.
duwiau Syria, a duwiau Sidon, a
duwiau Moab, a duwiau meibion
Ammon, a duwiau y Philistiaid; a
gwrthodasant yr ARGLWYDD, ac ni
wasanaethasant ef.
7 ¶ A llidiodd digllonedd yr AR- Cylch 1161.
GLWYDD yn erbyn Israel; ac efe [d]a'u d pen. 2. 14. 1 Sam. 12. 9.
gwerthodd hwynt yn llaw y Philist-
iaid, ac yn llaw meibion Ammon.
8 A hwy a flinasant ac a ysigasant
feibion Israel y flwyddyn honno:
tair blynedd ar bymtheg, holl feib-
ion Israel y rhai *oedd* tu hwnt i'r
Iorddonen, y'ngwlad yr Amoriaid,
yr hon *sydd* yn Gilead.
9 A meibion Ammon a aethant
trwy yr Iorddonen, i ymladd hefyd
yn erbyn Judah, ac yn erbyn Benja-
min, ac yn erbyn tŷ Ephraim; fel y
bu gyfyng iawn ar Israel.
10 ¶ A meibion Israel a lefasant
ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
Pechasom yn dy erbyn; o herwydd
gwrthod o honom ein DUW, a gwas-
anaethu Baalim hefyd.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
feibion Israel, Oni *waredais chwi*
rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amor-
iaid, a rhag meibion Ammon, a
rhag y Philistiaid?
12 Y Sidoniaid hefyd, a'r Amalec-
iaid, a'r Maoniaid, a'ch gorthrym-
masant chwi; a llefasoch arnaf, a
minnau a'ch gwaredais chwi o'u
llaw hwynt.
13 [e]Etto chwi a'm gwrthodasoch e Deut. 32. 15. Jer. 2. 13.
i, ac a wasanaethasoch dduwiau
dieithr: am hynny ni waredaf chwi
mwyach.
14 Ewch, a [f]llefwch at y duwiau a f Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28.
ddewisasoch: gwaredant hwy chwi
yn amser eich cyfyngdra.
15 ¶ A meibion Israel a ddywed-
asant wrth yr ARGLWYDD, Pech-
asom; gwna di i ni †fel y gwelych † Heb. *yr hyn fo da yn dy olwg.*
yn dda: etto gwared ni, attolwg, y
dydd hwn.
16 A hwy a fwriasant ymaith *y*
duwiau †dieithr o'u mysg, ac a † Heb. *dieithriaid.*
wasanaethasant yr ARGLWYDD: [g]a'i g Es. 63. 9.
enaid ef a †dosturiodd, o herwydd † Heb. *gwttogwyd.*
adfyd Israel.
17 Yna meibion Ammon a †ym- † Heb. *griwyd ynghŷd.*
gynnullasant, ac a wersyllasant yn
Gilead: a meibion Israel a ymgasgl-
asant, ac a wersyllasant ym Misp-
ah.
18 Y bobl hefyd *a* thywysogion
Gilead a ddywedasant wrth eu gil-
ydd, Pa wr a ddechreu ymladd yn
erbyn meibion Ammon? efe [h]a fydd h pen. 11. 8, 11.
yn bennaeth ar drigolion Gilead.

Cyn CRIST Cylch 1161.

PENNOD XI.

1 Yr ammod rhwng Jephthah â gwŷr Gilead, y câi efe fod yn ben arnynt. 12 Oferedd yr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid. 29 Adduned Jephthah. 32 Jephthah yn gorchfygu yr Ammoniaid; 34 ac yn cwblhâu ei adduned ar ei ferch.

[a] Heb. 11. 32, a elwir *Jephthae.*

A [a] JEPHTHAH y Gileadiad oedd
wr cadarn nerthol, ac efe *oedd*
fab i wraig o butteinwraig: a Gilead
a genhedlasai y Jephthah hwnnw.
2 A gwraig Gilead a ymddûg iddo
feibion: a meibion y wraig a gyn-
nyddasant, ac a fwriasant ymaith
Jephthah, ac a ddywedasant wrtho,
Nid etifeddi di yn nhŷ ein tad ni;
canys mab gwraig ddieithr *ydwyt*
ti.
3 Yna Jephthah a ffôdd ‖ rhag ei
frodyr, ac a drigodd y'ngwlad Tob;
a dynion [b] ofer a ymgasglasant at
Jephthah, ac a aethant allan gyd
âg ef.
4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau,
meibion Ammon a ryfelasant yn
erbyn Israel.
5 A phan oedd meibion Ammon
yn rhyfela yn erbyn Israel, yna
henuriaid Gilead a aethant i gyrchu
Jephthah o wlad Tob:
6 Ac a ddywedasant wrth Jeph-
thah, Tyred a bydd yn dywysog i ni,
fel yr ymladdom yn erbyn meibion
Ammon.
7 A Jephthah a ddywedodd wrth
henuriaid Gilead, [c] Oni chasasoch
chwi fi, ac a'm gyrrasoch o dŷ fy
nhad? a phaham y deuwch attaf fi
yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?
8 A henuriaid Gilead a ddywed-
asant wrth Jephthah, Am hynny y
dychwelasom yn awr attat ti, fel y
delit gyd â ni, ac yr ymladdit yn
erbyn meibion Ammon, ac y byddit
i ni yn ben ar holl drigolion Gil-
ead.
9 A Jephthah a ddywedodd wrth
henuriaid Gilead, O dygwch fi yn
fy ol i ymladd yn erbyn meibion
Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD
hwynt o'm blaen i; a gaf fi fod yn
ben arnoch chwi?
10 A henuriaid Gilead a ddy-
wedasant wrth Jephthah, Yr AR-
GLWYDD a fyddo yn † dyst rhyngom
ni, oni wnawn ni felly yn ol dy air
di.
11 Yna Jephthah a aeth gyd â
henuriaid Gilead; a'r bobl a'i gos-
odasant ef yn ben ac yn dywysog
arnynt: a Jephthah a adroddodd ei
holl eiriau [d] ger bron yr ARGLWYDD
ym Mispah.
12 ¶ A Jephthah a anfonodd gen-
hadau at frenhin meibion Ammon,
gan ddywedyd, Beth *sydd* i ti *a
wnelych* â mi, fel y delit yn fy erbyn
i ymladd yn fy ngwlad i?
13 A brenhin meibion Ammon a
ddywedodd wrth genhadau Jeph-
thah, [e] O herwydd i Israel ddwyn
fy ngwlad i pan ddaeth i fynu o'r
Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd
yr Iorddonen: yn awr gan hynny
dod hwynt adref mewn heddwch.
14 A Jephthah a anfonodd dra-
chefn genhadau at frenhin meibion
Ammon;
15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn

‖ Neu, *o wyneb.*
[b] pen. 9. 4. 1 Sam. 22. 2.
[c] Gen. 26. 27.
† Heb. *wrandawydd.*
[d] pen. 20. 1. 1 Sam. 10. 17.
Cylch 1143.
[e] Num. 21. 13.

y dywed Jephthah; [f] Ni ddug Israel
dir Moab, na thir meibion Ammon:
16 Ond pan ddaeth Israel i fynu
o'r Aipht, a [g] rhodio trwy yr anial-
wch, hyd y môr coch, a [h] dyfod i
Cades;
17 Yna [i] Israel a anfonodd gen-
hadau at frenhin Edom, gan ddy-
wedyd, Gâd i mi dramwy, attolwg,
trwy dy wlad di. Ond ni wrandaw-
odd brenhin Edom. A hwy a anfon-
asant hefyd at frenhin Moab: ond
ni fynnai yntau. Felly Israel a
arhosodd yn Cades.
18 Yna hwy a gerddasant yn yr
anialwch, ac [k] a amgylchynasant
wlad Edom, a gwlad Moab; ac [l] a
ddaethant o du codiad haul i wlad
Moab, a wersyllasant tu hwnt i
Arnon; ac [m] ni ddaethant o fewn
terfyn Moab: canys [n] Arnon *oedd*
derfyn Moab.
19 Ac [o] Israel a anfonodd genhad-
au at Sehon brenhin yr Amoriaid,
brenhin Hesbon; ac Israel a ddy-
wedodd wrtho, [p] Gâd i ni dramwy,
attolwg, trwy dy wlad di, hyd fy
mangre.
20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i
Israel fyned trwy ei derfyn ef: eithr
Sehon a gasglodd ei holl bobl, a
hwy a wersyllasant yn Jahaz, ac efe
a ymladdodd yn erbyn Israel.
21 Ac ARGLWYDD DDUW Israel a
roddodd Sehon a'i holl bobl yn llaw
Israel; a hwy a'i tarawsant hwynt.
Felly Israel a feddiannodd holl
wlad yr Amoriaid, trigolion y wlad
honno.
22 Meddiannasant hefyd [q] holl
derfynau yr Amoriaid, o Arnon hyd
Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr Ior-
ddonen.
23 Felly yn awr, ARGLWYDD DDUW
Israel a fwriodd yr Amoriaid allan
o flaen ei bobl Israel: gan hynny *ai*
tydi a'i meddiannit hi?
24 Oni feddienni di yr hyn a roddo
Cemos dy dduw i ti i'w feddiannu?
Felly yr hyn oll a oresgyno yr AR-
GLWYDD ein DUW o'n blaen ni a
feddiannwn ninnau.
25 [r] Ac yn awr, *a wyt* ti yn well nâ
Balac mab Sippor, brenhin Moab?
a ymrysonodd efe erioed âg Israel,
neu gan ymladd a ymladdodd efe
i'w herbyn hwy?
26 Pan oedd Israel yn trigo yn
Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroer
a'i threfydd, ac yn yr holl ddinas-
oedd y rhai *sydd* wrth derfynau
Arnon, dri chan mlynedd; paham
nad achubasoch *hwynt* y pryd
hwnnw?
27 Am hynny ni phechais i yn dy
erbyn di; ond yr ydwyt ti yn
gwneuthur cam â mi, gan ymladd
yn fy erbyn i: yr ARGLWYDD farnwr
a farno heddyw rhwng meibion Is-
rael a meibion Ammon.
28 Er hynny ni wrandawodd bren-
hin meibion Ammon ar eiriau
Jephthah, y rhai a anfonodd efe
atto.
29 ¶ Yna y daeth [s] yspryd yr AR-
GLWYDD ar Jephthah; ac efe a aeth
dros Gilead a Manasseh; ac a aeth
dros Mispah Gilead, ac o Mispah

Cyn CRIST Cylch 1143.
[f] Deut. 2. 9, 19.
[g] Num. 14. 25.
[h] Num. 20. 1.
[i] Num. 20. 14.
[k] Num. 21. 4.
[l] Num. 21. 11.
[m] Num. 21. 13. a 22. 36.
[n] Num. 21. 21.
[o] Deut. 2. 26.
[p] Num. 21. 22.
[q] Deut. 2. 36.
[r] Num. 22. 2. Jos. 24. 9.
[s] pen. 3. 10.

Cyn CRIST Cylch 1143.

Gilead yr aeth efe drosodd *at* feib-
ion Ammon.
30 A Jephthah a addunedodd add-
uned i'r ARGLWYDD, ac a ddywed-
odd, Os gan roddi y rhoddi di feib-
ion Ammon yn fy llaw i;
31 Yna yr † hwn a ddelo allan o
ddrysau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan
ddychwelwyf mewn heddwch oddi
wrth feibion Ammon, a fydd eiddo
yr ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf
ef yn boeth-offrwm.
32 ¶ Felly Jephthah a aeth dros-
odd at feibion Ammon i ymladd
yn eu herbyn; a'r ARGLWYDD a'u
rhoddodd hwynt yn ei law ef.
33 Ac efe a'u tarawodd hwynt o
Aroer hyd oni ddelych di i Minnith,
sef ugain dinas, a hyd ‖ wastadedd
y gwinllannoedd, â lladdfa fawr
iawn. Felly y darostyngwyd meib-
ion Ammon o flaen meibion Israel.
34 ¶ A Jephthah a ddaeth i Mis-
pah i'w dŷ ei hun: ac wele, ᵗ ei
ferch yn dyfod allan i'w gyfarfod
â thympanau, ac â dawnsiau, a hi
oedd ei unig *etifedd* ef; nid *oedd*
ganddo ‖ na mab na merch ond y hi.
35 A phan welodd efe hi, efe a
rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd,
Ah! ah! fy merch, gan ddarostwng
y darostyngaist fi; ti hefyd wyt *un*
o'r rhai sydd yn fy mlolestu: canys
myfi a agorais fy ngenau wrth yr
ARGLWYDD, ac ni allaf gilio.
36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy
nhad, *od* agoraist dy enau wrth yr
ARGLWYDD, gwna i mi yn ol yr hyn
a aeth allan o'th enau; gan i'r AR-
GLWYDD wneuthur drosot ti ddïal-
edd ar dy elynion, meibion Ammon.
37 Hi a ddywedodd *hefyd* wrth ei
thad, Gwneler i mi y peth hyn;
paid â mi ddau fis, fel yr elwyf † i
fynu ac i waered ar y mynyddoedd,
ac yr wylwyf o herwydd fy mor-
wyndod, mi a'm cyfeillesau.
38 Ac efe a ddywedod, Dos. Ac
efe a'i gollyngodd hi *dros* ddau fis.
A hi a aeth â'*i* chyfeillesau, ac a
wylodd o herwydd ei morwyndod
ar y mynyddoedd.
39 Ac ym mhen y ddau fis hi a
ddychwelodd at ei thad: ac efe a
wnaeth â hi yr adduned a addun-
asai efe: a hi ni adnabuasai wr. A
bu *hyn* yn ddefod yn Israel,
40 Fyned o ferched Israel † bob
blwyddyn i ‖ alaru am ferch Jeph-
thah y Gileadiad, bedwar diwrnod
yn y flwyddyn.

† Heb. *yr hyn a ddelo allan, a ddaw allan.*
‖ Neu, *Abel.*
ᵗ Exod. 15. 20. 1 Sam. 18. 6. Ps. 68. 25.
‖ Neu, *o'r eiddo ei hun na mab na merch.* Heb. *o hono ei hun.*
† Heb. *a myned i waered.*
† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*
‖ Neu, *ymddiddan â merch.*

PENNOD XII.

1 *Yr Ephraimiaid yn cweryla â Jephthah; a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu hadnabod wrth y gair Shibboleth.* 7 *Marwolaeth Jephthah.* 8 *Ibsan, a'i ddeg mab ar hugain, a'i ddeg merch ar hugain,* 11 *ac Elon,* 13 *ac Abdon, a'i ddeugain mab, a'i ddeg ŵyr ar hugain, yn barnu Israel.*

A ᵃ GWYR Ephraim a † ymgasgl-
asant, ac a aethant tu a'r gog-
ledd, ac a ddywedasant wrth Jeph-
thah, Paham yr aethost ti drosodd i
ymladd yn erbyn meibion Ammon,
ac na elwaist arnom ni i fyned gyd â
thi? dy dŷ di a losgwn ni am dy
ben â thân.
2 A Jephthah a ddywedodd wrth-
ynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn
ymryson yn dost yn erbyn meibion
Ammon; a mi a'ch gelwais chwi,
ond ni waredasoch fi o'u llaw hwynt.
3 A phan welais i nad oeddych yn
fy achub, mi a osodais fy einioes yn
fy llaw, ac a euthum yn erbyn meib-
ion Ammon; a'r ARGLWYDD a'u
rhoddodd hwynt yn fy llaw i:
paham gan hynny y daethoch i
fynu attaf fi y dydd hwn, i ymladd
i'm herbyn?
4 Yna Jephthah a gasglodd yng
nghyd holl wŷr Gilead, ac a ymladd-
odd âg Ephraim: a gwŷr Gilead a
darawsant Ephraim, am ddywedyd
o honynt hwy, Ffoaduriaid Ephraim
ym mysg yr Ephraimiaid, *ac* ym
mysg Manasseh, *ydych* chwi y Gil-
eadiaid.
5 A'r Gileadiaid a ynnillasant
rydau yr Iorddonen o flaen yr
Ephraimiaid: a phan ddywedai yr
Ephraimiaid a ddïangasent, Ged-
wch i mi fyned drwodd: yna gwŷr
Gilead a ddywedent wrtho, Ai Eph-
ratëad *ydwyt* ti? Os dywedai yn-
tau, Nag ê;
6 Yna y dywedent wrtho, Dywed
yn awr, Shibboleth. Dywedai yn-
tau, Sibboleth: canys ni fedrai efe
lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y
lladdent ef wrth rydau yr Iorddon-
en. A chwympodd y pryd hwnnw
o Ephraim ddwy fil a deugain.
7 A Jephthah a farnodd Israel
chwe blynedd. Yna y bu farw
Jephthah y Gileadiad, ac a gladd-
wyd yn *un* o ddinasoedd Gilead.
8 ¶ Ac ar ei ol ef Ibsan o Beth-
lehem a farnodd Israel.
9 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar
hugain, a deng merch ar hugain, *y
rhai* a anfonodd efe allan, a deng
merch ar hugain a ddug efe i'w
feibion oddi allan. Ac efe a farn-
odd Israel saith mlynedd.
10 Yna y bu farw Ibsan, ac a
gladdwyd yn Bethlehem.
11 ¶ Ac ar ei ol ef Elon y Zabu-
loniad a farnodd Israel: ac efe a
farnodd Israel ddeng mlynedd.
12 Ac Elon y Zabuloniad a fu
farw, ac a gladdwyd yn Ajalon,
y'ngwlad Zabulon.
13 ¶ Ac Abdon mab Hilel y Pi-
rathoniad a farnodd Israel ar ei ol
ef.
14 Ac iddo ef yr oedd deugain o
feibion, a deg ar hugain o wyrion,
ᵇ yn marchogaeth ar ddeg a thri-
ugain o ebolion asynod: ac efe a
farnodd Israel wyth mlynedd.
15 Ac Abdon mab Hilel y Pira-
thoniad a fu farw: ac a gladdwyd
yn Pirathon, y'ngwlad Ephraim,
ym mynydd yr Amaleciaid.

ᵃ Edrych pen. 8. 1.
† Heb. *alwyd ynghŷd.*

Cyn CRIST Cylch 1143.
Cylch 1137.
Cylch 1130.
Cylch 1120.
ᵇ pen. 5. 10. a 10. 4.
Cylch 1112.

PENNOD XIII.

1 *Israel yn llaw y Philistiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i wraig Manoah;* 8 *ac wedi hynny i Manoah.* 15 *Offrwm Manoah, ac adnabod yr angel.* 24 *Genedigaeth Samson.*

A MEIBION Israel a chwaneg-
asant ᵃ wneuthur yr hyn oedd
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r
ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn
llaw y Philistiaid ddeugain mlynedd.
2 ¶ Ac yr oedd rhyw wr yn Sorah,
o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef

Cylch 1161.
ᵃ pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 10. 6.

Cyn CRIST Cylch 1161.

oedd Manoah, a'i wraig ef *oedd* am-
mhlantadwy, heb esgor.
3 Ac angel yr ARGLWYDD a ym-
ddangosodd i'r wraig, ac a ddywed-
odd wrthi, Wele, yn awr ammhlant-
adwy *ydwyt* ti, ac heb esgor: ond ti
a feichiogi, ac a esgori ar fab.
4 Ac yn awr, attolwg, ymochel, ac
[b]nac ŷf win na diod gadarn, ac na
fwytta ddim aflan.
5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a
esgori ar fab; ac [c]ni ddaw ellyn ar
ei ben ef: canys Nazarëad i DDUW
fydd y bachgen o'r groth: ac efe a
ddechreu waredu Israel o law y
Philistiaid.
6 ¶ Yna y daeth y wraig ac a fyn-
egodd i'w gwr, gan ddywedyd, Gwr
DUW a ddaeth attaf fi; a'i bryd ef
oedd fel pryd angel DUW, yn ofnad-
wy iawn: ond ni ofynais iddo o ba
le yr oedd, ac ni fynegodd yntau i
mi ei enw.
7 Ond efe a ddywedodd wrthyf,
Wele, ti a feichiogi, ac a esgori ar
fab. Ac yn awr nac ŷf win na diod
gadarn, ac na fwytta ddim aflan:
canys Nazaread i DDUW fydd y
bachgen, o'r groth hyd ddydd ei
farwolaeth.
8 ¶ Yna Manoah a weddïodd ar
yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,
Attolwg, fy arglwydd, gâd i wr DUW
yr hwn a anfonaist, ddyfod eilwaith
attom ni, a dysgu i ni beth a wnel-
om i'r bachgen a enir.
9 A DUW a wrandawodd ar lef
Manoah: ac angel DUW a ddaeth
eilwaith at y wraig, a hi yn eistedd
yn y maes; ond Manoah ei gwr nid
oedd gyd â hi.
10 A'r wraig a frysiodd, ac a red-
odd, ac a fynegodd i'w gwr, ac a
ddywedodd wrtho, Wele, ymddang-
osodd y gwr i mi, yr hwn a ddaeth
attaf fi y dydd *arall.*
11 A Manoah a gyfododd, ac a
aeth ar ol ei wraig, ac a ddaeth at y
gwr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti
yw y gwr a leferaist wrth y wraig?
Dywedodd yntau, *Ië,* myfi.
12 A dywedodd Manoah, Deled yn
awr dy eiriau i ben. †Pa fodd y
trinwn y bachgen, ‖ac y gwnawn
iddo ef?
13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrth Manoah, Rhag yr hyn
oll a ddywedais wrth y wraig, ym-
ocheled hi.
14 Na fwyttâed o ddim a ddêl
allan o'r winwydden, nac yfed win
na diod gadarn, ac na fwyttâed
ddim aflan: cadwed yr hyn oll a
orchymynais iddi.
15 ¶ A dywedodd Manoah wrth
angel yr ARGLWYDD, [d]Gâd, attolwg,
i ni dy attal, tra y parottôm fynn
gafr ger dy fron di.
16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrth Manoah, Ped attelit
fi, ni fwyttâwn o'th fara di: os
gwnei boeth-offrwm, gwna ef i'r AR-
GLWYDD. Canys ni wyddai Manoah
mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.
17 A Manoah a ddywedodd wrth
angel yr ARGLWYDD, Beth *yw* dy
enw, fel y'th anrhydeddom di pan
ddelo dy eiriau *i ben?*

[b] Num. 6. 2, 3.
[c] Num. 6. 5. 1 Sam. 1. 11.
† Heb. *Pa fath fydd ar y bachgen?*
‖ Neu, *a pha beth a wna efe?* Heb. *beth fydd ei waith ef?*
[d] Gen. 18. 5. pen. 6. 18.

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrtho, [e]Paham yr ymof-
yni am fy enw, gan ei *fod* [f]yn rhy-
feddol?
19 Felly Manoah a gymmerth
fynn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'*i*
hoffrymmodd ar y graig i'r AR-
GLWYDD. A'r *angel* a wnaeth yn
rhyfedd; a Manoah a'i wraig oedd
yn edrych.
20 Canys, pan ddyrchafodd y fflam
oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna
angel yr ARGLWYDD a ddyrchafodd
yn fflam yr allor: a Manoah a'i
wraig oedd yn edrych ar *hynny;*
ac a syrthiasant i lawr ar eu hwy-
nebau.
21 (Ond ni chwanegodd angel yr
ARGLWYDD ymddangos mwyach i
Manoah, nac i'w wraig.) Yna y
gwybu Manoah mai angel yr AR-
GLWYDD *oedd* efe.
22 A Manoah a ddywedodd wrth
ei wraig, [g]Gan farw y byddwn feirw;
canys gwelsom DDUW.
23 Ond ei wraig a ddywedodd
wrtho ef, Pe mynnasai yr ARGLWYDD
ein lladd ni, ni dderbyniasai efe
boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n
llaw ni, ac ni ddangosasai efe i ni
yr holl *bethau* hyn, ac ni pharasai
efe i ni y pryd hyn glywed *y fath
bethau.*
24 ¶ A'r wraig a ymddûg fab, ac
a alwodd ei enw ef [h]Samson. A'r
bachgen a gynnyddodd; a'r AR-
GLWYDD a'i bendithiodd ef.
25 Ac [i]yspryd yr ARGLWYDD a dde-
chreuodd ar amseroedd ei gynhyrfu
ef y'ngwersyll Dan, rhwng Sorah ac
Estaol.

PENNOD XIV.

1 *Samson yn deisyf cael gwraig o'r Philistiaid:* 6 *yn lladd llew yn ei daith;* 8 *ac wrth ddychwelyd, yn cael mêl yn ei ysgerbwd ef.* 10 *Gwledd briodas Samson.* 12 *Ei wraig yn datguddio ei ddychymmyg ef.* 19 *Yntau yn yspeilio deg ar hugain o'r Philistiaid.* 20 *Ei wraig ef yn priodi un arall.*

A SAMSON a aeth i waered i
Timnath; ac a ganfu wraig yn
Timnath, o ferched y Philistiaid.
2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a fy-
negodd i'w dad ac i'w fam, ac a ddy-
wedodd, Mi a welais wraig yn Tim-
nath o ferched y Philistiaid: cym-
merwch yn awr honno yn wraig i mi.
3 Yna y dywedodd ei dad a'i fam
wrtho, Onid *oes* ym mysg merched
dy frodyr, nac ym mysg fy holl bobl,
wraig, pan ydwyt ti yn myned i
geisio gwraig o'r Philistiaid dien-
waededig? A dywedodd Samson
wrth ei dad, Cymmer hi i mi; canys
y mae hi †wrth fy modd i.
4 Ond [a]ni wyddai ei dad ef na'i
fam mai oddi wrth yr ARGLWYDD
yr oedd hyn, mai ceisio achos yr
oedd efe yn erbyn y Philistiaid:
canys y Philistiaid oedd y pryd
hwnnw yn arglwyddiaethu ar Is-
rael.
5 Yna Samson a aeth i waered, a'i
dad a'i fam, i Timnath; ac a ddaeth-
ant hyd winllannoedd Timnath: ac
wele, genaw llew yn rhuo yn ei gyf-
arfod ef.
6 Ac [b]yspryd yr ARGLWYDD a
ddaeth yn rymmus arno ef; ac efe

Cyn CRIST Cylch 1161.
[e] Gen. 32. 29.
[f] Es. 9. 6.
[g] Exod. 33. 20. Deut. 5. 26. pen. 6. 22.
[h] Heb. 11. 32.
[i] 1 Sam. 11. 6.
Cylch 1141.
† Heb. *yn uniawn yn fy ngolwg i.*
[a] 1 Bren. 12. 15. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.
[b] pen. 3. 10. 1 Sam. 11. 6.

Cyn CRIST Cylch 1141.

a holltodd *y llew* fel yr holltid mynn, ac nid *oedd* dim yn ei law ef: ond ni fynegodd efe i'w dad nac i'w fam yr hyn a wnelsai.

7 Ac efe a aeth i waered, ac a ymddiddanodd â'r wraig; ac yr oedd hi wrth fodd Samson.

8 ¶ Ac ar ol ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w chymmeryd hi; ac a drodd i edrych ysgerbwd y llew: ac wele, haid o wenyn a mêl y'nghorph y llew.

9 Ac efe a'i cymmerth yn ei law, ac a gerddodd dan fwytta; ac a ddaeth at ei dad a'i fam, ac a roddodd iddynt; a hwy a fwyttasant: ond ni fynegodd iddynt hwy mai o gorph y llew y cymmerasai efe y mêl.

10 ¶ Felly ei dad ef a aeth i waered at y wraig; a Samson a wnaeth yno wledd: canys felly y gwnai y gwŷr ieuaingc.

11 A phan welsant hwy ef, yna y cymmerasant ddeg ar hugain o gyfeillion i fod gyd âg ef.

12 ¶ A Samson a ddywedodd wrthynt, [c] Rhoddaf i chwi ddychymmyg yn awr: os gan fynegi y mynegwch ef i mi o fewn saith niwrnod y wledd, ac a'*i* cewch; yna y rhoddaf i chwi ddeg ar hugain o ‖ lenllieiniau, a deg pâr ar hugain o ddillad:

[c] 1 Bren. 10. 1.
‖ Neu, *grysau.*

13 Ond os chwi ni fedrwch *ei* fynegi i mi; yna chwi a roddwch i mi ddeg ar hugain o lenllïeiniau, a deg pâr ar hugain o wisgoedd. Hwythau a ddywedasant wrtho, Traetha dy ddychymmyg, fel y clywom ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Allan o'r bwyttâwr y daeth bwyd, ac o'r cryf y daeth allan felysdra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *mewn* tri diwrnod.

15 Ac yn y seithfed dydd y dywedasant wrth wraig Samson, Huda dy wr, fel y mynego efe i ni y dychymmyg; rhag i ni dy losgi di a thŷ dy dad â thân: ai i'n ‖ tlodi ni y'n gwahoddasoch? onid *felly y mae?*

‖ Neu, *meddiannu.*

16 A gwraig Samson a wylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddiau y mae yn gâs gennyt fi, ac nid wyt yn fy ngharu: dychymmyg a roddaist i feibion fy mhobl, ac nis mynegaist i mi. A dywedodd yntau wrthi, Wele, nis mynegais i'm tad nac i'm mam: ac a'*i* mynegwn i ti?

17 A hi a wylodd wrtho ef y saith niwrnod hynny, tra yr oeddid yn cynnal y wledd: ac ar y seithfed dydd y mynegodd efe iddi hi; canys yr oedd hi yn ei flino ef: a hi a fynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho ef y seithfed dydd, cyn machludo yr haul, Beth *sydd* felysach nâ mêl? a pheth gryfach nâ llew? Dywedodd yntau wrthynt, Oni buasai i chwi aredig â'm hanner i, ni chawsech allan fy nychymmyg.

19 ¶ Ac yspryd yr Arglwydd a ddaeth arno ef; ac efe a aeth i waered i Ascalon, ac a darawodd o honynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth eu ‖ hyspail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a fynegasant y dychymmyg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd, ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dad.

Cyn CRIST Cylch 1141.
‖ Neu, *dillad.*

20 A rhoddwyd gwraig Samson i'w gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmerasai efe yn gyfaill.

PENNOD XV.

1 Samson yn cael nâg am ei wraig. 3 Yntau yn llosgi ŷd y Philistiaid â llwynogod ac â ffaglau. 6 Y Philistiaid yn llosgi ei wraig ef a'i thad. 7 Samson yn eu taro hwynt glun a morddwyd. 9 Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philistiaid. 14 Yntau yn eu lladd hwynt â gên asyn. 18 Duw yn gwneuthur y ffynnon En-haccore iddo ef yn Lehi.

AC wedi *talm* o ddyddiau, yn amser cynhauaf y gwenith, Samson a aeth i ymweled â'i wraig â mynn gafr; ac a ddywedodd, Mi a âf i mewn at fy ngwraig i'r ystafell. Ond ni chaniattâe ei thad hi iddo ef fyned i mewn.

Cylch 1140.

2 A'i thad a lefarodd, gan ddywedyd, Tybiaswn i ti ei chasâu hi; am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill di: onid *yw* ei chwaer ieuangaf yn lanach nâ hi? bydded *honno* i ti, attolwg, yn ei lle hi.

3 ¶ A Samson a ddywedodd wrthynt, ‖ Difeiach ydwyf y waith hon nâ'r Philistiaid, er i mi wneuthur niwed iddynt.

‖ Neu, *Difai, &c. oddi wrth.*

4 A Samson a aeth ac a ddaliodd dri chant o lwynogod; ac a gymmerth ‖ ffaglau, ac a drodd gynffon at gynffon, ac a osododd un ffagl rhwng dwy gynffon yn y canol.

‖ Neu, *bentewynion.*

5 Ac efe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac a'u gollyngodd *hwynt* i ydau y Philistiaid; ac a losgodd hyd yn nôd y dasau, a'r ŷd ar ei droed, y gwinllannoedd *hefyd, a'r* olew-wŷdd.

6 ¶ Yna y Philistiaid a ddywedasant, Pwy a wnaeth hyn? Hwythau a ddywedasant, Samson ‖ daw y Timniad; am iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philistiaid a aethant i fynu, ac a'i llosgasant hi a'i thad â thân.

‖ *mab yng nghyfraith.*

7 ¶ A dywedodd Samson wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, etto mi a ymddialaf arnoch chwi; ac wedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac efe a'u tarawodd hwynt glun a morddwyd â lladdfa fawr: ac efe a aeth i waered, ac a arhosodd yng nghoppa craig Etam.

9 ¶ Yna y Philistiaid a aethant i fynu, ac a wersyllasant yn Judah, ac a ymdaenasant yn Lehi.

10 A gwŷr Judah a ddywedasant, Paham y daethoch i fynu i'n herbyn ni? Dywedasant hwythau, I rwymo Samson y daethom i fynu, i wneuthur iddo ef fel y gwnaeth yntau i ninnau.

11 Yna tair mil o wŷr o Judah a † aethant i goppa craig Etam, ac a ddywedasant wrth Samson, Oni wyddost ti *fod* y Philistiaid yn arglwyddiaethu arnom ni? paham gan hynny y gwnaethost hyn â ni? Dywedodd yntau wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y gwneuthum innau iddynt hwythau.

† Heb. *ddisgynasant.*

Cyn CRIST Cylch 1140.

12 Dywedasant hwythau wrtho,
I'th rwymo di y daethom i waered,
ac i'th roddi *yn* llaw y Philistiaid.
A Samson a ddywedodd wrthynt,
Tyngwch wrthyf, na ruthrwch arnaf
fi eich hunain.
13 Hwythau a'i hattebasant ef,
gan ddywedyd, Na *ruthrwn:* eithr
gan rwymo y'th rwymwn di, ac y'th
roddwn yn eu llaw hwynt; ond
ni'th laddwn di. A rhwymasant ef
â dwy râff newydd, ac a'i dygasant
ef i fynu o'r graig.
14 ¶ *A* phan ddaeth efe i Lehi, y
Philistiaid a floeddiasant wrth gyf-
arfod âg ef. Ac yspryd yr Ar-
glwydd a ddaeth arno ef; a'r
rhaffau *oedd* am ei freichiau a aeth-
ant fel llin a losgasid yn tân, a'r
rhwymau a † ddattodasant oddi am
ei ddwylaw ef.
15 Ac efe a gafodd ên asyn ir; ac
a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd,
ac a laddodd â hi fil o wŷr.
16 A Samson a ddywedodd, A gên
asyn, † pentwr ar bentwr; â gên
asyn y lleddais fil o wŷr.
17 A phan orphenodd efe lefaru,
yna efe a daflodd yr ên o'i law, ac
a alwodd y lle hwnnw ‖ Ramath-
lehi.
18 ¶ Ac efe a sychedodd yn dost;
ac a lefodd ar yr Arglwydd, ac a
ddywedodd, Tydi a roddaist yn llaw
dy was yr ymwared mawr yma: ac
yn awr a fyddaf fi farw gan syched,
a syrthio yn llaw y rhai dïenwaed-
ig?
19 Ond Duw a holltodd y cilddant
oedd yn ‖ yr ên, fel y daeth allan
ddwfr o hono; ac efe a yfodd, a'i
yspryd a ddychwelodd, ac efe a
adfywiodd: am hynny y galwodd
efe ei henw ‖ En-haccore, yr hon
sydd yn Lehi hyd y dydd hwn.
20 Ac efe a farnodd Israel yn
nyddiau y Philistiaid ugain mlyn-
edd.

† Heb. *doddasant.*

† Heb. *pentwr, dau bentwr.*

‖ Sef, *Cyfodiad yr ên*, neu, *Tafliad yr ên.*

‖ Neu, *Lehi.*

‖ *Ffynnon y gelwad.*

PENNOD XVI.

1 *Samson yn diange yn Gazah, ac yn dwyn ymaith ddrysau porth y ddinas.* 4 *Dalilah, wedi ei gwobri gan y Philistiaid, yn hudo Samson.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deir-gwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philistiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu y tŷ i lawr am ben y Philistiaid, ac yn marw.*

Cylch 1120.

Yna Samson a aeth i Gazah; ac
a ganfu yno butteinwraig, ac a
aeth i mewn atti hi.
2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan
ddywedyd, Daeth Samson yma. A
hwy a gylchynasant, ac a gynllwyn-
asant iddo, ar hyd y nos, ym mhorth
y ddinas; ac a fuant ddistaw ar hyd
y nos, gan ddywedyd, Y bore pan
oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.
3 A Samson a orweddodd hyd
hanner nos; ac a gyfododd ar han-
ner nos, ac a ymaflodd yn nrysau
porth y ddinas, ac yn y ddau bost,
ac a aeth ymaith â hwynt ynghyd
â'r barr, ac a'*u* gosododd ar ei ys-
gwyddau, ac a'u dug hwynt i fynu
i ben bryn *sydd* gyferbyn a Heb-
ron.
4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig
yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalilah.
5 Ac arglwyddi y Philistiaid a
aethant i fynu atti hi, ac a ddywed-
asant wrthi, Huda ef, ac edrych ym
mha ‖ *le y mae* ei fawr nerth ef, a
pha fodd y gorthrechwn ef, fel y
rhwymom ef i'w ‖ gystuddio: ac ni
a roddwn i ti bob un fil a chant o
arian.
6 A Dalilah a ddywedodd wrth
Samson, Mynega i mi, attolwg, ym
mha ‖ *fan y mae* dy fawr nerth di,
ac â pha beth y'th rwymid i'th
gystuddio.
7 A Samson a ddywedodd wrthi,
Pe rhwymient fi â saith ‖ o wdyn
irion, y rhai ni sychasai; yna y
gwanhychwn, ac y byddwn fel † gwr
arall.
8 Yna arglwyddi y Philistiaid a
ddygasant i fynu atti hi saith o
wdyn irion, y rhai ni sychasent; a
hi a'i rhwymodd ef â hwynt.
9 (A chynllwynwyr *oedd* yn aros
ganddi mewn ystafell) A hi a
ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Phi-
listiaid arnat ti, Samson. Ac efe a
dorrodd y gwdyn, fel y torrir edau
garth wedi † cyffwrdd *â*'r tân: felly
ni wybuwyd ei gryfder ef.
10 A dywedodd Dalilah wrth Sam-
son, Ti a'm twyllaist, ac a ddywed-
aist gelwydd wrthyf: yn awr myn-
ega i mi, attolwg, a pha beth y gellid
dy rwymo.
11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe
gan rwymo y rhwymient fi â rhaffau
newyddion, y rhai ni wnaethpwyd
gwaith â hwynt; yna y gwanhych-
wn, ac y byddwn fel gwr arall.
12 Am hynny Dalilah a gymmerth
raffau newyddion, ac a'i rhwymodd
ef â hwynt; ac a ddywedodd wrtho,
Y mae y Philistiaid arnat ti, Sam-
son. (Ac *yr oedd* cynllwynwyr yn
aros mewn ystafell) Ac efe a'u tor-
rodd hwynt oddi am ei freichiau
fel edau.
13 A Dalilah a ddywedodd wrth
Samson, Hyd yn hyn y twyllaist
fi, ac y dywedaist gelwydd wrthyf:
mynega i mi, â pha beth y'th rwym-
id. Dywedodd yntau wrthi hi, Pe
plethit ti saith gudyn fy mhen yng
nghyd â'r we.
14 A hi a'i gwnaeth yn sicr â'r
hoel; ac a ddywedodd wrtho ef, *Y
mae* y Philistiaid arnat ti, Samson.
Ac efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a
aeth ymaith â hoel y garfan, ac â'r
we.
15 A hi a ddywedodd wrtho ef,
Pa fodd y dywedi, Cu gennyf dydi,
a'th galon heb *fod* gyd â mi? Teir-
gwaith bellach y'm twyllaist, ac ni
fynegaist i mi ym mha *fan y mae*
dy fawr nerth.
16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei
flino ef â'i geiriau beunydd, ac yn
ei boeni ef; ei enaid a † ymofidiodd
i farw:
17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl
galon; ac a ddywedodd wrthi, [a] Ni
ddaeth ellyn ar fy mhen i: canys
Nazarëad i Dduw *ydwyf* fi o groth
fy mam. Pe'd eillid fi, yna y ciliai fy
nerth oddi wrthyf, ac y gwanhych-
wn, ac y byddwn fel gwr *arall.*
18 A phan welodd Dalilah fynegi
o hono ef iddi hi ei holl galon, hi a

Cyn CRIST Cylch 1120.

‖ *beth.*

‖ Neu, *ddarostwng.*

‖ *beth.*

‖ Neu, *o raffynau.*

† Heb. *un.*

† Heab. *rogli.*

† Heb. *ymfyrhaudd.*

[a] Num. 6. 5.

Cyn CRIST Cylch 1120.

anfonodd ac a alwodd am bendefig-
ion y Philistiaid, gan ddywedyd,
Deuwch i fynu unwaith; canys efe
a fynegodd i mi ei holl galon. Yna
arglwyddi y Philistiaid a ddaethant
i fynu atti hi, ac a ddygasant arian
yn eu dwylaw.
19 A hi a wnaeth iddo gysgu ar
ei gliniau; ac a alwodd ar wr, ac a
barodd eillio saith gudyn ei ben ef:
a hi a ddechreuodd ei gystuddio
ef; a'i nerth a ymadawodd oddi
wrtho.
20 A hi a ddywedodd, *Y mae* y
Philistiaid arnat ti, Samson. Ac
efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a ddy-
wedodd, Af allan y waith hon fel
cynt, ac ymysgydwaf. Ond ni wydd-
ai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio
oddi wrtho.
21 ¶ Ond y Philistiaid a'i dalias-
ant ef, ac a † dynnasant ei lygaid
ef, ac a'i dygasant ef i waered i
Gazah, ac a'i rhwymasant ef â
gefynnau pres; ac yr oedd efe yn
malu yn y carchardy.
22 Eithr gwallt ei ben ef a dde-
chreuodd dyfu drachefn, † ar ol ei
eillio.
23 Yna arglwyddi y Philistiaid a
ymgasglasant i aberthu aberth mawr
i Dagon eu duw, ac i orfoleddu:
canys dywedasant, Ein duw ni a
roddodd Samson ein gelyn yn ein
llaw ni.
24 A phan welodd y bobl ef, hwy
a ganmolasant eu duw: canys dy-
wedasant, Ein duw ni a roddodd
ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn
oedd yn anrheithio ein gwlad ni,
yr hwn a † laddodd lawer o honom
ni.
25 A phan oedd eu calon hwynt
yn llawen, yna y dywedasant, Gel-
wch am Samson, i beri i ni chwerth-
in. A hwy a alwasant am Samson
o'r carchardy, fel y chwareuai o'u
blaen hwynt; a hwy a'i gosodasant
ef rhwng y colofnau.
26 A Samson a ddywedodd wrth
y llangc oedd yn ymaflyd yn ei law
ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafael
ar y colofnau y mae y tŷ yn sefyll
arnynt, fel y pwyswyf arnynt.
27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr
a gwragedd; a holl arglwyddi y
Philistiaid *oedd* yno: ac ar y nen
yr oedd ynghylch tair mil o wŷr a
gwragedd yn edrych tra yr ydoedd
Samson yn chwarae.
28 A Samson a alwodd ar yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, O Ar-
glwydd IOR, cofia fi, attolwg, a
nertha fi, attolwg, yn unig y waith
hon, O DDUW, fel y dialwyf *âg* un
dialedd ar y Philistiaid am fy nau
lygad.
29 A Samson a ymaflodd yn y
ddwy golofn ganol, y rhai yr oedd y
tŷ yn sefyll arnynt, ac a ymgynnal-
iodd wrthynt, un yn ei ddeheulaw,
a'r llall yn ei law aswy.
30 A dywedodd Samson, Bydded
farw fy einioes gyd â'r Philistiaid.
Ac efe a ymgrymmodd â'*i holl*
nerth; a syrthiodd y tŷ ar y pen-
defigion, ac ar yr holl bobl *oedd*
ynddo: a'r meirw y rhai a laddodd
efe wrth farw, oedd fwy nag a ladd-
asai efe yn ei fywyd.
31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dad
ef, a ddaethant i waered, ac a'i
cymmerasant ef, ac a'*i* dygasant i
fynu, ac a'i claddasant ef rhwng
Sorah ac Estaol, ym meddrod Ma-
noah ei dad. Ac efe a farnasai
Israel ugain mlynedd.

† Heb. *dyllasant.*

† Heb. *fel pan eilliwyd ef.*

† Heb. *amlhaodd ein lladdedigion.*

PENNOD XVII.

1 *Ei fam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladrattasai Micah, ac a roisai yn eu hol.* 5 *Yntau yn gwneuthur gwisgoedd iddynt;* 7 *ac yn cyflogi Lefiad i fod yn offeiriad iddo.*

AC yr oedd gwr o fynydd Eph-
raim, a'i enw Micah.
2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam,
Y mil a'r can *sicl* arian a ddyg-
pwyd oddi arnat, ac y rhegaist *am
danynt*, ac y dywedaist hefyd lle y
clywais; wele, yr arian gyd a mi,
myfi a'i cymmerais. A dywedodd
ei fam, Bendigedig *fyddych*, fy mab,
gan yr ARGLWYDD.
3 A phan roddodd efe y mil a'r
can *sicl* arian adref i'w fam, ei fam
a ddywedodd, Gan gyssegru y cys-
segraswn yr arian i'r ARGLWYDD
o'm llaw, i'm mab, i wneuthur delw
gerfiedig a thoddedig: am hynny
yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i
ti.
4 Etto efe a dalodd yr arian i'w
fam. A'i fam a gymmerth ddau
can *sicl* o arian, ac a'u rhoddodd i'r
toddydd; ac efe a'u gwnaeth yn
ddelw gerfiedig, a thoddedig: a hwy
a fuant yn nhŷ Micah.
5 A chan y gwr hwn Micah *yr
oedd* tŷ duwiau; ac efe a wnaeth
[a] ephod, a [b] theraphim, ac a † gys-
segrodd un o'i feibion i fod yn
offeiriad iddo.
6 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd*
brenhin yn Israel; ond pob un a
wnai *yr hyn oedd* uniawn yn ei
olwg ei hun.
7 ¶ Ac yr oedd gwr ieuangc o
[d] Bethlehem Judah, o dylwyth Ju-
dah, a Lefiad *oedd* efe; ac efe a
ymdeithiai yno.
8 A'r gwr a aeth allan o'r ddinas
o Bethlehem Judah, i drigo pa le
bynnag y caffai *le:* ac efe a ddaeth
i fynydd Ephraim i dŷ Micah, yn ei
ymdaith.
9 A Micah a ddywedodd wrtho,
O ba le y daethost ti? Dywedodd
yntau wrtho, Lefiad *ydwyf* o Beth-
lehem Judah; a myned yr ydwyf i
drigo lle caffwyf *le.*
10 A Micah a ddywedodd wrtho,
Trig gyd â mi, a bydd i mi yn dad
ac yn offeiriad; a mi a roddaf i ti
ddeg *sicl* o arian bob blwyddyn, a
† phâr o ddillad, a'th luniaeth. Felly
y Lefiad a aeth i mewn.
11 A'r Lefiad a fu foddlawn i aros
gyd â'r gwr; a'r gwr ieuangc oedd
iddo fel un o'i feibion.
12 A Micah a urddodd y Lefiad;
a'r gwr ieuangc fu yn offeiriad iddo,
ac a fu yn nhŷ Micah.
13 Yna y dywedodd Micah, Yn
awr y gwn y gwna yr ARGLWYDD
ddaioni i mi; gan fod Lefiad gennyf
yn offeiriad.

Cyn CRIST Cylch 1120.

Cylch 1406.

[a] pen. 8. 27.
[b] Gen. 31. 19. Hos. 3. 4.
† Heb. *lanwodd ddwylaw.*
[c] pen. 18. 1. & 21. 25.
[d] Edrych Jos. 19. 15.
† Heb. *threfn.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

PENNOD XVIII.

1 *Meibion Dan yn anfon pùmwr i geisio iddynt etifeddiaeth.* 3 *Hwythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan: ac yn cael cysur i fyned rhagddynt:* 7 *yn chwilio Laïs, ac yn dwyn newyddion gobeithfawr.* 11 *Danfon chwe chant o wŷr i osod ar y dref.* 14 *A'r rhai hynny ar y ffordd yn yspeilio Micah am ei offeiriad a'i greiriau:* 27 *ac yn ynnill Laïs, ac yn ei galw hi Dan;* 30 *ac yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.*

[a] pen. 17. 6. a 21. 25. [b] Jos. 19. 47.

YN [a]y dyddiau hynny nid *oedd*
brenhin yn Israel: ac yn y
dyddiau hynny [b]llwyth y Daniaid
oedd yn ceisio iddynt etifeddiaeth i
drigo; canys ni syrthiasai iddynt
hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth
ym mysg llwythau Israel.
2 A meibion Dan a anfonasant o'u
tylwyth bump o wŷr o'u bro, †gwŷr
grymmus, o Sorah, ac o Estaol, i
ysbïo y wlad, *ac* i'w chwilio; ac a
ddywedasant wrthynt, Ewch, chwil-
iwch y wlad. A phan ddacthant i
fynydd Ephraim i dŷ Micah, hwy a
lettyasant yno.
3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Micah,
hwy a adnabuant lais y gwr ieu-
angc y Lefiad: ac a droisant yno,
ac a ddywedasant wrtho, Pwy a'th
ddug di yma? a pheth yr ydwyt ti
yn ei wneuthur *yma?* a pheth *sydd*
i ti yma?
4 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Mi-
cah i mi, ac efe a'm cyflogodd i,
a'i offeiriad ef ydwyf fi.
5 A hwy a ddywedasant wrtho ef,
Ymgynghora, attolwg, â Duw, fel y
gwypom a lwydda ein ffordd yr
ydym ni yn rhodio arni.
6 A'r offeiriad a ddywedodd
wrthynt, Ewch mewn heddwch:
ger bron yr ARGLWYDD *y mae* eich
ffordd chwi, yr hon a gerddwch.
7 ¶ Yna y pumwr a aethant ym-
aith, ac a ddaethant i [c]Laïs; ac a
welsant y bobl *oedd* ynddi [d]yn trigo
mewn diogelwch, yn ol arfer y Si-
doniaid, yn llonydd ac yn ddiofal;
ac nid *oedd* †swyddwr yn y wlad, yr
hwn a allai eu gyrru *hwynt* i gywil-
ydd mewn dim: a phell *oeddynt*
oddi wrth y Sidoniaid, ac heb neges-
au rhyngddynt â neb.
8 A hwy a ddaethant at eu brodyr
i Sorah ac Estaol. A'u brodyr a
ddywedasant wrthynt, Beth *a ddy-
wedwch* chwi?
9 Hwythau a ddywedasant, Cyfod-
wch, ac awn i fynu arnynt: canys
gwelsom y wlad; ac wele, da iawn
yw hi. Ai tewi yr *ydych* chwi? na
ddïogwch fyned, i ddyfod i mewn i
feddiannu y wlad.
10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at
bobl ddïofal, a gwlad ehang: canys
Duw a'i rhoddodd hi yn eich llaw
chwi: *sef* lle nid *oes* yndo eisieu
dim a'r *y sydd* ar y ddaear.
11 ¶ Ac fe aeth oddi yno, o dy-
lwyth y Daniaid, o Sorah ac o Es-
taol, chwe channwr, wedi ymwreg-
ysu âg arfau rhyfel.
12 A hwy a aethant i fynu, ac a
wersyllasant yn Ciriath-jearim, yn
Judah: am hynny y galwasant y
fan honno [e] Mahaneh Dan, hyd y
dydd hwn: wele, *y mae* o'r tu ol i
Ciriath-jearim.
13 A hwy a aethant oddi yno i
fynydd Ephraim, ac a ddaethant
hyd dŷ Micah.
14 ¶ A'r pùmwr, y rhai a aethent
i chwilio gwlad Laïs, a lefarasant,
ac a ddywedasant wrth eu brodyr,
Oni wyddoch chwi fod yn y tai hyn
ephod a theraphim, a delw gerf-
iedig, a thoddedig? gan hynny ys-
tyriwch yn awr beth a wneloch.
15 A hwy a droisant tu ag yno; ac
a ddaethant hyd dŷ y gwr ieuangc
y Lefiad, i dŷ Micah; ac a †gyf-
archasant well iddo.
16 A'r chwe channwr, y rhai oedd
wedi eu gwregysu âg arfau rhyfel,
oedd yn sefyll *wrth* ddrws y porth,
sef y rhai *oedd* o feibion Dan.
17 A'r pùmwr, y rhai a aethent i
chwilio y wlad, a esgynasant, *ac* a
aethant i mewn yno; *ac* a ddyg-
asant ymaith y ddelw gerfiedig, a'r
ephod, a'r teraphim, a'r ddelw dodd-
edig, a'r offeiriad oedd yn sefyll
wrth ddrws y porth, gyd â'r chwe
channwr *oedd* wedi ymwregysu âg
arfau rhyfel.
18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ Mi-
cah, ac a ddygasant ymaith y ddelw
gerfiedig, yr ephod, a'r teraphim, a'r
ddelw doddedig. Yna yr offeiriad a
ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych
chwi yn ei wneuthur?
19 Hwythau a ddywedasant wrtho,
Taw sôn; gosod dy law ar dy safn,
a thyred gyd â ni, a bydd i ni yn
dad ac yn offeiriad: *ai* gwell i ti fod
yn offeiriad i dŷ un gwr, nâ'th fod
yn offeiriad i lwyth ac i deulu yn
Israel?
20 A da fu gan galon yr offeiriad;
ac efe a gymmerth yr ephod, a'r
teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a
aeth ym mysg y bobl.
21 A hwy a droisant, ac a aethant
ymaith; ac a osodasant y plant, a'r
anifeiliaid, a'r clud, o'u blaen.
22 ¶ *A* phan oeddynt hwy ennyd
oddi wrth dŷ Micah, y gwŷr *oedd*
yn y tai wrth dŷ Micah a ymgasgl-
asant, ac a erlidiasant feibion Dan.
23 A hwy a waeddasant ar feibion
Dan. Hwythau a droisant eu hwy-
nebau, ac a ddywedasant wrth Mi-
cah, Beth *a ddarfu* i ti, pan wyt
†yn dyfod â'r fath fintai?
24 Yntau a ddywedodd, Fy nuw-
iau, y rhai a wneuthum i, a ddyg-
asoch chwi ymaith, a'r offeiriad, ac
a aethoch i ffordd: a pheth *sydd*
gennyf fi mwyach? a pha beth *yw*
hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a
ddarfu* i ti?
25 A meibion Dan a ddywedasant
wrtho, Na âd glywed dy lef yn ein
mysg ni; rhag i wŷr †digllawn
ruthro arnat ti, a cholli o honot dy
einioes, ac einioes dy deulu.
26 A meibion Dan a aethant i'w
ffordd. A phan welodd Micah eu
bod hwy yn gryfach nag ef, efe a
drodd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.
27 A hwy a gymmerasant *y pethau*
a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd
ganddo ef, ac a ddaethant i Laïs, at
[f]bobl lonydd a dïofal; ac a'u ta-

Margin notes: † Heb. *meibion.* [c] Jos. 19. 47, *Lesem.* [d] ad. 27, 28. † Heb. *meddiannydd, neu, etifedd gwaharddiad.* [e] pen. 13. 25. † Heb. *ymofynasant ag ef am heddwch.* † Heb. *wedi ymgasglu ynghŷd.* † Heb. *chwerw eu henaid.* [f] ad. 7, 10.

Cyn CRIST Cylch 1406.

rawsant hwy â min y cleddyf, ac a losgasant y ddinas â thân.

28 Ac nid *oedd* waredydd; canys pell *oedd* hi oddi wrth Sidon, ac nid *oedd* negesau rhyngddynt â neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn *oedd* wrth Beth-rehob: a hwy a adeiladasant ddinas, ac a drigasant ynddi.

[g] Jos. 19. 47. [h] Gen. 14. 14. pen. 20. 1.

29 A [g] hwy a alwasant enw y ddinas [h] Dan, yn ol enw Dan eu tad, yr hwn a anesid i Israel: er hynny Laïs *oedd* enw y ddinas ar y cyntaf.

30 ¶ A meibion Dan a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig: a Jonathan mab Gerson, mab Manasseh, efe a'i feibion, fuant offeiriaid i lwyth Dan [i] hyd ddydd caethgludiad y wlad.

[i] pen. 13. 1. 1 Sam. 4. 2, 3.

31 A hwy a osodasant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Micah, [k] yr holl ddyddiau y bu tŷ Dᴅᴜᴡ yn Siloh.

[k] Jos. 18. 1. pen. 19. 18. a 21. 12.

PENNOD XIX.

1 *Lefiad yn myned i Bethlehem i gyrchu ei wraig adref.* 16 *Hen wr yn ei groesawu ef i'w dŷ yn Gibeah.* 22 *Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam â'i ordderch ef, fel y bu hi farw.* 29 *Yntau yn ei rhannu hi yn ddeuddeg darn, i'w danfon at y deuddeg llwyth.*

Cylch 1406. [a] pen. 17. 6. a 18. 1. a 21. 25.

AC yn y dyddiau hynny, [a] pan nad *oedd* frenhin yn Israel, yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn ystlysau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo ordderchwraig o Bethlehem Judah.

2 A'i ordderchwraig a buteiniodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ymaith oddi wrtho ef i dŷ ei thad, i Bethlehem Judah; ac yno y bu hi ‖ bedwar mis o ddyddiau.

‖ Neu, *flwyddyn a phedwar mis.*

3 A'i gwr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hol, i ddywedyd yn † dêg wrthi hi, *ac* i'w throi adref; a'i langc *oedd* gyd âg ef, a chwpl o asynod. A hi a'i dug ef i mewn i dŷ ei thad: a phan welodd tad y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod âg ef.

† Heb. *wrth fodd ei chalon hi.*

4 A'i chwegrwn ef, tad y llangces, a'i daliodd ef *yno;* ac efe a dariodd gyd âg ef dridiau. Felly bwyttasant ac yfasant, a llettyasant yno.

5 A'r pedwerydd dydd y cyfodasant yn fore; yntau a gyfododd i fyned ymaith. A thad y llangces a ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha dy galon â thammaid o fara, ac wedi hynny ewch ymaith.

6 A hwy a eisteddasant, ac a fwyttasant ill dau ynghyd, ac a yfasant. A thad y llangces a ddywedodd wrth y gwr, Bydd foddlawn, attolwg, ac aros dros nos, a llawenyched dy galon.

7 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, ei chwegrwn a fu daer arno: am hynny efe a drodd ac a lettyodd yno.

8 Ac efe a gyfododd yn fore y pummed dydd i fyned ymaith. A thad y llangces a ddywedodd, Cysura dy galon, attolwg. A hwy a drigasant † hyd brydnawn, ac a fwyttasant ill dau.

† Heb. *nes gostwng y dydd.*

9 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, efe a'i ordderch, a'i langc; ei chwegrwn, tad y llangces, a ddywedodd wrtho, Wele, yn awr, y dydd a laesodd i hwyrhâu; arhoswch dros nos, attolwg: wele † yr haul yn machludo; trig yma, fel y llawenycho dy galon: a chodwch yn fore y fory i'ch taith, fel yr elych i'th babell.

† Heb. *amser lletya ydyw.*

10 A'r gwr ni fynnai aros dros nos; eithr cyfododd, ac a aeth ymaith: a daeth hyd ar gyfer Jebus (hon *yw* Jerusalem) a chyd âg ef gwpl o asynod llwythog, a'i ordderchwraig gyd âg ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod; a'r llangc a ddywedodd wrth ei feistr, Tyred, attolwg, trown i ddinas hon y Jebusiaid, a llettywn ynddi.

12 A'i feistr a ddywedodd wrtho, Ni thrown ni i ddinas estron nid *yw* o feibion Israel; eithr nyni a âwn hyd Gibeah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred, a nesâwn i un o'r lleoedd hyn, i lettya dros nos, yn Gibeah, neu Ramah.

14 Felly y cerddasant, ac yr aethant: a'r haul a fachludodd arnynt wrth Gibeah *eiddo* Benjamin.

15 A hwy a droisant yno, i fyned i mewn i lettya i Gibeah. Ac efe a ddaeth i mewn, ac a eisteddodd yn heol y ddinas: canys nid *oedd* neb a'u cymmerai hwynt i'*w* dŷ i lettya.

16 ¶ Ac wele, wr hen yn dyfod o'i waith o'r maes yn yr hwyr; a'r gwr *oedd* o fynydd Ephraim, ond ei fod ef yn ymdaith yn Gibeah; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.

17 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu wr yn ymdaith yn heol y ddinas: a'r hen wr a ddywedodd, I ba le yr äi di? ac o ba le y daethost?

18 Yntau a ddywedodd wrtho, Tramwyo *yr ydym* ni o Bethlehem Judah, i ystlys mynydd Ephraim, o'r lle y'm *henyw:* a mi a euthum hyd Bethlehem Judah, a myned *yr ydwyf* i dŷ yr Aʀɢʟᴡʏᴅᴅ; ac nid *oes* neb a'm † derbyn i dŷ.

† Heb. *easgl.*

19 Y mae *gennym ni* wellt ac ebran hefyd i'n hasynod; a bara hefyd a gwin i mi ac i'th law-forwyn, ac i'r llangc *sydd* gyd â'th weision: nid *oes* eisieu dim.

20 A'r hen wr a ddywedodd, Tangnefedd i ti: bydded dy holl eisieu arnaf fi; [b] yn unig na lettya yn yr heol.

[b] Gen. 19. 2.

21 Felly efe a'i dug ef i mewn i'w dŷ, ac a borthodd yr asynod: a hwy a olchasant eu traed, ac a fwyttasant ac a yfasant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhâu eu calon, wele, [c] gwŷr y ddinas, rhai o [d] feibion Belial, a amgylchynasant y tŷ, a gurasant y drws, ac a ddywedasant wrth berchen y tŷ, *sef* yr hen wr, gan ddywedyd, Dwg allan y gwr a ddaeth i mewn i'th dŷ, fel yr adnabyddom ef.

[c] Gen. 19. 4. [d] Hos. 9. 9. a 10. 9.

23 A'r [e] gwr, perchen y tŷ, a aeth allan attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nag ê, fy mrodyr, *nag ê,* attolwg, na wnewch mor ddrygionus:

[e] Gen. 19. 6.

Cyn CRIST Cylch 1406.

gan i'r gwr hwn ddyfod i'm tŷ i, na
wnewch yr ysgelerder hyn.
24 Wele, fy merch, yr hon *sydd*
forwyn, a'i ordderch yntau; dygaf
hwynt allan yn awr, a darostyngwch
hwynt, a gwnewch iddynt yr hyn
fyddo da yn eich golwg: ond i'r
gwr hwn na wnewch †mor ysgeler.
25 Ond ni wrandawai y gwŷr arno:
am hynny y gwr a ymaflodd yn ei
ordderch, ac a'i dug hi allan attynt
hwy. A hwy a'i hadnabuant hi, ac
a wnaethant *gam* â hi yr holl nos
hyd y bore: a phan gyfododd y
wawr, hwy a'i gollyngasant hi
ymaith.
26 Yna y wraig a ddaeth, pan ym-
ddangosodd y bore, ac a syrthiodd
wrth ddrws tŷ y gwr *yr oedd* ei
harglwydd ynddo, hyd oleuni *y
dydd.*
27 A'i harglwydd a gyfododd y
bore, ac a agorodd ddrysau y tŷ, ac
a aeth allan i fyned i'w daith: ac
wele, ei ordderchwraig ef wedi
cwympo wrth ddrws y tŷ, a'i dwy
law ar y ‖ trothwy.
28 Ac efe a ddywedodd wrthi,
Cyfod, fel yr elom ymaith. Ond nid
oedd yn atteb. Yna efe a'i cym-
merth hi ar yr asyn, a'r gwr a gyf-
ododd, ac a aeth ymaith i'w fangre.
29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a
gymmerth gyllell, ac a ymaflodd
yn ei ordderch, ac *f* a'i darniodd hi,
ynghyd â'i hesgyrn, yn ddeuddeg
darn, ac a'i hanfonodd hi i holl
derfynau Israel.
30 A phawb a'r a welodd *hynny*, a
ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni
welwyd y fath beth, er y dydd y
daeth meibion Israel o wlad yr
Aipht, hyd y dydd hwn: ystyriwch
ar hynny, ymgynghorwch, a thraeth-
wch *eich meddwl.*

† Heb. *beth mor ynfyd.*

‖ *rhiniog.*

f Edrych 1 Sam. 11. 7.

PENNOD XX.

1 *Y Lefiad, mewn cymmanfa gyffredinol, yn dangos ei gam ar gyhoedd.* 8 *Barn y gymmanfa.* 12 *Gwŷr Benjamin, wedi eu dyfyn, yn ymgasglu yn erbyn yr Israeliaid.* 18 *Yr Israeliaid mewn dwy gâd yn colli deugain mil.* 26 *Hwythau trwy ddichell yn difetha holl wŷr Benjamin onid chwe chant.*

YNA holl feibion Israel a aethant
allan; a'r gynnulleidfa a ym-
gasglodd ynghyd fel un dyn, o *a* Dan
hyd Beerseba, a gwlad Gilead, at yr
ARGLWYDD, i *b* Mispah.
2 A phennaethiaid yr holl bobl,
o holl lwythau Israel, a safasant
y'nghynnulleidfa pobl DUW; *sef*
pedwar can mil o wŷr traed yn
tynnu cleddyf.
3 (A meibion Benjamin a glyw-
sant fyned o feibion Israel i Mispah)
Yna meibion Israel a ddywedasant,
Dywedwch, pa fodd y bu y drygioni
hyn?
4 A'r gwr y Lefiad, gwr y wraig a
laddesid, a attebodd ac a ddywed-
odd, I Gibeah *eiddo* Benjamin y
deuthum i, mi a'm gordderch, i
lettya.
5 A gwŷr Gibeah a gyfodasant i'm
herbyn, ac a amgylchynasant y tŷ
yn fy erbyn liw nos, ac a amcanas-
ant fy lladd i; a †threisiasant fy
ngordderch, fel y bu hi farw.

a pen. 18. 29. 1 Sam. 3. 20. 2 Sam. 3. 10. a 24. 2.
b 1 Sam. 7. 5. a 10. 17.

† Heb. *darostyngasant.*

6 A mi a ymaflais yn fy ngordd-
erch, ac a'i derniais hi, ac a'i han-
fonais hi trwy holl wlad etifeddiaeth
Israel: canys *c* gwnaethant ffieidd-
dra ac ynfydrwydd yn Israel.
7 Wele, meibion Israel *ydych* chwi
oll; moeswch rhyngoch air a chyng-
hor yma.
8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd
megis un gwr, gan ddywedyd, Nac
eled neb *o honom* i'w babell, ac na
throëd neb *o honom* i'w dŷ.
9 Ond yn awr, hyn *yw* y peth a
wnawn ni i Gibeah: *Nyni a awn i
fynu* i'w herbyn wrth goelbren;
10 A ni a gymmerwn ddengwr
o'r cant trwy holl lwythau Israel, a
chant o'r mil, a mil o'r deng mil, i
ddwyn lluniaeth i'r bobl; i wneuth-
ur (pan ddelont i Gibeah Benjamin)
yn ol yr holl ffieidd-dra a wnaethant
hwy yn Israel.
11 Felly yr ymgasglodd holl wŷr
Israel yn erbyn y ddinas †yn gyttûn
fel un gwr.
12 ¶ A llwythau Israel a anfonas-
ant wŷr trwy holl lwythau Benja-
min, gan ddywedyd, Beth *yw* y
drygioni yma a wnaethpwyd yn eich
mysg chwi?
13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr,
d meibion Belial, y rhai *sydd* yn
Gibeah, fel y lladdom hwynt, ac y
dileom ddrygioni o Israel. Ond ni
wrandawai meibion Benjamin ar
lais eu brodyr meibion Israel:
14 Eithr meibion Benjamin a
ymgynnullasant o'r dinasoedd i
Gibeah, i fyned allan i ryfel yn
erbyn meibion Israel.
15 A chyfrifwyd meibion Benja-
min y dydd hwnnw, o'r dinasoedd,
yn chwe mil ar hugain o wŷr yn
tynnu cleddyf, heb law trigolion
Gibeah, y rhai a gyfrifwyd yn saith
gant o wŷr etholedig.
16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* saith
gant o wŷr etholedig *e* yn chwithig;
pob un o honynt a ergydiai â charreg
at y blewyn, heb fethu.
17 Gwŷr Israel hefyd a gyfrifwyd,
heb law Benjamin, yn bedwar can
mil yn tynnu cleddyf; pawb o hon-
ynt yn rhyfelwyr.
18 ¶ A meibion Israel a gyfod-
asant, ac a aethant i fynu i dŷ
DUW, ac *f* a ymgynghorasant â
DUW, ac a ddywedasant, Pwy o
honom ni a â i fynu yn gyntaf i'r
gâd yn erbyn meibion Benjamin?
A dywedodd yr ARGLWYDD, Judah
a â yn gyntaf.
19 A meibion Israel a gyfodasant
y bore, ac a wersyllasant yn erbyn
Gibeah.
20 A gwŷr Israel a aethant allan
i ryfel yn erbyn Benjamin; a gwŷr
Israel a ymosodasant i ymladd i'w
herbyn hwy wrth Gibeah.
21 A meibion Benjamin a ddaeth-
ant allan o Gibeah, ac a ddifeth-
asant o Israel y dwthwn hwnnw
ddwy fil ar hugain o wŷr hyd lawr.
22 A'r bobl gwŷr Israel a ymgryf-
hasant, ac a ymosodasant drachefn
i ymladd, yn y lle yr ymosodasent
ynddo y dydd cyntaf.
23 (A meibion Israel a aethent i

Cyn CRIST Cylch 1406.

c Jos. 7. 15.

† Heb. *yn gyfeillion.*

d Deut. 13. 13. pen. 19. 22.

e pen. 3. 15. 1 Chron. 12. 2.

f pen. 1. 1.

Cyn CRIST Cylch 1406.

fynu, ac a wylasent ger bron yr
ARGLWYDD hyd yr hwyr; ymgyng-
horasent hefyd â'r ARGLWYDD,
gan ddywedyd, A âf fi drachefn i
ryfel yn erbyn meibion Benjamin
fy mrawd? A dywedasai yr AR-
GLWYDD, Dos i fynu yn ei erbyn ef)
24 A meibion Israel a nesasant
yn erbyn meibion Benjamin yr ail
dydd.
25 A Benjamin a aeth allan o
Gibeah i'w herbyn hwythau yr ail
dydd; a hwy a ddifethasant o feib-
ion Israel eilwaith dair mil ar
bymtheg o wŷr hyd lawr: y rhai
hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.
26 ¶ Yna holl feibion Israel a'r
holl bobl a aethant i fynu ac a
ddaethant i dŷ DDUW, ac a wylas-
ant, ac a arhosasant yno ger bron
yr ARGLWYDD, ac a ymprydiasant
y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac
a offrymmasant boeth-offrymmau
ac offrymmau hêdd ger bron yr
ARGLWYDD.
27 A meibion Israel a ymgyng-
horasant â'r ARGLWYDD (canys yno
yr oedd arch cyfammod DUW yn y
dyddiau hynny;
28 A Phinees mab Eleazar, mab
Aaron, oedd yn sefyll ger ei bron
hi yn y dyddiau hynny) gan ddy-
wedyd, A chwanegaf fi mwyach
fyned allan i ryfel yn erbyn meibion
Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf
fi? A dywedodd yr ARGLWYDD,
Ewch i fynu; canys y fory y rhoddaf
ef yn dy law di.
g Felly Jos. 8. 4.
29 Ac Israel *g*a osododd gyn-
llwynwyr o amgylch Gibeah.
30 A meibion Israel a aethant i
fynu yn erbyn meibion Benjamin y
trydydd dydd, ac a ymosodasant
wrth Gibeah, fel cynt.
31 A meibion Benjamin a aeth-
ant allan yn erbyn y bobl; *a* thyn-
nwyd hwynt oddi wrth y ddinas: a
hwy a ddechreuasant daro *rhai* o'r
bobl yn archolledig, fel cynt, yn y
prif-ffyrdd, o'r rhai y mae y naill
‖ Neu, Beth-el.
yn myned i fynu i ‖ dŷ DDUW, a'r
llall i Gibeah yn y maes, ynghylch
dengwr ar hugain o Israel.
32 A meibion Benjamin a ddy-
wedasant, Cwympwyd hwynt o'n
blaen ni, fel ar y cyntaf. Ond
meibion Israel a ddywedasant,
Ffôwn, fel y tynnom hwynt oddi
wrth y ddinas, i'r prif-ffyrdd.
33 A holl wŷr Israel a gyfodasant
o'u lle, ac a fyddinasant yn Baal-
tamar: a'r *sawl* a oedd *o* Israel yn
cynllwyn, a ddaeth allan o'u mangre,
sef o weirgloddiau Gibeah.
34 A daeth yn erbyn Gibeah
ddeng mil o wŷr etholedig o holl
Israel; a'r gâd a fu dost: ond ni
wyddent *fod* drwg yn agos attynt.
35 A'r ARGLWYDD a darawodd
Benjamin o flaen Israel: a difeth-
odd meibion Israel o'r Benjamin-
iaid, y dwthwn hwnnw, bûm mil ar
hugain a channwr; a'r rhai hyn oll
yn tynnu cleddyf.
36 Felly meibion Benjamin a wel-
sant mai eu lladd yr oeddid: canys
gwŷr Israel a roddasant le i'r Ben-
jaminiaid; o herwydd hyderu yr
oeddynt ar y cynllwynwyr, y rhai a
osodasent yn ymyl Gibeah.
37 A'r cynllwynwyr a frysiasant,
ac a ruthrasant ar Gibeah; a'r
cynllwynwyr a ‖ udganasant yn
hirllaes, ac a darawsant yr holl
ddinas â min y cleddyf.
38 Ac yr oedd ‖ amser nodedig
rhwng gwŷr Israel a'r cynllwynwyr;
sef peri o honynt i † fflam fawr *a*
mŵg ddyrchafu o'r ddinas.
39 A phan drodd gwŷr Israel *eu*
cefnau yn y rhyfel, Benjamin a
ddechreuodd daro ‖ yn archolledig
o wŷr Israel ynghylch dengwr ar
hugain: canys dywedasant, Diau
gan daro eu taro hwynt o'n blaen
ni, fel yn y cyntaf.
40 A phan ddechreuodd † y fflam
ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o
fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei
ôl; ac wele, fflam y ddinas yn dyr-
chafu i'r nefoedd.
41 Yna gwŷr Israel a droisant dra-
chefn; a gwŷr Benjamin a frawych-
asant: o herwydd hwy a ganfuant
fod drwg *wedi* † dyfod arnynt.
42 Am hynny hwy a droisant o
flaen gwŷr Israel, tu a ffordd yr an-
ialwch; a'r gâd a'u goddiweddodd
hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r di-
nasoedd, yr oeddynt yn eu difetha
yn eu canol.
43 *Felly* yr amgylchynasant y
Benjaminiaid; erlidiasant hwynt,
a sathrasant hwynt ‖ yn hawdd
hyd y'nghyfer Gibeah, tu a chod-
iad haul.
44 A lladdwyd o Benjamin dair
mil ar bymtheg o wŷr: y rhai hyn
oll *oedd* wŷr nerthol.
45 A hwy a droisant, ac a ffoisant
tu a'r anialwch i graig Rimmon.
A'r *Israeliaid* a loffasant *o* honynt
ar hŷd y prif-ffyrdd, bûm mil o wŷr:
erlidiasant hefyd ar eu hol hwynt
hyd Gidom, ac a laddasant o hon-
ynt ddwy fil o wŷr.
46 A'r rhai oll a gwympodd o Ben-
jamin y dwthwn hwnnw, oedd bûm
mil ar hugain o wŷr yn tynnu
cleddyf: hwynt oll *oedd* wyr nerth-
ol.
47 *h* Etto chwe channwr a droisant,
ac a ffoisant i'r anialwch i graig
Rimmon, ac a arhosasant y'nghraig
Rimmon bedwar mis.
48 A gwŷr Israel a ddychwelasant
ar feibion Benjamin, ac a'u taraw-
sant hwy â min y cleddyf, yn ddyn
o *bob* dinas, ac yn anifail, a pheth
bynnag a gafwyd: yr holl ddinas-
oedd hefyd a'r a gafwyd, a losgas-
ant hwy â thân.

Cyn CRIST Cylch 1406.

‖ Neu, aethant rhagddynt.
‖ arwydd.
† Heb. dyrchafiad.
‖ Neu, yr.
† Heb. holl ysiad.
† Heb. cyffwrdd â hwynt.
‖ Neu, o Menuchah.
h pen. 21. 13.

PENNOD XXI.

1 *Y bobl yn galaru am ddinystr Benjamin;* 8 *a thrwy ddifetha Jabes Gilead, yn cael iddynt bedwar cant o wragedd:* 16 *ac yn eu cynghori hwynt i osod ar y gwyryfon oedd yn dawnsio yn Siloh.*

A GWYR Israel a dyngasant ym
Mispah, gan ddywedyd, Ni
ddyry neb o honom ei ferch i Ben-
jaminiad yn wraig.
2 A daeth y bobl i dŷ DDUW, ac a
arosasant yno hyd yr hwyr ger bron
DUW, ac a ddyrchafasant eu llef, ac
a wylasant âg wylofain mawr:

Cyn CRIST Cylch 1406.

3 Ac a ddywedasant, O ARGLWYDD
DDUW Israel, paham y bu y peth
hyn yn Israel, fel y byddai heddyw
un llwyth yn eisieu yn Israel?
4 A thrannoeth y bobl a fore-
godasant, ac a adeiladasant yno
allor, ac a offrymmasant boeth-
offrymmau ac offrymmau hedd.
5 A meibion Israel a ddywed-
asant, Pwy o holl lwythau Israel ni
ddaeth i fynu gyd â'r gynnulleidfa
at yr ARGLWYDD? canys llw mawr
oedd yn erbyn yr hwn ni ddelsai i
fynu at yr ARGLWYDD i Mispah,
gan ddywedyd, Rhoddir ef i farwol-
aeth yn ddiau.
6 A meibion Israel a edifarhasant
o herwydd Benjamin eu brawd: a
dywedasant, Torrwyd ymaith hedd-
yw un llwyth o Israel:
7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r
rhai a adawyd, gan dyngu o honom
ni i'r ARGLWYDD, na roddem iddynt
yr un o'n merched ni yn wragedd?
8 ¶ Dywedasant hefyd, Pa un o
lwythau Israel ni ddaeth i fynu at
yr ARGLWYDD i Mispah? Ac wele,
ni ddelsai neb o Jabes Gilead i'r
gwersyll, at y gynnulleidfa.
9 Canys y bobl a gyfrifwyd; ac
wele, nid *oedd* yno neb o drigolion
Jabes Gilead.
10 A'r gynnulleidfa a anfonasant
yno ddeuddeng mil o wŷr grym-
mus; ac a orchymynasant iddynt
gan ddywedyd, Ewch a tharewch
breswylwŷr Jabes Gilead â min y
cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.
11 Dyma hefyd y peth a wnewch
ehwi: [a] Difethwch bob gwrryw, a
phob gwraig a † orweddodd gyd â
gwr.
12 A hwy a gawsant ym mhlith
trigolion Jabes Gilead, bedwar cant
o langcesau yn wyryfon, y rhai nid
adnabuasant wr trwy gyd-orwedd â
gwr: a dygasant hwynt i'r gwersyll i
Siloh, yr hon *sydd* y'ngwlad Canaan.
13 A'r holl gynnulleidfa a anfon-
asant † i lefaru wrth feibion Ben-
jamin, y rhai *oedd* y'nghraig Rim-
mon, ac i gyhoeddi heddwch idd-
ynt.
14 A'r Benjaminiaid a ddychwel-
asant yr amser hwnnw; a hwy a
roddasant iddynt hwy y gwragedd
a gadwasent yn fyw o wragedd
Jabes Gilead: ond ni chawsant hwy
ddigon felly.

[a] Num. 31. 17.
† Heb. *wybu orwedd.*
† Heb. *ac a lefarasant.*

15 A'r bobl a edifarhâodd dros
Benjamin, o herwydd i'r ARGLWYDD
wneuthur rhwygiad yn llwythau Is-
rael.
16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa
a ddywedasant, Beth a wnawn ni
am wragedd i'r lleill, gan ddistryw-
io y gwragedd o Benjamin?
17 Dywedasant hefyd, *Rhaid yw
bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddï-
angodd o Benjamin, fel na ddilëer
llwyth allan o Israel.
18 Ac ni allwn ni roddi iddynt
wragedd o'n merched ni: canys
meibion Israel a dyngasant, gan
ddywedyd, Melldigedig *fyddo* yr
hwn a roddo wraig i Benjamin.
19 Yna y dywedasant, Wele, *y mae*
gwyl i'r ARGLWYDD † bob blwyddyn
yn Siloh, o du y gogledd i Bethel,
tu a chyfodiad haul ‖ i'r brif-ffordd
y sydd yn myned i fynu o Bethel i
Sichem, ac o du y dehau i Libanus.
20 Am hynny y gorchymynasant
hwy i feibion Benjamin, gan ddy-
wedyd, Ewch a chynllwynwch yn y
gwinllannoedd:
21 Edrychwch hefyd; ac wele, os
merched Siloh a ddaw allan [b] i
ddawnsio mewn dawnsiau; yna
deuwch chwithau allan o'r gwin-
llannoedd, a chippiwch i chwi bob
un ei wraig o ferched Siloh, ac ewch
i wlad Benjamin.
22 A phan ddelo eu tadau neu eu
brodyr hwynt i achwyn attom ni,
yna y dywedwn wrthynt, Byddwch
dda iddynt er ein mwyn ni; oblegid
na chadwasom i bob un ei wraig yn
y rhyfel: o achos na roddasoch
chwi *hwynt* iddynt y pryd hwn, *ni*
byddwch chwi euog.
23 A meibion Benjamin a wnaeth-
ant felly; a chymmerasant wragedd
yn ol eu rhifedi, o'r rhai a gippias-
ent, ac a oeddynt yn dawnsio: a
hwy a aethant ymaith, a dychwel-
asant i'w hetifeddiaeth, ac a adgy-
weiriasant y dinasoedd, ac a drig-
asant ynddynt.
24 A meibion Israel a ymadaw-
sant oddi yno y pryd hwnnw, bob
un at ei lwyth, ac at ei deulu; ac
a aethant oddi yno bob un i'w eti-
feddiaeth.
25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd*
brenhin yn Israel: pob un a wnai
yr hyn oedd uniawn yn ei olwg ei
hun.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*
‖ Neu, *ar y.*
[b] Edrych Exod. 15. 20.
[c] pen. 17. 6. a 18. 1. a 19. 1

LLYFR RUTH.

Cyn CRIST Cylch 1322.

PENNOD I.

1 Elimelech wedi ei yrru gan newyn i Moab, yn marw yno 4 Mahlon a Chilion, wedi priodi gwragedd o Moab, yn marw hefyd. 6 Naomi, wrth ddychwelyd adref, 8 yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd â hi. 14 Orpah yn ei gadael hi; a Ruth yn ddianwadal yn ei dilyn hi. 19 Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Bethlehem, ac yn cael yno groesaw.

ABU, yn y dyddiau yr oedd y
brawdwyr yn barnu, fod [a] newyn
yn y wlad: a gwr o Bethlehem Ju-
dah a aeth i ymdeithio y'ngwlad
Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fab.
2 Ac enw y gwr *oedd* Elimelech,
ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei
ddau fab Mahlon a Chilion, [b] Eph-
rateaid o Bethlehem Judah. A
hwy a ddaethant i wlad Moab, ac
a fuant yno.
3 Ac Elimelech gwr Naomi a
fu farw; a hithau a'i dau fab a
adawyd.
4 A hwy a gymmerasant iddynt

[a] Edrych 2 Bren. 8. 1.
[b] Edrych Gen. 35. 19.

Cyn CRIST Cylch 1322.

wragedd o'r Moabeesau; enw y
naill *oedd* Orpah, ac enw y llall,
Ruth. A thrigasant yno ynghylch
deng mlynedd.
5 A Mahlon a Chilion a fuant
feirw hefyd ill dau; a'r wraig a
adawyd *yn amddifad* o'i dau fab,
ac o'i gwr.

Cylch 1312.

6 ¶ A hi a gyfododd, â'i merched
y'nghyfraith, i ddychwelyd o wlad
Moab: canys hi a glywsai yng
ngwlad Moab, ddarfod i'r AR-
GLWYDD ymweled â'i bobl gan roddi
iddynt fara.
7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi
ynddo, a'i dwy waudd gyd â hi: a
hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd
i wlad Judah.
8 A Naomi a ddywedodd wrth ei
dwy waudd, [c] Ewch, dychwelwch
bob un i dŷ ei mam: gwneled yr
ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel y
gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â
minnau.

[c] Edrych Jos. 24. 15.

9 Yr ARGLWYDD a ganiattâo i
chwi gael gorphwysdra bob un yn
nhŷ ei gwr. Yna y cusanodd hi
hwynt: a hwy a ddyrchafasant eu
llef, ac a wylasant.
10 A hwy a ddywedasant wrthi,
Diau y dychwelwn ni gyd â thi at
dy bobl di.
11 A dywedodd Naomi, Dychwel-
wch, fy merched: i ba beth y deuwch
gyd â mi? *a oes* gennyf fi feibion
etto yn fy nghroth, [d] i fod yn wŷr
i chwi?

[d] Deut. 25. 5.

12 Dychwelwch, fy merched, ewch
ymaith: canys yr ydwyf fi yn rhy
hen i briodi gwr. Pe dywedwn, Y
mae gennyf obaith, a bod heno gyd
â gwr, ac ymddwyn meibion hefyd;
13 A arhosech chwi am danynt
hwy, hyd oni chynnyddent hwy?
a †ymarhosech chwi am danynt
hwy, heb ŵra? Nag ê, fy merched:
canys *y mae* mawr †dristwch i mi
o'ch plegid chwi, am [e] i law yr AR-
GLWYDD fyned i'm herbyn.

† Heb. *ubeithiech.*
† Heb. *chwerwder.*
[e] Job 19. 21.

14 A hwy a ddyrchafasant eu llef,
ac a wylasant eilwaith: ac Orpah a
gusanodd ei chwegr; ond Ruth a
lynodd wrthi hi.
15 A dywedodd *Naomi,* Wele, dy
chwaer y'nghyfraith a ddychwel-
odd at ei phobl, ac at ei duwiau:
[f] dychwel dithau ar ol dy chwaer
y'nghyfraith.
16 A Ruth a ddywedodd, ‖ Nac
erfyn arnaf fi ymadaw â thi, i gilio
oddi ar dy ol di: canys pa le byn-
nag yr elych di, yr âf finnau; ac ym
mha le bynnag y lletyech di, y
llettyaf finnau: dy bobl di *fydd* fy
mhobl i, a'th DDUW di fy NUW
innau:

[f] Edrych Jos. 24. 15, 19. 2 Bren. 2. 2. Luc 24. 28.
‖ Neu, *na fydd i'm herbyn.*

17 Lle y byddych di marw, y
byddaf finnau farw, ac yno y'm
cleddir: [g] fel hyn y gwnelo yr AR-
GLWYDD i mi, ac fel hyn y chwan-
ego, *os dim* ond angau a wna ysgar-
iaeth rhyngof fi a thithau.

[g] 1 Sam. 3. 17. a 25. 22. 2 Sam. 19. 13. 2 Bren. 6. 31.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi
†ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi
a beidiodd a dywedyd wrthi hi.

† Heb. *ymgryfhâu.*

19 ¶ Felly hwynt ill dwy a aeth-
ant, nes iddynt ddyfod i Bethlehem.
A phan ddaethant i Bethlehem, yr
holl ddinas a gyffrôdd o'u herwydd
hwynt; a dywedasant, Ai hon *yw*
Naomi?

Cyn CRIST Cylch 1312.

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy,
Na elwch fi ‖ Naomi; gelwch fi
‖ Mara: canys yr Hollalluog a
wnaeth yn chwerw iawn â mi.

‖ *Prydferth.*
‖ *Chwerw.*

21 Myfi a euthum allan yn gyf-
lawn, a'r ARGLWYDD a'm dug i
eilwaith yn wag: paham y gelwch
chwi fi Naomi, gan i'r ARGLWYDD
‖ fy narostwng, ac i'r Hollalluog fy
nrygu?

‖ *dystiolaethu i'm herbyn.*

22 Felly y dychwelodd Naomi, a
Ruth y Moabees ei gwaudd gyd â
hi, yr hon a ddychwelodd o wlad
Moab: a hwy a ddaethant i Beth-
lehem [h] yn nechreu cynhauaf yr
heiddiau.

[h] Exod. 9. 31, 32. pen. 2. 23.

PENNOD II.

1 *Ruth yn lloffa ym meusydd Boaz.* 4 *Boaz yn cymmeryd cydnabod arni,* 8 *ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr;* 18 *a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawsai.*

AC i wr Naomi *yr ydoedd* câr, o
wr cadarn nerthol, o dylwyth
Elimelech, a'i enw ‖ Boaz.

‖ A elwir *Booz,* Matt. 1. 5.

2 A Ruth y Moabees a ddywedodd
wrth Naomi, Gâd i mi fyned yn awr
i'r maes, a lloffa tywysenau ar ol *yr*
hwn y caffwyf ffafr yn ei olwg.
Hithau a ddywedodd wrthi, Dos, fy
merch.
3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a
loffodd yn y maes ar ol y medelwyr:
a digwyddodd wrth ddamwain *fod*
y rhan honno o'r maes yn eiddo
Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Eli-
melech.
4 ¶ Ac wele, Boaz a ddaeth o
Bethlehem, ac a ddywedodd wrth y
medelwyr, Yr ARGLWYDD *a fyddo*
gyd â chwi. Hwythau a ddywed-
asant wrtho ef, Yr ARGLWYDD a'th
fendithio.
5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei
was yr hwn oedd yn sefyll yn ymyl
y medelwyr, Pwy *biau* y llangces
hon?
6 A'r gwas yr hwn oedd yn sefyll
wrth y medelwyr a attebodd, ac a
ddywedodd, Y llangces o Moab
ydyw hi, yr hon a ddychwelodd gyd
â Naomi o wlad Moab:
7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr
ydwyf i gael lloffa, a chasglu ym
mysg yr ysgubau ar ol y medelwyr:
a hi a ddaeth, ac a arhosodd er y
bore hyd yr awr hon, oddieithr aros
o honi hi ychydig yn tŷ.
8 Yna y dywedodd Boaz wrth
Ruth, Oni chlywi di, fy merch? Na
ddos i loffa i faes arall, ac na
cherdda oddi yma; eithr aros yma
gyd â'm llangcesau i.
9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y
byddont hwy yn ei fedi; a dos ar
eu hol hwynt: oni orchymynais i'r
llangciau, na chyffyrddent â thi?
A phan sychedech, dos at y llestri,
ac yf o'r hwn a ollyngodd y llangc-
iau.
10 Yna hi a syrthiodd ar ei hwyn-
eb, ac a ymgrymmodd i lawr, ac a
ddywedodd wrtho ef, Paham y cef-
ais ffafr yn dy olwg di, fel y cym-
merit gydnabod arnaf, a minnau yn
alldudes?

Cyn CRIST Cylch 1312.

11 A Boaz a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrthi, Gan fynegi y myneg-
wyd i mi yr hyn oll a wnaethost i'th
chwegr ar ol marwolaeth dy wr; ac
fel y gadewaist dy dad a'th fam, a
gwlad dy enedigaeth, ac y daethost
at bobl nid adwaenit o'r blaen.
12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy
waith; a bydded dy obrwy yn ber-
ffaith gan ARGLWYDD DDUW Israel,
[a]yr hwn y daethost i obeithio dan
ei adenydd.
13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf
ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd;
gan i ti fy nghysuro i, a chan i ti
lefaru wrth *fodd* calon dy wasan-
aethferch, er nad ydwyf fel un o'th
law-forwynion di.
14 A dywedodd Boaz wrthi hi, Yn
amser bwyd tyred yma, a bwytta
o'r bara, a gwlych dy dammaid yn
y finegr. A hi a eisteddodd wrth
ystlys y medelwŷr: ac efe a estyn-
odd iddi gras-*ŷd*; a hi a fwyttâodd,
ac a ddigonwyd, ac a adawodd
weddill.
15 A hi a gyfododd i loffa: a gor-
chymynodd Boaz i'w weision, gan
ddywedyd, Lloffed hefyd ym mysg
yr ysgubau, ac na †feiwch arni.
16 A chan ollwng gollyngwch hefyd
iddi *beth* o'r ysgubau; a gadêwch
hwynt, fel y lloffo hi *hwynt*; ac na
cheryddwch hi.
17 Felly hi a loffodd yn y maes hyd
yr hwyr: a hi a ddyrnodd yr hyn a
loffasai, ac yr oedd ynghylch ephah
o haidd.
18 ¶ A hi a'*i* cymmerth, ac a aeth
i'r ddinas: a'i chwegr a ganfu yr hyn
a gasglasai hi: hefyd hi a dynnodd
allan, ac a roddodd iddi yr hyn a
weddillasai hi, wedi cael digon.
19 A dywedodd ei chwegr wrthi
hi, Pa le y lloffaist heddyw, a pha
le y gweithiaist? bydded yr hwn
a'th adnabu yn fendigedig. A hi a
fynegodd i'w chwegr pwy y gweith-
iasai hi gyd âg ef; ac a ddywedodd,
Enw y gwr y gweithiais gyd âg ef
heddyw, *yw* Boaz.
20 A dywedodd Noami wrth ei
gwaudd, [b]Bendigedig *fyddo* efe gan
yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd
â'i garedigrwydd tu a'r rhai byw a'r
rhai meirw. Dywedodd Naomi
hefyd wrthi hi, Agos i ni *yw* y gwr
hwnnw, ‖ o'n cyfathrach ni *y mae* efe.
21 A Ruth y Moabees a ddywed-
odd, Efe a ddywedodd hefyd wrthyf,
Gyd â'm llangciau i yr arhosi, nes
gorphen o honynt fy holl gynhauaf i.
22 A dywedodd Naomi wrth Ruth
ei gwaudd, Da *yw*, fy merch, i ti
fyned gyd â'i langeesi ef, fel na
ruthront i'th erbyn mewn maes
arall.
23 Felly hi a ddilynodd langeesau
Boaz i loffa, nes darfod cynhauaf yr
haidd, a chynhauaf y gwenith: ac a
drigodd gyd â'i chwegr.

[a] Ps. 17. 8. a 36. 7.
† Heb. *chywilyddiwch hi.*
[b] pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5.
‖ Neu, *un ydyw sydd iawn iddo ollwng.* Edrych Lef. 25. 25.

PENNOD III.

1 *Ruth, trwy addysg Naomi,* 5 *yn gorwedd wrth draed Boaz.* 8 *Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr,* 14 *ac yn ei danfon hi ymaith â chwe mesur o haidd gyd â hi.*

YNA Naomi ei chwegr a ddywed-
odd wrthi, Fy merch, oni cheis-
iaf fi orphwysdra i ti, fel y byddo da
i ti?
2 Ac yn awr, onid *yw* Boaz o'n
cyfathrach ni, yr hwn y buost ti
gyd â'i langeesi? Wele, efe yn
nithio haidd y nos hon yn y llawr-
dyrnu.
3 Ymolch, gan hynny, ac ymira,
a gosod dy ddillad am danat, a dos
i waered i'r llawr-dyrnu: na fydd
gydnabyddus i'r gwr, nes darfod
iddo fwytta ac yfed.
4 A phan orweddo efe, yna dal ar
y fan y gorweddo efe ynddo; a dos,
a ‖ dinoetha ei draed ef, a gorwedd;
ac efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.
5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnaf
yr hyn oll a erchaist i mi.
6 ¶ A hi a aeth i waered i'r llawr-
dyrnu, ac a wnaeth yn ol yr hyn oll
a orchymynasai ei chwegr iddi.
7 Ac wedi i Boaz fwytta ac yfed,
fel y llawenhâodd ei galon, efe a
aeth i gysgu i gwrr yr ysgafn.
Hithau a ddaeth yn ddistaw, ac a
ddinoethodd ei draed, ac a orwedd-
odd.
8 ¶ Ac y'nghanol y nos y gwr a
ofnodd, ac a †ymdrôdd: ac wele,
wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.
9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *ydwyt*
ti? A hi a ddywedodd, Myfi *yw*
Ruth dy law-forwyn: [a]lleda gan
hynny dy aden dros dy law-forwyn;
canys fy nghyfathrachwr i *ydwyt* ti.
10 Ac efe a ddywedodd, [b]Bendig-
edig *fyddech*, fy merch, gan yr AR-
GLWYDD: dangosaist fwy o garedig-
rwydd yn y diwedd, nag yn y
dechre; gan nad aethost ar ol
gwŷr ieuaingc na thlawd na chyf-
oethog.
11 Ac yn awr, fy merch, nac ofna;
yr hyn oll a ddywedaist, a wnaf i
ti: canys holl †ddinas fy mhobl a
ŵyr mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.
12 Ac yn awr gwir yw, fy *mod* i
yn gyfathrachwr agos: er hynny y
mae cyfathrachwr nês nâ myfi.
13 Aros heno; a'r bore, os efe a
wna ran cyfathrachwr â thi, da;
gwnaed ran cyfathrachwr: ond os
efe ni wna ran cyfathrachwr â thi;
yna myfi a wnaf ran cyfathrachwr â
thi, *fel mai* byw yr ARGLWYDD:
cwsg hyd y bore.
14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei
draed ef hyd y bore: a hi a gyfod-
odd cyn yr adwaenai neb eu gilydd.
Ac efe a ddywedodd, Na chaffer
gwybod ddyfod gwraig i'r llawr-
dyrnu.
15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy
‖ fantell *sydd* am danat, ac ymafael
ynddi. A hi a ymaflodd ynddi; ac
efe a fesurodd chwe *mesur* o haidd,
ac a'*i* gosododd arni: a hi a aeth i'r
ddinas.
16 A phan ddaeth hi at ei chwegr,
hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti, fy
merch? A hi a fynegodd iddi yr
hyn oll a wnaethai y gwr iddi hi.
17 A hi a ddywedodd, Y chwe
mesur hyn o haidd a roddodd efe i
mi: canys dywedodd wrthyf, Nid
âi yn waglaw at dy chwegr.
18 Yna y dywedodd hithau, Aros,
fy merch, oni wypech pa fodd y

Cyn CRIST Cylch 1312.

‖ Neu, *cyfod y dillad oddi ar ei draed ef.*
† Heb. *ymafaelodd.*
[a] Ezec. 16. 8.
[b] pen. 2. 20.
† Heb. *borth.*
‖ Neu, *gynfas,* neu, *arffedog.*

Cyn CRIST Cylch 1312.

digwyddo y peth *hyn:* canys ni
orphwys y gwr, nes gorphen y peth
hyn heddyw.

PENNOD IV.

1 Boaz yn galw y cyfathrachwr nesaf ger bron. 6 Yntau yn gwrthod rhyddhâu yr etifeddiaeth, yn ol y ddefod yn Israel. 9 Boaz yn prynu yr etifeddiaeth; 10 ac yn prïodi Ruth. 13 Hithau yn dwyn Obed, taid Dafydd. 18 Cenhedlaeth Phares.

YNA Boaz a aeth i fynu i'r
porth, ac a eisteddodd yno.
Ac wele, y cyfathrachwr yn myned
heibio, *am* yr hwn y dywedasai
Boaz. Ac efe a ddywedodd wrtho,
Ho, hwn a hwn, tyred yn nês; eis-
tedd yma. Ac efe a nesâodd, ac a
eisteddodd.
2 Ac efe a gymmerth ddengwr o
henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd,
Eisteddwch yma. A hwy a eistedd-
asant.
3 Ac efe a ddywedodd wrth y
cyfathrachwr, Y rhan o'r maes yr
hon *oedd* eiddo ein brawd Elime-
lech a werth Naomi, yr hon a ddy-
chwelodd o wlad Moab.
4 A dywedais y †mynegwn i ti,
gan ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y
trigolion, a cher bron henuriaid fy
mhobl. Os rhyddhâi rhyddhâ *ef;*
ac oni ryddhâi, mynega i mi, fel y
gwypwyf: canys nid *oes* ond ti i'*w*
ryddhâu, a minnau *sydd* ar dy ol
di. Ac efe a ddywedodd, Myfi a'*i*
rhyddhâf.
5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwr-
nod y pryncch di y maes o law
Naomi, ti a'*i* pryni hefyd gan Ruth
y Moabees gwraig y marw, i gyfodi
enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.
6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywed-
odd, Ni allaf *ei* ryddhâu i mi, rhag
colli fy etifeddiaeth fy hun: rhyddhâ
di i ti dy hun fy rhan i; canys ni
allaf fi *ei* ryddhâu.
7 [a]A hyn *oedd ddefod* gynt yn
Israel, am ryddhâd, ac am gyfnewid,
i sierhâu pob peth: Gwr a ddïosgai
ei esgid, ac a'*i* rhoddai i'w gym-
mydog: a hyn *oedd* dystiolaeth yn
Israel.
8 Am hynny y dywedodd y cyf-
athrachwr wrth Boaz, Pryn i ti dy
hun: ac efe a ddïosgodd ei esgid.
9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr hen-
uriaid, ac *wrth* yr holl bobl, Tystion

† Heb. *datguddiwn yn dy glust.*

[a] Deut. 25. 7, 9.

ydych chwi heddyw, i mi brynu yr
hyn oll *oedd* eiddo Elimelech, a'r
hyn oll *oedd* eiddo Chilion a Mah-
lon, o law Naomi.
10 Ruth hefyd y Moabees, gwraig
Mahlon, a brynais i mi yn wraig, i
gyfodi enw y marw ar ei etifedd-
iaeth ef, fel na thorrer ymaith enw
y marw o blith ei frodyr, nac oddi
wrth borth ei fangre: tystion *ydych*
chwi heddyw.
11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y
porth, a'r henuriaid, a ddywedasant,
Yr ydym yn dystion: Yr ARGLWYDD
a wnelo y wraig sydd yn dyfod i'th
dŷ di fel Rahel, ac fel Leah, y rhai
a adeiladasant ill dwy dŷ Israel; ‖ a
gwna di rymmusdra yn [b]Ephratah,
bydd enwog yn Bethlehem.
12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ
Phares, ([c]yr hwn a ymddûg Tamar
i Judah) o'r had yr hwn a ddyry yr
ARGLWYDD i ti o'r llangces hon.
13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd
Ruth; a hi a fu iddo yn wraig: ac
efe a aeth i mewn atti hi; a'r AR-
GLWYDD a roddodd iddi hi feichiogi,
a hi a ymddûg fab.
14 A'r gwragedd a ddywedasant
wrth Naomi, Bendigedig *fyddo* yr
ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawodd
di heb gyfathrachwr heddyw, fel y
gelwid ei enw ef yn Israel.
15 Ac efe fydd i ti yn adferwr ein-
ioes, ac yn ymgeleddwr i'th hen-
wynni: canys dy waudd, yr hon a'th
gâr di, a blantodd iddo ef, a hon
sydd [d]well i ti nâ saith o feibion.
16 A Naomi a gymmerth y plent-
yn, ac a'i gosododd ef yn ei mynwes,
ac a fu fammaeth iddo.
17 A'i chymmydogesau a roddas-
ant iddo enw, gan ddywedyd, Gan-
wyd mab i Naomi; ac a alwasant
ei enw ef Obed: hwn *oedd* dad
Jesse, tad Dafydd.
18 ¶ Dyma genhedlaethau Phares:
[e]Phares a genhedlodd Hesron,
19 A Hesron a genhedlodd Ram,
a Ram a genhedlodd Aminadab,
20 Ac Aminadab a genhedlodd
Nahson, a Nahson a genhedlodd
‖ Salmon,
21 A Salmon a genhedlodd Boaz,
a Boaz a genhedlodd Obed,
22 Ac Obed a genhedlodd Jesse,
a Jesse a genhedlodd Dafydd.

Cyn CRIST Cylch 1312.

‖ Neu, *cais i ti gyfoeth,* neu, *rym.*

[b] Gen. 35. 19.

[c] Gen. 38. 29. 1 Chron. 2. 4. Matt. 1. 3.

[d] 1 Sam. 1. 8.

[e] 1 Chron. 2. 4, &c. Matt. 1. 3.

‖ Neu, *Salmah.*

LLYFR CYNTAF
SAMUEL;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST Cylch 1171.

PENNOD I.

1 Elcanah, Lefiad, oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh: 4 yn mawrhâu Hannah, er ei bod yn ammhlantadwy, ac er i Peninnah ei chythruddo. 9 Hannah yn wylofus yn gweddïo am blentyn. 12 Eli yn ei cheryddu hi yn gyntaf, ac ar ol hynny yn ei bendithio hi. 19 Hannah wedi dwyn Samuel, yn aros gartref nes ei ddiddyfnu ef: 24 yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd, yn ol ei hadduned.

AC yr oedd rhyw wr o Ramathaim
Sophim, o fynydd Ephraim, a'i
enw [a]Elcanah, mab Jeroham, mab
Elihu, mab Tohu, mab Suph, Eph-
ratëwr:
2 A dwy wragedd *oedd* iddo; enw
y naill *oedd* Hannah, ac enw y llall
Peninnah: ac i Peninnah yr ydoedd
plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.

Cyn CRIST Cylch 1171.

[a] Edrych 1 Chron. 6. 27, 34.

Cyn CRIST Cylch 1171.

3 A'r gwr hwn a âi i fynu o'i ddinas †[b]bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i ARGLWYDD y lluoedd, yn Siloh; a dau fab Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r ARGLWYDD yno.
4 ¶ Bu hefyd, y diwrnod yr aberthodd Elcanah, roddi o hono ef i Peninnah ei wraig, ac i'w meibion, a'i merched oll, rannau.
5 Ond i Hannah y rhoddes efe un rhan ‖ hardd: canys efe a garai Hannah, ond yr ARGLWYDD a gauasai ei chroth hi;
6 A'i gwrthwynebwraig [c]a'i † cyffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r ARGLWYDD gau ei bru hi.
7 Ac felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, † pan esgynai hi i dŷ yr ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr wylai, ac na fwyttâi.
8 Yna Elcanah ei gwr a ddywedodd wrthi, Hannah, paham yr wyli? a phaham na fwyttâi? a phaham y mae yn flin ar dy galon? onid *wyf* fi [d]well i ti nâ deg o feibion?
9 ¶ Felly Hannah a gyfododd, wedi iddynt fwytta ac yfed yn Siloh (ac Eli yr offeiriad oedd yn eistedd ar faingc wrth bost teml yr ARGLWYDD)
10 Ac *yr oedd* hi yn chwerw ei henaid, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD, a chan wylo hi a wylodd.
11 Hefyd hi a addunodd adduned, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD y lluoedd, os gan edrych yr edrychi ar gystudd dy law-forwyn, ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy law-forwyn, ond rhoddi i'th law forwyn † fab; yna y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl ddyddiau ei einioes, ac [e]ni ddaw ellyn ar ei ben ef.
12 A bu, fel yr oedd hi yn † parhâu yn gweddïo ger bron yr ARGLWYDD, i Eli ddal sylw ar ei genau hi.
13 A Hannah oedd yn llefaru yn ei chalon, yn unig ei gwefusau a symmudent; a'i llais ni chlywid: am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.
14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hyd y byddi feddw? bwrw ymaith dy win oddi wrthyt.
15 A Hannah a attebodd, ac a ddywedodd, Nid *felly*, fy arglwydd; gwraig galed † arni *ydwyf* fi: gwin hefyd na diod gadarn nid yfais; eithr [f]tywelltais fy enaid ger bron yr ARGLWYDD.
16 Na chyfrif dy law-forwyn yn ferch Belial: canys o amldra fy myfyrdod, a'm blinder, y lleferais hyd yn hyn.
17 Yna yr attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dos mewn heddwch: a DUW Israel a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymunaist ganddo ef.
18 A hi a ddywedodd, Caffed dy law-forwyn ffafr yn dy olwg. Felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a fwyttâodd; ac ni bu *athrist* mwy.
19 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore, ac a addolasant ger bron yr ARGLWYDD; ac a ddychwelasant, ac a ddaethant i'w tŷ i Ramah. Ac Elcanah a adnabu Hannah ei wraig; a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.

† Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.* — [b] Exod. 23. 14. Deut. 16. 16. — ‖ Neu, *ddau ddyblyg.* — [c] Job 24. 21. — † Heb. *digiodd.* — † Heb. *o'r pan esgynai.* — [d] Ruth 4. 15. — † Heb. *had gwŷr.* — [e] Num. 6. 5. Barn. 13. 5. — † Heb. *amlhâu gweddïo.* — † Heb. *o ysbryd.* — [f] Ps. 62. 8. a 142. 2.

20 A bu, pan ddaeth † yr amser o amgylch, wedi beichiogi o Hannah, esgor o honi ar fab; a hi a alwodd ei enw ef ‖ Samuel: Canys gan yr ARGLWYDD y dymunais ef, *eb y hi.*
21 A'r gwr Elcanah a aeth i fynu, a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r ARGLWYDD yr aberth blynyddol, a'i adduned.
22 Ond Hannah nid aeth i fynu: canys hi a ddywedodd wrth ei gwr, *Ni ddeuaf fi*, hyd oni ddiddyfner y bachgen: *yna* y dygaf ef, fel yr ymddangoso efe o flaen yr ARGLWYDD, ac y trigo byth.
23 Ac Elcanah ei gwr a ddywedodd wrthi, Gwna yr hyn a welych yn dda: aros hyd oni ddiddyfnech ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyflawno ei air. Felly yr arhôdd y wraig, ac a fagodd ei mab, nes iddi ei ddiddyfnu ef.
24 ¶ A phan ddiddyfnodd hi ef, hi a'i dug ef i fynu gyd â hi, â thri o fustych, ac un ephah o beilliaid, a chostrelaid o win; a hi a'i dug ef i dŷ yr ARGLWYDD *yn* Siloh: a'r bachgen yn ieuangc.
25 A hwy a laddasant fustach, ac a ddygasant y bachgen at Eli.
26 A hi a ddywedodd, O, fy arglwydd, [g]*fel* y mae dy enaid yn fyw, fy arglwydd, myfi *yw* y wraig oedd yn sefyll yma yn dy ymyl di, yn gweddïo ar yr ARGLWYDD.
27 Am y bachgen hwn y gweddïais; a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy nymuniad a ddymunais ganddo.
28 Minnau hefyd ‖ a'i rhoddais ef i'r ARGLWYDD; yr holl ddyddiau y byddo efe *byw*, ‖ y rhoddwyd ef i'r ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr ARGLWYDD yno.

PENNOD II.

1 Cân Hannah, yn dangos ei dïolchgarwch. 12 Anwiredd meibion Eli. 18 Gweinidogaeth Samuel. 20 Hannah, trwy weddi Eli, yn cael mwy o ffrwyth. 22 Eli yn ceryddu ei feibion. 27 Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.

A HANNAH a weddïodd, ac a ddywedodd, [a]Llawenychodd fy nghalon yn yr ARGLWYDD; fy nghorn a ddyrchafwyd yn yr ARGLWYDD: fy ngenau a changwyd ar fy ngelynion: canys llawenychais yn dy iachawdwriaeth di.
2 [b]Nid sanctaidd *neb* fel yr ARGLWYDD; canys nid dim hebot ti: ac nid *oes* graig megis ein DUW ni.
3 Na chwanegwch lefaru yn uchel uchel; [c]*na* ddeued allan ddim † balch o'ch genau: canys DUW gwybodaeth *yw* yr ARGLWYDD, a'i amcanion ef a gyflawnir.
4 Bwâau y cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregysasant â nerth.
5 [d]*Y rhai* digonol a ymgyflogasant er bara; a'*r rhai* newynog a beidiasant; hyd onid esgorodd yr anmhlantadwy ar saith, a [e]llesgâu yr aml *ei* meibion.
6 [f]Yr ARGLWYDD sydd yn marwhâu, ac yn bywhâu: efe sydd yn dwyn i waered i'r bedd, ac yn dwyn i fynu.
7 Yr ARGLWYDD sydd yn tlodi, ac

Cyn CRIST Cylch 1171.

† Heb. *cylchoedd dyddiau.* — Cylch 1171. — ‖ Sef, *yr hwn a archwyd gan yr Arglwydd.* — Cylch 1165. — [g] Gen. 42. 15. 2 Bren. 2. 2, 4, 6. — ‖ Neu, *a adferais yr hwn a gefais trwy weddi i'r Arglwydd.* — ‖ Neu, *a adferir yr hwn a gefais trwy weddi.* — [a] Edrych Luc 1. 46, &c. — [b] Deut. 3. 24. a 32. 4. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8. — [c] Mal. 3. 13. Jud. 15. — † Heb. *caled.* — [d] Ps. 34. 10. Luc 1. 53. — [e] Jer. 15. 9. — [f] Deut. 32. 39. Job 5. 18. Hos. 6. 1.

Cyn CRIST Cylch 1165

yn cyfoethogi; [g] yn darostwng, ac yn dyrchafu.

[g] Ps. 75. 7.

8 Efe [h] sydd yn cyfodi y tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r tomennau, [i] i'*w* gosod gyd â thywysogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrn-gadair gogoniant: canys eiddo yr ARGLWYDD [k] colofnau y ddaear, ac efe a osododd y byd arnynt.

[h] Ps. 113. 7, 8. Luc 1. 52.
[i] Job 36. 7.
[k] Ps. 24. 2. a 104. 5. Heb. 1. 3.

9 [l] Traed ei saint a geidw efe, a'r annuwiolion a ddistawant mewn tywyllwch: canys nid trwy nerth y gorchfyga gwr.

[l] Ps. 91. 11.

10 Y rhai a ymrysonant â'r ARGLWYDD, a ddryllir: [m] efe a darana yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr ARGLWYDD a farn derfynau y ddaear; ac a ddyry nerth i'w frenhin, ac [n] a ddyrchafa gorn ei eneiniog.

[m] pen. 7. 10.
[n] Ps. 89. 24.

11 Ac Elcanah a aeth i Ramah i'w dŷ; [o] a'r bachgen a fu weinidog i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr offeiriad.

[o] pen. 3. 1.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Belial: nid adwaenent yr ARGLWYDD.

13 A defod yr offeiriad gyd â'r bobl *oedd*, pan offrymmai neb aberth, gwas yr offeiriad a ddeuai pan fyddai y cig yn berwi, â chigwain dridaint yn ei law;

14 Ac a'*i* tarawai *hi* yn y badell, neu yn yr efyddyn, neu yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai y gigwain, a gymmerai yr offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn Siloh, i holl Israel y rhai oedd yn dyfod yno.

15 Hefyd cyn arogl-losgi o honynt y brasder, y deuai gwas yr offeiriad hefyd, ac a ddywedai wrth y gwr a fyddai yn aberthu, Dyro gig i'w rostio i'r offeiriad: canys ni fyn efe gennyt gig berw, ond amrwd.

16 Ac *os* gwr a ddywedai wrtho, Gan losgi llosgant † yn awr y brasder, ac *yna* cymmer *fel* yr ewyllysio dy galon: yntau a ddywedai wrtho, *Nag ê;* yn awr y rhoddi *ef:* ac onid ê, mi a'*i* cymmeraf trwy gryfder.

† Heb. *megis heddyw.*

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr iawn ger bron yr ARGLWYDD: canys ffieiddiodd dynion offrwm yr ARGLWYDD.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen, [q] wedi ymwregysu âg ephod lian.

[q] Exod. 28. 4.

19 A'i fam a wnai iddo fantell fechan, ac a'*i* dygai iddo o flwyddyn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu gyd â'i gwr i aberthu yr aberth blynyddol.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodded yr ARGLWYDD i ti had o'r wraig hon, am y || dymuniad a ddymunodd gan yr ARGLWYDD. A hwy a aethant i'w mangre eu hun.

|| Neu, *benthyg a fenthyciwyd i'r Arglwydd.*

21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â Hannah; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar dri o feibion, a dwy o ferched: a'r bachgen Samuel a gynnyddodd ger bron yr ARGLWYDD.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hen iawn; ac efe a glybu yr hyn oll a wnelsai ei feibion ef i holl Israel, a'r modd y gorweddent gyd â'r [r] gwragedd oedd yn ymgasglu yn finteioedd *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

Cyn CRIST Cylch 1165

[r] Edrych Exod. 38. 8.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Paham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywaf gan yr holl bobl hyn ddrygair i chwi.

24 Nag ê, fy meibion: canys nid da y gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr ARGLWYDD || droseddu.

|| Neu, *weiddi.*

25 Os gwr a becha yn erbyn gwr, y swyddogion a'i barnant ef: ond os yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha gwr, pwy a eiriol drosto ef? Ond ni wrandawsant ar lais eu tad, am y mynnai yr ARGLWYDD eu lladd hwynt.

26 (A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth [s] yn dda gan DDUW, a dynion hefyd)

[s] Diar. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.

27 ¶ A daeth gwr i DDUW at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [t] Onid gan ymddangos yr ymddangosais i dŷ dy dad, pan oeddynt yn yr Aipht yn nhŷ Pharaoh?

[t] Exod. 4. 14, 27.

28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl lwythau Israel yn offeiriad i mi, i offrymmu ar fy allor, i losgi arogldarth, i wisgo ephod ger fy mron? [u] oni roddais hefyd i dŷ dy dad di holl ebyrth tanllyd meibion Israel?

[u] Lef. 2. 3, 10. a 6. 16. a 7. 7, 8. a 10. 14. Num. 5. 9, 10. a 18. 8.

29 Paham y sethrwch chwi fy aberth a'm bwyd-offrwm, y rhai a orchymynais *yn fy* nhrigfa, ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy nâ myfi, gan eich pesgi eich hunain â'r goreu o holl offrymmau fy mhobl Israel?

30 Am hynny, medd ARGLWYDD DDUW Israel, [x] Gan ddywedyd y dywedais, Dy dŷ di a thŷ dy dad a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr medd yr ARGLWYDD, Pell fydd hynny oddi wrthyf fi; canys fy anrhydeddwyr a anrhydeddaf fi, [y] a'm dirmygwyr a ddirmygir.

[x] Exod. 29. 9.
[y] Ps. 18. 26. Mal. 2. 9.

31 Wele [z] y dyddiau yn dyfod, pan dorrwyf dy fraich di, a braich tŷ dy dad, fel na byddo hen wr yn dy dŷ di.

[z] 1 Bren. 2. 27. Ezec. 44. 10. Edrych pen. 4. 11, 18, 20. a 14. 3. a 22. 18, &c.

32 A thi a gai weled || gelyn *yn fy* nhrigfa, yn yr hyn oll a wna *Duw* o ddaioni i Israel: ac ni bydd [a] hen wr yn dy dŷ di byth.

|| Neu, *cystudd y babell, yn lle yr holl ddaioni a roisai Duw i Israel.*
[a] Edrych Zech. 8. 4.

33 A'r gwr o'r eiddot, *yr hwn* ni thorraf ymaith oddi wrth fy allor, *fydd* i beri i'th lygaid ballu, ac i beri i'th galon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn wŷr.

34 A hyn *fydd* i ti yn arwydd, yr hwn a ddaw ar dy ddau fab, ar Hophni a Phinees: [b] Yn yr un dydd y byddant feirw ill dau.

[b] pen. 4. 11.

35 A [c] chyfodaf i mi offeiriad ffyddlawn a wna yn ol fy nghalon a'm meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef dŷ sier, ac efe a rodia ger bron fy enneiniog yn dragwydd.

[c] 1 Bren. 2. 35. 1 Chron. 29. 22. Ezec. 44. 15.

36 A bydd, i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod *ac* ymgrymmu iddo am ddernyn o arian, a thammaid o fara; a dywedyd, † Gosod fi yn awr mewn rhyw offeiriadaeth, i *gael* bwytta tammaid o fara.

† Heb. *Cysyllta.*

Cyn CRIST Cylch 1165.

PENNOD III.

1 Y modd y datguddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel. 11 Duw yn dangos i Samuel ddinystr tŷ Eli. 15 Samuel o'i ledanfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth. 19 Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.

A'R [a] baehgen Samuel a wasanaethodd yr ARGLWYDD ger bron Eli: a [b] gair yr ARGLWYDD oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid *oedd* weledigaeth eglur.

2 A'r pryd hwnnw, pan *oedd* Eli yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w [c] lygaid ef ddechreu tywyllu, *fel* na allai weled;

3 A chyn i [d] lamp DUW ddiffoddi yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr oedd* arch DUW, a Samuel oedd wedi gorwedd *i gysgu:*

4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar Samuel. Dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd. Ac efe a aeth ac a orweddodd.

6 A'r ARGLWYDD a alwodd eilwaith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Na elwais, fy mab; dychwel *a* gorwedd.

7 ‖ Ac [e] nid adwaenai Samuel etto yr ARGLWYDD, ac nid eglurasid iddo ef air yr ARGLWYDD etto.

8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel drachefn y drydedd waith. Ac efe a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. A dealiodd Eli mai yr ARGLWYDD a alwasai ar y bachgen.

9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dos, gorwedd: ac os geilw efe arnat, dywed, Llefara, ARGLWYDD; canys y mae dy was yn clywed. Felly Samuel a aeth ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a safodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel. A dywedodd Samuel, Llefara; canys y mae dy was yn clywed.

11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Wele, fi yn gwneuthur peth yn Israel, [f] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe a ferwina ei ddwy glust ef.

12 Yn y dydd hwnnw y dygaf i ben yn erbyn Eli [g] yr hyn oll a ddywedais am ei dŷ ef, gan ddechreu a diweddu *ar unwaith.*

13 ‖ [h] Mynegais hefyd iddo ef, y barnwn ei dŷ ef yn dragywydd, am yr anwiredd a ŵyr efe; o herwydd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac ‖ nas gwaharddodd efe iddynt.

14 Ac am hynny y tyngais wrth dŷ Eli, na wnair iawn am anwiredd tŷ Eli âg aberth, nac â bwyd-offrwm byth.

15 ¶ A Samuel a gysgodd hyd y bore, ac a agorodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni mynegi y weledigaeth i Eli.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mab. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw* y gair a lefarodd *yr* ARGLWYDD wrthyt? na chela, attolwg, oddi wrthyf: [i] fel hyn y gwnelo DUW i ti, ac fel hyn y chwanego, os celi oddi wrthyf *ddim* o'r holl ‖ bethau a lefarodd efe wrthyt.

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac nis celodd ddim rhagddo. Dywedodd yntau, Yr ARGLWYDD *yw* efe: gwnaed *a fyddo* da yn ei olwg.

19 ¶ A chynnyddodd Samuel; a'r ARGLWYDD oedd gyd âg ef, ac ni adawodd *i un* o'i eiriau ef syrthio i'r ddaear.

20 A gwybu holl Israel, [k] o Dan hyd Beerseba, ‖ mai prophwyd ffyddlawn yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

21 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd drachefn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhâodd i Samuel yn Siloh trwy air yr ARGLWYDD.

[a] pen. 2. 11.
[b] Ps. 74. 9. Amos 8. 11.
Cylch 1141.
[c] pen. 4. 15.
[d] Exod. 27. 21. Lef. 24. 3.
‖ Neu, *Fel hyn y gwnai Samuel, cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn egluro gair yr Arglwydd iddo*
[e] Edrych Act. 19. 2.
[f] 2 Bren. 21. 12. Jer. 19. 3.
[g] pen. 2. 30.
‖ Neu, *Mynegaf.*
[h] pen. 2. 29, 30, 31, &c.
‖ Neu, *ni chuchiodd arnynt.*
Cyn CRIST Cylch 1141
[i] Ruth 1. 17.
‖ Neu, *eiriau.*
[k] Barn. 20. 1.
‖ Neu, *Sicrhâu Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.*
Cylch 1141.

PENNOD IV.

1 Y Philistiaid yn gorchfygu yr Israeliaid yn Eben-ezer. 3 Hwythau yn cyrchu yr arch, i ddychrynu y Philistiaid. 10 Y Philistiaid yn eu taro hwynt eilwaith: yn dal yr arch, ac yn lladd Hophni a Phinees. 12 Eli, wrth glywed y newyddion, yn syrthio yn wysg ei gefn, ac yn torri ei wddf. 19 Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth esgor ar Ichabod, yn marw.

A ‖ DAETH gair Samuel i holl Israel. Ac Israel a aeth yn erbyn y Philistiaid i ryfel: a gwersyllasant ger llaw [a] Eben-ezer: a'r Philistiaid a wersyllasant yn Aphec.

2 A'r Philistiaid a ymfyddinasant yn erbyn Israel: a'r gâd a ymgyfarfu; a lladdwyd Israel o flaen y Philistiaid: a hwy a laddasant o'r fyddin yn y maes ynghylch pedair mil o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwersyll, henuriaid Israel a ddywedasant, Paham y tarawodd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philistiaid? Cymmerwn attom o Siloh arch cyfammod yr ARGLWYDD, a deled i'n mysg ni; fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.

4 Felly y bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygasant oddi yno arch cyfammod ARGLWYDD y lluoedd, [b] yr hwn sydd yn aros *rhwng* [c] y cerubiaid: ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd âg arch cyfammod DUW.

5 A phan ddaeth arch cyfammod yr ARGLWYDD i'r gwersyll, holl Israel a floeddiasant â bloedd fawr, fel y dadseiniodd y ddaear.

6 A phan glybu y Philistiaid lais y floedd, hwy a ddywedasant, Pa beth *yw* llais y floedd fawr hon y'ngwersyll yr Hebreaid? A gwybuant mai arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwersyll.

7 A'r Philistiaid a ofnasant: o herwydd hwy a ddywedasant, Daeth DUW i'r gwersyll. Dywedasant hefyd, Gwae ni: canys ni bu y fath beth † o flaen hyn.

8 Gwae ni: pwy a'n gwared ni o law y Duwiau nerthol hyn? Dyma y Duwiau a darawsant yr Aiphtiaid â'r holl blaau yn yr anialwch.

9 Ymgryfhêwch, a byddwch wŷr, O Philistiaid; rhag i chwi wasanaethu yr Hebreaid, [d] fel y gwasan-

‖ Neu, *daeth i ben.* Heb. *oedd.*
[a] pen. 7. 12.
[b] 2 Sam. 6. 2. Ps. 80. 1. a 99. 1.
[c] Exod. 25. 18, 22.
† Heb. *ddoe, neu, echdoe.*
[d] Barn. 13. 1.

Cyn CRIST Cylch 1141.

acthasant hwy chwi: byddwch wŷr,
ac ymleddwch.
10 ¶ A'r Philistiaid a ymladdasant;
a [e]lladdwyd Israel, a ffôdd pawb i'w
babell: a bu lladdfa fawr iawn;
canys syrthiodd o Israel ddeng mil
ar hugain o wŷr traed.
11 Ac [f]arch Duw a ddaliwyd; a
[g]dau fab Eli, Hophni a Phinees, a
fuant feirw.
12 ¶ A gwr *o* Benjamin a redodd
o'r fyddin, ac [h]a ddaeth i Siloh y
diwrnod hwnnw, â'i ddillad wedi *eu*
rhwygo, â [i]phridd ar ei ben.
13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn
eistedd ar [k]eisteddfa *ger* llaw y
ffordd, yn disgwyl: canys yr oedd
ei galon ef yn ofnl am arch Duw.
A phan ddaeth y gwr i'r ddinas, a
mynegi *hyn*, yr holl ddinas a waedd-
odd.
14 A phan glywodd Eli lais y
waedd, efe a ddywedodd, Beth *yw*
llais y cynnwrf yma? A'r gwr a
ddaeth i mewn ar frys, ac a fyneg-
odd i Eli.
15 Ac Eli *oedd* fab tair blwydd
ar bymtheg a phedwar ugain; a
† [l]phallasai ei lygaid ef, fel na allai
efe weled.
16 A'r gwr a ddywedodd wrth Eli,
Myfi *sydd* yn dyfod o'r fyddin, myfi
hefyd a ffôais heddyw o'r fyddin. A
dywedodd yntau, Pa beth † a ddig-
wyddodd, fy mab?
17 A'r gennad a attebodd, ac a
ddywedodd, Israel a ffôdd o flaen y
Philistiaid; a bu hefyd laddfa fawr
ym mysg y bobl; a'th ddau fab
hefyd, Hophni a Phinees, a fuant
feirw, ac arch Duw a ddaliwyd.
18 A phan grybwyllodd efe am
arch Duw, yntau a syrthiodd oddi
ar yr eisteddle yn wysg ei gefn ger
llaw y porth; a'i wddf a dorrodd,
ac efe a fu farw: canys y gwr *oedd*
hen a thrwm. Ac efe a farnasai Is-
rael ddeugain mlynedd.
19 A'i waudd ef, gwraig Phinees,
oedd feichiog, *yn agos* i ‖ esgor: a
phan glybu sôn ddarfod dal arch
Duw, a marw o'i chwegrwn a'i gwr,
hi a ymgrymmodd, ac a glafychodd:
canys ei ‖ gwewyr a † ddaeth arni.
20 Ac ynghylch y pryd y bu hi
farw, y dywedodd *y gwragedd* oedd
yn sefyll gyd â hi, Nac ofna; canys
esgoraist ar fab. Ond nid attebodd
hi, ac † nid ystyriodd.
21 A hi a alwodd y bachgen
‖ [m]Ichabod; gan ddywedyd, [n]Y
gogoniant a ymadawodd o Israel;
(am ddal arch Duw, ac am ei
chwegrwn a'i gwr)
22 A hi a ddywedodd, [n]Y gogon-
iant a ymadawodd o Israel; canys
arch Duw a ddaliwyd.

[e] Ps. 78. 9.
[f] Ps. 78. 61.
[g] pen. 2. 34.
[h] 2 Sam. 1. 2.
[i] Jos. 7. 6. 2 Sam. 13. 19. a 15. 32. Job 2. 12.
[k] pen. 1. 9.
† Heb. *safasai.*
[l] pen. 3. 2.
† Heb. *yw y peth.*
Cylch 1141.
‖ Neu, *waeddi.*
‖ *gwaywyr.*
† Heb. *ymdroisant ynddi.*
† Heb. *ni osododd ei chalon.*
‖ Sef, *Pa le y mae y gogoniant?*
[m] pen. 14. 3.
[n] Ps. 26. 8. a 78. 61.

PENNOD V.

1 Y Philistiaid yn dwyn yr arch i Asdod, ac yn ei gosod yn nhŷ Dagon. 3 Bwrw Dagon i lawr, a'i dorri yn ddarnau, a tharo gwŷr Asdod a chlwyf y marchogion. 8 Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno; 10 ac felly i wŷr Ecron.

A'R Philistiaid a gymmerasant
arch Duw, ac a'i dygasant hi o
Eben-ezer i Asdod.
2 A'r Philistiaid a gymmerasant
arch Duw, ac a'i dygasant i mewn
i dŷ Dagon, ac a'i gosodasant yn
ymyl Dagon.
3 ¶ A'r Asdodiaid a gyfodasant
yn fore drannoeth; ac wele, Dagon
wedi syrthio i lawr ar ei wyneb, ger
bron arch yr ARGLWYDD. A hwy a
gymmerasant Dagon, ac a'i gosod-
asant eilwaith yn ei le.
4 Codasant hefyd yn fore dran-
noeth; ac wele, Dagon wedi syrthio
i lawr ar ei wyneb, ger bron arch yr
ARGLWYDD: a phen Dagon, a dwy
gledr ei ddwylaw, *oedd* wedi torri ar
y trothwy; ‖ *corph* Dagon yn unig
a adawyd iddo ef.
5 Am hynny [a]ni sathr offeiriaid
Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ
Dagon, ar drothwy Dagon yn As-
dod, hyd y dydd hwn.
6 A thrwm fu llaw yr ARGLWYDD
ar yr Asdodiaid; ac efe [b]a'u dis-
trywiodd hwynt, ac a'u tarawodd
hwynt, *sef* Asdod a'i therfynau, â
[c]chlwyf y marchogion.
7 A phan welodd gwŷr Asdod mai
felly *yr oedd*, dywedasant, Ni chaiff
arch Duw Israel aros gyd â ni:
canys caled yw ei law ef arnom, ac
ar Dagon ein duw.
8 Am hynny yr anfonasant, ac y
casglasant holl arglwyddi y Philist-
iaid attynt; ac a ddywedasant, Beth
a wnawn ni i arch Duw Israel? A
hwy a attebasant, Dyger arch Duw
Israel o amgylch, *i* Gath. A hwy a
ddygasant arch Duw Israel oddi
amgylch *yno.*
9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o
amgylch, bu llaw yr ARGLWYDD yn
erbyn y ddinas â dinystr mawr
iawn: ac efe a darawodd wŷr y ddi-
nas o fychan hyd fawr, a chlwyf
y marchogion oedd yn eu dirgel-
leoedd.
10 Am hynny yr anfonasant hwy
arch Duw i Ecron. A phan ddaeth
arch Duw i Ecron, yr Ecroniaid a
waeddasant, gan ddywedyd, Dygas-
ant attom ni o amgylch arch Duw
Israel, i'n lladd ni a'n pobl.
11 Am hynny yr anfonasant, ac y
casglasant holl arglwyddi y Philist-
iaid; ac a ddywedasant, Danfonwch
ymaith arch Duw Israel, a dy-
chweler hi adref; fel na laddo hi
ni a'n pobl: canys dinystr angeuol
oedd trwy yr holl ddinas; trom
iawn oedd llaw Duw yno.
12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw,
a darawyd â chlwyf y marchogion:
a gwaedd y ddinas a ddyrchafodd
i'r nefoedd.

PENNOD VI.

1 Y Philistiaid, ar ol saith o fisoedd, yn ymgynghori am anfon yr arch yn ei hol: 10 ac yn ei dwyn hi gyd âg offrwm ar fenn newydd i Beth-semes. 19 Taro y bobl am edrych yn yr arch. 21 Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.

A BU arch yr ARGLWYDD yng
ngwlad y Philistiaid saith o
fisoedd.
2 A'r Philistiaid a alwasant am
yr offeiriaid ac am y dewiniaid, gan
ddywedyd, Beth a wnawn ni i arch
yr ARGLWYDD? hysbyswch i ni pa
fodd yr anfonwn hi adref.

Cyn CRIST Cylch 1141

‖ Neu, *y rhan ffiaidd o Dagon.*
[a] Edrych Seph. 1. 9.
[b] pen. 6. 5.
[c] Ps. 78. 66.
Cylch 1140.

Cyn CRIST Cylch 1140.

3 Dywedasant hwythau, Os ydych ar ddanfon ymaith arch Duw Israel, nac anfonwch hi yn wag; ond gan roddi rhoddwch iddo offrwm dros gamwedd: yna y'ch iachâir, ac y bydd hysbys i chwi paham nad ymadawodd ei law ef oddi wrthych chwi.

4 Yna y dywedasant hwythau, Beth *fydd* yr offrwm dros gamwedd a roddwn iddo? A hwy a ddywedasant, Pump o ffolennau aur, a phump o lygod aur, [a]*yn ol* rhif arglwyddi y Philistiaid: canys yr un bla *oedd* †arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.

[a] Edrych ad. 17.
† Heb. *arnynt hwy.*

5 Am hynny y gwnewch luniau eich ffolennau, a lluniau eich llygod sydd [b]yn difwyno y tir; a rhoddwch ogoniant i DDUW Israel: ysgatfydd efe a ysgafnhâ ei law oddi arnoch, ac oddi ar eich duwiau, ac oddi ar eich tir.

[b] pen. 5. 6.

6 A phaham y caledwch chwi eich calonnau, [c]megis y caledodd yr Aiphtiaid a Pharaoh eu calon? pan wnaeth efe yn ‖ rhyfeddol yn eu plith hwy, [d]oni ollyngasant hwy hwynt i fyned ymaith?

[c] Exod. 7. 13 a 8. 15. a 14. 17.
‖ Neu, *waradwyddus.*
[d] Exod. 12. 31

7 Yn awr gan hynny gwnewch [e]fenn newydd, a chymmerwch ddwy fuwch flith, y rhai nid aeth iau arnynt; a deliwch y buchod dan y fenn, a dygwch eu lloi hwynt oddi ar eu hol i dŷ:

[e] 2 Sam. 6. 3.

8 A chymmerwch arch yr ARGLWYDD, a rhoddwch hi ar y fenn; a'r tlysau aur, y rhai a roddasoch iddi yn offrwm dros gamwedd, a osodwch mewn cist wrth ei hystlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymaith.

9 Ac edrychwch, os â hi i fynu ar hŷd ffordd ei bro ei hun i Beth-semes; *yna* efe a wnaeth i ni y mawr ddrwg hwn: ac onid ê, yna y cawn wybod nad ei law ef a'n tarawodd ni; *ond mai* damwain *oedd* hyn i ni.

10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly: ac a gymmerasant ddwy fuwch flithion, ac a'u daliasant hwy dan y fenn, ac a gauasant eu lloi mewn tŷ:

11 Ac a osodasant arch yr ARGLWYDD ar y fenn, a'r gist a'r llygod aur, a lluniau eu ffolennau hwynt.

12 A'r buchod a aethant ar hyd y ffordd uniawn i ffordd Beth-semes; ar hyd y brif-ffordd yr aethant, dan gerdded a brefu, ac ni throisant tu a'r llaw ddehau na thu a'r aswy; ac arglwyddi y Philistiaid a aethant ar eu hol hyd derfyn Beth-semes.

13 A *thrigolion* Beth-semes *oedd* yn medi eu cynhauaf gwenith yn y dyffryn: ac a ddyrchafasant eu llygaid, ac a ganfuant yr arch; ac a lawenychasant wrth *ei* gweled.

14 A'r fenn a ddaeth i faes Josua y Beth-semesiad, ac a safodd yno; ac yno yr *oedd* maen mawr: a hwy a holltasant goed y fenn, ac a offrymmasant y buchod yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

15 A'r Lefiaid a ddisgynasant arch yr ARGLWYDD, a'r gist yr hon *oedd* gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlysau aur ynddi, ac a'u gosodasant ar y maen mawr: a gwŷr Beth-semes a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a aberthasant ebyrth i'r ARGLWYDD y dydd hwnnw.

16 A phùm arglwydd y Philistiaid, pan welsant *hynny*, a ddychwelasant i Ecron y dydd hwnnw.

17 A dyma y ffolennau aur, y rhai a roddodd y Philistiaid yn offrwm dros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros Asdod un, dros Gazah un, dros Ascalon un, dros Gath un, dros Ecron un:

18 A'r llygod aur, *yn ol* rhifedi holl ddinasoedd y Philistiaid, *yn perthynu* i'r pùm arglwydd, *yn gystal* y dinasoedd caerog, a'r trefi heb gaerau, hyd y ‖ *maen* mawr Abel, yr hwn y gosodasant arno arch yr ARGLWYDD; *yr hwn sydd* hyd y dydd hwn ym maes Josua y Beth-semesiad.

‖ Neu, *maen mawr.*

19 ¶ Ac [f]efe a darawodd wŷr Beth-semes, am iddynt edrych yn arch yr ARGLWYDD, ïe, tarawodd o'r bobl ddengwr a thriugain a deng mil a deugain o wŷr. A'r bobl a alarasant, am i'r ARGLWYDD daro y bobl â lladdfa fawr.

[f] Edrych Exod. 19. 21. Num. 4. 5, 15, 20.

20 A gwŷr Beth-semes a ddywedasant, Pwy a ddichon sefyll yn wyneb yr ARGLWYDD DDUW sanctaidd hwn? ac at bwy yr âi efe oddi wrthym ni?

21 ¶ A hwy a anfonasant genhadau at drigolion Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philistiaid a ddygasant adref arch yr ARGLWYDD: deuwch i waered, *a* chyrchwch hi i fynu attoch chwi.

PENNOD VII.

1 Gwŷr Ciriath-jearim yn dwyn yr arch i dŷ
Abinadab, ac yn cyssegru Eleazar ei fab ef
i'w chadw hi. 2 Ym mhen ugain mlynedd,
3 yr Israeliaid, trwy waith Samuel, yn edi-
farhau ar gyhoedd ym Mispah. 9 Tra yr
ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu,
yr Arglwydd yn dryllio y Philistiaid a tha-
ranau, yn Eben-ezer. 13 Darostwng y Phi-
listiaid. 15 Samuel yn barnu Israel yn
heddychlawn ac yn dduwiol.

A GWŶR [a]Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchasant i fynu arch yr ARGLWYDD, ac a'i dygasant hi i dŷ [b]Abinadab, yn y bryn, ac a sancteiddiasant Eleazar ei fab ef i gadw arch yr ARGLWYDD.

[a] Ps. 132. 6.
[b] 2 Sam. 6. 4.

2 Ac o'r dydd y trigodd yr arch yn Ciriath-jearim, y bu ddyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlynedd: a holl dŷ Israel a alarasant ar ol yr ARGLWYDD.

Cylch 1120.

3 ¶ A Samuel a lefarodd wrth holl dŷ Israel, gan ddywedyd, Os dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD â'ch holl galon, [c]bwriwch ymaith y duwiau dieithr o'ch mysg, ac [d]Astaroth, a pharottôwch eich calon at yr ARGLWYDD, [e]a gwasanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law y Philistiaid.

[c] Jos. 24. 14, 23.
[d] Barn. 2. 13.
[e] Deut. 6. 13. a 10. 20. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.

4 Yna meibion Israel a fwriasant ymaith [f]Baalim ac Astaroth, a'r ARGLWYDD yn unig a wasanaethasant.

[f] Barn. 2. 11.

5 A dywedodd Samuel, Cesglwch holl Israel i [g]Mispah, a mi a weddïaf drosoch chwi at yr ARGLWYDD.

[g] Barn. 20. 1. 2 Bren. 25. 23.

6 A hwy a ymgasglasant i Mispah, ac a dynnasant ddwfr, ac a'*i* tywallt-

Cyn CRIST Cylch 1120.

asant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiasant y diwrnod hwnnw, ac a ddywedasant yno, Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD. A Samuel a farnodd feibion Israel ym Mispah.

7 A phan glybu y Philistiaid fod meibion Israel wedi ymgasglu i Mispah, arglwyddi y Philistiaid a aethant i fynu yn erbyn Israel: a meibion Israel a glywsant, ac a ofnasant rhag y Philistiaid.

8 A meibion Israel a ddywedasant wrth Samuel, Na thaw di â gwaeddi drosom at yr ARGLWYDD ein DUW, ar iddo ef ein gwared ni o law y Philistiaid.

9 ¶ A Samuel a gymmerth laethoen, ac a'*i* hoffrymmodd ef i gyd yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD: a [h]Samuel a waeddodd ar yr ARGLWYDD dros Israel; a'r ARGLWYDD a'i ‖gwrandawodd ef.

10 A phan oedd Samuel yn offrymmu y poeth-offrwm, y Philistiaid a nesasant i ryfel yn erbyn Israel: a'r [i]ARGLWYDD a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philistiaid y diwrnod hwnnw, ac a'u drylliodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Israel.

11 A gwŷr Israel a aethant o Mispah, ac a erlidiasant y Philistiaid, ac a'u tarawsant hyd oni *ddaethant* dan Bethcar.

12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'*i* gosododd rhwng Mispah a Sen, ac a alwodd ei enw ef ‖Eben-ezer; ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr ARGLWYDD nyni.

13 Felly y darostyngwyd y Philistiaid, ac ni chwanegasant mwyach ddyfod i derfyn Israel: a llaw yr ARGLWYDD a fu yn erbyn y Philistiaid holl ddyddiau Samuel.

14 A'r dinasoedd, y rhai a ddygasai y Philistiaid oddi ar Israel, a roddwyd adref i Israel, o Ecron hyd Gath; ac Israel a ryddhâodd eu terfynau o law y Philistiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Israel a'r Amoriaid.

15 A Samuel a farnodd Israel holl ddyddiau ei fywyd.

16 Aeth hefyd o flwyddyn i flwyddyn †oddi amgylch i Bethel, a Gilgal, a Mispah, ac a farnodd Israel yn yr holl leoedd hynny.

17 [k]A'i ddychwelfa *ydoedd* i Ramah; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Israel; ac yno yr adeiladodd efe allor i'r ARGLWYDD.

[h] Ps. 99. 6.
‖ Neu, *attebodd.*
[i] Edrych Jos. 10. 10. Barn. 4. 15. a 5. 20.
‖ Sef, *Maen y cymmorth i*, pen. 4. 1.
† Heb. *ac a amgylchodd.*
[k] pen. 8. 4.

PENNOD VIII.

1 Yr Israeliaid, o achos aflywodraeth meibion Samuel, yn gofyn brenhin. 6 Duw yn cysuro Samuel; ac yntau yn gweddïo yn gystuddiol: 10 yn mynegi dull brenhin. 19 Duw yn ewyllysio i Samuel ymrôi i daerni meibion Israel.

Cylch 1112.

AC wedi heneiddio Samuel, efe a osododd ei feibion yn farnwyr ar Israel.

2 Ac enw ei fab cyntaf-anedig ef oedd ‖Joël; ac enw yr ail, Abiah: *y rhai hyn oedd* farnwyr yn Beer-seba.

3 A'i feibion ni rodiasant yn ei ffyrdd ef, cithr troisant ar ol cybydd-dra, a [a]chymmerasant obrwy, a gŵyrasant farn.

‖ *Fasni*, 1 Chron. 6. 28.
[a] Deut. 16. 19.

4 Yna holl henuriaid Israel a ymgasglasant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,

5 Ac a ddywedasant wrtho ef, Wele, ti a heneiddiaist, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr [b]gosod arnom ni frenhin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.

6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg †gan Samuel, pan ddywedasant, Dyro i ni frenhin i'n barnu: a Samuel a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys [c]nid ti y maent yn ei wrthod, ond [d]myfi a wrthodasant, rhag i mi deyrnasu arnynt.

8 Yn ol yr holl weithredoedd a wnaethant, o'r dydd y dygais hwynt o'r Aipht hyd y dydd hwn, ac *fel* y gwrthodasant fi, ac y gwasanaethasant dduwiau dieithr; felly y gwnant hwy hefyd i ti.

9 Yn awr gan hynny ‖gwrando ar eu llais hwynt: etto gan dystiolaethu tystiolaetha iddynt, a dangos iddynt ddull y brenhin a deyrnasa arnynt.

10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, y rhai oedd yn ceisio brenhin ganddo.

11 Ac efe a ddywedodd, [e]Dyma ddull y brenhin a deyrnasa arnoch chwi: [f]Efe a gymmer eich meibion, ac a'*u* gesyd iddo yn ei gerbydau, ac yn wŷr meirch iddo, ac i redeg o flaen ei gerbydau ef:

12 Ac a'u gesyd *hwynt* iddo yn dywysogion miloedd, ac yn dywysogion deg a deugain, ac i arddig ei âr, ac i fedi ei gynhauaf, ac i wneuthur arfau ei ryfel, a pheiriannau ei gerbydau.

13 A'ch merched a gymmer efe yn apothecaresau, yn gogesau hefyd, ac yn bobyddesau.

14 Ac [g]efe a gymmer eich meusydd, a'ch gwinllannoedd, a'ch olewlannoedd goreu, ac a'*u* dyry i'w weision.

15 Eich hadau hefyd, a'ch gwinllannoedd a ddegymma efe, ac a'u dyry i'w †ystafellyddion ac i'w weision.

16 Eich gweision hefyd, a'ch morwynion, eich gwŷr ieuaingc goreu hefyd, a'ch asynod, a gymmer efe, ac a'*u* gesyd i'w waith.

17 Eich defaid hefyd a ddegymma efe: chwithau hefyd fyddwch yn weision iddo ef.

18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch, rhag eich brenhin a ddewisasoch i chwi: ac ni wrendy yr ARGLWYDD arnoch yn y dydd hwnnw.

19 ¶ Er hynny y bobl a wrthodasant wrando ar lais Samuel; ac a ddywedasant, Nag ê, eithr brenhin fydd arnom ni:

20 Fel y byddom ninnau hefyd fel yr holl genhedloedd; a'n brenhin a'n barna ni, efe a â allan hefyd o'n blaen ni, ac efe a ymladd ein rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawodd Samuel holl eiriau y bobl, ac a'u hadroddodd hwynt lle y clybu yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 1095.

[b] Hos. 13. 10. Act. 13. 21.
† Heb. *y'ngolwg.*
[c] Edrych Exod. 16. 8.
[d] pen. 10. 19.
‖ Neu, *ufuddhâ i'w.*
[e] Edrych Deut. 17. 16, &c.
[f] pen. 14. 52.
[g] 1 Bren. 21. 7.
† Heb. *eunuchiaid.*

Cyn CRIST Cylch 1095.

22 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar eu llais hwynt, a gosod frenhin arnynt. A dywedodd Samuel wrth wŷr Israel, Ewch bob un i'w ddinas ei hun.

PENNOD IX.

1 Saul yn anobeithio cael asenod ei dad, 6 trwy gynghor ei was, 11 a chyfarwyddiad llangcesau, 15 yn dyfod trwy ddatguddiad Duw, 18 at Samuel. 19 Samuel yn croesawu Saul yn y wledd; 25 ac, ar ol ymddiddan âg ef o'r neilldu, yn hebrwng Saul ar ei ffordd.

AC yr oedd gwr o Benjamin, a'i enw [a]Cis, mab Abïel, mab Seror, mab Bechorath, mab Aphïah, mab i wr o Jemini, yn gadarn o ‖nerth.

2 Ac iddo ef yr oedd mab, a'i enw Saul, yn wr ieuangc, dewisol a glân: ac nid *oedd* neb o feibion Israel lanach nag ef: [b]o'i ysgwydd i fynu *yr oedd* yn uwch nâ'r holl bobl.

3 Ac asenod Cis, tad Saul, a gyfrgollasant: a dywedodd Cis wrth Saul ei fab, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd â thi, a chyfod, dos, cais yr asenod.

4 Ac efe a aeth trwy fynydd Ephraim, ac a dramwyodd trwy wlad Salisah; ac nis cawsant *hwynt:* yna y tramwyasant trwy wlad Salim: ac nis *cawsant hwynt:* ac efe a aeth trwy wlad Jemini; ond nis cawsant *hwynt.*

5 Pan ddaethant i wlad Suph, y dywedodd Saul wrth ei langc *oedd* gyd âg ef, Tyred, a dychwelwn; rhag i'm tad beidio â'r asenod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntau wrtho ef, Wele, yn awr *y mae* yn y ddinas hon wr i DDUW, a'r gwr *sydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo efe, gan ddyfod a ddaw: awn yno yn awr; nid hwyrach y mynega efe i ni y ffordd y mae i ni fyned iddi.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele, *od* awn ni, [c]pa beth a ddygwn ni i'r gwr? canys y bara †a ddarfu yn ein llestri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i wr DUW: beth *sydd* gennym?

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd †gyd â mi bedwaredd ran sicl o arian: mi a roddaf *hynny* i wr DUW, er mynegi i ni ein ffordd.

9 (Gynt yn Israel, fel hyn y dywedai gwr [d]wrth fyned i ymgynghori â DUW; Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y Prophwyd heddyw, a elwid gynt [e]yn Weledydd)

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Da †y dywedi; tyred, awn. Felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gwr DUW ynddi.

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas; hwy a gawsant langcesau yn dyfod allan i dynnu dwfr; ac a ddywedasant wrthynt, A yw y gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: brysia yr awr hon: canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd ‖[f]aberth *sydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef, cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta: canys ni fwytty y bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd efe a fendiga yr aberth; ar ol hynny y bwytty y rhai a wahoddwyd: am hynny ewch i fynu; canys †ynghylch y pryd hwn y cewch ef.

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas: *a phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele, Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ [g]A'r ARGLWYDD a †fynegasai y'nghlûst Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghylch y pryd *hwn* y fory yr anfonaf attat ti wr o wlad Benjamin; a thi a'i heneini ef yn flaenor ar fy mhobl Israel, ac efe a wared fy mhobl o law y Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl; o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan ganfu Samuel Saul, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Wele y gwr am yr hwn y dywedais wrthyt: hwn a †lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a nesâodd at Samuel y'nghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi, attolwg, pa le yma *y mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dos i fynu o'm blaen i'r uchelfa; canys bwyttêwch gyd â myfi heddyw: a mi a'th ollyngaf y bore, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y sydd* yn dy galon.

20 Ac *am* yr asenod a gyfrgollasant er ys tridiau, na ofala am danynt; canys cafwyd hwynt. ‖Ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Israel? onid i ti, ac i holl dŷ dy dad?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid [h]mab Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Israel? a'm teulu *sydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a phaham y dywedi wrthyf †y modd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dug hwynt i'r ystafell, ac a roddodd iddynt le o flaen y gwahoddedigion; a hwy *oeddynt* ynghylch dengwr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosododd ger bron Saul. A *Samuel* a ddywedodd, Wele, yr hyn a ‖adawyd; gosod ger dy fron, *a* bwytta: canys hyd y pryd hwn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i. A bwyttâodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A phan ddisgynasant o'r uchelfa *i'r* ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd â Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodasant yn fore: ac ynghylch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod, fel y'th hebryngwyf ymaith. A Saul a gyfododd, ac

[a] pen. 14. 51. 1 Chron. 8. 33.
‖ Neu, *olud.*
[b] pen. 10. 23.
[c] Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. a 8. 8.
† Heb. *a aeth allan o'n.*
† Heb. *yn fy llaw i.*
[d] Gen. 25. 22.
[e] 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. Amos 7. 12.
† Heb. *yw dy air.*

Cyn CRIST Cylch 1095.
‖ Neu, *gwledd.*
[f] pen. 16. 2.
† Heb. *heddyw.*
[g] pen. 15. 1. Act. 13. 21.
† Heb. *ddatguddiasai glust Samuel.*
† Heb. *attal fy mhobl.*
‖ *Ar bwy y mae holl ddymuniad Israel, ond arnat, ti ac ar?*
[h] Ps. 68. 27.
† Heb. *yn ol y gair hwn.*
‖ Neu, *gedwyd.*

Cyn CRIST Cylch 1095.

efe a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *Ac* fel yr oeddynt yn myned i waered i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni (felly yr aeth efe) ond sâf di †yr awr hon, a mynegaf i ti air Duw.

† Heb. *heddyw.*

PENNOD X.

1 Samuel yn enneinio Saul; 2 ac yn ei sicrhâu ef trwy dri arwydd. 9 Troi calon Saul; ac yntau yn prophwydo. 14 Yn celu chwedl y frenhiniaeth rhag ei ewythr. 17 Dewis Saul trwy goelbren ym Mispah. 26 Amryw feddyliau ei ddeiliaid am dano ef.

YNA Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cusanodd ef; ac a ddywedodd, Onid [a]yr ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b]ei etifeddiaeth?

a Act. 13. 21. b Deut. 32. 9.

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cai ddau wr wrth [c]fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selsah: a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr asenod yr aethost i'w ceisio: ac wele, dy dad a ollyngodd heibio ‖chwedl yr asenod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnaf am fy mab?

c Gen. 35. 19, 20. ‖ Neu, *ofalu am.*

3 Yna yr âi di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd wastadedd Tabor: ac yno y'th gyferfydd tri wŷr yn myned i fynu at DDUW *i* Bethel; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn costrelaid o win.

4 A hwy a †gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; *y rhai* a gymmeri o'u llaw hwynt.

† Heb. *ymofynant â thi am heddwch:* Fel Barn. 18. 15.

5 Ar ol hynny y deui i fryn Duw, [d]yn yr hwn *y mae* sefyllfa y Philistiaid: a phan ddelych yno *i'r* ddinas, ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi yn disgyn o'r uchelfa, ac o'u blaen hwynt [e]nabl, a thympan, a phibell, a thelyn; a hwythau yn prophwydo.

d pen. 13. 3. e Edrych 2 Bren. 3. 15.

6 Ac yspryd yr ARGLWYDD a ddaw arnat ti; a [f]thi a brophwydi gyd â hwynt, ac a droir yn wr arall.

f Num. 11. 25.

7 A phan ddelo yr argoelion hyn i ti, gwna fel y †byddo yr achos: canys Duw *sydd* gyd â thi.

† Heb. *caffo dy law.*

8 A dos i waered o'm blaen i Gilgal; ac wele, mi a ddeuaf i waered attat ti, i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hêdd: [g]aros am danaf saith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, a mi a hysbysaf i ti yr hyn a wnelych.

g pen. 13. 8.

9 ¶ A phan drodd efe ei †gefn i fyned oddi wrth Samuel, Duw a †roddodd iddo galon arall: a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dydd hwnnw *i ben.*

† Heb. *ysgwydd.* † Heb. *drodd.*

10 A phan ddaethant yno i'r bryn, wele, fintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef; ac yspryd Duw a ddaeth arno yntau, ac efe a brophwydodd yn eu mysg hwynt.

11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef o'r blaen a edrychasant; ac wele, *efe* gyd â'r prophwydi yn prophwydo. Yna y bobl a ddywedasant bawb wrth eu gilydd, Beth *yw* hyn a ddaeth i fab Cis? [h]*A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

h pen. 19. 24.

12 Ac un oddi yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tad hwy? Am hynny yr aeth yn ddiareb, *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch? Ac efe a ddywedodd, I geisio yr asenod: a phan welsom nas *caid,* ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega, attolwg, i mi, beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, Gan fynegi mynegodd i ni fod yr asenod wedi eu cael. Ond am chwedl y frenhiniaeth, yr hwn a ddywedasai Samuel, nid ynganodd efe wrtho.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl ynghyd [i]at yr ARGLWYDD [k]i Mispah;

i Barn. 11. 11. a 20. 1. pen. 11. 15. k pen. 7. 5.

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Israel, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel; Myfi a ddygais i fynu Israel o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o law yr Aiphtiaid, ac o law yr holl deyrnasoedd, *a'r* rhai a'ch gorthrymment chwi.

19 A [l]chwi heddyw a wrthodasoch eich Duw, yr hwn sydd yn eich gwared chwi oddi wrth eich holl ddrygfyd, a'ch helbul; ac a ddywedasoch wrtho ef, *Nid felly;* eithr gosod arnom ni frenhin. Am hynny sefwch yr awr hon ger bron yr ARGLWYDD wrth eich llwythau, ac wrth eich miloedd.

l pen. 8. 7, 19. a 12. 12.

20 A Samuel a barodd i holl lwythau Israel nesâu: [m]a daliwyd llwyth Benjamin.

m Jos. 7. 14, 16.

21 Ac wedi iddo beri i lwyth Benjamin nesâu yn ol eu teuluoedd, daliwyd teulu Matri; a Saul mab Cis a ddaliwyd: a phan geisiasant ef, nis caid ef.

22 Am hynny y gofynasant etto i'r ARGLWYDD, a ddeuai y gwr yno etto. A'r ARGLWYDD a ddywedodd, Wele, efe yn ymguddio ym mhlith y dodrefn.

23 A hwy a redasant, ac a'i cyrchasant ef oddi yno. A phan safodd y'nghanol y bobl, [n]yr oedd efe o'i ysgwydd i fynu yn uwch nâ'r holl bobl.

n pen. 9. 2.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a ddewisodd yr ARGLWYDD, nad *oes neb* tebyg iddo ym mysg yr holl bobl? A'r holl bobl a floeddiasant, ac a ddywedasant, [o]Byw fyddo y brenhin.

o 1 Bren. 1. 25.

25 Yna Samuel a draethodd [p]gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac *a'i* hysgrifenodd mewn llyfr, ac *a'i* gosododd ger bron yr ARGLWYDD. A Samuel a ollyngodd ymaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

p Edrych Deut. 17. 14, &c. pen. 8. 11.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei hun i Gibeah; a byddin o'r rhai y cyffyrddasai Duw â'u calon, a aeth gyd âg ef.

27 Ond [q]meibion Belial a ddywedasant, Pa fodd y gwared hwn ni?

q pen. 11. 12.

Cyn CRIST Cylch 1095.

A hwy a'i dirmygasant ef, ac [r]ni ddygasant anrheg iddo ef. Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

[r] 1 Bren. 10. 25. 2 Chron. 17. 5. Ps. 72. 10. Matt. 2. 11.

PENNOD XI.

1 Nahas yn cynnyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwaradwyddus. 4 Hwythau yn anfon cenhadon, ac yn cael cynnorthwy gan Saul. 12 Yntau wrth hynny yn cael ei gadarnhâu, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.

YNA [a]Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a wersyllodd yn erbyn [b]Jabes Gilead: a holl wŷr Jabes a ddywedasant wrth Nahas, Gwna gyfammod â ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Dan *yr ammod* hyn *y cyfammodaf* â chwi; i mi gael tynnu pob llygad dehau i chwi, fel y gosodwyf y gwaradwydd hwn ar holl Israel.

3 A henuriaid Jabes a ddywedasant wrtho, †Caniattâ i ni saith niwrnod, fel yr anfonom genhadau i holl derfynau Israel: ac oni *bydd* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i [c]Gibeah Saul, ac a adroddasant y geiriau lle y clybu y bobl. A'r holl bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

5 Ac wele, Saul yn dyfod ar ol y gwartheg o'r maes. A dywedodd Saul, Beth *sydd* yn peri i'r bobl wylo? Yna yr adroddasant iddo eiriau gwŷr Jabes.

6 Ac [d]yspryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe y geiriau hynny; a'i ddigofaint ef a ennynodd yn ddirfawr.

7 Ac efe a gymmerth bâr o ychain, ac [e]a'u drylliodd, ac a'*u* danfonodd trwy holl derfynau Israel yn llaw y cenhadau; gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ol Saul, ac ar ol Samuel, fel hyn y gwneir i'w wartheg ef. Ac ofn yr ARGLWYDD a syrthiodd ar y bobl, a hwy a ddaethant allan †yn unfryd.

8 A phan gyfrifodd efe hwynt yn Bezec, meibion [f]Israel oedd dri chan mil, a gwŷr Judah yn ddeng mil ar hugain.

9 A hwy a ddywedasant wrth y cenhadau a ddaethai, Fel hyn y dywedwch wrth wŷr Jabes Gilead; Y fory, erbyn gwresogi yr haul, bydd i chwi ymwared. A'r cenhadau a ddaethant ac a fynegasant *hynny* i wŷr Jabes; a hwythau a lawenychasant.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddywedasant, Y fory y deuwn allan attoch chwi; ac y gwnewch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

11 A bu drannoeth i [g]Saul osod y bobl yn dair byddin; a hwy a ddaethant i ganol y gwersyll yn y wyliadwriaeth fore, ac a laddasant yr Ammoniaid nes gwresogi o'r dydd: a'r gweddillion a wasgarwyd, fel na thrigodd o honynt ddau yng nghyd.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel, [h]Pwy *yw* yr hwn a ddywedodd, A deyrnasa Saul arnom ni? [i]moeswch y gwŷr *hynny*, fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

[a] pen. 12. 12.
[b] Edrych Barn. 21. 7.
† Heb. *Cyd-ddwg.*
[c] pen. 15. 34.
[d] Edrych Barn. 3. 10. a 6. 34. a 11. 29. a 14. 6.
[e] Barn. 19. 29.
† Heb. *megis un gwr.* Barn. 20. 1.
[f] 2 Sam. 24. 9.
[g] Edrych pen. 31. 11.
[h] pen. 10. 27.
[i] Edrych Luc 19. 27.

13 A Saul a ddywedodd, [k]Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD ymwared yn Israel.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Deuwch, fel yr elom i Gilgal, ac yr adnewyddom y frenhiniaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Gilgal, ac yno y gwnaethant Saul yn frenhin, [l]ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal: a hwy a aberthasant yno ebyrth hêdd ger bron yr ARGLWYDD. A Saul a lawenychodd yno, a holl wŷr Israel, yn ddirfawr.

PENNOD XII.

1 Samuel yn tystiolaethu ei ddiniweidrwydd. 6 ac yn ceryddu anniolchgarwch y bobl: 16 yn eu dychrynu hwynt â tharanau yn amser cynhauaf: 20 ac yn eu cysuro hwy â thrugaredd Duw.

A SAMUEL a ddywedodd wrth holl Israel, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedasoch wrthyf, a gosodais frenhin arnoch.

2 Ac yr awr hon, wele, y brenhin yn rhodio o'ch blaen chwi: a minnau a heneiddiais, ac a benwynnais; ac wele, fy meibion hwythau gyd â chwi: a minnau a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd y dydd hwn.

3 Wele fi; tystiolaethwch i'm herbyn ger bron yr ARGLWYDD, a cher bron ei enneiniog. [b]ŷch pwy a gymmerais? neu asyn pwy a gymmerais? neu pwy a dwyllais? neu pwy a orthrymmais i? neu o law pwy y cymmerais †wobr, †i ddallu fy llygaid ág ef? a mi a'i talaf i chwi.

4 A hwy a ddywedasant, Ni thwyllaist ni, ni orthrymmaist ni chwaith, ac ni chymmeraist ddim o law neb.

5 Dywedodd yntau wrthynt, Yr ARGLWYDD *sydd* dyst yn eich erbyn chwi, ei enneiniog ef hefyd *sydd* dyst y dydd hwn, na chawsoch ddim yn fy llaw i. A'*r bobl a* ddywedasant, Tyst *ydyw.*

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr ARGLWYDD *yw* yr hwn †a fawrhâodd Moses ac Aaron, a'r hwn a ddug i fynu eich tadau chwi o dir yr Aipht.

7 Yn awr gan hynny sefwch, fel yr ymresymmwyf â chwi ger bron yr ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe †i chwi ac i'ch tadau.

8 [c]Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a [d]gweiddi o'ch tadau chwi ar yr ARGLWYDD, yna yr ARGLWYDD [e]a anfonodd Moses ac Aaron; a hwy a ddygasant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'u cyfleasant hwy yn y lle hwn.

9 A phan anghofiasant yr ARGLWYDD eu Duw, [f]efe a'u gwerthodd hwynt i law Sisera, tywysog milwriaeth Hasor, ac i law y [g]Philistiaid, ac i law brenhin [h]Moab; a hwy a ymladdasant i'w herbyn hwynt.

10 A hwy a waeddasant ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedasant, Pechasom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD,

Cyn CRIST Cylch 1095

[k] 2 Sam. 19. 22.
1095.
[l] pen. 10. 17.
[b] Num. 16. 15. Act. 20. 33. 1 Thess. 2. 5.
† Heb. *bridwerth.*
† Heb. *fel y cuddiwn fy llygaid oddi wrtho.*
† Heb. *a wnaeth.*
† Heb. *â chwi.*
[c] Gen. 46. 5, 6.
[d] Exod. 2. 23.
[e] Exod. 3. 10. a 4. 16.
[f] Barn. 4. 2.
[g] Barn. 10. 7.
[h] Barn. 3. 12.

Cyn CRIST 1095.

a gwasanaethu Baalim ac Astaroth:
er hynny gwared ni yr awr hon o
law ein gelynion, a nyni a'th wasan-
aethwn di.
11 A'r ARGLWYDD a anfonodd
[i] Jerubbaal, a Bedan, a [k] Jephthah,
a [l] Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi
o law eich gelynion o amgylch, a
chwi a breswyliasoch yn ddïogel.
12 A phan welsoch fod Nahas
brenhin meibion Ammon yn dyfod
yn eich erbyn, [m] dywedasoch wrthyf,
Nag ê; ond brenhin a deyrnasa
arnom ni; a'r [n] ARGLWYDD eich
DUW yn frenhin *i* chwi.
13 Ac yn awr, wele y brenhin [o] a
ddewisasoch chwi, *a*'r hwn a ddy-
munasoch: ac wele, yr ARGLWYDD
a roddes frenhin arnoch chwi.
14 Os ofnwch chwi yr ARGLWYDD,
a'i wasanaethu ef, a gwrando ar ei
lais, heb anufuddhâu † gair yr AR-
GLWYDD; yna y byddwch chwi, a'r
brenhin hefyd a deyrnasa arnoch,
ar ol yr ARGLWYDD eich DUW.
15 Ond os chwi ni wrandewch ar
lais yr ARGLWYDD, eithr anufudd-
hâu gair yr ARGLWYDD; yna y bydd
llaw yr ARGLWYDD yn eich erbyn
chwi, fel yn erbyn eich tadau.
16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a
gwelwch y peth mawr hyn a wna
yr ARGLWYDD o flaen eich llygaid
chwi.
17 Onid cynhauaf gwenith *yw*
heddyw? Galwaf ar yr ARGLWYDD;
ac efe a ddyry daranau, a gwlaw:
fel y gwybyddoch ac y gweloch, mai
mawr *yw* eich drygioni chwi yr
hwn a wnaethoch y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, yn gofyn i chwi frenhin.
18 Felly Samuel a alwodd ar yr
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a rodd-
odd daranau a gwlaw y dydd hwnnw:
a'r [p] holl bobl a ofnodd yr ARGLWYDD
a Samuel yn ddirfawr.
19 A'r holl bobl a ddywedasant
wrth Samuel, Gweddïa dros dy
weision ar yr ARGLWYDD dy DDUW,
fel na byddom feirw: canys chwan-
egasom ddrygioni ar ein holl bech-
odau, wrth geisio i ni frenhin.
20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y
bobl, Nac ofnwch; chwi a wnaeth-
och yr holl ddrygioni hyn: etto na
chiliwch oddi ar ol yr ARGLWYDD,
ond gwasanaethwch yr ARGLWYDD
â'ch holl galon;
21 Ac na chiliwch: canys *felly yr
aech* ar ol oferedd, y rhai ni lesânt,
ac ni'ch gwaredant; canys ofer
ydynt hwy.
22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD
ei bobl, er mwyn ei enw mawr: o
herwydd rhyngodd bodd i'r AR-
GLWYDD eich gwneuthur chwi yn
bobl iddo ei hun.
23 A minnau, na atto DUW i mi
bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy
beidio a gweddïo drosoch: eithr
dysgaf i chwi y ffordd dda ac uni-
awn.
24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD,
a gwasanaethwch ef mewn gwirion-
edd â'ch holl galon: canys gwelwch
faint a wnaeth efe eroch.
25 Ond os dilynwch ddrygioni,
chwi a'ch brenhin a ddifethir.

[i] Barn. 6. 14, 32.
[k] Barn. 11. 1.
[l] pen. 7. 13.
[m] pen. 8. 5, 19.
[n] Barn. 8. 23.
[o] pen. 10. 24.
† Heb. *genau.*
[p] Edrych Ezra 10. 9.

PENNOD XIII.

1 Dewis fyddin Saul. 3 Saul yn galw yr Hebreaid i Gilgal yn erbyn y Philistiaid, y rhai y tarawsai Jonathan eu sefyllfa. 5 Mawr lu y Philistiaid. 6 Cyfyngdra yr Israeliaid. 8 Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu. 11 Samuel yn ei geryddu ef. 17 Tair byddin anrhaith y Philistiaid. 19 Dyfais y Philistiaid, na ddioddefent un gof yn Israel.

SAUL † a deyrnasodd un flwydd-
yn; ac wedi iddo deyrnasu ddwy
flynedd ar Israel,
2 Saul a ddewisodd iddo dair mil o
Israel; dwy fil oedd gyd â Saul ym
Michmas ac ym mynydd Bethel, a
mil oedd gyd â Jonathan yn Gibeah
Benjamin: a'r bobl eraill a anfon-
odd efe bawb i'w babell ei hun.
3 A Jonathan a darawodd [a] sefyllfa
y Philistiaid, yr hon *oedd* yn ‖ Geba:
a chlybu y Philistiaid *hynny*. A
Saul a ganodd mewn udgorn trwy
yr holl dir, gan ddywedyd, Clywed
yr Hebreaid.
4 A holl Israel a glywsant ddy-
wedyd daro o Saul sefyllfa y Phi-
listiaid, a bod Israel yn † ffiaidd gan
y Philistiaid: a'r bobl a ymgasglodd
ar ol Saul i Gilgal.
5 ¶ A'r Philistiaid â ymgynnull-
asant, i ymladd âg Israel, deng mil
ar hugain o gerbydau, a chwe mil
o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn
amled a'r tywod *sydd* ar fin y môr.
A hwy a ddaethant i fynu, ac a
wersyllasant ym Michmas, o du y
dwyrain i Beth-afen.
6 Pan welodd gwŷr Israel fod yn
gyfyng arnynt (canys gwasgasid ar
y bobl) yna y bobl a [b] ymguddiasant
mewn ogofëydd, ac mewn dyrysni,
ac mewn creigiau, ac mewn tyrau,
ac mewn pydewau.
7 A *rhai o*'r Hebreaid a aethant
dros yr Iorddonen, i dir Gad a
Gilead: a Saul *oedd* etto yn Gilgal,
a'r holl bobl a † aethant ar ei ol ef
dan grynu.
8 ¶ [c] Ac efe a arhosodd saith
niwrnod, hyd yr amser gosodedig *a
nodasai* Samuel. Ond ni ddaeth
Samuel i Gilgal; a'r bobl a ym-
wasgarodd oddi wrtho ef.
9 A Saul a ddywedodd, Dygwch
attaf fi boeth-offrwm, ac offrymmau
hedd. Ac efe a offrymmodd y
poeth-offrwm.
10 Ac wedi darfod iddo offrymmu
y poeth-offrwm, wele, Samuel a
ddaeth: a Saul a aeth allan i'w
gyfarfod ef, *ac* † i gyfarch gwell iddo.
11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a
wnaethost ti? A Saul a ddywed-
odd, O herwydd gweled o honof i'r
bobl ymwasgaru oddi wrthyf, ac na
ddaethost dithau o fewn y dyddiau
gosodedig, ac i'r Philistiaid ym-
gasglu i Michmas;
12 Am hynny y dywedais, Y Phi-
listiaid yn awr a ddeuant i waered
attaf fi i Gilgal, ac ni † weddïais ger
bron yr ARGLWYDD: am hynny yr
anturiais i, ac yr offrymmais boeth-
offrwm.
13 A Samuel a ddywedodd wrth
Saul, Ynfyd y gwnaethost: ni chedw-
aist orchymyn yr ARGLWYDD dy
DDUW, yr hwn a orchymynodd efe
i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr

Cyn CRIST 1095.

† Heb. *oedd fab blwydd yn ei deyrnas.*
1093.
[a] pen. 10. 5.
‖ Neu, *y bryn.*
† Heb. *drewi.*
[b] Barn. 6. 2.
† Heb. *a grinodd ar ei ol ef.*
[c] pen. 10. 8.
† Heb. *i'w fendithio ef.*
† Heb. *ymbiliais âg wyneb yr Arglwydd.*

Cyn CRIST 1093.

a gadarnhasai dy frenhiniaeth di ar Israel yn dragywydd.

d Ps. 89. 20. Act. 13. 22.

14 Ond yn awr ni saif dy frenhiniaeth di: [d] yr ARGLWYDD a geisiodd iddo wr wrth *fodd* ei galon ei hun: yr ARGLWYDD hefyd a orchymynodd iddo fod yn flaenor ar ei bobl; o herwydd na chedwaist ti yr hyn a orchymynodd yr ARGLWYDD i ti.

e pen. 14. 2.

15 A Samuel a gyfododd, ac a aeth i fynu o Gilgal i Gibeah Benjamin: a chyfrifodd Saul y bobl a gafwyd gyd âg ef, [e] ynghylch chwe chant o wŷr.

16 A Saul a Jonathan ei fab, a'r bobl a gafwyd gyd â hwynt, oedd yn aros yn Gibeah Benjamin: a'r Philistiaid a wersyllasant ym Michmas.

17 ¶ A daeth allan o wersyll y Philistiaid anrheithwŷr, yn dair byddin: un fyddin a drodd tu a ffordd Ophrah, tu a gwlad Sual;

18 A'r fyddin arall a drodd *tu a* ffordd Beth-horon; a'r drydedd fyddin a drodd *tu a* ffordd y terfyn sydd yn edrych tu a'r dyffryn Seboim, tu a'r anialwch.

f Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.

19 ¶ Ac [f] ni chaid gôf trwy holl wlad Israel: canys dywedasai y Philistiaid, Rhag gwneuthur o'r Hebreaid gleddyfau neu waywffyn.

20 Ond holl Israel a âent i waered at y Philistiaid, i flaenllymmu bob un ei swch, a'i gwlltwr, a'i fwyell, a'i gaib.

21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuthur* min ar y ceibiau, ac ar y cylltyrau, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyeill, ac i † flaenllymmu y symbylau.

† Heb. *osod.*

g Felly Barn. 5.

22 Felly yn nydd y rhyfel [g] ni chaed na chleddyf na gwaywffon yn llaw yr un o'r bobl *oedd* gyd â Saul a Jonathan, ond a gaed gyd â Saul a Jonathan ei fab.

23 A sefyllfa y Philistiaid a aeth allan i fwlch Michmas.

PENNOD XIV.

1 *Jonathan, heb wybod i'w dad, ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa y Philistiaid yn rhyfeddol.* 15 *Dychryn Duw yn eu gyrru hwynt i ladd eu gilydd* 17 *Saul, heb aros am atteb yr offeiriad, yn gosod arnynt.* 21 *Yr Hebreaid caethion, a'r Israeliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn hwy.* 24 *Ehud addunedd Saul yn rhwystro yr oruchafiaeth.* 32 *Saul yn gwahardd i'r bobl fwyta gwaed;* 35 *ac yn adeiladu allor.* 36 *Y bobl yn achub Jonathan, wedi ei ddal wrth goelbren.* 47 *Cryfder Saul a'i deulu.*

Cylch 1087.

ABU ddyddgwaith i Jonathan mab Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y Philistiaid, yr hon *sydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dad.

a pen. 13. 15.

2 A Saul a arhosodd y'nghwrr Gibeah, dan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd âg ef *oedd* [a] ynghylch chwe channwr;

b pen. 22. 9, 11, 20, Abimelech.

c pen. 4. 21.

3 Ac [b] Ahïah mab Ahitub, brawd [c] Ichabod, mab Phinees, mab Eli, offeiriaid yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwisgo ephod. Ac ni wyddai y bobl i Jonathan fyned ymaith.

Cyn CRIST Cylch 1087.

4 ¶ A rhwng y bylchau, lle ceisiodd Jonathan fyned drosodd at amddiffynfa y Philistiaid, *yr oedd* craig serth o'r naill du i'r bwlch, a chraig serth o'r tu arall i'r bwlch; ac enw y naill *oedd* Boses, ac enw y llall Seneh.

† Heb. *daint.*

5 A † safiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Michmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

d 2 Chron. 14. 11.

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y rhai dïenwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia yr ARGLWYDD gyd â ni: canys [d] nid *oes* rwystr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwna yr hyn oll *sydd* yn dy galon: cerdda rhagot; wele, fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele, ni a awn trosodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoswn iddynt.

† Heb. *Distiwch.*

9 Os dywedant fel hyn wrthym, † Arhoswch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y safwn yn ein lle, ac nid awn i fynu attynt hwy.

f Edrych Gen. 24. 14.

10 Ond os fel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna yr awn i fynu: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn ein llaw ni; a [f] hyn *fydd* yn argoel i ni.

11 A hwy a ymddangosasant ill dau i amddiffynfa y Philistiaid. A'r Philistiaid a ddywedasant, Wele yr Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechasant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebasant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedasant, Deuwch i fynu attom ni, ac ni a ddangoswn beth i chwi. A dywedodd Jonathan, wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu ar fy ol: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddes hwynt yn llaw Israel.

13 A Jonathan a ddringodd i fynu ar ei ddwylaw, ac ar ei draed; a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ol. A hwy a syrthiasant o flaen Jonathan: ei yswain hefyd oedd yn lladd ar ei ol ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghylch ugeinwr, megis o fewn ynghylch hanner cyfer dau *ychain* o dir.

g pen. 13. 17.

h Gen. 35. 5.

|| Neu, *mawr.*

15 A bu fraw yn y gwersyll, yn y maes, ac ym mysg yr holl bobl: yr amddiffynfa a'r [g] anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynasant: y ddaear hefyd a grynodd; a bu [h] dychryn || DUW.

16 A gwylwyr Saul yn Gibeah Benjamin a edrychasant; ac wele, y lliaws yn ymwasgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd âg ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifasant, wele, Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a dywedodd wrth Ahïah, Dwg yma arch DUW. (Canys yr

Cyn CRIST Cylch 1087.

oedd arch Duw y pryd hynny gyd â
meibion Israel)
19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn
ymddiddan â'r offeiriad, y terfysg,
yr hwn *oedd* y'ngwersyll y Philist-
iaid, gan fyned a aeth, ac a angh-
wanegodd. A Saul a ddywedodd
wrth yr offeiriad, Tynn attat dy law.
20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd
âg ef †a ymgynnullasant, ac a
ddaethant i'r rhyfel: ac wele,
[i]gleddyf pob un yn erbyn ei gyfnes-
af; a dinystr mawr iawn *oedd yno.*
21 Yr Hebreaid hefyd, *y rhai* oedd
gyd â'r Philistiaid o'r blaen, y rhai
a aethant i fynu gyd â hwynt i'r
gwersyll *o'r wlad* oddi amgylch,
hwythau hefyd *a droisant* i fod gyd
â'r Israeliaid *oedd* gyd â Saul a Jo-
nathan.
22 A holl wyr Israel, y rhai [k]oedd
yn llechu ym mynydd Ephraim, a
glywsant ffoi o'r Philistiaid; hwy-
thau hefyd a'u herlidiasant hwy o'u
hol yn y rhyfel.
23 Felly yr achubodd yr ARGLWYDD
Israel y dydd hwnnw; a'r ymladd a
aeth drosodd i Beth-afen.
24 ¶ A gwŷr Israel oedd gyfyng
arnynt y dydd hwnnw: o herwydd
tynghedasai Saul y bobl, gan ddy-
wedyd, Melldigedig *fyddo* y gwr a
fwyttâo fwyd hyd yr hwyr, fel y
dïalwyf ar fy ngelynion. Felly nid
archwaethodd yr un o'r bobl *ddim*
bwyd.
25 A'r *rhai* o'r holl wlad a ddaeth-
ant i goed, lle yr oedd mêl ar hyd
wyneb y tir.
26 A phan ddaeth y bobl i'r coed,
wele y mêl yn diferu; etto ni chod-
odd *un* ei law at ei enau: canys
ofnodd y bobl y llw.
27 Ond Jonathan ni chlywsai pan
dynghedasai ei dad ef y bobl: am
hynny efe a estynodd flaen y wïalen
oedd yn ei law, ac a'i gwlychodd yn
nil y mêl, ac a drodd ei law at ei
enau; a'i lygaid a oleuasant.
28 Yna un o'r bobl a attebodd,
ac a ddywedodd, Gan dynghedu y
tynghedodd dy dad y bobl, gan
ddywedyd, Melldigedig *fyddo* y gwr
a fwyttâo fwyd heddyw. A'r bobl
oedd luddedig.
29 Yna y dywedodd Jonathan,
Fy nhad a flinodd y wlad. Gwelwch
yn awr fel y goleuodd fy llygaid i,
o herwydd i mi archwaethu ychydig
o'r mêl hwn:
30 Pa faint mwy, pe bwyttasai y
bobl yn ddïwarafun heddyw o an-
rhaith eu gelynion, yr hon a gaws-
ant hwy? oni buasai yn awr fwy y
lladdfa ym mysg y Philistiaid?
31 A hwy a darawsant y Philist-
iaid y dydd hwnnw o Michmas *hyd*
Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol
iawn.
32 A'r bobl a ruthrodd at yr
anrhaith, ac a gymmerasant ddefaid,
a gwartheg, a lloi, ac a'*u* lladdasant
ar y ddaear: a'r bobl a'*u* bwyttâodd
[l]gyd â'r gwaed.
33 ¶ Yna y mynegasant hwy i
Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl
sydd yn pechu yn erbyn yr AR-
GLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r

† Heb. *a gwaed ynghyd.*
[i] Barn. 7. 22. 2 Chron. 20. 23.
[k] pen. 13. 6.
[l] Lef. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16.

gwaed. Ac efe a ddywedodd,
‖ Troseddasoch: treiglwch attaf fi
heddyw faen mawr.
34 Dywedodd Saul hefyd, Ym-
wasgerwch ym mysg y bobl, a dy-
wedwch wrthynt, Dygwch attaf fi
bob un ei ŷch, a phob un ei lwdn
dafad, a lleddwch *hwynt* yma, a
bwyttêwch; ac na phechwch yn
erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta
ynghyd â'r gwaed. A'r bobl oll a
ddygasant bob un ei ŷch yn ei law
y noswaith honno, ac a'*u* lladdasant
yno.
35 A Saul a adeiladodd allor i'r
ARGLWYDD. Hon oedd yr allor
gyntaf a adeiladodd efe i'r AR-
GLWYDD.
36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i
waered ar ol y Philistiaid liw nos,
ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo
y bore, ac na adâwn un o honynt.
Hwythau a ddywedasant, Gwna yr
hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna
y dywedodd yr offeiriad, Nesâwn
yma at DDUW.
37 Ac ymofynodd Saul â Duw,
A âf fi i waered ar ol y Philistiaid?
a roddi di hwynt yn llaw Israel?
Ond [m]nid attebodd efe ef y dydd
hwnnw.
38 A dywedodd Saul, [n]Dyneswch
yma holl †bennaethiaid y bobl:
mynnwch wybod hefyd, ac edrych-
wch ym mhwy y bu y pechod hwn
heddyw.
39 Canys, *megis mai* byw yr AR-
GLWYDD, yr hwn sydd yn gwaredu
Israel, pe byddai hyn yn Jonathan
fy mab, dïau y llwyr-roddir ef i
farwolaeth. Ac nid attebodd *neb*
o'r holl bobl ef.
40 Yna y dywedodd efe wrth holl
Israel, Chwi a fyddwch ar y naill
du; minnau hefyd a Jonathan fy
mab fyddwn ar y tu arall. A dy-
wedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a
fyddo* da yn dy olwg.
41 Am hynny y dywedodd Saul
wrth ARGLWYDD DDUW Israel, ‖ Dod
oleufynag. A daliwyd Jonathan a
Saul: ond y bobl a †ddïangodd.
42 Dywedodd Saul hefyd, Bwr-
iwch *goelbren* rhyngof fi a Jonathan
fy mab. A daliwyd Jonathan.
43 Yna y dywedodd Saul wrth
Jonathan, Mynega i mi beth a
wnaethost. A Jonathan a fynegodd
iddo, ac a ddywedodd, Gan arch-
waethu yr archwaethais ychydig o
fêl ar flaen y wialen *oedd* yn fy
llaw; *ac* wele, a fyddaf fi farw?
44 Dywedodd Saul hefyd, [o]Felly
gwneled DUW *i mi*, ac felly chwan-
eged, onid gan farw y byddi di farw,
Jonathan.
45 A dywedodd y bobl wrth Saul,
A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth
yr ymwared mawr hyn yn Israel?
Na atto DUW: [p]*fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, ni syrth *un* o wallt ei ben
ef i'r ddaear; canys gyd â DUW y
gweithiodd efe heddyw. A'r bobl
a waredasant Jonathan, fel na ladd-
wyd ef.
46 Yna Saul a aeth i fynu oddi
ar ol y Philistiaid: a'r Philistiaid
a aethant i'w lle eu hun.

Cyn CRIST Cylch 1087.

‖ Neu, *gwnaethoch yn fradwraidd.*
[m] pen. 28. 6.
[n] Jos. 7. 14. pen. 10. 19.
† Heb. *gonglau,* Barn. 20. 2.
‖ Neu, *Dangos y gwirion.*
† Heb. *aethant ymaith.*
[o] Ruth 1. 17.
[p] 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.

Cyn CRIST Cylch 1087.

47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y
frenhiniaeth ar Israel; ac a ymladd-
odd yn erbyn ei holl elynion oddi
amgylch, yn erbyn Moab, ac yn
[q] pen. 11. 11. erbyn meibion [q]Ammon, ac yn
erbyn Edom, ac yn erbyn brenhin-
oedd Sobah, ac yn erbyn y Philist-
iaid: ac yn erbyn pwy bynnag yr
wynebodd, efe a orchfygodd.
|| Neu, *Gweithiodd yn rymmus.* 48 || Cynnullodd lu hefyd, [r]a thar-
awodd Amalec; ac a waredodd Is-
[r] pen. 15. 3. rael o law ei anrheithwyr.
[s] pen. 31. 2. 1 Chron. 8. 33. 49 A [s]meibion Saul oedd Jona-
than, ac Issui, a Malci-sua. *Dyma*
enwau ei ddwy ferched ef: enw yr
hynaf *oedd* Merab, ac enw yr ieu-
angaf Michal.
50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahi-
noam merch Ahimaas: ac enw
tywysog ei filwriaeth ef *oedd* Abner
mab Ner, ewythr frawd ei dad i
Saul.
51 Cis hefyd *oedd* dad Saul; a
[t] pen. 9. 1. Ner tad Abner *oedd* fab [t]Abiel.
52 A bu ryfel caled yn erbyn y
Philistiaid holl ddyddiau Saul: a
phan welai Saul wr glew a nerthol,
[u] pen. 8. 11. [u]efe a'i cymmerai atto ei hun.

PENNOD XV.

1 Samuel yn danfon Saul i ddinystrio Amalec. 6 Yntau yn arbed y Ceneaid, 8 ac Agag, a'r hyn goreu o'r ysglyfaeth. 10 Samuel yn cyhoeddi i Saul (ac efe yn ei ganmol ac yn ei esgusodi ei hun) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufudd-dod. 24 Ymostyngiad Saul. 33 Samuel yn lladd Agag. 34 Samuel a Saul yn ymadael.

Cylch 1079. [a] pen. 9. 16. A SAMUEL a ddywedodd wrth
Saul, [a]Yr ARGLWYDD a'm han-
fonodd i i'th enneinio di yn frenhin
ar ei bobl, *sef* ar Israel: ac yn awr
gwrando ar lais geiriau yr ARGLWYDD.
2 Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD
y lluoedd; Cofiais yr hyn a wnaeth
[b] Exod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17. Amalec i Israel, [b]y modd y gosod-
odd efe i'w erbyn ar y ffordd, pan
ddaeth efe i fynu o'r Aipht.
3 Dos yn awr, a tharo Amalec, a
dinystria yr hyn oll *sydd* ganddo, ac
nac eiriach ef; ond lladd *hwynt*, yn
wr ac yn wraig, yn ddyn bach ac yn
blentyn sugno, yn ych ac yn oen,
yn gamel ac yn asyn.
4 A Saul a gynnullodd y bobl, ac
a'u cyfrifodd hwynt yn Telaim, dau
can mil o wŷr traed, a deng mil o
wŷr Judah.
5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i
|| Neu, *ymladdodd.* Amalec, ac a || gynllwynodd yn y
dyffryn.
[c] Num. 24. 21. Barn. 1. 16. 6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth [c]y
Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i
waered o fysg yr Amaleciaid; rhag
i mi eich distrywio chwi gyd â
[d] Exod. 18. 10, 19. Num. 10. 29. hwynt: oherwydd [d]ti a wnaethost
drugaredd â holl feibion Israel, pan
ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r
Ceneaid a ymadawsant o fysg yr
Amaleciaid.
7 A Saul a darawodd yr Amalec-
[e] Gen. 16. 7. a 25. 18. iaid o Hafilah, *ffordd* y delech di i
[e]Sur, yr hon *sydd* ar gyfer yr Aipht.
[f] Edrych 1 Bren. 20. 34, 35. 8 Ac [f]a ddaliodd Agag brenhin yr
Amaleciaid yn fyw, ac [g]a laddodd
yr holl bobl â min y cleddyf.
[g] Edrych pen. 30. 1. 9 Ond Saul a'r bobl a arbedasant
Agag, a'r goreu o'r defaid, a'r
|| Neu, *ail goreu.* ychain, a'r || brasaf o'r ŵyn, a'r hyn
oll *ydoedd* dda, ac ni ddistrywient

Cyn CRIST Cylch 1079.

hwynt: a phob peth gwael a salw,
hwnnw a ddifrodasant hwy.
10 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD
wrth Samuel, gan ddywedyd,
11 [h]Edifar yw gennyf osod Saul [h] 2 Sam. 24. 16.
yn frenhin: canys efe a ddychwelodd
oddi ar fy ol i, ac ni chyflawnodd fy
ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuel;
ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD ar
hyd y nos.
12 A phan gyfododd Samuel yn
fore i gyfarfod Saul, mynegwyd i
Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul
i [i]Carmel; ac wele, efe a osododd [i] Jos. 15. 55.
iddo le, efe a amgylchodd hefyd, ac
a dramwyodd, ac a aeth i waered i
Gilgal.
13 A Samuel a ddaeth at Saul. A
Saul a ddywedodd wrtho ef, Bendig-
edig *fyddech* di gan yr ARGLWYDD:
mi a gyflawnais air yr ARGLWYDD.
14 A dywedodd Samuel, Beth ynte
yw brefiad y defaid hyn yn fy nghlust-
iau, a beichiad y gwartheg yr hwn
yr ydwyf yn ei glywed?
15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar
yr Amaleciaid y dygasant hwy:
canys y bobl a arbedodd y defaid
goreu, a'r ychain, i aberthu i'r AR-
GLWYDD dy DDUW; a'r rhan arall a
ddifrodasom ni.
16 Yna y dywedodd Samuel wrth
Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr
hyn a lefarodd yr ARGLWYDD wrthyf
fi neithiwyr. Yntau a ddywedodd
wrtho, Llefara.
17 A Samuel a ddywedodd, [k]Onid [k] pen. 9. 21.
pan *oeddit* fychan yn dy olwg dy
hun, *y gwnaed* di yn ben *ar* lwythau
Israel, ac yr enneiniodd yr AR-
GLWYDD di yn frenhin ar Israel?
18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd
di i daith, ac a ddywedodd, Dos, a
difroda, y pechaduriaid, yr Amalec-
iaid, ac ymladd i'w herbyn, nes † eu † Heb. *iddynt eu difa, &c.*
difa hwynt.
19 Paham gan hynny na wran-
dewaist ar lais yr ARGLWYDD, eithr
trôaist at yr anrhaith, a gwnaethost
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD?
20 A Saul a ddywedodd wrth Sa-
muel, Yn wir mi a wrandewais ar
lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn y
ffordd y'm hanfonodd yr ARGLWYDD
iddi, a dygais Agag brenhin Ama-
lec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.
21 Ond y bobl a gymmerth o'r
yspail, ddefaid a gwartheg, blaenion
y ddifrodaeth, i aberthu i'r AR-
GLWYDD dy DDUW yn Gilgal.
22 A Samuel a ddywedodd, [l]A *yw* [l] Ps. 50. 8, 9. Es. 1. 11.
ewyllys yr ARGLWYDD ar boeth-
offrymmau, neu ebyrth, megis ar
wrando ar lais yr ARGLWYDD? Wele,
[m]gwrando *sydd* well nag aberth; [m] Preg. 5. 1. Hos. 6. 6. Matt. 5. 24. a 9. 13. a 12. 7.
ac ufuddhâu, nâ brasder hyrddod.
23 Canys anufudd-dod *sydd fel*
pechod dewiniaeth; a throseddiad
sydd anwiredd a delw-addoliaeth.
O herwydd i ti fwrw ymaith air yr
ARGLWYDD, yntau a'th fwrw dithau
ymaith o *fod* yn frenhin.
24 ¶ [n]A Saul a ddywedodd wrth [n] Edrych 2 Sam. 12. 13.
Samuel, Pechais: canys troseddais
air yr ARGLWYDD, a'th eiriau di-
thau; o herwydd i mi ofni y bobl, a
gwrando ar eu llais hwynt.
25 Ond yn awr maddeu, attolwg,

Cyn CRIST Cylch 1079.

fy mhechod, a dychwel gyd â mi, fel
yr addolwyf yr ARGLWYDD.
26 A Samuel a ddywedodd wrth
Saul, Ni ddychwelaf gydâ thi: canys
bwriaist ymaith air yr ARGLWYDD,
a'r ARGLWYDD a'th fwriodd dithau
ymaith o fod yn frenhin ar Israel.
27 A phan drodd Samuel i fyned
ymaith, [o] efe a ymaflodd y'nghwrr
ei fantell ef; a hi a rwygodd.
28 A Samuel a ddywedodd wrtho,
[p] Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhin-
iaeth Israel oddi wrthyt ti heddyw,
ac a'i rhoddes i gymmydog i ti,
gwell nâ thydi.
29 A hefyd ‖ Cadernid Israel [q] ni
ddywed gelwydd, ac nid edifarhâ:
canys nid dyn *yw* efe, i edifarhâu.
30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais;
anrhydedda fi, attolwg, yn awr ger
bron henuriaid fy mhobl, a cher
bron Israel, a dychwel gyd â mi, fel
yr addolwyf yr ARGLWYDD dy DDUW.
31 Felly Samuel a ddychwelodd ar
ol Saul: a Saul a addolodd yr AR-
GLWYDD.
32 ¶ Yna y dywedodd Samuel,
Cyrchwch attaf fi Agag brenhin yr
Amaleciaid. Ac Agag a ddaeth atto
ef yn hoyw. Ac Agag a ddywedodd,
Chwerwder marwolaeth yn ddïau a
aeth ymaith.
33 A Samuel a ddywedodd, [r] Fel
y diblantodd dy gleddyf di wragedd,
felly y diblentir dy fam dithau ym
mysg gwragedd. A Samuel a ddarn-
iodd Agag ger bron yr ARGLWYDD
yn Gilgal.
34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah;
a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yn [s] Gi-
beah Saul.
35 Ac [t] nid ymwelodd Samuel
mwyach â Saul hyd ddydd ei farw-
olaeth; ond Samuel a alarodd am
Saul: ac edifar fu gan yr AR-
GLWYDD osod Saul yn frenhin ar
Israel.

[o] Edrych 1 Bren. 11.30.
[p] pen. 28. 17. 1 Bren. 11.31.
‖ Neu, *Tragywyddoldeb*, neu, *Buddugoliaeth.*
[q] Num. 23. 19. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2.
[r] Exod. 17. 11. Num. 14. 45.
[s] pen. 11. 4.
[t] Edrych pen. 19. 24.

PENNOD XVI.

1 *Samuel, wedi ei ddanfon gan Dduw, dan rith aberthu, yn dyfod i Bethlehem.* 6 *Ceryddu ei farn ddynol ef.* 13 *Efe yn enneinio Dafydd.* 19 *Saul yn danfon am Dafydd i lonyddu ei yspryd drwg.*

Cylch 1063.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Samuel, Pa hyd y galeri
di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ym-
aith o deyrnasu ar Israel? Llanw
dy gorn âg olew, a dos; mi a'th
anfonaf di at Jesse y Bethlehem-
iad: canys ym mysg ei feibion ef y
darperais i mi frenhin.
2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd
yr âf fi? os Saul a glyw, efe a'm
lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD,
Cymmer anner-fuwch † gyd â thi,
a dywed, Deuthum [a] i aberthu i'r
ARGLWYDD.
3 A galw Jesse i'r aberth, a mi a
hysbysaf i ti yr hyn a wnelych: a
thi a enneini i mi yr hwn a ddywed-
wyf wrthyt.
4 A gwnaeth Samuel yr hyn a
archasai yr ARGLWYDD, ac a ddaeth
i Bethlehem. A henuriaid y ddinas
a ddychrynasant wrth gyfarfod âg
ef; ac a ddywedasant, [b] Al hedd-
ychlawn dy ddyfodiad?
5 Ac efe a ddywedodd, Heddych-
lawn: deuthum i aberthu i'r AR-
GLWYDD: ymsancteiddiwch, a deu-
wch gyd â mi i'r aberth. Ac efe a
sancteiddiodd Jesse a'i feibion, ac
a'u galwodd hwynt i'r aberth.
6 ¶ A phan ddaethant, efe a
edrychodd ar [c] Elïab; ac a ddywed-
odd, Dïau *fod* enneiniog yr AR-
GLWYDD ger ei fron ef.
7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Samuel, Nac edrych ar ei
wynebpryd ef, nac ar uchder ei
gorpholaeth ef: canys gwrthodais
ef. O herwydd nid *edrych* DUW
fel yr edrych dyn: canys dyn a
edrych ar y golygiad; ond [d] yr AR-
GLWYDD a edrych ar y galon.
8 Yna Jesse a alwodd [e] Abinadab,
ac a barodd iddo ef fyned o flaen
Samuel. A dywedodd yntau, Ni
ddewisodd yr ARGLWYDD hwn
chwaith.
9 Yna y gwnaeth Jesse i ‖ Sam-
mah ddyfod. A dywedodd yntau,
Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn
chwaith.
10 Yna y parodd Jesse i'w saith
mab ddyfod ger bron Samuel. A
Samuel a ddywedodd wrth Jesse,
Ni ddewisodd yr ARGLWYDD y rhai
hyn.
11 Dywedodd Samuel hefyd wrth
Jesse, Ai dyma *dy* holl blant? Yn-
tau a ddywedodd, Yr ieuangaf etto
sydd yn ol; ac wele *mae* [f] efe yn
bugeilio y defaid. A dywedodd Sa-
muel wrth Jesse, Danfon, a chyrch
ef: canys nid eisteddwn ni i lawr
nes ei ddyfod ef yma.
12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrch-
odd ef. Ac efe *oedd* wridgoch, a
theg yr olwg, a hardd o wedd. A
dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod,
enneinia ef: canys dyma efe.
13 Yna y cymmerth Samuel gorn
yr olew, ac [g] a'i henneiniodd ef yng
nghanol ei frodyr. A daeth [h] yspryd
yr ARGLWYDD ar Dafydd, o'r dydd
hwnnw allan. Yna Samuel a gyf-
ododd, ac a aeth i Ramah.
14 ¶ Ond yspryd yr ARGLWYDD a
giliodd oddi wrth Saul; ac [i] yspryd
drwg oddi wrth yr ARGLWYDD a'i
‖ blinodd ef.
15 A gweision Saul a ddywedas-
ant wrtho ef, Wele yn awr, drwg
yspryd oddi wrth DDUW sydd yn dy
flino di.
16 Dyweded, attolwg, ein meistr
ni *wrth* dy weision *sydd* ger dy fron,
am iddynt geisio gwr yn medru
canu telyn: a bydd, pan ddelo drwg
yspryd oddi wrth DDUW arnat ti,
yna iddo ef ganu â'i law; a da fydd
i ti.
17 A dywedodd Saul wrth ei weis-
ion, Edrychwch, yn awr i mi *am* wr
yn medru canu yn dda, a dygwch
ef attaf fi.
18 Ac un o'r llangciau a attebodd,
ac a ddywedodd, Wele, gwelais fab
i Jesse y Bethlehemiad, yn medru
canu, ac yn rymmus *o* nerth, ac yn
rhyfelwr, yn ddoeth o ymadrodd
hefyd, ac yn wr lluniaidd; a'r AR-
GLWYDD *sydd* gyd âg ef.
19 ¶ Yna yr anfonodd Saul gen-
hadau at Jesse, ac a ddywedodd,

† Heb. *yn dy law di.*
[a] pen. 9. 12.
[b] 1 Bren. 2. 13.

Cyn CRIST Cylch 1063.

[c] pen. 17. 13. 1 Chron. 27. 18.
[d] 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.
[e] pen. 17. 13.
‖ *Simeah*, 2 Sam. 13. 3. *Simmah*, 1 Chron. 2. 13.
[f] 2 Sam. 7. 8. Ps. 78. 70.
[g] Ps. 89. 20.
[h] Edrych Num. 27. 18. Barn. 13. 25. a 14. 6. pen. 10. 6, 10.
Cylch 1065.
[i] pen. 18. 10. a 19. 9.
‖ Neu, *dychrynodd.*

Cyn CRIST Cylch 1063.

Anfon attaf fi Dafydd dy fab, yr
hwn *sydd* gyd â'r praidd.
20 A Jesse a gymmerth asyn
llwythog o fara, a chostrelaid o win,
a mynn gafr, ac a'*u* hanfonodd gyd
â Dafydd ei fab at Saul.
21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac
a safodd ger ei fron ef: yntau a'i
hoffodd ef yn fawr; ac efe a aeth
yn gludydd arfau iddo ef.
22 A Saul a anfonodd at Jesse,
gan ddywedyd, Arhosed Dafydd,
attolwg, ger fy mron i: canys efe a
gafodd ffafr yn fy ngolwg.
23 A phan fyddai [k]y *drwg* ys- (k ad. 14.)
pryd oddi wrth DDUW ar Saul, y
cymmerai Dafydd delyn, ac y canai
â'i ddwylaw: a byddai esmwythdra
i Saul; a da *oedd hynny* iddo, a'r
yspryd drwg a giliai oddi wrtho.

PENNOD XVII.

1 *Pan ydoedd lluoedd yr Israeliaid a'r Philistiaid yn barod i ymladd,* 4 *y mae Goliath yn dyfod allan yn rhyfygus, yn gofyn un i ymladd âg ef.* 12 *Dafydd, wedi i'w dad ei ddanfon ef i ymweled â'i frodyr, yn cynnyg ymladd âg ef.* 28 *Eliab yn ei ystwrdio ef.* 30 *Ei ddwyn ef ger bron Saul.* 32 *Yntau yn dangos yr achos yr oedd efe mor hyderus.* 38 *Y mae efe heb ddim arfau, ond ffydd, yn lladd y cawr.* 53 *Saul yn cymmeryd cydnabod o Dafydd.*

YNA y Philistiaid a gasglasant
eu byddinoedd i ryfel, ac a
ymgynnullasant yn [a]Sochoh, yr (a Jos. 15. 35.)
hon *sydd* yn Judah, ac a wersyll-
asant rhwng Sochoh ac Azecah,
‖ y'nghwrr Dammim. (‖ yn Ephes-dammim, a elwir Pas-dammim, 1 Chron. 11. 13.)
2 Saul hefyd a gwŷr Israel a
ymgasglasant, ac a wersyllasant yn
nyffryn Elah, ac a drefnasant y
fyddin i ryfel yn erbyn y Philistiaid.
3 A'r Philistiaid oedd yn sefyll
ar fynydd o'r naill du, ac Israel yn
sefyll ar fynydd o'r tu arall: a dy-
ffryn *oedd* rhyngddynt.
4 ¶ A daeth gwr rhyngddynt hwy
allan o wersylloedd y Philistiaid,
a'i enw Goliath, o Gath: ei uchder
oedd chwe chufydd a rhychwant.
5 A helm o bres ar ei ben, a llurig
emmog a wisgai: a phwys y llurig
oedd bum mil o siclau pres.
6 A bottasau pres *oedd* am ei
draed ef, a ‖ tharian pres rhwng ei (‖ Neu, choler.)
ysgwyddau.
7 A phaladr ei waywffon ef *oedd*
fel carfan gwehydd; a blaen ei
waywffon ef *oedd* chwe chan sicl o
haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd
yn myned o'i flaen ef.
8 Ac efe a safodd, ac a waeddodd
ar fyddinoedd Israel, ac a ddywed-
odd wrthynt, I ba beth y deuwch i
drefnu *eich* byddinoedd? Onid
ydwyf fi Philistiad, a chwithau yn
weision i Saul? dewiswch i chwi
wr, i ddyfod i waered attaf fi.
9 Os gall efe ymladd â mi, a'm
lladd i; yna y byddwn ni yn weis-
ion i chwi: ond os myfi a'i gorch-
fygaf ef, ac a'i lladdaf ef; yna y
byddwch chwi yn weision i ni, ac y
gwasanaethwch ni.
10 A'r Philistiad a ddywedodd,
Myfi a waradwyddais fyddinoedd
Israel y dydd hwn: moeswch attaf
fi wr, fel yr ymladdom ynghyd.
11 Pan glybu Saul a holl Israel y
geiriau hynny *gan* y Philistiad, yna
y digalonnasant, ac yr ofnasant yn
ddirfawr.
12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* [b]fab i (b pen. 16. 1.)
[c]Ephratëwr o Bethlehem Judah, (c Gen. 35. 19.)
a'i enw Jesse; ac iddo ef *yr oedd*
[d]wyth o feibion: a'r gwr yn nydd- (d Edrych 1 Chron. 2. 13, 14, 15.)
iau Saul a âi yn henafgwr ym mysg
gwŷr.
13 A thri mab hynaf Jesse a aeth-
ant ac a ddilynasant ar ol Saul i'r
rhyfel: ac enw ei dri mab ef, y rhai
a aethent i'r rhyfel *oedd* Eliab y
cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail,
a Sammah y trydydd.
14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r tri
hynaf a aeth ar ol Saul.
15 Dafydd hefyd a aeth ac a ddy-
chwelodd oddi wrth Saul, [e]i fugeilio (e pen. 16. 19.)
defaid ei dad yn Bethlehem.
16 A'r Philistiad a nesâodd fore a
hwyr, ac a ymddangosodd ddeugain
niwrnod.
17 A dywedodd Jesse wrth Dafydd
ei fab, Cymmer yn awr i'th frodyr
ephah o'r cras-*yd* hwn, a'r deg
torth hyn, ac ar redeg dwg *hwynt*
i'r gwersyll at dy frodyr.
18 Dwg hefyd y deg cosyn † ir hyn († Heb. *llaeth*.)
i dywysog y mil, ac ymwêl â'th
frodyr a ydynt hwy yn iach, a goll-
wng *yn rhydd* eu gwystl hwynt.
19 Yna Saul, a hwythau, a holl wŷr
Israel, *oeddynt* yn nyffryn Elah, yn
ymladd â'r Philistiaid.
20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn
fore, ac a adawodd y defaid gyd â
cheidwad, ac a gymmerth, ac a
aeth, megis y gorchymynasai Jesse
iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwer-
syll, a'r llu yn myned allan i'r ‖ gâd, (‖ Neu, *ymladdle*.)
ac yn bloeddio i'r frwydr.
21 Canys Israel a'r Philistiaid a ym-
fyddinasent, fyddin yn erbyn byddin.
22 A Dafydd a adawodd y † mud († Heb. *llestri*.)
oddi wrtho dan law ceidwad y dod-
refn, ac a redodd i'r llu, ac a ddaeth,
ac a gyfarchodd well i'w frodyr.
23 A thra yr oedd efe yn ymddi-
ddan â hwynt, wele y gwr (*oedd yn
sefyll* rhwng y ddeu-lu) yn dyfod
i fynu o fyddinoedd y Philistiaid
(Goliath y Philistiad o Gath *wrth*
ei enw) ac efe a ddywedodd yr un
fath eiriau, fel y clybu Dafydd.
24 A holl wŷr Israel, pan welsant y
gwr hwnnw, a ffoisant † rhagddo ef, († Heb. *rhag ei wyneb ef*.)
ac a ofnasant yn ddirfawr.
25 A dywedodd gwŷr Israel, Oni
welsoch chwi y gwr hwn a ddaeth i
fynu? dïau i waradwyddo Israel y
mae yn dyfod i fynu: a'r gwr a'i
lladdo ef, y brenhin a gyfoethoga
hwnnw â chyfoeth mawr; [f]ei ferch (f Jos. 15. 16.)
hefyd a rydd efe iddo ef; a thŷ ei
dad ef a wna efe yn rhydd yn Israel.
26 A Dafydd a lefarodd wrth y
gwŷr oedd yn sefyll yn ei ymyl, gan
ddywedyd, Beth a wneir i'r gwr a
laddo y Philistiad hwn, ac a dynno
ymaith y gwaradwydd oddi ar Is-
rael? canys pwy *yw* y Philistiad
dïenwaededig hwn, pan warad-
wyddai efe fyddinoedd y Duw byw?
27 A'r bobl a ddywedodd wrtho
ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly y
gwneir i'r gwr a'i lladdo ef.
28 ¶ Ac Eliab, ei frawd hynaf, a'i

Cyn CRIST Cylch 1063.

clybu pan oedd efe yn ymddiddan
â'r gwŷr: a digter Eliab a ennyn-
odd yn erbyn Dafydd; ac efe a ddy-
wedodd, Paham y daethost i waered
yma? a chyd â phwy y gadewaist
yr ychydig ddefaid hynny yn yr
anialwch? Myfi a adwaen dy falch-
der di, a drygioni dy galon: canys
i weled y rhyfel y daethost ti i
waered.
29 A dywedodd Dafydd, Beth a
wneuthum i yn awr? Onid *oes*
achos?
30 ¶ Ac efe a droes oddi wrtho ef
at un arall, ac a ddywedodd yr un
† modd: a'r bobl a'i hattebasant ef
air y'ngair *fel* o'r blaen.
31 A phan glybuwyd y geiriau a
lefarodd Dafydd, yna y mynegwyd
hwynt ger bron Saul: ac efe † a
anfonodd am dano ef.
32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, Na lwfrhâed calon neb o'i
herwydd ef: dy was di a â ac a
ymladd â'r Philistiad hwn.
33 A dywedodd Saul wrth Dafydd,
Ni elli di fyned yn erbyn y Philist-
iad hwn, i ymladd âg ef: canys
llangc *ydwyt* ti, ac yntau sydd yn
rhyfelwr o'i febyd.
34 A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, Bugail oedd dy was di ar
ddefaid ei dad; a daeth llew ac
arth, ac a gymmerasant ‖ oen o'r
praidd.
35 A mi a euthum ar ei ol ef, ac
a'i tarewais ef, ac a'*i* hachubais o'i
safn ef: a phan gyfododd efe i'm
herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf
ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.
36 Felly dy was di a laddodd y
llew, a'r arth: a'r Philistiad dien-
waededig hwn fydd megis un o
honynt, gan iddo ammherchi bydd-
inoedd y Duw byw.
37 Dywedodd Dafydd hefyd, Yr
ARGLWYDD, yr hwn a'm hachubodd
i o grafangc y llew, ac o balf yr
arth, efe a'm hachub i o law y Phi-
listiad hwn. A dywedodd Saul
wrth Dafydd, Dos, a'r ARGLWYDD
fyddo gyd â thi.
38 ¶ A Saul a wisgodd Dafydd â'i
† arfau ei hun, ac a roddodd helm
o bres ar ei ben, ac a'i gwisgodd ef
mewn llurig.
39 A Dafydd a wregysodd ei
gleddyf ar ei arfau, ac a geisiodd
gerdded; am na phrofasai efe. A
dywedodd Dafydd wrth Saul, Ni
allaf gerdded yn y rhai hyn: canys
ni phrofais i. A Dafydd a'u diosg-
odd oddi am dano.
40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn
ei law, ac a ddewisodd iddo bump
o gerrig llyfnion o'r ‖ afon, ac â'u
gosododd hwynt † y'nghôd y bugeil-
iaid yr hon *oedd* ganddo, sef yn yr
ysgreppan; a'i ffon-dafl *oedd* yn ei
law: ac efe a nesâodd at y Philist-
iad.
41 A'r Philistiad a gerddodd, gan
fyned a nesâu at Dafydd; a'r gwr
oedd yn dwyn y darian o'i flaen ef.
42 A phan edrychodd y Philistiad
o amgylch, a chanfod Dafydd, efe
a'i diystyrodd ef: canys llangc oedd
efe, a gwridgoch, a theg yr olwg.

† Heb. *gair.*
† Heb. *a'i cymmerth ef.*
‖ Neu, *fynn.*
† Heb. *ddillad.*
‖ Neu, *dyffryn.*
† Heb. *yn llestr.*

43 A'r Philistiad a ddywedodd
wrth Dafydd, Ai ci *ydwyf* fi, gan
dy fod yn dyfod attaf fi â ffyn? A'r
Philistiad a regodd Dafydd trwy ei
dduwiau ef.
44 Y Philistiad hefyd a ddywed-
odd wrth Dafydd, Tyred attaf fi, a
rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nef-
oedd, ac i anifeiliaid y maes.
45 Yna y dywedodd Dafydd wrth
y Philistiad, Ti ydwyt yn dyfod
attaf fi â chleddyf, ac â gwaywffon,
ac â tharian; a minnau ydwyf yn
dyfod attat ti yn enw ARGLWYDD y
lluoedd, DUW byddinoedd Israel,
yr hwn a geblaist ti.
46 Y dydd hwn y † dyry yr AR-
GLWYDD dydi yn fy llaw i, a mi a'th
darawaf di, ac a gymmeraf ymaith
dy ben oddi arnat; ac a roddaf
gelanedd gwersyll y Philistiaid y
dydd hwn i ehediaid y nefoedd, ac i
fwystfilod y ddaear; fel y gwypo yr
holl ddaear fod DUW yn Israel.
47 A'r holl gynnulleidfa hon a
gânt wybod, nad â chleddyf, nac â
gwaywffon y gwared yr ARGLWYDD
(canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y
rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn
ein llaw ni.
48 A phan gyfododd y Philistiad,
a dyfod a nesâu i gyfarfod Dafydd;
yna y brysiodd Dafydd, ac a redodd
tu a'r fyddin i gyfarfod a'r Philist-
iad.
49 A Dafydd a estynodd ei law i'r
gôd, ac a gymmerth oddi yno gar-
reg, ac a daflodd, ac a darawodd y
Philistiad yn ei dalcen: a'r garreg
a soddodd yn ei dalcen ef: ac efe a
syrthiodd i lawr ar ei wyneb.
50 Felly y gorthrechodd Dafydd
y Philistiad â ffon-dafl ac â charreg,
ac a darawodd y Philistiad, ac a'i
lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf
yn llaw Dafydd.
51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a
safodd ar y Philistiad, ac a gym-
merth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd
o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a
dorrodd ei ben ef âg ef. A phan
welodd y Philistiaid farw o'u cawr
hwynt, hwy a ffoisant.
52 A gwŷr Israel a Judah a gyfod-
asant, ac a floeddiasant; ac a erlid-
iasant y Philistiaid, hyd *y ffordd*
y delych i'r dyffryn, a hyd byrth
Ecron. A'r Philistiaid a syrthias-
ant yn archolledig ar hyd ffordd
Saaraim, sef hyd Gath, a hyd Ecron.
53 A meibion Israel a ddychwelas-
ant o ymlid ar ol y Philistiaid, ac
a anrheithiasant eu gwersylloedd
hwynt.
54 A Dafydd a gymmerodd ben y
Philistiad, ac a'i dug i Jerusalem;
a'i arfau ef a osododd efe yn ei
babell.
55 ¶ A phan welodd Saul Dafydd
yn myned i gyfarfod â'r Philistiad,
efe a ddywedodd wrth Abner, ty-
wysog y filwriaeth, Mab i bwy *yw* y
llangc hwn, Abner? Ac Abner a
ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy
enaid, O frenhin, nis gwn i.
56 A dywedodd y brenhin, Ymofyn
mab i bwy *yw* y gwr ieuangc hwn.
57 A phan ddychwelodd Dafydd o

Cyn CRIST Cylch 1063.

† Heb. *cau.*

Cyn CRIST Cylch 1063.

ladd y Philistiad, Abner a'i cym-
merodd ef ac a'i dug o flaen Saul,
a phen y Philistiad yn ei law.
58 A Saul a ddywedodd wrtho ef,
Mab i bwy *wyt* ti, y gwr ieuangc?
A dywedodd Dafydd, Mab i'th was
Jesse y Bethlehemiad.

PENNOD XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn cenfigennu wrth ei glôd ef;* 10 *yn ceisio ei ladd ef yn ei gynddaredd;* 12 *yn ei ofni ef, o herwydd ei fod mor llwyddiannus;* 17 *yn cynnyg iddo ei ferched, i fod yn fagl iddo.* 22 *Dafydd, wedi ei berswadio i fod yn fab y'nghyfraith i'r brenhin, yn rhoddi deucant o flaen-grwyn y Philistiaid yn lle cynnysgaeth Michal.* 28 *Digasedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.*

AC wedi darfod iddo ymddiddan
[a] Gen. 44. 30. á Saul, [a] enaid Jonathan a ym-
glymmodd wrth enaid Dafydd; a
Jonathan a'i carodd ef megis ei
enaid ei hun.
2 A Saul a'i cymmerth ef *atto* y
[b] pen. 17. 15. diwrnod hwnnw, ac ni adawai [b] iddo
ddychwelyd i dŷ ei dad.
3 Yna Jonathan a Dafydd a
wnaethant gyfammod; o herwydd
efe a'i carai megis ei enaid ei hun.
4 A Jonathan a ddïosgodd y fan-
tell *oedd* am dano ei hun, ac a'i
rhoddes i Dafydd, a'i wisgoedd, ie,
hyd yn nôd ei gleddyf, a'i fwa, a'i
wregys.
5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag
‖ Neu, lwyddodd. yr anfonodd Saul ef, *ac* a ‖ ymddug
yn ddoeth. A Saul a'i gosododd ef
ar y rhyfelwyr; ac efe oedd gym-
meradwy y'ngolwg yr holl bobl, ac
y'ngolwg gweision Saul hefyd.
6 A bu (wrth ddyfod o honynt)
pan ddychwelodd Dafydd o ladd y
[c] Exod. 15. 20. Philistiad, ddyfod o'r [c] gwragedd
allan o holl ddinasoedd Israel, dan
ganu a dawnsio, i gyfarfod â'r bren-
hin Saul, â thympanau, a gorfoledd,
† Heb. tri-thant. ac âg *offer* cerdd † dannau.
[d] pen. 21. 11. & 29. 5. 7 A'r gwragedd wrth ganu a ymat-
tebent, ac a ddywedent, [d] Lladdodd
Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrdd-
iwn.
8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r
ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei
olwg ef; ac efe a ddywedodd,
Rhoddasant i Dafydd fyrddiwn, ac
i mi y rhoddasant filoedd: *beth* mwy
a roddent iddo ef, ond y frenhin-
iaeth?
9 A bu Saul â'i lygad ar Dafydd
o'r dydd hwnnw allan.
[e] pen. 16. 14. 10 ¶ Bu hefyd drannoeth, i'r [e] drwg
yspryd oddi wrth DDUW ddyfod ar
Saul; ac efe a brophwydodd
y'nghanol y tŷ: a Dafydd a ganodd
â'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon
oedd yn llaw Saul.
11 A Saul a daflodd y waywffon;
ac a ddywedodd, Tarawaf trwy Da-
fydd yn y pared. A Dafydd a gil-
iodd ddwywaith o'i wydd ef.
12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd;
o herwydd bod yr ARGLWYDD gyd
âg ef, a chilio o hono oddi wrth
Saul.
13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef
ymaith oddi wrtho, ac a'i gosododd
[f] ad. 16. 2 Sam. 5. 2. ef yn dywysog *ar* fil: ac [f] efe a aeth
‖ Neu, lwyddodd. i mewn ac allan o flaen y bobl,
14 A Dafydd a ‖ ymddug yn ddoeth
yn ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD
oedd gyd âg ef.
15 A phan welodd Saul ei fod ef
yn ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.
16 Eithr holl Israel a Judah a
garodd Dafydd, am ei fod ef yn
myned i mewn ac allan o'u blaen
hwynt.
17 ¶ A dywedodd Saul wrth Da-
fydd, Wele, Merab fy merch hynaf,
hi a roddaf fi i ti yn wraig: yn unig
bydd i mi yn fab nerthol, ac ymladd
rhyfeloedd yr ARGLWYDD. (Canys
dywedasai Saul, Ni bydd fy llaw i
arno ef, ond llaw y Philistiaid fydd
arno ef)
18 A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy
mywyd, *neu* dylwyth fy nhad i yn
Israel, fel y byddwn yn ‖ ddaw i'r ‖ *fab yng nghyfraith.*
brenhin?
19 Eithr yn yr amser *y dylesid*
rhoddi Merab merch Saul i Dafydd,
hi a roddwyd i [g] Adriel y Mehol- [g] 2 Sam. 21. 8.
athiad yn wraig.
20 A Michal merch Saul a garodd
Dafydd: a mynegasant *hynny* i
Saul; a'r peth fu † foddlawn † Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*
ganddo.
21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi
iddo ef, fel y byddo hi iddo yn fagl,
ac y byddo llaw y Philistiaid yn ei
erbyn ef. Felly Saul a ddywedodd
wrth Dafydd, Trwy *un* o'r ddwy y
byddi fab y'nghyfraith i mi [h] hedd- [h] Edrych ad. 26.
yw.
22 ¶ A Saul a orchymynodd i'w
weision *fel hyn;* Ymddiddenwch â
Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd,
Wele, y brenhin sydd hoff ganddo
dydi, a'i holl weision ef a'th garant
di: yn awr gan hynny ymgyf-
athracha â'r brenhin.
23 A gweision Saul a adroddasant
wrth Dafydd y geiriau hyn. A Da-
fydd a ddywedodd, Ai ysgafn *yw*
yn eich golwg chwi ymgyfathrachu
â brenhin, a minnau yn wr tlawd a
gwael?
24 A gweision Saul a fynegasant
iddo, gan ddywedyd, † Fel hyn y † Heb. *Yn ol y geiriau hyn.*
llefarodd Dafydd.
25 A dywedodd Saul, Fel hyn y
dywedwch wrth Dafydd; Nid yw y
brenhin yn ewyllysio cynnysgaeth,
ond *cael* cant o flaen-grwyn y Phi-
listiaid, i ddïal ar elynion y bren-
hin. Ond Saul oedd yn meddwl
peri lladd Dafydd trwy law y Phi-
listiaid.
26 A'i weision ef a fynegasant i Da-
fydd y geiriau hyn; a'r ymadrodd
fu foddlawn gan Dafydd am ymgyf-
athrachu â'r brenhin; ac ni
† ddaethai yr amser etto. † Heb. *chyflawnasid y dyddiau.*
27 Am hynny y cyfododd Dafydd,
ac efe a aeth a'i wŷr, ac a darawodd
ddau cannwr o'r Philistiaid: a [i] Da- [i] 2 Sam. 3. 14.
fydd a ddygodd eu blaen-grwyn
hwynt, a hwy a'u cwbl-dalasant i'r
brenhin, i ymgyfathrachu o hono
ef â'r brenhin. A Saul a roddodd
Michal ei ferch yn wraig iddo ef.
28 ¶ A Saul a welodd ac a wybu
fod yr ARGLWYDD gyd â Dafydd, a
bod Michal merch Saul yn ei garu
ef.
29 A Saul oedd yn ofni Dafydd yn

Cyn CRIST Cylch 1063.

Cyn CRIST Cylch 1063

fwy etto: a bu Saul yn elyn i Dafydd byth.
30 Yna tywysogion y Philistiaid
a aent allan: a phan elent hwy,
Dafydd a fyddai ddoethach nâ holl
weision Saul; a'i enw ef a aeth yn
‖ anrhydeddus iawn.

‖ Neu, *werthfawr.*

PENNOD XIX.

1 Jonathan yn datguddio amcan ei dad am ladd Dafydd; 4 ac yn annog ei dad i gymmodi âg ef. 8 Maleisus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwydd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newydd. 12 Michal yn siommi ei thad â delw y'ngwely Dafydd. 18 Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth. 20 Saul yn danfon cennadau i ddal Dafydd, 22 a Saul ei hun, yn prophwydo.

A SAUL a ddywedodd wrth Jonathan ei fab, ac wrth ei holl
weision, am ladd Dafydd.
2 Ond Jonathan mab Saul oedd
hoff iawn ganddo Dafydd. A mynegodd Jonathan i Dafydd, gan ddywedyd, Saul fy nhad sydd yn ceisio
dy ladd di: ac yn awr ymgadw,
attolwg, hyd y bore, ac aros mewn
lle dirgel, ac ymguddia:
3 A mi a âf allan, ac a safaf ger
llaw fy nhad yn y maes *y byddych*
di ynddo, a mi a ymddiddanaf â'm
tad o'th blegid di; a'r hyn a welwyf,
mi a'i mynegaf i ti.
4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn
dda am Dafydd wrth Saul ei dad,
ac a ddywedodd wrtho, Na pheched
y brenhin yn erbyn ei was, yn erbyn
Dafydd: o herwydd ni phechodd
efe i'th erbyn di, ac o herwydd *bod*
ei weithredoedd ef yn dda iawn i ti.
5 Canys efe a osododd ei [a]einioes
yn ei law, ac a darawodd y Philistiad; a'r ARGLWYDD a wnaeth iachawdwriaeth mawr i holl Israel: ti a'i
gwelaist, ac a lawenychaist: paham,
gan hynny, y pechi yn erbyn gwaed
gwirion, gan ladd Dafydd yn ddiachos?

[a] Barn. 9. 17. a 12. 3. pen. 28. 21. Ps. 119. 109.

6 A Saul a wrandawodd ar lais
Jonathan; a Saul a dyngodd, *Fel
mai* byw yr ARGLWYDD, ni leddir
ef.
7 A Jonathan a alwodd ar Dafydd;
a Jonathan a fynegodd iddo ef yr
holl eiriau hyn. A Jonathan a ddug
Dafydd at Saul: ac efe a fu ger ei
fron ef megis † cynt.

† Heb. *doe ac echdoe.*

Cylch 1062.

8 A bu chwaneg o ryfel: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd
yn erbyn y Philistiaid, ac a'u tarawodd hwynt a lladdfa fawr; a hwy a
ffoisant † rhagddo ef.

† Heb. *rhag ei wyneb ef.*

9 A'r [b]drwg ysbryd oddi wrth yr
ARGLWYDD oedd ar Saul, pan oedd
efe yn eistedd yn ei dŷ â'i waywffon
yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu
â'*i* law.

[b] pen. 16. 14. a 18. 10.

10 A cheisiodd Saul daro â'i waywffon trwy Dafydd, yn y pared: ond
efe a giliodd o wydd Saul; ac yntau
a darawodd y waywffon yn y pared.
A Dafydd a ffodd, ac a ddïangodd
y nos hono.
11 [c]Saul hefyd a anfonodd gennadau i dŷ Dafydd, i'w wylied ef, ac
i'w ladd ef y bore: a Michal ei
wraig a fynegodd i Dafydd, gan
ddywedyd, Onid achubi dy einioes
heno, y fory y'th leddir.

[c] Ps. 59. titl.

12 ¶ Felly Michal a ollyngodd
Dafydd i lawr trwy ffenestr: ac efe
a aeth, ac a ffôdd, ac a ddïangodd.

Cyn CRIST Cylch 1062.

13 A Michal a gymmerodd ddelw,
ac a'i gosododd yn y gwely; a
chlustog o *flew* geifr a osododd hi
yn obennydd iddi, ac a'*i* gorchuddiodd â dillad.
14 A phan anfonodd Saul gennadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, *Y mae* efe yn glaf.
15 A Saul a anfonodd *cilwaith*
gennadau i edrych Dafydd, gan
ddywedyd, Dygwch ef i fynu attaf fi
yn ei wely, fel y lladdwyf ef.
16 A phan ddaeth y cennadau,
wele y ddelw ar y gwely, a chlustog
o *flew* geifr yn obennydd iddi.
17 A dywedodd Saul wrth Michal,
Paham y twyllaist fi fel hyn, ac y
gollyngaist fy ngelyn i ddïangc? A
Michal a ddywedodd wrth Saul, Efe
a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi;
onid ê, mi a'th laddaf di.
18 ¶ Felly Dafydd a ffôdd, ac a
ddïangodd, ac a ddaeth at Samuel
i Ramah; ac a fynegodd iddo yr
hyn oll a wnaethai Saul iddo ef.
Ac efe a aeth at Samuel, a hwy a
drigasant yn Naioth.
19 A mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele *y mae* Dafydd yn
Naioth o fewn Ramah.
20 A [d]Saul a anfonodd gennadau
i ddala Dafydd. ‖ A phan welsant
gynnulleidfa y prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn sefyll wedi ei
osod arnynt hwy, yr oedd ar gennadau Saul ysbryd DUW, fel [e]y prophwydasant hwythau hefyd.

[d] Edrych Ioan 7. 32, 45, &c. 1 Cor. 14. 3, 24, 25.

[e] pen. 10. 5.

Num. 11. 25.

21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul,
efe a anfonodd gennadau eraill; a
hwythau hefyd a brophwydasant.
A thrachefn danfonodd Saul gennadau y drydedd waith; a phrophwydasant hwythau hefyd.
22 Yna yntau hefyd a aeth i
Ramah; ac a ddaeth hyd y ffynnon
fawr *sydd* yn Sechu: ac efe a ofynodd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae*
Samuel a Dafydd? Ac *un* a ddywedodd, Wele *y maent* yn Naioth
o fewn Ramah.
23 Ac efe a aeth yno i Naioth yn
Ramah. Ac arno yntau hefyd y
daeth ysbryd DUW; a chan fyned
yr aeth ac y prophwydodd, nes ei
ddyfod i Naioth yn Ramah.
24 Ac efe a ddïosgodd ei ddillad,
ac a brophwydodd hefyd ger bron
Samuel; ac a syrthiodd i lawr [f]yn
noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r
holl nos. Am hynny y dywedent,
[g]*A ydyw* Saul hefyd ym mysg y
prophwydi?

[f] Es. 20. 2. Mic. 1. 8.

[g] pen. 10. 11.

PENNOD XX.

1 Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddiogelwch. 11 Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyfammod trwy lw. 18 Arwydd Jonathan i Dafydd. 24 Saul, eisieu cael gafael ar Dafydd, yn ceisio lladd Jonathan. 35 Jonathan yn gariadus yn canu yn iach i Dafydd.

A DAFYDD a ffôdd o Naioth
yn Ramah; ac a ddaeth, ac a
ddywedodd ger bron Jonathan,
Beth a wneuthum i? beth *yw* fy
anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod
o flaen dy dad di, gan ei fod ef yn
ceisio fy einioes i?

Cyn CRIST Cylch 1062.

2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto Duw; ni byddi farw: wele, ni wna fy nhad ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegi i mi: paham gan hynny y celai fy nhad y peth hyn oddi wrthyf fi? Nid *felly y mae.*

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dad a ŵyr yn hysbys i mi gael ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei dristáu ef: cyn wired *a* bod yr ARGLWYDD yn fyw, a'th enaid dithau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngof fi ac angau.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dywed beth *yw* dy ewyllys, a mi a'*i* cwblhâf i ti.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf* o'r mis *yw* y fory, a minnau gan eistedd a ddylwn eistedd gyd â'r brenhin i fwytta: ond gollwng fi, fel yr ymguddiwyf yn y maes hyd brydnawn y trydydd *dydd.*

6 Os dy dad a ymofyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynodd *gennad* gennyf fi, i redeg i Bethlehem, ei ddinas ei hun: canys ǁaberth blynyddol *sydd* yno i'r holl genedl.

ǁ *gwledd.*

7 ᵃOs fel hyn y dywed efe, Da; heddwch *fydd* i'th was: ond os gan ddigio y digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.

ᵃ Edrych Gen. 24. 14.

8 Gwna gan hynny drugaredd â'th was; canys ᵇi gyfammod yr ARGLWYDD y dygaist dy was gyd â thi: ac od oes anwiredd ynof fi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dad?

ᵇ pen. 18. 3. a 23. 18.

9 A dywedodd Jonathan, Na atto Duw *hynny* i ti: canys, os gan wybod y cawn wybod fod malais wedi ei barottôi gan fy nhad i ddyfod i'th erbyn, onis mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth os dy dad a'th ettyb yn arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Tyred, ac awn i'r maes. A hwy a aethant ill dau i'r maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Dafydd. O ARGLWYDD DDUW Israel, wedi i mi chwilio *meddwl* fy nhad, ynghylch y pryd *hwn* y fory, *neu* drennydd; ac wele, *os* daioni *fydd* tu ag at Dafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, †a'i fynegi i ti;

† Heb. *a datguddio dy glust.*

13 ᶜFel hyn y gwnel yr ARGLWYDD i Jonathan, ac ychwaneg: os da fydd gan fy nhad *wneuthur* drwg i ti; yna y mynegaf i ti, ac a'th ollyngaf ymaith, fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr ARGLWYDD gyd â thi, megis y bu gyd â'm tad i.

ᶜ Ruth 1. 17.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, y gwnai drugaredd yr ARGLWYDD â mi, fel na byddwyf fi marw:

15 Ond *hefyd* ᵈna thorr ymaith dy drugaredd oddi wrth fy nhŷ i byth; na chwaith pan ddistrywio yr ARGLWYDD elynion Dafydd, bob un oddi ar wyneb y ddaear.

ᵈ 2 Sam. 9. 3. a 21. 7

16 Felly *y cyfammododd* Jonathan â thŷ Dafydd; *ac efe a ddywedodd,* ᵉGofyned yr ARGLWYDD *hyn* ar law gelynion Dafydd.

ᵉ Edrych pen. 31. 2. 2 Sam. 4. 7. a 21. 8.

17 A Jonathan a wnaeth i Dafydd yntau dyngu, o herwydd efe a'i carai ef: canys fel y carai ei enaid ei hun, y carai efe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, ᶠY fory *yw y dydd cyntaf o'r* mis: ac ymofynir am danat; o herwydd fe fydd dy eisteddle yn wag.

ᶠ ad. 5.

19 Ac wedi i ti aros dridiau, *yna* tyred i waered yn ǁfuan; a thyred i'r ᵍlle yr ymguddiaist ynddo †pan oedd y peth *ar waith,* ac aros wrth faen Ezel.

ǁ Neu, *ddiwyd.* Heb. *fawr.*
ᵍ pen. 19. 2.
† Heb. *yn nydd y gwaith.*

20 A mi a saethaf dair o saethau tu a'i ystlys *ef,* fel pes gollyngwn *hwynt* at nôd.

21 Wele *hefyd,* mi a anfonaf langc, *gan ddywedyd,* Dos, cais y saethau. Os gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu yma i ti, dwg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *sydd* i ti, ac nid *oes* dim *niwed, fel mai* byw yw yr ARGLWYDD.

22 Ond os fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu hwnt i ti; dos ymaith: canys yr ARGLWYDD a'th anfonodd ymaith.

23 Ac *am* ʰy peth a leferais i, mi a thi, wele yr ARGLWYDD *fyddo* rhyngof fi a thi yn dragywydd.

ʰ ad. 14, 15. Edrych ad. 42.

24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd yn y maes. A phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mis, y brenhin a eisteddodd i fwytta bwyd.

25 A'r brenhin a eisteddodd ar ei eisteddfa, megis ar amseroedd eraill; *sef* ar yr eisteddfa wrth y pared: a Jonathan a gyfododd, ac Abner a eisteddodd wrth ystlys Saul; a lle Dafydd oedd wag.

26 Ac nid ynganodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd* hyn; nad *oedd* efe lân, a'i *fod* yn aflan.

27 A bu drannoeth, yr ail *dydd* o'r mis, fod lle Dafydd yn wag. A dywedodd Saul wrth Jonathan ei fab, Paham na ddaeth mab Jesse at y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan ofyn a ofynodd i mi *am gael myned* hyd Bethlehem:

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi, attolwg; o herwydd i'n tylwyth ni *y mae* aberth yn y ddinas, a'm brawd yntau a archodd i mi *fod yno:* ac yn awr, o chefais ffafr yn dy olwg, gâd i mi fyned, attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr. O herwydd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y brenhin.

30 Yna y llidiodd digter Saul yn erbyn Jonathan; ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fab ǁy gyndyn wrthnysig, oni wn i ti ddewis mab Jesse yn waradwydd i ti, ac yn gywilydd i noethder dy fam?

ǁ Neu, *cyndyn gwrthnysig.* Heb. *cyndyn wrthnysigrwydd.*

31 Canys tra fyddo mab Jesse yn fyw ar y ddaear, ni'th sicrhâir di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys †marw a gaiff efe.

† Heb. *mab angau yw efe.*

[241]

Cyn CRIST Cylch 1062.

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Paham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe?

33 A Saul a ergydiodd waywffon atto ef, i'w daro ef. Wrth hyn y gwybu Jonathan *fod* ei dad ef wedi rhoi ei fryd ar ladd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyfododd oddi wrth y bwrdd mewn llid digllawn, ac ni fwyttâodd fwyd yr ail dydd o'r mis: canys drwg oedd ganddo dros Dafydd, o herwydd i'w dad ei waradwyddo ef.

35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amser a osodasai efe i Dafydd, a bachgen bychan gyd âg ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhêd, cais yn awr y saethau yr ydwyf fi yn eu saethu. *A*'r bachgen a redodd: yntau a saethodd saeth † y tu hwnt iddo ef.

† Heb. *i fyned drosto ef.*

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y saeth a saethasai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ol y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yw* y saeth o'r tu hwnt i ti?

38 A llefodd Jonathan ar ol y bachgen, Cyflymma, brysia, na sâf. A bachgen Jonathan a gasglodd y saethau, ac a ddaeth at ei feistr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim: yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddodd ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dos, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ *A*'r bachgen a aeth ymaith; a Dafydd a gyfododd oddi wrth y dehau, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith. A hwy a gusanasant bob un eu gilydd, ac a wylasant y naill wrth y llall; a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dos mewn heddwch: yr hyn a dyngasom ni ein dau yn enw yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD fyddo rhyngof fi a thi, a rhwng fy had i a'th had dithau, *safed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith: a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PENNOD XXI.

1 *Dafydd yn Nob yn cael gan Ahimelech fara cyssegredig,* 7 *a Döeg yno yn bresennol.* 8 *Dafydd yn cymmeryd cleddyf Golïath:* 10 *yn cymmeryd arno ynfydu yn Gath.*

YNA y daeth Dafydd i Nob at *a* Ahimelech yr offeiriad. Ac Ahimelech a ddychrynodd wrth gyfarfod â Dafydd; ac a ddywedodd wrtho. Paham *yr ydwyt* ti yn unig, ac heb neb gyd â thi?

a A elwir *Abïathar,* Marc 2. 26.

2 A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech yr offeiriad, Y brenhin a orchymynodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn y'th anfonais, ac y gorchymynais i ti: a'*r* gweision a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth sydd dan dy law? dod *i mi* bùm *torth* yn fy llaw, neu *y peth* sydd i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Dafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin dan fy llaw i; eithr y mae *b* bara cyssegredig: *c* os y llangciau a ymgadwasant o'r lleiaf oddi wrth wragedd.

b Exod. 25. 30. Lef. 24. 5. Matt. 12. 4.

c Exod. 19. 15. Zech. 7. 3.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Dïau attal gwragedd oddi wrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynais i; llestri y llangciau *hefyd* ydynt sanctaidd, a'*r bara* sydd megis cyffredin, ‖ ie, pettai wedi ei gyssegru heddyw yn y llestr.

‖ Neu, *yn enwedig gan fod heddyw fara* arall *wedi ei gyssegru yn y llestr.*

6 Felly yr offeiriad *d* a roddodd iddo ef *y bara* sanctaidd: canys nid oedd yno fara, ond y bara gosod, *e* yr hwn a dynnasid ymaith oddi ger bron yr ARGLWYDD, i osod bara brwd yn y dydd y tynnid ef ymaith.

d Marc 2. 25. Luc 6. 3.

e Lef. 24. 8, 9.

7 Ac *yr oedd* yno y diwrnod hwnnw un o weision Saul yn aros ger bron yr ARGLWYDD, a'i enw *f* Döeg, o Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *oedd* gan Saul.

f Ps. 52. tit.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelech, Onid oes yma dan dy law di waywffon, neu gleddyf? canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau chwaith i'm llaw, o herwydd bod gorchymyn y brenhin ar ffrwst.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philistiad, yr hwn a leddaist ti yn *g* nyffryn Elah; wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ol i'r ephod: o chymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes* yma yr un arall ond hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, Nid *oes* o fath hwnnw; dyro ef i mi.

g pen. 17. 2, 50.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a ffôdd y dydd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‖ Achis brenhin Gath.

‖ Neu, *Abimelech,* Ps. 34. tit.

11 A *h* gweision Achis a ddywedasant wrtho ef, Onid hwn *yw* Dafydd brenhin y wlad? onid i hwn y canasant yn y dawnsiau, gan ddywedyd, *i* Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

h Ps. 56. tit.

i pen. 18. 7. a 29. 5.

12 A Dafydd a osododd y geiriau hynny yn ei galon, ac a ofnodd yn ddirfawr rhag Achis brenhin Gath.

13 Ac *k* efe a newidiodd ei wedd yn eu golwg hwynt; ac a gymmerth arno ynfydu rhwng eu dwylaw hwynt, ac a gripiodd ddrysau y porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

k Ps. 34. tit.

14 Yna y dywedodd Achis wrth ei weision, Wele, gwelwch y gwr yn gwallgofi; paham y dygasoch ef attaf fi?

15 Ai eisieu ynfydion sydd arnaf fi, pan ddygasoch hwn i ynfydu o'm blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PENNOD XXII.

1 *Minteioedd yn cyrchu at Dafydd, i Adùlam.* 3 *Yntau ym Mispah yn gorchymyn ei dad a'i fam i frenhin Moab:* 5 *ac wedi cael rhybudd gan Gad, yn dyfod i Hareth.* 6 *Saul, wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weision* 9 *Döeg yn cyhuddo Ahimelech.* 11 *Saul yn gorchymyn lladd yr offeiriaid.* 17 *Y rhedegwyr yn naceâu: a Döeg yn gwneuthur ei orchymyn ef.* 20 *Abïathar yn dïangc, ac yn dwyn y newyddion i Dafydd.*

A DAFYDD a aeth ymaith oddi yno, ac a *a* ddïangodd i ogof

a Ps. 57. tit. a 142. tit.

Cyn CRIST Cylch 1062.

Adùlam: a phan glybu ei frodyr a
holl dŷ ei dad ef *hynny*, hwy a
aethant i waered atto ef yno.
2 Ymgynnullodd hefyd atto ef bob
gwr helbulus, a phob gwr *a oedd*
†mewn dyled, a phob gwr †cys-
tuddiedig o feddwl; ac efe a fu yn
dywysog arnynt hwy: ac yr oedd
gyd âg ef ynghylch pedwar cant o
wŷr.
3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno i
Mispah Moab; ac a ddywedodd
wrth frenhin Moab, Deled, attolwg,
fy nhad a'm mam *i aros* gyd â chwi,
hyd oni wypwyf beth a wnel Duw
i mi.
4 Ac efe a'u dug hwynt ger bron
brenhin Moab: ac arosasant gyd âg
ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd yn
yr amddiffynfa.
5 ¶ A [b]Gad y prophwyd a ddy-
wedodd wrth Dafydd, Nac aros yn
yr amddiffynfa; dos ymaith, a
cherdda rhagot i wlad Judah. Felly
Dafydd a ymadawodd, ac a ddaeth
i goed Hareth.
6 ¶ A phan glybu Saul gael gwy-
bodaeth am Dafydd, a'r gwŷr *oedd*
gyd âg ef (a Saul oedd yn aros yn
Gibeah dan ‖bren yn Ramah, a'i
waywffon yn ei law, a'i holl weision
yn sefyll o'i amgylch)
7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei
weision oedd yn sefyll o'i amgylch,
Clywch, attolwg, feibion Jemini:
A ddyry mab Jesse i chwi oll feus-
ydd, a gwinllannoedd? *a* esyd efe
chwi oll yn dywysogion ar filoedd,
ac yn dywysogion ar gannoedd;
8 Gan i chwi oll gyd-fwriadu i'm
herbyn i, ac nad *oes* a fynego i mi
wneuthur o'm mab i gynghrair â
mab Jesse, ac nid *oes neb* o honoch
yn ddrwg ganddo o'm plegid i, nac
yn datguddio †i mi ddarfod i'm
mab annog fy ngwas i gynllwyn i'm
herbyn, megis y dydd hwn?
9 ¶ Yna yr attebodd [c]Döeg yr
Edomiad (yr hwn oedd wedi ei osod
ar weision Saul) ac a ddywedodd,
Gwelais fab Jesse yn dyfod i Nob at
Ahimelech mab [d]Ahitub.
10 Ac efe a ymgynghorodd drosto
ef â'r ARGLWYDD; ac [e]a roddes
fwyd iddo ef; cleddyf Golïath y
Philistiad a roddes efe *hefyd* iddo.
11 Yna yr anfonodd y brenhin i
alw Ahimelech yr offeiriad, mab
Ahitub, a holl dŷ ei dad ef, *sef* yr
offeiriaid *oedd* yn Nob. A hwy a
ddaethant oll at y brenhin.
12 A Saul a ddywedodd, Gwrando
yn awr, mab Ahitub. Dywedodd
yntau, Wele fi, fy arglwydd.
13 A dywedodd Saul wrtho ef,
Paham y cyd-fwriadasoch i'm her-
byn i, ti a mab Jesse, gan i ti roddi
iddo fara, a chleddyf, ac ymgyng-
hori â Duw drosto ef, fel y cyfodai
yn fy erbyn i gynllwyn, megis
heddyw?
14 Ac Ahimelech a attebodd y
brenhin, ac a ddywedodd, Pwy ym
mysg dy holl weision di *sydd mor*
ffyddlawn a Dafydd, ac yn ddaw i'r
brenhin, ac yn myned wrth dy or-
chymyn, ac yn anrhydeddus yn dy
dŷ di?

† Heb. *iddo ddyledwr.*
† Heb. *chwerw ei enaid.*
[b] 2 Sam. 24. 11. 1 Chron. 21. 9. a 29. 29. 2 Chron. 29. 25.
‖ Neu, *lwyn mewn uchelfa.*
† Heb. *fy nghlust i.*
[c] pen. 21. 7. Ps. 52. tit.
[d] pen. 14. 3.
[e] pen. 21. 6, 9.

15 Ai y dydd *hwnnw* y dechreuais
i ymgynghori â Duw drosto ef? na
atto Duw i mi. Na osoded y bren-
hin ddim yn erbyn ei was, *nac* yn
erbyn neb o dŷ fy nhad: canys ni
wybu dy was di ddim o hyn oll, *nac*
ychydig na llawer.
16 A dywedodd y brenhin, Gan
farw y byddi farw, Ahimelech, tydi
a holl dŷ dy dad.
17 ¶ A'r brenhin a ddywedodd
wrth y rhedegwyr oedd yn sefyll o'i
amgylch ef, Trowch, a lleddwch
offeiriaid yr ARGLWYDD; o herwydd
bod eu llaw hwynt hefyd gyd â Da-
fydd, ac o herwydd iddynt wybod
ffoi o hono ef, ac na fynegasant i
mi. Ond gweision y brenhin nid
estynent eu llaw i ruthro ar offeir-
iaid yr ARGLWYDD.
18 A dywedodd y brenhin wrth
Doeg, Tro di, a rhuthra ar yr offeir-
iaid. A Döeg yr Edomiad a drodd,
ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac [f]a
laddodd y diwrnod hwnnw bump a
phedwar ugain o wŷr, yn dwyn
ephod llïan.
19 Efe a darawodd hefyd Nob,
dinas yr offeiriaid, â min y cleddyf,
yn wr ac yn wraig, yn ddyn bach ac
yn blentyn sugno, ac yn ŷch, ac yn
asyn, ac yn oen, â min y cleddyf.
20 ¶ Ond un mab i Ahimelech
mab Ahitub, a'i enw Abïathar, a
ddïangodd, ac [g]a ffodd ar ol Da-
fydd.
21 Ac Abïathar a fynegodd i Da-
fydd, ddarfod i Saul ladd offeiriaid
yr ARGLWYDD.
22 A dywedodd Dafydd wrth Abï-
athar, Gwybûm y dydd hwnnw, pan
oedd Döeg yr Edomiad yno, gan
fynegi y mynegai efe i Saul: myfi
a fûm achlysur *marwolaeth* i holl
dylwyth tŷ dy dad di.
23 Aros gyd â mi; nac ofna: canys
yr hwn sydd yn ceisio fy einioes i,
sydd yn ceisio dy einioes dithau:
ond gyd â mi *y byddi* di gadwedig.

PENNOD XXIII.

1 Dafydd, wedi ymofyn â'r Arglwydd trwy Abïathar, yn gwaredu Ceilah: 7 a chwedi i Dduw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn dïangc o Ceilah. 14 Jonathan yn dyfod i Ziph, ac yn ei gysuro ef. 19 Y Ziphiaid yn dangos i Saul pa le yr oedd efe. 25 Yntau yn dïangc rhag Saul ym Maon, trwy ddyfod o'r Philistiaid i'r wlad: 29 ac yn trigo yn En-gedi.

YNA y mynegasant i Dafydd, gan
ddywedyd, Wele y Philistiaid
yn ymladd yn erbyn Ceilah; ac y
maent hwy yn anrheithio yr ysgub-
oriau.
2 Am hynny y gofynodd Dafydd
i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf
fi a tharo y Philistiaid hyn? A'r
ARGLWYDD a ddywedodd wrth Da-
fydd, Dos, a tharo y Philistiaid, ac
achub Ceilah.
3 A gwŷr Dafydd a ddywedasant
wrtho ef, Wele, ni yn ofnus yma yn
Judah: pa faint mwy os awn i
Ceilah, yn erbyn byddinoedd y Phi-
listiaid?
4 Yna Dafydd eilwaith a ymgyng-
horodd â'r ARGLWYDD. A'r AR-
GLWYDD a'i hattebodd ef, ac a ddy-
wedodd, Cyfod, dos i waered i

Cyn CRIST Cylch 1062.

[f] Edrych pen. 2. 31.
[g] pen. 23. 6.

Cyn CRIST Cylch 1062.

Ceilah; canys myfi a roddaf y Phi-
listiaid yn dy law di.
5 A Dafydd a'i wŷr a aethant i
Ceilah, ac a ymladdodd â'r Philist-
iaid: ac a ddug eu gwartheg hwynt,
ac a'u tarawodd hwynt â lladdfa
fawr. Felly y gwaredodd Dafydd
drigolion Ceilah.
[a] pen. 22. 20. 6 A bu, pan [a] ffôdd Abïathar
mab Ahimelech at Dafydd i Ceilah,
ddwyn o hono ef ephod yn ei law.
Cylch 1061. 7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod
Dafydd i Ceilah. A dywedodd
Saul, Duw a'i rhoddodd ef yn fy
llaw i: canys cauwyd arno ef pan
ddaeth i ddinas â phyrth ac â bar-
rau *iddi*.
8 A Saul a alwodd yr holl bobl
ynghyd i ryfel, i fyned i waered i
Ceilah, i warchae ar Dafydd ac ar
ei wŷr.
9 ¶ A gwybu Dafydd fod Saul yn
[b] Num. 27. 21. bwriadu drwg i'w erbyn ef: ac [b] efe
pen. 30. 7. a ddywedodd wrth Abiathar yr
offeiriad, Dwg yr ephod.
10 Yna y dywedodd Dafydd, O Ar-
glwydd Dduw Israel, gan glywed y
clybu dy was, fod Saul yn ceisio
dyfod i Ceilah, i ddistrywio y ddinas
er fy mwyn i.
11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn
ei law ef? a ddaw Saul i waered,
megis y clybu dy was? O Ar-
glwydd Dduw Israel, mynega,
attolwg, i'th was. A'r Arglwydd
a ddywedodd, Efe a ddaw i waered.
12 Yna y dywedodd Dafydd, A
† Heb. *gau.* † ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm
gwŷr yn llaw Saul? A'r Arglwydd
a ddywedodd, Rhoddant.
13 ¶ Yna y cyfododd Dafydd a'i
wŷr *y rhai oedd* ynghylch chwe
chant, ac a aethant o Ceilah, ac a
rodiasant lle y gallent. A myneg-
wyd i Saul, fod Dafydd wedi dianc
o Ceilah; ac efe a beidiodd a myned
allan.
14 A Dafydd a arhosodd yn yr
anialwch mewn amddiffynfëydd, ac
a arhôdd mewn mynydd, yn anial-
[c] Jos. 15. 55. wch [c] Ziph: a Saul a'i ceisiodd ef
bob dydd; ond ni roddodd Duw
ef yn ei law ef.
15 A gwelodd Dafydd fod Saul
wedi myned allan i geisio ei einioes
ef: a Dafydd *oedd* yn anialwch
Ziph, mewn coed.
16 A Jonathan mab Saul a gyfod-
odd, ac a aeth at Dafydd i'r coed;
ac a gryfhâodd ei law ef yn Nuw.
17 Dywedodd hefyd wrtho ef,
Nac ofna: canys llaw Saul fy nhad
ni'th gaiff di; a thi a deyrnesi ar
Israel, a minnau a fyddaf yn nesaf
[d] pen. 24. 20. attat ti: a [d] Saul fy nhad *sydd* yn
gwybod hyn hefyd.
18 A hwy ill dau a wnaethant
gyfammod ger bron yr Arglwydd.
A Dafydd a arhosodd yn y coed; a
Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.
[e] Ps. 54. tit. Edrych pen. 26. 1. 19 Yna [e] y daeth y Ziphiaid i fynu
at Saul i Gibeah, gan ddywedyd,
Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd
â ni mewn amddiffynfëydd yn y
† Heb. *ar y llaw ddehau.* coed, ym mryn Hachilah, yr hwn
‖ *i Jesimon.* *sydd* † o'r tu dehau ‖ i'r diffaeth-
wch?
20 Ac yn awr, O frenhin, tyred i

Cyn CRIST Cylch 1061.

waered yn ol holl ddymuniad dy
galon; a *bydded* arnom ni ei roddi
ef yn llaw y brenhin.
21 A dywedodd Saul, Bendigedig
fyddoch chwi gan yr Arglwydd:
canys tosturiasoch wrthyf.
22 Ewch, attolwg, parottôwch;
etto mynnwch wybod hefyd, ac
edrychwch am ei † gynniweirfa ef, † Heb. *droed-le.*
lle y mae efe yn tramwy, *a* phwy
a'i gwelodd ef yno: canys dywed-
wyd i mi, ei fod ef yn gyfrwys iawn.
23 Edrychwch gan hynny, a myn-
nwch wybod yr holl lochesau y mae
efe yn ymguddio ynddynt, a dy-
chwelwch attaf fi â sicrwydd, fel yr
elwyf gyd â chwi; ac os bydd efe yn
y wlad, mi a chwiliaf am dano ef
trwy holl filoedd Judah.
24 A hwy a gyfodasant, ac a
aethant i Ziph o flaen Saul: ond
Dafydd a'i wŷr *oedd* yn anialwch
[f] Maon, yn y rhos o'r tu dehau ‖ i'r [f] Jos. 15. 55.
diffaethwch. ‖ *i Jesimon.*
25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w
geisio *ef*. A mynegwyd i Dafydd:
am hynny efe a ddaeth i waered i
graig, ac a arhosodd yn anialwch
Maon. A phan glybu Saul *hynny*,
efe a erlidiodd ar ol Dafydd yn
anialwch Maon.
26 A Saul a aeth o'r naill du i'r
mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu
arall i'r mynydd: ac yr oedd Da-
fydd yn brysio i fyned ymaith rhag
ofn Saul; canys Saul a'i wŷr a am-
gylchynasant Dafydd a'i wŷr, i'w
dala hwynt.
27 ¶ [g] Ond cennad a ddaeth at [g] Edrych 2 Bren. 19. 9.
Saul, gan ddywedyd, Brysia, a
thyred: canys y Philistiaid a ym-
daenasant ar hyd y wlad.
28 Am hynny y dychwelodd Saul
o erlid ar ol Dafydd; ac efe a aeth
yn erbyn y Philistiaid: o herwydd
hynny y galwasant y fan honno
‖ Sela Hammah-lecoth. ‖ *Craig y gwahaniadau.*
29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi
yno, ac a arhosodd yn amddiffyn-
fëydd En-gedi.

PENNOD XXIV.

1 Dafydd mewn ogof yn En-gedi, yn torri ewrr mantell Saul, ac yn arbed ei einioes ef: 8 ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd. 16 Saul yn cydnabod ei fai, ac yn cymmeryd llw gan Dafydd, ac yn ymadael.

A PHAN ddychweiodd Saul ar
ol y Philistiaid, mynegwyd iddo,
gan ddywedyd, Wele, Dafydd yn
anialwch En-gedi.
2 Yna y cymmerth Saul dair mil
o wŷr etholedig o holl Israel; ac
efe a aeth i geisio Dafydd a'i wŷr,
ar hŷd coppa creigiau y geifr
gwylltion.
3 Ac efe a ddaeth at gorlannau
y defaid, ar y ffordd; ac yno *yr*
oedd ogof: a [a] Saul a aeth i mewn i [a] Ps. 141. 6.
wasanaethu ei gorph. A [b] Dafydd [b] Ps. 57. tit. a 142. tit.
a'i wŷr oedd yn aros yn ystlysau yr
ogof.
4 A gwŷr Dafydd a ddywedasant
wrtho ef, Wele y dydd *am* yr hwn
y dywedodd yr Arglwydd wrthyt,
Wele, fi yn rhoddi dy elyn yn dy
law di, fel y gwnelych iddo megis
y byddo da yn dy olwg. Yna Da-

Cyn CRIST Cylch 1061.

fydd a gyfododd, ac a dorrodd gwrr
y fantell *oedd* am Saul yn ddirgel.
5 Ac wedi hyn [c]calon Dafydd a'i
[c]2 Sam. 24. 10.
tarawodd ef, o herwydd iddo dorri
cwrr *mantell* Saul.
6 Ac efe a ddywedodd wrth ei
wŷr, Na atto yr ARGLWYDD i mi
wneuthur y peth hyn i'm meistr,
enneiniog yr ARGLWYDD, i estyn fy
llaw yn ei erbyn ef; oblegid en-
neiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.
7 Felly yr attaliodd Dafydd ei
wŷr â'r geiriau *hyn*, ac ni adawodd
iddynt gyfodi yn erbyn Saul. A
Saul a gododd i fynu o'r ogof, ac a
aeth i ffordd.
8 Ac ar ol hyn Dafydd a gyfod-
odd, ac a aeth allan o'r ogof; ac a
lefodd ar ol Saul, gan ddywedyd,
Fy arglwydd frenhin. A phan
edrychodd Saul o'i ôl, Dafydd a
ostyngodd ei wyneb tu a'r ddaear,
ac a ymgrymmodd.
9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, [d] Paham y gwrandewi eiriau
[d]Ps. 141. 6.
dynion, gan ddywedyd, Wele, y
mae Dafydd yn ceisio niwed i ti?
10 Wele, dy lygaid a welsant y
dydd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD
dy roddi di yn fy llaw i heddyw yn
yr ogof: a dywedwyd *wrthyf* am
dy ladd di; ond *fy enaid* a'th ar-
bedodd di: a dywedais, Nid estynaf
fy llaw yn erbyn fy meistr; canys
enneiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.
11 Fy nhad hefyd, gwel, ie, gwel
gwrr dy fantell yn fy llaw i: canys
pan dorrais ymaith gwrr dy fantell
di, heb dy ladd; gwybydd a gwel
nad *oes* yn fy llaw i ddrygioni na
chamwedd, ac na phechais i'th
erbyn: etto yr wyt ti yn hela fy
einioes i, i'w dala hi.
12 Barned yr ARGLWYDD rhyngof
fi a thithau, a dialed yr ARGLWYDD
fi arnat ti: ond ni bydd fy llaw i
arnat ti.
13 Megis y dywed yr hen ddiareb,
Oddi wrth y rhai anwir y daw
anwiredd: ond ni bydd fy llaw i
arnat ti.
14 Ar ol pwy y daeth brenhin
Israel allan? ar ol pwy yr ydwyt
[e]2 Sam. 9. 8.
ti yn erlid? ar ol [e]ci marw, ar ol
[f]pen. 26. 20.
[f]chwannen.
15 Am hynny bydded yr AR-
GLWYDD yn farnwr, a barned
rhyngof fi a thi: edryched hefyd, a
† Heb. *barned.*
dadleued fy nadl, ac †achubed fi
o'th law di.
16 ¶ A phan orphenodd Dafydd
lefaru y geiriau hyn wrth Saul, yna
y dywedodd Saul, Ai dy lef di *yw*
hon, fy mab Dafydd? A Saul a
ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.
17 Efe a ddywedodd hefyd wrth
Dafydd, Cyfiawnach *wyt* ti nâ myfi:
canys ti a delaist i mi dda, a min-
nau a delais i ti ddrwg.
18 A thi a ddangosaist heddyw
wneuthur o honot â mi ddaioni: o
† Heb. *cauodd.*
herwydd †rhoddodd yr ARGLWYDD
fi yn dy law di, ac ni'm lleddaist.
19 Oblegid os caffai wr ei elyn, a
ollyngai efe ef mewn ffordd dda?
am hynny yr ARGLWYDD a dalo i ti
ddaioni, am yr hyn a wnaethost i
mi y dydd hwn.
20 Ac wele yn awr, [g] mi a wn gan
deyrnasu y teyrnesi di, ac y sicrhêir
brenhiniaeth Israel yn dy law di.
21 Twng dithau wrthyf fi yn awr
[g]pen. 23. 17.
i'r ARGLWYDD, na thorri ymaith fy
had i ar fy ol, ac na ddifethi fy enw
i o dŷ fy nhad.
22 A Dafydd a dyngodd wrth
Saul. A Saul a aeth i'w dŷ: Da-
fydd hefyd a'i wŷr a aethant i fynu
i'r [h]amddiffynfa.
[h]pen. 23. 29.

PENNOD XXV.

1 *Marwolaeth Samuel.* 2 *Dafydd yn Paran yn danfon at Nabal:* 10 *a chwedi ei gyffrôi trwy dacogrwydd Nabal, ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 18 *yn cymmeryd anrheg,* 23 *a thrwy ei doethineb* 32 *yn dyhuddo Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny, yn marw.* 39 *Dafydd yn priodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.*

A [a]BU farw Samuel; a holl Is-
Cylch 1060. [a]pen. 28. 3.
rael a ymgynnullasant, ac a
alarasant am dano ef, ac a'i cladd-
asant ef yn ei dŷ yn Ramah. A
Dafydd a gyfododd, ac a aeth i
waered i anialwch Paran.
2 Ac *yr oedd* gwr ym Maon, a'i
‖gyfoeth yn [b]Carmel; a'r gwr
‖ Neu, *negesuau.*
oedd fawr iawn, ac iddo ef *yr oedd*
[b]Jos. 15. 55.
tair mil o ddefaid, a mil o eifr: ac
yr oedd efe yn cneifio ei ddefaid yn
Carmel.
3 Ac enw y gwr *oedd* Nabal; ac
enw ei wraig Abigail: a'r wraig
oedd yn dda *ei* deall, ac yn dêg *ei*
gwedd: a'r gwr *oedd* galed, a drwg
ei weithredoedd; a Chalebiad *oedd*
efe.
4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr an-
ialwch, fod Nabal yn cneifio ei
ddefaid.
5 A Dafydd a anfonodd ddeg o
langciau; a Dafydd a ddywedodd
wrth y llangciau, Cerddwch i fynu
i Carmel, ac ewch at Nabal, a chyf-
archwch well iddo yn fy enw i.
6 Dywedwch fel hyn hefyd wrtho
ef sydd yn byw *mewn llwyddiant,*
Caffech di heddwch, a'th dŷ hedd-
wch, a'r hyn oll *sydd* eiddot ti
heddwch.
7 Ac yn awr clywais fod rhai yn
cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid
sydd gennyt a fuant gyd â ni, ni
wnaethom sarhâd arnynt hwy, ac
ni bu ddim yn eisieu iddynt, yr holl
ddyddiau y buant hwy yn Carmel.
8 Gofyn i'th langciau, a hwy a
fynegant i ti: gan hynny caed y
llangciau hyn ffafr yn dy olwg di
(canys ar ddiwrnod da y daethom
ni) dyro, attolwg, yr hyn a ddelo
i'th law, i'th weision, ac i'th fab
Dafydd.
9 Ac wedi dyfod llangciau Da-
fydd, hwy a ddywedasant wrth
Nabal yn ol yr holl eiriau hynny
yn enw Dafydd, ac †a dawsant.
† Heb. *a fuant lonydd.*
10 ¶ A Nabal a attebodd weision
Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy *yw*
Dafydd? a phwy *yw* mab Jesse?
llawer sydd o weision heddyw yn
torri ymaith bob un oddi wrth ei
feistr.
11 [c]A gymmeraf fi fy mara a'm
[c]Barn. 8. 6.
dwfr, a'm †cig a leddais i'm cneif-
† Heb. *lladdfa.*
wyr, a'*u* rhoddi i wŷr nis gwn o ba
le *y maent?*

Cyn CRIST Cylch 1060.

12 Felly llangciau Dafydd a drois-
ant i'w ffordd, ac a ddychwelasant,
ac a ddaethant, ac a fynegasant
iddo ef yr holl eiriau hynny.
13 A Dafydd a ddywedodd wrth
ei wŷr, Gwregyswch bob un ei
gleddyf. Ac ymwregysodd pob un
ei gleddyf: ymwregysodd Dafydd
hefyd ei gleddyf: ac ynghylch
pedwar cant o wŷr a aeth i fynu ar
ol Dafydd, a dau gant a drigasant
gyd â'r dodrefn.
14 ¶ Ac un o'r llangciau a fyneg-
odd i Abigail gwraig Nabal, gan
ddywedyd, Wele, Dafydd a anfon-
odd genhadau o'r anialwch i gyf-
arch gwell i'n meistr ni; ond efe
†a'u difenwodd hwynt. † Heb. *a ruthrodd arnynt.*
15 A'r gwŷr *fu* dda iawn wrthym
ni; ac ni wnaed sarhâd arnom ni,
ac ni bu i ni ddim yn eisieu yr holl
ddyddiau y rhodiasom gyd â hwynt,
pan oeddym yn y maes.
16 Mur oeddynt hwy i ni nos a
dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd
â hwynt yn cadw y defaid.
17 Yn awr gan hynny gwybydd,
ac ystyria beth a wnelech: canys
parottôwyd drwg yn erbyn ein
meistr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ ef:
canys efe *sydd* fab i Belial, fel na
ellir ymddiddan âg ef.
18 ¶ Yna Abigail a frysiodd, ac a
gymmerth ddau cant o fara, a dwy
gostrelaid o win, a phump o ddefaid
wedi eu gwneuthur yn barod, a
phum hobaid o gras-*yd*, a chan *swp*
o resin, a dau can *teisen* o ffigys, ac
a'*u* gosododd ar asynod.
19 A hi a ddywedodd wrth ei
gweision, Cerddwch o'm blaen i;
wele, fi yn dyfod ar eich ol: ond
wrth Nabal ei gwr nid ynganodd hi.
20 Ac a hi yn marchogaeth ar
asyn, ac yn dyfod i waered ar hyd
ystlys y mynydd; yna, wele, Dafydd
a'i wŷr yn dyfod i waered i'w
herbyn; a hi a gyfarfu â hwynt.
21 (A dywedasai Dafydd, Dïau
gadw o honof fi yn ofer yr hyn oll
oedd gan hwn yn yr anialwch, fel
na bu dim yn eisieu o'r hyn oll *oedd*
ganddo ef: canys efe a dalodd i mi
ddrwg dros dda.
22 [d] Felly y gwnelo Duw i elynion — [d] Ruth 1. 17. pen. 3. 17.
Dafydd, ac ychwaneg, os [e] gadawaf — [e] ad. 34
o'r hyn oll *sydd ganddo* ef, erbyn
goleuni y bore, [f] *un* a biso ar bared.) — [f] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
23 A phan welodd Abigail Dafydd,
hi a frysiodd ac [g] a ddisgynodd oddi — [g] Jos. 15. 18. Barn. 1. 14.
ar yr asyn, ac a syrthiodd ger bron
Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrym-
modd hyd lawr,
24 Ac a syrthiodd wrth ei draed
ef, ac a ddywedodd, Arnaf fi, fy ar-
glwydd, arnaf fi *bydded* yr anwir-
edd; a llefared dy wasanaethferch,
attolwg, † wrthyt, a gwrando eiriau — † Heb. *yn dy glustiau.*
dy law-forwyn.
25 Attolwg, na osoded fy arglwydd
ei galon yn erbyn y gwr Belial hwn,
sef Nabal: canys fel *y mae* ei enw
ef, felly *y mae* yntau; Nabal *yw* ei
enw ef, ac ynfydrwydd *sydd* gyd âg
ef: a minnau dy wasanaethferch,
ni welais weision fy arglwydd, y
rhai a anfonaist.
26 Ac yn awr, fy arglwydd, *fel* y
mae yr ARGLWYDD yn fyw, ac *mai*
byw dy enaid di, gan i'r ARGLWYDD
dy luddias di rhag dyfod i *dywallt*
gwaed, ac † i ymddïal â'th law dy — † Heb. *i'th achub dy hun.*
hun; yn awr bydded dy elynion di,
a'r sawl a geisiant niwed i'm har-
glwydd, megis Nabal.
27 Ac yn awr yr anrheg yma, yr
hon a ddug dy wasanaethferch i'm
harglwydd, rhodder hi i'r llangciau
sydd yn † canlyn fy arglwydd. — † Heb. *rhodio wrth draed.*
28 A maddeu, attolwg, gamwedd
dy wasanaethferch: canys yr AR-
GLWYDD gan wneuthur a wna i'm
harglwydd dŷ sier; o herwydd fy
arglwydd sydd yn ymladd rhyfel-
oedd yr ARGLWYDD, a drygioni ni
chafwyd ynot ti yn dy *holl* ddydd-
iau.
29 Er cyfodi o ddyn i'th erlid di,
ac i geisio dy enaid; etto enaid fy
arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn
rhwymyn y bywyd gyd â'th AR-
GLWYDD dy DDUW; ac enaid dy
elynion [h] a chwyrn-deifl efe, *fel* o — [h] Jer. 10. 18.
ganol ceudab y ffon-dafl.
30 A phan wnelo yr ARGLWYDD
i'm harglwydd yn ol yr hyn oll a
lefarodd efe o ddaioni am danat, a
phan y'th osododd di yn flaenor ar
Israel;
31 Yna ni bydd hyn yn † ochenaid — † Heb. *syfrdandod.*
i ti, nac yn dramgwydd calon i'm
harglwydd, ddarfod i ti dywallt
gwaed heb achos, neu ddïal o'm
harglwydd ef ei hun: ond pan wnelo
DUW ddaioni i'm harglwydd, yna
cofia di dy law-forwyn.
32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth
Abigail, Bendigedig *fyddo* AR-
GLWYDD DDUW Israel, yr hwn a'th
anfonodd di y dydd hwn i'm cyf-
arfod i:
33 Bendigedig hefyd *fo* dy gyng-
hor, a bendigedig *fyddych* dithau
yr hon a'm lluddiaist y dydd hwn
rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i
ymddïal â'm llaw fy hun.
34 Canys yn wir, *fel* y mae AR-
GLWYDD DDUW Israel yn fyw, yr
hwn a'm hattaliodd i rhag dy ddrygu
di, oni buasai i ti frysio a dyfod i'm
cyfarfod, dïau [i] na adawsid i Nabal, — [i] ad. 22.
erbyn goleuni y bore, *un* a bisai ar
bared.
35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i
llaw hi yr hyn a ddygasai hi iddo
ef; ac a ddywedodd wrthi hi, Dos i
fynu mewn heddwch i'th dŷ: gwel,
mi a wrandewais ar dy lais, ac a
dderbyniais dy wyneb.
36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Na-
bal; ac wele, [k] *yr oedd* gwledd gan- — [k] 2 Sam. 13. 23.
ddo ef yn ei dŷ, fel gwledd brenhin:
a chalon Nabal *oedd* lawen ynddo
ef; canys meddw iawn oedd efe:
am hynny nid ynganodd hi wrtho
ef air, na bychan na mawr, nes
goleuo y bore.
37 A'r bore pan aeth ei feddwdod
allan o Nabal, mynegodd ei wraig
iddo ef y geiriau hynny; a'i galon
a fu farw o'i fewn, ac efe a aeth *fel*
carreg.
38 Ac ynghylch *pen* y deng niwr-
nod y tarawodd yr ARGLWYDD Na-
bal, fel y bu efe farw.
39 ¶ A phan glybu Dafydd farw

Cyn CRIST Cylch 1060.

Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig
fyddo yr ARGLWYDD, yr hwn a
ddadleuodd achos fy sarhâd i oddi
ar law Nabal, ac a attaliodd ei was
rhag drwg: canys yr ARGLWYDD a
drodd ddrygioni Nabal ar ei ben ei
hun. Dafydd hefyd a anfonodd i
ymddiddan âg Abigail, am ei chym-
meryd hi yn wraig iddo.
40 A phan ddaeth gweision Da-
fydd at Abigail i Carmel, hwy a
lefarasant wrthi, gan ddywedyd,
Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti,
i'th gymmeryd di yn wraig iddo.
41 A hi a gyfododd, ac a ymgrym-
modd ar *ei* hwyneb hyd lawr; ac
a ddywedodd, Wele, dy forwyn yn
wasanaethferch i olchi traed gweis-
ion fy arglwydd.
42 Abigail hefyd a frysiodd, ac a
gyfododd, ac a farchogodd ar asyn,
a phump o'i llangcesau †yn ei
chanlyn: a hi a aeth ar ol cenhadau
Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo
ef.
43 A Dafydd a gymmerth Ahi-
noam o [l]Jezreel, a hwy a fuant
ill dwyoedd yn wragedd iddo ef.
44 ¶ A Saul a roddasai [m]Michal
ei ferch, gwraig Dafydd, i ‖ Phalti
mab Lais, o Alim.

† Heb. *wrth ei thraed.*
[l] Jos. 15. 56.
[m] 2 Sam. 3. 14.
‖ *Phaltiel.* 2 Sam. 3. 15.

PENNOD XXVI.

1 *Saul, wedi i'r Ziphiaid ddatguddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn ei erbyn ef.* 5 *Dafydd yn dyfod i'r wersyllfa, ac yn rhwystro i Abisai ladd Saul; etto yn cymmeryd ei waywffon ef a'i ddwfr-lestr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner;* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

A'R [a]Ziphiaid a ddaethant at
Saul i Gibeah, gan ddywedyd,
Onid *ydyw* Dafydd yn llechu ym
mryn Hachilah, ar gyfer ‖y di-
ffaethwch?
2 Yna y cyfododd Saul, ac a aeth
i waered i anialwch Ziph, a thair
mil o etholedigion gwŷr Israel gyd
âg ef, i geisio Dafydd yn anialwch
Ziph.
3 A Saul a wersyllodd ym mryn
Hachilah, yr hwn *sydd* ar gyfer y
diffaethwch, wrth y ffordd: a Da-
fydd oedd yn aros yn yr anialwch;
ac efe a welodd fod Saul yn dyfod
ar ei ol ef i'r anialwch.
4 Am hynny Dafydd a anfonodd
ysbïwyr, ac a wybu ddyfod o Saul
yn sicr.
5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a
ddaeth i'r lle y gwersyllasai Saul
ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr
oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac
[b]Abner mab Ner, tywysog ei lu. A
Saul oedd yn gorwedd ‖ yn y wersyll-
fa, a'r bobl yn gwersyllu o'i am-
gylch ef.
6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y
dywedodd wrth Ahimelech yr Heth-
iad, ac wrth Abisai [c]mab Serfiah,
brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy a
â i waered gyd â mi at Saul i'r
gwersyll? A dywedodd Abisai, Myfi
a âf i waered gyd â thi.
7 Felly y daeth Dafydd ac Abisai
at y bobl liw nos. Ac wele, Saul
yn gorwedd *ac* yn cysgu yn y wersyll-
fa, a'i waywffon wedi ei gwthio i'r
ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac

[a] pen. 23. 19. Ps. 54. tit.
‖ *Jesimon.*
[b] pen. 14. 50. a 17. 55.
‖ Neu, *y'nghanol ei glun.*
[c] 1 Chron. 2. 16.

Abner a'r bobl oedd yn gorwedd
o'i amgylch ef.
8 Yna y dywedodd Abisai wrth
Dafydd, DUW a †roddes heddyw
dy elyn yn dy law di: yn awr gan
hynny gâd i mi ei daro ef, attolwg,
â gwaywffon, hyd y ddaear un waith,
ac nis ail-*darawaf* ef.
9 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abisai, Na ddifetha ef: canys pwy
a estynai ei law yn erbyn enneinl-
iog yr ARGLWYDD, ac a fyddai
ddïeuog?
10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel*
y mae yr ARGLWYDD yn fyw, naill
ai yr ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei
ddydd ef a ddaw i farw; ai efe a
ddisgyn i'r rhyfel, ac a ddifethir.
11 [d]Yr ARGLWYDD a'm cadwo i
rhag estyn fy llaw yn erbyn ennein-
iog yr ARGLWYDD: ond yn awr,
cymmer, attolwg, y waywffon *sydd*
wrth ei obennydd ef, a'r llestr dwfr,
ac awn ymaith.
12 A Dafydd a gymmerth y wayw-
ffon, a'r dwfr oddi wrth obennydd
Saul; a hwy a aethant ymaith; ac
nid oedd *neb* yn gweled, nac yn
gwybod, nac yn neffro: canys *yr
oeddynt* oll yn cysgu; o herwydd
trwmgwsg oddi wrth yr ARGLWYDD
a syrthiasai arnynt hwy.
13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu
hwnt, ac a safodd ar ben y mynydd
o hirbell (*ac* encyd fawr rhyng-
ddynt)
14 A Dafydd a lefodd ar y bobl,
ac ar Abner mab Ner, gan ddywed-
yd, Onid attebi di, Abner? Yna
Abner a attebodd, ac a ddywedodd,
Pwy *ydwyt* ti *sydd* yn llefain ar y
brenhin?
15 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abner, Onid gwr *ydwyt* ti? a phwy
sydd fel ti yn Israel? a phaham na
chedwaist dy arglwydd frenhin?
canys daeth un o'r bobl i ddifetha
y brenhin dy arglwydd di.
16 Nid da y peth hyn a wnaethost
ti. *Fel* y mae yr ARGLWYDD yn
fyw, meibion *euog* o farwolaeth
ydych chwi, am na chadwasoch eich
meistr, enneiniog yr ARGLWYDD.
Ac yn awr edrychwch pa le *y mae*
gwaywffon y brenhin, a'r llestr dwfr
oedd wrth ei obennydd ef.
17 A Saul a adnabu lais Dafydd,
ac a ddywedodd, Ai dy lais di *yw*
hwn, fy mab Dafydd? A dywedodd
Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd
frenhin.
18 Dywedodd hefyd, Paham y mae
fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ol ei
was? canys beth a wneuthum? neu
pa ddrygioni *sydd* yn fy llaw?
19 Yn awr gan hynny, attolwg,
gwrandawed fy arglwydd frenhin
eiriau ei wasanaethwr. Os yr AR-
GLWYDD a'th annogodd di i'm her-
byn, arogled offrwm: ond os meib-
ion dynion, melldigedig *fyddant* hwy
ger bron yr ARGLWYDD; o herwydd
hwy a'm gyrrasant i allan heddyw,
fel nad ydwyf yn cael glynu yn eti-
feddiaeth yr ARGLWYDD, gan ddy-
wedyd, Dos, gwasanaetha dduwiau
dïeithr.
20 Yn awr, gan hynny, na syrthied

Cyn CRIST Cylch 1060.
† Heb. *gauodd.*
[d] pen. 24. 6.

Cyn CRIST Cylch 1060.
[a] pen. 24. 14.

fy ngwaed i i'r ddaear o flaen wyneb
yr ARGLWYDD: canys brenhin Israel
a ddaeth allan i geisio [a] chwannen,
megis un yn hela petris yn y mynyddoedd.
21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pechais:
dychwel, Dafydd fy mab:
canys ni'th ddrygaf mwy; o herwydd
gwerthfawr fu fy einioes i
yn dy olwg di y dydd hwn: wele,
ynfyd y gwneuthum, a mi a gyfeiliornais
yn ddirfawr.
22 A Dafydd a attebodd. ac a
ddywedodd, Wele waywffon y brenhin;
deled un o'r llangciau drosodd,
a chyrched hi.
23 Yr ARGLWYDD a dalo i bob
un ei gyfiawnder, a'i ffyddlondeb:
canys yr ARGLWYDD a'th roddodd
di heddyw yn *fy* llaw *i;* ond nid
estynwn i fy llaw yn erbyn enneiniog
yr ARGLWYDD.
24 Ac wele, megis y bu werthfawr
dy einioes di heddyw yn fy ngolwg
i, felly gwerthfawr fyddo fy einioes
innau y'ngolwg yr ARGLWYDD, a
gwareded fi o bob cyfyngdra.
25 Yna y dywedodd Saul wrth Dafydd,
Bendigedig *fych* di, fy mab
Dafydd: hefyd ti a wnai fawredd,
ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd
a aeth i ffordd; a Saul a ddychwelodd
i'w fangre ei hun.

PENNOD XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yn Gath, ac heb ei geisio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis;* 8 *a chan yspeilio gwledydd eraill, yn peri i Achis goelio mai yn erbyn Judah yr ymladdasai efe.*

Cylch 1058.

A DAFYDD a ddywedodd yn ei
galon, Yn awr difethir fi ryw
ddydd trwy law Saul: nid *oes* dim
well i mi nâ diange i dir y Philistiaid;
fel yr anobeithio Saul *ddyfod*
o hyd i mi, ac na'm ceisio mwy yn
holl derfynau Israel. Felly y dïangaf
o'i law ef.
2 A Dafydd a gyfododd, ac a
dramwyodd, efe a'r chwe channwr
oedd gyd âg ef, at Achis mab Maoch,
brenhin Gath.
3 A Dafydd a arhosodd gyd âg
Achis yn Gath, efe a'i wŷr, pob un
gyd â'i deulu; Dafydd a'i ddwy
wragedd, Ahinoam y Jezreelees, ac
Abigail gwraig Nabal y Carmelees.
4 A mynegwyd i Saul, ffoi o Dafydd
i Gath: ac ni chwanegodd efe
ei geisio ef mwy.
5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Achis, O chefais yn awr ffafr yn dy
olwg di, rhodder i mi le yn un o'r
maes-drefi, fel y trigwyf yno: canys
paham yr erys dy was di yn ninas y
brenhin gyd â thi?
6 Yna Achis a roddodd iddo ef y
dydd hwnnw Siclag: am hynny y
[a] Edrych Jos. 15. 31. a 19. 5. mae [a] Siclag yn eiddo brenhinoedd
Judah hyd y dydd hwn.
7 A rhifedi y dyddiau yr arhosodd
† Heb. blwyddyn o ddyddiau: Edrych pen. 29. 3, hyd 1056. Dafydd y'ngwlad y Philistiaid, *oedd*
† flwyddyn a phedwar mis.
8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i
fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid,
a'r ‖ Gezriaid, a'r Amaleciaid:
‖ Neu, *Gerziaid.* canys hwynt-hwy gynt oedd yn
preswylio yn y wlad, ffordd yr elych
i Sur, ïe, hyd wlad yr Aipht.

9 A Dafydd a darawodd y wlad;
ac ni adawodd yn fyw wr na gwraig;
ac a ddug y defaid, a'r gwartheg,
a'r asynod, a'r camelod, a'r gwisgoedd,
ac a ddychwelodd ac a ddaeth
at Achis.

Cyn CRIST Cylch 1058.

10 Ac Achis a ddywedodd, ‖ I ba ‖ Neu, *A wnaethoch chwi yrfa,* &c.
le y rhuthrasoch chwi heddyw? A
dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu
deheu Judah, ac yn erbyn tu deheu
[b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn tu [b] Edrych 1 Chron. 2. 9, 25.
deheu [c] y Ceneaid. [c] Barn. 1. 16.
11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw
wr na gwraig, i ddwyn *chwedlau* i
Gath; gan ddywedyd, Rhag mynegi
o honynt i'n herbyn gan ddywedyd,
Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly
y bydd ei arfer ef yr holl ddyddiau
yr arhoso efe y'ngwlad y Philistiaid.
12 Ac Achis a gredodd Dafydd, gan
ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun
† yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Is- † Heb. *i ddrewi.*
rael; am hynny y bydd efe yn was i
mi yn dragywydd.

PENNOD XXVIII.

1 *Achis yn hyderu ar Dafydd.* 3 *Saul wedi difetha y dewiniaid,* 4 *yn ei ofn, wedi i Dduw ei wrthod,* 7 *yn myned at ddewines;* 9 *a honno yn codi i fynu Samuel.* 15 *Saul, wrth glywed ei ddinystr, yn llewygu;* 21 *a'r wraig a'i weision yn ei nerthu ef â bwyd.*

A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny Cylch 1056.
a gynnullasant eu byddinoedd
yn llu, i ymladd yn erbyn Israel.
A dywedodd Achis wrth Dafydd,
Gwybydd di yn hysbys, yr âi
di gyd â mi allan i'r gwersylloedd,
ti a'th wŷr.
2 A dywedodd Dafydd wrth Achis,
Yn ddiau ti a gai wybod beth a all
dy was ei wneuthur. A dywedodd
Achis wrth Dafydd, Yn wir minnau
a'th osodaf di yn geidwad ar fy
mhen i byth.
3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw; a [a] pen. 25. 1.
holl Israel a alarasent am dano ef,
ac a'i claddasent yn Ramah, sef yn
ei ddinas ei hun. A Saul a yrrasai
ymaith [b] y swynyddion a'r dewiniaid [b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11.
o'r wlad.
4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant
ac a ddaethant ac a wersyllasant
yn Sunem: a Saul a gasglodd
holl Israel ynghyd; a hwy a wersyllasant
yn Gilboa.
5 A phan welodd Saul wersyll y
Philistiaid, efe a ofnodd, a'i galon a
ddychrynodd yn ddirfawr.
6 A phan ymgynghorodd Saul â'r
ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr AR- [c] pen. 14. 37. Galar. 2. 9.
GLWYDD iddo, na thrwy freuddwydion,
na [d] thrwy Urim, na thrwy [d] Exod. 28. 30.
brophwydi.
7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei
weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen
yspryd dewiniaeth, fel yr elwyf
atti, ac yr ymofynwyf â hi. A'i weision
a ddywedasant wrtho, Wele *y*
mae gwraig o berchen yspryd dewiniaeth
yn Endor.
8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, [e] 1 Chron. 10. 13.
ac a wisgodd ddillad eraill; ac efe
a aeth, a dau wr gyd âg ef, a hwy a
ddaethant at y wraig liw nos. Ac
efe a ddywedodd, Dewinia, attolwg,
i mi trwy yspryd dewiniaeth, a dwg
i fynu attaf fi yr hwn a ddywedwyf
wrthyt.

Cyn CRIST Cylch 1056.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele, ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y swynyddion a'r dewiniaid o'r wlad: paham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy einioes i, i beri i mi farw?

10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i ti niwed am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf fi i fynu attat ti? Ac efe a ddywedodd. Dwg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a lefodd â llef uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Paham y twyllaist fi? canys ti *yw* Saul.

13 A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna: canys beth a welaist ti? A'r wraig a ddywedodd wrth Saul, Duwiau a welais yn dyrchafu o'r ddaear.

14 Yntau a ddywedodd wrthi, Pa ddull *sydd* arno ef? A hi a ddywedodd, Gwr hen sydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo mantell. A gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe; ac efe a ostyngodd *ei* wyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Paham yr aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? A dywedodd Saul, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi: canys y mae y Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn i, a Duw a giliodd oddi wrthyf fi, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy law prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti, i hysbysu i mi beth a wnawn.

16 Yna y dywedodd Samuel, Paham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?

17 Yr ARGLWYDD yn ddïau a wnaeth ‖iddo, *g*megis y llefarodd trwy fy llaw i: canys yr ARGLWYDD a rwygodd y frenhiniaeth o'th law di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Dafydd.

18 *h*O herwydd na wrandewaist ti ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyflawnaist lidlowgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec; am hynny y gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn i ti y dydd hwn.

19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Israel gyd â thi yn llaw y Philistiaid; ac y fory *y byddi* di a'th feibion gyd â mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wersylloedd Israel yn llaw y Philistiaid.

20 Yna Saul a frysiodd ac a syrthiodd o'i hŷd gyhyd ar y ddaear, ac a ofnodd yn ddirfawr, o herwydd geiriau Samuel: a nerth nid oedd ynddo; canys ni fwyttasai fwyd yr holl ddiwrnod na'r holl noson *honno.*

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a ganfu ei fod ef yn ddychrynedig iawn; a hi a ddywedodd wrtho ef, Wele, gwrandawodd dy law-forwyn ar dy lais di, a *i*gosodais fy einioes † mewn enbydrwydd, ac ufuddhêais dy eiriau a leferaist wrthyf:

22 Yn awr gan hynny gwrando dithau, attolwg, ar lais dy wasanaethferch, a gad i mi osod ger dy fron di dammaid o fara; a bwytta, fel y byddo nerth ynot, pan elech i'th ffordd.

23 Ond efe a wrthododd, ac a ddywedodd, Ni fwyttâf. Etto ei weision a'r wraig hefyd a'i cymmellasant ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.

24 Ac *yr oedd* gan y wraig lo bras yn y tŷ; a hi a frysiodd ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beilliaid, ac a'*i* tylinodd, ac a'i pobodd yn gri:

25 A hi a'*i* dug ger bron Saul, a cher bron ei weision: a hwy a fwyttasant. Yna hwy a gyfodasant, ac a aethant ymaith y noson honno.

PENNOD XXIX.

1 *Dafydd, wrth fyned gyd â'r Philistiaid,* 3 *yn cael ei wrthod gan y tywysogion.* 6 *Achis yn ei ollwng ef ymaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNA y Philistiaid a gynnullasant eu holl fyddinoedd i Aphec: a'r Israeliaid oedd yn gwersyllu wrth ffynnon *sydd* yn Jezreel.

2 A thywysogion y Philistiaid oedd yn tramwy yn gannoedd, ac yn filoedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn cerdded yn olaf gyd âg Achis.

3 Yna tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Beth *a wna* yr Hebreaid hyn *yma?* Ac Achis a ddywedodd wrth dywysogion y Philistiaid, Onid dyma Dafydd, gwas Saul brenhin Israel, yr hwn a fu gyd â mi *a*y dyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim bai ynddo ef, er y dydd y syrthiodd efe *attaf* hyd y dydd hwn?

4 A thywysogion y Philistiaid a lidiasant wrtho; a thywysogion y Philistiaid a ddywedasant wrtho, *b*Gwna i'r gwr hwn ddychwelyd i'w le a osodaist iddo, ac na ddeled i waered gyd â ni i'r rhyfel; rhag *c*ei fod yn wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys â pha beth y rhyngai hwn fodd i'w feistr? onid â phennau y gwŷr hyn?

5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr hwn y canasant wrth eu gilydd yn y dawnsiau, gan ddywedyd, *d*Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

6 ¶ Yna Achis a alwodd Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, diau dy *fod* di yn uniawn, ac yn dda yn fy ngolwg i, pan elit allan, a phan ddelit i mewn gyd â mi yn y gwersyll: canys ni chefais ynot ddrygioni, o'r dydd y daethost attaf fi hyd y dydd hwn: eithr nid *wyt* ti † wrth fodd y tywysogion.

7 Dychwel yn awr, gan hynny, a dos mewn heddwch, ac na †anfoddlona dywysogion y Philistiaid.

‖ Neu, *trosto ei hun.*
g pen. 15. 28.
h pen. 15. 9.

Cyn CRIST Cylch 1056
i Job 13. 14.
† Heb. *yn fy llaw.*
a Edrych pen. 27. 7.
b 1 Chron. 12. 19.
c Fel pen. 14. 21.
d pen. 18. 7. a 21. 11.
† Heb. *dda y'ngolwg.*
† Heb. *wna ddrwg y'ngolwg tywysogion.*

Cyn CRIST Cylch 1056.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth
Achis, Ond beth a wneuthum i? a
pheth a gefaist ti yn dy was, o'r
dydd y deuthum o'th flaen di hyd y
dydd hwn, fel na ddelwn i ymladd
yn erbyn gelynion fy arglwydd
frenhin?
9 Ac Achis a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth Dafydd, Gwn mai da
wyt ti yn fy ngolwg i, megis angel
Duw: ond tywysogion y Philistiaid
a ddywedasant, Ni ddaw efe i fynu
gyd â ni i'r rhyfel.
10 Am hynny yn awr cyfod yn
fore, a gweision dy feistr y rhai a
ddaethant gyd â thi: a phan gyf-
odoch yn fore, a phan oleuo i chwi,
cwch ymaith.
11 Felly Dafydd a gyfododd, efe
a'i wŷr, i fyned ymaith y bore, i
ddychwelyd i dir y Philistiaid. A'r
Philistiaid a aethant i fynu i Jez-
reel.

PENNOD XXX.

1 *Yr Amaleciaid yn yspeilio Siclag.* 7 *Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cysur i'w herlid hwy;* 11 *a thrwy waith Aiphtiad, yn cael ei ddwyn at y gelynion, ac yn ynnill adref yr holl yspail.* 22 *Cyfraith Dafydd am rannu yr yspail yn uniawn rhwng yr ymladdwyr a'r rhai a gadwent yr yspail.* 26 *Efe yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.*

A PHAN ddaeth Dafydd a'i wŷr
i Siclag y trydydd dydd, yr
Amaleciaid a ruthrasent ar du y
dehau, ac ar Siclag, ac a darawsent
Siclag, ac a'i llosgasent hi â thân.
2 Caeth-gludasent hefyd y gwrag-
edd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr
ni laddasent hwy neb, eithr dyg-
asent *hwy* ymaith, ac aethant i'w
ffordd.
3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr
i'r ddinas; ac wele *hi* wedi *ei* llosgi
â thân: eu gwragedd hwynt *hefyd*,
a'u meibion, a'u merched, a gaeth-
gludasid.
4 Yna dyrchafodd Dafydd a'r bobl
oedd gyd âg ef eu llef, ac a wylas-
ant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt
i wylo.
5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a
gaeth-gludasid, Ahinoam y Jez-
reelees, ac Abigail gwraig Nabal y
Carmeliad.
6 A bu gyfyng iawn ar Dafydd;
canys y bobl a feddyliasant ei lab-
yddio ef; o herwydd chwerwasai
enaid yr holl bobl, bob un am ei
feibion, ac am ei ferched: ond Da-
fydd a ymgysurodd yn yr ARGLWYDD
ei DDUW.
7 A [a] Dafydd a ddywedodd wrth
Abïathar yr offeiriad, mab Ahime-
lech, Dwg i mi, attolwg, yr ephod.
Ac Abïathar a ddug yr ephod at
Dafydd.
8 A Dafydd a ymofynodd â'r AR-
GLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiaf
fi ar ol y dorf hon? a oddiweddaf
fi hi? Ac efe a ddywedodd wrtho,
Erlid: canys gan oddiweddyd y
goddiweddi, a chan waredu y gwar-
edi.
9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r
chwe channwr *oedd* gyd âg ef, a
hwy a ddaethant hyd afon Besor,
lle yr arhosodd y rhai a adawyd yn
ol.

10 A Dafydd a erlidiodd, efe a
phedwar cant o wŷr (canys dau can
wr a arhosasant yn ol, y rhai a flin-
asent fel na allent fyned dros afon
Besor)
11 ¶ A hwy a gawsant Aiphtddyn
yn y maes, ac a'i dygasant ef at
Dafydd; ac a roddasant iddo fara,
ac efe a fwyttâodd; a hwy a'i dïod-
asant ef â dwfr.
12 A hwy a roddasant iddo ddarn
o ffigys, a dau swp *o resin*. Ac [b] efe
a fwyttâodd, a'i yspryd a ddychwel-
odd atto: canys ni fwyttasai fara,
ac nid yfasai ddwfr dridiau a thair
nos.
13 A Dafydd a ddywedodd wrtho,
Gwas i bwy *wyt* ti? ac o ba le *y
daethost* ti? Ac efe a ddywedodd,
Llange o'r Aipht *ydwyf* fi, gwas i
wr o Amalec; a'm meistr a'm
gadawodd, oblegid i mi glafychu er
ys tridiau bellach.
14 Nyni a ruthrasom *ar* du dehau
[c] y Cerethiaid, a'*r* hyn *sydd* eiddo
Judah, a thu dehau [d] Caleb: Siclag
hefyd a losgasom ni â thân.
15 A Dafydd a ddywedodd wrtho,
A fedri di fyned â mi i waered at y
dorf hon? Yntau a ddywedodd,
Twng wrthyf fi i DDUW, na leddi fi,
ac na roddi fi yn llaw fy meistr, a
mi a âf â thi i waered at y dorf hon.
16 ¶ Ac efe a'i dug ef i waered:
ac wele, *hwynt* wedi ymwasgaru ar
hyd wyneb yr holl dir, yn bwytta,
ac yn yfed, ac yn dawnsio; o her-
wydd yr holl yspail fawr a ddyg-
asent hwy o wlad y Philistiaid, ac o
wlad Judah.
17 A Dafydd a'u tarawodd hwynt
o'r cyfnos hyd brydnawn † dran-
noeth: ac ni ddïangodd un o honynt,
oddieithr pedwar cant o wŷr ieu-
aingc, y rhai a farchogasant ar ga-
melod, ac a ffoisant.
18 A Dafydd a achubodd yr hyn
oll a ddygasai yr Amaleciaid: Da-
fydd *hefyd* a waredodd ei ddwy
wragedd.
19 Ac nid oedd yn eisieu iddynt,
na bychan na mawr, na mab na
merch, na'r anrhaith, na dim ag a
ddygasent hwy ganddynt: hyn oll
a ddug Dafydd adref.
20 Dug Dafydd hefyd yr holl ddef-
aid, a'r gwartheg; *y rhai* a yrras-
ant o flaen yr anifeiliaid *eraill*, ac
a ddywedasant, Dyma anrhaith Da-
fydd.
21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau
cannwr a flinasent, fel nad allent
ganlyn Dafydd, ac a barasid iddynt
aros wrth afon Besor: a hwy a
aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyf-
arfod â'r bobl *oedd* gyd âg ef. A
phan nesâodd Dafydd at y bobl,
efe a gyfarchodd well iddynt.
22 Yna yr attebodd pob gwr dryg-
ionus, ac *eiddo* y fall, o'r gwŷr a
aethai gyd â Dafydd, ac a ddywed-
asant, O herwydd nad aethant hwy
gyd â ni, ni roddwn ni iddynt hwy
ddim o'r anrhaith a achubasom ni;
eithr i bob un ei wraig, a'i feibion:
dygant *hwynt* ymaith, ac ymadaw-
ant.
23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni

Cyn CRIST Cylch 1056.

[a] pen. 23. 9.

[b] Felly Barn. 15. 19. pen. 14. 27.

[c] Ezec. 25. 16. Seph. 2. 5.
[d] Jos. 14. 13. a 15. 13.

† Heb. *eu trannoeth.*

Cyn CRIST Cylch 1056.

wnewch chwi felly, fy mrodyr, am yr hyn a roddodd yr ARGLWYDD i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddodd y dorf a ddaethai i'n herbyn, yn ein llaw ni.

24 Canys pwy a wrendy arnoch chwi yn y peth hyn? canys [e]un fath *fydd* rhan yr hwn a elo i waered i ryfel, a rhan yr hwn a arhoso gyd â'r dodrefn: hwy a gydrannant.

[e] Edrych Num. 31. 27. Jos. 22. 8.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan, efe a osododd hyn yn gyfraith ac yn farnedigaeth yn Israel, hyd y dydd hwn.

26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anfonodd o'r anrhaith i henuriaid Judah, *sef* i'w gyfeillion (gan ddywedyd, Wele i chwi †anrheg, o anrhaith gelynion yr ARGLWYDD)

† Heb. *fendith.*

27 *Sef* i'r *rhai oedd* yn Bethel, ac i'r *rhai oedd* yn [f]Ramoth tu a'r dehau, ac i'r *rhai oedd* yn [g]Jattir,

[f] Jos. 19. 8.
[g] Jos. 15. 48.

28 Ac i'r *rhai oedd* yn [h]Aroer, ac i'r *rhai oedd* yn Siphmoth, ac i'r *rhai oedd* yn [i]Estemoa,

[h] Jos. 13. 16.
[i] Jos. 15. 50.

29 Ac i'r *rhai oedd* yn Rachal, ac i'r *rhai oedd* yn ninasoedd [k]y Jerameeliaid, ac i'r *rhai oedd* yn ninasoedd y Ceneaid,

[k] pen. 27. 10.

30 Ac i'r *rhai oedd* yn Hormah, ac i'r *rhai oedd* yn Chor-asan, ac i'r *rhai oedd* yn Athac,

31 Ac i'r *rhai oedd* yn Hebron, ac i'r holl leoedd y buasai Dafydd a'i wŷr yn cynniwair ynddynt.

PENNOD XXXI.

1 Saul, wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun. 7 Y Philistiaid yn perchennogi y dinasoedd a adawsai yr Israeliaid; 8 ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw. 11 Gwŷr Jabes Gilead yn ynnill y cyrph liw nos, ac yn eu llosgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn alarus.

A'R [a]Philistiaid oedd yn ymladd yn erbyn Israel: a gwŷr Israel a ffoisant rhag y Philistiaid, ac a syrthiasant yn archolledig ym mynydd Gilboa.

[a] 1 Chron. 10. 1.

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ol Saul a'i feibion; a'r Philistiaid a laddasant [b]Jonathan, ac Abinadab, a Malcisua, meibion Saul.

[b] pen. 14. 49. 1 Chron. 8. 33.

3 A [c]thrymhâodd y rhyfel yn erbyn Saul, a'r gwŷr bwâau a'i cawsant ef; ac efe a archollwyd yn dost gan y saethyddion.

[c] Edrych 2 Sam. 1. 6, &c.

4 [d]Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn dy gleddyf, a thrywana fi âg ef; rhag i'r rhai dienwaededig ymа ddyfod a'm trywanu i, a'm ‖ gwaradwyddo. Ond ni fynnai ei yswain ef; canys efe a ddychrynasai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd gleddyf, ac a syrthiodd arno.

[d] Felly Barn. 9. 54.
‖ Neu, *gwatwor.*

5 A phan welodd ei yswain farw o Saul, yntau hefyd a syrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd âg ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab, a'i yswain, a'i holl wŷr, y dydd hwnnw ynghyd.

7 ¶ A phan welodd gwŷr Israel, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'r *rhai oedd* o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ffoi o wŷr Israel, a marw Saul a'i feibion, hwy a adawsant y dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant ac a drigasant ynddynt.

8 A'r bore, pan ddaeth y Philistiaid i ddïosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i dri mab yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A hwy a dorrasant ei ben ef, ac a ddïosgasant ei arfau ef, ac a anfonasant i wlad y Philistiaid o bob parth, i fynegi yn nhŷ eu delwau hwynt, ac ym mysg y bobl.

10 A gosodasant ei arfau ef yn nhŷ Astaroth; a'i gorph ef [e]a hoeliasant hwy ar fur [f]Beth-san.

[e] 2 Sam. 21. 12.
[f] Jos. 17. 11. Barn. 1. 27.

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a wnaethai y Philistiaid i Saul;

12 [g]Yr holl wŷr nerthol a gyfodasant, ac a gerddasant ar hyd y nos, ac a ddygasant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddi ar fur Beth-san, ac a ddaethant i Jabes, ac [h]a'*u* llosgasant hwynt yno.

[g] Edrych pen 11. 1-11. 2 Sam. 2. 4-7.
[h] Jer. 34. 5. Amos 6. 10.

13 A hwy a gymmerasant eu hesgyrn hwynt, ac [i]a'*u* claddasant dan bren yn Jabes, ac a ymprydiasant saith niwrnod.

[i] 2 Sam. 2. 4, 5. a 21. 12, 13.

YR AIL LLYFR I SAMUEL;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

AIL LYFR Y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 Yr Amaleciad, a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cyhuddasai ei hun o farwolaeth Saul, yn cael ei ladd. 17 Dafydd yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan.

Cyn CRIST 1056.

AC ar ol marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd [a]o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Dafydd ddeuddydd yn Siclag;

[a] 1 Sam. 30. 17.

2 Yna, y trydydd dydd, wele [b]wr yn dyfod o'r gwersyll oddi wrth Saul, [c]a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Dafydd, efe a syrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

[b] pen. 4. 10.
[c] 1 Sam. 4. 12.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethost ti? Yntau a ddywedodd wrtho, O wersyll Israel y dïengais i.

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa † fodd y bu? mynega, attolwg, i mi. Yntau a ddywedodd, Y bobl a ffôdd o'r rhyfel, a llawer hefyd o'r bobl a syrthiodd, ac a fuant feirw; a Saul a Jonathan ei fab a fuant feirw.

† Heb. *beth a fu?*

5 A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi iddo, Pa fodd y gwyddost ti farw Saul a Jonathan ei fab?

6 A'r llangc, yr hwn oedd yn

Cyn CRIST 1056.

mynegi iddo, a ddywedodd, Dig-
wyddodd i mi ddyfod i fynydd Gil-
boa; ac wele, [d] Saul oedd yn pwyso
ar ei waywffon: wele *hefyd*, y cer-
bydau a'r marchogion yn erlid ar ei
ol ef.

[d] Edrych 1 Sam. 31. 3, 4.

7 Ac efe a edrychodd o'i ol, ac
a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi.
Minnau a ddywedais, Wele fi.
8 Dywedodd yntau wrthyf, Pwy
wyt ti? Minnau a ddywedais wrtho,
Amaleciad *ydwyf* fi.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi,
Sâf, attolwg, arnaf, a lladd fi: canys
‖ cyfyngder a ddaeth arnaf, o her-
wydd *bod* fy holl einioes ynof fi
etto.

‖ Neu, *fy llurig sydd i'm rhwystro, fod fy holl*, &c.

10 Felly mi a sefais arno ef, ac
a'i lleddais ef; canys mi a wyddwn
na byddai efe byw ar ol ei gwympo:
a chymmerais y goron *oedd* ar ei
ben ef, a'r freichled *oedd* am ei
fraich ef, ac a'i dygais hwynt yma
at fy arglwydd.
11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei
ddillad, ac [e] a'u rhwygodd hwynt;
a'r holl wŷr hefyd y rhai *oedd* gyd
âg ef.

[e] pen. 3. 31. a 13. 31.

12 Galarasant hefyd, ac wylasant,
ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am
Saul ac am Jonathan ei fab, ac am
bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Is-
rael; o herwydd iddynt syrthio
trwy y cleddyf.
13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
y llangc oedd yn mynegi *hyn* iddo,
O ba le ‖ y'th *henyw* di? Yntau a
ddywedodd, Mab i wr dieithr o
Amaleciad *ydwyf* fi.

‖ *y daethost di?*

14 A dywedodd Dafydd wrtho,
[f] Pa fodd nad ofnaist ti estyn dy
law, i ddifetha eneiniog yr AR-
GLWYDD?

[f] Ps. 105. 15.

15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r
gweision, ac a ddywedodd, Nesâ,
rhuthra iddo ef. Ac efe a'i taraw-
odd ef, fel y bu efe farw.

[g] pen. 4. 10.

16 A dywedodd Dafydd wrtho
ef, *Bydded* dy waed di ar dy ben dy
hun: canys dy enau dy hun a dyst-
iolaethodd yn dy erbyn, gan ddy-
wedyd, Myfi a leddais eneiniog yr
ARGLWYDD.
17 ¶ A Dafydd a alarnadodd yr
alarnad hon am Saul ac am Jo-
nathan ei fab:
18 (Dywedodd hefyd am ddysgu
meibion Judah *i saethu* â bwa:
wele, *y mae* yn ysgrifenedig [h] yn
llyfr ‖ Jazer:)

[h] Jos. 10. 13.
‖ Neu, *yr uniawn.*

19 O ardderchawgrwydd Israel,
efe a archollwyd ar dy uchelfäoedd
di: pa fodd y cwympodd y cedyrn!
20 [i] Nac adroddwch *hyn* yn Gath;
na fynegwch yn heolydd Ascelon:
rhag [k] llawenychu merched y Phi-
listiaid, rhag gorfoleddu o ferched
y rhai dïenwaededig.

[i] Mic. 1. 10. Edrych Barn. 16. 23.
[k] Edrych 1 Sam. 18. 6.

21 O fynyddoedd Gilboa, na
ddisgyned arnoch chwi wlith na
gwlaw, na meusydd o offrymmau:
canys yno y bwriwyd ymaith darian
y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul,
fel pe buasai heb *ei* eneinio âg
olew.
22 Oddi wrth waed y lladdedigion,
oddi wrth frasder y cedyrn, ni
throdd bwa Jonathan yn ol, a

chleddyf Saul ni ddychwelodd yn
wag.
23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus
ac ‖ anwyl yn eu bywyd, ac yn eu
marwolaeth ni wahanwyd hwynt:
cynt oeddynt nâ'r eryrod, *a* chryf-
ach oeddynt nâ'r llewod.

Cyn CRIST 1056.

‖ Neu, *hyfryd*, neu, *beraidd.*

24 Merched Israel, wylwch am
Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu
chwi âg ysgarlad, gyd âg hyfrydwch,
yr hwn oedd yn gwisgo addurn-wisg
aur ar eich dillad chwi.
25 Pa fodd y cwympodd y cedyrn
y'nghanol y rhyfel! Jonathan, *ti* a
laddwyd ar dy uchelfäoedd.
26 Gofid *sydd* arnaf am danat ti,
fy mrawd Jonathan: cu iawn fuost
gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad
tu ag attaf fi, tu hwnt i gariad
gwragedd.
27 Pa fodd y syrthiodd y cedyrn,
ac y difethwyd arfau rhyfel!

PENNOD II.

1 Dafydd, ar archiad Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron; lle y gwnaed ef yn frenhin ar Judah: 5 yn canmol gwŷr Jabes Gilead, am eu caredigrwydd i Saul. 8 Abner yn gwneuthur Isboseth yn frenhin ar Israel. 12 Ymladd creulawn rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab. 18 Lladd Asahel. 25 Joab, ar ddeisyfiad Abner, yn galw y bobl yn ol. 32 Claddedigaeth Asahel.

AC ar ol hyn [a] yr ymofynodd
Dafydd â'r ARGLWYDD, gan
ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un o
ddinasoedd Judah? A'r ARGLWYDD
a ddywedodd wrtho ef, Dos i fynu.
A dywedodd Dafydd, I ba le yr
âf i fynu? Dywedodd yntau, I Heb-
ron.

[a] Barn. 1. 1. 1 Sam. 23. 2, 4, 9. a 30. 7, 8.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i
ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y
Jezreelees, ac Abigail gwraig Nabal
y Carmeliad.
3 A Dafydd a ddug i fynu ei wŷr
y rhai *oedd* gyd âg ef, pob un â'i
deulu: a hwy a arhosasant yn nin-
asoedd Hebron.
4 A gwŷr Judah a ddaethant, ac
a eneiniasant Dafydd yno yn fren-
hin ar dŷ Judah. A mynegasant i
Dafydd, gan ddywedyd, *mai* [e] gwŷr
Jabes Gilead a gladdasent Saul.

Cylch 1055.
[e] 1 Sam. 31. 13.

5 ¶ A Dafydd a anfonodd gen-
hadau at wŷr Jabes Gilead, ac a
ddywedodd wrthynt, [d] Bendigedig
ydych chwi gan yr ARGLWYDD,
y rhai a wnaethoch y drugaredd
hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i cladd-
asoch ef.

[d] Ruth 2. 20. a 3. 10.

6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a
wnelo â chwi drugaredd a gwirion-
edd: minnau hefyd a dalaf i chwi
am y daioni hwn, oblegid i chwi
wneuthur y peth hyn.
7 Yn awr gan hynny ymnerthed
eich dwylaw, a byddwch feibion
grymmus: canys marw a fu eich
arglwydd Saul, a thŷ Judah a'm
heneiniasant innau yn frenhin
arnynt.
8 ¶ Ond Abner mab Ner, tywysog
y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gym-
merth ‖ Isboseth mab Saul, ac a'i
dug ef drosodd i Mahanaim;

‖ *Es-baal*, 1 Chron. 8. 33. a 9. 39.

9 Ac efe a'i gosododd ef yn fren-
hin ar Gilead, ac ar yr Assuriaid, ac
ar Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar
Benjamin, ac ar holl Israel.

Cyn CRIST 1055.

10 Mab deugein-mlwydd *oedd* Isboseth mab Saul, pan ddechreuodd deyrnasu ar Israel; a dwy flynedd y teyrnasodd efe. Tŷ Judah yn unig oedd gyd â Dafydd.

[e] pen. 5. 5. 1 Bren. 2. 11.
11 (A [e] rhifedi y dyddiau y bu Dafydd yn frenhin yn Hebron ar dŷ Judah, oedd saith mlynedd, a chwe mis)

12 ¶ Ac Abner mab Ner, a gweision Isboseth mab Saul, a aethant allan o Mahanaim i Gibeon.

Cylch 1053.
13 Joab hefyd mab Serfiah, a gweision Dafydd, a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghyd wrth [f] lyn Gibeon: a hwy a eisteddasant wrth y llyn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

[f] Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwareuant ger ein bronnau ni. A dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodasant, ac yr aethant drosodd dan rif, deuddeg o Benjamin, *sef* oddi wrth Isboseth mab Saul, a deuddeg o weision Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn ystlys ei gyfaill; felly y cyd-syrthiasant hwy. Am hynny y galwyd y lle hwnnw ‖ Helcath Hassurim, yn Gibeon.

‖ *Maes y cedyrn.*

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gwŷr Israel, o flaen gweision Dafydd.

[g] 1 Chron. 2. 16.
18 ¶ A [g] thri mab Serfiah oedd yno, Joab, ac Abisai, ac Asahel: ac Asahel *oedd* [h] *mor* fuan ar ei draed ag un o'r iyrchod *sydd* yn y maes.

[h] 2 Chron. 12. 8.

19 Ac Asahel a ddilynodd ar ol Abner; ac wrth fyned ni throdd ar y tu dehau nac ar y tu aswy, oddi ar ol Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ol, ac a ddywedodd, Ai tydi *yw* Asahel? A dywedodd yntau, *Iê*, myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Tro ar dy law ddehau, neu ar dy law aswy, a dal i ti un o'r llangciau, a chymmer i ti ei ‖ arfau ef. Ond ni fynnai Asahel droi oddi ar ei ol ef.

‖ Neu, *yspail.*

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Asahel, Cilia oddi ar fy ol i: paham y tarawaf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *wedi hynny?*

23 Ond efe a wrthododd ymado. Am hynny Abner a'i tarawodd ef â bôn y waywffon [i] dan y bummed *ais*, a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo; ac efe a syrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y syrthiasai Asahel ynddo, ac y buasai farw, a safasant.

[i] pen. 3. 27. a 4. 6. a 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abisai a erlidiasant ar ol Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *sydd* gyferbyn a Giah, tu ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgasglasant ar ol Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a safasant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa y cleddyf? oni wyddost ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddi ar ol eu brodyr?

Cyn CRIST Cylch 1053.

27 A dywedodd Joab, *Fel mai* byw Duw, oni [k] buasai *yr hyn* a ddywedaist, dïau yna † y bore yr aethai y bobl ‖ i fynu, bob un oddi ar ol ei frawd.

[k] ad. 14.
† Heb. *er y bore.*
‖ Neu, *ymaith.*

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn; a'r holl bobl a safasant, ac nid erlidiasant mwyach ar ol Israel, ac ni chwanegasant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant trwy y gwastadedd ar hŷd y nos honno, ac a aethant dros yr Iorddonen, ac a aethant trwy holl Bithron, a daethant i Mahanaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ol Abner: ac wedi iddo gasglu yr holl bobl ynghyd, yr oedd yn eisieu o weision Dafydd bedwar gwr ar bymtheg, ac Asahel.

31 A gweision Dafydd a darawsent o Benjamin, ac o wŷr Abner, dri chant a thriugain gwr, *fel* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmerasant Asahel, ac a'i claddasant ef ym meddrod ei dad, yr hwn *oedd* yn Bethlehem. A Joab a'i wŷr a gerddasant ar hyd y nos, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

PENNOD III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhäodd y rhyfel.* 2 *Geni chwe mab iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlawn i Isboseth,* 12 *yn cilio at Dafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, dan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner, wedi ymddiddan â'r Israeliaid, yn cael gwledd gan Dafydd, a'i ollwng ymaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel, yn anfodlawn i Dafydd, ac yn lladd Abner.* 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.*

A BU ryfel hir rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach.

2 ¶ [a] A meibion a anwyd i Dafydd yn Hebron: a'i gyntaf-anedig ef oedd Amnon, o Ahinoam y Jezreelees;

[a] 1 Chron. 3. 1.

3 A'i ail *fab oedd* ‖ Chileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad; a'r trydydd, Absalom, mab Maachah, ferch Talmai brenhin Gesur;

‖ Neu, *Daniel,* 1 Chron. 3. 1.

4 A'r pedwerydd, Adoniah, mab Haggith; a'r pummed, Sephatiah, mab Abital;

5 A'r chweched, Ithream, o Eglah gwraig Dafydd. Y rhai hyn a anwyd i Dafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra yr ydoedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul.

7 Ond i Saul *y buasai* ordderchwraig a'i henw [b] Rispah, merch Aiah: ac *Isboseth* a ddywedodd wrth Abner, Paham yr aethost i mewn at ordderchwraig fy nhad?

[b] pen. 21. 8.

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Isboseth, ac a ddywedodd, Ai [c] pen ci *ydwyf* fi, yr hwn ydwyf heddyw yn erbyn Judah yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dad di, â'i frodyr, ac â'i

[c] Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8. a 16. 9.

Cyn CRIST Cylch 1053.

gyfeillion, a heb dy roddi di yn llaw
Dafydd, pan osodaist i'm herbyn fai
am y wraig hon heddyw?
[d] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2. 9 [d]Fel hyn y gwnelo DUW i Ab-
ner, ac fel hyn y chwanego iddo,
ond megis y tyngodd yr ARGLWYDD
wrth Dafydd, felly y gwnaf iddo ef;
10 Gan droi y frenhiniaeth oddi
wrth dŷ Saul, a dyrchafu gorsedd-
fainge Dafydd ar Israel, ac ar Ju-
[e] Barn. 20. 1. 1 Bren. 4. 25. dah, [e]o Dan hyd Beer-seba.
11 Ac ni feiddiodd efe mwyach
atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.
1048. 12 ¶ Ac Abner a anfonodd gen-
hadau at Dafydd drosto ei hun,
gan ddywedyd, Eiddo pwy *yw* y
wlad? *a* chan ddywedyd, Gwna
gynghrair â mi; ac wele, fy llaw i
fydd gyd â thi, i droi attat ti holl
Israel.
13 ¶ A dywedodd yntau, Da;
myfi a wnaf gyfammod â thi: etto
un peth yr ydwyf fi yn ei geisio
gennyt, gan ddywedyd, Ni weli fy
wyneb, oni ddygi di yn gyntaf Mi-
chal merch Saul, pan ddelech i
edrych yn fy wyneb.
14 A Dafydd a anfonodd genhad-
au at Isboseth mab Saul, gan ddy-
wedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Mi-
[f] 1 Sam. 18. 25, 27. chal, yr hon a ddyweddïais i mi [f]am
gant o flaen-grwyn y Philistiaid.
15 Ac Isboseth a anfonodd, ac a'i
dug hi oddi wrth *ei* gwr, *sef* oddi
[g] 1 Sam. 25. 44, *Phalti.* wrth [g]Phaltiel mab Laïs.
16 A'i gwr a aeth gyd â hi, gan
fyned ac wylo ar ei hol hi, hyd Ma-
hurim. Yna y dywedodd Abner
wrtho ef, Dos, dychwel. Ac efe a
ddychwelodd.
17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth
henuriaid Israel, gan ddywedyd,
† Heb. *Doe ac echdoe.* †Cyn hyn yr oeddych chwi yn
ceisio Dafydd yn frenhin arnoch.
18 Ac yn awr gwnewch *hynny:*
canys yr ARGLWYDD a lefarodd am
Dafydd, gan ddywedyd, Trwy law
Dafydd fy ngwas y gwaredaf fy
mhobl Israel o law y Philistiaid, ac
o law eu holl elynion.
19 Dywedodd Abner hefyd wrth
Benjamin. Ac Abner a aeth i ym-
ddiddan â Dafydd yn Hebron, am
yr hyn oll *oedd* dda y'ngolwg Is-
rael, ac y'ngolwg holl dŷ Benja-
min.
20 Felly Abner a ddaeth at Da-
fydd i Hebron, ac ugeinwr gyd âg
ef. A Dafydd a wnaeth wledd i
Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.
21 A dywedodd Abner wrth Da-
fydd, Mi a gyfodaf, ac a âf, ac a
gasglaf holl Israel at fy arglwydd
frenhin, fel y gwnelont gyfammod
â thi, ac y teyrnasech di ar yr hyn
oll a chwennych dy galon. A Da-
fydd a ollyngodd Abner ymaith; ac
efe a aeth mewn heddwch.
22 ¶ Ac wele, weision Dafydd a
Joab yn dyfod oddi wrth y dorf, ac
anrhaith fawr a ddygasent hwy
ganddynt (ond nid *oedd* Abner gyd
â Dafydd yn Hebron; canys efe a'i
gollyngasai ef ymaith, ac yntau a
aethai mewn heddwch)
23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu
oedd gyd âg ef, mynegwyd i Joab,
gan ddywedyd, Abner mab Ner a

Cyn CRIST Cylch 1048.

ddaeth at y brenhin; ac efe a'i
gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth
mewn heddwch.
24 A Joab a ddaeth at y brenhin,
ac a ddywedodd, Beth a wnaethost
ti? wele, daeth Abner attat ti;
paham y gollyngaist ef i fyned
ymaith?
25 Ti a adwaenit Abner mab Ner,
mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i
wybod dy fynediad allan, a'th ddy-
fodiad i mewn, ac i wybod yr hyn
oll yr wyt ti yn ei wneuthur.
26 A Joab a aeth allan oddi wrth
Dafydd, ac a anfonodd genhadau
ar ol Abner; a hwy a'i dygasant ef
yn ol oddi wrth ffynnon Sirah heb
wybod i Dafydd.
27 A phan ddychwelodd Abner i
Hebron, Joab [h]a'i trodd ef o'r [h] 1 Bren. 2. 5.
neilldu yn y porth, i ymddiddan âg
ef mewn heddwch; ac a'i tarawodd
ef yno [i]dan y bummed *ais*, fel y bu [i] pen. 4. 6.
efe farw, o herwydd gwaed [k]Asahel [k] pen. 2. 23.
ei frawd ef.
28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Da-
fydd, ac y dywedodd, Dieuog *ydwyf*
fi a'm brenhiniaeth ger bron yr AR-
GLWYDD byth, oddi wrth waed Ab-
ner mab Ner:
29 Syrthied ar ben Joab, ac ar
holl dŷ ei dad ef: fel na †phallo † Heb. *thorrer ymaith.*
fod un o dŷ Joab yn ddiferllyd, neu
yn wahan-glwyfus, neu yn ymgyn-
nal wrth fagl, neu yn syrthio ar
gleddyf, neu mewn eisieu bara.
30 Felly Joab ac Abisai ei frawd ef
a laddasant Abner, o herwydd lladd
o hono ef [l]Asahel eu brawd hwynt [l] pen. 2. 23.
mewn rhyfel yn Gibeon.
31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd
âg ef, [m]Rhwygwch eich dillad, ac [m] Jos. 7. 6.
[n]ymwregyswch mewn sachliain, a [n] Gen. 37. 34.
galerwch o flaen Abner. A'r bren-
hin Dafydd oedd yn myned ar ol
†yr elor. † Heb. *y gwely.*
32 A hwy a gladdasant Abner yn
Hebron. A'r brenhin a ddyrchaf-
odd ei lef, ac a wylodd wrth fedd
Abner; a'r holl bobl a wylasant.
33 A'r brenhin a alarnadodd am
Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y
mae yr ynfyd yn marw, y bu farw
Abner?
34 Dy ddwylaw nid *oeddynt* yn
rhwym, ac nid oedd dy draed wedi
eu rhoddi mewn egwydydd: syrth-
iaist fel y syrthiai *un* o flaen meib-
ion anwir. A'r holl bobl a chwan-
egasant wylo am dano ef.
35 A phan ddaeth yr holl bobl i
beri i Dafydd fwytta bara, a hi etto
yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan
ddywedyd, Fel hyn y gwnelo DUW
i mi, ac fel hyn y chwanego, os
archwaethaf fara, na dim oll, nes
machludo yr haul.
36 A'r holl bobl a wybuant *hynny*,
a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt:
a'r hyn oll a wnai y brenhin, oedd
dda y'ngolwg y bobl.
37 A'r holl bobl a holl Israel a
wybuant y diwrnod hwnnw, na
ddarfuasai o fodd y brenhin ladd
Abner mab Ner.
38 A'r brenhin a ddywedodd wrth
ei weision, Oni wyddoch chwi i

Cyn CRIST Cylch 1048

dywysog ac i wr mawr syrthio
heddyw yn Israel ?
39 A minnau *ydwyf* † eiddil hedd-
yw, er fy enneinio yn frenhin ; a'r
gwŷr hyn, meibion Serfiah, *sydd* [o] ry
galed i mi. [p] Yr ARGLWYDD a dâl
i'r hwn a wnaeth y drwg yn ol ei
ddrygioni.

† Heb. *dyner.* [o] pen. 19. 7. [p] Edrych pen. 19. 13. 1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.

PENNOD IV.

1 Tra yr oedd yr Israeliaid yn ddychrynedig o achos marwolaeth Abner, 2 Baanah a Rechab yn lladd Isboseth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron. 9 Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Isboseth.

A PHAN glybu mab Saul farw o
Abner yn Hebron, ei ddwylaw a
laesasant, a holl Israel a ‖ ofnasant.
2 A dau wr oedd gan fab Saul yn
dywysogion *ar* dorfoedd : enw un
oedd Baanah, ac enw yr ail Rechab,
meibion Rimmon y Beerothiad, o
feibion Benjamin : (canys [a] Beeroth
hefyd a gyfrifid i Benjamin :
3 A'r Beerothiaid a ffoisent i
[b] Gittaim, ac a fuasent yno yn
ddieithriaid hyd y dydd hwn)
4 Ac i [c] Jonathan, mab Saul, *yr*
oedd mab cloff o'i draed. Mab pùm
mlwydd oedd efe pan ddaeth y gair
am Saul a Jonathan o Jezreel ; a'i
famnaeth a'i cymmerth ef, ac a
ffôdd : a bu, wrth frysio o honi i ffoi,
iddo ef syrthio, fel y cloffodd efe.
A'i enw ef *oedd* ‖ Mephiboseth.
5 A meibion Rimmon y Beeroth-
iad, Rechab a Baanah, a aethant ac
a ddaethant, pan wresogasai y dydd,
i dŷ Isboseth ; ac efe oedd yn gor-
wedd ar wely ganol dydd.
6 Ac wele, hwy a ddaethant i
mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu
gwenith ; a hwy a'i tarawsant ef
[d] dan y bummed *asen :* a Rechab a
Baanah ei frawd a ddïangasant.
7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd
efe yn gorwedd ar ei wely o fewn
ystafell ei wely : a hwy a'i tarawsant
ef, ac a dorrasant ei ben ef ; ac a
gymmerasant ei ben ef, ac a gerdd-
asant trwy y gwastadedd ar hyd y
nos.
8 A hwy a ddygasant ben Isboseth
at Dafydd i Hebron ; ac a ddywed-
asant wrth y brenhin, Wele ben Is-
boseth mab Saul, dy elyn di, yr hwn
a geisiodd dy einioes di : a'r AR-
GLWYDD a roddes i'm harglwydd
frenhin ddîal y dydd hwn ar Saul,
ac ar ei had.
9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab
a Baanah ei frawd, meibion Rim-
mon y Beerothiad, ac a ddywedodd
wrthynt, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD,
yr hwn a ryddhâodd fy enaid o bob
cyfyngdra,
10 Pan [e] fynegodd *un* i mi, gan
ddywedyd, Wele, bu farw Saul, (ac
yr oedd yn ei olwg ei hun megis un
yn dwyn llawen-chwedl) mi a ym-
aflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn
Sielag, ‖ yr hwn *a dybiasai* y rhodd-
aswn iddo obrwy am ei chwedl :
11 Pa faint mwy *y gwnaf i* ddyn-
ion annuwiol a laddasant wr cyf-
iawn yn ei dŷ ar ei wely ? Yn awr,
gan hynny, oni cheisiaf ei waed ef
ar eich llaw chwi ? ac *oni* thorraf
chwi ymaith oddi ar y ddaear ?

‖ Neu, *dralldodwyd.* [a] Jos. 18. 25. [b] Neh. 11. 33. [c] pen. 9. 3. ‖ Neu, *Merib-baal.* 1 Chron. 8. 34. a 9. 40. [d] pen. 2. 23. [e] pen. 1. 2, 4, 15. ‖ Neu, *yr hyn oedd y gwobr a roddais iddo am, &c.*

12 A Dafydd a orchymynodd i'w
langciau ; a hwy a'u lladdasant hwy,
ac a dorrasant eu dwylaw hwynt
a'u traed, ac a'*u* crogasant *hwy*
uwch ben y llyn yn Hebron. Ond
pen Isboseth a gymmerasant hwy,
ac a'*i* claddasant ym [f] meddrod
Abner, yn Hebron.

Cyn CRIST Cylch 1048. [f] pen. 3. 32.

PENNOD V.

1 Y llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenhin ar Israel. 4 Oedran Dafydd. 6 Dafydd yn ynnill Sion oddi ar y Jebusiaid, ac yn trigo ynddi. 11 Hiram yn anfon at Dafydd. 13 Geni meibion iddo yn Jerusalem. 17 Dafydd, trwy gyfarwyddyd Duw, yn taraw y Philistiaid yn Baal-perasim, 22 ac wrth y morwydd.

YNA [a] holl lwythau Israel a
ddaethant at Dafydd i Hebron,
ac a lefarasant, gan ddywedyd,
Wele, [b] dy asgwrn di a'th gnawd
ydym ni.
2 Cyn hyn hefyd, pan oedd Saul
yn frenhin arnom ni, [c] ti oeddit yn
arwain Israel allan, ac yn eu dwyn i
mewn : a dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyt ti, [d] Ti a borthi fy mhobl Is-
rael, a thi a fyddi yn flaenor ar Is-
rael.
3 Felly holl henuriaid Israel a
ddaethant at y brenhin i Hebron :
a'r brenhin Dafydd a wnaeth gyf-
ammod â hwynt yn Hebron, [e] ger
bron yr ARGLWYDD : a hwy a en-
neiniasant Dafydd yn frenhin ar
Israel.
4 ¶ Mab deng mlwydd ar hugain
oedd Dafydd pan ddechreuodd
deyrnasu ; *a* deugain mlynedd y
teyrnasodd efe.
5 [f] Yn Hebron y teyrnasodd efe ar
Judah saith mlynedd a chwe mis :
ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe
dair blynedd ar ddeg ar hugain ar
holl Israel a Judah.
6 ¶ A'r brenhin a'i wŷr a aethant
i Jerusalem, at [g] y Jebusiaid, pres-
wylwyr y wlad : y rhai a lefarasant
wrth Dafydd, gan ddywedyd, Ni
ddeui di yma, oni thynni ymaith y
deillion a'r cloffion : gan ‖ dybied,
Ni ddaw Dafydd yma.
7 Ond Dafydd a ynnillodd am-
ddiffynfa Sïon : honno *yw* [h] dinas
Dafydd.
8 [i] A dywedodd Dafydd y dwthwn
hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r
gwtter, ac a darawo y Jebusiaid, a'r
cloffion, a'r deillion, *y rhai sydd* gâs
gan enaid Dafydd, *hwnnw fydd*
blaenor. ‖ Am hynny y dywedasant,
Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.
9 A Dafydd a drigodd yn yr am-
ddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas
Dafydd. A Dafydd a adeiladodd
oddi amgylch, o Milo ac oddi mewn.
10 A Dafydd a aeth rhagddo, † ac
a gynnyddodd yn fawr ; ac AR-
GLWYDD DDUW y lluoedd *oedd* gyd
âg ef.
11 ¶ A [k] Hiram brenhin Tyrus a
anfonodd genhadau at Dafydd, a
choed cedr, a seiri prennau, a
† seiri meini : a hwy a adeiladasant
dŷ i Dafydd.
12 A gwybu Dafydd i'r ARGLWYDD
ei sicrhâu ef yn frenhin ar Israel, a
dyrchafu o honoi ei frenhiniaeth ef
er mwyn ei bobl Israel.

[a] 1 Chron. 11. 1. [b] Gen. 29. 14. [c] 1 Sam. 18. 13. [d] 1 Sam. 16. 1, 12. Ps. 78. 71. Edrych pen. 7. 7. [e] Barn. 11. 11. 1 Sam. 23. 18. [f] pen. 2. 11. 1 Chron. 3. 4. [g] Jos. 15. 63. Barn. 1. 8. a 19. 11, 12. ‖ Neu, *ddywedyd.* [h] ad. 9. 1 Bren. 2. 10. [i] 1 Chron. 11. 6. ‖ Neu, *Am iddynt ddywedyd, sef y dall a'r cloff, Ni ddaw efe i mewn, &c.* † Heb. *gan fyned a chynnyddu.* Cylch 1043. [k] 1 Bren. 5. 2. 1 Chron. 14. 1. † Heb. *naddwŷr maeni y mur.*

Cyn CRIST Cylch 1043.

13 ¶ A [l] Dafydd a gymmerodd
etto ordderchwragedd a gwragedd
o Jerusalem, wedi iddo ddyfod o
Hebron: a ganwyd etto i Dafydd
feibion a merched.
14 A [m] dyma enwau y rhai a
anwyd iddo ef yn Jerusalem; Sam-
mua, a Sobab, a Nathan, a Solo-
mon,
15 Ibhar hefyd, ac Elisua, a Nepheg,
a Japhia,
16 Elisama *hefyd*, ac Eliada, ac
Eliphalet.
17 ¶ [n] Ond pan glybu y Philist-
iaid iddynt enneinio Dafydd yn
frenhin ar Israel, yr holl Philistiaid
a ddaethant i fynu i geisio Dafydd.
A Dafydd a glybu, ac a aeth i
waered i'r amddiffynfa.
18 A'r Philistiaid a ddaethant, ac a
ymdaenasant yn [o] nyffryn Rephaim.
19 A Dafydd [p] a ymofynodd â'r
ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf
fi i fynu at y Philistiaid? a roddi di
hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD
a ddywedodd wrth Dafydd, Dos i
fynu: canys gan roddi y rhoddaf y
Philistiaid yn dy law di.
20 A Dafydd a ddaeth i [q] Baal-
perasim; a Dafydd a'u tarawodd
hwynt yno; ac a ddywedodd, Yr
ARGLWYDD a wahanodd fy ngelyn-
ion o'm blaen i, megis gwahanu
dyfroedd. Am hynny y galwodd
efe enw y lle hwnnw, ‖ Baal-per-
asim.
21 Ac yno y gadawsant hwy eu
delwau; a Dafydd a'i wŷr [r] a'u
‖ llosgodd hwynt.
22 ¶ A'r Philistiaid etto a chwan-
egasant ddyfod i fynu, ac a ym-
daenasant yn nyffryn Rephaim.
23 A [s] Dafydd a ymofynodd â'r
ARGLWYDD; ac efe a ddywedodd,
Na ddos i fynu: amgylchyna o'r tu
ol iddynt, a thyred arnynt hwy
gyferbyn a'r morwydd.
24 A phan glywech drwst cerdd-
ediad ym mrig y morwydd, yna
ymegnïa: canys yna yr [t] ARGLWYDD
a â allan o'th flaen di, i daro gwer-
syll y Philistiaid.
25 A Dafydd a wnaeth megis y
gorchymynasai yr ARGLWYDD iddo
ef; ac a darawodd y Philistiaid o
Geba, hyd oni ddelech i Gazer.

[l] 1 Chron. 5. 9. a 14. 3.
[m] 1 Chron. 3. 5.
1047.
[n] 1 Chron. 11. 16. a 14. 8.
[o] Jos. 15. 8.
[p] pen. 2. 1.
[q] Es. 28. 21.
‖ *Maes y gwahaniadau.*
[r] 1 Chron. 14. 12.
‖ Neu, *dug hwynt ymaith.*
[s] ad. 19.
[t] Barn. 4. 14.

PENNOD VI.

1 Dafydd yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim ar fenn newydd. 6 Taro Uzzah yn Peres Uzzah. 11 Duw yn bendithio Obed-Edom o achos yr arch. 12 Dafydd yn dwyn yr arch i Sion gyd âg aberthau, ac yn dawnsio o'i blaen hi: a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny. 17 Efe yn gosod yr arch mewn pabell, gyd â llawenydd mawr a gwledda. 20 Michal, am geryddu Dafydd am ei lawenydd duwiol, yn ammhlantadwy hyd farwolaeth.

Cylch 1042.

A CHASGLODD Dafydd etto yr
holl etholedigion yn Israel, *sef*
deng mil ar hugain.
2 A [a] Dafydd a gyfododd, ac a
aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef,
o ‖ Baale Judah, i ddwyn i fynu
oddi yno arch DUW: ‖ enw yr hon
a elwir *ar* enw ARGLWYDD y llu-
oedd, [b] yr hwn sydd yn aros arni
rhwng y cerubiaid.
3 A hwy a † osodasant arch DUW
[c] ar fenn newydd; ac a'i dygasant
hi o [d] dŷ Abinadab yn ‖ Gibeah:
Uzzah *hefyd* ac Ahio, meibion
Abinadab, *oedd* yn gyrru y fenn
newydd.
4 A hwy a'i dygasant hi o dŷ
Abinadab yn Gibeah, gyd âg arch
DUW; ac Ahio *oedd* yn myned o
flaen yr arch.
5 Dafydd hefyd a holl dŷ Israel
oedd yn chwarae ger bron yr AR-
GLWYDD, â phob *offer o* goed ffyn-
nidwydd, sef â thelynau, ac â nabl-
au, ac â thympanau, ac âg udgyrn,
ac â symbalau.
6 ¶ A phan ddaethant i lawr-
dyrnu [e] Nachon, Uzzah [f] a estynodd
ei law at arch DUW, ac a ymaflodd
ynddi hi; canys yr ychain ‖ oedd
yn *ei* hysgwyd.
7 A digofaint yr ARGLWYDD a
lidiodd wrth Uzzah: a DUW [g] a'i
tarawodd ef yno am ‖ *yr* amryfus-
edd *hyn;* ac efe a fu farw yno wrth
arch DUW.
8 A bu ddrwg gan Dafydd, am
i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad ar
Uzzah: ac efe a alwodd y lle
hwnnw ‖ Peres Uzzah, hyd y dydd
hwn.
9 A [h] Dafydd a ofnodd yr AR-
GLWYDD y dydd hwnnw; ac a ddy-
wedodd, Pa fodd y daw arch yr
ARGLWYDD attaf fi?
10 Ac ni fynnai Dafydd fudo arch
yr ARGLWYDD atto ef i ddinas Da-
fydd: ond Dafydd a'i trodd hi i dŷ
Obed-Edom y Gethiad.
11 Ac arch yr ARGLWYDD a ar-
hosodd yn nhŷ Obed-Edom y
Gethiad dri mis: a'r ARGLWYDD
a fendithiodd Obed-Edom, a'i holl
dŷ.
12 ¶ A mynegwyd i'r brenhin
Dafydd, gan ddywedyd, Yr AR-
GLWYDD a fendithiodd dŷ Obed-
Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo, er
mwyn arch DUW. [i] Yna Dafydd a
aeth, ac a ddug i fynu arch DUW o
dŷ Obed-Edom, i ddinas Dafydd,
mewn llawenydd.
13 A phan gychwynodd y rhai
oedd yn dwyn arch yr ARGLWYDD
chwech o gamrau, yna efe a off-
rymmodd [k] ychain a phasgedigion.
14 A Dafydd [l] a ddawnsiodd â'i
holl egni ger bron yr ARGLWYDD; a
Dafydd *oedd* wedi ymwregysu âg
ephod llian.
15 Felly Dafydd a holl dŷ Israel
a ddygasant i fynu arch yr AR-
GLWYDD, trwy floddest, a sain ud-
gorn.
16 Ac [m] fel yr oedd arch yr AR-
GLWYDD yn dyfod i mewn i ddinas
Dafydd, yna Michal merch Saul a
edrychodd trwy ffenestr, ac a ganfu
y brenhin Dafydd yn neidio, ac yn
llemmain o flaen yr ARGLWYDD; a
hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.
17 ¶ A [n] hwy a ddygasant i mewn
arch yr ARGLWYDD, ac a'i gosod-
asant yn [o] ei lle, ynghanol y babell,
yr hon a † osodasai Dafydd iddi.
A Dafydd a offrymmodd boeth-off-
rymmau ac offrymmau hêdd ger
bron yr ARGLWYDD.
18 Ac wedi gorphen o Dafydd off-
rymmu poeth-offrwm ac offrymmau

[a] 1 Chron. 13. 5, 6.
‖ Neu, *Baalah, sef, Ciriath-jearim,* Jos. 15. 9, 60.
‖ Neu, *wrth yr hon y galwyd, ar yr enw, sef enw Arglwydd, &c.*
[b] 1 Sam. 4. 4.
† Heb. *wnaethant i arch Duw farchogaeth.*
[c] Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7.

Cyn CRIST Cylch 1042.
[d] 1 Sam. 7. 1.
‖ Neu, *y bryn.*
[e] 1 Chron. 13. 9, a elwir *Chidon.*
[f] Edrych Num. 4. 15.
‖ Neu, *a dramgwyddasant.*
[g] 1 Sam. 6. 19.
‖ Neu, *ehudrwydd.*
‖ Sef, *Rhwyg Uzzah.*
[h] Edrych Luc 5. 8, 9.
[i] 1 Chron. 15. 25.
[k] Edrych 1 Chron. 15. 26.
[l] Edrych Exod. 15. 20.
[m] 1 Chron. 15. 29.
[n] 1 Chron. 16. 1.
[o] 1 Chron. 15. 1.
† Heb. *estynasai.*

Cyn CRIST Cylch 1042.

hêdd, [p] efe a fendithiodd y bobl yn
enw ARGLWYDD y lluoedd.
19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl,
sef i holl dyrfa Israel, yn wr ac yn
wraig, i bob un deisen o fara, ac un
dryll *o gig*, ac un gostrelaid *o win*.
Felly yr aeth yr holl bobl bawb i'w
dŷ ei hun.
20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i
fendigo ei dŷ: a Michal merch Saul
a ddaeth i gyfarfod Dafydd; ac a
ddywedodd, O mor ogoneddus oedd
brenhin Israel heddyw, yr hwn a
ymddïosgodd heddyw yng ngŵydd
llaw-forwynion ei weision, fel yr
ymddïosgai un o'r ynfydion gan
ymddiosg!
21 A dywedodd Dafydd wrth Mi-
chal, Ger bron yr ARGLWYDD, [q] yr
hwn a'm dewisodd i o flaen dy dad
di, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan or-
chymyn i mi fod yn flaenor ar bobl
yr ARGLWYDD, ar Israel, *y chwareu-
ais:* a mi a chwareuaf ger bron yr
ARGLWYDD.
22 Byddaf etto waelach nâ hyn,
a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg
fy hun: a chyd â'r llaw-forwynion
(*am* y rhai y dywedaist wrthyf) y'm
gogoneddir.
23 Am hynny i Michal merch Saul
ni bu etifedd [r] hyd ddydd ei marw-
olaeth.

PENNOD VII.

1 Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd; 4 ac ar ol hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo 12 Yn addaw iddo ddaioni a bendithion yn ei had. 18 Gweddi a diolch Dafydd.

1042.
A [a] PHAN eisteddodd y brenhin
yn ei dŷ, a rhoddi o'r AR-
GLWYDD lonydd iddo ef rhag ei holl
elynion oddi amgylch:
2 Yna y dywedodd y brenhin wrth
Nathan y prophwyd, Wele yn awr,
fi yn preswylio mewn [b] tŷ o gedr-
wydd, [c] ac arch DUW yn aros o fewn
y ‖ cortynnau.
3 A Nathan a ddywedodd wrth y
brenhin, Dos, gwna yr hyn oll *sydd*
yn dy galon: canys yr ARGLWYDD
sydd gyd â thi.
4 A bu, y noson honno, i air yr
ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan
ddywedyd,
5 Dos, a dywed wrth fy ngwas
Dafydd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; [d] Ai tydi a adeiledi i mi
dŷ, lle y cyfanneddwyf fi?
6 Canys nid arhosais mewn tŷ, [e] er
y dydd yr arweiniais blant Israel
o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr
bûm yn rhodio mewn pabell ac
mewn tabernacl.
7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais
gyd â holl feibion Israel, a yngenais
i air wrth un o ‖ lwythau Israel,
i'r rhai y gorchymynais [f] borthi fy
mhobl Israel, gan ddywedyd, Paham
nad adeiladasoch i mi dŷ o gedr-
wydd?
8 Ac yn awr fel hyn y dywedi wrth
fy ngwas Dafydd; Fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd; [g] Myfi a'th
gymmerais di o'r gorlan, oddi ar
ol y praidd, i fod yn flaenor ar fy
mhobl, ar Israel.
9 A [h] bûm gyd â thi ym mha *le*
bynnag y rhodiaist; torrais ymaith
hefyd dy holl elynion di o'th flaen,
a gwneuthum enw mawr i ti, megis
enw y rhai mwyaf ar y ddaear
10 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel
le; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn
ei le ei hun, ac na symmudo mwy-
ach: a meibion anwiredd ni chwan-
egant ei gystuddio ef, megis gynt;
11 *Sef* er y dydd yr ordeiniais i
farnwyr ar fy mhobl Israel, ac y
rhoddais lonyddwch i ti oddi wrth
dy holl elynion) A'r ARGLWYDD
sydd yn mynegi i ti, [i] y gwna † efe
dŷ i ti.
12 ¶ A [k] phan gyflawner dy ddydd-
iau di, a [l] huno o honot gyd â'th
dadau, mi a gyfodaf dy had di ar
dy ol, yr hwn a ddaw allan o'th ym-
ysgaroedd di, a mi a gadarnhâf ei
frenhiniaeth ef.
13 [m] Efe a adeilada dŷ i'm henw i;
minnau a gadarnhâf orseddfainge
ei frenhiniaeth ef byth.
14 [n] Myfi a fyddaf iddo ef yn dad,
ac yntau fydd i mi yn fab, [o] Os
trosedda efe, mi a'i ceryddaf â gwï-
alen ddynol, ac â dyrnodiau meib-
ion dynion:
15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy
âg ef, megis ag y tynnais *hi* oddi
wrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith
o'th flaen di.
16 [p] A'th dŷ di a sicrhêir, a'th fren-
hiniaeth yn dragywydd o'th flaen
di: dy orseddfainge a sicrhêir byth.
17 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn
ol yr holl weledigaeth hon, felly y
llefarodd Nathan wrth Dafydd.
18 ¶ Yna yr aeth y brenhin Da-
fydd i mewn, ac a eisteddodd ger
bron yr ARGLWYDD: ac a ddywed-
odd, Pwy *ydwyf* fi, O Arglwydd
DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ, pan
ddygit fi hyd yma?
19 Ac etto bychan oedd hyn yn
dy olwg di, O Arglwydd DDUW; ond
ti a leferaist hefyd am dŷ dy was
dros hir amser: ai dyma † arfer
dyn, O Arglwydd DDUW?
20 A pha beth mwyach a ddywed
Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti
a adwaenost dy was, O Arglwydd
DDUW.
21 Er mwyn dy air di, ac yn ol dy
feddwl dy hun, y gwnaethost yr
holl fawredd hyn, i beri i'th was *eu*
gwybod.
22 Am hynny y'th fawrhâwyd, O
ARGLWYDD DDUW; canys [q] nid *oes*
neb fel tydi, ac nid *oes* DUW onid
ti, yn ol yr hyn oll a glywsom ni
â'n clustiau.
23 A [r] pha un genedl ar y ddaear
sydd megis dy bobl, megis Israel,
yr hon yr aeth DUW i'w gwaredu
yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo
enw, ac i wneuthur eroch chwi
bethau mawr ac ofnadwy dros dy
dir, ger bron dy bobl y rhai a wared-
aist i ti o'r Aipht, *oddi wrth* y cen-
hedloedd a'u duwiau?
24 Canys ti a sicrhêaist i ti dy
bobl Israel yn bobl i ti byth: a thi,
ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn
DDUW.
25 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW,
cwblhâ byth y gair a leferaist am

Margin (left): [p] 1 Chron. 16. 2. — Cylch 1042. — [q] 1 Sam. 13. 14. — [r] Edrych 1 Sam. 15. 35. Es. 22. 14. Matt. 1. 25. — [a] 1 Chron. 17. 1. — [b] pen. 5. 11. — [c] Edrych Act. 7. 46. — ‖ llenni. — [d] Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Chron. 22. 8. a 28. 3. — [e] 1 Bren. 8. 16. — ‖ A elwir barnwŷr. 1 Chron. 17. 6. — [f] pen. 5. — [g] 1 Sam. 16. 11, 12. Ps. 78. 70. — [h] pen. 8. 6, 14.

Margin (right): Cyn CRIST Cylch 1042. — [i] Exod. 1. 21. 1 Bren. 2. 24. — † Heb. *yr Arglwydd.* — [k] 1 Bren. 8. 20. — [l] Deut. 31. 16. Act. 13. 36. — [m] 1 Bren. 5. 5. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. a 28. 6. — [n] Heb. 1. 5. — [o] Ps. 89. 26, 27, 30, 31, 32. — [p] Ps. 89. 36, 37. Ioan 12. 34. — † Heb. *gyfraith.* — [q] Deut. 3. 24. a 4. 35. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8. Es. 45. 5, 18, 22. — [r] Deut. 4. 7, 32. a 33. 29. Ps. 147. 20.

[257]

Cyn CRIST Cylch 1042.

† Heb. *agoraist glust dy was,* Ruth 4. 4. 1 Sam. 9. 15.
[e] Ioan 17. 17.
† Heb. *a bendiga.*

dy was, ac am ei dŷ ef, a gwna megis
y dywedaist.
26 A mawrhâer dy enw yn dragy-
wydd; gan ddywedyd, ARGLWYDD
y lluoedd *sydd* DDUW ar Israel: a
bydded tŷ dy was Dafydd wedi ei
sicrhâu ger dy fron di.
27 Canys ti, O ARGLWYDD y lluoedd,
DUW Israel, a † fynegaist i'th was,
gan ddywedyd, Adeiladaf dŷ i ti:
am hynny dy was a gafodd yn ei
galon weddïo attat ti y weddi hon.
28 Ac yn awr, O Arglwydd DDUW,
tydi *sydd* DDUW, [e]a'th eiriau di
sydd wirionedd, a thi a leferaist am
dy was y daioni hwn.
29 Yn awr gan hynny rhynged
bodd † i ti fendigo tŷ dy was, i fod
ger dy fron di yn dragywydd: canys
ti, O Arglwydd DDUW, a leferaist, ac
â'th fendith di y bendithier tŷ dy
was yn dragywydd.

PENNOD VIII.

1 Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid. 3 Yn taro Hadadezer a'r Syriaid. 10 Toi yn anfon Joram âg anrhegion i'w fendithio ef. 11 Dafydd yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw: 14 yn gosod pennaethiaid yn Edom. 16 Swyddogion Dafydd.

Cylch 1040.
[a] 1 Chron. 18. 1, &c.
‖ Neu, *ffrwyn Ammah.*
[b] Num. 24. 17.
[c] ad. 6, 14.
‖ Neu, *Hadarezer,* 1 Chron. 18. 3.
[d] Ps. 60. tit.
[e] Edrych Gen. 15. 18.
‖ Neu, *o'r eiddo.*
‖ Fel 1 Chron. 18. 4.
[f] Jos. 11. 6.
[g] ad. 2.
[h] ad. 14.
[i] Edrych 1 Bren. 10. 16.
‖ Neu, *Chun,* 1 Chron. 18. 8.
‖ Neu, *Tou,* 1 Chron. 18. 9.
[k] 1 Chron. 18. 10, *Hadoram.*
† Heb. *ymofyn âg ef am heddwch.*

AC [a]wedi hyn tarawodd Dafydd
y Philistiaid, ac a'u darostyng-
odd hwynt: a Dafydd a ddug
ymaith ‖ Metheg-ammah o law y
Philistiaid.
2 Ac [b]efe a darawodd Moab, ac a'u
mesurodd hwynt â llinyn, gan eu
cwympo hwynt i lawr: ac efe a
fesurodd â dau linyn, i ladd; ac â
llinyn llawn, i gadw yn fyw. Ac
felly y Moabiaid [c]fuant i Dafydd
yn weision, yn dwyn treth.
3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd ‖ Had-
adezer mab Rehob, brenhin [d]Sobah,
pan oedd efe yn myned i ynnill [e]ei
derfynau wrth afon Euphrates.
4 A Dafydd a ynnillodd ‖ oddi
arno ef fil o ‖ *gerbydau,* a saith cant
o farchogion, ac ugain mil o wŷr
traed: a [f]thorrodd Dafydd linyn-
nau garr *meirch* pob cerbyd, ac efe
a adawodd o honynt gan cerbyd.
5 A phan ddaeth y Syriaid o Da-
mascus, i gynnorthwyo Hadadezer
brenhin Sobah, Dafydd a laddodd
o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o
wŷr.
6 A Dafydd a osododd swyddogion
yn Syria Damascus; a'r Syriaid [g]a
fuant weision i Dafydd, yn dwyn
treth. [h]A'r ARGLWYDD a gadwodd
Dafydd ym mha le bynnag yr aeth
efe.
7 Dafydd hefyd a gymmerth [i]y
tariannau aur oedd gan weision
Hadadezer, ac a'u dug hwynt i Jer-
usalem.
8 O Betah hefyd, ac o ‖ Berothal,
dinasoedd Hadadezer, y dug y
brenhin Dafydd lawer iawn o bres.
9 ¶ Pan glybu ‖ Toi brenhin Ha-
math, daro o Dafydd holl lu Had-
adezer;
10 Yna Toi a anfonodd [k]Joram ei
fab at y brenhin Dafydd, i † gyfarch
gwell iddo, ac i'w fendithio, am iddo
ymladd yn erbyn Hadadezer, a'i
faeddu ef (canys gwr rhyfelgar oedd
Hadadezer, *yn erbyn* Toi) a llestri

Cyn CRIST Cylch 1040.

† Heb. *yn ei law.*
[l] 1 Chron. 18. 11. a 26. 26.
[m] 2 Bren. 14. 7.
[n] Edrych 1 Chron. 18. 12. Ps. 60. tit.
[o] Edrych Gen. 27. 40. Num. 24. 18.
[p] ad. 6.
[q] 1 Chron. 18. 15.
[r] pen. 5. 8.
[s] 1 Bren. 4. 3.
[t] 1 Chron. 24. 3.
[u] 1 Chron. 18. 17.
[x] 1 Sam. 30. 14.

arian, a llestri aur, a llestri pres,
† ganddo:
11 Y rhai hefyd [l]a gyssegrodd y
brenhin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd
â'r arian a'r aur a gyssegrasai efe,
o'r holl genhedloedd a oresgynasai
efe;
12 Oddi ar Syria, ac oddi ar Moab,
ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi
ar y Philistiaid, ac oddi ar Amalec,
ac o anrhaith Hadadezer mab Re-
hob, brenhin Sobah.
13 A Dafydd a ynnillodd *iddo* enw,
pan ddychwelodd efe o ladd y Syr-
iaid, yn [m]nyffryn yr halen, [n]*sef* tair
mil ar bymtheg.
14 ¶ Ac efe a osododd bennaeth-
iaid ar Edom; ar holl Edom y
gosododd efe bennaethiaid, a bu
[o]holl Edom yn weision i Dafydd.
[p]A'r ARGLWYDD a gadwodd Dafydd,
i ba le bynnag yr aeth efe.
15 A theyrnasodd Dafydd ar holl
Israel; ac yr oedd Dafydd yn
gwneuthur barn a chyfiawnder i'w
holl bobl.
16 [q]A Joab mab Serfiah *oedd ben*
[r]ar y llu; a [s]Jehosaphat mab
Ahilud yn gofiadur;
17 A [t]Sadoc mab Ahitub, ac Ahim-
elech mab Abïathar, *oedd* offeiriaid;
a Seraiah yn ysgrifenydd;
18 [u]Benaiah hefyd mab Jehoiada
oedd ar y [x]Cerethiaid a'r Peleth-
iaid; a meibion Dafydd oedd dy-
wysogion.

PENNOD IX.

1 Dafydd, trwy law Siba, yn danfon am Mephiboseth: 7 ac, er mwyn Jonathan, yn ei dderbyn ef i'w fwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul; 9 ac yn gwneuthur Siba yn oruchwyliwr iddo ef.

[a] pen. 16. 1. a 19. 17, 29.
[b] 1 Sam. 20. 14.
[c] pen. 4. 4.
[d] pen. 17. 27.

A DAFYDD a ddywedodd, A oes
etto un wedi ei adael o dŷ Saul,
fel y gwnelwyf drugaredd âg ef, er
mwyn Jonathan?
2 Ac *yr oedd* gwas o dŷ Saul a'i
enw [a]Siba. A hwy a'i galwasant
ef at Dafydd. A'r brenhin a ddy-
wedodd wrtho ef, Ai tydi *yw* Siba?
A dywedodd yntau, Dy was *yw efe.*
3 A dywedodd y brenhin, *A oes*
neb etto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf
[b]drugaredd Duw âg ef? A dy-
wedodd Siba wrth y brenhin, Y
mae etto fab i Jonathan, [c]yn gloff
o'*i* draed.
4 A dywedodd y brenhin wrtho,
Pa le *y mae* efe? A Siba a ddy-
wedodd wrth y brenhin, Wele ef yn
nhŷ [d]Machir, mab Ammïel, yn Lo-
debar.
5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a an-
fonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ
Machir, mab Ammïel, o Lo-debar.
6 A phan ddaeth Mephiboseth
mab Jonathan, mab Saul, at Da-
fydd, efe a syrthiodd ar ei wyneb, ac
a ymgrymmodd. A Dafydd a ddy-
wedodd, Mephiboseth. Dywedodd
yntau, Wele dy was.
7 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrtho
ef, Nac ofna: canys gan wneuthur
y gwnaf drugaredd â thi, er mwyn
Jonathan dy dad, a mi a roddaf yn
ei ol i ti holl dir Saul dy dad; a thi
a fwyttâi fara ar fy mwrdd i yn was-
tadol.
8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddy-

Cyn CRIST Cylch 1040.

wedodd, Beth *ydyw* dy was di, pan
edrychit ar [e]gi marw o'm bath i?
[e]1 Sam. 24. 14. 9 ¶ Yna y brenhin a alwodd ar
[f] Edrych pen. 19. 29. Siba gwas Saul, ac a ddywedodd
wrtho, [f]Yr hyn oll oedd eiddo Saul,
ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i
fab dy feistr di.
10 A thi a erddi y tir iddo ef, ti,
a'th feibion, a'th weision, ac a'u
dygi i mewn, fel y byddo bara i fab
dy feistr di, ac y bwyttâo efe: a
Mephiboseth, mab dy feistr di, a
fwytty yn wastadol fara ar fy
mwrdd i. Ac i Siba *yr oedd* pymtheg
o feibion, ac ugain o weision.
11 Yna y dywedodd Siba wrth y
brenhin, Yn ol yr hyn oll a orchymynodd
fy arglwydd y brenhin i'w
was, felly y gwna dy was. Yna *y
dywedodd Dafydd*, Mephiboseth a
fwytty ar fy mwrdd i, fel un o feibion
y brenhin.
12 Ac i Mephiboseth *yr oedd* mab
[g]1 Chron. 8. 34. bychan, a'i enw *oedd* [g]Micha. A
phawb a'r a *oedd* yn cyfanneddu tŷ
Siba *oedd* weision i Mephiboseth.
13 A Mephiboseth a drigodd yn
Jerusalem: canys ar fwrdd y brenhin
yr oedd efe yn bwytta yn wastadol:
[h]ad. 3. ac yr oedd efe [h]yn gloff o'i
ddaudroed.

PENNOD X.

1 *Y dirmyg a wnaed â'r cenhadon a anfonasai Dafydd i gysuro Hanun mab Nahas.* 6 *Joab ac Abisai yn gorchfygu yr Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo.* 15 *Sobach yn ail-gasglu y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef yn Helam.*

Cylch 1037. AC ar ol hyn y bu i [a]frenhin
[a]1 Chron. 19. 1. meibion Ammon farw, a Hanun
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a
wnaf garedigrwydd â Hanun mab
Nahas, megis y gwnaeth ei dad ef
garedigrwydd â mi. A Dafydd a
anfonodd gyd â'i weision i'w gysuro
ef am ei dad. A gweision Dafydd
a ddaethant i wlad meibion Ammon.
3 A thywysogion meibion Ammon
a ddywedasant wrth Hanun
† Heb. *Yn dy olwg di ai anrhydeddu.* eu harglwydd, † Wyt ti yn tybied
mai anrhydeddu dy dad di y mae
Dafydd, o herwydd iddo ddanfon
cysurwyr attat ti? onid er mwyn
chwilio y ddinas, a'i throedio, a'*i*
difetha, yr anfonodd Dafydd ei
weision attat ti?
4 Yna Hanun a gymmerth weision
Dafydd, ac a eilliodd hanner eu
barfau hwynt, ac a dorrodd eu
[b] Es. 20. 4. a 47. 2. dillad hwynt yn *eu* hanner, [b]hyd
eu clun iau, ac a'u gollyngodd hwynt
ymaith.
5 Pan fynegwyd *hyn* i Dafydd,
efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt;
canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio
yn fawr. A dywedodd y brenhin,
Arhoswch yn Jericho hyd oni thyfo
eich barfau chwi; ac *yna* dychwelwch.
6 ¶ A meibion Ammon a welsant
eu bod yn ffiaidd gan Dafydd; a
meibion Ammon a anfonasant ac a
gyflogasant y Syriaid o Beth-rehob,
a'r Syriaid *o* Soba, ugain mil o wŷr
traed, a chan frenhin Maachah fil o
wŷr, ac o Istob ddeuddeng mil o
wŷr.
7 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd
Joab, a holl lu y cedyrn. Cyn CRIST Cylch 1037.
8 A meibion Ammon a ddaethant,
ac a luniaethasant ryfel *wrth* ddrws
y porth: a'r Syriaid *o* Soba, a Rehob,
ac *o* Istob, a Maachah, *oedd* o'r
neilldu yn y maes.
9 Pan ganfu Joab fod wyneb y
rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac
yn ol, efe a etholodd o holl etholedigion
Israel, ac a ymfyddinodd yn
erbyn y Syriaid.
10 A gweddill y bobl a roddes efe
dan law Abisai ei frawd, i'w byddino
yn erbyn meibion Ammon.
11 Ac efe a ddywedodd, Os trech
fydd y Syriaid nâ mi, yna bydd di i
mi yn gynnorthwy; ond os meibion
Ammon fyddant trech nâ thi, yna
y deuaf i'th gynnorthwyo dithau.
12 Bydd byby r, ac ymwrolwn dros
ein pobl, a thros ddinasoedd ein
DUW: a gwnaed yr ARGLWYDD yr
hyn fyddo da yn ei olwg ef.
13 A nesâodd Joab, a'r bobl *oedd*
gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid i'r
rhyfel: a hwy a ffoisant o'i flaen ef.
14 A phan welodd meibion Ammon
ffoi o'r Syriaid, hwythau a
ffoisant o flaen Abisai, ac a aethant
i'r ddinas. A dychwelodd Joab
oddi wrth feibion Ammon, ac a
ddaeth i Jerusalem.
15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu Cylch 1036.
lladd o flaen Israel, hwy a ymgynnullasant
ynghyd.
16 A Hadarezer a anfonodd, ac a
ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r
afon: a hwy a ddaethant i Helam,
a ‖ Sobach tywysog llu Hadarezer ‖ Neu, *Sophach.* 1 Chron. 19. 16.
o'u blaen.
17 A phan fynegwyd i Dafydd
hynny, efe a gasglodd holl Israel,
ac a aeth dros yr Iorddonen, ac a
ddaeth i Helam: a'r Syriaid a ymfyddinasant
yn erbyn Dafydd, ac a
ymladdasant âg ef.
18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen
Israel; a Dafydd a laddodd o'r Syriaid,
wŷr saith cant *o* gerbydau, a
deugain mil [c]o wŷr meirch: ac efe [c]1 Chron. 19. 18, *o wŷr traed.*
a darawodd Sobach tywysog eu llu
hwynt, fel y bu efe farw yno.
19 A phan welodd yr holl frenhinoedd
oedd weision i Hadarezer, eu
lladd hwynt o flaen Israel, hwy a
heddychasant âg Israel, ac a'u gwasanaethasant
hwynt. A'r Syriaid
a ofnasant gynnorthwyo meibion
Ammon mwyach.

PENNOD XI.

1 *Dafydd, tra yr ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd â Bathseba:* 6 *yn anfon am Urias adref, i geisio coluro ei odineb:* 14 *yn anfon llythyr gyd âg ef at Joab, i beri iddo farw.* 18 *Joab yn danfon newyddion o'i farwolaeth ef i Dafydd.* 26 *Dafydd yn cymmeryd Bathseba yn wraig iddo.*

AC † wedi pen y flwyddyn, yn yr Cylch 1035.
amser y byddai y brenhinoedd † Heb. *yn nychweliad.*
yn myned allan *i ryfel*, [a]danfonodd 1 Bren. 20. 22, 26.
Dafydd Joab a'i weision gyd âg ef, 2 Chron. 36. 10.
a holl Israel; a hwy a ddistrywiasant
feibion Ammon, ac a war- [a]1 Chron. 20. 1.
chaeasant ar Rabbah: ond Dafydd
oedd yn aros yn Jerusalem.
2 ¶ A bu ar brydnawn-gwaith
gyfodi o Dafydd oddi ar ei wely, a

Cyn CRIST Cylch 1035.

rhodio ar nen tŷ y brenhin: ac oddi
ar y nen efe a ganfu wraig yn ym-
olchi; a'r wraig *oedd* deg iawn yr
olwg.
3 A Dafydd a anfonodd ac a ym-
ofynodd am y wraig: ac *un* a ddy-
wedodd, Onid hon *yw* ‖ Bathseba
merch Elïam, gwraig Urïas yr Heth-
iad?

‖ Neu, *Bathsua,* 1 Chron. 3. 5.

4 A Dafydd a anfonodd genhadau,
ac a'i cymmerth hi; a hi a ddaeth i
mewn atto ef, ac [b] efe a orweddodd
gyd â hi (ac yr oedd hi [c] wedi ei
glanhâu oddi wrth ei haflendid) a
hi a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

[b] Ps. 51. tit.
[c] Lef. 15. 19. a 18. 19.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a
anfonodd ac a fynegodd i Dafydd,
ac a ddywedodd, *Yr ydwyf* fi yn
feichiog.
6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab,
gan ddywedyd, Danfon attaf fi
Urïas yr Hethiad. A Joab a an-
fonodd Urïas at Dafydd.
7 A phan ddaeth Urïas atto ef,
Dafydd a ymofynodd am † lwydd-
iant Joab, ac am lwyddiant y bobl,
ac am ffyniant y rhyfel.

† Heb. *heddwch.*

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth
Urïas, Dos i waered i'th dŷ, a golch
dy draed. Ac Urïas a aeth allan o
dŷ y brenhin, a saig y brenhin a
aeth ar ei ol ef.
9 Ond Urïas a gysgodd wrth ddrws
tŷ y brenhin gyd â holl weision ei
arglwydd, ac nid aeth i waered i'w
dŷ ei hun.
10 Yna y mynegasant i Dafydd,
gan ddywedyd, Nid aeth Urïas i
waered i'w dŷ ei hun. A Dafydd a
ddywedodd wrth Urïas, Onid *o'th*
daith yr ydwyt ti yn dyfod? paham
nad äit ti i waered i'th dŷ dy hun?
11 A dywedodd Urïas wrth Da-
fydd, Yr arch, ac Israel hefyd, a
Judah, sydd yn aros mewn pebyll;
a [d] Joab fy arglwydd, a gweision fy
arglwydd, sydd yn gwersyllu ar hyd
wyneb y maes: a âf fi gan hynny
i'm tŷ fy hun, i fwytta, ac i yfed,
ac i orwedd gyd â'm gwraig? *fel*
mai byw di, ac *fel mai* byw dy enaid
di, ni wnaf y peth hyn.

[d] pen. 20. 6.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth
Urïas, Aros yma etto heddyw, ac y
fory y'th ollyngaf di. Ac Urïas a
arhosodd yn Jerusalem y dwthwn
hwnnw a thrannoeth.
13 A Dafydd a'i galwodd ef, i
fwytta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i
meddwodd ef: ac yn yr hwyr efe
a aeth i orwedd ar ei wely gyd â
gweision ei arglwydd, ac nid aeth
i waered i'w dŷ ei hun.
14 ¶ A'r bore yr ysgrifenodd Da-
fydd lythyr at Joab, ac a'*i* hanfon-
odd yn llaw Urïas.
15 Ac efe a ysgrifenodd yn ei
lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch
Urïas ar gyfer wyneb y rhyfelwyr
glewaf; a dychwelwch oddi ar ei ol
ef, fel y tarawer ef, ac y byddo
marw.
16 A phan oedd Joab yn gwarchae
ar y ddinas, efe a osododd Urïas yn
y lle y gwyddai efe *fod* gwŷr nerthol
ynddo.
17 A gwŷr y ddinas a aethant
allan, ac a ymladdasant â Joab: a
syrthiodd *rhai* o'r bobl o weision
Dafydd; ac Urïas yr Hethiad a fu
farw hefyd.
18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a
fynegodd i Dafydd holl hanes y
rhyfel:
19 Ac a orchymynodd i'r gennad,
gan ddywedyd, Pan orphenech lef-
aru holl hanes y rhyfel wrth y bren-
hin:
20 Os cyfyd llidiowgrwydd y bren-
hin, ac os dywed wrthyt, Paham y
nesasoch at y ddinas i ymladd? oni
wyddech y taflent hwy oddi ar y
gaer?
21 Pwy a darawodd [e] Abimelech
fab Jerubbeseth? onid gwraig a
daflodd arno ef ddarn o faen melin
oddi ar y mur, fel y bu efe farw yn
Thebes? paham y nesasoch at y
mur? yna y dywedi, Dy was Urïas
yr Hethiad a fu farw hefyd.

[e] Barn. 9. 53.

22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a
ddaeth ac a fynegodd i Dafydd yr
hyn oll yr anfonasai Joab ef o'i
blegid.
23 A'r gennad a ddywedodd wrth
Dafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt
drech nâ ni, ac a ddaethant attom
ni i'r maes, a ninnau a aethom ar-
nynt hwy hyd ddrws y porth.
24 A'r saethyddion a saethasant
at dy weision oddi ar y mur; a *rhai*
o weision y brenhin a fuant feirw;
a'th was Urïas yr Hethiad a fu farw
hefyd.
25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth
y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth
Joab; Na fydded hyn ddrwg yn dy
olwg di: canys † y naill fel y llall a
ddifetha y cleddyf: cadarnhâ dy
ryfel yn erbyn y ddinas, a distryw-
iwch hi; a chysura dithau ef.

† Heb. *fel hyn ac fel hyn.*

26 ¶ A phan glybu gwraig Urïas
farw Urïas ei gwr, hi a alarodd am
ei phrïod.
27 A phan aeth y galar heibio,
Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd
hi i'w dŷ, i fod iddo yn wraig; a hi
a ymddûg iddo fab. A drwg yng
ngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth
a wnaethai Dafydd.

PENNOD XII.

1 *Dammeg Nathan am yr oenig, yn peri i Dafydd fod yn farnwr arno ei hun.* 7 *Dafydd, wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod, ac yn cael maddeuant:* 15 *yn galaru ac yn gweddio dros y plentyn, tra oedd fyw.* 24 *Geni Solomon, a'i enwi Jedidïah.* 26 *Dafydd yn ynnill Rabbah, ac yn arteithio ei phobl hi.*

Cylch 1034.

A'R ARGLWYDD a anfonodd Na-
than at Dafydd. Ac [a] efe a
ddaeth atto ef, ac [b] a ddywedodd
wrtho, Dau wr oedd yn yr un ddin-
as; y naill yn gyfoethog, a'r llall yn
dlawd.

[a] Ps. 51. tit.
[b] Edrych pen. 14. 5, &c. 1 Bren. 20. 35—41.

2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer
iawn o ddefaid a gwartheg:
3 A chan y tlawd nid *oedd* dim
ond un oenig fechan, yr hon a bryn-
asai efe, ac a fagasai; a hi a gyn-
nyddasai gyd âg ef, a chyd â'i blant:
o'i damaid ef y bwyttâi hi, ac o'i
gwppan ef yr yfai hi, ac yn ei fynwes
ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo
megis merch.
4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y
gwr cyfoethog; ond efe a arbedodd

Cyn CRIST Cylch 1034.

gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto; ond efe a gymmerth oenig y gwr tlawd, ac a'i parottôdd i'r gwr a ddaethai atto.

5 A digofaint Dafydd a ennynodd yn ddirfawr wrth y gwr; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, euog o farwolaeth *yw* y gwr a wnaeth hyn.

6 A'r oenig a dâl efe adref [c]yn bedwar dyblyg; o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd.

[c] Exod. 22. 1.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Dafydd, Ti *yw* y gwr. Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; Myfi [d]a'th eneiniais di yn frenhin ar Israel, myfi hefyd a'th waredais di o law Saul:

[d] 1 Sam. 16. 13.

8 Rhoddais *hefyd* i ti dŷ dy arglwydd, a gwragedd dy arglwydd yn dy fynwes, a mi a roddais i ti dŷ Israel a Judah; a phe rhy fychan *fuasai hynny*, myfi a roddaswn i ti fwy o lawer.

9 Paham y dirmygaist air yr ARGLWYDD, i wneuthur drwg yn ei olwg ef? Urias yr Hethiad a darewaist ti â'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmeraist i ti yn wraig, a thi a'i lleddaist ef â chleddyf meibion Ammon.

10 Yn awr gan hynny nid ymedy y cleddyf â'th dŷ di byth; o herwydd i ti fy nirmygu i, a chymmeryd gwraig Urias yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele, myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrwg o'th dŷ dy hun, a mi [e]a ddygaf dy wragedd di y'ngŵydd dy lygaid, ac a'u rhoddaf *hwynt* i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd a'th wragedd di y'ngolwg yr haul hwn.

[e] Deut. 28. 30. pen. 16. 22.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; etto myfi a wnaf y peth hyn ger bron holl Israel, a cher bron yr haul.

13 [f]A dywedodd Dafydd wrth Nathan, [g]Pechais yn erbyn yr ARGLWYDD. A Nathan a ddywedodd wrth Dafydd, Yr ARGLWYDD hefyd a dynnodd ymaith dy bechod di: ni byddi di marw.

[f] Edrych 1 Sam. 15. 24.
[g] Ps. 32. 5. a 51. 4.

14 Etto, o herwydd i ti beri i elynion yr ARGLWYDD [h]gablu trwy y peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddïau.

[h] Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ. A'r ARGLWYDD a darawodd y plentyn a blantasai gwraig Urias i Dafydd; ac efe a aeth yn glaf iawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â Duw dros y bachgen; a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth ac [k]a orweddodd ar y ddaear ar hyd y nos.

[k] pen. 13. 31.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodasant atto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwyttâi fara gyd â hwynt.

18 Ac ar y seithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweision Dafydd a ofnasant fynegi iddo ef farw y bachgen: canys dywedasant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw y llefarasom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais; pa fodd gan hynny †yr ymofidia, os dywedwn wrtho farw y plentyn?

Cyn CRIST Cylch 1034.

† Heb. *y gwna niweid.*

19 Ond pan welodd Dafydd ei weision yn sibrwd, deallodd Dafydd farw y plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weision, A fu farw y plentyn? A hwy a ddywedasant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a ymolchodd, ac a ymeneiniodd, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth i dŷ yr ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun; ac a ofynodd, a hwy a roddasant iddo fara, ac efe a fwyttâodd.

21 Yna ei weision a ddywedasant wrtho ef, Pa beth *yw* hyn a wnaethost ti? dros y plentyn byw yr ymprydiaist, ac yr wylaist; ond pan fu y plentyn farw, ti a gyfodaist ac a fwyttêaist fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra yr ydoedd y plentyn yn fyw, yr ymprydiais ac yr wylais: [l]canys mi a ddywedais, Pwy a ŵyr a drugarhâ yr ARGLWYDD wrthyf, fel y byddo byw y plentyn?

[l] Edrych Es. 38. 1. Jon. 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ol mwyach? myfi a âf atto ef, ond [m]ni ddychwel efe attaf fi.

[m] Job 7. 8, 9, 10.

1033.

24 ¶ A Dafydd a gysurodd Bathseba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd â hi: [n]a hi a ymddûg fab, ac [o]efe a alwodd el enw ef Solomon. A'r ARGLWYDD a'i carodd ef.

[n] Matt. 1. 6.
[o] 1 Chron. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd trwy law Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef ||Jedidïah, oblegid yr ARGLWYDD.

|| *Anwyl gan yr Arglwydd.*

26 ¶ A [p]Joab a ymladdodd yn erbyn [q]Rabbah meibion Ammon, ac a ynnillodd y frenhinol ddinas.

[p] 1 Chron. 20. 1.
[q] Deut. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd genhadau at Dafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a ynnillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny casgl weddill y bobl, a gwersylla yn erbyn y ddinas, ac ynnill hi; rhag i mi ynnill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gasglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hynnillodd hi.

30 Ac [r]efe a gymmerodd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben (a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd â'r maen gwerthfawr) a hi a osodwyd ar ben Dafydd. Ac efe a ddug ymaith o'r ddinas anrhaith fawr iawn.

[r] 1 Chron. 20. 2.

31 Ac efe a ddug ymaith y bobl *oedd* ynddi, ac a'*u* gosododd dan lifiau, a than ogau heiyrn, a than fwyeill heiyrn, ac a'u bwriodd hwynt i'r odynau calch: ac felly y gwnaeth i holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

Cyn CRIST Cylch 1032.

PENNOD XIII.

1 *Amnon yn caru Tamar; a thrwy gynghor Jonadab, yn cymmeryd arno fod yn glaf, ac yn ei threisio hi;* 15 *ac yna yn ei chasâu hi, ac yn ei throi ymaith yn gywilyddus.* 19 *Absalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei amcan;* 23 *ac, wrth gneifio ei ddefaid, yn lladd Amnon.* 30 *Dafydd yn pruddhâu wrth glywed hynny; a Jonadab yn ei gysuro ef.* 37 *Absalom yn ffoi at Talmai i Gesur.*

AC ar ol hyn yr oedd gan Absa-
lom mab Dafydd chwaer dêg,
a'i henw Tamar: ac Amnon mab
Dafydd a'i carodd hi.
2 Ac yr oedd mor flin ar Amnon,
fel y clefychodd efe o herwydd
Tamar ei chwaer: canys gwyryf
oedd hi; ac †anhawdd y gwelai
Amnon wneuthur dim iddi hi.
3 Ond gan Amnon yr oedd cyf-
aill, a'i enw Jonadab, mab [a] Simeah,
brawd Dafydd: a Jonadab *oedd* wr
call iawn.
4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef,
Ti fab y brenhin, paham *yr ydwyt*
yn †curio fel hyn †beunydd? oni
fynegi di i mi? Ac Amnon a ddy-
wedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi
Tamar, chwaer Absalom fy mrawd.
5 A Jonadab a ddywedodd wrtho
ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer
arnat fod yn glaf: a phan ddelo dy
dad i'th edrych, dywed wrtho ef,
Deued, attolwg, Tamar fy chwaer i
roddi bwyd i mi, ac i arlwyo y bwyd
yn fy ngolwg, fel y gwelwyf, ac y
bwyttâwyf o'i llaw hi.
6 ¶ Felly Amnon a orweddodd,
ac a gymmerth arno fod yn glaf.
A'r brenhin a ddaeth i'w edrych
ef; ac Amnon a ddywedodd wrth y
brenhin, Deued, attolwg, Tamar fy
chwaer i grasu dwy deisen yn fy
ngolwg i, fel y bwyttâwyf o'i llaw
hi.
7 Yna Dafydd a anfonodd adref
at Tamar, gan ddywedyd, Dos yn
awr i dŷ Amnon dy frawd, a phar-
ottôa fwyd iddo.
8 Felly Tamar a aeth i dŷ Am-
non ei brawd (ac efe oedd yn gor-
wedd) a hi a gymmerth ‖ beilliaid, ac
a'*i* tylinodd, ac a wnaeth deisenau
yn ei ŵydd ef, ac a grasodd y
teisenau.
9 A hi a gymmerth badell, ac a'*u*
tywalltodd *hwynt* ger ei fron ef:
ond efe a wrthododd fwytta. Ac
Amnon a ddywedodd, Gyrrwch
allan bawb oddi wrthyf fi. A phawb
a aethant allan oddi wrtho ef.
10 Yna Amnon a ddywedodd
wrth Tamar, Dwg y bwyd i'r ysta-
fell, fel y bwyttâwyf o'th law di.
A Thamar a gymmerth y teisenau
a wnaethai hi, ac a'*u* dug at Amnon
ei brawd i'r ystafell.
11 A phan ddug hi *hwynt* atto ef
i fwytta, efe a ymaflodd ynddi hi,
ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred,
gorwedd gyd â mi, fy chwaer.
12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid,
fy mrawd; na †threisia fi: canys
[b] ni wnair fel hyn yn Israel: na
wna di yr ynfydrwydd hyn.
13 A minnau, i ba le y bwriaf
ymaith fy ngwarth? a thi a fyddi
fel un o'r ynfydion yn Israel. Yn
awr, gan hynny, ymddiddan, at-
tolwg, â'r brenhin: canys ni om-
medd efe fi i ti.
14 Ond ni fynnai efe wrando ar
ei llais hi; eithr efe a fu drech nâ
hi, ac a'i treisiodd, ac a orweddodd
gyd â hi.
15 ¶ Yna Amnon a'i casâodd hi
â chas mawr iawn: canys mwy
oedd y câs â'r hwn y casasai efe hi,
nâ'r cariad â'r hwn y carasai efe hi.
Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi,
Cyfod, dos ymaith.
16 A hi a ddywedodd wrtho ef,
Nid *oes* achos: y drygioni hwn, *sef*
fy ngyrru ymaith, *sydd* fwy nâ'r
llall a wnaethost â mi. Ond ni
wrandawai efe arni hi.
17 Eithr efe a alwodd ar ei langc,
ei weinidog, ac a ddywedodd, Gyr-
rwch hon yn awr allan oddi wrthyf
fi; a chlöa y drws ar ei hol hi.
18 Ac am dani *hi yr oedd* mantell
symmudliw: canys â'r cyfryw fent-
yll y dilladid merched y brenhin, *y
rhai oedd* forwynion. Yna ei wein-
idog ef a'i dug hi allan, ac a glôdd
y drws ar ei hol hi.
19 ¶ A Thamar [c] a gymmerodd
ludw ar ei phen, ac a rwygodd y
fantell symmudliw *oedd* am dani,
ac [d] a osododd ei llaw ar ei phen,
ac a aeth ymaith dan weiddi.
20 Ac Absalom ei brawd a ddy-
wedodd wrthi hi, Ai Amnon dy
frawd a fu gyd â thi? er hynny yn
awr taw â son, fy chwaer: dy frawd
di *yw* efe; na osod dy galon ar y
peth hyn. Felly Tamar a drigodd
yn ymddifad yn nhŷ Absalom ei
brawd.
21 ¶ Ond pan glybu y brenhin
Dafydd yr holl bethau hynny, efe
a ddigiodd yn aruthr.
22 Ac ni ddywedodd Absalom
wrth Amnon na drwg na da: canys
Absalom a gasâodd Amnon, o
herwydd iddo dreisio Tamar ei
chwaer ef.
23 ¶ Ac ar ol dwy flynedd o
ddyddiau, [e] yr oedd gan Absalom
rai yn cneifio yn Baal-hasor, yr
hwn *sydd* wrth Ephraim: ac Ab-
salom a wahoddodd holl feibion y
brenhin.
24 Ac Absalom a ddaeth at y
brenhin, ac a ddywedodd, Wele, yn
awr, rai yn cneifio i'th was di;
deued, attolwg, y brenhin a'i weis-
ion gyd â'th was.
25 A dywedodd y brenhin wrth
Absalom, Nag ê, fy mab, ni ddeuwn
ni i gyd yn awr; rhag i ni ormesu
arnat ti. Ac efe a fu daer arno:
ond ni fynnai efe fyned: eithr efe
a'i bendithiodd ef.
26 Yna y dywedodd Absalom,
Oni ddaw Amnon fy mrawd yn awr
gyd â ni? A'r brenhin a ddywed-
odd wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd
â thi?
27 Etto Absalom a fu daer arno,
fel y gollyngodd efe Amnon gyd âg
ef, a holl feibion y brenhin.
28 ¶ Ac Absalom a orchymynodd
i'w langciau, gan ddywedyd, Edrych-
wch, attolwg, pan fyddo llawen
calon Amnon gan win, a *phan* ddy-
wedwyf wrthych, Tarêwch Amnon;

Left margin notes:
† Heb. *rhyfeddol,* neu, *guddiedig y'ngolwg Amnon oedd wneuthur.*
[a] Edrych 1 Sam. 16. 9.
† Heb. *denau.*
† Heb. *o fore i fore.*
‖ Neu, *does.*
† Heb. *ddarostwng.*
[b] Lef. 18. 9.

Right margin notes:
Cyn CRIST Cylch 1032.
[c] Jos. 7. 6.
[d] Jer. 2. 37.
1030.
[e] Edrych Gen. 38. 13. 1 Sam. 25. 4, 36.

Cyn CRIST 1030.

yna lleddwch ef, nac ofnwch : || oni
orchymynais i chwi? ymwrolwch, a
byddwch *feibion* glewion.
|| Neu, *oni wnewch, a mi yn gorchymyn i chwi?*
29 A llangciau Absalom a wnaeth-
ant i Amnon fel y gorchymynasai
Absalom. A holl feibion y brenhin
a gyfodasant, a phob un a farchog-
odd ar ei ful, ac a ffoisant.
30 ¶ A thra *yr oeddynt* hwy ar y
ffordd, y daeth y chwedl at Dafydd,
gan ddywedyd, Absalom a laddodd
holl feibion y brenhin, ac ni adawyd
un o honynt.
31 Yna y brenhin a gyfododd, ac
[f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a or-
weddodd ar y ddaear; a'i holl
weision oedd yn sefyll ger llaw, â'u
gwisgoedd yn rhwygedig.
[f] pen. 1. 11. [g] pen. 12. 16.
32 A Jonadab mab Simeah, brawd
Dafydd, a attebodd ac a ddywedodd,
Na thybied fy arglwydd iddynt hwy
ladd yr holl langciau, *sef* meibion y
brenhin; canys Amnon yn unig a
fu farw: canys yr oedd || ym mryd
Absalom *hynny*, er y dydd y treis-
iodd efe Tamar ei chwaer ef.
|| Neu, *hyn wedi ei fwriadu trwy archiad* (neu, *trwy enau*) *Absalom.*
33 Ac yn awr na osoded fy ar-
glwydd frenhin y peth at ei galon,
gan dybied farw holl feibion y
brenhin: canys Amnon yn unig a
fu farw.
34 Ond Absalom a ffôdd. A'r
llange yr hwn oedd yn gwylio a
ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrych-
odd; ac wele, bobl lawer yn dyfod
ar hyd y ffordd o'i ol ef, ar hyd
ystlys y mynydd.
35 A Jonadab a ddywedodd wrth
y brenhin, Wele, feibion y brenhin
yn dyfod: † fel y dywedodd dy was,
felly y mae.
† Heb. *yn ol gair.*
36 A phan orphenasai efe ym-
ddiddan, wele, meibion y brenhin
a ddaethant, ac a ddyrchafasant eu
llef, ac a wylasant. A'r brenhin
hefyd a'i holl weision a wylasant âg
wylofain mawr iawn.
1030.
37 ¶ Ac Absalom a ffôdd, ac a
aeth at [h] Talmai mab || Ammihud
brenhin Gesur: a *Dafydd* a alarodd
am ei fab bob dydd.
[h] pen. 3. 3. || Neu, *Ammihur.*
38 Ond Absalom a ffôdd, ac a
aeth i Gesur; ac yno y bu efe dair
blynedd.
39 Ac *enaid* Dafydd y brenhin a
|| hiraethodd am fyned at Absalom:
canys efe a gysurasid am Amnon,
gan ei farw efe.
|| Neu, *ddarfu.*

PENNOD XIV.

1 Joab yn gosod gwraig weddw o Tecoah, trwy ddammeg, i droi calon y brenhin i gyrchu ei fab adref; ac yn ei ddwyn ef i Jerusalem. 25 Tegwch, gwallt, a phlant Absalom. 28 Joab, ym mhen dwy flynedd, yn dwyn Absalom i wydd y brenhin.

1027.
YNA Joab mab Serfiah a wybu
fod calon y brenhin tu ag at
Absalom.
2 A Joab a anfonodd i Tecoah, ac
a gyrchodd oddi yno wraig ddoeth,
ac a ddywedodd wrthi, Cymmer
arnat, attolwg, alaru, a gwisg yn
awr alar-wisg, ac nac ymira âg olew,
eithr bydd fel gwraig yn galaru er
ys llawer o ddyddiau am y marw:
3 A thyred at y brenhin, a llefara
wrtho yn ol yr ymadrodd hyn. A
Joab a osododd yr ymadroddion yn
ei genau hi.

Cyn CRIST 1027.

4 ¶ A'r wraig o Tecoah, pan ddy-
wedodd wrth y brenhin, a syrthiodd
i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrym-
modd, ac a ddywedodd, † Cynnorth-
wya, O frenhin.
† Heb. *Gwared.*
5 A dywedodd y brenhin wrthi hi,
Beth *a ddarfu* i ti? A hi a ddy-
wedodd, [a] Yn wir gwraig weddw
ydwyf fi, a'm gwr a fu farw.
[a] Edrych pen. 12. 1.
6 Ac i'th law-forwyn *yr oedd* dau
fab, a hwynt ill dau a ymryson-
asant yn y maes; ond nid *oedd*
† athrywynwr rhyngddynt hwy;
ond y naill a darawodd y llall, ac
a'i lladdodd ef.
† Heb. *gwaredwr.*
7 Ac wele yr holl dylwyth a
gyfododd yn erbyn dy law-forwyn,
a hwy a ddywedasant, Dyro yr hwn
a darawodd ei frawd, fel y lladdom
ni ef, am einioes ei frawd a laddodd
efe; ac y difethom hefyd yr etifedd:
felly y diffoddent fy marworyn, yr
hwn a adawyd, heb adael i'm gwr
nac enw nac eppil ar wyneb y
ddaear.
8 A'r brenhin a ddywedodd wrth y
wraig, Dos i'th dŷ; a mi a roddaf
orchymyn o'th blegid di.
9 A'r wraig o Tecoah a ddywedodd
wrth y brenhin, *Bydded* y camwedd
hwn arnaf fi, fy arglwydd frenhin,
ac ar dŷ fy nhad i, a'r brenhin a'i
orseddfaingc ef yn ddïeuog.
10 A'r brenhin a ddywedodd, Dwg
attaf fi yr hwn a yngano wrthyt, ac
ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.
11 Yna hi a ddywedodd, Cofied,
attolwg, y brenhin dy ARGLWYDD
DDUW, rhag amlhâu dialwyr y
gwaed i ddistrywio, a rhag difetha
o honynt hwy fy mab i. Ac efe a
ddywedodd, [b] *Fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, ni syrth *un* o wallt pen dy
fab di i lawr.
[b] 1 Sam. 14. 45. Act. 27. 34.
12 Yna y dywedodd y wraig, At-
tolwg, gâd i'th law-forwyn ddywed-
yd gair wrth fy arglwydd frenhin.
Yntau a ddywedodd, Dywed.
13 A'r wraig a ddywedodd, Paham
gan hynny y meddyliaist fel hyn yn
erbyn pobl DDUW? canys y mae y
brenhin yn llefaru y gair hwn megis
un beius, gan na ddug y brenhin
adref ei herwr.
14 Canys gan farw yr ydym ni yn
marw, ac *ydym* fel dyfroedd wedi
eu tywallt ar y ddaear, y rhai ni
chesglir: gan na ddug DUW *ei*
einioes, efe a feddyliodd foddion,
fel na yrrer ymaith *ei* herwr oddi
wrtho.
15 Ac yn awr mi a ddeuthum i
ymddiddan â'm harglwydd frenhin
am y peth hwn, oblegid i'r bobl fy
nychrynu i: am hynny y dywedodd
dy law-forwyn, Ymddiddanaf yn
awr â'r brenhin; ond odid fe a wna
y brenhin ddymuniad ei law-forwyn.
16 Canys y brenhin a wrendy, fel
y gwaredo efe ei law-forwyn o law
y gwr *a fynnai* fy nifetha i a'm mab
hefyd o etifeddiaeth DDUW.
17 A'th law-forwyn a ddywedodd,
Bydded, *attolwg* gair fy arglwydd
frenhin † yn gysur: canys [c] fel an-
gel DUW *yw* fy arglwydd frenhin, i
wrando y da a'r drwg: a'r AR-
GLWYDD dy DDUW fydd gyd â thi.
† Heb. *yn orphwysfa.* [c] ad. 20.

Cyn CRIST 1027.

18 Yna yr attebodd y brenhin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela, attolwg, oddi wrthyf fi y peth yr ydwyf yn ei ofyn i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn awr fy arglwydd frenhin.

19 A'r brenhin a ddywedodd, *A ydyw* llaw Joab gyd â thi yn hyn oll? A'r wraig a attebodd ac a ddywedodd, *Fel mai* byw dy enaid di, fy arglwydd frenhin, nid gwiw *troi* ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenhin: canys dy was Joab a orchymynodd i mi, ac a osododd yr holl eiriau hyn y'ngenau dy law-forwyn:

20 Ar fedr troi y chwedl y gwnaeth dy was Joab y peth hyn: ond fy
d ad. 17. pen. 19. 27. arglwydd *sydd* ddoeth, [d] fel doethineb angel DUW, i wybod yr hyn oll *sydd* ar y ddaear.

21 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthum y peth hyn: dos, a dwg y llange Absalom yn ei ol.

22 A Joab a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd, ac a fendithiodd y brenhin. A Joab a ddywedodd, Heddyw y gwybu dy was di gael o honof ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin, am i'r bren-
3 Neu, *dy.* hin gyflawni dymuniad ‖ ei was.

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Gesur, ac a ddug Absalom i Jerusalem.

24 A'r brenhin a ddywedodd, Troed i'w dŷ ei hun; ac nac edryched *yn* fy wyneb i. Felly Absalom a drodd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd wyneb y brenhin.

† Heb. *Ac fel Absalom nid oedd wr glân yn holl Israel, i'w ganmol yn fawr.*
25 ¶ † Ac nid oedd wr mor glodfawr am ei degwch ag Absalom o fewn holl Israel: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef.

26 A phan gneifiai efe ei ben (canys un waith yn y flwyddyn y torrai efe ei wallt: o herwydd *ei* fod yn drwm arno, am hynny efe a'i torrai ef) efe a bwysai wallt ei ben yn ddau can sicl, wrth bwys y brenhin.

e Edrych pen. 18. 18.
27 [e] A thri mab a anwyd i Absalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg.

28 ¶ Felly Absalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jerusalem, ac ni welodd wyneb y brenhin.

29 Am hynny Absalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenhin; ond ni ddeuai efe atto ef: ac efe a anfonodd etto yr ail waith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weision, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a haidd *sydd* ganddo ef yno; ewch a llosgwch hi â thân. A gweision Absalom a losgasant y rhandir â thân.

31 Yna Joab a gyfododd, ac a ddaeth at Absalom i'*w* dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Paham y llosgodd dy weision di fy rhandir i â thân?

32 Ac Absalom a ddywedodd wrth Joab, Wele, mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma, fel y'th anfonwyf at y brenhin, i ddywedyd, I ba beth y deuthum i o Gesur? gwell *fuasai* i mi fy *mod* yno etto: ac yn awr gadawer i mi weled wyneb y brenhin; ac od oes gamwedd ynof, lladded fi.

Cyn CRIST 1027.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenhin, ac a fynegodd iddo ef. Ac efe 1025.
a alwodd am Absalom. Yntau a ddaeth at y brenhin, ac a ymgrymmodd iddo i lawr ar ei wyneb ger bron y brenhin. A'r brenhin a gusanodd Absalom.

PENNOD XV.

1 Absalom, trwy ei fwyneidd-dra, yn lladratta calonnau Israel: 7 ac, yn rhith talu adduned, yn cael cennad i fyned i Hebron: 10 ac yn gwneuthur cyd-fwriad mawr yno. 13 Dafydd, wrth glywed hynny, yn ffoi o Jerusalem. 19 Ittai heb ymadael âg ef. 24 Danfon Sadoc ac Abïathar yn eu hol a'r arch. 30 Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Olew-wydd, dan wylo: 31 yn melldigo cynghor Ahitophel; 32 ac yn anfon Husai yn ei ol.

AC wedi hyn [a] y parottôdd Absa- 1024.
lom iddo ei hun gerbydau, a a 1 Bren. 1. 5.
meirch, a dengwr a deugain i redeg o'i flaen.

2 Ac Absalom a gyfodai yn fore, ac a safai ger llaw ffordd y porth: ac Absalom a alwai atto bob gwr yr oedd iddo fatter i ddyfod at y brenhin am farn, ac a ddywedai, O ba ddinas *yr ydwyt* ti? Yntau a ddywedai, O un o lwythau Israel *y mae* dy was.

3 Ac Absalom a ddywedai wrtho ef, Wele, *y mae* dy fatterion yn dda, ac yn uniawn; ond nid *oes* neb dan y brenhin a wrandawo arnat ti.

4 Dywedai Absalom hefyd, O na'm gosodid i yn farnwr yn y wlad, fel y delai attaf fi bob gwr a fyddai ganddo hawl neu gynghaws; myfi a wnawn gyflawnder iddo.

5 A phan nesâi neb i ymgrymmu iddo ef, efe a estynai ei law, ac a ymaflai ynddo ef, ac a'i cusanai.

6 Ac fel hyn y gwnai Absalom i holl Israel y rhai a ddeuent am farn at y brenhin. Felly Absalom a ladrattâodd galon holl wŷr Israel.

7 ¶ Ac ym mhen deugain mlyn- 1023.
edd y dywedodd Absalom wrth y brenhin, Gâd i mi fyned, attolwg, a thalu fy adduned a addunedais i'r ARGLWYDD, yn Hebron.

8 Canys dy was a addunedodd adduned, pan oeddwn i yn aros o fewn Gesur yn Syria, gan ddywedyd, Os gan ddychwelyd y dychwel yr ARGLWYDD fi i Jerusalem, yna y gwasanaethaf yr ARGLWYDD.

9 A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Dos mewn heddwch. Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

10 ¶ Eithr Absalom a anfonodd ysbïwyr trwy holl lwythau Israel, gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr udgorn, yna dywedwch, Absalom sydd yn teyrnasu yn Hebron.

11 A dau cant o wŷr a aethant
gyd âg Absalom o Jerusalem, [b] *ar* b 1 Sam. 9. 13. a 16. 3, 5.
wahodd; ac yr oeddynt yn myned yn eu gwirionedd, ac heb wybod dim oll.

12 Ac Absalom a anfonodd am Ahitophel y Giloniad, cynghorwr

Cyn CRIST 1023.

Dafydd, o'i ddinas, o Giloh, tra oedd efe yn offrymmu aberthau. A'r cyd-fradwriaeth *oedd* gryf; a'r bobl oedd yn amlhâu gyd âg Absalom yn wastadol.

13 ¶ A daeth cennad at Dafydd, gan ddywedyd, Y mae calon gwŷr Israel ar ol Absalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weision y rhai *oedd* gyd âg ef yn Jerusalem, Cyfodwch, a ffown; canys ni ddïangwn ni gan Absalom: brysiwch i fyned; rhag iddo ef frysio a'n dala ni, a ‖ dwyn drwg arnom ni, a tharo y ddinas â min y cleddyf.

15 A gweision y brenhin a ddywedasant wrth y brenhin, Wele, dy weision *yn barod*, ar ol yr hyn oll a ddewiso fy arglwydd frenhin.

16 [c] A'r brenhin a aeth, a'i holl dylwyth ‖ ar ei ol. A'r brenhin a adawodd ddeg o ordderch-wragedd i gadw y tŷ.

17 A'r brenhin a aeth ymaith, a'r holl bobl ar ei ol; a hwy a arhosasant mewn lle o hirbell.

18 A'i holl weision ef oedd yn cerdded ger ei law ef: [d] yr holl Cerethiaid a'r holl Pelethiaid, a'r holl Gethiaid, a chwe channwr a ddaethai ar ei ol ef o Gath, oedd yn cerdded o flaen y brenhin.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Ittai y Gethiad, Paham yr âi di hefyd gyd â ni? Dychwel, a thrig gyd â'r brenhin: canys alldud *ydwyt* ti, a dïeithr hefyd allan o'th fro dy hun.

20 Doe y daethost ti; a fudwn i di heddyw i fyned gyd â ni? Myfi a âf; dychwel di, a dwg dy frodyr *gyd â thi:* trugaredd a gwirionedd *fyddo* gyd â thi.

21 Ac Ittai a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ac *mai* byw fy arglwydd frenhin, yn ddïau yn y lle y byddo fy arglwydd frenhin ynddo, pa un bynnag ai mewn angau ai mewn einioes, yno y bydd dy was hefyd.

22 A Dafydd a ddywedodd wrth Ittai, Dos, a cherdda drosodd. Ac Ittai y Gethiad a aeth drosodd, a'i holl wŷr, a'r holl blant *oedd* gyd âg ef.

23 A'r holl wlad oedd yn wylofain â llef uchel; a'r holl bobl a aethant drosodd. A'r brenhin a aeth dros afon ‖ Cidron, a'r holl bobl a aeth drosodd, tu a ffordd yr anialwch.

24 ¶ Ac wele, Sadoc, a'r holl Lefiaid *oedd* gyd âg ef, yn dwyn arch cyfammod DUW; a hwy a osodasant i lawr arch DUW: ac Abïathar a aeth i fynu, nes darfod i'r holl bobl ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenhin wrth Sadoc, Dychwel âg arch DUW i'r ddinas: os caf fi ffafr y'ngolwg yr ARGLWYDD, efe a'm dwg eilwaith, ac a bar i mi ei gweled hi, a'i babell.

26 Ond os fel hyn y dywed efe; Nid wyf foddlawn i ti; wele fi, gwnaed i mi fel *y byddo* da yn ei olwg.

27 A'r brenhin a ddywedodd wrth

- ‖ gwthio.
- [c] Ps. 3. tit.
- ‖ wrth ei draed.
- [d] pen. 8. 18.
- ‖ A elwir Cedron, Ioan 18. 1.

Sadoc yr offeiriad, Onid [e] gweledydd *ydwyt* ti? dychwel i'r ddinas mewn heddwch, [f] a'th ddau fab gyd â thi, *sef* Ahimaas dy fab, a Jonathan mab Abïathar.

28 Gwelwch, mi a drigaf yng ngwastadedd yr anialwch, nes dyfod gair oddi wrthych i'w fynegi i mi.

29 Felly Sadoc ac Abïathar a ddygasant yn ei hol arch DUW i Jerusalem; ac a arhosasant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i *fryn* yr Olew-wydd; *ac yr oedd* yn myned i fynu ac yn wylo, [g] a'i ben wedi ei orchuddio, ac *yr oedd* efe yn myned yn droednoeth. A'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef a orchuddiasant bawb ei ben, ac a aethant i fynu, gan fyned ac wylo.

31 ¶ A mynegwyd i Dafydd, gan ddywedyd, Y *mae* Ahitophel ym mysg y cyd-fwriadwyr gyd âg Absalom. A Dafydd a ddywedodd, O ARGLWYDD, [h] tro, attolwg, gynghor Ahitophel yn ffolineb.

32 ¶ A *phan* ddaeth Dafydd i ben *y bryn* yr addolodd efe DDUW ynddo, wele, Husai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, [i] wedi rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od âi drosodd gyd â mi, ti a fyddi yn faich arnaf.

34 Ond os dychweli i'r ddinas, a dywedyd wrth Absalom, [k] Dy was di, O frenhin, fyddaf fi; gwas dy dad *fûm* hyd yn hyn, ac yn awr dy was dithau *fyddaf:* ac felly y diddymmi i mi gynghor Ahitophel.

35 Oni *bydd* gyd â thi yno Sadoc ac Abïathar yr offeiriaid? am hynny pob gair a glywech o dŷ y brenhin, [l] mynega i Sadoc ac i Abïathar yr offeiriaid.

36 Wele, *y mae* yno [m] gyd â hwynt eu dau fab, Ahimaas *mab* Sadoc, a Jonathan *mab* Abïathar: danfonwch gan hynny gyd â hwynt attaf fi bob peth a'r a glywoch.

37 Felly [n] Husai, cyfaill Dafydd, a ddaeth i'r ddinas; ac Absalom a ddaeth i Jerusalem.

PENNOD XVI.

1 *Siba, trwy anrhegion a chelwyddau, yn cael etifeddiaeth ei feistr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd yn Bahurim.* 9 *Dafydd, trwy amynedd, yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dial.* 15 *Husai yn ymlusgo i mewn i gyfrinach Absalom.* 20 *Cynghor Ahitophel.*

AC wedi myned o Dafydd ychydig dros ben [a] *y bryn*, wele, [b] Siba gwas Mephiboseth yn ei gyfarfod ef â chwpl o asynod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy *yr oedd* dau can *torth* o fara, a chan swp o resynau, a chant o ffrwythydd hâf, a chostrelaid o win.

2 A dywedodd y brenhin wrth Siba, Beth *yw* y rhai hyn *sydd* gennyt? A Siba a ddywedodd, Asynod i dylwyth y brenhin i farchogaeth, a bara a ffrwythydd hâf i'r llangciau i'w bwytta, a gwin i'r lluddedig i'w yfed yn yr anialwch, *ydynt hwy.*

3 A'r brenhin a ddywedodd, A pha le *y mae* mab dy feistr? A [c] Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele, y mae efe yn aros yn Jerusalem:

- [e] 1 Sam. 9. 9.
- [f] Edrych pen. 17. 17.
- [g] pen. 19. 4. Est. 6. 12.
- [h] pen. 17. 14, 23.
- [i] pen. 1. 2.
- [k] pen. 16. 19.
- [l] pen. 17. 15, 16.
- [m] ad. 27.
- [n] pen. 16. 16. 1 Chron. 27. 33.
- [a] pen. 15. 30.
- [b] pen. 9. 2.
- [c] pen. 19. 27.

Cyn CRIST 1023.

eanys efe a ddywedodd, Tŷ Israel
a roddant drachefn i mi heddyw
frenhiniaeth fy nhad.
4 Yna y dywedodd y brenhin wrth
Siba, Wele, eiddot ti yr hyn oll *oedd*
eiddo Mephiboseth. A Siba a ddy-
wedodd, Yr ydwyf yn † attolwg gael
† Heb. *ymgrymmu i.*
o honof ffafr yn dy olwg di, fy ar-
glwydd frenhin.
5 ¶ A phan ddaeth y brenhin
Dafydd hyd Bahurim, wele, [d] un o
[d] 1 Bren. 2. 8.
dylwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi
yno, a'i enw ef *oedd* Simei, mab
Gera: efe a ddaeth allan, dan gerdd-
ed a melldigo.
6 Ac efe a daflodd ‖ Dafydd â
‖ *gerrig at Dafydd, ac at, &c.*
cherrig, a holl weision y brenhin
Dafydd: ac *yr oedd* yr holl bobl a'r
holl gedyrn ar ei law ddehau ac ar
ei law aswy ef.
7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth
felldithio; Tyred allan, tyred allan,
wr gwaedlyd, a gwr i'r fall.
8 Yr ARGLWYDD a drodd arnat
ti holl waed tŷ Saul, yr hwn y
teyrnesaist yn ei le; a'r ARGLWYDD
a roddodd y frenhiniaeth yn llaw
Absalom dy fab: ac wele, di *wedi*
dy ddal yn dy ddrygioni; canys
gwr gwaedlyd *wyt* ti.
9 ¶ Yna y dywedodd Abisai mab
Serfiah wrth y brenhin, Paham y
melldithia [e] y ci marw hwn fy ar-
[e] 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8.
glwydd frenhin? gâd i mi fyned
drosodd, attolwg, a thorri ei ben ef.
10 A'r brenhin a ddywedodd,
[f] Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â chwi,
[f] pen. 19. 22.
meibion Serfiah? felly melldithied,
o herwydd [g] yr ARGLWYDD a ddy-
[g] Edrych 2 Bren. 18. 25. Galar. 3. 38.
wedodd wrtho, Melldithia Dafydd.
Am hynny pwy a ddywed, Paham y
gwnai fel hyn?
11 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abisai, ac wrth ei holl weision,
Wele, fy mab, yr hwn a ddaeth
allan o'm hymysgaroedd i, yn ceisio
fy einioes: ac yn awr pa faint mwy
y cais y Benjaminiad hwn? Gad-
ewch iddo, a melldithied: canys yr
ARGLWYDD a archodd iddo.
12 Fe a allai yr edrych yr AR-
GLWYDD ar ‖ fy nghystudd i, ac y
‖ Neu, *fy nagrau.* Heb. *llygad.*
dyry yr ARGLWYDD i mi ddaioni am
ei felldith ef y dydd hwn.
13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr
yn myned ar hyd y ffordd, Simei
yntau oedd yn myned ar hyd ystlys
y mynydd, ar ei gyfer ef; ac fel yr
oedd efe yn myned, efe a felldithiai,
ac a daflai gerrig, ac † a fwriai lwch
† Heb. *a'i llychwinodd ef â llwch.*
i'w erbyn ef.
14 A daeth y brenhin, a'r holl bobl
oedd gyd âg ef, yn lluddedig, ac a
orphwysodd yno.
15 ¶ Ac Absalom a'r holl bobl,
gwŷr Israel, a ddaethant i Jerusa-
lem, ac Ahitophel gyd âg ef.
16 A phan ddaeth Husai yr Arc-
iad, [h] cyfaill Dafydd, at Absalom,
[h] pen. 15. 37.
Husai a ddywedodd wrth Absalom,
Byw fo y brenhin, byw fyddo y bren-
hin.
17 Ac Absalom a ddywedodd wrth
Husai, Ai dyma dy garedigrwydd
di i'th gyfaill? paham nad aethost
ti gyd â'th gyfaill?
18 A Husai a ddywedodd wrth
Absalom, Nag ê; eithr yr hwn a
ddewiso yr ARGLWYDD, a'r bobl yma,
a holl wŷr Israel, eiddo ef fyddaf fi,
a chyd âg ef yr arhosaf fi.
19 A phwy hefyd [i] a wasanaethaf?
[i] pen. 15. 34.
onid ger bron ei fab ef? Megis y
gwasanaethais ger bron dy dad di,
felly y byddaf ger dy fron dithau.
20 ¶ Yna y dywedodd Absalom
wrth Ahitophel, Moeswch eich cy-
nghor beth a wnawn ni.
21 Ac Ahitophel a ddywedodd
wrth Absalom, Dos i mewn at
ordderch-wragedd dy dad, y rhai
a adawodd efe i gadw y tŷ: pan
glywo holl Israel dy fod yn ffiaidd
gan dy dad, yna y cryfhâir llaw y
rhai oll *sydd* gyd a thi.
22 Felly y taenasant i Absalom
babell ar nen y tŷ: ac Absalom [k] a
[k] pen. 12. 11, 12.
aeth i mewn at ordderch-wragedd
ei dad, y'ngŵydd holl Israel.
23 A chynghor Ahitophel, yr hwn
a gynghorai efe yn y dyddiau hynny,
oedd fel pe'd ymofynai *un* â gair
DUW: felly *yr oedd* holl gynghor
Ahitophel, gyd â Dafydd a chyd âg
Absalom.

PENNOD XVII.

1 Cynghor Husai, trwy ewyllys Duw, yn difwyno cynghor Ahitophel. 15 Danfon dirgel gydnabyddiaeth i Dafydd. 23 Ahitophel yn ymgrogi. 25 Gwneuthur Amasa yn gapten. 27 Dafydd yn cael ymborth ym Mahanaim.

DYWEDODD Ahitophel hefyd
wrth Absalom, Gâd i mi yn awr
ddewis deuddeng mil o wŷr, a mi a
gyfodaf ac a erlidiaf ar ol Dafydd y
nos hon.
2 A mi a ddeuaf arno tra *fyddo* ef
yn lluddedig, ac yn wan ei ddwylaw,
ac a'i brawychaf ef: a ffy yr holl bobl
sydd gyd âg ef; a mi a darawaf y
brenhin yn unig.
3 A throaf yr holl bobl attat ti:
megis pe dychwelai pob un, *yw* y
gwr yr ydwyt ti yn ei geisio: *felly* yr
holl bobl fydd mewn heddwch.
4 A da fu y peth y'ngolwg Ab-
salom, ac y'ngolwg holl henuriaid
Israel.
5 Yna y dywedodd Absalom, Galw
yn awr hefyd ar Husai yr Arciad,
a gwrandawn beth † a ddywedo
† Heb. *sy yn ei enau yntau.*
yntau hefyd.
6 A phan ddaeth Husai at Absa-
lom, llefarodd Absalom wrtho ef,
gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd
Ahitophel: a wnawn ni † ei gynghor
† Heb. *yn ol ei air ef.*
ef? onid ê, dywed di.
7 A dywedodd Husai wrth Ab-
salom, Nid da y cynghor a gyng-
horodd Ahitophel y waith hon.
8 Canys (eb Husai) ti a wyddost
am dy dad a'i wŷr, mai cryfion
ydynt hwy, a † chreulawn eu meddwl,
† Heb. *chwerw eu henaid.*
megis [a] arth wedi colli ei chenawon
[a] Hos. 13. 8.
yn y maes: dy dad hefyd *sydd*
ryfelwr, ac nid erys efe dros nos
gyd â'r bobl.
9 Wele, yn awr y mae ef yn llechu
mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw
le: a phan syrthio *rhai* o honynt
yn y dechreu, yna y *bobl* a glyw, ac
a ddywed, Bu laddfa ym mysg y
bobl *sydd* ar ol Absalom.
10 Yna yr un grymmus, yr hwn
y mae ei galon fel calon llew, a

Cyn CRIST 1023.

lwfrhâ: canys gŵyr holl Israel mai
glew *yw* dy dad di, ac *mai* gwŷr
grymmus *yw* y rhai *sydd* gyd âg
ef.
11 Am hynny y cynghoraf, lwyr-
[b] Barn. 20. 1. gasglu attat ti holl Israel, [b] o Dan
hyd Beer-seba, fel y tywod wrth y
môr o amldra, a myned o'th wyneb
di dy hun i'r rhyfel.
12 Felly y deuwn arno ef i un o'r
lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac
a ruthrwn arno ef fel y syrth y
gwlith ar y ddaear: ac ni adewir
dim o hono ef, nac un chwaith o'r
holl wŷr *sydd* gyd âg ef.
13 Ond os i ddinas yr ymgasgl
efe, yna holl Israel a ddygant raffau
at y ddinas honno, a ni a'i tynnwn
hi i'r afon, fel na chaffer yno un
garregan.
14 A dywedodd Absalom, a holl
wŷr Israel, Gwell *yw* cynghor Husai
yr Arciad nâ chynghor Ahitophel.
[c] pen. 15. 31. Canys [c] yr ARGLWYDD a † ordein-
† Heb. *orchymynasai.* iasai ddiddymmu cynghor da Ahi-
tophel, fel y dygai yr ARGLWYDD
ddrwg ar Absalom.
15 ¶ Yna y dywedodd Husai wrth
Sadoc ac wrth Abiathar yr offeiriaid,
Fel hyn ac fel hyn y cynghorodd
Ahitophel i Absalom, ac i henuriaid
Israel: ac fel hyn ac fel hyn y
cynghorais innau.
16 Yn awr gan hynny anfonwch
yn fuan, a mynegwch i Dafydd,
gan ddywedyd, Nac aros dros nos
y'ngwastadedd yr anialwch, ond
gan fyned dos; rhag difa y brenhin
a'r holl bobl *sydd* gyd âg ef.
[d] pen. 15. 27. 17 [d] Jonathan hefyd ac Ahimaas
[e] Jos. 15. 7. a 13. 16. oedd yn sefyll wrth [e] En-rogel; ac
fe aeth llangees ac a fynegodd
iddynt. Hwythau a aethant ac a
fynegasant i'r brenhin Dafydd:
canys ni allent hwy ymddangos i
fyned i'r ddinas.
18 Etto llangc a'u gwelodd hwynt,
ac a fynegodd i Absalom: ond hwy
a aethant ymaith ill dau yn fuan, ac
a ddaethant i dŷ gwr yn Bahurim, ac
iddo ef *yr oedd* pydew yn ei gynt-
edd; a hwy a aethant i waered
yno.
[f] Edrych Jos. 2. 4, &c. 19 [f] A'r wraig a gymmerth ac a
‖ *gasad.* ledodd ‖ glawr ar wyneb y pydew,
ac a daenodd arno falurion ŷd; fel
na wybuwyd y peth.
20 A phan ddaeth gweision Ab-
salom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddy-
wedasant, Pa le *y mae* Ahimaas a
[g] Edrych Exod. 1. 19. Jonathan? [g] A'r wraig a ddywed-
odd wrthynt, Hwy a aethant dros
yr aber ddwfr. A phan geisiasant,
ac nas cawsant *hwynt*, yna y dy-
chwelasant i Jerusalem.
21 Ac ar ol iddynt hwy fyned
ymaith, yna *y lleill* a ddaethant i
fynu o'r pydew, ac a aethant ac a
fynegasant i'r brenhin Dafydd; ac
a ddywedasant wrth Dafydd, Cy-
fodwch, ac ewch yn fuan dros y
dwfr; canys fel hyn y cynghorodd
Ahitophel yn eich erbyn chwi.
22 Yna y cododd Dafydd a'r holl
bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a
aethant dros yr Iorddonen: erbyn
goleuo y bore nid oedd un yn eisieu
a'r nad aethai dros yr Iorddonen.
23 ¶ A phan welodd Ahitophel
na wneuthid ei gynghor ef, efe a
gyfrwyodd *ei* asyn, ac a gyfododd,
ac a aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas,
ac a wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a
ymgrogodd, ac a fu farw, ac a gladd-
wyd ym meddrod ei dad.
24 Yna Dafydd a ddaeth i Ma-
hanaim. Ac Absalom a aeth dros
yr Iorddonen, efe a holl wŷr Israel
gyd âg ef.
25 ¶ Ac Absalom a osododd
Amasa yn lle Joab ar y llu. Ac
Amasa *oedd* fab i wr a'i enw Ithra,
yr hwn *oedd* Israeliad, yr hwn a
aeth i mewn at [h] Abigail merch [h] 1 Chron. 2. 16, 17.
Nahas, chwaer Serfiah, mam Joab.
26 Felly y gwersyllodd Israel ac
Absalom y'ngwlâd Gilead.
27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i
Mahanaim, Sobi mab Nahas o
Rabbath meibion Ammon, a [i] Ma- [i] pen. 9. 5.
chir mab Ammiel o Lo-debar, a
[k] Barzilai y Gileadiad o Rogelim, [k] pen. 19. 31, 32. 1 Bren. 2. 7.
28 A ddygasant welyau, a ‖ chawg- ‖ Neu, *phiolau.*
iau, a llestri pridd, a gwenith, a
haidd, a blawd, a chras-*yd*, a ffa, a
ffacbys, a chras-*bys*,
29 A mêl, ac ymenyn, a defaid, a
chaws gwartheg, i Dafydd, ac i'r
bobl *oedd* gyd âg ef, i'w bwytta.
Canys dywedasant, *Y mae* y bobl yn
newynog, yn flin hefyd, ac yn sych-
edig [l] yn yr anialwch. [l] pen. 16. 2.

PENNOD XVIII.

1 *Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myned allan, ac yn rhoddi gorchymyn ynghylch Absalom.* 6 *Lladdfa fawr ar yr Israeliaid y'nghoed Ephraim.* 9 *Absalom y'nghrôg wrth ei wallt mewn derwen; a Joab yn ei ladd ef, ac yn ei fwrw mewn pydew.* 18 *Lle Absalom.* 19 *Ahimaas a Chusi yn dwyn newyddion i Dafydd.* 33 *Dafydd yn galaru am Absalom.*

A DAFYDD a gyfrifodd y bobl
oedd gyd âg ef, ac a osododd
arnynt hwy filwriaid a chanwr-
iaid.
2 A Dafydd a anfonodd o'r bobl
y drydedd ran dan law Joab, a'r
drydedd ran dan law Abisai mab
Serfiah, brawd Joab, a'r drydedd
ran dan law Ittai y Gethiad. A'r
brenhin a ddywedodd wrth y bobl,
Gan fyned yr âf finnau hefyd gyd â
chwi.
3 Ond [a] y bobl a attebodd, Nid [a] pen. 21. 17.
âi di allan: canys os gan ffoi y ffown
ni, ni osodant hwy *eu* meddwl
arnom ni; ac os bydd marw ein
hanner ni, ni osodant *eu* † meddwl † Heb. *calon.*
arnom: ond yn awr *yr ydwyt ti* fel
deng mil o honom ni: yn awr gan
hynny gwell *yw* i ti fod i'n cyn-
northwyo ni o'r ddinas.
4 A dywedodd y brenhin wrthynt
hwy, Gwnaf yr hyn fyddo da yn
eich golwg chwi. A'r brenhin a
safodd ger llaw y porth; a'r holl
bobl a aethant allan yn gannoedd
ac yn filoedd.
5 A'r brenhin a orchymynodd i
Joab, ac Abisai, ac Ittai, gan ddy-
wedyd, *Byddwch* esmwyth, er fy
mwyn i, wrth y llangc Absalom.
A'r holl bobl a glywsant pan or-
chymynodd y brenhin i'r holl
flaenoriaid yn achos Absalom.
6 ¶ Felly yr aeth y bobl i'r maes i

Cyn CRIST 1023.

gyfarfod Israel: a'r rhyfel fu yng
nghoed Ephraim.
7 Ac yno y lladdwyd pobl Israel
o flaen gweision Dafydd; ac yno y
bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw,
sef ugain mil.
8 Canys y rhyfel oedd yno wedi
gwasgaru ar hyd wyneb yr holl
wlad: a'r coed a † ddifethodd fwy
† Heb. *amlhaodd ddifetha.*
o'r bobl nag a ddifethodd y cleddyf
y diwrnod hwnnw.
9 ¶ Ac Absalom a gyfarfu â
gweision Dafydd yn *eu* hwyneb.
Ac Absalom oedd yn marchogaeth
ar ful, a'r mul a aeth dan dewfrig
dderwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn
y dderwen: felly yr oedd efe rhwng
y nefoedd a'r ddaear; a'r mul *oedd*
dano ef a aeth ymaith.
10 A rhyw un a ganfu *hynny*, ac a
fynegodd i Joab, ac a ddywedodd,
Wele, gwelais Absalom y'nghrog
mewn derwen.
11 A dywedodd Joab wrth y gwr
oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'*i*
gwelaist *ef;* paham nas tarewaist ef
yno i'r llawr, ac arnaf fi roddi i ti
ddeg *sicl* o arian, ac un gwregys?
12 A dywedodd y gwr wrth Joab,
Pe cawn bwyso ar fy llaw fil *o*
siclau arian, nid estynwn fy llaw yn
erbyn mab y brenhin: canys gor-
chymynodd y brenhin lle y clywsom
ni wrthyt ti, ac wrth Abisai, ac wrth
Ittai, gan ddywedyd, † Gwyliwch
† Heb. *Gwyliwch, pwy bynnag foch, rhag y llange Absalom.*
gyffwrdd o neb â'r llange Absa-
lom.
13 Os amgen, mi a wnaethwn
ffalster yn erbyn fy einioes: canys
nid oes dim yn guddiedig oddi wrth
y brenhin; tithau hefyd a safasit
yn *fy* erbyn.
14 Yna y dywedodd Joab, Nid
arhoaf fel hyn † gyd â thi. Ac efe
† Heb. *o'th flaen di.*
a gymmerth dair o biccellau yn ei
law, a'u brathodd trwy galon Ab-
salom, ac efe etto yn fyw † yng
† Heb. *y'nghalon.*
nghanol y dderwen.
15 A'r deg llange *y rhai* oedd yn
dwyn arfau Joab a amgylchynasant,
ac a darawsant Absalom, ac a'i
lladdasant ef.
16 A Joab a udganodd mewn
udgorn; a'r bobl a ddychwelodd o
erlid ar ol Israel: canys Joab a
attaliodd y bobl.
17 A hwy a gymmerasant Absa-
lom, ac a'i bwriasant ef mewn ffos
fawr yn y coed, ac [b] a osodasant
b Jos. 7. 26.
arno garnedd gerrig fawr iawn: a
holl Israel a ffoisant bob un i'w
babell.
18 ¶ Ac Absalom a gymmerasai ac
a osodasai iddo yn ei fywyd golofn,
[c] yn nyffryn y brenhin: canys efe a
c Gen. 14. 17.
ddywedodd, [d] Nid *oes* fab gennyf i
d Edrych pen. 14. 27.
wneuthur coffa am fy enw: ac efe a
alwodd y golofn ar ei enw ei hun.
A hi a elwir Lle Absalom, hyd y
dydd hwn.
19 ¶ Yna Ahimaas mab Sadoc a
ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr,
a mynegi i'r brenhin, ddarfod i'r
ARGLWYDD ei † ddïal ef ar ei elyn-
† Heb. *farnu ef o law.*
ion.
20 A Joab a ddywedodd wrtho ef,
Ni *byddi* di yn gennadwr y dydd
hwn, eithr mynegi diwrnod arall:

ond heddyw ni byddi di gennad, o
herwydd marw mab y brenhin.
21 Yna y dywedodd Joab wrth
Cusi, Dos, dywed i'r brenhin yr hyn
a welaist. A Chusi a ymgrymmodd
i Joab, ac a redodd.
22 Yna Ahimaas mab Sadoc a ddy-
wedodd eilwaith wrth Joab, † Beth
† Heb. *Bydded a fyddo.*
bynnag a fyddo, gâd i minnau,
attolwg, redeg ar ol Cusi. A dy-
wedodd Joab, I ba beth y rhedi di,
fy mab, gan nad *oes* gennyt gennad-
wriaeth addas?
23 Ond beth bynnag a fyddo (*eb*
efe) gâd i mi redeg. A dywedodd
yntau wrtho, Rhed. Felly Ahimaas
a redodd ar hyd y gwastadedd, ac a
aeth heibio i Cusi.
24 A Dafydd oedd yn eistedd
rhwng y ddau borth: a'r gwyliedydd
a aeth ar nen y porth ar y mur, ac a
ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrych-
odd; ac wele, wr yn rhedeg ei
hunan.
25 A'r gwyliedydd a waeddodd, ac
a fynegodd i'r brenhin. A'r brenhin
a ddywedodd, Os ei hun *y mae* efe,
cennadwriaeth *sydd* yn ei enau ef.
Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a nes-
âodd.
26 A'r gwyliedydd a ganfu wr arall
yn rhedeg: a'r gwyliedydd a alwodd
ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele,
wr *arall* yn rhedeg ei hunan. A
dywedodd y brenhin, Hwn hefyd
sydd gennad.
27 A'r gwyliedydd a ddywedodd,
Yr ydwyf fi yn gweled rhediad y
blaenaf fel rhediad Ahimaas mab
Sadoc. A dywedodd y brenhin,
Gwr da *yw* hwnnw, ac â chennad-
wriaeth dda y daw efe
28 Ac Ahimaas a alwodd, ac a
ddywedodd wrth y brenhin, Hedd-
wch: ac a ymgrymmodd i lawr ar
ei wyneb ger bron y brenhin, ac a
ddywedodd, Bendigedig *fyddo* yr
ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a
warchaeodd ar y gwŷr a gyfodasant
eu llaw yn erbyn fy arglwydd
frenhin.
29 A'r brenhin a ddywedodd, † Al
† Heb. *Oes heddwch i'r llange.*
dïangol y llange Absalom? A dy-
wedodd Ahimaas, Gwelais gythrwfl
mawr, pan anfonodd Joab was y
brenhin, a'th was dithau, ond ni
wybûm i beth *ydoedd.*
30 A'r brenhin a ddywedodd, Tro
heibio; sâf yma. Ac efe a drodd
heibio, ac a safodd.
31 Ac wele, Cusi a ddaeth. A dy-
wedodd Cusi, Cennadwri, arglwydd
frenhin: canys yr ARGLWYDD a'th
ddïalodd di heddyw ar bawb a'r a
ymgyfododd i'th erbyn.
32 A dywedodd y brenhin wrth
Cusi, A ddïangodd y llange Ab-
salom? A dywedodd Cusi, Fel y
llange hwnnw y byddo gelynion fy
arglwydd frenhin, a'r holl rai a ym-
gyfodant i'th erbyn di er niwed *i ti.*
33 ¶ A'r brenhin a gyffrodd, ac a
aeth i fynu i ystafell y porth, ac a
wylodd: ac fel hyn y dywedodd efe
wrth fyned; [e] O fy mab Absalom,
e pen. 19. 4.
fy mab, fy mab Absalom: O na
buaswn farw drosot ti, Absalom, fy
mab, fy mab.

Cyn CRIST 1023.

PENNOD XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenhin beidio â galaru.*
9 Yr Israeliaid yn daer am ddwyn y bren-
hin adref. 11 Dafydd yn anfon at yr
offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Judah. 18 Simei
yn cael ei bardwn; 24 a Mephiboseth ei es-
gusodi. 32 Barzilai yn cael cennad i fyned
adref; a chymmeryd Chimham ei fab ef i
dŷ y brenhin. 41 Yr Israeliaid yn ymsennu
â gwŷr Judah, am ddwyn y brenhin adref
hebddynt hwy.

A MYNEGWYD i Joab, Wele y
brenhin yn wylo, ac yn galaru
am Absalom.
† Heb. *ymwared.* 2 A'r †fuddugoliaeth *a aeth* y
dwthwn hwnnw yn alar i'r holl
bobl: canys clywodd y bobl y diwr-
nod hwnnw ddywedyd, dristâu o'r
brenhin am ei fab.
3 A'r bobl a aethant yn lladrad-
aidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r
ddinas, fel pobl a fyddai yn myned
yn lladradaidd wedi eu cywilyddio
wrth ffoi o ryfel.
[a] pen. 15. 30. 4 Ond y brenhin [a]a orchuddiodd
ei wyneb; a'r brenhin a waeddodd
[b] pen. 18. 33. â llef uchel, [b]O fy mab Absalom,
Absalom, fy mab, fy mab.
5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ
at y brenhin, ac a ddywedodd,
Gwaradwyddaist heddyw wynebau
dy holl weision, y rhai a ymddiffyn-
asant dy einioes di heddyw, ac
einioes dy feibion a'th ferched, ac
einioes dy wragedd, ac einioes dy
ordderch-wragedd;
6 Gan garu dy gaseion, a chasâu
dy garedigion: canys dangosaist
heddyw nad oedd ddim gennyt dy
dywysogion, na'th weision: o her-
wydd mi a wn heddyw, pe Absalom
fuasai byw, a ninnau i gyd yn feirw
heddyw, mai da fuasai *hynny* yn dy
olwg di.
7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda
† Heb. *wrth fodd calon.* allan, a dywed †yn dêg wrth dy
weision: canys yr wyf fi yn tyngu
i'r ARGLWYDD, os ti nid âi allan,
nad erys neb gyd â thi y nos hon;
a gwaethfydd hyn i ti nâ'r holl ddrwg
a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd
hyd yr awr hon.
8 Yna y brenhin a gyfododd, ac
a eisteddodd yn y porth. A myn-
egwyd i'r holl bobl, gan ddywedyd,
Wele y brenhin yn eistedd yn y
porth. A'r holl bobl a ddaethant
o flaen y brenhin: canys Israel a
ffoisai bob un i'w babell.
9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn
ymryson trwy holl lwythau Israel,
gan ddywedyd, Y brenhin a'n gwa-
redodd ni o law ein gelynion, ac efe
a'n gwaredodd ni o law y Philist-
iaid; ac yn awr efe a ffôdd o'r wlad
rhag Absalom.
10 Ac Absalom, yr hwn a ennein-
iasom ni arnom, a fu farw mewn
rhyfel: ac yn awr paham yr ydych
heb sôn am gyrchu y brenhin dra-
chefn?
11 ¶ A'r brenhin Dafydd a anfon-
odd at Sadoc ac at Abïathar yr
offeiriaid, gan ddywedyd, Llefarwch
wrth henuriaid Judah, gan ddy-
wedyd, Paham yr ydych chwi olaf
i ddwyn y brenhin yn ei ol i'w dŷ?
canys gair holl Israel a ddaeth at y
brenhin, hyd ei dŷ.
12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy
asgwrn a'm cnawd *ydych* chwi:
paham gan hynny yr ydych yn olaf
i ddwyn y brenhin adref?
13 Dywedwch hefyd wrth Amasa,
[c]Onid fy asgwrn i a'm cnawd *wyt* [c] pen. 17. 25.
ti? [d]Fel hyn y gwnelo DUW i mi, [d] Ruth 1. 17.
ac fel hyn y chwanego, onid tywys-
og y llu fyddi di ger fy mron i yn
lle Joab byth.
14 Ac efe a drodd galon holl wŷr
Judah, [e]fel *calon* un gwr: a hwy [e] Barn. 20. 1.
a anfonasant at y brenhin, *gan ddy-*
wedyd, Dychwel di a'th holl weis-
ion.
15 Felly y brenhin a ddychwel-
odd, ac a ddaeth i'r Iorddonen. A
Judah a ddaeth i Gilgal, i fyned i
gyfarfod â'r brenhin, i ddwyn y
brenhin dros yr Iorddonen.
16 ¶ A [f]Simei mab Gera, mab [f] pen. 16. 5.
Jemini, yr hwn *oedd* o Bahurim, a 1 Bren. 2. 8.
frysiodd, ac a ddaeth i waered gyd â
gwŷr Judah, i gyfarfod â'r brenhin
Dafydd.
17 A mil o wŷr o Benjamin *oedd*
gyd âg ef; [g]Siba hefyd gwas tŷ [g] pen. 16. 1, 2.
Saul, a'i bymtheng mab a'i ugain
gwas gyd âg ef: a hwy a aethant
dros yr Iorddonen o flaen y bren-
hin.
18 Ac ysgraff a aeth drosodd i
ddwyn trwodd dylwyth y brenhin,
ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn
ei olwg ef. A Simei mab Gera a
syrthiodd ger bron y brenhin, pan
ddaeth efe dros yr Iorddonen;
19 Ac a ddywedodd wrth y bren-
hin, Na ddannoded fy arglwydd i
mi anwiredd, ac na chofia [h]yr hyn [h] pen. 16. 5.
a wnaeth dy was yn anwir y dydd
yr aeth fy arglwydd frenhin o Jeru-
salem, i osod o'r brenhin *hynny* at
ei galon,
20 Canys dy was sydd yn cydna-
bod bechu o honof fi: ac wele,
deuthum heddyw yn gyntaf o holl
dŷ Joseph, i ddyfod i waered i gyf-
arfod â'm harglwydd frenhin.
21 Ac Abisai mab Serfiah a atteb-
odd, ac a ddywedodd, Ai o herwydd
hyn ni roddir Simei i farwolaeth,
am iddo felldithio enneiniog yr
ARGLWYDD?
22 A dywedodd Dafydd, [i]Beth [i] pen. 16. 10.
sydd i mi *a wnelwyf* â chwi, meib-
ion Serfiah, fel y byddych i mi yn
wrthwynebwyr heddyw? [k]a roddir i [k] 1 Sam. 11. 13.
farwolaeth heddyw neb yn Israel?
canys oni wn i, mai heddyw yr *yd-*
wyf fi yn frenhin ar Israel?
23 [l]A'r brenhin a ddywedodd wrth [l] 1 Bren. 2. 8,
Simei, Ni byddi di farw: a'r bren- 9, 37, 46.
hin a dyngodd wrtho ef.
24 ¶ [m]Mephiboseth mab Saul [m] pen. 9. 6.
hefyd a ddaeth i waered i gyfarfod
â'r brenhin; ac ni olchasai efe ei
draed, ac ni thorrasai ei farf, ac ni
olchasai ei ddillad, er y dydd yr
aethai y brenhin hyd y dydd y daeth
efe *drachefn* mewn heddwch.
25 A phan ddaeth efe i Jerusalem
i gyfarfod a'r brenhin, yna y dy-
wedodd y brenhin wrtho ef, Paham
nad aethost ti gyd â mi, Mephibo-
seth?
26 Ac efe a ddywedodd, Fy ar-
glwydd frenhin, fy ngwas a'm twyll-
odd i: canys dywedodd dy was,

Cyn CRIST 1023.

Cyfrwyaf i mi asyn, fel y marchog-
wyf arni, ac yr elwyf at y brenhin;
o herwydd cloff *yw* dy was.
[n] pen. 16. 3.
27 Ac [n]efe a enllibiodd dy was
wrth fy arglwydd frenhin; ond fy
[o] pen. 14. 17, 20.
arglwydd frenhin *sydd* [o]fel angel
Duw: am hynny gwna *yr hyn fyddo*
da yn dy olwg.
28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhad
† Heb. *marwolaeth.*
i ond dynion †meirw ger bron fy
[p] pen. 9. 7, 10, 13.
arglwydd y brenhin; etto [p]tydi a
osodaist dy was ym mhlith y rhai
oedd yn bwytta ar dy fwrdd dy hun:
pa gyfiawnder gan hynny sydd i mi
bellach i waeddi mwy ar y brenhin?
29 A'r brenhin a ddywedodd wrtho,
I ba beth yr adroddi dy fatterion
ym mhellach? dywedais, Ti a Siba
rhennwch y tir.
30 A Mephiboseth a ddywedodd
wrth y brenhin, Ië, cymmered efe
y cwbl, gan ddyfod fy arglwydd
frenhin i'w dŷ mewn heddwch.
[q] 1 Bren. 2. 7.
31 ¶ A [q]Barzilai y Gileadiad a
ddaeth i waered o Rogelim, ac a
aeth dros yr Iorddonen gyd â'r
brenhin, i'w hebrwng ef dros yr
Iorddonen.
32 A Barzilai *oedd* hen iawn, yn
[r] pen. 17. 27.
fab pedwar ugain mlwydd: [r]efe
oedd yn darparu lluniaeth i'r bren-
hin tra yr ydoedd efe ym Mahan-
aim; canys gwr mawr iawn *oedd*
efe.
33 A'r brenhin a ddywedodd wrth
Barzilai, Tyred drosodd gyd â mi,
a mi a'th borthaf di gyd â mi yn
Jerusalem.
34 A Barzilai a ddywedodd wrth y
brenhin, Pa faint *yw* dyddiau blyn-
yddoedd fy einioes i, fel yr elwn i
fynu gyd â'r brenhin i Jerusalem?
35 Mab pedwar ugain mlwydd
ydwyf fi heddyw: a wn i ragoriaeth
rhwng da a drwg? a ddichon dy
was di archwaethu yr hyn a fwyt-
táf, neu yr hyn a yfaf? a glywaf fi
bellach lais cerddorion a cherddor-
esau? paham gan hynny y bydd
dy was mwyach yn faich ar fy ar-
glwydd frenhin?
36 Dy was a â ychydig tu hwnt
i'r Iorddonen gyd â'r brenhin: a
phaham y talai y brenhin i mi
gyfryw daledigaeth?
37 Gâd, attolwg, i'th was ddychwel-
yd yn fy ol, fel y byddwyf marw yn
fy ninas fy hun, *ac fel y'm cladder*
ym meddrod fy nhad a'm mam: ac
wele, Chimham dy was, efe a â
drosodd gyd â'm harglwydd fren-
hin, a gwna iddo yr hyn *fyddo* da
yn dy olwg.
38 A dywedodd y brenhin, Chim-
ham a â gyd â mi, a mi a wnaf iddo
ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di:
† Heb. *ddewisech gennyf.*
a pheth bynnag a †erfyniech di
arnaf fi, mi a'i gwnaf erot.
39 A'r holl bobl a aethant dros yr
Iorddonen. Y brenhin hefyd a aeth
drosodd: a'r brenhin a gusanodd
Barzilai, ac a'i bendithiodd ef; ac
efe a ddychwelodd i'w fangre ei hun.
40 Yna y brenhin a aeth i Gilgal,
a Chimham a aeth gyd âg ef. A holl
bobl Judah a hebryngasant y bren-
hin, a hanner pobl Israel hefyd.
41 ¶ Ac wele, holl wŷr Israel a
ddaethant at y brenhin, ac a ddy-
wedasant wrth y brenhin, Paham
y lladrattaodd ein brodyr ni, gwŷr
Judah, dydi, ac y dygasant y bren-
hin a'i dylwyth dros yr Iorddonen,
a holl wŷr Dafydd gyd âg ef?
42 Ac attebodd holl wŷr Judah i
wŷr Israel, Oblegid câr agos *yw* y
brenhin i ni: paham gan hynny y
digiasoch chwi am y peth hyn? a
fwyttasom ni *ddim* ar *draul* y bren-
hin? neu a anrhegodd efe ni âg
anrheg.
43 A gwŷr Israel a attebasant wŷr
Judah, ac a ddywedasant, Deg rhan
sydd i ni yn y brenhin: hefyd *y*
mae i ni yn Dafydd fwy nag i chwi:
paham gan hynny y diystyraist fi?
onid myfi a ddywedais yn gyntaf
am gyrchu adref fy mrenhin? Ac
[s] Edrych Barn. 8. 1. a 12. 1.
[s]ymadrodd gwŷr Judah oedd gal-
ettach nag ymadrodd gwŷr Israel.

PENNOD XX.

1 Seba, o achos yr ymrafael, yn codi plaid yn Israel. 3 Deg gordderchwraig Dafydd mewn carchar tragywyddol. 4 Gwneuthur Amasa yn bennaeth ar Judah; a Joab yn ei ladd ef. 14 Joab yn erlid Seba i Abel. 16 Gwraig ddoeth yn achub y ddinas, trwy dorri pen Seba. 23 Swyddogion Dafydd.

Cylch 1022.
AC yno y digwyddodd bod gwr i'r
fall, a'i enw Seba, mab Bichri,
gwr o Jemini; ac efe a udganodd
mewn udgorn, ac a ddywedodd.
[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Chron. 10. 13.
[a]Nid oes i ni ddim rhan yn Dafydd,
nac etifeddiaeth i ni ym mab Jesse:
pawb i'w babell, O Israel.
2 Felly holl wŷr Israel a aethant i
fynu oddi ar ol Dafydd, ar ol Seba
mab Bichri: ond gwŷr Judah a
lynasant wrth eu brenhin, o'r Ior-
ddonen hyd Jerusalem.
3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun
i Jerusalem; a'r brenhin a gym-
[b] pen. 15. 16. a 16. 21, 22.
merth [b]y deg gordderchwraig a
adawsai efe i gadw y tŷ, ac a'u
rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac
a'u porthodd hwynt; ond nid aeth
efe i mewn attynt hwy: eithr buant
yn rhwym hyd ddydd eu marwol-
† Heb. *mewn gweddwdod bywyd.*
aeth, †yn byw mewn gweddwdod.
4 ¶ Yna y dywedodd y brenhin
† Heb. *Galw attaf.* [c] pen. 19. 13.
wrth Amasa, †[c]Cynnull i mi wŷr
Judah *erbyn* y trydydd dydd; a
bydd dithau yma.
5 Felly Amasa a aeth i gynnull
Judah: ond efe a drigodd yn hŵy
nâ'r amser terfynedig a osodasai
efe iddo.
6 A dywedodd Dafydd wrth
Abisai, Seba mab Bichri a'n dryga
ni yn waeth nag Absalom: cymmer
[d] pen. 11. 11.
di [d]weision dy arglwydd, ac erlid
ar ei ol ef, rhag iddo gael y dinas-
oedd caerog, ac ymachub *o'n golwg*
ni.
[e] pen. 8. 18.
7 A gwŷr Joab, a'r [e]Cerethiaid,
y Pelethiaid *hefyd*, a'r holl gedyrn,
a aethant ar ei ol ef; ac a aethant
allan o Jerusalem, i erlid ar ol Seba
mab Bichri.
8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen
mawr *sydd* yn Gibeon, Amasa a
aeth o'u blaen hwynt. A Joab
oedd wedi gwregysu ei gochl oedd
am dano, ac arno *yr oedd* gwregys *a*
chleddyf wedi ei rwymo ar ei lwyn-
au ef yn ei wain; a phan gerddai
efe, *y cleddyf* a syrthiai.

Cyn CRIST. Cylch 1022.

9 A dywedodd Joab wrth Amasa,
A wyt ti yn llawen, fy mrawd? A
llaw ddehau Joab a ymaflodd ym
marf Amasa i'w gusanu ef.
10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y
cleddyf *oedd* yn llaw Joab: felly
[f] 1 Bren. 2. 5. [f]efe a'i tarawodd ef âg ef [g]dan y
[g] pen. 2. 23. bummed *ais*, ac a ollyngodd ei
berfedd ef i'r llawr, ac nid ail darawodd ef: ac efe a fu farw. Felly
Joab ac Abisai ei frawd a ganlynodd
ar ol Seba mab Bichri.
11 Ac un o weision Joab oedd yn
sefyll yn ei ymyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn
dda* i Joab, a phwy bynnag *sydd*
gyd â Dafydd, *eled* ar ol Joab.
12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed y'nghanol y
brif-ffordd. A phan welodd y gwr
yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddi ar y brifffordd i'r maes, ac a daflodd gadach
arno, pan welodd efe bawb a'r oedd
yn dyfod atto ef yn sefyll.
13 Pan symmudwyd ef oddi ar y
brif-ffordd, yr holl wŷr a aethant
ar ol Joab, i erlid ar ol Seba mab
Bichri.
14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy
holl lwythau Israel i Abel, ac i
Beth-maachah, ac i holl *leoedd*
Berim: a hwy a ymgasglasant, ac
a aethant ar ei ol ef.
15 Felly y daethant hwy, ac a
warchaeasant arno ef yn Abel Bethmaachah, ac a fwriasant glawdd yn
erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar
y rhagfur: a'r holl bobl y rhai
† Heb. *difwyno.* *oedd* gyd â Joab oedd yn †curo y
mur, i'w fwrw i lawr.
16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddinas
a lefodd, Clywch, clywch: dywedwch,
attolwg, wrth Joab, Nesâ hyd yma,
fel yr ymddiddanwyf â thi.
17 Pan nesâodd efe atti hi, y
wraig a ddywedodd, Ai ti *yw* Joab?
Dywedodd yntau, *Iê* myfi. A hi a
ddywedodd wrtho ef, Gwrando
eiriau dy law-forwyn. Dywedodd
yntau, Yr ydwyf yn gwrando.
18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a
† Heb. *yn y dechreuad:* Edrych Deut. 20. 11. lefarent †gynt, gan ddywedyd, Diau
yr ymofynant âg Abel: ac felly y
dibennent.
19 Myfi *wyf un o* heddychol
ffyddloniaid Israel: yr wyt ti yn
ceisio difetha dinas a mam yn Israel: paham y difetha di etifeddiaeth yr ARGLWYDD?
20 A Joab a attebodd ac a ddywedodd, Na atto Duw, na atto
Duw, i mi na difetha na dinystrio.
21 Nid felly *y mae* y peth: eithr
gwr o fynydd Ephraim (Seba mab
Bichri *dan* ei enw) a ddyrchafodd
ei law yn erbyn y brenhin, yn erbyn
Dafydd. Rhoddwch ef yn unig, a
mi a âf ymaith oddi wrth y ddinas.
A dywedodd y wraig wrth Joab,
Wele, ei ben ef a fwrir attat ti dros
y mur.
[h] Preg. 9. 14. 22 Yna y wraig [h]o'i doethineb a
aeth at yr holl bobl. A hwy a
dorrasant ben Seba mab Bichri, ac
a'*i* taflasant allan i Joab. Ac efe a
udganodd mewn udgorn; a hwy
a wasgarwyd oddi wrth y ddinas,
bob un i'w pabellau. A Joab a
ddychwelodd i Jerusalem at y brenhin.
23 ¶ Yna [i]Joab *oedd* ar holl luoedd Israel; a Benaiah mab Jehoiada ar y Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid; [i] pen. 8. 16.
24 Ac Adoram *oedd* ar y dreth;
a [k]Jehosaphat mab Ahilud yn [k] pen. 8. 16. 1 Bren. 4. 3.
gofiadur;
25 Sefa hefyd yn ysgrifenydd; a
Sadoc ac Abïathar yn offeiriaid; [l] pen. 23. 38.
26 [l]Ira hefyd y Jairiad oedd ‖ Neu, *dywysog.*
‖benllywydd ynghylch Dafydd.

PENNOD XXI.

1 *Y tair blynedd newyn, o achos y Gibeoniaid, yn peidio, trwy grogi saith o feibion Saul.* 10 *Caredigrwydd Rispah tu ag at y marw.* 12 *Dafydd yn claddu esgyrn Saul a Jonathan.* 15 *Pedair câd yn erbyn y Philistiaid; lle y lladdodd pedwar o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.*

A BU newyn yn nyddiau Dafydd Cylch 1021.
dair blynedd olynol. A Dafydd a †ymofynodd ger bron yr † Heb. *geisiodd wyneb yr Arglwydd:* Edrych Num. 27. 21.
ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a
ddywedodd, O herwydd Saul, ac o
herwydd *ei* dŷ gwaedlyd *ef, y mae
hyn;* oblegid lladd o hono ef y
Gibeoniaid.
2 A'r brenhin a alwodd am y
Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â
hwynt (a'r Gibeoniaid hynny nid
oeddynt o feibion Israel, ond [a]o [a] Jos. 9. 3, 15, 17.
weddill yr Amoriaid; a meibion
Israel a dyngasai iddynt hwy: etto
Saul a geisiodd eu lladd hwynt, o'i
serch i feibion Israel a Judah)
3 A Dafydd a ddywedodd wrth y
Gibeoniaid, Beth a wnaf i chwi? ac
â pha beth y gwnaf gymmod, fel y
bendithioch chwi etifeddiaeth yr
ARGLWYDD?
4 A'r Gibeoniaid a ddywedasant
wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac
aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac
ni fynnwn ni ladd neb yn Israel. Ac
efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi, a wnaf i chwi.
5 A hwy a ddywedasant wrth y
brenhin, Y gwr a'n difethodd ni, ac
‖a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinystrio ni rhag aros yn un o derfynau ‖ Neu, *a'n torrodd ymaith.*
Israel,
6 Rhodder i ni saith o wŷr o'i
feibion ef, fel y crogom ni hwynt i'r
ARGLWYDD yn [b]Gibeah Saul, dewisedig yr ARGLWYDD. A dywedodd [b] 1 Sam. 10. 26. a 11. 4.
y brenhin, Myfi a'*u* rhoddaf.
7 Ond y brenhin a arbedodd Mephiboseth, mab Jonathan, mab Saul,
o herwydd [c]llw yr ARGLWYDD yr [c] 1 Sam. 18. 3. a 20. 8, 15, 42. a 23. 18.
hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng
Dafydd a Jonathan mab Saul.
8 Ond y brenhin a gymmerth
ddau mab Rispah merch Aiah, y
rhai a ymddûg hi i Saul, *sef* Armoni
a Mephiboseth; a phum mab ‖Michal merch Saul, y rhai a blantodd ‖ Neu, *chwaer Michal.*
hi i Adriel mab Barzilai y Maholathiad:
9 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn 1019.
llaw y Gibeoniaid; a hwy a'u crogasant hwy yn y mynydd ger bron
yr ARGLWYDD: a'r saith hyn a gydgwympasant, ac a roddwyd i farwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r cynhauaf, yn nechreuad cynhauaf yr
haidd.

Cyn CRIST 1019.

10 ¶ A [d]Rispah merch Aiah a
gymmerth sachlian, a hi a'i hestyn-
odd ef iddi ar y graig, o ddechre y
cynhauaf nes diferu dwfr arnynt
hwy o'r nefoedd, ac ni adawodd hi
i chediaid y nefoedd orphwys arnynt
hwy y dydd, na bwystfil y maes liw
nos.
11 A mynegwyd i Dafydd yr hyn
a wnaethai Rispah merch Aiah,
gordderchwraig Saul.
12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddug
esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei
fab, oddi wrth berchenogion Jabes
Gilead, y rhai a'u lladrattasent hwy
o heol Bethsan, [e]yr hon y crogasai
y Philistiaid hwynt ynddi, y dydd
y lladdodd y Philistiaid Saul yn
Gilboa.
13 Ac efe a ddug i fynu oddi yno
esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei
fab; a hwy a gasglasant esgyrn y
rhai a grogasid.
14 A hwy a gladdasant esgyrn
Saul a Jonathan ei fab y'ngwlad
Benjamin, yn Sela, ym meddrod
Cis ei dad: a hwy a wnaethant yr
hyn oll a orchymynasai y brenhin. A
bu Duw foddlawn i'r wlad ar ol hyn.
15 ¶ A bu eilwaith ryfel rhwng y
Philistiaid ac Israel; a Dafydd a
aeth i waered a'i weision gyd âg ef,
ac a ymladdasant â'r Philistiaid.
A diffygiodd Dafydd.
16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd* o
feibion ‖ y cawr (a phwys † ei wayw-
ffon yn dri chan *sicl* o bres) ac wedi
ei wregysu â *chleddyf* newydd, a
feddyliodd ladd Dafydd.
17 Ond Abisai mab Serfiah a'i
helpiodd ef, ac a darawodd y Phi-
listiad, ac a'i lladdodd ef. Yna
[f]gwŷr Dafydd a dyngasant wrtho
ef, gan ddywedyd, Nid âi di allan
mwyach gyd â ni i ryfel, rhag i ti
ddiffoddi † [g]goleuni Israel.
18 [h]Ac ar ol hyn fe fu eilwaith
ryfel yn Gob yn erbyn y Philistiaid:
yna [i]Sibbechai yr Husiad a laddodd
Sàph, yr hwn *oedd* o feibion ‖ y
cawr.
19 A bu etto ryfel yn Gob yn
erbyn y Philistiaid: ac Elhanan
mab Jaare-oregim, y Bethlehemiad,
a darawodd [k]*frawd* Goliath y Geth-
iad; a phren ei wayw-ffon ef *oedd*
fel carfan gwehydd.
20 A bu etto ryfel yn Gath: ac yr
oedd gwr corphol, a chwech o fysedd
ar bob llaw iddo, a chwech o fysedd
ar bob troed iddo, pedwar ar hugain
o rifedi; efe hefyd *oedd* fab ‖ i'r
cawr.
21 Ac efe a ‖ ammharchodd Is-
rael; a Jonathan mab [l]Simea,
brawd Dafydd, a'i lladdodd ef.
22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr
yn Gath, ac a gwympasant trwy
law Dafydd, a thrwy law ei weision
ef.

d pen. 3. 7.
e 1 Sam. 31. 10.
Cylch 1018.
‖ Neu, *Raphah.*
† Heb. *paladr,* neu, *flaen ei waywffon.*
f pen. 18. 3.
† Heb. *canwyll,* neu, *lamp.*
g 1 Bren. 11. 36. Ps. 132. 17.
h 1 Chron. 20. 4.
i 1 Chron. 11. 29.
‖ Neu, *Raphah.*
k Edrych 1 Chron. 20. 5.
‖ Neu, *i Raphah.*
‖ Neu, *ddifenwodd.* 1 Sam. 17. 10, 25, 26.
l 1 Sam. 16. 9, *Sammah.*

PENNOD XXII.

Psalm o ddiolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

1018.

A DAFYDD a lefarodd wrth yr
ARGLWYDD eiriau y gân hon,
yn y dydd y gwaredodd yr AR-
GLWYDD ef o law ei holl elynion, ac
o law Saul.

Cyn CRIST 1018.

2 Ac efe a ddywedodd, [a]Yr AR-
GLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hym-
ddiffynfa, a'm gwaredydd i;
3 Duw fy nghraig, [b]ynddo ef yr
ymddiriedaf: fy nharian, a chorn
fy iachawdwriaeth, fy uchel-dŵr a'm
noddfa, fy achubwr; rhag trais y'm
hachubaist.
4 Galwaf ar yr ARGLWYDD can-
moladwy: felly y'm cedwir rhag fy
ngelynion.
5 Canys ‖ gofidion angau a'm
cylchynasant; afonydd † y fall a'm
dychrynasant i.
6 ‖ Doluriau uffern a'm hamgylch-
ynasant; maglau angau a'm rhag-
flaenasant.
7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar
yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar
fy NUW; ac efe a glybu fy llef o'i
deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w glust-
iau ef.
8 Yna y cynhyrfodd ac y crynodd
y ddaear: [c]seiliau y nefoedd a
gyffroisant ac a ymsiglasant, am
iddo ef ddigio.
9 Dyrchafodd mŵg o'i ffroenau ef,
a thân o'i enau ef a ysodd: glo a
ennynasant ganddo ef.
10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac
a ddisgynodd; a thywyllwch *oedd*
dan ei draed ef.
11 Marchogodd efe hefyd ar y
cerub, ac a ehedodd: ie, efe a wel-
wyd ar adenydd y gwynt.
12 Efe a osododd y tywyllwch yn
bebyll o'i amgylch; *sef* casgliad y
dyfroedd, *a* thew-gymmylau yr
awyr.
13 Gan y disgleirdeb ger ei fron ef
yr ennynodd y marwor tanllyd.
14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r
nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei
lef.
15 Ac efe a anfonodd *ei* saethau,
ac a'u gwasgarodd hwynt; mellt, ac
a'u drylliodd hwynt.
16 Gwaelodion y môr a ymddang-
osodd, a seiliau y byd a ‖ ddinoeth-
wyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a*
chan chwythad anadl ei ffroenau
ef.
17 Efe a anfonodd oddi uchod;
cymmerodd fi; tynnodd fi o ddyfr-
oedd ‖ lawer.
18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn
cadarn, *a* rhag fy nghaseion; am
eu bod yn drech nâ mi.
19 Achubasant fy mlaen yn nydd
fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd
gynnaliad i mi.
20 Efe a'm dug i ehangder: efe
a'm gwaredodd i, am iddo ymhoffi
ynof.
21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd
yn ol fy nghyfiawnder: yn ol glen-
did fy nwylaw y talodd efe i mi.
22 Canys mi a gedwais ffyrdd
yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn
annuwiol oddi wrth fy NUW.
23 O herwydd ei holl farnedig-
aethau ef *oedd* ger fy mron i: ac
oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais i.
24 Bûm hefyd berffaith † ger ei
fron ef; ac ymgedwais rhag fy
anwiredd.
25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwy-
odd innau yn ol fy nghyfiawnder;

a Deut. 32. 4. Ps. 18. 2, &c.
b Heb. 2. 13.
‖ Neu, *gloes,* neu, *donnau.*
† Heb. *Belial.*
‖ Neu, *Rheffynnau.*
c Job 26. 11.
‖ *ddatguddiwyd.*
‖ Neu, *mawrion.*
† Heb. *iddo.*

Cyn CRIST 1018.

yn ol fy nglendid o flaen ei lygaid
ef.
26 A'r trugarog y gwnai drugar-
edd; â'r gwr perffaith y gwnai
berffeithrwydd.
27 A'r glân y gwnai lendid; ac
[d]â'r cyndyn yr ymgyndynni.
28 Y bobl gystuddiedig a waredi:
ond *y mae* dy lygaid ar y rhai uchel,
i'*w* darostwng.
29 Canys ti *yw* fy nghanwyll i, O
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a lewyr-
cha fy nhywyllwch.
30 Oblegid ynot ti y ‖ rhedaf trwy
fyddin: trwy fy NUW y llammaf
dros fur.
31 [e]DUW *sydd* berffaith ei ffordd;
[f]ymadrodd yr ARGLWYDD *sydd*
buredig: tarian *yw* efe i bawb a
ymddiriedant ynddo.
32 Canys [g]pwy *sydd* DDUW, heb
law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd*
graig, eithr ein Duw ni?
33 DUW *yw* fy nghadernid *a'm*
nerth; ac a rwyddhaodd fy ffordd i
yn berffaith.
34 Efe sydd yn gwneuthur fy
nhraed fel *traed* ewigod; ac efe
sydd yn fy ngosod ar fy uchelfä-
oedd.
35 Efe sydd yn dysgu fy nwylaw i
ryfel; fel y dryllir bwa dur *yn* fy
mreichiau.
36 Rhoddaist hefyd i mi darian
dy iachawdwriaeth; ‖ ac â'th fwyn-
der y lliosogaist fi.
37 Ehengaist fy ngherddediad
danaf; fel na lithrodd fy sodlau.
38 Erlidiais fy ngelynion, a difeth-
ais hwynt; ac ni ddychwelais nes
eu difa hwynt.
39 Difeais hwynt hefyd, a thryw-
enais hwynt, fel na chyfodent; a
hwy a syrthiasant dan fy nhraed i.
40 Canys ti a'm gwregysaist i â
nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent
i'm herbyn, a ddarostyngaist danaf.
41 Rhoddaist hefyd i mi warrau
fy ngelynion; fel y difethwn fy
nghaseion.
42 Disgwyliasant, ond nid *oedd*
achubydd; *sef* am yr ARGLWYDD,
ond nid attebodd hwynt.
43 Yna y maluriais hwynt fel llwch
y ddaear; melais hwynt fel tom yr
heolydd, *a* thaenais hwynt.
44 Gwaredaist fi rhag cynhennau
fy mhobl; cedwaist fi yn ben *ar*
genhedloedd: pobl nid adnabûm
a'm gwasanaethant.
45 Meibion dieithr a gymmerant
arnynt ‖ ymddarostwng i mi: pan
glywant, gwrandawant arnaf fi.
46 Meibion dieithr a ballant, ac a
ddychrynant o'u carchardai.
47 Byw fyddo yr ARGLWYDD, a
bendigedig *fyddo* fy nghraig; a
dyrchafer Duw, craig fy iachawdwr-
iaeth.
48 Duw sydd yn † fy nial i, ac
sydd yn darostwng pobloedd danaf
fi,
49 Ac sydd yn fy nhywys i o blith
fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrchef-
aist uwch law y rhai a gyfodent i'm
herbyn; rhag y gwr traws y'm
hachubaist i.
50 Am hynny y moliannaf di, O

[d] Lef. 26. 24, 27, 28. Ps. 18. 26.
‖ Neu, *torraf.*
[e] Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3.
[f] Ps. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.
[g] 1 Sam. 2. 2. Es. 45. 5, 6.
‖ Neu, *a'th fwynder a'm lliosogodd.*
‖ Edrych Deut. 33. 29.
† Heb. *rhoddi dial trosof.*

ARGLWYDD, ym mhlith y [h]cenhedl-
oedd, ac y canaf i'th enw.
51 *Efe sydd* dŵr iachawdwriaeth
i'w frenhin; ac yn gwneuthur tru-
garedd i'w enneiniog, i Dafydd, ac
[i]i'w had yn dragywydd.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn addewidion Duw tu hwnt i bob deall dynol.* 6 *Anghyffelyb gyflwr yr annuwiol.* 8 *Enwau cedyrn Dafydd.*

DYMA eiriau diweddaf Dafydd.
Dywedodd Dafydd mab Jesse,
‖ a dywedodd y gwr a osodwyd
yn uchel, enneiniog Duw Jacob, a
pheraidd ganiadydd Israel;
2 Yspryd yr ARGLWYDD a lefar-
odd ynof fi, a'i ymadrodd ef *oedd*
ar fy nhafod.
3 Duw Israel a ddywedodd wrthyf
fi, [a]Craig Israel a ddywedodd,
‖ *Bydded* llywodraethwr ar ddynion
yn gyfiawn, yn llywodraethu *mewn*
ofn DUW:
4 Ac [b]*efe a fydd* fel y bore-oleuni,
pan gyfodo haul foregwaith heb
gymmylau: *fel* eginyn *a dyf* o'r
ddaear, gan lewyrchiad yn ol gwlaw.
5 Er nad *yw* fy nhŷ i felly gyd â
Duw; etto [c]cyfammod tragywydd-
ol a wnaeth efe â mi, wedi ei luni-
aethu yn hollol ac yn sicr; canys
fy holl iachawdwriaeth, a'*m* holl
ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri
iddo flaguro.
6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll fel drain
wedi eu bwrw heibio: canys mewn
llaw nis cymmerir hwynt.
7 Ond y gwr a gyffyrddo â hwynt
a † ddiffynnir â haiarn, ac a phaladr
gwaywffon; ac â thân y llosgir
hwynt yn *eu* lle.
8 ¶ Dyma enwau y cedyrn oedd
gan Dafydd. ‖ Y Tachmoniad a
eisteddai yn y gadair, yn bennaeth
y tywysogion (hwnnw *oedd* Adino
yr Esniad) ‖ *efe a ruthrodd* yn erbyn
wyth cant, y rhai a laddodd efe ar
unwaith.
9 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [d]Eleazar
mab Dodo, mab Ahohi, *ym mhlith*
y tri cedyrn, gyd â Dafydd, pan
ddifenwasant hwy y Philistiaid a
ymgynnullasant yno i ryfel, a phan
aeth gwŷr Israel ymaith.
10 Efe a gyfododd, ac a darawodd
ar y Philistiaid, nes diffygio ei law
ef, a glynu o'i law ef wrth y cledd-
yf: a'r ARGLWYDD a wnaeth iach-
awdwriaeth mawr y diwrnod hwn-
nw; a'r bobl a ddychwelasant ar ei
ol ef yn unig i anrheithio.
11 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [e]Sam-
mah mab Age yr Harariad. A'r
Philistiaid a ymgynnullasant ‖ yn
dorf; ac yr oedd yno ran o'r maes
yn llawn o ffacbys: a'r bobl a ffôdd
o flaen y Philistiaid.
12 Ond efe a safodd yn nghanol y
rhandir, ac a'i hachubodd, ac a ladd-
odd y Philistiaid. Felly y gwnaeth
yr ARGLWYDD ymwared mawr.
13 ‖ A [f]thri o'r deg pennaeth ar
hugain a ddisgynasant, ac a ddaeth-
ant y cynhauaf at Dafydd i [g]ogof
Adulam: a thorf y Philistiaid oedd
yn gwersyllu yn [h]nyffryn Rephaim.

Cyn CRIST 1018.

[h] Rhuf. 15. 9.
[i] pen. 7. 12.
‖ Ps. 89. 27.
[a] Deut. 32. 4. pen. 22. 2, 32.
‖ Neu, *Bydd.*
[b] Barn. 5. 31. Ps. 89. 36. Diar. 4. 18. Hos. 6. 5.
[c] pen. 7. 15, 16.
† Heb. *gyflawnir.*
‖ *Joseb-bassebet y Tachmoniad, pen y tri.*
‖ Edrych 1 Chron. 11. 11. a 27. 2.
[d] 1 Chron. 11. 12. a 27. 4.
[e] 1 Chron. 11. 27.
‖ Neu, *i ysglyfaethu.*
‖ Neu, *Ar tri pennaeth ar.*
[f] 1 Chron. 11. 15.
[g] 1 Sam. 22. 1.
[h] pen. 5. 18.

Cyn CRIST 1018.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn ymddiffynfa; a sefyllfa y Philistiaid *ydoedd* yna yn Bethlehem.
15 A blysiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dïoda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *sydd* wrth y porth?
16 A'r tri chedyrn a ruthrasant trwy wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'*i* cymmerasant hefyd, ac a'*i* dygasant at Dafydd: ond ni fynnai efe ei yfed, eithr efe a'i dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;
17 Ac a ddywedodd, Na atto yr ARGLWYDD i mi wneuthur hyn: *onid* gwaed y gwŷr a aethant mewn *enbydrwydd* am eu heinioes *yw* hwn? Am hynny ni fynnai efe ei yfed. Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.
[i] 1 Chron. 11. 20. 18 Ac [i] Abisai brawd Joab, mab Serfiah, *oedd* bennaf o'r tri. Ac efe a gyfododd ei waywffon yn erbyn
† Heb. *o laddedigion.* tri chant, † *ac a'u* lladdodd *hwynt:* ac iddo ef *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri.
19 Onid anrhydeddusaf *oedd efe* o'r tri? a bu iddynt yn dywysog: etto ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf*.
20 A Benaiah mab Jehoiada, mab gwr grymmus o Cabseel, aml ei weithredoedd, efe a laddodd ddau
† Heb. *lew Duw o Moab.* † o gedyrn Moab: ac efe a aeth i waered, ac a laddodd lew mewn pydew yn amser eira.
21 Ac efe a darawodd Aipht-ddyn,
[k] 1 Chron. 21. 23. gwr [k] golygus *o faint:* ac yn llaw yr Aiphtiad *yr oedd* gwaywffon; eithr efe a ddaeth i waered atto ef â ffon, ac a ddug y waywffon o law yr Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun,
22 Hyn a wnaeth Benaiah mab Jehoiada: ac iddo *yr oedd* yr enw ym mhlith y tri chedyrn.
‖ Neu, *Anrhydeddus oedd ym mysg y deg ar hugain.* 23 ‖ Anrhydeddusach *oedd* nâ'r deg ar hugain; ond ni chyrhaeddodd efe y tri *cyntaf:* a Dafydd a'i
‖ Neu, *ei gynghor.* Heb. *ei orchymyn.* gosododd ef ar ‖ ei wŷr o gard.
24 [l] Asahel brawd Joab *oedd* un o'r deg ar hugain; Elhanan mab
[l] pen. 2. 18. Dodo y Bethlehemiad,
25 Sammah yr Harodiad, Elica yr Harodiad,
[m] 1 Chron. 11. 27. 26 Heles y [m] Paltiad, Ira mab Icces y Tecoiad,
27 Abïezer yr Anathothiad, Mebunnai yr Husathiad,
28 Salmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,
29 Heleb mab Baanah y Netophathiad, Ittai mab Ribai o Gibeah meibion Benjamin,
30 Benaiah y Pirathoniad, Hidai o
‖ Neu, *ddyffrynnoedd.* ‖ afonydd Gaas,
31 Abi-albon yr Arbathiad, Azmafeth y Barhumiad,
32 Eliahba y Saalboniad; o feibion Jasen, Jonathan,
33 Sammah yr Harariad, Ahïam mab Sarar yr Harariad,
34 Eliphelet mab Ahasbai, mab y Maachathiad, Elïam mab Ahitophel y Giloniad,
35 Hesrai y Carmeliad, Paarai yr Arbiad,
36 Igal mab Nathan o Sobah, Bani y Gadiad,
37 Selec yr Ammoniad, Naharai y Beerothiad yn dwyn arfau Joab mab Serfiah,
38 [n] Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad, [n] pen. 20. 26.
39 Urïas yr Hethiad: dau ar bymtheg ar hugain o gwbl.

PENNOD XXIV.

1 Satan yn temtio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo y bobl. 5 Y cupteniaid, ym mhen y naw mis a'r ugain niwrnod, yn dwyn cyfrif o dri chan mil ar ddeg o ryfelwyr 10 Dafydd yn cael ei ddewis o dri pla; ac yn dewis tridiau o'r nodau: 15 ac wedi lladd deng mil a thriugain o'r bobl, yn edifarhâu, ac wrth hynny yn achub dinystr Jerusalem. 18 Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Arafnah; a'r pla yn peidio, wedi iddo ef aberthu.

1017.

ATHRACHEFN digllonedd yr ARGLWYDD a ennynodd yn erbyn Israel; ‖ ac efe a annogodd ‖ *a Satan.* Edrych 1 Chron. 21. 1.
Dafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, [a] Dos, cyfrif Israel a Judah.
2 Canys y brenhin a ddywedodd wrth Joab tywysog y llu *oedd* [a] Edrych 1 Chron. 27. 23, 24.
ganddo ef, ‖ Dos yn awr trwy holl ‖ Neu, *Cylchyna.*
lwythau Israel, [b] o Dan hyd Beerseba, a chyfrif y bobl, fel y gwypwyf [b] Barn. 20. 1.
rifedi y bobl.
3 A Joab a ddywedodd wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy DDUW a chwanego y bobl yn gan cymmaint ag y maent, fel y gwelo llygaid fy arglwydd frenhin: ond paham yr ewyllysia fy arglwydd frenhin y peth hyn?
4 A gair y brenhin fu drech nâ Joab, ac nâ thywysogion y llu. Joab am hynny a aeth allan, a thywysogion y llu, o ŵydd y brenhin, i gyfrif pobl Israel.
5 ¶ A hwy a aethant dros yr Iorddonen, ac a wersyllasant yn Aroer, o'r tu dehau i'r ddinas *sydd* yng nghanol ‖ dyffryn Gad, a thu a ‖ Neu, *afon.*
Jazer.
6 Yna y daethant i Gilead, ac ‖ i ‖ Neu, *i'r isaf wlad newydd gyfanneddu.*
wlad Tahtim-hodsi; daethant *hefyd* i Dan-jaan, ac o amgylch i Sidon;
7 Daethant *hefyd* i ymddiffynfa Tyrus, ac i holl ddinasoedd yr Hefiaid, a'r Canaaneaid; a hwy a aethant i du dehau Judah, i Beerseba.
8 Felly y cylchynasant yr holl wlad, ac a ddaethant ym mhen naw mis ac ugain niwrnod i Jerusalem.
9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenhin: ac Israel ydoedd wyth gan mil o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Judah *oedd* bùm can mil o wŷr.
10 ¶ A [c] chalon Dafydd a'i tarawodd ef, ar ol iddo gyfrif y bobl. A [c] 1 Sam. 24. 5.
dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirfawr *yn* yr hyn a wneuthum: ac yn awr dilëa, attolwg, O ARGLWYDD, anwiredd dy was; canys ynfyd iawn y gwneuthum.
11 A phan gyfododd Dafydd y bore, daeth gair yr ARGLWYDD at
[d] Gad y prophwyd, [e] gweledydd Dafydd, gan ddywedyd, [d] 1 Sam. 22. 5.
12 Dos a dywed wrth Dafydd, [e] 1 Sam. 9. 9. 1 Chron. 29. 29.
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Yr ydwyf fi yn gosod tri *pheth* o'th

Cyn CRIST 1017.

flaen di; dewis i ti un o honynt, a
gwnaf *hynny* i ti.
13 Felly Gad a ddaeth at Dafydd,
ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd
wrtho, A *fynni* ddyfod i ti [f] saith
mlynedd o newyn yn dy wlad?
neu ffoi dri mis o flaen dy elynion,
a hwy yn dy erlid? ai ynte bod
haint yn y wlad dri diwrnod? Yn
awr ymgynghora, ac edrych pa beth
a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.
14 A dywedodd Dafydd wrth
Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf
fi: bid i mi syrthio yn awr yn llaw
yr ARGLWYDD (canys aml *yw* ei
drugareddau ef) ac [g] na chwympwyf
yn llaw dyn.
15 Yna y rhoddes [h] yr ARGLWYDD
haint yn Israel, o'r bore hyd yr
amser nodedig: a bu farw o'r bobl,
o Dan hyd Beerseba, ddeng mil a
thriugain o wŷr.
16 A phan estynasai yr angel ei
law *at* Jerusalem i'w dinystrio hi,
[i] edifarhâodd ar yr ARGLWYDD y
drwg hwn, ac a ddywedodd wrth
yr angel oedd yn dinystrio y bobl,
Digon bellach: attal dy law. Ac
angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr-
dyrnu [k] Arafnah y Jebusiad.
17 A llefarodd Dafydd wrth yr
ARGLWYDD, pan ganfu efe yr angel
a darawsai y bobl, a dywedodd,
Wele, myfi a bechais, ac a wneuth-
um yn ddrygionus: ond y defaid
hyn, beth a wnaethant hwy? bydd-
ed, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar
dŷ fy nhad.
18 ¶ A Gad a ddaeth at Dafydd
y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd
wrtho, Dos i fynu, cyfod allor i'r
ARGLWYDD yn llawr-dyrnu † Araf-
nah y Jebusiad.
19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol
gair Gad, fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD.
20 Ac Arafnah a edrychodd, ac
a ganfu y brenhin a'i weision yn
dyfod tu ag atto. Ac Arafnah a
aeth allan, ac a ostyngodd ei wyneb
i lawr ger bron y brenhin.
21 Ac Arafnah a ddywedodd,
Paham y daeth fy arglwydd frenhin
at ei was? [l] A dywedodd Dafydd,
I brynu gennyt ti y llawr-dyrnu, i
adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel
yr attalier y pla oddi wrth y bobl.
22 A dywedodd Arafnah wrth
Dafydd, Cymmered, ac offrymmed
fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo*
da yn ei olwg: wele yr [m] ychain yn
boeth-offrwm, a'r ffustiau ac offer
yr ychain yn lle cynnud.
23 Hyn oll a roddodd Arafnah,
megis brenhin, i'r brenhin. A dy-
wedodd Arafnah wrth y brenhin,
Yr ARGLWYDD dy DDUW a fyddo
boddlawn i ti.
24 A dywedodd y brenhin wrth
Arafnah, Nag ê; eithr gan brynu y
prynaf *ef* mewn pris gennyt: ac nid
offrymmaf i'r ARGLWYDD fy NUW
boeth-offrymmau rhad. Felly [n] Da-
fydd a brynodd y llawr-dyrnu a'r
ychain, er deg a deugain o siclau
arian.
25 Ac yno yr adeiladodd Dafydd
allor i'r ARGLWYDD, ac a offrym-
modd boeth-offrymmau ac offrym-
mau hêdd. A'r ARGLWYDD a gym-
mododd â'r wlad, a'r pla a attaliwyd
oddi wrth Israel.

[f] Edrych 1 Chron. 21. 12.
[g] Edrych Es. 47. 6. Zech. 1. 15.
[h] 1 Chron. 27. 24.
[i] Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11.
[k] 1 Chron. 21. 15, *Ornan:* Edrych ad. 18.
† Heb. *Araniah.*
[l] Edrych Gen. 23. 8-16.
[m] 1 Bren. 19. 21.
[n] Edrych 1 Chron. 21. 25.

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

TRYDYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST 1015.

PENNOD I.

1 *Abisag yn ymgeleddu Dafydd.* 5 *Adoniah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenhin.* 11 *Nathan yn cynghori* 15 *i Bathseba ddywedyd i'r brenhin,* 22 *ac yn dywedyd gyd â hi.* 28 *Dafydd yn adnewyddu ei lw i Bathseba.* 32 *Sadoc a Nathan, trwy archiad Dafydd, yn enneinio Solomon yn frenhin; a'r bobl yn gorfoleddu.* 41 *Jonathan yn adrodd hynny, a gwahoddwyr Adoniah yn ffoi.* 50 *Adoniah yn cymmeryd noddfa wrth gyrn yr allor; a than ammod, yn cael ei ollwng yn rhydd.*

A'R brenhin Dafydd *oedd* hen,
ac a aethai mewn † oedran;
er iddynt ei enhuddo ef mewn dillad,
etto ni chynhesai efe.
2 Am hynny ei weision a ddy-
wedasant wrtho, † Ceisier i'm har-
glwydd frenhin langces o forwyn;
a safed hi o flaen y brenhin, a bydd-
ed yn gwneuthur ymgeledd iddo, a
gorwedded yn dy fynwes, fel y
gwresogo fy arglwydd frenhin.
3 A hwy a geisiasant langces dêg
trwy holl fro Israel; ac a gawsant
Abisag y Sunamees, ac a'i dygasant
hi at y brenhin.
4 A'r llangces *oedd* dêg iawn, ac
oedd yn ymgeleddu y brenhin, ac
yn ei wasanaethu ef: ond ni bu i'r
brenhin a wnaeth â hi.
5 ¶ Ac [a] Adoniah mab Haggith a
ymddyrchafodd, gan ddywedyd,
Myfi a † fyddaf frenhin: ac [b] efe a
ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr
meirch, a dengwr a deugain i redeg
o'i flaen.
6 A'i dad nid anfoddlonasai ef † yn
ei ddyddiau, gan ddywedyd, Paham
y gwnaethost fel hyn? yntau hefyd
oedd dêg iawn o bryd; ac [c] efe a
anesid wedi Absalom.
7 † Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe
Joab mab Serfiah, ac Abiathar yr
offeiriad: a [d] hwy a gynnorthwyas-
ant ar ol Adoniah.
8 Ond Sadoc yr offeiriad, a Be-

† Heb. *dyddiau.*
† Heb. *Ceisiant.*
[a] 2 Sam. 3. 4.
† Heb. *deyrnasaf.*
[b] 2 Sam. 15. 1.
† Heb. *er.*
[c] 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Chron. 3. 2.
† Heb. *A'i eiriau ef oedd gyd â Joab.*
[d] pen. 2. 22, 28.

Cyn CRIST 1015.

naiah mab Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a [e]Simei, a Rei, a'r [f]gwŷr cedyrn *a fuasai* gyd â Dafydd, nid *oeddynt* gyd âg Adonïah.

[e] pen. 4. 18.
[f] 2 Sam. 23. 8.

9 Ac Adonïah a laddodd ddefaid, a gwartheg, a phasgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *sydd* wrth ‖En-rogel, ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenhin, a holl wŷr Judah gweision y brenhin.

‖ Neu, *ffynnon Rogel,* 2 Sam. 17. 17.

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Solomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Bathseba mam Solomon, gan ddywedyd, Oni chlywaist ti fod Adonïah mab [g]Haggith yn teyrnasu, a'n harglwydd Dafydd heb wybod *hynny?*

[g] 2 Sam. 3. 4.

12 Tyred gan hynny yn awr, attolwg, rhoddaf i ti gynghor, fel yr achubech dy einioes dy hun, ac einioes Solomon dy fab.

13 Dos, a cherdda i mewn at y brenhin Dafydd, a dywed wrtho, Oni thyngaist ti, fy arglwydd frenhin, wrth dy wasanaeth-wraig, gan ddywedyd, [h]Solomon dy fab di a deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i? paham gan hynny y mae Adonïah yn teyrnasu?

[h] 1 Chron. 22. 9.

14 Wele, tra fyddech yno etto yn llefaru wrth y brenhin, minnau a ddeuaf i mewn ar dy ol di, ac a †sicrhâf dy ciriau di.

† Heb. *gyflawnaf.*

15 ¶ A Bathseba a aeth i mewn at y brenhin, i'r ystafell. A'r brenhin oedd hen iawn: ac Abisag y Sunamees oedd yn gwasanaethu y brenhin.

16 A Bathseba a ostyngodd ei phen, ac a ymgrymmodd i'r brenhin. A'r brenhin a ddywedodd, Beth *a fynni* di?

17 Hithau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd, ti a dyngaist i'r ARGLWYDD dy DDUW wrth dy wasanaethyddes, *gan ddywedyd,* Solomon dy fab a deyrnasa yn ddïau ar fy ngorsedd-faingc i:

18 Ac yn awr, wele, Adonïah sydd frenhin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenhin, nis gwyddost ti *hyn.*

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer iawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, ac Abïathar yr offeiriad, a Joab tywysog y filwriaeth: ond dy was Solomon ni wahoddodd efe.

20 Tithau, fy arglwydd frenhin, *y mae* llygaid holl Israel arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef.

21 Os amgen, pan orweddo fy arglwydd frenhin gyd â'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mab Solomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele, tra yr oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenhin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegasant i'r brenhin, gan ddywedyd, Wele, Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenhin, ac a ymgrymmodd i'r brenhin â'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenhin, a ddywedaist ti, Adonïah a deyrnasa ar fy ol, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc?

Cyn CRIST 1015.

25 Canys efe a aeth i waered heddyw, ac a laddodd ychain, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, a thywysogion y filwriaeth, ac Abïathar yr offeiriad; ac wele hwynt yn bwytta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [i]Bydded fyw y brenhin Adonïah.

[i] 1 Sam. 10. 24.

26 Ond myfi dy was, a Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mab Jehoiada, a'th was Solomon, ni wahoddodd efe.

27 Ai trwy fy arglwydd frenhin y bu y peth hyn, heb ddangos o honot i'th was, pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef?

28 ¶ A'r brenhin Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Gelwch Bathseba attaf fi. A hi a ddaeth o flaen y brenhin, ac a safodd ger bron y brenhin.

29 A'r brenhin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel y* mae yr ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob cyfyngder,

30 Yn ddiau megis y tyngais wrthyt ti i ARGLWYDD DDUW Israel, gan ddywedyd, Solomon dy fab a deyrnasa yn ddiau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i yn fy lle i; felly y gwnaf y dydd hwn.

31 Yna Bathseba a ostyngodd ei phen a'*i* hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, ac a ddywedodd, [k]Bydded fy arglwydd frenhin Dafydd fyw byth.

[k] Dan. 2. 4.

32 ¶ A'r brenhin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attaf fi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenhin.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weision eich arglwydd gyd â chwi, a pherwch i Solomon fy mab farchogaeth ar [l]fy mules fy hun, a dygwch ef i waered i Gihon.

[l] Edrych Est. 6. 8.

34 Ac enneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenhin ar Israel: ac udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenhin Solomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ol ef, a deued efe i fynu, ac eistedded ar fy ngorseddfa i; ac efe a deyrnasa yn fy lle i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Israel ac ar Judah.

36 A Benaiah mab Jehoiada a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Amen: yr un modd y dywedo ARGLWYDD DDUW fy arglwydd frenhin.

37 Megis y bu yr ARGLWYDD gyd â'm harglwydd y brenhin, felly bydded gyd â Solomon, a gwnaed yn fwy ei orsedd-faingc ef nâ gorsedd-faingc fy arglwydd y brenhin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i waered, ac a

Cyn CRIST 1015.

wnaethant i Solomon farchogaeth
ar fules y brenhin Dafydd, ac a
aethant âg ef i Gihon.
39 A Sadoc yr offeiriad a gym-
merodd gorn o [m]olew allan o'r — [m] Exod. 30. 23, 25, 32.
babell, ac a eneiniodd Solomon.
A hwy a udganasant mewn ud-
gorn: [n]a'r holl bobl a ddywedasant, — [n] 1 Sam. 10. 24.
Bydded fyw y brenhin Solomon.
40 A'r holl bobl a aethant i fynu
ar ei ol ef, yn canu pibellau, ac yn
llawenychu â llawenydd mawr, fel
y rhwygai y ddaear gan eu swn
hwynt.
41 ¶ A chlybu Adoniah, a'i holl
wahoddedigion y rhai *oedd* gyd âg
ef, pan ddarfuasai iddynt fwytta.
Joab hefyd a glywodd lais yr ud-
gorn; ac a ddywedodd, Paham *y*
mae twrf y ddinas yn derfysgol?
42 Ac efe etto yn llefaru, wele,
daeth Jonathan mab Abiathar yr
offeiriad. A dywedodd Adoniah,
Tyred i mewn: canys [o]gwr gryni- — [o] 2 Sam. 18. 27.
mus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di.
43 A Jonathan a attebodd ac a
ddywedodd wrth Adoniah, Yn
ddiau ein harglwydd frenhin Da-
fydd a osododd Solomon yn fren-
hin.
44 A'r brenhin a anfonodd gyd
âg ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan
y prophwyd, a Benaiah mab Je-
hoiada, a'r Cerethiaid, a'r Peleth-
iaid; a hwy a barasant iddo ef
farchogaeth ar fules y brenhin.
45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan
y prophwyd a'i heneiniasant ef
yn frenhin yn Gihon: a hwy a
ddaethant i fynu oddi yno yn lla-
wen; a'r ddinas a derfysgodd. Dyna
y twrf a glywsoch chwi.
46 Ac y mae Solomon yn eistedd
ar orsedd-faingc y frenhiniaeth.
47 A gweision y brenhin a ddaeth-
ant hefyd i fendithio ein harglwydd
frenhin Dafydd, gan ddywedyd, Dy
DDUW a wnelo enw Solomon yn
well na'th enw di, ac a wnelo yn
fwy ei orsedd-faingc ef na'th orsedd-
faingc di. A'r brenhin a ymgrym-
modd ar y gwely.
48 Fel hyn hefyd y dywedodd y
brenhin: Bendigedig *fyddo* AR-
GLWYDD DDUW Israel, yr hwn a
roddodd heddyw *un* i eistedd ar fy
ngorsedd-faingc, a'm llygaid innau
yn gweled *hynny*.
49 A'r holl wahoddedigion, y rhai
oedd gyd âg Adoniah, a ddychryn-
asant, ac a gyfodasant, ac a aethant
bob un ei ffordd.
50 ¶ Ac Adoniah oedd yn ofni
rhag Solomon: ac a gyfododd, ac a
aeth ac [p]a ymaflodd y'nghyrn yr — [p] pen. 2. 28.
allor.
51 A mynegwyd i Solomon, gan
ddywedyd, Wele, y mae Adoniah
yn ofni y brenhin Solomon: canys
wele, efe a ymaflodd y'nghyrn yr
allor, gan ddywedyd, Tynged y
brenhin Solomon i mi heddyw, na
ladd efe ei was â'r cleddyf.
52 A dywedodd Solomon, Os
bydd efe yn wr da, [q]ni syrth *un* o'i — [q] 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Act. 27. 34.
wallt ef i lawr; ond os ceir dryg-
ioni ynddo ef, efe a fydd marw.
53 A'r brenhin Solomon, a an-
fonodd, a hwy a'i dygasant ef oddi
wrth yr allor. Ac efe a ddaeth, ac
a ymgrymmodd i'r brenhin Solo-
mon. A dywedodd Solomon wrtho,
Dos i'th dŷ.

PENNOD II.

1 *Dafydd yn rhoi cynghor i Solomon,* 3 *i fod yn dduwiol,* 5 *ynghylch Joab,* 7 *Barzilai,* 8 *a Simei;* 10 *ac yn marw.* 12 *Solomon yn frenhin ar ei ol ef.* 13 *Adoniah yn ceisio gan Bathseba ddywedyd wrth Solomon am Abisag, ac yn cael ei ddihenydd.* 26 *Abiathar yn cael ei hoedl, ac yn colli yr offeiriadaeth.* 28 *Joab yn ffoi at gyrn yr allor, a'i ladd ef;* 35 *a gosod Benaiah yn lle Joab, a Sadoc yn lle Abiathar.* 36 *Simei yn cael gorchymyn i aros yn Jerusalem; ac am fyned i Gath, yn gorfod arno farw.*

YNA dyddiau Dafydd a nesasant
i farw; ac efe a orchymynodd
i Solomon ei fab, gan ddywedyd,
2 [a]Myfi wyf yn myned ffordd yr — [a] Jos. 23. 14.
holl ddaear: am hynny ymnertha,
a bydd wr.
3 A chadw gadwraeth yr AR-
GLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei
ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i
orchymynion, a'i farnedigaethau,
a'i dystiolaethau, fel yr ysgrifenwyd
y'nghyfraith Moses; fel y ‖ [b]llwydd- — ‖ Neu, *gwnelych yn gall.*
ych yn yr hyn oll a wnelych, ac i ba
le bynnag y troech:
4 Fel y cyflawno yr ARGLWYDD — [b] Deut. 29. 9. Jos. 1. 7. 1 Chron. 22. 13.
ei air a lefarodd efe wrthyf, gan
ddywedyd, [c]Os dy feibion a gad-
want eu ffyrdd, i rodio ger fy mron — [c] Ps. 132. 12.
mewn gwirionedd, â'u holl galon,
ac â'u holl enaid, [d]ni thorrir (eb — [d] 2 Sam. 7. 12.
efe) na *byddo* o honot wr ar orsedd-
faingc Israel.
5 Tithau hefyd a wyddost yr hyn
a wnaeth Joab mab Serfiah â mi,
a'r hyn a wnaeth efe i'r ddau o dy-
wysogion lluoedd Israel, i [e]Abner — [e] 2 Sam. 3. 27.
mab Ner, ac i [f]Amasa mab Jether, — [f] 2 Sam. 20. 10.
y rhai a laddodd efe, ac a † ollyng- — † Heb. *osododd.*
odd waed rhyfel mewn heddwch,
ac a roddodd waed rhyfel ar ei
wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei
esgidiau *oedd* am ei draed.
6 Am hynny gwna yn ol dy
ddoethineb, ac na âd i'w benllwyd-
ni ef ddisgyn i'r bedd mewn hedd-
wch.
7 Ond i feibion [g]Barzilai y Gil- — [g] 2 Sam. 19. 31.
eadiad y gwnai garedigrwydd, a
byddant ym mysg y rhai a fwyttânt
ar dy fwrdd di: canys felly [h]y — [h] 2 Sam. 17. 27.
daethant attaf fi pan oeddwn yn
ffoi rhag Absalom dy frawd di.
8 Wele hefyd [i]Simei mab Gera, — [i] 2 Sam. 16. 5.
mab Jemini, o Bahurim, gyd â thi,
yr hwn a'm melldithiodd i â mell-
dith † dost, y dydd yr euthum i — † Heb. *galed.*
Mahanaim: [k]ond efe a ddaeth i — [k] 2 Sam. 19. 18.
waered i'r Iorddonen i gyfarfod â
mi; a [l]mi a dyngais i'r ARGLWYDD — [l] 2 Sam. 19. 23.
wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th
laddaf â'r cleddyf.
9 Ond yn awr na âd di ef heb
gospedigaeth: canys gwr doeth
ydwyt ti, a gwyddost beth a wnai
iddo: dwg dithau ei benwynni ef i
waered i'r bedd mewn gwaed. — [m] Act. 2. 29. & 13. 36.
10 Felly [m]Dafydd a hunodd gyd — [n] 2 Sam. 5. 7.
â'i dadau, ac a gladdwyd [n]yn ninas — [o] 2 Sam. 5. 4. 1 Chron. 29. 26, 27.
Dafydd.
11 A'r dyddiau [o]y teyrnasodd
Dafydd ar Israel *oedd* ddeugain

Cyn CRIST 1015.

mlynedd: saith mlynedd y teyrnas-
odd efe yn Hebron, a thair blynedd
ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe
yn Jerusalem.
p 1 Chron. 29. 23. 2 Chron. 1. 1. 12 ¶ p A Solomon a eisteddodd ar
orsedd-faingc Dafydd ei dad; a'i
frenhiniaeth ef a sicrhâwyd yn
ddirfawr.
1014. 13 ¶ Ac Adonïah mab Haggith a
ddaeth at Bathseba mam Solomon.
q 1 Sam. 16. 4. A hi a ddywedodd, q Ai heddychlawn
dy ddyfodiad? Yntau a ddywedodd,
Heddychlawn.
14 Ac efe a ddywedodd, *Y mae* i
mi air â thi. Hithau a ddywedodd,
Dywed.
15 Yntau a ddywedodd, Ti a
wyddost mai eiddof fi oedd y fren-
hiniaeth, ac i holl Israel osod eu
hwynebau ar fy ngwneuthur i yn
frenhin: eithr trodd y frenhiniaeth,
r 1 Chron. 22. 9. a 28. 5. ac a aeth i'm brawd: canys r trwy
yr ARGLWYDD yr aeth hi yn eiddo
ef.
16 Ond yn awr dymunaf gennyt
† Heb. *thru heibio fy wyneb.* un dymuniad; na † ommedd fi.
Hithau a ddywedodd wrtho, Dywed.
17 Yntau a ddywedodd, Dywed,
attolwg, wrth y brenhin Solomon
(canys ni ommedd efe dydi) am
roddi o hono ef Abisag y Sunamees
yn wraig i mi.
18 A dywedodd Bathseba, Da;
mi a ddywedaf drosot ti wrth y
brenhin.
19 ¶ Felly Bathseba a aeth at y
brenhin Solomon, i ddywedyd wrtho
ef dros Adonïah. A'r brenhin a god-
odd i'w chyfarfod hi, ac a ostyngodd
iddi, ac a eisteddodd ar ei orsedd-
faingc, ac a barodd osod gorsedd-
s Edrych Ps. 45. 9. faingc i fam y brenhin: a s hi a eis-
teddodd ar ei ddeheulaw ef.
20 Yna hi a ddywedodd, Un dy-
muniad bychan yr ydwyf fi yn ei
ddymuno gennyt; na ommedd fi.
A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi,
Gofyn, fy mam: canys ni'th om-
meddaf.
21 A hi a ddywedodd, Rhodder
Abisag y Sunamees yn wraig i
Adonïah dy frawd.
22 A'r brenhin Solomon a atteb-
odd ac a ddywedodd wrth ei fam,
Paham y ceisi di Abisag y Suna-
mees i Adonïah? gofyn hefyd y
frenhiniaeth iddo ef (canys fy mrawd
hŷn nâ mi *ydyw* efe) a chyd âg ef y
mae Abïathar yr offeiriad, a Joab
mab Serfiah.
23 A'r brenhin Solomon a dyng-
odd i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd,
t Ruth 1. 17. t Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel
hyn y chwanego, onid yn erbyn ei
einioes y llefarodd Adonïah y gair
hwn.
24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw
yr ARGLWYDD, yr hwn a'm sicrhâodd
i, ac a wnaeth i mi eistedd ar orsedd-
faingc Dafydd fy nhad, yr hwn hefyd
u 2 Sam. 7. 11, 13. a wnaeth i mi dŷ, megis u y dywed-
asai efe; heddyw yn ddiau y rhoddir
Adonïah i farwolaeth.
1014. 25 A'r brenhin Solomon a anfon-
odd gyd â Benaiah mab Jehoiada;
ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu
efe farw.
 26 ¶ Ac wrth Abïathar yr offeir-

Cyn CRIST 1014.

iad y dywedodd y brenhin, Dos i
x Anathoth, i'th fro dy hun; canys
gwr *yn haeddu* marwolaeth *ydwyt*
ti: ond ni laddaf di y pryd hwn; o x Jos. 21. 18.
herwydd dwyn o honot arch yr Ar-
glwydd DDUW o flaen fy nhad
Dafydd, ac y am dy gystuddio yn yr
hyn oll y cystuddiwyd fy nhad. y 1 Sam. 22.20. 2 Sam. 15.24.
27 Felly y bwriodd Solomon
Abïathar ymaith o fod yn offeiriad
i'r ARGLWYDD; fel z y cyflawnai air z 1 Sam. 2. 31-35.
yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai
efe am dŷ Eli yn Siloh.
28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab:
canys Joab a wyrasai ar ol Adonïah,
er na wyrasai efe ar ol Absalom. A
ffôdd Joab i babell yr ARGLWYDD, ac
a a ymaflodd y'nghyrn yr allor. a pen. 1. 50.
29 A mynegwyd i'r brenhin Solo-
mon, ffoi o Joab i babell yr AR-
GLWYDD; ac wele *y mae efe* wrth yr
allor. A Solomon a anfonodd Ben-
aiah mab Jehoiada, gan ddywedyd,
Dos, rhuthra arno ef.
30 A daeth Benaiah i babell yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho
ef, Fel hyn y dywed y brenhin;
Tyred allan. Yntau a ddywedodd,
Na *ddeuaf;* eithr yma y byddaf
farw. A Benaiah a ddug drachefn
air at y brenhin, gan ddywedyd, Fel
hyn y dywedodd Joab, ac fel hyn
y'm hattebodd.
31 A dywedodd y brenhin wrtho
ef, b Gwna fel y dywedodd efe, a b Exod. 21. 14.
rhuthra arno ef, a chladd ef; fel y
tynnech y gwaed gwirion a dywallt-
odd Joab, oddi arnaf fi, ac oddi ar
dŷ fy nhad i.
32 A'r ARGLWYDD c a ddychwel c Ps. 7. 16.
ei waed ef ar ei ben ei hun; o her-
wydd efe a ruthrodd ar ddau wr
cyfiawnach a gwell nag ef ei hun,
ac a'u lladdodd hwynt â'r cleddyf,
a Dafydd fy nhad heb wybod; *sef*
d Abner mab Ner, tywysog llu d 2 Sam. 3. 27.
Israel, ac e Amasa mab Jether, e 2 Sam. 20.10.
tywysog llu Judah.
33 A'u gwaed hwynt a ddychwel ar
ben Joab, ac f ar ben ei had ef yn f 2 Sam. 3. 29.
dragywydd: ond i Dafydd, ac i'w
had, ac i'w dŷ, ac i'w orsedd-faingc,
y bydd heddwch yn dragywydd gan
yr ARGLWYDD.
34 Felly yr aeth Benaiah mab
Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno,
ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd 1014.
yn ei dŷ ei hun yn yr anialwch.
35 ¶ A'r brenhin a osododd Be-
naiah mab Jehoiada yn ei le ef ar
y filwriaeth. A'r brenhin a osod-
odd g Sadoc yr offeiriad yn lle g 1 Sam. 2. 35. Edrych 1 Chron. 6. 53. a 24. 3.
Abïathar.
36 A'r brenhin a anfonodd ac a
alwodd am h Simei, ac a ddywedodd h 2 Sam. 16. 5.
wrtho, Adeilada i ti dŷ yn Jerusa-
lem, ac aros yno, ac na ddos allan
oddi yno nac yma na thraw.
37 Canys bydd, y dydd yr elych
allan, ac yr elych dros i afon Cidron, i 2 Sam. 15. 23.
gan wybod y cai di wybod y lleddir
di yn farw: dy waed fydd ar dy ben
dy hun.
38 A dywedodd Simei wrth y
brenhin, Da *yw* y gair: fel y dywed-
odd fy arglwydd frenhin, felly y
gwna dy was. A Simei a drigodd
yn Jerusalem ddyddiau lawer.

Cyn CRIST 1014.

39 Eithr ym mhen tair blynedd y
ffôdd dau was i Simei at Achis,
mab Maachah, brenhin Gath. A
mynegwyd i Simei, gan ddywedyd,
Wele, dy weision di yn Gath.
40 A Simei a gyfododd, ac a
gyfrwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath
at Achis, i geisio ei weision: ïe,
Simei a aeth, ac a gyrchodd ei
weision o Gath.
41 A mynegwyd i Solomon, fyned o
Simei o Jerusalem i Gath, a'i ddy-
chwelyd ef.
42 A'r brenhin a anfonodd ac a
alwodd am Simei, ac a ddywedodd
wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r
ARGLWYDD, ac *oni* thystiolaethais
wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd
yr elych allan, ac yr elych nac yma
nac acw, gan wybod gwybydd y
lleddir di yn farw? a thi a ddy-
wedaist wrthyf, Da *yw* y gair a
glywais.
43 Paham gan hynny na chedwaist
lw yr ARGLWYDD, a'r gorchymyn a
orchymynais i ti?
44 A dywedodd y brenhin wrth
[k] 2 Sam. 16. 5. Simei, Ti a wyddost [k] yr holl
ddrygioni a ŵyr dy galon, yr hwn
a wnaethost di yn erbyn Dafydd
fy nhad: yr ARGLWYDD am hynny
a ddychwelodd dy ddrygioni di ar
dy ben dy hun;
45 A bendigedig *fydd* y brenhin
Solomon, a gorsedd-fainge Dafydd
a sicrhâir o flaen yr ARGLWYDD yn
dragywydd.
46 Felly y gorchymynodd y bren-
hin i Benaiah mab Jehoiada; ac
efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno
[l] 2 Chron. 1. 1. ef, fel y bu efe farw. A'r [l] frenhin-
iaeth a sicrhâwyd yn llaw Solomon.

PENNOD III.

1 *Solomon yn prïodi merch Pharaoh:* 2 *ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon,* 5 *yn cael gan Dduw ei ddewis rodd, ac yn dewis doethineb; ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd.* 16 *Barn Solomon rhwng y ddwy buttain, yn ei wneuthur ef yn enwog.*

1014.
[a] pen. 7. 8. A [a] SOLOMON a ymgyfathrach-
odd â Pharaoh brenhin yr
Aipht, ac a brïododd ferch Pharaoh,
ac a'i dug hi i ddinas Dafydd, nes
darfod iddo adeiladu ei dŷ ei hun,
[b] pen. 9. 15, 19. a thŷ yr ARGLWYDD, a [b] mur Jeru-
salem oddi amgylch.
2 Etto y bobl oedd yn aberthu
mewn uchelfäoedd, o herwydd nad
adeiladasid tŷ i enw yr ARGLWYDD,
hyd y dyddiau hynny.
3 A Solomon a garodd yr AR-
GLWYDD, gan rodio yn neddfau
Dafydd ei dad: etto mewn uchelfä-
oedd yr oedd efe yn aberthu ac yn
arogl-darthu.
[c] 2 Chron. 1. 3. 4 [c] A'r brenhin a aeth i Gibeon i
aberthu yno: canys honno *oedd*
uchelfa fawr. Mil o boeth-offrym-
mau a offrymmodd Solomon ar yr
allor honno.
[d] pen. 9. 2. 5 ¶ [d] Yn Gibeon yr ymddangosodd
yr ARGLWYDD i Solomon mewn
breuddwyd liw nos: a dywedodd
Duw, Gofyn beth a roddaf i ti.
6 A dywedodd Solomon, Ti a
wnaethost â'th was Dafydd fy nhad
‖ Neu, haelioni. fawr ‖ drugaredd, megis y rhodiodd
efe o'th flaen di mewn gwirionedd,
ac mewn cyfiawnder, ac mewn
uniondeb calon gyd â thi; ïe,
cedwaist iddo y drugaredd fawr
hon, a rhoddaist iddo fab i eistedd
ar ei orsedd-fainge, fel y *gwelir*
heddyw.
7 Ac yn awr, O ARGLWYDD fy NUW,
ti a wnaethost i'th was deyrnasu yn
lle Dafydd fy nhad: a minnau yn
fachgen bychan: ni fedraf [e] fyned [e] Num. 27. 17.
nac allan nac i mewn.
8 A'th was *sydd* ym mysg dy bobl,
y rhai a ddewisaist ti; pobl aml, y
rhai ni rifir ac nis cyfrifir gan lios-
owgrwydd.
9 Am hynny [f] dyro i'th was galon [f] 2 Chron. 1. 10.
‖ ddeallus, i farnu dy bobl, i ddeall ‖ Neu, ufudd. Heb. yn clywed.
rhagor rhwng da a drwg: canys
pwy a ddichon farnu dy liosog bobl
hyn?
10 A'r peth fu dda y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, am ofyn o Solomon y peth
hyn.
11 A DUW a ddywedodd wrtho, O
herwydd gofyn o honot y peth hyn,
ac na ofynaist i ti ddyddiau lawer,
ac na ofynaist i ti olud, ac na
cheisiaist einioes dy elynion, eithr
gofynaist i ti ddeall i wrando barn:
12 Wele, gwneuthum yn ol dy
eiriau; wele, [g] rhoddais i ti galon [g] Preg. 1. 16.
ddoeth a deallus, fel na bu dy fath
o'th flaen, ac na chyfyd dy fath ar
dy ol.
13 A [h] rhoddais i ti hefyd yr hyn [h] Matt. 6. 33. Eph. 3. 20.
nis gofynaist, golud, a gogoniant
hefyd; fel na ‖ byddo un o'th fath ‖ Neu, bu.
ym mysg y brenhinoedd, dy holl
ddyddiau di.
14 Ac os rhodi yn fy ffyrdd i, gan
gadw fy neddfau a'm gorchymyn-
ion, [i] megis y rhodiodd Dafydd dy [i] pen. 15. 5.
dad, estynaf hefyd dy ddyddiau di.
15 A Solomon a ddeffrôdd; ac
wele, breuddwyd *oedd*. Ac efe a
ddaeth i Jerusalem, ac a safodd o
flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD,
ac a offrymmodd offrymmau poeth,
ac a aberthodd aberthau hêdd, ac a
wnaeth wledd i'w holl weision.
16 ¶ Yna dwy wraged o but-
teiniaid a ddaethant at y brenhin,
ac a safasant ger ei fron ef.
17 A'r naill wraig a ddywedodd,
O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon
oeddym yn trigo yn yr un tŷ; a mi
a esgorais yn tŷ gyd â hi.
18 Ac ar y trydydd dydd wedi
esgor o honof fi, yr esgorodd y wraig
hon hefyd; ac *yr oeddym* ni ynghŷd,
heb arall yn tŷ gyd â ni, ond nyni
ein dwyoedd yn tŷ.
19 A mab y wraig hon a fu farw
liw nos; o herwydd hi a orweddodd
arno ef.
20 A hi a gododd y'nghanol y nos,
ac a gymmerodd fy mab i o'm hymyl,
tra yr ydoedd dy law-forwyn yn
cysgu, ac a'i gosododd ef yn ei
mynwes hi, a'i mab marw hi a
osododd hi yn fy mynwes innau.
21 A phan godais i y bore i beri
i'm mab sugno, wele, marw oedd
efe; ac wedi i mi ddal arno y bore,
wele, nid fy mab i, yr hwn a esgor-
aswn i, ydoedd efe.
22 A'r wraig arall a ddywedodd,
Nag ê; eithr fy mab i *yw* y byw,

Cyn CRIST 1014.

a'th fab dithau *yw* y marw. A hon
a ddywedodd, Nag ê; eithr dy fab
di *yw* y marw, a'm mab i *yw* y byw.
Fel hyn y llefarasant o flaen y bren-
hin.
23 Yna y dywedodd y brenhin,
Hon sydd yn dywedyd, Dyma fy
mab i *sydd* fyw, a'th fab dithau *yw*
y marw: a hon acew sydd yn dy-
wedyd, Nag ê; eithr dy fab di *yw*
y marw, a'm mab innau *yw* y byw.
24 A dywedodd y brenhin, Dyg-
wch i mi gleddyf. A hwy a ddyg-
asant gleddyf o flaen y brenhin.
25 A'r brenhin a ddywedodd,
Rhennwch y bachgen byw yn ddau,
a rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r
hanner i'r llall.
26 Yna y dywedodd y wraig *bioedd*
y mab byw wrth y brenhin (canys
[k] ei hymysgaroedd a gynhesasai — *k* Hos. 11. 8.
wrth ei mab) ac a lefarodd, O fy ar-
glwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen
byw, ac na leddwch ef ddim: ond y
llall a ddywedodd, Na fydded eiddo
fi na thithau, *eithr* rhennwch *ef*
27 Yna yr attebodd y brenhin, ac
y dywedodd, Rhoddwch y bachgen
byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim:
dyna ei fam ef.
28 A holl Israel a glywsant y farn a
farnasai y brenhin; a hwy a ofnas-
ant y brenhin: canys gwelsant *fod*
doethineb Duw ynddo ef, i wneuthur
barn.

PENNOD IV.

1 *Tywysogion Solomon.* 7 *a deuddeg swyddog ei lys ef;* 20, 24 *a heddwch a helaethrwydd ei frenhiniaeth;* 22 *ac arlwy ei fwrdd,* 26 *a'i stablau;* 29 *a'i ddoethineb,* 32 *a'i lyfrau.*

A'R brenhin Solomon oedd fren-
hin ar holl Israel.
2 A dyma y tywysogion *oedd* gan-
ddo ef: Azariah mab Sadoc, ‖ yr — ‖ Neu, *y pen-swyddog.*
offeiriad;
3 Elihoreph ac Ahïah, meibion
Sisa, *oedd* ysgrifenyddion; [a] Jeho- — *a* 2 Sam. 8. 16. a 20. 24.
saphat mab Ahilud, yn gofiadur;
4 Benaiah mab Jehoiada *oedd* ar y
llu; a Sadoc ac Abïathar, yn offeir-
iaid;
5 Ac Azarïah mab Nathan *oedd*
ar y swyddogion; a Zabud mab
Nathan *oedd* benllywydd, *ac* yn
gyfaill i'r brenhin;
6 Ac Ahisar *oedd* benteulu; ac
[b] Adoniram mab Abda, ar y ‖ deyrn- — *b* pen. 5. 14. ‖ Neu, *dreth.*
ged.
7 ¶ A chan Solomon yr ydoedd
deuddeg o swyddogion ar holl
Israel, y rhai a barottôent luniaeth
i'r brenhin a'i dŷ: mis yn y flwydd-
yn yr oedd ar *bob* un ddarparu.
8 Dyma eu henwau hwynt. ‖ Mab — ‖ Neu, *Ben-hur.*
Hur, ym mynydd Ephraim.
9 ‖ Mab Decar ym Macas, ac yn — ‖ Neu, *Ben-decar.*
Saalbim, a Beth-semes, ac Elon-
bethanan.
10 ‖ Mab Hesed, yn Aruboth: — ‖ Neu, *Ben-hesed.*
iddo ef *yr oedd* Sochoh, a holl dir
Hepher.
11 ‖ Mab Abinadab *oedd yn* holl — ‖ Neu, *Ben-abinadab.*
ardal Dor: Taphath merch Solo-
mon oedd yn wraig iddo ef.
12 Baana mab Ahilud *oedd yn*
Taanach, a Megido, a Bethsean oll,
yr hon *sydd* ger llaw Sartanah, is
law Jezreel, o Bethsean hyd Abel-

meholah, hyd y tu hwnt i Jocne-
am.
13 ‖ Mab Geber *oedd* yn Ramoth- — ‖ Neu, *Ben-geber.*
Gilead: iddo ef *yr oedd* [c] trefydd — *c* Num. 32. 41.
Jair mab Manasseh, y rhai *sydd*
yn Gilead: eiddo ef *oedd* [d] ardal — *d* Deut. 3. 4.
Argob, yr hon *sydd* yn Basan; *sef*
tri ugain o ddinasoedd mawrion, â
chaerau, a barrau pres.
14 Ahinadab mab Ido *oedd* ym
Mahanaim.
15 Ahimaas *oedd* yn Naphtali:
yntau a gymmerodd Basmath
merch Solomon yn wraig.
16 Baana mab Husai *oedd* yn Aser
ac yn Aloth.
17 Jehosaphat mab Paruah *oedd*
yn Issachar.
18 Simei mab Ela *oedd* o fewn
Benjamin.
19 Geber mab Uri *oedd* y'ngwlad
Gilead, gwlad Sehon brenhin yr
Amoriaid, ac Og brenhin Basan;
a'r unig swyddog *oedd* yn y wlad
ydoedd efe.
20 ¶ Judah ac Israel *oedd* aml,
fel y tywod *sydd* ger llaw y môr o
amldra, yn bwytta ac yn yfed, ac yn
gwneuthur yn llawen.
21 A [e] Solomon oedd yn llywodr- — *e* Edrych Ps. 72. 8.
aethu ar yr holl deyrnasoedd, o'r
afon hyd wlad y Philistiaid, ac hyd
derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy
yn dwyn anrhegion, ac yn gwas-
anaethu Solomon holl ddyddiau ei
einioes ef.
22 ¶ A † bwyd Solomon beunydd — † Heb. *bara.*
oedd ddeg corus ar hugain o beill-
iaid, a thriugain corus o flawd;
23 Deg o ychain pasgedig, ac ugain
o ychain porfadwy, a chant o ddef-
aid, heb law ceirw, ac iyrchod, a
buail, ac ‖ ednod breision. — ‖ *adar.*
24 Canys efe oedd yn llywodr-
aethu ar y tu yma i'r afon oll, o
Tiphsah hyd Azzah, ar yr holl fren-
hinoedd o'r tu yma i'r afon: ac yr
oedd iddo ef heddwch o bob parth
iddo o amgylch.
25 Ac yr oedd Judah ac Israel yn
preswylio yn † ddiogel, [f] bob un dan — † Heb. *hyderus.*
ei winwydden a than ei ffigysbren, — *f* Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.
[g] o Dan hyd Beerseba, holl ddydd- — *g* Barn. 20. 1.
iau Solomon.
26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Solomon — *h* pen. 10. 26, 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25
ddeugain mil o bresebau [i] meirch
i'w gerbydau, a deuddeng mil o wŷr — *i* Edrych Deut. 17. 16.
meirch.
27 A'r swyddogion hynny a bar-
ottôent luniaeth i Solomon y bren-
hin, ac i bawb a ddelai i fwrdd y
brenhin Solomon, pob un yn ei fis:
ni adawsant eisieu dim.
28 Haidd hefyd a gwellt a ddyg-
asant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym
gamelod, i'r fan lle y byddai *y*
swyddogion, pob un ar ei ran.
29 ¶ A Duw a roddodd ddoeth-
ineb i Solomon, a deall mawr iawn,
a helaethdra calon, fel y tywod *sydd*
ar fin y môr.
30 A doethineb Solomon oedd fwy
nâ doethineb holl feibion y dwyrain,
ac nâ holl [l] ddoethineb yr Aipht. — *l* Edrych Act. 7. 22.
31 Ie, doethach oedd efe nag un
dyn; nag [m] Ethan yr Ezrahiad, nâ — *m* 1 Chron. 2. 6. Ps. 88. tit. a 89. tit.
Heman, nâ Chalcol, nâ Darda,
meibion Mahol: a'i enw ef oedd

Cyn CRIST 1014.

ym mhlith yr holl genhedloedd oddi amgylch.

[n] Preg. 12. 9.

32 Ac [n]efe a lefarodd dair mil o ddiarhebion: a'i ganiadau ef oedd fil a phump.

33 Llefarodd hefyd am brennau, o'r cedrwydd *sydd* yn Libanus, hyd yr isop a dŷf allan o'r pared: ac efe a lefarodd am anifeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymlusgiaid, ac am bysgod.

34 Ac o bob pobloedd y daethpwyd i wrando doethineb Solomon, oddi wrth holl frenhinoedd y ddaear, y rhai a glywsent am ei ddoethineb ef.

PENNOD V.

1 Hiram yn gyrru i gyfarch Solomon, ac yn cael gwybod ei fod ef ar fedr adeiladu y deml, ac yn addaw defnyddiau i'r gwaith. 7 Hiram yn bendithio Duw dros Solomon, yn cael ymborth i'w deulu ac yn gyrru coed i Solomon. 13 Rhifedi gweithwyr Solomon.

[a] ad. 10, 18. 2 Chron. 2. 3

[a] HIRAM *hefyd* brenhin Tyrus a anfonodd ei weision at Solomon (canys clybu eneinio o honynt hwy ef yn frenhin yn lle ei dad) canys [b]hoff oedd gan Hiram Dafydd bob amser.

[b] 2 Sam. 5. 11. 1 Chron. 14 1. Amos 1. 9.

[c] 2 Chron. 2. 3.

2 A [c]Solomon a anfonodd at Hiram, gan ddywedyd,

3 Ti a wyddost am Dafydd fy nhad, na allai efe adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD ei DDUW, [d] gan y rhyfeloedd oedd o'i amgylch ef, nes rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan wadnau ei draed ef.

[d] 1 Chron. 22. 8. a 28. 3.

4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy NUW a roddodd i mi lonydd oddi amgylch, *fel nad oes* na gwrthwynebydd, nac ymgyfarfod niweidiol.

† Heb. *yn dywedyd am.*

[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Chron. 17. 12. a 22. 10

5 Ac wele, fi †â'm bryd ar adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD fy NUW; [e]megis y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd fy nhad, gan ddywedyd, Dy fab, yr hwn a osodaf fi yn dy le di ar dy orsedd-fainge di, efe a adeilada dŷ i'm henw i.

6 Yn awr, gan hynny, gorchymyn dorri o honynt i mi gedrwydd o Libanus; a'm gweision i a fyddant gyd â'th weision di: a rhoddaf attat gyflog dy weision, yn ol yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddost nad *oes* yn ein plith ni wr a fedro gymynu coed megis y Sidoniaid.

7 ¶ A bu, pan glybu Hiram eiriau Solomon, lawenychu o hono ef yn ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* yr ARGLWYDD heddyw, yr hwn a roddes i Dafydd fab doeth ar y bobl luosog yma.

8 A Hiram a anfonodd at Solomon, gan ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a anfonaist attaf: mi a wnaf dy holl ewyllys di am goed cedrwydd, a choed ffynnidwydd.

9 Fy ngweision a'*u* dygant i waered o Libanus hyd y môr: a mi a'u gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hyd y môr, hyd [f]y fan a † osodych di i mi; ac yno y dattodaf hwynt, a chymmer di *hwynt:* ond ti a wnai fy ewyllys innau, [g]gan roddi ymborth i'm teulu i.

[f] 2 Chron. 2. 16.

† Heb. *anfonych.*

[g] Edrych Ezra 3. 7. Ezec. 27. 17. Act. 12. 20.

10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Solomon o goed cedrwydd, ac o goed ffynnidwydd, ei holl ddymuniad.

Cyn CRIST 1014.

11 A [h]Solomon a roddodd i Hiram ugain mil corus o wenith *yn* gynnaliaeth i'w dŷ, ac ugain corus o olew coeth: felly y rhoddai Solomon i Hiram bob blwyddyn.

[h] Edrych 2 Chron. 2. 10.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoethineb i Solomon, [i]fel y dywedasai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Solomon; a hwy a wnaethant gyfammod ill dau.

[i] pen. 3. 12.

13 ¶ A'r brenhin Solomon a gyfododd ‖dreth o holl Israel, a'r dreth oedd ddeng mil ar hugain o wŷr.

‖ Neu, *deyrn-ged o wŷr.*

14 Ac efe a'u hanfonodd hwynt i Libanus, deng mil yn y mis *ar* gylch: mis y byddent yn Libanus, *a* dau fis gartref. Ac [k]Adoniram *oedd* ar y dreth.

[k] pen. 4. 6.

15 Ac yr oedd gan Solomon ddeng mil a thriugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mil yn naddu cerrig yn y mynydd;

16 Heb law pen-swyddogion Solomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, sef tair mil a thrichant, yn llywodraethu y bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenhin a orchymynodd ddwyn o honynt hwy feini mawr, a meini costus, *a* meini nâdd, i sylfaenu y tŷ.

18 Felly seiri Solomon, a seiri Hiram, a'r [l]Gibliaid, a naddasant, ac a ddarparasant goed a cherrig i adeiladu y tŷ.

[l] Ezec. 27. 9.

PENNOD VI.

1 Adeiladu teml Solomon, 5 a'i ystafelloedd. 11 Addewid Duw i'r deml. 15 Byrddio ac addurno y deml. 23 Y cerubiaid. 31 Y dorau. 36 Y cyntedd. 37 Yr hyd y buwyd yn adeiladu y deml.

1012.

[a] 2 Chron 3. 1

AC [a]yn y bedwar-ugeinfed a phedwar cant o flynyddoedd wedi dyfod meibion Israel allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnasiad Solomon ar Israel, yn y mis Ziff, hwnnw *yw* yr ail mis, ‖[b]y dechreuodd efe adeiladu tŷ yr ARGLWYDD.

‖ Neu. *yr adeiladodd.*

[b] Act. 7. 47.

2 A'r [c]tŷ a adeiladodd y brenhin Solomon i'r ARGLWYDD *oedd* driugain cufydd ei hyd, ac ugain *cufydd* ei led, a deg cufydd ar hugain ei uchder.

[c] Edrych Ezec. 41. 1, &c.

3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd* ugain cufydd ei hyd, yn un hyd â lled y tŷ; *ac* yn ddeg cufydd ei led, o flaen y tŷ.

4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ [d]ffenestri, ‖yn llydain oddi fewn, ac yn gyfyng oddi allan.

[d] Edrych Ezec 40. 16. a 41. 16.

‖ Neu, *ar osgo ac yn gauad.*

5 ¶ Ac efe a adeiladodd ‖ wrth fur y tŷ †[e]ystafelloedd oddi amgylch mur y tŷ, ynghylch y deml, a'r gafell; ac a wnaeth †gelloedd o amgylch.

‖ Neu, *ar.*

† Heb. *loriau.*

[e] Edrych Ezec. 41. 6.

† Heb. *ais.*

6 Yr ystafell isaf *oedd* bum cufydd ei lled, a'r ganol chwe chufydd ei lled, a'r drydedd yn saith gufydd ei lled: canys efe a roddasai attegion o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch, fel na rwymid *y trawstiau* yn mur y tŷ.

7 A'r [f]tŷ, pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno; fel na chlybuwyd na morthwylion, na

[f] Edrych Deut. 27. 5, 6.

Cyn CRIST 1012.

bwyill, *nac* un offeryn haiarn, yn y tŷ, wrth ei adeiladu.

8 Drws y gell ganol *oedd* ar †ystlys deheu y tŷ; ac ar hŷd grisiau troedig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd.

† Heb. *ysgwydd ddeheu.*

1005.

9 Felly yr adeiladodd efe y tŷ, ac a'i gorphenodd; ac a fyrddiodd y tŷ â thrawstiau ac ystyllod o gedrwydd.

10 Ac efe a adeiladodd ystafelloedd wrth yr holl dŷ, yn bùm cufydd eu huchder: ac â choed cedr yr oeddynt yn pwyso ar y tŷ.

11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at Solomon, gan ddywedyd,

12 *Am* y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, *g*os rhodi di yn fy neddfau i, a gwneuthur fy marnedigaethau, a chadw fy holl orchymynion, gan rodio ynddynt; yna y cyflawnaf â thi fy ngair *h*a lefarais wrth Dafydd dy dad.

g pen. 2. 4. a 9. 4.

h 2 Sam. 7. 13. 1 Chron. 22. 10.

13 A *i*mi a breswyliaf ym mysg meibion Israel, ac ni adawaf fy mhobl Israel.

i Exod. 25. 8.

14 Felly yr adeiladodd Solomon y tŷ, ac a'i gorphenodd.

15 Ac efe a fyrddiodd barwydydd y tŷ oddi fewn âg ystyllod cedrwydd, o lawr y tŷ hyd y llogail y byrddiodd efe ef â choed oddi fewn: byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangciau o ffynnidwydd.

16 Ac efe a adeiladodd ugain cufydd ar ystlysau y tŷ ag ystyllod cedr, o'r llawr hyd y parwydydd: felly yr adeiladodd iddo o fewn, *sef* i'r gafell, i'r cyssegr sancteiddiolaf.

17 A'r tŷ, sef y deml o'i flaen ef, oedd ddeugain cufydd *ei hŷd.*

18 A chedrwydd y tŷ oddi fewn *oedd* wedi eu cerfio yn gnaplau, ac yn flodau agored: y cwbl *oedd* gedrwydd; ni welid carreg.

19 A'r gafell a ddarparodd efe yn y tŷ o fewn, i osod yno arch cyfammod yr ARGLWYDD.

20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd o led, ac ugain cufydd ei huchder: ac efe a'i gwisgodd âg aur pur; *felly hefyd* y gwisgodd efe yr allor o gedrwydd.

21 Solomon *hefyd* a wisgodd y tŷ oddi fewn âg aur † pur; ac a roddes farrau ar draws, wrth gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'u gwisgodd âg aur.

† Heb. *cauedig.*

22 A'r holl dŷ a wisgodd efe âg aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wisgodd efe âg aur.

23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell ddau o gerubiaid, *o* bren †olewwydd, *pob un yn* ddeg cufydd ei uchder.

† Heb. *olew.*

24 A'r naill aden i'r cerub *oedd* bùm cufydd, a'r aden arall i'r cerub *oedd* bùm cufydd: deg cufydd *oedd* o'r naill gwrr i'w adenydd ef hyd y cwrr arall i'w adenydd ef.

25 A'r ail cerub *oedd* o ddeg cufydd: un mesur ac un agwedd *oedd* y ddau gerub.

26 Uchder y naill gerub *oedd* ddeg cufydd; ac felly *yr oedd* y cerub arall.

Cyn CRIST 1005.

27 Ac efe a osododd y cerubiaid yn y tŷ oddi fewn: ‖ac *k*adenydd y cerubiaid a ymledasant, fel y cyffyrddodd aden y naill â'r *naill* bared, ac aden y cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall; a'u hadenydd hwy y'nghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd â'u gilydd.

‖ Neu, *a'r cerubiaid a ledasant eu hadenydd.*

k Exod. 25. 20.

28 Ac efe a wisgodd y cerubiaid âg aur.

29 A holl barwydydd y tŷ o amgylch a gerfiodd efe â cherfiedig luniau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored; o fewn ac oddi allan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wisgodd efe âg aur, oddi fewn ac oddi allan.

31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth efe ddorau *o* goed olew-wydd; cappan y drws *a*'r gorsingau *oedd* ‖bummed ran *y pared.*

‖ Neu, *bùm ysgwâr.*

32 Ac ar ‖y ddwy ddor *o* goed olew-wydd y cerfiodd efe gerfiadau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, ac a'*u* gwisgodd âg aur, ac a ledodd aur ar y cerubiaid, ac ar y palmwydd.

‖ Neu, *ddolennau y dorau.*

33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrws y deml orsingau *o* goed olew-wydd, *y rhai oedd* ‖bedwaredd ran *y pared.*

‖ Neu, *bedeirongl.*

34 Ac yr *oedd* y ddwy ddor *o* goed ffynnidwydd: *l*dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddor, a dwy ddalen blygedig i'r ddor arall.

l Ezec. 41. 23.

35 Ac efe a gerfiodd gerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, *arnynt;* ac a'*u* gwisgodd âg aur, yr hwn a gymhwyswyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac efe a adeiladodd y cyntedd nesaf i mewn â thair rhes o gerrig nâdd, ac â rhes o drawstiau cedrwydd.

37 ¶ *m*Yn y bedwaredd flwyddyn y sylfaenwyd tŷ yr ARGLWYDD, ym mis Ziff:

m ad. 1.

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ym mis Bul (dyna yr wythfed mis) y gorphenwyd y tŷ, a'*i* holl rannau, a'i holl ‖berthynasau. Felly *mewn* *n*saith mlynedd yr adeiladodd efe ef.

‖ Neu, *ordeiniadau.*

n Edrych ad. 1.

1005.

PENNOD VII.

1 Adeiladu tŷ Solomon, 2 a thŷ coed Libanus, 6 a'r porth colofnau, 7 a phorth y frawdle, 8 a thŷ merch Pharaoh. 13 Gwaith Hiram ar y ddwy golofn. 23 Y môr tawdd. 27 Y deg ystôl. 38 Y deg noe bres. 40 A'r holl lestri.

EITHR ei dŷ ei hun a adeiladodd Solomon mewn *a*tair blynedd ar ddeg, ac a orphenodd ei holl dŷ.

1005. hyd 992.

a pen. 9. 10.

2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig Libanus, yn gan cufydd ei hyd, ac yn ddeg cufydd a deugain ei led, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei uchder, ar bedair rhes o golofnau cedrwydd, a thrawstiau cedrwydd ar y colofnau.

3 Ac efe a dôwyd â chedrwydd oddi arnodd ar †y trawstiau *oedd* ar y pùm colofn a deugain, pymtheg *yn* y rhes.

† Heb. *yr ais.*

4 Ac *yr oedd* tair rhes o ffenestri, †goleu ar gyfer goleu, *yn* dair rhenge.

† Heb. *golwg ar gyfer golwg.*

5 A'r holl ddrysau a'r gorsingau *oedd* ysgwâr, *felly yr oedd* y ffen-

Cyn CRIST 1005.

estri; a goleu ar gyfer goleu, *yn* dair rhenge.

6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o golofnau, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei led: a'r porth *oedd* o'u blaen hwynt; a'r colofnau *eraill* a'r swmmerau *oedd* o'u blaen hwythau.

7 ¶ Porth yr orseddfa *hefyd*, yr hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth efe yn borth barn: ac efe a wisgwyd â chedrwydd †o'r naill gwrr i'r llawr hyd y llall.

† Heb. *o lawr i lawr.*

8 ¶ Ac *i'w* dŷ ei hun, yr hwn y trigai efe ynddo, *yr oedd* cyntedd arall o fewn y porth o'r un fath waith. Gwnaeth hefyd dŷ i ferch Pharaoh, [b]yr hon a briodasai Solomon, fel y porth hwn.

[b] pen. 3. 1.

9 Hyn oll *oedd* o feini costus, wedi ei naddu wrth fesur, *a'u* lladd â llif, oddi fewn ac oddi allan, *a hynny* o'r sylfaen hyd y llogail; ac *felly* o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.

10 Ac efe a sylfaenesid â meini costus, â meini mawr, â meini o ddeg cufydd, ac â meini o wyth gufydd.

11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini costus (wedi eu naddu wrth fesur) a chedrwydd.

12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd* o amgylch, dair rhes o gerrig nâdd, a rhes o drawstiau cedrwydd, i gyntedd tŷ yr ARGLWYDD oddi fewn, ac i borth y tŷ.

13 ¶ A'r brenhin Solomon a anfonodd ac a gyrchodd [c]Hiram o Tyrus.

[c] 2 Chron. 4. 11. Edrych ad. 40.

14 [d]Mab gwraig weddw *oedd* hwn o lwyth Naphtali, a'i dad yn wr o Tyrus: gôf pres *ydoedd efe;* a [e]llawn ydoedd o ddoethineb, a deall, a gwybodaeth, i weithio pob gwaith o bres. Ac efe a ddaeth at y brenhin Solomon, ac a weithiodd ei holl waith ef.

[d] 2 Chron. 2. 14.
[e] Exod. 31. 3.

15 Ac efe a †fwriodd [f]ddwy golofn o bres; deunaw cufydd *oedd* uchder pob colofn; a llinyn o ddeuddeg cufydd a amgylchai bob un o'r ddwy.

† Heb. *luniodd.*
[f] 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15. a 4. 12. Jer. 52. 21.

16 Ac efe a wnaeth ddau gnap *o* bres tawdd, i'w rhoddi ar bennau y colofnau; pùm cufydd *oedd* uchder y naill gnap, a phùm cufydd uchder y cnap arall.

17 Efe a wnaeth rwydwaith, *a* phlethiadau o gadwynwaith, i'r cnapiau *oedd* ar ben y colofnau; saith i'r naill gnap, a saith i'r cnap arall.

18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a dwy res o bomgranadau o amgylch ar y naill rwydwaith, i gnddio y cnapiau *oedd* uwch ben; ac felly y gwnaeth efe i'r cnap arall.

19 A'r cnapiau y rhai *oedd* ar y colofnau *oedd* o waith lili, yn y porth, yn bedwar cufydd.

20 Ac i'r cnapiau ar y ddwy golofn oddi arnodd, ar gyfer y canol, *yr oedd pomgranadau*, y rhai *oedd* wrth y rhwydwaith; a'r pomgranadau *oedd* [g]ddau cant, yn rhesau o amgylch, ar y cnap arall.

[g] Edrych 2 Chron. 3. 16. a 4. 13. Jer. 52. 23.

21 [h]Ac efe a gyfododd y colofnau [i]yn nhorth y deml: ac a gyfododd y golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi ‖ Jachin; ac efe a gyfododd y golofn aswy, ac a alwodd ei henw hi ‖ Boaz.

[h] 2 Chron. 3. 17.
[i] pen. 6. 3.
‖ Hynny yw, *Efe a sicrhâ.*
‖ Sef, *Ynddo y mae nerth.*

22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd* gwaith lili. Felly y gorphenwyd gwaith y colofnau.

23 ¶ Ac efe a wnaeth [k]fôr tawdd, yn ddeg cufydd o ymyl i ymyl: yn grwn oddi amgylch, ac yn bùm cufydd ei uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

[k] Jer. 52. 17.

24 A chnapiau a'i hamgylchent ef dan ei ymyl o amgylch, deg mewn cufydd oedd [l]yn amgylchu y môr o amgylch: y cnapiau *oedd* yn ddwy res, wedi eu bwrw pan fwriwyd yntau.

[l] 2 Chron. 4. 3.

25 Sefyll yr oedd ar [m]ddeuddeg o ychain; tri oedd yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u pennau ol hwynt oll o fewn.

[m] Jer. 52. 20.

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, *a* blodau lili: [n]dwy fil o bathau a annai ynddo.

[n] Edrych 2 Chron. 4. 5.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o ystolion près; pedwar cufydd *oedd* hŷd pob ystôl, a phedwar cufydd ei lled, a thri chufydd ei huchder.

28 A dyma waith yr ystolion: ystlysau *oedd* iddynt, a'r ystlysau *oedd* rhwng y delltennau:

29 Ac ar yr ystlysau *oedd* rhwng y delltennau, *yr oedd* llewod, ychain, a cherubiaid; ac ar y dellt *yr oedd* ystôl oddi arnodd; ac oddi tan y llewod a'r ychain *yr oedd* cyssylltiadau o waith tenau.

30 A phedair olwyn bres *oedd* i bob ystôl, a phlangciau pres; ac yn eu pedair congl *yr oedd* ysgwyddau iddynt: dan y noe *yr oedd* ysgwyddau, wedi eu toddi ar gyfer pob cyssylltiad.

31 A'i genau oddi fewn y cwmpas, ac oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi *oedd* grwn, ar waith yr ystôl, yn gufydd a hanner; ac ar ei hymyl hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hystlysau yn bedwar ochrog, nid yn grynion.

32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr ystlysau, ac echelau yr olwynion yn yr ystôl; ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner cufydd.

33 Gwaith yr olwynion *hefyd oedd* fel gwaith olwynion menn; eu hechelau, a'u bothau, a'u cammegau, a'u hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.

34 Ac *yr oedd* pedair ysgwydd wrth bedair congl pob ystôl: o'r ystôl *yr oedd* ei hysgwyddau hi.

35 Ac ar ben yr ystôl *yr oedd* cwmpas o amgylch, o hanner cufydd o uchder; ar ben yr ystôl hefyd *yr oedd* ei hymylau a'i thaleithiau o'r un.

36 Ac efe a gerfiodd ar ystyllod ei hymylau hi, ac ar ei thaleithiau hi, gerubiaid, llewod, a phalmwydd, wrth noethder pob un, a chyssylltiadau oddi amgylch.

Cyn CRIST 1005.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg
ystôl: un doddiad, un fesur, *ac* un
agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.
ª 2 Chron. 4. 6.
38 ¶ ª Gwnaeth hefyd ddeng noe
bres: deugain bath a ddaliai pob
noe; yn bedwar cufydd bob noe;
ac un noe ar bob un o'r deg ystôl.
39 Ac efe a osododd bùm ystôl
† Heb. *ysgwydd.*
ar † ystlys ddehau y tŷ, a phump
ar yr ystlys aswy i'r tŷ: a'r môr a
osododd efe ar y tu dehau i'r tŷ,
tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.
† Heb. *Hirom:* Edrych ad. 13.
40 ¶ Gwnaeth † Hiram hefyd y
noeau, a'r rhawiau, a'r cawgiau:
a Hiram a orphenodd wneuthur yr
holl waith, yr hwn a wnaeth efe i'r
brenhin Solomon *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.
41 Y ddwy golofn, a'r cnapiau
coronog y rhai *oedd* ar ben y ddwy
ᵖ ad. 17, 18.
golofn; a'r ddau ᵖ rwydwaith, i
guddio y ddau gnap coronog *oedd*
ar ben y colofnau;
42 A phedwar cant o bomgranadau
i'r ddau rwydwaith, dwy res
o bomgranadau i un rhwydwaith, i
guddio y ddau gnap coronog *oedd*
‖ Neu, *wyneb y colofnau.*
ar ‖ y colofnau;
43 A'r deg ystôl, a'r deg noe ar
yr ystolion;
44 Ac un môr, a deuddeg o ychain
dan y môr;
45 A'r crochanau, a'r rhawiau,
a'r cawgiau; a'r holl lestri a wnaeth
Hiram i'r brenhin Solomon, i dŷ
yr ARGLWYDD, *oedd o* bres gloyw.
46 Y'ngwastadedd yr Iorddonen
† Heb. *yn nhewdwr y tir.*
y toddodd y brenhin hwynt † mewn
cleidir, rhwng Succoth a Sarthan.
47 A Solomon a beidiodd *â phwyso*
yr holl lestri, o herwydd eu lliosowgrwydd
anfeidrol hwynt: ac ni
† Heb. *chwiliwyd.*
† wybuwyd pwys y pres chwaith.
48 A Solomon a wnaeth yr holl
ddodrefn *a berthynai* i dŷ yr ARGLWYDD;
yr allor aur, a'r bwrdd
ᵍ Exod. 25. 30.
aur, yr hwn *yr oedd* ᵍ y bara gosod
arno;
49 A phùm canhwyllbren o'r *tu*
dehau, a phump o'r *tu* aswy, o flaen
y gafell, yn aur pur; a'r blodau,
a'r llusernau, a'r gefeiliau, *o* aur;
50 Y phiolau *hefyd*, a'r saltringau,
† Heb. *padyll lludw.*
a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r † thusserau,
o aur coeth; a bachau dorau
y tŷ, o fewn y cyssegr sancteiddiaf,
a dorau tŷ y deml, *oedd* aur.
51 Felly y gorphenwyd yr holl
waith a wnaeth y brenhin Solomon
i dŷ yr ARGLWYDD. A Solomon a
ʳ 2 Sam. 8. 11. 2 Chron. 5. 1.
ddug i mewn ʳ yr hyn a gyssegrasai
Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur,
a'r dodrefn, a roddodd efe ym mhlith
trysorau tŷ yr ARGLWYDD.

PENNOD VIII.

1 *Gwyl cyssegriad y deml.* 12, 55 *Bendith Solomon,* 22 *a'i weddi,* 62 *a'i hidd-aberth.*

ª 2 Chron. 5. 2.
YNA ª Solomon a gasglodd
henuriaid Israel, a holl bennau
y llwythau, a thywysogion tadau
meibion Israel, at y brenhin Solomon,
yn Jerusalem, i ddwyn i fynu
arch cyfammod yr ARGLWYDD o
ᵇ 2 Sam. 5. 9. a 6. 12, 16.
ᵇ ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.
2 A holl wŷr Israel a ymgynnullasant
at y brenhin Solomon, ar yr
1004.
wyl, ym mis Ethanim, hwnnw *yw*
y seithfed mis.

Cyn CRIST 1004.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant,
a'r offeiriaid a godasant yr arch
i fynu.
4 A hwy a ddygasant i fynu arch
yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod,
a holl lestri y cyssegr y rhai *oedd*
yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid
a'u dygasant hwy i fynu.
5 A'r brenhin Solomon, a holl
gynnulleidfa Israel, y rhai a ymgynnullasai
atto ef, *oedd* gyd â'g ef
o flaen yr arch, yn aberthu defaid,
a gwartheg, y rhai ni rifid ac ni
chyfrifid gan liosowgrwydd.
6 Felly yr offeiriaid a ddygasant
arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w
lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyssegr
sancteiddiaf, dan adenydd y cerubiaid.
7 Canys y cerubiaid oedd yn lledu
eu hadenydd dros le yr arch; a'r
cerubiaid a orchuddient yr arch, a'i
barrau oddi arnodd.
8 A'r barrau a estynasant, fel y
gwelid pennau y barrau o'r ‖ cyssegr ‖ Neu, *arch,* 2 Chron. 5. 9.
o flaen y gafell, ond nis gwelid oddi
allan: yno y maent hwy hyd y
dydd hwn.
9 ᶜ Nid *oedd* dim yn yr arch ᵈ ond ᶜ Exod. 25. 21. Deut. 10. 2.
y ddwy lech faen a osodasai Moses
yno yn Horeb, ‖ lle ᵉ y cyfammododd ᵈ Deut. 10. 5. Heb. 9. 4.
yr ARGLWYDD â meibion Is- ‖ Neu, *pan gyfammododd.*
rael, pan oeddynt yn dyfod o wlad
yr Aipht. ᵉ Exod. 34. 27, 28. ad. 21.
10 A phan ddaeth yr offeiriaid
allan o'r cyssegr, ᶠ y cwmmwl a
lanwodd dy yr ARGLWYDD, ᶠ Exod. 40. 34, 35. 2 Chron. 5. 13, 14. a 7. 2.
11 Fel na allai yr offeiriaid sefyll
i wasanaethu, o herwydd y cwmmwl:
canys gogoniant yr ARGLWYDD
a lanwasai dŷ yr ARGLWYDD.
12 ¶ ᵍ Yna y dywedodd Solomon, ᵍ 2 Chron. 6. 1.
Yr ARGLWYDD a ddywedodd, y preswyliai
efe ʰ yn y tywyllwch. ʰ Lef. 16. 2. Ps. 97. 2.
13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ
yn breswylfod i ti; trigle i ti i aros
yn dragywydd ynddo.
14 A'r brenhin a drodd ei wyneb,
ac a fendithiodd holl gynnulleidfa
Israel. A holl gynnulleidfa Israel
oedd yn sefyll.
15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig
fyddo ARGLWYDD DDUW Israel,
yr hwn a lefarodd â'i enau
wrth Dafydd fy nhad, ac a'*i* cwblhâodd
â'i law, gan ddywedyd,
16 ⁱ Er y dydd y dygais fy mhobl ⁱ 2 Sam. 7. 6. 2 Chron. 6. 5.
Israel allan o'r Aipht, ni ddewisais
ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu
tŷ, fel y byddai ᵏ fy enw i yno: ᵏ ad. 29.
eithr ˡ dewisais Dafydd i fod ar fy ˡ 2 Sam. 7. 8.
mhobl Israel.
17 Ac ᵐ yr oedd ym mryd Dafydd ᵐ 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1.
fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD
DDUW Israel.
18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Dafydd fy nhad, O herwydd
bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm
henw i, da y gwnaethost fod *hynny*
yn dy galon.
19 Etto nid adeiledi di y tŷ: ond
dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th
lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm
henw i.
20 A'r ARGLWYDD a gywirodd ei air
a lefarodd efe; a mi a gyfodais yn
lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais
ar deyrngadair Israel, megis y llef-

Cyn CRIST 1004.

arodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

ⁿ ad. 9.

21 A mi a osodais yno le i'r arch, yr hon *y mae* ynddi ⁿ gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddug efe hwynt allan o wlad yr Aipht.

° 2 Chron. 6. 12.

22 ¶ A Solomon a safodd o flaen ° allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd:

ᵠ Exod. 15. 11. 2 Sam. 7. 22. ʳ Dan. 9. 4.

23 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, ᵠ nid *oes* DUW fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi isod, ʳ yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision, sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon;

24 Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho: traethaist hefyd â'th enau, a chwblhêaist â'th law, megis heddyw *y mae.*

ˢ 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4.

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, ˢ Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr ger fy mron i yn eistedd, ar deyrngadair Israel; os dy feibion a gadwant eu ffordd, i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaist ti ger fy mron.

26 Ac yn awr, O DDUW Israel, poed gwir, attolwg, fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd fy nhad.

ᵗ 2 Chron. 2. 6. Es. 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49.

27 ᵗ Ai gwir yw, y preswylia DUW ar y ddaear? wele, y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy gynnwys di; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

28 Etto edrych ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrando ar y llef a'r weddi y mae dy was yn ei gweddïo heddyw ger dy fron di:

ᵘ Deut. 12. 11.

29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma nos a dydd, tu a'r lle y dywedaist am dano, ᵘ Fy enw a fydd yno: i wrando ar y weddi a weddïo dy was yn y lle hwn.

30 Gwrando gan hynny ddeisyfiad dy was, a'th bobl Israel, pan weddïant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy breswylfa, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

ˣ Exod. 22. 11.

31 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a ˣ gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwna hefyd, a barna dy weision, gan ddamnio y drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben; a chan gyfiawnhâu y cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ol ei gyfiawnder.

ʸ Lef. 26. 17. Deut. 28. 25. ᶻ Lef. 26. 39, 40. ‖ Neu, *tu ag at.*

33 ¶ ʸ Pan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, ᶻ os dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi ‖ yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist i'w tadau hwynt.

ᵃ Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.

35 ¶ ᵃ Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech di hwynt:

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, fel y dysgech iddynt y ffordd oreu y rhodiant ynddi, a dyro wlaw ar dy dir a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

ᵇ Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 38, 42. † Heb. *byrth.*

37 ¶ ᵇ Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, llosgfa, malldod, locustiaid, os bydd y lindys; pan warchaeo ei elyn arno ef, y'ngwlad ei † ddinasoedd, pa bla bynnag, pa glefyd bynnag, *a fyddo;*

38 Pob gweddi, pob deisyfiad, a fyddo gan un dyn, *neu* gan dy holl bobl Israel, y rhai a wyddant bawb bla ei galon ei hun, ac a estynant eu dwylaw tu a'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a maddeu; gwna hefyd, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenost ei galon (canys ti yn unig a adwaenost galonnau holl feibion dynion)

ᶜ Ps. 130. 4.

40 ᶜ Fel y'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar wyneb y tir a roddaist i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y dieithrddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Israel, ond dyfod o wlad bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th law gref, a'th fraich estynedig) pan ddêl a gweddïo tu a'r tŷ hwn:

† Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*

43 Gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a'r a lefo y dieithrddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel *y mae* dy bobl Israel, ac y gwypont † mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

44 ¶ Os â dy bobl di allan i ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddïant ar yr ARGLWYDD *tu a'r* ffordd y ddinas a ddewisaist ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deisyfiad, a gwna farn iddynt.

ᵈ 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8, 10. ᵉ Lef. 26. 34, 44. Deut. 28. 64.

46 ¶ Os pechant i'th erbyn (ᵈ canys nid *oes* dyn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'u rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion ᵉ i wlad y gelyn, ym mhell neu yn agos;

ᶠ Dan. 9. 5.

47 Os dychwelant at eu calon yn y wlad y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat y'ngwlad y rhai a'u caeth-gludasant, gan ddywedyd, ᶠ Pechasom, troseddasom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

ᵍ Dan. 6. 10.

48 A dychwelyd attat ti â'u holl galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad eu gelynion a'u caeth-gludasant hwynt, a ᵍ gweddïo arnat ti tu a'u gwlad a roddaist i'w tadau, a'r ddinas a ddewisaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, eu gweddi hwynt, a'u deisyfiad, a gwna farn iddynt.

Cyn CRIST 1004.

50 A maddeu i'th bobl a bechas-
ant i'th erbyn, a'u holl gamweddau
yn y rhai y troseddasant i'th erbyn,
a phâr iddynt gael trugaredd ger
bron y rhai a'u caeth-gludasant, fel
y trugarhâont wrthynt hwy:
51 Canys dy bobl di a'th etifedd-
iaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist
ti allan o'r Aipht, [h] o ganol y ffwrn
haiarn:

[h] Deut. 4. 20. Jer. 11. 4.

52 Fel y byddo dy lygaid yn agor-
ed i ddeisyfiad dy was, a deisyfiad
dy bobl Israel, i wrando arnynt hwy
pa bryd bynnag y galwont arnat ti.
53 Canys ti a'u neillduaist hwynt
yn etifeddiaeth i ti o holl bobl y
ddaear, [i] fel y llefaraist trwy law
Moses dy was, pan ddygaist ein
tadau ni allan o'r Aipht, O AR-
GLWYDD DDUW.

[i] Exod. 19. 5. Deut. 9. 26, 29. a 14. 2.

54 Ac wedi gorphen o Solomon
weddïo ar yr ARGLWYDD yr holl
weddi a'r deisyfiad yma, efe a gyf-
ododd oddi ger bron allor yr AR-
GLWYDD, o ostwng ar ei liniau, ac o
estyn ei ddwylaw tu a'r nefoedd.
55 Ac efe a safodd, ac a fendith-
iodd holl gynnulleidfa Israel â llef
uchel, gan ddywedyd,
56 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD,
yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl
Israel, yn ol yr hyn oll a lefarodd
efe: [k] ni syrthiodd un gair o'i holl
addewidion da ef, y rhai a addaw-
odd efe trwy law Moses ei was.

[k] Deut. 12. 10. Jos. 21. 45.

57 Yr ARGLWYDD ein DUW fyddo
gyd â ni, fel y bu gyd â'n tadau: na
wrthoded ni, ac na'n gadawed ni:
58 I ostwng ein calonnau ni iddo
ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i
gadw ei orchymynion ef, a'i ddeddf-
au, a'i farnedigaethau, y rhai a or-
chymynodd efe i'n tadau ni
59 A bydded fy ngeiriau hyn, y
rhai a ddeisyfais ger bron yr AR-
GLWYDD, yn agos at yr ARGLWYDD
ein DUW ddydd a nos, i wneuthur
barn â'i was, a barn â'i bobl Israel
† beunydd, fel y byddo yr achos:

† Heb. *gwaith dydd yn ei ddydd.*

60 Fel y gwypo holl bobl y ddaear
mai yr [l] ARGLWYDD *sydd* DDUW, *ac*
nad *oes* arall.

[l] Deut. 4. 35, 39.

61 Bydded gan hynny eich calon
yn berffaith gyd â'r ARGLWYDD ein
DUW ni, i rodio yn ei ddeddfau ef,
ac i gadw ei orchymynion ef, fel
heddyw.
62 ¶ A'r [m] brenhin a holl Israel
gyd âg ef a aberthasant aberth ger
bron yr ARGLWYDD.

[m] 2 Chron. 7. 4.

63 A Solomon a aberthodd aberth
hêdd, yr hwn a offrymmodd efe i'r
ARGLWYDD, *sef* dwy fil ar hugain o
wartheg, a chwech ugain mil o
ddefaid. Felly y brenhin a holl
feibion Israel a gyssegrasant dŷ yr
ARGLWYDD.
64 [n] Y dwthwn hwnnw y sanct-
eiddiodd y brenhin ganol y cyntedd
oedd o flaen tŷ yr ARGLWYDD: canys
yno yr offrymmodd efe y poeth-
offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a
brasder yr offrymmau hêdd: o her-
wydd [o] yr allor bres, yr hon *oedd*
ger bron yr ARGLWYDD, *oedd* rŷ
fechan i dderbyn y poeth-offrymm-
au, a'r bwyd-offrymmau, a brasder
yr offrymmau hêdd.

[n] 2 Chron. 7. 7.

[o] 2 Chron. 4. 1.

65 A Solomon a gadwodd y pryd
hwnnw wyl, a holl Israel gyd âg ef,
cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Ha-
math hyd afon yr Aipht, ger bron
yr ARGLWYDD ein DUW, [p] saith o
ddyddiau a saith o ddyddiau, *sef*
pedwar diwrnod ar ddeg.

[p] 2 Chron. 7. 8.

66 [q] A'r wythfed dydd y gollyng-
odd efe ymaith y bobl: a hwy a
‖ fendithiasant y brenhin, ac a aeth-
ant i'w pebyll yn hyfryd ac â chalon
lawen, am yr holl ddaioni a wnaeth-
ai yr ARGLWYDD i Dafydd ei was,
ac i Israel ei bobl.

[q] 2 Chron. 7. 9, 10.

‖ Neu, *ddiolchasant i'r.*

PENNOD IX.

1 *Ammod Duw â Solomon mewn gweledigaeth.* 10 *Solomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd.* 15 *Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Israeliaid yn weision parchedig, yng ngwaith Solomon.* 24 *Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ.* 25 *Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon.* 26 *Ei lynges ef yn cyrchu aur o Ophir.*

Cylch 992.

A [a] PHAN orphenodd Solomon
adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a
thŷ y brenhin, a [b] chwbl o ddymun-
iad Solomon yr hyn a ewyllysiodd
efe ei wneuthur;

[a] 2 Chron. 7. 11.

[b] 2 Chron. 8. 6.

2 Yr ARGLWYDD a ymddangosodd
i Solomon yr ail waith, [c] fel yr ym-
ddangosasai iddo yn Gibeon.

[c] pen. 3. 5.

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Gwrandewais dy weddi di
a'th ddeisyfiad di, yr hwn a ddeisyf-
aist ger fy mron i: cyssegrais y tŷ
yma a adeiladaist, [d] i osod fy enw
ynddo byth; [e] fy llygaid hefyd a'm
calon fydd yno yn wastadol.

[d] pen. 8. 29.

[e] Deut. 11. 12.

4 Ac os rhodi di ger fy mron i,
megis y rhodiodd Dafydd dy dad,
mewn perffeithrwydd calon ac
uniondeb i wneuthur yn ol yr hyn
oll a orchymynais i ti, *ac* os cedwi
fy neddfau a'm barnedigaethau:
5 Yna mi a sicrhâf orsedd-fainge
dy frenhiniaeth di ar Israel yn
dragywydd, [f] fel y lleferais wrth
Dafydd dy dad, gan ddywedyd, Ni
phalla i ti wr ar orsedd-fainge Is-
rael.

[f] 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. Ps. 132. 12.

6 [g] Os gan ddychwelyd y dychwel-
wch chwi a'ch meibion oddi ar fy ol
i, ac heb gadw fy ngorchymynion
a'm deddfau, y rhai a roddais o'ch
blaen chwi, eithr myned a gwasan-
aethu duwiau dïeithr, ac ymgrym-
mu iddynt hwy:

[g] 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 30. &c.

7 Yna y torraf Israel oddi ar
wyneb y tir a roddais iddynt hwy;
a'r tŷ [h] hwn a gyssegrais i'm henw,
a fwriaf allan o'm golwg; ac Israel
fydd [i] yn ddïareb ac yn wawd ym
mysg yr holl bobloedd:

[h] Jer. 7. 14.

[i] Deut. 28. 37.

8 A'r [k] tŷ uchel hwn, pawb a
gynniweiro heibio iddo, a synna
wrtho, ac a chwibana; dywedant
hefyd [l] Paham y gwnaeth yr AR-
GLWYDD fel hyn i'r wlad hon, ac i'r
tŷ yma?

[k] 2 Chron. 7. 21.

[l] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.

9 A hwy a ddywedant, Am iddynt
wrthod yr ARGLWYDD eu DUW, yr
hwn a ddug eu tadau hwynt allan
o dir yr Aipht, ac ymaflyd mewn
duwiau dïeithr, ac ymgrymmu idd-
ynt, a'u gwasanaethu hwynt; am
hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt
hwy yr holl ddrwg hyn.
10 ¶ Ac [m] ym mhen yr ugain mlyn-
edd, [n] wedi adeiladu o Solomon y

[m] 2 Chron. 8. 1.

[n] pen. 6. 37, 38. a 7. 1.

Cyn CRIST Cylch 992.

† Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*
‖ Sef, *bawlyd.*
‖ *achos.*
° pen. 5. 13.
p ad. 24.
q Jos. 19. 36.
r Jos. 17. 11.
s Jos. 16. 10. Barn. 1. 29.
Cylch 1014.
t Jos. 21. 22.
u Jos. 19. 44. 2 Chron. 8. 6, &c.
x pen. 4. 26.
† Heb. *a dymuniad Solomon yr hwn a ddymunodd.*
Cylch 992.
y Barn. 1. 21, 27, 29.
z Jos. 15. 63. a 17. 12.
a Edrych Ezra 2. 55, 58. Neh. 11. 3.
b Lef. 23. 39.
c 2 Chron. 8. 10.
d 2 Chron. 8. 11.
e pen. 7. 8.
f pen. 11. 27. 2 Chron. 32. 5.
† Heb. *arni hi.*
g 2 Chron. 8. 17.
h Num. 33. 35. Deut. 2. 8.

ddau dŷ, sef tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ
y brenhin;
11 (*Am* i Hiram brenhin Tyrus
ddwyn i Solomon goed cedr, a
choed ffynnidwydd, ac aur, yn ol ei
holl ewyllys ef) y brenhin Solomon
a roddes i Hiram ugain dinas yng
ngwlad Galilea.
12 A Hiram a ddaeth o Tyrus i
edrych y dinasoedd a roddasai Solo-
mon iddo ef; ac nid oeddynt † wrth
ei fodd ef.
13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinas-
oedd *yw* y rhai hyn a roddaist i mi,
fy mrawd? Ac efe a'u galwodd
hwynt Gwlad ‖ Cabul, hyd y dydd
hwn.
14 A Hiram a anfonodd i'r bren-
hin chwech ugain talent o aur.
15 ¶ A dyma ‖ swm ° y dreth a
gododd y brenhin Solomon, i
adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei
hun; a p Milo, a mur Jerusalem,
q Hasor, a r Megido, a s Gezer.
16 Pharaoh brenhin yr Aipht a
aethai i fynu, ac a ynnillasai Gezer,
ac a'i llosgasai hi â thân, ac a
laddasai y Canaaneaid oedd yn trigo
yn y ddinas, ac a'i rhoddasai hi yn
anrheg i'w ferch, gwraig Solomon.
17 A Solomon a adeiladodd Gezer,
a t Beth-horon isaf,
18 A u Baalath, a Thadmor yn yr
anialwch, o fewn y wlad,
19 A holl ddinasoedd y trysorau y
rhai oedd gan Solomon, a dinasoedd
x y cerbydau, a dinasoedd y gwŷr
meirch, † a'r hyn *oedd* ewyllys gan
Solomon ei adeiladu yn Jerusalem,
ac yn Libanus, ac yn holl dir ei
lywodraeth.
20 Yr holl bobl *y rhai* a adawyd
o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid,
Hefiaid, a'r Jebusiaid, y rhai nid
oeddynt o feibion Israel;
21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a
y adawsid ar eu hol hwynt yn y
wlad, z y rhai ni allodd meibion Is-
rael eu lladd; ar y rhai hynny y
cyfododd Solomon dreth a wriogaeth
hyd y dydd hwn.
22 Ond b o feibion Israel ni wnaeth
Solomon *un* yn gaeth-was: rhyfel-
wyr iddo ef *oeddynt*, a gweision iddo,
a thywysogion iddo, a chapteniaid
iddo, a thywysogion ei gerbydau, a'i
wŷr meirch.
23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y
swyddogion *oedd* ar waith Solomon,
c pum cant a deg a deugain, oedd
yn llywodraethu y bobl oedd yn
gweithio yn y gwaith.
24 ¶ A d merch Pharaoh a ddaeth
i fynu o ddinas Dafydd i'w e thŷ ei
hun, yr hwn a adeiladasai *Solomon*
iddi hi: yna efe a adeiladodd f Milo.
25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn
yr offrymmai Solomon boeth-off-
rymmau ac offrymmau hêdd ar yr
allor a adeiladasai efe i'r AR-
GLWYDD: ac efe a arogl-darthodd
† ar *yr allor oedd* ger bron yr AR-
GLWYDD. Felly efe a orphenodd y
tŷ.
26 ¶ g A'r brenhin Solomon a
wnaeth longau yn h Esion-gaber, yr
hon *sydd* wrth Eloth, ar fin y môr
coch, y'ngwlad Edom.

27 i A Hiram a anfonodd ei
weision yn y llongau, *y rhai oedd*
longwyr yn medru *oddi wrth* y môr,
gyd â gweision Solomon.
28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac a
ddygasant oddi yno bedwar cant ac
ugain o dalentau aur, ac a'*u* dygas-
ant at y brenhin Solomon.

PENNOD X.

1 Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon. 14 Swm ei aur ef: 16 ei dariannau: 18 ei orsedd-fainge ifori: 21 ei lestri: 24 ei anrhegion: 26 ei gerbydau a'i farchogion: 28 ei deyrnged.

A PHAN glybu a brenhines Seba
glôd Solomon, am enw yr AR-
GLWYDD, hi a ddaeth b i'w brofi ef â
chwestiynau caled.
2 A hi a ddaeth i Jerusalem â llu
mawr iawn, â chamelod yn dwyn
aroglau, ac aur lawer iawn, a meini
gwerthfawr. A hi a ddaeth at Solo-
mon, ac a lefarodd wrtho ef yr hyn
oll oedd yn ei chalon.
3 A Solomon a fynegodd iddi hi
ei holl † ofynion: nid oedd *dim* yn
guddiedig rhag y brenhin, a'r na
fynegodd efe iddi hi.
4 A phan welodd brenhines Seba
holl ddoethineb Solomon, a'r tŷ a
adeiladasai efe,
5 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad
ei weision, a threfn ei weinidogion,
a'u dillad hwynt, a'i drulliadau ef,
a'i esgynfa ar hŷd yr hon yr âi efe i
fynu i dŷ yr ARGLWYDD; nid oedd
mwyach yspryd ynddi.
6 A hi a ddywedodd wrth y bren-
hin, Gwir yw y gair a glywais yn fy
ngwlad am dy ymadroddion di, ac
am dy ddoethineb.
7 Etto ni chredais y geiriau, nes i
mi ddyfod, ac i'm llygaid weled: ac
wele, ni fynegasid i mi yr hanner:
† mwy yw dy ddoethineb a'th dda-
ioni nâ'r glôd a glywais i.
8 Gwŷn fyd dy wŷr di, gwŷn fyd dy
weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn
wastadol ger dy fron di, yn clywed
dy ddoethineb.
9 Bendigedig fyddo yr ARGLWYDD
dy DDUW, yr hwn a'th hoffodd di,
i'th roddi ar deyrngadair Israel: o
herwydd cariad yr ARGLWYDD tu ag
at Israel yn dragywydd, y gosododd
efe di yn frenhin, i wneuthur barn
a chyfiawnder.
10 A hi a roddes i'r brenhin chwech
ugain talent o aur, a phêr-aroglau
lawer iawn, a meini gwerthfawr. Ni
ddaeth y fath bêr-aroglau mwyach,
cyn amled a'r rhai a roddodd bren-
hines Seba i'r brenhin Solomon.
11 A llongau Hiram hefyd, y rhai
a gludent aur o Ophir, a ddygasant
o Ophir lawer iawn o ‖ goed alm-
ugim, ac o feini gwerthfawr.
12 c A'r brenhin a wnaeth o'r coed
almugim annelau i dŷ yr ARGLWYDD,
ac i dŷ y brenhin, a thelynau a
psaltringau i gantorion. Ni ddaeth
y fath goed almugim, ac ni welwyd
hyd y dydd hwn.
13 A'r brenhin Solomon a roddes
i frenhines Seba ei holl ddymuniad,
yr hyn a ofynodd hi, heb law yr
hyn a roddodd Solomon iddi hi † o'i
frenhinol haelioni. Felly hi a

Cyn CRIST Cylch 992.
i pen. 10. 11.
a 2 Chron. 9. 1. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.
b Edrych Barn. 14. 12.
† Heb. *eiriau.*
† Heb. *chwanegaist ddoethineb a daioni at y glod.*
‖ 2 Chron. 2. 8. a 9. 10, 11, *algumimwydd.*
c 2 Chron. 9. 11.
† Heb. *yn ol llaw brenhin Solomon.*

Cyn CRIST Cylch 992.

ddychwelodd ac a aeth i'w gwlad,
hi a'i gweision.
14 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i
Solomon bob blwyddyn, oedd chwe
chant a thriugain a chewch o
dalentau aur;
15 Heb law *yr hyn a gâi efe* gan
y marchnadwyr, ac o farsiandïaeth
y llysieuwyr, a chan holl frenhin-
oedd Arabia, a thywysogion y
wlad.
16 ¶ A'r brenhin Solomon a wnaeth
‖ dilyfn. ddau gant o dariannau aur ‖ dilin;
chwe chan *sicl* o aur a roddodd efe
ym mhob tarian:
d pen. 14. 26. 17 d A thri chant o fwcledi *o* aur
‖ triphwys. dilin; ‖ tair punt o aur a roddes
efe ym mhob bwcled. A'r brenhin
e pen. 7. 2. a'u rhoddes hwynt yn e nhŷ coedwig
Libanus.
f 2 Chron. 9. 17. 18 ¶ f A'r brenhin a wnaeth
orsedd-faingc fawr o ifori, ac a'i
gwisgodd hi âg aur o'r goreu.
19 Chwech o risiau *oedd* i'r
orsedd-faingc; a phen crwn *oedd*
i'r orsedd-faingc o'r tu ol iddi, a
chanllawiau o bob tu i'r eisteddle,
a dau lew yn sefyll yn ymyl y
canllawiau.
20 A deuddeg o lewod oedd yn
sefyll yno ar y chwe gris o'r ddeutu.
† Heb. *felly.* Ni wnaethpwyd † y fath yn un
deyrnas.
21 ¶ A holl lestri yfed y brenhin
Solomon *oedd o* aur; a holl lestri
tŷ coedwig Libanus *oedd* aur pur:
nid *oedd* arian *ynddynt.* Ni roddid
dim bri arno yn nyddiau Solomon.
22 O herwydd llongau Tarsis *oedd*
gan y brenhin ar y môr, gyd a llong-
au Hiram. Unwaith yn y tair blyn-
edd y deuai llongau Tarsis, yn
‖ Neu, *dannedd elephant-laid.* dwyn aur, ac arian, ac ‖ ifori, ac ep-
päod, a pheunod.
g pen. 3. 12, 13. 23 g A'r brenhin Solomon a ragor-
odd ar holl frenhinoedd y ddaear,
mewn cyfoeth a doethineb.
24 ¶ A'r holl fyd oedd yn ceisio
gweled wyneb Solomon, i glywed ei
ddoethineb ef, a roddasai Duw yn
ei galon ef.
25 A hwy a ddygasant bob un ei
anrheg, llestri arian, a llestri aur, a
gwisgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau,
meirch, a mulod, dogn bob blwydd-
yn.
h pen. 4. 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25. 26 ¶ h A Solomon i a gasglodd
gerbydau, a marchogion: ac yr
i Deut. 17. 16. oedd ganddo fil a phedwar cant o
gerbydau, a deuddeng mil o farch-
ogion; y rhai a osododd efe yn nin-
asoedd y cerbydau, a chyd â'r bren-
hin yn Jerusalem.
† Heb. *roddes.* 27 A'r brenhin a † wnaeth yr
arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r
cedrwydd a wnaeth efe fel sycomor-
wydd yn y dol-dir, o amldra.
k 2 Chron. 1. 16. a 9. 28. 28 ¶ k A † meirch a ddygid i So-
† Heb. *mynediad y meirch oedd gan Solomon.* lomon o'r Aipht, ac edafedd llin:
marchnadyddion y brenhin a gym-
merent yr edafedd llin dan bris.
29 A cherbyd a ddeuai i fynu ac
a âi allan o'r Aipht am chwe chan
sicl o arian, a march am gant a deg
a deugain: ac fel hyn i holl fren-
l Jos. 1. 4. 2 Bren. 7. 6. hinoedd yr Hethiaid, l ac i frenhin-
oedd Syria, y dygent hwy *feirch*
trwy eu llaw hwynt.

Cyn CRIST Cylch 992.

PENNOD XI.

1 *Gwragedd a gordderchadon Solomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei henaint yn ei dynnu ef i gau-dduwiaeth.* 9 *Duw yn ei fygwth ef.* 14 *Gwrthwynebwyr Solomon oedd, Hadad, a aeth i'r Aipht;* 23 *Rezon, a deyrnasodd yn Damascus;* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y prophwydodd Ahiah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnasiad, a marwolaeth Solomon.* 43 *Rehoboam yn teyrnasu ar ei ol ef.*

OND a y brenhin Solomon a
garodd b lawer o wragedd — a Neh. 13. 26.
dieithr (‖ heb law merch Pharaoh) — b Deut. 17. 17.
Moabeesau, Ammoneesau, Edom- — ‖ Neu, *gyd â.*
eesau, Sidoneesau, *a* Hetheesau;
2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y
dywedasai yr ARGLWYDD wrth
feibion Israel, c Nac ewch i mewn — c Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
attynt hwy, ac na ddeuant hwythau
i mewn attoch chwi: diau y troant
eich calonnau chwi ar ol eu duwiau
hwynt. Wrthynt hwy y glynodd
Solomon mewn cariad.
3 Ac yr oedd ganddo ef saith gant
o wragedd, yn frenhinesau; a thri
chant o orddereh-wragedd: a'i wrag-
edd a droisant ei galon ef.
4 A phan heneiddiodd Solomon, — Cylch 984.
ei wragedd a droisant ei galon ef
ar ol duwiau dieithr: ac nid oedd
ei galon ef berffaith gyd â'r AR-
GLWYDD ei DDUW, fel *y buasai*
calon Dafydd ei dad ef.
5 Canys Solomon a aeth ar ol
d Astoreth duwies y Sidoniaid, ac — d Barn. 2. 13. 2 Bren. 23. 13.
ar ol ‖ Milcom ffieidd-dra yr Am- — ‖ A elwir *Moloch,* ad. 7.
moniaid.
6 A Solomon a wnaeth yr hyn
oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD;
ac ni chyflawnodd *fyned* ar ol yr
ARGLWYDD, fel Dafydd ei dad.
7 Yna Solomon a adeiladodd
uchelfa i e Chemos, ffieidd-dra — e Num. 21. 29. Barn. 11. 24.
Moab, yn f y bryn *sydd* ar gyfer — f 2 Bren. 23. 13
Jerusalem; ac i Moloch, ffieidd-
dra meibion Ammon.
8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl
wragedd dieithr, y rhai a arogl-
darthasant ac a aberthasant i'w
duwiau.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd
wrth Solomon, o herwydd troi ei
galon ef oddi wrth ARGLWYDD DDUW
Israel, g yr hwn a ymddangosasai — g pen. 3. 5. a 9. 2.
iddo ef ddwy waith,
10 Ac h a orchymynasai iddo am y — h pen. 6. 12.
peth hyn, nad elai efe ar ol duwiau
dieithr: ond ni chadwodd efe yr
hyn a orchymynasai yr ARGLWYDD.
11 Am hynny y dywedodd yr AR-
GLWYDD wrth Solomon, O herwydd
bod hyn ynot ti, ac na chedwaist
fy nghyfammod a'm deddfau a or-
chymynais i ti; i gan rwygo y rhwyg- — i ad. 31. pen. 12. 15.
af y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac
a'i rhoddaf hi i'th was di.
12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnaf
hyn, er mwyn Dafydd dy dad: o
law dy fab di y rhwygaf hi.
13 Ond ni rwygaf yr holl frenhin-
iaeth; un llwyth a roddaf i'th fab
di, er mwyn Dafydd fy ngwas, ac er
mwyn Jerusalem yr hon a etholais.
14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd
wrthwynebwr i Solomon, Hadad yr
Edomiad. O had y brenhin yn
Edom *yr oedd* efe.
15 k Canys pan oedd Dafydd yn — k 2 Sam. 8. 14. 1 Chron. 18. 12, 13.
Edom, *a* Joab tywysog y filwriaeth
yn myned i fynu i gladdu y lladd-

Cyn CRIST Cylch 984.

edigion, [l]wedi iddo daro pob gwrryw yn Edom;

[l] Num. 24. 13. Deut. 20. 13.

16 Canys chwe mis yr arhosodd Joab yno â holl Israel, nes difetha pob gwrryw yn Edom.

17 Yr Hadad hwnnw a ffôdd, a gwŷr Edom o weision ei dad gyd âg ef, i fyned i'r Aipht; a Hadad yn fachgen bychan etto.

18 A hwy a gyfodasant o Midian, ac a ddaethant i Paran: ac a gymmerasant wŷr gyd â hwynt o Paran, ac a ddaethant i'r Aipht, at Pharaoh brenhin yr Aipht; ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* bwyd iddo, ac a roddodd dir iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafr fawr y'ngolwg Pharaoh, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Tahpenes y frenhines.

20 A chwaer Tahpenes a ymddûg iddo ef Genubath ei fab; a Thahpenes a'i diddyfnodd ef yn nhŷ Pharaoh: a Genubath fu yn nhŷ Pharaoh ym mysg meibion Pharaoh.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Dafydd gyd â'i dadau, a marw o Joab tywysog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharaoh, †Gollwng fi, fel yr elwyf i'm gwlad fy hun.

† Heb. *Anfon fi ymaith.*

22 A dywedodd Pharaoh wrtho ef, Ond pa beth sydd arnat ei eisieu gyd â mi, pan wyt, wele, yn ceisio myned i'th wlad dy hun? Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng fi.

23 ¶ A DUW a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon mab Eliada, yr hwn a ffoisai oddi wrth Hadadezer brenhin Soba ei arglwydd:

24 Ac efe a gynnullodd wŷr atto, ac a aeth yn dywysog ar fyddin, [m]pan laddodd Dafydd hwynt *o Sobah*; a hwy a aethant i Damascus, ac a drigasant ynddi, ac a deyrnasasant yn Damascus.

[m] 2 Sam. 8. 3. a 10. 18.

25 Ac yr oedd efe yn wrthwynebwr i Israel holl ddyddiau Solomon, heb law y drwg *a wnaeth* Hadad: ac efe a ffieiddiodd Israel, ac a deyrnasodd ar Syria.

26 ¶ A [n]Jeroboam mab Nebat, Ephratëad o Seredah (ac enw ei fam ef *oedd* Serfah, *yr hon oedd* wraig weddw) gwas i Solomon, a ddyrchafodd hefyd *ei* law yn erbyn y brenhin.

[n] 2 Chron. 13. 6.

27 Ac o achos hyn y dyrchafodd efe *ei* law yn erbyn y brenhin: [o]Solomon a adeiladodd Milo, *ac* a gauodd adwyau dinas Dafydd ei dad.

[o] pen. 9. 24.

28 A'r gwr Jeroboam *oedd* grymmus o nerth: a Solomon a ganfu y llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruchwyliwr ar holl ‖ faich tŷ Joseph.

‖ *waith.*

Cylch 980.

29 A'r pryd hwnnw, a Jeroboam yn myned allan o Jerusalem, y prophwyd Ahïah y Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wisgo mewn gwisg newydd, a hwynt ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.

30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wisg newydd *oedd* am dano ef, ac [p]a'i rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarnau.

Cyn CRIST Cylch 980.

[p] Edrych 1 Sam. 15. 27. a 24. 5.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddeg darn: canys [q]fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, Wele fi yn rhwygo y frenhiniaeth o law Solomon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

[q] ad. 11.

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, er mwyn fy ngwas Dafydd, ac er mwyn Jerusalem, y ddinas a etholais i o holl lwythau Israel)

33 Oblegid iddynt fy ngwrthod i, ac ymgrymmu i Astoreth duwies y Sidoniaid, *ac* i Chemos duw y Moabiaid, ac i Milcom duw meibion Ammon, ac na rodiasant yn fy ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn oedd* uniawn yn fy ngolwg i, ac *i wneuthur* fy neddfau a'm barnedigaethau, fel Dafydd ei dad.

34 Ond ni chymmeraf yr holl frenhiniaeth o'i law ef: eithr gwnaf ef yn dywysog holl ddyddiau ei einioes, er mwyn Dafydd fy ngwas, yr hwn a ddewisais i, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion a'm deddfau i:

35 Eithr [r]cymmeraf yr holl frenhiniaeth o law ei fab ef, a rhoddaf *o* honi i ti ddeg llwyth.

[r] pen. 12. 16.

36 Ac i'w fab ef y rhoddaf un llwyth; fel [s]y byddo †goleuni i'm gwas Dafydd yn wastadol ger fy mron yn Jerusalem, y ddinas a ddewisais i mi i osod fy enw yno.

[s] 1 Bren. 15. 4. 2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 7.

† Heb. *canwyll*, neu, *lamp*.

37 A thi a gymmeraf fi, fel y teyrnasech yn ol yr hyn oll a ddymuno dy galon; a thi a fyddi frenhin ar Israel.

38 Ac os gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymynwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn sydd* uniawn yn fy ngolwg i, i gadw fy neddfau a'm gorchymynion, fel y gwnaeth Dafydd fy ngwas; yna mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeiladaf i ti dŷ sicr, fel yr adeiledais i Dafydd, a mi a roddaf Israel i ti.

39 A mi a gystuddiaf had Dafydd oblegid hyn; etto nid yn dragywydd.

40 Am hynny Solomon a geisiodd ladd Jeroboam. A Jeroboam a gyfododd, ac a ffôdd i'r Aipht, at Sisac brenhin yr Aipht; ac efe a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth Solomon.

Cylch 980.

41 ¶ [t]A'r rhan arall o ‖ weithredoedd Solomon, ar hyn oll a wnaeth efe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr gweithredoedd Solomon?

[t] 2 Chron. 9. 29.

‖ Neu, *eiriau*, neu, *bethau*.

42 A'r dyddiau y teyrnasodd Solomon yn Jerusalem, ar holl Israel, *oedd* [u]ddeugain mlynedd.

[u] 2 Chron. 9. 30.

Cylch 975.

43 A Solomon a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dad; a [x]Rehoboam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[x] A elwir *Roboam*, Matt. 1. 7.

PENNOD XII.

1 Yr Israeliaid wedi ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, trwy Jeroboam yn ceisio rhyddhâd ganddo. 6 Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuaingc, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Rehoboam i ffoi. 21 Rehoboam yn casglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo. 25 Jeroboam yn ymgadarnhâu â threfydd, 26 a thrwy ddelw-addoliaeth y ddau lo.

Cyn CRIST 975.

YNA [a] Rehoboam a aeth i Sichem:
canys i Sichem y daethai holl
Israel i'w urddo ef yn frenhin.
2 A phan glybu Jeroboam mab
Nebat, ac efe etto yn yr Aipht
(canys [b] efe a ffoisai o ŵydd Solo-
mon y brenhin, a Jeroboam a arhos-
asai yn yr Aipht)
3 Hwy a anfonasant, ac a alwas-
ant arno ef. A Jeroboam a holl
gynnulleidfa Israel a ddaethant, ac
a ymddiddanasant â Rehoboam, gan
ddywedyd,
4 Dy dad di a wnaeth ein [c] hiau
ni yn drom: ac yn awr ysgafnhâ
beth o gaethiwed caled dy dad, ac
o'i iau drom ef a roddodd efe arnom
ni, ac ni a'th wasanaethwn di.
5 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch etto dridiau; yna dychwel-
wch attaf fi. A'r bobl a aethant
ymaith.
6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a
ymgynghorodd â'r henuriaid a fuasai
yn sefyll ger bron Solomon ei dad
ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a
ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi
yn cynghori atteb i'r bobl hyn?
7 A hwy a lefarasant wrtho ef,
gan ddywedyd, Os byddi di heddyw
was i'r bobl hyn, a'u gwasanaethu
hwynt, a'u hatteb hwynt, a llefaru
wrthynt eiriau têg; yna y byddant
weision i ti byth.
8 Ond efe a wrthododd gynghor
yr henuriaid, yr hwn a gynghorasent
iddo ef; ac efe a ymgynghorodd â'r
gwŷr ieuainge a gynnyddasai gyd âg
ef, *a'r* rhai oedd yn sefyll ger ei fron
ef:
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Beth yr ydych chwi yn ei
gynghori, fel yr attebom y bobl
hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan
ddywedyd, Ysgafnhâ yr iau a rodd-
odd dy dad arnom ni?
10 A'r gwŷr ieuainge, y rhai a
gynnyddasent gyd âg ef, a lefarasant
wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywedi di wrth y bobl yma, y rhai
a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd,
Dy dad di a drymhâodd ein hiau ni,
ond ysgafnhâ di *hi* arnom ni; fel
hyn y lleferi di wrthynt; Fy *mys*
bach *fydd* breisgach nâ llwynau fy
nhad.
11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwyth-
odd â iau drom, a minnau a chwan-
egaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch
cospodd chwi â ffrewyllau, a mi
a'ch cospaf chwi âg ysgorpionau.
12 ¶ A daeth Jeroboam a'r holl
bobl at Rehoboam y trydydd dydd,
fel y llefarasai y brenhin, gan ddy-
wedyd, Dychwelwch attaf fi y tryd-
ydd dydd.
13 A'r brenhin a attebodd y bobl
yn †arw, ac a wrthododd gynghor
yr henuriaid, a gynghorasent hwy
iddo;
14 Ac a lefarodd wrthynt hwy yn
ol cynghor y gwŷr ieuainge, gan
ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich
iau chwi yn drom, a minnau a
chwanegaf ar eich iau chwi: fy
nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrew-
yllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi
âg ysgorpionau.

[a] 2 Chron. 10. 1.
[b] pen. 11. 40.
[c] pen. 4. 7.
† Heb. *galed.*

15 Ac ni wrandawodd y brenhin
ar y bobl. O herwydd [d] yr achos
oedd oddi wrth yr ARGLWYDD, fel
y cwblhâid [e] ei air ef, yr hwn a
lefarasai yr ARGLWYDD trwy law
Ahiah y Siloniad wrth Jeroboam
mab Nebat.
16 ¶ A phan welodd holl Israel
na wrandawai y brenhin arnynt
hwy, y bobl a attebasant y brenhin,
gan ddywedyd, [f] Pa ran *sydd* i ni yn
Dafydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth
ym mab Jesse: O Israel, *dos* i'th
bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy
hun, Dafydd. Felly Israel a aeth-
ant i'w pebyll.
17 Ond [g] meibion Israel, y rhai
oedd yn preswylio yn ninasoedd Ju-
dah, Rehoboam a deyrnasodd ar-
nynt hwy.
18 A'r brenhin Rehoboam a an-
fonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y
dreth; a holl Israel a'i llabyddias-
ant ef â meini, fel y bu efe farw.
Am hynny y brenhin Rehoboam a
†brysurodd i fyned i'w gerbyd, i
ffoi i Jerusalem.
19 Felly [h] Israel a ‖ wrthryfelasant
yn erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd
hwn.
20 A phan glybu holl Israel ddy-
chwelyd o Jeroboam, hwy a anfon-
asant ac a'i galwasant ef at y gyn-
nulleidfa, ac a'i gosodasant ef yn
frenhin ar holl Israel: nid oedd *yn
myned* ar ol tŷ Dafydd, ond llwyth
Judah [i] yn unig.
21 ¶ A [k] phan ddaeth Rehoboam
i Jerusalem, efe a gasglodd holl dŷ
Judah, a llwyth Benjamin, cant a
phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol,
cymhwys i ryfel, i ymladd yn erbyn
tŷ Israel, i ddwyn drachefn y fren-
hiniaeth i Rehoboam mab Solomon.
22 Ond [l] gair DUW a ddaeth at
Semaiah gwr DUW, gan ddywedyd,
23 Adrodd wrth Rehoboam mab
Solomon brenhin Judah, ac wrth
holl dŷ Judah a Benjamin, a gwedd-
ill y bobl, gan ddywedyd,
24 Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac
ymleddwch yn erbyn eich brodyr
meibion Israel; dychwelwch bob un
i'w dŷ ei hun: [m] canys trwof fi y mae
y peth hyn. A hwy a wrandawsant
ar air yr ARGLWYDD, ac a ddychwel-
asant i fyned ymaith, yn ol gair yr
ARGLWYDD.
25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd
[n] Sichem ym mynydd Ephraim, ac
a drigodd ynddi hi; ac a aeth oddi
yno, ac a adeiladodd [o] Penuel.
26 A Jeroboam a feddyliodd yn
ei galon, Yn awr y dychwel y fren-
hiniaeth at dŷ Dafydd.
27 Os â y bobl hyn i fynu i wneuth-
ur aberthau yn nhŷ yr ARGLWYDD
yn Jerusalem, yna y try calon y
bobl hyn at eu harglwydd Reho-
boam brenhin Judah, a hwy a'm
lladdant i, ac a ddychwelant at Re-
hoboam brenhin Judah.
28 Yna y brenhin a ymgynghor-
odd, ac [p] a wnaeth ddau lo aur, ac a
ddywedodd wrthynt hwy, Gormod
yw i chwi fyned i fynu i Jerusalem:
[q] wele dy dduwiau di, O Israel, y

Cyn CRIST 975.

[d] ad. 24. Barn. 14. 4. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.
[e] pen. 11. 11, 31.
[f] 2 Sam. 20. 1.
[g] pen. 11. 32.
† Heb. *ymgryfhâodd.*
[h] 2 Bren. 17. 21.
‖ Neu, *gwympasant oddi wrth dŷ Dafydd.*
[i] pen. 11. 13, 32.
[k] 2 Chron. 11. 1.
[l] 2 Chron. 11. 2.
[m] ad. 15.
[n] Edrych Barn. 9. 45.
[o] Barn. 8. 17.
[p] 2 Bren. 17. 16.
[q] Exod. 32. 4, 8.

Cyn CRIST 975.

rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr
Aipht.
29 Ac efe a osododd un yn [r] Beth-
el, ac a osododd y llall yn Dan.
30 A'r peth hyn a aeth yn bech-
od: oblegid y bobl a aethant ger
bron y naill hyd Dan.
31 Ac efe a wnaeth dŷ uchelfëydd,
ac [s] a wnaeth offeiriaid o'r rhai
gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o
feibion Lefi.
32 A Jeroboam a wnaeth uchel-
wyl yn yr wythfed mis, ar y pym-
thegfed dydd o'r mis, fel [t] yr uchel-
wyl *oedd* yn Judah; ac efe a
‖ offrymmodd ar yr allor (felly y
gwnaeth efe yn Bethel) ‖ gan
aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac
efe a osododd yn Bethel offeiriaid
yr uchelfäoedd a wnaethai efe.
33 Ac efe a ‖ offrymmodd ar yr
allor a wnaethai efe yn Bethel, y
pymthegfed dydd o'r wythfed mis,
sef yn y mis a ddychymmygasai efe
yn ei galon ei hun; ac efe a wnaeth
uchel-wyl i feibion Israel: ac efe
a aeth i fynu at yr allor i arogl-
darthu.

[r] Hos. 4. 15.
[s] pen. 13. 33. 2 Bren. 17. 32. 2 Chron. 11. 15. Ezec. 44. 7, 8.
[t] Lef. 23. 33. Num. 29. 12.
‖ Neu, *aeth i fynu at yr.*
‖ Neu, *i aberthu.*
‖ Neu, *aeth i fynu at yr allor.*

PENNOD XIII.

1 *Llaw Jeroboam, yr hon a estynasai efe yn erbyn yr hwn a brophwydasai yn erbyn yr allor yn Bethel, yn gwywo;* 6 *a thrwy weddi y prophwyd, yn myned yn iach.* 7 *Y prophwyd yn gwrthod croesaw y brenhin, ac yn myned ymaith o Bethel* 11 *Hen brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ol.* 20 *Duw yn ei geryddu ef;* 24 *a llew yn ei ladd ef:* 26 *a'r hen brophwyd yn ei gladdu ef,* 31 *ac yn cadarnhâu ei brophwydoliaeth ef.* 33 *Cyndynrwydd Jeroboam.*

AC wele gwr i DDUW a ddaeth o
Judah, trwy air yr ARGLWYDD, i
Bethel: a Jeroboam oedd yn sefyll
wrth yr allor i ‖ arogl-darthu.
2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor,
trwy air yr ARGLWYDD, ac a ddy-
wedodd, O allor, allor, fel hyn y dy-
wedodd yr ARGLWYDD; Wele, mab
a enir i dŷ Dafydd, a'i enw [a] Josïah;
ac efe a abertha arnat ti offeiriaid
yr uchelfëydd y rhai sydd yn arogl-
darthu arnat ti, a hwy a losgant
esgyrn dynion arnat ti.
3 Ac efe a roddodd arwydd y
dwthwn hwnnw, gan ddywedyd,
Dyma yr argoel a lefarodd yr AR-
GLWYDD; Wele yr allor a rwygir,
a'r lludw *sydd* arni a dywelltir.
4 A phan glybu y brenhin air gwr
DUW, yr hwn a lefodd efe yn erbyn
yr allor yn Bethel, yna Jeroboam a
estynodd ei law oddi wrth yr allor,
gan ddywedyd, Deliwch ef. A
diffrwythodd ei law ef yr hon a
estynasai efe yn ei erbyn ef, fel na
allai efe ei thynnu hi atto.
5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r
lludw a dywalltwyd oddi ar yr allor,
yn ol yr argoel a roddasai gwr DUW
trwy air yr ARGLWYDD.
6 A'r brenhin a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth wr DUW, Gweddïa, at-
tolwg, ger bron yr ARGLWYDD dy
DDUW, ac [b] ymbil drosof fi, fel yr
adferer fy llaw i mi. A gwr DUW a
weddïodd ger bron yr ARGLWYDD;
a llaw y brenhin a adferwyd iddo ef,
ac a fu fel cynt.
7 A'r brenhin a ddywedodd wrth
wr DUW, Tyred adref gyd â mi, a

‖ Neu, *offrymmu.*
[a] 2 Bren. 23. 15, 16.
[b] Exod. 8. 8. & 9. 28. & 10. 17. Num. 21. 7. Act. 8. 24.

chymmer luniaeth, a mi a roddaf
rodd i ti.
8 A gwr DUW a ddywedodd wrth y
brenhin, [c] Pe rhoddit i mi hanner
dy dŷ, ni ddeuwn i gyd â thi; ac ni
fwyttâwn fara, ac ni yfwn ddwfr, yn
y fan hon:
9 Canys fel hyn y gorchymynwyd i
mi trwy air yr ARGLWYDD, gan ddy-
wedyd, Na fwytta fara, ac nac ŷf
ddwfr; na ddychwel chwaith ar
hyd y ffordd y daethost.
10 Felly efe a aeth ymaith ar hyd
ffordd arall, ac ni ddychwelodd ar
hyd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i
Bethel.
11 ¶ Ac yr oedd rhyw hen bro-
phwyd yn trigo yn Bethel; a'i fab a
ddaeth ac a fynegodd iddo yr holl
waith a wnelsai gwr DUW y dydd
hwnnw yn Bethel: a hwy a fyneg-
asant i'w tad y geiriau a lefarasai
efe wrth y brenhin.
12 A'u tad a ddywedodd wrthynt,
Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion
a welsent y ffordd yr aethai gwr
DUW, yr hwn a ddaethai o Judah.
13 Ac efe a ddywedodd wrth ei
feibion, Cyfrwywch i mi yr asyn.
A hwy a gyfrwyasant iddo yr asyn;
ac efe a farchogodd arno.
14 Ac efe a aeth ar ol gwr DUW,
ac a'i cafodd ef yn eistedd dan
dderwen; ac a ddywedodd wrtho,
Ai tydi *yw* gwr DUW yr hwn a
ddaethost o Judah? Ac efe a ddy-
wedodd, *Iê*, myfi.
15 Yna efe a ddywedodd wrtho,
Tyred adref gyd â mi, a bwytta fara.
16 Yntau a ddywedodd, Ni allaf
ddychwelyd gyd â thi, na dyfod gyd
â thi; ac ni fwyttâf fara, ac nid yfaf
ddwfr gyd â thi yn y fan hon.
17 Canys † dywedwyd wrthyf [d] trwy
ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwytta
fara, ac nac ŷf ddwfr yno; ac na ddy-
chwel gan fyned trwy y ffordd y
daethost ar hyd-ddi.
18 Dywedodd yntau wrtho, Pro-
phwyd hefyd *ydwyf* fi fel tithau;
ac angel a lefarodd wrthyf trwy
air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
Dychwel ef gyd â thi i'th dŷ, fel
y bwyttâo fara, ac yr yfo ddwfr.
Ond efe a ddywedodd gelwydd
wrtho.
19 Felly efe a ddychwelodd gyd
âg ef, ac a fwyttâodd fara yn ei dŷ
ef, ac a yfodd ddwfr.
20 ¶ A phan oeddynt hwy yn
eistedd wrth y bwrdd, daeth gair yr
ARGLWYDD at y prophwyd a bar-
asai iddo ddychwelyd:
21 Ac efe a lefodd ar wr DUW yr
hwn a ddaethai o Judah, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; O herwydd i ti anufudd-
hâu i air yr ARGLWYDD, ac na
chedwaist y gorchymyn a or-
chymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW
i ti,
22 Eithr dychwelaist, a bwyt-
tëaist fara, ac yfaist ddwfr, yn y
lle *am* yr hwn y dywedodd *yr*
ARGLWYDD wrthyt ti, Na fwytta fara,
ac nac ŷf ddwfr; nid â dy gelain di
i feddrod dy dadau.
23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara,

Cyn CRIST 975.

[c] Felly Num. 22. 18. & 24. 13.
† Heb. *bu gair attaf.*
[d] pen. 20. 35. 1 Thess. 4. 15.

Cyn CRIST 975. ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwyodd
iddo yr asyn, *sef* i'r prophwyd a
barasai efe iddo ddychwelyd.
24 Ac wedi iddo fyned ymaith,
[e] pen. 20. 36. [e]llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac
a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef
wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r asyn
oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, a'r llew
yn sefyll wrth y gelain.
25 Ac wele, wŷr yn myned heibio,
ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu
ar y ffordd, a'r llew yn sefyll wrth
y gelain: a hwy a ddaethant ac a
adroddasant *hynny* yn y ddinas yr
oedd yr hen brophwyd yn aros
ynddi.
26 A phan glybu y prophwyd, yr
hwn a barasai iddo ef ddychwel-
yd o'r ffordd, efe a ddywedodd,
Gwr Duw *yw* efe, yr hwn a anuf-
uddhâodd air yr Arglwydd: am
hynny yr Arglwydd a'i rhoddodd
ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef,
ac a'i lladdodd ef, yn ol gair yr
Arglwydd, yr hwn a lefarodd efe
wrtho ef.
27 Ac efe a lefarodd wrth ei feib-
ion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi
yr asyn. A hwy a'*i* cyfrwyasant.
28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei
gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd,
a'r asyn a'r llew yn sefyll wrth y
gelain: ac ni fwyttasai y llew y
gelain, ac ni ddrylliasai efe yr asyn.
29 A'r prophwyd a gymmerth
gelain gwr Duw, ac a'i gosododd
hi ar yr asyn, ac a'i dug yn ei hol.
A'r hen brophwyd a ddaeth i'r
ddinas, i alaru, ac i'w gladdu ef.
30 Ac efe a osododd ei gelain ef
yn ei feddrod ei hun; a hwy a alar-
asant am dano ef, *gan ddywedyd,*
O fy mrawd!
31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe
a lefarodd wrth ei feibion, gan ddy-
wedyd, Pan fyddwyf farw, claddwch
finnau hefyd yn y bedd y claddwyd
[f] 2 Bren. 23. 18. gwr Duw ynddo; [f]gosodwch fy
esgyrn i wrth ei esgyrn ef.
[g] 2 Bren. 23 16. 32 Canys dïammeu y bydd [g]yr
hyn a lefodd efe trwy air yr Ar-
glwydd yn erbyn yr allor *sydd*
yn Bethel, ac yn erbyn holl dai yr
[h] Edrych pen. 16. 24. uchelfëydd *sydd* yn ninasoedd [h]Sa-
maria.
Cylch 974. 33 ¶ Wedi y peth hyn ni ddy-
chwelodd Jeroboam o'i ffordd ddryg-
[i] pen. 12. 31, 32. ionus; ond [i]efe † a wnaeth drachefn
o wehilion y bobl offeiriaid i'r uchel-
† Heb. *a drodd ac a wnaeth.* fëydd: y neb a fynnai, efe † a'i
cyssegrai ef, ac efe a gâi fod yn off-
† Heb. *a lanwai ei law ef.* eiriad [k]i'r uchelfëydd.
34 A'r peth hyn a aeth yn bech-
[k] pen. 12. 30. od i dŷ Jeroboam, i'*w* ddiwreiddio
hefyd, ac i'*w* ddilëu oddi ar wyneb
y ddaear.

PENNOD XIV.

1 *Jeroboam, pan glefychodd ei fab Abïah, yn gyrru ei wraig yn ddïeithr âg anrhegion i'r prophwyd Ahïah i Siloh.* 5 *Ahïah, ar rybudd Duw, yn cyhoeddi barn Duw.* 17 *Abïah yn marw, a'i gladdu ef.* 19 *Nadab yn dyfod ar ol Jeroboam.* 21 *Drygionus lywodraeth Rehoboam.* 25 *Sisac yn anrheithio Jerusalem.* 29 *Abïam yn dyfod ar ol Rehoboam.*

956. Y PRYD hwnnw y clefychodd
Abïah mab Jeroboam.
 2 A Jeroboam a ddywedodd wrth
ei wraig, Cyfod, attolwg, a newid Cyn CRIST 956.
dy ddillad, fel na wypont mai ti *yw*
gwraig Jeroboam; a dos i Siloh:
wele, yno *y mae* Ahïah y prophwyd,
yr hwn a ddywedodd wrthyf [a]*y* [a] pen. 11. 31.
byddwn frenhin ar y bobl yma. [b] Edrych 1 Sam. 9. 7.
3 A [b]chymmer yn dy law ddeg o
fara, a theisenau, a chostrelaid o
fêl, a dos atto ef: efe a fynega i ti
beth a ddervydd i'r bachgen.
4 A gwraig Jeroboam a wnaeth
felly; ac a gyfododd ac a aeth i
Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah.
Ond ni allai Ahïah weled; o her-
wydd ei lygaid ef a † ballasai obleg- † Heb. *safasai gan henaint.*
id ei henaint.
5 ¶ A dywedodd yr Arglwydd
wrth Ahïah, Wele, y mae gwraig
Jeroboam yn dyfod i geisio peth
gennyt dros ei mab; canys claf yw
efe: fel hyn ac fel hyn y dywedi
wrthi hi: canys pan ddelo hi i
mewn, hi a ymddïeithra.
6 A phan glybu Ahïah drwst ei
thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a
ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig
Jeroboam; i ba beth yr wyt ti yn
ymddïeithro? canys myfi a anfon-
wyd attat ti â *newyddion* caled.
7 Dos, dywed wrth Jeroboam, Fel
hyn y dywedodd Arglwydd Dduw
Israel; Yn gymmaint a darfod i mi
dy ddyrchafu di o blith y bobl, a'th
wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl
Israel,
8 A thorri ymaith y frenhiniaeth
oddi wrth dŷ Dafydd, a'i rhoddi i ti;
ac na buost ti fel fy ngwas Dafydd,
yr hwn a gadwodd fy ngorchymyn-
ion, a'r hwn a rodiodd ar fy ol â'i
holl galon, i wneuthur yn unig *yr*
hyn oedd uniawn yn fy ngolwg i,
9 Ond a wnaethost ddrwg y tu
hwnt i bawb a fu o'th flaen di; ac
a aethost ac a wnaethost i ti dduw-
iau dïeithr, a delwau toddedig, i'm
digio i, ac [c]a'm teflaist i o'r tu ol [c] Neh. 9. 26. Ezec. 23. 35.
i'th gefn:
10 Am hynny, wele [d]fi yn dwyn Cylch 955.
drwg ar dŷ Jeroboam; a thorraf [d] pen. 15. 29.
ymaith oddi wrth Jeroboam [e]yr [e] pen. 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
hwn a biso ar bared, [f]y gwarchäe- [f] Deut. 32. 36.
edig a'r gweddilledig yn Israel; a
mi a fwriaf allan weddillion tŷ Je-
roboam, fel y bwrir allan dom, nes
ei ddarfod.
11 Y cwn a fwytty yr hwn fyddo
farw o eiddo Jeroboam yn y ddin-
as; ac adar y nefoedd a fwytty yr
hwn fyddo farw yn y maes: canys
yr Arglwydd a'*i* dywedodd.
12 Cyfod di gan hynny, dos i'th
dŷ: *a* [g]phan ddelo dy draed i'r [g] ad. 17.
ddinas, bydd marw y bachgen.
13 A holl Israel a alarant am dano
ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn
unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd;
o herwydd [h]cael ynddo ef beth [h] 2 Chron. 12. 12. a 19. 3.
daioni tu ag at Arglwydd Dduw
Israel, yn nhŷ Jeroboam.
14 Yr Arglwydd hefyd a gyfyd
iddo [i]frenhin ar Israel, yr hwn a [i] pen. 15. 27.
dyrr ymaith dŷ Jeroboam y dwth-
wn hwnnw: ond pa beth? ïe, yn
awr.
15 Canys yr Arglwydd a dery Is-
rael, megis y siglir y gorsen mewn [k] 2 Bren. 17. 23.
dwfr; ac [k]a ddiwreiddia Israel o'r

Cyn CRIST 956. wlad dda hon a roddodd efe i'w
tadau hwynt, ac a'u gwasgar hwynt
tu hwnt i'r afon; o herwydd
gwneuthur o honynt eu llwyni, gan
annog yr ARGLWYDD i ddigofaint.
16 Ac efe a ddyry heibio Israel,
er mwyn pechodau Jeroboam, yr
hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i
Israel bechu.
17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfod-
odd, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth
[l] pen. 16. 6, 8, 15, 23. Can. 6. 4. i [l]Tirsah: ac [m]a hi yn dyfod ||i
drothwy y tŷ, bu farw y bachgen.
[m] ad. 12. 18 A hwy a'i claddasant ef, a holl
|| at riniog y drws. Israel a alarasant am dano, [n]yn ol
[n] ad. 13. gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lef-
arasai efe trwy law ei was Ahïah y
prophwyd.
19 A'r rhan arall o weithredoedd
Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel
y teyrnasodd efe, wele hwynt yn
ysgrifenedig yn llyfr chroniel bren-
hinoedd Israel.
20 A'r dyddiau y teyrnasodd Jero-
boam, *oedd* ddwy flynedd ar hug-
954. ain: ac efe a hunodd gyd â'i dadau;
a Nadab ei fab a deyrnasodd yn ei
le ef.
21 ¶ A Rehoboam mab Solomon
a deyrnasodd yn Judah. Mab un
[o] 2 Chron. 12. 13. mlwydd a deugain *oedd* [o]Rehoboam
pan aeth efe yn frenhin, a dwy
975. flynedd ar bymtheg y teyrnasodd
efe yn Jerusalem, y ddinas a ddew-
isasai yr ARGLWYDD o holl lwythau
Israel, i osod ei enw yno. Ac enw
972. ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonees.
22 A Judah a wnaeth ddrygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i
hannogasant ef i eiddigedd, rhagor
yr hyn oll a wnaethai eu tadau, yn
eu pechodau a wnaethent.
23 Canys hwy a adeiladasant idd-
ynt uchelfëydd, a delwau, a llwyni
ar bob bryn uchel, a than bob pren
gwyrddlas.
[p] pen. 15. 12. a 22. 46. 2 Bren. 23. 7. 24 A gwŷr [p]sodomiaidd oedd yn y
wlad: gwnaethant *hefyd* yn ol holl
ffieidd-dra y cenhedloedd a fwr-
iasai yr ARGLWYDD allan o flaen
meibion Israel.
[q] 2 Chron. 12. 2. 25 ¶ [q]Ac yn y bummed flwyddyn
i'r brenhin Rehoboam, [r]Sisac bren-
971. hin yr Aipht a ddaeth i fynu yn
[r] pen. 11. 40. erbyn Jerusalem.
26 Ac efe a ddug ymaith drysorau
tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y
brenhin; efe a'u dug hwynt ymaith
oll: dug ymaith hefyd yr holl dar-
[s] pen. 10. 17. iannau aur [s]a wnaethai Solomon.
27 A'r brenhin Rehoboam a
wnaeth yn eu lle hwynt dariannau
pres, ac a'*u* rhoddodd *hwynt* i gadw
|| gard. yn llaw tywysogion y ||rhedegwyr,
y rhai oedd yn cadw drws tŷ y
brenhin.
28 A phan elai y brenhin i dŷ yr
ARGLWYDD, y rhedegwyr a'u dygent
hwy, ac a'u hadferent i ystafell y
rhedegwyr.
[t] 2 Chron. 12. 15. 29 ¶ [t]A'r rhan arall o weithred-
oedd Rehoboam, a'r hyn oll a
wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ys-
grifenedig yn llyfr chroniel brenhin-
oedd Judah?
30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam a
Jeroboam yr holl ddyddiau.
958. 31 A Rehoboam a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau, Cyn CRIST 958.
yn ninas Dafydd. Ac enw ei fam
ef *oedd* Naamah, Ammonees. Ac
[u]Abiam ei fab a deyrnasodd yn ei [u] 2 Chron. 12. 16, *Abïah.*
le ef.

PENNOD XV.

1 *Annuwiol deyrnasiad Abïam.* 8 *Asa ar ei ol ef,* 11 *yn teyrnasu yn ddaionus;* 16 *a'r rhyfel rhyngddo ef a Baasa, yn peri iddo wneuthur cynghrair â Benhadad.* 24 *Jehosaphat yn dyfod ar ei ol ef.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab.* 27 *Brad Baasa yn ei erbyn ef, yn cyflawni prophwydoliaeth Ahïah.* 31 *Hanes Nadab, a'i farwolaeth.* 33 *Drygionus lywodraeth Baasa.*

AC yn y ddeunawfed flwyddyn i'r
brenhin [a]Jeroboam mab Nebat, [a] 2 Chron. 13. 1.
yr aeth Abïam yn frenhin ar Ju-
dah.
2 [b]Tair blynedd y teyrnasodd efe [b] 2 Chron. 13. 2.
yn Jerusalem. Ac [c]enw ei fam ef
oedd Maachah, merch [d]Abisalom. [c] 2 Chron. 11. 20, 22.
3 Ac efe a rodiodd yn holl bech-
odau ei dad, y rhai a wnaethai efe [d] 2 Chron. 11. 21. *Absalom.*
o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon ef
berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei
DDUW, fel calon Dafydd ei dad.
4 Ond er mwyn Dafydd y rhodd-
odd yr ARGLWYDD ei DDUW iddo
ef †oleuni yn Jerusalem; i gyfodi † Heb. *ganwyll,* neu, *lamp,* pen. 11. 36.
ei fab ef ar ei ol ef, ac i sicrhâu Je-
rusalem;
5 O herwydd gwneuthur o Da-
fydd yr *hyn oedd* uniawn y'ngolwg
yr ARGLWYDD, ac na chiliodd oddi
wrth yr hyn oll a orchymynodd efe
iddo holl ddyddiau ei einioes, [e]ond [e] 2 Sam. 11. 4, 15. a 12. 9.
yn achos Urïah yr Hethiad.
6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a
Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.
7 A'r rhan arall o weithredoedd
Abïam, a'r hyn oll a wnaeth efe,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn
[f]llyfr chroniel brenhinoedd Judah? [f] 2 Chron. 13. 3.
A rhyfel a fu rhwng Abiam a Je-
roboam.
8 Ac Abïam a hunodd gyd â'i 955.
dadau, a hwy a'i claddasant ef yn
ninas Dafydd. Ac [g]Asa ei fab a [g] 2 Chron. 14. 1.
deyrnasodd yn ei le ef.
9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn
i Jeroboam brenhin Israel yr aeth
Asa yn frenhin ar Judah.
10 Ac un mlynedd a deugain y
teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac
enw ||ei fam ef *oedd* Maachah, || Sef, *ei nain ef.*
merch Abisalom.
11 Ac Asa a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
Dafydd ei dad.
12 Ac efe a yrrodd ymaith [h]y gwŷr Cylch 951.
sodomiaidd o'r wlad, ac a fwriodd [h] pen. 14. 24. a 22. 46.
ymaith yr holl ddelwau a wnaethai
ei dadau.
13 Ac efe a symmudodd [i]Maachah [i] 2 Chron. 15. 16.
ei fam o *fod* yn frenhines, o herwydd
gwneuthur o honi hi ddelw mewn
llwyn; ac Asa a ddrylliodd ei delw
hi, ac a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.
14 Ond [k]ni fwriwyd ymaith yr [k] pen. 22. 43.
uchelfëydd: etto calon Asa oedd
berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei holl
ddyddiau ef.
15 Ac efe a ddug i mewn gyssegr-
edig bethau ei dad, a'r pethau a
gyssegrasai efe ei hun, i dŷ yr AR-
GLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn
llestri.
16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Asa a

Cyn CRIST Cylch 951.

Baasa brenhin Israel eu holl ddydd-
iau hwynt.
[l] 2 Chron. 16. 1. 17 A [l] Baasa brenhin Israel a aeth
i fynu yn erbyn Judah, ac a adeil-
[m] Edrych pen. 12. 27. adodd Ramah; [m] fel na adawai efe
i neb fyned allan na dyfod i mewn
at Asa brenhin Judah.
18 Yna Asa a gymmerodd yr holl
arian a'r aur a adawsid yn nhrysorau
tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ
y brenhin, ac efe a'u rhoddodd
hwynt yn llaw ei weision: a'r bren-
[n] 2 Chron. 16. 2. hin Asa a anfonodd at [n] Benhadad
mab Tabrimmon, mab Hezion,
brenhin Syria, yr hwn oedd yn
trigo yn Damascus, gan ddywedyd,
19 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a
thi, rhwng fy nhad i a'th dad di:
wele, mi a anfonais i ti anrheg o
arian, ac aur; tyred, diddymma dy
gyfammod â Baasa brenhin Israel,
† Heb. *yr elo i fynu oddi wrthyf.* fel † y cilio efe oddi wrthyf fi.
20 Felly Benhadad a wrandawodd
ar y brenhin Asa, ac a anfonodd
dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd*
ganddo ef, yn erbyn dinasoedd Is-
[o] 2 Bren. 15. 29. rael, ac a darawodd [o] Ijon, a Dan,
ac Abel-bethmaachah, a holl Cin-
neroth, gyd â holl wlad Naphtali.
21 A phan glybu Baasa *hynny*, efe
a beidiodd ag adeiladu Ramah; ac
a drigodd yn Tirsah.
22 Yna y brenhin Asa a gasglodd
holl Judah, heb lysu *neb:* a hwy
a gymmerasant gerrig Ramah, a'i
choed, â'r rhai yr adeiladasai Baa-
sa; a'r brenhin Asa a adeiladodd
â hwynt Geba Benjamin, a Mis-
pah.
23 A'r rhan arall o holl hanes
Asa, a'i holl gadernid ef, a'r hyn
oll a wnaeth efe, a'r dinasoedd a
adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn
ysgrifenedig yn llyfr chronicl bren-
[p] 2 Chron. 16. 12. hinoedd Judah? eithr [p] yn amser
ei henaint efe a glafychodd o'i
draed.
914. 24 Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau,
ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn
[q] 2 Chron. 17. 1. ninas Dafydd ei dad; [q] a [r] Jeho-
[r] Matt. 1. 8, *Josaphat.* saphat ei fab a deyrnasodd yn ei le
ef.
954. 25 ¶ A Nadab mab Jeroboam a
† Heb. *deyrnasodd.* † ddechreuodd deyrnasu ar Israel
yn yr ail flwyddyn i Asa brenhin
Judah; ac a deyrnasodd ar Israel
ddwy flynedd.
26 Ac efe a wnaeth ddrygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rod-
iodd yn ffordd ei dad, ac yn ei
bechod ef *â*'r hwn y gwnaeth efe i
Israel bechu.
27 ¶ A Baasa mab Ahïah, o dŷ
Issachar, a gyd-fwriadodd yn ei
erbyn ef; a Baasa a'i tarawodd ef
[s] Jos. 19. 44. pen. 16. 15. yn [s] Gibbethon *eiddo* y Philistiaid:
canys Nadab a holl Israel oedd yn
gwarchae ar Gibbethon.
28 A Baasa a'i lladdodd ef yn y
drydedd flwyddyn i Asa brenhin
Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.
29 A phan deyrnasodd, efe a
darawodd holl dŷ Jeroboam; ni
adawodd un *perchen* anadl i Jero-
[t] pen. 14. 10, 14. boam, nes ei ddifetha ef, yn ol [t] gair
yr ARGLWYDD yr hwn a lefarasai
efe trwy law ei was Ahïah y Silon-
iad:

30 [u] Am bechodau Jeroboam y
rhai a bechasai efe, a *thrwy* y rhai
y gwnaethai efe i Israel bechu; o
herwydd ei waith ef yn digio AR- [u] pen. 14. 16.
GLWYDD DDUW Israel.
31 A'r rhan arall o hanes Nadab,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl
brenhinoedd Israel.
32 A rhyfel a fu rhwng Asa a
Baasa brenhin Israel eu holl ddydd-
iau hwynt.
33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa 953.
brenhin Judah y teyrnasodd Baasa
mab Ahïah ar holl Israel yn Tirsah,
bedair blynedd ar hugain.
34 Ac efe a wnaeth ddrygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rod-
iodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei
bechod ef *trwy* yr hwn y gwnaeth
efe i Israel bechu.

PENNOD XVI.

1, 7 Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baasa. 5 Elah yn dyfod ar ei ol ef: 8 a Zimri, trwy frad, ar ei ol yntau; 11 ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu. 15 Omri yn ei yrru ef i'w losgi ei hun; 21 a chwedi ymrannu o'r bobl, yn gorthrechu Tibni, 23 yn adeiladu Samaria, 25 yn teyrnasu yn annuwiol. 27 Ahab ar ei ol ef, 29 yn teyrnasu yn ysgeler. 34 Melldith Josua yn dyfod i Hiel am adeiladu Jericho.

YNA y daeth gair yr ARGLWYDD Cylch 930.
at [a] Jehu mab Hanani yn erbyn [a] 2 Chron. 19. 2. & 20. 34.
Baasa, gan ddywedyd,
2 [b] O herwydd i mi dy ddyrchafu [b] pen. 14. 7.
o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor
ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot
tithau yn ffordd Jeroboam, a pheri
i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio
â'u pechodau;
3 Wele fi [c] yn torri ymaith hiliog- [c] ad. 11.
aeth Baasa, a hiliogaeth ei dŷ ef:
a mi a wnaf dy dŷ di fel [d] tŷ Jero- [d] pen. 14. 10. & 15. 29.
boam mab Nebat.
4 [e] Y cwn a fwytty yr hwn fyddo [e] pen. 14. 11
marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas;
ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn
fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.
5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r
hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid
ef, [f] onid *ydynt* yn ysgrifenedig yn [f] 2 Chron. 16. 1.
llyfr chronicl brenhinoedd Israel?
6 A Baasa a hunodd gyd â'i dadau, 930.
ac a gladdwyd yn Tirsah; ac Elah
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
7 Hefyd trwy law Jehu mab Ha-
nani y prophwyd y bu gair yr AR-
GLWYDD yn erbyn Baasa, ac yn
erbyn ei dŷ ef, o herwydd yr holl
ddrygioni a wnaeth efe y'ngolwg yr
ARGLWYDD, gan ei ddigio ef trwy
waith ei ddwylaw; gan fod fel tŷ
Jeroboam, ac oblegid [g] iddo ei ladd [g] pen. 15. 27, 29. Edrych Hos. 1. 4.
ef.
8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar 930.
hugain i Asa brenhin Judah y teyrn-
asodd Elah mab Baasa ar Israel yn
Tirsah, ddwy flynedd.
9 A Zimri ei was ef, tywysog ar
hanner y cerbydau, a gyd-fwriadodd
yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed yn
feddw, yn Tirsah, yn nhŷ Arsa, yr
hwn *oedd* † ben-teulu yn Tirsah, † Heb. *ar dŷ Tirsah.*
10 A [h] Zimri a aeth ac a'i taraw- 929.
odd ef, ac a'i lladdodd, yn y seithfed
flwyddyn ar hugain i Asa brenhin [h] 2 Bren. 9. 31.
Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.
11 ¶ A phan ddechreuodd efe

Cyn CRIST 929.

deyrnasu, ac eistedd ar ei deyrn-
gadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa:
ni adawodd efe iddo ef [i] *un* i biso
[i] 1 Sam. 25. 22. yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i
gyfeillion.
12 Felly Zimri a ddinystriodd holl
dŷ Baasa, yn ol gair yr ARGLWYDD,
yr hwn a lefarodd efe yn erbyn
[k] ad. 1. Baasa trwy law [k] Jehu y prophwyd.
13 O herwydd holl bechodau
Baasa, a phechodau Elah ei fab ef,
trwy y rhai y pechasant hwy, a
thrwy y rhai y gwnaethant i Israel
bechu, gan ddigio ARGLWYDD DDUW
[l] Deut. 32. 21. 1 Sam. 12. 21. 1 Cor. 8. 4. a 10. 19. Israel â'u [l] gwagedd.
14 A'r rhan arall o hanes Elah,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chroniel
brenhinoedd Israel?
929. 15 ¶ Yn y seithfed flwyddyn ar
hugain i Asa brenhin Judah y teyrn-
asodd Zimri saith niwrnod yn Tir-
[m] pen. 15. 27. sah: [m] a'r bobl *oedd* yn gwersyllu yn
erbyn Gibbethon *eiddo* y Philistiaid.
16 A chlybu y bobl *y rhai oedd* yn
y gwersyll ddywedyd, Zimri a gyd-
fwriadodd, ac a laddodd y brenhin.
A holl Israel a goronasant Omri,
tywysog y llu, yn frenhin y dwthwn
hwnnw ar Israel, yn y gwersyll.
17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl
Israel gyd âg ef, o Gibbethon; a
hwy a warchaeasant ar Tirsah.
929. 18 A phan welodd Zimri fod y
ddinas wedi ei hynnill, efe a aeth
i balas tŷ y brenhin, ac a losgodd
dŷ y brenhin am ei ben â thân, ac
a fu farw;
19 Am ei bechodau yn y rhai y
pechodd efe, gan wneuthur drygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD, gan rodio
yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod
a wnaeth efe i beri i Israel bechu.
20 A'r rhan arall o hanes Zimri,
a'i gyd-fradwriaeth a gyd-fwriadodd
efe; onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig
yn llyfr chroniel brenhinoedd Israel?
21 ¶ Yna yr ymrannodd pobl Is-
rael yn ddwy ran: rhan o'r bobl
oedd ar ol Tibni mab Ginath, i'w
osod ef yn frenhin, a rhan ar ol
Omri.
22 A'r bobl *oedd* ar ol Omri a
orchfygodd y bobl *oedd* ar ol Tibni
mab Ginath: felly Tibni a fu farw,
ac Omri a deyrnasodd.
925. 23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar
ddeg ar hugain i Asa brenhin Judah
y teyrnasodd Omri ar Israel ddeu-
ddeng mlynedd: yn Tirsah y teyrn-
asodd efe chwe blynedd.
24 Ac efe a brynodd fynydd Sa-
maria gan Semer, er dwy dalent o
arian; ac a adeiladodd yn y myn-
ydd, ac a alwodd enw y ddinas a
adeiladasai efe, ar ol enw Semer,
† Heb. *Someron.* arglwydd y mynydd, † [n] Samaria.
25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddryg-
[n] Edrych pen. 13. 32. ioni y'ngŵydd yr ARGLWYDD, ac a
[o] Mic. 6. 16. wnaeth yn waeth nâ'r holl rai *a*
fuasai o'i flaen ef.
26 Canys efe a rodiodd yn holl
ffordd Jeroboam mab Nebat, ac yn
ei bechod ef, *trwy* yr hwn y gwnaeth
efe i Israel bechu, gan ddigio AR-
[p] ad. 13. GLWYDD DDUW Israel â'u [p] gwagedd
hwynt.
27 A'r rhan arall o hanes Omri yr
hyn a wnaeth efe, a'i rymmusder a
wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ys-
grifenedig yn llyfr chroniel brenhin-
oedd Israel?

Cyn CRIST 925.

28 Ac Omri a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd yn Samaria,
ac Ahab ei fab a deyrnasodd yn ei
le ef.
29 ¶ Ac Ahab mab Omri a dde- 918.
chreuodd deyrnasu ar Israel yn y
drydedd flwyddyn ar bymtheg ar
hugain i Asa brenhin Judah: ac
Ahab mab Omri a deyrnasodd ar
Israel yn Samaria ddwy flynedd ar
hugain.
30 Ac Ahab mab Omri a wnaeth
ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD
y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.
31 † Canys ysgafn oedd ganddo † Heb. *Ai.*
ef rodio ym mhechodau Jeroboam
mab Nebat, ac efe a gymmerth yn
wraig Jezebel merch Ethbaal bren-
hin y Sidoniaid, ac a aeth ac a was-
anaethodd Baal, ac a ymgrymmodd
iddo.
32 Ac a gyfododd allor i Baal yn
nhŷ Baal, yr hwn a adeiladasai efe
yn Samaria.
33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac [q] 2 Bren. 13. 6. a 17. 16. a 21. 3.
Ahab a wnaeth fwy i ddigio AR-
GLWYDD DDUW Israel nâ holl fren-
hinoedd Israel a fuasai o'i flaen ef.
34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hïel y
Betheliad a adeiladodd Jericho: yn
Abiram ei gyntaf-anedig y sylfaen-
odd efe hi, ac yn Segub ei *fab* ieu-
angaf y gosododd efe ei phyrth hi,
[r] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a [r] Jos. 6. 26.
lefarasai efe trwy law Josua mab
Nun.

PENNOD XVII.

1 Elïas, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain yn Cerith, 10 a chan wraig weddw yn Sarephtah, 14 a honno yn cael rhad penllad 17 a chyfodi ei mab o farw i fyw, 24 ac yn credu Elïas.

AC † Elïas y Thesbiad, *un* o bres- Cylch 910.
wylwyr Gilead a ddywedodd † Heb. *Eliahu.*
wrth Ahab, [a] *Fel mai* byw AR-
GLWYDD DDUW Israel, yr hwn yr yd- [a] 2 Bren. 3. 14.
wyf yn sefyll ger ei fron, [b] ni bydd [b] Iago 5. 17.
[c] y blynyddoedd hyn na gwlith na [c] Luc 4. 25.
gwlaw, ond yn ol fy ngair i.
2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd,
3 Dos oddi yma, a thro tu a'r
dwyrain, ac ymguddia wrth afon
Cerith, yr hon *sydd* ar gyfer yr Ior-
ddonen.
4 Ac o'r afon yr yfi; a mi a berais
i'r cigfrain dy borthi di yno.
5 Felly efe a aeth, ac a wnaeth yn
ol gair yr ARGLWYDD: canys efe
a aeth, ac a arhosodd wrth afon
Cerith, yr hon *sydd* ar gyfer yr Ior-
ddonen.
6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara
a chig y bore, a bara a chig bryd-
nawn: ac efe a yfai o'r afon.
7 Ac yn ol talm o ddyddiau y
sychodd yr afon: oblegid na buasai
wlaw yn y wlad.
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd,
9 Cyfod, dos i [d] Sarephtah, yr hon [d] Obad. 20. Luc 4. 26. *Sarepta.*
sydd yn perthyn i Sidon, ac aros
yno: wele, gorchymynais i wraig
weddw dy borthi di yno.

Cyn CRIST Cylch 910.

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarephtah. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn casglu briw-wŷdd: ac efe alwodd arni, ac a ddywedodd, Dwg, attolwg, i mi ychydig ddwfr mewn llestr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu, efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dwg, attolwg, i mi dammaid o fara yn dy law.

12 A hi a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy DDUW, nid oes gennyf deisen, ond llonaid llaw o flawd mewn celwrn, ac ychydig olew mewn ystên: ac wele fi yn casglu dau o friw-wŷdd, i fyned i mewn, ac i barottôi hynny i mi ac i'm mab, fel y bwyttâom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elïas a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dos, gwna yn ol dy air: etto gwna i mi o hynny deisen fechan yn gyntaf, a dwg i mi; a gwna i ti ac i'th fab ar ol hynny.

14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Y blawd yn y celwrn ni threulir, a'r olew o'r ystên ni dderfydd, hyd y dydd y rhoddo yr ARGLWYDD wlaw ar wyneb y ddaear.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ol gair Elïas: a hi a fwyttaodd, ac yntau, a'i thylwyth, ‖ *ysbaid* blwyddyn.

‖ Neu, *lawer o ddyddiau.*

16 Ni ddarfu y celwrn blawd, a'r ystên olew ni ddarfu, yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai efe trwy law Elïas.

17 ¶ Ac wedi y pethau hyn y clefychodd mab gwraig y tŷ, ac yr oedd ei glefyd ef mor gryf, fel na thrigodd anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elïas, ᵉBeth *sydd* i mi *a wnelwyf* â thi, gwr DUW? a ddaethost ti attaf i goffâu fy anwiredd, ac i ladd fy mab?

ᵉ Edrych Luc 5. 8.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fab. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dug ef i fynu i ystafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i gosododd ef ar ei wely ei hun.

20 Ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy NUW, a ddrygaist ti y wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mab hi?

21 Ac ᶠefe a † ymestynodd ar y bachgen dair gwaith, ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy NUW, dychweled, attolwg, enaid y bachgen hwn † iddo cilwaith.

ᶠ 2 Bren. 4. 34, 35.
† Heb. *ymfesurodd.*
† Heb. *i'w fewn.*

22 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar lef Elïas; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac efe a ddadebrodd.

23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug ef i waered o'r ystafell i'r tŷ, ac a'i rhoddes ef i'w fam: ac Elïas a ddywedodd, Gwel, byw yw dy fab.

24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth Elïas Yn awr wrth hyn y gwn mai gwr DUW *ydwyt* ti, ac *mai* gwirionedd *yw* gair yr ARGLWYDD yn dy enau di.

PENNOD XVIII.

1 Elïas, pan oedd dosta y newyn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod âg Obadïah; 9 a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas: 17 ac yntau yn argyhoeddi Ahab: a thrwy dân o'r nef, yn cael y maes ar brophwydi Baal; 41 a thrwy weddi yn cael gwlaw, ac yn canlyn Ahab i Jezreel.

Cyn CRIST Cylch 910.

Cylch 906.

AC *ar ol* dyddiau lawer daeth gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dos, ymddangos i Ahab; a mi a roddaf wlaw ar wyneb y ddaear.

2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i Ahab. A'r newyn *oedd* dost yn Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr hwn *oedd* † ben-teulu *iddo:* (ac Obadïah oedd yn ofni yr ARGLWYDD yn fawr:

† Heb. *ar ei dŷ ef.*

4 Canys pan ddistrywiodd † Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD, Obadïah a gymmerodd gant o brophwydi, ac a'u cuddiodd hwynt bob yn ddeg a deugain mewn ogof, ac a'u porthodd hwynt â bara ac â dwfr)

† Heb. *Izebel.*

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadïah, Dos i'r wlad, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: ysgatfydd ni a gawn laswellt, fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel † na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

† Heb. *nad ymdorrom oddi wrth yr anifeiliaid.*

6 Felly hwy a rannasant y wlad rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef: ac efe a'i hadnabu ef, ac a syrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid ti *yw* fy arglwydd Elïas?

8 Yntau a ddywedodd wrtho, *Iè,* myfi: dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

9 Dywedodd yntau, Pa bechod a wneuthum i, pan roddit ti dy was yn llaw Ahab i'm lladd?

10 *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy DDUW, nid oes genedl na brenhiniaeth yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th geisio di; a phan ddywedent, Nid *yw efe yma,* efe a dyngai y frenhiniaeth a'r genedl, na chawsent dydi.

11 Ac yn awr *yr wyt* ti yn dywedyd, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas.

12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti, ᵃysbryd yr ARGLWYDD a'th gymmer di lle nis gwn i; a phan ddelwyf i fynegi i Ahab, ac yntau heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy was di yn ofni yr ARGLWYDD o'm mebyd.

ᵃ 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.

13 Oni fynegwyd i'm harglwydd yr hyn a wneuthum i, pan laddodd Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD, fel y cuddiais gan-wr o brophwydi yr ARGLWYDD, bob yn ddeng-wr a deugain mewn ogof, ac y porthais hwynt â bara ac â dwfr?

14 Ac yn awr ti a ddywedi, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elïas: ac efe a'm lladd i.

15 A dywedodd Elïas, *Fel mai* byw

Cyn CRIST Cylch 906.

ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn yr wyf
yn sefyll ger ei fron, heddyw yn
ddïau yr ymddangosaf iddo ef.
16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod
Ahab, ac a fynegodd iddo. Ac
Ahab a aeth i gyfarfod Elïas.
17 A phan welodd Ahab Elïas,
Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti
[b] Act. 16. 20. *yw* yr hwn [b] sydd yn blino Israel?
18 Ac efe a ddywedodd, Ni flinais i
Israel; ond tydi, a thŷ dy dad: am
i chwi wrthod gorchymynion yr AR-
GLWYDD, ac i ti rodio ar ol Baalim.
19 Yn awr gan hynny anfon, *a*
chasgl attaf holl Israel i fynydd
Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar
cant a deg a deugain, a prophwydi
y llwyni, pedwar cant, y rhai sydd
yn bwytta ar fwrdd Jezebel.
20 Felly Ahab a anfonodd at holl
feibion Israel, ac a gasglodd y pro-
phwydi ynghyd i fynydd Carmel.
21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl
bobl, ac a ddywedodd, Pa hyd yr
ydych chwi yn cloffi rhwng dau
feddwl? os yr ARGLWYDD *sydd*
DDUW, ewch ar ei ol ef; ond os
[c] Edrych Jos. 24. 15. Baal, [c] ewch ar ei ol yntau. A'r
bobl nid attebasant iddo air.
22 Yna y dywedodd Elïas wrth y
[d] pen. 19. 10, 14. bobl, [d] Myfi fy hunan wyf yn fyw o
brophwydi yr ARGLWYDD; ond pro-
phwydi Baal *ydynt* bedwar cant a
deng-wr a deugain.
23 Rhodder gan hynny i ni ddau
fustach; a dewisant hwy iddynt un
bustach, a darniant ef, a gosodant
ar goed, ond na osodant dân *dano:*
a minnau a barottôaf y bustach
arall, ac a'*i* gosodaf ar goed, ac ni
roddaf dân *dano.*
24 A gelwch chwi ar enw eich duw-
iau, a minnau a alwaf ar enw yr
ARGLWYDD: a'r DUW a attebo trwy
dân, bydded efe DDUW. A'r holl
bobl a attebasant ac a ddywedasant,
† Heb. *gair.* Da yw y † peth.
25 Ac Elïas a ddywedodd wrth
brophwydi Baal, Dewiswch i chwi
un bustach, a pharottôwch ef yn
gyntaf; canys llawer *ydych* chwi:
a gelwch ar enw eich duwiau, ond
na osodwch dân *dano.*
26 A hwy a gymmerasant y bus-
tach a roddasid iddynt, ac a'*i* parot-
toisant, ac a alwasant ar enw Baal
o'r bore hyd hanner dydd, gan ddy-
‖ Neu, *atteb.* wedyd, Baal, ‖ gwrando ni; ond nid
oedd llef, na neb yn atteb: a hwy a
‖ Neu, *wrth.* lammasant ‖ ar yr allor a wnelsid.
27 A bu ar hanner dydd, i Elïas
eu gwatwor hwynt, a dywedyd,
Gwaeddwch â llef uchel: canys
‖ Neu, *myfyrio.* duw *yw* efe; naill ai ‖ ymddiddan *y*
mae, neu erlid, neu ymdeithio y
mae efe; fe a allai ei fod yn cysgu,
ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.
28 A hwy a waeddasant â llef
uchel, ac a'u torrasant eu hunain yn
ol eu harfer â chyllill ac âg ellynod,
nes i'r gwaed ffrydio arnynt.
29 Ac wedi iddi fyned dros hanner
‖ 1 Cor. 11. 4, 5. dydd, ‖ a prophwydo o honynt nes
† Heb. *dyrchafu.* † offrymmu yr *hwyr*-offrwm; etto
nid *oedd* llef, na neb yn atteb, nac
‖ Neu, *ymwrando.* yn ‖ ystyried.
30 A dywedodd Elïas wrth yr
holl bobl, Nesêwch attaf fi. A'r
holl bobl a nesasant atto ef. Ac
efe a gyweiriodd allor yr AR-
GLWYDD, *yr hon* a ddrylliasid.
31 Ac Elïas a gymmerth ddeu-
ddeg o gerrig yn ol rhifedi llwyth-
au meibion Jacob, yr hwn y daethai
gair yr ARGLWYDD atto, gan ddy-
wedyd, [e] Israel fydd dy enw di. [e] Gen. 32. 28. 2 Bren. 17. 34.
32 Ac efe a adeiladodd â'r meini
allor yn enw yr ARGLWYDD; ac a
wnaeth ffos o gylch lle dau fesur o
had, o amgylch yr allor.
33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a
ddarniodd y bustach, ac a'*i* gosod-
odd ar y coed;
34 Ac a ddywedodd, Llenwch
bedwar celyrnaid o ddwfr, a [f] thy- [f] Edrych Barn. 6. 20.
welltwch ar y poeth-offrwm, ac ar
y coed. Ac efe a ddywedodd,
Gwnewch eilwaith; a hwy a
wnaethant eilwaith. Ac efe a ddy-
wedodd, Gwnewch y drydedd waith;
a hwy a wnaethant y drydedd
waith.
35 A'r dyfroedd a aethant o
amgylch yr allor, ac a lanwodd y
ffos o ddwfr.
36 A phan offrymmid yr *hwyr*-
offrwm, Elïas y prophwyd a nesâ-
odd, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD
[g] DDUW Abraham, Isaac, ac Israel, [g] Exod. 3. 6.
gwybydder heddyw mai ti *sydd*
DDUW yn Israel, a minnau yn was
i ti, ac *mai* trwy dy air di y gwneuth-
um i yr holl bethau hyn.
37 Gwrando fi, O ARGLWYDD,
gwrando fi, fel y gwypo y bobl hyn
mai tydi *yw* yr ARGLWYDD DDUW,
ac *mai* ti a ddychwelodd eu calon
hwy drachefn.
38 Yna [h] tân yr ARGLWYDD a [h] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 2 Chron. 7. 1.
syrthiodd, ac a ysodd y poeth-off-
rwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r llwch,
ac a leibiodd y dwfr *oedd* yn y ffos.
39 A'r holl bobl a welsant, ac a
syrthiasant ar eu hwynebau, ac a
ddywedasant, Yr ARGLWYDD, efe
sydd DDUW, yr ARGLWYDD, efe
sydd DDUW.
40 Ac Elïas a ddywedodd wrth
ynt hwy, [i] Daliwch brophwydi Baal; [i] 2 Bren. 10. 25.
na ddianged gwr o honynt. A hwy
a'u daliasant: ac Elïas a'u dygodd
hwynt i waered i afon Cison, ac a'u
lladdodd hwynt yno.
41 ¶ Ac Elïas a ddywedodd wrth
Ahab, Dos i fynu, bwytta ac ŷf;
canys *wele* ‖ drwst llawer o wlaw. ‖ Neu, *swn trwst gwlaw.*
42 Felly Ahab a aeth i fynu i
fwytta ac i yfed. Ac Elïas a aeth i
fynu i ben Carmel; [k] ac a ymos- [k] Iago 5. 17, 18.
tyngodd ar y ddaear, ac a osododd
ei wyneb rhwng ei liniau;
43 Ac a ddywedodd wrth ei langc,
Dos i fynu yn awr, edrych tu a'r
môr. Ac efe a aeth i fynu ac a
edrychodd, ac a ddywedodd, Nid
oes dim. Dywedodd yntau, Dos
etto saith waith.
44 A'r seithfed waith y dywed-
odd efe, Wele, gwmmwl bychan
fel cledr llaw gwr yn dyrchafu o'r
môr. A dywedodd yntau, Dos i
fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym
dy gerbyd, a dos i waered, fel na'th
rwystro y gwlaw.
45 Ac yn yr ennyd honno y nef-
oedd, a dduodd gan gymmylau a

Cyn CRIST Cylch 906.
gwynt; a bu gwlaw mawr. Ac
Ahab a farchogodd, ac a aeth i
Jezreel.
46 A llaw yr ARGLWYDD oedd ar
l 2 Bren. 4. 29. Elïas; ac efe [l] a wregysodd ei lwyn-
au, ac a redodd o flaen Ahab nes
† Heb. *dy.* † ei ddyfod i Jezreel.

PENNOD XIX.

1 *Elïas, wrth fygwth Jezebel, yn ffoi i Beerseba;* 4 *a phan oedd flin ganddo ei einioes, yn cael cysur gan angel.* 9 *Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anfon ef i enneinio Hazael, Jehu, ac Eliseus.* 19 *Eliseus, wedi canu yn iach i'r eiddo, yn canlyn Elïas.*

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr
hyn oll a wnaethai Elïas; a
chyd â phob peth, y modd y lladd-
asai efe yr holl brophwydi â'r cledd-
yf.
2 Yna Jezebel a anfonodd gennad
a Ruth 1. 17. at Elïas, gan ddywedyd, [a] Fel hyn
y gwnelo y duwiau, ac fel hyn y
chwanegont, oni wnaf erbyn y pryd
hwn y fory dy einioes di fel einioes
un o honynt hwy.
3 A phan welodd efe *hynny,* efe
a gyfododd, ac a aeth am ei einioes,
ac a ddaeth i Beerseba, yr hon *sydd*
yn Judah, ac a adawodd ei langc
yno.
4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch
daith diwrnod, ac a ddaeth ac a
b Num. 11. 15. Jonah 4. 3, 8. eisteddodd dan ferywen; ac [b] a
ddeisyfodd † iddo gael marw: dy-
† Heb. *i'w einioes.* wedodd hefyd, Digon yw; yn awr,
ARGLWYDD, cymmer fy einioes:
canys nid *ydwyf* fi well na'm
tadau.
5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd
ac yn cysgu dan ferywen, wele,
angel a gyffyrddodd âg ef, ac a ddy-
wedodd wrtho, Cyfod, bwytta.
6 Ac efe a edrychodd: ac wele,
deisen wedi ei chrasu ar farwor, a
† Heb. *obennydd.* phïolaid o ddwfr wrth ei † ben ef.
Ac efe a fwyttâodd ac a yfodd, ac
a gysgodd drachefn.
7 Ac angel yr ARGLWYDD a
ddaeth drachefn yr ail waith, ac a
gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd,
Cyfod *a* bwytta; canys *y mae* i ti
lawer o ffordd.
8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyt-
tâodd ac a yfodd; a thrwy rym y
c Felly Deut. 9. 9, 18. Matt. 4. 2. bwyd hwnnw y cerddodd efe [c] ddeu-
gain niwrnod a deugain nos, hyd
[d] Horeb mynydd DUW.
d Exod. 3. 1. 9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn
ogof, ac a lettyodd yno. Ac wele,
air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a
ddywedodd wrtho, Beth *a wnai* di
yma, Elïas?
e Rhuf. 11. 3. 10 Ac efe a ddywedodd, [e] Dygais
fawr zêl dros ARGLWYDD DDUW y
lluoedd; o herwydd i feibion Is-
rael wrthod dy gyfammod di, a
distrywio dy allorau di, a lladd dy
f pen. 18. 22. brophwydi â'r cleddyf: a [f] mi fy
hunan a adawyd; a cheisio y maent
ddwyn fy einioes innau.
11 Ac efe a ddywedodd, Dos
allan a sâf yn y mynydd ger bron
yr ARGLWYDD. Ac wele, yr AR-
g Esec. 1. 4. a 37. 7. GLWYDD yn myned heibio, a [g] gwynt
mawr a chryf yn rhwygo y mynydd-
oedd, ac yn dryllio y creigiau o flaen
yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr
ARGLWYDD yn y gwynt: ac ar ol
y gwynt, daear-gryn; *ond* nid *oedd*
yr ARGLWYDD yn y ddaear-gryn:
12 Ac ar ol y ddaear-gryn, tân;
ond nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y
tân: ac ar ol y tân, llef ddistaw
fain.
13 A phan glybu Elïas, [h] efe a ob-
lygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a h Felly Exod. 3. 6. Es. 6. 2.
aeth allan, ac a safodd *wrth* ddrws
yr ogof. [i] Ac wele lef *yn dyfod* i ad. 9.
atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a*
wnai di yma, Elïas?
14 [k] Dywedodd yntau, Dygais fawr k ad. 10.
zêl dros ARGLWYDD DDUW y llu-
oedd; o herwydd i feibion Israel
wrthod dy gyfammod di, a distrywio
dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r
cleddyf; a mi fy hunan a adawyd;
a cheisio y maent fy einioes innau
i'w dwyn hi ymaith.
15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Dos, dychwel i'th ffordd i
anialwch Damascus: a phan ddel-
ych, enneinia [l] Hazael yn frenhin ar l 2 Bren. 8. 13.
Syria;
16 A [m] Jehu mab Nimsi a enneini m 2 Bren. 9. 1, 2.
di yn frenhin ar Israel; ac [n] Eliseus
mab Saphat, o Abel-meholah, a n Luc 4. 27.
enneini di yn brophwyd yn dy le dy
hun.
17 [o] A'r hwn a ddïango rhag cledd- o 2 Bren. 9. 14, &c. a 10. 6, &c. a 13. 3.
yf Hazael, Jehu a'i lladd ef: ac
[p] Eliseus a ladd yr hwn a ddiango
rhag cleddyf Jehu. p Edrych Hos. 6. 5.
18 [q] A mi a ‖ adewais yn Israel q Rhuf. 11. 4.
saith o filoedd, y gliniau oll ni ‖ Neu, *adawaf.*
phlygasant i Baal, [r] a phob genau
a'r nis cusanodd ef. r Edrych Hos. 13. 2.
19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac
a gafodd Eliseus mab Saphat yn
aredig, â deuddeg cwpl *o ychain* o'i
flaen, ac efe *oedd* gyd â'r deuddeg-
fed. Ac Elïas a aeth heibio iddo
ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef
20 Ac efe a adawodd yr ychain, ac
a redodd ar ol Elïas, ac a ddywed
odd, Attolwg, [s] gâd i mi gusanu fy
nhad a'm mam, ac *yna* mi a ddeu- s Matt. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.
af ar dy ol. Ac yntau a ddywed-
odd wrtho. Dos, dychwel; canys
beth a wneuthum i ti?
21 Ac efe a ddychwelodd oddi ar
ei ol ef, ac a gymmerth gwpl o
ychain, ac a'u lladdodd, ac âg offer
yr ychain [t] y berwodd efe eu cig t 2 Sam. 24. 22.
hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a
hwy a fwyttasant. Yna efe a gyf-
ododd ac a aeth ar ol Elïas, ac a'i
gwasanaethodd ef.

PENNOD XX.

1 *Benhadad, yn anfoddlawn i wrogaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria* 13 *Lladd y Syriaid, trwy gynghor y prophwyd* 22 *Y Syriaid, fel y dywedasai y prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec;* 28 *a thrwy air y prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn,* 31 *ac yn ymroi, ac Ahab dan ammod yn gollwng ymaith Benhadad.* 35 *Y prophwyd, trwy ddammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datgan barn Duw yn ei erbyn ef.*

A BENHADAD brenhin Syria 901.
a gasglodd ei holl lu, a deu-
ddeg brenhin ar hugain gyd âg ef,
a meirch, a cherbydau: ac efe a
aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Sa-
maria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.
2 Ac efe a anfonodd genhadau at
Ahab brenhin Israel, i'r ddinas,
3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn

Cyn CRIST 901.

y dywed Benhadad, Dy arian a'th
aur *sydd* eiddof fi; dy wragedd
hefyd, a'th feibion glanaf, *ydynt*
eiddof fi.
4 A brenhin Israel a attebodd ac
a ddywedodd, Yn ol dy air di, fy
arglwydd frenhin, myfi a'r hyn oll
sydd gennyf *ydym* eiddot ti.
5 A'r cenhadau a ddychwelasant,
ac a ddywedasant, Fel hyn yr ym-
adroddodd Benhadad, gan ddywed-
yd, Er i mi anfon attat ti, gan
ddywedyd, Dy arian a'th aur, a'th
wragedd, a'th feibion, a roddi di i
mi:
6 Etto ynghylch y pryd *hwn* y fory
yr anfonaf fy ngweision attat ti, a
hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy
weision: a phob peth dymunol yn
dy olwg a gymmerant hwy yn eu
dwylaw, ac a'*i* dygant ymaith.
7 Yna brenhin Israel a alwodd
holl henuriaid y wlad, ac a ddywed-
odd, Gwybyddwch, attolwg, a gwel-
wch mai ceisio drygioni y mae hwn:
canys efe a anfonodd attaf fi am fy
ngwragedd, ac am fy meibion, ac
am fy arian, ac am fy aur; ac nis
† Heb. cedwais oddi wrtho. †gommeddais ef.
8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl
bobl, a ddywedasant wrtho ef, Na
wrando, ac na chyttuna *âg ef*.
9 Am hynny y dywedodd efe
wrth genhadau Benhadad, Dywed-
wch i'm harglwydd y brenhin, *Am*
yr hyn oll yr anfonaist ti at dy was
ar y cyntaf, mi a'i gwnaf: ond ni
allaf wneuthur y peth hyn. A'r
cenhadau a aethant, ac a ddygasant
air iddo drachefn.
10 A Benhadad a anfonodd atto
* pen. 19. 2. ef, ac a ddywedodd, *Fel hyn y
gwnelo y duwiau i mi, ac fel hyn y
chwanegont, os bydd pridd Samaria
ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl
† Heb. neu, wrth fy nhraed : Felly Exod. 11. 8 sydd †i'm canlyn i.
11 A brenhin Israel a attebodd ac
a ddywedodd, Dywedwch *wrtho*, Nac
ymffrostied yr hwn a wregyso *ei
arfau*, fel yr hwn sydd yn eu diosg.
† Heb. gair hwn. 12 A phan glywodd efe y †peth
hyn (ac efe yn yfed, efe a'r brenhin-
oedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd
wrth ei weision, Ymosodwch. A
hwy a ymosodasant yn erbyn y
ddinas.
13 ¶ Ac wele, rhyw brophwyd a
nesâodd at Ahab brenhin Israel, ac
a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd; Oni welaist ti yr holl
dyrfa fawr hon? wele, mi a'i rhodd-
af yn dy law di heddyw, fel y gwyp-
ech mai myfi *yw* yr Arglwydd.
14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy
bwy? Dywedodd yntau, Fel hyn y
|| Neu, weision. dywed yr Arglwydd; Trwy ||wŷr
ieuaingc tywysogion y taleithiau.
† Heb. rwym y. Ac efe a ddywedodd, Pwy a †drefna
y fyddin? Dywedodd yntau, Tydi.
15 Yna efe a gyfrifodd wŷr ieu-
aingc tywysogion y taleithiau, ac yr
oeddynt yn ddau cant *a* deuddeg
ar hugain: ac ar eu hol hwynt efe
a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feib-
ion Israel, yn saith mil.
16 A hwy a aethant allan ganol
dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed
yn feddw yn y pebyll, efe a'r bren-
hinoedd, y deuddeg brenhin ar
hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.
17 A gwŷr ieuaingc tywysogion y
taleithiau a aethant allan yn gyn-
taf: a Benhadad a anfonodd allan,
a hwy a fynegasant iddo gan ddy-
wedyd, Daeth gwŷr allan o Sama-
ria.
18 Ac efe a ddywedodd, Os am
heddwch y daethant allan, deliwch
hwynt yn fyw; ac os i ryfel y
daethant allan, deliwch hwynt yn
fyw.
19 Felly yr aethant hwy allan o'r
ddinas, *sef* gwŷr ieuaingc tywysog-
ion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd*
ar eu hol hwynt.
20 A hwy a laddasant bawb ei wr;
a'r Syriaid a ffoisant, ac Israel a'u
herlidiodd hwynt: a Benhadad
brenhin Syria a ddiangodd ar farch,
gyd â'r gwŷr meirch.
21 A brenhin Israel a aeth allan,
ac a darawodd y meirch a'r cerbyd-
au, ac a laddodd y Syriaid â lladdfa
fawr.
22 ¶ A'r prophwyd a nesâodd at
frenhin Israel, ac a ddywedodd
wrtho, Dos, ymgryfhâ, gwybydd
hefyd, ac edrych beth a wnelech;
canys ym mhen y flwyddyn brenhin
Syria a ddaw i fynu i'th erbyn di.
23 A gweision brenhin Syria a
ddywedasant wrtho ef, Duwiau y
mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt,
am hynny trech fuant nâ ni: ond
ymladdwn â hwynt yn y gwastad-
edd, a ni a'u gorthrechwn hwynt.
24 A gwna hyn; Tynn ymaith y
brenhinoedd bob un o'i le, a gosod
gapteniaid yn eu lle hwynt.
25 Rhifa hefyd i ti lu, fel y llu a
†gollaist, meirch am feirch, a cher- † Heb. gwympodd.
byd am gerbyd: a ni a ymladdwn â
hwynt yn y gwastadtir, ac a'u
gorthrechwn hwynt. Ac efe a
wrandawodd ar eu llais hwynt, ac a
wnaeth felly.
26 Ac ym mhen y flwyddyn Ben- 900.
hadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a
aeth i fynu i Aphec, i †ryfela yn † Heb. ryfel âg Israel.
erbyn Israel.
27 A meibion Israel a gyfrifwyd,
ac oeddynt oll yn bresennol, ac a
aethant i'w cyfarfod hwynt: a meib-
ion Israel a wersyllasant ar eu cyfer
hwynt, fel dwy ddiadell fechan o
eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi y
wlad.
28 ¶ A gwr i Dduw a nesâodd,
ac a lefarodd wrth frenhin Israel,
ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed
yr Arglwydd; O herwydd dywedyd
o'r Syriaid, Duw y mynyddoedd *yw*
yr Arglwydd, ac nid Duw y dyffryn-
oedd *yw* efe; am hynny y rhoddaf
yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, *a*
chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr
Arglwydd.
29 A hwy a wersyllasant y naill ar
gyfer y llall saith niwrnod. Ac ar
y seithfed dydd y rhyfel a aeth
ynghyd: a meibion Israel a ladd-
asant o'r Syriaid gan mil o wŷr
traed mewn un diwrnod.
30 A'r lleill a ffoisant i Aphec, i'r
ddinas; a'r mur a syrthiodd ar saith
mil ar hugain o'r gwŷr a adawsid:

Cyn CRIST 900.

a Benhadad a ffôdd, ac a ddaeth i'r
ddinas o ystafell i ystafell.
31 ¶ A'i weision a ddywedasant
wrtho, Wele yn awr, clywsom am
frenhinoedd tŷ Israel, mai brenhin-
oedd trugarog *ydynt* hwy: gosodwn,
attolwg, sachliain am ein llwynau, a
rhaffau am ein pennau, ac awn at
frenhin Israel; ond odid efe a
geidw dy einioes di.
32 Yno y gwregysasant sachliain
am eu llwynau, a rhaffau am eu
pennau, ac a ddaethant at frenhin
Israel, ac a ddywedasant, Benhadad
dy was a ddywed, Attolwg gâd i mi
fyw. Dywedodd yntau, *A ydyw* efe
etto yn fyw? fy mrawd *yw* efe.
33 A'r gwŷr oedd yn disgwyl yn
ddyfal a *ddeuai dim* oddi wrtho ef,
ac a'*i* cippiasant ar frys: ac a ddy-
wedasant, Dy frawd Benhadad.
Dywedodd yntau, Ewch, dygwch ef.
Yna Benhadad a ddaeth allan atto
ef; ac efe a barodd iddo ddyfod i
fynu i'r cerbyd.
34 A *Benhadad* a ddywedodd
wrtho, Y dinasoedd a ddug fy nhad
i oddi ar dy dad di, a roddaf dra-
chefn; a chai wneuthur heolydd i
ti yn Damascus, fel y gwnaeth fy
nhad yn Samaria. A *dywedodd*
Ahab, Mi a'th ollyngaf dan yr am-
mod *hwn*. Felly efe a wnaeth gyf-
ammod âg ef, ac a'i gollyngodd ef
ymaith.
[b] 2 Bren. 2. 3, 5, 7, 15. 35 ¶ A rhyw wr o [b] feibion y
prophwydi a ddywedodd wrth ei
[c] pen. 13. 17, 18. gymmydog [c] trwy air yr ARGLWYDD,
Taro fi, attolwg. A'r gwr a wrthod-
odd ei daro ef.
36 Dywedodd yntau wrtho, o
herwydd na wrandewaist ar lais yr
ARGLWYDD, wele, pan elech oddi
wrthyf, llew a'th ladd di. Ac efe a
[d] pen. 13. 24. aeth oddi wrtho ef, a [d] llew a'i cyf-
arfu ef, ac a'i lladdodd.
37 Yna efe a gafodd wr arall, ac
a ddywedodd, Taro fi, attolwg. A'r
gwr a'i tarawodd ef, gan *ei* daro a'*i*
archolli.
38 Felly y prophwyd a aeth ym-
aith, ac a safodd o flaen y brenhin
ar y ffordd, ac a ymddieithrodd â
lludw ar ei wyneb.
[e] Edrych 2 Sam. 12. 1, &c. 39 A [e] phan ddaeth y brenhin
heibio, efe a lefodd ar y brenhin, ac
a ddywedodd, Dy was a aeth i ganol
y rhyfel, ac wele, gwr a drodd heibio,
ac a ddug wr attaf fi, ac a ddywed-
odd, Cadw y gwr hwn: os gan golli
y cyll efe, yna y bydd dy einioes di
† Heb. *bwysi.* yn lle ei einioes ef, neu ti a † deli
dalent o arian.
40 A thra yr oedd dy was yn ymdroi
† Heb. *nid oedd efe.* yma ac acw, † efe a ddiangodd. A
brenhin Israel a ddywedodd wrtho,
Felly *y bydd* dy farn di; ti a'*i*
rhoddaist *ar lawr.*
41 Ac efe a frysiodd, ac a dynnodd
ymaith y lludw oddi ar ei wyneb:
a brenhin Israel a'i hadnabu ef,
mai o'r prophwydi *yr oedd* efe.
42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel
[f] pen. 22. 31-37. hyn y dywed yr ARGLWYDD; [f] O her-
wydd i ti ollwng ymaith o'*th* law y
gwr a nodais i'w ddifetha, dy einioes
di fydd yn lle ei einioes ef, a'th bobl
di yn lle ei bobl ef.

43 A brenhin Israel a aeth i'w dŷ
ei hun yn drist ac yn ddigllawn, ac
a ddaeth i Samaria.

PENNOD XXI.

1 *Ahab yn athrist am ei naccâu o winllan Naboth.* 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn cael barn i farw am gabledd;* 15 *ac Ahab yn perchennogi ei winllan ef.* 17 *Elïas yn datgan barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel.* 25 *A Duw, ar edifeirwch Ahab, yn oedi ei farnedigaeth.*

899.

A DIGWYDDODD ar ol y peth-
au hyn, fod gwinllan gan Na-
both y Jezreeliad, yr hon *oedd* yn
Jezreel, wrth balas Ahab brenhin
Samaria.
2 Ac Ahab a lefarodd wrth Na-
both, gan ddywedyd, Dyro i mi dy
[a] winllan, fel y byddo hi i mi yn [a] 1 Sam. 8. 14.
ardd lysiau, canys *y mae* hi yn agos
i'm tŷ i: a mi a roddaf i ti am dani
hi winllan well nâ hi; *neu*, os da
fydd † gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth † Heb. *yn dy olwg.*
hi yn arian.
3 A Naboth a ddywedodd wrth
Ahab, Na atto yr ARGLWYDD [b] i mi [b] Lef. 25. 23. Num. 36. 7. Ezec. 46. 18.
roddi tref-tadaeth fy hynafiaid i ti.
4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn
athrist ac yn ddigllawn, o herwydd
y gair a lefarasai Naboth y Jezreel-
iad wrtho ef; canys efe a ddywed-
asai, Ni roddaf i ti dref-tadaeth fy
hynafiaid. Ac efe a orweddodd ar
ei wely, ac a drodd ei wyneb ym-
aith, ac ni fwyttâi fara.
5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth
atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa-
ham y mae dy yspryd *mor* athrist,
ac nad wyt yn bwytta bara?
6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O
herwydd i mi lefaru wrth Naboth y
Jezreeliad, a dywedyd wrtho, Dyro
i mi dy winllan er arian: neu, os
mynni di, rhoddaf i ti winllan am
dani. Ac efe a ddywedodd, Ni
roddaf i ti fy ngwinllan.
7 A Jezebel ei wraig a ddywedodd
wrtho, Ydwyt ti yn awr yn teyrn-
asu ar Israel? cyfod, bwytta fara,
a llawenyched dy galon; myfi a
roddaf i ti winllan Naboth y Jez-
reeliad.
8 Felly hi a ysgrifenodd lythyrau
yn enw Ahab, ac a'*u* seliodd â'i sel
ef, ac a anfonodd y llythyrau at yr
henuriaid, ac at y pennaethiaid
oedd yn ei ddinas yn trigo gyd â
Naboth.
9 A hi a ysgrifenodd yn y llyth-
yrau, gan ddywedyd, Cyhoeddwch
ympryd, a gosodwch Naboth uwch
ben y bobl.
10 Cyflëwch *hefyd* ddau wr o feib-
ion y fall, gyferbyn âg ef, i dystiol-
aethu i'w erbyn ef, gan ddywedyd,
Ti [c] a gablaist DDUW a'r brenhin. [c] Exod. 22. 28. Lef. 24. 15, 16. Act. 6. 11.
Ac *yna* dygwch ef allan, a [d] llab-
yddiwch ef, fel y byddo efe marw. [d] Lef. 24. 14.
11 A gwŷr ei ddinas, *sef* yr hen-
uriaid a'r pennaethiaid, y rhai oedd
yn trigo yn ei ddinas ef, a wnaeth-
ant yn ol yr hyn a anfonasai Jezebel
attynt hwy, *ac* yn ol yr hyn oedd
ysgrifenedig yn y llythyrau a anfon-
asai hi attynt hwy.
12 Cyhoeddasant ympryd, a chyf-
lëasant Naboth uwch ben y bobl.
13 A dau wr, o feibion y fall, a
ddaethant, ac a eisteddasant ar ei

Cyn CRIST 899.

gyfer ef: a gwŷr y fall a dystiol-
aethasant yn ei erbyn ef, *sef* yn
erbyn Naboth, ger bron y bobl, gan
ddywedyd, Naboth a gablodd DDUW
a'r brenhin. Yna hwy a'i dygasant
ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddias-
[e] Edrych 2 Bren. 9. 26. ant [e] ef â meini, fel y bu efe farw.
899. 14 Yna yr anfonasant hwy at
Jezebel, gan ddywedyd, Naboth a
labyddiwyd, ac a fu farw.
15 ¶ A phan glybu Jezebel lab-
yddio Naboth, a'i farw, Jezebel a
ddywedodd wrth Ahab, Cyfod,
perchennoga winllan Naboth y Jez-
reeliad, yr hwn a wrthododd *ei*
rhoddi i ti er arian; canys nid byw
Naboth, eithr marw yw.
16 A phan glybu Ahab farw Na-
both, Ahab a gyfododd i fyned i
waered i winllan Naboth y Jezreel-
iad, i gymmeryd meddiant ynddi.
17 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,
18 Cyfod, dos i waered i gyfarfod
Ahab brenhin Israel, yr hwn *sydd*
yn Samaria: wele *efe* y'ngwinllan
Naboth, yr hon yr aeth efe i waered
iddi i'w meddiannu.
19 A llefara wrtho ef, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, A leddaist ti, ac a feddien-
naist hefyd? Llefara hefyd wrtho
ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD. Yn y fan lle y llyf-
[f] pen. 22. 38. odd y cwn waed Naboth, [f] y llyf
cwn dy waed dithau hefyd.
20 A dywedodd Ahab wrth Elïas,
A gefaist ti fi, O fy ngelyn? Dy-
[g] 2 Bren. 17. 17. Rhuf. 7. 14. wedodd yntau, Cefais: oblegid [g] i
ti ymwerthu i wneuthur yr hyn
sydd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.
[h] pen. 14. 10. 2 Bren. 9. 8. 21 Wele [h] fi yn dwyn drwg arnat
ti, a mi a dynnaf ymaith dy hiliog-
aeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab
[i] 1 Sam. 25. 22. [i] yr hwn a biso ar bared, [k] y gwar-
[k] pen. 14. 10. chaeedig hefyd, a'r gweddilledig yn
Israel:
22 A mi a wnaf dy dŷ di fel tŷ
[l] pen. 15. 29. [l] Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ
[m] pen. 16. 3, 11. [m] Baasa mab Ahiah, o herwydd y
digter trwy yr hwn *y'm* digiaist, ac
y gwnaethost i Israel bechu.
[n] 2 Bren. 9. 36. 23 Am [n] Jezebel hefyd y llefar-
odd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
|| Neu, *glawdd*. Y cwn a fwytty Jezebel wrth || fur
Jezreel.
[o] pen. 14. 11. & 16. 4. 24 [o] Y cwn a fwytty yr hwn a fyddo
marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas:
a'r hwn a fyddo marw yn y maes a
fwytty adar y nefoedd.
[p] pen. 16. 30, &c. 25 ¶ Diau [p] na bu *neb* fel Ahab,
yr hwn a ymwerthodd i wneuthur
drwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: o
herwydd Jezebel ei wraig a'i han-
nogai ef.
26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd iawn,
gan fyned ar ol delwau, yn ol *yr*
[q] Gen. 15. 16. *hyn* oll [q] a wnaeth yr Amoriaid, y
rhai a yrrodd yr ARGLWYDD allan o
flaen meibion Israel.
27 A phan glybu Ahab y geiriau
hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a
osododd sachliain am ei gnawd, ac a
ymprydiodd, ac a orweddodd mewn
sachliain, ac a gerddodd yn araf.
28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,
29 Oni weli di fel yr ymostwng
Ahab ger fy mron? am iddo ym-
ostwng ger fy mron i, ni ddygaf y
drwg yn ei ddyddiau ef; *ond* [r] yn Cyn CRIST 899.
nyddiau ei fab ef y dygaf y drwg ar [r] 2 Bren. 9. 25.
ei dŷ ef.

PENNOD XXII.

1 Ahab wedi ei dwyllo gan y gau brophwydi, yn ol gair Micheah, yn cael ei ladd yn Ramoth-Gilead. 37 Y cwn yn llyfu ei waed ef, ac Ahazïah yn teyrnasu ar ei ol ef. 41 Daionus lywodraeth Jehosaphat, 45 a'i weithredoedd. 50 Jehoram yn frenhin ar ei ol ef. 51 Drygionus lywodraeth Ahaziah.

A BUANT yn aros dair blynedd 897.
heb ryfel rhwng Syria ac Israel.
2 Ac yn y drydedd flwyddyn,
[a] Jehosaphat brenhin Judah a [a] 2 Chron. 18. 2, &c.
ddaeth i waered at frenhin Israel.
3 (A brenhin Israel a ddywedodd
wrth ei weision, Oni wyddoch mai
eiddo ni *yw* Ramoth-Gilead, a'n
bod ni yn tewi, heb ei dwyn hi o
law brenhin Syria?)
4 Ac efe a ddywedodd wrth Je-
hosaphat, A âi di gyd â mi i ryfel i
Ramoth-Gilead? A Jehosaphat a
ddywedodd wrth frenhin Israel,
[b] *Yr ydwyf* fi fel tithau, fy mhobl i [b] 2 Bren. 3. 7.
fel dy bobl dithau, fy meirch i fel
dy feirch dithau.
5 Jehosaphat hefyd a ddywedodd
wrth frenhin Israel, Ymgynghora,
attolwg, heddyw â gair yr AR-
GLWYDD.
6 Yna brenhin Israel a gasglodd
y prophwydi, ynghylch pedwar cant
o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A
âf fi yn erbyn Ramoth-Gilead i
ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant
hwythau, Dos i fynu; canys yr
ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw y
brenhin.
7 A [c] Jehosaphat a ddywedodd, [c] 2 Bren. 3. 11.
Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r AR-
GLWYDD mwyach, fel yr ymgyng-
horem âg ef?
8 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un
gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgyng-
hori â'r ARGLWYDD: eithr câs yw
gennyf fi ef; canys ni phrophwyda
efe i mi ddaioni, namyn drygioni,
Micheah mab Jimlah *yw efe*. A
dywedodd Jehosaphat, Na ddy-
weded y brenhin felly.
9 Yna brenhin Israel a alwodd ar
|| un o'i ystafellyddion, ac a ddy- || Neu, *eunuch*.
wedodd, Prysura *yma* Micheah mab
Jimlah.
10 A brenhin Israel a Jehosaphat
brenhin Judah oeddynt yn eistedd
bob un ar ei deyrn-gadair, wedi
gwisgo eu *brenhinol* wisgoedd,
mewn llannerch *wrth* ddrws porth
Samaria; a'r holl brophwydi oedd
yn prophwydo ger eu bron hwynt.
11 A Sedeciah mab Cenaanah a
wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a
ddywedodd, Fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y
corni di y Syriaid, nes i ti eu difa
hwynt.
12 A'r holl brophwydi oedd yn
prophwydo fel hyn, gan ddywedyd,
Dos i fynu i Ramoth-Gilead, a
llwydda: canys yr ARGLWYDD a'*i*
dyry *hi* yn llaw y brenhin.
13 A'r gennad a aethai i alw
Micheah a lefarodd wrtho ef, gan

Cyn CRIST 897.

ddywedyd, Wele yn awr eiriau y
prophwydi yn unair yn dda i'r
brenhin: bydded, attolwg, dy air
dithau fel gair un o honynt, a dy-
wed y goreu.
14 A dywedodd Micheah, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, yr hyn a ddy-
wedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny
a lefaraf fi.
15 ¶ Felly efe a ddaeth at y
brenhin. A'r brenhin a ddywedodd
wrtho, Micheah, a awn ni i ryfel yn
erbyn Ramoth-Gilead, ai peidio?
Dywedodd yntau wrtho, Dos i fynu,
a llwydda: canys yr ARGLWYDD
a'*i* dry *hi* yn llaw y brenhin.
16 A'r brenhin a ddywedodd
wrtho, Pa sawl gwaith y'th dyng-
hedaf di, na ddywedech wrthyf ond
gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?
17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais
[d] Matt. 9. 36. holl Israel [d] ar wasgar ar hyd y
mynyddoedd, fel defaid ni *byddai*
iddynt fugail. A dywedodd yr
ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt
hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei
hun mewn heddwch.
18 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i
wrthyt ti, na phrophwydai efe
ddaioni i mi, eithr drygioni?
19 Ac efe a ddywedodd, Clyw
gan hynny air yr ARGLWYDD:
Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd
[e] Job 1. 6. & 2. 1. Dan. 7. 10. Zech. 1. 10. Matt. 18. 10. Heb. 1. 7, 14. ar ei orseddfa, a [e] holl lu y nefoedd
yn sefyll yn ei ymyl, ar ei law
ddehau ac ar ei law aswy.
20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe
i fynu ac y syrthio yn Ramoth-
Gilead? Ac un a ddywedodd fel
hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel
hyn.
21 Ac yspryd a ddaeth allan, ac
a safodd ger bron yr ARGLWYDD,
ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef.
A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho,
Pa fodd?
22 Dywedodd yntau, Mi a âf
allan, ac a fyddaf yn yspryd cel-
wyddog y'ngenau ei holl bro-
phwydi ef. Ac efe a ddywedodd,
[f] Barn. 9. 23. Job 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Thess. 2. 11. [f] Twylli a gorchfygi *ef*: dos ymaith,
a gwna felly.
23 Ac yn awr wele, yr AR-
GLWYDD a roddodd yspryd cel-
wyddog y'ngenau dy holl brophwydi
hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd
ddrwg am danat ti.
24 Ond Sedeciah mab Cenaanah
a nesâodd, ac a darawodd Micheah
[g] 2 Chron. 18. 23. dan *ei* gern, ac a ddywedodd, [g] Pa
ffordd yr aeth yspryd yr AR-
GLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan
â thydi?
25 A Micheah a ddywedodd, Wele,
ti a gai weled y dwthwn hwnnw,
pan elych di o ystafell i ystafell i
ymguddio.
26 A brenhin Israel a ddywed-
odd, Cymmer Micheah, a dwg ef yn
ei ol at Amon tywysog y ddinas, ac
at Joas mab y brenhin;
27 A dywed, Fel hyn y dywed y
brenhin; Rhowch hwn yn y carch-
ardy, a bwydwch ef â bara cystudd
ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod
mewn heddwch.

28 A dywedodd Micheah, Os gan
ddychwelyd y dychweli di mewn
heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD
ynof fi. Dywedodd hefyd, Gwran-
dewch *hyn* yr holl bobl.
29 Felly brenhin Israel a Jeho-
saphat brenhin Judah a aethant i
fynu i Ramoth-Gilead.
30 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, ‖ Mi a newidiaf ‖ Neu, *pan newidiodd ei ddillad, a myned i'r rhyfel.*
fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond
gwisg di dy ddillad *dy hun*. A bren-
hin Israel [h] a newidiodd *ei ddillad*, [h] 2 Chron. 35. 32.
ac a aeth i'r rhyfel.
31 A brenhin Syria a orchymyn-
asai i dywysogion y cerbydau *oedd*
ganddo (*sef* deuddeg ar hugain)
gan ddywedyd, Nac ymleddwch â
bychan nac â mawr, ond â brenhin
Israel yn unig.
32 A phan welodd tywysogion y
cerbydau Jehosaphat, hwy a ddy-
wedasant, Diau brenhin Israel *yw*
efe. A hwy a droisant i ymladd
yn ei erbyn ef: a Jehosaphat [i] a [i] 2 Chron. 18. 31.
waeddodd.
33 A phan welodd tywysogion y
cerbydau nad brenhin Israel oedd
efe, hwy a ddychwelasant oddi ar
ei ol ef.
34 A *rhyw* wr a dynnodd mewn
bwa † ar ei amcan, ac a darawodd † Heb. *yn ei wirionedd.*
frenhin Israel rhwng † cyssylltiadau † Heb. *y cysswllt a'r ddwyfronneg.*
y llurig: am hynny efe a ddywed-
odd wrth ei gerbydwr, Tro dy law,
a dwg fi allan o'r fyddin; canys fe
a'm clwyfwyd i.
35 A'r rhyfel a † gryfhâodd y † Heb. *ddyrchafodd.*
dwthwn hwnnw: a'r brenhin a
gynhelid i fynu yn ei gerbyd yn er-
byn y Syriaid; ac efe a fu farw gyd
â'r hwyr: a gwaed yr archoll a
ffrydiodd i † ganol y cerbyd. † Heb. *fynwes.*
36 Ac fe aeth cyhoeddiad trwy y
gwersyll ynghylch machludiad yr
haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un
i'w ddinas, a phob un i'w wlad ei
hun.
37 ¶ Felly y bu farw y brenhin,
ac y daeth efe i Samaria; a hwy a
gladdasant y brenhin yn Samaria.
38 A golchwyd ei gerbyd ef yn
llyn Samaria; a'r cwn a lyfasant
ei waed ef: yr arfau hefyd a olch-
wyd; [k] yn ol gair yr ARGLWYDD, [k] pen. 21. 19.
yr hwn a lefarasai efe.
39 A'r rhan arall o hanesion
Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r
tŷ [l] ifori a adeiladodd efe, a'r holl [l] Amos 3. 15.
ddinasoedd a adeiladodd efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chroniel brenhinoedd Israel?
40 Felly Ahab a hunodd gyd â'i
dadau; ac Ahaziah ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.
41 ¶ A [m] Jehosaphat mab Asa 914.
a aeth yn frenhin ar Judah yn y [m] 2 Chron. 20. 31.
bedwaredd flwyddyn i Ahab bren-
hin Israel.
42 Jehosaphat *oedd* mab pym-
theng mlwydd ar hugain pan aeth
efe yn frenhin; a phum mlynedd
ar hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem. Ac enw ei fam ef *oedd*
Azubah, merch Silhi.
43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd
Asa ei dad, ni wyrodd efe oddi wrthi
hi, gan wneuthur *yr hyn oedd*

Cyn CRIST 914.

uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD. Er [n]hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd; y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfëydd.

[n] pen. 15. 14. 2 Bren. 12. 3.
[o] 2 Chron. 19. 2.

44 A [o]Jehosaphat a heddychodd â brenhin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehosaphat, a'i rymmusdra a wnaeth efe, a'r modd y rhyfelodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

[p] pen. 15. 12.

46 A'r rhan arall [p]o'r sodomiaid a'r a adawyd yn nyddiau Asa ei dad ef, efe a'u dilëodd o'r wlad.

913.

[q] 2 Chron. 20. 35.

47 Yna nid *oedd* brenhin yn Edom: *ond* rhaglaw *oedd* yn *lle* brenhin.

[‖] Neu, *oedd ganddo ddeg llong.*
[r] pen. 10. 22.
[¶] *Tharsis.*
[s] 2 Chron. 20. 37.

48 [q]Jehosaphat ‖ [r]a wnaeth longau ‖ [s]môr i fyned i Ophir am aur: ond nid aethant; canys y llongau a ddrylliodd yn Ezion-gaber.

49 Yna y dywedodd Ahazïah mab Ahab wrth Jehosaphat, Eled fy ngweision i gyd â'th weision di yn y llongau: ond ni fynnai Jehosaphat.

Cyn CRIST 913.

889.

[t] 2 Chron. 21. 1.

50 ¶ A [t]Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; a Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[u] ad. 40.

51 ¶ [u]Ahazïah mab Ahab a aeth yn frenhin ar Israel yn Samaria, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Jehosaphat brenhin Judah; ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

898.

52 Ac efe a wnaeth ddrwg yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

53 Canys efe a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD DDUW Israel, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

AIL LYFR Y BRENHINOEDD;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

PEDWERYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST Cylch 896.

PENNOD I.

1 Moab yn gwrthryfela. 2 Ahazïah yn gyrru at Baal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elias. 5 Elias ddwywaith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonasai Ahaziah i'w ddal ef, 15 yn tosturio wrth y trydydd tywysog; a chwedi ei gysuro gan angel, yn dangos i'r brenhin ei farwolaeth. 17 Jehoram mab Ahab yn teyrnasu yn lle Ahazïah

[a] pen. 3. 5.

YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Israel, [a]wedi marwolaeth Ahab.

2 Ac Ahazïah a syrthiodd trwy ddellt o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd; ac efe a anfonodd genhadau, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elïas y Thesbiad, Cyfod, dos i fynu i gyfarfod â chenhadau brenhin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* DUW yn Israel, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron?

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elïas a aeth ymaith.

5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Paham y dychwelasoch chwi?

6 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenhin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ai am nad *oes* DUW yn Israel, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? o herwydd hynny ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

Cyn CRIST Cylch 896.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gwr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

[b] Edrych Zech. 13. 4. Matt. 3. 4.

8 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr [b]blewog *oedd efe*, wedi ymwregysu hefyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntau, Elïas y Thesbiad *oedd* efe.

9 Yna efe a anfonodd atto ef dywysog ar ddeg a deugain, ynghyd â'i ddeg a deugain: ac efe a aeth i fynu atto ef (ac wele ef yn eistedd ar ben bryn) ac a lefarodd wrtho, Ti wr DUW, y brenhin a lefarodd, Tyred i waered.

[c] Luc 9. 54.

10 Ac Elïas a attebodd ac a ddywedodd wrth dywysog y deg a deugain, Os gwr DUW *ydwyf* fi, [c]disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

11 A'r *brenhin* a anfonodd eilwaith atto ef dywysog arall ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: ac efe a attebodd ac a ddywedodd, O wr DUW, fel hyn y dywedodd y brenhin, Tyred i waered yn ebrwydd.

12 Ac Elïas a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, Os gwr DUW *ydwyf* fi, disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân DUW a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

13 ¶ A'r *brenhin* a anfonodd etto y trydydd tywysog ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: a'r

Cyn CRIST Cylch 896.

trydydd tywysog ar ddeg a deugain
a aeth i fynu, ac a ddaeth ac a ym-
grymmodd ar ei liniau ger bron
Elïas, ac a ymbiliodd âg ef, ac a
lefarodd wrtho, O wr DUW, attolwg,
bydded fy einioes i, ac einioes dy
[d] Ps. 72. 14.
ddeg gwas a deugain hyn, [d]yn
werthfawr yn dy olwg di.
14 Wele, disgynodd tân o'r nef-
oedd, ac a ysodd y ddau dywysog
cyntaf ar ddeg a deugain, a'u deg
a deugeiniau: am hynny yn awr
bydded fy einioes i yn werthfawr yn
dy olwg di.
15 Ac angel yr ARGLWYDD a
lefarodd wrth Elïas, Dos i waered
gyd âg ef, nac ofna ef. Ac efe a
gyfododd, ac a aeth i waered gyd
âg ef at y brenhin.
16 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD,
O herwydd i ti anfon cenhadau i
ymofyn â Baal-zebub duw Ecron (ai
am nad *oes* DUW yn Israel i ymofyn
â'i air?) am hynny ni ddisgyni o'r
gwely y dringaist arno, eithr gan
farw y byddi farw.
896. 17 ¶ Felly efe a fu farw, yn ol
gair yr ARGLWYDD yr hwn a lefar-
[e] pen. 3. 1.
asai Elïas: [e]a Jehoram a deyrnas-
odd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn i
Jehoram mab Jehosaphat brenhin
Judah; am nad oedd mab iddo ef.
18 A'r rhan arall o hanes Ahazïah
y rhai a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl
brenhinoedd Israel?

PENNOD II.

1 *Elïas, wrth ganu yn iach i Eliseus, yn hollti yr Iorddonen a'i fantell; a chwedi rhoi ei ddymuniad i Eliseus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd.* 12 *Eliseus yn hollti yr Iorddonen â mantell Elïas; ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elïas.* 16 *Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elïas, a heb ei gael ef.* 19 *Eliseus â halen yn iachau y dwfr.* 23 *Eirth yn distrywio y plant a felldigasai Eliseus.*

A PHAN oedd yr ARGLWYDD ar
gymmeryd i fynu Elïas mewn
corwynt i'r nefoedd, aeth Elïas ac
Eliseus allan o Gilgal.
2 Ac Elïas a ddywedodd wrth
[a] Edrych Ruth 1. 15.
Eliseus, [a]Aros, attolwg, yma: canys
yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i
Bethel. Ac Eliseus a ddywedodd,
Fel mai byw yr ARGLWYDD, ac
[b] 1 Sam. 1. 26. ad. 4, 6. pen. 4. 30.
[b]*mai* byw dy enaid dithau, nid
ymadawai â thi. Felly hwy a aeth-
ant i waered i Bethel.
[c] 1 Bren. 20. 35. ad. 5, 7, 15. pen. 4. 1. a 9. 1.
3 A [c]meibion y prophwydi, y
rhai *oedd* yn Bethel, a ddaethant
allan at Eliseus, ac a ddywedasant
wrtho, A wyddost ti mai heddyw y
mae yr ARGLWYDD yn dwyn dy
† Heb. *oddi ar dy ben di?*
feistr †oddi arnat ti? Dywedodd
yntau, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch
chwi a sôn.
4 Ac Elïas a ddywedodd wrtho,
Aros yma, attolwg, Eliseus; canys
yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i
Jericho. Dywedodd yntau, *Fel
mai* byw yr ARGLWYDD, ac *mai*
byw dy enaid dithau, nid ymadawaf
â thi. Felly hwy a ddaethant i
Jericho.
5 A meibion y prophwydi, y rhai
oedd yn Jericho, a ddaethant at
Eliseus, ac a ddywedasant wrtho,

Cyn CRIST 896.

A wyddost ti mai heddyw y mae yr
ARGLWYDD yn dwyn dy feistr oddi
arnat ti? Yntau a ddywedodd, Mi
a wn *hynny* hefyd, tewch chwi â
sôn.
6 Ac Elïas a ddywedodd wrtho,
Aros yma, attolwg; canys yr AR-
GLWYDD a'm hanfonodd i'r Ior-
ddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, ac *mai* byw dy
enaid dithau, nid ymadawaf â thi.
A hwy a aethant ill dau rhag-
ddynt.
7 A dengwr a deugain o feibion
y prophwydi a aethant, ac a safas-
ant ‖ ar gyfer o bell: a hwy ill dau ‖ Neu, *mewn golwg*, neu, *i edrych.*
a safasant wrth yr Iorddonen.
8 Ac Elïas a gymmerth ei fantell,
ac a'*i* plygodd ynghyd, ac a daraw-
odd y dyfroedd, a [d]hwy a ymwahan- [d] Felly Exod. 14. 21. Jos. 3. 16. ad. 14.
asant yma ac acw, fel yr aethant
hwy trwodd ill dau ar *dir* sych.
9 ¶ Ac wedi iddynt fyned drosodd,
Elïas a ddywedodd wrth Eliseus,
Gofyn y peth a wnelwyf i ti, cyn
fy nghymmeryd oddi wrthyt. A
dywedodd Eliseus, Bydded gan
hynny, attolwg, ddau parth o'th
yspryd di arnaf fi.
10 Dywedodd yntau, † Gofynaist † Heb. *Caled y gwnaethost yn gofyn.*
beth anhawdd: os gweli fi *wrth fy*
nghymmeryd oddi wrthyt, fe fydd
i ti felly; ac onid ê, ni bydd.
11 Ac fel yr oeddynt hwy yn
myned dan rodio ac ymddiddan,
wele [e]gerbyd tanllyd, a meirch [e] pen. 6. 17.
tanllyd, a hwy a'u gwahanasant
hwynt ill dau. Ac Elïas a
ddyrchafodd mewn corwynt i'r
nefoedd.
12 ¶ Ac Eliseus oedd yn gweled,
ac efe a lefodd, [g]Fy nhad, fy nhad, [g] pen. 13. 14.
cerbyd Israel, a'i farchogion. Ac
nis gwelodd ef mwyach: ac efe a
ymaflodd yn ei ddillad, ac a'u
rhwygodd yn ddeuddarn.
13 Ac efe a gododd i fynu fantell
Elïas a syrthiasai oddi wrtho ef; ac
a ddychwelodd ac a safodd wrth fin
yr Iorddonen.
14 Ac efe a gymmerth fantell
Elïas a syrthiasai oddi wrtho ef, ac a
darawodd y dyfroedd, ac a ddywed-
odd, Pa le *y mae* ARGLWYDD DDUW
Elïas? Ac wedi iddo yntau daraw
y dyfroedd, [h]hwy a wahanwyd [h] ad. 8.
yma ac acw. Ac Eliseus a aeth
drosodd.
15 A phan welodd meibion y
prophwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho
[i]ar *ei* gyfer, hwy a ddywedasant, [i] ad. 7.
Gorphwysodd yspryd Elïas ar Eli-
seus. A hwy a ddaethant i'w
gyfarfod ef, ac a ymgrymmasant
hyd lawr iddo.
16 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho,
Wele yn awr y mae gyd a'th weision
ddeg a deugain o † wŷr cryfion; † Heb. *feibion nerth.*
elont yn awr, ni a attolygwn, a
cheisiant dy feistr: rhag i [k]yspryd [k] Edrych 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Act. 8. 39.
yr ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i
fwrw ar †ryw fynydd, neu mewn † Heb. *un o'r mynyddoedd.*
rhyw ddyffryn. Dywedodd yntau,
Na anfonwch.
17 Etto buant daer arno, nes
cywilyddio *o hono*, ac efe a ddywed-
odd, Anfonwch. A hwy a anfon-
asant ddengwr a deugain, y rhai a'i

Cyn CRIST 896.

ceisiasant ef dridiau, ond nis caws-
ant.
18 A hwy a ddychwelasant atto
ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho;
ac efe a ddywedodd wrthynt hwy,
Oni ddywedais i wrthych, Nac ewch?
19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywed-
asant wrth Eliseüs, Wele, attolwg,
ansawdd y ddinas, da *yw*, fel *y mae*
fy arglwydd yn gweled: ond y dyfr-
oedd *sydd* ddrwg, a'r tir yn †ddi- († Heb. *erthylu.*)
ffaeth.
20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch
i mi phiol newydd, a dodwch ynddi
halen. A hwy a'*i* dygasant atto
ef.
21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y
dyfroedd, ac [l]a fwriodd yr halen ([l] Edrych Exod. 15. 25. pen. 4. 41. a 6. 6. Ioan 9. 6.)
yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dy-
wed yr ARGLWYDD, Mi a iachêais y
dyfroedd hyn; ni bydd oddi yno
farwolaeth mwyach, na diffrwyth-
dra.
22 Felly yr iachâwyd y dyfroedd
hyd y dydd hwn, yn ol gair Eliseüs
yr hwn a ddywedasai efe.
23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi
yno i Bethel: ac fel yr oedd efe yn
myned i fynu ar hyd y ffordd, plant
bychain a ddaeth allan o'r ddinas,
ac a'i gwatwarasant ef, ac a ddy-
wedasant wrtho ef, Dos i fynu
moelyn, dos i fynu moelyn.
24 Ac efe a drodd yn ei ol, ac a
edrychodd arnynt, ac a'u melldith-
iodd yn enw yr ARGLWYDD. A
dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig,
ac a ddrylliodd o honynt ddau
blentyn a deugain.
25 Ac efe a aeth oddi yno i fynydd
Carmel, ac oddi yno efe a ddy-
chwelodd i Samaria.

PENNOD III.

1 *Jehoram yn teyrnasu.* 4 *Mesa yn gwrthryfela.* 6 *Jehoram, a Jehosaphat, a brenhin Edom mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Eliseüs yn cael dwfr, ac addewid o fuddugoliaeth.* 21 *Y Moabiaid, wedi eu twyllo gan liw y dwfr wrth ddyfod i yspeilio, yn cael eu gorchfygu.* 26 *Brenhin Moab, trwy aberthu mab brenhin Edom, yn gyrru Israel i'w gwlad.*

A JEHORAM mab Ahab a aeth
yn frenhin ar Israel yn Sama-
ria, yn y ddeunawfed flwyddyn i
Jehosaphat brenhin Judah, a a
deyrnasodd ddeuddeng mlynedd.
2 Ac efe a wnaeth ddrwg yng
ngolwg yr ARGLWYDD, ond nid fel
ei dad nac fel ei fam: canys efe a
fwriodd ymaith ddelw Baal, [a]yr ([a] 1 Bren. 16. 31, 32.)
hon a wnelsai ei dad.
3 Etto efe a lynodd wrth [b]bech- ([b] 1 Bren. 12. 28, 31, 32.)
odau Jeroboam mab Nebat, yr
hwn a wnaeth i Israel bechu: ni
chiliodd efe oddi wrthynt hwy.
4 ¶ A Mesa brenhin Moab oedd
berchen defaid, ac a dalai i frenhin
Israel gan-mil o [c]ŵyn, a chan-mil ([c] Edrych Es. 16. 1.)
o hyrddod gwlanog.
5 Ond [d]wedi marw Ahab, bren- ([d] pen. 1. 1.)
hin Moab a wrthryfelodd yn erbyn
brenhin Israel.
6 ¶ A'r brenhin Jehoram a aeth
allan y pryd hwnnw o Samaria, ac
a gyfrifodd holl Israel.
7 Efe a aeth *hefyd* ac a anfonodd
at Jehosaphat brenhin Judah, gan
ddywedyd, Brenhin Moab a wrth-

ryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di
gyd â mi i ryfel yn erbyn Moab?
Dywedodd yntau, Mi âf i fynu;
[e]myfi *a fyddaf* fel tithau, fy mhobl ([e] 1 Bren. 22. 4.)
i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel
dy feirch dithau.
8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr
awn ni i fynu? Dywedodd yntau,
Ffordd anialwch Edom.
9 Felly yr aeth brenhin Israel, a
brenhin Judah, a brenhin Edom;
ac a aethant o amgylch ar eu taith
saith niwrnod: ac nid oedd dwfr
i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd*
†yn eu canlyn hwynt. († Heb. *wrth eu traed:* Edrych Exod. 11. 8.)
10 A brenhin Israel a ddywedodd,
Gwae *fi*, o herwydd i'r ARGLWYDD
alw y tri brenhin hyn yng nghyd
i'w rhoddi yn llaw Moab.
11 A [f]Jehosaphat a ddywedodd, ([f] 1 Bren. 22. 7.)
Onid *oes* yma brophwyd i'r AR-
GLWYDD, fel yr ymofynom ni â'r
ARGLWYDD trwyddo ef? Ac un o
weision brenhin Israel a attebodd
ac a ddywedodd, *Y mae* yma Eli-
sëus mab Saphat, yr hwn a dywallt-
odd ddwfr ar ddwylaw Elïas.
12 A Jehosaphat a ddywedodd, Y
mae gair yr ARGLWYDD gyd âg ef.
Felly brenhin Israel, a Jehosaphat,
a brenhin Edom, a aethant i waered
atto ef.
13 Ac Eliseüs a ddywedodd wrth
frenhin Israel, Beth *sydd* i mi *a*
wnelwyf â thi? [g]dos at [h]brophwydi ([g] Felly Barn. 10. 14. Ruth 1. 15.)
dy dâd, ac at brophwydi dy fam.
A brenhin Israel a ddywedodd
wrtho, Nag ê: canys yr ARGLWYDD ([h] 1 Bren. 18. 19.)
a alwodd y tri brenhin hyn ynghyd
i'w rhoddi yn llaw Moab.
14 Ac Eliseüs a ddywedodd, [i]*Fel* ([i] 1 Bren. 17. 1. pen. 5. 16.)
mai byw ARGLWYDD y lluoedd, yr
hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron,
oni bâi fy mod i yn perchi wyneb
Jehosaphat brenhin Judah, nid
edrychaswn i arnat ti, ac ni'th wel-
swn.
15 Ond yn awr dygwch i mi [k]gerdd- ([k] Edrych 1 Sam. 10. 5.)
or. A phan ganodd y cerddor,
daeth [l]llaw yr ARGLWYDD arno ef. ([l] Ezec. 1. 3. a 3. 14, 22. a 8. 1.)
16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y
dywedodd yr ARGLWYDD; [m]Gwna ([m] Edrych pen. 4. 3.)
y dyffryn hwn yn llawn ffosydd.
17 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Ni welwch wynt, ac ni
welwch wlaw; etto y dyffryn hwn
a lenwir o ddwfr, fel yr yfoch chwi,
a'ch anifeiliaid, a'ch ysgrubliaid.
18 A pheth ysgafn yw hyn yng
ngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry
Moab yn eich llaw chwi hefyd.
19 A chwi a darêwch bob dinas
gaerog, a phob dinas ddetholedig;
a phob pren têg a fwriwch chwi i
lawr; yr holl ffynhonnau dyfroedd
hefyd a gauwch chwi, a phob darn o
dir da a ddifwynwch chwi â cherrig.
20 A'r bore pan offrymmwyd y
bwyd-offrwm, wele, ddyfroedd yn
dyfod o ffordd Edom; a'r wlad a
lanwyd o ddyfroedd.
21 ¶ A phan glybu yr holl Moab-
iaid fod y brenhinoedd hynny wedi
dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn
hwynt, y galwyd ynghyd bawb a'r
a allai †wisgo arfau, ac uchod, a († Heb. *ymwregysu â gwregys.*)
hwy a safasant ar y terfyn.
22 A hwy a gyfodasant yn fore, a'r

Cyn CRIST 895.

Cyn CRIST 895.

haul a gyfodasai ar y dyfroedd ; a'r
Moabiaid a ganfuant ar *eu* cyfer y
dyfroedd yn goch fel gwaed :
23 A hwy a ddywedasant, Gwaed
yw hwn : gan ddifetha y difethwyd
y brenhinoedd, a hwy a darawsant
bawb eu gilydd : am hynny yn awr
at yr anrhaith, Moab.
24 A phan ddaethant at wersyll
Israel, yr Israeliaid a gyfodasant,
ac a darawsant y Moabiaid, fel y
ffoisant o'u blaen hwynt : a hwy a
‖aethant rhagddynt, gan daro y
Moabiaid yn *eu* gwlad *eu hun*.
25 A hwy a ddistrywiasant y
dinasoedd, ac *i* bob darn o dir da y
bwriasant bawb ei garreg, ac a'i
llanwasant ; a phob ffynnon ddwfr
a gauasant hwy, a phob pren da a
gwympasant hwy i lawr : †yn unig
yn Cir-haraseth y gadawsant ei
cherrig ; etto y rhai oedd yn taflu
a'*i* hamgylchynasant, ac a'i taraw-
sant hi.
26 ¶ A phan welodd brenhin Moab
fod y rhyfelwyr yn drech nag ef,
efe a gymmerth saith gant o wŷr
gyd âg ef yn tynnu cleddyf, i ruthro
ar frenhin Edom : ond nis gallas-
ant hwy.
27 Yna efe a gymmerodd ei fab
cyntaf-anedig ef, yr hwn oedd i
deyrnasu yn ei le ef, ⁿac a'i hoffrym-
modd ef yn boeth-offrwm ar y mur.
A bu llid mawr yn erbyn Israel : ᵒa
hwy a aethant ymaith oddi wrtho
ef, ac a ddychwelasant i'*w* gwlad *eu*
hun.

‖ Neu, *darawsant ynddi, gan, &c.*
† Heb. *nes iddo adael ei gherrig yn Cir-haraseth.*
ⁿ Amos 2. 1.
ᵒ pen. 8. 20.

PENNOD IV.

1 Elisëus trwy rad penllad yn amlhâu olew y wraig weddw ddyledog. 12 Yn cael mab i'r Sunamees, 18 ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw : 38 yn iachau y cawl yn Gilgal : 42 yn porthi can-wr âg ugain torth o fara.

A RHYW wraig o wragedd
ᵃmeibion y prophwydi a lef-
odd ar Elisëus, gan ddywedyd, Dy
was fy ngwr a fu farw ; a thi a
wyddost fod dy was yn ofni yr ARGLWYDD : a'r echwynwr a ddaeth
ᵇi gymmeryd fy nau fab i *i fod* yn
gaethion iddo.
2 Ac Elisëus a ddywedodd wrthi,
Beth a wnaf fi i ti? mynega i mi,
beth sydd gennyt ti yn *dy* dŷ? Dy-
wedodd hithau, Nid *oes* dim gan
dy law-forwyn yn tŷ, ond ystenaid
o olew.
3 Ac efe a ddywedodd, Dos, cais
i ti lestri oddi allan gan dy holl
gymmydogion, sᶜf llestri gweigion,
ᶜ‖ nid ychydig.
4 A phan ddelych i mewn, cau y
drws arnat, ac ar dy feibion, a thy-
wallt i'r holl lestri hynny ; a dod
heibio yr hwn *a fyddo* llawn.
5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef,
ac a gauodd y drws arni, ac ar ei
meibion : a hwynt-hwy a ddygasant
y llestri atti hi ; a hithau a dywallt-
odd.
6 Ac wedi llenwi y llestri, hi a
ddywedodd wrth ei mab, Dwg i mi
etto lestr. Dywedodd yntau wrthi,
Nid *oes* mwyach *un* llestr. A'r
olew a beidiodd.
7 Yna hi a ddaeth ac a fynegodd
i wr Duw. Dywedodd yntau, Dos,
gwerth yr olew, a thâl ‖ dy ddyled ;

ᵃ 1 Bren. 20. 35.
ᵇ Edrych Lef. 25. 39. Matt. 18. 25.
ᶜ Edrych pen. 3. 17.
‖ Neu, *na phrinhâ.*
‖ Neu, *i'th ddyledwr.*

Cyn CRIST 895.

a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar
y rhan arall.
8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i
Elisëus dramwyo i ᵈSunem ; ac yno
yr oedd gwraig oludog, yr hon † a'i
cymmellodd ef i fwytta bara. A
chynnifer gwaith ag y tramwyai
efe heibio, efe a dröai yno i fwytta
bara.
9 A hi a ddywedodd wrth ei gwr,
Wele yn awr, mi á wn mai gwr
sanctaidd i DDUW *ydyw* hwn, sydd
yn cynniwair heibio i ni yn was-
tadol.
10 Gwnawn, attolwg, ystafell
fechan ar y mur ; a gosodwn iddo
yno wely, a bwrdd, ac ystôl, a
chanhwyllbren : fel y tro efe yno,
pan ddelo efe attom ni.
11 Ac ar ddydd-gwaith efe a
ddaeth yno, ac a drodd i'r ystafell,
ac a orphwysodd yno.
12 Ac efe a ddywedodd wrth Ge-
hazi ei was, Galw ar y Sunamees
hon. Yntau a alwodd arni hi :
hithau a safodd ger ei fron ef.
13 Dywedodd hefyd wrtho, Dy-
wed yn awr wrthi hi, Wele, ti a
ofelaist trosom ni â'r holl ofal yma ;
beth *sydd i'w* wneuthur erot ti? a
oes *a fynnych* di ei ddywedyd wrth
y brenhin, neu wrth dywysog y llu?
Hithau a ddywedodd, Y'nghanol fy
mhobl yr ydwyf fi yn trigo.
14 Ac efe a ddywedodd, Beth
gan hynny *sydd* i'w wneuthur erddi
hi? A Gehazi a ddywedodd, Yn
ddïau nid *oes* iddi fab, a'i gwr *sydd*
hen.
15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi.
Ac efe a'i galwodd hi ; a hi a saf-
odd yn y drws.
16 Ac efe a ddywedodd, ᵉYng
nghylch †y pryd hyn wrth amser
bywiolaeth, ti a gofleidi fab. Hithau
a ddywedodd, Nag ê, fy arglwydd,
gwr Duw, ᶠna ddywed gelwydd i'th
law-forwyn.
17 A'r wraig a feichiogodd, ac a
ddug fab y pryd hwnnw, yn ol
amser bywiolaeth yr hyn a lefarasai
Elisëus wrthi hi.
18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd,
ac a aeth ddydd-gwaith allan at ei
dad at y medelwyr.
19 Ac efe a ddywedodd wrth ei
dad, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd
yntau wrth langc, Dwg ef at ei fam.
20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i
dug ef at ei fam. Ac efe a eistedd-
odd ar ei gliniau hi hyd hanner
dydd, ac a fu farw.
21 A hi a aeth i fynu, ac a'i gosod-
odd ef i orwedd ar wely gwr Duw,
ac a gauodd *y drws* arno, ac a aeth
allan.
22 A hi a alwodd ar ei gwr, ac a
ddywedodd, Anfon, attolwg, gyd â
mi un o'r llangciau, ac un o'r asenod :
canys mi a redaf hyd at wr Duw,
ac a ddychwelaf.
23 Dywedodd yntau, Paham yr
ai di atto ef heddyw? nid *yw hi* na
newyddloer, na Sabboth. Hithau
a ddywedodd, † Pob peth yn dda.
24 Yna hi a gyfrwyodd yr asen ;
ac a ddywedodd wrth ei llangc,
Gyrr, a dos rhagot : nac † aros am

ᵈ Jos. 19. 18.
† Heb. *a ymaflodd ynddo.*
ᵉ Gen. 18. 10, 14.
† Heb. *yr amser nodedig.*
ᶠ ad. 28.
† Heb. *Heddwch.*
† Heb. *attal erof fi farchogaeth.*

Cyn CRIST 895.

danaf fi i farchogaeth, onid archwyf
i ti.
25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at
wr Duw i fynydd Carmel. A phan
welodd gwr Duw hi o bell, efe
a ddywedodd wrth Gehazi ei was,
Wele y Sunamees honno.
26 Rhed yn awr, attolwg, i'w
chyfarfod, a dywed wrthi hi, *A wyt*
ti yn iach? *a ydyw* dy wr yn iach?
a ydyw y bachgen yn iach? Dy-
wedodd hithau, Iach.
27 A phan ddaeth hi at wr Duw
i'r mynydd, hi a ymaflodd yn ei
draed ef: a Gehazi a nesâodd i'w
gwthio hi ymaith. A gwr Duw a
ddywedodd, Gâd hi yn llonydd:
canys ei henaid *sydd* † ofidus ynddi;
a'r ARGLWYDD a'*i* celodd oddi
wrthyf fi, ac nis mynegodd i mi.
28 Yna hi a ddywedodd, A ddy-
munais i fab gan fy arglwydd? [g]oni
ddywedais, Na thwylla fi?
29 Yna efe a ddywedodd wrth
Gehazi, [h]Gwregysa dy lwynau, a
chymmer fy ffon yn dy law, a dos
ymaith: o chyfarfyddi â neb, [i]na
chyfarch iddo; ac o chyfarch neb
di, nac atteb ef: a [k]gosod fy ffon i
ar wyneb y bachgen.
30 A mam y bachgen a ddywed-
odd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD,
ac *mai* byw dy enaid di, nid ym-
adawaf fi â thi. Ac efe a gyfododd,
ac a aeth ar ei hol hi.
31 A Gehazi a gerddodd o'u blaen
hwynt, ac a osododd y ffon ar wyneb
y bachgen: ond nid *oedd* na llefer-
ydd, na † chlywed. Am hynny efe
a ddychwelodd i'w gyfarfod ef; ac
a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Ni
ddeffrôdd y bachgen.
32 A phan ddaeth Eliseüs i mewn
i'r tŷ, wele y bachgen wedi marw,
yn gorwedd ar ei wely ef.
33 Felly efe [l]a ddaeth i mewn,
ac a gauodd y drws arnynt ill dau,
ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD.
34 Ac efe a aeth i fynu, ac a
orweddodd ar y bachgen, ac a osod-
odd ei enau ar ei enau yntau, a'i
lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw ar
ei ddwylaw ef, ac [m]efe a ymestyn-
odd arno ef; a chynhesodd cnawd
y bachgen.
35 Ac efe a ddychwelodd, ac a
rodiodd yn y tŷ † i fynu ac i waered;
ac a aeth i fynu, ac a ymestynodd
arno ef: a'r [n]bachgen a disiodd
hyd yn seithwaith, a'r bachgen a
agorodd ei lygaid.
36 Ac efe a alwodd ar Gehazi,
ac a ddywedodd, Galw y Sunamees
hon. Ac efe a alwodd arni hi. A
hi a ddaeth atto ef. Dywedodd
yntau, Cymmer dy fab.
37 A hi a aeth i mewn, ac a syrth-
iodd wrth ei draed ef, ac a ymgrym-
modd hyd lawr, ac a gymmerodd
ei mab, ac a aeth allan.
38 ¶ Ac Eliseüs a ddychwelodd
i Gilgal. Ac *yr oedd* newyn yn y
wlad; a meibion y prophwydi *oedd*
yn eistedd ger ei fron ef: ac efe a
ddywedodd wrth ei was, Trefna y
crochan mawr, a berw gawl i feibion
y prophwydi.
39 Ac un a aeth allan i'r maes i

† Heb. *chwerw.*
[g] ad. 16.
[h] 1 Bren. 18. 46. pen. 9, 1.
[i] Luc 10. 4.
[k] Edrych Exod. 7. 9, 19. a 14. 16. pen. 2. 8, 14. Act. 19. 12.
† Heb. *ymwrando.*
[l] ad. 4. Matt. 6. 6.
[m] 1 Bren. 17. 21. Act. 20. 10.
† Heb. *unwaith yma, ac unwaith accw.*
[n] pen. 8. 1, 5.
Cylch 891.

Cyn CRIST Cylch 891.

gasglu bresych, ac a gafodd win-
wydden wŷllt, ac a gasglodd o honi
fresych gwylltion lonaid ei wisg,
ac a ddaeth ac a'*u* briwodd yn y
crochan cawl: canys nid adwaenent
hwynt.
40 Yna y tywalltasant i'r gwŷr i
fwytta. A phan fwyttasant o'r cawl,
hwy a waeddasant, ac a ddywed-
asant, O wr DUW, *y mae* angau yn
y crochan: ac ni allent *ei* fwytta.
41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch
flawd. Ac [o]efe a'*i* bwriodd yn y
crochan: dywedodd hefyd, Tywallt
i'r bobl, fel y bwyttâont. Ac nid oedd
dim niwed yn y crochan.
42 ¶ A daeth gwr o Baal-salisa,
ac a ddug i wr DUW o fara blaen-
ffrwyth, ugain torth haidd, a thwys-
enau o ŷd newydd yn ei ‖ gibau.
Ac efe a ddywedodd, Dod i'r bobl,
fel y bwyttâont.
43 A'i weinidog ef a ddywedodd,
[p]I ba beth y rhoddaf hyn ger bron
can-wr? Dywedodd yntau, Dyro
i'r bobl, fel y bwyttâont: canys fel
hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
[q]Hwy a fwyttânt, a bydd gweddill.
44 Felly efe a'*i* rhoddodd ger eu
bron hwynt: a hwy a fwyttasant,
ac [r]a weddillasant, yn ol gair yr
ARGLWYDD.

PENNOD V.

1 Naaman, wrth chwedl ei gaeth-forwyn, yn myned i Samaria i'w iachâu o'i wahan-glwyf. 8 Eliseüs yn ei yrru ef i'r Iorddonen i'w iachâu; 15 yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaear. 20 Gehazi yn enw ei feistr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwahan-glwyf tragywyddol

A [a]NAAMAN, tywysog llu
brenhin Syria, oedd wr mawr
y'ngolwg ei arglwydd, ac yn ‖ an-
rhydeddus; canys trwyddo ef y
rhoddasai yr ARGLWYDD ymwared
i Syria: ac yr oedd efe yn wr cadarn
nerthol, *ond yr oedd* yn wahan-
glwyfus.
2 A'r Syriaid a aethant allan yn
finteioedd, ac a gaeth-gludasent o
wlad Israel langces fechan; a hon-
no oedd † yn gwasanaethu gwraig
Naaman.
3 A hi a ddywedodd wrth ei
meistres, O na *byddai* fy arglwydd
o flaen y prophwyd *sydd* yn Sa-
maria: canys efe a'i † hiachâi ef o'i
wahan-glwyf.
4 Ac *un* a aeth ac a fynegodd i'w
arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn
ac fel hyn y dywedodd y llangces o
wlad Israel.
5 A brenhin Syria a ddywedodd,
Dos, cerdda, a mi a anfonaf lythyr
at frenhin Israel. Ac efe a aeth
ymaith, ac [b]a ddug † gyd âg ef ddeg
talent o arian, a chwe mil o aur, a
deg pâr o ddillad.
6 Ac efe a ddug y llythyr at fren-
hin Israel, gan ddywedyd, Yn awr
pan ddêl y llythyr hwn attat ti,
wele, anfonais attat ti Naaman fy
ngwas, fel yr iachâit ef o'i wahan-
glwyf.
7 A phan ddarllenodd brenhin
Israel y llythyr, efe a rwygodd ei
ddillad, ac a ddywedodd, Ai [c]DUW
ydwyf fi, i farwhâu, ac i fywhâu,

[o] Edrych Exod. 15. 25. pen. 2. 21. a 5. 10. Ioan 9. 6.
‖ Neu, *wisg.*
[p] Ioan 6. 9.
[q] Ioan 6. 11.
[r] Matt. 14. 20. a 15. 37. Ioan 6. 13.
Cylch 894.
[a] Luc 4. 27.
‖ Neu, *ddyrchafedig*, neu, *gymmeradwy ei wyneb.*
† Heb. *o flaen.*
† Heb. *casglai.*
[b] pen. 8. 8, 9.
† Heb. *yn ei law.*
[c] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.

Cyn CRIST Cylch 894.

pan anfonai efe attaf fi i iachâu gwr
o'i wahan-glwyf? gwybyddwch gan
hynny, attolwg, a gwelwch mai
ceisio achos y mae efe i'm herbyn i.
8 ¶ A phan glybu Elisëus gwr
Duw rwygo o frenhin Israel ei
ddillad, efe a anfonodd at y bren-
hin, gan ddywedyd, Paham y
rhwygaist dy ddillad? deued yn
awr attaf fi, ac efe a gaiff wybod
fod prophwyd yn Israel.
9 Yna Naaman a ddaeth â'i feirch
ac â'i gerbydau, ac a safodd *wrth*
ddrws tŷ Elisëus.
10 Ac Elisëus a anfonodd atto ef
gennad, gan ddywedyd, Dos ac
[d]ymolch saith waith yn yr Ior-
ddonen; a'th gnawd a ddychwel i
ti, a thithau a lanhêir.
11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a
aeth ymaith; ac a ddywedodd, Wele,
mi a †feddyliais ynof fy hun, gan
ddyfod y denai efe allan, ac y safai
efe, ac y galwai ar enw yr ARGLWYDD
ei DDUW, ac y †gosodai ei law ar y
fan, ac yr iachâi y gwahan-glwyfus.
12 Onid gwell ‖Abana a Phar-
par, afonydd Damascus, nâ holl
ddyfroedd Israel? oni allaf ymolchi
ynddynt hwy, ac ymlanhâu? Felly
efe a drodd, ac a aeth ymaith mewn
digter.
13 A'i weision a nesasant, ac a
lefarasant wrtho, ac a ddywedasant,
Fy nhad, *pe* dywedasai y prophwyd
beth mawr wrthyt ti, onis gwnelsit?
pa faint mwy, gan iddo ddywedyd
wrthyt, Ymolch, a bydd lân?
14 Ac yna efe a aeth i wared,
ac a ymdrochodd saith waith yn yr
Iorddonen, yn ol gair gwr Duw:
[e]a'i gnawd a ddychwelodd fel
cnawd dyn bach, ac [f]efe a lanhâ-
wyd.
15 ¶ Ac efe a ddychwelodd at wr
Duw, efe a'i holl fintai, ac a ddaeth
ac a safodd ger ei fron ef; ac a
ddywedodd, Wele, yn awr y gwn
nad *oes* Duw trwy yr holl ddaear,
ond yn Israel: am hynny cymmer
yn awr, attolwg, †rodd gan dy was.
16 Ond efe a ddywedodd, [g]*Fel
mai* byw yr ARGLWYDD, yr hwn yr
ydwyf yn sefyll ger ei fron, [h]ni
chymmeraf. Ac efe a gymmellodd
arno *ei* chymmeryd; etto efe a'*i*
gwrthododd.
17 A Naaman a ddywedodd, Oni
roddir yn awr i'th was lwyth cwpl
o fulod o ddaear? canys ni offrym-
ma dy was mwyach boeth-offrwm
nac aberth i dduwiau eraill, ond i'r
ARGLWYDD.
18 Yn y peth hyn yr ARGLWYDD
a faddeuo i'th was; pan elo fy ar-
glwydd i dŷ Rimmon i addoli yno,
a [i]phwyso ar fy llaw i, a *phan* ym-
grymmwyf finnau yn nhŷ Rimmon;
pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon,
maddeued yr ARGLWYDD i'th was yn
y peth hyn.
19 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dos
mewn heddwch. Ac efe a aeth oddi
wrtho ef encyd o †ffordd.
20 ¶ Ond Gehazi, gwas Elisëus gwr
Duw, a ddywedodd, Wele, fy meistr
a arbedodd Naaman y Syriad hwn,
heb gymmeryd o'i law ef yr hyn a

[d] Edrych pen. 4. 41.
† Heb. *ddywedais wrthyf fy hun.*
† Heb. *cyhwfanai.*
‖ Neu, *Amana.*
[e] Job 33. 25.
[f] Luc 4. 27.
† Heb. *fendith.*
[g] pen. 3. 14.
[h] Gen. 14. 23. Edrych Matt. 10. 8. Act. 8. 18, 20.
[i] pen. 7. 2, 17.
† Heb. *dir,* fel Gen. 35. 16.

ddygasai efe: *fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, mi a redaf ar ei ol ef, ac a
gymmeraf ryw beth ganddo ef.
21 Felly Gehazi a ganlynodd ar
ol Naaman. A phan welodd Naa-
man *ef* yn rhedeg ar ei ol, efe a
ddisgynodd oddi ar y cerbyd i'w
gyfarfod ef, ac a ddywedodd, †*A
yw* pob peth yn dda?
22 Dywedodd yntau, *Y mae* pob
peth yn dda. Fy meistr a'm han-
fonodd i, gan ddywedyd, Wele, yr
awr hon dau langc o fynydd Ephra-
im, o feibion y prophwydi, a ddaeth
attaf fi: dyro *yn awr* iddynt hwy
dalent o arian, a dau bâr o ddillad.
23 A Naaman a ddywedodd, Bydd
foddlawn, cymmer ddwy dalent. Ac
efe a fu daer arno ef; ac a rwym-
odd ddwy dalent o arian mewn dwy
gôd, a deubar o ddillad; ac efe a'*u*
rhoddodd at ddau o'i weision, i'*w*
dwyn o'i flaen ef.
24 A phan ddaeth efe i'r ‖bwlch,
efe a'*u* cymmerth o'u llaw hwynt,
ac a'*u* rhoddodd i gadw yn tŷ; ac a
ollyngodd ymaith y gwŷr, a hwy a
aethant ymaith.
25 Ond efe a aeth i mewn, ac a
safodd o flaen ei feistr. Ac Elisëus
a ddywedodd wrtho ef, O ba le *y
daethost ti*, Gehazi? Dywedodd
yntau, Nid aeth dy was *nac* yma na
thraw.
26 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Onid aeth fy nghalon *gyd â thi*, pan
drodd y gwr oddi ar ei gerbyd i'th
gyfarfod di? *a ydoedd hi* amser i
gymmeryd arian, ac i gymmeryd
gwisgoedd, ac olew-wyddlannau, a
gwinllannau, a defaid, a gwartheg,
a gweision, a morwynion?
27 Am hynny gwahan-glwyf Naa-
man a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy
had yn dragywydd. Ac efe a aeth
ymaith o'i ŵydd ef [k]yn wahan-
glwyfus *cyn wynned* â'r eira.

PENNOD VI.

1 *Elisëus yn caniattâu i feibion y prophwydi gael ehengi eu terfynau; ac yn peri i'r haiarn nofio: 8 yn datguddio cyfrinach brenhin Syria. 18 Y llu a yrrwyd i ddal Elisëus, yn cael eu taro â dallineb; 19 a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu gollwng ymaith. 24 Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwytta eu plant. 30 Y brenhin yn gyrru i ladd Elisëus*

A MEIBION y prophwydi a ddy-
wedasant wrth Elisëus, Wele
yn awr, y lle yr hwn yr ydym ni yn
trigo ynddo ger dy fron di, sydd rŷ
gyfyng i ni.
2 Awn yn awr hyd yr Iorddonen,
fel y cymmerom oddi yno bawb ei
drawst, ac y gwnelom i ni yno le i
gyfanneddu ynddo. Dywedodd
yntau, Ewch.
3 Ac un a ddywedodd, Bydd fodd-
lawn, attolwg, a thyred gyd â'th
weision. Dywedodd yntau, Mi a
ddeuaf.
4 Felly efe a aeth gyd â hwynt.
A hwy a ddaethant at yr Iorddonen,
ac a dorrasant goed.
5 A phan oedd un yn bwrw i lawr
drawst, ei †fwyell ef a syrthiodd i'r
dwfr. Ac efe a waeddodd, ac a
ddywedodd, Och fi, fy meistr; canys
benthyg oedd.

Cyn CRIST Cylch 894.
† Heb. *A oes heddwch?*
‖ Neu, *lle dirgel.*
[k] Exod. 4. 6. Num. 12. 10.
Cylch 893.
† Heb. *haiarn.*

Cyn CRIST Cylch 893.

6 A gwr Duw a ddywedodd, Pa le
y syrthiodd? Yntau a ddangosodd
iddo y fan. Ac [a]efe a dorrodd bren,
ac a'*i* taflodd yno; a'r haiarn a no-
fiodd.
7 Ac efe a ddywedodd, Cymmer i
fynu i ti. Ac efe a estynodd ei law,
ac a'i cymmerodd.
8 ¶ A brenhin Syria oedd yn
rhyfela yn erbyn Israel; ac efe a
ymgynghorodd â'i weision, gan ddy-
wedyd, Yn y lle a'r lle *y bydd* fy
ngwersyllfa.
9 A gwr Duw a anfonodd at fren-
hin Israel, gan ddywedyd, Ymgadw
rhag myned i'r lle a'r lle: canys yno
y disgynodd y Syriaid.
10 A brenhin Israel a anfonodd i'r
lle *am* yr hwn y dywedasai gwr Duw
wrtho, ac y rhybuddiasai ef, ac a
ymgadwodd yno, nid unwaith, ac
nid dwywaith.
11 A chalon brenhin Syria a gy-
thryblwyd herwydd y peth hyn; ac
efe a alwodd ar ei weision, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi
pwy o honom ni *sydd* gyd â brenhin
Israel?
12 Ac un o'i weision ef a ddywed-
odd, Nid *oes neb*, fy arglwydd fren-
hin: ond Eliseus y prophwyd, yr
hwn *sydd* yn Israel, a fynega i fren-
hin Israel y geiriau a leferi di yng
nghanol dy ystafell wely.
13 ¶ Ac efe a ddywedodd, Ewch, ac
edrychwch pa le *y mae* efe, fel yr
anfonwyf i'w gyrchu ef A myneg-
wyd iddo, gan ddywedyd, Wele, yn
Dothan *y mae efe*.
14 Am hynny efe a anfonodd yno
feirch a cherbydau, a llu † mawr: a
hwy a ddaethant liw nos, ac a am-
gylchynasant y ddinas.
15 A phan gododd gweinidog gwr
Duw yn fore, a myned allan, wele,
lu yn amgylchynu y ddinas, â meirch
ac â cherbydau. A'i was a ddy-
wedodd wrtho ef, Aha, fy meistr,
pa fodd y gwnawn?
16 Ac efe a ddywedodd, Nac
ofna: canys amlach *yw* [b]y rhai
sydd gyd â ni na'r rhai *sydd* gyd â
hwynt.
17 Ac Elisëus a weddïodd, ac a
ddywedodd, O ARGLWYDD, agor,
attolwg, ei lygaid ef, fel y gwelo.
A'r ARGLWYDD a agorodd lygaid y
llange; ac efe a edrychodd: ac
wele y mynydd yn llawn [c]meirch
a cherbydau tanllyd o amgylch
Elisëus.
18 A phan ddaethant i waered
atto ef, Elisëus a weddïodd ar yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Taro,
attolwg, y genedl hon â dallineb. Ac
[d]efe a'u tarawodd hwy â dallineb,
yn ol gair Elisëus.
19 ¶ Ac Elisëus a ddywedodd
wrthynt, Nid hon *yw* y ffordd, ac
nid hon *yw* y ddinas: deuwch ar fy
ol i, a mi a'ch dygaf chwi at y gwr
yr ydych chwi yn ei geisio. Ond
efe a'u harweiniodd hwynt i Sama-
ria.
20 A phan ddaethant hwy i Sa-
maria, Elisëus a ddywedodd, O AR-
GLWYDD, agor lygaid y rhai hyn,
fel y gwelont. A'r ARGLWYDD a
agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a
welsant: ac wele, y'nghanol Sa-
maria *yr oeddynt*.
21 A brenhin Israel a ddywed-
odd wrth Elisëus, pan welodd efe
hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt*,
fy nhad?
22 Dywedodd yntau, Na tharo:
a darewit ti y rhai a gaethiwaist â'th
gleddyf, ac â'th fwa dy hun? gosod
fara a dwfr ger eu bron hwynt, fel
y bwyttâont ac yr yfont, ac yr elont
at eu harglwydd.
23 Ac efe a arlwyodd iddynt bwy
arlwy fawr: a hwy a fwyttasant ac
a yfasant; ac efe a'u gollyngodd
hwynt ymaith, a hwy a aethant at
eu harglwydd. Felly byddinoedd
Syria ni chwanegasant ddyfod mwy-
ach i wlad Israel.
24 ¶ Ac wedi hyn Benhadad
brenhin Syria a gynhullodd ei holl
lu, ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd
ar Samaria.
25 Ac yr oedd newyn mawr yn
Samaria: ac wele, yr oeddynt hwy
yn gwarchae arni hi, nes bod pen
asyn er pedwar ugain *sicl* o arian, a
phedwaredd *ran* cab o dom colom-
mennod er pum *sicl* o arian.
26 Ac fel yr oedd brenhin Israel
yn myned heibio ar y mur, gwraig
a lefodd arno ef, gan ddywedyd,
Achub, fy arglwydd frenhin.
27 Dywedodd yntau, ‖ Oni achub
yr ARGLWYDD dydi, pa fodd yr
achubaf fi di? Ai o'r ysgubor, neu
o'r gwin-wrŷf?
28 A'r brenhin a ddywedodd wrthi
hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a
ddywedodd, Y wraig hon a ddywed-
odd wrthyf, Dyro dy fab, fel y bwyt-
tâom ef heddyw; a'm mab innau a
fwyttâwn ni y fory.
29 Felly [e]ni a ferwasom fy mab
i, ac a'i bwyttasom ef: a mi a
ddywedais wrthi hithau y diwrnod
arall, Dyro dithau dy fab, fel y
bwyttâom ef: ond hi a guddiodd ei
mab.
30 ¶ A phan glybu y brenhin
eiriau y wraig, efe a rwygodd ei
ddillad, ac a aeth heibio ar y mur;
a'r bobl a edrychodd, ac wele,
sachlïan *oedd* am ei gnawd ef oddi
fewn.
31 Ac efe a ddywedodd, [f]Fel hyn
y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y
chwanego, os saif pen Elisëus mab
Saphat arno ef heddyw.
32 Ond Elisëus oedd yn eistedd
yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eistedd
gyd âg ef. A'*r brenhin* a anfonodd
wr o'i flaen: ond cyn dyfod y gen-
nad atto ef, efe a ddywedodd wrth
yr henuriaid, [g]A welwch chwi fel
yr anfonodd mab y llofrudd hwn i
gymmeryd ymaith fy mhen i?
Edrychwch pan ddêl y gennad i
mewn, cauwch y drws, a daliwch ef
wrth y drws: onid *yw* trwst traed
ei arglwydd ar ei ol ef?
33 Ac efe etto yn ymddiddan â
hwynt, wele y gennad yn dyfod i
mewn atto ef: ac efe a ddywedodd,
Wele y drwg hyn *sydd* oddi wrth
yr ARGLWYDD; paham y disgwyliaf
wrth yr ARGLWYDD mwy?

[a] pen. 2. 21.
† Heb. *trwm*.
[b] 2 Chron. 32. 7.
[c] pen. 2. 11. Ps. 34. 7. Zech. 1. 8. a 6. 1—7.
[d] Gen. 19. 11.
Cylch 892.
‖ Neu, *Na achubed*.
[e] Deut. 28. 53, 57.
[f] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2.
[g] Luc 13. 32.

Cyn CRIST Cylch 892.

PENNOD VII.

1 *Eliseus yn prophwydo helaethrwydd anghredadwy yn Samaria.* 3 *Pedwar gwahanglwyfus yn myned i wersyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt ffoi.* 12 *Y brenhin yn cael hynny yn wir, ac yn yspeilio pebyll y Syriaid.* 17 *Y pennaeth ni choeliai eiriau y prophwyd, yn cael ei sathru dan draed nes ei farw.*

YNA Eliseüs a ddywedodd,
Gwrandewch air yr Ar-
GLWYDD: Fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD; *a* Ynghylch y pryd
hwn y fory *y gwerthir* ‖sat o beill-
iaid er siel, a dau sat o haidd er siel,
ym mhorth Samaria.
2 Yna † tywysog yr oedd y bren-
hin yn pwyso ar ei law a attebodd
wr Duw, ac a ddywedodd, Wele,
pe gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn
y nefoedd, a fyddai y peth hyn?
Dywedodd yntau, Wele, ti a'*i* gweli
â'th lygaid, ond ni fwyttâi o hono.
3 ¶ Ac yr oedd pedwar gwr
gwahan-glwyfus *b* wrth ddrws y
porth, a hwy a ddywedasant wrth
eu gilydd, Paham yr ydym ni yn
aros yma nes ein meirw?
4 Os dywedwn ni, Awn i mewn
i'r ddinas, newyn *sydd* yn y ddinas,
a ni a fyddwn feirw yno; ac os trig-
wn yma, ni a fyddwn feirw hefyd.
Am hynny deuwch yn awr, ac awn
i wersyll y Syriaid: o chadwant ni
yn fyw, byw fyddwn; ac os lladdant
ni, byddwn feirw.
5 A hwy a gyfodasant ar dorriad
dydd i fyned i wersyll y Syriaid. A
phan ddaethant at gwrr eithaf
gwersyll y Syriaid, wele, nid *oedd*
neb yno.
6 Canys yr ARGLWYDD a barasai i
wersyll y Syriaid *c* glywed trwst cer-
bydau, a thrwst meirch, trwst llu
mawr: a hwy a ddywedasant wrth
eu gilydd, Wele brenhin Israel a
gyflogodd i'n herbyn ni *d* frenhin-
oedd yr Hethiaid, a brenhinoedd yr
Aipht, i ddyfod arnom ni.
7 Am hynny hwy a gyfodasant, ac a
ffoisant, ar lasiad dydd, ac a adaw-
sant eu pebyll, a'u meirch, a'u has-
ynod, *sef* y gwersyll fel *yr ydoedd*,
ac a ffoisant am eu heinioes.
8 A phan ddaeth y rhai gwahan-
glwyfus hyn hyd gwrr eithaf y
gwersyll, hwy a aethant i un babell,
ac a fwyttasant, ac a yfasant, ac a
gymmerasant oddi yno arian, ac
aur, a gwisgoedd, ac a aethant, ac
a'*i* cuddiasant, ac a ddychwelasant;
ac a aethant i babell arall, ac a
gymmerasant oddi yno, ac a aeth-
ant, ac a'*i* cuddiasant.
9 Yna y dywedodd y naill wrth y
llall, Nid ydym ni yn gwneuthur yn
iawn; y dydd hwn *sydd* ddydd
llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn
tewi â sôn; os arhoswn ni hyd oleu-
ni y bore, † rhyw ddrwg a ddigwydd
i ni: deuwch gan hynny yn awr,
ac awn fel y mynegom i dŷ y bren-
hin.
10 Felly hwy a ddaethant, ac a
waeddasant ar borthor y ddinas; a
hwy a fynegasant iddynt, gan ddy-
wedyd, Daethom i wersyll y Syriaid,
ac wele nid *oedd* yno neb, na llais
dyn, ond y meirch yn rhwym, a'r
asynod yn rhwym, a'r pebyll megis
yr oeddynt o'r blaen.
11 Ac efe a alwodd ar y porthor-
ion; a hwy a'*i* mynegasant i dŷ y
brenhin oddi fewn.
12 ¶ A'r brenhin a gyfododd liw
nos, ac a ddywedodd wrth ei weis-
ion, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn
a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent
mai newynog *oeddym* ni; am hynny
yr aethant ymaith o'r gwersyll i
ymguddio yn y maes, gan ddywedyd,
Pan ddelont hwy allan o'r ddinas,
ni a'u daliwn hwynt yn fyw, ac a
awn i mewn i'r ddinas.
13 Ac un o'r gweision a attebodd
ac a ddywedodd, Cymmer yn awr
bump o'r meirch a adawyd, y rhai a
adawyd yn y ddinas, (wele, *y maent*
hwy fel holl liaws Israel, y rhai a
arhosasant ynddi; wele *y maent*
hwy fel holl liaws Israel, y rhai a
ddarfuant) ac anfonwn, ac edrych-
wn.
14 Felly hwy a gymmerasant feirch
dau gerbyd: a'r brenhin a anfonodd
ar ol gwersyll y Syriaid, gan ddy-
wedyd, Ewch, ac edrychwch.
15 A hwy a aethant ar eu hol
hwynt hyd yr Iorddonen, ac wele
yr holl ffordd ydoedd yn llawn o
ddillad a llestri, y rhai a fwriasai y
Syriaid ymaith wrth frysio: a'r
cenhadau a ddychwelasant ac a
fynegasant i'r brenhin.
16 A'r bobl a aethant allan, ac a
anrheithiasant wersyll y Syriaid: a
bu sat o beilliaid er siel, a dau sat
o haidd er siel, yn ol gair yr AR-
GLWYDD.
17 ¶ A'r brenhin a osododd y
tywysog yr oedd efe yn pwyso ar ei
law *i wylied* ar y porth: a'r bobl a'i
mathrasant ef yn y porth, ac efe fu
farw, *e* megis y llefarasai gwr DUW,
yr hwn a ddywedasai *hynny* pan
ddaeth y brenhin i waered atto ef.
18 A bu megis y llefarasai gwr DUW
wrth y brenhin, gan ddywedyd,
f Dau sat o haidd er siel, a sat o
beilliaid er siel, fydd y pryd *hwn* y
fory ym mhorth Samaria.
19 A'r tywysog a attebasai wr DUW,
ac a ddywedasai, Wele, *pe* gwnai yr
ARGLWYDD ffenestri yn y nefoedd,
a fyddai y peth hyn? Dywedodd
yntau, Wele ti a'i gweli â'th lygaid,
ond ni fwyttâi o hono.
20 Ac felly y bu iddo ef: canys y
bobl a'i sathrasant ef yn y porth, ac
efe a fu farw.

PENNOD VIII.

1 *Y Sunamees, wedi gadael ei gwlad saith mlynedd i ffoi rhag y newyn, yn cael gan y brenhin ei thir yn ei ol, er mwyn gwyrthiau Eliseus.* 7 *Hazael, wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feistr, ac yn teyrnasu yn ei le ef.* 16 *Annuwiol lywodraeth Jehoram ar Judah.* 20 *Edom a Libnah yn eilio oddi wrth Judah.* 23 *Ahaziah yn frenhin ar ol Jehoram,* 25 *a'i lywodraeth annuwiol ef.* 28 *Efe yn ymweled â Jehoram, oedd friwedig yn Jezreel.*

YNA Eliseüs a lefarodd wrth y
wraig *a* y bywhasai efe ei mab,
gan ddywedyd, Cyfod, a dos ti a'th
dylwyth, ac ymdeithia lle y gellych
ymdeithio: canys yr ARGLWYDD *b* a
alwodd am newyn, a *hwnnw* a ddaw
ar y wlad saith mlynedd.

Margin notes:
a ad. 18, 19. ‖ *mesur.*
† Heb. *tywysog o'r eiddo yr brenhinoedd yn pwyso ar ei law ef,* pen. 5. 18.
b Lef. 13. 46.
c 2 Sam. 5. 24.
d 1 Bren. 10. 29.
† Heb. *ni a gawn gosp. edigaeth.*
e pen. 6. 32. ad. 2.
f ad. 1.
Cylch 891. *a* pen. 4. 35.
b Ps. 105. 16. Hag. 1. 11.

Cyn CRIST Cylch 891.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth
yn ol gair gwr Duw: a hi a aeth,
hi a'i thylwyth, ac a ymdeithiodd
y'ngwlad y Philistiaid saith mlyn-
edd.

Cylch 885.

3 Ac ym mhen y saith mlynedd, y
wraig a ddychwelodd o wlad y Phil-
istiaid: a hi a aeth i weiddi ar y
brenhin am ei thy, ac am ei thir.
4 A'r brenhin oedd yn ymddiddan
â ‖Gehazi gwas gwr Duw, gan
ddywedyd, Adrodd i mi attolwg,
yr holl bethau mawr a wnaeth
Elisëus.

‖ pen. 5. 27.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi
i'r brenhin y modd y bywhasai efe
y marw, yna wele y wraig y byw-
hasai efe ei mab yn gweiddi ar y
brenhin am ei thŷ, ac am ei thir.
A Gehazi a ddywedodd, Fy arglwydd
frenhin, dyma y wraig, a dyma ei
mab yr hwn a ddarfu i Elisëus ei
fywhâu.
6 A'r brenhin a ofynodd i'r wraig;
a hithau a fynegodd iddo ef. A'r
brenhin a roddodd iddi ryw ‖ystaf-
ellydd, gan ddywedyd, Dod drachefn
yr hyn oll *oedd* eiddi hi, a holl gnwd
y maes, o'r dydd y gadawodd hi y
wlad hyd y pryd hwn.

‖ Neu, *eunuch.*

885.

7 ¶ A daeth Elisëus i Damascus:
a Benhadad brenhin Syria oedd
glaf; a mynegwyd iddo ef, gan ddy-
wedyd, Daeth gwr Duw yma.
8 A'r brenhin a ddywedodd wrth
Hazael, [c] Cymmer anrheg yn dy
law, a dos i gyfarfod â gwr Duw; ac
[d] ymofyn â'r ARGLWYDD trwyddo ef,
gan ddywedyd, A fyddaf fi byw o'r
clefyd hwn?

c 1 Bren. 14. 3. pen. 5. 5.
d pen. 1. 2.

9 Felly Hazael a aeth i'w gyf-
arfod ef, ac a gymmerth anrheg yn
ei law, a phob peth *a'r a oedd* dda
o Damascus, *sef* llwyth deugain o
gamelod; ac a ddaeth, ac a safodd
o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Ben-
hadad brenhin Syria dy fab a'm
hanfonodd attat, gan ddywedyd, A
fyddaf fi byw o'r clefyd hwn?
10 Ac Eliseus a ddywedodd wrtho,
Dos, a dywed wrtho, Diau y gelli
fyw: etto yr ARGLWYDD a ddang-
osodd i mi [e] y bydd efe marw yn
ddiau.

e ad. 15.

11 Ac efe a osododd ei wyneb,
† ac a daliodd sylw arno, nes cy-
wilyddio o hono ef: a gwr Duw a
wylodd.

† Heb. *ac a'i gosododd.*

12 A Hazael a ddywedodd, Pa-
ham y mae fy arglwydd yn wylo?
Dywedodd yntau, Am fy mod yn
gwybod [f] y drwg a wnai di i feib-
ion Israel: eu hamddiffynfäoedd
hwynt a losgi di â thân, a'u gwŷr
ieuaingc a leddi â'r cleddyf, [g] a'u
plant a bwyi, a'u gwragedd beich-
iogion a rwygi.

f pen. 10. 32. a 12. 17. a 13. 3, 7. Amos 1. 3.
g pen. 15. 16. Hos. 13. 16. Amos 1. 13.

13 A Hazael a ddywedodd, Pa
beth! ai ei *yw* dy was, fel y gwnelai
efe y mawr beth hyn? Ac Elisëus
a ddywedodd, [h] Yr ARGLWYDD a
ddangosodd i mi *y byddi* di yn fren-
hin ar Syria.

h 1 Bren. 19. 15.

14 Felly efe a aeth ymaith oddi
wrth Elisëus, ac a ddaeth at ei ar-
glwydd: yr hwn a ddywedodd
wrtho, Beth a ddywedodd Elisëus
wrthyt ti? Ac efe a attebodd, Efe
a ddywedodd wrthyf, y byddit ti
byw yn ddiau.

Cyn CRIST 885.

15 A thrannoeth efe a gymmerth
wrthban, ac a'i gwlychodd mewn
dwfr, ac a'i lledodd ar ei wyneb ef,
fel y bu efe farw: a Hazael a
deyrnasodd yn ei le ef.

892.

16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn
i Joram mab Ahab brenhin Israel,
a Jehosaphat yn frenhin yn Judah,
y † dechreuodd [i] Jehoram mab Je-
hosaphat brenhin Judah deyrn-
asu.

† Heb. *teyrnasodd.*
i 2 Chron. 21. 5.

17 Mab deuddeng mlwydd ar
hugain oedd efe pan ddechreuodd
deyrnasu; ac wyth mlynedd y
teyrnasodd efe yn Jerusalem.
18 Ac efe a rodiodd yn ffordd
brenhinoedd Israel, fel y gwnai tŷ
Ahab: canys [k] merch Ahab oedd
yn wraig iddo: felly efe a wnaeth
yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr
ARGLWYDD.

k ad. 26.

19 Ond ni fynnai yr ARGLWYDD
ddifetha Judah, er mwyn Dafydd
ei was; [l] megis yr addawsai efe, y
rhoddai iddo † oleuni, *ac* i'w feibion
yn dragywydd.

l 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.
† Heb. *ganwyll,* neu, *lamp.*

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrth-
ryfelodd [m] Edom oddi tan law Ju-
dah, ac y gosodasant frenhin arnynt
eu hunain.

m Gen. 27. 40. 2 Chron. 21. 8.

21 A Joram a aeth trosodd i Sair,
a'r holl gerbydau gyd âg ef; ac efe
a gyfododd liw nos, ac a darawodd
yr Edomiaid oedd yn ei amgylchu
ef, a thywysogion y cerbydau: a'r
bobl a ffôdd i'w pebyll.
22 Er hynny Edom a wrthryfel-
odd oddi tan law Judah hyd y
dydd hwn: yna y gwrthryfelodd
[n] Libnah y pryd hwnnw.

n 2 Chron. 21. 10.

23 A'r rhan arall o hanes Joram,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Judah?
24 A Joram a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau
yn ninas Dafydd; ac [o] ‖Ahazïah ei
fab a deyrnasodd yn ei le ef.

o 2 Chron. 22. 1.

885.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn
i Joram mab Ahab brenhin Israel
yr aeth Ahazïah mab Jehoram
brenhin Judah yn frenhin.

‖ A elwir *Azariah,* 2 Chron. 22. 6. ac a elwir *Jehoahaz,* 2 Chron. 21. 17. a 25. 23.

26 Mab dwy flwydd ar hugain
oedd Ahazïah pan aeth efe yn
frenhin; ac un flwyddyn y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem: ac enw ei
fam ef *oedd* Athalïah, ‖merch Omri
brenhin Israel.

‖ Neu, *wyres:* Edrych ad. 18.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ
Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
tŷ Ahab: canys ‖dâw tŷ Ahab *yd-
oedd* efe.

‖ *mab yng nghyfraith.*

884.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram
mab Ahab i ryfel yn erbyn Hazael
brenhin Syria i ‖Ramoth-Gilead;
a'r Syriaid a darawsant Joram.

‖ *Ramah,* ad. 29.

29 A [p] Joram y brenhin a ddy-
chwelodd i Jezreel i ymiachâu o'r
briwiau † a roisai y Syriaid iddo ef
yn Ramah, wrth ymladd o hono ef
yn erbyn Hazael brenhin Syria: ac
[q] Ahazïah mab Jehoram brenhin
Judah a aeth i waered i ymweled â
Joram mab Ahab yn Jezreel; canys
claf ydoedd.

p pen. 9. 15.
† Heb. *â'r rhai yr archollasai y Syriaid ef.*
q 2 Chron. 22. 6, 7.

Cyn CRIST 884.

PENNOD IX.

1 Eliseus yn danfon prophwyd ieuangc i enneinio Jehu yn Ramoth Gilead. 4 Y prophwyd wedi gwneuthur ei negesau, yn ffoi. 11 Jehu, wedi ei wneuthur yn frenhin gan y milwyr, yn lladd Joram ym maes Naboth. 27 Lladd Ahaziah yn Gur, a'i gladdu yn Jerusalem. 30 Taflu Jezebel allan trwy ffenestr, a chwn yn ei bwytta hi.

AC Eliseus y prophwyd a alwodd
un o [a]feibion y prophwydi, ac
a ddywedodd wrtho, [b]Gwregysa dy
lwynau, a chymmer y phïolaid olew
hon yn dy law, a dos i Ramoth-
Gilead.
2 A phan ddelych yno, edrych
yno am Jehu mab Jehosaphat, mab
Nimsi; a dos i mewn, a phâr iddo
godi o fysg [c]ei frodyr, a dwg ef i
ystafell † ddirgel:
3 Yna [d]cymmer y phïolaid olew,
a thywallt ar ei ben ef, a dywed,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
Mi a'th enneiniais di yn frenhin ar
Israel: yna agor y drws, a ffô, ac
nac aros.
4 ¶ Felly y llangc, *sef* llangc y
prophwyd a aeth i Ramoth-Gilead.
5 A phan ddaeth efe, wele tywys-
ogion y llu *oedd* yn eistedd: ac efe
a ddywedodd, Y mae i mi air â thi,
O dywysog. A dywedodd Jehu, A
pha un o honom ni oll? Dywedodd
yntau, A thydi, O dywysog.
6 Ac efe a gyfododd, ac a aeth i
mewn i'r tŷ: ac yntau a dywalltodd
yr olew ar ei ben ef, ac a ddywed-
odd wrtho, Fel hyn y dywed AR-
GLWYDD DDUW Israel; [e]Myfi a'th
enneiniais di yn frenhin ar bobl yr
ARGLWYDD, *sef* ar Israel.
7 A thi a darewi dŷ Ahab dy ar-
glwydd; fel y dialwyf fi waed fy
ngweision y prophwydi, a gwaed
holl weision yr ARGLWYDD, [f]ar
law Jezebel.
8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir:
a [g]mi a dorraf ymaith oddi wrth
Ahab [h]yr hwn a biso ar bared, [i]y
gwarchaedig hefyd, a'r hwn a ad-
awyd yn Israel.
9 A mi a wnaf dŷ Ahab fel tŷ
[k]Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ
[l]Baasa mab Ahiah.
10 A'r cwn a fwyttânt Jezebel yn
rhandir Jezreel, ac ni *bydd a'i* claddo
hi. Ac efe a agorodd y drws, ac a
ffôdd.
11 ¶ A Jehu a aeth allan at weision
ei arglwydd, a dywedwyd wrtho ef,
A yw pob peth yn dda? paham y
daeth [m]yr ynfyd hwn attat ti?
Dywedodd yntau wrthynt, Chwi
a adwaenoch y gwr, a'i ymadrodd-
ion.
12 Dywedasant hwythau, Cel-
wydd, mynega yn awr i ni. Dywed-
odd yntau, Fel hyn ac fel hyn y
llefarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD, Mi
a'th enneiniais di yn frenhin ar
Israel.
13 A hwy a fryslasant, ac [n]a
gymmerasant bob un ei wisg, ac a'*i*
gosodasant dano ef ar ben uchaf y
grisiau, ac a ganasant mewn udgorn,
ac a ddywedasant, Jehu sydd † fren-
hin.
14 A Jehu mab Jehosaphat mab

[a] 1 Bren. 20. 35.
[b] pen. 4. 29. Jer. 1. 17.
[c] ad. 5, 11.
† Heb. *o fewn ystafell.*
[d] 1 Bren. 19. 16.
[e] 2 Chron. 22. 7.
[f] 1 Bren. 21. 15.
[g] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21.
[h] 1 Sam. 25 22
[i] Deut. 32 36.
[k] 1 Bren. 14. 10. a 15 29. a 21. 22.
[l] 1 Bren. 16. 3, 11.
[m] Jer 29 26. Ioan 10 20 Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10.
[n] Matt. 21. 7.
† Heb. *yn teyrnasu.*

Nimsi a gyd-fwriadodd yn erbyn
Joram: (a Joram oedd yn cadw
Ramoth-Gilead, efe a holl Israel,
rhag Hazael brenhin Syria:
15 Ond † [o]Joram y brenhin a
ddychwelasai i ymiachâu i Jezreel,
o'r archollion *a*'r rhai † yr archoll-
asai y Syriaid ef wrth ymladd o
hono yn erbyn Hazael brenhin
Syria.) A dywedodd Jehu, Os
mynnwch chwi nac eled *un* diangol
o'r ddinas i fyned i fynegi i Jez-
reel.
16 Felly Jehu a farchogodd mewn
cerbyd, ac a aeth i Jezreel (canys
Joram oedd yn gorwedd yno.) Ac
Ahaziah brenhin Judah a ddaethai
i waered i ymweled â Joram.
17 A gwyliwr oedd yn sefyll ar y
tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai
Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a
ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled
mintai. A Joram a ddywedodd,
Cymmer wr march, ac anfon i'w
cyfarfod hwynt, a dyweded, *Ai*
heddwch?
18 A gwr march a aeth i'w gyf
arfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn
y dywed y brenhin, *A oes* heddwch?
A dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti
a ofynych am heddwch? tro yn fy
ol i. A'r gwyliwr a fynegodd, gan
ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd
attynt hwy, ond nid yw efe yn
dychwelyd.
19 Yna efe a anfonodd yr ail gwr
march, ac efe a ddaeth attynt hwy,
ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed-
odd y brenhin, *A oes* heddwch? A
dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti *a
ofynych* am heddwch? tro yn fy
ol i.
20 A'r gwyliwr a fynegodd, gan
ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt
hwy, ond nid yw efe yn dy-
chwelyd: a'r ‖ gyrriad *sydd* fel gyr-
riad Jehu mab Nimsi; canys y mae
efe yn gyrru yn ynfyd.
21 A Joram a ddywedodd, Rhwym
y cerbyd. Yntau a rwymodd ei
gerbyd ef. A [p]Joram brenhin Is-
rael a aeth allan, ac Ahaziah bren
hin Judah, pob un yn ei gerbyd, a
hwy a aethant yn erbyn Jehu, a
† chyfarfuant âg ef yn rhandir Na-
both y Jezreeliad.
22 A phan welodd Joram Jehu,
efe a ddywedodd, *A oes* heddwch,
Jehu? Dywedodd yntau, Pa hedd
wch tra *fyddo* puttteindra Jezebel
dy fam di, a'i hudoliaeth, *mor*
aml?
23 A Joram a drodd ei law, ac
a ffodd, ac a ddywedodd wrth
Ahaziah, *Y mae* bradwriaeth, O
Ahaziah.
24 A Jehu a † gymmerth fwa yn
ei law, ac a darawodd Joram rhwng
ei ysgwyddau, fel yr aeth y saeth
trwy ei galon ef, ac efe a † syrthiodd
yn ei gerbyd.
25 A *Jehu* a ddywedodd wrth
Bidcar ei dywysog, Cymmer, bwrw
ef i randir maes Naboth y Jezreel-
iad: canys cofia pan oeddym ni,
mi a thi, yn marchogaeth ynghyd
ein dau ar ol Ahab ei dad ef, [q]roddi
o'r ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

Cyn CRIST 884.
† Heb. *Jehoram.*
[o] pen. 8. 29.
† Heb. *y tarawsai.*
‖ Neu, *cerddediad.*
[p] 2 Chron. 22. 7.
† Heb. *chawsant ef.*
† Heb. *lanwodd ei law â bwa.*
† Heb. *ymgrymmodd.*
[q] 1 Bren. 21. 29.

Cyn CRIST 884.

26 Diau, meddai yr ARGLWYDD, gwaed Naboth, a gwaed ei feibion, a welais i neithiwyr, a mi a dalaf i ti yn y rhandir hon, medd yr ARGLWYDD. Gan hynny cymmer *a* bwrw ef yn awr yn y rhandir hon, yn ol gair yr ARGLWYDD.
27 ¶ Ond pan welodd Ahaziah brenhin Judah *hynny*, efe a ffodd ar hyd ffordd tŷ yr ardd. A Jehu a ymlidiodd ar ei ol ef, ac a ddywedodd, Tarêwch hwn hefyd yn *ei* gerbyd. *A hwy a'i tarawsant ef* yn rhiw Gur, yr hon *sydd* wrth Ibleam; ac efe a ffodd i Megido, ac a fu farw yno.
28 A'i weision a'i dygasant ef mewn cerbyd i Jerusalem, ac a'i claddasant ef yn ei feddrod gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.
Cylch 886. 29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Joram mab Ahab yr aethai Ahaziah yn frenhin ar Judah.
30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a golurodd ei † wyneb, ac a wisgodd yn wych am ei phen, ac a edrychodd trwy ffenestr.
† Heb. *llygaid.*
31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, *r A fu* heddwch i Zimri, yr hwn a laddodd ei feistr?
r 1 Bren. 16.9, 20.
Cylch 884. 32 Ac efe a ddyrchafodd ei wyneb at y ffenestr, ac a ddywedodd, Pwy *sydd* gyd â mi, pwy? A dau *neu* dri o'r ystafellyddion a edrychasant arno ef.
33 Yntau a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflasant hi i lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed hi ar y pared, ac ar y meirch: ac efe a'i mathrodd hi.
34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwyttâodd ac a yfodd, ac a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* felldigedig honno, a chleddwch hi; canys *s* merch brenhin *ydyw* hi.
s 1 Bren. 16.31.
35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawsant o honi onid y ben-glog, a'r traed, a chledrau y dwylaw.
36 Am hynny hwy a ddychwelasant, ac a fynegasant iddo ef. Dywedodd yntau, Dyma air yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe trwy law ei wasanaethwr Elias y Thesbiad, gan ddywedyd, *t* Yn rhandir Jezreel y bwytty y cwn gnawd Jezebel:
t 1 Bren. 21.23.
37 A chelain Jezebel a fydd fel tommen ar wyneb y maes, yn rhandir Jezreel; fel na ellir dywedyd, Dyma Jezebel.

PENNOD X.

1 *Jehu trwy lythyrau yn peri torri pennau deng mab a thriugain Ahab; 8 ac yn ei esgusodi ei hun â phrophwydoliaeth Elias: 12 yn lladd dau a deugain o frodyr Ahaziah wrth y tŷ cneifio: 15 yn cymmeryd Jehonadab atto; 18 a thrwy gyfrwysdra yn difetha holl addolwyr Baal: 29 yn canlyn pechodau Jeroboam. 32 Hazael yn gorthrymmu Israel. 34 Joachaz yn frenhin ar ol Jehu.*

884. AC i Ahab *yr oedd* deng mab a thriugain yn Samaria. A Jehu a ysgrifenodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria, at dywysogion Jezreel, *ac* at yr henuriaid, ac at dadmaethod Ahab, gan ddywedyd,
2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr hwn attoch chwi, canys gyd â chwi *y mae* meibion eich arglwydd, a chennych chwi *y mae* cerbydau, a meirch, a dinasoedd caerog, ac arfau:
3 Yna edrychwch yr hwn sydd oreu, ac yn gymhwysaf o feibion eich arglwydd, a gosodwch *ef* ar deyrn-gadair ei dad, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.
4 A hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant, Wele, dau frenhin ni safasant o'i flaen ef: pa fodd gan hynny y safwn ni?
5 Am hynny yr anfonodd yr hwn *oedd* ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, Dy weision di *ydym* ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym a wnawn ni; ni wnawn ni neb yn frenhin: gwna *yr hyn a fyddo* da yn dy olwg.
6 Yna efe a ysgrifenodd yr ail llythyr attynt hwy, gan ddywedyd, Os † eiddof fi *fyddwch*, ac *os* ar fy llais i y gwrandewch, cymmerwch bennau y gwyr, meibion eich arglwydd, a deuwch attaf fi y pryd hyn y fory i Jezreel. A meibion y brenhin, *sef* deng nyn a thriugain, *oedd* gyd â phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.
† Heb. *trosof y byddwch.*
7 A phan ddaeth y llythyr attynt, hwy a gymmerasant feibion y brenhin, ac a laddasant ddeng nyn a thriugain, ac a osodasant eu pennau hwynt mewn basgedau, ac a'*u* danfonasant atto ef i Jezreel.
8 ¶ A chennad a ddaeth ac a fynegodd iddo ef, gan ddywedyd, Hwy a ddygasant bennau meibion y brenhin. Dywedodd yntau, Gosodwch hwynt yn ddau bentwr wrth ddrws y porth hyd y bore.
9 A'r bore efe a aeth allan, ac a safodd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl, Cyfiawn *ydych* chwi: wele, myfi a gyd-fwriedais yn erbyn fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: ond pwy a laddodd yr holl rai hyn?
10 Gwybyddwch yn awr na syrth *dim* o air yr ARGLWYDD i'r ddaear, yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr ARGLWYDD yr hyn a lefarodd efe *a* trwy law Elias ei was.
a 1 Bren. 21. 19, 21, 29.
11 Felly Jehu a darawodd holl weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i holl bennaethiaid ef, a'i ‖ gyfneseifiaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd un y'ngweddill.
‖ Neu, *gydnabod.*
12 ¶ Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymaith hefyd, ac a ddaeth i Samaria. *Ac* fel *yr oedd efe wrth* dŷ cneifio y bugeiliaid ar y ffordd,
13 *b* Jehu a gyfarfu â brodyr Ahaziah brenhin Judah, ac a ddywedodd, Pwy *ydych* chwi? Dywedasant hwythau, Brodyr Ahaziah *ydym* ni; a ni a ddaethom i waered i gyfarch gwell i feibion y brenhin, ac i feibion y frenhines.
b 2 Chron. 22. 8.
14 Ac efe a ddywedodd, Daliwch hwynt yn fyw. A hwy a'u daliasant hwy yn fyw, ac a'u lladdasant hwy wrth bydew y tŷ cneifio, *sef* dau wr

Cyn CRIST 884

a deugain, ac ni adawodd efe wr o
honynt.
15 ¶ A phan aethai efe oddi yno,
† Heb. *gafodd.* efe a † gyfarfu a [c] Jehonadab mab
c Jer. 35. 6 [d] Rechab yn cyfarfod âg ef, ac † a
d 1 Chron. 2. 55 gyfarchodd well iddo, ac a ddywedodd
† Heb *a'i bendithiodd.* wrtho, A yw dy galon di yn
uniawn, fel *y mae* fy nghalon i gyd
â'th galon di? A dywedodd Jehonadab,
Ydyw. Od ydyw (*eb efe*)
e Ezra 10. 19. [e] moes dy law Rhoddodd yntau ei
law, ac efe a barodd iddo ddyfod i
fynu atto i'r cerbyd.
16 Ac efe a ddywedodd, Tyred
gyd â mi, a gwel fy zêl i tu ag at yr
ARGLWYDD Felly hwy a wnaethant
iddo farchogaeth yn ei gerbyd ef.
17 A phan ddaeth efe i Samaria,
f 2 Chron. 22. 8. [f] efe a darawodd yr holl rai a adawsid
i Ahab yn Samaria, nes iddo ei
ddinystrio ef, yn ol gair yr AR-
g 1 Bren. 21. 21. GLWYDD, [g] yr hwn a lefarasai efe
wrth Elias
18 ¶ A Jehu a gynhullodd yr holl
bobl ynghyd, ac a ddywedodd wrth-
h 1 Bren. 16. 32. ynt, [h] Ahab a wasanaethodd Baal
ychydig, *ond* Jehu a'i gwasanaetha
ef lawer.
19 Ac yn awr gelwch attaf fi holl
brophwydi Baal, ei holl weision, a'i
holl offeiriaid ef, na fydded un yn
eisieu; canys aberth mawr *sydd*
gennyf i Baal: pwy bynnag a fyddo
yn eisieu, ni bydd efe byw. Ond Jehu
a wnaeth *hyn* mewn cyfrwysdra,
fel y difethai efe addolwyr Baal.
† Heb. *Sancteiddiwch gymmanfa i Baal.* 20 A Jehu a ddywedodd, † Cyhoeddwch
gymmanfa sanctaidd i
Baal. A hwy a'*i* cyhoeddasant.
21 A Jehu a anfonodd trwy holl
Israel; a holl addolwyr Baal a
ddaethant, ac nid oedd un yn eisieu
a'r ni ddaethai: a hwy a ddaethant
i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben
bwy gilydd.
22 Ac efe a ddywedodd wrth yr
hwn *oedd geidwad* ar y gwisgoedd,
Dwg allan wisgoedd i holl addolwyr
Baal. Ac efe a ddug wisgoedd
iddynt.
23 A Jehu a aeth i mewn, a Jehonadab
mab Rechab, i dŷ Baal,
ac a ddywedodd wrth addolwyr
Baal, Chwiliwch ac edrychwch, rhag
bod yma gyd â chwi *neb* o weision
yr ARGLWYDD, ond addolwyr Baal
yn unig
24 A phan ddaethant i mewn i
wneuthur aberthau, a phoeth-offrymmau,
Jehu a osododd iddo allan
bedwar ugeinwr, ac a ddywedodd,
Os dianc yr un o'r dynion a ddygais
i'ch dwylaw chwi, einioes yr hwn *y
diango ganddo fydd* am ei einioes
ef.
25 A phan orphenodd efe wneuthur
y poeth-offrwm, Jehu a ddywedodd
wrth y swyddogion a'r
tywysogion, Ewch i mewn, lleddwch
hwynt, na ddeled neb allan. Felly
hwy a'u tarawsant hwy â min y
cleddyf: a'r swyddogion a'r tywysogion
a'*u* taflasant *hwy* allan, ac a
aethant i ddinas tŷ Baal.
26 A hwy a ddygasant allan ddelwau
tŷ Baal, ac a'u llosgasant hwy
27 A hwy a ddistrywiasant ddelw
Baal, ac a ddinystriasant dŷ Baal,

ac a'i gwnaethant ef yn domdy hyd
heddyw.
28 Felly y dilëodd Jehu Baal allan
o Israel.
29 ¶ Etto pechodau Jeroboam mab
Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel
bechu, ni throdd Jehu oddi wrthynt
hwy, *sef oddi wrth* [i] y lloi aur *oedd* i 1 Bren. 12. 28.
yn Bethel, a'r rhai *oedd* yn Dan.
30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Jehu, O herwydd i ti wneuthur
yn dda, gan wneuthur *yr hyn oedd*
uniawn yn fy ngolwg i, yn ol yr
hyn oll a'r *a oedd* yn fy nghalon i y
gwnaethost i dŷ Ahab, [k] meibion y k Edrych ad. 35.
bedwaredd genhedlaeth i ti a eisteddant pen. 13. 1,
ar orseddfaingc Israel. 10. a 14. 23. a 15. 8, 12.
31 Ond † nid edrychodd Jehu am † Heb *ni wyliodd.*
rodio y'nghyfraith ARGLWYDD DDUW
Israel â'i holl galon: *canys* ni throdd
efe oddi wrth bechodau Jeroboam,
yr hwn a wnaeth i Israel bechu.
32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreuodd Cylch 860.
yr ARGLWYDD dorri cyrrau
Israel: a Hazael a'u tarawodd
hwynt yn holl derfynau Israel;
33 O'r Iorddonen *tu a* chodiad
haul, *sef* holl wlad Gilead, y Gadiaid,
a'r Reubeniaid, a'r Manassiaid,
o Aroer (yr hon *sydd* wrth afon
Arnon) || [l] Gilead a Basan hefyd. || Neu, *hyd Gilead.*
34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r l Amos 1. 3.
hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i holl
gadernid ef; onid *ydynt* hwy yn
ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd
Israel?
35 A Jehu a hunodd gyd â'i dadau, 856.
a chladdwyd ef yn Samaria, a Joahaz
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
36 A'r dyddiau y teyrnasodd Jehu
ar Israel yn Samaria *oedd* wyth
mlynedd ar hugain.

PENNOD XI.

1 *Achub Joas gan ei fodryb Joseba, pan laddodd Athaliah yr had brenhinol, a'i guddio chwe blynedd yn nhŷ Dduw* 4 *Jehoiada, trwy gynnorthwy y tywysogion, ar y seithfed flwyddyn yn ei wneuthur ef yn frenhin.* 13 *Lladd Athaliah* 17 *Jehoiada yn adferu gwasanaeth Duw.*

A PHAN welodd [a] Athaliah 856.
[b] mam Ahaziah farw o'i mab, a 2 Chron. 22. 10.
hi a gyfododd, ac a ddifethodd † yr
holl had brenhinol. b pen. 8. 26.
2 Ond || Joseba merch y brenhin † Heb. *holl had y frenhiniaeth*
Joram, chwaer Ahaziah, a gymmerth
Joas mab Ahaziah, ac a'i
lladrattâodd ef o fysg meibion y || 2 Chron. 22. 11. *Josebea.*
brenhin *y rhai* a laddwyd: a hwy
a'i cuddiasant ef a'i fammaeth yn
ystafell y gwelyau, rhag Athaliah,
fel na laddwyd ef
3 Ac efe a fu gyd â hi y'nghudd *yn*
nhŷ yr ARGLWYDD chwe blynedd:
ac Athaliah oedd yn teyrnasu ar y
wlad.
4 ¶ Ac [c] yn y seithfed flwyddyn yr 878.
anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth c 2 Chron. 23. 1.
dywysogion y cannoedd, *a*'r capteniaid,
a'r swyddogion, ac a'u dug
hwynt i mewn atto i dŷ yr AR-
GLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyfammod,
ac a wnaeth iddynt dyngu
yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac a ddangosodd
iddynt fab y brenhin.
5 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd. Dyma y peth a
wnewch chwi; Trydedd ran o honoch d 1 Chron. 9. 25.
sydd yn dyfod i mewn [d] *ar* y

Cyn CRIST 878.

Sabboth, a gadwant wyliadwriaeth
tŷ y brenhin:
6 A thrydedd ran *fydd* ym mhorth
Sur: a thrydedd ran yn y porth o'r
tu ol i'r swyddogion: felly y cedwch
wyliadwriaeth y tŷ rhag ei dorri.
7 A ‖ deuparth o honoch oll sydd
yn myned allan ar y Sabboth, a
gadwant wyliadwriaeth tŷ yr Ar-
glwydd, ynghylch y brenhin.
8 A chwi a amgylchynwch y bren-
hin o bob parth, pob un â'i arfau
yn ei law; a'r hwn a ddelo i'r
rhesau, lladder ef: a byddwch gyd
â'r brenhin pan elo efe allan, a phan
ddelo efe i mewn.
9 [e] A thywysogion y cannoedd a
wnaethant yn ol yr hyn oll a or-
chymynasai Jehoiada yr offeiriad, a
chymmerasant bawb eu gwŷr y rhai
oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth,
gyd â'r rhai oedd yn myned allan
ar y Sabboth; ac a ddaethant a Je-
hoiada yr offeiriad.
10 A'r offeiriad a roddodd i dy-
wysogion y cannoedd waywffyn a
tharianau y brenhin Dafydd, y
rhai *oedd* yn nhŷ yr Arglwydd.
11 A'r swyddogion a safasant bob
un â'i arfau yn ei law, o'r † tu dehau
i'r tŷ, hyd y tu aswy i'r tŷ, wrth yr
allor a'r tŷ, amgylch ogylch y bren-
hin.
12 Ac efe a ddug allan fab y bren-
hin, ac a roddodd y goron arno ef,
a'r dystiolaeth: a hwy a'i hurddas-
ant ef yn frenhin, ac a'i henneinias-
ant ef; curasant hefyd eu dwylaw,
a dywedasant, Byw fyddo y brenhin.
13 ¶ A phan glybu Athaliah drwst
y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i
mewn at y bobl i dŷ yr Arglwydd.
14 A phan edrychodd hi, wele, y
brenhin oedd yn sefyll [f] wrth y go-
lofn yn ol yr arfer, a'r tywysogion
a'r udgyrn yn ymyl y brenhin, a
holl bobl y wlad yn llawen, ac yn
canu mewn udgyrn. Ac Athaliah
a rwygodd ei dillad, ac a waeddodd,
Bradwriaeth, bradwriaeth.
15 A Jehoiada yr offeiriad a
orchymynodd i dywysogion y can-
noedd, y rhai oedd wedi eu gosod
ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt,
Dygwch hi o'r tu allan i'r rhesau;
a'r hwn a ddelo ar ei hol hi, lladder
ef â'r cleddyf: canys dywedasai yr
offeiriad, Na ladder hi yn nhŷ yr
Arglwydd.
16 A hwy a osodasant ddwylaw
arni hi, a hi a aeth ar hyd y ffordd
feirch i dŷ y brenhin, ac yno y
lladdwyd hi.
17 ¶ [g] A Jehoiada a wnaeth gyf-
ammod rhwng yr Arglwydd a'r
brenhin a'r bobl, i fod o honynt yn
bobl i'r Arglwydd; [h] a rhwng y
brenhin a'r bobl.
18 A holl bobl y wlad a aethant i
dŷ Baal, ac a'i dinystriasant ef a'i
allorau, ei ddelwau hefyd a ddryll-
iasant hwy yn chwilfriw, lladdasant
hefyd Mattan offeiriad Baal o flaen
yr allorau. [i] A'r offeiriad a osododd
oruchwylwyr ar dŷ yr Arglwydd.
19 Efe a gymmerth hefyd dywys-
ogion y cannoedd, a'r capteniaid,
a'r swyddogion, a holl bobl y wlad,
a hwy a ddygasant i waered y bren-
hin o dŷ yr Arglwydd, ac a ddaeth-
ant ar hyd ffordd porth y swydd-
ogion, i dŷ y brenhin: ac efe a
eisteddodd ar orseddfa y brenhin-
oedd.
20 A holl bobl y wlad a lawenych-
asant, a'r ddinas a lonyddodd: a
hwy a laddasant Athaliah â'r cledd-
yf *wrth* dŷ y brenhin.
21 [k] Mab saith mlwydd *oedd* Joas
pan aeth efe yn frenhin.

PENNOD XII.

1 Joas yn teyrnasu yn dduwiol tra fu fyw Jehoiada: 4 ac yn peri cyweirio y deml. 17 Troi Hazael oddi wrth Jerusalem âg anrheg o'r trysorau cyssegredig. 19 Ei weision yn lladd Joas, ac Amasïah yn myned yn frenhin ar ei ol ef.

YN [a] y seithfed flwyddyn i Jehu
y dechreuodd Joas deyrnasu,
a deugain mlynedd y teyrnasodd
efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam
ef *oedd* Sibiah o Beerseba.
2 A Joas a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr Arglwydd ei
holl ddyddiau, *yn* y rhai y dysgodd
Jehoiada yr offeiriad ef.
3 Er hynny [b] ni thynnasid ymaith
yr uchelfëydd: y bobl oedd etto yn
offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr
uchelfëydd.
4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr
offeiriaid, [c] Holl arian y † pethau
cyssegredig a ddyger i mewn i dŷ
yr Arglwydd, [d] arian y gwr a gyn
niweirio, arian † gwerth eneidiau
pob un, *a'r* holl arian a [e] glywo neb
ar ei galon eu dwyn i mewn i dŷ yr
Arglwydd.
5 Cymmered yr offeiriaid *hynny*
iddynt, pawb gan ei gydnabod, a
chyweiriant adwyau y tŷ, pa le byn-
nag y caffer adwy ynddo.
6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar
hugain i'r brenhin Joas, nid adgy-
weiriasai yr offeiriaid agennau y tŷ.
7 Yna y brenhin Joas a alwodd
am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeir
iaid *eraill*, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Paham nad ydych chwi yn
cyweirio agennau y tŷ? yn awr gan
hynny, na dderbyniwch arian gan
eich cydnabod, ond rhoddwch hwy
at *gyweirio* adwyau y tŷ.
8 A'r offeiriaid a gyd-syniasant na
dderbynient arian gan y bobl, ac na
chyweirient agennau y tŷ
9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a
gymmerth gist, ac a dyllodd dwll
yn ei chaead, ac a'i gosododd hi o'r
tu dehau i'r allor, ffordd y delai un
i mewn i dŷ yr Arglwydd: a'r
offeiriaid, y rhai oedd yn cadw y
† drws, a roddent yno yr holl arian
a ddygid i mewn i dŷ yr Arglwydd
10 A phan welent *fod* llawer o
arian yn y gist, y dae ysgrifenydd y
brenhin, a'r arch-offeiriad, i fynu.
ac a † troent mewn codau, ac a gyf
rifent yr arian a gawsid yn nhŷ yr
Arglwydd.
11 A hwy a roddasant yr arian
wedi eu cyfrif, yn nwylaw gweith-
wyr y gwaith, goruchwylwyr tŷ yr
Arglwydd: a hwy a'i † talasant i'r
seiri pren, ac i'r adeiladwyr oedd yn
gweithio tŷ yr Arglwydd.
12 Ac i'r seiri meini, ac i'r nadd-

‖ Neu, *dwy fintai*, Heb. *dwy law.*
[e] 2 Chron. 23. 8.
† Heb. *ysgwydd ddehau.*
[f] pen. 23. 3. 2 Chron. 34. 31.
[g] 2 Chron. 23. 16.
[h] 2 Sam. 5. 3.
[i] 2 Chron. 23. 18.
[k] 2 Chron. 24. 1.
[a] 2 Chron. 24. 1.
[b] 1 Bren. 15. 14. a 22. 43. pen. 14. 4.
[c] pen. 22. 4.
† Heb. *sancteiddiadau.*
[d] Exod. 30. 13
† Heb. *eneidiau ei bris ef,* Lef. 27. 2.
[e] Exod. 35. 5.
856.
† Heb. *rhiniog.*
† Heb. *rwyment.*
† Heb. *dygasant allan.*

Cyn CRIST 856.

wŷr cerrig, ac i brynu coed a cherrig nàdd, i gyweirio adwyau tŷ yr ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a aethai allan i adgyweirio y tŷ.

13 Etto ni wnaed yn nhŷ yr ARGLWYDD gwppanau arian, psaltringau, cawgiau, udgyrn, na llestri aur, na llestri arian, o'r arian a ddygasid i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

14 Eithr hwy a'i rhoddasant i weithwyr y gwaith; ac a gyweiriasant â hwynt dŷ yr ARGLWYDD.

[f] pen. 22. 7.
15 Ac [f]ni cheisiasant gyfrif gan y dynion y rhoddasant hwy yr arian yn eu dwylaw i'w rhoddi i weithwyr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlawn.

[g] Lef. 5. 15, 18.
[h] Num. 18. 9.
16 [g]Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* bechodau, ni ddygpwyd i mewn i dŷ yr ARGLWYDD: [h]eiddo yr offeiriaid oeddynt hwy.

Cylch 840.
[i] pen. 8. 12.
[k] Edrych 2 Chron. 24. 23.
17 ¶ Yna [i]Hazael brenhin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hynnillodd hi: a [k]Hazael a osododd ei wyneb i fyned i fynu yn erbyn Jerusalem.

[l] 1 Bren. 15. 18. pen. 18. 15, 16.
† Heb. *aeth i fynu.*
18 A Joas brenhin Judah [l]a gymmerth yr holl bethau cyssegredig a gyssegrasai Jehosaphat, a Jehoram, ac Ahaziah, ei dadau ef, brenhinoedd Judah, a'i gyssegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, ac a'u hanfonodd at Hazael brenhin Syria, ac efe a †ymadawodd oddi wrth Jerusalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

[m] pen. 14. 5.
839.
‖ Neu, *Beth-milo.*
20 [m]A'i weision ef a gyfodasant, ac a gyd-fwriadasant fradwriaeth; ac a laddasant Joas *yn* ‖nhŷ Milo, wrth ddyfod i waered i Sila.

[n] 2 Chron. 24. 26, *Zabad.*
839.
21 A [n]Jozachar mab Simeath, a Jozabad mab Somer, ei weision ef, a'i tarawsant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddasant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amasiah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XIII.

1 *Annuwiol lywodraeth Joahaz; 3 a Hazael yn ei orthrymmu ef; ac yntau yn cael ymwared trwy weddi. 8 Joas yn teyrnasu yn ei le ef; 10 ei annuwiol lywodraeth yntau. 12 Jeroboam yn dyfod ar ei ol ef. 14 Eliseus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith. 20 Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlad, ac esgyrn Eliseus yn cyfodi gwr marw. 22 Hazael yn marw, a Joas deirgwaith yn gorchfygu Benhadad.*

856.
YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas mab Ahaziah brenhin Judah, y teyrnasodd Joahaz mab Jehu ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ol pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; ni throdd oddi wrthynt hwy.

Cylch 849.
[a] pen. 8. 12.
3 ¶ A digofaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw [a]Hazael brenhin Syria, ac yn llaw Benhadad mab Hazael, *eu* holl ddyddiau *hwynt.*

Cyn CRIST Cylch 842.

4 A Joahaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawodd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo ganfod gorthrymder Israel, canys brenhin Syria a'u gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd [b]achubwr i Israel, fel yr aethant oddi tan law y Syriaid: a meibion Israel a drigasant yn eu pebyll fel †cynt. [b] Edrych ad. 25. a pen. 14. 25, &c. † Heb. *doe ac echdoe.*

6 Etto ni throisant hwy oddi wrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, *eithr* †rhodiasant ynddynt hwy: a'r [c]llwyn hefyd a safai yn Samaria.) † Heb. *rhodiodd.* [c] 1 Bren. 16. 33.

7 Ac ni adawodd efe i Joahaz *o'r* bobl, ond deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wŷr traed: o herwydd brenhin Syria a'u dinystriasai hwynt, ac a'u gwnaethai hwynt fel llwch wrth [d]ddyrnu. [d] Amos 1. 3.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joahaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

9 A Joahaz a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn Samaria, a Joas ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. 839.

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas frenhin Judah, y teyrnasodd Joas mab Joahaz ar Israel yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.* 841.

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 [e]A'r rhan arall o hanes Joas, a'r [f]hyn oll a wnaeth efe, a'i [g]gadernid, *trwy* yr hwn yr ymladdodd efe âg Amasiah brenhin Judah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel? [e] pen. 14. 15. [f] Edrych ad. 14, 25. [g] pen. 14. 9, &c.

13 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, a Jeroboam a eisteddodd ar ei deyrn-gadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel. 825.

14 ¶ Ac yr oedd Eliseus yn glaf o'r clefyd y bu efe farw o hono, a Joas brenhin Israel a ddaeth i waered atto ef, ac a wylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O [h]fy nhad, fy nhad, cerbyd Israel, a'i farchogion. Cylch 839. [h] pen. 2. 12.

15 Ac Eliseus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwa a saethau. Ac efe a gymmerth fwa a saethau.

16 Ac efe a ddywedodd wrth frenhin Israel, Dod dy law ar y bwa. Ac efe a roddodd ei law: ac Eliseus a osododd ei ddwylaw ar ddwylaw y brenhin.

17 Ac efe a ddywedodd, Agor y ffenestr tu a'r dwyrain. Yntau *a'i* hagorodd. Yna y dywedodd Eliseus, Saetha. Ac efe a saethodd. Dywedodd yntau, Saeth ymwared yr ARGLWYDD, a saeth ymwared rhag Syria; a thi a darewi y Syriaid yn Aphec, nes *eu* difa *hwynt.*

18 Hefyd efe a ddywedodd, Cym-

Cyn CRIST Cylch 839. mer y saethau. Ac efe a'*u* cym-
merodd. Ac efe a ddywedodd wrth
frenhin Israel, Taro y ddaear. Ac
efe a darawodd dair gwaith, ac a
beidiodd.
19 A gwr Duw a ddigiodd wrtho
ef, ac a ddywedodd, *Dylesit* daro
bump neu chwech o weithiau, yna
[i]ad. 25. y tarawsit Syria nes *ei* difa: [i]ac yn
awr tair gwaith y tarewi Syria.
Cylch 838. 20 ¶ Ac Elisëus a fu farw, a hwy
a'i claddasant ef. A minteioedd y
Moabiaid a ddaethant i'r wlad y
flwyddyn honno.
21 A phan oeddynt hwy yn claddu
gwr, wele hwy a ganfuant dorf, ac
a fwriasant y gwr i feddrod Elisëus.
A phan aeth y gwr i lawr a chy-
ffwrdd âg esgyrn Elisëus, efe a
ddadebrodd, ac a gyfododd ar ei
draed.
22 ¶ A Hazael brenhin Syria a
orthrymmodd Israel holl ddyddiau
Joahaz.
23 A'r ARGLWYDD a drugarhâodd
wrthynt hwy, ac a dosturiodd wrth-
[l]Exod. 2. 24, 25. ynt hwy, ac [l]a drodd attynt hwy, er
mwyn ei gyfammod âg Abraham,
Isaac, a Jacob, ac ni fynnai eu
dinystrio hwynt, ac ni fwriodd efe
‖Neu, *wydd.* hwynt allan o'i ‖olwg hyd yn
hyn.
Cylch 839. 24 Felly Hazael brenhin Syria a
fu farw; a Benhadad ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.
†Heb. *ddychwelodd ac a ynnillodd.* 25 A Joas mab Joahaz a †ynnill-
odd yn eu hol o law Benhadad mab
Hazael, y dinasoedd a ddygasai efe
Cylch 836. o law Joahaz ei dad ef mewn rhyfel:
[m]ad. 13, 19. Joas a'i tarawodd ef [m]dair gwaith,
ac a ddug adref ddinasoedd Israel.

PENNOD XIV.

1 Amasïah y brenhin da. 5 Ei gyfiawnder ar y rhai a laddasai ei dad ef. 7 a'i oruchafiaeth ar Edom. 8 Amasïah yn annog Joas, ac yn cael ei orchfygu a'i yspeilio. 16 Jeroboam yn dyfod yn lle Joas. 19 Lladd Amasïah trwy fradwriaeth. 21 Azarïah yn dyfod ar ei ol ef. 23 Annuwiol deyrnasiad Jeroboam: 29 a Zachariah yn dyfod yn ei le yntau.

839. YN yr ail flwyddyn i Joas mab
Joahaz brenhin Israel y teyrn-
[a]2 Chron. 25. 1. asodd [a]Amasïah mab Joas brenhin
Judah.
2 Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw
mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe
yn Jerusalem: ac enw ei fam ef
oedd Joadan o Jerusalem.
3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD,
etto nid fel Dafydd ei dad; *ond* efe
a wnaeth yn ol yr hyn oll a wnaethai
Joas ei dad ef.
[b]pen. 12. 3. 4 [b]Er hynny ni thynnwyd ymaith
yr uchelfëydd: y bobl oedd etto yn
aberthu ac yn arogl-darthu yn yr
uchelfëydd.
5 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas
yn ei law ef, efe a laddodd ei weis-
[c]pen. 12. 20. ion [c]y rhai a laddasent y brenhin
ei dad ef.
6 Ond ni laddodd efe feibion y
lleiddiaid; fel y mae yn ysgrifenedig
yn llyfr cyfraith Moses, yn yr hon
[d]Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20. y gorchymynasai yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd, [d]Na ladder y tadau
dros y meibion, ac na ladder y

meibion dros y tadau; ond lladder Cyn CRIST Cylch 839.
pob un am ei bechod ei hun.
7 Efe a darawodd o'r Edomiaid, Cylch 827.
yn [e]nyffryn yr halen, ddeng mil, ac [e]2 Sam. 8. 13. Ps. 60. tit.
a ynnillodd ‖y graig mewn rhyfel, ‖*Selah.*
ac a alwodd ei henw Joctheel, hyd
y dydd hwn.
8 ¶ Yna Amasïah a anfonodd Cylch 826.
genhadau at Joas mab Joahaz, mab
Jehu brenhin Israel, gan ddywedyd,
Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.
9 A Joas brenhin Israel a anfon-
odd at Amasïah brenhin Judah,
gan ddywedyd, [f]Yr ysgellyn yn [f]Edrych Barn. 9. 8.
Libanus a anfonodd at y gedrwydd-
en yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro
dy ferch i'm mab i yn wraig. A
bwystfil y maes yr hwn *oedd* yn
Libanus a dramwyodd ac a sathrodd
yr ysgellyn.
10 Gan daro y tarewaist yr Edom-
iaid, am hynny dy galon a'th falch-
ïodd: ymffrostia, ac eistedd yn dy
dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th
ddrwg dy hun, fel y syrthit ti, a
Judah gyd â thi?
11 Ond ni wrandawai Amasïah.
Am hynny Joas brenhin Israel á
aeth i fynu, a hwy a welsant wyneb-
au eu gilydd, efe ac Amasïah bren-
hin Judah, yn Beth-semes, yr hon
sydd yn Judah.
12 A Judah a darawyd o flaen
Israel; a hwy a ffoisant bawb i'w
pebyll.
13 A Joas brenhin Israel a ddal-
iodd Amasïah brenhin Judah, mab
Joas, mab Ahazïah, yn Beth-semes,
ac a ddaeth i Jerusalem, ac a dor-
rodd i lawr fur Jerusalem, o [g]borth [g]Neh. 12. 39.
Ephraim hyd borth [h]y gongl, bed- [h]Jer. 31. 38.
war can cufydd.
14 Ac efe a gymmerth yr holl aur
a'r arian, a'r holl lestri a'r a gafwyd
yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrys-
orau tŷ y brenhin, a gwystlon, ac Cylch 825.
a ddychwelodd i Samaria.
15 ¶ [i]A'r rhan arall o hanes [i]pen. 13. 12.
Joas, yr hyn a wnaeth efe, a'i gad-
ernid, ac fel yr ymladdodd efe âg
Amasïah brenhin Judah, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Israel?
16 A Joas a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd yn Samaria
gyd a brenhinoedd Israel; a Jero- Cylch 825.
boam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
17 ¶ Ac Amasïah mab Joas bren-
hin Judah a fu fyw ar ol marwol-
aeth Joas mab Joahaz brenhin Is-
rael bymtheng mlynedd.
18 A'r rhan arall o hanes Ama-
sïah, onid *ydynt* hwy yn ysgrif-
enedig yn llyfr chronicl brenhinoedd
Judah?
19 Ond [k]hwy a frad-fwriadasant [k]2 Chron. 25. 27.
yn ei erbyn ef yn Jerusalem; ac
efe a ffôdd i Lachis: etto hwy a
anfonasant ar ei ol ef i Lachis, ac 810.
a'i lladdasant ef yno.
20 A hwy a'i dygasant ef ar feirch,
ac efe a gladdwyd yn Jerusalem
gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.
21 ¶ A holl bobl Judah a gym-
merasant [l]Azarïah (ac yntau yn [l]pen. 15. 13. 2 Chron. 26. 1.
fab un mlwydd ar bymtheg) ac a'i
hurddasant ef yn frenhin yn lle ‖*Uzziah.*
Amasïah ei dad.

Cyn CRIST 810.

22 Efe a adeiladodd [m]Elath, ac a'i
rhoddodd hi drachefn i Judah, ar
ol huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

[m]pen. 16. 6.

825.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn
i Amasïah mab Joas brenhin Judah
y teyrnasodd Jeroboam mab Joas
brenhin Israel yn Samaria; un
mlynedd a deugain *y teyrnasodd
efe.*
24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni
chiliodd efe oddi wrth holl bechod-
au Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
25 Efe a ddug adref derfyn Israel
o'r lle yr [n]eir i mewn i Hamath
hyd [o]fôr y rhos, yn ol gair AR-
GLWYDD DDUW Israel, yr hwn a
lefarasai efe trwy law ei was [p]Jonah
mab Amittai y prophwyd, yr hwn
oedd o Gath-Hepher

[n]Num. 34. 8.
[o]Deut. 3 17.
[p]Jon. 1. 1 Matt. 12. 39, 40.

822.

26 Canys yr ARGLWYDD a wel-
odd gystudd Israel yn flin iawn:
canys [q]nid *oedd neb* gwarchäedig,
na *neb* wedi ei adael, na chynnorth-
wyydd i Israel.

[q]Deut. 32. 36.

27 [r]Ac ni lefarasai yr ARGLWYDD
y dileai efe enw Israel oddi tan y
nefoedd: ond efe a'u gwaredodd
hwynt trwy law Jeroboam mab
Joas.

[r]pen. 13. 5.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Je-
roboam, a'r hyn oll a'r a wnaeth
efe, a'i gadernid ef, y modd y rhy-
felodd efe, a'r modd y dug efe adref
Damascus a Hamath, [s]i Judah yn
Israel, onid *ydynt* hwy yn ysgrif-
enedig yn llyfr chroniel brenhinoedd
Israel?

[s]2 Sam. 8. 6. 2 Chron. 8. 3.

29 A Jeroboam a hunodd gyd a'i
dadau, *sef* gyd â brenhinoedd Israel;
a Zacharïah ei fab a deyrnasodd yn
ei le ef.

784.

PENNOD XV.

1 *Daionus deyrnasiad Azarïah.* 5 *Efe yn marw o'r gwahan-glwyf: a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zacharïah, y diweddaf o genedl Jehu, yn teyrnasu yn ddrygionus: a'i ladd ef gan Sàlum.* 13 *Sàlum yn teyrnasu fis. Menahem yn ei ladd ef* 16 *Menahem yn cael nerth gan Pul.* 22 *Pecahïah yn dyfod yn ei le ef* 25 *Pecah yn ei ladd ef.* 29 *Tiglath-pileser yn gorthrymmu Pecah: a Hosea yn ei ladd ef.* 32 *Jotham y brenhin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ol ef.*

Cylch 810.

YN y seithfed flwyddyn ar hug-
ain i Jeroboam brenhin Israel
[a]y teyrnasodd [b]Azarïah mab Ama-
sïah brenhin Judah.

[a]pen. 14. 21. 2 Chron. 26. 1, 3.
[b]A elwir *Uzziah.* ad. 13, 30, &c.

2 Mab un mlwydd ar bymtheg
ydoedd efe pan ddechreuodd deyrn-
asu, a deuddeng mlynedd a deugain
y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac
enw ei fam *oedd* Jecholïah o Jeru-
salem.
3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD,
yn ol yr hyn oll a wnelsai Amasïah
ei dad ef;
4 [c]Ond na thynnwyd ymaith yr
uchelfeydd: y bobl oedd etto yn
aberthu ac yn arogl-darthu yn yr
uchelfeydd.

[c]pen. 12. 3. a 14. 4. ad. 35.

5 ¶ A'r ARGLWYDD [d]a darawodd
y brenhin, fel y bu efe wahan-
glwyfus hyd ddydd ei farwolaeth,
ac [e]y trigodd mewn tŷ o'r neilldu:
a Jotham mab y brenhin *oedd* ar y
tŷ yn barnu pobl y wlad.
6 A'r rhan arall o hanes Azarïah,

[d]2 Chron. 26. 19.
[e]Lef. 13. 46.
Cylch 765.

a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
iel brenhinoedd Judah?

Cyn CRIST Cylch 765

7 Ac Azarïah a hunodd gyd â'i
dadau, a [f]chladdasant ef gyd â'i
dadau yn ninas Dafydd; a Jotham
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

Cylch 758.
[f]2 Chron. 26. 23.

8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar
bymtheg ar hugain i Azarïah bren-
hin Judah, y teyrnasodd Zacharïah
mab Jeroboam ar Israel yn Samaria
chwe mis.

Cylch 773.

9 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD,
megis y gwnaethai ei dadau: ni
throdd efe oddi wrth bechodau
Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
10 A Sàlum mab Jabes a frad-
fwriadodd yn ei erbyn ef, ac [g]a'i
tarawodd ef ger bron y bobl, ac
a'i lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn
ei le ef.

Cylch 772.
[g]Amos 7. 9.

11 A'r rhan arall o hanes Zacha-
rïah, wele, *y mae* yn ysgrifenedig
yn llyfr chroniel brenhinoedd Is-
rael.
12 Dyma [h]air yr ARGLWYDD, yr
hwn a lefarasai efe wrth Jehu, gan
ddywedyd, Meibion y bedwaredd
genhedlaeth i ti a eisteddant ar or-
seddfa Israel. Ac felly y bu.

[h]pen. 10. 30.

13 ¶ Sàlum mab Jabes a dde-
chreuodd deyrnasu yn y bedwaredd
flwyddyn ar bymtheg ar hugain i
[i]Uzzïah, brenhin Judah, a †mis
cyfan y teyrnasodd efe yn Samaria.

Cylch 772.
[i]Matt. 1. 8, 9. a elwir *Ozias,* ac ad. 1, *Azarïah.*
†Heb. *mis o ddyddiau.*

14 Canys Menahem mab Gadi a
aeth i fynu o [k]Tirsah, ac a ddaeth
i Samaria, ac a darawodd Sàlum
mab Jabes yn Samaria, ac a'i lladd-
odd ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

[k]1 Bren. 14. 17.

15 A'r rhan arall o hanes Sàlum,
a'i fradwriaeth ef yr hon a frad-
fwriadodd efe, wele hwynt yn ys-
grifenedig yn llyfr chroniel bren-
hinoedd Israel.
16 ¶ Yna Menahem a darawodd
Tiphsah, a'r rhai oll *oedd* ynddi,
a'i therfynau, o Tirsah: o herwydd
nad agorasant *iddo ef,* am hynny
y tarawodd efe *hi; a'i* holl [l]wrag-
edd beichiogion a rwygodd efe.

[l]pen. 8. 12.

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar
bymtheg ar hugain i Azarïah bren-
hin Judah y teyrnasodd Menahem
mab Gadi ar Israel, *a* deng mlynedd
y teyrnasodd efe yn Samaria.

772.

18 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni
throdd efe yn ei holl ddyddiau oddi
wrth bechodau Jeroboam mab Ne-
bat, yr hwn a wnaeth i Israel
bechu.
19 *A* [m]Pul brenhin Assyria a
ddaeth yn erbyn y wlad; a Mena-
hem a roddodd i Pul fil o dalentau
arian, fel y byddai ei law gyd âg
ef, i sierhâu y frenhiniaeth yn ei
law ef.

771.
[m]1 Chron. 5. 26. Es. 9. 1.

20 A Menahem a gododd yr arian
ar Israel, *sef* ar yr holl rai cedyrn
o allu, ar bob un ddeg sicl a deu-
gain o arian, i'w rhoddi i frenhin
Assyria; felly brenhin Assyria a
ddychwelodd, ac nid arhosodd yno
yn y wlad.
21 ¶ A'r rhan arall o hanes Me-

Cyn CRIST 771
nahem, a'r hyn oll a wnaeth efe,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn
llyfr chronicl brenhinoedd Isra-
el?
22 A Menahem a hunodd gyd â'i
dadau; a Phecahïah ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.
761. 23 ¶ Yn y ddegfed flwyddyn a
deugain i Azarïah brenhin Judah
y teyrnasodd Pecahïah mab Mena-
hem ar Israel yn Samaria, *a* dwy
flynedd *y teyrnasodd efe.*
24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni
throdd efe oddi wrth bechodau
Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
759. 25 A Pecah mab Remalïah ei dy-
wysog ef a frad-fwriadodd yn ei
erbyn ef, ac a'i tarawodd ef yn
Samaria, yn llys y brenhin, gyd âg
Argob, ac Arïeh, a chyd âg ef ddeng
wr a deugain o feibion y Gileadiaid:
ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrnas-
odd yn ei le ef.
26 A'r rhan arall o hanes Peca-
hïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele
hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Israel.
27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn
a deugain i Azarïah brenhin Judah
[n] Es. 7. 1. y teyrnasodd [n] Pecah mab Rema-
lïah ar Israel yn Samaria, *ac* ugain
mlynedd *y teyrnasodd efe.*
28 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ni
throdd efe oddi wrth bechodau Je-
roboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
29 Yn nyddiau Pecah brenhin
740. Israel [o] y daeth Tiglath-pileser
[o] 1 Chron. 5. 26. brenhin Assyria, ac a ynnillodd
Es. 9. 1. [p] Ijon, ac Abel-bethmaachah, a Ja-
[p] 1 Bren. 15. 20. noah, Cedes hefyd, a Hazor, a Gi-
lead, a Galilea, holl wlad Naphtali,
ac a'u caethgludodd hwynt i As-
syria.
739. 30 A Hosea mab Elah a frad-
fwriadodd fradwriaeth yn erbyn
Pecah mab Remalïah, ac a'i taraw-
odd ef, ac a'i lladdodd, ac a deyrn-
asodd yn ei le ef, yn yr ugeinfed
flwyddyn i Jotham mab Uzzïah.
31 A'r rhan arall o hanes Pecah,
a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt
yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl
brenhinoedd Israel.
758. 32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Pecah
mab Remalïah brenhin Israel y
[q] 2 Chron. 27. 1. dechreuodd [q] Jotham mab Uzzïah
brenhin Judah deyrnasu.
33 Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd efe pan ddechreuodd deyrn-
asu, ac un mlwydd ar bymtheg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac
enw ei fam ef *oedd* Jerusa, merch
Sadoc.
34 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD;
yn ol yr hyn oll a'r a wnelsai Uz-
zïah ei dad.
[r] ad. 4. 35 ¶ [r] Er hynny ni thynnwyd
ymaith yr uchelfëydd; y bobl oedd
etto yn aberthu ac yn arogl-darthu
yn yr uchelfëydd. Efe a adeiladodd
y porth uchaf i dŷ yr ARGLWYDD.
36 ¶ A'r rhan arall o hanes Jo-
tham, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr Cyn CRIST 758.
chronicl brenhinoedd Judah?
37 Yn y dyddiau hynny dechreu-
odd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn Cylch 742.
Judah, [e] Resin brenhin Syria, a [e] per. 16. 5.
Phecah mab Remalïah. Es. 7. 1.
38 A Jotham a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau
yn ninas Dafydd ei dad, ac Ahaz ei 742.
fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XVI.

1 Annuwiol lywodraeth Ahaz. 5 Ahaz yn cyflogi Tiglath-pileser yn erbyn Resin a Phecah. 10 Ahaz yn anfon portreiad allor o Damascus i Urïah, ac yn mynnu yr allor brês iddo ei hun i offrymmu arni. 17 Ahaz yn yspeilio y deml. 19 A Hezecïah yn teyrnasu ar ei ol ef.

YN y ddwyfed flwyddyn ar bym- Cylch 742.
theg i Pecah mab Remalïah y
dechreuodd Ahaz mab Jotham bren-
hin Judah deyrnasu.
2 Mab [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz [a] 2 Chron. 28. 1.
pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac
un mlynedd ar bymtheg y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem, ac ni wnaeth
efe *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg
yr ARGLWYDD ei DDUW, fel Da-
fydd ei dad:
3 Eithr rhodiodd yn ffordd bren-
hinoedd Israel, ac [b] a dynnodd ei [b] Lef. 18. 21.
fab trwy y tân, yn ol ffieidd-dra y
cenhedloedd a fwriasai yr AR-
GLWYDD allan o flaen meibion Is-
rael.
4 Ac efe a aberthodd ac a arogl-
darthodd yn yr uchelfëydd, ac [c] ar [c] Deut. 12. 2.
y bryniau, a than bob pren gwyrdd-
las.
5 ¶ [d] Yna y daeth Resin brenhin 742.
Syria, a Phecah mab Remalïah [d] Es. 7. 1.
brenhin Israel, i fynu i Jerusalem i
ryfel: a hwy a warchaeasant ar
Ahaz; ond ni allasant hwy *ei*
orchfygu *ef.*
6 Yn yr amser hwnnw Resin
brenhin Syria a ddug drachefn
[e] Elath at Syria, ac a yrrodd yr [e] pen. 14. 22.
Iuddewon o Elath: a'r Syriaid a
ddaethant i Elath, ac a breswylias-
ant yno hyd y dydd hwn.
7 Yna Ahaz a anfonodd genhadau
at ‖ Tiglath-pileser brenhin Assyr- ‖ 1 Chron. 5. 26.
ia, gan ddywedyd, Dy was di a'th 2 Chron. 28. 20.
fab di *ydwyf* fi: tyred i fynu, a
gwared fi o law brenhin Syria, ac o
law brenhin Israel, y rhai sydd yn
cyfodi yn fy erbyn i.
8 Ac Ahaz [f] a gymmerth yr arian 740.
a'r aur a gafwyd yn nhŷ yr AR- [f] pen. 12. 18.
GLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y Edrych
brenhin, ac a'u hanfonodd yn an- 2 Chron. 28. 21.
rheg i frenhin Assyria.
9 A brenhin Assyria a wrandaw-
odd arno ef; a brenhin Assyria a
ddaeth i fynu i Damascus, ac [g] a'i [g] Amos 1. 5.
hynnillodd hi, ac a gaeth-gludodd
ei *thrigolion* i Cir, ac a laddodd
Resin.
10 ¶ A'r brenhin Ahaz a aeth i
Damascus i gyfarfod Tiglath-pileser
brenhin Assyria, ac a welodd allor
oedd yn Damascus: a'r brenhin
Ahaz a anfonodd at Urïah yr offeir-
iad agwedd yr allor a'i phortreiad,
yn ol ei holl wneuthuriad.
11 Ac Urïah yr offeiriad a adeil-
adodd allor yn ol yr hyn oll a anfon-
asai y brenhin Ahaz o Damascus:

Cyn CRIST 740.

felly y gwnaeth Urïah yr offeiriad,
erbyn dyfod y brenhin Ahaz o Da-
mascus.
12 A phan ddaeth y brenhin o
Damascus, y brenhin a ganfu yr
[h] 2 Chron. 26. 16, 19. allor: [h] a'r brenhin a nesâodd at yr
allor, ac a offrymmodd arni hi.
13 Ac efe a losgodd ei boeth-
offrwm, a'i fwyd offrwm, ac a dy-
walltodd ei ddïod-offrwm, ac a
daenellodd waed ei offrymmau hêdd
ar yr allor.
[i] 2 Chron. 4. 1. 14 A'r [i] allor bres, yr hon *oedd*
ger bron yr ARGLWYDD, a dynnodd
efe ymaith o dalcen y tŷ, oddi rhwng
yr allor a thŷ yr ARGLWYDD, ac a'i
rhoddes hi o du gogledd yr allor.
15 A'r brenhin Ahaz a orchymyn-
odd i Urïah yr offeiriad gan ddy-
[k] Exod. 29. 39, 40, 41. wedyd, Llosg ar yr allor fawr [k] y
poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-
offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm
y brenhin hefyd, a'i fwyd-offrwm
ef, a phoeth-offrwm holl bobl y
wlad, a'u bwyd-offrwm hwynt, a'u
dïodydd-offrwm hwynt; a holl
waed y poeth-offrwm, a holl waed
yr aberth, a daenelli di arni hi: a
bydded yr allor bres i mi i ymofyn.
16 Ac Urïah yr offeiriad a wnaeth
yn ol yr hyn oll a orchymynasai y
brenhin Ahaz.
739. 17 ¶ A'r brenhin Ahaz a dorrodd
[l] 1 Bren. 7. 27, 28. [l] ddaliadau yr ystolion, ac a dynnodd
ymaith y noe oddi arnynt hwy, ac a
[m] 1 Bren. 7. 23, 25. ddisgynodd [m] y môr oddi ar yr ych-
ain pres *oedd* tano, ac a'i rhoddodd
ar balmant cerrig.
18 A gorchudd y Sabboth yr hwn
a adeiladasant hwy yn tŷ, a dyfodfa
y brenhin oddi allan, a drodd efe
oddi wrth dŷ yr ARGLWYDD, o achos
brenhin Assyria.
19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz
yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Judah?
726. 20 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i
[n] 2 Chron. 28. 27. dadau, ac [n] a gladdwyd gyd â'i
dadau yn ninas Dafydd, a Hezecïah
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XVII.

1 *Drygionus lywodraeth Hosea.* 3 *Wedi ei ddarostwng gan Salmaneser, y mae yn ymgyd-fwriadu â So brenhin yr Aipht yn ei erbyn ef.* 5 *Caeth-gludo Samaria am eu pechodau.* 24 *Y cenhedloedd dïeithr, a blannesid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cymmysg o amryw grefydd.*

730. YN y ddeuddegfed flwyddyn i
Ahaz brenhin Judah, y teyrn-
asodd Hosea mab Elah yn Samaria
ar Israel, naw mlynedd *y teyrnasodd
efe.*
2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD,
etto nid fel brenhinoedd Israel y
rhai a fuasai o'i flaen ef.
3 ¶ A Salmaneser brenhin As-
syria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef,
a Hosea a aeth yn was iddo ef, ac a
† Heb. *dalodd.* † ddug iddo ‖ anrhegion.
‖ Neu, *deyrnged.* 4 A brenhin Assyria a gafodd
fradwriaeth yn Hosea: canys efe a
ddanfonasai genhadau at So brenhin
yr Aipht, ac ni ddanfonasai anrheg
i frenhin Assyria, fel *y byddai efe*
arferol bob blwyddyn: am hynny

Cyn CRIST 725.

brenhin Assyria a gauodd arno ef, ac
a'i rhwymodd ef mewn carchardy.
5 ¶ Yna [a] brenhin Assyria a aeth
i fynu trwy yr holl wlad, ac a aeth 723.
i fynu i Samaria, ac a warchaeodd [a] pen. 18. 9.
arni hi dair blynedd. 721.
6 ¶ [b] Yn y nawfed flwyddyn i [b] pen. 18. 10.
Hosea, yr ynnillodd brenhin Assyria
Samaria, ac y caeth-gludodd efe Is-
rael i Assyria, ac a'u cyfleŏdd hwynt
[c] yn Halah ac yn Habor, *wrth* afon [c] 1 Chron. 5. 26.
Gozan, ac *yn* ninasoedd y Mediaid.
7 Felly y bu, am i feibion Israel
bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu
DUW, yr hwn a'u dygasai hwynt i
fynu o wlad yr Aipht, oddi tan law
Pharaoh brenhin yr Aipht, ac am
iddynt ofni duwiau dïeithr.
8 A [d] rhodio yn neddfau y cen- [d] Lef. 18. 3.
hedloedd, y rhai a fwriasai yr AR-
GLWYDD allan o flaen meibion Is-
rael, ac *yn y deddfau* a wnaethai
brenhinoedd Israel.
9 A meibion Israel a wnaethant
yn ddirgel bethau nid *oedd* uniawn
yn erbyn yr ARGLWYDD eu DUW,
ac a adeiladasant iddynt uchelfëydd
yn eu holl ddinasoedd, [e] o dŵr y [e] pen. 18. 8.
gwylwyr hyd y ddinas gaerog.
10 Gosodasant hefyd iddynt ddelw-
au a [f] llwyni [g] ar bob bryn uchel, [f] Exod. 34. 13. Deut. 16. 21.
a than bob pren irlas:
11 Ac a arogl-darthasant yno yn [g] Deut. 12. 2.
yr holl uchelfëydd, fel y cenhedl-
oedd y rhai a gaeth-gludasai yr
ARGLWYDD o'u blaen hwynt; a
gwnaethant bethau drygionus i
ddigio yr ARGLWYDD.
12 A hwy a wasanaethasant ei-
lunod, [h] *am* y rhai y dywedasai yr [h] Exod. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8.
ARGLWYDD wrthynt, [i] Na wnewch [i] Deut. 4. 19.
y peth hyn.
13 Er i'r ARGLWYDD dystiolaethu
yn erbyn Israel, ac yn erbyn Judah,
trwy law yr holl prophwydi, *a* phob
[k] gweledydd, gan ddywedyd, [l] Dy- [k] 1 Sam. 9. 9.
chwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a [l] Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15.
chedwch fy ngorchymynion, *a'm*
deddfau, yn ol yr holl gyfraith a
orchymynais i'ch tadau, a'r hon a
anfonais attoch trwy law fy ngweis-
ion y prophwydi.
14 Etto ni wrandawsant, eithr
[m] caledasant eu gwarrau fel gwarrau [m] Deut. 31. 27.
eu tadau, y rhai ni chredasant yn
yr ARGLWYDD eu DUW.
15 A hwy a ddirmygasant ei
ddeddfau ef, a'i gyfammod yr hwn a
wnaethai efe â'u tadau hwynt, a'i
dystiolaethau ef y rhai a dystiol-
aethodd efe i'w herbyn; a rhod-
iasant ar ol [n] oferedd, ac [o] a aethant [n] Deut. 32. 21. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4.
yn ofer: *aethant* hefyd ar ol y
cenhedloedd y rhai *oedd* o'u ham- [o] Ps. 115. 8.
gylch, *am* y rhai y gorchymynasai
yr ARGLWYDD iddynt, na wnelent
fel hwynt.
16 A hwy a adawsant holl orchy-
mynion yr ARGLWYDD eu DUW, [p] Exod. 32. 8. 1 Bren. 12. 28.
ac [p] a wnaethant iddynt ddelwau
tawdd, *nid amgen* dau lo: [q] gwnaeth- [q] 1 Bren. 14. 15, 23. a 15. 13. a 16. 33.
ant hefyd lwyn, ac ymgrymmasant
i holl lu y nefoedd, a [r] gwasanaeth- [r] 1 Bren. 16. 31. a 22. 53.
asant Baal.
17 A hwy [s] a dynnasant eu meib- pen. 11. 18.
ion a'u merched trwy y tân, ac a [s] Lef. 18. 21. pen. 16. 3.
arferasant ddewiniaeth, a swynion,
ac [t] a ymwerthasant i wneuthur yr [t] 1 Bren. 21. 20.

Cyn CRIST 721.

hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef.

18 Am hynny yr ARGLWYDD a ddigiodd yn ddirfawr wrth Israel, ac a'u bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni adawyd [u]ond llwyth Judah yn unig.

[u] 1 Bren. 11. 13, 32.

19 Ni chadwodd Judah chwaith orchymynion yr ARGLWYDD eu Duw, eithr rhodiasant yn neddfau Israel y rhai a wnelsent hwy.

20 A'r ARGLWYDD a ddiystyrodd holl had Israel, ac a'u cystuddiodd hwynt, ac a'u rhoddodd hwynt yn llaw anrheithwyr, nes iddo eu bwrw allan o'i olwg.

21 Canys [x]efe a rwygodd Israel oddi wrth dŷ Dafydd; a [y]hwy a wnaethant Jeroboam mab Nebat yn frenhin: a Jeroboam a yrrodd Israel oddi ar ol yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr.

[x] 1 Bren. 11. 11, 31.
[y] 1 Bren. 12. 20, 28.

22 Canys meibion Israel a rodiasant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi wrthynt:

23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Israel allan o'i olwg, fel y llefarasai trwy law ei holl weision y prophwydi: ac Israel a gaeth-gludwyd allan o'i wlad ei hun i Assyria, hyd y dydd hwn.

Cylch 678.

24 ¶ A [z]brenhin Assyria a ddug *bobl* o [a]Babilon, ac o Cuthah, ac o [b]Afa, o Hamath hefyd, ac o Sepharfaim, ac a'*u* cyfleodd *hwynt* yn ninasoedd Samaria, yn lle meibion Israel. A hwy a feddiannasant Samaria, ac a drigasant yn ei dinasoedd hi.

[z] Ezra 4. 2.
[a] Edrych ad. 31.
[b] pen. 18. 34, *Ifah.*

25 Ac yn nechreu eu trigias hwy yno, nid ofnasant hwy yr ARGLWYDD; am hynny yr ARGLWYDD a anfonodd lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddasant *rai* o honynt.

26 Am hynny y mynegasant i frenhin Assyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaist ti, ac a gyfleaist yn ninasoedd Samaria, nid adwaenant ddefod Duw y wlad: am hynny efe a anfonodd lewod yn eu mysg hwynt, ac wele, lladdasant hwynt, am na wyddent ddefod Duw y wlad.

27 Yna brenhin Assyria a orchymynodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r offeiriaid a ddygasoch oddi yno, i fyned ac i drigo yno, ac i ddysgu iddynt ddefod Duw y wlad.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygasent hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd yn Bethel, ac a ddysgodd iddynt pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau eu hun, ac yn *eu* gosod yn nhai yr uchelfëydd a wnaethai y Samariaid, pob cenedl yn eu dinasoedd yr oeddynt yn preswylio ynddynt.

30 A gwŷr [c]Babilon a wnaethant Succoth-Benoth, a gwŷr Cuth a wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath a wnaethant Asima,

[c] ad. 24.

31 A'r Afiaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant eu meibion yn tân i Adrammelech ac i Anammelech duwiau Sepharfaim.

Cyn CRIST Cylch 678.

32 Felly hwy a ofnasant yr ARGLWYDD, ac [d]a wnaethant iddynt rai o'u gwehilion yn offeiriaid yr uchelfëydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai yr uchelfëydd.

[d] 1 Bren. 12. 31.

33 [e]Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt eu duwiau, yn ol defod y cenhedloedd y rhai ‖ a ddygasent oddi yno.

[e] Zeph. 1. 5.
‖ Neu, *a'u dygasent.*

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ol eu hen arferion: nid ydynt yn ofni yr ARGLWYDD, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ol eu deddfau hwynt, nac yn ol eu harfer, nac yn ol y gyfraith na'r gorchymyn a orchymynodd yr ARGLWYDD i feibion Jacob, [f]yr hwn y gosododd efe ei enw, Israel.

[f] Gen. 32. 28. a 35. 10. 1 Bren. 18. 31.

35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyfammod â hwynt, ac a orchymynasai iddynt, gan ddywedyd, [g]Nac ofnwch dduwiau dieithr, ac nac ymgrymmwch iddynt, ac na wasanaethwch hwynt, ac nac aberthwch iddynt:

[g] Barn. 6. 10.

36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch dug chwi i fynu o wlad yr Aipht â nerth mawr, ac [h]â braich estynedig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

[h] Exod. 6. 6.

37 Y deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymyn, a ysgrifenodd efe i chwi, a gedwch chwi i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dieithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch dduwiau dieithr:

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich Duw; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ol eu hen arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni yr ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'u hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PENNOD XVIII.

1 *Y brenhin duwiol Hezeciah,* **4** *yn dilëu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo.* **9** *Caeth-gludo Samaria am eu pechodau.* **13** *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah; a theyrnged yn ei ddyhuddo ef.* **17** *Senacherib yn danfon Rabsaceh yr ail waith; ac yntau yn difenwi Hezeciah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenhin Assyria.*

Cylch 726.

AC yn y drydedd flwyddyn i Hosea mab Elah brenhin Israel, y teyrnasodd [a]Hezeciah mab Ahaz brenhin Judah.

[a] 2 Chron. 28. 27. a 29. 1. A elwir *Ezecias,* Matt. 1. 9.

2 Mab pum mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b]Abi, merch Zachariah.

[b] 2 Chron. 29. 1, *Abiah.*

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dad ef.

4 ¶ [c]Efe a dynnodd ymaith yr uchelfëydd, ac a ddrylliodd y

[c] 2 Chron. 31. 1.

Cyn CRIST Cylch 726.

delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac
a faluriodd y [d] sarph bres a wnelsai
Moses; canys hyd y dyddiau hynny
yr oedd meibion Israel yn arogl-
darthu iddi hi: ac efe a'i galwodd
hi Nehustan.
5 Yn ARGLWYDD DDUW Israel yr
ymddiriedodd efe, ac ar ei ol ef ni
bu ei fath ef ym mhlith holl fren-
hinoedd Judah, nac *ym mysg* y
rhai a fuasai o'i flaen ef.
6 Canys efe a lynodd wrth yr AR-
GLWYDD, ni throdd efe oddi ar ei ol
ef, eithr efe a gadwodd ei orchym-
ynion ef, y rhai a orchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses.
7 A'r ARGLWYDD fu gyd âg ef; i
ba le bynnag yr aeth, efe a lwydd-
odd: ac efe a wrthryfelodd yn er-
byn brenhin Assyria, ac nis gwasan-
aethodd ef.
8 [e] Efe a darawodd y Philistiaid
hyd † Gazah a'i therfynau, [f] o dŵr y
gwylwyr hyd y ddinas gaerog.
9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn
i'r brenhin Hezecïah (honno *oedd*
y seithfed flwyddyn i Hosea mab
Elah brenhin Israel) y daeth [g] Sal-
maneser brenhin Assyria i fynu yn
erbyn Samaria, ac a warchaeodd
arni hi.
10 Ac ym mhen y tair blynedd
yr ynnillwyd hi; yn y chweched
flwyddyn i Hezecïah (honno *oedd*
[h] y nawfed flwyddyn i Hosea bren-
hin Israel) yr ynnillwyd Samaria.
11 A brenhin Assyria a gaeth-
gludodd Israel i Assyria, ac a'u
cyflëodd hwynt [i] yn Halah ac yn
Habor, *wrth* afon Gozan, ac yn
ninasoedd y Mediaid:
12 Am na wrandawsent ar lais yr
ARGLWYDD eu DUW, eithr troseddu
ei gyfammod ef, *a*'r hyn oll a orchy-
mynasai Moses gwas yr ARGLWYDD,
ac na wrandawent *arnynt*, ac nas
gwnaent *hwynt*.
13 ¶ Ac [k] yn y bedwaredd flwydd-
yn ar ddeg i'r brenhin Hezecïah,
y daeth Senacherib brenhin Assyria
i fynu yn erbyn holl ddinasoedd
caerog Judah, ac a'u hynnillodd
hwynt.
14 A Hezecïah brenhin Judah
a anfonodd at frenhin Assyria i
Lachis, gan ddywedyd, Pechais,
dychwel oddi wrthyf: dygaf yr hyn
a roddych arnaf. A brenhin As-
syria a osododd ar Hezecïah bren-
hin Judah, dri chant o dalentau
arian, a deg ar hugain o dalentau
aur.
15 A Hezecïah a roddodd *iddo* yr
holl arian a gafwyd yn nhŷ yr AR-
GLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y
brenhin.
16 Yn yr amser hwnnw y torrodd
Hezecïah *yr aur oddi ar* ddrysau
teml yr ARGLWYDD, ac *oddi ar* y
colofnau a orchuddiasai Hezecïah
brenhin Judah, ac a'u rhoddes hwynt
i frenhin Assyria.
17 ¶ A brenhin Assyria a anfon-
odd Tartan, a Rabsaris, a Rabsaceh,
o Lachis, at frenhin Hezecïah, â llu
† dirfawr yn erbyn Jerusalem. A
hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant
i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod i
fynu, hwy a ddaethant ac a safas-
ant wrth [l] bistyll y llyn uchaf, yr
hwn *sydd* ym mhrif-ffordd maes y
pannwr.
18 Ac wedi iddynt alw ar y bren-
hin, daeth allan attynt hwy Elïacim
mab Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-
teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a
Joah mab Asaph y cofiadur.
19 A Rabsaceh a ddywedodd
wrthynt hwy, Dywedwch yn awr
wrth Hezecïah, Fel hyn y dywedodd
y brenhin mawr, brenhin Assyria,
Pa hyder *yw* hwn yr wyt yn ym-
ddiried ynddo?
20 ‖ Dywedyd yr ydwyt (ond *nid
ydynt ond* geiriau † ofer) ‖ *Y mae
gennyf* gynghor a nerth i ryfel. Ar
bwy y mae dy hyder, pan wrth-
ryfelaist i'm herbyn i?
21 Wele yn awr, y mae dy hyder
ar y [m] ffon gorsen ddrylliedig hon,
ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a
bwyso arni, hi a â i gledr ei law ef,
ac a dylla trwyddi hi: felly *y mae*
Pharaoh brenhin yr Aipht i bawb
a hyderant arno ef.
22 Ac os dywedwch wrthyf, Yn
yr ARGLWYDD ein DUW yr ydym
ni yn ymddiried; onid efe *yw* yr
hwn y tynnodd Hezecïah ymaith
ei uchelfëydd, a'i allorau, ac y dy-
wedodd wrth Judah, ac wrth Jeru-
salem, O flaen yr allor hon yr ym-
grymmwch chwi yn Jerusalem?
23 Yn awr gan hynny dod wystlon,
attolwg, i'm harglwydd brenhin As-
syria, a rhoddaf i ti ddwy fil o
feirch, os gelli di rhoddi rhai a
farchogo arnynt hwy.
24 A pha fodd y troi di ymaith
wyneb un capten o'r gweision lleiaf
i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn
yr Aipht am gerbydau a gwŷr
meirch?
25 Ai heb yr ARGLWYDD y deuth-
um i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w
ddinystrio ef? Yr ARGLWYDD a
ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn
erbyn y wlad hon, a dinystria hi.
26 Yna y dywedodd Elïacim mab
Hilcïah, a Sebnah, a Joah, wrth
Rabsaceh, Llefara, attolwg, wrth dy
weision yn Syriaeg (canys yr ydym
ni yn *ei* deall *hi*) ac nac ymddiddan
â ni yn iaith yr Iuddewon, lle y
clywo y bobl *sydd* ar y mur.
27 Ond Rabsaceh a ddywedodd
wrthynt, Ai at dy feistr di, ac attat
tithau, yr anfonodd fy meistr fi, i
lefaru, y geiriau hyn? onid at y
dynion sydd yn eistedd ar y mur;
fel y bwyttâont eu tom eu hun, ac
yr yfont † eu trwnge eu hun gyd â
chwi, *yr anfonodd fi?*
28 Felly Rabsaceh a safodd, ac a
waeddodd â llef uchel yn iaith yr
Iuddewon, llefarodd hefyd, a dy-
wedodd, Gwrandewch air y brenhin
mawr, brenhin Assyria.
29 Fel hyn y dywedodd y brenhin,
Na thwylled Hezecïah chwi: canys
ni ddichon efe eich gwaredu chwi
o'm llaw i.
30 Ac na phared Hezecïah i chwi
ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan
waredu a'n gwared ni, ac ni roddir

Margin notes (left): [d] Num. 21. 9. — Cylch 725. — [e] Es. 14. 29. — † Heb. *Azzah.* — [f] pen. 17. 9. — Cylch 723. — [g] pen. 17. 3. — Cylch 721. — [h] pen. 17. 6. — [i] 1 Chron. 5. 26. — 713. — [k] 2 Chron. 32. 1. Es. 36. 1. — Cylch 710. — † Heb. *trwm.*

Margin notes (right): Cyn CRIST Cylch 710. — [l] Es. 7. 3. — ‖ Neu, *Siarad.* — † Heb. *gwefusau.* — ‖ Neu, *ond cynghor a nerth sydd raid i ryfel.* — [m] Ezec. 29. 6. — † Heb. *ddwfr eu traed.*

Cyn CRIST Cylch 710.

y ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.

31 Na wrandewch ar Hezecïah: canys fel hyn y dywed brenhin Assyria, Gwnewch † fwynder â mi, a deuwch allan attaf fi, ac yna bwytêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'i ffigysbren, ac yfed pawb ddwfr ei ‖ ffynnon ei hun:

† Heb. *fendith.*
‖ Neu, *lydew.*

32 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a gwinllannoedd, gwlad olew olewwydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na byddoch feirw: ac na wrandewch ar Hezecïah, pan hudo efe chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni.

33 [n] A lwyr-waredodd yr un o dduwiau y cenhedloedd ei wlad o law brenhin Assyria?

n pen. 19. 12. Es. 10. 10.

34 [o] Mae duwiau Hamath ac Arpad? mae duwiau Sepharfaim, Hena, ac [p] Ifah? a achubasant hwy Samaria o'm llaw i?

o pen. 19. 13.
p pen. 17. 24, *Afah.*

35 Pwy *sydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd a waredasant eu gwlad o'm llaw i, [q] fel y gwaredai yr ARGLWYDD Jerusalem o'm llaw i?

q Dan. 3. 15.

36 Eithr y bobl a dawsant, ac nid attebasant air iddo: canys gorchymyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Elïacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur, at Hezecïah, [r] a'u dillad yn rhwygedig, ac a fynegasant iddo eiriau Rabsaceh

r Es. 33. 7.

PENNOD XIX.

1 Hezecïah yn galaru, ac yn anfon at Esaiah i weddïo drosto. 6 Esaiah yn ei gysuro ef. 8 Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn danfon at Hezecïah lythyr yn llawn cabl-eiriau. 14 Gweddi Hezecïah. 20 Esaiah yn prophwydo am falchder a dinystr Senacherib, a daioni Sïon. 35 Angel yn lladd yr Assyriaid. 36 Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Ninefeh.

A [a] PHAN glybu y brenhin Hezecïah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwisgodd â sachlïan, ac a aeth i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

a Es. 37. 1.

2 Ac efe a anfonodd Elïacim, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr ysgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwisgo mewn sachlïan, at [b] Esaiah y prophwyd mab Amos.

b Luc 3. 4, *Esaias.*

3 A hwy a ddywedasant wrtho ef, Fel hyn y dywed Hezecïah, Diwrnod cyfyngdra, a cherydd, a ‖ chabledd, *yw* y dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i esgor.

‖ Neu, *chythrudd.*

4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD dy DDUW holl eiriau Rabsaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Assyria ei feistr ef i gablu y DUW byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy DDUW: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *sydd* i'w gael.

5 Felly gweision y brenhin Hezecïah a ddaethant at Esaiah.

6 ¶ Ac Esaiah a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meistr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna y geiriau a glywaist, *trwy* y rhai [c] y cablodd gweision brenhin Assyria fi.

Cyn CRIST Cylch 710.

c pen. 18. 17.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef wynt, ac efe a glyw swn, ac a ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd iddo syrthio gan y cleddyf yn ei wlad ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh, ac a gafodd frenhin Assyria yn ymladd yn erbyn Libnah: canys efe a glywsai fyned o hono ef ymaith o Lachis.

9 A [d] phan glybu efe am Tirhacah brenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele efe a ddaeth allan i ryfela â thi; efe a anfonodd genhadau drachefn at Hezecïah, gan ddywedyd,

710.
d Edrych 1 Sam. 23. 27.

10 Fel hyn y lleferwch wrth Hezecïah brenhin Judah, gan ddywedyd, Na thwylled dy DDUW di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem yn llaw brenhin Assyria.

11 Wele, ti a glywaist yr hyn a wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

12 [e] A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau i eu dinystrio; *sef* Gozan, a Haran, a Reseph, a meibion Eden y rhai *oedd* o fewn Thelasar?

e pen. 18. 33.

13 [f] Mae brenhin Hamath, a brenhin Arpad, a brenhin dinas Sepharfaim, Hena, ac Ifah?

f pen. 18. 34.

14 ¶ A Hezecïah a gymmerodd y llythyrau o law y cenhadau, ac a'u darllenodd hwy: a Hezecïah a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'u lledodd hwynt ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezecïah a weddïodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [g] yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y cerubiaid, tydi sydd DDUW, tydi yn unig, i holl deyrnasoedd y ddaear; ti a wnaethost y nefoedd a'r ddaear.

g 1 Sam. 4. 4. Ps. 80. 1.

16 Gogwydda, ARGLWYDD, dy glust, a gwrando: agor dy lygaid, ARGLWYDD, ac edrych; a gwrando eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y DUW byw.

17 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i frenhinoedd Assyria ddifa yr holl genhedloedd a'u tir,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr gwaith dwylaw dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinystriasant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD ein DUW ni, achub ni, attolwg, o'i law ef, fel y gwypo holl deyrnasoedd y ddaear mai tydi *yw* yr ARGLWYDD DDUW, tydi yn unig.

20 ¶ Yna Esaiah mab Amos a anfonodd at Hezecïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, Gwrandewais ar yr hyn a weddïaist arnaf fi yn erbyn Senacherib brenhin Assyria.

21 Dyma y gair a lefarodd yr ARGLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn merch Sïon a'th ddirmygodd di, *ac* a'th watwarodd; merch Je-

Cyn CRIST 710.

rusalem [h] a ysgydwodd ben ar dy
ol di.
[h] Job 16. 4. Ps. 22. 7.
22 Pwy a ddifenwaist ti, ac a
geblaist? ac yn erbyn pwy y dyrch-
efaist ti *dy* lef, ac y codaist yn
[i] Es. 5. 24. Jer. 51. 5.
uchel dy lygaid? yn erbyn [i] Sanct
Israel.
23 Trwy law dy genhadau y
ceblaist ti yr ARGLWYDD, ac y dy-
wedaist, A llïaws fy ngherbydau y
dringais i uchelder y mynyddoedd,
i ystlysau Libanus; a mi a dorraf
uchelder ei gedrwydd ef, *a'i* ddewis
ffynnidwydd ef, âf hefyd i'w letty
eithaf, *ac i* goedwig ei ddol-dir ef.
24 Myfi a gloddiais, ac a yfais
ddyfroedd dïeithr, ac â gwadnau fy
nhraed y dyhysbyddais holl afon-
‖ Neu, caeedig.
ydd y ‖ gwarchäedig.
25 Oni chlywaist ti ddarparu o
honof fi hyn er ys talm, ac i mi
lunio hynny er y dyddiau gynt? yn
‖ Neu, a ddygwn, &c.
awr ‖ y dygais hynny i ben, fel y
byddit i ddinystrio dinasoedd caerog
yn garneddau dinystriol.
26 Am hynny eu trigolion yn
gwttoglaw a ddychrynwyd, ac a
gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt
[k] Ps. 129. 6.
y maes, fel gwŷrdd-lysiau, *neu* [k] glas-
welltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi
deifio cyn addfedu.
[l] Ps. 139. 1, &c.
27 [l] Dy ‖ cisteddiad hefyd, a'th
‖ Neu, *drigfa.*
fynediad allan, a'th ddyfodiad i
mewn, a adnabum i, a'th gynddeir-
iogrwydd i'm herbyn.
28 Am i ti ymgynddeiriogi i'm
herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod
[m] Esec. 29. 4. a 38. 4.
i fynu i'm clustiau i; am hynny [m] y
gosodaf fy mach yn dy ffroen, a'm
ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddy-
chwelaf di ar hyd yr un ffordd ag
y daethost.
29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *O
Hezecïah:* Y flwyddyn hon y
bwyttâi a dyfo o hono ei hun, ac
yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn
y drydedd flwyddyn hauwch, a
medwch, plennwch winllannoedd
hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth
hwynt.
† Heb. *diangol.*
30 A'r † gweddill o dŷ Judah *yr
hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith
i wared, ac a ddwg ffrwyth i fynu.
31 Canys gweddill a â allan o Je-
rusalem, a'r rhai dïangol o fynydd
[n] Es. 9. 7.
Sïon: [n] zêl ARGLWYDD *y lluoedd* a
wna hyn.
32 Am hynny fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD am frenhin Assyria,
Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac ni
ergydia saeth yno; hefyd ni ddaw
efe o'i blaen hi â tharian, ac ni
fwrw glawdd i'w herbyn hi.
33 Ar hyd yr un ffordd ag y
daeth, y dychwel efe, ac ni ddaw
i mewn i'r ddinas hon, medd yr AR-
GLWYDD.
[o] pen. 20. 6.
34 Canys [o] mi a ddiffynnaf y
ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn
[p] 1 Bren. 11. 12, 13.
fy hun, ac [p] er mwyn Dafydd fy
ngwas.
[q] Es. 37. 36.
35 ¶ A'r [q] noson honno yr aeth
angel yr ARGLWYDD, ac a darawodd
y'ngwersyll yr Assyriaid bump a
phedwar ugain a chant o filoedd:
a phan gyfodasant yn fore dran-
noeth, wele hwynt oll yn gelaneddau
meirwon.

36 Felly Senacherib brenhin As-
syria a ymadawodd, ac a aeth ym-
aith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd
yn Ninifeh.
37 A bu, fel yr oedd efe yn addoli 709.
yn nhŷ Nisroch ei dduw, i [r] Adram- [r] 2 Chron. 32. 21.
melech a Sareser ei feibion [s] ei
ladd ef â'r cleddyf; a hwy a ddiang- [s] ad. 7.
asant i wlad † Armenia: ac [u] Es- † Heb. *Ararat.*
arhadon ei fab a deyrnasodd yn ei [u] Ezra 4. 2.
le ef.

PENNOD XX.

1 Hezecïah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei oes. 8 Yr haul yn myned yn ei ol ddeg o raddau, yn argoel o'r addewid honno. 12 Berodach-Baladan yn danfon i ymweled â Hezecïah, o herwydd y rhyfeddod hwnnw; ac felly yn cael gwybodaeth am ei drysorau ef. 14 Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon. 21 Manasseh yn frenhin ar ol Hezecïah.

YN [a] y dyddiau hynny y clefych- 713.
odd Hezecïah hyd farw: ac [a] 2 Chron. 32. 24.
Esaiah y prophwyd mab Amos a Es. 38. 1.
ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD,
† Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, † Heb. *Dod orchymyn am.*
ac ni byddi byw.
2 Yna efe a drodd ei wyneb at y
pared, ac a weddïodd at yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr
awr hon i mi rodio ger dy fron di
mewn gwirionedd, ac â chalon ber-
ffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn
oedd* dda yn dy olwg di. A Heze-
cïah a wylodd âg wylofain mawr.
4 A chyn myned o Esaiah allan i'r
‖ cyntedd canol, daeth gair yr AR- ‖ Neu, *ddinas.*
GLWYDD atto, gan ddywedyd,
5 Dychwel, a dywed wrth He-
zecïah blaenor fy mhobl i, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD DDUW Dafydd
dy dad, Clywais dy weddi di, gwel-
ais dy ddagrau: wele fi yn dy
iachâu di; y trydydd dydd yr âi di
i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.
6 A mi a chwanegaf at dy ddydd-
iau di bymtheng mlynedd, ac a'th
waredaf di a'r ddinas hon o law
brenhin Assyria: [b] diffynnaf hefyd [b] pen. 19. 34.
y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac
er mwyn Dafydd fy ngwas.
7 A dywedodd Esaiah, Cym-
merwch swp o ffigys. A hwy a
gymmerasant, ac a'i gosodasant ar
y cornwyd, ac efe a aeth yn iach.
8 ¶ A Hezecïah a ddywedodd
wrth Esaiah, [c] Pa arwydd *fydd* yr [c] Edrych Barn. 6. 17, 37, 39. Es. 7. 11, 14.
iachâ yr ARGLWYDD fi, ac yr âf fi i
fynu i dŷ yr ARGLWYDD y trydydd
dydd?
9 Ac Esaiah a ddywedodd, Hyn
fydd i ti yn argoel oddi wrth yr AR-
GLWYDD, y gwna yr ARGLWYDD y
gair a lefarodd efe: A â y cysgod
ddeg o raddau ym mlaen, neu
a ddychwel efe ddeg o raddau
yn ol?
10 A Hezecïah a ddywedodd,
Hawdd yw i'r cysgod ogwyddo ddeg
o raddau: nid *felly*, ond dychweled
y cysgod yn ei ol ddeg o raddau.
11 Ac Esaiah y prophwyd a lef- [d] Edrych Jos. 10. 12, 14.
odd ar yr ARGLWYDD: ac [d] efe a Es. 38. 8.
drodd y cysgod ar hyd y graddau, † Heb.
ar hyd y rhai y disgynasai efe † yn *y'ngraddau.*
neial Ahaz, ddeg o raddau yn ei ol. 712.
12 ¶ [e] Yn yr amser hwnnw yr [e] Es. 39. 1.

Cyn CRIST 712.

anfonodd Berodach-Baladan, mab
Baladan brenhin Babilon, lythyrau
ac anrheg at Hezeciah: canys efe
a glywsai fod Hezeciah yn glaf.
f 2 Chron. 32. 27, 31. 13 A f Hezeciah a wrandawodd
arnynt, ac a ddangosodd iddynt
‖ Neu, *lysieu-dŷ.* holl dŷ ei ‖ drysor, yr arian, a'r aur,
a'r pêr-aroglau, a'r olew goreu, a
‖ Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.* *holl* dŷ ei ‖ arfau, a'r hyn oll a gaf-
wyd yn ei drysorau ef: nid oedd
dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyf-
oeth ef, a'r nas dangosodd Hezeciah
iddynt.
14 ¶ Yna Esaiah y prophwyd a
ddaeth at y brenhin Hezeciah, ac a
ddywedodd wrtho, Beth a ddywed-
odd y gwŷr hyn? ac o ba le y daeth-
ant attat ti? A dywedodd Hezeciah,
O wlad bell y daethant hwy, *sef* o
Babilon.
15 Yntau a ddywedodd, Beth a
welsant hwy yn dy dŷ di? A dy-
wedodd Hezeciah, Yr hyn oll *oedd*
yn fy nhŷ i a welsant hwy: nid oes
dim yn fy nhrysorau i nas dangosais
iddynt hwy.
16 Ac Esaiah a ddywedodd wrth
Hezeciah, Gwrando air yr Ar-
glwydd.
17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan
g pen. 24. 13. a 25. 13. Jer. 27. 22. a 52. 17. g ddygir i Babilon yr hyn oll *sydd*
yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy
dadau hyd y dydd hwn: ni adewir
dim, medd yr Arglwydd.
18 Cymmerant hefyd o'th feibion
di, y rhai a ddaw allan o honot, y
h Cyflawnwyd, Dan. 1. 3. rhai a genhedli di, ‖ a hwy a fyddant
yn ystafellyddion yn llys brenhin
Babilon.
19 Yna Hezeciah a ddywedodd
wrth Esaiah, Da yw gair yr Ar-
glwydd, yr hwn a lefaraist. Dy-
‖ Neu, *Oni bydd heddwch,&c.* wedodd hefyd, ‖ Onid da os bydd
heddwch a gwirionedd yn fy nydd-
iau i?
Cylch 710. 20 ¶ A'r rhan arall o hanes He-
h Neh. 3. 16. zeciah, a'i holl rym ef, ac fel h y
gwnaeth efe y llynn, a'r pistyll, ac
i 2 Chron. 32. 30. i y dug efe y dyfroedd i'r ddinas,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn
llyfr chroniel brenhinoedd Judah?
21 A Hezeciah a hunodd gyd â'i
Cylch 698. dadau: a Manasseh ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.

PENNOD XXI.

1 *Teyrnasiad Manasseh; 3 a'i ddelw-addoliaeth. 10 Ei annuwioldeb ef yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Judah. 17 Amon ar ei ol ef; 19 a'i annuwioldeb yntau. 23 Ei weision yn ei ladd ef, a'r bobl yn eu lladd hwythau; a Josiah yn myned yn frenhin.*

Cylch 698. a 2 Chron. 33. 1. MAB a deuddeng mlwydd *oedd*
Manasseh pan ddechreuodd
efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd
a deugain y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem: ac enw ei fam ef *oedd*
Hephsibah.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd, yn
ol ffieidd-dra y cenhedloedd a fwr-
iodd yr Arglwydd allan o flaen
meibion Israel.
3 Canys efe a adeiladodd drachefn
b pen. 18. 4. yr uchelfëydd b a ddinystriasai He-
zeciah ei dad ef; ac a gyfododd
allorau i Baal, ac a wnaeth lwyn,
c 1 Bren. 16. 33. fel c y gwnelsai Ahab brenhin Is-
rael, ac a addolodd holl lu y

Cyn CRIST Cylch 698.

nefoedd, ac a'u gwasanaethodd
hwynt.
4 d Adeiladodd hefyd allorau yn d Jer. 32. 34.
nhŷ yr Arglwydd, *am* yr hwn y
dywedasai yr Arglwydd, e Yn Je- e 2 Sam. 7. 13.
rusalem y gosodaf fy enw. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.
5 Ac efe a adeiladodd allorau i
holl lu y nefoedd yn nau gyntedd
tŷ yr Arglwydd.
6 Ac f efe a dynnodd ei fab trwy f Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 16. 3.
dân, ac a arferodd g hudoliaeth, a
brudiau, ac a fawrhâodd swynydd- g Lef. 19. 26, 31.
ion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer
o ddrwg y'ngolwg yr Arglwydd, i'*w*
ddigio *ef*.
7 Ac efe a osododd ddelw gerf-
iedig y llwyn a wnelsai efe, yn y tŷ
am yr hwn y dywedasai yr Ar-
glwydd wrth Dafydd, ac wrth So-
lomon ei fab, h Yn y tŷ hwn, ac yn h 2 Sam. 7. 13.
Jerusalem, yr hon a ddewisais i o 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.
holl lwythau Israel, y gosodaf fi fy pen. 23. 27.
enw yn dragywydd: Ps. 132. 13.
8 Ac ni symmudaf mwyach droed
Israel o'r wlad a roddais i'w tadau
hwynt: yn unig os gwyliant ar
wneuthur yr hyn oll a orchymynais
iddynt, ac yn ol yr holl gyfraith a
orchymynodd fy ngwas Moses idd-
ynt.
9 Ond ni wrandawsant hwy: a
Manasseh a'u cyfeiliornodd hwynt
i wneuthur yn waeth nâ'r cenhedl-
oedd a ddifethasai yr Arglwydd o
flaen meibion Israel.
10 ¶ A llefarodd yr Arglwydd
trwy law ei weision y prophwydi,
gan ddywedyd,
11 i O herwydd i Manasseh bren- i Jer. 15. 4.
hin Judah wneuthur y ffieidd-dra
hyn, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r
hyn oll a wnaethai yr Amoriaid *a*
fu o'i flaen ef, a pheri i Judah
bechu trwy ei eilunod:
12 Oblegid hynny, fel hyn y dywed
Arglwydd Dduw Israel, Wele fi yn
dwyn drwg ar Jerusalem a Judah,
k fel y merwino dwy-glust y sawl a'i k 1 Sam. 3. 11. Jer. 19. 3.
clywant.
13 A mi a estynaf l linyn mesur l Edrych Es. 34. 11.
Samaria ar Jerusalem, a phwys tŷ Galar. 2. 8.
Ahab: golchaf hefyd Jerusalem fel Amos 7. 7, 8.
y gylch *un* gwppan, *yr hwn pan*
‖ olcho, efe a'*i* trŷ ar ei wyneb. ‖ Neu, *sycho.*
14 A mi a wrthodaf weddill fy
etifeddiaeth, ac a'u rhoddaf hwynt
yn llaw eu gelynion, a hwy a fydd-
ant yn anrhaith ac yn yspail i'w
holl elynion:
15 Am iddynt wneuthur yr hyn
oedd ddrwg yn fy ngolwg i, a'u bod
yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu
tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd
y dydd hwn.
16 Manasseh hefyd a dywalltodd
lawer iawn o waed gwirion, hyd oni
lanwodd efe Jerusalem o † ben bwy † Heb. *ymyl i ymyl.*
gilydd, heb law ei bechod *trwy* yr
hwn y gwnaeth efe i Judah bechu,
gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg
y'ngolwg yr Arglwydd.
17 ¶ A'r m rhan arall o hanes Ma- m 2 Chron. 33. 11-19.
nasseh, a'r hyn a wnaeth efe, a'i
bechod a bechodd efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Judah?
18 A n Manasseh a hunodd gyd n 2 Chron. 33. 20.
â'i dadau, ac a gladdwyd y'ngardd

Cyn CRIST 643.

ei dŷ ei hun, *sef* y'ngardd Uzza; ac Amon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

19 ¶ Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Mesulemeth, merch Harus o Jotbah.

20 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel y gwnelsai Manasseh ei dad.

21 Ac efe a rodiodd yn yr holl ffyrdd y rhodiasai ei dad ynddynt, ac a wasanaethodd yr eilunod a wasanaethasai ei dad, ac a ymgrymmodd iddynt:

22 Ac efe a wrthododd ARGLWYDD DDUW ei dadau, ac ni rodiodd yn ffordd yr ARGLWYDD.

641.

23 ¶ A gweision Amon a fradfwriadasant yn ei erbyn ef, ac a laddasant y brenhin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlad a laddodd yr holl rai a frad-fwriadasent yn erbyn y brenhin Amon: a phobl y wlad a osodasant Josïah ei fab ef yn frenhin yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

[o] Matt. 1. 10, *Josïas.*

26 A chladdwyd ef yn ei feddrod y'ngardd Uzza; a [o] Josïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXII.

1 *Duwioldeb Josïah,* 3 *a'i ofal am gyweirio y deml.* 8 *Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Josïah yn gyrru at Huldah i ymgynghori â'r Arglwydd.* 15 *Huldah yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedd hynny dros amser Josïah.*

641.

[a] 2 Chron. 34. 1.

MAB [a] wyth mlwydd *oedd* Josïah pan aeth efe yn frenhin, ac un mlynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedidah, merch Adaiah o [b] Boscath.

[b] Jos. 15. 39.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei dad, ac ni throdd ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy.

Cylch 624.

3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Josïah, y brenhin a anfonodd Saphan, mab Asalïah, mab Mesŵlam, yr ysgrifenydd, i dŷ yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

4 Dos i fynu at Hilcïah yr archoffeiriad, fel y cyfrifo efe yr arian [c] a ddygpwyd i dŷ yr ARGLWYDD, y rhai a gasglodd [d] ceidwaid y † drws gan y bobl:

[c] pen. 12. 4.
[d] pen. 12. 9.
† Heb. *trothwy.*

5 A rhoddant hwy yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai sydd olygwyr ar dŷ yr ARGLWYDD; a rhoddant hwy i'r rhai sydd yn gwneuthur y gwaith *sydd* yn nhŷ yr ARGLWYDD, i gyweirio agennau y tŷ,

6 I'r seiri coed, ac i'r adeiladwyr, ac i'r seiri maen, ac i brynu coed a cherrig nâdd, i adgyweirio y tŷ.

[e] pen. 12. 15.

7 Etto [e] ni chyfrifwyd â hwynt am yr arian a roddwyd yn eu llaw hwynt, am eu bod hwy yn gwneuthur yn ffyddlawn.

8 ¶ A Hilcïah yr arch-offeiriad a ddywedodd wrth Saphan yr ysgrifenydd, Cefais [f] lyfr y gyfraith yn nhŷ yr ARGLWYDD: a Hilcïah a roddodd y llyfr at Saphan, ac efe a'i darllenodd ef.

Cyn CRIST Cylch 624.

[f] Edrych Deut. 31. 24, &c. 2 Chron. 34. 14.

9 A Saphan yr ysgrifenydd a ddaeth at y brenhin, ac a adroddodd y peth i'r brenhin, ac a ddywedodd, Dy weision di a † gasglasant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddasant yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai sydd olygwyr ar dŷ yr ARGLWYDD.

† Heb. *doddasant.*

10 A Saphan yr ysgrifenydd a fynegodd i'r brenhin, gan ddywedyd, Hilcïah yr offeiriad a roddodd i mi lyfr: a Saphan a'i darllenodd ef ger bron y brenhin.

11 A phan glybu y brenhin eiriau llyfr y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.

12 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcïah yr offeiriad, ac i Ahicam mab Saphan, ac i [g] Achbor mab [h] Michaiah, ac i Saphan yr ysgrifenydd, ac i Asahïah gwas y brenhin, gan ddywedyd,

[g] 2 Chron. 34. 20, *Abdon.*
[h] Neu, *Michah.*

13 Ewch, ymofynwch â'r ARGLWYDD drosof fi, a thros y bobl, a thros holl Judah, am eiriau y llyfr hwn a gafwyd: canys mawr *yw* llid yr ARGLWYDD yr hwn a ennynodd i'n herbyn ni, o herwydd na wrandawodd ein tadau ni ar eiriau y llyfr hwn, i wneuthur yn ol yr hyn oll a ysgrifenwyd o'n plegid ni.

14 Felly Hilcïah yr offeiriad, ac Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac Asahïah a aethant at Huldah y brophwydes, gwraig Sàlum mab [i] Ticfah, mab ‖ Harhas, ceidwad y gwisgoedd: a hi oedd yn trigo yn Jerusalem yn yr ‖ ysgoldŷ, a hwy a ymddiddanasant â hi.

[i] 2 Chron. 34. 22, *Ticfath.*
‖ Neu, *Hasrah.*
‖ Neu, *ail ran.*

15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel, Dywedwch i'r gwr a'ch anfonodd chwi attaf fi;

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *sef* holl eiriau y llyfr a ddarllenodd brenhin Judah.

17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogl-darthu i dduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw: am hynny yr ennyn fy llid yn erbyn y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

18 Ond wrth [k] frenhin Judah, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymgynghori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho ef, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel, *Am* y geiriau a glywaist ti;

[k] 2 Chron. 34. 26.

19 Oblegid i'th galon feddalhâu, ac i tithau ymostwng o flaen yr ARGLWYDD, pan glywaist yr hyn a leferais yn erbyn y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, ac *am* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo ger fy mron i; minnau hefyd a wrandewais, medd yr ARGLWYDD.

20 O herwydd hynny, wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir i'th fedd [l] mewn heddwch, fel na welo dy lygaid yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn

[l] Es. 57. 1, 2.

Cyn CRIST Cykh 624.

ei ddwyn ar y fan hon. A hwy a ddygasant air i'r brenhin drachefn.

PENNOD XXIII.

1 Josïah yn peri darllen y gyfraith yng ngŵydd yr holl bobl: 3 yn adnewyddu cyfammod yr Arglwydd: 4 yn difetha yr eilun-addolwyr a'u hoffeiriaid: 15 yn llosgi esgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganesid: 21 yn cadw Pasc ardderchog: 24 yn difetha y consurwyr, a phob ffieidd-dra. 26 Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Judah. 29 Josïah yn cyffroi Pharaoh-Nechoh, ac yn cael ei ladd ym Megido. 31 Joahaz yn frenhin ar ei ol ef: a Pharaoh-Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenhin. 36 Annuwiol lywodraeth Joacim.

A'R [a] brenhin a anfonodd, a holl henuriaid Judah a Jerusalem a ymgynnullasant atto ef.

2 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, a holl wŷr Judah, a holl drigolion Jerusalem gyd âg ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl o fychan hyd fawr: ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, [b] yr hwn a gawsid yn nhŷ yr ARGLWYDD.

3 ¶ A'r brenhin [c] a safodd wrth y golofn, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ol yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid, i gyflawni geiriau y cyfammod hwn, y rhai *oedd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a safodd wrth y cyfammod.

4 A'r brenhin a orchymynodd i Hilciah yr arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail *radd*, ac i geidwaid y drws, ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD yr holl lestri a wnelsid i Baal, ac [d] i'r llwyn, ac i holl lu y nefoedd: ac efe a'u llosgodd hwynt o'r tu allan i Jerusalem, ym meusydd Cidron, ac a ddug eu lludw hwynt i Bethel.

5 Ac efe a ddiswyddodd ‖ yr offeiriaid a osodasai brenhinoedd Judah i arogl-darthu yn yr uchelfëydd, yn ninasoedd Judah, ac yn amgylchoedd Jerusalem: a'r rhai oedd yn arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r lleuad, ac i'r ‖ planedau, ac i holl lu y nefoedd.

6 Efe a ddug allan hefyd [e] y llwyn o dŷ yr ARGLWYDD, i'r tu allan i Jerusalem, hyd afon Cidron, ac a'i llosgodd ef wrth afon Cidron, ac a'i malodd yn llwch, ac a daflodd ei lwch ar [f] feddau meibion y bobl.

7 Ac efe a fwriodd i lawr dai y sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ yr ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd yn gwau † cortynnau i'r llwyn.

8 Ac efe a ddug yr holl offeiriaid allan o ddinasoedd Judah, ac a halogodd yr uchelfeydd yr oedd yr offeiriaid yn arogl-darthu arnynt, o Geba hyd Beerseba, ac a ddistrywiodd uchelfëydd y pyrth, y rhai *oedd wrth* ddrws porth Josua tywysog y ddinas, y rhai *oedd* ar y llaw aswy i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.

9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfëydd ni ddaethant i fynu at allor yr ARGLWYDD i Jerusalem, ond hwy a fwyttasant fara croyw ym mysg eu brodyr.

624.
[a] 2 Chron. 34. 29.
[b] pen. 22. 8.
[c] pen. 11. 14.
[d] pen. 21 3, 7.
‖ Neu, *chemarim*, Hos. 10. 5. Zeph. 1. 4.
‖ Neu, *deuddeg arwydd.*
[e] pen. 21. 7.
[f] 2 Chron. 34. 4.
† Heb. *tai.*
[g] Edrych Ezec. 44. 10-14.

10 Ac efe a halogodd [h] Topheth, yr hon *sydd* yn [i] nyffryn meibion Hinnom, fel [k] na thynnai neb ei fab na'i ferch trwy dân i Moloch.

11 Ac efe a ddifethodd y meirch a roddasai brenhinoedd Judah i'r haul, wrth ddyfodfa tŷ yr ARGLWYDD, wrth ystafell Nathan-melech yr † ystafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a losgodd gerbydau yr haul yn tân.

12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* [l] ar nen ystafell Ahaz, y rhai a wnelsai brenhinoedd Judah, a'r allorau a wnelsai [m] Manasseh yn nau gyntedd tŷ yr ARGLWYDD, a ddistrywiodd y brenhin, ac ‖ a'*u* bwriodd *hwynt* i lawr oddi yno, ac a daflodd eu llwch hwynt i afon Cidron.

13 Y brenhin hefyd a ddifwynodd yr uchelfëydd *oedd* ar gyfer Jerusalem, y rhai *oedd* o'r tu deheu i ‖ fynydd y llygredigaeth, y rhai a adeiladasai [n] Solomon brenhin Israel i Astoreth ffieidd-dra y Sidoniaid, ac i Chemos ffieidd-dra y Moabiaid, ac i Milchom ffieidd-dra meibion Ammon.

14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a lanwodd eu lle hwynt âg esgyrn dynion.

15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* yn Bethel, a'r uchelfa [p] a wnaethai Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, ie, yr allor honno a'r uchelfa a ddistrywiodd efe, ac a losgodd yr uchelfa, *ac a'i* malodd yn llwch, ac a losgodd y llwyn.

16 A Josïah a edrychodd, ac a ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr esgyrn o'r beddau, ac a'*u* llosgodd ar yr allor, ac a'i halogodd hi, yn ol [q] gair yr ARGLWYDD yr hwn a gyhoeddasai gwr DUW, yr hwn a bregethasai y geiriau hyn.

17 Yna efe a ddywedodd, Pa ditl *yw* hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho, [r] Bedd gwr DUW, yr hwn a ddaeth o Judah, ac a gyhoeddodd y pethau hyn a wnaethost ti i allor Bethel, *ydyw*.

18 Ac efe a ddywedodd, Gadêwch ef yn llonydd; nac ymyrred neb â'i esgyrn ef. Felly yr achubasant ei esgyrn ef, gyd âg esgyrn [s] y prophwyd a ddaethai o Samaria.

19 Josïah hefyd a dynnodd ymaith holl dai yr uchelfëydd, y rhai *oedd* [t] yn ninasoedd Samaria, y rhai a wnelsai brenhinoedd Israel i ddigio yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddynt yn ol yr holl weithredoedd a wnelsai efe yn Bethel.

20 Ac [u] efe a ‖ [x] laddodd holl offeiriaid yr uchelfëydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a losgodd esgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jerusalem.

21 ¶ A'r brenhin a orchymynodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, [y] Gwnewch Basc i'r ARGLWYDD eich DUW, [z] fel *y mae* yn ysgrifenedig yn llyfr y cyfammod hwn.

22 Yn ddïau [a] ni wnaed y fath Basc â hwn, er dyddiau y barnwyr

Cyn CRIST 624.
[h] Jer. 7. 31. a 19. 6, 11.
[i] Jos. 15. 8.
[k] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10.
† Heb. *eunuch.*
[l] Edrych Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5.
[m] pen. 21. 5.
‖ Neu, *a redodd oddi yno.*
‖ Sef, mynydd yr Olew-wydd.
[n] 1 Bren. 11.7.
[o] Exod. 23. 24. Deut. 7. 5,25.
[p] 1 Bren. 12. 28.
[q] 1 Bren. 13. 2.
[r] 1 Bren. 13. 30.
[s] 1 Bren. 13. 31.
[t] Edrych 2 Chron. 34. 6.
[u] 1 Bren. 13. 2.
‖ Neu, *aberthodd.*
[x] Exod. 22. 20. pen. 11. 18.
[y] 2 Chron. 35. 1.
[z] Exod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 2. Deut. 16. 2.
[a] 2 Chron. 35. 18.

Cyn CRIST 624.

Cylch 623.

a farnasant Israel, nac *yn* holl
ddyddiau brenhinoedd Israel, na
brenhinoedd Judah.
23 Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i
frenhin Josïah y cynhaliwyd y Pasc
hwn i'r ARGLWYDD yn Jerusalem.
24 ¶ Y swynyddion hefyd, a'r
dewiniaid, a'r ‖ delwau, a'r eilunod,
a'r holl ffieidd-dra, y rhai a welwyd
y'ngwlad Judah, ac yn Jerusalem,
a dynnodd Josïah ymaith: fel y
cyflawnai efe eiriau y [b]gyfraith; *y*
rhai oedd ysgrifenedig yn y llyfr a
gafodd Hilcïah yr offeiriad yn nhŷ
yr ARGLWYDD.
25 Ac [c]ni bu o'i flaen frenhin o'i
fath ef, yr hwn a drodd at yr AR-
GLWYDD â'i holl galon, ac â'i holl
enaid, ac â'i holl egni, yn ol cwbl o
gyfraith Moses, ac ar ei ol ef ni
chyfododd ei fath ef.
26 ¶ Er hynny ni throdd yr AR-
GLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint
mawr, *trwy* yr hwn y llidiodd ei
ddigllonedd ef yn erbyn Judah, [d]o
herwydd yr holl ddigter *trwy* yr
hwn y digiasai Manasseh ef.
27 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Judah hefyd a fwriaf ymaith o'm
golwg, fel [e]y bwriais ymaith Israel,
ac a wrthodaf y ddinas hon Jeru-
salem, yr hon a ddetholais, a'r tŷ
am yr hwn y dywedais, [f]Fy enw a
fydd yno.
28 A'r rhan arall o hanes Josïah,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Judah?
610. 29 ¶ [g]Yn ei ddyddiau ef y daeth
Pharaoh-Nechoh brenhin yr Aipht
i fynu yn erbyn brenhin Assyrïa,
hyd afon Euphrates: a'r brenhin
Josïah a aeth i'w gyfarfod ef, a
Pharaoh [h] a'i lladdodd ef ym [i]Me-
gido, pan ei [k]gwelodd ef.
30 A'i weision a'i dygasant ef
mewn cerbyd yn farw o Megido, ac
a'i dygasant ef i Jerusalem, ac a'i
claddasant ef yn ei feddrod ei hun.
A [l]phobl y wlad a gymmerasant
[m]Joahaz mab Josïah, ac a'i hen-
neiniasant ef, ac a'i hurddasant yn
frenhin yn lle ei dad.
31 ¶ Mab tair blwydd ar hugain
oedd Joahaz pan aeth efe yn frenhin,
a thri mis y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem; ac enw ei fam ef *oedd* [n]Ha-
mutal, merch Jeremïah o Libnah.
32 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai ei dadau ef.
33 A Pharaoh-Nechoh a'i rhwym-
odd ef yn Riblah y'ngwlad Ha-
math, ‖ fel na theyrnasai efe yn
Jerusalem: ac a osododd dreth ar
y wlad *o* gan talent o arian, a
thalent o aur.
34 A Pharaoh-Nechoh a osod-
odd Elïacim mab Josïah yn frenhin
yn lle Josïah ei dad, ac [o]a drodd ei
enw ef [p]Joacim: ac efe a ddug
ymaith Joahaz, ac efe a ddaeth i'r
Aipht, ac yno [q]y bu efe farw.
35 A Joacim a roddodd i Pha-
raoh [r]yr arian, a'r aur; ond efe a
drethodd y wlad i roddi yr arian
wrth orchymyn Pharaoh: efe a
gododd yr arian a'r aur ar bobl y

‖ Neu, *teraphim*, Gen. 31. 19.
[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 11.
[c] pen. 18. 5.
[d] Jer. 15. 4.
[e] pen. 17. 18, 20. a 18. 11. a 21. 13.
[f] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 21. 4, 7.
[g] 2 Chron. 35. 20.
[h] 2 Chron. 35. 24.
[i] Zech. 12. 11.
[k] pen. 14. 8.
[l] 2 Chron. 36. 1.
[m] 1 Chron. 3. 15, *Johanan*. Jer. 22. 11, *Salum*.
[n] pen. 24. 18.
‖ Neu, *am ei fod yn teyrnasu.*
[o] Edrych pen. 24. 17. Dan. 1. 7.
[p] Matt. 1. 11.
[q] Jer. 22. 11, 12. Ezec. 19. 3, 4.
[r] ad. 33.

Cyn CRIST 610.

wlad, ar bob un yn ol ei dreth, i'w
rhoddi i Pharaoh-Nechoh.
36 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd Joacim pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac
enw ei fam ef *oedd* Zebudah, merch
Pedaiah o Rumah.
37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnelsai ei dadau.

PENNOD XXIV.

1 Joacim wedi ei orchfygu gan Nabuchodonosor, yn gwrthryfela yn ei erbyn ef; ac felly yn dwyn dinystr arno ei hun. 6 Joachin yn teyrnasu ar ei ol ef. 7 Brenhin Babilon yn gorchfygu brenhin yr Aipht. 8 Drwg lywodraeth Joachin. 10 Ynnill Jerusalem, a chaethgludo y bobl i Babilon. 17 Gwneuthur Sedecïah yn frenhin; a'i ddrwg lywodraeth ef yn achos o lwyr-ddinystr Jerusalem.

YN [a]ei ddyddiau ef y daeth 607.
Nabuchodonosor brenhin Ba- 606.
bilon i fynu, a Joacim a fu was iddo 603.
ef dair blynedd: yna efe a drodd,
ac a wrthryfelodd yn ei erbyn ef.
600. 2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn
ei erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid,
a thorfoedd o'r Syriaid, a thorfoedd
o'r Moabiaid, a thorfoedd o feibion
Ammon, ac a'u hanfonodd hwynt
yn erbyn Judah i'w dinystrio hi,
[b]yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn
a lefarasai efe trwy law ei weision y
prophwydi.
3 Yn ddïau trwy orchymyn yr
ARGLWYDD y bu *hyn* yn erbyn
Judah, i'*w* bwrw allan o'i olwg ef,
o achos [c]pechodau Manasseh, yn
ol yr hyn oll a wnaethai efe;
4 A hefyd o herwydd [d]y gwaed
gwirion a ollyngodd efe: (canys efe
a lanwodd Jerusalem o waed gwir-
ion) a hynny ni fynnai yr AR-
GLWYDD ei faddeu.
5 ¶ A'r rhan arall o hanes Joacim,
a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Judah?
6 A [e]Joacim a hunodd gyd â'i 599.
dadau; a ‖ Joachin ei fab a deyrn-
osodd yn ei le ef.
7 Ac [f]ni ddaeth brenhin yr
Aipht mwyach o'i wlad: canys
[g]brenhin Babilon a ddygasai yr
hyn oll a oedd eiddo brenhin yr
Aipht, o afon yr Aipht hyd afon
Euphrates.
8 ¶ [h]Mab deunaw mlwydd *oedd*
Joachin pan aeth efe yn frenhin;
a thri mis y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem: ac enw ei fam ef *oedd*
Nehusta, merch Elnathan o Jeru-
salem.
9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.
10 ¶ [i]Yn yr amser hwnnw y
daeth gweision Nabuchodonosor
brenhin Babilon i fynu yn erbyn
Jerusalem, †a gwarchaewyd ar y
ddinas.
11 A Nabuchodonosor brenhin 599.
Babilon a ddaeth yn erbyn y ddinas
a'i weision ef a warchaeasant arni hi.
12 A Joachin brenhin Judah a
aeth allan at frenhin Babilon, efe,
a'i fam, a'i weision, a'i dywysogion,
a'i ‖ ystafellyddion: a brenhin Ba-

[a] 2 Chron. 36. 6.
[b] pen. 20. 17. a 23. 27.
[c] pen. 21. 2. a 23. 26.
[d] pen. 21. 16.
[e] Edrych 2 Chron. 36. 6, 8. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
‖ Neu, *Jeconïah*, 1 Chron 3. 16. neu, *Conïah*, Jer. 22. 24, 28.
[f] Edrych Jer. 37. 5, 7.
[g] Jer. 46. 2.
[h] 2 Chron. 36. 9.
[i] Dan. 1. 1.
† Heb. *a'r ddinas a ddaeth yng ngwarchae.*
‖ Neu, *eunuchiaid.*

Cyn CRIST 599.

[k] Edrych pen. 25. 27.
[l] Edrych Jer. 52. 28.
[m] pen. 20. 17. Es. 39 6.
[n] Edrych Dan. 5. 2, 3.
[o] Jer. 20. 5.
[p] Jer. 24. 1.
[q] Edrych Jer. 52. 28.
[r] Felly 1 Sam. 13. 19. 22.
[s] pen. 25. 12.
[t] 2 Chron. 36 10. Esth. 2. 6. Jer. 22. 24, &c.
‖ Neu, *cunuchiaid.*
[u] Edrych Jer. 52. 28.
[x] Jer. 37. 1.
599.
[y] 1 Chron. 3. 15
[z] Felly pen. 23. 34. 2 Chron. 36. 4.
[a] 2 Chron. 36. 11. Jer. 37. 1. a 52. 1.
593.
[b] pen. 23. 31.
[c] Ezec. 17. 15.
590.
[a] 2 Chron. 36. 17. Jer. 34. 2. a 39. 1. a 52. 4. Ezec. 24. 1.
588.
[b] Jer. 52. 6.
[c] Jer. 39. 2, 3.
[d] Ezec. 12. 12.

bilon, [k]a'i daliodd ef [l]yn yr wyth-
fed flwyddyn o'i deyrnasiad.
13 Ac [m]efe a ddug oddi yno holl
drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrys-
orau tŷ y brenhin, ac [n]a dorrodd
yr holl lestri aur a wnelsai Solomon
brenhin Israel yn nheml yr AR-
GLWYDD, [o]fel y llefarasai yr AR-
GLWYDD.
14 Ac [p]efe a ddug ymaith holl
Jerusalem, yr holl dywysogion
hefyd, a'r holl gedyrn nerthol, [q]*sef*
deng mil o gaethion, a [r]phob saer,
a gôf: ni adawyd ond [s]pobl dlodion
y wlad *yno*.
15 [t]Efe hefyd a ddug ymaith
Joachin i Babilon, a mam y brenhin,
a gwragedd y brenhin, a'i ‖ystafell-
yddion, a chedyrn y wlad a ddug
efe i gaethiwed o Jerusalem i Ba-
bilon.
16 A'r [u]holl wŷr nerthol, *sef*
saith mil; ac o seiri a gofaint, mil,
y rhai oll *oedd* gryfion *a* rhyfelwyr:
hwynt-hwy a ddug brenhin Babilon
yn gaeth i Babilon.
17 ¶ A [x]brenhin Babilon a osod-
odd Mattanïah [y]brawd ei dad ef yn
frenhin yn ei le ef, ac [z]a drodd ei
enw ef yn Sedecïah.
18 [a]Mab un mlwydd ar hugain
oedd Sedecïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg
y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac
enw ei fam ef *oedd* [b]Hamutal,
merch Jeremïah o Libnah.
19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai Joachin.
20 Canys trwy ddigofaint yr AR-
GLWYDD y bu hyn yn Jerusalem ac
yn Judah, nes iddo eu taflu hwynt
allan o'i olwg, [c]fod i Sedecïah
wrthryfela yn erbyn brenhin Ba-
bilon.

PENNOD XXV.

1 Cylchynu Jerusalem. 4 Dal Sedecïah, a lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef. 8 Nabuzaradan yn difrodi y ddinas: ac yn dwyn y gweddill, ond ychydig dlodion, i gaethiwed: 13 yn anrheithio ac yn dwyn ymaith y trysorau. 18 Lladd y boneddigion yn Riblah. 22 Wedi lladd Gedalïah, a osodasid yn ben arnynt, y mae y lleill yn ffoi i'r Aipht. 27 Efil-merodach yn dyrchafu Joachin yn ei lys.

AC [a]yn y nawfed flwyddyn o'i
deyrnasiad ef, yn y degfed mis,
ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth
Nabuchodonosor brenhin Babilon,
efe a'i holl lu yn erbyn Jerusalem,
ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, a
hwy a adeiladasant yn ei herbyn
hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.
2 A bu y ddinas y'ngwarchae hyd
yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r bren-
hin Sedecïah.
3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r [b]*ped-
werydd* mis y trymhaodd y newyn
yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl
y wlad.
4 ¶ A'r [c]ddinas a dorrwyd, a'r
holl ryfelwyr *a ffoisant* liw nos *ar
hyd* ffordd y porth, rhwng y ddau
fur, y rhai *sydd* wrth ardd y bren-
hin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas
o amgylch) *a'r* [d]*brenhin* a aeth y
ffordd tu a'r rhos.
5 A llu y Caldeaid a erlidiasant
ar ol y brenhin, ac a'i daliasant ef

yn rhosydd Jericho: a'i holl lu ef a
wasgarasid oddi wrtho.
6 Felly hwy a ddaliasant y bren-
hin, ac a'i dygasant ef i fynu at
frenhin Babilon i Riblah; ac a
†roddasant farn yn ei erbyn ef.
7 Lladdasant feibion Sedecïah
hefyd o flaen ei lygaid, ac a †[e]dyn-
nasant lygaid Sedecïah, ac a'i
rhwymasant ef mewn gefynnau
pres, ac a'i dygasant ef i Babilon.
8 ¶ Ac yn y pummed mis, [f]ar y
seithfed *dydd* o'r mis (honno *oedd*
[g]y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg
i frenhin Nabuchodonosor brenhin
Babilon) y daeth Nabuzaradan y
distain, gwas brenhin Babilon, i Je-
rusalem.
9 Ac efe a losgodd dŷ yr AR-
GLWYDD, a thŷ y brenhin, a holl
dai Jerusalem, a phob tŷ mawr a
losgodd efe á thân.
10 A holl lu y Caldeaid, y rhai
oedd gyd á'r distain, a dorrasant i
lawr furiau Jerusalem oddi amgylch.
11 A Nabuzaradan y distain a
ddug ymaith y rhan arall o'r bobl
a adawsid yn y ddinas, a'r ffoadur-
iaid a giliasant at frenhin Babilon,
gyd â gweddill y dyrfa.
12 Ac [h]o dlodion y wlad y gad-
awodd y distain *rai*, yn winllanwyr,
ac yn arddwyr.
13 [i]Y [k]colofnau pres hefyd, y
rhai *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD, y
[l]a'r ystolion, [m]a'r môr pres, yr hwn
oedd yn nhŷ yr ARGLWYDD, a
ddrylliodd y Caldeaid, a hwy a
ddygasant eu pres hwynt i Babilon.
14 [n]Y crochanau hefyd, a'r
rhawiau, a'r psaltringau, y llwyau,
a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid
yn gwasanaethu â hwynt, a ddyg-
asant hwy ymaith.
15 Y pedyll tân hefyd, a'r cawg-
iau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r
rhai *oedd* o arian *yn* arian, a ddug
y distain ymaith.
16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r
ystolion a wnelsai Solomon i dŷ yr
ARGLWYDD; [o]nid oedd bwys ar bres
yr holl lestri hyn.
17 [p]Tri chufydd ar bymtheg *oedd*
uchder y naill golofn, a chnap pres
oedd arni; ac uchder y cnap *oedd*
dri chufydd; plethwaith hefyd, a
phomgranadau *oedd* ar y cnap o
amgylch, yn bres i gŷd: ac felly yr
oedd yr ail golofn, á phleth-waith.
18 ¶ A'r distain a gymmerth
[q]Seraiah yr offeiriad pennaf, a [r]Se-
phanïah, yr ail offeiriad, a'r tri oedd
yn cadw y †drws.
19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth
‖ystafellydd, yr hwn oedd ar y
rhyfelwyr, a [s]phumwr o'r rhai
oedd yn gweled wyneb y brenhin,
y rhai a gafwyd yn y ddinas, ‖ac
ysgrifenydd tywysog y llu, yr hwn
oedd yn byddino pobl y wlad; a
thriugeinwr o bobl y wlad, y rhai a
gafwyd yn y ddinas.
20 A Nabuzaradan y distain a
gymmerth y rhai hyn, ac a'u dug
at frenhin Babilon, i Riblah.
21 A brenhin Babilon a'u taraw-
odd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt,
yn Riblah, y'ngwlad Hamath. Felly

Cyn CRIST 588.

† Heb. *lefarasant farn gyd âg ef.*
† Heb. *ddallasant.*
[e] Ezec. 12. 13.
[f] Edrych Jer. 52. 12.
[g] Edrych pen. 24. 12. a ad. 27.
[h] pen. 24. 14. Jer. 40. 7. a 52. 16.
[i] pen. 20. 17. Jer. 27. 19, 22.
[k] 1 Bren. 7. 15.
[l] 1 Bren. 7. 27.
[m] 1 Bren. 7. 23.
[n] Exod. 27. 3. 1 Bren. 7. 50.
[o] 1 Bren. 7. 47.
[p] 1 Bren. 7. 15. Jer. 52. 21.
[q] 1 Chron. 6. 14.
[r] Jer. 21. 1. a 29. 25.
† Heb. *rhiniog.*
‖ Neu, *cunuch.*
[s] Jer. 52. 25.
‖ Neu, *a phen ysgrifenydd y llu.*

Cyn CRIST 588.

y caethgludwyd Judah o'i wlad ei
hun.
†Jer. 40. 5.
22 ¶ [t]Ac *am* y bobl a adawsid
y'ngwlad Judah, y rhai a adawsai
Nabuchodonosor brenhin Babilon,
efe a wnaeth yn swyddog arnynt
hwy, Gedaliah mab Ahicam, mab
Saphan.
ᵘJer. 40. 7, 8.
23 A phan glybu holl [u]dywys-
ogion y lluoedd, hwynt-hwy a'u
gwŷr, wneuthur o frenhin Babilon
Gedaliah yn swyddog, hwy a ddaeth-
ant at Gedaliah i Mispah, sef Ismael
mab Nethaniah, a Johanan mab
Careah, a Seraiah mab Tanhumeth
y Netophathiad, a Jaazaniah mab
Maachathiad, hwynt a'u gwŷr
24 A Gedaliah a dyngodd wrthynt
hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywed-
odd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn
weision i'r Caldeaid: trigwch yn y
tir, a gwasanaethwch frenhin Babi-
lon, a bydd da i chwi.
588.
ˣJer. 41. 1.
† Heb. *o had y frenhiniaeth.*
25 Ac yn y seithfed mis [x]y daeth
Ismael mab Nethaniah, mab Eli-
sama † o'r had brenhinol, a dengwr
gyd âg ef, a hwy a darawsant Ge-
daliah, fel y bu efe farw: *tarawsant*
hefyd yr Iuddewon a'r Caldeaid
oedd gyd âg ef ym Mispah.
26 A'r holl bobl o fychan hyd
fawr, a thywysogion y lluoedd, a
gyfodasant ac [y]a ddaethant i'r ʸJer. 43. 4, 7.
Aipht: canys yr oeddynt yn ofni y
Caldeaid.
27 † Ac [z]yn y ddwyfed flwyddyn 562.
ar bymtheg ar hugain o gaethiwed ᶻJer. 52. 31.
Joachin brenhin Judah, yn y deu-
ddegfed mis, ar y seithfed *dydd* ar
hugain o'r mis, Efil-merodach bren-
hin Babilon (yn y flwyddyn yr aeth
efe yn frenhin) [a]a ddyrchafodd ben ᵃEdrych Gen. 40. 13, 20.
Joachin brenhin Judah o'r car-
chardy.
28 Ac efe a ddywedodd † yn dêg † Heb. *bethau daionus.*
wrtho, ac a osododd ei gadair ef
goruwch cadeiriau y brenhinoedd
oedd gyd âg ef yn Babilon.
29 Ac efe a newidiodd ei garchar-
wisg ef: ac efe a fwyttâodd fwyd
yn wastadol ger ei fron ef holl
ddyddiau ei einioes.
30 A'i ran ef *oedd* ran feunyddiol,
a roddid iddo gan y brenhin, dogn
dydd yn ei ddydd, holl ddyddiau ei
einioes ef.

Y LLYFR CYNTAF
O'R
CHRONICL.

Cyn CRIST 4004, &c.

PENNOD I.

1 Llin Adda hyd Noah. 5 Meibion Japheth. 8 Meibion Ham. 17 Meibion Sem. 24 Llin Sem hyd Abraham 29 Meibion Ismael. 32 Meibion Ceturah 34 Hiliogaeth Abraham o Esau 43. Brenhinoedd Edom. 51 Duciaid Edom.

ᵃGen. 4. 25, 26 a 5. 3, 9.
ADDA, [a]Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Enoc , Mathuselah, Lamech,
4 Noah, Sem, Ham, a Japheth.
ᵇGen. 10. 2.
5 ¶ [b]Meibion Japheth; Gomer,
a Magog, a Madai, a Jafan, a Thu-
bal, a Mesech, a Thiras.
6 A meibion Gomer; Aschenaz,
‖ Neu, *Diphath.*
a ‖ Riphath, a Thogarmah.
7 A meibion Jafan; Elisah, a
‖ Neu, *Rodanim*
Tharsis, Cittim, a ‖ Dodanim.
ᶜGen. 10. 6.
8 ¶ [c]Meibion Ham; Cus, a Mis-
raim, Put, a Chanaan.
9 A meibion Cus; Seba, a Hafilah,
a Sabta, a Raamah, a Sabtecha: a
Seba, a Dedan, meibion Raamah.
ᵈGen. 10. 8.
10 [d]A Chus a genhedlodd Nim-
rod: hwn a ddechreuodd fod yn
gadarn ar y ddaear.
11 A Misraim a genhedlodd Lu-
dim, ac Anamim, a Lehabim, a
Naphtuhim,
12 Pathrusim hefyd, a Chasluhim
(y rhai y daeth y Philistiaid allan o
ᵉDeut. 2. 23.
honynt) a [e]Chaphtorim.
ᶠGen. 10. 15.
13 A [f]Chanaan a genhedlodd Si-
don ei gyntaf-anedig, a Heth,
14 Y Jebusiad hefyd, a'r Amoriad,
a'r Girgasiad,
15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,
ᵍGen. 10. 22. a 11. 10.
16 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r
Hamathiad.
17 ¶ [g]Meibion Sem; Elam, ac
Assur, ac Arphachsad, a Lud, ac
Aram, ac Us, a Hul, a Gether, a
‖ Mesech. ‖ *Mas,* Gen. 10. 23.
18 Ac Arphachsad a genhedlodd
Selah, a Selah a genhedlodd Eber.
19 Ac i Eber y ganwyd dau o
feibion: enw y naill *ydoedd* ‖ Peleg ‖ Sef, *Gwahaniad.*
(o herwydd mai yn ei ddyddiau ef
y rhannwyd y ddaear) ac enw ei
frawd *oedd* Joctan.
20 A [h]Joctan a genhedlodd Al- ʰGen. 10. 26.
modad, a Seleph, a Hasarmafeth, a
Jerah,
21 Hadoram hefyd, ac Usal, a Dic-
lah,
22 Ac Ebal, ac Abimael, a Seba,
23 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jo-
bab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion
Joctan.
24 ¶ [i]Sem, Arphachsad, Selah, ⁱGen. 11. 10. Luc 3. 34, &c.
25 [k]Eber, Peleg, Reu, ᵏGen. 11. 15.
26 Serug, Nahor, Terah,
27 [l]Abram, hwnnw *yw* Abraham. ˡGen. 17. 5.
28 Meibion Abraham; [m]Isaac, ac ᵐGen. 21. 2, 3.
[n]Ismael ⁿGen. 16. 11, 15.
29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau
hwynt: [o]cyntaf-anedig Ismael *oedd* ᵒGen. 25. 13, &c.
Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a
Mibsam,
30 Misma, a Dumah, Massa,
‖ Hadad, a Thema, ‖ Neu, *Hadar.*
31 Jetur, Naphis, a Chedemah.
Dyma feibion Ismael.
32 ¶ A [p]meibion Ceturah, gordd- Cylch 1853.
erchwraig Abraham: hi a ymddûg ᵖGen. 25. 1, 2.
Zimran, a Jocsan, a Medan, a Mi-
dian, ac Isbac, a Suah. A meibion
Jocsan; Seba, a Dedan.
33 A meibion Midian; Ephah,
ac Epher, a Henoch, ac Abida, ac

Cyn CRIST Cylch 1853.

[q] Gen. 21. 2.
[r] Gen. 25. 25.
[s] Gen. 36. 9, 10.
‖ Neu, *Sepho*, Gen. 36. 11.
[t] Gen. 36. 20.
‖ Neu, *Hemam*, Gen. 36. 22.
‖ Neu, *Alfan*, Gen. 36. 23.
‖ Neu, *Sepho*, Gen. 36. 23.
[u] Gen. 36. 25.
‖ Neu, *Hemdan*, Gen. 36. 26.
‖ Neu, *Acan*, Gen. 36. 27.
Cylch 1676.
[x] Gen. 36. 31.
[y] Gen. 36. 37.
‖ *Hadar*, Gen. 36. 39.
‖ *Pau*, Gen. 36. 39.
Cylch 1496.
[z] Gen. 36. 40.
1752, &c.
‖ Neu, *Jacob.*
[a] Gen. 29. 32. a 30. 5. a 35. 18, 22. a 46. 8, &c.

Eldaah: y rhai hyn oll *oedd* feibion
Ceturah.
34 Ac [q]Abraham a genhedlodd
Isaac. [r]Meibion Isaac; Esau ac
Israel.
35 ¶ [s]Meibion Esau; Eliphaz,
Reuel, a Jëus, a Jaalam, a Chorah.
36 Meibion Eliphaz; Teman, ac
Omar, ‖ Sephi, a Gatam, Cenaz, a
Thimna, ac Amalec.
37 Meibion Reuel; Nahath, Ze-
rah, Sammah, a Mizzah.
38 A [t]meibion Seir; Lotan, a
Sobal, a Sibeon, ac Anah, a Dison,
ac Eser, a Disan.
39 A meibion Lotan; Hori, a
‖ Homam: a chwaer Lotan *oedd*
Timna.
40 Meibion Sobal; ‖ Alïan, a
Manahath, ac Ebal, ‖ Sephi, ac
Onam. A meibion Sibeon; Aiah,
ac Anah.
41 Meibion Anah; [u]Dison. A
meibion Dison; ‖ Amram, ac Es-
ban, ac Ithran, a Cheran.
42 Meibion Eser; Bilhan, a Zafan,
a ‖ Jacan. Meibion Dison; Us, ac
Aran.
43 ¶ Dyma hefyd y [x]brenhin-
oedd a deyrnasasant yn nhir Edom,
cyn teyrnasu o frenhin ar feibion
Israel; Bela mab Beor: ac enw ei
ddinas ef *oedd* Dinhabah.
44 A phan fu farw Bela, y teyrn-
asodd yn ei le ef Jobab mab Zerah,
o Bosrah.
45 A phan fu farw Jobab, Husam
o wlad y Temaniaid a deyrnasodd
yn ei le ef.
46 A phan fu farw Husam, yn ei
le ef y teyrnasodd Hadad mab Be-
dad, yr hwn a darawodd Midian ym
maes Moab: ac enw ei ddinas ef
ydoedd Afith.
47 A phan fu farw Hadad, y
teyrnasodd yn ei le ef Samlah o
Masrecah.
48 [y]A phan fu farw Samlah,
Saul o Rehoboth *wrth* yr afon a
deyrnasodd yn ei le ef.
49 A phan fu farw Saul, y teyrn-
asodd yn ei le ef Baalhanan mab
Achbor.
50 A bu farw Baalhanan, a theyrn-
asodd yn ei le ef ‖ Hadad: ac enw
ei ddinas ef *oedd* ‖ Pai; ac enw ei
wraig ef Mehetabel, merch Matred,
merch Mezahab.
51 ¶ A bu farw Hadad. [z]A
duciaid Edom oedd; duc Timna,
duc Aliah, duc Jetheth,
52 Duc Aholibamah, duc Elah,
duc Pinon,
53 Duc Cenaz, duc Teman, duc
Mibsar,
54 Duc Magdïel, duc Iram. Dy-
ma dduciaid Edom.

PENNOD II.

1 Meibion Israel. 3 Hiliogaeth Judah o Tamar. 13 Meibion Jesse 18 Hiliogaeth Caleb mab Hesron. 21 Hiliogaeth Hesron o ferch Machir. 25 Hiliogaeth Jerameel. 34 Hiliogaeth Sesan. 42 Caingc arall o hiliogaeth Caleb. 50 Hiliogaeth Caleb mab Hur.

DYMA feibion ‖ Israel; [a]Reu-
ben, Simeon, Lefi, a Judah,
Issachar, a Zabulon,
2 Dan, Joseph, a Benjamin,
Naphtali, Gad, ac Aser.
3 ¶ Meibion [b]Judah; Er ac
Onan, a Selah. Y tri *hyn* a anwyd
iddo ef o ferch [c]Sua y Canaanees.
Ond [d]Er, cyntaf-anedig Judah, yd-
oedd ddrygionus y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, ac efe a'i lladdodd ef.
4 A [e]Thamar ei waudd ef a
ymddûg iddo Phares, a Zerah. Holl
feibion Judah *oedd* bump.
5 [f]Meibion Phares; Hesron a
Hamul.
6 A meibion Zerah; ‖ Zimri, [g]ac
Ethan, a Heman, a Chalcol, a
‖ Dara; hwynt oll *oedd* bump.
7 A meibion [h]Carmi; ‖ Achar,
yr hwn a flinodd Israel, ac a wnaeth
gamwedd oblegid [i]y diofryd-beth.
8 A meibion Ethan; Azariah
9 A meibion Hesron, y rhai a
anwyd iddo ef; Jerameel, a ‖ Ram,
a ‖ Chelubai.
10 A [k]Ram a genhedlodd Am-
minadab; ac Amminadab a gen-
hedlodd Nason, [l]pennaeth meibion
Judah;
11 A Nason a genhedlodd ‖ Sal-
ma; a Salma a genhedlodd Bo-
az;
12 A Boaz a genhedlodd Obed;
ac Obed a genhedlodd Jesse;
13 ¶ A Jesse a genhedlodd ei
gyntaf-anedig [m]Elïab, ac Abinadab
yn ail, a ‖ Simma yn drydydd,
14 Nethaneel yn bedwerydd,
Radai yn bummed,
15 Osem yn chweched, Dafydd yn
seithfed:
16 A'u chwïorydd hwynt *oedd*
Serfiah, ac Abigail. [n]A meibion
Serfiah; Abisai, a Jóab, ac Asahel;
tri.
17 Ac [o]Abigail a ymddûg Amasa.
A thad Amasa *oedd* ‖ Jether yr Is-
maeliad.
18 ¶ A Chaleb mab Hesron a
ynillodd *blant* o Azubah *ei* wraig,
ac o Jerioth: a dyma ei meibion hi;
Jeser, Sobab, ac Ardon.
19 A phan fu farw Azubah, Ca-
leb a gymmerth iddo [p]Ephrath, a
hi a ymddûg iddo Hur.
20 A [q]Hur a genhedlodd Uri, ac
Uri a genhedlodd Besaleel.
21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Hes-
ron i mewn at ferch [r]Machir, tad
Gilead, ac efe a'i †prïododd hi pan
ydoedd fab triugain mlwydd; a hi a
ddug iddo Segub.
22 A Segub a genhedlodd Jair:
ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o
ddinasoedd y'ngwlad Gilead.
23 [s]Ac efe a ynillodd Gesur, ac
Aram, a threfydd Jair oddi arnynt,
a Chenath a'i phentrefydd, *sef* tri-
ugain o ddinasoedd. Y rhai hyn
oll *oedd eiddo* meibion Machir tad
Gilead.
24 Ac ar ol marw Hesron o fewn
Caleb-ephrata, Abïah gwraig Hes-
ron a ymddûg iddo [t]Asur, tad
Tecoa.
25 ¶ A meibion Jerameel cyntaf-
anedig Hesron oedd, Ram yr hynaf,
Bunah, ac Oren, ac Osem, *ac*
Ahïah.
26 A gwraig arall ydoedd i Jera-

Cyn CRIST 1752, &c.

[c] Gen. 38. 3. a 46. 12. Num. 26. 19.
[c] Gen. 38. 2.
[d] Gen. 38. 7.
[e] Gen. 38. 29, 30. Matt. 1. 3.
[f] Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.
‖ Neu, *Zabdi*, Jos. 7. 1.
[g] 1 Bren. 4. 31.
‖ Neu, *Darda.*
[h] Edrych pen 4 1.
‖ Neu, *Acan.*
[i] Jos. 6. 18. a 7 1.
‖ Neu, *Aram*, Matt. 1. 3, 4.
‖ Neu, *Caleb*, ad. 18, 42.
[k] Ruth 4. 19. Matt. 1. 4.
[l] Num. 1. 7. a 2. 3.
Cylch 1471.
‖ *Salmon*, Ruth 4. 21. Matt. 1. 4.
Cylch 1090.
[m] 1 Sam. 16. 6.
‖ Neu, *Samma*, 1 Sam. 16. 9.
[n] 2 Sam. 2. 18.
[o] 2 Sam. 17. 25.
‖ *Ithra yr Israeliaid*, 2 Sam. 17. 25.
Cylch 1471.
[p] ad. 50.
[q] Exod. 31. 2.
[r] Num. 27. 1.
† Heb. *cymmerth.*
[s] Num. 32. 41. Deut. 3. 14. Jos. 13. 30.
Cylch 1471.
[t] pen. 4. 5.

Cyn CRIST Cylch 1471.

meel, a'i henw Atarah: hon *oedd* fam Onam.

27 A meibion Ram cyntaf-anedig Jeramecl oedd, Maas, a Jamin, ac Ecer

28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abisur.

29 Ac enw gwraig Abisur *oedd* Abihail: a hi a ymddûg iddo Aban, a Molid.

30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddiblant

31 A meibion Appaim; Isi. A meibion Isi; Sesan. A [u]meibion Sesan; Alai.

32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddiblant.

33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zara. Y rhai hyn *oedd* feibion Jeramecl.

34 ¶ Ac nid oedd i Sesan feibion, ond merched: ac i Sesan *yr oedd* gwas o Aiphtiad, a'i enw Jarha.

35 A Sesan a roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei was. A hi a ymddûg iddo Attai.

36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan a genhedlodd [z]Zabad,

37 A Zabad a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,

38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azarïah,

39 Ac Azarïah a genhedlodd Heles, a Heles a genhedlodd Eleasah,

40 Ac Eleasah a genhedlodd Sisamai, a Sisamai a genhedlodd Sàlum,

41 A Sàlum a genhedlodd Jecamïah, a Jecamïah a genhedlodd Elisama.

42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd Jeramecl *oedd*, Mesa ei gyntaf-anedig, hwn *oedd* dad Ziph: a meibion Maresah tad Hebron.

43 A meibion Hebron; Corah, a Thappuah, a Recem, a Sema.

44 A Sema a genhedlodd Raham, tad Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai

45 A mab Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dad Bethsur.

46 Ac Ephah gordderchwraig Caleb a ymddûg Haran, a Mosa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Gazez.

47 A meibion Jadai; Regem, a Jotham, a Gesan, a Phelet, ac Ephah, a Saaph.

48 Gordderchwraig Caleb, *sef* Maachah, a ymddûg Seber, a Thirhanah.

49 Hefyd hi a ymddûg Saaph tad Madmannah, Sefa tad Machbena, a thad Gibea: a merch Caleb *oedd* [y]Achsah.

50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb mab Hur, cyntaf-anedig [z]Ephratah; Sobal tad Ciriathjearim,

51 Salma tad Bethlehem, Hareph tad Beth-gader.

52 A meibion oedd i Sobal, tad Ciriath-jearim; ‖Haröeh, *a* hanner y ‖Manahethiaid.

53 A theuluoedd Ciriath-jearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r

[u] Edryeh ad. 34, 35.
[z] pen. 11. 41.
Cylch 1471, &c.
[y] Jos. 15. 17.
[z] Neu, *Ephrath*, a.l. 19.
‖ Neu, *Reaia*, pen. 4. 2.
‖ Neu, *Menuciaid*, neu, *Hatsiham-menucoth*.

Sumathiaid, a'r Misraiaid: o'r rhai hyn y daeth y Sareathiaid, a'r Esthauliaid.

54 Meibion Salma; Bethlehem, a'r Netophathiaid, ‖Ataroth tŷ Joab, a hanner y Manahethiaid, y Soriaid.

55 A thylwyth yr ysgrifenyddion, y rhai a breswylient yn Jabes; y Tirathiaid, y Simeathiaid, y Suchathiaid. Dyma y [a]Ceniaid, y rhai a ddaethant o Hemath, tad tylwyth [b]Rechab.

PENNOD III.

1 *Meibion Dafydd*, 10 *a'i lin ef hyd Sedecïah*. 17 *Hiliogaeth Jechonïah*.

Y RHAI hyn hefyd oedd feibion Dafydd, y rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntaf-anedig [a]Amnon, o Ahinoam y [b]Jezreelees: yr ail ‖Daniel, o Abigail y Carmelees:

2 Y trydydd, Absalom mab Maachah, merch Talmai brenhin Gesur: y pedwerydd, Adonïah mab Haggith:

3 Y pummed, Sephatïah o Abital: y chweched, Ithream o [c]Eglah ei wraig.

4 Chwech a anwyd iddo yn Hebron, ac [d]yno y teyrnasodd efe saith mlynedd a chwe mis: a [e]thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem

5 [f]A'r rhai hyn a anwyd iddo yn Jerusalem; ‖Simca, a Sobab, a Nathan, a [g]Solomon, pedwar, o ‖Bathsua merch ‖Ammiel:

6 Ibhar hefyd, ac ‖Elisama, ac Eliphelet,

7 A Nogah, a Nepheg, a Japhïa,

8 Ac Elisama, ‖Eliada, ac Eliphelet, naw.

9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderchwragedd, a [h]Thamar eu chwaer hwynt.

10 ¶ A mab Solomon *ydoedd* [i]Rehoboam: ‖Abïah ei fab yntau; Asa ei fab yntau; *a* Jehosaphat ei fab yntau;

11 Joram ei fab yntau; ‖Ahazïah ei fab yntau; Joas ei fab yntau;

12 Amazïah ei fab yntau; ‖Azarïah ei fab yntau; Jotham ei fab yntau;

13 Ahaz ei fab yntau; Hezecïah ei fab yntau; Manasseh ei fab yntau;

14 Amon ei fab yntau; Josïah ei fab yntau.

15 A meibion Josïah, y cyntaf-anedig *oedd* ‖Johanan, yr ail ‖Joacim, y trydydd ‖Sedecïah, y pedwerydd Sàlum.

16 A meibion [k]Joacim; ‖Jechonïah ei fab ef, Sedecïah [l]ei fab yntau.

17 ¶ A meibion Jechonïah; Assir, Salathiel [m]ei fab yntau,

18 Malciram hefyd, a Phedaiah, a Senasar, Jecamïah, a Hosamah, a Nedabïah.

19 A meibion Pedaiah; Zorobabel, a Simei: a meibion Zorobabel; Mesùlam, a Hananïah, a Selomith eu chwaer hwynt:

20 A Hasubah, ac Ohel, a Berechïah, a Hasadïah, Jusab-hesed, pump.

21 A meibion Hananïah; Pela-

Cyn CRIST Cylch 1471, &c.
‖ Neu, *Aturiaid*, neu, *goronau tŷ Joab*.
[a] Barn. 1. 16.
[b] Jer. 35. 2.
Cylch 1053, &c.
[a] 2 Sam. 3. 2.
[b] Jos. 15. 56.
‖ Neu, *Chileab*, 2 Sam. 3. 3.
[c] 2 Sam. 3. 5.
[d] 2 Sam. 2. 11.
[e] 2 Sam. 5. 5.
[f] 2 Sam. 5. 14. pen. 14. 4.
‖ Neu, *Sammua*, 2 Sam 5. 14
[g] 2 Sam. 12. 24.
‖ Neu, *Bathseba*, 2 Sam 11. 3.
‖ Neu, *Eliam*, 2 Sam. 11. 3
‖ Neu, *Elisua*, 2 Sam. 5. 15.
‖ Neu, *Beeliada*, pen. 14. 7
[h] 2 Sam. 13. 1.
[i] 1 Bren. 11. 43 a 15. 6.
‖ Neu, *Abïam*, 1 Bren. 15. 1.
‖ Neu, *Azariah*, 2 Chron. 22. 6. neu, *Jehoahaz*, 2 Chron. 21. 17.
‖ Neu, *Uzzïah*, 2 Bren. 15. 30.
‖ Neu, *Joahaz*, 2 Bren. 23. 30.
‖ Neu, *Elïacim*, 2 Bren. 23. 34.
‖ Neu, *Mattanïah*, 2 Bren. 24. 17.
[k] Matt. 1. 11.
‖ Neu, *Joacim*, 2 Bren. 24. 6. neu, *Conïah*, Jer. 22. 24.
[l] 2 Bren. 24. 17.
[m] Matt. 1. 12.

Cyn CRIST Cylch 1053, &c.

tiah, a Jesaiah: meibion Rephaiah,
meibion Arnan, meibion Obadiah,
meibion Sechaniah.
22 A meibion Sechaniah; Semai-
ah: a meibion Semaiah; *h* Hattus,
ac Igeal, a Bariah, a Neariah, a
Saphat, chwech.
23 A meibion Neariah; Elioënai,
a Hezeciah, ac Azricam, tri.
24 A meibion Elioënai *oedd*, Ho-
daiah, ac Eliasib, a Phelaiah, ac
Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac
Anani, saith.

h Ezra 8. 2.

PENNOD IV.

1, 11 Hiliogaeth Judah o Caleb mab Hur, 5 Aser mab Hesron. 9 Jabes, a'i weddi. 21 Hiliogaeth Selah, 24 a Simeon, a'i ddinasoedd. 39 Eu gorfodaeth ar Gedor, a'r Amaleciaid, ym mynydd Seir.

1300, &c.

MEIBION Judah, *a* Phares, Hes-
ron, a ‖ Charmi, a Hur, a Sobal.
2 A ‖ Reaiah mab Sobal a genhedl-
odd Jahath; a Jahath a genhedlodd
Ahumai, a Lahad. Dyma deulu-
oedd y Sorathiaid.
3 A'r rhai hyn *oedd* o dad Etam;
Jezreel, ac Isma, ac Idbas: ac enw
eu chwaer hwynt *oedd* Haselelponi.
4 A Phenuel tad Gedor, ac Ezer
tad Husah. Dyma feibion *b* Hur
cyntaf-anedig Ephratah, tad Beth-
lehem.
5 ¶ Ac i *c* Assur tad Tecoa yr oedd
dwy wragedd, Helah, a Naarah.
6 A Naarah a ddug iddo Ahuzam,
a Hepher, a Themeni, ac Hahastari.
Dyma feibion Naarah.
7 A meibion Helah *oedd*, Sereth,
a Jesoar, ac Ethnan.
8 A Chos a genhedlodd Anub, a
Sobebah, a theuluoedd Aharhel
mab Harum.
9 ¶ Ac yr oedd ‖ Jabes yn an-
rhydeddusach nâ'i frodyr; a'i fam
a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddy-
wedyd, Oblegid i mi *ei* ddwyn *ef*
trwy ofid.
10 A Jabes a alwodd ar DDUW
Israel, gan ddywedyd, † O na lwyr
fendithit fi, ac na ehengit fy nher-
fynau, a bod dy law gyd â mi, † a'*m*
cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm
gofidier A pharodd DUW ddyfod
iddo yr hyn a ofynasai.
11 ¶ A Chelub brawd Suah a gen-
hedlodd Mehir, yr hwn *oedd* dad
Eston.
12 Ac Eston a genhedlodd Beth-
rapha, a Phaseah, a Thehinnah tad
‖ dinas Nahas. Dyma ddynion Re-
chah.
13 A meibion Cenaz; *d* Othniel,
a Seraiah: a meibion Othniel;
‖ Hathath.
14 A Meonothai a genhedlodd
Ophrah: a Seraiah a genhedlodd
Joab, tad ‖ *e* glynn y crefftwyr, canys
crefftwyr oeddynt hwy.
15 A meibion Caleb mab Jephun-
neh; Iru, Elah, a Naam: a meibion
Elah *oedd*, ‖ Cenaz.
16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a
Ziphah, Tiria, ac Asareel.
17 A meibion Ezrah *oedd*, Jether,
a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi
a ddug Miriam, a Sammai, ac Isbah
tad Estemoa.
18 A'i wraig ef ‖ Jehudiah a ym-

a Gen. 38. 29. a 46. 12.
‖ Neu, *Chelubai*, pen. 2. 9. neu, *Caleb*, pen. 2. 18.
‖ Neu, *Haroeh*, pen. 2. 52.
b pen. 2. 50.
c pen. 2. 24.
‖ Hynny yw, *athrist.*
† Heb. *Os llwyr fendithi.*
† Heb. *a gwneuthur ymwared i mi.*
‖ Neu. *Irnahas.*
d Jos. 15. 17.
‖ Neu, *Hatha, a Meonothai, yr hwn a genhedlodd, &c.*
‖ Neu, trigolion *dyffryn Carasim.*
e Neh. 11. 35.
‖ Neu, *Ucnaz.*
‖ Neu, *Iuddewes.*

Cyn CRIST 1300, &c.

ddûg Jered tad Gedor, a Heber tad
Socho, a Jecuthiel tad Zanoah. A
dyma feibion Bithiah merch Pha-
raoh, yr hon a gymmerth Mered.
19 A meibion *ei* wraig ‖ Hodiah,
chwaer Naham, tad Ceilah y Garmi-
iad, ac Estemoa y Maachathiad.
20 A meibion Simon *oedd*, Amnon,
a Rinnah, Benhanan, a Thilon. A
meibion Isi *oedd*, Zoheth, a Ben-
zoheth.
21 ¶ *A* meibion Selah *f* mab Judah
oedd, Er tad Lechah, a Laadah tad
Maresah, a theuluoedd tylwyth
gweithyddion lliain main o dŷ As-
bea,
22 A Jocim, a dynion Chozeba, a
Joas, a Saraph, y rhai oedd yn ar-
glwyddiaethu ar Moab, a Jasubi-
lehem. Ac *y mae* y pethau hyn yn
hen.
23 Y rhai hyn *oedd* grochenyddion
yn cyfanneddu *ym mysg* planwydd
a chaeau; gyd â'r brenhin yr ar-
hosasant yno yn ei waith ef.
24 ¶ Meibion Simeon *oedd*, ‖ Ne-
muel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:
25 Salum ei fab yntau, Mibsam ei
fab yntau, Misma ei fab yntau.
26 A meibion Misma; Hamuel
ei fab yntau, Zacchur ei fab yntau,
Simei ei fab yntau.
27 Ac i Simei *yr oedd* un ar
bymtheg o feibion, a chwech o
ferched, ond i'w frodyr ef nid *oedd*
nemmawr o feibion: ac nid aml-
hasai eu holl deulu hwynt ‖ megis
meibion Judah.
28 A *g* hwy a breswyliasant yn Beer-
seba, a Moladah, a Hasar-sual,
29 Yn ‖ Bilhah hefyd, ac yn Esem,
ac yn ‖ Tolad,
30 Ac yn Bethuel, ac yn Hormah,
ac yn Siclag,
31 Ac yn Beth-marcaboth, ac yn
‖ Hasar-susim, ac yn Beth-birei, ac
yn Saaraim. Dyma eu dinasoedd
hwynt, nes teyrnasu o Dafydd.
32 A'u trefydd hwynt *oedd*, ‖ Etam,
ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac
Asan; pump o ddinasoedd.
33 A'u holl bentref hwynt hefyd,
y rhai *oedd* o amgylch y dinasoedd
hyn hyd ‖ Baal. Dyma eu trigfan-
nau hwynt, ‖ a'u hachau.
34 A Mesobab, a Jamlech, a Josah
mab Amasiah,
35 A Joel, a Jehu mab Josibiah,
fab Seraiah, fab Asiel,
36 Ac Elioënai, a Jaacobah, a
Jesohaiah, ac Asaiah, ac Adiel, a
Jesimiel, a Benaiah,
37 A Ziza mab Siphi, fab Alon, fab
Jedaiah, fab Simri, fab Semaiah.
38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau
a aethant yn bennaethiaid yn eu
teuluoedd, ac a amlhasant dylwyth
eu tadau yn fawr.
39 ¶ A hwy a aethant i flaenau
Gedor, hyd at du dwyrain y dyffryn,
i geisio porfa i'w praidd.
40 A hwy a gawsant borfa fras, a
da, a gwlad ehang *ei* therfynau, a
heddychlawn a thangnefeddus:
canys y rhai a breswyliasent yno o'r
blaen *oedd* o ‖ Cam.
41 A'r rhai hyn yn ysgrifenedig
erbyn eu henwau a ddaethant yn

‖ Neu, *Jehudiah.* a enwyd o'r blaen.
f Gen. 38. 5.
f Neu, *Jemuel*, Gen. 46. 10. Exod. 6. 15. Num. 26. 12.
‖ Neu, *hyd feibion.*
g Jos. 19. 2.
‖ Neu, *Bala*, Jos. 19. 3.
‖ Neu, *Eltolad*, Jos. 19. 4.
‖ Neu, *Hasarsusa*, Jos. 19. 5.
‖ Neu, *Ether*, Jos. 19. 7.
‖ Neu, *Baalath-beer*, Jos. 19. 8.
‖ Neu, *ac fel yr ymrannasant yn genhedloedd yn eu mysg hwynt.*
Cylch 715.
‖ Neu, *Ham.*

Cyn CRIST Cylch 715

nyddiau Hezeciah brenhin Judah,
ac a darawsant eu pebyll a'r an-
heddau a gafwyd yno, ac a'u difrod-
asant hwy hyd y dydd hwn, a thrig-
asant yn eu lle hwynt; am *fod* porfa
i'w praidd hwynt yno.
42 Ac o honynt hwy, *sef* o feibion
Simeon, yr aeth pùm cant o ddyn-
ion i fynydd Seir, a Phelatiah, a Ne-
ariah, a Rephaiah, ac Uzziel, meib-
ion Isi, yn ben arnynt.
43 Tarawsant hefyd [h] y gweddill
a ddiangasai o Amalec, ac a wlad-
ychasant yno hyd y dydd hwn.

[h] Edrych 1 Sam. 15. 8. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

PENNOD V

1 *Llin Reuben (yr hwn a gollodd ei enedigaeth-fraint) hyd y caethgludiad i Babilon* 9 *Eu trigias, a'u gorfodaeth ar yr Hagariaid.* 11 *Pennaduriaid a thrigleoedd Gad.* 18 *Rhifedi a gorfodaeth Reuben, a Gad, a hanner llwyth Manasseh* 23 *Trigleoedd a phennaduriaid yr hanner llwyth hwnnw.* 25 *Eu caethiwed o herwydd eu pechod.*

1300, &c.

A MEIBION Reuben, cyntaf-
anedig Israel (canys [a] efe *oedd*
gyntaf-anedig, ond am iddo [b] halogi
gwely ei dad, rhoddwyd [c] ei ened-
igaeth-fraint ef i feibion Joseph,
mab Israel; ac ni chyfrifir ei achau
ef yn ol yr enedigaeth-fraint:
2 Canys [d] Judah a ragorodd ar ei
frodyr, ac o hono ef *y daeth* [e] blaen-
or: a'r enedigaeth-fraint a *roddwyd*
i Joseph.)
3 Meibion [f] Reuben cyntaf-anedig
Israel *oedd*, Hanoch, a Phalu, Hes-
ron, a Charmi.
4 Meibion Joel; Semaiah ei fab
ef, Gog ei fab yntau, Simei ei fab
yntau,
5 Michah ei fab yntau, Reaiah ei
fab yntau, Baal ei fab yntau,
6 Beerah ei fab yntau, yr hwn
a *gaeth*-gludodd ‖ Tilgath-pilneser
brenhin Assyria: hwn *ydoedd* dy-
wysog i'r Reubeniaid.
7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd,
[g] wrth gymmeryd eu hachau yn
eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd*
Jeiel, a Zechariah,
8 A Bela mab Azaz, fab ‖ Sema,
fab Joel, yr hwn a gyfanneddodd
yn [h] Aroer, a hyd at Nebo, a Baal-
meon
9 Ac o du y dwyrain y preswyl-
iodd efe, hyd y lle yr elir i'r anial-
wch, oddi wrth afon Euphrates:
canys eu hanifeiliaid hwynt a aml-
hasai y'ngwlad Gilead.
10 Ac yn nyddiau Saul y
gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr
Hagariaid, *y rhai* a syrthiasant
trwy eu dwylaw hwynt; a thrigas-
ant yn eu pebyll hwynt, † trwy holl
du dwyrain Gilead.
11 ¶ A [i] meibion Gad a drigasant
gyferbyn a hwynt y'ngwlad Basan,
hyd at Salchah:
12 Joel y pennaf, a Sapham yr ail,
a Jaanai, a Saphat, yn Basan.
13 A'u brodyr hwynt o dŷ eu
tadau *oedd*, Michael, a Mesulam, a
Seba, a Jorai, a Jacan, a Zia, a
Heber, saith
14 Dyma feibion Abihail fab Huri,
fab Jaroah, fab Gilead, fab Michael,
fab Jesisai, fab Jado, fab Buz;
15 Ahi mab Abdiel, fab Guni, y
pennaf o dŷ eu tadau.

[a] Gen. 29. 32.
[b] Gen. 35. 22. a 49. 4.
[c] Gen. 48. 15, 22.
[d] Gen. 49. 8, 10. Ps. 60. 7. a 108. 8.
[e] Mic 5. 2. Matt. 2. 6.
[f] Gen 46. 9. Exod. 6. 14. Num. 26. 5.
‖ Neu, *Tiglath-pileser*, 2 Bren. 15. 29.
[g] Edrych ad. 17.
‖ Neu, *Semaia*, ad. 4.
[h] Jos. 13. 15, 16.
† Heb. *ar holl wyneb tu dwyrain.*
[i] Jos. 13. 11, 24.

16 A hwy a drigasant yn Gilead yn
Basan, ac yn ei threfydd, ac yn holl
bentrefi [k] Saron, wrth eu † terfynau.
17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd wrth
eu hachau, yn nyddiau [l] Jotham
brenhin Judah, ac yn nyddiau [m] Je-
roboam brenhin Israel.
18 ¶ Meibion Reuben, a'r Gadiaid,
a hanner llwyth Manasseh, o † wŷr
nerthol, dynion yn dwyn tarian a
chleddyf, ac yn tynnu bwa, ac wedi
eu dysgu *i* ryfel, *oedd* bedair mil a
deugain a saith cant a thriugain,
yn myned allan i ryfel.
19 A hwy a wnaethant ryfel yn
erbyn yr Hagariaid, a [n] Jetur, a
Nephis, a Nodab.
20 A [o] chynnorthwywyd hwynt yn
erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr
Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a
chwbl a'r *a ydoedd* gyd â hwynt:
canys llefasant ar DDUW yn y rhyfel,
ac efe a wrandawodd arnynt, o
herwydd iddynt obeithio ynddo.
21 A hwy a gaethgludasant eu
hanifeiliaid hwynt; o'u camelod
hwynt ddengmil a deugain, ac *o*
ddefaid ddeucant a deg a deugain
o filoedd, ac *o* asynod ddwy fil, ac *o*
† ddynion gan mil.
22 Canys llawer yn archolledig a
fuant feirw, am *fod* y rhyfel oddi
wrth DDUW; a hwy a drigasant yn
eu lle hwynt hyd [p] y caethiwed.
23 ¶ A meibion hanner llwyth
Manasseh a drigasant yn y tir: o
Basan hyd Baal-hermon, a Senir, a
mynydd Hermon, yr aethant hwy
yn aml.
24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau
tŷ eu tadau, sef Epher, ac Isi, ac
Eliel, ac Azriel, a Jeremiah, a Ho-
dafiah, a Jadiel, gwŷr cedyrn o
nerth, gwŷr enwog, *a* phennau tŷ eu
tadau.
25 ¶ A hwy a droseddasant yn
erbyn DUW eu tadau, ac [q] a butein-
iasant ar ol duwiau pobl y wlad, y
rhai a ddinystriasai DUW o'u blaen
hwynt.
26 A DUW Israel a annogodd
yspryd [r] Pul brenhin Assyria, ac
yspryd Tilgath-pilneser brenhin As-
syria, ac a'u *caeth*-gludodd hwynt
(sef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a
hanner llwyth Manasseh) ac a'u
dug hwynt i [s] Halah, a Habor, a
Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd
hwn.

Cyn CRIST 1300, &c.
[k] pen. 27. 29.
† Heb. *mynediad allan.*
[l] 2 Bren. 15. 5, 32.
[m] 2 Bren. 14. 16, 28.
† Heb. *feibion.*
[n] Gen. 25. 15. pen. 1. 31.
[o] Edrych ad. 22.
† Heb. *eneidiau dynion; megis* Num. 31. 35.
[p] 2 Bren. 15. 29. a 17. 6.
[q] 2 Bren. 17. 7.
Cylch 771.
[r] 2 Bren. 15. 19.
Cylch 740.
[s] 2 Bren. 17. 6. a 18. 11.

PENNOD VI.

1 *Meibion Lefi.* 4 *Llin yr offeiriaid hyd y caethgludiad.* 16 *Teuluoedd Gersom, Cohath, a Merari.* 49 *Swydd Aaron, a'i lin hyd Ahimaas.* 54 *Dinasoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid.*

MEIBION Lefi: ‖ [a] Gerson,
Cohath, a Merari.
2 A meibion Cohath; Amram,
[b] Isar, a Hebron, ac Uzziel,
3 A phlant Amram; Aaron, Mo-
ses, a Miriam: a meibion Aaron;
[c] Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Itha-
mar.
4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phi-
nees, Phinees a genhedlodd Abi-
sua,
5 Ac Abisua a genhedlodd Bucci,
a Bucci a genhedlodd Uzzi,

Cylch 1300, &c.
‖ Neu, *Gersom*, ad. 16.
[a] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 23. 6.
[b] Edrych ad. 22.
[c] Lef. 10. 1.

Cyn CRIST Cylch 1300, &c.

6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahïah,
a Zerahïah a genhedlodd Meraioth,
7 Meraioth a genhedlodd Amarïah, ac Amarïah a genhedlodd Ahitub,
8 Ac *d* Ahitub a genhedlodd Sadoc, (*d* 2 Sam. 8. 17.)
a *e* Sadoc a genhedlodd Ahimaas, (*e* 2 Sam. 15. 27.)
9 Ac Ahimaas a genhedlodd Azarïah, ac Azarïah a genhedlodd Johanan,
10 A Johanan a genhedlodd Azarïah (hwn *f* oedd yn offeiriad yn *g* y tŷ a adeiladodd Solomon yn Jerusalem)
11 Ac *h* Azarïah a genhedlodd Amarïah, ac Amarïah a genhedlodd Ahitub,
12 Ac Ahitub a genhedlodd Sadoc, a Sadoc a genhedlodd ‖ Sàlum,
13 A Sàlum a genhedlodd Hilciah, a Hilciah a genhedlodd Azarïah,
14 Ac Azarïah a genhedlodd *i* Seraiah, a Seraiah a genhedlodd Jehosadac,
15 A Jehosadac a ymadawodd, *k* pan *gaeth*-gludodd yr ARGLWYDD Judah a Jerusalem trwy law Nabuchodonosor.
16 ¶ Meibion Lefi; ‖ *l* Gersom, Cohath, a Merari.
17 A dyma enwau meibion Gersom; Libni, a Simei.
18 A meibion Cohath; Amram, ac Isar, a Hebron, ac Uzziel.
19 Meibion Merari; Mali, a Musi. A dyma dylwyth y Lefiaid, yn ol eu tadau.
20 I Gersom; Libni ei fab, Jahath ei fab yntau, *m* Zimmah ei fab yntau,
21 ‖ Joah ei fab yntau, ‖ Ido ei fab yntau, Zerah ei fab yntau, *a* ‖ Jeaterai ei fab yntau.
22 Meibion Cohath; ‖ Aminadab ei fab ef, Corah ei fab yntau, Assir ei fab yntau,
23 Elcanah ei fab yntau, ac Ebiasaph ei fab yntau, ac Assir ei fab yntau,
24 Tahath ei fab yntau, ‖ Uriel ei fab yntau, Uzzïah ei fab yntau, a Saul ei fab yntau.
25 A meibion Elcanah; *n* Amasai, ac Ahimoth.
26 Elcanah: meibion Elcanah; ‖ Sophai ei fab ef, a *o* Nahath ei fab yntau,
27 *p* Eliab ei fab yntau, Jeroham ei fab yntau, Elcanah ei fab yntau.
28 A meibion Samuel; y cyntafanedig, ‖ Fasni, yna Abiah.
29 Meibion Merari; Mali, Libni ei fab yntau, Simei ei fab yntau, Uzzah ei fab yntau,
30 Simea ei fab yntau, Haggïah ei fab yntau, Asaiah ei fab yntau.
31 Y rhai hyn a osododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar ol gorphwys o'r *q* arch.
32 A hwy a fuant weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, nes adeiladu o Solomon dŷ yr ARGLWYDD yn Jerusalem: a hwy a safasant wrth eu defod yn eu gwasanaeth.
33 A dyma y rhai a † weiniasant, a'u meibion hefyd: o feibion y

d 2 Sam. 8. 17. *e* 2 Sam. 15. 27. *f* Edrych 2 Chron. 26. 17, 18. *g* 1 Bren. 6. 2 Chron. 3. *h* Edrych Ezra 7. 3. ‖ Neu, *Mesulam*, pen. 9. 11. *i* Neh. 11. 11. *k* 2 Bren. 25. 18. ‖ Neu, *Gerson*, ad. 1. *l* Exod. 6. 16. *m* ad. 42. ‖ Neu, *Ethan*, ad. 42. ‖ Neu, *Adaiah*, ad. 41. ‖ Neu, *Ethni*, ad. 41. ‖ Neu, *Isar*, ad. 2, 18. ‖ Neu, *Zephanïah, Azarïah, Joël*, ad. 36. *n* Edrych ad. 35, 36. ‖ Neu, *Suph*, ad. 35. 1 Sam. 1. 1. *o* ad. 34, *Toah*. *p* ad. 34, *Eliel*. ‖ A elwir *Joël*, ad. 33. a 1 Sam. 8. 2. Cylch 1280, &c. *q* pen. 16. 1. † Heb. *safasant*.

Cohathiaid; Heman y cantor, mab Joel, fab Semuel,
34 Fab Elcanah, fab Jeroham, fab Eliel, fab ‖ Toah.
35 Fab ‖ Suph, fab Elcanah, fab Mahath, fab Amasai,
36 Fab Elcanah, fab ‖ Joël, fab Azarïah, fab Sephanïah,
37 Fab Tahath, fab Assir, fab *r* Ebïasaph, fab Corah,
38 Fab Isar, fab Cohath, fab Lefi, fab Israel.
39 A'i frawd Asaph (yr hwn oedd yn sefyll ar ei law ddehau) *sef* Asaph mab Berachïah, fab Simea,
40 Fab Michael, fab Baasïah, fab Malcïah,
41 Fab *s* Ethni, fab Zerah, fab Adaiah,
42 Fab Ethan, fab Zimmah, fab Simei,
43 Fab Jahath, fab Gersom, fab Lefi.
44 A'u brodyr hwynt, meibion Merari, *oedd* ar y llaw aswy: ‖ Ethan mab ‖ Cisi, fab Abdi, fab Maluc,
45 Fab Hasabïah, fab Amasïah, fab Hilciah,
46 Fab Amsi, fab Bani, fab Samer,
47 Fab Mali, fab Musi, fab Merari, fab Lefi.
48 A'u brodyr hwynt y Lefiaid *oedd* gwedi eu rhoddi ar holl wasanaeth tabernacl tŷ DDUW.
49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a aberthasant *u* ar allor y poethoffrwm, ac *x* ar allor yr arogl-darth, i *gyflawni* holl wasanaeth y cyssegr sancteiddiolaf, ac i wneuthur cymmod dros Israel, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Moses gwas Duw.
50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei fab ef, Phinees ei fab yntau, Abisua ei fab yntau,
51 Bucci ei fab yntau, Uzzi ei fab yntau, Zerahïah ei fab yntau,
52 Meraioth ei fab yntau, Amarïah ei fab yntau, Ahitub ei fab yntau,
53 Sadoc ei fab yntau, Ahimaas ei fab yntau.
54 ¶ *y* A dyma eu trigleoedd hwynt yn ol eu palasau, yn eu terfynau; *sef* meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid: oblegid eiddynt hwy ydoedd y rhan hon.
55 *z* A rhoddasant iddynt Hebron y'ngwlad Judah, a'i meusydd pentrefol o'i hamgylch.
56 *a* Ond meusydd y ddinas, a'i phentrefi, a roddasant hwy i Caleb mab Jephunneh.
57 Ac *b* i feibion Aaron y rhoddasant hwy ddinasoedd Judah, yn noddfa; Hebron, a Libnah a'i meusydd pentrefol, a Jattir ac Estemoa, a'u meusydd pentrefol,
58 A ‖ Hilen a'i meusydd pentrefol, a Debir a'i meusydd pentrefol,
59 Ac ‖ Asan a'i meusydd pentrefol, a Bethsemes a'i meusydd pentrefol:
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i meusydd pentrefol, ac ‖ Alemeth a'i meusydd pentrefol, ac Anathoth a'i meusydd pentrefol: eu holl ddinasoedd hwynt trwy eu teuluoedd *oedd* dair dinas *ar* ddeg.

Cyn CRIST Cylch 1280, &c. ‖ ad. 26, *Nahath*. ‖ ad. 26, *Sophai*. ‖ ad. 24, *Saul, Uzzïah, Uriel*. *r* Exod. 6. 24. *s* Edrych ad. 21. ‖ A elwir *Jeduthun*, pen. 9. 16. a 25. 1, 3, 6. ‖ Neu, *Cusaiah*, pen. 15. 17. 1444, &c. *u* Lef. 1. 9. *x* Exod. 30. 7. *y* Jos. 21. *z* Jos. 21. 11. *a* Jos. 14. 13. a 15. 13. *b* Jos. 21. 13. ‖ Neu, *Holon*. Jos. 15. 51. a 21. 15. ‖ Neu, *Ain*, Jos. 21. 16. ‖ Neu, *Almon*, Jos. 21. 18.

Cyn CRIST 1444, &c.

[c] ad. 66.
[d] Jos. 21. 5.

61 Ac [c]i'r rhan arall o feibion Cohath o deulu y llwyth hwnnw, *y rhoddwyd* o'r hanner llwyth, *sef* hanner Manasseh, ddeg dinas, [d]wrth goelbren.

62 *Rhoddasant* hefyd i feibion Gersom trwy eu teuluoedd, o lwyth Issachar, ac o lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac o lwyth Manasseh yn Basan, dair *ar* ddeg o ddinasoedd.

63 I feibion Merari trwy eu teuluoedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhoddasant* trwy goelbren [e]ddeuddeg o ddinasoedd.

[e] Jos. 21. 7, 34.

64 A meibion Israel a roddasant i'r Lefiaid y dinasoedd *hyn* a'u meusydd pentrefol.

65 A hwy a roddasant trwy goelbren, o lwyth meibion Judah, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinasoedd hyn, y rhai a alwasant hwy ar *eu* henwau *hwynt*.

[f] ad. 61.

66 [f]*I'r rhai oedd* o deuluoedd meibion Cohath, yr ydoedd dinasoedd eu terfyn, o lwyth Ephraim.

[g] Jos. 21. 21.

67 [g]A hwy a roddasant iddynt hwy ddinasoedd noddfa, *sef* Sichem a'i meusydd pentrefol, ym mynydd Ephraim; Gezer hefyd a'i meusydd pentrefol,

[h] Edrych Jos. 21. 22. 35. lle y gelwir llawer o'r dinasoedd hyn wrth enwau eraill.

68 [h]Jocmeam hefyd a'i meusydd pentrefol, a Beth-horon a'i meusydd pentrefol,

69 Ac Ajalon a'i meusydd pentrefol, a Gathrimmon a'i meusydd pentrefol.

70 Ac o hanner llwyth Manasseh; Aner a'i meusydd pentrefol, a Bileam a'i meusydd pentrefol, i deulu y rhai oedd y'ngweddill o feibion Cohath.

71 I feibion Gersom o deulu hanner llwyth Manasseh *y rhoddwyd*, Golan yn Basan a'i meusydd pentrefol, Astaroth hefyd a'i meusydd pentrefol.

72 Ac o lwyth Issachar; Cedes a'i meusydd pentrefol, Daberath a'i meusydd pentrefol,

73 Ramoth hefyd a'i meusydd pentrefol, ac Anem a'i meusydd pentrefol.

74 Ac o lwyth Aser; Masal a'i meusydd pentrefol, ac Abdon a'i meusydd pentrefol,

75 Hucoc hefyd a'i meusydd pentrefol, a Rehob a'i meusydd pentrefol.

76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes yn Galilea a'i meusydd pentrefol, Hammon hefyd a'i meusydd pentrefol, a Chiriathaim a'i meusydd pentrefol.

77 I'r rhan arall o feibion Merari *y rhoddwyd* o lwyth Zabulon, Rimmon, a'i meusydd pentrefol, a Thabor a'i meusydd pentrefol.

78 Ac am yr Iorddonen a Jericho, *sef* o du dwyrain yr Iorddonen, *y rhoddwyd* o lwyth Reuben, ‖Beser yn yr anialwch a'i meusydd pentrefol, Jasah hefyd a'i meusydd pentrefol,

‖ Neu, *Bozar*, Jos. 21. 36.

79 Cedemoth hefyd a'i meusydd pentrefol, a Mephaath a'i meusydd pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yn Gilead a'i meusydd pentrefol, Mahanaim hefyd a'i meusydd pentrefol,

81 Hesbon hefyd a'i meusydd pentrefol, a Jazer a'i meusydd pentrefol.

PENNOD VII.

1 *Meibion Issachar*, 6 *Benjamin*, 13 *Naphtali*, 14 *Manasseh*, 20, 24 *Ephraim*. 21 *A lfyd Ephraim gan wŷr Gath*. 23 *Geni Beriah*. 28 *Trigleoedd Ephraim*. 30 *Meibion Aser*.

1400, &c.
[a] Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

A MEIBION Issachar *oedd*, [a]Tola, a Phuah, Jasub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaiah, a Jeriel, a Jamai, a Jibsam, a Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tadau: o Tola yr *ydoedd* gwŷr cedyrn *o* nerth yn eu cenhedlaethau; [b]eu rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

[b] 2 Sam. 24. 1, 2. pen. 27. 1.

3 A meibion Uzzi; Izrahïah: a meibion Izrahïah; Michael, ac Obadiah, a Joel, Isïah, pump: yn bennaethiaid oll.

4 A chyd â hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ol tŷ eu tadau, *yr ydoedd* byddinoedd milwyr i ryfel, un fil ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

5 A'u brodyr cedyrn *o* nerth, o holl deuluoedd Issachar, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn saith mil a phedwar ugain *mil* oll.

6 ¶ *A meibion* [c]Benjamin *oedd*, Bela, a Becher, a Jediael, tri.

[c] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 8. 1, &c.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau tŷ *eu* tadau, cedyrn *o* nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd*, Zemirah, a Joas, ac Eliezer, ac Elioenai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abïah, ac Anathoth, ac Alemeth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becher.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ol eu cenhedlaethau, yn bennau tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn ugain mil a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a Tharsis, ac Ahisahar.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a deucant.

12 [d]Suppim hefyd, a Huppim, meibion ‖Ir; Husim, meibion ‖Aher.

[d] Num. 26. 39, *Sephupham*, a *Hupham*.
‖ Neu, *Iri*, ad. 7.
‖ Neu, *Ahiram*, Num. 26. 38.

13 ¶ Meibion Naphtali; Jasiel, a Guni, a Geser, a [e]Salum, meibion Bilhah.

[e] Gen. 46. 24, *Silem*.

14 ¶ Meibion Manasseh; Asriel, yr hwn a ymddûg *ei wraig*: (*ond* ei orddderchwraig o Syria a ymddûg Machir tad Gilead:

15 A Machir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim a Suppim,

Cyn CRIST 1400. &c.

ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Maachah) ac enw yr ail *mab* Salphaad: ac i Salphaad yr oedd merched.

16 A Maachah gwraig Machir a ymddûg fab, a hi a alwodd ei enw ef Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i feibion ef *oedd*, Ulam, a Racem.

17 A meibion Ulam; *f* Bedan. Dyma feibion Gilead fab Machir, fab Manasseh.

f 1 Sam. 12. 11.

18 A Hammolecheth ei chwaer ef a ymddûg Isod, ac *g* Abiezer, a Mahalah.

g Num. 26. 30, *Jeezer.*

19 A meibion Semida oedd, Ahïan, a Sechem, a Lici, ac Aniham.

20 ¶ A *h* meibion Ephraim; Suthelah, a Bered ei fab ef, a Thahath ei fab yntau, ac Eladah ei fab yntau, a Thahath ei fab yntau,

h Num. 26. 35.

21 ¶ A Zabad ei fab yntau, a Suthelah ei fab yntau, ac Ezer, ac Elead: a dynion Gath y rhai a anwyd yn y tir, a'u lladdodd hwynt, o herwydd dyfod o honynt i waered i ddwyn eu hanifeiliaid hwynt.

22 Ac Ephraim eu tad a alarodd ddyddiau lawer; a'i frodyr a ddaethant i'w gysuro ef.

23 ¶ A phan aeth efe at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef Beriah, am fod drygfyd yn ei dŷ ef.

24 (Seerah hefyd *oedd* ei ferch ef, a hi a adeiladodd Beth-horon yr isaf, a'r uchaf *hefyd*, ac Uzzenserah.)

25 A Rephah *oedd* ei fab ef, a Resceph, a Thelah ei fab yntau, a Thahan ei fab yntau,

26 Laadan ei fab yntau, Ammihud ei fab yntau, Elisama ei fab yntau,

27 Nun ei fab yntau, Josua ei fab yntau.

28 ¶ A'u meddiant a'u cyfanneddau *oedd*, Bethel a'i phentrefi, ac o du y dwyrain *i* Naaran, ac o du y gorllewin Gezer a'i † phentrefi; a Sichem a'i phentrefi, hyd Gazah a'i phentrefi:

i Jos. 16. 7. *Naarath.*
† Heb. *merched.*

29 Ac ar derfynau meibion *k* Manasseh, Bethsean a'i phentrefi, Taanach a'i phentrefi, *l* Megido a'i phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meibion Joseph mab Israel a drigasant yn y rhai hyn.

k Jos. 17. 7.
l Jos. 17. 11.

30 ¶ *m* Meibion Aser; Imnah, ac Isuah, ac Isuai, a Berïah, a Serah eu chwaer hwynt.

m Gen. 46. 17. Num. 26. 44.

31 A meibion Beriah; Heber, a Malchiel, hwn *yw* tad Birzafith.

32 A Heber a genhedlodd Japhet, a *n* Somer, a Hotham, a Sua eu chwaer hwynt.

n ad. 34, *Samer.*

33 A meibion Japhlet; Pasach, a Bimhal, ac Asuath. Dyma feibion Japhlet.

34 A meibion *o* Samer; Ahi, a Rogah, Jehubbah, ac Aram.

o ad. 32, *Somer.*

35 A mab ei frawd ef Helem; Sophah, ac Imnah, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Sophah; Suah, a Harnepher, a Sual, a Beri ac Imrah.

37 Beser, a Hod, a Samma, a Silsah, ac Ithran, a Beera.

38 A meibion Jether; Jephunneh, Pispah hefyd, ac Ara.

39 A meibion Ula; Arah, a Haniel, a Resia.

40 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aser, pennau *eu* cenedl, yn ddewis wŷr o nerth, yn bennau capteniaid. A'r cyfrif trwy eu hachau o wŷr i ryfel, *oedd* chwe mil ar hugain o wŷr.

PENNOD VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

Cyn CRIST 1400, &c.

BENJAMIN hefyd a genhedlodd *a* Bela ei gyntaf-anedig, Asbel yr ail, ac Aharah y trydydd,

a Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 7. 6.

2 Nohah y pedwerydd, a Rapha y pummed.

3 A meibion Bela oedd, ‖ Adar, a Gera, ac Abihud,

‖ Neu, *Ard*, Gen. 46. 21.

4 Ac Abisua, a Naaman, ac Ahoah,

5 A Gera, a ‖ Sephuphan, a Huram.

‖ Neu, *Supham*, Num. 26. 39. Edrych pen. 7. 12.

6 Dyma hefyd feibion Ehud; dyma hwynt pennau cenedl preswylwyr Geba, a hwy a'u mudasant hwynt i *b* Manahath:

b pen. 2. 52.

7 Naaman hefyd, ac Ahïah, a Gera, efe a'u symmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim y'ngwlad Moab, gwedi eu gollwng hwynt ymaith: Husim a Baara *oedd* ei wragedd.

9 Ac efe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Sibia, a Mesa, a Malcham,

10 A Jeus, a Sabïah, a Mirmah. Dyma ei feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Husim efe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Misam, a Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod a'i phentrefi.

13 Berïah hefyd, a *c* Sema *oedd* bennau cenedl preswylwyr Ajalon; y rhai a ymlidiasant drigolion Gath.

c ad. 21.

14 Ahïo hefyd, Sasac, a Jerimoth,

15 Zebadiah hefyd, ac Arad, ac Ader,

16 Michael hefyd, ac Ispah, a Joha, meibion Beriah;

17 Zebadiah hefyd, a Mesùlam, a Hezeci, a Heber,

18 Ismerai hefyd, a Jezlïah, a Jobab, meibion Elpaal;

19 Jacim hefyd, a Zichri, a Zabdi,

20 Elienai hefyd, a Silthai, ac Eliel,

21 Adaiah hefyd, a Beraiah, a Simrath, meibion ‖ Simhi;

‖ Neu, *Sema*, ad. 13.

22 Ispan hefyd, a Heber, ac Eliel,

23 Abdon hefyd, a Zichri, a Hanan,

24 Hananïah hefyd, ac Elam, ac Antothïah,

25 Iphedeiah hefyd, a Phenuel, meibion Sasac;

26 Samserai hefyd, a Seharaiah, ac Athalïah,

27 Jaresïah hefyd, ac Elïah, a Zichri, meibion Jehoram.

28 Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl, *sef* pennaethiaid ar eu cenhedlaeth-

Cyn CRIST 1400, &c.

‖ A elwir *Jehïel*, pen. 9. 35.
[d] pen. 9. 35.
‖ Neu, *Zechariah*, pen. 9. 37.
‖ Neu, *Simeam*, pen. 9. 38.
[e] 1 Sam. 14. 51.
[f] 1 Sam. 14. 49, *Issui*.
‖ Neu, *Isboseth*, 2 Sam. 2. 8.
‖ Neu, *Mephiboseth*, 2 Sam. 4. 4. a 9. 6, 10.
[g] 2 Sam. 9. 12.
‖ *Tahrea*, pen. 9. 41.
[h] pen. 9. 42, *Jarah*.
[i] pen. 9. 43, *Rephaiah*.

au. Y rhai hyn a gyfanneddasant
yn Jerusalem.
29 Yn Gibeon hefyd y preswyliodd
‖ tad Gibeon, ac enw ei [d] wraig ef
oedd Maachah.
30 Ac Abdon ei fab cyntaf-anedig
ef, Sur hefyd, a Chis, a Baal, a Nadab,
31 Gedor hefyd, ac Ahïo, a ‖ Zacher.
32 Micloth hefyd a genhedlodd
‖ Simeah: y rhai hyn hefyd, ar
gyfer eu brodyr, a breswyliasant yn
Jerusalem gyd â'u brodyr.
33 ¶ [e] Ner hefyd a genhedlodd Cis,
a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a
genhedlodd Jonathan, a Malchisua,
ac [f] Abinadab, ac ‖ Esbaal.
34 A mab Jonathan *oedd* ‖ Meribbaal;
a Meribbaal a genhedlodd
[g] Michah.
35 A meibion Michah; Pithon, a
Melech, a ‖ Tharea, ac Ahaz.
36 Ac Ahaz a genhedlodd [h] Jehoadah,
a Jehoadah a genhedlodd
Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri: a
Zimri a genhedlodd Mosa,
37 A Mosa a genhedlodd Bineah:
a [i] Rapha *oedd* ei fab ef, Elcasah ei
fab yntau, Asel ei fab yntau.
38 Ac i Asel *y bu* chwech o feibion,
a dyma eu henwau hwynt, Azricam,
Bocheru, ac Ismael, a Seariah,
ac Obadïah, a Hanan. Y rhai
hyn oll *oedd* feibion Asel.
39 A meibion Esec ei frawd ef
oedd, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Jehus
yr ail, ac Eliphelet y trydydd.
40 A meibion Ulam oedd ddynion
cedyrn o nerth yn saethyddion, ac
yn aml eu meibion a'u hwyrion, *sef*
cant a deg a deugain. Y rhai hyn
oll *oedd* o feibion Benjamin.

PENNOD IX.

1 *Achau Israel a Judah.* 2 *Yr Israeliaid,* 10 *yr offeiriaid,* 14 *a'r Lefiaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jerusalem.* 27 *Swydd rhai o'r Lefiaid.* 35 *Hynaif Saul a Jonathan.*

1200, &c.

A HOLL Israel a rifwyd wrth
eu hachau, ac wele hwynt yn
ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd
Israel a Judah; a hwy a *gaeth-*
gludwyd i Babilon am eu camwedd.
Cylch 536. 2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd *y*
rhai oedd yn eu hetifeddiaeth yn eu
dinasoedd *oedd*, yr Israeliaid, yr
[a] Ezra 2. 43. a 8. 20. offeiriaid, y Lefiaid, a'r [a] Nethiniaid.
[b] Neh. 11. 3, &c. 3 [b] Ac yn Jerusalem y trigodd *rhai*
o feibion Judah, ac o feibion Benjamin,
ac o feibion Ephraim, a Manasseh:
4 Uthai mab Ammihud, fab Omri,
fab Imri, fab Bani, o feibion Phares
fab Judah.
5 Ac o'r Siloniaid; Asaiah y cyntaf-anedig,
a'i feibion.
6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'u
brodyr, chwe chant a deg a phedwar
ugain.
7 Ac o feibion Benjamin, Salu
mab Mesulam, fab Hodafiah, fab
Hasenuah,
8 Ibneiah hefyd mab Jeroham,
ac Elah mab Uzzi, fab Michri, a
Mesulam mab Sephatïah, fab Reuel,
fab Ibnijah;
9 A'u brodyr yn ol eu cenhedl-
aethau, naw cant a deg a deugain a
chwech. Y dynion hyn oll *oedd*
bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

Cyn CRIST 1200, &c.

[c] Neh. 11. 10, &c.
‖ Neh. 11. 11, *Seraiah*.
† Heb. *rhiniogau*.
[d] Num. 31. 6.
[e] pen. 26. 1, 2.
[f] 1 Sam. 9. 9.
‖ Neu, *hymddiried*.
[g] 2 Bren. 11. 5.
‖ Neu, *ymddiried*.

10 ¶ [c] Ac o'r offeiriaid; Jedaiah,
a Jehoiarib, a Jachin,
11 ‖ Azarïah hefyd mab Hilcïah,
fab Mesulam, fab Sadoc, fab Meraioth,
fab Ahitub, tywysog tŷ DDUW;
12 Adaiah hefyd mab Jeroham,
fab Passur, fab Malcïah; a Maasia,
mab Adiel, fab Jazerah, fab Mesulam,
fab Mesilemith, fab Immer.
13 A'u brodyr, pennaf ar dy eu
tadau, yn fil a saith cant a thrigain;
yn wŷr galluog o nerth i
waith gwasanaeth tŷ DDUW.
14 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mab
Hasub, fab Azricam, fab Hasabïah,
o feibion Merari,
15 Bacbaccar hefyd, Heres, a
Galal, a Mattanïah mab Michah,
fab Zichri, fab Asaph;
16 Obadïah hefyd mab Semaiah,
fab Galal, fab Jeduthun; a Berechïah
mab Asa, fab Elcanah, yr
hwn a drigodd yn nhrefydd y Netophathiaid.
17 Y porthorion hefyd *oedd*, Salum,
ac Accub, a Thalmon, ac
Ahiman, a'u brodyr; Salum *ydoedd*
bennaf;
18 A hyd yn hyn ym mhorth y
brenhin o du y dwyrain. Y rhai
hyn o finteioedd meibion Lefi *oedd*
borthorion.
19 Salum hefyd mab Core, fab
Ebiasaph, fab Corah, a'r Corahiaid
ei frodyr ef o dylwyth ei dad, *oedd*
ar waith y weinidogaeth, yn cadw
† pyrth y babell: a'u tadau hwynt
ar lu yr ARGLWYDD, *oedd* yn cadw y
ddyfodfa i mewn.
20 [d] Phinees hefyd mab Eleazar
a fuasai dywysog arnynt hwy o'r
blaen: *a'r* ARGLWYDD *ydoedd* gyd
âg ef.
21 Zecharïah mab Meselemïah
ydoedd borthor drws pabell y cyfarfod.
22 Hwynt oll *y rhai* a etholasid
yn borthorion wrth y rhiniogau,
oedd ddau cant a deuddeg. Hwynt
hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu
hachau; gosodasai [e] Dafydd a Samuel
[f] y gweledydd y rhai hynny yn
eu ‖ swydd.
23 Felly hwynt a'u meibion *a*
safent wrth byrth tŷ yr ARGLWYDD,
sef tŷ y babell, i wylied wrth wyliadwriaethau.
24 Y porthorion oedd ar bedwar
o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd,
a dehau.
25 A'u brodyr, *y rhai oedd* yn eu
trefydd, *oedd* i ddyfod [g] ar y seithfed
dydd, o amser i amser, gyd â
hwynt.
26 Canys dan ‖ lywodraeth y Lefiaid
hyn, y pedwar pen porthor, yr
oedd yr ystafelloedd a thrysorau tŷ
DDUW.
27 ¶ Ac o amgylch tŷ DDUW y
lletteyent hwy, canys arnynt hwy *yr*
oedd yr oruchwyliaeth, ac arnynt
hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o fore
i fore.
28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwyr*
ar lestri y weinidogaeth, ac

Cyn CRIST 1200, &c.

mewn rhif y dygent hwynt i mewn,
ac mewn rhif y dygent hwynt allan.
29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd*
wedi eu gosod ar y llestri, ac ar holl
ddodrefn y cyssegr, ac ar y peilliaid,
a'r gwin, a'r olew, a'r thus, a'r
aroglau peraidd.
30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeir-
h Exod. 30. 23. iaid *oedd* yn gwneuthur h ennaint
o'r aroglau peraidd.
31 A Mattithïah *un* o'r Lefiaid
(yr hwn *oedd* gyntaf-anedig Salum
‖ Neu, *ymddiried.* y Corahïad) *ydoedd* mewn ‖ swydd
‖ Neu, *badell.* ar waith y ‖ radell.
32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid
eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara
‖ Neu, *trefn.* ‖ gosod, i'w ddarparu bob Sabboth.
i pen. 6. 31. a 25. 1. 33 A dyma y i cantorion, pennau
cenedl y Lefiaid, *y rhai oedd* mewn
ystafelloedd yn ysgyfala; o herwydd
arnynt *yr oedd* y gwaith *hwnnw*
ddydd a nos.
34 Dyma bennau cenedl y Lef-
iaid, pennau trwy eu cenhedlaeth-
au: hwy a drigent yn Jerusalem.
k pen. 8. 29. 35 ¶ k Ac yn Gibeon y trigodd tad
Gibeon, Jehiel, ac enw ei wraig ef
oedd Maachah:
36 A'i fab cyntaf-anedig ef *oedd*
Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, a
Ner, a Nadab,
37 A Gedor, ac Ahïo, a Zechariah,
a Mikloth.
38 A Mikloth a genhedlodd Si-
meam: a hwythau hefyd, ar gyfer
eu brodyr, a drigasant yn Jerusa-
lem gyd â'u brodyr.
l pen. 8. 33. 39 l Ner hefyd a genhedlodd Cis,
a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a
genhedlodd Jonathan, a Malchisua,
ac Abinadab, ac Esbaal.
40 A mab Jonathan *oedd* Merib-
baal; a Meribbaal a genhedlodd
Michah.
41 A meibion Michah *oedd*, Pithon,
m pen. 8. 35. a Melech, a Tharea, *ac* m *Ahaz*.
42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah,
a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac
Azmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd
a genhedlodd Mosa:
43 A Mosa a genhedlodd Bineah;
a Rephaiah *oedd* ei fab ef, Elasah
ei fab yntau, Asel ei fab yntau.
44 Ac i Asel *yr ydoedd* chwech o
feibion, a dyma eu henwau hwynt;
Azricam, Bocheru, ac Ismael, a
Seariah, ac Obadiah, a Hanan.
Dyma feibion Asel.

PENNOD X.

1 Cwymp Saul, a'i farwolaeth. 8 Gorfoledd y Philistiaid o'r achos hwnnw. 11 Caredigrwydd Jabes Gilead tu ag at Saul a'i feibion. 13 Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddi wrtho ef i Dafydd.

1056.
a 2 Sam. 31. 1, 2. A'R a Philistiaid a ryfelasant yn
erbyn Israel, a ffodd gwŷr
‖ Neu. *lladdedig.* Israel o flaen y Philistiaid, ac a
gwympasant yn ‖ archolledig ym
mynydd Gilboa.
2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar
ol Saul, ac ar ol ei feibion: a'r Phi-
listiaid a laddasant Jonathan, ac
‖ Neu, *Isui,* 1 Sam. 14. 49. ‖ Abinadab, a Malchisua, meibion
Saul.
3 A'r rhyfel a drymhâodd yn er-
byn Saul, a'r perchen bwâau a'i
cawsant ef, ac efe a archollwyd gan
y saethyddion.

Cyn CRIST 1056.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr
hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tynn
dy gleddyf, a gwân fi âg ef, rhag
dyfod y rhai dienwaededig hyn a'm
gwatwar i. Ond arweinydd ei arfau
ef nis gwnae, canys ofnodd yn ddir-
fawr. Yna y cymmerth Saul gledd-
yf, ac a syrthiodd arno.
5 A phan welodd arweinydd ei
arfau ef farw o Saul, syrthiodd yn-
tau hefyd ar y cleddyf, ac a fu farw.
6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab
ef, a'i holl dylwyth a fuant feirw
ynghyd.
7 A phan welodd holl wŷr Israel,
y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o
honynt hwy, a marw Saul a'i feib-
ion; hwy a ymadawsant o'u dinas-
oedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a
ddaethant, ac a drigasant ynddynt.
8 ¶ A thrannoeth pan ddaeth y
Philistiaid i ddiosg y lladdedigion,
hwy a gawsant Saul a'i feibion yn
feirw ym mynydd Gilboa.
9 Ac wedi iddynt ei ddïosg, hwy
a gymmerasant ei ben ef, a'i arfau,
ac a anfonasant i wlad y Philistiaid
o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac
i'r bobl.
10 A hwy a osodasant ei arfau ef
yn nhŷ eu duwiau, a'i ben-glog a
grogasant hwy yn nhŷ Dagon.
11 ¶ A phan glybu holl Jabes
Gilead yr hyn oll a wnaethai y
Philistiaid i Saul,
12 Pob gwr nerthol a godasant,
ac a gymmerasant ymaith gorph
Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'u
dygasant i Jabes, ac a gladdasant
eu hesgyrn hwynt dan y dderwen
yn Jabes, ac a ymprydiasant saith
niwrnod.
13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei
gamwedd a † wnaethai efe yn erbyn † Heb. *droseddodd.*
yr ARGLWYDD, b *sef* yn erbyn gair yr b 1 Sam. 13. 13. a 15. 23.
ARGLWYDD yr hwn ni chadwasai
efe, ac am iddo ymgynghori â dew-
ines, c i ymofyn *â hi:* c 1 Sam. 28. 7.
14 Ac heb ymgynghori â'r AR-
GLWYDD: am hynny y lladdodd efe
ef, ac y trodd y frenhiniaeth i Da-
fydd mab Jesse.

PENNOD XI.

1 Enneinio Dafydd yn lle Saul, o gyttundeb cyffredin, yn Hebron. 4 Ac yntau yn ennill tŵr Sïon oddi ar y Jebusiaid, trwy wrolaeth Joab. 10 Enwau cedyrn Dafydd.

YNA a holl Israel a ymgasglasant 1048. a 2 Sam. 5. 1.
at Dafydd i Hebron, gan ddy-
wedyd, Wele, dy asgwrn a'th gnawd
di ydym ni.
2 Doe hefyd, ac echdoe, pan yd-
oedd Saul yn frenhin, tydi *oedd* yn
arwain Israel i mewn ac allan: a
dywedodd yr ARGLWYDD dy DDUW
wrthyt, Ti b a ‖ borthi fy mhobl Is- b Ps. 78. 71. ‖ Neu, *lywodraethi.*
rael, a thi a fyddi dywysog ar fy
mhobl Israel.
3 A holl henuriaid Israel a
ddaethant at y brenhin i Hebron,
a Dafydd a wnaeth gyfammod â
hwynt yn Hebron, ger bron yr
ARGLWYDD; a hwy a eneiniasant
Dafydd yn frenhin ar Israel, yn ol
gair yr ARGLWYDD trwy law c Sa- c 1 Sam. 16. 1, 12, 13.
muel.
4 ¶ A d Dafydd a holl Israel a d 2 Sam. 5. 6.
aeth i Jerusalem, hon *yw* Jebus, ac

Cyn CRIST 1048.

yno y Jebusiaid *oedd* drigolion y
tir.
5 A thrigolion Jebus a ddywed-
asant wrth Dafydd, Ni ddeui i
mewn yma. Etto Dafydd a ynnill-
odd dŵr Sïon, yr hwn *yw* dinas
Dafydd.
6 A dywedodd Dafydd, Pwy
bynnag a darawo y Jebusiaid yn
gyntaf, efe a fydd yn bennaf, ac yn
dywysog. Yna yr esgynodd Joab
mab Serfiah yn gyntaf, ac a fu
bennaf.
7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr:
o herwydd hynny y galwasant ef
‖ Dinas Dafydd. ‖ Sef, *Sion,* 2 Sam. 5. 7.
8 Ac efe a adeiladodd y ddinas
oddi amgylch, o Milo amgylch
ogylch: a Joab a † adgyweiriodd y † Heb. *adfywiodd.*
rhan arall i'r ddinas.
9 A Dafydd a aeth ac a gynnydd-
odd fwyfwy, ac ARGLWYDD y llu-
oedd *oedd* gyd âg ef.
10 ¶ *e* Dyma hefyd bennaethiaid *e* 2 Sam. 23. 8.
y cedyrn oedd gan Dafydd yn ym-
gryfhâu gyd âg ef yn ei deyrnas, *a*
chyd â holl Israel, i'w wneuthur ef
yn frenhin ar Israel, yn ol *f* gair yr *f* 1 Sam. 16.1, 12.
ARGLWYDD.
11 A dyma rif y cedyrn *oedd* gan
Dafydd; Jasobeam mab ‖ Hach- ‖ Neu, *Hachmoniad.*
moni, pen y capteniaid: hwn a
ddyrchafodd ei waywffon yn erbyn
tri chant, y rhai a laddwyd ar un-
waith *ganddo.*
12 Ac ar ei ol ef Eleazar mab
Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un*
o'r tri chedyrn
1047. 13 Hwn oedd gyd â Dafydd yn
‖ Pasdammim, a'r Philistiaid a ym- ‖ Neu, *Ephes-dammim,* 1 Sam. 17. 1.
gynnullasant yno i ryfel, ac yr
ydoedd rhan o'r maes yn llawn
haidd, a'r bobl a ffoisant o flaen y
Philistiaid.
14 A hwy a ‖ ymosodasant yng ‖ Neu, *safasant.*
nghanol y rhandir *honno,* ac a'i
hachubasant hi, ac a darawsant y
Philistiaid: felly y gwaredodd yr
ARGLWYDD *hwynt* âg ymwared
mawr.
15 ¶ ‖ A *g* thri o'r deg pennaeth ‖ Neu, *A thri phennaeth y deg ar hugain.*
ar hugain a ddisgynasant i'r graig
at Dafydd, i ogof Adulam; a llu y
Philistiaid oedd yn gwersyllu yn
nyffryn Rephaim. *g* 2 Sam. 23. 13.
16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr
amddiffynfa, a sefyllfa y Philistiaid
yna *oedd* yn Bethlehem.
17 A Dafydd a flysiodd, ac a ddy-
wedodd, O, pwy a rydd i mi ddïod
ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn
sydd wrth y porth?
18 A'r tri a ruthrasant trwy
wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant
ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn
oedd wrth y porth, ac a'*i* cymmer-
asant ac a'*i* dygasant i Dafydd: ac
ni fynnai Dafydd ei yfed ef, ond efe
a'i dïod-offrymmodd ef i'r AR-
GLWYDD:
19 Ac efe a ddywedodd, Na atto
fy NUW i mi wneuthur hyn. A
yfaf fi waed y dynion hyn, † a berygl- † Heb. *ynghŷd â'u heinioes.*
asant eu heinioes? o herwydd mewn
enbydrwydd am eu heinioes y dyg-
asant ef: am hynny ni fynnai efe ei
yfed. Y tri chedyrn a wnaethant
hyn.

Cyn CRIST 1047

20 ¶ *h* Ac Abisai brawd Joab oedd
bennaf *o'r* tri. A hwn a ysgyd-
wodd ei waywffon yn erbyn tri chant, *h* 2 Sam. 23. 18, &c.
ac a'*u* lladdodd *hwynt:* ac iddo *y*
bu enw ym mhlith y tri.
21 O'r tri, anrhydeddusach nâ'r
ddau *eraill,* a thywysog iddynt,
oedd efe: ond ni ddaeth efe hyd y
tri *cyntaf.*
22 *i* Benaiah mab Jehoiada, mab *i* 2 Sam. 23. 20.
gwr grymmus o Cabseel, mawr *ei*
weithredoedd: efe a laddodd ddau
o † gedyrn Moab; ac efe a ddisgyn- † Heb. *llewod.*
odd ac a laddodd lew mewn pydew
yn amser eira.
23 Ac efe a laddodd Aipht-ddyn,
gwr pum cufydd o fesur; ac yn llaw
yr Aipht-ddyn *yr oedd* gwaywffon
megis carfan gwehydd; ac yntau a
aeth i waered atto ef â ffon, ac a
ddug y waywffon o law yr Aipht-
ddyn, ac a'i lladdodd ef â'i wayw-
ffon ei hun.
24 Hyn a wnaeth Benaiah mab
Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym
mhlith y tri chedyrn.
25 Wele, anrhydeddus *oedd* efe
ym mysg y deg ar hugain, ond at y
tri *cyntaf* ni ddaeth efe: a gosod-
odd Dafydd ef ar ei wŷr o gard.
26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* *k* As- *k* 2 Sam. 23. 24.
ahel brawd Joab, Elhanan mab
Dodo o Bethlehem,
27 Sammoth yr ‖ Harodiad, Heles ‖ Neu, *Harorïad,* 2 Sam. 23. 25.
y Peloniad,
28 Ira mab Ieces y Tecoiad, Abi-
ezer yr Anthothiad,
29 Sibbechai yr Husathiad, Ilai
yr Ahohiad,
30 Maharai y Netophathiad, He-
led mab Baanah y Netophathiad,
31 Ithai mab Ribai o Gibeah
meibion Benjamin, Benaiah y Pi-
rathoniad,
32 Hurai o afonydd Gaas, Abïel
yr Arbathiad,
33 Asmafeth y Baharumiad,
Eliahba y Saalboniad,
34 Meibion Hazem y Gizoniad,
Jonathan mab Sageth yr Harariad,
35 Ahïam mab Sachar yr Harar-
iad, Eliphal mab Ur,
36 Hepher y Mecherathiad, Ahïah
y Peloniad,
37 Hesro y Carmeliad, Naarai
mab Esbai,
38 Jöel mab Nathan, Mibhar ‖ mab ‖ Neu, *yr Haggeriad.*
Haggeri,
39 Selec yr Ammoniad, Naharai
y Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn
arfau Joab mab Serfiah,
40 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ith-
riad,
41 Urïas yr Hethiad, Zabad mab
Alai,
42 Adina mab Sisa y Reubeniad,
pennaeth y Reubeniaid, a chyd âg
ef ddeg ar hugain,
43 Hanan mab Maachah, a Josa-
phat y Mithniad,
44 Uzzïah yr Asterathiad, Sama
a Jehïel, meibion Hothan yr Aroer-
iad,
45 Jediael ‖ mab Simri, a Joha ei ‖ Neu, *y Simriad.*
frawd ef y Tisiad,
46 Elïel y Mahafiad, a Jeribai, a
Josafiah, meibion Elnaam, ac Ith-
mah y Moabiad,

Cyn CRIST 1047.

47 Elïel, ac Obed, a Jasiel y Me-
sobaiad.

PENNOD XII.

1 *Enwau y rhai a ddaeth at Dafydd i Siclag,* 23 *a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.*

Cylch 1058. A DYMA y rhai a ddaeth at
[a] 1 Sam. 27. 6. Dafydd i [a]Siclag, ac efe etto
† Heb. *wedi cau.* † yn cadw arno rhag Saul mab Cis:
a hwy *oedd* ym mhlith y rhai
cedyrn, cynnorthwywyr y rhyfel.
2 Yn arfogion *â* bwâau, yn medru
[b] Barn. 20. 16. o ddeheu ac [b]o aswy daflu â cherrig,
a saethu mewn bwâau: o frodyr
Saul, o Benjamin.
3 Y pennaf *oedd* Ahïezer, yna
‖ Neu, *Hasmaah.* Joas, meibion ‖ Semaah y Gibeath-
iad, a Jeziel a Phelet meibion Az-
mafeth, a Berachah, a Jehu yr An-
thothiad,
4 Ac Ismaiah y Gibeoniad, grym-
mus *oedd efe* ym mhlith y deg ar
hugain, a goruwch y deg ar hugain;
Jeremïah hefyd, a Jahazïel, a Johan-
an, a Jozabad y Gederathiad,
5 Eluzai, a Jerimoth, a Bealïah,
a Semarïah, a Sephatïah yr Ha-
ruphiad,
6 Elcanah, a Jesïah, ac Azareel,
a Jöezer, a Jasobeam, y Corhiaid,
7 A Jöelah, a Zebadïah, meibion
Jeroham o Gedor.
8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneilldu-
asant at Dafydd, i'r amddiffynfa i'r
anialwch, yn gedyrn *o* nerth, gwŷr
milwraidd i ryfel, yn medru trin
tarian a bwcled, ac wynebau llewod
oedd eu hwynebau hwynt, ac megis
† Heb. *i brysuro.* iyrchod ar y mynyddoedd † [c]o fu-
[c] 2 Sam. 2. 18. ander *oeddynt hwy.*
9 Ezer y cyntaf, Obadïah yr ail,
Eliab y trydydd,
10 Mismannah y pedwerydd, Je-
remïah y pummed,
11 Attai y chweched, Elïel y seith-
fed,
12 Johanan yr wythfed, Elzabad
y nawfed,
13 Jeremïah y degfed, Machbanai
yr unfed ar ddeg.
14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad,
yn gapteniaid y llu: yr un lleiaf
‖ Neu, *a wrthwynebai gant, &c.* ‖ *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.
15 Dyma hwy y rhai a aethant
dros yr Iorddonen yn y mis cyntaf,
† Heb. *llenwi.* a hi wedi † [d]llifo dros ei holl dor-
[d] Jos. 3. 15. lannau, ac a yrrasant i ffo holl *drig-*
olion y dyffrynoedd tu a'r dwyrain,
a thu a'r gorllewin.
16 A *rhai* o feibion Benjamin a
Judah a ddaethant i'r amddiffynfa
at Dafydd.
† Heb. *o'u blaen.* 17 A Dafydd a aeth † i'w cyfarfod
hwynt, ac a lefarodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Os mewn heddwch y
daethoch chwi attaf fi i'm cynnorth-
wyo, bydd fy nghalon yn un â chwi:
ond os i'm bradychu i'm gelynion,
‖ Neu, *drais.* a minnau heb ‖ gamwedd yn fy
nwylaw, DUW ein tadau ni a ed-
rycho ac a geryddo.
† Heb. *wisgodd am:* felly Barn. 6. 34. 18 A'r yspryd a † ddaeth ar Ama-
sai pennaeth y capteniaid, *ac efe a*
ddywedodd, Eiddot ti, Dafydd, a
chyd â thi, mab Jesse, *y byddwn ni:*
heddwch, heddwch i ti, a hedd i'th
gynnorthwywyr; o herwydd dy
DDUW sydd yn dy gymmorth di.

Cyn CRIST Cylch 1058.

Yna Dafydd a'u croesawodd hwynt,
ac a'u gosododd hwy yn bennaeth-
iaid ar y fyddin.
19 A *rhai* o Manasseh a droes at Cylch 1056.
Dafydd, [e]pan ddaeth efe gyd â'r [e] 1 Sam. 29. 2.
Philistiaid yn erbyn Saul i ryfel,
ond ni chynnorthwyasant hwynt:
canys [f]pennaduriaid y Philistiaid, [f] 1 Sam. 29. 4.
wrth gynghor, a'i gollyngasant ef
ymaith, gan ddywedyd, Efe a syrth
at ei feistr Saul am ein pennau
ni.
20 Fel yr oedd efe yn myned i
Siclag, trodd atto ef o Manasseh,
Adnah, a Jozabad, a Jedïael, a
Michael, a Jozabad, ac Elihu, a
Silthai, y rhai *oedd* bennaethiaid y
miloedd ym Manasseh.
21 A'r rhai hyn a gynnorthwyas-
ant Dafydd ‖ yn erbyn [g]y dorf: ‖ Neu, *gyd â'r.*
canys cedyrn o nerth oeddynt hwy [g] 1 Sam. 30. 1, 9, 10.
oll, a chapteniaid ar y llu.
22 Canys rhai a ddae at Dafydd
beunydd y pryd *hwnnw,* i'w gyn-
northwyo ef, hyd onid *oedd efe* yn
llu mawr, megis llu DUW.
23 ¶ A dyma rifedi y pennau, y 1048.
rhai yn arfogion i ryfel [h]a ddaeth- [h] 2 Sam. 2. 3, 4.
ant at Dafydd i Hebron, i drol
brenhiniaeth Saul atto ef, [i]yn ol [i] 1 Sam. 16. 1, 3.
gair yr ARGLWYDD.
24 O feibion Judah, yn dwyn tar-
ian a ffonwayw, chwe mil ac wyth
cant, yn ‖ arfog i ryfel. ‖ Neu, *barod.*
25 O feibion Simeon, yn gedyrn
nerthol i ryfel, saith mil a chant.
26 O feibion Lefi, pedair mil a
chwe chant.
27 A Jehoiada *oedd* dywysog ar
yr Aaroniaid, a chyd âg ef dair mil
a saith cant.
28 [k]Sadoc hefyd, llange grymmus [k] 2 Sam. 8. 17.
nerthol, ac o dŷ ei dad ef dau ar
hugain o gapteniaid.
29 Ac o feibion Benjamin brodyr
Saul, tair mil: canys hyd yn hyn
[l]llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ [l] 2 Sam. 2. 8, 9.
Saul.
30 Ac o feibion Ephraim, ugain
mil ac wyth cant, yn rymmus
nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu
tadau.
31 Ac o hanner llwyth Manasseh,
tair mil ar bymtheg, y rhai a
hysbysasid erbyn *eu* henwau, i
ddyfod i wneuthur Dafydd yn
frenhin.
32 Ac o feibion Issachar, [m]y [m] Est. 1. 13.
rhai a fedrent ddeall yr amseroedd
i wybod beth a ddylai Israel ei
wneuthur, eu pennaethiaid hwynt
oedd ddeucant, a'u holl frodyr *oedd*
wrth eu gorchymyn hwynt.
33 O Zabulon, y rhai a aent allan
i ryfel, yn medru rhyfela â phob
arfau rhyfel, deng mil a deugain,
yn medru byddino, a hynny † yn † Heb. *heb galon a chalon.*
ffyddlawn.
34 Ac o Naphtali, mil *o* dywys-
ogion, a chyd â hwynt, â tharian a
gwaywffon, ddwy fil ar bymtheg ar
hugain.
35 Ac o'r Daniaid, wyth mil ar
hugain a chwe chant, yn medru
rhyfela.
36 Ac o Aser yr oedd deugain mil ‖ Neu, *byddino.*
yn myned allan mewn byddin, yn
medru ‖ rhyfela.

Cyn CRIST 1048.

37 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen,
o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac
o hanner llwyth Manasseh, *y daeth*
chwech ugain mil mewn pob rhyw
arfau cymhwys i ryfel.
38 Yr holl ryfelwyr hyn, yn medru
byddino, a ddaethant mewn calon
berffaith i Hebron, i wneuthur Da-
fydd yn frenhin ar holl Israel: a'r
rhan arall o Israel *oedd* hefyd yn
un feddwl i wneuthur Dafydd yn
frenhin.
39 A hwy a fuant yno gyd â Da-
fydd dridiau, yn bwytta ac yn yfed:
canys eu brodyr a arlwyasant iddynt
hwy.
40 A hefyd, y rhai oedd agos at-
tynt hwy, hyd Issachar, a Zabulon,
a Naphtali, a ddygasant fara ar
asynod, ac ar gamelod, ac ar fulod,
‖ Neu, *ymborth o flawd, &c.* ac ar ychain, yn ‖ fwyd, yn flawd, yn
ffigys, ac yn resingau, ac yn win, ac
yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddef-
aid yn helaeth: o herwydd *yr yd-*
oedd llawenydd yn Israel.

PENNOD XIII.

1 *Dafydd mewn rhwysg fawr yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim, 9 ac, o herwydd taro Uzza, yn gadael yr arch yn nhŷ Obed-edom.*

1045. A DAFYDD a ymgynghorodd
â chapteniaid y miloedd a'r
cannoedd, *ac* â'r holl dywysogion.
2 A Dafydd a ddywedodd wrth
holl gynnulleidfa Israel, Os da
gennych chwi, a *bod hyn* o'r Ar-
† Heb. *torrwn allan a danfonwn.* glwydd ein Duw, † danfonwn ar
led at ein brodyr y rhai a weddillwyd
trwy holl diroedd Israel, a chyd â
hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o
† Heb. *dinasoedd eu meusydd.* fewn † eu dinasoedd a'u meusydd
pentrefol, i'w cynnull hwynt attom
ni.
† Heb. *o amgylch.* 3 A dygwn † drachefn arch ein
Duw attom ni; canys nid ymofyn-
asom â hi yn nyddiau Saul.
4 A'r holl dyrfa a ddywedasant
am wneuthur felly: canys uniawn
oedd y peth y'ngolwg yr holl bobl.
a 2 Sam. 6. 1. 5 Felly [a] y casglodd Dafydd holl
Israel ynghyd, o Sihor yr Aipht,
hyd y ffordd y delir i Hemath, i
b 1 Sam. 6. 21. a 7. 1. ddwyn arch Duw o [b] Ciriath-jearim.
6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl
c Jos. 15. 9, 60. Israel, i [c] Baalah, sef Ciriath-jearim,
yr hon *sydd* yn Judah, i ddwyn oddi
yno arch yr Arglwydd Dduw, yr
hwn sydd yn preswylio *rhwng* y
cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw
ef.
7 A hwy a † ddygasant arch Duw
† Heb. *wnaethant i'r arch farchogaeth ar, &c.* [d] ar fenn newydd o dŷ Abinadab: ac
Uzza ac Ahio oedd yn gyrru y fenn.
8 A Dafydd a holl Israel oedd yn
d Edrych Num. 4. 15. pen. 15. 2, 13. chwarae ger bron Duw, â'*u* holl
nerth, ac â chaniadau, ac â thelyn-
au, ac â nablau, ac â thympanau, ac
â symbalau, ac âg udgyrn.
9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr-
‖ A elwir *Nachon,* 2 Sam. 6. 6. dyrnu ‖ Cidon, Uzza a estynodd ei
law i ddala yr arch; canys yr ychain
‖ Neu, *a dramgwyddent.* ‖ oedd yn ei hysgwyd hi.
10 Ac ennynodd llid yr Ar-
glwydd yn erbyn Uzza, ac efe a'i
e Num. 4. 15. lladdodd ef, [e] oblegid iddo estyn ei
law at yr arch; ac yno y bu efe
farw ger bron Duw.
11 A bu ddrwg gan Dafydd am
i'r Arglwydd rwygo rhwygiad yr

Uzza; ac efe a alwodd y lle hwnnw
‖ Peres-uzza, hyd y dydd hwn. ‖ Sef, *Rhwyg Uzza.*
12 A Dafydd a ofnodd Dduw y
dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa
fodd y dygaf arch Duw i mewn
attaf fi?
13 Ac ni † ddug Dafydd yr arch † Heb. *symmudodd.*
atto ei hun i ddinas Dafydd, ond
efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-edom
y Gethiad.
14 Ac arch Duw a arhosodd gyd â
theulu Obed-edom, yn ei dŷ ef, dri
mis. A'r Arglwydd a fendithiodd
[f] dŷ Obed-edom, a'r hyn oll *ydoedd* f Fel pen. 26. 5.
eiddo.

PENNOD XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Dafydd. 2 Dedwyddwch Dafydd o'i bobl, o'i wragedd, ac o'i blant. 8 Y ddwy oruchafiaeth a gafodd efe yn erbyn y Philistiaid.*

A [a] HIRAM brenhin Tyrus a an- Cylch 1043.
fonodd genhadau at Dafydd, a 2 Sam. 5. 11, &c.
a choed cedr, â seiri meini, a seiri
prennau, i adeiladu iddo ef dŷ.
2 A gwybu Dafydd sicrhâu o'r
Arglwydd ef yn frenhin ar Israel:
canys yr oedd ei frenhiniaeth ef
wedi ei dyrchafu yn uchel, o her-
wydd ei bobl Israel.
3 ¶ A chymmerth Dafydd wrag-
edd † ychwaneg yn Jerusalem: a † Heb. *etto.*
Dafydd a genhedlodd feibion
ychwaneg, a merched.
4 A [b] dyma enwau y plant oedd b pen. 3. 5.
iddo ef yn Jerusalem: Sammua, a
Sobab, Nathan, a Solomon,
5 Ac Ibhar, ac Elisua, ac Elpalet,
6 A Nogah, a Nepheg, a Japhia,
7 Ac Elisama, a ‖ Beeliada, ac ‖ Neu, *Eliada,* 2 Sam. 5. 16.
Eliphalet.
8 ¶ [c] A phan glybu y Philistiaid c 2 Sam. 5. 17.
fod Dafydd wedi ei enneinio yn
frenhin ar holl Israel, y Philistiaid
oll a aethant i fynu i geisio Dafydd:
a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn
eu herbyn hwynt.
9 A'r Philistiaid a ddaethant ac a 1047.
ymwasgarasant yn nyffryn Reph-
aim.
10 A Dafydd a ymgynghorodd â
Duw, gan ddywedyd, A âf fi i fynu
yn erbyn y Philistiaid? ac a roddi
di hwynt yn fy llaw i? A'r Ar-
glwydd a ddywedodd wrtho, Cerdda
i fynu, canys mi a'u rhoddaf hwynt
yn dy law di.
11 Felly yr aethant i fynu i ‖ Baal- ‖ Sef, *lle rhwygiadau.*
perasim, a Dafydd a'u tarawodd
hwynt yno. A Dafydd a ddywed-
odd, Duw a dorrodd i mewn ar fy
ngelynion trwy fy llaw i, fel rhwygo
dyfroedd: am hynny y galwasant
hwy enw y lle hwnnw Baal-perasim.
12 A phan adawsant hwy eu
duwiau, dywedodd Dafydd am eu
llosgi hwynt yn tân.
13 A thrachefn etto y Philistiaid a
ymwasgarasant yn y dyffryn.
14 A Dafydd a ymgynghorodd â
Duw drachefn; a Duw a ddywed-
odd wrtho, Na ddos i fynu ar eu hol
hwynt, tro ymaith oddi wrthynt, [d] a d 2 Sam. 5. 23.
thyred arnynt ar gyfer y morwydd.
15 A phan glywech drwst cerdd-
ediad ym mrig y morwydd, yna dos
allan i ryfel: canys y mae Duw
wedi myned o'th flaen di, i daro llu
y Philistiaid.

Cyn CRIST 1047. 16 A gwnaeth Dafydd megis y
gorchymynasai Duw iddo; a hwy
a darawsant lu y Philistiaid o Gi-
beon hyd Gazer.
17 Ac enw Dafydd a aeth trwy
yr holl wledydd; a'r ARGLWYDD a
roddes ei arswyd ef ar yr holl gen-
hedloedd.

PENNOD XV.

1 *Dafydd yn parottôi lle i'r arch, yn trefnu yr offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-edom,* 25 *ac yn ei dwyn hi yn ei hol mewn llawenydd mawr.* 29 *Michal yn ei ddiystyru ef.*

1042. A DAFYDD a wnaeth iddo
dai yn ninas Dafydd, ac a
barottôdd le i arch Duw, ac a osod-
odd iddi babell.
a Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9. 2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid
yw i neb ddwyn arch Duw, ond i'r
Lefiaid: canys hwynt a ddewisodd
yr ARGLWYDD i ddwyn arch Duw,
ac i weini iddo ef yn dragywydd.
Cylch 1042. 3 A Dafydd a gynhullodd holl
Israel i Jerusalem, i ddwyn i fynu
arch yr ARGLWYDD i'w lle a barot-
toisai efe iddi hi.
4 A Dafydd a gynhullodd feibion
Aaron, a'r Lefiaid.
5 O feibion Cohath; Uriel y pen-
|| Neu, geraint. naf, a'i || frodyr, cant ac ugain.
6 O feibion Merari; Asaiah y pen-
naf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.
7 O feibion Gersom; Jöel y pen-
naf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.
b Exod. 6. 22 8 O feibion [b] Elisaphan; Semaiah
y pennaf, a'i frodyr, dau cant.
c Exod. 6. 18. 9 O feibion [c] Hebron; Eliel y pen-
naf, a'i frodyr, pedwar ugain.
10 O feibion Uzziel; Ammina-
dab y pennaf, a'i frodyr, cant a
deuddeg.
11 A Dafydd a alwodd am Sadoc
ac am Abïathar yr offeiriaid, ac am
y Lefiaid, am Uriel, Asaiah, a Joël,
Semaiah, ac Eliel, ac Amminadab,
12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi
sydd bennau cenedl ym mhlith y
Lefiaid: ymsancteiddiwch chwi a'ch
brodyr, fel y dygoch i fynu arch
ARGLWYDD DDUW Israel i'*r lle* a
barottôais iddi hi.
d 2 Sam. 6. 3. pen. 13. 7. 13 [d] O herwydd nas *gwnaethoch*
e pen. 13. 10, 11. o'r dechreuad, [e] y torrodd yr AR-
GLWYDD ein Duw arnom ni, oblegid
na cheisiasom ef yn y modd y dy-
lesym.
14 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a
ymsancteiddiasant i ddwyn i fynu
arch ARGLWYDD DDUW Israel.
15 A meibion y Lefiaid a ddyg-
asant arch Duw ar eu hysgwyddau,
f Exod. 25. 14. Num. 4. 15. a 7. 9. wrth drosolion, megis [f] y gorchy-
mynodd Moses, yn ol gair yr AR-
GLWYDD.
16 A Dafydd a ddywedodd wrth
dywysogion y Lefiaid, ar iddynt
osod eu brodyr y cerddorion i leisio
âg offer cerdd, nablau, a thelynau,
a symbalau, yn lleisio gan ddyrch-
afu llef mewn gorfoledd.
17 Felly y Lefiaid a osodasant
g pen. 6. 33. [g] Heman mab Jöel; ac o'i frodyr ef
h pen. 6. 39. [h] Asaph mab Berechïah; ac o feib-
i pen. 6. 44. ion Merari eu brodyr, [i] Ethan mab
Cusaiah.
18 A chyd â hwynt eu brodyr o'r
ail *radd*, Zechariah, Ben, a Jaaziel,
a Semiramoth, a Jehïel, ac Unni, Cyn CRIST Cylch 1042.
Eliab, a Benaiah, a Maasiah, a
Mattithiah, ac Elipheleh, a Mic-
niah, ac Obed-edom, a Jehïel, y
porthorion.
19 Felly Heman, Asaph, ac Ethan,
y cerddorion, *oeddynt* i leisio â
symbalau pres.
20 A Zechariah, ac [k] Aziel, a Se- k ad. 18, Jaaziel.
miramoth, a Jehïel, ac Unni, ac
Eliab, a Maasïah, a Benaiah, *a*
ganent nablau ar Alamoth.
21 A Mattithïah, ac Elipheleh, a
Mieniah, ac Obed-edom, a Jehïel,
ac Azazïah, *oeddynt* || â thelynau || Neu, ar yr wythfed i oruchwylio.
ar y Seminith i ragori.
22 Chenanïah hefyd oedd flaenor
y Lefiaid ar y || gân: efe a ddysgai || Neu, clûd.
eraill am y † gân, canys cyfarwydd † Heb. dyrchafiad.
ydoedd.
23 A Berechïah ac Elcanah *oedd*
borthorion i'r arch.
24 A Sebanïah, a Jehosaphat, a
Nathaneel, ac Amasai, a Zechariah,
a Benaiah, ac Eliezer, yr offeiriaid,
[l] *oedd* yn lleisio mewn udgyrn o l Num. 10. 8.
flaen arch Duw: Obed-edom hefyd
a Jehiah *oedd* borthorion i'r arch.
25 ¶ Felly [m] Dafydd a henuriaid m 2 Sam. 6. 12, 13, &c.
Israel, a thywysogion y miloedd, a
aethant i ddwyn i fynu arch cyfam-
mod yr ARGLWYDD o dŷ Obed-edom
mewn llawenydd.
26 A phan gynnorthwyodd Duw
y Lefiaid oedd yn dwyn arch cyf-
ammod yr ARGLWYDD, hwy a off-
rymmasant saith o fustych, a saith
o hyrddod.
27 A Dafydd *oedd* wedi ymwisgo
mewn gwisg o liain main; a'r holl
Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr
arch, a'r cantorion, Chenanïah hef-
yd meistr y || gân, a'r cerddorion. || Neu, clûd.
Ac am Dafydd *yr oedd* ephod liain.
28 A holl Israel a ddygasant i
fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD
â bloedd, â llais || trwmped, âg ud- || cornet.
gyrn, ac â symbalau, yn lleisio gyd
â'r nablau a'r telynau.
29 ¶ A [n] phan ydoedd arch cyf- n 2 Sam. 6. 16.
ammod yr ARGLWYDD yn dyfod i
ddinas Dafydd, Michal merch Saul
a edrychodd trwy ffenestr, ac a
ganfu Dafydd y brenhin yn dawnsio
ac yn chwarae: a hi a'i dirmygodd
ef yn ei chalon.

PENNOD XVI.

1 *Dafydd yn aberthu,* 4 *yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw,* 7 *yn gwneuthur Psalm o ddiolch i Dduw,* 37 *yn gosod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r arch yn wastadol.*

FELLY [a] y dygasant hwy arch Cylch 1042.
Duw i mewn, ac a'i gosodasant a 2 Sam. 6. 17.
hi y'nghanol y babell a osodasai
Dafydd iddi hi: a hwy a offrym-
masant offrymmau poeth ac ebyrth
hêdd ger bron Duw.
2 Ac wedi i Dafydd orphen
aberthu offrymmau poeth ac ebyrth
hêdd, efe a fendithiodd y bobl yn
enw yr ARGLWYDD.
3 Ac efe a rannodd i bob un o
Israel, yn wr ac yn wraig, dorth o
fara, a dryll o gig, a chostrelaid
o win.
4 ¶ Ac efe a osododd ger bron
arch yr ARGLWYDD weinidogion o'r

Cyn CRIST Cylch 1042.

Leffaid, i goflo, ac i foliannu, ac i
glodfori ARGLWYDD DDUW Israel.
5 Asaph *oedd* bennaf, ac yn ail
iddo ef Zechariah, Jeiel, a Semira-
moth, a Jehïel, a Mattithïah, ac
Elïab, a Benaiah, ac Obed-edom; a
Jeiel âg offer nablau, a thelynau; ac
Asaph oedd yn lleisio â symbalau.
6 Benaiah hefyd a Jahaziel yr
offeiriaid *oedd* âg udgyrn yn was-
tadol o flaen arch cyfammod Duw.
7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhoddes
Dafydd *y Psalm hon* [b]yn gyntaf i
foliannu yr ARGLWYDD, yn llaw
Asaph a'i frodyr.
8 [c]Moliennwch yr ARGLWYDD,
gelwch ar ei enw ef, hysbyswch ei
weithredoedd ef ym mhlith y bobl-
oedd.
9 Cenwch iddo, clodforwch ef,
ymadroddwch am ei holl ryfedd-
odau.
10 Ymlawenychwch yn ei enw
sanctaidd ef; ymhyfryded calon y
sawl a geisiant yr ARGLWYDD.
11 Ceisiwch yr ARGLWYDD a'i
nerth ef, ceisiwch ei wyneb ef yn
wastadol.
12 Cofiwch ei wyrthiau y rhai a
wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barn-
edigaethau ei enau;
13 Chwi had Israel ei was ef, chwi
meibion Jacob ei etholedigion ef.
14 Efe *yw* yr ARGLWYDD ein
Duw ni; ei farnedigaethau ef *sydd*
trwy yr holl ddaear.
15 Cofiwch yn dragywydd ei gyf-
ammod; y gair a orchymynodd efe
i fil o genhedlaethau;
16 [d]Yr hwn a gyfammododd efe
âg Abraham, a'i lw i Isaac:
17 Ac a osododd efe yn ddeddf i
Jacob, ac yn gyfammod tragywyddol
i Israel,
18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf
dir Canaan, † rhandir eich etifedd-
iaeth.
19 Pan nad oeddych ond † ychyd-
ig, [e]ie, ychydig, a dieithriaid ynddi;
20 A *phan* rodient o genhedlaeth
i genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth
at bobl eraill;
21 Ni adawodd efe i neb eu
gorthrymmu: ond efe [f]a geryddodd
frenhinoedd o'u plegid hwy, *gan
ddywedyd,*
22 [g]Na chyffyrddwch â'm hen-
neiniog, ac na ddrygwch fy mhro-
phwydi.
23 [h]Cenwch i'r ARGLWYDD yr
holl ddaear: mynegwch o ddydd i
ddydd ei iachawdwriaeth ef.
24 Adroddwch ei ogoniant ef ym
mhlith y cenhedloedd; a'i wyrthiau
ym mhlith yr holl bobloedd.
25 Canys mawr *yw* yr AR-
GLWYDD, a chanmoladwy iawn:
ofnadwy hefyd yw efe goruwch yr
holl dduwiau.
26 O herwydd holl dduwiau y
[i]bobloedd *ydynt* eilunod; ond yr
ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.
27 Gogoniant a harddwch *sydd*
ger ei fron ef: nerth a gorfoledd yn
ei fangre ef.
28 Moeswch i'r ARGLWYDD, chwi
deuluoedd y bobloedd, moeswch i'r
ARGLWYDD ogoniant a nerth.

[b] Edrych 2 Sam. 23. 1.
[c] Ps. 105. 1.
[d] Gen. 17. 2. a 26. 3. a 28.13. a 35. 11.
† Heb. *llinyn.*
† Heb. *gwŷr rhif.*
[e] Gen. 34. 30.
[f] Gen. 12. 17. a 20. 3. Exod. 7. 15.
[g] Ps. 105. 15.
[h] Ps. 96. 1.
[i] Lef. 19. 4.

29 Moeswch i'r ARGLWYDD ogon-
iant ei enw: dygwch aberth, a
deuwch ger ei fron ef; ymgrym-
mwch i'r ARGLWYDD mewn pryd-
ferthwch sancteiddrwydd.
30 Ofnwch rhagddo ef yr holl
ddaear: y byd hefyd a sierheir, fel
na syflo.
31 Ymlawenyched y nefoedd, ac
ymhyfryded y ddaear; a dywedant
ym mhlith y cenhedloedd, Yr AR-
GLWYDD sydd yn teyrnasu.
32 Rhued y môr a'i gyflawnder;
llawenhâed y maes, a'r hyn oll *y
sydd* ynddo.
33 Yna prennau y coed a ganant
o flaen yr ARGLWYDD, am ei fod
yn dyfod i farnu y ddaear.
34 [k]Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd.
35 A dywedwch, [l]Achub ni, O
DDUW ein hiachawdwriaeth, casgl
ni hefyd, a gwared ni oddi wrth y
cenhedloedd, i foliannu dy enw
sanctaidd di, *ac* i ymogoneddu yn
dy foliant.
36 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW Israel, o dragywyddoldeb
hyd dragywyddoldeb. A dywedodd
yr holl [m]bobl, Amen, gan foliannu
yr ARGLWYDD.
37 ¶ Ac efe a adawodd yno o
flaen arch cyfammod yr AR-
GLWYDD, Asaph a'i frodyr, i weini
ger bron yr arch yn wastadol,
gwaith dydd yn ei ddydd:
38 Ac Obed-edom, a'u brodyr,
wyth a thriugain; Obed-edom hef-
yd mab Jeduthun, a Hosah, *i fod*
yn borthorion:
39 Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr
yr offeiriaid, o flaen [n]tabernacl yr
ARGLWYDD, [o]yn yr uchelfa *oedd*
yn Gibeon,
40 I offrymmu poeth-offrymmau
i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-
offrwm yn wastadol [p]fore a hwyr,
yn ol yr hyn oll *sydd* ysgrifenedig
y'nghyfraith yr ARGLWYDD, yr hon
a orchymynodd efe i Israel:
41 A chyd â hwynt Heman, a
Jeduthun, a'r etholedigion eraill, y
rhai a hysbysasid wrth *eu* henwau,
i foliannu yr ARGLWYDD, [q]am *fod*
ei drugaredd ef yn dragywydd:
42 A chyd â hwynt Heman, a
Jeduthun, yn lleisio âg udgyrn, ac
â symbalau i'r cerddorion, ac offer
cerdd DUW: a meibion Jeduthun
oedd wrth y porth.
43 A'r holl bobl a aethant bob
un i'w dŷ ei hun: a Dafydd a
ddychwelodd i fendigo ei dŷ yntau.

PENNOD XVII.

1 *Nathan unwaith yn foddlawn i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw, 3 a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo: 11 yn addaw iddo fendithion a daioni yn ei had. 16 Gweddi Dafydd a'i ddiolch.*

A [a]PHAN oedd Dafydd yn trigo
yn ei dŷ, Dafydd a ddywedodd
wrth Nathan y prophwyd, Wele fi
yn trigo mewn tŷ o gedrwydd, ac
arch cyfammod yr ARGLWYDD dan
gortynnau.
2 Yna Nathan a ddywedodd wrth
Dafydd, Gwna yr hyn oll *sydd* yn

Cyn CRIST Cylch 1042.

[k] Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.
[l] Ps. 106. 47, 48.
[m] Deut. 27. 15.
[n] pen. 21. 29. 2 Chron. 1. 3.
[o] 1 Bren. 3. 4.
[p] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.
[q] 2 Chron. 5. 13. a 7. 3. Ezra 3. 11. Jer. 33. 11.
[a] 2 Sam. 7. 1, &c.

Cyn CRIST Cylch 1042.

dy galon; canys *y mae* Duw gyd â
thi.
3 ¶ A'r noson honno y daeth gair
Duw at Nathan, gan ddywedyd,
4 Dos, a dywed wrth Dafydd fy
ngwas, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Nid adeiledi di i mi dŷ i
breswylio *ynddo.*
5 Canys ni phreswyliais i mewn tŷ
er y dydd y dygais i fynu Israel hyd
y dydd hwn, ond bûm o babell i
babell, ac o dabernacl *bwy gilydd.*
6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais
gyd â holl Israel, a yngenais i air
wrth un o farnwyr Israel (i'r rhai y
gorchymynaswn borthi fy mhobl)
gan ddywedyd, Paham nad adeiladasoch i mi dŷ o gedrwydd?
7 Ac yr awr hon fel hyn y dywedi wrth Dafydd fy ngwas, Fel
hyn y dywed Arglwydd y lluoedd,
Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan,
oddi ar ol y praidd, i fod yn dywysog ar fy mhobl Israel.
8 A bûm gyd â thi, i ba le bynnag y rhodiaist, torrais ymaith
hefyd dy holl elynion o'th flaen, a
gwneuthum enw i ti megis enw y
gwŷr mawr *sydd* ar y ddaear.
9 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel
le, ac a'u plannaf, a hwy a drigant
yn eu lle, ac ni symmudir hwynt
mwyach; a meibion anwiredd ni
chwanegant eu cystuddio: (megis
yn y cyntaf,
10 Ac er y dyddiau y gorchymynais i farnwyr *fod* ar fy mhobl Israel)
darostyngaf hefyd dy holl elynion
di, a mynegaf i ti yr adeilada yr
Arglwydd i ti dŷ.
11 ¶ A bydd pan gyflawner dy
ddyddiau di i fyned at dy dadau, y
cyfodaf dy had ar dy ol di, yr hwn
a fydd o'th feibion di, a mi a sicrhâf
ei deyrnas ef.
12 Efe a adeilada i mi dŷ, a minnau
a sicrhâf ei deyrn-gadair ef byth.
[b] 2 Sam. 7. 14. 13 [b] Myfi a fyddaf iddo ef yn dad,
ac yntau fydd i mi yn fab, a'm
trugaredd ni thynnaf oddi wrtho ef,
megis y tynnais oddi wrth yr hwn a
fu o'th flaen di.
[c] Luc 1. 33. 14 Ond [c] mi a'i gosodaf ef yn fy
nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i
deyrn-gadair ef a sicrhêir byth.
15 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn
ol yr holl weledigaeth hon, felly y
llefarodd Nathan wrth Dafydd.
16 ¶ A daeth Dafydd y brenhin, ac
a eisteddodd ger bron yr Arglwydd,
ac a ddywedodd, Pwy *ydwyf* fi, O
Arglwydd Dduw, a pheth *yw* fy
nhŷ, pan ddygit fi hyd yma?
17 Etto bychan *yw* hyn yn dy olwg
di, O Dduw; canys dywedaist am
dŷ dy was dros hir o amser, a thi a
edrychaist arnaf (O Arglwydd
Dduw) fel ar gyflwr dyn uchelradd.
18 Pa beth a chwanega Dafydd *ei
ddywedyd* wrthyt mwyach am anrhydedd dy was? canys ti a adwaenost dy was.
19 O Arglwydd, er mwyn dy
was, ac yn ol dy feddwl dy hun, y
gwnaethost yr holl fawredd hyn, i
ddangos pob mawredd.
20 O Arglwydd, nid *oes neb* fel
tydi, ac nid *oes* Duw ond tydi, yn
ol yr hyn oll a glywsom â'n clustiau.
21 A pha un genedl ar y ddaear
sydd megis dy bobl Israel, yr hon
yr aeth Duw i'w gwaredu yn bobl
iddo ei hun, i osod i ti enw mawr ac
ofnadwy, gan fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y rhai a waredaist ti o'r Aipht?
22 Ti hefyd a wnaethost dy bobl
Israel yn bobl i ti byth: a thi, Arglwydd, a aethost yn Dduw iddynt
hwy.
23 Am hynny yr awr hon, Arglwydd, y gair a lefaraist am dy
was, ac am ei dŷ ef, poed sier fyddo
byth: gwna fel y llefaraist.
24 A phoed sier fyddo, fel y mawrhâer dy enw yn dragywydd, gan
ddywedyd, Arglwydd y lluoedd,
Duw Israel, *sydd* Dduw i Israel: a
bydded tŷ Dafydd dy was yn sier
ger dy fron di.
25 Canys ti, O fy Nuw, a † ddywedaist i'th was, yr adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy was weddio ger dy fron di. † Heb. *ddadguddiaist glust dy was.*
26 Ac yr awr hon, Arglwydd (ti
ydwyt Dduw, a thi a lefaraist am
dŷ dy was, y daioni hwn)
27 Yn awr gan hynny ‖ bid wiw gennyt fendigo tŷ dy was, i fod ger ‖ Neu, *bu.*
dy fron yn dragywydd: am i ti, O
Arglwydd, ei fendigo, bendigedig
fydd yn dragywydd.

Cyn CRIST Cylch 1042.

PENNOD XVIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid:* 3 *yn taro Hadarezer a'r Syriaid.* 9 *Tou yn danfon Hadoram âg anrhegion i fendithio Dafydd;* 11 *ac yntau yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw;* 13 *yn gosod amddiffynfeydd yn Edom.* 14 *Swyddogion Dafydd*

Cylch 1040.

A [a] DARFU wedi hyn, i Dafydd daro y Philistiaid, a'u darostwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefi o law y Philistiaid. [a] 2 Sam. 8. 1, &c.
2 Hefyd efe a darawodd Moab;
a'r Moabiaid a fuant weision i Dafydd, yn dwyn treth.
3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd ‖ Hadarezer brenhin Sobah *hyd* Hamath, ‖ Neu, *Hadadezer,* 2 Sam. 8. 3.
pan oedd efe yn myned i sicrhâu ei
lywodraeth wrth afon Euphrates.
4 A Dafydd a ddug oddi arno ef
fil o gerbydau, a saith mil o wŷr
meirch, ac ugain mil o wŷr traed;
a thorrodd Dafydd linynnau garr
meirch yr holl gerbydau, ond efe a
adawodd o honynt gan cerbyd.
5 A phan ddaeth y Syriaid o
Damascus i gynnorthwyo Hadarezer brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o
wŷr.
6 A gosododd Dafydd *amddiffynfeydd* yn Syria Damascus: a bu
y Syriaid yn weision i Dafydd, yn
dwyn treth. A'r Arglwydd a
waredodd Dafydd i ba le bynnag
yr aeth.
7 A Dafydd a gymmerodd y tariannau aur oedd gan weision Hadarezer, ac a'u dug hwynt i Jerusalem.
8 Dug Dafydd hefyd o ‖ Tibhath, ‖ A elwir yn llyfr Samuel, *Beta, a Berothai.*
ac o Chun, dinasoedd Hadarezer,
lawer iawn o bres, â'r hwn y

Cyn CRIST Cylch 1040.

gwnaeth [b] Solomon y môr pres, a'r
colofnau a'r llestri pres.
9 ¶ A phan glybu ‖ Tou brenhin
Hamath daro o Dafydd holl lu
Hadarezer brenhin Sobah;
10 Efe a anfonodd at y brenhin
Dafydd ‖ Hadoram ei fab, a phob
llestri aur, ac arian, a phres, *gyd âg*
ef, i ymofyn am ei iechyd ef, ac i'w
fendithio ef, am iddo ryfela yn er-
byn Hadarezer a'i daro ef: canys
† rhyfela yr oedd Hadarezer *yn*
erbyn Tou.
11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gys-
segrodd y brenhin Dafydd i'r ARG-
LWYDD, gyd â'r arian a'r aur a
ddygasai efe oddi ar yr holl gen-
hedloedd, *sef* oddi ar Edom, ac oddi
ar Moab, ac oddi ar feibion Ammon,
ac oddi ar y Philistiaid, ac oddi ar
Amalec.
12 Ac Abisai mab Serfiah a [c] ladd-
odd o Edom, yn nyffryn yr halen,
dair mil ar bymtheg.
13 ¶ Ac efe a osododd amddiff-
ynfeydd yn Edom; a'r holl Edom-
iaid a fuant weision i Dafydd. A'r
ARGLWYDD a gadwodd Dafydd i ba
le bynnag yr aeth efe.
14 ¶ A Dafydd a deyrnasodd ar
holl Israel, ac yr oedd efe yn
gwneuthur barn a chyfiawnder i'w
holl bobl.
15 A Joab mab Serfiah *oedd* ar y
llu; a Jehosaphat mab Ahilud yn
gofiadur;
16 A Sadoc mab Ahitub, ac ‖ Abi-
melech mab Abiathar, *oedd* offeir-
iaid; a ‖ Safsa yn ysgrifenydd;
17 Benaiah hefyd mab Jehoiada
oedd ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid;
a meibion Dafydd *oedd* y rhai pen-
naf wrth law y brenhin.

[b] 1 Bren. 7. 23. 2 Chron. 4. 15.
‖ Neu, *Toi*, 2 Sam. 8. 9.
‖ Neu, *Joram*, 2 Sam. 8. 10.
† Heb. *rhyfelwr oedd*.
[c] 2 Sam. 8. 13.
‖ 2 Sam. 8. 17, *Ahimelech*.
‖ A elwir *Seraiah*, 2 Sam. 8. 17. a *Sisa*, 1 Bren. 4. 3.

PENNOD XIX.

1 *Traha Hanun â'r cenhadau a ddanfonasai Dafydd i'w gysuro ef am ei dad.* 6 *Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid; a Joab ac Abisai yn eu gorchfygu hwynt.* 16 *Sophach yn cael cymhorth etto gan y Syriaid; a Dafydd yn ei ladd ef.*

Cylch 1037.
[a] 2 Sam. 10. 1, &c.

AC ar ol hyn [a] y bu i Nahas bren-
hin meibion Ammon farw; a'i
fab a deyrnasodd yn ei le ef.
2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnaf
garedigrwydd â Hanun mab Na-
has, o herwydd gwnaeth ei dad â
myfi garedigrwydd. Ac anfonodd
Dafydd genhadau i'w gysuro ef
am ei dad. A gweision Dafydd a
ddaethant i wlad meibion Ammon,
at Hanun, i'w gysuro ef.
3 A thywysogion meibion Am-
mon a ddywedasant wrth Hanun,
Ai anrhydeddu dy dad di y mae
Dafydd † yn dy dŷb di, am iddo
anfon cysurwyr attat ti? onid i
chwilio, ac i ddifetha, ac i droedio y
wlad, y daeth ei weision ef attat
ti?
4 Yna y cymmerth Hanun weis-
ion Dafydd, ac a'u heilliodd hwynt,
ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu
hanner, wrth eu cluniau, ac a'u
gyrrodd hwynt ymaith.
5 A hwy a aethant, ac a fyneg-
asant i Dafydd am y gwŷr. Ac efe
a anfonodd i'w cyfarfod hwynt:
(canys y gwŷr oedd wedi cywilyddio

† Heb. *yn dy olwg di*.

yn fawr.) A dywedodd y brenhin,
Trigwch yn Jericho hyd oni thyfo
eich barfau; yna dychwelwch.
6 ¶ Yna meibion Ammon a wel-
sant ddarfod iddynt eu gwneuthur
eu hunain † yn gâs gan Dafydd; ac
anfonodd Hanun a meibion Am-
mon fil o dalentau arian, i gyflogi
iddynt gerbydau a marchogion o
Mesopotamia, ac o Syria-maachah,
ac o Sobah.
7 A chyflogasant iddynt ddeu-
ddeng mil ar hugain o gerbydau, a
brenhin Maachah a'i bobl; y rhai
a ddaethant, ac a wersyllasant o
flaen Medeba. A meibion Ammon
hefyd a ymgasglasant o'u dinas-
oedd, ac a ddaethant i ryfel.
8 A phan glybu Dafydd, efe a
anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.
9 A meibion Ammon a aethant
allan, ac a ymfyddinasant *wrth*
borth y ddinas: a'r brenhinoedd y
rhai a ddaethai *oedd* o'r neilldu yn y
maes.
10 A phan ganfu Joab fod wyneb
y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac
yn ol, efe a etholodd o holl ‖ ethol-
edigion Israel, ac a'*u* byddinodd
hwynt yn erbyn y Syriaid.
11 A gweddill y bobl a roddes efe
dan law Abisai ei frawd; a hwy a
ymfyddinasant yn erbyn meibion
Ammon.
12 Ac efe a ddywedodd, Os trech
fydd y Syriaid nâ mi, yna bydd di
yn gynnorthwy i mi: ond os meib-
ion Ammon a fyddant trech nâ
thi, yna mi a'th gynnorthwyaf
dithau.
13 Bydd rymmus, ac ymwrolwn
dros ein pobl, a thros ddinasoedd
ein DUW; a gwnaed yr ARGLWYDD
yr hyn *fyddo* da yn ei olwg ef.
14 Yna y nesâodd Joab, a'r bobl
oedd gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid
i'r rhyfel; a hwy a ffoisant o'i flaen
ef.
15 A phan welodd meibion Am-
mon ffoi o'r Syriaid, hwythau hefyd
a ffoisant o flaen Abisai ei frawd ef,
ac a aethant i'r ddinas; a Joab a
ddaeth i Jerusalem.
16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu
lladd o flaen Israel, hwy a anfonas-
ant genhadau, ac a ddygasant allan
y Syriaid y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r
‖ afon; a ‖ Sophach capten llu Ha-
darezer *oedd* o'u blaen hwynt.
17 A mynegwyd i Dafydd; ac efe
a gasglodd holl Israel, ac a aeth
dros yr Iorddonen, ac a ddaeth
arnynt hwy, ac a ymfyddinodd yn
eu herbyn hwynt. A phan ymfydd-
inodd Dafydd yn erbyn y Syriaid,
hwy a ryfelasant âg ef.
18 Ond y Syriaid a ffoisant o
flaen Israel; a lladdodd Dafydd o'r
Syriaid saith mil *o wŷr yn ymladd*
mewn cerbydau, a deugain mil o
wŷr traed, ac a laddodd Sophach
capten y llu.
19 A phan welodd gweision Ha-
darezer eu lladd o flaen Israel, hwy
a heddychasant â Dafydd, a gwas-
anaethasant ef: ac ni fynnai y
Syriaid gynnorthwyo meibion Am-
mon mwyach.

Cyn CRIST Cylch 1037.
† Heb. *i ddrewi*.
Cylch 1037.
‖ Neu, *wŷr ieuaingc*.
Cylch 1036.
‖ Sef, *Euphrates*.
‖ Neu, *Sobach*, 2 Sam. 10. 16.

Cyn CRIST Cylch 1035.

PENNOD XX.

1 Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl. 4 Lladd tri chawr mewn tair cád yn erbyn y Philistiaid.

[a] DARFU hefyd †wedi gorphen y flwyddyn, yn amser myned o'r brenhinoedd allan *i ryfela*, arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlad meibion Ammon, ac efe a ddaeth ac a warchaeodd ar Rabbah: (ond Dafydd a arhosodd yn Jerusalem) a Joab a darawodd Rabbah, ac a'i dinystriodd hi.

2 A [b]chymmerth Dafydd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben, a chafodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed am ben Dafydd: ac efe a ddug anrhaith fawr iawn *o'r* ddinas.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddug efe allan, ac a'*u* torrodd *hwynt* â llifiau, ac âg ogau heiyrn, ac â bwyill: ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

4 ¶ Ac ar ol hyn [c]y ‖cyfododd rhyfel yn ‖Gezer yn erbyn y Philistiaid: yna [d]Sibbechai yr Husathiad a laddodd [e]Sippai *yr hwn oedd* o feibion ‖y cawr; felly y darostyngwyd hwynt.

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philistiaid, ac Elhanan mab ‖Jair a laddodd Lami, brawd Golïath y Gethiad, a phaladr ei waywffon ef *oedd* fel carfan gwehydd.

6 [f]Bu hefyd drachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gwr †hir, a'i fysedd *oeddynt* bob yn chwech a chwech, *sef* pedwar ar hugain; yntau hefyd a anesid i'r ‖cawr.

7 Ond pan ddifenwodd efe Israel, Jonathan mab ‖Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

[a] 2 Sam. 11. 1.
† Heb. *ar ddychweliad y flwyddyn.*
Cylch 1033.
[b] 2 Sam. 12. 30.
Cylch 1018.
[c] 2 Sam. 21. 18.
‖ Neu, *parhaodd.* Heb. *safodd.*
‖ Neu, *Gob.*
[d] pen. 11. 29.
[e] 2 Sam. 21. 18, *Saph.*
‖ Neu, *Rapha.*
‖ A elwir *Jaare-oregim,* 2 Sam. 21. 19.
[f] 2 Sam. 21. 20.
† Heb. *o fesur.*
‖ Neu, *Rapha.*
‖ A elwir *Samma,* 1 Sam. 16. 9.

PENNOD XXI.

1 Dafydd, wedi ei demtio gan Satan, yn gyrru Joab i rifo y bobl, 5 a chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar ganddo hynny, 9 ac yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis haint y nodau, 14 ac wedi marw deng mil a thriugain o'r bobl, trwy edifeirwch, yn achub dinystr Jerusalem. 18 Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi iddo arwydd o'i ffafr, ac yn attal y pla. 28 Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Gibeon.

1017.

A [a]SATAN a safodd i fynu yn erbyn Israel, ac a annogodd Dafydd i gyfrif Israel.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Israel o Beerseba hyd Dan; a dygwch attaf fi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gan cymmaint ag *ydynt:* O fy arglwydd frenhin, onid gweision i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? paham y cais fy arglwydd hyn? paham y bydd efe yn achos camwedd i Israel?

4 Ond gair y brenhin a fu drech nâ Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd trwy holl Israel, ac a ddaeth i Jerusalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi y bobl i Dafydd. A holl Israel oedd fil o filoedd a chan mil o wŷr yn tynnu cleddyf; a Judah *oedd* bedwar can *mil* a deng mil a thriugain o wŷr yn tynnu cleddyf.

6 Ond [b]Lefi a Benjamin ni chyfrifasai efe yn eu mysg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenhin.

7 A bu ddrwg ‖y peth hyn yng ngolwg DUW, ac efe a darawodd Israel.

8 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, [c]Pechais yn ddirfawr, o herwydd i mi wneuthur y peth hyn: [d]ac yr awr hon, dilëa, attolwg, anwiredd dy was, canys gwneuthum yn ynfyd iawn.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gad, [e]gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

10 Dos, a llefara wrth Dafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri *pheth* yr ydwyf fi yn eu †gosod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a mi a'*i* gwnaf i ti.

11 Yna Gad a ddaeth at Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti

12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwyr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ai ynte cleddyf yr ARGLWYDD, sef haint y nodau yn y tir dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinystrio trwy holl derfynau Israel. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; syrthiwyf, attolwg, yn llaw yr ARGLWYDD (canys ei drugareddau ef *ydynt* aml iawn) ac na syrthiwyf yn llaw dyn.

14 ¶ Yna y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Israel: a syrthiodd o Israel ddeng mil a thriugain *mil* o wŷr.

15 A DUW a anfonodd [f]angel i Jerusalem i'w dinystrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinystrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g]a edifarhâodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn sefyll wrth lawr-dyrnu ‖Ornan y Jebusiad.

16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, ac [h]a ganfu angel yr ARGLWYDD yn sefyll rhwng y ddaear a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi ei estyn tu a Jerusalem. A syrthiodd Dafydd a'r henuriaid (*y rhai oedd* wedi ymwisgo mewn sachlïan) ar eu hwynebau.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw yr hwn a bechais, ac a wneuthum fawr ddrwg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? O ARGLWYDD fy NUW, bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dŷ fy nhad, ac nid yn bla ar dy bobl.

[a] 2 Sam. 24. 1, &c.
Cyn CRIST 1017.
[b] pen. 27. 24.
‖ Neu, *o herwydd y peth hyn.*
[c] 2 Sam. 24. 10.
[d] 2 Sam. 12. 13.
[e] Edrych 1 Sam. 9. 9.
† Heb. *estyn.*
[f] 2 Sam. 24. 16.
[g] Edrych Gen. 6. 6.
‖ 2 Sam. 24. 16, 18, *Arafnah.*
[h] 2 Chron. 3. 1.

Cyn CRIST 1017.

18 ¶ Yna *i* angel yr ARGLWYDD
a archodd i Gad ddywedyd wrth
Dafydd, am fyned o Dafydd i fynu
i 2 Chron. 3. 1.
i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn
llawr-dyrnu Ornan y Jebusiad.
19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol
gair Gad, yr hwn a lefarasai efe yn
enw yr ARGLWYDD.
20 ‖ Yna y trodd Ornan, ac a ganfu
yr angel, a'i bedwar mab gyd âg ef
a ymguddiasant; ac Ornan oedd
yn dyrnu gwenith.
‖ Neu, *Pan drodd Ornan, a chanfod, &c. yna efe a'i bedwar, &c.*
21 A Dafydd a ddaeth at Ornan;
ac edrychodd Ornan, ac a ganfu
Dafydd, ac a aeth allan o'r llawr-
dyrnu, ac a ymgrymmodd i Dafydd,
â'*i* wyneb tu a'r ddaear.
22 A dywedodd Dafydd wrth
Ornan, Moes i mi le y llawr-dyrnu,
fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r
ARGLWYDD: dyro ef i mi am *ei*
lawn werth; fel yr attalier y pla
oddi wrth y bobl.
23 Ac Ornan a ddywedodd wrth
Dafydd, Cymmer i ti, a gwnaed fy
arglwydd frenhin yr hyn *fyddo*
da yn ei olwg. Wele, rhoddaf yr
ychain yn boeth-offrwm, a'r offer
dyrnu yn gynnud, a'r gwenith yn
fwyd-offrwm: hyn oll a roddaf.
24 A'r brenhin Dafydd a ddywed-
odd wrth Ornan, Nid *felly*, ond gan
brynu y prynaf am *ei* lawn werth:
canys ni chymmeraf i'r ARGLWYDD
yr eiddot ti, ac nid offrymmaf
boeth-offrwm yn rhad.
k 2 Sam. 24. 24.
25 Felly *k* y rhoddes Dafydd i
Ornan am y lle chwe chan sicl o aur
wrth bwys.
26 Ac yno yr adeiladodd Dafydd
allor i'r ARGLWYDD, ac a offrym-
modd boeth-offrymmau, ac ebyrth
hedd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD;
l Lef. 9. 24. 2 Chron. 3. 1.
ac *l* efe a'i hattebodd ef o'r nefoedd
trwy dân ar allor y poeth-offrwm.
27 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
yr angel; ac yntau a roes ei gleddyf
yn ei wain drachefn.
28 ¶ Y pryd hwnnw, pan ganfu
Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD
wrando arno ef yn llawr-dyrnu Or-
nan y Jebusiad, efe a aberthodd yno.
29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD,
yr hon a wnelsai Moses yn yr anial-
wch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd*
y pryd hwnnw yn yr uchelfa yn
m 1 Bren. 3. 4. pen. 16. 39. 2 Chron. 1. 3.
m Gibeon.
30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i
blaen hi i ymofyn â DUW; canys
ofnasai rhag cleddyf angel yr AR-
GLWYDD.

PENNOD XXII.

1 *Dafydd wedi gwybod y lle yr adeiladid y deml, yn parottôi llawer o ddefnyddiau i'w hadeiladu hi.* 6 *Dafydd yn dysgu i Solomon ad lewidion Duw, a'i ddyled wrth adeiladu y deml.* 17 *ac yn gorchymyn i'r tywysogion ei gynnorthwyo ef.*

a Deut. 12. 5. 2 Sam. 24. 18.
A DYWEDODD Dafydd, *a* Hwn
yw tŷ yr ARGLWYDD DDUW, a
dyma allor y poeth-offrwm i Israel.
2 Dywedodd Dafydd hefyd am
b 1 Bren. 9. 21.
b gasglu y dieithriaid *oedd* yn nhir
Israel; ac efe a osododd seiri meini
i naddu cerrig nâdd, i adeiladu tŷ
DDUW.
3 A pharottôdd Dafydd haiarn yn
helaeth, tu ag at hoelion drysau y
pyrth, ac i'r cyssylltiadau, a phres
mor helaeth ag *c* nad *oedd arno*
bwys;
c ad. 14.
4 Coed cedr hefyd allan o rif:
canys y Sidoniaid a'r Tyriaid a
ddygent gedrwydd lawer i Dafydd.
5 A dywedodd Dafydd, *d* Solomon
d pen. 29. 1.
fy mab *sydd* ieuangc a thyner, a'r
tŷ a adeiledir i'r ARGLWYDD, *rhaid
iddo fod* mewn mawredd, mewn
rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn
gogoniant, trwy yr holl wledydd:
parottôaf yn awr tu ag atto ef.
Felly y parottôdd Dafydd yn hel-
aeth cyn ei farwolaeth.
6 ¶ Ac efe a alwodd ar Solomon
ei fab, ac a orchymynodd iddo
adeiladu tŷ i ARGLWYDD DDUW Is-
rael.
7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth
Solomon, Fy mab, *e* yr oedd yn fy
e 2 Sam. 7. 2.
mryd i adeiladu tŷ *f* i enw yr AR-
f Deut. 12. 5, 11.
GLWYDD fy NUW.
8 Eithr gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf fi, gan ddywedyd, *g* Gwaed
g 1 Bren. 5. 3. pen. 28. 3.
lawer a dywelltaist ti, a rhyfeloedd
mawrion a wnaethost ti: nid adeil-
edi di dŷ i'm henw i, canys gwaed
lawer a dywelltaist ar y ddaear yn
fy ngŵydd i.
9 Wele, mab a enir i ti, efe a fydd
wr llonydd, a mi a roddaf lonydd-
wch iddo ef gan ei holl elynion o
amgylch: canys ‖ Solomon fydd ei
‖ Sef, *heddychlon.*
enw ef, heddwch hefyd a thangnef-
edd a roddaf i Israel yn ei ddyddiau
ef.
10 *h* Efe a adeilada dŷ i'm henw,
h 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 5. 5. pen. 17. 12, 13.
ac *i* efe a fydd i mi yn fab, a minnau
i Heb. 1. 5.
yn dad iddo yntau: sicrhâf hefyd
orseddfa ei frenhiniaeth ef ar Israel
byth.
11 Yn awr fy mab, *k* yr ARGLWYDD
k ad. 16.
fyddo gyd â thi, a ffynna dithau, ac
adeilada dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW,
megis ag y llefarodd efe am danat ti.
12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD
i ti ddoethineb, a deall, a rhodded
i ti orchymynion am Israel, fel y
cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy
DDUW.
13 Yna y ffynni, os gwyli ar
wneuthur y deddfau a'r barnedig-
aethau a orchymynodd yr AR-
GLWYDD i Moses am Israel. *l* Ym-
l Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9.
gryffhâ, ac ymwrola; nac ofna, ac na
arswyda.
14 Ac wele, yn fy ‖ nhlodi y
‖ Neu, *nhrallod.*
parottôais i dŷ yr ARGLWYDD gan
mil o dalentau aur, a mil o filoedd
o dalentau arian; ar bres hefyd, ac
ar haiarn, *m* nid *oes* bwys; (canys
m ad. 3.
y mae yn helaeth) coed hefyd a
meini a barottôais i: ychwanega
dithau attynt hwy.
15 Hefyd *y mae* yn aml gyd â thi
weithwyr gwaith, *sef* cymynwyr, a
seiri maen a phren, a phob rhai
celfydd ym mhob gwaith.
16 Ar aur, ar arian, ar bres, ac ar
haiarn, nid *oes* rifedi. Cyfod dithau,
a gweithia, a'r *n* ARGLWYDD a fydd
n ad. 11.
gyd â thi.
17 ¶ A Dafydd a orchymynodd i
holl dywysogion Israel gynnorth-
wyo Solomon ei fab, *gan ddywedyd,*
18 Onid *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW gyd â chwi? ac *oni* roddes

Cyn CRIST 1017.

efe lonyddwch i chwi oddi amgylch?
canys rhoddes yn fy llaw i drigolion
y tir; a'r tir a ddarostyngwyd o
flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei
bobl ef.
19 Yn awr rhoddwch eich calon
a'ch enaid i geisio yr ARGLWYDD
eich DUW; cyfodwch hefyd, ac
adeiledwch gyssegr yr ARGLWYDD
DDUW, i ddwyn arch cyfammod yr
ARGLWYDD, a sanctaidd lestri DUW,
i'r tŷ a adeiledir i enw yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd yn ei henaint yn gwneuthur Solomon yn frenhin.* 2 *Rhifedi a dosparthiadau y Lefiaid.* 7 *Teuluoedd y Gersoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Lefiaid.*

1015.

A PHAN *oedd* Dafydd yn hen,
ac yn llawn o ddyddiau, efe a
osododd [a]Solomon ei fab yn fren-
hin ar Israel.
2 ¶ Ac efe a gynhullodd holl
dywysogion Israel, a'r offeiriaid, a'r
Lefiaid.
3 A'r Lefiaid a gyfrifwyd o fab
[b]deng mlwydd ar hugain ac uchod:
a'u nifer hwy wrth eu pennau, bob
yn wr, *oedd* onid dwy fil deugain.
4 O'r rhai *yr oedd* pedair mil ar
hugain i oruchwylio ar waith tŷ yr
ARGLWYDD; ac [c]yn swyddogion, ac
yn farnwyr, chwe mil:
5 A phedair mil yn borthorion, a
phedair mil yn moliannu yr AR-
GLWYDD â'r offer [d]a wnelswn i, *ebe
Dafydd*, i foliannu.
6 A [e]dosparthodd Dafydd hwynt
yn ddosparthiadau ym mysg meib-
ion Lefi, *sef* Gerson, Cohath, a
Merari.
7 ¶ O'r [f]Gersoniaid *yr oedd*
‖ Laadan, a Simei.
8 Meibion Laadan; y pennaf Je-
hïel, a Zetham, a Joel, tri.
9 Meibion Simei; Selomith, a
Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn
oedd bennau cenedl Laadan.
10 Meibion Simei hefyd *oedd*, Ja-
hath, ‖ Zina, a Jeus, a Berïah.
Dyma bedwar mab Simei.
11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza
yn ail: ond Jeus a Berïah nid
† oedd nemmawr o feibion iddynt;
am hynny yr oeddynt hwy yn un
cyfrif, wrth dŷ *eu* tad.
12 ¶ [g]Meibion Cohath; Amram,
Ishar, Hebron, ac Uzzïel, pedwar.
13 Meibion [h]Amram *oedd*, Aaron,
a Moses; ac [i]Aaron a neillduwyd i
sancteiddio y cyssegr sancteiddiolaf,
efe a'i feibion byth, i arogl-darthu
ger bron yr ARGLWYDD, i'w wasan-
aethu ef, ac [k]i fendigo yn ei enw ef
yn dragywydd.
14 A Moses gwr DUW, [l]ei feibion ef
a alwyd yn llwyth Lefi.
15 [m]Meibion Moses *oedd*, Gersom,
ac Eliezer.
16 *O* feibion Gersom; [n]‖ Sebuel
oedd y pennaf.
17 A meibion Eliezer *oedd*, [o]Re-
habïah y ‖ cyntaf. Ac i Eliezer nid
oedd meibion eraill; ond meibion
Rehabïah a amlhasant yn ddirfawr.
18 *O* feibion Ishar; ‖ Selomith y
pennaf.
19 [p]*O* feibion Hebron; Jerïah y

[a] 1 Bren. 1. 33-39. pen. 28. 5.
1015.
Cylch 1045.
[b] Num. 4. 3, 47.
[c] Deut. 16. 18.
[d] Edrych 2 Chron. 29. 25. Amos 6. 5.
[e] Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 6. 1, &c. 2 Chron. 8. 14. a 29. 25.
[f] pen. 26. 21.
‖ Neu, *Libni*, pen. 6. 17.
‖ Neu, *Zizah*, ad. 11.
† Heb. *amlhasant feibion.*
[g] Exod. 6. 18.
[h] Exod. 6. 20.
[i] Exod. 28. 1. Heb. 5. 4.
[k] Num. 6. 23.
[l] Edrych pen. 26. 23, 24, 25.
[m] Exod. 2. 22. a 18. 3, 4.
[n] pen. 26. 24.
‖ *Subael*, pen. 24. 20.
[o] pen. 26. 25.
‖ Neu, *pennaf.*
‖ pen. 24. 22, *Selomoth.*
[p] pen. 24. 23.

cyntaf, Amarïah yr ail, Jahaziel y
trydydd, a Jecameam y pedwerydd.
20 *O* feibion Uzzïel; Michah y
cyntaf, a Jesïah yr ail.
21 ¶ [q]Meibion Merari *oedd*, Mali,
a Musi. Meibion Mali; Eleazar, a
[r]Chis.
22 A bu farw Eleazar, a [s]meib-
ion nid oedd iddo ef, ond merched;
a meibion Cis eu ‖ brodyr [t]a'u
priododd hwynt.
23 [u]Meibion Musi; Mali, ac Eder,
a Jerimoth, tri.
24 ¶ Dyma feibion [x]Lefi, yn ol tŷ
eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth
eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau,
wrth eu pennau, y rhai oedd yn
gwneuthur y gwaith i wasanaeth tŷ
yr ARGLWYDD, o fab [y]ugain mlwydd
ac uchod.
25 Canys dywedodd Dafydd, AR-
GLWYDD DDUW Israel a roddes len-
yddwch i'w bobl, ‖ i aros yn Jerusa-
lem byth;
26 A hefyd i'r Lefiaid: ni ddygant
mwyach y tabernacl, na dim o'i
lestri, i'w wasanaeth ef.
27 Canys yn ol geiriau diweddaf
Dafydd y cyfrifwyd meibion Lefi, o
fab ugain mlwydd ac uchod:
28 A'u † gwasanaeth hwynt *oedd*
i fod wrth law meibion Aaron
y'ngweinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD,
yn y cynteddau, ac yn y celloedd,
ac ym mhuredigaeth pob sancteidd-
beth, ac y'ngwaith gweinidogaeth
tŷ DDUW;
29 Yn [z]y bara gosod hefyd, ac
ym [a]mheilliaid y bwyd-offrwm, ac
yn [b]y teisenau croyw, yn [c]y ‖ radell
hefyd, ac yn y badell ffrïo, ac ym
mhob [d]mesur a meidroldeb:
30 Ac i sefyll bob bore i foliannu
ac i ogoneddu yr ARGLWYDD, felly
hefyd brydnawn:
31 Ac i offrymmu pob offrwm
poeth i'r ARGLWYDD [e]ar y Sabboth-
au, ar y newydd-loerau, ac ar y
gwyliau gosodedig, wrth rifedi, yn
ol y ddefod *sydd* arnynt yn was-
tadol ger bron yr ARGLWYDD.
32 Ac i gadw goruchwyliaeth pabell
y cyfarfod, a [f]goruchwyliaeth y
cyssegr, a goruchwyliaeth meibion
Aaron eu brodyr, yng ngwasanaeth
tŷ yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIV.

1 *Dosparthu meibion Aaron yn bedwar ar hugain o ddosparthiadau wrth goelbren.* 20 *Rhannu y Cohathiaid* 27 *a'r Merariaid wrth goelbren.*

DYMA ddosparthiadau meibion
Aaron. [a]Meibion Aaron *oedd*,
Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac
Ithamar.
2 A bu farw [b]Nadab ac Abihu o
flaen eu tad, ac nid oedd meibion
iddynt: am hynny Eleazar ac
Ithamar a offeiriadasant.
3 A Dafydd a'u dosparthodd
hwynt, Sadoc o feibion Eleazar, ac
Ahimelech o feibion Ithamar, yn
ol eu swyddau, yn eu gwasanaeth.
4 A chafwyd mwy o feibion
Eleazar yn llywodraethwyr nag o
feibion Ithamar; ac *fel hyn* y
rhannwyd hwynt. *Yr ydoedd* o
feibion Eleazar yn bennau ar dŷ *eu*

Cyn CRIST Cylch 1045.

[q] pen. 24. 26.
[r] pen. 24. 29.
[s] pen. 24. 28.
‖ Neu, *ceraint.*
[t] Edrych Num. 36. 6, 8.
[u] pen. 24. 30.
[x] Num. 10. 17, 21.
[y] Num. 4. 3. a 8. 24.
‖ Neu, *ac y mae yn aros.*
Cylch 1015.
† Heb. *sefyllfa.*
[z] Exod. 25. 30.
[a] Lef. 6. 20. pen. 9. 29, &c.
[b] Lef. 2. 4.
[c] Lef. 2. 5, 7.
‖ Neu, *badell.*
[d] Lef. 19. 35.
[e] Num. 10. 10. Ps. 81. 3.
[f] Num. 3. 6-9.
[a] Lef. 10. 1, 6.
[b] Num. 3. 4. a 26. 61.

Cyn CRIST Cylch 1015.

tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar, yn ol tŷ eu tadau, wyth.

5 Felly y dosparthwyd hwynt wrth goel-brennau, y naill gyd â'r llall; canys tywysogion y cyssegr, a thywysogion *tŷ* DDUW, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mab Nethaneel yr ysgrifenydd, o *lwyth* Lefi, a'u hysgrifenodd hwynt ger bron y brenhin, a'r tywysogion, a Sadoc yr offeiriad, ac Ahimelech mab Abiathar, a phen cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid; un † teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un arall* a ddaliwyd i Ithamar.

† Heb. *tŷ tad.*

7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwerydd i Seorim,

9 Y pummed i Malchïah, y chweched i Mijamin,

10 Y seithfed i Haccos, yr wythfed i [c] Abïah,

c Neh. 12.4,17. Luc 1. 5.

11 Y nawfed i Jesua, y degfed i Sechanïah,

12 Yr unfed ar ddeg i Eliasib, y deuddegfed i Jacim,

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah, y pedwerydd ar ddeg i Jesebeab,

14 Y pymthegfed i Bilgah, yr unfed ar bymtheg i Immer,

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphses,

16 Y pedwerydd ar bymtheg i Pethahïah, yr ugeinfed i Jehescel,

17 Yr unfed ar hugain i Jachin, y ddeufed ar hugain i Gamul,

18 Y trydydd ar hugain i Delaiah, y pedwerydd ar hugain i Maazïah.

19 Dyma eu dosparthiadau hwynt yn eu gwasanaeth, [d] i fyned i dŷ yr ARGLWYDD yn ol eu defod, dan law Aaron eu tad, fel y gorchymynasai ARGLWYDD DDUW Israel iddo ef.

d pen. 9. 25

20 ¶ A'r lleill o feibion Lefi *oedd y rhai hyn.* O feibion Amram; [e] Subael: o feibion Subael; Jehdeiah.

e pen. 23. 16, *Sebuel.*

21 Am [f] Rehabïah; Isïah *oedd* ben ar feibion Rehabïah.

f pen. 23. 17.

22 O'r Isariaid; [g] Selomoth: o feibion Selomoth; Jahath.

g pen. 23. 18, *Selomith.*

23 A meibion [h] *Hebron oedd,* Jerïah *y cyntaf,* Amarïah yr ail, Jahaziel y trydydd, *a* Jecameam y pedwerydd.

h pen. 23. 19. a 26. 31.

24 *O* feibion Uzziel; Michah: o feibion Michah; Samir.

25 Brawd Michah *oedd* Isïah; o feibion Isïah; Zecharïah.

26 [i] Meibion Merari *oedd,* Mali, a Musi: meibion Jaazïah; Beno.

i Exod. 6. 19. pen. 23. 21.

27 ¶ Meibion Merari o Jaazïah; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.

28 O Mali *y daeth* Eleazar, ac [k] ni bu iddo ef feibion.

k pen. 23. 22.

29 Am Cis: mab Cis *oedd* Jerameel.

30 [l] A meibion Musi *oedd,* Mali, ac Eder, a Jerimoth. Dyma feibion y Lefiaid yn ol tŷ eu tadau.

l pen. 23. 23.

31 A hwy a fwriasant goelbrennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenhin, a Sadoc, ac Ahimelech, a phennau cenedl yr offeiriaid a'r Lefiaid; *ie,* y pen cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

Cyn CRIST Cylch 1015

PENNOD XXV.

1 *Rhifedi a swyddau y cantorion.* 8 *Eu dosparthu hwy yn bedwar dosparthiad ar hugain.*

A NEILLDUODD Dafydd, a thywysogion y llu, tu ag at y gwasanaeth, o feibion [a] Asaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, ac â nablau, ac â symbalau; a nifer y gweithwyr yn ol eu gwasanaeth ydoedd:

a pen. 6. 33,39, 44.

2 O feibion Asaph; Zaccur, a Joseph, a Nethanïah, || Asarelah, meibion Asaph, dan law Asaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth law y brenhin.

|| Jesarelah, ad. 14.

3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedalïah, a || Seri, a Jesaiah, a Hasabïah, Mattithïah, || chwech, dan law Jeduthun eu tad, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu ac i glodfori yr ARGLWYDD.

|| Neu, *Isri,* ad. 11.

|| Trwy gyfrif Simei, ad. 17.

4 O Heman: meibion Heman; Bucciah, Mattanïah, || Uzziel, || Sebuel, a Jerimoth, Hananïah, Hanani, Eliathah, Gidalti, a Romamti-ezer, Josbecasah, Malothi, Hothir, *a* Mahazioth:

|| Neu, *Azareel,* ad. 18.

|| Neu, *Subael,* ad. 20.

5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, gweledydd y brenhin || y'ngeiriau DUW, i ddyrchafu y corn. DUW hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.

|| Neu, *yn achosion.*

6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu tad yn canu *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, â symbalau, *a* nablau, a thelynau, i wasanaeth tŷ DDUW; [b] yn ol † trefn y brenhin i Asaph, a Jeduthun, a Heman.

b ad. 2.

† Heb. *llaw.*

7 A'u nifer hwynt, ynghyd â'u brodyr dysgedig y'nghaniadau yr ARGLWYDD, *sef* pob *un* cyfarwydd, oedd ddau cant pedwar ugain ac wyth.

8 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, cylch yn erbyn *cylch,* bychan a mawr, [c] athraw a disgybl.

c 2 Chron. 23. 13.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth dros Asaph i Joseph: yr ail i Gedalïah; efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

10 Y trydydd i Zaccur; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

11 Y pedwerydd i Isri; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

12 Y pummed i Nethanïah; *efe* â'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

13 Y chweched i Bucciah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

14 Y seithfed i Jesarelah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

15 Yr wythfed i Jesaiah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

16 Y nawfed i Mattanïah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

17 Y degfed i Simei; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

19 Y deuddegfed i Hazabiah; *efe, a'i* feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

20 Y trydydd ar ddeg i Subael;

Cyn CRIST Cylch 1015.

*efe, a'*i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
21 Y pedwerydd ar ddeg i Mat-
tithïah; *efe, a'*i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
22 Y pymthegfed i Jerimoth;
*efe, a'*i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
23 Yr unfed ar bymtheg i Hana-
niah; *efe, a'*i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg
24 Y ddeufed ar bymtheg i Jos-
becasah; *efe, a'*i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
25 Y deunawfed i Hanani; *efe, a'*i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
26 Y pedwerydd ar bymtheg i
Málothi; *efe, a'*i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
27 Yr ugeinfed i Eliathah; *efe,
a'*i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
28 Yr unfed ar hugain i Hothir,
*efe, a'*i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
29 Y ddeufed ar hugain i Gidal-
ti; *efe, a'*i feibion a'i frodyr *oedd*
ddeuddeg.
30 Y trydydd ar hugain i Maha-
zioth; *efe, a'*i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
31 Y pedwerydd ar hugain i Ro-
mamti-ezer; *efe, a'*i feibion a'i
frodyr *oedd* ddeuddeg.

PENNOD XXVI.

1 *Dosparthiadau y porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y trysorau.* 29 *Swyddogion a barnwŷr*

AM ddosparthiad y porthorion:
O'r Corhiaid *yr oedd* ‖ Mesel-
emiah mab Core, o feibion ‖ Asaph.
2 A meibion Meselemïah *oedd*,
Zecharïah y cyntaf-anedig, Jadiael
yr ail, Zebadïah y trydydd, Jathniel
y pedwerydd,
3 Elam y pummed, Jehoanan y
chweched, Elioënai y seithfed.
4 A meibion Obed-edom; Semai-
ah y cyntaf-anedig, Jehozabad yr
ail, Joah y trydydd, a Sachar y ped-
werydd, a Nethaneel y pummed,
5 Ammiel y chweched, † Issachar
y seithfed, Peulthai yr wythfed:
canys Duw a'i bendithiodd ‖ ef.
6 Ac i Semaiah ei fab ef y gan-
wyd meibion, y rhai a arglwydd-
iaethasant ar dŷ eu tad: canys
cedyrn o nerth *oeddynt* hwy.
7 Meibion Semaiah; Othni, a Re-
phael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr
ef *oedd* wŷr nerthol, *sef* Elihu, a
Semachïah.
8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-
edom: hwynt-hwy, a'u meibion,
a'u brodyr, yn wŷr nerthol mewn
cryfder, tu ag at y weinidogaeth,
oedd driugain a dau o Obed-edom.
9 Ac i Meselemïah, yn feibion ac
yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o
wŷr nerthol.
10 O *a* Hosah hefyd, o feibion
Merari, yr oedd meibion; Simri y
pennaf (er nad oedd efe gyntaf-
anedig, etto ei dad a'i gosododd ef
yn ben)
11 Hilcïah yr ail, Tebalïah y tryd-
ydd, Zecharïah y pedwerydd: holl

‖ Neu, *Selemiah*, ad. 14.
‖ Neu, *Abiasaph*, pen. 6. 37. a 9. 19.
† Heb. *Issachar.*
‖ Sef, *Obed-edom*, pen. 13. 14.
a pen. 16. 38.

feibion a brodyr Hosah *oedd* dri ar
ddeg.
12 Ym mhlith y rhai hyn yr *oedd*
dosparthiadau y porthorion, *sef* ym
mhlith y pennaethiaid, *ac iddynt*
oruchwyliaeth ar gyfer eu brodyr i
wasanaethu yn nhŷ yr ARGLWYDD.
13 ¶ A hwy a fwriasant goel-
brennau, ‖ fychan a mawr, yn ol tŷ
eu tadau, am bob porth.
14 A choelbren ‖ Selemïah a syrth-
iodd tu a'r dwyrain: a *thros* Ze-
chariah ei fab (cynghorwr deallgar)
y bwriasant hwy goelbrennau; a'i
goelbren ef a ddaeth tu a'r gog-
ledd.
15 I Obed-edom tu a'r dehau, ac
i'w feibion, *y daeth* tŷ ‖ Asuppim.
16 I Suppim, a Hosah, tu a'r
gorllewin, gyd â phorth Salecheth,
yn ffordd y ‖ rhiw, *yr oedd* y naill
oruchwyliaeth ar gyfer y llall.
17 Tu a'r dwyrain *yr oedd* chwech
o Lefiaid, tu a'r gogledd pedwar
beunydd, tu a'r dehau pedwar beu-
nydd, a thu ag Asuppim dau *a* dau.
18 A Pharbar tu a'r gorllewin,
pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Phar-
bar.
19 Dyma ddosparthiadau y porth-
orion, o feibion Core, ac o feibion
Merari.
20 ¶ Ac o'r Lefiaid, Ahïah *oedd*
ar *b* drysorau tŷ DDUW, ac ar drys-
orau y pethau cyssegredig.
21 *Am* feibion ‖ Laadan: meibion
y Gersoniad Laadan, pennau ty-
lwyth Laadan y Gersoniad, *oedd*
‖ Jehieli.
22 Meibion Jehieli; Zetham, a
Joel ei frawd, *oedd* ar drysorau tŷ
yr ARGLWYDD.
23 O'r Amramiaid, *a'*r Ishariaid,
*o'*r Hebroniaid, *a'*r Uzzieliaid:
24 A *c* Sebuel mab Gersom, mab
Moses, *oedd* olygwr ar y trysorau.
25 A'i frodyr ef o Eleazar; Re-
habïah ei fab ef, a Jesaiah ei fab
yntau, a Joram ei fab yntau, a
Zichri ei fab yntau, a *d* Selomith ei
fab yntau.
26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr
oedd ar holl drysorau y pethau
cyssegredig a gyssegrasai Dafydd
frenhin, a'r tadau pennaf, a thywys-
ogion y miloedd a'r cannoedd, a
thywysogion y llu.
27 O'r rhyfeloedd ac o'r yspail y
cyssegrasant *bethau* i gynnal tŷ yr
ARGLWYDD.
28 A'r hyn oll a gyssegrodd Sa-
muel *e* y gweledydd, a Saul mab
Cis, ac Abner mab Ner, a Joab mab
Serfiah, *a* phwy bynnag a gyssegr-
asai *ddim, yr oedd efe* dan law
Selomith a'i frodyr.
29 ¶ O'r Ishariaid, Cenanïah a'i
feibion *oedd* yn Israel *f* yn swydd-
ogion, ac yn farnwyr, ar y gwaith
oddi allan.
30 O'r Hebroniaid, Hasabïah a'i
frodyr, meibion nerthol, mil a saith
cant *oedd* mewn swydd *yn* Israel,
o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r
gorllewin, yn holl waith yr AR-
GLWYDD, ac yn ngwasanaeth y bren-
hin.
31 O'r Hebroniaid, *g* Jerïah *oedd*

Cyn CRIST Cylch 1015

‖ Neu, *dros fychan.*
‖ Neu, *Meselemiah*, ad. 1.
‖ Sef, *cynhullfan.*
¶ Gwel 1 Bren. 10. 5. 2 Chron. 9. 4.
b Mal. 3. 10.
‖ Neu, *Libni*, pen. 6. 17.
‖ Neu, *Jehiel*, pen. 23. 8. a 29. 8.
c pen. 23. 16.
d pen. 23. 18.
e 1 Sam. 9. 9.
f pen. 23. 4.
g pen. 23. 19.

Cyn CRIST Cylch 1015.

ben o'r Hebroniaid, yn ol cenhedl-
aethau ei dadau: yn y ddeugeinfed
flwyddyn o deyrnasiad Dafydd y
ceisiwyd hwynt, a chafwyd yn eu
mysg hwy *wŷr* cryfion nerthol, [h]yn
Jazer Gilead.
32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol
oedd ddwy fil a saith cant o bennau
cenedl: a Dafydd y brenhin a'u
gosododd hwynt ar y Reubeniaid,
a'r Gadiaid, a hanner llwyth Ma-
nasseh, ym mhob gorchwyl Duw,
a [i]gorchwyl y brenhin.

[h] Edrych Jos. 21. 39.
[i] 2 Chron. 19. 11.

PENNOD XXVII.

1 *Y deuddeg tywysog am bob mis.* 16 *Pennaethiaid y deuddeg llwyth.* 23 *Rhwystro cyfrif y bobl.* 25 *Amryw swyddogion Dafydd.*

PEDAIR mil ar hugain *oedd* pob
dosparthiad o feibion Israel
dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn
dywysogion miloedd a channoedd,
a'u swyddogion yn gwasanaethu y
brenhin ym mhob achos *o'r* dos-
parthiadau, yn dyfod i mewn, ac yn
myned allan, o fis i fis, trwy holl fis-
oedd y flwyddyn.
2 Ar y dosparthiad cyntaf, dros y
mis cyntaf, *yr oedd* [a]Jasobeam mab
Zabdiel; ac yn ei ddosparthiad ef
yr oedd pedair mil ar hugain.
3 O feibion Peres *yr oedd* y pen-
naf o holl dywysogion y llu dros y
mis cyntaf.
4 Ac ar ddosparthiad yr ail mis
yr oedd ‖ Dodai yr Ahohiad, ac o'i
ddosparthiad ef *yr oedd* Micloth
hefyd yn gapten; ac yn ei ddos-
parthiad ef bedair mil ar hugain.
5 Trydydd tywysog y llu dros y
trydydd mis *oedd* Benaiah mab Je-
hoiada yr ‖ offeiriad pennaf; ac yn
ei ddosparthiad ef bedair mil ar
hugain.
6 Y Benaiah hwn *oedd* [b]gadarn
ym mhlith y deg ar hugain, ac oddi
ar y deg ar hugain; ac yn ei ddos-
parthiad ef *yr oedd* Amizabad ei
fab ef.
7 Y pedwerydd dros y pedwer-
ydd mis *oedd* [c]Asahel brawd Joab,
a Zebadiah ei fab ar ei ol ef; ac yn
ei ddosparthiad ef bedair mil ar
hugain.
8 Y pummed dros y pummed mis
oedd dywysog, Samhuth yr Izrah-
ïad; ac yn ei ddosparthiad ef bedair
mil ar hugain.
9 Y chweched dros y chweched
mis *oedd* [d]Ira mab Icces, ‖ Tecoad;
ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil
ar hugain.
10 Y seithfed dros y seithfed mis
oedd [e]Heles y Peloniad, o feibion
Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef
bedair mil ar hugain.
11 Yr wythfed dros yr wythfed mis
oedd [f]Sibbechai yr Husathiad, o'r
Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad ef
bedair mil ar hugain.
12 Y nawfed dros y nawfed mis
oedd [g]Abiezer yr ‖ Anathothiad, o'r
Benjaminiaid; ac yn ei ei ddos-
parthiad ef bedair mil ar hugain.
13 Y degfed dros y degfed mis
oedd [h]Maharì y Netophathiad, o'r
Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad ef
bedair mil ar hugain.

[a] 2 Sam. 23. 8. pen. 11. 11.
‖ Neu, *Dodo,* 2 Sam. 23. 9.
‖ Neu, *swyddog.*
[b] 2 Sam. 23. 20, 22, 23. pen. 11. 22, &c.
[c] 2 Sam. 23. 24. pen. 11. 26.
[d] pen. 11. 28.
‖ pen. 11. 28, *Tecoiad.*
[e] pen. 11. 27.
[f] 2 Sam. 21. 18.
[g] pen. 11. 28.
‖ pen. 11. 28, *Anthothiad.*
[h] 2 Sam. 23. 28.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr
unfed mis ar ddeg *oedd* [i]Benaiah y
Pirathoniad, o feibion Ephraim;
ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil
ar hugain.
15 Y deuddegfed dros y deuddeg-
fed mis *oedd* ‖ Heldai y Neto-
phathïad, o Othniel; ac yn ei ddos-
parthiad ef bedair mil ar hugain.
16 ¶ Ac ar lwythau Israel: ar y
Reubeniaid, Eliezer mab Zichri
oedd dywysog: ar y Simeoniaid,
Sephatïah mab Maachah:
17 Ar y Lefiaid, [k]Hasabïah mab
Cemuel: ar yr Aaroniaid, Sadoc:
18 Ar Judah, [l]Elihu, *un* o frodyr
Dafydd: ar † Issachar, Omri mab
Michal:
19 Ar Zabulon, Ismaiah mab
Obadïah: ar Naphtali, Jerimoth
mab Azriel:
20 Ar feibion Ephraim, Hosea mab
Azazïah: ar hanner llwyth Manas-
seh, Jöel mab Pedaïah:
21 Ar hanner *llwyth* Manasseh
yn Gilead, Ido mab Zecharïah: ar
Benjamin, Jaasiel mab Abner:
22 Ar Dan, Azariel mab Jeroham.
Dyma dywysogion llwythau Israel.
23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu
rhifedi hwynt o fab ugain mlwydd
ac isod; canys [m]dywedasai yr ARGLWYDD yr amlhâi efe Israel megis
sêr y nefoedd.
24 Joab mab Serfiah a ddechreu-
odd gyfrif, ond ni orphenodd efe,
am fod o achos hyn [n]lidiowgrwydd
yn erbyn Israel, ac nid aeth y cyfrif
hwn ym mysg cyfrifon chroniel y
brenhin Dafydd.
25 ¶ Ac ar drysorau y brenhin *yr
oedd* Azmafeth mab Adiel: ac ar
y trysordai yn y meusydd, yn y
dinasoedd, yn y pentrefi hefyd, ac
yn y tyrau, *yr oedd* Jehonathan
mab Uzzïah.
26 Ac ar weithwyr y maes, *y rhai
oedd* yn llafurio y ddaear, *yr oedd*
Ezri mab Celub.
27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd*
Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn
oedd yn *dyfod* o'r gwinllannoedd
i'r selerau gwin, *yr oedd* Zabdi y
Siphmiad.
28 Ac ar yr olew-wydd, a'r sycom-
orwydd, y rhai *oedd* yn y dyffryn-
oedd, *yr oedd* Baalhanan y Geder-
iad: ac ar y selerau olew *yr oedd*
Joas.
29 Ac ar yr ychain pasgedig yn
Saron, *yr oedd* Setrai y Saroniad:
ac ar yr ychain yn y dyffrynoedd,
yr oedd Saphat mab Adlai.
30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil
yr Ismaeliad: ac ar yr asenod Je-
deiah y Meronothiad.
31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz
yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd*
dywysogion y golud eiddo y bren-
hin Dafydd.
32 A Jehonathan ewythr Dafydd
frawd ei dad oedd gynghorwr, gwr
doeth, ac ysgrifenydd: Jehiel hefyd
‖ mab Hachmoni *oedd* gyd â meib-
ion y brenhin.
33 Ac [o]Ahitophel *oedd* gynghor-
wr y brenhin; a [p]Husai yr Arciad
oedd gyfaill y brenhin.

Cyn CRIST Cylch 1015.
[i] pen. 11. 31.
‖ Neu, *Heled,* pen. 11. 30.
[k] pen. 26. 30.
[l] 1 Sam. 16. 6, *Eliab.*
† Heb. *Issaschar.*
[m] Gen. 15. 5.
Cylch 1017.
[n] 2 Sam. 24. 15. pen. 21. 7.
Cylch 1015.
‖ Neu, *yr Hachmoniad.*
[o] 2 Sam. 15. 12.
[p] 2 Sam. 15. 37. a 16. 16.

Cyn CRIST Cylch 1015.

34 Ac ar ol Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mab Benaiah, ac Abïathar: a thywysog llu y brenhin *oedd* [q]Joab.

PENNOD XXVIII.

1 *Dafydd, y'ngŵydd yr holl bobl, yn datcan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fab Solomon, ac yn cu hannog hwynt i ofni Duw:* 9, 20 *yn rhoi cysur yn Solomon i adeiladu y deml;* 11 *yn dangos iddo ei dull a'i phortreiad hi, ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.*

A DAFYDD a gynhullodd holl dywysogion Israel, [a]tywysogion y llwythau, a [b]thywysogion y dosparthiadau, y rhai oedd yn gwasanaethu y brenhin, tywysogion y miloedd hefyd, a thywysogion y cannoedd, a [c]thywysogion holl olud ‖a meddiant y brenhin, a'i feibion, gyd â'r ‖ystafellyddion, a'r [d]cedyrn, a phob un grymmusol o nerth, i Jerusalem.

2 A chyfododd Dafydd y brenhin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandewch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; [e]Myfi *a feddyliais* yn fy nghalon adeiladu tŷ gorphwysfa i arch cyfammod yr ARGLWYDD, ac i [f]ystôl-draed ein Duw ni, a mi a barottôais tu ag at adeiladu.

3 Ond DUW a ddywedodd wrthyf, [g]Nid adeiledi di dŷ i'm henw i, canys rhyfelwr *fuost*, a gwaed a dywelltaist.

4 Er hynny ARGLWYDD DDUW Israel a'm hetholodd i o holl dŷ fy nhad, i fod yn frenhin ar Israel yn dragywydd: canys [h]Judah a ddewisodd efe yn llywiawdr; ac o dŷ Judah, [i]tŷ fy nhad i, ac [k]o feibion fy nhad, efe a fynnai i mi deyrnasu ar holl Israel.

5 [l]Ac o'm holl feibion innau (canys llawer o feibion a roddes yr ARGLWYDD i mi) efe hefyd a ddewisodd Solomon fy mab, i eistedd ar orseddfa brenhiniaeth yr ARGLWYDD, ar Israel.

6 Dywedodd hefyd wrthyf, [m]Solomon dy fab, efe a adeilada fy nhŷ a'm cynteddau i; canys dewisais ef yn fab i mi, a minnau a fyddaf iddo ef yn dad.

7 A'i frenhiniaeth ef a sicrhâf yn dragywydd, os efe a ymegnïa i wneuthur fy ngorchymynion a'm barnedigaethau i, megis y dydd hwn.

8 Yn awr gan hynny, y'ngŵydd holl Israel, cynnulleidfa yr ARGLWYDD, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch a cheisiwch holl orchymynion yr ARGLWYDD eich Duw, fel y meddiannoch y wlad dda *hon*, ac y gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch meibion ar eich ol yn dragywydd.

9 ¶ A thithau Solomon fy mab, adnebydd DDUW dy dad, a gwasanaetha ef â chalon berffaith, ac â meddwl ewyllysgar: canys yr [n]ARGLWYDD sydd yn chwilio yr holl galonnau, ac yn deall pob dychymmyg meddyliau. O cheisi ef, ti a'i cai; ond os gwrthodi ef, efe a'th fwrw di ymaith yn dragywydd.

10 Gwel yn awr mai yr ARGLWYDD a'th ddewisodd di i adeiladu tŷ y cyssegr: ymgryfhâ, a gwna.

11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Solomon ei fab [o]bortreiad y porth, a'i dai, a'i sclerau, a'i gellau, a'i ystafelloedd oddi fewn, a thŷ y drugareddfa,

12 A phortreiad yr hyn oll a oedd ganddo trwy yr yspryd, am gynteddau tŷ yr ARGLWYDD, ac am yr holl ystafelloedd o amgylch, am drysorau tŷ DDUW, ac am drysorau y pethau cyssegredig:

13 Ac am ddosparthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD, ac am holl lestri gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD.

14 *Efe a roddes* o aur wrth bwys, *i'r pethau* o aur tu ag at holl lestri pob gwasanaeth, *ac arian* i'r holl lestri arian, mewn pwys, tu ag at holl lestri pob math ar wasanaeth:

15 Sef pwys y canhwyllbrenni aur, a'u lampau aur, wrth bwys i bob canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r canhwyllbrennau arian wrth bwys, i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn ol gwasanaeth pob canhwyllbren.

16 Aur hefyd *dan* bwys, tu ag at fyrddau y *bara* gosod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pur i'r cigweiniau, ac i'r phïolau, ac i'r dysglau, ac i'r gorflychau aur, wrth bwys pob gorflwch: ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch;

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pur wrth bwys; ac aur i bortreiad cerbyd [p]y cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchuddio arch cyfammod yr ARGLWYDD.

19 Hyn oll, *ebe Dafydd*, [q]a wnaeth yr ARGLWYDD i mi ei ddeall mewn ysgrifen, trwy *ei* law ef arnaf fi, *sef* holl waith y portreiad hwn.

20 A dywedodd Dafydd wrth Solomon ei fab, [r]Ymgryfhâ, ac ymegnïa, a gweithia; nac ofna, ac na arswyda: canys yr ARGLWYDD DDUW, fy NUW i, *fydd* gyd â thi; nid ymedy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD.

21 Wele hefyd ddosparthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid, i holl wasanaeth tŷ DDUW, a chyd â thi *y maent* yn yr holl waith, a [s]phob un ewyllysgar cywraint i bob gwasanaeth; y tywysogion hefyd a'r bobl oll *fyddant* wrth dy orchymyn yn gwbl.

PENNOD XXIX.

1 *Dafydd trwy ei esampl ei hun, a'i eiriol,* 6 *yn peri i'r tywysogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllysgar.* 10 *Diolch Dafydd a'i weddi.* 20 *Y bobl, wedi bendithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Solomon yn frenhin.* 26 *Yr hyd y teyrnasodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.*

1015.

YNA y dywedodd Dafydd y brenhin wrth yr holl dyrfa, Duw a ddewisodd yn unig fy mab Solomon, *ac y mae efe* [a]yn ieuange, ac yn dyner, a'r gwaith *sydd* fawr; canys nid i ddyn *y mae* y llys, ond i'r ARGLWYDD DDUW.

2 Ac â'm holl gryfder y parottôais i dŷ fy NUW, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phres i'r pres, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; [b]meini onix, a *meini* gosod, meini carbuneulus, ac o amryw liw,

Margin references (left): [q]pen. 11. 6. — [a]pen. 27. 16. — [b]pen. 27. 1, 2. — [c]pen. 27. 25. — ‖Neu, *anifeiliaid.* — ‖Neu, *eunuchiaid.* — [d]pen. 11. 10. — [e]2 Sam. 7. 2. — [f]Ps. 99. 5. a 132. 7. — [g]2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5. 3. pen. 22. 8. — [h]Gen. 49. 8. pen. 5. 2. Ps. 60. 7. a 78. 68. — [i]1 Sam. 16. 1. — [k]1 Sam. 16.12. — [l]pen. 23. 1. — [m]2 Sam. 7.13, 14. pen. 22. 9. 2 Chron. 1. 9. — [n]1 Sam. 16. 7. 1 Bren. 8. 39. pen. 29. 17. Ps. 7. 9. a 139. 2. Diar. 17. 3. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.

Margin references (right): Cyn CRIST Cylch 1015 — [o]Edrych Exod. 25. 40. ad. 19. — [p]1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 6. 23, &c. — [q]Edrych Exod. 25. 40. — [r]Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9. pen. 22. 13. — [s]Exod. 35. 25, 26. a 36. 1, 2. — [a]pen. 22. 5. Diar. 4. 3. — [b]Edrych Ex. 54. 11, 12. Dat. 21. 18, &c.

[353]

Cyn CRIST 1015.

a phob maen gwerthfawr, a meini
marmor yn aml.
3 Ac etto am *fod* fy ewyllys tu a
thŷ fy Nuw, y mae gennyf o'm
heiddo fy hun, aur ac arian, *yr hwn*
a roddaf tu ag at dŷ fy Nuw; heb
law yr hyn oll a barottôais tu a'r tŷ
sanctaidd:
4 Tair mil o dalentau aur, o aur
[c] 1 Bren. 9. 28.
[c] Ophir; a saith mil o dalentau
arian puredig, i orcuro parwydydd
y tai:
5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian
i'r arian; a thu ag at yr holl waith,
trwy law y rhai celfydd. Pwy hefyd
† Heb. *lenwi ei law.*
a ymrŷdd yn ewyllysgar i †ymgys-
segru heddyw i'r ARGLWYDD?
6 ¶ Yna tywysogion y teuluoedd,
a thywysogion llwythau Israel, a
thywysogion y miloedd a'r can-
[d] pen. 27. 25, &c.
noedd, a [d] swyddogion gwaith y bren-
hin, a offrymmasant yn ewyllysgar,
7 Ac a roddasant tu ag at wasan-
aeth tŷ DDUW, bùm mil o dalentau
aur, a deng mil o sylltau, a deng
mil o dalentau arian, a deunaw mil
o dalentau pres, a chan mil o da-
lentau haiarn.
8 A chyd â'r hwn y caid meini,
hwy a'*u* rhoddasant i drysor tŷ yr
[e] pen. 23. 21.
ARGLWYDD, trwy law [e] Jehiel y
Gersoniad.
9 A'r bobl a lawenhasant pan off-
rymment o'u gwirfodd; am eu bod
â chalon berffaith yn ewyllysgar yn
offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd
y brenhin hefyd a lawenychodd â
llawenydd mawr.
10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr
ARGLWYDD y'ngŵydd yr holl dyrfa,
a dywedodd Dafydd, Bendigedig
wyt ti. ARGLWYDD DDUW Israel, ein
tad ni, o dragywyddoldeb hyd dragy-
wyddoldeb.
[f] Matt. 6. 13. 1 Tim. 1. 17. Dat. 5. 13.
11 [f] I ti, ARGLWYDD, *y mae* mawr-
edd, a gallu, a gogoniant, a goruch-
afiaeth, a harddwch: canys y cwbl
yn y nefoedd ac yn y ddaear *sydd*
eiddot ti; y deyrnas *sydd* eiddot ti,
ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ymddyr-
chefaist yn ben ar bob peth.
12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd
a *ddeuant* oddi wrthyt ti, a thi
sydd yn arglwyddiaethu ar bob
peth, ac yn dy law di *y mae* nerth
a chadernid; yn dy law di hefyd *y*
mae mawrhâu, a nerthu pob dim.
13 Ac yn awr, ein Duw ni, yr
ydym ni yn dy foliannu, ac yn clod-
fori dy enw gogoneddus.
14 Eithr pwy *ydwyf* fi, a phwy
yw fy mhobl i, fel y caem ni rym i
offrymmu yn ewyllysgar fel hyn?
canys oddi wrthyt ti *y mae* pob
peth, ac o'th law dy hun y rhoisom
i ti.
[g] Ps. 39. 12. Heb. 11. 13. 1 Petr 2. 11.
15 O herwydd [g] dieithriaid *ydym*
ni ger dy fron di, ac alltudion fel
[h] Ps. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4.
ein holl dadau: [h] fel cysgod *yw* ein
dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes*
† Heb. *disgwyl.*
†ymaros.
16 O ARGLWYDD ein Duw, yr
holl amlder hyn a barottoisom ni
i adeiladu i ti dŷ i'th enw sanct-
aidd, o'th law di *y mae*, ac eiddot ti
[i] 1 Sam. 16. 7. pen. 28. 9.
ydyw oll.
17 Gwn hefyd, O fy Nuw, mai
ti sydd [i] yn profi y galon, ac yn ym-

foddloni mewn cyfiawnder. Myfi
yn uniondeb fy nghalon, o wirfodd
a offrymmais hyn oll; ac yn awr y
gwelais dy bobl a gafwyd yma yn
offrymmu yn ewyllysgar i ti, a
hynny mewn llawenydd.
18 ARGLWYDD DDUW Abraham,
Isaac, ac Israel, ein tadau, cadw
hyn yn dragywydd ym mryd medd-
‖ Neu, *chadarnhâ.*
yliau calon dy bobl; a ‖ pharottôa
eu calon hwynt attat ti.
19 A dyro i Solomon fy mab galon
berffaith, i gadw dy orchymynion,
dy dystiolaethau, a'th ddeddfau,
ac i'w gwneuthur *hwynt* oll, ac i
adeiladu y llys yr hwn y darperais
iddo.
20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd
wrth yr holl dyrfa, Bendithiwch,
attolwg, yr ARGLWYDD eich DUW.
A'r holl dyrfa a fendithiasant
ARGLWYDD DDUW eu tadau, a
blygasant eu pennau, ac a ym-
grymmasant i'r ARGLWYDD, ac i'r
brenhin.
21 Aberthasant hefyd ebyrth i'r
ARGLWYDD, a thrannoeth ar ol y
dydd hwnnw yr aberthasant yn
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD,
fil o fustych, mil o hyrddod, a mil
o ŵyn, a'u diod-offrymmau, ac
ebyrth yn llïosog, dros holl Isra-
el:
22 Ac a fwyttasant ac â yfasant
ger bron yr ARGLWYDD y diwrnod
hwnnw mewn llawenydd mawr. A
[k] 1 Bren. 1. 35, 39.
[k] gosodasant Solomon mab Dafydd
yn frenhin yr ail waith; ac eneinin-
iasant *ef* i'r ARGLWYDD yn flaenor,
a Sadoc yn offeiriad.
23 Felly yr eisteddodd Solomon
ar orseddfa yr ARGLWYDD yn fren-
hin, yn lle Dafydd ei dad, ac a
lwyddodd; a holl Israel a wran-
dawsant arno.
24 Yr holl dywysogion hefyd a'r
cedyrn, a chyd â hynny holl feibion
[l] Edrych Gen. 24. 2. a 47. 29. Ezec. 17. 18.
y brenhin Dafydd, [l] a roddasant
eu dwylaw *ar fod* dan Solomon y
brenhin.
25 A'r ARGLWYDD a fawrygodd
Solomon yn rhagorol y'ngŵydd
[m] 1 Bren. 3. 13. 2 Chron. 1. 12. Preg. 2. 9.
holl Israel, ac [m] a roddes iddo
ogoniant brenhinol, math yr hwn
ni bu i un brenhin o'i flaen ef yn
Israel.
26 ¶ Felly Dafydd mab Jesse a
deyrnasodd ar holl Israel.
[n] 1 Bren. 2. 11.
27 [n] A'r dyddiau y teyrnasodd efe
ar Israel *oedd* ddeugain mlynedd:
[o] 2 Sam. 5. 5.
[o] saith mlynedd y teyrnasodd efe
yn Hebron, a thair *blynedd* ar ddeg
ar hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem.
28 Ac efe a fu farw mewn oedran
têg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth,
ac anrhydedd: a Solomon ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.
29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a
diweddaf y brenhin Dafydd, wele *y*
maent yn ysgrifenedig y'ngeiriau
Samuel y gweledydd, ac y'ngeiriau
Nathan y prophwyd, ac y'ngeiriau
Gad y gweledydd,
30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef,
a'i gadernid, a'r amserau a aethant
drosto ef, a thros Israel, a thros holl
deyrnasoedd y gwledydd.

AIL LYFR

Y

CHRONICL.

Cyn CRIST 1015.

PENNOD I.

1 Solomon yn offrymmu yn Gibeon; 7 yn dewis doethineb, a Duw yn bendithio ei ddewis ef. 13 Ei allu a'i gyfoeth ef.

a 1 Bren. 2.46.

A aSOLOMON mab Dafydd a
ymgadarnhâodd yn ei deyrnas,
a'r ARGLWYDD ei DDUW *oedd* gyd
âg ef, ac a'i mawrhâodd ef yn ddir-
fawr.
2 A Solomon a ddywedodd wrth
holl Israel, wrth dywysogion y
miloedd a'r cannoedd, ac wrth y
barnwyr, ac wrth bob llywod-
raethwr yn holl Israel, *sef* y pennau
cenedl.
3 Felly Solomon a'r holl dyrfa
gyd âg ef a aethant i'r uchelfa *oedd*
yn bGibeon: canys yno yr oedd
pabell cyfarfod DUW, yr hon a
wnelsai Moses gwas yr ARGLWYDD
yn yr anialwch.
4 cEithr arch DUW a ddygasai
Dafydd i fynu o Ciriath-jearim, i'r
lle a ddarparasai Dafydd iddi: canys
efe a osodasai iddi hi babell yn Je-
rusalem.
5 Hefyd, dyr allor bres ea wnel-
sai Besaleel mab Uri, mab Hur,
oedd yno o flaen pabell yr AR-
GLWYDD: a Solomon a'r dyrfa a'i
hargeisiodd hi.
6 A Solomon a aeth i fynu yno at
yr allor bres, ger bron yr AR-
GLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell
y cyfarfod, a mil o boeth-offrym-
mau a offrymmodd efe arni hi.
7 ¶ Y noson honno yr ymddang-
osodd Duw i Solomon, ac y dy-
wedodd wrtho ef, Gofyn yr hyn a
roddaf i ti.
8 A dywedodd Solomon wrth
DDUW, Ti a wnaethost fawr
drugaredd â'm tad Dafydd, ac a
wnaethost i mi fdeyrnasu yn ei
le ef.
9 Yn awr, O ARGLWYDD DDUW,
sicrhâer dy air wrth fy nhad Da-
fydd; gcanys gwnaethost i mi
deyrnasu ar bobl †mor lliosog a
llwch y ddaear.
10 Yn awr hdyro i mi ddoethineb
a gwybodaeth, fel iyr elwyf allan,
ac y delwyf i mewn o flaen y bobl
hyn: canys pwy a ddichon farnu
dy bobl liosog hyn?
11 A dywedodd Duw wrth Solo-
mon, O herwydd bod hyn yn dy
feddwl di, ac na ofynaist na chyf-
oeth, na golud, na gogoniant, nac
einioes dy elynion, ac na ofynaist
lawer o ddyddiau chwaith; eithr
gofyn o honot i ti ddoethineb, a
gwybodaeth, fel y bernit fy mhobl
y'th osodais yn frenhin arnynt:
12 Doethineb a gwybodaeth a
roddwyd i ti, cyfoeth hefyd, a golud,
a gogoniant, a roddaf i ti, y rhai kni
bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd
a fu o'th flaen di, ac ni bydd y
cyffelyb i neb ar dy ol di.

b 1 Bren. 3. 4. 1 Chron. 16. 39. a 21. 29.
c 2 Sam. 6. 2, 17. 1 Chron.15.1.
1045.
d Exod. 27. 1, 2. a 38. 1.
e Exod. 31. 2.
1015.
f 1 Chron. 28. 5.
g 1 Bren. 3. 7.
† Heb. *aml fel llwch.*
h 1 Bren. 3. 9.
i Num. 27. 17.
k 1 Chron. 29. 25. pen. 9. 22. Preg. 2. 9.

13 A Solomon a ddaeth o'r uchelfa
oedd yn Gibeon, i Jerusalem, oddi
ger bron pabell y cyfarfod, ac a
deyrnasodd ar Israel.
14 lA Solomon a gasglodd ger-
bydau a marchogion; ac yr oedd
ganddo fil a phedwar cant o gerbyd-
au, a deuddeng mil o wŷr meirch, ac
efe a'u gosododd hwynt yn ninas-
oedd y cerbydau, ac yn Jerusalem
gyd â'r brenhin.
15 mA'r brenhin a †wnaeth yr
arian a'r aur yn Jerusalem *cyn aml-
ed* a'r cerrig, a chedrwydd a roddes
efe fel y sycomorwydd o amldra, y
rhai sydd *yn tyfu* yn y doldir.
16 †nA meirch a ddygid i Solo-
mon o'r Aipht, ac edafedd llin:
marchnadwyr y brenhin a gym-
merent yr edafedd llin dan bris.
17 Canys deuent i fynu, a dygent
o'r Aipht gerbyd am chwe chan
darn o arian; a march am gant a
hanner; ac felly y dygent i holl
frenhinoedd yr Hethiaid, ac i fren-
hinoedd Syria †gyd â hwynt.

PENNOD II.

1 17 Gweithwyr Solomon wrth adeiladu y deml. 3 Solomon yn gyrru at Hiram am weithwyr a defnyddiau. 11 A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.

A SOLOMON a roes ei fryd ar
adeiladu tŷ i enw yr ARGLWYDD,
a brenhindy iddo ei hun.
2 A aSolomon a rifodd ddeng
mil a thriugain o gludwyr, a phed-
war ugain mil o gymynwyr yn y
mynydd, ac yn oruchwylwyr arnynt
hwy dair mil a chwe chant.
3 ¶ A Solomon a anfonodd at
†Hiram brenhin Tyrus, gan ddy-
wedyd, bMegis y gwnaethost â Da-
fydd fy nhad, ac yr anfonaist iddo
gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo
ynddo, *felly gwna â minnau.*
4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw yr
ARGLWYDD fy NUW, i'*w* gyssegru
iddo, *ac* i arogl-darthu arogl-darth
llysieuog ger ei fron ef, ac i'r gwas-
tadol osodiad *bara,* a'r cpoeth-
offrymmau bore a hwyr, ar y Sab-
bothau, ac ar y newydd-loerau, ac
ar osodedig wyliau yr ARGLWYDD
ein DUW ni. Hyd byth *y mae* hyn
ar Israel.
5 A'r tŷ a adeiladaf fi *fydd* mawr:
canys mwy *yw* ein Duw ni nâ'r holl
dduwiau.
6 dA phwy †sydd abl i adeiladu
iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ie,
nefoedd y nefoedd ei amgyffred?
a phwy *ydwyf* fi, fel yr adeiladwn
iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-
darthu ger ei fron ef?
7 Felly yn awr anfon i mi wr
cywraint, i weithio mewn aur, ac
mewn arian, ac mewn pres, ac
mewn haiarn, ac mewn porphor, ac
ysgarlad, a glas, ac yn medru cerfio
cerfiadau gyd â'r rhai celfydd *sydd*

Cyn CRIST 1015.
l 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, &c. pen. 9. 25.
m 1 Bren. 10. 27. pen. 9. 27. Job 22. 24.
† Heb. *roddodd.*
† Heb. *Mynediad y meirch oedd gan Solomon oedd o'r Aipht.*
n 1 Bren. 10. 28. pen. 9. 28.
† Heb. *trwy eu llaw hwynt.*
a 1 Bren. 5. 15. ad. 18.
† Heb. *Huram.* Edrych 1 Bren. 5. 1.
b 1 Chron. 14. 1.
c Num. 28. 3, 9, 11.
d 1 Bren. 8. 27. pen. 6. 18.
† Heb. *a gaiff nerth.*

Cyn CRIST 1015.

‖ Neu, *almugim*, 1 Bren. 10. 11.

ᵉ Gen 1. a 2. Ps 33 6. a 102. 25 a 124. 8 a 136. 5, 6. Act. 4. 24. a 14. 15. Dat. 10. 6.

† Heb. *yn gwybod synwyr a deall.*

ᶠ 1 Bren. 7. 14.

ᵍ ad. 10.

† Heb. *Japho.*

ʰ 1 Bren. 5. 13. a 9. 20.

ⁱ 1 Chron. 22. 2.

ᵏ Megis ad. 2.

1012.

ᵃ 1 Bren. 6. 1, &c.

ᵇ Gen. 22. 2.

‖ Neu, *yr hwn a welwyd gan Dafydd.*

‖ Neu. *Arafnah.* 2 Sam. 24. 18.

ᶜ 1 Chron. 21. 18.

gyd â mi yn Judah ac yn Jerusalem, y rhai a ddarparodd fy nhad Dafydd.

8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a ffynnidwydd, ac ‖ algumimwydd o Libanus: (canys myfi a wn y medr dy weision di naddu coed Libanus) ac wele, fy ngweision innau *a fyddant* gyd â'th weision dithau;

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed: canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weision, i'r seiri a naddant y coed, y rhoddaf ugain mil corus o wenith wedi ei guro, ac ugain mil corus o haidd, ac ugain mil bath o win, ac ugain mil bath o olew.

11 ¶ A Hiram brenhin Tyrus a attebodd mewn ysgrifen, ac a'i hanfonodd at Solomon, O gariad yr ARGLWYDD ar ei bobl, y rhoddes efe dydi yn frenhin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, ᵉ yr hwn a wnaeth nef a daear, yr hwn a roddes i'r brenhin Dafydd fab doeth, † gwybodus o synwyr a deall, i adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD, a brenhindy iddo ei hun.

13 Ac yn awr mi a anfonais wr celfydd, cywraint, a deallus, o'r eiddo fy nhad Hiram:

14 ᶠ Mab gwraig o ferched Dan, a'i dad yn wr o Tyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn pres, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn glas, ac mewn llian main, ac mewn ysgarlad; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychymmygu pob dychymmyg a roddir atto ef, gyd â'th rai cywraint di, a rhai cywraint fy arglwydd Dafydd dy dad.

15 Ac yn awr, y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwin, y rhai a ddywedodd ᵍ fy arglwydd, anfoned hwynt i'w weision:

16 A ni a gymynwn goed o Libanus, yn ol dy holl raid, ac a'u dygwn hwynt i ti yn gludeiriau ar hyd y môr i † Joppa: dwg dithau *hwynt* i fynu i Jerusalem.

17 ¶ ʰ A Solomon a rifodd yr holl wŷr dieithr *oedd* yn nhir Israel, wedi y rhifiad â'r hon y rhifasai ⁱ Dafydd ei dad ef hwynt: a chaed tair ar ddeg a saith ugain o filoedd a chwe chant.

18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy ᵏ ddeng mil a thriugain yn gludwyr, a phedwar ugain mil yn naddwyr, yn y mynydd, a thair mil a chwe chant yn oruchwylwyr i roi y bobl ar waith.

PENNOD III.

1 *Y lle a'r amser yr adeiladwyd y deml.* 3 *Ei mesur a'i haddurn.* 10 *Y cerubiaid.* 14 *Y llenn a'r colofnau.*

A ᵃ SOLOMON a ddechreuodd adeiladu tŷ yr ARGLWYDD yn Jerusalem ym mynydd ᵇ Moriah, ‖ lle yr ymddangosasai yr ARGLWYDD i Dafydd ei dad ef, yn y lle a ddarparasai Dafydd, yn llawrdyrnu ‖ ᶜ Ornan y Jebusiad.

2 Ac efe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dydd* o'r ail mis, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad.

3 ¶ A dyma ‖ *fesurau* ᵈ sylfaeniad Solomon wrth adeiladu tŷ DDUW. Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y mesur cyntaf yn driugain cufydd; a'r lled yn ugain cufydd.

4 A'r ᵉ porth *oedd* wrth dalcen *y tŷ oedd* un hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder yn chwech ugain cufydd; ac efe a wisgodd hwn o fewn âg aur pur.

5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd efe â ffynnidwydd, y rhai a wisgodd efe âg aur dilin, ac a gerfiodd balmwydd a chadwynau ar hyd-ddo ef.

6 Ac efe a † addurnodd y tŷ â meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur Parfaim.

7 Ie, efe a wisgodd y tŷ, y trawstiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, âg aur, ac a gerfiodd gerubiaid ar y parwydydd.

8 Ac efe a wnaeth dŷ y cyssegr sancteiddiolaf, ei hŷd *oedd* un hŷd â lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i led yn ugain cufydd: ac efe a'i gwisgodd ef âg aur da, *sef* â chwe chan talent.

9 Ac yr *oedd* pwys yr hoelion o ddeg sicl a deugain o aur; y lloffty dd hefyd a wisgodd efe âg aur.

10 ¶ ᶠ Ac efe a wnaeth yn nhŷ y cyssegr sancteiddiolaf ddau gerub o waith ‖ cywraint, ac a'u gwisgodd hwynt âg aur.

11 Ac adenydd y cerubiaid *oedd* ugain cufydd eu hŷd: y naill aden o bum cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cufydd yn cyrhaeddyd at aden y cerub arall.

12 Ac aden y cerub arall o bum cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cufydd, yng nghyd âg aden y cerub arall.

13 Adenydd y cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cufydd: ac yr oeddynt hwy yn sefyll ar eu traed, a'u hwynebau tu † ag i fewn.

14 ¶ Ac efe a wnaeth ᵍ y wahanlen *o sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llian main, ac a † weithiodd gerubiaid ar hynny.

15 Gwnaeth hefyd ʰ ddwy golofn o flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar hugain o hŷd, a'r cnap ar ben pob un o honynt *oedd* bum cufydd.

16 Ac efe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'*u* rhoddodd ar ben y colofnau; ac efe a wnaeth ⁱ gant o bomgranadau, ac a'u rhoddodd ar y cadwynau.

17 A ᵏ chyfododd y colofnau o flaen y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aswy; ac a alwodd enw y ddehau, ‖ Jachin; ac enw yr aswy, ‖ Boaz.

PENNOD IV.

1 *Yr allor bres.* 2 *Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychain.* 6 *Y deg noe, y canhwyllbrenni a'r byrddau.* 9 *Y cynteddau, a'r dodrefn pres.* 19 *Yr offer aur.*

A C efe a wnaeth ᵃ allor bres, o ugain cufydd ei hŷd, ac ugain cufydd ei lled, a deg cufydd ei huchder.

2 ¶ ᵇ Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn ddeg cufydd † o ymyl i ymyl,

Cyn CRIST 1012.

‖ Neu, y pethau *yr addysgwyd* (Heb. *y sylfaenwyd Solomon ynddynt.*

ᵈ 1 Bren. 6. 2.

ᵉ 1 Bren. 6. 3.

† Heb. *orchuddiodd.*

ᶠ 1 Bren. 6. 23.

‖ Neu, *delwau*, neu, *symmudadwy.*

† Heb. *a'r tŷ.*

ᵍ Matt. 27. 51.

† Heb. *ddyrchafodd.*

ʰ 1 Bren. 7. 15-21. Jer. 52. 21.

ⁱ 1 Bren. 7. 20.

ᵏ 1 Bren. 7. 21.

‖ Sef, *efe a sicrhai.*

‖ Sef, *ynddo y mae nerth.*

ᵃ Ezec. 43. 13, 16.

ᵇ 1 Bren. 7. 23.

† Heb. *o'i ymyl i'w ymyl.*

Cyn CRIST 1012.

yn grwn o amgylch, ac yn bûm
cufydd ei uchder, a llinyn o ddeg
cufydd ar hugain a'i hamgylchai
oddi amgylch.
[c] 1 Bren. 7. 24. 3 [c] A llun ychain *oedd* dano yn
ei amgylchu o amgylch, mewn deg
cufydd yr oeddynt yn amgylchu y
môr oddi amgylch: dwy res o ych-
ain *oedd* wedi eu toddi, pan dodd-
wyd yntau.
4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o
ychain; tri yn edrych tu a'r gog-
ledd, a thri yn edrych tu a'r gor-
llewin, a thri yn edrych tu a'r dehau,
a thri yn edrych tu a'r dwyrain: a'r
môr arnynt oddi arnodd, a'u holl
bennau ol hwynt *oedd* o fewn.
5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i
|| Neu, *fel blodeuyn lili.* ymyl fel gwaith ymyl cwppan, || â
blodau lili: *a* thair mil o bathau a
dderbyniai, ac a ddaliai.
[d] 1 Bren. 7. 38. 6 ¶ Gwnaeth hefyd [d] ddeg o noe-
au, ac efe a roddodd bump o'r tu
dehau, a phump o'r tu aswy, i ym-
olchi ynddynt: trochent ynddynt
ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr
oedd i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.
[e] 1 Bren. 7. 49. 7 [e] Ac efe a wnaeth ddeg can-
[f] Exod. 25. 31, 40. 1 Chron. 28. 12, 19. hwyllbren aur [f] yn ol eu portreiad,
ac a'*u* gosododd yn y deml, pump
o'r tu dehau, a phump o'r tu aswy.
[g] 1 Bren. 7. 48. 8 [g] Gwnaeth hefyd ddeg o fyrdd-
au, ac a'*u* gosododd yn y deml,
pump o'r tu dehau, a phump o'r
tu aswy: ac efe a wnaeth gant o
|| Neu, *phïolau.* || gawgiau aur.
[h] 1 Bren. 6. 36. 9 ¶ Ac [h] efe a wnaeth gyntedd yr
offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau
i'r cynteddoedd; a'u dorau hwynt
a wisgodd efe â phres.
[i] 1 Bren. 7. 39. 10 Ac [i] efe a osododd y môr ar
yr ystlys ddehau, tu a'r dwyrain, ar
gyfer y dehau.
[k] Edrych 1 Bren. 7. 40. 11 Gwnaeth [k] Hiram hefyd y
crochanau, a'r rhawiau, || a'r cawg-
|| Neu, *a'r phïolau.* iau: a darfu i Hiram wneuthur y
gwaith a wnaeth efe dros frenhin
Solomon i dŷ Dduw:
[l] 1 Bren. 7. 41. 12 Y ddwy golofn, a'r [l] cnapiau,
a'r coronau ar ben y ddwy golofn,
a'r ddwy bleth i guddio y ddau
gnap coronog, y rhai *oedd* ar ben y
colofnau:
[m] Edrych 1 Bren. 7. 20. 13 A [m] phedwar cant o bomgran-
adau ar y ddwy bleth; dwy res *oedd*
o bomgranadau ar bob pleth, i
guddio y ddau gnap coronog *oedd*
† Heb. *wyneb.* ar † bennau y colofnau.
[n] 1 Bren. 7, 27. 14 Ac efe a wnaeth [n] ystolion, ac
|| Neu, *beiriau.* a wnaeth || noeau ar yr ystolion;
15 Un môr, a deuddeg o ychain
dano:
16 Y crochanau hefyd, a'r rhaw-
iau, a'r cigweiniau, a'u holl lestri
[o] 1 Bren. 7. 14. hwynt, a wnaeth [o] Hiram ei dad i'r
brenhin Solomon, yn nhŷ yr Ar-
glwydd, o bres gloyw.
[p] 1 Bren. 7. 46. 17 [p] Y'ngwastadedd yr Iorddonen
† Heb. *yn nhewder y tir.* y toddodd y brenhin hwynt, † mewn
cleidir, rhwng Succoth a Sered-
athah.
18 Fel hyn y gwnaeth Solomon
yr holl lestri hyn, yn llïosog iawn;
canys anfeidrol oedd bwys y pres.
[q] 1 Bren. 7. 48. 19 ¶ A [q] Solomon a wnaeth yr
holl lestri *oedd* yn nhŷ Dduw, a'r
[r] Exod. 25. 30. allor aur, a'r byrddau *oedd* [r] â'r
bara gosod arnynt,

20 A'r canhwyllbrennau, a'u lamp-
au, i oleuo [s] yn ol y ddefod o flaen
y gafell, o aur pur;
21 [t] Y blodau hefyd, a'r lampau, [s] Exod. 27. 20, 21.
a'r gefeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw [t] Exod. 25. 31, &c.
† yn aur perffaith. † Heb. *o berffeithrwydd aur.*
22 Y psaltringau hefyd, a'r || cawg-
iau, a'r llwyau, a'r thusserau, *oedd*
aur pur: a drws y tŷ, a'i ddorau, o || Neu, *phïolau.*
du fewn y cyssegr sancteiddiolaf, a
dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

PENNOD V.

1 *Y trysorau cyssegredig.* 2 *Dwyn arch Duw yn barchedig i'r cyssegr.* 11 *Duw yn ol ei foliannu, yn dangos arwydd o'i ffafr.*

FELLY y gorphenwyd yr holl 1005.
waith a wnaeth Solomon i dŷ
yr Arglwydd: a [a] Solomon a ddug [a] 1 Bren. 7. 51.
i mewn yr hyn a gyssegrasai Da-
fydd ei dad; ac a osododd yn
nhrysorau tŷ Dduw, yr arian, a'r
aur, a'r holl lestri.
2 ¶ [b] Yna y cynhullodd Solomon 1004.
henuriaid Israel, a holl bennau y [b] 1 Bren. 8. 1, &c.
llwythau, pennau cenedl meibion
Israel, i Jerusalem, i ddwyn i fynu
arch cyfammod yr Arglwydd o
ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.
3 Am hynny holl wŷr Israel a
ymgynnullasant at y brenhin [c] ar [c] Edrych pen. 7. 8, 9, 10.
yr wyl *oedd yn* y seithfed mis.
4 A holl henuriaid Israel a ddaeth-
ant, a'r Lefiaid a godasant yr arch.
5 A hwy a ddygasant i fynu yr
arch, a phabell y cyfarfod, a holl
lestri y cyssegr, y rhai *oedd* yn y bab-
ell, yr offeiriaid *a*'r Lefiaid a'u dyg-
asant hwy i fynu.
6 Hefyd brenhin Solomon, holl
gynnulleidfa Israel, y rhai a gyn-
hullasid atto *ef* o flaen yr arch, a
aberthasant o ddefaid, a gwartheg,
fwy nag a ellid eu rhifo na'u cyfrif
gan lïosowgrwydd.
7 A'r offeiriaid a ddygasant arch
cyfammod yr Arglwydd i'w lle,
i gafell y tŷ, i'r cyssegr sanct-
eiddiolaf, hyd tan adenydd y ce-
rubiaid.
8 A'r cerubiaid oedd yn lledu *eu*
hadenydd dros le yr arch: a'r cerub-
iaid a gysgodent yr arch a'i throsol-
ion, oddi arnodd.
9 A thynnasant allan y trosolion,
fel y gwelid pennau y trosolion o'r
arch o flaen y gafell, ac ni welid
hwynt oddi allan. Ac yno y || mae || Neu, *maent hwy;* megis 1 Bren. 8. 8.
hi hyd y dydd hwn.
10 Nid *oedd* yn yr arch ond y
ddwy lech [d] a roddasai Moses *ynddi* [d] Deut. 10. 2, 5. pen. 6. 11.
yn Horeb, || lle y gwnaethai yr Ar- || Neu, *pan wnaethai.*
glwydd gyfammod â meibion Is-
rael, pan ddaethant hwy allan o'r
Aipht.
11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid
o'r cyssegr (canys yr holl offeiriaid,
y rhai a gafwyd, a ymsancteidd-
iasent, heb gadw dosparthiad:
12 [e] Felly y Lefiaid, *y rhai oedd* [e] 1 Chron. 25. 1.
gantorion, hwynt-hwy oll o Asaph,
o Heman, o Jeduthun, â'u meibion
hwynt, ac â'u brodyr, wedi *eu*
gwisgo â llïan main, â symbalau, ac
â nablau, a thelynau, yn sefyll o du
dwyrain yr allor, a chyd â hwynt
chwe ugain o offeiriaid yn udganu
mewn udgyrn.)

Cyn CRIST 1004.

13 Ac fel *yr oedd* yr udganwyr a'r cantorion, megis un, i seinio un sain i glodfori ac i foliannu yr ARGLWYDD; ac wrth ddyrchafu sain mewn udgyrn, ac mewn symbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu yr ARGLWYDD, gan *ddywedyd,* [f] Canys da *yw;* ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef: *yna* y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *sef* tŷ yr ARGLWYDD;

14 [g] Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ DDUW.

[f] Ps. 136. Edrych 1 Chron. 16. 34, 41. [g] Exod. 40. 35. pen. 7. 2.

PENNOD VI.

1 Solomon, wedi bendithio y bobl, yn bendithio Duw. 12 Gweddi Solomon wrth gyssegru y deml, allan o'r pulpud pres.

YNA [a] y llefarodd Solomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhosai efe yn [b] y tywyllwch;

[a] 1 Bren. 8. 12, &c. [b] Lef. 16. 2.

2 A minnau a adeiledais dŷ yn drigfa i ti, a lle i'th breswylfod yn dragywydd.

3 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel (a holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll)

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, ac a gwblhâodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dydd y dygais i fy mhobl allan o wlad yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo; ac ni ddewisais wr i fod yn flaenor ar fy mhobl Israel:

6 Ond [c] mi a etholais Jerusalem, i fod fy enw yno; ac [d] a ddewisais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.

[c] pen. 12. 13. [d] 1 Chron. 28. 4.

7 Ac [e] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

[e] 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1. a 28. 2.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon:

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaeth allan o'th lwynau, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

10 Am hynny yr ARGLWYDD a gwblhâodd ei air a lefarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar orseddfa Israel, fel y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

11 Ac yno y gosodais yr arch; [f] yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododd efe â meibion Israel.

[f] pen. 5. 10.

12 ¶ A *Solomon* a safodd o flaen allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw:

13 (Canys Solomon a wnaethai bulpud pres, ac a'i gosodasai yng nghanol y cyntedd, yn bûm cufydd ei hŷd, a phûm cufydd ei led, a thri chufydd ei uchder; ac a safodd arno, ac a ostyngodd ar ei liniau ger bron holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd)

Cyn CRIST 1004.

14 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [g] nid *oes* Duw cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaear; yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision, sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon:

[g] Exod. 15. 11. Deut. 4. 39. a 7. 9.

15 [h] Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a leferaist wrtho; fel y llefaraist â'th enau, felly y cwblhêaist â'th law, megis *y mae* y dydd hwn.

[h] 1 Chron. 22. 9.

16 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, [i] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr ger fy mron i yn eistedd ar deyrngadair Israel; [k] os dy feibion a wyliant ar eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, fel y rhodiaist ti ger fy mron i.

[i] 2 Sam. 7. 12, 16. 1 Bren. 2. 4. a 6. 12. [k] Ps. 132. 12.

17 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD DDUW Israel, poed gwir fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd.

18 Ai gwir yw, y preswylia DUW gyd â dyn ar y ddaear? [l] Wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy amgyffred; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

[l] pen. 2. 6. Es. 66. 1. Act. 7. 49.

19 Edrych gan hynny ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrando ar y llef ac ar y weddi y mae dy was yn ei gweddio ger dy fron:

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma ddydd a nos, tu a'r lle *am* yr hwn a dywedaist, y gosodit dy enw yno; i wrando ar y weddi a weddio dy was di ‖ yn y fan hon.

‖ Neu, *tu a'r fan hon.*

21 Gwrando gan hynny ddeisyfiadau dy was, a'th bobl Israel, y rhai a weddiant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breswylfod, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

22 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

23 Yna gwrando di o'r nefoedd; gwna hefyd, a barna dy weision; gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun; a chan gyfiawnhâu y cyfiawn, trwy roddi iddo yntau yn ol ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; os dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddio ac ymbil ger dy fron di ‖ yn y tŷ hwn:

‖ Neu, *tu a'r tŷ.*

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ [m] Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech hwynt:

[m] 1 Bren. 17. 1.

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, pan ddysgech iddynt dy ffordd dda yr hon y rhodient ynddi; a dyro wlaw ar dy wlad a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

Cyn CRIST 1004.

n pen. 20. 9.
† Heb. *y'ngwlad eu pyrth.*
‖ Neu, *yn y tŷ hwn.*
o 1 Chron. 28. 9.
p Ioan 12. 20. Act. 8. 27.
† Heb. *dy enw di a elwir ar y tŷ hwn.*
q Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8.
† Heb. *ac i'r rhai a'u caethgludant eu caeth-gludo.*
r Ps. 132. 8, 9, 10, 16.

28 ¶ n Os bydd newyn yn y tir,
os bydd haint, deifiad, neu falldod,
os bydd locustiaid neu lindys; os
gwarchae ei elyn arno ef † yn ninas-
oedd ei wlad; *neu* pa bla bynnag,
neu glefyd bynnag *a fyddo;*
29 Pob gweddi, pob deisyfiad a
fyddo gan bob dyn, neu gan holl
bobl Israel; pan wypo pawb ei bla
ei hun, a'i ddolur, ac estyn ei
ddwylaw ‖ tu a'r tŷ hwn:
30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o
fangre dy breswylfod, a maddeu, a
dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd,
yr hwn a adwaenost ei galon ef
(canys tydi yn unig o a adwaenost
galon meibion dynion)
31 Fel y'th ofnont, gan rodio yn
dy ffyrdd di yr holl ddyddiau y
byddont hwy byw ar wyneb y
ddaear, yr hon a roddaist i'n tadau
ni.
32 ¶ Ac am y dieithrddyn hefyd,
p yr hwn ni *byddo* o'th bobl di Is-
rael, ond wedi dyfod o wlad bell, er
mwyn dy enw mawr, a'th law gad-
arn, a'th fraich estynedig; os deuant
a gweddïo yn y tŷ hwn:
33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o
fangre dy breswylfod, a gwna yn ol
yr hyn oll a lefo y dieithrddyn arnat;
fel yr adwaeno holl bobl y ddaear
dy enw di, ac y'th ofnont, fel *y mae*
dy bobl Israel, ac y gwypont mai
† ar dy enw di y gelwir y tŷ yma a
adeiledais i.
34 ¶ Os â dy bobl allan i ryfel yn
erbyn eu gelynion ar hyd y ffordd
yr anfonych hwynt, os gweddïant
arnat ti tu a'r ddinas yma yr hon a
ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th
enw di:
35 Yna gwrando o'r nefoedd ar
eu gweddi hwynt ac ar eu deisyfiad,
a gwna farn iddynt.
36 ¶ Os pechant i'th erbyn (canys
q nid *oes* dyn ni phecha) a digiloni o
honot i'w herbyn hwynt, a'u rhoddi
o flaen *eu* gelynion, † ac iddynt eu
caethgludo yn gaethion i wlad bell
neu agos;
37 *Os* dychwelant at eu calon yn
y wlad y caethgludwyd hwynt iddi,
a dychwelyd ac ymbil â thi yng
ngwlad eu caethiwed, gan ddywed-
yd, Pechasom, troseddasom, a
gwnaethom yn annuwiol;
38 Os dychwelant attat â'u holl
galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad
eu caethiwed, lle y caethgludasant
hwynt, a gweddïo tu a'u gwlad a
roddaist i'w tadau, a'r ddinas a
ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th
enw di:
39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o
fangre dy breswylfod, eu gweddi
hwynt a'u deisyfiadau, a gwna farn
iddynt, a maddeu i'th bobl a bech-
asant i'th erbyn.
40 Yn awr, O fy Nuw, bydded,
attolwg, dy lygaid yn agored, a'th
glustiau yn ymwrando â'r weddi *a
wneir tu a'r* lle yma.
41 Ac r yn awr cyfod, O Arglwydd
Dduw, i'th orphwysfa, ti ac arch dy
gadernid: dillader dy offeiriaid, O
Arglwydd Dduw, â iachawdwriaeth,
a llawenyched dy saint mewn daioni.
42 O Arglwydd Dduw, na thro
ymaith wyneb dy enneiniog: cofia
s drugareddau Dafydd dy was.

PENNOD VII.

1 *Duw yn tystiolaethu gyd â gweddi Solomon, trwy dân o'r nef, a gogoniant yn y deml; a'r bobl yn ei addoli ef. 4 Cyhoedd ebyrth Solomon. 8 Solomon, ar ol cadw gwyl y pebyll, a gwyl cyssegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymaith. 12 Duw yn ymddangos i Solomon, ac yn rhoi iddo addewidion dan ammod.*

Ac a wedi gorphen o Solomon
weddïo, b tân a ddisgynodd o'r
nefoedd, ac a ysodd y poeth-offrwm
a'r ebyrth; a c gogoniant yr Ar-
glwydd a lanwodd y tŷ.
2 Ac ni allai yr offeiriaid fyned i
mewn i dŷ yr Arglwydd, o her-
wydd gogoniant yr Arglwydd a
lanwasai dŷ yr Arglwydd.
3 A phan welodd holl feibion Is-
rael y tân yn disgyn, a gogoniant yr
Arglwydd ar y tŷ, hwy a ym-
grymmasant â'u hwynebau i lawr
ar y palmant, ac a addolasant, ac a
glodforasant yr Arglwydd, d canys
dalonus *yw efe;* e o herwydd *bod* ei
drugaredd ef yn dragywydd.
4 ¶ Yna y brenhin a'r holl bobl a
aberthasant ebyrth ger bron yr
Arglwydd.
5 A'r brenhin Solomon a aberth-
odd aberth o ddwy fil ar hugain o
ychain, a chwech ugain mil o ddef-
aid: felly y brenhin a'r holl bobl a
gyssegrasant dŷ Dduw.
6 f A'r offeiriaid oedd yn sefyll yn
eu goruchwyliaeth: a'r Lefiaid âg
offer cerdd yr Arglwydd, y rhai a
wnaethai Dafydd y brenhin i gyffesu
yr Arglwydd, o herwydd yn dragy-
wydd *y mae* ei drugaredd ef, pan
oedd Dafydd yn moliannu Duw
† trwyddynt hwy: a'r offeiriaid oedd
yn udganu ar eu cyfer hwynt, a holl
Israel oedd yn sefyll.
7 A Solomon a gyssegrodd ganol y
cyntedd yr hwn *oedd* o flaen tŷ yr
Arglwydd: canys yno yr offrym-
modd efe boeth-offrymmau, a
brasder yr aberthau hedd; canys
ni allai yr allor bres a wnaethai
Solomon dderbyn y poeth-offrwm,
a'r bwyd-offrwm, a'r brasder.
8 ¶ g A Solomon a gadwodd wyl
y pryd hwnnw saith niwrnod, a holl
Israel gyd âg ef, cynnulleidfa fawr
iawn, o ddyfodfa Hamath hyd
h afon yr Aipht.
9 Gwnaethant hefyd yr wythfed
dydd † gymmanfa: canys cyssegriad
yr allor a gadwasant hwy saith
niwrnod, a'r wyl saith niwrnod.
10 Ac i yn y trydydd dydd ar
hugain o'r seithfed mis y gollyng-
odd efe y bobl i'w pabellau, yn
hyfryd ac yn llawen *eu* calon, am y
daioni a wnaethai yr Arglwydd i
Dafydd, ac i Solomon, ac i Israel ei
bobl.
11 Fel hyn k y gorphenodd Solo-
mon dŷ yr Arglwydd, a thŷ y
brenhin: a'r hyn oll oedd ym mryd
Solomon ei wneuthur yn nhŷ yr
Arglwydd, ac yn ei dŷ ei hun, a
wnaeth efe yn llwyddiannus.
12 ¶ A'r Arglwydd a ymddang-
osodd i Solomon liw nos, ac a ddy-

Cyn CRIST 1004.

s Es. 55. 3.
a 1 Bren. 8. 54.
b Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38. 1 Chron. 21. 26.
c 1 Bren. 8. 10, 11. pen. 5. 13, 14.
d pen. 5. 13.
e 1 Chron. 16. 41. pen. 20. 21.
f 1 Chron. 15. 16.
† Heb. *trwy eu llaw hwynt.*
g 1 Bren. 8. 65.
h Jos. 13. 3.
† Heb. *waharddiad.*
i 1 Bren. 8. 66.
k 1 Bren. 9. 1, &c.

Cyn CRIST 1004.

wedodd wrtho, Gwrandewais dy weddi, a [l]mi a ddewisais y fan hon i mi yn dŷ aberth.

[l] Deut. 12. 5.

13 Os cauaf fi y nefoedd, fel na byddo gwlaw, neu os gorchymynaf i'r locustiaid ddifa y ddaear, ac os anfonaf haint ym mysg fy mhobl;

14 Os fy mhobl, y rhai y gelwir fy enw arnynt, a ymostyngant, ac a weddïant, ac a geisiant fy wyneb, ac a dröant o'u ffyrdd drygionus: yna y gwrandawaf o'r nefoedd, ac y maddeuaf iddynt eu pechodau, ac yr iachâf eu gwlad hwynt.

[m] pen. 6. 40.

15 Yn awr [m]fy llygaid a fyddant yn agored, a'm clustiau yn ymwrando â'r weddi *a wneir yn* y fan hon.

[n] pen. 6. 6.

16 Ac yn awr [n]mi a ddetholais ac a sancteiddiais y tŷ hwn, i fod fy enw yno hyd byth: fy llygaid hefyd a'm calon a fyddant yno yn wastadol.

17 A thithau, os rhodi ger fy mron i, fel y rhodiodd Dafydd dy dad, a gwneuthur yr hyn oll a orchymynais i ti, a chadw fy neddfau a'm barnedigaethau:

18 Yna y sicrhâf deyrn-gadair dy frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Dafydd dy dad, gan ddywedyd, [o]Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr yn arglwyddiaethu yn Israel.

[o] pen. 6. 16.

[p] Lef. 26. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.

19 [p]Ond os dychwelwch, ac *os* gwrthodwch fy neddfau a'm gorchymynion a roddais ger eich bron, ac os ewch a gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

20 Yna mi a'u diwreiddiaf hwynt o'm gwlad a roddais iddynt, a'r tŷ a sancteiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm golwg, a mi a'i rhoddaf ef yn ddiareb, ac yn wawd ym mysg yr holl bobloedd.

21 A'r tŷ yma, yr hwn sydd uchel, a wna i bawb a'r a êl heibio iddo synnu: fel y dywedo, [q]Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r wlad hon, ac i'r tŷ hwn?

[q] Deut. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.

22 Yna y dywedant, Am iddynt wrthod ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a'u dug hwy allan o wlad yr Aipht, ac *am* iddynt ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt, a'u gwasanaethu hwynt: am hynny y dug efe yr holl ddrwg yma arnynt hwy.

PENNOD VIII.

1 Adeilad Solomon. 7 Solomon yn dwyn y cenhedloedd a adawsid dan deyrnged iddo: ac yn gwneuthur yr Israeliaid yn llywiawdwyr dano. 11 Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ. 12 Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon. 14 Solomon yn gosod yr offeiriaid a'r Lefiaid yn eu lleoedd. 17 Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.

992.

[a] 1 Bren. 9. 10, &c.

AC [a]ym mhen yr ugain mlynedd, *yn* y rhai yr adeiladodd Solomon dŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun,

2 Solomon a adeiladodd y dinasoedd a ‖roddasai Hiram i Solomon, ac a wnaeth i feibion Israel drigo yno.

‖ Neu, *adferasai.*

3 A Solomon a aeth i Hamath-sobah, ac a'i gorchfygodd hi.

4 Ac efe a adeiladodd Tadmor yn yr anialwch, a holl ddinasoedd y trysorau, y rhai a adeiladodd efe yn Hamath.

Cyn CRIST 992.

5 Efe hefyd a adeiladodd Beth-horon uchaf, a Beth-horon isaf, dinasoedd wedi eu cadarnhâu â muriau, pyrth, a barrau;

6 Bahalath hefyd, a holl ddinasoedd y trysorau oedd gan Solomon, a holl ddinasoedd y cerbydau, a dinasoedd y marchogion, †[b]a'r hyn oll oedd ewyllys gan Solomon ei adeiladu yn Jerusalem, ac yn Libanus, ac yn holl dir ei arglwyddiaeth ef.

† Heb. *a holl ddymuniad Solomon, a ddymunodd efe ei adeiladu.*

[b] 1 Bren. 9. 1.

7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, y rhai nid *oeddynt* o Israel;

8 *Ond* o'u meibion hwynt, y rhai a drigasant ar eu hol hwynt yn y wlad, y rhai ni ddifethasai meibion Israel, Solomon a'u gwnaeth hwynt yn drethol hyd y dydd hwn.

9 Ond o feibion Israel ni roddodd Solomon *neb* yn weision yn ei waith: canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfelwyr, a thywysogion ei gapteniaid ef, a thywysogion ei gerbydau a'i wŷr meirch ef.

10 A dyma y rhai pennaf o swyddogion y brenhin Solomon, *sef* dau cant a deg a deugain, yn arglwyddiaethu ar y bobl.

11 ¶ A Solomon [c]a ddug ferch Pharaoh i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adeiladasai efe iddi hi: canys efe a ddywedodd, Ni thrig fy ngwraig i yn nhŷ Dafydd brenhin Israel, o herwydd †sanctaidd yw, oblegid i arch yr ARGLWYDD ddyfod i mewn iddo.

[c] 1 Bren. 3. 1. a 7. 8. a 9. 24.

† Heb. *sancteiddrwydd.*

12 ¶ Yna Solomon a offrymmodd boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeiladasai efe o flaen y porth;

13 I boeth-offrymmu dogn dydd [d]yn ei ddydd, yn ol gorchymyn Moses, ar y Sabbothau, ac ar y newydd-loerau, ac ar y gwyliau arbennig, [e]dair gwaith yn y flwyddyn; *sef* ar wyl y bara croyw, ac ar wyl yr wythnosau, ac ar wyl y pebyll.

[d] Exod. 29. 38.

[e] Exod. 23. 14. Deut. 16. 16.

14 ¶ Ac efe a osododd, yn ol trefn Dafydd ei dad, [f]ddosparthiadau yr offeiriaid yn eu gwasanaeth, a'r [g]Lefiaid yn eu goruchwyliaeth, i foliannu ac i weini ger bron yr offeiriaid, fel yr oedd ddyledus bob dydd yn ei ddydd, a'r [h]porthorion yn eu dosparthiadau, wrth bob porth: canys felly yr *oedd* gorchymyn Dafydd gwr DUW.

[f] 1 Chron. 24. 1.

[g] 1 Chron. 25. 1.

[h] 1 Chron. 9. 17. a 26. 1.

15 Ac ni throisant hwy oddi wrth orchymyn y brenhin i'r offeiriaid a'r Lefiaid, am un peth, nac am y trysorau.

16 A holl waith Solomon oedd wedi ei barottôi hyd y dydd y seiliwyd tŷ yr ARGLWYDD, a hyd oni orphenwyd ef. *Felly* y gorphenwyd tŷ yr ARGLWYDD.

17 ¶ Yna yr aeth Solomon i Esion-gaber, ac i ‖Eloth, ar fin y môr, y'ngwlad Edom.

‖ Neu, *Elath,* Deut. 2. 8. 2 Bren. 14. 22.

18 A Hiram a anfonodd gyd â'i weision longau, a gweision cyfarwydd ar y môr; a hwy a aethant gyd â gweision Solomon i Ophir,

Cyn CRIST 992.

ae a gymmerasant oddi yno bedwar cant a deg a deugain talent o aur, ac a'*u* dygasant i'r brenhin Solomon.

PENNOD IX.

1 Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon. 13 Aur Solomon, 15 a'i dariannau, 17 a'i orsedd-faingc ifori, 20 a'i lestri, 23 a'i anrhegion, 25 a'i gerbydau a'i feirch. 26 a'i deyrnged. 29 Pa hyd y teyrnasodd efe, a'i farwolaeth.

Cylch 992. [a] 1 Bren. 10. 1, &c. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.

A [a]PHAN glybu brenhines Seba glôd Solomon, hi a ddaeth i Jerusalem, i brofi Solomon â chwestiynau caled, â llu mawr iawn, ac â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer, a meini gwerthfawr: a hi a ddaeth at Solomon, ac a ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

2 A Solomon a fynegodd iddi hi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Solomon a'r na fynegodd efe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Seba ddoethineb Solomon, a'r tŷ a adeiladasai efe,

4 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'u dillad, a'i drulliadau ef, a'u gwisgoedd, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr âi efe i fynu i dŷ yr ARGLWYDD; nid oedd mwyach yspryd ynddi.

5 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwir *yw* y gair a glywais yn fy ngwlad, am dy ‖ weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

‖ Neu, ymadroddion.

6 Etto ni chredais i'w geiriau hwynt, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele, ni fynegasid i mi hanner helaethrwydd dy ddoethineb: ychwanegaist at y glôd a glywais i.

7 Gwyn fyd dy wŷr di, a gwynfydedig *yw* dy weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn wastadol ger dy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

8 Bendigedig fyddo yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th hoffodd di, i'th osod ar ei orseddfa ef, yn frenhin dros yr ARGLWYDD dy DDUW: o herwydd cariad dy DDUW tu ag at Israel, i'w sicrhâu yn dragywydd; am hynny y gwnaeth efe dydi yn frenhin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenhin chwech ugain talent o aur, a phêraroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr: ac ni bu y fath bêr-aroglau a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Solomon.

10 Gweision Hiram hefyd, a gweision Solomon, y rhai a ddygasant aur o Ophir, a ddygasant goed algummim, a meini gwerthfawr.

11 A'r brenhin a wnaeth o'r coed algummim † risiau i dŷ yr ARGLWYDD, ac i dŷ y brenhin, a thelynau a nablau i'r cantorion: ac ni welsid eu bath o'r blaen y'ngwlad Judah.

† Heb. brif-ffyrdd.

12 A'r brenhin Solomon a roddodd i frenhines Seba ei holl ddymuniad, a'r hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a ddygasai hi i'r brenhin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.

Cyn CRIST Cylch 992.

13 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Solomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thriugain a chwech o dalentau aur;

14 Heb law *yr hyn* yr oedd y marchnadwyr a'r marsiandwyr yn *eu* dwyn: a holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlad, oedd yn dwyn aur ac arian i Solomon.

15 ¶ A'r brenhin Solomon a wnaeth ddau can tarian o aur dilin: chwe chan *sicl* o aur dilin a roddodd efe ym mhob tarian.

16 A thri chant o fwcledi o aur dilin: tri chan *sicl* o aur a roddodd efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u gosododd hwynt yn nhŷ coed Libanus.

17 ¶ A'r brenhin a wnaeth orseddfa fawr o ifori, ac a'i gwisgodd âg aur pur.

18 A chwech o risiau *oedd* i'r orseddfa, a throedle o aur, y'nglŷn wrth yr orseddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn sefyll wrth y canllawiau;

19 A deuddeg o lewod yn sefyll yno ar y chwe gris o bob tu. Ni wnaethpwyd y fath mewn un deyrnas.

20 ¶ A holl lestri diod y brenhin Solomon *oedd* o aur, a holl lestri tŷ coed Libanus *oedd* aur † pur: ‖ nid oedd yr un o arian; nid oedd dim bri arno yn nyddiau Solomon.

† Heb. cauedig. ‖ Neu, nid oedd arian ynddynt.

21 Canys llongau y brenhin oedd yn myned i Tarsis gyd â gweision Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarsis yn dwyn aur, ac arian, ‖ ac ifori, ac eppâod, a pheunod.

‖ Neu, a daint elephant.

22 A'r brenhin Solomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear mewn cyfoeth a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear oedd yn ceisio *gweled* wyneb Solomon, i wrando ei ddoethineb a roddasai DUW yn ei galon ef.

24 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, arfau, a phêr-aroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

25 ¶ Ac [b]yr oedd gan Solomon bedair mil o bresebau meirch a cherbydau, a deuddeng mil o wŷr meirch; ac efe a'u cyfleôdd hwynt yn ninasoedd y cerbydau, a chyd â'r brenhin yn Jerusalem.

[b] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26. pen. 1. 14.

26 ¶ [c]Ac yr oedd efe yn arglwyddiaethu ar yr holl frenhinoedd, [d]o'r ‖ afon hyd wlad y Philistiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

[c] 1 Bren. 4. 21. [d] Gen. 15. 18. ‖ Sef, Euphrates.

27 A'r brenhin a † wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel y sycomorwydd yn y doldir, o amldra.

† Heb. roddes.

28 [e]Ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Solomon o'r Aipht, ac o bob gwlad.

[e] 1 Bren. 10. 28. pen. 1. 16.

29 ¶ A'r rhan arall o [f]weithredoedd Solomon, cyntaf a diweddaf, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig y'ngeiriau Nathan y prophwyd, ac ym mhrophwydoliaeth Ahiah y Siloniad, ac y'ngweledigaethau [g]Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mab Nebat?

[f] 1 Bren. 11. 41. [g] pen. 12. 15. a 13. 22.

Cyn CRIST Cylch 992.

975.

30 A Solomon a deyrnasodd yn
Jerusalem ar holl Israel ddeugain
mlynedd.
31 A Solomon a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdwyd ef yn ninas
Dafydd ei dad; Rehoboam ei fab
a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD X.

1 *Yr Israeliaid yn ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, a thrwy Jeroboam yn ceisio ganddo eu rhyddhâu hwy.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr hynafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuaingc, yn eu hatteb hwy yn arw.* 16 *Deg llwyth yn cilio oddi wrtho ef, yn lladd Hadoram, ac yn ei yrru yntau i ffo.*

[a] 1 Bren. 12.1, &c.

A [a]REHOBOAM a aeth i Si-
chem; canys i Sichem y daethai
holl Israel i'w urddo ef yn frenhin.
2 A phan glybu Jeroboam mab
[b] 1 Bren. 11.40. Nebat, (ac yntau yn yr Aipht, [b]lle
y ffoisai efe o ŵydd Solomon y
brenhin) Jeroboam a ddychwelodd
o'r Aipht.
3 Canys hwy a anfonasant, ac a
alwasent am dano ef. A Jeroboam
a holl Israel a ddaethant, ac a
ymddiddanasant â Rehoboam, gan
ddywedyd,
4 Dy dad a wnaeth ein hiau ni
yn drom; yn awr gan hynny ys-
gafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy
dad, ac o'i iau drom ef yr hon a
roddodd efe arnom ni, a ni a'th
wasanaethwn di.
5 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ym mhen y tridiau dychwelwch
attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.
Cylch 975. 6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a
ymgynghorodd â'r henuriaid a fu-
asai yn sefyll o flaen Solomon ei
dad ef pan ydoedd efe yn fyw, gan
ddywedyd, Pa fodd yr ydych chwi
yn cynghori atteb y bobl hyn?
7 A hwy a lefarasant wrtho, gan
ddywedyd, Os byddi yn dda i'r bobl
hyn, a'u boddloni hwynt, ac *os*
dywedi wrthynt eiriau têg, hwy a
fyddant yn weision i ti byth.
8 Ond efe a wrthododd gynghor
yr henuriaid a gynghorasent hwy
iddo; ac efe a ymgynghorodd â'r
gwŷr ieuaingc a gynnyddasent gyd
âg ef, a'r rhai oedd yn sefyll ger ei
fron ef.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Beth yr ydych chwi yn ei
gynghori, fel yr attebom y bobl
hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan
ddywedyd, Ysgafnhâ *beth ar* yr iau
a osododd dy dad arnom ni?
10 A'r gwŷr ieuaingc y rhai a
gynnyddasent gyd âg ef a lefarasant
wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywedi wrth y bobl a lefarasant
wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad a
wnaeth ein hiau ni yn drom, ys-
gafnhâ dithau *hi* oddi arnom ni: fel
hyn y dywedi wrthynt; Fy *mys*
bach *fydd* ffyrfach nâ llwynau fy
nhad.
11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwyth-
odd chwi â iau drom, minnau hefyd
a chwanegaf ar eich iau chwi: fy
nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrew-
yllau, a minnau *a'ch ceryddaf* âg
ysgorpionau.
12 Yna y daeth Jeroboam, a'r
holl bobl, at Rehoboam y trydydd
dydd, fel y llefarasai y brenhin,
gan ddywedyd, Dychwelwch attaf
fi y trydydd dydd.
13 A'r brenhin a'u hattebodd
hwynt yn arw: a'r brenhin Reho-
boam a wrthododd gynghor yr
henuriaid.
14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn
ol cynghor y gwŷr ieuaingc, gan
ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich
iau chwi yn drom, a minnau a
chwanegaf arni hi: fy nhad a'ch
ceryddodd chwi â ffrewyllau, a
minnau *a'ch ceryddaf chwi* âg ys-
gorpionau.
15 Ac ni wrandawodd y brenhin
ar y bobl; o herwydd [c]yr achos [c] 1 Bren. 12. 15, 24.
oedd oddi wrth DDUW, fel y
cwblhâi yr ARGLWYDD ei air a
lefarasai efe trwy [d]law Ahïah y [d] 1 Bren. 11. 29.
Siloniad wrth Jeroboam mab
Nebat.
16 ¶ A phan *welodd* holl Israel
na wrandawai y brenhin arnynt
hwy, y bobl a attebasant y brenhin,
gan ddywedyd, Pa ran *sydd* i ni
yn Dafydd? nid *oes* chwaith *i ni*
etifeddiaeth ym mab Jesse: O Is-
rael, *âed* pawb i'w pebyll; edrych
yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd.
Felly holl Israel a aethant i'w
pebyll.
17 Ond meibion Israel, y rhai oedd
yn preswylio yn ninasoedd Judah,
Rehoboam a deyrnasodd arnynt
hwy.
18 A'r brenhin Rehoboam a anfon-
odd Hadoram, yr hwn *oedd* ar y
dreth, a meibion Israel a'i llabydd-
iasant ef â meini, fel y bu efe farw:
ond y brenhin Rehoboam a †brysur- † Heb. *ymegniodd.*
odd i fyned i'*w* gerbyd, i ffoi i Je-
rusalem.
19 Ac Israel a wrthryfelasant yn
erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd hwn.

PENNOD XI.

1 *Rehoboam yn codi llu i ddwyn Israel dano, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 5 *Rehoboam yn cadarnhâu y deyrnas âg ymddiffynfeydd ac anghenrheidiau.* 13 *Yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhâu teyrnas Judah.* 18 *Gwragedd a phlant Rehoboam.*

A [a]PHAN ddaeth Rehoboam i [a] 1 Bren. 12. 21, &c.
Jerusalem, efe a gasglodd o
holl dŷ Judah, ac o Benjamin, gant
a phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol,
cymmwys i ryfel, i ymladd âg Is-
rael, *ac* i ddwyn drachefn y fren-
hiniaeth i Rehoboam.
2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth
at Semaiah gwr DUW, gan ddywed-
yd,
3 Dywed wrth Rehoboam mab So-
lomon brenhin Judah, ac wrth holl
Israel yn Judah a Benjamin, gan
ddywedyd,
4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Nac ewch i fynu, ac nac ymladd-
wch yn erbyn eich brodyr; dy-
chwelwch bob un i'w dŷ ei hun:
canys trwof fi y gwnaethpwyd y
peth hyn. A hwy a wrandawsant
ar eiriau yr ARGLWYDD, ac a ddy-
chwelasant, heb fyned yn erbyn Je-
roboam.
5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Je-
rusalem, ac a adeiladodd ddinas-
oedd cedyrn yn Judah.

Cyn CRIST Cylch 975.

Cyn CRIST Cylch 975. 6 Ac efe a adeiladodd Bethlehem,
ac Etam, a Thecoa,
7 A Bethsur, a Socho, ac Adùlam,
8 A Gath, a Maresah, a Ziph,
9 Ac Adoraim, a Lachis, ac Azecah,
10 A Sorah, ac Ajalon, a Hebron,
y rhai *oedd* yn Judah, ac yn Benjamin; dinasoedd o gadernid.
11 Ac efe a gadarnhâodd yr amddiffynfäoedd, ac a osododd flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd,
ac olew, a gwin.
12 Ac ym mhob dinas y *gosododd*
efe dariannau, a gwaywffyn, ac a'u
cadarnhâodd hwynt yn gadarn
iawn, ac eiddo ef oedd Judah a
Benjamin.
974. 13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y
rhai *oedd* yn holl Israel, a gyrchasant atto ef o'u holl derfynau.
14 Canys y Lefiaid a adawsant
[b] Num. 35. 2. [b]eu meusydd pentrefol, a'u meddiant, ac a ddaethant i Judah, ac i
[c] pen. 13. 9. Jerusalem: canys [c]Jeroboam a'i
feibion a'u bwriasai hwynt ymaith
o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD.
[d] 1 Bren. 12. 31. 15 Ac [d]efe a osododd iddo offeiriaid i'r uchelfëydd, ac i'r [e]cythreuliaid, ac i'r lloi, a wnaethai efe.
[e] Lef. 17. 7.
[f] Edrych pen. 15. 9. a 30. 11, 18. 16 Ac ar eu hol hwynt, [f]o holl
lwythau Israel, y rhai oedd yn
rhoddi eu calon i geisio ARGLWYDD
DDUW Israel, a ddaethant i Jerusalem, i aberthu i ARGLWYDD DDUW
eu tadau.
17 Felly hwy a gadarnhasant frenhiniaeth Judah, ac a gryfhasant
Rehoboam mab Solomon, dros dair
blynedd: canys hwy a rodiasant yn
ffordd Dafydd a Solomon dair
blynedd.
18 ¶ A Rehoboam a gymmerth
Mahalath, merch Jerimoth mab
Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail
merch Eliab mab Jesse:
19 A hi a ymddûg iddo ef feibion,
sef Jëus, a Samariah, a Zaham.
20 Ac ar ei hol hi efe a gymmerth
[g] 1 Bren. 15. 2. Hi a elwir Michaiah merch Uriel, pen. 13. 2. [g]Maachah merch Absalom: a hi a
ymddûg iddo ef Abïah, ac Attai, a
Ziza, a Selomith.
21 A Rehoboam a garodd Maachah
merch Absalom yn fwy nâ'i holl
wragedd a'i orddercliadon: canys
deunaw o wragedd a gymmerth efe,
a thriugain o orddercliadon; ac efe
a genhedlodd wyth ar hugain o
feibion, a thriugain o ferched.
[h] Edrych Deut. 21. 15, 16, 17. 22 A Rehoboam [h]a osododd Abïah
mab Maachah yn ben, yn flaenor ar
ei frodyr; canys *yr oedd yn ei fryd*
ei urddo ef yn frenhin.
23 Ac efe a fu gall, ac a wasgarodd
rai o'i feibion i holl wledydd Judah
a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac
a roddes iddynt hwy luniaeth yn
helaeth: ac efe a geisiodd lïaws o
wragedd.

PENNOD XII.

1 *Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Sisac yn ei gospi ef.* 5 *Efe a'i dywysogion yn edifarhâu wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ymwared rhag eu dinystrio, ond nid rhag eu hanrheithio.* 13 *Pa hyd y teyrnasodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.*

972. AC wedi i Rehoboam sicrhâu y
frenhiniaeth, a'i chadarnhâu,
[a]efe a wrthododd gyfraith yr ARGLWYDD, a holl Israel gyd âg ef. Cyn CRIST 972
2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r
brenhin Rehoboam, y daeth Sisac [a] 1 Bren. 14. 22.
brenhin yr Aipht i fynu yn erbyn
Jerusalem ([b]o herwydd iddynt 971.
wrthryfela yn erbyn yr ARGLWYDD) [b] 1 Bren. 14. 24, 25.
3 A mil a dau cant o gerbydau, a
thri ugeinmil o wŷr meirch; ac nid
oedd nifer ar y bobl a ddaeth gyd
âg ef o'r Aipht, *sef* y Lubiaid, y
Succiaid, a'r Ethiopiaid.
4 Ac efe a ynnillodd y dinasoedd
cedyrn, y rhai *oedd* yn Judah, ac a
ddaeth hyd Jerusalem.
5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a
ddaeth at Rehoboam, a thywysogion Judah, y rhai oedd wedi
ymgasglu yn Jerusalem rhag ofn
Sisac, ac a ddywedodd wrthynt, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD. Chwi
a'm gwrthodasoch i, am hynny myfi
a'ch gadewais chwi yn llaw Sisac.
6 Yna tywysogion Israel a'r
brenhin a ymostyngasant ac a ddywedasant, Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD.
7 A phan welodd yr ARGLWYDD
iddynt hwy ymostwng, daeth gair
yr ARGLWYDD at Semaiah, gan
ddywedyd, Hwy a ymostyngasant;
am hynny ni ddifethaf hwynt, ond
rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder;
ac ni thywelltir fy llid yn erbyn
Jerusalem trwy law Sisac.
8 Etto [e]byddant yn weision iddo [e] Edrych Es. 26. 13.
ef, fel yr adnabyddont fy ngwasanaeth i, a gwasanaeth teyrnasoedd
y gwledydd.
9 Yna Sisac brenhin yr Aipht a
ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem,
ac a gymmerth drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin,
ac a'u dug hwynt ymaith oll: dug
ymaith hefyd y tariannau aur [d]a [d] 1 Bren. 10. 16.
wnaethai Solomon. pen. 9. 15.
10 A'r brenhin Rehoboam a
wnaeth yn eu lle hwynt dariannau
pres, ac a'u rhoddodd *hwynt* i gadw
dan law tywysogion gwŷr y ‖gard, ‖ Neu, *gosgordd.*
y rhai oedd yn cadw drws tŷ y
brenhin.
11 A phan elai y brenhin i dŷ yr
ARGLWYDD, gwŷr y gard a ddeuent
ac a'u cyrchent hwy, ac a'u dygent
drachefn i ystafell gwŷr y gard.
12 A phan ymostyngodd efe, llid
yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddi
wrtho ef, fel nas dinystriai yn
hollol; ‖ac yn Judah hefyd yr ‖ Neu, *ac etto yn Judah yr oedd pethau daionus:* Edrych Gen. 18. 24, &c. 1 Bren. 14. 13. pen. 19. 3.
oedd pob peth yn dda.
13 ¶ Felly y brenhin Rehoboam
a ymgryfhâodd yn Jerusalem, ac a
deyrnasodd: a mab [e]un mlwydd
a deugain *oedd* Rehoboam pan
ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy
flynedd ar bymtheg y teyrnasodd
efe yn Jerusalem, [f]y ddinas a ddewisasai yr ARGLWYDD i osod ei enw ef [e] 1 Bren. 14. 21.
ynddi, o holl lwythau Israel: ac enw
ei fam *oedd* Naamah, Ammonees. [f] pen. 6. 6.
14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg, canys ni ‖pharottôdd efe ei ‖ Neu, *sefydlodd,* neu, *osododd,* neu, *gyfeiriodd.*
galon i geisio yr ARGLWYDD.
15 Am y gweithredoedd cyntaf a
diweddaf i Rehoboam, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig y'ngeiriau
Semaiah y prophwyd, ac Ido y

Cyn CRIST 971.

gweledydd, yn yr achau? A *bu*
rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a
Jeroboam yn wastadol.
16 A Rehoboam a hunodd gyd
â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas
[g] 1 Bren. 14. 31. *Abïam.* Dafydd; ac [g]Abiah ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.

PENNOD XIII.

1 *Abïah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam: 4 yn adrodd ddaed oedd ei achos: 13 yn rhoi ei hyder ar Dduw, ac yn gorchfygu Jeroboam. 21 Gwragedd a phlant Abïah.*

958. [a] 1 Bren. 15. 1, &c. AC [a]yn y ddeunawfed flwyddyn
i'r brenhin Jeroboam y de-
chreuodd Abiah deyrnasu ar Judah.
2 Tair blynedd y teyrnasodd efe
yn Jerusalem; ac enw ei fam ef
[b] Edrych pen. 11. 20. *oedd* [b]Michaiah, merch Uriel o
957. Gibeah. Ac yr oedd rhyfel rhwng
Abïah a Jeroboam.
3 Ac Abïah a gydiodd y rhyfel â
llu o ryfelwyr grymmus, *sef* pedwar
can mil o wŷr etholedig: a Jero-
boam a luniaethodd y rhyfel yn ei
erbyn ef âg wyth gan mil o wŷr
etholedig, grymmus, nerthol.
4 ¶ Ac Abïah a gyfododd ar
fynydd Semaraim, yr hwn *sydd* ym
mynydd Ephraim, ac a ddywedodd,
O Jeroboam, a holl Israel, gwran-
dewch fi;
5 Oni *ddylech* chwi wybod roddi
o ARGLWYDD DDUW Israel y fren-
hiniaeth i Dafydd ar Israel yn
dragywydd, iddo ef ac i'w feibion,
[c] Num. 18. 19. trwy [c]gyfammod halen?
[d] 1 Bren. 11. 26. 6 Etto [d]Jeroboam mab Nebat,
gwas Solomon mab Dafydd, a gyf-
ododd ac a wrthryfelodd yn erbyn
ei arglwydd,
7 Ac ofer ddynion, *sef* meibion y
fall, a ymgasglasant atto ef, ac a
ymgadarnhasant yn erbyn Reho-
boam mab Solomon, pan oedd
Rehoboam yn fachgen, ac yn wan
ei galon, ac ni allai ymgadarnhâu
i'w herbyn hwynt.
8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl
ymgadarnhâu yn erbyn brenhin-
iaeth yr ARGLWYDD, *yr hon sydd*
yn llaw meibion Dafydd; ac *yr*
ydych yn dyrfa fawr, a chyd â chwi
[e] 1 Bren. 12. 28. *y mae* y lloi aur [e]a wnaeth Jerobo-
am yn dduwiau i chwi.
‖ pen. 11. 14, 15. 9 ‖Oni yrrasoch ymaith offeir-
iaid yr ARGLWYDD, meibion Aaron,
[f] 1 Bren. 12. 31. a'r Lefiaid? ac [f]oni wnaethoch i
chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd
eraill? pwy bynnag sydd yn dyfod
† Heb. *i lenwi ei law:* Edrych Exod. 29. 1. Lef. 8. 2. †i'w gyssegru â bustach ieuangc ac
â saith o hyrddod, *hwnnw* sydd yn
offeiriaid i'r *rhai* nid *ydynt* dduw-
iau.
10 Ninnau, yr ARGLWYDD *yw*
ein DUW ni, ac nis gwrthodasom
ef; a'r offeiriaid y rhai sydd yn
gwasanaethu yr ARGLWYDD *yw*
meibion Aaron, a'r Lefiaid *sydd* yn
eu gorchwyl.
[g] pen. 2. 4. 11 [g]Ac y maent hwy yn llosgi i'r
ARGLWYDD boeth-offrymmau bob
bore a phob hwyr, ac arogl-darth
[h] Lef. 24. 6. peraidd; ac *yn cadw* trefn [h]y bara
gosod ar y bwrdd pur, a'r canhwyll-
[i] Exod. 27. 21. Lef. 24. 3. bren aur a'i lampau, [i]i losgi bob
prydnawn: canys yr ydym ni yn
cadw goruchwyliaeth yr ARGLWYDD

ein DUW; ond chwi a'i gwrthod-
asoch ef.
12 Ac wele, DUW *sydd* ben gyd
[k] Num. 10. 8. â ni, [k]a'i offeiriaid ef âg udgyrn
soniarus i udganu yn eich erbyn
[l] Act. 5. 39. chwi. O feibion Israel, [l]nac ym-
leddwch yn erbyn ARGLWYDD DDUW
eich tadau; canys ni lwyddwch
chwi.
13 ¶ Ond Jeroboam a barodd osod
cynllwyn o amgylch, a dyfod o'u
hol hwynt: felly yr oeddynt hwy
o flaen Judah, a'r cynllwyn o'r tu
ol iddynt.
14 A Judah a edrychodd yn ol,
ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac
yn ol; a hwy a waeddasant ar yr
ARGLWYDD, a'r offeiriaid a leis-
iasant mewn udgyrn.
15 A gwŷr Judah a floeddiasant:
a phan waeddodd gwŷr Judah, DUW
a darawodd Jeroboam, a holl Israel,
o flaen Abïah a Judah.
16 A meibion Israel a ffoisant o
flaen Judah: a DUW a'u rhoddodd
hwynt i'w llaw hwynt.
17 Ac Abiah a'i bobl a'u taraw-
sant hwy â lladdfa fawr: a syrth-
iodd yn archolledig o Israel bùm
can mil o wŷr etholedig.
18 Felly y darostyngwyd meibion
Israel y pryd hwnnw; a meibion
Judah a orfuant, o herwydd iddynt
bwyso ar ARGLWYDD DDUW eu tadau.
19 Ac Abïah a erlidiodd ar ol 957.
Jeroboam, ac a ddug oddi arno ef
ddinasoedd, Bethel a'i phentrefi, a
Jesanah a'i phentrefi, ac Ephraim
a'i phentrefi.
20 Ac ni chafodd Jeroboam nerth
mwyach yn nyddiau Abïah: ond yr
ARGLWYDD a'i tarawodd ef, fel y
bu efe farw.
21 ¶ Ond Abïah a ymgryfhâodd,
ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg
o wragedd, ac a genhedlodd ddau
fab ar hugain, ac un ar bymtheg o
ferched.
22 A'r rhan arall o hanes Abïah,
a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, *y maent* yn ‖ Neu, *histori.*
ysgrifenedig yn ‖llyfr y prophwyd [m] pen. 12. 15.
[m]Ido.

PENNOD XIV.

1 *Asa yn dyfod ar ol Abïah, ac yn dilëu delw-addoliaeth; 6 a chwedi cael heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas âg amddiffynfëydd ac âg arfau: 9 yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn yspeilio yr Ethiopiaid.*

FELLY Abïah a hunodd gyd â'i 955.
dadau, a chladdasant ef yn
ninas Dafydd; ac [a]Asa ei fab a [a] 1 Bren. 15. 8, &c.
deyrnasodd yn ei le ef. Yn ei
ddyddiau ef y cafodd y wlad lonydd
ddeng mlynedd.
2 Ac Asa a wnaeth yr hyn *oedd*
dda ac uniawn y'ngolwg yr AR-
GLWYDD ei DDUW.
3 Canys efe a fwriodd ymaith Cylch 951.
allorau y *duwiau* dieithr, a'r [b]uch- [b] Edrych pen. 15. 17.
elfëydd, ac [c]a ddrylliodd y delwau, [c] Exod. 34. 13.
ac a dorrodd y llwyni:
4 Ac a orchymynodd i Judah
geisio ARGLWYDD DDUW eu tadau, a
gwneuthur y gyfraith a'r gorchymyn.
5 Ac efe a fwriodd ymaith o holl
ddinasoedd Judah yr uchelfëydd a'r
† delwau: a chafodd y frenhiniaeth † Heb. *haul-ddelwau.*
lonydd o'i flaen ef.

Cyn CRIST Cylch 951.

6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Judah, o herwydd bod y wlad yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blynyddoedd hynny; oblegid yr ARGLWYDD a roddasai lonyddwch iddo.

7 Am hynny efe a ddywedodd wrth Judah, Adeiladwn y dinasoedd hyn, ac amgylchwn *hwynt* â mur, â thyrau, â drysau, ac â barrau, tra *fyddo* y wlad o'n blaen ni; o herwydd i ni geisio yr ARGLWYDD ein DUW, ni a'*i* ceisiasom, ac efe a roddodd lonyddwch i ni o amgylch. Felly hwy a adeiladasant, ac a lwyddasant.

8 Ac yr oedd gan Asa lu *o wŷr* yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o Judah tri chan mil, ac o Benjamin dau cant a phedwar ugain mil yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa: y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.

941.
[d] pen. 16. 8.
[e] Jos. 15. 44.

9 ¶ [d] A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt, â llu o fil o filoedd, ac â thri chant o gerbydau; ac a ddaeth hyd [e] Maresah.

10 Yna Asa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethasant ryfel yn nyffryn Sephathah wrth Maresah.

[f] 1 Sam. 14. 6.

11 Ac Asa a waeddodd ar yr ARGLWYDD ei DDUW, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, [f] nid *yw ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes ganddynt gryfder: cynnorthwya di ni, O ARGLWYDD ein DUW; canys pwyso yr ydym ni arnat ti, ac yn dy enw di y daethom yn erbyn y dorf hon: O ARGLWYDD, ein DUW ni *ydwyt* ti, na orfydded dyn i'th erbyn.

12 Felly yr ARGLWYDD a darawodd yr Ethiopiaid o flaen Asa, ac o flaen Judah; a'r Ethiopiaid a ffoisant.

13 Ac Asa a'r bobl *oedd* gyd âg ef a'u herlidiasant hwy hyd Gerar: a syrthiodd yr Ethiopiaid fel na allent ymadgryfhâu; canys drylliasid hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei lu ef; a hwy a ddygasant ymaith anrhaith fawr iawn.

[g] Gen. 35. 5. pen. 17. 10.

14 A tharawsant yr holl ddinasoedd o amgylch Gerar; canys [g] yr oedd dychryn yr ARGLWYDD arnynt hwy: a hwy a anrheithiasant yr holl ddinasoedd; canys anrhaith fawr oedd ynddynt.

15 Lluestai yr anifeiliaid hefyd a darawsant hwy, ac a gaethgludasant lawer o ddefaid a chamelod, ac a ddychwelasant i Jerusalem.

PENNOD XV.

1 *Asa a Judah, a llawer o Israel, trwy annog prophwydoliaeth Azarïah mab Oded, yn gwneuthur cyhoeddi gyfammod â Duw:* 16 *yn symmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwydd ei delw-addoliaeth:* 18 *yn dwyn y pethau cyssegredig i dŷ Dduw, ac yn cael hir heddwch.*

AC yspryd DUW a ddaeth ar Azarïah mab Oded.

‖ i *gyfarfod.*
[a] Iago 4. 8.
[b] ad. 4. 15. 1 Chron. 28. 9. pen. 33. 12, 13. Matt. 7. 7.
[c] pen. 24. 20.

2 Ac efe a aeth allan ‖ o flaen Asa, ac a ddywedodd wrtho, O Asa, a holl Judah, a Benjamin, gwrandewch fi; [a] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â chwi, tra fyddoch gyd âg ef; ac [b] os ceisiwch ef, chwi a'i cewch ef: ond [c] os gwrthodwch chwi ef, yntau a'ch gwrthyd chwithau.

Cyn CRIST 941.

[d] Hos. 3. 4.
[e] Deut. 4. 29.

3 [d] Dyddiau lawer *y bu* Israel heb y gwir DDUW, a heb offeiriad yn ddysgawdwr, a heb gyfraith.

4 Ond [e] pan ddychwelent yn eu cyfyngdra at ARGLWYDD DDUW Israel, a'i geisio ef, efe a gaid ganddynt.

[f] Barn. 5. 6.

5 Ac [f] yn yr amseroedd hynny nid *oedd* heddwch i'r hwn oedd yn myned allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod i mewn: ond blinder lawer *oedd* ar holl breswylwyr y gwledydd.

† Heb. *ddrylliwyd.*

6 A chenedl a † ddinystriwyd gan genedl, a dinas gan ddinas: oblegid DUW oedd yn eu poeni hwy â phob aflwydd.

7 Ymgryfhêwch gan hynny, ac na laesed eich dwylaw: canys y mae gwobr i'ch gwaith chwi.

† Heb. *ffieidd-dra.*

8 A phan glybu Asa y geiriau hyn, a phrophwydoliaeth Oded y prophwyd, efe a gryfhâodd, ac a fwriodd ymaith y † ffiaidd *eilunod* o holl wlad Judah, a Benjamin, ac o'r holl ddinasoedd a ynillasai efe o fynydd Ephraim, ac a adnewyddodd allor yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen porth yr ARGLWYDD.

[g] pen. 11. 16.

9 Ac efe a gynhullodd holl Judah, a Benjamin, a'r [g] dieithriaid gyd â hwynt, o Ephraim a Manasseh, ac o Simeon: (canys hwy a syrthiasant atto ef yn aml o Israel, pan welsant *fod* yr ARGLWYDD ei DDUW gyd âg ef.)

10 Felly hwy a ymgynnullasant i Jerusalem, yn y trydydd mis, yn y bymthegfed flwyddyn o deyrnasiad Asa.

[h] pen. 14. 13.

11 A hwy a aberthasant i'r ARGLWYDD y dwthwn hwnnw, o'r [h] anrhaith a ddygasent, saith cant o eidionau, a saith mil o ddefaid.

12 A hwy a aethant dan gyfammod i geisio ARGLWYDD DDUW eu tadau, â'u holl galon, ac â'u holl enaid:

[i] Deut. 13. 5, 9, 15.

13 A [i] phwy bynnag ni cheisiai ARGLWYDD DDUW Israel, fod ei roddi ef i farwolaeth, yn fychan *ac* yn fawr, yn wr *ac* yn wraig.

14 A hwy a dyngasant i'r ARGLWYDD â llef uchel, ac â bloedd, âg udgyrn hefyd, ac â thrwmpedau.

[k] ad. 2.

15 A holl Judah a lawenychasant o herwydd y llw; canys â'u holl galon y tyngasent, ac [k] â'u holl ewyllys y ceisiasant ef, a hwy a'i cawsant ef: a'r ARGLWYDD a roddodd lonyddwch iddynt o amgylch.

[l] 1 Bren. 15. 13.
† Heb. *ddychryn.*

16 ¶ A'r brenhin Asa a symmudodd [l] Maachah ei fam o *fod* yn frenhines; o herwydd gwneuthur o honi † ddelw mewn llwyn: ac Asa a dorrodd ei delw hi, ac a'*i* drylliodd, ac a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.

[m] pen. 14. 3, 5.

17 Ond [m] ni thynnwyd ymaith yr uchelfëydd o Israel: etto yr oedd calon Asa yn berffaith ei holl ddyddiau ef.

18 ¶ Ac efe a ddug i mewn i dŷ yr ARGLWYDD yr hyn a gyssegrasai ei dad, a'r hyn a gyssegrasai efe ei hun, arian, ac aur, a llestri.

19 Ac ni bu ryfel *mwyach* hyd y bymthegfed flwyddyn ar hugain o deyrnasiad Asa.

Cyn CRIST 940.

PENNOD XVI.

1 Asa, trwy gymmorth y Syriaid, yn rhwystro i Baasa adeiladu Ramah. 7 Hanani yn ei argyhoeddi ef am hynny, ac yntau yn ei fwrw ef y'ngharchar. 11 Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r physygwyr. 13 Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.

[a] 1 Bren. 15. 17.

YN yr unfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o deyrnasiad Asa, [a] y daeth Baasa brenhin Israel i fynu yn erbyn Judah, ac a adeiladodd Ramah, fel na adawai *i neb* fyned allan na dyfod i mewn at Asa brenhin Judah.

† Heb. *Darmesec.*

2 Yna Asa a ddug allan arian, ac aur, o drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, ac a'*i* hanfonodd at Benhadad brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn † Damascus, gan ddywedyd,

3 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a thi, fel *y bu* rhwng fy nhad i a'th dad dithau: wele, anfonais attat arian, ac aur; dos, torr dy gyfammod â Baasa brenhin Israel, fel y cilio efe oddi wrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawodd ar y brenhin Asa, ac a anfonodd dywysogion ei luoedd yn erbyn dinasoedd Israel, a hwy a darawsant Ijon, a Dan, ac Abel-maim, a holl drysor-ddinasoedd Naphtali.

5 A phan glybu Baasa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Ramah, ac a adawodd ei waith i sefyll.

6 Yna Asa y brenhin a gymmerth holl Judah, a hwy a gludasant ymaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baasa; ac a adeiladodd â hwynt Geba, a Mispah.

[b] 1 Bren. 16. 1. pen. 19. 2.

7 ¶ Y pryd hwnnw y daeth [b] Hanani y gweledydd at Asa brenhin Judah, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar frenhin Syria, ac na roddaist dy bwys ar yr ARGLWYDD dy DDUW, am hynny y diangodd llu brenhin Syria o'th law di.

941.

[c] pen. 14. 9.

† Heb. *lliaws.*

8 Onid oedd [c] yr Ethiopiaid a'r Lubiaid yn † llu dirfawr, â cherbydau ac â gwŷr meirch yn aml iawn? ond am i ti roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe a'u rhoddodd hwynt yn dy law di.

[d] Job 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Zech. 4. 10.

† Heb *i ymgryfhau.*

[e] 1 Bren 15. 32.

9 Canys [d] y mae llygaid yr ARGLWYDD yn edrych ar yr holl ddaear, † i'w ddangos ei hun yn gryf gyd *â'r rhai sydd* â'u calon yn berffaith tu ag atto ef. Ynfyd y gwnaethost yn hyn; am hynny [e] rhyfeloedd fydd i'th erbyn o hyn allan.

† Heb. *ysigodd.*

10 Yna y digiodd Asa wrth y gweledydd, ac a'i rhoddodd ef mewn carchardy; canys *yr oedd efe* yn ddigllawn wrtho am *y peth* hyn. Ac Asa a † orthrymmodd *rai* o'r bobl y pryd hwnnw.

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Asa, y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf, wele, *y maent* yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.

12 Ac Asa a glefychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'i deyrnasiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto ni cheisiodd efe yr ARGLWYDD yn ei glefyd, ond y meddygon.

Cyn CRIST 914.

13 ¶ Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnasiad.

† Heb. *gloddiasai.*

[f] Gen. 50. 2.

[g] pen. 21. 19.

14 A chladdasant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a † wnacthai efe iddo yn ninas Dafydd, a rhoddasant ef i orwedd mewn gwely a lanwasid [f] â phêr-aroglau o amryw rywogaethau, wedi eu gwneuthur trwy waith apothecari; a hwy a gynneuasant iddo ef [g] gynneu mawr iawn.

PENNOD XVII.

1 Jehosaphat yn dyfod ar ol Asa, yn teyrnasu yn ddaionus, ac yn ffynnu; 7 yn anfon Lefiaid gyd â'r pennaethiaid i ddysgu Judah. 10 Duw yn dychrynu ei elynion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrnged. 12 Ei fawredd, a'i gapteniaid, a'i luoedd ef.

[a] 1 Bren. 15. 24.

A [a] JEHOSAPHAT ei fab a deyrnasodd yn ei le ef, ac a ymgryfhâodd yn erbyn Israel.

[b] pen. 15. 8.

2 Ac efe a roddodd fyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinasoedd Judah, ac a roddes raglawiaid yng ngwlad Judah, ac yn [b] ninasoedd Ephraim, y rhai a ynnillasai Asa ei dad ef.

3 A'r ARGLWYDD a fu gyd â Jehosaphat, o herwydd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf Dafydd ei dad, ac nad ymofynodd â Baalim:

4 Eithr DUW ei dad a geisiodd efe, ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd, ac nid yn ol gweithredoedd Israel.

[c] 1 Sam. 10. 27.

5 Am hynny yr ARGLWYDD a sicrhâodd y frenhiniaeth yn ei law ef; a holl Judah [c] a roddasant anrhegion i Jehosaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

‖ Neu, *A'i galon a ymgysurodd.*

[d] Edrych 1 Bren. 22. 43. pen. 20. 33.

6 ‖ Ac efe a ddyrchafodd ei galon yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac [d] efe a fwriodd hefyd yr uchelfëydd a'r llwyni allan o Judah.

913.

7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnasiad, efe a anfonodd at ei dywysogion, *sef* Benhail, ac Obadïah, a Zechariah, a Nethaneel, a Michaiah, i ddysgu yn ninasoedd Judah.

912.

8 A chyd â hwynt *yr anfonodd efe* Lefiaid, Semaiah, a Nethanïah, a Zebadiah, ac Asahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adonïah, a Thobïah, a Thob-adonïah, y Lefiaid; a chyd â hwynt Elisama, a Jehoram, yr offeiriaid.

9 A hwy a ddysgasant yn Judah, a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr cyfraith yr ARGLWYDD: felly yr amgylchasant hwy holl ddinasoedd Judah, ac y dysgasant y bobl.

[e] Gen. 35. 5.

10 ¶ Ac [e] arswyd yr ARGLWYDD oedd ar holl deyrnasoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Judah, fel nad ymladdasant hwy yn erbyn Jehosaphat.

11 A *rhai* o'r Philistiaid oedd yn dwyn i Jehosaphat anrhegion, a theyrnged o arian: yr Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddïadelloedd, saith mil a saith cant o hyrddod, a saith mil a saith cant o fychod.

12 ¶ Felly Jehosaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd

Cyn CRIST 912

yn Judah ‖ balasau, a dinasoedd
trysorau.
13 A llawer o waith oedd ganddo
‖ Neu, *gestyll.* ef yn ninasoedd Judah; a rhyfelwyr
cedyrn nerthol yn Jerusalem.
14 A dyma eu rhifedi hwynt, yn
ol tŷ eu tadau: O Judah yn dywys-
ogion miloedd, *yr oedd* Adnah y
pennaf, a chyd âg ef dri chan mil *o*
wŷr cedyrn nerthol.
15 A cher ei law ef, Jehohanan y
tywysog, a chyd âg ef ddau cant a
phedwar ugain mil.
16 A cher llaw iddo ef, Amasïah,
mab Zichri, yr hwn o'i wirfodd a
ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd
âg ef ddau can mil *o wŷr* cedyrn
nerthol.
17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Elïada
yn *wr* cadarn nerthol, a chyd âg ef
ddau can mil yn arfogion â bwâau
a thariannau.
18 A cher llaw iddo ef, Jehoza-
bad, a chyd âg ef gant a phedwar
ugain mil yn barod i ryfel.
19 Y rhai hyn oedd yn gwasan-
ƒ ad. 2. aethu y brenhin, heb law y ƒrhai a
roddasai y brenhin yn y dinasoedd
caerog, trwy holl Judah.

PENNOD XVIII.

1 Jehosaphat yn ymgyfathrachu âg Ahab, ac yn myned gyd âg ef i Ramoth Gilead. 4 Gau brophwydi yn twyllo Ahab, a'i ladd ef yn ol gair Micheah.

897. AC i Jehosaphat yr ydoedd golud
ac anrhydedd yn helaeth; ac
a 2 Bren. 8. 18. efe a a ymgyfathrachodd âg Ahab.
b 1 Bren. 22. 2. 2 b Ac ym mhen *ennyd* o flynydd-
oedd efe a aeth i waered at Ahab i
Samaria. Ac Ahab a laddodd
ddefaid a gwartheg lawer, iddo ef
ac i'r bobl *oedd* gyd âg ef, ac a'i
hannogodd ef i fyned i fynu *gyd âg*
ef i Ramoth Gilead.
3 Ac Ahab brenhin Israel a ddy-
wedodd wrth Jehosaphat brenhin
Judah, A âi di gyd â mi i Ramoth
Gilead? Yntau a ddywedodd wrtho,
Yr ydwyf fi fel tithau, a'm pobl i fel
dy bobl dithau, a *byddwn* gyd â thi
yn y rhyfel.
4 ¶ Jehosaphat hefyd a ddywed-
c 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1. odd wrth frenhin Israel, c Ymgyng-
hora, attolwg, heddyw â gair yr
ARGLWYDD.
5 Am hynny brenhin Israel a
gasglodd o'r prophwydi bedwar
cant o wŷr, ac a ddywedodd wrth-
ynt, A awn ni yn erbyn Ramoth
Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dy-
wedasant hwythau, Dos i fynu;
canys DUW a'*i* dyry yn llaw y
brenhin.
6 Ond Jehosaphat a ddywedodd,
Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r AR-
GLWYDD etto mwyach, fel yr ym-
gynghorem âg ef?
7 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un
gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgyng-
hori â'r ARGLWYDD: ond y mae yn
gâs gennyf fi ef: canys nid yw yn
prophwydo i mi ddaioni, ond dryg-
ioni erioed: efe *yw* Micheah mab
Imla. A dywedodd Jehosaphat, Na
ddyweded y brenhin felly.
8 A brenhin Israel a alwodd ar

Cyn CRIST 897.

un *o'i* ‖ ystafellyddion, ac a ddywed- ‖ Neu, *eunuchiaid.*
odd, Prysura Micheah mab Imla.
9 A brenhin Israel a Jehosaphat
brenhin Judah oeddynt yn eistedd
bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu
gwisgo mewn *brenhinol* wisgoedd,
eistedd yr oeddynt mewn llannerch
wrth ddrws porth Samaria; a'r holl
brophwydi oedd yn prophwydo ger
eu bron hwynt.
10 A Sedecïah mab Cenaanah a
wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn,
ac efe a ddywedodd, Fel hyn y
dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai
hyn y corni di y Syriaid, nes i ti eu
difa hwynt.
11 A'r holl brophwydi oedd yn
prophwydo fel hyn, gan ddywedyd,
Dos i fynu i Ramoth Gilead, a
ffynna: canys yr ARGLWYDD a'*i*
dyry *hi* yn llaw y brenhin.
12 A'r gennad a aethai i alw
Micheah, a lefarodd wrtho ef, gan
ddywedyd, Wele eiriau y pro-
phwydi yn † un air yn dda i'r bren- † Heb. *un enau.*
hin: bydded gan hynny, attolwg,
dy air dithau fel un o'r rhai hynny,
a dywed y goreu.
13 A Micheah a ddywedodd, *Fel*
mai byw yr ARGLWYDD, d yr hyn a d Num. 22. 18, 20, 35. a 23. 12, 26, a 24. 13.
ddywedo fy NUW, hynny a lefaraf fi.
14 A phan ddaeth efe at y bren-
hin, y brenhin a ddywedodd wrtho, 1 Bren. 22. 14.
Micheah, a awn ni i ryfel yn erbyn
Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi?
Dywedodd yntau, Ewch i fynu, a
ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich
llaw chwi.
15 A'r brenhin a ddywedodd
wrtho, Pa sawl gwaith y'th dyng-
hedaf di, na leferech wrthyf fi
ond gwirionedd yn enw yr AR-
GLWYDD?
16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais
holl Israel yn wasgaredig ar y myn-
yddoedd, fel defaid ni *byddai* idd-
ynt fugail. A dywedodd yr AR-
GLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy;
dychweled pob un i'w dŷ ei hun
mewn tangnefedd.
17 (A brenhin Israel a ddywed-
odd wrth Jehosaphat, Oni ddywed-
ais i wrthyt, na phrophwydai efe
‖ ddaioni i mi, ond drygioni?) ‖ Neu, *er drygioni.*
18 Yntau a ddywedodd, Gan
hynny gwrando air yr ARGLWYDD,
Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar
ei orseddfa, a holl lu y nefoedd yn
sefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei law
aswy.
19 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Pwy a dwylla Ahab brenhin Israel,
fel yr elo efe i fynu, ac y syrthio yn
Ramoth Gilead? Ac un a lefarodd
gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan
ddywedyd fel hyn.
20 Yna e yspryd a aeth allan, ac a e Job 1. 6.
safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac
a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A
dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa
fodd?
21 Dywedodd yntau, Myfi a âf
allan, ac a fyddaf yn yspryd cel-
wyddog y'ngenau ei holl brophwydi
ef. A dywedodd *yr ARGLWYDD,* ƒ Job 12. 16. Es. 19. 14. Ezec. 14. 9.
Twylli, a gorchfygi: dos allan, a
gwna felly.
22 Ac yn awr wele yr ƒ AR-

Cyn CRIST 897. GLWYDD a roddodd ysbryd celwydd-
og y'ngenau dy brophwydi hyn; a'r
ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am
danat ti.
23 Yna Sedecïah mab Cenaanah a
[g] Jer. 20. 2. Marc 14. 65. Act. 23. 2. nesâodd, ac [g] a darawodd Micheah
dan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa
ffordd yr aeth ysbryd yr ARGLWYDD
oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?
24 A Micheah a ddywedodd,
Wele, ti a gai weled y dwthwn
† Heb. *i ystafell mewn ystafell.* hwnnw, pan elych di † o ystafell i
ystafell i ymguddio.
25 A brenhin Israel a ddywed-
odd, Cymmerwch Micheah, a dyg-
wch ef yn ei ol at Amon tywysog y
ddinas, ac at Joas mab y brenhin;
26 A dywedwch, Fel hyn y dywed-
odd y brenhin, Rhowch hwn yn y
carchardy, a bwydwch ef â bara
cystudd, ac â dwfr blinder, nes i mi
ddyfod eilwaith mewn heddwch.
27 Yna y dywedodd Micheah, Os
gan ddychwelyd y dychweli di
mewn heddwch, ni lefarodd yr AR-
GLWYDD ynof fi. Efe a ddywedodd
hefyd, Gwrandewch *hyn*, yr holl
bobl.
28 Felly brenhin Israel a Jeho-
saphat brenhin Judah a aethant i
fynu i Ramoth Gilead.
29 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, Mi a newidiaf fy
nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg
di dy ddillad. Felly brenhin Israel
a newidiodd ei ddillad, a hwy a
aethant i'r rhyfel.
30 A brenhin Syria a orchymyn-
asai i dywysogion y cerbydau y rhai
oedd ganddo ef, gan ddywedyd, Nac
ymleddwch â bychan nac â mawr,
ond â brenhin Israel yn unig
31 A phan welodd tywysogion y
cerbydau Jehosaphat, hwy a ddy-
wedasant, Brenhin Israel *yw* efe.
‖ *amgylchasant.* A hwy a ‖ droisant i ymladd yn ei
erbyn ef: ond Jehosaphat a waedd-
odd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwy-
odd ef, a DUW a'u gyrrodd hwynt
oddi wrtho ef.
32 A phan welodd tywysogion y
cerbydau nad brenhin Israel oedd
efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei
ol ef.
33 A *rhyw* wr a dynnodd mewn
† Heb. *yn ei wiriondeb.* bwa † ar ei amcan, ac a darawodd
† Heb. *rhwng y cyssylltiadau, a rhwng y ddwyfronneg.* frenhin Israel † rhwng cyssylltiadau
y llurig: am hynny efe a ddywed-
odd wrth ei gerbydwr, Tro dy law,
a dwg fi allan o'r gâd; canys fe'm
clwyfwyd i.
34 A'r rhyfel a gryfhâodd y
dwthwn hwnnw; a brenhin Israel
a gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y
Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu
farw ynghylch machludiad haul.

PENNOD XIX.

1 Jehu yn ceryddu Jehosaphat, ac yntau yn ymweled â'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w farnwyr, 8 ac i'r offeiriaid a'r Lefiaid.

896. A JEHOSAPHAT brenhin Ju-
dah a ddychwelodd i'w dŷ ei
hun i Jerusalem mewn heddwch.
[a] 1 Sam. 9. 9. 2 A Jehu mab Hanani [a] y gweled-
ydd, a aeth o'i flaen ef, ac a ddy-
wedodd wrth y brenhin Jehosa-
phat, Ai cynnorthwyo yr annuwiol,

Cyn CRIST 896. a [b] charu y rhai oedd yn casâu yr
ARGLWYDD, a wnait ti? am hyn
digofaint oddi wrth yr ARGLWYDD
sydd arnat ti. [b] Ps. 139. 21.
3 Er hynny [c] pethau da a gafwyd [c] pen. 17. 4, 6. Edrych pen. 12. 12.
ynot ti; canys ti a dynnaist ymaith
y llwyni o'r wlad, ac a barottôaist
dy galon i geisio DUW.
4 A Jehosaphat a drigodd yn Je-
rusalem: ac efe a † aeth drachefn † Heb. *ddychwelodd, ac a aeth.*
trwy y bobl o Beerseba hyd fynydd
Ephraim, ac a'u dug hwynt eilwaith
at ARGLWYDD DDUW eu tadau.
5 ¶ Ac efe a osododd farnwyr yn y
wlad, trwy holl ddinasoedd caerog
Judah, o ddinas bwy gilydd;
6 Ac efe a ddywedodd wrth y barn-
wyr, Edrychwch beth a wneloch:
canys [d] nid dros ddyn yr ydych yn [d] Deut. 1. 17.
barnu, ond dros yr ARGLWYDD; ac
[e] *efe a fydd* gyd â chwi † wrth roddi [e] Ps. 82. 1. Preg. 5. 8.
barn. † Heb. *yn achos y farn.*
7 Yn awr gan hynny bydded ofn
yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwyl-
iwch a gwnewch *hynny:* o herwydd
[f] nid *oes* anwiredd gyd â'r AR- [f] Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.
GLWYDD ein DUW, na [g] derbyn [g] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.
wyneb, na chymmeryd gwobr.
8 ¶ A Jehosaphat [h] a osododd [h] Deut. 16. 18.
hefyd yn Jerusalem *rai* o'r Lefiaid,
ac *o'r* offeiriaid, ac o bennau tadau
Israel, *i drin* barnedigaethau yr
ARGLWYDD, ac amrafaelion, pan
ddychwelent i Jerusalem.
9 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd, Fel hyn y gwnewch
mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn
ffyddlondeb, ac â chalon berffaith.
10 A pha amrafael bynnag a ddêl [i] Deut. 17. 8.
attoch chwi oddi wrth eich brodyr,
y rhai sydd yn trigo yn eu dinas-
oedd, rhwng gwaed a gwaed, rhwng
cyfraith a gorchymyn, deddfau
a barnedigaethau, rhybuddiwch
hwynt na throseddont yn erbyn yr
ARGLWYDD, a bod digofaint arnoch
chwi, ac ar eich brodyr: felly
gwnewch ac na throseddwch.
11 Ac wele, Amarïah yr arch-
offeiriad *sydd* arnoch chwi [k] ym [k] 1 Chron. 26. 30.
mhob peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD;
a Zebadïah mab Ismael, blaenor tŷ
Judah, ym mhob achos i'r brenhin;
a'r Lefiaid yn swyddogion ger eich
bron chwi. Ymwrolwch, a gwnewch
hynny, a'r ARGLWYDD fydd gyd â'r
daionus.

PENNOD XX.

1 Jehosaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddïo. 14 Prophwydoliaeth Jahaziel. 20 Jehosaphat yn cynghori y bobl, ac yn gosod cantorion i foliannu yr Arglwydd. 22 Mawr ddinystr y gelynion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw, yn Berachah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnasiad Jehosaphat. 35 Ei longau ef ac Ahazïah yn dryllio.

AC wedi hyn meibion Moab a
meibion Ammon a ddaethant,
a chyd â hwynt *eraill* heb law yr
Ammoniaid, yn erbyn Jehosaphat,
i ryfel.
2 Yna y deuwyd ac y mynegwyd
i Jehosaphat, gan ddywedyd, Tyrfa
fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r tu
hwnt i'r môr, o Syria; ac wele
y maent hwy yn Hasason-Tamar,
honno *yw* En-gedi.
3 A Jehosaphat a ofnodd, ac a

Cyn CRIST 896.

† ymroddodd i geisio yr ARGLWYDD; ac a gyhoeddodd ympryd trwy holl Judah.

4 A Judah a ymgasglasant i ofyn *cymmorth* gan yr ARGLWYDD: canys hwy a ddaethant o holl ddinasoedd Judah i geisio yr ARGLWYDD.

5 ¶ A Jehosaphat a safodd yng nghynnulleidfa Judah a Jerusalem, yn nhŷ yr ARGLWYDD, o flaen y cyntedd newydd,

6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW ein tadau, onid *wyt* ti yn DDUW yn y nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnasoedd y cenhedloedd; ac *a*onid yn dy law di *y mae* nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?

7 Onid tydi ein DUW ni a yrraist ymaith breswylwyr y wlad hon o flaen dy bobl Israel, ac a'i rhoddaist hi i had Abraham *b* dy garedigol yn dragywydd?

8 A thrigasant ynddi, ac adeiladasant i ti ynddi gyssegr i'th enw, gan ddywedyd,

9 *c Pan* ddêl niwed arnom ni, *sef* cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newyn; os safwn o flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di (canys dy enw di *sydd* yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyfyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.

10 Ac yn awr wele feibion Ammon a Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai *d* ni chaniattêaist i Israel fyned attynt, pan ddaethant o wlad yr Aipht; ond *e* hwy a droisant oddi wrthynt, ac ni ddifethasant hwynt:

11 Etto wele hwynt-hwy yn talu i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan o'th etifeddiaeth di, yr hon a wnaethost i ni ei hetifeddu.

12 O ein DUW ni, oni ferni di hwynt? canys nid *oes* gennym ni nerth *i sefyll* o flaen y dyrfa fawr hon sydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni wyddom ni beth a wnawn: ond *f* arnat ti *y mae* ein llygaid.

13 A holl Judah oedd yn sefyll ger bron yr ARGLWYDD, â'u rhai bach, eu gwragedd, a'u plant.

14 ¶ Yna ar Jahazïel mab Zechariah, fab Benaiah, fab Jejel, fab Mattaniah, Lefiad o feibion Asaph, *g* y daeth yspryd yr ARGLWYDD yng nghanol y gynnulleidfa.

15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandewch holl Judah, a thrigolion Jerusalem, a *thithau* frenhin Jehosaphat, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrthych chwi, *h* Nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr hon: canys nid eiddoch chwi y rhyfel, eithr eiddo DUW.

16 Y fory ewch i waered yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'u goddiweddwch hwynt y'nghwrr ‖ yr afon, tu ag anialwch Jeruel.

17 *i* Nid *rhaid* i chwi ymladd yn *y rhyfel* hwn: sefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr ARGLWYDD tu ag attoch, O Judah, a Jerusalem: nac ofnwch, ac na ddigalonnwch: ewch y fory allan yn eu herbyn hwynt, a'r ARGLWYDD *fydd* gyd â chwi.

† Heb. *roddodd ei wyneb.*
a 1 Chron. 29. 12. Matt. 6. 13.
b Iago 2. 23.
c 1 Bren. 8. 33, 37. pen. 6. 28.
d Deut. 2. 4, 9, 19.
e Num. 20. 21.
f Ps. 25. 15. a 123. 1, 2. a 141. 8.
g Num. 11. 25, 26. a 24. 2. pen. 24. 20.
h Exod. 14. 13, 14.
‖ Neu, *y dyffryn.*
i Exod. 14. 13, 14.

18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Judah hefyd a holl drigolion Jerusalem a syrthiasant ger bron yr ARGLWYDD, gan addoli yr ARGLWYDD.

19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhïaid, a gyfodasant i foliannu ARGLWYDD DDUW Israel â llef uchel ddyrchafedig.

20 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore, ac a aethant i anialwch Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehosaphat a safodd, ac a ddywedodd, Gwrandewch fi, O Judah, a thrigolion Jerusalem; *k* Credwch yn yr ARGLWYDD eich DUW, a chwi a sicrhêir; coeliwch ei brophwydi ef, a chwi a ffynnwch.

21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a osododd gantorion i'r ARGLWYDD, a rhai i foliannu prydferthwch sancteiddrwydd, pan aent allan o flaen y rhyfelwyr; ac i ddywedyd, *l* Clodforwch yr ARGLWYDD, *m* o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuasant hwy y gân a'r moliant, *n* y rhoddodd yr ARGLWYDD gynllwynwyr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a *thrigolion* mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Judah; a hwy a ‖ laddasant bawb eu gilydd.

23 Canys meibion Ammon a Moab a gyfodasant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w difetha *hwynt:* a phan orphenasant hwy drigolion Seir, hwy a helpiasant ddifetha pawb eu gilydd.

24 A phan ddaeth Judah hyd ‖ Mispah yn yr anialwch, hwy a edrychasant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn gelaneddau meirwon yn gorwedd ar y ddaear, ac † heb *un* dïangol.

25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i bobl i ysglyfaethu eu hyspail hwynt, hwy a gawsant yn eu mysg hwy lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw, a thlysau dymunol (yr hyn a ysglyfaethasant iddynt) beth anfeidrol: a thridiau y buant yn ysglyfaethu yr yspail; canys mawr *oedd.*

26 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd yr ymgynnullasant i ddyffryn ‖ y fendith; canys yno y bendithiasant yr ARGLWYDD: am hynny y gelwir enw y fan honno, Dyffryn ‖ y fendith hyd heddyw.

27 Yna y dychwelodd holl wŷr Judah a Jerusalem, a Jehosaphat yn flaenor iddynt, i fyned yn eu hol i Jerusalem mewn llawenydd; canys yr ARGLWYDD a roddasai lawenydd iddynt hwy ar eu gelynion.

28 A hwy a ddaethant i Jerusalem â nablau, a thelynau, ac udgyrn, i dŷ yr ARGLWYDD.

29 Ac *o* ofn DUW oedd ar holl deyrnasoedd y ddaear, pan glywsant hwy fel y rhyfelasai yr ARGLWYDD yn erbyn gelynion Israel.

30 Felly teyrnas Jehosaphat a gafodd lonydd: canys ei DDUW a roddodd iddo lonyddwch o amgylch.

31 ¶ *p* A Jehosaphat a deyrnasodd ar Judah: mab pymtheng mlwydd ar hugain *oedd efe* pan

Cyn CRIST 896.
k Es. 7. 9.
l Ps. 136. 1.
m 1 Chron. 16. 41.
n Barn. 7. 22. 1 Sam. 14. 20.
‖ Neu, *darawsant.*
‖ *tŵr y gwylwyr.*
† Heb. *nid oedd ddïangfa.*
‖ *Berachah.*
‖ *Berachah.*
o pen. 17. 10.
p 1 Bren. 22. 41, &c.

Cyn CRIST 896. ddechreuodd deyrnasu, a phum
mlynedd ar hugain y teyrnasodd
efe yn Jerusalem: ac enw ei fam
ef *oedd* Azubah merch Silhi.
32 Ac efe a rodiodd yn ffordd
Asa ei dad, ac ni chiliodd oddi
wrthi, gan wneuthur yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD.
q Edrych pen. 17. 6. 33 Er hynny q ni thynnwyd yr
uchelfëydd ymaith: canys ni
pharottoisai y bobl eu calon etto at
DDUW eu tadau.
34 A'r rhan arall o'r gweithred-
oedd cyntaf a diweddaf i Jehosa-
phat, wele hwy yn ysgrifenedig ym
mysg geiriau Jehu mab Hanani,
r 1 Bren. 16. 1, 7 r yr hwn † y crybwyllir am dano yn
† Heb. a ddyrchafwyd. llyfr brenhinoedd Israel.
s 1 Bren. 22. 48, 49. 35 ¶ Ac wedi hyn s Jehosaphat
brenhin Judah a ymgyfeillodd âg
Ahazïah brenhin Israel, yr hwn a
ymroddasai i ddrygioni.
896. 36 Ac efe a unodd âg ef ar
wneuthur llongau i fyned i Tarsis:
a gwnaethant y llongau yn Esion-
gaber.
37 Yna Elïezer mab Dodafah o
Maresah a brophwydodd yn erbyn
Jehosaphat, gan ddywedyd, O
herwydd i ti ymgyfeillachu âg
Ahazïah, yr ARGLWYDD a ddryll-
iodd dy waith di. A'r llongau a
ddrylliwyd, fel na allasant fyned i
Tarsis.

PENNOD XXI.

1 *Jehoram yn teyrnasu ar ol Jehosaphat, ac yn lladd ei frodyr.* 5 *Ei annuwioldeb ef.* 8 *Edom a Libnah yn troi oddi wrtho ef.* 12 *Prophwydoliaeth Elïas yn ei erbyn ef.* 16 *Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef.* 18 *Ei anaele glefyd ef, a'i waradwyddus farwolaeth, a'i gladdedigaeth.*

889. a 1 Bren. 22. 50. A a JEHOSAPHAT a hunodd gyd
â'i dadau, ac a gladdwyd gyd
â'i dadau yn ninas Dafydd. A Je-
horam ei fab a deyrnasodd yn ei le
ef.
2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr,
meibion Jehosaphat; Azarïah, a
Jehïel, a Zecharïah, ac Azarïah, a
Michael, a Sephatïah: y rhai hyn
oll *oedd* feibion Jehosaphat brenhin
Israel.
3 A'u tad a roddodd iddynt rodd-
ion lawer, o arian, ac aur, a gwerth-
fawr bethau, gyd â dinasoedd caerog
892. yn Judah: ond efe a roddodd y
frenhiniaeth i Jehoram, canys efe
oedd y cyntaf-anedig.
b 2 Bren. 8. 16, 17. 4 A b Jehoram a gyfododd ar fren-
hiniaeth ei dad, ac a ymgadarnhâ-
odd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r
cleddyf, a *rhai* hefyd o dywysogion
Israel.
892. 5 ¶ Mab deuddeng mlwydd ar hug-
ain *oedd* Jehoram pan ddechreu-
odd efe deyrnasu, ac wyth mlyn-
edd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.
6 Ac efe a rodiodd yn ffordd bren-
c pen. 22. 2. hinoedd Israel, fel y gwnelsai tŷ
d 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. Ahab; canys c merch Ahab oedd
wraig iddo: ac efe a wnaeth yr hyn
2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 11, &c *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.
7 Ond ni fynnai yr ARGLWYDD
† Heb. lamp, neu, ganwyll. ddifetha tŷ Dafydd, er mwyn d y
cyfammod a ammodasai efe â
Dafydd, fel y dywedasai, y rhoddai
efe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthry- Cyn CRIST 892.
felodd Edom oddi tan law Judah,
ac y gosodasant frenhin arnynt eu
hun.
9 A Jehoram e a aeth allan, a'i 889.
dywysogion, a'i holl gerbydau gyd e 2 Bren. 8. 20.
âg ef: ac efe a gyfododd liw nos, ac
a darawodd yr Edomiaid, y rhai
oedd yn ei amgylchu ef, a thywys-
ogion y cerbydau.
10 Felly Edom a wrthryfelodd
oddi tan law Judah hyd y dydd
hwn: a gwrthryfelodd Libnah y
pryd hwnnw oddi tan ei law ef; o
herwydd iddo ymwrthod âg AR-
GLWYDD DDUW ei dadau.
11 Efe hefyd a wnaeth uchel-
fëydd ym mynyddoedd Judah, ac a
wnaeth i drigolion Jerusalem but-
teinio, ac a gymhellodd Judah *i*
hynny.
12 ¶ A daeth ysgrifen oddi wrth
Elias y prophwyd atto ef, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Dafydd dy dad, O herwydd
na rodiaist ti yn ffyrdd Jehosaphat
dy dad, nac yn ffyrdd Asa brenhin
Judah;
13 Eithr rhodio o honot yn ffordd
brenhinoedd Israel, a gwneuthur o
honot i Judah ac i drigolion Jeru-
salem butteinio, fel y putteiniodd
tŷ Ahab, a lladd o honot dy frodyr
hefyd *o* dŷ dy dad, y rhai *oedd* well
nâ thydi:
14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â
† phla mawr dy bobl di, a'th blant, † Heb. dyrnod.
a'th wragedd, a'th holl olud.
15 A thi *a gei* glefyd mawr, clefyd
o'th ymysgaroedd, nes myned o'th
goluddion allan gan y clefyd, o
ddydd i ddydd.
16 ¶ Felly yr ARGLWYDD a gyffrôdd Cylch 887.
yn erbyn Jehoram yspryd y Philist-
iaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger
llaw yr Ethiopiaid.
17 A hwy a ddaethant i fynu i
Judah, ac a'i drylliasant hi, ac a
gaeth-gludasant yr holl gyfoeth a
gafwyd yn nhŷ y brenhin, a'i f feib- f pen. 24. 7.
ion hefyd a'i wragedd; fel na ad-
awyd mab iddo, ond ‖ Jehoahaz yr 887.
ieuangaf o'i feibion. ‖ Neu, Ahazïah, pen. 22. 1. neu, Azarïah, pen. 22. 6.
18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD
a'i tarawodd ef yn ei ymysgaroedd
â chlefyd anaele.
19 A bu, ar ol talm o ddyddiau, ac
wedi darfod yspaid dwy flynedd, ei 885.
ymysgaroedd ef a aeth allan gan ei
glefyd: felly y bu efe farw o glefyd-
au drwg. A'i bobl ni wnaethant iddo
gynneu, megis g cynneu ei dadau. g pen. 16. 14.
20 Mab deuddeng mlwydd ar hug-
ain oedd efe pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem; ac efe a
ymadawodd heb hiraeth *am dano:*
a chladdasant ef yn ninas Dafydd,
ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PENNOD XXII.

1 *Ahazïah yn dyfod ar ol Jehoram, ac yn teyrnasu yn annuwiol.* 5 *Ei gynghrair ef â Joram mab Ahab, a Jehu yn ei ladd ef.* 10 *Athalïah yn difetha yr holl had brenhinol ond Joas, yr hwn a guddiasai Josabea ei fodryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.* 885.

A THRIGOLION Jerusalem a a 2 Bren. 8. 24, &c. Edrych ad. 6.
urddasant a Ahazïah ei fab

Cyn CRIST 885.

ieuangaf ef yn frenhin yn ei le ef: canys y fyddin a ddelsai gyd â'r Arabiaid i'r gwersyll, a laddasai y rhai [b]hynaf oll. Felly Ahazïah mab Jehoram brenhin Judah a deyrnasodd.

[b] pen. 21. 17.

2 [c]Mab dwy flwydd a deugain *oedd* Ahazïah pan ddechreuodd efe deyrnasu; ac un flwyddyn y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [d]Athalïah merch Omri.

[c] Edrych 2 Bren. 8. 26.
[d] pen. 21. 6.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd tŷ Ahab: canys ei fam oedd ei gynghor ef i wneuthur drwg.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ol marwolaeth ei dad, i'w ddinystr ef.

884. 5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ol eu cynghor hwynt, ac a aeth gyd â Jehoram mab Ahab brenhin Israel i ryfel, yn erbyn Hazael brenhin Syria, yn Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawsant Joram.

6 Ac efe a ddychwelodd i ymiacháu i Jezreel, o herwydd yr archollion â'r rhai y tarawsant ef yn Ramah, pan ymladdodd efe â Hazael brenhin Syria. Ac ‖Azarïah mab Jehoram brenhin Judah a aeth i waered i ymweled â Jehoram mab Ahab i Jezreel, canys claf *oedd* efe.

‖ *Ahazïah*, ad. 1. *Jehoahaz*, pen. 21. 17.

7 A †dinystr Ahazïah [e]oedd oddi wrth DDUW, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, efe a aeth gyd â Jehoram yn erbyn Jehu mab Nimsi, yr hwn [f]a eneiniasai yr ARGLWYDD i dorri ymaith dŷ Ahab.

† Heb. *mathrad.*
[e] Barn. 14. 4.
[f] 2 Bren. 9. 7.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, efe [g]a gafodd dywysogion Judah, a meibion brodyr Ahazïah, y rhai oedd yn gwasanaethu Ahazïah, ac efe a'u lladdodd hwynt.

[g] 2 Bren. 10. 13.

9 [h]Ac efe a geisiodd Ahazïah; a hwy a'i daliasant ef (canys yr oedd efe yn llechu yn Samaria) a hwy a'i dygasant ef at Jehu: lladdasant ef hefyd, a chladdasant ef; canys dywedasant, Mab Jehosaphat *yw* efe, yr hwn a geisiodd yr ARGLWYDD â'i holl galon. Felly nid oedd gan dŷ Ahazïah nerth i lynu yn y deyrnas.

[h] 2 Bren. 9. 27.

884. 10 ¶ [i]Ond pan welodd Athalïah mam Ahazïah farw o'i mab, hi a gyfododd, ac a ddifethodd holl frenhinol had tŷ Judah.

[i] 2 Bren. 11. 1.

11 Ond Josabea merch y brenhin a gymmerth Joas mab Ahazïah, ac a'i lladrattâodd ef o fysg meibion y brenhin y rhai a laddwyd, ac a'i rhoddodd ef a'i fammaeth yn ystafell y gwelyau. Felly Josabea merch y brenhin Jehoram, gwraig Jehoiada yr offeiriad (canys chwaer Ahazïah ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athalïah, fel na laddodd hi ef.

12 Ac efe a fu y'nghûdd gyd â hwynt yn nhŷ DDUW chwe blynedd: ac Athalïah oedd yn teyrnasu ar y wlad.

PENNOD XXIII.

1 *Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenhin.* 12 *Lladd Athalïah.* 16 *Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.*

878. AC [a]yn y seithfed flwyddyn yr ymgadarnhâodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywysogion y cannoedd, Azarïah mab Jeroham, ac Ismael mab Johanan, ac Azarïah mab Obed, a Maaseiah mab Adaiah, ac Elisaphat mab Zichri, gyd âg ef mewn cyfammod.

[a] 2 Bren. 11. 4, &c.

Cyn CRIST 878.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Judah, ac a gynnullasant y Lefiaid o holl ddinasoedd Judah, a phennau cenedl Israel, ac a ddaethant i Jerusalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod â'r brenhin yn nhŷ DDUW: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Wele, mab y brenhin a deyrnasa, fel [b]y llefarodd yr ARGLWYDD am feibion Dafydd.

[b] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. a 9. 5. pen. 6. 17. a 7. 18. a 21. 7.

4 Dyma y peth a wnewch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant i mewn *ar* y Sabboth, o'r offeiriaid ac o'r Lefiaid, *fydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ y brenhin; a'r drydedd ran wrth borth y sylfaen; a'r holl bobl y'nghynteddau tŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac na ddeled *neb* i dŷ yr ARGLWYDD, ond yr offeiriaid, [c]a'r gweinidogion o'r Lefiaid; deuant hwy i mewn, canys sanctaidd *ydynt:* ond yr holl bobl a gadwant wyliadwriaeth yr ARGLWYDD.

[c] 1 Chron. 23. 28, 29.

7 A'r Lefiaid a amgylchant y brenhin o bob tu, pob un â'i arfau yn ei law; a phwy bynnag *arall* a ddelo i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi gyd â'r brenhin, pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Lefiaid a holl Judah a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabboth, gyd â'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabboth: (canys ni ryddhasai Jehoiada yr offeiriad [d]y dosparthiadau.)

[d] Edrych 1 Chron. 24. a 25.

9 A Jehoiada yr offeiriad a roddodd i dywysogion y cannoedd, y gwaywffyn, a'r tariannau, a'r estyllch, *a fuasai* yn eiddo y brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ DDUW.

10 Ac efe a gyflëodd yr holl bobl, a phob un â'i arf yn ei law, o'r †tu dehau i'r tŷ hyd y tu aswy i'r tŷ, y'nghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y brenhin oddi amgylch.

† Heb. *ysgwydd ddehau.*

11 Yna y dygasant allan fab y brenhin, a rhoddasant y goron arno ef, [e]a'r dystiolaeth, ac a'i hurddasant ef yn frenhin: Jehoiada hefyd a'i feibion a'i heneiniasant ef, ac a ddywedasant, Byw fyddo y brenhin.

[e] Deut. 17. 18.

12 ¶ A phan glybu Athalïah drwst y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu y brenhin, hi a ddaeth at y bobl i dŷ yr ARGLWYDD.

13 A hi a edrychodd, ac wele y brenhin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udgyrn yn ymyl y brenhin; a holl bobl y wlad yn llawen, ac yn lleisio mewn udgyrn; a'r cantorion âg offer cerdd, [f]a'r rhai a fedrent foliannu. Yna Athalïah a rwygodd ei dillad, ac a ddywedodd, Bradwriaeth, bradwriaeth.

[f] 1 Chron. 25. 8.

Cyn CRIST 878.

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddug allan dywysogion y cannoedd, *sef* swyddogion y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rhesau: a'r hwn a ddelo ar ei hol hi, ladder ef â'r cleddyf. Canys dywedasai yr offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ yr ARGLWYDD.

15 A hwy a roddasant ddwylaw arni hi, a hi a ddaeth tu a'r porth y deuai y meirch i dŷ y brenhin, ac yno y lladdasant hwy hi.

16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfammod rhyngddo ei hun, a rhwng yr holl bobl, a rhwng y brenhin, i fod yn bobl i'r ARGLWYDD.

17 Yna yr holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i distrywiasant ef, a'i allorau, ei ddelwau hefyd a ddryll-
[g] Deut. 13. 9.
iasant hwy, ac [g] a laddasant Mattan offeiriad Baal o flaen yr allor.

18 A Jehoiada a osododd swyddau *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, dan law
[h] 1 Chron. 24. 1.
yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h] a ddosparthasai Dafydd yn nhŷ yr ARGLWYDD, i offrymmu poethoffrymmau yr ARGLWYDD, fel *y*
[i] Num. 28. 2.
mae yn ysgrifenedig [i] †y'nghyfraith Moses, mewn llawenydd a chân,
† Heb. *trwy ddwylaw.*
†yn ol trefn Dafydd.

19 Ac efe a gyfleodd [k] y porthor-
[k] 1 Chron. 26. 1, &c.
ion wrth byrth tŷ yr ARGLWYDD, fel na ddelai i mewn neb *a fyddai* aflan mewn dim oll.

20 Cymmerodd hefyd dywysogion y cannoedd, a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlad, ac efe a ddug y brenhin i waered o dŷ yr ARGLWYDD: a hwy a ddaethant trwy y porth uchaf i dŷ y brenhin, ac a gyfleasant y brenhin ar orseddfa y frenhiniaeth.

21 A holl bobl y wlad a lawenychasant, a'r ddinas a fu lonydd wedi iddynt ladd Athalïah â'r cleddyf.

PENNOD XXIV.

1 Joas yn teyrnasu yn ddaionus tra fu fyw Jehoiada, 4 yn peri cyweirio y deml. 15 Marwolaeth Jehoiada, a'i barchedig angladd. 17 Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lladd Zechariah mab Jehoiada. 23 Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jozabad yn ei ladd ef. 27 Amasïah yn teyrnasu ar ei ol ef.

Cylch 878.
[a] 2 Bren. 12. 1, &c.

MAB [a] saith mlwydd *oedd* Joas pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deugain mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Sibeah o Beerseba.

[b] Edrych pen. 26. 5.

2 A Joas [b] a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD holl ddyddiau Jehoiada yr offeiriad.

3 A Jehoiada a gymmerth iddo ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd feibion a merched.

4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roes ei fryd ar adnewyddu tŷ yr ARGLWYDD.

856.

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i ddinasoedd Judah, a chesglwch gan holl Israel arian i gyweirio tŷ eich DUW, o flwyddyn i flwyddyn: prysurwch chwithau y peth. Ond ni frysiodd y Lefiaid.

6 A'r brenhin a alwodd am Jehoiada, yr offeiriad pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Paham na cheisiaist gan y Lefiaid ddwyn o Judah, ac o Jerusalem, dreth [c] Moses gwas yr ARGLWYDD, a chynnulleidfa Israel, i babell y dystiolaeth?

Cyn CRIST 856.
[c] Exod. 30. 12, 13, 14.
[d] pen. 21. 17.

7 Canys [d] meibion Athalïah y wraig ddrygionus honno a rwygasent dŷ DDUW; a holl gyssegredig bethau tŷ yr ARGLWYDD a roisant hwy i Baalim.

8 Ac wrth orchymyn y brenhin hwy a wnaethant gist, ac a'i gosodasant hi ym mhorth tŷ yr ARGLWYDD oddi allan.

9 A rhoddasant †gyhoeddiad yn
† Heb. *lef.*
Judah, ac yn Jerusalem, ar ddwyn i'r ARGLWYDD dreth Moses gwas DUW, *yr hon a roisid* ar Israel yn yr anialwch.

10 A'r holl dywysogion, a'r holl bobl a lawenychasant, ac a ddygasant, ac a fwriasant i'r gist, nes gorphen o honynt.

11 A bu, yr amser y dygpwyd y gist at swyddog y brenhin trwy law y Lefiaid, a phan welsant *fod* llawer o arian, ddyfod o ysgrifenydd y brenhin, a swyddog yr archoffeiriad, a thywallt y gist, a'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chasglasant arian lawer.

12 A'r brenhin a Jehoiada a'i rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD; a chyflogasant seiri maen, a seiri pren, i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD; a gofaint haiarn a phres, i gadarnhâu tŷ yr ARGLWYDD.

13 Felly y gweithwyr a weithiasant, †a'r gwaith a orphenwyd
† Heb. *a meddyginiaeth aeth i fynu ar y gwaith.*
trwy eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaethant dŷ DDUW yn ei drefn ei hun, ac a'i cadarnhasant ef.

14 A phan orphenasant hwy *ef*, hwy a ddygasant y gweddill o'r arian gerbron y brenhin a Jehoiada; a hwy a wnaethant o honynt lestri i dŷ yr ARGLWYDD, *sef* llestri y weinidogaeth, †a'r morterau, a'r
† Heb. *i offrymmu.*
llwyau, a'r llestri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr ARGLWYDD yn wastadol, holl ddyddiau Jehoiada.

Cylch 850.

15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a fu farw: mab can mlwydd a deg ar hugain *oedd efe* pan fu farw.

16 A hwy a'i claddasant ef yn ninas Dafydd gyd â'r brenhinoedd; canys efe a wnelsai ddaioni yn Israel, tu ag at DDUW a'i dŷ.

Cylch 840.

17 Ac wedi marw Jehoiada, tywysogion Judah a ddaethant, ac a ymgrymmasant i'r brenhin: yna y brenhin a wrandawodd arnynt hwy.

18 A hwy a adawsant dŷ ARGLWYDD DDUW eu tadau, ac a wasanaethasant y llwyni, a'r delwau: a daeth digofaint ar Judah a Jerusalem, o herwydd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a anfonodd attynt hwy brophwydi, i'w troi hwynt at

Cyn CRIST Cylch 840.

yr ARGLWYDD; a hwy a dystiol-
aethasant yn eu herbyn hwynt, ond
ni wrandawsant hwy.
20 Ac yspryd DUW a † ddaeth ar
Zecharïah mab Jehoiada yr offeir-
iad, ac efe a safodd oddi ar y bobl,
ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel
hyn y dywedodd DUW, Paham yr
ydych chwi yn troseddu gorchy-
mynion yr ARGLWYDD? dïau na
ffynnwch chwi; canys [e]gwrthod-
asoch yr ARGLWYDD, am hynny
yntau a'ch gwrthyd chwithau.
21 A hwy a gyd-fwriadasant yn
ei erbyn ef, ac [f]a'i llabyddiasant ef
â meini wrth orchymyn y brenhin,
y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD.
22 Ac ni chofiodd Joas y brenhin
y caredigrwydd a wnaethai Jehoiada
ei dad ef âg ef, ond efe a laddodd
ei fab ef: a phan oedd efe yn
marw, efe a ddywedodd, Edryched
yr ARGLWYDD, a gofyned.
23 ¶ Ac † ym mhen y flwyddyn
y daeth llu y Syriaid i fynu yn ei
erbyn ef: a hwy a ddaethant yn
erbyn Judah a Jerusalem, ac a
ddifethasant holl dywysogion y
bobl o blith y bobl, ac a anfonasant
eu holl anrhaith hwynt i frenhin
Damascus.
24 Canys llu y Syriaid [g]a ddaeth-
ai âg ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD
a roddodd yn eu llaw hwynt lu
mawr iawn, am iddynt wrthod
ARGLWYDD DDUW eu tadau: felly
y gwnaethant hwy farn yn erbyn
Joas.
25 A phan aethant hwy oddi
wrtho ef, (canys hwy a'i gadawsant
ef mewn clefydau mawrion) ei
weision ei hun a gyd-fwriadodd
i'w erbyn ef, o herwydd gwaed
meibion Jehoiada yr offeiriad, ac
a'i lladdasant ef ar ei wely; ac efe
a fu farw: a hwy a'i claddasant ef
yn ninas Dafydd, ond ni chladd-
asant ef ym meddau y brenhin-
oedd.
26 A dyma y rhai a frad-fwriad-
asant yn ei erbyn ef; ‖ Zabad mab
Simeath yr Ammonees, a Jeho-
zabad mab ‖ Simrith y Moabees.
27 ¶ Am ei feibion ef, a maint
[h]y baich a roddwyd arno, a syl-
faeniad tŷ DDUW, wele hwy yn
ysgrifenedig yn histori llyfr y bren-
hinoedd. Ac Amasïah ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.

† Heb. *wisgodd am, fel* Barn. 6. 34.
[e] pen. 15. 2.
840.
[f] Matt. 23. 35.
840.
† Heb. *yn nychweliad.*
839.
[g] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Es. 30. 17.
‖ Neu, *Jozachar,* 2 Bren. 12. 21.
839.
‖ Neu, *Shomer.*
[h] 2 Bren. 12. 18.

PENNOD XXV.

1 Amasïah yn dechreu teyrnasu yn ddaionus: 3 yn gwneuthur cyflawnder â'r bradwyr: 5 yn cyflogi llu o'r Israeliaid yn erbyn yr Edomiaid, ac ar air y prophwyd yn colli y can talent cyflog, ac yn eu gollwng hwynt ymaith: yn gorchfygu yr Edomiaid. 10, 13 Yr Israeliaid yn ddigllawn am eu gollwng ymaith, yn yspeilio wrth fyned adref. 14 Amasïah yn balchïo am ei oruchafiaeth, ac yn gwasanaethu duwiau Edom, ac yn diystyru rhybudd y prophwyd. 17 yn cyffroi Joas i'w ddinystr ei hun. 25 Yr hyd y teyrnasodd efe. 27 Ei ladd ef trwy frad.

MAB [a]pùm mlwydd ar hugain
oedd Amasïah pan ddechreu-
odd efe deyrnasu, a naw mlynedd
ar hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem: ac enw ei fam ef *oedd* Je-
hoadan o Jerusalem.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*

[a] 2 Bren. 14. 1, &c.

Cyn CRIST 839.

uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD,
[b]ond nid â chalon berffaith.
3 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas
† iddo ef, efe a laddodd ei weision a
laddasent y brenhin ei dad ef.
4 Ond ni laddodd efe eu meibion
hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae*
yn ysgrifenedig yn y gyfraith yn
llyfr Moses, lle y gorchymynasai yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c]Ni
bydd marw y tadau dros y meibion,
ac ni bydd marw y meibion dros y
tadau, ond pob un a fydd marw am
ei bechod ei hun.
5 ¶ Ac Amasïah a gynhullodd
Judah, ac a'u gwnaeth hwy, yn ol
tŷ *eu* tadau, yn dywysogion ar fil-
oedd, ac yn dywysogion ar gan-
noedd, trwy holl Judah a Benjamin:
ac efe a'u cyfrifodd hwynt [d]o fab
ugain mlwydd ac uchod, ac a'u caf-
odd hwy yn dri chan mil o *wŷr*
etholedig yn *gallu* myned i ryfel,
yn medru trin gwaywffon a tha-
rian.
6 Ac efe a gyflogodd o Israel gan
mil *o wŷr* cedyrn nerthol, er can
talent o arian.
7 Ond gwr DUW a ddaeth atto ef,
gan ddywedyd, O frenhin, nac aed
llu Israel gyd â thi: canys nid *yw*
yr ARGLWYDD gyd âg Israel, *sef gyd*
â holl feibion Ephraim.
8 Ond os myned a fynni, gwna,
ymgadarnhâ i ryfel: *ond* DUW a
wna i ti syrthio o flaen dy elynion;
canys y mae gan DDUW nerth i gyn-
northwyo, ac i gwympo.
9 Ac Amasïah a ddywedodd wrth
wr DUW, Ond beth a wneir am y can
talent a roddais i dorf Israel? A
dywedodd gwr DUW, Y mae ar law
yr ARGLWYDD roddi i ti lawer mwy
nâ hynny.
10 Felly Amasïah a'u neillduodd
hwynt, *sef* y dorf a ddelsai atto ef o
Ephraim, i fyned i'w mangre eu
hun. A llidiodd eu digllonedd hwy
yn ddirfawr yn erbyn Judah, a dy-
chwelasant i'w mangre eu hun
mewn llid digllawn.
11 ¶ Ac Amasïah a ymgadarn-
hâodd, ac a dywysodd allan ei
bobl, ac a aeth i ddyffryn yr halen,
ac a darawodd *o* feibion Seir ddeng
mil.
12 Meibion Judah hefyd a gaeth-
gludasant ddeng mil yn fyw, ac a'u
dygasant i ben y graig, ac a'u tafl-
asant hwy o ben y graig, fel y dryll-
iwyd hwynt oll.
13 ¶ † A'r rhyfelwyr, y rhai a
ddarfuasai i Amasïah eu troi yn ol
rhag myned gyd âg ef i ryfel, a
ruthrasant ar ddinasoedd Judah, o
Samaria hyd Beth-horon, ac a dar-
awsant o honynt dair mil, ac a
ysglyfaethasant anrhaith fawr.
14 ¶ Ac wedi dyfod Amasïah o
ladd yr Edomiaid, [e]efe a ddug
dduwiau meibion Seir, ac a'u gosod-
odd hwynt iddo ef yn dduwiau, ac
a addolodd ger eu bron hwynt, ac
a arogl-darthodd iddynt.
15 Am hynny y llidiodd digllon-
edd yr ARGLWYDD yn erbyn Ama-
sïah; ac efe a anfonodd brophwyd
atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho

[b] Edrych 2 Bren. 14. 4. ad. 4.
† Heb. *arno.*
[c] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20.
[d] Num. 1. 3.
Cylch 827.
† Heb. *A meibion y fyddin.*
[e] Edrych pen. 28. 23.

Cyn CRIST Cylch 827.

ef, Paham y ceisiaist ti dduwiau y
bobl, y rhai nid achubasant eu pobl
eu hun o'th law di?
16 A phan oedd efe yn llefaru
wrtho ef, *y brenhin* a ddywedodd
wrtho yntau, A wnaed tydi yn
gynghorwr i'r brenhin? paid, i ba
beth y'th darewid? A'r prophwyd
a beidiodd, ac a ddywedodd, Mi a
wn fod Duw wedi †arfaethu dy
ddinystrio di, am i ti wneuthur hyn
ac na wrandewaist ar fy nghynghor i.
17 ¶ Yna [f]Amasïah brenhin Judah a ymgynghorodd, ac a anfonodd
at Joas mab Jehoahaz mab Jehu
brenhin Israel, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.
18 A Joas brenhin Israel a anfonodd at Amasïah brenhin Judah,
gan ddywedyd, Yr ‖ysgellyn *sydd*
yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden *sydd* yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mab i yn
wraig: a bwystfil y maes, yr hwn
oedd yn Libanus, a dramwyodd, ac
a sathrodd yr ysgellyn.
19 Dywedaist, Wele tarewaist yr
Edomiaid, a'th galon a ddyrchafodd
i ymffrostio: eistedd yn awr yn dy
dŷ; paham yr wyt yn ymyrryd er
drwg *i ti dy hun*, fel y syrthit ti, a
Judah gyd â thi?
20 Ond ni wrandawai Amasïah;
canys [g]oddi wrth Dduw *yr oedd*
hynny, fel y rhoddid hwynt yn llaw
y gelyn, am iddynt geisio duwiau
Edom.
21 Felly Joas brenhin Israel a
aeth i fynu, a hwy a welsant wynebau eu gilydd, efe ac Amasïah brenhin Judah, yn Bethsemes, yr hon
oedd yn Judah.
22 A Judah a darawyd o flaen
Israel, a hwy a ffoisant bawb i'w
pebyll.
23 A Joas brenhin Israel a ddaliodd Amasïah mab Joas, fab [h]Jehoahaz brenhin Judah, yn Bethsemes,
ac a'i dug ef i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o borth
Ephraim hyd borth †y gongl, pedwar can cufydd.
24 Ac *efe a gymmerth* yr holl
aur, a'r arian, a'r holl lestri a gafwyd yn nhŷ Dduw gyd âg Obededom, a thrysorau tŷ y brenhin, a'r
gwystlon hefyd, ac a ddychwelodd i
Samaria.
25 ¶ Ac Amasïah mab Joas brenhin Judah a fu fyw, wedi marwolaeth Joas mab Jehoahaz brenhin
Israel, bymtheng mlynedd.
26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amasïah,
wele, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah
ac Israel?
810. 27 ¶ Ac wedi yr amser yr ymadawodd Amasïah oddi ar ol yr Arglwydd, hwy a frad-fwriadasant
fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Jerusalem, ac efe a ffôdd i Lachis: ond
hwy a anfonasant ar ei ol ef i Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.
28 A hwy a'i dygasant ef ar feirch,
ac a'i claddasant ef gyd â'i dadau
‖yn ninas Judah.

†Heb. *cynghori.*
826. [f] 2 Bren. 14. 8.
‖Neu, *eithinen, neu. Y ddraenen.*
[g] pen. 22. 7.
[h] Edrych pen. 21. 17. a 22. 1, 6.
†Heb. *yr hwn sydd yn wynebu.*
‖Sef, *dinas Dafydd,* 2 Bren. 14. 20.

Cyn CRIST 810.

PENNOD XXVI.

1 Uzzïah yn frenhin ar ol Amasïah, ac yn llywodraethu yn dda tra fu fyw Zechariah, ac yn llwyddo. 16 Wedi hynny yn balchïo, ac yn cymmeryd arno yr offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwahanglwyf. 22 Efe yn marw, a Jotham yn teyrnasu ar ei ol ef.

YNA holl bobl Judah a gymmerasant ‖[a]Uzzïah, ac yntau yn
fab un mlwydd ar bymtheg, ac a'i
hurddasant ef yn frenhin yn lle
Amasïah ei dad.
2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i
dug hi drachefn i Judah, ar ol huno
o'r brenhin gyd â'i dadau.
3 Mab un mlwydd ar bymtheg
oedd Uzzïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, a deuddeng mlynedd a
deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecholïah o Jerusalem.
4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr Arglwydd, yn
ol yr hyn oll a wnaethai Amasïah
ei dad ef.
5 Ac [b]efe a ymgeisiodd â Duw
yn nyddiau Zecharïah, yr hwn
[c]oedd ganddo ddeall †y'ngweledigaethau Duw: a'r dyddiau y
ceisiodd efe yr Arglwydd, Duw
a'i llwyddodd ef.
6 Ac efe a aeth allan, ac [d]a ryfelodd yn erbyn y Philistiaid, ac a
dorrodd i lawr fur Gath, a mur
Jabneh, a mur Asdod, ac a adeiladodd ddinasoedd yn Asdod, ac yn
mysg y Philistiaid.
7 A Duw a'i cynnorthwyodd ef
yn erbyn [e]y Philistiaid, ac yn erbyn
yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yn
Gur-baal, a'r Mehuniaid.
8 A'r Ammoniaid a roisant roddion i Uzzïah: a'i enw ef a aeth hyd
y mynediad i'r Aipht; o herwydd
efe a ymgryfhâodd yn ddirfawr.
9 Hefyd Uzzïah a adeiladodd
dyrau yn Jerusalem wrth [f]borth y
gongl, ac wrth borth y glynn, ac
wrth drôad *y mur*. ac a'u ‖cadarnhâodd hwynt.
10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn
yr anialwch, ac a ‖gloddiodd bydewau lawer; oblegid yr oedd ganddo
lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir
ac yn y gwastadedd: *a* llafurwyr
a gwinllanwyr yn y mynyddoedd,
ac yn ‖Carmel: canys hoff oedd
ganddo *goledd* y ddaear.
11 Ac yr oedd gan Uzzïah lu o
ryfelwyr, yn myned allan yn fyddinoedd, yn ol nifer eu cyfrif hwynt,
trwy law Jeiel yr ysgrifenydd, a
Maaseiah y llywydd, dan law Hananïah, *un* o dywysogion y brenhin.
12 Holl nifer pennau cenedl y
rhai cedyrn o nerth *oedd* ddwy fil a
chwe chant.
13 A than eu llaw hwynt *yr oedd*
llu grymmus, tri chan mil a saith
mil a phum cant, yn rhyfela â chryfder nerthol, i gynnorthwyo y brenhin yn erbyn y gelyn.
14 Ac Uzzïah a ddarparodd iddynt, *sef* i'r holl lu, dariannau, a
gwaywffyn, a helmau, a llurigau, a
bwâau, a †thaflau *i daflu* cerrig.
15 Ac efe a wnaeth yn Jerusalem
offer trwy gelfyddyd y rhai cywraint,

‖Neu, *Azarïah.*
[a] 2 Bren. 14. 21. a 15. 1.
[b] Edrych pen. 24. 2.
[c] Gen. 41. 15. Dan. 1. 17. a 2. 19. a 10. 1.
†Heb. *yn gweled Duw.*
[d] Es. 14. 29.
[e] pen. 21. 16.
[f] Neh. 3. 13, 19. 32. Zech. 14. 10.
‖Neu, *cyweiriodd.*
‖Neu, *naddodd.*
‖Neu, *meusydd ffrwythlawn.*
Cylch 800.
†Heb. *cherrig tafl.*

Cyn CRIST Cylch 800.

i fod ar y tyrau ac ar y congl-
au, i ergydio saethau a cherrig
mawrion: a'i enw ef a aeth ym
mhell, canys yn rhyfedd y cyn-
northwywyd ef, nes ei gadarnhâu.
Cylch 765.
16 ¶ Ond pan aeth yn gryf, ei
galon a ddyrchafwyd i'*w* ddinystr
ei hun; canys efe a droseddodd yn
erbyn yr ARGLWYDD ei DDUW: ac
[g] Felly 2 Bren. 16. 12, 13.
efe [g]a aeth i mewn i deml yr AR-
GLWYDD, i arogl-darthu ar allor yr
arogl-darth.
17 Ac Azarïah yr offeiriad a aeth
i mewn ar ei ol ef, a chyd âg ef
bedwar ugain o offeiriaid yr AR-
GLWYDD, yn feibion grymmus:
18 A hwy a safasant yn erbyn
Uzzïah y brenhin, ac a ddywed-
[h] Num. 18. 7.
asant wrtho, [h]Ni *pherthyn* i ti,
Uzzïah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD,
[i] Exod. 30. 7.
ond i'r [i]offeiriaid meibion Aaron, y
rhai a gyssegrwyd i arogl-darthu:
dos allan o'r cyssegr; canys ti a
droseddaist, ac ni *bydd hyn* i ti yn
ogoniant oddi wrth yr ARGLWYDD
DDUW.
19 Yna y llidiodd Uzzïah, a'r
arogl-darth i arogl-darthu *oedd* yn
ei law ef: a thra ydoedd efe yn
llidiog yn erbyn yr offeiriaid, gwa-
han-glwyf a gyfododd yn ei dalcen
ef, y'ngŵydd yr offeiriaid yn nhŷ
yr ARGLWYDD, ger llaw allor yr
arogl-darth.
20 Ac edrychodd Azarïah yr
arch-offeiriad a'r holl offeiriaid
arno ef, ac wele, *yr oedd* efe yn
wahan-glwyfus yn ei dalcen, a
gwnaethant iddo frysio oddi yno:
[k] Megis Est. 6. 12.
ac yntau hefyd [k]a frysiodd i fyned
allan, o herwydd i'r ARGLWYDD ei
daraw ef.
[l] 2 Bren. 15. 5.
21 [l]Ac Uzzïah y brenhin a fu
wahan-glwyfus hyd ddydd ei farw-
olaeth, ac a drigodd yn wahan-
[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2. † Heb. rhŷdd.
glwyfus [m]mewn tŷ †neillduol;
canys efe a dorrasid ymaith o dŷ yr
ARGLWYDD: a Jotham ei fab ef
oedd ar dŷ y brenhin, yn barnu pobl
y wlad.
22 ¶ A'r rhan arall o weithred-
oedd cyntaf a diweddaf Uzzïah, a
[n] Es. 1. 1.
ysgrifenodd [n]Esaiah y prophwyd
mab Amos.
23 Felly Uzzïah a hunodd gyd
â'i dadau, a chladdasant ef gyd
â'i dadau ym maes beddrod y
brenhinoedd; canys dywedasant,
Gwahan-glwyfus *ydyw* efe. A Jo-
tham ei fab a deyrnasodd yn ei le
ef.

PENNOD XXVII.

1 Jotham yn teyrnasu yn dda, ac yn llwyddo: 5 yn darostwng yr Ammoniaid. 7 Ei deyrnasiad ef. 9 Ac Ahaz yn teyrnasu ar ei ol ef.

758. [a] 2 Bren. 15. 32, &c.
MAB [a]pûm mlwydd ar hugain
oedd Jotham pan ddechreu-
odd efe deyrnasu, ac un mlynedd
ar bymtheg y teyrnasodd efe yn
Jerusalem, ac enw ei fam ef *oedd*
Jerusah merch Sadoc.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnelsai Uzzïah ei
[b] 2 Bren. 15. 35.
dad: eithr nid aeth efe i deml yr
ARGLWYDD. [b]A'r bobl oedd etto
yn ymlygru.

Cyn CRIST 758

3 Efe a adeiladodd y porth uchaf
i dŷ yr ARGLWYDD; ac ar fur ‖y
‖ Ophel.
tŵr yr adeiladodd efe lawer.
4 Dinasoedd hefyd a adeiladodd
efe ym mynyddoedd Judah, ac yn
y coedydd yr adeiladodd efe balasau
a thyrau.
5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn
brenhin meibion Ammon, ac a aeth
yn drech nâ hwynt. A meibion
Ammon a roddasant iddo ef gan
talent o arian y flwyddyn honno, a
deng mil corus o wenith, a deng
mil corus o haidd. Hyn a roddodd
meibion Ammon iddo ef yr ail
flwyddyn a'r drydedd.
6 Felly Jotham a aeth yn gadarn,
‖ Neu, sicrhaodd.
oblegid efe ‖a barottôdd ei ffyrdd
ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW.
7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jo-
tham, a'i holl ryfeloedd ef, a'i
ffyrdd, wele, *y maent* yn ysgrif
enedig yn llyfr brenhinoedd Israel
a Judah.
8 Mab pûm mlwydd ar hugain
oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu,
ac un mlynedd ar bymtheg y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem.
Cylch 742.
9 ¶ A Jotham a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdasant ef yn ninas
Dafydd. Ac Ahaz ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.

PENNOD XXVIII.

1 Ahaz yn teyrnasu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei flino ef. 6 Yr Israeliaid yn caethgludo gwŷr Judah, a thrwy gynghor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref. 16 Ahaz yn gyrru am gymmorth i Assyria, a hynny heb lesu iddo: 22 yn ei gyfyngder yn chwanegu ei ddelw-addoliaeth: 26 yn marw, a Hezeciah yn dyfod ar ei ol ef.

741. [a] 2 Bren. 16. 2.
MAB [a]ugain mlwydd *oedd* Ahaz
pan ddechreuodd efe deyrn-
asu, ac un mlynedd ar bymtheg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ond
ni wnaeth efe yr hyn *oedd* uniawn
y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel Da-
fydd ei dad.
2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd
brenhinoedd Israel, ac a wnaeth i
Baalim *ddelwau* toddedig.
‖ Neu, offrymmodd aberth.
3 Ac efe a ‖arogl-darthodd yn
‖ mab Hinnom.
nyffryn ‖Ben-hinnom, ac a losgodd
[b] Lef. 18. 21.
[b]ei blant yn tân, yn ol ffieidd-dra
y cenhedloedd a fwriasai yr AR-
GLWYDD allan o flaen meibion Is-
rael.
4 Efe a aberthodd hefyd, ac a
arogl-darthodd yn yr uchelfëydd,
ac ar y bryniau, a than bob pren
gwyrddlas.
[c] Es. 7. 1. Cylch 741.
5 Am hynny yr [c]ARGLWYDD ei
DDUW â'i rhoddodd ef yn llaw bren-
hin Syria; a hwy a'i tarawsant ef,
ac a gaethgludasant ymaith oddi
ganddo ef gaethglud fawr, ac a'*u*
dygasant i Damascus. Ac yn llaw
brenhin Israel hefyd y rhoddwyd
ef, yr hwn a'i tarawodd ef â lladdfa
fawr.
[d] 2 Bren. 15. 27.
6 ¶ Canys [d]Pecah mab Remaliah
a laddodd yn Judah chwech ugain
mil mewn un diwrnod, hwynt oll
yn feibion grymmus: am wrthod
o honynt ARGLWYDD DDUW eu
tadau.
7 A Zichri, gwr grymmus o
Ephraim, a laddodd Maaseiah mab
y brenhin, ac Azricam llywodraeth-

Cyn CRIST Cylch 741.

wr y tŷ, ac Elcanah † y nesaf at y
brenhin.
† Heb. *yr ail i'r brenhin.* 8 A meibion Israel a gaethglud-
asant o'u brodyr ddau can mil, yn
wragedd, yn feibion, ac yn ferched,
ac a ysglyfaethasant anrhaith fawr
oddi arnynt, ac a ddygasant yr yspail
i Samaria.
9 Ac yno yr oedd prophwyd i'r
ARGLWYDD, a'i enw Oded; ac efe
a aeth allan o flaen y llu oedd yn
dyfod i Samaria, ac a ddywedodd
[e] Ps. 69. 26. Es. 10. 5. a 47. 6. Ezec. 25. 12, 15. a 26. 2. Obad. 10, &c. Zech. 1. 15. wrthynt, Wele, [e] o herwydd digof-
aint ARGLWYDD DDUW eich tadau
yn erbyn Judah, y rhoddodd efe
hwynt yn eich llaw chwi, a lladd-
asoch hwynt mewn cynddaredd [f] yn
[f] Ezra 9. 6. cyrhaeddyd hyd y nefoedd.
10 Ac yn awr yr ydych chwi yn
amcanu darostwng meibion Judah
a Jerusalem, yn gaeth-weision, ac
yn gaeth-forwynion i chwi: onid
oes gyd â chwi, ie, gyd â chwi, bech-
odau yn erbyn yr ARGLWYDD eich
DUW?
11 Yn awr gan hynny gwran-
dewch arnaf fi, a gollyngwch adref
y gaethglud a gaethgludasoch o'ch
brodyr: oblegid *y mae* llidiog
ddigofaint yr ARGLWYDD arnoch
chwi.
12 Yna rhai o bennaethiaid meib-
ion Ephraim, Azarïah mab Jo-
hanan, Berechïah mab Mesilemoth,
a Jehizeiah mab Salum, ac Amasa
mab Hadlai, a gyfodasant yn erbyn
y rhai oedd yn dyfod o'r filwr-
iaeth,
13 Ac a ddywedasant wrthynt,
Ni ddygwch y gaethglud yma:
canys gan i ni bechu *eisoes* yn erbyn
yr ARGLWYDD, yr ydych chwi yn
amcanu chwanegu ar ein pechodau
ni, ac ar ein camweddau: canys *y
mae* ein camwedd ni yn fawr, ac
y mae digofaint llidiog yn erbyn
Israel.
14 Felly y llu a adawodd y gaeth-
glud a'r anrhaith o flaen y tywys-
ogion, a'r holl gynnulleidfa.
[g] ad. 12. 15 A'r gwŷr, [g] y rhai a enwyd
wrth eu henwau, a gyfodasant ac a
gymmerasant y gaethglud, ac a
ddilladasant eu holl rai noethion
hwynt â'r yspail, a dilladasant
hwynt, a rhoddasant iddynt esgid-
iau, ac a wnaethant iddynt fwytta
ac yfed; enneiniasant hwynt hefyd,
a dygasant ar asynod bob un llesg,
[h] Deut. 34. 3. Barn. 1. 16. ie, dygasant hwynt i Jericho, [h] dinas
y palmwydd, at eu brodyr. Yna
hwy a ddychwelasant i Samaria.
Cylch 741. 16 ¶ [i] Yr amser hwnnw yr an-
[i] 2 Bren. 16. 7. fonodd y brenhin Ahaz at frenhin-
oedd Assyria i'w gynnorthwyo ef.
17 A'r Edomiaid a ddaethent
etto, ac a darawsent Judah, ac a
gaethgludasent gaethglud.
[k] Ezec. 16. 27, 57. 18 [k] Y Philistiaid hefyd a ruthr-
asent i ddinasoedd y gwastadedd, a
thu dehau Judah, ac a ynnillasent
Bethsemes, ac Ajalon, a Gederoth,
o Socho a'i phentrefi, Timnah
hefyd a'i phentrefi, a Gimzo a'i
phentrefi; ac a drigasant yno.
19 Canys yr ARGLWYDD a ddar-
ostyngodd Judah, o achos Ahaz
brenhin Israel: oblegid efe a

Cyn CRIST Cylch 741.

[l] noethodd Judah, gan droseddu yn
erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.
20 A [m] Thilgath-pilneser brenhin
Assyria a ddaeth atto ef, ac a gyf- [l] Exod. 32. 25.
yngodd arno ef, ac nis cynnorthwy- 740.
odd ef. [m] 2 Bren. 15. 29.
21 Er i Ahaz gymmeryd rhan
allan o dŷ yr ARGLWYDD, ac o dŷ
y brenhin, a chan y tywysogion, a'i
rhoddi i frenhin Assyria; etto nis
cynnorthwyodd efe ef.
22 ¶ A'r amser yr oedd yn gyfyng
arno, efe a chwanegodd droseddu
yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn *yw* y
brenhin Ahaz.
23 Canys [n] efe a aberthodd i [n] Edrych pen. 25. 14.
dduwiau Damascus, y rhai a'i tar-
awsent ef; ac efe a ddywedodd,
Am i dduwiau brenhinoedd Syria
eu cynnorthwyo hwynt, minnau a
aberthaf iddynt hwy, fel y'm cyn-
northwyont innau: ond hwy a fu-
ant iddo ef ac i holl Israel yn dram-
gwydd.
24 Ac Ahaz a gasglodd lestri tŷ
DDUW, ac a ddarniodd lestri tŷ
DDUW, ac a [o] gauodd ddrysau tŷ yr [o] Edrych pen. 29. 3.
ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allor-
au ym mhob congl i Jerusalem.
25 Ac ym mhob dinas yn Judah
y gwnaeth efe uchelfeydd i ‖ arogl- ‖ Neu, *offrymmu.*
darthu i dduwiau dieithr, ac a ddig-
llonodd ARGLWYDD DDUW ei dadau.
26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef,
a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf,
wele hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
brenhinoedd Judah ac Israel.
27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i 726.
dadau, a hwy a'i claddasant ef yn y
ddinas yn Jerusalem, ond ni ddyg-
asant hwy ef i feddrod brenhinoedd
Israel. A Hezecïah ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.

PENNOD XXIX.

1 Y brenhin duwiol Hezecïah, 3 yn adferu gwir grefydd. 5 yn cynghori y Lefiaid: 12 a hwythau yn ymsancteiddio, ac yn glanhâu tŷ Dduw. 20 Hezecïah yn aberthu ebyrth cyhoedd, lle yr oedd y Lefiaid yn barottach na'r offeiriaid.

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain 726.
oedd Hezecïah *pan* ddechreu- [a] 2 Bren. 18.1.
odd efe deyrnasu, a naw mlynedd
ar hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem, ac enw ei fam ef *oedd* Abïah
merch Zecharïah.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnelsai Dafydd ei
dad.
3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i 725.
deyrnasiad ef, yn y mis cyntaf, [b] efe [b] Edrych pen. 28. 24. ad. 7.
a agorodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD,
ac a'u cyweiriodd hwynt.
4 Ac efe a ddug i mewn yr offeir-
iaid, a'r Lefiaid, ac a'u casglodd
hwynt ynghyd i heol y dwyrain,
5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy,
Gwrandewch fi, O Lefiaid, ymsanct-
eiddiwch yn awr, a sancteiddiwch
dŷ ARGLWYDD DDUW eich tadau, a
dygwch yr aflendid allan o'r *lle*
sanctaidd.
6 Canys ein tadau ni a drosedd-
asant, ac a wnaethant yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ein
DUW, ac a'i gwrthodasant ef, ac a
droisant eu hwynebau oddi wrth

Cyn CRIST 726.

babell yr ARGLWYDD, ac a † droisant
eu gwarrau.
7 [c] Cauasant hefyd ddrysau y
porth, ac a ddiffoddasant y lampau, † Heb. *raisant.*
ac nid arogl-darthasant arogl-darth,
ac ni offrymmasant boeth-offrym- [c] pen. 24. 18.
mau yn y cyssegr i DDUW Israel.
8 Am hynny digofaint yr AR-
GLWYDD a ddaeth yn erbyn Judah
a Jerusalem, ac efe a'u rhoddodd
hwynt yn gyffro, yn syndod, ac
[d] 1 Bren. 9. 8. [d] yn watwargerdd, fel yr ydych yn
gweled â'ch llygaid.
9 Canys wele, [e] ein tadau ni a [e] pen. 28. 5, 6, 8.
syrthiasant trwy y cleddyf, ein
meibion hefyd, a'n merched, a'n
gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed
o herwydd hyn.
10 Yn awr *y mae* yn fy mryd i
wneuthur cyfammod âg ARGLWYDD
DDUW Israel; fel y tro ei ddig-
ofaint llidiog ef oddi wrthym ni.
11 Fy meibion, na ‖ fyddwch ddi- ‖ Neu, *thwyller chwi.*
fraw yn awr: canys yr ARGLWYDD
[f] a'ch dewisodd chwi i sefyll ger ei [f] Num. 3. 6. a 8. 14. a 18. 2, 6.
fron ef, i weini iddo ef, ac i fod yn
gweini, ac yn arogl-darthu iddo ef.
12 ¶ Yna y Lefiaid a gyfodasant,
Mahath mab Amasai, a Jöel mab
Azariah o feibion y Cohathiaid: ac
o feibion Merari; Cis mab Abdi,
ac Azariah mab Jehalelel: ac o'r
Gersoniaid; Joah mab Zimmah, ac
Eden mab Joah:
13 Ac o feibion Elisaphan; Simri,
a Jeiel: ac o feibion Asaph; Ze-
chariah, a Mattaniah:
14 Ac o feibion Heman; Jehïel,
a Simei: ac o feibion Jeduthun;
Semaiah, ac Uzziel.
15 A hwy a gynnullasant eu bro-
dyr, ac a ymsancteiddiasant, ac a
ddaethant yn ol gorchymyn y bren-
‖ Neu, *yn achosion.* hin, ‖ trwy eiriau yr ARGLWYDD, i
lanhâu tŷ yr ARGLWYDD.
16 A'r offeiriaid a ddaethant i
fewn tŷ yr ARGLWYDD i'w lanhâu
ef, ac a ddygasant allan yr holl
frynti a gawsant hwy yn nheml yr
ARGLWYDD, i gyntedd tŷ yr AR-
GLWYDD. A'r Lefiaid a'*i* cymmer-
asant, i'*w* ddwyn ymaith allan i
afon Cidron.
726. 17 Ac yn y *dydd* cyntaf o'r mis
cyntaf y dechreuasant *ei* sanct-
eiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r
mis y daethant i borth yr AR-
GLWYDD: ac mewn wyth niwrnod
y sancteiddiasant dŷ yr ARGLWYDD,
ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r
mis cyntaf y gorphenasant.
18 Yna y daethant hwy i mewn
at Hezeciah y brenhin, ac a ddy-
wedasant, Glanhasom holl dŷ yr
ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm,
a'i holl lestri, a bwrdd y *bara* gosod,
a'i holl lestri.
19 A'r holl lestri a fwriasai y
brenhin Ahaz ymaith yn ei gam-
wedd, pan oedd efe yn teyrnasu a
barottoisom, ac a sancteiddiasom
ni: ac wele hwy ger bron allor yr
ARGLWYDD.
20 ¶ Yna Hezeciah y brenhin a
gododd yn fore, ac a gasglodd dy-
wysogion y ddinas, ac a aeth i fynu
i dŷ yr ARGLWYDD.
21 A hwy a ddygasant saith o

Cyn CRIST 726.

fustych, a saith o hyrddod, a saith
o ŵyn, a saith o fychod geifr, [g] yn
boeth-aberth dros y frenhiniaeth, a
thros y cyssegr, a thros Judah: ac [g] Lef. 4. 3, 14.
efe a ddywedodd wrth yr offeiriaid
meibion Aaron, am offrymmu *y
rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.
22 Felly hwy a laddasant y bus-
tych, a'r offeiriaid a dderbyniasant
y gwaed, ac [h] a'*i* taenellasant ar yr [h] Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.
allor: lladdasant hefyd yr hyrddod,
a thaenellasant y gwaed ar yr allor:
a hwy a laddasant yr ŵyn, ac a
daenellasant y gwaed ar yr allor.
23 A hwy a ‖ ddygasant fychod y ‖ Neu, *nesasant.*
pech-aberth o flaen y brenhin a'r
gynnulleidfa, ac [i] a osodasant eu [i] Lef. 4. 15, 24.
dwylaw arnynt hwy.
24 A'r offeiriaid a'u lladdasant
hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr
allor â'u gwaed hwynt, i wneuthur
cymmod dros holl Israel; canys
dros holl Israel yr archasai y bren-
hin *wneuthur* y poeth-offrwm, a'r
pech-aberth.
25 [k] Ac efe a osododd y Lefiaid [k] 1 Chron. 16. 4. a 25. 6.
yn nhŷ yr ARGLWYDD, â symbalau,
ac â nablau, ac â thelynau, [l] yn ol [l] 1 Chron. 23. 5. a 25. 1. pen. 8. 14.
gorchymyn Dafydd, a Gad gwel-
edydd y brenhin, a Nathan y pro-
phwyd: canys y gorchymyn *oedd*
trwy law yr ARGLWYDD, trwy law ei
brophwydi ef.
26 A'r Lefiaid a safasant âg offer
[m] Dafydd, a'r offeiriaid â'r [n] udgyrn. [m] 1 Chron. 23. 5. Amos 6. 5.
27 A Hezeciah a ddywedodd am
offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: [n] Num. 10. 10.
a'r amser y dechreuodd y poeth-
offrwm, y dechreuodd cân yr AR-
GLWYDD, â'r udgyrn, ac âg offer Da-
fydd brenhin Israel.
28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn
addoli, a'r † cantorion yn canu, a'r † Heb. *caniad.*
udgyrn yn lleisio: *hyn* oll *a barhâ-
odd* nes gorphen y poeth-offrwm.
29 A phan orphenasant hwy
offrymmu, y brenhin a'r holl rai a
gafwyd gyd âg ef, a ymgrymmasant,
ac a addolasant.
30 A Hezeciah y brenhin a'r ty-
wysogion a ddywedasant wrth y
Lefiaid am foliannu yr ARGLWYDD,
â geiriau Dafydd, ac Asaph y gwel-
edydd. Felly hwy a foliannasant â
llawenydd, ac a ymostyngasant, ac
a addolasant.
31 A Hezeciah a attebodd ac a
ddywedodd, Yn awr † yr ymgyssegr- † Heb. *y llanwasoch eich llaw.*
asoch chwi i'r ARGLWYDD; nesewch,
a dygwch ebyrth, ac [o] ebyrth mol- [o] Lef. 7. 12.
iant, i dŷ yr ARGLWYDD. A'r gyn-
nulleidfa a ddygasant ebyrth, ac
ebyrth moliant, a phob ewyllysgar
o galon, boeth-offrymmau.
32 A rhifedi y poeth-offrymmau a
ddug y gynnulleidfa, oedd ddeg a
thriugain o fustych, cant o hyrddod,
dau cant o ŵyn: y rhai hyn oll *oedd*
yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.
33 A'r pethau cyssegredig *oedd*
chwe chant o fustych, a thair mil
o ddefaid.
34 Ond yr oedd rhŷ fychan o
offeiriaid, fel na allent flingo yr holl
boeth-offrymmau: am hynny [p] eu [p] pen. 35. 11.
brodyr y Lefiaid a'u cynnorthwy-
asant hwy, nes gorphen y gwaith,
ac nes i'r offeiriaid ymgyssegru:

Cyn CRIST 726.

canys y Lefiaid *oedd* unionach o
galon i ymgyssegru ná'r offeiriaid.
35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd*
yn aml, gyd á brasder yr hêdd-
offrwm, a'r ddïod-offrwm i'r poeth-
offrymmau. Felly y trefnwyd gwas-
anaeth tŷ yr ARGLWYDD.
36 A Hezecïah a lawenychodd, a'r
holl bobl, o herwydd parottöi o
DDUW y bobl: oblegid yn ddisym-
mwth y bu y peth.

PENNOD XXX.

1 *Hezecïah yn cyhoeddi Pasc arbennig ar yr ail mis, i Judah ac i Israel.* 13 *Y gynnulleidfa, wedi distrywio allorau delwaddoliaeth, yn cadw yr wyl bedwar diwrnod ar ddeg.* 27 *Yr offeiriaid a'r Lefiaid yn bendithio y bobl.*

A HEZECIAH a anfonodd at holl
Israel a Judah, ac a ysgrifenodd
lythyrau hefyd at Ephraim a Ma-
nasseh, i ddyfod i dŷ yr ARGLWYDD
i Jerusalem, i gynnal Pasc i AR-
GLWYDD DDUW Israel.
2 A'r brenhin a ymgynghorodd, a'i
dywysogion, a'r holl gynnulleidfa,
yn Jerusalem, am gynnal y [a] Pasc
yn yr ail mis.
3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y
pryd hwnnw; oblegid nid ymsanct-
eiddiasai yr offeiriaid ddigon, ac
nid ymgasglasai y bobl i Jerusa-
lem.
4 † A da oedd y peth y'ngolwg y
brenhin, ac y'ngolwg yr holl gyn-
nulleidfa.
5 A hwy a orchymynasant gy-
hoeddi trwy holl Israel, o Beerseba
hyd Dan, am ddyfod i gynnal y
Pasc i ARGLWYDD DDUW Israel yn
Jerusalem: canys ni wnaethent er
ys talm fel yr oedd yn ysgrifenedig.
6 Felly y rhedegwyr a aethant â'r
llythyrau o law y brenhin a'i dywys-
ogion trwy holl Israel, a Judah, ac
wrth orchymyn y brenhin, gan ddy-
wedyd, O meibion Israel, dychwel-
wch at ARGLWYDD DDUW Abraham,
Isaac, ac Israel, ac efe a ddychwel
at y gweddill a ddïangodd o honoch
chwi o law [c] brenhinoedd Assyria.
7 Ac na fyddwch fel eich tadau,
nac fel eich brodyr, y rhai a drosedd-
asant yn erbyn ARGLWYDD DDUW eu
tadau; am hynny efe a'u rhoddodd
hwynt yn anghyfannedd, megis y
gwelwch chwi.
8 Yn awr na chaledwch eich gwarr,
fel eich tadau; ‖ rhoddwch law i'r
ARGLWYDD, a deuwch i'w gyssegr a
gyssegrodd efe yn dragywydd: a
gwasanaethwch yr ARGLWYDD eich
DUW, fel y tro llid ei ddigofaint ef
oddi wrthych chwi.
9 Canys os dychwelwch chwi at
yr ARGLWYDD, eich brodyr chwi
a'ch meibion *a gânt* drugaredd ger
bron y rhai a'u caethgludodd hwynt,
fel y dychwelont i'r wlad yma:
oblegid [d] grasol a thrugarog *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW, ac ni thry
efe *ei* wyneb oddi wrthych, os dy-
chwelwch atto ef.
10 Felly y rhedegwyr a aethant o
ddinas i ddinas trwy wlad Ephraim
a Manasseh, hyd Zabulon: ond
hwy a wawdiasant, ac a'u gwat-
warasant hwy.

[a] Num. 9. 10, 11.
[b] Exod. 12. 6, 18.
† Heb. *Ac uniawn.*
[c] 2 Bren. 15. 19, 29.
‖ Edrych 1 Chron. 29. 24. Ezra 10. 19.
[d] Exod. 34. 6.

11 Er hynny [e] gwŷr o Aser, a
Manasseh, ac o Zabulon, a ymos-
tyngasant, ac a ddaethant i Jerusa-
lem.
12 Llaw DUW hefyd fu yn Judah,
i roddi iddynt un galon i wneuthur
gorchymyn y brenhin a'r tywysog-
ion, yn ol gair yr ARGLWYDD.
13 ¶ A phobl lawer a ymgasglasant
i Jerusalem, i gynnal gwyl y bara
croyw, yn yr ail mis; cynnulleidfa
fawr iawn.
14 A hwy a gyfodasant, ac a fwr-
iasant ymaith [f] yr allorau *oedd* yn
Jerusalem: bwriasant ymaith allor-
au yr arogl-darth, a thaflasant *hwynt*
i afon Cidron.
15 Yna y lladdasant y Pasc ar y
pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r ail mis:
yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a gy-
wilyddiasant, ac a ymsancteidd-
iasant, ac a ddygasant y poeth-
offrymmau i dŷ yr ARGLWYDD.
16 A hwy a safasant yn eu † lle,
wrth eu harfer, yn ol cyfraith Moses
gwr DUW: yr offeiriaid oedd yn
taenellu y gwaed o law y Lefiaid.
17 Canys *yr oedd* llawer yn y gyn-
nulleidfa y rhai nid ymsancteidd-
iasent: ac ar y Lefiaid *yr oedd* lladd
y Pasc dros yr holl rai aflan, i'*w*
sancteiddio i'r ARGLWYDD.
18 O herwydd llawer o'r bobl, *sef*
[g] llawer o Ephraim a Manasseh,
Issachar, a Zabulon, nid ymlan-
hasent; etto hwy a fwyttasant y
Pasc, yn amgenach nag yr oedd
yn ysgrifenedig. Ond Hezecïah a
weddïodd drostynt hwy, gan ddy-
wedyd, Yr ARGLWYDD daionus a
faddeuo i bob un
19 A barottôdd ei galon i geisio
DUW, *sef* ARGLWYDD DDUW ei
dadau, er na *lanhâwyd ef* yn ol
puredigaeth y cyssegr.
20 A'r ARGLWYDD a wrandawodd ar
Hezecïah, ac a iacháodd y bobl.
21 A meibion Israel, y rhai a gaf-
wyd yn Jerusalem, a gynhaliasant
wyl y bara croyw saith niwrnod
trwy lawenydd mawr: y Lefiaid
hefyd a'r offeiriaid oedd yn mol-
iannu yr ARGLWYDD o ddydd i
ddydd, *gan ganu* âg offer † soniarus
i'r ARGLWYDD.
22 A Hezecïah a ddywedodd wrth
fodd calon yr holl Lefiaid, y rhai
oedd yn dysgu gwybodaeth ddaionus
yr ARGLWYDD; a hwy a fwyttasant
ar hyd yr wyl saith niwrnod, *ac* a
aberthasant ebyrth hêdd, ac a gyffes-
asant i ARGLWYDD DDUW eu tadau.
23 A'r holl gynnulleidfa a ym-
gynghorasant i gynnal saith o
ddyddiau eraill: felly y cynhalias-
ant [h] saith o ddyddiau *eraill trwy*
lawenydd.
24 Canys Hezecïah brenhin Judah
[i] a † roddodd i'r gynnulleidfa fil o
fustych, a saith mil o ddefaid; a'r
tywysogion a roddasant i'r gynnull-
eidfa fil o fustych, a deng mil o
ddefaid: a llawer o offeiriaid a ym-
sancteiddiasant.
25 A holl gynnulleidfa Judah a
lawenychasant, gyd â'r offeiriaid a'r
Lefiaid, a'r holl gynnulleidfa a
ddaeth o Israel, a'r dïeithriaid a

Cyn CRIST 726.

[e] Felly pen. 11. 16. ad. 18.
[f] pen. 28. 24.
† Heb. *sefyllfa.*
[g] ad. 11.
† Heb. *cryfder.*
[h] Edrych 1 Bren. 8. 65.
[i] pen. 35. 7, 8.
† Heb. *ddyrchafodd, neu, offrymmodd.*

Cyn CRIST 726.

ddaethai o wlad Israel, ac oeddynt
yn gwladychu yn Judah.
26 Felly y bu llawenydd mawr yn
Jerusalem: canys er dyddiau Solo-
mon mab Dafydd brenhin Israel ni
bu y cyffelyb yn Jerusalem.
27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid
[k] Num. 6. 23.
a gyfodasant, ac [k] a fendithiasant
y bobl; a gwrandawyd ar eu llef
hwynt, a'u gweddi hwynt a ddaeth
† Heb. *ei sancteiddrwydd ef.*
i fynu i'w breswylfa †sanctaidd ef,
i'r nefoedd.

PENNOD XXXI.

1 Y bobl yn chwannog i ddileu delw-addoliaeth. 2 Hezecïah yn trefnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac yn parottôi gwaith a chynhaliaeth iddynt. 5 Parodrwydd y bobl i dalu degwm ac offrwm. 11 Hezecïah yn gosod swyddogion i ddosparthu y degymmau. 20 Purdeb Hezecïah.

AC wedi gorphen hyn i gyd, holl
† Heb. *a gafwyd.*
Israel y rhai † *oedd* bresennol
a aethant allan i ddinasoedd Judah,
[a] 2 Bren. 18.4.
ac [a] a ddrylliasant y delwau, ac a
dorrasant y llwyni, ac a ddistryw-
iasant yr uchelfëydd a'r allorau
allan o holl Judah a Benjamin, yn
† Heb. *gorphen.*
Ephraim hefyd a Manasseh, nes *eu*
† llwyr ddifa. Yna holl feibion Is-
rael a ddychwelasant bob un i'w
feddiant, i'w dinasoedd.
2 ¶ A Hezecïah a osododd ddos-
parthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid,
yn eu cylchoedd, pob un yn ol ei
weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lef-
iaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth
hêdd, i weini, ac i foliannu, ac i
ganmol, ym mhyrth gwersylloedd yr
ARGLWYDD.
3 A rhan y brenhin *oedd* o'i olud
ei hun i'r poeth-offrymmau, *sef* i
boeth-offrymmau y bore a'r hwyr,
ac i boeth-offrymmau y Sabbothau,
a'r newydd-loerau, a'r gwyliau ar-
bennig, fel *y mae* yn ysgrifenedig
[b] Num. 28. a 29.
[b] y'nghyfraith yr ARGLWYDD.
4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y
bobl, trigolion Jerusalem, am roddi
rhan i'r offeiriaid, a'r Lefiaid, fel yr
ymgryfhâent y'nghyfraith yr AR-
GLWYDD.
5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair
hwn, meibion Israel a ddygasant yn
aml, flaen-ffrwyth yr ŷd, y gwin, a'r
olew, a'r mêl, ac o holl gnwd y maes,
a'r degwm o bob *peth* a ddygasant
hwy yn helaeth.
6 A meibion Israel a Judah, y
rhai oedd yn trigo yn ninasoedd
Judah, hwythau a ddygasant ddeg-
[c] Lef. 27. 30. Deut. 14. 28.
wm gwartheg a defaid, a [c] degwm y
pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r
ARGLWYDD eu DUW, ac a'*u* gosodas-
† Heb. *yn bentyrrau, yn bentyrrau.*
ant † bob yn bentwr.
7 Yn y trydydd mis y dechreuas-
ant hwy seilio y pentyrrau, ac yn y
seithfed mis y gorphenasant *hwynt.*
8 A phan ddaeth Hezecïah a'r
tywysogion, a gweled y pentyrrau,
hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD,
a'i bobl Israel.
9 A Hezecïah a ymofynodd â'r
offeiriaid a'r Lefiaid o herwydd y
pentyrrau.
10 Ac Azariah yr offeiriad pennaf
o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho,
[d] Mal. 3. 10.
ac a lefarodd, [d] Er pan ddechreu-
wyd dwyn offrymmau i dŷ yr AR-
GLWYDD, bwyttasom a digonwyd ni,
gweddillasom hefyd lawer iawn:
canys yr ARGLWYDD a fendithiodd
ei bobl; a'r gweddill *yw* yr amldra
hyn.
11 ¶ A Hezecïah a ddywedodd
am barottôi celloedd yn nhŷ yr AR-
GLWYDD; a hwy a'*u* parottoisant,
12 Ac a ddygasant i mewn y blaen-
ffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cys-
segredig, yn ffyddlawn: a Chonon-
ïah y Lefiad *oedd* flaenor arnynt
hwy, a Simei ei frawd ef yn ail.
13 Jehïel hefyd, ac Azaziah, a
Nahath, ac Asahel, a Jerimoth, a
Jozabad, ac Eliel, ac Ismachïah, a
Mahath, a Benaiah, *oedd* swyddog-
ion ‖ dan law Cononïah a Simei ei ‖ Neu, *wrth.*
frawd ef, trwy orchymyn Hezecïah
y brenhin, ac Azarïah blaenor tŷ
DDUW.
14 A Chore mab Imnah y Lefiad,
y porthor tu a'r dwyrain, *oedd* ar y
pethau a offrymmid yn ewyllysgar
i DDUW, i rannu offrymmau yr AR-
GLWYDD, a'r pethau sancteiddiolaf.
15 Ac wrth ei law ef *yr oedd* Eden,
a Miniamin, a Jesua, a Semaiah,
Amarïah, a Sechanïah, yn [e] ninas- [e] Jos. 21. 9.
oedd yr offeiriaid, yn *eu* ‖ swydd, i ‖ Neu, *ymddiried.*
roddi i'w brodyr yn ol eu rhan, i
fawr ac i fychan:
16 Heb law y gwrrywiaid o'u
cenedl hwynt, o fab tair blwydd ac
uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i
dŷ yr ARGLWYDD, ddogn dydd yn ei
ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt, o
fewn eu goruchwyliaethau, yn ol eu
dosparthiadau;
17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu
tadau, ac i'r Lefiaid [f] o fab ugain [f] 1 Chron. 23. 24, 27.
mlwydd ac uchod, yn ol eu goruch-
wyliaethau, yn eu dosparthiadau;
18 Ac i genedl eu holl blant hwy,
eu gwragedd, a'u meibion, a'u
merched, trwy yr holl gynnulleid-
fa: oblegid ‖ trwy eu ffyddlondeb y ‖ Neu, *yn eu hymddiried yr ymsancteiddient yn yr hyn, &c.*
trinent hwy yn sanctaidd yr hyn
oedd sanctaidd:
19 Ac i feibion Aaron, yr offeiriaid.
y rhai oedd ym [g] meusydd pentrefol [g] Lef. 25. 34. Num. 35. 2.
eu dinasoedd, ym mhob dinas, y
gwŷr a enwasid wrth eu henwau,
i roddi rhannau i bob gwrryw ym
mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a
gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y
Lefiaid.
20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth He-
zecïah trwy holl Judah, ac efe a
wnaeth yr hyn *oedd* dda ac uniawn,
a'r gwirionedd, ger bron yr AR-
GLWYDD ei DDUW.
21 Ac ym mhob gwaith a ddc-
chreuodd efe y'ngweinidogaeth tŷ
DDUW, ac yn y gyfraith, ac yn y
gorchymyn i geisio ei DDUW, efe a'i
gwnaeth â'i holl galon, ac a ffyn-
nodd.

PENNOD XXXII.

1 Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah; a Hezecïah yn ymgadarnhâu, ac yn cysuro ei bobl. 9 Hezecïah ac Esaiah yn gweddïo yn erbyn cabledd Senacherib. 21 Angel yn difetha llu yr Assyriaid, a hynny yn barch i Hezecïah. 24 Hezecïah yn gweddïo yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel iechyd. 25 Hezecïah yn balchïo, a Duw yn ei ddarostwng ef. 27 Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd. 31 Ei fai ef ynghylch cenhadon Babilon. 32 Efe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ol ef.

Cyn CRIST 713.

WEDI y [a]pethau *hyn*, a'u sier-
háu, y daeth Senacherib bren-
hin Assyria, ac a ddaeth i mewn i
[a]2 Bren. 18. 13, &c. Es. 36. 1, &c. Judah; ac a wersyllodd yn erbyn y
dinasoedd caerog, ac a feddyliodd
† Heb. *torri.* eu † hynnill hwynt iddo ei hun.
2 A phan welodd Hezecïah ddy-
fod Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i
ryfela yn erbyn Jerusalem;
3 Efe a ymgynghorodd â'i dy-
wysogion, ac â'i gedyrn, am argae
dyfroedd y ffynhonnau, y rhai *oedd*
allan o'r ddinas. A hwy a'i cyn-
northwyasant ef.
4 Felly pobl lawer a ymgasglas-
ant, ac a argaeasant yr holl ffyn-
† Heb. *lifeirio.* honnau, a'r afon sydd yn † rhedeg
trwy ganol y wlad, gan ddywedyd,
Paham y daw brenhinoedd Assyria,
ac y cânt ddyfroedd lawer?
[b]Es. 22. 9. 5 Ac [b]efe a ymgryfhâodd, ac a
adeiladodd yr holl fur drylliedig, ac
a'*i* cyfododd i fynu hyd y tyrau, a
mur arall oddi allan, ac a gadarn-
[c]2 Sam. 5. 9. hâodd [c]Milo *yn* ninas Dafydd, ac a
‖ Neu, *gleddyfau, neu, arfau.* wnaeth lawer o ‖ biccellau ac o dar-
iannau.
6 Ac efe a osododd dywysogion
rhyfel ar y bobl, ac a'u casglodd
hwynt atto i heol porth y ddinas,
ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon
hwynt, gan ddywedyd,
7 Ymwrolwch, ac ymgadarnhêwch;
nac ofnwch, ac na ddigalonnwch
rhag brenhin Assyria, na rhag yr
[d]2 Bren. 6. 16. holl dyrfa *sydd* gyd âg ef: canys [d]*y*
mae gyd â ni fwy nâ chyd âg ef.
[e]Jer. 17. 5. 1 Ioan 4. 4. 8 Gyd âg ef *y mae* [e]braich cnawd-
ol; ond yr ARGLWYDD ein Duw
sydd gyd â ni, i'n cynnorthwyo, ac
i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a
† Heb *bwysasant.* † hyderasant ar eiriau Hezecïah
brenhin Judah.
710. 9 ¶ [f]Wedi hyn yr anfonodd Se-
[f]2 Bren. 18. 17. nacherib brenhin Assyria ei weision
i Jerusalem (ond *yr ydoedd* efe ei
hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i
† Heb. *lywodraeth.* holl † allu gyd âg ef) at Hezecïah
brenhin Judah, ac at holl Judah,
y rhai *oedd* yn Jerusalem, gan ddy-
wedyd,
10 Fel hyn y dywedodd Sena-
cherib brenhin Assyria, Ar ba beth
yr ydych chwi yn hyderu, chwi y
† Heb. *yn yr amddiffynfa.* rhai sydd yn aros † y'ngwarchae o
fewn Jerusalem?
11 Ond Hezecïah sydd yn eich
hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw
trwy newyn, a thrwy syched, gan
ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein Duw
a'n gwared ni o law brenhin Assyria.
[g]2 Bren. 18. 22. 12 [g]Onid yr Hezecïah hwnnw a
dynnodd ymaith ei uchelfëydd ef,
a'i allorau, ac a orchymynodd i
Judah a Jerusalem, gan ddywedyd,
O flaen un allor yr addolwch, ac ar
honno yr arogl-darthwch?
13 Oni wyddoch chwi beth a
wneuthum, mi a'm tadau, i holl
bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai
duwiau cenhedloedd y gwledydd
achub eu gwlad o'm llaw i?
14 Pwy *oedd* ym mysg holl
dduwiau y cenhedloedd hyn (y rhai
a ddarfu i'm tadau eu difetha) a
allai waredu ei bobl o'm llaw i, fel
y gallai eich Duw chwi eich gwaredu
chwi o'm llaw i?

Cyn CRIST 710.

15 Yn awr gan hynny na thwylled
Hezecïah chwi, ac na huded mo
honoch fel hyn, ac na choeliwch
iddo ef: canys ni allodd duw un
genedl na theyrnas achub ei bobl
o'm llaw i, nac o law fy nhadau: pa
faint llai y gwared eich Duw chwy-
chwi o'm llaw i?
16 A'i weision ef a ddywedasant
ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD
DDUW, ac yn erbyn Hezecïah ei
was ef.
17 [h]Ac efe a ysgrifenodd lythyrau [h]2 Bren. 19. 9.
i gablu ARGLWYDD DDUW Israel,
ac i lefaru yn ei erbyn ef, gan ddy-
wedyd, Fel nad achubodd duwiau
cenhedloedd y gwledydd eu pobl
o'm llaw i, felly nid achub Duw
Hezecïah ei bobl o'm llaw i.
18 [i]Yna y gwaeddasant hwy â [i]2 Bren. 18. 28.
llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar
bobl Jerusalem y rhai *oedd* ar y
mur, i'w hofni hwynt, ac i'w braw-
ychu; fel yr ennillent hwy y
ddinas.
19 A hwy a ddywedasant yn er-
byn Duw Jerusalem fel yn erbyn
duwiau pobloedd y wlad, *sef* gwaith
dwylaw dyn.
20 [k]Am hynny y gweddïodd He- [k]2 Bren. 19. 15.
zecïah y brenhin, ac Esaiah y pro-
phwyd mab Amos, ac a waeddasant
i'r nefoedd.
21 ¶ [l]A'r ARGLWYDD a anfon- Cylch 710.
odd angel, yr hwn a laddodd bob [l]2 Bren. 19. 35, &c.
cadarn nerthol, a *phob* blaenor a
thywysog y'ngwersyll brenhin As-
syria. Felly efe a ddychwelodd a
chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlad ei
hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei
dduw, y rhai a ddaethant allan o'i
ymysgaroedd ei hun a'i † lladdasant † Heb. *cwympasant.*
ef yno â'r cleddyf.
22 Felly y gwaredodd yr AR-
GLWYDD Hezecïah a thrigolion Je-
rusalem o law Senacherib brenhin
Assyria, ac o law pawb *eraill*, ac a'u
cadwodd hwynt oddi amgylch.
23 A llawer a ddygasant ‖ rodd- 710.
ion i'r ARGLWYDD i Jerusalem, a ‖ Neu, *anrhegion.*
phethau gwerthfawr i Hezecïah
brenhin Judah; fel y dyrchafwyd
ef o hynny allan y'ngŵydd yr holl
genhedloedd.
24 ¶ [m]Yn y dyddiau hynny y 713.
clefychodd Hezecïah hyd farw, ac a [m]2 Bren. 20. 1. Es. 38. 1.
weddïodd ar yr ARGLWYDD: yntau
a lefarodd wrtho, ac a roddes argoel
iddo.
25 Ond ni thalodd Hezecïah dra-
chefn yn ol yr hyn a roddasid iddo;
canys ei galon ef a ddyrchafodd: a
digofaint a ddaeth arno ef, ac ar
Judah a Jerusalem.
26 Er hynny Hezecïah a ymos-
tyngodd o herwydd dyrchafiad ei
galon, efe a thrigolion Jerusalem;
ac ni ddaeth digofaint yr AR-
GLWYDD arnynt yn nyddiau Heze-
cïah.
27 ¶ Ac yr oedd gan Hezecïah
gyfoeth ac anrhydedd mawr lawn:
ac efe a wnaeth iddo drysorau o
arian, ac o aur, ac o feini gwerth-
fawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o
dariannau, ac o bob llestri † hyfryd; † Heb. *dymuniad.*
28 A selerau i gnwd yr ŷd, a'r
gwin, a'r olew; a phreseban i bob

Cyn CRIST 713.

math ar anifail, a chorlannau i'r
diadellau.
29 Ac efe a wnaeth iddo ddinas-
oedd, a chyfoeth o ddefaid a gwar-
theg lawer: canys Duw a roddasai
iddo ef gyfoeth mawr iawn.
[n] Es. 22. 9, 11. 30 [n]A'r Hezeciah yma a argaeodd
yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon,
ac a'u dug hwynt yn uniawn oddi
tanodd, tu a thu y gorllewin i ddin-
as Dafydd. A ffynnodd Hezeciah
yn ei holl waith.
712. 31 ¶ Etto yn *neges* †cenhadau
† Heb. *cyfieithyddion.* tywysogion Babilon, y rhai a [o]an-
fonwyd atto ef i ymofyn am y
[o] 2 Bren. 20. 12. Es. 39. 1. rhyfeddod a wnaethid yn y wlad,
Duw a'i gadawodd ef, i'w brofi ef,
i wybod y cwbl *ag oedd* yn ei galon.
32 ¶ A'r rhan arall o hanes He-
zeciah, a'i garedigrwydd ef, wele
[p] Es. 36, a 37, a 38, a 39. hwy yn ysgrifenedig [p]y'ngweledig-
aeth Esaiah y prophwyd mab Amos,
[q] 2 Bren. 18, a 19, a 20. *ac* yn [q]llyfr brenhinoedd Judah ac
Israel.
33 A Hezeciah a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdasant ef yn yr uchaf
o feddau meibion Dafydd. A holl
Judah a thrigolion Jerusalem a
wnaethant anrhydedd iddo ef wrth
698. ei farwolaeth. A Manasseh ei fab
a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXXIII.

1 Y brenhin annuwiol Manasseh, 3 yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, ac heb gymmeryd rhybudd. 11 Ei gaethgludo ef i Babilon: 12 a'i weddi at Dduw yn achos o'i ryddhâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelw-addoliaeth. 18 Ei weithredoedd, 20 a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ol ef. 21 Annuwiol deyrnasiad Amon, a'i weision yn ei ladd ef 25 Lladd y lleiddiaid, a Josiah yn myned yn frenhin.

[a] 2 Bren. 21. 1, &c. MAB [a]deuddeng mlwydd *oedd*
Manasseh pan ddechreuodd
efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd
a deugain y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem:
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
[b] Deut. 18. 9. ol [b]ffieidd-dra y cenhedloedd a
fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen
meibion Israel.
† Heb. *ddychwelodd ac a adeiladodd.* 3 ¶ Canys efe a †adeiladodd
drachefn yr uchelfeydd, y rhai [c]a
ddinystriasai Hezeciah ei dad ef, ac
[c] 2 Bren. 18. 4. pen. 30. 14. a 31. 1. a 32. 12. a gyfododd allorau i Baalim, ac [d]a
wnaeth lwyni, ac a addolodd [e]holl
lu y nefoedd, ac a'u gwasanaethodd
hwynt.
[d] Deut. 16. 21. [e] Deut. 17. 3. 4 Adeiladodd hefyd allorau yn
nhŷ yr ARGLWYDD, *am* yr hwn y
[f] Deut. 12. 11. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 6. 6. a 7. 16. dywedasai yr ARGLWYDD, [f]Yn Je-
rusalem y bydd fy enw i yn dragy-
wydd.
5 Ac efe a adeiladodd allorau i
holl lu y nefoedd yn nau gyntedd tŷ
yr ARGLWYDD.
[g] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. 2 Bren. 23. 10. 6 Ac efe [g]a yrrodd ei feibion
trwy y tân yn nyffryn mab Hinnom,
ac a arferodd frûd, a hudoliaeth, a
[h] 2 Bren. 21. 6. chyfareddion, ac a [h]fawrhâodd
swynyddion, a dewiniaid: efe a
wnaeth lawer o ddrwg y'ngolwg yr
ARGLWYDD, i'w ddigio ef.
[i] 2 Bren. 21. 7. 7 Ac [i]efe a osododd y ddelw gerf-
iedig (y ddelw a wnelsai efe) yn nhŷ
DDUW, *am* yr hwn y dywedasai
Duw wrth Dafydd, ac wrth Solo-
[k] Ps. 132. 14. mon ei fab, Yn [k]y tŷ hwn, ac yn

Cyn CRIST 698.

Jerusalem (yr hon a ddewisais i o
holl lwythau Israel) y gosodaf fy
enw yn dragywydd.
8 [l]Ac ni chwanegaf symmud troed [l] 2 Sam. 7. 10.
Israel oddi ar y tir a ordeiniais
i'ch tadau chwi; os gwyliant ar
wneuthur yr hyn oll a orchymynais
iddynt, yn ol yr holl gyfraith, a'r
deddfau a'r barnedigaethau, trwy
law Moses.
9 Felly Manasseh a wnaeth i Ju-
dah a thrigolion Jerusalem gyfeil-
iorni, *a* gwneuthur yn waeth nâ'r
cenhedloedd a ddifethasai yr AR-
GLWYDD o flaen meibion Israel.
10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth
Manasseh, ac wrth ei bobl, etto ni
wrandawsant hwy.
11 ¶ [m]Am hynny y dug yr AR- 677.
GLWYDD arnynt hwy dywysogion llu [m] Deut. 28. 36. Job 36. 8.
brenhin Assyria, a hwy a ddaliasant
Manasseh mewn dyrysni, ac a'i
rhwymasant ef â ‖dwy gadwyn, ac ‖ Neu, *llyffetheiriau.*
a'i dygasant ef i Babilon.
12 A phan oedd gyfyng arno ef,
efe a weddïodd ger bron yr AR-
GLWYDD ei DDUW, ac a ymostyngodd
yn ddirfawr o flaen DUW ei dadau,
13 Ac a weddïodd arno ef: ac efe a
fu foddlawn iddo, ac a wrandawodd
ei ddymuniad ef, ac a'i dug ef dra-
chefn i Jerusalem i'w frenhiniaeth.
Yna y gwybu Manasseh mai yr AR-
GLWYDD *oedd* DDUW.
14 Wedi hyn hefyd efe a adeilad-
odd y mur oddi allan i ddinas Da-
fydd, o du y gorllewin i Gihon, yn
y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth y
pysgod, ac a amgylchodd †Ophel, † Heb. *y tŵr.* pen. 27. 3.
ac a'i cyfododd yn uchel iawn, ac a
osododd dywysogion y llu yn yr holl
ddinasoedd caerog o fewn Judah.
15 Ac efe a dynnodd ymaith y
duwiau dïeithr, a'r ddelw, allan o
dŷ yr ARGLWYDD, a'r holl allorau
a adeiladasai efe ym mynydd tŷ yr
ARGLWYDD, ac yn Jerusalem, ac a'*u*
taflodd allan o'r ddinas.
16 Ac efe a gyweiriodd allor yr
ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi
ebyrth hêdd a [n]moliant; dywedodd [n] Lef. 7. 12.
hefyd wrth Judah am wasanaethu
ARGLWYDD DDUW Israel.
17 Er hynny y bobl oedd etto yn
aberthu yn yr uchelfëydd: etto i'r
ARGLWYDD eu DUW yn unig.
18 ¶ A'r rhan arall o hanes Ma-
nasseh, a'i weddi ef at ei DDUW, a
geiriau y [o]gweledyddion a lefarasant [o] 1 Sam. 9. 9.
wrtho ef yn enw ARGLWYDD DDUW
Israel, wele hwynt ym mhlith geir-
iau brenhinoedd Israel.
19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y
cymmododd *Duw* âg ef, a'i holl
bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd
yr adeiladodd efe ynddynt uchel-
feydd, ac y gosododd lwyni, a delw-
au cerfiedig, cyn ymostwng o hono
ef; wele hwynt yn ysgrifenedig ym
mysg geiriau y ‖gweledyddion. ‖ Neu, *Hozai.*
20 ¶ Felly Manasseh a hunodd
gyd â'i dadau, a chladdasant ef *yn*
ei dŷ ei hun: ac Amon ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef
21 ¶ [p]Mab dwy flwydd ar hugain [p] 2 Bren. 21. 19, &c.
oedd Amon pan ddechreuodd efe
deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem.

Cyn CRIST 677.
22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel y
gwnaethai Manasseh ei dad ef:
canys Amon a aberthodd i'r holl
ddelwau cerfiedig a wnelsai Ma-
nasseh ei dad ef, ac a'u gwasanaeth-
odd hwynt.
23 Ond nid ymostyngodd efe ger
bron yr ARGLWYDD, fel yr ymos-
tyngasai Manasseh ei dad ef: eithr
† Heb. *amlhaodd gamwedd.* yr Amon yma a †bechodd fwy-
fwy.
24 A'i weision ef a frad-fwriadas-
ant i'w erbyn ef, ac a'i lladdasant
ef yn ei dŷ ei hun.
641. 25 ¶ Ond pobl y wlad a laddasant
yr holl rai a frad-fwriadasent yn
erbyn y brenhin Amon: a phobl y
wlad a urddasant Josïah ei fab ef
yn frenhin yn ei le ef.

PENNOD XXXIV.

1 *Josïah yn teyrnasu yn dduwiol,* 3 *ac yn dinystrio delw-addoliaeth,* 8 *yn peri adgyweirio y deml.* 14 *Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Josïah yn gyrru at Huldah i ymofyn â'r Arglwydd,* 23 *a hithau yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedid hynny dros amser Josïah.* 29 *Josïah yn peri darllen llyfr y gyfraith y'ngwydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.*

a 2 Bren. 22. 1, &c. MAB [a] wyth mlwydd *oedd* Jo-
sïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg
ar hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a
rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dad,
ac ni ogwyddodd ar y llaw ddehau
nac ar y llaw aswy.
634. 3 ¶ Canys yn yr wythfed flwydd-
yn o'i deyrnasiad (tra yr ydoedd efe
etto yn faehgen) efe a ddechreuodd
geisio DUW Dafydd ei dad: ac yn
630. y ddeuddegfed flwyddyn efe a dde-
b 1 Bren. 13. 2. chreuodd [b] lanhâu Judah a Jerusa-
lem oddi wrth yr uchelfëydd, a'r
llwyni, a'r delwau cerfiedig, a'r
delwau toddedig.
c Lef. 26. 30. 2 Bren. 23. 4. 4 [c] Distrywiasant hefyd yn ei ŵydd
‖ Neu, *haul-ddelwau.* ef allorau Baalim; a'r ‖delwau y
rhai *oedd* i fynu oddi arnynt hwy a
dorrodd efe: y llwyni hefyd, a'r
delwau cerfiedig, a'r delwau todd-
edig, a ddrylliodd efe, ac a falur-
iodd, taenodd hefyd *eu* llwch hwy
ar hyd wyneb beddau y rhai a
aberthasent iddynt hwy.
d 2 Bren. 23. 20. 5 [d] Ac esgyrn yr offeiriaid a losg-
odd efe ar eu hallorau, ac a lanhâ-
odd Judah a Jerusalem.
6 Felly *y gwnaeth efe* yn ninas-
oedd Manasseh, ac Ephraim a Si-
‖ Neu, *gyrdd,* neu, *morthwylion.* meon. a hyd Napthali, â'u ‖ceibiau
oddi amgylch.
7 A phan ddinystriasai efe yr
allorau a'r llwyni, a dryllio o hono
y delwau cerfiedig, gan *eu* malurio
yn llwch, a thorri yr eilunod i gyd
trwy holl wlad Israel, efe a ddy-
chwelodd i Jerusalem.
624. 8 ¶ Ac [e] yn y ddeunawfed flwydd-
e 2 Bren. 22. 3. yn o'i deyrnasiad ef, wedi glanhâu
y wlad, a'r tŷ, efe a anfonodd Sa-
phan mab Asalïah, a Maaseia ty-
wysog y ddinas, a Joah mab Joahaz
y cofiadur, i gyweirio tŷ yr AR-
GLWYDD ei DDUW.

9 A phan ddaethant hwy at Hil- Cyn CRIST 624.
cïah yr arch-offeiriad, hwy a rodd-
asant [f] yr arian a ddygasid i dŷ
DDUW, y rhai a gasglasai y Lefiaid f 2 Bren. 12. 4, &c.
oedd yn cadw y drysau, o law Ma-
nasseh ac Ephraim, ac oddi gan holl
weddill Israel, ac oddi ar holl Ju-
dah a Benjamin, a hwy a ddychwel-
asant i Jerusalem.
10 A hwy a'*i* rhoddasant yn llaw
y gweithwyr, y rhai oedd oruch-
wylwyr ar dŷ yr ARGLWYDD:
hwythau a'i rhoddasant i wneuth-
urwyr y gwaith, y rhai oedd yn
gweithio yn nhŷ yr ARGLWYDD, i
gyweirio, ac i gadarnhâu y tŷ.
11 Rhoddasant hefyd i'r seiri ac
i'r adeiladwyr, i brynu cerrig nâdd,
a choed tu ag at y cyssylltiadau, ac
i ‖fyrddio y tai a ddinystriasai bren- ‖ Neu, *lorio.*
hinoedd Judah.
12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn
y gwaith yn ffyddlawn: ac arnynt
hwy yn olygwyr *yr oedd* Jahath, ac
Obadïah, y Lefiaid, o feibion Me-
rari; a Zecharïah, a Mesùlam, o
feibion y Cohathiaid, i'*w* hannog:
ac *o'r* Lefiaid, pob un a oedd gyf-
arwydd ar offer cerdd.
13 *Yr oeddynt* hefyd ar y cludwyr,
ac yn olygwyr ar yr holl rai oedd yn
gweithio ym mhob rhyw waith: ac
o'r Lefiaid *yr oedd* ysgrifenyddion,
a swyddogion, a phorthorion.
14 ¶ A phan ddygasant hwy allan
yr arian a ddygasid i dŷ yr AR-
GLWYDD, Hilcïah yr offeiriad [g] a g 2 Bren. 22. 8, &c.
gafodd lyfr cyfraith yr ARGLWYDD,
yr hwn a roddasid trwy law Mo-
ses.
15 A Hilcïah a attebodd ac a
ddywedodd wrth Saphan yr ysgrif-
enydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ
yr ARGLWYDD. A Hilcïah a rodd-
odd y llyfr at Saphan:
16 A Saphan a ddug y llyfr at y
brenhin, ac a ddug air drachefn i'r
brenhin, gan ddywedyd, Yr hyn oll
a roddwyd yn llaw dy weision di, y
maent hwy yn *ei* wneuthur.
17 † Casglasant hefyd yr arian a † Heb. *Tywalltasant,* neu, *Toddasant.*
gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, a
rhoddasant hwynt yn llaw y golyg-
wyr, ac yn llaw y gweithwyr.
18 Saphan yr ysgrifenydd a fyn-
egodd hefyd i'r brenhin, gan
ddywedyd, Hilcïah yr offeiriad a
roddodd i mi lyfr. A Saphan a
ddarllenodd ynddo ef ger bron y
brenhin.
19 A phan glybu y brenhin eiriau
y gyfraith, efe a rwygodd ei ddill-
ad.
20 A'r brenhin a orchymynodd i
Hilcïah, ac i Ahicam mab Saphan,
ac i ‖Abdon mab Michah, ac i Sa- ‖ Neu, *Achbor,* 2 Bren. 22. 12.
phan yr ysgrifenydd, ac i Asaiah
gwas y brenhin, gan ddywedyd,
21 Ewch, ymofynwch â'r AR-
GLWYDD drosof fi, a thros y gwedd-
ill yn Israel ac yn Judah, am eir-
iau y llyfr a gafwyd: canys mawr
yw llid yr ARGLWYDD a dywalltodd
efe arnom ni, oblegid na chadwodd
ein tadau ni air yr ARGLWYDD,
gan wneuthur yn ol yr hyn oll *sydd*
ysgrifenedig yn y llyfr hwn.
22 Yna yr aeth Hilcïah, a'r rhai

Cyn CRIST 624.

a yrrodd y brenhin, at Huldah y brophwydes, gwraig Salum mab [h]Ticfath, fab ‖Hasrah, ceidwad y gwisgoedd (a hi oedd yn aros yn Jerusalem yn yr ‖ysgoldŷ) ac a ymddiddanasant â hi felly.

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel, Dywedwch i'r gwr a'ch anfonodd chwi attaf fi.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *sef* yr holl felldithion *sydd* ysgrifenedig yn y llyfr a ddarllenasant hwy ger bron brenhin Judah:

25 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogl-darthu i dduwiau dieithr, i'm digio i â holl waith eu dwylaw; am hynny yr ymdywallt fy llid i ar y lle hwn, ac nis diffoddir ef.

26 Ond am frenhin Judah, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r ARGLWYDD, fel hyn y dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel *am* y geiriau a glywaist;

27 Oblegid i'th galon feddalhâu, ac i tithau ymostwng o flaen DUW, pan glywaist ei eiriau ef yn erbyn y fan hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac ymostwng o honot ger fy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais innau, medd yr ARGLWYDD.

28 Wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a ddygir ymaith i'r bedd mewn heddwch, fel na welo dy lygaid di yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon, ac yn erbyn ei phreswylwyr. Felly hwy a ddygasant air i'r brenhin drachefn.

29 ¶ [i] Yna y brenhin a anfonodd, ac a gynnullodd holl henuriaid Judah a Jerusalem.

30 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, a holl wŷr Judah, a thrigolion Jerusalem, yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid, a'r holl bobl o fawr i fychan; ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod, yr hwn a gawsid yn nhŷ yr ARGLWYDD.

31 A'r brenhin a safodd yn [k]ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr ARGLWYDD, ar rodio ar ol yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid; i gwblhâu geiriau y cyfammod *y rhai sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwnnw.

32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Jerusalem, ac yn Benjamin, sefyll *wrth yr ammod:* trigolion Jerusalem hefyd a wnaethant yn ol cyfammod DUW, *sef* DUW eu tadau.

33 Felly Josïah a dynnodd ymaith y ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd y rhai *oedd* eiddo meibion Israel, ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Israel wasanaethu, *sef* gwasanaethu yr ARGLWYDD eu DUW. *Ac yn* ei holl ddyddiau ef ni throisant hwy oddi ar ol ARGLWYDD DDUW eu tadau.

[h] 2 Bren. 22. 14.
‖ Neu, *Harhas,* 2 Bren. 22. 14.
‖ Neu, *ail ran.*
[i] 2 Bren. 23. 1.
[k] 2 Bren. 11. 14. a 23. 3. pen. 6. 13.

PENNOD XXXV.

1 Josïah yn cadw Pasc godidog, 20 yn annog Pharaoh-necho, ac yn cael ei ladd ym Megido. 25 Galarnad Josïah.

Cyn CRIST Cylch 623.

A [a]JOSIAH a gynhaliodd Basc i'r ARGLWYDD yn Jerusalem: a hwy a laddasant y Pasc [b]y pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

2 Ac efe a gyflëodd yr offeiriaid yn eu goruchwyliaethau, ac a'u hannogodd hwynt i weinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD;

3 Ac a ddywedodd wrth y Lefiaid, y rhai oedd yn dysgu holl Israel, ac oedd sanctaidd i'r ARGLWYDD, Rhoddwch yr arch sanctaidd yn y tŷ a adeiladodd Solomon mab Dafydd brenhin Israel; [c]na *fydded hi mwyach* i chwi yn faich ar ysgwydd: gwasanaethwch yn awr yr ARGLWYDD eich DUW, a'i bobl Israel,

4 Ac ymbarottôwch wrth [d]deuluoedd eich tadau, yn ol eich dosparthiadau, yn ol [e]ysgrifen Dafydd brenhin Israel, ac yn ol [f]ysgrifen Solomon ei fab ef.

5 A sefwch yn y cyssegr yn ol dosparthiadau †tylwyth tadau eich brodyr †y bobl, ac *yn ol* dosparthiad tylwyth y Lefiaid.

6 Felly lleddwch y Pasc, ac [g]ymsancteiddiwch, a pharottôwch eich brodyr, i wneuthur yn ol gair yr ARGLWYDD trwy law Moses.

7 A Josiah [h]a ‖roddodd i'r bobl ddïadell o ŵyn, a mynnod, i gyd tu ag at y Pasc-aberthau, *sef* i bawb a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mil ar hugain, a thair mil o eidionau; hyn *oedd* o gyfoeth y brenhin.

8 A'i dywysogion ef a ‖roddasant yn ewyllysgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid: Hileïah, a Zecharïah, a Jehïel, blaenoriaid tŷ DDUW, a roddasant i'r offeiriaid tu ag at y Pasc-aberthau, ddwy fil a chwe chant *o ddefaid,* a thri chant o eidionau.

9 Cononïah hefyd, a Semaiah, a Nethaneel, ei frodyr, a Hasabïah, a Jehïel, a Jozabad, tywysogion y Lefiaid, a ‖roddasant i'r Lefiaid yn Basc-ebyrth, bùm mil *o ddefaid,* a phùm cant o eidionau.

10 Felly y parottôwyd y gwasanaeth; a'r offeiriaid a safasant yn eu lle, a'r Lefiaid yn eu dosparthiadau, yn ol gorchymyn y brenhin.

11 A hwy a laddasant y Pasc; a'r offeiriaid a daenellasant *y gwaed* o'u llaw hwynt, a'r Lefiaid [i]oedd yn *eu* blingo *hwynt.*

12 A chymmerasant ymaith y poeth-offrymmau, i'w rhoddi yn ol dosparthiadau teuluoedd y bobl, i offrymmu i'r ARGLWYDD, fel *y mae* yn ysgrifenedig [k]yn llyfr Moses: ac felly am yr eidionau.

13 A hwy [l]a rostiasant y Pasc wrth dân, yn ol y ddefod: a'r cyssegredig *bethau eraill* a ferwasant hwy mewn crochanau, ac mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac a'*u* rhannasant ar redeg i'r holl bobl.

14 Wedi hynny y parottoisant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid;

[a] 2 Bren. 23. 21, 22.
[b] Exod. 12. 6.
[c] 1 Chron. 23. 26.
[d] 1 Chron. 9. 10.
[e] 1 Chron. 23, a 24, a 25, a 26.
[f] pen. 8. 14.
† Heb. *tŷ.*
† Heb. *meibion y bobl.*
[g] pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20.
[h] pen. 30. 24.
‖ Neu, *offrymmodd.* Heb. *ddyrchafodd.*
‖ Neu, *offrymmasant.* Heb. *ddyrchafasant.*
‖ Megis ad. 7, 8.
[i] Edrych pen. 29. 34.
[k] Lef. 3. 3.
[l] Exod. 12. 8, 9.

Cyn CRIST Cylch 623.

canys yr offeiriaid meibion Aaron
oedd yn offrymmu y poeth-offrym-
mau a'r brasder hyd y nos; am
hynny y Lefiaid oedd yn parottôi
iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid
meibion Aaron.
15 A meibion Asaph y cantorion
[m] 1 Chron. 25. 1, &c. *oedd* yn eu sefyllfa, yn ol [m] gorchy-
myn Dafydd, ac Asaph, a Heman,
a Jeduthun gweledydd y brenhin;
[n] 1 Chron. 9. 17, 18. a 26. 14, &c. [n] a'r porthorion ym mhob porth:
ni chaent hwy ymado o'u gwasan-
aeth; canys eu brodyr y Lefiaid a
barottôent iddynt hwy.
16 Felly y parottôwyd holl was-
anaeth yr ARGLWYDD y dwthwn
hwnnw, i gynnal y Pasc, ac i off-
rymmu poeth-offrymmau ar allor
yr ARGLWYDD, yn ol gorchymyn y
brenhin Josïah.
17 A meibion Israel y rhai a
gafwyd, a gynhaliasant y Pasc yr
amser hwnnw, a gwyl y bara croyw,
saith niwrnod.
[o] 2 Bren. 23. 22. 18 Ac [o] ni chynhaliasid Pasc fel
hwnnw yn Israel, er dyddiau Sa-
muel y prophwyd: ac ni chynhal-
iodd neb o frenhinoedd Israel gy-
ffelyb i'r Pasc a gynhaliodd Josïah,
a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Ju-
dah, a'r neb a gafwyd o Israel, a
thrigolion Jerusalem.
19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o
deyrnasiad Josïah y cynhaliwyd y
Pasc hwn.
610. 20 ¶ [p] Wedi hyn oll, pan barot-
[p] 2 Bren. 23. 29. toisai Josïah y ‖ tŷ, Necho brenhin
Jer. 46. 2. yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn
‖ Sef, *y deml.* erbyn Charcemis wrth Euphrates:
a Josïah a aeth allan yn ei erbyn
ef.
21 Yntau a anfonodd genhadau
atto ef, gan ddywedyd, Beth *sydd* i
mi a *wnelwyf* â thi, O frenhin Ju-
dah? nid yn dy erbyn di *y daethum*
i heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall y*
mae fy rhyfel i; a DUW a archodd
i mi frysio: paid di â DUW, yr hwn
sydd gyd â mi, fel na ddifetho efe
dydi.
22 Ond ni throai Josïah ei wyneb
[q] Felly 1 Bren. 22. 30. oddi wrtho ef, eithr [q] newidiodd ei
ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac
ni wrandawodd ar eiriau Necho o
enau DUW, ond efe a ddaeth i ym-
ladd i ddyffryn Megido.
23 A'r saethyddion a saethasant
at y brenhin Josïah: a'r brenhin a
ddywedodd wrth ei weision, Dyg-
wch fi ymaith, canys clwyfwyd fi
yn dost.
24 Felly ei weision a'i tynnasant
ef o'r cerbyd, ac a'i gosodasant ef
yn yr ail cerbyd yr hwn *oedd*
ganddo: dygasant ef hefyd i Jeru-
salem, ac efe fu farw, ac a gladdwyd
‖ Neu, *mysg beddau.* ym ‖ meddrod ei dadau. A [r] holl
Judah a Jerusalem a alarasant am
[r] Zech. 12. 11 Josïah.
25 ¶ Jeremïah hefyd a alarnad-
[s] Edrych Matt. 9. 23. odd am Josïah, a'r [s] holl gantorion
a'r cantoresau yn eu galarnadau a
soniant am Josïah hyd heddyw, a
hwy a'i gwnaethant yn ddefod yn
Israel; ac wele hwynt yn ysgrifen-
† Heb. *garedigrwydd.* edig yn y galarnadau.
26 A'r rhan arall o hanes Josïah,
a'i † ddaioni ef, yn ol *yr hyn oedd*

ysgrifenedig y'nghyfraith yr AR- Cyn CRIST 610.
GLWYDD.
27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a
diweddaf, wele hwynt yn ysgrifen-
edig yn llyfr brenhinoedd Israel a
Judah.

PENNOD XXXVI.

1 Joahaz yn frenhin ar ol Josïah; a Pharaoh yn ei ddiswyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht. 5 Joacim yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Babilon. 9 Joachin yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Babilon. 11 Sedecïah y brenhin drygionus, yn dïystyru y prophwydi, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nebuchodonosor. 14 Llwyr-ddifrodi Jerusalem am bechodau yr offeiriaid a'r bobl. 22 Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y deml.

YNA [a] pobl y wlad a gymmeras- 610.
ant Joahaz mab Josïah, ac a'i [a] 2 Bren. 23. 30, &c.
hurddasant ef yn frenhin yn lle ei
dad yn Jerusalem.
2 Mab tair blwydd ar hugain *oedd*
Joahaz pan ddechreuodd efe deyrn-
asu; a thri mis y teyrnasodd efe yn
Jerusalem.
3 A brenhin yr Aipht a'i † diswydd- † Heb. *symmudodd.*
odd ef yn Jerusalem; ac a dreth-
odd ar y wlad gan talent o arian, a
thalent o aur.
4 A brenhin yr Aipht a wnaeth
Eliacim ei frawd ef yn frenhin ar
Judah a Jerusalem, ac a drodd ei
enw ef yn Joacim. A Necho a
gymmerodd Joahaz ei frawd ef, ac
a'i dug i'r Aipht.
5 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain 610.
oedd Joacim pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac
efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW.
6 [b] Nebuchodonosor brenhin Babi- 607.
lon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, [b] 2 Bren. 24. 1.
ac a'i rhwymodd ef mewn ‖ cadwyn- ‖ Neu, *llyffetheiriau.*
au pres, [c] i'w ddwyn i Babilon. [c] Edrych
7 [d] Nebuchodonosor hefyd a ddug 2 Bren. 24. 6.
o lestri tŷ yr ARGLWYDD i Babilon, Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
ac a'u rhoddodd hwynt yn ei deml [d] 2 Bren. 24. 13.
o fewn Babilon. Dan. 1. 1, 2.
8 A'r rhan arall o hanes Joacim,
a'i ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth
efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele
hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr bren- 599.
hinoedd Israel a Judah. A ‖ Joa- ‖ Neu,
chin ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. *Jechonïah,* 1 Chron. 3. 16. neu,
9 ¶ [e] Mab wyth mlwydd *oedd* Joa- *Conïah,*
chin pan ddechreuodd efe deyrn- Jer. 22. 24.
asu, a thri mis a deng niwrnod y [e] 2 Bren. 24. 8.
teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac † Heb. *yn*
efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg *nychweliad.*
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
10 Ac † ym mhen y flwyddyn [f] yr [f] Dan. 1. 1, 2.
anfonodd y brenhin Nebuchodono- 599.
sor, ac a'i dug ef i Babilon, gyd â
llestri dymunol tŷ yr ARGLWYDD:
ac efe a wnaeth ‖ [g] Sedecïah ei ‖ Neu,
frawd ef yn frenhin ar Judah a Je- *Mattanïah.* 2 Bren. 24. 17.
rusalem. [g] Jer. 37. 1.
11 ¶ [h] Mab un mlwydd ar hugain [h] 2 Bren. 24. 18.
oedd Sedecïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y Jer. 52. 1, &c.
teyrnasodd efe yn Jerusalem.
12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ei
DDUW, *ac* nid ymostyngodd efe o
flaen Jeremïah y prophwyd, *yr hwn*
oedd yn llefaru o enau yr AR- [i] Ezec. 17. 15, 18.
GLWYDD.
13 Ond [i] efe a wrthryfelodd yn 593.

Cyn CRIST 593.

erbyn brenhin Nebuchodonosor, yr
hwn a wnaethai iddo dyngu i
Duw: ond efe a galedodd ei warr,
ac a gryfhâodd ei galon, rhag dy-
chwelyd at Arglwydd Dduw Is-
rael.
14 ¶ Holl dywysogion yr offeiriaid
hefyd, a'r bobl, a chwanegasant
gam-fucheddu, yn ol holl ffieidd-dra
y cenhedloedd; a hwy a halogasant
dŷ yr Arglwydd, yr hwn a sanct-
eiddiasai efe yn Jerusalem.
k Jer. 25. 3, 4. a 35. 15. 15 k Am hynny Arglwydd Dduw
eu tadau a anfonodd attynt hwy
trwy law ei genhadau, gan fore-
godi, ac anfon: am ei fod ef yn
tosturio wrth ei bobl, ac wrth ei
breswylfod.
l Jer. 5. 12, 13. 16 Ond l yr oeddynt hwy yn
gwatwar cenhadau Duw, ac yn
tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio
ei brophwydi ef; nes cyfodi o
ddigofaint yr Arglwydd yn erbyn
ei bobl, fel nad *oedd* iachâd.
m 2 Bren. 25. 1, &c. 17 m Am hynny efe a ddygodd i
fynu arnynt hwy frenhin y Caldeaid,
yr hwn a laddodd eu gwŷr ieuainge
hwy â'r cleddyf yn nhŷ eu cyssegr,
590. ac nid arbedodd na gwr ieuangc na
morwyn, na hen, na'r hwn oedd yn
cammu gan oedran: efe a'*u* rhodd-
odd *hwynt* oll yn ei law ef
18 Holl lestri tŷ Duw hefyd,
mawrion a bychain, a thrysorau tŷ
588. yr Arglwydd, a thrysorau y bren-
hin a'i dywysogion: y rhai hynny
oll a ddug efe i Babilon.
19 A hwy a losgasant dŷ Duw, ac
a ddistrywiasant fur Jerusalem; a'i
holl balasau hi a losgasant hwy â
than, a'i holl lestri dymunol a
ddinystriasant.
20 † A'r rhai a ddïangasai gan y
cleddyf, a *gaeth*-gludodd efe i Babi-
lon: lle y buant hwy yn weision
iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnasu
o'r Persiaid:
21 I gyflawni gair yr Arglwydd
trwy enau n Jeremïah, nes o mwyn-
hâu o'r wlad ei Sabbothau; *canys*
yr holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyf-
annedd, y gorphwysodd hi, i gyf-
lawni deng mlynedd a thriugain. 536.
22 ¶ Ac p yn y flwyddyn gyntaf i
Cyrus brenhin Persia (fel y cyf-
lawnid gair yr Arglwydd *yr hwn a
ddywedwyd* trwy enau q Jeremïah)
yr Arglwydd a gyffrôdd yspryd
Cyrus brenhin Persia, fel y cyhoedd-
odd efe trwy ei holl frenhiniaeth, a
hynny mewn ysgrifen, gan ddywedyd,
23 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin
Persia, Arglwydd Dduw y nefoedd
a roddodd holl deyrnasoedd y
ddaear i mi, ac efe a orchymynodd
i mi adeiladu tŷ iddo yn Jerusalem,
yr hon *sydd* yn Judah. Pwy *sydd*
yn eich mysg chwi o'i holl bobl ef?
yr Arglwydd ei Dduw *fyddo* gyd
âg ef, ac eled i fynu.

Cyn CRIST 588.

† Heb. *A gweddill y cleddyf.*
n Jer. 25. 9, 12. a 26. 6, 7. a 29. 10.
o Lef. 26. 34, 35, 43.
p Ezra 1. 1.
q Jer. 25. 12, 13. a 29. 10.

LLYFR EZRA.

Cyn CRIST Cylch 536.

PENNOD I.

1 *Cyrus yn gorchymyn adeiladu y deml.* 5 *Y bobl yn ymbarottôi i ddychwelyd yn eu hol.* 7 *Cyrus yn rhoi yn ol lestri y deml i Sesbassar*

a 2 Chron. 36. 22
YN a y flwyddyn gyntaf i Cyrus
brenhin Persia (i gyflawni gair
yr Arglwydd o enau Jeremïah)
eyffrôdd yr Arglwydd yspryd Cyrus
brenhin Persia, fel y † cyhoeddodd
efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny*
hefyd mewn ysgrifen, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin
Persia, Arglwydd Dduw y nefoedd
a roddes i mi holl deyrnasoedd y
b Es. 44. 28. a 45. 1, 13. ddaear, ac efe b a orchymynodd i mi
adeiladu iddo ef dŷ yn Jerusalem,
yr hon *sydd* yn Judah.
3 Pwy *sydd* o honoch o'i holl bobl
ef? bydded ei Dduw gyd âg ef, ac
eled i fynu i Jerusalem, yr hon *sydd*
yn Judah, ac adeiladed dŷ Ar-
glwydd Dduw Israel (dyna y Duw)
yr hwn *sydd* yn Jerusalem.
4 A phwy bynnag a adawyd mewn
un man lle y mae efe yn ymdeithio,
† cynnorthwyed gwŷr ei wlad ef âg
arian, ac âg aur, ac â golud, ac âg
anifeiliaid, gyd âg ewyllysgar offrwm
tŷ Duw yr hwn *sydd* yn Jerusa-
lem.
5 ¶ Yna y cododd pennau cenedl
Judah a Benjamin, a'r offeiriaid a'r
Lefiaid, a phob un y cyffrôdd Duw
ei yspryd, i fyned i fynu i adeiladu
tŷ yr Arglwydd yr hwn *oedd* yn Je-
rusalem.
6 A'r rhai oll o'u hamgylch a'u
† cynnorthwyasant hwy â llestri
arian, ac aur, a golud, ac âg anifeil-
iaid, ac â phethau gwerthfawr, heb
law yr hyn oll a offrymmwyd yn
ewyllysgar.
7 ¶ A'r brenhin Cyrus a ddug
allan lestri tŷ yr Arglwydd, c y
rhai a ddygasai Nebuchodonosor
allan o Jerusalem, ac a roddasai efe
yn nhŷ ei dduwiau ei hun.
8 Y rhai hynny a ddug Cyrus
brenhin Persia allan trwy law
Mithredath y trysorydd, ac a'u
rhifodd hwynt at d Sesbassar
pennaeth Judah.
9 A dyma eu rhifedi hwynt;
Deg ar hugain o gawgiau aur, mil
o gawgiau arian, naw ar hugain o
gyllill,
10 Deg ar hugain o orflychau
aur, deg a phedwar eant o ail *fath*
o orflychau arian, *a* mil o lestri
eraill.
11 Yr holl lestri, yn aur ac yn
arian, *oedd* bùm mil a phedwar cant.
Y rhai hyn oll a ddug Sesbassar i
fynu gyd â'r † gaethglud a ddygwyd
i fynu o Babilon i Jerusalem.

PENNOD II.

1 *Rhifedi y bobl a ddychwelodd,* 36 *a'r offeiriaid,* 40 *a'r Lefiaid,* 43 *a'r Nethiniaid,* 55 *a gweision Solomon.* 62 *a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau.* 64 *Rhifedi y cwbl, a'u golud.* 68 *Eu hoffrymmau.*

A a DYMA feibion y dalaeth y
rhai a ddaeth i fynu o gaeth-

† Heb. *gwnaeth i lef dramwy.*
† Heb. *cyfoded, neu, cynhalied.*

Cyn CRIST Cylch 536

† Heb. *cryfhasant eu dwylaw hwy â, &c.*
c 2 Bren. 24. 13. 2 Chron. 36. 7.
d Edrych pen. 5. 14.
† Heb. *trosglwyddiad.*
a Neh. 7. 6, &c.

Cyn CRIST Cylch 536.

iwed y gaethglud, yr hon a gaeth-
gludasai Nebuchodonosor brenhin
Babilon i Babilon, ac a ddychwel-
asant i Jerusalem a Judah, pob un
i'w ddinas ei hun;
2 Y rhai a ddaeth gyd â Zoro-
babel: Jesua, Nehemiah, ‖ Seraiah,
Reelaiah, Mordecai, Bilsan, Mispar,
Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi
gwŷr pobl Israel.
3 Meibion Paros, dwy fil *a* deuddeg
ac wyth ugain.
4 Meibion Sephatiah, tri chant *a*
deuddeg a thriugain.
5 Meibion Arah, [b] saith cant a
phymtheg a thriugain.
6 Meibion [c] Pahath-Moab, o feibion
Jesua *a* Joab, dwy fil wyth cant a
deuddeg
7 Meibion Elam mil dau cant *a*
phedwar ar ddeg a deugain.
8 Meibion Zattu, naw cant a
phump a deugain.
9 Meibion Zaccai, saith cant a
thriugain.
10 Meibion ‖ Bani, chwe chant a
dau a deugain.
11 Meibion Bebai, chwe chant a
thri ar hugain.
12 Meibion Azgad, mil dau cant a
dau ar hugain.
13 Meibion Adonicam, chwe chant
a chwech a thriugain.
14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid
pedwar tringain
15 Meibion Adin, pedwar cant a
phedwar ar ddeg a deugain.
16 Meibion Ater o Hezeciah, onid
dau pum ugain.
17 Meibion Besai, tri chant a thri
ar hugain
18 Meibion ‖ Jorah, cant a deuddeg.
19 Meibion Hasum, dau cant a thri
ar hugain.
20 Meibion ‖ Gibbar, pymtheg a
phedwar ugain.
21 Meibion Bethlehem, cant a thri
ar hugain.
22 Gwŷr Netophah, onid pedwar
triugain.
23 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth ar
hugain.
24 Meibion ‖ Azmafeth, dau a deu-
gain.
25 Meibion Ciriath-arim, Cephi-
rah, a Beeroth, saith cant a thri a
deugain.
26 Meibion Ramah a Gaba, chwe
chant ac un ar hugain.
27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar
hugain.
28 Gwŷr Bethel ac Ai, dau cant a
thri ar hugain.
29 Meibion Nebo, deuddeg a
deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid
pedwar triugain.
31 Meibion [d] Elam arall, mil dau
cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, tri chant ac
ugain.
33 Meibion Lod, ‖ Hadid, ac Ono,
saith cant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, tri chant a
phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mil a chwe
chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion [e] Je-
daiah, o dŷ Jesua, naw cant deg a
thriugain a thri.
37 Meibion [f] Immer, mil a deu-
ddeg a deugain.
38 Meibion [g] Pasur, mil dau cant
a saith a deugain.
39 Meibion [h] Harim, mil a dau ar
bymtheg.
40 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua
a Chadmiel, o feibion ‖ Hodafiah,
pedwar ar ddeg a thriugain.
41 ¶ Y cantoriaid: meibion Asaph,
cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y porthorion: *sef*
meibion Salum, meibion Ater,
meibion Talmon, meibion Accub,
meibion Hatita, meibion Sobai,
oedd oll gant ac onid un deugain.
43 ¶ Y [i] Nethiniaid: meibion Siha,
meibion Hasupha, meibion Tabba-
oth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha,
meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion Ha-
gabah, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion ‖ Sam-
lai, meibion Hanan,
47 Meibion Gidel, meibion Gahar,
meibion Reaiah,
48 Meibion Resin, meibion Ne-
coda, meibion Gazzam,
49 Meibion Uzza, meibion Paseah,
meibion Besai,
50 Meibion Asnah, meibion Mehu-
nim, meibion Nephusim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacu-
pha, meibion Harhur,
52 Meibion ‖ Basluth, meibion Me-
hida, meibion Harsa,
53 Meibion Barcos, meibion Sisera,
meibion Thamah,
54 Meibion Nesiah, meibion Hati-
pha.
55 ¶ Meibion [k] gweision Solomon:
meibion Sotai, meibion Sophereth,
meibion ‖ Pheruda,
56 Meibion Jaalah, meibion Dar-
con, meibion Gidel,
57 Meibion Sephatiah, meibion
Hattil, meibion Pochereth o Seba-
im, meibion ‖ Ami.
58 Yr holl [l] Nethiniaid, a meibion
[m] gweision Solomon, *oedd* dri chant
deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu
o Tel-melah, Tel-harsa, Cerub,
‖ Adan, *ac* Immer: ond ni fedrent
ddangos tŷ eu tadau, na'u hiliog-
aeth, ai o Israel *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaiah, meibion To-
biah, meibion Necoda, chwe chant
a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid:
meibion Habaiah, meibion Cos,
meibion Barzilai; (yr hwn a gym-
merasai wraig o ferched [n] Barzilai y
Gileadiad, ac a alwasid ar eu henw
hwynt.)
62 Y rhai hyn a geisiasant eu hys-
grifen *ym mhlith* yr achau, ond ni
chafwyd hwynt: am hynny † y bwr-
iwyd hwynt allan o'r offeiriad-
aeth.
63 A'r ‖ Tirsatha a ddywedodd
wrthynt, na fwyttâent o'r pethau
sancteiddiaf, hyd oni chyfodai off-
eiriad âg [o] Urim ac â Thummim.
64 ¶ Yr holl dyrfa ynghyd, *oedd*

Marginal notes:
‖ Neu, *Azariah*, Neh. 7. 7.
[b] Edrych Neh. 7. 10.
[c] Neh. 7. 11.
‖ Neu, *Binnui*, Neh. 7. 15.
‖ Neu, *Hariph*, Neh. 7. 24.
‖ Neu, *Gibeon*, Neh. 7. 25.
‖ Neu, *Beth-azmafeth*, Neh. 7. 28.
[d] Edrych ad. 7.
‖ Neu, *Harid.*
[e] 1 Chron. 24. 7.
Cyn CRIST Cylch 536.
[f] 1 Chron. 24. 14.
[g] 1 Chron. 9. 12.
[h] 1 Chron. 24. 8.
‖ Neu, *Judah*, pen. 3. 9. neu, *Hodefah*, Neh. 7. 43.
[i] 1 Chron. 9. 2.
‖ Neu, *Salmai.*
‖ Neu, *Bazlith*, Neh. 7. 54.
[k] 1 Bren. 9. 21.
‖ Neu, *Perida*, Neh. 7. 57.
‖ Neu, *Amon*, Neh. 7. 59.
[l] Jos. 9. 21. 27. 1 Chron. 9. 2.
[m] 1 Bren. 9. 21.
‖ Neu, *Adon*, Neh. 7. 61.
[n] 2 Sam. 17. 27.
† Heb. *yr halogwyd.*
‖ Neu, *llywydd:* Edrych Neh. 8. 9.
[o] Exod. 28. 30. Num. 27. 21.

Cyn CRIST Cylch 536.

ddwy fil a deugain tri chant *a* thri-
ugain:
65 Heb law eu gweision a'u mor-
wynion; y rhai hynny *oedd* saith
mil tri chant a dau ar bymtheg ar
hugain: ac yn eu mysg *yr oedd*
dau cant yn gantorion ac yn gan-
toresau.
66 Eu meirch *oedd* saith cant ac
onid pedwar deugain; eu mulod yn
ddau cant ac yn bump a deugain;
67 Eu camelod yn bedwar cant ac
yn bymtheg ar hugain; *eu* hasynod
yn chwe mil saith cant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan
ddaethant i dŷ yr ARGLWYDD, yr
hwn *oedd* yn Jerusalem, *rhai* a off-
rymmasant o'u gwaith eu hun tu
ag at dŷ yr ARGLWYDD, i'w gyfodi
yn ei le.
69 Rhoddasant yn ol eu gallu i
p 1 Chron. 26. 20. [p]drysordy y gwaith, un fil a thri-
ugain o ddraemonau aur, a phum
mil o bunnoedd o arian, a chant o
wisgoedd offeiriaid.
70 Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid,
a *rhai* o'r bobl, a'r cantorion, a'r
porthorion, a'r Nethiniaid, a drig-
asant yn eu dinasoedd; a holl Is-
rael yn eu dinasoedd.

PENNOD III.

1 *Gosod i fynu yr allor.* 4 *Amled yr off-rymmau.* 7 *Parotti gweithwyr* 8 *Gosod sylfeini y deml gyd â llawenydd mawr a galar.*

A PHAN ddaeth y seithfed mis,
a meibion Israel yn eu dinas-
oedd, y bobl a ymgasglasant i Jeru-
salem megis un gwr.
‖ Neu, *Josua,* Hag. 1. 1. Zech. 3. 1. 2 Yna y cyfododd ‖Jesua mab
Josadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a
a Matt. 1. 12. Luc 3. 27. [a]Zorobabel mab Salathiel, a'i
frodyr, ac a adeiladasant allor DUW
Israel, i offrymmu arni offrymmau
b Deut. 12. 5. poeth, fel [b]yr ysgrifenasid y'nghyf-
raith Moses gwr DUW.
3 A hwy a osodasant yr allor ar
ei hystolion (canys *yr oedd* arnynt
ofn pobl y wlad) ac a offrymmas-
ant arni boeth-offrymmau i'r AR-
c Num. 28. 3, 4. GLWYDD, [c]poeth-offrymmau bore a
hwyr.
4 Cadwasant hefyd wyl y pebyll,
d Exod. 23. 16. [d]fel *y mae* yn ysgrifenedig, ac [e]*a*
e Num. 29. 12, &c. *offrymmasant* boeth-aberth beun-
ydd dan rifedi, yn ol y ddefod, dogn
dydd yn ei ddydd;
5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm
gwastadol, ac *offrwm* y newydd-
loerau, a holl sanctaidd osodedig
wyliau yr ARGLWYDD, offrwm
ewyllysgar pob un a offrymmai o
hono ei hun, *a offrymmasant* i'r
ARGLWYDD.
6 O'r dydd cyntaf i'r seithfed mis
y dechreuasant offrymmu poeth-
offrymmau i'r ARGLWYDD. Ond
teml yr ARGLWYDD ni sylfaenasid
etto.
7 Rhoddasant hefyd arian i'r
seiri maen, ac i'r seiri pren; a
bwyd, a diod, ac olew, i'r Sidoniaid,
ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed
f Act. 9. 36. cedr o Libanus hyd y môr i [f]Joppa:
yn ol caniattâd Cyrus brenhin
Persia iddynt hwy.
8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi
eu dyfod hwy i dŷ DUW i Jeru-
salem, yn yr ail mis, y dechreuodd Cyn CRIST 535.
Zorobabel mab Salathiel, a Jesua
mab Josadac, a'r rhan arall o'u
brodyr hwynt yr offeiriaid a'r
Lefiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r
caethiwed i Jerusalem; ac a osod-
asant y Lefiaid, o fab ugeinmlwydd
ac uchod, yn olygwyr ar waith tŷ
yr ARGLWYDD.
9 Yna y safodd Jesua, a'i feibion
a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion,
meibion ‖Judah yn gyttûn, i ‖ Neu, *Hodafiah,* pen. 2. 40.
oruchwylio ar weithwyr y gwaith
yn nhŷ DUW: meibion Henadad,
a'u meibion hwythau a'u brodyr y
Lefiaid.
10 A phan oedd y seiri yn syl-
faenu teml yr ARGLWYDD, hwy a
osodasant yr offeiriaid yn eu gwisg-
oedd âg udgyrn, a'r Lefiaid meib-
ion Asaph â symbalau, i foliannu
yr ARGLWYDD, yn ol [g]ordinhâd g 1 Chron. 6. 31. a 16. 4. a 25. 1.
Dafydd brenhin Israel.
11 A [h]hwy a gyd-ganasant, wrth h Exod. 15. 21. 2 Chron. 7. 3.
foliannu ac wrth glodfori yr AR-
GLWYDD, mai da *oedd*, [i]mai yn i 1 Chron. 16. 41.
dragywydd *yr ydoedd* ei drugaredd Jer. 33. 11.
ef ar Israel. A'r holl bobl a floedd-
iasant â bloedd fawr, gan foliannu
yr ARGLWYDD, am sylfaenu tŷ yr
ARGLWYDD.
12 Ond llawer o'r offeiriaid a'r
Lefiaid, a'r pennau cenedl, *y rhai*
oedd hen, ac a welsent y tŷ cyntaf,
[k]wrth sylfaenu y tŷ hwn yn eu k Edrych Hag. 2. 3.
golwg, a wylasant â llef uchel; a
llawer oedd yn dyrchafu llef mewn
bloedd gorfoledd:
13 Fel nad oedd y bobl yn adna-
bod sain bloedd y llawenydd oddi
wrth sain wylofain y bobl: canys
y bobl oedd yn bloeddio â bloedd
fawr, a'r swn a glywid ym mhell.

PENNOD IV.

1 *Gwrthwynebwyr Judah, am na chynhwysid iddynt adeiladu y deml gyd â'r Iuddewon, yn ceisio llestair ei hadeiladu hi.* 7 *Eu llythyrau hwy at Artaxerxes.* 17 *Gorchymyn Artaxerxes.* 23 *Rhwystro adeiladu y deml.*

YNA [a]gwrthwynebwyr Judah a a Edrych ad. 7, 8, 9.
Benjamin a glywsant fod meib-
ion y gaethglud yn adeiladu y deml
i ARGLWYDD DDUW Israel;
2 Ac a ddaethant at Zorobabel,
ac at y pennau cenedl, ac a ddy-
wedasant wrthynt, Adeiladwn gyd
â chwi; canys fel chwithau y
ceisiwn eich Duw chwi; ac iddo ef
yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau Cylch 678.
[b]Esarhâdon brenhin Assyria, yr b 2 Bren. 17. 24. a 19. 37.
hwn a'n dug ni i fynu yma.
3 Eithr dywedodd Zorobabel a
Jesua, a'r rhan arall o bennau
cenedl Israel, wrthynt, [c]Nid *yw* i c Neh. 2. 20.
chwi ac i ninnau adeiladu tŷ i'n
DUW ni; eithr nyni a gyd-adeil-
adwn i ARGLWYDD DDUW Israel,
megis y'n gorchymynodd [d]y bren- d pen. 1. 1, 2. 3.
hin Cyrus, brenhin Persia.
4 [e]A phobl y wlad oedd yn anghy- 534.
suro pobl Judah, ac yn eu rhwystro e pen. 3. 3.
hwy i adeiladu,
5 Ac yn cyflogi cynghorwyr yn
eu herbyn hwynt i ddiddymmu eu
cynghor hwynt, holl ddyddiau
Cyrus brenhin Persia, a hyd deyrn-
asiad Darius brenhin Persia.

Cyn CRIST 529

6 Ac yn nheyrnasiad Ahasferus, yn nechreuad ei deyrnasiad ef, yr ysgrifenasant *atto* achwyn yn erbyn trigolion Judah a Jerusalem.

522.

7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes yr ysgrifenodd ‖ Bislam, Mithridath, Tabeel, a'r rhan arall o'u † cyfeillion, at Artaxerxes brenhin Persia; ac ysgrifen y llythyr a ysgrifenwyd yn Syriaeg, ac a eglurwyd yn Syriaeg.

‖ Neu, *mewn heddwch.* † Heb *cyfeillach.*

8 Rehum y cofiadur a Simsai yr ysgrifenydd a ysgrifenasant lythyr yn erbyn Jerusalem at Artaxerxes y brenhin, fel hyn:

9 Yna *yr ysgrifenodd* Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd a'r rhan arall o'u † cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharsathchiaid, y Tarpeliaid, yr Apharsiaid, yr Archefiaid y Babiloniaid, y Susanchiaid, y Dehafiaid, yr Elamiaid,

† Cald. *cyfeillach.*

10 A'r rhan arall o'r bobl y rhai a ddug Asnappar mawr ac enwog, ac a osododd efe yn ninasoedd Samaria, a'r rhan arall tu yma i'r afon, † a'r amser a'r amser.

Cylch 678.

† Cald. *Ceeneth:* Felly ad. 11, 17. a pen. 7. 12.

11 ¶ Dyma ystyr y llythyr a anfonasant atto ef, *sef* at Artaxerxes y brenhin; Dy wasanaethwyr o'r tu yma i'r afon, a'r amser a'r amser.

522.

12 Bid hysbys i'r brenhin, fod yr Iuddewon a ddaethant i fynu oddi wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jerusalem, *ac* yn adeiladu y ddinas wrthryfelgar ddrygionus, a'r muriau a sylfaenasant hwy, ac a gyd-wniasant y sylfaenau.

13 Yn awr bydded hysbys i'r brenhin, os adeiledir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrnged, na threth; felly y drygi ‖ drysor y brenhinoedd.

‖ Neu, *ardreth,* neu, *allu.*

14 Ac yn awr o herwydd ein bod ni yn cael † ein cynhaliaeth o lys *y brenhin,* ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenhin; am hynny yr anfonasom ac yr hysbysasom i'r brenhin,

† Cald. *ein halltu â halen llys,* &c.

15 Fel y ceisier yn llyfr historïau dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr historïau, ac a elli wybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar, niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn gwneuthur brad-fwriad o fewn hon er ys talm: am hynny y dinystriwyd y ddinas hon.

16 Yr ydym yn hysbysu i'r brenhin, os y ddinas hon a adeiladir, a'r muriau a sylfaenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenhin air at Rehum y cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd, a'r rhan arall o'u † cyfeillion hwynt y rhai a drigent yn Samaria, ac *at* y lleill o'r tu hwnt i'r afon, Tangnefedd, a'r amser a'r amser.

† Cald. *cyfeillach.*

18 Y llythyr a anfonasoch attaf, a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 A mi a osodais orchymyn, a chwiliwyd; a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymddyrchafu yn erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anufudd-dod a gwrthryfel.

20 A brenhinoedd cryfion a fu ar Jerusalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrnged, a threth.

Cyn CRIST 522.

21 Yn awr rhoddwch orchymyn, i beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad adeilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymyn *etto.*

22 A gwyliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: paham y tyf niwed i ddrygu y brenhinoedd?

23 ¶ Yna pan ddarllenwyd ystyr llythyr Artaxerxes y brenhin o flaen Rehum a Simsai yr ysgrifenydd, a'u cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar frys i Jerusalem at yr Iuddewon, ac a wnaethant iddynt beidio trwy fraich a chryfder.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ DDUW yr hwn *sydd* yn Jerusalem; ac y bu yn sefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnasiad Darïus brenhin Persia. 520.

PENNOD V.

1 Zorobabel a Jesua, wedi eu hannog gan Haggai a Zechariah, yn rhwyddhau adeiladu y deml. 3 Tatnai a Setharboznai heb allel rhwystro yr Iuddewon. 6 Eu llythyr hwy at Darius yn erbyn yr Iuddewon.

YNA y prophwydi, [a] Haggai y prophwyd, a [b] Zechariah mab Ido, a brophwydasant i'r Iuddewon *oedd* yn Judah ac yn Jerusalem; yn enw Duw Israel y prophwydasant iddynt. 520.

[a] Hag. 1. 1. [b] Zech. 1. 1.

2 Yna Zorobabel mab Salathiel, a Jesua mab Josadac, a godasant, ac a ddechreuasant adeiladu tŷ DDUW yr hwn *sydd* yn Jerusalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd â hwynt yn eu cynnorthwyo.

3 ¶ Y pryd hwnnw y daeth attynt hwy Tatnai tywysog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'u cyfeillion, ac fel hyn y dywedasant wrthynt; Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i sylfaenu y muriau hyn?

4 [c] Yna fel hyn y dywedasom wrthynt; Beth yw enwau y gwŷr a adeiladant yr adeiladaeth yma? [c] ad. 10.

5 A [d] golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Iuddewon, fel na wnaethant iddynt beidio, nes dyfod yr achos at Darïus: ac yna yr attebasant *trwy* lythyr am hyn. [d] Edrych pen. 7. 6, 28.

6 ¶ Ystyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywysog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharsachiaid, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r afon, at y brenhin Darïus: 519.

7 Anfonasant lythyr atto ef, ac fel hyn yr ysgrifenasid † ynddo; Pob heddwch i'r brenhin Darïus. † Cald. *yn ei ganol ef.*

8 Bydded hysbys i'r brenhin, fyned o honom ni i dalaeth Judea, i dŷ y Duw mawr, a bod yn ei adeiladu ef â meini † mawr, a bod yn gosod coed yn ei barwydydd ef; a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frys, a'i fod yn llwyddo yn eu dwylaw hwynt. † Cald. *treiglo.*

9 Yna y gofynasom i'r henuriaid hynny, *ac* a ddywedasom wrthynt fel hyn; Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i sylfaenu y mur yma?

10 Gofynasom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hysbysem i ti, *ac* fel yr ysgrifenem enwau y gwŷr *oedd* yn bennau iddynt.

Cyn CRIST 519.

11 A'r geiriau hyn a attebasant
hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni ydym
weision Duw nef a daear, ac yn
adeiladu y tŷ yr hwn a adeiladwyd
cyn hyn lawer o flynyddoedd; a
brenhin mawr o Israel a'i hadeil-
[e] 1 Bren. 6. 1. adododd, ac [e]a'i seiliodd ef.
[f] 2 Chron. 36. 16, 17. 12 Eithr [f]wedi i'n tadau ni ddigio
Duw y nefoedd, efe a'u rhoddes
[g] 2 Bren. 24. 2. a 25. 8. hwynt yn llaw [g]Nebuchodonosor
brenhin Babilon y Caldead; a'r tŷ
hwn a ddinystriodd efe, ac a gaeth-
gludodd y bobl i Babilon.
536. 13 Ond [h]yn y flwyddyn gyntaf i
[h] pen. 1. 1. Cyrus brenhin Babilon y rhoddes y
brenhin Cyrus orchymyn i adeiladu
y tŷ Duw hwn.
[i] pen. 1. 7, 8. a 6. 5. 14 A [i]llestri tŷ Duw hefyd o aur
ac arian, y rhai a ddygasai Nebu-
chodonosor o'r deml yn Jerusalem,
ac a'u dygasai i deml Babilon, y
rhai hynny a ddug y brenhin Cyrus
allan o deml Babilon, a rhoddwyd
hwynt i *un* Sesbassar *wrth* ei enw,
‖ Neu, *rhaglaw.* yr hwn a osodasai efe yn ‖ dywy-
sog;
15 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cymmer y llestri hyn, dos, dwg
hwynt i'r deml yn Jerusalem, ac
adeilader tŷ Duw yn ei le.
16 Yna y daeth y Sesbassar
hwnnw, *ac* a osododd sylfaeni tŷ
Duw yn Jerusalem. Ac o'r pryd
hwnnw hyd yr awr hon yr ydys yn
ei adeiladu, ac nis gorphenwyd ef.
17 Ac yn awr (os da gan y bren-
hin) ceisier yn nhrysordy y brenhin
yna yn Babilon, a ddarfu i'r brenhin
Cyrus osod gorchymyn am adeiladu
y tŷ Duw hwn yn Jerusalem; ac
anfoned y brenhin ei ewyllys attom
am y peth hyn.

PENNOD VI.

1 Darïus, wedi gweled gorchymyn Cyrus, yn rhoi gorchymyn newydd i yrru gwaith y deml ym mlaen 13 Gorphen y deml, trwy gymmorth y gelynion, a chyfarwyddiad y prophwydi. 16 Cadw gwyl y cyssegriad, 19 a gwyl y Pasc.

519. YNA y brenhin Darïus a osododd
orchymyn; a chwiliwyd yn nhŷ
† Cald. *dyrchefid.* y llyfrau, lle y † cedwid y trysorau
yn Babilon.
‖ Neu, *Ecbatana,* neu, *mewn cist.* 2 A chafwyd yn ‖ Achmetha, yn y
llys yn nhalaeth Media, ryw lyfr, ac
fel hyn yr ysgrifenasid ynddo yn
goffadwriaeth:
3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenhin
Cyrus y gosododd y brenhin Cyrus
orchymyn *am* dŷ Duw o fewn Je-
rusalem, Adeilader y tŷ, y fan lle yr
aberthent aberthau, a gwnaer yn
gadarn ei sylfeini; yn driugain
cufydd ei uchder, *ac* yn driugain
cufydd ei led:
[a] 1 Bren. 6. 36. 4 [a]Yn dair rhes o feini mawr, a
rhes o goed newydd: a rhodder y
draul o dŷ y brenhin.
[b] pen. 1. 7, 8. a 5. 14. 5 A [b]llestri tŷ Duw hefyd, yn
aur ac yn arian, y rhai a ddug
Nebuchodonosor o'r deml yn Jeru-
salem, ac a ddug efe adref i Babilon,
† Cald. *fyned.* rhodder hwynt † i'w dwyn i'r deml
yn Jerusalem, i'w lle, a gosoder
hwynt yn nhŷ Duw.
6 Yn awr Tatnai tywysog y tu
† Cald. *cyfeillach.* hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch
† cyfeillion yr Apharsachiaid, y rhai
ydych o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch
oddi yno.
7 Gadewch yn llonydd waith tŷ
Duw hwn: adeiladed tywysogion
a henuriaid yr Iuddewon y tŷ hwn
i Dduw yn ei le.
8 Gosodais hefyd orchymyn am
yr hyn a wnewch i henuriaid yr
Iuddewon hyn wrth adeiladu y tŷ
Duw hwn; mai o gyfoeth y bren-
hin, *sef* o'r deyrnged o'r tu hwnt i'r
afon, y rhoddir traul i'r gwŷr hyn,
fel na pheidio *y gwaith.*
9 A'r hyn *a fyddo* angenrheidiol
i boeth-offrymmau Duw y nefoedd,
yn eidionau, neu yn hyrddod, neu
yn ŵyn, yn ŷd, yn halen, yn win, ac
yn olew, yn ol yr hyn a ddywedo yr
offeiriaid *sydd* yn Jerusalem, rhodd-
er iddynt bob dydd yn ddibaid:
10 Fel yr offrymmont aroglau
† peraidd i Dduw y nefoedd, ac y † Cald. *llonyddwch.*
gweddiont dros einioes y brenhin,
a'i feibion.
11 Gosodais hefyd orchymyn, pa
ddyn bynnag a newidio y gair hwn,
tynner coed o'i dŷ ef, a gosoder
i sefyll, *ac* ar hwnnw † croger ef; a † Cald. *difether.*
bydded ei dŷ ef yn dommen am
hynny.
12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth
i'w enw breswylio yno, a ddinystria
bob brenhin a phobl, a estyno ei
law i newidio *ac* i ddistrywio y tŷ
hwn eiddo Duw yn Jerusalem.
Myfi Darius a osodais y gorchymyn;
gwneler ef yn ebrwydd.
13 ¶ Yna Tatnai tywysog y tu
yma i'r afon, Setharboznai, a'u
cyfeillion, megis yr anfonodd y
brenhin Darius, felly y gwnaethant
yn ebrwydd.
14 A henuriaid yr Iuddewon a
adeiladasant, ac a lwyddasant trwy
brophwydoliaeth Haggai y pro-
phwyd, a Zecharïah mab Ido; ïe,
adeiladasant, a gorphenasant, wrth
orchymyn Duw Israel, ac wrth
† orchymyn [c]Cyrus a [d]Darïus, ac † Cald. *gyfraith.*
[e]Artaxerxes brenhin Persia.
15 A'r tŷ hwn a orphenwyd y [c] pen. 1. 1. a 5. 13.
trydydd dydd o fis Adar, pan oedd ad. 3.
y chweched flwyddyn o deyrnasiad 515.
y brenhin Darius.
16 ¶ A meibion Israel, yr offeir- [d] pen. 4. 24.
iaid a'r Lefiaid, a'r rhan arall o feib- [e] pen. 7. 1.
ion y gaethglud, a [f]gyssegrasant y tŷ [f] 1 Bren. 8. 63. 2 Chron. 7. 5.
hwn eiddo Duw mewn llawenydd;
17 Ac [g]a offrymmasant wrth gys- [g] pen. 8. 35.
segru y tŷ hwn eiddo Duw, gant o
ychain, dau cant o hyrddod, pedwar
cant o ŵyn, a deuddeg o fychod
geifr, yn bech-aberth dros Israel,
yn ol rhifedi llwythau Israel.
18 Gosodasant hefyd yr offeiriaid
yn eu dosparthiadau, a'r Lefiaid yn
eu cylchoedd hwythau, i wasanaeth
Duw yn Jerusalem, yn ol ysgrifen
llyfr Moses.
19 Meibion y gaethglud hefyd a
gadwasant y Pasc [h]ar y pedwerydd [h] Num. 3. 6. a 8. 9. Edrych Exod. 12. 6.
dydd ar ddeg o'r mis cyntaf.
20 Canys yr offeiriaid a'r Lefiaid
a ymlanhasant yn gyttûn, yn lân i
gyd oll, ac a aberthasant y Pasc
dros holl feibion y gaethglud, a
thros eu brodyr yr offeiriaid, a
throstynt eu hunain.

Cyn CRIST 515.

21 A meibion Israel, y rhai a
ddychwelasent o'r gaethglud, a
phob un a ymneillduasai oddi wrth
halogedigaeth cenhedloedd y wlad
attynt hwy, i geisio ARGLWYDD
DDUW Israel, a fwyttasant,
22 Ac a gadwasant wyl y bara
croyw saith niwrnod mewn llawen-
ydd: canys yr ARGLWYDD a'u lla-
wenhasai hwynt, ac a droisai galon
† Heb. *i gryfhâu eu dwylaw hwynt.*
brenhin Assyria attynt hwy, † i'w
cynnorthwyo hwynt y'ngwaith tŷ
DDUW, DUW Israel.

PENNOD VII.

1 Ezra yn myned i fynu i Jerusalem. 11 wedi cael cennad a gorchymyn gan Artaxerxes; 27 ac yn bendithio Duw am ei drugaredd.

457.
AC wedi y pethau hyn, yn nheyrn-
[a] Neh. 2. 1.
asiad [a] Artaxerxes brenhin
[b] 1 Chron. 6. 14.
Persia, Ezra [b] mab Seraiah, fab
Azariah, fab Hilciah,
2 Fab Sàlum, fab Sadoc, fab
Ahitub,
3 Fab Amariah, fab Azariah, fab
Meraioth,
4 Fab Zerahiah, fab Uzzi, fab
Bucci,
5 Fab Abisua, fab Phinees, fab
Eleazar, fab Aaron yr offeiriad
pennaf:
6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o
[c] ad. 11, 21.
Babilon; ac efe *oedd* [c] ysgrifenydd
cyflym y'nghyfraith Moses, yr hon
a roddasai ARGLWYDD DDUW Is-
rael: a'r brenhin a roddes iddo ef
[d] ad. 9. pen. 8. 22, 31.
ei holl ddymuniad, [d] fel yr *ydoedd*
llaw yr ARGLWYDD ei DDUW arno
ef.
7 A *rhai* a aethant i fynu o feib-
[e] Edrych pen. 8. 15, &c.
ion Israel, ac o'r offeiriaid, [e] a'r
Lefiaid, a'r cantorion, a'r porth-
[f] pen. 2. 43.
orion, [f] a'r Nethiniaid, i Jerusalem,
457.
yn y seithfed flwyddyn i'r brenhin
Artaxerxes.
8 Ac efe a ddaeth i Jerusalem
yn y pummed mis, yr hwn *oedd* yn
y seithfed flwyddyn i'r brenhin.
Cylch 457.
9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r mis
‖ Neu, *efe oedd cylfaen myned i fynu.*
cyntaf ‖ y dechreuodd efe fyned i
fynu o Babilon; ac ar y *dydd* cyntaf
o'r pummed mis y daeth efe i Jeru-
salem, fel *yr oedd* daionus law ei
DDUW gyd âg ef.
10 Canys Ezra a barottoisai ei
galon i geisio cyfraith yr AR-
GLWYDD, ac i'*w* gwneuthur, ac i
ddysgu yn Israel ddeddfau a barn-
edigaethau.
11 ¶ A dyma ystyr y llythyr a
roddodd y brenhin Artaxerxes i
Ezra yr offeiriad a'r ysgrifenydd,
sef ysgrifenydd geiriau gorchymyn-
ion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef i
Israel.
[g] Ezec. 26. 7. Dan. 2. 37.
12 Artaxerxes [g] brenhin y bren-
‖ Neu, *ysgrifenydd perffaith deddf Duw y nefoedd* tangnefedd, &c.
hinoedd at Ezra yr offeiriad, ‖ ys-
grifenydd deddf DUW y nefoedd,
perffaith *dangnefedd*, a'r amser a'r
amser.
13 Myfi a osodais orchymyn, fod
i bwy bynnag yn fy nheyrnas i o
bobl Israel, ac o'i offeiriaid ef, a'i
Lefiaid, sydd ewyllysgar i fyned
i Jerusalem, gael myned gyd â
thi.
[h] Est. 1. 14.
14 O herwydd dy anfon di oddi
wrth y brenhin, a'i [h] saith gynghor-
iaid, i ymweled â Judah ac â Jeru-
salem, wrth gyfraith dy DDUW yr
hon *sydd* yn dy law di;
15 Ac i ddwyn [i] yr arian a'r aur a [i] pen. 8. 25.
offrymmodd y brenhin a'i gynghor-
iaid, o honynt eu hunain, i DDUW
Israel, yr hwn *y mae* ei breswylfa
yn Jerusalem,
16 A'r holl arian a'r aur a fedr-
ych ei gael yn holl dalaeth Babilon,
gyd âg offrymmau gwirfodd y bobl
a'r offeiriaid, y rhai a offrymmant
o honynt eu hunain tu ag at dŷ eu
DUW yn Jerusalem:
17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r
arian hynny ychain, hyrddod, ŵyn,
a'u bwyd-offrymmau, a'u diod-off-
rymmau, a'u hoffrwm hwynt ar allor
tŷ eich DUW yn Jerusalem.
18 A'r hyn a fyddo da gennyt
ti, a chan dy frodyr, ei wneuthur
â'r rhan arall o'r arian a'r aur,
gwnewch yn ol ewyllys eich DUW.
19 A'r llestri, y rhai a roddwyd
i ti i wasanaeth tŷ dy DDUW, dod
adref o flaen *dy* DDUW *yn* Jeru-
salem.
20 A pheth bynnag ychwaneg a
fyddo anghenrhaid i dŷ dy DDUW,
yr hyn a ddigwyddo i ti ei roddi, a
roddi di o drysordy y brenhin.
21 A minnau y brenhin Arta-
xerxes ydwyf yn gosod gorchymyn
i holl drysorwyr y tu hwnt i'r afon,
beth bynnag a geisio Ezra, offeir-
iad, *ac* ysgrifenydd deddf DUW y
nefoedd, gennych, gwneler yn
ebrwydd;
22 Hyd gan talent o arian, a hyd
gan corus o wenith, a hyd gan bath
o win, a hyd gan bath o olew, a
halen heb fesur.
23 Beth bynnag † yw gorchymyn † Heb. *sydd wrth gyfraith.*
DUW y nefoedd, gwneler yn ddyfal
i dŷ DUW y nefoedd: canys paham
y byddai llidiowgrwydd yn erbyn
teyrnas y brenhin a'i feibion?
24 Yr ydym yn hysbysu i chwi
hefyd, *am* yr holl offeiriaid, a'r
Lefiaid, cantorion, porthorion,
Nethiniaid, a gweinidogion y tŷ
DUW hwn, na ellir bwrw arnynt
doll, na theyrnged, na threth.
25 Tithau, Ezra, yn ol doethineb
dy DDUW, yr hwn *sydd* yn dy law,
gosod swyddogion a barnwyr, i
farnu yr holl bobl o'r tu hwnt i'r
afon, y rhai oll a fedrant gyfraith
dy DDUW; a dysgwch y rhai nis
medrant.
26 A phwy bynnag ni wnelo gyf-
raith dy DDUW, a chyfraith y bren-
hin, gwneler barn yn ebrwydd arno
ef, pa un bynnag ai i farwolaeth, ai
i'w † ddëol, ai i ddirwy o dda, ai † Cald. *ddiwreiddio.*
i garchar.
27 ¶ Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW ein tadau, yr hwn a roddes
fel hyn y'nghalon y brenhin, i
harddu tŷ yr ARGLWYDD yr hwn
sydd yn Jerusalem:
28 Ac [k] a barodd i mi drugaredd [k] pen. 9. 9.
o flaen y brenhin a'i gynghoriaid,
ac o flaen holl gedyrn dywysogion
y brenhin. A mi a gynnorthwywyd,
fel *yr oedd* [l] llaw yr ARGLWYDD fy [l] Edrych pen. 5. 5.
NUW arnaf fi, a chesglais o Israel
bennaethiaid i fyned i fynu gyd â mi.

Cyn CRIST Cylch 457.

Cyn CRIST 457.

PENNOD VIII.

1 *Pa rai a ddychwelasant gyd âg Ezra o Babilon.* 15 *Ezra yn danfon at Ido am weinidogion i'r deml:* 21 *cadw ympryd:* 24 *yn gorchymyn y trysorau i gadwraeth yr offeiriaid.* 31 *Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jerusalem.* 33 *Pwyso y trysor yn y deml.* 36 *Rhoi gorchymyn y brenhin at y pendefigion.*

A DYMA eu pennau cenedl
hwynt, a'u hachau, y rhai a
aeth i fynu gyd â mi, yn nheyrnas-
iad Artaxerxes y brenhin, allan o
Babilon.
2 O feibion Phinees; Gersom: o
feibion Ithamar; Daniel: o feibion
ᵃ1 Chron. 3. 22. Dafydd; ᵃ Hattus:
3 O feibion Sechaniah, o feibion
ᵇpen. 2. 3. ᵇ Pharos; Zechariah: a chyd âg ef
y rhifwyd wrth eu hachau gant a
deg a deugain o wrrywiaid.
4 O feibion Pahath-Moab; Eli-
hoenai mab Zerahïah, a chyd âg ef
ddau cant o wrrywiaid.
5 O feibion Sechanïah; mab Ja-
haziel, a chyd âg ef dri chant o
wrrywiaid.
6 O feibion Adin hefyd; Ebed
mab Jonathan, a chyd âg ef ddeg a
deugain o wrrywiaid.
7 Ac o feibion Elam; Jesaiah
mab Athalïah, a chyd âg ef ddeg a
thriugain o wrrywiaid.
8 Ac o feibion Sephatïah; Zeba-
diah mab Michael, a chyd âg ef
bedwar ugain o wrrywiaid.
9 O feibion Joab; Obadïah mab
Jehïel, a chyd âg ef ddau cant a
deunaw o wrrywiaid.
10 Ac o feibion Selomith; mab
Josiphïa, a chyd âg ef wyth ugain o
wrrywiaid.
11 Ac o feibion Bebai; Zecha-
riah mab Bebai, a chyd âg ef wyth
ar hugain o wrrywiaid.
12 Ac o feibion Azgad; Johanan
‖ Neu, *y mab ieuangaf.* ‖ mab Haccatan, a chyd âg ef ddeng
mab a chant.
13 Ac o feibion olaf Adonicam,
dyma hefyd eu henwau hwynt, Eli-
phelet, Jeiel, a Semaiah, a chyd â
hwynt driugain o wrrywiaid.
14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a
‖ Neu, *Zaccur.* ‖ Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a
thriugain o wrrywiaid.
Cylch 457. 15 ¶ A chesglais hwynt wrth yr
afon sydd yn myned i Ahafa; ac
yno y gwersyllasom ni dridiau: a
mi a ystyriais y bobl, a'r offeiriaid,
ond ni chefais yno *neb* o feibion Lefi.
16 Yna yr anfonais am Eliezer,
am Ariel, am Semaiah, ac am El-
nathan, ac am Jarib, ac am Elna-
than, ac am Nathan, ac am Zecha-
rïah, ac am Mesulam, y pennaeth-
iaid; ac am Joiarib, ac am Elna-
than, y rhai doethion:
17 A rhoddais orchymyn gyd â
hwynt at Ido, pennaeth yn y fan *a*
‖ Edrych 2 Sam. 14. 3, 19. *elwir* Chasiphia; a ‖ gosodais yn
eu pennau hwynt eiriau i'w traethu
wrth Ido, *a'i* frodyr y Nethiniaid,
yn y fan *a elwir* Chasiphïa, fel y
dygent attom ni weinidogion i dŷ
ein Duw.
18 A hwy a ddygasant attom (fel
yr oedd daionus law ein Duw arnom
ni) wr deallgar o feibion Mali, fab
Lefi, fab Israel, a Serebïah, a'i feib-
ion, a'i frodyr, ddeunaw;
19 A Hasabïah, a chyd âg ef Je-
saiah o feibion Merari, a'i frodyr,
a'u meibion ugain;
20 Ac ᶜ o'r Nethiniaid, a roddasai ᶜ Edrych pen. 2. 43.
Dafydd a'r tywysogion y'ngwasan-
aeth y Lefiaid, dau cant ac ugain o
Nethiniaid: hwynt oll a hysbysasid
erbyn *eu* henwau.
21 ¶ Ac yno, wrth afon Ahafa, y
cyhoeddais ympryd, i ᵈ ymgystuddio ᵈ Lef. 16. 29.
ger bron ein Duw ni, i geisio ganddo
ef ffordd uniawn i ni, ac i'n plant,
ac i'n golud oll.
22 Canys ᵉ cywilydd oedd gennyf ᵉ Felly 1 Cor. 9. 15.
geisio gan y brenhin fyddin a gwŷr
meirch, i'n cynnorthwyo rhag y
gelyn ar y ffordd: canys llefarasem
wrth y brenhin, gan ddywedyd,
Llaw ein Duw ni *sydd* er daioni ar
bawb a'i ceisiant ef, a'i gryfder a'i
ddigter yn erbyn pawb a'i gadawant
ef.
23 Am hynny yr ymprydiasom ac
yr ymbiliasom â'n Duw am hyn; ac
efe a wrandawodd arnom.
24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o
bennaethiaid yr offeiriaid, Serebïah,
Hasabïah, a deg o'u brodyr gyd â
hwynt;
25 Ac a bwysais attynt hwy ᶠ yr ᶠ pen. 7. 15, 16.
arian, a'r aur, a'r llestri, *sef* offrwm
tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrym-
masai y brenhin, a'i gynghoriaid, a'i
dywysogion, a holl Israel, y rhai a
gawsid *yno*.
26 Ie, pwysais i'w dwylaw hwynt
chwe chant a deg a deugain talent o
arian, ac o lestri arian gan talent, *a*
chan talent o aur;
27 Ac ugain o orflychau aur o fil o
ddraemonau; a dau lestr o bres
melyn da, mor † brydferth ag aur. † Heb. *ddymunol.*
28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd
ydych chwi i'r ARGLWYDD; a'r
llestri *ydynt* sanctaidd; yr arian
hefyd a'r aur *sydd* offrwm gwirfodd
i ARGLWYDD DDUW eich tadau.
29 Gwyliwch, a chedwch *hwynt*,
hyd oni phwysoch *hwynt* ger bron
pennaethiaid yr offeiriaid a'r Lef-
iaid, a phennau cenedl Israel yn
Jerusalem, y'nghelloedd tŷ yr AR-
GLWYDD.
30 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid
a gymmerasant bwys yr arian, a'r
aur, a'r llestri, i'*w* dwyn i Jerusalem
i dŷ ein Duw ni.
31 ¶ A chychwynasom oddi wrth
afon Ahafa, ar y deuddegfed *dydd*
o'r mis cyntaf, i fyned i Jerusalem:
a ᵍ llaw ein Duw oedd arnom ni, ac ᵍ pen. 7. 6, 28.
a'n gwaredodd o law y gelyn, a'r
rhai *oedd* yn cynllwyn ar y ffordd.
32 A ni ʰ a ddaethom i Jerusalem, ʰ Neh. 2. 11.
ac a arhosasom yno dridiau.
33 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd y
pwyswyd yr arian, a'r aur, a'r
llestri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy law
Merimoth mab Urïah yr offeiriad;
ac Eleazar mab Phinees *oedd* gyd
âg ef; a Jozabad mab Jesua, a
Noadiah mab Binnui, y Lefiaid,
oedd gyd â hwynt;
34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob
un. A'r holl bwysau a ysgrifenwyd
y pryd hwnnw.
35 Meibion y gaethglud, y rhai a ⁱ Felly pen. 6. 17.
ddaeth o'r caethiwed, ⁱ a offrym-

Cyn CRIST Cylch 457

Cyn CRIST Cylch 457.

masant boeth-offrymmau i Dduw
Israel, *sef* deuddeg o fustych dros
holl Israel, onid pedwar pùm ugain
o hyrddod, namyn tri pedwar ugain
o ŵyn, *a* deuddeg o fychod yn bech-
aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm
poeth i'r Arglwydd.
36 ¶ A rhoddasant orchymyn y
brenhin at bendefigion y brenhin,
a thywysogion y tu hwnt i'r afon:
a hwy a gynnorthwyasant y bobl, a
thŷ Dduw.

PENNOD IX.

1 *Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgyfathrachu â dieithriaid; 5 yn gweddïo Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau hwynt.*

457. AC wedi darfod hynny, tywysogion
a ddaethant attaf fi, gan ddy-
wedyd, Nid ymneillduodd pobl
Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddi
wrth bobl y gwledydd: *gwnaethant*
yn ol eu ffieidd-dra hwynt; *sef* y
Canaaneaid, yr Hethiaid, y Phere-
ziaid, y Jebusiaid, yr Ammoniaid, y
Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amor-
iaid.
2 Canys cymmerasant o'u merched
iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r
had sanctaidd a ymgymmysgodd â
phobl y gwledydd: a llaw y pen-
naethiaid a'r tywysogion fu gyntaf
yn y camwedd hyn.
a Job 1. 20. 3 Pan glywais innau hyn, [a] mi a
rwygais fy nillad a'm gwisg, ac a
dynnais wallt fy mhen a'm barf, ac
a eisteddais yn synn.
4 Yna yr ymgasglodd attaf fi bob
b pen. 10. 3. un a'r [b] a ofnodd eiriau Duw Israel,
am gamwedd y rhai a gaethglud-
asid; a myfi a eisteddais yn synn
hyd yr aberth prydnhawnol.
5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawnol
mi a gyfodais o'm cystudd; ac wedi
i mi rwygo fy nillad a'm gwisg, mi
a ostyngais ar fy ngliniau, ac a led-
ais fy nwylaw at yr Arglwydd fy
Nuw,
6 Ac a ddywedais, O fy Nuw, y
mae arnaf gywilydd a gorchwyledd
godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o
c Ps. 38. 4. herwydd [c] ein hanwireddau ni a
aethant yn aml dros ben, a'n
‖ Neu, euogrwydd. ‖ camwedd [d] a dyfodd hyd y nef-
d 2 Chron. 28. 9. oedd.
7 Er dyddiau ein tadau *yr ydym*
ni mewn camwedd mawr hyd y
dydd hwn; ac am ein hanwireddau
y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd,
a'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd y
gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed,
ac i anrhaith, ac i warthrudd wyneb,
megis heddyw.
8 Ac yn awr dros ennyd fechan y
daeth gras oddi wrth yr Arglwydd
ein Duw, i adael i ni weddill i
ddiangc, ac i roddi i ni hoel yn
ei le sanctaidd ef; fel y goleuai ein
Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni
ychydig orphwysdra yn ein caeth-
iwed.
9 Canys caethion *oeddym* ni;
ond ni adawodd ein Duw ni yn ein
e pen. 7. 28. caethiwed, eithr [e] parodd i ni dru-
garedd o flaen brenhinoedd Persia,
i roddi i ni orphwysdra i ddyrchafu
tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd
anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fur
yn Judah a Jerusalem.

Cyn CRIST 457.

10 Ac yn awr beth a ddywedwn
wedi hyn, O ein Duw? canys gad-
awsom dy orchymynion di,
11 Y rhai a orchymynaist trwy
law dy weision y prophwydi, gan
ddywedyd, Y wlad yr ydych yn
myned iddi i'w meddiannu, gwlad
halogedig *yw* hi, trwy halogedig-
aeth pobl y gwledydd, oblegid eu
ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llan-
wasant hi â'u haflendid † o gwrr bwy † Heb. o enau i enau: megis 2 Bren. 21. 16.
gilydd.
12 Ac yn awr, [f] na roddwch eich
merched i'w meibion hwynt, ac na f Exod. 23. 32. Deut. 7. 3.
chymmerwch eu merched, hwynt
i'ch meibion chwi, ac [g] na cheisiwch g Deut. 23. 6.
eu heddwch hwynt na'u daioni
byth: fel y cryfhâoch, ac y mwyn-
hâoch ddaioni y wlad, ac y gadaw-
och hi yn etifeddiaeth i'ch meibion
byth.
13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth
arnom am ein drwg weithredoedd,
a'n mawr gamwedd, am i ti ein
Duw [h] † ein cospi yn llai nâ'n h Ps. 103. 10.
hanwiredd, a rhoddi i ni ddïangfa † Heb. attal is law ein hanwiredd.
fel hyn;
14 A dorrem ni drachefn dy
orchymynion di, ac ymgyfathrachu
† â'r ffiaidd bobl hyn? oni ddigit ti † Heb. â phobl y ffieidd-dra hyn?
wrthym, nes *ein* difetha, fel na
byddai un gweddill na dïangol?
15 Arglwydd Dduw Israel, cyfiawn
ydwyt ti; eithr gweddill dïangol
ydym ni, megis heddyw: wele ni
o'th flaen di yn ein camweddau;
canys ni allwn ni sefyll o'th flaen di
am hyn.

PENNOD X.

1 *Sechanïah yn annog Ezra i ddiwygio y prïodasau dïeithr. 6 Ezra yn galaru, ac yn casglu y bobl ynghyd. 9 Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhâu, ac yn addaw gwellhâu. 15 Eu gofal am gyflawni hynny. 18 Enwau y rhai a brïodasai wragedd dïeithr.*

AC wedi i Ezra weddïo a chy-
ffesu, gan wylo a syrthio i
lawr o flaen tŷ Dduw, tyrfa fawr o
Israel a ymgasglasant atto ef, yn
wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant:
canys y bobl a wylasant âg wylofain
mawr.
2 Yna y llefarodd Sechanïah mab
Jehïel, o feibion Elam, ac a ddy-
wedodd wrth Ezra, Ni a bechasom
yn erbyn ein Duw, ac a gyttaliasom
â gwragedd dïeithr o bobl y wlad:
etto yn awr y mae gobaith i Israel
am hyn.
3 Yn awr, gan hynny, gwnawn
gyfammod â'n Duw, ar † fwrw † Heb. ddwyn allan.
allan yr holl wragedd, a'u plant,
wrth gynghor yr Arglwydd, a'r
rhai [a] a ofnant [b] orchymynion ein a pen. 9. 4.
Duw: a gwneler yn ol y gyfraith. b Deut. 7. 2, 3.
4 Cyfod; canys arnat ti *y mae* y
peth: a ni *a fyddwn* gyd â thi:
ymwrola, a gwna.
5 Yna y cyfododd Ezra, ac a
dyngodd bennaethiaid yr offeiriaid
a'r Lefiaid, a holl Israel, ar wneuth-
ur yn ol y peth hyn. A hwy a
dyngasant.
6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen
tŷ Dduw, ac a aeth i ystafell Jo-
hanan mab Elïasib: a *phan* ddaeth
yno, ni fwyttâodd fara, ac nid yfodd
ddwfr; canys galaru yr oedd am
gamwedd y gaethglud.

Cyn CRIST 457.

7 A chyhoeddasant yn Judah a
Jerusalem, ar i holl feibion y
gaethglud ymgasglu i Jerusalem;
8 A phwy bynnag ni ddelai o
fewn tridiau, yn ol cynghor y pen-
naethiaid a'r henuriaid, efe a gollai
ei holl olud, ac yntau a ddidolid
oddi wrth gynnulleidfa y rhai a
gaethgludasid.
9 ¶ Felly holl wŷr Judah a Ben-
jamin a ymgasglasant i Jerusalem o
fewn tridiau: hynny *oedd* y nawfed
mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r mis;
a'r [c] holl bobl a eisteddasant yn heol
tŷ DDUW, yn crynu o achos y peth
hyn, ac o achos y † gwlawogydd.
10 Ac Ezra yr offeiriad a gyfod-
odd, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi
a bechasoch, ac a gyttaliasoch â
gwragedd dïeithr, gan ychwanegu
ar bechod Israel.
11 Ac yn awr rhoddwch foliant i
ARGLWYDD DDUW eich tadau, a
gwnewch ei ewyllys ef; ac ysgerwch
oddi wrth bobl y tir, ac oddi wrth y
gwragedd dïeithr
12 A holl dyrfa Israel a atteb-
asant ac a ddywedasant â llef uchel,
Yn ol dy air di y mae arnom ni
wneuthur.
13 Eithr y bobl sydd lawer, a'r
amser yn wlawog, ac ni ellir sefyll
allan, ac nid gwaith un diwrnod na
dau *ydyw:* canys pechasom ‖ yn
ddirfawr yn y peth hyn.
14 Safed yn awr ein pennaethiaid
o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n
dinasoedd a gyttaliasant â gwragedd
dïeithr, ar amseroedd gosodedig, a
henuriaid pob dinas, a'u barnwyr
gyd â hwynt, nes troi digter ein
Duw oddi wrthym ‖ am y peth
hyn.
15 ¶ Yn unig Jonathan mab Asa-
hel, a Jahasïah mab Ticfah, a
† osodwyd ar hyn: Mesulam hefyd a
Sabbethai y Lefiad a'u cynnorthwy-
asant hwy.
16 A meibion y gaethglud a
wnaethant felly. Ac Ezra yr offeir-
iad, *a*'r gwŷr *oedd* bennau cenedl
tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth *eu*
henwau, a neillduwyd, ac a eistedd-
asant ar y dydd cyntaf o'r degfed
mis, i ymofyn am y peth hyn.
17 A hwy a wnaethant ben â'r
holl wŷr a gyttaliasent â gwragedd
dïeithr, erbyn y dydd cyntaf o'r mis
cyntaf.
456. 18 ¶ A chafwyd o feibion yr off-
eiriaid, y rhai a gyttaliasent â
gwragedd dïeithr: o feibion Jesua
mab Josadac, a'i frodyr; Maaseiah,
ac Elïezer, a Jarib, a Gedalïah.

[c] Edrych 1 Sam. 12.18.
† Heb. *cawodydd.*
‖ Neu, *lawer o honom.*
‖ Neu, *nes gorphen y peth hyn.*
† Heb. *safodd.*

19 A hwy [d] a roddasant eu dwy-
law ar fwrw allan eu gwragedd; a
chan iddynt bechu, *a offrymmasant*
hwrdd o'r praidd dros eu cam-
wedd.
20 Ac o feibion Immer; Hanani,
a Zebadïah.
21 Ac o feibion Harim; Maa-
seiah, ac Elïah, a Semaiah, a Jehïel,
ac Uzzïah.
22 Ac o feibion Pasur; Elioënai,
Maaseiah, Ismael, Nethaneel, Joza-
bad, ac Elasah.
23 Ac o'r Lefiaid; Jozabad, a Si-
mei, a Chelaiah, (hwnnw *yw* Celita)
Pethahïah, Judah, ac Elïezer.
24 Ac o'r cantorion; Elïasib: ac
o'r porthorion; Sàlum, a Thelem,
ac Uri.
25 Ac o Israel: o feibion Paros;
Ramïah, a Jesïah, a Malchïah, a
Miamin, ac Eleazar, a Malchiah, a
Benaiah.
26 Ac o feibion Elam; Mattanïah,
Zechariah a Jehïel, ac Abdi, a Je-
remoth, ac Elïah.
27 Ac o feibion Zattu; Elioënai,
Elïasib, Mattanïah, a Jeremoth, a
Zabad, ac Aziza.
28 Ac o feibion Bebai; Jehoha-
nan, Hananïah, Zabbai, *ac* Athlai.
29 Ac o feibion Bani; Mesulam,
Màluch, ac Adaiah, Jasub, a Seal, a
Ramoth.
30 Ac o feibion Pahath-Moab,
Adna, a Chelal, Benaiah, Maaseiah.
Mattanïah, Bezaleel, a Binnui, a
Manasseh.
31 Ac *o* feibion Harim; Elïezer,
Isïah, Malchïah, Semaiah, Simeon,
32 Benjamin, Màluch, *a* Semar-
ïah.
33 O feibion Hasum; Mattenai,
Mattathah, Zabad, Eliphelet, Jere-
mai, Manasseh, *a* Simeï.
34 O feibion Bani; Maadai, Am-
ram, ac Uel,
35 Benaiah, Bedeiah, Cèlu,
36 Faniah, Meremoth, Elïasib,
37 Mattanïah, Mattenai, a Jaasau,
38 A Bani, a Binnui, a Simei,
39 A Selemïah, a Nathan, ac
Adaiah,
40 ‖ Machnadebai, Sasai, Sarai,
41 Azareel, a Selemïah, a Sema-
rïah,
42 Sàlum, Amarïah, *a* Joseph.
43 O feibion Nebo; Jeiel, Matti-
thïah, Zabad, Zebina, Jadau, a Jöel,
a Benaiah.
44 Y rhai hyn oll a gymmerasant
wragedd dïeithr: ac yr oedd *i rai*
o honynt wragedd a ddygasai blant
iddynt.

Cyn CRIST 456.
[d] 2 Bren. 10. 15.
‖ Neu, *Mab nadebai.*

LLYFR NEHEMIAH.

Cyn CRIST Cylch 446.

PENNOD I.

1 *Nehemïah, wrth glywed gan Hanani ddrwg gyflwr Jerusalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddïo. 5 Ei weddi ef.*

GEIRIAU Nehemïah mab Ha-
chaliah. A bu ym mis Cisleu,
yn yr ugeinfed flwyddyn, pan oedd-
wn i ym mhrenhinllys Susan,
2 Ddyfod o Hanani, un o'm brod-
yr, efe a gwŷr o Judah; a gofynais
iddynt am yr Iuddewon a ddïang-
asai, y rhai a adawsid o'r caethiwed,
ac am Jerusalem.
3 A hwy a ddywedasant wrthyf,
Y gweddillion, y rhai a adawyd o'r
gaethglud yno yn y dalaeth *ydynt*

Cyn CRIST Cylch 446.

Cyn CRIST Cylch 446.

mewn blinder mawr a gwarad-
wydd: mur Jerusalem hefyd [a]a
ddrylliwyd, a'i phyrth a losgwyd â
[a] 2 Bren. 25. 10. thân.
4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn,
myfi a eisteddais ac a wylais, ac a
alerais *dalm* o ddyddiau; a bûm
yn ymprydio, ac yn gweddïo ger
bron Duw y nefoedd;
[b] Dan. 9. 4. 5 A dywedais, Attolwg, [b]Ar-
glwydd Dduw y nefoedd, y Duw
[c] Exod. 20. 6. mawr ac ofnadwy, [c]yr hwn sydd yn
cadw cyfammod a thrugaredd i'r
rhai a'i carant ef ac a gadwant ei
orchymynion:
6 Bydded, attolwg, dy glust yn
[d] 1 Bren. 8. 29. clywed, [d]a'th lygaid yn agored, i
wrando ar weddi dy was, yr hon yr
ydwyf fi yn ei gweddïo ger dy fron
di yr awr hon ddydd a nos, dros
feibion Israel dy weision, ac yn
cyffesu pechodau meibion Israel, y
rhai a bechasom i'th erbyn: myfi
hefyd a thŷ fy nhad a bechasom.
7 Gwnaethom yn llygredig iawn
i'th erbyn, ac ni chadwasom y
gorchymynion, na'r deddfau, na'r
barnedigaethau, a orchymynaist i
Moses dy was.
8 Cofia, attolwg, y gair a orchy-
mynaist wrth Moses dy was, gan
[e] Lef. 26. 33. Deut. 4. 25, &c. ddywedyd, [e]*Os* chwi a droseddwch,
myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mysg
y bobloedd:
9 Ond *os* dychwelwch attaf fi,
a chadw fy ngorchymynion, a'u
[f] Deut. 30. 4. gwneuthur hwynt; [f]pe gyrrid rhai
o honoch chwi hyd eithaf y nef-
oedd, *etto* mi a'u casglaf hwynt
oddi yno, ac a'u dygaf i'r lle a
etholais i drigo o'm henw ynddo.
10 A hwy *ydynt* dy weision a'th
bobl, y rhai a waredaist â'th fawr
allu, ac â'th law nerthol.
11 Attolwg, Arglwydd, bydded yn
awr dy glust yn gwrando ar weddi
dy was, ac ar weddi dy weision y
rhai sydd yn ewyllysio ofni dy enw:
llwydda hefyd, attolwg, dy was
heddyw, a chaniattâ iddo *gael* tru-
garedd ger bron y gwr hwn. Canys
myfi oedd drulliad i'r brenhin.

PENNOD II.

1 Artaxerxes, pan wybu yr achos yr oedd Nehemïah yn athrist, yn ei anfon ef â llythyrau ac â gorchymynion i Jerusalem. 9 Nehemïah yn dyfod i Jerusalem, a'r gelynion yn ddrwg ganddynt hynny. 12 Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau, 17 ac yn annog yr Iuddewon i adeiladu Jerusalem, er gwaethaf eu gelynion.

Cylch 445.
[a] Ezra 7. 1. AC ym mis Nisan, *yn* yr ugein-
fed flwyddyn i [a]Artaxerxes y
brenhin, *yr oedd* gwin o'i flaen ef:
a mi a gymmerais y gwin, ac a'*i*
rhoddais i'r brenhin. Ond ni bydd-
wn *arferol o fod* yn drist ger ei
fron ef.
2 Am hynny y brenhin a ddy-
wedodd wrthyf, Paham *y mae* dy
wyneb-pryd yn drist, a thithau heb
fod yn glaf? nid *yw* hyn ond
tristwch calon. Yna yr ofnais yn
[b] 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21. ddirfawr:
3 A dywedais wrth y brenhin,
[b]Byw fyddo y brenhin yn dragy-
wydd: paham na thristâai fy wyneb,
pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod fy
nhadau, wedi *ei* dinystrio, a'i phyrth
wedi eu hysu â thân?
4 A'r brenhin a ddywedodd
wrthyf, Pa beth yr wyt ti yn ei
ddymuno? Yna y gweddïais ar
Dduw y nefoedd.
5 A mi a ddywedais wrth y bren-
hin, O rhynga bodd i'r brenhin, ac
od yw dy was yn gymmeradwy ger
dy fron di, ar i ti fy anfon i Judah,
i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr
adeiladwyf hi.
6 A'r brenhin a ddywedodd
wrthyf (a'i wraig yn eistedd yn ei
ymyl ef), Pa hyd y bydd dy daith
di, a pha bryd y dychweli? A
gwelodd y brenhin yn dda fy anfon
i, a minnau a nodais iddo [c]amser. [c] pen. 5. 14. a 13. 6.
7 Yna y dywedais wrth y bren-
hin, O rhynga bodd i'r brenhin,
rhodder i mi lythyrau at y tywys-
ogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y
trosglwyddont fi nes fy nyfod i
Judah;
8 A llythyr at Asaph, ceidwad
coedwig y brenhin, fel y rhoddo efe
i mi goed i wneuthur trawstiau i
byrth y palas y rhai *a berthyn* i'r
tŷ, ac i fur y ddinas, ac i'r tŷ yr
elwyf iddo. A'r brenhin a roddodd
i mi, [d]fel yr *oedd* daionus law fy [d] Ezra 5. 5. a 7. 6, 9, 28. ad. 18.
Duw arnaf fi. 445.
9 ¶ Yna y daethum at y tywys-
ogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a
roddais iddynt lythyrau y brenhin.
(A'r brenhin a anfonasai dywys-
ogion y llu, a marchogion gyd â
mi.)
10 Pan glybu Sanbàlat yr Horon-
iad, a Thobïah y gwas, yr Am-
moniad, *y peth hyn*, bu ddrwg iawn
ganddynt, am ddyfod dyn i geisio
daioni i feibion Israel.
11 Felly mi [e]a ddeuthum i Jeru- [e] Ezra 8. 32.
salem, ac a fûm yno dridiau.
12 ¶ A chyfodais liw nos, myfi
ac ychydig wŷr gyd â mi; ac ni
fynegais i neb beth a roddasai fy
Duw yn fy nghalon ei wneuthur
yn Jerusalem: ac anifail nid *oedd*
gennyf, ond yr anifail yr oeddwn yn
marchogaeth arno.
13 A mi a euthum allan liw nos,
trwy [f]borth y glynn, ar gyfer ffyn- [f] 2 Chron. 26. 9. pen. 3. 13.
non y ddraig, ac at borth y dom; a
deliais sylw ar furiau Jerusalem y
rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth
y rhai oedd wedi eu hysu â than.
14 Yna y tramwyais i borth y
ffynnon, ac at bysgod-lyn y bren-
hin: ac nid *oedd* le i'r anifail *oedd*
danaf i fyned heibio.
15 A mi a euthum i fynu gan
lân yr afon liw nos, ac a ddeliais
sylw ar y mur, ac a ddychwelais, ac
a ddaethum trwy borth y glynn, ac
felly y tröais yn ol.
16 A'r pennaethiaid ni wyddent
i ba le yr aethwn i, na pheth yr
oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn
hyn ni fynegaswn *ddim* i'r Iuddewon,
nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion,
nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan
arall oedd yn gwneuthur y gwaith.
17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr
ydych yn gweled yr adfyd yr ydym
ynddo, fod Jerusalem wedi ei dinystr-
io, a'i phyrth wedi eu llosgi â thân:

Cyn CRIST 445.

deuwch, ac adeiladwn fur Jerusa-
lem, fel na byddom mwyach yn
waradwydd.
18 Yna y mynegais iddynt fod
[g]ad. 8. [g]llaw fy Nuw yn ddaionus tu ag
attaf; a geiriau y brenhin hefyd y
rhai a ddywedasai efe wrthyf. A
hwy a ddywedasant, Cyfodwn, ac
adeiladwn. Felly y cryfhasant eu
dwylaw i ddaioni.
19 Ond pan glybu Sanbalat yr
Horoniad, a Thobïah y gwas, yr
Ammoniad, a Gesem yr Arabiad,
hyn, hwy a'n gwatwarasant ni, ac
a'n dirmygasant, ac a ddywedasant,
Pa beth *yw* hyn yr ydych chwi yn
ei wneuthur? a wrthryfelwch chwi
yn erbyn y brenhin?
20 Yna yr attebais hwynt, ac y
dywedais wrthynt, Duw y nefoedd,
efe a'n llwydda ni; a ninnau ei
weision ef a gyfodwn, ac a adeil-
[h]Ezra 4. 3. adwn: ond [h]nid *oes* i chwi ran, na
chyfiawnder, na choffadwriaeth yn
Jerusalem.

PENNOD III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladasant gaerau Jerusalem.*

[a]pen. 12. 10. YNA [a]Elïasib yr arch-offeiriad
a gyfododd, a'i frodyr yr offeir-
[b]pen. 12. 39. iaid, a hwy a adeiladasant [b]borth y
defaid; hwy a'i cyssegrasant, ac a
osodasant ei ddorau ef; ie, hyd dŵr
Meah y cyssegrasant ef, *a* hyd dŵr
[c]Jer. 31. 38. [c]Hananeel.
2 A cher llaw iddo ef yr adeilad-
[d]Ezra 2. 34. odd [d]gwŷr Jericho. A cher llaw
iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur
mab Imri.
[e]Ezra 2. 35. 3 A [e]meibion Hassenaah a adeil-
[f]2 Chron. 33. 14. Seph. 1. 10. adasant [f]borth y pysgod; hwynt-
hwy a osodasant ei drawstiau ef, ac
[g]Edrych pen. 6. 1. a 7. 1. [g]a osodasant ei ddorau, ei gloiau,
a'i farrau.
4 A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Meremoth mab Urïah, mab
Cos. A cher eu llaw hwynt y cy-
weiriodd Mesùlam mab Berechïah,
mab Mesezabeel. A cher eu llaw
hwynt y cyweiriodd Sadoc mab
Baana.
5 A cher llaw iddynt hwy y cy-
weiriodd y Tecoiaid; ond eu gwŷr
[h]Barn. 5. 23. mawr ni osodasant eu gwddf [h]yng
ngwasanaeth eu Harglwydd.
6 A Jehoiada mab Paseah, a Me-
sùlam mab Besodeiah, a gyweir-
iasant yr hen borth; hwy a osod-
asant ei drawstiau ef, ac a osod-
asant i fynu ei ddorau, a'i gloiau,
a'i farrau.
7 A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Melatïah y Gibeoniad, a Jadon
y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Mis-
pah, hyd orseddfa y llywydd *oedd*
tu yma i'r afon.
8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd
Uzzïel mab Harhaiah, *o'r* gofaint
aur. Ger llaw iddo yntau y cyweir-
iodd Hananïah, mab *un* o'r apothec-
|| Neu, *adawsant.* ariaid: a hwy a || gyweiriasant Je-
rusalem hyd y mur llydan.
9 A cher eu llaw hwynt y cy-
weiriodd Rephaiah mab Hur, ty-
wysog hanner rhan Jerusalem.
10 A cher llaw iddynt hwy y cy-
weiriodd Jedaiah mab Harumaph,
ar gyfer ei dŷ. A Hattus mab Ha-
sabnïah a gyweiriodd ger llaw iddo
yntau.
11 Malchïah mab Harim, a Hasub
mab Pahath-Moab, a gyweiriasant
†ran arall, a thŵr y ffyrnau. † Heb *yr ail mesur.*
12 A cher llaw iddo ef y cyweir-
iodd Salùm mab Halohes, tywysog
hanner rhan Jerusalem, efe a'i
ferched.
13 [i]Porth y glynn a gyweiriodd [i]pen. 2. 13.
Hanun a thrigolion Zanoah; hwynt-
hwy a'i hadeiladasant ef, ac a osod-
asant ei ddorau ef, ei gloiau, a'i
farrau, a mil o gufyddau ar y mur,
hyd [k]borth y dom. [k]pen. 2. 13.
14 Ond porth y dom a gyweiriodd
Malchïah mab Rechab, tywysog
rhan o Beth-haccerem; efe a'i
hadeiladodd, ac a osododd ei ddor-
au, ei gloiau, a'i farrau.
15 A Salum mab Col-hozeh, ty-
wysog rhan o Mispah, a gyweiriodd
[l]borth y ffynnon; efe a'i hadeilad- [l]pen. 2. 14.
odd, ac a'i toodd, ac a osododd ei
ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a
mur [m]pysgod-lyn Siloah, wrth ardd [m]Ioan 9. 7.
y brenhin, a hyd y grisiau sydd yn
dyfod i waered o ddinas Dafydd.
16 Ar ei ol ef y cyweiriodd Nehe-
mïah mab Azbuc, tywysog hanner
rhan Bethsur, hyd ar gyfer beddrod
Dafydd, a hyd [n]y pysgod-lyn a [n]2 Bren. 20. 20.
wnelsid, a hyd dŷ y cedyrn.
17 Ar ei ol ef y cyweiriodd y Lefiaid,
Rehum mab Bani. Ger llaw iddo
ef y cyweiriodd Hazabïah, tywysog
hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei
hun.
18 Ar ei ol ef eu brodyr hwynt a
gyweiriasant, Bafai mab Henadad,
tywysog hanner rhan Ceilah.
19 A cher llaw iddo ef y cyweir-
iodd Ezer mab Jesua, tywysog Mis-
pah, ran arall ar gyfer y ddringfa i
dŷ yr arfau, wrth || y drofa. || *droead y mur.*
20 Ar ei ol ef Baruc mab || Zabbai || Neu, *Zaccai.*
yn awyddus a gyweiriodd y mesur
arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Elïasib
yr arch-offeiriad.
21 Ar ei ol ef Meremoth mab
Urïah, fab Cos, a gyweiriodd y
mesur arall, o ddrws tŷ Elïasib hyd
dalcen tŷ Elïasib.
22 Ac ar ei ol ef yr offeiriaid, gwŷr
y gwastadedd a gyweiriasant.
23 Ar ei ol ef y cyweiriodd Ben-
jamin, a Hasub, gyferbyn â'u tŷ.
Wedi yntau Azarïah mab Maasei-
ah, mab Ananïah, a gyweiriodd wrth
ei dŷ.
24 Ar ei ol yntau Binnui mab
Henadad a gyweiriodd fesur arall,
o dŷ Azarïah hyd y drofa, sef hyd
y gongl.
25 Palal mab Uzai, ar gyfer y
drofa, a'r tŵr sydd yn myned allan
o uchelдy y brenhin, yr hwn *sydd*
wrth [o]gyntedd y carchar. Ar ei ol [o]Jer. 32. 2. a 33. 1. a 37. 21.
ef, Pedaiah mab Paros.
26 A'r [p]Nethiniaid, y rhai oedd [p]Ezra 2. 43.
yn trigo yn || [q]Ophel, hyd ar gyfer || *y tŵr.*
[r]porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r [q]2 Chron. 27. 3.
tŵr oedd yn myned allan. [r]pen. 8. 1, 3. a 12. 37.
27 Ar ei ol yntau y Tecoiaid a
gyweiriasant fesur arall, ar gyfer [s]2 Bren. 11. 16
y tŵr mawr sydd yn myned allan,
hyd fur Ophel. Jer. 31. 40.
28 Oddi ar [s]borth y meirch, yr

Cyn CRIST 445

offeiriaid a gyweiriasant bob un gyferbyn â'i dŷ.

29 Ar eu hol hwynt Sadoc mab Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ol yntau y cyweiriodd Semaiah mab Sechanïah, ceidwad porth y dwyrain.

30 Ar ei ol ef y cyweiriodd Hananïah mab Selemiah, a Hanun chweched mab Salaph, y mesur arall. Ar ei ol yntau Mesulam mab Berechïah a gyweiriodd ar gyfer ei ystafell.

31 Ar ei ol yntau Malchïah, mab y gof aur, a gyweiriodd hyd dŷ y Nethiniaid, a'r marchnadyddion ar gyfer porth Miphcad, hyd ystafell y gongl.

32 A rhwng ystafell y gongl a phorth y defaid, yr eurychod a'r marchnadyddion a gyweiriasant.

PENNOD IV.

1 *Nehemïah yn gweithio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jerusalem, er bod y gelynion yn ei watwar.* 7 *A phan wybu eu digllonedd a'u cyfrinach hwy, yn gosod gwyliadwriaeth,* 13 *yn arfogi y gweithwyr,* 19 *ac yn dysgu iddynt ryfela.*

[a] pen. 2. 10.

PAN glybu [a] Sanbalat ein bod ni yn adeiladu y mur, efe a gynddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd yn ddirfawr, ac a watwarodd yr Iuddewon.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae yr Iuddewon gweiniaid hyn yn ei wneuthur? a adewir iddynt hwy? a aberthant? a orphenant mewn diwrnod? a godant hwy y cerrig o'r tyrrau llwch, wedi eu llosgi?

3 A Thobïah yr Ammoniad *oedd* yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *etto* pe del llwynog i fynu, efe a fwriai i lawr eu mur cerrig hwynt.

4 Gwrando, O ein Duw; canys yr ydym yn † ddirmygus: dychwel hefyd eu gwaradwydd ar eu pennau hwynt, a dod hwynt yn anrhaith y'ngwlad y caethiwed:

† Heb. *ddirmyg.*

5 Ac [b] na orchuddia eu hanwiredd hwynt, ac na ddilëer eu pechod hwynt o'th wydd di: canys digiasant *dydi* ger bron yr adeiladwyr.

[b] Ps. 69. 27, 28. a 109. 14, 15. Jer. 18. 23.

6 Felly nyni a adeiladasom y mur: a chyfannwyd yr holl fur hyd ei hanner: canys yr oedd gan y bobl galon i weithio.

7 ¶ Ond pan glybu Sanbalat, a Thobïah, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Asdodiaid, † gwbl-gyweirio muriau Jerusalem, *a* dechreu cau yr adwyau; yna y llidiasant yn ddirfawr:

† Heb. *ddyrchafu o furiau.*

8 A hwynt oll a frad-fwriadasant ynghyd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jerusalem, ac † i'w rhwystro.

† Heb. *i wneuthur iddo amryfusedd.*

9 Yna y gweddïasom ar ein Duw, ac y gosodasom wyliadwriaeth yn eu herbyn hwynt ddydd a nos, o'u plegid hwynt.

10 A Judah a ddywedodd, Nerth y cludwyr a wanhâodd, a phridd lawer *sydd*, fel na allwn ni adeiladu y mur.

11 A'n gwrthwynebwyr a ddywedasant, Ni chânt wybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w mysg hwynt, a'u lladd, a rhwystro eu gwaith hwynt.

12 A phan ddaeth yr Iuddewon oedd yn preswylio yn eu hymyl hwynt, dywedasant wrthym ddengwaith, ‖ O'r holl leoedd *trwy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddant arnoch chwi.*

‖ Neu, *O bob lle y dychwelwch attom ni.*

13 ¶ Am hynny mi a osodais *rai* † yn y lleoedd isaf, o'r tu ol i'r mur, *ac* yn y lleoedd uchaf; yn ol eu teuluoedd hefyd y gosodais y bobl, â'u cleddyfau, â'*u* gwaywffyn, ac â'u bwâau.

† Heb. *o fannau isaf y lle.*

14 A mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r swyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr ARGLWYDD mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dros eich brodyr, eich meibion a'ch merched, eich gwragedd a'ch tai.

15 A phan glybu ein gelynion fod *y peth* yn hysbys i ni, Duw a ddiddymmodd eu cynghor hwynt; a ninnau oll a ddychwelasom at y mur, bawb i'w waith.

16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy ngweision oedd yn gweithio yn y gwaith, a'u hanner hwynt oedd yn dal gwaywffyn, a thariannau, a bwâau, a llurigau; a'r tywysogion *oedd* ar holl dŷ Judah.

17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mur, ac yn dwyn beichiau, *a'r* rhai oedd yn llwytho, oeddynt âg un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac â'r *llaw* arall yn dal arf.

18 Canys pob un o'r adeiladwyr oedd wedi gwregysu ei gleddyf ar ei † glun, ac yn adeiladu: a'r hwn oedd yn lleisio mewn udgorn *ydoedd* yn fy ymyl i.

† Heb. *lwynau.*

19 ¶ A mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y swyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith *sydd* fawr a helaeth, a nyni a wasgarwyd ar hyd y mur, ym mhell oddi wrth eu gilydd.

20 Yn y fan lle y clywoch sain yr udgorn, yno ymgesglwch attom. [c] Ein Duw ni a ymladd drosom.

[c] Exod. 14. 14, 25. Deut. 1. 30.

21 Felly yr oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'u hanner hwynt yn dal gwaywffyn, o gyfodiad y wawr hyd gyfodiad y sêr.

22 Dywedais hefyd y pryd hwnnw wrth y bobl, Lletyed pob un â'i was yn Jerusalem, fel y byddont i ni yn wyliadwriaeth y nos, a'r dydd *mewn* gwaith.

23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweision, a'r gwylwyr *oedd* ar fy ol, ni ddïosgasom ein dillad, ‖ *ond* a ddïosgai pob un i'w golchi.

‖ Neu, *pob un ai â'i arf i'r dwfr:* Edrych Barn. 5. 11.

PENNOD V.

1 *Yr Iuddewon yn cwyno rhag eu dyledion, a'u prid, a'u caethiwed.* 6 *Nehemïah yn ceryddu yr usurwyr, ac yn peri iddynt roi yr occr a'r prid yn ei ol:* 14 *yn maddeu ei gynhaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.*

AC yr oedd gweiddi mawr gan y bobl, a'u gwragedd, yn erbyn yr Iuddewon eu brodyr.

2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, *Y mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny

Cyn CRIST 445.

yr ydym yn cymmeryd ŷd, fel y
bwyttaom, ac y byddom byw.
3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd,
Ein meusydd, a'n gwinllannoedd,
a'n tai, yr ydym ni yn eu gwystlo,
fel y prynom ŷd rhag y newyn.
4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dy-
wedyd, Benthyciasom arian i *dalu*
treth y brenhin, *a hynny ar* ein
tiroedd a'n gwinllannoedd.
[a] Es. 58. 7. 5 Ac yn awr, [a]ein cnawd ni *sydd*
fel cnawd ein brodyr, ein plant ni
[b] Exod. 21. 7. fel eu plant hwy: ac wele ni [b]yn
darostwng ein meibion a'n merched
yn weision, ac y mae *rhai* o'n merch-
ed ni wedi eu caethiwo, ac heb
fod gennym *i'w rhyddhâu;* canys
gan eraill *y mae* ein meusydd a'n
gwinllannoedd hyn.
6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr, pan
glywais eu gwaedd hwynt, a'r geir-
iau hyn.
† Heb. *ymgyng-horodd.* 7 Fy nghalon hefyd a † feddyliodd
ynof, a mi a ddwrdiais y pendefig-
ion, a'r swyddogion, ac a ddywed-
ais wrthynt, Yr ydych chwi yn cym-
meryd occraeth bob un gan ei frawd.
A gosodais yn eu herbyn hwynt
gynnulleidfa fawr.
8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni
[c] Lef. 25. 48. yn ol ein gallu a [c]brynasom ein
brodyr yr Iuddewon, y rhai a werth-
asid i'r cenhedloedd; ac a ydych
chwithau yn gwerthu eich brodyr?
neu a werthir hwynt i ni? Yna y
tawsant, ac ni chawsant air i *atteb*.
9 A mi a ddywedais, Nid da y
peth yr ydych chwi yn ei wneuthur:
[d] Lef. 25. 36. oni ddylech chwi rodio [d]mewn ofn
ein Duw ni, o achos gwaradwydd y
cenhedloedd ein gelynion?
10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm
llangciau, ydym yn echwyno iddynt
arian ac ŷd: peidiwn, attolwg, â'r
occraeth yma.
11 Rhoddwch, attolwg, iddynt
heddyw eu meusydd, eu gwinllan-
noedd, a'u holew-wydd-lannoedd,
a'u tai drachefn; a chanfed *ran* yr
arian, a'r ŷd, y gwin, a'r olew, yr
ydych chwi yn ei fynnu ganddynt.
12 Hwythau a ddywedasant, Nyni
a'*u* rhoddwn drachefn, ac ni cheis-
iwn *ddim* ganddynt; felly y gwnawn
fel yr ydwyt yn llefaru. Yna y galw-
[e] Jer. 34. 8, 9. ais yr offeiriaid, ac [e]a'u tyngais
hwynt ar wneuthur yn ol y gair
hwn.
[f] Matt. 10. 14. Act. 13. 51. a 18. 6. 13 A [f]mi a ysgydwais odre *fy
ngwisg*, ac a ddywedais, Felly yr
ysgydwo Duw bob gŵr o'i dŷ, ac o'i
lafur, yr hwn ni chwblhâo y gair
hwn, ac felly y byddo efe yn ysgyd-
wedig, ac yn wag. A'r holl gyn-
nulleidfa a ddywedasant, Amen:
ac a foliannasant yr ARGLWYDD.
A'r bobl a wnaeth yn ol y gair hwn.
14 ¶ Ac o'r dydd y gosodwyd fi
yn dywysog iddynt hwy y'ngwlad
Judah, o'r ugeinfed flwyddyn hyd y
ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i
Artaxerxes y brenhin, *sef* deuddeng
mlynedd, ni fwyttëais i na'm brod-
yr fara y tywysog.
15 Ond y tywysogion cyntaf, y rhai
a fuasai o'm blaen i, fuasent drym-
ion ar y bobl, ac a gymmerasant
ganddynt fara a gwin, heb law deu-
gain sicl o arian; eu llangciau hef-
yd a arglwyddiaethent ar y bobl:
ond ni wneuthum i felly, rhag ofn
Duw.
16 Eithr myfi a gyweiriais *ran*
y'ngwaith y mur hwn, ac ni phryn-
asom *un* maes: a'm holl weision i
a ymgynnullasant yno at y gwaith.
17 Ac *yr oedd* ar fy mwrdd i, o
Iuddewon ac o swyddogion, ddeng
wr a saith ugain, heb law y rhai
oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedl-
oedd y rhai *oedd* o'n hamgylch.
18 A'r hyn a arlwyid beunydd
oedd un ŷch, chwech o ddefaid dew-
isol, ac adar wedi eu parottoi i mi;
a phob deng niwrnod *y rhoddid*
gwin o bob math, yn ddiamdlawd:
ac er hyn ni cheisiais fara y tywys-
og; canys trwm oedd y caethiwed
ar y bobl yma.
19 [g]Cofia fi, O fy NUW, er lles *i* [g] pen. 13. 22.
mi, yn ol yr hyn oll a wneuthum i'r
bobl hyn.

PENNOD VI.

1 Sanbalat, trwy ddichellion, a chwedlau, a brudiau gau, yn ceisio dychrynu Nehemiah. 15 Gorphen adeiladu Jerusalem; a hynny yn ddychryn i'r gelynion. 17 Pendefigion Judah a'i gelynion yn deall cyfrinach eu gilydd.

A PHAN glybu Sanbalat, a Tho-
biah, a ‖ Gesem yr Arabiad, a'r ‖ Gasmu, ad. 6.
rhan arall o'n gelynion, adeiladu o
honof fi y mur, ac nad oedd adwy
wedi ei gadael ynddo; ([a]er na osod- [a] pen. 3. 3.
aswn i y pryd hwnnw y dorau ar y
pyrth)
2 Yna yr anfonodd Sanbalat a
Gesem attaf, gan ddywedyd, Tyred,
ac ymgyfarfyddwn ynghyd yn *un*
o'r pentrefi y'ngwastadedd [b]Ono. [b] 1 Chron. 8. 12.
Ac yr oeddynt hwy yn bwriadu
gwneuthur niwed i mi.
3 Minnau a anfonais genhadau
attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith
mawr *yr ydwyf* fi yn *ei* wneuthur;
o herwydd hynny ni allaf ddyfod i
waered: paham y safai y gwaith,
pan ymadawn âg ef, a dyfod i
waered attoch chwi?
4 Etto hwy a anfonasant attaf fi
yn y modd hon bedair gwaith; ac yn
y modd hwnnw yr attebais hwynt.
5 Yna Sanbalat a anfonodd ei
was attaf fi y bummed waith yr un
ffunud, â llythyr agored yn ei law:
6 Ynddo yr oedd yn ysgrifenedig,
Ym mysg y cenhedloedd y mae y
gair, a ‖ Gasmu sydd yn dywedyd, ‖ Gesem, ad. 1.
dy fod di a'r Iuddewon yn amcanu
gwrthryfela: o herwydd hynny dy
fod di yn adeiladu y mur, fel y
byddit frenhin arnynt, yn ol y
geiriau hyn.
7 A'th fod dithau hefyd wedi
gosod prophwydi i bregethu am
danat yn Jerusalem, gan ddywedyd,
Y mae brenhin yn Judah. Ac yn
awr y fath ymadroddion a hyn a
glyw y brenhin: gan hynny tyred
yn awr, ac ymgynghorwn ynghyd.
8 Yna yr anfonais atto, gan ddy-
wedyd, Ni ddarfu yn ol yr ymad-
roddion hyn yr ydwyt ti yn eu
dywedyd; ond o'th galon dy hun
yr ydwyt yn eu dychymygu hwynt.
9 Oblegid hwynt-hwy oll oedd
yn ceisio ein hofni ni, gan ddy-

Cyn CRIST 445

wedyd, Eu dwylaw hwy a laesant
oddi wrth y gwaith, fel nas gwneir
ef. Gan hynny cryfhâ yn awr,
O Dduw, fy nwylaw i.
10 A mi a ddaethum i dŷ Se-
maiah mab Delaiah, mab Meheta-
beel, yr hwn *oedd* wedi cau arno;
ac efe a ddywedodd, Cyfarfyddwn
yn nhŷ Dduw, a chauwn ddrysau y
deml: canys y maent yn dyfod i'th
ladd di; a lliw nos y deuant i'th
ladd di.
11 Yna y dywedais, A ffŷ gwr
o'm bath i? neu pwy *sydd* fel myfi
yr hwn a elai i'r deml, fel y byddai
byw? Nid âf i mewn.
12 Ac wele, gwybûm nad Duw
a'i hanfonasai ef; ond llefaru o
hono ef y brophwydoliaeth hon yn
fy erbyn i: canys Tobïah a San-
bàlat a'i cyflogasent ef.
13 O herwydd hyn y cyflogasid
ef, fel y'm hofnid i, ac y gwnawn
felly, ac y pechwn; ac y byddai
hynny ganddynt yn enllib *i'm her-*
byn, fel y'm gwaradwyddent.
[c] pen. 13. 29. 14 [c]O fy Nuw, cofia Tobïah a
Sanbàlat, yn ol eu gweithredoedd
hynny; a Noadïah y brophwydes
hefyd, a'r rhan arall o'r prophwydi
y rhai oedd yn fy nychrynu i.
Cylch 445. 15 ¶ A'r mur a orphenwyd ar y
pummed *dydd* ar hugain o Elul,
mewn deuddeng niwrnod a deu-
gain.
16 A phan glybu ein holl elynion
ni *hynny*, a gweled o'r holl genhedl-
oedd y rhai *oedd* o'n hamgylch, hwy
a ofnasant, ac a lwfrhasant yn
ddirfawr ynddynt eu hun: canys
gwybuant mai trwy ein Duw ni y
gwnelsid y gwaith hwn.
17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn pen-
defigion Judah oedd yn mynych-
ddanfon eu llythyrau at Tobïah;
a'r eiddo Tobïah oedd yn dyfod
attynt hwythau.
18 Canys *yr oedd* llawer yn Judah
mewn cynghrair âg ef; o herwydd
‖ daw *oedd* efe i Sechanïah mab
Arah; a Johanan ei fab ef a gym-
merasai ferch Mesûlam mab Be-
rechïah *yn wraig iddo.*
19 A'i gymmwynasau ef y bydd-
ent hwy yn eu mynegi ger fy mron
i; ‖ fy ngeiriau innau hefyd y bydd-
ent yn eu hadrodd iddo yntau. *A*
Thobïah a anfonodd lythyrau i'm
dychrynu i.

‖ *mab yng nghyfraith.*

‖ Neu, *fy matterion.*

PENNOD VII.

1 *Nehemïah yn gorchymyn Jerusalem i Hanani a Hananïah.* 5 *Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Babilon.* 8 *o'r bobl*, 39 *a'r offeiriaid*, 43 *a'r Lefiaid*, 46 *a'r Nethiniaid*, 57 *a gweision Solomon*, 63 *yr offeiriaid ni fedrent gael eu hachau.* 66 *Rhifedi y cwbl, a'u golud*, 70 *a'u hoffrymmau.*

AC wedi adeiladu y mur, a chy-
fodi o honof y dorau, a gosod
y porthorion, a'r cantorion, a'r Lef-
iaid;
2 Yna mi a orchymynais i Hanani
fy mrawd, ac i Hananïah tywysog
y palas yn Jerusalem (canys efe
oedd wr ffyddlawn, ac yn ofni Duw
yn fwy nâ llawer)
3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac
agorer pyrth Jerusalem nes gwres-
ogi yr haul; a thra fyddont hwy
yn sefyll yno, cauant y drysau, a
phrenniant: a mi a osodais wylwyr
o drigolion Jerusalem, pob un yn
ei wyliadwriaeth, a phob un ar gyfer
ei dŷ.
4 A'r ddinas *oedd* eang a mawr;
ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid*
oeddynt wedi eu hadeiladu.
5 ¶ A'm Duw a roddodd yn fy
nghalon gynnull y pendefigion, y
tywysogion hefyd, a'r bobl, i'w
cyfrif wrth eu hachau. A mi a
gefais lyfr achau y rhai a ddaethai
i fynu yn gyntaf, a chefais yn ys-
grifenedig ynddo,
6 [a]Dyma feibion y dalaeth, y Cylch 536.
rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y [a] Ezra 2.1,&c.
gaethglud a gaethgludasai Nebu-
chodonosor brenhin Babilon, ac a
ddychwelasant i Jerusalem, ac i
Judah, pob un i'w ddinas ei hun;
7 Y rhai a ddaethant gyd â Zo-
robabel: Jesua, Nehemïah, ‖ Aza- ‖ Neu, *Seraiah:* Edrych Ezra 2. 2.
rïah, Raamïah, Nahamani, Mor-
decai, Bilsan, Mispereth, Bigfai,
Nehum, Baanah. *Dyma* rifedi
dynion pobl Israel;
8 Meibion Paros, dwy fil cant a
deuddeg a thriugain,
9 Meibion Sephatïah, tri chant a
deuddeg a thriugain.
10 Meibion Arah, chwe chant a
deuddeg a deugain.
11 Meibion Pahath-Moab, o feib-
ion Jesua a Joab, dwy fil ac wyth
cant *a* thri ar bymtheg.
12 Meibion Elam, mil dau cant
a phedwar ar ddeg a deugain.
13 Meibion Zattu, wyth cant a
phump a deugain.
14 Meibion Zaccai, saith cant a
thriugain.
15 Meibion ‖ Binnui, chwe chant ‖ Neu, *Bani.*
ac wyth a deugain.
16 Meibion Bebai, chwe chant ac
wyth ar hugain.
17 Meibion Azgad, dwy fil tri
chant a dau ar hugain.
18 Meibion Adonicam, chwe chant
a saith a thriugain.
19 Meibion Bigfai, dwy fil a saith
a thriugain.
20 Meibion Adin, chwe chant a
phymtheg a deugain.
21 Meibion Ater o Hezecïah, tri ar
bymtheg a phedwar ugain.
22 Meibion Hasum, tri chant ac
wyth ar hugain.
23 Meibion Besai, tri chant a
phedwar ar hugain.
24 Meibion ‖ Hariph, cant a ‖ Neu, *Jora.*
deuddeg.
25 Meibion ‖ Gibeon, pymtheg a ‖ Neu, *Gibbar.*
phedwar ugain.
26 Gwŷr Bethlehem a Neto-
phah, cant ac wyth a phedwar
ugain.
27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth
ar hugain.
28 Gwŷr ‖ Beth-asmafeth, dau a ‖ Neu, *Azmafeth.*
deugain.
29 Gwŷr ‖ Ciriath-jearim, Cephi- ‖ Neu, *Ciriath-arim.*
rah, a Beeroth, saith cant a thri a
deugain.
30 Gwŷr Ramah a Gaba, chwe
chant ac un ar hugain.
31 Gwŷr Michmas, cant a dau ar
hugain.

Cyn CRIST Cylch 445.

Cyn CRIST Cylch 536.

32 Gwŷr Bethel ac Ai, cant a thri ar hugain.

33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a deugain.

34 Meibion [b] Elam arall, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

b Edrych ad. 12.

35 Meibion Harim, tri chant ac ugain.

36 Meibion Jericho, tri chant a phump a deugain.

37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, saith cant ac un ar hugain.

38 Meibion Senaah, tair mil naw cant a deg ar hugain.

39 ¶ Yr offeiriaid: meibion [c] Jedaiah, o dŷ Jesua, naw cant a thri ar ddeg a thriugain.

c 1 Chron. 24. 7.

40 Meibion [d] Immer, mil a deuddeg a deugain.

d 1 Chron. 24. 14.

41 Meibion [e] Pasur, mil dau cant a saith a deugain.

e Edrych 1 Chron. 9. 12. a 24. 9.

42 Meibion [f] Harim, mil a dau ar bymtheg.

f 1 Chron. 24. 8.

43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua, o Cadmiel, *ac* o feibion ‖ Hodefah, pedwar ar ddeg a thriugain.

‖ Neu, *Hodafiah*, Ezra 2. 40. neu, *Judah*, Ezra 3. 9.

44 ¶ Y cantorion: meibion Asaph, cant ac wyth a deugain.

45 ¶ Y porthorion: meibion Sâlum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai, cant a thri ar bymtheg ar hugain.

46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Siha meibion Hasupha, meibion Tabbaoth,

47 Meibion Ceros, meibion Sïa, meibion Padon,

48 Meibion Lebanah, meibion Hagaba, meibion Salmai,

49 Meibion Hanan, meibion Gidel, meibion Gahar,

50 Meibion Reaiah, meibion Resin, meibion Necoda,

51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Phaseah,

52 Meibion Besai, meibion Meunim, meibion Nephisesim,

53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,

54 Meibion Baslith, meibion Mehida, meibion Harsa,

55 Meibion Barcos, meibion Sisera, meibion Thamah,

56 Meibion Nesïah, meibion Hatipha.

57 ¶ Meibion gweision Solomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida,

58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,

59 Meibion Sephatïah, meibion Hattil, meibion Pochereth o Sebaim, meibion ‖ Amon.

‖ Neu, *Ami.*

60 Yr holl Nethiniaid, a meibion gweision Solomon *oedd* dri chant a deuddeg a phedwar ugain.

61 [g] A'r rhai hyn a ddaethant i fynu o Tel-melah, Tel-haresa, Cerub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u ‖ hiliogaeth, ai o Israel *yr oeddynt.*

g Ezra 2. 59.

‖ Neu, *hachau.*

62 Meibion Delaiah, meibion Tobïah, meibion Necoda, chwe chant a dau a deugain.

63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaiah, meibion Cos, meibion Barzilai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched Barzilai y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt.

64 Y rhai hyn a geisiasant eu hysgrifen *yn mhlith* yr achau, ond nis cafwyd: am hynny y † bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.

† Heb. *halogwyd.*

65 A'r ‖ Tirsatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttâent o'r pethau sancteiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad âg Urim ac â Thummim.

‖ Neu, *llywydd.*

66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghyd *oedd* ddwy fil a deugain tri chant a thriugain.

67 Heb law eu gweision hwynt a'u morwynion, y rhai hynny *oedd* saith mil tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau cant a phump a deugain o gantorion ac o gantoresau.

68 Eu meirch hwynt *oedd* saith cant ac un ar bymtheg ar hugain; a'u mulod yn ddau cant a phump a deugain;

69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr asynod *oedd* chwe mil saith cant ac ugain.

70 ¶ A † rhai o'r tadau pennaf a roddasant tuag at y gwaith. [h] Y Tirsatha a roddodd i'r trysor fil o ddraemonau aur, deg a deugain o phïolau, pùm cant a deg ar hugain o wisgoedd offeiriaid.

† Heb. *rhan.*

h pen. 8. 9.

71 A *rhai* o'r tadau pennaf a roddasant i drysor y gwaith ugain mil o ddraemonau aur, a dwy fil a deucant o bunnau o arian.

72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mil o ddraemonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a saith a thriugain o wisgoedd offeiriaid.

73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Israel, a drigasant yn eu dinasoedd. A phan ddaeth y seithfed mis, *yr oedd* meibion Israel yn eu dinasoedd.

Cylch 535.

PENNOD VIII.

1 *Duwiol arfer gwrando a darllen y gyfraith.* 9 *Nehemiah, ac Ezra, a'r Lefiaid, yn cysuro y bobl.* 13 *Parodrwydd y bobl i wrando, ac i ddysgu.* 16 *Cadw gwyl y pebyll*

Cylch 445.

A'R holl [a] bobl a ymgasglasant o un fryd i'r heol *oedd* o flaen [b] porth y dwfr, ac a ddywedasant wrth Ezra [c] yr ysgrifenydd, am ddwyn llyfr cyfraith Moses, yr hon a orchymynasai yr ARGLWYDD i Israel.

a Ezra 3. 1.

b pen. 3. 26.

c Ezra 7. 6.

2 Ac Ezra yr offeiriad a ddug y gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wŷr, a gwragedd, a phawb a'r a oedd yn † medru gwrando yn ddeallus, ar y dydd cyntaf o'r seithfed mis.

† Heb. *deall.*

3 Ac efe a ddarllenodd ynddo ar wyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r † bore hyd hanner dydd, ger bron y gwŷr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru deall: a chlustiau yr holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith.

† Heb. *goleu.*

4 Ac Ezra yr ysgrifenydd a safodd ar † bulpud o goed, yr hwn a wnelsid i'r peth *hyn;* a chyd âg ef y safodd Mattithïah, a Sema, ac Anaiah, ac Urïah, a Hilcïah, a Maaseiah, ar ei

† Heb. *dwrr.*

Cyn CRIST Cylch 445

law ddehau ef; a Phedaiah, a Mi-
sael, a Malchïah, a Hasum, a Has-
badanah, Zechariah, *a* Mesùlam, ar
ei law aswy ef.
5 Ac Ezra a agorodd y llyfr †yng
ngŵydd yr holl bobl (canys yr oedd
efe oddi ar yr holl bobl) a phan
agorodd, yr holl bobl a safasant.
6 Ac Ezra a fendithiodd yr Ar-
GLWYDD, y DUW mawr. A'r holl
bobl a attebasant, Amen, Amen,
gan ddyrchafu eu dwylaw: a hwy
a ymgrymmasant, ac a addolasant
yr ARGLWYDD *â'u* hwynebau *tu a'r*
ddaear.
7 Jesua hefyd, a Bani, Serebïah,
Jamin, Accub, Sabbethai, Hodïah,
Maaseiah, Celita, Azarïah, Jozabad,
Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd
yn dysgu y gyfraith i'*r* bobl, a'r bobl
yn sefyll yn eu lle.
8 A hwy a ddarllenasant yn eglur
yn y llyfr, y'nghyfraith DDUW; gan
osod *allan* y synwyr, fel y deallent
wrth ddarllen.
9 ¶ A Nehemïah, efe *yw* y ‖Tir-
satha, ac Ezra yr offeiriad *a'r*
ysgrifenydd, a'r Lefiaid y rhai oedd
yn dysgu y bobl, a ddywedasant
wrth yr holl bobl, [d] *Y mae* heddyw
yn sanctaidd i'r ARGLWYDD eich
DUW; [e] na alerwch, ac na wylwch:
canys yr holl bobl oedd yn wylo pan
glywsant eiriau y gyfraith.
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch, bwyttêwch y breision, ac
yfwch y melysion, ac [f] anfonwch
rannau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim*
yn barod; canys *y mae* heddyw yn
sanctaidd i'n Harglwydd: am hynny
na thristêwch; canys llawenydd yr
ARGLWYDD yw eich nerth chwi.
11 A'r Lefiaid a ostegasant yr holl
bobl, gan ddywedyd, Tewch: canys
y dydd heddyw *sydd* sanctaidd, ac
na thristêwch.
12 A'r holl bobl a aethant i fwytta
ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau,
ac i wneuthur llawenydd mawr; o
herwydd iddynt ddeall y geiriau a
ddysgasent hwy iddynt.
13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr
holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a
ymgynnullasant at Ezra yr ysgrif-
enydd, ‖ i'*w* dysgu y'ngeiriau y gyfr-
aith.
14 A hwy a gawsant yn ysgrif-
enedig yn y gyfraith, yr hyn a
orchymynasai yr ARGLWYDD trwy
law Moses, [g] y dylai meibion Israel
drigo mewn bythod ar wyl y seithfed
mis;
15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru
gair trwy eu holl ddinasoedd, a
thrwy Jerusalem, gan ddywedyd,
Ewch i'r mynydd, a dygwch gang-
hennau olew-wydd, a changau pin-
wydd, a changau y myrtwydd, a
changau y palmwydd, a chang-
hennau o'r prennau cauadfrig, i
wneuthur bythod, fel *y mae* yn
ysgrifenedig.
16 ¶ Felly y bobl a aethant allan,
ac a'*u* dygasant, ac a wnaethant
iddynt fythod, bob un ar ei nen, ac
yn eu cynteddoedd, ac y'nghynted-
oedd tŷ DDUW, ac yn heol porth y
dwfr, ac yn heol porth Ephraim.

† Heb. *y'ngolwg.*
‖ *llywydd,* Ezra 2. 63. pen. 10. 1.
[d] Num. 29. 1.
[e] Deut. 16. 14, 15.
[f] Es. 9. 19, 22. Dat. 11. 10.
‖ Neu, *ddysgu.*
[g] Lef. 23. 34. Deut. 16. 13.
[h] Lef. 23. 4.

17 A holl gynnulleidfa y rhai a
ddychwelasant o'r caethiwed, a
wnaethant fythod, ac a eisteddas-
ant yn y bythod: canys er dyddiau
Josua mab Nun hyd y dydd hwnnw
ni wnaethai meibion Israel felly.
Ac yr oedd llawenydd mawr iawn.
18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn
llyfr cyfraith DDUW [i] beunydd, o'r
dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf.
A hwy a gynhaliasant yr wyl saith
niwrnod; ac ar yr wythfed dydd *y*
bu † cymmanfa, [k] yn ol y ddefod.

PENNOD IX.

1 Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl. 4 Y Lefiaid yn gwneuthur duwiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni y bobl.

AC ar y pedwerydd dydd ar hugain
o'r [a] mis hwn, meibion Israel a
ymgynnullasant mewn ympryd, ac
mewn sachlian, a [b] phridd arnadd-
ynt.
2 A [c] had Israel a ymneillduasant
oddi wrth bob † dieithriaid, ac a
safasant ac a gyffesasant eu pechod-
au, ac anwireddau eu tadau.
3 A chodasant i fynu yn eu lle, ac
[d] a ddarllenasant yn llyfr cyfraith
yr ARGLWYDD eu DUW, bedair gwaith
yn y dydd; a phedair gwaith yr ym-
gyffesasant, ac yr ymgrymmasant
i'r ARGLWYDD eu DUW.
4 ¶ Yna y safodd ‖ ym mhulpud y
Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel,
Sebanïah, Bunni, Serebïah, Bani, *a*
Chenani; a gwaeddasant â llef
uchel ar yr ARGLWYDD eu DUW:
5 A'r Lefiaid, Jesua, a Cadmiel,
Bani, Hasabnïah, Serebïah, Hodïah,
Sebaniah, a Phethahïah, a ddy-
wedasant, Cyfodwch, bendithiwch
yr ARGLWYDD eich DUW o dragyw-
yddoldeb hyd dragywyddoldeb:
a bendithier dy enw gogoneddus a
dyrchafedig, goruwch pob bendith
a moliant.
6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti a
wnaethost y nefoedd, [f] nefoedd y
nefoedd, a'u [g] holl luoedd hwynt,
y ddaear a'r hyn oll *sydd* arni, y
moroedd a'r hyn oll *sydd* ynddynt;
a thi sydd yn eu cynnal hwynt oll;
a llu y nefoedd sydd yn ymgrymmu
i ti.
7 Ti *yw* yr ARGLWYDD DDUW, yr
hwn a ddetholaist [h] Abram, ac a'i
dygaist ef allan o Ur y Caldeaid, ac
a roddaist iddo enw [i] Abraham:
8 A chefaist ei galon ef [k] yn ffydd-
lawn ger dy fron di, ac a wnaethost
[l] gyfammod âg ef, ar roddi yn ddïau
i'w had ef wlad y Canaaneaid, yr
Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Phereziaid,
a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid; ac a
gwblhêaist dy eiriau: o herwydd
cyfiawn *wyt.*
9 [m] Gwelaist hefyd gystudd ein
tadau yn yr Aipht; a thi [n] a
wrandewaist eu gwaedd hwynt wrth
y môr coch:
10 A thi [o] a wnaethost arwyddion
a rhyfeddodau ar Pharaoh, ac ar ei
holl weision, ac ar holl bobl ei wlad
ef: canys gwybuost i'r rhai hyn
falchïo yn eu herbyn hwynt. A
gwnaethost i ti enw, fel *y gwelir* y
dydd hwn.
11 [p] Y môr hefyd a holltaist o'u

Cyn CRIST Cylch 445.

[i] Deut. 31. 10, &c.
† Heb. *gwahardd-iad.*
[k] Lef. 23. 36.
445.
[a] pen. 8. 2.
[b] Jos. 7. 6. Job 2. 12.
[c] Ezra 10. 11. pen. 13. 3, 10.
† Heb. *meibion dieithr.*
[d] pen. 8. 7, 8.
‖ Neu, *y'ngrisiau.* Heb. *esgynfa.*
[e] Gen. 1. 1. Dat. 14. 7.
[f] Deut. 10. 14. 1 Bren. 8. 27.
[g] Gen. 2. 1.
[h] Gen. 11. 31. a 12. 1.
[i] Gen. 17. 5.
[k] Gen. 15. 6.
[l] Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8.
[m] Exod. 2. 25. a 3. 7.
[n] Exod. 14. 10.
[o] Exod. 7, 8, 9, 10, 11, 12, a 14, pennod.
[p] Exod. 14. 21, 22.

blaen hwynt, fel y treiddiasant trwy
ganol y môr ar hyd sychdir; a'u
herlidwyr a fwriaist i'r gwaelod,
[q]fel maen i ddyfroedd cryfion:
12 Ac [r]a'u harweiniaist hwy liw
dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw
nos mewn colofn dân, i oleuo iddynt
hwy y ffordd yr oeddynt yn myned
ar hyd-ddi.
13 [s]Ti a ddisgynaist hefyd ar fyn-
ydd Sinai, ac a ymddiddenaist â
hwynt o'r nefoedd; rhoddaist hefyd
iddynt farnedigaethau uniawn, a
chyfreithiau † gwir, deddfau a gor-
chymynion daionus:
14 A'th Sabboth sanctaidd a
hysbysaist iddynt; gorchymynion
hefyd, a deddfau, a chyfreithiau a
orchymynaist iddynt, trwy law Mo-
ses dy was:
15 [t]Bara hefyd o'r nefoedd a
roddaist iddynt yn eu newyn, a
[u]dwfr o'r graig a dynnaist iddynt
yn eu syched; a thi a ddywedaist
wrthynt, [x]y deuent i etifeddu y
wlad a † dyngasit ar *ei* rhoddi
iddynt.
16 Ond hwynt-hwy a'n tadau ni
a falchïasant, ac a galedasant eu
gwarrau, ac ni wrandawsant ar dy
orchymynion di;
17 Ac a wrthodasant wrando, ac
ni chofiasant dy ryfeddodau, y rhai
a wnelsit ti erddynt; caledasant
hefyd eu gwarrau, a gosodasant
[y]ben arnynt i ddychwelyd i'w
caethiwed yn eu cyndynrwydd:
etto ti *ydwyt* † DDUW parod i fadd-
eu, [z]graslawn, a thrugarog, hwyr-
frydig i ddigter, ac aml o drugaredd,
ac ni wrthodaist hwynt.
18 Hefyd [a]pan wnaethant iddynt
lo toddedig, a dywedyd, Dyma dy
dduw di yr hwn a'th ddug di i fynu
o'r Aipht, a chablasent yn ddir-
fawr;
19 Er hynny, yn dy aml dost-
uriaethau, ni adewaist ti hwynt yn
yr anialwch: [b]y golofn gwmmwl
ni chiliodd oddi wrthynt trwy y
dydd, i'w harwain hwynt ar hyd y
ffordd; na'r golofn dân trwy y nos,
i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd
y cerddent ynddi.
20 Dy [c]yspryd daionus hefyd a
roddaist i'w dysgu hwynt, ac nid
atteliaist dy [d]fanna rhag eu genau;
[e]dwfr hefyd a roddaist iddynt yn
eu syched.
21 Felly [f]deugain mlynedd y
porthaist hwynt yn yr anialwch,
heb fod arnynt eisieu *dim:* eu
[g]gwisgoedd ni heneiddiasant, a'u
traed ni chwyddasant.
22 A thi a roddaist iddynt fren-
hiniaethau a phobloedd, a rhen-
naist hwynt i gonglau. Felly hwy
a feddiannasant wlad [h]Sihon, a
gwlad brenhin Hesbon, a gwlad Og
brenhin Basan.
23 [i]Lliosogaist hefyd eu meibion
hwynt fel sêr y nefoedd, ac a'u dyg-
aist hwynt i'r wlad a ddywedasit
wrth eu tadau y deuent iddi i'w
meddiannu.
24 Felly [k]y meibion a aethant i
mewn, ac a feddiannasant y wlad, a
thi a ddarostyngaist drigolion y

Cyn CRIST 445.
[q] Exod. 15. 5, 10.
[r] Exod. 13. 21.
[s] Exod. 19. 20. a 20. 1.
† Heb. *gwirionedd.*
[t] Exod. 16. 14, 15.
[u] Exod. 17. 6. Num. 20. 9, &c.
[x] Deut. 1. 8.
† Heb. *godasit dy law;* Num. 14. 30.
[y] Num. 14. 4.
† Heb. *Duw y maddeuant.*
[z] Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15.
[a] Exod. 32. 4.
[b] Exod. 13. 22. Num. 14. 14. 1 Cor. 10. 1.
[c] Num. 11. 17. Es. 63. 11.
[d] Exod. 16. 15. Jos. 5. 12.
[e] Exod. 17. 6.
[f] Deut. 2. 7.
[g] Deut. 8. 4, a 29. 5.
[h] Num. 21. 21, &c.
[i] Gen. 22. 17.
[k] Jos. 1. 2, &c.

wlad, y Canaaneaid, o'u blaen
hwynt, ac a'u rhoddaist yn eu llaw
hwynt, eu brenhinoedd hefyd, a
phobloedd y wlad, fel y gwnaent
iddynt yn ol eu hewyllys.
25 A hwy a ennillasant ddinas-
oedd cedyrn, a daear fras, ac a
feddiannasant dai llawn o bob
daioni, pydewau cloddiedig, gwin-
llannoedd, ac olew-wydd-lannoedd,
a choed † ffrwythlawn yn aml; a
hwy a fwyttasant, ac a ddigonwyd,
ac [l]a frasâwyd, ac a ymhyfrydasant
yn dy fawr ddaioni di.
26 Etto hwy a anufuddhasant, ac
a wrthryfelasant yn dy erbyn,
[m]taflasant hefyd dy gyfraith o'r tu
ol i'w cefn, [n]a'th brophwydi a ladd-
asant, y rhai a dystiolaethasent
wrthynt am ddychwelyd attat; ac
a gablasant yn ddirfawr.
27 [o]Am hynny ti a'u rhoddaist
hwynt yn llaw eu gorthrymwyr, y
rhai a'u cystuddiasant: ac yn amser
eu cyfyngdra, pan waeddasant ar-
nat, a'u gwrandewaist *hwynt* o'r nef-
oedd, ac yn ol dy aml dosturiaethau
rhoddaist iddynt achubwyr, y rhai
a'u hachubasant o law eu gwrth-
wynebwyr.
28 Ond pan lonyddodd arnynt,
dychwelasant i wneuthur drygioni
yn dy ŵydd di: am hynny y gadew-
aist hwynt yn llaw eu gelynion, y
rhai a arglwyddiaethasant arnynt:
etto pan ddychwelasant, a gwaeddi
arnat, tithau o'r nefoedd a wran-
dewaist, ac a'u gwaredaist hwynt, yn
ol dy dosturiaethau, lawer o amser-
oedd.
29 A thi a dystiolaethaist yn eu
herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy
gyfraith di: ond hwy a falchïasant,
ac ni wrandawsant ar dy orchymyn-
ion, eithr pechasant yn erbyn dy
farnedigaethau ([p]y rhai *os* gwna
dyn *hwynt*, efe fydd byw ynddynt)
a † gwnaethant ysgwydd i gilio, ac
a galedasant eu gwarrau, ac ni
wrandawsant.
30 Er hynny ti a'u hoedaist
hwynt flynyddoedd lawer, ac a
dystiolaethaist [q]wrthynt trwy dy
yspryd † [r]yn dy brophwydi; ond ni
wrandawsant: am hynny y rhodd-
aist hwynt yn llaw pobl y gwled-
ydd.
31 Etto, er mwyn dy fawr drugar-
eddau, ni [s]lwyr-ddifethaist hwynt,
ac ni wrthodaist hwynt; canys Duw
graslawn a thrugarog *ydwyt.*
32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y
Duw mawr, [t]cadarn, ac ofnadwy,
yr hwn *wyt* yn cadw cyfammod a
thrugaredd; na fydded bychan o'th
flaen di yr holl flinder † a ddigwydd-
odd i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywys-
ogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n pro-
phwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl
bobl, er dyddiau brenhinoedd As-
syria hyd y dydd hwn.
33 [u]Tithau *ydwyt* gyfiawn yn yr
hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys
gwirionedd a wnaethost ti, a ninnau
a wnaethom yn annuwiol.
34 Ein brenhinoedd hefyd, ein
tywysogion, ein hoffeiriaid, a'n
tadau, ni chadwasant dy gyfraith,

Cyn CRIST 445.
† Heb. *ymborth.*
[l] Deut. 32. 15.
[m] 1 Bren. 14. 9.
[n] 1 Bren. 18. 4. a 19. 10. 2 Chron. 24. 20, 21.
[o] Barn. 2. 14. a 3. 8, &c.
[p] Lef. 18. 5.
† Heb. *rhoddasant,* Zech. 7. 11.
[q] 2 Bren. 17. 13.
† Heb. *yn llaw.*
[r] Edrych Act. 7. 51. 1 Petr 1. 11.
[s] Jer. 4. 27.
[t] Exod. 34. 6, 7.
† Heb. *a'n cafodd.* neu, *a'n goddiweddodd.*
[u] Dan. 9. 14.

Cyn CRIST 445.

ac ni wrandawsant ar dy orchymyn-
ion, na'th dystiolaethau, y rhai a
dystiolaethaist wrthynt.
35 A hwy ni'th wasanaethasant
yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr
ddaioni a roddaist iddynt, nac yn y
wlad chang a bras yr hon a osodaist
o'u blaen hwynt; ac ni ddychwel-
asant oddi wrth eu drwg weithred-
oedd.
36 Wele ni heddyw yn weision;
ac *am* y wlad a roddaist i'n tadau
ni, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni,
wele ni yn weision ynddi.
37 A mawr yw ei thoreth hi i'r
brenhinoedd a osodaist arnom ni
am ein pechodau: ac arglwydd-
iaethu y maent ar ein cyrph, ac ar
ein hanifeiliaid, yn ol eu hewyllys;
ac *yr ydym* mewn cyfyngder mawr.
38 Ac o herwydd hyn oll yr ydym
yn gwneuthur *cyfammod* sicr, ac
yn *ei* ysgrifennu; ac *y mae* ein
tywysogion, ein Lefiaid, *a*'n hoff-
ciriaid, † yn *ei* selio.

† Heb. *wrth*, neu, *wedi ei selio*.

PENNOD X.

1 *Enwau y rhai a seliasant y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.* 29 *Pyngciau y cyfammod.*

A'R rhai † a seliodd *oedd* Nehe-
miah y Tirsatha, mab Hacha-
liah, a Sidciah,
2 [a]Seraiah, Azariah, Jeremiah,
3 Pasur, Amariah, Malchiah,
4 Hattus, Sebaniah, Maluch,
5 Harim, Meremoth, Obadiah,
6 Daniel, Ginnethon, Baruch,
7 Mesulam, Abiah, Mihamin,
8 Maaziah, Bilgai, Semaiah: dyma
yr offeiriaid.
9 A'r Lefiaid: Jesua mab Aza-
niah, Binnui o feibion Henadad,
Cadmiel;
10 A'u brodyr hwynt; Sebaniah,
Hodiah, Celita, Pelaiah, Hanan,
11 Micha, Rehob, Hasabiah,
12 Zaccur, Serebiah, Sebaniah,
13 Hodiah, Bani, Beninu.
14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros,
Pahath-Moab, Elam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bebai,
16 Adoniah, Bigfai, Adin,
17 Ater, Hizciah, Azzur,
18 Hodiah, Hasum, Besai,
19 Hariph, Anathoth, Nebai,
20 Magpias, Mesulam, Hesir,
21 Meszabeel, Sadoc, Jadua,
22 Pelatiah, Hanan, Anaiah,
23 Hosea, Hananiah, Hasub,
24 Halohes, Pilcha, Sobec,
25 Rehum, Hasabnah, Maaseiah,
26 Ac Ahiah, Hanan, Anan,
27 Maluch, Harim, Baanah.
28 ¶ [c]A'r rhan arall o'r bobl, yr
offeiriaid, y Lefiaid, y porthorion, y
cantorion, y Nethiniaid, a phawb
a'r a ymneilldnasent oddi wrth bobl
y gwledydd at gyfraith DDUW, eu
gwragedd hwynt, eu meibion, a'u
merched, pawb a'r a oedd â gwyb-
odaeth ac â deall ganddo:
29 Hwy a lynasant wrth eu brod-
yr, eu pennaethiaid, ac [d]a aethant
mewn rhaith a llw ar rodio yng
nghyfraith DDUW, yr hon a rodd-
asid trwy law Moses gwas DUW: ac
ar gadw ac ar wneuthur holl

† Heb. *oedd wrth selio*.
[a] Edrych pen. 12. 1-21.
[b] Edrych Ezra 2. 3, &c. pen. 7. 8, &c.
[c] Ezra 2. 36-43.
[d] Ps. 119. 106.

orchymynion yr ARGLWYDD ein
Harglwydd ni, a'i farnedigaethau,
a'i ddeddfau:
30 Ac ar [e]na roddem ein merched
i bobl y wlad: ac na chymmerem
eu merched hwy i'n meibion ni:
31 [f]Ac *o byddai* pobl y tir yn
dwyn marchnadoedd, neu ddim
lluniaeth ar y dydd Sabboth i'w
werthu, na phrynem *ddim* gan-
ddynt ar y Sabboth, neu ar y dydd
sanctaidd; ac y gadawem heibio y
[g]seithfed flwyddyn, a [h]chodi pob
† dyled.
32 A ni a osodasom arnom ddeddf-
au, ar i ni roddi traian sicl yn y
flwyddyn, tu ag at wasanaeth tŷ ein
DUW ni,
33 A thu ag at [i]y bara gosod, a'r
bwyd-offrwm gwastadol, a thu ag
at y poeth-offrwm gwastadol, [k]y
Sabbothau, y newydd-loerau, a'r
gwyliau arbennig, a thu ag at y
cyssegredig *bethau*, a thu ag at y
pech-ebyrth, i wneuthur cymmod
dros Israel; a *thu ag at* holl waith
tŷ ein DUW.
34 A ni a fwriasom goelbrennau
yr offeiriaid, y Lefiaid a'r bobl,
am [l]goed yr offrwm, fel y dygent
hwynt i dŷ ein DUW ni, yn ol tai
ein tadau ni, ar amserau nodedig.
o flwyddyn i flwyddyn, i'w llosgi
ar allor yr ARGLWYDD ein DUW,
[m]fel *y mae* yn ysgrifenedig yn
y gyfraith:
35 Ac [n]i ddwyn blaen-ffrwyth
ein tir, a blaen-ffrwyth o bob
ffrwyth o bob pren, o flwyddyn i
flwyddyn, i dŷ yr ARGLWYDD:
36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n
meibion, ac o'n hanifeiliaid (fel *y
mae* yn ysgrifenedig [o]yn y gyfraith)
a chyntaf-anedigion ein gwartheg
a'n defaid, i'w dwyn i dŷ ein DUW,
at yr offeiriaid sydd yn gwasan-
aethu yn nhŷ ein DUW ni.
37 [p]A blaenion ein toes, a'n hoff-
rymmau, a ffrwyth pob pren,
gwin ac olew, a ddygem at yr
offeiriaid i gelloedd tŷ ein DUW, a
[q]degwm ein tir i'r Lefiaid; fel y
cai y Lefiaid hwythau ddegwm
trwy holl ddinasoedd ein llafur ni.
38 A bydd yr offeiriad, mab
Aaron, gyd â'r Lefiaid, [r]pan fyddo
y Lefiaid, yn degymmu: a dyged y
Lefiaid i fynu ddegfed ran y degwm
i dŷ ein DUW ni, i'r celloedd yn y
trysordy.
39 Canys meibion Israel a meib-
ion Lefi [s]a ddygant offrwm yr ŷd,
y gwin, a'r olew, i'r ystafelloedd,
lle *y mae* llestri y cyssegr, a'r
offeiriaid sydd yn gweini, a'r porth-
orion, a'r cantorion; ac nac ym-
wrthodwn â thŷ ein DUW.

PENNOD XI.

1 *Y tywysogion, a'r rhai a ewyllysient, a'r degfed gwr a ddewisid wrth goelbren, yn trigo yn Jerusalem.* 3 *Rhol o'u henwau hwynt.* 20 *Y bobl eraill yn trigo mewn dinasoedd eraill.*

A THYWYSOGION y bobl a
drigasant yn Jerusalem: a'r
rhan arall o'r bobl a fwriasant goel-
brennau i ddwyn un o'r deg i drigo
yn Jerusalem [a]y ddinas sanctaidd,

Cyn CRIST 445.
[e] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
[f] Exod. 20. 10. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. pen. 13. 15, &c.
[g] Exod. 23. 10, 11. Lef. 25. 4.
[h] Deut. 15. 2.
† Heb. *llaw*.
[i] Lef. 24. 5, &c. 2 Chron. 2. 4.
[k] Edrych Num. 28, a 29.
[l] pen. 13. 31.
[m] Lef. 6. 12.
[n] Exod. 23. 19. a 34. 26. Lef. 19. 23.
[o] Exod. 13. 2, 12, 13. Lef. 27. 27. Num. 18. 15, 16.
[p] Lef. 23. 17. Num. 15. 19. a 18. 12, &c. Deut. 18. 4. a 26. 2.
[q] Lef. 27. 30. Num. 18. 21, &c.
[r] Num. 18. 26.
[s] Deut. 12. 6, 11.
[a] ad. 18. Matt. 4. 5. a 27. 53.

Cyn CRIST 445.

a naw rhan *i fod* yn y dinasoedd
eraill.
2 A'r bobl a fendithiasant yr
holl wŷr a ymroddasent yn ewyll-
ysgar i breswylio yn Jerusalem.
3 ¶ A dyma bennaethiaid y
dalaeth, y rhai a drigasant yn Jeru-
salem: ond yn ninasoedd Judah
pawb a drigasant yn eu meddiant o
fewn eu dinasoedd, *sef* Israel, yr
offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r [b] Neth-
iniaid, a [c] meibion gweision Solo-
mon.
4 A [d] *rhai* o feibion Judah, ac o
feibion Benjamin a drigasant yn
Jerusalem. O feibion Judah; Atha-
iah mab Uzziah, fab Zechariah, fab
Amariah, fab Sephatiah, fab Ma-
halaleel, o feibion [e] Peres;
5 Maaseiah hefyd mab Baruch,
fab Colhoseh, fab Hazaiah, fab
Adaiah, fab Joiarib, fab Zechariah,
fab Siloni.
6 Holl feibion Peres y rhai oedd
yn trigo yn Jerusalem, *oedd* bedwar
cant ac wyth a thriugain o wŷr
grymmus.
7 A dyma feibion Benjamin;
Salu mab Mesùlam, fab Jöed, fab
Pedaiah, fab Colaiah, fab Maaseia,
fab Ithiel, fab Jesaiah.
8 Ac ar ei ol ef Gabbai, Sàlai;
naw cant ac wyth ar hugain.
9 A Jöel mab Zichri *oedd* swydd-
og arnynt hwy: a Judah mab
Senuah yn ail ar y ddinas.
10 [f] O'r offeiriaid: Jedaiah mab
Joiarib, Jachin.
11 Seraiah mab Hilciah, fab
Mesùlam, fab Sadoc, fab Meraioth,
fab Ahitub, blaenor tŷ DDUW.
12 A'u brodyr y rhai oedd yn
gweithio gwaith y tŷ, *oedd* wyth
cant a dau ar hugain: ac Adaiah
mab Jeroham, fab Pelaliah, fab
Amsi, fab Zechariah, fab Pasur,
fab Malchiah,
13 A'i frodyr, pennau cenedl,
dau cant a dau a deugain: ac
Amasai mab Azareel, fab Ahazai,
fab Mesilemoth, fab Immer.
14 A'u brodyr hwynt, yn gedyrn
o nerth, *oedd* gant ac wyth ar
hugain: a Zabdiel mab ‖ Hagged-
olim yn swyddog arnynt.
15 Ac o'r Lefiaid: Semaiah mab
Hasub, fab Azricam, fab Hasabiah,
fab Bunni.
16 Sabbethai hefyd, a Jozabad o
bennaethiaid y Lefiaid, *oedd ar-
uchaf* [g] ar y gwaith o'r tu allan i dŷ
DDUW.
17 Mattaniah hefyd mab Micha,
fab Zabdi, fab Asaph, oedd bennaf i
ddechreu tâl diolch mewn gweddi:
a Bacbuciah yn ail o'i frodyr; ac
Abda mab Sammua, fab Galal, fab
Jeduthun.
18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas
sanctaidd, *oedd* ddau cant a phed-
war a phedwar ugain.
19 A'r porthorion, Accub, Talmon,
a'u brodyr † yn cadw y pyrth, *oedd*
gant *a* deuddeg a thriugain.
20 ¶ A'r rhan arall o Israel, o'r
offeiriaid *ac* o'r Lefiaid *a drigent*
yn holl ddinasoedd Judah, pob un
yn ei etifeddiaeth.

[b] Ezra 2. 43.
[c] Ezra 2. 55.
[d] 1 Chron. 9. 3.
[e] Gen. 38. 29.
[f] 1 Chron. 9. 10, &c.
‖ un o'r gwŷr mawr.
[g] 1 Chron. 26. 29.
† Heb. *wrth y pyrth.*

21 [h] Ond y Nethiniaid oeddynt yn
aros yn ‖ y tŵr: Siha a Gispa *oedd*
ar y Nethiniaid.
22 A swyddog y Lefiaid yn Jeru-
salem, *oedd* Uzzi mab Bani, fab
Hasabiah, fab Mattaniah, fab Mi-
cha: o feibion Asaph, y cantorion
oedd ar waith tŷ DDUW.
23 Canys [i] gorchymyn y brenhin
am danynt hwy *oedd*, *fod* ‖ ordin-
hâd safadwy i'r cantorion, dogn
dydd yn ei ddydd.
24 A Phethahiah mab Meseza-
beel, o feibion [k] Zerah mab Judah,
oedd wrth law y brenhin ym mhob
peth *a berthynai* i'r bobl.
25 Ac am y trefydd a'u meusydd,
rhai o feibion Judah a drigasant
y'nghaer Arba a'i phentrefi, ac yn
Dibon a'i phentrefi, ac yn Jecab-
seel a'i phentrefi,
26 Ac yn Jesua, ac yn Moladah, ac
yn Beth-phelet,
27 Ac yn Hasar-sual, ac yn Beer-
seba a'i phentrefi,
28 Ac yn Siclag, ac yn Mechonah
ac yn ei phentrefi,
29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sareah,
ac yn Jarmuth,
30 Zanoah, Adùlam, a'u trefydd,
Lachis a'i meusydd, yn Azecah a'i
phentrefi. A hwy a wladychasant
o Beerseba hyd ddyffryn Hinnom.
31 A meibion Benjamin o Geba *a
drigasant* ‖ *ym* Michmas, ac Aia, a
Bethel, a'u pentrefi,
32 Yn Anathoth, Nob, Ananiah,
33 Hasor, Ramah, Gittaim,
34 Hadid, Seboim, Nebalat,
35 Lod, ac Ono, [l] glynn y crefftwyr.
36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau
yn Judah, *ac* yn Benjamin.

Cyn CRIST 445.

[h] Edrych pen. 3. 26.
‖ *Ophel.*
[i] Edrych Ezra 6. 8, 9. a 7. 20, &c.
‖ Neu, *rhan.*
[k] Gen. 38. 30.
‖ Neu, *hyd.*
[l] 1 Chron. 4. 14.

PENNOD XII.

1 Yr offeiriaid, 8 a'r Lefiaid a ddaeth i fynu gyd â Zorobabel. 10 Hiliogaeth yr offeiriaid. 22 Rhai o'r Lefiaid pennaf. 27 Cyhoedd gyssegriad muriau Jerusalem. 44 Gosod swyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid yn y deml.

DYMA hefyd [a] yr offeiriaid a'r
Lefiaid, y rhai a ddaethant i
fynu gyd â Zorobabel mab Sela-
thiel, a Jesua: *sef* [b] Seraiah, Jere-
miah, Ezra,
2 Amariah, ‖ Màluch, Hattus,
3 ‖ Sechaniah, ‖ Rehum, ‖ Mere-
moth,
4 Ido, ‖ Ginnetho, [c] Abiah,
5 ‖ Miamin, ‖ Maadiah, Bilgah,
6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah,
7 ‖ Sàlu, Amoc, Hilciah, Jedaiah:
dyma bennaethiaid yr offeiriaid, a'u
brodyr yn nyddiau [d] Jesua.
8 A'r Lefiaid: Jesua, Binnui, Cad-
miel, Serebiah, Judah; *a* Mattaniah
oedd ar y ‖ gerdd, efe a'i frodyr.
9 Bacbuciah hefyd ac Unni, eu
brodyr hwynt, *oedd* ar eu cyfer yn
y gwyliadwriaethau.
10 ¶ A Jesua a genhedlodd Joi-
acim, a Joiacim a genhedlodd
Eliasib, ac Eliasib a genhedlodd
Joiada,
11 A Joiada a genhedlodd Jona-
than, a Jonathan a genhedlodd
Jadua.
12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr
offeiriaid *hyn* oedd bennau cenedl:

Cylch 536.
[a] Ezra 2. 1.
[b] Edrych pen. 10. 2-8.
‖ Neu, *Melichu*, ad. 14.
‖ Neu, *Sebaniah*, ad. 14.
‖ Neu, *Harim*, ad. 15.
‖ Neu, *Meraioth*, ad. 15.
‖ Neu, *Ginnethon*, ad. 16.
[c] Luc 1. 5.
‖ Neu, *Miniamin*, ad. 17.
‖ Neu, *Moadiah*, ad. 17.
‖ Neu, *Sàlai*, ad. 20.
[d] Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.
‖ Sef, *psalmau diolch.*

Cyn CRIST Cylch 536.

o Seraiah, Meraiah; o Jeremïah,
Hananïah;
13 O Ezra, Mesùlam; o Amarïah,
Jehohanan;
14 O Melichu, Jonathan; o Seba-
nïah, Joseph;
15 O Harim, Adna; o Meraïoth,
Helcai;
16 O Ido, Zecharïah; o Ginne-
thon, Mesùlam;
17 O Abïah, Zichri; o Miniamin, o
Moadïah, Piltai;
18 O Bilgah, Sammua; o Semaiah,
Jehonathan;
19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Jed-
aiah, Uzzi;
20 O Sàlai, Calai; o Amoc, Eber;
21 O Hilcïah, Hasabïah: o Jed-
aiah, Nethaneel.
22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Eli-
asib, Joiada, a Johanan, a Jadua,
oedd wedi eu hysgrifenu yn bennau
cenedl: a'r offeiriaid hyd deyrnas-
iad Darius y Persiad
23 Meibion Lefi, *y pennau cenedl,*
oedd wedi eu hysgrifenu yn llyfr [e] y
chroniclau, hyd ddyddiau Johanan
mab Eliasib.
24 A phennaethiaid y Lefiaid,
oedd Hasabïah, Serebïah, a Jesua
mab Cadmiel, a'u brodyr ar eu
cyfer, i ogoneddu *ac* i foliannu, [f] yn
ol gorchymyn Dafydd gwr Duw,
gwyliadwriaeth ar gyfer gwyliad-
wriaeth.
25 Mattanïah, a Bacbucïah, Oba-
diah, Mesulam, Talmon, Accub, *a*
oedd borthorion, yn cadw gwyl-
iadwriaeth wrth ‖ drothwyau y
pyrth.
26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau
Joiacim mab Jesua, fab Josadac, ac
yn nyddiau Nehemïah y tywysog, ac
Ezra yr offeiriaid *a*'r ysgrifenydd.
27 ¶ Ac [g] y'nghyssegriad mur Je-
rusalem y ceisiasant y Lefiaid o'u
holl leoedd, i'w dwyn i Jerusalem,
i wneuthur y cyssegriad â gorfoledd,
mewn diolchgarwch, ac mewn cân,
â symbalau, nablau, ac â thelynau.
28 A meibion y cantorion a ym-
gynnullasant o'r gwastadedd o am-
gylch i Jeruselem, ac o drefydd Ne-
tophathi,
29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feusydd
Geba ac Azmafeth: canys y cant-
orion a adeiladasent bentrefi idd-
ynt o amgylch Jerusalem.
30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a
ymlanhasant; glanhasant hefyd y
bobl, a'r pyrth, a'r mur.
31 A mi a berais i dywysogion Ju-
dah ddringo ar y mur; a gosodais
ddwy *fintai* fawr o rai yn moliannu;
a mynediad [h] *y naill oedd* ar y llaw
ddehau ar y mur tu a [i] phorth y
dom:
32 Ac ar eu hol hwynt yr aeth
Hosaiah, a hanner tywysogion Ju-
dah,
33 Azarïah hefyd, Ezra, a Mesù-
lam,
34 Judah, a Benjamin, a Semaiah,
a Jeremïah,
35 Ac o feibion yr offeiriaid [k] âg
udgyrn, Zecharïah mab Jonathan,
fab Semaiah, fab Mattanïah, fab
Michaiah, fab Zaccur, fab Asaph;

e 1 Chron. 9. 14, &c.
f 1 Chron. 23, a 25, a 26.
‖ Neu, *drysorau*, neu, *gymanfau.*
445.
g Deut. 20. 5. Ps. 30, tit.
h Edrych ad. 38.
i pen. 2. 13. a 3. 13.
k Num. 10. 2.

36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac Aza-
rael, Milalai, Gilalai, Maai, Netha-
neel, a Judah, Hanani, âg [l] offer
cerdd Dafydd gwr Duw, ac Ezra yr
ysgrifenydd o'u blaen hwynt.
37 Ac wrth [m] borth y ffynnon, yr
hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y
dringasant ar [n] risiau dinas Da-
fydd yn nringfa y mur, oddi ar dŷ
Dafydd, hyd [o] borth y dwfr tu a'r
dwyrain.
38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn
moliannu, oedd yn myned ar eu
cyfer hwynt, a minnau ar eu hol; a
hanner y bobl *oedd* ar y mur, oddi
ar [p] dŵr y ffyrnau, hyd [q] y mur
llydan;
39 Ac oddi ar [r] borth Ephraim,
ac oddi ar [s] yr hen borth, ac oddi ar
[t] borth y pysgod, a thŵr Hananeel,
a [u] thŵr Meah, hyd borth y defaid;
a hwy a safasant ym [x] mhorth y
wyliadwriaeth.
40 Felly y ddwy *fintai*, y rhai
oedd yn moliannu, a safasant yn
nhŷ Duw, a minnau, a hanner y
swyddogion gyd â mi:
41 Yr offeiriaid hefyd; Eliacim,
Maaseiah, Miniamin, Michaiah,
Elioenai, Zecharïah, Hananïah, âg
udgyrn;
42 Maaseiah hefyd, a Semaiah,
ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan,
a Malchïah, ac Elam, ac Ezra. A'r
cantorion a † ganasant yn groch, a
Jezrahïah *eu* blaenor.
43 A'r diwrnod hwnnw yr aberth-
asant ebyrth mawrion, ac y llawen-
hasant: canys Duw a'u llawenych-
asai hwynt â llawenydd mawr: y
gwragedd hefyd a'r plant a orfol-
eddasant: fel y clybuwyd llawen-
ydd Jerusalem hyd ym mhell.
44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y gosod-
wyd gwŷr ar gelloedd y trysorau,
ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth,
ac ar y degymmau, i gasglu iddynt
hwy o feusydd y dinasoedd y rhan-
nau cyfreithlawn i'r offeiriaid a'r
Lefiaid: canys llawenydd Judah
oedd ar yr offeiriaid ac ar y Lefiaid
y rhai oedd yn sefyll *yno.*
45 Y cantorion hefyd a'r porth-
orion a gadwasant wyliadwriaeth
eu Duw, a gwyliadwriaeth y glan-
hâd, yn [y] ol gorchymyn Dafydd, a
Solomon ei fab.
46 Canys gynt, yn nyddiau Da-
fydd [z] ac Asaph, *yr oedd* y pen-
cantorion, a chaniadau canmoliaeth
a moliant i Dduw.
47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac
yn nyddiau Nehemïah, holl Israel
oedd yn rhoddi rhannau i'r cant-
orion, a'r porthorion, dogn dydd
yn ei ddydd: a hwy a gyssegrasant
bethau sanctaidd i'r Lefiaid; [a] a'r
Lefiaid a'*u* cyssegrasant i feibion
Aaron.

PENNOD XIII.

1 Darllen y gyfraith, a gyrru y bobl gymmysg o blith Israel. 4 Nehemïah, pan ddychwelodd, yn peri glanhau yr ystafelloedd: 10 yn dwyn swyddau tŷ Dduw i well trefn, 15 yn llestair halogi y Sabboth, 23 a phriodi gwragedd o estron genedl.

Y DWTHWN hwnnw y darllen-
wyd yn llyfr Moses † lle y clybu
y bobl; a chafwyd yn ysgrifenedig

Cyn CRIST 445.
l 1 Chron. 23. 5.
m pen. 2. 14. a 3. 15.
n pen. 3. 15.
o pen. 3. 26. a 8. 1, 3, 16.
p pen. 3. 11.
q pen. 3. 8.
r 2 Bren. 14. 13.
s pen. 3. 6.
t pen. 3. 3.
u pen. 3. 1.
x pen. 3. 32.
† Heb. *wnasthant eu clywed.*
y 1 Chron. 25. a 26.
z 1 Chron. 25. 1, &c.
a Num. 18. 26.
† Heb. *y'nghlustiau.*

Cyn CRIST 445.

yndd o, [a]na ddylai yr Ammoniad
na'r Moabiad ddyfod i gynnulleidfa
Duw yn dragywydd;
[a] Deut. 23.3,4. 2 Am na chyfarfuasant â meibion
[b] Num. 22. 5. Israel â bara ac â dwfr, eithr [b]cyf-
Jos. 24. 9. logasent Baalam yn eu herbyn i'w
[c] Deut. 23. 5. melldithio hwynt: [c]etto ein Duw
ni a drodd y felldith yn fendith.
3 A phan glywsant hwy y gyf-
[d] pen. 9. 2. raith, [d]hwy a neillduasant yr holl
rai cymmysg oddi wrth Israel.
4 ¶ Ac o flaen hyn, Eliasib yr
offeiriad, yr hwn a osodasid ar ys-
tafell tŷ ein Duw ni, *oedd* gyfathr-
achwr i Tobïah:
5 Ac efe a wnaeth iddo ef ystafell
fawr; ac yno y byddent o'r blaen
yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y
thus, a'r llestri, a degwm yr ŷd, y
† Heb. *yr hyn oedd orchymyn y Lefiaid.* gwin, a'r olew, † a orchymynasid *eu*
rhoddi i'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r
porthorion, ac offrymmau yr offeir-
iaid.
6 Ac yn hyn i gyd *o amser* ni bûm
i yn Jerusalem: canys yn y ddeu-
ddegfed flwyddyn ar hugain i Artax-
Cylch 434. erxes brenhin Babilon y deuthum
i at y brenhin, ac ym mhen *talm* o
‖ Neu, *gofynais.* ddyddiau y ‖cefais gennad gan y
brenhin;
7 Ac a ddaethum i Jerusalem,
ac a ddeallais y drygioni a wnaethai
Eliasib er Tobïah, gan wneuthur
iddo ystafell yng nghynteddoedd tŷ
Dduw.
8 A bu ddrwg iawn gennyf; am
hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ
Tobïah allan o'r ystafell.
9 Erchais hefyd iddynt lanhâu yr
ystafelloedd: a mi a ddygais yno
drachefn lestri tŷ Dduw, yr offrwm
a'r thus.
[e] Mal. 3. 8. 10 ¶ Gwybûm hefyd fod [e]rhan-
nau y Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt:*
canys ffoisai y Lefiaid a'r cantorion,
y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith,
[f] Num. 35. 2. bob un i'w [f]faes.
[g] ad. 17. 25. 11 Yna [g]y dwrdiais y swyddogion,
ac y dywedais, Paham y gwrthod-
wyd tŷ Dduw? A mi a'u cesglais
hwynt ynghyd, ac a'u gosodais yn
† Heb. *sefyllfa.* eu † lle.
12 Yna holl Judah a ddygasant
ddegwm yr ŷd, a'r gwin, a'r olew, i'r
trysordai.
13 A mi a wneuthum yn drysor-
wyr ar y trysorau, Selemïah yr
offeiriad, a Sadoc yr ysgrifenydd, a
Phedaiah, o'r Lefiaid: a cher llaw
iddynt hwy *yr oedd* Hanan mab
Zaccur, mab Mattaniah: canys
ffyddlawn y cyfrifid hwynt, ac ar-
nynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.
[h] ad. 22. 31. pen. 5. 19. 14 [h]Cofia fi, fy Nuw, o herwydd
hyn; ac na ddileä fy ngharedig-
rwydd a wneuthum i dŷ fy Nuw, ac
i'w wyliadwriaethau ef.
15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwel-
ais yn Judah *rai* yn sengi gwin-
wryfau ar y Sabboth, ac yn dwyn i
mewn ysgubau ŷd, ac yn llwytho
asynod, gwin hefyd, a grawnwin, a
ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu*
dwyn i Jerusalem ar y dydd Sab-
both: a mi a dystiolaethais *yn eu*
herbyn ar y dydd y gwerthasant
luniaeth.
16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo

Cyn CRIST Cylch 434.

ynddi, *ac* yn dwyn pysgod, a phob
peth gwerthadwy y rhai yr oeddynt
hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabboth: i
feibion Judah, ac yn Jerusalem.
17 Yna [i]y dwrdiais bendefigion [i] ad. 11.
Judah, ac y dywedais wrthynt, Pa
beth drygionus *yw* hwn yr ydych
chwi yn ei wneuthur, gan halogi y
dydd Sabboth?
18 Onid fel hyn y gwnaeth eich
tadau chwi? ac oni ddug ein Duw
ni yr holl ddrwg hyn arnom ni, ac
ar y ddinas hon? a chwithau ydych
yn ychwanegu digofaint ar Israel,
trwy halogi y Sabboth.
19 A phan [k]dywyllasai pyrth Je- [k] Lef. 23. 32.
rusalem cyn y Sabboth, yr erchais
gau y dorau, ac a orchymynais nad
agorid hwynt hyd wedi y Sabboth:
a mi a osodais *rai* o'm gweision
wrth y pyrth, [l]*fel* na ddelai baich i [l] Jer. 17. 21.
mewn ar ddydd y Sabboth.
20 Felly y marchnadwyr, a gwerth-
wyr pob peth gwerthadwy, a letty-
asant o'r tu allan i Jerusalem un-
waith neu ddwy.
21 A mi a dystiolaethais yn eu
herbyn hwynt, ac a ddywedais wrth-
ynt, Paham yr ydych chwi yn aros
dros nos wrth y mur? os gwnewch
eilwaith, mi a estynaf fy llaw i'ch
erbyn. O'r pryd hwnnw ni ddaeth-
ant ar y Sabboth *mwyach.*
22 A mi a ddywedais wrth y Lef-
iaid, am [m]iddynt ymlanhâu, a dy- [m] pen. 12. 30.
fod i gadw y pyrth, gan sancteiddio
y dydd Sabboth. [n]*Am* hyn hefyd [n] ad. 14, 31.
cofia fi, fy Nuw, ac arbed fi yn ol
‖lliaws dy drugaredd. ‖ Neu, *amlder.*
23 Yn y dyddiau hynny hefyd y
gwelais Iuddewon † [o]a briodasent Cylch 434.
Asdodeesau, Ammoneesau, *a* Mo- † Heb. *a gyttaliasai ag.*
abeesau, yn wragedd *iddynt:* [o] Ezra 9. 2.
24 A'u plant hwy oedd yn llef-
aru *y naill* hanner o'r Asdodiaeg,
ac heb fedru ymddiddan yn iaith
yr Iuddewon, ond yn ol tafodiaith
† y ddeubar bobl. † Heb. *y bobl a'r bobl.*
25 Yna yr ymrysonais â hwynt,
ac y ‖melldithiais hwynt; tarewais ‖ Neu, *difenwais.*
hefyd rai o honynt, ac a bleiciais eu
gwallt hwynt: a mi a'u tyngais
hwynt trwy Dduw, *gan ddywedyd,*
Na roddwch eich merched i'w
meibion hwynt, ac na chymmerwch
o'u merched hwynt i'ch meibion,
nac i chwi eich hunain.
26 Onid o achos y rhai hyn y
pechodd Solomon brenhin Israel?
er [p]na bu brenhin cyffelyb iddo ef [p] 1 Bren. 3.13. 2 Chron. 1.12.
ym mysg cenhedloedd lawer, [q]yr [q] 2 Sam. 12.24.
hwn oedd hoff gan ei Dduw, a
Duw a'i gwnaeth ef yn frenhin ar
holl Israel; [r]etto gwragedd dieithr [r] 1 Bren. 11. 1, &c.
a wnaethant iddo ef bechu.
27 Ai arnoch chwi y gwrandawn,
i wneuthur yr holl ddrygioni mawr
hwn, gan droseddu yn erbyn ein
Duw, trwy briodi gwragedd di-
eithr?
28 Ac *un* o feibion Joiada, mab
Eliasib yr arch-offeiriad, *oedd* ddaw
i Sanbalat yr Horoniad: yr hwn a [s] pen. 6 14.
ymlidiais i oddi wrthyf. † Heb. *halogedigaethau.*
29 O fy Nuw, [s]cofia hwynt, am
† iddynt halogi yr offeiriadaeth, a [t] Mal. 2. 4, 11, 12.
[t]chyfammod yr offeiriadaeth, a'r
Lefiaid.

Cyn CRIST Cylch 434

30 Yna y glanhêais hwynt oddi wrth bob estron; [u]gosodais hefyd oruchwyliaethau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid, pob un yn ei waith;

31 Ac at [x]goed yr offrwm mewn amserau nodedig, ac at y blaenffrwythau. [y]Cofia fi, O fy NUW, er daioni.

[u] pen. 12. 1, &c.

[x] pen. 10. 34.

[y] ad. 14, 22.

LLYFR ESTHER.

Cyn CRIST Cylch 521.

PENNOD I.

1 *Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol:* 10 *yn anfon i gyrchu atto y frenhines Fasti: a hithau yn gwrthod dyfod.* 13 *Ahasferus, trwy gynghor Memuchan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.*

YN nyddiau Ahasferus (efe *yw* Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnasu [a] India hyd Ethiopia, *sef ar* gant a saith ar hugain o daleithiau)

2 Yn y dyddiau hynny, pan eisteddodd y brenhin Ahasferus ar orseddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn Susan y brenhinllys,

3 Yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnasiad, efe a wnaeth wledd i'w holl dywysogion, a'i weision; cadernid Persia, a Media, y rhaglawiaid, a thywysogion y taleithiau, *oedd* ger ei fron ef.

4 Fel y dangosai efe gyfoeth *a* gogoniant ei deyrnas, ac anrhydedd a phrydferthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *sef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

5 Ac wedi gorphen y dyddiau hynny, y brenhin a wnaeth i'r holl bobl a gafwyd yn Susan y brenhinllys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, wledd *dros* saith niwrnod, y'nghyntedd gardd palas y brenhin.

6 *Lle yr oedd llenni* gwynion, gwyrddion, a ‖rhudd-gochion, wedi eu cylymmu â llinynnau sidan, ac â phorphor, wrth fodrwyau arian, a cholofnau marmor: [b]y gwelyau *oedd* o aur ac arian, ar balmant *o faen* grisial, a marmor, ac alabaster, a jasinct.

7 Ac yfed dïod *yr oeddynt* mewn llestri aur, a chyfnewid amryw lestri, a gwin brenhinol lawer, yn ol †gallu y brenhin.

8 Yr yfed hefyd *oedd* wrth ddefod, nid *oedd* neb yn cymmell: canys gosodasai y brenhin *orchymyn* ar bob swyddwr *o fewn* ei dŷ, ar wneuthur yn ol ewyllys pawb.

9 Y frenhines Fasti hefyd a wnaeth wledd i'r gwragedd *yn* y brenhindy *oedd* eiddo Ahasferus y brenhin.

10 ¶ Ar y seithfed dydd, pan oedd lawen calon y brenhin gan win, efe a ddywedodd wrth Mehuman, Bistha, [c]Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, a Charcas, y saith ‖ystafellydd oedd yn gweini ger bron y brenhin Ahasferus,

11 Am gyrchu y frenhines Fasti o flaen y brenhin, yn y frenhinol goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r tywysogion ei glendid hi: canys glân yr olwg *ydoedd* hi.

12 Ond y frenhines Fasti a wrthododd ddyfod wrth air y brenhin trwy law ei ystafellyddion: am hynny y llidiodd y brenhin yn ddirfawr, a'i ddigllonedd ef a ennynodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth y doethion [d]oedd yn gwybod yr amserau, (canys felly *yr oedd* arfer y brenhin tu ag at bob rhai a fyddai yn gwybod cyfraith a barn:

14 A nesaf atto ef *oedd* Carsena, Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Marsena, *a* Memuchan, [e]saith dywysog Persia a Media, [f]y rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin, *ac* yn eistedd yn gyntaf yn y frenhiniaeth)

15 Beth sydd i'w wneuthur wrth y gyfraith i'r frenhines Fasti, am na wnaeth hi archiad y brenhin Ahasferus trwy law yr ystafellyddion?

16 Yna Memuchan a ddywedodd ger bron y brenhin a'r tywysogion, Nid yn erbyn y brenhin yn unig y gwnaeth Fasti y frenhines ar fai, ond yn erbyn yr holl dywysogion hefyd, a'r holl bobloedd *sydd* trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus.

17 Canys gweithred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y ‖tremygant eu gwŷr yn eu golwg eu hun, pan ddywedant, Y brenhin Ahasferus a archodd gyrchu Fasti y frenhines o'i flaen; ond ni ddaeth hi.

18 Arglwyddesau Persia a Media, y rhai a glywsant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywysogion y brenhin. Felly *y bydd* mwy na digon o ddirmyg a digter.

19 Os †bydd boddlawn gan y brenhin, eled brenhinol orchymyn oddi wrtho ef, ac ysgrifener ef ym mysg cyfreithiau y Persiaid a'r Mediaid, fel na [g]thrósedder ef; na ddêl Fasti *mwy* ger bron y brenhin Ahasferus; a rhodded y brenhin ei brenhin-fraint hi i'w chyfeilles yr hon sydd well na hi.

20 A phan glywer gorchymyn y brenhin, yr hwn a wnelo efe, trwy ei holl frenhiniaeth (yr hon sydd fawr) yna yr holl wragedd a roddant anrhydedd i'w gwŷr, o'r mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth y'ngolwg y brenhin a'r tywysogion; a'r brenhin a wnaeth yn ol gair Memuchan:

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau y brenhin, ie, [h]i bob talaeth yn ol ei ysgrifen, ac at bob pobl yn ol eu tafodiaith ei hun; ar fod pob gwr yn arglwyddiaethu yn ei dŷ ei hun; a †chyhoeddi *hyn* yn ol tafodiaith pob rhyw bobl.

Margin (left): [a] pen. 8. 9. — Cylch 519. — ‖ Neu, *gleision.* — [b] Edrych pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. a 6. 4. — † Heb. *llaw.* — [c] pen. 7. 9. — ‖ Neu, *eunuch.*

Margin (right): Cyn CRIST Cylch 519. — [d] 1 Chron. 12. 32. — [e] Ezra 7. 14. — [f] 2 Bren. 25. 19. — ‖ *dirmygant.* — † Heb. *da fydd gan.* — [g] pen. 8. 8. — [h] pen. 8. 9. — † Heb. *a'i gyhoeddi o un yn ei tafodiaith ei bobl.*

Cyn CRIST 518.

PENNOD II.

1 *Dewis brenhines i Ahasferus o fysg y gwyryfon glanaf. 5 Mordecai tadmaeth Esther. 8 Hegai yn gweled Esther yn well nag un o'r lleill. 12 Y modd y glanheid y gwyryfon, ac yr aent i mewn at y brenhin. 15 Esther yn rhyngu bodd y brenhin yn oreu, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines. 21 Mordecai yn datguddio bradwriaeth; ac ysgrifenu hynny yn y chroniel.*

WEDI y pethau hyn, pan lon-
yddodd digllonedd y brenhin
Ahasferus, efe a gofiodd Fasti, a'r
hyn a wnelsai hi, a'r hyn a farnasid
arni.
2 Am hynny gweision y brenhin,
y rhai oedd yn gweini iddo, a ddy-
wedasant, Ceisier i'r brenhin lange-
esau têg yr olwg o wyryfon:
3 A gosoded y brenhin swydd-
ogion trwy holl daleithiau ei fren-
hiniaeth, a chasglant hwythau bob
llangces dêg yr olwg, o wyryf, i
Susan y brenhinllys, i dŷ y gwrag-
‖ Neu, *Hegai*, ad. 8. edd, dan law ‖ Hege ystafellydd y
brenhin, ceidwad y gwragedd; a
rhodder *iddynt* bethau i'w glanhâu:
4 A'r llangces a fyddo da yng
ngolwg y brenhin, a deyrnasa yn lle
Fasti. A da oedd y peth hyn yng
ngolwg y brenhin; ac felly y
gwnaeth efe.
5 ¶ Yn Susan y brenhinllys yr
oedd rhyw Iuddew a'i enw Morde-
cai, mab Jair, fab Simei, fab Cis,
gwr o Jemini;
a 2 Bren. 24. 14, 15. 2 Chron. 36. 10. Jer. 24. 1. 6 a Yr hwn a ddygasid o Jeru-
salem gyd a'r gaethglud a gaeth-
gludasid gyd â Jechoniah brenhin
Judah, yr hwn a ddarfuasai i Nebu-
chodonosor brenhin Babilon ei
gaethgludo.
7 Ac efe a fagasai Hadassah (honno
b ad. 15. *yw* Esther) b merch ei ewythr ef
frawd ei dad; canys nid *oedd* iddi
dad na mam: a'r llangces *oedd*
† Heb. *dêg o bryd.* † weddeiddlwys, a glân yr olwg; a
phan fuasai ei thad a'i mam hi
farw, Mordecai a'i cymmerasai hi
yn ferch iddo.
8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y
brenhin a'i gyfraith, pan gasglasid
hefyd langeesau lawer i Susan y
brenhinllys dan law Hegai, cym-
merwyd Esther i dŷ y brenhin, dan
law Hegai ceidwad y gwragedd.
† Heb. *dda.* 9 A'r llangces oedd † dêg yn ei
olwg ef, a hi a gafodd ffafr ganddo;
am hynny efe ar frys a barodd roddi
iddi bethau i'w glanhâu, a'i rhan-
nau, a rhoddi iddi saith o langeesau
golygus, o dŷ y brenhin: ac efe a'i
† Heb. *newidiodd.* † symmudodd hi a'i llangcesau i'r
fan oreu *yn* nhŷ y gwragedd.
c ad. 20. 10 c Ond ni fynegasai Esther ei
phobl, na'i chenedl: canys Mor-
decai a orchymynasai iddi nad
ynganai.
11 A Mordecai a rodiodd beunydd
o flaen cyntedd tŷ y gwragedd, i
† Heb. *heddwch.* wybod † llwyddiant Esther, a pheth
a wnelid iddi.
Cylch 515. 12 ¶ A phan ddigwyddai amser
pob llangces i fyned i mewn at y
brenhin Ahasferus, wedi bod iddi
hi yn ol defod y gwragedd ddeu-
ddeng mis (canys felly y cyflawnid
dyddiau eu puredigaeth hwynt;
chwe mis mewn olew myrr, a chwe

Cyn CRIST Cylch 515.

mis mewn pêr-aroglau, a phethau
eraill i lanhâu y gwragedd)
13 Yna fel hyn y deuai y llangees
at y brenhin; Pa beth bynnag a
ddywedai hi *am dano* a roddid iddi,
i fyned gyd â hi o dŷ y gwragedd i
dŷ y brenhin.
14 Gyd â'r hwyr yr âi hi i mewn,
a'r bore hi a ddychwelai i dŷ arall y
gwragedd, dan law Saasgaz, ystaf-
ellydd y brenhin, ceidwad y gor-
dderchadon: ni ddeuai hi i mewn
at y brenhin mwyach, oddieithr i'r
brenhin ei chwennych hi, a'i galw
hi wrth *ei* henw.
15 ¶ A phan ddigwyddodd amser Cylch 515.
Esther, d merch Abihail ewythr d ad. 7.
Mordecai (yr hon a gymmerasai efe
yn ferch iddo) i fyned i mewn at y
brenhin, ni cheisiodd hi ddim ond
yr hyn a ddywedasai Hegai, ystaf-
ellydd y brenhin, ceidwad y gwrag-
edd: ac Esther oedd yn cael ffafr
y'ngolwg pawb a'r oedd yn edrych
arni.
16 Felly Esther a gymmerwyd at y
brenhin Ahasferus, i'w frenhin-dŷ
ef, yn y degfed mis (hwnnw *yw* mis
Tebeth) yn y seithfed flwyddyn o'i
deyrnasiad ef.
17 A'r brenhin a hoffodd Esther
rhagor yr holl wragedd, a hi a gaf-
odd ffafr a charedigrwydd yn ei
ŵydd ef rhagor yr holl wyryfon;
ac efe a osododd y deyrn-goron ar
ei phen hi, ac a'i gwnaeth yn fren-
hines yn lle Fasti.
18 Yna y gwnaeth y brenhin wledd Cylch 514.
fawr i'w holl dywysogion a'i weis-
ion, *sef* gwledd Esther; ac efe a
wnaeth † ryddid i'r taleithiau, ac a † Heb. *lonyddwch.*
roddodd roddion yn ol gallu y bren-
hin.
19 A phan gasglwyd y gwyryfon yr
ail waith, yna Mordecai oedd yn eis-
tedd ym mhorth y brenhin.
20 e Nid oedd Esther yn mynegi e ad. 10.
ei chenedl, na'i phobl; megis y
gorchymynasai Mordecai iddi: can-
ys Esther oedd yn gwneuthur yr
hyn a ddywedasai Mordecai, fel
cynt pan oedd hi yn ei meithrin
gyd âg ef.
21 ¶ Yn y dyddiau hynny (pan
oedd Mordecai yn eistedd ym
mhorth y brenhin) y llidiodd ‖ Big- ‖ Neu, *Bigthana*, pen. 6. 2.
than a Therez, dau o ystafellyddion
y brenhin, *sef* o'r rhai oedd yn cadw
y trothwy, a cheisiasant estyn llaw
yn erbyn y brenhin Ahasferus.
22 A'r peth a wybu Mordecai; ac
efe a'*i* mynegodd i Esther y fren-
hines; ac Esther a'*i* dywedodd wrth
y brenhin, yn enw Mordecai.
23 A phan chwiliwyd y peth, fe a
gafwyd *felly:* am hynny y crogwyd
hwynt ill dau ar bren. Ac ysgrif-
enwyd *hynny* mewn g llyfr chroniel g pen. 6. 1.
ger bron y brenhin.

PENNOD III.

1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau am i Mordecai ei ddïystyru, yn ceisio dïal ar yr holl Iuddewon; 7 ac yn bwrw coelbren: 8 a thrwy enllib yn cael gan y brenhin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Iuddewon.*

WEDI y pethau hyn, y brenhin Cylch 510.
Ahasferus a fawrhâodd Ha-

Cyn CRIST Cylch 510.
man mab Hammadetha yr Agag-
iad, ac a'i dyrchafodd ef; gosododd
hefyd ei orsedd-fainge ef goruwch
yr holl dywysogion *oedd* gyd âg
ef.
2 A holl weision y brenhin, y rhai
oedd ym mhorth y brenhin, oedd yn
ymgrymmu, ac yn ymostwng i Ha-
man; canys felly y gorchymynasai
y brenhin am dano ef: ond nid
ymgrymmodd Mordecai, ac nid
ymostyngodd.
3 Yna gweision y brenhin, y rhai
oedd ym mhorth y brenhin, a ddy-
wedasant wrth Mordecai, Paham yr
[c] ad. 2. — ydwyt ti yn troseddu [c] gorchymyn y
brenhin?
4 Ac er eu bod hwy beunydd yn
dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni
wrandawai efe arnynt hwy; am
hynny y mynegasant i Haman, i
edrych a safai geiriau Mordecai:
canys efe a fynegasai iddynt mai
Iuddew *ydoedd* efe.
5 A phan welodd Haman nad
oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac
yn ymostwng iddo, Haman a lan-
wyd o ddigllonedd.
6 Er hynny diystyr oedd ganddo
yn ei olwg ei hun estyn llaw yn
erbyn Mordecai ei hunan; canys
mynegasant iddo bobl Mordecai:
am hynny Haman a geisiodd ddi-
fetha yr holl Iuddewon, y rhai *oedd*
trwy holl frenhiniaeth Ahasferus,
sef pobl Mordecai.
510. 7 ¶ Yn y mis cyntaf (hwnnw *yw*
mis Nisan) yn y ddeuddegfed
[d] pen. 9. 24. — flwyddyn i'r brenhin Ahasferus, [d] efe
a barodd fwrw Pwr (hwnnw *yw*, y
coelbren) ger bron Haman, o ddydd
i ddydd, ac o fis i fis, *hyd* y deu-
ddegfed *mis*, hwnnw *yw* mis Adar.
8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth
y brenhin Ahasferus, Y mae rhyw
bobl wasgaredig a gwahanedig ym
mhlith y bobloedd, trwy holl dal-
[e] Ezra 4. 13. Act. 16. 20. — cithiau dy frenhiniaeth; [e] a'u cyf-
reithiau hwynt *sydd* yn amrafaelio
oddi wrth yr holl bobl, ac nid ydynt
yn gwneuthur cyfreithiau y bren-
‖ Neu, *cymmwys*. — hin; am hynny nid ‖ buddiol i'r
brenhin eu dïoddef hwynt.
9 O bydd boddlawn gan y bren-
† Heb. *i'w difetha*. — hin, ysgrifener † am eu difetha
hwynt: a deng mil o dalentau arian
† Heb. *bwyeaf*. — a † dalaf ar ddwylaw y rhai a wnant
y weithred hon, i'*w* dwyn i drysorau
y brenhin.
[f] Gen. 41. 42. — 10 A [f] thynnodd y brenhin [g] ei
[g] pen. 8. 2, 8. — fodrwy oddi am ei law, ac a'i
rhoddes i Haman mab Hamma-
‖ Neu, *gorthrymmwr*. — detha yr Agagiad, ‖ gwrthwynebwr
yr Iuddewon.
11 A'r brenhin a ddywedodd wrth
Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r
bobl, i wneuthur â hwynt fel y
byddo da yn dy olwg.
[h] pen. 8. 9. — 12 [h] Yna y galwyd ysgrifenyddion
y brenhin, yn y mis cyntaf, ar y
trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwn-
nw, ac yr ysgrifenwyd, yn ol yr hyn
oll a orchymynasai Haman, at ben-
defigion y brenhin, ac at y dugiaid
oedd ar bob talaeth, ac at dywys-
[i] pen. 1. 22. a 8. 9. — ogion pob pobl i bob talaeth [i] yn ol
ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu
tafod-iaith; yn enw y brenhin

Cyn CRIST 510.
Ahasferus yr ysgrifenasid, ac â
modrwy y brenhin y seliasid *hyn*.
13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd
â'r rhedegwyr i holl daleithiau y
brenhin; i ddinystrio, i ladd, ac i
ddifetha yr holl Iuddewon, yn
ieuainge ac yn hen, yn blant ac yn
wragedd, [k] mewn un dydd, *sef* ar y — [k] pen. 8. 12, &c.
trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddeg-
fed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ac
[m] i ysglyfaethu eu hyspail hwynt. — [m] pen. 8. 11.
14 Testun yr ysgrifen, i roi gor-
chymyn ym mhob talaeth, a gy-
hoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod
yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.
15 Y rhedegwyr a aethant, wedi
eu cymmell trwy air y brenhin, a'r
gorchymyn a roddasid yn Susan
y brenhinllys. Y brenhin *hefyd*
a Haman a eisteddasant i yfed,
a [n] dinasyddion Susan oedd yn — [n] Edrych pen. 8. 15.
athrist.

PENNOD IV.

1 *Mawr alar Mordecai a'r Iuddewon.* 4 *Esther, pan wybu hynny, yn danfon at Mordecai, ac yntau yn dangos iddi yr achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol drostynt hwy.* 10 *Hithau yn ymesgusodi, a Mordecai yn ei bygwth hi:* 15 *a hithau yn gosod ympryd, ac yn addaw eiriol drostynt.*

PAN wybu Mordecai yr hyn oll — Cylch 510.
a wnelsid, Mordecai a rwygodd
ei ddillad, ac a wisgodd sach-lïan
[a] a lludw, ac a aeth allan i ganol — [a] Jos. 7. 6. Esec. 27. 30.
y ddinas, ac a waeddodd â chwerw-
lef uchel.
2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen
porth y brenhin: ond ni *cheid* dy-
fod i borth y brenhin mewn gwisg o
sach.
3 Ac ym mhob talaeth *a* lle a'r y
daethai gair y brenhin a'i orchymyn
iddo, yr oedd galar mawr gan yr
Iuddewon, ac ympryd, ac wylofain,
ac ocrnad; a † llawer a orweddent — † Heb. *sach-lian a lludw a daenid dan lawer:* Es. 58. 5. Dan. 9. 3.
mewn sach-lïan a lludw.
4 ¶ Yna llangcesau Esther a'i
† hystafellyddion hi a ddaethant ac — † Heb. *eunuchiaid*.
a fynegasant *hynny* iddi hi. A'r
frenhines a dristâodd yn ddirfawr;
a hi a ddanfonodd wisgoedd i ddill-
adu Mordecai, ac i dynnu ymaith ei
sach-lïan ef oddi am dano; ond ni
chymmerai efe *hwynt*.
5 Am hynny Esther a alwodd ar
Hathach, *un* o ystafellyddion y
brenhin, yr hwn a osodasai efe *i
wasanaethu* o'i blaen hi; a hi a
orchymynodd iddo am Mordecai,
fynnu gwybod pa beth *oedd* hyn, ac
am ba beth *yr ydoedd* hyn.
6 Yna Hathach a aeth allan at
Mordecai i heol y ddinas, yr hon
sydd o flaen porth y brenhin.
7 A Mordecai a fynegodd iddo
yr hyn oll a ddigwyddasai iddo;
a swm yr arian y rhai a addawsai
Haman eu talu i drysorau y bren-
hin am yr Iuddewon, i'w difetha
hwynt.
8 Ac efe a roddodd iddo destun
ysgrifen y gorchymyn a osodasid
yn Susan i'w dinystrio hwynt, i'*w*
ddangos i Esther, ac i'*w* fynegi iddi,
ac i orchymyn iddi fyned i mewn
at y brenhin, i ymbil âg ef, ac i
‖ ymhêdd o'i flaen ef dros ei phobl. — ‖ *erfyn*.
9 A Hathach a ddaeth ac a fyn-
egodd i Esther eiriau Mordecai.

Cyn CRIST Cylch 510.

10 ¶ Ac Esther a ddywedodd wrth Hathach, ac a orchymynodd iddo *ddywedyd* wrth Mordecai;

11 Holl weision y brenhin, a phobl taleithiau y brenhin, ydynt yn gwybod, mai pa wr bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenhin i'r cyntedd nesaf i mewn, heb ei alw, [b]un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef*, oddieithr yr hwn yr [c]estyno y brenhin y deyrn-wïalen aur iddo, fel y byddo byw: ac ni'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenhin, bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

[b] Dan. 2. 9. [c] pen. 5. 2. a 8. 4.

12 A hwy a fynegasant i Mordecai eiriau Esther.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt atteb Esther: Na feddwl yn dy galon y diengi *yn* nhŷ y brenhin rhagor yr holl Iuddewon.

14 O herwydd os tewi â sôn a wnai di y pryd hwn, esmwythdra ac ymwared, a gyfyd i'r Iuddewon o le arall, tithau a thŷ dy dad a gyfrgollir: a phwy sydd yn gwybod ai o herwydd y *fath* amser a hwn y daethost ti i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Esther a ddywedodd am atteb Mordecai *fel hyn*.

16 Dos *a* chasgl yr holl Iuddewon a gaffer yn Susan, ac ymprydiwch drosof fi, na fwyttêwch hefyd ac nac yfwch *dros* [d]dridiau, nos na dydd: a minnau a'm llangcesau a ymprydiaf felly: ac felly yr âf i mewn at y brenhin, yr hwn *beth* nid *yw* gyfreithlawn: ac [e]o derfydd am danaf, darfydded.

[d] Edrych pen. 5. 1. [e] Edrych Gen. 43. 14.

17 Felly Mordecai a aeth ymaith, ac a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai Esther iddo.

PENNOD V.

1 *Esther, wrth anturio ar ffafr y brenhin, yn cael estyn atti y deyrn-wïalen aur, ac yn gwahodd y brenhin a Haman i'r wledd.* 6 *A chwedi cael cysur gan y brenhin am y peth yr oedd hi yn ei geisio, yn eu gwahodd hwy drannoeth i wledd arall.* 9 *Haman yn falch o'i godiad, yn ddrwg ganddo fod Mordecai yn ei ddiystyru ef,* 14 *a thrwy gynghor Zeres yn gwneuthur crog-bren iddo ef.*

AC [a]ar y trydydd dydd, Esther a ymwisgodd *mewn* brenhinol *wisgoedd*, ac a safodd [b]y'nghyntedd tŷ y brenhin o'r tu fewn, ar gyfer tŷ y brenhin: a'r brenhin oedd yn eistedd ar ei deyrn-gadair yn y brenhindy gyferbyn â drws y tŷ.

[a] Edrych pen. 4. 16. [b] Edrych pen. 6. 4.

2 A phan welodd y brenhin Esther y frenhines yn sefyll yn y cyntedd, hi a gafodd ffafr yn ei olwg ef: a'r [d]brenhin a estynodd y deyrn-wïalen aur *oedd* yn ei law ef tu ag at Esther; ac Esther a nesâodd, ac a gyffyrddodd â phen y deyrn-wïalen.

[d] pen. 8. 4.

3 Yna y brenhin a ddywedodd wrthi, Beth a fynni di, y frenhines Esther? a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? [e] hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i rhoddir i ti.

[e] Felly Marc 6. 23.

4 A dywedodd Esther, O rhynga bodd i'r brenhin, deled y brenhin a Haman heddyw i'r wledd a wneuthum iddo.

5 A'r brenhin a ddywedodd, Perwch i Haman frysio i wneuthur yn ol gair Esther. Felly y daeth y brenhin a Haman i'r wledd a wnaethai Esther.

6 ¶ [f]A'r brenhin a ddywedodd wrth Esther y'nghyfeddach y gwin, [g]Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geisio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i cwblhêir.

[f] pen. 7. 2. [g] pen. 9. 12.

7 Ac Esther a attebodd, ac a ddywedodd, Fy nymuniad a'm deisyfiad *yw*,

8 O chefais ffafr y'ngolwg y brenhin, ac o rhyglydda bodd i'r brenhin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neisyfiad; deled y brenhin a Haman i'r wledd a arlwywyf iddynt, ac y fory y gwnaf yn ol gair y brenhin.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn hyfryd ei galon: ond pan welodd Haman Mordecai ym mhorth y brenhin, na chyfodasai efe, ac na syflasai erddo ef, Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a †alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

† Heb. *wnaeth i'w garedigion ddyfod.*

11 A Haman a adroddodd iddynt ogoniant ei gyfoeth, ac [h]amldra ei feibion, a'r hyn oll y mawrhasai y brenhin ef ynddynt, ac fel y dyrchafasai y *brenhin* ef goruwch y tywysogion a gweision y brenhin.

[h] pen. 9. 7, &c.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Esther y frenhines *neb* gyd â'r brenhin i'r wledd a wnaethai hi, ond myfi; ac y fory hefyd y'm gwahoddwyd atti hi gyd â'r brenhin.

13 Ond nid yw hyn oll yn llesâu i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai yr Iuddew yn eistedd ym mhorth y brenhin.

14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei wraig, a'i holl garedigion wrtho, Parottôer pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r bore dywed wrth y brenhin am grogi Mordecai arno; yna dos gyd â'r brenhin i'r wledd yn llawen A da oedd y peth ger bron Haman, am hynny efe a barottôdd [i]y *crog*-bren.

[i] pen. 7. 10.

PENNOD VI.

1 *Ahasferus wrth ddarllen yn y chroniel am y gwasanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am wneuthur tâl iddo.* 4 *Haman wrth geisio peri crogi Mordecai, mewn anwybod yn rhoi cynghor i beri iddo gael parch,* 12 *yn cwyno mor drwch fuasai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.*

Y NOSON honno cwsg y brenhin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a]llyfr coffadwriaethau hanesion yr amseroedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenhin.

[a] pen. 2. 23.

2 Yna y cafwyd yn ysgrifenedig yr hyn a fynegasai Mordecai am ‖ Bigthana, a Theres, dau o ystafellyddion y brenhin, o'r rhai oedd yn cadw y trothwy; *sef* y rhai a geisiasent estyn llaw yn erbyn y brenhin Ahasferus.

‖ Neu, *Bigthan*, pen. 2. 21.

3 A dywedodd y brenhin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Mordecai am hyn? A gweision y brenhin, *sef* ei weinidogion ef, a

Cyn CRIST Cylch 510.

ddywedasant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenhin a ddywedodd, Pwy *sydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i [b]gyntedd nesaf allan tŷ y brenhin, i ddywedyd wrth y brenhin am grogi Mordecai ar y pren a barottoisai efe iddo)

5 A gweision y brenhin a ddywedasant wrtho, Wele Haman yn sefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenhin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenhin wrtho, Beth a wneir i'r gwr y mae y brenhin yn ewyllysio ei †anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy yr ewyllysia y brenhin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenhin, Y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei †anrhydeddu,

8 Dygant y wisg frenhinol *iddo* yr hon a wisg y brenhin, [c]a'r march y merchyg y brenhin arno, a rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:

9 A rhodder y wisg, a'r march, yn llaw un o dywysogion ardderchoccaf y brenhin, a gwisgant am y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenhin a ddywedodd wrth Haman, Brysia, cymmer y wisg a'r march, fel y lleferaist, a gwna felly i Mordecai yr Iuddew, yr hwn sydd yn eistedd ym mhorth y brenhin: na âd †heb wneuthur dim o'r hyn oll a leferaist.

11 Felly Haman a gymmerth y wisg a'r march, ac a wisgodd am Mordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y brenhin. A Haman [d]a frysiodd i'w dŷ yn alarus, [e]wedi gorchuddio ei ben.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigwyddasai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedasant wrtho, Os o had yr Iuddewon *y mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaist syrthio o'i flaen, ni orchfygi mo hono, ond gan syrthio y syrthi o'i flaen ef.

14 Tra yr *oeddynt* hwy etto yn ymddiddan âg ef, ystafellyddion y brenhin a ddaethant, ac a gyrchasant Haman ar frys i'r wledd a wnelsai Esther.

PENNOD VII.

1 Esther wrth wneuthur croesaw i'r brenhin ac i Haman, yn gofyn ei heinioes ei hun a'i phobl, 5 yn achwyn ar Haman, 7 a'r brenhin yn ei ddig, wrth glywed sôn am y crog-bren a wnaethai Haman i Mordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.

FELLY daeth y brenhin a Haman i †gyfeddach gyd âg Esther y frenhines.

2 A dywedodd y brenhin wrth Esther drachefn yr ail dydd, [a]wrth gyfeddach y gwin, Beth *yw* dy ddymuniad, Esther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwblhêir.

3 A'r frenhines Esther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafr yn dy olwg di, O frenhin, ac o rhyglyddа bodd i'r brenhin, rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm pobl ar fy neisyfiad.

4 Canys [b]gwerthwyd ni, myfi a'm pobl, i'n ‖ dinystrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthasid ni yn gaeth-weision ac yn gaeth-forwynion, mi a dawswn â sôn, er nad yw y gwrthwynebwr yn cystadlu colled y brenhin.

5 ¶ Yna y llefarodd y brenhin Ahasferus, ac y dywedodd wrth Esther y frenhines, Pwy yw hwnnw? a pha le y mae efe, yr hwn † a glywai ar ei galon wneuthur felly?

6 A dywedodd Esther, Y gwrthwynebwr a'r gelyn *yw* yr Haman drygionus hwn. Yna Haman a ofnodd ‖ ger bron y brenhin a'r frenhines.

7 ¶ A'r brenhin a gyfododd yn ei ddigllonedd o gyfeddach y gwin, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a safodd i ymbil âg Esther y frenhines am ei einioes; canys efe a welodd fod drwg wedi ei barottôi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenhin.

8 Yna y dychwelodd y brenhin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwin. Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar [c]y gwely *yr oedd* Esther arno. Yna y dywedodd y brenhin, Ai treisio y frenhines hefyd *y mae efe* yn tŷ gyd â mi? ‖ *Hwy yn gyntaf ag* yr aeth y gair allan o enau y brenhin, hwy [d]a orchuddiasant wyneb Haman.

9 A [e]Harbonah un o'r ystafellyddion a ddywedodd y'ngŵydd y brenhin, Wele hefyd y crog-bren a barottôdd Haman i Mordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenhin, yn sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenhin, Crogwch ef ar hwnnw.

10 Felly hwy a grogasant Haman ar y pren a barasai efe ei ddarparu i Mordecai. Yna digllonedd y brenhin a lonyddodd.

PENNOD VIII.

1 Cyfodiad Mordecai. 3 Esther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hol. 7 Ahasferus yn rhoi cennad i'r Iuddewon i'w hymddiffyn eu hun 15 Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Iuddewon.

Y DWTHWN hwnnw y rhoddodd y brenhin Ahasferus i'r frenhines Esther dŷ Haman gwrthwynebwr yr Iuddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenhin; canys Esther a fynegasai [a]beth *oedd* efe iddi hi

2 A'r brenhin a dynnodd ymaith [b]y fodrwy a gymmerasai efe oddi wrth Haman, ac a'i rhoddodd i Mordecai. Ac Esther a osododd Mordecai ar dŷ Haman.

3 ¶ Ac Esther a lefarodd drachefn

---

[b] Edrych pen. 5. 1.
† Heb. anrhydedd.
† Heb. anrhydedd.
[c] 1 Bren. 1. 33.
† Heb. i ddim gwympo o'r, &c.
[d] 2 Chron. 26. 20.
[e] 2 Sam. 15. 30. Jer. 14. 3, 4.
† Heb. yfed.

Cyn CRIST Cylch 510.
[a] pen. 5. 6.
[b] pen. 3. 9. a 4. 7.
‖ Neu, fel y'n dinystrient, &c.
† Heb. y llanwodd ei galon ef i wneuthur.
‖ Neu, y'ngŵydd.
[c] pen. 1. 6.
‖ Cyn gyntaf ag, &c.
[d] Job 9. 24.
[e] pen. 1. 10.
[a] pen. 2. 7.
[b] pen. 3. 10.

Cyn CRIST Cylch 510.

ger bron y brenhin, ac a syrthiodd wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac ymbiliodd âg ef am fwrw ymaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i fwriad yr hwn a fwriadasai efe yn erbyn yr Iuddewon.

4 A'r [c]brenhin a estynodd y deyrn-wialen aur tu ag at Esther. Yna Esther a gyfododd, ac a safodd o flaen y brenhin,

[c] pen. 4. 11. a 5. 2.

5 Ac a ddywedodd, O bydd boddlawn gan y brenhin, ac o chefais ffafr o'i flaen ef, ac *od ydyw* y peth yn iawn ger bron y brenhin, a minnau yn gymmeradwy yn ei olwg ef; ysgrifener am alw yn ol lythyrau bwriad Haman mab Hammedatha yr Agagiad, ‖y rhai a ysgrifenodd efe i ddifetha yr Iuddewon *sydd* trwy holl daleithiau y brenhin.

‖ *Neu, yr hwn a ysgrifenodd i ddinystrio, &c.*

6 Canys pa fodd y gallaf edrych ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a pha fodd y gallaf edrych ar ddifetha fy nghenedl?

7 ¶ A'r brenhin Ahasferus a ddywedodd wrth Esther y frenhines, ac wrth Mordecai yr Iuddew, Wele tŷ Haman a roddais i Esther, a hwy a'i crogasant ef ar y pren, am iddo estyn ei law yn erbyn yr Iuddewon.

8 Ysgrifenwch chwithau hefyd dros yr Iuddewon fel y gweloch yn dda, yn enw y brenhin, ac inseliwch â modrwy y brenhin: canys yr ysgrifen a ysgrifenwyd yn enw y brenhin, ac a seliwyd â modrwy y brenhin, [d]ni all neb ei dattroi.

[d] pen. 1. 19. Dan. 6. 8, 12, 15.

9 [e]Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenhin yr amser hwnnw yn y trydydd mis (hwnnw *yw* y mis Sifan) ar y trydydd *dydd* ar hugain o hono, ac ysgrifenwyd (yn ol yr hyn oll a orchymynodd Mordecai) at yr Iuddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywysogion y taleithiau, y rhai *oedd* [f]o India hyd Ethiopia, *sef* cant a saith ar hugain o daleithiau, [g]i bob talaeth wrth ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafod-iaith: at yr Iuddewon hefyd yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol eu tafod-iaith.

[e] pen. 3. 12.
[f] pen. 1. 1.
[g] pen. 1. 22. a 3. 12.

10 Ac efe a ysgrifenodd yn enw y brenhin Ahasferus, ac a'*i* seliodd â modrwy y brenhin; ac a anfonodd lythyrau gyd â'r rhedegwyr yn marchogaeth ar feirch, dromedariaid, mulod, *ac* ebolion cesig:

11 *Trwy* y rhai y caniattäodd y brenhin i'r Iuddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a sefyll am eu heinioes, i ddinystrio, i ladd, ac i ddifetha holl allu y bobl a'r dalaeth a osodai arnynt, yn blant ac yn wragedd, ac [h]i ysglyfaethu eu hyspail hwynt;

[h] Edrych pen. 9. 10, 15, 16.

12 [i]Mewn un dydd, trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus, *sef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mis, hwnnw *yw* mis Adar.

[i] pen. 3. 13, &c. a 9. 1.

13 Testun yr ysgrifen, i roddi gorchymyn ym mhob talaeth, a †gyhoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar fod yr Iuddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i ymddïal ar eu gelynion.

† Heb. *ddatguddiwyd.*

14 Y rhedegwyr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid *a'r* mulod, a aethant ar frys, wedi eu gyrru trwy air y brenhin; a'r gorchymyn a roddasid yn Susan y brenhinllys.

15 ¶ A Mordecai a aeth allan o ŵydd y brenhin mewn brenhinol wisg o rudd-goch, a gwyn, ac *a* choron fawr o aur, ac *mewn* dillad sidan a phorphor; a [k]dinas Susan a orfoleddodd ac a lawenychodd:

[k] Edrych pen. 3. 15.

16 I'r Iuddewon yr oedd goleuni, a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd.

17 Ac ym mhob talaeth, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenhin a'i orchymyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Iuddewon, gwledd *hefyd* a diwrnod daionus: a llawer o bobl y wlad a aethant yn Iuddewon; oblegid arswyd yr Iuddewon a syrthiasai arnynt hwy.

PENNOD IX.

1 *Yr Iuddewon (trwy fod y llywodraethwyr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio hwynt) yn lladd eu gelynion, a deng mab Haman.* 12 *Ahasferus, ar ddymuniad Esther, yn caniattäu diwrnod etto, i ladd ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod y Purim yn wyliau.*

Cylch 509.

FELLY [a]yn y deuddegfed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ar y trydydd dydd ar ddeg o hono, pan nesäodd gair y brenhin a'i orchymyn i'w cwblhâu; yn y dydd y gobeithiasai gelynion yr Iuddewon y caent fuddugoliaethu arnynt (ond yn y gwrthwyneb i hynny *y bu*; canys yr Iuddewon a arglwyddiaethasant ar eu caseion)

[a] pen. 8. 12.

2 Yr Iuddewon a ymgynnullasant yn eu dinasoedd, trwy holl daleithiau y brenhin Ahasferus, i estyn llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceisio niwed iddynt: ac ni safodd neb yn eu hwynebau; canys eu harswyd a syrthiasai ar yr holl bobloedd.

3 A holl dywysogion y taleithiau, a'r pendefigion, a'r dugiaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo y brenhin, oedd yn cynnorthwyo yr Iuddewon: canys arswyd Mordecai a syrthiasai arnynt hwy.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ y brenhin, a'i glôd ef oedd yn myned trwy yr holl daleithiau: o herwydd y gwr hwn Mordecai oedd yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu.

5 Felly yr Iuddewon a darawsant eu holl elynion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a distryw; a gwnaethant i'w caseion yn ol eu hewyllys eu hun.

6 Ac yn Susan y brenhinllys, yr Iuddewon a laddasant ac a ddifethasant bum cant o wŷr.

7 Parsandatha hefyd, a Dalphon, ac Aspatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalia, ac Aridatha,

9 Parmasta hefyd, ac Arisai, Aridai hefyd, a Bajezatha,

10 Deng mab Haman mab Hammedatha, gwrthwynebwr yr Iuddewon, a laddasant hwy: [b]ond nid estynasant eu llaw ar yr anrhaith.

[b] Edrych pen. 8. 11.

11 ¶ Y dydd hwnnw nifer y

Cyn CRIST Cylch 509.

lladdedigion yn Susan y brenhin-
dy a ddaeth ger bron y brenhin.
12 A dywedodd y brenhin wrth
Esther y frenhines, Yr Iuddewon a
laddasant ac a ddifethasant yn
Susan y brenhinllys, bùm cant o
wŷr, a deng mab Haman; yn y
rhan arall o dalcithiau y brenhin
c pen. 5. 6. a 7. 2. beth a wnaethant *hwy?* c beth gan
hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a
roddir i ti; a pheth *yw* dy ddeis-
yfiad ym mhellach? ac fe a'i
gwneir.
13 Yna y dywedodd Esther, O
rhyglydda bodd i'r brenhin can-
iattàer y fory i'r Iuddewon *sydd* yn
Susan wneuthur yn ol y gorchymyn
heddyw: a chrogant ddeng mab
Haman ar y pren.
14 A'r brenhin a ddywedodd am
wneuthur felly, a'r gorchymyn a
roddwyd yn Susan: a hwy a grog-
asant ddeng mab Haman.
15 Felly yr Iuddewon, y rhai *oedd*
yn Susan, a ymgynnullasant ar y
pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar
hefyd, ac a laddasant dri chant o
d ad. 10. wŷr yn Susan: d ond nid estynasant
eu llaw ar yr yspail.
16 A'r rhan arall o'r Iuddewon,
y rhai *oedd* yn nhaleithiau y bren-
hin, a ymgasglasant, ac a safasant
am eu heinioes, ac a gawsant
lonyddwch gan eu gelynion, ac a
laddasant bymtheng mil a thriugain
o'u caseion: ond nid estynasant eu
llaw ar yr anrhaith.
509. 17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o
fis Adar *y bu hyn*, ac ar y pedwer-
† Heb. *ynddo.* ydd *dydd* ar ddeg † o hono y gor-
phwysasant, ac y cynhaliasant ef yn
ddydd gwledd a gorfoledd.
18 Ond yr Iuddewon, y rhai *oedd*
yn Susan, a ymgynnullasant ar y
trydydd *dydd* ar ddeg o hono, ac ar
y pedwerydd *dydd* ar ddeg o hono;
ac ar y pymthegfed o hono y gor-
phwysasant, a gwnaethant ef yn
ddydd cyfeddach a llawenydd.
19 Am hynny Iuddewon y pen-
trefi, y rhai oedd yn trigo mewn
dinasoedd heb gaerau, oedd yn cyn-
nal y pedwerydd dydd ar ddeg o'r
e Deut. 16. 11, 14. mis Adar, e mewn llawenydd a chy-
feddach, ac yn ddiwrnod daionus,
f Neh. 8. 10, 12. ac f i anfon rhannau i'w gilydd.
20 ¶ A Mordecai a ysgrifenodd y
geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau
at yr holl Iuddewon *oedd* trwy holl
daleithiau y brenhin Ahasferus, yn
agos ac ym mhell,
21 I ordeinio iddynt gadw y ped-
werydd dydd ar ddeg o fis Adar,
a'r pymthegfed dydd o hono, bob
blwyddyn;
22 Megis y dyddiau y cawsai yr
Iuddewon ynddynt lonydd gan eu
gelynion, a'r mis yr hwn a ddy-
chwelasai iddynt o dristwch i la-
wenydd, ac o alar yn ddydd daionus:
gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau
h Neh. 8. 11. gwledd a llawenydd, a phawb h yn
anfon anrhegion i'w gilydd, a rhodd-
ion i'r rhai anghenus.
23 A'r Iuddewon a gymmerasant
arnynt wneuthur fel y dechreu-
asant, ac fel yr ysgrifenasai Morde-
cai attynt.
24 Canys Haman mab Hamme-
datha yr Agagiad, gwrthwynebwr
yr holl Iuddewon, a arfaethasai yn
erbyn yr Iuddewon, am eu difetha
hwynt; ac i efe a fwriasai Pwr i pen. 3. 7.
(hwnnw *yw* y coel-bren) i'w † din- † Heb. *hysigo.*
ystrio hwynt, ac i'w difetha:
25 A k phan ddaeth † *Esther* o k ad. 13, 14. pen. 7. 5, &c. a 8. 3, &c.
flaen y brenhin, efe a archodd trwy
lythyrau, ddychwelyd ei ddrwg-
fwriad ef, yr hwn a fwriadodd efe † Heb. *hi.*
yn erbyn yr Iuddewon, ar ei ben ei
hun; a'i grogi ef a'i feibion ar y
pren.
26 Am hynny y galwasant y
dyddiau hynny Pwrim, ar enw y
‖ Pwr: am hynny, o herwydd holl ‖ Sef, *coel-bren.*
eiriau l y llythyr hwn, ac *o herwydd*
y peth a welsent hwy am y peth l ad. 20.
hyn, a'r peth a ddigwyddasai idd-
ynt,
27 Yr Iuddewon a ordeiniasant,
ac a gymmerasant arnynt, ac ar eu
had, ac ar yr holl rai oedd yn un â
hwynt, † na phallai bod cynnal y † Heb. *nad elai heibio.*
ddau ddydd hynny, yn ol eu hys-
grifen hwynt, ac yn ol eu tymmor,
bob blwyddyn:
28 Ac *y byddai* y dyddiau hynny
i'w cofio, ac i'w cynnal trwy bob
cenhedlaeth, a phob teulu, pob tal-
aeth, a phob dinas; *sef* † na phallai † Heb. *nad elai heibio.*
y dyddiau Pwrim hynny o fysg yr
Iuddewon, ac na ddarfyddai eu
coffadwriaeth hwy o blith eu had.
29 Ac ysgrifenodd Esther y fren-
hines merch Abihail, A Mordecai yr
Iuddew, trwy eu holl rym, i sicrhâu
ail lythyr y Pwrim hwn.
30 Ac efe a anfonodd lythyrau at
yr holl Iuddewon, trwy y cant a'r
saith dalaeth ar hugain o frenhin-
iaeth Ahasferus, *â* geiriau heddwch
a gwirionedd;
31 I sicrhâu y dyddiau Pwrim
hynny yn eu tymhorau, fel yr
ordeiniasai Mordecai yr Iuddew, ac
Esther y frenhines, iddynt hwy, ac
fel yr ordeiniasent hwythau † dros- † Heb. *dros eu heneidiau.*
tynt eu hun, a thros eu had, eiriau
yr ymprydiau a'u gwaedd.
32 Ac ymadrodd Esther a gadarn-
hâodd achosion y *dyddiau* Pwrim
hynny: ac ysgrifenwyd *hyn* mewn
llyfr.

PENNOD X.

1 *Mawredd Ahasferus,* 3 *a chyfodiad Mordecai.*

A'R brenhin Ahasferus a osod- Cylch 495.
odd dreth ar y wlad, ac *ar*
ynysoedd y môr.
2 A holl weithredoedd ei rym ef,
a'i gadernid, a hysbysrwydd o
fawredd Mordecai, â'r hwn y mawr-
hâodd y brenhin ef, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Media a Persia?
3 Canys Mordecai yr Iuddew *oedd*
yn nesaf i'r brenhin Ahasferus, ac
yn fawr gan yr Iuddewon, ac yn
gymmeradwy ym mysg lliaws ei
frodyr; yn ceisio daioni i'w bobl,
ac yn dywedyd *am* heddwch i'w
holl ‖ hiliogaeth. ‖ had.

LLYFR JOB.‖

‖ Tybir mai *Moses* a ysgrifenodd Lyfr *Job*, tra yr oedd ym mhlith y *Midianiaid*.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD I.

1 *Sancteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i dduwiol ofal dros ei blant.* 6 *Satan yn ymddangos ger bron Duw; a thrwy enllib yn cael cennad i demtio Job.* 13 *Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar, yn bendithio Duw.*

YR oedd gwr y'ngwlad Us a'i
enw [a]Job; ac yr oedd y gwr
hwnnw [b]yn berffaith ac yn uniawn,
ac yn ofni DUW, ac yn cilio oddi
wrth ddrygioni.
2 Ac iddo y ganwyd saith o feibion,
a thair o ferched.
3 A'i ‖olud oedd saith mil o
ddefaid, a thair mil o gamelod, a
phùm can iau o ychain, a phùm
cant o asenod, a llawer iawn o
‖wasanaethyddion; ac yr oedd y
gwr hwn yn fwyaf o holl feibion y
dwyrain.
4 A'i feibion ef a âent ac a wnaent
wledd yn eu tai, bob un *ar* ei
ddiwrnod; ac a anfonent ac a
wahoddent eu tair chwïorydd, i
fwytta ac i yfed gyd â hwynt.
5 A phan ddeuai dyddiau y wledd
oddi amgylch, yna Job a anfonai ac
a'u sancteiddiai hwynt, ac a gyfodai
yn fore, ac a offrymmai boeth-
offrymmau, *yn ol* eu rhifedi hwynt
oll: canys dywedodd Job, Fy meib-
ion ond odid a bechasant, ac [c]a
felldithiasant DDUW yn eu calon-
nau. Felly y gwnai Job yr holl
ddyddiau hynny.
6 ¶ A [d]dydd a ddaeth i [e]feibion
DUW ddyfod i sefyll ger bron yr
ARGLWYDD; †a Satan hefyd a
ddaeth yn eu †plith hwynt.
7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn
dyfod? A Satan a attebodd yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O
[f]dramwy ar hyd y ddaear, ac o
ymrodio ynddi.
8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Satan, A †ddeliaist ti ar fy ngwas
Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y
ddaear, yn wr perffaith ac uniawn,
yn ofni DUW, ac yn cilio oddi wrth
ddrygioni?
9 Yna Satan a attebodd yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Ai yn
ddïachos y mae Job yn ofni DUW?
10 Oni chaeaist o'l amgylch ef, ac
o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn
oll *sydd* eiddo oddi amgylch? ti a
fendithiaist waith ei ddwylaw ef, a'i
‖ddâ ef a gynnyddodd ar y ddaear.
11 [g]Eithr estyn yn awr dy law, a
chyffwrdd â'r hyn oll *sydd* ganddo,
†ac efe a'th felldithia o flaen dy
wyneb.
12 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, Wele yr hyn oll *sydd*
eiddo ef yn dy law di; yn unig yn
ei erbyn ef ei hun nac estyn dy law.
Felly Satan a aeth allan oddi ger
bron yr ARGLWYDD.
13 ¶ A dydd a ddaeth, pan *oedd*
ei feibion ef a'i ferched yn bwytta
ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd
hynaf.
14 A daeth cennad at Job, ac a
ddywedodd, Yr ychain oedd yn
aredig, a'r asenod oedd yn pori ger
llaw iddynt;
15 A'r Sabeaid a ruthrasant, ac
a'u dygasant ymaith; y llangciau
hefyd a darawsant hwy â min y
cleddyf, a mi fy hunan yn unig a
ddïengais i fynegi i ti.
16 Tra yr *oedd* hwn yn llefaru,
un arall hefyd a ddaeth, ac a ddy-
wedodd, Tân ‖DUW a syrthiodd o'r
nefoedd, ac a losgodd y defaid, a'r
gweision, ac a'u hysodd hwynt;
ond myfi fy hunan yn unig a ddi-
engais i fynegi i ti.
17 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru,
un arall hefyd a ddaeth, ac a ddy-
wedodd, Y Caldeaid a osodasant
dair byddin, ac a ruthrasant i'r
camelod, ac a'u dygasant ymaith,
ac a darawsant y llangciau â min y
cleddyf; a minnau fy hun yn unig
a ddïengais i fynegi i ti.
18 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru,
un arall hefyd a ddaeth, ac a ddy-
wedodd, Dy feibion a'th ferched
oedd yn bwytta ac yn yfed gwin yn
nhŷ eu brawd hynaf:
19 Ac wele, gwynt mawr a ddaeth
†oddi ar yr anialwch, ac a darawodd
wrth bedair congl y tŷ, ac efe a
syrthiodd ar y llangciau, a buant
feirw; ond myfi fy hun yn unig a
ddïengais i fynegi i ti.
20 Yna y cyfododd Job, ac [h]a
rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei
ben, ac a syrthiodd i lawr, ac a
addolodd;
21 Ac a ddywedodd, [i]Noeth y
daethum o groth fy mam, a noeth
y dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD
a roddodd, a'r ARGLWYDD a ddyg-
odd ymaith; bendigedig fyddo enw
yr ARGLWYDD.
22 Yn hyn i gyd ni phechodd Job,
ac ni roddodd ‖yn ynfyd *ddim* yn
erbyn DUW.

PENNOD II.

1 *Satan yn ymddangos ger bron Duw, ac yn cael cennad etto i demtio Job;* 7 *ac yn ei daro ef â chornwydydd blin.* 9 *Job yn ceryddu ei wraig am geisio ganddo felldithio Duw.* 11 *Ei dri chyfaill yn cyd-ddolurio âg ef mewn distawrwydd.*

A [a]DYDD a ddaeth i feibion DUW
ddyfod i sefyll ger bron yr AR-
GLWYDD; a Satan hefyd a ddaeth
yn eu plith hwynt i sefyll ger bron
yr ARGLWYDD.
2 [b]A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn
dyfod? A Satan a attebodd yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, O dram-
wy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio
ynddi.
3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy
ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar
y ddaear, [c]yn wr perffaith ac un-
iawn, yn ofni DUW, ac yn cilio oddi
wrth ddrygioni? ac yn parhâu yn
ei berffeithrwydd, er i ti fy annog i

[a] Ezec. 14. 14. Iago 5. 11.
[b] pen. 2. 3.
‖ Neu, *anifeiliaid*, neu, *ddâ*.
‖ Neu, *hwsmonaeth*.
[c] 1 Bren. 21. 10, 13.
[d] pen. 2. 1.
[e] 1 Bren. 22. 19. pen. 38. 7.
† Heb. *a'r gwrthwynebwr*, 1 Chron. 21. 1. Dat. 12. 9.
† Heb. *canol*.
[f] pen. 2. 2. Matt. 12. 43. 1 Petr 5. 8.
† Heb. *roddaist ti dy galon*.
‖ Neu, *olud*, neu, *anifeiliaid*.
[g] pen. 2. 5. a 19. 21.
† Heb. *oni'th felldithia*.
‖ Neu, *mawr*.
† Heb. *oddi tros*.
[h] Gen. 37. 29.
[i] Preg. 5. 15. 1 Tim. 6. 7.
‖ Neu, *ynfydrwydd yn erbyn*.
[a] pen. 1. 6.
[b] pen. 1. 7.
[c] pen. 1. 1, 8.

Cyn CRIST Cylch 1520

yn ei erbyn ef, [d] i'w † ddifa ef heb
achos?
4 A Satan a attebodd yr Ar-
glwydd, ac a ddywedodd, Croen
am groen, a'r hyn oll *sydd* gan wr
a ddyry efe am ei einioes.
5 [e] Eithr estyn yn awr dy law, a
chyffwrdd â'i esgyrn ef ac â'i gnawd,
ac efe a'th felldithia di o flaen dy
wyneb.
6 ¶ [f] A'r Arglwydd a ddywed-
odd wrth Satan, Wele ef yn dy law
di; ‖ etto cadw ei hoedl ef.
7 ¶ Felly Satan a aeth allan
oddi ger bron yr Arglwydd, ac a
darawodd Job â chornwydydd blin,
o wadn ei droed hyd ei goryn.
8 Ac efe a gymmerth gragen i
ymgrafu â hi; ac [g] a eisteddodd yn
y lludw.
9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd
wrtho, A wyt ti etto yn parhâu
yn dy berffeithrwydd? melldithia
Dduw, a bydd farw.
10 Ond efe a ddywedodd wrthi,
Llefaraist fel y llefarai un o'r yn-
fydion: a dderbyniwn ni gan Dduw
yr hyn sydd dda, ac oni dderbyniwn
yr hyn sydd ddrwg? Yn hyn i gyd
ni phechodd Job â'i wefusau.
11 ¶ A phan glybu tri chyfaill
Job yr holl ddrwg yma a ddigwydd-
asai iddo ef, hwy a ddaethant bob
un o'i fangre ei hun; Eliphaz y
Temaniad, a Bildad y Suhiad, a
Sophar y Naamathiad: canys hwy
a gyttunasent i ddyfod [h] i gyd-ofidio
âg ef, ac i'w gysuro.
12 A phan ddyrchafasant eu llyg-
aid o bell, ac heb ei adnabod ef,
hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a
wylasant; rhwygasant hefyd bob
un ei fantell, a [i] thaenasant lwch ar
eu pennau tu a'r nefoedd.
13 Felly hwy a eisteddasant gyd
âg ef ar y ddaear saith niwrnod a
saith noswaith; ac nid oedd *neb* a
ddywedai air wrtho ef: canys gwel-
ent fyned *ei* ddolur *ef* yn fawr
iawn.

[d] pen. 9. 17.
† Heb. *lyngeu.*
[e] pen. 1. 11.
[f] pen. 1. 12.
‖ Neu, *yn unig.*
[g] pen. 42. 6. Matt. 11. 21.
[h] pen. 42. 11.
[i] Neh. 9. 1. Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.

PENNOD III.

1 *Job yn melldithio dydd ei enedigaeth.* 13 *Esmwythder marwolaeth.* 20 *Job yn flin ganddo ei einioes, o achos ei gystudd.*

WEDI hyn Job a agorodd ei
enau, ac a felldithiodd ei
ddydd.
2 A Job a lefarodd, ac a ddywedodd,
3 [a] Darfydded am y dydd y'm
ganwyd ynddo, a'r nos y dywedwyd,
Ynnillwyd gwrryw.
4 Bydded y dydd hwnnw yn dy-
wyllwch, *a* Duw oddi uchod heb ei
ystyried; ac na thywynned llewyrch
arno.
5 Tywyllwch a [b] chysgod marw-
olaeth a'i halogo, ac arhosed cwm-
mwl arno; ‖ dued y diwrnod a'i
dychryno.
6 Y nos honno, tywyllwch a'i cym-
mero; ‖ na chydier hi â dyddiau y
flwyddyn, ac na ddeued i rifedi y
misoedd.
7 Bydded y noswaith honno yn
unig, ac na fydded gorfoledd ynddi.
8 A'r rhai a felldithiant y dydd, ac
sydd barod i gyffroi ‖ eu galar, a'i
melldithio hi.

[a] pen. 10. 18, 19. Jer. 15. 10. a 20. 14.
[b] pen. 16. 16. Ps. 23. 4.
‖ Neu, *dychrynant ef fel rhai chwerw eu diwrnod,* Amos 8. 10.
‖ *na lawenyched ym mysg dyddiau, &c.*
‖ Neu, *lefiathan.*

9 A bydded sêr ei chyf-ddydd hi
yn dywyll: disgwylied am oleuni,
ac na *fydded iddi;* ac na chaffed
weled † y wawr ddydd:
10 Am na chauodd ddrysau croth
fy *mam,* ac na chuddiodd ofid oddi
wrth fy llygaid.
11 [c] Paham na bûm farw o'r bru?
na threngais *pan* ddaethum allan
o'r groth?
12 Paham y derbyniodd gliniau
fyfi? a phaham *y cefais* fronnau i
sugno?
13 O herwydd yn awr mi a gawswn
orwedd, a gorphwys, *a* huno: yna *y
buasai* llonyddwch i mi;
14 Gyd â brenhinoedd a chyng-
horwyr y ddaear, y rhai [d] a adeil-
adasant iddynt eu hunain fannau
anghyfannedd;
15 Neu gyd â thywysogion *ag* aur
ganddynt, y rhai a lanwasant eu tai
âg arian;
16 Neu [e] fel erthyl cuddiedig, ni
buaswn ddim; megis plant bychain
heb weled goleuni.
17 Yno yr annuwiolion a beidiant
â'u cyffro; ac yno y gorphwys y
rhai † lluddedig.
18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno*
lonydd ynghyd; [f] ni chlywant lais y
gorthrymmydd.
19 Bychan a mawr *sydd* yno; a'r
gwas a ryddhâwyd oddi wrth ei
feistr.
20 Paham y rhoddir goleuni i'r
hwn sydd mewn llafur, a bywyd i'r
gofidus ei enaid?
21 Y rhai [g] sydd yn disgwyl am
farwolaeth ac heb ei *chael;* ac yn
cloddio am dani yn fwy nag am
drysorau cuddiedig?
22 Y rhai a lawenychant mewn
hyfrydwch, *ac* a orfoleddant, pan
gaffont y bedd?
23 *Paham y rhoddir goleuni* i'r
dyn y mae ei ffordd yn guddiedig,
[h] ac y cauodd Duw arno?
24 Oblegid o flaen fy mwyd y daw
fy uchenaid; a'm rhuadau a dy-
welltir megis dyfroedd.
25 Canys † yr hyn a fawr ofnais a
ddaeth arnaf, a'r hyn a arswydais a
ddigwyddodd i mi.
26 Ni chefais na llonydd nac es-
mwythdra, ac ni orphwysais: er
hynny daeth cynnwrf.

† Heb. *amrantau y wawr,* pen. 41. 18.
[c] pen. 10. 18.
[d] pen. 15. 28.
[e] Ps. 58. 8.
† Heb. *lluddedig o nerth.*
[f] pen. 39. 7.
[g] Dat. 9. 6.
[h] pen. 19. 8. Galar. 3. 7.
† Heb. *yr ofn a ofnais.*

PENNOD IV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am na bai ganddo ffydd,* 7 *yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw.* 12 *Ei weledigaeth erchyll ef, i ddarostwng godidowgrwydd y creaduriaid ger bron Duw.*

YNA Eliphaz y Temaniad a at-
tebodd ac a ddywedodd,
2 *Pe* profem ni air wrthyt, a fyddai
blin gennyt ti? ond pwy a all attal
ei ymadroddion?
3 Wele, ti a ddysgaist lawer, ac a
gryfhêaist ddwylaw wedi llaesu.
4 Dy ymadroddion a godasant i
fynu yr hwn oedd yn syrthio; a thi
[a] a nerthaist y gliniau oedd ‖ yn
cammu.
5 Ond yn awr, daeth arnat tithau,
ac y mae yn flin gennyt; cyffyrdd-
odd â thi, a chyffroaist.

[a] Es. 35. 3.
‖ Heb. 12. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520

b Ps. 7. 14. Diar. 22. 8. Hos. 10. 13. Gal. 6. 7, 8.
c Es. 30. 33. Edrych Exod. 15. 8. pen. 1. 19. a 15. 30. Es. 11. 4. 2 Thess. 2. 8.
c Ps. 58. 6.
d Ps. 34. 10.
† Heb. *lladradaidd.*
e pen. 33. 15.
† Heb. *a gyfarfu â mi.*
† Heb. *i liaws fy esgyrn.*
‖ Neu, *mi a glywais lef ddistaw.*
f pen. 9. 2.
g pen. 15. 15. a 25. 5. 2 Petr 2. 4.
‖ Neu, *nac yn ei angelion, yn y rhai y dododd oleuni.*
h 2 Cor. 5. 1.
i Ps. 90. 5.
k Ps. 39. 11. a 49. 14.
l pen. 36. 12.

6 Onid *dyma* dy ofn di, dy hyder,
perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th
obaith?
7 Cofia, attolwg, pwy, *ac* efe yn
ddiniwed, a gollwyd? a pha le y
torrwyd y rhai uniawn ymaith?
8 Hyd y gwelais i, b y rhai a ardd-
ant anwiredd, ac a hauant ddryg-
ioni, a'u medant.
9 Gan anadl Duw y difethir hwynt,
a chan ‖ chwythad ei ffroenau ef y
darfyddant.
10 Rhuad y llew, a llais y llew
creulawn, a c dannedd cenawon y
llewod a dorrwyd.
11 Yr hen lew a fethodd o eisieu
ysglyfaeth; a chenawon y llew
mawr a wasgarwyd.
12 Ac attaf fi y dygwyd gair yn
† ddirgel: a'm clust a dderbyniodd
ychydig o hono.
13 e Ym mhlith meddyliau *yn*
dyfod o weledigaethau y nos, pan
syrthio trwmgwsg ar ddynion,
14 Ofn † a ddaeth arnaf, a dy-
chryn, ac a wnaeth † i'm holl esgyrn
grynu.
15 Yna yspryd a aeth heibio o
flaen fy wyneb; ac a wnaeth i flew
fy nghnawd sefyll.
16 Efe a safodd ac nid adwaenwn
ei agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o
flaen fy llygaid, ‖ *bu* distawrwydd, a
mi a glywais lef *yn dywedyd,*
17 f A fydd dyn marwol yn gyf-
iawnach nâ Duw? a fydd gwr yn
burach nâ'i wneuthurwr?
18 Wele, g yn ei wasanaethwyr ni
roddes ymddiried; ‖ ac yn erbyn ei
angelion y gosododd ynfydrwydd:
19 Pa faint llai ar y rhai sydd yn
trigo mewn h tai o glai, y rhai *sydd*
â'u sail mewn pridd, y rhai a falurir
yn gynt nâ gwyfyn?
20 i O'r bore hyd hwyr y malurir
hwynt difethir hwynt yn dragy-
wydd heb *neb* yn ystyried.
21 k Onid aeth y rhagoriaeth oedd
ynddynt ymaith? l hwy a fyddant
feirw, ac nid mewn doethineb.

PENNOD V.

1 *Ynfyd a ddaw o eisieu ystyried.* 3 *Aflwydd yw diwedd yr annuwiol.* 6 *Rhaid yw ceisio Duw mewn adfyd.* 17 *Dedwydd ddiwedd ceryddon Duw*

‖ Neu, *yr wynebi.*
‖ Neu, *digllonedd.*
a Ps. 37. 35.
b Ps. 119. 155. a 127. 5.
c pen. 18. 9.
‖ Neu, *ysglyfaethwr.*
‖ Neu, *anwiredd.*
‖ Neu, *lafur.*
† Heb. *y mae plant y farwydos yn ymgodi i hedeg.*

GALW yn awr, od oes *neb* a
ettyb i ti, ac at bwy o'r saint
‖ y troi di?
2 Canys digllondeb a ladd yr ynfyd,
a ‖ chenfigen a ladd yr annoeth.
3 a Mi a welais yr ynfyd yn
gwreiddio: ac a felldithiais ei drigfa
ef yn ddisymmwth.
4 b Ei feibion ef a bellhêir oddi
wrth iachawdwriaeth: dryllir hwynt
hefyd yn y porth, ac nid *oes* gwar-
edydd.
5 Yr hwn y bwytty y newynog ei
gynhauaf, wedi iddo ei gymmeryd o
blith drain, c a'r ‖ sychedig a lwngc
eu cyfoeth.
6 Er na ddaw ‖ cystudd allan o'r
pridd, ac na flagura gofid allan o'r
ddaear:
7 Ond dyn a aned i ‖ flinder, fel
† yr eheda gwreichionen i fynu.
8 Etto myfi a ymgynghorwn â
Duw: ac ar Dduw y rhoddwn fy
achos:
9 d Yr hwn sydd yn gwneuthur
pethau mawrion ac anchwiliadwy;
rhyfeddol † heb rifedi:
10 Yr hwn sydd yn rhoddi gwlaw
ar wyneb y ddaear; ac yn danfon
dyfroedd ar wyneb y † meusydd:
11 e Gan osod rhai isel mewn
uchelder; fel y dyrchefir y galarus
i iachawdwriaeth.
12 f Efe sydd yn diddymmu am-
canion y cyfrwys, fel na allo eu
dwylaw ddwyn dim i ben.
13 g Efe sydd yn dal y doethion
yn eu cyfrwysdra: a chynghor y
cyndyn a ddiddymmir.
14 h Lliw dydd y ‖ cyfarfyddant
â thywyllwch, a hwy a balfalant
hanner dydd megis lliw nos.
15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd
rhag y cleddyf, rhag eu safn hwy, a
rhag llaw y cadarn.
16 i Felly y mae gobaith i'r tlawd,
ac anwiredd yn cau ei safn.
17 k Wele gwyn ei fyd y dyn a
geryddo Duw; am hynny na ddï-
ystyra gerydd yr Hollalluog.
18 l Canys efe a glwyfa, ac a
rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw
ef a iachânt.
19 m Mewn chwech o gyfyngderau
efe a'th wared di; ie, mewn saith
ni chyffwrdd drwg â thi.
20 n Mewn newyn efe a'th wared
rhag marwolaeth: ac mewn rhyfel
rhag † nerth y cleddyf.
21 o ‖ Rhag ffrewyll tafod y'th
guddir; ac ni ofni rhag dinystr pan
ddelo.
22 Mewn dinystr a newyn y
chwerddi; p ac ni ofni rhag bwyst-
filod y ddaear.
23 Canys q â cherrig y maes *y*
byddi mewn cynghrair; a bwystfil
y maes hefyd fydd heddychol â
thi.
24 A thi a gei wybod ‖ *y bydd*
heddwch *yn* dy luest: a thi a ym-
weli â'th drigfa, ac ni ‖ phechi.
25 A chei wybod hefyd mai
‖ lliosog *fydd* dy had, a'th hiliogaeth
megis gwellt y ddaear.
26 Ti a ddeui mewn henaint i'r
bedd, fel y cyfyd ysgafn o ŷd yn ei
amser.
27 Welc hyn, ni a'i chwiliasom,
felly *y mae:* gwrando hynny, a
gwybydd er dy fwyn dy hun.

PENNOD VI.

1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno:* 8 *yn deisyf cael marw, ac felly yn sicr ganddo y caiff gysur:* 14 *yn argyhoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.*

A JOB a attebodd ac a ddywed-
odd,
2 O gan bwyso na phwysid fy
ngofid, ac na chyd-godid fy nhrych-
ineb mewn cloriannau!
3 Canys yn awr trymmach fyddai
a nâ thywod y môr: am hynny y
pallodd geiriau gennyf.
4 b O herwydd *y mae* saethau yr
Hollalluog ynof, y rhai y mae eu
gwenwyn yn yfed fy yspryd: c dy-
chrynfâau Duw a ymfyddinasant
i'm herbyn.

Cyn CRIST Cylch 1520.

d pen. 9. 10. a 37. 5. Ps. 40. 5. a 72. 18. a 145. 3. Rhuf. 11. 33.
† Heb. *nes bod heb rifedi*
† Heb. *lleoedd oddi allan, neu, heolydd.*
e 1 Sam. 2. 7. Ps. 113. 7.
f Neh. 4. 15. Ps. 33. 10. Es. 8. 10.
g 1 Cor. 3. 19.
h Deut. 28. 29. Es. 59. 10. Amos 8. 9.
‖ Neu, *rhedant i dywyllwch.*
i Ps. 107. 42.
k Diar. 3. 11. Heb. 12. 5. Iago 1. 12. Dat. 3. 19.
l Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Es. 30. 26. Hos. 6. 1.
m Ps. 91. 3. Diar. 24. 16.
n Ps. 33. 19. a 37. 19.
† Heb. *llaw.*
o Ps. 31. 20.
‖ Neu, *Pan ffrewyllio y tafod.*
p Es. 11. 9. a 35. 9. a 65. 25. Ezec. 34. 25.
q Ps. 91. 12. Hos. 2. 18.
‖ Neu, *mai heddwch yw dy luest.*
‖ Neu, *chyfeiliorni*
‖ Neu, *mawr.*
a Diar. 27. 3.
b Ps. 38. 2.
c Ps. 88. 15, 16.

Cyn CRIST Cylch 1520

5 A rua asyn gwyllt uwch ben
glaswellt? a fref ŷch uwch ben ei
borthiant?
6 A fwyttëir peth diflas heb halen?
a oes flas ar wyn ŵy?
7 Y pethau a wrthododd fy enaid
eu cyffwrdd, *sydd* megis bwyd go-
fidus i mi.
8 O na ddeuai fy nymuniad! ac
na roddai Duw yr hyn yr ydwyf yn
ei ddisgwyl!
9 Sef rhyngu bodd i Dduw fy
nryllio, a gollwng ei law yn rhydd,
a'm torri ymaith.
10 Yna cysur a fyddai etto i mi,
ie, mi a ymgaledwn mewn gofid;
nac arbeded, canys ni chelais ym-
adroddion [d] y sanctaidd.
11 Pa nerth *sydd* i mi i obeithio?
a pha ddiwedd *fydd* i mi, fel yr
estynwn fy hoedl?
12 Ai cryfder cerrig *yw* fy nghryf-
der? a *ydyw* fy nghnawd o bres?
13 Onid *ydyw* fy nghymhorth
ynof fi? a fwriwyd doethineb yn
llwyr oddi wrthyf?
14 † I'r cystuddiol y byddai tru-
garedd oddi wrth ei gyfaill; ond efe
a adawodd ofn yr Hollalluog.
15 Fy mrodyr a'*m* twyllasant
megis afon: [e] aethant heibio fel
llifeiriant afonydd;
16 Y rhai a dduasant gan rew, ac
yr ymguddiodd eira ynddynt:
17 Yr amser y cynhesant, hwy a
dorrir ymaith: † pan wresogo *yr*
hin, hwy a ddarfyddant allan o'u lle.
18 Llwybrau eu ffordd hwy a
giliant: hwy a ânt yn ddiddym, ac
a gollir.
19 Byddinoedd Tema a edrych-
asant, minteioedd Seba a ddisgwyl-
iasant am danynt.
20 Hwy a gywilyddiwyd, am idd-
ynt obeithio; hwy a ddaethant hyd
yno, ac a wladeiddiasant.
21 Canys yn awr ‖ [f] nid ydych
chwi ddim; chwi a welsoch *fy*
nhaflu i lawr, ac a ofnasoch.
22 A ddywedais i, Dygwch i mi?
neu, O'ch golud rhoddwch roddion
drosof fi?
23 Neu, Gwaredwch fi o law y
gelyn? neu, Rhyddhêwch fi o law
y cedyrn?
24 Dysgwch fi, a myfi a dawaf:
a gwnewch i mi ddeall *ym* mha
beth y camgymmerais.
25 Mor gryfion ydyw geiriau
uniondeb! ond pa beth a argy-
hoedda argyhoeddiad *un* o honoch
chwi?
26 Ai argyhoeddi ymadroddion a
amcenwch chwi â geiriau un di-
obaith, y rhai *sydd* megis gwynt?
27 Chwi a † ruthrwch hefyd am
ben yr amddifad, ac a gloddiwch
bwll i'ch cyfaill.
28 Yn awr gan hynny byddwch
foddlawn; edrychwch arnaf fi;
canys *y mae* † yn eglur i chwi os
dywedaf gelwydd.
29 [g] Dychwelwch, attolwg, na
fydded anwiredd; ie, trowch etto,
y mae fy nghyfiawnder yn hyn.
30 A oes anwiredd yn fy nhafod?
oni ddeall taflod fy ngenau gam
flas?

[d] Lef. 19. 2. Es. 57. 15.

† Heb. *I'r hwn sydd yn toddi.*

[e] Jer. 15. 18.

† Heb. *yn eu gwresogi y difoddant.*

‖ Neu, *tebyg ydych iddynt.* Heb. *iddo.*

[f] pen. 13. 4.

† Heb. *berwch syrthio ar.*

† Heb. *ger bron eich wyneb chwi.*

[g] pen. 17. 10.

PENNOD VII.

1 *Job yn ei esgusodi ei hun am ddeisyfu angau;* 12 *yn cwyno anesmwythdra yw arno,* 17 *ac mor wyliadwrus ydyw Duw.*

ONID *oes* ‖ [a] amser terfynedig i
ddyn ar y ddaear? *onid yw* ei
ddyddiau ef megis dyddiau gwas
cyflog?
2 Megis y dyhead gwas am gysg-
od, ac y disgwyl cyflog-ddyn *wobr*
ei waith:
3 Felly y gwnaethpwyd i mi
feddiannu [b] misoedd o oferedd, a
nosweithiau blinion a osodwyd i mi.
4 [c] Pan orweddwyf, y dywedaf,
Pa bryd y codaf, ac † yr ymedy y
nos? canys caf ddigon o ymdrôi hyd
y cyf-ddydd.
5 Fy nghnawd a wisgodd bryfed
a thom priddlyd: fy nghroen a
agennodd, ac a aeth yn ffiaidd.
6 [d] Fy nyddiau sydd gynt nâ
gwennol gwehydd, ac a ddarfuant
heb obaith.
7 Cofia mai [e] gwynt *yw* fy hoedl:
ni † wêl fy llygad ddaioni mwyach.
8 [f] Y llygad a'm gwelodd, ni'm
gwel *mwyach:* dy lygaid *sydd* arnaf,
ac nid *ydwyf.*
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac
yr â ymaith: felly yr [g] hwn sydd
yn disgyn i'r bedd, ni ddaw i fynu
mwyach.
10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: [h] a'i
le nid edwyn ef mwy.
11 Gan hynny ni warafunaf i'm
genau; mi a lefaraf y'nghyfyngdra
fy yspryd; myfi a gwynaf yn chwerw-
der fy enaid.
12 Ai môr *ydwyf*, neu forfil, gan
dy fod yn gosod cadwriaeth arnaf?
13 [i] Pan ddywedwyf, Fy ngwely
a'm cysura, fy ngorweddfa a es-
mwythâ fy nghwynfan;
14 Yna y'm brawychi â breudd-
wydion, ac a'm dychryni â gweledig-
aethau:
15 Am hynny y dewisai fy enaid
ymdagu, *a* marwolaeth yn fwy nâ'm
† hoedl.
16 [k] Ffieiddiais *einioes*, ni fynnwn
fyw byth: [l] paid â mi, canys [m] of-
eredd *ydyw* fy nyddiau.
17 [n] Pa beth *ydyw* dyn, pan fawr-
hêit ef? a phan osodit dy feddwl
arno?
18 Ac ymweled âg ef bob bore,
a'i brofi ar bob moment?
19 Pa hyd *y byddi* heb gilio oddi
wrthyf, ac na adewi fi yn llonydd
tra llyngcwyf fy mhoeryn?
20 Myfi a bechais, beth a wnai i
ti, [o] O geidwad dyn? paham [p] y
gosodaist fi yn nod i ti, fel yr ydwyf
yn faich i mi fy hun?
21 A phaham na faddeui fy
nghamwedd, ac na fwri heibio fy
anwiredd? canys yn awr yn y llwch
y gorweddaf, a thi a'm ceisi yn fore,
ond ni *byddaf.*

PENNOD VIII.

1 *Bildad yn dangos gyfiawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur a phawb yn ol ei weithred:* 8 *yn dangos o'r hen oesoedd gynt, mor sicr yw dinystr y rhagrithiwr:* 20 *yn bwrw at Job gyfiawned y gwna Duw â phawb.*

YNA Bildad y Suhiad a atteb-
odd ac a ddywedodd,

Cyn CRIST Cylch 1520

‖ Neu, *milwriaeth.*

[a] pen. 14. 13, 14. Ps. 39. 4.

[b] Edrych pen. 29. 2.

[c] Deut 28 67 pen. 17. 12.

† Heb *y mesurir yr hwyr?*

[d] pen. 9. 25. a 16. 22. a 17. 11. Ps 90. 6. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 38. 12. a 40 6. Iago 4. 14.

[e] Ps. 78. 39. a 89. 47.

† Heb. *ddychwel fy llygad i weled daioni.*

[f] pen. 20. 9.

[g] 2 Sam. 12.23.

[h] pen. 20. 9. Ps. 103. 16.

[i] pen. 9. 27.

† Heb. *hesgyrn.*

[k] pen. 10. 1.

[l] pen. 10. 20. a 14. 6. Ps. 39. 13.

[m] Ps. 62. 9.

[n] Ps. 8 4. a 144. 3. Heb. 2. 6.

[o] Ps. 36. 6.

[p] pen. 16. 12. Ps. 21 12. Galar. 3. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520.

2 Pa hyd y dywedi di hyny? ac
y bydd geiriau dy enau *megis* gwynt
cryf?
3 [a] A wyra Duw farn? neu a
wyra yr Hollalluog gyfiawnder?
4 Os dy feibion a bechasant yn
ei erbyn ef; a bwrw o hono ef
hwynt ymaith † am eu camwedd;
5 [b] Os tydi a fore-godi at Dduw,
ac a weddii ar yr Hollalluog;
6 Os pur ac uniawn *fyddi*, yn
wir efe a ddeffry attat ti yr awrhon,
ac a wna drigfa dy gyfiawnder yn
llwyddiannus.
7 Er bod dy ddechreuad yn fych-
an: etto dy ddiwedd a gynnydda
yn ddirfawr.
8 [c] Oblegid gofyn, attolwg, i'r oes
gynt, ac ymbarottôa i chwilio eu
hynafiaid hwynt.
9 (Canys [d] *er* doe yr ydym ni, ac
ni wyddom *ddim*, a herwydd cysgod
yw ein dyddiau ni ar y ddaear,)
10 Oni ddysgant hwy di? *ac oni*
ddywedant i ti? ac *oni* ddygant
ymadroddion allan o'u calon?
11 A gyfyd brwynen heb wlyban-
iaeth? a dŷf hesg heb ddwfr?
12 [e] Tra fyddo hi etto yn wyrdd-
las heb ei thorri, hi a wywa o flaen
pob glas-welltyn.
13 Felly *y mae* llwybrau pawb
a'r sydd yn gollwng Duw dros gof,
ac [f] y derfydd am obaith y rhag-
rithiwr:
14 Yr hwn y torrir ymaith ei
obaith; ac *fel* [g] tŷ pryf coppyn *y
bydd* ei hyder ef.
15 [h] Efe a bwysa ar ei dŷ, ond ni saif,
efe a ymeifl ynddo, ond ni phery.
16 Y mae efe yn îr o flaen yr haul,
ac yn ei ardd y daw ei frig allan.
17 Plethir ei wraidd ef ynghylch
y pentwr, *ac* efe a wêl le cerrig.
18 Os diwreiddia efe ef allan o'i
le, [i] efe a'i gwâd ef, *gan ddywedyd*,
Ni'th welais.
19 Wele, dyma lawenydd ei ffordd
ef: ac o'r ddaear y blagura eraill.
20 Wele, ni wrthyd Duw y per-
ffaith, ac nid ymeifl efe yn llaw y
rhai drygionus;
21 Oni lanwo efe dy enau di â
chwerthin, a'th wefusau â † gorfol-
edd.
22 A gwisgir dy gaseion di â chy-
wilydd, ac ni bydd lluesty yr annuw-
iol.

[a] Gen. 18. 25. Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 34. 17. Dan. 9. 14. Rhuf. 3. 5.
† Heb. *trwy law eu camwedd*.
[b] pen. 5. 8. a 11. 13. a 22. 23, &c.
[c] Deut. 4. 32. pen. 15. 18.
[d] Gen. 47. 9. 1 Chron. 29. 15. pen. 7. 6. Ps. 39. 5. a 144. 4.
[e] Ps. 129. 6. Jer. 17. 6.
[f] pen. 11. 20. a 18. 14. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28.
[g] Es. 59. 5, 6.
[h] pen. 27. 18.
[i] pen. 7. 10. Ps. 37. 36.
† Heb. *lloedd gorfoledd*.

PENNOD IX.

1 *Job yn cydnabod gyfiawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryson ag ef. 22 Nad wrth ei gystudd y mae barnu gwiriondeb dyn.*

YNA Job a attebodd ac a ddy-
wedodd,
2 Yn wir mi a wn mai felly *y
mae:* canys pa fodd [a] y cyfiawnhêir
dyn gyd â Duw?
3 Os myn efe ymryson âg ef, ni
all atteb iddo *am* un *peth* o fil.
4 [b] *Y mae* efe yn ddoeth o galon,
ac yn alluog o nerth: pwy a ymgal-
ededd yn ei erbyn ef, ac a lwydd-
odd?
5 Yr hwn sydd yn symmud myn-
yddoedd, ac heb wybod iddynt: yr
hwn sydd yn eu dymchwelyd hwynt
yn ei ddigofaint.

[a] Ps. 143. 2.
[b] pen. 36. 5.

6 Yr hwn sydd yn cynhyrfu y
ddaear allan o'i lle, fel y cryno ei
cholofnau hi.
7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul,
ac ni chyfyd: ac a selia ar y sêr.
8 [c] Yr hwn yn unig sydd yn taenu
y nefoedd, ac yn sathru ar † don-
nau y môr.
9 [d] Yr hwn sydd yn gwneuthur
† Arcturus, Orïon, a Phleiades, ac
ystafelloedd y deheu.
10 [e] Yr hwn sydd yn gwneuthur
pethau mawrion anchwiliadwy, a
rhyfeddodau aneirif.
11 [f] Wele, efe a â heibio i mi, ac
nis gwelaf *(f)* ac efe a â rhagddo,
ac ni chanfyddaf ef.
12 [g] Wele, efe a ysglyfaetha, pwy
a'i † lluddia? pwy a ddywed wrtho,
Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?
13 Oni thrŷ Duw ei ddigllonedd
ymaith, dano ef y crymma cyn-
northwywyr ‖ balchder.
14 Pa faint llai yr attebaf iddo ef,
ac y gallaf ddewis fy ngeiriau *i ym-
resymmu* âg ef?
15 I'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid
attebwn, *eithr* ymbiliwn â'm barn-
wr.
16 Pe galwaswn, a phed attebasai
efe i mi, ni chredwn y gwrandawai
efe fy llefferydd.
17 Canys efe a'm dryllia â chor-
wynt, ac a amlhâ fy archollion [h] yn
ddiachos.
18 Ni ddioddef efe i mi gymmer-
yd fy anadl: ond efe a'm lleinw â
chwerwder.
19 Os *soniaf* am gadernid, wele ef
yn gadarn: ac os am farn, pwy a
ddadleu drosof fi?
20 Os myfi a ymgyfiawnhâf, fy
ngenau a'm barn yn euog: *os* per-
ffaith *y dywedaf fy mod*, efe a'm
barn yn gildyn.
21 *Pe byddwn* berffaith, *etto* nid
adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai*
gennyf fy einioes.
22 Dyma un *peth*, am hynny mi
a'i dywedais: [i] y mae efe yn difetha
y perffaith a'r annuwiol.
23 Os lladd y ffrewyll yn ddisym-
mwth, efe a chwardd am brof-
edigaeth y diniwed.
24 Y ddaear a roddwyd yn llaw
yr annuwiol: efe a fwrw hûg dros
wynebau ei barnwyr hi: onid ê, pa
le *y mae, a phwy yw efe?*
25 [k] A'm dyddiau i sydd gynt nâ
rhedegwr: ffoant ymaith heb weled
daioni.
26 Aethant heibio megis llongau
† buain; [l] megis yr eheda eryr at
ymborth.
27 [m] Os dywedaf, Gollyngaf fy
nghwyn dros gof; mi a adawaf fy
nhrymder, ac a ymgysuraf:
28 Yr wyf yn ofni fy holl ddolur
iau: gwn na'm berni yn wirion.
29 *Os* euog fyddaf, paham yr ym-
flinaf yn ofer?
30 [n] Os ymolchaf mewn dwfr eira,
ac *os* glanhaf fy nwylaw yn lân;
31 Etto ti a'm trochi yn y pwll;
a'm dillad a'm ffieiddiant.
32 Canys [o] nid gwr fel myfi *yw
efe*, fel yr attebwn iddo *ac* y delem
ynghyd i farn

Cyn CRIST Cylch 1520

[c] Gen. 1. 6. Ps. 104. 2, 3.
† Heb. *uchelderau*.
[d] pen. 38. 31, &c. Amos. 5. 8.
† Heb. *As, Cesil, a Chimah*.
[e] pen. 5. 9. Ps. 71. 15.
[f] pen. 23. 8, 9.
[g] Es. 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
† Heb. *a'i trŷ yn ol?* pen. 11. 10.
‖ Neu, *nerth*.
[h] pen. 2. 3. a 34. 6.
[i] Preg. 9. 2, 3.
[k] pen. 7. 6.
† Heb. *dymuniad*, neu, *Ebeh*.
[l] Hab. 1. 8.
[m] pen. 7. 13.
[n] Jer. 2. 22.
[o] Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Jer. 49. 19. Rhuf. 9. 20.

[417]

Cyn CRIST Cylch 1520.

33 [p]Nid oes rhyngom ni † ddydd-
iwr a all osod ei law arnom ein dau.
34 [q]Tynned ymaith ei wïalen oddi
arnaf; ac na ddychryned ei ofn ef
fyfi:
35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef:
ond nid felly † y mae gyd â myfi.

PENNOD X.

1 Job yn cymmeryd rhyddid i achwyn, ac yn ymliw â Duw o achos ei gystudd, 18 yn cwyno ei fod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig esmwythdra cyn ei farw.

Y MAE [a]fy enaid ‖yn blino ar
fy einioes: arnaf fy hun y gad-
awaf fy nghwyn; ac yn chwerwder
fy enaid y llefaraf.
2 Dywedaf wrth DDUW, Na farn fi
yn euog; gwna i mi wybod paham
yr ymrysoni â mi.
3 Ai da i ti orthrymmu, fel y dï-
ystyrit † waith dy ddwylaw, ac y
llewyrchit gynghor yr annuwiol?
4 Ai llygaid o gnawd sydd i ti?
ai [b]fel y gwel dyn y gweli di?
5 *A ydyw* dy ddyddiau di fel
dyddiau dyn? *a ydyw* dy flynydd-
oedd di fel dyddiau gwr,
6 Pan geisi fy anwiredd, a phan
ymofyni am fy mhechod?
7 † Ti a wyddost nad ydwyf an-
nuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th
law di.
8 Dy ddwylaw di a'm gweithias-
ant, ac a'm cyd-luniasant o am-
gylch; etto fy nifetha yr wyt.
9 Cofia, attolwg, mai [c]fel clai y
gwnaethost fi; ac a ddygi di fi i'r
pridd drachefn?
10 [d]Oni thywelltaist fi fel llaeth;
ac oni cheulaist fi fel caws?
11 Ti a'm gwisgaist i â chroen, ac
â chnawd; ti a'm † diffynnaist i âg
esgyrn ac â giau.
12 Bywyd a thrugaredd a ddar-
peraist i mi, a'th ymgeledd a gadw-
odd fy yspryd.
13 A'r *pethau* hyn a guddiaist ti yn
dy galon: gwn *fod* hyn gyd â thi.
14 Os pechaf, ti a'm gwyli, ac ni'm
glanhêi oddi wrth fy anwiredd.
15 Os ydwyf annuwiol, gwae fi;
ac [e]*os* cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni
chodaf fy mhen: *yr ydwyf* yn llawn
o warthrudd, am hynny gwel fy
nghystudd:
16 Canys cynnyddu y mae: [f]fy
hela yr ydwyt fel llew creulawn: er
hynny drachefn ti a wnei yn rhyfedd
â mi.
17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy
dystion i'm herbyn, ac yn amlhâu
dy ddigofaint wrthyf; cyfnewidiau
a rhyfel *sydd* i'm herbyn.
18 [g]Paham gan hynny y dygaist fi
allan o'r groth? *O na* buaswn farw,
ac na'm gwelsai llygad!
19 Mi a fuaswn megis pe na bu-
aswn, a myfi a ddygasid o'r bru i'r
bedd.
20 [h]Onid ychydig *yw* fy nyddiau?
[i]paid *gan hynny*, [k]gâd i'm lonydd,
fel yr ymgysurwyf ychydig;
21 Cyn myned o honof lle ni
ddychwelwyf, i dir tywyllwch a
chysgod angau;
22 Tir tywyllwch fel y fagddu, *a*
chysgod angau, a heb drefn; *lle y*
mae y goleuni fel y tywyllwch.

[p] ad. 19. 1 Sam. 2. 25.
† Heb. *argyhoeddwr*, neu, *resymmwr*.
[q] pen. 13. 20. a 33. 7.
† Heb. *myfi*.
[a] pen. 7. 16.
‖ Neu, *wedi ei dorri ymaith tra fwyf byw*.
† Heb. *lafur*.
[b] 1 Sam. 16. 7.
† Heb. *Mae ar dy wybodaeth di*.
[c] Gen. 2. 7. a 3. 19.
[d] Ps. 139. 14, 15, 16.
† Heb. *cauaist*.
[e] pen. 9. 20.
[f] Es. 38. 13. Galar. 3. 10.
[g] pen. 3. 11.
[h] Edrych pen. 7. 16. a 8. 9.
[i] Ps. 39. 13.
[k] pen. 7. 16, 19.

PENNOD XI.

1 Sophar yn ceryddu Job am ei gyfiawnhâu ei hun, 5 ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw. 13 Sicred yw bendith edifeirwch.

A SOPHAR y Naamathiad a
attebodd ac a ddywedodd,
2 Oni attebir amlder geiriau? ac a
gyfiawnhêir gwr † siaradus?
3 Ai dy ‖ gelwyddau a wna i wŷr
dewi? a phan watwarech, oni bydd
a'th waradwyddo?
4 Canys [a]dywedaist, Pur *ydyw* fy
nysgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy
olwg di.
5 Ond, O na lefarai DUW, ac *nad*
agorai ei wefusau yn dy erbyn,
6 A mynegi i ti ddirgeledigaethau
doethineb, eu bod yn ddau cym-
maint a'r hyn sydd! cydnebydd
gan hynny [b]i DDUW ofyn gennyt lai
nag a haeddai dy anwiredd.
7 [c]A elli di wrth chwilio gael
gafael ar DDUW? a elli di gael yr
Hollalluog hyd berffeithrwydd?
8 † Cyfuwch a'r nefoedd *ydyw*, beth
a wnei di? dyfnach nag uffern *yw*,
beth a elli di ei wybod?
9 *Mae* ei fesur ef yn hŵy na'r
ddaear ac yn llettach na'r môr.
10 [d]Os tyrr efe ymaith, ac os
carchara: os casgl ynghyd, pwy a'i
‖ rhwystra ef?
11 Canys [e]efe a edwyn ofer ddyn-
ion, ac a wel anwiredd; onid ys-
tyria efe gan hynny?
12 [f]Dyn gwag er hynny a gymmer
arno fod yn ddoeth; er geni dyn
fel llwdn asen wyllt.
13 [g]Os dydi a barottôi dy galon, ac
[h]a estyni dy ddwylaw atto ef;
14 Od *oes* drygioni yn dy law,
bwrw ef ymaith ym mhell, ac na
ddïoddef i anwiredd drigo yn dy
luestai:
15 Canys yna [i]y codi dy wyneb yn
ddifrychau; ïe, byddi safadwy, ac
nid ofni:
16 Oblegid ti a ollyngi *dy* ofid dros
gof: fel dyfroedd *y rhai* a aethant
heibio y cofi *ef*.
17 *Dy* oedran hefyd [k]a † fydd
disgleiriach nâ hanner dydd; lle-
wyrchi, *a* byddi fel y boreddydd.
18 Hyderus fyddi hefyd, o herwydd
bod gobaith: ïe, ti a gloddi, *ac* [l]a
orweddi mewn dïogelwch.
19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd*
a'*th* ddychryno, a llawer [m]a ymbil-
iant â'th wyneb.
20 Ond llygaid yr annuwiolion a
ddiffygiant, metha ganddynt ffoi,
[n]a'u gobaith *fydd fel* ymadawiad yr
enaid.

PENNOD XII.

1 Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu; 7 yn cydnabod fod Duw yn hollalluog.

A JOB a attebodd ac a ddywed-
odd,
2 Dïau mai chwychwi *sydd* bobl; a
chyd â chwi y bydd marw doethineb.
3 Eithr [a]*y mae* gennyf fi † ddeall
fel chwithau, nid ydwyf fi † waeth
nâ chwithau; † a phwy ni ŵyr y fath
bethau a hyn?
4 [b]Yr ydwyf *fel* un a watwarid
gan ei gymmydog, yr hwn a eilw ar

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *gwefusau*.
‖ Neu, *ddychymmygion*.
[a] pen. 6. 10. a 10. 7.
[b] Ezra 9. 13.
[c] Preg. 3. 11. Rhuf. 11. 33.
† Heb. *Uchelderau y nefoedd*.
[d] pen. 9. 12. a 12. 14. Dat. 3. 7.
‖ Neu, *trŷ heibio?* pen. 9. 12.
[e] Ps. 10. 11, 14. a 35. 22.
[f] Ps. 73. 22. a 92. 6. Preg. 3. 18.
[g] pen. 5. 8. a 22. 21.
[h] Ps. 88. 9. a 143. 6.
[i] Edrych Gen. 4. 5, 6. pen. 22. 26.
[k] Ps. 37. 6. a 112. 4. Es. 58. 8.
† Heb *gyfyd uwchlaw*.
[l] Lef. 26. 5, 6. Ps. 3. 5. a 4. 8. Diar. 3. 24.
[m] Ps. 45. 12.
[n] pen. 8. 14. a 18. 14.
[a] pen. 13. 2.
† Heb. *galon*.
† Heb. *yn cwympo yn is nâ, &c.*
† Heb. *a chyd â phwy nid yw y fath hyn?*
[b] pen. 16. 10. a 17. 2, 6. a 21. 3. a 30. 1.

Cyn CRIST Cylch 1520.

DDUW, ac efe a'i hettyb: [c] gwatwar-
gerdd *yw* y cyfiawn perffaith.
5 Lamp ddiystyr ym meddwl y
llwyddiannus, *yw* yr hwn sydd barod
i lithro â'i draed.
6 [d] Llwyddiannus yw lluestai
yspeilwyr, ac y mae diogelwch i'r
rhai sydd yn cyffroi DUW, y rhai y
cyfoethoga DUW, eu dwylaw.
7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid,
a hwy a'th ddysgant, ac i ehediaid
yr awyr, a hwy a fynegant i ti.
8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi
a'th ddysg: a physgod y môr a hys-
bysant i ti.
9 Pwy ni ŵyr yn y rhai hyn oll, mai
llaw yr ARGLWYDD a wnaeth hyn?
10 [e] Yr hwn *y mae* ‖ einioes pob
peth byw yn ei law, ac anadl pob
† math ar ddyn.
11 [f] Onid y glust a farna ymad-
roddion? † a'r genau a archwaetha
ei fwyd?
12 Doethineb *sydd* mewn henur-
iaid; a deall mewn hir ddyddiau.
13 [g] Gyd âg ef *y mae* doethineb
a chadernid, cynghor a deall sydd
ganddo.
14 Wele, [h] efe a ddistrywia, ac nid
adeiledir: [i] efe a gau ar wr, ac nid
agorir arno.
15 Wele, efe a attal y dyfroedd,
a hwy a sychant: efe a'u denfyn
hwynt, a hwy a ddadymchwelant y
ddaear.
16 [k] Gyd âg ef *y mae* nerth a
doethineb: efe biau y twylledig, a'r
twyllodrus.
17 Efe sydd yn gwneuthur i gyng-
horiaid fyned yn anrhaith; ac [l] efe
a ynfyda farnwyr
18 Efe sydd yn dattod rhwym
brenhinoedd, ac yn rhwymo gwreg-
ys am eu llwynau hwynt.
19 Efe sydd yn gwneuthur i dy-
wysogion fyned yn anrhaith; ac a
blyga y rhai cedyrn.
20 [m] Efe sydd yn dwyn ymaith
† ymadrodd y ffyddlawn; ac yn
dwyn synwyr y rhai hen.
21 [n] Efe sydd yn tywallt diystyr-
wch ar dywysogion; ac yn † gwan-
hâu nerth y rhai cryfion.
22 [o] Efe sydd yn datguddio *pethau*
dyfnion allan o dywyllwch; ac yn
dwyn cysgod angau allan i oleuni.
23 [p] Efe sydd yn amlhâu y cenhedl-
oedd, ac yn eu distrywio hwynt: efe
sydd yn ehengi ar y cenhedloedd,
ac efe a'u dwg hwynt *i gyfyngdra.*
24 Efe sydd yn dwyn calon pen-
naethiaid pobl y ddaear; ac [q] efe a
wna iddynt grwydro mewn anial-
wch heb ffordd.
25 Hwy a balfalant yn y tywyll-
wch heb oleuni; ac efe a wna idd-
ynt hwy gyfeiliorni fel meddwyn.

PENNOD XIII.

1 *Job yn argyhoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol,* 14 *yn dangos ei ymddiried yn Nuw,* 20 *ac yn dymuno cael gwybod ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gystuddio ef.*

WELE, fy llygad a welodd *hyn*
oll; fy nghlust a'i clywodd ac
a'i deallodd.
2 [a] Mi a wn yn gystal a chwithau:
nid ydwyf waeth na chwithau.

[c] Diar. 14. 2.
[d] pen. 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 11, 12. a 92. 7. Jer. 12. 1. Mal. 3. 15.
[e] Num. 16. 22.
‖ Neu, *enaid.*
† Heb. *cnawd dyn.*
[f] pen. 34. 3.
† Heb. *a thaflod y genau,* pen. 6. 30.
[g] pen. 36. 5.
[h] pen. 11. 10.
[i] Es, 22. 22. Dat. 3. 7.
[k] ad. 13.
[l] 2 Sam. 15. 31. a 17. 14, 23. Es. 19. 12. 1 Cor. 1. 19.
[m] pen. 32. 9. Es. 3. 2, 3.
† Heb. *gwefus y ffyddlawn.*
[n] Ps. 107 40. Dan. 2. 21.
† Heb. *dattod gwregys y cryfion.*
[o] Dan. 2. 22. Matt. 10. 26. 1 Cor. 4. 5.
[p] Ps. 107. 38.
[q] Ps. 107. 4, 40.
[a] pen. 12. 3.

3 [b] Yn wir myfi a lefaraf wrth yr
Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwen-
nychu ymresymmu â DUW.
4 Ond rhai yn asio celwydd *ydych*
chwi: [c] meddygon diddym *ydych*
chwi oll.
5 O gan dewi na thawech; a
[d] *hynny* a fyddai i chwi yn ddoeth-
ineb.
6 Clywch, attolwg, fy rheswm, a
gwrandewch ar ddadl fy ngwefusau.
7 [e] A ddywedwch chwi anwiredd
dros DDUW? ac a ddywedwch chwi
dwyll er ei fwyn ef?
8 A dderbyniwch chwi ei wyneb
ef? a ymrysonwch chwi dros
DDUW?
9 Ai da *fydd hyn* pan chwilio efe
chwi? a dwyllwch chwi ef fel twyllo
dyn?
10 Gan geryddu efe a'ch cerydda
chwi, os derbyniwch wyneb yn ddir-
gel.
11 Oni ddychryna ei ardderch-
owgrwydd ef chwi? ac oni syrth ei
arswyd ef arnoch?
12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich coff-
adwriaeth chwi; *a'ch* cyrph i gyrph
o glai.
13 Tewch, † gadewch lonydd, fel y
llefarwyf finnau; a deued arnaf yr
hyn *a ddelo.*
14 Paham y [f] cymmeraf fy
nghnawd â'm dannedd? ac [g] y
gosodaf fy einioes yn fy llaw?
15 [h] Pe lladdai efe fi, etto mi a
obeithiaf ynddo ef: er hynny fy
ffyrdd a † ddiffynnaf ger ei fron ef.
16 Hefyd efe *fydd* iachawdwriaeth
i mi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn
ei wydd ef.
17 Gan wrando gwrandewch fy ym-
adrodd, ac a fynegwyf, â'ch clustiau.
18 Wele yn awr trefnais *fy* achos,
gwn y'm cyfiawnhêir.
19 Pwy ydyw yr *hwn* a ymddadleu
â mi? canys yn awr *os* tawaf, mi a
drengaf.
20 [i] Ond dau *beth* na wna i mi:
yna nid ymguddiaf rhagot.
21 Pellhâ dy law oddi arnaf: ac na
ddychryned dy ddychryn fi.
22 Yna galw, a myfi a attebaf:
neu myfi a lefaraf, ac atteb di fi.
23 Pa faint o gamweddau ac o
bechodau *sydd* ynof? pâr i mi wyb-
od fy nghamwedd a'm pechod.
24 [k] Paham y cuddi dy wyneb, ac
[l] y cymmeri fi yn elyn i ti?
25 [m] A ddrylli di ddeilen ysgwyd-
edig? a ymlidi di sofl yn sych?
26 Canys yr wyt ti yn ysgrifenu
pethau chwerwon yn fy erbyn; ac
yn [n] gwneuthur i mi feddiannu
camweddau fy ieuengctid.
27 Ac [o] yr ydwyt ti yn gosod fy
nhraed mewn cyffion, ac yn gwylied
ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi
† gwadnau fy nhraed.
28 ‖ Ac efe, megis pydrni a heu-
ciddia, fel dilledyn yr hwn a ysa
gwyfyn.

PENNOD XIV.

1 *Job yn ymbil â Duw am ei ffafr, o herwydd byrred oes dyn, a sicred marwolaeth.* 7 *Er nas gellir cael einioes, wedi ei eholli unwaith, etto y mae efe yn disgwyl am gael ei newidio.* 16 *Trwy bechod y mae y creadur dan lygredigaeth.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

[b] pen. 23. 3. a 31. 35.
[c] pen. 6. 21. a 16. 2.
[d] Diar. 17. 28.
[e] pen. 17. 5. a 32. 21. a 36. 4.
† Heb. *oddi wrthyf.*
[f] pen. 18. 4.
[g] 1 Sam. 28. 21. Ps. 119. 109.
[h] Ps. 23. 4. Diar. 14. 32.
† Heb. *brofaf.* neu *argyhoeddaf.*
[i] pen. 9. 34. a 33. 7.
[k] Deut. 32. 20. Ps. 13. 1.
[l] Deut. 32. 42. Ruth. 1. 21. pen. 16. 9. a 19. 11. a 33. 10. Galar. 2. 5.
[m] Es. 42. 3.
[n] Ps. 25. 7.
[o] pen. 33. 11.
† Heb. *gwraidd.*
‖ Y cyfryw ur, &c.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] Preg. 2. 23.
[b] pen. 8. 9. Ps. 90. 5, 6, 9. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 40. 6. Iago 1. 10, 11. a 4. 14. 1 Petr 1. 24.
[c] Gen. 5. 3. Ps. 51. 5. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.
[d] pen. 7. 1.
[e] pen. 7. 16, 19. a 10. 20. Ps. 39. 13.
‖ *peidio.*
[f] pen. 7. 1.
[g] Ps. 102. 26. Es. 51. 6 a 65. 17. a 66. 22 Act. 3. 21. Rhuf 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. Dat. 20. 11. a 21. 1.
[h] pen. 10. 6, 14. a 31. 4. a 34. 21. Ps. 56. 8. a 139. 1, 2, 3. Diar. 5. 21. Jer. 32. 19.
[i] Deut. 32. 34. Hos. 13. 12.
† Heb. *llifeirio dros y pethau.*
[k] Preg. 9. 5. Es. 63. 16.

DYN a aned o wraig *sydd* fyr o
ddyddiau, a [a] llawn o helbul.
2 [b] Fel blodeuyn y daw allan, ac y
torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel
cysgod, ac ni saif.
3 A agori di dy lygaid ar y fath
yma? ac a ddygi di fi i farn gyd â thi?
4 [c] Pwy a ddyry *beth* glân allan o
beth aflan? neb.
5 [d] Gan *fod* ei ddyddiau ef wedi
eu rhagderfynu, rhifedi ei fisoedd
ef gyd â thi, a gosod o honot ei der-
fynau, fel nad êl drostynt:
6 [e] Tro oddi wrtho, fel y ‖ gor-
phwyso, hyd oni orpheno, [f] fel gwas
cyflog, ei ddiwrnod.
7 Canys y mae gobaith o bren, er
ei dorri, y blagura efe etto, ac na
phaid ei flagur ef *â thyfu.*
8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn
y ddaear, a marweiddio ei foncyff ef
yn y pridd;
9 Efe a flagura oddi wrth arogl
dyfroedd, ac a fwrw ganghennau
fel planhigyn.
10 Ond gwr a fydd marw, ac a
dorrir ymaith; a dyn a drenga, a
pha le *y mae?*
11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu
o'r môr, a'r afon yn myned yn
ddlysbydd, ac yn sychu:
12 Felly gwr a orwedd, ac ni
chyfyd hyd [g] oni *byddo* heb nefoedd;
ni ddihunant, ac ni ddeffroant o'u
cwsg.
13 O na chuddit fi yn y bedd!
na'm cedwit yn ddirgel, nes troi dy
lid ymaith; *na* osodit amser nod-
edig i mi, a'm cofio!
14 Os bydd gwr marw, a fydd
efe byw *drachefn?* disgwyliaf holl
ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni
ddelo fy nghyfnewidiad.
15 Gelwi, a myfi a'th attebaf;
chwennychi waith dy ddwylaw.
16 Canys yr awr hon [h] y rhifi fy
nghamrau: onid wyt yn gwylied ar
fy mhechod?
17 Fy nghamwedd [i] a selied mewn
côd; a thi a wnïaist i fynu fy an-
wiredd.
18 Ac yn wir, y mynydd a syrthio
a ddiflanna; a'r graig a symmudir
o'i lle.
19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig;
yr wyt yn † golchi ymaith y pethau
sydd yn tyfu o bridd y ddaear, ac
yn gwneuthur i obaith dyn golli.
20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn
dragywydd, fel yr elo ymaith: a
chan newidio ei wyneb ef, yr wyt
yn ei ddanfon ef i ffordd.
21 Ei feibion ef a ddaw i anrhy-
dedd, ac [k] nis gwybydd efe: a hwy
a ostyngir, ac ni ŵyr efe oddi
wrthynt:
22 Ond ei gnawd arno a ddoluria,
a'i enaid ynddo a alara.

PENNOD XV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhâu ei hun; 17 ac yn profi o bennau yr hen bobl, mor anesmwyth yw yr annuwiol.*

YNA Eliphaz y Temaniad a at-
tebodd ac a ddywedodd,
2 A adrodd *gwr* doeth wybodaeth
o wynt? ac a leinw efe ei fol â'r
dwyreinwynt?
3 A ymresymma efe â gair ni
fuddia? neu âg ymadroddion *y*
rhai ni wna efe lesâd â hwynt?
4 Yn ddïau ti a † dorraist ymaith
ofn: yr ydwyt yn attal ‖ gweddi ger
bron Duw.
5 Canys dy enau † a draetha dy
anwiredd; ac yr wyt yn dewis tafod
y cyfrwys.
6 Dy enau di sydd yn dy fwrw yn
euog, ac nid myfi: a'th wefusau
sydd yn tystiolaethu yn dy erbyn.
7 A aned tydi yn gyntaf dyn? a
[a] luniwyd tyni o flaen y bryniau?
8 [b] A glywaist ti gyfrinach Duw?
ac a atteli di ddoethineb gyd â thi
dy hun?
9 Beth a wyddost ti a'r nas gwydd-
om ni? *beth* a ddealli di, heb fod
hynny hefyd gennym ninnau?
10 [c] *Y mae* yn ein mysg ni y
penllwyd, a'r oedrannus hefyd; hŷn
o oedran na'th dad di.
11 Ai bychan gennyt ti ddiddan
wch Duw? a oes dim dirgel gyd â
thi?
12 Pa beth sydd yn dwyn dy feddwl
oddi arnat? ac ar ba beth yr am-
neidia dy lygaid,
13 Gan i ti droi dy feddwl yn erbyn
Duw, a gollwng *y fath* eiriau allan
o'th enau?
14 [d] Pa beth *yw* dyn, i fod yn lân?
a'r hwn a aned o wraig, i fod yn
gyfiawn?
15 [e] Wele, ni roddes efe ymddiried
yn ei saint; a'r nefoedd nid ydynt
lân yn ei olwg ef.
16 [f] Pa faint mwy ffiaidd a drew-
edig *ydyw* dyn, [g] yr hwn sydd yn
yfed anwiredd fel dwfr?
17 Dangosaf i ti, gwrando arnaf;
a'r hyn a welais a fynegaf.
18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doeth-
ion [h] oddi wrth eu tadau, ac nis
celasant:
19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y
ddaear: ac ni ddaeth alldud yn eu
plith hwy.
20 Holl ddyddiau yr annuwiol y
bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y
blynyddoedd a guddiwyd oddi wrth
y traws.
21 Trwst † ofnadwy *sydd* yn ei
glustiau ef: [i] mewn heddwch y daw
y dinystrydd arno.
22 Ni chred efe y dychwel allan o
dywyllwch: ac y mae y cleddyf yn
gwylied arno.
23 Y mae efe [k] yn crwydro am fara,
pa le *y byddo:* efe a ŵyr fod [l] dydd
tywyllwch yn barod wrth ei law.
24 Cystudd a chyfyngdra a'i braw-
ycha ef; *hwy* a'i gorchfygant, fel
brenhin parod i ryfel.
25 Canys efe a estynodd ei law yn
erbyn Duw; ac yn erbyn yr Holl-
alluog yr ymnerthodd.
26 Efe a red yn y gwddf iddo ef,
trwy dewdwr torrau ei dariannau:
27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i
frasder: ac a wnaeth dyrch *o floneg*
ar ei denewynau.
28 A thrigo y mae mewn dinas-
oedd wedi eu dinystrio, *a* thai
anghyfannedd, y rhai sydd barod *i*
fod yn garneddau.
29 Ni chyfoethoga efe, ni phery ei

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *ddiddymmaist.*
‖ Neu, *ymadrodd.*
† Heb. *sy yn dysgu.*
[a] Ps. 90. 2. Diar. 8. 25.
[b] Rhuf. 11. 34.
[c] pen. 32. 6, 7.
[d] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. pen. 14. 4 Ps. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7 20. 1 Ioan 1. 8, 10
[e] pen 4 18. a 25. 5
[f] Ps. 14. 3 a 53 3
[g] pen. 34. 7 Diar. 19. 28.
[h] pen. 8. 8.
† Heb. *dychryniadau.*
[i] 1 Thess. 5. 3.
[k] Ps. 59. 15. a 109. 10.
[l] pen. 18. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520.

olud ef ehwaith; ac nid estyn efe
eu perffeithrwydd hwy ar y ddaear.
30 Nid ymedy efe allan o dywyll-
wch, y fflam a wywa ei frig ef; ac
efe a ymedy [m] trwy anadl ei enau
ef.
31 *Yr hwn* a dwylled nac ym-
ddirieded mewn oferedd: canys
oferedd fydd ei wobr ef.
32 Efe a dorrir ymaith [n] cyn ei
ddydd; a'i gangen ni lasa.
33 Efe a ddihidla ei rawn anadd-
fed fel gwinwydden; ac a fwrw ei
flodeuyn fel olew-wydden.
34 Canys cynnulleidfa rhagrith-
wyr *fydd* unig: a thân a ysa luestai
gwobrwyr.
35 [o] Y maent yn ymddwyn blinder,
ac yn esgor ar ‖ wagedd; a'u bol
sydd yn darpar twyll.

PENNOD XVI.

1 Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hannhrugaroeced; 7 yn dangos mor dostur yw ei gyflwr, 17 ac yn ymddiffyn ei ddiniweidrwydd.

A JOB a attebodd ac a ddywed-
odd,
2 Clywais lawer o'r fath hyn:
[a] cysurwyr ‖ gofidus *ydych* chwi oll.
3 Oni *cheir* diwedd ar eiriau † ofer?
neu pa beth sydd yn dy gryfhâu di
i atteb?
4 Mi a fedrwn ddywedyd fel
chwithau: pe byddai eich enaid
chwi yn lle fy enaid i, medrwn
bentyrru geiriau i'ch erbyn, ac [b] ys-
gwyd fy mhen arnoch.
5 Ond mi a'ch cryfhâwn chwi
â'm genau; a symmudiad fy ngwe-
fusau a esmwythâai *eich gofid*.
6 Os llefaraf fi, nid esmwythâ
fy nolur; ac *os* peidiaf, † ai llai fy
ngofid?
7 Ond yn awr efe a'm blinodd i;
anrheithiaist fy holl gynnulleidfa:
8 A chroen-gryehaist fi, a hynny
sydd dystiolaeth: a'm culni yn
codi ynof, a dystiolaetha yn fy
wyneb.
9 [c] Yn ei ddigllondeb *y'm* rhwyga
yr hwn a'm casâ: efe a ysgyrnyga
ddannedd arnaf; [d] fy ngwrthwyn-
ebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn
fy erbyn.
10 Hwy a ledasant eu safnau
arnaf; [e] tarawsant fy nghernau yn
ddirmygus; ymgasglasant ynghyd
yn fy erbyn.
11 Duw [f] a'm † rhoddes i'r anwir;
ac a'm trodd i ddwylaw yr annuw-
iolion.
12 Yr oeddwn yn esmwyth, ond
efe a'm drylliodd, ac a ymaflodd yn
fy ngwddf, ac a'm drylliodd yn
chwilfriw, ac [g] a'm cododd yn nôd
iddo ei hun.
13 Ei saethyddion ef sydd yn fy
amgylchu; y mae efe yn hollti fy
arennau, ac nid ydyw yn arbed; y
mae yn tywallt fy mustl ar y
ddaear.
14 Y mae yn fy rhwygo â rhwyg-
iad ar rwygiad: y mae efe yn
rhedeg arnaf fel cawr.
15 Gwnïais sachlen ar fy nghroen,
a [h] halogais fy nghorn yn y llwch.
16 Fy wyneb sydd fudr gan wylo,
a chysgod marwolaeth *sydd* ar fy
amrantau:

[m] pen. 4. 9.
[n] pen. 22. 16. Ps. 55. 23.
[o] Ps. 7. 14. Es. 59. 4. Hos. 10. 13.
‖ Neu, *gamwedd.*
[a] pen. 13. 4.
‖ Neu, *trafferthus.*
† Heb. *gwynt?*
[b] Ps. 22. 7. a 109. 25. Galar. 2. 15.
† Heb. *pa beth sydd yn myned oddi wrthyf?*
[c] pen. 10. 16, 17.
[d] pen. 13. 24.
[e] Galar. 3. 30. Mic. 5. 1.
[f] pen. 1. 15, 17.
† Heb. *hargaeodd.*
[g] pen. 7. 20.
[h] pen. 30. 19.

17 Er nad *oes* gamwedd yn fy
nwylaw; a *bod* fy ngweddi yn bur.
18 O ddaearen, na orchuddia fy
ngwaed, ac [i] na fydded lle i'm
gwaedd.
19 Wele hefyd yn awr fy nhyst
yn y nefoedd; a'm tystiolaeth yn
yr uchelder.
20 Fy nghyfeillion † sydd yn fy
ngwawdio: fy llygad a ddiferodd
ddagrau wrth DDUW.
21 [k] O *na* chai un ymddadleu â
Duw dros ddyn, fel mab dyn dros
ei ‖ gymmydog!
22 Canys *pan ddêl* † ychydig flyn-
yddoedd, yna mi a rodiaf lwybr *ar
hyd yr hwn* ni ddychwelaf.

PENNOD XVII.

1 Job yn appelio oddi wrth ddynion at Dduw. 6 Y gall annhrugaredd dynion wrth y cystuddiol, beri i'r duwiol synnu; ond nas gall beri iddynt ddigalonni. 11 Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.

FY ‖ anadl a lygrwyd, fy nyddiau
a ddiffoddwyd, beddau *sydd
barod* i mi.
2 Onid *oes* watwarwyr gyd â mi?
ac onid yw fy llygad yn † aros yn eu
chwerwedd hwynt?
3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi
feichiau gyd â thi: pwy *ydyw* efe
[a] a dery ei law yn fy llaw i?
4 Canys cuddiaist eu calon hwynt
oddi wrth ddeall: am hynny ni
ddyrchefi di *hwynt*.
5 Yr hwn a ddywed weniaith i'*w*
gyfeillion, llygaid ei feibion ef a
ballant.
6 Yn ddiau efe a'm gosododd
[b] yn ddïareb i'r bobl, ac ‖ o'r blaen
yr oeddwn megis tympan iddynt.
7 Am hynny [c] y tywyllodd fy
llygad gan ddigllonedd, ac *y mae*
fy ‖ aelodau oll fel cysgod.
8 Y rhai uniawn a synnant am
hyn; a'r diniwed a ymgyfyd yn
erbyn y rhagrithiwr.
9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei
ffordd; a'r glân ei ddwylaw a
chwanega gryfder.
10 Ond chwi oll, [d] dychwelwch, a
deuwch yn awr: am na chaf fi *wr*
doeth yn eich plith chwi.
11 [e] Fy nyddiau a aeth heibio, fy
amcanion a dynned ymaith; *sef*
‖ meddyliau fy nghalon.
12 Gwnant y nos yn ddydd:
† byr *yw* y goleuni, o herwydd
tywyllwch.
13 Os disgwyliaf, y bedd *sydd* dŷ
i mi: mewn tywyllwch y cyweiriais
fy ngwely.
14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw*
fy nhad: ar y pryf, Fy mam a'm
chwaer *wyt*.
15 A pha le yn awr *y mae* fy
ngobaith? pwy hefyd a ganfydd fy
ngobaith?
16 Disgynant i farrau y pwll,
pan *fyddo ein* [f] cyd-orphwysfa yn y
llwch.

PENNOD XVIII.

1 Bildad yn beio ar Job, am ei ryfyg a'i annïoddefgarwch. 5 Trueni yr annuwiol.

A BILDAD y Suhiad a attebodd
ac a ddywedodd.
2 Pa *bryd* y derfydd eich ymad-

Cyn CRIST Cylch 1520.

[i] pen. 27. 9. Ps. 66. 18, 19.
† Heb. *yw fy ngwawdwyr.*
[k] pen. 31. 35. Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.
‖ Neu, *gyfaill!*
† Heb. *blynyddoedd rhif.*
‖ Neu, *yspryd a dreuliwyd.*
† Heb. *lletya.*
[a] Diar. 6. 1. a 17. 18. a 22. 26.
[b] pen. 30. 9.
‖ Neu, *o'u blaen hwynt.*
[c] Ps. 6. 7.
‖ Neu, *meddyliau.*
[d] pen. 6. 29.
[e] pen. 7. 6. a 9. 25.
‖ Neu, *meddiannau.*
† Heb. *cyfagos.*
[f] pen. 3. 17, 18, 19.

Cyn CRIST Cylch 1520.

rodd? ystyriwch, wedi hynny ninnau a lefarwn.
3 Paham y cyfrifed nyni fel
anifeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn
eich golwg chwi?
4 O [a] yr hwn sydd yn rhwygo ei
enaid yn ei ddigllonedd: ai er dy
fwyn di y gadewir y ddaear? neu y
symmudir y graig allan o'i lle?
5 Ië, goleuni yr annuwiolion a
ddiffoddir, a gwreichionen ei dân
ef ni lewyrcha.
6 ‖ Goleuni a dywylla yn ei luesty
ef; a'i lusern a ddiffydd gyd âg
ef.
7 Camrau ei gryfder ef a gyfyngir,
a'i gynghor ei hun a'i bwrw ef i
lawr.
8 Canys [b] efe a deflir i'r rhwyd
erbyn ei draed, ac ar faglau y
rhodia efe.
9 Magl a ymafl yn ei sawdl *ef*, [c] *a*'r
gwilliad fydd trech nag ef.
10 Hoenyn a guddied iddo ef yn y
ddaear, a magl iddo ar y llwybr.
11 [d] Braw a'i brawycha ef o amgylch,
ac a'i † gyrr i *gymmeryd* ei
draed.
12 Ei gryfder fydd newynllyd, a
[e] dinystr *fydd* parod wrth ei ystlys.
13 Efe a ysa † gryfder ei groen ef:
cyntaf-anedig angau a fwytty ei
gryfder ef.
14 [f] Ei hyder ef a dynnir allan o'i
luesty: a *hynny* a'i harwain ef at
frenhin dychryniadau.
15 Efe a drig yn ei luest ef, am
nad eiddo ef *ydyw:* brwmstan a
wasgerir ar ei drigfa ef.
16 [g] Ei wraidd a sychant oddi tanodd,
a'i frig a dorrir oddi arnodd.
17 [h] Ei goffadwriaeth a gollir o'r
ddaear, ac ni bydd enw iddo ar
wyneb yr heol.
18 † Efe a yrrir allan o oleuni i
dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r
byd.
19 [i] Ni *bydd* iddo fab nac ŵyr ym
mysg ei bobl; nac un wedi ei adael
yn ei drigfannau ef.
20 Y rhai a ddêl ar *ei* ol, a synna
arnynt o herwydd ei ddydd ef; a'r
rhai o'r blaen a † gawsant fraw.
21 Yn wir, dyma drigleoedd yr
anwir; a dyma le *y dyn* nid edwyn
DDUW.

PENNOD XIX.

1 Job yn cwyno greuloned yw ei gyfeillion; ac yn dangos fod ynddo ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb hwy. 21, 28 Yn ymbil am dosturi, 25 ac yn credu yr ail-gyfodiad.

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,
2 Pa hyd y cystuddiwch fy enaid?
ac y'm drylliwch â geiriau?
3 [a] Dengwaith bellach y'm gwaradwyddasoch;
ac nid cywilydd gennych
ymgaledu i'm herbyn.
4 Hefyd pe *byddai* wir wneuthur
o honof fi yn amryfus; gyd â mi y
trig fy amryfusedd.
5 Yn wir os ymfawrygwch yn fy
erbyn, a dadleu fy ngwaradwydd
i'm herbyn.
6 Gwybyddwch yn awr mai Duw
a'm dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd
â'i rwyd.
7 Wele, llefaf rhag trawsder, ond

[a] pen. 13. 14.
‖ Neu, *Canwyll.*
[b] pen. 22. 10.
[c] pen. 5. 5.
[d] pen. 15. 21: Jer. 6 25. a 20. 3 a 46. 5. a 49. 29.
† Heb. *gwasgara.*
[e] pen. 15. 23.
† Heb. *fariau.*
[f] pen 8. 14. a 11. 20. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28.
[g] pen. 29. 19. Es. 5. 24. Amos 2. 9. Mal. 4. 1.
[h] Ps. 109. 13. Diar. 2. 22. a 10. 7.
† Heb. *Gyrrant ef allan.*
[i] Es. 14. 22. Jer. 22. 30.
† Heb. *ymaflasant mewn braw.*
[a] Gen. 31. 7. Lef. 26. 26.

ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid
oes farn.
8 [b] Efe a gauodd fy ffordd, fel nad
elwyf drosodd; y mae efe yn gosod
tywyllwch ar fy llwybrau.
9 Efe a ddiosgodd fy ngogoniant
oddi am danaf; ac a ddygodd ymaith
goron fy mhen.
10 Y mae efe yn fy nistrywio oddi
amgylch, ac yr ydwyf yn myned
ymaith: ac efe a symmudodd fy
ngobaith fel pren.
11 Gwnaeth hefyd i'w ddigofaint
gynneu yn fy erbyn; ac [c] a'm cyfrifodd
iddo fel *un o*'i elynion.
12 Ei dorfoedd sydd yn dyfod ynghyd,
ac [d] yn palmantu eu ffyrdd yn
fy erbyn, ac yn gwersyllu o amgylch
fy mhabell.
13 [e] Efe a bellhâodd fy mrodyr
oddi wrthyf, a'r rhai oedd yn fy
adnabod hefyd a ymddieithrasant
oddi wrthyf.
14 Fy nghyfnesaf a ballasant, a'r
rhai oedd o'm cydnabod a'm hanghofiasant.
15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ,
a'm morwynion, sydd yn fy nghyfrif
yn ddieithr: alltud ydwyf yn eu
golwg.
16 Gelwais ar fy ngwasanaethwr,
ac nid attebodd; ymbiliais âg ef
â'm genau.
17 Dïeithr oedd fy anadl i'm
gwraig, er ymbil o honof *â hi er*
mwyn fy mhlant o'm † corph.
18 ‖ Plant hefyd a'm dïystyrent:
cyfodais, a dywedasant i'm herbyn.
19 [f] Fy holl gyfrinachwyr sydd yn
fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droisant
yn fy erbyn.
20 [g] Fy esgyrn a lynodd wrth fy
nghroen, ‖ ac wrth fy nghnawd; ac
â chroen fy nannedd y dïengais.
21 Trugarhêwch wrthyf, trugarhêwch
wrthyf, fy nghyfeillion;
canys [h] llaw Duw a gyffyrddodd â mi.
22 Paham yr ydych chwi yn fy
erlid i fel Duw, heb gael digon ar
fy nghnawd?
23 † O nad ysgrifenid fy ngeiriau
yn awr! O na argreffid hwynt
mewn llyfr!
24 O nad ysgrifenid hwynt yn y
graig dros byth â phin o haiarn ac
â phlwm.
25 Canys myfi a wn fod fy Mhrynwr
yn fyw, ac y saif yn y diwedd ar
y ddaear.
26 Ac ‖ *er* ar ol fy nghroen *i bryfed*
ddifetha y corph hwn, etto [i] caf
weled Duw yn fy nghnawd:
27 Yr hwn a gaf fi i mi fy hun
ei weled, a'm llygaid a'i gwelant, ac
nid † arall; *er* i'm harennau ddarfod
† ynof.
28 Eithr chwi a ddylech ddywedyd,
Paham yr erlidiwn ef? ‖ canys
gwreiddyn y matter a gaed ynof.
29 Ofnwch am danoch rhag y
cleddyf: canys *y mae* digofaint *yn*
dwyn cospedigaethau y cleddyf, fel
y gwybyddoch *fod* barn.

PENNOD XX.

Sophar yn dangos cyflwr a rhan yr annuwiol.

YNA Sophar y Naamathiad a
attebodd ac a ddywedodd,

Cyn CRIST Cylch 1520.

[b] pen. 3. 23.
[c] pen. 13. 24. Galar. 2. 5.
[d] pen. 30. 12.
[e] Ps. 31. 11. a 38. 11. a 69. 8. a 88. 8, 18.
† Heb. *bol.*
‖ Neu, *Yr enwir.*
[f] Ps. 41 9 a 55. 13, 14, 20.
[g] pen. 30. 30. Ps. 102. 5. Galar. 4. 8.
‖ Neu, *fel wrth, &c.*
[h] pen. 1. 11. Ps. 38. 2.
† Heb. *Pwy a ddyry ysgrifenu fy, &c.*
‖ Neu, *wedi i mi ddeffro, er dinystrio y corph hwn, etto o'm cnawd y gwelaf Dduw.*
[i] Ps. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
† Heb. *dieithr.*
† Heb. *yn fy mynwes.*
‖ Neu, *pa wreiddyn matter a gaed, &c.*

Cyn CRIST Cylch 1520

2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i mi atteb: ac am *hyn* y mae brys †arnaf.

3 Yr ydwyf yn clywed cerydd gwaradwyddus i mi; ac y mae yspryd fy neall yn peri i mi atteb.

4 Oni wyddost ti hyn erioed, er pan osodwyd dyn ar y ddaear,

5 [a]Mai †byr *yw* gorfoledd yr annuwiolion, a llawenydd y rhagrithwyr dros funud awr?

6 [b]Pe dyrchafai ei odidowgrwydd ef i'r nefoedd, a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd y †cymmylau;

7 Efe a gollir yn dragywydd fel ei dom: y rhai a'i gwelsant a ddywedant, Pa le *y mae* efe?

8 Efe a eheda ymaith [c]megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a ymlidir fel gweledigaeth nos.

9 [d]Y llygad *a*'i gwelodd, ni *wêl ef* mwy: a'i le ni chenfydd mwy o hono.

10 ‖Ei feibion a gais foddloni y tlodion: a'i ddwylaw [e]a roddant adref eu golud hwynt.

11 Ei esgyrn sydd yn llawn *o* [f]*bechod* ei ieuengetid, yr hwn a orwedd gyd âg ef yn y pridd.

12 Er bod drygioni yn felus yn ei enau ef; *er* iddo ei gau dan ei dafod;

13 *Er* iddo ei arbed, ac heb ei ado; eithr ei attal o fewn taflod ei enau:

14 Ei fwyd a drŷ yn ei amysgaroedd: bustl aspiaid *ydyw* o'i fewn ef.

15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda: Duw a'i tynn allan o'i fol ef.

16 Efe a sugn wenwyn aspiaid: tafod gwiber a'i lladd ef.

17 Ni chaiff weled [g]afonydd, ffrydiau, *ac* aberoedd o fêl ac ymenyn

18 Y mae efe [h]yn rhoddi adref yr hyn a lafuriodd am dano, ac nis llwngc: †yn ol *ei* olud y rhydd adref, ac heb gael llawenydd *o hono*.

19 Am iddo ddryllio, *a* gadaw y tlodion; ysglyfaethu tŷ nid adeiladodd;

20 [i]Diau na †chaiff lonydd yn ei fol, na weddill o'r hyn a ddymunodd.

21 Ni *bydd* gweddill ‖o'i fwyd ef; am hynny ni ddisgwyl neb am ei ddâ ef.

22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng*fydd* arno; llaw pob *dyn* blin a ddaw arno.

23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi ei fol, Duw a ddenfyn arno angerdd ei ddigofaint; ac a'*i* gwlawia *hi* arno ef ym mysg ei fwyd.

24 [k]Efe a ffŷ oddi wrth arfau haiarn; *a*'r bwa dur a'i trywana ef.

25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan o'r corph, a [l]gloyw-lafn a ddaw allan o'i fustl ef; [m]dychryn *fydd* arno.

26 Pob tywyllwch *a fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a'i hysa ef: yr hyn a adawer yn ei luestai ef, a ddrygir.

27 Y nefoedd a ddatguddiant ei

† Heb. *ynof.*
[a] Ps. 37. 35, 36.
† Heb. *o agos.*
[b] Es. 14. 13, 14. Obad. 3, 4.
† Heb. *wybren.*
[c] Ps. 73. 20. a 90. 5.
[d] pen. 7. 8, 10. a 8. 18. Ps. 37. 36. a 103. 16.
‖ Neu. *Y tlodion a orthrymma ei blant.*
[e] ad. 18.
[f] pen. 13. 26. Ps. 25. 7.
[g] Ps. 36. 9.
[h] ad. 10.
† Heb. *yn ol golud ei gyfnewid.*
[i] Preg. 5. 13, 14.
† Heb. *wybydd.*
‖ Neu, *i'w fwyd ef.*
[k] Es. 24. 18. Jer. 48. 43. Amos 5. 19.
[l] pen. 16. 13.
[m] pen. 18. 11.

anwiredd ef, a'r ddaear a gyfyd yn ei erbyn ef.

28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei ddâ* a lifa ymaith yn nydd ei ddigofaint ef.

29 [n]Dyma ran dyn annuwiol gan DDUW; †a'r etifeddiaeth a osodwyd iddo gan DDUW.

PENNOD XXI.

1 Job yn dangos fod iddo achos i ofidio, ie, ym marn dyn. 7 Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant, ag y pair iddynt ddiystyru Duw: 16 a bod eu dinystr hwy weithiau yn eglur. 23 Nad oes ragor rhwng y llwyddiannus a'r truenus yn angau: 30 ac mai mewn byd arall y mae barnedigaeth yr annuwiol.

A Job a attebodd ac a ddywedodd,

2 Gan wrando gwrandewch fy ymadrodd; a bydded hyn *yn lle* eich cysur.

3 Dioddefwch fi, a minnau a lefaraf; ac wedi i mi ddywedyd, [a]gwatwarwch.

4 A minnau, *ydwyf* fi *yn gwneuthur* fy nghwyn wrth ddyn? ac os *ydwyf*, paham †na byddai gyfyng ar fy yspryd?

5 Edrychwch arnaf, a synnwch; a [b]gosodwch *eich* llaw ar *eich* genau.

6 Minnau pan gofiwyf, a ofnaf; a dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.

7 [c]Paham y mae yr annuwiolion yn byw, yn heneiddio, ac yn cryfhâu *mewn* cyfoeth?

8 Eu had hwy *sydd* safadwy o'u blaen gyd â hwynt, a'u hiliogaeth yn eu golwg.

9 Eu tai *sydd mewn* heddwch allan o ofn; ac nid *ydyw* gwialen Duw arnynt hwy.

10 Y mae eu tarw hwynt yn cyflôi, ac ni chyll ei had; ei fuwch ef a fwrw lo, ac nid erthyla.

11 Danfonant allan eu rhai bychain fel diadell, a'u bechgyn a neidiant.

12 Cymmerant dympan a thelyn, a llawenychant wrth lais yr organ.

13 [d]Treuliant eu dyddiau mewn daioni, ac mewn moment y disgynant i'r bedd

14 [e]Dywedant hefyd wrth DDUW, Cilia oddi wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.

15 [f]Pa beth *ydyw* yr Hollalluog, fel y gwasanaethem ef? a pha fudd fydd i ni os gweddïwn arno?

16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llaw eu hun: [g]pell yw cynghor yr annuwiol oddi wrthyf fi.

17 Pa sawl gwaith y diffydd ‖canwyll yr annuwiolion? ac y daw eu dinystr arnynt hwy? *Duw* a ran ofidiau yn ei ddig.

18 [h]Y maent hwy fel sofl o flaen gwynt, ac fel mân-us yr hwn a †gipla y corwynt.

19 Duw a guddia ei anwiredd ef [i]i'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe a'*i* gwybydd.

20 Ei lygaid a welant ei ddinystr ef; ac [k]efe a ŷf o ddigofaint yr Hollalluog.

21 Canys pa wynfyd *sydd ganddo* ef yn ei dŷ ar ei ol, pan hanerer rhifedi ei fisoedd ef?

Cyn CRIST Cylch 1520

[n] pen. 27. 13. a 31. 2.
† Heb. *ac etifeddiaeth ei ordinhâd ef gan Dduw.*
[a] pen. 16. 10. a 17. 2.
† Heb. *na fyrhêid fy yspryd?*
[b] pen. 29. 9. a 40. 4. Ps. 39. 9.
[c] pen. 12. 6. Ps. 17. 10. a 73. 3, 12. Jer. 12. 1. Hab. 1. 16.
[d] pen. 36. 11.
[e] pen. 22. 17.
[f] Exod. 5. 2. pen. 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14.
[g] pen. 22. 18.
‖ Neu, *lamp.*
[h] Ps. 1. 4. a 35. 5. Es. 29. 5. Hos. 13. 3.
† Heb. *ladratta.*
[i] Exod. 20. 5.
[k] Ps. 75. 8. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 19. 15.

Cyn CRIST Cylch 1520

22 [l]A ddysg *neb* wybodaeth i
Dᴅᴜᴡ? gan ei fod yn barnu y rhai
uchel.
23 Y naill sydd yn marw yn ‖ei
gyflawn nerth, *ac efe* yn esmwyth
ac yn heddychol yn gwbl.
24 Ei ‖fronnau ef sydd yn llawn
llaeth, a'i esgyrn yn iraidd gan fêr.
25 A'r llall *sydd* yn marw mewn
chwerwder enaid, ac ni fwyttâodd
mewn hyfrydwch.
26 Hwy a orweddant ynghyd yn
y pridd, a'r pryfed a'u gorchuddia
hwynt.
27 Wele, mi a adwaen eich medd-
yliau, a'r pwriadau yr ydych chwi
yn eu dychymmygu ar gam yn fy
erbyn.
28 Canys dywedwch, Pa le *y mae*
tŷ y pendefig? a pha le *y mae*
lluesty anneddau yr annuwiolion?
29 Oni ofynasoch chwi i'r rhai
oedd yn myned heibio ar hyd y
ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu
harwyddion hwy,
30 [m]Mai hyd ddydd dinystr yr
arbedir y drygionus; yn nydd †cyn-
ddaredd y dygir hwynt allan.
31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei
wyneb ef? a phwy a dâl iddo fel y
gwnaeth?
32 Etto efe a ddygir i'r †bedd,
ac a †erys yn y pentwr.
33 Y mae priddellau y dyffryn yn
felus iddo, a phob dyn a dynn ar
ei ol ef, megis *yr aeth* aneirif o'i
flaen ef
34 Pa fodd gan hynny y cysurwch
fi â oferedd, gan fod camwedd yn
eich attebion chwi?

PENNOD XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dyn yn gwneuthur dim lles i Dduw.* 5 *yn cyhuddo Job o amryw bechodau:* 21 *yn ei gynghori ef i edifarhâu, trwy addewidion o drugaredd.*

YNA Eliphaz y Temaniad a at-
tebodd ac a ddywedodd,
2 [a]A wna gwr lesâd i Dᴅᴜᴡ, fel
y gwna y synhwyrol lesâd iddo ei
hun?
3 Ai digrifwch *ydyw* i'r Hollall-
uog dy fod di yn gyfiawn? neu *ai*
elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?
4 Ai rhag dy ofn y cerydda efe
dydi? *neu* yr â efe gyd â thi i
farn?
5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn
aml? a'th anwireddau heb derfyn?
6 Canys [b]cymmeraist wystl gan
dy frawd yn ddïachos; a dïosgaist
ddillad y rhai noethion.
7 Ni roddaist ddwfr i'w yfed i'r
lluddedig; a thi a attaliaist fara
oddi wrth y newynog.
8 Ond y gwr †cadarn, efe bïoedd
y ddaear; a'r †anrhydeddus a drigai
ynddi.
9 Danfonaist ymaith wragedd
gweddwon yn waglaw; a breichiau
y rhai amddifad a dorrwyd.
10 Am hynny *y mae* [c]maglau
o'th amgylch, ac ofn disymmwth yn
dy ddychrynu di;
11 Neu dywyllwch, *rhag* gweled
o honot: a llawer o ddyfroedd a'th
orchuddiant.
12 Onid *ydyw* Dᴜᴡ yn uchelder

[l]Es. 40. 13. a 45. 9. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
‖Neu, *nerth ei berffeithrwydd.*
‖Neu, *gelyrnau.*
[m]Diar. 16. 4.
†Heb. *cynddareddau.*
†Heb. *beddau.*
†Heb. *wylia.*
[a]pen. 35. 7. Ps. 16. 2. Luc 17. 10.
[b]Exod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c.
†Heb. *braich.*
†Heb. *uchel, neu, gymmeradwy ei wyneb.*
[c]pen. 18. 8, 9, 10. a 19. 6.

y nefoedd? gwel hefyd †uchder y
sêr, mor uchel ydynt.
13 A thi a ddywedi, [d]Pa ‖fodd y
gŵyr Dᴜᴡ? a farn efe trwy y cwm-
mwl tywyll?
14 Y tew gymmylau *sydd* loches
iddo, ac ni wêl; ac y mae efe yn
rhodio ar gylch y nefoedd.
15 A ystyraist di yr hen ffordd a
sathrodd y gwŷr enwir?
16 Y rhai [e]a dorrwyd pan nid
oedd amser; afon a dywalltwyd ar
eu sylfaen hwy.
17 [f]Hwy a ddywedasant wrth
Dᴅᴜᴡ, Cilia oddi wrthym: a pha
beth a wna yr Hollalluog iddynt
hwy?
18 Etto efe a lanwasai eu tai hwy
o ddaioni: ond [g]pell yw cynghor
yr annuwiolion oddi wrthyf fi.
19 [h]Y rhai cyfiawn a welant, ac
a lawenychant: a'r diniwed a'u
gwatwar hwynt.
20 Gan na thorred ymaith ein
sylwedd ni, eithr y tân a ysodd eu
‖gweddill hwy.
21 Ymarfer, *attolwg,* âg ef, a
[i]bydd heddychlawn: o hyn y daw
i ti ddaioni.
22 Cymmer y gyfraith, attolwg, o'i
enau ef, a gosod ei eiriau ef yn dy
galon.
23 [k]Os dychweli at yr Hollalluog,
ti a adeiledir, symmudi anwiredd
ym mhell oddi wrth dy luestai.
24 [l]Rhoddi aur i gadw ‖fel pridd,
ac *aur* Ophir fel cerrig yr afonydd.
25 A'r Hollalluog fydd yn ‖am-
ddiffyn i ti, a thi a gei †amldra
o arian.
26 Canys yna yr ymhoffi yn yr
Hollalluog, ac [m]a ddyrchefi dy
wyneb at Dᴅᴜᴡ.
27 [n]Ti a weddli arno ef, ac efe
a'th wrendy; a thi a deli dy addun-
edau.
28 *Pan* raglunieth di beth, efe a
sicrhêir i ti; a'r goleuni a lewyrcha
ar dy ffyrdd.
29 Pan ostynger *hwynt,* yna y dy-
wedi di, *Y mae* goruchafiaeth; ac
[o]efe a achub y gostyngedig *ei*
olwg.
30 ‖Efe a wareda ynys y diniwed:
a thrwy lendid dy ddwylaw y gwar-
edir hi.

PENNOD XXIII.

1 *Job yn hiraethu am fyned ger bron Duw,* 6 *o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwiriondeb Job.* 13 *Bod barn Duw yn anghyfnewidiol.*

A JOB a attebodd ac a ddywed-
odd,
2 *Y mae* fy ymadrodd heddyw yn
chwerw: fy †nïaledd sydd drym-
mach na'm huchenaid.
3 [a]O na wyddwn pa le y cawn ef!
fel y deuwn at ei eisteddfa ef!
4 Trefnwn *fy* matter ger ei fron ef,
a llanwn fy ngenau â rhesymmau.
5 Mynnwn wybod *a pha* eiriau
y'm hattebai; a deall pa beth a
ddywedai efe wrthyf.
6 [b]A ddadleu efe â'm herbyn â hel-
aethrwydd *ei* gadernid? Na *wna;*
ond efe a osodai *nerth* ynof.
7 Yno yr uniawn a ymresymmai

Cyn CRIST Cylch 1520.
†Heb. *ben.*
[d]Ps. 10. 11. a 59. 7. a 73. 11. a 94. 7.
‖Neu, *beth a wyr Duw?*
[e]pen. 15. 32. Ps. 55. 23. a 102. 24. Preg. 7. 17.
[f]pen. 21. 14.
[g]pen. 21. 16.
[h]Ps. 107. 42.
‖Neu, *godidowgrwydd.*
[i]Es. 27. 6.
[k]pen. 8. 5, 6. a 11. 13.
[l]2 Chron. 1. 15.
‖Neu, *ar y pridd.*
‖Neu, *aur*
†Heb. *arian cryfder.*
[m]pen. 11. 15.
[n]Ps. 50. 14, 15.
[o]Diar. 29. 23. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
‖Neu, *Y diniweid a wareda yr ynys.*
†Heb. *llaw.*
[a]pen. 13. 3. a 16. 21.
[b]Es. 27. 4, 8.

Cyn CRIST Cylch 1520.

^e pen. 9. 11.
† Heb. *y ffordd sydd gennyf.*
^d Ps. 17. 3. a 66. 10.
† Heb. *cuddiais.*
‖ Neu, *rhan osodedig.*
^e pen. 9. 12, 13. a 12. 14.
^f Ps. 115. 3.
^g Ps. 22. 14.

âg ef: felly mi a ddiangwn byth
gan fy marnwr.
8 ^c Wele, ym mlaen yr âf, ond nid
ydyw efe *yno;* yn ol hefyd, ond ni
fedraf ei ganfod ef:
9 Ar y llaw aswy, lle y mae efe yn
gweithio, ond ni fedraf *ei* weled *ef:*
ar y llaw ddeheu y mae yn ymgudd-
io, fel na chaf *ei* weled:
10 Ond efe a edwyn † fy ffordd i:
^d wedi iddo fy mhrofi, myfi a ddeuaf
allan fel aur.
11 Fy nhroed a ddilynodd ei ger-
ddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac
ni wyrais.
12 Nid ydwyf chwaith yn cilio
oddi wrth orchymyn ei wefusau ef:
† hoffais eiriau ei enau ef yn fwy
na'm ‖ *hymborth* anghenrheidiol.
13 Ond *y mae* efe yn un, a ^e phwy
a'i trŷ ef? ^f a'r *hyn* y mae ei enaid
ef yn ei chwennychu, efe a'*i* gwna.
14 Canys efe a gyflawna yr *hyn* a
osodwyd i mi: ac *y mae* ganddo
lawer o'r fath bethau.
15 Am hynny y dychrynais rhag ei
ofn ef: ystyriais, ac ofnais ef.
16 Canys DUW ^g a feddalhâodd
fy nghalon, a'r Hollalluog a'm cy-
thryblodd:
17 O herwydd na thorrwyd fi
ymaith o flaen y tywyllwch, *ac na*
chuddiodd efe y tywyllwch o'm
gŵydd.

PENNOD XXIV.

1 *Bod anwiredd yn fynych yn diange rhag ei gospi;* **17** *a bod barn ddirgel i'r annuwiol.*

^a Act. 1. 7.
^b Deut. 19. 14. a 27. 17. Diar. 22. 28. a 23. 10.
‖ Neu, *eu porthi hwynt.*
^c pen. 22. 6. Deut. 24. 6, 10, 12, 17.
^d Diar. 28. 28.
† Heb. *cymmysg-ŷd.*
† Heb. *a'r annuwiol a gasglant y winllan.*
^e Galar. 4. 5.

PAHAM, gan ^a na chuddiwyd yr
amseroedd rhag yr Hollalluog,
na welai y rhai sydd yn ei adnabod
ef, ei ddyddiau ef?
2 Y mae *rhai* yn symmudo ^b ter-
fynau; yn ysglyfaethu defaid, ac yn
‖ ymborthi *arnynt.*
3 Y maent yn gyrru asynod yr
amddifad ymaith: maent ^c yn cym-
meryd ŷch y wraig weddw ar wystl.
4 Maent yn troi yr anghenog allan
o'r ffordd: ^d tlodion y ddaear a
ymgyd-lechant.
5 Wele, y maent *fel* asynod gwyllt-
ion yn yr anialwch, yn myned allan
i'w gwaith, gan geisio ysglyfaeth yn
fore: y diffaethwch *sydd yn dwyn*
iddynt fwyd, *ac* i'*w* plant.
6 Medant eu † hŷd yn y maes; † a
gwinllan yr annuwiol a gasglant.
7 Gwnant *i*'r tlawd lettya yn noeth
heb ddillad, ac heb wisg mewn
oerni.
8 Gwlychant, gan lifeiriant y myn-
yddoedd; ac o eisieu diddosrwydd,
^e y cofleidiant graig.
9 Tynnant yr amddifad oddi wrth
y fron: cymmerant wystl gan y
tlawd.
10 Gwnant *iddo* fyned yn noeth
heb ddillad; a dygant ddyrneidiau
lloffa y rhai newynog.
11 *Y rhai* sydd yn gwneuthur
olew o fewn eu parwydydd hwynt,
ac sydd yn sathru *eu* cafnau gwin,
ydynt sychedig.
12 Y mae gwŷr yn griddfan o'r
ddinas, ac y mae eneidiau y rhai
archolledig yn gweiddi; ac nid yw
DUW yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*
13 Y rhai hynny sydd ym mhlith y
rhai sydd yn gwrthwynebu goleuni;
nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac
yn aros yn ei lwybrau.
14 ^f Gyd â'r goleuad y cyfyd y
lleiddiad, ac y lladd efe y tlawd a'r
anghenog; a'r nos y bydd *efe* fel
lleidr.
15 ^g A llygad y godinebwr sydd yn
gwylied am y cyfnos, ^h gan ddywed-
yd, Ni chaiff llygad fy ngweled; ac
efe a esyd hûg ar ei wyneb.
16 Yn y tywyll y maent yn cloddio
trwy dai, *y rhai* a nodasant iddynt
eu hunain liw dydd: ^i nid adwaen-
ant hwy oleuni.
17 Canys megis cysgod marwolaeth
ydyw y bore iddynt hwy: dychryn
cysgod marwolaeth *yw,* os edwyn
neb *hwynt.*
18 Ysgafn *ydyw* ar wyneb y dyfr-
oedd; melldigedig ydyw eu rhandir
hwy ar y ddaear: ni thrŷ efe ei
wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.
19 Sychder a gwres sydd yn cipio
dyfroedd eira: *felly* y bedd *y rhai* a
bechasant.
20 Y groth a'i gollwng ef dros gof,
melus fydd gan y pryf ef; ni chofir
ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel
pren.
21 Y mae efe yn dryllio yr am-
mhlantadwy, *yr hon* ni phlanta; ac
nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r
weddw.
22 Ac y mae efe yn tynnu y rhai
cedyrn wrth ei nerth: y mae efe yn
codi, ac ‖ nid oes *neb* diogel o'i
einioes.
23 Er rhoddi iddo fod mewn dïo-
gelwch, ar yr hyn y mae ei byws;
etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd
hwy.
24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd dros
ychydig, ond hwy † a ddarfuant, ac
a ostyngwyd; hwy a † ddygpwyd
ymaith fel pawb *eraill,* ac a dor-
rwyd ymaith fel pen tywysen.
25 Ac onid *ydyw felly* yn awr, pwy
a'm gwna i yn gelwyddog, ac a esyd
fy ymadrodd yn ddiddym?

PENNOD XXV

Bildad yn dangos na all neb fod yn gyflawn ger bron Duw.

YNA Bildad y Suhiad a attebodd
ac a ddywedodd,
2 Arglwyddiaeth ac ofn *sydd* gyd
âg ef: y mae efe yn gwneuthur
heddwch yn ei uchel-fannau.
3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar
bwy ni chyfyd ei oleuni?
4 ^a Pa fodd y cyflawnhêir dyn gyd
â DUW? neu pa fodd y bydd yr hwn
a aned o wraig yn lân?
5 Wele hyd yn nôd y lleuad, ac ni
lewyrcha hi; a'r sêr nid ydynt bur
yn ei olwg ef:
6 Pa faint llai dyn, *yr hwn sydd*
^b bryf; a mab dyn, *yr hwn sydd*
abwydyn?

PENNOD XXVI.

1 *Job yn ceryddu annhrugarog ysbryd Bildad;* **5** *ac yn cydnabod fod gallu Duw yn anfeidrol, ac yn anchwiliadwy.*

A JOB a attebodd ac a ddywed-
odd,
2 Pwy a gynnorthwyaist ti? ai y

Cyn CRIST Cylch 1520.

^f Ps. 10. 8.
^g Diar. 7. 9.
^h Ps. 10. 11.
^i Ioan 3. 20.
‖ Neu, *nid ymddiried i'w einioes ei hun.*
† Heb. *nid ydynt.*
† Heb. *gauwyd arnynt.*
^a pen. 4. 17, &c. a 15. 14, &c. Ps. 130. 3. a 143. 2.
^b Ps. 22. 6.

Cyn CRIST Cylch 1520

dinerth? a achubaist ti y braich *sydd* heb gadernid?

3 Pa fodd y cynghoraist ti yr annoeth? ac y mynegaist yn helaeth y peth fel y mae?

4 Wrth bwy y mynegaist ymadroddion? ac yspryd pwy a ddaeth allan o honot ti?

‖ Neu, *gyd â'r rhai*, &c.

5 *Pethau* meirw a lunir oddi tan y dyfroedd, ‖a'r rhai sydd yn trigo ynddynt hwy.

[a] Ps. 139. 8, 11. Diar. 15. 11. Heb. 4. 13.

6 [a] *Y mae* uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes dô ar ddistryw.

[b] pen. 9. 8. Ps. 104. 2, &c.

7 [b] Y mae efe yn taenu y gogledd ar y gwagle: y mae efe yn crogi y ddaear ar ddiddym.

8 Y mae efe yn rhwymo y dyfroedd yn ei gymmylau; ac nid ydyw y cwmmwl yn hollti danynt hwy.

9 Y mae efe yn attal wyneb *ei* orsedd-faingc: y mae efe yn taenu ei gwmmwl arni hi.

[c] pen. 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.

† Heb. *hyd ddiwedd diad goleuni gyd â thywyllwch.*

10 [c] Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â therfynau, † nes dibennu goleuni a thywyllwch.

11 Y mae colofnau y nefoedd yn crynu, ac yn synnu wrth ei gerydd ef.

[d] Es. 51. 15. Jer 31. 35.

12 [d] Efe a ranna y môr â'i nerth; ac a dery falchder â'i ddoethineb.

[e] Ps. 33. 6.

13 [e] Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yspryd: ei law ef a luniodd y sarph dorchog.

14 Wele dyma rannau ei ffyrdd ef: ond mor fychan *ydyw* y peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddeall daranau ei gadernid ef?

PENNOD XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb.* 8 *ac nad oes gobaith i'r rhagrithiwr.* 11 *Y troir ben dithion yr cnwir yn felldithion.*

† Heb. *ychwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*

A JOB a † barablodd eilwaith, ac a ddywedodd,

[a] pen. 34. 5.

† Heb. *chwerwodd*, Ruth 1. 20. 2 Bren. 4. 27.

2 Y mae Duw yn fyw, [a] *yr hwn* a ddug ymaith fy marn; a'r Hollalluog, *yr hwn* a † ofidiodd fy enaid;

3 Tra *fyddo* fy anadl ynof, ac yspryd Duw yn fy ffroenau;

4 Ni ddywed fy ngwefusau anwiredd, ac ni thraetha fy nhafod dwyll.

[b] pen. 2. 9. a 13. 15.

5 Na atto Duw i mi eich cyfiawnhâu chwi: oni threngwyf, [b] ni symmudaf fy mherffeithrwydd oddi wrthyf.

† Heb. *er fy nyddiau.*

6 Yn fy nghyfiawnder y glynais, ac nis gollyngaf hi: ni waradwydda fy nghalon *fi* † tra fyddwyf byw.

7 Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn sydd yn codi yn fy erbyn, fel yr anwir.

[c] Matt. 16. 26. Luc. 12. 20.

8 [c] Canys pa obaith *sydd* i'r rhagrithiwr, er elwa o hono ef, pan dynno Duw ei enaid ef allan?

[d] pen. 35. 12 Ps. 18. 41. a 109. 7. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.

9 [d] A wrendy Duw ar ei lef, pan ddelo cyfyngder arno?

10 A ymlawenycha efe yn yr Hollalluog? a eilw efe ar Dduw bob amser?

11 Myfi a'ch dysgaf chwi trwy law Duw: ni chelaf yr hyn *sydd* gyd â'r Hollalluog.

12 Wele, chwychwi oll a'*i* gwelsoch; a phaham yr ydych chwi felly yn ofera *mewn* oferedd?

[e] pen. 20. 29.

13 [e] Dyma ran dyn annuwiol gyd â Duw; ac etifeddiaeth y rhai traws, *yr hon* a gânt hwy gan yr Hollalluog.

[f] Deut. 28. 41. Hos. 9. 13.

14 [f] Os ei feibion ef a amlhêir, *hwy a amlhêir* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.

[g] Ps. 78. 64.

15 Ei weddillion ef a gleddir yn marwolaeth: [g] a'i wragedd gweddwon ni wylant.

16 Er iddo bentyrru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai;

[h] Diar. 28. 8. Preg. 2. 26.

17 Efe a'*i* darpara, ond [h] y cyfiawn a'*i* gwisg: a'r diniwed a gyfranna yr arian.

[i] Es. 1. 8. Galar. 2. 6.

18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyfyn, ac [i] fel bwth a wna gwyliwr.

19 Y cyfoethog a huna, ac nis cesglir ef: efe a egyr ei lygaid, ac nid *yw*.

[k] pen. 18. 11.

20 [k] Dychryniadau a'i goddiweddant ef fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef liw nos.

21 Y dwyreinwynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a â ymaith; ac a'i teifl ef fel corwynt allan o'i le.

22 Canys *Duw* a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffoi rhag ei law ef.

23 Curant eu dwylaw arno, ac a'i hyssiant allan o'i le.

PENNOD XXVIII.

1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddawn Duw yw doethineb.*

DIAU fod gwythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y coethant *ef.*

2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd; ac *o'r* garreg y toddir pres.

3 Efe sydd yn gosod terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan bob perffeithrwydd; *hyd yn nod* meini tywyllwch a chysgod angau.

4 Y mae yr afon yn torri allan oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd* a anghofiwyd gan y troed: hwy a sychasant ac a aethant ymaith oddi wrth ddynion.

5 Y ddaearen, o honi y daw bara: trowyd megis tân oddi tani.

‖ Neu, *mwyn aur.*

6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i saphir; a ‖ phriddellau aur sydd iddi.

7 *Y mae* llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud:

8 Yr hwn ni sathrodd cenawon llew; nid aeth hen lew trwyddo.

9 Y mae efe yn estyn ei law at y gallestr: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwraidd.

10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri trwy y creigiau; ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.

† Heb. *wylo.*

11 Y mae efe yn rhwymo yr afonydd rhag † llifo, ac yn dwyn *peth* dirgel allan i oleuni.

[a] ad. 20. Preg. 7. 24.

12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a pha le *y mae* trigle deall?

13 Ni ŵyr dyn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhir y rhai byw.

[b] ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34.

14 [b] Y mae y dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynof fi: ac y mae y môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd â myfi.

[c] Diar. 3. 13, 14. a 8. 11, 19. a 16. 16.

† Heb. *Ni roir aur pur am dani.*

15 [c] † Ni cheir hi er aur pur; ac ni ellir pwyso ei gwerth hi o arian.

16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir; nac i'r onix gwerthfawr, nac i'r saphir.

Cyn CRIST Cylch 1520

‖ Neu, *dilyfn.*
‖ Neu, *Ramoth.*
‖ Neu, *maen gwerthfawr.*
d ad. 12.
e ad. 14.
f Ps. 135. 7.
‖ Neu, *rhifodd.*
g Deut. 4. 6. Ps. 111. 10. Diar 1 7 a 9. 10. Preg. 12. 13.

17 Nid aur a‖ grisial a'i cystadla
hi: na llestr o aur ‖ dilin *fydd*
gydwerth iddi.
18 Ni chofir y ‖ cwrel, na'r ‖ gabis:
canys *gwell yw* caffaeliad doethineb
ná gemmau.
19 Ni ellir cyffelybu y topaz o
Ethiopia iddi hi: ni chyd-brisir hi
âg aur pur.
20 *d* Gan hynny o ba le y daw
doethineb? a pha le *y mae* mangre
deall?
21 Canys hi a guddied oddi wrth
lygaid pob dyn byw; a hi a guddiwyd
oddi wrth ehediaid y nefoedd.
22 *e* Colledigaeth a marwolaeth
sydd yn dywedyd, Ni a glywsom â'n
clustiau sôn am dani hi.
23 Duw sydd yn deall ei ffordd hi;
ac efe a edwyn ei lle hi.
24 Canys y mae efe yn edrych ar
eithafoedd y ddaear, *ac* yn gweled
dan yr holl nefoedd;
25 *f* I wneuthur pwys i'r gwynt;
ac efe a bwysa y dyfroedd wrth
fesur.
26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r
gwlaw, a ffordd i fellt y taranau:
27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i
‖ mynegodd hi; efe a'i parottôdd
hi, a hefyd efe a'i chwiliodd hi
allan.
28 Ac wrth ddyn efe a ddywedodd,
Wele, *g* ofn yr Arglwydd, hynny
ydyw doethineb; a chilio oddi wrth
ddrwg, *sydd* ddeall.

PENNOD XXIX.

Job yn cwyno iddo ei hun, o herwydd ei lwyddiant a'i anrhydedd o'r blaen.

† Heb. *ychwanegodd gymeryd ei ddammeg*
a Edrych pen. 1. 3.
‖ Neu, *lamp,* Ps. 18. 28.
b Edrych Deut. 32. 13. a 33. 24. pen. 20. 17.
c Ps. 81. 16.
† Heb. *gyd â myfi.*
† Heb. *Llais y pendefigion a guddiwyd.*
d Ps. 72. 12. Diar. 21. 13. a 24. 11.

YNA Job a † barablodd drachefn,
ac a ddywedodd,
2 O na bawn i fel *yn a* y misoedd
o'r blaen; fel *yn* y dyddiau *pan*
gadwai Duw fi;
3 Pan wnai efe i'w ‖ oleuni lewyrchu
ar fy mhen, wrth oleuni yr
hwn y rhodiwn *trwy* dywyllwch;
4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid,
a dirgelwch Duw ar fy
mhabell;
5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto gyd
â mi, *a'm* plant o'm hamgylch;
6 Pan *b* olchwn fy nghamrau âg
ymenyn, a *phan* dywalltai y *c* graig
† i mi afonydd o olew;
7 Pan awn i allan i'r porth trwy y
dref; *pan* barottôwn fy eisteddfa
yn yr heol:
8 Llangciau a'm gwelent, ac a ymguddient;
a henuriaid a gyfodent,
ac a safent i fynu.
9 Tywysogion a attallent eu hymadroddion,
ac a osodent *eu* llaw ar
eu genau.
10 † Pendefigion a dawent â sôn,
a'u tafod a lynai wrth daflod eu
genau.
11 Pan *y'm* clywai clust, hi a'm
bendithiai; a phan *y'm* gwelai
llygad, efe a dystiolaethai gyd â
mi:
12 Am fy mod *d* yn gwaredu y
tlawd a fyddai yn gweiddi, a'r amddifad,
a'r *hwn* ni *byddai* gynnorthwywr
iddo.
13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod
am dano, a ddeuai arnaf; a

gwnawn i galon y wraig weddw lawenychu.
14 *e* Gwisgwn gyfiawnder, a hithau
a wisgai am danaf fi: a'm barn
fyddai fel mantell a choron.
15 Llygaid oeddwn i'r dall; a
thraed *oeddwn* i'r cloff.
16 Tad *oeddwn* i'r anghenog; *f* a'r
cwyn ni wyddwn a chwiliwn allan.
17 Drylliwn hefyd *g* gilddannedd
yr anghyfiawn, ac a † dynnwn yr ysglyfaeth
allan o'i ddannedd ef.
18 Yna y dywedwn, Byddaf farw
yn fy nyth; a byddaf mor aml *fy*
nyddiau â'r tywod.
19 *h* Fy ngwreiddyn *oedd* yn † ymdaenu
i wrth y dyfroedd; a'r
gwlith a arhosodd ar hyd nos ar fy
mrig.
20 Fy ngogoniant *oedd* † ir ynof
fi; *k* a'm bwa a † adnewyddai yn fy
llaw.
21 Hwy a wrandawent arnaf, ac
a ddisgwylient; distawent wrth fy
nghynghor.
22 Ar ol fy ymadrodd ni ddywedent
hwy eilwaith; a'm hymadrodd
a ddiferai arnynt hwy.
23 A hwy a ddisgwylient am danaf
fel am y gwlaw; ac a ledent eu
genau fel *am l* y diweddar-wlaw.
24 *Os* chwarddwn arnynt hwy, ni
chredent; ac ni wnaent hwy i lewyrch
fy wyneb syrthio.
25 Dewiswn eu ffordd hwynt,
eisteddwn yn bennaf, a thrigwn fel
brenhin mewn llu, megis yr hwn a
gysura rai galarus.

PENNOD XXX.

1 Troi anrhydedd Job yn ddygn ddiystyrwch: 15 a'i hawddfyd yn adfyd.

OND yn awr *y rhai sydd* † ieuangach
ná mi sydd yn fy
ngwatwar, y rhai y diystyraswn
eu tadau i'w gosod gyd â chwn fy
nefaid.
2 I ba beth *y gwasanaethai* cryfdwr
eu dwylaw hwynt i mi? darfuasai
am ‖ henaint ynddynt hwy.
3 Gan anghen a newyn, unig *oeddynt:*
yn ffoi i'r anialwch † gynt, yn
ddiffaeth ac yn wyllt:
4 Y rhai a dorrent yr hocys mewn
brysglwyni, a gwraidd meryw yn
fwyd iddynt.
5 Hwy a yrrid ymaith o fysg *dynion,*
(gwaeddent ar eu hol hwy, fel
ar ol lleidr)
6 I drigo mewn holltau ‖ afonydd,
mewn tyllau y ddaear, ac *yn* y
creigiau.
7 Hwy a ruent ym mhlith perthi:
hwy a ymgasglent dan ddanadl.
8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai
anenwog *oeddynt:* gwaelach ná'r
ddaear oeddynt.
9 Ac yn awr eu cân hwy ydwyf
fi, a myfi sydd yn destun iddynt.
10 Y maent yn fy ffieiddio, yn
cilio ym mhell oddi wrthyf: ac nid
† arbedant *b* boeri yn fy wyneb.
11 Oblegid iddo *c* ddattod fy rhaff,
a'm cystuddio; hwythau a ollyngasant
y ffrwyn yn fy ngolwg i.
12 Y rhai ieuaingc sydd yn codi
ar *fy llaw* ddehau; y maent yn
gwthio fy nhraed, ac *d* yn sarnu i'm
herbyn ffyrdd eu dinystr.

Cyn CRIST Cylch 1520.

e Deut. 24. 13. Ps 132. 9. Es. 59. 17. a 61. 10. Eph. 6. 14, &c. 1 Thess. 5. 8.
f Diar. 29. 7.
g Diar. 30. 14.
† Heb. *furiwn.*
h pen. 18. 16.
† Heb. *agored.*
i Ps. 1 3. Jer. 17. 8.
† Heb. *newydd.*
k Gen. 49. 24.
† Heb. *newidiai.*
l Zech. 10. 1.
† Heb. *lai o ddyddiau ná mi.*
‖ *oedran.*
† Heb. *neithiwyr.*
‖ *dyffrynoedd.*
a pen. 17. 6. Ps. 35. 15. a 69. 12. Galar. 3. 14, 63.
† Heb. *attallant boeri o'm hwyneb*
b Num. 12. 14. Deut. 25. 9. Es. 50. 6. Matt. 26. 67. a 27. 30.
c Edrych pen. 12 18.
d pen. 19. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520

13 Anrheithiant fy llwybr, ychwanegant fy nhrueni, heb *fod* help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf* megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* wrth yr anrhaith.

15 Dychryniadau a drówyd arnaf: fel gwynt yr erlidiant fy † enaid: a'm hiachawdwriaeth a â heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny yr [e] ymdywallt fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cystudd a ymaflasant ynof.

17 Y nos y tyllir fy esgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd*, fy ngwisg a newidiodd: efe a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm taflodd yn y clai; ac aethum yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrando: yr ydwyf yn sefyll, ac *nid* ystyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn greulawn yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu â nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nyrchafu i'r gwynt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn toddi fy ‖ sylwedd.

23 Canys myfi a wn y dygi di fi *i* farwolaeth; ac *i*'r tŷ [f] rhagderfynedig i bob dyn byw.

24 Dïau nad estyn *ef* law i'r † bedd, er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinystr ef.

25 [g] Oni wylais i dros yr hwn oedd galed *ei* † fyd? *oni* ofidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddisgwyliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy ymysgaroedd a ferwasant, ac ni orphwysasant: dyddiau cystudd a'm rhagflaenasant.

28 [h] Cerddais yn alarus heb yr haul: codais, *a* gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i] Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau, ac yn gyfaill i gywion yr estrys.

30 [k] Fy nghroen a dduodd am danaf, [l] a'm hesgyrn a losgasant gan wres.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *fel* llais rhai yn wylo.

† Heb. *arbennig.*
[e] Ps. 42. 4.
‖ Neu, *noethineb.*
[f] Heb. 9. 27.
† Heb. *pentwr*
[g] Ps. 35. 13, 14. Rhuf. 12. 15.
† Heb. *ddiwrnod?*
[h] Ps. 38. 6. a 42. 9. a 43. 2.
[i] Ps. 102. 6. Mic. 1. 8.
[k] Ps. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10.
[l] Ps. 102. 3.

PENNOD XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

MYFI a wneuthum ammod â'm [a] llygaid; paham gan hynny y meddyliwn am forwyn?

2 Canys pa [b] ran *sydd oddi wrth* DDUW oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *sydd oddi wrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinystr i'r anwir? a *dialedd* dïeithr i'r rhai sydd yn gwneuthur anwiredd?

4 [c] Onid ydyw efe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 Os rhodiais mewn oferedd, ac os prysurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwysed fi mewn cloriannau cyfiawn, a mynned Duw wybod fy mherffeithrwydd.

7 Os gwyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [d] myned o'm calon ar ol fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna* [e] hauwyf fi, a bwyttâed arall; ïe, dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 Os twylled fy nghalon gan wraig, ac *os* cynllwynais wrth ddrws fy nghymmydog;

10 Maled fy ngwraig innau i *wr* arall; ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys ysgelerder *ydyw* hyn, ac [f] anwiredd *ydyw i'w gospi gan* farnwyr.

12 Canys tân *ydyw* a ysa oni anrheithio, ac *efe* a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 Os dïystyrais achos fy ngwas a'm gwasanaethferch, pan ymrysonent â mi;

14 Pa beth gan hynny a wnaf pan [g] godo Duw? a phan ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo?

15 [h] Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y groth, a'i gwnaeth yntau? ac ‖ onid yr un a'n lluniodd yn y bru?

16 Os atteliais *ddim* o ddeisyfiad y tlawd, ac *os* gwneuthum i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac os bwyttêais fy † mwyd yn unig, ac oni fwyttâodd yr amddifad o hono;

18 (Canys efe a gynnyddodd gyd â mi, fel *gyd â* thad, o'm hieuengetid; ac o groth fy mam mi a'i tywysais ‖ hi)

19 Os gwelais neb yn marw o eisieu dillad, a'r anghenog heb wisg:

20 Os ei lwynau ef ni'm [i] bendithiasant, ac *oni* chynhesodd efe gan gnu fy nefaid i;

21 Os codais fy llaw yn erbyn yr amddifad, pan welwn fy nghymmorth yn y porth.

22 Syrthied fy mraich oddi wrth fy ysgwydd, a thorrer fy mraich oddi wrth y cymmal.

23 Canys [k] ofn dinystr Duw *oedd* arnaf; a chan ei uchelder ef ni allwn oddef.

24 [l] Os gosodais fy ngobaith *mewn* aur; ac os dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *wyt;*

25 [m] Os llawenychais am *fod* fy nghyfoeth yn fawr, ac oblegid i'm llaw gael llawer;

26 [n] Os edrychais ar yr haul pan dywynnai, a'r lleuad yn cerdded yn ddisglaer;

27 Ac os hudwyd fy nghalon yn guddiedig, ac *os* fy ngenau a gusanodd fy llaw:

28 Hyn hefyd *fuasai* [o] anwiredd i'w gospi gan y barnwyr: canys gwadaswn DDUW uchod.

29 [p] Os llawenychais i am drychineb yr hwn a'm casâi, ac os ymgodais pan † ddigwyddodd drwg iddo:

30 [q] (Ac ni ddïoddefais i daflod fy ngenau bechu; gan ofyn ei einioes ef trwy felldithio.)

31 Oni ddywedodd dynion fy mhabell, O nâ chaem o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.

[a] Matt. 5. 28.
[b] pen. 20. 29. a 27. 13.
[c] 2 Chron. 16. 9. pen. 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 32. 19.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[d] Edrych Num. 15. 39. Ezec. 6. 9. Matt. 5. 29.
[e] Lef. 26. 16. Deut. 28. 30, 38, &c.
[f] Gen. 38. 24. Lef. 20. 10. Deut. 22. 22. Edrych ad. 28.
[g] Ps. 44. 21.
[h] pen. 34. 19. Diar. 14. 31. a 22. 2. Mal. 2. 10.
‖ Neu, *onid efe a'n lluniodd ni mewn un groth?*
† Heb. *nhammaid.*
‖ Sef, *y weddw.*
[i] Edrych Deut. 24. 13.
[k] Es. 13. 6. Joel 1. 15.
[l] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.
[m] Ps. 62. 10.
[n] Deut. 4. 19. a 11. 16. a 17. 3.
[o] ad. 11.
[p] Diar. 17. 5.
† Heb. *gafodd drwg ef.*
[q] Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 14.

Cyn CRIST Cylch 1520.

32 [r] Ni lettyodd dieithr ddyn yn yr
heol: agorais fy nrysau i'r ‖ fford-
olion.
33 Os cuddiais fy nghamweddau
[s] fel ‖ Adda; gan guddio fy anwir-
edd yn fy mynwes;
34 A ofnais i dyrfa liosog, neu
a'm dychrynai dirmyg teulu; fel y
tawn heb fyned allan o'm drws?
35 O am un a'm gwrandawai!
wele, fy ‖ nymuniad yw, [t] i'r Hollall-
uog fy atteb i, ac ysgrifenu o'm
gwrthwynebwr lyfr.
36 Diau y dygwn ef ar fy ysgwydd;
a rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.
37 Mynegwn iddo rifedi fy ngham-
rau; fel tywysog y nesâwn atto.
38 Os ydyw fy nhir i yn llefain yn
fy erbyn, ac *os* ydyw ei gwysau ef
yn cyd-wylo;
39 Os bwyttêais i ei † gnwd ef heb
arian, ac *os* cystuddiais enaid ei
berchennogion ef:
40 Tyfed [u] ysgall yn lle gwenith, a
‖ bulwg yn lle haidd.
Diweddwyd geiriau Job.

PENNOD XXXII.

1 *Elihu yn ddig wrth Job a'i gyfeillion:* 6 *ac, am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn esgusodi hyfder ei ieuengctid ei hun;* 11 *ac yn beio arnynt hwy, nad oeddynt yn boddloni Job.* 16 *Ei zêl ef i lefaru.*

FELLY y tri gwr yma a beidias-
ant ag atteb i Job, am ei *fod* ef
yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.
2 Yna digofaint Elihu, mab Ba-
rachel y Buziad, o genedl Ram, a
gynneuodd: ei ddigofaint ef a gy-
nynodd yn erbyn Job, am farnu o
hono ei enaid yn gyfiawn o flaen
Duw.
3 A'i ddigofaint ef a gynneuodd
yn erbyn ei dri chyfaill, am na
chawsent hwy atteb, ac *er hynny,*
farnu o honynt Job yn euog.
4 Elihu hefyd a ‖ arhosasai ar Job
nes darfod iddo lefaru: canys *yr*
oeddynt hwy yn hŷn nag ef o † oed-
ran.
5 Pan welodd Elihu nad *oedd*
atteb gan y tri wŷr hyn, yna y cyn-
neuodd ei ddigofaint ef.
6 Ac Elihu, mab Barachel y Buz-
iad, a attebodd ac a ddywedodd,
† Ieuangc ydwyf o oedran, chwithau
ydych hen iawn: am hynny yr ar-
swydais, ac yr ofnais ddangos fy
meddwl i chwi.
7 Dywedais, Dyddiau a draethant,
a lliaws o flynyddoedd a ddysgant
ddoethineb.
8 Ond *y mae* yspryd mewn dyn; ac
[a] ysprydoliaeth yr Hollalluog sydd
yn gwneuthur iddynt hwy ddeall.
9 Nid yw *gwŷr* mawrion ddoeth
bob amser: ac nid yw henafgwyr
yn deall barn.
10 Am hynny y dywedais, Gwran-
do fi; minnau a ddangosaf fy
meddwl.
11 Wele, disgwyliais wrth eich
geiriau; clust-ymwrandewais â'ch
† rhesymmau, tra y chwiliasoch
chwi am eiriau.
12 Ië, mi a ddeliais arnoch: ac
wele, nid oedd *un* o honoch yn
argyhoeddi Job, gan atteb ei eiriau
ef:

[r] Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9.
‖ Neu, *ffordd.*
[s] Gen. 3. 8, 12. Hos. 6. 7.
‖ Neu, *dyn.*
‖ Neu, *argoel yw yr ettyb yr Hollalluog fi.*
[t] pen. 13. 22.
† Heb. *gryfdwr.*
[u] Gen. 3. 18.
‖ Neu, *chwŷn niweidiol.*
‖ *ddisgwyltasai Job mewn geiriau.*
† Heb. *ddyddiau.*
† Heb. *Bychan ydwyf o ddyddiau.*
[a] pen. 35. 11. a 38. 36. Diar. 2. 6. Preg. 2. 26. Dan. 1. 17. a 2. 21. Iago 1. 5.
† Heb. *deall.*

13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a
gawsom ddoethineb: Duw sydd yn
ei wthio ef i lawr, ac nid dyn.
14 Er na † hwyliodd efe *ei* ym-
adroddion yn fy erbyn i; ac nid
attebaf finnau iddo â'ch geiriau
chwi.
15 Hwy a synnasant, nid atteba-
sant mwy; † peidiasent â llefaru.
16 Wedi disgwyl o honof (canys
ni lefarent, eithr sefyll heb atteb
mwy)
17 *Dywedais,* Minnau a attebaf
fy rhan, minnau a ddangosaf fy
meddwl.
18 Canys yr ydwyf yn llawn geir-
iau: y mae † yr yspryd sydd ynof
yn fy nghymmell i.
19 Wele, fy mol *sydd* fel gwin nid
agorid arno: y mae efe yn hollti fel
costrelau newyddion.
20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl:
agoraf fy ngwefusau, ac attebaf.
21 Ni dderbyniaf yn awr wyneb
neb: ni wenhieithiaf wrth ddyn.
22 Canys ni fedraf wenhieithio;
pe gwnawn, buan y'm cymmerai fy
Ngwneuthurwr ymaith.

PENNOD XXXIII.

1 *Elihu yn ymgynnyg i ymresymmu â Job dros Dduw, mewn purdeb a llarieidd-dra;* 8 *yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd i ddyn.* 14 *Duw yn galw dyn i edifeirwch, trwy weledigaethau,* 19 *trwy gystuddiau,* 23 *a thrwy ei weinidogion.* 31 *Y mae efe yn annog Job i wrando.*

O HERWYDD paham, Job, clyw,
attolwg, fy ymadroddion; a
gwrando fy holl eiriau.
2 Wele yr ydwyf yn awr yn agoryd
fy ngenau; mae fy nhafod yn dy-
wedyd yn nhaflod fy ngenau.
3 *O* uniondeb fy nghalon *y bydd*
fy ngeiriau; a'm gwefusau a ad-
roddant wybodaeth bur.
4 [a] Yspryd Duw a'm gwnaeth i;
ac anadl yr Hollalluog a'm bywioc-
âodd i.
5 Os gelli, atteb fi: ymbarottôa,
a sâf o'm blaen i.
6 [b] Wele fi, yn ol dy † ddymuniad
di, yn lle Duw: allan o'r clai y tor-
rwyd finnau.
7 Wele, ni'th ddychryna fy arswyd
i, ac ni bydd fy llaw yn drom arnat.
8 Dywedaist yn ddiau † lle y clyw-
ais i, a myfi a glywais lais *dy* ymad-
roddion:
9 [c] Pur *ydwyf* fi heb gamwedd:
glân *ydwyf,* ac heb anwiredd ynof.
10 Wele, efe a gafodd achosion yn
fy erbyn: [d] y mae efe yn fy nghyfrif
yn elyn iddo.
11 [e] Y mae yn gosod fy nhraed yn
y cyffion: y mae yn gwylied fy holl
lwybrau.
12 Wele, *yn* hyn nid ydwyt gyf-
iawn. Mi a'th attebaf, mai mwy
ydyw Duw nâ dyn.
13 Paham yr ymrysoni yn ei er-
byn ef? o herwydd nid ydyw efe yn
† rhoi cyfrif am ddim o'i weithred-
oedd.
14 Canys y mae Duw yn llefaru
unwaith, ie, ddwywaith; *ond* ni
ddeall *dyn.*
15 Trwy hûn, *a thrwy* weledigaeth
nos, pan syrthio trwmgwsg ar ddyn-
ion, wrth heppian ar wely;

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *threfnodd.*
† Heb. *symmudasant oddi wrthynt ymadroddion.*
† Heb. *yspryd fy mol.*
[a] Gen. 2. 7.
[b] pen. 9. 34, 35. a 13. 20, 21.
† Heb. *enau.*
† Heb. *yn fy nghlustiau.*
[c] pen. 9. 17. a 10. 7. a 11. 4. a 16. 17. a 23. 10, 11. a 27. 5. a 29. 14. a 31. 1.
[d] pen. 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
[e] pen. 13. 27. a 14. 16.
† Heb. *atteb.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

† Heb. *y datguddia.*
f pen. 36. 10, 15.
† Heb. *myned ymaith.*
g Ps. 107. 18.
† Heb. *dymunol.*
‖ Neu, *ddeonglwr.*
‖ Neu, *gymmod.*
† Heb. *mabolaeth.*
‖ Neu, *ac a ddywed.*
‖ Neu, *waredodd fy enaid.*
‖ Neu, *a'm bywyd.*
‖ *yn fynych.*
h Ps. 56. 13.

16 Yna †*fyr* egyr efe glustiau dyn-
ion, ac y selia efe addysg iddynt:
17 I dynnu dyn *oddi wrth ei*
walth, ac i guddio balchder oddi
wrth ddyn.
18 Y mae efe yn cadw ei enaid
ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei
† cholli trwy y cleddyf.
19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar
ei wely; a lliaws ei esgyrn ef â
gofid caled:
20 *g* Fel y ffieiddio ei fywyd ef
fara, a'i enaid fwyd † blasus.
21 Derfydd ei gnawd ef allan o
olwg: saif ei esgyrn allan, *y rhai* ni
welid *o'r blaen.*
22 Nesâu y mae ei enaid i'r bedd,
a'i fywyd i'r dinystrwyr.
23 Os bydd gyd âg ef gennad o
‖ ladmerydd, un o fil, i ddangos i
ddyn ei uniondeb:
24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac
a ddywed, Gollwng ef, rhag disgyn
o hono i'r clawdd: myfi a gefais
‖ iawn.
25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd nâ
† bachgen: efe a ddychwel at ddydd-
iau ei ieuengctid.
26 Efe a weddïa ar DDUW, ac
yntau a fydd boddlawn iddo; ac
efe a edrych yn ei wyneb ef mewn
gorfoledd: canys efe a dâl i ddyn
ei gyfiawnder.
27 Efe a edrych ar ddynion, ‖ ac
os dywed *neb,* Mi a bechais, ac a
wyrais uniondeb, ac ni lwyddodd i
mi;
28 Efe a ‖ wared ei enaid ef rhag
myned i'r clawdd, ‖ a'i fywyd a wêl
oleuni.
29 Wele, hyn oll a wna Duw
‖ ddwywaith *neu* dair â dyn,
30 *h* I ddwyn ei enaid ef o'i bwll,
i'w oleuo â goleuni y rhai byw.
31 Gwrando, Job, clyw fi: taw, a
mi a lefaraf.
32 Od oes geiriau gennyt, atteb
fi: llefara; canys chwennychwn dy
gyfiawnhâu di.
33 Onid ê, gwrando arnaf fi:
bydd ddistaw, a myfi a ddysgaf i ti
ddoethineb.

PENNOD XXXIV.

1 *Elihu yn beio ar Job, am fwrw ar Dduw fod yn anghyfiawn.* 10 *Nas gall Duw Hollalluog fod yn anghyfiawn.* 31 *Rhaid i ddyn ymddarostwng i Dduw.* 34 *Elihu yn ceryddu Job.*

AC Elihu a lefarodd ac a ddy-
wedodd,
2 *Ha wŷr* doethion, gwrandewch
fy ymadroddion; a *chwychwi* y rhai
ydych yn gwybod, clust-ymwran-
dewch.
3 *a* Canys y glust a farn ymad-
roddion, fel yr archwaetha † y gen-
au fwyd.
4 Dewiswn i ni farn, gwybyddwn
rhyngom pa beth sydd dda.
5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn
ydwyf: a *b* Duw a ddug ymaith fy
marn.
6 A ddywedaf fi gelwydd yn erbyn
fy matter fy hun? *c* anaele *yw* fy
† archoll heb gamwedd.
7 Pa wr *sydd* fel Job, *d yr hwn* a
ŷf watwargerdd fel dwfr?
8 Ac a rodio y'nghymdeithas gyd

a pen. 6. 30. a 12. 11.
† Heb. *taflod y genau.*
b pen. 27. 2.
c pen. 9. 17.
† Heb. *saeth,* pen. 6. 4. a 16. 13.
d pen. 15. 16.

â gweithredwyr anwiredd, ac sydd
yn myned gyd â dynion annuwiol.
9 Canys *e* dywedodd, Ni fuddia i
wr ymhyfrydu â Duw.
10 Am hynny chwychwi wŷr calon-
nog, gwrandewch arnaf. *f* Pell oddi
wrth DDUW fyddo *gwneuthur* an-
nuwioldeb, ac oddi wrth yr Holl-
alluog *weithredu* anwiredd.
11 *g* Canys efe a dâl i ddyn ei
waith; ac efe a wna i wr gael yn
ol ei ffyrdd ei hun.
12 Dïau hefyd na wna Duw yn an-
nuwiol; ac na wyra yr Hollalluog
farn.
13 Pwy a roddes iddo ef lywodr-
aethu y ddaear? a phwy a osododd
† yr holl fyd?
14 *h* Os gesyd ei galon † ar *ddyn,*
os casgl efe atto ei hun ei yspryd a'i
anadl ef;
15 *i* Pob cnawd a gyd-drenga, a
dyn a ddychwel i'r pridd.
16 Ac od *oes* ddeall *ynot,* gwrando
hyn: clust-ymwrando â llef fy ym-
adroddion.
17 *k* A gaiff yr hwn sydd yn casâu
barn, † lywodraethu? ac a ferni di
yr hwn sydd gyfiawn odiaeth, yn
annuwiol?
18 A ddywedir wrth frenhin, Dryg-
ionus *ydwyt? ac,* Annuwiol *ydych,*
wrth dywysogion?
19 *Pa faint llai wrth* yr hwn
l ni dderbyn wynebau tywysogion,
ac nid edwyn y goludog o flaen y
tlawd? canys *m* gwaith ei ddwylaw
ef *ydynt* oll.
20 Hwy a fyddant meirw mewn
moment, a hanner nos y cynhyrfa
y bobl, ac yr ânt ymaith: a'r cad-
arn a † symmudir heb *waith* llaw
21 *n* Canys ei lygaid ef *sydd* ar
ffyrdd dyn, ac efe a wêl ei holl gam-
rau ef.
22 *o* Nid *oes* dywyllwch na chysgod
angau, lle y gall y rhai sydd yn
gweithio anwiredd, ymguddio.
23 Canys ni esyd *Duw* ar ddyn
ychwaneg *nag a haeddo;* fel y
gallo efe fyned i gyfraith â Duw.
24 Efe a ddryllia rai cedyrn yn
† aneirif, ac a esyd eraill yn eu lle
hwynt.
25 Am hynny efe a edwyn eu
gweithredoedd hwy: a phan newid-
io efe y nos, hwy a † ddryllir.
26 Efe a'u tery hwynt, megis rhai
annuwiol, † yn amlwg:
27 Am iddynt gilio oddi ar ei ol ef,
ac *p* nad ystyrient ddim o'i ffyrdd
ef:
28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd
atto ef, ac efe a wrendy waedd y
cystuddiol.
29 Pan esmwythâo efe, pwy a
anesmwythâ? a phan guddio efe *ei*
wyneb, pwy a edrych arno? pa un
bynnag ai yn erbyn cenedl, ai yn
erbyn dyn yn unig:
30 Fel na theyrnasai dyn ffuantus,
ac na rwyder y bobl.
31 Ond wrth DDUW, yr hwn a ddy-
wed, Mi a faddeuais, nid anrheith-
iaf, *y dylid dywedyd;*
32 Heb law a welaf, dysg di fi: o
gwneuthum anwiredd, ni wnaf fi
mwy.

Cyn CRIST Cylch 1520.

e pen. 35. 3.
f Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 8. 3. a 36. 23. Ps. 92. 15. Rhuf. 9. 14.
g Ps. 62. 12. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 5. 10. 1 Petr 1. 17. Dat. 22. 12.
† Heb. *y cwbl o hono?*
h Ps. 104. 29. Preg. 12. 7.
† Heb. *arno ef.*
i Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
k Gen. 18. 25.
† Heb. *rwymo?*
l Deut. 10. 17. 2 Chron. 19. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3 25
m pen. 31. 15.
† Heb. *sym-mudant.*
n 2 Chron. 16. 9. pen 31 4. Ps 34. 15. Diar. 5 21. a 15 3. Jer. 16. 17. a 32 19
o Ps. 139. 12 Amos 9 2, 3. Heb. 4. 13.
† Heb *an-chwiliadwy.*
† Heb. *ysigir.*
† Heb. *ym mangre y rhai sydd yn edrych.*
p Ps. 28. 5. Es. 5. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520.

33 Ai †wrth dy feddwl di *y*
byddai? efe a'i tâl, pa un bynnag a
wnelych ai gwrthod, ai dewis; ac
nid myfi: am hynny dywed yr hyn
a wyddost.
34 Gwŷr †call, dywedant i mi; a'r
gwr doeth, clywed fi.
35 Job a ddywedodd yn annoeth;
a'i eiriau *ydynt* heb ddoethineb.
36 Fy Nhad, profer Job hyd y
diwedd, am *roddi* attebion dros
ddynion anwir.
37 Canys efe a chwanegodd ys-
gelerder at ei bechod; efe a gurodd
ei ddwylaw yn ein plith ni, ac a
amlhâodd ei eiriau yn erbyn Duw.

PENNOD XXXV.

1 *Nad oes mor ymgystadlu â Duw; am nad oes na'n daioni na'n drygioni yn dda nac yn ddrwg iddo ef.* 9 *Bod llawer yn gwaeddi ar Dduw yn eu cystudd, ac heb gael eu gwrando, o eisieu ffydd.*

AC Elihu a lefarodd ac a ddy-
wedodd,
2 A gyfrifaist di yn uniawn ddywed-
yd o honot, *Y mae* fy nghyfiawnder
i yn fwy nâ'r eiddo Duw?
3 Canys [a]dywedaist, Pa les a wna
hynny i ti? pa beth a ynnillaf?
‖*er fy nglanhâu* oddi wrth fy
mhechod?
4 Myfi a †attebaf i ti, ac i'th gy-
feillion gyd â thi.
5 [b]Edrych ar y nefoedd, a gwel;
ac edrych ar y cymmylau, *y rhai*
sydd uwch nâ thi.
6 Os pechi, pa *niwed* a wnei di
iddo ef? os aml fydd dy anwiredd-
au, pa beth yr wyt yn ei wneuthur
iddo ef?
7 [c]Os cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt
yn ei roddi iddo ef? neu pa beth
y mae efe yn ei gael ar dy law di?
8 I wr fel tydi, dy annuwioldeb, ac
i fab dyn, dy gyfiawnder, *a all ryw*
beth.
9 Gan faint y gorthrymder, hwy
a wnant i'r *gorthrymmedig* lefain:
hwy a floeddiant rhag braich y
cedyrn.
10 Ond ni ddywed neb, Pa le y
mae Duw, yr hwn a'm gwnaeth i;
[d]yr hwn sydd yn rhoddi *achosion i*
ganu y nos?
11 Yr hwn sydd yn ein dysgu yn
fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn
ein gwneuthur yn ddoethach nag
ehediaid y nefoedd.
12 [e]Yna hwy a waeddant rhag
balchder y rhai drwg, ac ni chlyw
efe.
13 [f]Diau na wrendy Duw oferedd,
ac nad edrych yr Hollalluog arno.
14 Er dywedyd o honot na weli
ef, *etto y mae* barn ger ei fron ef:
disgwyl dithau wrtho.
15 Ac yn awr, am nad *yw felly,*
‖efe a ymwelodd yn ei ddigofaint;
etto ni ŵyr ‖efe mewn dirfawr
galedi:
16 Am hynny y lleda Job ei safn
yn ofer; ac yr amlhâ eiriau heb
wybodaeth.

PENNOD XXXVI.

1 *Elihu yn dangos bod Duw yn gyfiawn yn ei ffyrdd.* 16 *Y modd y mae pechodau Job yn attal bendithion Duw.* 24 *Rhaid ynu mawrhâu gweithredoedd Duw.*

† Heb. *oddi gyd â thi.*
† Heb. *o galon.*
[a] pen. 21. 15. a 34. 9.
‖ Neu, *oddi wrtho mwy nag oddi wrth fy mhechod?*
† Heb. *ddychwelaf eiriau i ti.*
[b] pen. 22. 12.
[c] pen. 22. 2, 3. Ps. 16. 2. Diar. 9. 12. Rhuf. 11. 35.
[d] Ps. 42. 8. a 77. 6. a 149. 5.
[e] Diar. 1. 28.
[f] pen. 27. 9. Diar. 15 29. Jer. 11. 11.
‖ Sef, *Duw.*
‖ Sef, *Job.*

AC Elihu a aeth rhagddo, ac a
ddywedodd,
2 Goddef i mi ychydig, a myfi a
fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadrodd-
ion etto dros Dduw.
3 O bell y cymmeraf fy ngwyb-
odaeth, ac i'm Gwneuthurwr y
rhoddaf gyfiawnder.
4 Canys yn wir nid celwydd *fydd*
fy ymadroddion: y perffaith o wyb-
odaeth *sydd* gyd â thi.
5 Wele, cadarn *ydyw* Duw, ac ni
ddiystyra efe *neb:* [a]cadarn o gad-
ernid a †doethineb *yw efe.*
6 Nid achub efe fywyd yr an-
nuwiol; ond efe a rydd uniondeb
i'r ‖trueiniaid.
7 [b]Ni thynn efe ei olwg oddi ar
y cyfiawn; eithr [c]*y maent* gyd â
brenhinoedd, ar yr orsedd-fainge;
ïe, efe a'u sierhâ yn dragywydd, a
hwy a ddyrchefir.
8 Ac [d]os *hwy* a rwymir â gefynnau,
ac a ddelir â rhaffau gorthrymder;
9 Yna efe a ddengys iddynt hwy eu
gwaith, a'u hanwireddau, amlhâu o
honynt:
10 [e]Ac a egyr eu clustiau hwy i
dderbyn cerydd; ac a ddywed am
droi o honynt oddi wrth anwiredd.
11 Os gwrandawant hwy, a'*i*
wasanaethu *ef,* hwy [f]a dreuliant eu
dyddiau mewn daioni, a'u blynydd-
oedd mewn hyfrydwch.
12 Ac oni wrandawant, †difethir
hwy gan y cleddyf; a hwy a dreng-
ant heb wybodaeth
13 Ond y rhai rhagrithiol o galon
[g]a chwanegant ddig: ni waeddant
pan rwymo efe hwynt.
14 [h]Eu henaid hwythau fydd
marw mewn ieuengctid, a'u bywyd
gyd â'r ‖aflan.
15 Efe a wared y ‖truan yn ei
gystudd, ac a egyr eu clustiau
hwynt mewn gorthrymder.
16 Felly hefyd efe a'th symmudasai
di o enau cyfyngdra *i* ehangder, lle
nid *oes* gwasgfa; †a [i]saig dy fwrdd
di *fuasai* yn llawn brasder.
17 Ond ti a gyflawnaist farn yr
annuwiol: barn a chyfiawnder ‖a
ymaflant *ynot.*
18 O herwydd *bod* digofaint, *gochel*
rhag iddo dy gymmeryd di ymaith
â'*i* ddyrnod: yna [k]ni'th †wared
iawn mawr.
19 A brisia efe ar dy olud di? *na*
phrisia, ar aur, nac ar holl gadernid
nerth.
20 Na chwennych y nos, pan dor-
rer pobl ymaith yn eu lle.
21 Ymochel, nac edrych ar an-
wiredd: canys hynny a ddewisaist
o flaen cystudd.
22 Wele, Duw trwy ei nerth a
ddyrchafa: [l]pwy sydd yn dysgu fel
efe?
23 [m]Pwy a orchymynodd ei
ffordd ef iddo? a [n]phwy a ddywed,
Gwnaethost anwiredd?
24 Cofia fawrhâu ei waith ef, ar yr
hwn yr edrych dynion.
25 Pob dyn a'i gwel; *a* dyn a'*i*
cenfydd o bell.
26 Wele, mawr *yw* Duw, ac nid
adwaenom *ef;* ac [o]ni fedrir chwilio
allan nifer ei flynyddoedd ef.

Cyn CRIST Cylch 1520.
[a] pen. 9. 4. a 12. 13, 16. a 37. 23. Ps. 99. 4.
† Heb. *chalon.*
‖ Neu, *cystuddiol.*
[b] Ps. 33. 18. a 34. 15.
[c] Ps. 113. 8.
[d] Ps. 107. 10.
[e] pen. 33. 16, 23.
[f] pen. 21. 13.
† Heb. *ant ymaith.*
[g] Rhuf. 2. 5.
[h] pen. 15. 32. a 22. 16 Ps. 55. 23.
‖ Neu, *sodomiaid.*
‖ Neu, *cystuddiol.*
† Heb. *yr hyn a orphwys ar dy fwrdd.*
[i] Ps. 23. 5.
‖ Neu, *a'th gynhalient.*
[k] Ps. 49. 7.
† Heb. *dry heibio.*
[l] Es. 40. 13, 14. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
[m] pen. 34. 13.
[n] pen. 34. 10.
[o] Ps. 90. 2. a 102. 24, 27. Heb. 1. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520

27 Canys efe a wna y defnynnau
dyfroedd yn fân : hwy a dywalltant
wlaw fel y byddo ei darth ;
28 Yr hwn a ddifera, *ac* a ddefn-
ynna y cymmylau, ar ddyn yn
helaeth.
29 Hefyd, a ddeall *dyn* daeniadau
y cymmylau, *a* thwrf ei babell ef?
30 Wele, efe a daenodd ei oleuni
arno, ac a orchuddiodd † waelod y
môr.
31 Canys *p*â hwynt y barn efe y
bobloedd, *ac* y rhydd efe fwyd yn
helaeth.
32 Efe a guddia y goleuni â chym-
mylau ; ac a rydd orchymyn iddo
na thywynno trwy y *cwmmwl* sydd
rhyngddynt.
33 Ei dwrf a fynega am dano, a'r
anifeiliaid am † y tarth.

PENNOD XXXVII.

1 Rhaid yw ofni Duw o herwydd ei weithredoedd 15 Bod ei ddoethineb ef yn anehwiliadwy ynddynt hwy.

WRTH hyn hefyd y cryn fy
nghalon, ac y dychlamma hi
o'i lle.
2 Gan wrando gwrandewch ar swn
ei lef, ac ar y sain a ddaw allan o'i
enau ef.
3 Efe a'i hyfforddia dan yr holl
nefoedd, a'i † fellt hyd † eithafoedd
y ddaear.
4 *a*Swn a rua ar ei ol ef : efe a wna
daranau â llais ei odidowgrwydd,
ac ni oeda efe hwynt, pan glywir ei
dwrf ef.
5 Duw a wna daranau â'i lais yn
rhyfedd : *b*y mae yn gwneuthur
pethau mwy nag a wyddom ni.
6 Canys *c*efe a ddywed wrth yr
eira, Bydd *ar* y ddaear ; ac wrth
gawod o wlaw, ac wrth † wlaw mawr
ei nerth ef.
7 Efe a sella law pob dyn, fel yr
adwaeno pawb ei waith ef.
8 Yna yr â y bwystfil i'w loches, ac
y trig yn ei le.
9 O'r † deheu y daw corwynt ; ac
oerni oddi wrth y † gogledd.
10 *d*A'i wynt y rhydd Duw rew :
a lled y dyfroedd a gyfyngir.
11 Hefyd efe a flina gwmmwl yn
dyfrhâu ; efe a wasgar † ei gwmmwl
goleu.
12 Ac y mae hwnnw yn ymdrôi
oddi amgylch wrth ei lywodraeth
ef : fel y gwnelont hwy beth byn-
nag a orchymyno efe iddynt, ar hyd
wyneb y byd ar y ddaear.
13 Pa un bynnag ai yn † gospedig-
aeth, ai *e*i'w ddaear, ai *f*er daioni,
*g*efe a bâr iddo ddyfod.
14 Gwrando hyn, Job ; sâf, ac
ystyria ryfeddodau Duw.
15 A wyddost ti pa bryd y dos-
parthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth
efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu ?
16 A wyddost ti oddi wrth bwysau
y cymmylau, rhyfeddodau yr hwn
sydd berffaith-gwbl o wybodaeth ?
17 Pa fodd *y mae* dy ddillad yn
gynnes, pan baro efe y ddaear yn
dawel â'r deheu-*wynt* ?
18 *h*A daenaist ti gyd âg ef yr
wybren, *yr hon* a sicrhâwyd fel
drych toddedig ?
19 Gwna i ni wybod pa beth a

† Heb. *wraidd.*
p pen. 37. 13. a 38. 23.
† Heb. *yr esgyniad.*
† Heb. *oleuni.*
† Heb. *esgyll.*
a pen. 29. 3. a 68. 33.
b pen. 5. 9. a 9. 10 a 36. 26.
c Ps. 147. 16, 17.
† Heb. *gawodydd o wlaw mawr.*
† Heb. *ystafell.*
† Heb. *gwyntoedd gwasgarog.*
d pen. 38. 29, 30. Ps. 147. 17, 18.
† Heb. *gwmmwl ei oleuni.*
† Heb. *wialen.*
e pen. 38. 26, 27.
f 2 Sam. 21. 10. 1 Bren. 18. 45.
g Exod. 9. 18, 23. 1 Sam. 12. 18, 19. Ezra 10. 9. pen. 36. 31.
h Gen. 1. 6.

ddywedwn wrtho : ni fedrwn ni
gyfleu *ein geiriau* gan dywyllwch.
20 A fynegir iddo ef os llefaraf ? os
dywed neb, diau y llyngcir ef.
21 Ac yn awr, ni wêl *neb* y gol-
euni disglaer *sydd* yn y cymmylau :
ond myned y mae y gwynt, a'u
puro hwynt.
22 O'r gogledd-wynt y daw † hin-
dda : *y mae* yn Nuw ogoniant mwy
ofnadwy.
23 *Am* yr Hollalluog, *i*ni allwn ni
mo'i gael ef : *k*ardderchawg *yw* o
nerth, a barn, a helaethrwydd cyf-
iawnder : ni chystuddia efe.
24 Am hynny yr ofna dynion ef :
nid edrych efe ar neb doeth eu
calon.

PENNOD XXXVIII.

1 Duw yn annog Job i atteb. 4 Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth, 31 a'i wendid.

YNA yr ARGLWYDD a attebodd
Job *a*allan o'r corwynt, ac a
ddywedodd,
2 *b*Pwy *yw* hwn sydd yn tywyllu
cynghor âg ymadroddion heb wyb-
odaeth ?
3 *c*Gwregysa dy lwynau yn awr
fel gwr ; a † mynega i mi *yr hyn* a
ofynwyf i ti.
4 *d*Pa le yr oeddit ti pan sylfaen-
ais i y ddaear ? mynega, os medri
ddeall.
5 Pwy a osododd ei mesurau hi,
os gwyddost ? neu pwy a estynodd
linyn arni hi ?
6 Ar ba beth y † sicrhâwyd ei
† sylfeini hi ? neu pwy a osododd ei
chongl-faen hi ?
7 Pan gyd-ganodd sêr y bore, ac y
gorfoleddodd holl feibion Duw.
8 *e*A *phwy* a gaeodd y môr â
dorau, pan ruthrodd efe allan *megis*
pe deuai allan o'r groth ?
9 Pan osodais i y cwmmwl yn wisg
iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,
10 *f*Pan osodais fy ngorchymyn
arno, a *phan* osodais drosolion a
dorau,
11 Gan ddywedyd, Hyd yma y deui,
ac nid ym mhellach ; ac yma yr
attelir ymchwydd dy donnau di.
12 A orchymynaist ti y bore er dy
ddyddiau ? a ddangosaist ti i'r
wawr-ddydd ei lle,
13 I ymaflyd yn † eithafoedd y
ddaear, fel yr ysgydwer yr annuwiol
allan o honi hi ?
14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai y
sel ; a hwy a safant fel dillad.
15 Ac attelir eu goleuni oddi
wrth yr annuwiol : *g*dryllir y braich
dyrchafedig.
16 A ddaethost ti i eigion y môr ?
ac a rodiaist ti y'nghilfachau y
dyfnder ?
17 A agorwyd *h*pyrth marwolaeth
i ti ? neu a welaist ti byrth cysgod
angau ?
18 A ystyriaist ti led y ddaear ?
mynega, os adwaenost ti hi i gyd.
19 Pa ffordd *yr eir lle* y trig gol-
euni ? a pha le *y mae* lle y tywyll-
wch ?
20 Fel y cymmerit ef ‖ hyd ei
derfyn, ac y medrit y llwybrau i'w
dŷ ef.

Cyn CRIST Cylch 1520

† Heb. *aur.*
i 1 Tim. 6. 16.
k pen. 36. 5.
a Felly Exod. 19. 16, 18. 1 Bren. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3.
b pen. 42. 3.
c pen. 40. 7.
† Heb. *gwna i mi wybod.*
d Ps. 104. 5. Diar. 8. 29. a 30. 4.
† Heb. *soddwyd.*
† Heb. *morteisiau, neu, ystolion.*
e Gen. 1. 9. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29.
f pen. 26. 10.
† Heb. *esgyll.*
g Ps. 10. 15.
h Ps. 9. 13.
‖ Neu, *yn.* neu, *wrth.*

Cyn CRIST Cylch 1520

21 A wyddit ti yna y genid tydi?
ac *y byddai* rhifedi dy ddyddiau yn
fawr?
ⁱ Ps. 135. 7.
22 A aethost ti i ⁱ drysorau yr
eira? neu a welaist ti drysorau y
cenllysg,
ᵏ Exod 9 18. Jos. 10. 11. Es. 30. 30.
23 ᵏ Y rhai a gedwais i hyd amser
cyfyngder, hyd ddydd ymladd a
rhyfel?
24 Pa ffordd yr ymranna goleuni
yr hwn a wasgar y dwyrein-wynt ar
y ddaear?
25 Pwy a rannodd ddyfrllc i'r llif-
ddyfroedd? a ffordd i fellt y taranau,
26 I wlawio ar y ddaear *lle* ni
byddo dyn, *ar* yr anialwch, *sydd*
heb ddyn ynddo?
ˡ Ps. 107. 35.
27 ˡ I ddigoni y *tir* diffaeth a gwŷllt,
ac i beri i gnwd o laswellt dyfu?
28 A oes dad i'r gwlaw? neu
pwy a genhedlodd ddefnynnau y
gwlith?
29 O groth pwy y daeth yr iâ
allan? a phwy a genhedlodd lwyd-
rew y nefoedd?
30 Y dyfroedd a guddir megis *â*
charreg, ac wyneb y dyfnder a
† Heb. *ddaliwyd.*
† rewodd.
‖ Neu. *y saith seren?* Heb *Cimah?* ᵐ pen. 9 9 Amos 5. 8
31 A rwymi di hyfrydwch ‖ ᵐ Plei-
ades? neu a ddattodi di rwymau
† Orion?
† Heb. *Cesil?*
32 A ddygi di allan ‖ Mazzaroth
yn eu hamser? neu a dywysi † di
Arcturus a'i feibion?
‖ Neu, *y deuddeg arwydd.* † Heb *di hwynt. Arcturus a'i feibion?*
33 A adwaenost ti ⁿ ordeiniadau
y nefoedd? a osodi di ei lywodraeth
ef ar y ddaear?
34 A ddyrchefi di dy lef ar y
cwmmwl, fel y gorchuddio helaeth-
rwydd o ddyfroedd dydi?
ⁿ Jer. 31. 35.
35 A ddanfoni di fellt allan, fel
yr elont ac y dywedont wrthyt,
Wele ni?
ᵒ pen. 32. 8. Preg. 2. 26.
36 ᵒ Pwy a osododd ddoethineb
yn yr amysgaroedd? neu pwy a
roddodd ddeall i'r galon?
37 Pwy a gyfrif y cymmylau trwy
ddoethineb? a phwy a all † attal
† Heb. *beri i gostrelau y nefoedd orwedd.*
costrelau y nefoedd,
38 Pan † dröer y llwch yn dom,
† Heb. *dywallter.*
fel y glyno y priddellau ynghyd?
ᵖ Ps. 104. 21.
39 ᵖ A elli di hela ysglyfaeth i'r
llew? neu a elli di lenwi † gwangc
cenawon y llewod,
† Heb. *bywyd.*
40 Pan ymgrymmant yn *eu* lloch-
esau, pan eisteddant mewn ffâu i
gynllwyn?
ᑫ Ps. 147. 9. Matt. 6. 26.
41 ᑫ Pwy a ddarpar i'r gigfran ei
bwyd? pan lefo ei chywion ar
DDUW, gwibiant o eisieu bwyd.

PENNOD XXXIX.

1 *Am y geifr gwylltion, a'r ewigod;* 5 *yr asyn gwŷllt,* 9 *yr unicorn,* 13 *y paun, a'r estrys;* 19 *y march,* 26 *y gwalch,* 27 *a'r eryr*

A WYDDOST ti yr amser i eifr
gwylltion y creigiau lydnu? a
ᵃ Ps. 29. 9.
fedri di wylied *yr amser* ᵃ y bwrw
yr ewigod loi?
2 A gyfrifi di y misoedd a gyf-
lawnant hwy? ac a wyddost ti yr
amser y llydnant?
3 Ymgrymmant, bwriant eu llyd-
nod, *ac* ymadawant â'u gofid.
4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnydd-
‖ Neu. *gan ŷd.*
ant ‖ yn y maes: ânt allan, ac ni
ddychwelant attynt hwy.
5 Pwy a ollyngodd yr asyn gwŷllt
yn rhydd? neu pwy a ddattododd
rwymau yr asyn gwŷllt?
ᵇ pen. 24. 5. Jer. 2 24. Hos. 8. 9.
6 ᵇ Yr hwn y gosodais yr anial-
wch yn dŷ iddo, a'r † diffaethwch
yn drigfa iddo.
† Heb. *halen-dir.*
7 Efe a chwardd am *ben* lliaws y
tref: ᶜ ni wrendy ar lais y † geilwad.
ᶜ pen. 3 18. † Heb. *cymhellwr.*
8 Cilfachau y mynyddoedd *yw* ei
borfa ef, ac efe a chwilia am bob
glaswelltyn.
9 A gyttuna yr unicorn i'th was-
anaethu di? a erys efe wrth dy
bresebau di?
10 A rwymi di unicorn â'i did
mewn rhych? a lyfna efe y dolydd
ar dy ol di?
11 A ymddiriedi wrtho, am fod ei
gryfder yn fawr? a adewi di dy
lafur iddo?
12 A goeli di ef, y dwg efe dy
had di drachefn, ac y casgl efe ef i'th
lawr-dyrnu di?
13 *A roddaist ti* adenydd hyfryd
‖ Neu, *blu y ciconia a'r estrys.*
i'r peunod? neu ‖ adenydd a phlu
i'r estrys?
14 Yr hon a âd ei hwyau yn y
ddaear, ac a'u cynhesa yn y llwch;
15 Ac y mae hi yn gollwng dros
gof y gallai troed ei dryllio hwynt,
neu anifail y maes eu sathru.
16 Caled yw hi wrth ei chywion,
fel pe na *byddent* eiddi hi: ei gwaith
hi *sydd* ofer, heb ofn;
17 Oblegid na roddes Duw iddi
ddoethineb, ac na chyfrannodd iddi
ddeall.
18 Yr amser yr ymgodo hi yn
uchel, hi a ddiystyra y march a'i
farchog
19 A roddaist ti gryfder i farch?
‖ *wisgaist ti ei wddf ef â tharan?*
neu a ‖ ddysgaist iddo weryru?
20 A ddychryni di ef fel ceiliog
rhedyn? dychryn *ydyw* arddcrch-
owgrwydd ei ffroen ef.
21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y
dyffryn, ac efe a lawenycha yn *ei*
gryfder: efe a â allan i gyfarfod
arfau.
22 Efe a ddiystyra arswyd, ac ni
ddychryna efe; ac ni ddychwel yn
ei ol rhag y cleddyf.
23 Y cawell saethau a drystia yn
ei erbyn, y ddisglaer waywffon a'r
darian.
24 Efe a lwngc y ddaear gan
greulondeb a chynddaredd: ac ni
chred mai llais yr udgorn *yw*
25 Efe a ddywed ym mhlith yr
udgyrn, Ha, ha, ac a arogla o bell
ryfel, twrf tywysogion, a'r bloeddio
26 Ai trwy dy ddoethineb di yr
cheda y gwalch, *ac* y lleda efe ei
adenydd tu a'r dehau?
27 Ai wrth dy † orchymyn di yr
† Heb. *enau.* ᵈ Jer. 49. 16. Obad. 4.
ymgyfyd yr eryr, ac ᵈ y gwna efe ei
nyth yn uchel?
28 Y trig efe ac yr erys *mewn*
craig; *ac* ar ysgythredd y graig, a'r
lle cadarn?
29 Oddi yno y chwilia am fwyd;
ei lygaid a ganfyddant o bell.
30 Ei gywion hefyd a sugnant
ᵉ Matt. 24. 28. Luc 17. 37.
waed: a ᵉ lle *y byddo* celanedd, yno
y bydd efe

PENNOD XL.

1 *Job yn ymostwng ger bron Duw.* 6 *Duw yn ei gyffrôi ef i ddangos ei gyfiawnder, a'i allu, a'i ddoethineb* 15 *Am y behemoth.*

Cyn CRIST Cylch 1520

Y R ARGLWYDD hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,

2 Ai dysgeidiaeth yw ymryson â'r Hollalluog? a argyhoeddo DDUW, attebed i hynny.

3 ¶ A Job a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,

[a] Ps. 39. 9.

4 Wele, gwael ydwyf; pa beth a attebaf i ti? [a] mi a osodaf fy llaw ar fy ngenau.

5 Dywedais unwaith; ond nid attebaf: ie, ddwywaith; ond ni chwanegaf.

[b] pen. 38. 1.

6 ¶ [b] A'r ARGLWYDD a attebodd Job allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,

[c] pen. 38. 3
[d] pen. 42. 4.

7 [c] Gwregysa yn awr dy lwynau fel gwr; a [d] myfi a ofynaf i ti, mynega dithau i mi.

[e] Ps. 51. 4. Rhuf. 3 4.

8 [e] A wnei di fy marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfiawn, i'th gyfiawnhâu dy hun?

9 A oes i ti fraich fel i DDUW? neu a wnei di daranau â'th lais fel yntau?

[f] Ps. 104. 1

10 [f] Ymdrwsia yn awr â mawredd ac â godidowgrwydd, ac ymwisg â gogoniant ac â phrydferthwch.

11 Gwasgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob balch, a thafl ef i lawr

12 Edrych ar bob balch, a gostwng ef; a mathra yr annuwiol yn eu lle.

13 Cuddia hwynt ynghyd yn y pridd, *a* rhwym eu hwynebau hwynt mewn *lle* cuddiedig.

14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti, y gall dy ddeheulaw dy achub.

‖ Neu, *yr elephant.*

15 ¶ Yn awr wele ‖ y behemoth, yr hwn a wneuthum gyd â thi; glaswellt a fwytty efe fel ŷch.

16 Wele yn awr, ei gryfder ef *sydd* yn ei lwynau, a'i nerth yn mogel ei fol.

17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedrwydden: gewynnau ei arennau ef sydd blethedig

18 Pibellau pres *ydyw* ei esgyrn ef: ei esgyrn *sydd* fel ffyn heiyrn.

19 Pennaf o ffyrdd DUW *ydyw* efe: yr hwn a'i gwnaeth, a all beri i'w gleddyf nesâu *atto ef.*

20 Y mynyddoedd yn ddïau a ddygant laswellt iddo: ac yno y chwery holl anifeiliaid y maes.

21 Efe a orwedd dan goedydd cysgodfawr, mewn lloches o gyrs a siglenydd.

22 Coed cysgodfawr a'i gorchuddiant â'u cysgod: helyg yr afon a'i hamgylchant.

† Heb. *dreisia.*

23 Wele, efe a † ŷf yr afon, *ac* ni phrysura: efe a obeithiai y tynnai efe yr Iorddonen i'w safn.

24 A ddeil neb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn ef â bachau?

PENNOD XLI.

Mawr allu Duw yn y lefiathan.

‖ Sef, *morfil.*
‖ Neu, *ei dafod ef â rhaff a ollyngych i lawr?* Heb. *a soddych?*

A DYNNI di y ‖ lefiathan allan â bâch? ‖ neu a rwymi di ei dafod ef â rhaff?

2 A osodi di fâch yn ei drwyn ef? neu a dylli di asgwrn ei ên ef â mynawyd?

3 A fawr ymbil efe â thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?

4 A wna efe ammod â thi? a gymmeri di ef yn was tragywyddol?

5 A chwareui di âg ef fel *âg* aderyn? neu a rwymi di ef i'th langcesau?

6 A swppera cyfeillion arno? a gyfrannant hwy ef rhwng marsiandwyr?

7 A lenwi di ei groen ef â phigau heiyrn? neu ei ben â thryferau?

8 Gosod dy law arno ef; cofia y rhyfel; na wna mwy.

9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwymp *un* gan ei olwg ef?

10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi ef: a phwy a saif ger fy mron i?

[a] Rhuf. 11. 35.
[b] Exod. 19 5. Deut. 10 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.

11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyntaf, a mi a dalaf? [b] *beth bynnag sydd* dan yr holl nefoedd, eiddof fi yw.

12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei ystum ef.

13 Pwy a ddatguddia wyneb ei wisg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i ffrwyn ddau-ddyblyg?

14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? ofnadwy *yw* amgylchoedd ei ddannedd ef.

‖ Neu, *gryfion dariannau.*

15 *Ei* falchder yw *ei* ‖ emmau, wedi eu cau ynghyd *megis* â sel gaeth.

16 *Y mae* y naill mor agos at y llall, fel na ddaw gwynt rhyngddynt.

17 Pob un a lŷn wrth eu gilydd; hwy a gyd-ymgyssylltant, fel na wahenir hwy.

18 Wrth ei disian ef y tywynna goleuni, a'i lygaid ef *sydd* fel amrantau y bore.

19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.

20 Mŵg a ddaw allan o'i ffroenau, fel *o* bair neu grochan berwedig.

21 Ei anadl a wna i'r glo losgi, a fflam a ddaw allan o'i enau.

† Heb. *lawenycha.*

22 Yn ei wddf y trig cryfder, a thristwch a † drŷ yn llawenydd o'i flaen ef.

23 Llawethau ei gnawd a lynant ynghyd: caledodd ynddo ei hun, fel na syflo.

24 Caled ydyw ei galon fel carreg; a chaled fel darn o'r maen isaf i *felin.*

25 Rhai cryfion a ofnant pan godo efe: rhag ei ddrylliadau ef yr ymlanhânt.

‖ Neu, *ddwyfronneg.*

26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil; y waywffon, y bicell, na'r ‖ llurig.

27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, *a* phres fel pren pwdr.

28 Ni phâr saeth iddo ffoi: cerrig tafl a droed iddo yn sofl.

29 Picellau a gyfrifir fel sofiyn; ac efe a chwardd wrth ysgwyd gwaywffon.

30 Dano ef *y bydd* megis darnau llymion o lestri pridd: efe a daena bethau llymion ar hyd y clai.

31 Efe a wna i'r dyfnder ferwi fel crochan: efe a esyd y môr fel crochan o ennaint.

32 Efe a wna lwybr goleu ar ei

Cyn CRIST Cylch 1520

ol; *fel* y tybygid *fod* y dyfnder yn
frigwyn.
33 Nid *oes* ar y ddaear gyffelyb
iddo, yr hwn a ‖ wnaethpwyd heb
ofn.

‖ Neu, *ymddûg.*

34 Efe a edrych ar bob *peth* uchel:
brenhin *ydyw* ar holl feibion balch-
der.

PENNOD XLII.

1 *Job yn ymrôi i Dduw.* 7 *A Duw yn barnu achos Job yn oreu, ac yn peri i'w gyfeillion ymrôi iddo, ac yn ei dderbyn ef yn gymmeradwy.* 10 *ac yn ei fawrhâu, ac yn ei fendithio.* 16 *Oedran a marwolaeth Job.*

A JOB a attebodd yr ARGLWYDD,
ac a ddywedodd,
2 Myfi a wn y gelli di bob *peth;* ac
na ‖ attelir *un* meddwl oddi wrthyt.
3 [a]Pwy *ydyw* yr hwn sydd yn
cuddio cynghor heb wybodaeth?
am hynny y lleferais yr hyn nis
deallais; [b]*pethau* rhŷ ryfedd i mi,
y rhai nis gwyddwn.
4 Gwrando, attolwg, a myfi a lef-
araf: [c]gofynaf i ti, dysg dithau fin-
nau.

‖ Neu, *rwystrir* un o'th *feddyliau.*
[a] pen. 38. 2.
[b] Ps. 40. 5. a 131. 1. a 139. 6.
[c] pen. 38. 3. a 40. 7.

5 Myfi a glywais â'm clustiau sôn
am danat: ond yn awr fy llygad
a'th welodd di.
6 Am hynny y mae yn ffiaidd
gennyf fi *fy hun;* ac yr ydwyf yn
edifarhâu mewn llwch a lludw.
7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r AR-
GLWYDD y geiriau hyn wrth Job, yr
ARGLWYDD a ddywedodd wrth Eli-
phaz y Temaniad, Fy nigofaint a
gynnucodd yn dy erbyn di, ac yn
erbyn dy ddau gyfaill; am na ddy-
wedasoch am danaf fi yn uniawn
fel fy ngwasanaethwr Job.
8 Yn awr gan hynny cymmerwch
i chwi saith o fustych, a saith o
hyrddod, ac [d]ewch at fy ngwasan-
aethwr Job, ac offrymmwch boeth-
aberth drosoch; a gweddïed fy
ngwasanaethwr Job drosoch: canys
mi a dderbyniaf ei wyneb ef: fel
na wnelwyf i chwi *yn ol eich* ffolin-
eb, am na ddywedasoch yn uniawn
am danaf fi, fel fy ngwasanaethwr
Job.

Cyn CRIST Cylch 1520.
[d] Matt. 5. 24.

9 Felly Eliphaz y Temaniad, a
Bildad y Subiad, *a* Sophar y Naa-
mathiad, a aethant ac a wnaethant
fel y dywedasai yr ARGLWYDD wrth-
ynt. A'r ARGLWYDD a dderbyniodd
wyneb Job.
10 Yna yr [e]ARGLWYDD a ddy-
chwelodd gaethiwed Job, pan wedd-
ïodd efe dros ei gyfeillion: a'r AR-
GLWYDD a chwanegodd yr hyn oll *a*
fuasai gan Job, yn [f]ddau ddyblyg.

[e] Ps. 14. 7. a 126. 1.
[f] Es. 40. 2.

11 Yna ei holl geraint, a'i holl gar-
esau, a phawb o'i gydnabod ef o'r
blaen, a ddaethant atto, ac a fwyt-
tasant fwyd gyd âg ef yn ei dŷ, ac
a gwynasant iddo, ac a'i cysurasant
ef, am yr holl ddrwg a ddygasai yr
ARGLWYDD arno ef: a hwy a rodd-
asant iddo bob un ddarn o arian, a
phob un dlws o aur.
12 Felly yr ARGLWYDD a fen-
dithiodd ddiwedd Job yn fwy nâ'i
ddechreuad: canys yr oedd ganddo
bedair mil ar ddeg o ddefaid, a
chwe mil o gamelod, a mil o gyplau
ychain, a mil o asenod.
13 Ac yr oedd iddo saith o feibion,
a thair o ferched.
14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf,
Jemimah; ac enw yr ail Cesiah; ac
enw y drydedd, Ceren-happuc.
15 Ac ni cheid gwragedd mor lân
a merched Job yn yr holl wlad
honno: a'u tad a roddes iddynt
hwy etifeddiaeth ym mhlith eu
brodyr.
16 A Job a fu fyw wedi hyn gant
a deugain o flynyddoedd; ac a wel-
odd o'i feibion, a meibion ei feibion,
bedair cenhedlaeth.
17 Felly Job a fu farw yn hen, ac
yn llawn o ddyddiau.

‖ Luc 20. 42. Act. 1. 20.

‖LLYFR Y PSALMAU.

PSALM I.

1 *Dedwyddwch y duwiol.* 4 *Annedwyddwch yr annuwiol.*

GWYN ei fyd [a]y gwr ni rodia
y'nghynghor yr annuwiolion,
ac ni saif yn ffordd pechaduriaid,
ac [b]nid eistedd yn eisteddfa gwat-
warwyr.
2 Ond *sydd* â'i ewyllys y'nghyf-
raith yr ARGLWYDD; [c]ac yn my-
fyrio yn ei gyfraith ef ddydd a
nos.
3 Ac [d]efe a fydd fel pren wedi ei
blannu ar lan afonydd dyfroedd, yr
hwn a rydd ei ffrwyth yn ei bryd;
a'i ddalen ni †wywa, a pha beth
bynnag a wnel, efe a lwydda.
4 Nid felly *y bydd* yr annuwiol;
ond [e]fel mân us yr hwn a chwal y
gwynt ymaith.
5 Am hynny yr annuwiolion ni
safant yn y farn, na phechaduriaid
y'nghynnulleidfa y rhai cyfiawn.
6 Canys [g]yr ARGLWYDD a edwyn
ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd
yr annuwiolion a ddifethir.

[a] Diar. 4. 14, 15.
[b] Ps. 26. 4. Jer. 15. 17.
[c] Jos. 1. 8. Ps. 119. 97.
[d] Jer. 17. 8. Ezec. 47. 12.
† Heb. *ddiflanna.*
[e] Job 21. 18. Ps. 35. 5. Es. 17. 13. a 29. 5. Hos. 13. 3.
[g] Nah. 1. 7.

PSALM II.

1 *Brenhiniaeth Crist.* 10 *A chynghori brenhinoedd i'w derbyn.*

1047.

PAHAM [a]y terfysga y cenhedl-
oedd, ac y myfyria y bobloedd
beth ofer?
2 Y mae brenhinoedd y ddaear
yn ymosod, a'r pennaethiaid yn
ymgynghori ynghyd, yn erbyn yr
ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b]Grist ef,
gan ddywedyd,
3 [c]Drylliwn eu rhwymau hwy, a
thaflwn eu rheffynnau oddi wrthym.
4 [d]Yr hwn sydd yn preswylio yn y
nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD
a'u gwatwar hwynt.
5 Yna y llefara efe wrthynt yn ei
lid, ac yn ei ddigllonrwydd y ‖ dy-
chryna efe hwynt.
6 Minnau a † osodais fy Mrenhin
ar Sïon † fy mynydd sanctaidd.
7 Mynegaf ‖ y ddeddf: dywedodd
yr ARGLWYDD wrthyf, [e]Fy Mab
ydwyt ti; myfi heddyw a'th gen-
hedlais.
8 [f]Gofyn i mi, a rhoddaf y cen-

[a] Ps. 46. 6. Act. 4. 25.
[b] Ps. 45. 7.
[c] Jer. 5. 5. Luc 19. 14.
[d] Ps. 37. 13. a 59. 8. Diar. 1. 26.
‖ Neu, *ûlina.*
† Heb. *enneiniais.*
† Heb. *mynydd fy sancteiddrwydd.*
‖ Neu, *yn lle deddf.*
[e] Act. 13. 33. Heb. 1. 5. a 5. 5.
[f] Ps. 22. 27. a 72. 8. a 89. 27. Edrych Ioan 17. 4. 5.

hedloedd yn etifeddiaeth i ti, a
therfynau y ddaear i'th feddiant.

g Dat. 2. 27. a 12. 5. a 19. 15.

9 g Drylli hwynt â gwïalen hai-
arn; malurí hwynt fel llestr pridd.
10 Gan hynny yr awr hon, fren-
hinoedd, byddwch synhwyrol: barn-
wyr y ddaear, cymmerwch ddysg.
11 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD
mewn ofn, ac ymlawenhêwch mewn
dychryn.

h Ps. 34. 8. Diar 16. 20. Es. 30. 18 Jer. 17. 7. Rhuf. 9. 33 a 10. 11 1 Petr 2. 6.

12 Cusenwch y Mab, rhag iddo
ddigio, a'ch difetha chwi *o'r* ffordd,
pan gynneuo ei lid ef, ond ychydig.
h Gwyn eu byd pawb a ymddiried-
ant ynddo ef.

PSALM III.

Diogelwch, nawdd, ac amddiffyn Duw.

a 2 Sam. 15 a 16, a 17, a 18

1023.

Psalm Dafydd. a pan ffodd efe rhag
Absalom ei fab.

ARGLWYDD, mor aml yw fy
nhrallodwyr? llawer *yw* y
rhai sydd yn codi i'm herbyn.
2 Llawer *yw y rhai* sydd yn dy-
wedyd am fy enaid, Nid *oes* iach-
awdwriaeth iddo yn *ei* DDUW. Se-
lah.

‖ Neu, *drosof fi.*
b Ps. 27. 6.

3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt*
darian ‖ i mi; fy ngogoniant, a
b dyrchafydd fy mhen.
4 A'm llef y gelwais ar yr AR-
GLWYDD, ac efe a'm clybu o'i fyn-
ydd sanctaidd. Selah.

c Lef. 26. 6. Ps. 4. 8. Diar. 3. 24.

5 c Mi a orweddais, ac a gysgais;
ac a ddeffröais: canys yr AR-
GLWYDD a'm cynhaliodd.

d Ps. 27. 3.

6 d Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y
rhai o amgylch a ymosodasant i'm
herbyn.

e Job 16. 10. Ps. 58. 6.
f Diar. 21. 31. Es. 43. 11. Jer. 3 23. Hos 13. 4. Ioan 2 9. Dat. 7 10. a 19. 1.

7 Cyfod, ARGLWYDD; achub fi,
fy NUW: canys e tarewaist fy holl
elynion *ar* garr yr ên; torraist
ddannedd yr annuwiolion.
8 f Iachawdwriaeth *sydd eiddo* yr
ARGLWYDD: dy fendith *sydd* ar dy
bobl. Selah.

PSALM IV.

1 *Dafydd yn gweddio ar gael ei wrando: 2 yn ceryddu, ac yn cynghori ei elynion. 6 Yn ffafr Duw y mae dedwyddwch dyn.*

‖ Neu, *golygwr.* Hab. 3. 19.

I'r ‖ Pencerdd ar Neginoth, Psalm
Dafydd.

‖ Neu, *bydd rasol i mi.*

GWRANDO fi pan alwyf, O
DDUW fy nghyfiawnder: mewn
cyfyngder yr ehangaist arnaf; ‖ tru-
garhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.
2 O feibion dynion, pa hyd *y
trowch* fy ngogoniant yn warth? yr
hoffwch wegi, *ac* yr argeisiwch
gelwydd? Selah.
3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD
neillduo y duwiol iddo ei hun: yr
ARGLWYDD a wrendy pan alwyf arno.

a Eph. 4. 26.
b Ps. 77. 6.

4 a Ofnwch, ac na phechwch:
b ymddiddenwch â'ch calon ar eich
gwely, a thewch. Selah.

c Deut. 33. 19. Ps. 50. 14. a 51. 19.
d Num. 6. 26. Ps. 80. 3, 7, 19. a 119. 135.
e Job 11. 18, 19. Ps. 3. 5.
f Lef. 25. 18, 19. a 26. 5. Deut. 12. 10.

5 Aberthwch c ebyrth cyfiawnder;
a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.
6 Llawer *sydd* yn dywedyd, Pwy
a ddengys i ni ddaioni? d ARGLWYDD,
dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.
7 Rhoddaist lawenydd yn fy
nghalon, mwy nâ'r amser yr aml-
hâodd eu hŷd a'u gwin hwynt.
8 e Mewn heddwch hefyd y gor-
weddaf, ac yr hunaf: canys ti,
ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi
f drigo mewn dïogelwch.

PSALM V.

1 *Dafydd yn gweddio, ac yn datgan ei ddiwydrwydd yn gweddio. 4 Ni ffafria Duw yr anwir. 7 Dafydd yn dangos ei ffydd, ac yn gweddio ar Dduw am ei gyfarwyddo ef, 10 a difetha ei elynion, 11 a chadw y duwiol.*

I'r Pencerdd ar Nehiloth, Psalm
Dafydd.

GWRANDO fy ngeiriau, AR-
GLWYDD; deall fy myfyrdod.
2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy
Mrenhin, a'm DUW: canys arnat y
gweddïaf.
3 a Yn fore, ARGLWYDD, y clywi a Ps. 30. 5. a 130. 6.
fy llef; yn fore y cyfeiriaf *fy
ngweddi* attat, ac yr edrychaf i
fynu.
4 O herwydd nid *wyt* ti DDUW yn
cwyllysio anwiredd: a drwg ni thrig
gyd â thi.
5 b Ynfydion ni safant † yn dy olwg: b Hab. 1. 13.
caseâist holl weithredwyr anwiredd. † Heb. *o flaen dy lygaid.*
6 Difethi y rhai a ddywedant
gelwydd: c yr ARGLWYDD a ffieidd- c Ps. 55. 23.
ia y gwr gwaedlyd a'r twyllodrus.
7 A minnau a ddeuaf i'th dŷ di yn
amlder dy drugaredd; *ac* a addolaf
tu † a'th deml sanctaidd yn dy ofn † Heb. *a theml dy sancteiddrwydd.*
di.
8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy
gyfiawnder, o achos † fy ngelynion; † Heb. *fy ngwylwyr.*
ac d uniona dy ffordd o'm blaen.
9 Canys nid *oes* ‖ uniondeb yn d Ps. 25. 4. a 27. 11.
‖ eu genau; eu ceudod *sydd* an- ‖ Neu, *ffyddlondeb, neu, sicrwydd.*
wireddau: e bedd agored *yw* eu cêg; ‖ Neu, *ei enau.*
gwenhieithiant â'u tafod.
10 ‖ Distrywia hwynt, O DDUW; e Luc 11. 44. Rhuf. 3. 13.
syrthiant oddi wrth eu cynghorion: ‖ Neu, *Gwna hwynt yn euog.*
gyrr hwynt ymaith yn amlder eu
camweddau: canys gwrthryfelasant
i'th erbyn.
11 Ond llawenhâed y rhai oll a
ymddiriedant ynot ti: llafar-ganant
yn dragywydd; am i ti orchuddio
drostynt: *a'r* rhai a garant dy enw,
gorfoleddant ynot.
12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi
y cyfiawn: â charedigrwydd megis *â*
tharian y coroni di ef.

PSALM VI.

1 *Achwynion Dafydd yn ei glefyd. 8 Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth ar ‖ y Sem- ‖ *yr wythfed:* Edrych 1 Chron. 15. 21.
inith, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, a na cherydda fi a Ps. 38. 1. Jer. 10. 24. a 46. 28.
yn dy lidiowgrwydd, ac na
chospa fi yn dy lid.
2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD;
canys llesg *ydwyf* fi: iachâ fi, O
ARGLWYDD; canys fy esgyrn a gys-
tuddiwyd.
3 A'm henaid a ddychrynwyd yn
ddirfawr: tithau, ARGLWYDD, pa
hyd?
4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared fy
enaid: achub fi er mwyn dy drugar-
edd.
5 b Canys yn angau nid *oes* goffa b Ps. 30. 9. a 88. 11. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18.
am danat: yn y bedd pwy a'th
folianna?
6 Diffygiais gan fy ochain; bob
nos yr ydwyf yn gwneuthur fy
ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi yn
gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau. c Job 17. 7. Ps. 31. 9. a 38. 10. a 88. 9. Galar 5. 17.
7 c Trenliodd fy llygad gan ddigter:
heneiddiodd o herwydd fy holl
elynion.

8 [d]Ciliwch oddi wrthyf, holl
weithredwyr anwiredd: canys yr
ARGLWYDD a glywodd lef fy wylofain.
9 Clybu yr ARGLWYDD fy neisyfiad:
yr ARGLWYDD a dderbyn fy ngweddi.
10 Gwaradwydder a thraller
yn ddirfawr fy holl elynion: dych-
weler *a* chywilyddier hwynt yn
ddisymmwth.

[d] Ps. 119. 115. Matt. 7. 23. a 25. 41. Luc 13. 27.

PSALM VII.

1 Dafydd yn gweddïo yn erbyn malais ei elynion, ac yn dangos ei wirionedd; 10 a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y difethid ei elynion.

[a]Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd
efe i'r ARGLWYDD oblegid ‖ geiriau
Cus mab Jemini

[a] Hab. 3. 1. Cylch 1062. ‖ Neu, *achosion.*

ARGLWYDD fy NUW, ynot yr
ymddiriedais: achub fi rhag fy
holl erlidwyr, a gwared fi.
2 Rhag iddo larpio fy enaid fel
llew, gan *ei* rwygo, pryd na *byddo*
gwaredydd.
3 O ARGLWYDD fy NUW, os
gwneuthum hyn; od oes anwiredd
yn fy nwylaw;
4 O thelais ddrwg i'r neb oedd
heddychol â mi (ie, [b]mi a waredais
yr hwn sydd elyn i mi heb achos)
5 Erlidied y gelyn fy enaid, a
goddiwedded: sathred hefyd fy
mywyd i'r llawr, a gosoded fy
ngogoniant yn y llwch. Selah.
6 [c]Cyfod, ARGLWYDD, yn dy ddig-
llonedd, ymddyrcha, o herwydd
llid fy ngelynion: [d]deffro hefyd
drosof i'r farn a orchymynaist.
7 Felly cynnulleidfa y bobloedd
a'th amgylchynant: er eu mwyn
dychwel dithau i'r uchelder.
8 Yr ARGLWYDD a farn y bobloedd:
barn fi, O ARGLWYDD, [e]yn ol fy nghyf-
iawnder, ac yn ol fy mherffeith-
rwydd *sydd* ynof.
9 Darfydded weithian anwiredd yr
annuwiolion, eithr cyfarwydda di y
cyfiawn: [f]canys y DUW cyfiawn a
chwilia y calonnau a'r arennau.
10 † Fy ymddiffyn *sydd* o DDUW,
Iachawdwr y rhai uniawn o galon.
11 DUW ‖ sydd Farnydd cyfiawn, a
DUW sydd ddigllawn beunydd wrth
yr annuwiol.
12 Oni ddychwel *yr annuwiol*, efe
[g]a hoga ei gleddyf: efe a annelodd
ei fwa, ac a'i parottôdd.
13 Parottôdd hefyd iddo arfau
angheuol: [h]efe a drefnodd ei saeth-
au yn erbyn yr erlidwyr.
14 [i]Wele, efe a ymddŵg anwiredd,
ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a
esgorodd ar gelwydd.
15 Torrodd bwll, cloddiodd ef,
[k]syrthiodd hefyd yn y clawdd a
wnaeth.
16 [l]Ei anwiredd a ymchwel ar ei
ben ei hun, a'i draha a ddisgyn ar
ei goppa ei hun.
17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ol ei
gyfiawnder, a chanmolaf enw yr AR-
GLWYDD goruchaf.

[b] 1 Sam. 24. 7. a 26. 9.
[c] Ps. 94. 2.
[d] Ps. 44. 23.
[e] Ps. 18. 20.
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 139. 1. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.
† Heb. *Fy nharian sydd ar Dduw.*
‖ *a farna y cyfiawn.*
[g] Deut. 32. 41.
[h] Deut. 32. 23, 42.
[i] Job 15. 35. Es. 33. 11. a 59. 4. Iago 1. 15.
[k] Job 4. 8. Ps. 9. 15. a 10. 2. a 35. 8. a 94. 23. a 141. 10. Diar. 5. 22. a 26. 27. Preg. 10. 8.
[l] 1 Bren. 2. 32.

PSALM VIII.

Mawrygu gogoniant Duw, wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu ag at ddyn.

I'r Pencerdd ‖ ar Gittith, Psalm
Dafydd.

‖ Ps. 81, a 84, titl.

ARGLWYDD ein IôR ni, mor
ardderchawg *yw* dy enw ar yr
holl ddaear! yr hwn [a]a osodaist dy
ogoniant uwch y nefoedd.
2 [b]O enau plant bychain a rhai yn
sugno y † peraist nerth, o achos dy
elynion, i ostegu [c]y gelyn a'r ym-
ddialydd.
3 Pan edrychwyf ar y nefoedd,
gwaith dy fysedd; y lloer a'r sêr, y
rhai a ordeiniaist;
4 [d]Pa beth *yw* dyn, i ti i'w gofio?
a mab dyn, i ti i ymweled âg ef.
5 Canys gwnaethost ef ychydig
is nâ'r angelion, ac a'i coronaist â
gogoniant ac â harddwch.
6 [e]Gwnaethost iddo arglwydd-
iaethu ar weithredoedd dy ddwy-
law; [f]gosodaist bob *peth* dan ei
draed ef:
7 Defaid ac ychain oll, *ac* anifeil-
iaid y maes hefyd;
8 Ehediaid y nefoedd, a physgod
y môr, *ac* y sydd yn tramwyo
llwybrau y moroedd.
9 ARGLWYDD ein IôR, mor ardderch-
awg *yw* dy enw ar yr holl ddaear!

[a] Ps. 113. 4. a 148. 13.
[b] Edrych Matt. 11. 25. a 21. 16. 1 Cor. 1. 27.
† Heb. *seiliaist.*
[c] Ps. 44. 16.
[d] Job 7. 17. Ps. 144. 3. Heb. 2. 6.
[e] Gen. 1. 26, 28.
[f] 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8.

PSALM IX.

1 Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn; 11 ac yn annog eraill i'w glodfori ef, 13 ac yn gweddïo ar iddo gael achos i'w foliannu ef.

I'r Pencerdd at Muth-labben, Psalm
Dafydd

CLODFORAF *di*, O ARGLWYDD, 1018.
â'm holl galon: mynegaf dy holl
ryfeddodau.
2 Llawenychaf a gorfoleddaf ynot:
canaf i'th enw di, [a]y Goruchaf.
3 Pan ddychweler fy ngelynion
yn eu hol, hwy a gwympant ac a
ddifethir o'th flaen di
4 Canys gwnaethost fy marn a'm
matter *yn dda*: eisteddaist ar or-
seddfaingc, gan farnu † yn gyfiawn.
5 Ceryddaist y cenhedloedd, dis-
trywiaist yr annuwiol; [b]eu henw
hwynt a ddileaist byth bythol
6 ‖ Ha elyn, darfu am ddinystr
yn dragywydd: a diwreiddiaist y
dinasoedd; darfu eu coffadwriaeth
gyd â hwynt.
7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn
dragywydd: efe a barottôdd ei
orsedd-faingc i farn
8 Ac [c]efe a farn y byd mewn
cyfiawnder: efe a farn y bobloedd
mewn uniondeb.
9 [d]Yr ARGLWYDD hefyd fydd
‖ noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa
yn amser trallod.
10 A'r rhai a adwaenant dy enw,
a ymddiriedant ynot: canys ni
adewaist, O ARGLWYDD, y rhai a'th
geisient.
11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr
hwn sydd yn preswylio yn Sion:
mynegwch ym mysg y bobloedd ei
weithredoedd ef.
12 [e]Pan ymofyno efe am waed,
efe a'u cofia hwynt: nid anghofia
waedd y cystuddiol.
13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD;
gwel fy mlinder gan fy nghaseion,
fy nyrchafydd o byrth angau:
14 Fel y mynegwyf dy holl foliant
ym mhyrth merch Sion: llawen-
ychaf yn dy iachawdwriaeth.
15 [f]Y cenhedloedd a soddasant yn
y ffos a wnaethant: yn y rhwyd

[a] Ps. 83. 18.
† Heb. *cyfiawnder.*
[b] Deut. 9. 14.
‖ Neu, *Darfu am ddinystr y gelyn yn dragywydd.*
[c] Ps. 96. 13. a 98. 9.
[d] Ps. 32. 7. a 37. 39. a 46. 1. a 91. 2.
‖ Neu, *uchelfa.*
[e] Gen. 9. 5.
[f] Ps. 7. 15, 16. a 35. 8. a 57. 6. a 94. 13. Diar. 5. 22. a 22. 8. a 26. 27.

a guddiasant, y daliwyd eu troed
eu hun.
16 Adweinir yr ARGLWYDD wrth
y farn a wna: yr annuwiol a fagl-
wyd y'ngweithredoedd ei ddwylaw
ei hun. [g] Higgaion; Selah.
17 Y rhai drygionus a ymchwelant
i uffern, *a'r* holl genhedloedd a
anghofiant DDUW.
18 Canys nid anghofir y tlawd
byth: gobaith y trueiniaid *ni* choll-
ir byth.
19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydd-
ed dyn: barner y cenhedloedd ger
dy fron di.
20 Gosod, ARGLWYDD, ofn arnynt:
fel y gwybyddo y cenhedloedd *mai*
dynion ydynt. Selah.

PSALM X.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha yr annuwiol; 12 ac yn gweddïo am ymwared; 16 ac yn dangos ei hyder.*

PAHAM, ARGLWYDD, y sefi o
bell? yr ymguddi yn amser cyf-
yngder?
2 Yr annuwiol mewn balchder a
erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y
bwriadau a ddychymmygasant.
3 Canys yr annuwiol a ymffrostia
am ewyllys ei † galon; ‖ ac [b] a fen-
dithia y cybydd, *yr hwn* y mae yr
ARGLWYDD yn ei ffieiddio.
4 Yr annuwiol, gan uchder ei
ffroen, ni chais *Dduw:* ‖ nid *yw*
Duw yn ei holl [c] feddyliau ef.
5 Ei ffyrdd sydd flin bob amser;
[d] uchel *yw* dy farnedigaethau allan
o'i olwg ef: chwythu y mae yn
erbyn ei holl elynion.
6 Dywedodd yn ei galon, Ni'm
symmudir: o herwydd ni *byddaf*
mewn drygfyd hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth.
7 [e] Ei enau sydd yn llawn mell-
dith, a dichell, a thwyll: dan ei
dafod *y mae* ‖ camwedd ‖ ac an-
wiredd.
8 Y mae efe yn eistedd y'nghyn-
llwynfa y pentrefi: [f] mewn cilfach-
au y lladd efe y gwirion: ei lygaid
a † dremiant yn ddirgel ar y
tlawd.
9 Efe a gynllwyna mewn dirgel-
wch megis llew yn ei ffâu: cynllwyn
y mae i ddal y tlawd: efe a ddeil y
tlawd, gan ei dynnu i'w rwyd.
10 Efe a † ymgrymma, *ac* a ym-
ostwng, fel y cwympo tyrfa truein-
iaid gan ei gedyrn ef.
11 Dywedodd yn ei galon, Anghof-
iodd DUW: [g] cuddiodd ei wyneb;
ni wêl byth.
12 Cyfod, ARGLWYDD; O DDUW,
dyrcha dy law: nac anghofia y cys-
tuddiol.
13 Paham y dirmyga yr annuwiol
DDUW? dywedodd yn ei galon, Nid
ymofyni.
14 Gwelaist *hyn;* canys ti a gan-
fyddi anwiredd a cham, i roddi *tâl*
â'th ddwylaw dy hun: arnat ti y
gedy y tlawd; [h] ti yw cynnorthwywr
yr ymddifad.
15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r
drygionus: cais ei ddrygioni ef *hyd*
na chaffech ddim.
16 [k] Yr ARGLWYDD *sydd* frenhin

[g] Ps. 19. 14. a 92. 3.
[a] Ps. 7. 16. a 9. 15, 16. Diar. 5. 22.
† Heb *enaid.*
‖ Neu, *a'r cybydd a ymfendithia, ffieiddio yr* ARGLWYDD *y mae.*
[b] Diar. 28. 4. Rhuf. 1. 32.
‖ Neu, *ei holl feddyliau yw, Nad oes Duw.*
[c] Ps. 14. 1. a 53. 1.
[d] Diar. 24. 7.
[e] Rhuf. 3. 14.
‖ *blinder.*
‖ *a gwagedd.* Heb. *a thwyll.*
[f] Hab. 3. 14.
† Heb. *lechant,* neu, *ymguddiant.*
† Heb. *ymddryllia.*
[g] Job 22. 13. Ps. 73. 11. a 94. 7.
[h] Ps. 68. 5.
[i] Ps. 37. 17.
[k] Ps. 29. 10. a 145. 13. a 146. 10. Jer. 10. 10. Galar. 5. 19. Dan. 4. 34. a 6. 26. 1 Tim. 1. 17.

byth ac yn dragywydd: difethwyd
y cenhedloedd allan o'i dir ef.
17 ARGLWYDD, clywaist ddymun-
iad y tlodion: ‖ parottôi eu calon
hwynt, gwrendy dy glust *arnynt;*
18 I farnu yr ymddifad a'r gor-
thrymmedig, fel na chwanego dyn
daearol ‖ beri ofn mwyach.

PSALM XI.

1 *Dafydd yn ymgysuro yn Nuw yn erbyn ei elynion. 4 Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd.

YN yr ARGLWYDD yr wyf yn ym-
ddiried: [a] pa fodd y dywedwch
wrth fy enaid, Eheda ‖ i'ch mynydd
fel aderyn?
2 Canys wele, [b] y drygionus a an-
nelant fwa, parottoisant eu saethau
ar y llinyn; i saethu † yn ddirgel y
rhai uniawn o galon.
3 ‖ Canys y seiliau a ddinystriwyd,
pa beth a ‖ wna y cyfiawn?
4 [c] Yr ARGLWYDD *sydd* yn nheml
ei sancteiddrwydd; gorseddfa yr
ARGLWYDD *sydd* yn y nefoedd: [d] y
mae ei lygaid ef yn gweled, ei am-
rantau yn profi meibion dynion.
5 Yr ARGLWYDD a brawf y cyfiawn:
eithr câs gan ei enaid ef y drygion-
us, a'r hwn sydd hoff ganddo draws-
der.
6 [e] Ar yr annuwiolion y gwlawia
efe faglau, tân a brwmstan, a
phoethwynt ystormus: [f] *dyma* ran
eu phiol hwynt.
7 Canys yr ARGLWYDD cyfiawn a
gâr gyfiawnder: ei wyneb a edrych
ar yr uniawn.

PSALM XII.

1 *Dafydd, heb ganddo ddim cysur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw. 3 ac yn ymgysuro â barnedigaethau Duw ar yr anwir, a'i ymddiried ym mhrofedig addewidion Duw.*

I'r Pencerdd ar ‖ Seminith, Psalm
Dafydd.

ACHUB, ARGLWYDD; canys [a] dar-
fu y trugarog: o herwydd pall-
odd y ffyddloniaid o blith meibion
dynion.
2 Oferedd a ddywedant bob un
wrth ei gymmydog: [b] â gwefus
wenhieithgar, *ac* â † chalon ddau
ddyblyg, y llefarant.
3 Torred yr ARGLWYDD yr holl
wefusau gwenhieithus, *a'r* tafod a
ddywedo fawrhydri.
4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod
y gorfyddwn; ein gwefusau *sydd*
† eiddom ni: pwy *sydd* arglwydd
arnom ni?
5 O herwydd anrhaith y rhai cys-
tuddiedig, o herwydd uchenaid y
tlodion, y cyfodaf yn awr (medd yr
ARGLWYDD) rhoddaf mewn iach-
awdwriaeth *yr hwn* y ‖ magler
iddo.
6 [c] Geiriau yr ARGLWYDD *ydynt*
eiriau purion; *fel* arian wedi ei
gothi mewn ffwrn bridd, wedi ei
buro seithwaith.
7 Ti, ARGLWYDD, a'u cedwi hwynt:
cedwi † hwynt rhag y genhedlaeth
hon yn dragywydd.
8 Yr annuwiolion a rodiant o am-
gylch, pan ddyrchafer y gwaelaf o
feibion dynion.

‖ Neu, *sicrhêi.*
‖ Neu, *orthrymmu.*
Cyleh 1060.
[a] Edrych 1 Sam. 26. 19.
‖ *i'r.*
[b] Ps. 64. 3, 4.
† Heb. *mewn tywyllwch.*
‖ *Os.*
‖ *wnaeth y.*
[c] Hab. 2. 20.
[d] Ps. 33. 13. a 34. 15, 16. a 66. 7.
[e] Gen. 19. 24. Ezec. 38. 22.
[f] Edrych Gen. 43. 34. 1 Sam. 1. 4. a 9. 23. Ps. 75. 8.
‖ *yr wythfed:* Ps. 6, titl.
[a] Es. 57. 1. Mic. 7. 2.
[b] Ps. 28. 3. Jer 9. 8.
† Heb. *chalon a chalon.*
† Heb. *gyd â ni.*
‖ *chwyther arno.*
[c] 2 Sam. 22. 31. Ps. 18. 30. a 119. 140. Diar. 30. 5.
† Heb. *ef.*

PSALM XIII.

1 *Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared ef: 3 yn gweddïo am ras i'w ragflaenu: 5 yn ymffrostio yn nhrugaredd Duw.*

I'r ‖ Pencerdd, Psalm Dafydd

PA hyd, ARGLWYDD, y'm hanghofi? *ai* yn dragywydd? pa hyd [a] y cuddi dy wyneb rhagof?
2 Pa hyd y cymmeraf gynghorion yn fy enaid, *gan fod* blinder beunydd yn fy nghalon? pa hyd y dyrchefir fy ngelyn arnaf?
3 Edrych *a* chlyw fi, O ARGLWYDD fy NUW: goleua fy llygaid, [b] rhag i mi huno yn yr angau:
4 [c] Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorchfygais ef; *ac* i'm gwrthwynebwyr lawenychu, os gogwyddaf.
5 Minnau hefyd a ymddiriedais yn dy drugaredd di; fy nghalon a ymlawenycha yn dy iachawdwriaeth: canaf i'r ARGLWYDD, am iddo synio arnaf.

‖ *Golygwr.*
[a] Deut. 31. 17. Job 13. 24. Ps. 44. 24. a 89. 46.
[b] Jer. 51. 39.
[c] Ps. 25. 2.

PSALM XIV.

1 *Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dyn: 4 yn argyhoeddi yr annuwiol trwy olcuni eu cydwybod eu hun: 7 yn ymogoneddu yn iachawdwriaeth Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd

YR [a] ynfyd a ddywedodd yn ei galon, Nid *oes* un DUW. [b] Ymlygrasant; ffieiddwaith a wnaethant: nid *oes* a wnel ddaioni.
2 [c] Yr ARGLWYDD a edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i weled a *oedd neb* deallgar, yn ymgeisio â DUW.
3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynasant: [d] nid *oes* a wnel ddaioni, nac oes un.
4 ‖ Oni ŵyr holl weithredwyr anwiredd? y rhai sydd [e] yn bwytta fy mhobl *fel* y bwyttâent fara: [f] ni alwasant ar yr ARGLWYDD.
5 Yno y dychrynasant gan ofn; canys y *mae* DUW y'nghenhedlaeth y cyfiawn.
6 Cynghor y tlawd a waradwyddasoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD yn obaith iddo.
7 [g] Pwy a ddyry iachawdwriaeth i Israel o Sion! pan [h] ddychwelo yr ARGLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, *ac* y llawenhâ Israel.

[a] Ps. 10. 4. a 53. 1.
[b] Rhuf. 3. 10, &c.
[c] Ps. 102. 19.
[d] Rhuf. 3. 10.
‖ *Onid oes wybodaeth gan holl?*
[e] Amos 8. 4. Mic 3 3
[f] Es. 64. 7.
[g] Edrych Rhuf. 11. 26.
[h] Job 42. 10. Ps. 126. 1.

PSALM XV.

Dafydd yn dangos pa fath sydd ar ddinasyddion Sion.

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] pwy a † drig yn dy babell? pwy a breswylia ym mynydd dy sancteiddrwydd?
2 [b] Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnel gyfiawnder, ac a ddywed wir ‖ yn ei galon:
3 [c] Heb absennu â'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, ac heb [d] dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.
4 Yr hwn y mae y drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr ARGLWYDD: *yr hwn* a dwng i'*w* niwed *ei hun*, ac ni newidia.
5 [e] *Yr hwn* ni roddes ei arian ar usuriaeth, ac [f] ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn, nid ysgogir yn dragywydd.

[a] Ps. 24. 3, &c.
† Heb. *ymdeithia.*
[b] Es. 33. 15.
‖ *o'i galon.*
[c] Lef. 19. 16. Ps. 34. 13.
[d] Exod. 23. 1.
[e] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19. Ezec. 18. 8. a 22. 12.
[f] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.

PSALM XVI.

1 *Dafydd, o anymddiried i'w haeddedigaethau ei hun, ac o gâs ar ddelw-addoliaeth, yn cyrchu at Dduw am ymwared: 5 yn dangos gobaith ei alwedigaeth, yr adgyfodiad, a bywyd tragywyddol.*

‖ Michtam Dafydd.

CADW fi, O DDUW: canys ynot yr ymddiriedaf.
2 *Fy enaid*, dywedaist wrth yr ARGLWYDD, Fy Arglwydd *ydwyt* ti: [a] fy nâ nid *yw* ddim i ti:
3 *Ond* i'r saint *sydd* ar y ddaear, a'r rhai rhagorol, yn y rhai *y mae* fy holl hyfrydwch,
4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a ‖ frysiant *ar ol duw* dïeithr: eu dïod-offrwm o waed nid offrymmaf fi, ac [b] ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefusau.
5 [c] Yr ARGLWYDD *yw* rhan fy † etifeddiaeth i [d] a'm phïol: ti a gynheli fy nghoelbren.
6 Y llinynnau a syrthiodd i mi mewn *lleoedd* hyfryd; ie, y mae i mi etifeddiaeth deg.
7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dysgant y nos.
8 [e] Gosodais yr ARGLWYDD bob amser ger fy mron: am [f] *ei fod* ar fy neheulaw, ni'm hysgogir.
9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g] ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a † orphwys mewn gobaith.
10 [h] Canys ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.
11 Dangosi i mi lwybr bywyd: [i] digonolrwydd llawenydd *sydd* ger dy fron, ar dy ddeheulaw *y mae* digrifwch yn dragywydd.

‖ Psalm *euraid.* Felly Ps. 56, a 57, a 58, a 59, a 60.
[a] Job. 22. 2, 3. a 35. 7, 8. Ps. 50. 9. Rhuf. 11. 35.
‖ Neu, *anrhegant eraill.*
[b] Jos. 23. 7. Hos. 2. 16, 17.
[c] Deut 32. 9. Ps. 73. 26. a 142. 5. Galar. 3. 24.
† Heb. *rhandir.*
[d] Ps. 11. 6.
[e] Act. 2. 25.
[f] Ps. 73. 23. a 110. 5. a 121. 5.
[g] Ps. 30. 12. a 57. 8.
† Heb. *breswylia yn ddiogel.*
[h] Act. 2. 31. a 13. 35.
[i] Ps. 17. 15. a 21 6 Matt 5 8. 1 Cor 13 12. 1 Ioan 3 2.

PSALM XVII.

1 *Dafydd, o hyder ar ei wiriondeb, yn gofyn cymhorth Duw yn erbyn ei elynion; 10 yn dangos eu balchder a'u dichell, a'u creulondeb hwy: 13 yn gweddïo yn eu herbyn hwy, mewn hyder ar ei obaith*

Gweddi Dafydd

CLYW, ARGLWYDD, gyfiawnder; ystyria fy llefain, gwrando fy ngweddi † o wefusau didwyll.
2 Deued fy marn oddi ger dy fron: edryched dy lygaid ar uniondeb.
3 Profaist fy nghalon, gofwyaist *fi* y nos: [a] chwiliaist fi, *ac* ni chei ddim: bwriedais na throseddai fy ngenau.
4 Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yspeilydd.
5 [b] Cynnal fy ngherddediad yn dy lwybrau, *fel* † na lithro fy nhraed.
6 [c] Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O DDUW: gostwng dy glust attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.
7 [d] Dangos dy ryfedd drugareddau, O Achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y sawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.
8 [e] Cadw fi fel canwyll llygad: [f] cudd fi dan gysgod dy adenydd,
9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm † gorthrymmant; *rhag* fy ngelynion † marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

† Heb. *heb wefusau twyll.*
[a] Job 23. 10. Ps. 26. 2. a 66. 10. Zech. 13. 9. Mal. 3. 2, 3. 1 Petr 1. 7.
[b] Ps. 119. 133.
† Heb. *nad ysgogo.*
[c] Ps. 116. 2.
[d] Ps. 31. 21.
[e] Deut. 32. 10. Zech. 2. 8.
[f] Ruth 2. 12. Ps. 36. 7. a 57. 1. a 63. 7. a 91. 1, 4. Matt. 23. 37.
† Heb. *anrheithiant.*
† Heb. *yn erbyn yr enaid.*

[g] Deut. 32. 15. Job 15. 27. Ps. 73. 7. a 119. 70.

10 [g] Cauasant gan eu brasder: â'u genau y llefarant mewn balchder.

11 Ein cynniweirfa ni a gylchynasant hwy yr awrhon: gosodasant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear.

† Heb. *Ei ddull.*

12 † Eu dull *sydd* fel llew a chwennychai ysglyfaethu, ac megis llew ieuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.

‖ Neu, *â'th gleddyf.*

13 Cyfod, ARGLWYDD, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol, ‖ *yr hwn yw* dy gleddyf di.

[h] Luc 16. 25.

‖ Neu, *yw eu meibion.*

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy law, O ARGLWYDD, rhag dynion y byd, [h] *y rhai* y mae eu rhan yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaist eu boliau â'th guddiedig *drysor:* llawn ‖ ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

[i] Ps. 4. 6, 7. a 16. 11. a 65. 4.

15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i] digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

PSALM XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

[a] Ps. 36, titl.

[b] 2 Sam. 22.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd, gwas yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b] y gan hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul: ac efe a ddywedodd,

[c] Ps. 144. 1.

CARAF [c] di, ARGLWYDD fy nghadernid.

† Heb. *fy nghraig.*

[d] Heb. 2. 13.

2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hymddiffynfa, a'm gwaredydd; fy NUW, † fy nghadernid, [d] yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a chorn fy iachawdwriaeth, *a*'m huchel-dŵr.

[e] Ps. 76. 4.

3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e] canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.

[f] Ps 116. 3.

‖ *dynion annuwiol.* Heb *Belial.*

4 [f] Gofidion angau a'm cylchynasant, ac afonydd ‖ y fall a'm dychrynasant i.

‖ Neu, *Rhefynnau.*

5 ‖ Gofidiau uffern a'm cylchynasant: maglau angau a achubasant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy NUW: efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w glustiau ef.

7 Yna y siglodd ac y crynodd y ddaear; a seiliau y mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymsiglodd, am iddo ef ddigio.

‖ Neu, *trwy ei ffroenau.*

8 Dyrchafodd mŵg ‖ o'i ffroenau, a thân a ysodd o'i enau: glo a ennynasant ganddo.

[g] Ps. 144. 5.

9 [g] Efe hefyd a ostyngodd y nefoedd, ac a ddisgynodd: a thywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

[h] Ps. 104. 3.

10 Marchogodd hefyd ar y cerub, ac a ehedodd: ie, [h] efe a ehedodd ar adenydd y gwynt.

[i] Ps. 97. 2.

11 [i] Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo; *a*'i babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, *a* thew-gymmylau yr awyr.

12 Gan y disgleirdeb *oedd* ger ei fron, ei gymmylau a aethant heibio; cenllysg a marwor tanllyd.

13 Yr ARGLWYDD hefyd a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; cenllysg a marwor tanllyd.

[k] Jos. 10. 10. Ps. 144. 6. Es. 30. 30.

14 Ie, [k] efe a anfonodd ei saethau, ac a'u gwasgarodd hwynt; ac a saethodd *ei* fellt, ac a'u gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a seiliau y byd a ddinoethwyd gan dy gerydd di, O ARGLWYDD, *a* chan chwythad anadl dy ffroenau.

[l] Ps. 144. 7.

‖ Neu, *mawrion.*

16 [l] Anfonodd oddi uchod, cymmerodd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd ‖ lawer.

17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaseion: canys yr oeddynt yn drech nâ mi.

18 Achubasant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd gynhaliad i mi.

[m] Ps. 31. 8. a 118. 5.

19 [m] Dug fi hefyd i ehangder: gwaredodd fi; canys ymhoffodd ynof.

20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder; yn ol glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy NUW.

22 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i, a'i ddeddfau ni fwriais oddi wrthyf.

23 Bum hefyd yn berffaith gyd âg ef, ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder, yn ol purdeb fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.

25 A'r trugarog y gwnai drugaredd; â'r gwr perffaith y gwnai berffeithrwydd.

[n] Lef 26 23, 24. 27, 28.

26 A'r glân y gwnai lendid; ac [n] â'r cyndyn yr ymgyndynni.

[o] Ps 101 5. Diar. 6. 17.

27 Canys ti a waredi y bobl gystuddiedig: ond ti a ostyngi [o] olygon uchel.

‖ Neu, *lamp,* Job 29. 3.

28 O herwydd ti a oleui fy ‖ nghanwyll: yr ARGLWYDD fy NUW a lewyrcha fy nhywyllwch.

‖ Neu, *torrais.*

29 Oblegid ynot ti y ‖ rhedais trwy fyddin; ac yn fy NUW y llemmais dros fur.

[p] Deut. 32 4. Dan 4 37. Dat 15. 3.

[q] Ps 12. 6. a 119 140. Diar 30 5.

30 DUW [p] *sydd* berffaith ei ffordd: [q] gair yr ARGLWYDD sydd wedi ei buro: tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

[r] Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86 8. Es. 45. 5.

31 [r] Canys pwy *sydd* DDUW heb law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd* graig ond ein DUW ni?

[s] Ps. 91. 2.

32 DUW [s] *sydd* yn fy ngwregysu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

[t] 2 Sam. 2. 18. Hab. 3. 19.

[u] Deut. 32. 13. a 33. 29.

33 [t] Gosod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac [u] ar fy uchelfannau y'm sefydla.

[x] Ps. 144. 1.

34 [x] Efe sydd yn dysgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllier bwa dur yn fy mreichiau.

‖ Neu, *ac â'th fwynder y'm lliosogaist.*

35 Rhoddaist hefyd i mi darian dy iachawdwriaeth; a'th ddeheulaw a'm cynhaliodd, ‖ a'th fwynder a'm lliosogodd.

† Heb. *fferau,* neu, *sodlau.*

36 Ehangaist fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy † nhraed.

37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'u goddiweddais: ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

38 Archollais hwynt, fel na allent godi: syrthiasant dan fy nhraed.

39 Canys gwregysaist fi â nerth i

ryfel: † darostyngaist danaf y rhai
a ymgododd i'm herbyn.
40 Rhoddaist hefyd i mi warrau fy
ngelynion; fel y difethwn fy nghas-
eion.
41 Gwaeddasant, ond nid *oedd*
achubydd: [y] *sef* ar yr ARGLWYDD,
ond nid attebodd efe hwynt.
42 Maluriais hwynt hefyd fel
llwch o flaen y gwynt: [z] teflais
hwynt allan megis tom yr heolydd.
43 [a] Gwaredaist fi rhag cynhennau
y bobl; [b] gosodaist fi yn ben cen-
hedloedd: [c] pobl nid adnabûm, a'm
gwasanaethant.
44 † Pan glywant am danaf, uf-
uddhânt i mi: [d] meibion dieithr a
† gymmerant arnynt ymddarostwng
i mi.
45 Meibion dieithr a ballant ac a
ddychrynant allan o'u dirgel fan-
nau.
46 Byw yw yr ARGLWYDD, a ben-
dithier fy nghraig: a dyrchafer
Duw fy iachawdwriaeth.
47 Duw *sydd* yn rhoddi i mi *allu*
ymddïal, ac a ‖ ddarostwng y bobl-
oedd danaf.
48 Efe sydd yn fy ngwared oddi
wrth fy ngelynion: ïe, [e] ti a'm dyr-
chefi uwchlaw y rhai a gyfodant i'm
herbyn: achubaist fi rhag y gwr
‖ traws.
49 [f] Am hynny y ‖ moliannaf di,
O ARGLWYDD, ym mhlith y cen-
hedloedd, ac y canaf i'th enw.
50 Efe sydd yn gwneuthur mawr
ymwared i'w Frenhin; ac yn
gwneuthur trugaredd i'w enneiniog,
i Dafydd, ac i'w had ef [g] byth.

PSALM XIX.

1 *Bod y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw:* 7 *a'i air yn dangos ei ras ef.* 12 *Dafydd yn gweddïo am ras*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd

Y [a] NEFOEDD sydd yn datgan
gogoniant Duw; a'r ffurfafen
sydd yn mynegi gwaith ei ddwylaw
ef.
2 Dydd i ddydd a draetha ymad-
rodd, a nos i nos a ddengys wybod-
aeth
3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, ‖ *lle*
ni chlybuwyd eu lleferydd hwynt.
4 [b] Eu ‖ llinyn a aeth trwy yr holl
ddaear, a'u geiriau hyd eithafoedd
byd: i'r haul y gosododd efe babell
ynddynt;
5 Yr hwn *sydd* fel gwr priod yn
dyfod allan o'i ystafell: *ac* [c] a ym-
lawenhâ fel cawr i redeg gyrfa.
6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei
fynediad ef allan, a'i amgylchiad
hyd eu heithafoedd hwynt: ac nid
ymgudd dim oddi wrth ei wres ef.
7 [d] ‖ Cyfraith yr ARGLWYDD *sydd*
berffaith, yn ‖ troi yr enaid: tyst-
iolaeth yr ARGLWYDD *sydd* sicr, ac
yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.
8 Deddfau yr ARGLWYDD *sydd*
uniawn, yn llawenhâu y galon:
gorchymyn yr ARGLWYDD *sydd* bur,
yn goleuo y llygaid.
9 Ofn yr ARGLWYDD *sydd* lân, yn
parhâu yn dragywydd; barnau yr
ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyf-
iawn *ydynt* i gyd.
10 [e] Mwy dymunol *ŷnt* nag aur,

† Heb. *plygaist*, neu, *crymmaist*.
[y] Job 27. 9. a 35. 12. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
[z] Zech. 10. 5.
[a] 2 Sam. 2. 9, 10. a 3. 1.
[b] 2 Sam. 8. 9-14.
[c] Deut. 33. 29. Ps 66. 3. a 81. 15.
† Heb. *Wrth glywed y glûst.*
[d] Mic. 7. 17.
† Heb. *ddywedant gelwydd wrthyf.*
‖ Neu, *ddifetha.*
[e] Ps. 59. 1.
‖ Neu, *trais.*
[f] Rhuf. 15. 9.
‖ Neu, *cyffesaf.*
[g] 2 Sam. 7. 13.
[a] Gen 1. 6. Es. 40 22 Rhuf. 1. 19, 20.
‖ *heb* y rhai hyn *y clywir eu llef hwynt* Heb *heb glywed eu lleferydd.*
[b] Rhuf 10 18.
‖ Neu, *rheol.*
[c] Preg. 1 5.
[d] Ps. 111. 7.
‖ Neu, *Addysg.*
‖ Neu, *adferu.*
[e] Ps. 119. 72, 127. Diar. 8. 10, 11, 19.

ïe, nag aur coeth lawer: [f] melysach
hefyd nâ'r mêl, ac nâ diferiad diliau
mêl.
11 Ynddynt hwy hefyd y rhy-
buddir dy was: o'u cadw *y mae*
gwobr lawer.
12 [g] Pwy a ddeall *ei* gamwedd-
au? glanhâ fi oddi wrth *fy meiau*
[h] cuddiedig.
13 Attal hefyd dy was oddi wrth
bechodau rhyfygus; [i] na arglwydd-
iaethont arnaf: yna y'm perffeithir,
ac y'm glanhêir oddi wrth ‖ anwir-
edd lawer.
14 Bydded ymadroddion fy ngen-
au, a myfyrdod fy nghalon, yn gym-
meradwy ger dy fron, O ARGLWYDD,
fy nghraig a'm prynwr.

PSALM XX.

1 *Yr eglwys yn bendithio y Brenhin yn ei fawrhydi.* 7 *Ei hyder hi y'nghymmorth Duw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWRANDAWED yr ARGLWYDD
arnat yn nydd cyfyngder: enw
Duw Jacob a'th † ddiffynno.
2 Anfoned † i ti gymmorth o'r cys-
segr, a † nerthed di o Sion.
3 Cofied dy holl offrymmau, a
† bydded foddlawn i'th boeth-off-
rwm. Selah.
4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy
galon; a chyflawned dy holl gyng-
hor.
5 Gorfoleddwn yn dy iachawd-
wriaeth di, a dyrchafwn faner [a] yn
enw ein Duw: cyflawned yr AR-
GLWYDD dy holl ddymuniadau.
6 Yr awr hon y gwn y gwared yr
ARGLWYDD ei enneiniog: efe a
wrendy arno o nefoedd ei sanct-
eiddrwydd, yn nerth iechyd ei dde-
heulaw ef.
7 [b] *Ymddiried* rhai mewn cerbyd-
au, a rhai mewn meirch: ond nyni
a gofiwn enw yr ARGLWYDD ein
Duw.
8 Hwy a gwympasant, ac a syrth-
iasant; ond nyni a gyfodasom, ac a
safasom.
9 Achub, ARGLWYDD: gwrandaw-
ed y Brenhin arnom yn y dydd y
llefom.

PSALM XXI.

1 *Tâl diolch am fuddugoliaeth:* 7 *a hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y
llawenycha y Brenhin; ac yn
dy iachawdwriaeth di mor ddirfawr
yr ymhyfryda!
2 Deisyfiad ei galon a roddaist
iddo; a dymuniad ei wefusau nis
gommeddaist. Selah.
3 Canys achubaist ei flaen ef â
bendithion daioni: gosodaist ar ei
ben ef goron o aur coeth.
4 [a] Gofynodd oes gennyt, *a* rhodd-
aist iddo: *ie*, [b] † hir oes, byth ac yn
dragywydd.
5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy
iachawdwriaeth: gosodaist arno
ogoniant a phrydferthwch.
6 Canys gwnaethost ef yn fen-
dithion yn dragywyddol; llawen-
ychaist ef â llawenydd â'th wyneb-
pryd.
7 O herwydd bod y Brenhin yn

[f] Ps. 119. 103.
[g] Ps. 40. 12.
[h] Ps. 90. 8.
[i] Ps. 119. 133. Rhuf. 6. 12, 14.
‖ *yr anwiredd mawr.*
† Heb. *ddyrchafo.*
† Heb. *dy gymmorth.*
† Heb. *atteged*, neu, *cynhalied.*
† Heb. *gwnaed yn lludw*, neu, *yn fras.*
[a] Exod. 17. 15. Ps. 60. 4.
[b] Ps. 33 16. Diar 21 31. Es. 31. 1.
[a] Ps. 61. 6.
[b] 2 Sam. 7. 19
† Heb. *hir ddyddiau.*

ymddiried yn yr ARGLWYDD, a thrwy drugaredd y Goruchaf nid ysgogir ef.

8 Dy law a gaiff afael ar dy holl elynion: dy ddeheulaw a gaiff afael ar dy gaseion.

9 Ti a'u gwnai hwynt fel ffwrn danllyd yn amser dy lid: yr ARGLWYDD yn ei ddigllonedd a'u llwnga hwynt, a'r tan a'u hysa hwynt.

10 [c]Eu ffrwyth hwynt a ddinystri di oddi ar y ddaear, a'u had o blith meibion dynion.

[c] Job 18. 16, 19. Ps. 37. 28. a 109. 13.

11 Canys bwriadasant ddrwg i'th erbyn: meddyliasant amcan, heb allu o honynt *ei gwblhâu*.

12 Am hynny [d]y gwnei iddynt droi eu †cefnau: ar dy linynnau y parottôi di *saethau* yn erbyn eu hwynebau.

[d] Edrych Job 7. 20. a 16 12. Galar. 3. 12.
† Heb. *ysgwydd.*

13 Ymddyrcha, ARGLWYDD, yn dy nerth: canwn, a chanmolwn dy gadernid.

PSALM XXII.

1 Dafydd yn achwyn mewn anghysur mawr: 9 yn gweddio mewn cyfyngder mawr; 23 ac yn clodfori Duw.

I'r Pencerdd ar ‖ Aieleth hasahar, Psalm Dafydd.

‖ *ewig y bore.*

FY [a]NUW, fy NUW, paham y'm gwrthodaist? *paham yr ydwyt* mor bell oddi wrth fy iachawdwriaeth, *a* [b]geiriau fy llefain?

[a] Matt. 27. 46. Marc 15. 34.
[b] Heb. 5. 7.

2 Fy NUW, llefain yr ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nos hefyd, ac ‖ nid *oes* osteg i mi.

‖ *nid wyf yn tewi.*

3 Ond tydi *wyt* sanctaidd, *O dydi* yr hwn wyt yn cyfanneddu ym moliant Israel.

4 Ein tadau a obeithiasant ynot: gobeithiasant, a gwaredaist hwynt.

5 Arnat ti y llefasant, ac achubwyd hwynt: [c]ynot yr ymddiriedasant, ac nis gwaradwyddwyd hwynt.

[c] Ps. 25. 2. a 31. 1. a 71. 1. Es. 49. 23. Rhuf. 9. 33.

6 A minnau, pryf *ydwyf*, ac nid gwr; [d]gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.

[d] Es. 53. 3.

7 [e]Pawb a'r a'm gwelant, a'm gwatwarant: †llaesant wefl, [f]ysgydwant ben, *gan ddywedyd*,

[e] Matt. 27. 39.
† Heb. *agorant.*
[f] Job 16. 4. Ps. 109. 25.

8 [g]†Ymddiriedodd yn yr ARGLWYDD; gwareded ef: achubed ef, †gan ei fod yn dda ganddo.

[g] Matt. 27. 43.
† Heb. *Ymdreiglodd at yr.*
† Heb. *os yw.*

9 Canys [h]ti a'm tynnaist o'r groth: ‖gwnaethost i mi obeithio *pan oeddwn* ar fronnau fy mam.

[h] Ps. 71. 6. Es. 46. 3.
‖ Neu, *diogelaist fi.*

10 Arnat ti y'm bwriwyd o'r bru: o groth fy mam fy NUW *ydwyt*.

11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf; o herwydd cyfyngder *sydd* agos: canys nid *oes* cynnorthwywr.

12 Teirw lawer a'm cylchynasant: gwrdd *deirw* [i]Basan a'm hamgylchasant.

[i] Deut. 32. 14. Ps 68. 30. Ezec. 39. 18. Amos 4. 1.

13 [k]Agorasant arnaf eu genau, *fel* llew rheibus a rhuadwy.

[k] Job 16. 10 Galar. 2. 16. a 3. 46.

14 Fel dwfr y'm tywalltwyd, a'm hesgyrn oll a ymwahanasant: [l]fy nghalon sydd fel cwyr: hi a doddodd y'nghanol fy ‖ mherfedd.

[l] Job 23. 16.
‖ *ymysgaroedd.*

15 Fy nerth a wywodd fel priddlestr; [m]a'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac i lwch angau y'm dygaist.

[m] Galar. 4. 4.

16 Canys cwn a'm cylchynasant: cynnulleidfa y drygionus a'm hamgylchasant: [n]trywanasant fy nwylaw a'm traed.

[n] Matt 27. 35 Marc 15. 24. Luc 23 33. Ioan 19 23, 37. a 20. 25.

17 Gallaf gyfrif fy holl esgyrn: [o]y maent yn tremio *ac* yn edrych arnaf.

[o] Luc 23. 27.

18 [p]Y maent yn rhannu fy nillad yn eu mysg, ac ar fy ngwisg yn bwrw coelbren.

[p] Luc. 23. 34. Ioan 19. 24.

19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ymbellhâ: fy nghadernid, brysia i'm cynnorthwyo.

20 Gwared fy enaid rhag y cleddyf, [q]fy unig *enaid* o †feddiant y ci.

[q] Ps. 35. 17.
† Heb *law.*

21 [r]Achub fi rhag safn y llew: canys o blith cyrn unicorniaid y'm gwrandewaist.

[r] 2 Tim. 4. 17.

22 [s]Mynegaf dy enw [t]i'm brodyr: y'nghanol y gynnulleidfa y'th folaf.

[s] Heb. 2. 12.
[t] Ioan 20. 17. Rhuf. 8. 29.

23 Y rhai sydd yn ofni yr ARGLWYDD, molwch ef: holl had Jacob, gogoneddwch ef; a holl had Israel, ofnwch ef.

24 Canys ni ddirmygodd, ac ni ffieiddiodd gystudd y tlawd; ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond [u]pan lefodd efe arno, efe a wrandawodd.

[u] Heb. 5. 7.

25 [x]Fy mawl *sydd* o honot ti yn y gynnulleidfa fawr: [y]fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a'i hofnant ef.

[x] Ps. 35. 18.
[y] Ps. 116. 14.

26 [z]Y tlodion a fwyttânt, ac a ddiwellir: y rhai a geisiant yr ARGLWYDD, a'i moliannant ef: eich calon fydd byw yn dragywydd.

[z] Lef. 7. 11, 12, 15, 16. Ps. 69. 32. Es. 65. 13.

27 [a]Holl derfynau y ddaear a gofiant, ac a droant at yr ARGLWYDD: a holl dylwythau y cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

[a] Ps. 2. 8. a 72. 11. a 86. 9.

28 Canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y deyrnas: ac efe *sydd* yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

29 Yr holl *rai* breision ar y ddaear a fwyttânt, ac a addolant: [b]y rhai a ddisgynant i'r llwch, a ymgrymmant ger ei fron ef; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

[b] Es. 26. 19. Phil. 2. 10.

30 *Eu* had a'i gwasanaetha ef: [c]cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn genhedlaeth.

[c] Ps. 87. 6.

31 Deuant, ac [d]adroddant ei gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a wnaeth *hyn*.

[d] Edrych Rhuf. 3. 21, 22.

PSALM XXIII.

Hyder Dafydd ar ras Duw.

Psalm Dafydd.

YR ARGLWYDD *yw* [a]fy Mugail; [b]ni bydd eisieu arnaf.

[a] Exod. 40. 11. Jer. 23. 4. Ezec 34. 23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2. 25. Dat. 7. 17.
[b] Phil. 4. 19.

2 Efe a wna i mi orwedd mewn porfeydd gwelltog: efe a'm tywys ger llaw y dyfroedd †tawel.

† Heb. *llonyddwch.*

3 Efe a ddychwel fy enaid: [c]efe a'm harwain ar hyd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

[c] Ps. 5. 8. a 31. 3.

4 Iê, pe rhodiwn ar hyd glyn [d]cysgod angau, [e]nid ofnaf niwed: canys *yr wyt* ti gyd â mi; dy wialen a'th ffon a'm cysurant.

[d] Job 3. 5. a 10. 21, 22. a 24. 17. Ps. 44. 19.
[e] Ps. 3. 6. a 118. 6.

5 [f]Ti a arlwyi ford ger fy mron y'ngŵydd fy ngwrthwynebwyr: †iraist fy mhen âg olew; fy phiol sydd lawn.

[f] Ps. 104. 15.
† Heb. *brasaaist.*

6 Daioni a thrugaredd yn ddiau a'm canlynant holl ddyddiau fy

† Heb. *dros hir ddyddiau.*

mywyd: a phreswyliaf yn nhŷ yr
ARGLWYDD † yn dragywydd.

PSALM XXIV.

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinasyddion ei ysbrydol deyrnas ef.* 7 *Cynghor i'w dderbyn ef.*

Psa'm Dafydd.

1017.

ª Exod. 9. 29. a 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.
ᵇ Job 38. 6. Ps. 104. 5. a 136. 6. 2 Petr 3. 5.
ᶜ Ps. 15. 1.
ᵈ Es. 33. 15, 16.
† Heb. *enaid.*
ᵉ Ps. 28. 8.
‖ Neu, O Dduw *Jacob.*

EIDDO ªyr ARGLWYDD y ddaear,
a'i chyflawnder; y byd, ac a
breswylia ynddo.
2 ᵇ Canys efe a'i seiliodd ar y
moroedd, ac a'i sicrhâodd ar yr
afonydd.
3 ᶜ Pwy a esgyn i fynydd yr AR-
GLWYDD? a phwy a saif yn ei le
sanctaidd ef?
4 ᵈ Y glân *ei* ddwylaw, a'r pur *ei*
galon; yr hwn ni ddyrchafodd ei
† feddwl at wagedd, ac ni thyngodd
i dwyllo.
5 Efe a dderbyn fendith gan yr AR-
GLWYDD, a chyfiawnder gan DDUW
ei iachawdwriaeth.
6 Dyma genhedlaeth y rhai a'i
ceisiant ef, y rhai ᵉa geisiant dy
wyneb di, ‖ O Jacob. Selah.
7 O byrth, dyrchefwch eich pen-
nau; ac ymddyrchefwch, ddrysau
tragywyddol; a Brenhin y gogon-
iant a ddaw i mewn.
8 Pwy *yw* y Brenhin gogoniant
hwn? yr ARGLWYDD nerthol a chad-
arn, yr ARGLWYDD cadarn mewn
rhyfel.
9 O byrth, dyrchefwch eich pen-
nau; ac ymddyrchefwch, ddrysau
tragywyddol; a Brenhin y gogon-
iant a ddaw i mewn.
10 Pwy yw y Brenhin gogoniant
hwn? ARGLWYDD y lluoedd, efe *yw*
Brenhin y gogoniant. Selah.

PSALM XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Y mae yn gweddio am faddeuant pechodau,* 15 *ac am gymhorth mewn trallod*

Psalm Dafydd

ª Ps. 86. 4. a 143. 8.
ᵇ Ps. 22. 5. a 31. 1. a 34. 8. Es. 28 16. a 49 23 Rhuf. 10 11
ᶜ Ps. 13. 4.
ᵈ Exod. 33. 13. Ps. 5. 8. a 27 11. a 86 11. a 119. a 143. 8, 10.
ᵉ Ps. 103. 17 a 106. 1. a 107. 1. Jer. 33. 11.
† Heb. *amysgaroedd.*
ᶠ Job 13. 26. a 20. 11. Jer. 3. 25.

ATTAT ªti, O ARGLWYDD, y
dyrchafaf fy enaid.
2 O fy NUW, ᵇynot ti yr ymddir-
iedais: na'm gwaradwydder; ᶜna
orfoledded fy ngelynion arnaf.
3 Ie, na waradwydder neb sydd yn
disgwyl wrthyt ti: gwaradwydder y
rhai a droseddant heb achos.
4 ᵈ Pâr i mi wybod dy ffyrdd, O
ARGLWYDD: dysg i mi dy lwybrau.
5 Tywys fi yn dy wirionedd, a
dysg fi: canys ti *yw* DUW fy iach-
awdwriaeth; wrthyt ti y disgwyliaf
ar hyd y dydd.
6 Cofia, ARGLWYDD, ᵉdy † dostur-
iaethau, a'th drugareddau: canys
erioed *y maent* hwy.
7 Na chofia ᶠbechodau fy ieuenge-
tid, na'm camweddau: yn ol dy
drugaredd meddwl di am danaf, er
mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.
8 Da ac uniawn *yw* yr ARGLWYDD:
o herwydd hynny y dysg efe bechad-
uriaid yn y ffordd.
9 Y rhai llariaidd a hyffordda efe
mewn barn: a'i ffordd a ddysg efe
i'r rhai gostyngedig.
10 Holl lwybrau yr ARGLWYDD
ydynt drugaredd a gwirionedd, i'r
rhai a gadwant ei gyfammod a'i
dystiolaethau ef.
11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD,
maddeu fy anwiredd: ᵍcanys mawr
yw.
12 Pa wr *yw* efe sydd yn ofni yr
ARGLWYDD? efe a'i dysg ef yn y
ffordd a ddewiso.
13 Ei enaid ef a † erys mewn da-
ioni: ʰa'i had a etifedda y ddaear.
14 ⁱ Dirgelwch yr ARGLWYDD *sydd*
gyd â'r rhai a'i hofnant ef: a'i
gyfammod hefyd, † i'w cyfarwyddo
hwynt.
15 Fy llygaid *sydd* yn wastad ar
yr ARGLWYDD: canys efe a ddwg fy
nhraed allan o'r rhwyd.
16 Tro attaf, a thrugarhâ wrthyf:
canys unig a thlawd *ydwyf.*
17 Gofidiau fy nghalon a helaeth-
wyd: dwg fi allan o'm cyfyngder-
au.
18 Gwel fy nghystudd a'm helbul,
a maddeu fy holl bechodau.
19 Edrych ar fy ngelynion; canys
amlhasant; â chasineb traws *hefyd*
y'm casasant.
20 Cadw fy enaid, ac achub fi:
na'm gwaradwydder; canys ym-
ddiriedais ynot.
21 Cadwed perffeithrwydd ac
uniondeb fi: canys yr wyf yn dis-
gwyl wrthyt.
22 O DDUW, gwared Israel o'i holl
gyfyngderau.

ᵍ Edrych Rhuf. 5. 20.
† Heb. *lettya.*
ʰ Ps. 37. 11, 22, 29.
ⁱ Diar 3. 32. Edrych Ioan 7. 17. a 15. 15.
† Heb. *i beri iddynt wybod.*

PSALM XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw, mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

Psalm Dafydd.

BARN ªfi, ARGLWYDD; canys
rhodiais yn fy mherffeithrwydd;
ymddiriedais hefyd yn yr AR-
GLWYDD: *am hynny* ni lithraf.
2 ᵇ Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf
fi: chwilia fy arennau a'm calon.
3 Canys dy drugaredd *sydd* o flaen
fy llygaid: ac mi a rodiais yn dy
wirionedd.
4 ᵈ Nid eisteddais gyd â dynion
coegion; a chyd â'r rhai trofaus
nid âf.
5 Caseais gynnulleidfa y drygion-
us; a chyd â'r annuwiolion nid
eisteddaf.
6 ᵉ Golchaf fy nwylaw mewn
diniweidrwydd: a'th allor, O AR-
GLWYDD, a amgylchynaf:
7 I gyhoeddi â llef clodforedd, ac i
fynegi dy holl ryfeddodau.
8 ARGLWYDD, ᶠhoffais drigfan dy
dŷ, a lle ‖ preswylfa dy ogoniant.
9 ᵍ Na chasgl fy enaid gyd â
phechaduriaid, na'm bywyd gyd â
dynion gwaedlyd.
10 Y rhai *y mae* ysgelerder yn eu
dwylaw, a'u deheulaw yn llawn
gwobrau.
11 Eithr mi a rodiaf yn fy mher-
ffeithrwydd: gwared fi, a thrugar-
hâ wrthyf.
12 ʰ Fy nhroed sydd yn sefyll ar
yr uniawn: yn y cynnulleidfaoedd
y'*th* fendithiaf, O ARGLWYDD.

ª Ps. 7. 8.
ᵇ Ps. 7. 9. a 17. 3. a 66. 10. a 139. 23. Zech. 13. 9.
ᵈ Ps. 1. 1. Jer. 15. 17.
ᵉ Edrych Exod. 30. 19, 20. Ps. 73. 13.
ᶠ Ps. 84. 7.
‖ Neu, *tabernacl.*
ᵍ Edrych 1 Sam. 25. 29. Ps. 28. 3.
ʰ Ps. 40. 2.

PSALM XXVII.

1 *Dafydd yn attegu ei ffydd, trwy allu Duw,* 4 *trwy ei serch i wasanaeth Duw,* 9 *a thrwy weddi.*

Psalm Dafydd.

YR ªARGLWYDD *yw* fy ngoleuni
a'm iachawdwriaeth; rhag pwy

ª Ps. 84. 11. Es. 60. 19, 20. Mic. 7. 8.

[b] Ps. 118. 6. yr ofnaf? [b] yr ARGLWYDD *yw* nerth
fy mywyd; rhag pwy y dychrynaf?
2 Pan nesâodd y rhai drygionus,
sef fy ngwrthwynebwyr a'm gel-
ynion, i'm herbyn, i fwytta fy
nghnawd, hwy a dramgwyddasant
ac a syrthiasant.
[c] Ps. 3. 6. 3 [c] Pe gwersyllai llu i'm herbyn,
nid ofna fy nghalon: pe cyfodai
câd i'm herbyn, yn hyn mi *a fyddaf*
hyderus.
[d] Ps. 26. 8. 4 [d] Un *peth* a ddeisyfais i gan yr
ARGLWYDD, hynny a geisiaf; *sef*
caffael trigo yn nhŷ yr ARGLWYDD
holl ddyddiau fy mywyd, i edrych
[e] Ps. 90. 17. ‖ Neu, *hyfrydwch.* [e] ‖ ar brydferthwch yr ARGLWYDD,
ac i ymofyn yn ei deml.
[f] Ps. 31. 20. a 83. 3. a 91. 1. 5 Canys [f] yn y dydd blin y'm
cuddia o fewn ei babell: yn nir-
gelfa ei babell y'm cuddia; ar graig
y'm cyfyd i.
[g] Ps. 3. 3. 6 Ac yn awr [g] y dyrcha efe fy
mhen goruwch fy ngelynion o'm
hamgylch: am hynny yr aberthaf
† Heb. *bloedd.* yn ei babell ef ebyrth † gorfoledd;
canaf, ie, canmolaf yr ARGLWYDD.
7 Clyw, O ARGLWYDD, fy lleferydd
pan lefwyf: trugarhâ hefyd wrthyf,
a gwrando arnaf.
[h] Ps. 24. 6. a 105. 4. 8 *Pan ddywedaist*, [h] Ceisiwch fy
wyneb; fy nghalon a ddywedodd
wrthyt, Dy wyneb a geisiaf, O AR-
GLWYDD.
[i] Ps. 69. 17. 9 [i] Na chuddia dy wyneb oddi
wrthyf; na fwrw ymaith dy was
mewn soriant: fy nghymhorth fu-
ost; na âd fi, ac na wrthod fi, O
DDUW fy iachawdwriaeth.
[k] Es. 49. 15. 10 [k] Pan yw fy nhad a'm mam
yn fy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm
† Heb. *casgl.* † derbyn.
[l] Ps. 25. 4. a 86. 11. a 119. 33. 11 [l] Dysg i mi dy ffordd, AR-
GLWYDD, ac arwain fi ar hyd
llwybrau uniondeb, o herwydd fy
† Heb. *ngwylwyr.* † ngelynion.
12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy
ngelynion: canys gau dystion, a
rhai a adroddant drawsder, a gyf-
odasant i'm herbyn.
[m] Ps. 56. 13. a 116. 9. a 142. 5. 13 *Diffygiaswn*, pe na chredaswn
weled daioni yr ARGLWYDD [m] yn
nhir y rhai byw.
[n] Ps. 31. 24. a 130. 5. Es. 25. 9. Hab. 2. 3. 14 [n] Disgwyl wrth yr ARGLWYDD:
ymwrola, ac efe a nertha dy galon:
disgwyl, meddaf, wrth yr ARGLWYDD.

PSALM XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn daer yn erbyn ei elynion; 6 yn bendithio Duw, 9 ac yn gweddïo dros y bobl.*

Psalm Dafydd.

ARNAT ti, ARGLWYDD, y gwaedd-
[a] Ps. 83. 1. af; fy nghraig, [a] na ddistawa
[b] Ps. 143. 7. wrthyf: [b] rhag, *o* thewi wrthyf, i mi
fod yn gyffelyb i rai yn disgyn i'r
pwll.
2 Erglyw lef fy ymbil pan waedd-
wyf arnat, pan ddyrchafwyf fy nwy-
[c] Ps. 138. 2. law [c] tu ag at † dy gafell sanctaidd.
† Heb. *gafell dy gyssegr.* 3 [d] Na thynn fi gyd â'r annuw-
iolion, a chyd â gweithredwyr an-
[d] Ps. 26. 9. wiredd; [e] y rhai a lefarant hedd-
[e] Ps. 12. 2. a 55. 21. a 62. 4. Jer. 9. 8. wch wrth eu cymmydogion, a drwg
yn eu calon.
4 [f] Dyro iddynt yn ol eu gweith-
[f] 2 Tim. 4. 14. Dat. 18. 6. red, ac yn ol drygioni eu dychy-
mygion: dyro iddynt yn ol gweith-
redoedd eu dwylaw; tâl iddynt eu
haeddedigaethau.

5 Am [g] nad ystyriant weithred- [g] Job. 34. 27.
oedd yr ARGLWYDD, na gwaith ei
ddwylaw ef, y dinystria efe hwynt,
ac nis adeilada hwynt.
6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD:
canys clybu lef fy ngweddïau.
7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth, a'm
tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd
fy nghalon, a myfi a gynnorthwy-
wyd: o herwydd hyn y llawenych-
odd fy nghalon, ac ar fy nghân y
clodforaf ef.
8 Yr ARGLWYDD *sydd* nerth i'r
cyfryw ‖ rai, a chadernid iachawd- ‖ Neu, *un.*
wriaeth ei Enneiniog *yw* efe.
9 Cadw dy bobl, a bendithia dy
etifeddiaeth: ‖ portha hwynt hefyd, ‖ Neu, *llywodraetha.*
a dyrcha hwynt yn dragywydd.

PSALM XXIX.

1 *Dafydd yn annog tywysogion i roi gogoniant i Dduw; 3 o herwydd ei fawr allu, 11 a'i ymddiffyn i'w bobl.*

Psalm Dafydd.

MOESWCH [a] i'r ARGLWYDD, chwi [a] 1 Chron. 16. 28, 29. Ps. 96. 7, 8, 9.
feibion cedyrn, moeswch i'r
ARGLWYDD ogoniant a nerth.
2 Moeswch i'r ARGLWYDD ogoniant
ei enw: addolwch yr ARGLWYDD
‖ ym mhrydferthwch *ei* sancteidd- ‖ Neu, *yn ei brydferth gyssegr.*
rwydd.
3 Llef yr ARGLWYDD *sydd* ar y
dyfroedd: [b] DUW y gogoniant a [b] Job 37. 4, 5.
darana; yr ARGLWYDD *sydd* ar y
dyfroedd mawrion.
4 Llef yr ARGLWYDD *sydd* mewn
grym: llef yr ARGLWYDD *sydd*
mewn prydferthwch.
5 Llef yr ARGLWYDD *sydd* yn
dryllio y cedrwydd: ie, dryllia yr
ARGLWYDD gedrwydd Libanus.
6 Efe a wna iddynt lammu fel llo;
Libanus a [c] Sirion, fel llwdn uni- [c] Deut. 3. 9.
corn.
7 Llef yr ARGLWYDD a ‖ wasgara y ‖ Neu, *dyr allan.*
fflammau tân.
8 Llef yr ARGLWYDD a wna i'r
anialwch ‖ grynu: yr ARGLWYDD a ‖ Neu, *ofidio.*
wna i anialwch Cades grynu.
9 Llef yr ARGLWYDD a wna [d] i'r [d] Job 39. 1, 2, 3.
ewigod lydnu, ac a ddynoetha y
coedydd: ac yn ei deml ‖ pawb a ‖ Neu, *y cwbl o honi.*
draetha *ei* ogoniant *ef.*
10 Yr ARGLWYDD sydd yn eistedd
ar y llifeiriant; ie, [e] yr ARGLWYDD a [e] Ps. 10. 16.
eistedd yn Frenhin yn dragywydd.
11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth
i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia
ei bobl â thangnefedd.

PSALM XXX.

1 *Dafydd yn moli Duw am ei ymwared; 4 yn annog eraill i'w glodfori, wrth weled fel yr oedd Duw yn gweuthur â g ef.*

Psalm *neu* Gan *o* [a] gyssegriad ty [a] Deut. 20. 5.
Dafydd.

MAWRYGAF di, O ARGLWYDD: 1042.
canys dyrchefaist fi, ac ni la-
wenhêaist fy ngelynion o'm plegid.
2 ARGLWYDD fy NUW, llefais arnat,
a thithau a'm hiachëaist.
3 ARGLWYDD, [b] dyrchefaist fy enaid [b] Ps. 86. 13.
o'r bedd: cedwaist fi yn fyw, rhag
disgyn o honof i'r pwll.
4 [c] Cenwch i'r ARGLWYDD, ei saint [c] 1 Chron. 16. 4. Ps. 97. 12.
ef; a chlodforwch wrth goffadwr-
iaeth ei sancteiddrwydd ef. [d] Ps. 103. 9. Es. 26. 20. a 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
5 Canys [d] ennyd fechan *y bydd*
yn ei lid; yn ei foddlonrwydd *y*
mae bywyd: † dros brydnawn yr † Heb. *yr hwyr.*

erys wylofain, ac erbyn y bore *y*
† Heb. *cân.* *bydd* † gorfoledd.
[e] Job 29. 18. 6 [e] Ac mi a ddywedais yn fy
llwyddiant, Ni'm syflir yn dragy-
wydd.
7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y
gosodaist gryfder yn fy mynydd:
[f] Ps. 104. 29. [f] cuddiaist dy wyneb, *a* bûm hel-
bulus.
8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais,
ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.
9 Pa fudd *sydd* yn fy ngwaed, pan
[g] Ps. 6. 5. a 88. 11. a 115. 17. ddisgynwyf i'r ffos? [g] a glodfora y
llwch di? a fynega efe dy wirion-
edd?
10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugarhâ
[h] 2 Sam. 6. 14. Es. 61. 3. wrthyf: ARGLWYDD, bydd gynnorth-
wywr i mi.
‖ Hynny yw, fy nhafod, neu, fy enaid. Edrych Gen. 49. 6. Ps. 16. 9. a 57. 8. 11 [h] Tröaist fy ngalar yn llawen-
ydd i mi: diosgaist fy sachwisg, a
gwregysaist fi â llawenydd;
12 Fel y canno ‖ *fy* ngogoniant i ti,
ac na thawo. O ARGLWYDD fy NUW,
yn dragywyddol y'th foliannaf.

PSALM XXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ymddiried yn Nuw, ac yn gofyn ei help ef;* 7 *yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef;* 9 *yn gweddio yn ei adfyd,* 19 *ac yn moliannu Duw am ei ddaioni.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] Ps. 22. 5. a 25. 2. a 71. 1. Es. 49. 23. YNOT [a] ti, ARGLWYDD, yr ymddir-
iedais: na'm gwaradwydder yn
[b] Ps. 143. 1. dragywydd: [b] gwared fi yn dy gy-
fiawnder.
2 Gogwydda dy glust attaf; gwar-
ed fi ar frys: bydd i mi yn graig
† Heb. *cadernid.* † gadarn, yn dŷ ymddiffyn i'm cadw.
3 Canys fy nghraig a'm castell
[c] Ps. 23. 3. a 25. 11. *ydwyt:* gan hynny [c] er mwyn dy
enw tywys fi, ac arwain fi.
4 Tynn fi allan o'r rhwyd a gudd-
iasant i mi: canys ti *yw* fy nerth.
[d] Luc 23. 46. Act. 7. 59. 5 [d] I'th law y gorchymynaf fy
yspryd: gwaredaist fi, O ARGLWYDD
DDUW y gwirionedd.
[e] Jonah 2. 8. 6 Caseais y rhai [e] sydd yn dal ar
ofer-wagedd: minnau a obeithiaf
yn yr ARGLWYDD.
7 Ymlawenhâf ac ymhyfrydaf yn
dy drugaredd: canys gwelaist fy
adfyd; adnabuost fy enaid mewn
cyfyngderau;
8 Ac ni warchaeaist fi yn llaw y
[f] Ps. 4. 1. a 18. 19. gelyn; *ond* [f] gosodaist fy nhraed
mewn ehangder.
9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD;
[g] Ps. 6. 7. canys cyfyng *yw* arnaf: [g] dadwin-
odd fy llygad gan ofid, *ie,* fy enaid
a'm bol.
10 Canys fy mywyd a ballodd gan
ofid, a'm blynyddoedd gan ochain:
fy nerth a ballodd o herwydd fy
[h] Ps. 32. 3. a 102. 3. anwiredd, [h] a'm hesgyrn a bydr-
asant.
[i] Ps. 41. 8. Es. 53. 4. 11 [i] Yn warthrudd yr ydwyf ym
mysg fy holl elynion, a *hynny* [k] yn
[k] Job. 19. 13. Ps. 38. 11. a 88. 8, 18. ddirfawr ym mysg fy nghymmyd-
ogion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm
hadwaenant: y rhai a'm gwelent
allan, a gilient oddi wrthyf.
[l] Ps. 88. 4, 5. 12 [l] Anghofiwyd fi fel un marw
allan o feddwl: y ydwyf fel llestr
methedig.
[m] Jer. 20. 10. 13 [m] Canys clywais ogan llawer-
[n] Jer. 6. 25. a 20. 3. Galar. 2. 22. oedd; [n] dychryn *oedd* o bob parth:
pan gyd-ymgynghorasant yn fy er-
byn, y bwriadasant fy nieneidio.
14 Ond mi a obeithiais ynot ti,
ARGLWYDD: dywedais, Fy NUW
ydwyt.
15 Yn dy law di *y mae* fy amser-
au: gwared fi o law fy ngelynion,
ac oddi wrth fy erlidwyr.
16 [o] Llewyrcha dy wyneb ar dy [o] Num. 6. 25, 26. Ps. 4. 6. a 67. 1.
was: achub fi er mwyn dy drugar-
edd.
17 ARGLWYDD, [p] na waradwydder [p] Ps. 25. 2.
fi; canys gelwais arnat: gwarad-
wydder yr annuwiolion, [q] torrer [q] 1 Sam. 2. 9.
hwynt i'r bedd.
18 [r] Gosteger y gwefusau cel- [r] Ps. 12. 3.
wyddog, y rhai [s] a ddywedant yn [s] 1 Sam. 2. 3. Ps. 94. 4. Judas 15.
galed, trwy falchder a diystyrwch,
yn erbyn y cyfiawn.
19 [t] Mor fawr *yw* dy ddaioni a rodd- [t] Es. 64. 4. 1 Cor. 2. 9.
aist i gadw i'r sawl a'th ofnant; *ac*
a wnaethost i'r rhai a ymddiriedant
ynot, ger bron meibion dynion!
20 [u] Cuddi hwynt yn nirgelfa dy [u] Ps. 27. 5. a 32. 7.
wyneb rhag balchder dynion: [x] cuddi [x] Job 5. 21.
hwynt mewn pabell rhag cynnen
tafodau.
21 Bendigedig *fyddo* yr AR-
GLWYDD: canys [y] dangosodd yn [y] Ps. 17. 7.
rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn
dinas ‖ gadarn. ‖ Neu, *gaerog.*
22 Canys [z] mi a ddywedais yn fy [z] 1 Sam. 23. 26. Ps. 116. 11.
ffrwst, [a] Fe'm bwriwyd allan o'th
olwg: er hynny ti a wrandewaist [a] Es. 38. 11, 12. Galar. 3. 54. Jonah 2. 4.
lais fy ngweddiau pan lefais arnat.
23 [b] Carwch yr ARGLWYDD, ei holl [b] Ps. 34. 9.
saint ef: yr ARGLWYDD a geidw y
ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth
i'r neb a wna falchder.
24 [c] Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ [c] Ps. 27. 14.
eich calon, chwychwi oll y rhai
ydych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

PSALM XXXII.

1 *Y'm maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn sefyll.* 3 *Bod cyfaddef pechodau yn esmwythâu ar y gydwybod.* 8 *Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.*

Psalm Dafydd † er athrawiaeth. † Heb. *Maschil.*

GWYN *ei* fyd *y neb* [a] y madd- [a] Ps. 85. 2. Rhuf. 4. 6, 7, 8.
euwyd *ei* drosedd, ac y cudd-
iwyd *ei* bechod.
2 Gwyn *ei* fyd y dyn ni chyfrif yr
ARGLWYDD iddo anwiredd, ac [b] ni [b] Ioan 1. 47.
byddo dichell yn ei yspryd.
3 Tra y tewais, heneiddiodd fy
esgyrn, gan fy rhuad ar hyd y
dydd.
4 Canys trymhâodd dy law arnaf
ddydd a nos: fy irder a drowyd yn
sychder hâf. Selah.
5 Addefais fy mhechod wrthyt,
a'm hanwiredd ni chuddiais: [c] dy- [c] Diar. 28. 13. Es. 65. 24. 1 Ioan 1. 9.
wedais, Cyffesaf yn fy erbyn fy hun
fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi
a faddeuaist anwiredd fy mhechod.
Selah.
6 Am hyn [d] y gweddïa pob duwiol [d] Es. 55. 6. Ioan 7. 34.
arnat ti yn † yr amser y'th geffir: † Heb. *amser caffael.*
yn ddiau yn llifeiriant dyfroedd
mawrion, ni chânt nesâu atto ef.
7 [e] Ti *ydwyt* lloches i mi; cedwi fi [e] Ps. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114.
rhag ing: amgylchyni fi â chaniad-
au ymwared. Selah.
8 Cyfarwyddaf di, a dysgaf di yn y
ffordd yr elych: a'm llygad arnat
y'th gynghoraf.
9 [f] Na fyddwch fel march, *neu* ful, [f] Diar. 26. 3. Iago 3. 3.
heb ddeall: yr hwn y mae rhaid
attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn, rhag [g] Diar. 13. 21.
ei ddynesâu attat.
10 [g] Gofidiau lawer ‖ *fydd* i'r an- ‖ sydd.

nuwiol: ond y neb a ymddiriedo yn
yr ARGLWYDD, trugaredd a'i cylch-
yna ef.
11 Y rhai cyfiawn, [h]byddwch lawen
a hyfryd yn yr ARGLWYDD: a'i rhai
uniawn o galon oll, cenwch yn llafar.

PSALM XXXIII.

1 Bod yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni, 6 am ei allu, 12 am ei ragluniaeth. 20 Ar Dduw y mae hyderu.

YMLAWENHEWCH, y rhai cyf-
iawn, [a]yn yr ARGLWYDD: i'r
rhai uniawn gweddus yw [b]mawl.
2 Molwch yr ARGLWYDD â'r delyn:
cenwch iddo â'r nabl, *ac â'r* deg-
tant.
3 [c]Cenwch iddo ganiad newydd:
cenwch yn gerddgar, yn soniarus.
4 Canys uniawn *yw* gair yr AR-
GLWYDD; a'i holl weithredoedd *a*
wnaed mewn ffyddlondeb.
5 [d]Efe a gâr gyfiawnder a barn:
[e]o drugaredd yr ARGLWYDD y mae
y ddaear yn gyflawn.
6 [f]Trwy air yr ARGLWYDD y
gwnaethpwyd y nefoedd; a'u [g]holl
luoedd hwy [h]trwy ysbryd ei enau
ef.
7 [i]Casglu y mae efe ddyfroedd y
môr ynghyd megis pentwr: y mae
yn rhoddi y dyfnderoedd mewn
trysorau.
8 Ofned yr holl ddaear yr AR-
GLWYDD: holl drigolion y byd ar-
swydant ef.
9 Canys [k]efe a ddywedodd, ac
felly y bu: efe a orchymynodd, a
hynny a safodd.
10 [l]Yr ARGLWYDD sydd yn diddym-
mu cynghor y cenhedloedd: y mae
efe yn diddymu amcanion pobl-
oedd.
11 [m]Cynghor yr ARGLWYDD a saif
yn dragywydd; meddyliau ei galon
o genhedlaeth i genhedlaeth.
12 [n]Gwŷn ei byd y genedl *y mae* yr
ARGLWYDD yn DDUW iddi; *a'r* bobl
a ddetholodd efe yn etifeddiaeth
iddo ei hun.
13 [o]Yr ARGLWYDD sydd yn edrych
i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gweled
holl feibion dynion.
14 O breswyl ei drigfa yr edrych
efe ar holl drigolion y ddaear.
15 Efe a gyd-luniodd eu calon
hwynt: efe a ddeall eu holl weith-
redoedd.
16 [p]Ni waredir brenhin gan lïaws
llu: ni ddïangc cadarn trwy ei fawr
gryfder.
17 [q]Peth ofer *yw* march i ym-
wared: ac nid achub efe *neb* trwy
ei fawr gryfder.
18 [r]Wele, *y mae* llygad yr AR-
GLWYDD ar y rhai a'i hofnant ef,
sef [s]ar y rhai a obeithiant yn ei
drugaredd ef;
19 I waredu eu henaid rhag angau,
ac [t]i'w cadw yn fyw yn *amser*
newyn.
20 [u]Ein henaid sydd yn disgwyl
am yr ARGLWYDD: [x]efe *yw* ein
porth a'n tarian.
21 Canys ynddo ef y llawenycha
ein calon, o herwydd i ni obeithio
yn ei enw sanctaidd ef.
22 Bydded dy drugaredd, AR-

[h] Ps. 64. 10. a 68. 3.
[a] Ps. 97. 12.
[b] Ps. 147. 1.
[c] Ps. 96. 1. a 98. 1. a 144. 9. Es. 42. 10. Dat. 5. 9.
[d] Ps. 45. 7.
[e] Ps. 119. 64.
[f] Gen. 1. 6, 7. Heb. 11. 3. 2 Petr 3. 5.
[g] Gen. 2. 1.
[h] Job 26. 13.
[i] Gen. 1. 9. Job 26. 10. a 38. 8.
[k] Gen. 1. 3. Ps. 148. 5.
[l] Es. 19. 3.
[m] Job 23. 13. Diar. 19. 21. Es. 46. 10.
[n] Ps. 65. 4. a 144. 15.
[o] 2 Chron. 16. 9. Job 28. 24. Ps. 11. 4. a 14. 2.
[p] Ps. 44. 6.
[q] Ps. 147. 10. Diar. 21. 31.
[r] Job 36. 7. Ps. 34. 15. 1 Petr 3. 12.
[s] Ps. 147. 11.
[t] Job 5. 20. Ps. 37. 19.
[u] Ps. 62. 1, 5. a 130. 6.
[x] Ps. 115. 9, 10, 11.

GLWYDD, arnom ni, megis yr ydym
yn ymddiried ynot.

PSALM XXXIV.

1 Dafydd yn clodfori Duw, ac yn annog eraill i wneuthur hynny, wrth a brofasai efe. 8 Dedwydd yw y rhai sydd yn ymddiried yn Nuw. 11 Cynghor i ofni Duw. 15 Rhagorfraint y cyfiawn.

Psalm Dafydd, pan newidiodd efe ei
wedd o flaen ‖ Abimelech; yr hwn
a'i gyrrodd ef ymaith, ac efe ym-
adawodd.
BENDITHIAF [a]yr ARGLWYDD
bob amser: ei foliant *fydd* yn
fy ngenau yn wastad.
2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda
fy enaid: [b]y rhai gostyngedig a
glywant *hyn*, ac a lawenychant.
3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd
â mi; a chyd-ddyrchafwn ei enw
ef.
4 Ceisiais yr ARGLWYDD, ac efe a'm
gwrandawodd; gwaredodd fi hefyd
o'm holl ofn.
5 Edrychasant arno, a hwy a
oleuwyd; a'u hwynebau ni chywil-
yddiwyd.
6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r AR-
GLWYDD a'*i* clybu, ac a'i gwared-
odd o'i holl drallodau.
7 Angel yr ARGLWYDD [c]a gastella
o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac
a'u gwared hwynt.
8 [d]Profwch, a gwelwch mor dda
yw yr ARGLWYDD: [e]gwyn *ei* fyd y
gwr a ymddiriedo ynddo.
9 [f]Ofnwch yr ARGLWYDD, ei saint
ef: canys nid *oes* eisieu ar y rhai a'i
hofnant ef.
10 [g]Y mae eisieu a newyn ar y
llewod ieuaingc: ond y sawl a geis-
iant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt
eisieu dim daioni.
11 Deuwch, blant, gwrandewch
arnaf: dysgaf i chwi ofn yr AR-
GLWYDD.
12 [h]Pwy *yw* y gwr a chwennych
fywyd, *ac* a gâr *hir* ddyddiau, i
weled daioni?
13 Cadw dy dafod rhag drwg, a'th
wefusau rhag traethu twyll.
14 [i]Cilia oddi wrth ddrwg, a gwna
dda; [k]ymgais â thangnefedd, a
dilyn hi.
15 [l]Llygaid yr ARGLWYDD *sydd*
ar y cyfiawn: a'i glustiau *sydd yn*
agored i'w llefain hwynt.
16 [m]Wyneb yr ARGLWYDD *sydd* yn
erbyn y rhai a wna ddrwg, i dorri
eu coffa oddi ar y ddaear.
17 *Y rhai cyfiawn* a lefant; a'r
ARGLWYDD a glyw, ac a'u gwared
o'u holl drallodau.
18 [n]Agos *yw* yr ARGLWYDD at y
rhai drylliedig o galon; ac efe a
geidw y rhai briwedig o ysbryd.
19 [o]Aml ddrygau *a gaiff* y cyf-
iawn: ond yr ARGLWYDD a'i gwared
ef oddi wrthynt oll.
20 Efe a geidw ei holl esgyrn ef:
[p]ni thorrir un o honynt.
21 [q]Drygioni a ladd yr annuwiol:
a'r rhai a gasânt y cyfiawn, a ‖ an-
rheithir.
22 Yr ARGLWYDD a wared eneid-
iau ei weision: a'r rhai oll a ym-
ddiriedant ynddo ef, nid anrheithir
hwynt.

‖ *Achis*, 1 Sam. 21. 13.
[a] Eph. 5. 20. 1 Thess. 5. 18. 2 Thess. 1. 3. a 2. 13.
[b] Ps. 119. 74. a 142. 7.
[c] Edrych Gen. 32. 1, 2. 2 Bren. 6. 17. Zech. 9. 8.
[d] 1 Petr 2. 3.
[e] Ps. 2. 12.
[f] Ps. 31. 23.
[g] Job 4. 10, 11.
[h] 1 Petr 3. 10.
[i] Ps. 37. 27. Es. 1. 16, 17.
[k] Heb. 12. 14.
[l] Job 36. 7. Ps. 33. 18. 1 Petr 3. 12.
[m] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. Amos 9. 4.
[n] Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1. a 66. 2.
[o] 2 Tim. 3. 11, 12.
[p] Ioan 19. 36.
[q] Ps. 94. 23.
‖ Neu, *fyddant euog.*

PSALM XXXV.

1 *Dafydd yn gweddïo am ddiogelwch iddo ei hun, a gwarth i'w elynion:* 11 *yn achwyn rhag y cam a wnaent âg ef.* 22 *Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.*

Psalm Dafydd.

DADLEU [a]*fy nadl*, ARGLWYDD, yn erbyn y rhai a ddadleuant i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

2 Ymafael yn y darian a'r astalch, a chyfod i'm cymhorth.

3 Dwg allan y waywffon, ac argaea yn erbyn fy erlidwyr: dywed wrth fy enaid, Myfi *yw* dy iachawdwriaeth.

4 [b]Cywilyddier a gwaradwydder y rhai a geisiant fy enaid: ymchweler yn *eu* hol a gwarthâer y sawl a fwriadant fy nrygu.

5 [c]Byddant fel ûs o flaen y gwynt: ac angel yr ARGLWYDD yn *eu* herlid.

6 Bydded eu ffordd [d]yn dywyllwch ac yn llithrigfa: ac angel yr ARGLWYDD yn eu hymlid.

7 Canys heb achos y cuddiasant eu rhwyd i mi *mewn* pydew, *yr hwn* heb achos a gloddiasant i'm henaid.

8 Deued arno ddistryw ni wypo; [e]a'i rwyd yr hon a guddiodd, a'i dalio: syrthied yn y distryw hwnnw.

9 A llawenycha fy enaid i yn yr ARGLWYDD: *efe* a ymhyfryda yn ei iachawdwriaeth ef.

10 [f]Fy holl esgyrn a ddywedant, O ARGLWYDD, pwy *sydd* fel tydi, yn gwaredu y tlawd rhag yr hwn a fyddo trech nag ef; y truan hefyd a'r tlawd, rhag y neb a'i hyspeilio?

11 Tystion gau a gyfodasant: holasant i mi yr hyn nis gwn oddi wrtho.

12 [g]Talasant i mi ddrwg dros dda, *i* †yspeilio fy enaid.

13 A minnau, [h]pan glafychent hwy, *oeddwn* â'm gwisg o sachlen: ‖gostyngais fy enaid âg ympryd, a'm [i]gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

14 †Ymddygais fel *pe buasai* yn gyfaill, *neu* yn frawd i mi: ymostyngais mewn galarwisg, fel un yn galaru *am ei* fam.

15 Ond ymlawenhasant hwy yn fy †adfyd i, ac ymgasglasant: [k]*ie*, ymgasglodd efryddion yn fy erbyn, ac nis gwyddwn; rhwygasant *fi*, ac ni pheidient.

16 Ym mysg y gwatwarwyr rhagrithiol mewn gwleddoedd, [l]ysgyrnygasant eu dannedd arnaf.

17 Arglwydd, [m]pa hyd yr edrychi di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag eu distryw hwynt, [n]fy unig *enaid* rhag y llewod.

18 [o]Mi a'th glodforaf yn y gynnulleidfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl †lawer.

19 Na lawenychant o'm herwydd y rhai sydd elynion i mi †heb achos: y sawl [p]a'm casânt yn ddïachos, *nac* [q]amneidiant â llygad.

20 Gan nad ymddiddanant yn dangnefeddus; eithr dychymygant eiriau dichellgar yn erbyn *y rhai* llonydd yn y tir.

21 Lledasant eu safn arnaf, gan ddywedyd, [r]Ha, ha, gwelodd ein llygad.

22 Gwelaist *hyn*, ARGLWYDD: [s]na thaw dithau; nac ymbellhâ oddi wrthyf, O ARGLWYDD.

23 [t]Cyfod, a deffro i'm barn, *sef* i'm dadl, fy NUW a'm Harglwydd.

24 Barn fi, ARGLWYDD fy NUW, yn ol dy gyfiawnder; ac na lawenhânt o'm plegid.

25 Na ddywedant yn eu calon, O ein †gwynfyd: na ddywedant, Llyngeasom ef.

26 [u]Cywilyddier a gwaradwydder hwy i gyd, y rhai sydd lawen am fy nrygfyd: [x]gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai a ymfawrygant i'm herbyn.

27 Caned a llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder: dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD, [y]yr hwn a gâr lwyddiant ei was.

28 Fy nhafod innau a lefara am dy gyfiawnder *a*'th foliant ar hyd y dydd.

[a] Ps. 43. 1. a 119. 154. Galar. 3. 58.
[b] ad. 26. Ps. 40. 14, 15. a 70. 3.
[c] Job 21. 18. Ps. 1. 4. Es. 29. 5. Hos. 13. 3.
[d] Ps. 73. 18. Jer. 23. 12.
[e] Ps. 7. 15, 16. a 57. 6. a 141. 9. Diar. 5. 22.
[f] Edrych Ps. 51. 8.
[g] Ps. 38. 20. a 109 3, 5.
† Heb. *ddifuddio.*
[h] Job 30. 25. Ps. 69. 10, 11.
‖ Neu, *cystuddiais.*
[i] Matt. 10. 13. Luc 10. 6.
† Heb. *Rhodiais.*
† Heb. *nghloffni,* Ps. 38. 17.
[k] Job 30. 1, 8, 12.
[l] Ps. 37. 12.
[m] Hab. 1. 13.
[n] Ps. 22. 20.
[o] Ps. 22. 25, 31. a 40. 9, 10. a 111. 1.
† Heb. *gedyrn.*
† Heb. *ar gam.*
[p] Ps. 69. 4. a 109. 3. a 119. 161. Galar. 3. 52. Ioan 15. 25.
[q] Diar. 6. 13. a 10. 10.
[r] Ps. 40. 15. a 54. 7. a 70. 3.
[s] Ps. 83. 1.
[t] Ps. 44. 23.
† Heb. *enaid.*
[u] ad. 4. Ps. 40. 14.
[x] Ps. 109. 29. a 132. 18.
[y] Ps. 149. 4.

PSALM XXXVI.

1 *Blin gyflwr yr annuwiol.* 5 *Godidowgrwydd trugaredd Duw.* 10 *Dafydd yn gweddïo am ffafr i blant Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd gwas yr ARGLWYDD

YMAE anwiredd yr annuwiol yn dywedyd o fewn fy nghalon, [a]nad *oes* ofn Duw o flaen ei lygaid ef.

2 O herwydd [b]ymwenhieithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, †nes cael ei anwiredd †yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a thwyll: peidiodd â bod yn gall i wneuthur daioni.

4 ‖[c]Anwiredd a ddychymmyg efe ar ei wely: efe a'i gesyd ei hun ar ffordd nid *yw* dda; nid ffieiddia ddrygioni.

5 [d]Dy drugaredd, ARGLWYDD, *sydd* hyd y nefoedd, *a*'th wirionedd hyd y cymmylau.

6 Fel mynyddoedd †cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; [e]dyfnder mawr *yw* dy farnedigaethau: [f]dyn ac anifail a gedwi di, ARGLWYDD.

7 Mor werthfawr *yw* dy drugaredd, O DDUW! am hynny yr ymddiried meibion dynion [g]dan gysgod dy adenydd.

8 †[h]Llawn-ddigonir hwynt â brasder dy dŷ; ac [i]âg afon dy hyfrydwch y diodi hwynt.

9 Canys gyd â thi *y mae* ffynnon y bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn oleuni.

10 Estyn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai uniawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: na syfled llaw yr annuwiol fi.

12 Yno y syrthiodd gweithwyr anwiredd: gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

[a] Rhuf. 3. 18.
[b] Deut. 29. 19. Ps. 10. 3. a 49. 18.
† Heb. *i gael.*
† Heb. *i'w gasâu.*
‖ Neu, *Gwagedd.*
[c] Diar. 4. 16. Mic. 2. 1.
[d] Ps. 57. 10. a 108. 4.
† Heb. *Duw.*
[e] Job 11. 8. Rhuf. 11. 33.
[f] Job 7. 20. 1 Tim. 4. 10.
[g] Ruth 2. 12. Ps. 17. 8.
† Heb. *Meddwir,* neu, *Mwydir.*
[h] Ps. 65. 4.
[i] Job. 20. 17. Dat. 22. 1.

PSALM XXXVII.

Dafydd yn annog i amynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwydd y rhagor sydd rhwng cyflwr y duwiol a'r annuwiol.

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 73. 3. Diar. 23. 17. a 24. 1, 19.
NAC [a]ymddigia o herwydd y rhai drygionus, ac na chenfigenna wrth y rhai a wnant anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr fel glaswellt, ac y gwywant fel gwyrdd lysiau.

3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a gwna dda; *felly* y trigi yn y tir, a thi a borthir yn ddiau.

4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD; ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

[b] Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7.
5 [b]Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac efe a'*i* dwg i ben.

[c] Job 11. 17.
6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder fel y goleuni, a'th farn [c]fel hanner dydd.

7 Distawa yn yr ARGLWYDD, a disgwyl wrtho: nac ymddigia o herwydd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gwr sydd yn gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.

[d] Ps. 73. 3. Eph. 4. 26.
8 Paid â digofaint, a gâd ymaith gynddaredd: [d]nac ymddigia er dim i wneuthur drwg.

9 Canys torrir ymaith y drwg ddynion: ond y rhai a ddisgwyliant wrth yr ARGLWYDD, hwynt-hwy a etifeddant y tir.

[e] Job 7. 10. a 20. 9.
10 Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol: a [e]thi a edrychi am ei le ef, ac ni *bydd dim* o hono.

[f] Matt. 5. 5.
11 [f]Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear; ac a ymhyfrydant gan liaws tangnefedd.

[g] Ps. 35. 16.
12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac [g]a ysgyrnyga ei ddannedd arno.

[h] Ps. 2. 4.
13 [h]Yr ARGLWYDD a chwardd am ei ben ef: canys gwel fod ei ddydd ar ddyfod.

14 Yr annuwiolion a dynnasant eu cleddyf, ac a annelasant eu bwa, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i ladd y rhai uniawn *eu* ffordd.

[i] Mic. 5. 6.
15 [i]Eu cleddyf a â yn eu calon eu hunain, a'u bwâau a ddryllir.

16 Gwell *yw* yr ychydig sydd gan y cyfiawn nâ mawr olud annuwiolion lawer.

[k] Job 38. 15. Ps. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c.
17 Canys [k]breichiau yr annuwiolion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a gynnal y rhai cyfiawn.

18 Yr ARGLWYDD a edwyn ddyddiau y rhai perffaith: a'u hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

[l] Job 5. 20. Ps. 33. 19.
19 Nis gwaradwyddir hwy yn amser drygfyd: ac [l]yn amser newyn y cânt ddigon.

† Heb. *gwerthfawrowgrwydd.*
20 Eithr collir yr annuwiolion, a gelynion yr ARGLWYDD fel †brasder wyn a ddiflannant: yn fŵg y diflannant hwy.

[m] Ps. 112. 5, 9.
21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thâl adref: ond y [m]cyfiawn sydd drugarog, ac yn rhoddi.

22 Canys *y rhai* a fendigo efe, a etifeddant y tir: a'*r rhai* a felldithio efe, a dorrir ymaith.

‖ Neu, *sicrhâ.*
23 Yr ARGLWYDD a ‖fforddia gerddediad gwr *da:* a da fydd ganddo ei ffordd ef.

[n] Ps. 34. 19, 20. a 91. 12. Diar. 24. 16. 2 Cor. 4. 9.
24 [n]Er iddo gwympo, ni lwyrfwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD sydd yn *ei* gynnal *ef* â'i law.

25 Mi a fûm ieuangc, ac yr ydwyf yn hen; etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na'i had [o]yn cardotta bara. [o] Job 15. 23. Ps. 59. 15. a 109. 10.

26 †[p]Bob amser *y mae efe* yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg; a'i had a fendithir. † Heb. *Ar hŷd y dydd,* neu, *Bob dydd.* [p] Ps. 112. 5, 9.

27 [q]Cilia di oddi wrth ddrwg, a gwna dda; a chyfannedda yn dragywydd. [q] Ps. 34. 14.

28 Canys yr ARGLWYDD a gâr farn, ac ni edy ei saint; cedwir hwynt yn dragywydd: ond [r]had yr annuwiol a dorrir ymaith. [r] Ps. 21. 10.

29 [s]Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaear, ac a breswyliant ynddi yn dragywydd. [s] Diar. 2. 21.

30 Genau y cyfiawn a fynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

31 [t]Deddf ei DDUW *sydd* yn ei galon ef; a'i ‖gamrau ni lithrant. [t] Deut. 6. 6. Ps. 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7. ‖ Neu, *gerddediaid.*

32 Yr annuwiol a wylia ar y cyfiawn, ac a gais ei ladd ef.

33 Ni âd yr ARGLWYDD ef yn ei law ef, ac ni âd ef yn euog pan ei barner.

34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a chadw ei ffordd ef, ac efe a'th ddyrchafa fel yr etifeddech y tir: [u]pan ddifether yr annuwiolion, ti a'*i* gweli. [u] Ps. 91. 8.

35 [x]Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn frigog fel ‖y lawryf gwyrdd. [x] Job 5. 3. ‖ Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.*

36 Er hynny efe a aeth ymaith, ac wele, nid *oedd mwy* o hono: a mi a'i ceisiais, ac nid oedd i'w gael.

37 Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn: canys diwedd y gwr *hwnnw fydd* tangnefedd.

38 Ond y troseddwyr a gyd-ddistrywir: diwedd yr annuwiolion a dorrir ymaith.

39 A iachawdwriaeth y cyfiawn *sydd* oddi wrth yr ARGLWYDD: *efe yw* eu nerth yn amser trallod.

40 [y]A'r ARGLWYDD a'u cynnorthwya hwynt, ac a'u gwared: efe a'u gwared hwynt rhag yr annuwiolion, ac a'u ceidw hwynt, am iddynt ymddiried ynddo. [y] Es. 31. 5.

PSALM XXXVIII.

Dafydd yn erfyn ar Dduw dosturio wrth ei dostur gyflwr ef.

Psalm Dafydd; [a]er coffa. [a] Ps. 70. titl.

ARGLWYDD, [b]na cherydda fi yn dy lid: ac na chospa fi yn dy ddigllonedd. [b] Ps. 6. 1.

2 Canys [c]y mae dy saethau y'nglŷn ynof, a'th law yn drom arnaf. [c] Job 6. 4.

3 Nid *oes* iechyd yn fy nghnawd, o herwydd dy ddigllonedd; [d]ac nid *oes* heddwch i'm hesgyrn, oblegid fy mhechod. [d] Ps. 6. 2.

4 Canys [e]fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich trwm y maent yn rhŷ drwm i mi. [e] Ezra 9. 6. Ps. 40. 12.

5 Fy nghleisiau a bydrasant, *ac* a lygrasant, gan fy ynfydrwydd.

6 Crymmwyd a darostyngwyd fi yn ddirfawr: [f]beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus. [f] Job 30. 28. Ps. 35. 14. a 42. 9. a 43. 2.

7 Canys fy lwynau a lanwyd o ffieidd-*glwyf;* ac nid *oes* iechyd yn fy nghnawd.

8 Gwanhâwyd, a drylliwyd fi yn

dra-mawr: [g]rhuais gan aflonydd-
wch fy nghalon.
9 O'th flaen di, Arglwydd, *y mae*
fy holl ddymuniad; ac ni chudd-
iwyd fy uchenaid oddi wrthyt.
10 Fy nghalon sydd yn llammu;
fy nerth a'm gadawodd: a [h]lle-
wyrch fy llygaid nid *yw* chwaith
gennyf.
11 [i]Fy ngharedigion a'm cyfeillion
[k]a safent oddi ar gyfer fy †mhla;
a'm ‖ cyfneseifiaid a safent o hirbell.
12 Y rhai hefyd a geisient fy ein-
ioes, a osodasant faglau; a'r rhai a
geisient fy niwed, a draethent an-
wireddau, ac a ddychymygent ddi-
chellion ar hyd y dydd.
13 A [l]minnau fel byddar ni
chlywn; eithr [m]*oeddwn* fel mudan
heb agoryd ei enau.
14 Felly yr oeddwn fel gwr ni
chlywai, ac heb argyhoeddion yn ei
enau.
15 O herwydd i mi obeithio ynot,
Arglwydd; ti, Arglwydd fy Nuw,
a ‖ wrandewi.
16 Canys dywedais, *Gwrando fi,*
rhag llawenychu *o honynt* i'm her-
byn: pan lithrai fy nhroed, ymfawr-
ygent i'm herbyn.
17 Canys parod *wyf* i [n]gloffi, a'm
dolur *sydd* ger fy mron yn wastad.
18 Diau y mynegaf fy anwiredd,
ac y pryderaf o herwydd fy mhech-
od.
19 Ac *y mae* fy ngelynion yn fyw,
ac yn gedyrn: amlhâwyd hefyd y
rhai a'm casânt ar gam.
20 A'r rhai [o]a dalant ddrwg dros
dda, a'm gwrthwynebant; [p]am fy
mod yn dilyn daioni.
21 Na âd fi, O Arglwydd: fy Nuw,
nac ymbellhâ oddi wrthyf.
22 Brysia i'm cymhorth, O Ar-
glwydd fy iachawdwriaeth.

PSALM XXXIX.

1 *Gofal Dafydd am ei feddyliau: 4 ystyried fyrred ac ofered oes dyn: 7 parch barnedigaethau Duw, 10 a gweddi, yn ffrwyno ei anniddefgarwch ef.*

Psalm Dafydd i'r Pencerdd, *sef* i [a]Jeduthun

Dywedais, Cadwaf fy ffyrdd,
rhag pechu â'm tafod: cadwaf
ffrwyn yn fy ngenau, tra fyddo yr
annuwiol yn fy ngolwg.
2 Tewais yn ddistaw, *ie*, tewais â
daioni; a'm dolur a gyffrôdd.
3 Gwresogodd fy nghalon o'm
mewn: tra yr oeddwn yn myfyrio,
ennynodd tân, *a* mi a leferais â'm
tafod.
4 Arglwydd, [b]pâr i mi wybod fy
niwedd, a pheth *yw* mesur fy nydd-
iau; *fel* y gwypwyf ‖ o ba oedran y
byddaf fi.
5 Wele, gwnaethost fy nyddiau
fel dyrnfedd; [c]a'm heinioes *sydd*
megis diddym yn dy olwg di: [d]diau
mai ewbl wagedd *yw* pob dyn, pan
fo †ar y goreu. Selah.
6 Dyn yn ddïau sydd yn rhodio
mewn †cysgod, ac yn ymdraffertlıu
yn ofer: [e]efe a dyrra *olud*, ac nis
gŵyr pwy a'i casgl.
7 Ac yn awr beth a ddisgwyliaf,
O Arglwydd? fy ngobaith sydd
ynot ti.

[g] Job 3. 24. Es. 59. 11.
[h] Ps. 6. 7. a 88. 9.
[i] Ps. 31. 11.
[k] Luc 10. 31, 32.
† Heb. *nyrnod.*
‖ Neu, *cymmydogion.*
[l] Edrych 2 Sam. 16. 10.
[m] Ps. 39. 2, 9.
‖ Neu, *attebi.*
[n] Ps. 35. 15.
[o] Ps. 35. 12.
[p] Edrych 1 Ioan 3. 12. 1 Petr 3. 13.
[a] 1 Chron. 16. 41. a 25. 1. Ps. 62, a 77, titl.
[b] Ps. 90. 12. a 119. 84.
‖ Neu, *mor freuol ydwyf.*
[c] Ps. 90. 4.
[d] ad. 11. Ps. 62. 9. a 144. 4.
† Heb. *wedi ymsefydlu.*
† Heb. *eilun.*
[e] Job 27. 17. Preg. 2. 18, 21, 26. a 5. 14.

8 Gwared fi o'm holl gamwedd-
au; *ac* na osod fi yn waradwydd i'r
ynfyd.
9 [f]Aethum yn fud, *ac* nid agorais
fy ngenau: canys ti a wnaethost
hyn.
10 [g]Tynn dy bla oddi wrthyf: gan
† ddyrnod dy law y darfum i.
11 Pan gospit ddyn â cheryddon
am anwiredd, † [h]dattodit fel gwyfyn
ei ardderchowgrwydd ef: [i]gwagedd
yn ddïau *yw* pob dyn. Selah.
12 Gwrando fy ngweddi, Ar-
glwydd, a chlyw fy llef; na thaw
wrth fy wylofain: canys [k]ymdeith-
ydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alltud, [l]fel
fy holl dadau.
13 [m]Paid â mi, fel y cryfhâwyf cyn
fy myned, ac na byddwyf mwy.

PSALM XL.

1 *Y lles sydd o hyderu ar Dduw. 6 Ufudd-dod yw yr aberth goreu. 11 Drygau Dafydd yn peri iddo weddïo yn daerach.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

Disgwyliais †yn ddyfal am
yr Arglwydd; ac efe a ymos-
tyngodd attaf, ac a glybu fy llefain.
2 Cyfododd fi hefyd o'r pydew
† erchyll, allan o'r [a]pridd tomlyd;
ac a osododd fy nhraed ar graig,
gan hwylio fy ngherddediad.
3 A rhoddodd yn fy ngenau gan-
iad newydd o foliant i'n Duw ni:
llawer a welant *hyn*, ac a ofnant, ac
a ymddiriedant yn yr Arglwydd.
4 Gwŷn *ei* fyd y gwr a osodo yr
Arglwydd yn ymddiried iddo; ac
ni thrŷ at feilchion, nac at y rhai a
wyrant at gelwydd.
5 [b]Lliosog y gwnaethost ti, O Ar-
glwydd fy Nuw, dy ryfeddodau, a'th
amcanion tu ag attom: ni ellir yn
drefnus eu cyfrif hwynt i ti: pe
mynegwn, *a phe* traethwn *hwynt*,
amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.
6 [c]Aberth ac offrwm nid ewyllys-
iaist; †agoraist fy nghlustiau:
poeth-offrwm a pheeh-aberth nis
gofynaist.
7 Yna y dywedais, Wele yr ydwyf
yn dyfod: ‖ yn rhol y llyfr yr ysgrif-
enwyd am danaf.
8 [d]Da gennyf wneuthur dy ewyll-
ys, O fy Nuw: [e]a'th gyfraith *sydd*
† o fewn fy nghalon.
9 [f]Pregethais gyfiawnder yn y
gynnulleidfa fawr: wele, nid attel-
iais fy ngwefusau; ti, Arglwydd,
a'i gwyddost.
10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o
fewn fy nghalon; traethais dy ffydd-
londeb, a'th iachawdwriaeth: ni
chelais dy drugaredd na'th wirion-
edd yn y gynnulleidfa liosog.
11 Tithau, Arglwydd, nac attal dy
drugareddau oddi wrthyf: [g]cadwed
dy drugaredd a'th wirionedd fi byth.
12 Canys drygau aneirif a'm
cylchynasant o amgylch: [h]fy
mhechodau a'm daliasant, fel na
allwn edrych i fynu: amlach ydynt
nâ gwallt fy mhen; am hynny † [i]y
pallodd fy nghalon gennyf.
13 [k]Rhynged bodd i ti, Arglwydd,
fy ngwaredu: brysia Arglwydd, i'm
cymhorth.
14 [l]Cyd-gywilyddier a gwarad-
wydder y rhai a geisiant fy einioes

[f] Job 40. 4. 5. Ps. 38 13.
[g] Job 9 34 a 13. 21.
† Heb. *fruwydr.*
† Heb. *toddit.*
[h] Job 4. 19. a 13. 28. Es. 50. 9. Hos. 5. 12.
[i] ad. 5.
[k] Lef. 25. 23. 1 Chron. 29. 15. Ps. 119. 19. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. 1 Petr 1. 17. a 2. 11.
[l] Gen. 47. 9.
[m] Job 10. 20, 21. a 14. 5, 6.
† Heb. *gan ddisgwyl.*
† Heb. *trwst.*
[a] Ps. 69. 2.
[b] Job 5. 9. a 9. 10. Ps. 71. 15. a 92. 5. a 139. 6, 17.
[c] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. a 51. 16. Es. 1. 11. a 66. 3. Hos. 6. 6. Matt. 12. 7. Heb. 10. 5.
† Heb. *claddiaist.*
‖ Neu, *ym mhlyg.*
[d] Ps. 119. 16, 24, 27, 92. Rhuf. 7. 22.
[e] Ps. 37. 31. Jer. 31. 33. 2 Chron. 3. 3.
† Heb. *y'nghanol fy amysgaroedd.*
[f] Ps. 35. 18.
[g] Ps. 43. 3. a 57. 3. a 61. 7.
[h] Ps. 38. 4.
† Heb. *y'm gwrthododd fy nghalon.*
[i] Ps. 71. 26.
[k] Ps. 70. 1, &c.
[l] Ps. 35. 4. 26. a 70. 3. a 71. 13.

i'w difetha; gyrrer yn eu hol a chywilyddier y rhai a ewyllysiant i mi ddrwg.

15 Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwaradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynot ti y rhai oll a'th geisiant: dyweded y rhai a garant dy iachawdwriaeth bob amser, Mawryger yr ARGLWYDD.

17 Ond *yr wyf* fi yn dlawd ac yn anghenus; *etto* yr ARGLWYDD a feddwl am danaf: fy nghymhorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy NUW, na hir drig.

PSALM XLI.

1 *Gofal Duw dros y tlawd.* 4 *Dafydd yn cwyno rhag brad ei elynion;* 10 *yn cilio at Dduw am gymhorth.*

I'r Pencerdd. Psalm Dafydd.

GWYN [a]*ei* fyd a ystyria wrth ‖y tlawd: yr ARGLWYDD a'i gwared ef yn †amser adfyd.

2 Yr ARGLWYDD a'i ceidw, ac a'i bywhâ; gwynfydedig fydd ar y ddaear: na ddod dithau ef wrth ewyllys ei elynion.

3 Yr ARGLWYDD a'i nertha ef ar ei glaf wely: †cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd.

4 Mi a ddywedais, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf: iachâ fy enaid; canys pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynion a lefarant ddrwg am danaf, *gan ddywedyd,* Pa bryd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac os daw i'*m* hedrych, efe a ddywed gelwydd; ei galon a gasgl atti anwiredd: *pan* êl allan, efe a'*i* tractha.

7 Fy holl gaseion a gyd-hustyngant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymygant ddrwg i mi.

8 †Aflwydd, *meddant,* a lŷn wrtho: a chan ei fod yn gorwedd, ni chyfyd mwy.

9 [b]Hefyd y gwr oedd †anwyl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, [c]*ac* a fwyttâodd fy mara, a †ddyrchafodd *ei* sawdl i'm herbyn.

10 Eithr ti, ARGLWYDD, trugarhâ wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf iddynt.

11 Wrth hyn y gwn hoffi o honot fi, am na chaiff fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd y'm cynheli, ac y'm gosodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, o dragywyddoldeb a hyd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

PSALM XLII.

1 *Zêl Dafydd i weddïo Duw yn ei deml.* 5 *Y mae yn cynhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Dduw.*

I'r Pencerdd. ‖Maschil, i feibion [a]Corah.

FEL y brefa yr hydd am yr afonydd dyfroedd, felly yr hiraetha fy enaid am danat ti, O DDUW.

2 [b]Sychedig yw fy enaid am DDUW, am [c]y DUW byw: pa bryd y deuaf ac yr ymddangosaf ger bron DUW?

[a] Diar. 14. 21.
‖ Neu. *y llesg,* neu, *y claf.*
† Heb. *nydd drwg.*
† Heb. *troi.*
† Heb. *Peth i'r fall,* neu, *Belial.*
[b] Job 19. 19. Ps. 55. 12, 13, 20. Jer. 20. 10.
† Heb. *heddwch i mi.*
[c] Ioan 13. 18.
† Heb. *fawrygodd.*
1023.
‖ Neu, *Psalm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*
[a] Edrych 1 Chron. 6. 33, 37. a 25. 5.
[b] Ps. 63. 1. a 84. 2.
[c] 1 Thess. 1. 9.

3 [d]Fy nagrau oedd fwyd i mi ddydd a nos, [e]tra dywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy DDUW?

4 [f]Tywalltwn fy enaid ynof, pan gofiwn hynny: canys aethwn gyd â'r gynnulleidfa, [g]cerddwn gyd â hwynt i dŷ DDUW, mewn sain cân a moliant, *fel* tyrfa yn cadw gwyl.

5 [h]Paham, fy enaid, †y'th ddarostyngir, ac yr ymderfysgi ynof? gobeithia yn NUW: oblegid moliannaf ef etto, ‖*am* iachawdwriaeth ei wynebpryd.

6 Fy NUW, fy enaid a ymddarostwng ynof: am hynny y cofiaf di, o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid ‖o fryn Misar.

7 [i]Dyfnder a eilw ar ddyfnder, wrth swn dy bistylloedd di: [k]dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant drosof fi.

8 *Etto* yr ARGLWYDD [l]a orchymyn ei drugaredd liw dydd, a'i gân *fydd* gyd â mi [m]liw nos; *sef* gweddi ar DDUW fy einioes.

9 Dywedaf wrth DDUW fy nghraig, Paham yr anghofiaist fi? paham [n]y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

10 *Megis* â ‖chleddyf yn fy esgyrn *y mae* fy ngwrthwynebwyr yn fy ngwaradwyddo, [o]pan ddywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy DDUW?

11 Paham y'th ddarostyngir, fy enaid? a phaham y terfysgi ynof? ymddiried yn NUW: canys etto y moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy wyneb, a'm DUW.

PSALM XLIII.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei ddwyn drachefn i'r deml; ac yn addaw gwasanaethu Duw yn llawen:* 5 *yn cynhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.*

BARN fi, O DDUW, a dadleu fy nadl yn erbyn y genhedlaeth annhrugarog: gwared fi rhag y dyn twyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys ti *yw* DUW fy nerth: paham y'm bwri ymaith? [a]paham yr âf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

3 [b]Anfon dy oleuni a'th wirionedd: tywysant hwy fi; *ac* arweiniant fi i fynydd dy sancteiddrwydd, ac i'th bebyll.

4 Yna yr âf at allor DUW, at DDUW hyfrydwch fy ngorfoledd; a mi a'th foliannaf ar y delyn, O DDUW, fy NUW.

5 [c]Paham y'th ddarostyngir, fy enaid? a phaham y terfysgi ynof? gobeithia yn NUW; canys etto y moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy wyneb, a'm DUW.

PSALM XLIV.

1 *Yr eglwys, wrth gofio daioni Duw tu ag atti o'r blaen,* 7 *yn cwyno rhag ei drygfyd presennol;* 17 *yn dangos ei phurdeb,* 24 *ac yn gweddïo yn ddifrif am gymhorth.*

I'r Pencerdd, i feibion Corah, Maschil.

DUW, clywsom â'n clustiau, ein tadau a fynegasant i ni, *y* weithred a wnaethost yn eu hamser hwynt, yn y dyddiau gynt.

2 [a]Ti â'th law a yrraist allan y

[d] Ps. 80. 5. a 102. 9.
[e] ad. 10. Ps. 79. 10. a 115. 2.
[f] Job 30. 16.
[g] Es. 30. 29.
[h] Ps. 43. 5.
† Heb. *yr ymgrymmi.*
‖ Neu. *iachawdwriaeth yw ei wynebpryd.*
‖ *o'r bryn bychan.*
[i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26.
[k] Ps. 88. 7. Jonah 2. 3.
[l] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 133. 3.
[m] Job 35. 10. Ps. 63. 6. a 149. 5.
[n] Ps. 38. 6.
‖ Neu, *lladdiad.*
[o] ad. 3. Joel 2. 17. Mic. 7. 10.
1023.
[a] Ps. 42. 9.
[b] Ps. 40. 11. a 57. 3.
[c] Ps. 42. 5, 11.
[a] Exod. 15. 17. Ps. 78. 55. a 80. 8.

cenhedloedd, ac a'u plennaist hwythau: ti a ddrygaist y bobloedd, ac a'u ‖ cynnyddaist hwythau.

‖ *gyrraist ymaith.*

3 Canys [b] nid â'u cleddyf eu hun y goresgynasant y tir, nid eu braich a barodd iachawdwriaeth iddynt; eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich, a llewyrch dy wyneb, [c] o herwydd i ti eu hoffi hwynt.

[b] Deut. 8. 17. Jos. 24. 12. [c] Deut. 4. 37.

4 [d] Ti, DDUW, yw fy Mrenhin: gorchymyn iachawdwriaeth i Jacob.

[d] Ps. 74. 12.

5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gelynion: yn dy enw di y sathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.

6 O herwydd [e] nid yn fy mwa yr ymddiriedaf; nid fy nghleddyf chwaith a'm hachub.

[e] Ps. 33. 16.

7 Eithr ti a'n hachubaist ni oddi wrth ein gwrthwynebwyr, ac a waradwyddaist ein caseion.

8 Yn NUW yr ymffrostiwn trwy y dydd; a *ni* a glodforwn dy enw yn dragywydd. Selah.

9 Ond [f] ti a'n bwriaist ni ymaith, ac a'n gwaradwyddaist; ac nid wyt yn myned allan gyd â'n lluoedd.

[f] Ps. 60. 1, 10. a 74. 1. a 89. 38. a 108. 11.

10 Gwnaethost i ni droi yn ol oddi wrth y gelyn: a'n caseion a anrheithiasant iddynt eu hun.

11 [g] Rhoddaist ni fel defaid i'w bwytta; a gwasgeraist ni ym mysg y cenhedloedd.

[g] Rhuf. 8. 36.

12 [h] Gwerthaist dy bobl heb † elw, ac ni chwanegaist *dy olud* o'u gwerth hwynt.

[h] Es. 52. 3, 4. Jer. 15. 13. † Heb. *olud.*

13 [i] Gosodaist ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.

[i] Deut. 28. 37. Ps 79. 4. a 80. 6.

14 [k] Gosodaist ni yn ddïareb ym mysg y cenhedloedd, [l] yn rhai i ysgwyd pen arnynt ym mysg y bobloedd.

[k] Jer. 24. 9. [l] 2 Bren. 19. 22.

15 Fy ngwarthrudd *sydd* beunydd ger fy mron, a chywilydd fy wyneb a'm tôdd:

16 Gan lais y gwarthruddwr a'r cablwr; o herwydd [m] y gelyn a'r ymddïalwr.

[m] Job 16. 4. Ps. 8. 2. a 22. 7.

17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto ni'th anghofiasom di, ac ni buom anffyddlawn yn dy gyfammod.

18 Ni thròdd ein calon yn *ei* hol, ac nid aeth ein cerddediad allan o'th lwybr di;

19 Er i ti ein curo yn [n] nhrigfa dreigiau, a thoi drosom â [o] chysgod angau.

[n] Es. 34. 13. a 35. 7. [o] Ps. 23. 4.

20 Os anghofiasom enw ein Duw, neu [p] estyn ein dwylaw at DDUW dïeithr:

[p] Job 11. 13. Ps. 68. 31.

21 [q] Oni chwilia Duw hyn allan? canys efe a ŵyr ddirgeloedd y galon.

[q] Job 31. 14.

22 Iê, [r] er dy fwyn di y'n lleddir beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w lladd.

[r] Rhuf. 8. 36.

23 [s] Deffro, paham y cysgi, O ARGLWYDD? cyfod, na fwrw *ni* ymaith yn dragywydd.

[s] Ps. 7. 6. a 35. 23. a 59. 4, 5. a 78. 65.

24 Paham y cuddi dy wyneb? *ac* yr anghofi ein cystudd a'n gorthrymder?

25 Canys [t] gostyngwyd ein henaid i'r llwch: glynodd ein bol wrth y ddaear.

[t] Ps. 119. 25.

26 Cyfod yn gynhorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.

PSALM XLV.

1 *Mawrhydi a rhad brenhiniaeth Crist.* 10 *Dyledswydd yr eglwys, a'r budd sydd o hynny.*

I'r Pencerdd [a] ar Sosannim, i feibion Corah, ‖ Maschil, Can cariadau

[a] Ps. 69, a 80, titl. ‖ Neu, *Athrawiaeth.*

† TRAETHA fy nghalon beth da: dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthum i'r brenhin: fy nhafod *sydd* bin ysgrifenydd buan.

† Heb *Mae fy nghalon yn berwi allan beth da.*

2 Teccach ydwyt na meibion dynion: tywalltwyd gras ar dy wefusau: o herwydd hynny y'th fendithiodd Duw yn dragywydd.

3 Gwregysa dy [b] gleddyf ar *dy* glun, O Gadarn, â'th ogoniant a'th harddwch.

[b] Es 49. 2. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. a 19. 15.

4 Ac yn dy harddwch † marchoga yn llwyddiannus, o herwydd gwirionedd, a lledneisrwydd, *a* chyfiawnder; a'th ddeheulaw a ddysg i ti bethau ofnadwy.

† Heb. *llwydda, marchoga.*

5 Pobl a syrthiant danat; *o herwydd* dy saethau llymion *yn glynu* y'nghalon gelynion y Brenhin.

6 [c] Dy orsedd di, O DDUW, *sydd* byth ac yn dragywydd: teyrnwialen uniondeb *yw* teyrnwialen dy frenhiniaeth di.

[c] Ps. 93. 2. Heb. 1. 8.

7 [d] Ceraist gyfiawnder, a chasêaist ddrygioni: am hynny y'th eneiniodd [e] Duw, *sef* dy DDUW di, âg olew llawenydd yn fwy na'th gyfeillion.

[d] Ps. 33. 5. [e] Es. 61. 1.

8 *Arogl* myrr, aloes, *a* chasia, *sydd ar* dy holl wisgoedd: *allan* o'r palasau ifori, â'r rhai y'th lawenhasant.

9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigesau: [f] safai y frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.

[f] Edrych 1 Bren. 2. 19.

10 Gwrando, ferch, a gwel, a gostwng dy glust; ac [g] anghofia dy bobl dy hun, a thŷ dy dâd.

[g] Edrych Deut. 21. 13.

11 A'r Brenhin a chwennych dy degwch: canys [h] efe *yw* dy Ior di; ymostwng dithau iddo ef.

[h] Ps. 95. 6. Es. 54. 5.

12 Merch Tyrus hefyd *fydd yno* âg anrheg; [i] *a* chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.

[i] Ps. 22. 29. a 72. 10. Es. 49. 23.

13 [k] Merch y Brenhin *sydd* oll yn ogoneddus o fewn: gemwaith aur *yw* ei gwisg hi.

[k] Dat. 19. 7, 8.

14 [l] Mewn gwaith edau a nodwydd y dygir hi at y Brenhin: y morwynion *y rhai a ddeuant* ar ei hol, yn gyfeillesau iddi, a ddygir attat ti.

[l] Can. 1. 4.

15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt: deuant i lys y Brenhin.

16 Dy feibion fydd yn lle dy dadau, [m] y rhai a wnai yn dywysogion yn yr holl dir.

[m] 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.

17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth, ac oes: am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.

PSALM XLVI.

1 *Yr ymddiried sydd gan yr eglwys yn Nuw.* 8 *Cynghor i ystyried hynny.*

I'r Pencerdd ‖ o feibion Corah, can ar [a] Alamoth.

‖ *i feibion.* [a] 1 Chron. 15. 20.

DUW *sydd* noddfa a nerth i ni, [b] cymhorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

[b] Deut. 4. 7. Ps. 145. 18.

2 Am hynny nid ofnwn pe sym-

mudai y ddaear, a phe treiglid y
mynyddoedd i † ganol y môr:
3 [c] *Er* rhuo *a* therfysgu o'i ddyfr-
oedd, *er* crynu o'r mynyddoedd gan
ei ymchwydd ef. Selah.
4 *Y mae* afon, a'i ffrydiau a lawen-
hânt ddinas DUW; cyssegr preswyl-
feydd y Goruchaf.
5 DUW *sydd* yn ei chanol; nid
ysgog hi: DUW a'i cynnorthwya
† yn fore iawn.
6 [d] Y cenhedloedd a derfysgasant,
y teyrnasoedd a ysgogasant: efe a
roddes ei lef, toddodd y ddaear.
7 [e] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd
gyd â ni; *y mae* DUW Jacob yn
† ymddiffynfa i ni. Selah.
8 [f] Deuwch, gwelwch weithredoedd
yr ARGLWYDD; pa anghyfannedd-
dra a wnaeth efe ar y ddaear.
9 Gwna i ryfeloedd beidio hyd
eithaf y ddaear; [g] efe a ddryllia y
bwa, ac a dyrr y waywffon, efe a
lysg y cerbydau â thân.
10 Peidiwch, a gwybyddwch mai
myfi *sydd* DDUW: dyrchefir fi ym
mysg y cenhedloedd, dyrchefir fi
ar y ddaear.
11 [h] *Y mae* ARGLWYDD y lluoedd
gyd â ni; ymddiffynfa i ni *yw* DUW
Jacob. Selah.

† Heb. *galon y moroedd.* [c] Ps. 93. 3, 4. Jer. 5. 22. Matt. 7. 25. † Heb. *pan wynebo y bore:* Edrych Exod. 14. 24, 27. 2 Chron. 20. 20. Ps. 30. 5. a 143. 8. [d] Ps. 2. 1. [e] ad. 11. † Heb. *uchelfa.* [f] Ps. 66. 5. [g] Ps. 76. 3. [h] ad. 8.

PSALM XLVII.

Cynghori y cenhedloedd i groesawu teyrnas Crist yn llawen.

I'r Pencerdd, Psalm ‖ i feibion
Corah.

YR holl bobl, [a] curwch ddwylaw;
llafar genwch i DDUW â llef
gorfoledd.
2 Canys yr ARGLWYDD goruchaf
sydd ofnadwy; [b] Brenhin mawr ar
yr holl ddaear.
3 Efe a ddwg y bobl danom ni, a'r
cenhedloedd dan ein traed.
4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth
i ni, ardderchowgrwydd Jacob, yr
hwn a hoffodd efe. Selah.
5 [c] Dyrchafodd DUW â llawen-
floedd, yr ARGLWYDD â sain udgorn.
6 Cenwch fawl i DDUW, cenwch:
cenwch fawl i'n Brenhin, cenwch.
7 Canys Brenhin yr holl ddaear
yw DUW: [d] cenwch fawl † yn dde-
allus.
8 DUW sydd yn teyrnasu ar y cen-
hedloedd: eistedd y mae DUW ar
orsedd-fainge ei sancteiddrwydd.
9 ‖ Pendefigion y bobl a ymgasgl-
asant ynghyd, ‖ *sef* pobl DUW Abra-
ham: canys tariannau y ddaear
ydynt eiddo DUW: dirfawr y dyrch-
afwyd ef.

‖ Neu, *meibion.* [a] Es. 55. 12. [b] Mal. 1. 14. [c] Ps. 68. 24, 25. [d] 1 Cor. 14. 15. † Heb. *bob deallus.* ‖ Neu, *Rhai ewyllysgar.* ‖ Neu, *at bobl.*

PSALM XLVIII.

Addurn a rhagorfraint yr eglwys.

Can *a* Psalm ‖ i feibion Corah.

MAWR *yw* yr ARGLWYDD, a thra
moliannus, yn ninas ein DUW
ni, *yn* ei fynydd sanctaidd.
2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl
ddaear, *yw* mynydd Sïon, [b] *yn* ys-
tlysau y gogledd, [c] dinas y Brenhin
mawr.
3 DUW yn ei phalasau a adwaenir
yn ymddiffynfa.
4 Canys wele y brenhinoedd a
ymgynnullasant, aethant heibio
ynghyd.
5 Hwy a welsant, felly y rhyfedd-
asant; brawychasant, *ac* aethant
ymaith ar ffrwst.
6 Dychryn a ddaeth arnynt yno, *a*
dolur, megis gwraig yn esgor.
7 [d] Â gwynt y dwyrain y [e] drylli
llongau y ‖ môr.
8 Megis y clywsom, felly y gwel-
som yn [f] ninas ARGLWYDD y llu-
oedd, yn ninas ein DUW ni: DUW
a'i sicrhâ hi yn dragywydd. Selah.
9 Meddyliasom, O DDUW, am dy
drugaredd y'nghanol dy deml.
10 Megis *y mae* dy enw, O DDUW,
felly *y mae* dy fawl hyd eithafoedd
y tir: cyflawn o gyfiawnder yw dy
ddeheulaw.
11 Llawenyched mynydd Sïon, ac
ymhyfryded merched Judah, o her-
wydd dy farnedigaethau.
12 Amgylchwch Sïon, ac ewch o'i
hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.
13 † Ystyriwch ei rhagfuriau,
‖ edrychwch ar ei phalasau; fel y
mynegoch i'r oes a ddelo ar ol.
14 Canys y DUW hwn *yw* ein DUW
ni byth ac yn dragywydd: efe a'n
tywys ni hyd angau.

‖ Neu, *meibion.* [a] Ps. 50. 2. Jer. 3. 19. Galar. 2. 15. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16. [b] Es. 14. 13. [c] Matt. 5. 35. [d] Jer. 18. 17. [e] Ezec. 27. 26. ‖ *Tarsis.* [f] ad. 1, 2. † Heb. *Gosodwch eich calonnau ar.* ‖ Neu, *dyrchefwch.*

PSALM XLIX.

1 *Eiriol difrif i adeiladu ffydd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol, ond ar Dduw.* 16 *Na ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.*

I'r Pencerdd, Psalm ‖ i feibion
Corah.

CLYWCH hyn, yr holl bobloedd;
gwrandewch *hyn*, holl drigolion
y byd:
2 Yn gystal [a] gwreng a bonheddig,
cyfoethog a thlawd ynghyd.
3 Fy ngenau a draetha ddoeth-
ineb; a myfyrdod fy nghalon *fydd*
am ddeall.
4 [b] Gostyngaf fy nghlust at ddïar-
eb; fy nammeg a ddatguddiaf gyd
â'r delyn.
5 Paham yr ofnaf yn amser adfyd,
pan y'm hamgylchyno anwiredd fy
sodlau?
6 Rhai [c] a ymddiriedant yn eu
golud, ac a ymffrostiant yn llios-
owgrwydd eu cyfoeth.
7 Gan waredu ni wared neb *ei*
frawd, *ac* ni all efe roddi iawn
drosto i DDUW:
8 (Canys [d] gwerthfawr *yw* pryniad
eu henaid, a hynny a baid byth)
9 Fel y byddo efe byw byth, *ac*
[e] na welo lygredigaeth.
10 Canys efe a wêl *fod* [f] y doethion
yn meirw, yr un ffunud y derfydd
am ffol ac ynfyd, gadawant eu golud
i eraill.
11 Eu meddwl *yw, y pery* eu tai
yn dragywydd, *a'u* trigfeydd hyd
genhedlaeth a chenhedlaeth: enw-
ant *eu* tiroedd ar eu henwau eu
hunain.
12 Er hynny [g] dyn mewn an-
rhydedd, nid erys: tebyg yw i ani-
feiliaid a ddifethir.
13 Eu ffordd yma *yw* eu hynfyd-
rwydd: etto eu hiliogaeth ydynt
foddlawn i'w † hymadrodd. Selah.
14 Fel defaid y gosodir hwynt yn
‖ uffern; angau a ymborth arnynt;
[h] a'r rhai cyfiawn a lywodractha
arnynt y bore; [i] a'u ‖ tegwch a
dderfydd ‖ yn y bedd, o'u cartref.
15 Etto DUW a wared fy enaid

‖ Neu, *meibion.* [a] Ps. 62. 9. [b] Ps. 78. 2. Matt. 13. 35. [c] Job 31. 24. Ps. 52. 7. a 62. 10. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17. [d] Job 36. 18, 19. [e] Ps. 89. 48. [f] Preg. 2. 16. [g] ad. 20. Ps. 82. 7. † Heb. *genau.* ‖ *y bedd.* [h] Dan. 7. 22. Mal. 4. 3. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. Dat. 2. 26. a 20. 4. [i] Job 4. 21. Ps. 39. 11. ‖ Neu, *cryfder.* ‖ Neu, *y bedd yw cartref pob un o honynt.*

† Heb. *law.* i o † feddiant ‖ uffern: canys efe a'm
‖ Neu, *y bedd.* derbyn i. Selah.
16 Nac ofna pan gyfoethogo un,
pan ychwanego gogoniant ei dŷ ef.
k Job 27. 19. 17 k Canys wrth farw ni ddwg efe
ddim ymaith, ac ni ddisgyn ei ogon-
iant ar ei ol ef.
18 Er iddo yn ei fywyd fendithio
ei enaid: canmolant dithau, o byddi
da wrthyt dy hun.
19 Efe a â at genhedlaeth ei dadau,
ac ni welant oleuni byth.
l ad. 12. 20 l Dyn mewn anrhydedd, ac heb
m Preg. 3. 19. ddeall, m sydd gyffelyb i anifeiliaid
a ddifethir.

PSALM L.

1 Mawrhydi Duw yn ei eglwys. 5 Ei drefn ef am gasglu y saint ynghyd. 7 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn seremoniau, 14 ond mewn gwir ufudd-dod.

‖ Neu, *i Asaph,* Edrych 1 Chron. 15. 17. a 25. 2. 2 Chron. 29. 30.
Psalm ‖ Asaph.
DUW y duwiau, *sef* yr ARGLWYDD, a lefarodd, ac a alw-
odd y ddaear, o godiad haul hyd
ei fachludiad.
a Ps. 48. 2. 2 Allan o Sïon, a perffeithrwydd
b Ps. 80. 1. tegwch, b y llewyrchodd DUW.
3 Ein DUW ni a ddaw, ac ni bydd
c Ps. 97. 3. distaw: c tân a ysa o'i flaen ef, a
thymmestl ddirfawr fydd o'i am-
gylch.
d Deut. 4. 26. a 31. 28. a 32. 1. Es. 1. 2. Mic. 6. 1, 2. 4 d Geilw ar y nefoedd oddi uchod,
ac ar y ddaear, i farnu ei bobl.
5 Cesglwch fy saint ynghyd attaf
fi, y rhai a wnaethant gyfammod â
mi trwy aberth.
e Ps. 97. 6. 6 e A'r nefoedd a fynegant ei
f Ps. 75. 7. gyfiawnder ef: canys f DUW ei hun
sydd Farnwr. Selah.
g Ps. 81. 8. 7 g Clywch, fy mhobl, a mi a lef-
araf; O Israel, a mi a dystiolaethaf
i'th erbyn: DUW, *sef* dy DDUW di,
ydwyf fi.
h Es. 1. 11. 8 h Nid i am dy aberthau y'th
i Hos. 6. 6. geryddaf, na'th boeth-offrymmau,
am nad oeddynt ger fy mron i yn
wastad.
k Mic. 6. 6. Act. 17. 25. 9 k Ni chymmeraf fustach o'th
dŷ, *na* bychod o'th gorlannau.
10 Canys holl fwystfilod y coed
ydynt eiddof fi, *a'r* anifeiliaid ar fil o
fynyddoedd.
11 Adwaen holl adar y mynydd-
oedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes
† Heb. *gyd â mi.* *ydynt* † eiddof fi.
12 Os bydd newyn arnaf, ni
l Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 24. 1. 1 Cor. 10. 26, 28. ddywedaf i ti: l canys y byd a'i
gyflawnder *sydd* eiddof fi.
13 A fwyttâf fi gig teirw? neu a
yfaf fi waed bychod?
m Hos. 14. 2. Heb. 13. 15. 14 m Abertha foliant i DDUW; a
n Deut. 23. 21. Job 22. 2. Ps. 76. 11. Preg. 5. 4, 5. n thâl i'r Goruchaf dy addunedau:
15 A o galw arnaf fi yn nydd tra-
llod: mi a'th waredaf, a thi a'm
gogoneddi.
o Job 22. 27. Ps. 91. 15. a 107. 6, 13, 19, 28. 16 Ond wrth yr annuwiol y dy-
wedodd DUW, Beth sydd i ti a fyn-
egech ar fy neddfau, neu a gym-
merech ar fy nghyfammod yn dy
enau?
p Rhuf. 2. 21, 22. 17 p Gan dy fod yn casâu addysg,
ac yn taflu fy ngeiriau i'th ol.
18 Pan welaist leidr, cyttunaist
âg ef; a'th gyfran *oedd* gyd â'r
godinebwyr.
19 Gollyngaist dy safn i ddryg-
q Ps. 52. 2. ioni, q a'th dafod a gyd-bletha
ddichell.
20 Eisteddaist *a* dywedaist yn
erbyn dy frawd: rhoddaist enllib i
fab dy fam.
21 Hyn a wnaethost, a r mi a r Preg. 8. 11, 12. Es. 26. 10. a 57. 11.
dewais: s tybiaist dithau fy mod yn s Edrych Rhuf. 2. 4.
gwbl fel ti dy hun: *ond* t mi a'th
argyhoeddaf, ac a'*u* trefnaf o flaen
dy lygaid. t Ps. 90. 8.
22 Deallwch hyn yn awr, y rhai
ydych yn anghofio DUW; rhag i
mi *eich* rhwygo, ac na *byddo* gwar-
edydd.
23 Yr hwn a abertho foliant, a'm
gogonedda i: a'r neb a osodo *ei*
ffordd *yn iawn,* dangosaf iddo iach-
awdwriaeth DUW.

PSALM LI.

1 Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt: 6 yn gweddïo am ei sancteiddio. 16 Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon. 18 Y mae yn gweddïo dros yr eglwys. Cylch 1034.

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd, a pan a 2 Sam. 12. 1.
ddaeth Nathan y prophwyd atto,
wedi iddo b fyned i mewn at Bath- b 2 Sam. 11. 2, 4.
seba.
TRUGARHA wrthyf, O DDUW,
yn ol dy drugarowgrwydd: yn
ol lliaws dy dosturiaethau, c dilëa c ad. 9. Es. 43. 25. a 44. 22. Col. 2. 14.
fy anwireddau.
2 d Golch fi yn llwyr-ddwys oddi
wrth fy anwiredd, a glanhâ fi oddi d Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.
wrth fy mhechod.
3 Canys yr wyf yn cydnabod fy
nghamweddau: a'm pechod *sydd*
yn wastad ger fy mron.
4 e Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, e Gen. 20. 6. a 39. 9. Lef. 5. 19. a 6. 2.
y pechais, ac y gwneuthum y drwg
hwn yn dy olwg: f fel y'th gyfiawn-
hâer pan leferych, *ac* y byddit bur f Rhuf. 3. 4.
pan farnech.
5 Wele, g mewn anwiredd y'm g Job 14. 4. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.
lluniwyd; ac mewn pechod y
† beichiogodd fy mam arnaf.
6 Wele, ceraist wirionedd oddi † Heb. *cynhesodd fy mam.*
mewn: a pheri i mi wybod doeth-
ineb yn ‖ y dirgel.
7 h Glanhâ fi âg isop, a mi a lan- ‖ *ddirgel.*
hêir: golch fi, a byddaf i wynnach h Lef. 14. 4, 6, 49. Num. 19. 18. Heb. 9. 19.
nâ'r eira.
8 Pâr i mi glywed gorfoledd a
llawenydd; *fel* y llawenycho yr i Es. 1. 18.
esgyrn a ddrylliaist.
9 Cuddia dy wyneb oddi wrth fy
mhechodau, a k dilëa fy holl anwir-
eddau. k ad. 1.
10 Crëa galon lân ynof, O DDUW;
ac adnewydda ysbryd ‖ uniawn o'm ‖ Neu, *dianwadal.*
mewn.
11 Na fwrw fi ymaith oddi ger dy
fron; ac na chymmer dy ysbryd
sanctaidd oddi wrthyf.
12 Dyro drachefn i mi orfoledd
dy iachawdwriaeth; ac *â'th* hael
ysbryd cynnal fi.
13 *Yna* y dysgaf dy ffyrdd i rai
anwir; a phechaduriaid a droir
attat. l Num. 15. 27, 30. Ps. 40. 6. a 50. 8. Es. 1. 11. Jer. 7. 22. Hos. 6. 6.
14 Gwared fi oddi wrth waed, O
DDUW, Duw fy iachawdwriaeth:
a'm tafod a gân yn llafar am dy
gyfiawnder.
15 ARGLWYDD, agor fy ngwefusau,
a'm genau a fynega dy foliant. ‖ Neu, *fel y rhoddwn.*
16 Canys l ni chwennychi aberth;
‖ pe amgen, mi a'*i* rhoddwn: poeth- m Ps. 34. 18. Es. 57. 15. a 66. 2.
offrwm ni fynni.
17 m Aberthau DUW *ydynt* ysbryd

drylliedig: calon ddrylliog gystudd-
iedig, O DDUW, ni ddirmygi.
18 Gwna ddaioni yn dy ewyllys-
garwch i Sïon: adeilada furiau Je-
rusalem.
[n] Ps. 4. 5. Mal. 3. 3. 19 Yna y byddi foddlawn i [n] ebyrth
cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth
llosg: yna yr offrymmant fustych
ar dy allor.

PSALM LII.

1 *Dafydd yn barnu ar goegni Döeg, ae yn prophwydo ei ddinystr ef, 6 ac y llawenhâ y cyflawn o'i blcgid. 8 Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi dïolch.*

I'r Pencerdd, Maschil, *Psalm* Da-
[a] 1 Sam. 22. 9. fydd, [a] pan ddaeth Doeg yr Edom-
iad a mynegi i Saul, a dywedyd
wrtho, Daeth Dafydd i dy Ahime-
lech.

PAHAM yr ymffrosti mewn
[b] 1 Sam. 21. 7. drygioni, O [b] gadarn? y mac
trugaredd DUW *yn parhâu* yn
wastadol.
[c] Ps. 50. 19. 2 [c] Dy dafod a ddychymmyg
[d] Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3. ysgelerder; [d] fel cllyn llym, yn
gwneuthur twyll.
3 Hoffaist ddrygioni yn fwy nâ
daioni; *a* chelwydd yn fwy nâ
thracthu cyfiawnder. Selah.
|| Neu, *a'r tafod.* 4 Hoffaist bob geiriau distryw, || O
dafod twyllodrus.
† Heb. *dery dithau i lawr.* 5 DUW a'th † ddistrywia dithau
yn dragywydd: efe a'th gipia di
ymaith, ac a'th dynn allan o'*th*
babell, ac a'th ddiwreiddia o dir y
rhai byw. Selah.
[e] Ps. 64. 9. 6 [e] Y cyfiawn hefyd a welant, ac
a ofnant, ac a chwarddant am ei
ben.
7 Wele y gwr ni osododd DDUW
[f] Ps. 49. 6. yn gadernid iddo; eithr [f] ym-
ddiriedodd yn llïosowgrwydd ei
olud, *ac* a ymnerthodd yn ei
|| Neu, *olud.* || ddrygioni.
[g] Hos. 14. 6. 8 Ond myfi *sydd* [g] fel olew-wydden
werdd yn nhŷ DDUW: ymddiriedaf
yn nhrugaredd DUW byth ac yn
dragywydd.
9 Clodforaf di yn dragywydd, o
herwydd i ti wneuthur *hyn:* a dis-
gwyliaf wrth dy enw; canys da *yw*
ger bron dy saint.

PSALM LIII.

1 *Dafydd yn gosod allan lygredigaeth dyn naturiol; 4 yn argyhoeddi yr annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun; 6 yn ymogoneddu yn iachawdwriaeth Duw.*

I'r Pencerdd ar y Mahalath, Mas-
chil, *Psalm* Dafydd.

[a] Ps. 10. 4. a 14. 1, &c. DYWEDODD [a] yr ynfyd yn ei
galon, Nid *oes* un DUW. Ym-
lygrasant, a gwnaethant ffiaidd an-
[b] Rhuf. 3. 10. wiredd: [b] nid *oes* un yn gwneuthur
daioni:
2 Edrychodd DUW i lawr o'r nef-
oedd ar feibion dynion, i edrych a
oedd *neb* yn ddeallus, *ac* yn ceisio
DUW.
3 Ciliasai pob un o honynt yn wysg
ei gefn: cyd-ymddifwynasent; nid
oes a wnel ddaioni, nac *oes* un.
4 Oni ŵyr gweithredwyr anwir-
edd? y rhai sydd yn bwytta fy
mhobl, *fel* y bwyttâent fara: ni
[c] Lef. 26. 17, 36. alwasant ar DDUW.
Diar. 28. 1. 5 [c] Yno yr ofnasant *gan* ofn, lle
nid oedd ofn: canys DUW a wasg-
arodd esgyrn yr hwn a'th warchae-
odd: gwaradwyddaist *hwynt,* am i
DDUW eu dirmygu hwy.
6 † O na roddid iachawdwriaeth i † Heb. *Puy a rydd, &c.*
Israel o Sïon! pan ymchwelo DUW
gaethiwed ei bobl, y llawenycha
Jacob, *ac* yr ymhyfryda Israel.

PSALM LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid, ae yn gweddïo am iachawdwriaeth: 4 ac, o hyder ar gymhorth Duw, yn addaw aberth.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Maschil.
Psalm Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziph- [a] 1 Sam. 23. 19. a 26. 1.
iaid a dywedyd wrth Saul, Onid
ydyw Dafydd yn ymguddio gyd a
ni?

ACHUB fi, O DDUW, yn dy enw;
a barn fi yn dy gadernid.
2 DUW, clyw fy ngweddi; gwrando
ymadrodd fy ngenau.
3 Canys [b] dïeithriaid a gyfodasant [b] Ps. 86. 14.
i'm herbyn, a'r trawsion a geisiant
fy enaid: ni osodasant DDUW o'u
blaen. Selah.
4 Wele, DUW *sydd* yn fy nghyn-
northwyo: [c] yr Arglwydd *sydd* ym [c] Ps. 118. 7.
mysg y rhai a gynhaliant fy enaid.
5 Efe a dâl ddrwg i'm † gelynion: † Heb. *gwylŵyr.*
torr hwynt ymaith yn dy wirion-
edd.
6 Aberthaf i ti yn ewyllysgar:
[d] clodforaf dy enw, O ARGLWYDD; [d] Ps. 52. 9.
canys da *yw.*
7 Canys efe a'm gwaredodd o bob
trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei* [e] Ps. 59. 10.
ewyllys ar fy ngelynion.

PSALM LV.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno ei gyflwr erchyll: 9 yn gweddïo yn erbyn ei elynion, ae yn achwyn rhag eu hanwiredd a'u brad hwy: 16 yn ymgysuro, o herwydd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwydd gwaradwydd ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth Maschil,
Psalm Dafydd.

GWRANDO fy ngweddi, O DDUW; 1023.
ac nac ymguddia rhag fy neis-
yfiad.
2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi:
cwynfan yr ydwyf yn fy ngweddi, a
thuchan,
3 Gan lais y gelyn, gan orthrymder
yr annuwiol: o herwydd y maent
yn bwrw anwiredd arnaf, ac yn fy
nghasâu yn llidiog.
4 Fy nghalon a ofidia o'm mewn:
ac ofn angau a syrthiodd arnaf.
5 Ofn ac arswyd a ddaeth arnaf,
a dychryn a'm gorchuddiodd.
6 A dywedais, O na bâi i mi aden-
ydd fel colommen! *yna* yr ehedwn
ymaith, ac y gorphwyswn.
7 Wele, crwydrwn ym mhell, *ac*
arhoswn yn yr anialwch. Selah.
8 Brysiwn i ddiangc, rhag y gwynt
ystormus *a'r* dymmestl.
9 Dinystria, O ARGLWYDD, *a*
gwahan eu tafodau: canys gwelais
[a] drawsder a chynnen yn y ddinas. [a] Jer. 6. 7.
10 Dydd a nos yr amgylchant hi
ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd a
blinder yn ei chanol hi.
11 Anwireddau *sydd* yn ei chanol
hi; *ac* ni chilia twyll a dichell o'i
heolydd hi.
12 Canys nid gelyn a'm difenw-
odd; yna y dïoddefaswn: nid fy
nghasddyn a ymfawrygodd i'm
herbyn; yna mi a ymguddiaswn
rhagddo ef:

13 Eithr tydi, ddyn, fy nghyd-
radd, [b]fy fforddwr, a'm cydnabod,
14 Y rhai oedd felus gennym
gydgyfrinachu, *ac* a rodiasom i dŷ
Dduw ynghyd.
15 Rhuthred marwolaeth arnynt,
a disgynant ||i uffern yn fyw:
canys drygioni *sydd* yn eu cartref,
ac yn eu mysg.
16 Myfi a waeddaf ar Dduw; a'r
Arglwydd a'm hachub i.
17 [c]Hwyr a bore, a hanner dydd, y
gweddïaf, a byddaf daer: ac efe a
glyw fy lleferydd.
18 Efe a waredodd fy enaid mewn
heddwch oddi wrth y rhyfel *oedd*
i'm herbyn: canys yr oedd llawer
gyd â mi.
19 Duw a glyw, ac a'u daros-
twng hwynt, yr hwn sydd yn aros
erioed, Selah: ||am nad oes gyf-
newidiau iddynt, ||am hynny nid
ofnant Dduw.
20 Efe a estynodd ei law yn
erbyn y rhai oedd heddychlawn âg
ef: efe a †dorrodd ei gyfammod.
21 [d]Llyfnach oedd ei enau nag
ymenyn, a rhyfel yn ei galon:
tynerach oedd ei eiriau nag olew, a
hwynt yn gleddyfau noethion.
22 [e]Bwrw dy ||faich ar yr Ar-
glwydd, ac efe a'th gynnal di:
[f]ni âd i'r cyfiawn ysgogi byth.
23 Tithau, Dduw, a'u disgyni
hwynt i bydew dinystr: [g]gwŷr
gwaedlyd a thwyllodrus ni †bydd-
ant byw hanner eu dyddiau; ond
myfi a obeithiaf ynot ti.

PSALM LVI.

1 *Dafydd, wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cwyno rhag ei elynion:* 9 *yn datgan ei ymddiried y'ngair Duw, ac yn addaw ei foliannu ef.*

I'r Pencerdd ar Jonath Elem Rechocim, || Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a]y Philistiaid ef yn Gath.

TRUGARHA wrthyf, O Dduw:
canys dyn a'm llyngcai: beu-
nydd, gan ymladd, y'm gorthrymma.
2 Beunydd y'*m* llyngcai †fy
ngelynion: canys llawer *sydd* yn
rhyfela i'm herbyn, O *Dduw* Gor-
uchaf.
3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ym-
ddiriedaf ynot ti.
4 [b]Yn Nuw y clodforaf ei air, yn
Nuw y gobeithiaf; [c]nid ofnaf beth
a wnel cnawd i mi.
5 Beunydd y cam-gymmerant fy
ngeiriau: eu holl feddyliau *sydd*
i'm herbyn er drwg.
6 Hwy a ymgasglant, a lechant,
ac a wyliant fy nghamrau, pan
ddisgwyliant am fy enaid.
7 A ddïangant hwy trwy anwir-
edd? disgyn y bobloedd *hyn,* O
Dduw, yn *dy* lidiowgrwydd.
8 Ti a gyfrifaist fy symmudiadau:
dod fy nagrau yn dy gostrel: [d]onid
ydynt yn dy lyfr di?
9 Y dydd y llefwyf *arnat,* yna
y dychwelir fy ngelynion yn eu
gwrthol: hyn a wn; am *fod* Duw
gyd â mi.
10 [e]Yn Nuw y moliannaf *ei* air:
yn yr Arglwydd y moliannaf *ei* air.
11 Yn Nuw yr ymddiriedais: nid
ofnaf beth a wnel dyn i mi.

[b] Ps. 41. 9. || Neu, *i'r bedd.* [c] Dan. 6. 10. Act. 3. 1. a 10. 3, 9, 30. || Neu, *gyd â'r rhai nid oes gyfnewidiau.* || Neu, *etto.* † Heb. *halogodd.* [d] Ps. 28. 3. a 57. 4. a 62. 4. a 64. 4. Diar. 5. 3, 4. [e] Ps. 37. 5. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7. || Neu, *rodd.* [f] Ps. 37. 24. [g] Ps. 5. 6. † Heb. *hannerant eu dyddiau:* Edrych Diar. 10. 27. Preg. 7. 17. || *Psalm euraid.* [a] 1 Sam. 21. 11. † Heb. *fy ngwylwyr.* [b] ad. 10, 11. [c] Ps. 118. 6. Es. 31. 3. Heb. 13. 6. [d] Mal. 3. 16. [e] ad. 4.

12 Arnaf fi, O Dduw, *y mae* dy
addunedau: talaf i ti foliant.
13 Canys [f]gwaredaist fy enaid rhag
angau: oni *waredi* fy nhraed rhag
syrthio, fel y rhodiwyf ger bron Duw
[g]y'ngoleuni y rhai byw?

PSALM LVII.

1 *Dafydd yn eilio at Dduw trwy weddi, ac yn cwyno ei enbyd gyflwr:* 7 *yn ymgysuro i foliannu Duw.*

I'r Pencerdd, || Al-taschith, Michtam Dafydd; [a]pan ffodd rhag Saul i'r ogof.

TRUGARHA wrthyf, O Dduw,
trugarhâ wrthyf: canys ynot y
gobeithiodd fy enaid; ie, [b]yng
nghysgod dy adenydd y gobeith-
iaf, hyd onid êl yr aflwydd *hwn*
heibio.
2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar
Dduw [c]a gwblhâ â mi.
3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac
||a'm gwared *oddi wrth* warth-
rudd yr hwn a'm llyngcai. Selah.
[d]Danfyn Duw ei drugaredd a'i
wirionedd.
4 Fy enaid *sydd* ym mysg llewod:
gorwedd yr wyf *ym mysg* dynion
poethion, *sef* meibion dynion, [e]y
rhai *y mae* eu dannedd yn wayw-
ffyn a saethau, [f]a'u tafod yn
gleddyf llym.
5 [g]Ymddyrcha, Dduw, uwch y
nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar
yr holl ddaear.
6 [h]Darparasant rwyd i'm traed;
crymmwyd fy enaid: cloddiasant
bydew o'm blaen; syrthiasant yn
ei ganol. Selah.
7 [i]Parod yw fy nghalon, O Dduw,
parod yw fy nghalon: canaf a
chanmolaf.
8 Deffro, [k]fy ngogoniant; deffro,
nabl a thelyn: deffröaf yn fore.
9 Clodforaf di, Arglwydd, ym
mysg y bobloedd: canmolaf di ym
mysg y cenhedloedd.
10 [l]Canys mawr *yw* dy drugaredd
hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd
y cymmylau.
11 [m]Ymddyrcha, Dduw, uwch y
nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar
yr holl ddaear.

PSALM LVIII.

1 *Dafydd yn argyhoeddi barnwyr enwir;* 3 *yn dangos naturiaeth yr annuwiol;* 6 *ac yn ymrôi i farnedigaethau Duw,* 10 *y rhai a bâr i'r cyfiawn lawenychu.*

I'r Pencerdd, || [a]Al-taschith, Michtam Dafydd.

AI cyfiawnder yn ddïau a draeth-
wch chwi, O gynnulleidfa? a
fernwch chwi uniondeb, O feibion
dynion?
2 Anwiredd yn hytrach a weith-
redwch yn y galon: [b]trawsder eich
dwylaw yr ydych yn ei bwyso ar y
ddaear.
3 [c]O'r groth yr ymddïeithriodd
y rhai annuwiol: o'r bru y cyfeil-
iornasant, gan ddywedyd celwydd.
4 [d]Eu gwenwyn *sydd* †fel gwen-
wyn sarph: *y maent* fel ||[e]y neidr
fyddar *yr hon* a gau ei chlustiau;
5 Yr hon ni wrendy ar lais y
rhinwyr, *er* cyfarwydded fyddo y
swynwr.
6 [f]Dryllia, O Dduw, eu dannedd

[f] Ps. 116. 8. [g] Job 33. 30. || Neu, *Na ddifetha.* [a] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3. Ps. 142, titl. [b] Ps. 17. 8. a 63. 7. [c] Ps. 138. 8. || Neu, *efe a warthrudda yr hwn,* &c. [d] Ps. 40. 11. a 43. 3. a 61. 7. [e] Diar. 30. 14. [f] Ps. 55. 21. a 64. 3. [g] ad. 11. Ps. 108. 5. [h] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15. [i] Ps. 108. 1, &c. [k] Edrych Ps. 30. 12. [l] Ps. 36. 5. a 71. 19. a 103. 11. a 108. 4. [m] ad. 5. || Neu, *Na ddifetha, Euraid Psalm Dafydd.* [a] Ps. 57, titl. [b] Ps. 94. 20. Es. 10. 1. [c] Ps. 51. 5. Es. 48. 8. [d] Ps. 140. 3. Preg. 10. 11. † Heb. *yn ol cyffelybrwydd.* || Neu, *yr asp.* [e] Jer. 8. 17. [f] Job 4. 10. Ps. 3. 7.

yn eu geneuau: torr, O ARGLWYDD, gil-ddannedd y llewod ieuaingc.

7 Todder hwynt fel dyfroedd *sydd yn* rhedeg yn wastad: *pan* saetho eu saethau, byddant megis wedi eu torri.

8 Aed ymaith fel malwoden dawdd, *neu* [g]erthyl gwraig; *fel* na welont yr haul.

[g] Job 3. 16. Preg. 6. 3.

9 Cyn i'ch erochanau glywed y mïeri, efe a'u cymmer hwynt ymaith megis â chorwynt, †yn fyw, ac yn *ei* ddigofaint.

† Heb. *megis byw, megis digofaint.*

10 Y cyfiawn a lawenycha pan welo ddïal: [h]efe a ylch ei draed y'ngwaed yr annuwiol.

[h] Ps. 68. 23.

11 Fel y dywedo dyn, Dïau *fod* ‖ffrwyth i'r cyfiawn: dïau fod DUW a farna ar y ddaear.

‖ *gwobr.*

PSALM LIX.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei wared oddi wrth ei elynion: 6 yn cwyno rhag eu creulondeb hwy: 9 yn ymddiried yn Nuw: 11 yn gweddïo yn eu herbyn hwy; 16 ac yn clodfori Duw.*

I'r Pencerdd, ‖ [a]Al-taschith, Michtam Dafydd: [b]pan yrrodd Saul rai i gadw y ty i'w ladd ef.

‖ Neu, *Na ddifetha, Euraid Psalm Dafydd.*
[a] Ps. 57, titl.
[b] 1 Sam. 19. 11.

FY NUW, [c]gwared fi oddi wrth fy ngelynion: †ymddiffyn fi oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.

[c] Ps. 18. 48.
† Heb. *dyrchafa fi.*

2 Gwared fi oddi wrth weithredwyr anwiredd, ac achub fi rhag y gwŷr gwaedlyd.

3 Canys wele, cynllwynasant yn erbyn fy enaid: ymgasglodd cedyrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm pechod i, O ARGLWYDD.

4 Rhedant, ymbarottôant, heb anwiredd *ynof fi:* [d]deffro dithau i'm †cymmorth, ac edrych.

[d] Ps. 44. 23.
† Heb. *cyfarfod.*

5 A thi, ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW Israel, deffro i ymweled â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ wrth neb a wnant anwiredd yn falcisus. Selah.

6 [e]Dychwelant gyd â'r hwyr, cyfarthant fel cwn, ac amgylchant y ddinas.

[e] ad. 14.

7 Wele, bytheiriant â'u genau: [f]cleddyfau *sydd* yn eu gwefusau: canys [g]pwy (*meddant*) a glyw?

[f] Ps. 57. 4. Diar. 12. 18.
[g] Ps. 10. 11, 13. a 73. 11. a 94. 7.

8 Ond [h]tydi, O ARGLWYDD, a'u gwatwari hwynt; *ac* a ehwerddi am ben yr holl genhedloedd.

[h] 1 Sam. 19. 16. Ps. 2. 4.

9 *O herwydd* ei nerth ef, y disgwyliaf wrthyt ti: [i]canys DUW *yw* fy †ymddiffynfa.

[i] ad. 17.
† Heb. *uchelfa.*

10 Fy NUW trugarog a'm rhagflaena: DUW a wna [k]i mi weled *fy ewyllys* ar †fy ngelynion.

[k] Ps. 54. 7. a 92. 11.
† Heb. *fy nguylwyr.*

11 [l]Na ladd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwasgar hwynt yn dy nerth, a darostwng hwynt, O Arglwydd ein tarian.

[l] Felly Gen. 4. 12, 15.

12 [m]*Am* bechod eu genau, *ac* ymadrodd eu gwefusau, dalier hwynt yn eu balchder: ac am y felldith a'r celwydd a draethant.

[m] Diar. 12. 13. a 18. 7.

13 Difa *hwynt* yn *dy* lid, difa, fel na *byddont:* a [n]gwybyddant mai DUW sydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaear. Selah.

[n] Ps. 83. 18.

14 A [o]dychwelant gyd â'r hwyr, *a* chyfarthant fel cwn, ac amgylchant y ddinas.

[o] ad. 6.

15 [p]Crwydrant †am fwyd; ac onis digonir, ‖grwgnachant.

[p] Job 15. 23. Ps. 109. 10.
† Heb. *i fwytta.*
‖ Neu, *hwy a arhosant dros nos.*

16 Minnau a ganaf am dy nerth, ïe, llafar-ganaf am dy drugaredd yn fore: canys buost yn ymddiffynfa i mi, ac yn noddfa yn y dydd *y bu* cyfyngder arnaf.

17 I ti, fy nerth, y canaf; canys [q]DUW *yw* fy ymddiffynfa, *a* DUW fy nhrugaredd.

[q] ad. 9, 10.

PSALM LX.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen: 4 ac yr awrhon, ar obaith gwell, yn gweddïo am ymwared: 6 yn ymgysuro yn addewidion Duw, ac yn deisyf cael yr help y rhoisai ei hyder arno.*

I'r Pencerdd [a]ar Susan-eduth, ‖Michtam Dafydd, i ddysgu; [b]pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Mesopotamia, a Syriaid Sobah, pan ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mil o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

[a] Ps. 80, titl.
‖ *Psalm euraid.*
[b] 2 Sam. 8. 3, 13. 1 Chron. 18. 3, 12.
Cylch 1040.

O DDUW, [c]bwriaist ni ymaith, †gwasgeraist ni, *a* sorraist: dychwel attom drachefn.

[c] Ps. 44. 9.
† Heb. *drylliaist.*

2 Gwnaethost i'r ddaear grynu, *a* holltaist hi: iachâ ei briwiau; canys y mae yn crynu.

3 [d]Dangosaist i'th bobl galedi: [e]dïodaist ni â gwin ‖madrondod.

[d] Ps. 71. 20.
[e] Es. 51. 17, 22.
‖ *syndod.*

4 [f]Rhoddaist faner i'r rhai a'th ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y gwirionedd. Selah.

[f] Ps. 20. 5.

5 [g]Fel y gwareder dy rai anwyl: achub *â*'th ddeheulaw, a gwrando fi.

[g] Ps. 108. 6, &c.

6 DUW a lefarodd yn ei sancteiddrwydd, Llawenychaf: rhannaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth.

7 Eiddof fi *yw* Gilead, ac eiddof fi Manasseh: [h] Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen; [i]Judah *yw* fy neddfwr.

[h] Edrych Deut. 33. 17.
[i] Gen. 49. 10.

8 Moab *yw* fy nghrochan golchi; dros Edom y bwriaf fy esgid: Philistia, ymorfoledda di ‖o'm plegid i.

‖ Neu, *arnaf fi.*

9 Pwy a'm dwg *i*'r ddinas gadarn? pwy a'm harwain hyd yn Edom?

10 Onid tydi, DDUW, *yr hwn* [k]a'n bwriaist ymaith? a *thydi*, O DDUW, *yr hwn* nid âit allan gyd â'n lluoedd?

[k] Ps. 44. 9. a 108. 11.

11 Moes i ni gynhorthwy rhag cyfyngder: canys [l]ofer *yw* ‖ymwared dyn.

[l] Ps. 146. 3.
‖ Neu, *nodded.*

12 Yn NUW [m]y gwnawn wroldeb: canys efe a sathr ein gelynion.

[m] Num. 24. 18. 1 Chron. 19. 13.

PSALM LXI.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofasai o'r blaen; 4 ac yn addunedu ei wasanaethu ef yn wastadol, o herwydd ei addewidion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, *Psalm* Dafydd.

CLYW, O DDUW, fy llefain; gwrando ar fy ngweddi.

2 O eithaf y ddaear y llefaf attat, pan lesmeirio fy nghalon: arwain fi i graig *a* fyddo uwch nâ mi.

3 Canys buost yn noddfa i mi, *ac* yn dŵr cadarn rhag y gelyn.

4 [a] Preswyliaf yn dy babell byth: [b]a'm hymddiried fydd dan orchudd dy adenydd. Selah.

[a] Ps. 27. 4.
[b] Ps. 17. 8. a 57. 1. a 91. 4.

5 Canys ti, DDUW, a glywaist fy addunedau: rhoddaist etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.

6 [c]Ti a †estyni oes y Brenhin; ei flynyddoedd *fyddant* fel †cenhedlaethau lawer.

[c] Ps. 21. 4.
† Heb. *ychwanegi ddyddiau at ddyddiau y brenhin.*
† Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.*

7 Efe a erys byth ger bron DUW:

darpar [d]drugaredd a gwirionedd,
fel y cadwont ef.
8 Felly y canmolaf dy enw yn
dragywydd, fel y talwyf fy addunedau beunydd.

[d] Ps. 40. 11. Diar. 20. 28.

PSALM LXII.

1 *Dafydd, wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynion; 5 ac, yn yr un hyder, yn rhoi ca on yn y duwiol. 9 Nad yw i neb roi ei oglud ar bethau bydol. 11 Callu a thrugaredd a berthyn i Dduw.*

I'r Pencerdd, i [a]Jeduthun, Psalm
Dafydd.

1048.
WRTH DDUW ‖yn unig y †disgwyl [b]fy enaid: o hono ef *y daw* fy iachawdwriaeth.
2 [c]Efe yn unig *yw* fy nghraig,
a'm hiachawdwriaeth, *a'm* †hymddiffyn; ni'm mawr ysgogir.
3 Pa hyd y bwriedwch aflwydd yn
erbyn gwr? lleddir chwi oll; *a byddwch* [d]fel magwyr ogwyddedig,
neu bared ar ei ogwydd.
4 Ymgynghorasant yn unig i'*w*
fwrw *ef* i lawr o'i fawredd; hoffasant gelwydd: [e]â'u genau y
bendithiant, ond o'u mewn y melldithiant. Selah.
5 [f]O fy enaid, disgwyl wrth DDUW
yn unig: canys ynddo ef *y mae* fy
ngobaith.
6 Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm
hiachawdwriaeth; *efe yw* fy ymddiffynfa: ni'm hysgogir.
7 Yn NUW *y mae* fy iachawdwriaeth a'm gogoniant: craig fy
nghadernid, *a'm* noddfa *sydd* yn
NUW.
8 Gobeithiwch ynddo ef bob amser;
O bobl, [g]tywelltwch eich calon ger
ei fron ef: DUW *sydd* noddfa i ni.
Selah.
9 [h]Gwagedd yn ddïau *yw* meibion
dynion, geudab *yw* meibion gwŷr:
i'*w* gosod yn y clorian, *ysgafnach ydynt* hwy i gyd na gwegi.
10 Nac ymddiriedwch mewn trawsder, ac mewn trais na fyddwch ofer:
[i]os cynnydda golud, na roddwch
eich calon *arno.*
11 Unwaith y dywedodd DUW,
clywais hynny ddwywaith; mai
eiddo DUW *yw* cadernid.
12 Trugaredd hefyd *sydd* eiddot
ti, O Arglwydd: canys [k]ti a deli i
bob dyn yn ol ei weithred.

[a] 1 Chron. 25. 1, 3.
‖ Neu, *yn ddiau.*
† Heb. *distawa.*
[b] Ps. 33. 20.
[c] ad. 6.
† Heb. *huchelfa.*
[d] Es. 30. 13.
[e] Ps. 28. 3.
[f] ad. 1, 2.
[g] 1 Sam. 1. 15. Galar. 2. 19.
[h] Ps. 39. 5, 11. Es. 40. 15, 17. Rhut. 3. 4.
[i] Job 31. 25. Luc 12. 15. 1 Tim. 6. 17.
[k] Job 34. 11. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Esec. 7. 27. a 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. 2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17. Dat. 22. 12.

PSALM LXIII.

1 *Hiraeth Dafydd am Dduw. 4 Ymodd y bendithiai efe Dduw. 9 Ei hyder o ddinystr ei elynion, a'i ddiogelwch ei hun.*

Psalm Dafydd, [a]pan oedd efe yn
niffaethwch Judah.

TI, O DDUW, *yw* fy NUW i; yn
fore y'th geisiaf: [b]sychedodd
fy enaid am danat, hiraethodd fy
nghnawd am danat, mewn tir cras
a †sychedig heb ddwfr;
2 I weled [c]dy nerth a'th ogoniant,
fel y'th welais yn y cyssegr.
3 Canys gwell *yw* dy drugaredd
di nâ'r bywyd: fy ngwefusau a'th
foliannant.
4 Fel hyn y'th glodforaf yn fy
mywyd: dyrchafaf fy nwylaw yn
dy enw.
5 Megis *â* †mer ac *â* brasder y
digonir fy enaid; a'm genau a'*th*
fawl â gwefusau llafar:
6 Pan [d]y'th goflwyf ar fy ngwely,
myfyriaf am danat y'ngwyliadwriaethau *y nos.*
7 Canys buost gynhorthwy i mi;
am hynny [e]y'nghysgod dy adenydd
y gorfoleddaf.
8 Fy enaid a lŷn wrthyt: dy ddeheulaw a'm cynnal.
9 Ond y rhai a geisiant fy enaid i
ddistryw, a ânt i iselderau y ddaear.
10 †Syrthiant ar fin y cleddyf:
rhan llwynogod fyddant.
11 Ond y Brenhin a lawenycha yn
NUW: gorfoledda pob un [f]a dyngo
iddo ef: eithr cauir genau y rhai a
ddywedant gelwydd.

[a] 1 Sam. 22. 5. a 23. 14, 15, 26.
[b] Ps. 42. 2. a 84. 2. a 143. 6.
† Heb. *blin.*
[c] Edrych 1 Sam. 4. 21. 1 Chron. 16. 11. Ps. 78. 61.
† Heb. *brasder.*
[d] Ps. 42. 8. a 119. 55. a 149. 5.
[e] Ps. 61. 4.
† Heb. *Gwnant iddo lifeirio trwy ddwy law y cleddyf.*
[f] Deut. 6. 13. Es. 45. 23. a 65. 16. Seph. 1. 5.

PSALM LXIV.

1 *Dafydd yn gweddïo am ymwared, ac yn cwyno rhag ei elynion: 7 yn addaw iddo ei hun, y câi weled y fath amlwg ddinystr ar ei elynion, ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

CLYW fy llef, O DDUW, yn fy
ngweddi: cadw fy einioes rhag
ofn y gelyn.
2 Cudd fi rhag cyfrinach y rhai
drygionus; rhag terfysg gweithredwyr anwiredd:
3 [a]Y rhai a hogant eu tafod fel
cleddyf, *ac* [b]a ergydiant eu saethau,
sef geiriau chwerwon:
4 I saethu y perffaith yn ddirgel:
yn ddisymmwth y saethant ef, ac
nid ofnant.
5 [c]Ymwrolant *mewn* ‖peth drygionus, ymchwedleuant †am osod
maglau yn ddirgel; [d]dywedant,
Pwy a'u gwel hwynt?
6 Chwiliant allan anwireddau;
‖gorphenant ddyfal chwilio: ceudod
a chalon pob un *o honynt sydd*
ddofn.
7 Eithr [e]DUW a'u saetha hwynt;
â saeth ddisymmwth †yr archollir
hwynt.
8 Felly hwy a wnant i'w tafodau
eu hun syrthio arnynt: [f]pob un
a'u gwelo a gilia.
9 [g]A phob dyn a ofna, ac a fynega
waith DUW: canys doeth-ystyriant
ei waith ef.
10 [h]Y cyfiawn a lawenycha yn yr
ARGLWYDD, ac a obeithia ynddo;
a'r rhai uniawn o galon oll a orfoleddant.

[a] Ps. 11. 2. a 57. 4.
[b] Ps. 58. 7.
[c] Edrych Diar. 1. 11.
‖ Neu, *gair.*
† Heb. *i guddio maglau.*
[d] Ps. 59. 7.
‖ Neu, *treuliasom gan yr hyn a ddyfal chwiliasant.*
[e] Ps. 7. 12, 13.
† Heb. *fydd eu harcholl.*
[f] Ps. 31. 11. a 52. 6.
[g] Ps. 32. 11.
[h] Ps. 58. 10.

PSALM LXV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ras. 4 Dedwyddwch etholedigion Duw, oblegid amryw ddoniau.*

I'r Pencerdd, Psalm *a* Chân Dafydd

MAWL †a'th erys di yn Sïon,
O DDUW: ac i ti y telir yr
adduned.
2 Ti yr hwn a wrandewi weddi,
attat ti y daw pob cnawd.
3 Pethau anwir a'm gorchfygasant:
ein camweddau ni, ti a'u glanhêi.
4 [a]Gwŷn *ei* fyd *yr hwn* a ddewisech, ac a nesâech *attat; fel* y trigo
yn dy gynteddoedd: [b]nyni a ddigonir â daioni dy dŷ, *sef* dy deml
sanctaidd.
5 Attebi i ni *trwy* bethau ofnadwy, yn *dy* gyfiawnder, O DDUW
ein hiachawdwriaeth; gobaith holl
gyrrau y ddaear, a'r rhai sydd bell
ar y môr.

† Heb. *a ddistawa i ti.*
[a] Ps. 33. 12. a 84. 4.
[b] Ps. 36. 8.

6 Yr hwn a sierhâ y mynyddoedd
trwy ei nerth, *ac* [c] a wregysir â chadernid.
[c] Ps. 93. 1.
7 [d] Yr hwn a ostega dwrf y moroedd, twrf eu tonnau, a [e] therfysg y
bobloedd.
[d] Ps. 89. 9. a 107. 29. [e] Es. 17. 12, 13.
8 A phreswylwyr eithafoedd *y byd* a ofnant dy arwyddion: gwnai
i derfyn bore a hwyr ‖ lawenychu.
‖ Neu, *ganu.*
9 Yr wyt yn ymweled â'r ddaear,
‖ ac *f* yn ei dyfrhâu hi: yr ydwyt yn
ei chyfoethogi hi yn ddirfawr âg
afon Duw, *yr hon* sydd yn llawn
dwfr: yr wyt yn parottôi ŷd iddynt,
pan ddarperaist felly iddi.
‖ Neu, *wedi i ti beri iddi chwennych gwlaw.* *f* Ps. 68. 9, 10. a 104. 13.
10 Gan ddyfrhâu ei chefnau, *a*
‖ gostwng ei rhychau, yr ydwyt yn
ei † mwydo hi â chafodau, ac yn
bendithio ei chnwd hi.
‖ Neu, *pheri i'r gwlaw ddisgyn yn ei rhychau.* † Heb. *dattod.*
11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn
â'th ddaioni; a'th lwybrau a ddiferant frasder.
12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch: a'r bryniau a ‖ ymwregysant
â hyfrydwch.
‖ *lawenychant o bob tu.*
13 Y dolydd a wisgir â defaid, a'r
dyffrynoedd a orchuddir âg ŷd; *am hynny* y bloeddiant, ac y canant.

PSALM LXVI.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw,* 5 *i ddal ar ei weithredoedd ef,* 8 *i'w fendithio am ei ddoniau grasusol;* 12 *yn addaw drosto ei hun wasanaeth crefyddol i Dduw:* 16 *yn datgan enwedig ddoniau Duw iddo.*

I'r Pencerdd, Can *neu* Psalm.

LLAWEN-FLOEDDIWCH i
Dduw, yr holl ddaear.
2 Datgenwch ogoniant ei enw:
gwnewch ei foliant yn ogoneddus.
3 Dywedwch wrth Dduw, Mor ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd! o
herwydd maint dy nerth, ‖ y cymmer dy elynion arnynt fod yn ddarostyngedig i ti.
‖ Ps. 18. 44. a 81. 15.
4 Yr holl ddaear a'th addolant
di, ac a ganant i ti; *ïe,* canant *i'th* enw. Selah.
5 [a] Deuwch, a gwelwch weithredoedd Duw: ofnadwy *yw yn ei* weithred tu ag at feibion dynion.
[a] Ps. 46. 8.
6 [b] Trodd efe y môr yn sychdir:
[c] aethant trwy yr afon ar draed:
yna y llawenychasom ynddo.
[b] Exod. 14. 21. [c] Jos. 3. 14.
7 Efe a lywodraetha trwy ei gadernid byth; [d] ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd: nac ymddyrchafed y rhai anufudd. Selah.
[d] Ps. 11. 4.
8 O bobloedd, bendithiwch ein
Duw, a pherwch glywed llais ei
fawl ef:
9 Yr hwn sydd yn gosod ein henaid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed
lithro.
10 Canys [e] profaist ni, O Dduw:
coethaist ni, fel coethi arian.
[e] Ps. 17. 3. Es. 48. 10.
11 Dygaist ni i'r rhwyd; gosodaist wasgfa ar ein llwynau.
12 *f* Peraist i ddynion farchogaeth
ar ein pennau; *g* aethom trwy y tân
a'r dwfr: a thi a'n dygaist allan i *le*
† diwall.
f Es. 51. 23. *g* Es. 43. 2. † Heb. *dyfradwy.*
13 [h] Deuaf i'th dŷ âg offrymmau
poeth: talaf i ti fy addunedau,
[h] Ps. 100. 4.
14 Y rhai a † adroddodd fy ngwefusau, ac a ddywedodd fy ngenau yn
fy nghyfyngder.
[i] Preg. 5. 4. † Heb. *agorodd.*
15 Offrymmaf i ti boeth-offrymmau † breision, ynghyd âg arogldarth hyrddod; aberthaf ychain a
bychod. Selah.
† Heb. *o fêr.*
16 Deuwch, gwrandewch, y rhai oll
a ofnwch Dduw; a mynegaf yr hyn
a wnaeth efe i'm henaid.
17 Llefais arno â'm genau, ac efe
a ddyrchafwyd â'm tafod.
18 [k] Pe edrychaswn ar anwiredd
yn fy nghalon, ni wrandawsai yr
Arglwydd.
[k] Diar. 28. 9. Es. 1. 15. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.
19 Duw yn ddïau a glybu, *ac* a
wrandawodd ar lais fy ngweddi.
20 Bendigedig *fyddo* Duw, yr hwn
ni throdd fy ngweddi *oddi wrtho,*
na'i drugaredd ef oddi wrthyf finnau.

PSALM LXVII.

1 *Gweddi am helaethu teyrnas Dduw.* 3 *er llawenydd i'r bobl,* 6 *ac er amlhâu bendithion Duw.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm *neu* Gân.

DUW a drugarhâo wrthym, ac
a'n bendithio; *a* [a] thywynned
ei wyneb † arnom. Selah.
[a] Ps. 4. 6. † Heb. *gyd â ni.*
2 Fel yr adwaener dy ffordd ar
y ddaear, a'th iachawdwriaeth ym
mhlith yr holl genhedloedd.
3 Molianned y bobl di, O Dduw;
molianned yr holl bobl dydi.
4 Llawenhâed y cenhedloedd, a
byddant hyfryd: canys [b] ti a ferni
y bobl yn uniawn, ac a † lywodraethi y cenhedloedd ar y ddaear.
Selah.
[b] Ps. 96. 13. † Heb. *dywysi.*
5 Molianned y bobl di, O Dduw;
molianned yr holl bobl dydi.
6 [c] *Yna* y ddaear a rydd ei ffrwyth;
a Duw, *sef* ein Duw ni, a'n bendithia.
[c] Ps. 85. 12.
7 Duw a'n bendithia; a holl derfynau y ddaear a'i hofnant ef.

PSALM LXVIII.

1 *Gweddi wrth symmudo yr arch.* 4 *Cynghor i foliannu Duw am ei drugareddau;* 7 *am ei ofal dros ei eglwys;* 19 *am ei fawr drugareddau.*

I'r Pencerdd, Psalm *neu* Gân Dafydd

CYFODED [a] Duw, gwasgarer ei
elynion: a ffôed ei gaseion † o'i
flaen ef.
[a] Num. 10. 35. † Heb. *rhag ei wyneb ef.*
2 Chweli *hwynt* fel chwalu mwg:
fel y tawdd cwyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen Duw.
3 Ond [b] llawenycher y rhai cyfiawn, a gorfoleddant ger bron Duw;
a byddant hyfryd o lawenydd.
[b] Ps. 32. 11.
4 Cenwch i Dduw, canmolwch ei
enw: dyrchefwch yr hwn sydd yn
marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw
yn JAH, a gorfoleddwch ger ei fron
ef.
5 [c] Tad yr amddifad, a Barnwr y
gweddwon, *yw* Duw, yn ei breswylfa
sanctaidd.
[c] Ps. 10. 14, 18. a 146. 9.
6 [d] Duw sydd yn gosod yr unig
mewn teulu: [e] yn dwyn allan *f* y
rhai a rwymwyd mewn gefynnau;
ond y rhai cyndyn a breswyliant
gras-*dir.*
[d] 1 Sam. 2. 5. Ps. 113. 9. [e] Ps. 107. 10. a 146. 7. *f* Ps. 107. 34, 40.
7 Pan aethost, O Dduw, o flaen
dy bobl, pan gerddaist trwy yr
anialwch; Selah:
8 *g* Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferasant o flaen Duw:
Sinai yntau *a grynodd* o flaen Duw,
sef Duw Israel.
g Exod. 19. 16, 18. Barn. 5. 4. Es. 64. 1, 3.
9 [h] Dyhidlaist wlaw graslawn, O
[h] Deut. 11. 11, 12.

DDUW, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i
gwrteithiaist wedi ei blino.
10 Dy gynnulleidfa di sydd yn
trigo ynddi: yn dy ddaioni, O
DDUW, yr wyt yn darparu i'r tlawd.
11 Yr ARGLWYDD a roddes y
gair; mawr *oedd* † mintai y rhai a'*i*
pregethent.
12 Brenhinoedd byddinog a † ffoi-
sant ar ffrwst: a'r hon a drigodd
yn tŷ, a rannodd yr yspail.
13 Er gorwedd o honoch ym
mysg y crochanau, *byddwch fel*
esgyll colomen wedi eu gwisgo
âg arian, a'i hadenydd âg aur
melyn.
14 Pan wasgarodd yr Hollalluog
frenhinoedd ‖ ynddi, yr oedd hi yn
wen fel eira yn Salmon.
15 Mynydd DUW *sydd fel* myn-
ydd Basan; yn fynydd cribog *fel*
mynydd Basan.
16 Paham y llemmwch, chwi
fynyddoedd cribog? [i] *dyma* y myn-
ydd a chwennychodd DUW ei bres-
wylio; ie, preswylia yr ARGLWYDD
ynddo byth.
17 [k] Cerbydau DUW *ydynt* ugain
mil, *sef* ‖ miloedd o angelion: yr
Arglwydd *sydd* yn eu plith *megis*
yn Sinai yn y cyssegr.
18 [l] Dyrchefaist i'r uchelder, caeth-
gludaist gaethiwed: derbyniaist
roddion † i ddynion; ie, *i*'r rhai
cyndyn hefyd, fel y preswyliai yr
ARGLWYDD DDUW *yn eu plith.*
19 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd,
yr hwn a'n llwytha beunydd *â*
daioni; sef DUW ein hiachawdwr-
iaeth. Selah.
20 Ein DUW ni *sydd* DDUW
iachawdwriaeth; ac [m] i'r AR-
GLWYDD DDUW *y perthyn* dïang-
fâau rhag marwolaeth.
21 [n] DUW yn ddiau a archolla ben
ei elynion; *a* choppa walltog yr
hwn a rodio rhagddo yn ei gam-
weddau.
22 Dywedodd yr Arglwydd, Dyg-
af *fy mhobl* drachefn [o] o Basan,
dygaf *hwynt* drachefn [p] o ddyfnder
y môr;
23 [q] Fel y ‖ trocher dy droed yng
ngwaed *dy* elynion, *a* thafod dy
gŵn yn yr unrhyw.
24 Gwelsant dy fynediad, O DDUW;
mynediad fy NUW, fy Mrenhin, yn y
cyssegr.
25 [r] Y cantorion a aethant o'r
blaen, a'r cerddorion ar ol; yn *eu*
mysg *yr oedd* y llangcesau yn canu
tympanau.
26 Bendithiwch DDUW yn y cyn-
nulleidfaoedd, *sef* yr Arglwydd, *y*
rhai ydych o [s] ffynnon Israel.
27 Yno *y mae* [t] Benjamin fychan
â'u llywydd, tywysogion Judah *â*'u
cynnulleidfa; tywysogion Zabulon,
a thywysogion Naphtali.
28 Dy DDUW a orchymynodd dy
nerth: cadarnhâ, O DDUW, yr hyn
a wnaethost ynom ni.
29 [u] Brenhinoedd a ddygant i ti
anrheg er mwyn dy deml yn Jeru-
salem.
30 Cerydda ‖ dyrfa y gwaywffyn,
cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â
lloi y bobl, *fel* y delont yn ostyng-

† Heb. *llu.*
† Heb. *ffoisant, ffoisant.*
‖ Neu, *erddi.*
[i] Ps. 87. 1. a 132. 13, 14.
[k] Deut. 33. 2. 2 Bren. 6. 16, 17. Dan. 7. 10. Heb. 12. 22. Dat. 9. 16.
‖ Neu, *llawer mil.*
[l] Eph. 4. 8.
† Heb. *yn y dyn.*
[m] Dat. 1. 18. a 20. 1.
[n] Ps. 110. 6. Hab. 3. 13.
[o] Num. 21. 23.
[p] Exod. 14. 22.
[q] Ps. 58. 10.
‖ Neu, *cocher.*
[r] 1 Chron. 13. 8. a 15. 16. Ps. 47. 5.
[s] Deut. 33. 28. Es. 48. 1.
[t] 1 Sam. 9. 21.
[u] 1 Bren. 10. 10, 24, 25. 2 Chron. 32. 23. Ps. 72. 10. a 76. 11.
‖ Neu, *anifail y cyrs.*

edig â darnau arian: ‖ gwasgar y
bobl *sydd* dda ganddynt ryfel.
31 Pendefigion a ddeuant o'r
Aipht; Ethiopia [x] a estyn ei dwy-
law yn brysur at DDUW.
32 Teyrnasoedd y ddaear, cenwch
i DDUW; canmolwch yr Arglwydd,
Selah:
33 Yr hwn [y] a ferchyg ar nef y
nefoedd, *y rhai oedd* erioed: wele
[z] efe yn † anfon ei lef, *a honno* yn
llef nerthol.
34 Rhoddwch i DDUW gadernid:
ei oruchelder *sydd* ar Israel a'i nerth
yn yr wybrennau.
35 Ofnadwy *wyt*, O DDUW o'th
gyssegr: DUW Israel *yw* efe sydd
yn rhoddi nerth a chadernid i'r
bobl. Bendigedig *fyddo* DUW.

PSALM LXIX.

1 Dafydd yn cwyno ei gystudd; 13 yn gweddïo am ymwared; 22 yn dïofrydu ei elynion i ddinystr; 30 yn moliannu Duw gyd â diolch.

I'r Pencerdd [a] ar Sosannim, *Psalm* Dafydd.

ACHUB fi, O DDUW; canys [b] y
dyfroedd a ddaethant i mewn
hyd at *fy* enaid.
2 [c] Soddais † mewn tom ddwfn,
lle nid *oes* sefyllfa: daethum i
ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a lif-
odd drosof.
3 Blinais yn llefain, sychodd fy
ngheg: [d] pallodd fy llygaid, tra yr
ydwyf yn disgwyl wrth fy NUW.
4 Amlach nâ gwallt fy mhen yw
y rhai [e] a'm casânt heb achos:
cedyrn *yw* fy ngelynion dïachos, y
rhai a'm difethent: yna y telais yr
hyn ni chymmerais.
5 O DDUW, ti a adwaenost fy
ynfydrwydd; ac nid yw † fy ngham-
weddau guddiedig rhagot.
6 Na chywilyddier o'm plegid i y
rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd
DDUW y lluoedd: na waradwydder
o'm plegid i y rhai a'th geisiant di,
O DDUW Israel.
7 Canys er dy fwyn di y dygais
warthrudd, *ac* y tôdd cywilydd fy
wyneb.
8 [f] Aethum yn ddieithr i'm brod-
yr, ac *fel* estron gan blant fy mam.
9 [g] Canys zêl dy dŷ a'm hysodd;
a [h] gwaradwyddiad y rhai a'th
waradwyddent di, a syrthiodd arnaf
fi.
10 [i] Pan wylais, *gan gystuddio* fy
enaid âg ympryd, bu hynny yn
waradwydd i mi.
11 Gwisgais hefyd sachlïan; ac
aethum yn ddïareb iddynt.
12 Yn fy erbyn y chwedleuai y
rhai a eisteddent yn y porth; [k] ac
† i'r meddwon *yr oeddwn* yn
‖ wawd.
13 Ond myfi, fy ngweddi *sydd* attat
ti, O ARGLWYDD, [l] *mewn* amser cym-
meradwy: O DDUW, yn llïosowg-
rwydd dy drugaredd gwrando fi,
y'ngwirionedd dy iachawdwriaeth.
14 Gwared fi o'r dom, ac na
soddwyf: [m] gwareder fi oddi wrth
fy nghaseion, ac o'r [n] dyfroedd
dyfnion.
15 Na lifed y ffrwd ddwfr drosof, ac
na lynged y dyfnder fi; na chaued
y pydew chwaith ei safn arnaf.

‖ Neu, *efe a wasgar.*
[x] Ps. 44. 20.
[y] Ps. 18. 10. a 104. 3.
[z] Ps. 29. 3. &c.
† Heb. *rhoi.*
[a] Ps. 45. titl.
[b] ad. 2, 14, 15. Jonah 2. 5.
[c] Ps. 40. 2.
† Heb. *yn nhom y dyfnder.*
[d] Ps. 119. 82, 123.
[e] Ioan 15. 25.
† Heb. *fy euogrwydd.*
[f] Ps. 31. 11. Es. 53. 3. Ioan 1. 11. a 7. 5.
[g] Ps. 119. 139. Ioan 2. 17.
[h] Edrych Ps. 89. 50, 51. Rhuf. 15. 3.
[i] Ps. 35. 13, 14.
[k] Job 30. 9. Ps. 35. 15, 16.
† Heb. *i yfwŷr diod gadarn.*
‖ *gân.*
[l] Es. 49. 8. a 55. 6. 2 Cor. 6. 2.
[m] Ps. 144. 7.
[n] ad. 1, 2, 15.

16 Clyw fi, ARGLWYDD; canys da
yw dy drugaredd: yn ol lliaws dy
dosturiaethau edrych arnaf.
[o] Ps. 27. 9. a 102. 2. 17 Ac [o] na chuddia dy wyneb oddi
wrth dy was; canys *y mae* cyfyng-
der arnaf: brysia, gwrando fi.
18 Nesâ at fy enaid, *a* gwared ef:
achub fi o herwydd fy ngelynion.
[p] Ps. 22. 6, 7. Es. 53. 3. Heb. 12. 2. 19 Ti a adwaenost [p] fy ngwarth-
rudd, a'm cywilydd, a'm gwarad-
wydd: fy holl elynion *ydynt* ger dy
fron di.
20 Gwarthrudd a dorrodd fy
nghalon; yr ydwyf mewn gofid: a
[q] Ps. 142. 4. Es. 63. 5. [q] disgwyliais *am rai* † i dosturio
† Heb. *i gydgwynfan a mi.* *wrthyf*, ac nid *oedd* neb; ac am
gysurwyr, ac ni chefais neb.
[r] Matt. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Ioan 19. 29. 21 [r] Rhoddasant hefyd fustl yn fy
mwyd, ac a'm dïodasant yn fy syched
â finegr.
[s] Rhuf. 11. 9, 10. 22 [s] Bydded eu bwrdd yn fagl ger
eu bron, a'u llwyddiant yn dram-
gwydd.
[t] Es. 6. 9, 10. Ioan 12. 39, 40. Rhuf. 11. 8. 2 Cor. 3. 14. 23 [t] Tywyller eu llygaid, fel na
welont; a gwna i'w llwynau grynu
bob amser.
24 Tywallt dy ddig arnynt; a
chyrhaedded llidiowgrwydd dy
ddigofaint hwynt.
[u] Act. 1. 20. † Heb. *palas.* 25 [u] Bydded eu † preswylfod yn
anghyfannedd; *ac* na fydded a
drigo yn eu pebyll.
[x] Edrych 2 Chron. 28. 9. 26 Canys [x] erlidiasant [y] yr hwn a
darawsit ti; ac am ofid † y rhai a
[y] Es. 53. 4. archollaist ti, y chwedleuant.
† Heb. *dy archolledigion.* 27 Dod ti ‖ anwiredd at eu han-
wiredd hwynt; ac na delont i'th
‖ Neu, *gosp anwiredd.* gyfiawnder di.
28 [z] Dileer hwynt o lyfr y rhai
[z] Exod. 32. 32. Dat. 13. 8. byw; ac [a] na ysgrifener hwynt gyd
[a] Luc 10. 20. Heb. 12. 23. â'r rhai cyfiawn.
29 Minnau, truan a gofidus *ydwyf:*
dy iachawdwriaeth di, O DDUW, a'm
dyrchafo.
30 Moliannaf enw DUW ar gân, a
mawrygaf ef mewn mawl.
[b] Ps. 50. 13, 14, 23. 31 [b] A *hyn* fydd well gan yr AR-
GLWYDD nag ŷch *neu* fustach corniog,
carnol.
[c] Ps. 34. 2. 32 [c] Y trueiniaid a lawenychant
[d] Ps. 22. 26. *pan* welant *hyn:* [d] eich calon chwi-
thau, y rhai a geisiwch DDUW, a
fydd byw.
33 Canys gwrendy yr ARGLWYDD
ar dlodion, ac ni ddïystyra efe ei
garcharorion.
[e] Ps. 96. 11. Es. 44. 23. a 49. 13. 34 [e] Nefoedd a daear, y môr a'r
hyn oll a ymlusgo ynddo, molant
ef.
35 Canys DUW a achub Sïon, ac
a adeilada ddinasoedd Judah; fel y
trigont yno, ac y meddiannont hi.
[f] Ps. 102. 28. 36 [f] A hiliogaeth ei weision a'i
meddiannant hi: a'r rhai a hoffant
ei enw ef, a breswyliant ynddi.

PSALM LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddinystr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r duwiol.

[a] Ps. 38. titl. I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd [a] i goffa.
[b] Ps. 40. 13, &c. a 71. 12. O [b] DDUW, *prysura* i'm gwaredu;
brysia, ARGLWYDD, i'm cym-
morth.
[c] Ps. 35. 4, 26. a 71. 13. 2 [c] Cywilyddier a gwarthrudder y
rhai a geisiant fy enaid: tröer yn
eu hol a gwaradwydder y rhai a
ewyllysiant ddrwg i mi.
3 Dattröer yn lle gwobr am eu
cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha,
ha.
4 Llawenyched, a gorfoledded
ynot ti y rhai oll a'th geisiant; a
dyweded y rhai a garant dy iach-
awdwriaeth yn wastad, Mawryger
DUW.
5 Minnau *ydwyf* dlawd ac ang-
henus; O DDUW, brysia attaf: fy
nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt*
ti, O ARGLWYDD; na hir drig.

PSALM LXXI.

1 Dafydd, mewn hyder ffydd, a phrawf o ffafr Duw, yn gweddïo drosto ei hun, ac yn erbyn gelynion ei enaid: 14 yn addaw bod yn ddianwadal: 17 yn gweddïo am nerth i barhâu: 19 yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.

YNOT [a] ti, O ARGLWYDD, y 1023.
gobeithiais; na'm cywilyddier [a] Ps. 25. 2, 3. a 31. 1.
byth.
2 Achub fi, a gwared fi yn dy
gyfiawnder: gostwng dy glust attaf,
ac achub fi.
3 Bydd i mi yn † drigfa gadarn, i † Heb. *graig gyfanned.*
ddyfod iddi bob amser: gorchy-
mynaist fy achub; canys ti *yw* fy
nghraig a'm hymddiffynfa.
4 [b] Gwared fi, O fy NUW, o law yr [b] Ps. 140. 1, 4.
annuwiol, o law yr anghyfiawn a'r
traws.
5 Canys ti *yw* fy ngobaith, O Ar-
glwydd DDUW; fy ymddiried o'm
hieuengetid.
6 [c] Wrthyt ti y'm cynhaliwyd o'r [c] Ps. 22. 9, 10. Es. 46. 3.
bru; ti a'm tynnaist o groth fy
mam: fy mawl *fydd* yn wastad am
danat ti.
7 [d] Oeddwn i lawer megis yn rhy- [d] Zech. 3. 8.
feddod: eithr tydi *yw* fy nghadarn
noddfa.
8 Llanwer fy ngenau *â*'th foliant,
ac â'th ogoniant beunydd.
9 [e] Na fwrw fi ymaith yn amser [e] ad. 18.
henaint: na wrthod fi pan ballo fy
nerth.
10 Canys fy ngelynion sydd yn
dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a
ddisgwyliant am fy enaid a gyd-
ymgynghorant,
11 Gan ddywedyd, Duw a'i gwrth-
ododd ef: erlidiwch a deliwch ef;
canys nid *oes* gwaredydd.
12 O DDUW, na fydd bell oddi
wrthyf: fy NUW, [f] brysia i'm cym- [f] Ps. 70. 1.
morth.
13 [g] Cywilyddier *a* difether y rhai [g] ad. 24. Ps. 35. 4, 26. a 40. 14. a 70. 2.
a wrthwynebant fy enaid: *â* gwarth
ac *â* gwaradwydd y gorchuddier y
rhai a geisiant ddrwg i mi.
14 Minnau a obeithiaf yn wastad,
ac a'th foliannaf di fwyfwy.
15 Fy ngenau a fynega dy gyf-
iawnder *a*'th iachawdwriaeth beu-
nydd: canys [h] ni wn rifedi *arnynt.* [h] Ps. 40. 5. a 139. 17, 18.
16 Y'nghadernid yr Arglwydd
DDUW y cerddaf: dy gyfiawnder di
yn unig a gofiaf fi.
17 O'm hieuengetid y'm dysgaist,
O DDUW: hyd yn hyn y mynegais
dy ryfeddodau.
18 [i] Na wrthod fi chwaith, O [i] ad. 9.
DDUW, † mewn henaint a phen- † Heb. *hyd.*
llwydni; hyd oni fynegwyf dy
† nerth i'r genhedlaeth *hon, a*'th † Heb. *fraich.*
gadernid i bob un a ddelo.
19 Dy gyfiawnder hefyd, O DDUW,
sydd uchel, yr hwn a wnaethost

[k] Ps. 89. 6, 8. bethau mawrion: pwy, [k] O DDUW,
sydd debyg i ti?
[l] Ps. 60. 3. 20 [l] *Ti*, yr hwn a wnaethost i mi
weled aml a blin gystuddiau, a'm
bywhâi drachefn, ac a'm cyfodi dra-
chefn o orddyfnder y ddaear.
21 Amlhâi fy mawredd, ac a'm
cysuri oddi amgylch.
22 Minnau a'th foliannaf ar off-
eryn nabl, *sef* dy wirionedd, O fy
NUW: canaf i ti â'r delyn, O Sanct
Israel.
23 Fy ngwefusau a fyddant hy-
fryd pan ganwyf i ti; a'm henaid,
yr hwn a waredaist.
24 Fy nhafod hefyd a draetha dy
gyfiawnder beunydd: o herwydd
[m] ad. 13. [m] cywilyddiwyd *a* gwaradwyddwyd
y rhai a geisiant niwed i mi.

PSALM LXXII.

1 *Dafydd, wrth weddïo dros Solomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cysgod, ond mewn gwirionedd, teyrnas Crist: 18 yn bendithio Duw.*

‖ Ps. 127, titl. *Psalm* ‖ i Solomon.

1015. O DDUW, dod i'r Brenhin dy
farnedigaethau, ac i fab y
Brenhin dy gyfiawnder.
2 Efe a farn dy bobl mewn cyf-
iawnder, a'th drueiniaid â barn.
[a] Ps. 85. 10. Es. 52. 7. 3 [a] Y mynyddoedd a ddygant
heddwch i'r bobl, a'r bryniau, trwy
gyfiawnder.
4 Efe a farn drueiniaid y bobl, efe
a achub feibion yr anghenus, ac a
ddryllia y gorthrymmydd.
[b] ad. 7, 17. Ps. 89. 36, 37. 5 [b] Tra fyddo haul a lleuad y'th
ofnant, yn oes oesoedd.
[c] 2 Sam. 23. 4. Hos. 6. 3. 6 [c] Efe a ddisgyn fel gwlaw ar
‖ Neu, *ir-wair.* ‖ gnu gwlan; fel cawodydd yn dyfr-
hâu y ddaear.
7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua y
cyfiawn; ac amlder o heddwch fydd
† Heb. *hyd oni bo heb leuad.* † tra fyddo lleuad.
8 [d] Ac efe a lywodraetha o fôr
[d] Edrych Exod. 23. 31. Ps. 2. 8. a 80. 11. a 89. 25. Zech. 9. 10. hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau
y ddaear.
9 O'i flaen ef yr ymgrymma trig-
olion yr anialwch: [e] a'i elynion a
lyfant y llwch.
[e] Es. 49. 23. Mic. 7. 17. 10 [f] Brenhinoedd Tarsis a'r ynys-
[f] Ps. 45. 12. a 68. 29. Es. 49. 7. a 60. 9. oedd a dalant anrheg: brenhin-
oedd Sheba a Seba a ddygant
rodd.
11 Ië, yr holl frenhinoedd a ym-
grymmant iddo: yr holl genhedl-
oedd a'i gwasanaethant ef.
[g] Job 29. 12. 12 Canys efe [g] a wared yr anghen-
og pan waeddo: y truan hefyd,
a'r *hwn* ni byddo cynnorthwywr
iddo.
13 Efe a arbed y tlawd a'r rheidus,
ac a achub eneidiau y rhai anghen-
us.
14 Efe a wared eu henaid oddi
[h] Ps. 116. 15. wrth dwyll a thrawsder: a [h] gwerth-
fawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef.
15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir
iddo o aur Seba: gweddïant hefyd
drosto ef yn wastad: beunydd y
clodforir ef.
16 Bydd dyrnaid o ŷd ar y
ddaear ym mhen y mynyddoedd:
ei ffrwyth a ysgwyd fel Libanus; a
phobl y ddinas a flodeuant fel
gwellt y ddaear.
17 Ei enw fydd yn dragywydd:
ei enw a bery tra fyddo haul; ac
[i] ymfendithiant ynddo: yr holl gen- [i] Gen. 12. 3. a 22. 18. Jer. 4. 2.
hedloedd a'i galwant yn wỳnfyd-
edig.
18 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD
DDUW, DUW Israel, [k] yr hwn yn unig [k] Ps. 136. 4.
sydd yn gwneuthur rhyfeddodau.
19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw
gogoneddus ef yn dragywydd; a'r
holl ddaear a lanwer *o'i* ogoniant.
Amen, ac Amen.
20 Gorphen gweddïau Dafydd
mab Jesse.

PSALM LXXII.

1 *Y prophwyd, wedi gorfod rhyw brofedigaeth, 2 ar yr achlysur hwnnw, yn dangos llwyddiant yr anwir; 13 a'r briw a gafodd efe wrth hynny, sef anymddiried. 15 Ei orfodaeth, sef gwybod amcan Duw, yn difetha yr annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.*

Psalm ‖ Asaph. ‖ Neu, *i Asaph,* Ps. 50, titl.

‖ YN ddïau da *yw* Duw i Israel;
sef i'r rhai glân o galon. ‖ Neu, *Etto da.*
2 Minnau, braidd na lithrodd fy
nhraed: prin na thripiodd fy
ngherddediad.
3 [a] Canys cenfigennais wrth y rhai [a] Job 21. 7. Ps. 37. 1. Jer. 12. 1.
ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai
annuwiol.
4 Canys nid *oes* rhwymau yn eu
marwolaeth; a'u cryfder *sydd*
‖ heini. ‖ Neu, *dirf,* neu, *fras.*
5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel*
dynion *eraill;* ac ni ddïaleddir
arnynt hwy gyd â dynion *eraill.*
6 Am hynny y cadwynodd balch-
der hwynt, *ac* y gwisg trawsder am
danynt *fel* dilledyn.
7 [b] Eu llygaid a saif allan gan fras- [b] Job 15. 27. Ps. 17. 10. a 119. 70.
der: aethant dros feddwl calon o
gyfoeth.
8 Y maent wedi llygru, [c] yn chwedl- [c] Hos. 7. 16.
eua yn ddrygionus *am* drawsder;
yn dywedyd yn uchel.
9 Gosodasant eu genau yn erbyn
y nefoedd: a'u tafod a gerdd trwy
y ddaear.
10 Am hynny y dychwel ei bobl
ef yma; ac y gwesgir iddynt ddwfr
phïol lawn.
11 Dywedant hefyd, [d] Pa fodd y [d] Job 22. 13. Ps. 10. 11. a 94. 7.
gŵyr DUW? a oes gwybodaeth gan
y Goruchaf?
12 Wele, dyma y rhai annuwiol,
a'r rhai sydd lwyddiannus yn y byd,
ac a amlhasant olud.
13 [e] Dïau *mai* yn ofer y glan- [e] Job 21. 15. a 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14.
hêais fy nghalon, ac y [f] golchais fy
nwylaw mewn diniweidrwydd. [f] Ps. 26. 6.
14 Canys ar hyd y dydd y'm
maeddwyd; fy ngherydd *a ddeuai*
bob bore.
15 Os dywedwn, Mynegaf fel hyn;
wele, *â* chenhedlaeth dy blant di y
gwnawn gam.
16 Pan amcenais wybod hyn, blin
oedd hynny yn fy ngolwg i;
17 Hyd onid [g] aethum i gyssegr [g] Ps. 77. 13.
DUW: *yna* y deallais eu diwedd
hwynt.
18 Dïau [h] osod o honot hwynt [h] Ps. 35. 6.
mewn llithrigfa, *a* chwympo *o* hon-
ot hwynt i ddinystr.
19 Mor ddisymmwth yr aethant
yn anghyfannedd! pallasant, a dar-
fuant gan ofn.
20 [i] Fel breuddwyd wrth ddibuno [i] Job 20. 8. Ps. 90. 5.
un; felly, O Arglwydd, pan ddeffroech, y dirmygi eu gwedd hwynt.

21 Fel hyn y gofidiodd fy nghalon,
ac y'm pigwyd yn fy arennau.
22 [k] Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb
wybod; anifail oeddwn † o'th flaen
di.
23 Etto *yr ydwyf* yn wastad gyd
â thi: ymaflaist yn fy llaw ddehau.
24 A'th gynghor y'm harweini;
ac wedi *hynny* y'm cymmeri *i* ogon-
iant.
25 Pwy *sydd* gennyf fi yn y nef-
oedd *ond tydi?* ac ni ewyllysiais ar
y ddaear neb gyd â thydi.
26 Pallodd fy nghnawd a'm calon:
ond † nerth fy nghalon [l] a'm rhan
yw Duw yn dragywydd.
27 Canys wele, difethir y rhai a
bellhânt oddi wrthyt: torraist ym-
aith bob un [m] a butteinio oddi
wrthyt.
28 Minnau, nesâu at Dduw sydd
dda i mi: yn yr Arglwydd Dduw
y gosodais fy ngobaith, i draethu dy
holl weithredoedd.

[k] Ps. 92. 6. Diar. 30. 2.
† Heb. *gyd â thi.*
† Heb. *craig.*
[l] Ps. 16. 5.
[m] Exod. 34. 15. Num. 15. 39. Iago 4. 4.

PSALM LXXIV.

1 *Y prophwyd yn cwyno anrheithio y cyssegr:*
10 *yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth*
ystyried ei allu, 18 *a'i elynion enllibus, a'i*
blant a'i gyfammod.

|| Maschil Asaph.

PAHAM, Dduw, y'*n* bwriaist
heibio yn dragywydd, *ac y*
myga dy ddigofaint yn erbyn [a] def-
aid dy borfa?
2 Cofia dy gynnulleidfa *yr hon* a
brynaist gynt; *a* || [b] llwyth dy eti-
feddiaeth *yr* || *hwn* a waredaist;
mynydd Sïon hwn, y preswyli yn-
ddo.
3 Dyrcha dy draed at anrhaith
dragywyddol; *sef* at yr holl ddrwg
a wnaeth y gelyn yn y cyssegr.
4 Dy elynion a ruasant y'nghanol
dy gynnulleidfaoedd; gosodasant
eu banerau *yn* arwyddion.
5 Hynod oedd *gwr*, fel y codasai
fwyill mewn dyrys-goed.
6 Ond yn awr y maent yn dryllio
[c] ei cherfiadau ar unwaith â bwyill
ac â morthwylion.
7 [d] Bwriasant dy gyssegroedd yn
tân; hyd lawr yr halogasant bres-
wylfa dy enw.
8 Dywedasant yn eu calonnau,
† Cyd-anrheithiwn hwynt: llosgas-
ant holl synagogau Duw yn y tir.
9 Nî welwn ein harwyddion: [e] nid
oes brophwyd mwy, nid *oes* gennym
a ŵyr pa hyd.
10 Pa hyd, Dduw, y gwarthrudda
y gwrthwynebwr? a gabla y gelyn
dy enw yn dragywydd?
11 Paham y tynni yn ei hol dy
law, sef dy ddeheulaw? tynn *hi*
allan o ganol dy fynwes.
12 Canys [f] Duw *yw* fy Mrenhin
o'r dechreuad, gwneuthurwr iach-
awdwriaeth o fewn y tir.
13 [g] Ti yn dy nerth a † berthaist
y môr: drylliaist bennau [h] || dreig-
iau yn y dyfroedd.
14 Ti a ddrylliaist ben lefiathan;
rhoddaist ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr
anialwch.
15 [i] Ti a holltaist y ffynnon a'r
afon: [k] ti a ddyhysbyddaist afon-
ydd cryfion.
16 Y dydd *sydd* eiddot ti, y nos

|| Neu, *Psalm i Asaph i roddi athrawiaeth.*
[a] Ps. 95. 7. a 100. 3.
|| Neu, *gwïalen.*
[b] Deut. 32. 9. Jer. 10. 16.
|| *hon.*
[c] 1 Bren. 6. 18, 29, 32, 35.
[d] 2 Bren. 25. 9.
† Heb. *Cyd-ddrylliwn,* neu, *cyd-dorrwn.*
[e] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11.
[f] Ps. 44. 4.
[g] Exod. 14. 21.
† Heb. *dorraist.*
[h] Es. 51. 9, 10. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
|| Neu, *môrfeirch.*
[i] Exod. 17. 5. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. Es. 48. 21.
[k] Jos. 3. 13, &c.

hefyd *sydd* eiddot ti: [l] ti a barottô-
aist oleuni a haul.
17 Ti a osodaist holl derfynau y
ddaear: [m] † ti a luniaist hâf a
gauaf.
18 [n] Cofia hyn, *i*'r gelyn gablu, O
Arglwydd, ac *i*'r bobl ynfyd ddi-
fenwi dy enw.
19 Na ddyro enaid dy ddurtur i
gynnulleidfa *y gelynion:* nac ang-
hofia gynnulleidfa dy drueiniaid
byth.
20 Edrych ar y cyfammod: canys
llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o
drigfannau trawsder.
21 Na ddychweled y || tlawd yn
waradwyddus: molianned y truan
a'r anghenus dy enw.
22 Cyfod, O Dduw, dadleu dy
ddadl: [o] cofia dy waradwydd gan
yr ynfyd beunydd.
23 Nac anghofia lais dy elynion:
dadwrdd y rhai a godant *i*'th erbyn
sydd yn dringo yn wastadol.

[l] Gen. 1. 14, &c.
[m] Gen. 8. 22.
† Heb. *hâf a gauaf ti a'u lluniaist.*
[n] ad. 22.
|| *gorthrymmedig.*
[o] ad. 18. Ps. 89. 51.

PSALM LXXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw;* 2 *yn addaw*
barnu yn gyfiawn; 4 *yn ceryddu y beilch-*
ion, trwy ystyried rhagluniaeth Duw; 9 *yn*
moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur
cyfiawnder.

I'r Pencerdd, || Al-taschith. Psalm
neu Gân || Asaph.

CLODFORWN dydi, O Dduw,
clodforwn; canys agos *yw* dy
enw; dy ryfeddodau a fynegant
hynny.
2 Pan || dderbyniwyf y gynnull-
eidfa, mi a farnaf yn uniawn.
3 Ymddattododd y ddaear, a'i holl
drigolion: myfi sydd yn cynnal ei
cholofnau. Selah.
4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac
ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol,
[a] Na ddyrchefwch *eich* corn.
5 Na ddyrchefwch eich corn yn
uchel: *na* ddywedwch yn warsyth.
6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r
gorllewin, nac o'r † dehau, *y daw*
goruchafiaeth.
7 [b] Ond Duw *sydd* yn barnu; [c] efe
a ostwng y naill, ac a gyfyd y llall.
8 Oblegid [d] *y mae* phiol yn llaw
yr Arglwydd, a'r gwin sydd goch;
[e] yn llawn cymmysg, ac efe a dy-
walltodd o hono: etto holl annuw-
iolion y tir a wasgant, *ac* a yfant ei
waelodion.
9 Minnau a fynegaf yn dragywydd,
ac a ganaf i Dduw Jacob.
10 Torraf hefyd holl [f] gyrn y rhai
annuwiol; *a* [g] chyrn y rhai cyfiawn
a ddyrchefir.

|| Neu, *Na ddifetha.* Ps. 57, titl.
|| Neu, *i Asaph.*
|| Neu, *gymmerwyf amser nodedig.*
[a] Zech. 1. 21.
† Heb. *anialwch.*
[b] Ps. 50. 6. a 58. 11.
[c] 1 Sam. 2. 7.
[d] Job 21. 20. Ps. 60. 3. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 16. 19.
[e] Diar. 23. 30.
[f] Ps. 101. 8. Jer. 48. 25.
[g] Ps. 89. 17. a 148. 14.

PSALM LXXVI.

1 *Datgan mawredd Duw yn ei eglwys.* 11
Cynghor i'w wasanaethu ef yn barchedig.

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm
neu Gân || Asaph.

HYNOD *yw* Duw [a] yn Judah;
mawr *yw* ei enw ef yn Israel.
2 Ei babell hefyd sydd yn Salem,
a'i drigfa yn Sïon.
3 Yna [b] y torrodd efe saethau y
bwa, y tarian, y cleddyf hefyd a'r
frwydr. Selah.
4 Gogoneddusach *wyt a* chadarn-
ach nâ mynyddoedd yr yspail.
5 Yspeiliwyd y cedyrn galon, hun-

|| Neu, *i Asaph.*
[a] Ps. 48. 1, &c.
[b] Ps. 46. 9. Ezec. 39. 9.

asant eu hûn: a'r holl wŷr o nerth
ni chawsant eu dwylaw.
6 [c]Gan dy gerydd di, O DDUW
Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march
i gysgu.
7 Tydi, tydi, *wyt* ofnadwy; a
phwy a saif o'th flaen pan *ennyno*
dy ddigter?
8 O'r nefoedd y peraist glywed
barn; ofnodd, a gostegodd y ddaear,
9 Pan gyfododd Duw i farn, i achub
holl rai llednais y tir. Selah.
10 [d]Diau cynddaredd dyn a'th
folianna di: gweddill cynddaredd a
waherddi.
11 [e]Addunedwch, a thelwch i'r
ARGLWYDD eich DUW: [f]y rhai oll
ydynt o'i amgylch ef, dygant an-
rheg †i'r ofnadwy.
12 Efe a dyrr ymaith yspryd ty-
wysogion: *y mae* yn ofnadwy i
frenhinoedd y ddaear.

[c] Exod. 15. 1, 21. Ezec. 39. 20. Nah. 2. 13. Zech. 12. 4.
[d] Edrych Exod. 9. 16. a 18. 11. Ps. 65. 7.
[e] Preg. 5. 4, 5, 6.
[f] Ps. 68. 29. a 89. 7.
† Heb. *i ofn.*

PSALM LXXVII.

1 *Y Psalmydd yn dangos pa ymdrech creulawn a fuasai rhyngddo ac anobaith; 10 a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth ystyried mawr a grasusol weithredoedd Duw.*

I'r Pencerdd, i [a]Jeduthun, Psalm
‖ Asaph.

A'M llef y gwaeddais ar DDUW,
â'm llef ar DDUW; ac efe a'm
gwrandawodd.
2 Yn nydd fy nhrallod y ceisiais
yr Arglwydd: fy †archoll a redodd
liw nos, ac ni pheidiodd: fy enaid a
wrthododd *ei* ddiddanu.
3 Cofiais DDUW, ac a'm cythrybl-
wyd: cwynais, a therfysgwyd fy
yspryd. Selah.
4 Deliaist fy llygaid yn neffro:
synnodd arnaf, fel na allaf lefaru.
5 [b]Ystyriais y dyddiau gynt, blyn-
yddoedd yr hen oesoedd.
6 Cofio yr ydwyf fy nghân y nos:
[c]yr ydwyf yn ymddiddan â'm
calon; fy yspryd sydd yn chwilio
yn ddyfal.
7 Ai yn dragywydd y bwrw yr
ARGLWYDD heibio? ac oni bydd
efe boddlawn mwy?
8 A ddarfu ei drugaredd ef dros
byth? a balla *ei* addewid *ef* yn oes
oesoedd,
9 A anghofiodd Duw drugarhâu?
a gauodd efe ei drugareddau mewn
soriant? Selah.
10 A dywedais, Dyma fy ngwen-
did: *etto cofiaf* flynyddoedd de-
heulaw y Goruchaf.
11 Cofiaf weithredoedd yr AR-
GLWYDD; Ie, cofiaf dy wyrthiau
gynt.
12 Myfyriaf hefyd ar dy holl waith,
ac am dy weithredoedd y chwedl-
euaf.
13 [d]Dy ffordd, O DDUW, *sydd* yn
y cyssegr: pa dduw *mor* fawr a'*n*
Duw *ni*?
14 Ti *yw* y Duw sydd yn gwneuth-
ur rhyfeddodau: dangosaist dy
nerth ym mysg y bobloedd.
15 [e]Gwaredaist â'*th* fraich dy bobl,
meibion Jacob a Joseph. Selah.
16 [f]Y dyfroedd a'th welsant, O
DDUW, y dyfroedd a'th welsant:
hwy a ofnasant; y dyfnderau hefyd
a gynhyrfwyd.
17 Y cymmylau a †dywalltasant
ddwfr: yr wybrennau a roddasant
dwrf: dy saethau hefyd a gerddas-
ant.
18 Twrf dy daran *a glywyd* ‖o
amgylch: [g]mellt a oleuasant y byd;
cyffrôdd a chrynodd y ddaear.
19 Dy ffordd *sydd* yn y môr, a'th
lwybrau yn y dyfroedd mawrion;
ac nid adweinir dy ôl.
20 [h]Tywysaist dy bobl fel defaid,
trwy law Moses ac Aaron.

[a] Ps. 39, a 62, titl.
‖ Neu, *i Asaph.*
† Heb. *llaw.*
[b] Ps. 143. 5. Es. 51. 9.
[c] Ps. 4. 4.
[d] Ps. 73. 17.
[e] Exod. 6. 6.
[f] Exod. 14. 21. Ps. 114. 3. Hab. 3. 8, &c.
† Heb. *dywalltwyd gan ddwfr.*
‖ Neu, *yn yr wybr.*
[g] Ps. 97. 4.
[h] Exod. 14. 19. Ps. 78. 52. Hos. 12. 13.

PSALM LXXVIII.

1 *Cynghor i ddysgu ac i bregethu cyfraith Duw.* 9 *Histori digofaint Duw yn erbyn yr anghrediniol, a'r anufudd.* 67 *Wedi bwrw heibio yr Israeliaid, y mae Duw yn dewis Judah, Sion, a Dafydd.*

[a]Maschil i Asaph.

GWRANDO fy nghyfraith, fy
mhobl: gostyngwch eich clust
at eiriau fy ngenau.
2 [b]Agoraf fy ngenau mewn dïareb:
traethaf ddammegion o'r cynfyd:
3 [c]Y rhai a glywsom ac a wybuom,
ac a fynegodd ein tadau i ni.
4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan
fynegi i'r oes a ddêl foliant yr AR-
GLWYDD, a'i nerth, a'i ryfeddodau y
rhai a wnaeth efe.
5 Canys [d]efe a sicrhâodd dystiol-
aeth yn Jacob, ac a osododd gyfraith
yn Israel, y rhai a orchymynodd efe
i'n tadau [e]eu dysgu i'w plant:
6 Fel y gwybyddai yr oes a ddêl,
sef y plant a enid; *a phan* gy-
fodent, y mynegent *hwy* i'w plant
hwythau:
7 Fel y gosodent eu gobaith ar
DDUW, heb anghofio gweithredoedd
Duw, eithr cadw ei orchymynion ef:
8 Ac na byddent fel eu tadau,
[f]yn genhedlaeth gyndyn a gwrth-
ryfelgar; yn genhedlaeth ni
[g]†osododd ei chalon yn uniawn, ac
nid yw ei hyspryd ffyddlawn gyd â
Duw.
9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac*
yn saethu â bwa, a droisant *eu*
cefnau yn nydd y frwydr.
10 Ni chadwasant gyfammod Duw,
eithr gwrthodasant rodio yn ei
gyfraith ef;
11 Ac anghofiasant ei weithred-
oedd a'i ryfeddodau, y rhai a ddang-
osasai efe iddynt.
12 Efe a wnaethai wyrthiau o flaen
eu tadau hwynt yn nhir yr Aipht,
ym maes [h]Soan.
13 [i]Efe a barthodd y môr, ac a
aeth â hwynt drwodd; [k]gwnaeth
hefyd i'r dwfr sefyll fel pentwr.
14 [l]Y dydd hefyd y tywysodd efe
hwynt â chwmmwl, ac ar hyd y nos
â goleuni tân.
15 [m]Efe a holltodd y creigiau yn
yr anialwch; a rhoddes ddïod *oddi*
yno megis o ddyfnderau dirfawr.
16 Canys efe a ddug [n]ffrydiau
allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr
megis afonydd o ddyfroedd.
17 Er hynny chwanegasant etto
bechu yn ei erbyn ef, gan [o]ddigio y
Goruchaf yn y diffaethwch.
18 [p]A themtiasant DDUW yn eu
calon, gan ofyn bwyd wrth eu blys.
19 [q]Llefarasant hefyd yn erbyn
Duw; dywedasant, A ddichon Duw
†arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

[a] Ps. 74, titl.
[b] Ps. 49. 4. Matt. 13. 35.
[c] Ps. 44. 1.
[d] Ps. 147. 19.
[e] Deut. 4. 9. a 6. 7. a 11. 19.
[f] Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. Deut. 9. 6, 13. a 31. 27.
[g] ad. 37.
† Heb. *pharottôdd ei chalon.*
[h] Gen. 32. 3. Num. 13. 22. Es. 19. 11, 13. Ezec. 30. 14.
[i] Exod. 14. 21.
[k] Exod. 15. 8.
[l] Exod. 13. 21. a 14. 24. Ps. 105. 39.
[m] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. 1 Cor. 10. 4.
[n] Deut. 9. 21. Ps. 105. 41.
[o] Ps. 95. 8.
[p] Exod. 16. 2.
[q] Num. 11. 4.
† Heb. *drefnu.*

20 [r] Wele, efe a darawodd y graig,
fel y pistyllodd dwfr, ac y llifodd
afonydd; a ddichon efe roddi bara
hefyd? a ddarpara efe gig i'w bobl?
21 Am hynny y clybu yr Ar-
glwydd, ac [s] y digiodd: a thân a
ennynodd yn erbyn Jacob, a digof-
aint hefyd a gynneuodd yn erbyn
Israel;
22 Am na chredent yn Nuw, ac
na obeithient yn ei iachawdwriaeth
ef:
23 Er iddo ef orchymyn i'r wybr-
ennau oddi uchod, ac [t] agoryd
drysau y nefoedd,
24 [u] A gwlawio manna arnynt i'w
fwytta, a rhoddi iddynt ŷd y nef-
oedd.
25 ‖ Dyn a fwyttâodd fara angel-
ion: anfonodd iddynt fwyd yn
ddigonol.
26 [x] Gyrrodd y dwyrein-wynt yn
y nefoedd: ac yn ei nerth y dug efe
ddeheu-wynt.
27 Gwlawiodd hefyd gig arnynt
fel llwch, ac adar asgellog fel tywod
y môr.
28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo
o fewn eu gwersyll, o amgylch eu
preswylfeydd.
29 Felly y bwyttasant, ac y llwyr-
ddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd
eu dymuniad iddynt;
30 Nid ommeddwyd hwynt o'r
hyn a flysiasant: Er hynny, [y] tra
yr ydoedd eu bwyd yn eu safnau,
31 Digllonedd Duw a gynneuodd
yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd
y rhai brasaf o honynt, ac a
† gwympodd ‖ etholedigion Israel.
32 Er hyn oll [z] pechasant etto,
ac ni chredasant i'w ryfeddodau ef.
33 Am hynny y treuliodd efe eu
dyddiau hwynt mewn oferedd, a'u
blynyddoedd mewn dychryn.
34 [a] Pan laddai efe hwynt, hwy
a'i ceisient ef, ac a ddychwelent, ac
a geisient Dduw yn fore.
35 Cofient hefyd mai [b] Duw *oedd*
eu Craig, ac mai y Goruchaf Dduw
oedd eu Gwaredydd.
36 Er hynny, rhagrithio yr oedd-
ynt iddo ef â'u genau, a dywedyd
celwydd wrtho â'u tafod:
37 [c] A'u calon heb fod yn uniawn
gyd âg ef, na'u bod yn ffyddlawn yn
ei gyfammod ef.
38 Er hynny efe yn drugarog a
faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni
ddifethodd *hwynt:* ie, [d] trodd ym-
aith ei ddigofaint yn fynych, ac ni
chyffrôdd ei holl lid.
39 Canys [e] efe a gofiai [f] mai cnawd
oeddynt, a gwynt yn myned, ac heb
ddychwelyd.
40 Pa sawl gwaith [g] y ‖ digiasant
ef yn yr anialwch, *ac* y gofidiasant
ef yn y diffaethwch?
41 Ie, [h] troisant a phrofasant
Dduw, ac a osodasant derfyn i
Sanct yr Israel.
42 Ni chofiasant ei law ef, *na'r*
dydd y gwaredodd efe hwynt oddi
wrth ‖ y gelyn.
43 Fel [i] y gosodasai efe ei arwydd-
ion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau ym
maes Soan:
44 [k] Ac y troisai eu hafonydd yn

[r] Exod. 17. 6. Num. 20. 11.
[s] Num. 11. 1, 10.
[t] Mal. 3. 10.
[u] Exod. 16. 4, 14. Ps. 105. 40. Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.
‖ Neu, *Pawb a fwyttâodd fara y cedyrn*, Ps. 103. 20.
[x] Num. 11. 31.
[y] Num. 11. 33.
† Heb. *grymmodd*, neu, *blygodd*.
‖ Neu, *wŷr ieuainge*.
[z] Num. 14, a 16, a 17.
[a] Edrych Hos. 5. 15.
[b] Deut. 32. 4.
[c] ad. 8.
[d] Es. 48. 9.
[e] Job 7. 7, 16. Ps. 103. 14.
[f] Gen. 6. 3. Ioan 3. 6.
[g] Ps. 95. 9, 10. Es. 7. 13. Eph. 4. 30.
‖ Neu, *gwrthryfelasant i'w erbyn*.
[h] Num. 14. 22.
‖ Neu, *gyfyngdra*.
[i] Ps. 105. 27, &c.
[k] Exod. 7. 20.

waed; a'u ffrydiau, fel na allent
yfed.
45 [l] Anfonodd gymmysgbla yn eu
plith, yr hon a'u difaodd hwynt; a
[m] llyffaint i'w difetha.
46 [n] Ac efe a roddodd eu cnwd
hwynt i'r lindys, a'u llafur i'r locust.
47 [o] † Distrywiodd eu gwinwydd â
chenllysg, a'u sycomorwydd â ‖ rhew.
48 ‖ Rhoddodd hefyd eu hanifeil-
iaid i'r cenllysg, a'u golud i'r mellt.
49 Anfonodd arnynt gynddaredd
ei lid, llidiowgrwydd, a digter, a
chyfyngder, trwy anfon angelion
drwg.
50 Cymhwysodd ffordd i'w ddig-
ofaint: nid attaliodd eu henaid oddi
wrth angau; ond eu ‖ bywyd a rodd-
odd efe i'r haint.
51 [p] Tarawodd hefyd bob cyntaf-
anedig yn yr Aipht; *sef* blaenion
eu nerth *hwynt* yn [q] mhebyll Ham:
52 Ond [r] efe a yrrodd ei bobl ei
hun fel defaid, ac a'u harweiniodd
hwynt fel praidd yn yr anialwch.
53 Tywysodd hwynt hefyd yn
ddïogel, fel nad ofnasant: a'r môr
[s] a orchuddiodd eu gelynion hwynt.
54 Hwythau a ddug efe i oror ei
sancteiddrwydd; *i'r* mynydd hwn,
[t] a ynnillodd ei ddeheulaw ef.
55 Ac efe a yrrodd allan y cen-
hedloedd o'u blaen hwynt, ac [u] a
rannodd iddynt etifeddiaeth wrth
linyn, ac a wnaeth i lwythau Israel
drigo yn eu pebyll hwynt.
56 Er hynny temtiasant a digias-
ant Dduw Goruchaf, ac ni chadw-
asant ei dystiolaethau:
57 Eithr ciliasant a buant an-
ffyddlawn fel eu tadau: troisant
[x] fel bwa twyllodrus.
58 [y] Digiasant ef hefyd â'u huch-
elfannau; a gyrrasant eiddigedd
arno â'u cerfiedig ddelwau.
59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddig-
iodd, ac a ffieiddiodd Israel yn ddir-
fawr:
60 [z] Fel y gadawodd efe dabern-
acl Siloh, y babell a osodasai ym
mysg dynion;
61 Ac y rhoddodd ‖ ei nerth mewn
caethiwed, ‖ a'i brydferthwch yn
llaw y gelyn.
62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r
cleddyf; a digiodd wrth ei etifedd-
iaeth.
63 Tân a ysodd eu gwŷr ieuainge;
[a] a'u morwynion ni † phriodwyd.
64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r
cleddyf; [b] a'u gwragedd gweddwon
nid wylasant.
65 Yna [c] y deffrôdd yr Arglwydd
fel un o gysgu, fel cadarn yn bloedd-
io gwedi gwin.
66 Ac [d] efe a darawodd ei elynion
o'r tu ol: rhoddes iddynt warth
tragywyddol.
67 Gwrthododd hefyd babell Jo-
seph, ac ni etholodd lwyth Eph-
raim:
68 Ond efe a etholodd lwyth Ju-
dah, mynydd Sïon, yr hwn a hoff-
odd.
69 Ac a adeiladodd ei gyssegr fel
llys uchel, fel y ddaear yr hon a
seiliodd efe yn dragywydd.
70 [e] Etholodd hefyd Dafydd ei

[l] Exod. 8. 24. Ps. 105. 31.
[m] Exod. 8. 6.
[n] Exod. 10. 13. Ps. 105. 34.
[o] Exod. 9. 23. Ps. 105. 33.
† Heb. *Lladdodd*.
‖ Neu, *chesair*.
‖ *Cauodd*.
‖ Neu, *hanifeiliaid*.
[p] Exod. 12. 29. Ps. 105. 36.
[q] Ps. 106. 22.
[r] Ps. 77. 20.
[s] Exod. 14. 27, 28. a 15. 10.
[t] Ps. 44. 3.
[u] Jos. 13. 7. Ps. 136. 21, 22.
[x] Hos. 7. 16
[y] Deut. 32. 16, 21.
[z] 1 Sam. 4. 11. Jer. 7. 12, 14. a 26. 6, 9.
‖ *eu*.
‖ *a'u prydferthwch*.
[a] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.
† Heb. *chanmolwyd*.
[b] Job 27. 15. Ezec. 24. 23.
[c] Ps. 44. 23.
[d] 1 Sam. 5. 6, 12. a 6. 4.
[e] 1 Sam. 16. 11. 2 Sam. 7. 8.

was, ac a'i cymmerth o gorlannau
y defaid:
71 Oddi ar ol [f]y defaid cyfebron,
y daeth ag ef [g]i borthi Jacob ei
bobl, ac Israel ei etifeddiaeth.
72 Yntau a'u porthodd hwynt
yn ol perffeithrwydd ei galon; ac
a'u trinodd wrth gyfarwyddyd ei
ddwylaw.

[f] Gen. 33. 13. Es. 40. 11. [g] 2 Sam. 5. 2. 1 Chron. 11. 2.

PSALM LXXIX.

1 Y Psalmydd yn cwyno difrod Jerusalem: 8 yn gweddïo am ymwared; 13 ac yn addaw diolch.

Psalm || Asaph.

|| Neu, *i Asaph.*

Y CENHEDLOEDD, O DDUW,
a ddaethant i'th etifeddiaeth;
[a]halogasant dy deml sanctaidd:
gosodasant Jerusalem yn garnedd-
au.
2 Rhoddasant gelanedd dy weis-
ion yn fwyd i adar y nefoedd, *a*
chig dy saint i fwystfilod y ddaear.
3 Tywalltasant eu gwaed fel dwfr
o amgylch Jerusalem: [b]ac nid *oedd*
a'*u* claddai.
4 [c]Yr ydym ni yn warthrudd i'n
cymmydogion; dirmyg a gwatwar-
gerdd i'r rhai sydd o'n hamgylch.
5 [d]Pa hyd, ARGLWYDD? a ddigi di
yn dragywydd? a lysg dy eiddigedd
di fel tân?
6 [e]Tywallt dy lid ar y cenhedl-
oedd ni'th adnabuant, ac ar y
teyrnasoedd ni alwasant ar dy
enw.
7 Canys ysasant Jacob, ac a
wnaethant ei breswylfa yn anghyf-
annedd.
8 [f]Na chofia yr anwireddau gynt
i'n herbyn: brysia, rhagflaened dy
dostur drugareddau ni: canys llesg
iawn y'n gwnaethpwyd.
9 Cynnorthwya ni, O DDUW ein
hiachawdwriaeth, er mwyn gogon-
iant dy enw: gwared ni hefyd, a
thrugarhâ wrth ein pechodau, er
mwyn dy enw.
10 [g]Paham y dywed y cenhedl-
oedd, Pa le *y mae* eu Duw hwynt?
bydded hysbys ym mhlith y cen-
hedloedd yn ein golwg ni, *wrth*
ddïal gwaed dy weision *yr hwn* a
dywalltwyd.
11 [h]Deued uchenaid y carcharor-
ion ger dy fron: yn ol mawredd dy
†nerth cadw blant marwolaeth.
12 A thâl i'n cymmydogion ar y
seithfed [i]i'w mynwes, eu cabledd
trwy yr hon y'th gablasant di, O
Arglwydd.
13 A [k]ninnau dy bobl a defaid dy
borfa, a'th foliannwn di yn dragy-
wydd: datganwn dy foliant o gen-
hedlaeth i genhedlaeth.

[a] Ps. 74. 7. [b] Ps. 141. 7. Jer. 14. 16. & 16. 4. [c] Ps. 44. 13. & 80. 6. [d] Ps. 89. 46. [e] Jer. 10. 25. [f] Es. 64. 9. [g] Ps. 42. 10. & 115. 2. [h] Ps. 102. 20. † Heb. *fraich.* [i] Gen. 4. 15. Es. 65. 6, 7. Jer. 32. 18. Luc 6. 38. [k] Ps. 95. 7. & 100. 3.

PSALM LXXX.

1 Dafydd yn ei wedi yn cwyno trueni yr eglwys. 8 Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau. 14 Y mae yn gweddïo am ymwared.

I'r Pencerdd [a]ar Sosannim Eduth, Psalm || Asaph.

GWRANDO, O Fugail Israel, yr
hwn wyt yn arwain Joseph fel
praidd! [b]ymddisgleiria, [c]yr hwn
wyt yn eistedd *rhwng* y cerubiaid.
2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraim
a Benjamin a Manasseh, a thyred
yn iachawdwriaeth i ni.
3 [d]Dychwel ni, O DDUW, a [e]lle-
wyrcha dy wyneb; a ni a achubir.
4 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
pa hyd y †sorri wrth weddi dy
bobl?
5 [f]Porthaist hwynt â bara dagr-
au; a dïodaist hwynt â dagrau wrth
fesur mawr.
6 [g]Gosodaist ni yn gynnen i'n
cymmydogion; a'n gelynion a'n
gwatwarant yn eu mysg eu hun.
7 O DDUW y lluoedd, [h]dychwel
ni, a llewyrcha dy wyneb; a ni a
achubir.
8 Mudaist [i]winwydden o'r Aipht:
[k]bwriaist y cenhedloedd allan, a
phlennaist hi.
9 Arloesaist o'i blaen, a pher-
aist i'w gwraidd wreiddio, a hi a
lanwodd y tir.
10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan
ei chysgod; a'i changhennau *oedd*
fel cedrwydd †rhagorol.
11 Hi a estynodd ei changau hyd
y môr, a'i blagur [l]hyd yr afon.
12 Paham y [m]rhwygaist ei chaeau,
fel y tynno pawb a elo heibio *ar*
hyd y ffordd *ei grawn* hi?
13 Y baedd o'r coed a'i turia, a
bwystfil y maes a'i pawr.
14 O DDUW y lluoedd, dychwel,
attolwg: [n]edrych o'r nefoedd, a
chenfydd, ac ymwêl â'r winwydden
hon;
15 A'r winllan a blannodd dy dde-
heulaw, ac â'r planhigyn a gadarn-
hêaist i ti dy hun.
16 Llosgwyd *hi* â thân; torrwyd
hi i lawr: gan gerydd dy wyneb y
difethir hwynt.
17 [o]Bydded dy law dros wr dy
ddeheulaw, *a* thros fab y dyn *yr*
hwn a gadarnhêaist i ti dy hun.
18 Felly ni chiliwn yn ol oddi
wrthyt ti: bywhâ ni, a ni a alwn ar
dy enw.
19 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
[p]dychwel ni, llewyrcha dy wyneb;
a ni a achubir.

[a] Ps. 45, & 69, titl. || Neu, *i Asaph.* [b] Deut. 33. 2. Ps. 50. 2. & 94. 1. [c] Exod. 25. 20. 1 Sam. 4. 4. 2 Sam. 6. 2. Ps. 99. 1. [d] ad. 7, 19. Galar. 5. 21. [e] Ps. 4. 6. † Heb. *mygi*, Ps. 74. 1. [f] Ps. 42. 3. & 102. 9. [g] Ps. 44. 13. & 79. 4. [h] ad. 3, 19. [i] Es. 5. 1, 7. Jer. 2. 21. Ezec. 17. 6. [k] Ps. 44. 2. † Heb. *Duw.* [l] Ps. 72. 8. [m] Ps. 89. 40, 41. Es. 5. 5. Nah. 2. 2. [n] Es. 63. 15. [o] Ps. 89. 21. [p] ad. 3, 7.

PSALM LXXXI.

1 Y mae yn annog i roi cyhoedd ddiolch i Dduw. 4 Bod Duw yn gofyn hynny o ddyled, oblegid ei ddoniau. 8 Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cwyno rhag eu hanufudd-dod hwy, yr hwn sydd niweidiol iddynt.

I'r Pencerdd ar || Gittith, *Psalm* || Asaph.

CENWCH yn llafar i DDUW ein
cadernid: cenwch yn llawen i
DDUW Jacob.
2 Cymmerwch psalm, a moeswch
dympan, y delyn fwyn a'r nabl.
3 Udgenwch udgorn yn y lloer
newydd, yn yr amser nodedig, yn
nydd ein huchel-wyl.
4 Canys [a]deddf *yw* hyn i Israel, *a*
defod i DDUW Jacob.
5 Efe a'i gosododd *yn* dystiolaeth
yn Joseph, pan aeth efe allan || trwy
dir yr Aipht: *lle* y clywais [b]iaith ni
ddeallwn.
6 [c]Tynnais ei ysgwydd oddi wrth y
baich: ei ddwylaw a ymadawsant
â'r [d]crochanau.
7 [e]Mewn cyfyngder y gelwaist, ac
mi a'th waredais: gwrandewais di
yn nirgelwch y daran: [f]profais di
wrth ddyfroedd || Meribah. Selah.

|| Ps. 8, titl. || Neu, *i Asaph.* [a] Lef. 23. 24. Num. 10. 10. || Neu, *yn erbyn.* [b] Ps. 114. 1. [c] Es. 9. 4. & 10. 27. [d] Exod. 1. 14. [e] Exod. 2. 23. & 14. 10. Ps. 50. 15. [f] Exod. 17. 6, 7. Num. 20. 13. || Neu, *y gynnen.*

8 [g] Clyw, fy mhobl, a mi a dystiol-
aethaf i ti: Israel, os gwrandewi
arnaf;
9 Na fydded ynot dduw arall; ac
nac ymgrymma i dduw dïeithr.
10 [h] Myfi yr ARGLWYDD dy DDUW
yw yr hwn a'th ddug di allan o dir
yr Aipht: [i] lleda dy safn, a mi a'i
llanwaf.
11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar
fy llef; ac Israel ni'm mynnai.
12 [k] Yna y gollyngais hwynt yng
nghyndynrwydd eu calon: aethant
wrth eu cynghor eu hunain.
13 [l] O na wrandawsai fy mhobl
arnaf; *na* rodiasai Israel yn fy
ffyrdd!
14 Buan y gostyngaswn eu gelyn-
ion, ac y troiswn fy llaw yn erbyn
eu gwrthwynebwyr.
15 Caseion yr ARGLWYDD a † [m] gym-
merasant arnynt ymostwng iddo
ef: a'u hamser hwythau fuasai yn
dragywydd.
16 [n] Bwydasai hwynt hefyd â
[o] brasder gwenith: ac â mêl [p] o'r
graig y'th ddiwallaswn.

[g] Ps. 50. 7.
[h] Exod. 20. 2.
[i] Ps. 37. 4. Eph. 3. 20.
[k] Act. 7. 42. a 14. 16.
[l] Deut. 5. 29. a 10. 12, 13. a 32. 29. Es. 48. 18.
† Heb. *ddywedasent gelwydd.*
[m] Ps. 18. 44. a 66. 3.
[n] Deut. 32. 13, 14.
[o] Ps. 147. 14.
[p] Job 29. 6.

PSALM LXXXII.

1 *Dafydd, wedi cynghori y barnwyr,* 5 *a cheryddu eu hesgeulusdra hwy,* 8 *yn erfyn ar Dduw farnu.*

Psalm ‖ Asaph.

DUW sydd [a] yn sefyll y'nghyn-
nulleidfa y galluog: ym mhlith
y duwiau y barn efe.
2 Pa hyd y bernwch ar gam? ac [b] y
derbyniwch wyneb y rhai annuw-
iol? Selah.
3 ‖ Bernwch y tlawd a'r amddifad:
cyfiawnhêwch y cystuddiedig a'r
rheidus.
4 [c] Gwaredwch y tlawd a'r ang-
henus: achubwch *hwynt* o law y
rhai annuwiol.
5 Ni wyddant, ac ni ddeallant;
mewn tywyllwch y rhodiant: holl
sylfaenau y ddaear a symmudwyd
o'*u* lle.
6 [d] Myfi a ddywedais, Duwiau *ydych*
chwi; a meibion y Goruchaf *ydych*
chwi oll.
7 Eithr [e] byddwch feirw fel dyn-
ion, ac fel un o'r tywysogion y
syrthiwch.
8 Cyfod, O DDUW, barna y ddaear:
canys ti a etifeddi yr holl genhedl-
oedd.

‖ Neu, i *Asaph.*
[a] 2 Chron. 19. 6. Preg. 5. 8.
[b] Deut. 1. 17. 2 Chron. 19. 7.
‖ *Ymddiffynnwch.*
[c] Diar. 24. 11.
[d] Ioan 10. 34.
[e] Ps. 49. 12. Ezec. 31. 14.

PSALM LXXXIII.

1 *Achwyn wrth Dduw rhag brad y gelyn.* 9 *Gweddi yn erbyn y rhai sydd yn gorthrymmu yr eglwys.*

Cân *neu* Psalm ‖ Asaph.

O DDUW, [a] na ostega: na thaw,
ac na fydd lonydd, O DDUW.
2 Canys wele, dy elynion sydd yn
terfysgu; a'th gaseion yn cyfodi eu
pennau.
3 Ymgyfrinachasant yn ddichell-
gar yn erbyn dy bobl, ac ymgyng-
horasant yn erbyn [b] dy rai dirgel di.
4 Dywedasant, Deuwch, a [c] di-
fethwn hwynt fel na *byddont* yn
genedl; *ac* na chofier enw Israel
mwyach.
5 Canys ymgynghorasant yn † un-
fryd; ‖ *ac* ymwnaethant i'th erbyn.
6 [d] Pebyll Edom, a'r Ismaeliaid; y
Moabiaid, a'r Hagariaid;

‖ Neu, i *Asaph.*
[a] Ps. 28. 1. a 35. 22. a 109. 1.
[b] Ps. 27. 5. a 31. 20.
[c] Edrych Jer. 11. 19. a 31. 36.
† Heb. *un galon.*
‖ a *gwnaethant gyfammod.*
[d] Edrych 2 Chron. 20. 1, 10, 11.

7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec;
y Philistiaid, gyd â phreswylwyr
Tyrus.
8 Assur hefyd a ymgyplysodd â
hwynt: buant fraich i blant Lot.
Selah.
9 Gwna di iddynt fel *i* [e] Midian;
megis *i* [f] Sisera, megis *i* Jabin, wrth
afon Cison:
10 Yn Endor y difethwyd *hwynt:*
[g] aethant yn dail i'r ddaear.
11 Gwna eu pendefigion fel [h] Oreb,
ac fel Zeeb; a'u holl dywysogion fel
[i] Zebah, ac fel Zalmunnah:
12 Y rhai a ddywedasant, Cym-
merwn i ni gyfanneddau DUW i'w
meddiannu.
13 Gosod hwynt, O fy NUW, [k] fel
olwyn; fel sofl o flaen y gwynt.
14 Fel y llysg tân goed, ac fel y
goddeithia fflam fynyddoedd;
15 Felly erlid di hwynt â'th dym-
mestl, a dychryna hwynt â'th gor-
wynt.
16 Llanw eu hwynebau â gwarth;
fel y ceisiont dy enw, O AR-
GLWYDD.
17 Cywilyddier a thralloder hwynt
yn dragywydd; ïe, gwaradwydder a
difether hwynt:
18 [l] Fel y gwypont mai tydi, yr
hwn yn unig *wyt* JEHOFAH *wrth*
dy enw, *wyt* Oruchaf ar yr holl
ddaear.

[e] Barn. 7. 22.
[f] Barn. 4. 15, 24. a 5. 21.
[g] 2 Bren. 9. 37. Seph. 1. 17.
[h] Barn. 7. 25.
[i] Barn. 8. 12, 21.
[k] Es. 17. 13, 14.
[l] Ps. 59. 13.

PSALM LXXXIV.

1 *Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyssegr;* 4 *ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai sydd yn aros ynddo:* 8 *ac yn gweddïo ar gael o hono yntau fyned yno drachefn.*

I'r Pencerdd ar ‖ Gittith, Psalm
‖ meibion Corah.

MOR hawddgar *yw* dy bebyll di,
O ARGLWYDD y lluoedd!
2 [a] Fy enaid a hiraetha, ïe, ac a
flysia am gynteddau yr ARGLWYDD:
fy nghalon a'm cnawd a waeddant
am y DUW byw.
3 Aderyn y tô hefyd a gafodd dŷ,
a'r wennol nŷth iddi, lle y gesyd ei
chywion; *sef* dy allorau di, O AR-
GLWYDD y lluoedd, fy Mrenhin, a'm
DUW.
4 Gwŷn fyd preswylwyr dy dŷ: yn
wastad y'th foliannant. Selah.
5 Gwŷn *ei* fyd y dyn *y mae* ei
gadernid ynot; *a'th* ffyrdd yn ‖ eu
calon:
6 *Y rhai* yn myned trwy ddyffryn
‖ Bacha a'i gwnant yn ffynnon: a'r
gwlaw a † leinw y llynnau.
7 Ant o ‖ nerth i nerth; ymddengys
pob un ger bron DUW yn Sïon.
8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
clywfy ngweddi: gwrando, O DDUW
Jacob. Selah.
9 O DDUW ein tarian, gwel, ac
edrych ar wyneb dy Enneiniog.
10 Canys gwell *yw* diwrnod yn dy
gynteddau di nâ mil: dewiswn
† gadw drws yn nhŷ fy NUW, o flaen
trigo ym mhebyll annuwioldeb.
11 Canys haul a [b] tharian *yw* yr
ARGLWYDD DDUW: yr ARGLWYDD
a rydd ras a gogoniant: [c] ni attal
efe ddim daioni oddi wrth y rhai a
rodiant yn berffaith.
12 O ARGLWYDD y lluoedd [d] gwŷn
fyd y dyn a ymddiried ynot.

‖ Ps. 8, a 81, titl.
‖ Neu, i *feibion.*
1023.
[a] Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 73. 26. a 119. 20.
‖ *ei galon.*
‖ *Morwydd.*
† Heb. *orchuddia.*
‖ Neu, *fintai i fintai.*
† Heb. *eistedd wrth y rhiniog.*
[b] Gen. 15. 1. Ps. 115. 9, 10, 11. a 119. 114. Diar. 2. 7.
[c] Ps. 34. 9, 10.
[d] Ps. 2. 12.

PSALM LXXXV.

1 Dafydd, wedi profi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddïo ar iddynt barhâu; 8 ac, o hyder ar ddaioni Duw, yn addaw disgwyl wrthynt.

I'r Pencerdd, Psalm ‖ meibion Corah.
† GRASLAWN fuost, O ARGLWYDD, i'th dir: dychwelaist gaethiwed Jacob.
2 [a]Maddeuaist anwiredd dy bobl: cuddiaist eu holl bechod. Selah.
3 Tynnaist ymaith dy holl lid: † tröaist oddi wrth lidiowgrwydd dy ddigter.
4 Tro ni, O DDUW ein hiachawdwriaeth, a thorr ymaith dy ddigofaint oddi wrthym.
5 Ai byth y digi wrthym? a estyni di dy soriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?
6 Oni throi di a'n bywhâu ni, fel y llawenycho dy bobl ynot ti?
7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy drugaredd, a dod i ni dy iachawdwriaeth.
8 Gwrandawaf beth a ddywed yr ARGLWYDD DDUW: canys [b]efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w saint: ond na thröant at ynfydrwydd.
9 Diau *fod* ei iechyd ef yn agos i'r rhai a'i hofnant; fel y trigo gogoniant yn ein tir ni.
10 Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; [c]cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant.
11 [d]Gwirionedd a dardda o'r ddaear; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd.
12 Yr ARGLWYDD hefyd a rydd ddaioni; [e]a'n daear a rydd ei chnwd.
13 [f]Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a esyd ei draed ef ar y ffordd.

‖ Neu, *i feibion,* Ps. 42, *titl.*
† Heb. *Boddlawn.*
[a] Ps. 32. 1.
† Heb. *tröaist dy ddigter rhag llidio.*
[b] Zech. 9. 10.
[c] Ps. 72. 3. Es. 32. 17.
[d] Es. 45. 8.
[e] Ps. 67. 6.
[f] Ps. 89. 14.

PSALM LXXXVI.

1 Dafydd yn cadarnhâu ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffydd: 5 trwy ddaioni a gallu Duw: 11 yn deisyf parhâu o'r gras cyntaf. 14 Ac, wrth gwyno rhag y balch, yn erfyn rhyw arwydd o ddaioni Duw.

‖ Gweddi Dafydd.
GOSTWNG, O ARGLWYDD, dy glust, gwrando fi: canys truan ac anghenus *ydwyf.*
2 Cadw fy enaid; canys ‖ sanctaidd *ydwyf:* achub di dy was, O fy NUW, yr hwn sydd yn ymddiried ynot.
3 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD: canys arnat y llefaf ‖ beunydd.
4 Llawenhâ enaid dy was: canys [a]attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy enaid.
5 [b]Canys ti, O ARGLWYDD, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.
6 Clyw, ARGLWYDD, fy ngweddi; ac ymwrando â llais fy ymbil.
7 [c]Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.
8 [d]Nid *oes* fel tydi ym mysg y duwiau, O ARGLWYDD; na *gweithredoedd* fel dy weithredoedd di.
9 Yr holl genhedloedd y rhai a wnaethost a ddeuant, ac a addolant ger dy fron di, O Arglwydd; ac a ogoneddant dy enw.
10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e]yn gwneuthur rhyfeddodau: [f]ti yn unig *wyt* DDUW.
11 [g]Dysg i mi dy ffordd, O ARGLWYDD; mi a rodiaf yn dy wirionedd: una fy nghalon i ofni dy enw.
12 Moliannaf di, O Arglwydd fy NUW, â'm holl galon: a gogoneddaf dy enw yn dragywydd.
13 Canys mawr *yw* dy drugaredd tu ag attaf fi; a gwaredaist fy enaid ‖ o uffern ‖ isod.
14 [h]Rhai beilchion a gyfodasant i'm herbyn, O DDUW, a chynnulleidfa † y trawsion a geisiasant fy enaid; ac ni'th osodasant di ger eu bron.
15 [i]Eithr ti, O Arglwydd, *wyt* DDUW trugarog a graslawn; hwyrfrydig i lid, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.
16 Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf: dyro dy nerth i'th was, ac achub [k]fab dy wasanaethferch.
17 Gwna i mi arwydd er daioni: fel y gwelo fy nghaseion, ac y gwaradwydder hwynt; am i ti, O ARGLWYDD, fy nghynnorthwyo a'm diddanu.

‖ Neu, *Psalm.*
‖ Neu, *un a gafodd ffafr.*
‖ Neu, *trwy y dydd.*
[a] Ps. 25. 1. a 143. 8.
[b] ad. 15. Ps. 145. 9. Joel 2. 13.
[c] Ps. 50. 15.
[d] Exod. 15. 11. Deut. 3. 24. Ps. 89. 6.
[e] Ps. 72. 18. a 77. 14.
[f] Deut. 6. 4. a 32. 39. Es. 37. 16. a 44. 6. Marc 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6.
[g] Ps. 25. 4. a 27. 11. a 119. 33. a 143. 8.
‖ Neu, *o'r bedd.*
‖ *isaf.*
[h] Ps. 54. 3.
† Heb. *yr ofnadwy.*
[i] Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Neh. 9. 17. ad. 5. Ps. 103. 8. a 111. 4. a 130. 4, 7. a 145. 8. Joel 2. 13.
[k] Ps. 116. 16.

PSALM LXXXVII.

1 Naturiaeth a gogoniant yr eglwys. 4 Cynnydd, a pharch, a diddanwch, aelodau yr eglwys.

Psalm *neu* Gân ‖ meibion Corah.
EI sail *sydd* [a]ar y mynyddoedd sanctaidd.
2 [b]Yr ARGLWYDD a gâr byrth Sïon yn fwy nâ holl breswylfeydd Jacob.
3 Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas DUW. Selah.
4 Coffaf [c]Rahab a Babilon wrth fy nghydnabod: wele Philistia, a Thyrus, ynghyd âg Ethiopia. Yno y ganwyd hwn.
5 Ac am Sïon y dywedir, Y gwr a'r gwr a anwyd ynddi: a'r Goruchaf ei hun a'i sicrhâ hi.
6 [d]Yr ARGLWYDD a gyfrif pan ysgrifeno y bobl, eni hwn yno. Selah.
7 Y cantorion a'r cerddorion a *fyddant yno:* fy holl ffynhonnau *sydd* ynot ti.

‖ Neu, *i feibion.*
[a] Ps. 48. 11.
[b] Ps. 78. 67, 68.
[c] Ps. 89. 10.
[d] Ps. 22. 30.

PSALM LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys achwyn chwerw-dost.

Psalm *neu* Gân ‖ meibion Corah, i'r Pencerdd ar Mahalath Leannoth, ‖ Maschil [a]Heman yr Ezrahiad.
O ARGLWYDD DDUW fy iachawdwriaeth, gwaeddais o'th flaen ddydd *a* nos.
2 Deued fy ngweddi ger dy fron: gostwng dy glust at fy llefain.
3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm heinioes a nesâ i'r beddrod.
4 [b]Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll: ydwyf fel gwr heb nerth.
5 Yn rhydd ym mysg y meirw, fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd mewn bedd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd ‖ oddi wrth dy law.
6 Gosodaist fi yn y pwll isaf, mewn tywyllwch, yn y dyfnderau.
7 Y mae dy ddigofaint yn pwyso arnaf: ac [c]â'th holl donnau y'*m* cystuddiaist. Selah.

‖ Neu, *i feibion.*
‖ Neu, Ps. *Heman, &c. yn rhoi athrawiaeth.*
[a] 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
[b] Ps. 31. 12.
‖ Neu, *gan.*
[c] Ps. 42. 7.

8 [d] Pellhêaist fy nghydnabod oddi
wrthyf; gwnaethost fi yn ffieidd-
dra iddynt: gwarchaewyd *fi*, fel nad
âwn allan.
9 Fy llygad a ofidiodd gan fy
nghystudd: llefais arnat, ARGLWYDD, beunydd; [e] estynais fy
nwylaw attat.
10 [f] Ai i'r meirw y gwnai ryfedd-
od? a gyfyd y meirw *a*'th foliannu
di? Selah.
11 A draethir dy drugaredd mewn
bedd? *a*'th wirionedd yn nistryw?
12 A adweinir dy ryfeddod yn y
tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhir
anghof?
13 Ond myfi a lefais arnat, ARGLWYDD; [g] yn fore yr achub fy
ngweddi dy flaen.
14 Paham, ARGLWYDD, y gwrth-
odi fy enaid? y cuddi dy wyneb
oddi wrthyf?
15 Truan *ydwyf* fi, ac ar drangced-
igaeth o'*m* hieuengctid: [h] dygais
dy ofn, *ac* yr ydwyf yn petruso.
16 Dy soriant a aeth drosof;
dy ddychrynedigaethau a'm torrodd
ymaith.
17 Fel dwfr y'm cylchynasant
‖ beunydd, *ac* y'm cyd-amgylch-
asant.
18 [i] Câr a chyfaill a yrraist ym
mhell oddi wrthyf, *a*'m cydnabod i
dywyllwch.

[d] Job 19. 13. Ps. 31. 11. a 142. 4.
[e] Job 11. 13. Ps. 143. 6.
[f] Ps. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18.
[g] Ps. 5. 3.
[h] Job. 6. 4.
‖ Neu, *ar hŷd y dydd.*
[i] Ps. 31. 11. a 88. 11.

PSALM LXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei gyfammod,* 5 *am ei ryfeddol allu,* 14 *am ei ofal dros ei eglwys,* 19 *am ei ffafr i frenhiniaeth Dafydd:* 38 *yna yn cwyno am yr hyn a ddigwyddasai yn y gwrthwyneb,* 46 *yn ymliw â Duw, yn ei weddïo, ac yn ei fendithio.*

‖ Maschil [a] Ethan yr Ezrahiad.

TRUGAREDDAU yr ARGLWYDD
a ddatganaf byth: â'm genau y
mynegaf dy wirionedd o genhedl-
aeth hyd genhedlaeth.
2 Canys dywedais, Adeiledir tru-
garedd yn dragywydd: [b] yn y nef-
oedd y sicrhâi dy wirionedd.
3 Gwnaethum ammod â'm heth-
oledig, [c] tyngais i'm gwas Dafydd.
4 [d] Yn dragywydd y sicrhâf dy had
di; ac [e] o genhedlaeth i genhedl-
aeth yr adeiladaf dy orsedd-faingc
di. Selah.
5 [f] A'r nefoedd, O ARGLWYDD, a
foliannant dy ryfeddod; a'th wir-
ionedd y'nghynnulleidfa y saint.
6 Canys [g] pwy yn y nef a gystedlir
â'r ARGLWYDD? pwy a gyffelybir
i'r ARGLWYDD ym mysg meibion y
cedyrn?
7 [h] DUW sydd ofnadwy iawn yng
nghynnulleidfa y saint, ac i'w ar-
swydo yn ei holl amgylchoedd.
8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
pwy *sydd* fel tydi, yn gadarn IOR?
a'th wirionedd o'th amgylch?
9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ym-
chwydd y môr: pan gyfodo ei don-
nau, ti a'u gostegi.
10 [k] Ti a ddrylliaist ‖ yr Aipht,
fel un lladdedig: trwy † nerth dy
fraich y gwasgeraist dy elynion.
11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddot ti,
a'r ddaear *sydd* eiddot ti: ti a seil-
iaist y byd a'i gyflawnder.
12 Ti a grëaist ogledd a dehau:

‖ Neu, *Psalm i Ethan, &c. i roi athrawiaeth.*
[a] 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
[b] Ps. 119. 89.
[c] 2 Sam. 7. 11, &c.
[d] ad. 29, 36.
[e] Edrych ad. 1.
[f] Ps. 19. 1.
[g] Ps. 40. 5. a 71. 19. a 86. 8. a 113. 5.
[h] Ps. 76. 11.
[i] Ps. 65. 7.
[k] Exod. 14. 26. Ps. 87. 4. Es. 30. 7.
‖ *Rahab.*
† Heb. *fraich dy nerth.*
[l] Gen. 1. 1. Ps. 24. 1. a 50. 12.

Tabor a Hermon a lawenychant yn
dy enw.
13 Y mae i ti fraich a chadernid:
cadarn yw dy law, *ac* uchel yw dy
ddeheulaw.
14 [m] Cyfiawnder a barn *yw* ‖ trigfa
dy orsedd-faingc: [n] trugaredd a
gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.
15 Gwŷn *eu* byd y bobl a ad-
waenant [o] yr hyfrydlais: yn llewyrch
dy wyneb, O ARGLWYDD, y rhodiant
hwy.
16 Yn dy enw di y gorfoleddant
beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr
ymddyrchafant.
17 Canys godidowgrwydd eu
cadernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy
ewyllys da [p] y dyrchefir ein corn ni.
18 Canys ‖ yr ARGLWYDD *yw* ein
tarian; a Sanct Israel *yw* ein Bren-
hin.
19 Yna yr ymddiddenaist mewn
gweledigaeth â'th ‖ Sanct, ac a
ddywedaist, Gosodais gymmorth ar
un cadarn: dyrchefais *un* ethol-
edig o'r bobl.
20 [q] Cefais Dafydd fy ngwasan-
aethwr: enneiniais ef â'm holew
sanctaidd:
21 [r] Yr hwn y sicrhêir fy llaw
gyd âg ef; a'm braich a'i nertha ef.
22 [s] Ni orthrymma y gelyn ef;
a'r mab anwir nis cystuddia ef.
23 Ac mi a goethaf ei elynion o'i
flaen; a'i gaseion a darawaf.
24 [t] Fy ngwirionedd hefyd a'm
trugaredd *fydd* gyd âg ef; ac [u] yn
fy enw y dyrchefir ei gorn ef.
25 A [x] gosodaf ei law yn y môr,
a'i ddeheulaw yn yr afonydd.
26 Efe a lefa arnaf, Ti *yw* fy
Nhad, fy NUW, a Chraig, fy iach-
awdwriaeth.
27 Minnau a'i gwnaf yntau yn
gynfab, goruwch brenhinoedd y
ddaear.
28 [y] Cadwaf iddo fy nhrugaredd
yn dragywydd; a'm cyfammod fydd
sicr iddo.
29 [z] Gosodaf hefyd ei had yn
dragywydd; a'i orsedd-faingc [a] fel
dyddiau y nefoedd.
30 Os ei feibion a adawant fy
nghyfraith, ac ni rodiant yn fy
marnedigaethau;
31 Os fy neddfau a halogant, a'm
gorchymynion ni chadwant:
32 Yna [b] mi a ymwelaf â'u cam-
wedd â gwialen, ac â'u hanwiredd â
ffrewyllau.
33 Ond ni thorraf fy nhrugaredd
oddi wrtho, ac † ni phallaf o'm
gwirionedd.
34 Ni thorraf fy nghyfammod, ac
ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan
o'm genau.
35 Tyngais unwaith i'm sancteidd-
rwydd, na ddywedwn gelwydd i Da-
fydd.
36 [c] Bydd ei had ef yn dragywydd,
a'i orsedd-faingc [d] fel yr haul ger fy
mron i.
37 Sicrhêir ef yn dragywydd fel y
lleuad, ac *fel* tyst ffyddlawn yn y
nef. Selah.
38 Ond ti a wrthodaist ac a ffieidd-
iaist, ti a ddigiaist wrth dy En-
neiniog.

[m] Ps. 97. 2.
‖ Neu, *sicrhâd.*
[n] Ps. 85. 13.
[o] Num. 10. 10. a 23. 21.
[p] ad. 24. Ps. 75. 10. a 132. 17.
‖ Neu, *o'r Arglwydd y mae ein tarian; ac o Sanct Israel y mae ein brenhin.*
‖ Neu, *saint.*
[q] 1 Sam. 16. 1, 12.
[r] Ps. 80. 17.
[s] 2 Sam. 7. 1.
[t] Ps. 61. 7.
[u] ad. 17.
[x] Ps. 72. 8. a 80. 11.
[y] Es. 55. 3.
[z] ad. 4, 36.
[a] Deut. 11. 21.
[b] 2 Sam. 7. 14.
† Heb. *ni ddiddymmaf fy ngwirionedd.*
[c] 2 Sam. 7. 16. ad. 4, 29. Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
[d] Ps. 72. 5, 17.

39 Diddymmaist gyfammod dy
was; halogaist ei goron, *gan ei
thaflu* i lawr.
40 [a]Drylliaist ei holl gaeau ef; [a Ps. 80. 12.]
gwnaethost ei ymddiffynfeydd yn
adwyau.
41 Yr holl fforddolion a'i hyspeil-
iant ef: aeth yn warthrudd i'w
gymmydogion.
42 Dyrchefaist ddeheulaw ei wrth-
wynebwyr; llawenhêaist ei holl
elynion.
43 Tröaist hefyd fin ei gleddyf, ac
ni chadarnhêaist ef mewn rhyfel.
44 Peraist i'w †harddwch ddarfod, [† Heb. *ddisgleirdeb.*]
a bwriaist ei orsedd-faingc i lawr.
45 Byrhêaist ddyddiau ei ieu-
engctid: tôaist gywilydd drosto ef.
Selah.
46 [f]Pa hyd, ARGLWYDD, yr ym- [f Ps. 79. 5.]
guddi? *ai* yn dragywydd? a lysg
dy ddigofaint di fel tân?
47 [g]Cofia [h]pa amser sydd i mi: [g Job 7. 7.]
paham y crëaist holl blant dynion [h Ps. 39. 4, 5. a 119. 84.]
yn ofer?
48 [i]Pa wr *a fydd* byw, ac ni [k]wêl [i Ps. 49. 9.]
farwolaeth? a wared efe ei enaid o [k Heb. 11. 5.]
law y bedd? Selah.
49 Pa le *y mae* dy hen drugar-
eddau, O ARGLWYDD, *y rhai* [l]a [l 2 Sam. 7. 15. Es. 55. 3.]
dyngaist i Dafydd yn dy wirion-
edd?
50 Cofia, O ARGLWYDD, waradwydd
dy weision, [m]*yr hwn* a ddygais yn [m Ps. 69. 9.]
fy mynwes *gan* yr holl bobloedd
fawrion;
51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy
elynion, O ARGLWYDD; â'r hwn y
gwaradwyddasant ôl troed dy En-
neiniog.
52 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD
yn dragywydd. Amen, ac Amen.

PSALM XC.

1 *Moses yn datgan rhagluniaeth Duw: 3 yn cwyno rhag breuolder dyn, 7 a cheryddon Duw, 10 a byrred yr einioes: 12 ac yn gweddïo am gael gwybodaeth a phrawf o ddaionus ragluniaeth Duw.*

‖ Gweddi Moses [a]gwr Duw. [‖ Neu, *Psalm.*] [a Deut. 33. 1.]

TI, ARGLWYDD, [b]fuost yn bres- [b Deut. 33. 27. Ezec. 11. 16.]
wylfa i ni †ym mhob cenhedl- [† Heb. *y'nghenhedlaeth a chenhedlaeth.*]
aeth.
2 [c]Cyn gwneuthur y mynyddoedd, [c Diar. 8. 25.]
a llunio o honot y ddaear, a'r byd;
ti hefyd *wyt* DDUW, o dragywydd-
oldeb hyd dragywyddoldeb.
3 Troi ddyn i ddinystr; a dywedi,
[d]Dychwelwch, feibion dynion. [d Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.]
4 [e]Canys mil o flynyddoedd *ydynt* [e 2 Petr 3. 8.]
yn dy olwg di fel doe, wedi yr êl
heibio, ac *fel* gwyliadwriaeth nos.
5 Dygi hwynt ymaith megis â
llifeiriant; [f]y maent *fel* hûn: y [f Ps. 73. 20.]
bore [g]*y maent* fel llysieuyn a [g Ps. 103. 15. Es. 40. 6.]
newidir.
6 Y bore y blodeua, ac y tŷf;
prydnawn y torrir ef ymaith, ac y
gwywa.
7 Canys yn dy ddig y difethwyd
ni, ac yn dy lidiowgrwydd y'n braw-
ychwyd.
8 [h]Gosodaist ein hanwiredd ger [h Ps. 50. 21.]
dy fron, ein [i]dirgel *bechodau* yng [i Ps. 19. 12.]
ngoleuni dy wyneb.
9 Canys ein holl ddyddiau ni a
†ddarfuant gan dy ddigofaint di: [† Heb. *droisant eu hwynebau.*]
treuliasom ein blynyddoedd fel
‖chwedl. [‖ Neu, *myfyrdod.*]
10 ‖Yn nyddiau ein blynyddoedd [‖ Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, ynddynt y mae, &c.*]
y mae deng mlynedd a thriugain:
ac os o gryfder *y cyrheuddir* ped-
war ugain mlynedd, etto eu nerth
sydd boen a blinder; canys eb-
rwydd y derfydd, a ni a ehedwn
ymaith.
11 Pwy a edwyn nerth dy soriant?
canys fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy
ddigter.
12 [k]Dysg *i ni* felly gyfrif ein [k Ps. 39. 4.]
dyddiau, fel y dygom *ein* calon i
ddoethineb.
13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hyd?
ac edifarhâ o ran dy weision.
14 Diwalla ni yn fore â'th dru-
garedd; fel y gorfoleddom ac y
llawenychom dros ein holl ddydd-
iau.
15 Llawenhâ ni yn ol y dyddiau y
cystuddiaist ni, *a*'r blynyddoedd y
gwelsom ddrygfyd.
16 Gweler dy waith tu ag at dy
weision, a'th ogoniant tu ag at eu
plant hwy.
17 A bydded [l]prydferthwch yr [l Ps. 27. 4.]
ARGLWYDD ein DUW arnom ni: a
threfna weithred ein dwylaw ynom
ni; ie, trefna waith ein dwylaw.

PSALM XCI.

1 *Cyflwr y duwiol, 3 a'u diogelwch, 9 a'u trigias; 11 eu gweision, 14 a'u caredigion; a diwedd y cwbl.*

YR hwn [a]sydd yn trigo yn [a Ps. 27. 5.]
nirgelwch y Goruchaf, a †erys [† Heb. *lettya.*]
y'nghysgod yr Hollalluog.
2 [b]Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy [b Ps. 142. 5.]
noddfa a'm hymddiffynfa *ydyw:* fy
NUW; ynddo yr ymddiriedaf.
3 Canys [c]efe a'th wareda di o [c Ps. 124. 7.]
fagl yr heliwr, *ac* oddi wrth haint
echryslawn.
4 [d]A'i asgell y cysgoda efe trosot, [d Ps. 17. 8. a 57. 1. a 61. 4.]
a than ei adenydd y byddi diogel: ei
wirionedd *fydd* darian ac astalch *i
ti.*
5 [e]Nid ofni rhag dychryn nos; *na* [e Job 5. 19, &c. Ps. 121. 6. Diar. 3. 23. Es. 43. 2.]
rhag y saeth *a* ehedo y dydd:
6 *Na* rhag yr haint *a* rodio yn y
tywyllwch; *na* rhag y dinystr *a*
ddinystrio ganol dydd.
7 Wrth dy ystlys y cwymp mil, a
deng mil wrth dy ddeheulaw: *ond*
ni ddaw yn agos attat ti.
8 Yn unig [f]ti a ganfyddi â'th [f Ps. 37. 34.]
lygaid, ac a weli dâl y rhai annuw-
iol.
9 Am i ti wneuthur yr AR-
GLWYDD fy noddfa, *sef* y Goruchaf,
[g]yn breswylfa i ti; [g Ps. 90. 1.]
10 Ni ddigwydd i ti niwed, ac ni
ddaw pla yn agos i'th babell.
11 [h]Canys efe a orchymyn i'w [h Ps. 34. 7. a 71. 3. Matt. 4. 6. Luc 4. 10.]
angelion am danat ti, dy gadw yn
dy holl ffyrdd.
12 Ar *eu* dwylaw y'th ddygant
[i]rhag taro dy droed wrth garreg. [i Job 5. 23. Ps. 37. 24.]
13 Ar y llew a'r ‖asp y cerddi: y [‖ *neidr.*]
cenaw llew a'r ddraig a fethri.
14 Am iddo roddi ei serch arnaf,
am hynny y gwaredaf ef: dyrchafaf
ef, am iddo adnabod fy enw.
15 [k]Efe a eilw arnaf, a mi a'i [k Ps. 50. 15.]
gwrandawaf: mewn ing *y byddaf*
fi gyd âg ef, y gwaredaf, ac y gogon-
eddaf ef.
16 Digonaf ef â hir ddyddiau; a
dangosaf iddo fy iachawdwriaeth.

PSALM XCII.

1 Dafydd yn annog i foliannu Duw, 4 am ei fawr weithredoedd, 6 am ei farnedigaethau ar yr anwir, 10 a'i ddaioni i'r duwiol.

|| Neu, *i'r dydd.*
Psalm *neu* Gân || ar y dydd Sabboth.
[a] Ps. 147. 1.
[a] DA *yw* moliannu yr ARGLWYDD,
a chanu *mawl* i'th enw di, y
Goruchaf:
2 A mynegi y bore am dy drugar-
edd, a'th wirionedd y nosweithiau;
3 Ar ddegtant, ac ar y nabl; *ac* ar
† Heb. *Higaion.*
y delyn † yn fyfyriol.
4 Canys llawenychaist fi, O AR-
GLWYDD, â'th weithred: y'ngwaith
dy ddwylaw y gorfoleddaf.
[b] Ps. 40. 5. a 139. 17.
5 [b] Mor fawredig, O ARGLWYDD, yw
dy weithredoedd! [c] dwfn iawn yw dy
[c] Rhuf. 11. 34.
feddyliau.
[d] Ps. 94. 8.
6 [d] Gwr annoeth ni ŵyr, a'r ynfyd
ni ddeall hyn.
[e] Job 12. 6. a 21. 7. Jer. 12. 1, 2. Mal. 3. 15.
7 Pan [e] flodeuo y rhai annuwiol
fel y llysieuyn, a blaguro holl
weithredwyr anwiredd; *hynny sydd*
i'w dinystrio byth bythoedd.
8 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* ddyrch-
afedig yn dragywydd.
9 Canys wele, dy elynion, O AR-
GLWYDD, wele, dy elynion a ddi-
fethir: gwasgerir holl weithredwyr
anwiredd.
[f] Ps. 89. 17, 24.
10 Ond [f] fy nghorn i a ddyrchefi
fel unicorn: âg olew îr y'm hen-
einir.
[g] Ps. 54. 7. a 59. 10. a 112. 8.
11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *fy*
ngwynfyd ar fy ngwrthwynebwyr:
fy nghlustiau a glywant *fy ewyllys*
am y rhai drygionus a gyfodant i'm
herbyn.
[h] Es. 65. 22. Hos. 14. 5.
12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel
palmwydden; *ac* a gynnydda fel
cedrwydden yn Libanus.
13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ yr
ARGLWYDD, a flodeuant y'nghyn-
teddoedd ein DUW.
14 Ffrwythant etto yn *eu* hen-
aint; tirfion ac iraidd fyddant:
[i] Deut. 32. 4.
15 I fynegi mai uniawn *yw* yr
ARGLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad
[k] Rhuf. 9. 14.
oes anwiredd ynddo.

PSALM XCIII.

Mawrhydi, gallu, a sancteiddrwydd teyrnas Crist.

[a] Ps. 96. 10. a 97. 1. a 99. 1. Es. 52. 7.
[a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrn-
asu, [b] efe a wisgodd ardderch-
owgrwydd; gwisgodd yr AR-
[b] Ps. 104. 1.
GLWYDD nerth, *ac* ymwregysodd: y
byd hefyd a sicrhâwyd, fel na syflo.
[c] Ps. 45. 6. Diar. 8. 22, &c.
2 [c] Darparwyd dy orsedd-faingc
|| cynt.
|| erioed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.
3 Y llifeiriaint, O ARGLWYDD, a
ddyrchafasant, y llifeiriaint a
ddyrchafasant eu twrf; y llifeiriaint
a ddyrchafasant eu tonnau.
4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder
sydd gadarnach nâ thwrf dyfroedd
lawer, *nâ* chedyrn donnau y môr.
† Heb. *dros hir ddyddiau.*
5 Sicr iawn yw dy dystiolaethau:
sancteiddrwydd a weddai i'th dŷ,
O ARGLWYDD, † byth.

PSALM XCIV.

1 Y prophwyd, wrth alw am gyfiawnder, yn cwyno rhag trais ac annuwioldeb: 8 yn dysgu rhagluniaeth Duw: 12 yn dangos dedwyddwch cystudd. 13 Mai Duw yw ymddiffynnwr y cystuddiedig.

[a] Deut. 32. 35. Nah. 1. 2.
O ARGLWYDD DDUW y [a] dîal, O
|| Ps. 80. 1.
DDUW y dîal, || ymddisgleiria.

2 [b] Ymddyrcha, [c] Farnwr y byd: [b] Ps. 7. 6.
tâl eu gwobr i'r beilchion. [c] Gen. 18. 25.
3 Pa hyd, ARGLWYDD, y caiff yr
annuwiolion, pa hyd y caiff yr an-
nuwiol orfoleddu?
4 *Pa hyd* [d] y siaradant *ac* y dy- [d] Ps. 31. 18. Judas 15.
wedant yn galed? yr ymfawryga
holl weithredwyr anwiredd?
5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddryll-
iant; a'th etifeddiaeth a gystudd-
iant.
6 Y weddw a'r dïeithr a laddant,
a'r ymddifad a ddïenciddiant.
7 [e] Dywedant hefyd, Ni wêl yr [e] Ps. 10. 11, 13. a 59. 7.
ARGLWYDD; ac nid ystyria DUW
Jacob *hyn.*
8 [f] Ystyriwch, chwi rai annoeth [f] Ps. 73. 22. a 92. 6.
ym mysg y bobl: ac ynfydion, pa
bryd y deallwch?
9 [g] Oni chlyw yr hwn a blannodd [g] Exod. 4. 11. Diar. 20. 12.
y glust? oni wêl yr hwn a luniodd
y llygad?
10 Oni cherydda yr hwn a gospa
y cenhedloedd? *oni ŵyr* yr hwn
sydd yn dysgu gwybodaeth i ddyn?
11 [h] Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau [h] 1 Cor. 3. 20.
dyn, mai gwagedd *ydynt.*
12 [i] Gwyn *ei* fyd y gwr a geryddi [i] 1 Cor. 11. 32. Heb. 12. 5, &c.
di, O ARGLWYDD, ac a ddysgi yn dy
gyfraith:
13 I beri iddo lonydd oddi wrth
ddyddiau drygfyd, hyd oni chlodd-
ier ffos i'r annuwiol.
14 [k] Canys ni âd yr ARGLWYDD [k] 1 Sam. 12. 22. Rhuf. 11. 1, 2.
ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifedd-
iaeth.
15 Eithr barn a ddychwel at gyf-
iawnder: a'r holl rai uniawn o
galon a ânt ar ei ol.
16 Pwy a gyfyd gyd â mi yn
erbyn y rhai drygionus? pwy a saif
gyd â mi yn erbyn gweithredwyr
anwiredd?
17 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yn
gymmorth i mi, braidd na thrigasai
fy enaid mewn distawrwydd.
18 Pan ddywedais, Llithrodd fy
nhroed: dy drugaredd di, O AR-
GLWYDD, a'm cynhaliodd.
19 Yn amlder fy meddyliau o'm
mewn, dy ddiddanwch di a lawen-
ycha fy enaid.
20 A [l] fydd cyd-ymdeithas i ti â [l] Amos 6. 3.
gorsedd-faingc anwiredd, yr hon
[m] a lunia anwiredd yn lle cyf- [m] Ps. 58. 2. Es. 10. 1.
raith?
21 Yn finteioedd y deuant yn
erbyn enaid y cyfiawn, a gwaed
gwirion a farnant yn euog.
22 Eithr yr ARGLWYDD sydd yn
ymddiffynfa i mi; a'm DUW *yw*
craig fy nodded.
23 Ac [n] efe a dâl iddynt eu han- [n] Ps. 7. 16.
wiredd, ac a'u tyrr ymaith yn eu
drygioni: yr ARGLWYDD ein DUW
a'u tyrr hwynt ymaith.

PSALM XCV.

1 Cynghor i foliannu Duw, 3 o herwydd ei fawredd, 6 a'i ddaioni; 8 ac na themtier ef.

DEUWCH, canwn i'r ARGLWYDD: [a] Ps. 100. 1.
[a] ymlawenhâwn † yn nerth ein † Heb. *y'nghraig.*
iachyd.
2 † Deuwn ger ei fron ef â dïolch: † Heb. *Rhag-flaenwn ei wyneb ef.*
canwn yn llafar iddo â psalmau.
3 Canys [b] yr ARGLWYDD *sydd* [b] Ps. 96. 4. a 97. 9. a 135. 5.
DDUW mawr, a Brenhin mawr gor-
uwch yr holl dduwiau.

4 Yr hwn *y mae* gorddyfnderau y ddaear yn ei law, ‖ac uchelderau y mynyddoedd yn eiddo.

5 Y môr *sydd* eiddo, ac efe a'i gwnaeth: a'i ddwylaw a luniasant y sychdir.

6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: gostyngwn ar ein gliniau ger bron yr ARGLWYDD ein Gwneuthurwr.

7 Canys efe *yw* ein Duw ni; a [c]ninnau *ŷm* bobl ei borfa, a defaid ei law. [d]Heddyw, os gwrandewch ar ei leferydd,

8 Na chaledwch eich calonnau, [e]megis yn †yr ymrysonfa, fel *yn* nydd profedigaeth yn yr anialwch:

9 Pan [f]demtiodd eich tadau fi, y profasant fi, ac y gwelsant fy ngweithredoedd.

10 Deugain mlynedd yr ymrysonais â'r genhedlaeth *hon*, a dywedais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon *ydynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:

11 Wrth y rhai y tyngais yn fy llid, †na ddelent i'm gorphwysfa.

‖ Neu, *a nerth y.*
[c] Ps. 79. 13. a 80. 1. a 100. 3.
[d] Heb. 3. 7. a 4. 7.
[e] Exod. 17. 2, 7. Num. 14. 22, &c. a 20. 13. Deut. 6. 16.
† Heb. *y gynnen.*
[f] Ps. 78. 18, 40, 56. 1 Cor. 10. 9.
† Heb. *os deuant.*

PSALM XCVI.

1 *Cynghor i glodfori Duw,* 4 *am ei fawredd,* 8 *a'i frenhiniaeth,* 11 *a'i farn gyffredinol.*

[a] CENWCH i'r ARGLWYDD ganiad newydd: cenwch i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear.

2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddydd i ddydd ei iachawdwriaeth ef.

3 Datgenwch ym mysg y cenhedloedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr holl bobloedd ei ryfeddodau.

4 Canys [b]mawr *yw* yr ARGLWYDD, a [c]chanmoladwy iawn: [d]ofnadwy *yw* efe goruwch yr holl dduwiau.

5 Canys [e]holl dduwiau y bobloedd *ydynt* eilunod: ond yr ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.

6 Gogoniant a harddwch *sydd* o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch *sydd* yn ei gyssegr.

7 Tylwythau y bobl, rhoddwch i'r ARGLWYDD, rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant a nerth.

8 [f]Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogoniant ei enw: dygwch offrwm, a deuwch i'w gynteddoedd.

9 Addolwch yr ARGLWYDD ‖[g]mewn prydferthwch sancteiddrwydd: yr holl ddaear, ofnwch ger ei fron ef.

10 Dywedwch ym mysg y cenhedloedd, [h]Yr ARGLWYDD sydd yn teyrnasu: a'r byd a sicrhâodd efe, fel nad ysgogo: efe a farna y bobl yn uniawn.

11 [i]Llawenhâed y nefoedd, a gorfoledded y ddaear; [k]rhued y môr a'i gyflawnder.

12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *y sydd* ynddo: yna holl brennau y coed a ganant.

13 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod, canys y mae yn dyfod i farnu y ddaear: [l]efe a farna y byd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirionedd.

[a] 1 Chron. 16. 23. Ps. 33. 3.
[b] Ps. 145. 3.
[c] Ps. 18. 3.
[d] Ps. 95. 3.
[e] Edrych Jer. 10. 11, 12.
[f] Ps. 29. 1, 2.
‖ Neu, *yn y cyssegr prydferth.*
[g] Ps. 29. 2. a 110. 3.
[h] Ps. 93. 1. a 97. 1.
[i] Ps. 69. 34.
[k] Ps. 98. 7, &c.
[l] Ps. 67. 4. Dat. 19. 11.

PSALM XCVII.

1 *Mawrhydi teyrnas Dduw.* 7 *Yr eglwys yn llawenychu o herwydd barnedigaethau Duw ar ddelw-addolwyr.* 10 *Cynghor i dduwiolion a llawenydd.*

[a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; gorfoledded y ddaear: llawenyched ynysoedd ‖ lawer.

2 [b]Cymmylau a thywyllwch *sydd* o'i amgylch ef: [c]cyfiawnder a barn *yw* ‖ trigfa ei orsedd-faingc ef.

3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a lysg ei elynion o amgylch.

4 [d]Ei fellt a lewyrchasant y byd: y ddaear a welodd, ac a grynodd.

5 [e]Y mynyddoedd a doddasant fel cwyr o flaen yr ARGLWYDD, o flaen Arglwydd yr holl ddaear.

6 [f]Y nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef, a'r holl bobl a welant ei ogoniant.

7 [g]Gwaradwydder y rhai oll a wasanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffrostiant mewn eilunod: [h]addolwch ef, yr holl dduwiau.

8 Sïon a glywodd, ac a lawenychodd; a merched Judah a orfoleddasant, o herwydd dy farnedigaethau di, O ARGLWYDD.

9 Canys ti, ARGLWYDD, *wyt* oruchel goruwch yr holl ddaear: [i]dirfawr y'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau.

10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD, [k]casêwch ddrygioni: efe sydd yn cadw eneidiau ei saint; efe a'u gwared o law y rhai annuwiol.

11 [l]Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.

12 Y rhai cyfiawn, [m]llawenychwch yn yr ARGLWYDD; a moliennwch wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef.

[a] Ps. 96. 10.
‖ Neu, *mawrion.*
[b] 1 Bren. 8. 12. Ps. 18. 11.
[c] Ps. 89. 14.
‖ Neu, *sicrhâd.*
[d] Ps. 77. 18. a 104. 32.
[e] Barn. 5. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5.
[f] Ps. 19. 1. a 50. 6.
[g] Exod. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 5. 8.
[h] Heb. 1. 6.
[i] Ps. 95. 3. a 96. 4.
[k] Ps. 34. 14. a 101. 3. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9.
[l] Ps. 112. 4.
[m] Ps. 33. 1.

PSALM XCVIII.

1 *Dafydd yn annog yr Iuddewon,* 4 *a'r cenhedloedd,* 7 *a'r holl greaduriaid, i glodfori Duw.*

Psalm.

[a] CENWCH i'r ARGLWYDD ganiad newydd: canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: [b]ei ddeheulaw a'i fraich sanctaidd a barodd iddo fuddugoliaeth.

2 [c]Hysbysodd yr ARGLWYDD ei iachawdwriaeth: datguddiodd ei gyfiawnder y'ngolwg y cenhedloedd.

3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirionedd i dŷ Israel: holl derfynau y ddaear a welsant iachawdwriaeth ein Duw ni.

4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD, yr holl ddaear: llefwch, ac ymlawenhêwch, a chenwch.

5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd â'r delyn; gyd â'r delyn, a llef psalm.

6 A'r udgyrn a sain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD y Brenhin.

7 [d]Rhued y môr a'i gyflawnder; y byd a'r rhai a drigant o'i fewn.

8 Cured y llifeiriaint *eu* dwylaw; *a* chyd-ganed y mynyddoedd

9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y mae yn dyfod i farnu y ddaear: efe a farna y byd â chyfiawnder, a'r bobloedd âg uniondeb.

[a] Ps. 33. 3. a 96. 1. Es. 42. 10.
[b] Es. 59. 16. a 63. 5.
[c] Es. 52. 10.
[d] Ps. 96. 11, &c.

PSALM XCIX.

1 *Dafydd yn gosod allan deyrnas Duw yn Sïon:* 5 *ac yn annog pawb, wrth esampl yr hen dadau, i addoli Duw yn ei fynydd sanctaidd.*

YR [a]ARGLWYDD sydd yn teyrnasu; cryned y bobloedd: [b]eis-

[a] Ps. 93. 1.
[b] Exod. 25. 22. Ps. 80. 1.

tedd y mae *rhwng* y cerubiaid;
ymgynhyrfed y ddaear
2 Mawr *yw* yr ARGLWYDD yn Sïon,
a dyrchafedig *yw* efe goruwch yr
holl bobloedd.
3 Moliannant dy enw mawr ac
ofnadwy; *canys* sanctaidd *yw*.
4 A [c] nerth y Brenhin a hoffa farn:
ti a sicrhêi uniondeb, barn a chyf-
iawnder a wnai di yn Jacob.
5 [d] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein
DUW, ac ymgrymmwch o flaen [e] ei
ystôl-draed ef: *canys* sanctaidd *yw*.
6 [f] Moses ac Aaron ym mhlith ei
offeiriaid ef; a Samuel ym mysg y
rhai a alwant ar ei enw: galwasant
ar yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwran-
dawodd hwynt.
7 [g] Llefarodd wrthynt yn y gol-
ofn gwmmwl: cadwasant ei dyst-
iolaethau, a'r ddeddf a roddodd
efe iddynt.
8 Gwrandewaist arnynt, O AR-
GLWYDD ein DUW: DUW oeddit yn
eu harbed, ie, pan [h] ddïelit am eu
dychymygion.
9 [i] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein
DUW, ac ymgrymmwch ar ei fynydd
sanctaidd: canys sanctaidd *yw* yr
ARGLWYDD ein DUW.

[c] Job 36. 5.
[d] ad. 9.
[e] 1 Chron. 28. 2.
[f] Jer. 15. 1.
[g] Exod. 33. 9.
[h] Edrych Exod. 32. 2. Num. 20. 12, 24. Deut. 9. 20.
[i] ad. 5.

PSALM C.

1 *Cynghor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd, 3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.*

[a] Psalm ‖ o foliant.

CENWCH [b] yn llafar i'r AR-
GLWYDD, yr holl ddaear.
2 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD
mewn llawenydd: deuwch o'i flaen
ef â chân.
3 Gwybyddwch mai yr ARGLWYDD
sydd DDUW: [c] efe a'n gwnaeth, ac
‖ nid ni ein hunain: [d] ei bobl ef
ydym, a defaid ei borfa.
4 [e] Ewch i mewn i'w byrth ef â
diolch, *ac* i'w gynteddau â mawl:
diolchwch iddo, *a* bendithiwch ei
enw.
5 Canys da *yw* yr ARGLWYDD:
[f] ei drugaredd *sydd* yn dragywydd;
a'i wirionedd hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth.

[a] Ps. 145, titl.
‖ Neu, *o ddiolch.*
[b] Ps. 95. 1.
[c] Ps. 119. 73. a 139. 13, &c. a 149. 2. Eph. 2. 10.
‖ Neu, *eiddo ef ydym.*
[d] Ps. 95. 7. Ezec. 34. 30, 31.
[e] Ps. 66. 13.
[f] Ps. 136. 1, &c.

PSALM CI.

Dafydd yn gwneuthur adduned a phroffes o dduwioldeb.

Psalm Dafydd.

CANAF am drugaredd a barn: i
ti, ARGLWYDD, y canaf.
2 Byddaf ddeallus mewn ffordd
berffaith. Pa bryd y deui attaf?
rhodiaf mewn perffeithrwydd fy
nghalon o fewn fy nhŷ.
3 Ni osodaf ddim ‖ anwir o flaen
fy llygaid: [a] câs gennyf waith [b] y
rhai eildynnus; ni lŷn wrthyf fi.
4 Calon gyndyn a gilia oddi
wrthyf: nid adnabyddaf *ddyn* dryg-
ionus.
5 Torraf ymaith yr hwn a enllibio
ei gymmydog yn ddirgel: [c] yr uchel
o olwg, a'r balch ei galon, ni allaf ei
ddïoddef.
6 Fy llygaid *fydd* ar ffyddloniaid
y tir, fel y trigont gyd â mi: yr hwn
a rodio ‖ mewn ffordd berffaith,
hwnnw a'm gwasanaetha i.
7 Ni thrig o fewn fy nhŷ yr un a
wnelo dwyll: ni † thrig yn fy ngolwg
yr un a ddywedo gelwydd.
8 [d] Yn fore y torraf ymaith holl
annuwiolion y tir, i ddiwreiddio
holl weithredwyr anwiredd o ddinas
yr ARGLWYDD.

‖ Neu, *i'r fall.* Heb. *Belial.*
[a] Ps. 97. 10.
[b] Ps. 125. 5.
[c] Ps. 18. 27. Diar. 6. 17.
‖ Neu, *yn berffaith yn y ffordd.*
† Heb. *sicrhêir.*
[d] Ps. 75. 10. Jer. 21. 12.

PSALM CII.

1 *Y prophwyd yn ei weddi yn cwyno yn chwerw-dost: 12 yn cymmeryd cysur o dragywyddoldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Y mae yn attegu ei wendid âg anghyfnewidioldeb Duw.*

Gweddi ‖ y cystuddiedig, pan fyddo
mewn blinder, ac yn tywallt ei
gwyn ger bron yr ARGLWYDD.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, a
deled fy llef attat.
2 [a] Na chudd dy wyneb oddi wrth-
yf yn nydd fy nghyfyngder, gostwng
dy glust attaf: yn y dydd y galwyf,
brysia, gwrando fi.
3 Canys fy nyddiau a ddarfuant
‖ fel mŵg, [b] a'm hesgyrn a boethas-
ant fel aelwyd.
4 Fy nghalon a darawyd, ac a
wywodd fel llysieuyn; fel yr ang-
hoflais fwytta fy mara.
5 Gan lais fy nhuchan y glynodd
[c] fy esgyrn wrth fy ‖ nghnawd.
6 [d] Tebyg wyf i belican yr anialwch:
ydwyf fel dylluan y diffaethwch.
7 Gwyliais, ac ydwyf fel aderyn y
tô, unig ar ben y tŷ.
8 Fy ngelynion a'm gwaradwydd-
ant beunydd: y rhai a ynfydant
wrthyf, a dyngasant yn fy erbyn.
9 Canys bwyttëais ludw fel bara, a
[e] chymmysgais fy niod âg wylofain;
10 O herwydd dy lid di a'th ddig-
ofaint: canys codaist fi i fynu, a
theflaist fi i lawr.
11 [f] Fy nyddiau *sydd* fel cysgod
yn cilio; a [g] minnau fel glas-welltyn
a wywais.
12 [h] Tithau, ARGLWYDD, a barhêi
yn dragywyddol, a'th [i] goffadwr-
iaeth hyd genhedlaeth a chenhedl-
aeth.
13 Ti a gyfodi, *ac* a drugarhêi
wrth Sïon: canys yr amser i dru-
garhâu wrthi, ie, yr amser nodedig,
a ddaeth.
14 Oblegid y mae dy weision yn
hoffi [k] ei meini, ac yn tosturio wrth
ei llwch hi.
15 Felly y cenhedloedd a ofnant
enw yr ARGLWYDD, a holl frenhin-
oedd y ddaear dy ogoniant.
16 Pan adeilado yr ARGLWYDD
Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.
17 Efe a edrych ar weddi y gwael,
ac ni ddïystyrodd eu dymuniad.
18 Hyn a ysgrifenir i'r genhedl-
aeth a ddêl: [l] a'r bobl a grëir a
foliannant yr ARGLWYDD.
19 Canys [m] efe a edrychodd o
uchelder ei gyssegr: yr ARGLWYDD a
edrychodd o'r nefoedd ar y ddaear;
20 [n] I wrando uchenaid y carchar-
orion; ac i ryddhâu plant angau;
21 I fynegi enw yr ARGLWYDD yn
Sïon, a'i foliant yn Jerusalem:
22 Pan gasgler y bobl ynghyd,
a'r teyrnasoedd i wasanaethu yr
ARGLWYDD.
23 † Gostyngodd efe fy nerth ar
y ffordd; byrhâodd fy nyddiau.
24 Dywedais, Fy NUW, na chym-

‖ Neu, *i'r.*
[a] Ps. 27. 9. a 69. 17.
‖ Neu, *yn fwg.*
[b] Job 30. 30.
[c] Job 19. 20. Galar. 4. 8.
‖ *nghroen.*
[d] Job 30. 29.
[e] Ps. 42. 3. a 80. 5.
[f] Ps. 109. 23. a 144. 4. Preg. 6. 12.
[g] Es. 40. 6. Iago 1. 10.
[h] Galar. 5. 19.
[i] Ps. 135. 13.
[k] Ps. 79. 1.
[l] Ps. 22. 31. Es. 43. 21.
[m] Ps. 14. 2. a 33. 13.
[n] Ps. 79. 11.
† Heb. *Cystuddiodd.*

mer fi ymaith y'nghanol fy nyddiau:
dy flynyddoedd di *sydd* yn oes oes-
oedd.
[o] Heb. 1. 10. 25 [o] Yn y dechreuad y seiliaist y
ddaear; a'r nefoedd *ydynt* waith dy
ddwylaw.
[p] Es. 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Rhuf. 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. 26 [p] Hwy a ddarfyddant, a thi a
† barhêi: ïe, hwy oll a heneiddiant
fel dilledyn; fel gwisg y newidi
hwynt, a hwy a newidir.
27 Tithau yr un *ydwyt*, a'th flyn-
† Heb. *sefi*. yddoedd ni ddarfyddant.
[q] Ps. 69. 36. 28 [q] Plant dy weision a barhânt,
a'u had a sicrhêir ger dy fron di.

PSALM CIII.

1 *Cynghor i fendithio Duw, am ei drugaredd,* 15 *a'i ddianwadalwch.*

Psalm Dafydd.

[a] Ps. 104. 1. a 146. 1. FY enaid, [a] bendithia yr AR-
GLWYDD; a chwbl sydd ynof,
ei enw sanctaidd ef.
2 Fy enaid, bendithia yr AR-
GLWYDD; ac nac anghofia ei holl
ddoniau ef:
[b] Ps. 130. 8. Matt. 9. 2, 6. Marc 2. 11. Luc 7. 47. 3 [b] Yr hwn sydd yn maddeu dy
holl anwireddau; yr hwn sydd yn
iachâu dy holl lesgedd:
4 Yr hwn sydd yn gwaredu dy
[c] Ps. 5. 12. fywyd o ddistryw: yr [c] hwn sydd
yn dy goroni â thrugaredd ac â
thosturi:
5 Yr hwn sydd yn diwallu dy
[d] Es. 40. 31. enau â daioni; [d] *fel* yr adnewyddir
dy ieuengctid fel yr eryr.
[e] Ps. 146. 7. 6 [e] Yr ARGLWYDD sydd yn gwneuth-
ur cyfiawnder a barn i'r *rhai* gor-
thrymmedig oll.
[f] Ps. 147. 19. 7 [f] Hysbysodd ei ffyrdd i Moses; ei
weithredoedd i feibion Israel.
[g] Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Deut. 5. 10. Neh. 9. 17. Ps. 86. 15. Jer. 32. 18. 8 [g] Trugarog a graslawn *yw* yr
ARGLWYDD; hwyrfrydig i lid, a
mawr o drugarowgrwydd.
9 [h] Nid byth yr ymryson efe: ac
nid byth y ceidw efe *ei ddigofaint*.
[h] Ps. 30. 5. Es. 57. 16. Jer. 3. 5. Mic. 7. 18. 10 [i] Nid yn ol ein pechodau y
gwnaeth efe â ni; ac nid yn ol ein
hanwireddau y talodd efe i ni.
[i] Ezra 9. 13. 11 Canys cyfuwch ag yw y nef-
oedd uwchlaw y ddaear, y rhagor-
odd ei drugaredd ef ar y rhai a'i
hofnant ef.
12 Cyn belled ag yw y dwyrain
oddi wrth y gorllewin, y pellhâodd
efe ein camweddau oddi wrthym.
[k] Mal. 3. 17. 13 [k] Fel y tosturia tad wrth *ei*
blant, *felly* y tosturia yr ARGLWYDD
wrth y rhai a'i hofnant ef.
14 Canys efe a edwyn ein def-
[l] Ps. 78. 39. nydd ni: [l] cofia mai llwch *ydym*.
[m] Ps. 90. 5. 15 [m] Dyddiau dyn *sydd* fel glas-
[n] Job. 14. 1, 2. Iago. 1. 10, 11. welltyn: [n] megis blodeuyn y maes,
felly y blodeua efe.
16 Canys y gwynt a â drosto, ac
[o] Job 7. 10. a 20. 9. ni bydd mwy o hono; [o] a'i le nid
edwyn ddim o hono ef mwy.
17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD
sydd o dragywyddoldeb hyd dragy-
wyddoldeb, ar y rhai a'i hofnant ef;
[p] Exod. 20. 6. Deut. 7. 9. a'i gyfiawnder [p] i blant *eu* plant;
18 I'r sawl a gadwant ei gyfam-
mod ef, ac a gofiant ei orchymynion
i'w gwneuthur.
19 Yr ARGLWYDD a barottôdd ei
orseddfa yn y nefoedd: a'i frenhin-
iaeth ef sydd yn llywodraethu ar
bob peth.
[q] Ps. 148. 2. 20 [q] Bendithiwch yr ARGLWYDD,
ei angelion ef, [r] cedyrn o nerth, yn [r] Edrych Ps. 78. 25.
gwneuthur ei air ef, gan wrando ar
leferydd ei air ef.
21 Bendithiwch yr ARGLWYDD,
ei holl luoedd ef; [s] ei holl weision [s] Heb. 1. 14.
yn gwneuthur ei ewyllys ef.
22 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei
holl weithredoedd ef, ym mhob man
o'i lywodraeth: fy enaid, bendithia
yr ARGLWYDD.

PSALM CIV.

1 *Myfyrdod ar gadarn allu,* 7 *a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw.* 31 *Bod gogoniant Duw yn dragywyddol.* 33 *Y prophwyd yn adduno moliannu Duw yn ddibaid.*

FY enaid, bendithia yr AR-
GLWYDD. O ARGLWYDD fy
NUW, tra mawr ydwyt; [a] gwisgaist [a] Ps. 93. 1.
ogoniant a harddwch.
2 Yr hwn wyt yn gwisgo goleuni
fel dilledyn: *ac* [b] yn taenu y nef- [b] Es. 40. 22. a 45. 12.
oedd fel llen.
3 [c] Yr hwn sydd yn gosod tyl- [c] Amos 9. 6.
athau ei ystafelloedd yn y dyfroedd;
[d] yn gwneuthur y cymmylau yn [d] Es. 19. 1.
gerbyd iddo; *ac* [e] yn rhodio ar aden- [e] Ps. 18. 10.
ydd y gwynt.
4 [f] Yr hwn sydd yn gwneuthur ei [f] Heb. 1. 7.
genhadon yn ysprydion; *a'i* weini-
dogion yn dân fflamllyd.
5 [g] *Yr hwn* a seiliodd y ddaear ar [g] Job 26. 7. a 38. 4, 6. Ps. 24. 2. a 136. 6.
ei sylfeini, *fel* na symmudo byth yn
dragywydd.
6 [h] Tôaist hi â'r gorddyfnder, [h] Gen. 7. 19.
megis *â* gwisg: y dyfroedd a safent
goruwch y mynyddoedd.
7 [i] Gan dy gerydd di y ffoisant: [i] Gen. 8. 1.
rhag swn dy daran y prysurasant
ymaith.
8 ‖ Gan y mynyddoedd yr ym- ‖ Neu, *Y mynyddoedd a ymgodant, a'r dyffrynoedd a ddisgynant.*
godant: ar hyd y dyffrynoedd y
disgynant, i'r lle a seiliaist iddynt.
9 [k] Gosodaist derfyn, fel nad [k] Ps. 33. 7. Jer. 5. 22.
elont drosodd; [l] fel na ddychwelont [l] Gen. 9. 11, 15.
i orchuddio y ddaear.
10 Yr hwn a yrr y ffynhonnau i'r
dyffrynoedd, *y rhai* a gerddant
rhwng y bryniau.
11 Diodant holl fwystfilod y
maes; yr asynod gwylltion a dor-
rant eu syched.
12 Adar y nefoedd a drigant ger
llaw iddynt, *y rhai* a leisiant oddi
rhwng y cangau.
13 [m] Y mae efe yn dyfrhâu y [m] Ps. 147. 8.
bryniau o'i ystafelloedd: [n] y ddaear [n] Ps. 65. 9.
a ddigonir o ffrwyth dy weithred-
oedd.
14 [o] Y mae yn peri i'r gwellt dyfu [o] Gen. 1. 29, 30. a 3. 18. a 9. 3.
i'r anifeiliaid, a llysiau i wasanaeth
dyn: fel y dycco fara allan o'r
ddaear:
15 A [p] gwin, *yr hwn* a lawenycha [p] Barn. 9. 13. Ps. 23. 5. Diar. 31. 6, 7.
galon dyn; *ac* † olew, i beri i'*w*
wyneb ddisgleirio; a bara, *yr hwn* † Heb. *i beri i'w wyneb ddisgleirio âg olew*, neu, *yn fwy nac olew.*
a gynnal galon dyn.
16 Prennau yr ARGLWYDD sydd
lawn *sugn*: cedrwydd Libanus, [q] y
rhai a blannodd efe; [q] Num. 24. 6.
17 Lle y nytha yr adar: y ffyn-
nidwydd *yw* tŷ y ciconia.
18 Y mynyddoedd uchel *sydd*
noddfa i'r geifr; *a'r* creigiau i'r
cwningod.
19 [r] Efe a wnaeth y lleuad i am- [r] Gen. 1. 14.
serau nodedig: yr haul a edwyn ei
fachludiad. [s] Es. 45. 7.
20 [s] Gwnai dywyllwch, a nos fydd:

† ynddi yr ymlusga pob bwystfil coed.

21 *t* Y cenawon llewod a ruant am ysglyfaeth, ac a geisiant eu bwyd gan DDUW.

22 *Pan* godo haul, ymgasglant, a gorweddant yn eu llochesau.

23 Dyn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.

24 Mor lliosog yw dy weithredoedd, O ARGLWYDD! gwnaethost hwynt oll mewn doethineb: llawn yw y ddaear o'th gyfoeth.

25 *Felly y mae* y môr mawr, llydan: yno *y mae* ymlusgiaid heb rifedi, bwystfilod bychain a mawrion.

26 Yno yr â y llongau: *yno y mae* y lefiathan, *yr hwn* a luniaist i chwarae ynddo.

27 *u* Y rhai hyn oll a ddisgwyliant wrthyt; am roddi *iddynt* eu bwyd yn ei bryd.

28 A roddech iddynt, a gasglant: agori dy law, a diwellir hwynt â daioni.

29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau a drallodir: *x* dygi ymaith eu hanadl, *a* threngant, a dychwelant i'w llwch.

30 *y Pan* ollyngych dy yspryd, y crëir hwynt; ac yr adnewyddi wyneb y ddaear.

31 Gogoniant yr ARGLWYDD fydd yn dragywydd: yr ARGLWYDD a lawenycha yn ei weithredoedd.

32 Efe a edrych ar y ddaear, a hi a gryna: *z efe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, a hwy a fygant.

33 *a* Canaf i'r ARGLWYDD tra fyddwyf fyw: canaf i'm DUW tra fyddwyf.

34 Bydd melus fy myfyrdod am dano: mi a lawenychaf yn yr ARGLWYDD.

35 Darfydded y pechaduriaid o'r tir, na fydded yr annuwiolion mwy. Fy enaid, bendithia di yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CV.

1 *Cynghor i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef.* 7 *Ystori rhagluniaeth Duw tu ag at Abraham,* 16 *at Joseph,* 23 *at Jacob yn yr Aipht,* 26 *at Moses yn gwaredu yr Israeliaid,* 37 *a'r Israeliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, yn eu porthi hwy yn yr anialwch, ac yn eu plannu y'ngwlad Canaan.*

a CLODFORWCH yr ARGLWYDD; galwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym mysg y bobloedd.

2 Cenwch iddo, canmolwch ef: ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau ef.

3 Gorfoleddwch yn ei enw sanctaidd: llawenyched calon y rhai a geisiant yr ARGLWYDD.

4 Ceisiwch yr ARGLWYDD a'i nerth: ceisiwch ei wyneb ef bob amser.

5 Cofiwch ei ryfeddodau y rhai a wnaeth efe; ei wyrthiau, a barnedigaethau ei enau;

6 Chwi hâd Abraham ei was ef, chwi meibion Jacob ei etholedigion.

7 Efe *yw* yr ARGLWYDD ein DUW ni: ei farnedigaethau ef *sydd* trwy yr holl ddaear.

8 Cofiodd ei gyfammod byth, y gair a orchymynodd efe i fil o genhedlaethau:

† Heb. *y mae ei holl fwystfilod yn ymlusgo yn y coed.*
t Job 38. 39. Joel 1. 20.
u Ps. 136. 25. a 145. 15. a 147. 9.
x Job 34. 14, 15. Ps. 146. 4. Preg. 12. 7.
y Es. 32. 15. Ezec. 37. 9.
z Ps. 144. 5.
a Ps. 63. 4. a 146. 2.
a 1 Chron. 16. 8. Es. 12. 4.

9 *b* Yr hyn a ammododd efe âg Abraham, a'i lw i Isaac;

10 A'r *hyn* a osododd efe yn ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod tragywyddol i Israel;

11 Gan ddywedyd, *c* I ti y rhoddaf dir Canaan, † rhandir eich etifeddiaeth.

12 *d* Pan oeddynt ychydig o rifedi, ïe, ychydig, a *e* dïeithriaid ynddi:

13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, o'r *naill* deyrnas at bobl arall:

14 *f* Ni adawodd i neb eu gorthrymmu: ïe, *g* ceryddodd frenhinoedd o'u plegid;

15 *Gan ddywedyd*, Na chyffyrddwch â'm rhai enneiniog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.

16 *h* Galwodd hefyd am newyn ar y tir: *a* ‖ dinystriodd holl ‖ *i* gynhaliaeth bara.

17 *k* Anfonodd wr o'u blaen hwynt, *l* Joseph, *yr hwn* a werthwyd yn was.

18 *m* Cystuddiasant ei draed ef mewn gefyn: ei enaid a aeth mewn heiyrn:

19 Hyd yr amser y daeth ei air ef: gair yr ARGLWYDD a'i profodd ef.

20 *n* Y brenhin a anfonodd, ac a'i gollyngodd ef; llywodraethwr y bobl, ac a'i rhyddhâodd ef.

21 *o* Gosododd ef yn arglwydd ar ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl † gyfoeth:

22 I rwymo ei dywysogion ef wrth ei ewyllys; ac *i* ddysgu doethineb i'w henuriaid ef.

23 *p* Aeth Israel hefyd i'r Aipht; a Jacob a ymdeithiodd *q* yn nhir Ham.

24 Ac *r* efe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'u gwnaeth yn gryfach nâ'u gwrthwynebwyr.

25 *s* Trodd eu calon hwynt i gasâu ei bobl ef, i wneuthur yn ddichellgar â'i weision.

26 *t* Efe a anfonodd Moses ei was; *ac* Aaron, yr hwn a ddewisasai.

27 *u* Hwy a ddangosasant † ei arwyddion ef yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhir Ham.

28 *x* Efe a anfonodd dywyllwch, ac a dywyllodd; ac *y* nid ‖ anufuddhasant hwy ei air ef.

29 *z* Efe a drodd eu dyfroedd yn waed, ac a laddodd eu pysgod.

30 *a* Eu tir a heigiodd lyffaint yn ystafelloedd eu brenhinoedd.

31 *b* Efe a ddywedodd, a daeth cymmysgbla, *a* llau yn eu holl fro hwynt.

32 *c* Efe a † wnaeth eu gwlaw hwynt yn genllysg, *ac* yn fflammau tân yn eu tir.

33 Tarawodd hefyd eu gwinwydd, a'u ffigyswydd; ac a ddrylliodd goed eu gwlad hwynt.

34 *d* Efe a ddywedodd, a daeth y locustiaid, a'r lindys, yn aneirif;

35 Y rhai a fwyttasant yr holl laswellt yn eu tir hwynt, ac a ddifasant ffrwyth eu daear hwynt.

36 *e* Tarawodd hefyd bob cyntafanedig yn eu tir hwynt, *f* blaenffrwyth eu holl nerth hwynt.

37 *g* Ac a'u dug hwynt allan âg arian ac aur; ac heb *un* llesg yn eu llwythau.

b Gen. 17. 2. a 22. 16, &c. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.
c Gen. 13. 15. a 15. 18.
† Heb. *llinyn.*
d Gen. 34. 30. Deut. 7. 7. a 26. 5.
e Heb. 11. 9.
f Gen. 35. 5.
g Gen. 12. 17. a 20. 3, 7.
h Gen. 41. 54.
‖ *thorrodd.*
‖ *ffon.*
i Lef. 26. 26. Es. 3. 1. Ezec. 4. 16.
k Gen. 45. 5. a 50. 20.
l Gen. 37. 28.
m Gen. 39. 20. a 40. 15.
n Gen. 41. 14.
o Gen. 41. 40.
† Heb. *feddiant.*
p Gen. 46. 6.
q Ps. 106. 22.
r Exod. 1. 7.
s Exod. 1. 8, &c.
t Exod. 3. 10. a 4. 12, 14.
u Exod. 7, a 8, a 9. Ps. 78. 34, &c.
† Heb. *eiriau ei.*
x Exod. 10. 22.
y Ps. 99. 7.
‖ Neu, *oeddynt ufudd i'w air ef.*
z Exod. 7. 20.
a Exod. 8. 6.
b Exod. 8. 17, 24.
c Exod. 9. 23.
† Heb. *roddes.*
d Exod. 10. 4, 13.
e Exod. 12. 29. Ps. 78. 51.
f Gen. 49. 3.
g Exod. 12. 35.

h Exod. 12. 33. 38 [h]Llawenychodd yr Aipht pan
aethant allan: canys syrthiasai eu
harswyd arnynt hwy.
i Exod. 13. 21. 39 [i]Efe a daenodd gwmmwl yn
dô, a thân i oleuo liw nos.
k Exod. 16. 12, &c. 40 [k]Gofynasant, ac efe a ddug sofl-
l Ps. 78. 24, 25. ieir; ac [l]a'u diwallodd â bara nefol.
m Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. 1 Cor. 10. 4. 41 [m]Efe a holltodd y graig, a'r
dyfroedd a ddylifodd; cerddasant
ar hyd lleoedd sychion *yn* afonydd.
42 Canys efe a gofiodd [n]ei air
n Gen. 15. 14. sanctaidd, *ac* Abraham ei was.
43 Ac a ddug ei bobl allan mewn
llawenydd; ei etholedigion mewn
† Heb. *cân*. † gorfoledd.
o Deut. 6. 10, 11. Jos. 13. 7. 44 [o]Ac a roddes iddynt diroedd
y cenhedloedd: a meddiannasant
lafur y bobloedd.
p Deut. 4. 1, 40. a 6. 21–25. 45 [p]Fel y cadwent ei ddeddfau
ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau.
Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CVI.

1 Y Psalmydd yn annog i foliannu Duw: 4 yn gweddio am faddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw â'r tadau. 7 Ystori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw. 47 Y mae efe yn diweddu â gweddi ac â moliant.

† Heb. *Haleluiah.* †MOLWCH yr ARGLWYDD.
a 1 Chron. 16. 34. [a b]Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd ei drugar-
b Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1. edd *a bery* yn dragywydd.
2 Pwy a draetha nerthoedd yr
ARGLWYDD? *ac* a fynega ei holl
fawl ef?
3 Gwyn eu byd a gadwant farn, *a'r*
hwn a wnel gyfiawnder bob amser.
c Ps. 119. 132. 4 [c]Cofia fi, ARGLWYDD, yn ol *dy*
raslonrwydd *i'th* bobl; ymwêl â mi
â'th iachawdwriaeth.
5 Fel y gwelwyf ddaioni dy ethol-
edigion, fel y llawenychwyf yn lla-
wenydd dy genedl di, fel y gorfol-
eddwyf gyd â'th etifeddiaeth.
d 1 Bren. 8. 47. Dan. 9. 5. 6 [d]Pechasom gyd â'n tadau;
gwnaethom gamwedd, anwireddus
fuom.
7 Ein tadau ni ddeallasant dy
ryfeddodau yn yr Aipht, ni chof-
iasant liosowgrwydd dy drugaredd-
e Exod. 14. 11, 12. au; [e]eithr gwrthryfelgar fuont wrth
y môr, *sef* y môr coch.
8 Etto efe a'u hachubodd hwynt
f Exod. 9. 16. er mwyn ei enw, [f]i beri adnabod ei
gadernid.
g Exod. 14. 21. 9 [g]Ac a geryddodd y môr coch,
h Es. 63. 11, 12, 13. fel y sychodd efe: a [h]thywysodd
hwynt trwy y dyfnder, megis trwy
yr anialwch.
10 Achubodd hwynt hefyd o law
eu digasog; ac a'u gwaredodd o law
y gelyn.
i Exod. 14. 27. a 15. 5. 11 [i]A'r dyfroedd a doisant eu
gwrthwynebwyr; ni adawyd un o
honynt.
k Exod. 14. 31. a 15. 1. 12 [k]Yna y credasant ei eiriau ef;
canasant ei fawl ef.
l Exod. 15. 24. a 17. 2. 13 [l]†Yn y fan yr anghofiasant ei
† Heb. *Hwy a frysiasant, ac a anghofiasant, &c.* weithredoedd ef; ni ddisgwyliasant
am ei gynghor ef:
m Num. 11. 4, 33. Ps. 78. 18. 1 Cor. 10. 6. 14 [m]Eithr blysiasant †yn ddir-
fawr yn yr anialwch; a themtiasant
† Heb. *flys yn yr.* DDUW yn y diffaethwch.
15 [n]Ac efe a roddes eu dymuniad
iddynt; eithr efe a anfonodd gulni
i'w henaid.
n Num. 11. 31. 16 [o]Cenfigennasant hefyd wrth
o Num. 16. 1, &c. Moses yn y gwersyll, *ac* wrth Aaron
sant yr ARGLWYDD.

17 [p]Y ddaear a agorodd, ac a p Num. 16. 31. Deut. 11. 6.
lyngcodd Dathan, ac a orchuddiodd
gynnulleidfa Abiram.
18 [q]Cynneuodd tân hefyd yn eu q Num. 16. 35, 46.
cynnulleidfa hwynt: fflam a losg-
odd y rhai annuwiol.
19 [r]Llo a wnaethant yn Horeb; r Exod. 32. 4.
ac ymgrymmasant i'r ddelw dawdd.
20 Felly [s]y troisant eu gogoniant s Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23.
i lun eidion yn pori glaswellt.
21 Anghofiasant DDUW eu Ha-
chubwr, yr hwn a wnelsai bethau
mawrion yn yr Aipht;
22 Pethau rhyfedd [t]yn nhir Ham; t Ps. 78. 51. a 105. 23, 27.
pethau ofnadwy wrth y môr coch.
23 [u]Am hynny y dywedodd y u Exod. 32. 10, 11, 32. Deut. 9. 19. a 10. 10.
dinystriai efe hwynt, oni buasai i
Moses ei etholedig [x]sefyll ar yr
adwy o'i flaen ef; i droi ymaith ei x Ezec. 13. 5. a 22. 30.
lidiowgrwydd ef, rhag *eu* dinystrio.
24 Diystyrasant hefyd [y]y tir dy-
munol: ni chredasant ei air ef: y Jer. 3. 19.
25 [z]Ond grwgnachasant yn eu z Num. 14. 2.
pebyll; *ac* ni wrandawsant ar lais
yr ARGLWYDD.
26 [a]Yna y dyrchafodd efe ei law a Num. 14. 28. Ps. 95. 11.
yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo
yn ‖ yr anialwch; Ezec. 20. 15. ‖ *y diffaethwch.*
27 [b]Ac i gwympo eu had ym mysg
y cenhedloedd; ac i'w gwasgaru yn b Ps. 44. 11.
y tiroedd. Ezec. 20. 23.
28 [c]Ymgyssylltasant hefyd â Baal- c Num. 25. 2, 3. a 31. 16.
peor, a bwyttasant ebyrth y meirw. Deut. 32. 17.
29 Felly y digiasant *ef* â'u dychym- Hos. 9. 10.
ygion eu hun; ac y tarawodd pla Dat. 2. 14.
yn eu mysg hwy.
30 [d]Yna y safodd Phinees, ac a d Num. 25. 7.
iawn-farnodd: a'r pla a attaliwyd.
31 A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyf-
iawnder, o genhedlaeth i genhedl-
aeth byth.
32 [e]Llidiasant *ef* hefyd wrth ddyfr- e Num. 20. 3, 13.
oedd y gynnen; fel y bu ddrwg i Deut. 3. 26.
Moses o'u plegid hwynt:
33 O herwydd cythruddo o honynt
ei yspryd ef, fel y cam-ddywedodd
â'i wefusau.
34 [f]Ni ddinystriasant y bobloedd, f Barn. 1. 21, 27.
[g]am y rhai y dywedasai yr AR-
GLWYDD wrthynt: g Deut. 7. 2.
35 [h]Eithr ymgymmysgasant â'r h Barn. 2. 2. a 3. 5, 6.
cenhedloedd; a dysgasant eu
gweithredoedd hwynt:
36 A gwasanaethasant eu delwau
hwynt; [i]y rhai a fu yn fagl iddynt. i Exod. 23. 33. Deut. 7. 16.
37 [k]Aberthasant hefyd eu meib- k 2 Bren. 16. 3. Es. 57. 5.
ion a'u merched i gythreuliaid, Ezec. 16. 20. a 20. 26.
38 Ac a dywalltasant waed gwir- 1 Cor. 10. 20.
ion, *sef* gwaed eu meibion a'u
merched, y rhai a aberthasant i
ddelwau Canaan: [l]a'r tir a halog- l Num. 35. 33.
wyd â gwaed.
39 Felly yr ymhalogasant yn eu
gweithredoedd eu hun, ac [m]y put- m Lef. 17. 7.
teiniasant gyd â'u dychymygion. Num. 15. 39.
40 Am hynny y cynneuodd dig
yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl,
fel y ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.
41 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn
llaw y cenhedloedd; a'u caseion
a lywodraethasant arnynt.
42 Eu gelynion hefyd a'u gor-
thrymmasant; a darostyngwyd
hwynt dan eu dwylaw hwy.
43 [n]Llawer gwaith y gwaredodd n Barn. 2. 16.
efe hwynt; hwythau a'u digiasant ‖ Neu,
ef â'u cynghor eu hun, a hwy a *dlodwyd.*
‖ wanhychwyd am eu hanwiredd.

44 Etto efe a edrychodd pan oedd ing arnynt, pan [o]glywodd eu llefain hwynt.
45 [p]Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhâodd yn ol lliosowgrwydd ei drugareddau:
46 [q]Ac a wnaeth iddynt gael trugaredd gan y rhai oll a'u caethiwai.
47 [r]Achub ni, O ARGLWYDD ein DUW, a chynnull ni o blith y cenhedloedd, i glodfori dy enw sanctaidd, *ac* i orfoleddu yn dy foliant.
48 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel erioed ac yn dragywydd: a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

[o] Barn. 3. 9. a 4. 3. a 6. 7. a 10. 10.
[p] Deut. 30. 3.
[q] Ezra 9. 9. Jer. 42. 12.
[r] 1 Chron. 16. 35, 36.

PSALM CVII.

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, wrth glodfori Duw, i ystyried ei amryw ragluniaeth ef,* 4 *tu ag at fforddolion,* 10 *a chaethion,* 17 *a rhai cleifion,* 23 *a morwyr,* 33 *ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd hwn.*

[a]CLODFORWCH yr ARGLWYDD; canys da *yw:* o herwydd ei drugaredd *sydd* yn dragywydd.
2 *Felly* dyweded gwaredigion yr ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe o law y gelyn;
3 Ac a gasglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r †deheu.
4 Crwydrasant yn yr anialwch mewn ffordd ddisathr, heb gael dinas i aros ynddi:
5 Yn newynog ac yn sychedig, eu henaid a lewygodd ynddynt.
6 [b]Yna y llefasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u gwaredodd o'u gorthrymderau.
7 Ac a'u tywysodd hwynt ar hyd y ffordd uniawn, i fyned i ddinas gyfanneddol.
8 [c]O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion.
9 Canys efe a ddiwalla yr enaid sychedig, ac a leinw yr enaid newynog â daioni.
10 Y rhai a breswyliant yn y tywyllwch a chysgod angau, [d]yn rhwym mewn cystudd a haiarn;
11 O herwydd anufuddhâu o honynt eiriau DUW, a dirmygu [e]cynghor y Goruchaf.
12 Am hynny yntau a ostyngodd eu calon â blinder: syrthiasant, ac nid *oedd* cynnorthwywr.
13 [f]Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.
14 [g]Dug hwynt allan o dywyllwch a chysgod angau; a drylliodd eu rhwymau hwynt.
15 [h]O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!
16 Canys efe a dorrodd y pyrth pres, ac a ddrylliodd y barrau heiyrn.
17 Ynfydion, oblegid eu camweddau, ac o herwydd eu hanwireddau, a gystuddir.
18 [i]Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a [k]daethant hyd byrth angau.
19 [l]Yna y gwaeddasant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.
20 [m]Anfonodd ei air, ac iachâodd hwynt, ac a'u gwaredodd o'u dinystr.
21 [n]O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!
22 [o]Aberthant hefyd aberth moliant; a mynegant ei weithredoedd ef mewn †gorfoledd.
23 Y rhai a ddisgynant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.
24 Hwy a welant weithredoedd yr ARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.
25 Canys efe a orchymyn, a chyfyd tymmestl-wynt, yr hwn a ddyrchafa ei donnau ef.
26 Hwy a esgynant i'r nefoedd, disgynant i'r dyfnder: [p]tawdd eu henaid gan flinder.
27 Ymdröant, ac ymsymmudant fel meddwyn: a'u holl ddoethineb a †ballodd.
28 [q]Yna y gwaeddant ar yr ARGLWYDD yn eu cyfyngder; ac efe a'u dwg allan o'u gorthrymderau.
29 [r]Efe a wna yr ystorm yn dawel; a'i thonnau a ostegant.
30 Yna y llawenhânt am eu gostegu; ac efe a'u dwg i'r porthladd a ddymunent.
31 [s]O na foliannent yr ARGLWYDD *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!
32 A dyrchafant ef y'nghynnulleidfa y bobl, a moliannant ef yn eisteddfod yr henuriaid.
33 Efe a wna afonydd yn ddiffaethwch, a ffynhonnau dyfroedd yn sychdir;
34 *A* thir ffrwythlawn yn †ddiffrwyth, am ddrygioni y rhai a drigant ynddo.
35 [t]Efe a dry yr anialwch yn llyn dwfr, a'r tir cras yn ffynhonnau dwfr.
36 Ac yno y gwna i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu:
37 Ac yr hauont feusydd, ac y plannont winllannoedd, y rhai a ddygant ffrwyth toreithiog.
38 [u]Ac efe a'u bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihâu.
39 Lleihêir hwynt hefyd, a gostyngir hwynt, gan gyfyngder, drygfyd, a chyni.
40 [x]Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a wna iddynt grwydro mewn ‖anialwch heb ffordd.
41 [y]Ond efe a gyfyd y tlawd ‖o gystudd, ac [z]a wna *iddo* deuluoedd fel praidd.
42 [a]Y rhai uniawn a welant *hyn,* ac a lawenychant: a phob [b]anwiredd a gau ei safn.
43 [c]Y neb *sydd* ddoeth, ac a gadwo hyn, hwy a ddeallant drugareddau yr ARGLWYDD.

PSALM CVIII.

1 *Dafydd yn ymwroli i foliannu Duw;* 5 *yn gweddïo am gymhorth Duw yn ol ei addewid.* 11 *Ei hyder ef ar gynhorthwy Duw.*

Càn *neu* Psalm Dafydd.

[a] Ps. 106. 1. a 118. 1. a 136. 1.
† Heb. *môr.*
[b] ad. 13, 19, 28. Hos. 5. 15.
[c] ad. 15, 21, 31.
[d] Job 36. 8.
[e] Ps. 73. 24. a 119. 24.
[f] ad. 6, 19, 28.
[g] Ps. 68. 6. a 146. 7.
[h] ad. 8, 21, 31.
[i] Job 33. 20.
[k] Ps. 9. 13. a 88. 3.
[l] ad. 6, 13, 28.
[m] Ps. 147. 15, 18. Matt. 8. 8.
[n] ad. 8, 15, 31.
[o] Lef. 7. 12. Ps. 50. 14. Heb. 13. 15.
† Heb. *cân.*
[p] Ps. 22. 14. a 119. 28. Nah. 2. 10.
† Heb. *lyngcwyd.*
[q] ad. 6, 13, 19.
[r] Matt. 8. 26.
[s] ad. 8, 15, 21.
† Heb. *halltineb.*
[t] Ps. 114. 8. Es. 41. 18.
[u] Exod. 1. 7.
[x] Job 12. 21, 24.
‖ Neu, *gwag-le.*
[y] 1 Sam. 2. 8. Ps. 113. 7, 8.
‖ Neu, *ar ol cystudd.*
[z] Ps. 78. 52.
[a] Job 22. 19.
[b] Job 5. 16. Diar. 10. 11.
[c] Jer. 9. 12. Hos. 14. 9.

[a] Ps. 57. 7, &c.

[a] PAROD yw fy nghalon, O DDUW: canaf a chanmolaf â'm gogoniant.

2 Deffro, y nabl a'r delyn: minau a ddeffrôaf yn fore.

3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ym mysg y bobloedd: canmolaf di ym mysg y cenhedloedd.

4 Canys mawr *yw* dy drugaredd oddi ar y nefoedd: a'th wirionedd a *gyrhaedd* hyd yr wybren.

[b] Ps. 57. 5, 11.

5 [b] Ymddyrcha, O DDUW, uwch y nefoedd: a bydded dy ogoniant ar yr holl ddaear;

[c] Ps. 60. 5, &c.

6 [c] Fel y gwareder dŷ rai anwyl: achub *â*'th ddeheulaw, a gwrando fi.

7 DUW a lefarodd yn ei sancteiddrwydd, Llawenychaf, rhannaf Sichem, a mesuraf ddyffryn Succoth.

8 Eiddof fi *yw* Gilead; eiddof fi Manasseh; Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen: Judah *yw* fy neddfwr.

9 Moab *yw* fy nghrochan golchi; tros Edom y taflaf fy esgid: buddugoliaethaf ar Philistia.

10 Pwy a'm dwg i'r ddinas gadarn? pwy a'm dwg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O DDUW, *yr hwn* a'n bwriaist ymaith? ac onid âi di allan, O DDUW, gyd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynhorthwy rhag cyfyngder: canys gau *yw* ymwared dyn.

13 Trwy DDUW y gwnawn wroldeb: canys efe a sathr ein gelynion.

PSALM CIX.

1 *Dafydd yn cwyno rhag enllib ei elynion, ac yn rhith Judas yn eu melldigo hwy: 16 yn dangos eu pechod hwy: 21 yn cwyno rhag ei drueni ei hun; ac yn gweddïo am help: 30 yn addaw bod yn ddïolchgar.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] Ps. 83. 1.

[a] NA thaw, O DDUW fy moliant.

† Heb. *genau twyll.*

2 Canys genau yr annuwiol a † genau y twyllodrus a ymagorasant arnaf: â thafod celwyddog y llefarasant i'm herbyn.

[b] Ps. 69. 4. Ioan 15. 25.

3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau câs; ac ymladdasant â mi [b] heb achos.

4 Am fy ngharedigrwydd y'm gwrthwynebant: minnau *a arferaf* weddi.

[c] Ps. 35. 7, 12. a 38. 20.

5 [c] Talasant hefyd i mi ddrwg am dda, a châs am fy nghariad.

[d] Zech. 3. 1.
‖ Neu, *y gwrthwynebwr.*

6 Gosod *dithau un* annuwiol arno ef; a safed [d] ‖ Satan wrth ei ddeheulaw ef.

[e] Diar. 28. 9.

7 Pan farner ef, eled yn euog; [e] a bydded ei weddi yn bechod.

[f] Act. 1. 20.

8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; *a* [f] chymmered arall ei swydd ef.

[g] Exod. 22. 24.

9 [g] Bydded ei blant yn amddifaid, a'i wraig yn weddw.

10 Gan grwydro hefyd crwydred ei blant ef, a chardottant: ceisiant hefyd *eu bara* o'u hanghyfanneddleoedd.

[h] Job 5. 5. a 18. 9.
‖ Neu, *yr ocrwr.*

11 [h] Rhwyded ‖ y ceisiad yr hyn oll sydd ganddo; ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a estyno drugaredd iddo; ac na fydded *neb* a drugarhâo wrth ei amddifaid ef.

[i] Job 18. 19.

13 [i] Torrer ymaith ei hiliogaeth ef: dilëer eu henw yn yr oes nesaf.

[k] Exod. 20. 5.

14 [k] Cofier anwiredd ei dadau o flaen yr ARGLWYDD; ac na ddilëer pechod ei fam ef.

[l] Job 18. 17. Ps. 34. 16.

15 Byddant bob amser ger bron yr ARGLWYDD, fel [l] y torro efe ymaith eu coffadwriaeth o'r tir.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, a'r cystuddiedig o galon, i'w ladd.

[m] Ezec. 35. 6.

17 [m] Hoffodd felldith, a hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhâodd oddi wrtho.

18 Iê, gwisgodd felldith fel dilledyn; a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w esgyrn.

19 Bydded iddo fel dilledyn *yr hwn* a wisgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyso efe yn wastadol.

20 Hyn *fyddo* tâl fy ngwrthwynebwyr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn fy enaid.

21 Tithau, ARGLWYDD DDUW, gwna erof fi er mwyn dy enw: am *fod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

[n] Ps. 102. 11. a 144. 4.

23 Aethum [n] fel cysgod pan gilio: fel locust y'm hysgydwir.

24 Fy ngliniau a aethant yn egwan gan ympryd; a'm cnawd a guriodd o eisieu brasder.

[o] Ps. 22. 7.

25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, [o] siglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, O ARGLWYDD fy NUW; achub fi yn ol dy drugaredd:

27 Fel y gwypont mai dy law di *yw* hyn; *mai* ti, ARGLWYDD, a'i gwnaethost.

28 Melldithiant hwy, ond bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a llawenyched dy was.

29 Gwisger fy ngwrthwynebwyr â gwarth, ac ymwisgant â'u cywilydd, megis â chochl.

30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ddirfawr â'm genau; Ie, moliannaf ef ym mysg llawer.

[p] Ps. 16. 8. a 73. 23. a 110. 5 a 121. 5.

31 O herwydd [p] efe a saif ar ddeheulaw y tlawd, i'*w* achub oddi wrth y rhai a farnant ei enaid.

PSALM CX.

1 *Brenhiniaeth,* 4 *offeiriadaeth,* 5, 7 *a goruchafiaeth Crist.*

Psalm Dafydd.

[a] Matt. 22. 44. Marc 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Petr 3. 22.

DYWEDODD [a] yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed.

2 Gwialen dy nerth a enfyn yr ARGLWYDD o Sion: llywodraetha di y'nghanol dy elynion.

[b] Ps. 96. 9.
‖ Neu, *yn fwy nâ chroth y wawr: cei wlith, &c.*
‖ *ieuengctid.*

3 Dy bobl *a fyddant* ewyllysgar yn nydd dy nerth, mewn [b] harddwch sancteiddrwydd ‖ o groth y wawr: y mae gwlith dy ‖ enedigaeth i ti.

[c] Heb. 5. 6. a 7. 17, 21. Edrych Zech. 6. 13.

4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac nid edifarhâ, Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol, yn ol urdd Melchisedec.

[d] Ps. 16. 8.
[e] Ps. 68. 21. Hab. 3. 13.

5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheulaw a drywana frenhinoedd yn nydd ei ddigofaint.

‖ Neu, *gwledydd mawr.*

6 Efe a farn ym mysg y cenhedloedd; lleinw *leoedd* â chelaneddau: [e] archolla ben ‖ llawer gwlad.

7 Efe a ŷf o'r afon ar y ffordd: am hynny y dyrcha efe *ei* ben.

PSALM CXI.

1 *Y Psalmydd, trwy ei esampl ei hun, yn annog eraill i foliannu Duw, am ei ogoneddus 5 a'i rasusol weithredoedd. 10 Mai ofn Duw sydd yn magu gwir ddoethineb.*

† Heb. *Haleluiah.* † MOLWCH yr ARGLWYDD. Clodforaf yr ARGLWYDD â'*m* holl galon, y'nghymmanfa y rhai uniawn, ac *yn* y gynnulleidfa.

2 Mawr *yw* gweithredoedd yr ARGLWYDD, wedi eu ceisio gan bawb a'u hoffant.

3 Gogoniant a harddwch *yw* ei waith ef; a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau: [a] graslawn a thrugarog *yw* yr ARGLWYDD.
[a] Ps. 86. 5. a 103. 8.

5 Rhoddodd † ymborth i'r rhai a'i hofnant ef: efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.
† Heb. *ysglyfaeth.*

6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd, i roddi iddynt etifeddiaeth y cenhedloedd.

7 Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl orchymynion *ydynt* sicr:
[b] Ps. 19. 7.

8 [c] Wedi eu sicrhâu byth ac yn dragywydd, *a'u* gwneuthur mewn gwirionedd ac uniondeb.
[c] Es. 40. 8. Matt. 5. 18.

9 Anfonodd ymwared i'w bobl: gorchymynodd ei gyfammod yn dragywyddol: sancteiddiol ac ofnadwy *yw* ei enw ef.

10 [d] Dechreuad doethineb *yw* ofn yr ARGLWYDD: ‖ deall da *sydd* gan y rhai † a wnant *ei orchymynion ef:* y mae ei foliant ef yn parhâu byth.
[d] Deut. 4. 6. Job 28. 28. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.
‖ Neu, *llwyddiant.*
† Heb. *a'u gwna hwynt.*

PSALM CXII.

1 *Duwioldeb sydd iddi addewid o'r bywyd yma, 4 ac o'r bywyd a ddaw. 10 Y bydd drwg gan yr anwir weled llwyddiant y duwiol.*

† Heb. *Haleluiah.* † MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] Gwŷn *ei* fyd y gwr a ofna yr ARGLWYDD, *ac* sydd yn hoffi ei orchymynion ef yn ddirfawr.
[a] Ps. 128. 1.

2 Ei had fydd cadarn ar y ddaear: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 Golud a chyfoeth *fydd* yn ei dŷ ef: a'i gyfiawnder sydd yn parhâu byth.

4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: trugarog, a thosturiol, a chyfiawn, *yw efe.*
[b] Job 11. 17. Ps. 97. 11.

5 [c] Gwr da sydd gymmwynasgar, ac yn rhoddi benthyg: wrth farn y llywodraetha efe ei achosion.
[c] Ps. 37. 26. Luc 6. 35.

6 Yn ddïau nid ysgogir ef byth: [d] y cyfiawn fydd byth mewn coffadwriaeth.
[d] Diar. 10. 7.

7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl drwg: ei galon sydd ddisigl, yn ymddiried yn yr ARGLWYDD.
[e] Diar. 1. 33.

8 Attegwyd ei galon: nid ofna efe, hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei elynion.

9 [f] Gwasgarodd, rhoddodd i'r tlodion; *a'i* gyfiawnder sydd yn parhâu byth; [g] ei gorn a ddyrchefir mewn gogoniant.
[f] 2 Cor. 9. 9.
[g] Ps. 75. 10.

10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn,* ac a ddigia; [i] efe a ysgyrnyga ei ddannedd, ac [k] a dawdd ymaith: [l] dymunfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.
[h] Edrych Luc 13. 28.
[i] Ps. 37. 12.
[k] Ps. 58. 7, 8.
[l] Diar. 10. 28.

PSALM CXIII.

1 *Cynghor i foliannu Duw, o herwydd ei arddercho wgrwydd, 6 a'i drugaredd.*

† MOLWCH yr ARGLWYDD. Gweision yr ARGLWYDD, molwch, *ïe,* molwch enw yr ARGLWYDD. † Heb. *Haleluiah.*

2 [a] Bendigedig fyddo enw yr ARGLWYDD o hyn allan ac yn dragywydd. [a] Dan. 2. 20.

3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad moliannus *yw* enw yr ARGLWYDD. [b] Es. 59. 19. Mal. 1. 11.

4 Uchel *yw* yr ARGLWYDD goruwch yr holl genhedloedd; [c] *a'i* ogoniant *sydd* goruwch y nefoedd. [c] Ps. 8. 1.

5 [d] Pwy *sydd* fel yr ARGLWYDD ein DUW ni, yr hwn sydd yn † preswylio yn uchel? [d] Ps. 89. 6. † Heb. *ymddyrchafu i breswylio?*

6 [e] Yr hwn a ymddarostwng i edrych *y pethau* yn y nefoedd, ac yn y ddaear? [e] Ps. 138. 6. Es. 57. 15.

7 [f] Efe sydd yn codi y tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus o'r dommen. [f] 1 Sam. 2. 8. Ps. 107. 41.

8 I'w [g] osod gyd â phendefigion, *ïe,* gyd â phendefigion ei bobl. [g] Job 36. 7.

9 [h] Yr hwn a wna i'r ammhlantadwy † gadw tŷ, *a bod* yn llawenfam plant. Canmolwch yr ARGLWYDD. [h] 1 Sam. 2. 5. Ps. 68. 9. † Heb. *drigo mewn tŷ.*

PSALM CXIV.

Dafydd, trwy esampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei eglwys.

PAN [a] aeth Israel o'r Aipht, tŷ Jacob [b] oddi wrth bobl anghyfiaith; [a] Exod. 13. 3. [b] Ps. 81. 5.

2 [c] Judah oedd ei sancteiddrwydd, *ac* Israel ei arglwyddiaeth. [c] Exod. 6. 7. a 19. 6. Deut. 27. 9.

3 [d] Y môr a welodd *hyn,* ac a giliodd; [e] yr Iorddonen a drodd yn ol. [d] Exod. 14. 21. Ps. 77. 16. [e] Jos. 3. 13, 16.

4 [f] Y mynyddoedd a neidiasant fel hyrddod, *a'r* bryniau fel ŵyn defaid. [f] Ps. 29. 6. a 68. 9.

5 [g] Beth *ddarfu* i ti, o fôr, pan giliaist? tithau Iorddonen, *paham* y tröaist yn ol? [g] Hab. 3. 8.

6 *Paham,* fynyddoedd, y neidiech fel hyrddod? *a'r* bryniau fel ŵyn defaid?

7 Ofna, di ddaear, rhag yr ARGLWYDD, rhag DUW Jacob:

8 [h] Yr hwn sydd yn troi y graig *yn* llyn dwfr, *a'r* gallestr yn ffynnon dyfroedd. [h] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 107. 35.

PSALM CXV.

1 *O herwydd bod Duw yn wir-ogoneddus, 4 ac eilunod yn wagedd, 9 y mae y Psalmydd yn cynghori rhoi hyder ar Dduw. 12 Y dylid bendithio Duw am ei fendithion.*

[a] NID i ni, O ARGLWYDD, nid i ni, ond i'th enw dy hun dod ogoniant, er mwyn dy drugaredd, *ac* er mwyn dy wirionedd. [a] Edrych Es. 48. 11. Ezec. 36. 32.

2 [b] Paham y dywedai y cenhedloedd, Pa le yn awr *y mae* eu DUW hwynt? [b] Ps. 42. 3, 10. a 79. 10. Joel 2. 17.

3 Ond ein DUW ni *sydd* yn y nefoedd: [c] efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oll. [c] Ps. 135. 6.

4 [d] Eu delwau hwy *ydynt o* aur ac arian, gwaith dwylaw dynion. [d] Deut. 4. 28. Ps. 135. 15. Jer. 10. 3, &c.

5 Genau *sydd* iddynt, ond ni lefarant; llygaid *sydd* ganddynt, ond ni welant:

6 *Y mae* clustiau iddynt, ond ni

chlywant; ffroenau *sydd* ganddynt,
ond ni aroglant.
7 Dwylaw *sydd* iddynt, ond ni
theimlant; traed *sydd* iddynt, ond
ni cherddant; ni leisiant chwaith
â'u gwddf.
8 Y rhai a'u gwnant ydynt fel
hwythau, *a* phob un a ymddiriedo
ynddynt.
[e] Edrych Ps. 118. 1, 2, 3, 4. a 135. 12, 20. 9 [e] O Israel, ymddiried di yn yr
ARGLWYDD: [f] efe *yw* eu porth a'u
tarian.
[f] Ps. 33. 20. Diar. 30. 5. 10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn
yr ARGLWYDD: efe *yw* eu porth
a'u tarian.
11 Y rhai a ofnwch yr AR-
GLWYDD, ymddiriedwch yn yr AR-
GLWYDD: efe *yw* eu porth a'u tarian.
12 Yr ARGLWYDD a'n cofiodd ni:
efe *a'n* bendithia: bendithia efe
dŷ Israel; bendithia efe dŷ Aaron.
[g] Ps. 128. 1, 4. 13 [g] Bendithia efe y rhai a ofnant
† Heb. *gyd â.* yr ARGLWYDD, fychain † a mawr-
ion.
14 Yr ARGLWYDD a'ch chwanega
chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant
hefyd.
15 Bendigedig *ydych* chwi gan yr
ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nef
a daear.
16 Y nefoedd, *ie*, y nefoedd *ydynt*
eiddo yr ARGLWYDD: a'r ddaear a
roddes efe i feibion dynion.
[h] Ps. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Es. 38. 18. 17 [h] Y meirw ni foliannant yr
ARGLWYDD, na'r neb sydd yn disgyn
i ddistawrwydd.
[i] Dan. 2. 20. 18 [i] Ond nyni a fendithiwn yr
ARGLWYDD o hyn allan ac yn
dragywydd. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVI.

1 *Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled tu ag at Dduw am ei wared ef:* 12 *ac yn ymegnïo i fod yn ddiolchgar.*

DA gennyf wrando o'r ARGLWYDD
ar fy llef, *a'm* gweddïau.
2 Am ostwng o hono ei glust at-
taf, am hynny llefaf dros fy nyddiau
arno *ef.*
[a] Ps. 18. 5, 6. 3 [a] Gofidion angau a'm cylchyn-
† Heb. *cawsant.* asant, a gofidiau uffern a'm † dal-
iasant: ing a blinder a gefais.
4 Yna y gelwais ar enw yr
ARGLWYDD; Attolwg, ARGLWYDD,
gwared fy enaid.
5 Graslawn *yw* yr ARGLWYDD, a
chyfiawn; a thosturiol *yw* ein Duw
ni.
6 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw
y rhai annichellgar: tlodais, ac efe
a'm hachubodd.
7 Dychwel, O fy enaid, i'th or-
[b] Ps. 13. 6. phwysfa; canys [b] yr ARGLWYDD fu
dda wrthyt.
[c] Ps. 56. 13. 8 [c] O herwydd i ti waredu fy
enaid oddi wrth angau, fy llygaid
oddi wrth ddagrau, *a'm* traed rhag
llithro.
9 Rhodiaf o flaen yr ARGLWYDD
[d] Ps. 27. 13. [d] yn nhir y rhai byw.
[e] 2 Cor. 4. 13. 10 [e] Credais, am hynny y llefer-
ais: cystuddiwyd fi yn ddirfawr.
[f] Ps. 31. 22. 11 [f] Mi a ddywedais yn fy ffrwst,
[g] Rhuf. 3. 4. [g] Pob dyn *sydd* gelwyddog.
12 Beth a dalaf i'r ARGLWYDD,
am ei holl ddoniau i mi?
13 Phiol iachawdwriaeth a gym-
meraf, ac ar enw yr ARGLWYDD y
galwaf.
14 [h] Fy addunedau a dalaf i'r [h] Ps. 22. 25. ad. 18.
ARGLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl
bobl ef.
15 [i] Gwerthfawr y'ngolwg yr AR- [i] Ps. 72. 14.
GLWYDD *yw* marwolaeth ei saint ef.
16 O ARGLWYDD, yn ddïau [k] dy [k] Ps. 143. 12.
was di *ydwyf* fi; dy was di *ydwyf* fi,
[l] mab dy wasanaeth-wraig: dattod- [l] Ps. 86. 16.
aist fy rhwymau.
17 Aberthaf i ti [m] aberth moliant; [m] Lef. 7. 12.
a galwaf ar enw yr ARGLWYDD.
18 [n] Talaf fy addunedau i'r AR- [n] ad. 14.
GLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl
bobl,
19 Y'nghynteddoedd tŷ yr AR-
GLWYDD, yn dy ganol di, O Jeru-
salem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVII.

Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

[a] MOLWCH yr ARGLWYDD, yr holl [a] Rhuf. 15. 11.
genhedloedd: clodforwch ef,
yr holl bobloedd.
2 O herwydd ei drugaredd ef tu
ag attom ni sydd fawr: a gwirionedd
yr ARGLWYDD *a bery* yn dragywydd.
Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVIII.

1 *Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd.* 5 *Y Psalmydd, wrth a brofasai efe ei hun, yn dangos mor dda ydyw hyderu ar Dduw.* 19 *Mynegi dyfodiad Crist yn ei deyrnas, dan rith a chysgod y Psalmydd.*

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; [a] 1 Cron. 16. 8.
canys da *yw:* o herwydd ei Ps. 106. 1. a 107. 1. a 136. 1.
drugaredd *a bery* yn dragywydd.
2 [b] Dyweded Israel yr awr hon, [b] Edrych Ps. 115. 9, &c.
fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn
dragywydd.
3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod
ei drugaredd ef *yn parhâu* yn dra-
gywydd.
4 Yn awr dyweded y rhai a ofnant
yr ARGLWYDD; fod ei drugaredd ef
yn parhâu yn dragywydd.
5 [c] † Mewn ing y gelwais ar yr [c] Ps. 120. 1.
ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a'm † Heb. *Allan o ing.*
clybu, *ac* [d] *a'm gosododd* mewn [d] Ps. 18. 19.
ehangder.
6 [e] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi, [e] Ps. 27. 1. a 56. 4, 11.
nid ofnaf: beth a wna dyn i mi?
7 [f] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi [f] Es. 51. 12. Heb. 13. 6.
ym mhlith fy nghynnorthwywyr:
am hynny y caf weled *fy ewyllys* ar
fy nghaseion.
8 [g] Gwell *yw* gobeithio yn yr [g] Ps. 54. 4. a 40. 4. a 62. 8, 9.
ARGLWYDD, nag ymddiried mewn
dyn. Jer. 17. 5, 7.
9 [h] Gwell *yw* gobeithio yn yr [h] Ps. 146. 3.
ARGLWYDD, nag ymddiried mewn
tywysogion.
10 Yr holl genhedloedd a'm ham-
gylchynasant: ond yn enw yr AR-
GLWYDD mi a'u torraf hwynt ym-
aith.
11 Amgylchynasant fi; ie, am-
gylchynasant fi: ond yn enw yr
ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt
ymaith.
12 Amgylchynasant fi [i] fel gwen- [i] Deut. 1. 44.
yn; diffoddasant [k] fel tân drain: o [k] Preg. 7. 6.
herwydd yn enw yr ARGLWYDD mi
a'u torraf hwynt ymaith.
13 Gan wthio y gwthiaist fi, fel y
syrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm [l] Exod. 15. 2.
cynnorthwyodd. Es. 12. 2.
14 [l] Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth

a'*m* cân; ac sydd iachawdwriaeth i
mi.
15 Llef gorfoledd a iachawdwr-
iaeth *sydd* ym mhebyll y cyfiawn:
deheulaw yr ARGLWYDD sydd yn
gwneuthur grymmusder.
16 Deheulaw yr ARGLWYDD a
ddyrchafwyd: deheulaw yr AR-
GLWYDD sydd yn gwneuthur grym-
musder.
m Ps. 6. 5. Hab. 1. 12. — 17 *m* Ni byddaf farw, ond byw;
a mynegaf weithredoedd yr AR-
GLWYDD.
18 Gan gospi y'm cospodd yr
ARGLWYDD: ond ni'm rhoddodd i
farwolaeth.
n Es. 26. 2. — 19 *n* Agorwch i mi byrth cyfiawn-
der: âf i mewn iddynt, *a* chlodforaf
yr ARGLWYDD.
20 Dyma borth yr ARGLWYDD;
o Es. 35. 8. Dat. 21. 27. a 22. 14, 15. — *o* y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.
21 Clodforaf di; o herwydd i ti
fy ngwrando, a'th fod yn iachawd-
wriaeth i mi.
p Matt. 21. 42. Marc 12. 10. Luc 20. 17. Act. 4. 11. Eph. 2. 20. 1 Petr 2. 4, 7. — 22 *p* Y maen a wrthododd yr adeil-
adwyr, a aeth yn ben i'r gongl.
23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn;
hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.
24 Dyma y dydd a wnaeth yr
ARGLWYDD; gorfoleddwn a llawen-
ychwn ynddo.
25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn
awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn
awr lwyddiant.
q Matt. 21. 9. a 23. 39. Marc 11. 9. Luc 19. 38. Edrych Zech. 4. 7. — 26 *q* Bendigedig *yw* a ddêl yn enw
yr ARGLWYDD: bendithiasom chwi
o dŷ yr ARGLWYDD.
27 DUW *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn
a lewyrchodd i ni: rhwymwch yr
aberth â rhaffau, hyd wrth gyrn yr
allor.
28 Fy NUW *ydwyt* ti, a mi a'th
glodforaf: dyrchafaf di, fy NUW.
29 Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw*: o herwydd yn dragy-
wydd *y pery* ei drugaredd ef.

PSALM CXIX.

Y Psalm hon sydd yn cynnwys amryw weddi-au, a moliannau, ac addewidion ufudd-dod.

ALEPH.

a Ps. 128. 1. — GWYN fyd y rhai perffaith *eu*
ffordd, *a* y rhai a rodiant yng
nghyfraith yr ARGLWYDD.
2 Gwŷn fyd y rhai a gadwant ei
dystiolaethau ef; *ac* a'i ceisiant ef
â'u holl galon.
b 1 Ioan 3. 9. a 5. 18. — 3 *b* Y rhai hefyd ni wnant anwir-
edd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.
4 Ti a orchymynaist gadw dy or-
chymynion yn ddyfal.
5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw
dy ddeddfau!
6 Yna ni'm gwaradwyddid, pan
edrychwn ar dy holl orchymynion.
c ad. 1, 71. — 7 *c* Clodforaf di âg uniondeb calon,
pan ddysgwyf farnedigaethau dy
gyfiawnder.
8 Cadwaf dy ddeddfau; O na âd fi
yn hollol.

BETH.

9 Pa fodd y glanhâ llangc ei
lwybr? wrth ymgadw yn ol dy air
di.
10 A'm holl galon y'th geisiais:
d Ps. 37. 31. Luc 2. 19, 51. — na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy
orchymynion.
11 *d* Cuddiais dy ymadroddion yn
fy nghalon, fel na phechwn i'th
erbyn.
12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendigedig:
e dysg i mi dy ddeddfau. — *e* ad. 26, 33, 64, 68, 108, 124, 135.
13 A'm gwefusau y treuthais holl
farnedigaethau dy enau.
14 Bu mor llawen gennyf ffordd
dy dystiolaethau, â'r holl olud.
15 Yn dy orchymynion y myfyr-
iaf, ac ar dy lwybrau yr edrychaf.
16 Yn dy ddeddfau yr ymddigrif-
af: nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 Bydd dda wrth dy was, *fel* y
byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.
18 Datguddia fy llygaid, fel y gwel-
wyf bethau rhyfedd allan o'th gyf-
raith di.
19 *f* Dieithr *ydwyf* fi ar y ddaear: — *f* Gen. 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
na chudd di rhagof dy orchymyn-
ion.
20 *g* Drylliwyd fy enaid gan awydd — *g* Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 84. 2.
i'th farnedigaethau bob amser.
21 Ceryddaist y beilchion || mell-
digedig, y rhai a gyfeiliornant oddi — || Neu, *a melldigedig yw y rhai*, &c.
wrth dy orchymynion.
22 Tro oddi wrthyf gywilydd a
dirmyg: oblegid dy dystiolaethau
di a gedwais.
23 Tywysogion hefyd a eisteddas-
ant, *ac* a ddywedasant i'm herbyn:
dy was dithau a fyfyriai yn dy
ddeddfau.
24 *h* A'th dystiolaethau *oeddynt* fy — *h* ad. 77, 92.
hyfrydwch *a*'m cynghorwyr.

DALETH.

25 *i* Glynodd fy enaid wrth y llwch: — *i* Ps. 44. 25.
k bywhâ fi yn ol dy air. — *k* ad. 40. Ps. 143. 11.
26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwran-
dewaist fi: *l* dysg i mi dy ddeddfau. — *l* ad. 12. Ps. 25. 4. a 27. 11. a 86. 11.
27 Gwna i mi ddeall ffordd dy
orchymynion; a mi a fyfyriaf yn
dy ryfeddodau.
28 *m* Diferodd fy enaid gan ofid: — *m* Ps. 107. 26.
nertha fi yn ol dy air.
29 Cymmer oddi wrthyf ffordd y
celwydd; ac yn raslawn dod i mi
dy gyfraith.
30 Dewisais ffordd gwirionedd:
gosodais dy farnedigaethau *o'm
blaen*.
31 Glynais wrth dy dystiolaethau:
O ARGLWYDD, na'm gwaradwydda.
32 Ffordd dy orchymynion a redaf,
pan *n* ehangech fy nghalon. — *n* Es. 60. 5.

HE.

33 *o* Dysg i mi, O ARGLWYDD, ffordd — *o* ad. 12.
dy ddeddfau, a chadwaf hi *hyd* y
diwedd.
34 Gwna i mi ddeall, a chadwaf dy
gyfraith; ie, cadwaf hi â'*m* holl
galon.
35 Gwna i mi gerdded yn llwybr dy
orchymynion: canys ynddo y mae
fy ewyllys.
36 Gostwng fy nghalon at dy dyst-
iolaethau, ac nid at gybydd-dra.
37 *p* Tro heibio fy llygaid, rhag — *p* Es. 33. 15.
q edrych ar wagedd; *a* bywhâ fi yn — *q* Diar. 23. 5.
dy ffyrdd.
38 Sicrhâ dy air i'th was, yr hwn
sydd yn ymroddi i'th ofn di.
39 Tro heibio fy ngwaradwydd yr
wyf yn ei ofni: canys dy farnedig-
aethau *sydd* dda.
40 Wele, awyddus ydwyf i'th or-
chymynion: *r* gwna i mi fyw yn dy — *r* ad. 25, 88, 107, 149, 156, 159.
gyfiawnder.

FAU.

41 Deued i mi dy drugaredd, ARGLWYDD, *a'th* iachawdwriaeth yn ol dy air.

42 Yna ‖ yr attebaf i'm cablydd: o herwydd yn dy air y gobeithiais.

‖ Neu, *yr attebaf beth i'r hwn a'm ceryddo.*

43 Na ddwg dithau air y gwirionedd o'm genau yn llwyr: o herwydd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais.

44 A'th gyfraith a gadwaf yn wastadol, byth ac yn dragywydd.

45 Rhodiaf hefyd mewn ehangder: o herwydd dy orchymynion di a geisiaf.

46 [s] Ac am dy dystiolaethau di y llefaraf o flaen brenhinoedd ac ni bydd cywilydd gennyf.

[s] Ps. 138. 1. Matt. 10. 18, 19.

47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynion, y rhai a hoffais.

48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at dy orchymynion, y rhai a gerais; a mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 Cofia y gair wrth dy was, yn yr hwn y peraist i mi obeithio.

50 Dyma fy nghysur yn fy nghystudd: canys dy air di a'm bywhâodd i.

51 Y beilchion a'm gwatwarasant yn ddirfawr: *er hynny* ni throais oddi wrth dy gyfraith di.

52 Cofiais, O ARGLWYDD, dy farnedigaethau erioed; ac ymgysurais.

53 Dychryn a ddaeth arnaf, oblegid yr annuwiolion, y rhai sydd yn gadu dy gyfraith di.

54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.

55 [t] Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y nos; a chedwais dy gyfraith.

[t] Ps. 63. 6.

56 Hyn oedd gennyf, am gadw o honof dy orchymynion di.

CHETH.

57 [u] O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt;* dywedais y cadwn dy eiriau.

[u] Ps. 16. 5. Jer. 10. 16. Galar. 3. 24.

58 Ymbiliais â'th wyneb â'*m* holl galon: trugarhâ wrthyf yn ol dy air.

59 Meddyliais am fy ffyrdd, a throais fy nhraed at dy dystiolaethau di.

60 Brysiais, ac nid oedais gadw dy orchymynion.

61 ‖ Minteioedd yr annuwiolion a'm hyspeiliasant: *ond* nid anghofiais dy gyfraith di.

‖ Neu, *Byddinoedd.*

62 Hanner nos y cyfodaf i'th foliannu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.

63 Cyfaill *ydwyf* fi i'r rhai oll a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant dy orchymynion.

64 Llawn yw y ddaear o'th drugaredd, O ARGLWYDD: [x] dysg i mi dy ddeddfau.

[x] ad. 12, 26.

TETH.

65 Gwnaethost yn dda â'th was, O ARGLWYDD, yn ol dy air.

66 Dysg i mi iawn ddeall a gwybodaeth: o herwydd dy orchymynion di a gredais.

67 [y] Cyn fy nghystuddio, yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di.

[y] ad. 71. Jer. 31. 18, 19.

68 Da *ydwyt,* a daionus: [z] dysg i mi dy ddeddfau.

[z] ad. 12, 26.

69 Y beilchion a glytiasent gelwydd i'm herbyn: minnau a gadwaf dy orchymynion â'm holl galon.

70 [a] Cyn frased a'r bloneg yw eu calon: minnau a ymddigrifais yn dy gyfraith di.

[a] Ps. 17. 10. Es. 6. 10.

71 [b] Da *yw* i mi fy nghystuddio; fel y dysgwn dy ddeddfau.

[b] ad. 67. Heb. 12. 10, 11.

72 [c] Gwell i mi gyfraith dy enau, nâ miloedd o aur ac arian.

[c] ad. 127. Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.

IOD.

73 [d] Dy ddwylaw a'm gwnaethant, ac a'm lluniasant: pâr i mi ddeall, fel y dysgwyf dy orchymynion.

[d] Job 10. 8. Ps. 100. 3. a 138. 8.

74 [e] Y rhai a'th ofnant a'm gwelant, ac a lawenychant; oblegid gobeithio o honof yn dy air di.

[e] Ps. 34. 2.

75 Gwn ARGLWYDD, mai † cyfiawn *yw* dy farnedigaethau; ac [f] *mai* mewn ffyddlondeb y'm cystuddiaist.

† Heb. *cyfiawnder.*
[f] Heb. 12. 10.

76 Bydded, attolwg, dy drugaredd i'm cysuro, yn ol dy air i'th wasanaethwr.

77 Deued i mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwydd [g] dy gyfraith *yw* fy nigrifwch.

[g] ad. 24, 47, 174.

78 Cywilyddier y beilchion, canys gwnant gam â mi yn ddïachos: *ond* myfi a fyfyriaf yn dy orchymynion di.

79 Tröer attaf fi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dystiolaethau.

80 Bydded fy nghalon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

CAPH.

81 [h] Diffygiodd fy enaid am dy iachawdwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn disgwyl.

[h] Ps. 73. 26. a 84. 2.

82 [i] Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd Pa bryd y'm diddeni?

[i] ad. 123. Ps. 69. 3.

83 Canys [k] ydwyf fel costrel mewn mŵg; *ond* nid anghofiais dy ddeddfau.

[k] Job 30. 30.

84 [l] Pa nifer *yw* dyddiau dy was? pa bryd y gwnei farn ar y rhai a'm herlidiant?

[l] Ps. 39. 4.

85 [m] Y beilchion a gloddiasant byllau i mi, yr hyn nid *yw* wrth dy gyfraith di.

[m] Ps. 35. 7.

86 Dy holl orchymynion *ydynt* ‖ wirionedd: ar gam y'm herlidiasant; cymmorth fi.

‖ Neu, *ffyddlondeb.*

87 Braidd na'm difasant ar y ddaear; minnau ni adewais dy orchymynion.

88 [n] Bywhâ fi yn ol dy drugaredd; felly y cadwaf dystiolaeth dy enau.

[n] ad. 40.

LAMED.

89 [o] Yn dragywydd, O ARGLWYDD, y mae dy air wedi ei sicrhâu yn y nefoedd.

[o] Ps. 89. 2. Matt. 24. 34, 35.

90 Dy wirionedd *sydd* hyd genhedlaeth, a chenhedlaeth: seiliaist y ddaear, a hi a saif.

91 Wrth dy farnedigaethau y safant heddyw: canys dy weision *yw* pob peth.

92 Oni bâi *fod* [p] dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, darfuasai yna am danaf yn fy nghystudd.

[p] ad. 24.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymynion: canys â hwynt y'm bywhêaist.

94 Eiddot ti *ydwyf,* cadw fi: o herwydd dy orchymynion a geisiais.

95 Y rhai annuwiol a ddisgwyliasant

ant am danaf i'm difetha: *ond* dy
dystiolaethau di a ystyriaf fi.
[q] Matt. 5. 18. a 24. 35. 96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd
ar bob perffeithrwydd: *ond* dy
orchymyn di *sydd* dra ehang.

MEM.

97 Mor gu gennyf dy gyfraith di!
[r] Ps. 1. 2. [r] hi *yw* fy myfyrdod ‖ beunydd.
‖ *ar hŷd y dydd.* 98 A'th orchymynion yr ydwyt yn
fy ngwneuthur yn ddoethach nâ'm
† Heb. mae. gelynion: canys byth *y* † *maent* gyd
â mi.
99 Deallais fwy nâ'm holl athraw-
on: o herwydd dy dystiolaethau *yw*
fy myfyrdod.
100 Deallais yn well nâ'r henur-
iaid, am fy mod yn cadw dy orchy-
mynion di.
101 Atteliais fy nhraed oddi wrth
bob llwybr drwg, fel y cadwn dy air
di.
102 Ni chiliais oddi wrth dy
farnedigaethau: o herwydd ti a'm
dysgaist.
[s] Ps. 19. 10. Diar. 8. 11. 103 [s] Mor felus yw dy ciriau † i'm
† Heb. *i daflod fy ngenau!* genau! *melusach* nâ mêl i'm safn.
104 Trwy dy orchymynion di y
pwyllais: am hynny [t] y caseais bob
[t] ad. 128. gau lwybr.

NUN.

‖ Neu, *Canwyll.* 105 ‖ [u] Llusern *yw* dy air i'm traed,
[u] Diar. 6. 23. a llewyrch i'm llwybr.
[x] Neh. 10. 29. 106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y
cadwn farnedigaethau dy gyf-
iawnder.
107 Cystuddiwyd fi yn ddirfawr:
[y] ad. 88. [y] bywhâ fi, O ARGLWYDD, yn ol dy
air.
108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd
foddlawn i ewyllysgar offrymmau
[z] ad. 12, 26. fy ngenau, a [z] dysg i mi dy farn-
edigaethau.
[a] Job 13. 14. 109 [a] *Y mae* fy enaid yn fy llaw
yn wastadol: er hynny nid wyf yn
anghofio dy gyfraith.
[b] Ps. 140. 5. a 141. 9. 110 [b] Y rhai annuwiol a osodasant
fagl i mi: ond ni chyfeiliornais oddi
wrth dy orchymynion.
[c] Deut. 33. 4. 111 [c] Cymmerais dy orchymynion
yn etifeddiaeth dros byth: o her-
[d] ad. 77, 92, 174. wydd [d] llawenydd fy nghalon *ydynt.*
112 Gostyngais fy nghalon i
wneuthur dy ddeddfau byth, *hyd* y
diwedd.

SAMECH.

113 Meddyliau *ofer* a gaseais; a'th
gyfraith di a hoffais.
[e] Ps. 32. 7. a 91. 1. 114 [e] Fy lloches a'm tarian *ydwyt:*
yn dy air y gobeithiaf.
[f] Ps. 6. 8. a 139. 19. Matt. 7. 23. 115 [f] Ciliwch oddi wrthyf, rai
drygionus: canys cadwaf orchy-
mynion fy NUW.
116 Cynnal fi yn ol dy air, fel y
byddwyf byw: ac na âd i mi gywil-
yddio am fy ngobaith.
117 Cynnal fi, a diangol fyddaf:
ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn
wastadol.
118 Sethraist y rhai oll a gyfeil-
iornant oddi wrth dy ddeddfau:
canys twyllodrus *yw* eu dichell
† Heb. *Gwnaethost i holl, &c. ddarfod fel, &c.* hwynt.
119 † Bwriaist heibio holl annuw-
iolion y tir [g] *fel* sothach: am hynny
yr hoffais dy dystiolaethau.
[g] Ezec. 22. 8. 120 [h] Dychrynodd fy nghnawd
[h] Hab. 3. 16. rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farn-
edigaethau.

AIN.

121 Gwnaethum farn a chyfiawn-
der: na âd fi i'm gorthrymmwyr.
122 Mechnïa dros dy was er daioni:
na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.
123 [i] Fy llygaid a ballasant am dy [i] ad. 81, 82.
iachawdwriaeth, ac am ymadrodd
dy gyfiawnder.
124 Gwna i'th was yn ol dy dru-
garedd, a [k] dysg i mi dy ddeddfau. [k] ad. 12.
125 Dy was *ydwyf* fi; pâr i mi
ddeall, fel y gwypwyf dy dystiol-
aethau.
126 Amser *yw* i'r ARGLWYDD
weithio: diddymmasant dy gyfraith
di.
127 [l] Am hynny yr hoffais dy orchy- [l] ad. 72.
mynion yn fwy nag aur; ie, yn fwy Ps. 19. 10.
nag aur coeth. Diar. 8. 11.
128 Am hynny uniawn y cyfrifais
dy orchymynion *am* bob *peth; a*
[m] chaseais bob gau lwybr. [m] ad. 104.

PE.

129 Rhyfedd *yw* dy dystiolaethau:
am hynny y ceidw fy enaid hwynt.
130 Agoriad dy ciriau a rydd
oleuni: [n] pair ddeall i rai anni- [n] Ps. 19. 7.
chellgar.
131 Agorais fy ngenau, a dyhêais:
oblegid awyddus oeddwn i'th orchy-
mynion di.
132 [o] Edrych arnaf, a thrugarhâ [o] Ps. 106. 4.
wrthyf, [p] yn ol dy arfer ‖ i'r rhai a [p] 2 Thess. 1.
garant dy enw. 6, 7.
133 [q] Cyfarwydda fy nghamrau yn ‖ Neu, *tu ag at y rhai.*
dy air: ac [r] na lywodraethed dim [q] Ps. 17. 5.
anwiredd arnaf. [r] Ps. 19. 13.
134 Gwared fi oddi wrth orthrym- Rhuf. 6. 12.
der dynion: felly y cadwaf dy or-
chymynion.
135 [s] Llewyrcha dy wyneb ar dy [s] Ps. 4. 6.
was: a [t] dysg i mi dy ddeddfau. [t] ad. 12, 26.
136 [u] Afonydd o ddyfroedd a red- [u] Jer. 9. 1. a
ant o'm llygaid: am na chadwas- 14. 17.
ant dy gyfraith di. Edrych Ezec. 9. 4.

TSADI.

137 Cyfiawn *ydwyt* ti, O AR-
GLWYDD, ac uniawn *yw* dy farnedig-
aethau.
138 Dy dystiolaethau *y rhai* a
orchymynaist, *ydynt* † gyfiawn, a † Heb.
ffyddlawn iawn. *gyfiawnder a ffyddlondeb.*
139 [x] Fy zêl a'm † difâodd; o
herwydd i'm gelynion anghofio dy [x] Ps. 69. 9.
ciriau di. Ioan 2. 17.
140 [y] Purwyd dy ymadrodd yn † Heb.
ddirfawr: am hynny y mae dy was *torrodd ymaith.*
yn ei hoffi. [y] Ps. 12. 6. a
141 Bychan *ydwyf* fi, a dirmygus: 18. 30.
ond nid anghofiais dy orchymynion. Diar. 30. 5.
142 Dy gyfiawnder *sydd* gyfiawn-
der byth, a'th gyfraith *sydd* wirion-
edd.
143 Adfyd a chystudd a'm † goddi- † Heb.
weddasant: *a*'th orchymynion *oedd* *cawsant.*
fy nigrifwch.
144 Cyfiawnder dy dystiolaethau
a bery yn dragywydd: gwna i mi
ddeall, a byw fyddaf.

COPH.

145 Llefais â'*m* holl galon; clyw
fi, O ARGLWYDD: dy ddeddfau a
gadwaf.
146 Llefais arnat; achub fi, ‖ a ‖ Neu, *fel y*
chadwaf dy dystiolaethau. *cadwyf.*
147 [z] Achubais flaen y cyfddydd, [z] Ps. 5. 3. a
a gwaeddais; wrth dy air y dis- 130. 6.
gwyliais.

148 [a]Fy llygaid a achubasant flaen
gwyliadwriaethau *y nos,* i fyfyrio
yn dy air di.
149 Clyw fy llef yn ol dy drugar-
edd: ARGLWYDD, [b]bywhâ fi yn ol
dy farnedigaethau.
150 Y rhai a ddilynant ysgelerder
a nesasant *arnaf:* ymbellasant oddi
wrth dy gyfraith di.
151 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* agos;
a'th holl orchymynion *sydd* wirion-
edd.
152 Er ys talm y gwyddwn am dy
dystiolaethau, seilio o honot hwynt
yn dragywydd.

RESH.

153 Gwel fy nghystudd, a gwared
fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.
154 [c]Dadleu fy nadl, a gwared fi:
[d]bywhâ fi yn ol dy air.
155 [e]Pell *yw* iachawdwriaeth oddi
wrth y rhai annuwiol: o herwydd
ni cheisiant dy ddeddfau di.
156 Dy drugareddau, ARGLWYDD,
sydd aml: [f]bywhâ fi yn ol dy farn-
edigaethau.
157 Llawer *sydd* yn fy erlid, ac
yn fy ngwrthwynebu; *er hynny* ni
thröais oddi wrth dy dystiolaethau.
158 Gwelais y troseddwyr, a gres-
ynais am na chadwent dy air di.
159 Gwel fy mod yn hoffi dy or-
chymynion: ARGLWYDD, [g]bywhâ fi
yn ol dy drugarowgrwydd.
160 †Gwirionedd o'r dechreuad
yw dy air; a phob un o'th gyfiawn
farnedigaethau *a bery* yn dragy-
wydd.

SCHIN.

161 Tywysogion a'm herlidiasant
heb achos: er hynny fy nghalon a
grynai rhag dy air di.
162 Llawen ydwyf fi oblegid dy air,
fel un yn cael ysglyfaeth lawer.
163 Celwydd a gasêais, ac a ffi-
eiddiais: *a'th* gyfraith di a hoffais.
164 Seithwaith yn y dydd yr ydwyf
yn dy glodfori; o herwydd dy gyf-
iawn farnedigaethau.
165 [h]Heddwch mawr fydd i'r rhai
a garant dy gyfraith: ac nid *oes*
dramgwydd iddynt.
166 [i]Disgwyliais wrth dy iach-
awdwriaeth di, O ARGLWYDD; a
gwneuthum dy orchymynion.
167 Fy enaid a gadwodd dy dyst-
iolaethau; a hoff iawn gennyf
hwynt.
168 Cedwais dy orchymynion a'th
dystiolaethau: canys *y mae* fy holl
ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 Nesâed fy ngwaedd o'th flaen,
ARGLWYDD: gwna i mi ddeall yn ol
dy air.
170 Deued fy ngweddi ger dy fron:
gwared fi yn ol dy air.
171 [k]Fy ngwefusau a draetha fol-
iant, pan ddysgech i mi dy ddeddfau.
172 Fy nhafod a ddatgan dy air:
o herwydd dy holl orchymynion
sydd gyfiawnder.
173 Bydded dy law i'm cynnorth-
wyo: o herwydd [l]dy orchymynion
di a ddewisais.
174 [m]Hiraethais, O ARGLWYDD,
am dy iachawdwriaeth; [n]a'th gyf-
raith *yw* fy hyfrydwch.

[a] Ps. 63. 1, 6.
[b] ad. 40, 154.
[c] Ps. 35. 1. Mic. 7. 9.
[d] ad. 40.
[e] Job 5. 4.
[f] ad. 149.
[g] ad. 88.
† Heb. *Dechreuad dy air sydd wirionedd.*
[h] Diar. 3. 2.
[i] Gen. 49. 18. ad. 174.
[k] ad. 7.
[l] Jos. 24. 22. Diar. 1. 29.
[m] ad. 166.
[n] ad. 15, 24, 47, 77, 111.

175 Bydded byw fy enaid, fel y'th
folianno di; a chynnorthwyed dy
farnedigaethau fi.
176 [o]Cyfeiliornais fel dafad wedi
colli: cais dy was; oblegid nid ang-
hofiais dy orchymynion.

[o] Es. 53. 6. Luc 15. 4, &c.

PSALM CXX.

1 Dafydd yn gweddïo yn erbyn Döeg; 3 yn ceryddu ei dafod ef: 5 yn cwyno fod yn rhaid iddo gyttal a lucheddu gyd â'r anwir.

Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais
[a]yn fy nghyfyngder, ac efe a'm
gwrandawodd i.
2 ARGLWYDD, gwared fy enaid oddi
wrth wefusau celwyddog, *ac* oddi
wrth dafod twyllodrus.
3 ‖ Beth a roddir i ti? neu pa beth
a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?
4 Llymion saethau cawr, ynghyd â
marwor meryw.
5 Gwae fi, fy mod yn preswylio ym
Mesech, yn cyfanneddu [b]ym mheb-
yll Cedar.
6 Hir y trigodd fy enaid gyd â'r
hwn oedd yn casâu tangnefedd.
7 Heddychol *ydwyf* fi: ond pan
lefarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

Cylch 1058.
[a] Ps. 118. 5. Jonah 2. 2.
‖ Neu, *Beth a rydd tafod twyllodrus i ti? neu, beth a ychwanega i ti?*
[b] 1 Sam. 25. 1. Jer. 49. 29.

PSALM CXXI.

Mawr ddiogelwch y duwiol, sydd yn hyderu ar nawdd ac ymddiffyn Duw.

Caniad y graddau.

‖ DYRCHAFAF fy llygaid i'r
mynyddoedd, o'r lle y daw
fy nghymmorth.
2 [a]Fy nghymmorth *a ddaw* oddi
wrth yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth
nefoedd a daear.
3 Ni âd efe i'th droed lithro: ac
[b]ni huna dy geidwad.
4 Wele, ni huna ac ni chwsg
ceidwad Israel.
5 Yr ARGLWYDD *yw* dy geidwad:
yr ARGLWYDD *yw* [c]dy gysgod [d]ar
dy ddeheulaw.
6 [e]Ni'th dery yr haul y dydd,
na'r lleuad y nos.
7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag
pob drwg: efe a geidw dy enaid.
8 Yr ARGLWYDD [f]a geidw dy
fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd
hwn hyd yn dragywydd.

‖ Neu, *A ddyrchafaf fi.* Edrych Jer. 3. 23.
[a] Ps. 124. 8.
[b] Ps. 127. 1. Es. 27. 3.
[c] Es. 25. 4.
[d] Ps. 16. 8. a 109. 31.
[e] Ps. 91. 5. Es. 49. 10. Dat. 7. 16.
[f] Deut. 28. 6.

PSALM CXXII.

1 Dafydd yn dangos ei lawenydd dros yr eglwys; 6 ac yn gweddïo am heddwch idai.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

LLAWENYCHAIS pan ddy-
wedent wrthyf, Awn i dŷ yr
ARGLWYDD.
2 Ein traed a safant o fewn dy
byrth di, O Jerusalem.
3 Jerusalem a adeiladwyd fel
dinas [a]wedi ei chyd-gyssylltu ynddi
ei hun.
4 [b]Yno yr esgyn y llwythau,
llwythau yr ARGLWYDD, [c]yn dyst-
iolaeth i Israel, i foliannu enw yr
ARGLWYDD.
5 Canys yno †y gosodwyd gor-
sedd-feingciau barn, gorsedd-feingc-
iau tŷ Dafydd.
6 Dymunwch heddwch Jerusalem:
llwydded y rhai a'th hoffant.
7 Heddwch fyddo o fewn dy
ragfur, *a* ffyniant yn dy balasau.

[a] Edrych 2 Sam. 5. 9.
[b] Exod. 23. 17. Deut. 16. 16.
[c] Exod. 16. 34.
† Heb. *yr eistedd.*

8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyf-
eillion y dywedaf yn awr, Heddwch
fyddo i ti.
9 Er mwyn tŷ yr ARGLWYDD ein
d Neh. 2. 10. Duw, [d] y ceisiaf i ti ddaioni.

PSALM CXXIII.

1 *Y duwiol yn dangos eu hyder ar Dduw; 3 ac yn gweddïo a'r gael eu gwared oddi wrth ddirmyg.*

Caniad y graddau.

a Ps. 121. 1. ATTAT [a] ti y dyrchafaf fy llyg-
b Ps. 115. 3. aid, ti yr hwn [b] a breswyli yn
y nefoedd.
2 Wele, fel *y mae* llygaid gweis-
ion ar law eu meistraid, *neu* fel *y*
mae llygaid llaw-forwyn ar law ei
meistres; felly *y mae* ein llygaid ni
ar yr ARGLWYDD ein DUW, hyd oni
thrugarhao efe wrthym ni.
3 Trugarhâ wrthym, ARGLWYDD,
trugarhâ wrthym; canys llanwyd ni
â dirmyg yn ddirfawr.
4 Yn ddirfawr y llanwyd ein
henaid â gwatwargerdd y rhai go-
ludog, *ac* â dïystyrwch y beilchion.

PSALM CXXIV.

Yr eglwys yn bendithio Duw am ei ryfeddol ymwared.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

ONI *buasai* yr ARGLWYDD yr
a Ps. 129. 1. hwn a fu gyd â ni, [a] y gall
Israel ddywedyd yn awr;
2 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yr
hwn a fu gyd â ni, pan gyfododd
dynion yn ein herbyn:
3 Yna y'n llyngcasent ni yn fyw,
pan ennynodd eu llid hwynt i'n
herbyn:
4 Yna y dyfroedd a lifasai drosom,
y ffrwd a aethai dros ein henaid:
5 Yna yr aethai dros ein henaid
‖ beilchion. ddyfroedd ‖ chwyddedig.
6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD,
yr hwn ni roddodd ni yn ysglyfaeth
i'w dannedd hwynt.
b Ps. 91. 3. Diar. 6. 5. 7 Ein henaid a ddïangodd [b] fel
aderyn o fagl yr adarwyr: y fagl a
dorrwyd, a ninnau a ddïanghasom.
c Ps. 121. 2. 8 [c] Ein porth ni *sydd* yn enw yr
ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nef-
oedd a daear.

PSALM CXXV.

1 *Diogelwch y rhai sydd yn ymddiried yn Nuw. 4 Gweddi dros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.*

Caniad y graddau.

Y RHAI a ymddiriedant yn yr
ARGLWYDD, *fyddant* fel myn-
ydd Sïon, *yr hwn* ni syflir, *ond* a
bery yn dragywydd.
2 *Fel y mae* Jerusalem *a'r* myn-
yddoedd o'i hamgylch; felly *y mae*
yr ARGLWYDD o amgylch ei bobl,
o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.
a Diar. 22. 8. Es. 14. 5. 3 Canys [a] ni orphwys gwïalen
annuwioldeb ar randir y rhai cyf-
iawn; rhag i'r rhai cyfiawn estyn
eu dwylaw at anwiredd.
4 O ARGLWYDD, gwna ddaioni
i'r rhai daionus, ac i'r rhai uniawn
yn eu calonnau.
b Diar. 2. 15. 5 Ond y rhai a ymdroant i'w
c Ps. 128. 6. Gal. 6. 16. [b] troëydd, yr ARGLWYDD a'u gyrr
gyd â gweithredwyr anwiredd: *a*
bydd [c] tangnefedd ar Israel.

PSALM CXXVI.

1 *Yr eglwys, wrth ddangos coffa o'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed, 4 yn gweddïo am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.*

Caniad y graddau.

PAN † ddychwelodd yr ARGLWYDD † Heb. dychwelodd ddychweliad.
gaethiwed Sïon, [a] yr oeddym fel a Act. 12. 9.
rhai yn breuddwydio.
2 Yna [b] y llanwyd ein genau â b Job. 8. 21.
chwerthin, a'n tafod â chanu: yna
y dywedasant ym mysg y cenhedl-
oedd, Yr ARGLWYDD a † wnaeth † Heb. fawrhaodd wneuthur i'r, &c.
bethau mawrion i'r rhai hyn.
3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni
bethau mawrion; *am hynny* yr
ydym yn llawen.
4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caeth-
iwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.
5 [c] Y rhai sydd yn hau mewn c Edrych Jer. 31. 9, &c.
dagrau, a fedant mewn ‖ gorfoledd. ‖ Neu, cân.
6 Yr hwn sydd yn myned rhag-
ddo, ac yn wylo, gan ddwyn ‖ had ‖ Neu, hadlestr.
gwerthfawr, gan ddyfod a ddaw
mewn gorfoledd, dan gludo ei ys-
gubau.

PSALM CXXVII.

1 *Rhinwedd bendithion Duw. 3 Dawn Duw yw plant rhinweddol.*

Caniad y graddau ‖ i Solomon. ‖ Neu, o'r eiddo, Ps. 72, titl.

OS yr ARGLWYDD nid adeilada
y tŷ, ofer y llafuria ei adeilad-
wyr wrtho: os [a] yr ARGLWYDD ni a Ps. 121. 3, 4, 5.
cheidw y ddinas, ofer y gwylia y
ceidwad.
2 Ofer i chwi fore-godi, myned yn
hwyr i gysgu, bwytta bara gofidiau: b Gen. 33. 5. a 48. 4. Jos. 24. 3, 4.
felly y rhydd efe hûn i'w anwylyd.
3 Wele, [b] plant *ydynt* etifeddiaeth c Deut. 28. 4.
yr ARGLWYDD: [c] *ei* wobr *ef yw* d Edrych Job 5. 4. Diar. 27. 11.
ffrwyth y groth.
4 Fel *y mae* saethau yn llaw y ‖ Neu, ddarostyngant y gelynion; megis Ps. 18. 47. neu, ddifethant.
cadarn; felly *y mae* plant ieuenge-
tid.
5 Gwŷn *ei* fyd y gwr a lanwodd
ei gawell saethau â hwynt: [d] nis
gwaradwyddir hwy, pan ‖ ymddi-
ddanant â'r gelynion yn y porth.

PSALM CXXVIII.

Yr amryw fendithion sydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

Caniad y graddau.

[a] GWYN *ei* fyd pob un sydd yn a Ps. 112. 1. a 115. 13. a 119. 1.
ofni yr ARGLWYDD; yr hwn
sydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.
2 [b] Canys mwynhâi lafur dy ddwy- b Es. 3. 10.
law: gwŷn dy fyd, a da *fydd* i ti.
3 Dy wraig *fydd* fel gwinwydden
ffrwythlawn ar hyd ystlysau dy dŷ:
dy blant fel planhigion olew-wydd
o amgylch dy ford.
4 Wele, fel hyn yn ddïau y ben-
dithir y gwr a ofno yr ARGLWYDD.
5 [c] Yr ARGLWYDD a'th fendithia c Ps. 134. 3.
allan o Sïon; a thi a gai weled
daioni Jerusalem holl ddyddiau dy
einioes.
6 A thi a gai weled plant dy blant,
a [d] thangnefedd ar Israel. d Ps. 125. 5.

PSALM CXXIX.

1 *Y mae yn annog i folianu Duw, am gadw Israel yn ei fawr gystuddiau. 5 Melldithio y rhai a gasânt eglwys Dduw.*

Caniad y graddau.

LLAWER gwaith y'm cystudd- a Edrych Ezec. 23. 3. Hos. 2. 15. a 11. 1.
iasant [a] o'm hieuengctid, [b] y
dichon Israel ddywedyd yn awr:
2 Llawer gwaith y'm cystuddias- b Ps. 124. 1.

ant o'm hieuengctid: etto ni'm
gorfuant.
3 Yr arddwyr a arddasant ar fy
nghefn: estynasant eu cwysau yn
hirion.
4 Yr ARGLWYDD *sydd* gyfiawn: efe
a dorrodd raffau y rhai annuwiol.
5 Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer
yn eu hol, y rhai a gasânt Sïon.
6 Byddant fel glaswellt pen tai,
‖ *tyfo.* yr hwn a wywa cyn y ‖ tynner ef
ymaith:
7 A'r hwn ni leinw y pladurwr ei
law; na'r hwn fyddo yn rhwymo yr
ysgubau, ei fynwes.
8 Ac ni ddywed y rhai a ânt
[c] Ruth 2. 4. heibio, [c] Bendith yr ARGLWYDD
arnoch: bendithiwn chwi yn enw
yr ARGLWYDD.

PSALM CXXX.

1 *Y Psalmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi: 5 a'i ddïoddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Israel i obeithio yn Nuw.*

Caniad y graddau.

[a] Galar. 3. 55. Jonah 2. 2. O'R [a] dyfnder y llefais arnat, O
ARGLWYDD.
2 ARGLWYDD, clyw fy llefain; ystyr-
ied dy glustiau wrth lef fy ngweddi-
au.
[b] Ps. 143. 2. 3 [b] Os creffi ar anwireddau, AR-
GLWYDD, O ARGLWYDD, pwy a saif?
4 Ond *y mae* gyd â thi faddeuant,
[c] 1 Bren. 8. 40. Ps. 2. 11. Jer. 33. 9. fel [c] y'th ofner.
5 [d] Disgwyliaf am yr ARGLWYDD:
[d] Ps. 27. 14. a 33. 20. a 40. 1. Es. 8. 17. a 30. 18. disgwyl fy enaid, ac yn ei air ef y
gobeithiaf.
6 [e] Fy enaid *sydd yn disgwyl* am
[e] Ps. 63. 6. a 119. 147. yr ARGLWYDD yn fwy nag *y mae* y
gwylwyr am y bore; ‖ *yn fwy nag*
‖ Neu, *y rhai sydd yn gwylied am y bore.* *y mae* y gwylwyr am y bore.
7 Disgwylied Israel am yr AR-
GLWYDD; o herwydd *fy mae* tru-
[f] Ps. 86. 5, 15. garedd gyd â'r ARGLWYDD, ac aml
ymwared gyd âg ef.
[g] Ps. 103. 3, 4. 8 Ac [g] efe a wared Israel oddi wrth
eu holl anwireddau.

PSALM CXXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ostyngeiddrwydd; 3 ac yn annog Israel i obeithio yn Nuw.*

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

O ARGLWYDD, nid ymfalchï-
odd fy nghalon, ac nid ym-
[a] Rhuf. 12. 16. ddyrchafodd fy llygaid: [a] ni rodiais
chwaith mewn pethau rhŷ fawr, a
† Heb. *ryfedd.* rhŷ † uchel i mi.
2 Eithr gosodais a gostegais fy
[b] Matt. 18. 3. 1 Cor. 14. 20. enaid, [b] fel un wedi ei ddiddyfnu
oddi wrth ei fam: fy enaid *sydd*
ynof fel un wedi ei ddiddyfnu.
3 Disgwylied Israel wrth yr AR-
† Heb. *awr hon.* GLWYDD, o'r † pryd hwn hyd yn
dragywydd.

PSALM CXXXII.

1 *Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei dduwiol ofal dros yr arch; 8 yn gweddïo wrth symmudo yr arch; 11 ac yn ail-adrodd addewidion Duw iddo.*

Caniad y graddau.

Cyleb 1004. O ARGLWYDD, cofia Dafydd,
a'i holl flinder:
2 Y modd y tyngodd efe wrth yr
[a] Gen. 49. 24. ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i [a] gym-
mus DDUW Jacob.
3 Ni ddeuaf i fewn pabell fy
nhŷ, ni ddringaf ar erchwyn fy
ngwely;

4 [b] Ni roddaf gwsg i'm llygaid, *na* [b] Diar. 6. 4.
hûn i'm hamrantau,
5 Hyd oni chaffwyf le i'r AR-
GLWYDD, † preswylfod i gymmus † Heb. *preswylfëydd.*
DDUW Jacob.
6 Wele, clywsom am dani yn Eph-
ratah: [c] cawsom hi ym meusydd y [c] 1 Sam. 7. 1.
coed.
7 Awn i'w bebyll ef; [d] ymgrym- [d] Ps. 5. 7. a 99. 5.
mwn o flaen ei fainge-draed ef.
8 [e] Cyfod, ARGLWYDD, i'th orphwys- [e] Num. 10. 35. 2 Chron. 6. 41, 42.
fa; ti, ac arch dy gadernid.
9 [f] Gwisged dy offeiriaid gyfiawn- [f] Job 29. 14. Es. 61. 10.
der; a gorfoledded dy saint.
10 Er mwyn Dafydd dy was, na
thro ymaith wyneb dy Enneiniog.
11 [g] Tyngodd yr ARGLWYDD *mewn* [g] Ps. 89. 3, 4, 33, &c. a 110. 4.
gwirionedd i Dafydd; ni thry efe
oddi wrth hynny; [h] O ffrwyth dy
† gorph y gosodaf ar dy orsedd- [h] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 8. 25. 2 Chron. 6. 16. Luc 1. 69. Act. 2. 30.
fainge.
12 Os ceidw dy feibion fy nghyf-
ammod a'm ‖ tystiolaeth, y rhai a
ddysgwyf iddynt; eu meibion hwy- † Heb, *fru.*
thau yn dragywydd a eisteddant ar ‖ *tystiolaethau.*
dy orsedd-fainge.
13 Canys dewisodd yr ARGLWYDD
Sïon: *ac* a'*i* chwennychodd yn drig-
fa iddo ei hun.
14 [i] Dyma fy ngorphwysfa yn dra- [i] Ps. 68. 16.
gywydd: yma y trigaf; canys chwen-
nychais hi.
15 Gan fendithio y bendithiaf ei [k] Ps. 147. 14.
lluniaeth: diwallaf ei thlodion â
bara.
16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wisgaf âg [l] 2 Chron. 6. 41. Ps. 149. 4.
iachawdwriaeth: a'i saint dan ganu
a ganant.
17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd [m] Ezec. 29. 21. Luc 1. 69.
flaguro: darperais ‖ lamp i'm Hen- ‖ Neu, *ganwyll:* Edrych 1 Bren. 11. 36. a 15. 4. 2 Chron. 21. 7.
neiniog.
18 Ei elynion ef a wisgaf â chy-
wilydd: arno yntau y blodeua ei
goron.

PSALM CXXXIII.

Budd cymmundeb y saint.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

WELE, mor ddaïonus ac mor
hyfryd *yw* [a] trigo o frodyr [a] Gen. 13. 8.
ynghyd.
2 *Y mae* fel [b] yr ennaint gwerth- [b] Exod. 30. 25, 30.
fawr ar y pen, yn disgyn ar hŷd y
farf, *sef* barf Aaron; yr hwn *oedd* yn
disgyn ar hyd ymyl ei wisgoedd ef:
3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y* [c] Deut. 4. 48.
gwlith yn disgyn ar fynyddoedd
Sïon: canys [d] yno y gorchymynodd [d] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 42. 8.
yr ARGLWYDD y fendith, *sef* bywyd
yn dragywydd.

PSALM CXXXIV.

Y mae yn annog i fendithio Duw.

Caniad y graddau.

WELE, [a] holl weision yr AR- [a] Ps. 135. 1, 2.
GLWYDD, bendithiwch yr AR-
GLWYDD, [b] y rhai ydych yn sefyll yn [b] 1 Chron. 9. 33.
nhŷ yr ARGLWYDD y nos.
2 Dyrchefwch eich dwylaw ‖ *yn* ‖ Neu, *mewn sancteiddrwydd.*
y cyssegr; a bendithiwch yr AR-
GLWYDD.
3 [c] Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth [c] Ps. 128. 5.
nefoedd a daear, a'th fendithio di
allan o Sïon.

PSALM CXXXV.

1 *Y mae yn annog i glodfori Duw, am ei drugaredd, 5 am ei allu, 8 ac am ei farnedigaethau. 15 Ofered yw eilunod. 19 Y mae yn annog i fendithio Duw.*

MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch
enw yr ARGLWYDD; [a]gweision
yr ARGLWYDD, molwch *ef*.
2 Y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ yr
ARGLWYDD, y'nghynteddoedd tŷ ein
DUW ni,
3 [b]Molwch yr ARGLWYDD; canys da
yw yr ARGLWYDD; cenwch i'w enw;
canys hyfryd *yw*.
4 Oblegid [c]yr ARGLWYDD a ddeth-
olodd Jacob iddo ei hun, *ac* Israel
yn briodoriaeth iddo.
5 Canys mi a wn mai [d]mawr *yw* yr
ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni
goruwch yr holl dduwiau.
6 [e]Yr ARGLWYDD a wnaeth yr hyn
oll a fynnai yn y nefoedd, ac yn y
ddaear, yn y môr, ac yn yr holl
ddyfnderau.
7 [f]Y mae yn codi tarth o eithaf-
oedd y ddaear; [g]mellt a wnaeth efe
ynghyd â'r gwlaw; gan ddwyn y
gwynt allan o'i drysorau.
8 [h]Yr hwn a darawodd gyntafaned-
ig yr Aipht, †yn ddyn ac yn anifail.
9 [i]Danfonodd arwyddion a rhy-
feddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar
Pharaoh, ac ar ei holl weision.
10 [k]Yr hwn a darawodd genhedl-
oedd lawer, ac a laddodd frenhin-
oedd cryfion;
11 Sehon brenhin yr Amoriaid, ac
Og brenhin Basan, a [l]holl fren-
hiniaethau Canaan:
12 [m]Ac a roddodd eu tir hwynt *yn*
etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Israel
ei bobl.
13 [n]Dy enw, O ARGLWYDD, *a bery*
yn dragywydd; dy goffadwriaeth,
O ARGLWYDD, †o genhedlaeth i
genhedlaeth.
14 [o]Canys yr ARGLWYDD a farna ei
bobl, a bydd edifar ganddo o ran ei
weision.
15 [p]Delwau y cenhedloedd *ydynt*
arian ac aur, gwaith dwylaw dyn.
16 Genau sydd iddynt, ond ni
lefarant; llygaid sydd ganddynt,
ond ni welant.
17 Y mae clustiau iddynt, ond ni
chlywant; nid oes chwaith anadl yn
eu genau.
18 Fel hwynt y mae y rhai a'u
gwnant, a phob un a ymddiriedo
ynddynt.
19 [q]Tŷ Israel, bendithiwch yr AR-
GLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD,
tŷ Aaron.
20 Tŷ Lefi, bendithiwch yr AR-
GLWYDD: y rhai a ofnwch yr AR-
GLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD.
21 Bendithier yr ARGLWYDD [r]o
Sïon, yr hwn sydd yn trigo yn Jeru-
salem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXXXVI.

Y mae yn annog i foliannu Duw am ei drugareddau neillduol.

[a]CLODFORWCH yr ARGLWYDD;
canys da *yw*: [b]o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
2 Clodforwch [c]DDUW y duwiau:
oblegid ei drugaredd *sydd* yn dra-
gywydd.
3 Clodforwch ARGLWYDD yr ar-
glwyddi: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd.
4 [d]Yr hwn yn unig sydd yn

[a] Ps. 134. 1.
[b] Ps. 147. 1.
[c] Exod. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. a 10. 15.
[d] Ps. 95. 3. a 97. 9.
[e] Ps. 115. 3.
[f] Jer. 10. 13. a 51. 16.
[g] Job 28. 25, 26. a 38. 24, &c. Zech. 10. 1.
[h] Exod. 12. 12, 29. Ps. 78. 51. a 136. 10.
† Heb. *o ddyn hyd anifail.*
[i] Exod. 7, a 8, a 9, a 10, a 14.
[k] Num. 21. 24, 25, 26, 34, 35. Ps. 136. 17, &c.
[l] Jos. 12. 7.
[m] Ps. 78. 55. a 136. 21, 22.
[n] Exod. 3. 15. Ps. 102. 12.
† Heb. *i genhedlaeth a chenhedlaeth.*
[o] Deut. 32. 36.
[p] Ps. 115. 4, 5, 6, 7, 8.
[q] Ps. 115. 9, &c.
[r] Ps. 134. 3.
[a] Ps. 106. 1. a 107. 1. a 118. 1.
[b] 1 Chron. 16. 34, 41.
[c] Deut. 10. 17.
[d] Ps. 72. 18.

gwneuthur rhyfeddodau: canys ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
5 [e]Yr hwn a wnaeth y nefoedd
mewn doethineb: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
6 [f]Yr hwn a estynodd y ddaear
oddi ar y dyfroedd: oblegid ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
7 [g]Yr hwn a wnaeth oleuadau
mawrion: canys ei drugaredd *sydd*
yn dragywydd:
8 [h]Yr haul, i †lywodraethu y dydd:
canys ei drugaredd *sydd* yn dragy-
wydd:
9 Y lleuad a'r sêr, i lywodraethu y
nos: canys ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd.
10 [i]Yr hwn a darawodd yr Aipht
yn eu cyntaf-anedig: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd:
11 [k]Ac a ddug Israel o'u mysg
hwynt: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd:
12 [l]A llaw gref, ac â braich estyn-
edig: o herwydd ei drugaredd *sydd*
yn dragywydd.
13 [m]Yr hwn a rannodd y môr
coch yn ddwy ran: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
14 Ac a wnaeth i Israel fyned trwy
ei ganol: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd.
15 [n]Ac a ysgytiodd Pharaoh a'i lu
yn y môr coch: o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd.
16 [o]Ac a dywysodd ei bobl trwy yr
anialwch: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd.
17 [p]Yr hwn a darawodd frenhin-
oedd mawrion: o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd:
18 [q]Ac a laddodd frenhinoedd
ardderchog: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd:
19 [r]Sehon brenhin yr Amoriaid:
o herwydd ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd:
20 [s]Ac Og brenhin Basan: o her-
wydd ei drugaredd *sydd* yn dra-
gywydd:
21 [t]Ac a roddodd eu tir hwynt yn
etifeddiaeth: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd:
22 Yn etifeddiaeth i Israel ei was:
o herwydd ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd.
23 Yr hwn yn ein hisel-radd a'n
cofiodd ni: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd:
24 Ac a'n hachubodd ni oddi wrth
ein gelynion: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd.
25 [u]Yr hwn sydd yn rhoddi ym-
borth i bob cnawd: canys ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd.
26 Clodforwch DDUW y nefoedd:
canys ei drugaredd *sydd* yn dragy-
wydd.

PSALM CXXXVII.

1 *Dianwadalwch yr Iuddewon mewn caethiwed.* 7 *Y prophwyd yn melldithio Edom a Babel.*

WRTH afonydd ‖Babilon, yno
yr eisteddasom, ac wylasom,
pan feddyliasom am Sïon.
2 Ar yr helyg o'u mewn y crogasom
ein telynau.
3 Canys yno y gofynodd y rhai a'n

[e] Gen. 1. 1. Diar. 3. 19. Jer. 51. 15.
[f] Gen. 1. 9. Ps. 24. 2. Jer. 10. 12.
[g] Gen. 1. 14.
[h] Gen. 1. 16.
† Heb. *lywodraeth y dydd.*
[i] Exod. 12. 29.
[k] Exod. 12. 51. a 13. 17.
[l] Exod. 6. 6.
[m] Exod. 14. 21, 22. Ps. 78. 13.
[n] Exod. 14. 27.
[o] Exod. 15. 22.
[p] Ps. 135. 10, 11.
[q] Deut. 29. 7.
[r] Num. 21. 21.
[s] Num. 21. 33.
[t] Jos. 12. 1, &c. Ps. 135. 12.
[u] Ps. 104. 27. a 145. 15. a 147. 9.
Cylch 570.
‖ Neu, *Babilon yr eisteddasom, ac a, &c.*

caethiwasent i ni † gân: a'r rhai a'n ‖ [a] hanrheithiasai, lawenydd, *gan ddywedyd;* Cenwch i ni *rai* o ganiadau Sïon.

4 Pa fodd y canwn gerdd yr ARGLWYDD mewn gwlad ddieithr?

5 Os anghofiaf di, Jerusalem, anghofied fy neheulaw *ganu.*

6 Glyned fy nhafod wrth daflod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jerusalem goruwch † fy llawenydd pennaf.

7 Cofia, ARGLWYDD, [b] blant Edom yn nydd Jerusalem; y rhai a ddywedant, Dinoethwch, dinoethwch *hi*, hyd ei sylfaen.

8 O ferch Babilon, [c] a anrheithir: gwŷn *ei* fyd [d] † a dalo i ti fel y gwnaethost i ninnau.

9 Gwŷn *ei* fyd a gymmero ac [e] a darawo dy rai bach wrth y † meini.

† Heb. *eiriau cân.* ‖ Neu, *gwnaethant yn garneddau,* neu, *yn bentyrrau.* [a] Ps. 79. 1. † Heb. *fy mhen-llawenydd.* [b] Jer. 49. 7. Galar. 4. 22. Ezec. 25. 12. Obad. 10, &c. [c] Es. 13. 1. a 47. 1. Jer. 25. 12. a 50. 2. [d] Jer. 50. 15, 29. Dat. 18. 6. † Heb, *a dalo i ti daledigaeth fel y telaist i ninnau.* [e] Es. 13. 16. † Heb. *graig.*

PSALM CXXXVIII.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air: 4 yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaear foliannu Duw: 7 yn dangos ei ymddiried yn Nuw.*

Psalm Dafydd.

CLODFORAF di â'm holl galon: [a] y'ngŵydd y duwiau y canaf i ti.

2 [b] Ymgrymmaf [c] tu a'th deml sanctaidd, a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: oblegid ti a fawrhêaist dy air uwch law dy enw oll.

3 Y dydd y llefais, y'm gwrandewaist; ac a'm cadarnhêaist *â* nerth yn fy enaid.

4 [d] Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O ARGLWYDD, pan glywant eiriau dy enau.

5 Canant hefyd am ffyrdd yr ARGLWYDD: canys mawr *yw* gogoniant yr ARGLWYDD.

6 [e] Er *bod* yr ARGLWYDD yn uchel, etto [f] efe a edrych ar yr isel: ond y balch a edwyn efe o hirbell.

7 Pe rhodiwn y'nghanol cyfyngder, ti a'm bywhâit: estynit dy law yn erbyn digofaint fy ngelynion, a'th ddeheulaw a'm hachubai.

8 [g] Yr ARGLWYDD a gyflawna â mi: dy drugaredd, ARGLWYDD, *sydd* yn dragywydd: [h] nac esgeulusa waith dy ddwylaw.

[a] Ps. 119. 46. [b] Ps. 28. 2. [c] 2 Bren. 8. 29, 30. [d] Ps. 102. 15, 22. [e] Ps. 113. 5, 6. Es. 57. 15. [f] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5. [g] Ps. 57. 2. Phil. 1. 6. [h] Edrych Job 10. 8.

PSALM CXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ragluniaeth sydd yn canfod pob peth: 19 yn ffieiddio yr annuwiol: 23 yn gweddïo am burdeb.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] chwiliaist, ac adnabuost fi.

2 [b] Ti a adwaenost fy eisteddiad a'm cyfodiad: dealli fy meddwl o bell.

3 Amgylchyni fy llwybr a'm gorweddfa; a hysbys wyt *yn* fy holl ffyrdd.

4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, *ond* wele, ARGLWYDD, ti a'i gwyddost oll.

5 Amgylchynaist fi yn ol ac ym mlaen, a gosodaist dy law arnaf.

6 [c] *Dyma* wybodaeth rŷ ryfedd i mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.

7 [d] I ba le yr âf oddi wrth dy yspryd? ac i ba le y ffôaf o'th wydd?

[a] Jer. 12. 3. [b] 2 Bren. 19. 27. [c] Job 42. 3. Ps. 40. 5. [d] Jer. 23. 24.

8 [e] Os dringaf i'r nefoedd, yno *yr wyt* ti: [f] *os* cyweiriaf fy ngwely yn uffern, wele di *yno.*

9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr, *a phe* trigwn yn eithafoedd y môr:

10 Yno hefyd y'm tywysai dy law, ac y'm daliai dy ddeheulaw.

11 Pe dywedwn, Dïau y tywyllwch a'm cuddiai; yna y byddai y nos yn oleuni o'm hamgylch.

12 [g] Ni thywylla y tywyllwch rhagot ti; ond y nos a oleua fel dydd: † un ffunud *yw* tywyllwch a goleuni *i ti.*

13 Canys ti a feddiennaist fy arennau: tôaist fi y'nghroth fy mam.

14 Clodforaf di; canys ofnadwy *a* rhyfedd y'm gwnaed: rhyfedd *yw* dy weithredoedd; a'm henaid a ŵyr *hynny* yn † dda.

15 [h] Ni chuddiwyd fy ‖ sylwedd oddi wrthyt, pan ym gwnaethpwyd yn ddirgel, *ac* y'm cywreiniwyd yn iselder y ddaear.

16 Dy lygaid a welsant fy anelwig ddefnydd; ac yn dy lyfr di yr ysgrifenwyd ‖ *hwynt* oll, y dydd y ‖ lluniwyd hwynt, pan nad *oedd* yr un o honynt.

17 [i] Am hynny mor werthfawr yw dy feddyliau gennyf, O DDUW! mor fawr yw eu swm hwynt!

18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywod: pan ddeffrôwyf, gyd â thi yr ydwyf yn wastad.

19 Yn ddïau, O DDUW, ti a leddi yr annuwiol: am hynny y gwŷr gwaedlyd, [k] ciliwch oddi wrthyf:

20 Y rhai a ddywedant ysgelerder yn dy erbyn; dy elynion a gymmerant *dy enw* yn ofer.

21 [l] Onid câs gennyf, O ARGLWYDD, dy gaseion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?

22 A châs cyflawn y caseäis hwynt: cyfrifais hwynt i mi yn elynion.

23 [m] Chwilia fi, O DDUW, a gwybydd fy nghalon: prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.

24 A gwel a *oes* ffordd † annuwiol gennyf, a [n] thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

[e] Amos 9. 2, 3, 4. [f] Diar. 15. 11. [g] Job 26. 6. a 34. 22. Heb. 4. 13. † Heb. *fel y tywyllwch, felly y mae y goleuni.* † Heb. *odiaeth.* [h] Job 10. 8, 9. Preg. 11. 5. ‖ Neu, *nerth,* neu, *nghorph,* neu, *esgyrn.* ‖ *fy aelodau oll.* ‖ *lluniid.* [i] Ps. 40. 5. [k] Ps. 119. 115. [l] 2 Chron. 19. 2. Ps. 119. 158. [m] Job 31. 6. Ps. 26. 2. † Heb. *gofid,* neu, *dristwch.* [n] Ps. 5. 8. a 143. 10.

PSALM CXL.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddi wrth Saul a Döeg: 8 yn gweddïo yn eu herbyn hwy: 12 yn ymgysuro, trwy ymddiried yn Nuw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd

GWARED fi, O ARGLWYDD, oddi wrth y dyn drwg: [a] cadw fi rhag y gwr † traws.

2 Y rhai sydd yn bwriadu drygioni yn eu calon: ymgasglant beunydd *i* ryfel.

3 Golymmasant eu tafodau fel sarph: [b] gwenwyn asp *sydd* dan eu gwefusau. Selah.

4 [c] Cadw fi, O ARGLWYDD, rhag dwylaw yr annuwiol; [d] cadw fi rhag y ‖ gwr traws: y rhai a fwriadasant fachellu fy nhraed.

5 [e] Y beilchion a guddiasant faglau i mi, *ac* a estynasant rwyd wrth dannau ar ymyl y llwybrau: gosodasant hoenynnau ar fy medr. Selah.

6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD, Fy NUW *ydwyt* ti: clyw, O ARGLWYDD, lef fy ngweddïau.

7 ARGLWYDD DDUW, nerth fy iach-

[a] ad. 4. † Heb. *trais.* [b] Ps. 58. 4. Rhuf. 3. 13. [c] Ps. 71. 4. [d] ad. 1. ‖ *gwŷr.* [e] Ps. 35. 7. a 57. 6. a 119. 110. a 141. 9. Jer. 18. 22.

awdwriaeth, gorchuddiaist fy mhen
yn nydd brwydr.
8 Na chaniattâ, ARGLWYDD, ddy-
muniad yr annuwiol: na lwydda ei
ddrwg feddwl: *f* † *rhag* eu balchïo
hwynt. Selah.
9 Y pennaf o'r rhai a'm ham-
gylchyno, *g* blinder eu gwefusau a'u
gorchuddio.
10 *h* Syrthied marwor arnynt: *a*
bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn
ceuffosydd, fel na chyfodant.
11 Na sierhâer dyn † siaradus ‖ ar
y ddaear: drwg a hela y gwr traws
i'w ddistryw.
12 Gwn y dadleu yr ARGLWYDD
ddadl y truan, *ac* y barna efe y
tlodion.
13 Y cyfiawn yn ddïau a glodfor-
ant dy enw di: y rhai uniawn a
drigant ger dy fron di.

PSALM CXLI.

1 Dafydd yn gweddïo ar fod ei arch ef yn gymmeradwy, 3 a'i gydwybod yn bur, 7 a'i einioes yn ddïogel oddi wrth faglau.

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yr wyf yn gwaeddi
arnat: brysia attaf; clyw fy
llais, pan lefwyf arnat.
2 Cyfeirier *a* fy ngweddi ger dy fron
fel arogl-darth, *a* *b* dyrchafiad fy
nwylaw *fel* yr offrwm prydnhawnol.
3 Gosod, ARGLWYDD, gadwraeth
o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy
ngwefusau.
4 Na ostwng fy nghalon at *ddim*
drwg, i fwriadu gweithredoedd
drygioni gyd â gwŷr a weithredant
anwiredd: ac na âd i mi fwytta o'u
danteithion hwynt.
5 *c* Cured y cyfiawn fi ‖ yn gar-
edig, a cherydded fi: ‖ na thorred
eu holew pennaf *hwynt* fy mhen:
canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu
drygau hwynt.
6 Pan dafler eu barnwyr i lawr
mewn lleoedd caregog, clywant fy
ngeiriau; canys melus ydynt.
7 Y mae ein hesgyrn ar wasgar ar
fin y bedd, megis un yn torri neu
yn hollti *coed* ar y ddaear.
8 Eithr *d* arnat ti, O ARGLWYDD
DDUW, *y mae* fy llygaid: ynot ti y
gobeithiais; † na âd fy enaid yn
ddïymgeledd.
9 Cadw fi rhag *e* y fagl a osodas-
ant i mi, a hoenynnau gweithred-
wyr anwiredd.
10 *f* Cyd-gwymped y rhai annuw-
iol yn eu rhwydau eu hun, tra yr
elwyf fi heibio.

PSALM CXLII.

Dafydd yn dangos mai gweddïo Duw oedd ei holl gysur ef mewn trallod.

a ‖ Maschil Dafydd; Gweddi *b* pan
oedd efe yn yr ogof.

GWAEDDAIS â'm llef ar yr AR-
GLWYDD; â'm llef yr ymbiliais
â'r ARGLWYDD.
2 *c* Tywalltais fy myfyrdod o'i flaen
ef; a mynegais fy nghystudd ger ei
fron ef.
3 Pan *d* ballodd fy yspryd o'm
mewn, tithau a adwaenit fy llwybr.
e Yn y ffordd y rhodiwn, y cuddias-
ant i mi fagl.
4 *f* ‖ Edrychais ar y tu dehau, a
‖ deliais sylw, ac *g* nid *oedd* neb a'm
hadwaenai: † pallodd nodded i mi;
nid *oedd* neb yn ymofyn am fy
enaid.
5 Llefais arnat, O ARGLWYDD; *a*
dywedais, *h* Ti *yw* fy ngobaith, *i* *a'm*
rhan *k* yn nhir y rhai byw.
6 Ystyr wrth fy ngwaedd; canys
truan iawn ydwyf: gwared fi oddi
wrth fy erlidwyr; canys trech ydynt
nâ mi.
7 Dwg fy enaid allan o garchar,
fel y moliannwyf dy enw: *l* y rhai
cyfiawn a'm cylchynant; canys ti a
fyddi da wrthyf.

f Deut. 32. 27. † Heb. nac *ymddyrchafant.* *g* Ps. 7. 16. a 94. 23. Diar. 12. 13. a 18. 7. *h* Ps. 11. 6. † Heb. *tafod.* ‖ Neu, *y gwr traws, drwg, ar y ddaear: helier ef i'w ddistryw.* *a* Dat. 5. 8. a 8. 3, 4. *b* Ps. 134. 2. *c* Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12. ‖ Neu, *caredigrwydd fydd.* ‖ Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyr fy mhen.* *d* 2 Chron. 20. 12. Ps. 128. 1, 2. † Heb. *na noctha fy enaid.* *e* Ps. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3. *f* Ps. 35. 8. *a* Ps. 57, titl. ‖ Neu, Psalm *Dafydd, yn rhoi athrawiaeth.* *b* 1 Sam. 22. 1. a 24. 3. *c* Ps. 102, titl. *d* Ps. 143. 4. *e* Ps. 140. 5. *f* Ps. 69. 20. ‖ Neu, *Edrych.* ‖ Neu, *gwel.* *g* Ps. 31. 11. a 88. 8, 18. † Heb. *collasai nodded oddi wrthyf.* *h* Ps. 46. 1. a 91. 2. *i* Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Galar. 3. 24. *k* Ps. 27. 13. *l* Ps. 34. 2.

PSALM CXLIII.

1 Dafydd yn gweddïo am ffafr mewn barn; 3 yn cwyno rhag ei ofidiau: 5 yn cadarnhâu ei ffydd trwy fyfyrio a gweddïo: 7 yn gweddïo am ras, 9 am ymwared, 10 am sancteiddrwydd, 12 am ddinystr ar ei elynion.

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi,
a gwrando ar fy neisyfiadau:
a erglyw fi yn dy wirionedd, *ac* yn dy
gyfiawnder.
2 Ac na ddos i farn â'th was: o
herwydd *b* ni chyfiawnhêir neb byw
yn dy olwg di.
3 Canys y gelyn a erlidiodd fy
enaid: curodd fy enaid i lawr:
gwnaeth i mi drigo mewn tywyll-
wch, fel y rhai a fu feirw er ys talm.
4 Yna *c* y pallodd fy yspryd o'm
mewn: *ac* y synnodd fy nghalon
ynof.
5 *d* Cofiais y dyddiau gynt; myfyr-
iais ar dy holl waith: *ac* y'ngweith-
redoedd dy ddwylaw y myfyriaf.
6 *e* Lledais fy nwylaw attat: *f* fy
enaid fel tir sychedig *sydd yn*
hiraethu am danat. Selah.
7 O ARGLWYDD, gwrando fi yn
ebrwydd: pallodd fy yspryd: na
chuddia dy wyneb oddi wrthyf;
g ‖ rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai
a ddisgynant i'r pwll.
8 Pâr i mi glywed dy drugarowg-
rwydd *h* y bore; o herwydd ynot ti y
gobeithiaf: *i* pâr i mi wybod y ffordd
y rhodiwyf; oblegid *k* attat ti y
dyrchafaf fy enaid.
9 Gwared fi oddi wrth fy ngelyn-
ion, O ARGLWYDD: ‖ gyd â thi yr
ymguddiais.
10 *l* Dysg i mi wneuthur dy ewyllys
di; canys ti *yw* fy NUW: ‖ tywysed
dy yspryd daionus fi i *m* dir uniondeb.
11 *n* Bywhâ fi, O ARGLWYDD, er
mwyn dy enw: dwg fy enaid allan o
ing, er mwyn dy gyfiawnder.
12 Ac er dy drugaredd dinystria fy
ngelynion, a difetha holl gystuddwyr
fy enaid: oblegid *o* dy was di *ydwyf*
fi.

PSALM CXLIV.

1 Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tu ag atto ef, a thu ag at bob dyn: 5 yn gweddïo ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddi wrth ei elynion: 9 yn addaw bendithio Duw: 11 yn gweddïo dros ddedwydd gyflwr y deyrnas.

Psalm Dafydd.

BENDIGEDIG *fyddo* yr AR-
GLWYDD † fy nerth, *a* yr hwn sydd
yn dysgu fy nwylaw i ymladd, *a'm*
bysedd i ryfela.
2 *b* Fy nhrugaredd, a'm hymddi-

a Ps. 31. 1. *b* Exod. 34. 7. Job 4. 17. a 9. 2. a 15. 14. a 25. 4. Preg. 7. 20. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16. *c* Ps. 142. 3. *d* Ps. 77. 5, 10, 11. *e* Ps. 88. 9. *f* Ps. 63. 1. *g* Ps. 28. 1. ‖ Neu, *aethum yn gyffelyb, &c.* *h* Edrych Ps. 46. 5. *i* Ps. 5. 8. *k* Ps. 25. 1. ‖ Neu, *cuddia fi gyd â thi.* *l* Ps. 25. 4, 5. a 139. 24. ‖ Neu, *daionus yw dy yspryd tywys fi, &c.* *m* Es. 26. 10. *n* Ps. 119. 25, 37, 40, &c. *o* Ps. 116. 16. † Heb. *fy nghraig.* Ps. 18. 2. 31. *a* 2 Sam. 22. 35. *b* 2 Sam. 22. 2, 3, 40, 48.

ffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd:
fy nharian *yw efe*, ac ynddo y go-
beithiais; yr hwn sydd yn daros-
twng fy mhobl danaf.
3 [c]ARGLWYDD, beth *yw* dyn, pan
gydnabyddit ef? *neu* fab dyn, pan
wnait gyfrif o hono?
4 [d]Dyn sydd debyg i wagedd; [e]ei
ddyddiau *sydd* fel cysgod yn myned
heibio.
5 ARGLWYDD, [f]gostwng dy nefoedd,
a disgyn: [g]cyffwrdd â'r mynydd-
oedd, a mygant.
6 [h]Saetha fellt, a gwasgar hwynt;
ergydia dy saethau, a difa hwynt.
7 [i]Anfon †dy law oddi uchod;
[k]achub a gwared fi o ddyfroedd
mawrion, o law [l]plant estron;
8 Y rhai y llefara eu genau wag-
edd, ac *y mae* eu deheulaw yn
ddeheulaw ffalsder.
9 [m]Canaf i ti, O DDUW, ganiad
newydd: ar y nabl *a'r* dectant y
canaf i ti.
10 *Efe* sydd yn rhoddi ‖iach-
awdwriaeth i frenhinoedd; yr hwn
sydd yn gwaredu Dafydd ei was
oddi wrth y cleddyf niweidiol.
11 [n]Achub fi, a gwared fi o law
meibion estron, y rhai y llefara eu
genau wagedd, ac *y mae* eu de-
heulaw yn ddeheulaw ffalsder:
12 Fel *y byddo* ein meibion fel
planwydd yn tyfu yn eu hieuenge-
tid; *a'n* merched fel conglfaen nâdd,
wrth gyffelybrwydd palas:
13 *Fel y byddo* ein celloedd yn
llawn, yn trefnu pob rhyw lun-
iaeth; *a'n* defaid yn dwyn miloedd
a myrddiwn yn ein heolydd:
14 *A'n* hychain yn gryfion i
‖lafurio; heb na rhuthro i mewn,
na myned allan; na gwaedd yn ein
heolydd.
15 [o]Gwŷn *eu* byd y bobl *y mae* felly
iddynt: gwŷn *eu* byd y bobl *y mae*
yr ARGLWYDD yn DDUW iddynt.

[c] Job 7. 17. Ps. 8. 4. Heb. 2. 6.
[d] Job 4. 19. a 14. 2. Ps. 39. 5. a 62. 9.
[e] Ps. 102. 11.
[f] Ps. 18. 9. Es. 64. 1.
[g] Ps. 104. 32.
[h] Ps. 18. 13, 14.
[i] Ps. 18. 16.
† Heb. *dy ddwylaw.*
[k] ad. 11. Ps. 69. 2, 14.
[l] Ps. 54. 3. Mal. 2. 11.
[m] Ps. 33. 2, 3.
‖ *ymwared.*
[n] ad. 7, 8.
‖ *ddwyn llwythau.*
[o] Ps. 33. 12. a 65. 4. a 146. 5.

PSALM CXLV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw, o herwydd ei enw, 8 ei ddaioni, 11 ei frenhiniaeth, 14 ei ragddarbodaeth, 17 a'i drugaredd yn achub.*

[a] Clodforedd Dafydd.

DYRCHAFAF di, fy NUW, O
Frenhin; a bendithiaf dy enw
byth ac yn dragywydd.
2 Beunydd y'th fendithiaf; a'th
enw a folaf byth ac yn dragywydd.
3 [b]Mawr *yw* yr ARGLWYDD, a
chanmoladwy iawn; [c]a'i fawredd
sydd anchwiliadwy.
4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a
fawl dy weithredoedd, ac a fynega
dy gadernid.
5 Ardderchowgrwydd gogoniant
dy fawredd, a'th bethau rhyfedd, a
draethaf.
6 Traethant hwy gadernid dy
weithredoedd ofnadwy: mynegaf
finnau dy fawredd.
7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni
a draethant; a'th gyfiawnder a
ddatganant.
8 [d]Graslawn a thrugarog *yw* yr
ARGLWYDD; hwyrfrydig i ddig, a
mawr *ei* drugaredd.
9 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i
bawb: a'i drugaredd *sydd* ar ei holl
weithredoedd.

[a] Ps. 100, titl.
[b] Ps. 96. 4.
[c] Job 5. 9. a 9. 10.
[d] Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15. a 103. 8.

10 Dy holl weithredoedd a'th
glodforant, O ARGLWYDD; a'th saint
a'th fendithiant.
11 Dywedant am ogoniant dy
frenhiniaeth; a thraethant dy gad-
ernid:
12 I beri i feibion dynion adnabod
ei gadernid ef, a gogoniant ar-
dderchowgrwydd ei frenhiniaeth.
13 [e]Dy frenhiniaeth di *sydd* fren-
hiniaeth †dragywyddol: a'th lyw-
odraeth *a bery* yn oes oesoedd.
14 Yr ARGLWYDD sydd yn cynnal y
rhai oll a syrthiant, ac [f]sydd yn codi
pawb a ddarostyngwyd.
15 [g]Llygaid pob peth a ddisgwyl-
iant wrthyt; ac [h]yr ydwyt yn
rhoddi eu bwyd iddynt yn ei
bryd;
16 Gan agoryd dy law, a ‖diwallu
pob peth byw *â'th* ewyllys da.
17 Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD yn
ei holl ffyrdd, a ‖sanctaidd yn ei
holl weithredoedd.
18 [i]Agos *yw* yr ARGLWYDD at y
rhai oll a alwant arno, at y rhai oll
a alwant arno mewn gwirionedd.
19 Efe a wna ewyllys y rhai a'i
hofnant: gwrendy hefyd eu llefain,
ac a'u hachub hwynt.
20 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw
pawb a'i carant ef; ond yr holl rai
annuwiol a ddifetha efe.
21 Traetha fy ngenau foliant yr
ARGLWYDD: a bendithied pob
cnawd ei enw sanctaidd ef byth ac
yn dragywydd.

[e] Ps. 146. 10. 1 Tim. 1. 17.
† Heb. *yr oesoedd i gyd.*
[f] Ps. 146. 8.
[g] Ps. 104. 27.
[h] Ps. 136. 25.
‖ *digoni ewyllys pob peth byw.*
‖ Neu, *thrugarog*, neu, *daionus.*
[i] Deut. 4. 7.

PSALM CXLVI.

1 *Y Psalmydd yn addunedu moliant gwastadol i Dduw: 3 yn annog na hyderer ar ddyn. 5 Duw yn unig, o herwydd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, sydd wiw hyderu arno.*

†MOLWCH yr ARGLWYDD. [a]Fy
enaid, mola di yr ARGLWYDD.
2 [b]Molaf yr ARGLWYDD yn fy myw:
canaf i'm DUW tra fyddwyf.
3 [c]Na hyderwch ar dywysogion,
nac ar fab dyn, yr hwn nid *oes*
iachawdwriaeth ynddo.
4 [d]Ei anadl a â allan, efe a ddy-
chwel i'w ddaear: y dydd hwnnw [e]y
derfydd am ei *holl* amcanion ef.
5 [f]Gwŷn *ei* fyd yr hwn *y mae* DUW
Jacob yn gymhorth iddo, *sydd â'i*
obaith yn yr ARGLWYDD ei DDUW:
6 [g]Yr hwn a wnaeth nefoedd a
daear, y môr, a'r hyn oll *y sydd*
ynddynt: yr hwn sydd yn cadw
gwirionedd yn dragywydd:
7 [h]Yr hwn sydd yn gwneuthur
barn i'r rhai gorthrymmedig, yn
rhoddi bara i'r newynog. [i]Yr AR-
GLWYDD sydd yn gollwng y carch-
arorion yn rhydd.
8 [k]Yr ARGLWYDD sydd yn agoryd
llygaid y deillion: [l]yr ARGLWYDD
sydd yn codi y rhai a ddarostyng-
wyd: yr ARGLWYDD sydd yn hoffi
y rhai cyfiawn.
9 [m]Yr ARGLWYDD sydd yn cadw
y dieithriaid: efe a gynnal yr am-
ddifad a'r weddw; ac a ddadym-
chwel ffordd y rhai annuwiol.
10 [n]Yr ARGLWYDD a deyrnasa
byth, *sef* dy DDUW di, Sïon, dros
genhedlaeth a chenhedlaeth. Mol-
wch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Haleluiah.*
[a] Ps. 103. 1.
[b] Ps. 104. 33.
[c] Ps. 118. 8, 9. Es. 2. 22.
[d] Ps. 104. 29. Preg. 12. 7. Es. 2. 22.
[e] Edrych 1 Cor. 2. 6.
[f] Jer. 17. 7.
[g] Gen. 1. 1.
[h] Ps. 103. 6.
[i] Ps. 68. 6. a 107. 10, 14.
[k] Matt. 9. 30. Ioan 9. 7–32.
[l] Ps. 145. 14. a 147. 6. Luc 13. 13.
[m] Deut. 10. 18. Ps. 68. 5.
[n] Exod. 15. 18. Ps. 10. 16. a 145. 13.

PSALM CXLVII.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal dros ei eglwys; 5 am ei allu, 6 a'i drugaredd, 7 a'i ragluniaeth, 12 a'i fendithion ar y deyrnas; 15 a'i allu ar y rhew a'r eira, a phob tywydd arall; 19 a'i ddeddfau yn yr eglwys.*

MOLWCH yr ARGLWYDD: canys [a] da *yw* canu i'n DUW ni; o herwydd hyfryd *yw*, ïe, [b] gweddus yw mawl.

2 Yr ARGLWYDD sydd yn adeiladu Jerusalem: [c] efe a gasgl wasgaredigion Israel.

3 [d] Efe sydd yn iachâu y rhai briwedig o galon, ac yn rhwymo eu doluriau.

4 [e] Y mae efe yn rhifo rhifedi y sêr: geilw hwynt oll wrth *eu* henwau.

5 Mawr *yw* ein HARGLWYDD, a mawr ei nerth: aneirif *yw* ei ddeall.

6 [f] Yr ARGLWYDD sydd yn dyrchafu y rhai llariaidd, gan ostwng y rhai annuwiol hyd lawr.

7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD mewn diolchgarwch: cenwch i'n DUW â'r delyn;

8 [g] Yr hwn sydd yn toi y nefoedd â chymmylau, yn parottôi gwlaw i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd.

9 [h] Efe sydd yn rhoddi i'r anifail ei borthiant, *ac* [i] i gywion y gigfran, pan lefant.

10 [k] Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: *ac* nid ymhoffa efe yn esgeiriau gwr.

11 Yr ARGLWYDD sydd hoff ganddo y rhai a'i hofnant ef; *sef* y rhai a ddisgwyliant wrth ei drugaredd ef.

12 Jerusalem, mola di yr ARGLWYDD: Sïon, molianna dy DDUW.

13 O herwydd efe a gadarnhâodd farrau dy byrth: efe a fendithiodd dy blant o'th fewn.

14 Yr hwn sydd yn gwneuthur dy fro yn † heddychol, *ac* [l] a'th ddiwalla di â ‖ brasder gwenith.

15 [m] Yr hwn sydd yn anfon ei orchymyn *ar* y ddaear: *a'i* air a rêd yn dra buan.

16 Yr hwn sydd yn rhoddi eira fel gwlan; *ac* a daena rew fel lludw.

17 Yr hwn sydd yn bwrw ei iâ fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni ef?

18 [n] Efe a enfyn ei air, ac a'u tawdd hwynt: *â'i* wynt y chwŷth efe, *a'r* dyfroedd a lifant.

19 [o] Y mae efe yn mynegi ei eiriau i Jacob, [p] ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Israel.

20 [q] Ni wnaeth efe felly âg un genedl; ac nid adnabuant ei farnedigaethau ef. Molwch yr ARGLWYDD.

[a] Ps. 92. 1. a 135. 3. [b] Ps. 33. 1. [c] Deut. 30. 3. [d] Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1. [e] Edrych Gen. 15. 5. Es. 40. 26. [f] Ps. 146. 9. [g] Ps. 104. 13, 14. [h] Job 38. 41. Ps. 104. 27, 28. a 136. 25. a 145. 15. [i] Job 38. 41. Matt. 6. 26. [k] Ps. 33. 16, 17, 18. Hos. 1. 7. † Heb. *heddwch.* [l] Ps. 132. 15. ‖ Deut. 32. 14. Ps. 81. 16. [m] Ps. 107. 20. [n] ad. 15. Edrych Job 37. 10. [o] Ps. 76. 1. a 78. 5. a 103. 7. [p] Mal. 4. 4. [q] Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

PSALM CXLVIII.

1 *Y Psalmydd yn annog y creaduriaid nefol, 7 a daearol, 11 a rhesymmol, i foliannu Duw.*

† MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD o'r nefoedd: molwch ef yn yr uchelderau.

2 [a] Molwch ef, ei holl angelion: molwch ef, ei holl luoedd.

3 Molwch ef, haul a lleuad: molwch ef, yr holl sêr goleuni.

4 Molwch ef, [b] nef y nefoedd; [c] a'r dyfroedd y rhai *ydych* oddi ar y nefoedd.

5 Molant enw yr ARGLWYDD: o herwydd [d] efe a orchymynodd, a hwy a grëwyd.

6 [e] A gwnaeth iddynt barhâu byth yn dragywydd: gosododd ddeddf, ac nis troseddir hi.

7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaear, y dreigiau, a'r holl ddyfnderau:

8 Tân, a chenllysg; eira, a tharth; gwynt ystormus, yn gwneuthur ei air ef:

9 Y mynyddoedd, a'r bryniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedrwydd:

10 Y bwystfilod, a phob anifail; yr ymlusgiaid, ac adar asgellog:

11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl bobloedd; tywysogion, a holl farnwyr y byd:

12 Gwŷr ieuainge, a gwyryfon hefyd; henafgwyr, a llangciau.

13 Molant enw yr ARGLWYDD: o herwydd [f] ei enw ef yn unig sydd ddyrchafadwy; ei ardderchowgrwydd ef *sydd* uwch law daear a nefoedd.

14 [g] Ac efe sydd yn dyrchafu corn ei bobl, [h] moliant ei holl saint; *sef* meibion Israel, pobl agos atto. Molwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Haleluiah.* [a] Ps. 103. 20, 21. [b] 1 Bren. 8. 27. [c] Gen. 1. 7. [d] Gen. 1. 1, 6. Ps. 33. 6, 9. [e] Ps. 89. 37. a 119. 90, 91. Jer. 31. 35, 36. a 33. 25. [f] Ps. 8. 1. Es. 12. 4. [g] Ps. 75. 10. [h] Ps. 149. 9.

PSALM CXLIX.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu ag at yr eglwys, 5 ac am y gallu a roddes efe i'r eglwys, i lywodraethu cydwybodau dynion.*

† MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] Cenwch i'r ARGLWYDD ganiad newydd, *a'i* foliant ef yng nghynnulleidfa y saint.

2 Llawenhâed Israel yn [b] yr hwn a'i gwnaeth: gorfoledded meibion Sïon yn eu Brenhin.

3 [c] Molant ei enw ef ar y ‖ dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.

4 O herwydd [d] hoffodd yr ARGLWYDD ei bobl: [e] efe a brydfertha y rhai llednais â iachawdwriaeth.

5 Gorfoledded y saint mewn gogoniant: a [f] chanant ar eu gwelyau.

6 *Bydded* ardderchog *foliant* Duw yn eu † genau, a [g] chleddyf daufiniog yn eu dwylaw;

7 I wneuthur dïal ar y cenhedloedd, *a* chosp ar y bobloedd;

8 I rwymo eu brenhinoedd â chadwynau, a'u pendefigion â gefynnau heiyrn;

9 [h] I wneuthur arnynt y farn ysgrifenedig: [i] yr ardderchowgrwydd hwn sydd i'w holl saint ef. Molwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Haleluiah.* [a] Ps. 33. 3. [b] Edrych Job 35. 10. Ps. 100. 3. Es. 54. 5. [c] Ps. 81. 2. ‖ Neu, *bibell.* [d] Ps. 35. 27. [e] Ps. 132. 16. [f] Job 35. 10. † Heb. *ceg.* [g] Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. [h] Deut. 7. 1, 2. [i] Ps. 148. 14.

PSALM CL.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw, 3 â phob math ar offer cerdd.*

† MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch DDUW yn ei ‖ sancteiddrwydd: molwch ef yn ffurfafen ei nerth.

2 [a] Molwch ef am ei gadernid: molwch ef yn ol amlder ei fawredd.

3 Molwch ef â llais udgorn: [b] molwch ef â nabl ac â thelyn.

4 Molwch ef â thympan ac â ‖ dawns: molwch ef â thannau ac âg organ.

5 Molwch ef â symbalau soniarus: molwch ef â symbalau llafar.

6 Pob perchen anadl, molianned yr ARGLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

† Heb. *Haleluiah.* ‖ *gyssegr.* [a] Ps. 145. 5, 6. [b] Ps. 81. 2. a 149. 3. ‖ Neu, *phibell.*

LLYFR Y DIARHEBION.

Cyn CRIST Cylch 1000.

PENNOD I.

1 *Arfer y diarhebion.* 7 *Cynghor i ofni Duw, ac i gredu ei air;* 10 *i ochel hûd pechaduriaid.* 20 *Doethineb yn cwyno fod yn ei diystyru hi,* 24 *ac yn bygwth y rhai a'i diystyrent.*

[a] 1 Bren. 4. 32. pen. 10. 1. a 25. 1.

[a] DIARHEBION Solomon mab
Dafydd, brenhin Israel;
2 I wybod doethineb ac addysg, i
ddeall geiriau synwyr;
3 I gymmeryd athrawiaeth deall,
cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;
4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r
‖ bachgen wybodaeth a synwyr.

‖ Neu, *plentyn.*

5 Y doeth a wrendy, ac a chwanega addysg; a'r deallgar a ddaw i
gynghorion pwyllog;
6 I ddeall dïareb, a'i dehongl;
geiriau y doethion, a'u dammegion.
7 ¶ [b] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ‖ dechreuad gwybodaeth: *ond* ffyliaid a
ddiystyrant ddoethineb ac addysg.

[b] Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 9. 10. Preg. 12. 13.
‖ Neu, *rhan bennaf.*

8 [c] Fy mab, gwrando addysg dy dad,
ac nac ymado â chyfraith dy fam:
9 Canys [d] ‖ cynnydd gras *a fyddant* hwy i'th ben, a chadwyni am
dy wddf di.

[c] pen. 4. 1. a 6. 20.
[d] pen. 3. 22.
‖ *ychwanegiad.*

10 ¶ Fy mab, os pechaduriaid a'th
ddenant, na chyttuna.
11 Os dywedant, Tyred gyd â ni,
[e] cynllwynwn am waed, ymguddiwn
yn erbyn y gwirion yn ddïachos:

[e] Jer. 5. 26.

12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y
bedd; ac yn gyfan, fel rhai yn disgyn i'r pydew:
13 Nyni a gawn bob cyfoeth
gwerthfawr, nyni a lanwn ein tai
âg yspail:
14 Bwrw dy goel-bren yn ein mysg;
bydded un pwrs i ni i gyd.
15 Fy mab, [f] na rodia yn y ffordd
gyd â hwynt; attal dy droed rhag
eu llwybr hwy.

[f] pen. 4. 14.

16 [g] Canys eu traed a redant i
ddrygioni, ac a brysurant i dywallt
gwaed.

[g] Es. 59. 7. Rhuf. 3. 15.

17 Dïau gwaith ofer yw taenu
rhwyd y'ngolwg pob perchen aden.
18 Ac y maent hwy yn cynllwyn
am *eu* gwaed *eu hun:* am *eu*
heinioes *eu hun* y maent yn llechu.
19 Felly *y mae* llwybrau y rhai
oll sydd chwannog i elw; *yr hwn* a
ddwg einioes ei berchennogion.
20 ¶ † [h] Doethineb sydd yn gwaeddi
oddi allan; y mae hi yn adrodd ei
lleferydd yn yr heolydd:

† Heb. *Doethinebau, sef, godidog ddoethineb.*
[h] pen. 8. 1. a 9. 3.

21 Y mae hi yn llefain ym mhrifleoedd y dyrfa, yn nrysau y pyrth;
yn y ddinas y mae hi yn traethu
ei hymadroddion, *gan ddywedyd,*
22 Pa hyd, chwi ynfydion, y cerwch
ynfydrwydd? a chwi watwarwyr, y
bydd hoff gennych watwar? ac y
casâ ffyliaid wybodaeth?
23 Dychwelwch wrth fy-ngherydd:
wele mi a dywalltaf fy yspryd i chwi,
fy ngeiriau a hysbysaf i chwi.
24 ¶ [i] Yn gymmaint ag i mi *eich*
gwahodd, ac i chwithau wrthod; i
mi estyn fy llaw, a neb heb ystyried;

[i] Es. 65. 12. a 66. 4. Jer. 7. 13.

25 Ond [k] diystyrasoch fy holl gynghor i, ac ni fynnech ddim o'm
cerydd:

[k] Ps. 107. 11. ad. 30. Luc 7. 30.

26 [l] Minnau hefyd a chwarddaf yn
eich dïaledd chwi; mi a wawdiaf
pan syrthio arnoch yr hyn yr ydych
yn ei ofni;

[l] Ps. 2. 4.

27 [m] Pan ddêl arnoch yr hyn yr
ydych yn ei ofni megis distryw, ac
y dêl eich dïaledd arnoch megis
corwynt; a dyfod arnoch wasgfa a
chaledi:

[m] pen. 10. 24.

28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni
wrandawaf; yn forc y'm ceisiant,
ond ni'm cant:

[n] Job 27. 9. a 35. 12. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13. Iago 4. 3.

29 Canys câs fu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni
ddewisasant.

[o] Ps. 119. 173.

30 [p] Ni chymmerent ddim o'm
cynghor i; dirmygasant fy holl
gerydd.

[p] ad. 25.

31 Am hynny [q] hwy a gânt fwytta
ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'u
llenwi â'u cynghorion eu hunain.

[q] Job 4. 8. pen. 14. 14. a 22. 8. Jer. 6. 19.

32 Canys esmwythdra y rhai
anghall a'u lladd; a llwyddiant y
rhai ffol a'u difetha.
33 Er hynny [r] y sawl a wrandawo
arnaf fi, a gaiff aros yn ddïogel, ac
[s] a gaiff lonyddwch oddi wrth ofn
drwg.

[r] Ps. 25. 12, 13.
[s] Ps. 112. 7.

PENNOD II.

1 *Doethineb yn addaw duwioldeb i'w phlant,* 10 *a dïogelwch rhag cyfeillach ddrwg,* 20 *a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.*

FY mab, os derbyni di fy ngeiriau, ac os [a] cuddi fy ngorchymynion gyd â thi;

[a] pen. 4. 21. a 7. 1.

2 Fel y parech i'th glust wrando ar
ddoethineb, *ac* y gogwyddech dy
galon at ddeall;
3 Iê, os gwaeddi ar ol gwybodaeth,
os † cyfodi dy lef am ddeall;

† Heb. *rhoddi.*

4 [b] Os ceisi hi fel arian, os chwili
am dani fel *am* drysorau cuddiedig;

[b] Matt. 13. 44.

5 Yna y cei ddeall ofn yr ARGLWYDD,
ac y cei wybodaeth o DDUW.
6 [c] Canys yr ARGLWYDD sydd yn
rhoi doethineb: allan o'i enau ef *y
mae* gwybodaeth a deall *yn dyfod.*

[c] 1 Bren. 3. 9, 12. Iago 1. 5.

7 Y mae ganddo y'nghadw i'r
rhai uniawn wir ddoethineb: [d] tarian *yw efe* i'r sawl a rodiant yn
uniawn.

[d] Ps. 84. 11. pen. 30. 5.

8 Y mae efe yn cadw llwybrau
barn, ac yn cadw ffordd ei saint.
9 Yna y cei di ddeall cyfiawnder, a
barn, ac uniondeb, a phob llwybr
daionus.
10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn
i'th galon, a phan fyddo hyfryd gan
dy enaid wybodaeth;
11 Yna cynghor a'th gynnal, a synwyr a'th geidw:
12 I'th achub di oddi wrth y ffordd
ddrwg, ac oddi wrth y dyn a lefaro
drawsedd;
13 Y rhai a ymadawant â llwybrau uniondeb, i rodio mewn ffyrdd
tywyllwch;
14 Y rhai a ymlawenychant i
wneuthur drwg, *ac* a ymddigrifant
yn anwiredd y drygionus:
15 [e] Y rhai sydd â'u ffyrdd yn geimion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:

[e] Ps. 125. 5.

Cyn CRIST Cylch 1000.

16 I'th wared oddi wrth [f]y fenyw
estronaidd, [g]oddi wrth y ddïeithr
wenhieithus ei geiriau;
17 [h]Yr hon a ymedy â llywodr-
aethwr ei hieuengctid, ac a ollwng
dros gof gyfammod ei Duw.
18 Canys [i]y mae ei thŷ yn gwyro
at angau, a'i llwybrau at y meirw.
19 Pwy bynnag a elo i mewn atti
hi, ni ddychwelant, ac nid ymafael-
ant yn llwybrau y bywyd.
20 Fel y rhodiech di ar hyd ffordd
gwŷr da, a chadw llwybrau y cyf-
iawn.
21 [k]Canys y gwŷr cyfiawn a bres-
wyliant y ddaear, a'r rhai perffaith
a gânt aros ynddi.
22 [l]Ond yr annuwiolion a dorrir
oddi ar y ddaear, a'r troseddwyr a
ddiwreiddir allan o honi.

[f] pen. 5. 20. [g] pen. 5. 3. a 6. 24. a 7. 5. [h] Edrych Mal. 2. 14, 15. [i] pen. 7. 27. [k] Ps. 37. 29. [l] Job 18. 17. Ps. 104. 35.

PENNOD III.

1 Y mae yn annog i ufudd-dod, 5 a ffydd, 7 a marwhâd, 9 a dwyfolder, 11 ac amynedd. 13 Dedwydd elw doethineb. 19 Gallu 21 a chymmwynasau doethineb. 27 Cynghor i fod yn gariadus, 30 yn heddychol, 31 ac yn foddlongar. 33 Cyflwr melldigedig yr anwir.

FY mab, na ollwng fy nghyfraith
dros gof; ond [a]cadwed dy
galon fy ngorchymynion:
2 Canys hir-ddyddiau, a blynydd-
oedd bywyd, a [b]heddwch, a chwan-
egant hwy i ti.
3 Na âd i drugaredd a gwirionedd
ymadael â thi: [c]cylymma hwy am
dy wddf, [d]ysgrifena hwy ar lech dy
galon.
4 [e]Felly y cei di ras a ‖deall da
ger bron Duw a dynion.
5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD â'th
holl galon; ac nac ymddiried i'th
ddeall dy hun.
6 [f]Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef,
ac efe a hyfforddia dy lwybrau.
7 ¶ [g]Na fydd ddoeth yn dy olwg dy
hun: [h]ofna yr ARGLWYDD, a thynn
ymaith oddi wrth ddrygioni.
8 Hynny a fydd † iechyd i'th fogail,
a † [i]mêr i'th esgyrn.
9 ¶ [k]Anrhydedda yr ARGLWYDD
â'th gyfoeth, ac â'r peth pennaf o'th
holl ffrwyth:
10 [l]Felly y llenwir dy ysguboriau
â digonoldeb, a'th win-wryfoedd a
dorrant gan win newydd.
11 ¶ [m]Fy mab, na ddirmyga gerydd
yr ARGLWYDD; ac na flina ar ei
gospedigaeth ef;
12 Canys y neb a fyddo Duw yn ei
garu, efe a'i cerydda, [n]megis tad ei
fab anwyl ganddo.
13 ¶ [o]Gwŷn ei fyd y dyn a gaffo
ddoethineb, a'r dyn a ddygo ddeall
allan.
14 [p]Canys gwell *yw* ei marsiand-
iaeth hi na marsiandiaeth o arian,
a'i chynnyrch hi *sydd well* nag aur
coeth.
15 Gwerthfawroccach *yw* hi na
gemmau: a'r holl bethau dymunol
nid ydynt gyffelyb iddi.
16 [q]Hir-hoedl *sydd* yn ei llaw
ddehau hi; *ac* yn ei llaw aswy *y
mae* cyfoeth a gogoniant.
17 Ei ffyrdd hi *sydd* ffyrdd hy-
frydwch, a'i holl lwybrau hi *ydynt*
heddwch.
18 [r]Pren bywyd *yw* hi i'r neb a

[a] Deut. 8. 1. a 30. 16, 20. [b] Ps. 119. 165. [c] Exod. 13. 9. Deut. 6. 8. pen. 6. 21. a 7. 3. [d] Jer. 17. 1. [e] Ps. 111. 10. Edrych 1 Sam. 2. 26. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18. ‖ *llwyddiant.* [f] 1 Chron. 28. 9. [g] Rhuf. 12. 16. [h] Job 1. 1. pen. 16. 6. † Heb. *meddyginiaeth.* † Heb. *lleithdra.* [i] Job 21. 24. [k] Exod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 26. 2, &c. Mal. 3. 10, &c. Luc 18. 12. [l] Deut. 28. 8. [m] Job 5. 17. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19. [n] Deut. 8. 5. [o] pen. 8. 34. [p] Job 28. 13, &c. Ps. 19. 10. pen. 8. 11, 19. a 16. 16. [q] pen. 8. 18. [r] Edrych Gen. 2. 9. a 3. 22.

ymaflo ynddi: a gwŷn ei fyd a ddalio
ei afael ynddi hi.
19 [s]Yr ARGLWYDD trwy ddoeth-
ineb a seiliodd y ddaear; trwy ddeall
y ‖ sicrhâodd efe y nefoedd.
20 [t]Trwy ei wybodaeth ef yr
holltodd y dyfnderau, ac y defnyna
yr wybrennau wlith.
21 ¶ Fy mab, na ollwng hwynt
allan o'th olwg: cadw ddoethineb a
phwyll.
22 Yna y byddant yn fywyd i'th
enaid, ac [u]yn ras i'th wddf.
23 [x]Yna y cei rodio dy ffordd
yn ddïofal, a'th droed ni thram-
gwydda.
24 [y]Pan orweddych, nid ofni; ti
a orweddi, a'th gwsg fydd melus.
25 [z]Nac ofna rhag braw disym-
mwth, na rhag dinystr yr annuwiol
pan ddelo.
26 Canys yr ARGLWYDD a fydd dy
hyder di, ac a geidw dy droed rhag
ei ddal.
27 ¶ Na attal ddaioni oddi wrth † y
rhai y perthyn iddynt, pan fyddo ar
dy law *ei* wneuthur.
28 [a]Na ddywed wrth dy gym-
mydog, Cerdda ymaith, a thyred
amser arall, ac y fory mi a roddaf;
a chennyt *beth yn awr.*
29 Na feddwl ddrwg yn erbyn dy
gymmydog, ac yntau yn trigo yn
ddïofal yn dy ymyl.
30 ¶ Nac ymryson â neb heb
achos, os efe ni wnaeth ddrwg i ti.
31 ¶ [b]Na chenfigenna wrth wr
† traws, a na ddewis yr un o'i
ffyrdd ef.
32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD
y cyndyn: [c]ond gyd â'r rhai uniawn
y mae ei gyfrinach ef.
33 ¶ [d]Melldith yr ARGLWYDD *sydd*
yn nhŷ yr annuwiol: ond efe a
fendithia drigfa y cyfiawn.
34 ¶ [e]Diau efe a watwar y gwat-
warus: ond ei ras a rydd efe i'r
gostyngedig.
35 Y doethion a etifeddant an-
rhydedd, a gwarth † *fydd* dyrchafiad
ffyliaid.

PENNOD IV.

1 Solomon, er mwyn dysgu ufudd-dod i eraill, 3 yn dangos pa athrawiaeth a gafodd efe gan ei rieni, 5 i geisio doethineb, 14 ac i ochel llwybrau yr annuwiol. 20 Y mae yn annog i ffydd, 23 ac i sancteiddrwydd.

[a]GWRANDEWCH, blant, addysg
tad, ac erglywch i ddysgu deall.
2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i
chwi addysg dda: na wrthodwch fy
nghyfraith.
3 Canys yr oeddwn yn fab i'm tad,
yn [b]dyner ac yn anwyl ‖ yng ngolwg
fy mam.
4 [c]Efe a'm dysgai, ac a ddywedai
wrthyf, Dalied dy galon fy ngeiriau:
[d]cadw fy ngorchymynion, a bydd
fyw.
5 Cais ddoethineb, cais ddeall: na
âd dros gof, ac na wyra oddi wrth
eiriau fy ngenau.
6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw:
câr hi, a hi a'th wared di.
7 Pennaf peth *yw* doethineb: cais
ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth
cais ddeall.
8 [e]Dyrchafa di hi, a hithau a'th

Cyn CRIST Cylch 1000.

[s] Ps. 136. 5. pen. 8. 27. Jer. 10. 12. a 51. 15. ‖ Neu, *darparodd.* [t] Gen. 1. 9. [u] pen. 1. 9. [x] Ps. 37. 24. a 91. 11, 12. [y] Ps. 3. 5. a 4. 8. [z] Ps. 91. 5. a 112. 7. † Heb. *ei berchenogion.* [a] Lef. 19. 13. Deut. 24. 15. [b] Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 24. 1. † Heb. *trais.* [c] Ps. 25. 14. [d] Lef. 26. 14, &c. Mal. 2. 2. [e] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5. † Heb. *a ddyrchafa.* [a] pen. 1. 8. [b] 1 Chron. 29. 1. ‖ Neu, *ym mysg meibion.* [c] 1 Chron. 28. 9. [d] pen. 7. 2. [e] 1 Sam. 2. 30.

Cyn CRIST Cylch 1000.

f pen. 1. 9. ‖ Neu, *a'th amgylcha â choron gogoniant.* *g* Ps. 91. 11, 12. *h* Ps. 1. 1. pen. 1. 10, 15. *i* Ps. 36. 4. *k* 2 Sam. 23. 4. *l* Es. 59. 9. Jer. 23. 12.

ddyrchafa di: hi a'th ddwg di i
anrhydedd, os cofleidi hi.
9 *f* Hi a rydd ychwaneg o ras i'th
ben di: *ie*, hi ‖ a rydd i ti goron
gogoniant.
10 Gwrando, fy mab, a derbyn fy
ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd
a amlhêir.
11 Yr ydwyf yn dy ddysgu yn
ffordd doethineb; ac yn dy dywys
yn llwybrau uniondeb.
12 Pan rodiech, dy gerddediad ni
bydd cyfyng; a *g* phan redech, ni
thramgwyddi.
13 Ymafael mewn addysg, *ac* na
ollwng *hi*: cadw hi; canys dy fywyd
di *yw* hi.
14 ¶ *h* Na ddos i lwybr yr annuw-
iolion, ac na rodia ar hyd ffordd y
drygionus.
15 Gochel hi, na ddos ar hyd-ddi;
cilia oddi wrthi hi, a dos heibio.
16 Canys *i* ni chysgant nes gwneuth-
ur drwg; a'u cwsg a gollant, nes
iddynt gwympo *rhyw ddyn*.
17 Canys y maent yn bwytta bara
annuwioldeb, ac yn yfed gwin trais.
18 Ond llwybr y cyfiawn *k sydd*
fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha
fwyfwy hyd ganol dydd.
19 *l Eithr* ffordd y drygionus *sydd*
fel y tywyllwch: ni wyddant wrth
ba beth y tramgwyddant.

m pen. 3. 3, 21. *n* pen. 2. 1. *o* pen. 3. 8. † Heb. *meddyginiaeth.* † Heb. *taeogrwydd genau.* ‖ Neu, *threfnir.* *p* Deut. 5. 32. a 28. 14. Jos. 1. 7.

20 ¶ Fy mab, gwrando ar fy
ngeiriau: gogwydda dy glust at fy
ymadroddion.
21 *m* Na âd iddynt fyned ymaith
o'th olwg: *n* cadw hwynt y'nghanol
dy galon.
22 Canys bywyd *ydynt* i'r neb a'u
caffont, ac *o* † iechyd i'w holl gnawd.
23 ¶ Cadw dy galon yn dra dï-
esgeulus; canys allan o honi y mae
bywyd yn dyfod.
24 Bwrw oddi wrthyt † enau
taeogaidd, a gwefusau trofâus ym
mhell oddi wrthyt.
25 Edryched dy lygaid yn uniawn;
ac edryched dy amrantau yn un-
iawn o'th flaen.
26 Ystyria lwybr dy draed: a
‖ threfner dy holl ffyrdd yn uniawn.
27 *p* Na thro ar y llaw ddehau nac
ar y llaw aswy; symmud dy droed
oddi wrth ddrygioni.

PENNOD V.

1 *Solomon yn annog i geisio doethineb: 3 yn dangos ysgelerder putteindra ac anllywodraeth: yn annog i foddlonrwydd, haelioni, a diweirdeb. 22 Bod eu pechodau eu hun yn gorddiwes yr annuwiol.*

a pen. 2. 16. a 6. 24. † Heb. *a thaflod ei genau.* *b* Ps. 55. 21. *c* Heb. 4. 12. *d* pen. 7. 27.

FY mab, gwrando ar fy noeth-
ineb, *a* gostwng dy glust at fy
neall:
2 Fel y gellych ystyried pwyll,
a'th wefusau gadw gwybodaeth.
3 ¶ *a* Canys gwefusau y ddieithr
a ddiferant *fel* y dil mêl, † a'i genau
sydd b lyfnach nag olew:
4 Ond ei diwedd hi a fydd
chwerw fel y wermod, *c* yn llym
fel cleddyf daufiniog.
5 *d* Ei thraed hi a ddisgynant i
angau; *a'i* cherddediad a sang
uffern.
6 Rhag i ti ystyrio ffordd bywyd,
y symmud ei chamrau hi, heb
wybod i ti.

Cyn CRIST Cylch 1000.

† Heb. *nerth.*

7 Yr awr hon gan hynny, O blant,
gwrandewch arnaf fi, ac nac ymad-
ewch â geiriau fy ngenau.
8 Cadw dy ffordd ym mhell oddi
wrthi hi, ac na nesâ at ddrws ei thŷ
hi:
9 Rhag i ti roddi dy harddwch i
eraill, a'th flynyddoedd i'r creu-
lawn:
10 Rhag llenwi yr estron â'th † gyf-
oeth di, ac i'th lafur *fod* yn nhŷ y
dieithr,
11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi
i'th gnawd a'th gorph gurio,
12 A dywedyd, Pa fodd y caseâis
i addysg! *pa fodd* y dirmygodd fy
nghalon gerydd!
13 Ac na wrandewais ar lais fy
athrawon, ac na ostyngais fy
nghlust i'm dysgawdwyr!
14 Bûm o fewn ychydig at bob
drwg, y'nghanol y gynnulleidfa a'r
dyrfa.
15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun,
a ffrydiau allan o'th ffynnon dy
hun.
16 Tardded dy ffynhonnau allan,
a'th ffrydiau dwfr yn yr heolydd.
17 Byddant yn eiddot ti dy hun yn
unig, ac nid yn eiddo dieithriaid gyd
â thi.

e Mal. 2. 14. *f* Edrych Can. 4. 5. a 7. 3. † Heb. *ddyfrhâu.* † Heb. *a chyfeiliorna.* *g* pen. 2. 16. a 7. 4. *h* 2 Chron. 16. 9. Job 31. 4. a 34. 21. pen. 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Hos. 7. 2. Heb. 4. 13. *i* Ps. 9. 15. *k* Job 4. 21. a 36. 12.

18 Bydded dy ffynnon yn fen-
digedig: ac ymlawenhâ gyd â
e gwraig dy ieuengctid.
19 *f Bydded fel* ewig gariadus, ac
fel iyrches hawddgar: gâd i'w
bronnau hi dy † lenwi bob amser,
† ac ymfoddlona yn ei chariad hi yn
wastadol.
20 A phaham, fy mab, yr ym-
ddigrifi yn *g* y wraig ddieithr, ac y
cofleidi fynwes yr hon nid yw
eiddot ti?
21 *h* Canys ffyrdd dyn *sydd* yng
ngolwg yr ARGLWYDD, ac y mae
efe yn dal ar ei holl lwybrau ef.
22 ¶ *i* Ei anwiredd ei hun a ddeil
yr annuwiol, ac efe a ddelir â rhaffau
ei bechod ei hun.
23 *k* Efe a fydd farw o eisieu
addysg; a rhag maint ei ffolineb yr
â ar gyfeiliorn.

PENNOD VI.

1 *Yn erbyn mechnïaeth, 6 a seguryd, 12 ac ysgelerder. 16 Saith beth cas gan Dduw. 20 Bendithion ufudd-dod. 25 Drygioni putteindra.*

a pen. 11. 15. a 17. 18. a 20. 16. a 22. 26. a 27. 13. *b* Ps. 132. 4.

FY mab, os *a* mechnïaist dros dy
gymmydog, *ac os* tarewaist dy
law *yn llaw* y dieithr,
2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau,
ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.
3 Gwna hyn yr awr hon, fy mab,
a gwared dy hun, gan i ti syrthio i
law dy gymmydog; cerdda, ac
ymostwng iddo, ac ymbil â'th
gymmydog.
4 *b* Na ddyro gwsg i'th lygaid, na
hûn i'th amrantau.
5 Gwared dy hun fel yr iwrch o law
yr *heliwr*, ac fel aderyn o law yr
adarwr.
6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi
ddiogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a
bydd ddoeth:
7 Nid oes ganddo neb i'w arwain,
i'w lywodraethu, nac i'w feistroli;
8 *Ac er hynny* y mae efe yn

Cyn CRIST Cylch 1000.

parottoi ei fwyd yr haf, *ac* yn
casglu ei luniaeth y cynhauaf.
[c] pen. 24. 33, 34. 9 [c] Pa hyd, ddiogyn, y gorweddi?
pa bryd y cyfodi o'th gwsg?
10 Etto ychydig gysgu, ychydig
hepian, ychydig blethu dwylaw i
gysgu.
[d] pen. 10. 4. a 13. 4. a 20. 4. 11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel
ymdeithydd, a'th anghen fel gwr
arfog.
12 ¶ Dyn i'r fall, *a* gwr anwir, a
rodia â genau cyndyn.
[e] Ps. 35. 19. pen. 10. 10. 13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid,
efe a lefara â'i draed, efe a ddysg
â'i fysedd.
14 *Y mae* pob rhyw gyndyn-
rwydd yn ei galon; y mae yn dy-
chymmyg drygioni bob amser, yn
peri cynhennau.
15 Am hynny ei ddinystr a ddaw
arno yn ddisymmwth: yn ddisym-
[f] Jer. 19. 11. mwth *f* y dryllir ef, fel na byddo
meddyginiaeth.
16 ¶ Y chwe *pheth* hyn sydd gâs
gan yr ARGLWYDD: ïe, saith *beth*
† Heb. *ffieidd-dra gan ei naid ef.* *sydd* † ffiaidd ganddo ef:
17 [g] Llygaid beilchion, tafod cel-
wyddog, a'r dwylaw a dywalltant
[g] Ps. 18. 27. a 101. 5. waed gwirion,
18 Y galon a ddychymmygo feddyl-
[h] Rhuf. 3. 15. iau drwg, [h] traed yn rhedeg yn fuan
i ddrygioni,
[i] pen. 19. 5. 19 [i] Tyst celwyddog yn dywedyd
celwydd, a'r neb a gyfodo gynnen
rhwng brodyr.
[k] pen. 1. 8. 20 ¶ [k] Fy mab, cadw orchymyn
dy dad, ac nag ymado â chyfraith
dy fam.
[l] pen. 3. 3. a 7. 3. 21 [l] Rhwym hwynt ar dy galon yn
wastadol; cwlwm hwynt am dy wddf.
[m] pen. 3. 23, 24. 22 [m] Pan rodiech, hi a'th gyfar-
wydda; pan orweddych, hi a'th
wylia; pan ddeffrôych, hi a gyd-
ymddiddan â thi.
[n] Ps. 19. 8. a 119. 105. 23 [n] Canys ‖ canwyll *yw* y gor-
‖ Neu, *lamp.* chymyn; a goleuni *yw* y gyfraith;
a ffordd i fywyd *yw* ceryddon
addysg:
[o] pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. 24 [o] I'th gadw rhag y fenyw ddrwg,
‖ Neu, *dieithr.* a rhag gweniaith tafod ‖ y ddieithr.
[p] Matt. 5. 28. 25 [p] Na chwennych ei phryd hi yn
dy galon; ac na âd iddi dy ddal â'i
hamrantau.
[q] pen. 29. 3. 26 [q] Oblegid y fenyw butteinig *y*
daw dyn i dammaid o fara; a gwraig
gwr *arall* a hela yr enaid gwerth-
fawr.
27 A ddichon gwr ddwyn tân yn ei
fynwes, heb losgi ei ddillad?
28 A ddichon gwr rodio ar hyd
marwor, ac heb losgi ei draed?
29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig
ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â
hi, ni bydd lân.
30 Ni ddirmyga *neb* leidr a ladrat-
tâo i ddiwallu ei enaid, pan fyddo
arno newyn:
[r] Exod. 22. 1, 4. 31 Ond *os* dèlir ef, [r] efe a dâl yn
saith ddyblyg; efe a rydd cym-
maint oll ag a feddo yn ei dŷ.
32 *Ond* y neb a wnel odineb â
† Heb. *galon.* benyw, sydd heb † synwyr; y neb a'i
gwnel, a ddifetha ei enaid ei hun.
33 Archoll a gwarth a gaiff efe; a'i
gywilydd ni ddilëir.
34 Canys cynddaredd *yw* eiddig-
edd gwr; am hynny nid arbyd efe
yn nydd dial.

35 † Ni bydd ganddo bris ar ddim — Cyn CRIST Cylch 1000. † Heb. *Ni dderbyn wyneb dim iawn.*
iawn; ac ni foddlonir ef, er rhoi
rhoddion lawer.

PENNOD VII.

1 *Solomon yn cynghori bod mewn pur a char-*
iadus gyfeillach â doethineb. 6 *Wrth a*
welsai efe ei hun, yn dangos, 10 *cyfrwysdra*
puttain, 22 *ac enbyd wiriondeb yr ieuangc*
nwyfus: 24 *yn cynghori gochelyd y cyfryw*
annuwioldeb.

FY mab, cadw fy ngeiriau, a
[a] chuddia fy ngorchymynion [a] pen. 2. 1.
gyd â thi.
2 [b] Cadw fy ngorchymynion, a bydd [b] Lef. 18. 5.
fyw; a'm cyfraith fel [c] canwyll dy pen. 4. 4.
lygad. [c] Deut. 32. 10.
3 [d] Rhwym hwynt am dy fysedd, [d] Deut. 6. 8.
ysgrifena hwynt ar lech dy galon. a 11. 18.
4 Dywed wrth ddoethineb, Fy pen. 3. 3. a 6. 21.
chwaer *wyt* ti; a galw ddeall yn
gares:
5 [e] Fel y'th gadwont oddi wrth y [e] pen. 2. 16. a 5. 3.
wraig ddieithr, a rhag y fenyw â'r
ymadrodd gwenhieithus.
6 ¶ Canys *a mi* yn ffenestr fy nhŷ,
mi a edrychais trwy fy nellt;
7 A mi a welais ym mysg y ffyl-
iaid, *ïe*, mi a ganfum ym mhlith † yr † Heb. *y meibion.*
ieuengetid, ddyn ieuangc heb ddeall
ganddo,
8 Yn myned ar hyd yr heol ger
llaw ei chongl hi; ac efe a âi ar hyd
y ffordd i'w thŷ hi,
9 Yn † y cyfnos gyd â'r hwyr, pan † Heb. *hwyr y dydd.*
oedd hi yn nos du ac yn dywyll:
10 Ac wele fenyw yn cyfarfod âg
ef, a chanddi ymddygiad puttain, ac
â chalon ddichellgar.
11 ([f] Siaradus ac anufudd *yw* hi; [f] pen. 9. 13.
[g] ei thraed nid arhöant yn ei thŷ: [g] 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.
12 Weithiau yn y drws, weithiau
yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym
mhob congl)
13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i
cusanodd, ac † âg wyneb digywilydd † Heb. *hi a gadarnhâodd ei hwyneb âg, &c.*
hi a ddywedodd wrtho,
14 *Yr oedd* arnaf fi aberthau hêdd;
heddyw y cywirais fy adduned:
15 Ac am hynny y daethum allan i
gyfarfod â thi, i chwilio am dy
wyneb; a chefais afael arnat.
16 Mi a drwsiais fy ngwely â llenni.
ac â cherfiadau a [h] llieiniau yr [h] Es. 19. 9.
Aipht.
17 Mi a fŵg-derthais fy ngwely â
myrr, aloes, a synamon.
18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu
hyd y bore; ymhyfrydwn â chariad.
19 Canys nid *yw* y gwr gartref; efe
a aeth i ffordd bell:
20 Efe a gymmerth godaid o arian
yn ei law; efe a ddaw adref ar y
‖ dydd amnodol. ‖ Neu, *lloer newydd.*
21 [i] Hi a'i troes ef â'i haml eiriau
têg, ac â gweniaith ei gwefusau hi [i] pen. 5. 3.
a'i cymhellodd ef.
22 Efe a'i canlynodd hi † ar frys, † Heb. *yn ddisymmwth.*
fel yr ŷch yn myned i'r lladdfa, neu
fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w
gospi:
23 Hyd oni ddryllio y saeth ei afu
ef; fel yr aderyn yn prysuro i'r
fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn ei
einioes ef.
24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meib-
ion, gwrandewch arnaf fi, ac ystyr-
iwch eiriau fy ngenau.
25 Na thueddded dy galon at ei

Cyn CRIST Cylch 1000.

ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hyd ei
llwybrau hi.
26 Canys llawer a gwympodd hi
yn archolledig; ie, *gwŷr* grymmus
lawer a laddodd hi.
27 [k] Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi, yn — [k] pen. 2. 18. a 5. 5.
disgyn i ystafelloedd angau.

PENNOD VIII.

1 *Enwocced 6 ac eglured yw doethineb. 10 Godidowgrwydd, 12 naturiaeth, 15 gallu, 18 cyfoeth, 22 a thragywyddoldeb doethineb. 32 Bod doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

ONID yw [a] doethineb yn gweiddi? — [a] pen. 1. 20. a 9. 3.
a deall yn llefain?
2 Ym mhen lleoedd uchel, ger llaw
y ffordd, lle mae llwybrau lawer, y
mae hi yn sefyll.
3 Ger llaw y pyrth, ym mhen y
dref, yn ymyl y drysau *y mae* hi yn
llefain:
4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn
galw; ac at feibion dynion y mae
fy llais.
5 Ha ynfydion, deallwch gyfrwys-
der; a chwi wŷr anghall, byddwch o
galon ddeallus.
6 Gwrandewch: canys myfi a
draethaf i chwi [b] bethau arddercb- — [b] pen. 22. 20.
og; ac a agoraf fy ngwefusau ar
bethau uniawn.
7 Canys fy ngenau a draetha wir-
ionedd; a † ffiaidd gan fy ngwefusau — † Heb. *ffieidd-dra fy ngwefusau yw drygioni.*
ddrygioni.
8 Holl eiriau fy ngenau *ydynt* gyf-
iawn; nid *oes* ynddynt na gwyrni na
thrawsedd.
9 *Y maent* hwy oll yn amlwg i'r
neb a ddeallo, ac yn uniawn i'r rhai
a gafodd wybodaeth.
10 Derbyniwch fy addysg, ac nid
arian; a gwybodaeth o flaen aur
etholedig.
11 [c] Canys gwell *yw* doethineb nâ — [c] Job 28. 15. Ps. 19. 10. a 119. 127. pen. 3. 14, 15. a 4. 5, 7. a 16. 16.
gemmau: nid oes dim dymunol
cyffelyb iddi.
12 Myfi doethineb wyf yn trigo gyd
â challineb: yr ydwyf yn cael allan
wybodaeth cynghor.
13 Ofn yr ARGLWYDD *yw* casâu
drygioni: balchder, ac uchder, a
ffordd ddrygionus, a'r genau traws,
sydd gâs gennyf fi.
14 Mi bïau gynghor, a gwir ddoeth-
ineb: deall *ydwyf* fi; [d] mi bïau — [d] Preg. 7. 19.
nerth.
15 [e] Trwof fi y teyrnasa brenhin- — [e] Dan. 2. 21. Rhuf. 13. 1.
oedd, ac y barna y pennaethiaid
gyfiawnder.
16 Trwof fi y rheola tywysogion
a phendefigion, *sef* holl farnwyr y
ddaear.
17 Y sawl a'm carant i, a garaf
finnau; [f] a'r sawl a'm ceisiant yn — [f] Iago 1. 5.
fore, a'm cânt.
18 [g] Gyd â myfi *y mae* cyfoeth, ac — [g] pen. 3. 16.
anrhydedd, golud parhâus, a chyf-
iawnder.
19 [h] Gwell *yw* fy ffrwyth i nag aur, — [h] pen. 3. 14.
ie, nag aur coeth; a'm cynnyrch
sydd well nâ'r arian detholedig.
20 Ar hyd ffordd cyfiawnder ‖ yr — ‖ Neu, *y rhodiaf.*
arweiniaf, ar hyd canol llwybrau
barn:
21 I beri i'r rhai a'm carant eti-
feddu sylwedd: a mi a lanwaf eu
trysorau.
22 Yr ARGLWYDD a'm meddian-
nodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn
ei weithredoedd erioed.
23 Er tragywyddoldeb y'm hen-
neiniwyd, er y dechreuad, cyn bod
y ddaear.
24 Pryd nad *oedd* dyfnder y'm
cenhedlwyd, cyn *bod* ffynhonnau yn
llawn o ddyfroedd.
25 [i] Cyn sylfaenu y mynyddoedd, — [i] Ps. 90. 2.
o flaen y bryniau, y'm cenhedlwyd:
26 Cyn gwneuthur o hono ef y
ddaear, na'r meusydd, † nac uchder — † Heb. *na phen.*
llwch y byd.
27 Pan barottôdd efe y nefoedd,
yr oeddwn i yno: pan osododd efe
gylch ar wyneb y dyfnder:
28 Pan gadarnhâodd efe y cym-
mylau uwch ben: a phan nerthodd
efe ffynhonnau y dyfnder:
29 [k] Pan roddes efe ei ddeddf i'r — [k] Gen. 1. 9. 10. Job 38. 10, 11. Ps. 33. 7. a 104. 9. Jer. 5. 22.
môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent ei
orchymyn ef: pan [l] osododd efe syl- — [l] Job 38. 4.
feini y ddaear:
30 [m] Yna yr oeddwn i gyd âg ef — [m] Ioan 1. 1, 18.
megis un wedi ei feithrin *gyd âg ef:*
ac yr oeddwn yn hyfrydwch *iddo*
beunydd, yn ymlawenhâu ger ei
fron ef bob amser;
31 Ac yn llawenychu y'nghyfan-
neddle ei ddaear ef; a'm hyfryd-
wch *oedd* gyd â meibion dynion.
32 Yr awrhon gan hynny, O
feibion, gwrandewch arnaf; canys
[n] gwŷn eu byd a gadwant fy ffyrdd i. — [n] Ps. 119. 1, 2. a 128. 2. Luc 11. 28.
33 Gwrandewch addysg, a bydd-
wch ddoethion; nac ymwrthodwch
â hi.
34 [o] Gwŷn ei fyd y dyn a wran- — [o] pen. 3. 13, 18.
dawo arnaf, ac a wylio yn ddyfal
beunydd wrth fy nrysau, gan warch-
od wrth byst fy mhyrth i.
35 Canys y neb a'm caffo i, a gaiff
fywyd, ac [p] a † feddianna ewyllys da — [p] pen. 12. 2. † Heb. *dynn allan.*
gan yr ARGLWYDD.
36 Ond y neb a becho yn fy erbyn,
a wna gam â'i enaid ei hun: fy holl
gaseion a garant angau.

PENNOD IX.

1 *Addysg 4 ac athrawiaeth doethineb. 13 Arfer 16 ac amryfusedd ynfydrwydd.*

DOETHINEB a adeiladodd ei
thŷ, hi a naddodd ei saith
golofn.
2 [a] Hi a laddodd ei † hanifeiliaid; — [a] Matt. 22. 3, &c. † Heb. *lladdfa.*
hi [b] a gymmysgodd ei gwin, ac a — [b] pen. 23. 30.
huliodd ei bwrdd.
3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynion:
[c] y mae yn llefain [d] oddi ar fannau — [c] pen. 8. 2. [d] ad. 14.
uchel y ddinas:
4 [e] Pwy bynnag *sydd* annichellgar, — [e] ad. 16.
tröed i mewn yma: *ac* wrth yr an-
noeth y mae hi yn dywedyd,
5 [f] Deuwch, a bwyttêwch o'm bara, — [f] Can. 5. 1. Es. 55. 1.
ac yfwch o'r gwin a gymmysgais.
6 Ymadêwch â'r rhai ffol, a bydd-
wch fyw; a cherddwch yn ffordd
deall.
7 Yr hwn a geryddo watwarwr, a
gaiff waradwydd iddo ei hun: a'r
hwn a feio ar y drygionus, a gaiff
anaf.
8 [g] Na cherydda watwarwr, rhag — [g] Matt. 7. 6.
iddo dy gasâu: [h] cerydda y doeth, — [h] Ps. 141. 5.
ac efe a'th gâr di.
9 Dyro *addysg* i'r doeth, ac efe
fydd doethach: dysg y cyfiawn, ac
efe a chwanega ei ddysgeidiaeth.

Cyn CRIST Cylch 1000.

10 [i]Dechreuad doethineb *yw* ofn
yr ARGLWYDD: a gwybodaeth y
sanctaidd *yw* deall.
11 [k]Canys trwof fi yr amlhêir dy
ddyddiau, ac y chwanegir blynydd-
oedd dy einioes.
12 [l]Os doeth fyddi, doeth fyddi i
ti dy hun: ond *os* gwatwarwr fyddi,
tydi dy hun a'*i* dygi.
13 ¶ [m]Gwraig ffol *a fydd* siarad-
us; anghall *yw*, ac ni ŵyr ddim:
14 Canys hi a eistedd ar ddrws ei
thŷ, ar faingc, [n]yn y lleoedd uchel
yn y ddinas,
15 I alw ar y neb a fyddo yn myned
heibio, y rhai sydd yn cerdded eu
ffyrdd yn uniawn:
16 [o]Pwy bynnag *sydd* chud, tröed
yma: a phwy bynnag sydd ddisyn-
wyr, *a* hi a ddywed wrtho,
17 [p]Dyfroedd lladrad sydd felus, a
bara cudd sydd beraidd.
18 Ond ni ŵyr efe mai [q]meirw
yw y rhai sydd yno; *a bod* ei gwa-
hoddwyr hi yn nyfnder uffern.

PENNOD X.

O'r bennod yma hyd y bummed ar hugain, y mae amryw addysg ynghylch rhinweddau da, a'u gwrthwyneb feiau.

DIARHEBION Solomon. [a]Mab
doeth a wna dad llawen, a
[b]mab ffol a dristâ ei fam.
2 [c]Ni thyccia trysorau drygioni:
ond cyfiawnder a wared rhag angau.
3 [d]Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y
cyfiawn newynu: ond efe a chwâl
ymaith ‖gyfoeth y drygionus.
4 [e]Y neb a weithio â llaw ‖dwyll-
odrus, fydd tlawd: ond [f]llaw y
diwyd a gyfoethoga.
5 Mab synhwyrol *yw* yr hwn a
gasgl amser hâf: *ond* [g]mab gwar-
adwyddus *yw* yr hwn a gwsg amser
cynhauaf.
6 Bendithion *fydd* ar ben y cyf-
iawn: *ond* [h]trawsedd a gau ar
enau y drygionus.
7 [i]Coffadwriaeth y cyfiawn *sydd*
fendigedig: ond enw y drygionus a
bydra.
8 Y galon ddoeth a dderbyn or-
chymynion: ond [k]y ffol ei wefusau
a ‖gwymp.
9 [l]Y neb a rodio yn uniawn, a rod-
ia yn ddïogel: ond y neb a gamdry
ei ffyrdd, a fydd hynod.
10 [m]Y neb a amneidio â'i lygaid,
a bair flinder: [n]a'r ffol ei wefusau
a ‖gwymp.
11 [o]Ffynnon bywyd *yw* genau y
cyfiawn: ond [p]trawsedd a gau ar
enau y drygionus.
12 Casineb a gyfyd gynhennau:
ond [q]cariad a guddia bob camwedd.
13 Yngwefusau y synhwyrol y
ceir doethineb: ond [r]gwialen *a
weddai* i gefn †yr anghall.
14 Y doethion a ystoriant wybod-
aeth: ond [s]dinystr *sydd* gyfagos i
enau y ffol.
15 [t]Cyfoeth y cyfoethog *yw* dinas
ei gadernid ef: ond dinystr y tlod-
ion *yw* eu tlodi.
16 Gwaith y cyfiawn *a dynn* at
fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu
ag at bechod.
17 *Ar y* ffordd i fywyd *y mae* y
neb a gadwo addysg: ond y neb a

[i] Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 1. 7. [k] pen. 10. 27. [l] pen. 15. 26. [m] pen. 7. 11. [n] ad. 3. [o] ad. 4. [p] pen. 20. 17. [q] pen. 2. 18. a 7. 27. [a] pen. 15. 20. [b] pen. 17. 21, 25. [c] Ps. 49. 6, &c. pen. 11. 4. [d] Ps. 10. 14. a 37. 25. ‖ Neu, *y drygionus am eu drygioni.* [e] pen. 12. 24. a 19. 15. ‖ *ddiog.* [f] pen. 13. 4. a 21. 5. [g] pen. 12. 4. a 17. 2. a 19. 26. [h] ad. 11. [i] Ps. 112. 6. [k] ad. 10. ‖ Neu, *gurir.* [l] Ps. 23. 4. pen. 28. 18. [m] pen. 6. 13. [n] ad. 8. ‖ Neu, *gurir.* [o] pen. 13. 14. a 18. 4. [p] ad. 6. Ps. 107. 42. [q] pen. 17. 9. 1 Cor. 13. 4. 1 Petr 4. 8. [r] pen. 26. 3. † Heb. *yr hwn sydd heb galon.* [s] pen. 18. 7. a 21. 23. [t] pen. 18. 11.

wrthodo gerydd, sydd yn cyfeil-
iorni.
18 A guddio gâs *â* gwefusau cel-
wyddog, a'r neb a ddywed enllib,
sydd ffol.
19 [u]Yn amlder geiriau ni bydd
pall ar bechod: ond y neb a attalio
ei wefusau *sydd* synhwyrol.
20 Tafod y cyfiawn *sydd fel* arian
detholedig: calon y drygionus ni
thâl ond ychydig.
21 Gwefusau y cyfiawn a borth-
ant lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg
†synwyr, a fyddant feirw.
22 Bendith yr ARGLWYDD a gy-
foethoga; ac ni ddwg flinder gyd â
hi.
23 [x]Hyfryd gan ffol wneuthur
drwg: a chan wr synhwyrol *y mae*
doethineb.
24 Y peth a ofno y drygionus, a
ddaw iddo: ond y peth a ddeisyfo y
rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhydd.
25 Fel y mae y corwynt yn myned
heibio, felly ni *bydd* y drygionus
mwy: ond [y]y cyfiawn *sydd* sylfaen
a bery byth.
26 Megis finegr i'r dannedd, a mŵg
i'r llygaid, felly *y bydd* y dïog i'r neb
a'i gyrrant.
27 [z]Ofn yr ARGLWYDD a †estyn
ddyddiau: ond [a]blynyddoedd y
drygionus a fyrhêir.
28 Gobaith y cyfiawn *fydd* lla-
wenydd: ond [b]gobaith y drygionus
a dderfydd am dano.
29 Ffordd yr ARGLWYDD *sydd*
gadernid i'r perffaith: ond dinystr
fydd i'r rhai a wnant anwiredd.
30 [c]Y cyfiawn nid ysgog byth:
ond y drygionus ni phreswyliant y
ddaear.
31 [d]Genau y cyfiawn a ddwg allan
ddoethineb: a'r tafod cyndyn a
dorrir ymaith.
32 Gwefusau y cyfiawn a wyddant
beth sydd gymmeradwy; ond genau
y drygionus *a lefara* drawsedd.

PENNOD XI.

[a]CLORIANNAU †anghywir *sydd*
ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond
carreg †uniawn *sydd* foddlawn
ganddo ef.
2 [b]*Pan* ddêl balchder, fe ddaw
gwarth: ond gyd â'r gostyngedig *y
mae* doethineb.
3 [c]Perffeithrwydd yr uniawn a'u
tywys hwynt: ond trawsedd yr an-
ffyddloniaid a'u difetha hwynt.
4 Ni [d]thyccia cyfoeth yn nydd
digofaint: ond cyfiawnder a wared
rhag angau.
5 Cyfiawnder y perffaith †a'i
hyfforddia ef: ond o achos ei
ddrygioni y syrth y drygionus.
6 Cyfiawnder y cyfiawn a'u gwared
hwynt: ond [e]troseddwyr a ddelir
yn *eu* drygioni.
7 Pan fyddo marw dyn dryg-
ionus, fe a ddarfu am *ei* obaith *ef:*
a gobaith y traws a gyfrgollir.
8 [f]Y cyfiawn a waredir o gyfyng-
der, a'r drygionus a ddaw yn ei le ef.
9 [g]Rhagrithiwr â'*i* enau a lygra ei
gymmydog: ond y cyfiawn a waredir
trwy wybodaeth.
10 [h]Yr holl ddinas a ymlawenhâ o

Cyn CRIST Cylch 1000.

[u] Preg. 5. 3. † Heb. *calon.* [x] pen. 14. 9. a 15. 21. [y] Matt. 7. 24, 25. a 16. 18. [z] pen. 9. 11. † Heb. *ychwanega.* [a] Job 15. 32. a 22. 16. Ps. 55. 23. [b] Job 8. 13. a 11. 20. Ps. 112. 10. [c] Ps. 37. 22. a 125. 1. [d] Ps. 37. 30. [a] Lef. 19. 35, 36. Deut. 25. 13–16. pen. 16. 11. a 20. 10, 23. † Heb. *twyll.* † Heb. *berffaith.* [b] pen. 15. 33. a 16. 18. a 18. 12. [c] pen. 13. 6. [d] pen. 10. 2. Ezec. 7. 19. Seph. 1. 18. † Heb. *a uniawna ei ffordd ef.* [e] pen. 5. 22. [f] pen. 21. 18. [g] Job 8. 13. [h] pen. 28. 12, 28.

herwydd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyfrgoller y drygionus, *y bydd* gorfoledd.

11 [i] Trwy fendith y cyfiawn y dyrchefir y ddinas: ond trwy enau y drygionus y dinystrir hi.

12 Y neb sydd † ddisynwyr a ddiystyra ei gymmydog; ond y synhwyrol a daw â sôn.

13 [k] Yr hwn a rodia yn athrodwr, a ddatguddia gyfrinach: ond y ffyddlawn ei galon a gela y peth.

14 [l] Lle ni *byddo* cynghor, y bobl a syrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghorwyr, *y bydd* diogelwch.

15 [m] † Blinder mawr a gaiff y neb a fachnïo dros ddïeithr-ddyn: ond y neb a gasâo † fachnïaeth, fydd diogel.

16 Gwraig rasol a gaiff anrhydedd; a'r galluog a gânt gyfoeth.

17 Gwr trugarog sydd dda wrth ei enaid ei hun: ond y creulawn a flina ei gnawd ei hun.

18 Y drygionus a wna waith twyllodrus: ond [n] i'r neb a hauo gyfiawnder, *y bydd* gwobr sier.

19 Fel *yr arwain* cyfiawnder i fywyd: felly dilyn drygioni *a dywys* i angau.

20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y neb sydd gyndyn eu calonnau: eithr hoff ganddo ef y rhai sydd berffaith yn eu ffyrdd.

21 [o] † Er maint fyddo cymmorth, y drygionus ni bydd dïeuog: ond had y cyfiawn a waredir.

22 *Fel* modrwy aur yn nhrwyn hwch *yw* benyw lân † heb synwyr.

23 Deisyfiad y cyfiawn *sydd* ar ddaioni yn unig: *ond* gobaith y drygionus *sydd* ddigter.

24 Rhyw un a wasgar ei ddâ, ac efe a chwanegir *iddo:* a rhyw un arall a arbed mwy nag a weddai, ac a *syrth* i dlodi.

25 [p] Yr enaid † hael a fraseir: a'r neb a ddyfrhâo, a ddyfrhêir yntau hefyd.

26 [q] Y neb a attalio ei ŷd, y bobl a'i melldithia: ond bendith *a fydd* ar ben y neb a'i gwertho.

27 Y neb a ddyfal geisio ddaioni, a ynnill ewyllys da: [r] ond y neb a geisio ddrwg, iddo *ei hun* y daw.

28 [s] Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a syrth: ond [t] y cyfiawn a flodeuant megis cangen.

29 Y neb a flino ei dŷ ei hun, a berchennoga y gwynt: a'r ffôl *a fydd* gwas i'r synhwyrol ei galon.

30 Ffrwyth y cyfiawn *sydd* megis pren y bywyd: [u] a'r neb a † ynnillo eneidiau, *sydd* ddoeth.

31 [x] Wele, telir i'r cyfiawn ar y ddaear: pa faint mwy i'r drygionus a'r pechadur?

PENNOD XII.

Y NEB a garo addysg, a gâr wybodaeth: ond y neb a gasâo gerydd, anifeilaidd *yw*.

2 [a] *Gwr* da a gaiff ffafr gan yr ARGLWYDD: ond gwr o ddichellion drwg a ddamnia efe.

3 Ni sicrhêir dyn trwy ddrygioni: ond [b] gwraidd y cyfiawn nid ysgoga.

4 [c] Gwraig rymmus *sydd* goron

Cyn CRIST Cylch 1000.
[i] pen. 29. 8.
† Heb. *ddigalon.*
[k] Lef. 19. 16. pen. 20. 19.
[l] 1 Bren. 12. 1, &c. pen. 15. 22. a 24. 6.
[m] pen. 6. 1.
† Heb. *Llwyr-ddryllir y neb.*
† Heb. *y rhai a dery law.*
[n] Hos. 10. 12. Gal. 6. 8. Iago 3. 18.
[o] pen. 16. 5.
† Heb. Er bod *llaw yn llaw.*
† Heb. *yn cilio oddi wrth synwyr.*
[p] 2 Cor. 9. 8, 9, 10.
† Heb. *bendith.*
[q] Amos 8. 5, 6.
[r] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15, 16. a 10. 2. a 57. 6.
[s] Job 31. 24. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.
[t] Ps. 1. 3. a 92. 12, &c. Jer. 17. 8.
[u] Dan. 12. 3.
† Heb. *ddalio.*
[x] 1 Petr 4. 17, 18.
[a] pen. 8. 35.
[b] pen. 10. 25.
[c] 1 Cor. 11. 7.

i'w gwr: ond y waradwyddus *sydd* [d] megis pydrni yn ei esgyrn ef.

5 Meddyliau y cyfiawn *sydd* uniawn: *a* chynghorion y drygionus *sydd* dwyllodrus.

6 [e] Geiriau y drygionus *yw* cynllwyn am waed: [f] ond genau yr uniawn a'u gwared hwynt.

7 [g] Difethir y drygionus, fel na *byddont* hwy: ond tŷ y cyfiawn a saif.

8 Yn ol ei ddeall y canmolir gwr: ond gwr cyndyn ei galon a ddïystyrir.

9 [h] Gwell *yw* yr hwn â'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac *sydd* || was iddo ei hun, nâ'r hwn a'i hanrhydeddo ei hun, ac sydd arno eisieu bara.

10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am fywyd ei anifail: ond † tosturi y drygionus *sydd* greulawn.

11 [k] Y neb a lafurio ei dir, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno ofer-*wyr*, disynwyr *yw*.

12 Y drygionus sydd yn deisyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn y cyfiawn a rydd *ffrwyth*.

13 [l] † Trwy drosedd *ei* wefusau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o gyfyngder.

14 [m] Trwy ffrwyth *ei* enau y digonir gwr â daioni; a thaledigaeth dwylaw dyn a dâlir iddo.

15 [n] Ffordd yr ynfyd *sydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond y neb a wrandawo ar gynghor *sydd* gall.

16 [o] Mewn un dydd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gywilydd.

17 [p] *Y neb* a ddywedo y gwir, a ddengys gyfiawnder: ond gau dyst *a draetha* dwyll.

18 [q] Rhyw ddyn a ddywed eiriau fel brath cleddyf: ond tafod y doethion *sydd* feddyginiaeth.

19 Gwefus gwirionedd a saif byth: ond tafod celwyddog ni *saif* funud awr.

20 Dichell *sydd* y'nghalon y rhai a ddychymygant ddrwg: ond i gynghorwyr heddwch *y bydd* llawenydd.

21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim blinder: ond y drygionus a lenwir â drwg.

22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD wefusau celwyddog: ond y rhai a wnant yn ffyddlawn, a ryngant fodd iddo ef.

23 [s] Gwr pwyllog a gela wybodaeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

24 [t] Llaw y dïesgeulus a deyrnasa: a *llaw* y || twyllodrus a fydd dan deyrnged.

25 [u] Gofid y'nghalon gwr a bair iddi grymmu: ond [x] gair da a'i llawenhâ hi.

26 Y cyfiawn a ragora ar ei gymmydog: ond ffordd y rhai drygionus a'u twylla hwynt.

27 Ni rostia y twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dyn dïesgeulus sydd werthfawr.

28 Yn ffordd cyfiawnder *y mae* bywyd; ac yn *ei* llwybrau *hi* nid *oes* marwolaeth.

Cyn CRIST Cylch 1000.
[d] pen. 14. 30.
[e] pen. 1. 11, 18.
[f] pen. 14. 3.
[g] Ps. 37. 36. pen. 11. 21.
[h] pen. 13. 7.
|| *â gwas ganddo.*
[i] Deut. 25. 4.
† Heb. *ymysgaroedd.*
[k] pen. 28. 19.
[l] pen. 18. 7.
† Heb. *Yn nhrosedd ei wefusau mae magl y drygionus.*
[m] pen. 13. 2.
[n] pen. 3. 7.
[o] pen. 29. 11.
[p] pen. 14. 5.
[q] Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.
[r] pen. 6. 17. a 11. 20. Dat. 22. 15.
[s] pen. 13. 16. a 15. 2.
[t] pen. 10. 4.
|| Neu, *diog.*
[u] pen. 15. 13.
[x] Es. 50. 4.

Cyn CRIST Cylch 1000.

PENNOD XIII.

MAB doeth *a wrendy* ar athraw-
iaeth ei dad: ond gwatwarwr
ni wrendy ar gerydd.
2 [a]Gwr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth
ei enau: ac enaid yr anghyfiawn *a*
fwynhâ drawsedd.
3 [b]Y neb a geidw ei enau, a geidw
ei einioes: *ond* y neb a ledo ei wef-
usau, a ddinystrir.
4 [c]Enaid y diog a ddeisyf, ac ni
chaiff ddim: ond enaid y diwyd a
wneir yn fras.
5 Câs gan y cyfiawn gelwydd: ond
y drygionus sydd ffiaidd, ac a ddaw
i gywilydd.
6 [d]Cyfiawnder a geidw y perffaith
yn ei ffordd: ond annuwioldeb a
ddymchwel †y pechadur.
7 [e]Rhyw un a ymffrostia ei fod
yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo:
ac arall ei fod yn dlawd, a chyfoeth
lawer iddo.
8 Iawn am einioes gwr *yw* ei ddâ:
[f]ond y tlawd ni chlyw gerydd.
9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ:
ond ||canwyll y drygionus a ddiff-
oddir.
10 Trwy falchedd yn unig y cyffry
cynnen: ond gyd â'r pwyllog *y mae*
doethineb.
11 [g]Golud *a gasgler* trwy oferedd,
a leihêir; ond y neb a gasglo â'i
law a chwanega.
12 Gobaith a oeder a wanhâ y
galon: ond [h]pren y bywyd *yw*
deisyfiad, pan ddêl i ben.
13 Yr hwn a ddirmygo y gair, a
ddifethir: ond yr hwn sydd yn ofni
y gorchymyn, a ||obrwyir.
14 [i]Cyfraith y doeth *sydd* ffynnon
bywyd, i gilio oddi wrth faglau
angau.
15 Deall da a ddyry ras: ond
ffordd troseddwyr *sydd* galed.
16 [k]Pob call a wna *bethau* trwy
wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys
ynfydrwydd.
17 Cennad annuwiol a syrth i
ddrygioni: ond [l]cennad ffyddlawn
sydd iechyd.
18 Tlodi a gwaradwydd *fydd* i'r
hwn a wrthodo addysg: ond [m]yr
hwn a gadwo gerydd, a anrhydeddir.
19 [n]Dymuniad wedi ei gyflawni,
sydd felus gan yr enaid: ond
ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth
ddrygioni.
20 Yr hwn a rodia gyd â doeth-
ion, fydd doeth: ond yr hwn sydd
gyfaill i ynfydion, a †gystuddir.
21 [o]Drygfyd a erlyn bechadur-
iaid: ond daioni a dâlir i'r rhai
cyfiawn.
22 Y *gwr* daionus a âd etifedd-
iaeth i feibion *ei* feibion: a [p]golud
y pechadur a roddwyd i gadw i'r
cyfiawn.
23 [q]Llawer o ymborth *sydd* ym
maes y tlodion: ond y mae a ddin-
ystrir o eisieu barn.
24 [r]Yr hwn a arbedo y wialen,
sydd yn casâu ei fab: ond yr hwn
a'i câr ef, a'i cerydda mewn amser.
25 [s]Y cyfiawn a fwytty hyd oni
ddigoner ei enaid: ond bol yr an-
nuwiolion fydd mewn eisieu.

[a] pen. 12. 14.
[b] pen. 21. 23.
[c] pen. 10. 4.
[d] pen. 11. 3, 5, 6.
† Heb. *bechod.*
[e] pen. 12. 9.
[f] Job 18. 6. a 21. 17.
|| Neu, *lamp.*
[g] pen. 10. 2. a 20. 21.
[h] ad. 19.
|| Neu, *fydd mewn heddwch.*
[i] pen. 10. 11. a 14. 27. a 16. 22.
[k] pen. 12. 23. a 15. 2.
[l] pen. 25. 13.
[m] pen. 15. 5, 31.
[n] ad. 12.
† Heb. *ddryllir.*
[o] Ps. 32. 10.
[p] Job 27. 17. pen. 28. 8. Preg. 2. 26.
[q] pen. 12. 11.
[r] pen. 19. 18. a 22. 15. a 23. 13. a 29. 15, 17.
[s] Ps. 34. 10. a 37. 3.

PENNOD XIV.

GWRAIG ddoeth a adeilada ei
thŷ: ond y ffolog a'i tynn ef
i lawr â'i dwylaw.
2 Yr hwn sydd yn rhodio yn ei
uniondeb, sydd yn ofni yr AR-
GLWYDD; [a]a'r *hwn sydd* gyndyn yn
ei ffyrdd, sydd yn ei ddirmygu ef.
3 Y'ngenau y ffol *y mae* gwialen
balchder: ond [b]gwefusau y doeth-
ion a'u ceidw hwynt.
4 Lle nid *oes* ychain, glân *yw* y
preseb: ond llawer o gnwd *sydd yn*
dyfod trwy nerth yr ŷch.
5 [c]Tyst ffyddlawn ni ddywed gel-
wydd: ond gau dyst a dractha gel-
wyddau.
6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb,
ac nis *caiff*: ond [d]gwybodaeth *sydd*
hawdd i'r deallus.
7 Dos ymaith oddi wrth wr ffol,
pan wypech nad *oes ganddo* wefus-
au gwybodaeth.
8 Doethineb y call *yw* deall ei
ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyl-
iaid *yw* twyll.
9 [e]Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn
camwedd: ond ym mhlith y rhai
uniawn *y mae* ewyllys da.
10 Y galon sydd yn gwybod chwerw-
der ei henaid ei hun: a'r dieithr ni
bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.
11 Tŷ yr annuwiolion a ddin-
ystrir: ond pabell y rhai uniawn
a flodeua.
12 [f]Y mae ffordd sydd uniawn
y'ngolwg dyn: ond ei diwedd hi
yw ffyrdd angau.
13 Ië, wrth chwerthin y bydd blin
ar y galon; a [g]diwedd y llawenydd
hwnnw *yw* tristwch.
14 Y gwrthnysig o galon [h]a gaiff
ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gwr
daionus || *a gilia* oddi wrtho ef.
15 Yr ehud a goelia bob gair: a'r
call a ddeil ar ei gamrau.
16 [i]Y doeth sydd yn ofni, ac yn
cilio oddi wrth ddrygioni: ond y
ffol sydd ffrom a hyderus.
17 *Gwr* digllawn a wna ffolineb:
a châs yw y gwr dichellgar.
18 Y rhai ehud a etifeddant ffol-
ineb; ond y rhai call a goronir â
gwybodaeth.
19 Y rhai drygionus a ymostyng-
ant ger bron y daionus: a'r annuw-
iol ym mhyrth y cyfiawn.
20 [k]Y tlawd a gasêir, ïe, gan ei
gymmydog ei hun: ond llawer fydd
yn caru y cyfoethog.
21 A ddirmygo ei gymmydog, sydd
yn pechu: ond [l]y trugarog wrth y
tlawd, gwŷn ei fyd ef.
22 Onid ydyw y rhai a ddychy-
mygant ddrwg yn cyfeiliorni? eithr
trugaredd a gwirionedd *a fydd* i'r
sawl a ddychymygant ddaioni.
23 Ym mhob llafur y mae elw:
ond o eiriau gwefusau nid *oes* dim
ond tlodi.
24 Coron y doethion *yw* eu cy-
foeth: *ond* ffolineb y ffyliaid *sydd*
ffolineb.
25 [m]Tyst ffyddlawn a weryd eneid-
iau: *ond* y twyllodrus a ddywed
gelwyddau.
26 Yn ofn yr ARGLWYDD *y mae*

[a] Job 12. 4.
[b] pen. 12. 6.
[c] ad. 25. Exod. 20. 16. a 23. 1. pen. 6. 19. a 12. 17.
[d] pen. 8. 9. a 17. 24.
[e] pen. 10. 23.
[f] pen. 16. 25.
[g] pen. 5. 4.
[h] pen. 1. 31. a 12. 14.
|| Neu, a ddigonir *ganddo ei hun.*
[i] pen. 22. 3.
[k] pen. 19. 7.
[l] Ps. 41. 1. a 112. 9.
[m] ad. 5.

Cyn CRIST Cylch 1000.

gobaith cadarn: ac i'w blant ef y
bydd noddfa.
27 [n] Ofn yr ARGLWYDD *yw* ffynnon
y bywyd, i ddïangc rhag maglau
angau.
28 Mewn amlder y bobl *y mae* an-
rhydedd y brenhin: ac o ddiffyg
pobl y dinystrir y tywysog.
29 Y dïog i ddigofaint *sydd* yn
llawn o synwyr: ond y † digllawn
ei yspryd a ddyrchafa ynfydrwydd.
30 Calon iach *yw* bywyd y cnawd:
ond [o] cenfigen [p] a bydra yr esgyrn.
31 [q] Y neb a orthrymma y tlawd,
a gywilyddia [r] ei greawdydd: ond y
neb a drugarhâo wrth yr anghenus,
a'i hanrhydedda ef.
32 Y drygionus a yrrir ymaith yn
ei ddrygioni: ond [s] y cyfiawn a
obeithia pan fyddo yn marw.
33 Doethineb sydd yn gorphwys
y'nghalon y call: ond [t] *yr hyn sydd*
y'nghalon ffyliaid a wybyddir.
34 Cyfiawnder a ddyrchafa genedl:
ond cywilydd pobloedd *yw* pechod.
35 Ewyllys da y brenhin *sydd* ar ei
was synhwyrol: ond ei ddigofaint a
fydd ar *was* gwaradwyddus.

PENNOD XV.

[a] ATTEB arafaidd a ddettry lid:
ond gair garw a gyffry ddig-
ofaint.
2 Tafod y synhwyrol a draetha
wybodaeth yn dda: ond [b] genau y
ffyliaid † a dywallt ffolineb.
3 [c] Ym mhob lle y mae llygaid yr
ARGLWYDD, yn canfod y drygionus
a'r daionus.
4 Pren y bywyd *yw* † tafod iach:
ond trawsedd ynddo *sydd* rwyg yn
yr yspryd.
5 [d] Dyn ffol a ddïystra addysg ei
dad: ond [e] y neb a ddïoddefo ger-
ydd, sydd gall.
6 Yn nhŷ y cyfiawn *y bydd* mawr
gyfoeth: ond am olud yr annuwiol
y mae trallod.
7 Gwefusau y doethion a wasgar-
ant wybodaeth: ond calon y ffyliaid
ni *wna* felly.
8 [f] Aberth yr annuwiol *sydd* ffiaidd
gan yr ARGLWYDD: ond gweddi yr
uniawn *sydd* hoff ganddo.
9 Ffordd yr annuwiol *sydd* ffiaidd
gan yr ARGLWYDD: ond efe a gâr y
neb [g] a ddilyn gyfiawnder.
10 ‖ Cerydd *sydd* flin gan y neb a
drŷ oddi ar y ffordd: [h] a'r neb a
gasâo gerydd, a fydd marw.
11 [i] Uffern a dinystr *sydd* ger
bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy,
[k] calonnau plant dynion?
12 Ni châr y gwatwarwr mo y neb
a'i ceryddo; ac nid â at y doethion.
13 Calon lawen a wna wyneb
siriol: ond [m] trwy ddolur y galon y
torrir yr yspryd.
14 Calon y synhwyrol a ymgais â
gwybodaeth: ond genau y ffyliaid a
borthir â ffolineb.
15 Holl ddyddiau y cystuddiedig
sydd flin: ond gwledd wastadol yw
calon lawen.
16 [n] Gwell *yw* ychydig gyd âg ofn
yr ARGLWYDD, nâ thrysor mawr a
thrallod gyd âg ef.
17 [o] Gwell *yw* prŷd o ddail lle
byddo cariad, nag ŷch pasgedig a
châs gyd âg ef.
18 [p] Gwr digllawn a gyffry gynnen:
ond *gwr* hwyrfrydig i lid a dyrr
ymryson.
19 [q] Ffordd y dïog *sydd* fel cae
drain: ond ffordd yr uniawn † *sydd*
wastad.
20 [r] Mab doeth a lawenhâ ei dad:
ond dyn ffol a ddïystyra ei fam.
21 [s] Ffolineb *sydd* hyfryd gan yr
† ynfyd: ond gwr deallus a rodia yn
uniawn.
22 [t] Ofer fydd bwriadau lle ni
byddo cynghor: ac mewn amlder
cynghorwyr y sicrhêir *hwynt*.
23 Llawenydd fydd i wr o her-
wydd ymadrodd ei enau; ac [u] O
mor dda *yw* gair yn ei amser!
24 [x] Ffordd y bywyd *sydd* ‖ fry i'r
synhwyrol, i ochel uffern ‖ obry.
25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia
dŷ y beilchion: ond [z] efe a sicrhâ
derfyn y weddw.
26 [a] Meddyliau yr annuwiol *sydd*
ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond geir-
iau y glân *ŷnt* beraidd.
27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog i
elw, a derfysga ei dŷ: ond y neb a
gasâo roddion, fydd byw.
28 Calon y cyfiawn a fyfyria i atteb:
ond genau y drygionus a dywallt
allan ddrwg.
29 [c] Pell *yw* yr ARGLWYDD oddi
wrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a
wrendy weddi y cyfiawn.
30 Llewyrch y llygaid a lawenhâ y
galon: *a* gair da a frasâ yr esgyrn.
31 Y glust a wrandawo ar gerydd
y bywyd, a breswylia ym mhlith y
doethion.
32 Y neb a wrthodo ‖ addysg, a
ddïystyra ei enaid ei hun: ond y neb
a wrandawo ar gerydd, a feddianna
† ddeall.
33 [e] Addysg doethineb *yw* ofn yr
ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd
yr â gostyngeiddrwydd.

PENNOD XVI.

[a] PAROTTOAD y galon mewn dyn,
ac ymadrodd y tafod, oddi wrth
yr ARGLWYDD *y mae*.
2 [b] Holl ffyrdd dyn *ydynt* lân yn ei
olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD a
bwysa yr ysprydion.
3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr
ARGLWYDD, a'th feddyliau a safant.
4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob *peth*
er ei fwyn ei hun: [d] a'r annuwiol
hefyd erbyn y dydd drwg.
5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob
dyn uchel galon: † [f] *er* maint *fyddo*
ei gymmorth, ni bydd dïeuog.
6 Trwy drugaredd a gwirionedd y
dilëir pechod: a [g] thrwy ofn yr AR-
GLWYDD *y mae* ymado oddi wrth
ddrwg.
7 Pan fyddo ffyrdd gwr yn rhyngu
bodd i'r ARGLWYDD, efe a bair i'w
elynion fod yn heddychol âg ef.
8 [h] Gwell *yw* ychydig trwy gyf-
iawnder, nâ chnwd mawr trwy
gam.
9 [i] Calon dyn a ddychymmyg ei
ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyf-
arwydda ei gerddediad ef.
10 † Ymadrodd Duw *sydd* yng

---

[n] pen. 13. 14.
† Heb. *byr*.
[o] Ps. 112. 10.
[p] pen. 12. 4.
[q] pen. 17. 5. Matt. 25. 40, 45.
[r] Edrych pen. 22. 2. Job 31. 15, 16.
[s] Job 13. 15. a 19. 26. Ps. 23. 4. 2 Cor. 1. 9.
[t] pen. 12. 16. a 29. 11.
[a] pen. 25. 15.
[b] ad. 28. pen. 12. 23. a 13. 16.
† Heb. *a fytheiria*.
[c] Job 34. 21. pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13.
† Heb. *meddyginiaeth tafod*.
[d] pen. 10. 1.
[e] pen. 13. 18. ad. 31, 32.
[f] pen. 21. 27. Es. 1. 11. a 61. 8. a 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 22. Amos 5. 22.
[g] pen. 21. 21. 1 Tim. 6. 11.
‖ Neu, *Addysg*.
[h] pen. 5. 12. a 10. 17.
[i] Job 26. 6. Ps. 139. 8.
[k] 2 Chron. 6. 30. Ps. 7. 9. a 44. 21. Ioan 2. 24, 25. a 21. 17. Act. 1. 24.
[l] pen. 17. 22.
[m] pen. 12. 25.
[n] Ps. 37. 16. pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.
[o] pen. 17. 1.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[p] pen. 26. 21. a 29. 22.
[q] pen. 22. 5.
† Heb. *a godir yn sarn*.
[r] pen. 10. 1. a 29. 3.
[s] pen. 10. 23.
† Heb. *hwn sydd heb galon*.
[t] pen. 11. 14. a 20. 18.
[u] pen. 25. 11.
[x] Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 3.
‖ *i fynu*.
‖ *i waered*.
[y] pen. 12. 7. a 14. 11.
[z] Ps. 68. 5, 6. a 146. 9.
[a] pen. 6. 18.
[b] pen. 11. 19.
[c] Ps. 34. 16.
[d] Ps. 145. 18, 19.
‖ Neu, *gerydd*.
† Heb. *galon*.
[e] pen. 1. 7.
[f] pen. 18. 12.
[a] ad. 9. pen. 19. 21. a 20. 24. Jer. 10. 23.
[b] pen. 21. 2.
[c] Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.
[d] Job 21. 30. Rhuf. 9. 22.
[e] pen. 6. 17. a 8. 13.
† Heb. *er bod llaw yn llaw*.
[f] pen. 11. 21.
[g] pen. 14. 16.
[h] Ps. 37. 16. pen. 15. 16.
[i] ad. 1.
† Heb. *Dewiniaeth*.

Cyn CRIST Cylch 1000.

ngwefusau y brenhin: ni wyra ei
enau ef mewn barn.
11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr
ARGLWYDD *a'u piau:* ei waith ef *yw*
holl ‖ gerrig y gôd.
12 Ffiaidd *yw* i frenhinoedd
wneuthur annuwioldeb: canys [l] trwy
gyfiawnder y cadarnhêir yr orsedd.
13 [m] Gwefusau cyfiawn *sydd* gym-
meradwy gan frenhinoedd; a'r bren-
hin a gâr a draetho yr uniawn.
14 [n] Digofaint y brenhin *sydd* megis
cennad angau; ond gwr doeth a'i
gostega.
15 Yn siriol wynebpryd y brenhin
y mae bywyd: [o] a'i ewyllys da ef
sydd [p] megis cwmmwl gwlaw di-
weddar.
16 [q] Cael doethineb, *O* mor well *yw*
nag aur coeth! a chael deall, mwy
dymunol *yw* nag arian.
17 Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd
oddi wrth ddrwg: y neb a gadwo ei
ffordd, a geidw ei enaid.
18 [r] Balchder *sydd yn myned* o
flaen dinystr: ac uchder yspryd o
flaen cwymp.
19 Gwell *yw* bod yn ostyngedig gyd
â'r gostyngedig, na rhannu yr yspail
gyd â'r beilchion.
20 A ‖ drino fatter yn ddoeth, a
gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddiriedo
yn yr ARGLWYDD, *O* gwŷn ei fyd
hwnnw!
21 Y doeth ei galon a elwir yn
ddeallus; a melusder y gwefusau a
chwanega ddysgeidiaeth.
22 [t] Ffynnon y bywyd *yw* deall i'w
perchennog: ond addysg ffyliaid *yw*
ffolineb.
23 Calon y doeth a reola ei enau ef
yn synhwyrol, ac a chwanega addysg
i'w wefusau.
24 Geiriau têg *ydynt* megis dil mêl,
yn felus i'r enaid, ac yn iachus i'r
esgyrn.
25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod yn
uniawn y'ngolwg dyn: ond ei diw-
edd *yw* ffyrdd marwolaeth.
26 † [x] Y neb a lafurio, a lafuria iddo
ei hun; canys ei enau † a'i gofyn
ganddo.
27 Dyn † i'r fall sydd yn cloddio
drwg: ac ar ei wefusau *yr erys* fel
tân poeth.
28 [y] Dyn cyndyn a bair ymryson:
[z] a'r hustyngwr a neilldua dywys-
ogion.
29 Gwr traws [a] a huda ei gymmyd-
og, ac a'i tywys i'r ffordd nid *yw*
dda.
30 Efe a gau ei lygaid i ddychym-
myg trawsedd; gan symmud ei
wefusau y dwg efe ddrwg i ben.
31 [b] Coron anrhydeddus *yw* pen-
llwydni, *os* bydd mewn ffordd cyf-
iawnder.
32 Gwell *yw* y dîog i ddigofaint,
nâ'r cadarn; a'r neb a reola ei
yspryd ei hun, nâ'r hwn a ynnillo
ddinas.
33 Y coel-bren a fwrir i'r arffed:
ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae*
ei holl lywodraethiad ef.

PENNOD XVII.

GWELL *yw* [a] tammaid sych a
llonyddwch gyd âg ef, na thŷ

[k] Lef. 19. 36. pen. 11. 1.
‖ Neu, *bwysau.*
[l] pen. 25. 5. a 29. 14.
[m] pen. 14. 35. a 22. 11.
[n] pen. 19. 12. a 20. 2.
[o] pen. 19. 12.
[p] Job 29. 23. Zech. 10. 1.
[q] pen. 8. 11, 19.
[r] pen. 11. 2. a 17. 19. a 18. 12.
‖ Neu, *ddeallo fatter, a gaiff.*
[s] Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. Es. 30. 18. Jer. 17. 7.
[t] pen. 13. 14. a 14. 27.
[u] pen. 14. 12.
† Heb. *Enaid y neb.*
[x] Edrych pen. 9. 12. Preg. 6. 7.
† Heb. *a ymostwng iddo.*
† Heb. *i Belial.*
[y] pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22.
[z] pen. 17. 9.
[a] pen. 1. 10, &c.
[b] pen. 20. 29.
[a] pen. 15. 17.

yn llawn o † aberthau gyd âg ym-
ryson.
2 Gwas synhwyrol a feistrola ar
[b] fab gwaradwyddus; ac a gaiff ran
o'r etifeddiaeth ym mhlith y brod-
yr.
3 [c] Y tawddlestr *sydd* i'r arian, a'r
ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y
calonnau *yw* yr ARGLWYDD.
4 Y drygionus a wrendy ar wefus
anwir: *a'r* celwyddog a rydd glust
i dafod drwg.
5 [d] Y neb a watwaro y tlawd, sydd
yn gwaradwyddo ei wneuthurwr ef:
[e] *a'r* neb a ymddigrifo mewn cys-
tudd, ni bydd dïeuog.
6 [f] Coron yr henafgwyr *yw* eu
hwyrion: ac anrhydedd y plant *yw*
eu tadau.
7 Anweddaidd *yw* i ffol † ymadr-
odd rhagorol; mwy o lawer i ben-
defig wefusau celwyddog.
8 [g] Maen gwerthfawr *yw* anrheg
y'ngolwg ei pherchennog: pa le
bynnag y tro, hi a ffynna.
9 [h] Y neb a guddia bechod, sydd
yn ‖ ceisio cariad: ond [i] y neb a
adnewydda fai, sydd yn neillduo
‖ tywysogion.
10 *Un* sèn a ofna y call yn fwy, nâ
phe baeddid y ffol ganwaith.
11 Y dyn drwg sydd â'i fryd ar
derfysg yn unig: a chennad greu-
lawn a anfonir yn ei erbyn ef.
12 [k] Gwell i wr gyfarfod âg arthes
wedi colli ei chenawon, nag â'r ffol
yn ei ffolineb.
13 Y neb [l] a dalo ddrwg dros dda,
nid ymedy drwg â'i dŷ ef.
14 Pen y gynnen *sydd megis* ped
agorid † argae: am hynny [m] gâd
ymaith ymryson cyn ymyrryd arni.
15 [n] Y neb a gyfiawnhâo y dryg-
ionus, ac a gondemnio y gwirion;
ffiaidd gan yr ARGLWYDD *ydynt* ill
dau.
16 Paham *y bydd* gwerth yn llaw
y ffol i berchennogi doethineb, ac
yntau heb galon *ganddo?*
17 [o] Cydymmaith a gâr bob amser:
a brawd a anwyd erbyn caledi.
18 [p] Dyn heb † bwyll a dery ei law,
ac a fachnïa o flaen ei gyfaill.
19 Y neb sydd hoff ganddo ym-
sennu, sydd hoff ganddo bechod;
[q] *a'r* hwn sydd yn gwneuthur ei
ddrws yn uchel, sydd yn ceisio
niwed.
20 Y cyndyn ei galon ni chaiff
ddaioni: a'r hwn sydd drofâus yn
ei dafod, a syrth i ddrwg.
21 [r] Y neb a genhedlo un ffol, *a*
ynnill iddo ei hun dristwch: ac ni
bydd lawen tad yr ynfyd.
22 [s] Calon lawen a wna lês, ‖ *fel*
meddyginiaeth: ond meddwl trwm
a sych yr esgyrn.
23 Yr annuwiol a dderbyn rodd
o'r fynwes, i gam-droi llwybrau
barn.
24 [t] Doethineb *sydd* yn wyneb y
deallgar: ond llygaid y ffyliaid *sydd*
y'nghyrrau y byd.
25 [u] Mab ffol *a bair* ddigllonedd
i'w dad, a chwerwder † i'w fam.
26 Hefyd nid da cospi y cyfiawn,
na tharo pennaethiaid, *pan fydd-*
ant ar yr iawn.

Cyn CRIST Cylch 1000.

† Heb. *fyd da.*
[b] pen. 10. 5. a 19. 26.
[c] Ps. 26. 2. pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3.
[d] pen. 14. 31.
[e] Job 31. 29.
[f] Ps. 127. 3. a 128. 3.
† Heb. *wefus rhagoriaeth.*
[g] pen. 18. 16. a 19. 6.
[h] pen. 10. 12.
‖ Neu, *peri.*
[i] pen. 16. 28.
‖ *caredigion.*
[k] Hos. 13. 8.
[l] Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
† Heb. *dyfroedd.*
[m] pen. 20. 3.
[n] Exod. 23. 7. pen. 24. 24. Es. 5. 23.
[o] pen. 18. 24.
[p] pen. 6. 1. a 11. 15.
† Heb. *galon.*
[q] pen. 16. 18.
[r] pen. 10. 1. ad. 25.
[s] pen. 15. 13. a 12. 25.
‖ Neu, *i feddyginiaeth.*
[t] pen. 14. 6. Preg. 2. 14. a 8. 1.
[u] pen. 10. 1. a 15. 20. a 19. 13.
† Heb. *i'r hon a'i hesgorodd.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

27 [z]Gwr synhwyrol a attal ei
ymadroddion: *a* gwr pwyllog sydd
‖ ymarhôus ei yspryd.
28 [y]Y ffol, tra tawo, a gyfrifir yn
ddoeth; *a*'r neb a gauo ei wefusau,
yn ddeallus.

PENNOD XVIII.

‖Y NEILLDUOL a gais wrth *ei*
ddeisyfiad *ei hun*, *ac* a ym-
yrra â phob peth.
2 Y ffol nid hoff ganddo ddeall;
ond bod i'w galon ei datguddio ei
hun.
3 Wrth ddyfodiad y drygionus y
daw dïystyrwch, a chyd â gogan
gwaradwydd.
4 [a]Geiriau y'ngenau gwr *sydd fel*
dyfroedd dyfnion; *a* ffynnon doeth-
ineb *sydd megis* afon yn llifo.
5 [b]Nid da derbyn wyneb yr an-
nuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn
mewn barn.
6 Gwefusau y ffol a ânt i mewn i
gynnen, a'i enau a eilw am ddyrn-
odiau.
7 [c]Genau y ffol *yw* ei ddinystr, a'i
wefusau *sydd* fagl i'w enaid.
8 [d]Geiriau yr hustyngwr *sydd*
megis ‖ archollion, ac a ddisgynant
i † gilfachau y bol.
9 Y neb a fyddo dïog yn ei waith,
sydd [e]frawd i'r treulgar.
10 [f]Tŵr cadarn *yw* enw yr AR-
GLWYDD: atto y rhed y cyfiawn, ac
y mae yn † ddïogel.
11 [g]Cyfoeth y cyfoethog sydd iddo
yn ddinas gadarn, ac yn fur uchel,
yn ei dyb ei hun.
12 [h]Cyn dinystr y balchïa calon
gwr; a chyn anrhydedd *y bydd*
gostyngeiddrwydd.
13 Y neb a † attebo beth cyn *ei*
glywed, ffolineb a chywilydd *fydd*
iddo.
14 Ysbryd gwr a gynnal ei glefyd
ef: ond yspryd cystuddiedig pwy
a'*i* ‖ cyfyd?
15 Calon y pwyllog a berchennoga
wybodaeth; a chlust y doethion a
gais wybodaeth.
16 [i]Rhodd dyn a ehanga arno,
ac a'i dwg ef ger bron pennaeth-
iaid.
17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei*
fod yn gyfiawn: ond ei gymmydog
a ddaw ac a'i chwilia ef.
18 Y coel-bren a wna i gynhen-
nau beidio, ac a ‖ athrywyn rhwng
cedyrn.
19 Anhaws *yw ynnill ewyllys da*
brawd pan ddigier, nâ dinas gad-
arn: a'*u* hymryson *sydd* megis
trosol castell.
20 [k]A ffrwyth genau gwr y diwellir
ei fol; *ac* o ffrwyth y gwefusau y
digonir ef.
21 [l]Angau a bywyd *sydd* ym
meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoff-
ant ef, a fwyttânt ei ffrwyth ef.
22 [m]*Y neb* sydd yn cael gwraig,
sydd yn cael *peth* daionus, ac yn
cael ffafr gan yr ARGLWYDD.
23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog
a ettyb [n]yn erwin.
24 Y neb y mae iddo gyfeillion,
cadwed gariad: [o]ac y mae cyfaill a
lŷn *wrthyt* yn well nâ brawd.

[z]Iago 1. 19.
‖Neu, *oer, neu, odidawg.*
[y]Job 13. 5.
‖Neu, *Trwy ddeisyfiad y cais y neillduol, ac yr ymyrr â phob doethineb:* Edrych Judas 19.
[a]pen. 10. 11. a 20. 5.
[b]Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 24. 23.
[c]pen. 10. 14. a 12. 13. a 13. 3. Preg. 10. 12.
[d]pen. 12. 18. a 26. 22.
‖Neu, *rhai a archollwyd.*
†Heb. *gelloedd.*
[e]pen. 28. 24.
[f]2 Sam. 22. 51. Ps. 18. 2. a 27. 1. a 61. 4. a 91. 2. a 114. 2.
†Heb. *ddyrchafedig.*
[g]pen. 10. 15.
[h]pen. 11. 2. a 15. 33. a 16. 18.
†Heb. *adfero air.*
‖Neu, *dwg?*
[i]pen. 17. 8. a 21. 14.
‖*wahana.*
[k]pen. 12. 14. a 13. 2.
[l]Edrych Matt. 12. 37.
[m]pen. 19. 14. a 31. 10.
[n]Iago 2. 3.
[o]pen. 17. 17.

PENNOD XIX.

[a]GWELL *yw* y tlawd a rodio
yn ei uniondeb, nâ'r traws ei
wefusau, ac yntau yn ffol.
2 Hefyd, *bod* yr enaid heb wybod-
aeth, nid *yw* dda; a'r hwn sydd
brysur *ei* draed a becha.
3 Ffolineb dyn a wyra ei ffordd ef:
a'i galon a ymddigia yn erbyn yr
ARGLWYDD.
4 [b]Cyfoeth a chwanega lawer o
gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir
oddi wrth ei gymmydog.
5 [c]Tyst celwyddog ni bydd dïeuog:
a lluniwr celwyddau ni ddïangc.
6 [d]Llawer a ymbiliant o flaen
pendefig: a [e]phawb *sydd* gyfaill
† i'r hael.
7 [f]Holl frodyr y tlawd a'i casânt
ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei
gyfeillion oddi wrtho? er maint i
‖ ymnheddo, ni thrôant atto.
8 A gaffo † ddoethineb a gâr ei
enaid: a gadwo ddeall a ynnill
ddaioni.
9 [g]Tyst celwyddog ni bydd dïeuog:
a thraethwr celwyddau a ddifethir.
10 Nid gweddaidd i ffol hyfrydwch:
anweddeiddiach o lawer [h]i was ar-
glwyddiaethu ar bennaethiaid.
11 [i]‖ Synwyr dyn a oeda ei ddigo-
faint ef: a harddwch *yw* iddo fyned
dros gamwedd.
12 [k]Llid y brenhin *sydd* megis
rhuad llew ieuangc: ond ei ffafr ef
sydd megis gwlith ar laswellt.
13 [l]Mab ffol *sydd* orthrymder i'w
dad: [m]ac ymserth gwraig *sydd*
megis defni parhâus.
14 Tŷ a chyfoeth *ŷnt* etifeddiaeth
y tadau: ond [n]*rhodd* yr ARGLWYDD
yw gwraig bwyllog.
15 Syrthni a bair drwmgwsg: *ac*
[o]enaid ‖ twyllodrus a newyna.
16 [p]Y neb a gadwo y gorchymyn a
geidw ei enaid: *a*'r neb a esgeulusa
ei ffyrdd fydd marw.
17 [q]Y neb a gymmero drugaredd
ar y tlawd, sydd yn rhoddi echwyn
i'r ARGLWYDD; a'i ‖ rodd a dâl efe
iddo drachefn.
18 [r]Cerydda dy fab tra fyddo
gobaith; ac nac arbeded dy enaid
ef, ‖ i'w ddifetha.
19 Y mawr ei ddig a ddwg gosp-
edigaeth: canys os ti a'*i* gwaredi,
rhaid i ti † wneuthur hynny dra-
chefn.
20 Gwrando gynghor, a chymmer
addysg; fel y byddech ddoeth yn
dy ddiwedd.
21 [s]Bwriadau lawer *sydd* yng
nghalon dyn: ond cynghor yr AR-
GLWYDD, hwnnw a saif.
22 Deisyfiad dyn *yw* ei drugaredd
ef: a gwell *yw* y dyn tlawd nâ'r gwr
celwyddog.
23 Ofn yr ARGLWYDD, *a dywys* i
fywyd: a'r *neb y byddo ganddo* a
erys yn ddiwall, heb i ddrwg ym-
weled âg ef.
24 [t]Y *dyn* swrth a gudd ei law yn
ei fynwes, ac ni estyn hi at ei enau.
25 [u]Taraw watwarwr, a'r ehud fydd
gyfrwysach: a phan geryddech y
deallus, efe a ddeall wybodaeth.
26 [x]Mab gwaradwyddus gwarth-

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a]pen. 28. 6.
[b]pen. 14. 20.
[c]ad. 9. Exod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. pen. 6. 19. a 21. 28.
[d]pen. 29. 26.
[e]pen. 17. 8. a 18. 16. a 21. 14.
†Heb. *i wr rhoddion.*
[f]pen. 14. 20.
‖*ymbil.*
†Heb. *galon.*
[g]ad. 5.
[h]pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7.
[i]pen. 14. 29.
‖Neu, *Callineb.*
[k]pen. 16. 14, 15. a 20. 2. a 28. 15.
[l]pen. 10. 1. a 15. 20. a 17. 21, 25.
[m]pen. 21. 9, 19. a 27. 15.
[n]pen. 18. 22.
[o]pen. 10. 4. a 20. 13. a 23. 21.
‖Neu, *segurllyd.*
[p]Luc 10. 28. a 11. 28.
[q]pen. 28. 27. Matt. 10. 42. a 25. 40. 2 Cor. 9. 6, 7.
‖Neu, *waith.*
[r]pen. 13. 24. a 23. 13.
‖*er iddo weiddi.*
†Heb. *ychwanegu.*
[s]Job 23. 13. Ps. 33. 10, 11. pen. 16. 1, 9. Es. 14. 26, 27. a 46. 10. Heb. 6. 17.
[t]pen. 15. 19. a 20. 13, 15.
[u]pen. 21. 11.
[x]pen. 17. 2.

Cyn CRIST Cylch 1000.

us a anrheithia ei dad, ac a yrr ei
fam ar grwydr.
27 Fy mab, paid â gwrando yr
addysg *a bair i ti* gyfeiliorni oddi
wrth eiriau gwybodaeth.
28 Tyst † y fall a watwar farn: a
[y] genau y drygionus a lwnge an-
wiredd,
29 Barn sydd barod i'r gwatwarwyr,
a chleisiau i gefn y ffyliaid.

PENNOD XX.

[a] GWATWARUS *yw* gwin, a ther-
fysgaidd *yw* dïod gadarn: pwy
bynnag a siommir ynddi, nid yw
ddoeth.
2 [b] Megis rhuad llew ieuange *yw*
ofn y brenhin: y mae *y neb* a'i
cyffrô ef i ddigofaint yn pechu *yn
erbyn* ei enaid ei hun.
3 [c] Anrhydeddus *yw* i wr beidio ag
ymryson: ond pob ffol a fŷn ymyr-
raeth.
4 [d] Y dïog nid ardd, o herwydd
oerder *y gauaf; am hynny* y
cardotta efe y cynhauaf, ac ni *chaiff*
ddim.
5 [e] *Megis* dyfroedd dyfnion *yw*
pwyll y'nghalon gwr: etto y gwr
call a'i tynn allan.
6 [f] Llawer dyn a gyhoedda ei
‖ drugarowgrwydd ei hun: ond
pwy a gaiff wr ffyddlawn?
7 Y cyfiawn a rodia yn ei un-
iondeb: gwŷn eu byd [g] ei blant ar
ei ol ef.
8 [h] Brenhin yn eistedd ar orsedd
barn, a wasgar â'i lygaid bob drwg.
9 [i] Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a
lanhêais fy nghalon, glân wyf oddi
wrth fy mhechod?
10 [k] † Amryw bwysau, *ac* amryw
fesurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD
bob un o'r ddau.
11 Bachgen a adweinir wrth ei
waith, ai pur ai uniawn *yw* ei waith.
12 [l] Y glust yn clywed, a'r llygad
yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth
bob un o'r ddau.
13 [m] Na châr gysgu, rhag dy fyned
yn dlawd: agor dy lygaid, fel y'th
ddigoner â bara.
14 Drwg, drwg, medd y prynwr:
ond pan êl o'r neilldu, efe a ym-
ffrostia.
15 Y mae aur, a gemmau lawer:
ond [n] gwefusau gwybodaeth *sydd*
‖ ddodrefnyn gwerthfawr.
16 [o] Cymmer wisg y gwr a fachnïo
dros estron; a chymmer wystl
ganddo dros estrones.
17 [p] Melus gan wr fara *trwy*
ffalsedd: ond o'r diwedd ei enau a
lenwir â graian.
18 [q] Bwriadau a sicrhêir trwy
gynghor: a [r] thrwy gynghor dïes-
geulus dos i ryfela.
19 [s] Y neb a fyddo athrodwr a
ddatguddia gyfrinach: am hynny
nac ymyrr â'r hwn a ‖ wenhieithio
â'i wefusau.
20 [t] Y neb a felldithio ei dad neu
ei fam, [u] ei ‖ ganwyll a ddiffoddir yn
y tywyllwch du.
21 [x] Etifeddiaeth a geir ar frys
yn y dechreuad; ond ei diwedd ni
fendithir.
22 [y] Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg:

† Heb. *Belial.*
[y] Job 15. 16. a 20. 12, 13. a 34. 7.
[a] Es. 28. 7. Hos. 4. 11.
[b] pen. 16. 14. a 19. 12.
[c] pen. 17. 14.
[d] pen. 10. 4.
[e] pen. 18. 4.
[f] pen. 25. 14.
‖ Neu, *haelioni.*
[g] Ps. 112. 2.
[h] ad. 26.
[i] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Job 14. 4. Ps. 51. 5. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
[k] Deut. 25. 13, &c. ad. 23. pen. 11. 1. a 16. 11. Mic. 6. 10, 11.
† Heb. *Carreg a charreg, ephah ac ephah.*
[l] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9.
[m] pen. 6. 9. a 12. 11. a 19. 15.
[n] pen. 3. 15. a 8. 11.
‖ *dlws.*
[o] pen. 22. 27. a 27. 13.
[p] pen. 9. 17.
[q] pen. 15. 22. a 24. 6.
[r] Luc 14. 31.
[s] pen. 11. 13.
‖ Neu, *ddeno.*
[t] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Matt. 15. 4.
[u] pen. 24. 20.
‖ Neu, *lamp.*
[x] pen. 23. 20.
[y] Deut. 32. 35. pen. 17. 13. a 24. 29. Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.

disgwyl wrth yr ARGLWYDD, ac efe
a'th achub.
23 [z] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD
amryw bwysau; a chlorian twyll-
odrus nid *yw* dda.
24 [a] Oddi wrth yr ARGLWYDD *y
mae* cerddediad gwr: ond beth a
ddeall dyn o'i ffordd ei hun?
25 Magl *yw* i wr lyngcu peth
cyssegredig; ac wedi addunedu,
ymofyn.
26 [b] Brenhin doeth a wasgar yr
annuwiol, ac a dry yr olwyn arnynt.
27 [c] ‖ Canwyll yr ARGLWYDD *yw* ys-
pryd dyn, yn chwilio holl gelloedd y
bol.
28 [d] Trugaredd a ffyddlondeb a
gadwant y brenhin; a'i orseddfa a
gadarnhêir trwy drugaredd.
29 Gogoniant gwŷr ieuaingc *yw*
eu nerth; a [e] harddwch henafgwyr
yw gwallt gwŷn.
30 Cleisiau briw † a lanhâ ddrwg:
felly *y gwna* dyrnodiau gelloedd y
bol.

PENNOD XXI.

FEL afonydd o ddwfr *y mae*
calon y brenhin yn llaw yr AR-
GLWYDD: efe a'i try hi lle y mynno.
2 [a] Pob ffordd gwr *sydd* uniawn
yn ei olwg ei hun: ond yr AR-
GLWYDD a bwysa y calonnau.
3 [b] Gwneuthur cyfiawnder a barn
sydd well gan yr ARGLWYDD nag
aberth.
4 [c] Uchder golwg, a balchder calon,
‖ *ac* âr yr annuwiol, *sydd* bechod.
5 [d] Bwriadau y dïesgeulus *sydd*
at helaethrwydd yn unig: ond ‖ yr
eiddo pob prysur at eisieu yn unig.
6 [e] Trysorau a gasgler â thafod
celwyddog, a chwelir megis gwag-
edd gan y neb sydd yn ceisio angau.
7 Anrhaith yr annuwiol a'u
† difetha hwynt, am iddynt wrthod
gwneuthur barn.
8 Trofâus a dïeithr *yw* ffordd dyn:
ond y pur *sydd* uniawn ei waith.
9 [f] Gwell *yw* bod mewn congl yn
nen tŷ, nâ bod gyd â gwraig anynad
mewn tŷ † chang.
10 [g] Enaid yr annuwiol a ddeisyf
ddrwg: nid grasol *yw* ei gym-
mydog yn ei olwg ef.
11 [h] Pan gosper gwatwarwr, y
bydd yr ehud callach: a phan
ddysger y doeth, efe a dderbyn
wybodaeth.
12 Call y mae y cyfiawn yn
ystyried am dŷ yr annuwiol: *ond*
y mae *Duw* yn difetha y rhai
annuwiol am *eu* drygioni.
13 [i] Y neb a gauo ei glust rhag
llef y tlawd, a lefain ei hunan, ac
nis gwrandewir ef.
14 [k] Rhôdd yn y dirgel a dyrr
ddigofaint; a gwobr yn y fynwes,
lid cryf.
15 Llawen gan y cyfiawn wneuth-
ur barn: ond dinystr *fydd* i weith-
wyr anwiredd.
16 Dyn yn myned ar gyfeiliorn
oddi ar ffordd deall, a orphwys
y'nghynnulleidfa y meirw.
17 Y neb a garo ‖ ddifyrrwch, *a
ddaw* i dlodi: a'r neb a garo win ac
olew, ni bydd cyfoethog.
18 [l] Yr annuwiol *a roddir* yn

Cyn CRIST Cylch 1000.

[z] ad. 10.
[a] Ps. 37. 23. pen. 16. 9. Jer. 10. 23.
[b] Ps. 101. 5, &c. ad. 8.
[c] 1 Cor. 2. 11.
‖ Neu, *Lamp.*
[d] Ps. 101. 1. pen. 29. 14.
[e] pen. 16. 31.
† Heb. *sydd feddyginiaeth i.*
[a] pen. 16. 2.
[b] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Es. 1. 11, &c. Hos. 6. 6. Mic. 6. 7, 8.
[c] pen. 6. 17.
‖ Neu, *a lamp.*
[d] pen. 10. 4. a 13. 4.
‖ *bwriadau pob, &c.*
[e] pen. 10. 2. a 13. 11.
† Heb. *llifia, neu, ymdeithia gyd â hwynt.*
[f] ad. 19. pen. 19. 13. a 25. 24. a 27. 15.
† Heb. *cyfeillach.*
[g] Iago 4. 5.
[h] pen. 19. 25.
[i] Matt. 18. 30, &c.
[k] pen. 17. 8, 23. a 18. 16.
‖ Neu, *lawenydd.*
[l] pen. 11. 8. Es. 43. 3.

iawn dros y cyfiawn, a'r troseddwr
dros yr uniawn.
19 [m] Gwell *yw* aros † yn yr anial-
wch, nâ chyd â gwraig anynad
ddigllawn.
20 [n] *Y mae* trysor dymunol, ac
olew, yn nhrigfa y doeth; ond dyn
ffol a'u llwngc hwynt.
21 [o] Y neb a ddilyno gyfiawnder
a thrugaredd, a gaiff fywyd, cyf-
iawnder, ac anrhydedd.
22 [p] Y doeth a ddring *i* ddinas y
cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid
y mae hi yn hyderu arno.
23 [q] Y neb a gadwo ei enau a'i
dafod, a geidw ei enaid rhag cyf-
yngder.
24 Y balch *a'r* gwatwarwr uchel,
yw enw y gwr a wnelo beth mewn
digllonedd † balch.
25 [r] Deisyfiad y diog a'i lladd:
canys ei ddwylaw a wrthodant
weithio.
26 Yn hyd y dydd y mae yn fawr
ei awydd: ond [s] y cyfiawn a rydd,
ac ni arbed.
27 [t] Aberth y rhai annuwiol *sydd*
ffiaidd: pa faint mwy, *pan* offrym-
mant mewn † meddwl drwg?
28 [u] Tyst celwyddog a ddifethir:
ond y gwr a wrandawo, a lefara yn
wastad.
29 Gwr annuwiol a galeda ei
wyneb: ond yr uniawn a ‖ gyf-
arwydda ei ffordd.
30 [x] Nid *oes* doethineb, na deall, na
chynghor, yn erbyn yr ARGLWYDD.
31 [y] Y march a ddarperir erbyn
dydd y frwydr: ond [z] ymwared *sydd*
oddi wrth yr ARGLWYDD.

PENNOD XXII.

MWY dymunol *yw* [a] enw *da* nâ
chyfoeth lawer; *a gwell yw*
ffafr dda nag arian, ac nag aur.
2 [b] Y tlawd a'r cyfoethog a gyd-
gyfarfyddant: [c] yr ARGLWYDD *yw*
gwneuthurwr y rhai hyn oll.
3 [d] Y call a genfydd y drwg, ac a
ymgûdd: ond y ffyliaid a ânt rhag-
ddynt, ac a gospir.
4 [e] Gwobr gostyngeiddrwydd *ac*
ofn yr ARGLWYDD, *yw* cyfoeth, ac
anrhydedd, a bywyd.
5 [f] Drain *a* maglau *sydd* yn ffordd
y cyndyn: [g] y neb a gadwo ei enaid,
a fydd bell oddi wrthynt hwy.
6 Hyfforddia blentyn ym mhen ei
ffordd; a phan heneiddio nid ym-
edy â hi.
7 [h] Y cyfoethog a arglwyddiaetha
ar y tlawd; a gwas *fydd* yr hwn
a gaffo fenthyg i'r gwr a roddo fen-
thyg.
8 [i] Y neb a hauo anwiredd a fêd
flinder; a gwïalen ei ddigofaint † ef
a balla.
9 [k] † Yr hael ei lygad a fendithir:
canys efe a rydd o'i fara i'r tlawd.
10 [l] Bwrw allan y gwatwarwr, a'r
gynnen a â allan; îe, yr ymryson,
a'r gwarth a dderfydd.
11 [m] Y neb a garo lendid calon,
‖ *am* ras ei wefusau *a gaiff* y bren-
hin yn garedig iddo.
12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadw-
ant wybodaeth; ac efe a ddinystria
‖ eiriau y troseddwr.

Cyn CRIST Cylch 1000.
m ad. 9.
† Heb. *yn nhir yr anialwch.*
n Ps. 112. 3.
o pen. 15. 9.
p Preg. 9. 14, &c.
q pen. 12. 13. a 13. 3. a 18. 21.
† Heb. *balchder.*
r pen. 13. 4.
s Ps. 112. 9.
t Ps. 50. 9. pen. 15. 8. Es. 66. 3. Jer. 6. 20. Amos 5. 22.
† Heb. *ysgelerder?*
u pen. 19. 5, 9.
‖ Neu, *ystyria.*
x Jer. 9. 23.
y Ps. 20. 7. a 33. 17.
z Ps. 3. 8.
a Preg. 7. 1.
b pen. 29. 13.
c pen. 14. 31.
d pen. 14. 16. a 27. 12.
e Ps. 112. 3.
f pen. 15. 19.
g 1 Ioan 5. 18.
h Iago 2. 6.
i Job 4. 8. Hos. 10. 13.
† Heb. *y derfydd am dano.*
k 2 Cor. 9. 6.
† Heb. *Y daionus ei lygad.*
l Ps. 101. 5.
m Ps. 101. 6. pen. 16. 13.
‖ Neu, *ac y sydd â gras yn ei wefusau.*
‖ Neu, *fatterion.*

13 [n] Medd y diog, Y mae llew allan;
fo'm lleddir y'nghanol yr heolydd.
14 [o] Ffos ddofn *yw* genau gwrag-
edd dieithr: [p] y neb y byddo yr
ARGLWYDD yn ddig wrtho, a syrth
yno.
15 Ffolineb *sydd* yn rhwym yng
nghalon plentyn; *ond* [q] gwialen cer-
ydd a'i gyrr ym mhell oddi wrtho.
16 Y neb a orthrymmo y tlawd
er ychwanegu ei *gyfoeth*, *a'r* neb a
roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i dlodi
yn ddiammeu.
17 Gogwydda dy glust, a gwrando
eiriau y doethion, a gosod dy galon
ar fy ngwybodaeth.
18 Canys peth peraidd *yw* os cedwi
hwynt yn dy † galon; cymhwysir
hwynt hefyd yn dy wefusau.
19 Fel y byddo dy obaith yn yr
ARGLWYDD, yr hysbysais i ti hedd-
yw, ‖ îe, i ti.
20 Oni ysgrifenais i ti eiriau [r] ar-
dderchog o gynghor a gwybodaeth,
21 I beri i ti adnabod sierwydd
geiriau gwirionedd, fel y gallit atteb
geiriau y gwirionedd i'r neb ‖ a an-
fonant attat?
22 Na yspeilia mo'r tlawd, o
herwydd ei *fod* yn dlawd: ac [s] na
orthrymma y cystuddiol yn y porth.
23 Canys [t] yr ARGLWYDD a ddadleu
eu dadl hwynt, ac a orthrymma
enaid y neb a'u gorthrymmo hwynt.
24 Na fydd gydymmaith i'r dig-
llawn; ac na chyd-gerdd â gwr llid-
iog:
25 Rhag i ti ddysgu ei lwybrau ef,
a chael magl i'th enaid.
26 [u] Na fydd *un* o'r rhai a rodd-
ant eu dwylaw, o'r rhai a fachnïant
am ddyled.
27 Oni bydd gennyt i dalu, pa-
ham y [x] cymmerai efe dy wely oddi
tanat?
28 [y] Na symmud mo'r hen derfyn,
yr hwn a osododd dy dadau.
29 A welaist ti wr diesgeulus yn
ei orchwyl? efe a saif ger bron
brenhinoedd, *ac* ni saif ger bron
rhai isel-radd.

PENNOD XXIII.

PAN eisteddych i fwytta gyd â
thywysog, ystyria yn ddyfal
beth *sydd* ger dy fron:
2 A gosod gyllell ar dy geg, os
byddi ddyn blysig.
3 Na ddeisyf ei ddanteithion ef:
canys bwyd twyllodrus *ydyw*.
4 [a] Nac ymflina i ymgyfoethogi:
[b] dod heibio dy synwyr dy hun.
5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar
y peth nid yw? canys *golud* yn
ddiau a gymmer adenydd, ac a
eheda ymaith megis eryr tu a'r
wybr.
6 Na fwytta fwyd y drwg ei lyg-
ad; ac na chwennych mo'i ddan-
teithion ef.
7 Canys fel y meddylia yn ei galon,
felly efe a ddywed wrthyt: Bwytta
ac yf; a'i galon heb fod gyd â thi.
8 Y tammaid a fwyttêaist a fwri i
fynu, a'th eiriau melus a golli.
9 [c] Na lefara lle y clywo y ffol:
canys efe a ddïystyra ddoethineb
dy eiriau.

Cyn CRIST Cylch 1000.
n pen. 26. 13.
o pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. a 23. 27.
p Preg. 7. 26.
q pen. 13. 24. a 19. 18. a 23. 13, 14. a 29. 15, 17.
† Heb. *fol.*
‖ Neu, *gobeithia dithau.*
r pen. 8. 6.
‖ Neu, *a'th anfonant.*
s Zech. 7. 10.
t Job 31. 21. Ps. 68. 5. pen. 23. 11.
u pen. 6. 1. a 11. 15.
x pen. 20. 16.
y Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 23. 10.
a pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10.
b pen. 3. 5.
c pen. 9. 8. Matt. 7. 6.

Cyn CRIST Cylch 1000.

10 [d] Na symmud mo'r hen derfyn;
ac na ddos i feusydd yr amddifaid:
11 [e] Canys eu Gwaredwr hwynt
sydd nerthol; *ac* a ymddiffyn eu
‖ cweryl hwynt yn dy erbyn di.
12 Gosod dy galon ar addysg, a'th
glustiau ar eiriau gwybodaeth.
13 [f] Na thynn gerydd oddi wrth
dy blentyn: *os* curi ef â gwïalen, ni
bydd efe farw.
14 Cur ef â gwïalen, a thi a achubi
ei enaid rhag uffern.
15 Fy mab, [g] os dy galon di fydd
doeth, fy nghalon innau a lawen-
ycha;
16 Ië, fy arennau a grychneidiant,
pan draetho dy wefusau di gyfiawn-
der.
17 [h] Na wŷnfyded dy galon wrth
bechaduriaid: ond [i] *aros* yn ofn yr
ARGLWYDD yn hyd y dydd.
18 [k] Canys yn ddïau y mae gwobr;
ac ni phalla dy ddisgwyliad.
19 Erglyw, fy mab, a bydd ddoeth;
a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.
20 [l] Na fydd ym mysg y rhai sydd
yn meddwi ar win; ym mysg y rhai
glythion ar † gig.
21 Canys y meddw a'r glwth a
ddaw i dlodi: a [m] chysgu † a bair
fyned mewn gwisg garpiog.
22 [n] Gwrando ar dy dad a'th gen-
hedlodd: ac na ddïystyra dy fam
pan heneiddio.
23 [o] Pryn y gwir, ac na werth;
felly doethineb, ac addysg, a deall.
24 [p] Tad y cyfiawn a orfoledda yn
fawr; a'r neb a genhedlo *fab* doeth,
a lawenhâ o'i blegid.
25 Dy dad a'th fam a lawenycha;
a'r hon a'th ymddûg a orfoledda.
26 Fy mab, moes i mi dy galon;
dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.
27 [q] Canys ffos ddofn *yw* puttain:
a phydew cyfyng *yw* y ddïeithr.
28 [r] *Ië*, hi a gynllwyn fel ‖ gwilliad;
ac a chwanega bechaduriaid ym
mysg dynion.
29 [s] I bwy y mae gwae? i bwy y
mae ochain? i bwy y mae cynnen?
i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y
mae gwelïau heb achos? i bwy [t] y
mae llygaid cochion?
30 I'r neb sydd yn aros wrth y
gwin: i'r neb sydd yn myned i
ymofyn am [u] win cymmysgedig.
31 Nac edrych ar y gwin pan
fyddo coch, pan ddangoso ei liw
yn y cwppan, *pan* ymgynhyrfo yn
iawn.
32 Yn y diwedd efe a frâth fel
sarph, ac a biga fel neidr.
33 Dy lygaid a edrychant ar wrag-
edd dïeithr, a'th galon a draetha
drawsedd.
34 Ti a fyddi megis un yn cysgu
† y'nghanol y môr, ac fel un yn cysgu
ym mhen yr hwylbren.
35 Curent fi, *meddi, ac* ni chlaf-
ychais; dulient fi, *ac* nis gwybûm:
[x] pan ddeffrôwyf, mi a âf rhagof;
mi a'i ceisiaf drachefn.

PENNOD XXIV.

[a] NA chenfigenna wrth wŷr an-
nuwiol; ac na chwennych fod
gyd â hwynt:
2 [b] Canys eu calon a fyfyria an-
rhaith, a'u gwefusau a draetha
flinder.
3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ,
a thrwy ddeall y sicrhêir ef:
4 A thrwy wybodaeth y llenwir y
celloedd o bob golud gwerthfawr a
hyfryd.
5 [c] Gwr doeth *sydd* nerthol; a gwr
pwyllog a † chwanega ei nerth.
6 [d] Canys trwy gynghor doeth y
gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o
gynghorwyr *y bydd* dïogelwch.
7 [e] Rhŷ uchel *yw* doethineb i ffol;
ni egyr efe ei enau yn y porth.
8 Y neb a fwriada ddrygau, a elwir
yn ysgeler.
9 Bwriad y ffol *sydd* bechod; a
ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.
10 *Os* llwfrhêi † mewn amser
cyfyngder, † bychan *yw* dy nerth.
11 [f] Gwared *y rhai* a lusgir i angau:
a ymadewit â'r *neb sydd* barod i'w
lladd?
12 Os dywedi, Wele, ni wyddom ni
hyn: onid yw pwyswr y calonnau yn
deall? a'r hwn sydd yn cadw dy
enaid, oni ŵyr efe? ac oni [g] thâl efe
i *bob* un yn ol ei weithred?
13 Fy mab, bwytta fêl; canys da
yw: a'r dil mêl; *canys* melus *yw*
† i'th enau.
14 [h] Felly *y bydd* gwybodaeth
doethineb i'th enaid: os cei di *hi*,
[i] yn ddiau fe fydd gwobr, a'th obaith
ni phalla.
15 Na chynllwyn di (O annuwiol)
wrth drigfa y cyfiawn; nac an-
rheithia ei orphwysfa ef.
16 [k] Canys seithwaith y syrth y
cyfiawn, ac efe a gyfyd *drachefn:*
ond [l] yr annuwiolion a syrthiant
mewn drygioni.
17 [m] Pan syrthio dy elyn, na
lawenycha: a phan dramgwyddo,
na orfoledded dy galon:
18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a
bod hynny yn ddrwg yn ei olwg ef,
ac iddo droi ei ddig oddi wrtho ef
attat ti.
19 [n] Nac ‖ ymddigia o herwydd y
drwg-*weithredwyr;* na chenfigenna
wrth yr annuwiolion:
20 Canys ni bydd gwobr i'r dryg-
ionus: [o] ‖ canwyll yr annuwiolion a
ddiffoddir.
21 Fy mab, ofna yr ARGLWYDD a'r
brenhin, *ac* nac ymyrr â'r † rhai
anwastad:
22 Canys yn ddisymmwth y cyfyd
eu distryw hwy: a phwy a ŵyr eu
dinystr hwy ill dau?
23 ¶ Dyma hefyd *bethau* doethion.
[p] Nid da derbyn wyneb mewn barn.
24 [q] Y neb a ddywedo wrth yr
annuwiol, Cyfiawn *wyt;* y bobl a'i
melldithiant ef, cenhedloedd a'i
ffieiddiant ef:
25 Ond i'r neb a'*i* ceryddo, y
bydd hyfrydwch; a bendith † dda a
ddigwydd iddynt.
26 *Pawb* a gusana wefusau y neb
a attebo eiriau uniawn.
27 [r] Darpara dy orchwyl oddi allan,
a dospartha ef i ti yn y maes: ac
wedi hynny adeilada dy dŷ.
28 Na fydd dyst heb achos yn erbyn
dy gymmydog: ac na huda â'th
wefusau.

[d] Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 22. 28.
[e] Job 31. 21. pen. 22. 23.
‖ *cwyn.*
[f] pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.
[g] pen. 23. 3.
[h] Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 3. 31. a 24. 1.
[i] pen. 28. 14.
[k] pen. 24. 15.
[l] Es. 5. 22. Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. Eph. 5. 18.
† Heb. *eu cig.*
[m] pen. 19. 15.
† Heb. *a ddillada â charpiau.*
[n] pen. 1. 8.
[o] pen. 4. 5, 7.
[p] pen. 10. 1. a 15. 20. ad. 15.
[q] pen. 22. 14.
[r] pen. 7. 12.
‖ Neu, *am ysglyfaeth.*
[s] Es. 5. 11, 22.
[t] Gen. 49. 12.
[u] Ps. 75. 8. pen. 9. 2.
† Heb. *y'nghalon.*
[x] Edrych Deut. 29. 19. Es. 56. 12.
[a] Ps. 37. 1, &c. a 73. 3. pen. 3. 31. a 23. 17. ad. 19.
[b] Ps. 10. 7.

[c] pen. 21. 22. Preg. 9. 16.
† Heb. *gryfhâd nerth.*
[d] pen. 11. 14. a 15. 22. a 20. 18. Luc 14. 31.
[e] Ps. 10. 5. pen. 14. 6.
† Heb. *yn nydd.*
† Heb. *cyfyng.*
[f] Ps. 82. 4. Es. 58. 6, 7. 1 Ioan 3. 16.
[g] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Jer. 32. 19. Rhuf. 2. 6. Dat. 22. 12.
† Heb. *i daflod dy enau.*
[h] Ps. 19. 10. a 119. 103.
[i] pen. 23. 18.
[k] Job 5. 19. Ps. 34. 19. a 37. 24.
[l] Amos 5. 2. a 8. 14.
[m] Job 31. 29. Ps. 35. 15. pen. 17. 5.
[n] Ps. 37. 1. pen. 23. 17. ad. 1.
‖ Neu, *ymgyfeillacha â'r drwg, &c.*
[o] Job 18. 5, 6. a 21. 17. pen. 13. 9. a 20. 20.
‖ Neu, *lamp.*
† Heb. *newidwŷr.*
[p] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 18. 5. a 28. 21. Ioan 7. 24.
[q] pen. 17. 15. Es. 5. 23.
† Heb. *daioni.*
[r] Luc 14. 23.

Cyn CRIST Cylch 1000.

29 [s] Na ddywed, Mi a wnaf iddo ef
fel y gwnaeth yntau i minnau; mi a
dalaf i'r gwr yn ol ei weithred.
30 Mi a euthum heibio i faes y dyn
dïog, a heibio i winllan yr anghall;
31 Ac wele, codasai drain ar hyd-
ddo oll; danadl a guddiasai ei wyneb
ef; a'i fagwyr gerrig a syrthiasai i
lawr.
32 Gwelais hyn, *a* mi a † ystyriais
yn ddwys; edrychais arno, *a* chym-
merais addysg.
33 [t] Ychydig gysgu, ychydig hepian,
ychydig wasgu dwylaw i gysgu:
34 Felly y daw dy dlodi *megis*
ymdeithydd, a'th anghen fel gwr
† arfog.

[s] pen. 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17, 19.
† Heb. *osodais fy nghalon.*
[t] pen. 6. 9, &c.
† Heb. *tarian.*

PENNOD XXV.

1 *Addysg ynghylch brenhinoedd,* 8 *a gochel achosion i ymrafaelio.*

Cylch 700.

DYMA hefyd ddïarhebion Solo-
mon, y rhai a ‖ gasglodd gwŷr
Hezecïah brenhin Judah.
2 [a] Anrhydedd Duw *yw* dirgelu
peth: ond anrhydedd brenhin *yw*
chwilio peth allan.
3 Y nefoedd am uchder, y ddaear
am ddyfnder a chalon brenhinoedd,
ni *ellir* eu chwilio.
4 Tynn yr ammhuredd oddi wrth
yr arian, a daw i'r gôf-arian lestr.
5 [b] Tynn yr annuwiol o olwg y
brenhin, a'i orseddfa ef a gadarnhêir
trwy gyfiawnder.
6 [c] Nac ymogonedda ger bron y
brenhin; ac na sâf yn lle *gwŷr*
mawr:
7 Canys gwell i ti ddywedyd wrthyt,
Tyred yma i fynu, nâ'th fwrw yn îs
ger bron pendefig yr hwn a welodd
dy lygaid.
8 Na ddos allan i gynhennu ar frys:
rhag *na wypech* beth a wnelych yn
ei diwedd, wedi dy gywilyddio gan
dy gymmydog.
9 [d] Ymresymma â'th gymmydog *ei
hun:* ond na ddatguddia gyfrinach
‖ i arall:
10 Rhag i'r neb a fyddo yn gwrando
ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th gy-
wilydd na thro ymaith.
11 [e] Gair a ddyweder ‖ mewn am-
ser *sydd megis* afalau aur mewn
gwaith arian cerfiedig.
12 Ceryddwr doeth i'r glust a
wrandawo, *sydd fel* anwyl-dlws
euraid, a gwisg o aur rhagorol.
13 [f] Megis oerder eira yn amser
cynhauaf, *yw* cennad ffyddlawn i'r
rhai a'i gyrrant: canys efe a lawen-
ycha enaid ei feistriaid.
14 [g] Y neb a ymffrostio o achos gau
rodd, *sydd gyffelyb* i [h] gymmylau a
gwynt heb wlaw.
15 [i] Trwy hir-ymaros y boddlonir
pendefig: a thafod esmwyth a dyrr
asgwrn.
16 Pan gaffech fêl, [k] bwytta a'th
wasanaetho: rhag wedi dy lenwi o
hono, i ti ei chwydu ef.
17 ‖ Cadw dy droed allan o dŷ dy
gymmydog: rhag iddo † flino arnat,
a'th gasâu.
18 [l] Y neb a ddygo gam-dystiol-
aeth yn erbyn ei gymmydog, sydd
megis gordd, a chleddyf, a saeth
lem.
19 Hyder ar ffalswr yn nydd

‖ gopïodd.
[a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33.
[b] pen. 20. 8.
[c] Luc 14. 9, 10.
[d] Matt. 5. 25. a 28. 15.
‖ Neu, *un arall.*
[e] pen. 15. 23.
‖ Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion.*
[f] pen. 13. 17.
[g] pen. 20. 6.
[h] Judas 12.
[i] Gen. 32. 4, &c. 1 Sam. 25. 24, &c. pen. 15. 1. a 15. 14.
[k] ad. 27.
‖ Neu, *Bid anfynych dy droed yn nhŷ dy, &c.*
† Heb. *gael digon.*
[l] Ps. 120. 3, 4. pen. 12. 18.

Cyn CRIST Cylch 700.

cyfyngder, *sydd megis* dant wedi ei
dorri, a throed wedi tyrfu.
20 *Fel* yr hwn a ddygo ymaith wisg
yn amser oerfel, *ac fel* finegr ar nitr,
felly *y mae* yr hwn sydd yn canu
caniadau i galon drist.
21 [m] Os dy elyn a newyna, portha
ef â bara; ac os sycheda, dod iddo
ddïod i'w hyfed:
22 Canys marwor a bentyrri ar ei
ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.
23 [n] Gwynt y gogledd † a yrr y
gwlaw ymaith: felly *y gyrr* ‖ wyneb-
pryd digllawn dafod athrodgar.
24 [o] Gwell *yw* trigo mewn congl yn
nen tŷ, nâ chyd â gwraig anynad
mewn tŷ ehang.
25 *Fel* dyfroedd oerion i enaid
sychedig, *yw* newyddion da o wlad
bell.
26 Gwr cyfiawn wedi syrthio i lawr
ger bron y drygionus, *sydd megis*
ffynnon wedi ei chymmysgu â gofer
budr.
27 [p] Nid da bwytta llawer o fêl:
ac felly chwilio eu hanrhydedd, *nid*
anrhydedd *yw.*
28 [q] Y neb ni byddo ganddo attal
ar ei yspryd ei hun, *sydd megis*
dinas ddrylliog heb gaer.

[m] Exod. 23. 4. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.
[n] Job 37. 22.
† Heb. *a esgor ar y gwlaw.*
‖ Neu, *tafod athrodgar wyneb dig.*
[o] pen. 19. 13. a 21. 9, 19.
[p] ad. 16.
[q] pen. 16. 32.

PENNOD XXVI.

1 *Addysg ynghylch ynfydion,* 13 *a rhai segurllyd;* 17 *ac ynghylch dynion cynhennus, trafferthus.*

MEGIS ôd yr hâf, neu [a] wlaw y
cynhauaf, felly nid cymmwys
i'r ffol anrhydedd.
2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r
wennol wrth ehedeg, felly y felldith
ddïachos ni ddaw.
3 Ffrewyll i farch, [b] ffrwyn i asyn, a
[c] gwïalen i gefn yr ynfyd.
4 Na atteb ynfyd yn ol ei yn-
fydrwydd; rhag dy fod yn gyffelyb
iddo.
5 Atteb yr ynfyd yn ol ei ynfyd-
rwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn
ei olwg ei hun.
6 Y neb a yrro negesau gyd âg un
anghall, a dyrr ymaith y traed, *ac* a
ŷf ‖ golled.
7 Nid gogyhyd esgeiriau y cloff:
felly dammeg y'ngenau ffyliaid.
8 Fel un ‖ yn rhwymo carreg
mewn tafl; felly *y gwna* y neb a
anrhydeddo ffol.
9 *Fel* draen yn myned i law dyn
meddw; felly *y mae* dïareb yng
ngenau yr anghall.
10 ‖ Y *Duw* mawr yr hwn a luniodd
bob *peth,* sydd yn gobrwyo y ffol, ac
yn talu i'r troseddwyr.
11 [d] Megis y mae y ci yn dychwelyd
at ei chwydfa; *felly* y mae y ffol yn
† dychwelyd at ei ffolineb.
12 [e] A weli di wr doeth yn ei olwg
ei hun? gwell *yw* y gobaith am ffol
nag am hwnnw.
13 [f] Y *mae* llew *mawr* ar y ffordd,
medd y dïog, *y mae* llew yn yr heol-
ydd.
14 *Fel* y drws yn troi ar ei golyn,
felly *y trŷ* y dïog yn ei wely.
15 [g] Y dïog a guddia ei law yn *ei*
fynwes; blin ganddo ei hestyn at
ei enau drachefn.
16 Doethach *yw* y dïog yn ei

[a] 1 Sam. 12. 16.
[b] Ps. 32. 9.
[c] pen. 10. 13.
‖ Neu, *drais.*
‖ Neu, *yn gosod maen gwerthfawr mewn carnedd gerrig.*
‖ Neu, *Gwr mawr a gythrudda bawb, ac sydd yn cyflogi y ffol, &c.*
[d] 2 Petr 2. 22.
† Heb. *adwneuthur.*
[e] pen. 29. 20.
[f] pen. 22. 13.
[g] pen. 19. 24.

Cyn CRIST Cylch 700.

olwg ei hun, ná seithwyr yn adrodd
rheswm.
17 Y neb wrth fyned heibio â ‖ ym-
yrro â chynnen ni *pherthyn* iddo,
sydd megis un yn cymmeryd ci
erbyn ei glustiau.
18 Fel *dyn* gwallgofus a dafio
† bentewynion tân, saethau, ac
arfau marwolaeth;
19 Felly *y mae* y gwr a dwyllo
ei gymmydog, ac a ddywed, Onid
cellwair yr ydwyf?
20 Megis † pan ddarfyddo y coed,
y diffydd y tân: felly [h] pryd na
byddo athrodwr, † derfydd y gyn-
nen.
21 [i] *Fel* glo i'r marwor, a choed i'r
tân; felly *y mae* gwr cynhennus i
ennyn cynnen.
22 [k] Geiriau yr athrodwr *sydd*
megis archollion, a hwy a ddisgyn-
nant i gelloedd y bol.
23 *Fel* sorod arian wedi eu bwrw
dros ddryll o lestr pridd; *felly y
mae* gwefusau poeth, a chalon
ddrwg.
24 Y digasog a ‖ ragrithia â'i wef-
usau, ac yn ei galon yn bwriadu
twyll.
25 Pan † ddywedo efe yn dêg, na
ymddiried iddo: canys *y mae* saith
ffieidd-dra yn ei galon ef.
26 ‖ Trwy gyfrwysder y cuddir
digasedd: ond ei ddrygioni a ddat-
guddir yn y gynnulleidfa.
27 [l] Y neb a gloddio bydew, a
syrth ynddo; a'r neb a dreiglo
garreg, atto y dychwel.
28 Y tafod celwyddog a gasâ y
neb a gystuddio efe; a'r genau
gwenhieithus a wna ddinystr.

PENNOD XXVII.

1 Ynghylch serch arnom ein hunain. 5 Am wir gariad. 11 Gofalu am ochel rhwystrau: 23 a gofalu dros dŷ a thylwyth.

[a] NAC ymffrostia o'r dydd y fory:
canys ni wyddost beth a ddig-
wydd *mewn* diwrnod.
2 Canmoled arall dydi, ac nid dy
enau dy hun; estron, ac nid dy
wefusau dy hunan.
3 Trom *yw* y garreg, a phwys-
fawr *yw* y tywod: ond digofaint y
ffol *sydd* drymmach nâ hwy ill dau.
4 Creulawn *yw* llid, fel llif-ddwfr
yw digofaint; a phwy a ddichon
sefyll o flaen ‖ cenfigen?
5 Gwell *yw* cerydd cyhoedd nâ
chariad cuddiedig.
6 [b] Ffyddlawn *yw* archollion y
caredig: ond cusanau y digasog
ydynt ‖ dwyllodrus.
7 † Y dyn llawn a fathra y dil mêl:
ond [c] i'r newynog pob peth chwerw
sydd felus.
8 Gwr yn ymdaith o'i le ei hun,
sydd debyg i aderyn yn cilio o'i
nyth.
9 Olew ac arogl-darth a lawen-
ycha y galon; felly *y gwna* mwyn-
der cyfaill trwy gynghor † ffydd-
lawn.
10 Nac ymado â'th gydymmaith
dy hun, a chydymmaith dy dad;
ac na ddos i dŷ dy frawd yn amser
dy orthrymder: *canys* [d] gwell *yw*
cymmydog yn agos nâ brawd ym
mhell.

‖ Neu, *ymddigio mewn cynnen ni, &c.*
† Heb. *wreichion.*
† Heb. *heb goed.*
[h] pen. 22. 10.
† Heb. *gostega.*
[i] pen. 15. 18. a 29. 22.
[k] pen. 18. 8.
‖ Neu, *adweinir.*
† Heb. *wnelo ei leferydd yn hawddgar.*
‖ Neu, *Yn y dirgel.*
[l] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15. a 10. 2. a 57. 6. pen. 28. 10. Preg. 10. 8.
[a] Iago 4. 13, &c.
‖ Neu, *eiddigedd.* pen. 6. 34.
[b] Ps. 141. 5.
‖ Neu, *daer,* neu, *aml.*
† Heb. *Yr enaid.*
[c] Job 6. 7.
† Heb. *Yr enaid.*
[d] pen. 17. 17. a 18. 24. Edrych pen. 19. 7.

11 [e] Bydd ddoeth, fy mab, a lla-
wenycha fy nghalon; [f] fel y gall-
wyf atteb i'r neb a'm gwarad-
wyddo.
12 [g] Y call a wêl y drwg *yn dyfod,*
ac a ymgudd: *ond* yr anghall a ânt
rhagddynt, *ac* a gospir.
13 [h] Cymmer wisg yr hwn a fachnïo
dros y dïeithr; a chymmer wystl
ganddo dros y ddïeithr.
14 Y neb a fendithio ei gydym-
maith â llef uchel y bore pan gyfodo,
cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.
15 [i] Defni parhâus ar ddiwrnod
gwlawog, a gwraig anynad, cyffelyb
ydynt.
16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi,
megis yn cuddio y gwynt, ac olew
ei ddeheulaw, *yr hwn* a ymddengys.
17 Haiarn a hoga haiarn: felly gwr
a hoga wyneb ei gyfaill.
18 [k] Y neb a gadwo ei ffigysbren,
a fwytty o'i ffrwyth ef; a'r neb a was-
anaetho ei feistr, a ddaw i anrhyd-
edd.
19 Megis mewn dwfr *y mae* wyneb
yn atteb i wyneb: felly *y mae* calon
dyn i ddyn.
20 [l] Ni lenwir uffern na distryw:
felly [m] ni lenwir llygaid dyn.
21 [n] *Fel* y tawddlestr i'r arian,
a'r ffwrnes i'r aur: felly *y mae* gwr
i'w glôd.
22 Er i ti bwyo ffol mewn morter
â phestl ym mhlith gwenith; *etto*
nid ymedy ei ffolineb âg ef.
23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeil-
iaid, *a* † gofala am dy braidd.
24 Canys † cyfoeth ni *phery* byth:
ac *a bery* y goron o genhedlaeth i
genhedlaeth?
25 Y gwair a flaendardda, a'r glas-
wellt a ymddengys, a llysiau y myn-
yddoedd a gesglir.
26 Yr ŵyn a'th ddillada, ac o'r geifr
y *cei* werth tir.
27 Hefyd *ti a gei* ddigon o laeth
geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th dy-
lwyth, ac *yn* † gynhaliaeth i'th llange-
esau.

PENNOD XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghylch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

YR [a] annuwiol a ffy heb neb yn ei
erlid: ond y rhai cyfiawn sydd
hŷf megis llew.
2 O herwydd camwedd gwlad, aml
fydd ei phennaethiaid: ond ‖ lle y
byddo gwr pwyllog synhwyrol, y
‖ pery hi yn hir.
3 Gwr tlawd yn gorthrymmu tlod-
ion, *sydd debyg i* lif-ddwfr † yr hwn
ni ád luniaeth.
4 [b] Y rhai a ymadawant a'r gyf-
raith, a ganmolant yr annuwiol: ond
y neb a gadwant y gyfraith, a ym-
ladd â hwynt.
5 Dynion annuwiol ni ddeallant
farn: ond [c] y neb a geisiant yr AR-
GLWYDD, a ddeallant bob *peth.*
6 [d] Gwell *yw* y tlawd a rodio yn ei
uniondeb, nâ'r traws ei ffyrdd, er ei
fod yn gyfoethog.
7 [e] Y neb a gadwo y gyfraith, *sydd*
fab deallus: ond y neb a ‖ fyddo cyd-
ymmaith i loddestwyr, a gywilyddia
ei dad.
8 [f] Y neb a chwanego ei gyfoeth

Cyn CRIST Cylch 700.

[e] pen. 10. 1. a 23. 24.
[f] Ps. 127. 5.
[g] pen. 22. 3.
[h] Edrych Exod. 22. 26. pen. 20. 16.
[i] pen. 19. 13.
[k] 1 Cor. 9. 7.
[l] pen. 30. 16. Hab. 2. 5.
[m] Preg. 1. 8. a 6. 7.
[n] pen. 17. 3.
† Heb. *gosod dy galon ar dy braidd.*
† Heb. *nerth.*
† Heb. *fywyd.*
[a] Lef. 26. 17, 36. Ps. 53. 5.
‖ Neu, *trwy wŷr pwyllog,* &c.
‖ Neu, *parhânt hwy.*
† Heb. *a heb luniaeth.*
[b] Ps. 10. 3. a 49. 18. Rhuf. 1. 32.
[c] 1 Cor. 2. 15. 1 Ioan 2. 20, 27.
[d] pen. 19. 1. ad. 18.
[e] pen. 29. 3.
‖ Neu, *a bortho loddestwyr.*
[f] Job 27. 16, 17. pen. 13. 22. Preg. 2. 26.

Cyn CRIST Cylch 700.

trwy usuriaeth ac occraeth, sydd
yn casglu i'r neb a fydd trugarog
wrth y tlawd.
[q] Ps. 66. 18. a 109. 7. pen. 15. 8.
9 [q]Y neb a dry ei glust *ymaith*
rhag gwrando y gyfraith, *fydd* ffi-
aidd ei weddi hefyd.
[h] pen. 26. 27.
10 [h]Y neb a ddeno y cyfiawn i
ffordd ddrwg, a syrth yn ei bydew
ei hun: ond y cyfiawn a feddianna
ddaioni.
11 Gwr cyfoethog *sydd* ddoeth yn
ei olwg ei hun: ond y tlawd deallus
a'i chwilia ef allan.
[i] ad. 28. pen. 11. 10. a 29. 2. Preg. 10. 6.
12 [i]Pan fyddo llawen y cyfiawn,
y mae anrhydedd mawr: ond pan
ddyrchafer yr annuwiolion, y chwilir
am ddyn.
[k] Ps. 32. 3, 5. 1 Ioan 1. 9, 10.
13 [k]Y neb a guddio ei bechodau,
ni lwydda: ond y neb a'u haddefo,
ac a'u gadawo, a gaiff drugaredd.
[l] pen. 23. 17. Es. 66. 2, 5.
14 Gwyn ei fyd y dyn [l]a ofno yn
[m] Rhuf. 11. 20.
wastadol: ond [m]y neb a galedo ei
galon, a ddigwydda i ddrwg.
15 *Fel* y llew rhuadus, a'r arth
wangeus, *yw* llywydd annuwiol i
bobl dlodion.
16 Pennadur heb ddeall *sydd* yn
fawr ei drawsedd: *ond* y neb a
gasâo gybydd-dra, a estyn *ei* ddydd-
iau.
[n] Gen. 9. 6. Exod. 21. 14.
17 [n]Dyn a wnelo drawsedd i waed
neb, a ffŷ i'r pwll; nac attalied neb
ef.
[o] pen. 10. 9.
18 [o]Y neb a rodio yn uniawn, a
[p] ad. 6.
waredir: ond [p]y *neb a fyddo* traws
ei ffyrdd, a syrth ar unwaith.
[q] pen. 12. 11.
19 [q]Y neb a lafurio ei dir, a ddig-
onir o fara: ond y neb a ganlyno
ofer-*wyr*, a gaiff ddigon o dlodi.
20 Gwr ffyddlawn a fydd aml ei
[r] pen. 13. 11. a 20. 21. a 23. 24. ad. 22. 1 Tim. 6. 9.
fendithion: ond [r]y neb a brysuro i
fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.
21 [s]Nid da derbyn wyneb: canys
[s] pen. 18. 5. a 24. 23.
[t]y cyfryw wr am dammaid o fara a
[t] Ezec. 13. 19.
wna gam.
22 ‖ Gwr drwg ei lygad a brysura i
‖ ad. 20.
ymgyfoethogi: ond bychan y gŵyr
efe y daw tlodi arno.
[u] pen. 27. 6.
23 [u]Y neb a geryddo ddyn, a gaiff
yn y diwedd fwy o ffafr nâ'r neb
a draetho weniaith â'i dafod.
24 Y neb a yspeilio ei dad neu ei
fam, ac a ddywed, Nid *yw* hyn gam-
[x] pen. 18. 9.
wedd, [x]*sydd* gymmar i ddinystr-
iwr.
[y] pen. 13. 10.
25 [y]Gwr uchel ei feddwl a ennyn
gynnen: ond y neb a ymddiriedo yn
yr ARGLWYDD, a wneir yn fras.
26 Y neb a ymddiriedo yn ei galon
ei hun, sydd ffol: ond y neb a rodio
yn bwyllog, a achubir.
[z] Deut. 15. 7, &c. pen. 19. 17. a 22. 9.
27 [z]Y neb a roddo i'r tlawd, ni
bydd anghen arno: ond y neb a
guddio ei lygaid, a gaiff lawer o
felldithion.
[a] ad. 12. pen. 29. 2.
28 [a]Pan ddyrchafer yr annuwiol,
[b] Job 24. 4.
[b]dynion a ymguddia: ond wedi
darfod am danynt, yr amlhêir y cyf-
iawn.

PENNOD XXIX.

1 *Addysg ynghylch llywodraeth gyffredinol,* 15 *a neillduol.* 22 *Ynghylch llid, balchder, lladrad, llyfrder, ac anwreidd-dra, a llygredigaeth twyddogion.*

† Heb. *ceryddon.*
GWR †a gerydder yn fynych ac
a galeda *ei* wâr, a ddryllir yn
ddisymmwth, fel na byddo meddyg-
iniaeth.

Cyn CRIST Cylch 700.

[a] pen. 11. 10. a 28. 12, 28. Preg. 10. 5.
2 [a]Pan amlhâer y cyfiawn, y bobl a
lawenychant: ond pan fyddo yr an-
nuwiol yn llywodraethu, y bobl a
ocheneidia.
[b] pen. 10. 1. a 15. 20. a 27. 11.
3 [b]Gwr a garo ddoethineb a la-
wenycha ei dad: ond [c]y neb a fyddo
[c] pen. 5. 9, 10. a 6. 26. a 28. 7. Luc 15. 13.
gyfaill i butteiniaid, a ddifa ei ddâ.
4 Brenhin trwy farn a gadarnhâ y
wlad: ond †y neb a garo anrhegion,
† Heb. *gwr anrhegion.*
a'i dinystria hi.
5 Y gwr a ddywedo weniaith wrth
ei gymmydog, sydd yn taenu rhwyd
i'w draed ef.
6 Y'nghamwedd dyn drwg *y mae*
magl: ond y cyfiawn a gân ac a fydd
lawen.
[d] Job 29. 16.
7 [d]Y cyfiawn a ystyria fatter y
tlodion: *ond* yr annuwiol ni ofala
am ei wybod.
[e] pen. 11. 11.
8 [e]Dynion gwatwarus a †faglant
† Heb. *losgant.*
ddinas: ond y doethion a drôant
ymaith ddigofaint.
9 *Os* gwr doeth a ymryson â dyn
ffol, pa un bynnag a wnel ai digio
ai chwerthin, etto ni *bydd* llon-
yddwch.
10 Gwŷr gwaedlyd a gasânt yr un-
iawn: ond yr uniawn a gais ei
enaid ef.
[f] pen. 12. 16. a 14. 33.
11 [f]Y ffol a dywallt ei holl fedd-
wl: ond *gwr* doeth a'i hattal hyd
yn ol.
12 Os llywydd a wrendy ar gelwydd,
ei holl weision *fyddant* annuwiol.
[g] pen. 22. 2.
13 [g]Y tlawd a'r ‖ twyllodrus a
‖ Neu, *ocrwr.*
gyd-gyfarfyddant; *a'r* ARGLWYDD a
lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.
[h] pen. 20. 28. a 25. 5.
14 [h]Y brenhin a farno y tlodion
yn ffyddlawn, ei orsedd a sicrhêir
byth.
[i] ad. 17.
15 [i]Y wialen a cherydd a rydd
[k] pen. 10. 1. a 17. 21, 25.
ddoethineb: ond [k]mab a gaffo *ei*
rwysg *ei hun,* a gywilyddia ei fam.
16 Pan amlhâo y rhai annuwiol, yr
[l] Ps. 37. 36. a 58. 10. a 91. 8.
amlhâ camwedd: ond [l]y rhai cyf-
iawn a welant eu cwymp hwy.
[m] pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 23. 13, 14.
17 [m]Cerydda dy fab, ac efe a
bair i ti lonyddwch; ac a bair hy-
frydwch i'th enaid.
[n] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11, 12.
18 [n]Lle ni *byddo* weledigaeth,
‖ Neu, *y noethir y bobl.*
‖ methu a wna y bobl: ond [o]y neb
a gadwo y gyfraith, gwŷn ei fyd ef.
19 Ni chymmer gwas addysg ar
[o] Ioan 13. 17. Iago 1. 25.
eiriau: canys er ei fod yn deall, etto
nid ettyb.
20 A weli di ddyn prysur yn ei
‖ Neu, *fatterion?*
‖ eiriau? [p]gwell *yw* y gobaith am y
[p] pen. 26. 12.
ffol nag am dano ef.
21 Y neb a ddygo ei was i fynu yn
foethus o'i febyd, o'r diwedd efe a
fydd *fel* mab *iddo.*
[q] pen. 15. 18. a 26. 21.
22 [q]Gwr digllawn a ennyn gynnen;
a'r llidiog sydd aml ei gamwedd.
[r] Job 22. 29. pen. 15. 33. a 18. 12. Es. 66. 2. Matt. 23. 12. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6, 10. 1 Petr 5. 5.
23 [r]Balchder dyn a'i gostwng ef:
ond y gostyngedig o yspryd a gynnal
anrhydedd.
24 Y neb a fo cyfrannog â lleidr, a
gasâ ei enaid ei hun: efe a wrendy
ar felldith, ac nis mynega.
25 Ofn dyn sydd yn dwyn magl:
ond y neb a ymddiriedo yn yr AR-
GLWYDD a ddyrchefir.
[s] Edrych Ps. 20. 9. pen. 19. 6.
26 [s]Llawer a ymgeisiant âg wyneb
y llywydd: ond oddi wrth yr AR-
GLWYDD *y mae* barn pob dyn.
27 Ffiaidd gan y cyfiawn wr ang-
hyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol
wr uniawn ei ffordd.

Cyn CRIST Cylch 700.

PENNOD XXX.

1 *Cyffes Agur o'i ffydd.* 7 *Dau bwnge ei weddi ef.* 10 *Na ddylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf.* 11 *Pedair cenhedlaeth ddrygionus.* 15 *Pedwar peth ni ellir eu digoni.* 17 *Na ddylid diystyru tad a mam.* 18 *Pedwar peth anhawdd eu gwybod.* 21 *Pedwar peth ni ellir eu dioddef.* 24 *Pedwar peth doeth dros ben.* 29 *Pedwar peth mawrfrydig.* 32 *Rhaid yw achub blaen digofaint.*

GEIRIAU Agur mab Jaceh, *sef*
[a] y brophwydoliaeth: y gwr a
lefarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel,
meddaf, ac Ucal.
2 Yn wir *yr ydwyf* yn ffolach nâ
neb, ac nid oes deall dyn gennyf.
3 Ni ddysgais ddoethineb, ac † nid
oes gennyf wybodaeth y sanctaidd.
4 [b] Pwy a esgynodd i'r nefoedd,
neu a ddisgynodd? [c] pwy a gasglodd
y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a
rwymodd y dyfroedd mewn dilled-
yn? pwy a gadarnhâodd holl der-
fynau y ddaear? beth *yw* ei enw ef, a
pheth *yw* enw ei fab, os gwyddost?
5 [d] Holl air DUW *sydd* † bur:
[e] tarian *yw* efe i'r neb a ymddiried-
ant ynddo.
6 [f] Na ddyro ddim at ei eiriau ef,
rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn
gelwyddog.
7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu gofyn
gennyt, † na ommedd *hwynt* i mi
cyn fy marw.
8 Tynn ym mhell oddi wrthyf wag-
edd a chelwydd; na ddyro i mi na
thlodi na chyfoeth; [g] portha fi â'm
† digonedd o fara:
9 [h] Rhag i mi ymlenwi, a'*th* wadu
di, a dywedyd, Pwy *yw* yr ARGLWYDD? a rhag i mi fyned yn
dlawd, a lladratta, a chymmeryd
enw fy NUW *yn ofer*.
10 † Nac achwyn ar was wrth ei
feistr, rhag iddo dy felldithio, a'th
gael yn euog.
11 *Y mae* cenhedlaeth a felldithia
ei thad, a'i mam ni fendithia.
12 *Y mae* cenhedlaeth lân yn ei
golwg ei hun, er nas glanhâwyd
oddi wrth ei haflendid.
13 *Y mae* cenhedlaeth, O mor
[i] uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau
a ddyrchafwyd.
14 [k] *Y mae* cenhedlaeth, a'i dan-
nedd yn gleddyfau, a'i childdan-
nedd yn gyllyll, [l] i ddifa y tlodion
oddi ar y ddaear, a'r anghenus o
blith dynion.
15 I'r ‖ gele y mae dwy ferch, *yn
llefain*, Moes, moes. Tri *pheth* ni
ddiwellir; *ïe*, pedwar *peth* ni ddy-
wedant byth, † Digon:
16 [m] Y bedd; y groth ammhlant-
adwy; y ddaear ni ddiwellir â dyfr-
oedd; a'r tân ni ddywed, Digon.
17 Llygad yr hwn a watwaro *ei*
dad, ac a ddiystyro ufuddhâu *ei*
fam, a dynn cigfrain ‖ y dyffryn, a'r
cywion eryrod a'i bwytty.
18 Tri *pheth* sydd guddiedig i mi;
ïe, pedwar peth nid adwaen:
19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd
neidr ar graig, ffordd llong † yng
nghanol y môr, a ffordd gwr gyd â
morwyn.
20 Felly *y mae* ffordd merch odin-
ebus; hi a fwytty, ac a sych ei safn,
ac a ddywed, Ni wneuthum i anwir-
edd.

[a] pen. 31. 1.
† Heb. *nis gwn wybodaeth.*
[b] Ioan 3. 13.
[c] Job 38. 4, &c. Ps. 104. 3, &c. Es. 40. 12, &c.
[d] Ps. 12. 6. a 18. 30. a 19. 8. a 119. 140.
† Heb. *buredig.*
[e] Ps. 84. 11. a 115. 9, 10, 11.
[f] Deut. 4. 2. a 12. 32. Dat. 22. 18, 19.
† Heb. *nac attal hwynt oddi wrthyf.*
[g] Matt. 6. 11.
† Heb. *dogn.*
[h] Deut. 8. 12. a 32. 15. Hos. 13. 6.
† Heb. *Na niweidia â'th dafod.*
[i] pen. 6. 17.
[k] Job 29. 17. Ps. 52. 2. a 57. 4. pen. 12. 18.
[l] Ps. 14. 4. Amos 8. 4.
‖ *gêl bendoll.*
† Heb. *Golud.*
[m] pen. 27. 20. Hab. 2. 5.
‖ Neu, *yr afon.*
† Heb. *y'nghalon.*

21 O herwydd tri *pheth* y cyn-
hyrfir y ddaear, ac o herwydd ped-
war, *y rhai* ni ddichon hi eu dïo-
ddef:
22 [n] O herwydd gwas pan deyrn-
aso; ac un ffol pan lanwer ef o
fwyd;
23 O herwydd *gwraig* atgas pan
brïoder hi; a llaw-forwyn a elo yn
‖ aeres i'w meistres.
24 Y mae pedwar *peth* bychain
ar y ddaear, ac etto *y maent* yn
ddoeth † iawn:
25 [o] Nid *yw* y morgrug bobl nerth-
ol, etto y maent yn darparu eu
lluniaeth yr hâf;
26 [p] Y cwningod nid *ydynt* bobl
rymmus, etto hwy a wnant eu tai
yn y graig;
27 Y locustiaid nid oes brenhin
iddynt, etto hwy a ânt allan † yn
dorfëydd;
28 Y pryf coppyn a ymafaela â'i
ddwylaw, ac y mae yn llys y bren-
hin.
29 Y mae tri *pheth* a gerddant yn
hardd, ïe, pedwar *peth* a rodiant yn
weddus:
30 Llew cryf ym mhlith anifeiliaid,
ni thrŷ yn ei ol er neb;
31 ‖ Milgi *cryf yn ei feingefn*, a
bwch, a brenhin, *yr hwn* ni chyfyd
neb yn ei erbyn.
32 Os buost ffol yn ymddyrchafu,
ac os meddyliaist ddrwg, [q] *dyro* dy
law ar dy enau.
33 Yn ddïau corddi llaeth a ddwg
allan ymenyn, a gwasgu ffroenau a
dynn allan waed: felly cymmell
llid a ddwg allan gynnen.

PENNOD XXXI.

1 *Addysg Lemuel ynghylch diweirdeb a chymhedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cysuro ac ymddiffyn y cystuddiedig.* 10 *Clôd a chynheddfau gwraig dda.*

GEIRIAU Lemuel frenhin; [a] y
brophwydoliaeth a ddysgodd
ei fam iddo.
2 Pa *beth* fy mab? pa beth mab
fy nghroth? ïe, pa beth mab fy
addunedau?
3 [b] Na ddyro i wragedd dy nerth;
na'th ffyrdd [c] i'r hyn a ddifetha
frenhinoedd.
4 [d] Nid *gweddaidd* i frenhinoedd,
O Lemuel, nid *gweddaidd* i fren-
hinoedd yfed gwin; nac i bennad-
uriaid ddiod gadarn:
5 Rhag iddynt yfed, ac ebargofi y
ddeddf; a newidio barn † yr un o'r
rhai gorthrymmedig.
6 [e] Rhoddwch ddiod gadarn i'r
neb sydd ar ddarfod am dano; a
gwin † i'r rhai trwm eu calon.
7 Yfed efe, fel yr anghofio ei dlodi;
ac nas meddylio am ei flinfyd mwy.
8 [f] Agor dy enau dros y mud, yn
achos holl blant dinystr.
9 Agor dy enau, [g] barn yn gyf-
iawn; a dadleu dros y tlawd a'r
anghenus.
10 ¶ [h] Pwy a fedr gael gwraig rin-
weddol? gwerthfawrocach *yw* hi
nâ'r carbwnel.
11 Calon ei gwr a ymddiried ynddi,
fel na bydd arno eisieu anrhaith.
12 Hi a wna iddo les, ac nid drwg,
holl ddyddiau ei bywyd.

Cyn CRIST Cylch 700.
[n] pen. 19. 10. Preg. 10. 7.
‖ *etifeddes.*
† Heb. *wedi ei gwneuthur yn ddoeth.*
[o] pen. 6. 6, &c.
[p] Ps. 104. 18.
† Heb. *yn gyssylltiedig.*
‖ Neu, *March.* Heb. *Gwregysedig ei lwynau.*
[q] Job 25. 5. a 40. 4. Mic. 7. 16.
Cylch 1015.
[a] pen. 30. 1.
[b] pen. 5. 9.
[c] Deut. 17. 17.
[d] Preg. 10. 17.
† Heb. *holl feibion cystudd.*
[e] Ps. 104. 15.
† Heb. *chwerw eu henaid.*
[f] Edrych Job 29. 15.
[g] Lef. 19. 15. Deut. 1. 16.
[h] pen. 12. 4. a 18. 22. a 19. 14.

Cyn CRIST Cylch 1015.

13 Hi a gais wlan a llin, ac a'i gweithia â'i dwylaw yn ewyllysgar.

14 Tebyg yw hi i long marsiandwr; hi a ddwg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd liw nos, ac a rydd fwyd i'w thylwyth, a'u dogn i'w llangcesau.

† Heb. *cymmer.*

16 Hi a feddwl am faes, ac a'i † pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi a blanna winllan.

17 Hi a wregysa ei llwynau â nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.

† Heb. *archwaetha.*

18 Hi a † wêl *fod* ei marsiandïaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei chanwyll ar hyd y nos.

19 Hi a rydd ei llaw ar y werthyd, a'i llaw a ddeil y cogail.

† Heb. *edal*

20 Hi a † egyr ei llaw i'r tlawd, ac a estyn ei dwylaw i'r anghenus.

21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi a ddilledir ‖ âg ysgarlad.

‖ Neu, â *dillad dau-ddyblyg.*

22 Hi a weithia iddi ei hun garpedau; ei gwisg *yw* sidan a phorphor.

23 Hynod yw ei gwr hi yn y pyrth, pan eisteddo gyd a henuriaid y wlad.

24 Hi a wna lïan main, ac a'*i* gwerth, ac a rydd wregysau at y marsiandwr.

25 Nerth ac anrhydedd *yw* ei gwisg; ac yn yr amser a ddaw hi a chwardd.

26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth; a chyfraith trugaredd *sydd* ar ei thafod hi.

27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thŷ: ac ni fwytty hi fara segurydd.

28 Ei phlant a godant, ac a'i galwant yn ddedwydd; ei gwr *hefyd*, ac a'i canmol hi:

29 Llawer merch a ‖ weithiodd yn rymmus; ond ti a ragoraist arnynt oll.

‖ Neu, *gawsant olud.*

30 Siommedig *yw* ffafr, ac ofer *yw* tegwch; *ond* benyw yn ofni yr ARGLWYDD, hi a gaiff glôd.

31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylaw; a chanmoled ei gweithredoedd hi yn y pyrth.

LLYFR ECCLESIASTES,

NEU

Y PREGETHWR.

PENNOD I.

Cyn CRIST Cylch 977.

1 *Y Pregethwr yn dangos ofered gorchwylion dyn: 4 o herwydd bod y creaduriaid yn ddïorphwys yn eu cylchoedd; 9 nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hen bethau wedi eu hebargofi; 12 ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

a ad. 12. pen. 7. 27. a 12. 8, 9, 10.

GEIRIAU y a Pregethwr, mab Dafydd, brenhin yn Jerusalem.

b Ps. 39. 5, 6. a 62. 9. a 144. 4. pen. 12. 8.

2 b Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd; c gwagedd *yw* y cwbl.

c Rhuf. 8. 20.

d pen. 2. 22. a 3. 9.

3 d Pa fudd sydd i ddyn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?

e Ps. 104. 5. a 119. 90.

4 *Un* genhedlaeth a â ymaith a chenhedlaeth *arall* a ddaw: e ond y ddaear a saif byth.

† Heb. *ddyhea.*

5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, ac a † brysura i'w le lle y mae yn codi.

6 Y gwynt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn myned oddi amgylch yn wastadol, y mae y gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpasoedd:

f Job 38. 10. Ps. 104. 8, 9.

7 f Yr holl afonydd a redant i'r môr, etto nid *yw* y môr yn llawn: o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant † eilwaith.

† Heb. *i fyned.*

8 Pob peth *sydd* yn llawn blinder; ni ddichon dyn *ei* draethu: ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac ni ddigonir y glust â chlywed.

g pen. 3. 15.

9 g Y peth a fu, a fydd; a'r peth a wnaed, a wneir: ac nid *oes* dim newydd dan yr haul.

10 A oes dim *y* gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, dyma beth newydd? efe fu eisoes yn yr hen amser o'n blaen ni.

11 Nid *oes* goffa am y pethau gynt; ac ni bydd coffa am y pethau a ddaw, gan *y rhai* a ddaw ar ol.

Cyn CRIST Cylch 977.

h ad. 1.

12 ¶ h Myfi y Pregethwr oeddwn frenhin ar Israel yn Jerusalem:

† Heb. *nghalon.*

i Gen. 3. 19.

‖ Neu, *ymgystuddio.*

13 Ac a roddais fy † mryd ar geisio a chwilio trwy ddoethineb, am bob *peth* a wnaed dan y nefoedd: i y llafur blin yma a roddes DUW ar feibion dynion i ‖ ymguro ynddo.

14 Mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed dan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder yspryd *yw* y cwbl.

k pen. 7. 13.

15 k Ni ellir uniawni yr hyn sydd gam, na chyfrif yr hyn sydd ddiffygiol.

l 1 Bren. 3. 12, 13. a 4. 30. a 10. 7, 23. pen. 2. 9.

16 Mi a ymddiddenais â'm calon fy hun, gan ddywedyd, Wele, l mi a aethum yn fawr, ac a gesglais ddoethineb tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jerusalem; a'm calon a † ddeallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.

† Heb. *welodd.*

m pen. 2. 12. a 7. 23, 25.

17 m Mi a roddais fy nghalon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd a ffolineb: mi a wybum fod hyn hefyd yn orthrymder yspryd.

n pen. 12. 12.

18 Canys n mewn llawer o ddoethineb *y mae* llawer o ddig: a'r neb a chwanego wybodaeth, a chwanega ofid.

PENNOD II.

1 *Ofered gwaith dyn yn ei ddifyrrwch. 12 Er bod y doeth yn well na'r ynfyd, etto yr un diwedd sydd i bob un o'r ddau. 18 Ofered llafur dyn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni ŵyr i bwy. 24 Nad oes dim well nâ chymmeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghalon. Iddo yn awr, mi a'th brofaf â llawenydd; am hynny cymmer dy fyd yn ddifyr: ac wele, hyn hefyd *sydd* wagedd.

2 Mi a ddywedais am chwerthin,

Cyn CRIST Cylch 977.

Ynfyd *yw:* ac am lawenydd, Pa
beth a wna?
[a] pen. 1. 17.
3 [a]Mi a geisiais yn fy nghalon
†ymroddi i win (etto yn arwain fy
nghalon mewn doethineb) ac i
gofleidio ffolineb, hyd oni welwn
beth *oedd* y da hwnnw i feibion
dynion, yr hyn a wnant hwy dan y
nefoedd † holl ddyddiau eu bywyd.
† Heb. *dynnu fy nghnawd â gwin.*
† Heb. *rifedi dyddiau eu heinioes.*
4 Mi a wneuthum i mi waith
mawr; mi a adeiledais i mi dai;
mi a blennais i mi winllannoedd:
5 Mi a wneuthum erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:
6 Mi a wneuthum lynnau dwfr, i
ddyfrhâu â hwynt y llwyni sydd yn
dwyn coed:
7 Mi a ddarperais weision a morwynion; hefyd yr oedd i mi †gaethweision tŷ; ie, yr oeddwn i yn
berchen llawer o wartheg a defaid,
tu hwnt i bawb a fuasai o'm blaen
i yn Jerusalem:
† Heb. *feibion tŷ.*
8 [b]Mi a bentyrrais i mi hefyd
arian ac aur, a thrysor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoresau,
a phob rhyw offer cerdd, difyrrwch
meibion dynion.
[b] 1 Bren. 9. 28. a 10. 10, 14, 21, &c.
9 [c]A mi a aethum yn fawr, ac a
gynnyddais yn fwy nâ neb a fuasai
o'm blaen i yn Jerusalem: a'm
doethineb oedd yn sefyll gyd â mi.
[c] pen. 1. 16.
10 A pha beth bynnag a ddeisyfai
fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni
attaliwn fy nghalon oddi wrth ddim
hyfryd; canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a [d]hyn oedd
fy rhan i o'm holl lafur.
[d] pen. 3. 22. a 5. 18. a 9. 9.
11 Yna mi a edrychais ar fy holl
weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei
wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd*
[e] wagedd a gorthrymder yspryd, ac
nid *oedd* dim budd dan yr haul.
[e] pen. 1. 3, 14.
12 A mi a drôais i edrych ar
ddoethineb, ac ar [f]ynfydrwydd a
ffolineb (canys beth *a wnai* y dyn
a ddeuai ar ol y brenhin? ‖y peth
a wnaed eisoes.)
[f] pen. 1. 17. a 7. 25.
‖ Neu, *yn y pethau, &c.*
13 Yna mi a welais †fod doethineb yn rhagori ar ffolineb, fel y
mae goleuni yn rhagori ar dywyllwch.
† Heb. *fod rhagoriaeth yn noethineb mwy nag mewn ynfydrwydd.*
14 [g]Y doeth *sydd* â'i lygaid yn ei
ben; ond y ffol a rodia yn y tywyllwch: ac etto mi a welais [h]yr
un damwain yn digwydd iddynt
oll.
[g] Diar. 17. 24. pen. 8. 1.
[h] Ps. 49. 10. pen. 9. 2, 3.
15 Yna y dywedais yn fy nghalon, Fel y digwydd i'r ffol, y digwydd i minnau; pa beth gan hynny
a dâl i mi fod yn ddoeth *mwyach?*
Yna y dywedais yn fy nghalon, *fod*
hyn hefyd yn wagedd.
16 Canys ni *bydd* coffa am y
doeth mwy nag am yr annoeth yn
dragywydd; y pethau *sydd* yr awr
hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir
oll dros gof: a pha fodd y mae y
doeth yn marw? fel yr annoeth.
17 Am hynny câs gennyf einioes;
canys blin gennyf y gorchwyl a
wneir dan haul; canys gwagedd a
gorthrymder yspryd *yw* y cwbl.
18 ¶ Ië, câs gennyf fy holl lafur
yr ydwyf fi yn ei †gymmeryd dan
† Heb. *lafurio.*

Cyn CRIST Cylch 977.

haul; am fod [i]yn rhaid i mi ei
adael i'r neb a fydd ar fy ol i.
[i] Ps. 49. 10.
19 A phwy a ŵyr ai doeth ai
annoeth fydd efe? etto efe a fydd
feistr ar fy holl lafur yr hwn a
gymmerais, ac yn yr hwn y bûm
ddoeth dan haul. Dyma wagedd
hefyd.
20 Am hynny mi a drôais i beri
i'm calon anobeithio o'r holl lafur
a gymmerais dan yr haul.
21 Canys y mae dyn yr hwn *y
mae* ei lafur yn bwyllog, yn synhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn
ei †adael yn rhan i'r neb ni lafuriodd wrtho. Hyn hefyd *sydd* wagedd, a gorthrymder mawr.
† Heb. *roddi.*
22 [k]Canys beth sydd i ddyn o'i
holl lafur a gorthrymder ei galon,
yr hwn a gymmerodd efe dan haul?
[k] pen. 1. 3. a 3. 9.
23 Canys ei holl ddyddiau *sydd*
[l]orthrymder, a'i lafur yn ofid: ie,
ni chymmer ei galon esmwythdra
y nos. Hyn hefyd *sydd* wagedd.
[l] Job 14. 1.
24 ¶ [m]Nid *oes* daioni mwy i
ddyn, *nag* iddo fwytta ac yfed, a
pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur.
Hyn hefyd a welais, mai o law Duw
yr oedd hyn.
[m] pen. 3. 12, 13, 22. a 5. 18. a 8. 15.
25 Canys pwy a ddichon fwytta,
a phwy a'i mwynhâi o'm blaen i?
26 Canys i'r dyn a fyddo da †yn
ei olwg ef, y rhydd *Duw* ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd;
ond i'r pechadur y rhydd efe boen
i gasglu ac i dyrru, [n]i'w roddi i'r
neb a fyddo da ger bron Duw.
Hynny hefyd *sydd* wagedd, a gorthrymder yspryd.
† Heb. *ger ei fron ef.*
[n] Job 27. 16, 17. Diar. 28. 8.

PENNOD III.

1 *Bod anghenrhaid gyfnewid yr amseroedd, yn ychwanegu gwagedd at lafur dyn.* 11 *Godidowgrwydd gweithredoedd Duw:* 16 *ond dyn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y byd a ddaw: ac yma ni bydd ond cyffelyb i anifail.*

Y *MAE* [a]amser i bob *peth,* ac
amser i bob amcan dan y nefoedd:
[a] ad. 17. pen. 8. 6.
2 Amser i †eni, ac amser i farw;
amser i blannu, ac amser i dynnu y
peth a blannwyd;
† Heb. *esgor.*
3 Amser i ladd, ac amser i iachâu; amser i fwrw i lawr, ac amser
i adeiladu;
4 Amser i wylo, ac amser i
chwerthin; amser i alaru, ac amser
i ddawnsio;
5 Amser i daflu cerrig ymaith, ac
amser i gasglu cerrig ynghyd; amser i ymgofleidio, ac [b]amser i †ochel
ymgofleidio;
[b] Joel 2. 16. 1 Cor. 7. 5.
† Heb. *bellhâu oddi wrth.*
6 Amser i geisio, ac amser i golli;
amser i gadw, ac amser i fwrw
ymaith;
7 Amser i rwygo, ac amser i wnïo;
amser i dewi, ac amser i ddywedyd;
8 Amser i garu, ac amser i gasâu;
amser i ryfel, ac amser i heddwch.
9 [c]Pa fudd sydd i'r gweithydd
yn yr hyn y mae yn llafurio?
[c] pen. 1. 3.
10 Mi a welais y blinder a roddes
Duw ar feibion dynion, i ymflino
ynddo.
11 Efe a wnaeth bob *peth* yn dêg
yn ei amser: efe a osododd y byd
hefyd yn eu calonnau hwy, fel [d]na
allo dyn gael allan y gwaith a
[d] pen. 8. 17.

Cyn CRIST Cylch 977.

wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y
diwedd.
12 [e]Mi a wn nad *oes* dim da
ynddynt, ond bod i *ddyn* fod yn
llawen, a gwneuthur daioni yn ei
fywyd.
13 A [f]bod i bob dyn fwytta ac
yfed, a mwynhâu daioni o'i holl
lafur; rhodd Duw yw hynny.
14 Mi a wn beth bynnag a wnel
Duw, y bydd hynny byth; ni ellir
na bwrw atto, na thynnu dim oddi
wrtho: ac y mae Duw yn gwneuth-
ur *hyn*, fel yr ofnai *dynion* ger ei
fron ef.
15 [g]Y peth a fu o'r blaen sydd
yr awr hon; a'r peth sydd ar ddy-
fod a fu o'r blaen: Duw ei hun a
ofyn y peth a †aeth heibio.
16 ¶ Hefyd [h]mi a welais dan yr
haul le barn, yno yr *oedd* annuwiol-
deb; a lle cyfiawnder, yno yr *oedd*
anwiredd.
17 Mi a ddywedais yn fy nghalon,
Duw a farn y cyfiawn a'r anghyf-
iawn: canys *y mae* [i]amser i bob
amcan, ac i bob gwaith yno.
18 Mi a ddywedais yn fy nghalon
am gyflwr meibion dynion; ‖fel y
byddai i Dduw eu hamlygu hwynt,
ac y gwelent hwythau mai anifeil-
iaid ydynt.
19 [k]Canys digwydd meibion dyn-
ion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr
un digwydd sydd iddynt: fel y
mae y naill yn marw, felly y bydd
marw y llall; ïe, yr un chwythad
sydd iddynt oll; fel nad oes mwy
rhagoriaeth i ddyn nag i anifail:
canys gwagedd *yw* y cwbl.
20 Y mae y cwbl yn myned i'r un
lle: [l]pob un sydd o'r pridd, a phob
un a dry i'r pridd eilwaith.
21 [m]Pwy a edwyn yspryd †dyn
yr hwn sydd yn esgyn i fynu, a
chwythad anifail yr hwn sydd yn
disgyn i waered i'r ddaear?
22 [n]Am hynny mi a welaf nad
oes dim well nag i ddyn ymlawen-
ychu yn ei weithredoedd ei hun;
canys hyn *yw* ei ran ef: canys pwy
a'i dwg ef i weled y peth fydd ar
ei ol?

[e] ad. 22.
[f] pen. 2. 24.
[g] pen. 1. 9.
† Heb. *yrrwyd ymaith.*
[h] pen. 5. 8.
[i] ad. 1.
‖ *fel y gwnaent Dduw yn bur, ac y gwelent mai, &c.*
[k] Ps. 49. 12, 20. pen. 2. 16.
[l] Gen. 3. 19.
[m] pen. 12. 7.
† Heb. *meibion dyn.*
[n] ad. 12. pen. 2. 24. a 5. 18. a 11. 9.

PENNOD IV.

1 *Bod trais,* 4 *a chenfigen,* 5 *a seguryd,* 7 *a chybydd-dod,* 9 *a neillduolrwydd,* 13 *a gwrthnysigrwydd, yn ychwanegu ar wagedd dyn.*

FELLY mi a ddychwelais, ac a
edrychais ar yr holl [a]orthrym-
derau sydd dan yr haul: ac wele
ddagrau y *rhai* gorthrymmedig heb
neb i'w cysuro; ac ar law eu treis-
wyr *yr oedd* gallu, a hwythau heb
neb i'w cysuro.
2 [b]A mi a ganmolais y meirw y
rhai sydd yn barod wedi marw, yn
fwy nâ'r byw y rhai sydd yn fyw
etto.
3 [c]Gwell nâ'r ddau yw y neb ni bu
erioed, yr hwn ni welodd y gwaith
blin sydd dan haul.
4 ¶ A mi a welais fod pob llafur,
a phob uniondeb gwaith dyn, †yn
peri iddo genfigen gan ei gymmyd-
og. Hyn hefyd *sydd* wagedd a gor-
thrymder yspryd.
5 [d]Y ffol a wasg ei ddwylaw yng
nghyd, ac a fwytty ei gnawd ei
hun.
6 [e]Gwell *yw* llonaid llaw *trwy*
lonyddwch, nâ llonaid dwy law *trwy*
flinder a gorthrymder yspryd.
7 ¶ Yna mi a drôais, ac a welais
wagedd dan yr haul.
8 Y mae un *yn unig*, ac heb ail;
ïe, nid *oes* iddo na mab na brawd;
ac etto nid *oes* diwedd ar ei lafur
oll: ïe, ni chaiff ei lygaid ddigon o
gyfoeth; [f]*ni ddywed efe,* I bwy yr
ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy
enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn
hefyd *sydd* wagedd, a dyma dra-
fferth blin.
9 ¶ Gwell *yw* dau nag un, o achos
bod iddynt wobr da am eu llafur.
10 Canys os syrthiant, y naill a
gyfyd y llall: ond gwae yr unig:
canys pan syrthio efe, nid *oes* ail
i'w gyfodi.
11 Hefyd os dau a gyd-orweddant,
hwy a ymgynhesant; ond yr unig,
pa fodd y cynhesa efe?
12 Ac os cryfach fydd un nag ef,
dau a'i gwrthwynebant yntau; a
rhaff deircainc ni thorrir ar frys.
13 ¶ Gwell *yw* bachgen tlawd a
doeth, nâ brenhin hen ac ynfyd, yr
hwn ni fedr gymmeryd rhybudd
mwyach:
14 Canys *y naill* sydd yn dyfod
allan o'r carchardy i deyrnasu, a'r
llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth
yn myned yn dlawd.
15 Mi a welais y rhai byw oll y
rhai sydd yn rhodio dan yr haul,
gyd â'r ail mab yr hwn a saif yn ei
le ef.
16 Nid *oes* diben ar yr holl bobl,
sef ar y rhai oll a fu o'u blaen
hwynt, a'r rhai a ddêl ar ol, ni
lawenychant ynddo: gwagedd yn
ddïau a blinder yspryd *yw* hyn
hefyd.

[a] pen. 5. 8.
[b] Job 3. 17, &c.
[c] Job 3. 11, 16, 21. pen. 6. 3.
† Heb. *mai hyn yw cenfigen dyn gan ei gymmydog.*
[d] Diar. 6. 10. a 24. 33.
[e] Diar. 15. 16, 17. a 16. 8.
[f] Ps. 39. 6.

PENNOD V.

1 *Gwagedd y'ngwasanaeth Duw,* 8 *mewn grwgnach yn erbyn trais,* 9 *ac mewn cyfoeth.* 18 *Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.*

GWYLIA ar dy droed, [a]pan
fyddech yn myned i dŷ Dduw,
a bydd barottach i wrando [b]nag i
roi aberth ffyliaid; canys ni wydd-
ant hwy eu bod yn gwneuthur
drwg.
2 Na fydd *rŷ* brysur â'th enau, ac
na frysied dy galon i draethu ‖dim
ger bron Duw: canys Duw *sydd*
yn y nefoedd, a thithau *sydd* ar y
ddaear; ac am hynny [c]bydded dy
eiriau yn anaml.
3 Canys breuddwyd a ddaw o
drallod lawer: ac [d]ymadrodd y ffol
o laweroedd o eiriau.
4 [e]Pan addunedech adduned i
Dduw, nac oeda ei thalu: canys
nid *oes ganddo* flas ar rai ynfyd;
[f]y peth a addunedaist, tâl.
5 [g]Gwell i ti fod heb addunedu,
nag i ti addunedu, a bod heb dalu.
6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd
bechu; ac na ddywed ger bron yr
angel, Amryfusedd *fu:* paham y
digiai Duw wrth dy leferydd, a di-
fetha gwaith dy ddwylaw?
7 Canys mewn llaweroedd o

[a] Edrych Es. 1. 12, &c.
[b] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Diar. 15. 8. a 21. 27. Hos. 6. 6.
‖ Neu, *gair.*
[c] Diar. 10. 19. Matt. 6. 7.
[d] Diar. 10. 19.
[e] Num. 30. 2. Deut. 23. 21, 22, 23. Ps. 50. 14. a 76. 11.
[f] Ps. 66. 13, 14.
[g] Act. 5. 4.

Cyn CRIST Cylch 977.

freuddwydion *y mae* gwagedd, ac mewn llawer o eiriau: ond ofna di DDUW.

8 ¶ Os gweli dreisio y tlawd, a thrawswyro barn a chyfiawnder mewn gwlad; na ryfedda † o achos hyn: canys [h] y mae *yr hwn sydd* uwch nâ'r uchaf yn gwylied, ac *y mae un* sydd uwch nâ hwynt.

9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd sydd i bob peth: wrth dir llafur y mae y brenhin yn byw.

10 Y neb a garo arian, ni ddigonir âg arian; na'r neb a hoffo amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd *sydd* wagedd.

11 Lle y byddo llawer o ddâ y bydd llawer i'w ddifa: pa fudd gan hynny *sydd* i'w perchennog, ond eu gweled â'u llygaid?

12 Melus *yw* hûn y gweithiwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttâo: ond llawnder y cyfoethog ni âd iddo gysgu.

13 Y mae trueni blin a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn niwed i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blin; ac efe a ynnillfab, ac nid *oes* dim yn ei law ef.

15 [i] Megis y daeth allan o groth ei fam yn noeth, y dychwel i fyned modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur, yr hyn a ddygo ymaith yn ei law.

16 A hyn hefyd *sydd* ofid blin; yn hollol y modd y daeth, felly yr â efe ymaith: a [k] pha fudd *sydd* iddo ef a lafuriodd am y gwynt?

17 Ei holl ddyddiau [l] y bwytty efe mewn tywyllwch, mewn digter mawr, gofid, a llid.

18 ¶ Wele y *peth* a welais i: [m] † da *yw* a theg *i ddyn* fwytta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, † holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddes DUW iddo: [n] canys hynny *yw* ei ran ef.

19 [o] Ië, i bwy bynnag y rhoddes DUW gyfoeth a golud, ac y rhoddes iddo ryddid i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac i lawenychu yn ei lafur; rhodd DUW *yw* hyn.

20 ‖ Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am fod DUW yn atteb i lawenydd ei galon ef.

PENNOD VI.

1 Ofered yw cyfoeth heb eu harfer. 3 Am blant, 6 a henaint heb gyfoeth. 9 Ofered golwg a deisyfiadau anwastad. 11 Diweddglwm ar bob gwagedd.

Y MAE drwg a welais dan haul, a hwnnw yn ‖ fawr ym mysg dynion:

2 Gwr y rhoddodd DUW iddo gyfoeth, a golud, ac anrhydedd, [a] heb arno eisieu dim i'w enaid a'r a ddymunai; a DUW heb roi gallu iddo i fwytta o hono, ond estron a'i bwytty. Dyma wagedd, ac *y mae* yn ofid blin.

3 ¶ Os ynnill gwr gant *o blant*, ac a fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y bo dyddiau ei flynyddoedd yn llawer, os ei enaid ni ddiwellir â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladdedigaeth; mi a ddywedaf, [c] *mai* gwell *yw* erthyl nag ef.

† Heb. *wrth yr ewyllys,* neu *yr amcan.*
[h] Ps. 58. 11. a 82. 1.
[i] Job 1. 21. Ps. 49. 17. 1 Tim. 6. 7.
[k] pen. 1. 3.
[l] Ps. 127. 2.
[m] pen. 2. 24. a 3. 12, 13, 22. a 9. 7. a 11. 9. 1 Tim. 6. 17.
† Heb. y mae *peth da yr hwn sydd dêg.*
† Heb. *rifedi dyddiau.*
[n] pen. 2. 10. a 3. 22.
[o] pen. 2. 24. a 3. 13. a 6. 2.
‖ Neu, *Er na rydd lawer,* etto *efe a gofia ddyddiau,* &c.
‖ *aml.*
[a] Job 21. 10. Ps. 17. 14. a 73. 7.
[b] Es. 14. 19, 20. Jer. 22. 19.
[c] Job 3. 16. Ps. 58. 8.

4 Canys mewn oferedd y daeth, ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i enw a guddir â thywyllwch.

5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu *ddim:* mwy o lonyddwch sydd i hwn nag i'r llall.

6 ¶ Pe byddai efe fyw ddwy fil o flynyddoedd, etto ni welodd efe ddaioni; onid i'r un lle yr â pawb?

7 [d] Holl lafur dyn *sydd* dros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef.

8 Canys pa ragoriaeth sydd i'r doeth mwy nag i'r annoeth? beth sydd i'r tlawd a fedr rodio ger bron y rhai byw?

9 ¶ Gwell *yw* golwg y llygaid nag ymdaith yr enaid. Hyn hefyd *sydd* wagedd a gorthrymder yspryd.

10 Beth bynnag fu, y mae enw arno; ac y mae yn hysbys mai dyn *yw* efe: ac [e] ni ddichon efe ymryson â'r neb sydd drech nag ef.

11 ¶ Gan fod llawer o bethau yn amlhau gwagedd, beth *yw* dyn well?

12 Canys pwy a ŵyr beth *sydd* ddâ i ddyn yn y bywyd *hwn* † holl ddyddiau ei fywyd ofer y rhai a dreulia efe fel [f] cysgod? canys [g] pwy a ddengys i ddyn beth a ddigwydd ar ei ol ef dan yr haul?

PENNOD VII.

1 Help yn erbyn gwagedd, yw enw da, 2 marwolaethu y cnawd, 7 amynedd, 11 doethineb. 23 Anhawsed ydyw cael doethineb.

[a] GWELL *yw* enw *da* nag ennaint gwerthfawr; a dydd marwolaeth nâ dydd genedigaeth.

2 ¶ Gwell *yw* myned i dŷ galar, nâ myned i dŷ gwledd: canys hynny *yw* diwedd pob dyn; a'r byw a'i gesyd at ei galon.

3 Gwell *yw* ‖ digter nâ chwerthin: canys trwy dristwch yr wynebpryd y gwellhêir y galon.

4 Calon doethion *fydd* yn nhŷ y galar; ond calon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.

5 [b] Gwell *yw* gwrando sèn y doeth, nâ gwrando cân ffyliaid.

6 Canys [c] chwerthiniad dyn ynfyd *sydd* fel clindarddach drain dan grochan. Dyma wagedd hefyd.

7 ¶ Yn ddiau trawsedd a ynfyda y doeth, a [d] rhodd a ddifetha y galon.

8 Gwell *yw* diweddiad peth nâ'i ddechreuad: [e] gwell *yw* y dioddefgar o yspryd nâ'r balch o yspryd.

9 [f] Na fydd gyflym yn dy yspryd i ddigio: oblegid dig sydd yn gorphwys ym mynwes ffyliaid.

10 Na ddywed, Paham y bu y dyddiau o'r blaen yn well nâ'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.

11 ¶ ‖ Da *yw* doethineb gyd âg etifeddiaeth: ac *o hynny y mae* elw i'r rhai sydd yn gweled yr haul.

12 Canys cysgod *yw* doethineb, *a* chysgod *yw* arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth *yw*, bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w pherchennog.

13 Edrych ar orchwyl DUW: canys [g] pwy a all unioni y peth a gammodd efe?

14 Yn amser gwynfyd bydd lawen; ond yn amser adfyd ystyria: DUW

Cyn CRIST Cylch 977.
[d] Diar. 16. 26.
[e] Job 9. 32. Es. 45. 9. Jer. 49. 19.
† Heb. *rifedi dyddiau bywyd ei oferedd.*
[f] Ps. 102. 11. a 109. 23. a 144. 4. Iago 4. 14.
[g] pen. 8. 7.
[a] Diar. 15. 30. a 22. 1.
‖ Neu, *tristwch.*
[b] Edrych Ps. 141. 5. Diar. 13. 18. a 15. 31, 32.
[c] Ps. 118. 12.
[d] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.
[e] Diar. 14. 29.
[f] Diar. 14. 17. a 16. 32.
‖ Neu, *Cystal yw doethineb ac etifeddiaeth: Ie, gwell i'r rhai sydd,* &c.
[g] Edrych Job 12. 14. pen. 1. 15.

Cyn CRIST Cylch 977.

hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y
llall, er mwyn na châi dyn ddim ar
ei ol ef.
15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy
[h pen. 8. 14.] ngwagedd: [h] y mae *un* cyfiawn yn
diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae
un annuwiol yn estyn *ei ddyddiau*
yn ei ddrygioni.
16 Na fydd rŷ gyfiawn; ac na
chymmer arnat fod yn rhŷ ddoeth:
paham y'th ddifethit dy hun?
17 Na fydd rŷ annuwiol; ac na
[i Job 15. 32. Ps. 55. 23. Diar. 20. 27. † Heb. *nid yn dy amser?*] fydd ffol: paham y byddit [i] farw
† cyn dy amser?
18 Da i ti ymafael yn hyn; ac
oddi wrth hyn na ollwng dy law:
canys y neb a ofno DDUW, a ddaw
allan o honynt oll.
[k Diar. 21. 22. a 24. 5. pen. 9. 16, 18.] 19 [k] Doethineb a nertha y doeth,
yn fwy nâ deg o gedyrn a fyddant
yn y ddinas.
[l 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. 1 Ioan 1. 8.] 20 [l] Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y
ddaear a wna ddaioni, ac ni phecha.
21 Na † osod dy galon ar bob gair
[† Heb. *ddod.*] a ddyweder; rhag i ti glywed dy
was yn dy felldithio.
22 Canys llawer gwaith hefyd y
gŵyr dy galon, ddarfod i ti dy hun
felldithio eraill.
23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoeth-
ineb: mi a ddywedais, Mi a fyddaf
ddoeth; a hithau ym mhell oddi
wrthyf.
[m Job 28. 12, 20.] 24 [m] Y peth sydd bell a dwfn iawn,
pwy a'i caiff?
[n pen. 1. 17. a 2. 12.] 25 [n] Mi a drôais â'm calon i wybod,
ac i chwilio, ac i geisio doethineb, a
rheswm; ac i adnabod annuwioldeb
ffolineb, sef ffolineb, *ac* ynfydrwydd:
[o Diar. 5. 3, 4. a 22. 14.] 26 [o] Ac mi a gefais beth chwerw-
ach nag angau, y wraig y mae ei
chalon yn faglau ac yn rhwydau, *a*'i
dwylaw yn rhwymau: y neb sydd
[† Heb. *ger bron.*] dda † gan DDUW, a waredir oddi
wrthi hi; ond pechadur a ddèlir
ganddi.
[p pen. 1. 1, 2.] 27 Wele, hyn a gefais (medd [p] y
Pregethwr) *wrth chwilio* o'r naill
[‖ *cyfrif.*] *beth* i'r llall, i gael y ‖ rheswm;
28 Yr hwn beth etto y mae fy
enaid am dano, ac ni chefais: un
gwr a gefais ym mhlith mil; ond
un wraig yn eu plith hwy oll nis
cefais.
29 Wele hyn yn unig a gefais;
[q Gen. 1. 27.] [q] wneuthur o DDUW ddyn yn un-
iawn: ond hwy a chwiliasant allan
lawer o ddychymygion.

PENNOD VIII.

1 *Am ufuddhâu brenhinoedd.* 6 *Rhaid yw dal ar ragluniaeth Duw.* 12 *Gwell yw y lyd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn hawddfyd.* 16 *Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.*

PWY *sydd* debyg i'r doeth? a
phwy a fedr ddeongl peth?
[a Diar. 4. 8, 9. a 17. 24. Edrych Act. 6. 15.] [a] doethineb gwr a lewyrcha ei wyneb,
a nerth ei wyneb a newidir.
2 *Yr ydwyf yn dy rybuddio* i gadw
[b Rhuf. 13. 5.] gorchymyn y brenhin, a [b] *hynny* o
herwydd llw DUW.
[c pen. 10. 4.] 3 [c] Na ddos ar frys allan o'i olwg
ef; na sâf mewn peth drwg: canys
efe a wna a fynno ei hun.
4 Lle *y byddo* gair y brenhin, *y*
mae gallu: a phwy a ddywed wrtho,
Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?
5 Y neb a gadwo y gorchymyn, ni
wybydd oddi wrth ddrwg; a chalon
y doeth a edwyn amser a barn.
6 ¶ Canys [d] y mae amser a barn i [d pen. 3. 1.]
bob amcan; ac *y mae* trueni dyn yn
fawr arno.
7 Canys [e] ni ŵyr efe beth a fydd: [e Diar. 24. 22. pen. 6. 12. a 9. 12. a 10. 14.]
canys pwy a ddengys iddo pa ‖ bryd
y bydd? [‖ Neu, *fodd*]
8 Nid *oes* un dyn yn arglwydd-
iaethu [f] ar yr yspryd, i attal yr [f Job 14. 5.]
yspryd; ac nid *oes ganddo* allu yn
nydd marwolaeth: ac nid *oes* bwrw
arfau yn y rhyfel *hwnnw;* ac nid
achub annuwioldeb ei pherchennog.
9 Hyn oll a welais i, a gosodais fy
nghalon ar bob gorchwyl a wneir
dan haul: *y mae* amser pan ar-
glwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg
iddo.
10 Ac felly mi a welais gladdu y
rhai annuwiol, y rhai a ddaethent
ac a aethent o le y Sanctaidd; a
hwy a anghofiwyd yn y ddinas lle
y gwnaethent felly. Gwagedd *yw*
hyn hefyd.
11 [g] O herwydd na wneir barn *yn* [g Ps. 50. 21. Es. 26. 10.]
erbyn gweithred ddrwg yn fuan, am
hynny calon plant dynion sydd yn
llawn ynddynt i wneuthur drwg.
12 ¶ Er gwneuthur o bechadur
ddrwg ganwaith, ac estyn ei *dydd-*
iau ef; etto mi a wn yn ddiau [h] y [h Ps. 37. 11, 18, 19. Diar. 1. 32, 33. Es. 3. 10, 11.]
bydd daioni i'r rhai a ofnant DDUW,
y rhai a arswydant ger ei fron ef.
13 Ond ni bydd daioni i'r annuwiol,
ac ni estyn efe *ei* ddyddiau, *y rhai*
sydd gyffelyb i gysgod; am nad yw
yn ofni ger bron DUW.
14 Y mae gwagedd a wneir ar y
ddaear; bod y cyfiawn [i] yn damwain [i Ps. 73. 14. pen. 7. 15.]
iddynt yn ol gwaith y drygionus; a
bod y drygionus yn digwyddo iddynt
yn ol gwaith y cyfiawn. Mi a ddy-
wedais *fod* hyn hefyd yn wagedd.
15 Yna mi a ganmolais lawenydd,
am [k] nad oes dim well i ddyn dan [k pen. 2. 24. a 3. 12, 22. a 5. 18. a 9. 7.]
haul, nâ bwytta ac yfed, a bod yn
llawen: canys hynny a lŷn wrth
ddyn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd, y
rhai a roddes Duw iddo dan yr haul.
16 ¶ Pan osodais i fy nghalon i
wybod doethineb, ac i edrych ar y
drafferth a wneir ar y ddaear (canys
y mae ni wêl hûn â'i lygaid na dydd
na nos)
17 Yna mi a edrychais ar holl waith
DUW, [l] na ddichon dyn ddeall y [l Job 5. 9. pen. 3. 11. Rhuf. 11. 33.]
gwaith a wneir dan haul: oblegid er
i ddyn lafurio i geisio, etto nis caiff;
ïe, pe meddyliai y doeth fynnu gwy-
bod, etto ni allai efe gael *hynny.*

PENNOD IX.

1 *Yr un fath bethau a ddigwydd i'r drwg ac i'r da.* 4 *Bod yn anghenrhaid i ddynion farw.* 7 *Cysur yw eu holl ran hwy yn y fuchedd yma.* 11 *Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth.* 13 *Gwell yw doethineb nâ chryfder.*

ER hyn oll mi a † ystyriais yn fy [† Heb. *roddais at fy nghalon.*]
nghalon, i ddangos hyn oll; *bod*
y cyfiawn, a'r doethion, a'u gweith-
redoedd, yn llaw DUW: ni wyr dyn
gariad, neu gâs, *wrth* yr hyn oll *sydd*
o'u blaen.
2 [a] Yr un peth *a ddamwain* i [a Ps. 73. 3, 12, 13. Mal. 3. 15.]
bawb fel eu gilydd: yr un peth a
ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuw-
iol; i'r da ac i'r glân, ac i'r aflan;

Cyn CRIST Cylch 977.

i'r neb a abertha, ac i'r neb ni
abertha; fel *y mae* y da, felly *y*
mae y pechadur; *a*'r neb a dyngo,
fel *y neb* a ofno dyngu.
3 Dyma ddrwg ym mysg yr holl
bethau a wneir dan haul; *sef* bod
yr un diben i bawb: hefyd calon
meibion dynion sydd yn llawn
drygioni, ac ynfydrwydd *sydd* yn
eu calon tra fyddant fyw, ac ar ol
hynny *y maent yn myned* at y
meirw.
4 ¶ Canys i'r neb a fo y'nghym-
deithas y rhai byw oll, y mae go-
baith: canys gwell yw ci byw na
llew marw.
5 O herwydd y rhai byw a wydd-
b Job 14. 21. Es. 63. 16.
ant y byddant feirw: ond [b] nid
oes dim gwybodaeth gan y meirw,
ac nid oes iddynt wobr mwyach;
c Job 7. 8, 9, 10. Es. 26. 14.
canys [c] eu coffa hwynt a anghof-
iwyd.
6 Eu cariad hefyd, a'u câs, a'u cen-
figen, a ddarfu yn awr; ac nid oes
iddynt gyfran byth mwy o ddim oll
a wneir dan yr haul.
d pen. 8. 15.
7 ¶ Dos, [d] bwytta dy fwyd yn lla-
wen, ac yf dy win â chalon hyfryd:
canys yn awr cymmeradwy gan
DDUW dy weithredoedd.
8 Bydded dy ddillad yn wynion
bob amser; ac na fydded diffyg
olew ar dy ben.
† Heb. *Gwel fywyd.*
9 † Dwg dy fyd yn llawen gyd â'th
wraig anwyl holl ddyddiau bywyd
dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti
dan yr haul, holl ddyddiau dy ofer-
e pen. 2. 10, 24. a 3. 13. a 5. 18.
edd: [e] canys dyna dy ran di yn y
bywyd *yma*, ac yn dy lafur a gym-
meri dan yr haul.
10 Beth bynnag a ymafael dy law
ynddo i'w wneuthur, gwna â'th *holl*
egni: canys nid oes na gwaith, na
dychymmyg, na gwybodaeth, na
doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti
yn myned.
11 ¶ Mi a droais, ac a welais dan
haul, nad *yw* y rhedfa yn eiddo y
cyflym, na'r rhyfel yn eiddo y
cedyrn, na'r bwyd yn eiddo y doeth-
ion, na chyfoeth yn eiddo y pwyll-
og, na ffafr yn eiddo y cyfarwydd;
ond amser a damwain a ddigwydd
iddynt oll.
f pen. 8. 7.
12 Canys [f] ni ŵyr dyn chwaith ei
amser: fel y pysgod a ddelir â'r
rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a
g Diar. 29. 6. Luc 12. 20, 39.
ddelir yn y delm; felly [g] y delir
plant dynion yn amser drwg, pan
syrthio arnynt yn ddisymmwth.
13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a
welais i dan haul, ac *sydd* fawr gen-
nyf fi:
h Edrych 2 Sam. 20. 16–22.
14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac
ynddi ychydig wŷr; a brenhin
mawr a ddaeth yn ei herbyn hi, ac
a'i hamgylchynodd, ac a gododd
glawdd uchel yn ei herbyn:
15 A chafwyd ynddi wr tlawd
doeth, ac efe a waredodd y ddinas
honno â'i ddoethineb; etto ni chof-
iodd neb y gwr tlawd hwnnw.
i Diar. 21. 22. a 24. 5. pen. 7. 19.
16 [i] Yna y dywedais, Gwell *yw*
doethineb nâ nerth: er hynny dir-
mygir doethineb y tlawd, ac ni
wrandewir ar ei eiriau ef.
17 Geiriau y doethion a wran-
dewir mewn distawrwydd, rhagor
bloedd yr hwn sydd yn llywodr-
aethu ym mysg ffyliaid.
18 Gwell *yw* doethineb nag arfau
rhyfel; ond un pechadur a ddin-
ystria lawer o ddaioni.

PENNOD X.

1 *Pethau i ddal arnynt ynghylch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *diogi,* 19 *ac arian.* 20 *Rhaid i bawb feddwl yn barchedig o'r brenhin.*

GWYBED † meirw a wnant i en-
† Heb. *marwolaeth.*
naint yr apothecari ddrewi;
felly y gwna ychydig ffolineb i wr
ardderchog o herwydd doethineb
ac anrhydedd.
2 Calon y doeth *sydd* ar ei dde-
heulaw; a chalon y ffol ar ei law
aswy.
3 Ië, y ffol pan rodio ar y ffordd,
sydd â'i galon yn pallu, ac y mae yn
dywedyd wrth bawb ei *fod* yn ffol.
4 Pan gyfodo yspryd pennadur
yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le:
a pen. 8. 3.
canys [b] ymostwng a ostega bechod-
b Diar. 25. 15.
au mawrion.
5 Y mae drwg a welais dan yr
haul, cyffelyb i gyfeiliorni sydd yn
dyfod oddi ger bron y llywydd:
6 Gosodir ffolineb mewn † gradd-
† Heb. *uchelderau mawr.*
au uchel, a'r cyfoethog a eistedd
mewn lle isel.
7 Mi a welais weision [c] ar feirch,
c Diar. 19. 10. a 30. 22.
a thywysogion yn cerdded fel gweis-
ion ar y ddaear.
8 [d] Y sawl a gloddio bwll, a syrth
d Ps. 7. 15. Diar. 26. 27.
ynddo; a'r neb a wasgaro gae,
sarph a'i brath.
9 Y sawl a symmudo gerrig, a
gaiff ddolur oddi wrthynt; *a*'r neb
a hollto goed, a gaiff niwed oddi
wrthynt.
10 Os yr haiarn a byla, oni hoga
efe y min, rhaid iddo roddi mwy o
nerth: etto doethineb *sydd* ragorol
i gyfarwyddo.
11 Os brath sarph [e] heb swyno, nid
e Ps. 58. 4, 5. Jer. 8. 17.
gwell yw † dyn siaradus.
† Heb. *perchen tafod.*
12 [f] Geiriau genau y doeth *sydd*
f Diar. 10. 32. a 12. 13.
† rasol: ond [g] gwefusau y ffol a'i
† Heb. *ras.*
difetha ef ei hun.
g Diar. 10. 14. a 18. 7.
13 Ffolineb *yw* dechreuad geiriau
ei enau ef: a diweddiad geiriau ei
enau *sydd* anfad ynfydrwydd.
14 [h] Y ffol hefyd sydd aml ei
h Diar. 15. 2.
eiriau: [i] ni ŵyr neb beth a fydd;
i pen. 3. 22. a 6. 12. a 8. 7.
a phwy a fynega iddo pa beth fydd
ar ei ol ef?
15 Llafur y ffyliaid a flina bawb o
honynt: canys ni fedr efe fyned i'r
ddinas.
16 ¶ [k] Gwae di y wlad *sydd* â bach-
k Es. 3. 4, 5, 12. a 5. 11.
gen yn frenhin i ti, a'th dywysog-
ion yn bwytta yn fore.
17 Gwŷn dy fyd di y wlad *sydd*
â'th frenhin yn fab i bendefigion,
[l] a'th dywysogion yn bwytta eu
l Diar. 31. 4.
bwyd yn *eu* hamser, er cryfder, ac
nid er meddwdod.
18 ¶ Trwy ddiogi lawer yr adfeilia
yr adeilad; ac wrth ‖ laesu y dwy-
‖ *seguryd y dwylaw.*
law y gollwng y tŷ ddefni.
19 ¶ Arlwyant wledd i chwerthin,
a [m] gwin a lawenycha y rhai byw;
m Ps. 104. 15.
ond arian sydd yn atteb i bob peth.
20 ¶ [n] Na felldithia y brenhin
n Exod. 22. 28. Act. 23. 5.
yn dy ‖ feddwl; ac yn ystafell dy
‖ Neu, *gydwybod.*
wely na felldithia y cyfoethog:
canys ehediad yr awyr a gyhoedda

Cyn CRIST Cylch 977.

y llais, a pherchen adain a fynega
y peth.

PENNOD XI.

1 Addysg at gariad perffaith. 7 Rhaid yw meddwl am angau mewn bywyd, 9 ac am ddydd y farn mewn ieuengctid.

BWRW dy fara *a* ar wyneb y
dyfroedd; canys ti a'i cci ar ol
b llawer o ddyddiau.
2 *c* Dyro ran i saith, a hefyd i
wyth: canys *d* ni wyddost pa ddrwg
a ddigwydd ar y ddaear.
3 Os bydd y cymmylau yn llawn
gwlaw, hwy a ddefnynant ar y
ddaear: ac os tu a'r dehau neu tu
a'r gogledd y syrth y pren; lle y
syrthio y pren, yno y bydd efe.
4 Y neb a ddalio ar y gwynt, ni
haua; a'r neb a edrycho ar y cym-
mylau, ni feda.
5 Megis *e* nas gwyddost ffordd yr
yspryd, *f* na pha fodd *y ffurfhêir* yr
esgyrn y'nghroth y feichiog; felly
ni wyddost waith Duw, yr hwn sydd
yn gwneuthur y cwbl.
6 Y bore haua dy had, a phryd-
nawn nac attal dy law: canys ni
wyddost pa un † a ffynna, ai hyn yma
ai hyn accw, ai ynte da *fyddant* ill
dau yn yr un ffunud.
7 ¶ Melus yn ddiau *yw* y gol-
euni, a hyfryd *yw* i'r llygaid weled
yr haul.
8 Ond pe byddai dyn fyw lawer
o flynyddoedd, *a* bod yn llawen
ynddynt oll; etto cofied ddyddiau
tywyllwch; canys llawer fyddant.
Beth bynnag a ddigwydda, oferedd
yw.
9 ¶ Gwna yn llawen, wr ieuangc,
yn dy ieuengctid, a llawenyched
dy galon yn nyddiau dy ieuengctid,
a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yng
ngolwg dy lygaid: ond gwybydd y
geilw Duw di i'r farn am hyn oll.
10 Am hynny bwrw ‖ ddig oddi
wrth dy galon, a thro ymaith ddrwg
oddi wrth dy gnawd: canys gwagedd
yw mebyd ac ieuengctid.

a Edrych Es. 32. 20.
b Deut. 15. 10. Diar. 19. 17. Matt. 10. 42.
c Ps. 112. 9. Luc 6. 30.
d Eph. 5. 16.
e Ioan 3. 8.
f Ps. 139. 14, 15.
† Heb. *sydd uniawn.*
‖ Neu, *dristwch.*

PENNOD XII.

1 Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthurwr mewn pryd. 8 Gofal y Pregethwr am adeiladu eraill. 13 Ofn Duw yw yr help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.

a COFIA yn awr dy Greawdwr
yn nyddiau dy ieuengctid, cyn
dyfod y dyddiau blin, a nesâu o'r
blynyddoedd *b* yn y rhai y dywedi,
Nid oes i mi ddim diddanwch yn-
ddynt:
2 Cyn tywyllu yr haul, a'r gol-
euni, a'r lleuad, a'r sêr, a dychwelyd
y cymmylau ar ol y gwlaw:
3 Yr amser y cryna ceidwaid y
tŷ, ac y cymma y gwŷr cryfion, ac y
metha y rhai sydd yn malu, am eu
bod yn ‖ ychydig, ac y tywylla y rhai
sydd yn edrych trwy ffenestri;
4 A chau y pyrth yn yr heolydd,
pan fo isel swn y malu, a'i gyfodi
wrth lais yr aderyn, a gostwng i
lawr holl ferched cerdd:
5 Iê, *yr amser* yr ofnant *yr hyn
sydd* uchel, ac yr arswydant yn y
ffordd, ac y blodeua y pren almon,
ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich,
ac y palla chwant: pan elo dyn i dŷ
ei hir gartref, *c* a'r galarwyr yn
myned o bob tu yn yr heol:
6 Cyn torri y llinyn arian, a chyn
torri y cawg aur, a chyn torri y piser
ger llaw y ffynnon, neu dorri yr
olwyn wrth y pydew.
7 *d* Yna y dychwel y pridd i'r
ddaear fel y bu, ac y dychwel yr
yspryd at Dduw *e* yr hwn a'i rhoes ef.
8 ¶ *f* Gwagedd o wagedd, medd
y Pregethwr; gwagedd *yw* y cwbl.
9 A hefyd, am fod y Pregethwr
yn ddoeth, efe a ddysgodd etto
wybodaeth i'r bobl; ie, efe a ystyr-
iodd, ac a chwiliodd allan, *ac g* a
drefnodd ddïarhebion lawer.
10 Chwiliodd y Pregethwr am
eiriau † cymmeradwy; *a'r hyn oedd*
ysgrifenedig *oedd* uniawn, *sef* geir-
iau gwirionedd.
11 Geiriau y doethion *sydd* megis
symbylau, ac fel hoelion wedi eu
sicrhâu *gan* feistriaid y gynnull-
eidfa, *y rhai* a roddir oddi wrth un
bugail.
12 Ym mhellach hefyd, fy mab,
cymmer rybudd wrth y rhai hyn;
nid *oes* diben ar wneuthur llyfrau
lawer, a *h* darllen llawer *sydd* flinder
i'r cnawd.
13 ¶ ‖ Swm y cwbl a glybuwyd
yw, *i* Ofna Dduw, a chadw ei or-
chymynion: canys hyn *yw* holl
ddyled dyn.
14 Canys *k* Duw a ddwg bob
gweithred i farn, a phob peth dirgel,
pa un bynnag *fyddo* ai da ai drwg.

a Diar. 22. 6.

Cyn CRIST Cylch 977.

b Edrych 2 Sam. 19. 35.
‖ Neu, malu *ychydig.*
c Jer. 9. 17.
d Gen. 3. 19. Ps. 90. 3.
e Num. 16. 22. a 27. 16. Job 34. 14. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.
f pen. 1. 2.
g 1 Bren. 4. 32.
† Heb. *dymunol.*
h pen. 1. 18.
‖ Neu, *Diwedd y peth, sef, Y cwbl a glywyd, yw, &c.*
i Deut. 6. 2. a 10. 12.
k Rhuf. 2. 16. a 14. 10. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

CANIAD SOLOMON.

Cyn CRIST ysgrifenwyd Cylch 1014.

PENNOD I.

1 Cariad yr eglwys ar Grist. 5 Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni, 7 ac yn gweddïo am gael ei chyfarwyddo at ei ddïadell ddefaid ef. 8 Crist yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y bugeiliaid: 9 a chan ddangos ei gariad tu ag atti, 11 yn gwneuthur iddi addewidion grasusol. 12 Crist a'i eglwys yn ymgaredigo.

CAN y caniadau, eiddo Solomon.
2 Cusaned fi â chusanau ei
fin: *a* canys gwell *yw* dy gariad nâ
gwin.
3 O herwydd arogl dy ennaint
daionus, ennaint tywalltedig *yw* dy
enw: am hynny y llangcesau a'th
garant.
4 *b* Tynn fi, *c* ni a redwn ar dy ol.
d Y brenhin a'm dug i i'w ystafellau:
ni a ymhyfrydwn ac a ymlawen-
hâwn ynot; ni a gofiwn dy gariad
yn fwy nâ gwin: ‖ y rhai uniawn
sydd yn dy garu.
5 Du *ydwyf* fi, ond hawddgar
(merched Jerusalem) fel pebyll
Cedar, fel llenni Solomon.
6 Nac edrychwch arnaf, am fy
mod yn ddu, *ac* am i'r haul edrych
arnaf: meibion fy mam a ddigiasant

a pen. 4. 10.

Cyn CRIST Cylch 1014.

b Hos. 11. 4. Ioan 6. 44. a 12. 32.
c Phil. 3. 12, 13, 14.
d Ps. 45. 14, 15. Ioan 14. 2. Eph. 2. 6.
‖ Neu, *hwy a'th garant yn uniawn.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

wrthyf, gosodasant fi i gadw gwin-
llannoedd *eraill;* fy ngwinllan fy
hun nis cedwais.
7 Mynega i mi, yr hwn a hoffodd
fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio,
pa le y gwnei iddynt orwedd ganol
dydd: canys paham y byddaf megis
un ‖ yn troi heibio wrth ddïadellau
dy gyfeillion?
8 ¶ Oni wyddost ti, [e]y decaf o'r
gwragedd, dos allan rhagot ar hyd
ôl y praidd, a phortha dy fynnod
ger llaw pebyll y bugeiliaid.
9 I'r meirch y'ngherbydau Pha-
raoh y'th gyffelybais, [f]fy anwylyd.
10 [g]Hardd yw dy ruddiau gan
dlysau, *a'*th wddf gan gadwyni.
11 Tlysau o aur, a boglynnau o
arian, a wnawn i ti.
12 ¶ Tra *yw* y brenhin ar ei fwrdd,
fy nardus i a rydd ei arogl.
13 Fy anwylyd *sydd* i mi yn bwysi
myrr; rhwng fy mronnau yr erys
dros nos.
14 Cangen o rawn ‖ camphir *yw*
fy anwylyd i mi, y'ngwinllannoedd
Engedi.
15 [h]Wele di yn dêg, fy anwylyd,
wele di yn dêg; *y mae* i ti lygaid
colomennod.
16 Wele di, fy ‖ anwylyd, yn dêg,
ac yn hawddgar; ein gwely hefyd
sydd iraidd.
17 Swmmerau ein tai *sydd* gedr-
wydd; ein ‖ distiau *sydd* ffynnid-
wydd.

‖ Neu, *wedi ei gorchuddio.*
[e] pen. 5. 9. a 6. 1.
[f] pen. 2. 2, 10, 13. a 4. 1, 7. a 5. 2. a 6. 4. Ioan 15. 14, 15.
[g] Ezec. 16. 11, 12, 13.
‖ Neu, *cypres.*
[h] pen. 4. 1. a 5. 12.
‖ Neu, *nghyfeilles.*
‖ Neu, *ceibr,* neu, *rhodfeydd.*

PENNOD II.

1 *Y cariad sydd rhwng Crist a'i eglwys.* 8 *Gobaith,* 10 *a galwedigaeth yr eglwys;* 14 *a gofal Crist drosti.* 16 *Proffes yr eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.*

RHOSYN Saron, *a* lili y dyffryn-
oedd, *ydwyf.*
2 Megis lili ym mysg y drain,
felly *y mae* fy anwylyd ym mysg y
merched.
3 Megis pren afalau ym mysg
prennau y coed, felly *y mae* fy
anwylyd ym mhlith y meibion: † bu
dda gennyf eistedd dan ei gysgod ef,
a'i ffrwyth *oedd* felus † i'm genau.
4 Efe a'm dug i'r gwin-dy, a'i faner
drosof *ydoedd* gariad.
5 Cynheliwch fi â phottelau,
† cysurwch fi âg afalau; canys claf
ydwyf fi o gariad.
6 [a]Ei law aswy *sydd* dan fy mhen,
a'i ddeheulaw sydd yn fy nghofl-
eidio.
7 [b]Merched Jerusalem, tynghedaf
chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes,
na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy*
ngharïad, hyd oni fynno ei hun.
8 ¶ *Dyma* lais fy anwylyd! wele
ef yn dyfod, yn neidio ar y mynydd-
oedd, *ac* yn llammu ar y bryniau.
9 [c]Tebyg *yw* fy anwylyd i iwrch
neu lwdn hydd; wele efe yn sefyll
y tu ol i'n pared, yn edrych trwy
y ffenestri, yn ymddangos trwy y
dellt.
10 Fy anwylyd a lefarodd, ac a
ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwyl-
yd, a thyred di, fy mhrydferth.
11 Canys wele y gauaf a aeth
heibio, y gwlaw a basiodd, ac a aeth
ymaith.
12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear,
daeth amser i'r *adar* i ganu, clywwyd
llais y durtur yn ein gwlad.
13 Y ffigysbren a fwriodd allan ei
ffigys irion, a'r gwinwydd *â'*u hegin
grawn a roddasant arogl *têg.* Cyf-
od di, fy anwylyd, a thyred di, fy
mhrydferth.
14 ¶ Fy ngholommen, *yr hon wyt*
yn holltau y graig, yn lloches y
grisiau, gâd i mi weled dy wyneb,
[d]gâd i mi glywed dy lais: canys dy
lais *sydd* beraidd, a'th olwg yn
hardd.
15 Deliwch i ni [e]y llwynogod, y
llwynogod bychain, y rhai a ddi-
fwynant y gwinllannoedd: canys *y*
*mae i'*n gwinllannoedd egin grawn-
win.
16 ¶ [f]Fy anwylyd *sydd* eiddof fi, a
minnau yn eiddo yntau; y mae efe
yn bugeilio ym mysg y lili.
17 [g]Hyd oni wawrio y dydd, a
chilio o'r cysgodau; tro, bydd
[h]debyg, fy anwylyd, i iwrch, neu
lwdn hydd ym mynyddoedd ‖ Be-
ther.

† Heb. *deisyfiais.*
† Heb. *i daflod fy ngenau.*
† Heb. *taenwch i mi afalau.*
[a] pen. 8. 3.
[b] pen. 3. 5. a 8. 4.
[c] ad. 17.
[d] pen. 8. 13.
[e] Ezec. 13. 4. Luc 13. 32.
[f] pen. 6. 3. a 7. 10.
[g] pen. 4. 6.
[h] pen. 8. 14.
‖ Neu, *y gwahan.*

PENNOD III.

1 *Ymdrech yr eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr eglwys yn ymogoneddu yng Nghrist.*

LLIW [a]nos yn fy ngwely y ceis-
iais yr hwn a hoffa fy enaid:
ceisiais ef, ac nis cefais.
2 Codaf yn awr, ac âf o amgylch
y ddinas, trwy yr heolydd a'r ys-
trydoedd, ceisiaf yr hwn a hoffa fy
enaid: ceisiais ef, ac nis cefais.
3 [b]Y gwylwyr, y rhai a âent o
amgylch y ddinas, a'm cawsant:
gofynais, A welsoch chwi yr hwn
sydd hoff gan fy enaid?
4 Ni aethwn i nepell oddi wrth-
ynt, hyd oni chefais yr hwn sydd
hoff gan fy enaid: deliais ef, ac nis
gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ
fy mam, ac i ystafell yr hon a'm
hymddûg.
5 [c]Merched Jerusalem, tyng-
hedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod
y maes, na chyffrôch ac na dde-
ffrôch *fy* ngharïad, hyd oni fynno ei
hun.
6 ¶ [d]Pwy *yw* hon sydd yn dyfod
i fynu o'r anialwch megis colofnau
mŵg, wedi ei phêr-arogli â myrr, ac â
thus, *ac* â phob powdr yr apothecari?
7 Wele ei wely ef, *sef* yr eiddo So-
lomon; *y mae* tri ugain o gedyrn
o'i amgylch, *sef* o gedyrn Israel.
8 Hwynt oll a ddalient gleddyf.
wedi eu dysgu i ryfel, pob un â'i
gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nos.
9 Gwnaeth y brenhin Solomon iddo
‖ gerbyd o goed Libanus.
10 Ei byst ef a wnaeth efe *o* arian,
ei lawr *o* aur, ei lenni *o* borphor;
ei ganol a balmantwyd *â* chariad, i
ferched Jerusalem.
11 Ewch allan, merched Sïon, ac
edrychwch ar y brenhin Solomon
yn y goron â'r hon y coronodd ei
fam ef yn ei ddydd dyweddi ef, ac
yn nydd llawenydd ei galon ef.

[a] Es. 26. 9.
[b] pen. 5. 7.
[c] pen. 2. 7. a 8. 4.
[d] pen. 8. 5.
‖ Neu, *wely.*

PENNOD IV.

1 *Crist yn gosod allan hawddgar ddoniau yr eglwys:* 8 *yn dangos ei gariad tu ag atti.* 16 *Yr eglwys yn gweddïo ar gael ei gwneuthur yn gymmwys i'w bresennoldeb ef.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

[a] WELE di yn dêg, fy anwylyd,
wele di yn dêg; dy lygaid
ydynt golommenaidd rhwng dy
lawethau; [b] dy wallt *sydd* fel dïadell o eifr, y rhai a ‖ ymddangosant o fynydd Gilead.
2 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell o
ddefaid gwastad-gnaif, y rhai a
ddaethant i fynu o'r olchfa; y
rhai *oeddynt* bob un yn dwyn dau
oen, ac nid *oedd* un ynddynt yn
ddïeppil.
3 Dy wefusau *sydd* fel edau ysgarlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy
arleisiau rhwng dy lawethau *sydd*
fel darn o bomgranad.
4 [d] Dy wddf *sydd* fel tŵr Dafydd,
yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau;
tariannau fil sydd yn crogi ynddo,
i gyd yn estylch y cedyrn.
5 [e] Dy ddwy fron *sydd* fel dau
lwdn iwrch o efelliaid yn pori ym
mysg lili.
6 [f] Hyd oni † wawrio y dydd, a
chilio o'r cysgodau, âf i fynydd y
myrr, ac i fryn y thus.
7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, fy anwylyd;
ac nid *oes* ynot frycheuyn.
8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus,
fy nyweddi, gyd a mi o Libanus:
edrych o ben Amanah, o goppa
Senir a [h] Hermon, o lochesau y
llewod, o fynyddoedd y llewpardiaid.
9 Dygaist fy nghalon, fy chwaer,
a'm dyweddi; dygaist fy nghalon
âg un o'th lygaid, âg un gadwyn
wrth dy wddf.
10 Mor dêg *yw* dy gariad, fy
chwaer, *a'm* dyweddi! [i] pa faint
gwell yw dy gariad nâ gwin, ac arogl
dy olew nâ'r holl bêr-aroglau!
11 Dy wefusau, *fy* nyweddi, sydd
yn diferu *fel* dil mêl: *y mae* mêl a
llaeth dan dy dafod, ac arogl dy
wisgoedd [k] fel arogl Libanus.
12 Gardd † gauedig *yw* fy chwaer,
a'm dyweddi: ffynnon glöedig,
ffynnon seliedig *yw*.
13 Dy blanhigion *sydd* berllan o
bomgranadau, a ffrwyth peraidd,
‖ camphir, a nardus;
14 *Ïe*, nardus a saffrwn, calamus
a synamon, a phob pren thus, myrr,
ac aloes, ynghyd â phob rhagorol
bêr-lysiau.
15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y
dyfroedd byw, a ffrydiau o Libanus.
16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a
thyred ddeheu-wynt, chwŷth *ar* fy
ngardd, *fel* y gwasgarer ei phêraroglau: deued fy anwylyd i'w ardd,
a bwyttâed ei ffrwyth peraidd ei
hun.

PENNOD V.

1 *Crist yn deffrôi yr eglwys â'i alwad.* 2 *Yr eglwys, wedi profi cariad Crist, yn glaf o gariad.* 9 *Portreiadu Crist wrth ei radau.*

DEUTHUM i'm gardd, fy chwaer,
a'm dyweddi: cesglais fy myrr
gyd â'm pêr-arogl, bwyttêais fy nil
gyd â'm mêl, yfais fy ngwin gyd â'm
llaeth: bwyttêwch, [a] gyfeillion, yfwch, ïe, ‖ yfwch yn helaeth, *fy* rhai
anwyl.
2 ¶ Myfi *sydd* yn cysgu, a'm calon
yn neffro: llais fy anwylyd *yw* [b] yn
curo, *gan ddywedyd*, Fy chwaer, fy
anwylyd, fy ngholommen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd fy
mhen â gwlith, *a'm* gwallt â defnynnau y nos.
3 Dïosgais fy mhais; pa fodd y
gwisgaf hi? golchais fy nhraed; pa
fodd y diwynaf hwynt?
4 Fy anwylyd a estynodd ei law
trwy y twll; a'm hymysgaroedd a
gyffrôdd ‖ er ei fwyn.
5 Mi a gyfodais i agori i'm hanwylyd; a'm dwylaw a ddiferasant
gan fyrr, a'm bysedd *gan* fyrr yn
diferu ar hyd hespennau y clo.
6 Agorais i'm hanwylyd; ond fy
anwylyd a giliasai, *ac* a aethai ymaith: fy enaid a lewygodd pan
lefarodd: [c] ceisiais, ac nis cefais;
gelwais ef, ond ni'm hattebodd.
7 [d] Y gwylwyr y rhai a âent o
amgylch y ddinas a'm cawsant, a'm
tarawsant, a'm harchollasant: gwylwyr y caerau a ddygasant fy ngorchudd oddi arnaf.
8 Merched Jerusalem, gorchymynaf i chwi, os cewch fy anwylyd,
fynegi iddo fy *mod* yn glaf o gariad.
9 ¶ Beth *yw* dy anwylyd rhagor
anwylyd *arall*, y [e] deccaf o'r gwragedd? beth *yw* dy anwylyd rhagor
anwylyd *arall*, pan orchymyni i ni
felly?
10 Fy anwylyd *sydd* wŷn a gwridog, yn † rhagori ar ddengmil.
11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt
‖ yn grych, yn ddu fel y fran.
12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colommennod wrth afonydd dyfroedd,
wedi eu golchi â llaeth, † wedi eu
gosod yn gymmwys.
13 Ei ruddiau fel gwely pêr-lysiau,
fel blodau peraidd: ei wefusau *fel*
lili yn diferu myrr diferol.
14 Ei ddwylaw *sydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o beryl: ei
fol *fel* disglaer ifori wedi ei wisgo *â*
saphir.
15 Ei goesau *fel* colofnau marmor wedi eu gosod ar wadnau o aur
coeth: ei wynebpryd fel Libanus,
mor ddewisol a chedrwydd.
16 Melus odiaeth *yw* ‖ ei enau;
ïe, *y mae* efe oll yn hawddgar.
Dyma fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, O ferched Jerusalem.

PENNOD VI.

1 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd yng Nghrist.* 4 *Crist yn dangos hawddgar ddoniau yr eglwys,* 10 *a'i gariad ef tu ag atti.*

I BA le yr aeth dy anwylyd, [a] y
deccaf o'r gwragedd? i ba le y
trodd dy anwylyd? fel y ceisiom ef
gyd â thi.
2 Fy anwylyd a aeth i waered i'w
ardd, i welyau y pêrlysiau, i ymborth
yn y gerddi, ac i gasglu lili.
3 [b] Myfi *wyf* eiddo fy anwylyd, a'm
hanwylyd yn eiddof finnau, yr hwn
sydd yn bugeilio ym mysg y lili.
4 ¶ Têg *ydwyt* ti, fy anwylyd, megis
Tirsah, gweddus megis Jerusalem,
[c] ofnadwy megis *llu* banerog.
5 Tro dy lygaid oddi wrthyf, canys
hwy a'm ‖ gorchfygasant: [d] dy wallt
sydd fel dïadell o eifr y rhai a
ymddangosasant o Gilead.
6 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell o

Margin notes: [a] pen. 1. 15. a 5. 12. — [b] pen. 6. 5, 6. — ‖ Neu, *borant ar fynydd, &c.* — [c] pen. 6. 7. — [d] pen. 7. 4. — [e] Edrych Diar. 5. 19. pen. 7. 3. — [f] pen. 2. 17. — † Heb. *anadlo.* — [g] Eph. 5. 27. — [h] Deut. 3. 9. — [i] pen. 1. 2. — [k] Hos. 14. 6, 7. — † Heb. *gloëdig, neu, wedi ei bario.* — ‖ Neu, *cypres.* — [a] Luc 15. 7, 10. Ioan 3. 29. — ‖ Neu, *a meddwer chwi gan gariad.* — [b] Dat. 3. 20. — ‖ Neu, *ynof.* — [c] pen. 3. 1. — [d] pen. 3. 3. — [e] pen. 1. 8. — † Heb. *fanerog.* — ‖ Neu, *yn gudynnog.* — [f] pen. 1. 15. a 4. 1. — † Heb. *yn eistedd mewn cyflawnder.* — ‖ *taflod ei enau.* — [a] pen. 1. 8. — [b] pen. 2. 16. a 7. 10. — [c] ad. 10. — ‖ Neu, *chwyddasant.* — [d] pen. 4. 1, 2.

Cyn CRIST Cylch 1014.

ddefaid a ddai i fynu o'r olchfa, y
rhai sydd bob un yn dwyn dau oen,
ac heb *un* yn ddïeppil yn eu mysg.
7 [e] Dy arleisiau rhwng dy lawethau
sydd fel darn o bomgranad.
8 Y mae tri ugain o frenhinesau, ac
o ordderch-wragedd bedwar ugain,
a llangcesau heb rifedi.
9 Un *ydyw* hi, fy ngholommen, fy
nihalog ; unig ei mam, *yw* hi, dewisol
yw hi gan yr hon a'i hesgorodd: y
merched a'i gwelsant, ac a'i galwas-
ant yn ddedwydd ; y brenhinesau
a'r gordderch-wragedd, a hwy a'i
canmolasant hi.
10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y wawr,
yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr
haul, [f] yn ofnadwy fel *llu* banerog ?
11 Euthum i waered i'r ardd gnau,
i edrych am ffrwythydd y dyffryn, [g] i
weled a flodeuasai y winwydden, a
flodeuasai y pomgranadau.
12 Heb wybod i mi ‖ y'm gwnaeth
fy enaid *megis* cerbydau Ammi-
nadib.
13 Dychwel, dychwel, y Sulamees ;
dychwel, dychwel, fel yr edrychom
arnat. Beth a welwch chwi yn y
Sulamees? Megis tyrfa ‖ dau lu.

PENNOD VII.

1 *Hysbysrwydd pellach o radau yr eglwys.* 10 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd, ac o'i dymuniad.*

MOR dêg *yw* dy draed mewn
esgidiau, ferch pendefig! cym-
malau dy forddwydydd *sydd* fel
tlysau, gwaith dwylaw y cywraint.
2 Dy fogail *sydd fel* gorflwch crwn,
heb eisieu † lleithder: dy fru *fel* twrr
gwenith wedi ei amgylchu â lili.
3 [a] Dy ddwy fron megis dau lwdn
iwrch o efelliaid.
4 [b] Dy wddf fel tŵr o ifori; dy
lygaid *fel* pysgod-lynnoedd yn Hes-
bon wrth borth Bath-rabbim: dy
drwyn fel tŵr Libanus yn edrych tu
a Damascus.
5 Dy ben *sydd* arnat fel ‖ Carmel,
a gwallt dy ben fel porphor; y
brenhin *sydd* wedi ei rwymo yn y
rhodfeydd.
6 Mor dêg ydwyt ac mor hawdd-
gar, fy nghariad, a'm hyfrydwch!
7 Dy uchder yma sydd debyg i
balmwydden, a'th fronnau i'r grawn-
sypiau.
8 Dywedais, Dringaf i'r balm-
wydden, ymaflaf yn ei cheingciau:
ac yn awr dy fronnau fyddant
megis grawn-ganghennau y win-
wydden, ac arogl dy ffroenau megis
afalau;
9 A thaflod dy enau megis y gwin
goreu i'm hanwylyd, yn myned *i
waered* † yn felus, ac yn peri i
wefusau y rhai a fyddo yn ‖ cysgu
lefaru.
10 ¶ [c] Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi,
ac [d] attaf fi *y mae* ei ddymuniad ef.
11 Tyred, fy anwylyd, âwn i'r maes,
a llettywn yn y pentrefi.

[e] pen. 4. 3.
[f] ad. 4.
[g] pen. 7. 12.
‖ Neu, *fy enaid a'm gosododd* ar *gerbydau fy mhobl ewyllysgar.*
‖ *Mahanaim.*
† Heb, *cymmysg.*
[a] pen. 4. 5.
[b] pen. 4. 4.
‖ Neu, *ysgarlad.*
† Heb. *yn uniawn.*
‖ Neu, *hen.*
[c] pen. 2. 16. a 6. 3.
[d] Ps. 45. 11.

12 Bore-godwn i'r gwinllannoedd;
[e] edrychwn a flodeuodd y winwydd-
en, a ‖ agorodd egin y grawnwin, a
flodeuodd y pomgranadau: yno y
rhoddaf fy nghariad i ti.
13 [f] Y mandragorau a roddasant
arogledd, ac wrth ein drysau [g] *y
mae* pob rhyw odidawg *ffrwythau,*
newydd a hen, *y rhai* a rois i gadw
i ti, fy anwylyd.

PENNOD VIII.

1 *Cariad yr eglwys tu ag at Grist.* 6 *Mor angerddol yw cariad.* 8 *Galwad y cenhedloedd.* 14 *Yr eglwys yn gweddïo am ddyfodiad Crist.*

O NA *bait* megis brawd i mi, yn
sugno bronnau fy mam! *pan*
y'th gawn allan, cusanwn di; etto
ni'm ‖ dirmygid.
2 Arweiniwn, *a* dygwn di i dŷ fy
mam, *yr hon* a'm dysgai: parwn i
ti yfed [a] gwin llysieuog o sugn fy
mhomgranadau.
3 [b] Ei law aswy *fyddai* dan fy mhen,
a'i law ddehau a'm cofleidiai.
4 [c] Tynghedaf chwi, ferched Jeru-
salem, † na chyffrôch, ac na dde-
ffrôch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei
hun.
5 [d] (Pwy *yw* hon sydd yn dyfod i
fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyso ar
ei hanwylyd?) Dan yr afallen y'th
gyfodais: yno y'th esgorodd dy fam;
yno y'th esgorodd *yr hon* a'th ym-
ddûg.
6 ¶ [e] Gosod fi megis sel ar dy galon,
fel sel ar dy fraich: canys cariad
sydd gryf fel angau; eiddigedd *sydd*
† greulawn fel y bedd: ei farwor
sydd farwor tanllyd, *a* fflam ang-
erddol *iddynt.*
7 Dyfroedd lawer ni allant ddi-
ffoddi cariad, ac afonydd nis bodd-
ant: [f] pe rhoddai wr holl gyfoeth ei
dŷ am gariad, gan ddirmygu y
dirmygid hynny.
8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac
nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn
i'n chwaer y dydd y dyweder am
dani?
9 Os caer *yw* hi, ni a adeiladwn
arni balas arian; ac os drws *yw* hi,
ni a'i caewn hi âg ystyllod cedr-
wydd.
10 Caer *ydwyf* fi, a'm bronnau fel
tyrau: yna yr oeddwn yn ei olwg ef
megis wedi cael ‖ tangnefedd.
11 Yr oedd gwinllan i Solomon
yn Baalhamon: efe a osododd y
winllan i warcheidwaid; pob un a
ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau*
arian.
12 Fy ngwinllan *sydd* ger fy mron:
mil *a roddir* i ti, Solomon, a dau
cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth
hi.
13 *O* yr hon a drigi yn y gerddi, y
cyfeillion a wrandawant ar dy lais:
[g] pâr i mi *ei* glywed.
14 ¶ † [h] Brysia, fy anwylyd, [i] a bydd
debyg i iwrch neu lwdn hydd ar
fynyddoedd y pêr-lysiau.

Cyn CRIST Cylch 1014.

[e] pen. 6. 11.
‖ Neu, *ymddangosodd.*
[f] Gen. 30. 14.
[g] Matt. 13. 52.
‖ Neu, *dirmygent.*
[a] Diar. 9. 2.
[b] pen. 2. 6.
[c] pen. 2. 7. a 3. 5.
† Heb. *paham y cyffrôwch a phaham y deffrôwch.*
[d] pen. 3. 6.
[e] Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Hag. 2. 23.
† Heb. *galed.*
[f] Diar. 6. 35.
‖ *Gafr,* Matt. 21. 33.
[g] pen. 2. 14.
† Heb. *Ffo ymaith.*
[h] Edrych Dat. 22. 17, 20.
[i] pen. 2. 17.

LLYFR Y
PROPHWYD ESAIAH.

Cyn CRIST Cylch 760.

PENNOD I.

1 *Esaiah yn achwyn ar Judah am ei hanufudd-dod: 5 yn gofidio am ei barnedigaeth hi: 10 yn edliw iddynt eu holl wasanaeth: 16 yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion: 21 yn cwyno eu hannuwioldeb hwy, ac yn datgan barnedigaethau Duw: 25 yn addaw gras; 28 ac yn bygwth dinystr ar yr annuwiol.*

[a]GWELEDIGAETH Esaiah mab
Amos, yr hon a welodd efe am
Judah a Jerusalem, yn nyddiau
Uzziah, Jotham, Ahaz, *a* Hezeciah,
brenhinoedd Judah.
2 [b]Gwrandewch, nefoedd; clyw,
dithau, ddaear: canys yr ARGLWYDD
a lefarodd, Megais a meithrinais
feibion, a hwy a wrthryfelasant i'm
herbyn.
3 [c]Yr ŷch a edwyn ei feddiannydd,
a'r asyn breseb ei berchennog:
ond Israel nid edwyn, fy mhobl ni
ddeall.
4 O genhedlaeth bechadurus, pobl
lwythog o anwiredd, had y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodasant yr ARGLWYDD, digiasant Sanct
Israel, †ciliasant yn ol!
5 ¶ [d]I ba beth y'ch tarewir mwy?
cildynrwydd a chwanegwch: y pen
oll *sydd* glwyfus, a'r holl galon yn
llesg.
6 O wadn y troed hyd y pen nid
oes dim ‖ cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleisiau, a gwelïau crawnllyd: ni wasgwyd hwynt, ac ni
rwymwyd, ac ni thynerwyd âg
olew.
7 [e]*Y mae* eich gwlad yn anrheithiedig, eich dinasoedd wedi eu llosgi
â thân: eich tir a dïeithriaid yn
ei ysu yn eich gŵydd, ac wedi ei
anrheithio fel †ped ymchwelaiestroniaid ef.
8 Merch Sïon a adewir [f]megis
lluesty mewn gwinllan, megis lletty
mewn gardd cucumerau, megis
dinas warchäeedig.
9 [g]Oni buasai i ARGLWYDD y
lluoedd adael i ni ychydig iawn o
weddill, fel [h]Sodom y buasem, *a*
chyffelyb fuasem i Gomorrah.
10 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD,
tywysogion [i]Sodom; clywch gyfraith ein DUW ni, pobl Gomorrah.
11 [k]Beth *yw* lliosowgrwydd eich
aberthau i mi? medd yr ARGLWYDD: llawn ydwyf o boethaberthau hyrddod, ac o frasder
anifeiliaid breision; gwaed bustych
hefyd, ac ŵyn, a bychod, nid
ymhyfrydais ynddynt.
12 Pan ddeloch [l]† i ymddangos ger
fy mron, pwy a geisiodd hyn ar eich
llaw, *sef* sengi fy nghynteddau?
13 Na chwanegwch ddwyn offrwm
ofer: arogl-darth sydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef y newydd-loerau
na'r sabbothau, [m]cyhoeddi cymmanfa; ‖ anwiredd *ydyw*, sef yr
uchel-wyl gyfarfod.
14 Eich lleuadau newydd a'ch
gwyliau gosodedig a gasâodd fy
enaid: y maent yn faich arnaf;
[n]blinais yn *eu* dwyn.
15 [o]A phan estynoch eich dwylaw,
mi a guddiaf fy llygaid rhagoch:
hefyd pan †weddïoch lawer, ni
wrandawaf: [p]eich dwylaw sydd
lawn o waed.
16 ¶ Ymolchwch, ymlanhêwch,
bwriwch ymaith ddrygioni eich
gweithredoedd oddi ger bron fy
llygaid: [q]peidiwch â gwneuthur
drwg.
17 Dysgwch wneuthur daioni:
ceisiwch farn, gwnewch uniondeb
i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r
amddifad, dadleuwch dros y weddw.
18 Deuwch yr awr hon, ac [r]ymresymmwn, medd yr ARGLWYDD:
pe byddai eich pechodau fel ysgarlad, [s]ânt cyn wynned a'r eira;
pe cochent fel porphor, byddant fel
gwlan.
19 Os byddwch ewyllysgar ac
ufudd, daioni y tir a fwyttêwch.
20 Ond os gwrthodwch, ac *os* anufuddhêwch, â chleddyf y'ch ysir:
canys genau yr ARGLWYDD a'*i* llefarodd.
21 ¶ [t]Pa wedd yr aeth y ddinas
ffyddlawn yn buttain! cyflawn fu o
farn: llettyodd cyfiawnder ynddi;
ond yr awr hon lleiddiaid.
22 [u]Dy arian a aeth yn sothach,
dy win sydd wedi ei gymmysgu â
dwfr;
23 Dy dywysogion *sydd* gyndyn,
ac [x]yn gyfrannogion â lladron;
[y]pob un yn caru rhoddion, ac yn
dilyn gwobrau: [z]ni farnant yr
amddifad, a chŵyn y weddw ni
chaiff ddyfod attynt.
24 Am hynny, medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd,
cadarn DDUW Israel, Aha, [a]ymgysuraf ar fy ngwrthwynebwyr, ac
ymddïalaf ar fy ngelynion.
25 ¶ A mi a ddychwelaf fy llaw
arnat, ac [b]a †lân-buraf dy sothach,
ac a dynnaf ymaith dy holl alcam.
26 Adferaf hefyd dy farnwyr fel
cynt, a'th gynghoriaid megis yn y
dechreu: wedi hynny [c]y'th elwir yn
Ddinas cyfiawnder, yn Dref ffyddlawn.
27 Sïon a waredir â barn, a'r
rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.
28 ¶ A †[d]dinystr y troseddwyr
a'r pechaduriaid *fydd* ynghyd: a'r
rhai a ymadawant â'r ARGLWYDD,
a ddifethir.
29 Canys cywilyddiant o achos
[e]y derw a chwennychasoch; a
gwarthruddir chwi am [f]y gerddi a
ddetholasoch.
30 Canys byddwch fel derwen
â'i dail yn syrthio, ac fel gardd heb
ddwfr iddi.
31 A'r cadarn fydd fel carth, a'i
‖ weithydd fel gwreichionen: a hwy

a Num. 12. 6.
b Deut. 32. 1. Jer. 2. 12. a 22. 29. Ezec. 36. 4. Mic. 1. 2. a 6. 1, 2.
c Jer. 8. 7.
† Heb. *ymddieithrasant, neu, ymwahanasant,* Ps. 58. 3.
d Jer. 2. 30. a 5. 3.
‖ *iach.*
e Deut. 28. 51, 52. pen. 5. 5.
† Heb. *dymchweliad estroniaid.*
f Job 27. 18. Galar. 2. 6.
g Galar. 3. 22. Rhuf. 9. 29.
h Gen. 19. 24.
i Deut. 32. 32. Ezec. 16. 46.
k Ps. 50. 8, 9. a 51. 16. Diar. 15. 8. a 21. 27. pen. 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 21. Amos 5. 21, 22. Mic. 6. 7.
l Exod. 23. 17. a 34. 23.
† Heb. *i'ch gweled.*
m Joel 1. 14. a 2. 15.
‖ Neu, *gofid.*

Cyn CRIST Cylch 760.
n pen. 43. 24.
o Job 27. 9. Diar. 1. 28. Jer. 14. 12. Mic. 3. 4.
† Heb. *amlhâoch weddi.*
p pen. 59. 3.
q Ps. 34. 14. a 37. 27. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9. 1 Petr 3. 11.
r pen. 43. 26. Mic. 6. 2.
s Ps. 51. 7. Dat. 7. 14.
t Jer. 2. 21.
u Jer. 6. 28, 30. Ezec. 22. 18, 19.
x Diar. 29. 24.
y Ezec. 22. 12. Hos. 4. 18. Mic. 3. 11.
z Jer. 5. 28. Zech. 7. 10.
a Deut. 28. 63. Ezec. 5. 13.
b Jer. 6. 29. a 9. 7. Mal. 3. 3.
† Heb. *buraf fel pureiddiad.*
c Zech. 8. 3.
† Heb. *drylliad.*
d Job 31. 3. Ps. 1. 6. a 5. 6. a 73. 27. a 92. 9. a 104. 35.
e pen. 57. 5.
f pen. 65. 3. a 66. 17.
‖ Neu, *waith.*

Cyn CRIST Cylch 760.

a losgant ill dau ynghyd, ac ni
bydd a'*u* diffoddo.

PENNOD II.

1 *Esaiah yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Crist.* 6 *Annuwioldeb yw yr achos y mae Duw yn gwrthod dyn.* 10 *Y mae yn annog i ofni, o herwydd maint yw gallu mawrhydi Duw.*

Y GAIR yr hwn a welodd
Esaiah mab Amos, am Judah
a Jerusalem.
2 A [a] bydd yn y dyddiau diwedd-
af, [b] fod mynydd tŷ yr ARGLWYDD
wedi ei ‖ barottôi ym mhen y myn-
yddoedd, ac yn ddyrchafedig gor-
uwch y bryniau; a'r holl genhedl-
oedd a ddylifant atto.
3 A phobloedd lawer a ânt ac a
ddywedant, [c] Deuwch, ac esgynwn
i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ DUW
Jacob; ac efe a'n dysg ni yn ei
ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau
ef: canys y gyfraith a â allan o
Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusa-
lem.
4 Ac efe a farna rhwng y cen-
hedloedd, ac a gerydda bobloedd
lawer: a [d] hwy a gurant eu cledd-
yfau yn sychau, a'u gwaywffyn yn
bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf
yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant
ryfel mwyach.
5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn
y'ngoleuni yr ARGLWYDD.
6 ¶ Am hynny y gwrthodaist dy
bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu
llenwi ‖ allan o'r dwyrain, [e] a'u
bod yn swynwyr megis y Philist-
iaid, ac mewn plant dieithriaid ‖ yr
ymfoddlonant.
7 [f] A'u tir sydd gyflawn o arian
ac aur, ac nid *oes* diben ar eu
trysorau; *a*'u tir sydd lawn o feirch,
ac nid *oes* diben ar eu cerbydau.
8 Eu tir hefyd sydd lawn o eilunod;
i waith eu dwylaw eu hun yr ym-
grymmant, i'r hyn a wnaeth eu
bysedd eu hun:
9 A'r gwreng sydd yn ymgrymmu,
a'r bonheddig yn ymostwng: am
hynny na faddeu iddynt.
10 ¶ Dos i'r graig, ac ymgûdd
yn y llwch, rhag ofn yr ARGLWYDD,
a rhag gogoniant ei fawredd ef.
11 [g] Uchel drem dyn a iselir, ac
uchder dynion a ostyngir; a'r AR-
GLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y
dydd hwnnw.
12 Canys dydd ARGLWYDD y
lluoedd *fydd* ar bob balch ac
uchel, ac ar bob dyrchafedig; ac
efe a ostyngir:
13 Ac ar holl uchel a dyrchaf-
edig [h] gedrwydd Libanus, ac ar holl
dderw Basan,
14 Ac [i] ar yr holl fynyddoedd uchel,
ac ar yr holl fryniau dyrchafedig,
15 Ac ar bob tŵr uchel, ac ar bob
magwyr gadarn,
16 Ac ar holl [k] longau Tarsis, ac
ar yr holl luniau dymunol.
17 Yna yr iselir uchelder dyn, ac
y gostyngir uchder dynion: a'r AR-
GLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y
dydd hwnnw.
18 A'r eilunod a ‖ fwrw efe ymaith
yn hollol.
19 A hwy a ânt i [l] dyllau y

[a] Mic. 4. 1, &c.
[b] Ps. 68. 15, 16.
‖ Neu, *sicrhâu.*
[c] Jer. 31. 6. a 50. 5. Zech. 8. 21.
[d] Ps. 46. 9. Hos. 2. 18. Zech. 9. 10.
‖ Neu, *yn fwy nâ'r dwyrain.*
[e] Deut. 18. 14.
‖ Neu, *yr ymddigonant.*
[f] Deut. 17. 16, 17.
[g] pen. 5. 15.
[h] Edrych Ezec. 31. 3. Zech. 11. 1, 2.
[i] pen. 30. 25.
[k] 1 Bren. 10. 22.
‖ Neu, *ânt ymaith.*
[l] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.

creigiau, ac i ogofau † llychlyd,
rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag
gogoniant ei fawredd ef, pan gyf-
odo efe i gynhyrfu y ddaear.
20 [m] Yn y dydd hwnnw y teifl dyn
† ei eilunod arian, a'i eilunod aur
(y rhai a wnaethant ‖ iddynt i'w
haddoli) i'r wadd, ac i'r ystlummod:
21 I fyned i agennau y creigiau,
ac i goppäau y clogwyni, rhag ofn
yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei
fawredd ef, pan gyfodo efe i gyn-
hyrfu y ddaear.
22 Peidiwch chwithau â'r dyn yr
hwn *sydd* â'i anadl yn ei ffroenau:
canys ym mha beth y gwneir cyfrif
o hono?

PENNOD III.

1 *Y mawr waradwydd sydd yn dyfod o bechu.* 9 *Digywilydd-dra y bobl.* 12 *Traha a chybydd-dod y llywodraethwyr.* 16 *Pa ddialedd a ddaw am falchder y gwragedd.*

CANYS wele yr Arglwydd, AR-
GLWYDD y lluoedd, [a] a dynn
ymaith o Jerusalem, ac o Judah, [b] y
cynhaliaeth a'r ffon, holl gynhal-
iaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,
2 [c] Y cadarn, a'r rhyfelwr, y
brawdwr, a'r prophwyd, y synhwyr-
ol, a'r henwr,
3 Y tywysog deg a deugain, a'r
† anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r
crefftwr celfydd, a'r areithiwr
hyawdl.
4 A rhoddaf [d] blant yn dywys-
ogion iddynt, a bechgyn a arglwydd-
iaetha arnynt.
5 A'r bobl a orthrymmir y naill
gan y llall, a phob un gan ei gym-
mydog: y bachgen yn erbyn yr
henwr, a'r gwael yn erbyn yr an-
rhydeddus, a ymfalchïa.
6 Pan ymaflo gwr yn ei frawd
o dŷ ei dad, *gan ddywedyd*, Y mae
dillad gennyt, bydd dywysog i ni;
a *bydded* y cwymp hwn dan dy law
di:
7 Yntau a † dwng yn y dydd
hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf
† iachâwr; canys yn fy nhŷ nid *oes*
fwyd na dillad: na osodwch fi yn
dywysog i'r bobl.
8 Canys cwympodd Jerusalem, a
syrthiodd Judah; o herwydd eu
tafod hwynt a'u gweithredoedd
sydd yn erbyn yr ARGLWYDD, i
gyffrôi llygaid ei ogoniant ef.
9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a
dystiolaetha yn eu herbyn; a'u
pechod fel [e] Sodom a fynegant, *ac*
ni chelant: gwae eu heneid, canys
talasant ddrwg iddynt eu hunain.
10 Dywedwch mai da *fydd* i'r
cyfiawn: canys [f] ffrwyth eu gweith-
redoedd a fwynhânt.
11 Gwae yr anwir, drwg *fydd iddo:*
canys gwobr ei ddwylaw ei hun a
‖ fydd iddo.
12 ¶ Fy mhobl [g] *sydd* â'u treis-
wyr yn fechgyn, a gwragedd a ar-
glwyddiaetha arnynt. O fy mhobl,
[h] y rhai a'th ‖ dywysant sydd yn
peri *i ti* gyfeiliorni, a ffordd dy
lwybrau a † ddistrywiant.
13 Yr ARGLWYDD sydd yn sefyll
i ymddadleu, ac yn sefyll i farnu y
bobloedd.
14 Yr ARGLWYDD a ddaw i farn

Cyn CRIST Cylch 760.

† Heb. *y llwch.*
[m] pen. 30. 22. a 31. 7.
† Heb. *eilunod ei arian.*
‖ Neu, *iddo.*
[a] Jer. 37. 21. a 38. 9.
[b] Lef. 26. 26.
[c] Edrych 2 Bren. 24. 14.
† Heb. *uchel ei wyneb.*
[d] Preg. 10. 16.
† Heb. *gyfyd ei law,* Gen. 14. 22.
† Heb. *rwymwr.*
[e] Gen. 13. 13. a 18. 21. a 19. 5.
[f] Ps. 128. 2.
‖ Neu, *roddir.* Heb. *wnair.*
[g] ad. 4.
[h] pen. 9. 16.
‖ Neu, *fendithiant.*
† Heb. *lyngcant.*

Cyn CRIST Cylch 760.

à henuriaid ei bobl, a'u tywysogion:
canys chwi a ‖ borasoch y winllan;
anrhaith y tlawd *sydd* yn eich tai.

‖ Neu, *losgasoch.*

15 Beth *sydd* i chwi a guroch ar
fy mhobl, ac a faloch ar wynebau y
tlodion? medd ARGLWYDD DDUW y
lluoedd.
16 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd, O herwydd balchio o ferched
Sïon, a rhodio â gwddf estynedig,
ac â llygaid ‖ gwammal, gan rodio a
rhygyngu *wrth* gerdded, a thrystio
â'u traed:

‖ Neu, *yn hudo.*

17 Am hynny y clafra yr AR-
GLWYDD gorynnau merched Sïon;
a'r ARGLWYDD [i]a ddinoetha eu
gwarthle hwynt.

[i] pen. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.

18 Yn y dydd hwnnw y tynn yr
ARGLWYDD ymaith addurn yr esgid-
iau, y rhwydwaith hefyd, a'r lloer-
awg wisgoedd,
19 Y ‖ cadwynau, a'r breichledau,
a'r moledau,

‖ Neu, *per-aroglau.*

20 Y penguwch, ac addurn y
coesau, a'r ysnodennau, a'r † dwy-
fronnegau, a'r clust-dlysau,

† Heb. *tai yr enaid.*

21 Y modrwyau, ac addurn y
trwyn,
22 Y gwisgoedd symmudliw, a'r
mentyll, a'r misyrnau, a'r crych-
nodwyddau,
23 Y drychau hefyd, a'r llïan
meinwych, a'r cocyllau, a'r gynau.
24 A bydd yn lle pêr-arogl,
ddrewi; bydd hefyd yn lle gwregys,
rwygiad; ac yn lle iawn drefn
gwallt, foelni; ac yn lle dwyfronneg,
gwregys o sachlïan; *a* llosgfa yn
lle prydferthwch.
25 Dy wŷr a syrthiant gan y cledd-
yf, a'th ‖ gadernid trwy ryfel.
26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac a
alarant: a hithau ‖ yn anrheithiedig
a eistedd ar y ddaear.

‖ Neu, *gedyrn.*
‖ Neu, *yn wag.* Heb. *wedi ei glanhâu.*

PENNOD IV.

Mewn dygn adfyd, teyrnas Crist a fydd nodded.

AC yn y dydd hwnnw saith o
wragedd a ymaflant mewn un
gwr, gan ddywedyd, Ein bara ein
hun a fwyttâwn, a'n dillad ein hun
a wisgwn: yn unig galwer dy enw
di arnom ni; ‖ cymmer ymaith [a] ein
gwarth ni.

‖ Neu, *i gymmeryd ymaith.*
[a] Luc 1. 25.

2 Y pryd hwnnw y bydd [b] Bla-
guryn yr ARGLWYDD yn brydferth-
wch ac yn ogoniant; a ffrwyth y
ddaear yn rhagorol ac yn hardd † i'r
rhai a ddïangasant o Israel.

[b] Zech. 3. 8. a 6. 12.
† Heb. *i ddïangfa Israel.*

3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn
Sïon, ac a weddillir yn Jerusalem, y
dywedir wrtho, *O* sanct; *sef* pob un
a'r a ysgrifenwyd ‖ ym mhlith y rhai
byw yn Jerusalem:

‖ Neu, *mewn bywyd.*

4 Pan [c] ddarffo i'r ARGLWYDD olchi
budreddi merched Sïon, a charthu
gwaed Jerusalem o'i chanol, mewn
ysbryd barn, ac mewn ysbryd llosgfa.

[c] Mal. 3. 2, 3.

5 A'r ARGLWYDD a grëa ar bob
trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gym-
manfäoedd, [d] gwmmwl a mwg y
dydd, a llewyrch tân fflamllyd y
nos: canys ‖ ar yr holl ogoniant *y*
bydd † ymddiffyn.

[d] Exod. 13. 21.
‖ Neu, *uwch ben.*
† Heb. *gorchudd.*

6 A phabell fydd yn gysgod y dydd
rhag gwres, ac yn noddfa ac yn ddi-
ddos rhag tymmestl a rhag gwlaw.

PENNOD V.

1 *Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn esgusodi bod ei farnedigaethau cyn dosted.* 8 *Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybydd-dod,* 11 *a thrythyllwch,* 13 *ac annuwioldeb,* 20 *ac anghyfiawnder.* 26 *Y rhai a ddïaledda dros Dduw.*

CANAF yr awr hon i'm hanwyl-
yd, ganiad fy anwylyd am [a] ei
winllan. Gwinllan sydd i'm han-
wylyd † mewn bryn tra ffrwyth-
lawn.

[a] Ps. 80. 8. Can. 8. 12. pen. 27. 2. Jer. 2. 21. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
† Heb. *y'nghorn mab yr olew.*

2 Ac efe a'i ‖ cloddiodd hi, ac
a'i digarregodd, ac a'i plannodd
o'r winwydden oreu, ac a adeilad-
odd dŵr yn ei chanol, ac a drych-
odd winwryf ynddi: ac efe a ddis-
gwyliodd *iddi* ddwyn grawnwin,
hithau a ddug rawn gwylltion.

‖ Neu, *cauodd.*

3 Ac yr awr hon, preswylwyr
Jerusalem, a gwŷr Judah, bernwch,
attolwg, rhyngof fi a'm gwinllan.
4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwan-
eg i'm gwinllan, nag a wneuthum
ynddi? paham, a mi yn disgwyl
iddi ddwyn grawnwin, y dug hi rawn
gwylltion?
5 Ac yr awr hon mi a hysbysaf i
chwi yr hyn a wnaf i'm gwinllan:
[b] tynnaf ymaith ei chae, fel y porer
hi; torraf ei magwyr, fel y byddo
hi yn sathrfa.

[b] Ps. 80. 12.

6 A mi a'i gosodaf hi yn ddifrod:
nid ysgythrir hi, ac ni chloddir hi;
ond mieri a drain a gyfyd: ac i'r
cymmylau y gorchymynaf na wlaw-
iont wlaw arni.
7 Dïau, gwinllan ARGLWYDD y
lluoedd *yw* tŷ Israel, a gwŷr Judah
yw † ei blanhigyn hyfryd ef: ac
efe a ddisgwyliodd am farn, ac
wele † drais; am gyfiawnder, ac
wele lef.

† Heb. *planhigyn ei hyfrydwch ef.*
† Heb. *grammen.*

8 ¶ Gwae y rhai sydd yn cyssylltu
[c] tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth
faes, hyd *oni byddo* eisieu lle, ac y
trigoch chwi yn unig y'nghanol y
tir.

[c] Mic. 2. 2.

9 ‖ Lle y clywais *y dywedodd* AR-
GLWYDD y lluoedd, † Yn ddïau bydd
tai lawer, mawrion a thêg, yn ang-
hyfannedd heb drigiannydd.

‖ Neu, *Hyn sydd yn fy nghlustiau, medd Arglwydd, &c.*
† Heb. *Oni bydd.*

10 Canys deg cyfair o winllan a
ddygant un [d] bath, a lle homer a
ddwg ephah.

[d] Edrych Ezec. 45. 11.

11 ¶ [e] Gwae y rhai a gyfodant yn
fore, i ddilyn dïod gadarn, a arhos-
ant hyd yr hwyr, *hyd oni* ‖ ennyno
y gwin hwynt.

[e] Diar. 23. 29, 30. Preg. 10. 16.
‖ Neu, *erlidio.*

12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt y
[f] mae y delyn, a'r nabl, y dympan,
a'r bibell, a'r gwin: ond [g] am
waith yr ARGLWYDD nid edrychant,
a gweithred ei ddwylaw ef nid ys-
tyriant.

[f] Amos 6. 5, 6.
[g] Job 34. 27. Ps. 28. 5.

13 ¶ [h] Am hynny y caeth-gludwyd
fy mhobl, am nad *oes ganddynt*
wybodaeth: a'u † gwŷr anrhydedd-
us *sydd* newynog, a'u llïaws a wyw-
odd gan syched.

[h] Hos. 4. 6.
† Heb. *hanrhydedd sydd wŷr newyn.*

14 Herwydd hynny yr ymehang-
odd uffern, ac yr agorodd ei safn yn
anferth; ac yno y disgyn eu gogon-
iant, a'u llïaws, a'u rhwysg, a'r hwn
a lawenycha ynddi.
15 [i] A'r gwreng a grymmir, a'r
galluog a ddarostyngir, a llygaid y
rhai uchel a iselir.

[i] pen. 2. 9, 11, 17.

16 Ond ARGLWYDD y lluoedd a

Cyn CRIST Cylch 760.

ddyrchefir mewn barn; a'r Duw
† sanctaidd a sancteiddir mewn cyf-
iawnder.
17 Yr ŵyn hefyd a borant yn ol
eu harfer; a dieithriaid a fwyttânt
ddiffeithfäoedd y breision.
18 Gwae y rhai a dynnant anwir-
edd â rheffynnau oferedd, a phech-
od megis â rhaffau menn:
19 [k]Y rhai a ddywedant, Brysied,
a phrysured ei orchwyl, fel y gwe-
lom; nesâed hefyd, a deued cyng-
hor Sanct yr Israel, fel y gwypom.
20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant
am y drwg, Da *yw;* ac am y da,
Drwg *yw;* gan osod tywyllwch am
oleuni, a goleuni am dywyllwch; y
rhai a osodant chwerw am felus, a
melus am chwerw.
21 Gwae y rhai *sydd* [l]ddoethion
yn eu golwg eu hun, a'r rhai deall-
gar yn eu golwg eu hun.
22 Gwae y rhai cryfion i yfed gwin,
a'r dynion nerthol i gymmysgu diod
gadarn:
23 Y rhai [m]a gyfiawnhânt yr anwir
er gwobr, ac a gymmerant ymaith
gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi gan-
ddynt.
24 Am hynny [n]megis ag yr ysa y
† ffagl dân y sofl, ac y difa y fflam
y mân-us; *felly* [o]y bydd eu
gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'u
blodeuyn a gyfyd i fynu fel llwch;
am iddynt ddiystyru cyfraith Ar-
glwydd y lluoedd, a dirmygu gair
Sanct yr Israel.
25 Am hynny yr ennynodd llid
yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, ac
yr estynodd efe ei law arnynt, ac
a'u tarawodd hwynt; a [p]chrynodd
y mynyddoedd, a bu eu celanedd
hwynt ‖ yn rhwygedig y'nghanol yr
heolydd. [q]Er hyn oll ni ddychwel-
odd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law
ef wedi ei hestyn allan.
26 ¶ Ac efe a gyfyd faner i'r cen-
hedloedd o bell, ac [r]a chwibana
arnynt hwy o eithaf y ddaear: ac
wele, ar frys yn fuan y deuant.
27 Ni *bydd un* blin na thram-
gwyddedig yn eu plith; ni huna yr
un, ac ni chwsg: ac [s]ni ddattodir
gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir
carrai ei esgidiau.
28 Yr hwn *sydd* â'i saethau yn
llymion, a'i holl fwâau yn anneleg:
carnau ei feirch ef a gyfrifir fel call-
estr, a'i olwynion fel corwynt.
29 Ei ruad *fydd* fel llew; efe a rua
fel cenawon llew: efe a chwyrna
hefyd, ac a ymaifl yn yr ysglyfaeth;
efe a ddiange hefyd, ac *a'i* dwg ym-
aith yn ddiogel, ac ni bydd achub-
ydd.
30 Ac efe a rua arnynt y dydd
hwnnw, fel rhuad y môr: os
[t]edrychir ar y tir, wele dywyllwch,
a chyfyngder, ‖ a'r goleuni a dy-
wyllir yn ei nefoedd.

† Heb. *y Sanctaidd.*
[k] pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Amos 5. 18. 2 Petr 3. 3, 4.
[l] Diar. 3. 7. Rhuf. 12. 16.
[m] Diar. 17. 15. a 24. 24.
[n] Exod. 15. 7.
† Heb. *tafod tân.*
[o] Job 18. 16. Amos 2. 9.
[p] Jer. 4. 24.
‖ Neu, *fel tom.*
[q] pen. 9. 12, 17, 21. a 10. 4.
[r] pen. 7. 18.
[s] Dan. 5. 6.
[t] pen. 8. 22.
‖ Neu, *a phan fo goleu, tywyll fydd yn eu dinystr.*

PENNOD VI.

1 Esaiah, mewn gweledigaeth, yn gweled Duw yn ei ogoniant; 5 a chwedi ofni, yn cael ei gadarnhâu i'w gennadwri. 9 Y mae yn dangos gwrthnysigrwydd y bobl, nes eu dinystrio. 13 Y gweddill a fydd cadwedig.

YN y flwyddyn [a]y bu farw y
brenhin Uzzïah, [b]y gwelais
hefyd yr Arglwydd yn eistedd ar
eisteddfa uchel a dyrchafedig, a'i
odre yn llenwi y deml.
2 Y seraphiaid oedd yn sefyll oddi
ar hynny: chwech adain ydoedd i
bob un; â dwy y cuddiai ei wyneb,
ac [c]â dwy y cuddiai ei draed, ac â
dwy yr ehedai.
3 A llefodd † y naill wrth y llall,
ac a ddywedodd, [d]Sanct, Sanct,
Sanct, yw Arglwydd y lluoedd, † yr
holl ddaear sydd lawn o'i ogoniant
ef.
4 A physt y rhiniogau a symmud-
asant gan lef yr hwn oedd yn llef-
ain, [e]a'r tŷ a lanwyd gan fwg.
5 ¶ Yna y dywedais, [f]Gwae fi:
canys † darfu am danaf: o herwydd
gwr halogedig *ei* wefusau *ydwyf* fi,
ac ym mysg pobl halogedig o we-
fusau yr ydwyf yn trigo: canys fy
llygaid a welsant y brenhin, Ar-
glwydd y lluoedd.
6 Yna yr ehedodd attaf un o'r
seraphiaid, ac yn ei law farworyn a
gymmerasai efe oddi ar yr allor
mewn gefail:
7 Ac [g]a'i rhoes i gyffwrdd â'm
genau, ac a ddywedodd, Wele cy-
ffyrddodd hwn â'th wefusau, ac
ymadawodd dy anwiredd, a glanhâ-
wyd dy bechod.
8 Clywais hefyd lef yr Arglwydd
yn dywedyd, Pwy a anfonaf? a
phwy a â drosom [h]ni? Yna y dy-
wedais, Wele fi, anfon fi.
9 ¶ Ac efe a ddywedodd, Dos,
a dywed wrth y bobl hyn, [i]Gan
glywed clywch, ond na ddeallwch;
a chan weled gwelwch, ond na wyb-
yddwch.
10 Brasâ [k]galon y bobl hyn, a
thrymhâ eu clustiau, a chau eu
llygaid; [l]rhag iddynt weled â'u
llygaid, a chlywed â'u clustiau,
deall â'u calon, a dychwelyd, a'u
meddyginiaethu.
11 Yna y dywedais, Pa hyd, Ar-
glwydd? Ac efe a attebodd, Hyd
oni anrheithier y dinasoedd heb
drigiannydd, a'r tai heb ddyn, a
gwneuthur y wlad yn gwbl anghyf-
annedd,
12 Ac i'r Arglwydd bellhâu dynion,
a *bod* ymadawiad mawr y'nghanol
y wlad.
13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm,
‖ a *hi* a ddychwel, ac a borir; fel y
llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth
fwrw *eu dail y mae* ‖ sylwedd
ynddynt: *felly* yr had sanctaidd
fydd ei sylwedd hi.

Cylch 758.
[a] 2 Bren. 15. 7.
[b] Ioan 12. 41.

Cyn CRIST Cylch 758.
[c] Ezec. 1. 11.
† Heb. *hwn ar hwn.*
[d] Dat. 4. 8.
† Heb. *llonaid yr holl ddaear yw ei ogoniant.*
[e] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10.
[f] Barn. 6. 22. a 13. 22.
† Heb. *torrwyd fi ymaith.*
[g] Edrych Jer. 1. 9. Dan. 10. 16.
[h] Gen. 1. 26. a 3. 22. a 11. 7.
[i] Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.
[k] Ps. 119. 70. pen. 63. 17.
[l] Jer. 5. 21.
‖ Neu, *wedi ei dychwelyd, a'i phori.*
‖ Neu, *boncyff.*

PENNOD VII.

1 Ahaz, pan oedd ofn Resin a Phecah yn ei flino ef, yn cael cysur gan Esaiah. 10 Ahaz, wedi cael cennad i ddewis arwydd, yn ei wrthod; ac yn cael, yn lle arwydd, addewid o Grist. 17 Prophwydo y daw dialedd arno ef o Assyria.

A BU yn nyddiau [a]Ahaz mab
Jotham, mab Uzzïah brenhin
Judah, ddyfod o Resin brenhin
Syria, a Phecah mab Remalïah,
brenhin Israel, i fynu *tu a* Jerusa-
lem, i ryfela arni: ond ni allodd ei
gorchfygu.
2 A mynegwyd i dŷ Dafydd, gan
ddywedyd, Syria a ‖ gyd-synniodd ag

Cylch 742.
[a] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 5.
‖ Neu, *orphwys ar Ephraim.*

Cyn CRIST Cylch 742.

Ephraim. A'i galon ef a gyffrôdd, a
chalon ei bobl, megis y cynhyrfa
prennau y coed o flaen y gwynt.
3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Esaiah, Dos allan yr awr hon i
gyfarfod Ahaz, ti a ‖ Sear-jasub dy
fab, wrth ymyl *b* pistyll y llyn uchaf,
‖ yn mhrif-ffordd maes y pannwr:
4 A dywed wrtho, Ymgadw, a
bydd lonydd; nac ofna, ac na fedd-
alhâed dy galon, rhag dwy gloren y
pentewynion myglyd hyn, rhag
angerdd llid Resin, a Syria, a mab
Remalïah:
5 Canys Syria, ac Ephraim, a mab
Remalïah, a ymgynghorodd gynghor
drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,
6 Esgynwn yn erbyn Judah, a
‖ blinwn hi, torrwn hi hefyd attom,
a gosodwn frenhin yn ei chanol hi;
sef mab Tabeal.
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Ni saif, ac ni bydd *hyn.*
8 Canys pen Syria *yw* Damascus, a
phen Damascus yw Resin; ac o fewn
pùm mlynedd a thriugain y torrir
Ephraim rhag bod yn bobl.
9 Hefyd pen Ephraim *yw* Samaria,
a phen Samaria *yw* mab Remalïah.
c ‖ Oni chredwch, dïau ni sicrhêir
chwi.
10 ¶ A'r ARGLWYDD a chwanegodd
lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,
11 Gofyn i ti arwydd gan yr AR-
GLWYDD dy DDUW; gofyn o'r dyfnder,
neu o'r uchelder oddi arnodd.
12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni
ofynaf, ac ni themtiaf yr ARGLWYDD.
13 A dywedodd yntau, Gwrandewch
yr awr hon, tŷ Dafydd; Ai bychan
gennych flino dynion, oni flinoch
hefyd fy NUW?
14 Am hynny yr ARGLWYDD ei hun
a ddyry i chwi arwydd; *d* Wele,
morwyn a fydd feichiog, ac a esgor
ar *e* fab, ‖ ac a eilw ei enw ef, Imma-
nuel.
15 Ymenyn a mêl a fwytty efe; fel
y medro ymwrthod â'r drwg, ac
ethol y da.
16 *f* Canys cyn medru o'r bachgen
ymwrthod a'r drwg, ac ethol y da,
y gwrthodir y wlad a ffieiddiaist, gan
g ei dau frenhin.
17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddwg arnat
ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dadau,
ddyddiau ni ddaethant er y dydd
h yr ymadawodd Ephraim oddi wrth
Judah, *sef* brenhin Assyria.
18 A bydd yn y dydd hwnnw, i'r
ARGLWYDD *i* chwibanu am y gwy-
bedyn *sydd* yn eithaf afonydd yr
Aipht, ac am y wenhynen *sydd* yn
nhir Assyria:
19 A hwy a ddeuant ac a or-
phwysant oll yn y dyffrynoedd ang-
hyfanneddol, ac y'nghromlechydd y
creigiau, ac yn yr ysbyddaid oll, ac
yn y perthi oll.
20 Yn y dydd hwnnw yr eillia yr
Arglwydd â'r *k* ellyn a gyflogir, *sef*
â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *sef* â
brenhin Assyria, y pen, a blew y
traed; a'r farf hefyd a ddifa efe.
21 A bydd yn y dydd hwnnw, i wr
fagu anneir-fuwch, a dwy ddafad.
22 Bydd hefyd o amlder y llaeth
a roddant, iddo fwytta ymenyn:

‖ Sef, *y gweddill a ddychwel:* Edrych pen. 6. 13. a 10. 21.
b 2 Bren. 18. 17. pen. 36. 2.
‖ Neu, *yn sarn.*
‖ Neu, *deffrown.*
c Edrych 2 Chron. 20. 20.
‖ Neu, *Oni chredwch? am na'ch sicrhawyd y mae.*
d Matt. 1. 23. Luc 1. 31.
e pen. 9. 6.
‖ Neu, *a thi, forwyn, a elwi:* Edrych Gen. 4. 1, 25. a 16. 11. a 29. 32. a 30. 6, 8. 1 Sam. 4. 21.
f Edrych pen. 8. 4.
g 2 Bren. 15. 30. a 16. 9.
h 1 Bren. 12. 16.
i pen. 5. 26.
k 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1.

canys ymenyn a mêl a fwytty pawb
a adewir † o fewn y tir.
23 A bydd y dydd hwnnw, fod pob
lle yr hwn y bu ynddo fil o winwydd
er mil o arian *bathol*, yn ffieri ac yn
ddrain y bydd.
24 A saethau ac â bwâau y daw
yno: canys yn ffieri ac yn ddrain y
bydd yr holl wlad.
25 Eithr yr holl fynyddoedd y rhai
a geibir â cheibiau, ni ddaw yno
ofn mïeri na drain: ond bydd yn
hebryngfa gwartheg, ac yn sathrfa
defaid.

PENNOD VIII.

1 *Ym Maher-shalal-has-baz y mae efe yn prophwydo y darostyngir Syria ac Israel gan Assyria;* 5 *a Judah hefyd am eu hanffyddlondeb:* 9 *nas gellir gwrthwynebu barnedigaeth Duw:* 11 *y bydd cysur i'r rhai a ofno Dduw.* 19 *Trallod blin ar ddelw-addolwyr.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth-
yf, Cymmer i ti rôl fawr, ac
a ysgrifena arni â phin dyn, am
‖ Maher-shalal-has-baz.
2 A chymmerais yn dystiolaeth i
mi dystion ffyddlawn, *b* Urïah yr
offeiriad, a Zecharïah mab Jebe-
rechïah.
3 A mi a nesêais at y brophwydes;
a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar
fab. Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Galw ei enw ef, ‖ Maher-
shalal-has-baz.
4 *c* Canys cyn y medro y bachgen
alw, Fy nhad, neu, Fy mam, *d* ‖ go-
lud Damascus ac yspail Samaria a
ddygir ymaith o flaen brenhin As-
syria.
5 ¶ A chwanegodd yr ARGLWYDD
lefaru wrthyf drachefn, gan ddy-
wedyd,
6 O herwydd i'r bobl hyn wrthod
dyfroedd Siloah, y rhai sydd yn
cerdded yn araf, *a chymmeryd* lla-
wenydd o Resin, a mab Remaliah:
7 Am hynny, wele, mae yr Ar-
glwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd
yr afon, yn gryfion ac yn fawrion,
sef brenhin Assyria, a'i holl ogon-
iant; ac efe a esgyn ar ei holl
afonydd, ac ar ei holl geulennydd
ef.
8 Iê, trwy Judah y treiddia efe:
efe a lifa, ac a â drosodd, *e* efe a
gyrhaedd hyd y gwddf; ac estyniad
ei adenydd ef fydd llonaid lled dy
dir di, O *f* Immanuel.
9 ¶ Ymgyfeillechwch, bobloedd,
‖ a chwi a ddryllir: gwrandewch,
holl belledigion y gwledydd; ym-
wregyswch, a chwi a ddryllir; ym-
wregyswch, a chwi a ddryllir.
10 Ymgynghorwch gynghor, ac
fe a ddiddymmir; dywedwch y
gair, ac ni saif: canys *y mae* DUW
gyd â ni.
11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD wrthyf † â llaw gref,
ac efe a'm dysgodd na rodiwn yn
ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd,
12 Na ddywedwch, Cyd-fwriad,
wrth y rhai oll y dywedo y bobl
hyn, Cyd-fwriad: nac ofnwch
chwaith eu hofn hwynt, ac na ar-
swydwch.
13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a
sancteiddiwch; a *bydded* efe yn ofn

Cyn CRIST Cylch 742.

† Heb. *y'nghanol y tir.*
a Hab. 2. 2.
‖ *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*
b 2 Bren. 16. 10.
‖ *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*
c Edrych pen. 7. 16.
Cylch 741.
d 2 Bren. 15. 29. a 16. 9. pen. 17. 3.
‖ Neu, *yr hwn sydd o flaen brenhin Assyria a ddwg ymaith olud Damascus,* &c.
e pen. 30. 28.
f pen. 7. 14.
‖ Neu, *etto.*
† Heb. *â chryfder llaw.*

Cyn CRIST Cylch 741.

i chwi, a *bydded* efe yn arswyd i
chwi:
14 Ac [g]efe a fydd yn noddfa;
[h]ond yn faen tramgwydd ac yn graig
rhwystr i ddau dŷ Israel, yn fagl ac
yn rhwyd i breswylwyr Jerusalem.
15 A llawer yn eu mysg [i]a dram-
gwyddant, ac a syrthiant, ac a
ddryllir, ac a rwydir, ac a ddelir.
16 Rhwym y dystiolaeth, selia y
gyfraith ym mhlith fy nisgyblion.
17 A minnau a ddisgwyliaf am yr
ARGLWYDD sydd yn cuddio ei wyneb
oddi wrth dŷ Jacob, ac a wyliaf
am dano.
18 [k]Wele fi a'r plant a roddes yr
ARGLWYDD i mi, [l]yn arwyddion ac
yn rhyfeddodau yn Israel; oddi
wrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn
sydd yn trigo ym mynydd Sïon.
19 ¶ A phan ddywedant wrth-
ych, Ymofynwch â'r swynyddion,
ac â'r dewiniaid, [m]y rhai sydd yn
hustyng, ac yn sibrwd: onid â'u
DUW yr ymofyn pobl? dros y byw
at y meirw?
20 [n]At y gyfraith, ac at y dystiol-
aeth: oni ddywedant yn ol y gair
hwn, *hynny sydd* am [o]nad *oes* †ol-
euni ynddynt.
21 A hwy a dramwyant trwyddi,
yn galed arnynt ac yn newynog: a
bydd pan newynont, yr ymddigiant,
ac y melldithiant eu brenhin a'u
DUW, ac a edrychant i fynu.
22 [p]A hwy a edrychant ar y
ddaear; ac wele, drallod a thywyll-
wch, niwl cyfyngder: a *byddant*
wedi eu gwthio i dywyllwch.

[g] Ezec. 11. 16.
[h] pen. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Petr 2. 8.
[i] Matt. 21. 44. Luc 20. 18.
[k] Heb. 2. 13.
[l] Ps. 71. 7. Zech. 3. 8.
Cylch 741.
[m] pen. 29. 4.
[n] Luc 16. 29.
[o] Mic. 3. 6.
† Heb. *wawr.*
[p] pen. 5. 30.

PENNOD IX.

1 *Pa lawenydd a fydd y'nghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Crist.* 8 *Barnedigaethau yn erbyn Israel, am eu balchder,* 13 *am eu rhagrith,* 18 *ac am eu hanedifeirwch.*

ETTO ni *bydd* y tywyllwch yn
ol yr hyn *a fu* yn y gofid;
megis yn yr amser cyntaf y cy-
ffyrddodd yn ysgafn â thir Zabulon
a thir Naphtali, ac wedi hynny yn
ddwysach y cystuddiodd *hi* wrth
ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddon-
en, yn Galilee ‖ y cenhedloedd.
2 [a]Y bobl a rodiasant mewn ty-
wyllwch, a welsant oleuni mawr: y
rhai sydd yn aros yn nhir cysgod
angau, y llewyrchodd goleuni ar-
nynt.
3 Amlhêaist y genhedlaeth, ‖ ni
chwanegaist lawenydd; llawenych-
asant ger dy fron megis y llawenydd
amser cynhauaf, *ac* megis y lla-
wenychant wrth rannu yspail.
4 ‖ Canys drylliaist iau ei faich ef,
a ffon ei ysgwydd ef, gwïalen ei or-
thrymmwr, megis yn nydd [b]Mi-
dian.
5 ‖ Canys pob câd y rhyfelwr sydd
mewn trwst, a dillad wedi eu try-
baeddu mewn gwaed; ‖ ond bydd
hwn trwy losgiad †*a* chynnud tân.
6 Canys [c]Bachgen a aned i ni,
[d]Mab a roddwyd i ni, a bydd y
llywodraeth ar ei ysgwydd ef: a
gelwir ei enw ef, [e]Rhyfeddol,
Cynghorwr, y DUW cadarn, Tad
tragywyddoldeb, Tywysog tangnef-
edd.

Cylch 940.
Cylch 771.
‖ Neu, *boblog.*
Cylch 740.
[a] Matt. 4. 16. Eph. 5. 14.
‖ Neu, *iddi y chwanegaist, &c.*
‖ Neu, *Pan ddrylliaist.*
[b] Barn. 7. 22. Ps. 83. 9. pen. 10. 26.
‖ Neu, *Pan oedd holl gâd rhyfelwr mewn, &c.*
‖ Neu, *a bu.*
† Heb. *ac ymborth.*
[c] pen. 7. 14.
[d] Ioan 3. 16.
[e] Barn. 13. 18.

Cyn CRIST Cylch 740.

7 Ar helaethrwydd *ei* lywodraeth
a'*i* dangnefedd [f]ni *bydd* diwedd, ar
orseddfa Dafydd, ac ar ei frenhin-
iaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w
chadarnhâu â barn ac â chyfiawn-
der, o'r pryd hwn, a hyd byth. [g]Zêl
ARGLWYDD y lluoedd a wna hyn.
8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i
Jacob; ac efe a syrthiodd ar Israel.
9 A'r holl bobl a wybydd, *sef*
Ephraim a thrigiannydd Samaria, y
rhai a ddywedant mewn balchder,
ac mewn mawredd calon,
10 Y priddfeini a syrthiasant, ond
â cherrig nâdd yr adeiladwn: y
sycamorwydd a dorrwyd, ond ni a'u
newidiwn *yn* gedrwydd.
11 Am hynny yr ARGLWYDD a
ddyrchafa wrthwynebwyr Resin yn
ei erbyn ef, ac a †gyssyllta ei elyn-
ion ef ynghyd;
12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Phi-
listiaid hefyd o'r ol: a hwy a ysant
Israel yn safnrhwth. [h]Er hyn i
gyd ni ddychwelodd ei lid ef, ond
etto *y mae* ei law ef yn estynedig.
13 ¶ [i]A'r bobl ni ddychwelant at
yr hwn a'u tarawodd, ac ni cheis-
iant ARGLWYDD y lluoedd.
14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD
oddi wrth Israel ben a chynffon,
cangen a brwynen, yn yr un dydd.
15 Yr henwr a'r anrhydeddus *yw*
y pen: a'r prophwyd sydd yn dysgu
celwydd, efe *yw* y gynffon.
16 Canys [k]‖ cyfarwyddwyr y bobl
hyn sydd yn peri *iddynt* gyfeiliorni,
a llyngcwyd *y rhai* a ‖ gyfarwyddir
ganddynt.
17 Am hynny nid ymlawenhâ yr
ARGLWYDD yn eu gwŷr ieuaingc-
twy, ac wrth eu hamddifaid a'u
gweddwon ni thosturia: canys pob
un o honynt *sydd* ragrithiwr a
drygionus, a phob genau yn traethu
‖ ynfydrwydd. [l]Er hyn oll ni ddy-
chwelodd ei lid ef, ond etto *y mae*
ei law ef yn estynedig.
18 ¶ O herwydd anwiredd a lysg
fel tân; y mieri a'r drain a ysa efe,
ac a gynneu yn nyrysni y coed; a
hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchaf-
iad mwg.
19 Gan ddigofaint ARGLWYDD y
lluoedd [m]y tywylla y ddaear, ac y
bydd y bobl fel ymborth tân: nid
eiriach neb ei frawd.
20 Ac efe a †gipia ar y llaw dde-
hau, ac a newyna; bwytty hefyd ar
y llaw aswy, ac nis digonir hwynt:
[n]bwyttânt bawb gig ei fraich ei
hun:
21 Manasseh, Ephraim; ac Ephra-
im, Manasseh: hwythau ynghyd yn
erbyn Judah. [o]Er hyn oll ni ddy-
chwelodd ei lid ef, ond etto *y mae*
ei law ef yn estynedig.

PENNOD X.

1 *Gwae y rhai trawsion.* 5 *Assyria, gwïalen rhagrithwyr, am ei falchder a dorrir.* 20 *Yr achubir gweddill o Israel.* 24 *Cysuro Israel, trwy addaw iddynt gael eu gwared oddi wrth Assyria.*

GWAE y rhai [a]sydd yn gwneuth-
ur deddfau anwir, a'r ysgrifen-
yddion sydd yn ysgrifenu blinder;
2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth
farn, ac i ddwyn barn anghenog-

[f] Luc 1. 32, 33.
[g] 2 Bren. 19. 31. pen. 37. 32.
Cylch 738.
† Heb. *gymmysga.*
[h] pen. 5. 25. a 10. 4.
[i] Jer. 5. 3.
[k] pen. 3. 12.
‖ Neu, *bendithwyr.*
‖ Neu, *fendithir.*
‖ Neu, *coegni.*
[l] ad. 12, 21. pen. 10. 4.
[m] pen. 8. 22.
† Heb. *dyr.*
[n] pen. 49. 20.
[o] pen. 5. 25.
Cylch 713.
[a] Ps. 58. 2. a 94. 20.

Cyn CRIST Cylch 713.

ion fy mhobl: fel y byddo gweddw-
on yn yspail iddynt, ac yr an-
rheithiont yr amddifad.
3 A [b]pha beth a wnewch yn
nydd yr ymweliad, ac yn y distryw
a ddaw o bell? at bwy y ffowch am
gynnorthwy? a pha le y gadêwch
eich gogoniant?
4 Hebof fi y crymmant dan y
carcharorion, a than y rhai a ladd-
wyd y syrthiant. [c]Er hyn oll ni
ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y
mae* ei law ef yn estynedig.
5 ¶ ‖Gwae Assur, [d]gwïalen fy
llid, a'r ffon yn eu llaw hwynt yw
fy nigofaint.
6 At genedl ragrithiol yr anfonaf
ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y
gorchymynaf iddo yspeilio yspail,
ac ysglyfaethu ysglyfaeth, a'u gosod
hwynt yn sathrfa megis tom yr
heolydd.
7 [e]Ond nid felly yr ameana efe,
ac nid felly y meddwl ei galon; eithr
y mae yn ei fryd ddifetha a thorri
ymaith genhedloedd nid ychydig.
8 [f]Canys efe a ddywed, Onid *yw*
fy nhywysogion i gyd yn frenhin-
oedd?
9 Onid fel Charchemis *yw* [g]Cal-
no? onid fel Arpad *yw* Hamath?
onid fel Damascus *yw* Samaria?
10 Megis y cyrhaeddodd fy llaw
deyrnasoedd yr eilunod, a'r rhai
yr oedd eu delwau cerfiedig yn
rhagori ar yr eiddo Jerusalem a
Samaria:
11 Onid megis y gwneuthum i
Samaria ac i'w heilunod, felly y
gwnaf i Jerusalem ac i'w delwau
hithau?
12 A bydd pan gyflawno yr Ar-
glwydd ei holl waith [h]ym mynydd
Sïon, ac yn Jerusalem, yr ymwelaf
â ffrwyth mawredd calon brenhin
Assur, ac â gogoniant uchelder ei
lygaid ef:
13 Canys dywedodd, Trwy nerth
fy llaw y gwneuthum *hyn*, a thrwy
fy noethineb; o herwydd doeth
ydwyf: ac mi a symmudais derfyn-
au pobloedd, a'u trysorau a yspeil-
iais, ac a fwriais i'r llawr y trigolion
fel ‖*gwr* grymmus.
14 A'm llaw a gafodd gyfoeth y
bobloedd fel nŷth; ac megis y
cesglir wyau wedi eu gado, y cesgl-
ais yr holl ddaear; ac nid oedd a
symmudai aden, nac a agorai safn,
nac a ynganai.
15 A ymffrostia y fwyell yn erbyn
yr hwn a gymmyno â hi? a ym-
fawryga y llif yn erbyn yr hwn a'i
tynno? megis ‖pe ymddyrchafai y
wïalen yn erbyn y rhai a'i codai hi
i fynu, *neu* megis pe ‖ymddyrchafai
y ffon, *fel pe* na *byddai* yn bren.
16 Am hynny yr hebrwng yr Ar-
glwydd, Arglwydd y lluoedd, ym
mhlith ei freision ef gulni; a than ei
ogoniant ef y llysg llosgiad megis
llosgiad tân.
17 A bydd goleuni Israel yn dân,
a'i Sanct ef yn fflam: ac efe a lysg,
ac a ysa ei ddrain a'i fieri mewn un
dydd:
18 Gogoniant ei goed hefyd, a'i
ddoldir, a ysa efe, † enaid a chorph:

[b] Job 31. 14.
[c] pen. 5. 25. a 9. 12, 17, 21.
‖ Neu, *Oh.*
[d] Jer. 51. 20.
[e] Mic. 4. 12.
[f] 2 Bren. 18. 24, 33. a 19. 10, &c.
[g] Amos 6. 2.
[h] 2 Bren. 19. 31.
‖ Neu, *pobl lawer.*
‖ Neu, *ped ysgydwai y wïalen y rhai, &c.*
‖ Neu, *dyrchafai y ffon, yr hyn nid yw bren.*
† Heb. *o'r enaid hyd y cnawd.*

a byddant megis pan lesmeirio
banerwr.
19 A phrennau gweddill ei goed ef
a fyddant *o* rifedi, fel y rhifo plentyn
hwynt.
20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw,
na chwanega gweddill Israel, i'r
rhai a ddïangodd o dŷ Jacob, [i]ym-
gynnal mwyach ar yr hwn a'u
tarawodd: ond pwysant ar yr Ar-
glwydd Sanct Israel mewn gwir-
ionedd.
21 [k]Y gweddill a ddychwel, *sef*
gweddill Jacob, at y Duw cadarn.
22 [l]Canys pe byddai dy bobl di
Israel fel tywod y môr, gweddill
o honynt a ddychwel: [m]darfodiad
terfynedig a lifa drosodd *mewn* cyf-
iawnder.
23 Canys darfodedigaeth, a *honno*
yn derfynedig, a wna Arglwydd
Dduw y lluoedd y'nghanol yr holl
dir.
24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
Arglwydd Dduw y lluoedd, Fy
mhobl yr hwn a breswyli yn Sïon,
nac ofna rhag yr Assyriad: â
gwïalen y'th dery di, ac efe a gyfyd
ei ffon ‖i'th erbyn, yn ol ffordd [n]yr
Aipht.
25 Canys etto ychydig bach, ac fe
a dderfydd y llid, a'm digofaint yn
eu dinystr hwy.
26 Ac Arglwydd y lluoedd a
gyfyd [o]ffrewyll yn ei erbyn ef,
megis lladdfa [p]Midian y'nghraig
Oreb: ac [q]*fel y bu* ei wïalen ar y
môr, felly y cyfyd efe hi yn ol ffordd
yr Aipht.
27 A bydd yn y dydd hwnnw, [r]y
symmudir ei faich ef oddi ar dy ys-
gwydd di, a'i iau ef oddi ar dy wâr
di; a dryllir yr iau, o herwydd yr
enneiniad.
28 Daeth at Aiath, tramwyodd i
Migron, ym Michmas y rhoddes ei
ddodrefn i gadw.
29 Aethant trwy y [s]rhŷd, yn Geba
y llettyasant: dychrynodd Ramah:
[t]Gibeah Saul a ffoes.
30 Bloeddia *â'th* lef, merch [u]Gàl-
lim: pâr ei chlywed hyd [x]Lais, O
[y]Anathoth dlawd.
31 Ymbellâodd [z]Madmenah: trig-
olion Gebim a ymgasglasant i ffoi.
32 Etto y dydd hwnnw y saif efe
yn [a]Nob; efe a gyfyd ei law *yn
erbyn* mynydd merch Sïon, bryn
Jerusalem.
33 Wele, yr Arglwydd, Arglwydd
y lluoedd, yn ysgythru y gangen â
dychryn: a'r rhai uchel o gyrph a
dorrir ymaith, a'r rhai goruchel a
ostyngir.
34 Ac efe a dyrr ymaith frysglwyni
y coed â haiarn; a Libanus trwy un
cryf a gwymp.

PENNOD XI.

1 *Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a dardda o wreiddyn Jesse.* 10 *Gorfodus adnewyddiad Israel, a galwedigaeth y cenhedloedd.*

YNA [a]y daw allan wïalen o gyff
[b]Jesse; a [c]Blaguryn a dŷf o'i
wraidd ef.
2 Ac yspryd yr Arglwydd a
orphwys arno ef; yspryd doethineb
a deall, yspryd cynghor a chadernid,

Cyn CRIST Cylch 713.

[i] Edrych 2 Bren. 16. 7. 2 Chron. 28. 20.
[k] pen. 7. 3.
[l] Rhuf. 9. 27.
[m] pen. 28. 22. Dan. 9. 27.
‖ Neu, *trosot.*
[n] Exod. 14.
[o] 2 Bren. 19. 35.
[p] Barn. 7. 25. pen. 9. 4.
[q] Exod. 14. 26, 27.
[r] pen. 14. 25.
[s] 1 Sam. 13. 23.
[t] 1 Sam. 11. 4.
[u] 1 Sam. 25. 44.
[x] Barn. 18. 7.
[y] Jos. 21. 18.
[z] Jos. 15. 31.
[a] 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32.
[a] pen. 53. 2. Zech. 6. 12. Dat. 5. 5.
[b] Act. 13. 23.
[c] pen. 4. 2. Jer. 23. 5.

Cyn CRIST Cylch 713.

ysbryd gwybodaeth ac ofn yr ARGLWYDD;
3 Ac a wna ei † ddeall ef yn fywiog
yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth
olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth
glywed ei glustiau y cerydda efe.
4 Ond [d]efe a farn y tlodion mewn
cyfiawnder, ac a argyhoedda dros
rai llariaidd y ddaear mewn un-
iondeb: ac efe [e]a dery y ddaear â
gwïalen ei enau, ac âg anadl ei
wefusau y lladd efe yr anwir.
5 A chyfiawnder fydd gwregys ei
lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys
ei arennau.
6 [f]A'r blaidd a drig gyd â'r oen,
a'r llewpard a orwedd gyd â'r
mynn; y llo hefyd, a chenau y llew,
a'r anifail bras, fyddant yng nghyd,
a bachgen bychan a'u harwain.
7 Y fuwch hefyd a'r arth a bor-
ant ynghyd; eu llydnod a *gyd-
orweddant*: y llew, fel yr ŷch, a
bawr wellt.
8 A'r plentyn sugno a chwery wrth
dwll yr asp; ac ar ffau y wiber yr
estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.
9 [g]Ni ddrygant ac ni ddifethant
yn holl fynydd fy sancteiddrwydd:
canys [h]y ddaear a fydd llawn o
wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y
mae y dyfroedd yn toi y môr.
10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw [i]y bydd
gwreiddyn Jesse, yr hwn a saif yn
arwydd i'r bobloedd: âg ef yr ym-
gais y cenhedloedd: a'i orphwysfa
fydd yn ogoniant.
11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw,
i'r Arglwydd fwrw eilwaith ei law
i feddiannu gweddill ei bobl, y rhai
a weddillir [k]gan Assyria, a chan
yr Aipht, a chan Pathros, a chan
‖ Ethiopia, a chan Elam, a chan
Sinar, a chan Hamath, a chan ynys-
oedd y môr.
12 Ac efe a gyfyd faner i'r cenhedl-
oedd, ac a gynnull [l]grwydriaid Is-
rael, ac a gasgl wasgaredigion Judah
o bedair † congl y ddaear.
13 [m]Cenfigen Ephraim a ymedy
hefyd, a gwrthwynebwyr Judah a
dorrir ymaith: ni chenfigenna Eph-
raim wrth Judah, ac ni chyfynga
Judah ar Ephraim.
14 Ond hwy a chedant ar ys-
gwyddau y Philistiaid tu a'r gor-
llewin; ynghyd yr yspeiliant feibion
y dwyrain: † hwy a osodant eu
llaw ar Edom a Moab, a meibion
Ammon † fydd *mewn* ufudd-dod
iddynt.
15 Yr ARGLWYDD hefyd [n]a ddifroda
dafod môr yr Aipht, ac â'i wynt
nerthol efe a gyfyd ei law ar yr afon,
ac a'i tery hi yn y saith ffrwd, ac a
wna fyned drosodd † yn droedsych.
16 [o]A hi a fydd yn brif-ffordd i
weddill ei bobl ef y rhai a adewir o
Assyria, [p]megis ag y bu i Israel yn
y dydd y daeth efe i fynu o dir yr
Aipht.

† Heb. *arogliad.*
[d] Ps. 72. 2. Dat. 19. 11.
[e] Job 4. 9. Mal. 4. 9. 2 Thess. 2. 8. Dat. 1. 16. a 2. 16. a 19. 15.
[f] pen. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hos. 2. 18.
[g] Job 5. 23. pen. 35. 9.
[h] Hab. 2. 14.
[i] Rhuf. 15. 12.
[k] Zech. 10. 10.
‖ Neu, *Cus.*
[l] Iago 1. 1.
† Heb. *asgell.*
[m] Jer. 3. 18. Ezec. 37. 16, 22. Hos. 1. 11.
† Heb. *Edom a Moab fydd gosodfa eu dwylaw hwynt.*
† Heb. *eu hufudd-dod hwy.*
[n] Zech. 10. 11.
† Heb. *mewn esgidiau.*
[o] pen. 19. 23.
[p] Exod. 14. 29.

PENNOD XII.

Llawen ddiolch y ffyddloniaid am drugaredd-au Duw.

YNA y dywedi yn y dydd hwnnw,
Molaf di, O ARGLWYDD: er i ti
sorri wrthyf, dychwelir dy lid, a thi
a'm cysuri.
2 Wele, DUW *yw* fy iachawd-
wriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf:
canys [a]yr ARGLWYDD DDUW *yw* fy
nerth a'*m* cân; efe hefyd yw fy
iachawdwriaeth.
3 Am hynny mewn llawenydd y
tynnwch [b]ddwfr o ffynhonnau iach-
awdwriaeth.
4 A chwi a ddywedwch yn y dydd
hwnnw, [c]Molwch yr ARGLWYDD,
‖ gelwch ar ei enw, hysbyswch ei
weithredoedd ef ym mhlith y bobl-
oedd, cofiwch mai dyrchafedig yw
ei enw ef.
5 Cenwch i'r ARGLWYDD; canys
godidowgrwydd a wnaeth efe:
hysbys *yw* hyn yn yr holl dir.
6 [d]Bloeddia a chroch-lefa, bres-
wylferch Sïon; canys mawr *yw*
Sanct Israel o'th fewn di.

PENNOD XIII.

1 Duw yn byddino lluoedd ei ddigofaint: 6 yn bygwth distrywio Babilon trwy y Mediaid. 19 Difrod Babilon.

[a]BAICH Babilon, yr hwn a wel-
odd Esaiah mab Amos.
2 [b]Dyrchefwch faner ar y myn-
ydd uchel, dyrchefwch lef attynt,
ysgydwch law, fel yr elont i fewn
pyrth y pendefigion.
3 Myfi a orchymynais i'm rhai
sanctaidd; gelwais hefyd fy nghed-
yrn i'm digter, y rhai a ymhyfryd-
ant yn fy nyrchafiad.
4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd, † yn
gyffelyb i bobl lawer; sŵn twrf
teyrnasoedd y cenhedloedd wedi
ymgynnull: ARGLWYDD y lluoedd
sydd yn cyfrif llu y rhyfel.
5 Dyfod y maent o wlad bell, o
eithaf y nefoedd; *sef* yr ARGLWYDD
ac arfau ei lidiowgrwydd, i ddifa yr
holl dir.
6 ¶ Udwch: canys agos *yw* diwr-
nod yr ARGLWYDD; [e]megis anrhaith
oddi wrth yr Hollalluog y daw.
7 Am hynny yr holl ddwylaw a
‖ laesa; a chalon pob dyn a dawdd.
8 A hwy a ofnant; gwewyr a
doluriau a'u deil hwynt; megis
gwraig yn esgor yr ymofidiant;
pawb wrth ei ‖ gyfaill a ryfedda; eu
hwynebau *fyddant* wynebau fflam-
llyd.
9 Wele ddydd yr ARGLWYDD yn
dyfod, yn greulawn â digofaint a
digter llidiog, i osod y wlad yn
ddiffaethwch; a'i phechaduriaid a
ddifa efe allan o honi.
10 Canys sêr y nefoedd, a'u plan-
edau, ni roddant eu llewyrch: yr
haul [d]a dywyllir yn ei godiad, a'r
lloer ni oleua â'i llewyrch.
11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei*
ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am*
eu hanwiredd: a gwnaf i falchder
y rhai rhyfygus beidio; gostyngaf
hefyd uchder y rhai ofnadwy.
12 Gwnaf ddyn yn werthfawroc-
cach nag aur coeth; ïe, dyn na chŷn
o aur Ophir.
13 Am hynny yr ysgydwaf y nef-
oedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn
nigofaint ARGLWYDD y lluoedd, ac
yn nydd llid ei ddigter ef.
14 A hi a fydd megis ewig wedi ei
tharfu, ac fel dafad heb neb a'i
coleddo; [e]pawb a wynebant at eu

Cyn CRIST Cylch 713.
[a] Exod. 15. 2. Ps. 118. 14.
[b] Ioan 4. 10, 14. a 7. 37, 38.
[c] 1 Chron. 16. 8. Ps. 105. 1.
‖ Neu, *cyhoeddwch ei enw.*
[d] pen. 54. 1. Seph. 3. 14.
Cylch 712.
[a] pen. 21. 1. a 47. 1. Jer. 50, a 51.
[b] pen. 18. 3.
† Heb. *cyffelyb-rwydd pobl.*
[e] Job 31. 23. Joel 1. 15.
‖ Neu, *gwymp.*
‖ Neu, *gilydd.*
[d] Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[e] Jer. 50. 16. a 51. 9.

Cyn CRIST Cylch 712.

pobl eu hun, a phawb i'w gwlad eu
hun a ffoant.
15 Pob un a geffir *ynddi* a dry-
wenir; a phawb a chwaneger *atti* a
syrth trwy y cleddyf.
16 Eu plant hefyd [f]a ddryllir o
flaen eu llygaid; eu tai a yspeilir,
a'u gwragedd a dreisir.
17 Wele fi [g]yn cyfodi y Mediaid yn
eu herbyn hwy, y rhai ni roddant fri
ar arian; a'r aur nid ymhyfrydant
ynddo.
18 *Eu* bwâau hefyd a ddryllia y
gwŷr ieuaingc, ac *wrth* ffrwyth bru
ni thosturiant: eu llygad nid eir-
iach y rhai bach.
19 ¶ A Babilon, prydferthwch y
teyrnasoedd, gogoniant godidowg-
rwydd y Caldeaid, fydd megis din-
ystr Duw [h]ar Sodom a Gomorrah.
20 Ni chyfanneddir hi yn dragy-
wydd, ac ni phreswylir hi o gen-
hedlaeth i genhedlaeth; ac ni phab-
ella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni
chorlannant yno.
21 Ond [i]†anifeiliaid gwylltion yr
anialwch a orweddant yno; a'u tai
hwynt a lenwir o †ormesiaid, a
†chywion yr estrys a drigant yno,
a'r ellyllon a lamniant yno:
22 A'r †cathod a gyd-attebant yn
ei gweddw-dai hi, a'r dreigiau yn y
palasoedd hyfryd: a'i hamser *sydd*
yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid
oedir.

f Ps. 137. 9. Nah. 3. 10.
g pen. 21. 2. Jer. 51. 11.
h Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. a 50. 40.
i pen. 34. 11-15. Dat. 18. 2.
† Heb. *Ziim.*
† Heb. *Ochim.*
† Heb. *merched.*
† Heb. *Iim.*

PENNOD XIV.

1 *Duw yn drugarog yn adnewyddu Israel: 4 a'u gorfoledd hwythau yn erbyn Babilon. 24 Amcan Duw yn erbyn Assyria. 29 Bygwth Palestina.*

CANYS yr ARGLWYDD a dosturia
wrth Jacob, ac [a]a ddethol Israel
etto, ac a bair iddynt orphwys yn eu
tir eu hunain: a'r dieithr a ymgys-
syllta â hwynt, a hwy a lynant wrth
dŷ Jacob.
2 Y bobl hefyd a'u cymmer hwynt,
ac a'u dygant i'w lle, a thŷ Israel
a'u meddianna hwynt yn nhir yr
ARGLWYDD, yn weision ac yn forwyn-
ion: a hwy a gaethiwant y rhai a'u
caethiwodd hwythau, ac a lywodr-
aethant ar eu gorthrymwyr.
3 ¶ A bydd, yn y dydd y rhoddo
yr ARGLWYDD lonyddwch i ti oddi
wrth dy ofid, ac oddi wrth dy ofn,
ac oddi wrth y caethiwed caled y
gwasanaethaist ynddo,
4 I ti [b]gymmeryd y ddïareb hon
yn erbyn brenhin Babilon, a dy-
wedyd, Pa wedd y peidiodd y
gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y
dref aur?
5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd [c]ffon
yr anwiriaid, *a* theyrn-wïalen y
llywiawdwyr.
6 Yr hwn sydd yn taro y bobloedd
mewn digllonedd â ‖phla †gwas-
tadol, yr hwn sydd yn llywodraethu
y cenhedloedd mewn llidiowgrwydd,
a erlidir heb *neb* yn lluddias.
7 Gorphwysodd *a* llonyddodd yr
holl ddaear; canasant o lawenydd.
8 [d]Y ffynnidwydd hefyd *a* chedr-
wydd Libanus a lawenhasant yn dy
erbyn, *gan ddywedyd,* Er pan or-
weddaist, nid esgynodd cymmynydd
i'n herbyn.

a Zech. 1. 17. a 2. 12.
b Hab. 2. 6.
c Ps. 125. 3.
‖ Neu, *dyrnod.*
† Heb. *heb symmud.*
d Ezec. 31. 16.

9 [e]‖Uffern oddi tanodd a gyn-
hyrfodd o'th achos, i gyfarfod *â thi*
wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd
y meirw i ti, *sef* holl †dywysogion y
ddaear; cyfododd holl frenhinoedd
y cenhedloedd o'u gorseddfäoedd.
10 Y rhái hynny oll a lefarant, ac
a ddywedant wrthyt, A wanhâwyd
tithau fel ninnau? a aethost ti yn
gyffelyb i ni?
11 Disgynwyd dy falchder i'r bedd,
a thrwst dy nablau: tanat y taenir
pryf, pryfed hefyd a'th dôant.
12 Pa fodd y syrthiaist o'r nefoedd,
‖Lusiffer, mab y wawr ddydd! *pa
fodd* y'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn
a wanhêaist y cenhedloedd!
13 Canys ti a ddywedaist yn dy
galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd:
oddi ar sêr DUW y dyrchafaf fy
ngorseddfa; a mi a eisteddaf yn
mynydd y gynnulleidfa, [f]yn ystlys-
au y gogledd.
14 Dringaf yn uwch nâ'r cym-
mylau; tebyg fyddaf i'r Goruchaf.
15 Er hynny i uffern y'th ddis-
gynir, i ystlysau y ffos.
16 Y rhai a'th welant a edrychant
arnat yn graff, *ac* a'th ystyriant,
gan ddywedyd, Ai dyma y gwr a
wnaeth i'r ddaear grynu, ac a gyn-
hyrfodd deyrnasoedd?
17 A osododd y byd fel anialwch.
ac a ddinystriodd ei ddinasoedd,
heb ollwng ei garcharorion yn rhydd
tu ag adref?
18 Holl frenhinoedd y cenhedl-
oedd, *ïe,* hwy oll a orweddasant
mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ
ei hun:
19 Eithr tydi a fwriwyd allan o'th
fedd, fel cangen ffiaidd, *neu* wisg y
lladdedigion, y rhai a drywanwyd â
chleddyf; y rhai a ddisgynent i ger-
rig y ffos, fel celain wedi ei mathru.
20 Ni byddi mewn un bedd â
hwynt, o herwydd dy dir a ddifeth-
aist, *a'th* bobl a leddaist: [g]ni bydd
had yr annuwiol enwog byth.
21 Darperwch laddfa i'w feibion
ef, [h]am anwiredd eu tadau; rhag
codi o honynt a goresgyn y tir, a
llenwi wyneb y byd â dinasoedd.
22 Minnau a gyfodaf yn eu herbyn
hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd,
ac a dorraf allan o Babilon enw a
gweddill, a mab, ac ŵyr, medd yr
ARGLWYDD:
23 [i]Ac a'i gosodaf hi yn feddiant i
aderyn y bwn, ac yn byllau dyfr-
oedd; ysgubaf hi hefyd âg ysgubau
distryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.
24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd,
gan ddywedyd, Dïau megis yr am-
cenais, felly y bydd; ac fel y bwried-
ais, hynny a saif;
25 Am ddryllio Assur yn fy nhir:
canys mathraf ef ar fy mynyddoedd;
yna [k]y cilia ei iau ef oddi arnynt,
ac y symmudir ei faich ef oddi ar eu
hysgwyddau hwynt.
26 Dyma y cynghor a gymmerwyd
am yr holl ddaear; a dyma y llaw a
estynwyd ar yr holl genhedloedd.
27 O herwydd ARGLWYDD y lluoedd
[l]a'i bwriadodd, a phwy a'i diddym-
ma? ei law ef hefyd a estynwyd, a
phwy a'i try yn ol?

Cyn CRIST Cylch 712.
e Ezec. 32. 21.
‖ Neu, *Y bedd.*
† Heb. *fychod mawr.*
‖ Neu, *O y seren ddydd!*
f Ps. 48. 2.
g Job 18. 19. Ps. 21. 10. a 37. 28. a 109. 13.
h Exod. 20. 5. Matt. 23. 35.
i pen. 34. 11. Seph. 2. 14.
k pen. 10. 27.
l 2 Chron. 20. 6. Job 9. 12. a 23. 13. Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. pen. 43. 13. Dan. 4. 31, 35.

Cyn CRIST 726.

28 Yn y flwyddyn [m] y bu farw y
brenhin Ahaz, y bu y baich hwn.
29 ¶ Palestina, na lawenycha di oll,
er torri [n] gwïalen dy darawydd: o
herwydd o wreiddyn y sarph y daw
[o] gwiber allan, a'i ffrwyth hi *fydd*
sarph danllyd hedegog.
30 A chynblant y tlodion a ymborth-
ant, a'r rhai anghenus a orweddant
mewn dïogelwch: a mi a laddaf dy
wreiddyn â newyn, yntau a ladd dy
weddill.
31 Uda, borth; gwaedda, ddinas;
Palestina, ti oll a doddwyd: canys
mŵg sydd yn dyfod o'r gogledd, ac
ni *bydd* unig yn ei ‖ amseroedd
nodedig ef.
32 A pha beth a attebir i genhadau
y genedl? [p] seilio o'r ARGLWYDD
Sïon, ac [q] y ‖ gobeithia trueiniaid ei
bobl ef † ynddi.

PENNOD XV.

Tostur gyflwr Moab.

[a] BAICH Moab. O herwydd y
nos y dinystriwyd Ar Moab, *ac*
y ‖ distawyd hi; o herwydd y nos y
dinystriwyd Cir Moab, *ac* y dis-
tawyd hi.
2 [b] Aeth i fynu i Baith, ac i Dibon,
i'r uchelfëydd, i wylo: am Nebo, ac
am Medeba, yr uda Moab: [c] *bydd*
moelni ar eu holl bennau, *a* phob
barf wedi ei heillio.
3 Yn eu heolydd yr ymwregysant
â sachlïan: [d] ar bennau eu tai, ac
yn eu heolydd, yr uda pob un, † gan
wylo yn hidl.
4 Gwaedda, Hesbon hefyd, ac
Elealeh: hyd Jahas y clywir eu
llefain hwynt: am hynny arfogion
Moab a floeddiant, *pob un* a flina
ar ei einioes.
5 [e] Fy nghalon a waedda am Moab,
‖ ei [f] ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Soar,
fel anner deirblwydd: mewn wylo-
fain y dringant hyd allt Luhith:
canys codant waedd † dinystr *ar*
hyd ffordd Horonaim.
6 O herwydd dyfroedd Nimrim a
fyddant yn anrhaith: canys gwyw-
odd y llysiau, darfu y gwellt; nid
oes gwyrddlesni.
7 Am hynny yr helaethrwydd a
gawsant, a'r hyn a roisant i gadw, a
ddygant i † afon yr helyg.
8 Canys y gweiddi a amgylchyn-
odd derfyn Moab, eu hudfa hyd
Eglaim, a'u hochain *hyd* Beer-elim.
9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir
o waed: canys gosodaf ychwaneg ar
Dimon, llewod ar yr hwn a ddïango
ym Moab, ac ar weddill y wlad.

PENNOD XVI.

1 *Annog Moab i ufuddhâu i frenhiniaeth Crist.* 6 *Bygwth Moab am eu balchder.* 9 *Y prophwyd yn cwynfan drosti.* 12 *Barnedigaeth Moab.*

ANFONWCH oen i lywodraethwr
y tir, † o Sela i'r anialwch, i
fynydd merch Sïon.
2 Bydd fel aderyn yn gwibio ‖ wedi
ei fwrw allan o'r nŷth; *felly* y bydd
merched Moab *wrth* rydau [a] Arnon.
3 † Ymgynghora, gwna farn, gwna
dy gysgod fel nos yn nghanol hanner
dydd; cuddia y rhai gwasgaredig,
na ddatguddia y crwydrad.

[m] 2 Bren. 16. 20.
[n] 2 Chron. 26. 6.
[o] 2 Bren. 18. 8.
‖ Neu, *gymmanfaoedd.*
[p] Ps. 87. 1, 5. a 102. 16.
[q] Seph. 3. 12. Zech. 11. 11.
‖ Neu, *cyrch.*
† Heb. *iddi.*
Cylch 726.
[a] Jer. 48. 1, &c. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1.
‖ Neu, *torrwyd hi ymaith.*
[b] pen. 16. 12.
[c] Edrych Lef. 21. 5. Jer. 47. 5. a 48. 37, 38. Ezec. 7. 18.
[d] Jer. 48. 38.
† Heb. *gan ddisgyn i wylo,* neu, *gyd âg wylofain.*
[e] pen. 16. 11. Jer. 48. 31.
‖ Neu, *hyd ei therfynau, sef, hyd Soar.*
[f] Jer. 48. 5, 34.
† Heb. *torriad.*
† Heb. *ddyffryn yr Arabiaid.*
† Heb. *o'r graig.*
‖ Neu, *fel nŷth wedi ei adael.*
[a] Num. 21. 13.
† Heb. *Dwg gynghor.*

4 Triged fy ngwasgaredigion gyd â
thi, Moab, bydd di loches iddynt
rhag y dinystrydd; canys diwedd-
wyd y gorthrymmydd, yr anrheith-
iwr a beidiodd, y mathrwyr a ddar-
fuant o'r tir.
5 A [b] gorsedd-faingc a ddarperir
mewn trugaredd; ac arni yr eis-
tedd efe mewn gwirionedd, o fewn
pabell Dafydd, yn barnu ac yn ceisio
barn, ac yn prysuro cyfiawnder.
6 ¶ [c] Clywsom am falchder Moab
(balch iawn *yw*) am ei falchder, a'i
draha, a'i ddigllonedd: *ond* nid felly
y bydd ei gelwyddau.
7 Am hynny yr [d] uda Moab am
Moab, pob un a uda: am sylfeini
Cir-hareseth y griddfenwch; yn
ddïau hwy a darawyd.
8 Canys [e] ‖ gwinwydd Hesbon a
wanhasant; *ac am* winwydden Sib-
mah, arglwyddi y cenhedloedd a ys-
gydwasant ei phêr-winwydd hi; hyd
Jazer y cyrhaeddasant; crwydras-
ant *ar hyd* yr anialwch; ei chang-
henau a ‖ ymestynasant, *ac* a aeth-
ant dros y môr.
9 ¶ Am hynny [f] y galaraf âg wylo-
fain Jazer, gwinwydden Sibmah;
dyfrhâf di, Hesbon, ac Elealeh, â'm
dagrau: canys ‖ ar dy ffrwythydd
hâf, ac ‖ ar dy gynhauaf, y syrth-
iodd ‖ bloedd.
10 [g] Y llawenydd hefyd a'r gorfol-
edd a ddarfu o'r dolydd; ni chenir,
ac ni floeddir yn y gwinllannoedd;
ni sathr sathrydd win yn y gwryf-
oedd; gwnaethum i'*w* bloedd *gyn-*
hauaf beidio.
11 Am hynny [h] y rhua fy ymysgar-
oedd am Moab fel telyn, a'm per-
fedd am Cirhares.
12 ¶ A phan weler flino o Moab
[i] ar yr uchelfan, yna y daw efe i'w
gyssegr i weddïo; ond ni thyccia
iddo.
13 Dyma y gair a lefarodd yr
ARGLWYDD am Moab, er yr amser
hwnnw.
14 Ond yn awr y llefarodd yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd, O fewn
tair blynedd, [k] fel blynyddoedd
gwas cyflog, y dirmygir gogoniant
Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gwe-
ddill *fydd* ychydig bach ‖ *a* dirym.

PENNOD XVII.

1 *Bygwth Syria, ac Israel.* 6 *Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth:* 9 *a'r lleill a gânt ddïaledd am eu hannuwioldeb.* 12 *Gwae gelynion Israel.*

[a] BAICH Damaseus. Wele Da-
maseus wedi ei symmud o
fod yn ddinas, a charnedd wedi
syrthio a fydd hi.
2 Gwrthodwyd dinasoedd Aroer:
i ddïadellau y byddant, y rhai a
orweddant, ac ni *bydd* a'*u* dy-
chryno.
3 [b] A derfydd ymddiffynfa o Eph-
raim, a brenhiniaeth o Damascus,
a gweddill Syria: fel gogoniant
meibion Israel y byddant, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i
ogoniant Jacob feinhâu, a brasder
ei gig ef a gulhâ.
5 Ac efe a fydd fel pan gasglo y
cynhauafwr ŷd, a medi â'i fraich

Cyn CRIST Cylch 726.
[b] Dan. 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.
[c] Jer. 48. 29. Seph. 2. 10.
[d] Jer. 48. 20.
[e] pen. 24. 7.
‖ *meusydd.*
‖ Neu, *dynnwyd ymaith.*
[f] Jer. 48. 32.
‖ *am.*
‖ *am.*
‖ *y floedd.*
[g] Jer. 48. 33.
[h] pen. 15. 5. Jer. 48. 36.
[i] pen. 15. 2.
[k] pen. 21. 16.
‖ Neu, *ac nid llawer.*
Cylch 741.
[a] Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1.
Cyflawnwyd 740.
[b] pen. 7. 16. a 8. 4.

Cyn CRIST Cylch 741.

twysenau: a bydd fel casglydd
twysenau y'nglynn Rephaim.
6 ¶ ([c]Etto ynddo y gadewir lloff-
ion grawnwin, fel ysgydwad olew-
wydden, *sef* dau *neu* dri o rawn
y'mlaen y brig, *a* phedwar *neu*
bump yn ei changhennau ffrwyth-
lawn eithaf, medd ARGLWYDD DDUW
Israel.
7 Yn y dydd hwnnw yr edrych
dyn at ei wneuthurwr, a'i lygaid a
edrychant ar Sanct Israel:
8 Ac nid edrych am yr allorau,
y rhai ydynt waith ei ddwylaw; ïe,
nid edrych am yr hyn a wnaeth ei
fysedd, na'r llwyni, na'r ‖ delwau.)
9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu
dinasoedd cedyrn fel cangen wrth-
odedig, a'r brig, y rhai a adawsant
o herwydd meibion Israel: felly y
bydd anghyfannedd-dra.
10 O herwydd anghofio o honot
DDUW dy iachawdwriaeth, ac na
choffaist graig dy gadernid: am
hynny y plenni blanhigion hyfryd,
ac yr impi hwynt â changhennau
dïeithr.
11 Y dydd y gwnei i'th blanhig-
yn dyfu, a'r bore y gwnei i'th had
flodeuo: *ond bydd* y cynhauaf ‖ yn
bentwr ar ddydd llesgedd a dolur
gofidus.
12 ¶ Gwae ‖ dyrfa pobloedd lawer,
fel twrf y môr y trystiant; ac i
dwrf y bobloedd a drystiant fel swn
dyfroedd lawer.
13 Fel swn dyfroedd lawer y
trystia y bobl; a *Duw* a'u cerydda
hwynt, a hwy a ffoant ym mhell, ac
[d]a erlidir fel peiswyn mynydd o
flaen y gwynt, ac fel ‖ peth yn
treiglo ym mlaen corwynt.
14 Ac wele drallod ar brydnawn, *a*
chyn y bore ni *bydd.* Dyma ran y
rhai a'n hanrheithiant ni, a choel-
bren y rhai a'n hyspeiliant ni.

PENNOD XVIII.

1 *Duw, o ofal dros ei bobl, yn addaw ddis-trywio yr Ethiopiaid: 7 ac o hynny y daw cynnydd i'r eglwys.*

[a]GWAE y tir sydd yn cysgodi
âg adenydd, yr hwn *sydd* tu
hwnt i afonydd Ethiopia:
2 Yr hwn a hebrwng genhadau
hyd y môr, ac ar hyd wyneb y dyfr-
oedd, mewn llestri brwyn, *gan ddy-
wedyd,* Ewch, genhadon cyflym, at
[b]genhedlaeth wasgaredig ac yspeil-
iedig, at bobl ofnadwy er pan yd-
ynt ac etto, ‖ cenhedlaeth wedi ei
mesur a'i sathru, yr hon ‖ yr yspeil-
iodd yr afonydd ei thir.
3 Holl drigolion y byd, a phres-
wylwyr y ddaear, gwelwch pan gyf-
odo efe faner *ar* y mynyddoedd, a
chlywch pan udgano âg udgorn.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD wrthyf, Byddaf lonydd,
a mi a ystyriaf ‖ yn fy annedd,
megis gwres eglur ‖ ar lysiau, fel
niwl gwlith y'ngwres cynhauaf.
5 Canys o flaen cynhauaf, pan
fyddo y blodeuyn yn berffaith, a'r
grawnwin surion yn addfedu yn y
blodeuyn: efe a dyrr y brig â chrym-
manau, ac a dynn ymaith *ac* a dyrr
y canghennau.
6 Gadewir hwynt ynghyd i adar

[c] pen. 24. 13.
‖ Neu, *hauldelwau.*
‖ Neu, *wedi ei symmudo ar ddydd etifeddiaeth a bydd dolur gofidus.*
‖ Neu, *dwrf.*
[d] Ps. 83. 13. Hos. 13. 3.
‖ Neu, *plu y gweunydd.*
Cylch 714.
[a] pen. 20. 4. Ezec. 30. 9. Seph. 2. 12.
[b] ad. 7.
‖ Neu, *cenhedlaeth yn mesur ac yn sathru* Heb. *cenhedlaeth llinyn a llinyn, a mathrad.*
‖ Neu, *y dirmygodd.*
‖ Neu, *fy anneddle.*
‖ Neu, *ar ol gwlaw.*

y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y
ddaear: ac arnynt y bwrw yr adar
yr hâf, a holl anifeiliaid y ddaear a
auafa arnynt.
7 ¶ Yr amser hwnnw [c]y dygir
rhodd i ARGLWYDD y lluoedd *gan*
bobl [d]wasgaredig ac yspeiliedig, a
chan bobl ofnadwy er pan ydynt ac
etto, cenedl wedi ei mesur a'i
sathru, yr hon yr yspeiliodd yr
afonydd ei thir, i le enw ARGLWYDD
y lluoedd, *sef i* fynydd Sïon.

PENNOD XIX.

1 *Gwaradwydd yr Aipht.* 11 *Ynfydrwydd eu pendefigion hwy.* 18 *Galw yr Aipht at yr eglwys.* 23 *Cynghrair yr Aipht, Assyria, ac Israel.*

[a]BAICH yr Aipht. Wele yr AR-
GLWYDD [b]yn marchogaeth ar
gwmmwl ysgafn, ac efe a ddaw i'r
Aipht: ac [c]eilunod yr Aipht a gyn-
hyrfant rhagddo ef, a chalon yr
Aipht a dawdd yn ei chanol.
2 † Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn
erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ym-
laddant bob un yn erbyn ei frawd,
a phob un yn erbyn ei gymmydog;
dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas yn
erbyn teyrnas.
3 Ac yspryd yr Aipht a † balla yn
ei chanol, a mi a † ddiddymmaf ei
chyngor hi: yna yr ymofynant âg
eilunod, ac â swynyddion, ac â dew-
iniaid, ac â brudwyr.
4 A mi a gauaf yr Aipht yn llaw
arglwydd caled; a brenhin cadarn
a lywodraetha arnynt, medd yr Ar-
glwydd, ARGLWYDD y lluoedd.
5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r
môr, yr afon hefyd a â yn hesp ac
yn sech.
6 A hwy a drôant yr afonydd ym
mhell; y ffrydiau ymddiffyn a ddy-
hysbyddir, ac a sychant: torrir
ymaith *bob* corsen a hesgen.
7 Y papur-frwyn wrth yr afon, ar
fin yr afon, a phob peth a hauwyd
wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac
ni bydd *mwy.*
8 Y pysgodwyr hefyd a dristânt, â'r
rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd
a alarant: felly y rhai a daenant
rwydau ar hyd wyneb y dyfroedd a
lesgânt.
9 Gwaradwyddir hefyd y rhai a
weithiant [d]feinllin, a'r rhai a weu-
ant ‖ rwydwaith.
10 A hwy a dorrir yn eu † bwr-
iadau, y rhai oll a wnant argaeau
a † physgod-lynnau.
11 ¶ Dïau ynfydion *yw* tywysogion
[e]Soan; cynghor doethion gyng-
horwyr Pharaoh a aeth yn ynfyd:
pa fodd y dywedwch wrth Pharaoh,
Mab y doethion *ydwyf* fi, mab hen
frenhinoedd?
12 *Mae* hwynt? *mae* dy ddoeth-
ion? a mynegant i ti yr awr hon, a
gwybyddant pa gynghor a gymmer-
odd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn
yr Aipht.
13 Tywysogion Soan a ynfydas-
ant; twyllwyd tywysogion Noph, a
‖ phennaethiaid eu llwythau a hud-
asant yr Aipht.
14 Cymmysgodd yr ARGLWYDD
ynddi yspryd gwrthnysigrwydd;
a hwy a wnaethant i'r Aipht

Cyn CRIST Cylch 714.

[c] Edrych Ps. 68. 31. a 72. 10. pen. 16. 1. Seph. 3. 10.
[d] Edrych ad. 2.
[a] Jer. 46. 13. Ezec. 29. a 30.
[b] Ps. 18. 10. a 104. 3.
[c] Exod. 12. 12. Jer. 43. 12.
† Heb. *Cymmysgaf.*
† Heb. *dywelltir.*
† Heb. *lyngcaf.*
[d] 1 Bren. 10. 28. Diar. 7. 16.
‖ Neu, *gwaith gwyn.*
† Heb. *seiliau.*
† Heb. *llynnau i bethau byw.*
[e] Num. 13. 22.
‖ Neu, *llywodraethwyr.* Heb. *chonglau.*

Cyn CRIST Cylch 714.

gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y
cyfeiliorna meddwyn yn ei chwydfa.
15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr
hwn a wnelo y [f] pen na'r gloren, y
gangen na'r frwynen.
16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht
[g] fel gwragedd; canys hi a ddy-
chryna, ac a ofna rhag ysgydwad
llaw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon
a ysgydwa efe arni hi.
17 A bydd tir Judah yn arswyd i'r
Aipht: pwy bynnag a'i coffa hi, a
ofna ynddo ei hun; o herwydd
cynghor ARGLWYDD y lluoedd, yr
hwn a gymmerodd efe yn ei herbyn
hi.
18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pùm
dinas yn nhir yr Aipht [h] yn llefaru
†iaith Canaan, ac yn tyngu i AR-
GLWYDD y lluoedd: Dinas ‖ distryw
y gelwir un.
19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor
i'r ARGLWYDD y'nghanol tir yr
Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger
llaw ei therfyn hi.
20 [k] Yn arwydd hefyd ac yn
dystiolaeth y bydd i ARGLWYDD y
lluoedd yn nhir yr Aipht. Canys
llefant ar yr ARGLWYDD o herwydd
y gorthrymwyr; ac efe a enfyn
iddynt iachawdwr a phennaeth, ac
efe a'u gwared hwynt.
21 A'r ARGLWYDD a adweinir
gan yr Aipht; ïe, yr Aiphtiaid a
adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd
hwnnw: [l] gwnant hefyd aberth ac
offrwm, ac addunant adduned i'r
ARGLWYDD, ac a'*i* talant.
22 Yr ARGLWYDD hefyd a dery
yr Aipht; efe a'*i* tery ac a'*i* hiacha;
hwythau a drôant at yr ARGLWYDD,
ac efe a'u gwrendy hwynt, ac a'u
hiachâ hwynt.
23 ¶ A'r dydd hwnnw [m] y bydd
prif-ffordd o'r Aipht i Assyria, ac
yr â yr Assyriad i'r Aipht, a'r
Aiphtiad i Assyria: a'r Aiphtiaid
gyd â'r Assyriaid a wasanaethant.
24 Y dydd hwnnw y bydd Israel
yn drydydd gyd â'r Aipht, a chyd âg
Assyria, *sef* yn fendith o fewn y tir:
25 Yr hwn a fendithia ARGLWYDD
y lluoedd, gan ddywedyd, Bendig-
edig *yw* yr Aipht fy mhobl i, ac
Assyria [n] gwaith fy nwylaw, ac
Israel fy etifeddiaeth.

PENNOD XX.

Arwydd a chysgod yn rhag-arwyddoccâu caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan
i Asdod (pan ddanfonodd Sar-
gon brenhin Assyria ef) ac yr ym-
laddodd yn erbyn Asdod, ac a'i hyn-
nillodd hi;
2 Yr amser hwnnw y bu gair yr
ARGLWYDD trwy law Esaiah mab
Amos, gan ddywedyd, Dos, a dattod
y sach-liain oddi am dy lwynau, a
diosg dy esgidiau oddi am dy
draed. Ac efe a wnaeth felly, [b] gan
rodio yn noeth, ac heb esgidiau.
3 Dywedodd yr ARGLWYDD he-
fyd, Megis y rhodiodd fy ngwas
Esaiah yn noeth ac heb esgidiau
dair blynedd *yn* arwydd ac *yn* argoel
yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn
Ethiopia;

[f] pen. 9. 14.
[g] Jer. 51. 30. Nah. 3. 13.
[h] Seph. 3. 9.
† Heb. *gwefus.*
‖ Neu, *Heres,* neu, *yr haul.*
[i] Gen. 28. 18. Exod. 24. 4. Jos. 22. 10, 27.
[k] Edrych Jos. 4. 20. a 22. 27.
[l] Mal. 1. 11.
[m] pen. 11. 16.
[n] Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Eph. 2. 10.
[a] 2 Bren. 18. 17.
[b] Mic. 1. 8, 11.

4 Felly yr arwain brenhin Assyria
gaethiwed yr Aipht, a chaethglud
Ethiopia, *sef* yn llangciau a henaf-
gwyr, yn noethion ac heb esgidiau,
ac [c] yn din-noeth, yn †warth i'r
Aipht.
5 Brawychant a chywilyddiant o
achos Ethiopia eu gobaith hwynt,
ac o achos yr Aipht eu gogoniant
hwy.
6 A'r dydd hwnnw y dywed pres-
wylwyr ‖yr ynys hon, Wele, fel
hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y
ffoisom am gymmorth i'n gwared
rhag brenhin Assyria: a pha fodd
y diangwn?

PENNOD XXI.

1 Y prophwyd, wrth gwyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwymp Babilon gan y Mediaid a'r Persiaid. 11 Edom yn gwatwar y prophwyd, a'i hannog i edifarhâu. 13 Amser nodedig adfyd Arabia.

BAICH anialwch y môr. Fel [a] y
mae corwynt yn y dehau yn
myned trwodd; *felly* y daw o'r
anialwch, o wlad ofnadwy.
2 Gweledigaeth galed a fynegwyd
i mi. [b] Yr anffyddlawn sydd yn
anffyddloni, a'r dinystrydd sydd yn
dinystrio. Elam, [c] dring; Media,
gwarchae; gwnaethum i'w holl
riddfan hi ddarfod.
3 Am hynny y [d] llanwyd fy llwyn-
au o ddolur; gwewyr a'm dalias-
ant fel gwewyr gwraig yn esgor;
syrthiais wrth *ei* glywed, brawychais
wrth *ei* weled.
4 Cyfeiliornodd fy nghalon, braw
a'm dychrynodd; efe a † drodd fy
nghyfnos ddymunol yn ddychryn i
mi.
5 Parottôa y bwrdd, gwylia yn y
ddisgwylfa, bwytta, ŷf; cyfodwch,
dywysogion; enneiniwch y darian.
6 O herwydd fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD wrthyf, Dos, gosod
wyliedydd, myneged yr hyn a welo.
7 Ac efe a welodd gerbyd, *a* dau
o wŷr meirch, cerbyd asynod, *a*
cherbyd camelod; ac efe a ystyr-
iodd yn ddyfal iawn dros ben.
8 Ac efe a lefodd, ‖ Llew: fy ar-
glwydd, ar [e] y ddisgwylfa yr wyf fi
yn sefyll liw dydd yn wastad, ac ar
fy nghadwriaeth yr ydwyf yn sefyll
bob nos.
9 Ac wele, yma y mae yn dyfod
cerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch.
Ac efe a attebodd ac a ddywedodd,
[f] Syrthiodd, syrthiodd Babilon; a
[g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau
hi a ddrylliodd efe i lawr.
10 [h] O fy nyrniad, a † chnwd fy
llawr-dyrnu! yr hyn a glywais gan
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, a
fynegais i chwi.
11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnaf fi y
mae yn galw o Seir, Y gwyliedydd,
beth am y nos? y gwyliedydd, beth
am y nos?
12 Dywedodd y gwyliedydd, Daeth
y bore a'r nos hefyd: os ceisiwch,
ceisiwch: dychwelwch, deuwch.
13 ¶ [k] Baich ar Arabia. Yn y coed
yn Arabia y llettŷwch chwi, ffordd-
olion Dedanim.
14 ‖ Dygwch ddyfroedd i gyfarfod

Cyn CRIST Cylch 714.
[c] 2 Sam. 10. 4. Jer. 13. 22, 26.
† Heb. *noethni.*
‖ Neu, *y wlad.*
[a] Zech. 9. 14.
[b] pen. 33. 1.
[c] pen. 13. 17. Jer. 49. 34.
[d] pen. 15. 5. a 16. 11.
† Heb. *osododd.*
‖ Neu, *fel llew.*
[e] Hab. 2. 1.
[f] Jer. 51. 8. Dat. 14. 8. a 18. 2.
[g] pen. 46. 1. Jer. 50. 2. a 51. 44.
[h] Jer. 51. 33.
† Heb. *mab.*
[i] Jer. 49. 7. Ezec. 35. 2. Obad. 1.
[k] Jer. 49. 28.
‖ Neu, *Dygasant.*

Cyn CRIST Cylch 714.

â'r sychedig, trigolion tir Tema, ‖ achubwch flaen y crwydrus â'i fara.

‖ Neu, *achubasant.*

15 O herwydd rhag cleddyfau y ffoisant, ‖ rhag y cleddyf noeth, a rhag y bwa annelog, a rhag trymder rhyfel.

‖ Neu, *rhag ofn.* Heb. *rhag wyneb.*

16 O herwydd fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf fi, Cyn pen blwyddyn, [l] o fath blwyddyn gwas cyflog, y derfydd hefyd holl anrhydedd Cedar:

[l] pen. 16. 14.

17 A'r gweddill o rifedi † saethyddion gwŷr cedyrn meibion Cedar, a leihêir: canys ARGLWYDD DDUW Israel a'i dywedodd.

† Heb. *bwâau.*

PENNOD XXII.

1 *Y prophwyd yn cwyno dyfodiad y Persiaid i Judea: 8 yn beio ar eu synwyr ddynol, a'u llawenydd bydol hwy: 15 yn prophwydo y diswyddid Sebna, 20 ac y gosodid Eliacim yn ei le ef; yr hwn oedd arwydd o frenhiniaeth Crist.*

Cylch 712.

BAICH glynn gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaist ti oll i nennau y tai?

2 Ti yr hon wyt yn llawn terfysg, yn ddinas derfysgol, [a] yn ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th feirw mewn rhyfel.

[a] pen. 32. 13.

3 Dy holl dywysogion a gydffoisant, gan *y perchen* bwâau y rhwymwyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynot a gyd-rwymwyd, *y rhai* a ffoisant o bell.

4 Am hynny y dywedais, [b] Edrychwch oddi wrthyf; † mi a wylaf yn chwerw, na lafuriwch fy nghysuro, am ddinystr merch fy mhobl.

[b] Jer. 4. 19. a 9. 1.
† Heb. *mi a fyddaf chwerw wrth wylo.*

5 O herwydd diwrnod blinder *yw,* a mathru, a dyrysni, gan Arglwydd DDUW y lluoedd, y'nglynn gweledigaeth, yn difurio y gaer, ac yn gwaeddi i'r mynydd.

6 Elam hefyd a ddug y cawell saethau, mewn cerbydau dynion *a* gwŷr meirch; Cir hefyd a ddinoethodd y darian.

7 A bydd † dy ddyffrynoedd dewisol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr meirch a ymfyddinant ‖ tu a'r porth.

† Heb. *dewis dy ddyffrynoedd.*
‖ Neu, *yn y porth.*

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Judah, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaist ar arfogaeth [c] tŷ y goedwig.

[c] 1 Bren. 7. 2. a 10. 17.

9 A [d] gwelsoch rwygiadau dinas Dafydd, mai aml oeddynt; a chasglasoch ddyfroedd y pysgod-lyn isaf.

[d] 2 Chron. 32. 4, 5, 30.

10 Rhifasoch hefyd dai Jerusalem, a thynnasoch y tai i lawr i gadarnhâu y mur.

11 A rhwng y ddau fur y gwnaethoch lyn i ddyfroedd yr hen bysgod-lyn: ond nid edrychasoch am [e] ei wneuthurwr, nid ystyriasoch yr hwn a'i lluniodd ef er ys talm.

[e] Edrych pen. 37. 26.

12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd DDUW y lluoedd *rai* i wylofain, ac i alarnad, ac [f] i foeledd, ac i ymwregysu â sach-lïan:

[f] Edrych Ezra 9. 3. pen. 15. 2. Mic. 1. 16.

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan ladd gwartheg, a lladd defaid, gan fwytta cig, ac yfed gwin: [g] bwyttâwn ac yfwn; canys y fory, *meddant,* y byddwn feirw.

[g] pen. 56. 12. 1 Cor. 15. 32.

14 A datguddiwyd *hyn* lle y clywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Yn ddïau ni lanhêir yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd DDUW y lluoedd.

Cyn CRIST Cylch 712.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd DDUW y lluoedd, Cerdda, dos at y trysorydd hwn, *sef* at Sebna, yr hwn *sydd* benteulu, *a dywed,*

16 Beth *sydd* i ti yma? a phwy *sydd* gennyt ti yma, pan ‖ drychaist i ti yma fedd, ‖ fel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun drigfa mewn craig?

‖ *dorraist.*
‖ Neu, *O yr hwn,* &c.

17 Wele yr ARGLWYDD ‖ yn dy fudo di â chaethiwed † tost, a chan wisgo a'th wisg di.

‖ Neu, *yr hwn a'th orchuddiodd di â gorchudd godidog, a chan wisgo a'th wisgodd di,* ad. 18, *Gan dreiglo a'th dreigla,* &c.
† Heb. *gwr.*

18 Gan dreiglo y'th dreigla di, *fel* treiglo pêl i wlad ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feistr.

19 Yna y'th yrraf o'th sefyllfa, ac o'th sefylifa y dinystria efe di.

20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y galwaf ar fy ngwas [h] Elïacim mab Hilcïah:

[h] 2 Bren. 18. 18.

21 A'th wisg di hefyd y gwisgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dad i breswylwyr Jerusalem, ac i dŷ Judah.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Dafydd ar ei ysgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

[i] Job 12. 14. Dat. 3. 7.

23 A mi a'i sicrhâf ef *fel* [k] hoel mewn man sicr; ac efe a fydd yn orseddfa gogoniant i dŷ ei dad.

[k] Ezra 9. 8.

24 Ac arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dad, hil ac eppil; yr holl fân lestri; o'r llestri meiliau, hyd yr holl ‖ offer cerdd.

‖ Neu, *lestri costrelau.*

25 Yn y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y symmudir yr hoel a hoeliwyd yn y man sicr, a hi a dorrir, ac a syrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

PENNOD XXIII.

1 *Gofidus gwymp Tyrus.* 17 *Eu trwch ddychweliad hwy.*

Cylch 715.

[a] BAICH Tyrus. Llongau Tarsis, udwch: canys anrheithiwyd *hi,* fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dir Chittim y datguddiwyd iddynt.

[a] Jer. 25. 22. a 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Amos 1. 9. Zech. 9. 2, 3.

2 Distêwch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai sydd yn tramwy y môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, had Sihor, cynhauaf yr afon *yw* ei chnwd hi: felly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Sidon: canys y môr, *ie,* cryfder y môr, a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid esgorais, ni fegais wŷr ieuaingc chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.

5 Megis wrth glywed sôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed sôn am Tyrus.

6 Ewch trosodd i Tarsis; udwch, breswylwyr yr ynys.

7 Ai hon *yw* eich *dinas* lawen chwi, yr hon *y mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei thraed a'i dygant hi i ymdaith † i bell.

† Heb. *o bell.*

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn

Cyn CRIST Cylch 715.

Tyrus [b] goronog, yr hon *yr ydoedd*
ei marchnattäwyr yn dywysogion,
a'i marsiandwyr yn bendefigion y
ddaear?
9 ARGLWYDD y lluoedd a fwriad-
odd hyn, i ddifwyno balchder pob
gogoniant, *ac* i ddirmygu holl ben-
defigion y ddaear.
10 Dos trwy dy wlad fel afon, O
ferch Tarsis: nid *oes* † nerth mwy-
ach.
11 Estynodd ei law ar y môr,
dychrynodd y teyrnasoedd; gor-
chymynodd yr ARGLWYDD ‖ am
ddinas † y farsiandïaeth, ddinystrio
ei chadernid.
12 Ac efe a ddywedodd, Ni chai
orfoleddu mwyach, yr orthrym-
medig forwyn, merch Sidon; cyfod,
dos i Chittim; yno chwaith ni bydd
llonyddwch.
13 Wele dir y Caldeaid; nid oedd
y bobl hyn, *nes* i Assur ei sylfaenu
hi i drigolion yr anialwch: dyrch-
afasant ei thyrau, cyfodasant ei
phalasau; *ac* efe a'i tynnodd hi
i lawr.
14 Llongau Tarsis, udwch; canys
anrheithiwyd eich nerth.
15 A'r dydd hwnnw yr anghofir
Tyrus ddeng mlynedd a thriugain,
megis dyddiau un brenhin: ym
mhen y deng mlynedd a thriugain
† y cân Tyrus megis puttain.
16 Cymmer y delyn, amgylchyna
y ddinas, ti buttain anghofiedig:
cân gerdd yn dda: cân lawer fel
y'th gofier.
17 ¶ Ac ym mhen y deng mlynedd
a thriugain yr ARGLWYDD a ymwêl
â Thyrus, a hi a ddychwel at ei
helw, ac a butteinia â holl deyrnas-
oedd y byd ar wyneb y ddaear.
18 Yna y bydd ei marchnad a'i
helw [c] yn sancteiddrwydd i'r AR-
GLWYDD: ni thrysorir ac nis cedwir:
canys eiddo y rhai a drigant o flaen
yr ARGLWYDD fydd ei marsiand-
ïaeth, i fwytta yn ddigonol, ac yn
ddillad † parhâus.

[b] Edrych Ezec. 28. 12.
† Heb. *wregys.*
‖ Neu, *yn erbyn.*
† Heb. *Canaan.*
† Heb. *y bydd i Tyrus megis cân puttain.*
[c] Zech. 14. 20, 21.
† Heb. *hen.*

PENNOD XXIV.

1 *Tostur farnedigaethau Duw ar y wlad.* 13 *Y llawen glodfora y gweddill Dduw.* 16 *Y dyrchafa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

Cylch 712.

WELE yr ARGLWYDD yn
gwneuthur y ddaear yn wag,
ac yn ei difwyno hi; canys efe a
ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a
wasgar ei thrigolion.
2 Yna bydd yr un ffunud i'r bobl
ac i'r [a] ‖ offeiriad, i'r gwas ac i'w
feistr, i'r llaw-forwyn ac i'w meistr-
es, [b] i'r prynydd ac i'r gwerthydd,
i'r hwn a roddo ac i'r hwn a gym-
mero echwyn, i'r hwn a gymmero
lôg ac i'r hwn a dalo lôg iddo.
3 Gan waghâu y gwaghêir, a chan
yspeilio yr yspeilir y wlad; canys yr
ARGLWYDD a lefarodd y gair hwn.
4 Galarodd *a* diflannodd y ddaear,
llesgâodd *a* dadwinodd y byd, di-
hoenodd † pobl feilchion y ddaear.
5 [c] Y ddaear hefyd a halogwyd
dan ei phreswylwyr: canys trosedd-
asant y cyfreithiau, newidiasant y
ddeddfau, diddymmasant y cyfam-
mod tragywyddol.

[a] Hos. 4. 9.
‖ Neu, *tywysog.*
[b] Ezec. 7. 12, 13.
† Heb. *uchder pobl y ddaear.*
[c] Gen. 3. 17.

6 Am hynny melldith a ysodd y
tir, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a
anrheithiwyd; am hynny preswyl-
wyr y tir a losgwyd, ac ychydig
ddynion a adawyd.
7 [d] Galarodd y gwin, llesgâodd y
winwydden, y rhai llawen galon oll
a riddfanasant.
8 Darfu llawenydd [e] y tympanau,
peidiodd trwst y gorfoleddwyr,
darfu hyfrydwch y delyn.
9 Nid yfant win dan ganu; chwerw
fydd dïod gref i'r rhai a'i hyfant.
10 Drylliwyd y ddinas wagedd;
cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i
mewn.
11 *Y mae* llefain am win yn yr
heolydd; tywyllodd pob llawenydd,
hyfrydwch y tir a fudodd ymaith.
12 Yn y ddinas y gadawyd anghyf-
anneddrwydd, âg anrhaith hefyd y
dryllir y porth.
13 ¶ Oblegid bydd o fewn y tir,
y'nghanol y bobloedd, [f] megis ysgyd-
wad olew-wydden, *ac* fel grawn
lloffa pan ddarffo cynhauaf y gwin.
14 Hwy a ddyrchafant eu llef, *ac*
a ganant; o herwydd godidowg-
rwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant o'r
môr.
15 Am hynny gogoneddwch yr
ARGLWYDD yn y ‖ dyffrynoedd, enw
ARGLWYDD DDUW Israel yn ynys-
oedd y môr.
16 ¶ O † eithafoedd y ddaear y
clywsom ganiadau, *sef* gogoniant i'r
cyfiawn. A dywedais, † O fy nghul-
ni, O fy nghulni, gwae fi! y rhai
anffyddlawn a wnaethant yn an-
ffyddlawn, ïe, gwnaeth yr anffydd-
lawn o'r fath anffyddlonaf.
17 [g] Dychryn, a ffos, a magl *fydd*
arnat ti, breswylydd y ddaear.
18 A'r hwn a ffy rhag trwst y
dychryn, a syrth yn y ffos; a'r hwn
a gyfodo o ganol y ffos, a ddelir yn
y fagl: o herwydd [h] ffenestri o'r
uchelder a agorwyd, a [i] seiliau y
ddaear sydd yn crynu.
19 Gan ddryllio yr ymddrylliodd
y ddaear, gan rwygo yr ymrwygodd
y ddaear, gan symmud yr ymsym-
mudodd y ddaear.
20 Y ddaear [k] gan symmud a ym-
symmud fel meddwyn, ac a ymsigla
megis bwth; a'i chamwedd fydd
trwm arni; a hi a syrth, ac ni
chyfyd mwy.
21 Yr amser hwnnw yr ymwêl yr
ARGLWYDD â llu yr uchel, *yr hwn
sydd* yn yr uchelder, ac â brenhin-
oedd y ddaear ar y ddaear.
22 A chesglir hwynt † *fel* y cesglir
carcharorion mewn daeardy, a hwy
a garcherir mewn carchar, ac ym
mhen llawer o ddyddiau ‖ yr ym-
welir â hwynt.
23 [l] Yna y lleuad a wrida, a'r haul
a gywilyddia, pan deyrnaso AR-
GLWYDD y lluoedd ym mynydd Sion
ac yn Jerusalem, ac o flaen ei hen-
uriaid ‖ *mewn* gogoniant.

Cyn CRIST Cylch 712.
[d] pen. 16. 8, 9. Joel 1. 10, 12.
[e] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11.
[f] pen. 17. 5, 6.
‖ Neu, *tân.*
† Heb. *asgell.*
† Heb. *Culni i mi,* neu, *Fy nghyfrinach i mi.*
[g] Edrych 1 Bren. 19. 17. Jer. 48. 43, 44. Amos 5. 19.
[h] Gen. 7. 11.
[i] Ps. 18. 7.
[k] pen. 19. 14.
† Heb. *â chasgliad carcharorion, &c.*
‖ Neu, *y ceir hwynt yn ddiffygiol.*
[l] pen. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15.
‖ Neu, *y bydd gogoniant.*

PENNOD XXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau,* 6 *am ei ddoniau ymwared,* 9 *ac am ei orfoleddus iachawdwriaeth.*

Cylch 712.

O ARGLWYDD, fy NUW *yd-
wyt;* dyrchafaf di, moliannaf

Cyn CRIST Cylch 712. dy enw; canys gwnaethost ryfedd-
odau: *dy* gynghorion, er ys talm
sydd wirionedd *a* sicrwydd.
[a] pen. 21. 9. a 23. 13. 2 Canys gosodaist [a] ddinas yn ben-
twr, *a* thref gadarn yn garnedd;
palas dieithriaid, fel na byddo
ddinas; nid adeiledir hi byth.
3 Am hynny pobl nerthol a'th
ogonedda, dinas y cenhedloedd
ofnadwy a'th arswyda:
4 Canys buost nerth i'r tlawd, a
chadernid i'r anghenog yn ei gy-
fyngder, yn nodded rhag tymmestl,
yn gysgod rhag gwres, pan *oedd*
gwynt y cedyrn fel tymmestl *yn*
erbyn mur.
5 Fel gwres mewn sychder y dar-
ostyngi dwrf dieithriaid; *sef* gwres
â chysgod cwmmwl; darostyngir
cangen yr ofnadwy.
[b] Diar. 9. 2. Matt. 22. 4. 6 ¶ Ac [b] ARGLWYDD y lluoedd a
wna i'r holl bobloedd yn y mynydd
hwn wledd o basgedigion, gwledd o
loyw-win; *o* basgedigion breision,
a gloyw-win puredig.
† Heb. *lwngc.* 7 Ac efe a † ddifa yn y mynydd
hwn y gorchudd sydd yn gorchuddio
yr holl bobloedd, a'r llenn yr hon a
daenwyd ar yr holl genhedloedd.
[c] 1 Cor. 15. 54. Dat. 20. 14. a 21. 4. 8 Efe [c] a lwngc angau mewn
buddugoliaeth; a'r Arglwydd DDUW
[d] Dat. 7. 17. a 21. 4. [d] a sych ymaith ddagrau oddi ar bob
wyneb; ac efe a dynn ymaith
warthrudd ei bobl oddi ar yr holl
ddaear: canys yr ARGLWYDD *a'i*
llefarodd.
9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir,
Wele, dyma ein DUW ni; gobeith-
iasom ynddo, ac efe a'n ceidw:
dyma yr ARGLWYDD; gobeithiasom
ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn
yn ei iachawdwriaeth ef.
10 Canys llaw yr ARGLWYDD a
orphwys yn y mynydd hwn, a Moab
‖ *ddyrnir.* ‖ Neu, *fel dyrnu gwellt ym Madmenah.* a ‖ sethrir tano, ‖ fel sathru gwellt
mewn tommen.
11 Ac efe a estyn ei ddwylaw yn
eu canol hwy, fel yr estyn nofiedydd
ei ddwylaw i nofio; ac efe a ostwng
eu balchder hwynt ynghyd âg yspail
eu dwylaw.
12 Felly y gogwydda, y gostwng,
ac y bwrw efe i lawr hyd y llwch,
[e] pen. 26. 5. [e] gadernid uchelder dy gaerau.

PENNOD XXVI.

1 *Cân yn annog i hyderu ar Dduw,* 5 *o herwydd ei farnedigaethau,* 12 *a'i ffafr i'w bobl.* 20 *Cynghor i ddisgwyl wrth Dduw.*

Cylch 712. Y DYDD hwnnw y cenir y gân
hon yn nhir Judah: Dinas
[a] pen. 60. 18. gadarn *sydd* i ni; [a] DUW a esyd
iachawdwriaeth *yn* gaerau ac *yn*
rhagfur.
[b] Ps. 118. 19, 20. 2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y
genedl gyfiawn i mewn, yr hon a
geidw wirionedd.
3 Ti a gedwi mewn tangnefedd
‖ Neu, *heddwch.* ‖ heddychol yr hwn sydd â'i fedd-
ylfryd *arnat ti;* am ei fod yn ym-
ddiried ynot.
4 Ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD
byth; o herwydd yn yr ARGLWYDD
† Heb. *craig oesoedd:* Deut. 32. 4. DDUW *y mae* † cadernid tragy-
wyddol.
5 ¶ Canys efe a ostwng breswyl-
[c] pen. 25. 12. a 32. 19. wyr yr uchelder; [c] tref uchel a
ostwng efe: efe a'i darostwng hi i'r
llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.

6 Troed a'i sathr hi, *sef* traed y Cyn CRIST Cylch 712.
trueiniaid, *a* chamrau y tlodion.
7 Uniondeb *yw* llwybr y cyfiawn;
tydi yr uniawn wyt yn pwyso ffordd
y cyfiawn.
8 *Ar* [d] llwybr dy farnedigaethau [d] pen. 64. 5.
hefyd y'th ddisgwyliasom, AR-
GLWYDD; dymuniad *ein* henaid
sydd at dy enw, ac at dy goffadwr-
iaeth.
9 [e] A'm henaid y'th ddymunais [e] Can. 3. 1.
liw nos; â'm hyspryd hefyd o'm
mewn y'th fore-geisiaf: canys pres-
wylwyr y byd a ddysgant gyfiawn-
der, pan *fyddo* dy farnedigaethau
ar y ddaear.
10 [f] Gwneler cymmwynas i'r an- [f] Preg. 8. 12.
nuwiol, *etto* ni ddysg efe gyfiawn-
der; yn [g] nhir uniondeb y gwna [g] Ps. 143. 10.
ar gam, ac ni wel uchelder yr AR-
GLWYDD.
11 [h] Ni welant, ARGLWYDD, *pan* [h] Job 34. 27. Ps. 28. 5. pen. 5. 12.
ddyrchafer dy law: *eithr* cânt
weled, a chywilyddiant am *eu*
heiddigedd ‖ *wrth* y bobl: Ie, tân ‖ Neu, *tu ag at dy bobl.*
dy elynion a'u hysa hwynt.
12 ¶ ARGLWYDD, ti a drefni i ni
heddwch: canys ti hefyd a wnaeth-
ost ein holl weithredoedd ‖ ynom ni. ‖ *trosom ni.*
13 O ARGLWYDD ein DUW, [i] ar- [i] 2 Chron. 12. 8.
glwyddi *eraill* heb dy law di a ar-
glwyddiaethasant arnom ni; yn
unig trwot ti y coffâwn dy enw.
14 Meirw *ydynt*, ni byddant fyw;
ymadawsant, ni chyfodant; am
hynny y gofwyaist a difethaist
hwynt, dinystriaist hefyd bob coffa
am danynt.
15 Ychwanegaist ar y genedl, O
ARGLWYDD, ychwanegaist ar y
genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'*i*
symmudasit ym mhell *i* holl gyrrau
y ddaear.
16 Mewn adfyd, ARGLWYDD, yr
ymwelsant â thi; tywalltasant
‖ weddi *pan oedd* dy gospedigaeth ‖ Neu, *ddirgel ymadrodd.*
arnynt.
17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda
[k] gwraig feichiog dan ei gwewyr, [k] Ioan 16. 21.
pan fyddo agos i esgor; felly yr
oeddym o'th flaen di, ARGLWYDD.
18 Beichiogasom, gofidiasom,
oeddym fel pe'd esgorem ar wynt;
ni wnaethom ymwared ar y ddaear,
a phreswylwyr y byd ni syrthiasant.
19 [l] Dy feirw a fyddant byw, *fel* [l] Ezec. 37. 1, &c.
fy nghorph i yr adgyfodant. De-
ffrôwch, a chenwch, preswylwyr y
llwch: canys dy wlith *sydd fel*
gwlith llysiau, a'r ddaear a fwrw y
meirw allan.
20 ¶ Tyred, fy mhobl, dos i'th
ystafelloedd, a chau dy ddrysau
arnat: llecha megis [m] ennyd bach, [m] Ps. 30. 5. pen. 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
hyd onid elo y llid heibio.
21 Canys wele yr ARGLWYDD [n] yn [n] Mic. 1. 3.
dyfod allan o'i fangre, i ymweled âg
anwiredd preswylwyr y ddaear: a'r
ddaear a ddatguddia ei gwaed, ac
ni chuddia mwyach ei lladdedigion.

PENNOD XXVII.

1 *Gofal Duw dros ei winllan.* 7 *Y mae rhagor rhwng ei geryddon ef a'i farnedigaethau.* 12 *Eglwys yr Iuddewon a'r Cenhedloedd.*

Y DYDD hwnnw yr ymwêl yr
ARGLWYDD, â'i gleddyf caled,
mawr, a chadarn, â lefiathan y
sarph hir-braff, ie, â lefiathan y

Cyn CRIST Cylch 712.

sarph dorchog: ac efe a ladd [a] y
ddraig *sydd* yn y môr.
2 Yn y dydd hwnnw [b] cenwch iddi,
Gwinllan y gwin coch.
3 Myfi yr ARGLWYDD a'i ceidw; ar
bob moment y dyfrhâf hi: cadwaf
hi nos a dydd, rhag *i neb* ei drygu.
4 Nid *oes* lidiowgrwydd ynof: pwy
a osodai fieri *a* drain yn fy erbyn
mewn rhyfel? myfi a ‖ âwn trwy-
ddynt, mi a'u llosgwn hwynt ynghyd.
5 Neu ymafled yn fy nerth i, *fel* [c] y
gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a wna
heddwch â mi.
6 Efe a wna i hiliogaeth Jacob
wreiddio; Israel a flodeua, ac a
flaendardda; a hwy a lanwant
wyneb y byd â chnwd.
7 ¶ A darawodd efe ef † fel y tar-
awodd y rhai a'i tarawsai ef? a
laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion
ef?
8 [d] Wrth fesur, pan ‖ êl allan, yr
ymddadleu âg ef: y mae yn attal ei
wynt garw ar ddydd dwyrein-wynt.
9 Am hynny trwy hyn y glanhêir
anwiredd Jacob; a dyma yr holl
ffrwyth, tynnu ymaith ei bechod:
pan wnelo efe holl gerrig yr allor
fel cerrig calch briwedig, ni saif y
llwyni na'r ‖ delwau.
10 Etto y ddinas gadarn *fydd* unig,
a'r annedd wedi ei adael, a'i wrthod
megis yn anialwch: yno y pawr y
llo, ac y gorwedd, ac y difa ei blagur
hi.
11 Pan wywo ei brig hi, hwy a
dorrir: gwragedd a ddaw, *ac* a'i
llosgant hi; canys [e] nid pobl dde-
allgar *ydynt:* am hynny yr hwn a'u
gwnaeth ni thosturia wrthynt, a'r
hwn a'u lluniodd ni thrugarhâ
wrthynt.
12 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd i'r
ARGLWYDD ddyrnu, o ffrwd yr afon
hyd afon yr Aipht: a chwi meibion
Israel a gesglir bob yn un ac un.
13 Ac yn y dydd hwnnw yr ud-
genir âg udgorn mawr; yna y daw
y rhai ar ddarfod am danynt yn
nhir Assyria, a'r rhai a wasgarwyd
yn nhir yr Aipht, ac a addolant yr
ARGLWYDD yn y mynydd sanctaidd
yn Jerusalem.

[a] pen. 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
[b] pen. 5. 1.
‖ Neu, *gerddwn yn eu herbyn.*
[c] Job 22. 21.
† Heb. *yn ol dyrnod y rhai a darawsai, &c.*
[d] Job 23. 6. Jer. 10. 24. a 30. 11. a 46. 28. 1 Cor. 10. 13.
‖ Neu, *anfonych ef allan.*
‖ Neu, *haul ddelwau.*
[e] Deut. 32. 28. pen. 1. 3.

PENNOD XXVIII.

1 *Y prophwyd yn bygwth Ephraim am eu balchder a'u meddwdod.* 5 *Y gweddill a ddyrchefir yn nheyrnas Crist.* 7 *Y mae yn argyhoeddi eu hamryfusedd hwy,* 9 *a'u drwg athrylith i ddysgu.* 15 *a'u diofalwch.* 16 *Addewid o Grist, y sail sicr.* 18 *Y profir eu diofalwch hwy.* 23 *Eu hannog hwy i ystyried pwyllog ragluniaeth Duw.*

Cylch 725.

GWAE [a] goron balchder, meddw-
on Ephraim; yr hwn *y mae*
[b] ardderchowgrwydd ei ogoniant yn
flodeuyn diflannedig, yr hwn *sydd*
ar ben y dyffrynoedd breision, y
rhai a † orchfygwyd gan win.
2 Wele, un grymmus a nerthol
sydd gan yr ARGLWYDD, fel tym-
mestl cenllysg, *neu* gorwynt dinystr-
iol, fel llifeiriant dyfroedd mawrion
yn llifo drosodd, yr hwn a fwrw i
lawr â llaw.
3 † Dan draed y sethrir coron
balchder, meddwon Ephraim.
4 Ac ardderchowgrwydd ei ogon-
iant, yr hwn *sydd* ar ben y dyffryn
bras, fydd blodeuyn diflannedig,
megis ffigysen gynnar cyn yr hâf, yr
hon *pan* welo yr hwn a edrycho
arni, efe a'i llwngc hi, a hi etto yn
ei law.
5 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd
ARGLWYDD y lluoedd yn goron ar-
dderchowgrwydd, ac yn goron go-
goniant i weddill ei bobl;
6 Ac yn yspryd barn i'r hwn a eis-
teddo ar farn, ac yn gadernid i'r
rhai a ddychwelant y rhyfel i'r
porth.
7 ¶ Ac er hynny hwy [c] a gyfeil-
iornasant trwy win, ac a amryfus-
asant trwy ddïod gadarn: [d] yr off-
eiriad a'r prophwyd a gyfeiliorn-
asant trwy ddïod gadarn, difâ-
wyd hwy gan win, cyfeiliornasant
trwy ddïod gadarn, amryfusasant
mewn gweledigaeth, tramgwydd-
asant *mewn* barn.
8 Canys y byrddau oll sydd lawn
o chwydfa *a* budreddi, heb le *glân.*
9 ¶ I bwy y dysg efe wybodaeth?
ac i bwy y pâr efe ddeall yr hyn a
glywo? *i'r rhai* a ddiddyfnwyd
oddi wrth laeth, y rhai a dynnwyd
oddi wrth y bronnau.
10 Canys ‖ *rhoddir* gorchymyn ar
orchymyn, gorchymyn ar orchy-
myn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig
yma, *ac* ychydig accw.
11 Canys [e] â bloesgni † gwefusau,
ac â thafodiaith ddieithr, y ‖ llefara
efe wrth y bobl hyn.
12 Y rhai y dywedodd efe wrth-
ynt, Dyma orphwysdra, gadewch
i'r diffygiol orphwyso, a dyma es-
mwythder; ond ni fynnent wrando.
13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd
iddynt yn orchymyn ar orchymyn,
yn orchymyn ar orchymyn; yn llin
ar lin, yn llin ar lin; ychydig yma,
ac ychydig accw; fel yr elent ac y
syrthient yn ol, ac y dryllier, ac y
magler, ac y dalier hwynt.
14 ¶ Am hynny gwrandewch air
yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus,
llywodraethwyr y bobl hyn, y rhai
sydd yn Jerusalem.
15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaeth-
om ammod âg angau, ac âg uffern y
gwnaethom gynghrair; pan ddêl
ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni:
canys gosodasom ein gobaith *ar*
gelwydd, a than ffalsder y llechas-
om.
16 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, [f] Wele fi yn
sylfaenu maen yn Sïon, maen prof-
edig, *congl*-faen gwerthfawr, sylfaen
safadwy; ni frysia yr hwn a gredo.
17 A mi a osodaf farn wrth linyn,
a chyfiawnder wrth bwys; y cen-
llysg a ysguba [g] noddfa celwydd, a'r
dyfroedd a foddant y lloches.
18 ¶ A diddymmir eich ammod
âg angau, a'ch cynghrair âg uffern
ni saif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol,
byddwch yn sathrfa iddi.
19 O'r amser y delo, y cymmer
chwi: canys daw bob bore, ddydd a
nos; a blinder yn unig fydd ‖ *i beri*
deall yr hyn a glywir.
20 Canys byrrach yw y gwely nag
y gallër ymestyn *ynddo;* a chul yw
y cwrlid i ymdroi *ynddo.*

[a] ad. 3.
[b] ad. 4.
† Heb. *dorrwyd.*
† Heb. *â thraed.*

Cyn CRIST Cylch 725.

[c] Diar. 20. 1. Hos. 4. 11.
[d] pen. 56. 10, 12.
‖ Neu, *rhoddwyd.*
[e] 1 Cor. 14. 21.
† Heb. *gwefus.*
‖ Neu, *llefarodd.*
[f] Ps. 118. 22. Matt. 21. 42. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. Eph. 2. 20. 1 Petr 2. 6, 7, 8.
[g] ad. 15.
‖ Neu, *pan baro i chwi ddeall addysg.*

21 Canys yr ARGLWYDD a gyfyd
megis ym mynydd [h]Perasim, efe a
ddigia megis y'nglynn [i]Gibeon, i
wneuthur ei waith, ei ddieithr-
waith; ac i wneuthur ei weithred,
ei ddieithr-weithred.
22 Ac yn awr na watwarwch, rhag
cadarnhâu eich rhwymau: canys
clywais [k]*fod* darfodedigaeth der-
fynol oddi wrth ARGLWYDD DDUW y
lluoedd ar yr holl dir.
23 ¶ Clywch, a gwrandewch fy
llais; ystyriwch, a gwrandewch fy
lleferydd.
24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar
hyd y dydd i hau? ydyw efe yn
agoryd ac yn llyfnu ei dir?
25 Onid wedi iddo lyfnhâu ei
wyneb, y taena efe y ffacbys, ac y
gwasgar y cwmin, ac y bwrw y
|| gwenith ardderchog, a'r haidd
nodedig, a'r rhŷg *yn* ei † gyfle?
26 || Canys ei DDUW a'i hyfforddia
ef mewn synwyr, *ac* a'i dysg ef.
27 Canys nid âg ôg y dyrnir ffac-
bys, ac *ni* throir olwyn menn ar
gwmin; eithr dyrnir ffacbys â ffon,
a chwmin â gwïalen.
28 *Yd* bara a felir; ond gan
ddyrnu ni ddyrn y dyrnwr ef yn
wastadol, ac ni ysiga *ef* âg olwyn ei
fenn, ac nis mâl ef a'i wŷr meirch.
29 Hyn hefyd a ddaw oddi wrth
ARGLWYDD y lluoedd, *yr hwn* sydd
[l]ryfedd yn ei gynghor, *ac* ardderch-
og yn ei waith.

PENNOD XXIX.

1 *Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Israel.* 7 *Na ddigonir ei gelynion hi.* 9 *Anneallgarwch,* 13 *a rhagrith yr Iuddewon.* 18 *Addaw sancteiddio y duwiol.*

GWAE || Ariel, Ariel, y ddin-
as y trigodd Dafydd *ynddi:*
ychwanegwch flwyddyn at flwydd-
yn; † lladdant ebyrth.
2 Etto mi a gyfyngaf ar Ariel, a
bydd galar, a griddfan; a hi a fydd
i mi fel Ariel.
3 A gwersyllaf yn grwn i'th erbyn,
ac a warchaeaf i'th erbyn *mewn*
gwarchdwr, ac a gyfodaf wrth-
glawdd yn dy erbyn.
4 A thi a ostyngir, o'r ddaear y
lleferi, ac o'r llwch y bydd isel dy
leferydd; dy lais fydd hefyd o'r
ddaear fel *llais* swynwr, a'th ym-
adrodd a hustyng o'r llwch.
5 A thyrfa dy ddïeithriaid fydd
fel llwch mân, a thyrfa y cedyrn
[a]fel peiswyn yn myned heibio; ïe,
bydd [b]yn ddisymmwth ddïattreg.
6 Oddi wrth ARGLWYDD y lluoedd
y gofwyir trwy daranau, a thrwy
ddaear-gryn a thwrf mawr, *trwy*
gorwynt, a thymmestl, a fflam dân
ysol.
7 ¶ Yna y bydd tyrfa yr holl gen-
hedloedd y rhai a ryfelant yn erbyn
Ariel, fel breuddwyd gweledigaeth
nos, sef y rhai oll a ymladdant yn
ei herbyn hi a'i hymddiffynfa, ac a
warchaeant arni.
8 Ië, bydd megis newynog a
freuddwydio, ac wele ef yn bwytta;
a phan ddeffrô, gwag fydd ei enaid:
ac megis y sychedig a freuddwydio,
ac wele ef yn yfed; a phan ddeffrô,
wele ef yn ddiffygiol, a'i enaid yn

Cyn CRIST Cylch 725.
[h] 2 Sam. 5. 20. 1 Cor. 14. 11.
[i] Jos. 10. 10, 12. 2 Sam. 5. 25. 1 Chron. 14. 16.
[k] pen. 10. 22, 23.
|| Neu, *gwenith yn y lle pennaf, a'r haidd yn y lle nodedig.*
† Heb. *derfyn.*
|| Neu, *Ac efe a'i rhwym yn y modd y mae Duw yn ei ddysgu.*
[l] Jer. 32. 19.
Cylch 712.
|| Neu, *lew Duw,* Ezec. 43. 15, 16.
† Heb. *torrant bennau.*
[a] Job 21. 18. pen. 17. 13.
[b] pen. 30. 13.

chwennych *dïod:* felly y bydd tyrfa
yr holl genhedloedd a ryfelant yn
erbyn mynydd Sïon.
9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch;
bloeddiwch, a gwaeddwch: [c]medd-
wasant, ac nid *trwy* win; pen-feddw-
asant, ac nid *trwy* ddïod gadarn.
10 Canys [d]tywalltodd yr AR-
GLWYDD arnoch ysbryd trwmgwsg,
ac a gauodd eich llygaid chwi: eich
prophwydi, a'ch pennaethiaid, [e]y
gweledyddion, a orchuddiodd efe.
11 A gweledigaeth pob un *o
honynt* sydd i chwi fel geiriau
|| llyfr [f]seliedig, yr hwn *os* rhodd-
ant ef at *un* a fedr *ar* lyfr, gan
ddywedyd, Darllen hwn, attolwg:
yna y dywed, Ni allaf; canys sel-
iwyd ef.
12 Os rhoddir y llyfr at yr hwn ni
fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd, Darllen
hwn, attolwg: yna y dywed, Ni
fedraf *ar* lyfr.
13 ¶ Am hynny y dywedodd yr
ARGLWYDD, [g]O herwydd bod y
bobl hyn yn nesâu attaf â'u genau,
ac yn fy anrhydeddu â'u gwefusau,
a phellhâu eu calon oddi wrthyf,
a bod eu hofn tu ag attaf fi wedi
ei ddysgu allan o athrawiaeth dyn-
ion;
14 Am hynny wele fi yn † myned
rhagof i wneuthur yn rhyfedd ym
mysg y bobl hyn, *sef* gwyrthiau a
rhyfeddod: [h]canys difethir doeth-
ineb eu doethion hwynt, a deall
eu rhai deallgar hwynt a ym-
guddia.
15 [i]Gwae y rhai a ddyfn-geisiant
i guddio *eu* cynghor oddi wrth yr
ARGLWYDD, ac y mae eu gweith-
redoedd mewn tywyllwch, ac [k]a
ddywedant, Pwy a'n gwel ni? a
phwy a'n hedwyn?
16 Dïau fel clai crochenydd y
cyfrifir eich trofêydd chwi. Canys
a ddywed [m]y gwaith am y gweith-
ydd, Ni'm gwnaeth i? neu a ddywed
y peth a luniwyd am yr hwn a'i
luniodd, Nid yw ddeallus?
17 Onid ychydig bach *fydd* etto
hyd oni throir [n]Libanus yn ddol-
dir, a'r doldir a gyfrifir yn goed?
18 ¶ [o]A'r dydd hwnnw y rhai
byddar a glywant eiriau y llyfr, a
llygaid y deillion a welant allan o
niwl a thywyllwch.
19 A'r rhai llariaidd a chwaneg-
ant lawenychu yn yr ARGLWYDD;
a'r dynion tlodion a ymhyfrydant
yn Sanct Israel.
20 Canys darfu am yr ofnadwy, a
difethwyd y gwatwarus, a'r rhai oll
a wyliant am anwiredd a dorrir
ymaith;
21 Y rhai a wnant ddyn yn dros-
eddwr o herwydd gair, ac [p]a osod-
ant faglau i'r hwn a geryddo yn y
porth, ac a wnant i'r cyfiawn wyro
am beth coeg.
22 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, yr hwn a waredodd
Abraham, am dŷ Jacob, Weithian
ni chywilyddir Jacob, ac ni lasa ei
wyneb ef.
23 Eithr pan welo efe ei feibion,
[q]gwaith fy nwylaw, o'i fewn, hwy
a sancteiddiant fy enw, ïe, sanct-

Cyn CRIST Cylch 712.
[c] Edrych pen. 28. 7, 8.
[d] Rhuf. 11. 8.
[e] 1 Sam. 9. 9.
|| Neu, *llythyr.*
[f] pen. 8. 16. Dat. 5. 1–5.
[g] Ezec. 33. 31. Matt. 15. 8. Marc 7. 6.
† Heb. *ychwanegu.*
[h] Jer. 49. 7. Obad. 8. 1 Cor. 1. 19.
[i] pen. 30. 1.
[k] Ps. 94. 7.
[m] pen. 45. 9.
[n] pen. 32. 15.
[o] pen. 35. 5.
[p] Amos 5. 10.
[q] pen. 19. 23. Eph. 2. 10.

Cyn CRIST Cylch 712.
ciddiant Sanct Jacob, ac a ofnant
Dduw Israel.
24 A'r rhai cyfeiliornus o yspryd a
† ddysgant ddeall, a'r grwgnachwyr † Heb. *fedrant.*
a ddysgant addysg.

PENNOD XXX.

1 Y prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht, 8 ac am ddiystyru gair Duw. 18 Trugareddau Duw i'w eglwys. 27 Digofaint Duw, a llawenydd y bobl am ddinystr Assyria.

Cylch 713.
GWAE y meibion cyndyn, medd
yr ARGLWYDD, [a] a gymmerant [a] pen. 29. 15.
gynghor, ond nid gennyf fi; ac a
orchuddiant â gorchudd, ac nid o'm
hysbryd i, i chwanegu pechod ar
bechod:
2 [b] Y rhai sydd yn myned i [b] pen. 31. 1.
ddisgyn i'r Aipht ([c] heb ymofyn â [c] Num. 27. 21. Jos. 9. 14. 1 Bren. 12. 7. Jer. 21. 2. a 42. 1, 20.
mi) i ymnerthu yn nerth Pharaoh,
ac i ymddiried y'nghysgod yr Aipht.
3 Am hynny [d] y bydd nerth [d] Jer. 37. 5, 7.
Pharaoh yn gywilydd i chwi, a'r
ymddiried y'nghysgod yr Aipht yn
waradwydd.
4 Canys bu ei dywysogion yn Soan,
a'i genhadau a ddaethant i Hanes.
5 [e] Hwynt oll a gywilyddiwyd o [e] Jer. 2. 36.
herwydd y bobl ni fuddia iddynt,
ni *byddant* yn gynhorthwy nac yn
llesâd, eithr yn warth ac yn warad-
wydd.
6 [f] Baich anifeiliaid y dehau. I [f] pen. 57. 9. Hos. 8. 9. a 12. 1.
dir cystudd ac ing, *lle y daw* o
honynt yr hen lew a'r llew ieuangc,
y wiber a'r sarph danllyd hedegog,
y dygant eu golud ar gefnau asynod,
a'u trysorau ar gefnau camelod, at
bobl ni wna les.
7 Canys yn ddiles ac yn ofer y
cynnorthwya yr Aiphtiaid: am
hynny y llefais arni, [g] Eu nerth [g] ad. 15. pen. 7. 4.
hwynt *yw* aros yn llonydd.
8 ¶ Dos yn awr, [h] ysgrifena hyn [h] Hab. 2. 2.
mewn llech ger eu bron hwynt, ac
ysgrifena mewn llyfr, fel y byddo
hyd y dydd diweddaf yn oes oes-
oedd;
9 Mai [i] pobl wrthryfelgar *yw* y [i] Deut. 32. 20. pen. 1. 4.
rhai hyn, plant celwyddog, plant ni
fynnant wrando cyfraith yr AR-
GLWYDD:
10 [k] Y rhai a ddywedant wrth y [k] Jer. 11. 21. Amos 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6.
gweledyddion, Na welwch; ac wrth
y prophwydi, Na phrophwydwch i
ni bethau uniawn; [l] traethwch i ni [l] Mic. 2. 11.
weniaith, prophwydwch i ni siom-
medigaeth:
11 Ciliwch o'r ffordd, ciliwch o'r
llwybr; perwch i Sanct Israel beidio
â ni.
12 Am hynny fel hyn y dywed
Sanct Israel, Am wrthod o honoch
y gair hwn, ac ymddiried o honoch
mewn ‖ twyll a cham, a phwyso ar ‖ Neu, *traie.*
hynny:
13 Am hynny y bydd yr anwiredd
hyn i chwi [m] fel rhwygiad chwydd- [m] Ps. 62. 3.
edig mewn mur uchel ar syrthio, yr
hwn y daw ei ddrylliad [n] yn ddisym- [n] pen. 29. 5.
mwth heb attreg.
14 Canys [o] efe a'i dryllia hi fel [o] Jer. 19. 11.
dryllio † llestr crochenydd, gan guro † Heb. *costrel.*
heb arbed; fel na chaffer ym mysg
ei darnau gragen i gymmeryd tân
o'r aelwyd, nac i godi dwfr o'r
ffos.
15 Canys fel hyn y dywed yr

Cyn CRIST Cylch 713.
ARGLWYDD DDUW, Sanct Israel,
[p] Trwy ddychwelyd a gorphwys y [p] ad. 7.
byddwch gadwedig; mewn llon-
yddwch a gobaith y bydd eich
cadernid: ond ni fynnech.
16 Eithr dywedasoch, Nid *felly;*
canys ni a ffown ar feirch; am
hynny y ffowch: a marchogwn ar
feirch buain; am hynny y bydd
buan y rhai a'ch erlidio.
17 [q] Mil *a ffy* wrth gerydd un; [q] Lef. 26. 8. Deut. 28. 25. a 32. 30.
ac wrth gerydd pump y ffowch, hyd
oni'ch gadawer megis hwylbren ar
ben mynydd, ac fel baner ar fryn.
18 ¶ Ac am hynny y disgwyl yr
ARGLWYDD i drugarhâu wrthych,
ie, am hynny yr ymddyrchafif i
dosturio wrthych; canys Duw cyf-
iawnder *yw* yr ARGLWYDD. [r] Gwyn [r] Ps. 2. 12. a 34. 8. Diar. 16. 20. Jer. 17. 7.
eu byd y rhai oll a ddisgwyliant
wrtho.
19 Canys y bobl a drig yn Sïon o
fewn Jerusalem: gan wylo nid
wyli; gan drugarhâu efe a dru-
garhâ wrthyt; wrth lef dy waedd,
pan ei clywo, efe a'th atteb di.
20 A'r Arglwydd a rydd i chwi
[s] fara ing, a dwfr gorthrymder; ond [s] 1 Bren. 22. 27.
ni chornelir dy athrawon mwy,
eithr dy lygaid fyddant yn gweled
dy athrawon:
21 A'th glustiau a glywant air o'th
ôl yn dywedyd, Dyma y ffordd,
rhodiwch ynddi, pan [t] bwysoch ar [t] Jos. 1. 7.
y llaw ddehau, neu pan bwysoch ar
y llaw aswy.
22 [u] Yna yr halogwch ball † dy gerf- [u] pen. 2. 20. a 31. 7.
ddelw arian, ac ephod dy dawdd- † Heb. *gerf-ddelw dy arian.*
ddelw aur; gwasgeri hwynt fel
cadach misglwyf, a dywedi wrthynt,
Dos ymaith.
23 Ac efe a rydd wlaw i'th had
pan hauech dy dir, a bara cnwd y
ddaear, ac efe a fydd yn dew ac yn
aml; a'r dydd hwnnw y pawr dy
anifeiliaid mewn porfa helaeth.
24 Dy ychain hefyd a'th asynod,
y rhai a lafuriant y tir, a borant
ebran ‖ pur, yr hwn a nithiwyd â ‖ Neu, *blasus.* Heb. *lefeiniog.*
gwyntyll ac â gogr.
25 Bydd hefyd [x] ar bob mynydd [x] pen. 2. 14, 15.
uchel, ac ar bob bryn dyrchafedig,
afonydd *a* ffrydiau dyfroedd, yn
nydd y lladdfa fawr, pan syrthio y
tyrau.
26 A bydd llewyrch y lleuad fel
llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul
fydd saith mwy, megis llewyrch
saith niwrnod, yn y dydd y rhwyma
yr ARGLWYDD friw ei bobl, ac yr
iachâo archoll eu dyrnod hwynt.
27 ¶ Wele enw yr ARGLWYDD yn
dyfod o bell, yn llosgi gan ei ddig-
ofaint ef, ‖ a'*i* faich *sydd* drwm; ei ‖ Neu, *toster y ffagl.*
wefusau a lanwyd o ddigter, a'i
dafod *sydd* megis tân ysol.
28 Ei anadl hefyd, megis afon
lifeiriol, [y] a gyrhaedd hyd hanner y [y] pen. 8. 8.
gwddf, i nithio y cenhedloedd â
gogr oferedd; a bydd [z] ffrwyn yng [z] pen. 37. 29.
ngenau y bobloedd, yn *eu* gyrru ar
gyfeiliorn.
29 Y gân fydd gennych megis y
noswaith [a] y sancteiddir uchel-wyl; [a] Ps. 42. 4.
a llawenydd calon, megis pan elo
un â phibell i fyned i fynydd yr
ARGLWYDD, at † gadarn yr Israel. † Heb. *graig Israel:* Deut. 32. 4.
30 A'r ARGLWYDD a wna glywed

Cyn CRIST Cylch 713.

ardderchowgrwydd ei lais, ac a
ddengys ddisgyniad ei fraich, mewn
digter llidiog, ac â fflam dân ysol, â
gwasgarfa, ac â thymmestl, ac â
cherrig cenllysg.
[b] pen. 37. 36.
31 Canys [b]â llais yr ARGLWYDD y
[c] pen. 10. 5, 24.
distrywir Assur, [c]*yr hwn* a darawai
â'r wïalen.
† Heb. *A phob mynediad y wialen, &c.*
32 †A pha le bynnag yr elo y
wïalen ddïysgog, yr hon a †esyd yr
† Heb. *bair yr Arglwydd iddi orphwys arno.*
ARGLWYDD arno ef, gyd â thym-
panau a thelynau y bydd: ac â
rhyfel tost yr ymladd efe yn ei
erbyn.
33 Canys darparwyd Tophet er
doe, ïe, parottôwyd hi i'r brenhin:
efe a'*i* dyfnhâodd *hi*, ac a'*i* ehang-
odd: ei chynneuad *sydd* dân a
choed lawer; anadl yr ARGLWYDD,
megis afon o frwmstan, sydd yn ei
hennyn hi.

PENNOD XXXI.

1 Y prophwyd yn dangos melldigedig ynfydrwydd y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac yn ymwrthod â Duw. 6 Y mae yn annog i edifarhau; 8 ac yn dangos cwymp Assyria.

Cylch 713.
[a] pen. 30. 2. Ezec. 17. 15.
[b] Ps. 20. 7.

GWAE y rhai [a]a ddisgynant i'r
Aipht am gynhorthwy, ac [b]a
ymddiriedant mewn meirch, ac a
hyderant ar gerbydau, am *eu bod*
yn aml; ac ar wŷr meirch, am eu
bod yn nerthol iawn: ond nid
edrychant am Sanct Israel, ac ni
cheisiant yr ARGLWYDD.
† Heb. *symmuda ei air.*
2 Etto *y mae* efe yn ddoeth, ac a
ddaw â chospedigaeth, ac ni †eilw
ei air yn ol; eithr cyfyd yn erbyn
tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn
cynnorthwy y rhai a weithredant
anwiredd.
3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddyn-
ion, ac nid DUW; a'u meirch yn
gnawd, ac nid yn yspryd. Pan
estyno yr ARGLWYDD ei law, yna y
syrth y cynnorthwywr, ac y cwymp
y cynnorthwyedig, a hwynt oll a
gyd-ballant.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua
hen lew a'r llew ieuangc ar ei
ysglyfaeth, yr hwn er galw llïaws
o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddy-
chryn rhag eu llef hwynt, ac nid
|| Neu, *lliaws*, neu, *tyrfa.*
ymostwng er eu ||twrf hwynt: felly
y disgyn ARGLWYDD y lluoedd i
ryfela dros fynydd Sïon, a thros ei
fryn ef.
[c] Deut. 32. 11. Ps. 91. 4.
5 [c]Megis adar yn ehedeg, felly yr
ymddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Je-
[d] Ps. 37. 40.
rusalem; [d]gan ymddiffyn a gwared,
gan basio heibio ac achub.
[e] Hos. 9. 9.
6 ¶ Dychwelwch at yr hwn [e]y
llwyr-giliodd meibion Israel oddi
wrtho.
7 O herwydd yn y dydd hwnnw
[f] pen. 2. 20. a 30. 22.
[f]gwrthodant bob un †ei eilunod
† Heb. *eilunod ei arian, &c.*
arian, a'i eilunod aur, y rhai a
wnaeth eich dwylaw eich hun *yn*
bechod i chwi.
8 ¶ A'r Assyriad a syrth trwy
[g] Edrych 2 Bren. 19. 35.
gleddyf, [g]nid eiddo gwr grymmus;
a chleddyf, nid eiddo dyn gwael, a'i
|| Neu, *rhag ofn.*
difa ef: ac efe a ffy ||rhag y cledd-
yf, a'i wŷr ieuaingc a fyddant dan
|| Neu, *A'i graig a â ymaith rhag ofn.*
dreth.
9 ||Ac [h]efe a â i'w graig rhag
ofn; a'i dywysogion a ofnant rhag
[h] pen. 37. 37.
y faner, medd yr ARGLWYDD, yr hwn
y mae ei dan yn Sïon, a'i ffwrn yn
Jerusalem.

Cyn CRIST Cylch 713.

PENNOD XXXII.

1 Bendithion teyrnas Crist. 9 Rhag-ddangos difrod; 15 ac addaw adnewyddiad ar ol hynny.

WELE, [a]brenhin a deyrnasa
[a] Ps. 45. 1, &c. Zech. 9. 9.
mewn cyfiawnder, a thywys-
ogion a lywodraethant mewn barn.
2 A gwr fydd megis yn ymgudd-
fa *rhag* y gwynt, ac yn lloches
rhag y dymmestl; megis afonydd
dyfroedd mewn sychdir, megis
cysgod craig †fawr mewn tir
† Heb. *drom.*
||sychedig.
|| Neu, *blin.*
3 Yna [b]llygaid y rhai a welant ni
[b] pen. 35. 5, 6.
chauir, a chlustiau y rhai a glywant
a wrandawant.
4 Calon y rhai ehud hefyd a
ddeall wybodaeth, a thafod y rhai
bloesg a brysura lefaru yn ||eglur.
|| Neu, *hyawdl.*
5 Ni elwir mwy y coegddyn yn
fonheddig, ac ni ddywedir am y
cybydd, Hael *yw.*
6 Canys coegwr a draetha goeg-
ni, a'i galon a wna anwiredd, i
ragrithio, ac i draethu amryfusedd
yn erbyn yr ARGLWYDD, i ddi-
ddymmu enaid y newynog; ac efe a
wna i ddïod y sychedig ballu.
7 Arfau y cybydd *sydd* dryg-
ionus: efe a ddychymmyg ddi-
chellion i ddifwyno y trueiniaid trwy
ymadroddion gau; pan draetho ||yr
|| Neu, *yn erbyn yr anghenus mewn barn.*
anghenus yr uniawn.
8 Ond yr hael a ddychymmyg
haelioni; ac ar haelioni y ||saif efe.
|| Neu, *sicrhêir.*
9 ¶ Cyfodwch, wragedd diwaith;
clywch fy llais: gwrandewch fy
ymadrodd, ferched dïofal.
10 ||Dyddiau gyd â blwyddyn y
|| *Dyddiau a blynyddoedd lawer.*
trallodir chwi, wragedd difraw:
canys darfu y cynhauaf gwin, ni
ddaw cynnull.
11 Ofnwch, rai difraw; dychryn-
wch, rai dïofal: ymddïosgwch, ac
ymnoethwch, a gwregyswch *sach-
lïan* am eich llwynau.
12 Galarant am y tethau, am y
meusydd hyfryd, am y winwydden
ffrwythlawn.
13 [c]Cyfyd drain *a* mïeri ar dir fy
[c] pen. 34. 13. Hos. 9. 6.
mhobl, ïe, ||ar bob tŷ llawenydd *yn*
|| Neu, *yn llosgi pob tŷ.*
[d]y ddinas hyfryd.
[d] pen. 22. 2.
14 Canys y palasau a wrthodir,
llïosowgrwydd y ddinas a adewir,
yr amddiffynfeydd a'r tyrau fydd-
ant yn ogofeydd hyd byth, yn
hyfrydwch asynod gwylltion, yn
borfa dïadellau;
15 Hyd [e]oni thywallter arnom yr
[e] Ps. 104. 30.
yspryd o'r uchelder, a bod [f]yr an-
[f] pen. 29. 17. a 35. 2.
ialwch yn ddol-dir, a chyfrif y dol-
dir yn goed-tir.
16 Yna y trig barn yn yr anialwch,
a chyfiawnder a erys yn y dol-dir.
17 A gwaith cyfiawnder fydd
heddwch; ïe, gweithred cyfiawnder
fydd llonyddwch, a dïogelwch, hyd
byth.
18 A'm pobl a drig mewn pres-
wylfa heddychlawn, ac mewn
anneddau dïogel, ac mewn gor-
phwysfäoedd llonydd:
19 Pan ddisgyno cenllysg *ar y* coed,
|| Neu, *yn isel.*
ac y gostynger y ddinas ||mewn lle
isel.

Cyn CRIST Cylch 713.

20 Gwŷn eich byd y rhai a hauwch
ger llaw pob dyfroedd, y rhai a
yrrwch draed yr ŷch a'r asyn *yno.*

PENNOD XXXIII.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion yr eglwys.* 13 *Rhagorfraint y duwiol.*

[a] pen. 21. 2. Hab. 2. 8. GWAE *di* [a] anrheithiwr, a thi
heb dy anrheithio; a *thi* an-
ffyddlawn, er na wnaed yn anffydd-
[b] Dat. 13. 10. lawn â thi: [b] pan ddarffo i ti an-
rheithio, y'th anrheithir; *a* phan
ddarffo i ti fod yn anffyddlawn,
byddant anffyddlawn i ti.
2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym;
wrthyt y disgwyliasom: bydd fraich
iddynt bob bore, a'n hiachawd-
wriaeth ninnau yn amser cystudd.
3 Wrth lais y twrf y gwibiodd y
bobl; wrth ymddyrchafu o honot
y gwasgarwyd y cenhedloedd.
4 A'ch yspail a gynhullir *fel* cyn-
hulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod
rhedyn y rhêd efe arnynt.
5 Dyrchafwyd yr ARGLWYDD;
canys preswylio y mae yn yr uchel-
der: efe a lanwodd Sïon o farn a
chyfiawnder.
6 A sicrwydd dy amserau, *a* nerth
iachawdwriaeth, fydd doethineb a
gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD *yw*
ei drysor ef.
‖ Neu, *cenhadon.* 7 Wele, eu ‖ rhai dewrion a
waeddant oddi allan: cenhadon
heddwch a wylant yn chwerw.
[c] Barn. 5. 6. 8 [c] Aeth y prif-ffyrdd yn ddi-
sathr, darfu cynniweirydd llwybr:
diddymmodd y cyfammod, dïystyr-
odd y dinasoedd, ni wnaeth gyfrif o
ddynion.
‖ Neu, *gwywodd.* 9 Galarodd *a* llesgâodd y ddaear;
cywilyddiodd Libanus, *a* ‖ thorrwyd
ef; Saron a aeth megis anialwch,
ysgydwyd Basan hefyd a Charmel.
10 Cyfodaf yn awr, medd yr AR-
GLWYDD: ymddyrchafaf weithian;
ymgodaf bellach.
[d] Ps. 7. 14. 11 [d] Chwi a ymddygwch us, *ac* a
esgorwch ar sofl; eich anadl *fel* tân
a'ch ysa chwi.
12 A'r bobloedd fyddant *fel* llosgfa
calch, *fel* drain wedi eu torri y llosg-
ir hwy yn tân.
13 ¶ Gwrandewch, belledigion,
yr hyn a wneuthum; a gwybydd-
wch, gymmydogion, fy nerth.
14 Pechaduriaid a ofnasant yn
Sïon, dychryn a ddaliodd y rhag-
rithwyr: pwy o honom a drig gyd
â'r tân ysol? pwy o honom a bres-
wylia gyd â llosgfeydd tragywyddol?
[e] Ps. 15. 2. a 24. 4. 15 [e] Yr hwn a rodia *mewn* cyf-
iawnder, ac a draetha uniondeb, a
‖ Neu, *twyll.* wrthyd elw ‖ trawsder, a ysgydwo
ei law rhag derbyn gwobr, a gauo
† Heb. *gwaed.* ei glust rhag clywed † celanedd, ac
a gauo ei lygaid rhag edrych ar
ddrygioni.
16 Efe a breswylia yr uchelderau;
cestyll y creigiau *fydd* ei ymddiff-
ynfa ef: ei fara a roddir iddo, ei
ddwfr *fydd* sicr.
† Heb. *dir y pellder.* 17 Dy lygaid a welant y brenhin
yn ei degwch: gwelant † y tir pell.
[f] 1 Cor. 1. 20. 18 Dy galon a fyfyria ofn; pa le
† Heb. *pwyswr?* *y mae* yr ysgrifenydd? [f] pa le *y mae*
y † trysorwr? pa le *y mae* rhifwr y
tyrau?

19 Ni [g] chei weled [h] pobl greu- [g] 2 Bren. 19. 32.
lawn, pobl o iaith ddyfnach nag a [h] Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.
ddeallech di, *neu* floesg dafod, *fel* [i] Ps. 46. 5. a 125. 1, 2.
na ddeallech.
20 Gwel, Sïon, dinas ein cyfar-
fod: dy lygaid a welant [i] Jerusa-
lem, y breswylfa lonydd, y babell
ni thynnir i lawr, *ac* ni syflir un o'i
hoelion byth, ac ni thorrir un o'i
rhaffau.
21 Eithr yr ARGLWYDD ardderchog
fydd yno i ni, yn fangre afonydd *a*
ffrydiau † llydain: y rhwyf-long nid † Heb. *ehang-lle,* neu, *ehang-law.*
â trwyddo, a llong odidawg nid â
drosto.
22 Canys yr ARGLWYDD *yw* ein
barnwr, yr ARGLWYDD *yw* ein
[k] deddfwr, yr ARGLWYDD *yw* ein [k] Iago 4. 12.
brenhin; efe a'n ceidw.
23 ‖ Gollyngasant dy raffau, ni ‖ Neu, *Gollyngwyd.*
chadarnhasant eu hwylbren yn
iawn, ni thaenasant yr hwyl; yna
y rhennir ysglyfaeth yspail fawr, y
cloffion a ysglyfaethant yr ysglyf-
aeth.
24 Ac ni ddywed y preswylydd,
Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y
bobl a drigant ynddi.

PENNOD XXXIV.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dïal ei eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynion hi.* 16 *Sicred yw y brophwydoliaeth.*

NESEWCH, genhedloedd, i
glywed, a gwrandewch, bobl-
oedd; gwrandawed y ddaear † ac † Heb. *a'i chyflawnder.*
oll y sydd ynddi, y byd a'i holl
gnwd.
2 Canys llidiowgrwydd yr AR-
GLWYDD *sydd* ar yr holl genhedl-
oedd, a'*i* sorriant ar eu holl luoedd
hwynt: difrododd hwynt, rhoddes
hwynt i'r lladdfa.
3 A'u lladdedigion a fwrir allan,
[a] a'u drewiant o'u celanedd a gyfyd [a] Joel 2. 20.
i fynu, y mynyddoedd hefyd a dodd-
ant o'u gwaed hwynt.
4 [b] Holl lu y nefoedd hefyd a [b] Ps. 102. 26.
ddattodir, [c] a'r nefoedd a blygir fel Ezec. 32. 7.
llyfr: a'i holl lu a syrth, fel y syrth- Joel 2. 31. a 3. 15.
iai deilen o'r winwydden, ac fel Matt. 24. 29.
[d] *ffigysen* yn syrthio oddi ar y 2 Petr 3. 10.
pren. [c] Dat. 6. 14.
5 Canys [e] fy nghleddyf a drochir [d] Dat. 6. 13.
yn y nefoedd: wele, [f] ar Edom y [e] Jer. 46. 10.
disgyn i farn, ac ar y bobl a ysgym- [f] Jer. 49. 7.
munais.
6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd
o waed, tewychodd gan frasder,
a chan waed ŵyn a bychod, gan
frasder arennau hyrddod: canys
[g] mae i'r ARGLWYDD aberth yn Bos- [g] pen. 63. 1. Seph. 1. 7.
rah, a lladdfa fawr yn nhir Edom.
7 A disgyn yr unicorniaid gyd â
hwynt, a'r bustych gyd â'r teirw,
a'u tir hwynt a feddwa o'u gwaed
hwynt, a'u llwch fydd tew o frasder.
8 Canys [h] diwrnod dïal yr AR- [h] pen. 63. 4.
GLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn
achos Sïon, *yw.*
9 [i] A'i hafonydd a droir yn bŷg, [i] Edrych Deut. 29. 23.
a'i llwch yn frwmstan, a'i daear yn
bŷg llosgedig:
10 Nis diffoddir nos na dydd; [k] Dat. 14. 11. a 18. 18. a 19. 3.
[k] ei mŵg a ddring byth: [l] o gen-
hedlaeth i genhedlaeth y diffaethir [l] Matt. 1. 4.
hi; ni *bydd* cynniweirydd trwyddi [m] pen. 14. 23.
byth bythoedd. Seph. 2. 14.
11 ¶ [m] Y pelican hefyd a'r draen- Dat. 18. 2.

Cyn CRIST Cylch 713.

og a'i meddianna; y dylluan a'r
gigfran a drigant ynddi; ac ⁿefe a
estyn arni linyn annhrefn, a meini
gwagedd.
12 Ei phendefigion hi a alwant
i'r frenhiniaeth, ond ni *bydd* yr un
yno, a'i holl dywysogion hi fyddant
ddiddym.
13 ᵒCyfyd hefyd *yn* ei phalasau
ddrain, danadl ‖ ac ysgall o fewn ei
cheurydd: a ᵖhi a fydd yn drigfa
dreigiau, yn gyntedd i †gywion yr
estrys.
14 Ac ‖anifeiliaid gwylltion yr
anialwch, a'r ‖cathod, a ymgyfar-
fyddant: yr ellyll a eilw ar ei gyf-
aill; yr ŵyll a orphwys yno hefyd,
ac a gaiff orphwysfa iddi.
15 Yno y nytha y dylluan, ac y
dodwa, ac y dëora, ac a gasgl yn ei
chysgod; y fylturiaid a ymgasglant
yno hefyd, pob un gyd â'i gymhar.
16 ¶ Ceisiwch allan o lyfr yr ARGLWYDD, a darllenwch; ni phalla
un o hyn, ni bydd un heb ei gym-
har; canys fy ngenau, efe a orchy-
mynodd, a'i yspryd, efe a'u casgl-
odd hwynt.
17 Efe hefyd a fwriodd y coel-
bren iddynt, a'i law ef a'i rhannodd
hi iddynt wrth linyn: meddiannant
hi hyd byth, a phreswyliant ynddi
o genhedlaeth i genhedlaeth.

ⁿ 2 Bren. 21. 13. Galar. 2. 8.
ᵒ Hos. 9. 6.
‖ Neu, *a mieri.*
ᵖ pen. 13. 21, &c.
† Heb. *ferched.*
‖ *Ziim.*
‖ *Iim.*

PENNOD XXXV.

1 *Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Crist.* 3 *Cysuro y gweiniaid trwy rinweddau a breiniau yr efengyl.*

ᵃ YR anialwch a'r anghyfanneddle
a lawenychant o'u plegid; y
diffaethwch hefyd a orfoledda, ac a
flodeua fel rhosyn.
2 ᵇGan flodeuo y blodeua, ac y
llawenycha hefyd â llawenydd ac â
chân: gogoniant Libanus a roddir
iddo, godidowgrwydd Carmel a
Saron: hwy a welant ogoniant yr
ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein
Duw ni.
3 ¶ ᶜCadarnhêwch y dwylaw llesg,
a chryfhêwch y gliniau gweiniaid.
4 Dywedwch wrth y rhai †ofnus
o galon, Ymgryfhêwch, nac ofnwch:
wele, eich Duw chwi a ddaw *â* dîal,
ie, Duw *â* thaledigaeth; efe a ddaw,
ac a'ch achub chwi.
5 ᵈYna yr agorir llygaid y deill-
ion, a ᵉchlustiau y byddarion a
agorir.
6 Yna ᶠy llamma y cloff fel hydd,
ac y cân ᵍtafod y mudan: canys
ʰdyfroedd a dyrr allan ⁱyn yr anial-
wch, ac afonydd yn y diffaethwch.
7 Y crasdir hefyd fydd yn llyn,
a'r tir sychedig yn ffynhonnau dyfr-
oedd; yn ᵏnhrigfa y dreigiau, a'u
gorweddfa, *y bydd* ‖ cyfle corsennau
a brwyn.
8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd;
a ffordd sanctaidd y gelwir hi: ˡyr
halogedig nid â ar hyd-ddi; canys
‖hi *a fydd* i'r rhai hynny: a rodio
y ffordd, pe *byddent* ynfydion, ni
chyfeiliornant.
9 ᵐNi bydd yno lew, a bwystfil
gormesol ni ddring iddi, *ac* nis ceir
yno; eithr y rhai gwaredol a rod-
iant *yno.*
10 A ⁿgwaredigion yr ARGLWYDD

ᵃ pen. 55. 12.
ᵇ pen. 32. 15.
ᶜ Job 4. 3, 4. Heb. 12. 12.
† Heb. *pryeur.*
ᵈ pen. 29. 18. a 32. 3, 4. a 42. 7. Matt. 9. 27, &c. a 11. 5. a 12. 22. a 20. 30, &c. a 21. 14. Ioan 9. 6, 7.
ᵉ Matt. 11. 5. Marc 7. 32, &c.
ᶠ Matt. 11. 5. a 15. 30. a 21. 14. Ioan 5. 8, 9. Act. 3. 2, &c. a 8. 7. a 14. 8, &c.
ᵍ Matt. 9. 32, 33. a 12. 22. a 15. 30.
ʰ Ioan 7. 38, 39.
ⁱ pen. 41. 18. a 43. 19.
ᵏ pen. 34. 13.
‖ Neu, *cyntedd.*
ˡ pen. 52. 1. Joel 3. 17. Dat. 21. 27.
‖ Neu, *efe a fydd gyd â'r rhai hynny.*
ᵐ Lef. 26. 6. pen. 11. 9.
ⁿ pen. 51. 11.

a ddychwelant, ac a ddeuant i Sïon
â chaniadau, ac â llawenydd tragy-
wyddol ar eu pen: goddiweddant
lawenydd a hyfrydwch, a ᵒchystudd
a galar a ffy ymaith.

ᵒ pen. 25. 8. Dat. 7. 17. a 21. 4.

PENNOD XXXVI.

1 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah.* 4 *Rabsaceh wedi ei anfon gan Senacherib, trwy resymmau cablaidd, yn ceisio gan y bobl droi oddi wrth Hezeciah.* 22 *Mynegi ei eiriau ef i Hezeciah.*

ᵃ AC yn y bedwaredd flwyddyn ar 713.
ddeg i'r brenhin Hezecïah, y
daeth Senacherib brenhin Assyria i
fynu yn erbyn holl gaerog ddinas-
oedd Judah, ac a'u goresgynodd
hwynt.
2 A brenhin Assyria a anfonodd 710.
Rabsaceh o Lachis i Jerusalem, at
y brenhin Hezecïah, â llu dirfawr.
Ac efe a safodd wrth bistyll y llyn
uchaf, ym mhrif-ffordd maes y
pannwr.
3 Ac aeth atto ef Elïacim mab
Hilcïah, yr hwn *oedd* benteulu, a
Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab
Asaph y cofiadur.
4 ¶ A dywedodd Rabsaceh wrth-
ynt, Dywedwch yn awr wrth Heze-
cïah, Fel hyn y dywed y brenhin
mawr, brenhin Assyria, Pa hyder
yw hwn yr ymddiriedi *ynddo?*
5 Dywedais, *meddi* (ond nid *yd-
ynt ond* †geiriau ofer) Cynghor a
nerth *sydd* ‖ *gennyf* i ryfel: ar bwy,
attolwg, yr hyderi, pan wyt yn
gwrthryfela i'm herbyn?
6 Wele, hyderaist ar ᵇy ffon gorsen
ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr
hon pwy bynnag a bwyso arni, hi a
â i gledr ei law ef, ac a dylla trwyddi:
felly *y mae* Pharaoh brenhin yr
Aipht i bawb a hyderant arno.
7 Ond os dywedi wrthyf, Yn yr
ARGLWYDD ein DUW yr ydym yn
ymddiried: onid efe *yw* yr hwn y
darfu i Hezecïah dynnu i lawr ei
uchelfëydd, a'i allorau, a dywedyd
wrth Judah a Jerusalem, O flaen yr
allor hon yr addolwch?
8 Ac yn awr dod wystlon, at-
tolwg, i'm harglwydd brenhin As-
syria, a mi a roddaf i ti ddwy fil o
feirch, os gelli di roddi rhai a
farchogo arnynt.
9 A pha fodd y troi di ymaith
wyneb un capten o'r gweision lleiaf
i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn
yr Aipht am gerbydau ac am farch-
ogion?
10 Ai heb yr ARGLWYDD y
daethum i fynu yr awr hon yn
erbyn y wlad hon i'w dinystrio? yr
ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf,
Dos i fynu yn erbyn y wlad hon, a
dinystria hi.
11 ¶ Yna y dywedodd Elïacim, a
Sebna, a Joah, wrth Rabsaceh,
Llefara, attolwg, wrth dy weision
yn Syriaeg; canys *yr ydym* ni yn *ei*
deall; ac na lefara wrthym yn iaith
yr Iuddewon, lle y clywo y bobl *sydd*
ar y mur.
12 ¶ Ond Rabsaceh a ddywed-
odd, Ai at dy feistr ac attat tithau
yr anfonodd fy meistr fi i lefaru y
geiriau hyn? onid at y dynion sydd
yn eistedd ar y mur *yr anfonodd fi,*

ᵃ 2 Bren. 18. 13, 17. 2 Chron. 32. 1.
† Heb. *gwefusau.*
‖ Neu, *raid.*
ᵇ Ezec. 29. 6, 7.

Cyn CRIST 710.

fel y bwyttâont eu tom eu hun, ac
yr yfont eu trwngc eu hun gyd â
chwi?
13 A safodd Rabsaceh, a gwaedd-
odd â llef uchel yn iaith yr Iuddew-
on, ac a ddywedodd, Gwrandewch
eiriau y brenhin mawr, brenhin As-
syria.
14 Fel hyn y dywed y brenhin,
Na thwylled Hezecïah chwi: canys
ni ddichon efe eich gwaredu chwi.
15 Ac na phared Hezecïah i chwi
ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan war-
edu a'ch gwared chwi, ni roddir y
ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.
16 Na wrandewch ar Hezecïah:
canys fel hyn y dywed brenhin As-
syria, Gwnewch †fwynder â mi, a († Heb. *fendith.*)
deuwch allan attaf, a bwyttêwch
bob un o'i winwydden ei hun, a
phob un *o'i* ffigysbren, ac yfed pawb
ddwfr ei ffynnon ei hun;
17 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn
chwi i wlad megis eich gwlad eich
hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a
gwinllannoedd.
18 *Gwyliwch* rhag i Hezecïah
eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr
ARGLWYDD a'n gwared ni. A wared-
odd un o dduwiau y cenhedloedd ei
wlad o law brenhin Assyria?
19 *Mae* duwiau Hamath ac Ar-
phad? *mae* duwiau Sepharfaim?
a waredasant hwy Samaria o'm
llaw i?
20 Pwy *sydd* ym mhlith holl
dduwiau y gwledydd hyn a'r a war-
edasant eu gwlad o'm llaw i, fel y
gwaredai yr ARGLWYDD Jerusalem
o'm llaw?
21 Eithr hwy a dawsant, ac nid
attebasant air iddo: canys gorchy-
myn y brenhin *oedd* hyn, gan ddy-
wedyd, Nac attebwch ef.
22 ¶ Yna y daeth Eliacim mab
Hilcïah, yr hwn *oedd* benteulu, a
Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab
Asaph y cofiadur, at Hezecïah a'u
dillad yn rhwygedig, ac a fynegas-
ant iddo eiriau Rabsaceh.

PENNOD XXXVII.

1 Hezecïah, yn ei dristwch, yn gyrru at Esaiah i gael ganddo weddïo drosto ef a'i bobl. 6 Esaiah yn eu cysuro hwy. 8 Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezecïah. 14 Gweddi Hezecïah. 21 Esaiah yn prophwydo balchder a chwymp Senacherib, a llwyddiant Sïon. 36 Angel yn lladd yr Assyriaid. 37 Lladd Senacherib yn Ninefeh gan ei feibion ei hun.

A [a]PHAN glybu y brenhin He- (a 2 Bren. 19. 1, &c.)
zecïah *hynny*, efe a rwygodd
ei ddillad, ac a ymwisgodd mewn
sach-lïan, ac a aeth i dŷ yr AR-
GLWYDD.
2 Ac a anfonodd Eliacim y pen-
teulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a
henuriaid yr offeiriaid, wedi ym-
wisgo mewn sach-lïan, at Esaiah y
prophwyd mab Amos.
3 A hwy a ddywedasant wrtho,
Fel hyn y dywedodd Hezecïah,
Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a
‖chabledd, *yw* y dydd hwn: canys y (‖ Neu, *chyffro.*)
plant a ddacthant hyd yr enedig-
aeth, ond nid *oes* grym i esgor.
4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD
dy DDUW eiriau Rabsaceh, yr hwn a
anfonodd brenhin Assyria ei feistr
i gablu y DUW byw, ac y cerydda efe
y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy
DDUW: am hynny dyrcha *dy* weddi
dros y gweddill *sydd* i'w gael.
5 Felly gweision y brenhin Heze-
cïah a ddaethant at Esaiah.
6 ¶ A dywedodd Esaiah wrthynt,
Fel hyn y dywedwch wrth eich
meistr, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Nac ofna y geiriau a
glywaist, *trwy* y rhai y cablodd
gweision brenhin Assyria fi.
7 Wele fi yn rhoddi ‖arno ef (‖ Neu, *ynddo ef ysbryd.*)
wynt, ac efe a glyw swn, ac a
ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd
iddo syrthio gan y cleddyf yn ei
wlad ei hun.
8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh,
ac a gafodd frenhin Assyria yn
rhyfela yn erbyn Libnah: canys
efe a glywsai ddarfod iddo fyned o
Lachis.
9 Ac efe a glywodd *son* am Tir-
hacah brenhin Ethiopia, gan ddy-
wedyd, Efe a aeth allan i ryfela â
thi. A phan glywodd *hynny*, efe a
anfonodd genhadau at Hezecïah,
gan ddywedyd,
10 Fel hyn y dywedwch wrth
Hezecïah brenhin Judah, gan ddy-
wedyd, Na thwylled dy DDUW di,
yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo,
gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem
yn llaw brenhin Assyria.
11 Wele, ti a glywaist yr hyn a
wnaeth brenhinoedd Assyria i'r
holl wledydd, gan eu difrodi hwynt;
ac a waredir di?
12 A waredodd duwiau y cen-
hedloedd hwynt, y rhai a ddarfu
i'm tadau eu dinystrio, *sef* Gozan,
a Haran, a Reseph, a meibion
Eden, y rhai *oedd* o fewn Telassar?
13 *Mae* brenhin [b]Hamath, a bren- (b Jer. 49. 23.)
hin Arphad? a brenhin dinas Seph-
arfaim, Hena ac Ifah?
14 ¶ A chymmerth Hezecïah y
llythyr o law y cenhadau, ac a'i
darllenodd; a Hezecïah a aeth i
fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'i lled-
odd ger bron yr ARGLWYDD.
15 A Hezecïah a weddïodd at yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd,
16 ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel, yr hwn wyt yn trigo *rhwng*
y cerubiaid, ti ydwyt DDUW, *ie,*
tydi yn unig, i holl deyrnasoedd y
ddaear: ti a wnaethost y nefoedd
a'r ddaear.
17 Gogwydda, ARGLWYDD, dy glust,
a gwrando; agor dy lygaid, AR-
GLWYDD, ac edrych: gwrando hefyd
holl eiriau Senacherib, yr hwn a
anfonodd i ddifenwi y DUW byw.
18 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i fren-
hinoedd Assyria ddifa yr holl †gen- († Heb. *diroedd.*)
hedloedd a'u gwledydd,
19 A rhoddi eu duwiau hwy yn
tân: canys nid *oeddynt* hwy dduw-
iau, ond gwaith dwylaw dyn, *o*
goed a maen: am hynny y dinystr-
iasant hwynt.
20 Yr awr hon gan hynny, O AR-
GLWYDD ein DUW, achub ni o'i law
ef; fel y gwypo holl deyrnasoedd y
ddaear mai ti *yw* yr ARGLWYDD,
tydi yn unig.

Cyn CRIST 710.

21 ¶ Yna Esaiah mab Amos a
anfonodd at Hezecïah, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed Ar-
glwydd Dduw Israel, O herwydd
i ti weddïo attaf fi yn erbyn Se-
nacherib brenhin Assyria:
22 Dyma y gair a lefarodd yr Ar-
glwydd yn ei erbyn ef, Y forwyn
merch Sïon a'th ddirmygodd, *ac*
a'th watwarodd: merch Jerusalem
a ysgydwodd ben ar dy ol.
23 Pwy a ddifenwaist ac a gebl-
aist? ac yn erbyn pwy y dyrchef-
aist *dy* lef, ac y cyfodaist yn uchel
dy lygaid? yn erbyn Sanct Israel.
24 Trwy law dy weision y ceblaist
yr Arglwydd, ac y dywedaist, A
lliaws fy ngherbydau y daethum i
fynu i uchelder y mynyddoedd, *i*
ystlysau Libanus; a mi a dorraf
uchelder ei gedrwydd, *a'i* ddewis
ffynnidwydd; âf hefyd i'w gwrr
‖ Carmel. uchaf, *ac i* goed ‖ ei ddol-dir.
25 Myfi a gloddiais, ac a yfais
ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd
y sychais holl afonydd y gwarchae-
edig.
‖ 2 Bren. 19. 25. 26 ‖ Oni chlywaist wneuthur o
honof hyn er ys talm, a'i lunio er y
‖ Neu, *a ddygwn hynny yn awr i'w ddistrywio, a dinasoedd caerog i fod yn garnedd-au, &c.* dyddiau gynt? ‖ yn awr y dygais
hynny i ben, fel y byddit i ddistryw-
io dinasoedd caerog *yn* garneddau
dinystriol.
27 Am hynny eu trigolion yn
gwttoglaw a ddychrynwyd ac a
gywilyddiwyd: oeddynt *megis*
gwellt y maes, fel gwŷrdd-lysiau, a
glas-wellt ar bennau *tai*, neu *ŷd*
wedi deifio cyn addfedu.
28 Dy eisteddiad hefyd, a'th fyn-
ediad allan, a'th ddyfodiad i mewn,
a adnabûm, a'th gynddeiriowg-
rwydd i'm herbyn.
29 Am i ti ymgynddeiriogi i'm
herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i
e pen. 30. 28. Ezec. 38. 4. fynu i'm clustiau; am hynny e y
rhoddaf fy mâch yn dy ffroen di,
a'm ffrwyn yn dy weflau, ac a'th
ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd
ag y daethost.
30 A hyn *fydd* yn arwydd i ti,
Hezecïah: Y flwyddyn *hon* y
bwyttêi a dyfo o hono ei hun; ac
yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn
y drydedd flwyddyn hauwch a
medwch, plennwch winllannoedd
hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth
hwynt.
31 A'r gweddill o dŷ Judah, *yr
hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith
i waered, ac a ddwg ffrwyth i fynu.
32 Canys gweddill a â allan o Je-
rusalem, a'r rhai dïangol o fynydd
d 2 Bren. 19. 21. pen. 9. 7. Sïon: d zêl Arglwydd y lluoedd a
wna hyn.
33 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd am frenhin Assyria,
Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac nid
ergydia efe saeth yno; hefyd ni
ddaw o'i blaen â tharian, ac ni fwrw
glawdd i'w herbyn.
34 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth
y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r
ddinas hon, medd yr Arglwydd.
c 2 Bren. 20. 6. 35 Canys mi c a ddiffynnaf y ddi-
nas hon, i'w chadw hi er fy mwyn
fy hun, ac er mwyn Dafydd fy
ngwas.

Cyn CRIST 710.

36 ¶ Yna yr aeth f angel yr Ar-
glwydd, ac a darawodd y'ngwersyll
yr Assyriaid gant a phedwar ugain
a phump o filoedd: a phan gyfod- f 2 Bren. 19. 35.
asant yn fore drannoeth, wele hwynt
oll yn gelaneddau meirwon.
37 ¶ Felly Senacherib brenhin
Assyria a ymadawodd, ac a aeth,
ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn
Ninefeh.
38 ¶ A bu, fel yr ydoedd efe yn
addoli yn nhŷ Nisroch ei dduw, i
Adrammelech a Sarcser ei feibion,
ei daraw ef â'r cleddyf; a hwy a
ddïangasant i wlad † Armenia. Ac † Heb. *Ararat.*
Esarhadon ei fab a deyrnasodd yn
ei le ef.

PENNOD XXXVIII.

1 *Hezecïah, wedi cael eennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei einioes.* 8 *Yr haul yn myned ddeg o raddau yn ei ol, yn argoel o'r addewid honno.* 9 *Cân dïolch Hezecïah.*

YN a y dyddiau hynny y clafych- 713.
odd Hezecïah hyd farw. Ac a 2 Bren. 20. 1. 2 Chron. 32. 24.
Esaiah y prophwyd mab Amos a
ddaeth atto ef, ac a ddywedodd
wrtho, Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd, † Trefna dy dŷ; canys † Heb. *Dod orchymyn am dy dŷ.*
marw fyddi, ac ni byddi byw.
2 Yna Hezecïah a droes ei wyneb
at y pared, ac a weddïodd at yr
Arglwydd.
3 A dywedodd, Attolwg, Ar-
glwydd, cofia yr awr hon i mi rodio
ger dy fron di mewn gwirionedd ac
â chalon berffaith, a gwneuthur o
honof yr hyn *oedd* dda yn dy olwg.
A Hezecïah a wylodd âg wylofain
mawr.
4 ¶ Yna y bu gair yr Arglwydd
wrth Esaiah, gan ddywedyd,
5 Dos a dywed wrth Hezecïah,
Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw
Dafydd dy dad, Clywais dy weddi
di, gwelais dy ddagrau; wele, mi a
chwanegaf at dy ddyddiau di bym-
theng mlynedd.
6 Ac o law brenhin Assyria y'th
waredaf di a'r ddinas: a mi a ddi-
ffynnaf y ddinas hon.
7 A hyn *fydd* i ti yn arwydd oddi
wrth yr Arglwydd, y gwna yr Ar-
glwydd y gair hwn a lefarodd;
8 Wele fi yn dychwelyd cysgod y
graddau, yr hwn a ddisgynodd † yn † Heb. *y'ngraddau.*
neial Ahaz gyd â'r haul, ddeg o
raddau yn ei ol. Felly yr haul a
ddychwelodd ddeg o raddau, ar hyd
y graddau y disgynasai *ar hyd-
ddynt.*
9 ¶ Ysgrifen Hezecïah brenhin
Judah, pan glafychasai, a byw o
hono o'i glefyd.
10 Myfi a ddywedais yn nhorriad
fy nyddiau, Af i byrth y bedd;
difuddiwyd fi o weddill fy mlynydd-
oedd.
11 Dwyedais, Ni chaf weled yr
Arglwydd Ior b yn nhir y rhai b Ps. 27. 13. a 116. 9.
byw: ni welaf ddyn mwyach ym
mysg trigolion y byd.
12 c Fy ‖ nhrigfa a aeth, ac a sym- c Job 7. 6.
mudwyd oddi wrthyf fel lluest bu- ‖ Neu, *oes*
gail: torrais ymaith fy hoedl megis ‖ Neu, *oddi wrth yr eddi.*
gwehydd; ‖ â nychdod y'm tyrr
ymaith: o ddydd hyd nos y gwnei
ben am danaf.

Cyn CRIST 713.

13 Cyfrifais hyd y bore, *mai* megis llew y dryllia efe fy holl esgyrn: o ddydd hyd nos y gwnei ddiben arnaf.

14 Megis garan *neu* wennol, felly trydar a wneuthum; [d] griddfenais megis colommen; fy llygaid a ddyrchafwyd i fynu: O ARGLWYDD, gorthrymmwyd fi; esmwythâ arnaf.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac efe a'i gwna: mi a gerddaf yn araf fy holl flynyddoedd yn chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, trwy y *pethau* hyn yr ydys yn byw, ac yn yr holl *bethau* hyn *y mae* bywyd fy yspryd i; felly yr iachêi, ac y bywhêi fi.

17 Wele ‖ yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond † o gariad ar fy enaid y gwaredaist *ef* o bwll llygredigaeth: canys ti a deflaist fy holl bechodau o'r tu ol i'th gefn.

18 Canys [e] y bedd ni'th fawl di, angau *ni*'th glodfora: y rhai sydd yn disgyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel *yr wyf* fi heddyw: y tad a hysbysa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr ARGLWYDD *sydd* i'm cadw: am hynny y canwn fy nghaniadau, holl ddyddiau ein heinioes, yn nhŷ yr ARGLWYDD.

21 Canys [f] Esaiah a ddywedasai, Cymmerant swp o ffigys, a rhwymant yn blastr ar y cornwyd, ac efe a fydd byw.

22 A dywedasai Hezecïah, Pa arwydd fydd y caf fyned i fynu i dŷ yr ARGLWYDD?

[d] pen. 59. 11.
‖ Neu, *ar fy heddwch.*
† Heb. *ceraist fy enaid o bwll llygred,* &c.
[e] Ps. 6. 5. a 30. 9. a 88. 11. a 115. 17.
[f] 2 Bren. 20. 7.

PENNOD XXXIX.

1 *Merodach-baladan yn anfon i gmweled â Hezecïah o herwydd y rhyfeddod, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i drysorau ef:* 3 *ac Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caeth-glud i Babilon.*

YN [a] yr amser hwnnw Merodachbaladan, mab Baladan, brenhin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezecïah: canys efe a glywsai ei fod ef yn glaf, a'i fyned yn iach.

2 A Hezecïah a lawenychodd o'u herwydd hwynt, ac a ddangosodd iddynt ‖ dŷ ei drysorau, yr arian, a'r aur, a'r llysieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei ‖ arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei drysorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r nas dangosodd Hezecïah iddynt.

3 ¶ Yna y daeth Esaiah y prophwyd at y brenhin Hezecïah, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat? A dywedodd Hezecïah, O wlad bell y daethant attaf fi, *sef* o Babilon.

4 Yntau a ddywedodd, Beth a welsant hwy yn dy dŷ di? A dywedodd Hezecïah, Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welsant: nid oes dim yn fy nhrysorau a'r nas dangosais iddynt.

5 Yna Esaiah a ddywedodd wrth Hezecïah, Gwrando air ARGLWYDD y lluoedd.

6 Wele y dyddiau yn dyfod, pan ddygir i Babilon yr hyn oll *sydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynnilodd dy dadau di hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr ARGLWYDD.

7 Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *sef* y rhai a genhedli, fel y byddont ystafellyddion yn llys brenhin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezecïah wrth Esaiah, Da *yw* gair yr ARGLWYDD, yr hwn a leferaist. Dywedodd hefyd, Canys bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

Cylch 712.
[a] 2 Bren. 20. 12, &c.
‖ Neu, *ei lysieu-dy.*
‖ Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*
712.

Cyn CRIST 712.
Cyflawnwyd, Dan. 1. 2, 3, 7.

PENNOD XL.

1 *Cyhoeddi yr efengyl.* 3 *Pregeth Ioan fedyddiwr,* 9 *a'r apostolion.* 12 *Y prophwyd, trwy ddangos fod Duw yn hollalluog,* 18 *ac nad oes dim cyffelyb na chyfartal iddo,* 26 *yn cysuro y bobl.*

CYSURWCH, cysurwch fy mhobl, medd eich DUW.

2 Dywedwch ‖ wrth fodd calon Jerusalem, llefwch wrthi hi, gyflawni ei ‖ milwriaeth, ddilêu ei hanwiredd: o herwydd derbyniodd o law yr ARGLWYDD [a] yn ddauddyblyg am ei holl bechodau.

3 ¶ [b] Llef un yn llefain yn yr anialwch, [c] Parottôwch ffordd yr ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n DUW ni yn y diffaethwch.

4 Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a ostyngir: y gŵyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd.

5 A gogoniant yr ARGLWYDD a ddatguddir, a phob cnawd ynghyd a'i gwel; canys genau yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*

6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda. Yntau a ddywedodd, Beth a waeddaf? [d] Pob cnawd sydd wellt, a'i holl odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.

7 Gwywa y gwelltyn, syrth y blodeuyn; canys yspryd yr ARGLWYDD a chwythodd arno: gwellt yn ddiau *yw* y bobl.

8 Gwywa y gwelltyn, syrth y blodeuyn; ond [e] gair ein DUW ni a saif byth.

9 ¶ Dring rhagot, yr ‖ efengyles Sïon, i fynydd uchel; dyrchafa dy lef trwy nerth, O efengyles Jerusalem: dyrchafa, nac ofna; dywed wrth ddinasoedd Judah, Wele eich DUW chwi.

10 Wele yr Arglwydd DDUW a ddaw ‖ yn erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha drosto: wele [f] ei wobr gyd âg ef, a'i ‖ waith o'i flaen.

11 [g] Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y casgl ei ŵyn, ac a'u dwg yn ei fynwes, *ac* a goledda y ‖ mammogiaid.

12 ¶ [h] Pwy a fesurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymhwysodd bridd y ddaear mewn mesur, ac a bwysodd y mynyddoedd mewn pwysau, a'r bryniau mewn cloriannau?

13 [i] Pwy a gyfarwyddodd yspryd yr ARGLWYDD, ac yn wr o'i gynghor a'i cyfarwyddodd ef?

14 A phwy yr ymgynghorodd efe, ïe, *pwy* † a'i cyfarwyddodd, ac a'i dysgodd yn llwybr barn, ac a ddysg-

Cylch 712.
‖ Neu, *yn gysurus wrth Jerusalem.*
‖ Neu, *hamser nodedig.*
[a] Edrych pen. 61. 7.
[b] Mat. 3. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.
[c] Mal. 3. 1.
[d] Job 14. 2. Ps. 90. 5. a 102. 11. a 103. 15. Iago 1. 10. 1 Petr 1. 24.
[e] Job 12. 34. 1 Petr 1. 25.
‖ Neu, *hon wyt yn efengylu i Sïon,* &c.
‖ Neu, *â llaw gadarn.*
[f] pen. 62. 11.
‖ Neu, *dâl am ei waith.*
[g] pen. 40. 10. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
‖ Neu, *cyfebron.*
[h] Diar. 30. 4.
[i] Job 21. 22. a 36. 22, 23. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
† Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*

Cyn CRIST Cylch 712.

odd iddo wybodaeth, ac a ddangos-
odd iddo ffordd dealldwriaeth?
15 Wele, y cenhedloedd a gyfrif-
wyd fel defnyn o gelwrn, ac fel
mân-lwch y cloriannau; wele, fel
brycheuyn y cymmer efe yr ynys-
oedd i fynu.
16 Ac nid digon Libanus i gyn-
neu *tân;* nid digon ei fwystfilod
chwaith yn boeth-offrwm.
17 Yr holl genhedloedd *ydynt*
megis *k* diddym ger ei fron ef; yn
llai nâ dim, ac *nâ* gwagedd, y cyfrif-
wyd hwynt || ganddo.
18 ¶ *l* I bwy gan hynny y cyffelyb-
wch DDUW? a pha ddelw a osodwch
iddo?
19 *m* Y crefftwr a dawdd gerf-
ddelw, a'r eurych a'i gorcura, ac a
dawdd gadwyni arian.
20 Yr hwn *sydd* dlawd ei offrwm
a ddewis bren ni phydra; efe a gais
atto saer cywraint, i barottôi cerf-
ddelw *yr hon* ni syfl.
21 Oni wybuoch? oni chlywsoch?
oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad?
oni ddeallasoch er seiliad y ddaear?
22 *Efe* sydd yn eistedd ar am-
gylchoedd y ddaear, a'i thrigolion
sydd fel locustiaid; *n* yr hwn a
daena y nefoedd fel llenn, ac a'i
lleda fel pabell i drigo *ynddi:*
23 *o* Yr hwn a wna lywodraethwyr
yn ddiddym; fel gwagedd y gwna
efe farnwyr y ddaear.
24 Ië, ni phlennir hwynt, nis
heuir chwaith; ei foncyff hefyd
ni wreiddia yn y ddaear: ac efe a
chwŷth arnynt, a hwy a wywant, a
chorwynt a'u dwg hwynt ymaith fel
sofl.
25 I bwy gan hynny y'm cy-
ffelybwch, ac y'm cystedlir, medd y
Sanct?
26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu,
ac edrychwch pwy a grëodd *y rhai*
hyn, a ddwg eu llu hwynt allan
mewn rhifedi: *p* efe a'u geilw hwynt
oll wrth eu henwau; gan amlder
ei rym *ef,* a'i gadarn allu, ni phalla
un.
27 Paham y dywedi, Jacob, ac y
lleferi, Israel, Cuddiwyd fy ffordd
oddi wrth yr ARGLWYDD, a'm barn
a aeth heibio i'm Duw?
28 ¶ Oni wyddost, oni chlywaist,
na ddiffygia ac na flina Duw tragy-
wyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawd-
wr cyrrau y ddaear? *q* ni ellir
chwilio allan ei synwyr ef.
29 Yr hwn a rydd nerth i'r diffyg-
iol, ac a amlhâ gryfder i'r dirym.
30 Canys yr ieuengetid a ddiffygia
ac a flina, a'r gwŷr ieuainge gan
syrthio a syrthiant:
31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr
ARGLWYDD *r* a †adnewyddant *eu*
nerth; ehedant fel eryrod; rhed-
ant ac ni flinant; rhodiant ac ni
ddiffygiant.

k Dan. 4. 35.
|| *wrtho.*
l pen. 46. 5. Act. 17. 29.
m pen. 41. 6. a 44. 12. Jer. 10. 3.
n Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 44. 24. Jer. 10. 12.
o Job 12. 21. Ps. 107. 40.
p Ps. 147. 4.
q Ps. 147. 5.
r Ps. 103. 5.
† Heb. *newidiant.*

PENNOD XLI.

1 Duw yn ym-ymliw â'i bobl, ynghylch ei drugareddau i'w eglwys, 10 a'i addewidion; 21 ac y'nghylch oferedd delwau ac eilunod.

DISTEWCH, ynysoedd, ger fy
mron; adnewydded y cenhedl-
oedd *eu* nerth: deuant yn nês, yna
llefarant; cyd-nesâwn i farn.
2 Pwy a gyfododd †y cyfiawn o'r
dwyrain, a'i galwodd at ei droed,
a a roddodd y cenhedloedd o'i flaen
ef, ac a wnaeth *iddo* lywodraethu
ar frenhinoedd? efe a'*u* rhoddodd
hwynt fel llwch i'w gleddyf, *ac* fel
sofl gwasgaredig i'w fwa ef.
3 Y mae efe yn eu herlid hwynt,
ac yn myned †yn ddïogel; *ar hyd*
llwybr ni cherddasai efe â'i draed.
4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth
hyn, gan alw y cenhedlaethau o'r
dechreuad? Myfi yr ARGLWYDD *b* y
cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd â'r
diweddaf.
5 Yr ynysoedd a welsant, ac a
ofnasant; eithafoedd y ddaear a
ddychrynasant, a nesasant, ac a
ddaethant.
6 *c* Pob un a gynnorthwyodd ei
gymmydog, ac a ddywedodd wrth
ei frawd, Ymgryfhâ.
7 Felly y saer a gysurodd || yr
eurych, *a*'r morthwyliwr yr hwn
oedd yn taro ar yr eingion, || gan
ddywedyd, *Y mae* yn barod i'w
asio; ac efe a'i sicrhâodd â hoelion,
fel nad ysgogir.
8 Eithr ti, Israel, fy ngwas *ydwyt*
ti, Jacob yr hwn a *d* etholais, had
Abraham fy *e* anwylyd.
9 *Ti* yr hwn a gymmerais o
eithafoedd y ddaear, ac y'th elwais
oddi wrth ei phendefigion, ac y dy-
wedais wrthyt, Fy ngwas *wyt* ti;
dewisais di, ac ni'th wrthodais.
10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf*
fi gyd â thi: na lwfrhâ; canys myfi
yw dy DDUW: cadarnhâf di, cyn-
northwyaf di hefyd, a chynhaliaf di
â deheulaw fy nghyfiawnder.
11 Wele, *f* cywilyddir a gwarad-
wyddir *y rhai* oll a lidiasent wrthyt:
† dy wrthwynebwyr a fyddant megis
diddym, ac a ddifethir.
12 Ti a'u ceisi, ac nis cei hwynt,
sef †y dynion a ymgynhenasant â
thi: †y gwŷr a ryfelant â thi fydd-
ant megis diddym, a megis peth
heb ddim.
13 Canys myfi yr ARGLWYDD dy
DDUW a ymaflaf yn dy ddeheulaw,
a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi
a'th gynnorthwyaf.
14 Nac ofna, di bryf Jacob, gwŷr
Israel; myfi a'th gynnorthwyaf,
medd yr ARGLWYDD, a'th wared-
ydd, Sanct Israel.
15 Wele, *g* gosodaf di yn fenn-
ddyrnu newydd †ddanheddog; y
mynyddoedd a ddyrni ac a feli,
gosodi hefyd y bryniau fel || mwlwg.
16 Nithi hwynt, a'r gwynt a'u dwg
ymaith, a'r corwynt a'u gwasgar
hwynt: a thi a lawenychi yn yr AR-
GLWYDD, yn Sanct Israel y gorfol-
eddi.
17 *Pan* geisio y trueiniaid a'r
tlodion ddwfr, ac nis *cânt; pan*
ballo eu tafod o syched, myfi yr AR-
GLWYDD a'u gwrandawaf hwynt, *myfi*
Duw Israel nis gadawaf hwynt.
18 *h* Agoraf afonydd ar leoedd
uchel, a ffynhonnau y'nghanol y
dyffrynoedd: gwnaf *i* y diffaeth-
wch yn llyn dwfr, a'r crasdir yn
ffrydiau dyfroedd.
19 Gosodaf yn yr anialwch y

Cyn CRIST Cylch 712.
† Heb. *gyfiawnder.*
a Edrych Gen. 14. 14, &c.
† Heb. *mewn heddwch.*
b pen. 43. 10. a 44. 6. a 48. 12. Dat. 1. 17. a 22. 13.
c pen. 40. 19. a 42. 12.
|| Neu, *y rhoddwr.*
|| Neu, *gan ddywedyd am yr asiad, Da yw.*
d Deut. 7. 6. a 10. 15. a 14. 2. Ps. 135. 4. pen. 43. 1. a 44. 1.
e 2 Chron. 20. 7. Iago 2. 23.
f Exod. 23. 22. pen. 45. 24. a 60. 12. Zech. 12. 3.
† Heb. *gwŷr dy gynnen.*
† Heb. *gwŷr dy ymryson.*
† Heb. *gwŷr dy ryfel.*
g Mic. 4. 13. 2 Cor. 10. 4, 5.
† Heb. *safnog.*
|| Neu, *us.*
h pen. 35. 6, 7. a 43. 19. a 44. 3.
i Ps. 107. 35.

Cyn CRIST Cylch 712.

cedrwydd, sittah, myrtwydd, ac
olew-wydd; gosodaf yn y diffaeth-
wch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren
box ynghyd;
20 Fel y gwelont, ac y gwybydd-
ont, ac yr ystyriont, ac y deallont
ynghyd mai llaw yr ARGLWYDD a
wnaeth hyn, a Sanct Israel a'i
crëodd.
21 Deuwch yn nês â'ch cwyn,
medd yr ARGLWYDD; dygwch eich
rhesymmau cadarnaf medd bren-
hin Jacob.
22 [k]Dygant *hwynt* allan, a myneg-
ant i ni y pethau a ddigwyddant:
mynegwch y pethau gynt beth *yd-*
ynt, fel † yr ystyriom, ac y gwypom
eu diwedd hwynt; neu traethwch i
ni y pethau a ddaw.
23 Mynegwch y pethau a ddaw ar
ol *hyn*, fel y gwypom mai duwiau
ydych chwi; [l]gwnewch hefyd dda
neu ddrwg, fel y synno arnom, ac y
gwelom ynghyd.
24 Wele [m]peth heb ddim *ydych*
chwi, a'ch gwaith sydd ‖ ddiddym:
ffiaidd *yw y gwr* a'ch dewiso chwi.
25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac
efe a ddaw: o gyfodiad haul y
geilw efe ar fy enw; ac efe a ddaw
ar dywysogion fel *ar* glai, ac fel y
sathr crochenydd bridd.
26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad,
fel y gwybyddom? ac ym mlaen
llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw?*
nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha
chwaith, ac nid *oes* a glyw eich
ymadroddion.
27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sïon,
Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd
efengylwr i Jerusalem.
28 Canys edrychais, ac nid *oedd*
neb, ïe, yn eu plith, ac nid *oedd*
gynghorwr, pan ofynais iddynt, a
fedrai † atteb gair.
29 Wele, hwynt oll *ydynt* wagedd;
a'u gweithredoedd yn ddiddym:
gwynt a gwagedd *yw* eu tawdd-
ddelwau.

[k] pen. 45. 21.
† Heb. *y gosodom ein calon* arnynt.
[l] Jer. 10. 5.
[m] pen. 44. 9. 1 Cor. 8. 4.
‖ Neu, *waeth na'r eiddo gwiber.*
† Heb. *ddychwelyd.*

PENNOD XLII.

1 *Swydd Crist, ynghyd â'i larieidd-dra a'i ddianwadalwch.* 5 *Addewid Duw iddo ef.* 10 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei efengyl:* 17 *ac yn beio ar y bobl am eu hanghrediniaeth.*

Cylch 712.

WELE [a]fy ngwas, yr hwn yr
ydwyf yn ei gynnal; fy
etholedig, *i'r hwn* y mae fy enaid
[b]yn foddlawn: [c]rhoddais fy ysbryd
arno; efe a ddwg allan farn i'r
cenhedloedd.
2 Ni waedda, ac ni ddyrchafa, ac
ni phair glywed ei lef yn yr heol.
3 Ni ddryllia gorsen ysig, ac ni
ddiffydd lin yn ‖ mygu: efe a ddwg
allan farn at wirionedd.
4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna,
hyd oni osodo farn ar y ddaear; yr
ynysoedd hefyd a ddisgwyliant am
ei gyfraith ef.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; [d]creawdydd y
nefoedd a'i hestynydd; lledydd y
ddaear a'i chnwd; rhoddydd anadl
i'r bobl arni, ac yspryd i'r rhai a
rodiant ynddi:
6 Myfi yr ARGLWYDD a'th elwais
mewn cyfiawnder, ac ymaflaf yn
dy law, [e]cadwaf di hefyd, a rhodd-
af di yn gyfammod pobl, ac [f]yn
oleuni Cenhedloedd;
7 [g]I agoryd llygaid y deillion, i
ddwyn allan y carcharor o'r carch-
ar, *a'r* rhai a eisteddant *mewn*
[h]tywyllwch o'r carchardy.
8 Myfi *yw* yr ARGLWYDD; dyma
fy enw: [i]a'm gogoniant ni roddaf
i arall, na'm mawl i ddelwau cerf-
iedig.
9 Wele y pethau o'r blaen a
ddaethant i ben, a mynegi yr ydwyf
fi bethau newydd; tracthaf *hwy* i
chwi cyn eu tarddu allan.
10 [k]Cenwch i'r ARGLWYDD gân
newydd, *a'i* fawl ef o eithaf y ddaε-
ar; y rhai a ddisgynwch i'r môr,
† ac sydd ynddo; yr ynysoedd a'u
trigolion.
11 Y diffaethwch a'i dinasoedd,
dyrchafant *eu llef*, y maes-drefi a
breswylia Cedar; caned preswyl-
wyr y graig, bloeddiant o ben y
mynyddoedd.
12 Rhoddant ogoniant i'r AR-
GLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr
ynysoedd.
13 Yr ARGLWYDD a â allan fel
cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddig-
edd; efe a waedda, ïe, efe a rua;
ac a † fydd trech na'i elynion.
14 Tewais er ys talm, distewais,
ymatteliais; llefaf fel gwraig yn
esgor, difwynaf, a † difethaf ar un-
waith.
15 Mi a wnaf y mynyddoedd a'r
bryniau yn ddiffaethwch, a'u holl
wellt a wywaf; ac a wnaf yr afon-
ydd yn ynysoedd; a'r llynnoedd a
sychaf.
16 Arweiniaf y deilliaid ar hyd
ffordd nid adnabuant; a gwnaf
iddynt gerdded ar hyd llwybrau
nid adnabuant; gwnaf dywyllwch
yn oleuni o'u blaen hwynt, a'r peth-
au ceimion yn uniawn. Dyma y
pethau a wnaf iddynt, ac nis gad-
awaf hwynt.
17 ¶ [l]Troir yn eu hol, *a* llwyr-
waradwyddir y rhai a ymddiriedant
mewn delwau cerfiedig, y rhai a
ddywedant wrth y delwau tawdd,
Chwi *yw* ein duwiau ni.
18 O fyddariaid, gwrandewch; a'r
deillion, edrychwch i weled.
19 [m]Pwy *sydd* ddall ond fy ngwas
i? neu fyddar fel fy nghennad a
anfonais? pwy mor ddall a'r per-
ffaith, a dall fel gwas yr ARGLWYDD?
20 *Er* gweled llawer, [n]etto nid
ystyri; *er* agoryd clustiau, etto ni
wrendy.
21 Yr ARGLWYDD sydd foddlawn
er mwyn ei gyfiawnder, efe a fawrhâ
y gyfraith, ac a'*i* gwna yn anrhyd-
eddus.
22 Etto dyma bobl a yspeiliwyd,
ac a anrheithiwyd: ‖ hwy a fagl-
wyd oll mewn tyllau, mewn carch-
ardai hefyd y cuddiwyd hwynt:
y maent yn yspail, ac heb wared-
ydd; yn † anrhaith, ac heb a ddy-
wedai, Dyro yn ei ol.
23 Pwy o honoch a wrendy hyn?
pwy a ystyr, ac a glyw erbyn † yr
amser a ddaw?
24 Pwy a roddes Jacob yn an-

[a] pen. 49. 3. Matt. 12. 18.
[b] Matt. 3. 17. a 17. 5. Eph. 1. 6.
[c] pen. 11. 2. Ioan 3. 34.
‖ Neu, *yn llosgi yn dywyll.*
[d] pen. 44. 24. Zech. 12. 1.

Cyn CRIST Cylch 712.

[e] pen. 49. 8.
[f] pen. 49. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47.
[g] pen. 35. 5. a 61. 1. Luc 4. 18. Heb. 2. 14, 15.
[h] pen. 9. 2.
[i] pen. 48. 11.
[k] Ps. 33. 3. a 40. 3. a 98. 1.
† Heb. *a'i gyflawnder.*
† Heb. *ymŵrola, neu, a fydd gwrol yn erbyn ei, &c.*
† Heb. *llyngcaf.*
[l] Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 44. 11. a 45. 16.
[m] pen. 43. 8. Ezec. 12. 2. Edrych Ioan 9. 39, 41.
[n] Rhuf. 2. 21.
‖ Neu, *yn maglu eu holl wŷr ieuaingc hwynt mewn carchardai, &c.*
† Heb. *sathrfa.*
† Heb. *yr amser ar ol.*

Cyn CRIST Cylch 712.

rhaith, ac Israel i'r yspeilwyr? onid
yr ARGLWYDD, yr hwn y pechasom
i'w erbyn? canys ni fynnent rodio
yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhâent i'w
gyfraith.
25 Am hynny y tywalltodd efe
arno lidiowgrwydd ei ddigter, a
chryfder rhyfel: efe a'i hennynodd
oddi amgylch, ond ni wybu efe;
llosgodd ef hefyd. ond nid ystyr-
iodd.

PENNOD XLIII.

1 *Yr Arglwydd yn cysuro ei eglwys â'i addewidion: 8 yn appelio at y bobl, i fod yn dystion o'i hollalluowgrwydd: 14 yn rhag-fynegi iddynt ddinystr Babilon, 18 a rhyfeddol ymwared ei bobl: 22 yn argyhoeddi y bobl megis rhai diesgus.*

Cylch 712.
OND yr awr hon fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD *a* dy Gre-
awdwr di, Jacob, a'th luniwr di,
Israel, Nac ofna; canys gwared-
ais di: gelwais *di* erbyn dy enw:
eiddof fi *ydwyt*.
2 Pan *b* clych trwy y dyfroedd,
myfi *a fyddaf* gyd â thi; a thrwy
yr afonydd, *fel* na lifant drosot:
pan rodiech trwy y tân, ni'th losgir;
ac ni ennyn y fflam arnat.
3 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW, Sanct Israel dy wared-
ydd: *c* myfi a roddais yr Aipht yn
iawn trosot, Ethiopia a Seba am
danat.
4 Er pan aethost yn werthfawr
yn fy ngolwg, y'th ogoneddwyd, a
mi a'th hoffais; am hynny y rhodd-
af ddynion am danat ti, a phobl-
oedd dros dy einioes di.
5 *d* Nac ofna; canys yr *ydwyf* fi
gyd â thi: o'r dwyrain y dygaf dy
had, ac o'r gorllewin y'th gasglaf.
6 Dywedaf wrth y gogledd, Dod;
ac wrth y dehau, Nac attal: dwg
fy meibion o bell, a'm merched o
eithaf y ddaear:
7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw:
canys *e* i'm gogoniant y creais ef, y
lluniais ef, ac y gwneuthum ef.
8 ¶ Dwg allan *f* y bobl ddall sydd
â llygaid iddynt, a'r byddariaid
sydd a chlustiau iddynt.
9 Casgler yr holl genhedloedd
ynghyd, a chynhuller y bobloedd;
g pwy yn eu mysg a fynega hyn, ac
a draetha i ni y pethau o'r blaen?
dygant eu tystion, fel y cyfiawnhâer
hwynt; neu wrandawant, a dywed-
ant, Gwir *yw*.
10 *h* Fy nhystion i *ydych* chwi,
medd yr ARGLWYDD, a'm gwas yr
hwn a ddewisais; fel yr adnabydd-
och, ac y credoch fi, ac y dealloch
i mai myfi *yw*: o'm blaen nid *oedd*
‖ Duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar
fy ol.
11 Myfi, myfi *k* yw yr ARGLWYDD;
ac nid *oes* geidwad ond myfi.
12 Myfi a fynegais, ac a achubais,
ac a ddangosais, pryd nad *oedd
duw* dieithr yn eich mysg: am
hynny chwi *ydych* fy nhystion
(medd yr ARGLWYDD) mai myfi
sydd DDUW.
13 Iê, cyn *bod* dydd *yr ydwyf* fi; ac
nid *oes* a wared o'm llaw: gwnaf, a
phwy a'i *l* † lluddia?
14 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, eich gwaredydd chwi,

a ad. 7.
b Ps. 66. 12.
c Diar. 11. 8. a 21. 18.
d pen. 41. 10, 14. Jer. 30. 10. a 46. 27.
e Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10.
f pen. 42. 19. Ezec. 12. 2.
g pen. 41. 21, 22.
h pen. 44. 8.
i pen. 41. 4. a 44. 6.
‖ Neu, *dim wedi ei ffurfio gan Dduw.*
k pen. 45. 21. Hos. 13. 4.
l Job 9. 12. pen. 14. 27.
† Heb. *dychwel.*

Sanct Israel, Er eich mwyn chwi yr
anfonais i Babilon, ac y tynnais i
lawr eu holl † bennaduriaid, a'r
Caldeaid, *sydd* a'u bloedd mewn
llongau.
15 Myfi yr ARGLWYDD *yw* eich
Sanct chwi, creawdydd Israel, eich
brenhin chwi.
16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
yr hwn *m* a wna ffordd yn y môr, a
n llwybr yn y dyfroedd cryfion;
17 Yr hwn *o* a ddwg allan y cerbyd
a'r march, y llu a'r cryfder; cyd-
orweddant, ni chodant: darfuant,
fel llin y diffoddasant.
18 ¶ *p* Na chofiwch y pethau o'r
blaen, ac nac ystyriwch y pethau
gynt.
19 Wele fi yn gwneuthur *q* peth
newydd: yr awr hon y dechreu;
oni chewch ei wybod? *r* Gwnaf
ffordd yn yr anialwch, *ac* afonydd
yn y diffaethwch.
20 Bwystfil y maes, y dreigiau, a
† chywion yr estrys, a'm gogonedd-
ant; am *s* roddi o honof ddwfr yn
yr anialwch, *a'r* afonydd yn y diff-
aethwch, i roddi diod i'm pobl, fy
newisedig.
21 *t* Y bobl hyn a luniais i mi fy
hun; fy moliant a fynegant.
22 ¶ Eithr ni clwaist arnaf, Jacob;
ond blinaist arnaf, Israel.
23 *u* Ni ddygaist i mi † filod dy
offrymmau poeth, ac ni'm han-
rhydeddaist â'th ebyrth: ni pherais
i ti fy ngwasanaethu âg offrwm, ac
ni'th flinais âg arogl-darth.
24 Ni phrynaist i mi galamus âg
arian, ac ni'm † llenwaist â brasder
dy ebyrth: eithr ti a wnaethost
i'm gwasanaethu â'th bechodau,
x blinaist fi â'th anwireddau.
25 Myfi, myfi *yw* yr hwn a ddilëa
dy gamweddau, *y* er fy mwyn fy
hun, ac ni chofiaf dy bechodau.
26 Dwg ar gof i mi, *z* cyd-ymddadl-
euwn: adrodd di fel y'th gyfiawn-
hâer.
27 Dy dad cyntaf a bechodd, a'th
† athrawon a wnaethant gamwedd
i'm herbyn.
28 Am hynny *a* yr halogais ‖ dy-
wysogion y cyssegr, ac y rhoddais
Jacob yn ddiofryd-beth, ac Israel
yn waradwydd.

PENNOD XLIV.

1 *Duw yn cysuro ei eglwys â'i addewidion. 7 Gwagedd ac oferedd eilunod; 9 ac ynfydrwydd y rhai a'u gwna. 21 Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei hollalluowgrwydd.*

AC yn awr gwrando, *a* Jacob fy
ngwas, ac Israel yr hwn a
ddewisais.
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
b yr hwn a'th wnaeth, ac a'th lun-
iodd o'r groth, efe a'th gynnorth-
wya: Nac ofna, fy ngwas Jacob; a
thi *c* Jesurun, yr hwn a ddewisais.
3 Canys *d* tywalltaf ddyfroedd ar y
sychedig, a ffrydiau ar y sychdir:
tywalltaf fy yspryd ar dy had, a'm
bendith ar dy hiliogaeth:
4 A hwy a dyfant *megis* ym mysg
glaswellt, fel helyg wrth ffrydiau
dyfroedd.
5 Hwn a ddywed, Eiddo yr AR-

Cyn CRIST Cylch 712.
† Heb. *barrau*, neu, *ffoaduriaid.*
m Exod. 14. 16. pen. 51. 10.
n Jos. 3. 13.
o Exod. 14. 4–9, 25.
p Jer. 16. 14. a 23. 7.
q 2 Cor. 5. 17. Dat. 21. 5.
r Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. pen. 35. 6.
† Heb. *merched.*
s pen. 48. 21.
t Ps. 102. 18.
u Amos 5. 25.
† Heb. *wyn*, neu, *fynnod.*
† Heb. *meddwaist*, neu, *llwyrfwydaist.*
x pen. 1. 14. Mal. 2. 17.
y pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c.
z pen. 1. 18.
† Heb. *lad-meryddion.*
a pen. 47. 6.
‖ Neu, *tywysogion sanctaidd.*
Cylch 712.
a pen. 41. 8. a 43. 1. Jer. 30. 10. a 46. 27.
b pen. 43. 7.
c Deut. 32. 15.
d pen. 35. 7. Joel 2. 28. Ioan 7. 38. Act. 2. 18.

Cyn CRIST Cylch 712.

ARGLWYDD *ydwyf* fi; a'r llall a'*i* geilw *ei hun* ar enw Jacob; ac arall a ysgrifena â'i law, Eiddo yr ARGLWYDD *ydwyf*, ac a *ym*-gyfenwa ar enw Israel.

6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, brenhin Israel a'i waredydd, ARGLWYDD y lluoedd, [e] Myfi *yw* y cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd; ac nid *oes* DUW ond myfi.

7 [f] Pwy hefyd, fel fi, a eilw, a fynega, ac a esyd hyn yn drefnus i mi, er pan osodais yr hen bobl? neu myneगant iddynt y pethau sydd ar ddyfod, a'r pethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arswydwch; onid er hynny o amser y traethais i ti, ac y mynegais? [g] a'm tystion *ydych* chwi. A oes DUW ond myfi? Ie, [h] nid *oes* † Duw: nid adwaen i *yr un*.

9 ¶ [i] Oferedd *ydynt* hwy oll y rhai a luniant ddelw gerfiedig, ni wna eu pethau ‖ dymunol lesâd: tystion *ydynt* iddynt eu hun, [k] na welant, ac na wyddant; fel y byddo cywilydd arnynt.

10 Pwy a luniai dduw, neu a fwriai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur dim lles?

11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gywilyddir, y seiri hefyd o ddynion *y maent:* casgler hwynt oll, safant i fynu; *etto* hwy a ofnant, *ac* a gydgywilyddiant.

12 [n] Y gôf ‖ â'r cfail a weithia yn y glo, ac a'i llunia â morthwylion, ac â nerth ei fraich y gweithia efe hi: newynog *yw* hefyd, a'i nerth a balla; nid yf ddwfr, ac y mae yn diffygio.

13 Y saer pren a estyn *ei* linyn; efe a'i llunia hi wrth linyn *coch;* efe a'i cymhwysa hi â bwyeill, ac a'i gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwna ar ol delw dyn, fel prydferthwch dyn, i aros *mewn* tŷ.

14 Efe a dyrr iddo gedrwydd, ac a gymmer y cypres-wydden a'r dderwen, ac ‖ a ymegnïa ym mysg prennau y coed; efe a blanna onnen, a'r gwlaw a'i maetha.

15 Yna y bydd i ddyn i gynneu *tân:* canys efe a gymmer o honi, ac a ymdwymna; ïe, efe a'i llysg, ac a boba fara; gwna hefyd dduw, ac *a'i* haddola *ef;* gwna ef yn ddelw gerfiedig, ac a ymgrymma iddo.

16 Rhan o hono a lysg efe yn tân; wrth ran o hono y bwytty gig, y rhostia rost, fel y diwaller ef: efe a ymdwymna hefyd, ac a ddywed, Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwna, yn ddelw gerfiedig iddo; efe a ymgrymma iddo, ac a'*i* haddola, ac a weddïa arno, ac a ddywed, Gwared fi; canys fy nuw *ydwyt*.

18 [o] Ni wyddant, ac ni ddeallant; canys *Duw* a ‖ gauodd eu llygaid hwynt rhag gweled, *a*'u calonnau rhag deall.

19 Ië, ni [p] † feddwl *neb* yn ei galon, ïe, nid *oes* wybodaeth na deall i ddywedyd, Llosgais ran o hono yn tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y rhostiais gig, ac y bwytteais; ac a wnaf fi y rhan arall yn ffieiddbeth? a ymgrymmaf † i foncyff o bren?

20 Ymborth ar ludw y mae; [q] calon siommedig a'i gŵyr-drodd ef, fel na waredo ei enaid, ac na ddywedo, Onid *oes* celwydd yn fy neheulaw?

21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Israel; canys fy ngwas *ydwyt* ti; lluniais di, gwas i mi *ydwyt;* Israel, ni'th anghofir gennyf.

22 Dileais dy gamweddau fel cwmmwl, a'th bechodau fel niwl: dychwel attaf fi; canys myfi a'th waredais di.

23 [r] Cenwch, nefoedd: canys yr ARGLWYDD a wnaeth *hyn:* bloeddiwch, gwaelodion y ddaear; bloeddiwch ganu, fynyddoedd, y coed a phob pren ynddo: canys gwaredodd yr ARGLWYDD Jacob, ac yn Israel yr ymogonedda efe.

24 Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD dy waredydd, [s] a'r hwn a'th luniodd o'r groth, Myfi *yw* yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur bob *peth*, [t] yn estyn y nefoedd fy hunan, yn lledu y ddaear o honof fy hun:

25 [u] Yn diddymmu arwyddion y rhai celwyddog, ac yn ynfydu dewiniaid; yn troi y doethion yn eu hol, ac yn gwneuthur eu gwybodaeth yn ynfyd:

26 Yr hwn a gyflawna air ei was, ac a gwblhâ gynghor ei genhadon; yr hwn a ddywed wrth Jerusalem, Ti a breswylir; ac wrth ddinasoedd Judah, Chwi a adeiledir, a chyfodaf ei † hadwyau:

27 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth y dyfnder, Bydd sych; a mi a sychaf dy afonydd:

28 [y] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Cyrus, Fy mugail *yw*, ac efe a gyflawna fy holl ewyllys: gan ddywedyd wrth Jerusalem, [z] Ti a adeiledir; ac wrth y deml, Ti a sylfeinir.

Margin notes: [e] pen. 41. 4. a 48. 12. Dat. 1. 8, 17. a 22. 13. [f] pen. 45. 21. [g] pen. 43. 10. [h] Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. pen. 45. 5. † Heb. *graig*, Deut. 32. 4. [i] pen. 41. 24, 29. ‖ Neu, *hyfryd*. [k] Ps. 115. 4, &c. [l] Hab. 2. 18. [m] Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 42. 17. a 45. 16. [n] pen. 40. 19. a 41. 6. Jer. 10. 3. ‖ Neu, *a weithia fwyall*. ‖ Neu, *a'i cadarnhâ*. [o] pen. 45. 20. ‖ Neu, *ddwbiodd*. [p] pen. 46. 8. † Heb. *esyd neb ei galon*. † Heb. *i'r hyn addaw o bren?* [q] Hos. 4. 12. [r] Ps. 69. 34. a 96. 11, 12. pen. 42. 10. a 49. 13. Jer. 51. 48. Dat. 18. 20. [s] pen. 43. 1. [t] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 45. 12. a 51. 13. [u] pen. 47. 13. † Heb. *diffaethfäoedd*. [x] Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32, 36. [y] 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c. [z] pen. 45. 13.

PENNOD XLV.

1 *Duw yn galw Cyrus er mwyn ei eglwys:* 5 *yn gofyn ufudd-dod am ei fod yn hollalluog:* 20 *yn dangos ofered ydyw eilunod, wrth ei allu yn ymwared.*

Cylch 712.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth ei enneiniog, wrth Cyrus, yr hwn ‖ yr ymaflais i yn ei ddeheulaw, i ddarostwng cenhedloedd o'i flaen ef: a mi a ddattodaf lwynau brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i flaen ef, a'r pyrth ni chauir:

2 Mi a âf o'th flaen di, ac a unionaf y gŵyr-geimion; y dorau pres a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddrylliaf:

3 Ac a roddaf i ti drysorau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech mai myfi yr ARGLWYDD, yr hwn [a] a'*th* alwodd erbyn dy enw, *yw* DUW Israel.

4 Er mwyn Jacob fy ngwas, ac Israel fy etholedig, y'th elwais erbyn dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaenit:

5 ¶ [b] Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD, ac [c] nid arall, nid *oes* DUW ond myfi; gwregysais di, er na'm hadwaenit:

6 Fel y gwypont o godiad haul, ac o'r gorllewin, nad neb ond myfi: myfi *yw* yr ARGLWYDD, ac nid arall:

Margin notes: ‖ Neu, *y cryfhëais ei ddeheulaw*. [a] Exod. 33. 12, 17. [b] Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. pen. 41. 8. [c] ad. 14, 13, 21.

Cyn CRIST Cylch 712.

7 Yn llunio goleuni, ac yn creu tywyllwch; yn gwneuthur llwyddiant, ac [d] yn crëu drygfyd: myfi yr ARGLWYDD sydd yn gwneuthur hyn oll.

[d] Amos 3. 6.

8 [e] Defnynwch, nefoedd, oddi uchod, a thywallted yr wybrennau gyfiawnder; ymagored y ddaear, ffrwythed iachawdwriaeth a chyfiawnder, cyd-darddant: myfi yr ARGLWYDD a'u crëais.

[e] Ps. 85. 11.

9 Gwae a ymrysono â'i luniwr. *Ymrysoned* priddell â phriddellau y ddaear. [f] A ddywed y clai wrth ei luniwr, Beth a wnei? neu, Y mae dy waith heb ddwylaw iddo?

[f] pen. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dad, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a esgoraist?

11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sanct Israel, a'i luniwr, Gofynwch i mi y pethau a ddaw am fy meibion, a gorchymynwch fi am waith fy nwylaw.

12 Myfi a wneuthum y ddaear, ac a grëais ddyn arni: myfi, *ïe*, fy nwylaw i a estynasant y nefoedd, ac a orchymynais eu holl luoedd.

13 Myfi a'i cyfodais ef mewn cyfiawnder, a'i holl ffyrdd a ‖ gyfarwyddaf; efe [g] a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy ngharcharorion, [h] heb na gwerth na gobrwy, medd ARGLWYDD y lluoedd.

‖ Neu, *uniawnaf.*
[g] 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c. pen. 44. 28.
[h] pen. 52. 3.

14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Llafur yr Aipht, a marsiandïaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion, a ddeuant attat ti, ac eiddot ti fyddant; ar dy ol y deuant; [i] mewn cadwyni y deuant trosodd, ac ymgrymmant i ti; attat y gweddïant, [k] *gan ddywedyd,* Yn ddïau ynot ti *y mae* DUW, [l] ac nid *oes* arall, nac *oes* DUW.

[i] Ps. 149. 8.
[k] 1 Cor. 14. 25.
[l] ad. 5.

15 Ti yn ddïau *wyt* DDUW [m] yn ymguddio, O DDUW Israel yr achubwr!

[m] pen. 57. 17.

16 Cywilyddir a gwaradwyddir hwynt oll; [n] seiri delwau a ânt ynghyd i waradwydd.

[n] pen. 44. 11.

17 Israel a achubir yn yr ARGLWYDD â iachawdwriaeth dragywyddol: ni'ch cywilyddir ac ni'ch gwaradwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [o] crëawdydd y nefoedd, y Duw ei hun a luniodd y ddaear, ac a'i gwnaeth; efe a'i sicrhâodd hi, ni chrëodd hi yn ofer, i'w phreswylio y lluniodd hi: [p] Myfi *yw* yr ARGLWYDD, ac nid neb amgen.

[o] pen. 42. 5.
[p] ad. 5.

19 [q] Ni leferais mewn dirgelwch, mewn man tywyll o'r ddaear; ni ddywedais wrth had Jacob, Ceisiwch fi yn ofer. Myfi yr ARGLWYDD wyf yn llefaru cyfiawnder, *ac* yn mynegi pethau uniawn.

[q] Deut. 30. 11. pen. 48. 16.

20 ¶ Ymgesglwch, a deuwch; cydnesêwch, rai dïangol y cenhedloedd; [r] nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddyrchafant goed eu cerfddelw, ac a weddïant dduw nid all achub.

[r] pen. 44. 17, 18, 19.

21 Mynegwch, a nesêwch *hwynt;* cyd-ymgynghorant hefyd; [s] pwy a draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i mynegodd er y pryd hwnnw? onid myfi yr ARGLWYDD? ac [t] nid *oes* DUW arall ond myfi; yn DDUW cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes* ond myfi.

[s] pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 46. 10. a 48. 14.
[t] ad. 5, 14, 18.

22 Trowch eich wynebau attaf fi, holl gyrrau y ddaear, fel y'ch achuber: canys myfi *wyf* DDUW, ac nid neb arall.

23 I mi fy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *mewn* cyfiawnder, ac ni ddychwel, Mai [u] i mi y plyga pob glin, [x] y twng pob tafod.

24 Yn ddïau ‖ yn yr ARGLWYDD (medd *un*) *y mae* i mi gyfiawnder a nerth; atto ef y deuir; [y] a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawnhêir, ac yr ymogonedda holl had Israel.

[u] Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10.
[x] Gen. 31. 53. Deut. 6. 13. pen. 65. 16.
‖ Neu, *efe a ddywed am danat, Yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.*
[y] pen. 41. 11.

PENNOD XLVI.

1 *Na allai eilunod Babilon eu hachub eu hunain.* 3 *Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd.* 5 *Nad yw eilunod gyffelyb i Dduw mewn gallu,* 12 *nac mewn ymwared presennol.*

Cylch 712.

CRYMMODD [a] Bèl, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar fwystfilod, ac ar anifeiliaid: eich clud a lwythwyd yn drwm; llwyth *ydynt* i'r diffygiol.

[a] pen. 21. 9. Jer. 50. 2. a 51. 44.

2 Gostyngant, cyd-grymmant: ni allent achub y llwyth, † ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

† Heb. *a'i henaid aeth mewn, &c.*

3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandewch arnaf fi, a holl weddill tŷ Israel, *y rhai* a ddygpwyd *gennyf* o'r groth, *ac* a arweddwyd o'r bru:

4 Hyd henaint hefyd myfi *yw;* ïe, [b] myfi a'*ch* dygaf hyd oni benwynnoch: gwneuthum, arweddaf hefyd; ïe, dygaf, a gwaredaf *chwi.*

[b] Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. a 32. 11. Ps. 71. 6, 18.

5 ¶ [c] I bwy y'm gwnewch yn debyg, ac y'*m* cystedlwch, ac y'm cyffelybwch, fel y byddom debyg?

[c] pen. 40. 18, 25.

6 [d] Hwy a wastraffant aur o'r pwrs, ac a bwysant arian mewn clorian, a gyflogant eurych, ac efe a'i gweithia yn dduw: gostyngant, ac ymgrymmant.

[d] pen. 40. 19. a 41. 6. a 44. 12, 19. Jer. 10. 3.

7 [e] Dygant ef ar ysgwyddau, dygant ef, ac a'i gosodant yn ei le, ac efe a saif; ni syfl o'i le: [f] os llefa *un* arno, nid etteb, ac nis gwared ef o'i gystudd.

[e] Jer. 10. 5.
[f] pen. 45. 20.

8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr: [g] adgofiwch, droseddwyr.

[g] pen. 44. 19.

9 Cofiwch y pethau gynt erioed; canys myfi *ydwyf* DDUW, ac [h] nid neb arall; DUW *ydwyf,* ac heb fy math:

[h] pen. 45. 5. a 48. 12.

10 [i] Yn mynegi y diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto,* yn dywedyd, [k] Fy nghynghor a saif, a'm holl ewyllys a wnaf:

[i] pen. 45. 21.
[k] Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. Heb. 6. 17.

11 Yn galw aderyn o'r dwyrain, † y gwr a wna fy nghynghor o wlad bell: dywedais, a mi a'i dygaf i ben; mi a'*i* luniais, a mi a'i gwnaf.

† Heb. *fy nghynghorwr.*

12 ¶ Gwrandewch arnaf fi, y rhai cedyrn galon, y rhai pell oddi wrth gyfiawnder.

13 Nesêais fy nghyfiawnder; ni bydd bell, a'm hiachawdwriaeth nid erys: rhoddaf hefyd iachawdwriaeth yn Sïon i'm gogoniant Israel.

PENNOD XLVII.

1 *Barnedigaethau Duw ar Babilon a Chaldea,* 6 *am eu hannhrugarowgrwydd,* 7 *a'u balchder,* 10 *a'u rhyfyg:* 11 *ac nas gellir eu gwrthwynebu.*

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] DISGYN ac eistedd yn y llwch,
ti forwyn-ferch Babilon, eis-
tedd ar lawr: nid *oes* orsedd-faingc,
ti ferch y Caldeaid; canys ni'th alw-
ant mwy yn dyner ac yn foethus.
2 Cymmer y meini melin, a [b] mala
flawd; datguddia dy lawethau,
noetha dy sodlau, dinoeth a dy fordd-
wydydd, dos trwy yr afonydd.
3 [c] Dy noethni a ddatguddir, dy
warth hefyd a welir: dialaf, ac nid
fel dyn *y'th* gyfarfyddaf.
4 Ein gwaredydd ni, ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd, Sanct Israel.
5 Eistedd yn ddistaw, a dos i dy-
wyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys
ni'th alwant mwy yn Arglwyddes y
teyrnasoedd.
6 ¶ [d] Digiais wrth fy mhobl,
[e] halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais
hwynt yn dy law di: ni chymmeraist
drugaredd arnynt; [f] rhoddaist dy
iau yn drom iawn ar yr henuriaid.
7 ¶ A dywedaist, Byth y byddaf
[g] arglwyddes: felly nid ystyriaist
hyn, ac ni chofiaist ei diwedd hi.
8 Am hynny yn awr gwrando
hyn, y foethus, [h] yr hon a drigi yn
ddiofal, [i] yr hon a ddywedi yn dy
galon, Myfi *sydd*, ac nid neb ond
myfi: nid eisteddaf yn weddw, ac
ni chaf wybod beth yw dïeppiledd.
9 Ond y ddau [k] *beth* hyn a ddaw
i ti yn ddisymmwth yr un dydd,
dïeppiledd a gweddwdod: yn gwbl y
deuant arnat, [l] am amlder dy hud-
oliaethau, *a* mawr nerth dy swynion.
10 ¶ Canys [m] ymddiriedaist yn dy
ddrygioni: dywedaist, Ni'm gwel
neb. Dy ddoethineb a'th wybod-
aeth a'th ‖ hurtiant; a dywedaist
yn dy galon, Myfi *sydd*, ac nid neb
arall ond myfi.
11 Am hynny y daw arnat ddryg-
fyd, yr hwn ni chei wybod ei † gy-
fodiad; a syrth arnat ddinystr nis
gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat
ddistryw yn ddisymmwth, heb
wybod i ti.
12 Sâf yn awr gyd â'th swynion,
a chyd âg amlder dy hudoliaethau,
yn y rhai yr ymflinaist o'th ieu-
engctid; *i edrych* a elli wneuthur
lles, *i edrych* a fyddi grymmus.
13 Ymflinaist yn amlder dy gyng-
horion dy hun. Safed yn awr
[n] astronomyddion y nefoedd, y rhai
a dremiant ar y sêr, y rhai a hys-
bysant am y misoedd, ac achubant
di oddi wrth *y pethau* a ddeuant
arnat.
14 Wele, hwy a fyddant fel sofl; y
tân a'u llysg hwynt; ni waredant
eu † heinioes o feddiant y fflam: ni
bydd marworyn i ymdwymno, *na*
thân i eistedd ar ei gyfer.
15 Felly y byddant hwy i ti gyd
â'r rhai yr ymflinaist, *sef* [o] dy far-
siandwyr o'th ieuengetid; crwydras-
ant bob un ar ei duedd; nid oes *un*
yn dy achub di.

[a] Jer. 48. 18.
[b] Exod. 11. 5. Barn. 16. 21. Matt. 24. 41.
[c] pen. 20. 4. Jer. 13. 22, 26. Nah. 3. 5.
[d] Edrych 2 Sam. 24. 14. 2 Chron. 28. 9. Zech. 1. 15.
[e] pen. 43. 28.
[f] Deut. 28. 50.
[g] Dat. 18. 7.
[h] Seph. 2. 15.
[i] ad. 10.
[k] pen. 51. 19.
[l] Nah. 3. 4.
[m] ad. 8.
‖ Neu, *droant ymaith.*
† Heb. *wawr.*
[n] pen. 44. 25.
† Heb. *heneidiau.*
[o] Dat. 18. 11.

PENNOD XLVIII.

1 *Duw, i argyhoeddi y bobl o'u hynod gyndyn-*
rwydd, yn datguddio ei brophwydoliaethau.
9 Er ei fwyn ei hun y mae efe yn eu gwared
hwy. 12 Y mae yn eu hannog hwy i fod yn
ufudd, o herwydd ei allu a'i ragluniaeth ef:
16 yn cwyno eu cildynrwydd hwy. 20 O'i
fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Babilon.

GWRANDEWCH hyn, tŷ Jacob,
y rhai a elwir ar enw Israel, ac
[a] a ddaethant allan o ddyfroedd
Judah; [b] y rhai a dyngant i enw yr
ARGLWYDD, ac a goffant am DDUW
Israel, [c] nid mewn gwirionedd, nac
mewn cyfiawnder.
2 Canys hwy a'u galwant eu
hunain o'r ddinas sanctaidd, ac [d] a
bwysant ar DDUW Israel; enw yr
hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd.
3 [e] Y pethau gynt a fynegais er y
pryd hwnnw, a daethant o'm genau,
a mi a'u traethais; mi a'*u* gwnaeth-
um yn ddisymmwth, daethant i
ben.
4 O herwydd i mi wybod dy *fod*
di yn galed, a'th warr *fel* gïeuyn
haiarn, a'th dalcen yn bres;
5 Mi a'*i* mynegais i ti er y pryd
hwnnw; adroddais i ti cyn *ei* ddy-
fod; rhag dywedyd o honot, Fy
nelw a'u gwnaeth, fy ngherf-ddelw
a'm tawdd-ddelw a'u gorchymyn-
odd.
6 Ti a glywaist, gwel hyn oll; ac
oni fynegwch chwithau *ef?* adrodd-
ais i ti bethau newyddion o'r pryd
hwn, a phethau cuddiedig, y rhai ni
wyddit oddi wrthynt.
7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid
er y dechreuad, cyn y dydd ni
chlywaist sôn am danynt: rhag dy-
wedyd o honot, Wele, gwyddwn
hwynt.
8 Ië, nis clywsit, ac nis gwyddit
chwaith, nid agorasid dy glust y
pryd hwnnw: canys gwyddwn y
byddit lwyr anffyddlawn, a'th alw
o'r groth [f] yn Droseddwr.
9 ¶ [g] Er mwyn fy enw yr [h] oedaf
fy llid, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf
oddi wrthyt, rhag dy ddifetha.
10 Wele, myfi a'th burais, ond
nid ‖ fel arian; dewisais di mewn
pair cystudd.
11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn
fy hun, y gwnaf *hyn;* canys [i] pa
fodd yr halogid *fy enw?* ac [k] ni
roddaf fy ngogoniant i arall.
12 ¶ Gwrando arnaf fi, Jacob, ac
Israel, yr hwn a elwais: [l] myfi *yw;*
myfi *yw* [m] y cyntaf, a mi *yw* y diw-
eddaf.
13 Fy llaw i hefyd a seiliodd y
ddaear, a'm deheulaw i a ‖ ry-
chwantodd y nefoedd: *pan* [n] alwyf
fi arnynt, hwy a gyd-safant.
14 [o] Ymgesglwch oll, a gwran-
dewch; pwy o honynt hwy a fyneg-
odd hyn? [p] Yr ARGLWYDD a'i
hoffodd: efe a wna ei ewyllys ar
Babilon, a'i fraich *a fydd ar* y
Caldeaid.
15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i
gelwais ef: dygais ef, ac efe a
lwydda ei ffordd ef.
16 ¶ Nesêwch attaf, gwrandewch
hyn; [q] ni leferais o'r cyntaf yn
ddirgel; er y pryd y mae hynny yr
ydwyf finnau yno: ac yn awr [r] yr
Arglwydd DDUW a'i Ysbryd a'm
hanfonodd.
17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
dy Waredydd, Sanct Israel; Myfi
yw yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn
wyf yn dy ddysgu di i wellhâu, gan
dy arwain yn y ffordd y dylit rodio.

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] Ps. 68. 26.
[b] pen. 65. 16. Seph. 1. 5.
[c] Jer. 4. 2. a 5. 2.
[d] Mic. 3. 11. Rhuf. 2. 17.
[e] pen. 42. 9. a 43. 9. a 44. 7, 8. a 45. 21. a 46. 9, 10.
[f] Ps. 58. 3.
[g] pen. 43. 25.
[h] Ps. 78. 38.
‖ Neu, *i arian.*
[i] Edrych Deut. 32. 26, 27.
[k] pen. 42. 8.
[l] Deut. 32. 39.
[m] pen. 41. 4. a 44. 6. Dat. 1. 17. a 22. 13.
‖ Neu, *ddyrnfeddodd.*
[n] pen. 40. 26.
[o] pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 45. 21.
[p] pen. 45. 1.
[q] pen. 45. 19.
[r] Zech. 2. 9, 11.

Cyn CRIST Cylch 712.

18 [s]O na wrandawsit ar fy ngorchymynion! yna y buasai dy heddwch fel afon, a'th gyfiawnder fel
tonnau y môr:
19 A buasai dy had fel y tywod, ac
eppil dy gorph fel ei raian ef: ni
thorrasid, ac ni ddinystriasid ei
enw oddi ger fy mron.
20 ¶ [t]Ewch allan o Babilon,
ffowch oddi wrth y Caldeaid, â llef
gorfoledd mynegwch *ac* adroddwch
hyn, tracthwch ef hyd eithafoedd y
ddaear; dywedwch, [u]Gwaredodd
yr ARGLWYDD ei was Jacob.
21 Ac [x]ni sychedasant *pan* arweiniodd hwynt yn yr anialwch:
[y]gwnaeth i ddwfr bistyllio iddynt
o'r graig: holltodd y graig hefyd,
a'r dwfr a ddylifodd.
22 [z]Nid *oes* heddwch, medd yr ARGLWYDD, i'r rhai annuwiol.

PENNOD XLIX.

1 *Crist wedi ei anfon at yr Iuddewon, yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anfon ef at y Cenhedloedd âg addewidion grasusol.* 13 *Bod cariad Duw tu ag at ei eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu yr eglwys.* 24 *Y galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

GWRANDEWCH arnaf, ynysoedd; ac ystyriwch, bobl o
bell; [a]Yr ARGLWYDD a'm galwodd
o'r groth; o ymysgaroedd fy mam
y gwnaeth goffa am fy enw.
2 Gosododd hefyd [b]fy ngenau fel
cleddyf llym, y'nghysgod ei law y'm
cuddiodd; a gwnaeth fi [c]yn saeth
loyw, cuddiodd fi yn ei gawell
saethau;
3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d]Fy
ngwas i *ydwyt* ti, Israel, yr hwn yr
ymogoneddaf ynot.
4 Minnau a ddywedais, Yn ofer y
llafuriais, yn ofer ac am ddim y
treuliais fy nerth; er hynny *y mae*
fy marn gyd â'r ARGLWYDD, a'm
|| gwaith gyd â'm DUW.
5 ¶ Ac yn awr, medd yr ARGLWYDD,
yr hwn a'm lluniodd o'r groth yn
was iddo, i ddychwelyd Jacob atto
ef, || Er nad ymgasglodd Israel, etto
gogoneddus fyddaf fi y'ngolwg yr
ARGLWYDD, a'm DUW fydd fy
nerth.
6 Ac efe a ddywedodd, † Gwael yw
dy fod yn was i mi, i gyfodi llwythau
Jacob, ac i adferu || rhai cadwedig
Israel: [e]mi a'th roddaf hefyd yn
oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn iachawdwriaeth i mi hyd
eithaf y ddaear.
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Gwaredydd Israel, *a'i* Sanct, wrth
[f]y dirmygedig || o enaid, wrth yr
hwn sydd ffiaidd gan y genedl, wrth
was llywodraethwyr; [g]Brenhinoedd
a welant, ac a gyfodant; tywysogion
hefyd a ymgrymmant, er mwyn yr
ARGLWYDD, yr hwn sydd ffyddlawn,
Sanct Israel, ac efe a'th ddewisodd
di.
8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[h]Mewn amser boddlongar y'th
wrandewais, ac yn nydd iachawdwriaeth y'th gynnorthwyais; [i]a mi
a'th gadwaf, ac a'th roddaf yn gyfammod y bobl, || i sicrhâu y ddaear,
i beri etifeddu yr etifeddiaethau
anghyfanneddol;

[s] Deut. 32. 29. Ps. 81. 13.
[t] pen. 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Zech. 2. 6. Dat. 18. 4.
[u] Exod. 19. 4, 5, 6.
[x] Edrych pen. 41. 17, 18.
[y] Exod. 17. 6. Num. 20. 11.
[z] pen. 57. 21.
[a] Matt. 1. 20, 21. Luc 1. 31.
[b] pen. 11. 4. a 51. 16. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
[c] Ps. 45. 5.
[d] pen. 42. 1. Zech. 3. 8.
|| Neu, *gwobr.*
|| Neu, *Fel yr ymgasglo Israel atto ac y byddwyf yn ogoneddus y'ngolwg, &c.*
† Heb. *Ai gwaelach wyt nag y byddi yn was, &c.*
|| Neu, *diffaethfäoedd.*
[e] pen. 42. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47. a 26. 18.
[f] pen. 53. 3.
|| Neu, *gan ddyn.*
[g] Ps. 72. 10, 11.
[h] Edrych Ps. 69. 13. 2 Cor. 6. 2.
[i] pen. 42. 6.
|| Neu, *i gyfodi.*

9 Fel y dywedych [k]wrth y carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai
sydd mewn tywyllwch, Ymddangoswch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn
yr holl uchel-fannau *y bydd* eu
porfa hwynt.
10 [l]Ni newynant, ac ni sychedant; ac [m]nis tery gwres na haul
hwynt: o herwydd yr hwn a dosturia wrthynt a'u tywys, ac a'u
harwain wrth y ffynhonnau dyfroedd.
11 A mi a wnaf fy holl fynydd yn
ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.
12 Wele, y rhai hyn a ddeuant o
bell: ac wele, y rhai acew o'r
gogledd, ac o'r gorllewin; a'r rhai
yma o dir Sinim.
13 ¶ [n]Cenwch, nefoedd; a gorfoledda, ddaear; bloeddiwch ganu,
y mynyddoedd: canys yr ARGLWYDD
a gysurodd ei bobl, ac a drugarhâ
wrth ei drueiniaid.
14 Etto dywedodd Sïon, Yr ARGLWYDD a'm gwrthododd, a'm Harglwydd a'm hanghofiodd.
15 A anghofia gwraig ei phlentyn
sugno, † fel na thosturio wrth fab ei
chroth? ïe, hwy a allant anghofio,
etto myfi nid anghofiaf di.
16 Wele, [o]ar gledr *fy* nwylaw y'th
argrephais; dy furiau *sydd* ger fy
mron bob amser.
17 Dy || blant a frysiant; y rhai
a'th ddinystriant, ac a'th ddistrywiant, a ânt allan o honot.
18 ¶ [p]Dyrcha dy lygaid oddi amgylch, ac edrych: y rhai hyn oll a
ymgasglant, *ac* a ddeuant attat.
Fel mai byw fi, medd yr ARGLWYDD, dïau y gwisgi hwynt oll
fel harddwisg, ac y rhwymi hwynt
am danat fel prïod-ferch.
19 Canys dy ddiffacthwch a'th
anialwch, a'th dir dinystriol, yn
ddïau [q]fydd yn awr yn rhý gyfyng
gan breswylwyr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhânt.
20 Plant dy ddïeppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng
yw y lle hwn i mi; dod le i mi, fel y
preswyliwyf.
21 Yna y dywedi yn dy galon, Pwy
a genhedlodd y rhai hyn i mi, a mi
yn ddïeppil, ac yn unig, yn gaeth,
ac ar grwydr? a phwy a fagodd
y rhai hyn? Wele, myfi a adawyd
fy hunan; || o ba le *y daeth* y rhai
hyn?
22 [r]Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, Wele, cyfodaf fy llaw at y
cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner
at y bobloedd; a dygant dy feibion
|| yn *eu* mynwes, a dygir dy ferched
ar ysgwyddau.
23 Brenhinoedd hefyd fydd dy
dadmaethod, a'u || brenhinesau dy
fammaethod; crymmant i ti â'*u*
hwynebau tu a'r llawr, a [s]llyfant
lwch dy draed; a chei wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD: canys [t]ni
chywilyddir y rhai a ddisgwyliant
wrthyf fi.
24 ¶ [u]A ddygir y caffaeliad oddi
ar y cadarn? neu a waredir † y rhai
a garcherir yn gyfiawn?
25 Ond fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Iё, † carcharorion y cadarn

Cyn CRIST Cylch 712.

[k] pen. 42. 7.
[l] Dat. 7. 16.
[m] Ps. 121. 6.
[n] pen. 44. 23.
† Heb. *rhag tosturio.*
[o] Edrych Exod. 13. 9. Can. 8. 6.
|| Neu, *adeiladwyr.*
[p] pen. 60. 4.
[q] Edrych pen. 54. 1, 2. Zech. 2. 4. a 10. 10.
|| Neu, *pa le yr oedd.*
[r] pen. 60. 4. a 66. 20.
|| Neu, *ar eu breichiau.*
|| Neu, *tywysogesau.*
[s] Ps. 72. 9. Mic. 7. 17.
[t] Ps. 34. 22. Rhuf. 5. 5. a 9. 33. a 10. 11.
[u] Matt. 12. 29.
† Heb. *caethiwed y cyfiawn.*
† Heb. *caethglud.*

Cyn CRIST Cylch 712.

a ddygir, ac anrhaith y creulawn a
ddiangc: canys myfi a ymrysonaf
â'th ymrysonydd: a myfi a achubaf
dy feibion.
26 [x] Gwnaf hefyd i'th orthrym-
mwyr fwytta eu cig eu hunain, ac
ar eu [y] gwaed eu hun y meddwant
fel ar win ‖ melus; a gwybydd pob
cnawd mai myfi yr ARGLWYDD *yw*
dy achubydd, a'th gadarn waredydd
di, Jacob.

PENNOD L.

1 *Crist yn dangos nad efe yw yr achos y gwrthodwyd yr Iuddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy, 5 am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny, 7 ac am ei fod yn ymddiried y'nghymmorth Duw. 10 Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Pa le *y mae* [a] llythyr ysgar
eich mam, ‖ *trwy* yr hwn y gollyng-
ais hi ymaith? neu pwy o'm [b] dy-
ledwyr y gwerthais chwi iddo?
Wele, am eich anwireddau yr ym-
werthasoch, ac am eich camweddau
y gollyngwyd ymaith eich mam.
2 Paham, pan ddeuthum, nad
oedd neb *i'm derbyn?* pan elwais,
nad attebodd *neb?* [c] Gan gwttogi
a gwttogodd fy llaw, fel na allai
ymwared? neu onid *oes* ynof nerth
i achub? wele, [d] â'm cerydd [e] y
sychaf y môr, gwneuthum [f] yr afon-
ydd yn ddiffaethwch: [g] eu pysgod
a ddrewant o eisieu dwfr, ac a fydd-
ant feirw o syched.
3 [h] Gwisgaf y nefoedd â thywyll-
wch, a gosodaf sach-lïan yn dô
iddynt.
4 Yr Arglwydd DDUW a roddes
i mi dafod y dysgedig, i fedru mewn
pryd lefaru gair wrth [i] y diffygiol:
deffry fi bob bore, deffry i mi glust i
glywed fel y dysgedig.
5 ¶ Yr Arglwydd DDUW a agorodd
fy nghlust, a minnau ni [k] wrth-
wynebais, *ac* ni chiliais yn *fy* ol.
6 [l] Fy nghorph a roddais i'r cur-
wyr, [m] a'm cernau i'r rhai a dynnai
y blew: ni chuddiais fy wyneb oddi
wrth waradwydd a phoeredd.
7 ¶ O herwydd yr Arglwydd DDUW
a'm cymmorth; am hynny ni'm
cywilyddir: am hynny [n] gosodais
fy wyneb fel callestr, a gwn na'm
cywilyddir.
8 [o] Agos *yw* yr hwn a'm cyfiawn-
hâ; pwy a ymryson â mi? safwn
ynghyd: pwy *yw* † fy ngwrthwyn-
ebwr? nesâed attaf.
9 Wele, yr Arglwydd DDUW a'm
cynnorthwya; pwy *yw* yr hwn a'm
bwrw yn euog? wele, hwynt oll a
heneiddiant fel dilledyn; [p] y gwyf-
yn a'u hysa hwynt.
10 ¶ Pwy yn eich mysg sydd yn
ofni yr ARGLWYDD, yn gwrandaw
ar lais ei was ef, [q] yn rhodio *mewn*
tywyllwch, ac heb lewyrch iddo?
gobeithied yn enw yr ARGLWYDD,
ac ymddirieded yn ei DDUW.
11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn
cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu
eich hunain â gwreichion; rhod-
iwch wrth lewyrch eich tân, ac
wrth y gwreichion a gynneuasoch.
[r] O'm llaw i y bydd hyn i chwi;
mewn gofid y gorweddwch.

[x] pen. 9. 20.
[y] Dat. 14. 20. a 16. 6.
‖ Neu, *newydd.*
[a] Deut. 24. 1. Hos. 2. 2.
‖ *yr hon a yrrais.*
[b] Edrych 2 Bren. 4. 1.
[c] Num. 11. 23. pen. 59. 1.
[d] Nah. 1. 4.
[e] Exod. 14. 21.
[f] Exod. 7. 18.
[g] Jos. 3. 16.
[h] Exod. 10. 21.
[i] Matt. 11. 28.
[k] Ioan 14. 31. Phil. 2. 8. Heb. 10. 5, &c.
[l] Matt. 26. 67. a 27. 26.
[m] Galar. 3. 30.
[n] Ezec. 3. 8, 9.
[o] Rhuf. 8. 33, 34.
† Heb. *meistr fy nadl.*
[p] pen. 51. 8.
[q] Ps. 23. 4.
[r] Ioan 9. 39.

PENNOD LI.

1 *Cynghor i hyderu ar Grist, yn ol esampl Abraham, 3 o herwydd ei addewidion cysurfawr, 4 a'i gyfiawn ymwared, 7 a marwoldeb dyn. 9 Bod Crist â'i sanctaidd fraich yn ymddiffyn yr eiddo rhag ofn dyn. 17 Y mae yn cwyno adfyd Jerusalem, 21 ac yn addaw ymwared.*

GWRANDEWCH arnaf fi, [a] ddi-
lynwyr cyfiawnder, y rhai a
geisiwch yr ARGLWYDD: edrychwch
ar y graig y'ch naddwyd, ac ar geu-
dod y ffos y'ch cloddiwyd *o honynt.*
2 Edrychwch ar Abraham eich
tad, ac ar Sarah a'ch esgorodd:
canys ei hunan y gelwais ef, ac y
bendithiais, ac yr amlhêais ef.
3 O herwydd yr ARGLWYDD a
gysura Sïon: efe a gysura ei holl
anghyfannedd-leoedd hi; gwna
hefyd ei hanialwch hi fel Eden,
a'i diffaethwch fel gardd yr AR-
GLWYDD: ceir ynddi lawenydd a
hyfrydwch, diolch, a llais cân.
4 ¶ Gwrandewch arnaf, fy mhobl;
clust-ymwrandewch â mi, fy nghen
edl: canys cyfraith a â allan oddi
wrthyf, a gosodaf fy marn yn oleuni
pobloedd.
5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy
iachawdwriaeth a aeth allan, fy
mreichiau hefyd a farnant y bobl-
oedd: yr ynysoedd a ddisgwyliant
wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy
mraich.
6 Dyrchefwch eich llygaid tu a'r
nefoedd, ac edrychwch ar y ddaear
isod: canys [b] y nefoedd a ddarfydd-
ant fel mwg, a'r ddaear a heneiddia
fel dilledyn, a'i phreswylwyr yr un
modd a fyddant meirw; ond fy
iachawdwriaeth i a fydd byth, a'm
cyfiawnder ni dderfydd.
7 ¶ Gwrandewch arnaf, y rhai a
adwaenoch gyfiawnder, y bobl [c] sydd
â'm cyfraith yn eu calon: [d] nac
ofnwch waradwydd dynion, ac nac
arswydwch rhag eu difenwad.
8 Canys [e] y pryf a'u bwytty fel
dilledyn, a'r gwyfyn a'u hysa fel
gwlan: eithr fy nghyfiawnder a
fydd yn dragywydd, a'm hiachawd-
wriaeth o genhedlaeth i genhedl-
aeth.
9 ¶ Deffro, deffro, gwisg nerth,
O fraich yr ARGLWYDD; deffro fel
yn y dyddiau gynt, yn yr oesoedd
gynt. Onid ti *yw* yr hwn a dor-
raist [f] Rahab, *ac* a archollaist [g] y
ddraig?
10 Onid ti *yw* [h] yr hwn a sychaist
y môr, dyfroedd y dyfnder mawr?
yr hwn a wnaethost ddyfnderoedd
y môr yn ffordd i'r gwaredigion i
fyned drwodd?
11 Am hynny [i] y dychwel gwar-
edigion yr ARGLWYDD, a hwy a
ddeuant i Sïon â chanu, ac â lla-
wenydd tragywyddol ar eu pennau:
goddiweddant lawenydd a hyfryd-
wch; gofid a griddfan a ffŷ ymaith.
12 Myfi, myfi, *yw* yr hwn a'ch
diddana chwi: pwy *wyt* ti, fel yr
ofnit [k] ddyn *yr hwn* fydd marw, a
mab dyn *yr hwn* a wneir [l] *fel* glas-
welltyn?
13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy
wneuthurwr, [m] yr hwn a estynodd y
nefoedd, ac a seiliodd y ddaear? ac

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] Rhuf. 9. 30, 31, 32.
[b] Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10.
[c] Ps. 37. 31.
[d] Matt. 10. 28.
[e] pen. 50. 9.
[f] Ps. 87. 4.
[g] Ps. 74. 13, 14. pen. 27. 1. Ezec. 29. 3.
[h] Exod. 14. 21. pen. 43. 16.
[i] pen. 35. 10.
[k] Ps. 118. 6.
[l] pen. 40. 6. 1 Petr 1. 24.
[m] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 44. 24.

Cyn CRIST Cylch 712.

a ofnaist bob dydd yn wastad rhag
llid y gorthrymmydd, fel pe dar-
parai i ddinystrio? a pha le *y mae*
llid y gorthrymmydd?
14 Y carcharor sydd yn brysio
i gael ei ollwng yn rhydd, fel na
byddo farw yn y pwll, ac na phallo
ei fara ef.
15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW, yr hwn [n]a barthodd y
môr, pan ruodd ei donnau: ei enw
yw ARGLWYDD y lluoedd.
16 [o]Gosodais hefyd fy ngeiriau
yn dy enau, ac y'nghysgod fy llaw
y'th döais, fel y planwn y nefoedd,
ac y seiliwn y ddaear, ac y dywedwn
wrth Sïon, Fy mhobl *ydwyt*.
17 ¶ [p]Deffro, deffro, cyfod, Jeru-
salem, yr hon [q]a yfaist o law yr
ARGLWYDD gwppan ei lidiowgrwydd
ef; yfaist waddod [r]y cwppan erch-
yll, *ie*, sugnaist *ef*.
18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r
holl feibion a esgorodd; ac nid *oes*
a ymaflo yn ei llaw o'r holl feibion
a fagodd.
19 [s]Y ddau *beth* hyn a ddigwydd-
asant i ti; pwy a ofidia trosot?
dinystr, †a distryw; a newyn, a
chleddyf: *trwy* bwy y'th gysuraf?
20 [t]Dy feibion a lewygasant, gor-
weddant ym mhen pob heol fel
tarw gwyllt *mewn* magl: llawn yd-
ynt o lidiowgrwydd yr ARGLWYDD,
a cherydd dy DDUW.
21 ¶ Am hynny gwrando di yn awr,
y druan, a'r feddw, [u]ac nid *trwy*
win.
22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd,
yr ARGLWYDD, a'th DDUW di, *yr*
hwn a ddadleu *dros* ei bobl, Wele,
cymmerais o'th law y cwppan
erchyll, *sef* gwaddod cwppan fy
llidiowgrwydd: ni chwanegi ei yfed
mwy.
23 Eithr [x]rhoddaf ef yn llaw dy
gystuddwyr; [y]y rhai a ddywedas-
ant wrth dy enaid, Gostwng, fel yr
elom drosot: a thi a osodaist dy
gorph fel y llawr, ac fel heol i'r rhai
a elent drosto.

PENNOD LII.

1 *Crist yn perswadio ei eglwys i gredu ei rad brynedigaeth ef,* 7 *i dderbyn gweinidogion yr adbrynedigaeth,* 9 *i lawenychu yn ei gallu hi,* 11 *ac i'w rhyddhâu eu hunain oddi wrth gaethiwed.* 13 *Y dyrchefir teyrnas Crist.*

[a]DEFFRO, deffro, gwisg dy
nerth, Sïon gwisg wisgoedd
dy ogoniant, sanctaidd ddinas Jeru-
salem: canys [b]ni ddaw o'th fewn
mwy ddïenwaededig nac aflan.
2 Ymysgwyd o'r llwch, cyfod,
eistedd, Jerusalem: ymddattod
oddi wrth rwymau dy wddf, *ti*
gaethferch Sïon.
3 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD, [c]Yn rhad yr ym-
werthasoch; ac nid âg arian y'ch
gwaredir.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
Arglwydd DDUW, Fy mhobl a aeth
i waered i'r [d]Aipht yn y dechreuad,
i ymdaith yno; a'r Assyriaid a'u
gorthrymmodd yn ddïachos.
5 Ac yn awr beth *sydd* yma i mi,
medd yr ARGLWYDD, pan ddygid fy

[n] Job 26. 12. Jer. 31. 35.
[o] Deut. 18. 18. pen. 49. 2.
[p] pen. 52. 1.
[q] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Jer. 25. 15, 16.
[r] Edrych Deut. 28. 28, 34. Ps. 60. 3. Zech. 12. 2.
[s] pen. 47. 9.
† Heb. *drylliad.*
[t] Galar. 2. 11, 12.
[u] Edrych ad. 17.
[x] Jer. 25. 26, 28. Zech. 12. 2.
[y] Ps. 66. 11, 12.
[a] pen. 51. 17.
[b] pen. 35. 8. a 60. 21. Dat. 21. 27.
[c] Ps. 44. 12. pen. 45. 13. Jer. 15. 13.
[d] Gen. 46. 6.

mhobl ymaith yn rhad? eu llywodr-
aethwyr a wna *iddynt* udo, medd
yr ARGLWYDD; a phob dydd yn
wastad [e]y ceblir fy enw.
6 Am hynny y caiff fy mhobl
adnabod fy enw: am hynny *y cânt*
wybod y dydd hwnnw, mai myfi *yw*
yr hwn sydd yn dywedyd: wele,
myfi *ydyw*.
7 ¶ [f]Mor weddaidd ar y mynydd-
oedd *yw* traed yr hwn sydd yn
efengylu, yn cyhoeddi heddwch;
a'r hwn sydd yn mynegi daioni, yn
cyhoeddi iachawdwriaeth; yn dy-
wedyd wrth Sïon, [g]Dy DDUW di
sydd yn teyrnasu!
8 Dy wylwyr a ddyrchafant lef;
gyd â'r llef y cyd-ganant: canys
gwelant lygad yn llygad, pan ddy-
chwelo yr ARGLWYDD Sïon.
9 ¶ Bloeddiwch, cyd-genwch, anial-
wch Jerusalem: canys yr ARGLWYDD
a gysurodd ei bobl, *efe* a waredodd
Jerusalem.
10 Dïosgodd yr ARGLWYDD fraich
ei sancteiddrwydd y'ngolwg yr holl
genhedloedd; a [h]holl gyrrau y
ddaear a welant iachawdwriaeth ein
DUW ni.
11 ¶ [i]Ciliwch, ciliwch, ewch allan
oddi yno, na chyffyrddwch â dim
halogedig; ewch allan o'i chanol;
ymlanhêwch, y rhai a ddygwch
lestri yr ARGLWYDD.
12 Canys [k]nid ar frys yr ewch
allan, ac nid ar ffô y cerddwch:
canys yr ARGLWYDD a â o'ch blaen
chwi, a DUW Israel a'ch casgl chwi.
13 ¶ Wele, fy ngwas a ‖ lwydda;
efe a godir, a ddyrchefir, ac a fydd
uchel iawn.
14 Megis y rhyfeddodd llawer
wrthyt (mor llygredig *oedd* ei
[l]wedd yn anad neb, a'i bryd yn
anad meibion dynion!)
15 Felly [m]y taenella efe genhedl-
oedd lawer; brenhinoedd a gauant
eu genau wrtho ef; canys gwelant
yr hyn [n]ni fynegasid iddynt, a
deallant yr hyn ni chlywsent.

PENNOD LIII.

1 *Y prophwyd yn cwyno rhag anghredin-iaeth, ac yn esgusodi rhwystr y groes,* 4 *trwy ddangos y daioni a ddaw o ddïoddefaint Crist,* 10 *a ffynniant y groes.*

[a]PWY a gredodd i'n ‖ hymad-
rodd? ac i bwy y datguddiwyd
braich yr ARGLWYDD?
2 Canys [b]efe a dŷf o'i flaen ef fel
blaguryn, ac fel gwreiddyn o dir
sych: [c]nid oes na phryd na thegwch
iddo: pan edrychom arno, ni bydd
pryd fel y dymunem ef.
3 [d]Dirmygedig yw, a dïystyraf
o'r gwŷr; gwr gofidus, a chynnefin
â dolur: ac ‖ *yr oeddym* megis yn
cuddio *ein* hwynebau oddi wrtho:
dirmygedig oedd, ac ni wnaethom
gyfrif o hono.
4 ¶ Dïau [e]efe a gymmerth ein
gwendid ni, ac a ddug ein doluriau:
etto ni a'i cyfrifasom ef wedi ei
faeddu, ei daro gan DDUW, a'i
gystuddio.
5 Ond efe [f]a ‖ archollwyd am ein
camweddau ni, efe a ddrylliwyd am
ein hanwireddau ni: cospedigaeth
ein heddwch ni *oedd* arno ef: a

Cyn CRIST Cylch 712.

[e] Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.
[f] Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15.
[g] Ps. 93. 1. a 96. 10. a 97. 1.
[h] Ps. 98. 2, 3. Luc 3. 6.
[i] pen. 48. 20. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17. Dat. 18. 4.
[k] Edrych Exod. 12. 33, 39.
‖ Neu, *wna yn gall,* pen. 53. 10.
[l] Ps. 22. 6, 7. pen. 52. 2, 3.
[m] Act. 2. 33.
[n] Rhuf. 15. 21.
[a] Ioan 12. 38. Rhuf. 10. 16.
‖ Neu, *haddysg?* Heb. *clywed?*
[b] pen. 11. 1.
[c] pen. 49. 7. a 52. 14. Marc 9. 12.
[d] Ps. 22. 6. pen. 49. 7.
‖ Neu, yr oedd *megis yn cuddio ei wyneb oddi wrthym.* Heb. *megis cuddio wynebau oddi wrtho,* neu, *oddi wrthym.*
[e] Matt. 8. 17.
[f] Rhuf. 4. 25. 1 Cor. 15. 3.
‖ Neu, *boenwyd.*

Cyn CRIST Cylch 712.

[g] thrwy ei gleisiau ef yr iachâwyd ni.

6 Nyni oll a grwydrasom fel defaid; troisom bawb i'w ffordd ei hun: a'r ARGLWYDD a † roddes arno ef ein hanwiredd ni i gyd.

7 Efe a orthrymmwyd, ac efe a gystuddiwyd, ac [h] nid agorai ei enau [i] fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tau dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai yntau ei enau.

8 O ‖ garchar ac o farn y cymmerwyd ef: a phwy a draetha ei oes ef? canys [k] efe a dorrwyd o dir y rhai byw; *rhoddwyd* pla arno ef am gamwedd fy mhobl.

9 Ac efe a wnaeth ei fedd gyd â'r rhai anwir, a [l] chyd â'r cyfoethog yn ei farwolaeth; [m] am na wnaethai gam, ac nad *oedd* twyll yn ei enau.

10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fynnai ei ddryllio ef; efe a'*i* clwyfodd: pan ‖ osodo efe [n] ei enaid yn aberth dros bechod, efe a wêl *ei* had, efe a estyn *ei* ddyddiau; ac ewyllys yr ARGLWYDD a lwydda yn ei law ef.

11 O lafur ei enaid y gwel, *ac* y diwellir: [o] fy ngwas cyfiawn a gyfiawnhâ lawer [p] trwy ei wybodaeth; canys efe a ddwg eu hanwireddau hwynt.

12 Am hynny y rhannaf iddo *ran* gyd â ‖ llawer, ac efe a ranna yr yspail gyd â'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth: ac [q] efe a gyfrifwyd gyd â'r troseddwyr; ac efe a ddug bechodau llaweroedd, ac [r] a eiriolodd dros y troseddwyr.

[g] 1 Petr 2. 24.
† Heb. *wnaeth i'n hanwireddau ni i gŷd gyfarfod arno ef.*
[h] Matt. 26. 63. a 27. 12, 14. Marc 14. 61. a 15. 5.
[i] Act. 8. 32.
‖ Neu, *gyfyngder.*
[k] Dan. 9. 26.
[l] Matt. 27. 57.
[m] 1 Petr 2. 22. 1 Ioan 3. 5.
‖ Neu, *wnelo ei enaid ef aberth.*
[n] 2 Cor. 5. 21. 1 Petr 2. 24.
[o] pen. 42. 1. a 49. 3.
[p] Rhuf. 5. 18, 19. 1 Ioan 2. 1.
‖ *a'r mawrion.*
[q] Marc 15. 28. Luc 22. 37.
[r] Luc 23. 34. Rhuf. 8. 34. Heb. 7. 25. a 9. 24. 1 Ioan 2. 1.

PENNOD LIV.

1 Y prophwyd, er mwyn cysuro y Cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr eglwys: 4 eu diogelwch hwy, 6 a'u sicr ymwared allan o gystudd, 11 a'u hadeilad deg, 15 a'u diogel gadwedigaeth.

[a] CAN, *di* ammhlantadwy nid esgorodd; bloeddia ganu, a gorfoledda, *yr hon* nid esgorodd: o herwydd [b] amlach meibion yr hon a adawyd, nâ'r hon y mae gwr iddi, medd yr ARGLWYDD.

2 [c] Helaetha le dy babell, ac estynant gortynnau dy breswylfeydd: nac attal, estyn dy raffau, a sierhâ dy hoelion.

3 Canys ti a dorri allan ar y llaw ddehau ac ar y llaw aswy; a'th had a etifedda y Cenhedloedd, a dinasoedd anrheithiedig a wnant yn gyfanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac na'th waradwydder, am na'th warthruddir; canys ti a anghofi waradwydd dy ieuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

5 Canys dy brîod *yw* yr hwn a'th wnaeth, ([d] ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw) dy waredydd hefyd, Sanct Israel, DUW yr holl ddaear y gelwir ef.

6 Canys [e] fel gwraig wrthodedig, a chystuddiedig o yspryd, y'th alwodd yr ARGLWYDD, a gwraig ieuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy DDUW.

7 [f] Dros ennyd fechan y'th adewais; ond â mawr drugareddau y'th gasglaf.

[a] Seph. 3. 14. Gal. 4. 27.
[b] 1 Sam. 2. 5.
[c] pen. 49. 19, 20.
[d] Luc 1. 32.
[e] pen. 62. 4.
[f] Ps. 30. 5. pen. 26. 20. 2 Cor. 4. 17.

8 Mewn ychydig sorriant y cuddiais fy wyneb oddi wrthyt ennyd *awr;* ond â thrugaredd dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr ARGLWYDD dy waredydd.

9 Canys [g] *fel* dyfroedd Noah *y mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai dyfroedd Noah mwy dros y ddaear; felly y tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

10 Canys [h] y mynyddoedd a giliant, a'r bryniau a symmudant: eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfammod fy hêdd ni syfl, medd yr ARGLWYDD sydd yn trugarhâu wrthyt.

11 ¶ Y druan, helbulus gan dymhestl, y ddigysur, wele, [i] mi a osodaf dy gerrig di â charbunel, ac a'th sylfaenaf â *meini* saphir.

12 Gwnaf hefyd dy ffenestri o risial, a'th byrth o feini disglaer, a'th holl derfynau o gerrig dymunol.

13 [k] Dy holl feibion hefyd *fyddant* wedi eu dysgu gan yr ARGLWYDD; a mawr *fydd* heddwch dy feibion.

14 Mewn cyfiawnder y'th sierhêir: byddi bell oddi wrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddi wrth ddychryn, canys ni nesa attat.

15 Wele, gan ymgasglu hwy a ymgasglant, *ond* nid o honof fi: pwy bynnag o honot ti a ymgasglo i'th erbyn, efe a syrth.

16 Wele, myfi a grëais y gôf, yr hwn a chwŷth y marwor yn tân, ac a ddefnyddia arf i'w waith; myfi hefyd a grëais y dinystrydd i ddistrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweision yr ARGLWYDD, a'u cyfiawnder hwy *sydd* oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD LV.

1 Y prophwyd, trwy addewiddion o Grist, yn galw pawb i gredu, 6 ac i edifarhâu. 8 Dedwydd lwyddiant y rhai a gredo.

O [a] DEUWCH i'r dyfroedd, bob un y mae syched arno, ie, yr hwn nid *oes* arian ganddo; [b] deuwch, prynwch, a bwyttêwch; ie, deuwch, prynwch win a llaeth, heb arian, ac heb werth.

2 Paham y † gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrando gwrandewch arnaf fi, a bwyttêwch *yr hyn sydd* dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn brasder.

3 Gogwyddwch eich clust, a deuwch attaf; gwrandewch, a bydd byw eich enaid: a mi a wnaf gyfammod tragywyddol â chwi, *sef* [c] sicr drugareddau Dafydd.

4 Wele, rhoddais ef yn dyst i'r bobl, yn flaenor ac yn athraw i'r bobloedd.

5 Wele, [d] cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a rêd attat, er mwyn yr Ar-

Cyn CRIST Cylch 712.

[g] Gen. 8. 21. a 9. 11. Edrych Jer. 31. 35, 36.
[h] Ps. 46. 2. Matt. 5. 18.
[i] 1 Chron. 29. 2. Dat. 21. 18, &c.
[k] pen. 11. 9. Jer. 31. 24. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 20.
[a] Ioan 4. 14. a 7. 37. Dat. 21. 6. a 22. 17.
[b] Matt. 13. 44, 46. Dat. 3. 18.
† Heb. *pwyswch.*
[c] 2 Sam. 7. 8. Ps. 89. 28. Act. 13. 34.
[d] Eph. 2. 11, 12.

Cyn CRIST Cylch 712.

[e] Ps. 32. 6. Matt. 5. 25. Ioan 7. 34. a 8. 21.
† Heb. *anwiredd.*
† Heb. *amlhâ arbed.*
[f] Deut. 32. 2.
[g] Ps. 96. 12. a 98. 8. pen. 35. 1.
[h] 1 Chron. 16. 33.
[i] pen. 41. 19.
[k] Mic. 7. 4.
[a] Matt. 3. 2. a 4. 17. Rhuf. 13. 11, 12.
[b] Edrych Deut. 23. 1, 2, 3.

ARGLWYDD dy DDUW, ac o herwydd
Sanct Israel: canys efe a'th ogon-
eddodd.
6 ¶ [e] Ceisiwch yr ARGLWYDD, tra
y galler ei gael ef; gelwch arno,
tra fyddo yn agos.
7 Gadawed y drygionus ei ffordd,
a'r gwr † anwir ei feddyliau; a
dychweled at yr ARGLWYDD, ac efe
a gymmer drugaredd arno; ac at
ein Duw ni, o herwydd efe a † arbed
yn helaeth.
8 ¶ Canys nid fy meddyliau i *yw*
eich meddyliau chwi, ac nid eich
ffyrdd chwi *yw* fy ffyrdd i, medd yr
ARGLWYDD.
9 Canys *fel* y mae y nefoedd yn-
uwch nâ'r ddaear, felly uwch yw
fy ffyrdd i nâ'ch ffyrdd chwi, a'm
meddyliau i nâ'ch meddyliau chwi.
10 Canys [f] fel y disgyn y gwlaw a'r
eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel
yno, eithr dyfrhâ y ddaear, ac a
wna iddi darddu a thyfu, fel y
rhoddo had i'r hauwr, a bara i'r
bwyttâwr:
11 Felly y bydd fy ngair, yr hwn
a ddaw o'm genau: ni ddychwel
attaf yn wag; eithr efe a wna yr
hyn a fynnwyf, ac a lwydda *yn y
peth* yr anfonais ef o'i blegid.
12 Canys mewn llawenydd yr ewch
allan, ac mewn hêdd y'ch arweinir;
[g] y mynyddoedd a'r bryniau a
floeddiant ganu o'ch blaen, a [h] holl
goed y maes a gurant ddwylaw.
13 [i] Yn lle [k] drain y cyfyd ffyn-
nidwydd, yn lle mïeri y cyfyd
myrtwydd: a *hyn* fydd i'r AR-
GLWYDD yn enw, ac yn arwydd
tragywyddol, *yr hwn* ni thorrir
ymaith.

PENNOD LVI.

1 *Y prophwyd yn annog i sancteiddrwydd;* 3 *ac yn addaw y bydd sancteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn wyneb neb.* 9 *Y mae efe yn rhoi anghlod i'r gwylwyr deillion.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Cedwch farn, a gwnewch gyf-
iawnder; [a] canys fy iachawdwriaeth
sydd ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar
ymddangos.
2 Gwyn ei fyd y dyn a wnelo
hyn, a mab y dyn a ymaflo ynddo;
gan gadw y Sabboth heb ei halogi,
a chadw ei law rhag gwneuthur
dim drwg.
3 ¶ Ac na lefared [b] y dïeithrfab, yr
hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan
ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei
bobl; ac na ddyweded y disbadd-
edig, Wele fi yn bren crin.
4 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD wrth y rhai disbaddedig, y
rhai a gadwant fy Sabbothau, ac a
ddewisant yr hyn a ewyllysiwyf, ac
a ymaflant yn fy nghyfammod i;
5 Iê, rhoddaf iddynt yn fy nhŷ,
ac o fewn fy magwyrydd, le ac enw
gwell nâ meibion ac nâ merched:
rhoddaf iddynt enw tragywyddol,
yr hwn ni thorrir ymaith.
6 A'r meibion dïeithr, y rhai a
lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei
wasanaethu ef, a chan garu enw yr
ARGLWYDD, i fod yn weision iddo
ef, pob un a gadwo y Sabboth heb
ei halogi, ac a ymaflo yn fy nghyf-
ammod;
7 [c] Dygaf hwythau hefyd i fynydd
fy sancteiddrwydd, a llawenychaf
hwynt yn ‖ nhŷ fy ngweddi: eu
poeth-offrymmau hefyd a'u hebyrth
fyddant gymmeradwy ar fy allor:
canys [d] fy nhŷ i a elwir yn dŷ
gweddi i'r holl bobloedd.
8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr
hwn a gasgl wasgaredigion Israel,
[e] Etto mi a gasglaf *eraill* atto ef,
† gyd â'r rhai sydd wedi eu casglu
atto.
9 ¶ Pob bwystfil y maes, deuwch
i ddifa, *a* phob bwystfil yn y coed.
10 Deillion *yw* ei wyliedyddion:
ni wyddant hwy oll *ddim*, cŵn
mudion *ydynt* hwy oll, heb fedru
cyfarth; ‖ yn cysgu, yn gorwedd
ac yn caru hepian.
11 Iê, cŵn gwangcus *ydynt*, [f] ni
chydnabyddant â'u digon, a bugeil-
iaid *ydynt* ni fedrant ddeall; wyn-
ebant oll at eu ffordd eu hun, pob
un at ei elw ei hun ‖ o'i gwrr.
12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf win,
ac ymlanwn o ddïod gref; a [g] bydd
y fory megis heddyw, *a* mwy o lawer
iawn.

PENNOD LVII.

1 *Bendigedig farwolaeth y cyfiawn.* 3 *Duw yn argyhoeddi yr Iuddewon, am eu putteiniaidd ddelw-addoliaeth;* 13 *yn rhoi addewidion efengylaidd i'r edifeiriol.*

[a] DARFU am y cyfiawn, ac ni
esyd neb at *ei* galon; a'r
gwŷr † trugarog a gymmerir ym-
aith, [b] heb neb yn deall mai ‖ o
flaen drygfyd y cymmerir y cyfiawn
ymaith.
2 *Efe* a â ‖ i dangnefedd, hwy a
orphwysant yn eu ‖ hystafelloedd,
sef pob un a rodia ‖ *yn* ei uniondeb.
3 ¶ Nesêwch yma, meibion yr
hudoles, had y godinebus, a'r but-
tain.
4 Yn erbyn pwy yr ymddigrifwch?
yn erbyn pwy y lledwch safn, *ac*
yr estynwch dafod? onid meibion
camwedd *a* had ffalsedd *ydych*
chwi?
5 Y rhai a ymwresogwch ‖ âg
eilunod [c] dan bob pren deiliog
[d] gan ladd y plant yn y glynnoedd
dan gromlechydd y creigiau.
6 Y'nghabol-feini yr afon *y mae*
dy ran; hwynt-hwy *yw* dy gwttws:
iddynt hwy hefyd y tywelltaist
ddïod-offrwm, *ac* yr offrymmaist
fwyd-offrwm. Ai yn y rhai hyn yr
ymgysurwn?
7 [e] Ar fynydd uchel a dyrchafedig
y gosodaist dy wely: dringaist hef-
yd yno i aberthu aberth.
8 Y'nghil y drysau hefyd a'r pyst
y gosodaist dy goffadwriaeth: canys
ym-ddinoethaist *i arall* heb fy llaw
i, a dringaist; helaethaist dy wely,
ac ‖ a wnaethost *ammod* rhyngot â
hwynt; [f] ti a hoffaist eu gorweddle
hwynt ‖ pa le bynnag y gwelaist.
9 [g] Cyfeiriaist hefyd at y brenhin
âg ennaint, ac amlhêaist dy bêr-
aroglau: anfonoist hefyd dy gen-
hadau i bell, ac ymostyngaist hyd
uffern.
10 Ym maint dy ffordd yr ym-

Cyn CRIST Cylch 712.

[c] pen. 2. 2.
‖ *fy nhŷ gweddi.*
[d] Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
[e] Ioan 10. 16. Eph. 2. 14, 15.
† Heb. *at ei gasgledigion ef.*
‖ Neu, *ynbreuddwydio,* neu, *yn siarad trwy eu hûn.*
[f] Ezec. 34. 2, 3.
‖ *yn ei duedd.*
[g] Diar. 23. 35. pen. 22. 13.

Cylch 698.
[a] Ps. 12. 1. Mic. 7. 2.
† Heb. *trugaredd,* neu, *duwioldeb.*
[b] Edrych 2 Bren. 22. 20.
‖ Neu, *rhag drygioni.*
‖ Neu, mewn *tangnefedd.*
‖ *gwelyau.*
‖ Neu, *ger ei fron ef.*
‖ Neu, *ym mhlith y derw.*
[c] 2 Bren. 16. 4.
[d] Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3. a 23. 10. Ezec. 16. 20. a 20. 26.
[e] Ezec. 16. 16, 25.
‖ Neu, *a'i neddaist i ti yn* helaethach *nâ'r* eiddynt hwy.
[f] Ezec. 16. 26, 28. a 23. 2–20.
‖ Neu, *gwnaethost le.*
[g] pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23. 16.

Cyn CRIST Cylch 698.

flinaist; *ac* ni ddywedaist, Nid oes
obaith: cefaist fywyd dy law; am
hynny ni chlefychaist.
11 [h]Pwy hefyd a arswydaist ac a
ofnaist, fel y dywedaist gelwydd, ac
na chofiaist fi, ac nad ystyriaist yn
dy galon? oni thewais i â sôn er ys
talm, a thithau heb fy ofni?
12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder,
a'th weithredoedd; canys ni wnant
i ti les.
13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy
gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt
a'u dwg hwynt ymaith oll; oferedd
a'u cymmer *hwynt:* ond yr hwn a
obeithia ynof fi a etifedda y tir, ac
a feddianna fynydd fy sancteidd-
rwydd.
14 Ac efe a ddywed, [i]Palment-
wch, palmentwch, parottowch y
ffordd, cyfodwch y rhwystr o ffordd
fy mhobl.
15 Canys fel hyn y dywed y Gor-
uchel a'r dyrchafedig, yr hwn a
breswylia dragywyddoldeb, ac [k]*y
mae* ei enw yn Sanctaidd, Y gor-
uchelder a'r cyssegr a breswyliaf;
a [l]chyd â'r cystuddiedig a'r isel o
ysbryd, [m]i fywhâu y rhai isel o
ysbryd, ac i fywhau calon y rhai
cystuddiedig.
16 Canys [n]nid byth yr ymrysonaf,
ac nid yn dragywydd y digiaf: o
herwydd yr yspryd a ballai o'm
blaen i, a'r eneidiau [o]a wneuthum i.
17 Am anwiredd ei gybydd-dod ef
y digiais, ac y tarewais ef: [p]ym-
guddiais, a digiais, ac efe a aeth
rhagddo yn ‖gildynnus ar hyd
ffordd ei galon.
18 Ei ffyrdd a welais, a mi a'i
iachâf ef: tywysaf ef hefyd, ac
adferaf gysur iddo, ac i'w alarwyr.
19 Myfi sydd yn creu ffrwyth y
gwefusau; [q]Heddwch, heddwch, i
bell, ac i agos, medd yr ARGLWYDD:
a mi a'i iachâf ef.
20 Ond y rhai anwir *sydd* fel y
môr yn dygyfor, pan na allo fod yn
llonydd, yr hwn y mae ei ddyfr-
oedd yn bwrw allan dom a llaid.
21 [r]Ni *bydd* heddwch, medd fy
NUW, i'r rhai annuwiol.

PENNOD LVIII.

1 *Y prophwyd wedi ei yrru i argyhoeddi rhagrith,* 3 *yn dangos beth yw ympryd ffuantus, a gwir ympryd,* 8 *yn dangos pa addewidion sydd ddyledus am dduwioldeb,* 13 *ac am gadw y Sabboth.*

LLEFA â'th gêg, nac arbed;
dyrchafa dy lais fel udgorn, a
mynega i'm pobl eu camwedd, a'u
pechodau i dŷ Jacob.
2 Etto beunydd y'm ceisiant, ac
a ewyllysiant wybod fy ffyrdd, fel
cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni
wrthodai farnedigaeth ei DUW:
gofynant i mi farnedigaethau cyf-
iawnder, ewyllysiant nesâu *at*
DDUW.
3 ¶ Paham, *meddant,* yr ym-
prydiasom, ac nis gwelaist? [a]y
cystuddiasom ein henaid, ac nis
gwybuost? Wele, yn y dydd yr
ymprydioch yr ydych yn cael
gwynfyd, ac yn mynnu ‖eich holl
ddyledion.
4 Wele, i ymryson a chynnen yr

[h] pen. 51. 12, 13.
[i] pen. 40. 3. a 62. 10.
[k] Job 6. 10.
[l] Ps. 34. 18. a 51. 17. a 138. 6. pen. 66. 2.
[m] Ps. 147. 3. pen. 61. 1.
[n] Ps. 103. 9. Mic. 7. 18.
[o] Num. 16. 22. Job 34. 14. Heb. 12. 9.
[p] pen. 45. 15.
‖ Neu, *drofäus.*
[q] Eph. 2. 17.
[r] pen. 43. 22.
[a] Lef. 16. 29, 31. a 23. 27.
‖ Neu, *y pethau y gofidioch eraill â hwynt.* Heb. *gofidiau.*

ymprydiwch, ac i daro â dwrn an-
wiredd: ‖nac ymprydiwch fel y
dydd *hwn,* i beri clywed eich llais
yn yr uchelder.
5 Ai [b]dyma yr ympryd a ddew-
isais? ‖dydd i ddyn i gystuddio
ei enaid? ai crymmu ei ben fel
brwynen *ydyw,* a [c]thaenu sach-
lïan a lludw dano? ai hyn a elwi
yn ympryd, ac yn ddiwrnod cym-
meradwy gan yr ARGLWYDD?
6 Onid dyma yr ympryd a ddew-
isais? dattod rhwymau anwiredd,
tynnu ymaith feichiau †trymmion,
a [d]gollwng y rhai †gorthrym-
medig yn rhyddion, a thorri o
honoch bob iau?
7 [e]Onid torri dy fara i'r newyn-
og, a dwyn o honot y ‖crwydraid i
dŷ? a phan welych y noeth, ei
ddilladu; ac nad ymguddiech oddi
wrth [f]dy gnawd dy hun?
8 ¶ [g]Yna y tyrr dy oleuni allan
fel y wawr, a'th iechyd a dardda
yn fuan: a'th gyfiawnder a â o'th
flaen; [h]gogoniant yr ARGLWYDD
a'th †ddilyn.
9 Yna y gelwi, a'r ARGLWYDD a
ettyb; y gwaeddi, ac efe a ddywed,
Wele fi. Os bwri o'th fysg yr iau,
estyn bŷs, a dywedyd oferedd;
10 Os tynni allan dy enaid i'r
newynog, a diwallu yr enaid cys-
tuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd
mewn tywyllwch, a'th dywyllwch
fydd fel hanner dydd:
11 A'r ARGLWYDD a'th arwain
yn wastad, ac a ddiwalla dy enaid
ar sychder, ac a wna dy esgyrn yn
freision: a thi a fyddi fel gardd
wedi ei dyfrhâu, ac megis ffynnon
ddwfr, yr hon ni †phalla ei dyfr-
oedd.
12 A'r *rhai a fyddant* o honot
ti [i]a adeiladant yr hen ddiffaeth-
leoedd; ti a gyfodi sylfeini llawer
cenhedlaeth: a thi a elwir yn
gauwr yr adwy, yn gyweiriwr
llwybrau i gyfanneddu ynddynt.
13 ¶ O throi dy droed oddi wrth
y Sabboth, *heb* wneuthur dy ewyll-
ys ar fy nydd sanctaidd; a galw y
Sabboth yn hyfrydwch; sanct yr
ARGLWYDD yn ogoneddus; a'i
anrhydeddu ef, heb wneuthur dy
ffyrdd dy hun, heb geisio dy ewyllys
dy hun, na dywedyd *dy* eiriau *dy
hun:*
14 Yna yr ymhyfrydi yn yr AR-
GLWYDD, ac mi a wnaf i ti [k]farch-
ogaeth ar uchelfëydd y ddaear, ac
a'th borthaf âg etifeddiaeth Jacob
dy dad: canys genau yr ARGLWYDD
a'*i* llefarodd.

PENNOD LIX.

1 *Ysgeler naturiaeth pechod.* 3 *Pechodau yr Iuddewon.* 9 *Am bechod y daw aflwydd.* 16 *O Dduw yn unig y mae iachawdwriaeth.* 20 *Cyfammod y Prynwr.*

WELE, [a]ni fyrhâwyd llaw yr
ARGLWYDD, fel na allo achub;
ac ni thrymhâodd ei glust ef, fel na
allo glywed:
2 Eithr eich anwireddau chwi a
ysgarodd rhyngoch chwi a'ch DUW,
a'ch pechodau a ‖guddiasant *ei*
wyneb oddi wrthych, fel na chlywo.
3 Canys [b]eich dwylaw a halog-

Cyn CRIST Cylch 698.

‖ Neu, *nid ydych yn ymprydio.*
[b] Zech. 7. 5.
‖ Neu, *cystuddio o ddyn ei enaid dros ddiwrnod?*
[c] Est. 4. 3. Job 2. 8. Dan. 9. 3.
† Heb. *yr iau.*
[d] Jer. 34. 9.
† Heb. *drylliedig.*
[e] Ezec. 18. 7, 16. Matt. 25. 35.
‖ Neu, *cystuddiol.*
[f] Neh. 5. 5.
[g] Job 11. 17.
[h] Exod. 14. 19.
† Heb. *gasgl.*
† Heb. *thwylla.*
[i] pen. 61. 4.
[k] Deut. 32. 13.
[a] Num. 11. 23. pen. 50. 2.
‖ Neu, *wnaeth iddo guddio.*
[b] pen. 1. 15.

Cyn CRIST Cylch 698.

wyd â gwaed, a'ch bysedd â chamwedd: eich gwefusau a draethasant gelwydd, eich tafod a fyfyriodd anwiredd.

4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder, nac a ddadleu dros y gwirionedd: *y maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwydd; [c]yn beichiogi ar flinder, ac yn esgor ar anwiredd.

5 Wyau ‖asp a ddodwasant, a gweodd y pryf-coppyn a wëant: yr hwn a fwytty o'u hwyau a fydd marw, a'r hwn a ‖sathrer a dyrr allan yn wiber.

6 [d]Eu gwëoedd hwy ni byddant yn wisgoedd, ac nid ymddilladant â'u gweithredoedd: eu gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawsder *sydd* yn eu dwylaw.

7 [e]Eu traed a redant i ddrygioni, a hwy a frysiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddyliau *sydd* feddyliau anwir; distryw a †dinystr *sydd* ar eu ffyrdd hwynt.

8 Ffordd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‖gyfiawnder yn eu llwybrau: gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid edwyn heddwch.

9 ¶ Am hynny y ciliodd barnedigaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfiawnder: disgwyliasom am oleuni, ac wele dywyllwch; am ddisgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr ydym yn rhodio.

10 [f]Palfalasom fel deillion â'r pared, ie, fel *rhai* heb lygaid y palfalasom: tramgwyddasom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

11 Nyni oll a ruasom fel eirth, a [g]chan riddfan y griddfanasom fel colommennod: disgwyliasom am farn, ac nid *oes dim:* am iachawdwriaeth, *ac* ymbellhâodd oddi wrthym.

12 Canys amlhâodd ein camweddau ger dy fron, a thystiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwydd ein camweddau, *sydd* gyd â ni: a'n hanwireddau, ni a'u hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwydd yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio oddi ar ol ein DUW, dywedyd trawsder, ac anufudd-dod, myfyrio a thraethu o'r galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a dröed yn ei hol, a chyfiawnder a safodd o hirbell: canys gwirionedd a gwympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ië, gwirionedd sydd yn pallu, a'r hwn sydd yn cilio oddi wrth ddrygioni ‖a'i gwna ei hun yn yspail; a gwelodd yr ARGLWYDD *hyn*, a drwg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

16 ¶ [h]Gwelodd hefyd nad *oedd* gwr, a [i]rhyfeddodd nad *oedd* eiriolwr: [k]am hynny ei fraich a'i hachubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

17 [l]Canys efe a wisgodd gyfiawnder fel llurig, a helm iachawd-

[c] Job 15. 35. Ps. 7. 14.
‖ Neu, *nadroedd.*
‖ Neu, *daeneller sydd fel pe torrai allan wiber.*
[d] Job 8. 14, 15.
[e] Diar. 1. 16. Rhuf. 3. 15.
† Heb. *thorriad.*
‖ Neu, *barn.*
[f] Deut. 28. 29. Job 5. 14. Amos 8. 9.
[g] pen. 38. 14.
‖ Neu, *a gyfrifir yn ynfyd.*
[h] pen. 63. 5.
[i] Marc 6. 6.
[k] Ps. 98. 1.
[l] Eph. 6. 14, 17. 1 Thess. 5. 8.

wriaeth am ei ben; ac a wisgodd wisgoedd dial yn ddillad; ie, gwisgodd zêl fel cochl.

18 [m]Yn ol y ‖gweithredoedd, ie, yn *eu* hol *hwynt*, y tâl efe, llid i'w wrthwynebwyr, taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynysoedd a dâl efe.

19 [n]Felly yr ofnant enw yr ARGLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: pan ddelo y gelyn i mewn [o]fel afon, yspryd yr ARGLWYDD ‖a'i hymlid ef ymaith.

20 ¶ Ac i Sïon y daw y [p]gwaredydd, ac i'r rhai a drôant *oddi wrth* anwiredd yn Jacob, medd yr ARGLWYDD.

21 A minnau, dyma fy nghyfammod â hwynt, medd yr ARGLWYDD: Fy yspryd yr hwn *sydd* arnat, a'm geiriau y rhai a osodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau dy had, nac o enau had dy had, medd yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PENNOD LX.

1 *Gogoniant yr eglwys pan ddelo y cenhedloedd yn dra aml atti;* 15 *a'r bendithion mawr a fydd ar ol ychydig gystudd.*

CYFOD, llewyrcha; canys daeth dy oleuni, [a]a chyfododd gogoniant yr ARGLWYDD arnat.

2 Canys wele, tywyllwch a orchuddia y ddaear, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir arnat.

3 [b]Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddisgleirdeb dy gyfodiad.

4 [c]Cyfod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; ymgasglasant oll, daethant attat: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched a fegir wrth *dy* ystlys.

5 Yna y cei weled, ac ‖yr ymddisgleiri; dy galon hefyd a ofna, ac a helaethir; am droi attat ‖[d]lïosowgrwydd y môr, golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

6 Lliaws y camelod a'th orchuddiant, *sef* cyflym gamelod Midian ac Ephah; hwynt oll o Seba a ddeuant; [e]aur a thus a ddygant; a moliant yr ARGLWYDD a fynegant.

7 Holl ddefaid Cedar a ymgasglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th wasanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn gymmeradwy ar fy allor, a mi a anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.

8 Pwy *yw* y rhai hyn a ehedant fel cwmmwl, ac fel colommennod i'w ffenestri?

9 Yn ddiau yr ynysoedd a'm disgwyliant, a llongau Tarsis yn ‖bennaf, [f]i ddwyn dy feibion o bell, eu harian *hefyd* a'u haur gyd â hwynt, [g]i enw yr ARGLWYDD dy DDUW, ac i Sanct Israel, am iddo dy ogoneddu di.

10 A [h]meibion dieithr a adeiladant dy furiau, a'u brenhinoedd a'th wasanaethant; canys yn fy nig y'th darewais, ac o'm hewyllys da fy hun y tosturiais wrthyt.

11 Am hynny [i]dy byrth a fyddant yn agored yn wastad, ni cheuir hwynt na dydd na nos, i ddwyn

Cyn CRIST Cylch 698.
[m] pen. 63. 6.
‖ Neu, *taledigaethau.*
[n] Ps. 113. 3. Mal. 1. 11.
[o] Dat. 12. 15.
‖ Neu, *a gyfyd faner yn ei erbyn ef.*
[p] Rhuf. 11. 26.
[a] Mal. 4. 2.
[b] Dat. 21. 24.
[c] pen. 49. 18, 22, 23. a 66. 11, 12.
‖ Neu, *y llifeiri.*
‖ Neu, *dwrwf.*
[d] Rhuf. 11. 15.
[e] pen. 61. 6. Matt. 2. 11.
‖ *gyntaf.*
[f] Gal. 4. 26.
[g] Jer. 3. 17.
[h] Zech. 6. 15.
[i] Dat. 21. 25.

Cyn CRIST Cylch 698.

attat olud y cenhedloedd, fel y
dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.
12 Canys [k]y genedl a'r deyrnas
k Zech. 14. 17. ni'th wasanaetho di, a ddifethir;
a'r cenhedloedd hynny a lwyr
ddinystrir.
l pen. 35. 2. a 41. 19. 13 [l]Gogoniant Libanus a ddaw
attat, y ffynnidwydd, ffawydd, a
box ynghyd, i harddu lle fy
m Edrych 1 Chron. 28. 2. Ps. 132. 7. nghyssegr; harddaf hefyd [m]le fy
nhraed.
14 A meibion dy gystuddwyr [n]a
n pen. 49. 23. Dat. 3. 9. ddeuant attat yn ostyngedig: a'r
rhai oll a'th ddiystyrasant a ymos-
tyngant wrth wadnau dy draed, ac
a'th alwant yn Ddinas yr Ar-
glwydd, yn Sïon Sanct Israel.
15 Lle y buost yn wrthodedig ac
yn gâs, ac heb gynniweirydd *trwot*,
gwnaf di yn ardderchowgrwydd,
tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r
holl genhedlaethau.
o pen. 49. 23. a 61. 6. a 66. 11, 12. 16 [o]Sugni hefyd laeth y cenhedl-
oedd, ïe, bronnau brenhinoedd a
p pen. 43. 3. sugni; a chei wybod mai [p]myfi yr
Arglwydd *yw* dy achubydd, a'th
waredydd *yw* cadarn *Dduw* Ja-
cob.
17 Yn lle pres y dygaf aur, ac yn
lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle
coed, bres, ac yn lle cerrig, haiarn;
a gwnaf dy swyddogion yn hedd-
ychol, a'th drethwyr yn gyfiawn.
18 Ni chlywir mwy *son am* drais
yn dy wlad, *na* distryw na dinystr
q pen. 26. 1. yn dy derfynau: eithr ti a elwi [q]dy
fagwyrydd yn Iachawdwriaeth, a'th
byrth yn Foliant.
r Dat. 21. 23. a 22. 5. 19 [r]Ni bydd yr haul i ti mwyach
yn oleuni y dydd, a'r lleuad ni oleua
yn llewyrch i ti: eithr yr Arglwydd
fydd i ti yn oleuni tragywyddol,
s Zech. 2. 5. [s]a'th Dduw yn ogoniant i ti.
20 Ni fachluda dy haul mwyach,
a'th leuad ni phalla: o herwydd yr
Arglwydd fydd i ti yn oleuni tra-
gywyddol, a dyddiau dy alar a ddar-
fyddant.
t pen. 52. 1. 21 [t]Dy bobl hefyd *fyddant* gyf-
u Ps. 37. 11, 22. Matt. 5. 5. iawn oll: [u]etifeddant y tir byth, *sef*
[x]blaguryn fy mhlanhigion, [y]gwaith
x pen. 61. 3. Matt. 15. 13. fy nwylaw, fel y'm gogonedder.
y pen. 29. 23. a 45. 11. 22 Y bychan a fydd yn fil, a'r
gwael yn genedl gref. Myfi yr Ar-
glwydd a brysuraf hynny yn ei
amser.

PENNOD LXI.

1 *Swydd Crist.* 4 *Parodrwydd* 7 *a bendithion y ffyddloniaid.*

a Luc 4. 18. [a]YSPRYD yr Arglwydd Dduw
sydd arnaf; o herwydd yr Ar-
glwydd a'm henneiniodd i efengylu
i'r rhai llariaidd; efe a'm hanfon-
b Ps. 147. 3. pen. 57. 15. odd [b]i rwymo y rhai ysig eu calon,
c pen. 42. 7. i gyhoeddi [c]rhyddid i'r caethion,
ac agoriad carchar i'r *rhai sydd yn*
rhwym;
2 I gyhoeddi blwyddyn gymmer-
adwy yr Arglwydd, a dydd dïal ein
d Matt. 5. 4. Duw ni; [d]i gysuro pob galarus;
e Ps. 30. 11. 3 I osod i alarwyr Sïon, *ac* [e]i roddi
iddynt ogoniant yn lle lludw, olew
llawenydd yn lle galar, gwisg mol-
iant yn lle yspryd cystuddiedig; fel
y gelwid hwynt yn Brennau cyfiawn-
f pen. 60. 21. der, [f]yn Blanhigyn yr Arglwydd,
g pen. 58. 12. fel y gogonedder ef.
4 ¶ [g]Adeiladant hefyd yr hen
ddiffaethfa, cyfodant yr anghyfan-
neddfa gynt, ac adnewyddant ddin-
asoedd diffaeth, ac anghyfannedd-
dra llawer oes.
5 A dïeithriaid a safant ac a
borthant eich praidd, a meibion
dïeithr *fydd* arddwyr a gwinllanwyr
i chwi.
6 Chwithau a elwir [h]yn Offeiriaid h 1 Petr 2. 5, 9.
i'r Arglwydd: Gweinidogion ein Dat. 1. 6. a 5. 10.
Duw ni, meddir wrthych; [i]golud y
cenhedloedd a fwynhêwch, ac yn eu i pen. 60. 5, 16.
gogoniant hwy yr ymddyrchefwch.
7 ¶ Yn lle eich cywilydd [k]*y cewch* k Zech. 9. 12.
ddau-ddyblyg; ac *yn lle* gwarad-
wydd hwy a lawenychant yn eu
rhan: am hynny yn y tir y medd-
iannant *ran* ddwbl; llawenydd
tragywyddol fydd iddynt.
8 Canys myfi yr Arglwydd a hoffaf
gyfiawnder; [l]yr wyf yn casâu trais l pen. 1. 11, 13.
yn boeth-offrwm, ac a gyfarwyddaf
eu gwaith mewn gwirionedd, ac a
wnaf â hwynt gyfammod tragy-
wyddol.
9 Eu had hwynt hefyd a adweinir
ym mysg y cenhedloedd, a'u hiliog-
aeth hwynt y'nghanol y bobl: y rhai
a'u gwelant a'u hadwaenant, mai
hwynt-hwy *yw* yr had a fendithiodd
yr Arglwydd.
10 Gan lawenychu y llawenychaf
yn yr Arglwydd, fy enaid a orfol-
eddfa yn fy Nuw: canys [m]gwisgodd m Ps. 132. 9, 16.
fi â gwisgoedd iachawdwriaeth,
gwisgodd fi a mantell cyfiawnder;
megis y mae prïod-fab † yn *ym-* † Heb. *yn ymharddu fel offeiriad.*
wisgo â harddwisg, ac fel yr *ym-*
drwsia prïod-ferch â'i thlysau.
11 Canys megis y gwna y ddaear
i'w gwellt dyfu, ac fel y gwna gardd
i'w hadau egino, felly y gwna yr Ar-
glwydd Ior i gyfiawnder a moliant
darddu ger bron yr holl genhedl-
oedd.

PENNOD LXII.

1 *Awyddus chwant y prophwyd i gadarnhâu yr eglwys yn addewidion Duw.* 5 *Dyledswydd y gweinidogion wrth bregethu yr efengyl,* 10 *a pharottôi y bobl i'w derbyn.*

ER mwyn Sïon ni thawaf, ac er
mwyn Jerusalem ni ostegaf,
hyd onid elo ei chyfiawnder hi allan
fel disgleirdeb, a'i hiachawdwriaeth
hi fel lamp yn llosgi.
2 A'r cenhedloedd a welant dy
gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy
ogoniant: yna [a]y gelwir arnat enw a Edrych ad. 4, 12.
newydd, yr hwn a enwa genau yr pen. 65. 15.
Arglwydd.
3 Byddi hefyd [b]yn goron gogoniant b Zech. 9. 16.
yn llaw yr Arglwydd, ac yn dalaith
frenhinol yn llaw dy Dduw.
4 [c]Ni ddywedir am danat mwy, c Hos. 1. 10.
[d]Gwrthodedig; am dy dir hefyd ni 1 Petr 2. 10.
ddywedir mwy, Anghyfannedd: d pen. 54. 6, 7.
eithr ti a elwir ‖ Hephsibah; a'th ‖ Sef, *Y mae fy ewyllwys arni.*
dir, ‖ Beulah: canys y mae yr Ar-
glwydd yn dy hoffi, a'th dir a
brïodir. ‖ Sef, *Prïodol.*
5 Canys *fel* y prïoda gwr ieuangc
forwyn, y prïoda dy feibion dydi;
ac â llawenydd prïod-fab am brïod-
ferch, [e]y llawenycha dy Dduw o'th e pen. 65. 19.
blegid di.
6 [f]Ar dy furiau di, Jerusalem, y f Esec. 3. 17.
gosodais geidwaid, *y rhai* ni thawant a 33. 7.
ddydd na nos yn wastad: y rhai

Cyn CRIST Cylch 698.

ydych ||yn cofio yr ARGLWYDD, na
ddistêwch;
7 Ac na adêwch ddistawrwydd
iddo, hyd oni sicrhâo, ac hyd oni
osodo Jerusalem yn foliant ar y
ddaear.
8 Tyngodd yr ARGLWYDD i'w
ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol,
† Yn ddïau ni [g]roddaf dy ŷd
mwyach yn ymborth i'th elynion;
a meibion dïeithr nid yfant dy win,
yr hwn y llafuriaist am dano:
9 Eithr y rhai a'i casglant a'i
bwyttânt, ac a foliannant yr AR-
GLWYDD; a'r rhai a'i cynnullasant
a'i hyfant [h]o fewn cynteddoedd fy
sancteiddrwydd.
10 ¶ Cynniweiriwch, cynniweiriwch
trwy y pyrth: [i]parottôwch ffordd y
bobl; palmentwch, palmentwch
brif-ffordd; digarregwch *hi:* cyfod-
wch faner i'r bobloedd.
11 Wele, yr ARGLWYDD a gy-
hoeddodd hyd eithaf y ddaear,
[k]Dywedwch wrth ferch Sïon, Wele
dy iachawdwriaeth yn dyfod, wele
ei [l]gyflog gyd âg ef, a'i †waith o'i
flaen.
12 Galwant hwynt hefyd yn Bobl
sanctaidd, yn Waredigion yr AR-
GLWYDD: tithau a elwir, Yr hon a
geisiwyd, Dinas nis gwrthodwyd.

|| Neu, *gofiaduriaid yr Arglwydd.*
† Heb. *Os rhoddaf.*
[g] Deut. 28. 31, &c. Jer. 5. 17.
[h] Edrych Deut. 12. 12. a 14. 26. a 16. 11, 14.
[i] pen. 40. 3. a 57. 14.
[k] Zech. 9. 9. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.
[l] pen. 40. 10. Dat. 22. 12.
† Heb. *daliad.*

PENNOD LXIII.

1 *Crist yn dangos pwy ydyw,* 2 *pa beth yw ei oruchafiaeth ar ei elynion,* 7 *a pha beth yw ei drugaredd tu ag at ei eglwys.* 10 *Yn ei gyfiawn ddigllonedd y mae yn meddwl am ei hael drugaredd.* 15 *Yr eglwys yn ei gweddi,* 17 *a'i hachwyn, yn gwneuthur proffes o'i ffydd.*

PWY *yw* hwn yn dyfod o Edom,
[a]yn goch ei ddillad o Bosrah?
hwn *sydd* hardd yn ei wisg, yn ym-
daith yn amlder ei rym? Myfi, yr
hwn a lefaraf mewn cyfiawnder, *ac*
wyf gadarn i iachâu.
2 Paham *yr ydwyt* yn goch dy
ddillad, a'th wisgoedd fel yr hwn a
sathrai mewn gwin-wrŷf?
3 [b]Sethrais y gwin-wrŷf fy hunan,
ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi;
canys mi a'u sathraf hwynt yn fy
nig. ac a'u mathraf hwynt yn fy
llidiowgrwydd; a'u gwaedd hwynt
a daenellir ar fy nillad, a'm holl
wisgoedd a lychwinaf.
4 Canys [c]dydd dïal *sydd* yn fy
nghalon, a blwyddyn fy ngwaredig-
ion a ddaeth.
5 [d]Edrychais hefyd, ac [e]nid *oedd*
gynnorthwywr; rhyfeddais hefyd
am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f]fy
mraich fy hun a'm hachubodd, a'm
llidiowgrwydd a'm cynhaliodd.
6 A mi a sathraf y bobl yn fy
nig, ac [g]a'u meddwaf hwynt yn fy
llidiowgrwydd; a'u cadernid a
ddisgynaf i'r llawr.
7 ¶ Cofiaf drugareddau yr AR-
GLWYDD, *a* moliant DUW, yn ol yr
hyn oll a roddodd DUW i ni, ac
amlder *ei* ddaioni i dŷ Israel, yr
hyn a roddodd efe iddynt yn ol ei
dosturiaethau, ac yn ol amlder ei
drugareddau.
8 Canys efe a ddywedodd, Dïau
fy mhobl *ydynt* hwy, meibion ni
ddywedant gelwydd; felly efe a
aeth yn Iachawdwr iddynt.

[a] Dat. 19. 13.
[b] Galar. 1. 15. Dat. 14. 19, 20. a 19. 15.
[c] pen. 34. 8. a 61. 2.
[d] pen. 59. 16.
[e] Ioan 16. 32.
[f] Ps. 98. 1.
[g] Dat. 16. 6.

Cyn CRIST Cylch 698.

9 [h]Yn eu holl gystudd hwynt efe
a gystuddiwyd, ac angel ei gyn-
ddrychioldeb a'i hachubodd hwynt;
[i]yn ei gariad, ac yn ei drugaredd y
gwaredodd efe hwynt: [k]efe a'u
dygodd hwynt, ac a'u harweiniodd
yr holl ddyddiau gynt.
10 ¶ Hwythau oeddynt [l]wrth-
ryfelgar, ac [m]a ofidiasant ei Yspryd
sanctaidd ef: am hynny y trodd efe
yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn
eu herbyn.
11 Yna y cofiodd *efe* y dyddiau
gynt, Moses *a'i* bobl, *gan ddywedyd,*
Mae yr hwn [n]a'u dygodd hwynt i
fynu o'r môr, gyd â ||bugail ei
braidd? *mae* yr hwn [o]a osododd ei
yspryd sanctaidd o'i fewn ef?
12 Yr hwn a'*u* tywysodd *hwynt* â
deheulaw Moses, ac â'i ogoneddus
fraich, [p]gan hollti y dyfroedd o'u
blaen hwynt, i wneuthur iddo ei
hun enw tragywyddol?
13 Yr hwn a'u harweiniodd hwynt
trwy y dyfnderau, fel march yn yr
anialwch, *fel* na thramgwyddent?
14 Fel y disgyn anifail i'r dyffryn,
y gwna yspryd yr ARGLWYDD iddo
orphwys: felly y tywysaist dy
bobl, i wneuthur i ti enw gogon-
eddus.
15 ¶ [q]Edrych o'r nefoedd, a gwel
o annedd dy sancteiddrwydd a'th
ogoniant: *mae* dy zêl a'th gadernid,
|| lliosowgrwydd [r]dy dosturiaethau
a'th drugareddau tu ag attaf fi? a
ymattaliasant?
16 Canys ti *yw* ein Tad ni, er [s]nad
edwyn Abraham ni, ac na'n cyd-
nebydd Israel: ti, ARGLWYDD, *yw*
ein Tad ni, || ein gwaredydd; dy
enw *sydd* erioed.
17 ¶ Paham, ARGLWYDD, y
gwnaethost i ni gyfeiliorni allan o'th
ffyrdd? *ac* y caledaist ein calon-
nau oddi wrth dy ofn? Dychwel
er mwyn dy weision, llwythau dy
etifeddiaeth.
18 Dros ychydig ennyd y medd-
iannodd dy bobl sanctaidd: [t]ein
gwrthwynebwyr a fathrasant dy
gyssegr di.
19 Nyni ydym *eiddot ti:* erioed
ni buost yn arglwyddiaethu arnynt
hwy; *ac* || ni elwid dy enw arnynt.

[h] Barn. 10. 16. Zech. 2. 8. Act. 9. 4.
[i] Deut. 7. 7, 8.
[k] Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. pen. 46. 3, 4.
[l] Exod. 15. 24. Num. 14. 11. Ps. 78. 56. a 95. 9.
[m] Ps. 78. 40. Eph. 4. 30.
[n] Exod. 14. 30. Jer. 2. 6.
|| Neu, *bugeiliaid,* fel Ps. 77. 20.
[o] Neh. 9. 20. Hag. 2. 5.
[p] Exod. 14. 21. Jos. 3. 16.
[q] Deut. 26. 15. Ps. 80. 14.
|| Neu, *swn dy ymysgaroedd.*
[r] Jer. 31. 20. Hos. 11. 8.
[s] Job 14. 21. Preg. 9. 5.
|| Neu, *ein gwaredydd erioed yw dy enw.*
[t] Ps. 74. 7.
|| Neu, *ni elwid hwynt ar dy enw.*

PENNOD LXIV.

1 *Yr eglwys yn gweddïo ar i Dduw egluro ei allu;* 5 *ac wrth fawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol:* 9 *yn cwyno rhag ei chystudd.*

O NA rwygit y nefoedd, a disgyn.
fel y [a]toddai y mynyddoedd
o'th flaen di,
2 Fel *pan* losgo y tân greision, y
pair y tân i'r dwfr ferwi; i hysbysu
dy enw i'th wrthwynebwyr, *fel* yr
ofno y cenhedloedd rhagot!
3 Pan [b]wnaethost bethau ofn-
adwy ni ddisgwyliasom *am danynt,*
y disgynaist, a'*r* mynyddoedd a
doddasant o'th flaen.
4 Ac erioed [c]ni chlywsant, ni
dderbyniasant â chlustiau, ac ni
welodd llygad, ||O DDUW, ond tydi,
yr hyn a ddarparodd efe i'r neb a
ddisgwyl wrtho.
5 Cyfarfyddi â'r hwn sydd lawen,
ac a wna gyfiawnder; [d]*y rhai* yn

[a] Mic. 1. 4.
[b] Exod. 34. 10 Barn. 5. 4, 5. Ps. 68. 8. Hab. 3. 3, 6.
[c] Ps. 31. 19. 1 Cor. 2. 9.
|| Neu, *Dduw ond tydi.*
[d] pen. 26. 8.

Cyn CRIST Cylch 698.

dy ffyrdd a'th goflant di: wele, ti a
ddigiaist, pan bechasom: ynddynt
hwy y mae para, a ni a fyddwn
cadwedig.
6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth*
aflan, ac megis bratiau budron *yw*
ein holl gyfiawnderau; [e]a megis
deilen y syrthiasom ni oll; a'n han-
wireddau, megis gwynt, a'n dug ni
ymaith.
7 Ac [f]nid *oes* a alwo ar dy enw,
nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot: canys
cuddiaist dy wyneb oddi wrthym;
† diféaist ni, o herwydd ein hanwir-
eddau.
8 Ond yn awr, O ARGLWYDD, ein
Tad ni *ydwyt* ti: [g]nyni *ydym* glai,
a thithau *yw* ein lluniwr ni; ïe,
gwaith dy law *ydym* ni oll.
9 ¶ [h]Na ddigia, ARGLWYDD, yn
ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn
dragywydd: wele, edrych, attolwg,
dy bobl di *ydym* ni oll.
10 Dy sanctaidd ddinasoedd sydd
anialwch; Sïon *sydd* yn ddiffaeth-
wch, a Jerusalem yn anghyfannedd.
11 Tŷ ein sancteiddrwydd a'n
harddwch ni, lle y moliannai ein
tadau dydi, a losgwyd â thân; a'n
holl bethau dymunol sydd yn an-
rhaith.
12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth
y pethau hyn? a dewi di, ac a gys-
tuddi di ni yn ddirfawr?

PENNOD LXV.

1 Galwedigaeth y Cenhedloedd. 2 Gwrthod yr Iuddewon, am eu hanghrediniaeth, a'u delwaddoliaeth, a'u rhagrith. 8 Gweddill a achubir. 11 Barnedigaethau ar yr anwir, a bendithion ar y duwiol. 17 Dedwydd gyflwr Jerusalem newydd.

[a]CEISIWYD fi gan *y rhai* ni
ymofynasant *am danaf;* caf-
wyd fi gan *y rhai* ni'm ceisiasant:
dywedais, Wele fi, wele fi, wrth gen-
hedlaeth ni alwyd ar fy enw i.
2 Estynais fy llaw ar hyd y dydd
at bobl wrthryfelgar, y rhai a rod-
ient y ffordd nid *oedd* dda, yn ol eu
meddyliau eu hun;
3 Pobl y rhai a'm llidient i yn
wastad yn fy wyneb; [b]yn aberthu
mewn gerddi, ac yn arogl-darthu
† ar allorau pridd-feini;
4 Y rhai a arhôent ym mysg y
beddau, ac a lettyent yn y myn-
wentau; [c]y rhai a fwyttâent gig
môch, ‖ ac isgell ffiaidd *bethau yn*
eu llestri;
5 Y rhai a ddywedent, Sâf ar dy
ben dy hun; na nesâ attaf fi: canys
sancteiddiach ydwyf nâ thydi. Y
rhai hyn *sydd* fŵg yn ‖ fy ffroenau,
tân yn llosgi ar hyd y dydd.
6 Wele, [d]ysgrifenwyd ger fy mron:
ni thawaf; eithr talaf, ïe, talaf [e]i'w
mynwes,
7 Eich anwireddau chwi, ac [f]an-
wireddau eich tadau ynghyd (medd
yr ARGLWYDD) y rhai a arogl-
darthasant ar y mynyddoedd, ac
a'm cablasant ar y bryniau: am
hynny y mesuraf eu hen weithred-
oedd hwynt i'w mynwes.
8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Megis y ceir gwin newydd mewn
swp o rawn, ac y dywedir, Na
ddifwyna ef; canys *y mae* [g]bendith

[e] Ps. 90. 5, 6.
[f] Hos. 7. 7.
† Heb. *toddaist.*
[g] pen. 29. 16. a 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20, 21.
[h] Ps. 79. 8.
[a] Rhuf. 9. 24, 25, 26. a 10. 20. Eph. 2. 12, 13.
[b] pen. 1. 29. a 66. 17.
† Heb. *ar bridd-feini.*
[c] pen. 66. 17.
‖ Neu, *a drylliau.*
‖ Neu, *fy nigofaint.*
[d] Deut. 32. 34. Mal. 3. 16.
[e] Ps. 79. 12.
[f] Exod. 20. 5.
[g] Joel 2. 14.

ynddo: felly y gwnaf er mwyn fy
ngweision, na ddistrywiwyf hwynt
oll.
9 Eithr dygaf had allan o Jacob, ac
o Judah *un* a etifeddo fy mynydd-
oedd: a'm hetholedigion a'i heti-
feddant, a'm gweision a drigant yno.
10 Saron hefyd fydd yn gorlan
defaid, a [h]glynn Achor yn orweddfa
gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceis-
iasant.
11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrth-
odwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch
fy mynydd sanctaidd, a arlwywch
fwrdd i'r ‖ llu acw, ac a lenwch
ddïod-offrwm i'r ‖ nifer acw.
12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a
chwi oll a ymostyngwch i'r lladd-
edigaeth: [i]o herwydd pan elwais
chwi, nid attebasoch; pan leferais,
ni wrandawsoch; ond gwnaethoch
ddrygioni yn fy ngolwg, a dewisas-
och yr hyn nid oedd dda gennyf.
13 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Wele, fy
ngweision a fwyttânt, a chwithau a
newynwch: wele, fy ngweision a
yfant, a chwithau a sychedwch:
wele, fy ngweision a lawenychant, a
chwithau a fydd cywilydd arnoch:
14 Wele, fy ngweision a ganant
o hyfrydwch calon, a chwithau a
waeddwch rhag gofid calon, ac a
udwch rhag † cystudd yspryd.
15 A'ch enw a adêwch yn felldith
gan fy etholedigion: canys yr AR-
GLWYDD DDUW a'th ladd di, ac [k]a
eilw ei weision *ar* enw arall:
16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo
ar y ddaear, ymfendigo yn NUW y
gwirionedd; ac [l]i'r hwn a dyngo
ar y ddaear, dyngu i DDUW y gwir-
ionedd: am anghofio y trallodau
gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm
golwg.
17 ¶ Canys wele fi yn creu [m]nef-
oedd newydd, a daear newydd: a'r
rhai cyntaf ni chofir, ac ni † feddylir
am danynt.
18 Eithr llawenychwch a gorfol-
eddwch yn dragywydd *yn y pethau*
a grëwyf fi: canys wele fi yn creu
Jerusalem yn orfoledd, a'i phobl
yn llawenydd.
19 [n]Gorfoleddaf hefyd yn Jerusa-
lem, a llawenychaf yn fy mhobl:
ac ni chlywir ynddi mwyach [o]lais
wylofain, na llef gwaedd.
20 Ni bydd o hynny allan blentyn
o oed, na henafgwr, yr hwn ni chyf-
lawnodd ei ddyddiau: canys y
bachgen fydd marw yn fab can-
mlwydd; ond y pechadur yn fab
canmlwydd a felldithir.
21 A [p]hwy a adeiladant dai, ac
â'*u* cyfanneddant; plannant hefyd
winllannoedd, a bwyttânt eu
ffrwyth.
22 Nid adeiladant hwy, fel y
cyfanneddo arall, ac ni phlannant,
fel y bwyttâo arall: eithr [q]megis
dyddiau pren *y bydd* dyddiau fy
mhobl, a'm hetholedigion a ‖ hir-
fwynhânt waith eu dwylaw.
23 Ni lafuriant yn ofer, ac ni
[r]chenhedlant i drallod: canys had
rhai bendigedig yr ARGLWYDD *yd-*
ynt hwy, a'u heppil gyd â hwynt.

Cyn CRIST Cylch 698.

[h] Hos. 2. 15.
‖ Neu, *Gâd.*
‖ Neu, *Menni.*
[i] Diar. 1. 24, &c. pen. 66. 4. Jer. 7. 13.
† Heb. *drylliad.*
[k] pen. 62. 2.
[l] Deut. 6. 13. Ps. 63. 11. pen. 19. 18. a 45. 23. Seph. 1. 5.
[m] pen. 66. 22. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.
† Heb. *daw i fynu ar y galon.*
[n] pen. 62. 5.
[o] pen. 35. 10. a 51. 11. Dat. 7. 17. a 21. 4.
[p] Edrych Lef. 26. 16. Deut. 28. 30. Amos 9. 14.
[q] Ps. 92. 12.
‖ Neu, *dreuliant.*
[r] Deut. 28. 41. Hos. 9. 12.

Cyn CRIST Cylch 698.

24 A bydd ᵃcyn galw o honynt, i
mi atteb; ac a hwy etto yn llefaru,
mi a wrandawaf.
25 ᵗY blaidd a r oen a borant
ynghyd; y llew fel ŷch a bawr
wellt; a'r sarph, ᵘllwch *fydd* ei
bwyd hi: ni ddrygant ac ni ddis-
trywiant yn fy holl fynydd sanct-
aidd, medd yr ARGLWYDD.

ᵃ Ps. 32. 5.
ᵗ pen. 11. 6, 7, 9.
ᵘ Gen. 3. 14.

PENNOD LXVI.

1 *Y mŷn y gogoneddus Dduw ei wasanaethu mewn gostyngedig burdeb: 5 y mae yn cysuro y gostyngedig â rhyfeddol genhedliad, 10 a grasusol ddoniau yr eglwys. 15 Tost farnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol. 19 Y bydd i'r cenhedloedd eglwys sanctaidd, 24 ac y cânt weled damnedigaeth yr annuwiol.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD;
ᵃY nef *yw* fy ngorsedd-faingc,
a'r ddaear *yw* ‖ lleithig fy nhraed:
mae y tŷ a adeiledwch i mi? ac
mae y fan y gorphwysaf?
2 Canys *y pethau* hyn oll a wnaeth
fy llaw, a *thrwof fi* y mae hyn oll,
medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn
yr edrychaf, ᵇ*sef* ar y truan a'r
cystuddiedig o yspryd, ac ᶜsydd yn
crynu wrth fy ngair.
3 ᵈYr hwn a laddo ŷch, *sydd fel*
yr hwn a laddo wr; yr hwn a
abertho ‖oen, *sydd fel* yr hwn ᵉa
dorfynyglo gi; yr hwn a offrymmo
offrwm, *sydd fel ped offrymmai*
waed môch; yr hwn a arogl-dartho
thus, *sydd fel pe* bendigai eilun: îe,
hwy a ddewisasant eu ffyrdd eu hun,
a'u henaid a ymhyfrydodd yn eu
ffieidd-dra.
4 Minnau a ddewisaf eu ‖ dychy-
mygion hwynt, ac a ddygaf arnynt
yr hyn a ofnant: ᶠam alw o honof,
ac nid *oedd* a attebai; lleferais, ac
ni wrandawsant: eithr gwnaethant
yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg,
a'r hyn nid oedd dda gennyf a
ddewisasant.
5 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD,
ᵍy rhai a grynwch wrth ei air ef;
Eich brodyr y rhai a'ch casasant, *ac*
a'ch gyrrasant ar encil er mwyn fy
enw i, a ddywedasant, ʰGogonedder
yr ARGLWYDD: etto i'ch llawenydd
chwi y gwelir ef, a hwy a warad-
wyddir.
6 Llef soniarus o'r ddinas, llef o'r
deml, llef yr ARGLWYDD yn talu y
pwyth i'w elynion.
7 Cyn ei chlafychu, yr esgorodd;
cyn dyfod gwewyr arni, y rhyddhâ-
wyd hi ar fab.
8 Pwy a glybu y fath beth a hyn?
pwy a welodd y fath bethau a hyn?
A wneir i'r ddaear dyfu mewn un
dydd? a enir cenedl *ar* unwaith?
Pan glafychodd Sïon, yr esgorodd
hefyd ar ei meibion.
9 A ddygaf fi i'r enedigaeth, ac
oni pharaf esgor? medd yr AR-
GLWYDD: a baraf fi esgor, ac a
luddiaf? medd dy DDUW.
10 Llawenhêwch gyd â Jerusa-
lem, a byddwch hyfryd gyd â hi,
y rhai oll a'i cerwch hi: llawen-
hêwch gyd â hi yn llawen, y rhai oll
a alerwch o'i phlegid hi:
11 Fel y sugnoch, ac y'ch diwaller

ᵃ 1 Bren. 8. 27. 2 Chron. 6. 18. Matt. 5. 34, 35. Act. 7. 48, 49. a 17. 24.
‖ Neu, *fy nhroedfaingc.*
ᵇ Ps. 34. 18. a 51. 17. pen. 57. 15. a 61. 1.
ᶜ Ezra 9. 4. a 10. 3. Diar. 28. 14. ad. 5.
ᵈ pen. 1. 11.
‖ Neu, *fynn.*
ᵉ Deut. 23. 18.
‖ Neu, *siommedigaethau.*
ᶠ Diar. 1. 24. pen. 65. 12. Jer. 7. 13.
ᵍ ad. 2.
ʰ pen. 5. 19.

â bronnau ei diddanwch hi; fel y
godroch, ac y byddoch hyfryd gan
‖ helaethrwydd ei gogoniant hi.
12 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele, ⁱmi a estynaf
iddi heddwch fel afon, a gogoniant
y cenhedloedd fel ffrwd lifeiriol:
yna ᵏy sugnwch, ˡar ei hystlys *hi*
y'ch dygir, ac ar ei gliniau y'ch
diddenir.
13 Fel un yr hwn y diddana ei
fam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac
yn Jerusalem y'ch diddenir.
14 A phan weloch *hyn*, y llawen-
ycha eich calon; ᵐeich esgyrn
hefyd a flodeuant fel llysieuyn: ac
fe adweinir llaw yr ARGLWYDD tu
ag at ei weision, a'*i* lidiowgrwydd
wrth ei elynion.
15 Canys wele yr ARGLWYDD a
ddaw â thân, ac â'i gerbydau fel
trowynt, i dalu ei ddigter â llid-
iowgrwydd, a'i gerydd â fflammau
tân.
16 Canys yr ARGLWYDD a ym-
ddadleu â thân ac â'i gleddyf yn
erbyn pob cnawd; a lladdedigion
yr ARGLWYDD fyddant aml.
17 ⁿY rhai a ymsancteiddiant, ac
a ymlanhânt yn y gerddi, †yn ol
eu gilydd, yn y canol, gan fwytta
cig môch, a ffieidd-dra, a llygod, a
gyd-ddiweddir, medd yr ARGLWYDD.
18 Canys mi *a adwaen* eu gweith-
redoedd hwynt a'u meddyliau: y
mae yr *amser* yn dyfod, i gasglu yr
holl genhedloedd a'r ieithoedd; a
hwy a ddeuant, ac a welant fy
ngogoniant.
19 A gosodaf yn eu mysg arwydd,
ac anfonaf y rhai dïangol o honynt
at y cenhedloedd, *i* Tarsis, ‖Affrica,
a Lydia, y rhai a dynnant mewn
bwa, ‖ *i* Italia, a Groeg, *i'r* ynys-
oedd pell, y rhai ni chlywsant sôn
am danaf, ac ni welsant fy ngogon-
iant; a mynegant fy ngogoniant
ym mysg y cenhedloedd.
20 A hwy a ddygant eich holl
frodyr o blith yr holl genhedl-
oedd, ᵒyn offrwm i'r ARGLWYDD, ar
feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau
meirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid
buain, i'm mynydd sanctaidd Jeru-
salem, medd yr ARGLWYDD, megis
y dwg meibion Israel offrwm mewn
llestr glân *i* dŷ yr ARGLWYDD.
21 Ac o honynt hwy y cymmeraf
rai ᵖyn offeiriaid ac yn Lefiaid,
medd yr ARGLWYDD.
22 Canys megis y saif ger fy mron
ᵠy nefoedd newydd a'r ddaear
newydd, y rhai a wnaf fi, medd yr
ARGLWYDD, felly y saif eich had
chwi, a'ch enw chwi.
23 ʳBydd hefyd o newydd-loer
†i newydd-loer, ac o Sabboth †i
Sabboth, ˢi bob cnawd ddyfod i
addoli ger fy mron i, medd yr AR-
GLWYDD.
24 A hwy a ânt allan, ac a edrych-
ant ar gelanedd y rhai a wnaethant
gamwedd i'm herbyn: canys eu
ᵗpryf ni bydd marw, a'u tân ni
ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra
gan bob cnawd.

Cyn CRIST Cylch 698.
‖ Neu, *ddisgleirdeb.*
ⁱ pen. 48. 18. a 60. 5.
ᵏ pen. 60. 16.
ˡ pen. 49. 22. a 60. 4.
ᵐ Edrych Esec. 37. 1, &c.
ⁿ pen. 65. 3, 4.
† Heb. *o'r tu ol i un pren.*
‖ *Pul, a Lud.*
‖ *Tubal, a Jafan.*
ᵒ Rhuf. 15. 16.
ᵖ Exod. 19. 6. pen. 61. 6. 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6.
ᵠ pen. 65. 17. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.
ʳ Zech. 14. 16.
† Heb. *i'w newydd-loer.*
† Heb. *i'w Sabboth.*
ˢ Ps. 65. 2.
ᵗ Marc 9. 44, 46, 48.

LLYFR Y
PROPHWYD JEREMIAH.

Cyn CRIST Cylch 629.

PENNOD I.

1 *Amser 3 a galwad Jeremïah.* 11 *Ei brophwydol weledigaeth ef am y wïalen almon, a'r crochan berwedig.* 15 *Ei drom gennadwri ef yn erbyn Judah.* 17 *Duw yn ei gysuro ef, trwy addaw iddo ei gymmorth.*

GEIRIAU Jeremïah mab Hil-
ceïah, o'r offeiriaid y rhai *oedd*
yn [a] Anathoth, o fewn tir Benja-
min:
2 Yr hwn y daeth gair yr Ar-
glwydd atto, yn nyddiau Josïah
mab Amon brenhin Judah, yn y
drydedd flwyddyn ar ddeg o'i
deyrnasiad ef.
3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Je-
hoiacim mab Josïah brenhin Ju-
dah, nes darfod un mlynedd ar
ddeg i Sedecïah mab Josïah bren-
hin Judah, hyd ddygiad Jeru-
salem i gaethiwed [b] yn y pummed
mis.
4 Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
5 Cyn i mi [c] dy lunio di yn y
groth, [d] mi a'th adnabûm; a chyn
dy ddyfod o'r groth, [e] y sancteidd-
iais di; *a* mi a'th roddais yn bro-
phwyd i'r cenhedloedd.
6 Yna y dywedais, [f] O Arglwydd
Dduw, wele, ni fedraf ymadrodd;
canys bachgen *ydwyf* fi.
7 ¶ Ond yr Arglwydd a ddy-
wedodd wrthyf, Na ddywed, Bach-
gen *ydwyf*: canys ti a âi at y rhai
oll y'th anfonwyf, a'r hyn oll a
orchymynwyf i ti a ddywedi.
8 [g] Nac ofna rhag eu hwynebau
hwynt: canys [h] *yr ydwyf* fi gyd â thi
i'th waredu, medd yr Arglwydd.
9 Yna yr estynodd yr Arglwydd
ei law, ac [i] a gyffyrddodd â'm gen-
au. A'r Arglwydd a ddywedodd
wrthyf, Wele, [k] rhoddais fy ngeiriau
yn dy enau di.
10 Gwel, heddyw y'th osodais ar y
cenhedloedd, ac ar y teyrnasoedd,
[l] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i
ddifetha, ac i ddistrywio, i adeiladu,
ac i blannu.
11 ¶ Yna y daeth gair yr Ar-
glwydd attaf, gan ddywedyd, Je-
remïah, beth a weli di? Minnau a
ddywedais, Gwialen almon a welaf
fi.
12 A dywedodd yr Arglwydd
wrthyf, Da y gwelaist; canys mi a
brysuraf fy ngair i'w gyflawni.
13 A gair yr Arglwydd a ddaeth
attaf yr ail waith, gan ddywedyd,
Beth a weli di? A mi a ddywedais,
Mi a welaf [m] grochan berwedig, a'i
wyneb † tu a'r gogledd.
14 Yna y dywedodd yr Arglwydd
wrthyf, O'r [n] gogledd † y tyrr drwg
allan ar holl drigolion y tir.
15 Canys wele, myfi [o] a alwaf holl
deuluoedd teyrnasoedd y gogledd,
medd yr Arglwydd, a hwy a ddeu-
ant, ac a osodant bob *un* ei orsedd-
fainge wrth ddrws porth Jerusalem,
ac yn erbyn ei muriau oll o am-
gylch, ac yn erbyn holl ddinasoedd
Judah.
16 A mi a draethaf fy marnedig-
aethau yn eu herbyn, am holl an-
wiredd y rhai a'm gadawsant, ac a
arogl-darthasant i dduwiau eraill,
ac a addolasant weithredoedd eu
dwylaw eu hunain.
17 ¶ Am hynny [p] gwregysa dy
lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt
yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn
i ti: nac arswyda eu hwynebau,
rhag i mi dy ‖ ddistrywio di ger eu
bron hwynt.
18 Canys wele, heddyw yr ydwyf
yn dy roddi di [q] yn ddinas gaerog,
ac yn golofn haiarn, ac yn fur pres,
yn erbyn yr holl dir, yn erbyn bren-
hinoedd Judah, yn erbyn ei thy-
wysogion, yn erbyn ei hoffeiriaid,
ac yn erbyn pobl y tir.
19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn,
ond ni'th orchfygant: canys myfi
sydd gyd â thi i'th ymwared, medd
yr Arglwydd.

[a] Jos. 21. 18. 1 Chron. 6. 60. Cylch 629.
[b] 2 Bren. 25. 8. pen. 52. 12.
[c] Es. 49. 1, 5.
[d] Exod. 33. 12, 17.
[e] Luc 1. 15, 41. Gal. 1. 15, 16.
[f] Exod. 4. 10. a 6. 12.
[g] Ezec. 3. 9.
[h] Exod. 3. 12. Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. Heb. 13. 6.
[i] Es. 6. 7.
[k] pen. 5. 14.
[l] pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5.
[m] Ezec. 11. 3, 7. a 24. 3.
† Heb. *oddi wrth wyneb y gogledd.*
[n] pen. 4. 6. a 6. 1.
† Heb. *yr agorir drwg.*
[o] pen. 5. 15. a 6. 22. a 10. 22.
[p] 1 Bren. 18. 46. 2 Bren. 4. 29. a 9. 1.
‖ Neu, *ddryllio.*
[q] Es. 50. 7. pen. 6. 27. a 15. 20.

PENNOD II.

1 *Duw, wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â'r Iuddewon am droi oddi wrtho mor ddïachos,* 9 *y tu hwnt i bawb eraill.* 14 *Mai hwynt-hwy eu hunain yw yr achos o'u haflwydd.* 20 *Pechodau Judah.* 31 *Gwrthod ei hyder ef.*

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf fi, gan ddywedyd,
2 Cerdda, a llefa y'nghlustiau Je-
rusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd, Cofiais ‖ di,
caredigrwydd dy [a] ieuengctid, a
serch dy ddyweddi, pan y'm can-
lynaist yn y diffaethwch, mewn tir
ni hauwyd.
3 [b] Israel *ydoedd* sancteiddrwydd
i'r Arglwydd, *a* [c] blaen-ffrwyth ei
gnwd ef: [d] pawb oll a'r a'i bwyttâo,
a bechant; drwg a ddigwydd iddynt,
medd yr Arglwydd.
4 Gwrandewch air yr Arglwydd,
tŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Israel.
5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
[e] Pa anwiredd a gafodd eich tadau
chwi ynof fi, gan iddynt ymbellhâu
oddi wrthyf, a rhodio ar ol oferedd,
a myned yn ofer?
6 Ac ni ddywedant, [f] Pa le *y mae*
yr Arglwydd a'n dug ni i fynu o dir
yr Aipht; a'n harweiniodd trwy
yr [g] anialwch; trwy dir diffaeth, a
phyllau; trwy dir sychder, a chys-
god angau; trwy dir nid aeth gwr
trwyddo, ac ni thrigodd dyn ynddo?
7 Dygais chwi hefyd i wlad gnyd-
fawr, i fwytta ei ffrwyth a'i ddaioni:
eithr pan ddaethoch i mewn, [h] hal-
ogasoch fy nhir i, a gwnaethoch fy
etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.
8 Yr offeiriaid ni ddywedasant,
Pa le *y mae* yr Arglwydd? [i] a'r
rhai sydd yn trin y gyfraith nid
adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a
droseddasant i'm herbyn, a'r pro-
phwydi a brophwydasant yn *enw*

‖ Neu, *er dy fwyn, gared.*
[a] Ezec. 16. 8, 22. a 23. 3, 8, 19.
[b] Exod. 19. 5, 6.
[c] Iago 1. 18. Dat. 14. 4.
[d] pen. 12. 14. Edrych pen. 50. 7.
[e] Es. 5. 4. Mic. 6. 3.
[f] Es. 63. 9, 11, 13. Hos. 13. 4.
[g] Deut. 8. 15. a 32. 10.
[h] Ps. 78. 58. a 106. 38.
[i] Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 2. 20.

Cyn CRIST Cylch 629.

Baal, ac a aethant ar ol *y pethau*
ni wnaent lesâd.
9 ¶ Oblegid hyn, mi a ddadleuaf
â chwi etto, medd yr ARGLWYDD;
ïe, [k]dadleuaf â meibion eich meib-
ion chwi.
10 Canys ewch ‖dros ynysoedd
Chittim, ac edrychwch; a danfon-
wch i Cedar, ac ystyriwch yn ddi-
wyd, ac edrychwch a fu y cyfryw
beth.
11 [l]A newidiodd *un* genedl *eu*
duwiau, a hwy [m]heb *fod* yn dduw-
iau? eithr fy mhobl i [n]a newid-
iodd eu gogoniant am *yr hyn* ni
wna lesâd.
12 O chwi nefoedd, [o]synnwch
wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a
byddwch anghyfannedd iawn, medd
yr ARGLWYDD.
13 Canys dau ddrwg a wnaeth fy
mhobl; hwy a'm gadawsant i,
[p]ffynnon y dyfroedd byw, *ac* a
gloddiasant iddynt eu hunain byd-
ewau, *ïe*, bydewau wedi eu torri, ni
ddaliant ddwfr.
14 ¶ Ai gwas *ydyw* Israel? ai
gwas a anwyd yn tŷ *yw* efe; paham
yr †yspeiliwyd ef?
15 Y llewod ieuaingc a ruasant
arno *ac* a †leisiasant; a'i dir ef a
osodasant yn anrhaith, a'i ddinas-
oedd a losgwyd heb drigiannydd.
16 Meibion Noph hefyd a Tha-
hapanes a ‖dorrasant dy goryn di.
17 [q]Onid tydi a beraist hyn i ti
dy hun, am wrthod o honot yr AR-
GLWYDD dy DDUW, pan ydoedd efe
yn dy arwain ar hyd y ffordd?
18 A'r awr hon, beth *sydd* i ti *a*
wnelych yn ffordd yr Aipht, i yfed
dwfr ‖Nilus? a pheth *sydd* i ti yn
ffordd Assyria, i yfed dwfr yr afon?
19 [r]Dy ddrygioni dy hun a'th
gospa di, a'th wrthdro a'th gerydda:
gwybydd dithau a gwel, mai drwg
a chwerw *ydyw* gwrthod o honot yr
ARGLWYDD dy DDUW, ac nad *ydyw*
fy ofn i ynot ti, medd Arglwydd
DDUW y lluoedd.
20 ¶ Oblegid er ys talm mi a
dorrais dy iau di, *ac* a ddrylliais dy
rwymau; a thi a ddywedaist, Ni
‖throseddaf; [s]er hynny ti a wib-
iaist, gan butteinio ar bob bryn
uchel, a than bob pren deiliog.
21 Etto myfi [t]a'th blannaswn yn
bêr-winwydden, o'r iawn had oll:
pa fodd gan hynny y'th drôwyd i
mi [u]yn blanhigyn afrywiog gwin-
wydden ddieithr?
22 Canys pe byddai i ti [x]ymolchi
â nitr, a chymmeryd i ti lawer o
sebon; *etto* [y]nodwyd dy anwiredd
ger fy mron i, medd yr Arglwydd
DDUW.
23 Pa fodd y dywedi, Ni halog-
wyd fi, ac nid euthum ar ol
Baalim? Edrych dy ffordd yn y
glynn, gwybydd beth a wnaethost;
‖camel buan *ydwyt* yn amgylchu ei
ffyrdd.
24 [z]‖Asen wyllt wedi ei †chyn-
nefino â'r anialwch, wrth ddym-
uniad ei chalon yn yfed gwynt,
wrth ei hachlysur pwy a'i try
ymaith? pawb a'r a'i ceisiant hi,
nid ymflinant; yn ei mis y cânt hi.

[k] Exod. 20. 5. Lef. 20. 5. ‖ Neu, *drosodd i.* [l] Mic. 4. 5. [m] pen. 16. 20. [n] Ps. 106. 20. Rhuf. 1. 23. [o] Es. 1. 2. pen. 6. 19. [p] Ps. 36. 9. pen. 17. 13. a 18. 14. † Heb. *yr aeth yn yspail?* † Heb. *roisant eu llef.* ‖ Neu, *ymborthant ar,* Deut. 33. 20. Es. 8. 8. [q] pen. 4. 18. ‖ *Sihor.* [r] Es. 3. 9. Hos. 5. 5. ‖ Neu, *wasanaethaf.* [s] Es. 57. 5, 7. pen. 3. 6. [t] Exod. 15. 17. Ps. 44. 2. a 80. 8. Es. 5. 1, &c. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9. [u] Deut. 32. 32. [x] Job 9. 30. [y] Deut. 32. 34. Job 14. 17. Hos. 13. 12. ‖ Neu, *O gamel buan, yr ydwyt,* &c. [z] Job 39. 5, &c. pen. 14. 6. ‖ Neu, *O asen.* † Heb. *dysgu.*

25 Cadw dy droed rhag ‖noethni,
a'th geg rhag syched. [a]Tithau a
ddywedaist, ‖Nid oes obaith. Nac
oes: canys cerais ddieithriaid, ac ar
eu hol hwynt yr âf fi.
26 Megis y cywilyddia lleidr pan
†ddalier ef, felly y cywilyddia tŷ
Israel; hwynt-hwy, eu brenhin-
oedd, eu tywysogion, a'u hoffeiriaid,
a'u prophwydi;
27 Y rhai a ddywedant wrth bren,
Tydi *yw* fy nhad; ac wrth garreg, Ti
a'm cenhedlaist. Canys hwy a droi-
sant attaf fi wegil, ac nid wyneb:
ond yn amser eu [b]hadfyd y dywed-
ant, Cyfod, a chadw ni.
28 Eithr [c]pa le *y mae* dy dduw-
iau, y rhai a wnaethost i ti?
codant, os [d]gallant dy gadw yn
amser dy †adfyd: canys [e]*wrth*
rifedi dy ddinasoedd y mae dy
dduwiau di, O Judah.
29 Paham yr ymddadleuwch â
mi? chwi oll a droseddasoch i'm
herbyn, medd yr ARGLWYDD.
30 Yn ofer y [f]tarewais eich plant
chwi, ni dderbyniasant gerydd: eich
cleddyf eich hun [g]a ddifaodd eich
prophwydi, megis llew yn distrywio.
31 ¶ O genhedlaeth, gwelwch air yr
ARGLWYDD: [h]A fûm i yn anialwch i
Israel? yn dir tywyllwch? paham y
dywed fy mhobl, †Arglwyddi ydym
ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?
32 A anghofia morwyn ei hardd-
wisg? *neu* y briodas-ferch ei
thlysau? etto fy mhobl i a'm
hanghofiasant ddyddiau aneirif.
33 Paham yr wyt ti yn cyweirio dy
ffordd i geisio cariad? am hynny
hefyd y dysgaist dy ffyrdd i rai
drygionus.
34 Hefyd yn dy odre di y cafwyd
gwaed eneidiau y tlodion diniwed;
nid wrth †chwilio y cefais hyn, eithr
ar y rhai hyn oll.
35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod
yn ddiniwed, yn ddiau y trŷ ei lid
ef oddi wrthyf. Wele, dadleuaf
â thi, am ddywedyd o honot, Ni
phechais.
36 [i]Paham y gwibi di cymmaint
i newidio dy ffordd? canys [k]ti a
waradwyddir o herwydd yr Aipht,
fel [l]y'th waradwyddwyd o herwydd
Assyria.
37 Hefyd ti a ddeui allan oddi
wrtho, [m]a'th ddwylaw ar dy ben:
oblegid yr ARGLWYDD a wrthododd
dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

PENNOD III.

1 *Mawr drugaredd Duw yn ysgeler butteindra Judah.* 6 *Mai gwaeth yw Judah nag Israel.* 12 *Addewidion yr efengyl i'r edifeiriol.* 20 *Duw yn argyhoeddi ac yn galw Israel, a hwythau yn gwneuthur cyffes gyhoedd o'u pechodau.*

†HWY a ddywedant, O gyrr gwr
ei wraig ymaith, a myned o
honi oddi wrtho ef, ac iddi fod yn
eiddo gwr arall, [a]a ddychwel efe
atti hi mwyach? oni lwyr halogir
y tir hwnnw? ond ti a butteiniaist
gyd â chyfeillion lawer; etto dy-
chwel attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
2 Dyrchafa dy lygaid i'r lleoedd
uchel, ac edrych pa le ni phuttein-
iaist. [b]Ti a eisteddaist ar y ffyrdd

Cyn CRIST Cylch 629.

‖ *bod yn ddiarchen.* [a] pen. 18. 12. ‖ Neu, *Ai diobaith yw?* † Heb. *gaffer.* [b] Es. 26. 16. [c] Deut. 32. 37. Barn. 10. 14. [d] Es. 45. 20. † Heb. *ddrwg.* [e] pen. 11. 13. [f] Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 5. 3. [g] Matt. 23. 29, &c. [h] ad. 5. † Heb. *Arglwyddiaethau yr ydym.* † Heb. *gloddio.* [i] pen. 31. 22. [k] Es. 30. 3. [l] 2 Chron. 28. 20. [m] 2 Sam. 13. 19. † Heb. *Gan ddywedyd.* [a] Deut. 24. 4. [b] Gen. 38. 14. Ezec. 16. 24, 25.

Cyn CRIST Cylch 629.

iddynt hwy, megis Arabiad yn yr
anialwch: ac a halogaist y tir â'th
butteindra, ac â'th ddrygioni.
3 Am hynny yr attaliwyd [c] y
cafodydd, ac ni bu gwlaw diwedd-
ar; a [d] thalcen putteinwraig oedd
i ti; gwrthodaist gywilyddio.
4 Oni lefi di arnaf fi o hyn allan,
Fy nhad, ti *yw* [e] tywysog fy ieu-
engctid?
5 [f] A ddeil efe *ei ddig* byth? a'*i*
ceidw yn dragywydd? Wele, dy-
wedaist a gwnaethost yr hyn oedd
ddrwg hyd y gellaist.
6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf yn amser Josïah y bren-
hin, A welaist ti hyn a wnaeth Is-
rael wrthnysig? Hi [g] a aeth i bob
mynydd uchel, a than bob pren
deiliog, ac a butteiniodd yno.
7 A mi a ddywedais, wedi iddi
wneuthur hyn i gyd, Dychwel attaf
fi. Ond ni ddychwelodd. A Judah
[h] ei chwaer anffyddlawn hi a welodd
hynny.
8 A gwelais yn dda, am yr achos-
ion oll y putteiniodd Israel wrth-
nysig, ollwng o honof hi ymaith, ac
a roddais iddi ei llythyr ysgar: er
hyn ni ofnodd Judah ei chwaer
anffyddlawn; eithr aeth a phut-
teiniodd hithau hefyd.
9 A chan ‖ ysgafnder ei phuttein-
dra yr halogodd hi y tir; canys
gyd â'r maen a'r pren y puttein-
iodd hi.
10 Ac er hyn oll hefyd, ni ddy-
chwelodd Judah ei chwaer anffydd-
lawn attaf fi â'i holl galon, eithr
mewn † rhagrith, medd yr AR-
GLWYDD.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [i] Israel wrthnysig a'i cyf-
iawnhâodd ei hun rhagor Judah
anffyddlawn.
12 ¶ Cerdda, a chyhoedda y geir-
iau hyn tu a'r gogledd, a dywed,
Ti Israel wrthnysig, dychwel, medd
yr ARGLWYDD, *ac* ni adawaf i'm llid
syrthio arnoch: canys [k] trugarog
ydwyf fi, medd yr ARGLWYDD, ni
ddaliaf *lid* yn dragywydd.
13 Yn unig cydnebydd dy anwir-
edd, droseddu o honot yn erbyn yr
ARGLWYDD dy DDUW, a gwasgaru
o honot dy ffyrdd i ddïeithriaid dan
bob pren deiliog, ac ni wrandawech
ar fy llef, medd yr ARGLWYDD.
14 Trowch, chwi blant gwrthnysig,
medd yr ARGLWYDD; canys myfi
a'ch prïodais chwi: a mi a'ch cym-
meraf chwi, un o ddinas, a dau o
deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sion:
15 Ac a roddaf i chwi [l] fugeiliaid
wrth *fodd* fy nghalon, y rhai a'ch
porthant chwi â gwybodaeth, ac â
deall.
16 Ac wedi darfod i chwi amlhâu
a chynnyddu ar y ddaear, yn y
dyddiau hynny, medd yr AR-
GLWYDD, ni ddywedant mwy, Arch
cyfammod yr ARGLWYDD; ac † nis
meddwl calon am dani, ac ni chofir
hi; nid ymwelant â *hi* chwaith, ac
ni wneir *hynny* mwy.
17 Yn yr amser hwnnw y galw-
ant Jerusalem yn orseddfa yr AR-
GLWYDD; ac y cesglir atti yr holl

[c] Deut. 28. 24. pen. 9. 12.
[d] pen. 6. 15. a 8. 12. Ezec. 3. 7. Seph. 3. 5.
[e] Diar. 2. 17.
[f] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. ad. 12.
Cylch 612.
[g] pen. 2. 20.
[h] Ezec. 16. 46. a 23. 2, 4.
‖ Neu, *air*.
† Heb. *ffalsder*, neu, *celwydd*.
[i] Ezec. 16. 51. a 23. 11.
[k] Ps. 86. 15. a 103. 8, 9. ad. 5.
[l] pen. 23. 4. Ezec. 34. 23. Eph. 4. 11.
† Heb. *ni esgyn ar y galon*.

Cyn CRIST Cylch 612.

cenhedloedd, [m] at enw yr AR-
GLWYDD, i Jerusalem: ac ni [n] rod-
iant mwy yn ol cildynrwydd eu
calon ddrygionus.
18 Yn y dyddiau hynny [o] y rhodia
tŷ Judah ‖ gyd â thŷ Israel, a hwy a
ddeuant ynghyd, o dir y gogledd,
i'r tir a roddais i yn etifeddiaeth
i'ch tadau chwi.
19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd
y'th osodaf ym mhlith y plant, ac
y rhoddaf i ti [p] dir dymunol, *sef*
etifeddiaeth † ardderchog lluoedd y
cenhedloedd? ac a ddywedais, Ti
a elwi arnaf fi, Fy nhad, ac ni throi
ymaith oddi ar fy ol i.
20 ¶ Yn ddïau *fel* yr anffyddlona
gwraig oddi wrth ei chyfaill; felly,
tŷ Israel, [q] y buoch anffyddlawn i
mi, medd yr ARGLWYDD.
21 Llef a glywyd yn y mannau
uchel, wylofain *a* dymuniadau
meibion Israel: canys gwyrasant
eu ffordd, *ac* anghofiasant yr AR-
GLWYDD eu DUW.
22 [r] Ymchwelwch, feibion gwrth-
nysig, *a* mi a iachâf eich gwrthnys-
igrwydd chwi. Wele ni yn dyfod
attat ti; oblegid ti *yw* yr ARGLWYDD
ein DUW.
23 [s] Dïau *fod* yn ofer *ymddiried*
am help o'r bryniau, *ac o* lïaws y
mynyddoedd: [t] dïau *fod* iachawd-
wriaeth Israel yn yr ARGLWYDD ein
DUW ni.
24 [u] Canys gwarth a ysodd lafur
ein tadau o'n hieuengctid; eu
defaid a'u gwartheg, eu meibion
a'u merched.
25 Gorwedd yr ydym yn ein
cywilydd, a'n gwarth a'n tôdd ni:
canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein
Duw y pechasom, nyni a'n tadau,
o'n hieuengctid hyd y dydd heddyw,
ac ni wrandawsom ar lais yr AR-
GLWYDD ein DUW.

PENNOD IV.

1 Duw yn galw Israel trwy ei addewid: 3 yn annog Judah i edifarhâu trwy farnedigaethau ofnadwy. 19 Tostur gwynfan am drueni Judah.

ISRAEL, os dychweli, [a] dychwel
attaf fi, medd yr ARGLWYDD:
hefyd os rhoi heibio dy ffieidd-dra
oddi ger fy mron, yna ni'th sym-
mudir.
2 A [b] thi a dyngi, Byw *yw* AR-
GLWYDD, [c] mewn gwirionedd, mewn
barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cen-
hedloedd a ymfendithiant ynddo;
ïe, ynddo ef [d] yr ymglodforant.
3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD wrth wŷr Judah, ac
wrth Jerusalem: [e] Braenerwch i
chwi fraenar, ac [f] na heuwch mewn
drain.
4 [g] Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD, a
rhoddwch heibio ddïenwaediad eich
calon, chwi wŷr Judah, a thrigol-
ion Jerusalem: rhag i'm digofaint
ddyfod allan fel tân, a llosgi fel na
byddo diffoddydd, o herwydd dryg-
ioni eich amcanion.
5 Mynegwch yn Judah, a chy-
hoeddwch yn Jerusalem, a dywed-
wch, Udgenwch udgorn yn y tir:
gwaeddwch, ymgesglwch, a dy-

[m] Es. 60. 9.
[n] pen. 11. 8.
[o] Edrych Es. 11. 13. Ezec. 37. 16–22. Hos. 1. 11.
‖ Neu, *i dŷ*.
[p] Ps. 106. 24. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16, 41, 45.
† Heb. *dymuniad*.
[q] pen. 5. 11.
[r] Hos. 14. 1.
[s] Ps. 121. 1, 2.
[t] Ps. 3. 8.
[u] pen. 11. 13.
[a] Joel 2. 12.
[b] Es. 65. 16. Edrych pen. 5. 2.
[c] Es. 48. 1.
[d] 2 Cor. 10. 17.
[e] Hos. 10. 12.
[f] Matt. 13. 7, 22.
[g] Deut. 10. 16. a 30. 6. Col. 2. 11.

Cyn CRIST Cylch 612.

wedwch, *h* Ymgynnullwch, ac âwn
i'r dinasoedd caerog.
6 Codwch faner tu a Sïon: || ffowch,
ac na sefwch; canys *i* mi a ddygaf
ddrwg o'r gogledd, a † dinystr mawr.
7 *k* Y llew a ddaeth i fynu o'i
loches, a difethwr y Cenhedloedd
a gychwynodd, ac a aeth allan o'i
drigle, *l* i wneuthur dy dir yn orwag;
a'th ddinasoedd a ddinystrir heb
drigiannydd.
8 Am hyn *m* ymwregyswch â llïan
sach; galerwch ac udwch: canys
angerdd llid yr ARGLWYDD ni throes
oddi wrthym ni.
9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, y derfydd am galon y
brenhin, ac am galon y pennaeth-
iaid: yr offeiriaid hefyd a synnant,
a'r prophwydi a ryfeddant.
10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD
DDUW, *n* yn sicr gan dwyllo ti a
dwyllaist y bobl yma a Jerusalem,
gan ddywedyd, Bydd heddwch i
chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf
hyd at yr enaid.
11 Yn yr amser hwnnw dywedir
wrth y bobl hyn, ac wrth Jerusa-
lem, Gwynt sych yr uchel-leoedd
yn y diffaethwch tu a merch fy
mhobl, nid i nithio, ac nid i buro;
12 Gwynt || llawn o'*r lleoedd*
hynny a ddaw attaf fi: weithian
hefyd myfi a draethaf farn yn eu
herbyn hwy.
13 Wele, megis cymmylau y daw
i fynu, *o* a'i gerbydau megis cor-
wynt: *p* ei feirch sydd ysgafnach
na'r eryrod. Gwae nyni; canys ni
a anrheithiwyd.
14 O Jerusalem, *q* golch dy galon
oddi wrth ddrygioni, fel y byddech
gadwedig: pa hyd y llettyi o'th
fewn goeg amcanion?
15 Canys llef sydd yn mynegi
r allan o Dan, ac yn cyhoeddi cys-
tudd allan o fynydd Ephraim.
16 Coffêwch i'r cenhedloedd, wele,
cyhoeddwch yn erbyn Jerusalem,
ddyfod gwylwyr o wlad bell, a llef-
aru yn erbyn dinasoedd Judah.
17 Megis ceidwaid maes y maent
o amgylch yn ei herbyn; am iddi
fy nigllloni, medd yr ARGLWYDD.
18 *s* Dy ffordd di a'th amcanion a
wnaethant hyn i ti: dyma dy
ddrygioni di; am ei fod yn chwerw,
am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at dy
galon di.
19 ¶ Fy *t* môl, fy môl; gofidus
wyf o barwydenau fy nghalon; mae
fy nghalon yn terfysgu ynof: ni
allaf dewi, am i ti glywed sain yr
udgorn, O fy enaid, *a* gwaedd rhy-
fel.
20 *u* Dinystr ar ddinystr a gy-
hoeddwyd; canys yr holl dir a
anrheithiwyd: yn ddisymmwth y
distrywiwyd fy lluestai i, *a*'m || cor-
tenni yn ddïattreg.
21 Pa hyd y gwelaf faner, *ac* y
clywaf sain yr udgorn?
22 Canys *y mae* fy mhobl i yn
ynfyd heb fy adnabod i; meibion
anghall *ydynt*, ac nid deallgar
hwynt: *y maent* yn synhwyrol i
wneuthur drwg, eithr gwneuthur
da ni fedrant.

h pen. 8. 14.
|| Neu, *ymgesglwch*, neu, *ymgryfhêwch*.
i pen. 1. 13, 14, 15. a 6. 22.
† Heb. *thorriad*.
k Dan. 7. 4.
l pen. 2. 15.
m pen. 6. 26.
n Ezec. 14. 9.
|| Neu, *llawnach na'r* lleoedd.
o Es. 5. 28.
p Hab. 1. 8.
q Es. 1. 16.
r pen. 8. 16.
s Ps. 107. 17. Es. 50. 1. pen. 2. 17, 19.
t Es. 15. 5. a 16. 11. a 21. 3. a 22. 4. pen. 9. 1, 10.
u Ps. 42. 7. Ezec. 7. 26.
|| *llenni*.

23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac
wele afluniaidd a gwag *oedd;* ac
ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd*
ganddynt.
24 *x* Mi a edrychais ar y mynydd-
oedd, ac wele yr oeddynt yn crynu;
a'r holl fryniau a ymysgydwent.
25 Mi a edrychais, ac wele, nid
oedd dyn, a holl adar y nefoedd a
giliasent.
26 Mi a edrychais, ac wele y dol-
dir yn anialwch, a'i holl ddinas-
oedd a ddistrywiasid o flaen yr
ARGLWYDD, gan lidiowgrwydd ei
ddigter ef.
27 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD, Y tir oll fydd diffaeth-
wch: *y* ac etto ni wnaf ddiben.
28 Am hynny y galara y ddaear,
ac *z* y tywylla y nefoedd oddi uch-
od: o herwydd dywedyd o honof fi,
Mi a'*i* bwriedais, ac ni bydd edifar
gennyf, ac ni throf oddi wrtho.
29 Rhag trwst y gwŷr meirch a'r
saethyddion y ffy yr holl ddinas;
hwy a ânt i'r dyrysni, ac a ddring-
ant ar y creigiau; yr holl ddinas-
oedd a adewir, ac heb neb a drigo
ynddynt.
30 A thithau yr anrheithiedig
beth a wnei? Er ymwisgo o honot
âg ysgarlad, er i ti ymdrwsio â
thlysau aur, er i ti || liwio dy wyneb
â lliwiau, yn ofer y'th wnei dy hun
yn dêg; *dy* gariadau a'th ddirmyg-
ant, *ac* a geisiant dy einioes.
31 Canys clywais lef megis gwraig
yd esgor, cyfyngder fel benyw yn
esgor ar ei hetifedd cyntaf, llef
merch Sïon, yn ochain, *ac* yn lledu
ei dwylaw, *gan ddywedyd*, Gwae fi
yr awr hon, oblegid diffygiodd fy
enaid gan leiddiaid.

PENNOD V.

1 *Barnedigaethau Duw ar yr Iuddewon, am eu gwrthnysigrwydd, 7 am eu godineb, 10 am eu hannuwioldeb, 19 am iddynt ddïystyru Duw, 25 am eu mawr lygredigaeth yn eu llywodraeth fydol 30 ac eglwysig.*

RHEDWCH yma a thraw ar
hyd heolydd Jerusalem, ac
edrychwch yr awr hon, mynnwch
wybod hefyd, a cheisiwch yn ei
|| heolydd hi, o chewch wr, *a* a oes
a wnel farn, a gais wirionedd, a
myfi a'i harbedaf hi.
2 Ac *b* er dywedyd o honynt,
Byw yw yr ARGLWYDD, etto yn
gelwyddog y tyngant.
3 O ARGLWYDD, onid ar y gwir-
ionedd *y mae* dy lygaid di? ti *c* a'u
tarewaist hwynt, ac nid ymofidias-
ant; difëaist hwynt, *eithr* *d* gwrth-
odasant dderbyn cerydd: hwy a
wnaethant eu hwynebau yn galet-
tach nâ chraig, gwrthodasant ddy-
chwelyd.
4 A mi a ddywedais, Yn sicr
tlodion *ydyw* y rhai hyn, ynfydion
ydynt: canys *e* nid adwaenant
ffordd yr ARGLWYDD, *na* barn eu
DUW.
5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr,
ac a ymddiddanaf â hwynt; canys
f hwy a wybuant ffordd yr AR-
GLWYDD, *a* barn eu DUW: eithr y
rhai hyn *g* a gyd-dorrasant yr iau,
ac a ddrylliasant y rhwymau.

Cyn CRIST Cylch 612.

x Es. 5. 25.
y pen. 5. 10, 18. a 30. 11. a 46. 28.
z Es. 5. 30. a 50. 3.
|| Neu, *dorri dy lygaid*.
|| *ehangleoedd*.
a Gen. 18. 23, &c. Ps. 12. 1.
b Edrych pen. 4. 2.
c Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 2. 30.
d Seph. 3. 2.
e pen. 8. 7.
f Mic. 3. 1.
g Ps. 2. 3.

Cyn CRIST Cylch 612.

6 Oblegid hyn *h* llew o'r coed a'u tery hwy, *i* blaidd ‖ o'r anialwch a'u distrywia hwy, *k* llewpard a wylia ar eu dinasoedd hwy: pawb a'r a ddêl allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhasant, eu gwrth-drofeydd a † chwanegasant.

7 ¶ Pa fodd y'th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawsant i, ac *l* a dyngasant i'*r rhai* nid *ydynt* dduwiau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiasant i dŷ y buttain.

8 *m* Oeddynt *fel* meirch porthiannus y bore; gweryrent bob un ar wraig ei gymmydog.

9 *n* Onid ymwelaf am *y pethau* hyn? medd yr ARGLWYDD: oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl â hon?

10 ¶ *o* Dringwch ar ei muriau hi, a distrywiwch, *p* ond na orphenwch yn llwyr: tynnwch ymaith eu murganllawiau hi; canys nid eiddo yr ARGLWYDD *ydynt*.

11 Oblegid *q* tŷ Israel a thŷ Judah a wnaethant yn anffyddlawn iawn â mi, medd yr ARGLWYDD.

12 *r* Celwyddog fuant yn erbyn yr ARGLWYDD, a dywedasant, *s* Nid efe *yw;* ac ni ddaw drygfyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newyn:

13 A'r prophwydi a fuant fel gwynt, a'r gair nid *yw* ynddynt: fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW y lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, *t* wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac efe a'u difa hwynt.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, tŷ Israel, *u* genedl o bell, medd yr ARGLWYDD: cenedl nerthol *ydyw*, cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni wyddost ei hiaith, ac ni ddealli beth a ddywedant.

16 Ei chawell saethau hi *sydd* fel bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.

17 A hi a fwytty dy *x* gynhauaf di, a'th fara, *yr hwn* a gawsai dy feibion di a'th ferched ei fwytta: hi a fwytty dy ddefaid di a'th wartheg; hi a fwytty dy winwydd a'th ffigyswydd dy ddinasoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt, a dloda hi â'r cleddyf.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr ARGLWYDD, *y* ni wnaf fi gwbl ben â chwi.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, *z* Paham y gwna yr ARGLWYDD ein DUW hyn oll i ni? ddywedyd o honot tithau wrthynt, Megis y gwrthodasoch fi, ac y gwasanaethasoch dduwiau dïeithr yn eich tir eich hun; felly y gwasanaethwch ddïeithriaid mewn tir ni *byddo* eiddo chwi.

20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob, a chyhoeddwch hyn yn Judah, gan ddywedyd,

21 Gwrando hyn yn awr, *a* ti bobl ynfyd ac heb † ddeall; y rhai y mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chlustiau* iddynt, ac ni chlywant:

22 Onid ofnwch chwi fi? medd yr ARGLWYDD: oni chrynwch rhag fy mron, yr hwn a osodais y tywod *b yn* derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragywyddol, fel nad elo dros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er iddynt derfysgu, etto ni ddeuant dros hwnnw?

23 Eithr i'r bobl hyn y mae calon wrthnysig ac anufuddgar: hwynthwy a giliasant, ac a aethant *ymaith*.

24 Ac ni ddywedant yn eu calon, Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein DUW, *c* yr hwn sydd yn rhoi y gwlaw cynnar a'r diweddar yn ei amser: *efe* a geidw i ni ddefodol wythnosau cynhauaf.

25 ¶ Eich anwireddau chwi a droes heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a attaliasant ddaioni oddi wrthych.

26 Canys ym mysg fy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai *d* a ‖ wyliant megis *un* yn gosod maglau: gosodant offer dinystr, dynion a ddaliant.

27 Fel cawell yn llawn o adar, felly *y mae* eu tai hwynt yn llawn o dwyll: am hynny y cynnyddasant, ac yr ymgyfoethogasant.

28 *e* Tewychasant, disgleiriasant, aethant hefyd tu hwnt i weithredoedd y drygionus; *f* ni farnant farn yr amddifad, *g* etto ffynnasant; ac ni farnant farn yr anghenus.

29 *h* Onid ymwelaf am *y pethau* hyn? medd yr ARGLWYDD; oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ ‖ Peth aruthr ac erchyll a wnaed yn y tir.

31 Y prophwydi a brophwydant *i* gelwydd, yr offeiriaid hefyd a † lywodraethant trwy eu gwaith hwynt; a'm pobl a hoffant *hynny:* etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PENNOD VI.

1 Y gelynion a yrrwyd yn erbyn Judah, 4 yn ymgysuro. 6 Duw yn gosod y gelynion ar waith o herwydd pechodau ei bobl. 9 Y prophwyd yn cwyno rhag barnedigaethau Duw o herwydd eu pechodau hwy: 18 yn cyhoeddi digofaint Duw. 26 yn galw y bobl i alaru, o herwydd barnedigaethau Duw, am eu pechodau hwy.

YMGYNNULLWCH i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jerusalem, ac yn Tecoa udgenwch udgorn; a chodwch ffagl yn Beth-haccerem: canys *a* drwg a welir o'r gogledd, a dinystr mawr.

2 Cyffelybais ferch Sïon i *wraig* ‖ dêg foethus.

3 Atti hi y daw y bugeiliaid â'u dïadellau: yn ei herbyn hi o amgylch y gosodant *eu* pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parottôwch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac âwn i fynu ar hanner dydd. Gwae ni, o herwydd ciliodd y dydd, canys cysgodau yr hwyr a ymestynasant.

5 Codwch, ac âwn i fynu o *hyd* nos, a distrywiwn ei phalasau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a ‖ chodwch glawdd yn erbyn Jerusalem. Dyma y ddinas *sydd* i ym-

Marginal references (left column): *h* pen. 4. 7. *i* Ps. 104. 20. Hab. 1. 8. ‖ Neu, *yr hwyr.* *k* Hos. 13. 7. † Heb. *a gryfhaodd.* *l* Jos. 23. 7. Seph. 1. 5. *m* Ezec. 22. 11. *n* ad. 29. pen. 9. 9. *o* pen. 39. 8. *p* pen. 4. 27. *q* pen. 3. 20. *r* 2 Chron. 36. 16. *s* Es. 28. 15. *t* pen. 1. 9. *u* Deut. 28. 49. Es. 5. 26. pen. 1. 15. a 6. 22. *x* Lef. 26. 16. Deut. 28. 31, 33. *y* pen. 4. 27. *z* pen. 13. 22. a 16. 10. *a* Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8. † Heb. *galon.*

Marginal references (right column): Cyn CRIST Cylch 612. *b* Job 38. 10, 11. Ps. 104. 9. *c* Deut. 11. 14. *d* Diar. 1. 11, 17, 18. ‖ Neu, *dremiant fel adarwyr yn cynllwyn.* *e* Deut. 32. 15. *f* Es. 1. 23. Zech. 7. 10. *g* Job 12. 6. Ps. 73. 12. pen. 12. 1. *h* ad. 9. ‖ Neu, *Syndod a brynti.* *i* pen. 14. 14. a 23. 25, 26. Ezec. 13. 6. † Heb. *gymmerant i'w dwylaw.* Cylch 612. *a* pen. 1. 14. ‖ Neu, *yn trigo gartref.* ‖ Neu, *thywelltwch yr offer saethu.*

Cyn CRIST Cylch 612.

weled â hi; gorthrymder *yw* hi oll
o'i mewn.
7 [b] Megis y gwna ffynnon i'w dwfr
darddu allan, felly y mae hi yn
bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac
yspail a glywir ynddi; gofid a
dyrnodiau *sydd yn* wastad ger fy
mron.
8 Cymmer addysg, O Jerusalem,
rhag [d] i'm henaid ‖ ymado oddi
wrthyt; rhag i mi dy osod di yn
anrhaith, yn dir anghyfanneddol.
9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, Gan loffa y lloffant wedd-
ill Israel fel gwinwydden; tro dy
law yn ei hol, megis casglydd
grawnwin i'r basgedau.
10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy
a rybuddiaf, fel y clywant? Wele,
[e] eu clust hwy *sydd* ddïenwaededig,
ac ni allant wrando: wele, dirmygus
ganddynt air yr ARGLWYDD; nid
oes ganddynt ewyllys iddo.
11 Am hynny yr ydwyf fi yn llawn
o lid yr ARGLWYDD; blinais yn ym-
attal: tywalltaf ef ar y plant ‖ yn
yr heol, ac ar gynnulleidfa y gwŷr
ieuangc hefyd: canys y gwr a'r
wraig a ddelir, yr henwr a'r llawn
o ddyddiau.
12 [f] A'u tai a ddigwyddant i eraill,
eu meusydd a'*u* gwragedd hefyd:
canys estynaf fy llaw ar drigolion y
wlad, medd yr ARGLWYDD.
13 Oblegid [g] o'r lleiaf o honynt
hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymrôi
i gybydd-dod: ac o'r prophwyd
hyd yr offeiriad, pob un sydd yn
gwneuthur ffalsder.
14 A hwy [h] a iachasant † friw
merch fy mhobl i yn esmwyth, gan
ddywedyd, Heddwch, heddwch; er
nad *oedd* heddwch.
15 [i] A ydoedd arnynt hwy gy-
wilydd pan wnelent ffieidd-dra?
nid ydoedd arnynt hwy ddim cy-
wilydd, ac ni fedrent wrido: am
hynny y cwympant ym mysg y rhai
a gwympant; yn yr amser yr ym-
welwyf â hwynt y cwympant, medd
yr ARGLWYDD.
16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Sefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a
gofynwch am [k] yr hen lwybrau, lle
mae ffordd dda, a rhodiwch ynddi;
a [l] chwi a gewch orphwysdra i'ch
eneidiau. Ond hwy a ddywedasant,
Ni rodiwn ni *ynddi*.
17 A mi a osodais [m] wylwyr ar-
noch chwi, *gan ddywedyd*, Gwran-
dewch ar sain yr udgorn. Hwythau
a ddywedasant, Ni wrandawn ni
ddim.
18 ¶ Am hynny clywch, genhedl-
oedd: a thi gynnulleidfa, gwybydd
pa bethau sydd yn eu plith hwynt.
19 [n] Gwrando, tydi y ddaear, wele
fi yn dwyn drygfyd ar y bobl hyn,
sef [o] ffrwyth eu meddyliau eu hun-
ain; am na wrandawsant ar fy
ngeiriau, na'm cyfraith, eithr gwrth-
odosant hi.
20 [p] I ba beth y daw i mi thus o
Seba, a chalamus peraidd o wlad
bell? eich poeth-offrymmau nid
ydynt gymmeradwy, ac nid melus
eich aberthau gennyf.
21 Am hynny fel hyn y dywed yr

b Es. 57. 20.
c Ps. 55. 9, 10, 11.
d Ezec. 23. 18.
‖ Neu, *ymddattod.*
e pen. 7. 26.
‖ Neu, *allan.*
f Deut. 28. 30. pen. 8. 10.
g Es. 56. 11. pen. 8. 10. a 14. 18. a 23. 11.
h pen. 8. 11. Ezec. 13. 10.
† Heb. *dorriad.*
i pen. 3. 3. a 8. 12.
k Es. 8. 20. pen. 18. 15. Mal. 4. 4. Luc 16. 29.
l Matt. 11. 29.
m Es. 21. 11. Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1.
n Es. 1. 2.
o Diar. 1. 31.
p Es. 1. 11. a 66. 3. Amos 5. 21. Mic. 6. 6, &c.

ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tram-
gwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tram-
gwyddo wrthynt y tadau a'r meib-
ion ynghyd; cymmydog a'i gyfaill
a ddifethir.
22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Wele [q] bobl yn dyfod o dir y gog-
ledd, a chenedl fawr a gyfyd o yst-
lysau y ddaear.
23 Yn y bwa a'r waywffon yr ym-
aflant; creulawn *ydynt*, ac ni chym-
merant drugaredd: eu llais a rua
megis y môr, ac ar feirch y march-
ogant yn daclus, megis gwŷr i ryfel
yn dy erbyn di, merch Sïon.
24 Clywsom sôn am danynt; ein
dwylaw a laesasant; [r] blinder a'n
daliodd, fel gofid gwraig yn esgor.
25 Na ddos allan i'r maes, ac na
rodia ar hyd y ffordd: canys cleddyf
y gelyn *ac* arswyd *sydd* oddi am-
gylch.
26 ¶ Merch fy mhobl, [s] ymwregysa
â sach-lïan, ac [t] ymdroa yn y lludw;
[u] gwna i ti gwynfan *a* galar tost,
megis am unig *fab*: canys y dis-
trywiwr a ddaw yn ddisymmwth
arnom ni.
27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr, *ac*
yn gadernid ym mysg fy mhobl, i
wybod ac i brofi eu ffordd hwy.
28 Cyndyn o'r fath gyndynnaf
ydynt oll, [y] yn rhodio âg enllib:
[z] efydd a haiarn *ŷnt*; llygru y maent
hwy oll.
29 Llosgodd y fegin; gan dân y
darfu y plwm; yn ofer y toddodd y
toddydd: canys ni thynnwyd y rhai
drygionus ymaith.
30 [a] Yn arian gwrthodedig y galw-
ant hwynt; am wrthod o'r AR-
GLWYDD hwynt.

PENNOD VII.

1 Anfon Jeremïah i alw am wir edifeirwch, i luddias y caethiwed. 8 Y mae yn llysu eu hofer ymddiried hwy, 12 trwy esampl Siloh. 17 Y mae yn eu lygwth am eu delw-addoliaeth: 21 yn llysu ebyrth yr anufudd; 29 yn eu hannog i alaru, o achos eu ffieidd-dra yn Tophet, 32 a'r barnedigaethau a ddôi am hynny.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jere-
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd,
2 Sâf di ym mhorth tŷ yr AR-
GLWYDD, a chyhoedda y gair hwn
yno, a dywed, Gwrandewch air yr
ARGLWYDD, *chwi* holl Judah, y rhai
a ddeuwch i mewn trwy y pyrth
hyn i addoli yr ARGLWYDD.
3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, Duw Israel, [a] Gwellhêwch
eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac
mi a wnaf i chwi drigo yn y man
yma.
4 Nac ymddiriedwch mewn geir-
iau celwyddog, [b] gan ddywedyd,
Teml yr ARGLWYDD, teml yr AR-
GLWYDD, teml yr ARGLWYDD *ydynt*.
5 Canys os gan wellhâu y gwell-
hêwch eich ffyrdd, a'ch gweithred-
oedd; os gan wneuthur y gwnewch
farn rhwng gwr a'i gymmydog;
6 *Ac* ni orthrymmwch y dïeithr,
yr amddifad, a'r weddw; ac ni thy-
welltwch waed gwirion yn y fan
hon: ac ni rodiwch ar ol duwiau
dïeithr, i'ch niwed eich hun;
7 Yna y gwnaf i chwi drigo yn y

Cyn CRIST Cylch 612.

q pen. 1. 15. a 5. 15. a 10. 22. a 50. 41, 42, 43.
r pen. 4. 31. a 49. 24. a 50. 43.
s pen. 4. 8.
t pen. 25. 34. Mic. 1. 10.
u Zech. 12. 10.
x pen. 1. 18. a 15. 20.
y pen. 9. 4.
z Ezec. 22. 18.
a Es. 1. 22.
Cylch 600.
a pen. 18. 11. a 26. 13.
b Mic. 3. 11.

fan hon, yn y tir a roddais i'ch tad-
au chwi, yn oes oesoedd.
8 ¶ Wele [c]chwi yn ymddiried
mewn geiriau celwyddog ni wnant
les.
9 Ai yn lladratta, yn lladd, ac yn
godinebu, a thyngu anudon, ac
arogl-darthu i Baal, a rhodio ar
ol duwiau dïeithr, y rhai nid ad-
waenoch ;
10 Y deuwch ac y sefwch ger fy
mron i yn y tŷ hwn, yr hwn ‖y
gelwir fy enw i arno, ac y dywed-
wch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur y
ffieidd-dra hyn oll?
11 Ai [d]yn lloches lladron yr aeth
[e]y tŷ yma, ar yr hwn y gelwir fy
enw i, ger bron eich llygaid? wele,
minnau a welais *hyn*, medd yr Ar-
glwydd.
12 Eithr, attolwg, ewch [f]i'm lle,
yr hwn *a fu* yn Siloh, lle y gosodais
fy enw ar y cyntaf, ac edrychwch
beth a wneuthum i hwnnw, o her-
wydd anwiredd fy mhobl Israel.
13 Ac yn awr, am wneuthur o
honoch yr holl weithredoedd hyn,
medd yr Arglwydd, minnau a
leferais wrthych, [g]gan godi yn fore,
a llefaru, etto ni chlywsoch ; [h]a
gelwais arnoch, ond nid attebasoch:
14 Am hynny y gwnaf i'r tŷ *hwn*
y gelwir fy enw arno, yr hwn yr
ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r
lle a roddais i chwi ac i'ch tadau,
megis y gwneuthum i [i]Siloh.
15 A mi a'ch taflaf allan o'm gol-
wg, fel y teflais eich holl frodyr, *sef*
holl had Ephraim.
16 Am hynny [k]na weddïa dros y
bobl hyn, ac na ddyrchafa waedd
na gweddi drostynt, ac nac eiriol
arnaf: canys ni'th wrandawaf.
17 ¶ Oni weli di beth y maent hwy
yn ei wneuthur yn ninasoedd Ju-
dah, ac yn heolydd Jerusalem?
18 [l]Y plant sydd yn casglu cyn-
nud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r
gwragedd yn tylino toes, i wneuth-
ur teisenau i ‖frenhines y nef, ac i
dywallt dïod-offrymmau i dduwiau
dïeithr, i'm digio i.
19 Ai fi y maent hwy yn ei ddig-
io? medd yr Arglwydd: ai hwynt
eu hun, er cywilydd i'w hwynebau
eu hun?
20 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw, Wele, fy llid a'm
digofaint a dywelltir ar y man yma,
ar ddyn ac ar anifail, ar goed y
maes, ac ar ffrwyth y ddaear; ac
efe a lysg, ac nis diffoddir.
21 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd
y lluoedd, Duw Israel; [m]Rhodd-
wch eich poeth-offrymmau at eich
aberthau, a bwyttêwch gig.
22 Canys ni ddywedais i wrth eich
tadau, ac ni orchymynais iddynt,
y dydd y dygais hwynt o dir yr
Aipht, am †boeth-offrymmau neu
aberthau:
23 Eithr y peth hyn a orchymyn-
ais iddynt, gan ddywedyd, [n]Gwran-
dewch ar fy llef, a [o]mi a fyddaf
Dduw i chwi, a chwithau fyddwch
yn bobl i minnau; a rhodiwch yn
yr holl ffyrdd a orchymynais i chwi,
fel y byddo yn ddaionus i chwi.

Cyn CRIST Cylch 600.
[c] ad. 4.
‖ Neu, *A elwir ar fy enw.*
[d] Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
[e] Es. 56. 7.
[f] Jos. 18. 1. Barn. 18. 31.
[g] ad. 25. pen. 11. 7.
[h] Diar. 1. 24. Es. 65. 12. a 66. 4.
[i] 1 Sam. 4. 10, 11. Ps. 78. 60. pen. 26. 6.
[k] Exod. 32. 10. pen. 11. 14. a 14. 11.
[l] pen. 44. 19.
‖ Neu, *waith.*
[m] Es. 1. 11. pen. 6. 20. Amos 5. 21. Edrych Hos. 8. 13.
† Heb. *negesau poeth-offrymmau.*
[n] Deut. 6. 3.
[o] Exod. 19. 5. Lef. 26. 12.

24 [p]Eithr ni wrandawsant, ac ni
ostyngasant eu clust, ond rhodias-
ant yn ol cynghorion ‖*a* childyn-
rwydd eu calon ddrygionus, ac
[q]†aethant yn ol, ac nid ym mlaen.
25 O'r dydd y daeth eich tadau
chwi allan o wlad yr Aipht hyd y
dydd hwn, [r]mi a ddanfonais at-
toch fy holl wasanaethwyr y pro-
phwydi, [s]*bob* dydd gan fore-godi, ac
anfon:
26 [t]Er hynny ni wrandawsant
arnaf fi, ac ni ostyngasant eu clust,
eithr [u]caledasant eu gwarrau;
gwnaethant yn waeth nâ'u tadau.
27 Am hynny ti a ddywedi y
geiriau hyn oll wrthynt; ond ni
wrandawant arnat: gelwi hefyd
arnynt; ond nid attebant di.
28 Eithr ti a ddywedi wrthynt,
Dyma genedl ni wrendy ar lais yr
Arglwydd ei Duw, ac ni dderbyn
‖gerydd: darfu am y gwirionedd,
a thorrwyd hi ymaith o'u genau
hwynt.
29 ¶ [x]Cneifia dy wallt, *O Jeru-
salem*, a bwrw i ffordd; a chyfod
gwynfan ar y lleoedd uchel: canys
yr Arglwydd a fwriodd i ffordd
ac a wrthododd genhedlaeth ei
ddigofaint.
30 Canys meibion Judah a wnaeth-
ant ddrwg yn fy ngolwg, medd yr
Arglwydd: [y]gosodasant eu ffieidd-
dra yn y tŷ yr hwn y gelwir fy
enw arno, i'w halogi ef.
31 A hwy a adeiladasant [z]uchel-
feydd Tophet, yr hon *sydd* yng
nglynn mab Hinnom, i losgi eu
meibion a'u merched yn tân, yr
hyn ni orchymynais, ac ni †feddyl-
iodd fy nghalon.
32 ¶ Am hynny wele y dyddiau
[a]yn dyfod, medd yr Arglwydd, na
elwir hi mwy Tophet, na glynn
mab Hinnom, namyn glynn lladd-
edigaeth; canys claddant o fewn
Tophet, nes bod eisieu lle.
33 ¶ A bydd [b]celanedd y bobl hyn
yn fwyd i adar y nefoedd, ac i
anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd*
a'*u* tarfo.
34 [c]Yna y gwnaf i lais llawenydd,
a llais digrifwch, llais prïod-fab, a
llais prïod-ferch, ddarfod allan o
ddinasoedd Judah, ac o heolydd
Jerusalem; canys yn anrhaith y
bydd y wlad.

PENNOD VIII.

1 Gofid yr Iuddewon, yn fyw ac yn farw. 4 Y mae yn edliw iddynt eu hynfyd a'u digywilydd anedifeirwch: 13 yn dangos y farn dost a gaent hwy, 18 ac yn cwyno eu henbyd gyflwr hwy.

YN yr amser hwnnw, medd yr
Arglwydd, y dygant hwy
esgyrn brenhinoedd Judah, ac
esgyrn ei dywysogion, ac esgyrn yr
offeiriaid, ac esgyrn y prophwydi, ac
esgyrn trigolion Jerusalem, allan
o'u beddau.
2 A hwy a'u taenant o flaen yr
haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu y
nefoedd y rhai a garasant hwy, a'r
rhai a wasanaethasant, a'r rhai y
rhodiasant ar eu hol, a'r rhai a
geisiasant, a'r rhai a addolasant:
ni chesglir hwynt, ac nis cleddir;

Cyn CRIST Cylch 600.
[p] pen. 11. 8.
‖ Neu, ac *amcanion.*
[q] pen. 2. 27. a 32. 33.
† Heb. *oeddynt yn ol.*
[r] 2 Chron. 36. 15. pen. 25. 4.
[s] ad. 13.
[t] pen. 11. 8.
[u] Neh. 9. 17, 29. pen. 16. 12. a 17. 23. a 19. 15. a 25. 3.
‖ Neu, *addysg.*
[x] Job 1. 20. Es. 15. 2. pen. 16. 6.
[y] 2 Bren. 21. 4. 2 Chron. 33. 4. Ezec. 7. 20. a 8. 5, 6. Dan. 9. 27.
[z] 2 Bren. 23. 10. pen. 19. 5.
† Heb. *esgynodd ar fy nghalon.*
[a] pen. 19. 6.
[b] Deut. 28. 26. Ps. 79. 2. pen. 12. 9. a 16. 4. a 34. 20.
[c] Es. 24. 7, 8. pen. 16. 9. a 25. 10. a 33. 11. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.

Cyn CRIST Cylch 600.

yn dommen ar wyneb y ddaear y
byddant.
3 Ac angau a ddewisir o flaen
bywyd gan yr holl weddillion a
adewir o'r teulu drwg hwn, y rhai a
adewir yn y lleoedd oll y gyrrais
i hwynt yno, medd ARGLWYDD y
lluoedd.
4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
A gwympant hwy, ac ni chodant?
a dry efe ymaith, ac oni ddy-
chwel?
5 Paham y ciliodd pobl Jerusalem
yma yn eu hol âg encil tragywydd-
ol? glynasant mewn twyll, gwrth-
odasant ddychwelyd.
6 Mi a wrandewais ac a glywais,
ond ni ddywedent yn iawn: nid
edifarhâodd neb am ei anwiredd,
gan ddywedyd, Beth a wneuthum
i? pob un oedd yn troi i'w yrfa,
megis march yn rhuthro i'r frwydr.
7 Ië, [a]y ciconia yn yr awyr a ed-
wyn ei dymhorau; y durtur hefyd,
a'r aran, a'r wennol, a gadwant
amser eu dyfodiad; eithr [b]fy mhobl
i ni wyddant farn yr ARGLWYDD.
8 Pa fodd y dywedwch, Doethion
ydym ni, a chyfraith yr ARGLWYDD
sydd gyd â ni? wele, yn ddiau
‖ofer y gwnaeth *hi;* ofer *yw* pin
yr ysgrifenyddion.
9 [c]Y doethion ‖a waradwyddwyd,
a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd:
wele, gwrthodasant air yr AR-
GLWYDD; a †pha ddoethineb *sydd*
ynddynt?
10 Am hynny [d]y rhoddaf eu
gwragedd hwynt i eraill, *a*'u meus-
ydd i'r rhai a'*u* meddianno: canys
o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un
sydd yn ymrôi i [e]gybydd-dod; o'r
prophwyd hyd at yr offeiriad, pawb
sydd yn gwneuthur ffalsder.
11 [f]Iachasant hefyd archoll merch
fy mhobl yn ysgafn, gan ddywedyd,
[g]Heddwch, heddwch, pryd nad
oedd heddwch.
12 A fu [h]gywilydd arnynt hwy
pan wnaethant ffieidd-dra? na fu
ddim cywilydd arnynt, ac ni fedr-
asant wrido: am hynny y syrthiant
ym mysg y rhai a syrthiant: yn
amser eu hymweliad y syrthiant,
medd yr ARGLWYDD.
13 ¶ Gan ‖ddifa y difaf hwynt,
medd yr ARGLWYDD; ni *bydd*
grawnwin [i]ar y winwydden, na
ffigys [k]ar y ffigysbren, a'r ddeilen a
syrth; a'*r hyn* a roddais iddynt a
ymedy â hwynt.
14 Paham yr ydym ni yn aros?
[l]ymgesglwch ynghyd, ac âwn i'r
dinasoedd cedyrn, a distâwn yno:
canys yr ARGLWYDD ein DUW a'n
gostegodd, ac a roes i ni [m]ddwfr
‖bustl i'w yfed, o herwydd pechu o
honom yn erbyn yr ARGLWYDD.
15 [n]Disgwyl yr oeddym am
heddwch, etto ni *ddaeth* daioni;
am amser meddyginiaeth, ac wele
ddychryn.
16 O [o]Dan y clywir ffroeniad ei
feirch ef; gan lais gweryriad ei
gedyrn ef y crynodd yr holl ddaear:
canys hwy a ddaethant, ac a fwyt-
asant y tir, †ac oll a oedd ynddo;

[a] Es. 1. 3.
[b] pen. 5. 4, 5.
‖ Neu, *ffals bin yr ysgrifenyddion sydd yn gweithio ar ffalsder,* Es. 10. 1.
[c] pen. 6. 15.
‖ Neu, *a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd hwynt?*
† Heb. *doethineb pa beth?*
[d] Deut. 28. 30. pen. 6. 12. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.
[e] Es. 56. 11. pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 14.
[g] Ezec. 13. 10.
[h] pen. 3. 3. a 6. 15.
‖ Neu, *gasglu.*
[i] Es. 5. 1, &c.
[k] Matt. 21. 19. Luc 13. 6, &c.
[l] pen. 4. 5.
[m] pen. 9. 15. a 23. 15.
‖ Neu, *gwenwyn.*
[n] pen. 14. 19.
[o] pen. 4. 15.
† Heb. *a'i gyflawnder.*

y ddinas a'r rhai sydd yn trigo
ynddi.
17 Canys wele, mi a ddanfonaf
seirph, aspiaid i'ch mysg, y rhai nid
oes [p]swyn rhagddynt: a hwy a'ch
brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.
18 ¶ *Pan* ymgysurwn yn erbyn
gofid, fy nghalon *sydd* yn gofidio
†ynof.
19 Wele, lais gwaedd merch fy
mhobl, oblegid †y rhai o wlad bell:
Onid *ydyw* yr ARGLWYDD yn Sïon?
onid *yw* ei brenhin hi ynddi?
paham y'm digiasant â'u delwau
cerfiedig, *ac* âg oferedd dïeithr?
20 Y cynhauaf a aeth heibio, darfu
yr hâf, ac nid ydym ni gadwedig.
21 Am friw merch fy mhobl y'm
briwyd i; †galerais: daliodd syn-
der fi.
22 Onid *oes* [q]driagl yn Gilead?
onid *oes* yno physygwr? paham na
†wellhâ iechyd merch fy mhobl.

PENNOD IX.

1 *Jeremiah yn cwynfan o achos amryw bechodau yr Iuddewon,* 9 *a'u barnedigaethau.* 12 *Anufudd-dod yw achos eu chwerw ofid hwy.* 17 *Y mae yn eu hannog i gwynfan o achos eu dinystr:* 23 *ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw.* 25 *Y mae yn bygwth Iuddewon a Chenhedloedd hefyd.*

†O [a]NA bâi fy mhen yn ddyfr-
oedd, a'm llygaid yn ffynnon
o ddagrau, fel yr wylwn ddydd a nos
am laddedigion merch fy mhobl!
2 O na byddai i mi yn yr anialwch
letty fforddolion, fel y gadâwn fy
mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt!
canys [b]hwynt oll *ydynt* odinebus,
a chymmanfa anffyddloniaid.
3 A [c]chwy a annelasant eu tafod
fel eu bwa *i* gelwydd; ac nid at
wirionedd yr ymgryfhasant ar y
ddaear: canys aethant o ddrwg i
ddrwg, ac nid adnabuant fi, medd
yr ARGLWYDD.
4 [d]Gochelwch bawb ei ‖gymmy-
dog, ac na choelied neb ei frawd:
canys pob brawd gan ddisodli a
ddisodla, a phob cymmydog [e]a
rodia yn dwyllodrus.
5 Pob un hefyd a ‖dwylla ei gym-
mydog, a'r gwir nis dywedant: hwy
a ddysgasant eu tafodau i ddy-
wedyd celwydd, ymflinasant yn
gwneuthur anwiredd.
6 Dy drigfan *sydd* y'nghanol twyll:
o herwydd twyll y gwrthodasant fy
adnabod i, medd yr ARGLWYDD.
7 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn
eu toddi hwynt, ac yn eu profi
hwynt: canys pa wedd y gwnaf o
herwydd merch fy mhobl?
8 Saeth ‖lèm *yw* eu tafod hwy,
yn dywedyd [f]twyll: â'i enau y
traetha *un* [g]heddwch wrth ei gym-
mydog, eithr o'i fewn y gesyd ‖gyn-
llwyn iddo.
9 ¶ [h]Onid ymwelaf â hwynt am
hyn? medd yr ARGLWYDD: oni
ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a
hon?
10 Dros y mynyddoedd y codaf
wylofain a chwynfan, [i]a galar dros
‖lannerchau yr anialwch; am eu
‖llosgi hwynt, fel na thramwyo
neb trwyddynt, ac na chlywir llais
ysgrubliaid: †adar y nefoedd a'r

Cyn CRIST Cylch 600

[p] Ps. 58. 4, 5.
† Heb. *arnaf.*
† Heb. *gwlad y pellennigion.*
† Heb. *duais.*
[q] Gen. 37. 25. pen. 46. 11. a 51. 8.
† Heb. *esgyn.*
† Heb. *Pwy a rydd fy mhen yn ddwfr?* neu, *i'm pen ddwfr?*
[a] Es. 22. 4. pen. 4. 19. a 14. 17.
[b] pen. 5. 7, 8.
[c] Ps. 64. 3. Es. 59. 4, 13, 15.
[d] pen. 12. 6. Mic. 7. 5, 6.
‖ Neu, *gyfaill.*
[e] pen. 6. 23.
‖ Neu, *watwar.*
‖ Neu, *wedi ei saethu.*
[f] Ps. 12. 2. a 120. 3.
[g] Ps. 28. 3.
‖ Neu, *ei gynllwyn.*
[h] pen. 5. 9, 29.
[i] pen. 12. 4. a 23. 10. Hos. 4. 3.
‖ Neu, *drigfeydd,* neu, *borfeydd.*
‖ Neu, *hanghyfanneddu.*
† Heb. *o chediad y nefoedd hyd anifeiliaid y ciliasant.*

Cyn CRIST Cylch 600.

anifeiliaid hefyd a giliasant, aethant
ymaith.
11 A mi a wnaf Jerusalem yn
garneddau, *ac* [k]yn drigfan dreig-
iau; a dinasoedd Judah a wnaf yn
ddiffaethwch heb breswylydd.
12 ¶ [l]Pa wr *sydd* ddoeth a ddeall
hyn? a phwy y traethodd genau yr
ARGLWYDD wrtho, fel y mynego;
paham y darfu am y tir, *ac* y llosg-
wyd fel anialwch heb gynniweirydd?
13 A dywedodd yr ARGLWYDD, Am
wrthod o honynt fy nghyfraith,
yr hon a roddais ger eu bron
hwynt, ac na wrandawsant ar fy
llef, na rhodio ynddi;
14 Eithr myned yn ol ‖cyndyn-
rwydd eu calon eu hun, ac yn ol
Baalim, yr hyn a ddysgodd eu
tadau iddynt:
15 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
Wele, mi a'u bwydaf hwynt, y
bobl hyn, [m]â wermod, ac a'u
dïodaf hwynt â dwfr bustl.
16 [n]Gwasgaraf hwynt hefyd ym
mysg cenhedloedd nid adnabuant
hwy na'u tadau: a mi a ddanfonaf
ar eu hol hwynt gleddyf, hyd oni
ddifethwyf hwynt.
17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Edrychwch, a [o]gelwch am
alar-wragedd i ddyfod, a danfonwch
am y rhai cyfarwydd, i beri iddynt
ddyfod:
18 A brysio, a chodi cwynfan am
danom ni, fel y gollyngo ein llygaid
ni ddagrau, ac y difero ein ham-
rantau ni ddwfr.
19 Canys llais cwynfan a glybuwyd
o Sïon, Pa wedd y'n hanrheithiwyd!
Ni a lwyr waradwyddwyd; o her-
wydd i ni adael y tir, o herwydd
[p]i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.
20 Etto gwrandewch air yr AR-
GLWYDD, O wragedd, a derbynied
eich clust air ei enau ef; dysgwch
hefyd gwynfan i'ch merched, a
galar bob un i'w gilydd.
21 O herwydd dringodd angau i'n
ffenestri, *ac* efe a ddaeth i'n palasau,
i ddistrywio y rhai bychain oddi
allan, *a'r* gwŷr ieuainge o'r heolydd.
22 Dywed, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Celaneddau dynion a
syrthiant megis tom ar wyneb y
maes, ac megis y dyrniad ar ol y
medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt*.
23 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Nac ymffrostied y doeth
yn ei ddoethineb, ac nac ymffrostied
y cryf yn ei gryfder, ac nac ym-
ffrostied y cyfoethog yn ei gyfoeth;
24 Eithr [q]y neb a ymffrostio,
ymffrostied yn hyn, *ei fod* yn deall,
ac yn fy adnabod i, mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD a wna drugaredd,
barn a chyfiawnder yn y ddaear: o
herwydd yn y rhai hynny yr ym-
hyfrydais, medd yr ARGLWYDD.
25 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, pan ymwel-
wyf â phob enwaededig ynghyd â'r
rhai dïenwaededig;
26 A'r Aipht, ac â Judah, ac âg
Edom, ac â meibion Ammon, ac â
Moab, ac â'r rhai oll †*sydd* yn [r]y
cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn

[k] Es. 34. 13. pen. 10. 22.
[l] Ps. 107. 43.
‖ Neu, *meddylfryd.*
[m] pen. 8. 14. a 23. 15.
[n] Lef. 26. 33. Deut. 28. 64.
[o] 2 Chron. 35. 25. Job 3. 8. Preg. 12. 5. Amos 5. 16.
[p] Lef. 18. 28. a 20. 22.
[q] 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.
† Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau, neu, a dorrwyd cyrrau eu gwallt.*
[r] pen. 25. 23. a 49. 32.

yr anialwch: canys yr holl gen-
hedloedd *hyn sydd* ddïenwaededig,
a holl dŷ Israel *sydd* â [s]chalon
ddïenwaededig.

PENNOD X.

1 Yr angkyffelybrwydd sydd rhwng Duw ac eilunod. 17 Y mae yn annog i ochel y gofidiau sydd ar ddyfod: 19 yn cwyno anrhaith y tabernacl gan fugeiliaid ynfydion: 23 yn gwneuthur gweddi ostyngedig.

GWRANDEWCH y gair a ddy-
wed yr ARGLWYDD wrthych
chwi, tŷ Israel:
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[a]Na ddysgwch ffordd y cenhedl-
oedd, ac nac ofnwch arwyddion
y nefoedd: canys y cenhedloedd
a'u hofnant hwy.
3 Canys deddfau y bobloedd
sydd ofer: o herwydd [b]cym-
myna *un* bren o'r coed (gwaith
llaw y saer) â bwyell.
4 Ag arian ac âg aur yr harddant
ef; â hoelion ac â morthwylion y
sicrhânt ef, fel na syflo.
5 Megis palmwydden, syth *ydynt*
hwy, [c]ac ni lefarant: [d]y mae yn
rhaid eu dwyn hwy, am na allant
gerdded. Nac ofnwch hwynt;
canys [e]ni allant wneuthur drwg, a
gwneuthur da nid *oes ynddynt*.
6 Yn gymmaint ag [f]nad *oes neb*
fel tydi, ARGLWYDD: mawr *wyt*, a
mawr *yw* dy enw mewn cadernid.
7 [g]Pwy ni'th ofna di, Brenhin y
cenhedloedd? canys i ti y ‖gwedd-
ai: o herwydd ym mysg holl
ddoethion y cenhedloedd, ac ym
mysg eu holl deyrnasoedd hwy,
did *oes neb* fel tydi.
8 Eithr †[h]cyd-ynfydasant ac am-
mhwyllasant: athrawiaeth oferedd
yw cyff.
9 Arian wedi ei yrru yn ddalen-
nau a ddygir o Tarsis, ac [i]aur o
Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw
y toddydd: sidan glas a phorphor
yw eu gwisg hwy: gwaith y celf-
ydd *ŷnt* oll.
10 Eithr yr ARGLWYDD *ydyw* †y
gwir DDUW, efe *yw* y Duw byw,
[k]a'r Brenhin †tragywyddol: rhag
ei lid ef y cryna y ddaear, a'r cen-
hedloedd ni allant ddioddef ei sor-
riant ef.
11 Fel hyn y dywedwch wrth-
ynt: [l]Y duwiau ni wnaethant y
nefoedd a'r ddaear, difethir hwynt
o'r ddaear, ac oddi tan y nefoedd.
12 Efe [m]a wnaeth y ddaear trwy
ei nerth, efe a sicrhâodd y byd
trwy ei ddoethineb, ac [n]a estynodd
y nefoedd trwy ei synwyr.
13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd*
‖twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac
[o]efe a wna i'r tarth ddyrchafu o
eithafoedd y ddaear: efe a wna
fellt ‖gyd â'r gwlaw, ac a ddwg y
gwynt allan o'i drysorau.
14 Ynfyd yw pob dyn yn *ei* wyb-
odaeth; [p]gwaradwyddwyd pob
toddydd trwy y ddelw gerfiedig:
canys celwydd *yw* ei ddelw dawdd,
ac nid *oes* anadl ynddynt.
15 Oferedd *ŷnt*, *a* gwaith cyfeil-
iorni: yn amser eu gofwy y difethir
hwynt.

Cyn CRIST Cylch 600.
[s] Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.
Cylch 600.
[a] Lef. 18. 3. a 20. 23.
[b] Es. 40. 19. a 44. 9, 10. &c.
[c] Ps. 115. 5. a 135. 16.
[d] Es. 46. 1, 7.
[e] Es. 41. 23.
[f] Exod. 15. 11. Ps. 86. 8, 10.
[g] Dat. 15. 4.
‖ Neu, *perthynai.*
† Heb. *yn un, neu, ar unwaith yr ynfydasant.*
[h] Ps. 115. 8. Es. 41. 29. Hab. 2. 18. Zech. 10. 2. Rhuf. 1. 21, 22.
[i] Dan. 10. 5.
† Heb. *Duw y gwirionedd!*
[k] Ps. 10. 16.
† Heb. *tragywyddoldeb.*
[l] Edrych Ps. 96. 5.
[m] Gen. 1. 1, 6. Ps. 136. 5, 6. pen. 51. 15, &c.
[n] Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.
‖ Neu, *lliaws,*
[o] Ps. 135. 7.
‖ Neu, *i'r gwlaw.*
[p] Es. 42. 17. a 44. 11. a 45. 16.

Cyn CRIST Cylch 600.

16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhan Jacob: canys lluniwr pob *peth yw* efe, ac [q] Israel *yw* gwïalen ei etifeddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw.

17 [r] Casgl o'r tir dy farsiandïaeth, yr hon wyt yn trigo yn yr ymddiffynfa.

18 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi [s] yn taflu trigolion y tir y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y caffont *felly*.

19 ¶ Gwae fi am fy mriw, dolurus *yw* fy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddïau dyma ofid, a mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell i a anrheithiwyd, a'm rhaffau oll a dorrwyd; fy mhlant a aethant oddi wrthyf, ac nid *ydynt:* nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 Canys y bugeiliaid a ynfydasant, ac ni cheisiasant yr ARGLWYDD: am hynny ni lwyddant; a *defaid* eu porfa hwy oll a wasgerir.

22 Wele, trwst y sôn a ddaeth, a chynnwrf mawr o [t] dir y gogledd, i osod dinasoedd Judah yn ddiffaethwch, *ac* [u] yn drigfan dreigiau.

23 ¶ Gwn, ARGLWYDD, [x] nad eiddo dyn ei ffordd: nid ar law gwr a rodio *y mae* llywodraethu ei gerddediad.

24 [y] Cospa fi, ARGLWYDD, etto mewn barn; nid yn dy lid, rhag i ti fy † ngwneuthur yn ddiddym.

25 [z] Tywallt dy lid ar y cenhedloedd y rhai ni'th adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwasant ar dy enw: canys bwyttasant Jacob, ïe, bwyttasant ef, difasant ef hefyd, ac anrheithiasant ei gyfannedd.

[q] Ps. 74. 2. [r] Edrych pen. 6. 1. Ezec. 12. 3. [s] 1 Sam. 25. 29. [t] pen. 1. 15. a 4. 6. a 5. 15. a 6. 22. [u] pen. 9. 11. [x] Diar. 16. 1. a 20. 24. [y] Ps. 6. 1. a 38. 1. pen. 30. 11. † Heb. *lleihâu.* [z] Ps. 79. 6.

PENNOD XI.

1 *Jeremïah yn cyhoeddi cyfammod Duw;* 8 *yn ceryddu yr Iuddewon am fod yn anufudd iddo,* 11 *yn prophwydo y dôi drygau arnynt hwy,* 18 *ac ar wŷr Anathoth, am gyd-fwriadu lladd Jeremïah.*

Cylch 608.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a dywedwch wrth wŷr Judah, ac wrth breswylwyr Jerusalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel; [a] Melldigedig *fyddo* y gwr ni wrendy ar eiriau y cyfammod hwn,

4 Yr hwn a orchymynais i'ch tadau chwi y dydd y dygais hwynt o wlad yr Aipht, [b] o'r ffwrn haiarn, gan ddywedyd, [c] Gwrandewch ar fy llef, a gwnewch hwynt, yn ol yr hyn oll a orchymynwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW i chwithau:

5 Fel y gallwyf gwblhâu y [d] llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dir yn llifeirio o laeth a mêl, megis *y mae* heddyw. Yna yr attebais, ac y dywedais, O ARGLWYDD, † felly y byddo.

6 Yna yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda y geiriau hyn oll yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, gan ddywedyd, Gwrandewch eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt.

[a] Deut. 27. 26. Gal. 3. 10. [b] Deut. 4. 20. 1 Bren. 8. 51. [c] Lef. 26. 3, 12. [d] Deut. 7. 12. † Heb. *Amen,* Deut. 27. 15–26.

Cyn CRIST Cylch 608.

7 Canys gan dystiolaethu y tystiolaethais wrth eich tadau, y dydd y dygais hwynt i fynu o dir yr Aipht, hyd y dydd hwn, [e] trwy godi yn fore, a thystiolaethu, gan ddywedyd, Gwrandewch ar fy llais.

8 [f] Ond ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, eithr [g] rhodiasant bawb yn ol ‖ cyndynrwydd eu calon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau y cyfammod hwn, yr hwn a orchymynais *iddynt* ei wneuthur, ond ni wnaethant.

9 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [h] Cyd-fradwriaeth a gafwyd y'ngwŷr Judah, ac ym mysg trigolion Jerusalem.

10 Troisant at anwiredd eu tadau gynt, y rhai a wrthodasant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ol duwiau dïeithr i'w gwasanaethu hwy: tŷ Judah a thŷ Israel a dorrasant fy nghyfammod yr hwn a wneuthum â'u tadau hwynt.

11 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn drwg arnynt, yr hwn nis gallant fyned oddi wrtho: [i] yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinasoedd Judah a thrigolion Jerusalem a ânt, ac [k] a waeddant ar y duwiau yr arogl-darthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared hwynt yn amser eu drygfyd.

13 Canys *yn ol* rhifedi dy [l] ddinasoedd yr oedd dy dduwiau, O Judah; ac *yn ol* rhifedi heolydd Jerusalem y gosodasoch allorau i'r † peth gwaradwyddus *hwnnw, ïe,* allorau i fŵg-darthu i Baal.

14 Am hynny [m] na weddïa dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi drostynt: canys ni wrandawaf yr amser y gwaeddant arnaf o herwydd eu drygfyd.

15 [n] † Beth *a wna* fy anwyl yn fy nhŷ, gan iddi wneuthur ysgelerder lawer? a'r cig cyssegredig a aeth ymaith oddi wrthyt: † pan wnelit ddrygioni, yna y llawenychit.

16 Olew-wydden ddeiliog dêg, o ffrwyth prydferth, y galwodd yr ARGLWYDD dy enw: trwy drwst cynnwrf mawr y cynneuodd tân ynddi, a'i changhennau a dorrwyd.

17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o] yr hwn a'th blannodd, a draethodd ddrwg yn dy erbyn, o herwydd drygioni tŷ Israel a thŷ Judah, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i'm digio i, trwy fŵg-darthu i Baal.

18 ¶ A'r ARGLWYDD a hysbysodd i mi, a mi a'*i* gwn; yna y dangosaist i mi eu gweithredoedd hwy.

19 A minnau *oeddwn* fel oen, *neu* fustach a ddygid i'w ladd; ac ni wyddwn [p] fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn i, *gan ddywedyd,* Distrywiwn y pren ynghyd â'i † ffrwyth, a [q] difethwn ef o dir y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.

20 Eithr, O ARGLWYDD y lluoedd, barnwr cyfiawnder, a [r] chwiliwr yr arennau a'r galon, gwelwyf dy

[e] pen. 7. 13, 25. [f] pen. 7. 26. [g] pen. 3. 17. a 7. 24. a 9. 14. ‖ Neu, *meddylfryd.* [h] Ezec. 22. 25. Hos. 6. 9. [i] Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13. [k] Deut. 32. 37, 38. [l] pen. 2. 28. † Heb. *gwaradwydd,* Hos. 9. 10. [m] pen. 7. 16. a 14. 11. [n] Es. 11. 1, &c. † Heb. *Beth sydd i'm hanwylyd yn,* &c. † Heb. *pan fyddo dy ddrygioni.* [o] pen. 2. 21. [p] pen. 18. 18. † Heb. *fara.* [q] Ps. 83. 4. [r] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. pen. 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.

Cyn CRIST Cylch 608.

ddïaledd arnynt; canys i ti y dat-
guddiais fy nghwyn.
21 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD am wŷr Anathoth, y
rhai a geisiant dy einioes, gan ddy-
wedyd, [s] Na phrophwyda yn enw yr
ARGLWYDD, rhag dy farw trwy ein
dwylaw ni:
22 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd; Wele fi yn
ymweled â hwynt: y gwŷr ieuainge
a fyddant feirw trwy y cleddyf, a'u
meibion a'u merched a fyddant
feirw o newyn.
23 Ac ni bydd gweddill o honynt;
canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr
Anathoth, *sef* blwyddyn eu gofwy.

[s] Es. 30. 10. Amos 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6.

PENNOD XII.

1 *Jeremïah yn ewyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu ewymp hwy.* 5 *Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn;* 7 *ac yn gofidio dros ei etifeddiaeth;* 14 *ac yn addaw i'r edifeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.*

[a] CYFIAWN *wyt,* ARGLWYDD, pan
ddadleuwyf â thi: er hynny
ymresymmaf â thi *am dy* farnedig-
aethau: [b] Paham y llwydda ffordd
yr anwir, *ac* y ffynna yr anffyddlon-
iaid oll?
2 Plennaist hwy, îe, gwreiddiasant;
† cynnyddant, îe, dygant ffrwyth;
[c] agos *wyt* yn eu genau, a phell oddi
wrth eu harennau.
3 Ond ti, ARGLWYDD, [d] a'm
hadwaenost i; ti a'm gwelaist, ac
[e] a brofaist fy nghalon † tu ag attat;
tynn allan hwynt megis defaid i'r
lladdfa, a pharottôa hwynt erbyn
dydd y lladdfa.
4 Pa hyd y galara y tir, ac y
gwywa gwellt yr holl faes, [f] oblegid
drygioni y rhai sydd yn trigo ynddo?
[g] methodd yr anifeiliaid a'r adar,
oblegid iddynt ddywedyd, Ni wêl
efe ein diwedd ni.
5 ¶ O rhedaist ti gyd â'r gwŷr
traed, a hwy yn dy flino, pa fodd
yr ymdarewi â'r meirch? ac os
blinasant di mewn tir heddychlawn,
yn yr hwn yr ymddiriedaist, yna pa
fodd y gwnai yn [h] ymchwydd yr
Iorddonen?
6 Canys [i] dy frodyr, a thŷ dy dad,
îe, y rhai hynny a wnaethant yn
anffyddlawn â thi; hwynt-hwy
hefyd a ‖ waeddasant yn groch ar
dy ol: [k] na choelia hwy, er iddynt
ddywedyd † geiriau têg wrthyt.
7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais
fy etifeddiaeth; mi a roddais † an-
wylyd fy enaid yn llaw ei gelyn-
ion.
8 Fy etifeddiaeth sydd i mi megis
llew yn y coed, ‖ rhuo y mae i'm
herbyn; am hynny caseâis hi.
9 *Y mae* fy etifeddiaeth i mi *fel*
aderyn ‖ brith; *y mae* yr adar o
amgylch yn ei herbyn hi: deuwch,
ymgesglwch, holl fwystfilod y maes,
[l] ‖ deuwch i ddifa.
10 Bugeiliaid lawer a ddistryw-
iasant fy ngwinllan; sathrasant fy
rhandir, fy rhandir dirion a wnaeth-
ant yn ddiffaethwch anrheithiol.
11 Gwnaethant hi yn anrhaith,
ac wedi ei hanrheithio y galara hi
wrthyf: y tir i gyd a anrheithiwyd,

[a] Ps. 51. 4.
[b] Job 12. 6. a 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 3, &c. pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15.
† Heb. *ânt rhagddynt.*
[c] Es. 29. 13.
[d] Ps. 17. 3. a 139. 1.
[e] pen. 11. 20.
† Heb. *gyd â thi.*
[f] Ps. 107. 34.
[g] pen. 4. 25. a 7. 20. a 9. 10. Hos. 4. 3.
[h] Jos. 3. 15. 1 Chron. 12. 15. pen. 49. 19. a 50. 44.
[i] pen. 9. 4.
‖ Neu, *alwasant liaws ar dy ol.*
[k] Diar. 26. 25.
† Heb. *bethau da.*
† Heb. *gariad.*
‖ Neu, *llefodd.* Heb. *rhoddes ei lef.*
‖ Neu, *erafangog,* neu, *ewinog.*
[l] pen. 7. 33.
‖ Neu, *perwch iddynt ddyfod.*

am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd at
ei galon.
12 Anrheithwyr a ddaethant ar
yr holl fryniau trwy yr anialwch:
canys cleddyf yr ARGLWYDD a ddi-
fetha o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y
cwrr *arall* i'r ddaear: nid *oes* hedd-
wch i un cnawd.
13 [m] Hauasant wenith, ond hwy
a fedant ddrain ymboenasant, *ond*
ni thyccia iddynt: a hwy a gywil-
yddiant am eich ffrwythydd chwi,
o herwydd llid digofaint yr AR-
GLWYDD.
14 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD yn erbyn fy holl gymmyd-
ogion drwg, y rhai sydd yn cyffwrdd
â'r etifeddiaeth a berais i'm pobl
Israel ei hetifeddu, Wele, mi [n] a'u
tynnaf hwy allan o'u tir, ac a dynnaf
dŷ Judah o'u mysg hwynt.
15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt
allan, mi a ddychwelaf ac a drugar-
hâf wrthynt; a dygaf hwynt dra-
chefn bob un i'w etifeddiaeth, a
phob un i'w dir.
16 Ac os gan ddysgu y dysgant
ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw,
Byw yw yr ARGLWYDD (megis y
dysgasant fy mhobl i dyngu i Baal)
yna yr adeiledir hwy y'nghanol fy
mhobl.
17 Eithr oni [o] wrandawant, yna
gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi y
genedl hon, a chan ddifetha myfi
a'i dinystriaf hi, medd yr AR-
GLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 608.

[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 38. Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.
[n] Deut. 30. 3. pen. 32. 37.
[o] Es. 60. 12.

PENNOD XIII.

1 *Trwy arwydd y gwregys llian a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhag-ddangos dinystr ei bobl.* 12 *Trwy ddammeg costrelau a lenwid â gwin, yn rhag-fynegi y meddwid hwy â drygfyd.* 15 *Y mae yn eu hannog i oehel y barnedigaethau sydd ar ddyfod;* 22 *ac yn dangos mai eu ffieidd-dra hwy oedd yr achos o hynny.*

Cylch 602.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD
wrthyf, Dos a chais i ti wregys
llian, a dod ef am dy lwynau, ac na
ddod ef mewn dwfr.
2 Felly y ceisiais wregys yn ol gair
yr ARGLWYDD, ac a'*i* dodais am fy
llwynau.
3 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf
eilwaith, gan ddywedyd,
4 Cymmer y gwregys a gefaist,
ac sydd am dy lwynau, a chyfod, dos
i Euphrates, a chuddia ef mewn twll
o'r graig.
5 Felly mi a aethum ac a'i cudd-
iais ef yn Euphrates, megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD i mi.
6 Ac ar ol dyddiau lawer y dy-
wedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod.
dos i Euphrates, a chymmer oddi
yno y gwregys a orchymynais i ti ei
guddio yno.
7 Yna yr aethum i Euphrates, ac a
gloddiais, ac a gymmerais y gwregys
o'r man lle y cuddiaswn ef: ac wele,
pydrasai y gwregys, *ac* nid oedd
efe dda i ddim.
8 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf,
gan ddywedyd,
9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Felly y gwnaf i falchder Judah, a
mawr falchder Jerusalem bydru.
10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai
a wrthodant wrando fy ngeiriau i,

Cyn CRIST Cylch 602.

y rhai a rodiant y'nghyndynrwydd
eu calon, ac a ânt ar ol duwiau
dieithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac
i ymostwng iddynt, a fyddant fel y
gwregys yma, yr hwn nid yw dda i
ddim.
11 Canys megis ag yr ymwasg
gwregys am lwynau gwr, felly y
gwneuthum i holl dŷ Israel a holl
dŷ Judah lynu wrthyf, medd yr
ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl, ac
yn enw, ac yn foliant, ac yn ogon-
iant: ond ni wrandawent.
12 ¶ Am hynny y dywedi wrth-
ynt y gair yma; Fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW Israel, Pob
costrel a lenwir â gwin. A dywed-
ant wrthyt ti, Oni wyddom ni yn
sier y llenwir pob costrel â gwin?
13 Yna y dywedi wrthynt, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele
fi yn llenwi holl drigolion y tir hwn,
ie, y brenhinoedd sydd yn eistedd
yn lle Dafydd ar ei orsedd-faingc
ef, yr offeiriaid hefyd, a'r pro-
phwydi, a holl breswylwyr Jeru-
salem, [a] â meddwdod.
14 Tarawaf hwy † y naill wrth y
llall, y tadau a'r meibion ynghyd,
medd yr ARGLWYDD: nid arbedaf,
ac ni thrugarhâf, ac ni resynaf,
† ond eu difetha hwynt.
15 ¶ Clywch, a gwrandewch, na
falchïwch: canys yr ARGLWYDD a
lefarodd.
16 [b] Rhoddwch ogoniant i'r AR-
GLWYDD eich DUW, cyn iddo ef
ddwyn [c] tywyllwch, a chyn i chwi
daro eich traed wrth y mynyddoedd
tywyll; a thra fyddoch [d] yn disgwyl
am oleuni, iddo ef ei droi [e] yn gysg-
od angau, *a'i* wneuthur yn dywyll-
wch.
17 Ond oni wrandewch chwi hyn,
fy enaid a wyla mewn lleoedd dirgel
am *eich* balchder; [f] a'm llygaid
gan wylo a wylant, ac a ollyngant
ddagrau, o achos dwyn dïadell yr
ARGLWYDD i gaethiwed.
18 Dywed wrth y brenhin a'r fren-
hines, Ymostyngwch, eisteddwch i
lawr: canys disgynodd eich ‖ pen-
defigaeth, *sef* coron eich anrhydedd.
19 Dinasoedd y dehau a gauir, ac
ni bydd a'*u* hagoro; Judah i gyd a
gaeth-gludir, yn llwyr y dygir hi i
gaethiwed.
20 Codwch i fynu eich llygaid, a
gwelwch y rhai sydd yn dyfod o'r
gogledd: pa le *y mae* y ddïadell a
roddwyd i ti, *sef* dy ddïadell bryd-
ferth?
21 Beth a ddywedi pan ymwelo
â thi? (canys ti a'u dysgaist hwynt
yn dywysogion, ac yn ben arnat:)
oni [g] oddiwes gofidiau di megis
gwraig yn esgor?
22 ¶ Ac o dywedi yn dy galon,
[h] Paham y digwydd hyn i mi? o
herwydd amlder dy anwiredd [i] y
noethwyd dy odre, *ac* y ‖ dinoeth-
wyd dy sodlau.
23 A newidia yr Ethiopiad ei
groen, neu y llewpard ei frychni?
felly chwithau a ellwch wneuth-
ur da, y rhai a † gynnefinwyd â
gwneuthur drwg.
24 Am hynny y chwalaf hwynt

[a] Es. 51. 17, 21. a 63. 6. pen. 25. 27. a 51. 7.
† Heb. *wr wrth ei frawd.*
† Heb. *rhag eu difetha.*
[b] Jos. 7. 19.
[c] Es. 8. 22.
[d] Es. 59. 9.
[e] Ps. 44. 19.
[f] Galar. 1. 2, 16. a 2. 18.
‖ Neu, *penwisg.*
[g] pen. 6. 24.
[h] pen. 5. 19. a 16. 10.
[i] Es. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
‖ Neu, *dygir ymaith dy sodlau trwy drais.*
† Heb. *ddysgwyd.*

megis sofl yn myned ymaith gyd â
gwynt y diffaethwch.
25 Dyma dy gyfran di, y rhan a
fesurais i ti, medd yr ARGLWYDD;
am i ti fy anghofio i, ac ymddiried
mewn celwydd.
26 Am hynny [k] y dinoethais innau
dy odre di dros dy wyneb, fel yr
amlyger dy warth.
27 Gwelais dy odineb a'th [l] wer-
yriad, brynti dy butteindra, *a*'th
ffieidd-dra [m] ar y bryniau yn y
meusydd. Gwae di, Jerusalem: a
ymlanhêi di? † pa bryd bellach?

PENNOD XIV.

1 *Y newyn tost,* 7 *yn peri i Jeremïah weddïo.* 10 *Ni fyn yr Arglwydd ymbil âg ef dros y bobl.* 13 *Nad yw gau-brophwydi yn esgus iddynt hwy.* 17 *Cyffrôi Jeremïah i gwyno drostynt hwy.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jeremïah † o achos
y drudaniaeth.
2 Galar Judah, a'i phyrth a lesg-
âant; y maent yn ddu hyd lawr, a
gwaedd Jerusalem a ddyrchafodd i
fynu.
3 A'u boneddigion a hebryngas-
ant eu rhai bychain i'r dwfr: daeth-
ant i'r ffosydd, ni chawsant ddwfr;
dychwelasant â'u llestri yn weigion:
cywilyddio a gwladeiddio a wnaeth-
ant, a [a] chuddio eu pennau.
4 Oblegid agennu o'r ddaear, am
nad oedd gwlaw ar y ddaear, cywil-
yddiodd y llafurwyr, cuddiasant eu
pennau.
5 Ië, yr ewig hefyd a lydnodd yn
y maes, ac a'*i* gadawodd, am nad
oedd gwellt.
6 [b] A'r asynod gwylltion a safas-
ant yn y lleoedd uchel; yfasant
wynt fel dreigiau: eu llygaid hwy
a ballasant, am nad *oedd* gwellt.
7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n hanwiredd-
au dystiolaethu i'n herbyn, gwna
di er mwyn dy enw: canys aml yw
ein cildynrwydd ni; pechasom i'th
erbyn.
8 Gobaith Israel, a'i geidwad yn
amser adfyd, paham y byddi megis
pererin yn y tir, ac fel ymdeithydd
yn troi i lettya dros noswaith?
9 Paham y byddi megis gwr wedi
synnu? fel gwr cadarn heb allu
achub? etto *yr ydwyt* yn ein mysg
ni, ARGLWYDD, a'th enw di a elwir
arnom: na âd ni.
10 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD wrth y bobl hyn, [c] Fel hyn
yr hoffasant hwy grwydro, ac ni
attaliasant eu traed: am hynny nis
mŷn yr ARGLWYDD hwy; [d] yr awr
hon y cofia efe eu hanwiredd hwy,
ac a ymwêl â'u pechodau.
11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [e] Na weddïa dros y bobl hyn
am ddaioni.
12 [f] Pan ymprydiant, ni wran-
dawaf eu gwaedd hwynt; a [g] phan
offrymmant boeth-offrwm a bwyd-
offrwm, ni byddaf boddlawn iddynt:
ond [h] â'r cleddyf, ac â newyn, ac â
haint, y difaf hwynt.
13 ¶ Yna y dywedais, O ARGLWYDD
DDUW, wele, mae y prophwydi yn
dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi
gleddyf, ac ni ddaw newyn attoch;

Cyn CRIST Cylch 602.

[k] Galar. 1. 8. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.
[l] pen. 5. 8.
[m] Es. 65. 7. pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.
† Heb. *ar ol pa bryd etto?*
Cylch 601.
† Heb. *am eiriau y drudaniaeth,* neu, *y gwaharddiadau.*
[a] 2 Sam. 15. 30.
[b] pen. 2. 24.
[c] Edrych pen. 2. 23, 24, 25.
[d] Hos. 8. 13. a 9. 9.
[e] Exod. 32. 10. pen. 7. 16. a 11. 14.
[f] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. a 58. 3. pen. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 7, 13.
[g] pen. 6. 20. a 7. 21, 22.
[h] pen. 9. 16.

Cyn CRIST Cylch 601.

† Heb. *gwirionedd, neu, sicrwydd.*
[i] pen. 23. 21. a 27. 15. a 29. 8, 9.
[k] pen. 9. 1. a 13. 17. Galar. 1. 16. a 2. 18.
‖ Neu, *marsiandïaeth yn erbyn tir, a hwythau heb ei gydnabod,* pen. 5. 13.
[l] pen. 8. 15.
[m] Ps. 106. 6. Dan. 9. 8.
[n] Zech. 10. 1, 2.
[o] Ps. 135. 7. a 147. 8. Es. 30. 23. pen. 5. 24. a 10. 13.

eithr mi a roddaf heddwch †sicr i
chwi yn y lle yma.
14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Y prophwydi sydd yn pro-
phwydo celwyddau yn fy enw i;
[i]nid anfonais hwy, ni orchymynais
iddynt chwaith, ac ni leferais wrth-
ynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth,
a choegedd, a thwyll eu calon eu
hun, y maent hwy yn eu prophwydo
i chwi.
15 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am y prophwydi sydd
yn prophwydo yn fy enw i, a min-
nau heb eu hanfon hwynt, etto
hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn
ni bydd yn y tir hwn; Trwy gleddyf
a newyn y difethir y prophwydi
hynny.
16 A'r bobl y rhai y maent yn pro-
phwydo iddynt, a fyddant wedi eu
taflu allan yn heolydd Jerusalem,
o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac
ni bydd neb i'w claddu, hwynt-hwy,
na'u gwragedd, na'u meibion, na'u
merched: canys mi a dywalltaf
arnynt eu drygioni.
17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt
y gair yma, [k]Difered fy llygaid i
ddagrau nos a dydd, ac na pheid-
iant: canys â briw mawr y briwyd
y wyryf merch fy mhobl, *ac* â phla
tost iawn.
18 Os âf fi allan i'r maes, wele
rai wedi eu lladd â'r cleddyf; ac o
deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai
llesg o newyn: canys y prophwyd
a'r offeiriad hefyd sydd yn ‖ am-
gylchu i dir nid adwaenant.
19 Gan wrthod a wrthodaist ti
Judah? neu a ffieiddiodd dy enaid
di Sïon? paham y tarewaist ni, ac
nad *oes* i ni feddyginiaeth? [l]dis-
gwyliasom am heddwch, ac nid *oes*
daioni; ac am amser iachâd, ac
wele flinder.
20 Yr ydym yn cydnabod, AR-
GLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd
ein tadau; oblegid [m]ni a bechasom
yn dy erbyn di.
21 Na ffieiddia *ni*, er mwyn dy
enw, ac na fwrw i lawr orseddfa dy
ogoniant: cofia, na thorr dy gyfam-
mod â ni.
22 [n]A oes *neb* ym mhlith oferedd
y cenhedloedd a wna iddi wlawio?
neu a rydd y nefoedd gawodau?
[o]Onid ti *yw* efe, O ARGLWYDD ein
DUW ni? am hynny arnat ti y
disgwyliwn ni: canys ti a wnaeth-
ost *y pethau* hyn oll.

PENNOD XV.

1 Llwyr wrthodiad, ac amryw farnedigaethau yr Iuddewon. 10 Jeremiah yn cwyno rhag eu hatgasrwydd hwy; ac yn derbyn addewid iddo ei hun, 12 a bygwth arnynt hwythau: 15 yn gweddïo, 19 ac yn cael addewid grasusol.

[a] Ezec. 14. 14, &c.
[b] Exod. 32. 11, 12. Ps. 99. 6.
[c] 1 Sam. 7. 9.
[d] pen. 43. 11. Ezec. 5. 2, 12. Zech. 11. 9.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrthyf, [a]Pe safai [b]Moses a
[c]Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai*
fy serch ar y bobl yma; bwrw *hwy*
allan o'm golwg, ac elont ymaith.
2 Ac os dywedant wrthyt, I ba le
yr âwn? tithau a ddywedi wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d]Y
sawl *sydd* i angau, i angau; a'r
sawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r
sawl i'r newyn, i'r newyn; a'r sawl
i gaethiwed, i gaethiwed.
3 A mi [e]a osodaf arnynt bedwar
†rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD:
y cleddyf, i ladd; a'r cwn, i larpio;
ac [f]adar y nefoedd, ac anifeiliaid y
ddaear, i ysu ac i ddifa.
4 Ac a'u rhoddaf hwynt i'w [g]sym-
mudo i holl deyrnasoedd y ddaear;
herwydd [h]Manasseh mab Hezeciah
brenhin Judah, am yr hyn a wnaeth
efe yn Jerusalem.
5 Canys [i]pwy a drugarhâ wrthyt
ti, O Jerusalem? a phwy a gwyna
i ti? a phwy a dry i ymofyn †pa
fodd yr wyt ti?
6 Ti a'm gadewaist, medd yr AR-
GLWYDD, *ac* a aethost yn ol: am
hynny yr estynaf fy llaw yn dy
erbyn di, ac a'th ddifethaf; myfi a
flinais yn edifarhâu.
7 A mi a'u chwalaf hwynt â
gwyntyll ym mhyrth y wlad: †di-
blantaf, difethaf fy mhobl, *gan* na
ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.
8 Eu gweddwon a amlhasant i mi
tu hwnt i dywod y môr: dygais
arnynt yn erbyn ‖ mam y gwŷr
ieuaingc, anrheithiwr ganol dydd;
perais *iddo* syrthio yn ddisymmwth
arni hi, a dychryn ar y ddinas.
9 [k]Yr hon a blantodd saith, a
lesgâodd: ‖ ei henaid hi a lesmeir-
iodd, [l]ei haul a fachludodd tra yr
oedd hi yn ddydd; hi a gywilydd-
iodd, ac a waradwyddwyd; a
rhoddaf y gweddillion o honynt i'r
cleddyf y'ngŵydd eu gelynion, medd
yr ARGLWYDD.
10 ¶ ‖ Gwae fi, fy mam, ymddŵyn
o honot fi, yn wr ymryson, ac yn
wr cynnen i'r holl ddaear: ni logais,
ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o
honynt sydd yn fy melldithio i.
11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd,
Yn ddiau *bydd* dy weddill di mewn
daioni, yn ddiau ‖ gwnaf i'r gelyn
fod yn dda wrthyt, yn amser adfyd
ac yn amser cystudd.
12 A dyrr haiarn yr haiarn o'r
gogledd, a'r dur?
13 Dy gyfoeth a'th drysorau [m]a
roddaf yn yspail, nid am werth, ond
oblegid dy holl bechodau, trwy dy
holl derfynau.
14 Gwnaf i ti fyned hefyd gyd
â'th elynion i dir nid adwaenost:
canys [n]tân a ennynodd yn fy nigof-
aint, arnoch y llysg.
15 ¶ Ti a wyddost, ARGLWYDD; cofia
fi, ac ymwêl â mi, a dïal drosof ar
fy erlidwyr; na ddwg fi ymaith yn
dy hir-ymaros: gwybydd ddwyn o
honof waradwydd er dy fwyn di.
16 Dy eiriau a gaed, a mi [o]a'u
bwyttëais hwynt; ac yr oedd dy air
di i mi yn llawenydd ac yn hyfryd-
wch fy nghalon: canys dy enw di a
alwyd arnaf fi, O ARGLWYDD DDUW
y lluoedd.
17 [p]Nid eisteddais y'nghymmanfa
y gwatwarwyr, ac *nid* ymhyfrydais:
eisteddais fy hunan o herwydd dy
law di; canys ti a'm llenwaist i o
lid.
18 Paham y mae fy [q]nolur i yn
dragywyddol? a'm pla yn anaele,
fel na ellir ei iachâu? a fyddi di i

Cyn CRIST Cylch 601.

[e] Lef. 26. 16, &c.
† Heb. *teulu.*
[f] pen. 7. 33.
[g] Deut. 28. 25. pen. 24. 9. Ezec. 23. 46.
[h] 2 Bren. 21. 11. a 23. 26. a 24. 3.
[i] Es. 51. 19.
† Heb. *am dy heddwch?*
† Heb. *difuddiaf, neu, ymddifadaf.*
‖ Neu, *y fam ddinas, wr ieuangc yn yspeilio,* neu, *y fam a'r gwr ieuangc.*
[k] 1 Sam. 2. 5.
‖ Neu, *ymadawodd â'r enaid.*
[l] Amos 8. 9.
‖ Job 3. 1, &c. pen. 20. 14.
‖ Neu, *eiriolaf ar y gelyn trosot.*
[m] Ps. 44. 12. pen. 17. 3.
[n] Deut. 32. 22
[o] Ezec. 3. 1, 3. Dat. 10. 9.
[p] Ps. 1. 1. a 26. 4, 5.
[q] pen. 30. 15.

Cyn CRIST Cylch 601.

mi megis celwyddog, *neu fel* [r] dyfr-
oedd † a ballant?
19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD, [s] Os dychweli, yna
y'th ddygaf eilwaith, *a* thi a sefi
ger fy mron; os [t] tynni ymaith y
gwerthfawr oddi wrth y gwael,
byddi fel fy ngenau i: dychwelant
hwy attat ti, ond na ddychwel di
attynt hwy.
20 Gwnaf di hefyd i'r bobl yma
[u] yn fagwyr efydd gadarn; a hwy a
ryfelant yn dy erbyn di, eithr [x] ni'th
orchfygant: canys *yr ydwyf* fi gyd
â thi, i'th achub ac i'th wared,
medd yr ARGLWYDD.
21 A mi a'th waredaf di o law y
rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di
o law yr ofnadwy.

PENNOD XVI.

1 *Y prophwyd, trwy gysgodion, sef trwy ymattal oddi wrth briodas, ac oddi wrth dai galar a gwledda, yn rhag-ddangos llwyr ddifrod yr Iuddewon,* 10 *am eu bod yn waeth nâ'u tadau;* 14 *y bydd rhyfeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed, nag allan o'r Aipht;* 16 *y tâl Duw iddynt eu delw-addoliaeth yn ddau-ddyblyg.*

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
hefyd attaf fi, gan ddywedyd,
2 Na chymmer i ti wraig, ac na
fydded i ti feibion na merched, yn
y lle hwn.
3 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD am y meibion ac am y
merched a anwyd yn y lle hwn, ac
am eu mammau a'u dug hwynt, ac
am eu tadau a'u cenhedlodd hwynt
yn y wlad hon;
4 [a] O angau nychlyd y byddant
feirw: [b] ni alerir am danynt, ac nis
cleddir hwynt: byddant fel tail ar
wyneb y ddaear, a darfyddant trwy
y cleddyf, a thrwy newyn; a'u
[c] celaneddau fydd yn ymborth i
adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y
ddaear.
5 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, [d] Na ddos i dŷ ‖ y galar,
ac na ddos i alaru, ac na chwyna
iddynt: canys myfi a gymmerais
ymaith fy heddwch oddi wrth y
bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, *sef*
trugaredd a thosturi.
6 A byddant feirw yn y wlad hon,
fawr a bychan: ni chleddir hwynt,
ac ni alerir am danynt; nid [e] ym-
dorrir ac nid [f] ymfoelir drostynt.
7 ‖ Ni rannant iddynt *fwyd* mewn
galar, i roi cysur iddynt am y
marw; ac ni pharant iddynt yfed o
phiol cysur, am eu tad, neu am eu
mam.
8 Na ddos i dŷ gwledd, i eistedd
gyd â hwynt i fwytta ac i yfed.
9 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Wele, [g] myfi a baraf i lais cerdd a
llawenydd, i lais y priod-fab, ac i
lais y briod-ferch, ddarfod o'r lle
hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich
dyddiau chwi.
10 ¶ A phan ddangosech i'r bobl
yma yr holl eiriau hyn, ac [h] iddynt
hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba
beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr
holl fawr-ddrwg hyn i'n herbyn ni?
neu, Pa beth *yw* ein hanwiredd?
neu, Beth *yw* ein pechod a bech-

[r] Job 6. 15, &c.
† Heb. *nid ydynt ffyddlawn?*
[s] Zech. 3. 7.
[t] Ezec. 22. 26. a 44. 23.
[u] pen. 1. 18. a 6. 27.
[x] pen. 20. 11, 12.
Cylch 601.
[a] pen. 15. 2.
[b] pen. 25. 33.
[c] Ps. 79. 2. pen. 7. 33. a 15. 3. a 34. 20.
[d] Ezec. 24. 17, 22.
‖ Neu, *galar-wledd.*
[e] Lef. 19. 28. Deut. 14. 1.
[f] Es. 22. 12.
‖ Neu, *Nid ymdorrant trostynt,* megis Ezec. 24. 17. Edrych Deut. 26. 14. Job 42. 11.
[g] Es. 24. 7, 8. pen. 7. 34. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.
[h] pen. 5. 19. a 13. 22.

asom yn erbyn yr ARGLWYDD ein
DUW?
11 Yna y dywedi wrthynt, O her-
wydd i'ch tadau fy ngadael i, medd
yr ARGLWYDD, a myned ar ol duwiau
dieithr, a'u gwasanaethu hwynt, ac
ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i,
a bod heb gadw fy nghyfraith;
12 A chwithau a wnaethoch [i] yn
waeth nâ'ch tadau (canys wele chwi
yn rhodio bob un yn ol cyndyn-
rwydd ei galon ddrwg, heb wrando
arnaf)
13 [k] Am hynny mi a'ch taflaf chwi,
o'r tir hwn, i wlad nid adwaenoch,
chwi na'ch tadau; ac yno y gwas-
anaethwch dduwiau dieithr ddydd
a nos, lle ni ddangosaf i chwi ffafr.
14 ¶ [l] Gan hynny wele y dyddiau
yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd
na ddywedir mwyach, Byw yw yr
ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion
Israel i fynu o dir yr Aipht;
15 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD,
yr hwn a ddug i fynu feibion Israel
o dir y gogledd, ac o'r holl diroedd
lle y gyrrasai efe hwynt: a mi a'u
dygaf hwynt drachefn i'w gwlad a
roddais i'w tadau.
16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] bysg-
odwyr lawer, medd yr ARGLWYDD,
a hwy a'u pysgottant hwy; ac wedi
hynny mi a anfonaf am helwyr
lawer, a hwy a'u heliant hwynt oddi
ar bob mynydd, ac oddi ar bob
bryn, ac o ogofëydd y creigiau.
17 Canys [n] *y mae* fy ngolwg ar eu
holl ffyrdd hwynt: nid ydynt gudd-
iedig o'm gŵydd i, ac nid yw eu
hanwiredd hwynt guddiedig oddi ar
gyfer fy llygaid.
18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn
ddwbl am eu hanwiredd a'u pechod
hwynt; am [o] iddynt halogi fy nhir
â'u ffiaidd gelanedd; ïe, â'u ffieidd-
dra y llanwasant fy etifeddiaeth.
19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm
cadernid, [p] a'm noddfa yn nydd
blinder; attat ti y daw y Cenhedl-
oedd o eithafoedd y ddaear, ac a
ddywedant, Diau mai celwydd a
ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu,
oferedd, a *phethau* heb les ynddynt.
20 A wna dyn dduwiau iddo ei
hun, a [q] hwythau heb *fod* yn dduw-
iau?
21 Am hynny wele, mi a wnaf
iddynt wybod y waith hon, dangosaf
iddynt fy llaw a'm grym: a chânt
wybod mai yr ARGLWYDD *yw* [r] fy
enw.

PENNOD XVII.

1 *Caethiwed Judah am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dyn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Nas gall y galon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Iachawdwriaeth Duw.* 15 *Y prophwyd yn cwyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu y cyfammod, trwy sancteiddio y Sabboth.*

PECHOD Judah a ysgrifenwyd â
[a] phin o haiarn, âg ewin o adam-
ant [b] y cerfiwyd *ef* ar lech eu calon,
ac ar gyrn eich allorau;
2 Gan fod eu meibion yn cofio eu
hallorau a'u [c] llwyni wrth y pren
deiliog ar y bryniau uchel.
3 O fy mynydd yn y maes, [d] dy
olud *a'th* holl drysorau di a roddaf

Cyn CRIST Cylch 601.
[i] pen. 7. 26.
[k] Deut. 4. 27. a 28. 36, 64, 65.
[l] Es. 43. 18. pen. 23. 7, 8.
[m] Amos 4. 2. Hab. 1. 15.
[n] Job 34. 22. Diar. 5. 21. a 15. 3. pen. 32. 19.
[o] Ezec. 43. 7, 9.
[p] pen. 17. 17.
[q] pen. 2. 11.
[r] pen. 33. 2.
[a] Job 19. 24.
[b] Diar. 3. 3.
[c] Barn. 3. 7. Es. 1. 29. a 17. 8. pen. 2. 20.
[d] pen. 15. 13.

Cyn CRIST Cylch 601.

yn anrhaith, *a*'th uchelfëydd i
bechod, trwy dy holl derfynau.
4 Ti a adewir hefyd †dy hunan,
heb dy etifeddiaeth a roddais i ti;
a mi a wnaf i ti wasanaethu dy
elynion mewn tir nid adwaenost:
[e]canys cynneuasoch dân yn fy nig,
yr hwn a lysg byth.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Melldigedig *fyddo* y gwr a hydero
mewn dyn, ac a wnelo [f]gnawd yn
fraich iddo, a'*r hwn* y cilio ei galon
oddi wrth yr ARGLWYDD.
6 Canys efe a fydd [g]fel y grug yn
y diffaethwch, ac ni wêl pan ddêl
daioni; eithr efe a gyfannedda
boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn*
tir hallt ac anghyfanneddol.
7 [h]Bendigedig *yw* y gwr a ym-
ddiriedo yn yr ARGLWYDD, ac y
byddo yr ARGLWYDD yn hyder iddo.
8 Canys efe a fydd [i]megis pren
wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac
a estyn ei wraidd wrth yr afon, ac
ni ŵyr oddi wrth ddyfod gwres; ei
ddeilen fydd îr, ac ar flwyddyn
‖ sychder ni ofala, ac ni phaid â
ffrwytho.
9 ¶ Y galon *sydd* fwy ei thwyll nâ
dim, a drwg ddïobaith ydyw; pwy
a'i hedwyn?
10 Myfi yr ARGLWYDD [k]*sydd* yn
chwilio y galon, yn profi yr arennau,
i roddi i bob un yn ol ei ffyrdd, *ac*
yn ol ffrwyth ei weithredoedd.
11 *Fel* petris yn ‖ eistedd, ac heb
ddëor, *yw* yr hwn a helio gyfoeth
yn annheilwng: [l]yn hanner ei
ddyddiau y gedy hwynt, ac yn ei
ddiwedd ynfyd fydd.
12 ¶ Gorsedd ogoneddus ddyrch-
afedig o'r dechreuad, *yw* lle ein
cyssegr ni.
13 O ARGLWYDD, gobaith Israel,
[m]y rhai oll a'th wrthodant a warad-
wyddir, ysgrifenir yn y ddaear y rhai
a giliant oddi wrthyf, am iddynt
adael yr ARGLWYDD, [n]ffynnon y
dyfroedd byw.
14 Iachâ fi, O ARGLWYDD, a mi a
iachêir; achub fi, a mi a achubir:
canys [o]tydi *yw* fy moliant.
15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd
wrthyf, [p]Pa le *y mae* gair yr AR-
GLWYDD? deued bellach.
16 Ond myfi [q]ni phrysurais rhag
bod yn fugail ar dy ol di: ac ni
ddymunais y dydd blin, ti a'i gwydd-
ost: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm
gwefusau *yn uniawn* ger dy fron di.
17 Na fydd yn ddychryn i mi; [r]ti
yw fy ngobaith yn nydd y drygfyd.
18 [s]Gwaradwydder fy erlidwyr, ac
na'm gwaradwydder i; brawycher
hwynt, ac na'm brawycher i: dwg
arnynt ddydd drwg, a [t]dryllia
hwynt â drylliad dau-ddyblyg.
19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD wrthyf, Cerdda, a sâf ym
mhorth meibion y bobl, trwy yr hwn
yr â brenhinoedd Judah i mewn, a
thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn
holl byrth Jerusalem;
20 A dywed wrthynt, Gwrandewch
air yr ARGLWYDD, brenhinoedd Ju-
dah, a holl Judah, a holl breswyl-
wyr Jerusalem, y rhai a ddeuwch
trwy y pyrth hyn.

† Heb. *ynot dy hunan.*
[e] pen. 15. 14.
[f] Edrych Es. 31. 3.
[g] pen. 48. 6.
[h] Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. a 146. 5. Diar. 16. 20. Es. 30. 18.
[i] Job 8. 16. Ps. 1. 3.
‖ Neu, *attaliaeth.*
[k] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Diar. 17. 3. pen. 11. 20. a 20. 12. Rhuf. 8. 27. Dat. 2. 23.
‖ Neu, *casglu cywion nid esgorodd hi.*
[l] Ps. 55. 23.
[m] Ps. 73. 27. Es. 1. 28.
[n] pen. 2. 13.
[o] Deut. 10. 21.
[p] Es. 5. 19. Amos 5. 18. 2 Petr 3. 4.
[q] pen. 1. 4, &c.
[r] pen. 16. 19.
[s] Ps. 35. 4. a 40. 14.
[t] pen. 11. 20.

21 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[u]Disgwyliwch ar eich eneidiau, ac na
ddygwch faich ar y dydd Sabboth,
ac na ddygwch *ef* i mewn trwy byrth
Jerusalem.
22 Ac na ddygwch faich allan
o'ch tai ar y dydd Sabboth, ac na
wnewch ddim gwaith; eithr sanct-
eiddiwch y dydd Sabboth, fel [x]y
gorchymynais i'ch tadau.
23 [y]Ond ni wrandawsant, ac ni
ogwyddasant eu clust; eithr caled-
asant eu gwarrau rhag gwrando, a
rhag derbyn addysg.
24 Er hynny os dyfal-wrandewch
arnaf, medd yr ARGLWYDD, heb
ddwyn baich trwy byrth y ddinas
hon ar y dydd Sabboth, ond sanct-
eiddio y dydd Sabboth, heb wneuth-
ur dim gwaith arno:
25 [z]Yna y daw trwy byrth y ddin-
as hon, frenhinoedd a thywysogion
yn eistedd ar orsedd Dafydd, yn
marchogaeth mewn cerbydau, ac ar
feirch, hwy a'u tywysogion, gwŷr
Judah, a phreswylwyr Jerusalem;
a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.
26 Ac o ddinasoedd Judah, ac o
[a]amgylchoedd Jerusalem, ac o wlad
Benjamin, ac o'r gwastadedd, ac
o'r mynydd, ac o'r dehau, y daw
rhai yn dwyn poeth-offrymmau, ac
aberthau, a bwyd-offrymmau, a
thus, ac yn dwyn aberthau moliant
i dŷ yr ARGLWYDD.
27 Ond os chwi ni wrendy arnaf,
i sancteiddio y dydd Sabboth, heb
ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth
Jerusalem, ar y dydd Sabboth: yna
[b]mi a gynneuaf dân yn ei phyrth
hi, ac efe a ysa balasau Jerusalem,
ac nis diffoddir.

PENNOD XVIII.

1 *Trwy arwydd o'r crochenydd, y dangosir cyflawn allu Duw i wneuthur â phob cenedl y peth a fynno.* 11 *Bygwth ar Judah am gilio oddi wrth Dduw.* 18 *Jeremïah yn gweddïo yn erbyn y rhai oedd mewn cydfwriad iddo.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jere-
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd,
2 Cyfod, a dos i waered i dŷ y
crochenydd, ac yno y paraf i ti
glywed fy ngeiriau.
3 Yna mi a euthum i waered i
dŷ y crochenydd, ac wele ef yn
gwneuthur *ei* waith ar ‖ droellau.
4 A'r llestr yr hwn yr oedd efe yn
ei wneuthur ‖ o glai, a ddifwynwyd
yn llaw y crochenydd; felly efe †a'i
gwnaeth ef drachefn yn llestr arall,
fel y gwelodd y crochenydd yn dda
ei wneuthur *ef*.
5 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
6 [a]Oni allaf fi, fel y crochenydd
hwn, wneuthur i chwi, tŷ Israel?
medd yr ARGLWYDD. Wele, [b]megis
ag *y mae* y clai yn llaw y crochen-
ydd, felly yr *ydych* chwithau yn fy
llaw i, tŷ Israel.
7 Pa bryd bynnag y dywedwyf am
[c]ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a
difetha cenedl neu frenhiniaeth;
8 [d]Os y genedl honno y dywed-
ais yn ei herbyn a dry oddi wrth
ei drygioni, [e]myfi a edifarhâf am

Cyn CRIST Cylch 601.
[u] Neh. 13. 19.
[x] Exod. 20. 8. a 23. 12. a 31. 13. Ezec. 20. 12.
[y] pen. 11. 10.
[z] pen. 22. 4.
[a] pen. 32. 44.
[b] pen. 49. 27. Amos 1. 4, 7, 10, 12. a 2. 2, 5.
Cylch 605.
‖ Neu, *eisteddleoedd.*
‖ Neu, *a ddifwynwyd megis clai yn llaw y crochenydd.*
† Heb. *a ddychwelodd ac a'i gwnaeth yn llestr, &c.*
[a] Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.
[b] Es. 64. 8.
[c] pen. 1. 10.
[d] Ezec. 18. 21. a 33. 11.
[e] Jonah 3. 10.

Cyn CRIST Cylch 605.

y drwg a amcenais ei wneuthur
iddi.
9 *A pha* bryd bynnag y dywedwyf
am adeiladu, ac am blannu cenedl
neu frenhiniaeth;
10 Os hi a wna ddrygioni yn fy
ngolwg, heb wrando ar fy llais,
minnau a edifarhâf am y daioni â'r
hwn y dywedais gwnawn les iddi.
11 ¶ Yn awr gan hynny, attolwg,
dywed wrth wŷr Judah, ac wrth
breswylwyr Jerusalem, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Wele fi yn llunio drwg
i'ch erbyn, ac yn dychymygu dy-
chymmyg i'ch erbyn: [f] dychwelwch
yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg,
a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweith-
redoedd yn dda.
12 Hwythau a ddywedasant, [g] Nid
oes obaith; *ond* ar ol ein dychym-
ygion ein hunain yr âwn, a gwnawn
bob un amcan ei ddrwg galon ei
hun.
13 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, [h] Gofynwch, attolwg, ym
mysg y cenhedloedd, pwy a glywodd
y cyfryw bethau? Gwnaeth y forwyn
Israel beth erchyll iawn.
14 A wrthyd *dyn* ‖ eira Libanus, *yr*
hwn sydd yn dyfod o graig y maes?
neu a wrthodir y dyfroedd oerion
rhedegog sydd yn dyfod o le arall?
15 O herwydd [i] i'm pobl fy
anghofio i, *hwy* a arogl-darthasant
i wagedd, ac a wnaethant iddynt
dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan* o'r
[k] hen lwybrau, i gerdded llwybrau
ffordd ddisathr;
16 I wneuthur eu tir [l] yn anghyf-
annedd, *ac* yn chwibaniad byth:
pob un a elo heibio iddo a synna, ac
a ysgwyd ei ben.
17 [m] Megis â gwynt y dwyrain [n] y
chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy*
ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddang-
osaf iddynt yn amser eu dïaledd.
18 ¶ Yna y dywedasant, [o] Deuwch
a dychymygwn ddychymygion yn
erbyn Jeremïah; [p] canys ni chyll y
gyfraith gan yr offeiriad, na chyng-
hor gan y doeth, na'r gair gan y
prophwyd: deuwch tarâwn ef ‖ â'r
tafod, ac nac ystyriwn yr un o'i
eiriau ef.
19 Ystyria di wrthyf, O ARGLWYDD,
a chlyw lais y rhai sydd yn ymryson
â mi.
20 A delir drwg dros dda? canys
cloddiasant ffos i'm henaid: cofia i
mi sefyll ger dy fron di i ddywedyd
daioni drostynt, *ac* i droi dy ddig
oddi wrthynt.
21 Am hynny [q] dyro eu plant hwy
i fynu i'r newyn, a thywallt eu
gwaed hwynt trwy † nerth y cleddyf;
a bydded eu gwragedd heb eu plant,
ac yn weddwon; lladder hefyd eu
gwŷr yn feirw, *a* tharawer eu gwŷr
ieuaingc â'r cleddyf yn y rhyfel.
22 Clywer eu gwaedd o'u tai, pan
ddygech fyddin arnynt yn ddisym-
mwth; canys cloddiasant ffos i'm
dal, a chuddiasant faglau i'm traed.
23 Tithau, O ARGLWYDD, a wyddost
eu holl gynghor hwynt i'm herbyn
† i'*m* lladd *i*: [r] na faddeu eu hanwir-
edd, ac na ddilëa eu pechodau o'th

[f] 2 Bren. 17. 13. pen. 7. 3. a 25. 5. a 26. 13. a 35. 15.
[g] pen. 2. 25.
[h] pen. 2. 10. 1 Cor. 5. 1.
‖ Neu, *fy meusydd am graig*, neu, *am eira Libanus? a wrthodir y dyfroedd rhedegog, am y* dyfroedd *dïeithr oerion?*
[i] pen. 2. 13, 32. a 3. 21. a 13. 25. a 17. 13.
[k] pen. 6. 16.
[l] pen. 19. 8. a 49. 13. a 50. 13.
[m] Ps. 48. 7.
[n] pen. 13. 24.
[o] pen. 11. 19.
[p] Mal. 2. 7. Ioan 7. 48, 49.
‖ Neu, *am y tafod.*
[q] Ps. 109. 10.
† Heb. *ddwylaw.*
† Heb. *i farwolaeth.*
[r] pen. 11. 20.

ŵydd; eithr byddant dramgwydd-
edig ger dy fron; gwna *hyn* iddynt
yn amser dy ddigofaint.

PENNOD XIX.

1 *Dan rith torri llestr crochenydd, y mae yn rhag-ddangos distryw yr Iuddewon am eu pechodau.*

FEL hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Dos, a chais ystên
bridd y crochenydd, a *chymmer* o
henuriaid y bobl ac o henuriaid yr
offeiriaid,
2 A dos allan i ddyffryn mab
Hinnom, yr hwn *sydd* wrth ddrws
porth † y dwyrain, a chyhoedda yno
y geiriau a ddywedwyf wrthyt;
3 A dywed, Brenhinoedd Judah,
a phreswylwyr Jerusalem, clywch
air yr ARGLWYDD: Fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel; Wele fi yn dwyn ar y lle
hwn ddrwg, [a] yr hwn pwy bynnag a'i
clywo, ei glustiau a ferwinant.
4 Am iddynt [b] fy ngwrthod i, a
dïeithrio y lle hwn, ac arogl-darthu
ynddo i dduwiau dïeithr, y rhai nid
adwaenent hwy, na'u tadau, na
brenhinoedd Judah, a llenwi o
honynt y lle hwn o waed gwirion-
iaid;
5 Adeiladasant hefyd uchelfëydd
Baal, i losgi eu meibion â thân *yn*
boeth-offrymmau i Baal; [c] yr hyn
ni orchymynais, ac ni ddywedais, ac
ni feddyliodd fy nghalon:
6 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd
na elwir y lle hwn mwyach Tophet,
na Dyffryn mab Hinnom, ond
Dyffryn y lladdfa.
7 A mi a wnaf yn ofer gynghor
Judah a Jerusalem yn y lle hwn, a
pharaf iddynt syrthio gan y cleddyf
o flaen eu gelynion, a thrwy law y
rhai a geisiant eu heinioes hwy:
[d] rhoddaf hefyd eu celaneddau
hwynt yn fwyd i ehediaid y nefoedd,
ac i anifeiliaid y ddaear.
8 A [e] mi a wnaf y ddinas hon yn
anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob
un a elo heibio iddi a synna ac a
chwibana, o herwydd ei holl ddïal-
eddau hi.
9 A mi a baraf iddynt [f] fwytta
cnawd eu meibion, a chnawd eu
merched, bwyttânt hefyd bob un
gnawd ei gyfaill, yn y gwarchae a'r
cyfyngder, â'r hwn y cyfynga eu
gelynion, a'r rhai sydd yn ceisio eu
heinioes, arnynt.
10 Yna y torri yr ystên y'ngŵydd
y gwŷr a êl gŷd â thi;
11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd, [g] Yn
y modd hwn y drylliaf y bobl hyn,
a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* lestr
pridd, yr hwn ni ellir ei † gyfannu
mwyach; ac yn [h] Tophet y cleddir
hwynt, o eisieu lle i gladdu.
12 Fel hyn y gwnaf i'r lle hwn,
medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai
sydd yn trigo ynddo; a mi a wnaf y
ddinas hon megis Tophet.
13 A thai Jerusalem, a thai bren-
hinoedd Judah, a fyddant halogedig
fel mangre Tophet; o herwydd yr
holl [i] dai y rhai yr arogl-darthasant
ar eu pennau i holl lu y nefoedd, ac

Cyn CRIST Cylch 605.

† Heb. *yr haul.*
[a] 1 Sam. 3. 11. 2 Bren. 21. 12.
[b] Es. 65. 11. pen. 2. 13, 17, 19. a 15. 6. a 17. 13.
[c] pen. 7. 31, 32.
[d] pen. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
[e] pen. 18. 16. a 49. 13. a 50. 13.
[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Galar. 4. 10.
[g] Es. 30. 14. Galar. 4. 2.
† Heb. *feddyginiaethu.*
[h] pen. 7. 32.
[i] 2 Bren. 23. 12. pen. 32. 29.

Cyn CRIST Cylch 605.

[k] y tywalltasant ddïod-offrymmau i
dduwiau dieithr.
14 Yna y daeth Jeremïah o To-
phet, lle yr anfonasai yr ARGLWYDD
ef i brophwydo, ac a safodd yng
nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD, ac a
ddywedodd wrth yr holl bobl,
15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Wele fi yn
dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei holl
drefydd, yr holl ddrygau a leferais
i'w herbyn, am [l] galedu o honynt
eu gwarrau, rhag gwrando fy
ngeiriau.

k pen. 7. 18.
l pen. 17. 23.

PENNOD XX.

1 Pasur yn taro Jeremïah, ac yn cael enw newydd, a barn ofnadwy. 7 Jeremïah yn achwyn rhag dirmyg, 10 a bradwriaeth, 14 ac yn cwyno ei eni.

PAN glybu Pasur mab [a] Immer
yr offeiriad, yr hwn *oedd* yn
benllywodraethwr yn nhŷ yr AR-
GLWYDD, i Jeremïah brophwydo y
geiriau hyn;
2 Yna Pasur a darawodd Jeremïah
y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn
y ‖ carchar *oedd* yn y porth uchaf i
Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ yr
ARGLWYDD.
3 A thrannoeth Pasur a ddug
Jeremïah allan o'r ‖ carchar. Yna
Jeremïah a ddywedodd wrtho ef,
Ni alwodd yr ARGLWYDD dy enw
di Pasur, ond ‖ Magor-missabib.
4 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD: Wele fi yn dy wneuthur
di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r
rhai oll a'th garant; a hwy a syrth-
iant ar gleddyf eu gelynion, a'th
lygaid di yn gweled: rhoddaf hefyd
holl Judah yn llaw brenhin Babi-
lon, ac efe a'u caethgluda hwynt i
Babilon, ac a'u lladd hwynt â'r
cleddyf.
5 [b] Rhoddaf hefyd holl olud y
ddinas hon, a'i holl lafur, a phob
dim a'r y sydd werthfawr ganddi, a
holl drysorau brenhinoedd Judah a
roddaf fi yn llaw eu gelynion, y
rhai a'u hanrheithiant hwynt, ac a'u
cymmerant, ac a'u dygant i Babilon.
6 A thithau, Pasur, a phawb a'r
sydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i
gaethiwed; a thi a ddeui i Babilon,
ac yno y byddi farw, ac yno y'th
gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant,
y rhai y prophwydaist iddynt yn
gelwyddog.
7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaist, a
mi ‖ a hudwyd: cryfach oeddit nâ
mi, a gorchfygaist: yr ydwyf yn
watwargerdd ar hyd y dydd, pob un
sydd yn fy ngwatwar.
8 Canys er pan leferais, mi a
waeddais, trais ac anrhaith a lefais;
am fod gair yr ARGLWYDD yn
waradwydd ac yn watwargerdd i
mi beunydd.
9 Yna y dywedais, Ni soniaf am
dano ef, ac ni lefaraf yn ei enw ef
mwyach: ond [c] *ei air* ef oedd yn
fy nghalon yn llosgi fel tân, wedi ei
gau o fewn fy esgyrn, a mi a flinais
yn ymattal, ac [d] ni allwn *beidio.*
10 ¶ [e] Canys clywais ogan llawer,
dychryn o amgylch: Mynegwch,
meddant, a ninnau a'i mynegwn:
[f] pob dyn † heddychol â mi *oedd* yn

a 1 Chron. 24. 14. Cylch 605.
‖ cyffion.
‖ cyffion.
‖ Sef, Dychryn o amgylch, pen. 6. 25. a 46. 5.
b 2 Bren. 20. 17.
‖ Neu, a ddenwyd.
c Job 32. 18, 19. Ps. 39. 3.
d Job 32. 18.
e Ps. 31. 13.
f Job 19. 19. Ps. 41. 9. a 55. 13, 14.
† Heb. fy heddwch.

disgwyl i mi gloffi, *gan ddywedyd*,
Ysgatfydd efe a hudir, a ni a'i
gorchfygwn ef, ac a ymddïalwn
arno.
11 Ond yr ARGLWYDD *oedd* gyd â
mi fel un cadarn ofnadwy: am
hynny [g] fy erlidwyr a dramgwydd-
ant, ac ni orchfygant; gwarad-
wyddir hwynt yn ddirfawr, canys
ni lwyddant: nid anghofir *eu*
[h] gwarth tragywyddol byth.
12 Ond tydi, ARGLWYDD y lluoedd,
yr hwn wyt [i] yn profi y cyfiawn, yn
gweled yr arennau a'r galon, gâd i
mi weled dy ddïaledd arnynt: canys
i ti y datguddiais fy nghwyn.
13 Cenwch i'r ARGLWYDD, mol-
iennwch yr ARGLWYDD: canys efe
a achubodd enaid y tlawd o law y
drygionus.
14 [k] Melldigedig *fyddo* y dydd y'm
ganwyd arno: na fendiger y dydd
y'm hesgorodd fy mam.
15 Melldigedig *fyddo* y gwr a
fynegodd i'm tad, gan ddywedyd,
Ganwyd i ti blentyn gwrryw; gan
ei lawenychu ef yn fawr.
16 A bydded y gwr hwnnw fel y
dinasoedd [l] a ymchwelodd yr AR-
GLWYDD, ac ni bu edifar ganddo:
a chlywed efe gwaedd y
bore, a bloedd bryd hanner dydd:
17 Am na laddodd fi *wrth ddy-
fod* o'r groth; neu na buasai fy
mam yn fedd i mi, a'i chroth yn
feichiog *arnaf* byth.
18 [m] Paham y deuthum i allan
o'r groth, i weled poen a gofid, fel
y darfyddai fy nyddiau mewn
gwarth?

Cyn CRIST Cylch 605.
g pen. 15. 20. a 17. 18.
h pen. 23. 40.
i pen. 11. 20. a 17. 10.
k Job 3. 3. pen. 15. 10.
l Gen. 19. 25.
m Job 3. 20.

PENNOD XXI.

1 Sedecïah yn anfon at Jeremïah i ymofyn pa beth a ddigwyddai o ryfel Nebuchodonosor. 3 Jeremïah yn darogan gwarchae tost, a chaethiwed gofidus: 8 y mae yn cynghori y bobl i droi at y Caldeaid; 11 ac yn edliw i dŷ y brenhin.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, pan anfonodd y brenhin
Sedecïah atto ef Pasur mab Mel-
chïah, a Sephanïah mab Maaseiah
yr offeiriad, gan ddywedyd,
2 Ymofyn, attolwg, â'r ARGLWYDD
drosom ni (canys y mae Nebuchod-
onosor brenhin Babilon yn rhyf-
ela yn ein herbyn ni) i edrych a
wna yr ARGLWYDD â ni yn ol ei holl
ryfeddodau, fel yr elo efe i fynu
oddi wrthym ni.
3 ¶ Yna y dywedodd Jeremïah
wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth
Sedecïah;
4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel, Wele fi yn troi yn eu
hol yr arfau rhyfel *sydd* yn eich
dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd
â hwynt yn erbyn brenhin Babilon,
ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai sydd
yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r
gaer, a mi a'u casglaf hwynt i ganol
y ddinas hon.
5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn
[a] â llaw estynedig, ac â braich gref,
mewn sorriant, a llid, a digofaint
mawr.
6 Tarawaf hefyd drigolion y
ddinas hon, yn ddyn, ac yn anifail:
byddant feirw o haint mawr.

Cylch 589.
a Exod. 6. 6.

Cyn CRIST Cylch 589.

7 Ac wedi hynny, medd yr ARGLWYDD, [b] y rhoddaf Sedeciah brenhin Judah, a'i weision, a'r bobl, a'r *rhai* a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newyn, i law Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac i law eu gelynion, ac i law y rhai sydd yn ceisio eu heinioes: ac efe a'u tery hwynt â min y cleddyf: ni thosturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

b pen. 39. 5. a 52. 9.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi ger eich bron ffordd einioes, a ffordd angau.

9 [c] Yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newyn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid, y rhai sydd yn gwarchae arnoch, a fydd byw, [d] a'i einioes fydd yn ysglyfaeth iddo.

c pen. 38. 2.

d pen. 39. 18. a 45. 5.

10 Canys mi a osodais fy wyneb yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn llaw brenhin Babilon y rhoddir hi, ac efe a'i llysg hi â thân.

11 ¶ Ac am dŷ brenhin Judah, *dywed,* Gwrandewch air yr ARGLWYDD.

12 O tŷ Dafydd, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; [e] Bernwch uniondeb y bore, ac achubwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr, rhag i'm llid dorri allan fel tân, a llosgi fel na allo neb ei ddiffodd, o herwydd drygioni eich gweithredoedd.

e pen. 22. 3.

13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon wyt yn preswylio y dyffryn, *a* chraig y gwastadedd, medd yr ARGLWYDD; y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw i waered i'n herbyn? neu, Pwy a ddaw i'n hanneddau?

14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ol [f] ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD; a mi a gynneuaf dân yn ei choedwig, ac efe a ysa bob dim o'i hamgylch hi.

f Diar. 1. 31.

PENNOD XXII.

1 *Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion.* 10 *Barn Sàlum,* 13 *Jehoiacim,* 20 *a Choniah.*

Cylch 609.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Dos di i waered i dŷ brenhin Judah, a llefara yno y gair hwn;

2 A dywed, Gwrando air yr ARGLWYDD, frenhin Judah, yr hwn wyt yn eistedd ar frenhin-faingc Dafydd, ti, a'th weision, a'th bobl y rhai sydd yn dyfod i mewn trwy y pyrth hyn:

3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [a] Gwnewch farn a chyfiawnder, a gwaredwch y gorthrymmedig o law y gorthrymmwr: na wnewch gam, ac na threisiwch y dieithr, yr amddifad, na'r weddw, ac na thywelltwch waed gwirion yn y lle hwn.

a pen. 21. 12.

4 Canys [b] os gan wneuthur y gwnewch y peth hyn, daw trwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eistedd † ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, efe a'i weision, a'i bobl.

b pen. 17. 25.

† Heb. *tros Dafydd ar ei deyrn-gadair ef.*

5 Eithr oni wrandewch y geiriau hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn anghyfannedd.

Cyn CRIST Cylch 609.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am dŷ brenhin Judah; Gilead *wyt* i mi, *a* phen Libanus: *etto* yn ddiau mi a'th wnaf yn ddiffaethwch, *ac* yn ddinasoedd anghyfanneddol.

7 Parottôaf hefyd i'th erbyn anrheithwyr, pob un â'i arfau: a hwy a dorrant [c] dy ddewis gedrwydd, ac a'*u* bwriant i'r tân.

c pen. 21. 14.

8 A chenhedloedd lawer a ânt heb law y ddinas hon, ac a ddywedant bob un wrth ei gilydd, [d] Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r ddinas fawr hon?

d Deut. 29. 24. 1 Bren. 9. 8.

9 Yna yr attebant, Am iddynt ymwrthod â chyfammod yr ARGLWYDD eu DUW, ac addoli duwiau dieithr, a'u gwasanaethu hwynt.

10 ¶ Nac wylwch dros y marw, ac na ymofidiwch am dano, *ond* gan wylo wylwch am yr hwn sydd yn myned ymaith: canys ni ddychwel mwyach, ac ni wêl wlad ei enedigaeth.

11 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Sàlum mab Josïah brenhin Judah, yr hwn a deyrnasodd yn lle Josïah ei dad, yr hwn a aeth allan o'r lle hwn; Ni ddychwel efe yno mwyach.

12 [e] Eithr yn y lle y caethgludasant ef iddo, yno y bydd efe marw; ac ni wêl efe y wlad hon mwyach.

e 2 Bren. 23. 34.

13 ¶ Gwae yr [f] hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i ystafellau trwy gam; gan beri i'w gymmydog ei wasanaethu yn rhad, ac heb roddi iddo am ei waith:

f Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Mic. 3. 10. Hab. 2. 9.

14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeiladaf i mi dŷ chang, ac ystafellau helaeth; ac a nâdd iddo ‖ ffenestri, a llofft o gedrwydd, wedi ei lliwio â ‖ fermilion.

‖ Neu, *fy ffenestri.*

‖ *sinobl.*

15 A gei di deyrnasu, am i ti ymgau mewn cedrwydd? oni fwyttâodd ac oni yfodd dy dad, ac oni wnaeth efe farn a chyfiawnder, *ac* yna *y bu* dda iddo?

16 Efe a farnodd gŵyn y tlawd a'r anghenus; yna y llwyddodd: onid fy adnabod i *oedd* hyn? medd yr ARGLWYDD.

17 Er hynny dy lygaid di a'th galon nid *ydynt* ond ar dy gybydddod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, ‖ a cham.

‖ Neu, *ac ymgyrch.*

18 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, Ni alarant am dano, *gan ddywedyd,* O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd,* O ior! neu, O ei ogoniant ef!

Cyflawnwyd 599.

19 [g] A chladdedigaeth asyn y cleddir ef, wedi ei lusgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jerusalem.

g 2 Chron. 36. 6. pen. 36. 30.

599.

20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lef yn Basan, a bloeddia o'r ‖ bylchau: canys dinystriwyd y rhai oll a'th garant.

‖ *rhydau.*

21 Dywedais wrthyt pan oedd esmwyth arnat: tithau a ddywedaist, Ni wrandawaf. [h] Dyma dy arfer o'th ieuengctid, na wrandewaist ar fy llais.

h pen. 7. 23, &c.

Cyn CRIST 599.

22 A gwynt a ysa dy holl fugeiliaid, a'th gariadau a ânt i gaethiwed: yna y'th gywilyddir, ac y'th waradwyddir am dy holl ddrygioni.

23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedrwydd, mor hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel* cnofëydd gwraig yn esgor!

24 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD, pe byddai [i]Conïah mab Jehoiacim brenhin Judah [k]yn fodrwy ar fy neheulaw, dïau y tynnwn di oddi yno:

[i] Edrych 2 Bren. 24. 6.
[k] Can. 8. 6. Hag. 2. 23.

25 A mi a'th roddaf di yn llaw y rhai sydd yn ceisio dy einioes, ac yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, sef i law Nebuchodonosor brenhin Babilon, ac i law y Caldeaid.

26 Bwriaf dithau hefyd, a'th fam a'th esgorodd, i wlad ddïeithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi, ac yno y byddwch farw.

27 Ond i'r wlad †y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

† Heb. *y dyrchafant eu meddyliau.*

28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig *yw* y gwr hwn Conïah? ai [l]llestr *yw* heb hoffder ynddo? paham y bwriwyd hwynt ymaith, efe a'i had, ac y taflwyd hwynt i wlad nid adwaenant?

[l] pen. 48. 38. Hos. 8. 8.

29 O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr ARGLWYDD.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Ysgrifenwch y gwr hwn yn ddiblant, gwr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys ni ffynna o'i had ef un a eisteddo ar orseddfa Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Judah.

PENNOD XXIII.

1 *Y mae yn prophwydo yr adferir y praidd gwasgaredig:* 5 *yn dangos y teyrnasa Crist, ac y gwared efe hwy.* 9 *Yn erbyn gau brophwydi,* 33 *a gwatwarwyr y gwir brophwydi.*

599.

[a]GWAE y bugeiliaid sydd yn difetha ac yn gwasgaru defaid fy mhorfa, medd yr ARGLWYDD.

[a] pen. 10. 21. Ezec. 34. 2.

2 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW Israel yn erbyn y bugeiliaid sydd yn bugeilio fy mhobl, Chwi a wasgarasoch fy nefaid, ac a'u hymlidiasoch, ac nid ymwelsoch â hwynt: wele fi yn ymweled â chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr ARGLWYDD.

3 A mi a gasglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt ac y chwanegant.

4 [b]Gosodaf hefyd arnynt fugeiliaid y rhai a'u bugeilia hwynt; ac nid ofnant mwyach, ac ni ddychrynant, ac ni byddant yn cisieu, medd yr ARGLWYDD.

[b] pen. 3. 15. Ezec. 34. 23, &c.

5 ¶ Wele y [c]dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Dafydd Flaguryn cyfiawn, a Brenhin a deyrnasa ac a lwydda, ac a wna farn a chyfiawnder ar y ddaear.

[c] Es. 4. 2. a 11. 1. a 40. 11. pen. 33. 14, 15. Dan. 9. 24. Zech. 3. 8. a 6. 12. Ioan 1. 45.

6 [d]Yn ei ddyddiau ef yr achubir Judah, ac Israel a breswylia yn ddïogel: a [e]hyn *fydd* ei enw *ar* yr hwn y gelwir ef, †YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.

[d] Deut. 33. 28.
[e] Edrych pen. 33. 16. 1 Cor. 1. 30.
† Heb. *Jehofah-tsidcenu.*

7 [f]Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion Israel i fynu o wlad yr Aipht:

[f] pen. 16. 14, 15.

8 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug i fynu, ac a dywysodd had tŷ Israel o dir y gogledd, ac o bob gwlad lle y gyrraswn i hwynt; a hwy a gânt aros yn eu gwlad eu hun.

9 ¶ O herwydd y prophwydi y torrodd fy nghalon ynof, fy holl esgyrn a grynant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i win ei orchfygu; o herwydd yr ARGLWYDD, ac o herwydd geiriau ei sancteiddrwydd ef.

10 Canys [g]llawn yw y ddaear o odinebwyr: canys o herwydd ‖llwon y gofidiodd y ddaear, ac [h]y sychodd tirion leoedd yr anialwch; a'u ‖helynt sydd ddrwg, a'u cadernid nid *yw* uniawn.

[g] pen. 5. 7, 8. a 9. 2.
‖ Neu, *melldithion.*
[h] pen. 9. 10. a 12. 4.
‖ Neu, *trawsder.*

11 Canys [i]y prophwyd a'r offeiriad hefyd a ragrithiasant: [k]yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr ARGLWYDD.

[i] pen. 6. 13. a 8. 10. Seph. 3. 4.
[k] pen. 11. 15. Ezec. 8. 11. a 23. 39.

12 Am hynny [l]y bydd eu ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a syrthiant ynddi: canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *sef* blwyddyn eu gofwy, medd yr ARGLWYDD.

[l] Ps. 35. 6. Diar. 4. 19. pen. 13. 16.

13 Ar brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth ‖diflas: prophwydasant yn Baal, a hudasant fy mhobl Israel.

‖ Neu, *direswm.*

14 Ac ar brophwydi Jerusalem y gwelais ‖beth erchyll: [m]torri priodas, a rhodio mewn celwydd: cynnorthwyant hefyd ddwylaw y drygionus, fel na ddychwel neb oddi wrth ei ddrygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel [n]Sodom, a'i thrigolion fel Gomorrah.

‖ Neu, *frynti.*
[m] pen. 29. 23.
[n] Deut. 32. 32. Es. 1. 9, 10.

15 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd am y prophwydi, Wele, [o]mi a'u bwydaf hwynt â'r wermod, ac a'u dïodaf hwynt â dwfr bustl: canys oddi wrth brophwydi Jerusalem yr aeth ‖lledrith allan i'r holl dir.

[o] pen. 8. 14. a 9. 15.
‖ Neu, *anwiredd.*

16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Na wrandewch ar eiriau y prophwydi sydd yn prophwydo i chwi: y maent yn eich gwneuthur yn ofer: [p]gweledigaeth eu calon eu hunain a lefarant, *ac* nid o enau yr ARGLWYDD.

[p] pen. 14. 14.

17 Gan ddywedyd y dywedant wrth fy nirmygwyr, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, [q]Bydd i chwi heddwch; ac *wrth* bob un sydd yn rhodio wrth ‖amcan ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niwed.

[q] pen. 6. 14. a 8. 11. Ezec. 13. 10. Zech. 10. 2.
‖ Neu, *gyndynrwydd.*

18 Canys [r]pwy a safodd ‖yng nghyfrinach yr ARGLWYDD, ac a welodd ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd?

[r] Job 15. 8.
‖ Neu, *y'nghyngor.*

19 [s]Wele, corwynt yr ARGLWYDD *a aeth allan mewn* llidiowgrwydd, sef corwynt angerddol a syrth ar ben y drygionus.

[s] pen. 25. 32. a 30. 23.

20 [t]Digofaint yr ARGLWYDD ni

[t] pen. 30. 24.

Cyn CRIST 599.

ddychwel, nes iddo wneuthur, a
nes iddo gwblhâu meddwl ei galon:
yn y dyddiau diweddaf y deallwch
hynny yn eglur.
[u] pen. 14. 14. a 27. 15. a 29. 9. 21 [u] Ni hebryngais i y prophwydi
hyn, etto hwy a redasant; ni leferais
wrthynt, er hynny hwy a brophwyd-
asant.
22 A phe safasent yn fy nghyng-
hor, a phe traethasent fy ngeiriau
i'm pobl; yna y gwnaethant iddynt
ddychwelyd o'u ffordd ddrwg, ac
oddi wrth ddrygioni eu gweithred-
oedd.
23 Ai Duw o agos *ydwyf* fi, medd
yr Arglwydd, ac nid Duw o bell?
[x] Ps. 139. 7, &c. Amos 9. 2, 3. 24 [x] A lecha un mewn dirgel-le-
oedd, fel nas gwelwyf fi ef? medd
[y] 1 Bren. 8. 27. Ps. 139. 7. yr Arglwydd: [y] onid ydwyf fi yn
llenwi y nefoedd a'r ddaear? medd
yr Arglwydd.
25 Mi a glywais beth a ddywedodd
y prophwydi sydd yn prophwydo
celwydd yn fy enw, gan ddywedyd,
Breuddwydiais, breuddwydiais.
26 Pa hyd y bydd *hyn* y'nghalon
y prophwydi sydd yn prophwydo
celwydd? ie, prophwydi hudoliaeth
eu calon eu hunain *ydynt*.
27 Y rhai sydd yn meddwl peri
i'm pobl anghofio fy enw trwy eu
breuddwydion a fynegant bob un
[z] Barn. 3. 7. a 8. 33, 34. i'w gymmydog; [z] fel yr anghofiodd
eu tadau fy enw, er mwyn Baal.
28 Y prophwyd sydd â breuddwyd
† Heb. *gyd âg ef.* † ganddo, myneged freuddwyd; a'r
hwn y mae ganddo fy ngair, llefared
fy ngair *mewn* gwirionedd: beth
yw yr us wrth y gwenith? medd yr
Arglwydd.
29 Onid *yw* fy ngair i megis tân?
medd yr Arglwydd; ac fel gordd
yn dryllio y graig?
[a] Deut. 18. 20. pen. 14. 14, 15. 30 Am hynny wele [a] fi yn erbyn
y prophwydi, medd yr Arglwydd,
y rhai sydd yn lladratta fy ngeiriau,
bob un oddi ar ei gymmydog.
31 Wele fi yn erbyn y prophwydi,
medd yr Arglwydd, y rhai a
lyfnhâant eu tafodau, ac a ddywed-
ant, Efe a ddywedodd.
32 Wele fi yn erbyn y rhai a bro-
phwydant freuddwydion celwyddog,
medd yr Arglwydd, ac a'u myn-
egant, ac a hudant fy mhobl â'u
[b] Seph. 3. 4. celwyddau, ac â'u [b] gwagedd, a mi
heb eu gyrru hwynt, ac heb orchy-
myn iddynt: am hynny ni wnant
ddim lles i'r bobl hyn, medd yr Ar-
glwydd.
33 ¶ A phan ofyno y bobl hyn,
neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i
ti, gan ddywedyd, Beth *yw* baich yr
Arglwydd? yna y dywedi wrthynt,
Pa faich? eich gwrthod a wnaf,
medd yr Arglwydd.
34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a'r
bobl, y rhai a ddywedo, Baich yr
Arglwydd, myfi a ymwelaf â'r gwr
hwnnw, ac â'i dŷ.
35 Fel hyn y dywedwch bob un
wrth ei gymmydog, a phob un wrth
ei frawd, Beth a attebodd yr Ar-
glwydd? a pha beth a lefarodd yr
Arglwydd?
36 Ond am faich yr Arglwydd na
wnewch goffa mwyach; canys baich
i bawb fydd ei air ei hun: o herwydd
chwychwi a wyrasoch eiriau y Duw
byw, Arglwydd y lluoedd, ein Duw
ni.
37 Fel hyn y dywedi wrth y pro-
phwyd, Pa atteb a roddodd yr Ar-
glwydd i ti? a pha beth a lefarodd
yr Arglwydd?
38 Ond gan eich bod yn dywedyd,
Baich yr Arglwydd; am hynny fel
hyn y dywed yr Arglwydd, Am i
chwi ddywedyd y gair hwn, Baich
yr Arglwydd, a mi wedi anfon
attoch, gan ddywedyd, Na ddywed-
wch, Baich yr Arglwydd:
39 Am hynny wele, myfi a'ch llwyr
anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf
chwi, a'r ddinas yr hon a roddais i
chwi ac i'ch tadau, *ac a'ch bwriaf*
allan o'm golwg.
40 A mi a roddaf arnoch [c] warth- [c] pen. 20. 11.
rudd tragywyddol, a gwaradwydd
tragywydd, yr hwn nid anghofir.

PENNOD XXIV.

1 *Dan rith ffigys da a drwg,* 4 *y mae yn darogan yr adferid y rhai a aethai yng nghaethiwed,* 8 *ac y distrywid Sedeciah a'r lleill.*

YR Arglwydd a ddangosodd i mi, Cylch 598.
ac wele ddau gawell o ffigys
wedi eu gosod ar gyfer teml yr Ar-
glwydd, wedi i [a] Nebuchodonosor [a] 2 Bren. 24. 12, &c. 2 Chron. 36. 10.
brenhin Babilon gaethgludo [b] Je-
choniah mab Jehoiacim brenhin
Judah, a thywysogion Judah, gyd [b] Edrych pen. 22. 24, &c.
â'r seiri a'r gofaint o Jerusalem,
a'u dwyn i Babilon.
2 Un cawell *oedd* o ffigys da iawn,
fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r
cawell arall *oedd* o ffigys drwg
iawn, y rhai ni ellid eu bwytta rhag
eu drycced.
3 Yna y dywedodd yr Arglwydd
wrthyf, Beth a weli di, Jeremïah?
A mi a ddywedais, Ffigys: y ffigys
da, yn dda iawn; a'r rhai drwg, yn
ddrwg iawn, y rhai ni ellir eu bwytta
rhag eu drycced.
4 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
Duw Israel, Fel y ffigys da hyn
felly y cydnabyddaf fi gaethglud
Judah, y rhai a anfonais o'r lle hwn
i wlad y Caldeaid er daioni.
6 Canys mi a osodaf fy ngolwg
arnynt er daioni, ac a'u dygaf
drachefn i'r wlad hon, ac [c] a'u had- [c] pen. 33. 7. a 42. 10.
eiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr;
plannaf hefyd hwynt, ac nis di-
wreiddiaf.
7 [d] Rhoddaf hefyd iddynt galon [d] Deut. 30. 6. pen. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26, 27.
i'm hadnabod, mai yr Arglwydd
ydwyf: a [e] hwy a fyddant yn bobl i
mi, a minnau a fyddaf yn Dduw [e] pen. 30. 22. a 31. 33. a 32. 38.
iddynt hwy: canys hwy a drôant
attaf fi â'u holl galon.
8 ¶ Ac [f] fel y ffigys drwg, y rhai [f] pen. 29. 17.
ni ellir eu bwytta rhag eu drycced [g] Edrych pen. 43, a 44.
(diau fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd) felly y rhoddaf Sedecïah † Heb. *yn symmudfa, neu, yn gynhwrf.*
brenhin Judah, a'i bennaethiaid, a
gweddill Jerusalem, y rhai a wedd-
illwyd yn y wlad hon, [g] a'r rhai sydd [h] Deut. 28. 25, 37.
yn trigo yn nhir yr Aipht:
9 Ië, rhoddaf hwynt † i'w [h] sym- 1 Bren. 9. 7. 2 Chron. 7. 20.
mud i holl deyrnasoedd y ddaear,
er drwg *iddynt, i fod* yn waradwydd pen. 15. 4.
ac yn ddïareb, yn watwargerdd ac

Cyn CRIST 598.

yn felldith, ym mhob man lle y
gyrrwyf hwynt.
10 A mi a anfonaf arnynt y
cleddyf, newyn, a haint, nes eu
darfod oddi ar y ddaear yr hon a
roddais iddynt ac i'w tadau.

PENNOD XXV.

1 Jeremïah yn argyhoeddi yr Iuddewon am eu hanufudd-dod i'r prophwydi; 8 yn rhagfynegi deng mlynedd a thriugain o gaethiwed, 12 a chwedi hynny, dinystr Babilon. 15 Dan rith y phïolaid win, y mae yn darogan dinystr yr holl genhedloedd. 34 Udfa y bugeiliaid.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Je-
remïah am holl bobl Judah,
‖ yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoi-
acim mab Josïah brenhin Judah,
hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Ne-
buchodonosor brenhin Babilon:
2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd
Jeremïah wrth holl bobl Judah, ac
wrth holl breswylwyr Jerusalem,
gan ddywedyd,
3 Er y drydedd flwyddyn ar ddeg
i Josïah mab Amon brenhin Judah,
hyd y dydd hwn, (honno *yw* y dryd-
edd flwyddyn ar hugain) y daeth
gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a
ddywedais wrthych, gan fore-godi a
llefaru, [a] ond ni wrandawsoch.
4 A'r ARGLWYDD a anfonodd at-
toch chwi ei holl weision y pro-
phwydi, [b] gan fore-godi a'*u* hanfon;
ond ni wrandawsoch, ac ni ogwydd-
asoch eich clust i glywed.
5 Hwy a ddywedent, [c] Dychwelwch
yr awr hon bob un oddi wrth ei
ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddryg-
ioni eich gweithredoedd; a thrig-
wch yn y tir a roddodd yr AR-
GLWYDD i chwi ac i'ch tadau, byth
ac yn dragywydd:
6 Ac nac ewch ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu, ac i ym-
grymmu iddynt; ac na lidiwch fi â
gweithredoedd eich dwylaw, ac ni
wnaf niwed i chwi.
7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf,
medd yr ARGLWYDD, fel y digiech
fi â gweithredoedd eich dwylaw, er
drwg i chwi eich hunain.
8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, O herwydd
na wrandawsoch ar fy ngeiriau,
9 Wele, mi a anfonaf ac a gym-
meraf [d] holl deuluoedd y gogledd,
medd yr ARGLWYDD, a Nebuchod-
onosor brenhin Babilon [e] fy ngwas,
a mi a'u dygaf hwynt yn erbyn y
wlad hon, ac yn erbyn ei phreswyl-
wyr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd
hyn oddi amgylch; difrodaf hwynt
hefyd, a [f] gosodaf hwynt yn syndod,
ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith
tragywyddol.
10 Paraf hefyd i [g] lais hyfrydwch,
ac i lais llawenydd, i lais y priod-
fab, ac i lais y briod-ferch, i swn y
meini melinau, ac i lewyrch y can-
wyllau, † ballu ganddynt.
11 A'r holl dir hwn fydd yn ddiff-
aethwch, *ac* yn syndod; a'r cen-
hedloedd hyn a wasanaethant fren-
hin Babilon ddeng mlynedd a thri-
ugain.
12 A [h] phan gyflawner * deng
mlynedd a thriugain, myfi a ym-
welaf â brenhin Babilon, ac â'r

Diweddu 607, Dechreu 606.
‖ pen. 36. 1.
O 629, i 606.
[a] pen. 11. 7, 8, 10. a 13. 10, 11. a 16. 12. a 17. 23. a 18. 12. a 19. 15. a 22. 21.
[b] pen. 7. 13, 25. a 26. 19.
[c] 2 Bren. 17. 13. pen. 18. 11. a 35. 15. Jonah 3. 8.
[d] pen. 1. 15.
[e] pen. 27. 6. a 43. 10. Edrych Es. 44. 28. a 45. 1. pen. 40. 2.
[f] pen. 18. 16.
[g] Es. 24. 7. pen. 7. 34. a 16. 9. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.
† Heb. *fethu*, neu, *golli*.
[h] 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 29. 10. Dan. 9. 2.
* Dechreu cylch 606. 2 Bren. 24. 1. Diweddu cylch 536. Ezra 1. 1.

Cyn CRIST Cylch 606.

genedl honno, medd yr ARGLWYDD,
au eu hanwiredd, ac â gwlad y
Caldeaid; a mi [i] a'i gwnaf hi yn
anghyfannedd tragywyddol.
13 Dygaf hefyd ar y wlad honno
fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn
ei herbyn, *sef* cwbl *ag sydd* ysgrif-
enedig yn y llyfr hwn; yr hyn a
brophwydodd Jeremïah yn erbyn
yr holl genhedloedd.
14 Canys [k] cenhedloedd lawer a
brenhinoedd mawrion a fynnant
wasanaeth ganddynt hwythau: a
mi a dalaf iddynt yn ol eu gweith-
redoedd, ac yn ol gwaith eu dwylaw
eu hun.
15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, DUW Israel, wrthyf fi,
Cymmer [l] phïol win y digofaint
yma o'm llaw, a dod hi i'w hyfed i'r
holl genhedloedd y rhai yr wyf yn
dy anfon attynt.
16 A [m] hwy a yfant, ac a frawych-
ant, ac a wallgofant, o herwydd y
cleddyf yr hwn a anfonaf yn eu
plith.
17 Yna mi a gymmerais y phïol o
law yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddais
i'w hyfed i'r holl genhedloedd y
rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD fi
attynt:
18 I Jerusalem, ac i ddinasoedd
Judah, ac i'w brenhinoedd, ac i'w
thywysogion: i'w gwneuthur hwynt
yn ddiffaethwch, yn syndod, yn
chwibaniad, ac yn felldith, (fel *y
mae* heddyw)
19 [n] I Pharaoh brenhin yr Aipht,
ac i'w weision, ac i'w dywysogion,
ac i'w holl bobl;
20 Ac i'r holl bobl gymmysg, ac i
holl frenhinoedd gwlad Us, a [o] holl
frenhinoedd gwlad y Philistiaid, ac
i Ascelon, ac Azzah, ac Ecron, a
[p] gweddill Asdod;
21 I [q] Edom, a [r] Moab, a meibion
[s] Ammon;
22 I holl frenhinoedd [t] Tyrus
hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon,
ac i frenhinoedd ‖ yr ynysoedd y
rhai *sydd* dros [u] y môr;
23 I [x] Dedan, a Thema, a Buz; ac
i bawb † o'r cyrrau eithaf;
24 Ac i holl frenhinoedd Arabia,
ac i holl frenhinoedd [y] y bobl gym-
mysg, y rhai sydd yn trigo yn yr
anialwch;
25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac
i holl frenhinoedd [z] Elam, ac i holl
frenhinoedd y Mediaid;
26 Ac i holl frenhinoedd y gogl-
edd, agos a phell, bob un gyd â'u
gilydd; ac i holl deyrnasoedd y
byd, y rhai sydd ar wyneb y ddaear:
a brenhin [a] Sesach a ŷf ar eu hol
hwynt.
27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd,
DUW Israel, [b] Yfwch a [c] meddwch,
a chwydwch a syrthiwch, ac na
chyfodwch, o herwydd y cleddyf yr
hwn a anfonwyf i'ch plith.
28 Ac os gwrthodant dderbyn y
phïol o'th law di i yfed, yna y dy-
wedi wrthynt, Fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, Diau yr yfwch.
29 Canys wele [d] fi yn dechreu drygu
y ddinas y gelwir fy enw arni, ac a

[i] Es. 13. 19. a 14. 23. a 21. 1. a. 47. 1. pen. 50. 40. a 51. 25.
[k] pen. 27. 7.
[l] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Es. 51. 17.
[m] Ezec. 23. 34. Nah. 3. 11.
[n] pen. 46. 2, 25.
[o] pen. 47. 1, 5, 7.
[p] Edrych Es. 20. 1.
[q] pen. 49. 7, &c.
[r] pen. 48. 1.
[s] pen. 49. 1.
[t] pen. 47. 4.
‖ Neu, *y wlad sy ar lan y môr.*
[u] pen. 49. 23.
[x] pen. 49. 8.
† Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau,* neu, *a dorrwyd cyrrau* eu gwallt; pen. 9. 26.
[y] Edrych ad. 20. pen. 49. 31. a 50. 37. Ezec. 30. 5.
[z] pen. 49. 34.
[a] pen. 51. 41.
[b] Hab. 2. 15.
[c] Es. 51. 21. a 63. 6.
[d] Diar. 11. 31. pen. 49. 12. Ezec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31. 1 Petr 4. 17.

Cyn CRIST Cylch 606.

ddiengwch chwi yn ddigerydd? Na
ddiengwch; canys yr ydwyf fi yn
galw am gleddyf ar holl drigolion y
ddaear, medd ARGLWYDD y lluoedd.
30 Am hynny prophwyda yn eu
herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed
e Joel 3. 16. Amos 1. 2.
wrthynt, e Yr ARGLWYDD oddi uchod
a rua, ac a rydd ei lef o drigle ei
sancteiddrwydd; gan ruo y rhua
f Es. 16. 9. pen. 48. 33.
efe ar ei driglc, f bloedd fel rhai yn
sathru *grawnwin*, a rydd efe yn
erbyn holl breswylwyr y ddaear.
31 Daw twrf hyd eithafoedd y
ddaear; canys *y mae* cwyn rhwng
yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd: efe
a ymddadleu â phob cnawd, y dryg-
ionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd
yr ARGLWYDD.
32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Wele ddrwg yn myned
g pen. 23. 19. a 30. 23.
allan o genedl at genedl, a g chor-
wynt mawr yn cyfodi o ystlysau y
ddaear.
33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a
fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill*
gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall*
h pen. 16. 4.
i'r ddaear: ni h alerir drostynt, ac
nis cesglir, ac nis cleddir hwynt;
fel tommen y byddant ar wyneb y
ddaear.
i pen. 4. 8. a 6. 26.
34 ¶ i Udwch, fugeiliaid, a gwaedd-
wch; ac ymdreiglwch mewn lludw,
chwi flaenoriaid y praidd: canys
† Heb. *eich dyddiau i laddedigaeth.*
cyflawnwyd † dyddiau eich lladd-
edigaeth, a'ch gwasgarfa; a chwi a
syrthiwch fel llestr dymunol.
35 Metha gan y bugeiliaid ffoi, a
chan flaenoriaid y praidd ddiange.
36 *Clywir* llef gwaedd y bugeil-
iaid, ac udfa blaenoriaid y praidd:
canys yr ARGLWYDD a anrheithiodd
eu porfa hwynt.
37 A'r anneddau heddychlawn a
ddryllir, gan lid digofaint yr AR-
GLWYDD.
38 Efe a wrthododd ei loches, fel
cenaw llew: canys y mae eu tir yn
† Heb. *anghyfannedd-dra.*
† anghyfannedd, gan lid y gor-
thrymmwr, a chan lid ei ddigof-
aint ef.

PENNOD XXVI.

1 *Jeremiah, trwy addewidion a bygythion, yn annog y bobl i edifeirwch:* 8 *a'i ddal ef am hynny,* 10 *a'i ddwyn ger bron.* 12 *Ei atteb ef drosto ei hun;* 16 *a'i farnu yn ddieuog, trwy esampl Michah,* 20 *ac Uriah,* 24 *a thrwy ofal Ahicam.*

Diweddu 610, Dechreu 609.

YN nechre teyrnasiad Jehoiacim
mab Josiah brenhin Judah, y
daeth y gair hwn oddi wrth yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Sâf y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD,
a llefara wrth holl ddinasoedd Ju-
dah, y rhai a ddêl i addoli i dŷ yr
ARGLWYDD, yr holl eiriau a or-
chymynwyf i ti eu llefaru wrthynt;
a Act. 20. 27.
a na attal air:
3 I edrych a wrandawant, ac a
ddychwelant bob un o'i ffordd
b pen. 18. 8.
ddrwg; fel b yr edifarhâwyf finnau
am y drwg a amcenais ei wneuthur
iddynt, am ddrygioni eu gweithred-
oedd.
4 A dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD; Oni wran-
dewch arnaf i rodio yn fy nghyfraith,
yr hon a roddais ger eich bron,
5 I wrando ar eiriau fy ngweision
y prophwydi, c y rhai a anfonais
attoch, gan godi yn fore, ac anfon,
ond ni wrandawsoch chwi;

Cyn CRIST Cylch 609.

c pen. 7. 13. 25. a 11. 7. a 25. 3.
6 Yna y gwnaf y tŷ hwn fel d Si-
d 1 Sam. 4. 10. Ps. 78. 60. pen. 7. 12, 14.
loh, a'r ddinas hon a wnaf yn fell-
dith i holl genhedloedd y ddaear.
7 Yr offeiriaid hefyd, a'r pro-
phwydi, a'r holl bobl a glywsant
Jeremiah yn llefaru y geiriau hyn
yn nhŷ yr ARGLWYDD.
8 ¶ A phan ddarfu i Jeremiah
lefaru yr hyn oll a orchymynasai yr
ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr
holl bobl; yna yr offeiriaid, a'r
prophwydi, a'r holl bobl a'i dalias-
ant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi
farw yn ddiau.
9 Paham y prophwydaist yn enw
yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel
Siloh y bydd y tŷ hwn, a'r ddinas
hon a wneir yn anghyfannedd heb
breswyliwr? Felly ymgasglodd yr
holl bobl yn erbyn Jeremiah yn
nhŷ yr ARGLWYDD.
10 ¶ Pan glybu tywysogion Judah
y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant
i fynu o dŷ y brenhin i dŷ yr AR-
GLWYDD, ac a eisteddasant ar ddrws
porth newydd *tŷ* yr ARGLWYDD.
11 Yna yr offeiriaid a'r prophwydi
a lefarasant wrth y tywysogion, ac
wrth yr holl bobl, gan ddywedyd,
Barn marwolaeth *sydd ddyledus* i'r
gwr hwn; canys efe a brophwyd-
odd yn erbyn y ddinas hon, megis y
clywsoch â'ch clustiau.
12 ¶ Yna y llefarodd Jeremiah
wrth yr holl dywysogion, ac wrth
yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr
ARGLWYDD a'm hanfonodd i bro-
phwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn
erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau
a glywsoch.
13 Gan hynny e gwellhêwch yn e pen. 7. 3.
awr eich ffyrdd a'ch gweithredoedd,
a gwrandewch ar lais yr ARGLWYDD
eich DUW; ac fe f a edifarhâ yr AR- f ad. 19.
GLWYDD am y drwg a lefarodd efe
i'ch erbyn.
14 Ac am danaf fi, wele fi yn eich
dwylaw; gwnewch i mi fel † y † Heb. *y mae yn dda ac yn uniawn yn eich golwg.*
gweloch yn dda ac yn uniawn.
15 Ond gwybyddwch yn sicr, os
chwi a'm lladd, eich bod yn dwyn
gwaed gwirion arnoch eich hunain,
ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrig-
olion: canys mewn gwirionedd yr
ARGLWYDD a'm hanfonodd attoch
i lefaru, † lle y clywech, yr holl † Heb. *yn eich clustiau.*
eiriau hyn.
16 ¶ Yna y tywysogion, a'r holl
bobl, a ddywedasant wrth yr offeir-
iaid a'r prophwydi, Ni haeddai y
gwr hwn farn marwolaeth: canys
yn enw yr ARGLWYDD ein DUW y
llefarodd efe wrthym.
17 Yna rhai o henuriaid y wlad a
godasant, ac a lefarasant wrth holl
gynnulleidfa y bobl, gan ddywedyd,
18 g Michah y Morasthiad oedd g Mic. 1. 1.
yn prophwydo yn nyddiau Heze- Cylch 710.
ciah brenhin Judah, ac efe a lefar-
odd wrth holl bobl Judah, gan
ddywedyd, Fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, h Sion a erddir h Mic. 3. 12.
fel maes, a Jerusalem a fydd yn
garneddau, a mynydd y tŷ yn
uchelfeydd i goed.

Cyn CRIST Cylch 710.

19 A roddodd Hezecïah brenhin
Judah, a holl Judah ef i farwol-
aeth? oni ofnodd efe yr ARGLWYDD,
ac *oni* weddïodd efe ger bron yr
ARGLWYDD, fel yr edifarhâodd yr
ARGLWYDD am y drwg a draethasai
efe yn eu herbyn? Fel hyn y
gwnaem ddrwg mawr yn erbyn ein
heneidiau.
Cylch 609. 20 Ac yr oedd hefyd wr yn pro-
phwydo yn enw yr ARGLWYDD,
Urïah mab Semaiah, o Ciriath-
jearim, yr hwn a brophwydodd yn
erbyn y ddinas hon, ac yn erbyn y
wlad hon, yn ol holl eiriau Jere-
mïah.
21 A phan glywodd y brenhin
Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl
dywysogion, ei eiriau ef, y brenhin
a geisiodd ei ladd ef: ond pan
glywodd Urïah, efe a ofnodd, ac a
ffödd, ac a aeth i'r Aipht.
22 A'r brenhin Jehoiacim a an-
fonodd wŷr i'r Aipht, *sef* Elnathan
mab Achbor, a gwŷr gyd âg ef i'r
Aipht.
23 A hwy a gyrchasant Urïah
allan o'r Aipht, ac a'i dygasant ef
at y brenhin Jehoiacim, yr hwn
a'i lladdodd ef â'r cleddyf, ac a
† Heb. meibion y bobl. fwriodd ei gelain ef i feddau † y
cyffredin.
i 2 Bren. 22. 12, 14. 24 Eithr llaw i Ahicam mab
Saphan oedd gyd â Jeremïah, fel na
roddwyd ef i law y bobl i'w ladd.

PENNOD XXVII.

1 *Dan rith rhwymau ac ieuau, y mae yn prophwydo y darostyngid dan Nebuchodonosor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo.* 8 *Y mae yn eu hannog i ymrôi, ac na chredent y gau brophwydi.* 12 *Y mae yn gwneuthur yr un peth i Sedecïah:* 19 *yn darogan y dygid yr hyn a adawsid o'r llestri i Babilon, ac y byddent yno hyd ddydd yr ymweliad.*

Cylch 598. YN nechre teyrnasiad Jehoiacim
mab Josïah brenhin Judah, y
daeth y gair hwn at Jeremïah oddi
wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
‖ Neu, ieuau. wrthyf, Gwna i ti rwymau a ‖ gefyn-
nau, a dod hwynt am dy wddf;
3 Ac anfon hwynt at frenhin
Edom, ac at frenhin Moab, ac at
frenhin meibion Ammon, ac at
frenhin Tyrus, ac at frenhin Sidon,
yn llaw y cenhadau a ddelo i Jeru-
salem at Sedecïah brenhin Judah;
4 A gorchymyn iddynt ddywedyd
wrth eu harglwyddi, Fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW
‖ Neu, am. Israel, Fel hyn y dywedwch ‖ wrth
eich arglwyddi;
5 Myfi a wneuthum y ddaear, y
dyn a'r anifail *sydd* ar wyneb y
ddaear, â'm grym mawr, ac â'm
a Dan. 4. 17, 25, 32. braich estynedig, ac a a'*u* rhoddais
hwynt i'r neb y gwelais yn dda.
6 Ac yn awr mi a roddais yr holl
diroedd hyn yn llaw Nebuchodon-
b pen. 25. 9. a 43. 10. osor brenhin Babilon b fy ngwas; a
mi a roddais hefyd c anifeiliaid y
c pen. 28. 14. Dan. 2. 38. maes i'w wasanaethu ef.
7 A'r holl genhedloedd a'i gwas-
anaethant ef a'i fab, a mab ei fab,
d pen. 25. 12. d nes dyfod gwir amser ei wlad ef;
yna cenhedloedd lawer a brenhin-
oedd mawrion a fynnant wasanaeth
ganddo ef.

Cyn CRIST Cylch 598.

8 Ond y genedl a'r deyrnas nis
gwasanaetho ef, sef Nebuchodon-
osor brenhin Babilon, a'r rhai ni
roddant eu gwddf dan iau brenhin
Babilon; â'r cleddyf, ac â newyn,
ac â haint, yr ymwelaf â'r genedl
honno, medd yr ARGLWYDD, nes i
mi eu difetha hwynt trwy ei law ef.
9 Am hynny na wrandewch ar
eich prophwydi, nac ar eich dew-
iniaid, nac ar eich † breuddwydwyr, † Heb. breuddwydion.
nac ar eich hudolion, nac ar eich
swynyddion, y rhai sydd yn llefaru
wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid
i chwi wasanaethu brenhin Babi-
lon:
10 Canys celwydd y mae y rhai
hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch
gyrru chwi ym mhell o'ch gwlad, ac
fel y bwriwn chwi ymaith, ac y
methoch.
11 Ond y genedl a roddo ei gwddf
dan iau brenhin Babilon, ac a'i
gwasanaetho ef, y rhai hynny a
adawaf fi yn eu gwlad eu hun,
medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i
llafuriant hi, ac a drigant ynddi.
12 ¶ Ac mi a leferais wrth Sede- 598.
cïah brenhin Judah yn ol yr holl
eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhodd-
wch eich gwarrau dan iau brenhin
Babilon, a gwasanaethwch ef a'i
bobl, fel y byddoch byw.
13 Paham y byddwch feirw, ti a'th
bobl, trwy y cleddyf, trwy newyn,
a thrwy haint, fel y dywedodd yr
ARGLWYDD yn erbyn y genedl ni
wasanaethai brenhin Babilon?
14 Am hynny na wrandewch ar
eiriau y prophwydi y rhai a lefarant
wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid
i chwi wasanaethu brenhin Babilon:
canys e y maent yn prophwydo cel- e pen. 14. 14. a 23. 21. a 29. 8.
wydd i chwi.
15 O herwydd nid myfi a'u han-
fonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD,
er hynny hwy a brophwydant yn fy
enw ar gelwydd, fel y gyrrwn chwi
ymaith, ac y darfyddai am danoch
chwi, a'r prophwydi sydd yn pro-
phwydo i chwi.
16 Myfi a leferais hefyd wrth yr
offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan
ddywedyd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Na wrandewch ar eiriau
eich prophwydi, y rhai sydd yn pro-
phwydo i chwi, gan ddywedyd,
Wele, f llestri tŷ yr ARGLWYDD a f pen. 28. 3.
ddygir yn eu hol o Babilon, bellach
ar frys; canys celwydd y maent yn
ei brophwydo i chwi.
17 Na wrandewch arnynt, gwas-
anaethwch chwi frenhin Babilon, a
byddwch fyw: paham y byddai y
ddinas hon yn ddiffaethwch?
18 Ond os prophwydi *ydynt* hwy,
ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd
â hwynt, ciriolant yr awr hon ar
ARGLWYDD y lluoedd, nad elo y
llestri a adawyd yn nhŷ yr AR-
GLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Judah,
ac yn Jerusalem, i Babilon.
19 ¶ Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, am y colofnau,
ac am y môr, ac am yr ystolion, ac
am y rhan arall o'r llestri a adawyd
yn y ddinas hon,
20 Y rhai ni ddug Nebuchodon-

Cyn CRIST 598. osor brenhin Babilon ymaith, pan
[g]gaethgludodd efe Jechonïah, mab
Jehoiacim brenhin Judah, o Jeru-
[g] 2 Bren. 24. 14. 15. pen. 24. 1. salem i Babilon, a holl bendefigion
Judah a Jerusalem:
21 Ië, fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, am y llestri
a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD,
ac yn nhŷ brenhin Judah a Jeru-
[h] 2 Bren. 25. 13. 2 Chron. 36. 18. salem:
22 [h]Hwy a ddygir i Babilon, ac
yno y byddant hyd y dydd [i]yr
[i] 2 Chron. 36. 21. pen. 29. 10. ymwelwyf â hwynt, medd yr AR-
GLWYDD: yna [k]y dygaf hwynt i
[k] Ezra 1. 7. a 7. 19. fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle
hwn.

PENNOD XXVIII.

1 *Hananïah yn gau brophwydo y dychwelai y llestri yn eu hol, a Jechonïah hefyd.* 5 *Jeremïah yn dymuno bod hynny yn wir, ac yn dangos mai y diwedd a ddengys pa rai sydd wir brophwydi.* 10 *Hananïah yn torri iau Jeremïah.* 12 *Jeremïah yn darogan iau haiarn,* 15 *a marwolaeth Hananïah.*

Cylch 596. AC yn y flwyddyn honno, yn
nechre teyrnasiad Sedecïah
brenhin Judah, yn y bedwaredd
flwyddyn, ar y pummed mis, y llef-
arodd Hananïah mab Azur y pro-
phwyd, yr hwn *oedd* o Gibeon,
wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD,
y'ngŵydd yr offeiriaid a'r holl bobl,
gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, gan ddy-
wedyd, Myfi a dorrais iau brenhin
Babilon.
[a] pen. 27. 16. 3 [a]†O fewn yspaid dwy flynedd
† Heb. *Ac etto ddwy flynedd o ddyddiau.* myfi a ddygaf drachefn i'r lle hwn
holl lestri tŷ yr ARGLWYDD, y rhai
a gymmerth Nebuchodonosor bren-
hin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac
a'u dug i Babilon.
4 Ac mi a ddygaf Jechonïah mab
Jehoiacim brenhin Judah, a holl
gaethglud Judah, y rhai a aethant i
Babilon, drachefn i'r lle hwn, medd
yr ARGLWYDD; canys mi a dorraf
iau brenhin Babilon.
5 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd a
ddywedodd wrth Hananïah y pro-
phwyd, y'ngŵydd yr offeiriaid, ac
y'ngŵydd yr holl bobl, y rhai oedd
yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD;
6 Ië, y prophwyd Jeremïah a
ddywedodd, Amen, poed felly y
gwnelo yr ARGLWYDD; yr AR-
GLWYDD a gyflawno dy eiriau di, y
rhai a brophwydaist, am ddwyn
drachefn lestri tŷ yr ARGLWYDD,
a'r holl gaethglud, o Babilon i'r lle
hwn.
7 Etto, gwrando di yr awr hon y
† Heb. *yn dy glustiau di, &c.* gair yma, yr hwn a lefaraf fi †lle y
clywech di, a lle clywo yr holl
bobl;
8 Y prophwydi y rhai a fuant
o'm blaen i, ac o'th flaen dithau
erioed, a brophwydasant yn erbyn
gwledydd lawer, ac yn erbyn
teyrnasoedd mawrion, am ryfel, ac
am ddrygfyd, ac am haint.
[b] Deut. 18. 22. 9 [b]Y prophwyd a brophwydo am
heddwch, pan ddêl gair y prophwyd
i ben, yr adnabyddir y prophwyd,
mai yr ARGLWYDD a'i hanfonodd
ef mewn gwirionedd.
10 ¶ Yna Hananïah y prophwyd
[c] pen. 27. 2. a gymmerodd [c]y gefyn oddi am
wddf Jeremïah y prophwyd, ac a'i Cyn CRIST Cylch 596.
torrodd ef.
11 A Hananïah a lefarodd yng
ngŵydd yr holl bobl, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Y modd hyn y torraf fi iau Nebu-
chodonosor brenhin Babilon o fewn
yspaid dwy flynedd [d]oddi ar warr [d] pen. 27. 7.
pob cenedl. A Jeremïah y pro-
phwyd a aeth i'w ffordd.
12 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah *y prophwyd*
(wedi i Hananïah y prophwyd dorri
y gefyn oddi am wddf y prophwyd
Jeremïah) gan ddywedyd,
13 Dos di, a dywed i Hananïah
gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Gefynnau pren a dor-
raist ti; ond ti a wnei yn eu lle
hwynt efynnau o haiarn.
14 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
[e]Rhoddaf iau o haiarn ar warr yr [e] Deut. 28. 48.
holl genhedloedd hyn, fel y gwas-
anaethont Nebuchodonosor bren-
hin Babilon, a hwy a'i gwasanaeth-
ant ef: [f]mi a roddais hefyd anifeil- [f] pen. 27. 6.
iaid y maes iddo ef.
15 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd
a ddywedodd wrth Hananïah y
prophwyd, Gwrando yn awr, Hana-
nïah; Ni anfonodd yr ARGLWYDD
mo honot ti; ond yr wyt yn peri
i'r bobl hyn ymddiried mewn cel-
wydd.
16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Wele, mi a'th fwriaf di
oddi ar wyneb y ddaear: *o fewn* y
flwyddyn hon y byddi farw, [g]o [g] Deut. 13. 5. pen. 29. 32.
herwydd i ti ddysgu †gwrthryfel yn † Heb. *ym-adawiad.*
erbyn yr ARGLWYDD.
17 Felly Hananïah y prophwyd a Cylch 595.
fu farw y flwyddyn honno, yn y
seithfed mis.

PENNOD XXIX.

1 *Jeremïah yn anfon llythyr at y rhai oedd y'nghaethiwed Babilon, ar fod o honynt yn llonydd yno;* 8 *ac na choelient freuddwydion eu prophwydi;* 10 *ac y caent ddychwelyd yn eu hol ym mhen deg a thriugain o flynyddoedd.* 15 *Y mae yn rhag-fynegi dinystr y lleill, am eu hanufudd-dod;* 20 *ac yn dangos erchyll ddiwedd Ahab a Sedecïah, dau brophwyd celwyddog.* 24 *Semaiah yn ysgrifenu llythyr yn erbyn Jeremïah:* 30 *a Jeremïah yn dangos ei farnedigaeth yntau.*

DYMA eiriau y llythyr a anfon- Cylch 599.
odd Jeremïah y prophwyd o
Jerusalem at weddill henuriaid y
gaethglud, ac at yr offeiriaid, ac at
y prophwydi, ac at yr holl bobl y
rhai a gaethgludasai Nebuchodon-
osor o Jerusalem i Babilon.
2 (Wedi myned [a]Jechonïah y [a] 2 Bren. 24. 12, &c.
brenhin, a'r frenhines, a'r ‖ystaf- ‖ Neu, *eunuchiaid.*
ellyddion, tywysogion Judah a Je-
rusalem, a'r seiri a'r gofaint, allan
o Jerusalem)
3 Yn llaw Elasah mab Saphan, a
Gemarïah mab Hilcïah, y rhai a
anfonodd Sedecïah brenhin Judah
at Nebuchodonosor brenhin Babi-
lon i Babilon, gan ddywedyd,
4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel, wrth yr holl
gaethglud, yr hon a berais ei
chaethgludo o Jerusalem i Babi-
lon; [b] ad. 28.
5 [b]Adeiladwch dai, a phreswyl-

Cyn CRIST Cylch 599.

lwch *ynddynt;* a phlennwch erddi,
a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.
6 Cymmerwch wragedd, ac yn-
nillwch feibion a merched; a chym-
merwch wragedd i'ch meibion, a
rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr
esgoront ar feibion a merched, ac yr
amlhâoch chwi yno, ac na leihâoch.
7 Ceisiwch hefyd heddwch y ddin-
as yr hon y'ch caethgludais iddi, a
gweddïwch ar yr ARGLWYDD drosti
hi; canys yn ei heddwch hi y bydd
heddwch i chwithau.
8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
[e] pen. 14. 14. a 23. 21. a 27. 15. — Na [e]thwylled eich prophwydi y rhai
sydd yn eich mysg chwi mo honoch,
na'ch dewiniaid ac na wrandewch
ar eich breuddwydion y rhai yr yd-
ych chwi yn peri eu breuddwydio:
9 Canys y maent hwy yn pro-
phwydo i chwi ar gelwydd yn fy
enw i; ni anfonais i mo honynt,
medd yr ARGLWYDD.
Cylch 606. — 10 ¶ O herwydd fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD, Pan gyflawner yn
[d] 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 25. 12. a 27. 22. Dan. 9. 2. — Babilon [d]ddeng mlynedd a thri-
ugain, yr ymwelaf â chwi, ac a
gyflawnaf â chwi fy ngair daionus,
trwy eich dwyn chwi drachefn i'r
lle hwn.
11 Oblegid myfi a wn y meddyl-
iau yr wyf fi yn eu meddwl am
danoch chwi, medd yr ARGLWYDD,
meddyliau heddwch ac nid niwed,
† Heb. *ddiwedd a disgwyliad.* — i roddi i chwi †y diwedd yr ydych
chwi yn ei ddisgwyl.
[e] Dan. 9. 3, &c. — 12 Yna y [e]gelwch chwi arnaf, ac
yr ewch ac y gweddïwch arnaf fi,
a minnau a'ch gwrandawaf.
[f] Lef. 26. 39, 40, &c. Deut. 30. 1, &c. — 13 [f]Ceisiwch fi hefyd, a chwi a'*m*
cewch, pan y'm ceisioch â'ch holl
galon.
[g] Deut. 4. 7. Ps. 32. 6. a 46. 1. Es. 55. 6. — 14 A [g]mi a adawyf i chwi fy
nghael, medd yr ARGLWYDD, a mi
a ddychwelaf eich caethiwed, ac
[h] pen. 23. 3. — [h]a'ch casglaf chwi o'r holl gen-
hedloedd, ac o'r holl leoedd y rhai
y'ch gyrrais iddynt, medd yr AR-
GLWYDD; a mi a'ch dygaf chwi
drachefn i'r lle y perais eich caeth-
gludo chwi allan o hono.
15 ¶ O herwydd i chwi ddy-
wedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd
brophwydi i ni yn Babilon:
16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD am y bren-
hin sydd yn eistedd ar deyrn-gadair
Dafydd, ac am yr holl bobl sydd yn
trigo yn y ddinas hon, *ac* am eich
brodyr y rhai nid aethant allan gyd
â chwi i gaethglud;
17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt
[i] pen. 24. 10. — [i]y cleddyf, a newyn, a haint, a mi
[k] pen. 24. 8. — a'u gwnaf hwynt fel [k]y ffigys
bryntion, y rhai ni ellir eu bwytta,
rhag eu drycced.
18 A mi a'u herlidiaf hwynt â'r
cleddyf, â newyn, ac â haint; ac
[l] Deut. 28. 25. 2 Chron. 29. 8. pen. 15. 4. a 24. 9. a 34. 17. — [l]mi a'u rhoddaf hwynt i'w symmud
i holl deyrnasoedd y ddaear, [m]yn
felldith, ac yn chwithdra, ac yn
chwibanlad, ac yn warth ym mysg
[m] pen. 42. 18. — yr holl genhedloedd lle y gyrrais i
hwynt;
19 Am na wrandawsant ar fy
ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y

Cyn CRIST Cylch 606.

rhai a [n]anfonais i attynt gyd â'm — [n] pen. 25. 4. a 32. 33.
gweision y prophwydi, gan gyfodi
yn fore, a'*u* hanfon; ond ni wran-
dawech, medd yr ARGLWYDD.
20 ¶ Gan hynny gwrandewch air
yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaeth-
glud a anfonais o Jerusalem i Bab-
ilon:
21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, am Ahab
mab Colaiah, ac am Sedecïah mab
Maaseiah, y rhai sydd yn pro-
phwydo celwydd i chwi yn fy enw i,
Wele, myfi a'u rhoddaf hwynt yn
llaw Nebuchodonosor brenhin Bab-
ilon, ac efe a'u lladd hwynt yng
ngŵydd eich llygaid chwi.
22 [o]A holl gaethglud Judah, yr — [o] Edrych Gen. 48. 20.
hon *sydd* yn Babilon, a gymmerant
y rheg *hon* oddi wrthynt hwy, gan
ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD
dydi fel Sedecïah ac fel Ahab, y rhai
a rostiodd brenhin Babilon wrth y
tân.
23 Am [p]iddynt wneuthur ys- — [p] pen. 23. 14.
gelerder yn Israel, a gwneuthur
godineb gyd â gwragedd eu cym-
mydogion, a llefaru o honynt eiriau
celwyddog yn fy enw i, y rhai ni
orchymynais iddynt; a minnau yn
gwybod, ac yn dyst, medd yr AR-
GLWYDD.
24 ¶ Ac wrth Semaiah y †Nehe- — 598.
lamiad y llefari, gan ddywedyd, — † Heb. *breuddwydiwr.*
25 Fel hyn y llefarodd AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
gan ddywedyd, Am i ti anfon yn
dy enw dy hun lythyrau at yr holl
bobl *sydd* yn Jerusalem, ac at Se-
phanïah mab Maaseiah yr offeiriad,
ac at yr holl offeiriaid, gan ddy-
wedyd,
26 Yr ARGLWYDD a'th osododd
di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr
offeiriad, i fod yn olygwr yn nhŷ yr
ARGLWYDD, ar bob [q]gwr gor- — [q] 2 Bren. 9. 11. Act. 26. 24.
phwyllog, ac yn cymmeryd arno
brophwydo, i'w [r]roddi ef mewn — [r] pen. 20. 2.
carchar, a chyffion:
27 Ac yn awr paham na cherydd-
aist ti Jeremïah o Anathoth, yr hwn
sydd yn prophwydo i chwi?
28 Canys am hynny yr anfonodd
attom ni *i* Babilon, gan ddywedyd,
Hir *fydd y caethiwed* hwn: [s]adeiled- — [s] ad. 5.
wch dai, a phreswyliwch *ynddynt;*
a phlennwch erddi, a bwyttêwch eu
ffrwyth hwynt.
29 A Sephanïah yr offeiriad a
ddarllenodd y llythyr hwn lle y
clywodd Jeremïah y prophwyd.
30 Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
31 Anfon at yr holl gaethglud,
gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am Semaiah y Nehe-
lamiad; O herwydd i Semaiah
brophwydo i chwi, a minnau heb
ei anfon ef, a pheri o hono i chwi
ymddiried mewn celwydd:
32 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Wele, mi a ym-
welaf â Semaiah y Nehelamiad, ac
â'i had ef: ni bydd iddo un a drigo
ym mysg y bobl hyn, ac ni chaiff
efe weled y daioni a wnaf fi i'm
pobl, medd yr ARGLWYDD; [t]am — [t] pen. 28. 16.

Cyn CRIST Cylch 606.

iddo ddysgu †gwrthryfel yn erbyn
yr ARGLWYDD.

† Heb. *ymadawiad.*

PENNOD XXX.

1 Duw yn dangos i Jeremïah y dychwelai yr Iuddewon; 4 ac ar ol eu trallod y cânt ymwared. 10 Y mae yn cysuro Jacob: 18 y bydd eu dychweliad hwy yn rasusol: 23 y syrth digofaint ar yr anwir.

Cylch 606.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y llefarodd yr AR-
GLWYDD, DUW Israel, gan ddy-
wedyd, Ysgrifena i ti yr holl eiriau
a leferais i wrthyt mewn llyfr.
3 Canys wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, i mi ddy-
chwelyd caethiwed fy mhobl Israel
a Judah, medd yr ARGLWYDD: a
mi a'u dygaf hwynt drachefn i'r
wlad a roddais i'w tadau, a hwy a'i
meddiannant hi.
4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lefar-
odd yr ARGLWYDD am Israel, ac
am Judah.
5 O herwydd fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Llef dychryn a glyw-
som ni, ‖ ofn, ac nid heddwch.
6 Gofynwch yr awr hon, ac
edrychwch a esgora gwrryw; paham
yr ydwyf fi yn gweled pob gwr â'i
ddwylaw ar ei lwynau, [a] fel gwraig
wrth esgor, ac y trôwyd yr holl
wynebau yn lesni?
7 [b] Och! canys mawr *yw* y dydd
hwn, heb gyffelyb iddo: amser
blinder *yw* hwn i Jacob; ond efe a
waredir o hono.
8 Canys y dydd hwnnw, medd
ARGLWYDD y lluoedd, y torraf fi
ei iau ef oddi ar dy warr di, a mi a
ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff
dieithriaid wneuthur iddo ef eu
gwasanaethu hwynt mwyach.
9 Eithr hwy a wasanaethant yr
ARGLWYDD eu DUW, a [c] Dafydd eu
brenhin, yr hwn a godaf fi iddynt.
10 ¶ Ac [d] nac ofna di, O fy ngwas
Jacob, medd yr ARGLWYDD; ac na
frawycha di, O Israel: canys wele,
mi a'th achubaf di o bell a'th had o
dir eu caethiwed; a Jacob a ddy-
chwel, ac a orphwys, ac a gaiff lon-
ydd, ac ni bydd a'*i* dychryno.
11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi,
medd yr ARGLWYDD, i'th achub di:
[e] er i mi wneuthur pen am yr holl
genhedloedd lle y'th wasgerais, etto
[f] ni wnaf ben am danat ti; eithr mi
a'th geryddaf di mewn ‖ barn, ac
ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.
12 Oblegid fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; [g] Anafus *yw* dy ys-
sigtod, *a* dolurus *yw* dy archoll.
13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn,
† fel y'th iachâer; [h] nid *oes* fedd-
yginiaeth iechyd i ti.
14 [i] Dy holl gariadau a'th ang-
hofiasant: ni cheisiant mo honot
ti; canys mi a'th darewais â dyrnod
[k] gelyn, *sef* â chospedigaeth [l] y
creulawn, am amlder dy anwiredd:
[m] *oblegid* dy bechodau a amlhasant.
15 Paham [n] y bloeddi am dy ys-
sigtod? anafus *yw* dy ddolur, gan
amlder dy anwiredd: *o herwydd*
amlhâu o'th bechodau y gwneuth-
um hyn i ti.

‖ Neu, *ofn sydd, ac nid,* &c.
[a] pen. 4. 31. a 6. 24.
[b] Joel 2. 11. Amos 5. 18. Seph. 1. 14, &c.
[c] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Hos. 3. 5.
[d] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 46. 28.
[e] Amos 9. 8.
[f] Ps. 6. 1. Es. 27. 8. pen. 10. 24. a 46. 28.
‖ Neu, *mesur.*
[g] pen. 15. 18.
† Heb. *i rwymo, neu, i wasgu.*
[h] pen. 8. 22.
[i] Galar. 1. 2.
[k] Job 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
[l] Job 30. 21.
[m] pen. 5. 6.
[n] pen. 15. 18.

16 Am hynny [o] y rhai oll a'th
ysant a ysir; a chwbl o'th holl
elynion a ânt i gaethiwed; a'th
anrheithwyr di a fyddant yn an-
rhaith, a'th holl yspeilwyr a roddaf
fi yn yspail.
17 Canys myfi a roddaf iechyd i
ti, ac a'th iachâf di o'th friwiau,
medd yr ARGLWYDD; oblegid hwy
a'th alwasant di, yr hon a yrrwyd
ymaith, *gan ddywedyd,* Dyma Sïon,
yr hon nid oes *neb* yn ei cheisio.
18 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Wele, myfi a ddychwelaf
gaethiwed pebyll Jacob, ac a gym-
meraf drugaredd ar ei anneddau ef;
a'r ddinas a adeiledir ar ei ‖ charn-
edd, a'r llys a erys yn ol ei arfer.
19 A [p] moliant a â allan o honynt,
a llais rhai yn gorfoleddu: a mi
a'u hamlhâf hwynt, ac ni byddant
anaml; a mi a'u hanrhydeddaf
hwynt, ac ni byddant wael.
20 Eu meibion hefyd fydd megis
cynt, a'u cynnulleidfa a sicrhêir ger
fy mron; a mi a ymwelaf â'u holl
orthrymwyr hwynt.
21 A'u pendefigion fydd o honynt
eu hun, a'u llywiawdwr a ddaw
allan o'u mysg eu hun; a mi a
baraf iddo nesâu, ac efe a ddaw
attaf: canys pwy *yw* hwn a lwyr
roddodd ei galon i nesâu attaf fi?
medd yr ARGLWYDD.
22 A [q] chwi a fyddwch yn bobl i
mi, a minnau a fyddaf yn DDUW i
chwithau.
23 Wele, [r] gorwynt yr ARGLWYDD
yn myned allan *mewn* digter cor-
wynt parhâus; ar ben annuwiolion
yr erys.
24 Ni ddychwel digofaint llidiog
yr ARGLWYDD, nes iddo *ei* wneuth-
ur, ac nes iddo gyflawni meddyliau
ei galon: yn y dyddiau diweddaf y
deallwch hyn.

PENNOD XXXI.

1 Adferu Israel; 10 a chyhoeddi hynny. 15 Rahel yn galaru am ei phlant. 18 Ephraim yn edifarhâu, ac yn cael ei ddwyn adref drachefn. 22 Addewid o Grist. 27 Ei ofal ef dros ei eglwys. 31 Ei gyfammod newydd ef. 35 Sicrwydd 38 a helaethrwydd yr eglwys.

YR amser hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, y byddaf DDUW
i holl deuluoedd Israel; a hwythau
a fyddant bobl i mi.
2 Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Y bobl *y rhai* a wedd-
illwyd gan y cleddyf, a gafodd ffafr
yn yr anialwch, pan [a] aethum i beri
llonyddwch iddo ef, *sef* i Israel.
3 † Er ys talm yr ymddangosodd
yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywedyd,*
A chariad tragywyddol y'th gerais:
am hynny ‖ tynnais di â thrugar-
edd.
4 [b] Myfi a'th adeiladaf etto, a thi
a adeiledir, O forwyn Israel: ym-
drwsi etto â'th [c] dympanau, ac a
âi allan gyd â'r chwareuyddion
dawns.
5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd
ym mynyddoedd Samaria: y plan-
wyr a blannant, ac a'*u* † mwynhânt
yn gyffredin.
6 Canys daw y dydd y llefa y
gwylwyr ym mynydd Ephraim,

Cyn CRIST Cylch 606.

[o] Exod. 23. 22. Es. 33. 1. a 41. 11. pen. 10. 25.
‖ Neu, *bryncyn.*
[p] Es. 35. 10. a 51. 11.
[q] pen. 24. 7. a 31. 1, 33. a 32. 38.
[r] pen. 23. 19, 20. a 25. 32.
[a] Num. 10. 33. Deut. 1. 33. Ps. 95. 11.
† Heb. *O bell.*
‖ Neu, *yr estynais drugaredd i ti.*
[b] pen. 33. 7.
[c] Exod. 15. 20. Barn. 11. 34.
[d] Es. 65. 21.
† Heb. *cyffredinant.*

Cyn CRIST Cylch 606.

[e]Codwch, ac âwn i fynu i Sïon at
yr ARGLWYDD ein DUW.
7 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Cenwch orfoledd i Jacob, — [e] Es. 2. 3. Mic. 4. 2.
a chrechwenwch ym mhlith rhai
pennaf y cenhedloedd: cyhoedd-
wch, molwch, a dywedwch, O AR-
GLWYDD, cadw dy bobl gweddill Is-
rael.
8 Wele, mi a'u harweiniaf hwynt
[f]o dir y gogledd, ac a'u casglaf — [f] pen. 3. 12.
hwynt o ystlysau y ddaear, y dall
a'r cloff, y feichiog a'r hon sydd yn
esgor, ar unwaith gyd â hwynt:
cynnulleidfa fawr a ddychwelant
yma.
9 [g]Mewn wylofain y deuant, ac — [g] Ps. 126. 5, 6. pen. 50. 4.
mewn ‖ tosturiaethau y dygaf — ‖ Neu, ffafr, neu, deisyfiadau.
hwynt: gwnaf iddynt rodio wrth
ffrydiau dyfroedd [h]mewn ffordd — [h] Es. 35. 8. a 43. 19.
uniawn yr hon ni thripiant ynddi:
oblegid myfi sydd dad i Israel, ac
Ephraim yw fy [i]nghyntaf-anedig. — [i] Exod. 4. 22.
10 ¶ Gwrandewch air yr ARGLWYDD,
O genhedloedd, a mynegwch yn yr
ynysoedd o bell, a dywedwch, Yr
hwn a wasgarodd Israel, a'i casgl ef,
ac a'i ceidw fel bugail ei braidd.
11 O herwydd [k]yr ARGLWYDD a — [k] Es. 49. 24, 25.
waredodd Jacob, ac a'i hachubodd
ef o law yr hwn *oedd* drech nag ef.
12 Am hynny y deuant ac y
canant yn uchelder Sïon; a hwy a
redant at ddaioni yr ARGLWYDD,
am wenith, ac am win, ac am olew,
ac am eppil y defaid a'r gwartheg:
a'u henaid fydd fel [l]gardd ddyfr- — [l] Es. 58. 11.
adwy; ac ni ofidiant mwyach.
13 Yna y llawenycha y forwyn yn
y dawns, a'r gwŷr ieuaingc a'r
henafgwyr ynghyd: canys myfi a
drôaf eu galar yn llawenydd, ac a'u
diddanaf hwynt, ac a'u llawenychaf
o'u tristwch.
14 A mi a ddiwallaf enaid yr
offeiriaid â brasder, a'm pobl a
ddigonir â'm daioni, medd yr AR-
GLWYDD.
15 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; [m]Llef a glywyd yn Ra- — [m] Matt. 2. 17, 18.
mah, cwynfan *ac* wylofain chwerw;
Rahel yn wylo am ei meibion, ni
fynnai ei chysuro am ei meibion, o
herwydd nad *oeddynt*.
16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Attal dy lef rhag wylo, a'th lygaid
rhag dagrau: canys y mae tâl i'th
lafur, medd yr ARGLWYDD; a hwy a
ddychwelant o dir y gelyn.
17 Ac y mae gobaith yn dy ddiw-
edd, medd yr ARGLWYDD, y dychwel
dy blant i'w bro eu hun.
18 ¶ Gan glywed y clywais Ephra-
im yn cwynfan *fel hyn;* Cospaist
fi, a mi a gospwyd, fel llo heb ei
gynnefino *â'r iau:* [n]dychwel di fi, a — [n] Galar. 5. 21.
mi a ddychwelir; oblegid ti *yw* yr
ARGLWYDD fy NUW.
19 Yn ddiau [o]wedi i mi ddychwel- — [o] Deut. 30. 2.
yd, mi a edifarhêais; ac wedi i mi
wybod, mi a darewais *fy* mor-
ddwyd: myfi a gywilyddiwyd, ac
a waradwyddwyd hefyd, am i mi
ddwyn gwarth fy ieuengctid.
20 Ai mab hoff gennyf *yw* Ephra- — [p] Deut. 32. 36. Es. 63. 15. Hos. 11. 8.
im? ai plentyn hyfrydwch *yw?*
canys er pan lefarais i yn ei erbyn
ef, gan gofio y cofiaf ef etto: [p]am
hynny fy mherfedd a ruant am
dano ef; gan drugarhâu y trugar-
hâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.
21 Cyfod i ti arwyddion ffordd,
gosod i ti garneddau uchel: gosod
dy galon tu a'r brif-ffordd, y ffordd
yr aethost: dychwel, forwyn Israel,
dychwel i'th ddinasoedd hyn.
22 ¶ Pa hyd [q]yr ymgrwydri, O — [q] pen. 2. 18, 23, 36.
ferch wrthnysig? oblegid yr AR-
GLWYDD a grëodd beth newydd ar y
ddaear: Benyw a amgylcha wr.
23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Dywedant
etto y gair hwn y'ngwlad Judah,
ac yn ei dinasoedd, pan ddychwel-
wyf eu caethiwed hwynt; Yr AR-
GLWYDD a'th fendithio, trigfa cyf-
iawnder, mynydd sancteiddrwydd.
24 Yna arddwyr a †bugeiliaid a — † Heb. *rhai yn myned allan gyd â diadellau.*
breswyliant ynddi hi Judah, ac yn
ei holl ddinasoedd ynghyd.
25 O herwydd yr enaid diffygiol
a ddigonais, a phob enaid trist a
lenwais.
26 Ar hyn y deffrôais, ac yr
edrychais, a melus oedd fy hûn
gennyf.
27 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, [r]yr hauaf dŷ — [r] Hos. 2. 23. Zech. 10. 9.
Israel a thŷ Judah â had dyn ac â
had anifail.
28 Ac megis y gwyliais arnynt,
[s]i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, — [s] pen. 1. 10. a 18. 7.
ac i ddinystrio, ac i ddifetha, ac i
ddrygu; felly y gwyliaf arnynt i
adeiladu ac i blannu, medd yr AR-
GLWYDD.
29 [t]Yn y dyddiau hynny ni ddy- — [t] Ezec. 18. 2, 3.
wedant mwyach, Y tadau a fwyt-
tasant rawnwin surion, ac ar ddan-
nedd y plant y mae dincod.
30 Ond pob un a fydd farw yn ei
anwiredd ei hun: pob un a'r a
fwyttâo rawnwin surion, ar ei ddan-
nedd ef y bydd dincod.
31 ¶ Wele [u]y dyddiau yn dyfod, — [u] pen. 32. 40. Heb. 8. 8. a 10. 16.
medd yr ARGLWYDD, y gwnaf gyf-
ammod newydd â thŷ Israel, ac â
thŷ Judah:
32 Nid fel y cyfammod a wneuth-
um â'u tadau hwynt ar y dydd yr
ymaflais yn eu llaw hwynt i'w
dwyn allan o dir yr Aipht (yr hwn
fy nghyfammod a ddarfu iddynt
hwy ei ddiddymmu, ‖ er fy mod i — ‖ Neu, *a barhâwn i yn briod iddynt?*
yn briod iddynt, medd yr AR-
GLWYDD)
33 Ond dyma y cyfammod a wnaf fi
â thŷ Israel ar ol y dyddiau hynny,
medd yr ARGLWYDD; [x]Myfi a — [x] Ps. 40. 8. Es. 11. 19, 20. a 36. 26, 27. 2 Cor. 3. 3.
roddaf fy nghyfraith o'u mewn
hwynt; ac a'i hysgrifenaf hi yn eu
calonnau hwynt; a [y]mi a fyddaf — [y] pen. 24. 7. a 30. 22.
iddynt hwy yn DDUW, a hwythau a
fyddant yn bobl i mi.
34 [z]Ac ni ddysgant mwyach bob — [z] Es. 54. 13. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 20.
un ei gymmydog, a phob un ei
frawd, gan ddywedyd, Adnabydd-
wch yr ARGLWYDD: o herwydd
hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt
hyd y mwyaf o honynt a'm had- — [a] pen. 33. 8. Mic. 7. 18. Act. 10. 43. Rhuf. 11. 27.
nabyddant, medd yr ARGLWYDD;
oblegid [a]mi a faddeuaf eu hanwir-
edd, a'u pechod ni chofiaf mwyach.
35 ¶ Fel hyn y dywed yr AR- — [b] Gen. 1. 16. Ps. 72. 5, 17. a 89. 2, 36. a 119. 89.
GLWYDD, [b]yr hwn sydd yn rhoddi
yr haul yn oleuni dydd, defodau y

Cyn CRIST Cylch 606.

lloer a'r sêr yn oleuni nos, [c] yr
hwn sydd yn rhwygo y môr pan ruo
ei donnau; ARGLWYDD y lluoedd
[c] Es. 51. 15. *yw* ei enw:
[d] Es. 54. 9. pen. 33. 20. 36 [d] Os cilia y defodau hynny
o'm gŵydd i, medd yr ARGLWYDD,
yna had Israel a baid â bod yn
genedl ger fy mron i yn dragywydd.
37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
[e] pen. 33. 22. [e] Os gellir mesur y nefoedd oddi
uchod, a chwilio sylfeini y ddaear
hyd isod, minnau hefyd a wrthodaf
holl had Israel, am yr hyn oll a
wnaethant hwy, medd yr AR-
GLWYDD.
[f] Zech. 14. 10. 38 ¶ Wele [f] y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir y
[g] Neh. 3. 1. ddinas i'r ARGLWYDD, o [g] dŵr Han-
anel hyd borth y gongl.
[h] Zech. 2. 1. 39 [h] A'r llinyn mesur a â allan
etto ar ei gyfer ef, ar fryn Gareb,
ac a amgylcha hyd Goath.
40 A holl ddyffryn y celaneddau,
a'r lludw, a'r holl feusydd, hyd afon
[i] 2 Chron. 23. 15. Neh. 3. 28. Cidron, hyd gongl [i] porth y meirch
tu a'r dwyrain, *a fydd* sanctaidd i'r
ARGLWYDD; nis diwreiddir, ac nis
dinystrir mwyach byth.

PENNOD XXXII.

1 *Jeremïah, wedi ei garcharu gan Sedecïah am ei brophwydoliaeth, 6 yn prynu maes Hanameel. 13 Baruch yn rhaid iddo gadw yr ysgrifenadau, megis yn arwyddion o ddychweliad y bobl. 16 Jeremïah, yn ei weddi, yn achwyn wrth Dduw. 26 Duw yn sicrhâu y caethiwed am eu pechodau hwy, 36 ac yn addaw iddynt rasusol ddychweliad.*

Cylch 590. Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jer-
emïah oddi wrth yr ARGLWYDD
[a] 2 Bren. 25. 1, 2. ‖ yn y ddegfed flwyddyn i Sedecïah
brenhin Judah, honno *oedd* y
ddeunawfed flwyddyn i Nebuchod-
onosor.
2 Canys y pryd hwnnw yr oedd
llu brenhin Babilon yn gwarchae
ar Jerusalem: a Jeremïah y pro-
[a] Neh. 3. 25. pen. 33. 1. a 37. 21. a 38. 6. a 39. 14. phwyd ydoedd wedi cau arno [a] yng
nghyntedd y carchar, yr hwn *oedd*
yn nhŷ brenhin Judah.
3 Canys Sedecïah brenhin Judah
a gauasai arno ef, gan ddywedyd,
Paham y prophwydi, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed yr AR-
[b] pen. 34. 2. GLWYDD; [b] Wele, mi a roddaf y
ddinas hon yn llaw brenhin Babi-
lon, ac efe a'i hynnill hi;
[c] pen. 34. 3. a 52. 9. 4 Ac [c] ni ddïangc Sedecïah bren-
hin Judah o law y Caldeaid, ond efe
a roddir yn ddïau yn llaw brenhin
Babilon, ac efe a ymddiddan âg
ef enau y'ngenau, a'i lygaid ef a
edrychant yn ei lygaid yntau;
5 Ac efe a arwain Sedecïah i Ba-
bilon, ac yno y bydd efe hyd oni
ymwelwyf fi âg ef, medd yr AR-
GLWYDD: er i chwi ymladd â'r
Caldeaid, ni lwyddych.
6 ¶ A Jeremïah a lefarodd, Gair
yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan
ddywedyd,
7 Wele Hanameel mab Sâlum dy
ewythyr yn dyfod attat, gan ddy-
wedyd, Pryn i ti fy maes, yr hwn
[d] Lef. 25. 24, 25, 32. Ruth 4. 4. *sydd* yn Anathoth: oblegid [d] i ti
y mae cyfiawnder y pryniad i'*w*
brynu *ef*.
8 Felly Hanameel mab fy ewythr
frawd fy nhad a ddaeth attaf fi i
gyntedd y carchardy, yn ol gair yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrthyf,
Pryn, attolwg, fy maes *sydd* yn
Anathoth yn nhir Benjamin: canys
i ti *y mae* cyfiawnder yr etifedd-
iaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng;
pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai
gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn.
9 A mi a brynais y maes *oedd* yn
Anathoth gan Hanameel mab fy
ewythr frawd fy nhad, ac a bwysais
iddo yr arian, saith sicl a deg *darn*
o arian.
10 A mi a ysgrifenais *hyn* mewn
llyfr, ac a'i seliais; cymmerais hefyd
dystion, a phwysais yr arian mewn
cloriannau.
11 Yna mi a gymmerais lyfr y
pryniad, *sef yr hwn oedd* wedi ei
selio *wrth* gyfraith a defod, a'*r hwn*
oedd yn agored.
12 A mi a roddais lyfr y pryniad
at Baruch mab Nerïah, mab Maas-
eiah, y'ngŵydd Hanameel *mab* fy
ewythr, ac y'ngŵydd [e] y tystion a [e] Edrych Es. 8. 2.
ysgrifenasant lyfr y prynedigaeth,
y'ngŵydd yr holl Iuddewon oedd yn
eistedd y'nghyntedd y carchardy.
13 ¶ A mi a orchymynais i
Baruch yn eu gŵydd hwynt, gan
ddywedyd,
14 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Cymmer y
llyfrau hyn, *sef* y llyfr hwn o'r
pryniad yr hwn *sydd* seliedig, a'r
llyfr agored hwn, a dod hwynt
mewn llestr pridd, fel y parhâont
ddyddiau lawer.
15 O herwydd fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Tai, a meusydd, a gwinllannoedd,
a feddiennir etto yn y wlad hon.
16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y
pryniad at Baruch mab Nerïah,
mi a weddïais ar yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd,
17 O ARGLWYDD DDUW, wele, ti
a wnaethost y nefoedd a'r ddaear,
â'th fawr allu ac â'th fraich estyn-
edig; [f] nid oes dim ‖ rhŷ anhawdd [f] Gen. 18. 14. ad. 27. Luc 1. 37.
i ti. ‖ Neu, *cuddiedig rhagot.*
18 Yr wyt yn gwneuthur [g] tru-
garedd i filoedd, ac yn talu anwir- [g] Exod. 20. 6. a 34. 7. Deut. 5. 10.
eddau y tadau i fynwes eu meibion
ar eu hol hwynt: y DUW mawr,
cadarn, ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei
enw:
19 Mawr mewn cynghor, a gall-
uog ar weithred (canys *y mae* dy
[h] lygaid yn agored ar holl ffyrdd [h] Job 34. 21. Ps. 33. 13. Diar. 5. 21. pen. 16. 17.
meibion dynion, [i] i roddi i bob un
yn ol ei ffyrdd, ac yn ol ffrwyth ei
weithredoedd) [i] pen. 17. 10.
20 Yr hwn a osodaist arwyddion
a rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht
hyd y dydd hwn, ac yn Israel, ac
ym mysg dynion *eraill;* ac a
wnaethost i ti enw, megis heddyw;
21 Ac a ddygaist dy bobl Israel
[k] allan o dir yr Aipht, âg arwydd- [k] Exod. 6. 6. 2 Sam. 7. 23. 1 Chron. 17. 21.
ion, ac â rhyfeddodau, ac â llaw
gref, ac â braich estynedig, ac âg
ofn mawr;
22 Ac a roddaist iddynt y wlad
yma, yr hon a dyngaist wrth eu
tadau y rhoddit iddynt, *sef* gwlad
yn llifeirio o laeth a mêl.
23 A hwy a ddaethant i mewn,
ac a'i meddiannasant hi; ond ni

Cyn CRIST Cylch 590.

Cyn CRIST Cylch 590.

wrandawsant ar dy lais, ac ni rod-
iasant yn dy gyfraith: ni wnaethant
ddim o'r hyn oll a orchymynaist
iddynt ei wneuthur: am hynny y
peraist i'r holl niwed hyn ddigwydd
iddynt.
‖ Neu, *gwrthglawdd.*
24 Wele, ‖ peiriannau ergydion a
ddaeth ar y ddinas i'w goresgyn hi;
a'r ddinas a roddir i law y Caldeaid,
y rhai sydd yn ymladd yn ei herbyn,
o herwydd y cleddyf, a'r newyn, a'r
haint: a'r hyn a ddywedaist ti, a
gwblhâwyd; ac wele, ti a'*i* gweli.
25 A thi a ddywedaist wrthyf, O
ARGLWYDD DDUW, Pryn i ti y maes
âg arian, a chymmer dystion: gan
fod y ddinas wedi ei rhoddi i law y
Caldeaid.
26 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
27 Wele, myfi *yw* yr ARGLWYDD,
[l] Num. 16. 22. ad. 17.
[l] DUW pob cnawd: ‖ a oes dim ‖ rhy
anhawdd i mi?
‖ Neu, *cuddiedig rhagof?*
28 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y
ddinas hon yn llaw y Caldeaid, ac
yn llaw Nebuchodonosor brenhin
Babilon, ac efe a'i hynnill hi.
29 A'r Caldeaid, y rhai a ryfelant
yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant
[m] pen. 21. 10.
ac [m] a ffaglant y ddinas hon â thân,
[n] pen. 19. 13.
ac a'i llosgant hi, a'r tai [n] y rhai yr
arogl-darthasant ar eu pennau i
Baal, ac y tywalltasant ddïod-off-
rwm i dduwiau dïeithr, i'm digio i.
30 Oblegid meibion Israel, a meib-
ion Judah, oeddynt yn gwneuthur
yn unig yr hyn oedd ddrwg yn fy
ngolwg i o'u mebyd: o herwydd
meibion Israel oeddynt yn unig yn
fy nigio i â gweithredoedd eu
dwylaw, medd yr ARGLWYDD.
31 Canys i'm digofaint, ac i'm llid,
y bu y ddinas hon i mi, er y dydd
yr adeiladasant hi hyd y dydd hwn,
i beri ei symmud oddi ger bron fy
wyneb:
32 Am holl ddrygioni meibion
Israel a meibion Judah, y rhai a
wnaethant i'm digio i, hwynt-hwy,
eu brenhinoedd, eu tywysogion, eu
hoffeiriaid, a'u prophwydi, a gwŷr
Judah, a phreswylwyr Jerusalem.
33 Er i mi *eu* dysgu, gan fore-
godi i roddi addysg *iddynt*, etto ni
wrandawsant i gymmeryd athraw-
iaeth; eithr troisant attaf fi eu
‖ pen. 2. 27. a 7. 24.
‖ gwarrau, ac nid eu hwynebau:
[o] pen. 7. 30, 31. a 23. 11. Ezec. 8. 5, 6.
34 Eithr [o] gosodasant eu ffieidd-
dra yn y tŷ y geiwir fy enw arno,
i'w halogi ef.
35 A hwy a adeiladasant uchel-
feydd Baal, y rhai *sydd* yn nyffryn
[p] pen. 19. 5.
mab Hinnom, i [p] wneuthur i'w
meibion a'u merched fyned trwy *y*
[q] Lef. 18. 21.
tân i [q] Moloch; yr hyn ni orchy-
mynais iddynt, ac ni feddyliodd fy
nghalon iddynt wneuthur y ffieidd-
dra hyn, i beri i Judah bechu.
36 ¶ Ac yn awr am hynny fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW
Israel, am y ddinas hon, am yr hon
y dywedwch chwi, Rhoddir hi i law
[r] Deut. 30. 3. pen. 23. 3. a 29. 14. a 31. 10.
brenhin Babilon, trwy y cleddyf, a
thrwy newyn, a thrwy haint.
37 Wele, myfi [r] a'u cynnullaf
hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn
fy nig a'm llid a'm sorriant mawr
y gyrrais hwynt iddynt; ac a'u
dygaf yn eu hol i'r lle hwn, ac a
wnaf iddynt breswylio yn ddïogel.
[s] pen. 24. 7. a 30. 22. a 31. 33.
38 A [s] hwy a fyddant yn bobl i mi,
a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt
hwythau.
[t] Ezec. 11. 19.
39 A mi [t] a roddaf iddynt un galon
† Heb. *yr holl ddyddiau.*
ac un ffordd, i'm hofni † byth, er lles
iddynt ac i'w meibion ar eu hol.
[u] pen. 31. 31.
40 A [u] mi a wnaf â hwynt gyf-
ammod tragywyddol, na throaf
† Heb. *oddi ar eu hol hwynt.*
† oddi wrthynt, heb wneuthur lles
iddynt; a mi a osodaf fy ofn yn
eu calonnau, fel na chiliont oddi
wrthyf.
[x] Deut. 30. 9. Seph. 3. 17.
41 Ië, [x] mi a lawenychaf ynddynt,
gan wneuthur lles iddynt, a [y] mi
[y] pen. 24. 6. Amos 9. 15.
a'u plannaf hwynt yn y tir hwn † yn
† Heb. *mewn gwirionedd, neu, mewn sicrwydd.*
sicr, â'm holl galon, ac â'm holl
enaid.
42 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Megis y dygais i ar y bobl
hyn yr holl fawr ddrwg hyn, felly y
dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a
addewais iddynt.
43 A meusydd a feddiennir yn y
wlad yna, *am* yr hon yr ydych chwi
yn dywedyd, Anghyfannedd *yw* hi,
heb ddyn nac anifail; yn llaw y
Caldeaid y rhoddwyd hi.
44 Meusydd a brynant am arian,
ac a ysgrifenant mewn llyfrau, ac
a'*u* seliant, ac a gymmerant dystion
[z] pen. 17. 26.
yn [z] nhir Benjamin, ac yn amgylch-
oedd Jerusalem, ac yn ninasoedd
Judah, ac yn ninasoedd y mynydd-
oedd, ac yn ninasoedd y gwastad,
ac yn ninasoedd y dehau: canys
[a] pen. 33. 7, 11, 26.
[a] mi a ddychwelaf eu caethiwed
hwynt, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXIII.

1 *Duw yn addaw i'r gaethglud rasusol ddychweliad,* 9 *a llawen gyflwr,* 12 *a llywodraeth ddïysgog,* 15 *a Christ, Blaguryn cyflawnder;* 17 *y parhâi eu brenhiniaeth a'u hoffeiriadaeth;* 20 *a sicrwydd o had bendigedig.*

Cylch 590.

GAIR yr ARGLWYDD hefyd a
ddaeth at Jeremïah yr ail
[a] pen. 32. 2, 3.
waith (ac efe etto [a] yn garcharor
y'nghyntedd y carchardy) gan ddy-
wedyd,
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
[b] Es. 37. 26.
[b] yr hwn a'i gwnaeth, yr ARGLWYDD
yr hwn a'i lluniodd i'w sicrhâu, yr
ARGLWYDD *yw* ei enw:
3 Galw arnaf, a mi a'th attebaf, ac
a ddangosaf i ti *bethau* mawrion, a
‖ Neu, *dirgel.*
‖ chedyrn, y rhai nis gwyddost.
4 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, DUW Israel, am dai y
ddinas hon, ac am dai brenhin-
oedd Judah, y rhai a ddinystriwyd
â pheiriannau rhyfel, ac â chledd-
yf;
5 Y maent yn dyfod i ymladd
â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chel-
anedd dynion, y rhai a leddais yn
fy llid a'm digofaint, ac am i mi
guddio fy wyneb oddi wrth y ddinas
hon am eu holl ddrygioni hwynt.
6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi
iechyd a meddyginiaeth, a mi a'u
meddyginiaethaf hwynt, ac a ddad-
guddiaf iddynt amlder o heddwch
[c] pen. 32. 44.
a gwirionedd.
[d] pen. 24. 6. a 31. 4. a 42. 10.
7 A [c] mi a ddychwelaf gaethiwed
Judah, a chaethiwed Israel, a [d] mi

Cyn CRIST Cylch 590.

a'u hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 A mi a'u puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechasant
e pen. 31. 34. Mic. 7. 18. i'm herbyn; a mi [e] a faddeuaf iddynt eu holl bechodau *trwy* y rhai y pechasant i'm herbyn, a *thrwy* y rhai y troseddasant yn fy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glôd ac yn ogoniant o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant ac a grynant am yr holl ddaioni a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Clywir etto yn y lle hwn (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch *yw* efe, heb ddyn ac heb anifail, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, y rhai a wnaed yn anghyfannedd, heb ddyn ac heb breswylwr, ac heb anifail)

f pen. 7. 34. a 16. 9. 11 [f] Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y priod-fab a llef y briodferch, llef rhai yn dywedyd, [g] Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus *yw* yr ARGLWYDD, oblegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ yr ARGLWYDD: canys [h] mi a ddychwelaf gaethiwed y wlad, megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

g 2 Chron. 7. 3. Ps. 136. 1.

h ad. 7.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, *yr hwn sydd* anghyfanneddol heb ddyn ac heb anifail, ac yn ei holl ddinasoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu y praidd.

i pen. 17. 26. a 32. 44. 13 [i] Yn ninasoedd y mynydd, yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninasoedd y dehau, ac y'ngwlad Benjamin, ac yn amgylchoedd Jerusalem, ac yn ninasoedd Judah, [k] yr â defaid etto, dan law yr hwn sydd yn *eu* rhifo, medd yr ARGLWYDD.

k Lef. 27. 32.

14 Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Israel, ac i dŷ Judah.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, y paraf i [l] Flaguryn cyflawnder flaguro i Dafydd; ac efe a wna farn a chyfiawnder yn y tir.

l Es. 4. 2. a 11. 1. pen. 23. 5.

16 Yn y dyddiau hynny Judah a waredir, a Jerusalem a breswylia yn ddiogel; a hwn *yw yr enw* y gelwir ef, † Yr ARGLWYDD ein cyfiawnder.

† Heb. *Jehofah-tsidcenu.*

17 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [m] Ni † phalla i Dafydd wr yn eistedd ar frenhin-faingc tŷ Israel.

m 2 Sam. 7. 16. 1 Bren. 2. 4.

† Heb. *thorrir ymaith oddi wrth Dafydd.*

18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Lefiaid wr ger fy mron i, i offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd.

19 ¶ A gair y ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah, gan ddywedyd,

n Es. 54. 9. pen. 31. 36. 20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [n] Os gellwch ddiddymmu fy nghyfammod â'r dydd, a'm cyfammod â'r nos, ac na byddo dydd a nos yn eu hamser;

Cyn CRIST Cylch 590.

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwas, na byddo iddo fab yn teyrnasu ar ei deyrngadair ef, ac â'r Lefiaid yr offeiriaid fy ngweinidogion.

22 [o] Megis na ellir cyfrif llu y nefoedd, ac na ellir mesur tywod y môr; felly myfi a amlhâf had Dafydd fy ngwas, a'r Lefiaid y rhai sydd yn gweini i mi. o Gen. 13. 16. a 15. 5. a 22. 17. pen. 31. 37.

23 Hefyd, gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Jeremïah, gan ddywedyd

24 Oni weli di pa beth y mae y bobl hyn yn ei lefaru, gan ddywedyd, Y ddau deulu a ddewisodd yr ARGLWYDD, efe a'u gwrthododd hwynt? felly y dirmygasant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn genedl yn eu golwg hwynt.

25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Os fy nghyfammod â'r dydd ac â'r nos ni *saif, ac oni* osodais i ddefodau y nefoedd a'r ddaear:

26 Yna had Jacob a Dafydd fy ngwas a wrthodaf fi, fel na chymmerwyf o'i had ef lywodraethwyr ar had Abraham, Isaac, a Jacob: canys [p] mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, ac a drugarhâf wrthynt. p ad. 7, 11.

PENNOD XXXIV.

1 Jeremïah yn prophwydo caethiwed Sedecïah, a'r ddinas. 8 Y tywysogion a'r bobl, wedi iddynt ryddhâu eu caeth-weision, y'ngwrth wyneb i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy drachefn. 12 Jeremïah, am eu hanufudd-dod, yn eu rhoddi hwy a Sedecïah yn nwylaw eu gelynion.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD ([a] pan oedd Nebuchodonosor brenhin Babilon, a'i holl lu, a holl deyrnasoedd y ddaear *y rhai oedd* dan lywodraeth ei law ef, a'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jerusalem, ac yn erbyn ei holl ddinasoedd hi) gan ddywedyd, Cylch 591. a 2 Bren. 25. 1, &c. pen. 52. 4.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, Dos, a llefara wrth Sedecïah brenhin Judah, a dywed wrtho, [b] Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i law brenhin Babilon, ac [c] efe a'i llysg hi â thân: b pen. 32. 3. c pen. 32. 29.

3 Ac [d] ni ddiengi dithau o'i law ef, canys dïau y'th ddelir, ac y'th roddir i'w law ef; a'th lygaid di a gânt weled llygaid brenhin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan â'th enau di, a thithau a âi i Babilon. d pen. 32. 4.

4 Er hynny, O Sedecïah brenhin Judah, gwrando air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am danat ti, Ni byddi di farw trwy y cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw: a hwy a losgant *bêr-aroglau* i ti, fel [e] y llosgwyd i'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen di: a [f] hwy a alarant am danat ti, *gan ddywedyd,* O arglwydd! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr ARGLWYDD. e Edrych 2 Chron. 16. 14. a 21. 19. f Edrych pen. 22. 18.

6 Yna Jeremïah y prophwyd a lefarodd wrth Sedecïah brenhin Judah yr holl eiriau hyn yn Jerusalem,

7 Pan oedd llu brenhin Babilon

Cyn CRIST Cylch 591.

yn rhyfela yn erbyn Jerusalem, ac
yn erbyn holl ddinasoedd Judah y
rhai a adawsid, yn erbyn Lachis, ac
yn erbyn Azecah: canys y dinas-
oedd caerog hyn a adawsid o ddin-
asoedd Judah.
Cylch 591. 8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
wedi i'r brenhin Sedecïah wneuthur
cyfammod â'r holl bobl *oedd* yn
Jerusalem, am gyhoeddi iddynt
[g] Exod. 21. 2. *g*ryddid;
[h] Neh. 5. 11. 9 *h*I ollwng o bob un ei wasan-
aethwr, a phob un ei wasanaeth-
ferch, *y rhai fyddent* Hebread neu
Hebrees, yn rhyddion; ac na cheis-
iai neb wasanaeth ganddynt, *sef*
gan ei frawd o Iuddew.
10 A phan glybu yr holl ben-
naethiaid, a'r holl bobl y rhai a
aethent i'r cyfammod, am ollwng o
bob un ei wasanaethwr a phob un
ei wasanaethferch yn rhyddion, fel
na cheisient wasanaeth ganddynt
mwyach, yna hwy a wrandawsant,
ac a'*u* gollyngasant ymaith.
Cylch 590. 11 Ond wedi hynny yr edifarhâ-
odd arnynt, a hwy a ddygasant yn
eu hol eu gweision a'u morwynion,
y rhai a ollyngasent yn rhyddion,
ac a'u caethiwasant hwy yn weision
ac yn forwynion.
12 ¶ Am hynny y daeth gair yr
ARGLWYDD at Jeremïah oddi wrth
yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel, Mi a wneuthum gyf-
ammod â'ch tadau chwi, y dydd y
dygais hwynt allan o dir yr Aipht,
o dŷ y caethiwed, gan ddywedyd,
[i] Exod. 21. 2. Deut. 15. 12. 14 Ym mhen *i*saith mlynedd goll-
yngwch bob un ei frawd o Hebread,
[‖] Neu, *ymwerthodd.* yr hwn a ‖werthwyd i ti, ac a'th
wasanaethodd chwe blynedd; goll-
wng ef yn rhydd oddi wrthyt: ond
ni wrandawodd eich tadau arnaf,
ac ni ogwyddasant eu clustiau.
15 A chwithau a gymmerasech
edifeirwch heddyw, ac a wnaethech
yr hyn oedd uniawn yn fy ngolwg,
am gyhoeddi rhyddid bob un i'w
gymmydog; a chwi a wnaethech
gyfammod yn fy ngŵydd i, yn y tŷ
y gelwir fy enw arno:
16 Ond chwi a ddychwelasoch, ac
a halogasoch fy enw, ac a ddygas-
och yn eu hol bob un ei wasanaeth-
wr, a phob un ei wasanaethferch,
y rhai a ollyngasech yn rhyddion
wrth eu hewyllys eu hun: caeth-
iwasoch hwynt hefyd i fod yn weis-
ion ac yn forwynion i chwi.
17 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Ni wrandawsoch arnaf
fi, gan gyhoeddi rhyddid bob un i'w
frawd, a phob un i'w gymmydog:
wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd
yr ARGLWYDD, ryddid i'r cleddyf,
[†] Heb. *a'ch rhoddaf yn symmudiad.* i'r haint, ac i'r newyn, ac mi †a
wnaf eich *k*symmud chwi i holl
[k] Deut. 28. 64. pen. 29. 18. deyrnasoedd y ddaear.
18 A mi a roddaf y dynion a
droseddodd fy nghyfammod, y rhai
ni chwblhasant eiriau y cyfammod
[l] Edrych Gen. 15. 10, 17. a wnaethant ger fy mron, wedi
iddynt fyned rhwng rhannau y llo,
*l*yr hwn a holltasent yn ddau,
19 Tywysogion Judah, a thywys-

ogion Jerusalem, yr ystafellyddion, Cyn CRIST Cylch 590.
a'r offeiriaid, a holl bobl y wlad y
rhai a aethant rhwng rhannau y llo,
20 Ië, mi a'u rhoddaf hwynt yn
llaw eu gelynion, ac yn llaw y rhai
sydd yn ceisio eu heinioes: *m*a'u [m] pen. 7. 33. & 16. 4.
celain fydd yn fwyd i ehediaid y
nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.
21 A mi a roddaf Sedecïah bren-
hin Judah, a'i dywysogion, i law eu
gelynion, ac i law y rhai sydd yn
ceisio eu heinioes, ac yn llaw llu
brenhin Babilon, *n*y rhai a aethant [n] Edrych pen. 37. 5, 11.
i fynu oddi wrthych.
22 Wele, mi a orchymynaf, medd
yr ARGLWYDD, ac a wnaf iddynt
droi yn ol at y ddinas hon, a hwy a
ryfelant yn ei herbyn hi, ac a'i
goresgynant hi, ac a'i llosgant hi â
thân: ac mi a wnaf ddinasoedd Ju-
dah yn anghyfannedd heb breswyl-
ydd.

PENNOD XXXV.

1 *Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid,* 12 *y mae Jeremïah yn barnu ar anufudd-dod yr Iuddewon.* 18 *Duw yn bendithio y Rechabiaid am eu hufudd-dod.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jere- Cylch 607.
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
yn nyddiau Jehoiacim mab Josïah
brenhin Judah, gan ddywedyd,
2 Dos di i *a*dŷ y Rechabiaid, a [a] 1 Chron. 2. 55.
llefara wrthynt, a phar iddynt
ddyfod i dŷ yr ARGLWYDD, i un o'r
ystafelloedd, a dod iddynt win i'w
yfed.
3 Yna myfi a gymmerais Jaaza-
niah, mab Jeremïah, mab Habazi-
nïah, a'i frodyr, a'i holl feibion, a
holl deulu y Rechabiaid;
4 A mi a'u dygais hwynt i dŷ yr
ARGLWYDD, i ystafell meibion Ha-
nan mab Igdalïah, gwr i DDUW, yr
hon *oedd* wrth ystafell y tywysog-
ion, yr hon *sydd* goruwch ystafell
Maaseiah mab Sàlum, ceidwad y
†drws. [†] Heb. *rhiniog,* neu, *dodrefn.*
5 A mi a roddais ger bron meib-
ion tŷ y Rechabiaid phiolau yn
llawn o win, a chwppanau, a mi a
ddywedais wrthynt, Yfwch win.
6 Ond hwy a ddywedasant, Nid
yfwn ni ddim gwin: o herwydd
*b*Jonadab mab Rechab ein tad a [b] 2 Bren. 10. 15.
roddodd i ni orchymyn, gan ddy-
wedyd, Nac yfwch win, *na* chwy-
chwi na'ch plant, yn dragywydd.
7 Nac adeiledwch dŷ, ac na
heuwch had, ac na phlennwch
winllan, ac na fydded gennych
chwi: ond mewn pebyll y pres-
wyliwch eich holl ddyddiau; fel y
byddoch chwi fyw ddyddiau lawer
ar wyneb y ddaear, lle yr *ydych*
yn ddieithriaid.
8 A nyni a wrandawsom ar lais
Jonadab mab Rechab ein tad, am
bob peth a orchymynodd efe i ni;
nad yfem ni win ein holl ddyddiau,
nyni, ein gwragedd, ein meibion,
a'n merched;
9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w
preswylio; ac nid oes gennym na
gwinllan, na maes, na had.
10 Eithr trigo a wnaethom mewn
pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur
yn ol yr hyn oll a orchymynodd
Jonadab ein tad i ni.

Cyn CRIST Cylch 607.

11 Ond pan ddaeth Nebuchod-
onosor brenhin Babilon i fynu i'r
wlad, nyni a ddywedasom, Deuwch,
ac âwn i Jerusalem, rhag llu y
Caldeaid, a rhag llu yr Assyriaid:
ac yn Jerusalem yr ydym ni yn
preswylio.
12 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, Dos, a
dywed wrth wŷr Judah, ac wrth
breswylwyr Jerusalem, Oni chym-
merwch chwi addysg i wrando ar fy
ngeiriau? medd yr ARGLWYDD.
14 Geiriau Jonadab mab Rechab,
y rhai a orchymynodd efe i'w feib-
ion, nad yfent win, a gyflawnwyd:
canys nid yfant hwy *win* hyd y dydd
hwn; ond hwy a wrandawant ar
orchymyn eu tad: a minnau a ddy-
[c] pen. 7.13,25. wedais wrthych chwi, [c] gan godi yn
fore, a llefaru; ond ni wrandawsoch
arnaf.
15 Myfi a anfonais hefyd attoch
chwi fy holl weision y prophwydi,
gan godi yn fore, ac anfon, gan
[d] pen. 18. 11. a 25. 5. ddywedyd, [d] Dychwelwch yn awr
bawb oddi wrth ei ffordd ddrwg, a
gwellhêwch eich gweithredoedd, ac
nac ewch ar ol duwiau dïeithr, i'w
gwasanaethu hwynt; a chwi a drig-
wch yn y wlad yr hon a roddais
i chwi ac i'ch tadau: ond ni og-
wyddasoch eich clustiau, ac ni
wrandawsoch arnaf.
16 Gan i feibion Jonadab mab
Rechab gyflawni gorchymyn eu tad,
yr hwn a orchymynodd efe iddynt;
ond y bobl yma ni wrandawsant
arnaf fi:
17 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW
Israel, Wele fi yn dwyn ar Judah,
ac ar holl drigolion Jerusalem, yr
holl ddrwg a leferais yn eu herbyn:
o herwydd i mi ddywedyd wrthynt,
ond ni wrandawsant; a galw arnynt,
ond nid attebasant.
18 ¶ A Jeremïah a ddywedodd
wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd,
DUW Israel, O herwydd i chwi
wrando ar orchymyn Jonadab eich
tad, a chadw ei holl orchymynion
ef, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a
orchymynodd efe i chwi:
19 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
† Heb. *Ni thorrir ymaith i Jonadab.* † Ni phalla i Jonadab mab Rechab
wr i sefyll ger fy mron i yn dragy-
wydd.

PENNOD XXXVI.

1 *Jeremïah yn peri i Baruch ysgrifenu ei brophwydoliaeth ef,* 5 *a'i darllen ar gyhoedd.* 11 *Y tywysogion, wedi cael gwybodaeth o hynny trwy Michaiah, yn anfon Jehudi i gyrchu y llyfr, ac yn ei ddarllen:* 19 *yn erchi i Baruch ymguddio, efe a Jeremïah.* 20 *Y brenhin Jehoiacim wedi clywed sôn am y llyfr, yn gwrando peth o hono, ac yn ei losgi ef.* 27 *Jeremïah yn adrodd ei farn ef.* 32 *Baruch yn ysgrifenu y llyfr o newydd.*

Cylch 607. AC yn y bedwaredd flwyddyn i
Jehoiacim mab Josïah brenhin
Judah, y daeth y gair hwn oddi
wrth yr ARGLWYDD at Jeremïah,
gan ddywedyd,
[a] Es. 8. 1. 2 Cymmer i ti [a] blyg llyfr, ac
[b] ysgrifena ynddo yr holl eiriau a
leferais i wrthyt yn erbyn Israel, ac
yn erbyn Judah, ac yn erbyn yr holl
genhedloedd, o'r dydd y lleferais i [b] pen. 30. 2.
wrthyt ti, er dyddiau [c] Josïah hyd y [c] pen. 25. 3.
dydd hwn.
3 Fe allai pan glywo tŷ Judah yr
holl ddrwg yr ydwyf fi yn amcanu
ei wneuthur iddynt, y dychwelant
bob un o'i ffordd ddrygionus, fel
y maddeuwyf eu hanwiredd a'u
pechod.
4 Yna Jeremïah a alwodd Baruch
mab Nerïah; a [d] Baruch a ysgrif- [d] pen. 45. 1.
enodd o enau Jeremïah holl eiriau
yr ARGLWYDD, y rhai a lefarasai efe
wrtho, mewn plyg llyfr.
5 A Jeremïah a orchymynodd i
Baruch, gan ddywedyd, Caewyd
arnaf fi, ni allaf fi fyned i dŷ yr
ARGLWYDD.
6 Am hynny dos di, a darllen o'r
llyfr a ysgrifenaist o'm genau,
eiriau yr ARGLWYDD, lle y clywo y
bobl, *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar y
dydd ympryd; a lle y clywo holl
Judah hefyd, y rhai a ddelont o'u
dinasoedd, y darlleni di hwynt.
7 Fe allai † y daw eu gweddi † Heb. *y cwymp eu deisyfiad.*
hwynt ger bron yr ARGLWYDD, ac
y dychwelant bob un o'i ffordd
ddrygionus: canys mawr *yw* y llid
a'r digofaint a draethodd yr AR-
GLWYDD yn erbyn y bobl hyn.
8 Felly Baruch mab Nerïah a
wnaeth yn ol yr hyn oll a orchy-
mynasai Jeremïah y prophwyd
iddo, gan ddarllen o'r llyfr eiriau yr
ARGLWYDD *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.
9 Ac yn y bummed flwyddyn i Cylch 606.
Jehoiacim mab Josïah brenhin Ju-
dah, ar y nawfed mis, y cyhoedd-
asant ympryd ger bron yr AR-
GLWYDD, i'r holl bobl yn Jerusa-
lem, ac i'r holl bobl a ddaethant
o ddinasoedd Judah i Jerusalem.
10 Yna Baruch a ddarllenodd o'r
llyfr eiriau Jeremïah, *yn* nhŷ yr
ARGLWYDD, yn ystafell Gemarïah
mab Saphan yr ysgrifenydd, yn y
cyntedd uchaf, wrth [e] ddrws porth [e] pen. 26. 10.
newydd tŷ yr ARGLWYDD, lle y
clybu yr holl bobl.
11 ¶ Pan glybu Michaiah mab
Gemarïah, mab Saphan, holl eiriau
yr ARGLWYDD allan o'r llyfr;
12 Yna efe a aeth i waered i dŷ y
brenhin i ystafell yr ysgrifenydd:
ac wele, yr holl dywysogion oedd
yno yn eistedd; *sef* Elisama yr
ysgrifenydd, a Delaiah mab Se-
maiah, ac Elnathan mab Achbor, a
Gemarïah mab Saphan, a Sedecïah
mab Hananïah, a'r holl dywysogion.
13 A Michaiah a fynegodd iddynt
yr holl eiriau a glywsai efe pan
ddarllenasai Baruch y llyfr lle y
clybu y bobl.
14 Yna yr holl dywysogion a
anfonasant Jehudi mab Nethanïah,
mab Selemïah, mab Cusi, at Ba-
ruch, gan ddywedyd, Cymmer yn
dy law y llyfr y darllenaist allan o
hono lle y clybu y bobl, a thyred.
Felly Baruch mab Nerïah a gym-
merodd y llyfr yn ei law, ac a ddaeth
attynt.
15 A hwy a ddywedasant wrtho,

Cyn CRIST Cylch 605.

Eistedd yn awr, a darllen ef lle y
clywom ni. Felly Baruch a'*i* dar-
llenodd lle y clywsant hwy.
16 A phan glywsant yr holl eiriau,
hwy a ofnasant bawb gyd â'u
gilydd; a hwy a ddywedasant wrth
Baruch, Gan fynegi mynegwn yr
holl eiriau hyn i'r brenhin.
17 A hwy a ofynasant i Baruch,
gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr,
Pa fodd yr ysgrifenaist ti yr holl
eiriau hyn o'i enau ef?
18 Yna Baruch a ddywedodd
wrthynt, Efe a draethodd yr holl
eiriau hyn wrthyf fi â'i enau, a
minnau a'*u* hysgrifenais *hwynt* yn
y llyfr âg inge.
19 Yna y tywysogion a ddywedas-
ant wrth Baruch, Dos ac ymguddia,
ti a Jeremïah; ac na wyped neb pa
lle *y byddoch* chwi.
20 ¶ A hwy a aethant at y bren-
hin i'r cyntedd (ond hwy a gadwas-
ant y llyfr yn ystafell Elisama yr
ysgrifenydd) ac a fynegasant yr holl
eiriau lle y clybu y brenhin.
21 A'r brenhin a anfonodd Jehudi
i gyrchu y llyfr. Ac efe a'i dug ef o
ystafell Elisama yr ysgrifenydd. A
Jehudi a'i darllenodd lle y clybu y
brenhin, a lle y clybu yr holl dywys-
ogion oedd yn sefyll yn ymyl y
brenhin.
22 A'r brenhin oedd yn eistedd
[f] Edrych Amos 3. 15. yn [f] y gauafdy, yn y nawfed mis; a
thân wedi ei gynneu ger ei fron.
23 A phan ddarllenasai Jehudi
dair dalen neu bedair, *yna* efe a'i
torrodd â chyllell ysgrifenydd, ac a'*i*
bwriodd i'r tân *oedd* yn yr aelwyd,
nes darfod o'r holl lyfr gan y tân
oedd ar yr aelwyd.
[g] 2 Bren. 22. 11. 24 Etto nid ofnasant, ac ni [g] rwyg-
asant eu dillad, *na*'r brenhin, nac
yr un o'i weision y rhai a glywsant
yr holl eiriau hyn.
25 Etto Elnathan, a Delaiah, a
Gemarïah, a ymbiliasant â'r bren-
hin na losgai efe y llyfr; ond ni
wrandawai efe arnynt.
26 Ond y brenhin a orchymynodd
|| Neu, *y brenhin.* i Jerameel mab || Hammelech, a
Seraiah mab Azrïel, a Selemïah
mab Abdïel, ddala Baruch yr ys-
grifenydd, a Jeremïah y prophwyd:
ond yr ARGLWYDD a'u cuddiodd
hwynt.
Cylch 605. 27 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah (wedi i'r bren-
hin losgi y llyfr, a'r geiriau a ysgrif-
enasai Baruch o enau Jeremïah)
gan ddywedyd,
28 Cymmer i ti etto lyfr arall, ac
ysgrifena arno yr holl eiriau cynt-
af y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr
hwn a losgodd Jehoiacim brenhin
Judah:
29 A dywed wrth Jehoiacim
brenhin Judah, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Ti a losgaist y
llyfr hwn, gan ddywedyd, Paham
yr ysgrifenaist ynddo, gan ddy-
wedyd, Dïau y daw brenhin Ba-
bilon, ac a anrheithia y wlad hon;
ac efe a wna i ddyn ac i anifail
ddarfod o honi?
30 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am Jehoiacim brenhin
Judah; Ni bydd iddo ef a eisteddo
ar frenhinfainge Dafydd: [h] a'i gel-
ain ef a fwrir allan i wres y dydd,
ac i rew y nos. [h] pen. 22. 19.
31 A mi a ymwelaf âg ef, ac â'i
had, ac â'i weision, am eu hanwir-
edd; a mi a ddygaf arnynt hwy, ac
ar drigolion Jerusalem, ac ar wŷr
Judah, yr holl ddrwg a leferais i'w
herbyn, ond ni wrandawsant.
32 ¶ Yna Jeremïah a gymmerth
lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Baruch
mab Nerïah yr ysgrifenydd; ac efe
a ysgrifenodd ynddo o enau Jere-
mïah holl eiriau y llyfr a losgasai
Jehoiacim brenhin Judah yn tân:
a chwanegwyd attynt etto eiriau
lawer fel hwythau.

PENNOD XXXVII.

1 *Wedi darfod i'r Aiphtiaid yrru y Caldeaid ymaith o warchae ar Jerusalem, y mae y brenhin Sedecïah yn anfon at Jeremïah i weddïo dros y bobl.* 6 *Jeremïah yn prophwydo y dychwelai y Caldeaid, ac y gorchfygent.* 11 *Ei ddal ef megis ffōadur, a'i faeddu, a'i garcharu.* 16 *Y mae efe yn sicrhâu Sedecïah o'r caethiwed:* 18 *yn ymbil am gael ei ollwng yn rhydd; ac yn cael peth ffafr.*

A'R brenhin [a] Sedecïah mab Jo- Cylch 599. [a] 2 Bren. 24. 17. 1 Chron. 3. 15. 2 Chron. 36. 10. pen. 22. 24.
sïah a deyrnasodd yn lle
Conïah mab Jehoiacim, yr hwn a
wnaeth Nebuchodonosor brenhin
Babilon yn frenhin y'ngwlad Ju-
dah.
2 Ond ni wrandawodd efe, na'i
weision, na phobl y tir, ar eiriau
yr ARGLWYDD, y rhai a draethodd
efe trwy law Jeremïah y prophwyd.
3 A'r brenhin Sedecïah a an-
fonodd Jehuchal mab Selemïah, a
[b] Sephanïah mab Maaseiah yr [b] pen. 29. 25. a 52. 24.
offeiriad, at Jeremïah y prophwyd,
gan ddywedyd, Gweddïa, *attolwg*,
drosom ni ar yr ARGLWYDD ein
DUW.
4 A Jeremïah *oedd* yn myned i 590.
mewn ac allan ym mysg y bobl:
canys ni roddasent hwy ef *etto* yn y
carchardy.
5 A [c] llu Pharaoh a ddaethai [c] Edrych 2 Bren. 24. 7.
allan o'r Aipht: a [d] phan glybu y [d] pen. 34. 21.
Caldeaid *oedd* yn gwarchae ar Jeru-
salem sôn am danynt, hwy a aeth-
ant ymaith oddi wrth Jerusalem.
6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a
ddaeth at Jeremïah y prophwyd
gan ddywedyd,
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
DUW Israel; Fel hyn y dywedwch
chwi wrth frenhin Judah, yr hwn
a'ch anfonodd chwi attaf fi i ymofyn
â mi; Wele, llu Pharaoh, yr hwn a
ddaeth allan yn gynhorthwy i chwi,
a ddychwel i'w wlad ei hun i'r
Aipht.
8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac
a ryfelant yn erbyn y ddinas hon,
ac a'i hennillant, ac a'i llosgant â
thân.
9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Na thwyllwch † eich hunain, gan † Heb. *eich eneidiau.*
ddywedyd, Dïau yr â y Caldeaid
oddi wrthym ni: oblegid nid ânt
hwy.
10 Canys pe tarawech chwi holl
lu y Caldeaid y rhai sydd yn rhyfela
i'ch erbyn; fel *na* weddillid o † Heb. *wedi eu trywanu.*
honynt *ond* gwŷr † archolledig, *etto*

Cyn CRIST 590.

hwy a gyfodent bob un yn ei babell,
ac a losgent y ddinas hon â thân.
11 ¶ A phan aeth llu y Caldeaid
† Heb. *i fynu.* † ymaith oddi wrth Jerusalem, rhag
llu Pharaoh ;
12 Yna Jeremïah a aeth allan o
Jerusalem, i fyned i wlad Benjamin,
‖ Neu, *ymneilltuo.* i ‖ ymlithro oddi yno y'nghanol y
bobl.
13 A phan oedd efe ym mhorth
Benjamin, *yr oedd* yno ben-swydd-
og, a'i enw ef *oedd* Irïah, mab
Selemïah, mab Hananïah ; ac efe
a ddaliodd Jeremïah y prophwyd,
gan ddywedyd, Cilio at y Caldeaid
yr wyt ti.
14 Yna y dywedodd Jeremïah,
† Heb. *Celwydd.* † Nid gwir ; nid ydwyf fi yn cilio at
y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe
arno : felly Irïah a ymaflodd yn
Jeremïah, ac a'i dygodd ef at y
tywysogion.
15 Am hynny y tywysogion a
ddigiasant wrth Jeremïah, ac a'i
tarawsant, ac a'i rhoddasant yn y
carchardy yn nhŷ Jonathan yr ys-
grifenydd : o herwydd hwnnw a
wnaethent hwy yn garchardy.
16 ¶ Pan ddaeth Jeremïah i'r
‖ Neu, *celloedd.* daeardy, ac i'r ‖ cabanau, ac *wedi* i
Jeremïah aros yno ddyddiau lawer ;
589. 17 Yna y brenhin Sedecïah a an-
fonodd, ac a'i cymmerodd ef allan :
a'r brenhin a ofynodd iddo yn
gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a
ddywedodd, A oes gair oddi wrth
yr ARGLWYDD? A dywedodd Je-
remïah, Oes : canys tydi, *eb efe,* a
roddir yn llaw brenhin Babilon.
18 Jeremïah hefyd a ddywedodd
wrth y brenhin Sedecïah, Pa bech-
od a wneuthum i i'th erbyn di, neu
yn erbyn dy weision, neu yn erbyn
y bobl hyn, pan y'm rhoddasoch yn
y carchardy ?
19 Pa le *y mae* eich prophwydi a
brophwydasant i chwi, gan ddywed-
yd, Ni ddaw brenhin Babilon i'ch
erbyn, nac yn erbyn y wlad hon ?
20 Ac yn awr gwrando, attolwg,
O fy arglwydd frenhin : attolwg,
† Heb. *cwymped.* † deued fy ngweddi ger dy fron ;
fel na pharech i mi ddychwelyd i
dŷ Jonathan yr ysgrifenydd, rhag
fy marw yno.
21 Yna y brenhin Sedecïah a
orchymynodd iddynt hwy roddi
c pen. 32. 2. Jeremïah c y'nghyntedd y car-
chardy, a rhoddi iddo ef deisen o
fara beunydd o heol y pobyddion,
nes darfod yr holl fara yn y ddinas.
Felly Jeremïah a arhosodd yng
nghyntedd y carchardy.

PENNOD XXXVIII.

1 *Jeremïah, ar gam-achwyn, yn cael ei fwrw i ddaeardy Malchïah :* 7 *ac Ebedmelech yn cael peth rhyddid iddo ef.* 14 *Jeremïah, trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cynghori i'r brenhin achub ei einioes trwy ymrôi ;* 24 *a thrwy archiad y brenhin, yn celu yr ymddiddan hwnnw oddi wrth y tywysogion.*

YNA Sephatïah mab Mattan, a
Gedalïah mab Pasur, a Juchal
mab Selemïah, a Phasur mab Mal-
chïah, a glywsant y geiriau a ddrcth-
asai Jeremïah wrth yr holl bobl, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD ; a Yr hwn a arhoso yn y
ddinas hon, a fydd farw trwy y
cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint :
ond y neb a elo allan at y Caldeaid, a pen. 21. 9.
a fydd byw ; canys ei einioes fydd
yn ysglyfaeth iddo, a byw fydd.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD ;
Y ddinas hon a roddir yn ddiau yn
llaw llu brenhin Babilon, yr hwn a'i
hynnill hi.
4 Yna y tywysogion a ddywedasant
wrth y brenhin, Rhodder, attolwg
y gwr hwn i farwolaeth : oblegid fel
hyn y mae efe yn gwanhâu dwylaw
y rhyfelwyr a adawyd yn y ddinas
hon, a dwylaw yr holl bobl, wrth
ddywedyd wrthynt yn ol y geiriau
hyn : o herwydd nid yw y gwr hwn
yn ceisio † llwyddiant i'r bobl hyn, † Heb. *heddwch.*
ond niwed.
5 A'r brenhin Sedecïah a ddywed-
odd, Wele ef yn eich llaw chwi :
canys nid *yw* y brenhin *wr* a
ddichon ddim yn eich erbyn chwi.
6 Yna hwy a gymmerasant Jere-
mïah, ac a'i bwriasant ef i ddaeardy
Malchïah mab ‖ Hammelech, yr ‖ Neu, *y brenhin.*
hwn *oedd* y'nghyntedd y carchardy :
a hwy a ollyngasant Jeremïah i
waered wrth raffau. Ac nid *oedd*
dwfr yn y daeardy, ond tom : felly
Jeremïah a lynodd yn y dom.
7 ¶ A phan glybu b Ebedmelech yr b pen. 39. 16.
Ethiopiad (un o'r ystafellyddion yr
hwn oedd yn nhŷ y brenhin) iddynt
hwy roddi Jeremïah yn y daeardy
(a'r brenhin yn eistedd ym mhorth
Benjamin)
8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ
y brenhin, ac a lefarodd wrth y
brenhin, gan ddywedyd,
9 O fy arglwydd frenhin, drwg y
gwnaeth y gwŷr hyn y'nghwbl ag a
wnaethant i Jeremïah y prophwyd,
yr hwn a fwriasant hwy i'r daeardy ;
ac efe a fydd marw o newyn yn y
fan lle y mae, o herwydd nid *oes*
bara mwyach yn y ddinas.
10 Yna y brenhin a orchymynodd
i Ebedmelech yr Ethiopiad, gan
ddywedyd, Cymmer oddi yma
ddengwr ar hugain † gyd â thi, a † Heb. *yn dy law, neu, gyd â'th law.*
chyfod Jeremïah y prophwyd o'r
daeardy cyn ei farw.
11 Felly Ebedmelech a gymmer-
odd y gwŷr gyd âg ef, ac a aeth i
dŷ y brenhin dan y trysordy, ac a
gymmerodd oddi yno hen garpiau,
a hen bwdr-fratiau, ac a'u gollyng-
odd i waered at Jeremïah i'r daear-
dy wrth raffau.
12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a
ddywedodd wrth Jeremïah, Gosod
yn awr yr hen garpiau, a'r pwdr-
fratiau hyn, dan dy geseiliau oddi
tan y rhaffau. A Jeremïah a
wnaeth felly.
13 Felly hwy a dynnasant Jere-
mïah i fynu wrth y rhaffau, ac a'i
codasant ef o'r daeardy ; a Jere-
mïah a arhosodd y'nghyntedd y
carchardy.
14 ¶ Yna y brenhin Sedecïah a
anfonodd, ac a gymmerodd Jere-
mïah y prophwyd atto ‖ i'r trydydd ‖ Neu, *i'r cyntedd pennaf.*
cyntedd, yr hwn *sydd* yn nhŷ yr
ARGLWYDD ; a'r brenhin a ddy-
wedodd wrth Jeremïah, Mi a ofynaf

Cyn CRIST 589.

i ti beth: na chela ddim oddi wrthyf fi.

15 A Jeremïah a ddywedodd wrth Sedecïah, Os mynegaf i ti, oni roddi di fi i farwolaeth? ac os rhoddaf i ti gynghor, oni wrandewi di arnaf?

16 Felly y brenhin Sedecïah a dyngodd wrth Jeremïah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, [c]yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llaw y gwŷr hyn sydd yn ceisio dy einioes.

[c] Ps. 57. 10.

17 Yna y dywedodd Jeremïah wrth Sedecïah, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd, DUW Israel, Os gan fyned yr âi di allan at dywysogion brenhin Babilon, yna y bydd dy enaid fyw, ac ni losgir y ddinas hon â thân; a thithau a fyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond onid âi di allan at dywysogion brenhin Babilon, yna y rhoddir y ddinas hon i law y Caldeaid, a hwy a'i llosgant hi â thân, ac ni ddïengi dithau o'u llaw hwynt.

19 A'r brenhin Sedecïah a ddywedodd wrth Jeremïah, Yr ydwyf fi yn ofni yr Iuddewon a giliasant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy rhoddi i yn eu llaw hwynt, ac i'r rhai hynny fy ngwatwar.

20 A Jeremïah a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando, attolwg, ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond os gwrthodi fyned allan, dyma y gair a ddangosodd yr ARGLWYDD i mi:

22 Ac wele, yr holl wragedd, y rhai a adawyd yn nhŷ brenhin Judah, a ddygir allan at dywysogion brenhin Babilon; a hwy a ddywedant, †Dy gyfeillion a'th hudasant, ac a'th orchfygasant; dy draed a lynasant yn y dom, *a* hwythau a droisant yn eu hol.

† Heb. *Gwŷr dy heddwch.*

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant at y Caldeaid, ac ni ddïengi dithau o'u llaw hwynt; canys â llaw brenhin Babilon y'th ddelir; a'r ddinas hon a losgi â thân.

24 ¶ Yna y dywedodd Sedecïah wrth Jeremïah, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 Ond os y tywysogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac *os* deuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaist ti wrth y brenhin; na chela oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot ti i farwolaeth; a pha beth a draethodd y brenhin wrthyt tithau:

26 Yna dywed wrthynt, [d]Myfi a weddïais yn ostyngedig ger bron y brenhin, na yrrai efe fi drachefn i dŷ Jonathan, i farw yno.

[d] pen. 37. 20.

27 Yna yr holl dywysogion a ddaethant at Jeremïah, ac a'i holasant ef: ac efe a fynegodd iddynt yn ol yr holl eiriau hyn, y rhai a orchymynasai y brenhin: felly hwy †a beidiasant ag ymddiddan âg ef, canys ni chafwyd clywed y peth.

† Heb. *a dawsant oddi wrtho.*

28 A Jeremïah a arhosodd yng nghyntedd y carchardy hyd y dydd yr ynnillwyd Jerusalem; ac *yno* yr oedd efe pan ynnillwyd Jerusalem.

PENNOD XXXIX.

1 Ynnill Jerusalem. 4 Tynnu llygaid Sedecïah, a'i anfon i Babilon. 8 Difrodi y ddinas, 9 a chaethiwo y bobl. 11 Nebuchodonosor yn rhoi gorchymyn ar fod yn dda wrth Jeremïah. 15 Addewid Duw i Ebedmelech.

YN [a]y nawfed flwyddyn i Sedecïah brenhin Judah, ar y degfed mis, y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem, ac a warchaeasant arni. 590.

[a] 2 Bren. 25. 1. pen. 52. 4.

2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Sedecïah, yn y pedwerydd mis, ar y nawfed *dydd* o'r mis, y torrwyd y ddinas. 588.

3 A holl dywysogion brenhin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eisteddasant yn y porth canol, *sef* Nergal-sareser, Samgar-nebo, Sarsechim, Rabsaris, Nergal-sareser, Rabmag, a holl dywysogion eraill brenhin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Sedecïah brenhin Judah hwynt, a'r holl ryfelwyr, hwy a ffoisant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nos, trwy ffordd gardd y brenhin, i'r porth rhwng y ddau fur: ac efe a aeth allan tu a'r ‖ anialwch.

‖ Neu, *gwastadedd.*

5 A llu y Caldeaid a erlidiasant ar eu hol hwynt, ac a oddiweddasant Sedecïah yn rhosydd Jericho, ac a'i daliasant ef, ac a'i dygasant at Nebuchodonosor brenhin Babilon, i Riblah y'ngwlad Hamath; lle y †rhoddodd efe farn arno.

† Heb. *llefarodd wrtho farnedigaethau.*

6 Yna brenhin Babilon a laddodd feibion Sedecïah yn Riblah o flaen ei lygaid ef: brenhin Babilon hefyd a laddodd holl bendefigion Judah.

7 Ac efe a dynnodd lygaid Sedecïah, ac a'i rhwymodd ef â †chadwynau i'w ddwyn i Babilon.

† Heb. *dwy gadwyn bres, neu, llyffetheiriau.*

8 ¶ A'r Caldeaid a losgasant dŷ y brenhin, a thai y bobl, â thân; a hwy a ddrylliasant furiau Jerusalem.

9 Yna Nebuzaradan †pennaeth y milwyr a gaethgludodd i Babilon weddill y bobl y rhai a adawsid yn y ddinas, a'r encilwyr y rhai a giliasent atto ef, ynghyd â gweddill y bobl y rhai a adawsid.

† Heb. *y penlleiddiad:* Ac felly ad. 10, 11, &c.

10 A Nebuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd o dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, yng ngwlad Judah, ac efe a roddodd iddynt winllannoedd a meusydd †y pryd hwnnw.

† Heb. *y dydd hwnnw.*

11 ¶ A Nebuchodonosor brenhin Babilon a roddodd orchymyn am Jeremïah †i Nebuzaradan pennaeth y milwyr, gan ddywedyd,

† Heb. *trwy law Nebuzaradan.*

12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno ac na wna iddo ddim niwed; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwna iddo.

13 Felly Nebuzaradan pennaeth y milwyr a anfonodd Nebusasban

Cyn CRIST 588.

hefyd. Rabsaris, a Nergal-sareser,
Rabmag, a holl bennaethiaid bren-
hin Babilon:
14 Ië, hwy a anfonasant, ac a gym-
merasant Jeremïah o gyntedd y
carchardy, ac [b] a'i rhoddasant ef at — [b] pen. 40. 5.
Gedalïah mab Ahicam, mab Sa-
phan, i'w ddwyn adref: felly efe a
drigodd ym mysg y bobl.
15 ¶ A gair yr Arglwydd a
ddaeth at Jeremïah, pan oedd efe
wedi cau arno y'nghyntedd y carch-
ar, gan ddywedyd,
16 Dos, a dywed i [c] Ebedmelech yr — [c] pen. 38. 7.
Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn
y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw
Israel, Wele, mi a baraf i'm geiriau
ddyfod yn erbyn y ddinas hon er
niwed, ac nid er lles, a hwy a gwbl-
hêir o flaen dy wyneb y dwthwn
hwnnw.
17 Ond myfi a'th waredaf di y
dydd hwnnw, medd yr Arglwydd,
ac ni'th roddir yn llaw y dynion *yr*
ydwyt ti yn ofni rhagddynt.
18 Canys gan achub mi a'th
achubaf, ac ni syrthi trwy y cleddyf,
eithr [d] bydd dy einioes yn ysglyfaeth — [d] pen. 21. 9. a 45. 5.
i ti, am i ti ymddiried ynof fi, medd
yr Arglwydd.

PENNOD XL.

1 *Jeremïah, wedi darfod i Nebuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Gedalïah: 7 a'r Iuddewon oedd ar wasgar yn ymgasglu atto ef. 13 Johanan yn datguddio bradwriaeth Ismael, heb gael ei gredu.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr Ar-
glwydd, wedi i Nebuzaradan pen-
naeth y milwyr ei ollwng ef yn
rhydd o Ramah, wedi iddo ei
gymmeryd ef. ac yntau yn rhwym
mewn ‖ cadwyni ym mysg holl — ‖ Neu, *gefynnau.*
gaethglud Jerusalem a Judah, *y*
rhai a gaethgludasid i Babilon.
2 A phennaeth y milwyr a
gymmerodd Jeremïah, ac a [a] ddy- — [a] pen. 50. 7.
wedodd wrtho, Yr Arglwydd dy
Dduw a lefarodd y drwg yma yn
erbyn y lle hwn.
3 A'r Arglwydd a'*i* dug i ben,
ac a wnaeth megis y llefarodd: am
i chwi bechu yn erbyn yr Ar-
glwydd, ac na wrandawsoch ar ei
lais ef: am hynny y daeth y peth
hyn i chwi.
4 Ac yn awr wele, mi a'th
ryddhêais di heddyw o'r cadwynau
oedd am dy ddwylaw: os da gennyt
ti ddyfod gyd â mi i Babilon, tyred,
a myfi a † fyddaf da wrthyt: ond — † Heb. *fwriaf olwg arnat.*
os drwg y gweli ddyfod gyd â mi i
Babilon, paid; wele yr holl dir
o'th flaen di: i'r fan *y byddo* da
a boddlawn gennyt fyned, yno
dos.
5 Ac yn awr ac efe etto heb ddy-
chwelyd, *efe a ddywedodd,* Dychwel
at [b] Gedalïah mab Ahicam, mab — [b] 2 Bren. 25. 22. pen. 39. 14.
Saphan, yr hwn a osododd brenhin
Babilon ar ddinasoedd Judah, ac
aros gyd âg ef ym mhlith y bobl:
neu dos lle y gwelech di yn dda
fyned. Felly pennaeth y milwyr a
roddodd iddo ef luniaeth a rhodd,
ac a'i gollyngodd ef ymaith.
6 Yna yr aeth Jeremïah at Ge-
dalïah mab Ahicam i Mispah, ac a
arhosodd gyd âg ef ym mysg y bobl
a adawsid yn y wlad.
7 ¶ [c] A phan glybu holl dywys- — [c] 2 Bren. 25. 23.
ogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hyd
y wlad, hwynt-hwy a'u gwŷr, i
frenhin Babilon osod Gedalïah mab
Ahicam ar y wlad, ac iddo roddi
dan ei law ef wŷr, a gwragedd, a
phlant, ac o dlodion y wlad, o'r
rhai ni chaethgludasid i Babilon;
8 Yna hwy a ddaethant at Geda-
lïah i Mispah, *sef* Ismael mab
Nethanïah, a Johanan a Jonathan
meibion Careah, a Seraiah mab
Tanhumeth, a meibion Ephai y
Netophathiad, a Jezanïah mab Ma
achathiad, hwynt-hwy a'u gwŷr.
9 A Gedalïah mab Ahicam mab
Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac
wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac
ofnwch wasanaethu y Caldeaid
trigwch yn y wlad, a gwasanaeth
wch frenhin Babilon, felly y bydd
daioni i chwi.
10 Am danaf finnau, wele, mi a
drigaf ym Mispah, i wasanaethu y
Caldeaid, y rhai a ddeuant attom
ni: chwithau, casglwch win, a
ffrwythydd hâf, ac olew, a dodwch
hwynt yn eich llestri, a thrigwch yn
eich dinasoedd, y rhai yr ydych yn
eu meddiannu.
11 A phan glybu yr holl Iuddew
on y rhai *oedd* ym Moab, ac ym
mysg meibion Ammon, ac yn Edom
ac yn yr holl wledydd, i frenhin
Babilon adael gweddill o Judah, a
gosod Gedalïah mab Ahicam mab
Saphan yn llywydd arnynt hwy;
12 Yna yr holl Iuddewon a ddy
chwelasant o'r holl leoedd lle y
gyrrasid hwynt, ac a ddaethant i
wlad Judah at Gedalïah i Mispah.
ac a gasglasant win a ffrwythydd
hâf lawer iawn.
13 ¶ Johanan hefyd mab Careah
a holl dywysogion y lluoedd y rhai
oedd ar hyd y wlad, a ddaethant at
Gedalïah i Mispah,
14 Ac a ddywedasant wrtho, A
wyddost ti yn hysbys i Baalis, bren-
hin meibion Ammon, anfon Ismael
mab Nethanïah † i'th ladd di? Ond — † Heb. *i'th daro yn yr enaid?*
ni chredodd Gedalïah mab Ahicam
iddynt hwy.
15 Yna Johanan mab Careah a
ddywedodd wrth Gedalïah ym Mis-
pah yn gyfrinachol, gan ddywedyd.
Gâd i mi fyned, attolwg, a mi a
laddaf Ismael mab Nethanïah, ac
ni chaiff neb wybod: paham y
lladdai efe di, fel y gwasgerid yr
holl Iuddewon y rhai a ymgasgl-
asant attat ti, ac y darfyddai am y
gweddill yn Judah?
16 Ond Gedalïah mab Ahicam a
ddywedodd wrth Johanan mab Ca-
reah, Na wna y peth hyn, canys
celwydd yr ydwyt ti yn ei ddy-
wedyd am Ismael.

PENNOD XLI.

1 *Ismael, trwy fradwriaeth, yn lladd Gedalïah ac eraill, ac yn amcanu, efe a'r lleill, ffoi at yr Ammoniaid. 11 Johanan yn ynnill y caethion, ac yn meddwl ffoi i'r Aipht.*

AC [a] yn y seithfed mis daeth Is- — [a] 2 Bren. 25. 25.
mael mab Nethanïah mab Elis-
ama o'r had brenhinol, a phendef-

Cyn CRIST 588.

igion y brenhin, sef dengwr gyd âg ef, at Gedalïah mab Ahicam i Mispah: a hwy a fwyttasant yno fara ynghyd ym Mispah.

2 Ac Ismael mab Nethanïah a gyfododd, *efe* a'r dengwr oedd gyd âg ef, ac a darawsant Gedalïah mab Ahicam mab Saphan â'r cleddyf, ac a'i lladdasant ef, yr hwn a osodasai brenhin Babilon yn llywydd ar y wlad.

3 Ismael hefyd a laddodd yr holl Iuddewon oedd gyd âg ef, *sef* gyd â Gedalïah, ym Mispah, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfelwyr.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedalïah, heb neb yn gwybod,

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *sef* pedwar ugeinwr, wedi cillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, âg offrymmau ac â thus yn eu dwylaw, i'*w* dwyn i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac Ismael mab Nethanïah a aeth allan o Mispah i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac wylo: a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Gedalïah mab Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Ismael mab Nethanïah a'u lladdodd hwynt, *ac a'u bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.

8 Ond dengwr a gafwyd yn eu mysg hwynt, y rhai a ddywedasant wrth Ismael, Na ladd ni: oblegid y mae gennym ni drysor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fêl. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym mysg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Ismael holl gelaneddau y gwŷr, a laddasai efe ‖ er mwyn Gedalïah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai y brenhin Asa, rhag ofn Baasa brenhin Israel: hwnnw a ddarfu i Ismael mab Nethanïah ei lenwi â'r rhai a laddasid.

‖ Neu, *ger llaw.* Heb. *trwy law,* neu, *wrth ystlys Gedalïah.*
[c] 1 Bren. 15. 22.

10 Yna Ismael a gaethgludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Mispah, *sef* [d] merched y brenhin, a'r holl bobl y rhai a adawsid ym Mispah, ar y rhai y gosodasai Nebuzaradan pennaeth y milwyr Gedalïah mab Ahicam yn llywydd: ac Ismael mab Nethanïah a'u caethgludodd hwynt, ac a ymadawodd i fyned drosodd at feibion Ammon.

[d] pen. 43. 6.

11 ¶ Ond pan glybu Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yr holl ddrwg a wnaethai Ismael mab Nethanïah;

12 Yna hwy a gymmerasant *eu* holl wŷr, ac a aethant i ymladd âg Ismael mab Nethanïah, ac a'i cawsant ef wrth [e] y dyfroedd mawrion y rhai *sydd* yn Gibeon.

[e] 2 Sam. 2. 13.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd* gyd âg Ismael, Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yna hwy a lawenychasant.

14 Felly yr holl bobl y rhai a gaethgludasai Ismael ymaith o Mispah, a droisant ac a ddychwelasant, ac a aethant at Johanan mab Careah.

15 Ond Ismael mab Nethanïah a ddïangodd, ynghyd âg wythnyn, oddi gan Johanan, ac a aeth at feibion Ammon.

16 Yna Johanan mab Careah, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, a gymmerasant holl weddill y bobl, y rhai a ddygasai efe yn eu hol oddi ar Ismael mab Nethanïah, o Mispah (wedi iddo ef ladd Gedalïah mab Ahicam) *sef* cedyrn ryfelwyr, a'r gwragedd, a'r plant, a'r ystafellyddion, y rhai a ddygasai efe o Gibeon.

17 A hwy a aethant oddi yno, ac a eisteddasant yn nhrigfa [f] Cimham, yn agos at Bethlehem, i fyned i'r Aipht,

[f] 2 Sam. 19. 37, 38.

18 Rhag y Caldeaid: o herwydd eu bod yn eu hofni hwynt, am i Ismael mab Nethanïah ladd Gedalïah mab Ahicam, yr hwn a roddasai brenhin Babilon yn llywydd yn y wlad.

PENNOD XLII.

1 *Johanan yn erfyn ar Jeremïah ymofyn â Duw, ac yn addaw bod yn ufudd i'w ewyllys ef.* 7 *Jeremïah yn dangos iddo y câi efe ddïogelwch yn Judea,* 13 *a dinystr yn yr Aipht.* 19 *Y mae yn beio ar eu rhagrith hwy yn peri ymofyn â'r Arglwydd am yr hyn nid oedd yn eu bryd ei wneuthur.*

FELLY holl dywysogion y llu, a Johanan mab Careah, a Jezanïah mab Hosaiah, a'r holl bobl, o fychan hyd fawr, a nesasant,

2 Ac a ddywedasant wrth Jeremïah y prophwyd, Attolwg, † gwrando ein deisyfiad ni, a gweddïa drosom ni ar yr ARGLWYDD dy DDUW, *sef* dros yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawyd o lawer yn ychydig fel y mae dy lygaid yn ein gweled ni)

† Heb. *cwympcd ein deisyfiad ger dy fron.*

3 Fel y dangoso yr ARGLWYDD dy DDUW i ni y ffordd y mae i ni rodio ynddi, a'r peth a wnelom.

4 Yna Jeremïah y prophwyd a ddywedodd wrthynt, Myfi a'*ch* clywais *chwi;* wele, mi a weddïaf ar yr ARGLWYDD eich DUW yn ol eich geiriau chwi, a pheth bynnag a ddywedo yr ARGLWYDD am danoch, myfi a'*i* mynegaf i chwi: [a] nid attaliaf ddim oddi wrthych.

[a] 1 Sam. 3. 18. Act. 20. 20.

5 A hwy a ddywedasant wrth Jeremïah, Yr ARGLWYDD fyddo dyst cywir a ffyddlawn rhyngom ni, onis gwnawn yn ol pob gair a anfono yr ARGLWYDD dy DDUW *gyd â* thi attom ni.

6 Os da neu os drwg *fydd,* ar lais yr ARGLWYDD ein DUW (yr hwn yr ydym ni yn dy anfon atto) y gwrandawn ni; [b] fel y byddo da i ni, pan wrandawom ar lais yr ARGLWYDD ein DUW.

[b] pen. 7. 23.

7 ¶ Ac ym mhen y deng niwrnod y daeth gair yr ARGLWYDD at Jeremïah.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan mab Careah, ac ar holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, ac *ar* yr holl bobl o fychan hyd fawr,

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, yr hwn yr anfonasoch fi

Cyn CRIST 588.

atto i roddi i lawr eich gweddïau
ger ei fron ef;
10 Os trigwch chwi yn wastad yn y
wlad hon, myfi a'ch adeiladaf chwi,
ac nis tynnaf i lawr, myfi a'ch
plannaf chwi, ac nis diwreiddiaf:
oblegid y mae yn edifar gennyf am
y drwg a wneuthum i chwi.
11 Nac ofnwch rhag brenhin
Babilon, yr hwn y mae arnoch ei
ofn; nac ofnwch ef, medd yr ARGLWYDD:
canys myfi *a fyddaf* gyd
â chwi i'ch achub, ac i'ch gwaredu
chwi o'i law ef.
[c] Ps. 106. 46. 12 A [c] mi a roddaf i chwi drugaredd,
fel y trugarhâo efe wrthych,
ac y dygo chwi drachefn i'ch gwlad
eich hun.
13 ¶ Ond os dywedwch, Ni thrigwn
ni yn y wlad hon, heb wrando
ar lais yr ARGLWYDD eich DUW,
14 Gan ddywedyd, Nag ê: ond i
wlad yr Aipht yr awn ni, lle ni
welwn ryfel, ac ni chlywn sain
udgorn, ac ni bydd arnom newyn
bara, ac yno y trigwn ni:
15 Am hynny, O gweddill Judah,
gwrandewch yn awr air yr ARGLWYDD,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel,
[d] Deut. 17. 16. Os chwi [d] gan osod a osodwch eich
wynebau i fyned i'r Aipht, ac a
ewch i ymdeithio yno,
16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn
yr ydych yn ei ofni, eich goddiwes
chwi yno yn nhir yr Aipht; a'r
newyn yr hwn yr ydych yn gofalu
† Heb. *a lŷn wrthych.* rhagddo, † a'ch dilyn chwi yn yr
Aipht; ac yno y byddwch feirw.
17 Felly y bydd i'r holl wŷr a
osodasant eu hwynebau i fyned i'r
Aipht, i aros yno, hwy a leddir â'r
cleddyf, â newyn, ac â haint: ac
[e] Edrych pen. 44. 14, 28. [e] ni bydd un o honynt y'ngweddill,
neu yn ddïangol, gan y dïaledd a
ddygaf fi arnynt.
18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel,
[f] pen. 7. 20. Megis [f] y tywalltwyd fy llid a'm
digofaint ar breswylwyr Jerusalem;
felly y tywelltir fy nigofaint arnoch
chwithau, pan ddeloch i'r Aipht: a
[g] pen. 29. 18, 22. Zech. 8. 13. [g] chwi a fyddwch yn felldith, ac yn
syndod, ac yn rheg, ac yn warth, ac
ni chewch weled y lle hwn mwyach.
19 ¶ O gweddill Judah, yr ARGLWYDD
a ddywedodd am danoch,
Nac ewch i'r Aipht: gwybyddwch
† Heb. *dystiolaethu i'ch erbyn chwi.* yn hysbys i mi † eich rhybuddio
chwi heddyw.
† Heb. *cyfeiliornasoch yn eich eneidiau, neu, twyllasoch eich eneidiau.* 20 Canys † rhagrithiasoch yn eich
calonnau, wrth fy anfon i at yr
ARGLWYDD eich DUW, gan ddywedyd,
Gweddïa drosom ni ar yr
ARGLWYDD ein DUW, a mynega i
ni yn ol yr hyn oll a ddywedo yr
ARGLWYDD ein DUW, a nyni a'*i*
gwnawn.
21 A mi a'*i* mynegais i chwi heddyw,
ond ni wrandawsoch ar lais yr
ARGLWYDD eich DUW, nac ar ddim
oll a'r y danfonodd efe fi attoch o'i
blegid.
22 Ac yn awr gwybyddwch yn
hysbys, mai trwy y cleddyf, *a* thrwy
newyn, a thrwy haint, y byddwch
chwi feirw yn y lle yr ydych yn
ewyllysio myned i ymdeithio ynddo.

PENNOD XLIII.

1 *Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremïah, ac yn ei ddwyn ef ac eraill i'r Aipht.* 8 *Jeremïah trwy gysgod, yn prophwydo y goresgynid yr Aipht gan y Babiloniaid.*

A PHAN ddarfu i Jeremïah
lefaru wrth yr holl bobl holl
eiriau yr ARGLWYDD eu DUW, am
y rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD eu
DUW ef attynt, *sef* yr holl eiriau
hyn:
2 Yna y llefarodd Azarïah mab
Hosaiah, a Johanan mab Careah,
a'r holl ddynion beilchion, gan
ddywedyd wrth Jeremïah, Celwydd
yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni
anfonodd yr ARGLWYDD ein DUW
ni mo honot ti i ddywedyd, Nac
ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.
3 Eithr Baruch mab Nerïah a'th
annogodd di i'n herbyn ni, i gael
ein rhoddi ni yn llaw y Caldeaid,
i'n lladd ac i'n caethgludo i Babilon.
4 Ond ni wrandawodd Johanan
mab Careah, na holl dywysogion y
llu, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD,
i drigo yn nhir Judah:
5 Eithr Johanan mab Careah, a
holl dywysogion y llu, a ddygasant
ymaith holl weddill Judah, y rhai a
ddychwelasant oddi wrth yr holl
genhedloedd lle y gyrrasid hwynt, i
aros y'ngwlad Judah;
6 Yn wŷr, a gwragedd, a phlant, a
[a] merched y brenhin, a phob enaid [a] pen. 41. 10.
a'r a adawsai Nebuzaradan pennaeth
y milwyr gyd â Gedalïah mab
Ahicam mab Saphan, y prophwyd
Jeremïah hefyd, a Baruch mab
Nerïah.
7 Felly hwy a ddaethant i wlad
yr Aipht: canys ni wrandawsant
ar lais yr ARGLWYDD; fel hyn y
daethant i [b] Tapanhes. [b] Es. 30. 4. *Hanes.*
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
at Jeremïah yn Tapanhes, gan ddywedyd, Diweddu 588.
9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion,
a chuddia hwynt yn y clai yn
yr odyn briddfaen, yr hon *sydd* yn
nrws tŷ Pharaoh, yn Tapanhes
y'ngolwg gwŷr Judah;
10 A dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel, Wele, mi anfonaf, ac a
gymmeraf Nebuchodonosor brenhin
Babilon, [c] fy ngwas, ac a osodaf [c] pen. 25. 9. Edrych Ezec. 29. 18.
ei frenhinfaingc ef ar y cerrig hyn
y rhai a guddiais, ac efe a daena ei
frenhinol babell arnynt.
11 A phan ddelo, efe a dery wlad
yr Aipht; [d] y rhai *sydd* i angau, âg [d] pen. 15. 2. Zech. 11. 9.
angau; a'r rhai *sydd* i gaethiwed,
â chaethiwed; a'r rhai *sydd* i'r
cleddyf, â'r cleddyf.
12 A mi a gynneuaf dân yn nhai
duwiau yr Aipht, ac efe a'u llysg
hwynt, ac a'u caethgluda hwynt;
ac efe a ymwisg â gwlad yr Aipht
fel y gwisg bugail ei ddillad: ac
efe a â allan oddi yno mewn heddwch.
13 Ac efe a dyrr ddelwau ‖ tŷ yr ‖ *Bethsemes.*
haul, yr hwn *sydd* y'ngwlad yr
Aipht; ac efe a lysg dai duwiau yr
Aipht â thân.

Cyn CRIST 587.

PENNOD XLIV.

1 *Jeremïah yn adrodd dinystr Judah am eu delw-addoliaeth;* 11 *yn prophwydo dinystr y rhai a wnant ddelw-addoliaeth yn yr Aipht.* 15 *Gwrthnysigrwydd yr Iuddewon;* 20 *a Jeremïah yn eu bygwth hwy o'i herwydd,* 29 *ac yn lle arwydd yn prophwydo dinystr yr Aipht.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jeremïah, am yr holl Iuddewon y rhai oedd yn trigo yng ngwlad yr Aipht, *ac* yn preswylio ym Migdol, ac yn Tapanhes, ac yn Noph, ac y'ngwlad Pathros, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, Chwi a welsoch yr holl ddrwg a ddygais i ar Jerusalem, ac ar holl ddinasoedd Judah; ac wele hwy heddyw yn anghyfannedd, ac heb breswylydd ynddynt:
3 O achos eu drygioni yr hwn a wnaethant i'm digio i, gan fyned i arogl-darthu, *ac* i wasanaethu duwiau dïeithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.
4 Er i mi [a]anfon attoch fy holl weision y prophwydi, gan fore-godi, ac anfon, i ddywedyd, Na wnewch, attolwg, y ffieidd-beth hyn, yr hwn sydd gâs gennyf fi:
5 Etto ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, i ddychwelyd oddi wrth eu drygioni, fel nad arogl-darthent i dduwiau dïeithr.
6 Am hynny [b]y tywalltwyd fy llid a'm digofaint, ac y llosgodd efe yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, *ac* yn ddiffaethwch, fel *y gwelir* heddyw.
7 Ac yn awr fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW Israel, Paham y gwnewch y mawr ddrwg *hwn* yn erbyn eich eneidiau, i dorri ymaith oddi wrthych wr a gwraig, plentyn, a'r hwn sydd yn sugno, †allan o Judah, fel na adawer i chwi weddill?
8 Gan fy nigio i â gweithredoedd eich dwylaw, gan arogl-darthu i dduwiau dïeithr y'ngwlad yr Aipht, yr hon yr aethoch i aros ynddi, i'ch difetha eich hunain, ac i fod yn felldith ac yn warth ym mysg holl genhedloedd y ddaear.
9 A anghofiasoch chwi †ddrygioni eich tadau, a drygioni brenhinoedd Judah, a drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, y rhai a wnaethant hwy y'ngwlad Judah, ac yn heolydd Jerusalem?
10 Nid ydynt †wedi ymostwng hyd y dydd hwn, ac nid ofnasant, ni rodiasant chwaith yn fy nghyfraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, ac o flaen eich tadau.
11 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, [c]myfi a osodaf fy wyneb yn eich erbyn chwi er niwed, ac i ddifetha holl Judah.
12 A mi a gymmeraf weddill Judah, y rhai a osodasant eu hwynebau i fyned i wlad yr Aipht i aros yno, a [d]hwy a ddifethir oll; yng ngwlad yr Aipht y syrthiant: trwy y cleddyf *a* thrwy newyn y difethir hwynt: o fychan hyd fawr, trwy y cleddyf a thrwy newyn y byddant feirw: a [e]hwy a fyddant yn felldith, *ac* yn syndod, ac yn rheg, ac yn warth.
13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlad yr Aipht, fel yr ymwelais â Jerusalem, â chleddyf, â newyn, ac â haint:
14 Fel na byddo un a ddïango, nac a adawer o weddill Judah, y rhai a aethant i ymdeithio yno i wlad yr Aipht, i ddychwelyd i wlad Judah, yr hon y †mae eu hewyllys ar ddychwelyd i aros ynddi; canys [f]ni ddychwel ond y rhai a ddïangant.
15 ¶ Yna yr holl wŷr y rhai a wyddent i'w gwragedd arogl-darthu i dduwiau dïeithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn sefyll yno, cynnulleidfa fawr, yr holl bobl y rhai oedd yn trigo y'ngwlad yr Aipht, yn Pathros, a attebasant Jeremïah, gan ddywedyd,
16 *Am* y gair a leferaist ti wrthym ni yn enw yr ARGLWYDD, ni wrandawn ni arnat.
17 Ond gan wneuthur y gwnawn ni [g]bob peth a'r a ddelo allan o'n genau, gan arogl-darthu i [h]‖frenhines y nefoedd, a thywallt iddi hi ddïodydd-offrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd a'n tywysogion, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drwg.
18 Ond er pan beidiasom âg arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac â thywallt dïod-offrwm iddi hi, bu arnom eisieu pob *dim:* trwy gleddyf hefyd a thrwy newyn y darfuom ni.
19 [i]A phan oeddem ni yn arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac yn tywallt dïod-offrwm iddi; ai heb ein gwŷr y gwnaethom ni iddi hi deisennau i'w haddoli hi, ac y tywalltasom ddïod-offrwm iddi?
20 ¶ Yna Jeremïah a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hattebasant ef felly, gan ddywedyd,
21 Oni choffodd yr ARGLWYDD yr arogl-darth a arogl-darthasoch chwi yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywysogion, a phobl y wlad? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl ef?
22 Fel na allai yr ARGLWYDD gyddwyn yn hŵy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffieidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tir yn anghyfannedd, ac yn syndod, ac yn felldith, heb breswylydd, megis *y gwelir* y dydd hwn.
23 O herwydd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawsoch ar

[a] 2 Chron. 36. 15.
[b] pen. 42. 18.
† Heb. *o ganol Judah.*
† Heb. *ddrygau,* neu, *gospedigaethau.*
† Heb. *ddrylliedig.*
[c] Lef. 17. 10. pen. 21. 10. Amos 9. 4.
[d] pen. 42. 15, 16, 17, 22.
[e] pen. 42. 18.
† Heb. *dyrchafasant eu henaid.*
[f] ad. 23.
[g] Num. 30. 12. Edrych ad. 25.
[h] pen. 7. 18.
‖ Neu, *waith.*
[i] pen. 7. 18.

Cyn CRIST 587.

lais yr Arglwydd, ac na rodiasoch
yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau,
nac yn ei dystiolaethau; am hynny
y digwyddodd i chwi yr aflwydd
hwn, fel *y gwelir* heddyw.
24 A Jeremïah a ddywedodd wrth
yr holl bobl, ac wrth yr holl wrag-
edd, Gwrandewch air yr Arglwydd,
holl Judah y rhai *ydych* y'ngwlad
yr Aipht.
25 Fel hyn y llefarodd Arglwydd
y lluoedd, Duw Israel, gan ddy-
wedyd, [k] Chwychwi a'ch gwragedd
a lefarasoch â'ch genau, ac a gyf-
lawnasoch â'ch dwylaw, gan ddy-
wedyd, Gan dalu ni a dalwn ein
hadduned au y rhai a addunasom,
am arogl-darthu i frenhines y nef-
oedd, ac am dywallt diod-offrwm
iddi; llwyr y cwblhêwch eich add-
unedau, a llwyr y telwch yr hyn a
addunedasoch.
26 Am hynny gwrandewch air yr
Arglwydd, holl Judah y rhai sydd
yn aros y'ngwlad yr Aipht; Wele,
myfi a dyngais i'm henw mawr,
medd yr Arglwydd, na elwir fy
enw i mwyach, o fewn holl wlad yr
Aipht y'ngenau un gwr o Judah,
gan ddywedyd, Byw yw yr Ar-
glwydd Dduw.
27 Wele, [l] mi a wyliaf arnynt hwy
er niwed, ac nid er daioni: a holl
wŷr Judah, y rhai *sydd* y'ngwlad yr
Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â
newyn, hyd oni ddarfyddont.
28 [m] A'r rhai *a* ddïangant gan y
cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlad
yr Aipht i wlad Judah, *fyddant*
ychydig o nifer: a holl weddill Ju-
dah, y rhai a aethant i wlad yr
Aipht i aros yno, a gânt wybod
gair pwy a saif, † ai yr eiddof fi, ai
yr eiddynt hwy.
29 ¶ A hyn *fydd* yn arwydd i
chwi, medd yr Arglwydd, *sef* yr
ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel
y gwypoch y saif fy ngeiriau i'ch
erbyn chwi er niwed.
30 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
Wele, myfi a roddaf Pharaoh-
hophra brenhin yr Aipht yn llaw ei
elynion, ac yn llaw y rhai sydd yn
ceisio ei einioes ef, fel y rhoddais i
Sedecïah brenhin Judah yn llaw
Nebuchodonosor brenhin Babilon
ei elyn, a'r hwn oedd yn ceisio ei
einioes.

[k] ad. 15, &c.
[l] pen. 1. 10. a 31. 28.
[m] ad. 14.
† Heb. *ai oddi wrthyf fi, ai oddi wrthynt hwy.*

589.

PENNOD XLV.

1 Baruch, yn ei anghysur, 4 yn cael ei ddysgu, a'i gysuro gan Jeremïah.

Cylch 607.

Y GAIR yr hwn a lefarodd Je-
remïah y prophwyd wrth Ba-
ruch mab Nerïah, [a] pan ysgrifenasai
efe y geiriau hyn o enau Jeremïah
mewn llyfr, yn y bedwaredd flwydd-
yn i Jehoiacim mab Josïah brenhin
Judah, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
Duw Israel, wrthyt ti, Baruch;
3 Tydi a ddywedaist, Gwae fi yn
awr! canys yr Arglwydd a chwan-
egodd dristwch ar fy ngofid; myfi
a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid
wyf yn cael gorphwysdra.
4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef,
Yr Arglwydd a ddywed fel hyn,
Wele, myfi a ddistrywiaf yr hyn a
adeiladais, a mi a ddiwreiddiaf yr
hyn a blennais, nid amgen yr holl
wlad hon.
5 Ac a geisi di fawredd i ti dy
hun? Na chais: canys wele, myfi a
ddygaf ddrwg ar bob cnawd, medd
yr Arglwydd: ond [b] mi a roddaf i
ti dy einioes yn ysglyfaeth ym mha
le bynnag yr elych di.

[a] pen. 36. 1, 4.

Cyn CRIST Cylch 607.

[b] pen. 21. 9. a 39. 18.

PENNOD XLVI.

1 Jeremïah yn prophwydo dinystr llu Pharaoh wrth Euphrates, 13 ac y gorcsgynid yr Aipht gan Nebuchodonosor. 27 Y mae yn cysuro Jacob yn eu cerydd.

Cylch 607.

GAIR yr Arglwydd yr hwn a
ddaeth at Jeremïah y pro-
phwyd, yn erbyn y Cenhedloedd,
2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu
Pharaoh-necho brenhin yr Aipht,
yr hwn oedd wrth afon Euphrates
yn [a] Charchemis, yr hwn a ddarfu i
Nebuchodonosor brenhin Babilon
ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn
i Jehoiacim mab Josïah brenhin
Judah.
3 Taclwch y darian a'r astalch, a
nesêwch i ryfel.
4 Cenglwch y meirch, ac ewch
arnynt, farchogion; sefwch yn *eich*
helmau, gloywch y gwaywffyn,
gwisgwch y llurigau.
5 Paham y gwelais hwynt yn
ddychrynedig, † wedi cilio yn eu
hol, a'u cedyrn wedi eu curo i lawr,
a ffoi ar ffrwst, ac heb edrych yn eu
hol? dychryn *sydd* o amgylch,
medd yr Arglwydd.
6 Na chaed y buan ffoi, na'r
cadarn ddïange; tu a'r gogledd
ger llaw afon Euphrates, y tripiant,
ac y syrthiant.
7 Pwy *yw* hwn *sydd* yn ymgodi
fel afon, a'i ddyfroedd yn ‖ dygyfor
fel yr afonydd?
8 Yr Aipht sydd fel afon yn ym-
godi, a'*i* dyfroedd sydd yn dygyfor
fel yr afonydd: a hi a ddywed, Mi
a âf i fynu, *ac* a orchuddiaf y
ddaear; myfi a ddifethaf y ddinas,
a'r rhai sydd yn trigo ynddi.
9 O feirch, deuwch i fynu; a
chwithau gerbydau, ymgynddeir-
iogwch; a deuwch allan y cedyrn;
† yr Ethiopiaid, a'r † Libiaid, y rhai
sydd yn dwyn tarian; a'r Lydiaid,
[b] y rhai sydd yn teimlo *ac* yn annelu
bwa.
10 Canys dydd Arglwydd Dduw
y lluoedd *yw* hwn, dydd dïal, fel yr
ymddïalo efe ar ei elynion: a'r
cleddyf a ysa, ac a ddigonir, ac a
feddwir â'u gwaed hwynt: canys
[c] aberth sydd i Arglwydd Dduw
y lluoedd yn nhir y gogledd wrth
afon Euphrates.
11 [d] O forwyn, merch yr Aipht,
dos i fynu i Gilead, a chymmer
[e] driagl: yn ofer yr arferi lawer o
feddyginiaethau; canys ni *bydd*
iachâd i ti.
12 Y cenhedloedd a glywsant dy
waradwydd, a'th waedd a lanwodd
y wlad; canys cadarn wrth gadarn
a dramgwyddodd, *a* hwy ill dau a
gyd-syrthiasant.
13 ¶ Y gair yr hwn a lefarodd yr
Arglwydd wrth Jeremïah y pro-
phwyd, y deuai Nebuchodonosor

[a] 2 Chron. 35. 20.
† Heb. *wedi eu dryllio.*
‖ *llifo.*
† Heb. *Cus.*
† Heb. *Put.*
[b] Es. 66. 19.
[c] Seph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.
[d] Es. 47. 1.
[e] pen. 8. 22. a 51. 8. Ezec. 30. 21.

Cyn CRIST Cylch 607.

brenhin Babilon, *ac* [f]y tarawai
wlad yr Aipht.
14 Mynegwch yn yr Aipht, cy-
hoeddwch ym Migdol, hysbyswch
yn Noph, ac yn Tapanhes: dywed-
wch, Saf, a bydd barod; oblegid y
cleddyf a ysa dy amgylchoedd.
15 Paham ‖y syrthiodd dy rai
cryfion? ni safasant, am i'r AR-
GLWYDD eu gwthio hwynt.
16 Efe a †wnaeth i lawer syrthio,
Ie, pawb a syrthiodd ar eu gilydd;
a hwy a ddywedasant, Cyfodwch, a
dychwelwn at ein pobl, i wlad ein
genedigaeth, rhag cleddyf y gor-
thrymmwr.
17 Yno y gwaeddasant, Pharaoh
brenhin yr Aipht *nid yw ond* trwst;
aeth dros yr amser nodedig.
18 *Fel mai* byw fi, medd y Bren-
hin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y
lluoedd, cyn sicred *a bod* Tabor yn
y mynyddoedd, a Charmel yn y
môr, efe a ddaw.
19 O ferch drigiannol yr Aipht,
gwna i ti offer caethglud; canys
Noph a fydd anghyfannedd, ac a
ddifethir heb breswylydd.
20 Yr Aipht *sydd* anner bryd-
ferth, y mae dinystr yn dyfod: o'r
gogledd y mae yn dyfod.
21 Ei gwŷr cyflog hefyd *sydd*
o'i mewn hi fel lloi †pasgedig:
canys hwythau hefyd a droisant eu
hwynebau, *ac* a gyd-ffoisant; *ac* ni
safasant, o herwydd dydd eu gofid,
ac amser eu gofwy a ddaethai ar-
nynt.
22 Ei llais hi a â allan fel sarph:
canys â llu yr ânt hwy, ac â bwyeill
y deuant yn ei herbyn hi, fel cym-
mynwyr coed.
23 Hwy a gymmynant i lawr ei
choed hi, medd yr ARGLWYDD, er
na ellir ei chwilio: canys amlach
fyddant nâ'r ceiliogod rhedyn, ac
heb rifedi arnynt.
24 Merch yr Aipht a gywilyddir;
hi a roddir yn llaw pobl y gogl-
edd.
25 ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel, sydd yn dywedyd, Wele,
myfi a ymwelaf â ‖lliaws [g] No, ac
â Pharaoh, ac â'r Aipht, ac [h] â'i
duwiau hi, ac â'i brenhinoedd, sef â
Pharaoh, ac â'r rhai sydd yn ym-
ddiried ynddo.
26 A mi a'u rhoddaf hwynt yn
llaw y rhai sydd yn ceisio eu hein-
ioes, ac yn llaw Nebuchodonosor
brenhin Babilon, ac yn llaw ei
weision ef; ac [i]wedi hynny hi a
gyfanneddir megis y dyddiau gynt,
medd yr ARGLWYDD.
27 ¶ [k]Ond nac ofna di, O fy
ngwas Jacob; a thithau Israel,
na ddychryna; canys wele, myfi
a'th gadwaf di o bell, a'th had o
wlad eu caethiwed; a Jacob a
ddychwel, ac a orphwys, ac a fydd
esmwyth arno, ac heb neb a'*i* dy-
chryno.
28 O fy ngwas Jacob, nac ofna,
medd yr ARGLWYDD; canys *yr
ydwyf* fi gyd â thi; canys mi a wnaf
ddiben ar yr holl genhedloedd y
rhai y'th fwriais attynt; ond ni
wnaf fi [l]ddiben arnat ti; cithr mi

[f] Es. 19. 1. Ezec. 29, a 30, a 32.
Cyflawnwyd cylch 571.
‖ Neu, *yr ysgubwyd ymaith.*
† Heb. *amlhaodd y cwympiedig.*
† Heb. *o'r basgfa.*
‖ Neu, *maethydd No.* Heb. *Amon.*
[g] Ezec. 30. 15. Nah. 3. 8.
[h] pen. 43. 12, 13. Ezec. 30. 13.
[i] Ezec. 29. 11, 13.
[k] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 30. 10.
[l] pen. 10. 24. a 30. 11.

a'th gospaf di ‖ mewn barn, ac ni'th
dorraf ymaith yn llwyr.

PENNOD XLVII.

Dinystr y Philistiaid.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jeremïah y pro-
phwyd [a]yn erbyn y Philistiaid,
cyn i Pharaoh daro †Gaza.
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Wele, [b]dyfroedd a gyfodant [c]o'r
gogledd, ac a fyddant fel afon lifeir-
iol, a hwy a lifant dros y wlad, †a'r
hyn sydd ynddi; y ddinas, a'r rhai
sydd yn aros ynddi; yna y dynion
a waeddant, a holl breswylwyr y
wlad a udant.
3 Rhag swn twrf carnau ei *feirch*
cryfion, rhag trwst ei gerbydau, *a*
thrwst ei olwynion ef, y tadau nid
edrychant yn ol ar *eu* plant, gan
wendid dwylaw:
4 O achos y dydd sydd yn dyfod
i ddistrywio yr holl Philistiaid, *ac* i
ddinystrio o [d]Tyrus a Sidon bob
cynnorthwywr ag y sydd y'ngwedd-
ill: oblegid yr ARGLWYDD a ddi-
nystria y Philistiaid, [e] gweddill
‖ynys Caphtor.
5 [f]Moelni a ddaeth ar Gaza,
torrwyd ymaith [g]Ascelon, *gyd* â'r
rhan arall o'u dyffrynoedd hwynt:
pa hyd [h]yr ymrwygi di?
6 O cleddyf yr ARGLWYDD, pa
hyd ni lonyddi? † dychwel i'th wain,
gorphwys a bydd ddistaw.
7 Pa fodd y †llonydda efe, gan
i'r ARGLWYDD ei orchymyn ef yn
erbyn Ascelon, ac yn erbyn glàn y
môr? yno y gosododd ef.

PENNOD XLVIII.

1 *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'u diofalwch,* 14 *a'u hyder cnawdol,* 26 *a'u diystyrwch ar Dduw, a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

FEL hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel, yn erbyn
[a]Moab, Gwae Nebo, canys hi
a anrheithiwyd: gwaradwyddwyd
Ciriathaim, *ac* ynnillwyd hi; ‖ Mis-
gab a waradwyddwyd, ac a ddy-
chrynwyd.
2 Ni *bydd* ‖ymffrost Moab mwy:
yn Hesbon hwy a ddychymmygas-
ant ddrwg i'w herbyn hi; Deuwch,
dinystriwn hi i lawr, fel na *byddo*
yn genedl. Tithau Madmen a
‖ dorrir i lawr, y cleddyf †a'th erlid.
3 Llef yn gweiddi *a glywir* o
Horonâim; anrhaith, a dinystr
mawr.
4 Moab a ddistrywiwyd, gwnaeth
ei rhai bychain glywed gwaedd.
5 [b]Canys yn rhiw Luhith, galar
a â i fynu mewn wylofain, ac yng
ngoriwaered Horonâim, y gelynion
a glywsant waedd dinystr.
6 Ffowch, achubwch eich einioes;
a [c]byddwch fel y ‖grug yn yr
anialwch.
7 ¶ O herwydd am i ti ymddiried
yn dy weithredoedd a'th drysorau
dy hun, tithau a ddelir: [d]Chemos
hefyd [e]a â allan i gaethiwed, *a'i*
offeiriaid a'i dywysogion ynghyd.
8 A'r anrheithiwr a ddaw i bob
dinas, ac ni ddianga un ddinas:
eithr derfydd am y dyffryn, a'r

Cyn CRIST Cylch 607.
‖ Neu, *wrth fesur.*
Cylch 600.
[a] pen. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Seph. 2. 4, 5.
† Heb. *Azzah.*
[b] Es. 8. 7.
[c] pen. 1. 14.
† Heb. *a'i chyflawnder.*
[d] pen. 25. 22.
[e] Amos 9. 7.
‖ Neu, *gwlad.*
[f] Mic. 1. 16.
[g] pen. 25. 20.
[h] pen. 16. 6. a 48. 37.
† Heb. *ymgasgl.*
† Heb. *llonyddi di, &c.*
Cylch 600.
[a] Es. 15, a 16. pen. 25. 21. a 27. 3. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
‖ Neu, *yr uchelfa.*
‖ Neu, *clod.*
‖ Neu, *ddistrywir.*
† Heb. *a â ar dy ol.*
[b] Es. 15. 5.
[c] pen. 17. 6.
‖ Neu, *noeth-bren.*
[d] Num. 21. 29.
[e] Edrych Es. 46. 1, 2. pen. 49. 3.

Cyn CRIST Cylch 600.

gwastad a ddifwynir, megis y dy-
wedodd yr ARGLWYDD.
9 Rhoddwch adenydd i Moab, fel
yr ehedo ac yr elo ymaith; canys
ei dinasoedd hi a fyddant anghyf-
annedd, heb breswylydd ynddynt.
f Edrych 10 [f]Melldigedig *fyddo* yr hwn
Barn. 5. 23. a wnelo waith yr ARGLWYDD yn
‖ Neu, ‖dwyllodrus, a melldigedig *fyddo*
esgeulus. yr hwn a attalio ei gleddyf oddi
wrth waed.
11 ¶ Moab a fu esmwyth arni er
g Seph. 1. 12. ei hieuengctid, a hi [g]a orphwysodd
ar ei gwaddod, ac ni thywalltwyd
hi o lestr i lestr, ac nid aeth hi
i gaethiwed: am hynny y safodd ei
blas arni, ac ni newidiodd ei harogl.
12 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan
anfonwyf fudwyr, y rhai a'i mudant
hi, ac a waghânt ei llestri hi, ac a
ddrylliant eu costrelau.
13 A Moab a gywilyddia oblegid
Chemos, fel y cywilyddiodd tŷ Israel
h 1 Bren. 12. oblegid [h]Bethel eu hyder hwynt.
29. 14 ¶ Pa fodd y dywedwch chwi,
i Es. 16. 6. [i]Cedyrn *ydym* ni a gwŷr nerthol i
ryfel?
15 Moab a anrheithiwyd, ac a
† Heb. aeth i fynu *o'i* dinasoedd, †a'i
a dewis dewis wŷr ieuaingc a ddisgynasant
ei gwŷr i'r lladdfa, medd y Brenhin, a'i enw
ieuaingc. ARGLWYDD y lluoedd.
16 Agos *yw* dinystr Moab i ddy-
fod, a'i dïaledd hi sydd yn brysio
yn ffest.
17 Alaethwch drosti hi, y rhai
ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a
edwyn ei henw hi, dywedwch, Pa
fodd y torrwyd y ffon gref, *a'r*
wïalen hardd!
k Es. 47. 1. 18 [k]O breswylferch Dibon, disgyn
o'th ogoniant, ac eistedd mewn
syched; canys anrheithiwr Moab a
ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinystria dy
amddiffynfeydd.
19 Preswylferch Aröer, sâf ar y
ffordd, a gwylia; gofyn i'r hwn a
fyddo yn ffoi, ac i'r hwn a ddïango,
a dywed, Beth a ddarfu?
20 Gwaradwyddwyd Moab, canys
l Es. 16. 7. hi a ddinystriwyd: [l]udwch, a
gwaeddwch; mynegwch yn Arnon
anrheithio Moab;
21 A barn a ddaw ar y tir gwas-
tad, ar Holon, ac ar Jahasah, ac ar
Mephaath,
22 Ac ar Dibon, ac ar Nebo, ac ar
Beth-diblathâim,
23 Ac ar Ciriathâim, ac ar Beth-
gamul, ac ar Beth-meon,
24 Ac ar Ceriot, ac ar Bosrah,
ac ar holl ddinasoedd gwlad Moab,
ym mhell ac yn agos.
m Ps. 75. 10. 25 [m]Corn Moab a ysgythrwyd,
a'i braich hi a dorrwyd, medd yr
ARGLWYDD.
n pen. 25. 27. 26 ¶ [n]Meddwwch hi, oblegid hi
Cylch 600. a *ym*-fawrygodd yn erbyn yr AR-
GLWYDD: ïe, Moab a ymdrybaedda
yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi
hefyd yn watwargerdd.
o Seph. 2. 8. 27 Ac [o]oni bu Israel yn watwar-
gerdd i ti? a gafwyd ef ym mysg
lladron? canys er pan soniaist am
dano, yr ymgynhyrfaist.
28 Trigolion Moab, gadewch y
p Ps. 55. 6, 7. dinasoedd, ac [p]arhoswch yn y

graig, a byddwch megis colommen Cyn CRIST Cylch 600.
yr hon a nytha yn yr ystlysau ar
fin y twll.
29 [q]Nyni a glywsom falchder q Es. 16. 6, &c.
Moab (*y mae hi* yn falch iawn) ei
huchder, ei rhyfyg, a'i hymchwydd,
ac uchder ei chalon.
30 Myfi a adwaen ei llid hi, medd
yr ARGLWYDD; ond nid felly *y*
bydd; ‖ei chelwyddau hi ni wnant ‖ Neu, *ei hattegion* (Heb. *bar-*
felly. *rau) hi ni*
31 Am hynny [r]yr udaf fi dros *wnant*
Moab, ac y gwaeddaf dros holl *uniondeb.*
Moab: *fy nghalon* a riddfana dros r Es. 15. 5.
wŷr Cirheres.
32 Myfi a wylaf drosot ti, gwin-
wydden Sibmah, âg wylofain Jazer;
dy gangau a aethant dros y môr,
hyd fôr Jazer y cyrhaeddant: yr
anrheithiwr a ruthrodd ar dy
ffrwythydd hâf, ac ar dy gynhauaf
gwin.
33 A dygir ymaith [s]lawenydd a s Es. 16. 10.
gorfoledd o'r doldir, ac o wlad Joel 1. 12.
Moab, a mi a wnaf i'r gwin ddarfod
o'r cafnau: ni sathr neb trwy flodd-
est; *eu* bloddest ni *bydd* bloddest.
34 [t]O floedd Hesbon hyd Elea- t Es. 15. 4, 5,
leh, *a* hyd Jahaz, y llefasant, o 6.
Soar hyd Horonâim, *fel* anner
deirblwydd: canys dyfroedd Nim-
rim a fyddant †anghyfanneddd. † Heb.
35 Mi a wnaf hefyd ballu ym *anghyf-*
Moab, medd yr ARGLWYDD, [u]yr *anneddle-*
hwn sydd yn offrymmu mewn *oedd.*
uchelfëydd, a'r hwn sydd yn arogl- u Es. 15. 2. a 16. 12.
darthu i'w dduwiau.
36 Am hynny [x]y lleisia fy x Es. 15. 5. a
nghalon am Moab fel pibellau, ac 16. 11.
am wŷr Cirheres y lleisia fy
nghalon fel pibellau: oblegid
[y]darfod y golud a gasglodd. y Es. 15. 7.
37 Oblegid [z]pob pen *a fydd* z Es. 15. 2, 3.
moel, a phob barf a †dorrir; ar pen. 47. 5.
bob llaw *y bydd* rhwygiadau, ac am † Heb.
y llwynau, sach-lïan. *gwttogir.*
38 Ar holl bennau tai Moab, a'i
heolydd oll, *y bydd* alaeth: oblegid
myfi a dorraf Moab fel [a]llestr heb a pen. 22. 28.
hoffder ynddo, medd yr ARGLWYDD.
39 Hwy a udant, *gan ddywedyd,*
Pa fodd y bwriwyd hi i lawr! pa
fodd y trodd Moab *ei* gwarr trwy
gywilydd! Felly Moab a fydd yn
watwargerdd, ac yn ddychryn i
bawb o'i hamgylch.
40 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Wele, [b]efe a eheda fel eryr, b Deut. 28. 49.
ac a leda ei adenydd dros Moab. pen. 49. 22.
41 ‖Y dinasoedd a oresgynir, a'r Dan. 7. 4.
amddiffynfeydd a ynnillir, a [c]chalon Hos. 8. 1.
cedyrn Moab fydd y dydd hwnnw Hab 1. 8.
fel calon gwraig wrth esgor. ‖ *Cerioth.*
42 A Moab a ddifethir o fod yn c pen. 49. 22.
bobl, am iddi *ym*-fawrygu, yn erbyn
yr ARGLWYDD.
43 [d]Ofn, a ffos, a magl *a ddaw* d Es. 24. 17, 18.
arnat ti, trigiannol Moab, medd yr
ARGLWYDD.
44 Y neb a ffŷ rhag yr ofn, a syrth
yn y ffos; a'r hwn a gyfyd o'r ffos, a
ddelir yn y fagl: canys myfi a ddy-
gaf arni, *sef* ar Moab, flwyddyn eu
hymweliad, medd yr ARGLWYDD.
45 Y'nghysgod Hesbon y safodd
y rhai a ffoisant rhag y cadernid: e Num. 21. 28.
eithr [e]tân a ddaw allan o Hesbon, f Num. 24. 17.
a fflam o ganol Sihon, ac [f]a ysa

Cyn CRIST Cylch 600.

gongl Moab, a choryn † y meibion
trystfawr.
46 *g* Gwae di, Moab; darfu am
bobl Chemos: canys cymmerwyd
ymaith dy feibion † yn gaethion,
a'th ferched yn gaethion.
47 ¶ Etto *h* myfi a ddychwelaf
gaethiwed Moab yn y dyddiau
diweddaf, medd yr ARGLWYDD.
Hyd yma *y mae* barn Moab.

PENNOD XLIX.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid: 6 a'u hadferiad. 7 Barnedigaeth Edom, 23 Damascus, 28 Cedar, 30 Hasor, 34 ac Elam. 39 Adferiad Elam.*

‖ AM *a* feibion Ammon, fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD, Onid oes
meibion i Israel? onid oes etifedd
iddo? paham y mae ‖ eu brenhin
hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn
aros yn ei ddinasoedd ef?
2 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan
wnelwyf glywed trwst rhyfel yn
b Rabbah meibion Ammon; a hi a
fydd yn garnedd anghyfanneddol,
a'i merched hi a losgir â thân: yna
Israel a feddianna y rhai a'i meddiannasant
ef, medd yr ARGLWYDD.
3 Uda, Hesbon, am anrheithio Ai:
gwaeddwch, chwi merched Rabbah,
c ymwregyswch mewn sach-lïan; alaethwch,
a gwibiwch gan y gwrychoedd:
oblegid *d* ‖ eu brenhin a â i
gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid
ynghyd.
4 Paham yr ymffrosti di yn y
dyffrynoedd? llifodd dy ddyffryn di
ymaith, O ferch wrthnysig, yr hon
a ymddiriedodd yn ei thrysorau,
e gan ddywedyd, Pwy a ddaw attaf
fi?
5 Wele, myfi a ddygaf arswyd
arnat ti, medd ARGLWYDD DDUW y
lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a
chwi a yrrir allan bob un o'i flaen,
ac ni *bydd* a gasglo y crwydrad.
6 Ac *f* wedi hynny myfi a ddychwelaf
gaethiwed meibion Ammon,
medd yr ARGLWYDD.
7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd *g* am Edom, *h* Onid *oes*
doethineb mwy yn Teman? a fethodd
cynghor gan y rhai deallgar?
a fethodd eu doethineb hwynt?
8 *i* Ffowch, ‖ trowch eich cefnau,
ewch yn isel i drigo, preswylwyr
k Dedan: canys mi a ddygaf ddinystr
Esau arno, amser ei ofwy.
9 *l* Pe deuai cynhaafwyr gwin
attat ti, oni weddillent hwy loffion
grawn? pe lladron liw nos, hwy a
anrheithient † nes cael digon.
10 Ond myfi a ddinoethais Esau,
ac a ddatguddiais ei lochesau ef, fel
na allo lechu: ei had ef a ddifethwyd,
a'i frodyr a'i gymmydogion, ac
nid *yw* efe.
11 Gâd dy amddifaid, myfi a'u
cadwaf *hwynt* yn fyw: ac ymddiriedfed
dy weddwon ynof fi.
12 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Wele, *m* y rhai nid
oedd eu barn i yfed o'r phïol, gan
yfed a yfasant, ac a ddïengi di yn
ddigerydd? na ddïengi; eithr tithau
a yfi yn sicr.
13 Canys i mi fy hun y tyngais,

† Heb. *meibion y trwst.*
g Num. 21. 29.
† Heb. *mewn caethglud.*
h pen. 49. 6, 39.
Cylch 600.
‖ Neu, *Yn erbyn meibion, &c.*
a Ezec. 21. 28. a 25. 2. Amos 1. 13. Seph. 2. 8, 9.
‖ Neu, *Melcom.*
b Amos 1. 14.
c Es. 32. 11. pen. 4. 8. a 6. 26.
d pen. 48. 7. Amos 1. 15.
‖ Neu, *Melcom.*
e pen. 21. 13.
f Felly ad. 39. pen. 48. 47.
g Ezec. 25. 12. Amos 1. 11.
h Obad. 8.
i ad. 30.
‖ Neu, *troisant eu cefnau.*
k pen. 25. 23.
l Obad. 5.
† Heb. *eu digon.*
m pen. 25. 29. Obad. 16.

medd yr ARGLWYDD, mai yn anghyfannedd,
yn warth, yn anialwch,
ac yn felldith, y bydd Bosrah; a'i
holl ddinasoedd yn ddiffaethwch
tragywyddol.
14 *n* Myfi a glywais chwedl oddi
wrth yr ARGLWYDD, bod cennad
wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn
dywedyd,* Ymgesglwch, a deuwch
yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r
rhyfel.
15 O herwydd wele, myfi a'th wnaf
di yn fychan ym mysg y cenhedloedd,
ac yn wael ym mhlith dynion.
16 Dy erwindeb a'th dwyllodd, *a*
balchder dy galon, ti yr hon ydwyt
yn aros y'nghromlechydd y graig,
ac yn meddiannu uchelder y bryn:
o er i ti *p* osod dy nyth cyn uched
a'r eryr, myfi a wnaf i ti ddisgyn
oddi yno, medd yr ARGLWYDD.
17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd:
q pawb a'r a elo heibio
iddi a synna, ac a chwibana am ei
holl ddïaleddau hi.
18 *r* Fel yn ninystr Sodom a Gomorrah,
a'i chymmydogesau, medd
yr ARGLWYDD; ni phreswylia neb
yno, ac nid erys mab dyn ynddi.
19 *s* Wele, fel llew y daw i fynu
oddi wrth *t* ymchwydd yr Iorddonen,
i drigfa y cadarn; eithr mi a
wnaf iddo redeg yn ddisymmwth
oddi wrthi hi: a phwy *sydd wr*
dewisol, a osodwyf fi arni hi? canys
u pwy *sydd* fel myfi? a phwy a esyd
i mi amser? a phwy *x* ‖ *yw* y bugail
hwnnw a saif o'm blaen i?
20 Am hynny gwrandewch gynghor
yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd
efe yn erbyn Edom, a'i
fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn
preswylwyr Teman: yn ddïau y
rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant
hwy; yn ddïau efe a wna yn anghyfannedd
eu trigleoedd gyd â
hwynt.
21 Gan lef eu cwymp hwynt y cryn
y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a
glybuwyd † yn y môr coch.
22 Wele, *y* fel eryr y daw i fynu,
ac efe a eheda ac a leda ei adenydd
dros Bosrah: yna y bydd calon
cedyrn Edom y dydd hwnnw fel
calon gwraig wrth esgor.
23 ¶ *z* Am Damascus. Hamath
ac Arpad a waradwyddwyd; o herwydd
hwy a glywsant chwedl drwg;
† llesmeiriasant; *y mae* gofal ‖ ar y
môr heb fedru gorphwys.
24 Damascus a lesgâodd, *ac* a
ymdrŷ i ffoi, ond dychryn a'*i* goddiweddodd
hi; a gwasgfa a phoenau
a'i daliodd hi fel gwraig yn esgor.
25 Pa fodd na adewir dinas moliant,
caer fy llawenydd?
26 *b* Am hynny ei gwŷr ieuaingc
a syrthiant yn ei heolydd, a'r holl
ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
27 A mi a gynneuaf *c* dân ym mur
Damascus, ac efe a ddifa lysoedd
Benhadad.
28 ¶ *d* Am Cedar, ac am deyrnasoedd
Hasor, y rhai a ddinystria
Nebuchodonosor brenhin Babilon,
fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn

Cyn CRIST Cylch 600.

n Obad. 1.
o Obad. 4.
p Job 39. 27.
q pen. 50. 13.
r Gen. 19. 25. Deut. 29. 23. pen. 50. 40. Amos 4. 11.
s pen. 50. 44, &c.
t pen. 12. 5.
u Exod. 15. 11.
x Job 41. 10.
‖ Neu, *a'm geilw i farn?*
† Heb. *ym môr y gwmmon.*
y pen. 4. 13. a 48. 40, 41.
Cylch 600.
z Es. 17. 1. a 37. 13. Amos 1. 3. Zech. 9. 1, 2.
† Heb. *toddasant.*
‖ Neu, *fel ar y môr.*
a pen. 4. 31. a 6. 24. a 30. 6.
b pen. 50. 30.
c Amos 1. 4.
Cylch 600.
d Es. 21. 13.

Cyn CRIST Cylch 600.

Cedar, ac anrheithiwch feibion y
dwyrain.
29 Eu lluestai a'u dïadellau a
gymmerant ymaith; eu llenni, a'u
holl lestri, a'u camelod, a gymmer-
ant iddynt eu hunain; a hwy a
floeddiant arnynt, *Y mae* ofn o
amgylch.
30 ¶ [e]Ffowch, ciliwch †ym mhell,
ewch yn isel i drigo, preswylwyr
Hasor, medd yr ARGLWYDD: o her-
wydd Nebuchodonosor brenhin Ba-
bilon a gymmerodd gynghor yn eich
erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad
yn eich erbyn chwi.
31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y
genedl ‖ oludog, yr hon sydd yn
trigo yn ddïofal, medd yr AR-
GLWYDD, heb ddorau na barrau
iddi; wrthynt eu hunain *y maent*
yn trigo.
32 A'u camelod a fydd yn an-
rhaith, a'u minteioedd anifeiliaid
yn yspail, a mi a wasgaraf tu a phob
gwynt [f]y rhai †*sydd* yn y conglau
eithaf; a myfi a ddygaf o bob ystlys
iddi eu dinystr hwynt, medd yr AR-
GLWYDD.
33 Hasor hefyd [g]fydd yn drigfa
dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth:
ni phreswylia neb yno, ac nid erys
mab dyn ynddi.
34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jeremïah y prophwyd
yn erbyn [h]Elam, yn nechre teyrn-
asiad Sedecïah brenhin Judah, gan
ddywedyd,
35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd: Wele fi yn torri bwa Elam,
eu cadernid pennaf hwynt.
36 A mi a ddygaf ar Elam bedwar
gwynt o bedwar eithaf y nefoedd, a
mi a'u gwasgaraf hwynt tu a'r holl
wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl
at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid
Elam.
37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn
eu gelynion, a'r rhai a geisiant eu
heinioes; a myfi a ddygaf arnynt
aflwydd, *sef* angerdd fy nigofaint,
medd yr ARGLWYDD; a mi a anfonaf
y cleddyf ar eu hol, nes i mi eu
difetha hwynt.
38 A mi a osodaf fy nheyrn-gadair
yn Elam, a mi a ddifethaf oddi yno
y brenhin a'r tywysogion, medd yr
ARGLWYDD.
39 ¶ Ond yn y dyddiau diweddaf,
[i]myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam,
medd yr ARGLWYDD.

PENNOD L.

1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Israel.*

Y GAIR a lefarodd yr ARGLWYDD
[a]yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn
gwlad y Caldeaid, †trwy Jeremïah
y prophwyd.
2 Mynegwch ym mysg y cenhedl-
oedd, a chyhoeddwch, a chodwch
arwydd; cyhoeddwch, na chelwch:
dywedwch, Goresgynwyd Babilon,
gwaradwyddwyd [b] Bêl, drylliwyd
Merodach: ei heilunod a gywilydd-
iwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.
3 Canys o'r gogledd y daw cenedl
yn ei herbyn hi, yr hon a wna ei
gwlad hi yn anghyfannedd, fel na
byddo preswylydd ynddi: yn ddyn
ac yn anifail y mudant, ac y ciliant
ymaith.
4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn
yr amser hwnnw, medd yr AR-
GLWYDD, meibion Israel a ddeuant,
hwy a meibion Judah ynghyd, [c]dan
gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceis-
iant yr ARGLWYDD eu DUW.
5 Hwy a ofynant y ffordd i Sïon,
tu ag yno *y bydd* eu hwynebau
hwynt: Deuwch, *meddant*, a
glynwn wrth yr ARGLWYDD, *trwy*
[d]gyfammod tragywyddol *yr hwn*
nid anghofir.
6 Fy mhobl a fu *fel* praidd coll-
edig; eu bugeiliaid a'u gyrrasant
hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd
y troisant hwynt ymaith: aethant
o fynydd i fryn, anghofiasant eu
gorweddfa.
7 Pawb a'r a'u cawsant a'u difas-
ant, [e]a'u gelynion a ddywedasant,
[f]Ni wnaethom ni ar fai; canys
hwy a bechasant yn erbyn yr AR-
GLWYDD, [g]trigle cyfiawnder; sef yr
ARGLWYDD, gobaith eu tadau.
8 [h]Ciliwch o ganol Babilon, ac
ewch allan o wlad y Caldeaid; a
byddwch fel bychod o flaen y
praidd.
9 ¶ O herwydd wele, myfi a gy-
fodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn
Babilon gynnulleidfa cenhedloedd
mawrion o dir y gogledd: a hwy a
ymfyddinant yn ei herbyn; oddi
yno y goresgynir hi: eu saethau
fydd fel *saethau* cadarn ‖ cyfar-
wydd; ni ddychwelant yn ofer.
10 A Chaldea fydd yn yspail:
pawb a'r a'i hyspeiliant hi a ddig-
onir, medd yr ARGLWYDD.
11 Am i chwi fod yn llawen, am i
chwi fod yn hyfryd, chwi fathrwyr
fy etifeddiaeth, am i chwi ‖ frasáu
fel anner *mewn* glaswellt, a beichio
fel teirw;
12 Eich mam a gywilyddir yn
ddirfawr, a'r hon a'ch ymddûg a
waradwyddir: wele, yr olaf o'r cen-
hedloedd yn anialwch, yn grasdir,
ac yn ddiffaethwch.
13 O herwydd digofaint yr AR-
GLWYDD nis preswylir hi, eithr hi a
fydd i gyd yn anghyfannedd: [i]pawb
a êl heibio i Babilon a synna, ac a
chwibana am ei holl ddïaleddau hi.
14 Ymfyddinwch yn erbyn Babi-
lon o amgylch; yr holl berchen
bwâau, saethwch atti, nac arbedwch
saethau: oblegid hi a bechodd yn
erbyn yr ARGLWYDD.
15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o
amgylch; hi a roddes ei llaw: ei
sylfeini hi a syrthiasant, ei muriau
a fwriwyd i lawr; o herwydd [k]dïal
yr ARGLWYDD *yw* hyn: dïelwch
arni: [l]fel y gwnaeth, gwnewch iddi.
16 Torrwch ymaith yr hauwr o
Babilon, a'r hwn a ddalio ‖ grym-
man ar amser cynhauaf: rhag
cleddyf y gorthrymmwr [m]y trôant
bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant
bob un i'w wlad.
17 ¶ Fel dafad ar wasgar *yw* Is-
rael; llewod a'i hymlidiasant ym-
aith: brenhin Assyria yn gyntaf a'i
hysodd, a'r Nebuchodonosor yma

Left margin:
[e] ad. 8.
† Heb. *yn ddirfawr.*
‖ Neu, *esmwyth arni.*
[f] pen. 9. 26. a 25. 23.
† Heb. *a dorrwyd i gonglau, neu, dorrwyd cyrrau eu gwallt.*
[g] pen. 9. 11. a 10. 22. Mal. 1. 3.
598.
[h] pen. 25. 25.
[i] pen. 48. 47. ad. 6.
595.
[a] Es. 13. 1. a 21. 1. a 47. 1.
† Heb. *trwy law Jeremiah.*
[b] Es. 46. 1. pen. 51. 44.

Right margin:
Cyn CRIST 595.
[c] Ezra 3. 12, 13. Ps. 126. 5, 6. pen. 31. 9.
[d] pen. 31. 31, &c.
[e] pen. 40. 2, 3. Zech. 11. 5.
[f] Edrych pen. 2. 3.
[g] Ps. 90. 1. a 91. 1.
[h] Es. 48. 20. pen. 51. 6, 45. Dat. 18. 4.
‖ Neu, *yn dinystrio,* neu, *yn difuddio.*
‖ Neu, *gynnyddu,* neu, *fyned yn gorphol,* neu, *yn fawr.*
[i] pen. 49. 17.
[k] pen. 51. 6, 11.
[l] Ps. 137. 8. ad. 29. Dat. 18. 6.
‖ Neu, *bladur.*
[m] Es. 13. 14. pen. 51. 9.

Cyn CRIST 595.

‖ Neu, *a ddrylliodd ei esgyrn.*

brenhin Babilon yn olaf ‖ a'i dïesgyrnodd.
18 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Wele, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'i wlad, fel yr ymwelais â brenhin Assyria.
19 A mi a ddychwelaf Israel i'w drigfa, ac efe a bawr *ar* Carmel, a Basan; ac ar fynydd Ephraim a Gilead y digonir ei enaid ef.
20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceisir anwiredd Israel, ac ni *bydd;* a phechodau Judah, ond nis ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyf.
21 ¶ Dos i fynu yn erbyn gwlad ‖ Merathâim, *ie,* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion ‖ Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hol hwynt, medd yr ARGLWYDD, a gwna [n] yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti.
22 Trwst rhyfel *sydd* yn y wlad, a dinystr mawr.
23 Pa fodd y drylliwyd ac y torrwyd [o] gordd yr holl ddaear! pa fodd yr aeth Babilon yn ddiffaethwch ym mysg y cenhedloedd!
24 Myfi a osodais fagl i ti, a thithau Babilon a ddaliwyd, a heb wybod i ti: ti a gafwyd ac a ddaliwyd, o herwydd i ti ymryson yn erbyn yr ARGLWYDD.
25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei drysor, ac a ddug allan arfau ei ddigofaint: canys gwaith ARGLWYDD DDUW y lluoedd *yw* hyn y'ngwlad y Caldeaid.
26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwrr eithaf, agorwch ei hysguboriau hi; ‖ dyrnwch hi fel pentwr *ŷd,* a llwyr ddinystriwch hi: na fydded gweddill o honi.
27 Lleddwch ei holl fustych hi; disgynant i'r lladdfa: gwae hwynt; canys eu dydd a ddaeth, *ac* amser eu hymweliad.
28 Llef y rhai a ffoant ac a ddïangant o wlad Babilon, [p] i ddangos yn Sïon ddïal yr ARGLWYDD ein Duw ni dïal ei deml ef.
29 Gelwch y saethyddion ynghyd yn erbyn Babilon; y perchen bwäau oll, gwersyllwch i'w herbyn hi o amgylch; na chaffed neb ddïange o honi: [q] telwch iddi yn ol ei gweithred; ac yn ol yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwydd hi a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD, yn erbyn Sanct Israel.
30 [r] Am hynny ei gwŷr ieuaingc a syrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD.
31 Wele fi yn dy erbyn di, *O* † falch, medd ARGLWYDD DDUW y lluoedd: o herwydd dy ddydd a ddaeth, yr amser yr ymwelwyf a thi.
32 A'r balch a dramgwydda ac a syrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo: a mi a gynneuaf dân yn ei ddinasoedd, ac efe a ddifa ei holl amgylchoedd ef.
33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Meibion Israel a meibion Judah a orthrymmwyd ynghyd; a phawb a'r a'u caethiw-

‖ Neu, *y gwrthryfelwyr.*
‖ Neu, *y gofwy.*
[n] Edrych 2 Sam. 16. 11. 2 Bren. 18. 25. 2 Chron. 36. 23. Es. 10. 6. a 44. 28. a 48. 14. pen. 34. 22.
[o] pen. 51. 20.
‖ Neu, *pentyrrwch, neu, sethrwch.*
[p] pen. 51. 10, 11.
[q] ad. 15.
[r] pen. 49. 26.
† Heb. *falchder.*

odd hwynt a'u daliasant yn dynn, ac a wrthodasant eu gollwng hwy ymaith.
34 Eu Gwaredwr *sydd* gryf; ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei enw; efe a lwyr ddadleu eu dadl hwynt, i beri llonydd i'r wlad, ac aflonyddwch i breswylwyr Babilon.
35 ¶ Cleddyf *sydd* ar y Caldeaid, medd yr ARGLWYDD, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywysogion, ac ar ei doethion.
36 Cleddyf *sydd* ar y ‖ celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *sydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.
37 Cleddyf *sydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl [s] werin *sydd* yn ei chanol hi; a [t] hwy a fyddant fel gwragedd: cleddyf *sydd* ar ei thrysorau; a hwy a yspeilir.
38 [u] Sychder *sydd* ar ei dyfroedd hi; a hwy a sychant: o herwydd gwlad delwau cerfiedig *yw* hi, ac mewn eilunod y maent yn ynfydu.
39 Am hynny [x] anifeiliaid gwylltion yr anialwch, a chathod a arhosant *yno,* a chywion yr estrys a drigant ynddi: ac ni phreswylir hi mwyach byth; ac nis cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.
40 [y] Fel yr ymchwelodd DUW Sodom a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; *felly* ni phreswylia neb yno, ac ni erys mab dyn ynddi.
41 [z] Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a brenhinoedd lawer a godir o eithafoedd y ddaear.
42 Y bwa a'r waywffon a ddaliant; creulawn *ydynt,* ac ni thosturiant: [a] eu llef fel môr a rua, ac ar feirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gwr i ryfel.
43 Brenhin Babilon a glywodd sôn am danynt, a'i ddwylaw ef a lesgasant: [b] gwasgfa a'i daliodd ef, *a* gwewyr fel gwraig wrth esgor.
44 [c] Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth ymchwydd yr Iorddonen i drigfa y cadarn: eithr mi a wnaf iddo ef redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *sydd wr* dewisol a osodwyf fi arni hi? canys pwy *sydd* fel myfi? a [d] phwy a esyd i mi yr amser? a phwy *yw* y bugail hwnnw a saif o'm blaen i?
45 Am hynny gwrandewch chwi gynghor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Babilon, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn gwlad y Caldeaid: yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant hwy; yn ddïau efe a wna yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd â hwynt.
46 Gan drwst goresgyniad Babilon y cynhyrfa y ddaear, ac y clywir y waedd ym mysg y cenhedloedd.

PENNOD LI.

1 *Tost farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon, er mwyn dïal am Israel.* 59 *Jeremiah yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddocâu y soddai Babilon dros byth.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Wele myfi a godaf wynt dinystriol yn erbyn Babilon, ac yn

Cyn CRIST 595.

‖ Neu, *dewiniaid, neu, attegion pennaf. Heb. barriau.*
[s] pen. 25. 20, 24.
[t] Nah. 3. 13.
[u] pen. 51. 32, 36.
[x] Es. 13. 22. a 34. 14. pen. 51. 37. Dat. 18. 2.
[y] Gen. 19. 25. Es. 13. 19. pen. 49. 18.
[z] pen. 6. 22.
[a] Es. 5. 30.
[b] pen. 49. 24.
[c] pen. 49. 19, &c.
[d] Job 41. 10.

Cyn CRIST 595.

erbyn y rhai sydd yn trigo † yng
nghanol y rhai a godant yn fy er-
byn i;
2 A mi a anfonaf i Babilon [a] nith-
wyr, a hwy a'i nithiant hi, ac a
waghânt ei thir hi; o herwydd
hwy a fyddant yn ei herbyn hi o
amgylch ar ddydd blinder.
3 Yn erbyn *yr hwn* a anelo, an-
neled y saethydd ei fwa, ac yn
erbyn *yr hwn* sydd yn ymddyrch-
afu yn ei lurig; nac arbedwch ei
gwŷr ieuaingc, difrodwch ei holl
lu hi.
4 Felly y rhai lladdedig a syrth-
iant y'ngwlad y Caldeaid, a'*r rhai* a
drywanwyd [b] yn ei heolydd hi.
5 Canys Israel ni adawyd, na Ju-
dah gan ei DDUW, gan ARGLWYDD y
lluoedd: er bod eu gwlad hwynt yn
llawn o gamwedd yn erbyn Sanct
yr Israel.
6 [c] Ffowch o ganol Babilon, ac
achubwch bawb ei enaid ei hun: na
adêwch eich difetha yn ei hanwir-
edd hi: oblegid [d] amser dïal *yw*
hwn i'r ARGLWYDD; efe a dâl y
pwyth iddi hi.
7 [e] Phïol aur *oedd* Babilon yn llaw
yr ARGLWYDD, yn meddwi pob
gwlad: yr holl genhedloedd a
yfasant o'i gwin hi; am hynny y
cenhedloedd a ynfydasant.
8 Yn ddisymmwth [f] y syrthiodd
Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch
drosti, [g] cymmerwch driagl i'w
dolur hi, i edrych a iachâ hi.
9 Nyni a iachasom Babilon, ond
nid aeth hi yn iach: gadêwch hi,
ac [h] awn bawb i'w wlad: canys ei
barn a gyrhaedd i'r nefoedd, ac a
ddyrchafwyd hyd yr wybrau.
10 Yr ARGLWYDD a ddug allan ein
cyfiawnder ni: deuwch a [i] thraethwn
yn Sïon waith yr ARGLWYDD ein
DUW.
11 [k] † Gloywch y saethau; cesgl-
wch y tariannau: [l] yr ARGLWYDD
a gyfododd yspryd brenhinoedd
Media: oblegid *y mae* ei fwriad ef
yn erbyn Babilon, i'w dinystrio hi;
canys [m] dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn,
dïal ei deml ef.
12 [n] Dyrchefwch faner ar furiau
Babilon; cadarnhêwch y wyliadwr-
iaeth; gosodwch i fynu y gwyl-
wyr; darperwch y cynllwynwyr:
canys yr ARGLWYDD a fwriadodd,
ac efe a wnaeth hefyd yr hyn
a lefarodd yn erbyn trigolion Ba-
bilon.
13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar
ddyfroedd lawer, yn aml dy drysor-
au, dy ddiwedd di a ddaeth, *sef*
mesur dy gybydd-dod.
14 [o] ARGLWYDD y lluoedd a dyngodd
† iddo ei hun, *gan ddywedyd*,
Dïau y'th lanwaf â dynion megis a
lindys; a hwy a ‖ ganant floddest
i'th erbyn.
15 [p] Efe a wnaeth y ddaear trwy
ei nerth, *ac* a sicrhâodd y byd trwy
ei ddoethineb, ac [q] a daenodd y
nefoedd trwy ei ddeall.
16 Pan roddo efe *ei* lef, *y mae*
‖ twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac [r] y
mae efe yn codi y niwloedd o eithaf
y ddaear: ac efe sydd yn gwneuth-

† Heb. *y'nghalon.*
[a] pen. 15. 7.
[b] pen. 49. 26.
[c] pen. 50. 8. Dat. 18. 4.
[d] pen. 50. 15, 28.
[e] Dat. 14. 8. a 17. 4.
[f] Es. 21. 9. Dat. 14. 8. a 18. 2.
[g] pen. 46. 11.
[h] Es. 13. 14. pen. 50. 16.
[i] pen. 50. 28.
[k] pen. 46. 4.
† Heb. *Glanhêwch.*
[l] Es. 13. 17.
[m] pen. 50. 28.
[n] Nah. 2. 1. a 3. 14.
[o] Amos 6. 8.
† Heb. *i'w enaid ei hun.*
‖ Neu, *ddatcannant.*
[p] Gen. 1. 1, 6. pen. 10. 12, &c.
[q] Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.
‖ Neu, *lliaws.*
[r] Ps. 135. 7.

ur y mellt gyd â'r gwlaw, ac yn
dwyn y gwynt allan o'i drysorau.
17 Ynfyd yw pob dyn o wybod-
aeth; gwaradwyddwyd pob toddydd
gan y ddelw gerfiedig: canys cel-
wyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac nid
oes chwythad ynddynt.
18 Oferedd *ydynt*, gwaith cyfeil-
iorni: yn amser eu hymweliad y
difethir hwynt.
19 Nid fel y rhai hyn, eithr Llun-
iwr y cwbl oll, *yw* rhan Jacob; ac
Israel yw gwïalen ei etifeddiaeth
ef. ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei
enw ef.
20 [s] Ti *wyt* forthwyl i mi, *ac* arfau
rhyfel: canys â thi y drylliaf y
cenhedloedd, ac â thi y dinystriaf
deyrnasoedd;
21 A thi hefyd y gwasgaraf y
march a'r marchwr; ac â thi y
drylliaf y cerbyd a'i farchog;
22 A thi y drylliaf fi wr a gwraig;
ac â thi y drylliaf hen ac ieuangc;
ac â thi y drylliaf y gwr ieuangc a'r
forwyn;
23 A thi hefyd y drylliaf fi y
bugail a'i braidd; ac â thi y drylliaf
yr arddwr a'r iau ychain; ac â thi y
drylliaf y tywysogion a'r pennacth-
iaid.
24 A mi a dalaf i Babilon, ac i
holl breswylwyr Caldea, eu holl
ddrwg a wnaethant yn Sïon, yn
eich golwg chwi, medd yr AR-
GLWYDD.
25 Wele fi i'th erbyn di, O fyn-
ydd dinystriol, yr hwn *wyt* yn
dinystrio yr holl ddaear, medd yr
ARGLWYDD; a myfi a estynaf fy
llaw arnat, ac a'th dreiglaf di i lawr
o'r creigiau, ac a'th wnaf di yn
fynydd llosg.
26 Ac ni chymmerant o honot
faen congl, na sylfaen; ond diffaeth-
wch tragywyddol a fyddi di, medd
yr ARGLWYDD.
27 Dyrchefwch faner yn y tir;
lleisiwch udgorn ym mysg y cen-
hedloedd; darperwch y cenhedl-
oedd yn ei herbyn hi; gelwch
ynghyd deyrnasoedd Ararat, Minni,
ac Aschenaz, yn ei herbyn hi;
gosodwch dywysog yn ei herbyn
hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu
cyn amled a'r lindys blewog.
28 Darperwch y cenhedloedd yn
ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd
Media, a'i thywysogion, a'i holl
bennaethiaid, a holl wlad ei lyw-
odraeth ef.
29 Y ddaear hefyd a gryna ac a
ofidia: oblegid fe gyflawnir bwr-
iadau yr ARGLWYDD yn erbyn Ba-
bilon, i wneuthur gwlad Babilon
yn anghyfannedd heb drigiannol
ynddi.
30 Cedyrn Babilon a beidiasant
âg ymladd, *ac* y maent hwy yn
aros o fewn *eu* hamddiffynfeydd:
pallodd eu nerth hwynt; [t] aethant
yn wrageddos: ei hanneddau hi a
losgwyd, *a'i* barrau a dorrwyd.
31 Rhedegwr a rêd i gyfarfod â
rhedegwr, a chennad i gyfarfod â
chennad, i fynegi i frenhin Babilon
oresgyn ei ddinas ef o'*i* chwrr,
32 Ac ynnill [u] y rhydau, a llosgi

Cyn CRIST 595.
[s] Es. 10. 5, 15. pen. 50. 23.
[t] Es. 19. 16. pen. 50. 37.
[u] pen. 50. 38.

Cyn CRIST 595.

o honynt y cyrs â thân, a synnu ar
y rhyfelwyr.
33 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Merch Babilon [x] *sydd* fel llawr-
dyrnu; || amser ei dyrnu hi *a*
ddaeth: ac ar fyrder y daw amser
cynhauaf iddi.
34 Nebuchodonosor brenhin Ba-
bilon a'm hysodd, *ac* a'm hysigodd
i; efe a'm gwnaeth fel llestr gwag;
efe a'm llyngcodd fel draig, ac a
lanwodd ei fol o'm danteithion;
efe a'm bwriodd i allan.
35 † Y cam a wnaed i mi ac i'm
|| enawd *a ddelo* ar Babilon, medd
preswylferch Sïon; a'm gwaed i
ar drigolion Caldea, medd Jeru-
salem.
36 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf
dy ddadl di, ac a ddïalaf drosot ti;
a [y] mi a ddyhysbyddaf ei môr hi, ac
a sychaf ei ffynhonnau hi.
37 A bydd Babilon yn garnedd-
au, [z] yn drigfa dreigiau, yn syndra,
ac yn chwibaniad, heb breswylydd.
38 Cyd-ruant fel llewod; || bloedd-
iant fel cenawon llewod.
39 Yn eu gwres hwynt y gosodaf
wleddoedd iddynt, a [a] mi a'u medd-
waf hwynt, fel y llawenychont, ac
y cysgont hûn dragywyddol, ac na
ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.
40 Myfi a'u dygaf hwynt i waered
fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a
bychod.
41 Pa fodd y goresgynwyd [b] Se-
sach! pa fodd yr ynnillwyd gogon-
iant yr holl ddaear! pa fodd yr
aeth Babilon yn syndod ym mysg y
cenhedloedd!
42 Y môr a ddaeth i fynu ar Ba-
bilon: hi a orchuddiwyd âg amlder
ei donnau ef.
43 Ei dinasoedd hi a aethant yn
anghyfannedd, yn grasdir, ac yn
ddiffaethwch; gwlad ni thrig un
gwr ynddi, ac ni thramwya mab
dyn trwyddi.
44 A mi a ymwelaf â Bèl yn Ba-
bilon, a mi a dynnaf o'i safn ef yr
hyn a lyngcodd; a'r cenhedloedd
ni ddylifant atto mwyach; ïe, mur
Babilon a syrth.
45 [c] Deuwch allan o'i chanol, O
fy mhobl, ac achubwch bob un ei
enaid rhag llid digofaint yr AR-
GLWYDD,
46 A rhag llwfrhâu eich calonnau,
ac ofni rhag y chwedl a glywir yn y
wlad: a'r *naill* flwyddyn y daw
chwedl newydd, ac ar ol hynny
chwedl newydd y flwyddyn *arall;*
a thrais yn y wlad, llywodraethwr
yn erbyn llywodraethwr.
47 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, yr ymwelwyf â delwau Ba-
bilon; a'i holl wlad hi a warad-
wyddir, a'i holl rai lladdedig hi a
syrthiant yn ei chanol.
48 Yna y [d] nefoedd a'r ddaear,
a'r hyn oll *sydd* ynddynt, a ganant
o herwydd Babilon: oblegid o'r
gogledd y daw yr anrheithwyr atti,
medd yr ARGLWYDD.
49 || Fel *y gwnaeth* Babilon i'r
rhai lladdedig o Israel syrthio, felly

[x] Es. 21. 10.
|| Neu, *yr amser y dyrna efe hi.*
† Heb. *Fy nhrais i.*
|| Neu, *gweddill.*
[y] pen. 50. 38.
[z] Es. 13. 22. pen. 50. 39.
|| Neu, *ymysgydwant.*
[a] ad. 57.
[b] pen. 25. 26.
[c] ad. 6. pen. 50. 8. Dat. 18. 4.
[d] Es. 44. 23. a 49. 13. Dat. 18. 20.
|| Neu, *Babilon sydd i syrthio, chwi laddedigion Israel; a chyd â Babilon y syrth, &c.*

yn Babilon y syrth lladdedigion yr
holl || ddaear.
50 Y rhai a ddïangasoch gan y
cleddyf, ewch ymaith; na sefwch:
cofiwch yr ARGLWYDD o bell, a
deued Jerusalem yn eich cof chwi.
51 Gwaradwyddwyd ni, am i ni
glywed cabledd: gwarth a orchudd-
iodd ein hwynebau; canys daeth
estroniaid i gyssegroedd tŷ yr AR-
GLWYDD.
52 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan
ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy
ei holl wlad hi yr archolledig a
riddfan.
53 [e] Er i Babilon ddyrchafu i'r
nefoedd, ac er iddi gadarnhâu ei
hymddiffynfa yn uchel; *etto* an-
rheithwyr a ddaw atti oddi wrthyf
fi, medd yr ARGLWYDD.
54 Sain gwaedd *a glywir* o Ba-
bilon, a dinystr mawr o wlad y
Caldeaid.
55 O herwydd yr ARGLWYDD a
anrheithiodd Babilon, ac a ddin-
ystriodd y mawrair allan o honi hi.
er rhuo o'i thonnau fel dyfroedd
lawer, *a* rhoddi twrf eu llef hwynt.
56 Canys yr anrheithiwr a ddaeth
yn ei herbyn hi, *sef* yn erbyn Ba-
bilon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd;
eu bwa a dorrwyd: canys AR-
GLWYDD DDUW y gwobr a obrwya yn
sier.
57 A [f] myfi a feddwaf ei thy-
wysogion hi, a'i doethion, ei
phennaethiaid, a'i swyddogion, a'i
chedyrn: a hwy a gysgant hûn
dragywyddol, ac ni ddeffroant, medd
y Brenhin, enw yr hwn *yw* AR-
GLWYDD y lluoedd.
58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Gan || ddryllio y dryllir
|| llydain furiau Babilon, a'i huchel
byrth a losgir â thân; [g] a'r bobl
a ymboenant mewn oferedd, a'r
cenhedloedd mewn tân, a hwy a
ddiffygiant.
59 ¶ Y gair yr hwn a orchymyn-
odd Jeremïah y prophwyd i Seraiah
mab Nerïah, mab Maaseiah, pan
oedd efe yn myned || gyd â Sedecïah
brenhin Judah i Babilon, yn y
bedwaredd flwyddyn o'i deyrnasiad
ef. A Seraiah *oedd* || dywysog
llonydd.
60 Felly Jeremïah a ysgrifenodd
yr holl aflwydd oedd ar ddyfod yn
erbyn Babilon, mewn un llyfr; *sef*
yr holl eiriau a ysgrifenwyd yn
erbyn Babilon.
61 A Jeremïah a ddywedodd
wrth Seraiah, Pan ddelych i Babi-
lon, a gweled, a darllen yr holl
eiriau hyn;
62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti
a lefaraist yn erbyn y lle hwn, am
ei ddinystrio, fel na byddai ynddo
breswylydd, na dyn nac anifail,
eithr ei fod yn † anghyfannedd
tragywyddol.
63 A phan ddarfyddo i ti ddarllen
y llyfr hwn, rhwym [h] faen wrtho, a
bwrw ef i ganol Euphrates:
64 A dywed, Fel hyn y soddir
Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y
drwg a ddygaf fi arni: a hwy a

Cyn CRIST 595.

|| Neu, *wlad.*
[e] Obad. 4.
[f] ad. 39.
|| Neu, *ddynoethi-y dynoethir.*
|| Neu, *muriau Babilon lydan.*
[g] Hab. 2. 13.
|| *ym mhlaid Sedeciah.*
|| Neu, *dywysog Menuchah, neu, ben ystafellydd.*
† Heb. *anghyfanneddau.*
[h] Edrych Dat. 18. 21.

Cyn CRIST 595.

ddiffygiant. Hyd hyn *y mae* geir-
iau Jeremïah.

PENNOD LII.

1 Sedecïah yn gwrthryfela. 4 Amgylchynu Jerusalem, a'i gorchfygu. 8 Lladd meibion Sedecïah, a thynnu ei lygaid yntau. 12 Nebuzaradan yn llosgi ac yn anrheithio y ddinas; 24 yn dwyn caethion ymaith. 31 Efil-merodach yn dyrchafu Jehoiacin.

599. MAB [a]un mlwydd ar hugain [a 2 Bren. 24. 18.]
oedd Sedecïah pan †ddechreuodd [† Heb. deyrnasodd.]
efe deyrnasu; ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn
Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd*
Hamutal, merch Jeremïah o Libnah.
2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg yngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai Jehoiacim.
3 O herwydd *gan* ddigofaint yr
ARGLWYDD y bu yn Jerusalem ac
yn Judah, hyd oni fwriodd efe
hwynt allan o'i olwg, wrthryfela o
Sedecïah yn erbyn brenhin Babilon.
590. 4 ¶ Ac yn [b]y nawfed flwyddyn [b 2 Bren. 25. 1. pen. 39. 1.]
o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mis,
ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth
Nebuchodonosor brenhin Babilon,
efe a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem,
ac a wersyllasant yn ei herbyn hi,
ac a adeiladasant gyferbyn â hi
ymddiffynfa o amgylch ogylch.
5 Felly y ddinas a fu y'ngwarchae
hyd yr unfed flwyddyn ar
ddeg i'r brenhin Sedecïah.
588. 6 Yn y pedwerydd mis, yn y
nawfed *dydd* o'r mis, y newyn a
drymhâodd yn y ddinas, fel nad
oedd bara i bobl y wlad.
7 Yna y torrwyd y ddinas; a'r
holl ryfelwyr a ffoisant, ac a aethant
allan o'r ddinas liw nos, ar hyd
ffordd y porth rhwng y ddau fur, yr
hwn *oedd* wrth ardd y brenhin (a'r
Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o
amgylch) a hwy a aethant ar hyd
ffordd y rhos.
8 ¶ Ond llu y Caldeaid a ymlidiasant
ar ol y brenhin, ac a oddiweddasant
Sedecïah yn rhosydd
Jericho, a'i holl lu ef a wasgarwyd
oddi wrtho.
9 Yna hwy a ddaliasant y brenhin,
ac a'i dygasant ef at frenhin
Babilon i Riblah, y'ngwlad Hamath;
ac efe a roddodd farn arno
ef.
10 A brenhin Babilon a laddodd
feibion Sedecïah y'ngŵydd ei
lygaid ef: efe a laddodd hefyd holl
dywysogion Judah yn Riblah.
11 Yna efe a †dynnodd lygaid [† Heb. ddallodd.]
Sedecïah, ac a'i rhwymodd ef â
‖chadwyni: a brenhin Babilon a'i [‖ Neu, llyffetheiriau.]
harweiniodd ef i Babilon, ac a'i
rhoddodd ef mewn carchardy hyd
ddydd ei farwolaeth.
12 ¶ Ac yn y pummed mis, ar y
degfed *dydd* o'r mis ([c]hon *oedd* y [c Edrych ad. 29.]
bedwaredd flwyddyn ar bymtheg
i'r brenhin Nebuchodonosor brenhin
Babilon) y daeth Nebuzaradan
†pennaeth y milwyr (*yr hwn* a [† Heb. y penlleiddiad. Felly ad. 14, &c.]
safai ger bron brenhin Babilon) i
Jerusalem;
13 Ac efe a losgodd dŷ yr ARGLWYDD,
a thŷ y brenhin; a holl

Cyn CRIST 588.

dai Jerusalem, a phob tŷ mawr, a
losgodd efe â thân.
14 A holl lu y Caldeaid y rhai
oedd gyd â phennaeth y milwyr, a
ddrylliasant holl furiau Jerusalem
o amgylch.
15 Yna Nebuzaradan pennaeth
y milwyr a gaethgludodd *rai* o'r
bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a
adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid
a giliasent at frenhin Babilon,
a'r gweddill o'r bobl.
16 Ond Nebuzaradan pennaeth
y milwyr a adawodd *rai* o dlodion
y wlad yn winllanwyr ac yn arddwyr.
17 [d]A'r Caldeaid a ddrylliasant [d pen. 27. 19.]
[e]y colofnau pres y rhai *oedd* yn [e Edrych 1 Bren. 7. 15, 23, 27, 50.]
nhŷ yr ARGLWYDD, a'r ystolion.
a'r môr pres yr hwn *oedd* yn nhŷ
yr ARGLWYDD; a hwy a ddygasant
eu holl bres hwynt i Babilon.
18 A hwy a ddygasant ymaith [f]y [f Exod. 27. 3.]
crochanau, a'r rhawiau, a'r psaltringau,
a'r cawgiau, a'r thusserau
a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid
yn gwasanaethu â hwynt.
19 A'r phïolau, a'r pedyll tân, a'r
cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyllbrennau,
a'r thusserau, a'r
cwppanau, y rhai *oedd* o aur *yn*
aur a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian,
a gymmerodd pennaeth y milwyr
ymaith.
20 Y ddwy golofn, un môr, a
deuddeg o ychain pres, y rhai *oedd*
dan yr ystolion, y rhai a wnaethai
y brenhin Solomon, yn nhŷ yr ARGLWYDD:
[g]nid oedd pwys †ar [g 1 Bren. 7. 47.] [† Heb. ar eu pres hwy yr holl lestri hyn.]
bres yr holl lestri hyn.
21 Ac *am* [h]y colofnau, deunaw
cufydd *oedd* uchder un golofn, †a [h 1 Bren. 7. 15. 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15.]
llinyn o ddeuddeg cufydd oedd yn
ei hamgylchu: a'i thewder yn [† Heb. ac edau.]
bedair modfedd; *ac* yn gau *yr*
oedd.
22 A chnap pres *oedd* arni, a
phûm cufydd *oedd* uchder un cnap;
a rhwydwaith a phomgranadau ar
y cnap o amgylch, yn bres i gyd:
ac fel hyn *yr oedd* yr ail golofn a'*i*
phomgranadau.
23 A'r pomgranadau oeddynt,
onid pedwar, cant ar ystlys: [i]yr [i Edrych 1 Bren. 7. 20.]
holl bomgranadau ar y rhwydwaith
o amgylch *oedd* gant.
24 ¶ A [k]phennaeth y milwyr a [k 2 Bren. 25. 18.]
gymmerodd Seraiah yr arch-offeiriad,
a Sephanïah yr ail offeiriad, a'r
tri oedd yn cadw y †drws. [† Heb. rhiniog.]
25 Ac efe a gymmerodd o'r
ddinas ystafellydd, yr hwn oedd
swyddog ar y rhyfelwyr; a seithwyr
†o weision pennaf y brenhin, [† Heb. o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin.]
y rhai a gafwyd yn y ddinas; ‖a
phen-ysgrifenydd y llu, yr hwn a [‖ Neu, ac ysgrifenydd pennaeth y llu.]
fyddai yn byddino pobl y wlad; a
thri ugeinwr o bobl y wlad, y rhai
a gafwyd y'nghanol y ddinas.
26 A Nebuzaradan pennaeth y
milwyr a gymmerodd y rhai hyn,
ac a aeth â hwynt i Riblah, at frenhin
Babilon.
27 A brenhin Babilon a'u tarawodd
hwynt, ac a'u lladdodd hwynt
yn Riblah, y'ngwlad Hamath. Fel
hyn y caethgludwyd Judah o'i wlad
ei hun.

Cyn CRIST 600.

[l] Edrych 2 Bren. 24. 12.

590.

[m] Edrych 2 Bren. 24. 14.

† Heb. *eneidiau.*

585.

[n] Edrych ad. 12.

562.

[o] 2 Bren. 25. 27.

28 Dyma y bobl a gaethgludodd Nebuchodonosor yn [l]y seithfed flwyddyn, [m]tair mil a thri ar hugain o Iuddewon.

29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i Nebuchodonosor efe a gaethgludodd o Jerusalem wyth gant a deuddeg ar hugain o † ddynion.

30 Yn [n]y drydedd flwyddyn ar hugain i Nebuchodonosor, Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd saith gant a phump a deugain o Iuddewon: yr holl ddynion hyn *oedd* bedair mil a chwe chant.

31 ¶ [o]Ac yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain wedi caethgludo Jehoiacin brenhin Judah, yn y deuddegfed mis, ar y pummed *dydd* ar hugain o'r mis, Efil-merodach brenhin Babilon (yn y flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnasiad) [p]a ddyrchafodd ben Jehoiacin brenhin Judah, ac a'i dug ef allan o'r carchardy.

32 Ac a † ddywedodd yn dêg wrtho, ac a osododd ei frenhinfainge ef uwch law gorsedd feingciau y brenhinoedd, y rhai *oedd* gyd âg ef yn Babilon.

33 Ac efe a newidiodd ei garcharwisg ef: ac efe a fwyttâodd fara gèr ei fron ef yn wastad, holl ddyddiau ei einioes.

34 Ac *am* ei luniaeth ef, lluniaeth gwastadol a roddwyd iddo gan frenhin Babilon, dogn dydd yn ei ddydd hyd ddydd ei farwolaeth, holl ddyddiau ei einioes.

Cyn CRIST 562.

[p] Gen. 40. 13, 20.

† Heb. *ymddiddanodd âg ef bethau da.*

GALARNAD JEREMIAH.

Cyn CRIST Cylch 588.

[a] Jer. 13. 17.

[b] Job 7. 3. Ps. 6. 6.

[c] ad. 9, 16, 17, 21.

[d] Jer. 4. 30. a 30. 14. ad. 19.

† Heb. *chwerw.*

[e] Deut. 28. 43, 44.

[f] Jer. 52. 28.

‖ Neu, *bethau dymunol.*

† Heb. *yr aeth yn symmudiad* neu, *yn grwydr.*

[g] Jer. 13. 26. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.

PENNOD I.

1 *Gofidus gyflwr Jerusalem o herwydd ei phechodau,* 12 *a hithau yn cwyno rhag ei gofid,* 18 *ac yn cyfaddef bod barnedigaethau Duw yn gyfiawn.*

PA fodd y mae y ddinas aml *ei* phobl yn eistedd ei hunan! *pa fodd* y mae y lïosog ym mhlith y cenhedloedd megis yn weddw! *pa fodd* y mae tywysoges y taleithiau dan deyrnged!

2 Y mae hi [a]yn wylo yn hidl [b]liw nos, ac *y mae* ei dagrau ar ei gruddiau, [c]heb *neb* [d]o'i holl gariadau yn ei chysuro: ei holl gyfeillion a fuant anghywir iddi, *ac* a aethant yn elynion iddi.

3 Judah a fudodd ymaith gan flinder, a chan faint caethiwed; y mae hi yn aros ym mysg y cenhedloedd, heb gael gorphwysdra: ei holl erlidwyr a'i goddiweddasant hi mewn lleoedd cyfyng.

4 Y mae ffyrdd Sïon yn galaru, o eisieu rhai yn dyfod i'r wyl arbennig: ei holl byrth hi *sydd* anghyfannedd, ei hoffeiriaid yn uchencidio, ei morwynion yn ofidus, a hithau yn † flin arni.

5 Ei gwrthwynebwyr [e]ydynt bennaf, y mae ei gelynion yn ffynnu: canys yr ARGLWYDD a'i gofidiodd hi am amlder ei chamweddau: ei [f]phlant a aethant i gaethiwed o flaen y gelyn.

6 A holl harddwch merch Sïon a ymadawodd â hi; y mae ei thywysogion hi fel hyddod heb gael porfa, ac yn myned yn ddinerth o flaen yr ymlidiwr.

7 Y mae Jerusalem, yn nyddiau ei blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl ‖ hyfrydwch oedd *iddi* yn y dyddiau gynt, pan syrthiodd ei phobl hi yn llaw y gelyn, heb *neb* yn ei chynnorthwyo hi: y gelynion a'i gwelsant *hi, ac* a chwarddasant am ben ei sabbothau.

8 Jerusalem a bechodd bechod; am hynny † y symmudwyd hi: yr holl rai a'i hanrhydeddent sydd yn ei dïystyru hi, o herwydd [g]iddynt weled ei noethni hi: ïe, y mae hi yn uchencidio, ac yn troi yn ei hol.

9 Ei haflendid *sydd* yn ei godre, [h]nid yw hi yn meddwl am ei diwedd; am hynny y syrthiodd hi yn rhyfedd, [i]heb *neb* yn ei chysuro: edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder: canys *ym*-fawrygodd y gelyn.

10 Y gwrthwynebwr a estynodd ei law ar ei holl ‖ hoff-bethau hi: hi a welodd y cenhedloedd yn dyfod i mewn i'w chyssegr, i'r rhai y gorchymynasit ti [k]na ddelent i'th gynnulleidfa.

11 Y mae ei holl bobl hi yn uchencidio, [l]yn ceisio bwyd: hwy a roddasant eu hoff-bethau am fwyd i † ddadebru yr enaid: edrych, ARGLWYDD, a gwel; canys dirmygus ydwyf fi.

12 ¶ ‖ Onid gwaeth gennych chwi, † y fforddolion oll? gwelwch ac edrychwch, a [m]oes y fath ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr ARGLWYDD *fi* yn nydd angerdd ei ddigter.

13 O'r uchelder yr anfonodd efe dân i'm hesgyrn i, yr hwn a aeth yn drech nâ hwynt: efe a ledodd rwyd o flaen fy nhraed, ac a'm dychwelodd yn *fy* ol; efe a'm gwnaeth yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar hyd y dydd.

14 Rhwymwyd iau fy nghamweddau â'i law ef: hwy a blethwyd, *ac* a ddaethant i fynu am fy ngwddf: efe a wnaeth i'm nerth syrthio; yr ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn dwylaw, *oddi tan y rhai* ni allaf gyfodi.

15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy holl rai grymmus o'm mewn; efe a gyhoeddodd i'm herbyn gymmanfa, i ddifetha fy ngwŷr ieuainge: ‖ *fel* gwinwryf [n]y sathrodd yr ARGLWYDD y forwyn, merch Judah.

16 Am hyn yr ydwyf yn wylo; [o]y mae fy llygad, fy llygad yn rhedeg gan ddwfr, o herwydd pellhâu oddi wrthyf ddiddanwr a † ddadebrai fy enaid: fy meibion sydd anrheithiedig, am i'r gelyn orchfygu.

Cyn CRIST Cylch 588.

[h] Deut. 32. 29.

[i] ad. 2, 17, 21.

‖ Neu, *ddymunol,* neu, *hyfryd.*

[k] Deut. 23. 3. Neh. 13. 1.

[l] Jer. 52. 6.

† Heb. *ddychwelyd.*

‖ Neu, *Nid gwaeth.*

† Heb. *y rhai a dramwywch y ffordd?*

[m] Dan. 9. 12.

‖ Neu, *sathrodd yr Arglwydd winwryf y forwyn.*

[n] Es. 63. 3.

[o] Jer. 13. 17. a 14. 17. pen. 2. 18.

† Heb. *ddychwelai.*

Cyn CRIST Cylch 588.

17 [p]Sïon a ledodd ei dwylaw, heb
neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD
a orchymynodd am Jacob, *fod* ei
elynion yn ei gylch: Jerusalem
sydd fel gwraig fisglwyfus yn eu
mysg hwynt.
18 ¶ [q]Cyfiawn yw yr ARGLWYDD;
oblegid myfi [r]a fûm anufudd i'w
‖air ef: gwrandewch, attolwg, bobl-
oedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy
morwynion a'm gwŷr ieuaingc a
aethant i gaethiwed.
19 Gelwais am fy nghariadau, *a*
[s]hwy a'm twyllasant; fy offeiriaid
a'm henafgwyr a drengasant yn y
ddinas, tra oeddynt yn ceisio iddynt
fwyd i ddadebru eu henaid.
20 Gwel, O ARGLWYDD; canys
y mae yn gyfyng arnaf: [t]fy ymys-
garoedd a gyffroisant, fy nghalon a
drodd ynof; o herwydd fy mod yn
rhŷ anufudd: [u]y mae y cleddyf yn
difetha oddi allan, megis marwol-
aeth *sydd* gartref.
21 Clywsant fy mod i yn uchen-
eidio: nid *oes* a'm diddano: fy holl
elynion, *pan* glywsant fy nrygfyd,
a lawenychasant am i ti wneuthur
hynny: ond ti a ddygi i ben [x]y
dydd a gyhoeddaist, a hwy a fyddant
fel finnau.
22 Deued eu holl ddrygioni hwynt
o'th flaen di; a gwna iddynt hwy
fel y gwnaethost i minnau, am fy
holl gamweddau: oblegid *y mae* fy
ucheneidiau yn aml, [y]a'm calon yn
ofidus.

PENNOD II.

1 Jeremïah yn galaru am ofid Jerusalem: 20 ac yn cwyno wrth Dduw faint oedd.

PA fodd y dug yr ARGLWYDD
gwmmwl ar ferch Sïon yn ei
sorriant, *ac* y bwriodd degwch
Israel i lawr o'r nefoedd, ac na
chofiodd [a]leithig ei draed yn nydd
ei ddigofaint!
2 Yr Arglwydd a lyngcodd, [b]heb
arbed, holl anneddau Jacob; efe a
ddifrododd yn ei ddigter amddiffyn-
feydd merch Judah; efe †a'*u* tyn-
nodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddifwynodd
y deyrnas a'i thywysogion.
3 Mewn sorriant digllawn y tor-
rodd efe holl gorn Israel: efe a
dynnodd *ei* ddeheulaw yn *ei* hol
oddi wrth y gelyn; ac yn erbyn
Jacob y cynneuodd megis fflam
danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.
4 Efe a annelodd ei fwa fel gelyn;
safodd â'i ddeheulaw fel gwrthwyn-
ebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd
i'r golwg, ym mhabell merch Sïon:
fel tân y tywalltodd efe ei ddig-
ofaint.
5 Yr Arglwydd sydd megis gelyn:
efe a lyngcodd Israel, efe a lyngc-
odd ei holl balasau hi: efe a
ddifwynodd ei hymddiffynfeydd, ac
a wnaeth gwynfan a galar yn aml
ym merch Judah.
6 Efe [c]a anrheithiodd ‖ei babell
[d]fel gardd; efe a ddinystriodd
leoedd ei gymmanfa: yr ARGLWYDD
a wnaeth anghofio yn Sïon yr
uchelwyl a'r sabboth, ac yn llid-
iowgrwydd ei sorriant y dirmygodd
efe y brenhin a'r offeiriad.
7 Yr ARGLWYDD a wrthododd ei

[p] Jer. 4. 31. [q] Dan. 9. 7. [r] 1 Sam. 12. 14, 15. ‖ Neu, *orchymyn.* Heb. *enau.* [s] ad. 2. Jer. 30. 14. [t] Es. 16. 11. Jer. 48. 36. pen. 2. 11. Hos. 11. 8. [u] Deut. 32. 25. Ezec. 7. 15. [x] Es. 13, &c. Jer. 46, &c. [y] pen. 5. 17. [a] 1 Chron. 28. 2. Ps. 99. 5. a 132. 7. [b] ad. 17, 21. pen. 3. 43. † Heb. *a wnaeth iddynt gyffwrdd a'r llawr.* [c] Ps. 80. 12. a 89. 40. Es. 5. 5. ‖ Neu, *ei gae.* [d] Es. 1. 8.

allor; a ffieiddiodd ei gyssegr;
†rhoddodd gaerau ei phalasau hi
yn llaw y gelyn; [e]rhoddasant floedd
yn nhŷ yr ARGLWYDD, megis ar
ddydd uchelwyl.
8 Yr ARGLWYDD a fwriadodd
ddifwyno mur merch Sïon; [f]efe a
estynodd linyn, ac nid attaliodd ei
law rhag †difetha: am hynny y
gwnaeth efe i'r rhagfur ac i'r mur
alaru; cyd-lesgasant.
9 Ei phyrth a soddasant i'r
ddaear; efe a ddifethodd ac a
ddrylliodd ei barrau hi: [g]ei bren-
hin a'i thywysogion *ydynt* ym mysg
y cenhedloedd: heb gyfraith *y mae;*
[h]a'i phrophwydi heb gael gweledig-
aeth gan yr ARGLWYDD.
10 Henuriaid merch Sïon a eis-
teddant ar lawr, a dawant â sôn;
[i]gosodasant lwch ar eu pennau;
ymwregysasant â sach-lïan: gwyr-
yfon Jerusalem a ostyngasant eu
pennau i lawr.
11 [k]Fy llygaid sydd yn pallu
gan ddagrau, [l]fy ymysgaroedd a
gyffroisant, fy afu a dywalltwyd ar
y ddaear; o herwydd dinystr merch
fy mhobl, pan lewygodd [m]y plant
a'r rhai yn sugno yn heolydd y
ddinas.
12 Hwy a ddywedant wrth eu
mammau, Pa le *y mae* ŷd a gwin?
pan lewygent fel yr archolledig yn
heolydd y ddinas, pan dywalltent
eu heneidiau ym mynwes eu mam-
mau.
13 Pa beth a gymmeraf yn dyst i
ti? beth a gyffelybaf i ti, O ferch
Jerusalem? beth a gystadlaf â thi,
fel y'th ddiddanwyf, O forwyn,
merch Sïon? canys *y mae* dy ddin-
ystr yn fawr fel y môr; pwy a'th
iachâ di?
14 Dy [n]brophwydi a welsant i ti
gelwydd a diflasrwydd; ac ni ddat-
guddiasant dy anwiredd, i droi
ymaith dy gaethiwed: eithr hwy a
welsant i ti feichiau celwyddog, ac
achosion deol.
15 [o]Y rhai oll a dramwyent y
ffordd, [p]a gurent *eu* dwylaw arnat
ti; chwibanent, ac ysgydwent eu
pennau ar ferch Jerusalem, *gan*
ddywedyd, Ai dyma y ddinas a
alwent [q]yn berffeithrwydd tegwch,
yn llawenydd yr holl ddaear!
16 [r]Dy holl elynion a ledasant eu
safnau arnat ti; a chwibanasant,
ac a esgyrnygasant ddannedd, ac a
ddywedasant, Llyngcasom *hi:* yn
ddiau dyma y dydd a ddisgwyliasom
ni; ni a'*i* cawsom, ni a'*i* gwelsom.
17 Yr ARGLWYDD a wnaeth [s]yr
hyn a ddychymygodd; ac a gyflawn-
odd ei air yr hwn a orchymynodd
efe er y dyddiau gynt: [t]efe a ddi-
frododd, ac nid arbedodd; efe a
wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy
erbyn di; efe a ddyrchafodd gorn
dy wrthwynebwyr di.
18 Eu calon hwynt a waeddodd ar
yr ARGLWYDD, O fur merch Sïon,
tywallt [u]ddagrau ddydd a nos fel
afon: na orphwys, ac na pheidied
canwyll dy lygad.
19 Cyfod, cyhoedda liw nos; yn
nechre y wyliadwriaeth [x]tywallt dy

Cyn CRIST Cylch 588.

† Heb. *cauodd.* [e] Ps. 74. 4. [f] 2 Bren. 21. 13. Es. 34. 11. † Heb. *llyngcu.* [g] 2 Bren. 24. 15. a 25. 7. [h] Ps. 74. 9. Ezec. 7. 26. [i] Job 2. 12. [k] pen. 3. 48, &c. [l] pen. 1. 20. [m] ad. 19. pen. 4. 4. [n] Jer. 2. 8. a 5. 31. a 14. 14. a 23, 16. a 27. 14. a 29. 8, 9. Ezec. 13. 2. [o] 1 Bren. 9. 8. [p] Ezec. 25. 6. [q] Ps. 48. 2. a 50. 2. [r] pen. 3. 45. [s] Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c. [t] ad. 2. [u] Jer. 14. 17. pen. 1. 16. [x] Ps. 62. 8.

Cyn CRIST Cylch 588.

galon fel dwfr ger bron yr ARGLWYDD: dyrchafa dy ddwylaw atto
ef am einioes dy blant, [y] y rhai sydd
yn llewygu o newyn ym mhen pob
heol.
20 ¶ Edrych, ARGLWYDD, a gwel
i bwy y gwnaethost fel hyn: [z] a
fwytty y gwragedd eu ffrwyth eu
hun, plant ‖ o rychwant o hyd? a
leddir yr offeiriad a'r prophwyd
y'nghyssegr yr ARGLWYDD?
21 Ieuangc a hen sydd yn gorwedd
ar lawr *yn* yr heolydd: fy morwynion a'm gŵyr ieuaingc a syrthiasant trwy y cleddyf: [a] ti a'*u* lleddaist *hwynt* yn nydd dy sorriant,
lleddaist *hwy* heb arbed.
22 Gelwaist megis ar ddydd uchelwyl fy nychryn o amgylch, fel na
ddïangodd ac na adawyd neb yn
nydd sorriant yr ARGLWYDD: y gelyn a ddifethodd y rhai a faethais
ac a fegais i.

PENNOD III.

1 Y ffyddloniaid yn cwynfan am eu gofidiau: 22 a thrwy drugareddau Duw, yn cadarnhâu eu gobaith: 37 yn cydnabod cyfiawnder Duw: 55 yn gweddïo am ymwared iddynt eu hunain, 64 a dïal ar eu gelynion.

MYFI *yw* y gwr a welodd flinder
gan wïalen ei ddigofaint ef.
2 *I* dywyllwch, ac nid *i* oleuni, yr
arweiniodd ac y tywysodd efe fi.
3 Yn fy erbyn i yn ddïau y trodd
efe, *ac* y mae efe yn troi ei law ar
hyd y dydd.
4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm
croen yn hen; efe a ddrylliodd fy
esgyrn.
5 Efe a adeiladodd i'm herbyn,
ac a'*m* hamgylchodd â bustl ac â
blinder.
6 [a] Efe a'm gosododd mewn tywyll
leoedd, fel y rhai sydd wedi marw
er ys talm.
7 [b] Efe a gauodd o'm hamgylch,
fel nad elwyf allan: efe a wnaeth
fy llyffethair i yn drom.
8 Pan lefwyf, a *phan* floeddiwyf,
efe a gau allan fy ngweddi.
9 Efe a gauodd fy ffyrdd â cherrig
nâdd; efe a wyrodd fy llwybrau.
10 [c] *Yr oedd* efe i mi *fel* arth yn
cynllwyn, *neu* lew mewn llochesau.
11 Efe a wyrodd fy ffyrdd, ac
a'm drylliodd; yn anrheithiedig y
gwnaeth fi.
12 Efe a annelodd ei fwa, ac [d] a'm
gosododd fel nôd i saeth.
13 Efe a wnaeth i † saethau ei
gawell fyned i'm harennau.
14 [e] Gwatwargerdd oeddwn i'm
holl bobl, *a'u* [f] cân ar hyd y dydd.
15 Efe a'm llanwodd â chwerwder;
efe a'm meddwodd i â'r wermod.
16 Efe a dorrodd fy nannedd â
cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y
llwch.
17 A phellêaist fy enaid oddi wrth
heddwch; anghofiais ddaioni.
18 A mi a ddywedais, Darfu am
fy nerth a'm gobaith oddi wrth yr
ARGLWYDD.
19 ‖ Cofia fy mlinder a'm gofid, y
wermod a'r bustl.
20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a
‖ ddarostyngwyd ynof fi.

[y] ad. 11.
[z] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Jer. 19. 9. pen. 4. 10. Ezec. 5. 10.
‖ Neu, *a drinir â dwylaw?*
[a] pen. 3. 43.
[a] Ps. 88. 5, 6.
[b] Job 3. 23. a 19. 8.
[c] Job 10. 16. Es. 38. 13. Hos. 5. 14. a 13. 7, 8.
[d] Job 7. 20. a 16. 12.
† Heb. *feibion.*
[e] Jer. 20. 7.
[f] Job 30. 9. Ps. 69. 12. ad. 63.
‖ Neu, *Wrth gofio.*
‖ Neu, *grymmwyd.*

21 Hyn yr ydwyf yn ei † adgofio;
am hynny y gobeithiaf.
22 ¶ [g] Trugareddau yr ARGLWYDD
yw na ddarfu am danom ni: o
herwydd ni phalla ei dosturiaethau
ef.
23 Bob bore *y deuant* o newydd:
mawr *yw* dy ffyddlondeb.
24 Yr ARGLWYDD *yw* fy [h] rhan i,
medd fy enaid; am hynny y gobeithiaf ynddo.
25 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i'r
rhai a ddisgwyliant wrtho, *ac* i'r
enaid a'i ceisio.
26 Da *yw* gobeithio a disgwyl yn
ddistaw am iachawdwriaeth yr ARGLWYDD.
27 Da *yw* i wr ddwyn *yr* iau yn ei
ieuengctid.
28 [i] *Efe* a eistedd ei hunan, ac a
daw â son; am iddo *ei* dwyn *hi*
arno.
29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch,
i edrych a oes obaith.
30 [k] Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn a'i
tarawo: efe a lenwir â gwaradwydd.
31 Oblegid nid yn dragywydd y
gwrthyd yr ARGLWYDD:
32 Ond er iddo gystuddio, etto
efe a dosturia, yn ol amlder ei
drugareddau.
33 Canys [l] nid o'i † fodd y blina
efe, nac y cystuddia blant dynion.
34 I fathru holl garcharorion y
ddaear dan ei draed,
35 I wyro barn gwr o flaen wyneb
y Goruchaf.
36 Nid yw yr ARGLWYDD yn gweled,
yn dda wneuthur cam â gwr yn ei
fatter.
37 ¶ Pwy [m] a ddywed y bydd dim,
heb i'r ARGLWYDD *ei* orchymyn?
38 Oni ddaw o enau y Goruchaf
[n] ddrwg a da?
39 [o] Paham y † grwgnach dyn byw,
gwr am gospedigaeth ei bechod?
40 Ceisiwn a chwiliwn ein ffyrdd, a
dychwelwn at yr ARGLWYDD.
41 Dyrchafwn ein calonnau a'*n*
dwylaw at DDUW yn y nefoedd.
42 Nyni a wnaethom gamwedd,
ac a fuom anufudd; tithau nid
arbedaist.
43 Gorchuddiaist *ni* â sorriant, ac
erlidiaist ni: [p] lleddaist, nid arbedaist.
44 Ti a'th guddiaist dy hun â
chwmmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi
trwodd.
45 Ti a'n gwnaethost [q] yn sorod ac
yn ysgubion y'nghanol y bobl.
46 [r] Ein holl elynion a ledasant eu
safnau yn ein herbyn.
47 [s] Dychryn a magl a ddaeth
arnom, anrhaith a dinystr.
48 [t] Fy llygad a ddiferodd ffrydiau
o ddwfr, o herwydd dinystr merch
fy mhobl.
49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni
pheidiodd, am nad oes gorphwysdra:
50 Hyd oni edrycho, ac *oni* ystyrio yr ARGLWYDD o'r nefoedd.
51 Y mae fy llygad yn blino fy
enaid, ‖ o herwydd holl ferched fy
ninas.
52 Fy ngelynion gan hela a'm
heliasant [u] yn ddïachos, fel aderyn.

Cyn CRIST Cylch 588.

† Heb. *ddychwelyd at fy nghalon.*
[g] Mal. 3. 6.
[h] Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Jer. 10. 16.
[i] Jer. 15. 17.
[k] Es. 50. 6. Matt. 5. 39.
[l] Ezec. 33. 11.
† Heb. *galon.*
[m] Ps. 33. 9.
[n] Job 2. 10. Es. 45. 7. Amos 3. 6.
[o] Diar. 19. 3.
† Heb. *cwyna.*
[p] pen. 2. 2, 17, 21.
[q] 1 Cor. 4. 13.
[r] pen. 2. 16.
[s] Es. 24. 17. Jer. 48. 43.
[t] Jer. 4. 19. a 9. 1. a 14. 17. pen. 2. 11.
‖ Neu, *yn fwy nâ.*
[u] Ps. 35. 7, 19. a 69. 4. a 109. 3

Cyn CRIST Cylch 588.

53 Torrasant ymaith fy einioes yn
y pwll, a bwriasant gerrig arnaf.
[x] Ps. 69. 2. a 124. 4, 5.
54 [x] Y dyfroedd a lifasant dros fy
[y] Ps. 31. 22. Es. 38. 10, 11.
mhen; [y] dywedais, Torrwyd fi ym-
aith.
[z] Ps. 130. 1.
55 ¶ [z] Gelwais ar dy enw di, O Ar-
glwydd, o'r pwll isaf.
56 Ti a glywaist fy llef: na chudd
dy glust rhag fy uchenaid a'm
gwaedd.
57 Ti a ddacthost yn nês y dydd
y gelwais arnat: dywedaist, Nac
ofna.
58 Ti, O Arglwydd, a ddadleu-
aist gyd â'm henaid: gwaredaist fy
einioes.
59 Ti, O Arglwydd, a welaist fy
ngham: barn di fy marn i.
60 Ti a welaist eu holl ddïal hwynt,
a'u holl amcanion i'm herbyn i.
61 Clywaist eu gwaradwydd, O Ar-
glwydd, *a*'u holl fwriadau i'm her-
byn;
62 Gwefusau y rhai a godant i'm
herbyn, a'u myfyrdod i'm herbyn
ar hyd y dydd.
63 Edrych ar eu heisteddiad a'u
[a] ad. 14.
cyfodiad; [a] myfi *yw* eu cân hwynt.
[b] Ps. 28. 4.
64 ¶ [b] Tâl y pwyth iddynt, O Ar-
glwydd, yn ol gweithred eu dwylaw.
‖ Neu, *gyndynrwydd.*
65 Dod iddynt ‖ ofid calon, dy
felldith iddynt.
66 Erlid hwynt â digofaint, a
[c] Ps. 8. 3.
difetha hwy oddi tan [c] nefoedd yr
Arglwydd.

PENNOD IV.

1 *Sïon yn cwyno ei thostur gyflwr: 13 yn cyffesu ei phechodau. 21 Bygythio Edom; 22 a chysuro Sïon.*

PA fodd y tywyllodd yr aur! y
newidiodd yr aur coeth da!
taflwyd cerrig y cyssegr ym mhen
pob heol.
2 Gwerthfawr feibion Sïon, a
chystal ag aur pur, pa fodd y cyfrif-
[a] Es. 30. 14. Jer. 19. 11.
wyd hwynt [a] fel ystenau pridd,
gwaith dwylaw y crochenydd!
3 Y dreigiau a dynnant allan eu
bronnau, a roddant sugn i'w cen-
awon: merch fy mhobl *a aeth* yn
[b] Job 39. 14, 16.
greulawn, [b] fel yr estrysiaid yn yr
anialwch.
[c] Ps. 22. 15.
4 [c] Tafod y plentyn sugno sydd
yn glynu wrth daflod ei enau gan
[d] Edrych pen. 2. 11, 12.
syched: [d] y plant a ofynant fara,
ond nid *oedd* a dorrai iddynt.
5 Y rhai a ymborthent yn foethus,
a ddifethwyd yn yr heolydd: y rhai
[e] Job 24. 8.
a feithrinwyd mewn ysgarlad, [e] a
gofleidiant y tommennydd.
‖ Neu, *cospedigaeth.*
6 Canys mwy yw ‖ anwiredd merch
‖ *chospedigaeth.*
fy mhobl nâ ‖ phechod Sodom,
[f] Gen. 19. 25.
yr hon [f] a ddinystriwyd megis yn
ddisymmwth, ni safodd llaw arni.
7 Purach oedd ei Nazarëaid hi nâ'r
eira, gwynnach oeddynt nâ'r llaeth,
gwridoccach oeddynt o gorph nâ'r
cwrel, *a*'u trwsiad *oedd* o saphir.
† Heb. *Tywyllach nâ du.*
8 † Duach yw yr olwg arnynt nâ'r
glöyn; nid adweinir hwynt yn yr
heolydd: eu croen a lŷn wrth eu
hesgyrn; gwywodd, aeth yn debyg
i bren.
9 Gwell yw y rhai a laddwyd â
chleddyf, nâ'r rhai a laddwyd â
† Heb. *lifeiriant.*
newyn; oblegid y rhai hyn a † ddi-
hoenant, wedi eu trywanu o *eisieu*
cnwd y maes.

Cyn CRIST Cylch 588.

[g] pen. 2. 20.
10 [g] Dwylaw gwragedd tosturiol
a ferwasant eu plant eu hun: eu
[h] Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29.
[h] hymborth oeddynt yn ninystr
merch fy mhobl.
11 Yr Arglwydd a gyflawnodd ei
ddigter, a dywalltodd lidiowgrwydd
[i] Deut. 32. 22.
ei sorriant, ac [i] a gynneuodd dân yn
Sïon, yr hwn a ddifäodd ei seiliau
hi.
12 Ni choeliasai brenhinoedd y
ddaear, na holl drigolion y byd, y
deuai y gwrthwynebwr a'r gelyn i
mewn i byrth Jerusalem.
[k] Jer. 5. 31. a 23. 21.
13 ¶ [k] Am bechodau ei phro-
phwydi, *ac* anwiredd ei hoffeiriaid,
y rhai a ollyngasant waed y rhai
cyfiawn o'i mewn hi;
14 Gwibiasant *fel* deillion yn yr
heolydd, *ac* ymddifwynasant gan
‖ Neu, *gan nas gallent na chyffyrddent â'u,* &c.
waed, ‖ fel na allid cyffwrdd â'u
dillad hwynt.
15 Gwaeddasant arnynt, Ciliwch;
‖ aflan *yw;* ciliwch, ciliwch, na
‖ Neu, *O aflan.*
chyffyrddwch; pan ffoisant, ac yr
aethant ymaith. Dywedent ym
mysg y cenhedloedd, Ni thrigant
hwy *yma* mwyach.
† Heb. *Wyneb.*
16 † Sorriant yr Arglwydd a'u
gwasgarodd hwynt; nid edrych efe
arnynt mwy: ni pharchent hwy yr
offeiriaid, ni thosturient wrth yr
henafgwyr.
[l] 2 Bren. 24. 7. Es. 30. 6, 7. Jer. 37. 7. Ezec. 29. 16.
17 Ninnau hefyd, [l] ein llygaid a
ballasant am ein cynhorthwy ofer:
gan ddisgwyl disgwyl yr oeddem
ni wrth genhedlaeth ni allai *ein*
hachub.
[m] 2 Bren. 25. 4, 5.
18 [m] Hwy a olrheiniant ein cerdd-
ediad, fel na allwn fyned ar hyd ein
heolydd: y mae ein diwedd ni yn
agos, ein dyddiau ni a gyflawnwyd;
canys daeth ein diwedd ni.
[n] Deut. 28. 49.
19 [n] Buanach yw ein herlidwyr
nag eryrod yr awyr: y maent yn
ein herlid ni ar y mynyddoedd, yn
ein cynllwyn yn yr anialwch.
[o] Gen. 2. 7.
20 [o] Anadl ein ffroenau, en-
[p] Jer. 52. 9. Ezec. 12. 13. a 19. 4, 8.
einiog yr Arglwydd, [p] a ddaliwyd
yn eu ‖ rhwydau hwynt, *am* yr hwn
‖ *ffosydd.*
y dywedasem, Dan ei gysgod ef y
byddwn ni byw ym mysg y cen-
hedloedd.
21 Bydd lawen a hyfryd, merch
Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhir
[q] Jer. 25. 15, 16, 21.
Us: [q] daw y cwppan attat tithau
[r] Es. 40. 2.
hefyd; ti a feddwi, ac a ymnoethi.
‖ Neu, *anwiredd.*
22 ¶ [r] Gorphenwyd dy ‖ gosp-
‖ Neu, *a'th gaethgluda am dy bechodau.*
edigaeth di, merch Sïon; ni chaeth-
gluda efe di mwy: efe a ymwel
â'th anwiredd di, merch Edom; efe
‖ a ddatguddia dy bechodau.

PENNOD V.

Tostur gwynfan Sïon, mewn gweddi at Dduw.

COFIA, O Arglwydd, beth a
ddaeth i ni: edrych a gwel ein
gwaradwydd.
2 Ein hetifeddiaeth ni a drôwyd i
estroniaid, a'n tai i ddïeithriaid.
3 Ymddifaid ydym heb dadau; ein
mammau *sydd* megis gweddwon.
4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am
arian; ein coed sydd yn dyfod am
werth.
† Heb. *Ar ein gwarrau y'n herlidir.*
5 † Ein gwarrau sydd dan erlid;
llafurio yr ydym, nid oes gor-
phwysdra i ni.

Cyn CRIST Cylch 588.

6 Rhoisom ein llaw i'r Aiphtiaid,
i'r Assyriaid, i gael digon o fara.
7 [a] Ein tadau a bechasant, ac nid
ydynt: ninnau sydd yn dwyn eu
‖cosp hwynt.
8 Gweision sydd yn llywodraethu
arnom ni, heb *fod* a'*n* gwaredo o'u
llaw hwynt.
9 *Mewn enbydrwydd* am ein
heinioes y dygasom ein bara i
mewn, o herwydd eleddyf yr anial-
wch.
10 Ein [b] croen a dduodd fel ffwrn,
‖gan y newyn tost.
11 Hwy a dreisiasant y gwragedd
yn Sïon, *a*'r morwynion yn ninas-
oedd Judah.
12 Crogasant dywysogion â'u
dwylaw; [c] ni pherchid wynebau yr
henafgwyr.
13 Hwy a gymmerasant y gwŷr
ieuaingc i falu; a'r plant a syrth-
iasant dan y coed.
14 Yr henafgwyr a beidiasant â'r
porth; y gwŷr ieuaingc â'u cerdd.
15 Darfu llawenydd ein calon: ein
dawns a drodd yn alar.
16 Syrthiodd †y goron *oddi am*
ein pen: gwae ni yn awr bechu o
honom.
17 Am hyn [d] y mae ein calon yn
ofidus; [e] am hyn y tywyllodd ein
llygaid.
18 O herwydd mynydd Sïon, yr
hwn a anrheithiwyd, y mae y
llwynogod yn rhodio ynddo.
19 [f] Ti, ARGLWYDD, a barhêi byth;
dy orsedd-fainge yn oes oesoedd.
20 Paham yr anghofi ni byth, *ac*
y gadewi ni dros hir ddyddiau?
21 [g] Dychwel ni, O ARGLWYDD,
attat ti, a ni a ddychwelir: adnew-
ydda ein dyddiau megis eynt.
22 ‖Eithr ti a'n llwyr wrthodaist
ni: ti a ddigiaist wrthym ni yn
ddirfawr.

[a] Jer. 31. 29. Ezec. 18. 2.
‖ *hanwireddau.*
[b] Job 30. 30. Ps. 119. 83.
‖ Neu, *gan ddychryniadau*, neu, *dymhestloedd y newyn.*
[c] Es. 47. 6.
† Heb. *coron ein.*
[d] pen. 1. 22.
[e] Ps. 6. 7.
[f] Ps. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12.
[g] Ps. 80. 3, 7, 19. Jer. 31. 18.
‖ *Canys a lwyr-wrthodi di nyni?*

LLYFR Y PROPHWYD EZECIEL.

Cyn CRIST Cylch 595.

PENNOD I.

1 Yr amser y prophwydodd Ezeciel yn Chebar. 4 Gweledigaeth y pedwar Cherub, 15 y pedair olwyn, 26 a gogoniant Duw.

A DARFU yn y ddegfed flwyddyn
ar hugain, yn y pedwerydd
mis, ar y pummed *dydd* o'r mis
(a mi yn mysg ‖y gaethglud wrth
afon Chebar) [a] agoryd y nefoedd; a
gwelwn weledigaethau DUW.
2 Yn y pummed *dydd* o'r mis
(honno *oedd* y bummed flwyddyn o
gaethgludiad [b] brenhin Jehoiachin)
3 Y daeth gair yr ARGLWYDD yn
eglur at †Ezeciel yr offeiriad, mab
Buzi, yn nhir y Caldeaid, wrth afon
Chebar; ac [c] yno y bu llaw yr AR-
GLWYDD arno ef.
4 ¶ Yna yr edrychais, ac wele
yn dyfod o'r gogledd gorwynt, *a*
chwmmwl mawr; a thân yn
ymgymmeryd, a disgleirdeb o
amgylch iddo; ac o'i ganol, *sef* o
ganol y tân, fel lliw ‖ambr.
5 Hefyd o'i ganol *y daeth* ey-
ffelybrwydd i bedwar peth byw. A
[d] dyma eu hagwedd hwynt, Dull
dyn oedd iddynt.
6 A [e] phedwar wyneb *i bob* un, a
phedair aden *i bob* un o honynt.
7 A'u traed yn †draed uniawn;
a gwadn eu traed fel gwadn troed
llo; a gwreichioni yr oeddynt fel
lliw efydd gloyw.
8 Ac *yr oedd* dwylaw dyn oddi
tan eu hadenydd, ar eu pedwar
ystlys; eu hwynebau hefyd a'u
hadenydd *oedd* ganddynt ill ped-
war.
9 [f] Eu hadenydd hwynt *oedd* wedi
eu cyssylltu y naill wrth y llall: pan
gerddent ni thröent; âent bob un
yn uniawn rhag ei wyneb.
10 Dyma [g] ddull eu hwynebau
hwynt; Wyneb dyn, ac wyneb
llew, *oedd* ar y tu dehau iddynt ill
pedwar: ac wyneb ŷch o'r tu aswy
iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr
iddynt ill pedwar.
11 Dyma eu hwynebau hwynt;
a'u hadenydd *oedd* wedi eu ‖dos-
parthu oddi arnodd, dwy i bob un
wedi eu cyssylltu â'u gilydd, a
[h] dwy oedd yn cuddio eu cyrph.
12 [i] Aent hefyd bob un yn uniawn
rhag ei wyneb; [k] i'r lle y byddai yr
yspryd ar fyned, yno yr âent; [l] ni
thröent pan gerddent.
13 Dyma ddull y pethau byw;
Eu gwelediad oedd fel marwor tân
yn llosgi, *ac* fel gwelediad ffaglau:
yr oedd efe yn ymgerdded rhwng y
pethau byw, a disglaer oedd y tân,
a mellt yn dyfod allan o'r tân.
14 Rhedai hefyd, a dychwelai y
pethau byw, fel gwelediad mellten.
15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau
byw: ac wele, ar lawr yn ymyl y
pethau byw un olwyn, gyd â'i
bedwar wyneb.
16 Dull yr olwynion a'u gwaith
oedd fel lliw beryl: a'r un dull
oedd iddynt ill pedair; a'u gwedd
hwynt a'u gwaith fel pe byddai
olwyn yng nghanol olwyn.
17 Pan elent, âent ar eu pedwar
ochr: [m] ni thröent pan gerddent.
18 Eu cantau hefyd oedd gyfuwch
ag yr oeddynt yn ofnadwy: a'u
cantau *oedd* yn llawn llygaid oddi
amgylch ill pedwar.
19 A phan gerddai y pethau byw,
yr olwynion a gerddent wrthynt; a
phan ymgodai y pethau byw oddi
ar y ddaear, yr ymgodai yr olwyn-
ion.
20 [n] I'r lle *y byddai* yr yspryd i
fyned, yr âent, yno yr *oedd* eu
hyspryd ar fyned; a'r olwynion a
ymgodent ar eu cyfer hwynt: canys
yspryd ‖y peth byw *oedd* yn yr
olwynion.

‖ *y rhai a gaethgludasid.*
[a] Felly Matt. 3. 16. Act. 7. 56. a 10. 11. Dat. 19. 11.
[b] 2 Bren. 24. 12.
† Heb. *Jehezcel.*
[c] 1 Bren. 18. 46. pen. 3. 14, 22.
‖ *gwefr.*
[d] pen. 10. 8, &c.
[e] ad. 10.
† Heb. *droed.*
[f] ad. 11, 12.
[g] Edrych Dat. 4. 7.
‖ Neu, *lledu.*
[h] Es. 6. 2.
[i] ad. 9.
[k] ad. 20.
[l] ad. 17.
[m] ad. 12.
[n] ad. 12.
‖ Neu, *bywyd.*

Cyn CRIST Cylch 595.

21 [o]Cerddent pan gerddent hwy-
thau, a safent pan safent hwythau;
a phan ymgodent hwy oddi ar y
[o]ad. 19, 20. ddaear, yr olwynion a ymgodent ar
‖Neu, *bywyd.* eu cyfer hwythau: canys yspryd ‖ y
peth byw *oedd* yn yr olwynion.
22 Ac *yr oedd* ar bennau y pethau
byw ddull y ffurfafen, fel lliw grisial
ofnadwy, wedi ei hestyn dros eu
pennau hwynt oddi arnodd.
23 A than y ffurfafen *yr oedd* eu
hadenydd hwynt yn uniawn, y naill
tu ag at y llall: dwy i bob un, yn
eu cuddio o'r naill du, a dwy i bob
un yn cuddio eu cyrph, o'r tu arall.
24 A mi a glywn swn eu hadenydd
hwynt, fel swn dyfroedd lawer, fel
swn yr Hollalluog, pan gerddent:
swn lleferydd, fel swn llu: pan
safent, llaesent eu hadenydd.
25 Ac yr oedd llais oddi ar y
ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau
hwynt, pan safent, *ac* y llaesent eu
hadenydd.
26 ¶ Ac oddi ar y ffurfafen yr
hon *oedd* ar eu pennau hwynt, *yr
oedd* cyffelybrwydd gorsedd-faingc,
fel gweledial maen saphir, ac ar
gyffelybrwydd yr orsedd-faingc *yr
oedd* oddi arnodd arno ef gyffelyb-
rwydd megis gweledial dyn.
27 Gwelais hefyd megis lliw
‖*gwefr.* ‖ ambr, fel gweledial tân o'i fewn o
amgylch: o weledial ei lwynau ac
uchod, ac o weledial ei lwynau ac
isod, y gwelais megis gweledial tân,
a disgleirdeb iddo oddi amgylch.
[p]Dat. 4. 3. 28 [p]Fel gweledial y bwa a fydd
yn y cwmmwl ar ddydd gwlawog,
fel hyn *yr oedd* gweledial y dis-
gleirdeb o amgylch. Dyma weledial
cyffelybrwydd gogoniant yr Ar-
[q]pen. 3. 23. Dan. 8. 17. Dat. 1. 17. glwydd. A phan welais, [q]syrth-
iais ar fy wyneb, a chlywais lais un
yn llefaru.

PENNOD II.

1 *Awdurdod Ezeciel,* 6 *a'i addysg.* 9 *Plyg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab
dyn, sâf ar dy draed, a mi a
lefaraf wrthyt.
[a]pen. 3. 24. 2 [a]A'r yspryd a aeth ynof, pan
lefarodd efe wrthyf, ac a'm gosod-
odd ar fy nhraed, fel y clywais yr
hwn a lefarodd wrthyf.
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, yr ydwyf fi yn dy ddanfon
†Heb. *genhedloedd.* di at feibion Israel, at †genedl
wrthryfelgar, y rhai a wrthryfelas-
[b]Jer. 3. 25. ant i'm herbyn; [b]hwynt-hwy a'u
tadau a droseddasant i'm herbyn,
hyd gorph y dydd hwn.
4 Meibion wyneb-galed hefyd a
chadarn-galon yr wyf fi yn dy ddan-
fon attynt: dywed dithau wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW.
[c]pen. 3. 11. 5 A [c]pha un bynnag a wnelont
[d]pen. 3. 26, 27. ai gwrando, ai peidio ([d]canys tŷ
[e]pen. 33. 33. gwrthryfelgar *ydynt*) etto [e]cânt
wybod fod prophwyd yn eu mysg
hwynt.
[f]Jer. 1. 8, 17. Luc 12. 4. 6 ¶ Tithau, fab dyn, [f]nac ofna
rhagddynt, ac na arswyda er eu
‖Neu, *mieri.* geiriau hwynt, er *bod* ‖ [g]gwrthryf-
[g]Jer. 6. 28. Mic. 7. 4. elwyr a drain gyd â thi, a thithau
[h]pen. 3. 9. 1 Petr 3. 14. yn trigo ym mysg ysgorpionau:
[h]nac ofna rhag eu geiriau hwynt,
ac na ddychryna gan eu hwynebau
hwynt, er mai tŷ †gwrthryfelgar †Heb. *gwrthryfel.*
ydynt.
7 Etto llefara di fy ngeiriau wrth-
ynt, pa un bynnag a wnelont ai
gwrando ai peidio; canys †gwrth- †Heb. *gwrthryfel.*
ryfelgar *ydynt.*
8 Tithau fab dyn, gwrando yr
hyn yr ydwyf fi yn ei lefaru wrthyt,
Na fydd di wrthryfelgar fel y tŷ
gwrthryfelgar hwn: lleda dy safn,
a [i]bwytta yr hyn yr ydwyf fi yn ei [i]Dat. 10. 9.
roddi i ti.
9 ¶ Yna yr edrychais, ac wele
law wedi ei hanfon attaf, ac wele
ynddi blyg llyfr.
10 Ac efe a'i dadblygodd o'm
blaen i: ac *yr oedd* efe wedi ei
ysgrifenu wyneb a chefn; ac *yr
oedd* wedi ysgrifenu arno, galar, a
griddfan, a gwae.

PENNOD III.

1 *Ezeciel yn bwytta y plyg llyfr:* 4 *a Duw yn ei nerthu ef:* 15 *ac yn dangos iddo reol prophwydoliaeth:* 22 *ac yn cau ac yn egori genau y prophwyd.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab
dyn, bwytta yr hyn a geffych,
[a]bwytta y llyfr hwn, a dos [a]llefara [a]pen. 2. 8.
wrth dŷ Israel.
2 Yna mi a agorais fy safn, ac efe
a wnaeth i mi fwytta y llyfr hwnnw.
3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda
dy fol, a llanw dy berfedd, fab dyn,
â'r llyfr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi
attat. Yna [b]y bwyttêais; ac yr [b]Dat. 10. 9. Edrych Jer. 15. 16.
oedd efe yn fy safn fel mêl o fel-
usder.
4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, 595.
Mab dyn, cerdda, dos at dŷ Israel,
a llefara â'm geiriau wrthynt.
5 Canys nid at bobl †o iaith ddï- †Heb. *ddwfn o wefusau a thrwm o dafod;* Felly ad. 6.
eithr ac o dafodiaith galed y'th an-
fonir di, *ond* at dŷ Israel;
6 Nid at bobloedd lawer o iaith
ddïeithr ac o dafodiaith galed, y
rhai ni ddeall eu hymadroddion.
‖Oni wrandawsai y rhai hynny ‖Neu, *Diau y gwrandawsai, &c.*
arnat, *pe* y'th anfonaswn attynt?
7 Etto tŷ Israel ni fynnant wrando
arnat ti; canys [c]ni fynnant wrando [c]Ioan 15. 20.
arnaf fi: oblegid tàl-gryfion a chal-
ed-galon *ydynt* hwy, holl dŷ Is-
rael.
8 Wele, gwnaethum dy wyneb
yn gryf yn erbyn eu hwynebau
hwynt, a'th dàl yn gryf yn erbyn eu
talcennau hwynt.
9 Gwnaethum dy dalcen [d]fel [d]Es. 50. 7. Jer. 1. 18. a 15. 20. Mic. 3. 8.
adamant, yn galettach nâ'r gallestr:
[e]nac ofna hwynt, ac na ddychryna [e]Jer. 1. 8, 17. pen. 2. 6.
rhag eu hwynebau, er mai tŷ gwrth-
ryfelgar *ydynt.*
10 Dywedodd hefyd wrthyf, Ha
fab dyn, derbyn â'th galon, a chlyw
â'th glustiau, fy holl eiriau a lefar-
wyf wrthyt.
11 Cerdda hefyd, *a* dos at y gaeth-
glud, at feibion dy bobl, a llefara
hefyd wrthynt, a dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; [f]pa un bynnag a wnelont [f]pen. 2. 5, 7.
ai gwrando ai peidio.
12 [g]Yna yr yspryd a'm cymmer- [g]pen. 8. 3. Edrych 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Act. 8. 39.
odd, a chlywn swn cynnwrf mawr
o'm hol, *yn dywedyd,* Bendigedig
fyddo gogoniant yr ARGLWYDD o'i
le.

Cyn CRIST 595.

13 A swn adenydd y pethau byw
oedd yn † cyffwrdd â'u gilydd, a
† Heb. *cusanu eu gilydd.*
swn yr olwynion ar eu cyfer hwynt,
a swn cynnwrf mawr.
14 A'r yspryd a'm cyfododd, ac
a'm cymmerodd ymaith, a mi a
aethum yn chwerw yn angerdd fy
yspryd; ond [h] llaw yr ARGLWYDD
[h] 2 Bren. 3. 15. pen. 8. 1.
oedd gref arnaf.
15 ¶ A mi a ddeuthum i Tel-abib,
at y gaethglud oedd yn aros wrth
afon Chebar, a [i] mi a eisteddais lle
[i] Job 2. 13.
yr oeddynt hwythau yn eistedd, ie,
eisteddais yno saith niwrnod yn
synn yn eu plith hwynt.
16 Ac ym mhen y saith niwrnod y
daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan
ddywedyd,
17 [k] Mab dyn, mi a'th wneuthum
[k] pen. 33. 7, &c.
di [l] yn wyliedydd i dŷ Israel: am
[l] Es. 52. 8. a 56. 10. a 62. 6. Jer. 6. 17.
hynny gwrando y gair o'm genau, a
rhybuddia hwynt oddi wrthyf fi.
18 Pan ddywedwyf wrth y dryg-
ionus, Gan farw y byddi farw; oni
rybuddi ef, ac oni leferi i rybuddio
y drygionus oddi wrth ei ddryg-
ffordd, fel y byddo byw; y dryg-
ionus hwn a fydd marw yn ei an-
wiredd: ond ei waed ef a ofynaf fi
ar dy law di.
19 Ond os rhybuddi y drygionus, ac
yntau heb droi oddi wrth ei ddryg-
ioni, na'i ffordd ddrygionus, efe a
fydd marw yn ei ddrygioni; ond ti
a achubaist dy enaid.
20 Hefyd [m] pan ddychwelo y
[m] pen. 18. 24. a 33. 12, 13.
cyfiawn oddi wrth ei † gyfiawnder,
† Heb. *gyfiawnderau.*
a gwneuthur camwedd, a rhoddi o
honof dramgwydd o'i flaen ef, efe
fydd marw: am na rybuddiaist ef,
am ei bechod y bydd efe marw, a'i
gyfiawnder yr hwn a wnaeth efe ni
chofir; ond ei waed ef a ofynaf ar
dy law di.
21 Ond os tydi a rybuddi y cyf-
iawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac
na pheche efe; gan fyw y bydd efe
byw, am ei rybuddio: a thithau a
achubaist dy enaid.
22 ¶ Ac [n] yno y bu llaw yr AR-
[n] ad. 14. pen. 1. 3.
GLWYDD arnaf, ac efe a ddywedodd
wrthyf, Cyfod, dos i'r gwastadedd,
ac yno y llefaraf wrthyt.
23 Yna y cyfodais, ac yr euthum
i'r gwastadedd: ac wele ogoniant
yr ARGLWYDD yn sefyll yno, fel y
gogoniant [o] a welswn wrth afon
[o] pen. 1. 1.
Chebar: a [p] mi a syrthiais ar fy
[p] pen. 1. 28.
wyneb.
24 Yna [q] yr aeth yr yspryd ynof,
[q] pen. 2. 2.
ac a'm gosododd ar fy nhraed, ac a
ymddiddanodd â mi, ac a ddywed-
odd wrthyf, Dos, a chau arnat o
fewn dy dŷ.
25 Tithau fab dyn, wele, [r] hwy a
[r] pen. 4. 8.
roddant rwymau arnat, ac a'th
rwymant â hwynt, ac na ddos allan
yn eu plith.
26 A [s] mi a wnaf i'th dafod lynu
[s] pen. 24. 27. Luc 1. 20, 22.
wrth daflod dy enau, a thi a wneir
yn fud, ac ni byddi iddynt yn ger-
yddwr: [t] canys tŷ gwrthryfelgar
[t] pen. 2. 5, 7.
ydynt.
27 Ond pan lefarwyf wrthyt, yr
agoraf dy safn, a dywedi wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW, Yr hwn a wrandawo,
gwrandawed; a'r hwn a beidio,
peidied: canys tŷ gwrthryfelgar
ydynt.

Cyn CRIST 595.

PENNOD IV.

1 Dan rith a chysgod amgylchynu y ddinas, y mae yn dangos yr amser o wrthryfel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 a thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos dosted fyddai y newyn.

TITHAU fab dyn, cymmer i ti
briddlech, a dod hi o'th flaen, a
llunia arni ddinas Jerusalem:
2 A gwarchae yn ei herbyn hi,
ac adeilada wrthi ‖ warchglawdd, a
‖ Neu, *bennaethiaid.*
bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd;
dod hefyd wersylloedd wrthi, a
gosod offer rhyfel yn ei herbyn o
amgylch.
3 Cymmer i ti hefyd ‖ badell
‖ Neu, *radell.*
haiarn, a dod hi *yn* fur haiarn
rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy
wyneb atti, a bydd mewn gwar-
chaëedigaeth, a gwarchae di arni.
Arwydd *fydd* hyn i dŷ Israel.
4 Gorwedd hefyd ar dy ystlys
aswy, a gosod anwiredd tŷ Israel
arni; *wrth* rifedi y dyddiau y gor-
weddych arni, y dygi eu hanwiredd
hwynt.
5 Canys rhoddais arnat ti flyn-
Cylch 975. Dechreu o 1 Bren. 12. 28. Diweddu Cylch 585.
yddoedd eu hanwiredd hwynt, wrth
rifedi y dyddiau, tri chan niwrnod
a deg a phedwar ugain: felly y
dygi anwiredd tŷ Israel.
6 A phan orphenych y rhai hynny,
gorwedd eilwaith ar dy ystlys
ddehau, a thi a ddygi anwiredd tŷ
Judah ddeugain niwrnod: [a] † pob
[a] Num. 14. 34.
diwrnod am flwyddyn a roddais
† Heb. *diwrnod am flwyddyn, diwrnod am flwyddyn.*
i ti.
7 A chyfeiria dy wyneb at war-
chäeedigaeth Jerusalem, a'th fraich
yn noeth; a thi a brophwydi yn ei
herbyn hi.
8 Wele hefyd, rhoddais rwymau
arnat, fel na throech † o ystlys i
† Heb. *o'th ystlys i'th ystlys.*
ystlys, nes gorphen o honot ddydd-
iau dy warchaëedigaeth.
9 ¶ Cymmer i ti hefyd wenith, a
haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a
chorbys, a dod hwynt mewn un
llestr, a gwna hwynt i ti yn fara,
dros rifedi y dyddiau y gorweddych
ar dy ystlys: tri chan niwrnod a
deg a phedwar ugain y bwyttêi ef.
10 A'th fwyd a fwyttêi *a fydd*
wrth bwys, ugain sicl yn y dydd: o
amser i amser y bwyttêi ef.
11 Y dwfr hefyd a yfi wrth fesur;
chweched *ran* hin a yfi, o amser i
amser.
12 Ac *fel* teisen haidd y bwyttêi
ef; ti a'i crasi hi *hefyd* wrth dail
tom dyn, yn eu gŵydd hwynt.
13 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Felly [b] y bwytty meibion Israel eu
[b] Hos. 9. 3.
bara halogedig ym mysg y cenhedl-
oedd y rhai y gyrraf hwynt attynt.
14 Yna y dywedais, [c] O ARGLWYDD
[c] Act. 10. 14.
DDUW, Wele, ni halogwyd fy enaid,
ac ni fwyttêais [d] furgyn neu ysglyf-
[d] Exod. 22. 31. Lef. 11. 40. a 17. 15. Deut. 14. 3.
aeth o'm hieuengetid hyd yr awr
hon; ac ni ddaeth i'm safn gig
ffiaidd.
15 Yntau a ddywedodd wrthyf,
Wele, mi a roddais i ti fiswail
gwartheg yn lle tom dyn, ac â
[e] Lef. 26. 26. Ps. 105. 16. Es. 3. 1. pen. 5. 16. a 14. 13.
hwynt y gwnei dy fara.
16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mab
dyn, wele [e] fi yn torri ffon bara yn

Cyn CRIST 595.

Jerusalem, fel y bwyttâont fara dan
bwys, ac mewn gofal; ac yr yfont
ddwfr dan fesur, ac mewn syndod.
17 Fel y byddo arnynt eisieu bara
a dwfr, ac y synnont un gyd âg
ƒ Lef. 26. 39. arall, ac ƒ y darfyddont yn eu han-
wiredd.

PENNOD V.

1 Dan rith a chysgod y gwallt, 5 y mae yn dangos barnedigaeth Jerusalem am eu hanufudd-dod; 12 a hynny trwy newyn, a chleddyf, a gwasgarfa.

594.

TITHAU fab dyn, cymmer i ti
gyllell lem, cymmer i ti ellyn
† Heb. *a gwna iddo dramwy ar dy ben, &c.* eillio, † ac a eillia dy ben a'th farf:
yna y cymmeri i ti gloriannau pwys,
ac y rhenni hwynt.
a Es. 7. 20. 2 b Traian a losgi yn tân y'nghanol
b ad. 12. c y ddinas, pan gyflawner d dyddiau
c pen. 4. 1. y gwarchae; traian a gymmeri
d pen. 4. 8, 9. hefyd, *ac* a'*i* tarewi â'r gyllell o'i
amgylch; a thraian a daeni gyd â'r
gwynt: a mi a dynnaf gleddyf ar
eu hol hwynt.
3 Cymmer hefyd oddi yno ychydig
o nifer, a chylymma hwynt yn dy
† Heb. *esgyll.* † odre.
4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt
hwy, a thafl hwynt i ganol y tân, a
llosg hwynt yn tân: o hono y daw
allan dân i holl dŷ Israel.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Jerusalem *yw* hon: gosod-
ais hi ym mysg y cenhedloedd a'r
tiroedd o'i hamgylch.
6 A hi a newidiodd fy marnedig-
aethau i ddrygioni yn fwy nâ'r cen-
hedloedd, a'm deddfau yn fwy nâ'r
gwledydd *sydd* o'i hamgylch: canys
gwrthodasant fy marnedigaethau,
a'm deddfau, ni rodiasant ynddynt.
7 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Am i chwi
amlhâu yn fwy nâ'r cenhedloedd
sydd o'ch amgylch, heb rodio o
honoch yn fy neddfau, na gwneuth-
e Jer. 2. 10, 11. ur fy marnedigaethau, ac e na
wnaethoch yn ol barnedigaethau y
cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch;
8 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Wele fi, ïe, myfi,
ydwyf yn dy erbyn, a gwnaf yn dy
ganol di farnedigaethau yng ngolwg
y cenhedloedd.
9 A gwnaf ynot yr hyn ni wneuth-
um, ac nis gwnaf ei fath mwy; am
dy holl ffieidd-dra.
f Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. 2 Bren. 6. 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10.
10 Am hynny y tadau f a fwyt-
tânt y plant yn dy fysg di, a'r plant
a fwytty eu tadau; a gwnaf ynot
farnedigaethau, a mi a daenaf dy
holl weddill gyd â phob gwynt.
11 Am hynny, *fel mai* byw fi, medd
yr Arglwydd Dduw, Yn ddiau am
halogi o honot fy nghyssegr â'th
holl ffieidd-dra ac â'th holl frynti,
am hynny hefyd y prinhâf finnau
g pen. 7. 4, 9. a 8. 18. *di;* ac g nid arbed fy llygad, ac ni
thosturiaf chwaith.
h Edrych ad. 2. Jer. 15. 2. 12 ¶ h Dy draian fyddant feirw o'r
haint, ac a ddarfyddant o newyn,
yn dy ganol; a thraian a syrthiant
ar y cleddyf o'th amgylch; a
i pen. 6. 8. i thraian a daenaf gyd â phob
k Lef. 26. 33. gwynt: a k thynnaf gleddyf ar eu
hol hwynt.
13 Felly y gorphenir fy nig, ac y
llonyddaf fy llidiowgrwydd yn eu

Cyn CRIST 594.

herbyn hwynt, ac l ymgysuraf: a
hwy a gânt wybod mai myfi yr Ar-
glwydd a'*i* lleferais yn fy ngwŷn,
pan orphenwyf fy llid ynddynt. l Es. 1. 24.
14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith,
ac yn warth ym mysg y cenhedl-
oedd *sydd* o'th amgylch, yng ngolwg
pawb a êl heibio.
15 Yna y bydd m y gwaradwydd a'r m Deut. 28. 37.
gwarthrudd yn ddysg ac yn syndod
i'r cenhedloedd *sydd* o'th amgylch,
pan wnelwyf ynot farnedigaethau
mewn dig a llidiowgrwydd, a
cherydd llidiog. Myfi yr Arglwydd
a'*i* lleferais.
16 Pan n anfonwyf arnynt ddrwg n Deut. 32. 23.
saethau newyn, y rhai fyddant i'*w*
difetha, y rhai a ddanfonaf i'ch
difetha: casglaf hefyd newyn
arnoch, a o thorraf eich ffon bara: o pen. 4. 16.
17 Anfonaf hefyd arnoch newyn,
a p bwystfil drwg; ac efe a'th ddi- p Lef. 26. 22.
blanta di: haint hefyd a gwaed a
dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf
arnat. Myfi yr Arglwydd a'*i* lle-
ferais.

PENNOD VI.

1 Barnedigaeth Israel am eu delw-addoliaeth. 8 Gweddill a fendithir. 11 Annog y ffyddloniaid i gwyno eu gofid.

A DAETH gair yr Arglwydd 594.
attaf, gan ddywedyd,
2 Mab dyn, gosod dy wyneb tu a
a mynyddoedd Israel, a phrophwyda a pen. 36. 1.
yn eu herbyn;
3 A dywed, Mynyddoedd Israel,
gwrandewch air yr Arglwydd
Dduw: Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd Dduw wrth y mynyddoedd
ac wrth y bryniau, wrth y nentydd
ac wrth y dyffrynoedd; Wele fi, *ïe*,
myfi yn dwyn cleddyf arnoch, a mi
a ddinystriaf eich uchel-leoedd.
4 Eich allorau hefyd a ddifwynir,
a'ch ‖ haul-ddelwau a ddryllir: a ‖ Neu, *delwau,* ac felly ad. 6.
b chwympaf eich archolledigion o
flaen eich eilunod. b Lef. 26. 30.
5 A rhoddaf gelanedd meibion
Israel ger bron eu heilunod, a
thaenaf eich esgyrn o amgylch eich
allorau.
6 Yn eich holl drigfeydd y dinas-
oedd a anrheithier, a'r uchelfëydd
a ddifwynir; fel yr anrheithier ac y
difwyner eich allorau, ac y torrer
ac y peidio eich eilunod, ac y torrer
ymaith eich haul-ddelwau, ac y
dilëer eich gweithredoedd.
7 Yr archolledig hefyd a syrth yn
eich canol; a c chewch wybod mai c ad. 13. pen. 7. 4, 9. a 11. 10, 12.
myfi *yw* yr Arglwydd.
8 ¶ d Etto gadawaf weddill, fel y d pen. 5. 2, 12.
byddo i chwi *rai* wedi dïange gan y
cleddyf ym mysg y cenhedloedd,
pan wasgarer chwi trwy y gwledydd.
9 A'ch rhai dïangol a'm cofiant i
ym mysg y cenhedloedd y rhai y
caethgludir hwynt attynt, am e fy e Ps. 78. 40. Es. 7. 13. a 63. 10.
nryllio â'u calon butteinllyd, yr
hon a giliodd oddi wrthyf; ac f â'u f Num. 15. 39. pen. 20. 7, 24.
llygaid, y rhai a butteiniasant ar ol
eu heilunod: g yna yr ymffieiddiant g Lef. 26. 39. pen. 36. 31.
ynddynt eu hun am y drygioni a
wnaethant yn eu holl ffieidd-dra.
10 A chânt wybod mai myfi *yw* yr
Arglwydd, *ac* na leferais yn ofer
am wneuthur iddynt y drwg hwn.
11 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-

Cyn CRIST 594.

GLWYDD DDUW; [h] Taro â'th law, a
chur â'th droed, a dywed, O, rhag
holl ffieidd-dra drygioni tŷ Israel:
canys trwy gleddyf, trwy newyn, a
thrwy haint, y syrthiant.
12 Y pellennig a fydd marw o'r
haint, a'r cyfagos a syrth gan y
cleddyf; y gweddilledig hefyd a'r
gwarchaëedig a fydd marw o new-
yn: fel hyn y gorphenaf fy llid-
iowgrwydd arnynt.
13 A [i] chewch wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan faddo eu
harcholledigion hwynt ym mysg eu
heilunod o amgylch eu hallorau,
[k] ar bob bryn uchel, ar holl bennau
y mynyddoedd, a than bob pren îr,
a than bob derwen gauadfrig, lle y
rhoddasant arogl peraidd i'w holl
eilunod.
14 Felly yr estynaf fy llaw arnynt,
a gwnaf y tir yn anrhaith; ïe, yn
fwy ‖ anrheithiol nâ'r anialwch *tu a*
Diblath, trwy eu holl drigfeydd: a
chânt wybod mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.

[h] pen. 21. 14.
[i] ad. 7.
[k] Es. 57. 5. Hos. 4. 13.
‖ Neu, *anrheithiol o'r anialwch.*

PENNOD VII.

1 *Llwyr anrhaith Israel.* 16 *Galarus edifeirwch y rhai a ddiangent.* 20 *Y gelynion yn halogi y cyssegr, o herwydd ffieidd-dra yr Israeliaid.* 23 *Dan rith cadwyn y mae yn dangos eu gofidus gaethiwed hwy.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Tithau, fab dyn, fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW wrth dir Israel;
[a] Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair
congl y tir.
3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd ar-
nat, a mi a anfonaf fy nig arnat ti;
[b] barnaf di *hefyd* yn ol dy ffyrdd, a
rhoddaf dy holl ffieidd-dra arnat.
4 [c] Fy llygad *hefyd* ni'th arbed di,
ac ni thosturiaf: eithr rhoddaf dy
ffyrdd arnat ti, a'th ffieidd-dra
fydd yn dy ganol di: [d] fel y gwyp-
och mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Drwg, drwg unig, wele, a
ddaeth.
6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd:
y mae yn gwylio † am danat; wele,
efe a ddaeth.
7 [e] Daeth y boregwaith attat, pres-
wylydd y tir: [f] daeth yr amser, agos
yw y dydd terfysg, ac nid adsain
mynyddoedd.
8 Weithian ar fyrder y tywalltaf
fy llid arnat, ac y gorphenaf fy nig
wrthyt: barnaf di hefyd yn ol dy
ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidd-dra
arnat.
9 A'm llygad nid arbed, ac ni
thosturiaf: rhoddaf arnat yn ol dy
ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn
dy ganol di; a [g] chewch wybod mai
myfi yr ARGLWYDD sydd yn taro.
10 Wele y dydd, wele *efe* yn dyfod:
y boregwaith a aeth allan; blodeu-
odd y wialen, blagurodd balchder.
11 Cyfododd traha yn wialen
drygioni: ni *bydd un* o honynt, nac
o'u ‖ lliaws, nac o'r eiddynt, [h] na
galar drostynt.
12 Yr amser a ddaeth, y dydd a
nesâodd: na lawenyched y prynwr,
ac na thristâed y gwerthwr: canys
mae digllonedd ar ei holl liaws hi.

[a] ad. 3, 6. Amos 8. 2. Matt. 24. 6, 13, 14.
[b] ad. 8, 9.
[c] pen. 5. 11. a 8. 18. a 9. 10.
[d] pen. 6. 7. a 12. 20.
† Heb. *yn dy erbyn.*
[e] ad. 10.
[f] ad. 12.
[g] ad. 4.
‖ Neu, *terfysgwyr.* Heb. *terfysg.*
[h] Jer. 16. 5, 6. pen. 24. 16, 22.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel
at yr hyn a werthwyd, † er eu bod
etto yn fyw: oblegid y weledigaeth
sydd am ei holl liaws, *y rhai* ni
ddychwelant: ac nid ymgryfhâ
neb ‖ yn anwiredd ei fuchedd.
14 Udganasant yr udgorn, i bar-
ottôi pawb: etto nid â neb i'r rhyf-
el; am *fod* fy nigllonedd yn erbyn
eu holl liaws.
15 [i] Y cleddyf *fydd* oddi allan, yr
haint hefyd a'r newyn o fewn: yr
hwn *fyddo* yn y maes, a fydd farw
gan gleddyf; a'r hwn *a fyddo* yn y
ddinas, newyn a haint a'i difa ef.
16 ¶ Etto eu rhai diangol hwy a
ddiangant, ac ar y mynyddoedd y
byddant hwy i gyd fel colommen-
nod y dyffryn yn griddfan, bob un
am ei anwiredd.
17 Yr holl [k] ddwylaw a laesant,
a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.
18 [l] Ymwregysant hefyd mewn
sachliain, ac arswyd a'u töa hwynt;
a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a
moelni ar eu holl bennau hwynt.
19 Eu harian a daflant i'r heol-
ydd, a'u haur † a roir heibio: eu
[m] harian na'u haur ni ddichon eu
gwared hwynt yn nydd digter yr
ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwall-
ant, a'u coluddion ni lanwant: o
herwydd ‖ tramgwydd eu hanwir-
edd ydyw.
20 ¶ A thegwch ei harddwch ef
a osododd efe yn rhagoriaeth: ond
gwnaethant ynddo ddelwau eu
ffieidd-dra *a'u* brynti: am hynny
‖ y rhoddais ef ym mhell oddi
wrthynt.
21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw
dieithriaid yn yspail, ac yn anrhaith
i rai drygionus y tir; a hwy a'i
halogant ef.
22 Tröaf hefyd fy wyneb oddi
wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe,
‖ anrheithwyr a ddaw iddi, ac a'i
halogant.
23 ¶ Gwna gadwyn; canys llan-
wyd y tir o farn waedlyd, a'r ddinas
sydd lawn o drais.
24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf
y cenhedloedd, fel y meddiannont
eu tai hwynt: gwnaf hefyd i falch-
der y cedyrn beidio; a'u cyssegroedd
a ‖ halogir.
25 Y mae † dinystr yn dyfod; a
hwy a geisiant heddwch, ac nis
cânt.
26 Daw [n] trychineb ar drychineb,
a bydd chwedl ar chwedl: yna [o] y
ceisiant weledigaeth gan y pro-
phwyd; ond cyfraith a gyll gan yr
offeiriad, a chynghor gan yr hen-
uriaid.
27 Y brenhin a alara, a'r tywysog a
wisgir âg anrhaith, a dwylaw pobl
y tir a drallodir: gwnaf â hwynt
yn ol eu ffordd, ac â'u barnedig-
aethau y barnaf hwynt; fel y
gwybyddont mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.

Cyn CRIST 594.

† Heb. *er bod eu bywyd etto ym mysg y byw.*
‖ Neu, *sydd â'i fuchedd yn ei anwiredd.*
[i] Deut. 32. 25. Galar. 1. 20.
[k] Es. 13. 7. Jer. 6. 24.
[l] Es. 3. 24. a 15. 2, 3. Jer. 48. 37. Amos 8. 10.
† Heb. *a fydd yn neillduaeth,* neu, *aflendid.*
[m] Diar. 11. 4. Seph. 1. 18.
‖ Neu, *eu hanwiredd yw eu tramgwydd.*
‖ Neu, *gwneuthum ef yn beth aflan iddynt.*
‖ Neu, *yspeilwyr.*
‖ Neu, *etifeddant.*
† Heb. *torriad.*
[n] Jer. 4. 20.
[o] Ps. 74. 9. Galar. 2. 9.

PENNOD VIII.

1 *Ezeciel, mewn gweledigaeth yn Jerusalem,* 5 *yn cael dangos iddo ddelw eiddigedd,* 7 *ac ystafelloedd y delwau,* 13 *a galarwyr Tammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu a'r haul.* 18 *Digofaint Duw am eu delw-addoliaeth hwy.*

Cyn CRIST 594.

A BU yn y chweched flwyddyn,
yn y chweched *mis*, ar y pum-
med *dydd* o'r mis, a mi yn eistedd
yn fy nhŷ, a henuriaid Judah yn
eistedd ger fy mron, [a]syrthio o law
yr ARGLWYDD DDUW arnaf yno.
2 Yna yr edrychais, ac wele [b]gy-
ffelybrwydd fel gwelediad tân; o
welediad ei lwynau ac isod, yn dân;
ac o'i lwynau ac uchod, fel gweled-
iad disgleirdeb, [c] megis lliw ambr.
3 Ac efe [d]a estynodd lun llaw,
ac a'm cymmerodd erbyn cudyn
o'm pen: a chododd yr yspryd fi
rhwng y ddaear a'r nefoedd, ac a'm
dug i Jerusalem mewn gweledig-
aethau DUW, hyd ddrws y porth
nesaf i mewn, yr hwn sydd yn
edrych tu a'r gogledd, lle yr *ydoedd*
eisteddfa delw yr eiddigedd, yr hon
a wna eiddigedd.
4 Ac wele yno ogoniant DUW
Israel, fel y weledigaeth [e]a welswn
yn y gwastadedd.
5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, cyfod yn awr dy lygaid
tu a ffordd y gogledd. Felly y
cyfodais fy llygaid *tu a* ffordd y
gogledd; ac wele, tu a'r gogledd,
wrth borth yr allor, ddelw yr ei-
ddigedd hon yn y cyntedd.
6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab
dyn, a weli di beth y maent hwy yn
ei wneuthur, y ffieidd-dra mawr y
mae tŷ Israel yn ei wneuthur yma,
i'm gyrru ym mhell oddi wrth fy
nghyssegr? ac etto dychwel, cei
weled ffieidd-dra mwy.
7 ¶ Ac efe a'm dug i ddrws y
cyntedd; a phan edrychais, wele
dwll yn y pared.
8 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, cloddia yn y pared: a
phan gloddiais yn y pared, wele
ddrws.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dos i mewn, ac edrych y ffieidd-
dra drygionus y maent hwy yn eu
gwneuthur yma.
10 Felly mi a euthum, ac a
edrychais; ac wele bob llun ym-
lusgiad, ac anifail ffiaidd, a holl
eilunod tŷ Israel, wedi eu portreio
ar y pared o amgylch ogylch:
11 A dengwr a thriugain o henur-
iaid tŷ Israel yn sefyll ar eu cyfer
hwynt, a Jaazaniah mab Saphan
yn sefyll yn eu canol: pob un a'i
thusser yn ei law, a chwmmwl tew
o fwg-darth oedd yn dyrchafu.
12 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di, fab dyn, yr hyn y mae
henuriaid Israel yn ei wneuthur
yn y tywyllwch, bob un o fewn ei
ddelw-gelloedd? canys dywedant,
[f]Nid yw yr ARGLWYDD yn ein
gweled; gadawodd yr ARGLWYDD y
ddaear.
13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Tro etto, cei weled ffieidd-dra mwy,
y rhai y maent hwy yn eu
gwneuthur.
14 Ac efe a'm dug i ddrws porth
tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu a'r
gogledd, ac wele yno wragedd yn
eistedd yn wylo am Tammuz.
15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di *hyn*, fab dyn? dychwel

[a] pen. 1. 3. a 8. 22.
[b] pen. 1. 26, 27.
[c] pen. 1. 4.
[d] Dan. 5. 5.
[e] pen. 1. 28. a 3. 23.
[f] pen. 9. 9.

etto, cei weled ffieidd-dra mwy nâ
hyn.
16 Ac efe a'm dug i gyntedd tŷ
yr ARGLWYDD oddi fewn, ac wele
wrth ddrws teml yr ARGLWYDD,
rhwng y porth a'r allor, ynghylch
[g]pummwr ar hugain, a'u cefnau tu
ag at deml yr ARGLWYDD, a'u hwyn-
ebau tu a'r dwyrain; ac yr oeddynt
hwy yn ymgrymmu [h]i'r haul tu a'r
dwyrain.
17 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di *hyn*, fab dyn? ‖ai peth
ysgafn gan dŷ Judah wneuthur y
ffieidd-dra a wnant yma? canys
llanwasant y tir â thrais, a gwrth-
droisant i'm cyffrôi i; ac wele hwy
yn gosod blaguryn wrth eu trwyn.
18 Minnau hefyd a wnaf mewn
llid: [i]nid arbed fy llygad, ac ni
thosturiaf: ac er iddynt [k]lefain yn
fy nghlustiau â llef uchel, ni wran-
dawaf hwynt.

Cyn CRIST 594.

[g] pen. 11. 1.
[h] Deut. 4. 19. 2 Bren. 23. 5, 11. Job 31. 26. Jer. 44. 17.
‖ Neu, *ai ysgafnach dim gan dŷ Judah nâ gwneuthur, &c.*
[i] pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 9. 5, 10.
[k] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.

PENNOD IX.

1 Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai, 5 ac y distrywid y lleill. 8 Duw yn gwrthod gwrando eiriol drostynt.

Cylch 594.

LLEFODD hefyd â llef uchel
lle y clywais, gan ddywedyd,
Gwnewch i swyddogion y ddinas
nesâu, a phob un â'i arf dinystr yn
ei law.
2 Ac wele chwech o wŷr yn dyfod
o ffordd y porth uchaf, yr hwn sydd
yn †edrych tu a'r gogledd, a phob
un †â'i arf dinystr yn ei law: ac *yr
oedd* un gwr yn eu mysg hwynt
wedi ei wisgo â lliain, a chorn du
ysgrifenydd wrth ei †glun; a hwy
a aethant i mewn, ac a safasant
wrth yr allor bres.
3 A [a]gogoniant DUW Israel a
gyfododd oddi ar y cherub yr
ydoedd efe arno, hyd riniog y tŷ.
Ac efe a lefodd ar y gwr oedd wedi
ei wisgo â lliain, yr hwn *yr oedd*
corn du ysgrifenydd wrth ei glun:
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Dos trwy ganol y ddinas,
trwy ganol Jerusalem, a [b]noda nôd
ar dalcennau y dynion [c]sydd yn
ucheneidio ac yn gweiddi am y
ffieidd-dra oll a wneir yn ei chanol
hi.
5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd
efe lle y clywais, Ewch trwy y
ddinas ar ei ol ef, a tharêwch;
[d]nac arbeded eich llygad, ac na
thosturiwch.
6 [e]Lleddwch †yn farw yr henwr,
y gwr ieuangc, a'r forwyn, y plant
hefyd a'r gwragedd; ond na
ddeuwch yn agos at un gwr *y byddo*
y nôd arno: ac [f]ar fy nghyssegr y
dechreuwch. Yna y dechreuasant
ar [g]y gwŷr hen, y rhai *oedd* o flaen
y tŷ.
7 Dywedodd wrthynt hefyd, Hal-
ogwch y tŷ, a llenwch y cyntedd-
oedd o rai lladdedig; ewch allan.
Felly hwy a aethant allan, ac a
darawsant yn y ddinas.
8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a'm
gadaw innau, i mi syrthio ar fy
wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O
ARGLWYDD DDUW, a ddifethi di
holl weddill Israel, wrth dywallt dy
lid ar Jerusalem?

† Heb. *wynebu.*
† Heb. *â'g arf ei ddrylliad.*
† Heb. *lwynau.*
[a] Edrych pen. 3. 23. a 8. 4. a 10. 4, 18. a 11. 22, 23.
[b] Exod. 12. 7. Dat. 7. 3.
[c] 2 Petr 2. 8.
[d] ad. 10.
[e] 2 Chron. 36. 17.
† Heb. *i ddinystr.*
[f] Jer. 25. 29.
[g] pen. 8. 11, 16.

Cyn CRIST Cylch 594.

† Heb. *llanwyd y tir â gwaed.*
‖ Neu, *wyro barn.*
[h] pen. 8. 12.
[i] pen. 5. 11. a 7. 4. a 8. 18.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Anwiredd tŷ Israel a thŷ Judah *sydd* fawr dros ben; a † llawn yw y tir o waed, a llanwyd y ddinas o ‖ gamwedd: o herwydd dywedant, [h] Gwrthododd yr ARGLWYDD y ddaear, ac nid yw yr ARGLWYDD yn gweled.

10 Ac am danaf fi, [i] nid erbyd fy llygad, ac ni thosturiaf; rhoddaf eu ffordd eu hun ar eu pennau.

11 Ac wele, y gwr wedi ei wisgo â llïan, yr hwn *yr oedd* y corn du wrth ei glun, yn dwyn gair drachefn, gan ddywedyd, Gwneuthum fel y gorchymynaist i mi.

PENNOD X.

1 *Gweledigaeth y marwor tân a wasgerid dros y ddinas.* 8 *Gweledigaeth y cherubiaid.*

[a] pen. 1. 22.
[b] pen. 1. 26.
[c] pen. 9. 2.
† Heb. *geudeb dy ddwylaw.*
[d] Edrych ad. 18. pen. 9. 3.
[e] pen. 1. 24.
† Heb. *un cherub a anfonodd allan â'i law.*
[f] pen. 1. 8.
[g] pen. 1. 15.
[h] pen. 1. 16.
[i] pen. 1. 17.
‖ Sef, *gorph.*

YNA yr edrychais, ac wele yn [a] y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch ben y cherubiaid, [b] megis maen saphir, fel dull cyffelybrwydd gorseddfa, a welid arnynt hwy.

2 Ac efe a lefarodd wrth [c] y gwr a wisgasid â llïan, ac a ddywedodd, Dos i mewn rhwng yr olwynion, hyd dan y cherub, a llanw † dy ddwylaw o farwor tanllyd oddi rhwng y cherubiaid, a thaena ar y ddinas. Ac efe a aeth o flaen fy llygaid.

3 A'r cherubiaid oedd yn sefyll o du dehau y tŷ, pan aeth y gwr i mewn; a'r cwmmwl a lanwodd y cyntedd nesaf i mewn.

4 [d] Yna y cyfododd gogoniant yr ARGLWYDD oddi ar y cherub, *ac a safodd* oddi ar riniog y tŷ; a'r tŷ a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cyntedd o ddisgleirdeb gogoniant yr ARGLWYDD.

5 A [e] swn adenydd y cherubiaid a glybuwyd hyd y cyntedd nesaf allan, fel swn DUW Hollalluog pan lefarai.

6 Bu hefyd, wedi iddo orchymyn i'r gwr a wisgasid â llïan, gan ddywedyd, Cymmer dân oddi rhwng yr olwynion, oddi rhwng y cherubiaid; fyned o hono ef, a sefyll wrth yr olwynion.

7 Yna yr † estynodd *un* cherub ei law oddi rhwng y cherubiaid i'r tân yr hwn *oedd* rhwng y cherubiaid, ac a gymmerth, ac a roddodd *beth* yn nwylaw yr *hwn* a wisgasid â llïan: yntau a'*i* cymmerodd, ac a aeth allan.

8 ¶ A [f] gwelid yn y cherubiaid lun llaw dyn dan eu hadenydd.

9 Edrychais hefyd, ac wele [g] bedair olwyn wrth y cherubiaid, un olwyn wrth un cherub, ac un olwyn wrth cherub arall: a [h] gwelediad yr olwynion *oedd* fel lliw maen beryl.

10 A'u gwelediad, un wedd oedd iddynt ill pedair, fel pe byddai olwyn y'nghanol olwyn.

11 [i] Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y cerddent; ni throent pan gerddent, ond lle yr edrychai y pen, y cerddent ar ei ol ef; ni throent pan gerddent.

12 Eu holl ‖ gnawd hefyd, a'u cefnau, a'u dwylaw, a'u hadenydd,

Cyn CRIST Cylch 594.

[k] pen. 1. 18.
‖ Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn,* neu, *Galgal.*
[l] pen. 1. 10.
[m] pen. 1. 5.
[n] pen. 1. 19.
[o] pen. 1. 12, 20, 21.
‖ Neu, *bywyd.*
[p] ad. 4.
[q] pen. 11. 22.

a'r [k] olwynion *oedd* yn llawn llygaid oddi amgylch; *sef* yr olwynion oedd iddynt ill pedwar.

13 ‖ Galwyd hefyd lle y clywais arnynt hwy, *sef* ar yr olwynion, O olwyn.

14 A [l] phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr wyneb cyntaf yn wyneb cherub, a'r ail wyneb yn wyneb dyn, a'r trydydd yn wyneb llew, a'r pedwerydd yn wyneb eryr.

15 A'r cherubiaid a ymddyrchafasant. Dyma y [m] peth byw a welais wrth afon Chebar.

16 A [n] phan gerddai y cherubiaid, y cerddai yr olwynion wrthynt; a phan godai y cherubiaid eu hadenydd i ymddyrchafu oddi ar y ddaear, yr olwynion hwythau ni throent chwaith oddi wrthynt.

17 Safent, pan safent hwythau; a chodent gyd â hwy, pan godent hwythau; canys [o] yspryd ‖ y peth byw *oedd* ynddynt.

18 Yna [p] gogoniant yr ARGLWYDD a aeth allan oddi ar riniog y tŷ, ac a safodd ar y cherubiaid.

19 [q] A'r cherubiaid a godasant eu hadenydd, ac a ymddyrchafasant oddi ar y ddaear o flaen fy llygaid: a'r olwynion *oedd* yn eu hymyl, pan aethant allan: a safodd *pob un* wrth ddrws porth y dwyrain i dŷ yr ARGLWYDD; a gogoniant DUW Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

20 Dyma y peth byw a welais dan DDUW Israel, wrth afon Chebar: a gwybûm mai y cherubiaid *oeddynt.*

21 Pedwar wyneb oedd i bob un, a phedair aden i bob un, a chyffelybrwydd dwylaw dyn dan eu hadenydd.

22 Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Chebar, eu dull hwynt a hwythau: cerddent bob un yn uniawn rhag ei wyneb.

PENNOD XI.

1 *Rhyfyg y tywysogion.* 4 *Eu pechod a'u barnedigaeth.* 13 *Ezeciel yn cwyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a chospi yr annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaethglud.*

594.

[a] Edrych pen. 8. 16.
‖ Neu, *Nid yw i ni adeiladu tai yn agos.* pen. 12. 22. 2 Petr 3. 4.
[b] Edrych Jer. 1. 13.
[c] pen. 2. 2.

YNA y'm cyfododd yr yspryd, ac y'm dug hyd borth dwyrain tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain: ac wele [a] bummwr ar hugain yn nrws y porth; *ac* yn eu mysg y gwelwn Jaazaniah mab Azur, a Phelatiah mab Benaiah, tywysogion y bobl.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, dyma y gwŷr *sydd* yn dychymygu anwiredd, ac yn cynghori drwg gynghor yn y ddinas hon:

3 Y rhai a ddywedant, ‖ Nid *yw* yn agos, adeiladwn dai; [b] hi *yw* y crochan, a ninnau y cig.

4 Am hynny prophwyda i'w herbyn hwynt, prophwyda, fab dyn.

5 Yna y syrthiodd [c] yspryd yr ARGLWYDD arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, Dywed; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Tŷ Israel, fel hyn y dywedasoch: canys mi a wn y

Cyn CRIST 594.

pethau sydd yn dyfod i'ch meddwl
chwi, bob un *o honynt*.
6 Amlhasoch eich lladdedigion o
fewn y ddinas hon, a llanwasoch ei
heolydd hi â chelaneddau.
7 Am hynny, fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; [d]Eich lladd-
edigion, y rhai a osodasoch yn ei
chanol hi, *yw* y cig; a hithau *yw* y
crochan: chwithau a ddygaf allan
o'i chanol.
8 Y cleddyf a ofnasoch, a'r cleddyf
a ddygaf arnoch, medd yr AR-
GLWYDD DDUW.
9 Dygaf chwi hefyd allan o'i chanol
hi, a rhoddaf chwi yn llaw dïelthr-
iaid, a gwnaf farn yn eich mysg.
10 Ar y cleddyf y syrthiwch, ar
derfyn Israel y barnaf chwi; [e]fel
y gwypoch mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.
11 Y *ddinas* hon ni bydd i chwi
yn grochan, ni byddwch chwithau
yn gig o'i mewn; *ond* ar derfyn
Israel y barnaf chwi:
12 A [f]chewch wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD: ‖ canys ni rod-
iasoch yn fy neddfau, ac ni wnaeth-
och fy marnedigaethau; ond yn ol
defodau y cenhedloedd o'ch am-
gylch y gwnaethoch.
13 ¶ A phan brophwydais, bu
farw Pelatïah mab Benaiah: yna
syrthiais ar fy wyneb, a gwaeddais
â llef uchel, a dywedais, O AR-
GLWYDD DDUW, a wnai di drangc
ar weddill Israel?
14 A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
15 Ha fab dyn, dy frodyr, dy
frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ
Israel yn gwbl, *ydyw* y rhai y
dywedodd preswylwyr Jerusalem
wrthynt, Ymbellhêwch oddi wrth
yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y
tir hwn yn etifeddiaeth.
16 Dywed am hynny, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD DDUW; Er
gyrru o honof hwynt ym mhell ym
mysg y cenhedloedd, ac er gwasgaru
o honof hwynt trwy y gwledydd,
etto [g]byddaf yn gyssegr bychan
iddynt yn y gwledydd lle y deuant.
17 Dywed gan hynny, Fel hyn
y dywed yr ARGLWYDD DDUW:
Casglaf chwi hefyd o fysg y bobl-
oedd, a chynhullaf chwi o'r gwled-
ydd y'ch gwasgarwyd ynddynt, a
rhoddaf i chwi dir Israel.
18 A hwy a ddeuant yno, ac a
symmudant ei holl ffieidd-dra allan o honi hi.
19 A [h]rhoddaf iddynt un galon,
ac [i]yspryd newydd a roddaf ynoch;
tynnaf hefyd [k]y galon garreg
ymaith o'u cnawd hwynt, a rhoddaf
iddynt galon gig:
20 Fel y rhodiont yn fy neddfau,
ac y cadwont fy marnedigaethau, ac
y gwnelont hwynt: a hwy a fydd-
ant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf
DDUW iddynt hwy.
21 Ond *am y rhai* y mae eu
calon yn myned ar ol meddwl eu
brynti a'u ffieidd-dra, [l]rhoddaf eu
ffordd hwynt ar eu pennau eu hun,
medd yr ARGLWYDD DDUW.
22 ¶ Yna y cherubiaid a gyfodas-

d pen. 24. 3, 6, 10, 11. Mic. 3. 3.
e pen. 6. 7. a 13. 9, 14, 21, 23.
f ad. 10.
‖ Neu, *y rhai*.
g Ps. 90. 1. a 91. 9. Es. 8. 14.
h Jer. 32. 39. pen. 36. 26, 27.
i Ps. 51. 10.
k Zech. 7. 12.
l pen. 9. 10.

ant eu hadenydd, a'r olwynion yn
eu hymyl, a gogoniant DUW Israel
oedd arnynt oddi arnodd.
23 A gogoniant yr ARGLWYDD a
ymddyrchafodd oddi ar ganol y
ddinas, ac a safodd [m]ar y mynydd
sydd o'r tu dwyrain i'r ddinas.
24 ¶ Yna yr yspryd a'm cododd i,
ac a'm dug hyd Caldea at y gaeth-
glud mewn gweledigaeth trwy ys-
pryd DUW. A'r weledigaeth a
welswn a ddyrchafodd oddi wrthyf.
25 Yna y lleferais wrth y rhai o'r
gaethglud holl eiriau yr ARGLWYDD,
y rhai a ddangosasai efe i mi.

PENNOD XII.

1 *Rhith ac arwydd symmudiad Ezeciel,* 8 *yn dangos caethiwed Sedeciah.* 17 *Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfannedd-dra yr Iuddewon.* 21 *Beio ar ryfygus ddïareb yr Iuddewon.* 26 *Ebrwyddded y weledigaeth.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth 594.
attaf, gan ddywedyd,
2 Trigo yr wyt ti, fab dyn, yng
nghanol [a]tŷ gwrthryfelgar, y rhai
[b]*y mae* llygaid iddynt i weled,
ac ni welant; clustiau iddynt i
glywed, ac ni chlywant: canys tŷ
gwrthryfelgar *ydynt*.
3 A thithau, fab dyn, gwna i ti
‖ offer caethglud, a muda liw dydd
o flaen eu llygaid hwynt; ie, muda
o'th le dy hun i le arall y'ngŵydd
eu llygaid hwynt: nid hwyrach y
gwelant, er eu *bod* yn dŷ gwrth-
ryfelgar.
4 A dwg allan dy ddodrefn liw
dydd y'ngŵydd eu llygaid, fel
dodrefn caethglud: a dos allan
yn yr hwyr y'ngŵydd eu llygaid,
fel †rhai yn myned allan i gaeth-
glud.
5 Cloddia i ti o flaen eu llygaid
hwynt trwy y mur, a dwg allan trwy
hwnnw.
6 Ar *dy* ysgwydd y dygi y'ngŵydd
eu llygaid hwynt, yn y tywyll y
dygi allan: dy wyneb a guddi, fel
na welech y ddaear: canys *yn*
arwydd y'th roddais i dŷ Israel.
7 Ac mi a wneuthum felly fel
y'm gorchymynwyd: dygais fy offer
allan liw dydd, fel offer caethglud;
ac yn yr hwyr y cloddiais trwy y
mur â'm llaw: yn y tywyll y dygais
allan, ar *fy* ysgwydd y dygais o
flaen eu llygaid hwynt.
8 ¶ A'r bore y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
9 Ha fab dyn, oni ddywedodd tŷ
Israel, y tŷ gwrthryfelgar, wrthyt,
Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?
10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD DDUW, I'r
tywysog yn Jerusalem *y mae* y
baich hwn, ac i holl dŷ Israel y rhai
sydd yn eu mysg.
11 Dywed, Eich arwydd chwi
ydwyf fi: fel y gwnaethum i, felly
y gwneir iddynt hwy: mewn caeth-
glud yr ânt i gaethiwed.
12 A'r [c]tywysog yr hwn *sydd* yn
eu canol a ddwg ar *ei* ysgwydd yn y
tywyll, ac a â allan: cloddiant trwy
y mûr, i ddwyn allan trwyddo: ei
wyneb a guddia fel na welo efe y
ddaear â'*i* lygaid.
13 A mi a daenaf fy [d]rhwyd arno

Cyn CRIST 594.

m Edrych Zech. 14. 4.
a pen. 2. 3, 6, 7, 8. a 3. 26, 27.
b Es. 6. 9. a 42. 20. Jer. 5. 21. Matt. 13. 13, 14.
‖ Neu, *ddodrefn*.
† Heb. *mynediad o gaethiwed*.
c Jer. 39. 4.
d pen. 17. 20.

Cyn CRIST 594.

ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a
[e] dygaf ef i Babilon, tir y Caldeaid;
ac ni wêl efe hi, etto yno y bydd
efe marw.
14 A [f] gwasgaraf yr holl rai *sydd*
yn ei gylch ef i'w gynnorthwyo, a'i
holl fyddinoedd, tu a phob gwynt;
a [g] thynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.
15 A hwy a gânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD, wedi gwasgaru o
honof hwynt ym mysg y cenhedl-
oedd, a'u taenu ar hyd y gwledydd.
16 Etto gweddillaf o honynt
†ychydig ddynion oddi wrth y
cleddyf, oddi wrth y newyn, ac oddi
wrth yr haint; fel y mynegont eu
holl ffieidd-dra ym mysg y cenhedl-
oedd, lle y delont: a gwybyddant
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
17 ¶ Gair yr ARGLWYDD hefyd a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
18 Ha fab dyn, [h] bwyttêi dy fara
dan grynu, a'th ddwfr a yf mewn
dychryn a gofal:
19 A dywed wrth bobl y tir, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW
am drigolion Jerusalem, *ac* am
wlad Israel, Eu bara a fwyttânt
mewn gofal, a'u dwfr a yfant mewn
syndod, fel yr anrheithir ei thir o'i
chyflawnder, am drais y rhai oll a
drigant ynddi.
20 A'r dinasoedd cyfanneddol a
anghyfanneddir, a'r tir a fydd an-
rheithiol; felly y gwybyddwch mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
21 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
22 Ha fab dyn, beth *yw* y ddïareb
hon gennych am dir Israel, [i] gan
ddywedyd, Y dyddiau a estynwyd,
a darfu am bob gweledigaeth?
23 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW,
Gwnaf i'r ddïareb hon beidio, fel
nad arferont hi yn ddïareb mwy
yn Israel: ond dywed wrthynt, Y
dyddiau sydd agos, a sylwedd pob
gweledigaeth.
24 Canys [k] ni bydd mwy un wel-
edigaeth ofer, na dewiniaeth wen-
hieithus o fewn tŷ Israel.
25 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD:
mi a lefaraf, a'r gair a lefarwyf a
wneir; nid oedir ef mwy: o her-
wydd yn eich dyddiau chwi, O dŷ
gwrthryfelgar, y dywedaf y gair, ac
a'i gwnaf, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
26 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
27 [l] Ha fab dyn, wele dŷ Israel yn
dywedyd, Y weledigaeth a wêl efe
fydd [m] wedi dyddiau lawer, a phro-
phwydo y mae efe am amseroedd
pell.
28 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW;
Nid oedir dim o'm geiriau mwy,
ond y gair a ddywedais a wneir,
medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XIII.

1 *Argyhoeddi prophwydi celwyddog,* 10 *a'u pridd-galch heb dymheru.* 17 *Y prophwydesau a'u clustogau.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn

[e] 2 Bren. 25. 7.
[f] 2 Bren. 25. 4, 5. pen. 5. 10.
[g] pen. 5. 2, 12.
† Heb. *ddynion rhif.*
[h] pen. 4. 16.
[i] ad. 27. pen. 11. 3. Amos 6. 3. 2 Petr 3. 4.
[k] pen. 13. 23.
[l] ad. 22.
[m] 2 Petr 3. 4.

prophwydi Israel, y rhai sydd yn
prophwydo, a dywed wrth [a] y rhai
† a brophwydant o'u [b] calon eu hun,
Gwrandewch air yr ARGLWYDD.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Gwae y prophwydi ynfyd, y
rhai a rodiant yn ol eu hyspryd eu
hun, ‖ ac heb weled *dim*.
4 Dy prophwydi, Israel, ydynt fel
[c] llwynogod yn yr anialwch.
5 [d] Ni safasoch yn †yr adwyau,
ac ni chauasoch y cae i dŷ Israel, i
sefyll yn y rhyfel ar ddydd yr AR-
GLWYDD.
6 [e] Gwagedd a gau-ddewiniaeth a
welsant, y rhai a ddywedant, Dy-
wedodd yr ARGLWYDD; a'r AR-
GLWYDD heb eu hanfon hwynt:
a pharasant i *eraill* ddisgwyl am
gyflawni y gair.
7 Onid ofer weledigaeth a wel-
soch, a gau-ddewiniaeth a draeth-
asoch, pan ddywedasoch, Yr AR-
GLWYDD a ddywedodd; a minnau
heb ddywedyd?
8 Am hynny, fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, Am lefaru o
honoch wagedd, a gweled o honoch
gelwydd; am hynny wele fi i'ch
erbyn, medd yr ARGLWYDD DDUW.
9 A bydd fy llaw yn erbyn y pro-
phwydi sydd yn gweled gwagedd,
ac yn dewinio celwydd; ‖ y'nghyf-
rinach fy mhobl ni byddant, ac o
fewn ysgrifen tŷ Israel ni ysgrifenir
hwynt, i dir Israel hefyd ni ddeu-
ant; a [f] gwybyddwch mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD DDUW.
10 ¶ O achos, ie, o achos hudo o
honynt fy mhobl, gan ddywedyd,
[g] Heddwch; ac nid *oedd* heddwch;
un a adeiladai ‖ bared, ac wele
eraill [h] yn ei briddo â *chlai* heb ei
dymheru.
11 Dywed wrth y rhai a'i pridd-
ant â *phridd* rhydd, y syrth efe:
canys cur-wlaw a fydd, a chwithau
gerrig cenllysg a syrthiwch; a
gwynt tymhestlog a'i rhwyga.
12 Wele, pan syrthio y pared, oni
ddywedir wrthych, *Mae* y clai â'r
hwn y priddasoch *ef?*
13 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, Minnau a'*i*
rhwygaf â gwynt tymhestlog yn fy
llid; a chur-wlaw fydd yn fy nig,
a cherrig cenllysg yn *fy* llidiowg-
rwydd, i'w ddifetha.
14 Felly y bwriaf i lawr y pared a
briddasoch â *phridd* heb ei dym-
heru, ac a'i tynnaf hyd lawr, fel y
dinoether ei sylfaen, ac efe a syrth,
a chwithau a ddifethir yn ei ganol
ef; a chewch wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD.
15 Fel hyn y gorphenaf fy llid ar
y pared, ac ar y rhai a'i priddasant
â *phridd* heb dymheru, a dywedaf
wrthych, Y pared nid *yw*, na'r rhai
a'i priddasant:
16 *Sef* prophwydi Israel, y rhai a
brophwydant am Jerusalem, ac a
welant iddi weledigaethau hedd-
wch, ac nid *oes* heddwch, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
17 ¶ Tithau fab dyn, gosod dy
wyneb yn erbyn merched dy bobl,
[k] y rhai a brophwydant o'u calon eu

Cyn CRIST 594.

[a] ad. 17.
† Heb. *sydd brophwydi.*
[b] Jer. 14. 14. a 23. 16.
‖ Neu, *a phethau nis gwelsant.*
[c] Can. 2. 15.
[d] Ps. 106. 23, 30. pen. 22. 30.
† Heb. *y rhwygiadau.*
[e] ad. 23. pen. 12. 24.
‖ Neu, *y'nghynnulleidfa.*
[f] pen. 11. 10, 12.
[g] Jer. 6. 14. a 8. 11.
‖ Neu, *bared salw.*
[h] pen. 22. 28.
[i] ad. 9, 21, 23. pen. 14. 8.
[k] ad. 2.

Cyn CRIST 594.

hun ; a phrophwyda yn eu herbyn
hwynt,
18 A dywed, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW ; Gwae y
gwniadyddesau clustogau dan holl
‖ Neu, *gesailiau.*
‖ benelinoedd fy mhobl, a'r rhai a
weithiant foledau am ben pob
corpholaeth, i hela eneidiau. Ai
eneidiau fy mhobl a heliwch chwi,
ac a gedwch chwi yn fyw yr eneid-
iau *a ddêl* attoch ?
19 Ac a halogwch chwi fi ym
l Edrych Diar. 28. 21. Mic. 3. 5.
mysg fy mhobl [l] er dyrneidiau o
haidd, ac am dammeidiau o fara, i
ladd yr eneidiau ni ddylent farw, a
chadw yn fyw yr eneidiau ni ddyl-
ent fyw, gan ddywedyd o honoch
gelwydd wrth fy mhobl, y rhai a
wrandawent gelwydd ?
20 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW ; Wele fi yn
erbyn eich clustogau chwi, â'r rhai
‖ Neu, *i erddi.*
yr ydych yno yn hela eneidiau, ‖ i
beri *iddynt* ehedeg, a rhwygaf
hwynt oddi wrth eich breichiau ; a
gollyngaf yr eneidiau, *sef* yr eneid-
iau yr ydych yn eu hela, i beri
iddynt ehedeg.
21 Rhwygaf hefyd eich moledau
chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llaw,
ac ni byddant mwy yn eich llaw
m ad. 9.
chwi yn helfa ; a [m] chewch wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
22 Am dristâu calon y cyfiawn
n Jer. 23. 14.
trwy gelwydd, a minnau heb ei
‖ Neu, *fel yr achubwn ei einioes.* Heb. *i'w fywhâu.*
ofidio ef ; ac [n] am gadarnhâu dwy-
law yr annuwiol, fel na ddychwelai
o'i ffordd ddrygionus, ‖ trwy addaw
iddo einioes.
o ad. 6, &c. pen. 12. 24. Mic. 3. 6.
23 O herwydd hynny [o] ni welwch
wagedd, ac ni ddewiniwch ddewin-
iaeth mwy ; canys gwaredaf fy
p ad. 9. pen. 14. 8. a 15. 7.
mhobl o'ch llaw chwi ; a [p] chewch
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XIV.

1 Duw yn atteb delw-addolwyr yn ol meddwl eu calon eu hun. 6 Eu hannog hwy i edifarhâu, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gau brophwydi. 12 Sicr farn Duw ar ddanfon newyn, 15 a bwystfilod niweidiol, 17 a chleddyf, 19 a haint y nodau. 22 Gweddill a achubir, er esampl i eraill.

Cylch 594.
a pen. 20. 1.
YNA [a] y daeth attaf wŷr o hen-
uriaid Israel, ac a eisteddasant
o'm blaen.
2 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf,
gan ddywedyd,
3 Y gwŷr hyn, O fab dyn, a
ddyrchafasant eu heilunod yn eu
calonnau, ac a roddasant dram-
gwydd eu hanwiredd ar gyfer eu
hwynebau : gan ymofyn a ymofyn
y cyfryw â myfi ?
4 Am hynny ymddiddan â hwynt,
a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW ; Pob un o
dŷ Israel, yr hwn a ddyrchafo ei
eilunod yn ei galon, ac a osodo
dramgwydd ei anwiredd ar gyfer ei
wyneb, ac a ddaw at y prophwyd ;
myfi yr ARGLWYDD a attebaf yr hwn
a ddelo yn ol amlder ei eilunod,
5 I ddal tŷ Israel yn eu calonnau,
am iddynt ymddieithrio oddi wrth-
yf oll trwy eu heilunod.
6 ¶ Am hynny dywed wrth dŷ Is-
rael, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
‖ Neu, *throwch eraill.*
DDUW ; Trowch, a ‖ dychwelwch
oddi wrth eich eilunod, a throwch

Cyn CRIST Cylch 594.

eich wynebau oddi wrth eich holl
ffieidd-dra.
7 Canys pob un o dŷ Israel, ac o'r
dieithr a ymdeithio o fewn Israel,
a ymneillduo oddi ar fy ol i, ac a
ddyrchafo ei eilunod yn ei galon,
ac a osodo dramgwydd ei anwiredd
ar gyfer ei wyneb, ac a ddêl at bro-
phwyd i ymofyn â myfi trwyddo
ef ; myfi yr ARGLWYDD a attebaf
iddo trwof fy hun.
8 [b] Gosodaf hefyd fy wyneb yn
b Lef. 17. 10. pen. 15. 7.
erbyn y gwr hwnnw, a gwnaf
ef [c] yn arwydd ac yn ddïareb, a
c Deut. 28. 37 pen. 5. 15.
thorraf ef ymaith o fysg fy mhobl ;
[d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr
d pen. 6. 7.
ARGLWYDD.
9 Ac os twyllir y prophwyd pan
lefaro air, [e] myfi yr ARGLWYDD a
e 1 Bren. 22. 23. Job 12. 16. Jer. 4. 10. 2 Thess. 2. 11.
dwyllodd y prophwyd hwnnw ; a
mi a estynaf *hefyd* fy llaw arno ef, ac
a'i difethaf o fysg fy mhobl Israel.
10 A hwy a ddygant eu hanwir-
edd : un fath fydd anwiredd yr
ymofynydd ag anwiredd y pro-
phwyd :
11 Fel na chyfeiliorno tŷ Israel
mwy oddi ar fy ol, ac na haloger
hwy mwy â'u holl droseddau ; ond
bod o honynt i mi yn bobl, a min-
nau iddynt hwy yn DDUW, medd yr
Arglwydd DDUW.
12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
13 Ha fab dyn, pan becho gwlad
i'm herbyn trwy wneuthur cam-
wedd, yna yr estynaf fy llaw arni, a
thorraf [f] ffon ei bara hi, ac anfonaf
f Lef. 26. 26. Es. 3. 1. pen. 4. 16. a 5. 16.
arni newyn, ac a dorraf ymaith o
honi ddyn ac anifail.
14 [g] Pe byddai yn ei chanol y
g Jer. 15. 1. Edrych Jer. 7. 16. a 11. 14. a 14. 11.
tri wŷr hyn, Noah, Daniel, a Job,
hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a
achubent eu henaid eu hun *yn
unig*, medd yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ Os bwystfil niweidiol a yrraf
‖ Neu, *difuddio.*
trwy y wlad, a'i ‖ difa o hwnnw, fel
y byddo yn anghyfannedd, heb
gynniweirydd rhag ofn y bwystfil :
16 *Pe byddai* y tri wŷr hyn yn ei
chanol, *fel mai* byw fi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, ni waredent na
meibion na merched ; hwynt-hwy
yn unig a waredid, a'r tir a fyddai
yn anghyfannedd.
17 ¶ Neu *os* cleddyf a ddygaf ar
y tir hwnnw, a dywedyd o honof,
Cynniwair, gleddyf, trwy y tir ; fel
y torrwyf ymaith o hono ddyn ac
anifail :
18 A'r tri wŷr hyn yn ei ganol,
fel mai byw fi, medd yr ARGLWYDD
DDUW, ni achubent na meibion na
merched, ond hwynt-hwy yn unig
a achubid.
19 ¶ Neu *os* haint a anfonaf i'r
wlad honno, a thywallt o honof fy
llid arni mewn gwaed, gan dorri
ymaith o honi ddyn ac anifail ;
20 A Noah, Daniel, a Job, yn ei
chanol hi ; *fel mai* byw fi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, ni waredent na
mab na merch ; hwynt-hwy yn eu
cyfiawnder a waredent eu heneid-
iau eu hun *yn unig*.
‖ Neu, *Hefyd pan anfonwyf.*
21 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW ; ‖ Pa faint mwy
pan anfonwyf fy mhedair drygfarn,

Cyn CRIST Cylch 594.

cleddyf, a newyn, a bwystfil niw-
cidiol, a haint, ar Jerusalem, i
dorri ymaith o honi ddyn ac anif-
ail?
22 ¶ Etto wele, bydd ynddi weddill
dïangol, y rhai a ddygir allan, yn
feibion a merched: wele hwynt yn
dyfod allan attoch, a chewch weled
eu ffyrdd hwynt a'u gweithredoedd;
fel yr ymgysuroch o herwydd yr
adfyd a ddygais ar Jerusalem, *sef*
yr hyn oll a ddygais arni.
23 Ië, cysurant chwi, pan weloch
eu ffordd a'u gweithredoedd: a
chewch wybod nad heb achos y
gwneuthum yr hyn oll a wneuthum
i'w herbyn hi, medd yr ARGLWYDD
DDUW.

PENNOD XV.

2 Trwy d langos mor anghymhwys i wneuthur defnydd o honi ydyw y winwydden, 6 y dangosir y llysid ac y gwrthodid Jerusalem.

Cylch 594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, beth yw coed y
winwydden *fwy* nâ phob coed *arall*,
neu gaingc yr hon sydd ym mysg
prennau y coed?
3 A gymmerir o honi goed i
wneuthur gwaith? a gymmerant o
honi hoel i grogi un offeryn arni?
4 Wele, [a]yn ymborth i'r tân y
rhoddir hi; difäodd y tân ei deuben
hi, ei chanol a olosgwyd: a †was-
anaetha hi mewn gwaith?
5 Wele, pan oedd gyfan, †nid oedd
gymmwys i ddim gwaith: pa faint
lai, gan ei difa o dân a'i golosgi, y
bydd hi etto gymmwys i waith?
6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW, Megis pren y
winwydden ym mysg prennau y
coed, yr hon a roddais yn ymborth
i'r tân, felly y rhoddaf drigolion
Jerusalem.
7 A [b]gosodaf fy wyneb yn eu
herbyn hwynt: o'*r naill* dân y
deuant allan, a thân *arall*, a'u difa
hwynt; [c]fel y gwypoch mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan osodwyf fy
wyneb i'w herbyn hwynt.
8 Gwnaf hefyd y wlad yn anrhaith,
am †wneuthur o honynt gamwedd,
medd yr ARGLWYDD DDUW.

[a] Ioan 15. 6.
† Heb. *lwydda*, neu, *dyccia*.
† Heb. *ni weithid hi mewn gwaith, &c.*
[b] Lef. 17. 10. pen. 14. 8.
[c] pen. 6. 7. a 7. 4. a 20. 38, 42, 44.
† Heb. *gamweddu.*

PENNOD XVI.

1 Trwy gyffelybrwydd o ddyn bach mewn gofidus gyflwr, y dangosir cyflwr naturiol Jerusalem. 6 Anfeidrol gariad Duw tu ag atti hi: 15 a'i hanferth butteindra hithau: 35 a'i barn dost. 44 Bod ei phechodau hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy na'r eiddo ei chwiorydd Sodom a Gomorrah; ac am hynny yn galw am farnedigaethau. 60 Addaw trugaredd iddi yn y diwedd.

594.

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, gwna i Jerusalem
adnabod ei ffieidd-dra,
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW wrth Jerusa-
lem; Dy ‖drigfa a'th enedigaeth
sydd o wlad Canaan: [a]dy dad *oedd*
Amoriad, a'th fam yn Hittees.
4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b]y
dydd y'th anwyd ni thorrwyd dy
fogail, ac mewn dwfr ni'th olch-
wyd ‖i'*th* feddalhâu; ni'th gyweir-
iwyd chwaith â halen, ac ni'th
rwymwyd â rhwymyn.

‖ Neu, *dorriad*, neu, *gychwyniad.*
[a] ad. 45.
[b] Hos. 2. 3.
‖ Neu, *pan edrychais arnat.*

5 Ni thosturiodd llygad wrthyt,
i wneuthur i ti un o hyn, i dosturio
wrthyt; ond ar wyneb y maes y'th
daflwyd, i ffieiddio dy einioes, ar y
dydd y'th aned.
6 ¶ A phan dramwyais heibio i ti,
a'th weled ‖yn ymdrybaeddu yn dy
waed, dywedais wrthyt yn dy waed,
Bydd fyw; ïe, dywedais wrthyt yn
dy waed, Bydd fyw.
7 [c]Yn fyrddiwn y'th wneuthum fel
gwellt y maes, a thi a gynnydd-
aist ac a aethost yn fawr, ac a
ddaethost i †harddwch godidog: *dy*
fronnau a chwyddasant, a'th wallt
a dyfodd, a thi yn llom ac yn noeth
o'r blaen.
8 Pan euthum heibio i ti, ac
edrych arnat, wele dy amser yn
amser serchowgrwydd: yna [d]lled-
ais fy aden drosot, a chuddiais dy
noethni: tyngais hefyd i ti, ac
euthum mewn cyfammod â thi,
medd yr ARGLWYDD DDUW, a thi a
aethost yn eiddof fi.
9 Yna mi a'th olchais â dwfr; ïe,
golchais dy waed oddi wrthyt, ac
irais di âg olew.
10 Mi a'th wisgais hefyd â gwaith
edau a nodwydd, rhoddais i ti hefyd
esgidiau o groen daear-foch, a
gwregysais di â llïan main, a gor-
chuddiais di â sidan.
11 Mi a'th herddais hefyd â hardd-
wch, a [e]rhoddais freichledau am dy
ddwylaw, a chadwyn am dy wddf.
12 Rhoddais hefyd dlws ar dy
[f]dalcen, a thlysau wrth dy glustiau,
a choron hardd am dy ben.
13 Felly y'th harddwyd âg aur ac
arian; a'th wisg *oedd* lïan main,
a sidan, a gwaith edau a nodwydd;
peilliaid, a mêl, ac olew a fwyttêit:
têg hefyd odiaeth oeddit, a ffyn-
naist yn frenhiniaeth.
14 Acth allan *hefyd* i ti enw ym
mysg y cenhedloedd, am dy deg-
wch: canys cyflawn *oedd* gan fy
harddwch yr hwn a osodaswn arnat,
medd yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ Ond ti a ymddiriedaist i'th
degwch, a [g]phutteiniaist o herwydd
dy enw, a thywelltaist dy butteindra
ar bob cynniweirydd; eiddo ef
ydoedd.
16 [h]Cymmeraist *hefyd* o'th ddillad,
a gwnaethost i ti uchelfëydd brith-
ion, a phutteiniaist arnynt: *y fath*
ni ddaw, ac ni bydd *felly.*
17 A chymmeraist offer dy hardd-
wch o'm haur ac o'm harian i, y
rhai a roddaswn i ti, a gwnaethost
i ti ddelwau †gwŷr, a phutteiniaist
gyd â hwynt.
18 Cymmeraist *hefyd* dy wisg-
oedd o waith edau a nodwydd, ac
a'u gwisgaist hwynt: fy olew *hefyd*
a'm harogl-darth a roddaist o'u
blaen hwynt.
19 Felly fy mwyd yr hwn a rodd-
aswn i ti, yn beilliaid, ac yn olew,
ac yn fêl, *â'r rhai* y'th borthaswn di;
rhoddaist hynny hefyd o'u blaen
hwynt yn arogl †peraidd: *fel hyn*
y bu, medd yr ARGLWYDD DDUW.
20 Cymmeraist hefyd dy feibion
a'th ferched, [i]y rhai a blantasit i
mi; y rhai hyn a aberthaist iddynt

Cyn CRIST 594.
‖ Neu, *wedi dy halogi*, neu, *dy fathru.*
[c] Exod. 1. 7.
† Heb. *addurn eddurnau.*
[d] Ruth 3. 9.
[e] Gen. 24. 22, 47.
[f] Edrych Es. 3. 21.
[g] Es. 57. 8. Jer. 2. 20. a 3. 2, 6, 20. pen. 23. 3, 12.
[h] pen. 7. 20. Hos. 2. 8.
† Heb. *gwrryw.*
† Heb. *gorphwysdra.*
[i] 2 Bren. 16. 3. Ps. 106. 37. Es. 57. 5. pen. 20. 26. a 23. 37.

Cyn CRIST 594. i'w bwytta. *Ai* bychan *hyn* o'th
butteindra di,
21 Ladd o honot fy mhlant, a'u
rhoddi hwynt i'w tynnu trwy y *tân*
iddynt?
22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th
butteindra ni chofiaist ddyddiau
k Hos. 11. 1. dy [k]ieuengctid, pan oeddit lom a
noeth, *a*'th fod yn ymdrybaeddu yn
dy waed.
23 A bu ar ol dy holl ddrygioni
(Gwae, gwae i ti, medd yr Ar-
glwydd Dduw)
l ad. 31. 24 [l]Adeiladu o honot i ti uchelfa,
m Es. 57. 5, 7. Jer. 2. 20. a [m]gwneuthur i ti ‖ uchelfa ym
‖ Neu, *butteindy.* mhob heol.
25 Ym mhen pob ffordd yr adeil-
edaist dy uchelfa, a gwnaethost dy
degwch yn ffiaidd, ac a ledaist dy
draed i bob cynniweirydd, ac aml-
hêaist dy butteindra.
n pen. 8. 10, 14. a 23. 19, 20. 26 Putteiniaist hefyd [n]gyd â meib-
ion yr Aipht dy gymmydogion,
mawr eu cnawd; ac a amlhêaist dy
butteindra, i'm digio i.
27 Am hynny wele, estynais fy
llaw arnat, a phrinhêais dy ran, a
rhoddais di wrth ewyllys dy gaseion,
o 2 Chron. 28. 18. ad. 57. [o]‖ merched y Philistiaid, y rhai
sydd gywilydd ganddynt dy ffordd
‖ Neu, *tref.* ysgeler.
p 2 Bren. 16. 7, 10. 2 Chron. 28. 23. Jer. 2. 18, 36. pen. 23. 12, &c. 28 [p]Putteiniaist hefyd gyd â meib-
ion Assur, o eisieu cael dy ddigon;
a hefyd wedi putteinio gyd â hwynt,
ni'th ddigonwyd.
29 Amlhêaist hefyd dy butteindra
y'ngwlad Canaan hyd Caldea; ac
etto ni'th ddigonwyd â hyn.
30 Mor llesg yw dy galon, medd
yr Arglwydd Dduw, gan i ti
wneuthur hyn oll, *sef* gwaith put-
teinwraig yn llywodraethu!
‖ Neu. *Yn dy ferched y mae dy uchelfa.* 31 ‖ Pan [q]adeiladaist dy uchelfa
ym mhen pob ffordd, ac y gwnaeth-
ost dy uchelfa ym mhob heol; ac
q ad. 24, 39. nid oeddit fel puttain, gan dy fod
yn dirmygu gwobr;
32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei
phriodas, *ac* a gymmerai ddïeithr-
iaid yn lle ei gwr.
33 I bob puttain y rhoddant wobr;
r Es. 30. 3. Hos. 8. 9. ond [r]tydi a roddi dy wobr i'th holl
gariadau, ac a'u gobrwyi hwynt i
ddyfod attat oddi amgylch i'th but-
teindra.
34 Ac ynot ti y mae y gwrthwyneb
i wragedd *eraill* yn dy butteindra,
gan na phutteiniodd neb ar dy ol
di: canys lle y rhoddi wobr, ac na
roddir gwobr i ti, yna yr wyt yn y
gwrthwyneb.
35 ¶ Gan hynny, O buttain, clyw
air yr Arglwydd:
36 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Am dywallt dy frynti, a
datguddio dy noethni trwy dy but-
teindra gyd â'th gariadau, a chyd â
holl eilunod dy ffieidd-dra, a thrwy
waed dy feibion y rhai a roddaist
iddynt;
s Jer. 13. 22, 26. Galar. 1. 8. pen. 23. 22, 29. Hos. 2. 10. a 8. 10. 37 Am hynny wele [s]fi yn casglu
dy holl gariadau gyd â'r rhai yr
ymddigrifaist, a'r rhai oll a geraist,
gyd â'r rhai oll a gasêaist; *ïe*,
casglaf hwynt i'th erbyn oddi
amgylch, ac a ddinoethaf dy noeth-
ni iddynt, fel y gwelont dy holl
noethni.

38 Barnaf di hefyd ‖ â barnedig- Cyn CRIST 594.
aethau [t]putteiniaid, a'r rhai a
dywalltant waed; a rhoddaf i ti
waed mewn llidiowgrwydd ac ‖ Neu, *fel barnu.*
ciddigedd. t Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
39 *Ie*, rhoddaf di yn eu dwylaw
hwynt, a hwy a ddinystriant [u]dy u ad. 24, 31.
uchelfa, ac a fwriant i lawr dy
uchel-leoedd: diosgant di hefyd o'th
ddillad, a chymmerant ddodrefn
dy harddwch, ac a'th adawant yn
llom ac yn noeth.
40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn,
ac a'th labyddiant â meini, ac â'u
cleddyfau y'th drywanant.
41 [w]Llosgant *hefyd* dy dai â thân, w 2 Bren. 25. 9. Jer. 39. 8. a 52. 13.
a gwnant arnat farnedigaethau
y'ngolwg gwragedd lawer: a mi a
wnaf i ti beidio â phutteinio, a
hefyd ni roddi wobr mwy.
42 Felly y llonyddaf fy llid i'th
erbyn, a symmud fy eiddigedd oddi
wrthyt; mi a lonyddaf hefyd, ac ni
ddigiaf mwy.
43 Am na chofiaist ddyddiau dy
ieuengctid, ond annogaist fi i lid
yn hyn oll; am hynny wele, [x]myfi x pen. 9. 10. a 11. 21. a 22. 31.
a roddaf dy ffordd ar *dy* ben,
medd yr Arglwydd Dduw: fel na
wnelech yr ysgelerder hyn am ben
dy holl ffieidd-dra.
44 ¶ Wele, pob dïarhebydd a ddï-
arheba am danat, gan ddywedyd,
Fel y fam *y mae* y ferch.
45 Merch dy fam, yr hon a ffieidd-
iodd ei gwr a'i meibion, *ydwyt* ti; a
chwaer dy chwïorydd *ydwyt*, y rhai
a ffieiddiasant eu gwŷr a'u meibion,
[y]eich mam *oedd* Hittees, a'ch tad y ad. 3.
yn Amoriad.
46 A'th chwaer hynaf yw Samaria,
hi a'i merched, yn trigo ar dy law
aswy: [z]a'th chwaer †ieuangach nâ z Deut. 32. 32. Es. 1. 10.
thi, yr hon sydd yn trigo ar dy law † Heb. *lai nâ thi.*
ddehau, *yw* Sodom a'i merched.
47 Etto ni rodiaist yn eu ffyrdd
hwynt, ac nid yn ol eu ffieidd-dra
hwynt y gwnaethost: ‖ megis *pettai* ‖ Neu, *alarwyd ar hynny megis peth bychan.*
hynny ychydig bach, ymlygraist yn
fwy nâ hwy yn dy holl ffyrdd.
48 *Fel mai* byw fi, medd yr Ar-
glwydd Dduw, [a]ni wnaeth Sodom a Matt. 10. 15. a 11. 24.
dy chwaer, na hi na'i merched, fel
y gwnaethost ti a'th ferched.
49 Wele, hyn oedd anwiredd dy
chwaer Sodom, Balchder, [b]digon- b Gen. 13. 10.
edd bara, ac amlder o seguryd
oedd ynddi ac yn ei merched, ac ni
chryfhâodd hi law yr anghenog a'r
tlawd.
50 A hwy a ymddyrchafasant, ac
[c]a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen c Gen. 18. 20.
i: am hynny [d]y symmudais hwynt, d Gen. 19. 24.
fel y gwelais *yn dda*.
51 Samaria hefyd ni phechodd fel
hanner dy bechod di; ond tydi a
amlhêaist dy ffieidd-dra yn fwy nâ
hwynt, ac [e]a gyfiawnhêaist dy e Jer. 3. 11. Matt. 12. 41, 42.
chwïorydd yn dy holl ffieidd-dra a
wnaethost.
52 Tithau yr hon a fernaist ar dy
chwïorydd, dwg dy waradwydd am
dy bechodau y rhai a wnaethost yn
ffieiddiach nâ hwynt: cyfiawnach
ydynt nâ thi: cywilyddia dithau, a
dwg dy waradwydd, gan gyfiawn- f Edrych Es. 1. 9. a ad. 60.
hâu o honot dy chwïorydd.
53 [f]Pan ddychwelwyf eu caeth-

Cyn CRIST 594.

iwed hwynt, [g] caethiwed Sodom a'i
merched, a chaethiwed Samaria a'i
merched, yna *y dychwelaf* gaeth-
[g] Jer. 20. 16.
iwed dy gaethion dithau a'th
ferched yn eu canol hwynt:
54 Fel y dygech dy warth, ac
y'th waradwydder, am yr hyn oll a
wnaethost, gan gysuro o honot
hwynt.
55 Pan ddychwelo dy chwïorydd,
Sodom a'i merched, i'w hen gyflwr,
a phan ddychwelo Samaria a'i
merched i'w hen gyflwr, yna tithau
a'th ferched a ddychwelwch i'ch
hen gyflwr.
† Heb. *nid oedd dy chwaer Sodom yn chwedl*, neu, *yn sôn yn dy enau.*
56 Canys † nid oedd mo'r sôn am
Sodom dy chwaer yn dy enau yn
nydd dy falchder:
57 Cyn datguddio dy ddrygioni,
megis *yn* amser *dy* [h] waradwydd
[h] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 18. Es. 7. 1. a 14. 28.
gan ferched † Syria, a'r holl rai o'i
hamgylch, merched y Philistiaid, y
rhai a'th ‖ ddïystyrant o bob parth.
† Heb. *Aram.*
58 Dy ysgelerder, a'th ffieidd-dra
hefyd, [i] ti a'u dygaist hwynt, medd
‖ Neu, *anrheithiant.*
yr Arglwydd.
59 Canys fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd Dduw; Felly y gwnaf â thi
[i] pen. 23. 49.
fel y gwnaethost, yr hon a ddiys-
tyraist lw, i ddiddymmu y cyfam-
mod.
60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyf-
ammod â thi yn nyddiau dy
ieuengctid, ac a sicrhâf i ti gyf-
ammod tragywyddol.
[k] pen. 20. 43.
61 Yna [k] y cofi dy ffyrdd, ac y
cywilyddi, pan dderbyniech dy
chwïorydd hŷn nâ thi, gyd â'r rhai
ieuangach nâ thi: a rhoddaf hwynt
[l] Es. 54. 1. a 60. 4. Gal. 4. 26, &c.
yn [l] ferched i ti, [m] a *hynny* nid wrth
dy ammod di.
[m] Jer. 31. 31, &c.
62 A mi a sicrhâf fy nghyfammod
â thi; a chei wybod mai myfi *yw*
yr Arglwydd.
63 Fel y cofiech di, ac y cywilydd-
iech, ac na byddo i ti mwy agoryd
safn gan dy waradwydd, pan ddy-
hudder fi tu ag attat, am yr hyn oll
a wnaethost, medd yr Arglwydd
Dduw.

PENNOD XVII.

1 *Trwy ddammeg o ddau eryr a gwinwydden,* 11 *y dangosir barnedigaeth Duw ar Jerusalem, am droi oddi wrth Babilon at yr Aipht.* 22 *Duw yn addaw plannu cedrwydden yr efengyl.*

Cylch 594.

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Mab dyn, traetha ddychymmyg,
a dïareba ddïareb wrth dŷ Isra-
el,
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw, Eryr mawr, mawr
ei adenydd, hir ei asgell, llawn plu,
† Heb. *wniadwaith.*
yr hwn oedd iddo † amryw liwiau, a
ddaeth i Libanus, ac [a] a gymmerth
[a] 2 Bren. 24. 12.
frigyn uchaf y gedrwydden.
4 Torrodd frig ei blagur hi, ac a'i
dug i dir marsiandïaeth: yn ninas
marchnadyddion y gosododd efe ef.
5 A chymmerth o had y tir, ac a'i
† Heb. *had.*
bwriodd mewn maes † ffrwythlawn;
efe a'*i* gosododd *ef* wrth ddyfroedd
lawer, *ac* a'i plannodd *fel* helygen.
6 Ac efe a dyfodd, ac a aeth yn
winwydden wasgarog, isel o dwf, a'i
changau yn troi atto ef; a'i gwraidd
oedd dano ef: felly yr aeth yn

Cyn CRIST Cylch 594.

winwydden, ac y dug geingciau, ac
y bwriodd frig.
7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr,
mawr ei esgyll, ac â llawer o blu:
ac wele y winwydden hon yn plygu
ei gwraidd tu ag atto ef, ac yn bwrw
ei cheingciau tu ag atto, i'w dyfrhâu
ar hyd rhigolau ei phlaniad.
8 Mewn maes da wrth ddyfroedd
lawer y plannasid hi, i fwrw brig,
ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai yn
winwydden hardd-deg.
9 Dywed, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw, A lwydda hi?
oni thynn efe ei gwraidd hi? ac oni
thyrr efe ei ffrwyth hi, fel y gwywo?
sych holl ddail ei brig, ac nid trwy
fraich mawr, na thrwy bobl lawer,
i'w thynnu hi o'i gwraidd.
10 Iё, wele, wedi ei phlanu, a
lwydda hi? [b] gan wywo oni wywa,
[b] pen. 19. 12. Hos. 13. 15.
pan gyffyrddo gwynt y dwyrain â
hi? yn rhigolau ei thwf y gwywa.
11 ¶ Daeth hefyd air yr Ar-
glwydd attaf, gan ddywedyd,
12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ
gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth
yw hyn? dywed, Wele, daeth bren-
hin Babilon i Jerusalem, ac efe a
gymmerodd ei brenhin hi, a'i thy-
wysogion, ac a'u dug hwynt gyd âg
ef i Babilon:
13 Ac a gymmerodd o'r had bren-
hinol, ac a wnaeth âg ef gyfammod,
ac [c] a'i dug ef dan lw; cymmerodd
[c] 2 Chron. 36. 13.
hefyd gedyrn y wlad:
14 Fel y byddai y deyrnas yn isel,
heb ymddyrchafu, *eithr* † sefyll o
† Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i sefyll wrtho.*
honi trwy gadw ei gyfammod ef.
15 Ond [d] gwrthryfelodd i'w erbyn,
gan anfon ei genhadau i'r Aipht,
[e] fel y rhoddid iddo feirch, a phobl
[d] 2 Bren. 24. 20.
lawer. A lwydda efe? a ddïangc
[e] Es. 31. 1, 3.
yr hwn a wnelo hyn? neu a ddi-
ddymma efe y cyfammod, ac a war-
edir ef?
16 *Fel mai* byw fi, medd yr Ar-
glwydd Dduw, [f] y'nghartref y
[f] Jer. 32. 5. a 34. 3. pen. 12. 13.
brenhin yr hwn a'i gwnaeth ef yn
frenhin, yr hwn y dïystyrodd efe ei
lw, a'r hwn y diddymmodd efe ei
gyfammod, gyd âg ef y bydd efe
marw y'nghanol Babilon.
17 Ac ni wna Pharaoh â'*i* lu
mawr, ac â'*i* fintai lïosog, *ddim* gyd
âg ef mewn rhyfel, [g] wrth godi
[g] Jer. 52. 4. pen. 4. 2.
clawdd, ac wrth adeiladu cestyll, i
dorri ymaith lawer einioes.
18 Gan ddïystyru o hono y llw,
gan ddiddymmu y cynghrair (canys
wele, efe a roddasai ei law) a
gwneuthur o hono hynny oll, ni
ddïangc.
19 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; *Fel mai* byw
fi, fy llw yr hwn a ddïystyrodd efe,
a'm cyfammod yr hwn a ddiddym-
modd efe, hwnnw a roddaf fi ar ei
ben ef.
20 Canys [h] taenaf fy rhwyd arno,
[h] pen. 12. 13. a 32. 8.
ac efe a ddelir yn fy rhwyd, a dygaf
ef i Babilon, ac yno yr ymddadleuaf
âg ef *am* ei gamwedd a wnaeth i'm
herbyn.
21 [i] A'i holl ffoaduriaid ynghyd
[i] pen. 12. 14.
â'i holl fyddinoedd a syrthiant gan
y cleddyf, a'r gweddill a wasgerir
gyd â phob gwynt; fel y gwypoch

Cyn CRIST Cylch 594.

mai myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.
22 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Mi a gymmeraf
hefyd frig y gedrwydden uchel, ac
a'*i* gosodaf: o frig ei blagur y torraf
un tyner, a mi a'*i* plannaf ar fynydd
uchel a dyrchafedig.
[k] Es. 2. 2, 3. pen. 20. 40. Mic. 4. 1.
23 Ar [k] fynydd uchelder Israel y
plannaf ef: ac efe a fwrw frig, ac
a ddwg ffrwyth, ac a fydd yn gedrwydden hardd-deg: a phob aderyn
o bob rhyw asgell a drig dani; dan
gysgod ei changhennau y trigant.
24 A holl brennau y maes a gânt
wybod mai myfi yr ARGLWYDD a
ostyngais y pren uchel, ac a ddyrchefais y pren isel; a sychais y pren
îr, ac a ireiddiais y pren crin: myfi
yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, ac a'*i*
gwneuthum.

PENNOD XVIII.

1 *Duw yn argyhoeddi anghyfiawn ddïareb y grawnwin surion; 5 yn dangos y modd y gwna efe â thad cyfiawn: 10 ac â mab anghyfiawn i dad cyfiawn: 14 ac â mab cyfiawn i dad anghyfiawn: 19 ac â'r annuwiol a edifarhâo: 24 ac â'r duwiol a ymadawo â'i dduwioldeb. 25 Y mae yn ymddiffyn ei gyfiawnder, 31 ac yn annog i edifeirwch.*

594.
A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Paham gennych arferu y ddïareb hon am dir Israel, gan ddy-
[a] Jer. 31. 29. Galar. 5. 7.
wedyd, [a] Y tadau a fwyttasant
rawnwin surion, ac ar ddannedd y
plant y mae dincod?
3 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni bydd i chwi
mwy arferu y ddïareb hon yn Israel.
4 Wele, yr holl eneidiau eiddof fi
ydynt; fel enaid y tad, felly hefyd
enaid y mab, eiddof fi ydynt; yr
enaid a becho, hwnnw a fydd marw.
5 ¶ Canys os bydd gwr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a chyfiawnder,
[b] pen. 22. 9.
6 Heb [b] fwytta ar y mynyddoedd,
na chyfodi ei lygaid at eilunod tŷ
[c] Lef. 18. 20. a 20. 10.
Israel, ac heb [c] halogi gwraig ei
[d] Lef. 18. 19. a 20. 18.
gymmydog, na nesau at [d] wraig
fisglwyfus,
[e] Exod. 22. 21. Lef. 19. 15. a 25. 14.
7 Na [e] gorthrymmu neb, *ond* a
roddes ei [f] wystl i'r dyledwr yn ei
[f] Exod. 22. 26. Deut. 24. 12.
ol, ni threisiodd drais, [g] ei fara a
roddodd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,
[g] Deut. 15. 7. Es. 58. 7. Matt. 25. 35.
8 Ni roddes ar [h] usuriaeth, ac ni
[h] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36, 37. Deut. 23. 19. Ps. 15. 5.
chymmerodd ychwaneg, ei law a
dynnodd yn ei hol oddi wrth anwiredd, gwir farn a wnaeth rhwng gwr
a gwr,
9 Yn fy neddfau y rhodiodd,
a'm barnedigaethau a gadwodd, i
wneuthur gwirionedd: cyfiawn *yw;*
gan fyw efe a fydd byw, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
10 ¶ Os cenhedla efe fab yn
[‡] Neu, *dorrwr tai.*
‡ lleidr, *ac* yn tywallt gwaed, ac a
[‖] Neu, *i'w frawd yn erbyn y pethau hyn.*
wna ‖ gyffelyb i'r un o'r *pethau*
hyn,
11 Ac ni wna yr un o'r *pethau*
hynny, ond ar y mynyddoedd y
bwytty, a gwraig ei gymmydog a
haloga,
12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreisia, gwystl ni
rydd drachefn, ac at eilunod y cyfyd
ei lygaid, a wnaeth ffieidd-dra,
13 Ar usuriaeth y rhoddes, ac
ychwaneg a gymmerth; gan hynny
a fydd efe byw? Ni bydd byw:
gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn;
[i] Lef. 20. 9. Act. 18. 6.
gan farw y bydd farw; [i] ei waed a
fydd arno ei hun.
14 ¶ Ac wele, *os* cenhedla fab a
wêl holl bechodau ei dad y rhai a
wnaeth efe, ac a ystyria, ac ni wna
felly,
15 Ar y mynyddoedd ni fwytty,
a'i lygaid ni chyfyd at eilunod tŷ
Israel, ni haloga wraig ei gymmydog,
16 Ni orthrymma neb chwaith,
[†] Heb. *wystla wystl,* neu, *chymmer y'ngwystl.*
ni † attal wystl, ac ni threisia drais,
ei fara a rydd i'r newynog, a'r noeth
a ddillada,
17 *Ni* thry ei law oddi wrth yr
anghenog, usuriaeth na llog ni
chymmer, fy marnau a wna, yn fy
neddfau y rhodia: hwnnw ni bydd
farw am anwiredd ei dad; gan fyw
y bydd efe byw.
18 Ei dad, am orthrymmu yn
dost, a threisio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid
oedd dda ym mysg ei bobl, wele, efe
a fydd marw yn ei anwiredd.
19 ¶ Etto chwi a ddywedwch,
[k] Exod. 20. 5. Deut. 5. 9.
Paham? [k] oni ddwg y mab anwiredd y tad? Pan wnelo y mab farn
a chyfiawnder, *a* chadw fy holl
ddeddfau, a'u gwneuthur hwynt,
gan fyw efe a fydd byw.
20 Yr enaid a becho, hwnnw a
[l] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30.
fydd marw. [l] Y mab ni ddwg anwiredd y tad, a'r tad ni ddwg anwiredd y mab: cyfiawnder y cyfiawn fydd arno ef, a drygioni y
drygionus fydd arno yntau.
[m] pen. 33. 12.
21 Ond [m] os yr annuwiol a
ddychwel oddi wrth ei holl bechodau y rhai a wnaeth, a chadw fy
holl ddeddfau, a gwneuthur barn a
chyfiawnder, efe gan fyw a fydd
byw, ni bydd efe marw.
22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth: yn ei gyfiawnder
a wnaeth y bydd efe byw.
[n] ad. 32. pen. 33. 11.
23 [n] Gan ewyllysio a ewyllysiwn
i farw yr annuwiol, medd yr ARGLWYDD DDUW, *ac* na ddychwelai
oddi wrth ei ffyrdd, a byw?
[o] pen. 3. 20. a 33. 12, 13.
24 ¶ Ond [o] pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a
gwneuthur anwiredd, a gwneuthur
yn ol yr holl ffieidd-dra a wnelo yr
annuwiol; a fydd efe byw? ni chofir
yr holl gyfiawnderau a wnaeth efe:
yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac
yn ei bechod a bechodd, ynddynt y
bydd efe marw.
[p] ad. 29. pen. 33. 17, 20.
25 ¶ [p] Etto chwi a ddywedwch,
Nid cymmwys yw ffordd yr ARGLWYDD. Gwrandewch yr awr hon,
tŷ Israel, onid yw gymmwys fy
ffordd i? onid eich ffyrdd chwi nid
ydynt gymmwys?
26 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi
wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur
anwiredd, a marw ynddynt; am
ei anwiredd a wnaeth y bydd efe
marw.
27 A phan ddychwelo yr annuwiol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn

Cyn CRIST 594.

a wnaeth, a gwneuthur barn a
chyfiawnder, hwnnw a geidw yn
fyw ei enaid.
28 Am iddo ystyried, a dychwel-
yd oddi wrth ei holl gamweddau
y rhai a wnaeth, gan fyw y bydd
byw, ni bydd marw.
29 *q* Etto tŷ Israel a ddywedant,
Nid cymmwys yw ffordd yr Ar-
glwydd. Tŷ Israel, onid cymmwys
fy ffyrdd i? ond eich ffyrdd chwi
nid ydynt gymmwys?
30 Am hynny barnaf chwi, tŷ
Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei
hun, medd yr Arglwydd Dduw.
r Dychwelwch, ‖ a throwch oddi
wrth eich holl gamweddau; fel na
byddo anwiredd yn dramgwydd i
chwi.
31 ¶ Bwriwch oddi wrthych eich
holl gamweddau y camweddasoch
ynddynt, a gwnewch i chwi *s* galon
newydd, ac yspryd newydd: canys
paham, tŷ Israel, y byddwch feirw?
32 Canys *t* nid oes ewyllys gennyf
i farwolaeth y marw, medd yr Ar-
glwydd Dduw. ‖ Dychwelwch gan
hynny, a byddwch fyw.

q ad. 25.
r Matt. 3. 2.
‖ Neu, *a throwch eraill.*
s Jer. 32. 39. pen. 11. 19. a 36. 26.
t Galar. 3. 33. pen. 33. 11. 2 Petr 3. 9.
‖ Neu, *Trowch eraill.*

PENNOD XIX.

1 *Cwynfan am dywysogion Israel, trwy ddammeg o genawon llew a ddaliwyd mewn pydew; 10 ac am Jerusalem, trwy ddammeg o winwydden anrheithiedig.*

594.

CYMMER dithau alarnad am
dywysogion Israel,
2 A dywed, Beth *yw* dy fam?
llewes: gorweddodd ym mysg
llewod, y'nghanol y llewod ieuaingc
y maethodd hi ei chenawon.
3 A hi a ddug i fynu un o'i chen-
awon: *a* efe a aeth yn llew ieuangc,
ac a ddysgodd ysglyfaethu ysglyf-
aeth; bwyttâodd ddynion.
4 Yna y cenhedloedd a glywsant
sôn am dano; *b* daliwyd ef yn eu
ffos hwynt, a dygasant ef mewn
cadwynau i dir yr Aipht.
5 A phan welodd iddi ddisgwyl,
a darfod am ei gobaith, hi a gym-
merodd un *arall* o'i chenawon, *ac*
a'i gwnaeth ef yn llew ieuangc.
6 Yntau a dramwyodd ym mysg
y llewod; *c* efe a aeth yn llew
ieuangc, ac a ddysgodd ysglyfaethu
ysglyfaeth; bwyttâodd ddynion.
7 Adnabu hefyd eu ‖ gweddwon
hwynt, a'u dinasoedd a anrheith-
iodd efe; *a'r* anrheithiwyd y tir a'i
gyflawnder gan lais ei ruad ef.
8 Yna *d* y cenhedloedd a ymosod-
asant yn ei erbyn ef o amgylch o'r
taleithiau, ac *e* a daenasant eu
rhwyd arno; ac efe a ddaliwyd yn
eu ffos hwynt.
9 A hwy a'i rhoddasant ef yng
ngharchar mewn ‖ cadwyni, ac a'i
dygasant at frenhin Babilon: dyg-
asant ef i ymddiffynfeydd, fel na
chlywid ei lais ef mwy ar fynydd-
oedd Israel.
10 ¶ Dy fam *sydd* fel gwinwydden
yn dy ‖ waed di, wedi ei phlannu
wrth ddyfroedd: ffrwythlawn a
brigog oedd, o herwydd dyfroedd
lawer.
11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion
yn deyrn-wïail llywodraethwyr, a'i
huchder *oedd* uchel ym mysg y tew-

a ad. 6.
b 2 Bren. 23. 33, 34. Jer. 22. 11, 12.
c ad. 3.
‖ Neu, *llysoedd anghyfannedd, neu, gweddwdai.*
d 2 Bren. 24. 2.
e 2 Chron. 36. 6. Jer. 22. 18.
‖ Neu, *bachau.*
‖ Neu, *lonyddwch, neu, gyffelyb-rwydd.*

frig; fel y gwelid hi yn ei huchder
yn amlder ei changhennau.
12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn
llidiowgrwydd, bwriwyd hi i'r llawr,
a *f* gwynt y dwyrain a wywodd ei
ffrwyth hi: ei gwïail cryfion hi a
dorrwyd ac a wywasant; tân a'u
hysodd.
13 Ac yr awr hon hi a blannwyd
mewn anialwch, mewn tir cras a
sychedig.
14 A *g* thân a aeth allan o wïalen
ei changhennau, ysodd ei ffrwyth
hi, fel nad oedd ynddi wïalen gref
yn deyrn-wïalen i lywodraethu.
Galarnad *yw* hwn, ac yn alarnad y
bydd.

f pen. 17. 10. Hos. 13. 15.
g Barn. 9. 15.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gwrthod gadael i henuriaid Israel ymgynghori âg ef: 5 yn adrodd ystori eu hanufudd-dod hwy yn yr Aipht, 10 yn yr anialwch, 27 ac yn eu gwlad: 33 yn addaw eu cynnull hwy trwy yr efengyl. 45 Dan enw coedwig y mae yn dangos dinystr Jerusalem.*

Cylch 593.

YN y seithfed flwyddyn, o fewn y
pummed *mis*, ar y degfed *dydd*
o'r mis, *a* y daeth gwŷr o henuriaid
Israel i ymgynghori â'r Arglwydd,
ac a eisteddasant ger fy mron i.
2 Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
3 Ha fab dyn, llefara, wrth henur-
iaid Israel, a dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
b Ai i ymofyn â mi yr ydych
chwi yn dyfod? *Fel* mai byw fi,
medd yr Arglwydd Dduw, ni
fynnaf gennych ymofyn â mi.
4 ‖ *c* A ferni di hwynt, mab dyn, a
ferni di hwynt? gwna iddynt wybod
ffieidd-dra eu tadau:
5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn
y dywed yr Arglwydd Dduw;
Ar y dydd *d* y dewisais Israel, ac y
† tyngais wrth had tŷ Jacob, ac y'm
e gwneuthum yn hysbys iddynt yn
nhir yr Aipht, pan dyngais wrthynt,
gan ddywedyd, Myfi *yw* yr Ar-
glwydd eich Duw chwi;
6 Yn y dydd y tyngais wrthynt ar
eu dwyn hwynt allan o dir yr Aipht,
i wlad yr hon a ddarparaswn iddynt,
yn llifeirio o laeth a mêl; *f* yr hon
yw gogoniant yr holl diroedd:
7 Yna y dywedais wrthynt, Bwr-
iwch ymaith bob un ffieidd-dra ei
lygaid, ac nac ymhalogwch âg
eilunod yr Aipht. Myfi *yw* yr
Arglwydd eich Duw chwi.
8 Er hynny gwrthryfelasant i'm
herbyn, ac ni fynnent wrando arnaf:
ni fwriasant ymaith ffieidd-dra eu
llygaid bob un, ac ni adawsant
eilunod yr Aipht. Yna y dywedais,
Tywalltaf arnynt fy llidiowgrwydd,
i gyflawni fy nig arnynt y'nghanol
gwlad yr Aipht.
9 *g* Etto gwneuthum er mwyn fy
enw, rhag ei halogi y'ngolwg y cen-
hedloedd y rhai *yr oeddynt* hwy yn
eu mysg; y'ngŵydd pa rai yr ym-
hysbysais iddynt hwy, wrth eu dwyn
hwynt allan o dir yr Aipht.
10 ¶ Am hynny *h* y dygais hwynt
allan o dir yr Aipht, ac a'u dygais
hwynt i'r anialwch.
11 A rhoddais iddynt fy neddfau,
† a hysbysais iddynt fy marnedig-

Cyn CRIST 594.

a pen. 8. 1. a 14. 1.
b ad. 31. pen. 14. 3.
‖ Neu, *A ddadleui di trostynt hwy.*
c pen. 22. 2. a 23. 36.
d Exod. 6. 7.
† Heb. *codais fy llaw: ac felly ad. 6, &c.*
e Exod. 3. 8. a 4. 31.
f Ps. 48. 2. ad. 15. Dan. 8. 9. a 11. 16.
g Edrych Exod. 32. 12. Num. 14. 16. Deut. 9. 28. ad. 14, 22.
h Exod. 13. 18.
† Heb. *a gwneuthum iddynt wybod.*

aethau; [i]y rhai y bydd byw ynddynt
y dyn a'u gwna hwynt.
12 Rhoddais hefyd iddynt fy
[k]sabbothau, i fod yn arwydd rhyng-
of fi a hwynt, i wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD a'u sancteidd-
iodd hwynt.
13 Er hynny tŷ Israel a wrthry-
felasant i'm herbyn yn yr anialwch:
ni rodiasant yn fy neddfau, ond
diystyrasant fy marnedigaethau, y
rhai y bydd byw ynddynt y dyn
a'u gwnelo hwynt; fy sabbothau
hefyd a [l]halogasant yn ddirfawr.
Yna y dywedais y tywalltwn fy llid
arnynt yn yr [m]anialwch, i'w difetha
hwynt.
14 [n]Etto gwneuthum er mwyn
fy enw, fel na halogid ef y'ngolwg
y cenhedloedd, y rhai y dygais
hwynt allan yn eu gŵydd.
15 Ac etto [o]mi a dyngaswn
iddynt yn yr anialwch, na ddygwn
hwynt i'r wlad a roddaswn *iddynt,*
yn llifeirio o laeth a mêl; [p]honno
yw gogoniant yr holl wledydd:
16 [q]O herwydd iddynt ddiystyru
fy marnedigaethau, ac na rodiasant
yn fy neddfau, ond halogi fy sab-
bothau: canys eu calon oedd yn
myned ar ol eu heilunod.
17 Etto tosturiodd fy llygaid
wrthynt rhag eu dinystrio, ac ni
wneuthum ddiben am danynt yn
yr anialwch.
18 Ond mi a ddywedais wrth eu
meibion hwynt yn yr anialwch, Na
rodiwch yn neddfau eich tadau, ac
na chedwch eu barnedigaethau
hwynt, nac ymhalogwch chwaith
â'u heilunod hwynt.
19 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW chwi: rhodiwch yn fy neddfau,
a chedwch fy marnedigaethau, a
gwnewch hwynt:
20 Sancteiddiwch hefyd fy sab-
bothau; fel y byddont yn arwydd
rhyngof fi a chwithau, i wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW
chwi.
21 Y meibion hwythau a wrthry-
felasant i'm herbyn: yn fy neddfau
ni rodiasant, a'm barnedigaethau
ni chadwasant trwy eu gwneuthur
hwynt, [r]y rhai y bydd byw ynddynt
y dyn a'u gwnelo hwynt: halog-
asant fy sabbothau: yna y dy-
wedais y tywalltwn fy llid arnynt,
i gyflawni fy nig wrthynt yn yr
anialwch.
22 [s]Etto trôais heibio fy llaw, a
[t]gwneuthum er mwyn fy enw, fel
na halogid ef y'ngolwg y cenhedl-
oedd y rhai y dygaswn hwynt allan
yn eu gŵydd.
23 Hefyd mi a dyngaswn wrthynt
yn yr anialwch, [u]ar eu gwasgaru
hwynt ym mysg y cenhedloedd, a'u
taenu hwynt ar hyd y gwledydd;
24 [x]O herwydd fy marnedigaeth-
au ni wnaethent, ond fy neddfau a
ddiystyrasent, fy sabbothau hefyd a
halogasent, a'u llygaid oedd ar ol
eilunod eu tadau.
25 [y]Minnau hefyd a roddais
iddynt ddeddfau nid *oeddynt* dda,
a barnedigaethau ni byddent fyw
ynddynt:

Cyn CRIST Cylch 593.
i Lef. 18. 5. ad. 13, 21. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
k Exod. 20. 8. a 31. 13, &c. a 35. 2. Deut. 5. 12.
l Exod. 16. 27.
m Num. 14. 29. a 26. 65.
n ad. 9, 22.
o Num. 14. 28. Ps. 106. 26.
p ad. 6.
q ad. 13, 24.
r ad. 11, 13.
s Ps. 78. 38.
t ad. 9, 14.
u Lef. 26. 33. Jer. 15. 4.
x ad. 13, 16.
y Edrych Ps. 81. 12. ad. 39. Rhuf. 1. 24.

26 Ac a'u halogais hwynt yn eu
hoffrymmau, [z]wrth dynnu *trwy*
dân bob peth a egoro y groth, fel y
dinystriwn hwynt; fel y gwybydd-
ent mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
27 ¶ Am hynny, fab dyn, llefara
wrth dŷ Israel, a dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Etto yn hyn y'm cablodd
eich tadau, gan †wneuthur o hon-
ynt gamwedd i'm herbyn.
28 Canys dygais hwynt i'r tir a
dyngaswn ar ei roddi iddynt, a
[a]gwelsant bob bryn uchel, a phob
pren brigog; ac aberthasant yno
eu hebyrth, ac yno y rhoddasant eu
hoffrymmau digllonedd: yno hefyd
y gosodasant eu [b]harogl peraidd, ac
yno y tywalltasant eu diod-offrym-
mau.
29 Yna y dywedais ‖wrthynt,
Beth *yw* yr uchelfa yr ydych chwi
yn myned iddi? a Bamah y galwyd
ei henw hyd y dydd hwn.
30 Am hynny dywed wrth dŷ
Israel, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; Ai ar ffordd eich
tadau yr ymhalogwch chwi? ac a
butteiniwch chwi ar ol eu ffieidd-
dra hwynt?
31 Canys pan offrymmoch eich
offrymmau, gan dynnu eich meib-
ion trwy y tân, yr ymhalogwch
wrth eich holl eilunod hyd heddyw:
a [c]fynnaf fi gennych ymofyn â mi,
tŷ Israel? *Fel mai* byw fi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, nid ymofynir â
mi gennych.
32 †Eich bwriad hefyd ni bydd
ddim, yr hyn a ddywedwch, Bydd-
wn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd
y gwledydd, i wasanaethu pren a
maen.
33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, yn ddiau â llaw
gadarn, ac â braich estynedig, ac â
llidiowgrwydd tywalltedig, y teyrn-
asaf arnoch.
34 A dygaf chwi allan ym mysg y
bobloedd, a chasglaf chwi o'r gwled-
ydd y rhai y'ch gwasgarwyd yn-
ddynt, â llaw gadarn, ac â braich
estynedig, ac â llidiowgrwydd ty-
walltedig.
35 A dygaf chwi i anialwch y
bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi
yno wyneb yn wyneb.
36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau
yn anialwch tir yr Aipht, felly yr
ymddadleuaf â chwithau, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
37 A gwnaf i chwi fyned dan y
wialen, a dygaf chwi i ‖rwym y
cyfammod.
38 A [d]charthaf o honoch y rhai
gwrthryfelgar, a'r rhai a droseddant
i'm herbyn: dygaf hwynt o wlad
eu hymdaith, ac [e]i wlad Israel ni
ddeuant: a [f]chewch wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
39 Chwithau, tŷ Israel, fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ewch,
gwasanaethwch bob un ei eilunod,
ac ar ol hyn *hefyd,* oni wrandewch
arnaf fi: ond na halogwch mwy fy
enw sanctaidd â'ch offrymmau, ac
â'ch eilunod.
40 Canys [g]yn fy mynydd sanct-

Cyn CRIST Cylch 593.
z 2 Bren. 17. 17. a 21. 6. 2 Chron. 28. 3. a 33. 6. pen. 16. 20.
† Heb. *gamweddu o honynt gamwedd.*
a Es. 57. 5, &c.
b pen. 16. 19.
‖ Neu, *iddynt, Beth oedd yr uchelfa,* neu, *y Bamah,* &c.
c ad. 3.
† Heb. *A'r hyn a esgyno ar eich yspryd.*
‖ Neu, *draddodiad.*
d pen. 34. 17, 20. Matt. 25. 32, 33.
e Jer. 44. 14.
f pen. 6. 7. a 15. 7. a 23. 49.
g Es. 2. 2, 3. pen. 17. 23. Mic. 4. 1.

Cyn CRIST Cylch 593.

aidd, ym mynydd uchelder Israel,
medd yr ARGLWYDD DDUW, yno y'm
gwasanaetha holl dŷ Israel, cwbl
o'r wlad: yno y byddaf foddlawn
iddynt; ac yno y gofynaf eich
offrymmau, ‖ a blaen-ffrwyth eich
offrymmau, gyd â'ch holl sanctaidd
bethau.
41 Byddaf foddlawn i chwi gyd
â'ch arogl † peraidd, pan ddygwyf
chwi allan o blith y bobloedd, a'ch
casglu chwi o'r tiroedd y'ch gwasg-
arwyd ynddynt; a mi a sancteiddir
ynoch y'ngolwg y cenhedloedd.
42 [h] Hefyd cewch wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan ddygwyf
chwi i dir Israel, i'r tir y tyngais am
ei roddi i'ch tadau.
43 Ac [i] yno y cofiwch eich ffyrdd,
a'ch holl weithredoedd y rhai yr
ymhalogasoch ynddynt; [k] fel yr
alaroch arnoch eich hun am yr holl
ddrygioni a wnaethoch.
44 A [l] chewch wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi
er mwyn fy enw, nid yn ol eich
ffyrdd drygionus chwi, nac yn ol
eich gweithredoedd llygredig, O tŷ
Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.
45 ¶ Daeth drachefn air yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
46 Gosod dy wyneb, [m] fab dyn, tu
a'r dehau, ie, difera *eiriau* tu a'r
dehau, a phrophwyda yn erbyn
coed maes y dehau;
47 A dywed wrth goed y dehau,
Gwrando air yr ARGLWYDD: Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW;
Wele fi yn cynneu ynot ti dân, ac
efe a ysa ynot ti [n] bob pren îr, a
phob pren sych: ffagl y fflam ni
ddiffydd, a'r holl wynebau o'r de-
hau hyd y gogledd a losgir ynddo.
48 A phob cnawd a welant mai
myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais:
nis diffoddir ef.
49 Yna y dywedais, O ARGLWYDD
DDUW, y maent hwy yn dywedyd
am danaf, Onid dammegion y mae
hwn yn eu traethu?

‖ Neu, *a'r pennaf o'ch offrymmau.*
† Heb. *gorphwysdra.*
[h] ad. 33, 44.
[i] pen. 16. 61.
[k] Lef. 26. 39. pen. 6. 9. Hos. 5. 15.
[l] ad. 38. pen. 24. 24.
[m] pen. 21. 2.
[n] Luc 23. 31.

PENNOD XXI.

1 *Ezeciel yn prophwydo yn erbyn Jerusalem trwy arwydd ucheneidio.* 8 *Y cleddyf gloyw-lym,* 18 *yn erbyn Jerusalem,* 25 *yn erbyn y frenhiniaeth,* 28 *ac yn erbyn yr Ammoniaid.*

593.

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod dy wyneb, [a] fab dyn, tu
a Jerusalem, a [b] difera *dy eiriau* tu
a'r cyssegroedd, a phrophwyda yn
erbyn gwlad Israel,
3 A dywed wrth wlad Israel,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Wele fi i'th erbyn, tynnaf hefyd fy
nghleddyf o'i wain, a thorraf o
honot gyfiawn ac anghyfiawn.
4 O herwydd y torraf o honot
gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny
y daw fy nghleddyf allan o'i wain
yn erbyn pob cnawd o'r dehau hyd
y gogledd;
5 Fel y gwypo pob cnawd i mi yr
ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf allan
o'i wain: ni ddychwel efe mwy.
6 Ochain dithau, fab dyn, gyd âg
ysigtod lwynau; ie, ochain yn
chwerw yn eu golwg hwynt.

[a] pen. 20. 46.
[b] Deut. 32. 2. Amos 7. 16. Mic. 2. 6, 11.

Cyn CRIST 593.

7 A bydd, pan ddywedant wrthyt,
Am ba beth yr ydwyt yn ochain?
yna ddywedyd o honot, Am y
chwedl newydd, am ei fod yn dyfod,
fel y toddo pob calon, ac y llaeso y
dwylaw oll, ac y pallo pob yspryd,
a'r gliniau oll a ânt † fel dwfr; wele
efe yn dyfod, ac a fydd, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
9 Prophwyda, fab dyn, a dywed,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hog-
wyd, ac a loywyd.
10 Efe a hogwyd i ladd lladdfa,
efe a loywyd fel y byddai ddisglaer:
a lawenychwn ni? ‖ y mae efe yn
dirmygu gwïalen fy mab, *fel* pob
pren.
11 Ac efe a'i rhoddes i'w loywi,
i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn
a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi
yn llaw y lleiddiad.
12 Gwaedda ac uda, fab dyn;
canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn
fydd yn erbyn holl dywysogion
Israel; ‖ dychryn gan y cleddyf
fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro
law ar forddwyd.
13 ‖ Canys proflad *yw;* a pheth
os *y cleddyf* a ddïystyra y wïalen?
ni bydd efe *mwy,* medd yr AR-
GLWYDD DDUW.
14 Tithau, fab dyn, prophwyda,
a [e] tharo law wrth law, a dybler y
cleddyf y drydedd waith: cleddyf
y lladdedigion, cleddyf lladdedig-
aeth y gwŷr mawr *ydyw,* yn myned
i'w hystafelloedd hwynt.
15 Rhoddais ‖ flaen y cleddyf yn
erbyn eu holl byrth hwynt, i doddi
eu calon, ac i amlhâu *eu* tram-
gwyddiadau: O, gwnaed ef yn loyw,
‖ hogwyd ef i ladd.
16 Dos ryw ffordd, *naill* ar y
llaw ddehau, † ai ar y llaw aswy, lle
y tueddo dy wyneb.
17 Minnau hefyd [f] a darawaf y
naill law yn y llall, ac a lonyddaf
fy llid: myfi yr ARGLWYDD a'*i*
lleferais.
18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
19 Tithau, fab dyn, gosod i ti
ddwy ffordd, fel y delo cleddyf
brenhin Babilon; o un tir y deuant
ill dwy: a dewis le, ym mhen
ffordd y ddinas y dewisi *ef.*
20 Gosod ffordd i ddyfod o'r
cleddyf tu a [g] Rabbath meibion
Ammon, a thu a Judah yn erbyn
Jerusalem gaerog.
21 Canys safodd brenhin Babilon
† ar y groes-ffordd, ym mhen y
ddwy ffordd, i ddewinio dewiniaeth:
gloywodd *ei* ‖ saethau, ymofynodd
â † delwau, edrychodd mewn afu.
22 Yn ei law ddehau yr oedd
dewiniaeth Jerusalem, [h] am osod
‖ capteniaid i agoryd safn mewn
lladdedigaeth, i ddyrchafu llef gyd
â bloedd, i osod offer rhyfel yn
erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i
adeiladu ymddiffynfa.
23 A *hyn* fydd ganddynt, fel
dewinio dewiniaeth gwagedd yn eu
golwg hwynt, ‖ i'r rhai a dyngasant

† Heb. *yn ddwfr.*
[c] Deut. 32. 41. ad. 15, 28.
‖ Neu, *gwïalen fy mab yw; dirmygu pob pren y mae.*
‖ Neu, *gwthiwyd hwynt i lawr i'r cleddyf gyd â'm pobl.*
[d] Jer. 31. 19.
‖ Neu, *Wedi* bod *proflad, beth yna? oni byddant i'r wïalen sydd yn dïystyru?*
[e] Num. 24. 10. ad. 17. pen. 6. 11.
‖ Neu, *loywder,* neu, *ofn.*
‖ Neu, *goblygwyd.*
† Heb. *ymosod, dos ar y llaw aswy.*
[f] ad. 14.
[g] Jer. 49. 2.
† Heb. *ar fam y ffordd.*
‖ Neu, *gyllyll.*
† Heb. *teraphim.*
[h] pen. 4. 2.
‖ Neu, *offer rhyfel.* Heb. *hyrddod.*
‖ Neu, *am y llwon a dyngwyd iddynt.*

Cyn CRIST 593.

lwon: ond efe a gofia yr anwiredd,
i'w dal *hwynt.*
24 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, Am beri o
honoch gofio eich anwiredd, gan
amlygu eich camweddau, fel yr
ymddengys eich pechodau yn eich
holl weithredoedd; am beri o hon-
och *eich* cofio, y'ch dèlir â llaw.
25 ¶ Tithau, halogedig annuwiol
dywysog Israel, [i]yr hwn y daeth ei
ddydd, yn amser diwedd anwiredd,
26 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Symmud y meitr, a thynn
ymaith y goron; nid yr un *fydd*
hon: cyfod yr isel, gostwng yr
uchel.
27 ¶ † Dymchwelaf, dymchwelaf,
dymchwelaf hi; ac ni bydd *mwyach*
[k]hyd oni ddelo yr hwn y mae yn
gyfiawn iddo; ac *iddo ef* y rhoddaf
hi.
28 ¶ Prophwyda dithau, fab dyn,
a dywed, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW [l]am feibion Am-
mon, ac am eu gwaradwydd hwynt;
dywed di, Y cleddyf, y cleddyf a
dynnwyd: i ladd y gloywyd ef, i
ddifetha o herwydd y disgleirdeb:
29 Wrth [m]weled gwagedd i ti,
wrth ddewinio i ti gelwydd, i'th
roddi ar yddfau y lladdedigion, y
drygionus [n]y rhai y daeth eu dydd,
yn amser diwedd eu hanwiredd.
30 ¶ [o] ‖ A ddychwelaf fi *ef* i'w
wain? yn y lle y'th grëwyd, yn nhir
dy gynnefin, y'th farnaf.
31 A thywalltaf fy nigllonedd
arnat, â thân fy llidiowgrwydd y
chwythaf arnat, a rhoddaf di yn
llaw dynion ‖ poethion, cywraint i
ddinystrio.
32 I'r tân y byddi yn ymborth; dy
waed fydd y'nghanol y tir; ni'th
gofir *mwyach:* canys myfi yr AR-
GLWYDD a'*i* dywedais.

i ad. 29. pen. 35. 5.
† Heb. *Yn ddymchweledig, ddymchweledig, ddymchweledig, y gosodaf hi.*
k Gen. 49. 10. Luc 1. 32, 33. Ioan 1. 49.
l Jer. 49. 1. pen. 25. 2, 3. Seph. 2. 9.
m pen. 22. 28.
n ad. 25.
o Jer. 47. 6, 7.
‖ Neu, *Dychwel ef.*
‖ Neu, *ynfydion.*

PENNOD XXII.

1 *Rhestr o bechodau Jerusalem.* 18 *Y llysg Duw hwynt megis sothach yn ei ffwrn.* 23 *Llygredigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywysogion, a'r bobl.*

593.

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
2 Tithau, fab dyn, ‖ [a]a ferni di, a
ferni [b]ddinas y gwaed? ie, ti a wnei
iddi wybod ei holl ffieidd-dra.
3 Dywed dithau, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Tywallt
gwaed y mae y ddinas yn ei chanol,
i ddyfod o'i hamser, ac eilunod a
wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i
ymhalogi.
4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn
a [c]dywelltaist; a halogedig yn dy
eilunod, y rhai a wnaethost: a thi
a nesêaist dy ddyddiau, a daethost
hyd at dy flynyddoedd: am hynny
y'th [d]wneuthum yn warth i'r cen-
hedloedd, ac yn watwargerdd i'r
holl wledydd.
5 *Y rhai* agos a'*r rhai* pell oddi
wrthyt a'th watwarant, yr halog-
edig o enw, *ac* aml dy drallod.
6 Wele, tywysogion Israel oeddynt
ynot, bob un yn ei † allu i dywallt
gwaed.
7 Dirmygasant ynot dad a mam;
gwnaethant yn ‖ dwyllodrus â'r
dieithr o'th fewn: gorthrymmasant
ynot yr amddifad a'r weddw.
8 Dirmygaist fy mhethau sanct-
aidd, a halogaist fy sabbothau.
9 [e]Athrodwyr oedd ynot i dywallt
gwaed; [f]ar y mynyddoedd hefyd y
bwyttasant ynot ti: gwnant ysgel-
erder o'th fewn.
10 Ynot ti [g]y datguddient noethni
eu tad: [h]yr aflan o fisglwyf a ddar-
ostyngent ynot.
11 [i]Gwnae wr hefyd ffieidd-dra
â gwraig ei gymmydog; a gwr [k]a
halogai ei waudd ei hun mewn
ysgelerder; ie, darostyngai gwr
ynot ei [l]chwaer ei hun, merch ei
dad.
12 [m]Gwobr a gymmerant ynot
am dywallt gwaed; [n]cymmeraist
usuriaeth ac ocraeth, ac elwaist ar
dy gymmydogion trwy dwyll, ac
anghofiaist fi, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
13 ¶ Am hynny wele, [o]tarewais fy
llaw wrth dy gybydd-dod yr hwn a
wnaethost, ac am y gwaed oedd
o'th fewn.
14 A bery dy galon, a gryfhâ dy
ddwylaw yn y dyddiau y bydd i mi
a wnelwyf â thi? [p]myfi yr AR-
GLWYDD a'*i* lleferais ac a'*i* gwnaf.
15 Canys [q]gwasgaraf di ym mysg
y cenhedloedd, a thaenaf di ar hyd
y gwledydd, a [r]gwnaf i'th aflendid
ddarfod allan o honot.
16 A thi a ‖ etifeddi ynot dy hun
y'ngŵydd y cenhedloedd; a chei
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
17 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
18 Ha fab dyn, [s]tŷ Israel a aeth
gennyf yn ammhuredd: pres, ac
alcam, a haiarn, a phlwm, *ydynt*
oll y'nghanol y pair: ammhuredd
arian ydynt.
19 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Am eich bod
chwi oll yn ammhuredd, am hynny
wele fi yn eich casglu chwi i ganol
Jerusalem.
20 *Fel* casglu arian, a phres, a
haiarn, a phlwm, ac alcam, i ganol
y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'*w*
toddi; felly yn fy llid, a'm dig, y
casglaf *chwi,* ac a'*ch* gadawaf *yno,*
ac a'ch toddaf.
21 Ië, casglaf chwi, a chwythaf
arnoch â thân fy llidiowgrwydd, fel
y todder chwi yn ei chanol hi.
22 Fel y toddir arian y'nghanol y
pair, felly y toddir chwi yn ei chanol
hi; fel y gwypoch mai myfi yr AR-
GLWYDD a dywelltais fy llidiowg-
rwydd arnoch.
23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
24 Dywed wrthi hi, fab dyn, Ti yw
y tir sydd heb ei buro, heb wlawio
arno yn nydd digter.
25 [t]Cyd-fradwriaeth ei phro-
phwydi o'i mewn, *sydd* fel llew
rhuadwy yn ysglyfaethu ysglyfaeth;
[u]eneidiau a ysasant; [x]trysor a
phethau gwerthfawr a gymmeras-
ant; ei gweddwon hi a amlhasant
hwy o'i mewn.
26 Ei hoffeiriaid a dreisiasant fy
nghyfraith, ac a halogasant fy

‖ Neu, *a ddadleui di tros, &c.*
a pen. 20. 4. a 23. 36.
b pen. 24. 6, 9. Nah. 3. 1.
c 2 Bren. 21. 16.
d Deut. 28. 37. pen. 5. 14.
† Heb. *fraich.*
‖ Neu, *drahaus, neu, draws.*

Cyn CRIST 593.

e Exod. 23. 1. Lef. 19. 16.
f pen. 18. 6, 11.
g Lef. 18. 8. a 20. 11.
h Lef. 18. 19. a 20. 18.
i Lef. 18. 20. a 20. 10. Deut. 22. 22. Jer. 5. 8.
k Lef. 18. 15. a 20. 12.
l Lef. 18. 9. a 20. 17.
m Exod. 23. 8. Deut. 16. 19. a 27. 25.
n Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19.
o pen. 21. 17.
p pen. 17. 24.
q Deut. 4. 27. a 28. 25, 64. pen. 12. 14, 15.
r pen. 23. 27, 48.
‖ Neu, *ymhalogi.*
s Es. 1. 22. Jer. 6. 28, &c.
t Hos. 6. 9.
u Matt. 23. 14.
x Mic. 3. 11. Seph. 3. 3, 4.

Cyn CRIST 593.

mhethau sanctaidd: ni wnaethant
[y] ragor rhwng cyssegredig a halog-
edig, ac ni wnaethant wybod *rhagor*
rhwng yr aflan a'r glân; cuddiasant
hefyd eu llygaid oddi wrth fy sab-
bothau, a halogwyd fi yn eu mysg
hwynt.
27 Ei [z] phennaethiaid *oedd* yn ei
chanol fel bleiddiaid yn ysglyfaethu
ysglyfaeth, i dywallt gwaed, i ddi-
fetha eneidiau, er elwa elw.
28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'u
priddasant hwy â *chlai* annhymher-
us, [b] gan weled gwagedd, a dewinio
iddynt gelwydd, gan ddywedyd, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW,
a'r ARGLWYDD heb ddywedyd.
29 Pobl y tir a arferasant ‖ dwyll,
ac a dreisiasant drais, ac a orthrym-
masant y truan a'r tlawd; y dieithr
hefyd a orthrymmasant † yn ang-
hyfiawn.
30 [c] Ceisiais hefyd wr o honynt i
[d] gau y cae, ac i [e] sefyll ar yr adwy
o'm blaen dros y wlad, rhag ei
dinystrio; ac nis cefais.
31 Am hynny y tywelltais fy
nigofaint arnynt, â thân fy llid-
iowgrwydd y difethais hwynt; [f] eu
ffordd eu hun a roddais ar eu pen-
nau hwynt, medd yr ARGLWYDD
DDUW.

[y] Lef. 10. 10. Jer. 15. 19. pen. 44. 23.
[z] Mic. 3. 2, 9, 11. Seph. 3. 3.
[a] pen. 13. 10.
[b] pen. 21. 29.
‖ Neu, *drais.*
† Heb. *heb farn,* neu, *uniondeb.*
[c] Jer. 5. 1.
[d] pen. 13. 5.
[e] Ps. 106. 23.
[f] pen. 9. 10. a 11. 21. a 16. 43.

PENNOD XXIII.

1 *Putteindra Aholah ac Aholibah.* 22 *Dialeddu ar Aholibah gan ei chariadau.* 36 *Y prophwyd yn argyhoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd,* 45 *ac yn dangos eu barn hwy.*

593.

YNA y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, [a] dwy wraig oedd
ferched i'r un fam;
3 A [b] phutteiniasant yn yr Aipht,
yn eu hieuengctid y putteiniasant:
yno y pwyswyd ar eu bronnau, ac
yno yr ysigasant ddidennau eu mor-
wyndod.
4 A'u henwau hwynt *oedd,* Aholah
yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer:
ac [c] yr oeddynt yn eiddof fi, a
phlantasant feibion a merched.
Dyma eu henwau; Samaria *yw*
Aholah, a Jerusalem Aholibah.
5 Ac Aholah a butteiniodd pan
oedd eiddof fi, ac a ymserchodd yn
ei chariadau, *ei* chymmydogion [d] yr
Assyriaid;
6 *Y rhai* a wisgid â glas, yn
ddugiaid ac yn dywysogion, o wŷr
ieuaingc dymunol i gyd, yn farch-
ogion yn marchogaeth meirch.
7 Fel hyn y † gwnaeth hi ei phut-
teindra â hwynt, â dewis feibion
Assur oll, a chyd â'r rhai oll yr
ymserchodd ynddynt, â'u holl
eilunod hwynt yr ymhalogodd hi.
8 Ac ni adawodd ei phutteindra
a ddygasai hi o'r Aipht: canys gor-
weddasant gyd â hi yn eu hieuengc-
tid, a hwy a ysigasent fronnau ei
morwyndod hi, ac a dywalltasent eu
putteindra arni.
9 Am hynny y rhoddais hi yn llaw
ei chariadau, *sef* yn llaw [e] meibion
Assur, y rhai yr ymserchodd hi
ynddynt.
10 Y rhai hynny [f] a ddatgudd-
iasant ei noethni hi: hwy a gym-
merasant ei meibion hi a'i merched,

[a] Jer. 3. 7, 8, 10. pen. 16. 46.
[b] Lef. 17. 7. Jos. 24. 14. pen. 20. 8.
[c] pen. 16. 8, 20.
[d] 2 Bren. 15. 19.
† Heb. *rhoddes.*
[e] 2 Bren. 17. 3, 4, 5, 23.
[f] pen. 16. 37.

Cyn CRIST 593.

ac a'i lladdasant hithau â'r cleddyf:
a hi a aeth yn † enwog ym mysg
gwragedd; canys gwnaethent farn
arni.
11 A [g] phan welodd ei chwaer
Aholibah, [h] hi a lygrodd ei thraserch
yn fwy nâ hi, a'i phutteindra yn
fwy nâ phutteindra ei chwaer.
12 [i] Ymserchodd ym meibion As-
sur, y dugiaid a'r tywysogion o
gymmydogion, wedi eu gwisgo yn
wych iawn, yn farchogion yn march-
ogaeth meirch, yn wŷr ieuaingc
dymunol i gyd.
13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a
bod* un ffordd ganddynt ill dwy;
14 Ac iddi hi chwanegu ar ei
phutteindra: canys pan welodd
wŷr wedi eu llunio ar y pared,
delwau y Caldeaid wedi eu llunio
â fermilion,
15 Wedi eu gwregysu â gwregys
am eu llwynau, yn rhagori mewn
lliwiau am eu pennau, mewn golwg
yn dywysogion oll, o ddull meibion
Babilon yn Caldea, tir eu genedig-
aeth:
16 Hi a ymserchodd ynddynt
[k] † pan eu gwelodd â'i llygaid, ac a
anfonodd genhadau attynt i Cal-
dea.
17 A meibion Babilon a ddaethant
atti i wely cariad, ac a'i halogasant
hi â'u putteindra; a hi a ymhal-
ogodd gyd â hwynt, [l] a'i meddwl a
giliodd oddi wrthynt.
18 Felly y datguddiodd hi ei phut-
teindra, ac y datguddiodd ei noeth-
ni. Yna [m] y ciliodd fy meddwl oddi
wrthi, fel † y ciliasai fy meddwl oddi
wrth ei chwaer hi.
19 Etto hi a chwanegodd ei phut-
teindra, gan gofio dyddiau ei hieu-
engctid, *yn* y rhai y putteiniasai hi
yn nhir yr Aipht.
20 Canys hi a ymserchodd yn ei
gordderchwyr, [n] y rhai *yr oedd* eu
cnawd *fel* cnawd asynod, a'u diferlif
fel diferlif meirch.
21 Felly y cofiaist ysgelerder dy
ieuengctid, pan ysigwyd dy ddiden-
nau gan yr Aiphtiaid, am fronnau
dy ieuengctid.
22 ¶ Am hynny, Aholibah, fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW,
[o] Wele fi yn cyfodi dy gariadau i'th
erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl
oddi wrthynt, a dygaf hwynt i'th
erbyn o amgylch:
23 Meibion Babilon a'r holl Cal-
deaid, Pecod, a Soa, a Coa, *a* holl
feibion Assur gyd â hwynt; yn wŷr
ieuaingc dymunol, yn ddugiaid a
thywysogion i gyd, yn bennaethiaid
ac yn enwog, yn marchogaeth
meirch, bawb o honynt.
24 A deuant i'th erbyn â menni,
cerbydau, ac olwynion, ac a chyn-
nulleidfa o bobl; gosodant i'th
erbyn oddi amgylch astalch, a thar-
ian, a helm: a rhoddaf o'u blaen
hwynt farnedigaeth, a hwy a'th
farnant â'u barnedigaethau eu hun.
25 A mi a osodaf fy eiddigedd yn
dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn
llidiog: dy drwyn a'th glustiau a
dynnant ymaith; a'th weddill a
syrth gan y cleddyf: hwy a ddaliant

† Heb. *enw.*
[g] Jer. 3. 8.
[h] Jer. 3. 11. pen. 16. 47, 51.
[i] 2 Bren. 16. 7, 10. pen. 16. 28.
[k] 2 Bren. 24. 1. pen. 16. 29.
† Heb. *wrth welediad ei llygaid.*
[l] ad. 28.
[m] Jer. 6. 8.
† Heb. *y dattodasai,* neu, *yr ymollyngasai.*
[n] pen. 16. 26.
[o] pen. 16. 37.

Cyn CRIST 593.

dy feibion a'th ferched; a'th weddill a ysir gan y tân.

26 *p* Dïosgant hefyd dy ddillad, a dygant † dy ddodrefn hyfryd.

27 Felly *q* y gwnaf i'th ysgelerder, a'th butteindra o dir yr Aipht, beidio â thi; fel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy.

28 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Wele fi yn dy roddi yn llaw *r* y rhai a gasëaist, yn llaw y *s* rhai y ciliodd dy feddwl oddi wrthynt.

29 A gwnant â thi yn atgas, ac a gymmerant dy holl lafur, ac *t* a'th adawant di yn llom ac yn noeth: a datguddir noethni dy butteindra; ïe, dy ysgelerder a'th butteindra.

30 Mi a wnaf hyn i ti, am butteinio o honot ar ol y cenhedloedd, am dy halogi gyd â'u heilunod hwynt.

31 Ti a rodiaist yn ffordd dy chwaer; am hynny y rhoddaf finnau ei *u* chwppan hi yn dy law di.

32 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th watwar, ac i'th ddirmygu: y mae llawer yn genni ynddo.

33 Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan syndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti *x* a yfi, ac a sugni o hono; drylli hefyd ei ddarnau ef, ac a dynni ymaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i lleferais, medd yr ARGLWYDD DDUW.

35 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, O herwydd i ti *y* fy anghofio, *z* a'm bwrw o honot tu ol i'th gefn; am hynny dwg dithau dy ysgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd wrthyf, A *a* ‖ ferni di, fab dyn, Aholah ac Aholibah? ïe, mynega iddynt eu ffieidd-dra;

37 Iddynt dorri priodas, a *b* bod gwaed yn eu dwylaw, ïe, gyd â'u heilunod y putteiniasant; *c* eu meibion hefyd y rhai a blantasant i mi, a dynnasant trwy *dân* iddynt i'w hysu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi; fy nghyssegr a aflanhasant yn y dydd hwnnw, *d* a'm sabbothau a halogasant.

39 Canys pan laddasant eu meibion i'w heilunod, yna y daethant i'm cyssegr yn y dydd hwnnw, i'w halogi ef; ac wele, *e* fel hyn y gwnaethant y'nghanol fy nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wŷr † i ddyfod o bell, y rhai yr anfonwyd cennad attynt, ac wele daethant; er mwyn pa rai yr ymolchaist, y lliwiaist dy lygaid, ac yr ymherddaist â harddwch.

41 Eisteddaist hefyd ar *f* wely anrhydeddus, a bord drefnus o'i flaen, *g* a gosodaist arno fy arogldarth a'm holew i.

42 A llais tyrfa heddychol *oedd* gyd â hi: a chyd â'r † cyffredin y dygwyd y ‖ Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roddasant freichledau am eu

p pen. 16. 39.
† Heb. *ddodrefn dy harddwch.*
q pen. 22. 15.
r pen. 16. 37.
s ad. 17.
t pen. 16. 39.
u Jer. 25. 15, &c.
x Ps. 75. 8. Es. 51. 17.
y Jer. 2. 32. a 3. 21. a 13. 25. pen. 22. 12.
z 1 Bren. 14. 9. Neh. 9. 26.
a pen. 20. 4. a 22. 2.
‖ Neu, *ddadleui di fab dyn, tros, &c.*
b pen. 16. 38.
c pen. 16. 20, 36, 45. a 20. 26, 31.
d pen. 22. 8.
e 2 Bren. 21. 4.
† Heb. *yn dyfod.*
f Est. 1. 6. Amos 2. 8. a 6. 4.
g Diar. 7. 17.
† Heb. *rhai o amlder dynion.*
‖ Neu, *meddwon.*

dwylaw hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna y dywedais wrth yr hen ei phutteindra, A wnant hwy yn awr butteindra gyd â hi, a hithau *gyd â hwythau?*

44 Etto aethant atti fel myned at buttein-wraig; felly yr aethant at Aholah ac Aholibah, y gwragedd ysgeler.

45 ¶ A'r gwŷr cyfiawn hwythau *h* a'u barnant hwy â barnedigaeth putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys putteinio y maent, a gwaed *sydd* yn eu dwylaw.

46 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, *i* Dygaf i fynu dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt † i'w mudo ac i'w hanrheithio.

47 A'r dyrfa a'u llabyddiant hwy â meini, ac a'u ‖ torrant hwy â'u cleddyfau: eu meibion a'u merched a laddant, a'u tai a losgant â thân.

48 Fel hyn *k* y gwnaf finnau i ysgelerder beidio o'r wlad, fel y dysgir yr holl wragedd na wnelont yn ol eich ysgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich ysgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch bechodau eich eilunod; ac *l* a gewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XXIV.

1 Trwy ddammeg o grochan berwedig, 6 y dangosir sicr ddinystr Jerusalem. 15 Trwy fod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig, 19 y dangosir bod gofid yr Iuddewon y tu hwnt i bob tristwch.

DRACHEFN yn y nawfed flwyddyn, yn y degfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ysgrifena i ti enw y dydd hwn, fab dyn, *ïe,* corph y dydd hwn: ymosododd brenhin Babilon yn erbyn Jerusalem *a* o fewn corph y dydd hwn.

3 A thraetha ddïareb wrth y tŷ gwrthryfelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; *b* Gosod y crochan, gosod, a thywallt hefyd ddwfr ynddo.

4 Casgl ei ddrylliau iddo, pob dryll têg, y morddwyd, a'r ysgwyddog; llanw *ef* â'r dewis esgyrn.

5 Cymmer ddewis o'r praidd, a ‖ chynneu yr esgyrn dano, *a* berw ef yn ferwedig; ïe, berwed ei esgyrn o'i fewn.

6 ¶ Am hynny yr ARGLWYDD DDUW a ddywed fel hyn, *c* Gwae ddinas y gwaed, y crochan yr hwn *y mae* ei yscùm ynddo, ac nid aeth ei ‖ yscùm allan o hono: tynn ef allan bob yn ddryll: na syrthied coel-bren arno.

7 O herwydd ei gwaed sydd yn ei chanol: ar goppa craig y gosododd hi ef; *d* nis tywalltodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:

8 I beri i lid godi i wneuthur dïal; rhoddais ei gwaed hi ar goppa craig, rhag ei guddio.

9 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, *e* Gwae ddinas

Cyn CRIST 593.

h pen. 16. 38.
i pen. 16. 40.
† Heb. *yn symmudfa ac yn anrhaith.*
‖ Neu, *neillduant,* neu, *ysgythrant.*
k pen. 22. 15.
l pen. 20. 38, 42, 44. a 25. 5.
590.
a Jer. 52. 4.
b Edrych Jer. 1. 13. pen. 11. 3.
‖ Neu, *phentyrra.*
c pen. 22. 2.
‖ *orferw.*
d Lef. 17. 13.
e Nah. 3. 1. Hab. 2. 12.

Cyn CRIST 590.

y gwaed: minnau a wnaf ei thanllwyth yn fawr.

10 Amlhâ y coed, cynneu y tân, difa y cig, a gwna goginiaeth, a llosger yr esgyrn.

11 A dod ef ar ei farwor yn wag, fel y twymno, ac y llosgo ei bres, ac y toddo ei aflendid ynddo, *ac* y darfyddo ei yscùm.

12 Ymflinodd â chelwyddau, ac nid aeth ei hyscùm mawr allan o honi: yn tân *y bwrir* ei hyscùm hi.

13 Yn dy aflendid *y mae* ysgelerder: o herwydd glanhâu o honof di, ac nid wyt lân, o'th aflendid ni'th lanhêir mwy, hyd [f] oni pharwyf i'm llid orphwys arnat.

14 Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais: daw, a gwnaf; nid âf yn ol, ac [g] nid arbedaf, ac nid edifarhâf. Yn ol dy ffyrdd, ac yn ol dy weithredoedd y barnant di, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, fab dyn, fi yn cymmeryd oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod: etto na alara ac na wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw â llefain, na wna farwnad; [h] rhwym dy gap am dy ben, a dod dy esgidiau am dy draed, ac na chau ar *dy* † enau, na fwytta chwaith fara dynion.

18 Felly y lleferais wrth y bobl y bore; a bu farw fy ngwraig yn yr hwyr; a gwneuthum y bore drannoeth fel y gorchymynasid i mi.

19 ¶ A'r bobl a ddywedasant wrthyf, Oni fynegi i ni beth *yw* hyn i ni, gan i ti wneuthur *felly?*

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, Wele fi yn halogi fy nghyssegr, godidowgrwydd eich nerth, dymuniant eich llygaid, ac † anwyldra eich enaid: a'ch meibion a'ch merched, y rhai a adawsoch, a syrthiant gan y cleddyf.

22 Ac fel y gwneuthum i, y gwnewch chwithau; [i] ni chauwch ar *eich* geneuau, ac ni fwyttêwch fara dynion.

23 *Byddwch* â'ch capiau am eich pennau, a'ch esgidiau am eich traed: [k] ni alerwch, ac ni wylwch; ond [l] am eich anwiredd y dihoenwch, ac ocheneidiwch bob un wrth ei gilydd.

24 Felly [m] y mae Ezeciel yn arwydd i chwi: yn ol yr hyn oll a wnaeth efe y gwnewch chwithau: a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.

25 Tithau fab dyn, *onid* yn y dydd y cymmeraf oddi wrthynt eu nerth, llawenydd eu gogoniant, dymuniant eu llygaid, † ac anwyldra eu henaid, eu meibion a'u merched;

26 [o] Y dydd hwnnw y daw yr hwn a ddïango, attat, i beri *i ti ei* glywed â'*th* glustiau?

27 Yn y dydd hwnnw [p] yr agorir dy safn wrth yr hwn a ddïango; lleferi hefyd, ac ni byddi fud mwy: a byddi iddynt yn arwydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[f] pen. 16. 42.
[g] pen. 5. 11.
[h] Edrych Lef. 10. 6. a 21. 10. 2 Sam. 15. 30. Jer. 16. 5, 7. Mic. 3. 7.
† Heb. *wefus uchaf:* ac felly ad. 22.
† Heb. *a thosturi.*
[i] Jer. 16. 6, 7. ad. 17.
[k] Job 27. 15. Ps. 78. 64.
[l] Lef. 26. 39. pen. 33. 10.
[m] pen. 12. 6.
[n] pen. 6. 7. a 25. 5.
† Heb. *dyrchafiad.*
[o] pen. 33. 21, 22.
[p] pen. 3. 26, 27.

PENNOD XXV.

1 Dïal Duw ar yr Ammoniaid, am eu rhyfyg yn erbyn yr Iuddewon; 8 ac ar Moab a Seir, 12 ac ar Edom, 15 ac ar y Philistiaid.

Cyn CRIST 590.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, gosod dy wyneb [a] yn erbyn meibion Ammon, a phrophwyda yn eu herbyn hwynt;

3 A dywed wrth feibion Ammon, Gwrandewch air yr ARGLWYDD DDUW; Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, [b] Am ddywedyd o honot, Haha, yn erbyn fy nghyssegr, pan halogwyd: ac yn erbyn tir Israel, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn tŷ Judah, pan aethant mewn caethglud:

4 Am hynny wele fi yn dy roddi di yn etifeddiaeth i feibion y dwyrain, fel y gosodant eu palasau ynot, ac y gosodant eu pebyll o'th fewn: hwy a ysant dy ffrwyth, a hwy a yfant dy laeth.

5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drigfa camelod, a meibion Ammon yn orweddfa defaid: [c] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

6 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW, O herwydd [d] taro o honot *dy* † ddwylaw, a churo o honot â'*th* † draed, a llawenychu o honot yn *dy* † galon â'th holl ddirmyg yn erbyn tir Israel;

7 Am hynny wele, mi a estynaf fy llaw arnat, ac a'th roddaf yn ‖ fwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dorraf ymaith o fysg y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinystriaf di; fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [e] Am ddywedyd o Moab a Seir, Wele dŷ Judah fel yr holl genhedloedd:

9 Am hynny wele fi yn agori † ystlys Moab o'r dinasoedd, o'i ddinasoedd ef *y rhai sydd* yn ei gyrrau, gogoniant y wlad, Beth-jesimoth, Baal-meon, a Ciriathâim,

10 I feibion y dwyrain ‖ ynghyd â meibion Ammon, a rhoddaf hwynt yn etifeddiaeth; fel [f] na chofier meibion Ammon ym mysg y cenhedloedd.

11 Gwnaf farn hefyd ar Moab; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

12 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [g] Am i Edom wneuthur yn erbyn tŷ Judah wrth † wneuthur dïal, a gwneuthur camwedd mawr, ac ymddïal arnynt;

13 Am hynny, medd yr ARGLWYDD DDUW, yr estynaf innau fy llaw ar Edom, a thorraf o honi ddyn ac anifail; a gwnaf hi yn anrhaith o Teman; ‖ a'r rhai o Dedan a syrthiant gan y cleddyf.

14 A [h] rhoddaf fy nïaledd ar yr Edomiaid trwy law fy mhobl Israel: a hwy a wnant âg Edom yn ol fy nigllonedd, ac yn ol fy llid; fel y

590.
[a] Jer. 49. 1, &c. pen. 21. 28. Amos 1. 13. Seph. 2. 9.
[b] pen. 26. 2.
[c] pen. 24. 24. a 35. 9.
[d] Job 27. 23. Galar. 2. 15. Seph. 2. 15.
† Heb. *law.*
† Heb. *droed.*
† Heb. *enaid.*
‖ Neu, *yspail.*
[e] Es. 15. a 16. Jer. 48. 1, &c. Amos 2. 1.
† Heb. *ysgwydd.*
‖ Neu, *yn erbyn meibion Ammon.*
[f] pen. 21. 32.
[g] Ps. 137. 7. Jer. 49. 7, 8. pen. 35. 2. Amos 1. 11. Obad. 10.
† Heb. *ddïal dïal.*
‖ Neu, *hyd Dedan y syrthiant, &c.*
[h] Edrych Es. 11. 14. Jer. 49. 2.

Cyn CRIST 590.

gwypont fy nïaledd, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [i]Am wneuthur [k]o'r Philistiaid trwy ddïal, a dïalu dïal trwy ddirmyg calon, i'*w* dinystrio ‖ am yr hen gâs;

16 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele [l]fi yn estyn fy llaw ar y Philistiaid, a thorraf ymaith y Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

17 A gwnaf arnynt † ddïaledd mawr trwy gerydd llidiog; a chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan roddwyf fy nïaledd arnynt.

[i] Jer. 25. 20. a 47. 1. Amos 1. 6.
[k] 2 Chron. 28. 18.
‖ Neu, â chas tragywyddol.
[l] Seph. 2. 4, &c.
† Heb. ddïaleddau.

PENNOD XXVI.

1 *Bygwth Tyrus, am ei rhyfyg yn erbyn Jerusalem.* 7 *Gallu Nebuchodonosor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwynfan a syndod y môr, o herwydd ei chwymp hi.*

588.

AC yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, [a]o herwydd dywedyd o Tyrus am Jerusalem, [b]Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd: trodd attaf fi: fo'm llenwir; anrheithiedig yw hi:

3 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi i'th erbyn, O Tyrus, a chodaf genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd y môr ei donnau.

4 A hwy a ddinystriant geurydd Tyrus, a'i thyrau a ddinystriant: minnau a grafaf ei llwch o honi, ac a'i gwnaf yn goppa craig.

5 Yn daenfa rhwydau y bydd yng nghanol y môr: canys myfi a lefarodd *hyn*, medd yr ARGLWYDD DDUW: a hi a fydd yn yspail i'r cenhedloedd.

6 Ei merched hefyd y rhai *sydd* yn y maes a leddir â'r cleddyf; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn dwyn ar Tyrus, o'r gogledd, Nebuchodonosor brenhin Babilon, [c]brenhin brenhinoedd, â meirch, ac â cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawer.

8 Dy ferched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf; ac a ‖esyd wrthglawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th erbyn.

9 Ac efe a esyd beiriannau rhyfel yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau a fwrw efe i lawr â'i fwyeill.

10 Gan amlder ei feirch ef, eu llwch a'th döa: dy geurydd a gynhyrfant gan swn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog.

11 A charnau ei feirch y sathr efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd efe â'r cleddyf, a'th sefyll-fannau cedyrn a ddisgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant dy gyfoeth, ac a yspeiliant dy farchnadaeth; ac a ddinystriant dy geurydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr: a'th gerrig, a'th goed, a'th bridd, a osodant yng nghanol y dyfroedd.

[a] Es. 23. Jer. 25. 22. a 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2.
[b] pen. 25. 3.
[c] Esra 7. 12. Dan. 2. 37.
‖ Neu, dywallt offer ergydio.

Cyn CRIST 588.

13 [d]A gwnaf i swn [e]dy ganiadau beidio; ac ni chlywir mwy lais dy delynau.

14 A gwnaf di yn goppa craig: taenfa rhwydau fyddi; ni'th adeiledir mwy: canys myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, medd yr ARGLWYDD DDUW.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth Tyrus; Oni chryn yr ynysoedd gan swn dy gwymp, pan waeddo yr archolledig, pan ladder lladdfa yn dy ganol?

16 Yna [f]holl dywysogion y môr a ddisgynant o'u gorsedd-feingciau, ac a fwriant ymaith eu mantelloedd, ac a ddïosgant eu gwisgoedd symmudliw: † dychryn a wisgant, ar y ddaear yr eisteddant, ac a ddychrynant ar *bob* moment, ac a synnant wrthyt.

17 Codant hefyd [g]alarnad am danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd y'th ddifethwyd, *yr hon* a breswylir † gan forwyr, y ddinas ganmoladwy, yr hon oedd gref ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddasant eu harswyd ar ei holl ymdeithwyr hi!

18 Yr awr hon yr ynysoedd a ddychrynant *yn* nydd dy gwymp; ie, yr ynysoedd y rhai *sydd* yn y môr a drallodir wrth dy fynediad di ymaith.

19 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, fel y dinasoedd nis cyfanneddir; gan ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th guddio dyfroedd lawer;

20 A'th ddisgyn o honof gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, at y bobl gynt, a'th osod yn iselderau y ddaear, yn yr hen anrhaith, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, fel na'th breswylier; a rhoddi o honof ogoniant yn nhir y rhai byw:

21 [h]Gwnaf di yn † ddychryn, ac ni *byddi*: er dy geisio, ni'th geir mwy, medd yr ARGLWYDD DDUW.

PENNOD XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus;* 26 *a'i hanfad gwymp.*

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dyn, cyfod alarnad am Tyrus;

3 A dywed wrth Tyrus, O dydi yr hon wyt yn trigo wrth borthladdoedd y môr, marchnadyddes y bobloedd i ynysoedd lawer, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Tyrus, ti a ddywedaist, [a]Myfi *wyf* berffaith o degwch.

4 Dy derfynau *sydd* † y'nghanol y môr; dy adeiladwyr a berffeithiasant dy degwch.

5 Adeiladasant dy holl ystyllod o ffynnidwydd o Senir: cymmerasant gedrwydd o Libanus i wneuthur hwylbren i ti.

6 Gweithiasant dy rwyfau *o* dderw o Basan: † mintai yr Assuriaid ‖ a wnaethant dy feingciau *o* ifori o ynysoedd Chittim.

7 Llïan main o'r Aipht o symmudliw oedd yr hyn a ledit i fod yn

[d] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9.
[e] Es. 23. 16. pen. 28. 13.
[f] pen. 32. 10.
† Heb. *dychryniadau.*
[g] Dat. 18. 9.
† Heb. *gan y moroedd.*
[h] pen. 27. 36. a 28. 19.
† Heb. *ddychryniadau.*
[a] pen. 28. 12.
† Heb. *y'nghalon.*
† Heb. *merch yr Assuriaid.*
‖ Neu, *gwnaethant dy fyrddiadau o ifori wedi ei sathru yn dda.*

Cyn CRIST 588.

hwyl i ti; ‖ glas a phorphor o ynys-
oedd Elisah, oedd dy dô.
8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd
dy rwyfwyr: dy ddoethion di, Ty-
rus, o'th fewn, oedd dy long-lyw-
iawdwyr.
9 Henuriaid Gebal a'i doethion
oedd ynot yn † cau dy agennau:
holl longau y môr a'u llongwyr
oedd ynot ti i farchnatta dy farch-
nad.
10 Y Persiaid, a'r Ludiaid, a'r
Phutiaid, oedd ryfelwyr i ti yn dy
luoedd: tarian a helm a grogasant
ynot; hwy a roddasant i ti hardd-
wch.
11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th
luoedd ar dy gaerau oddi amgylch,
a'r Gammadiaid yn dy dyrau:
crogasant eu tariannau ar dy gaerau
oddi amgylch; hwy a berffeithias-
ant dy degwch.
12 Tarsis *oedd* dy farchnadyddes
o herwydd amldra pob golud; âg
arian, haiarn, alcam, a phlwm, y
marchnattasant yn *dy* ffeiriau.
13 Jafan, Tubal, a Mesech, hwy-
thau *oedd* dy farchnadyddion:
marchnattasant *yn* dy ‖ farchnad
am ddynion a llestri pres.
14 *Y rhai* o dŷ Togarmah a
farchnattasant *yn* dy ffeiriau â
meirch, a marchogion, a mulod.
15 Meibion Dedan *oedd* dy farch-
nadwyr; ynysoedd lawer *oedd* farch-
nadoedd dy law: dygasant gyrn
ifori ac ebenus yn anrheg i ti.
16 ‖ Aram *oedd* dy farchnadydd o
herwydd amled pethau o'th waith
di: am garbuncl, porphor, a gwaith
cdau a nodwydd, *a* llian meinllin, a
chwrel, a gemmau, y marchnattas-
ant *yn* dy ffeiriau.
17 Judah a thir Israel, hwythau
oedd dy farchnadyddion: march-
nattasant *yn* dy farchnad *b* am
wenith Minnith, a Phannag, a mêl,
ac olew, a ‖ thrïagl.
18 Damascus *oedd* dy farchnad-
ydd yn amlder dy waith o herwydd
lliaws pob golud; am win Helbon,
a gwlan gwyn.
19 Dan hefyd a ‖ Jafan yn cyn-
niwair a farchnattasant yn dy farch-
nadoedd: haiarn wedi ei weithio,
cassia, a'r calamus, oedd yn dy
farchnad.
20 Dedan *oedd* dy farchnadydd
mewn brethynau ‖ gwerthfawr i
gerbydau.
21 Arabia, a holl dywysogion
c Cedar, *oedd* hwythau farchnad-
yddion † i ti am ŵyn, hyrddod, a
bychod: yn y rhai hyn *yr oedd* dy
farchnadyddion.
22 Marchnadyddion Seba a Ra-
mah, hwythau *oedd* dy farchnad-
yddion: marchnattasant *yn* dy
ffeiriau am bob prif bêr-aroglau, ac
am bob maen gwerthfawr, ac aur.
23 Haran, a Channeh, ac Eden,
marchnadyddion Seba, Assur, *a*
Chilmad, *oedd* yn marchnatta *â* thi.
24 Dyma dy farchnadyddion ‖ am
bethau perffaith, am frethynau
† gleision, a gwaith edau a nodwydd,
ac am gistiau gwisgoedd gwerth-
fawr, wedi eu rhwymo â rhaffau,

‖ Neu, *porphor ac ysgarlad.*
† Heb. *cadarnhâu dy rwygiadau.*
‖ Neu, *farsiandiaeth.*
‖ *Syria.*
b 1 Bren. 5. 9, 11. Ezra 3. 7. Act. 12. 20.
‖ Neu, *balm,* neu, *ystor.*
‖ Neu, *Meuzal.*
‖ Neu, *rhyddid.*
c Es. 60. 7.
† Heb. *dy law.*
‖ Neu, *am bethau godidog,* neu, *am bob math ar bethau.*
† Heb. *plygiadau.*

a'u gwneuthur o gedrwydd ym
mysg dy farchnadaeth.
25 Llongau Tarsis *oedd* ‖ yn canu
am danat yn dy farchnad; a thi a
lanwyd, ac a ogoneddwyd yn od-
iaeth y'nghanol y moroedd.
26 ¶ Y rhai a'th rwyfasant a'th
ddygasant i ddyfroedd lawer:
d gwynt y dwyrain a'th ddrylliodd
† y'nghanol y moroedd.
27 Dy *e* olud, a'th ffeiriau, dy
farchnadaeth, dy forwyr, a'th feistr-
iaid llongau, cyweirwyr dy agennau,
a marchnadwyr dy farchnad, *a*'th
ryfelwyr oll y rhai *sydd* ynot, ‖ a'th
holl gynnulleidfa yr hon *sydd* yn
dy ganol, a syrthiant † y'nghanol y
môr, ar ddydd dy gwymp di.
28 Wrth lef gwaedd dy feistriaid
llongau, y ‖ tonnau a gyffroant.
29 Yna pob rhwyfwr, y morwyr,
holl lywyddion y moroedd, a ddis-
gynant o'u llongau, ar y tir y saf-
ant;
30 A gwnant glywed eu llef am
danat, a gwaeddant yn chwerw, a
f chodant lwch ar eu pennau, ac
g ymdrybaeddant yn y lludw.
31 A hwy a'n gwnant eu hunain
yn foelion am danat, ac a ymwreg-
ysant â sach-lian, ac a wylant am
danat â chwerw alar, *mewn* chwerw-
edd calon.
32 A chodant am danat alarnad
yn eu cwynfan, a galarant am
danat, *gan ddywedyd,* Pwy *oedd*
fel Tyrus, fel yr hon a ddinystriwyd
y'nghanol y môr!
33 Pan ddelai dy farchnadaeth o'r
moroedd, diwellit bobloedd lawer;
âg amlder dy olud a'th farchnad-
aeth y cyfoethogaist frenhinoedd y
ddaear.
34 Y pryd *h* y'th dorrer gan y môr
yn nyfnderau y dyfroedd, dy farch-
nad a'th holl gynnulleidfa a syrth-
iant yn dy ganol.
35 Holl breswylwyr yr ynysoedd
a synnant am danat, a'u brenhin-
oedd a ddychrynant ddychryn; hwy
a drallodir yn *eu* hwynebau.
36 Y marchnadyddion ym mysg
y bobloedd a chwibanant arnat:
† *i* dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth
mwyach.

PENNOD XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywysog Tyrus, am ei falchder yn erbyn Duw.* 11 *Cwynfan am fo'l ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod.* 20 *Barnedigaeth Sidon.* 24 *Adferu Israel.*

DAETH gair yr ARGLWYDD attaf
drachefn, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, dywed wrth dy-
wysog Tyrus, fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Am falchïo dy
galon, a dywedyd o honot, Duw
ydwyf fi, eistedd yr ydwyf *yn*
eisteddfa DUW † y'nghanol y mor-
oedd; *a* a thi yn ddyn, ac nid yn
DDUW, er gosod o honot dy galon
fel calon DUW:
3 Wele *b* di yn ddoethach nâ Da-
niel; ni chuddir dim dirgelwch oddi
wrthyt:
4 Trwy dy ddoethineb a'th ddeall-
garwch y cefaist gyfoeth i ti, ïe, y
cefaist aur ac arian i'th drysorau:

Cyn CRIST 588.
‖ Neu, *bennaf yn dy farchnad.*
d Ps. 48. 7.
† Heb. *y'nghalon.*
e Dat. 18. 9, &c.
‖ Neu, *gyd â'th holl,* &c.
† Heb. *y'nghalon.*
‖ Neu, *pentrefydd.*
f Job 2. 12.
g Eph. 4. 1, 3. Jer. 6. 26.
h pen. 26. 19.
† Heb. *dychryniadau.*
i pen. 26. 21.
588.
† Heb. *y'nghalon.*
a Es. 31. 3.
b Zech. 9. 2.

Cyn CRIST 588.

5 [c]Trwy † dy fawr ddoethineb *ac*
wrth dy farchnadaeth yr amlhêaist
dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd
o herwydd dy gyfoeth:
6 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Am osod o
honot dy galon fel calon DUW,
7 O herwydd hynny wele fi yn
dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d]y
trawsaf o'r cenhedloedd; a thyn-
nant eu cleddyfau ar degwch dy
ddoethineb, a halogant dy loyw-
der.
8 Disgynant di i'r ffôs, a byddi
farw o farwolaeth yr archolledig
y'nghanol y môr.
9 Gan ddywedyd a ddywedi di o
flaen dy leiddiad, Duw *ydwyf* fi? a
thi *a fyddi* yn ddyn, ac nid yn
DDUW, yn llaw dy ‖leiddiad.
10 Byddi farw o farwolaeth y
dienwaededig, trwy law dïeithriaid:
canys myfi a'*i* dywedais, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
12 Cyfod, fab dyn, alarnad am
frenhin Tyrus, a dywed wrtho, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;
Ti seliwr nifer, llawn o ddoethineb,
a chyflawn o degwch:
13 Ti a fuost yn [e]Eden, gardd
Duw: pob maen gwerthfawr a'th
orchuddiai, ‖ sardius, tophas, ac
adamant, beryl, onix, a jaspis,
saphir, rubi, a smaragdus, ac aur:
gwaith [f]dy dympanau a'th bibellau
a barottôwyd ynot ar y dydd y'th
grëwyd.
14 Cherub enneiniog *ydwyt* yn
gorchuddio; ac *felly* y'th roddas-
wn; oeddit ar sanctaidd fynydd
Duw: ymrodiaist y'nghanol y cer-
rig tanllyd.
15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd
er y dydd y'th grëwyd, hyd oni
chaed ynot anwiredd.
16 Yn amlder dy farchnadaeth y
llanwasant dy ganol â thrais, a thi
a bechaist: am hynny y'th halogaf
allan o fynydd Duw, ac y'th ddi-
fethaf di, gerub yn gorchuddio, o
ganol y cerrig tanllyd.
17 Balchïodd dy galon yn dy
degwch, llygraist dy ddoethineb o
herwydd dy loywder: bwriaf di i'r
llawr; o flaen brenhinoedd y'th
osodaf, fel yr edrychont arnat.
18 Trwy amlder dy anwiredd, ag
anwiredd dy farchnadaeth, yr halog-
aist dy gyssegroedd: am hynny y
dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw
a'th ysa; a gwnaf di yn lludw ar y
ddaear y'ngolwg pawb a'th welant.
19 Y rhai a'th adwaenant oll ym
mysg y bobloedd, a synnant o'th
achos: [g] † dychryn fyddi, ac ni
byddi byth.
20 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
21 Gosod, fab dyn, dy wyneb [h]yn
erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei
herbyn hi,
22 A dywed, Fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th
erbyn, Sidon; fel y'm gogonedder
yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan wnelwyf

c Ps. 62. 10.
† Heb. *amlder dy ddoethineb.*
d pen. 30. 11. a 31. 12. a 32. 12.
‖ Neu, *archollydd.*
e pen. 31. 8, 9.
‖ Neu, *rubi.*
f pen. 26. 13.
g pen. 26. 21. a 27. 36.
† Heb. *dychryniadau.*
h Es. 23. 4, 12. Jer. 25. 22. a 27. 3.

Cyn CRIST 588.

ynddi farnedigaethau, ac y'm sanct-
eiddier ynddi.
23 Canys anfonaf iddi haint, a
gwaed i'w heolydd; a bernir yr
archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr
hwn fydd* arni oddi amgylch; a
chânt wybod mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.
24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Israel,
o'r holl rai o'u hamgylch a'r a'u
dirmygasant, [i]ysbyddaden bigog,
na draenen ofidus; a chânt wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD DDUW.
25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Pan gasglwyf dŷ Israel o
fysg y bobloedd y rhai y gwasgarwyd
hwy yn eu plith, ac yr ymsancteidd-
iwyf ynddynt y'ngolwg y cenhedl-
oedd; yna y trigant yn eu gwlad a
roddais i'm gwas Jacob.
26 Ië, trigant ynddi ‖yn ddïogel,
ac adeiladant dai, a [k]phlannant
winllannoedd; a phreswyliant mewn
dïogelwch, pan wneiwyf farnedig-
aethau â'r rhai oll a'u ‖ dirmygant
hwy o'u hamgylch; fel y gwypont
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu
DUW.

i Num. 33. 55. Jos. 23. 13.
‖ Neu, *mewn hyder.*
k Jer. 31. 5.
‖ Neu, *anrheithiant.*

PENNOD XXIX.

1 Barnedigaeth Pharaoh, am ei fradwriaeth i Israel. 8 Dinystr yr Aipht; 13 a'i hadferu ym mhen deugain mlynedd. 17 Nebuchodonosor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am gospi Tyrus. 21 Yr adferir Israel.

YN y degfed *mis* o'r ddegfed 589.
flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd*
o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod, fab dyn, dy wyneb [a]yn
erbyn Pharaoh brenhin yr Aipht, a
prophwyda yn ei erbyn ef, ac [b]yn
erbyn yr Aipht oll.
3 Llefara, a dywed, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Wele
fi i'th erbyn, Pharaoh brenhin yr
Aipht, [c]y ddraig fawr yr hwn sydd
yn gorwedd y'nghanol ei afonydd,
yr hwn a ddywedodd, Eiddof fi *yw*
fy afon, a mi a'*i* gwneuthum *hi* i
mi fy hun.
4 Eithr [d]gosodaf fachau yn dy
fochgernau, a gwnaf i bysgod dy
afonydd lynu yn dy emmau, a
chodaf di o ganol dy afonydd; Ie,
holl bysgod dy afonydd a lynant
wrth dy emmau.
5 A mi a'th adawaf yn yr anial-
wch, ti a holl bysgod dy afonydd:
syrthi ar wyneb y maes, ni'th gesgl-
ir, ac ni'th gynhullir; i fwystfilod
y maes ac i ehediaid y nefoedd y'th
roddais yn ymborth.
6 A holl drigolion yr Aipht a gânt
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD,
am iddynt fod [e]yn ffon gorsen i dŷ
Israel.
7 Pan ymaflasant ynot erbyn dy
law, ti a dorraist, ac a rwygaist eu
holl ysgwydd: a phan bwysasant
arnat, ti a dorraist, ac a wnaethost
i'w holl arennau sefyll.
8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Wele fi yn dwyn
arnat gleddyf, a thorraf ymaith o
honot ddyn ac anifail.
9 A bydd tir yr Aipht yn ddinystr
ac yn anrhaith; a chânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD: am iddo

a Jer. 44. 30.
b Es. 19. 1. Jer. 25. 19. a 46. 2.
c Ps. 74. 13, 14. Es. 27. 1. a 51. 9. pen. 32. 2.
d Es. 37. 29. pen. 38. 4.
e 2 Bren. 18. 21. Es. 36. 6.

Cyn CRIST 589.

ddywedyd, Eiddof fi *yw* yr afon, a
myfi a'*i* gwneuthum.
10 Am hynny wele fi yn dy erbyn
di, ac yn erbyn dy afonydd, a
gwnaf dir yr Aipht yn †ddiffaeth-
wch anrheithiedig, *ac* yn anghyf-
annedd, *f*o dŵr †Syeneh hyd yn
nherfyn Ethiopia.
11 *g*Ni chynniwair troed dyn
trwyddi, ac ni chynniwair troed
anifail trwyddi, ac nis cyfanneddir
hi ddeugain mlynedd.
12 *h*A mi a wnaf wlad yr Aipht
yn anghyfannedd y'nghanol gwled-
ydd anghyfanneddol, a'i dinasoedd
fyddant yn anghyfannedd ddeugain
mlynedd y'nghanol dinasoedd an-
rheithiedig; a mi a wasgaraf yr
Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd,
ac a'u taenaf hwynt ar hyd y
gwledydd.
13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd Dduw; *i*Ym mhen deugain
mlynedd y casglaf yr Aiphtiaid o
fysg y bobloedd lle y gwasgwarwyd
hwynt.
14 A dychwelaf gaethiwed yr
Aipht, ïe, dychwelaf hwynt *i* dir
Pathros, i dir eu ‖ preswylfa; ac
yno y byddant *k*yn frenhiniaeth
isel.
15 Isaf fydd o'r brenhiniaethau,
ac nid ymddyrchaif mwy oddi ar y
cenhedloedd; canys lleihâf hwynt,
rhag arglwyddiaethu ar y cenhedl-
oedd.
16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Israel
yn hyder, yn dwyn ar gof *eu* han-
wiredd, pan edrychont hwy ar eu
hol hwythau: eithr cânt wybod mai
myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.
572. 17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r seith-
fed flwyddyn ar hugain, ar y *dydd*
cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Ar-
glwydd attaf, gan ddywedyd,
18 Ha fab dyn, Nebuchodonosor
brenhin Babilon a wnaeth i'w lu
wasanaethu gwasanaeth mawr yn
erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd, a
phob ysgwydd a ddinoethwyd; ond
nid oedd am Tyrus gyflog iddo, ac
i'w lu, am y gwasanaeth a wasan-
aethodd efe yn ei herbyn hi:
19 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Wele fi yn
rhoddi tir yr Aipht i Nebuchodon-
osor brenhin Babilon, ac efe a
gymmer ei lïaws hi, ac a yspeilia
ei hyspail hi, ac a ysglyfaetha ei
hysglyfaeth hi, fel y byddo hi yn
gyflog i'w lu ef.
20 ‖ *Am* ei waith yr hwn a wasan-
aethodd efe yn ei herbyn hi, y
rhoddais iddo dir yr Aipht, o her-
wydd i mi y gweithiasant, medd yr
Arglwydd Dduw.
21 ¶ Yn y dydd hwnnw *l*y gwnaf
i gorn tŷ Israel flaguro, a rhoddaf i
tithau agoriad genau yn eu canol
hwynt: a chânt wybod mai myfi
yw yr Arglwydd.

† Heb. *ddiffeithfaoedd diffaethfa.* — *f* pen. 30. 6. — † Heb. *Sefeneh.* — *g* pen. 32. 13. — *h* pen. 30. 7. — *i* Es. 19. 23. Jer. 46. 26. — ‖ Neu, *genedigaeth.* — *k* pen. 17. 6, 14. — ‖ Neu, Yn lle *ei gyflog am yr hyn a, &c.* — *l* Ps. 132. 17.

PENNOD XXX.

1 *Dinystr yr Aipht a'i chynnorthwywyr.* 20 *Y cadarnhâir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.*

572. A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, a dywed,

Cyn CRIST 572.

Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Udwch, Och o'r diwrnod!
3 Canys agos dydd, ïe, agos dydd
yr Arglwydd, dydd cymmylog;
amser y cenhedloedd fydd efe.
4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht,
a bydd ‖ gofid blin yn Ethiopia, pan
syrthio yr archolledig yn yr Aipht,
a chymmeryd o honynt ei lïaws hi,
a dinystrio ei seiliau.
5 Ethiopia, a † Libya, a Lydia,
*a*a'n gwerin oll, Chub hefyd, a
meibion y tir sydd yn y cyfammod,
a syrthiant gyd â hwynt gan y
cleddyf.
6 Fel hyn y dywed yr Arglwydd;
Y rhai sydd yn cynnal yr Aipht
a syrthiant hefyd, a balchder ei
nerth hi a ddisgyn: syrthiant ynddi
gan y cleddyf *b*o dŵr Syeneh, medd
yr Arglwydd Dduw.
7 A *c*hwy a wneir yn anghyfan-
nedd ym mhlith y gwledydd anghyf-
anneddol, a'i dinasoedd fydd yng
nghanol y dinasoedd anrheithied-
ig.
8 A chânt wybod mai myfi *yw*
yr Arglwydd, pan roddwyf dân
yn yr Aipht, ac y torrer ei holl
gynnorthwywyr hi.
9 Y dydd hwnnw *d*cenhadau a
ânt allan oddi wrthyf fi mewn
llongau, i ddychrynu Ethiopia
ddiofal, a bydd gofid blin arnynt fel
yn nydd yr Aipht: canys wele ef
yn dyfod.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Gwnaf hefyd i lïaws yr
Aipht ddarfod trwy law Nebu-
chodonosor brenhin Babilon.
11 Efe a'i bobl gyd âg ef, *e*y rhai
trawsion o'r cenhedloedd, a ddygir
i ddifetha y tir: a hwy a dynnant
eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a
lanwant y wlad â chelanedd.
12 *f*Gwnaf hefyd yr afonydd yn
sychder, a gwerthaf y wlad i law y
drygionus; ïe, anrheithiaf y wlad
a'i chyflawnder trwy law dieithr-
iaid: myfi yr Arglwydd a'*i* dywed-
odd.
13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; *g*Difethaf hefyd y delwau,
a gwnaf i'r eilunod ddarfod o Noph;
ac ni bydd tywysog mwyach o dir
yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhir
yr Aipht.
14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a
rhoddaf dân yn ‖ Soan, a gwnaf
farnedigaethau yn No.
15 A thywalltaf fy llid ar ‖ Sin,
cryfder yr Aipht; ac a dorraf ym-
aith lïaws No.
16 A mi a roddaf dân yn yr
Aipht; gan ofidio y gofidia Sin, a
No a rwygir, a *bydd ar* Noph gyf-
yngderau beunydd.
17 Gwŷr ieuaingc ‖ Afen a ‖ Phi-
beseth a syrthiant gan y cleddyf;
ac i gaethiwed yr ânt hwy.
18 Ac ar Tehaphnehes ‖ y tywylla
y diwrnod, pan dorrwyf yno ieuau
yr Aipht: a balchder ei chryfder a
dderfydd ynddi: cwmmwl a'i cuddia
hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.
19 Felly y gwnaf farnedigaethau
yn yr Aipht; fel y gwypont mai
myfi *yw* yr Arglwydd.

‖ Neu, *ofn.* — † Heb. *Phut.* — *a* Jer. 25. 20, 24. — *b* pen. 29. 10. — *c* pen. 29. 12. — *d* Es. 18. 1, 2. — *e* pen. 28. 7. — *f* Es. 19. 6. — *g* Jer. 43. 12. a 46. 25. Zech. 13. 2. — ‖ Neu. *Tanis.* — ‖ Neu, *Pelusium.* — ‖ Neu, *Heliopolis.* — ‖ Neu, *Phubastum.* — ‖ Neu, *yr attelir.*

Cyn CRIST 588.

20 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r un-
fed flwyddyn ar ddeg, ar y seithfed
dydd o'r mis, y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
21 Ha fab dyn, torrais fraich
Pharaoh brenhin yr Aipht; ac
wele, [h] nis rhwymir i roddi medd-
yginiaethau *wrtho*, i osod rhwymyn
i rwymo, i'w gryfhâu i ddal y
cleddyf.
22 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Wele fi yn
erbyn Pharaoh brenhin yr Aipht, a
mi a dorraf ei freichiau ef, y cryf,
a'r hwn oedd ddrylliedig; ac a wnaf
i'r cleddyf syrthio o'i law ef.
23 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid
ym mysg y cenhedloedd, ac a'u
taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.
24 A mi a gadarnhâf freichiau
brenhin Babilon, ac a roddaf fy
nghleddyf yn ei law ef: ond mi a
dorraf freichiau Pharaoh, ac efe a
ochain o'i flaen ef âg ocheneidiau
un archolledig.
25 Ond mi a gadarnhâf freichiau
brenhin Babilon, a breichiau Pha-
raoh a syrthiant; fel y gwypont
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi i
mi roddi fy nghleddyf yn llaw
brenhin Babilon, ac iddo yntau ei
estyn ef ar wlad yr Aipht.
26 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid
ym mysg y cenhedloedd, ac a'u
taenaf hwynt ar hyd y gwledydd;
fel y gwypont mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.

[h] Jer. 46. 11.

PENNOD XXXI.

1 *Adrodd i Pharaoh* 3 *ogoniant Assyria,* 10 *a'i chwymp am ei balchder.* 18 *Yr un dinystr ar yr Aipht.*

AC yn y trydydd *mis* o'r unfed
flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd*
cyntaf o'r mis, y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
2 Dywed, fab dyn, wrth Pharaoh
brenhin yr Aipht, ac wrth ei liaws;
[a] I bwy yr ydwyt debyg yn dy
fawredd?
3 ¶ Wele, Assur oedd [b] gedr-
wydden yn Libanus, yn dêg ei
cheingciau, a'i brig yn cysgodi, ac
yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd
rhwng y tewfrig.
4 Dyfroedd a'i maethasai hi, y
dyfnder a'i ‖ dyrchafasai, â'i hafon-
ydd yn cerdded o amgylch ei
phlanfa, bwriodd hefyd ei ffrydiau
at holl goed y maes.
5 Am hynny yr ymddyrchafodd
ei huchder hi goruwch holl goed
y maes, a'i cheingciau a amlhasant,
a'i changhennau a ymestynasant, o
herwydd dyfroedd lawer, pan
‖ fwriodd hi allan.
6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a
nythent yn ei cheingciau hi, a holl
fwystfilod y maes a lydnent dan ei
changhennau hi; ïe, yr holl gen-
hedloedd lliosog a eisteddent dan ei
chysgod hi.
7 Felly teg ydoedd hi yn ei mawr-
edd, yn hyd ei brig; o herwydd ei
gwraidd ydoedd wrth ddyfroedd
lawer.
8 Y cedrwydd [d] y'ngardd Duw ni
allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd
nid oeddynt debyg i'w cheingciau

[a] ad. 18.
[b] Dan. 4. 10.
‖ Neu, *dygasai i fynu.*
‖ Neu, *yrrodd hi hwynt allan.*
[c] Dan. 4. 12.
[d] Gen. 2. 8.

hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei
changhennau hi; ac un pren yng
ngardd yr Arglwydd nid ydoedd
debyg iddi hi yn ei thegwch.
9 Gwnaethwn hi yn dêg gan liaws
ei changhennau: a holl goed Eden,
y rhai *oedd* y'ngardd DUW, a gen-
figennasant wrthi hi.
10 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; O herwydd
ymddyrchafu o honot mewn uchder,
a rhoddi o honi ei brig ym mysg y
tewfrig, ac ymddyrchafu ei chalon
yn ei huchder;
11 Am hynny y rhoddais hi yn
llaw cadarn y cenhedloedd: gan
wneuthur y gwna efe iddi; am ei
drygioni y bwriais hi allan.
12 A dieithriaid, [e] rhai ofnadwy
y cenhedloedd, a'i torrasant hi
ymaith, ac a'i gadawsant hi: ar y
mynyddoedd ac yn yr holl ddyffryn-
oedd y syrthiodd ei brig hi, a'i
changhennau a dorrwyd yn holl
afonydd y ddaear; a holl bobloedd
y tir a ddisgynasant o'i chysgod hi,
ac a'i gadawsant hi.
13 Holl ehediaid y nefoedd a
drigant ar ei † chyff hi, a holl fwyst-
filod y maes a fyddant ar ei chang-
hennau hi;
14 Fel nad ymddyrchafo holl goed
y dyfroedd yn eu huchder, ac na
roddont eu brigyn rhwng y tewfrig,
ac na safo yr holl goed dyfradwy
† yn eu huchder: canys [f] rhoddwyd
hwynt oll i farwolaeth yn y tir isaf
y'nghanol meibion dynion, gyd â'r
rhai a ddisgynant i'r pwll.
15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Yn y dydd y disgynodd hi
i'r bedd, gwneuthum alaru: töais
y dyfnder am dani hi, ac atteliais
ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfr-
oedd lawer: † gwneuthum i Liba-
nus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd*
ar holl goed y maes lesmair am
dani hi.
16 Gan swn ei chwymp hi y cyn-
hyrfais y cenhedloedd, pan wneuth-
um iddi ddisgyn i uffern gyd â'r
rhai a ddisgynant i'r pwll, a [g] holl
goed Eden, y dewis a'r goreu yn
Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ym-
gysurant yn y tir isaf.
17 Hwythau hefyd gyd â hi a
ddisgynant i uffern at laddedigion
y cleddyf, a'r *rhai oedd* fraich iddi
hi, *y rhai* a drigasant dan ei chysgod
hi y'nghanol y cenhedloedd.
18 ¶ [i] I bwy felly ym mysg coed
Eden yr oeddit debyg mewn go-
goniant a mawredd? etto ti a ddis-
gynir gyd â choed Eden i'r tir isaf;
[k] gorweddi y'nghanol y rhai dien-
waededig, gyd â lladdedigion y
cleddyf. Dyma Pharaoh a'i holl
liaws, medd yr Arglwydd DDUW.

Cyn CRIST 588.

[e] pen. 28. 7.
† Heb. *chwymp.*
† Heb. *arnynt eu hunain, am eu huchder.*
[f] Ps. 82. 7.
† Heb. *duais, neu, tywyllais Libanus am dani hi.*
[g] Es. 14. 8.
[h] pen. 32. 31.
[i] ad. 2.
[k] pen. 28. 10. a 32. 19, 21, 24, &c.

PENNOD XXXII.

1 *Cwynfan am erchyll gwymp yr Aipht.* 11 *Cleddyf Babilon a'i dinystria hi.* 17 *Y dygir hi i waered i uffern ym mhlith y cenhedloedd dienwaededig.*

AC yn y deuddegfed mis o'r
ddeuddegfed flwyddyn, ar y
dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair
yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 587.

[a] pen. 19. 3.
[b] pen. 29. 3.
‖ Neu, *draig.*
[c] pen. 12. 13. a 17. 20.
[d] pen. 29. 5.
† Heb. *dir dy nofiad.*
[e] Es. 13. 10. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29.
[f] pen. 26. 16.
Cylch 587.
[g] pen. 28. 7.
‖ Neu, *mawrion.*
[h] pen. 29. 11.
587.

2 Ha fab dyn, cyfod alarnad am
Pharaoh brenhin yr Aipht, a dywed
wrtho, [a]Tebygaist i lew ieuangc y
cenhedloedd, ac [b]yr *ydwyt* ti fel
‖morfil yn y moroedd: a daethost
allan gyd â'th afonydd; cythrybl-
aist hefyd y dyfroedd â'th draed, a
methraist eu hafonydd hwynt.
3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [c]Minnau a daenaf fy rhwyd
arnat â chynnulleidfa pobloedd
lawer; a hwy a'th godant yn fy
rhwyd i.
4 [d]Gadawaf di *hefyd* ar y tir, taflaf
di ar wyneb y maes, a gwnaf i holl
ehediad y nefoedd drigo arnat ti;
ïe, o honot ti y diwallaf fwystfilod
yr holl ddaear.
5 Rhoddaf hefyd dy gig ar y myn-
yddoedd, a llanwaf y dyffrynoedd
â'th uchder di.
6 Mwydaf hefyd â'th waed †y tir
yr wyt yn nofio ynddo, hyd y myn-
yddoedd; a llenwir yr afonydd o
honot.
7 *Ië*, [e]cuddiaf y nefoedd wrth dy
ddiffoddi, a thywyllaf eu sêr hwynt:
yr haul a guddiaf â chwmwl, a'r
lleuad ni wna i'w goleuni oleuo.
8 Tywyllaf arnat holl lewyrch
goleuadau y nefoedd, a rhoddaf
dywyllwch ar dy dir, medd yr Ar-
glwydd DDUW.
9 A digiaf galon pobloedd lawer,
pan ddygwyf dy ddinystr ym mysg
y cenhedloedd i diroedd nid ad-
nabuost.
10 A gwnaf i bobloedd lawer ryf-
eddu wrthyt, a'u brenhinoedd a
ofnant yn fawr o'th blegid, pan
wnelwyf i'm cleddyf ddisgleirio o
flaen eu hwynebau hwynt; [f]a hwy
ar *bob* munud a ddychrynant, bob
un am ei einioes, yn nydd dy
gwymp.
11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Cleddyf brenhin
Babilon a ddaw arnat ti.
12 A chleddyfau y rhai cedyrn y
cwympaf dy lïaws, *byddant* oll [g]yn
gedyrn y cenhedloedd; a hwy a
anrheithiant falchder yr Aipht, a'i
holl lïaws hi a ddinystrir.
13 Difethaf hefyd ei holl anifeil-
iaid hi oddi wrth ddyfroedd ‖lawer;
[h]ac ni sathr troed dyn hwynt
mwy, ac ni fathra carnau anifeil-
iaid hwynt.
14 Yna y gwnaf yn ddyfnion eu
dyfroedd hwynt, a gwnaf i'w hafon-
ydd gerdded fel olew, medd yr Ar-
glwydd DDUW.
15 Pan roddwyf dir yr Aipht yn
anrhaith, ac anrheithio y wlad o'i
llawnder, pan darawyf y rhai oll a
breswyliant ynddi, yna y cânt wyb-
od mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
16 Dyma y galar a alarant am
dani hi: merched y cenhedloedd a
alarant am dani hi; galarant am
dani hi, *sef* am yr Aipht, ac am ei
lïaws oll, medd yr Arglwydd
DDUW.
17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwydd-
yn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mis, y
daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan
ddywedyd,
18 Cwyna, fab dyn, am lïaws yr
Aipht, a disgyn hi, hi a merched y
cenhedloedd enwog, i'r tir isaf, gyd
â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
19 [i]Teccach nâ phwy oeddit?
[k]disgyn a gorwedd gyd â'r rhai
dïenwaededig.
20 Syrthiant y'nghanol *y rhai* a
laddwyd â'r cleddyf: ‖i'r cleddyf
y rhoddwyd hi; llusgwch hi a'i
lïaws oll.
21 [l]Llefared cryfion y cedyrn wrthi
hi o ganol uffern gyd â'i chynnorth-
wywyr: [m]disgynasant, gorweddant
yn ddïenwaededig, wedi eu lladd
â'r cleddyf.
22 [n]Yno *y mae* Assur a'i holl
gynnulleidfa, *a'i* feddau o amgylch;
wedi eu lladd oll, a syrthio trwy
y cleddyf.
23 Yr hon y rhoddwyd eu beddau
yn ystlysau y pwll, a'i chynnulleidfa
ydoedd o amgylch ei bedd; wedi
eu lladd oll, a syrthio trwy y cledd-
yf, y rhai a barasant arswyd yn nhir
y rhai byw.
24 Yno *y mae* Elam a'i holl lïaws
o amgylch ei bedd, wedi eu lladd
oll, a syrthio trwy y cleddyf, y rhai
a ddisgynasant yn ddïenwaededig
i'r tir isaf, y rhai a barasant eu
harswyd yn nhir y rhai byw; etto
hwy a ddygasant eu gwaradwydd
gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
25 Y'nghanol y rhai lladdedig y
gosodasant iddi wely ynghyd â'i
holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch:
y rhai hynny oll yn ddïenwaededig,
a laddwyd â'r cleddyf: er peri eu
harswyd yn nhir y rhai byw, etto
dygasant eu gwaradwydd gyd â'r
rhai a ddisgynent i'r pwll: yng
nghanol y lladdedigion y rhoddwyd
ef.
26 Yno *y mae* Mesech, Tubal, a'i
holl lïaws; a'i beddau o amgylch:
y rhai hynny oll yn ddïenwaededig,
wedi eu lladd â'r cleddyf, er peri o
honynt eu harswyd yn nhir y rhai
byw.
27 Ac ni orweddant gyd â'r ced-
yrn a syrthiasant o'r rhai dïen-
waededig, y rhai a ddisgynasant i
uffern †â'u harfau rhyfel: a rhodd-
asant eu cleddyfau dan eu pennau;
eithr eu hanwireddau fydd ar eu
hesgyrn hwy, er *eu bod* yn arswyd
i'r cedyrn yn nhir y rhai byw.
28 A thithau a ddryllir ym mysg
y rhai dïenwaededig, ac a orweddi
gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf.
29 Yno *y mae* Edom, a'i bren-
hinoedd a'i holl dywysogion, y rhai
a roddwyd â'u cadernid gyd *a'r*
rhai a laddwyd â'r cleddyf: hwy
a orweddant gyd â'r rhai dïen-
waededig, a chyd â'r rhai a ddisgyn-
ant i'r pwll.
30 Yno *y mae* holl dywysogion y
gogledd, a'r holl Sidoniaid, y rhai
a ddisgynant gyd â'r lladdedigion;
gyd â'u harswyd y cywilyddiant am
eu cadernid; gorweddant hefyd yn
ddïenwaededig gyd â'r rhai a ladd-
wyd â'r cleddyf, ac a ddygant eu
gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgyn-
ant i'r pwll.
31 Pharaoh a'u gwel hwynt, ac a
ymgysura yn ei holl lïaws, Pharaoh

Cyn CRIST 587.

[i] pen. 31. 18.
[k] ad. 21, 24, &c.
‖ Neu, *gosodwyd y cleddyf.*
[l] Es. 14. 9.
[m] ad. 19, 25, &c.
[n] ad. 24, 26, 29, 30.
† Heb. *â'g arfau eu rhyfel.*

Cyn CRIST 587.

a'i holl lu wedi eu lladd â'r cleddyf,
medd yr Arglwydd Dduw.
32 Canys rhoddais fy ofn yn nhir
y rhai byw; a gwnair iddo orwedd
y'nghanol y rhai dïenwaedig, gyd
â lladdedigion y cleddyf, *sef* i Pha-
raoh ac i'w holl lïaws, medd yr
Arglwydd Dduw.

PENNOD XXXIII.

1 *Yn ol dyled gwyliwr yn rhybuddio y bobl,* 7 *y dygir ar gof i Ezeciel ei ddyled yntau.* 10 *Duw yn dangos mor uniawn ydyw ei ffyrdd ef tu ag at yr edifeiriol, a thu ag at y rhai a gilio oddiwrtho:* 17 *yn ymddiffyn ei gyfiawnder.* 21 *Wrth glywed darfod ynnill Jerusalem, y mae yn prophwydo dinystr y wlad.* 30 *Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y prophwydi.*

587. A DAETH gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
2 Llefara, fab dyn, wrth feibion dy
bobl, a dywed wrthynt, † Pan ddyg-
† Heb. *Gwlad pan ddygwyf gleddyf arni.* wyf gleddyf ar wlad, a chymmeryd
o bobl y wlad ryw wr o'i chyrrau, a'i
roddi yn wyliedydd iddynt:
3 Os gwel efe gleddyf yn dyfod ar
y wlad, ac udganu mewn udgorn,
a rhybuddio y bobl;
† Heb. *gan glywed a glywo.* 4 Yna yr hwn † a glywo lais yr
udgorn, ac ni chymmer rybudd;
eithr dyfod o'r cleddyf a'i gym-
meryd ef ymaith, ei waed fydd ar
ei ben ei hun.
5 Efe a glybu lais yr udgorn, ac
ni chymmerodd rybudd; ei waed
fydd arno: ond yr hwn a gymmero
rybudd, a wared ei enaid.
6 Ond pan welo y gwyliedydd y
cleddyf yn dyfod, ac ni udgana
mewn udgorn, a'r bobl heb eu
rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf
a chymmeryd un o honynt, efe a
ddaliwyd yn ei anwiredd, ond mi a
ofynaf ei waed ef ar law y gwyl-
iedydd.
[a] pen. 3. 17, &c. 7 ¶ [a] Felly dithau, fab dyn, yn
wyliedydd y'th roddais i dŷ Israel;
fel y clywech air o'm genau, ac y
rhybuddiech hwynt oddi wrthyf fi.
8 Pan ddywedwyf wrth yr annuw-
iol, *Ti* annuwiol, gan farw a fyddi
farw; oni leferi di i rybuddio yr
annuwiol o'i ffordd, yr annuwiol
hwn a fydd marw yn ei anwiredd,
ond ar dy law di y gofynaf ei waed
ef.
9 Ond os rhybuddi di yr annuwiol
o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; os
efe ni ddychwel o'i ffordd, efe fydd
farw yn ei anwiredd, a thithau a
waredaist dy enaid.
10 ¶ Llefara hefyd wrth dŷ Is-
rael, ti fab dyn, Fel hyn gan ddy-
wedyd y dywedwch; Os *yw* ein
hanwireddau a'n pechodau arnom,
[b] pen. 24. 23. a ninnau [b] yn dihoeni ynddynt, pa
fodd y byddem ni byw?
[c] 2 Sam. 14. 14. pen. 18. 23, 32. 2 Petr 3. 9. 11 Dywed wrthynt, [c] *Fel mai* byw
fi, medd yr Arglwydd Dduw, ni
ymhoffaf ym marwolaeth yr an-
nuwiol; ond troi o'r annuwiol oddi
wrth ei ffordd a byw: dychwelwch,
dychwelwch oddi wrth eich ffyrdd
[d] pen. 18. 31. drygionus; canys, tŷ Israel, [d] paham
y byddwch feirw?
12 Dywed hefyd, fab dyn, wrth
[e] pen. 3. 20. a 18. 24. feibion dy bobl, [e] Cyfiawnder y cyf-
iawn nis gwared ef yn nydd ei an-
wiredd: felly am annuwioldeb yr
annuwiol, ni syrth efe o'i herwydd
yn y dydd y dychwelo oddi wrth ei
anwiredd; ni ddichon y cyfiawn
chwaith fyw oblegid *ei gyfiawnder*
yn y dydd y pecho.
13 Pan ddywedwyf wrth y cyf-
iawn, Gan fyw y caiff fyw; os efe a
hydera ar ei gyfiawnder, ac a wna
anwiredd, ei holl gyfiawnderau ni
chofir; ond am ei anwiredd a
wnaeth, am dano y bydd efe marw.
14 A phan ddywedwyf wrth yr
annuwiol, Gan farw y byddi farw;
os dychwel efe oddi wrth ei bechod,
a gwneuthur barn a chyfiawnder;
15 *Os* yr annuwiol [f] a ddadrydd [f] pen. 18.
wystl, *ac* [g] a rydd yn ei ol yr hyn a [g] Exod. 22. 1, 4. Lef. 6, 2, 4. Num. 5. 6, 7.
dreisiodd, a rhodio yn [h] neddfau y
bywyd, heb wneuthur anwiredd; [h] Lef. 18. 5. pen. 20. 11, 13, 21.
gan fyw y bydd efe byw, ni bydd
marw.
16 Ni chofféir iddo yr holl bech-
odau a bechodd: barn a chyfiawn-
der a wnaeth; efe gan fyw a fydd
byw.
17 ¶ [i] A meibion dy bobl a ddy- [i] ad. 20. pen. 18. 25, 29.
wedant, Nid yw uniawn ffordd yr
Arglwydd: eithr eu ffordd hwynt
nid yw uniawn.
18 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi
wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur
anwiredd, efe a fydd marw ynddynt.
19 A phan ddychwelo yr annuw-
iol oddi wrth ei annuwioldeb, a
gwneuthur barn a chyfiawnder, yn
y rhai hynny y bydd efe byw.
20 [k] Etto chwi a ddywedwch nad [k] ad. 17.
uniawn ffordd yr Arglwydd. Barn-
af chwi, tŷ Israel, bob un yn ol ei
ffyrdd ei hun.
21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r
ddeuddegfed flwyddyn [l] o'n caeth- [l] pen. 1. 2.
gludiad ni, ar y pummed *dydd* o'r
mis, [m] y daeth un a ddïangasai o [m] pen. 24. 26.
Jerusalem attaf fi, gan ddywedyd,
[n] Tarawyd y ddinas. [n] 2 Bren. 25. 4.
22 A [o] llaw yr Arglwydd a fuasai [o] pen. 1. 3.
arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y
dïangydd, ac a agorasai fy safn, nes
ei ddyfod attaf y bore; ie, [p] ym- [p] pen. 24. 27.
agorodd fy safn, ac ni bûm fud
mwyach.
23 Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
24 Ha fab dyn, preswylwyr y
diffaethwch hyn yn nhir Israel
ydynt yn llefaru, gan ddywedyd,
Abraham oedd un, ac a feddian-
nodd y tir; ninnau *ydym* lawer, i
ni y rhoddwyd y tir yn etifeddiaeth.
25 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
[q] Yr ydych yn bwytta ynghyd â'r [q] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17. a 7. 26. a 17. 10. a 19. 26. Deut. 12. 16.
gwaed, ac [r] yn dyrchafu eich llygaid
at eich gau-dduwiau, ac yn tywallt
gwaed; ac a feddiennwch chwi y
tir? [r] pen. 18. 6.
26 Sefyll yr ydych ar eich cleddyf,
gwnaethoch ffieidd-dra, halogasoch
hefyd bob un wraig ei gymmydog;
ac a feddiennwch chwi y tir?
27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
Fel mai byw fi, trwy y cleddyf y
syrth y rhai *sydd* yn y diffaethwch;
a'r hwn *sydd* ar wyneb y maes, [s] i'r [s] pen. 39. 4.
bwystfil y rhoddaf ef i'w fwytta; a'r
rhai *sydd* yn yr amddiffynfeydd ac

Cyn CRIST 587.

[t] mewn ogofeydd, a fyddant feirw o'r haint.
28 Canys gwnaf y tir yn anrhaith, *ie*, yn anrhaith; a [u] balchder ei nerth ef a baid, ac anrheithir mynyddoedd Israel, heb gynniweirydd ynddynt.
29 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tir yn anrhaith, *ie*, yn anrhaith, am eu holl ffieidd-dra a wnaethant.
30 ¶ Tithau fab dyn, meibion dy bobl sydd yn siarad i'th erbyn wrth y parwydydd, ac o fewn drysau y tai, ac yn dywedyd y naill wrth y llaw, pob un wrth ei gilydd, gan ddywedyd, Deuwch, attolwg, a gwrandewch beth *yw* y gair sydd yn dyfod oddi wrth yr ARGLWYDD.
31 [x] Deuant hefyd attat fel † y daw y bobl, ac [y] eisteddant o'th flaen *fel* fy mhobl, gwrandawant hefyd dy eiriau, ond nis gwnant hwy: canys [z] â'u geneuau y dangosant gariad, a'u calon sydd yn myned ar ol eu cybydd-dod.
32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *un* hyfrydlais, ac yn canu yn dda: canys gwrandawant dy eiriau, ond nis gwnant hwynt.
33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) yna [a] y cânt wybod fod prophwyd yn eu mysg.

[t] Barn. 6. 2. 1 Sam. 13. 6.
[u] pen. 7. 24. a 24. 21. a 30. 6, 7.
[x] pen. 14. 1. a 20. 1, &c.
† Heb. *dyfodiad y bobl.*
[y] pen. 8. 1.
[z] Es. 29. 13.
[a] pen. 2. 5.

PENNOD XXXIV.

1 Argyhoeddi y bugeiliaid; 7 a barn Duw yn eu herbyn hwy; 11 a'i ragluniaeth dros ei ddiadell. 20 Brenhiniaeth Crist.

587.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn [a] bugeiliaid Israel; prophwyda, a dywed wrthynt, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Gwae fugeiliaid Israel y rhai sydd yn eu porthi eu hunain: oni phortha y bugeiliaid y ‖ praidd?
3 [b] Y brasder a fwyttêwch, a'r gwlan a wisgwch, y bras a leddwch; *ond* ni phorthwch y praidd.
4 [c] Ni chryfhasoch y rhai llesg, ac ni feddyginiaethasoch y glaf, ni rwymasoch y ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni ddygasoch adref, a'r golledig ni cheisiasoch; eithr llywodraethasoch hwynt â [d] thrais ac â chreulondeb.
5 A hwy a wasgarwyd † o eisieu bugail: a buant yn ymborth i holl fwystfilod y maes, pan wasgarwyd hwynt.
6 Fy nefaid a grwydrasant ar hyd yr holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: ie, gwasgarwyd fy mhraidd ar hyd holl wyneb y ddaear, ac nid oedd a'*u* ceisiai, nac a ymofynai *am danynt.*
7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD.
8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd DDUW, am fod fy mhraidd yn yspail, a bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwystfilod y maes, o eisieu bugail, ac na cheisiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bugeiliaid a'u porthasant eu hun, ac ni phorthasant fy mhraidd:
9 Am hynny, O fugeiliaid, gwrandewch air yr ARGLWYDD.

[a] Jer. 23. 1.
‖ *diadellau.*
[b] Zech. 11. 16.
[c] ad. 16.
[d] 1 Petr 5. 3.
† Heb. *heb fugail,* felly ad. 8.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn y bugeiliaid: a gofynaf fy mhraidd ar eu dwylaw hwynt, a gwnaf iddynt beidio â phorthi y praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd o'u safn hwy, fel na byddont yn ymborth iddynt.
11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele myfi, *ie*, myfi a ymofynaf am fy mhraidd, ac a'u ceisiaf hwynt.
12 Fel y cais bugail ei ddiadell ar y dydd y byddo ym mysg ei ddefaid gwasgaredig, felly y ceisiaf finnau fy nefaid, ac a'u gwaredaf hwynt o bob lle y gwasgarer hwynt iddo ar y dydd cymmylog a thywyll.
13 A [e] dygaf hwynt allan o fysg y bobloedd, a chasglaf hwynt o'r tiroedd, a dygaf hwynt i'w tir eu hun, a phorthaf hwynt ar fynyddoedd Israel wrth yr afonydd, ac yn holl drigfannau y wlad.
14 Mewn porfa dda y porthaf hwynt, ac ar uchel fynyddoedd Israel y bydd eu corlan hwynt: yno y gorweddant mewn corlan dda, ie, *mewn* porfa fras y porant ar fynyddoedd Israel.
15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a myfi a'u gorweddfâaf hwynt, medd yr Arglwydd DDUW.
16 [f] Y golledig a geisiaf, a'r darfedig a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r lesg a gryfhâf: eithr dinystriaf [g] y fras a'r gref; â barn y porthaf hwynt.
17 Chwithau, fy mhraidd, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele [h] fi yn barnu rhwng † milyn a milyn, rhwng yr hyrddod a'r bychod.
18 Ai bychan gennych bori o honoch y borfa dda, oni bydd i chwi sathru dan eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? ac yfed o honoch y dyfroedd dyfnion, oni bydd i chwi sathru y rhan arall â'ch traed?
19 A'm praidd i, y maent yn pori sathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich traed a yfant.
20 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy; Wele myfi, *ie*, myfi a farnaf rhwng milyn bras a milyn cul.
21 O herwydd gwthio o honoch âg ystlys ac âg ysgwydd, a chornio o honoch â'ch cyrn y rhai llesg oll, hyd oni wasgarasoch hwynt allan:
22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd, fel na byddont mwy yn yspail; a barnaf rhwng milyn a milyn.
23 Cyfodaf hefyd [i] un bugail arnynt, ac efe a'u portha hwynt, *sef* fy ngwas [k] Dafydd; efe a'u portha hwynt, ac efe a fydd yn fugail iddynt.
24 A minnau yr ARGLWYDD a fyddaf yn DDUW iddynt, a'm gwas Dafydd yn dywysog yn eu mysg: myfi yr ARGLWYDD a leferais *hyn.*
25 [l] Gwnaf hefyd â hwynt gyfammod heddwch, a [m] gwnaf i'r bwystfil drwg beidio o'r tir: a hwy a drigant yn ddiogel yn yr anialwch, ac a gysgant yn y coedydd.

Cyn CRIST 587.

[e] pen. 28. 25.
[f] Edrych ad. 4. Mic. 4. 6.
[g] Es. 10. 16. Amos 4. 1.
[h] pen. 20. 37, 38. Zech. 10. 3. Matt. 25. 32.
† Heb. *wyn a mynnod.*
[i] Es. 40. 11. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.
[k] Jer. 30. 9. pen. 37. 24. Hos. 3. 5.
[l] pen. 37. 26.
[m] Es. 11. 6-9. a 35. 9. Hos. 2. 18.

Cyn CRIST 587.

26 Hwynt hefyd ac amgylchoedd
fy mryn a wnaf yn fendith: a gwnaf
i'r gwlaw ddisgyn yn ei amser;
[n] cawodydd bendith a fydd. — [n] Ps. 68. 9.
27 A [o] rhydd pren y maes ei — [o] Ps. 85. 12.
ffrwyth, a'r tir a rydd ei gynnyrch,
a byddant yn cu tir eu hun mewn
dïogelwch, ac a gânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan dor-
rwyf rwymau eu hiau hwynt, a'u
gwared hwynt o law y rhai oedd yn
mynnu gwasanaeth ganddynt.
28 Ac ni byddant mwyach yn
yspail i'r cenhedloedd, a bwystfil y
tir nis bwytty hwynt; cithr [p] trig- — [p] Jer. 30. 10. a 46. 27.
ant mewn dïogelwch, ac ni *bydd* a'*u*
dychryno.
29 Cyfodaf iddynt hefyd [q] blan- — [q] Es. 11. 1. Jer. 23. 5.
higyn † enwog, ac ni byddant mwy — † Heb. *yn enw.*
wedi † trengi o newyn yn y tir, ac — † Heb. *eu cymmeryd ymaith.*
[r] ni ddygant mwy waradwydd y — [r] pen. 36. 3, 6, 15.
cenhedloedd.
30 Fel hyn y cânt wybod mai myfi
yr ARGLWYDD eu DUW *sydd* gyd â
hwynt, ac *mai* hwythau, tŷ Israel,
yw fy mhobl i, medd yr Arglwydd
DDUW.
31 Chwithau, fy [s] mhraidd, defaid — [s] Ioan 10. 11.
fy mhorfa, dynion *ydych* chwi, myfi
yw eich DUW chwi, medd yr Ar-
glwydd DDUW.

PENNOD XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu câs tu ag at Israel.

587.

ADAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod dy wyneb, fab dyn, tu ag
at fynydd Seir, a [a] phrophwyda yn — [a] Jer. 49. 7, 8. pen. 25. 12. Amos 1. 11. Obad. 10, &c.
ei erbyn,
3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Wele fi i'th
erbyn di, mynydd Seir, estynaf
hefyd fy llaw i'th erbyn, a † gwnaf — † Heb. *rhoddaf.*
di yn anghyfannedd, ac yn ddi-
ffaethwch.
4 Gosodaf dy ddinasoedd yn ddi-
ffaethwch, a thithau a fyddi yn
anghyfannedd, fel y gwypech mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
5 Am fod gennyt alanasdra ‖ tra- — ‖ Neu, *er cynt.*
gywyddol, a thywallt o honot *waed*
meibion Israel â † min y cleddyf, — † Heb. *dwylaw.*
yn amser cu gofid, [b] yn amser di- — [b] pen. 21. 25, 29.
wedd *eu* hanwiredd *hwynt:*
6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd
yr Arglwydd DDUW, mi a'th wnaf di
yn waed, a gwaed a'th ymlid di:
[c] gan na chasêi waed, gwaed a'th — [c] Ps. 109. 17.
ddilyn.
7 Gwnaf hefyd fynydd Seir yn
anrhaith ac yn ddiffaethwch; a
thorraf ymaith o hono yr hwn a elo
allan, a'r hwn a ddychwelo.
8 Llanwaf hefyd ei fynyddoedd
ef â'i laddedigion: yn dy fryniau,
a'th ddyffrynoedd, a'th holl afon-
ydd, y syrth y rhai a laddwyd â'r
cleddyf.
9 [d] Gwnaf di yn anrhaith tragy- — [d] Jer. 49. 18. Mal. 1. 3, 4.
wyddol, a'th ddinasoedd ni ddy-
chwelant; [e] fel y gwypoch mai myfi — [e] pen. 6. 7. a 7. 4, 9. a 36. 11.
yw yr ARGLWYDD.
10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy
genedl a'r ddwy wlad hyn fyddant
eiddof fi, a [f] nyni a'i meddiannwn; — [f] Ps. 83. 4, 12.
er bod yr ARGLWYDD yno:
11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd
yr Arglwydd DDUW, gwnaf yn ol dy
ddig, ac yn ol dy genfigen, y rhai
o'th gâs yn cu herbyn hwynt a
wnaethost; fel y'm hadwaener yn
eu mysg hwynt, pan y'th farnwyf di.
12 A chei wybod mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD, *ac* i mi glywed dy holl
gabledd a draethaist yn erbyn
mynyddoedd Israel, gan ddywedyd,
Anrheithiwyd hwynt; i ni y rhodd-
wyd hwynt i'w † difa. — † Heb. *bwytta.*
13 Ymfawrygasoch hefyd â'ch
geneuau yn fy erbyn i, ac [g] amlhas- — [g] 1 Sam. 2. 3.
och eich geiriau i'm herbyn: mi
a'*u* clywais.
14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Pan lawenycho yr holl
wlad, mi a'th wnaf di yn anghyf-
annedd.
15 [h] Yn ol dy lawenydd di am — [h] Obad. 15.
feddiant tŷ Israel, o herwydd ei
anrheithio, felly y gwnaf i tithau:
anrhaith fyddi di, mynydd Seir, ac
Edom oll i gyd; fel y gwypont mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXVI.

1 *Cysuro gwlad Israel, trwy ddinystr y cenhedloedd a wnaent yn drahaus â hi,* 8 *a thrwy addaw bendithion Duw iddi.* 16 *Mai am eu pechodau y gwrthodwyd Israel,* 21 *ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu.* 25 *Bendithion brenhiniaeth Crist.*

587.

TITHAU fab dyn, [a] prophwyda — [a] pen. 6. 2.
wrth fynyddoedd Israel, a dy-
wed, Gwrandewch, fynyddoedd Is-
rael, air yr ARGLWYDD.
2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, O herwydd [b] dywedyd o'r — [b] pen. 25. 3. a 26. 2.
gelyn hyn am danoch chwi, Aha,
acth yr hen uchelfäon hefyd yn
etifeddiaeth i ni:
3 Am hynny prophwyda, a dywed,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; † o herwydd iddynt *eich* — † Heb. *o herwydd, o herwydd.*
anrheithio, a'ch llyngcu o amgylch,
i fod o honoch yn etifeddiaeth i
weddill y cenhedloedd, a † myned — † Heb. *gwneuthur i chwi esgyn ar fin y tafod.*
o honoch yn watwargerdd tafodau,
ac yn ogan pobloedd:
4 Am hynny, mynyddoedd Is-
rael, gwrandewch air yr Arglwydd
DDUW; Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW wrth y mynyddoedd
ac wrth y bryniau, wrth ‖ yr afon- — ‖ Neu, *y glynnoedd.*
ydd ac wrth y dyffrynoedd, wrth
y diffaethwch anghyfanneddol, ac
wrth y dinasoedd gwrthodedig, y
rhai aeth yn yspail, ac yn watwar
i'r rhan arall o'r cenhedloedd o'u
hamgylch.
5 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; [c] Dïau yn angerdd — [c] pen. 38. 19.
fy eiddigedd y lleferais yn erbyn y
rhan arall o'r cenhedloedd, ac yn
erbyn holl Edom, y rhai a roddas-
ant fy nhir i yn etifeddiaeth iddynt
eu hun, â llawenydd *eu* holl galon,
trwy feddwl dirmygus, i'w yrru
allan yn yspail.
6 Am hynny prophwyda am dir
Israel, a dywed wrth y mynydd-
oedd ac wrth y bryniau, wrth yr
afonydd ac wrth y dyffrynoedd, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;
Wele, yn fy eiddigedd ac yn fy
llid y lleferais, o herwydd dwyn o
honoch waradwydd y cenhedloedd.
7 Am hynny fel hyn y dywed yr

Cyn CRIST 587.

Arglwydd DDUW; Myfi a dyngais,
Diau y dwg y cenhedloedd *sydd*
o'ch amgylch chwi eu gwaradwydd.
8 ¶ A chwithau, mynyddoedd Is-
rael, a fwriwch allan eich ceingciau,
ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl
Israel; canys agos ydynt ar ddyfod.
9 Canys wele fi attoch, ïe, tröaf
attoch, fel y'ch coledder ac y'ch
hauer.
10 Amlhâf ddynion ynoch chwi
hefyd, holl dŷ Israel i gyd, fel y
cyfannedder y dinasoedd, ac yr
adeilader y diffaethwch.
11 Ië, amlhâf ynoch ddyn ac ani-
fail; a hwy a chwanegant ac a
ffrwythant; a gwnaf i chwi bres-
wylio fel yr oeddych gynt; ïe,
gwnaf *i chwi* well nag *yn* eich
[d] pen. 35. 9. a 37. 6, 13.
dechreuad, [d] fel y gwypoch mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
12 Ië, gwnaf i ddynion rodio ar-
noch, *sef* fy mhobl Israel; a hwy
a'th etifeddant di, a byddi yn
etifeddiaeth iddynt, ac ni ych-
wanegi eu gwneuthur hwy yn am-
ddifad mwy.
13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; O herwydd eu bod yn dy-
wedyd wrthych, Yr wyt ti yn difa
dynion, ac yn gwneuthur dy gen-
hedloedd yn amddifad;
14 Am hynny ni fwyttêi ddynion
[||] Neu, *i'th genhedloedd mwyach gwympo.*
mwy, ac ni wnai || dy genhedloedd
mwyach yn amddifad, medd yr Ar-
glwydd DDUW.
[e] pen. 34. 29.
15 [e] Ac ni adawaf glywed gwarad-
wydd y cenhedloedd ynot ti mwy,
ni ddygi chwaith warth y cenhedl-
oedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th
genhedloedd syrthio, medd yr Ar-
glwydd DDUW.
16 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
17 Ha fab dyn, pan oedd tŷ Israel
yn trigo yn eu tir eu hun, hwy a'i
halogasant ef â'u ffordd ac â'u
gweithredoedd eu hun: eu ffordd
ydoedd ger fy mron i fel aflendid
gwraig fisglwyfus.
18 Yna y tywelltais fy llid arnynt,
am y gwaed a dywalltasent ar y tir,
ac am eu delwau *trwy y rhai* yr
halogasent ef;
19 Ac a'u gwasgerais hwynt ym
mhlith y cenhedloedd, a hwy a
chwalwyd ar hyd y gwledydd; yn
ol eu ffyrdd ac yn ol eu gweithred-
oedd y bernais hwynt.
[f] Es. 52. 5. Rhuf. 2. 24.
20 A [f] phan ddaethant at y cen-
hedloedd y rhai yr aethant attynt,
hwy a halogasant fy enw sanctaidd,
pan ddywedid wrthynt, Dyma bobl
yr ARGLWYDD, ac o'i wlad ef yr
aethant allan.
21 ¶ Er hynny arbedais *hwynt*
er mwyn fy enw sanctaidd, yr hwn
a halogodd tŷ Israel ym mysg y
cenhedloedd y rhai yr aethant
attynt.
22 Am hynny dywed wrth dŷ
Israel, Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW, Nid er eich mwyn
chwi, tŷ Israel, yr ydwyf fi yn
gwneuthur *hyn*, ond er mwyn fy
enw sanctaidd, yr hwn a halogasoch
chwi ym mysg y cenhedloedd lle yr
aethoch.

23 A mi a sancteiddiaf fy enw
mawr, *yr hwn* a halogwyd ym
mysg y cenhedloedd, yr hwn a
halogasoch chwi yn eu mysg hwynt;
fel y gwypo y cenhedloedd mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD, medd yr
Arglwydd DDUW, pan ymsancteidd-
[||] Neu, *eu llygaid hwynt.*
iwyf ynoch o flaen || eich llygaid.
24 Canys [g] mi a'ch cymmeraf chwi
[g] pen. 34. 13.
o fysg y cenhedloedd, ac a'ch casglaf
chwi o'r holl wledydd, ac a'ch dygaf
i'ch tir eich hun.
25 ¶ Ac a daenellaf arnoch ddwfr
glân, fel y byddoch lân: oddi wrth
eich holl frynti, ac oddi wrth eich
holl eilunod, y glanhâf chwi.
[h] Jer. 32. 39. pen. 11. 19.
26 A [h] rhoddaf i chwi galon
newydd, ysbryd newydd hefyd a
roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf
y galon garreg o'ch cnawd chwi, ac
mi a roddaf i chwi galon gig.
27 Rhoddaf hefyd fy yspryd o'ch
mewn, a gwnaf i chwi rodio yn fy
neddfau, a chadw fy marnedigaeth-
au a'*u* gwneuthur.
28 Cewch drigo hefyd yn y tir a
roddais i'ch tadau; a byddwch yn
bobl i mi, a minnau a fyddaf DDUW
i chwithau.
29 Achubaf chwi hefyd oddi wrth
[i] Edrych Ps. 105. 16.
cich holl aflendid; a [i] galwaf am
yr ŷd, ac a'i hamlhâf, ac [k] ni roddaf
[k] pen. 34. 29.
arnoch newyn.
30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed,
a chynnyrch y maes, fel na ddygoch
mwy waradwydd newyn ym mysg y
cenhedloedd.
[l] pen. 16. 61, 63.
31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd
drygionus, a'ch gweithredoedd nid
[m] Lef. 26. 39. pen. 6. 9. a 20. 43.
oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd
gennych eich hunain, am eich an-
wireddau ac am eich ffieidd-dra.
[n] Deut. 9. 5.
32 [n] Nid er eich mwyn chwi yr
ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd
yr Arglwydd DDUW; bydded hys-
bys i chwi: tŷ Israel, gwridwch a
chywilyddiwch am eich ffyrdd eich
hun.
33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Yn y dydd y glanhâwyf
chwi o'ch holl anwireddau, y paraf
hefyd i *chwi* gyfanneddu y dinas-
oedd, ac yr adeiledir yr anghyfan-
nedd-leoedd.
34 A'r tir anrheithiedig a gol-
eddir, lle y bu yn anrhaith yng
ngolwg bob cynniweirydd.
35 A hwy a ddywedant, Y tir
anrheithiedig hwn a aeth fel
[o] Es. 51. 3. pen. 28. 13.
[o] gardd Eden, a'r dinasoedd anghyf-
annedd, ac anrheithiedig, a dinystr-
iol, *a aethant* yn gaerog, *ac* a gyf-
anneddir.
36 Felly y cenhedloedd y rhai a
weddillir o'ch amgylch, a gânt
wybod mai myfi yr ARGLWYDD
sydd yn adeiladu y lleoedd dinystr-
iol, *ac* yn plannu *eich mannau*
[p] pen. 17. 24. a 22. 14. a 37. 14.
anrheithiedig: [p] myfi yr ARGLWYDD
a'*i* llefarais, ac a'*i* gwnaf.
37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, Ymofynir â myfi etto gan
dŷ Israel, i wneuthur *hyn* iddynt;
amlhâf hwynt â dynion fel
praidd.
[†] Heb. *praidd sanctaidd bethau.*
38 Fel † y praidd sanctaidd, fel
praidd Jerusalem yn ei huchel-
wyliau, felly y dinasoedd anghyf-

Cyn CRIST 587.

Cyn CRIST 587.

annedd fyddant lawn o finteioedd
o ddynion; fel y gwypont mai myfi
yw yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXVII.

1 *Trwy adgyfodi esgyrn sychion,* 11 *yr adfywiocëir marw obaith Israel.* 15 *Trwy gydio dau bren,* 18 *yr arwyddocëir cyssylltu Israel at Judah.* 20 *Addewidion brenhiniaeth Crist.*

Cylch 587. BU [a]llaw yr ARGLWYDD arnaf,
[a] pen. 1. 3. ac a'm dug allan yn yspryd yr
ARGLWYDD, ac a'm gosododd yng
nghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn
llawn esgyrn.
2 Ac efe a wnaeth i mi fyned
heibio iddynt o amgylch ogylch: ac
wele *hwynt* yn aml iawn ar wyneb
y dyffryn; wele hefyd sychion iawn
oeddynt.
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ha fab dyn, a fydd byw yr esgyrn
hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd
DDUW, ti a'*i* gwyddost.
4 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Prophwyda am yr esgyrn hyn, a
dywed wrthynt, O esgyrn sychion,
clywch air yr ARGLWYDD.
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW wrth yr esgyrn hyn; Wele
fi yn dwyn anadl i'ch mewn, fel y
byddoch byw.
6 Gïau hefyd a roddaf arnoch, a
pharaf i gig gyfodi arnoch, gwisgaf
chwi hefyd â chroen, a rhoddaf
anadl ynoch; fel y byddoch byw,
[b] pen. 6. 7. a 35. 12. Joel 2. 27. a 3. 17. [b]ac y gwypoch mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD.
7 Yna y prophwydais fel y'm
gorchymynasid; ac fel yr oeddwn
yn prophwydo, bu swn, ac wele
gynhwrf, a'r esgyrn a ddaethant
ynghyd, asgwrn at ei asgwrn.
8 A phan edrychais, wele cyfodasai
giau a chig arnynt, a gwisgasai
croen am danynt; ond nid *oedd*
anadl ynddynt.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
‖ Neu, *anadl.* Prophwyda tu a'r ‖gwynt, prophwyda,
fab dyn, dywed wrth y
gwynt. Fel hyn y dywed yr Arglwydd
[c] Ps. 104. 30. DDUW; [c]O anadl, tyred
oddi wrth y pedwar gwynt, ac
anadla ar y lladdedigion hyn, fel y
byddont byw.
10 Felly y prophwydais fel y'm
gorchymynasid; a'r anadl a ddaeth
ynddynt, a buant fyw, a safasant ar
eu traed, yn llu mawr iawn.
11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha
fab dyn, yr esgyrn hyn ydynt dŷ
[d] Ps. 141. 7. Israel oll: wele, dywedant, [d]Ein
hesgyrn a wywasant, a'n gobaith
a gollodd; torrwyd ni ymaith o'n
rhan ni.
12 Am hynny prophwyda, a dywed
wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
[e] Es. 26. 19. DDUW; Wele [e]fi yn agori
eich beddau, fy mhobl, codaf chwi
hefyd o'ch beddau, a dygaf chwi i
dir Israel.
13 A chewch wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich
beddau, a phan gyfodwyf chwi i
fynu, o'ch beddau, fy mhobl,
14 Ac y rhoddwyf fy yspryd ynoch,
ac y byddoch byw, ac y gosodwyf
chwi yn eich tir eich hun: yna y
cewch wybod mai myfi yr ARGLWYDD

Cyn CRIST Cylch 587.

a leferais, ac a wneuthum *hyn,*
medd yr ARGLWYDD.
15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
16 Tithau fab dyn, [f]cymmer i ti un [f] Edrych Num. 17. 2.
pren, ac ysgrifena arno, I Judah, ac
i [g]feibion Israel ei gyfeillion. A [g] 2 Chron. 11. 12, 13, 16.
chymmer i ti bren arall, ac ysgrifena
arno, I Joseph pren Ephraim, ac *i*
holl dŷ Israel ei gyfeillion:
17 A chydia hwynt y naill wrth y
llall yn un pren i ti; fel y byddont
yn un yn dy law di.
18 ¶ A phan lefaro meibion dy
bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni
fynegi i ni beth *yw* hyn gennyt?
19 Dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Wele
fi yn cymmeryd pren Joseph, yr hwn
sydd yn llaw Ephraim, a llwythau
Israel ei gyfeillion, a mi a'u rhoddaf
hwynt gyd âg ef, *sef* gyd â phren
Judah, ac a'u gwnaf hwynt yn un
pren, fel y byddont yn fy llaw yn
un.
20 ¶ A bydded yn dy law o flaen
eu llygaid hwynt, y prennau yr
ysgrifenych arnynt;
21 A dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW, Wele fi
yn cymmeryd meibion Israel o fysg
y cenhedloedd yr aethant attynt, ac
mi a'u casglaf hwynt o amgylch, ac
a'u dygaf hwynt i'w tir eu hun.
22 A [h]gwnaf hwynt yn un genedl o [h] Es. 11. 13.
fewn y tir ym mynyddoedd Israel, Jer. 3. 18.
ac [i]un brenhin fydd yn frenhin Hos. 1. 11.
iddynt oll: ni byddant hefyd mwy [i] Ioan 10. 16.
yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt
mwyach yn ddwy frenhiniaeth:
23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu
heilunod, na thrwy eu ffieidd-dra,
nac yn eu holl anwireddau: eithr
cadwaf hwynt o'u holl drigfäon, y
rhai y pechasant ynddynt, a mi a'u
glanhâf hwynt; fel y byddont yn
bobl i mi, a minnau a fyddaf yn
DDUW iddynt hwythau.
24 A'm [k]gwas Dafydd *fydd* bren- [k] Es. 40. 11.
hin arnynt; ïe, [l]un bugail fydd Jer. 23. 5. a 30. 9.
iddynt oll: yn fy marnedigaethau pen. 34. 23.
hefyd y rhodiant, a'm deddfau a Hos. 3. 5.
gadwant, ac a wnant. Luc 1. 32.
25 Trigant hefyd yn y tir a roddais [l] ad. 22.
i'm gwas Jacob, yr hwn y trigodd Ioan 10. 16.
eich tadau ynddo; a hwy a drigant
ynddo, hwy a'u meibion, a
meibion eu meibion byth; a [m]Da- [m] Ioan 12. 34.
fydd fy ngwas *fydd* dywysog iddynt
yn dragywydd.
26 [n]Gwnaf hefyd â hwynt gyf- [n] Ps. 89. 3.
ammod hêdd; ammod tragywyddol pen. 34. 25.
a fydd â hwynt: a gosodaf hwynt,
ac a'u hamlâf, a [o]rhoddaf fy [o] 2 Cor. 6. 16.
nghyssegr yn eu mysg hwynt yn
dragywydd.
27 [p]A'm tabernacl fydd gyd â [p] Ioan 1. 14.
hwynt; ïe, myfi a fyddaf iddynt
[q]yn DDUW, a hwythau a fyddant i [q] pen. 11. 20. a 14. 11.
mi yn bobl.
28 A'r cenhedloedd a gânt wybod
mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn
sancteiddio Israel; gan fod fy
nghyssegr yn eu mysg hwynt yn
dragywydd.

PENNOD XXXVIII.

1 *Llu* 8 *a malais Gog.* 14 *Barn Duw yn ei erbyn ef.*

Cyn CRIST Cylch 587.

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod dy wyneb, [a] fab dyn, yn
erbyn [b] Gog, tir Magog, ‖ pen-
tywysog Mesech a Thubal, a pro-
phwyda yn ei erbyn,
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Wele fi yn dy
erbyn di, Gog, pen-tywysog Mesech
a Thubal.
4 [c] Dychwelaf di hefyd, a rhoddaf
fachau yn dy fochgernau, a mi a'th
ddygaf allan, a'th holl lu, y meirch
a'r marchogion, [d] wedi eu gwisgo i
gyd â phob rhyw *arfau*, yn gynnull-
eidfa fawr â thariannau ac estylch,
hwynt oll yn dwyn cleddyfau:
5 Persia, Ethiopia, a ‖ Libya, gyd â
hwynt; hwynt oll *yn dwyn* tarian a
helm:
6 Gomer a'i holl fyddinoedd; tŷ
Togarmah o ystlysau y gogledd, a'i
holl fyddinoedd; *a* phobl lawer gyd
â thi.
7 Ymbarottôa, ie, parottôa i ti dy
hun, ti a'th holl gynnulleidfa y rhai
a ymgynnullasant attat, a bydd yn
gadwraeth iddynt.
8 ¶ Wedi dyddiau lawer yr ym-
welir â thi; yn y blynyddoedd
diweddaf y deui i dir wedi ei ddwyn
yn ei ol oddi wrth y cleddyf, wedi ei
gasglu o bobloedd lawer yn erbyn
mynyddoedd Israel, y rhai a fuant
yn anghyfannedd bob amser: eithr
efe a ddygwyd allan o'r bobloedd, a
hwynt oll a drigant mewn dïogel-
wch.
9 Dringi hefyd fel tymmestl, deui,
a byddi fel cwmmwl i guddio y
ddaear, ti a'th holl fyddinoedd, a
phobloedd lawer gyd â thi.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Bydd hefyd yn y dydd
hwnnw i bethau ddyfod i'th feddwl,
a thi a ‖ feddyli feddwl drwg.
11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu
i wlad maes-drefydd; [e] âf at y rhai
llonydd, y rhai sydd yn preswylio
‖ yn ddïogel, gan drigo oll heb
gaerau, ac heb drosolion na dorau
iddynt.
12 I yspeilio yspail, i ysglyfaethu
ysglyfaeth, i ddychwelyd dy law ar
anghyfannedd-leoedd, y rhai a gyf-
anneddir *yr awr hon*, ac ar y bobl
a gasglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a
ddarparasant anifeiliaid a golud, *ac*
ydynt yn trigo ‖ y'nghanol y wlad.
13 Seba a Dedan, a marchnad-
yddion Tarsis *hefyd*, â'u holl lewod
ieuaingc, a ddywedent wrthyt, Ai i
yspeilio yspail y daethost ti? ai i
ysglyfaethu ysglyfaeth y casglaist y
gynnulleidfa? *ai* i ddwyn ymaith
arian ac aur, i gymmeryd anifeil-
iaid a golud, i yspeilio yspail fawr?
14 ¶ Am hynny prophwyda, fab
dyn, a dywed wrth Gog, Fel hyn
y dywed yr Arglwydd Dduw; Y
dydd hwnnw pan breswylio fy
mhobl Israel yn ddïofal, oni chei di
wybod?
15 A thi a ddeui o'th fangre dy
hun o ystlysau y gogledd, ti a phobl
lawer gyd â thi, hwynt oll yn march-
ogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac
yn llu llïosog.

[a] pen. 39. 1.
[b] Dat. 20. 8.
‖ Neu, *tywysog pennaeth Mesech.*
[c] 2 Bren. 19. 28. pen. 29. 4. a 39. 2.
[d] pen. 23. 12.
‖ Neu, *Phut.*
‖ Neu, *fwriedi amcan ysgeler.*
[e] Jer. 49. 31.
‖ Neu, *yn hyderus.*
‖ Neu, *ym mogail.*

16 A thi a âi i fynu yn erbyn fy
mhobl Israel, fel cwmmwl i guddio
y ddaear: yn y dyddiau diweddaf
y bydd hyn; a mi a'th ddygaf yn
erbyn fy nhir, fel yr adwaeno y
cenhedloedd fi, pan ymsancteidd-
iwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid
hwynt.
17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Ai tydi *yw* yr hwn y llef-
erais *am* dano yn y dyddiau gynt,
trwy law fy ngweision, prophwydi
Israel, y rhai a brophwydasant y
dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*,
y dygwn di yn eu herbyn hwynt?
18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn
y dydd y delo Gog yn erbyn tir Is-
rael, medd yr Arglwydd Dduw, i'm
llid gyfodi yn fy ‖ sorriant.
19 Canys [f] yn fy eiddigedd, *ac* yn
angerdd fy nigllonedd y dywedais,
Yn ddïau bydd yn y dydd hwnnw
ddychryn mawr yn nhir Israel;
20 Fel [g] y cryno pysgod y môr, ac
ehediaid y nefoedd, a bwystfilod y
maes, a phob ymlusgiad a ymlusgo
ar y ddaear, a phob dyn ar wyneb
y ddaear, ger fy mron i; a'r myn-
yddoedd a ddryllir i lawr, a'r ‖ gris-
iau a syrthiant, a phob mur a syrth
i lawr.
21 A mi a alwaf am gleddyf yn
ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd,
medd yr Arglwydd Dduw: cleddyf
pob un fydd yn erbyn ei frawd.
22 Mi a ddadleuaf hefyd yn ei
erbyn ef â haint ac â gwaed:
[h] gwlawiaf hefyd gurwlaw, a cherrig
cenllysg, tân a brwmstan, arno ef,
ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y
bobloedd lawer *sydd* gyd âg ef.
23 Fel hyn [i] yr ymfawrygaf, ac yr
ymsancteiddiaf; a pharaf fy ad-
nabod y'ngolwg cenhedloedd lawer,
fel y gwypont mai myfi *yw* yr Ar-
glwydd.

PENNOD XXXIX.

1 *Barn Duw yn erbyn Gog.* 8 *Buddugoliaeth Israel.* 11 *Claddu Gog yn Hamon-gog.* 17 *Gwledd yr adar.* 23 *Wedi dïal ar Israel am ei bechodau, efe a gesglir drachefn trwy ffafr dragywyddol.*

PROPHWYDA hefyd, [a] fab dyn,
yn erbyn Gog, a dywed, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
Wele fi yn dy erbyn di, Gôg, pen-
tywysog Mesech a Thubal.
2 A mi a'th ddychwelaf, ac ‖ ni
adawaf o honot ond y chweched
ran, ac a'th ddygaf i fynu o ystlysau
y gogledd, ac a'th ddygaf ar fynydd-
oedd Israel:
3 Ac a darawaf dy fwa o'th law
aswy, a gwnaf i'th saethau syrthio
o'th law ddehau.
4 Ar fynyddoedd Israel y syrthi,
ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobl-
oedd *sydd* gyd â thi: [b] i'r ehediaid,
† *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwystfilod
y maes, y'th roddaf † i'*th* ddifa.
5 Ar wyneb y maes y syrthi;
canys myfi a'*i* dywedais, medd yr
Arglwydd Dduw.
6 Anfonaf hefyd dân ar Magog,
ac ym mysg y rhai a breswyliant yr
ynysoedd yn ‖ ddifraw; fel y gwyp-
ont mai myfi *yw* yr Arglwydd.
7 Felly y gwnaf adnabod fy enw

Cyn CRIST Cylch 587.

‖ Neu, *wyneb.*
[f] pen. 36. 5, 6.
[g] Hos. 4. 3.
‖ Neu, *lleoedd diffwys*, neu, *tyrau.*
[h] Ps. 11. 6
[i] pen. 36. 23. a 37. 28.
[a] pen. 38. 2.
‖ Neu, *a'th darawaf â chwe phla*, neu, *a'th dynnaf â bâch chwedant*, fel pen. 38. 4. Heb. *mi a'th chwechaf di.*
[b] pen. 33. 27.
† Heb. *i'r aderyn o bob asgell.*
† Heb. *i ddifa.*
‖ Neu, *hyderus.*

Cyn CRIST Cylch 587.

sanctaidd y'nghanol fy mhobl Is-
rael, ac ni adawaf halogi fy enw
sanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a
gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, y Sanct yn Israel.
8 ¶ Wele efe a ddaeth, ac a ddarfu,
medd yr Arglwydd DDUW; dyma y
diwrnod am yr hwn y dywedais.
9 A phreswylwyr dinasoedd Israel
a ânt allan, ac a gynneuant ac a
losgant yr arfau, a'r tarian a'r
astalch, y bwa a'r saethau, a'r llaw-
ffon a'r waywffon; Ie, ‖llosgant
hwynt yn tân saith mlynedd.
10 Ac ni ddygant goed o'r maes,
ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd;
canys â'r arfau y cynneuant dân: a
hwy a yspeiliant eu hyspeilwyr, ac
a ysglyfaethant *oddi ar* eu hysglyf-
aethwyr, medd yr Arglwydd DDUW.
11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwn-
nw, i mi roddi i Gog le bedd yno
yn Israel, dyffryn y fforddolion o
du dwyrain y môr: ac efe a gau
‖*ffroenau* y fforddolion: ac yno y
claddant Gog a'i holl dyrfa, a galw-
ant *ef* Dyffryn ‖Hamon-gog.
12 A thŷ Israel fydd yn eu claddu
hwynt saith mis, er mwyn glanhâu
y tir.
13 Ie, holl bobl y tir a'*u* claddant;
a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd
y'm gogonedder, medd yr Arglwydd
DDUW.
14 A hwy a neillduant wŷr gwas-
tadol, y rhai a gynniweiriant trwy y
wlad i gladdu gyd â'r fforddolion y
rhai a adawyd ar wyneb y ddaear,
i'w glanhâu hi: ym mhen saith mis
y chwiliant.
15 A'r tramwywyr a gynniweir-
iant trwy y tir, pan welo *un* asgwrn
dyn, efe a †gyfyd nôd wrtho, hyd
oni chladdo y claddwyr ef yn ny-
ffryn, ‖Hamon-gog.
16 Ac enw y ddinas hefyd *fydd*
‖Hamonah: felly y glanhânt y
wlad.
17 ¶ Tithau fab dyn, fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed
wrth †bob rhyw aderyn, ac wrth
holl fwystfilod y maes, [c]Ymgesgl-
wch a deuwch; ymgynhullwch oddi
amgylch at fy ‖aberth yr ydwyf fi
yn ei aberthu i chwi, aberth mawr
ar fynyddoedd Israel, fel y bwyt-
tâoch gig, ac yr yfoch waed.
18 Cig y cedyrn a fwyttêwch, a
chwi a yfwch waed tywysogion y
ddaear, hyrddod, ŵyn, a bychod,
bustych, yn basgedigion Basan oll.
19 Bwyttêwch hefyd frasder hyd
ddigon, ac yfwch waed hyd oni
feddwoch, o'm haberth a aberthais
i chwi.
20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd
i â meirch a cherbydau, â *gwŷr*
cedyrn a phob rhyfelwr, medd yr
Arglwydd DDUW.
21 A gosodaf fy ngogoniant ym
mysg y cenhedloedd, a'r holl gen-
hedloedd a gânt weled fy marned-
igaeth yr hon a wneuthum, a'm
llaw yr hon a osodais arnynt.
22 A thŷ Israel a gânt wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW
hwynt o'r dydd hwnnw allan.
23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gânt

‖Neu, *cynneuant dân â hwynt.*
‖Neu, *safnau.*
‖Sef, *lliaws Gog.*
†Heb. *adeilada.*
‖Sef, *lliaws Gog.*
‖Sef, *y lliaws.*
†Heb. *yr aderyn o bob asgell.*
[c]Es. 18. 6. a 34. 6. Jer. 12. 9. Seph. 1. 7. Dat. 19. 17.
‖Neu, *lladdfa.*

wybod mai am eu hanwiredd eu
hun y caethgludwyd tŷ Israel: o
herwydd gwneuthur o honynt
gamwedd i'm herbyn, am hynny y
cuddiais fy wyneb oddi wrthynt,
ac y rhoddais hwynt yn llaw eu
gelynion: felly hwy a syrthiasant
oll trwy y cleddyf.
24 Yn ol eu haflendid eu hun, ac
yn ol eu hanwireddau, y gwneuthum
â hwynt, ac y cuddiais fy wyneb
oddi wrthynt.
25 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Yr awr hon y
dychwelaf gaethiwed Jacob, tost-
uriaf hefyd wrth holl dŷ Israel,
a gwynfydaf dros fy enw sanct-
aidd;
26 Wedi dwyn o honynt eu gwar-
adwydd, a'u holl gamweddau a
wnaethant i'm herbyn, pan drigent
yn eu tir eu hun yn ddifraw, a heb
ddychrynydd.
27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi
wrth y bobloedd, a'u casglu hwynt
o wledydd eu gelynion, ac y'm
[d]sancteiddier ynddynt y'ngolwg
cenhedloedd lawer;
28 Yna y cânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD eu DUW hwynt,
†yr hwn a'u caethgludais hwynt ym
mysg y cenhedloedd, ac a'u cesglais
hwynt i'w tir eu hun, ac ni adewais
mwy *un* o honynt yno.
29 Ni chuddiaf chwaith fy wyneb
mwy oddi wrthynt: o herwydd
[e]tywelltais fy yspryd ar dŷ Israel,
medd yr Arglwydd DDUW.

Cyn CRIST Cylch 587.

[d]pen. 36. 23.
†Heb. *wrth gaethgludo o honof hwynt.*
[e]Joel 2. 28. Act. 2. 17.

PENNOD XL.

1 *Amser, a dull, a diben y weledigaeth.* 6 *Portreiad porth y dwyrain,* 20 *a phorth y gogledd,* 24 *a phorth y dehau,* 32 *a phorth y dwyrain,* 35 *a phorth y gogledd.* 39 *Yr wyth bwrdd.* 44 *Yr ystafelloedd.* 48 *Porth y tŷ.*

YN y bummed flwyddyn ar hug- 574.
ain o'n caethgludiad ni, yn
nechre y flwyddyn, ar y degfed
dydd o'r mis, yn y bedwaredd
flwyddyn ar ddeg wedi [a]taro y
ddinas, o fewn corph y dydd hwnnw
y daeth [b]llaw yr ARGLWYDD arnaf,
ac a'm dug yno.
2 Y'ngweledigaethau Duw y dug
efe fi i dir Israel, ac a'm gosododd
ar fynydd uchel iawn, ac ‖arno
yr oedd megis adail dinas o du y
dehau.
3 Ac efe a'm dug yno: ac wele
wr a'i welediad fel gwelediad pres,
ac yn ei law linyn llin, a [c]chorsen
fesur: ac yr ydoedd efe yn sefyll yn
y porth.
4 A dywedodd y gwr wrthyf, Ha
[d]fab dyn, gwel â'th lygaid, gwrando
hefyd â'th glustiau, a gosod dy
galon ar yr hyn oll a ddangoswyf i
ti: o herwydd er mwyn dangos i ti
hyn y'th ddygwyd yma: mynega i
dŷ Israel yr hyn oll a weli.
5 Ac wele fur o'r tu allan i'r tŷ o
amgylch ogylch: a chorsen fesur
yn llaw y gwr, yn chwe chufydd *o
hŷd*, wrth gufydd a dyrnfedd: ac
efe a fesurodd led yr adeiladaeth
yn un gorsen, a'r uchder yn un
gorsen.
6 ¶ Ac efe a ddaeth i'r porth

[a]pen. 33. 21.
[b]pen. 1. 3.
‖Neu, *wrtho.*
[c]Dat. 11. 1. a 21. 15.
[d]pen. 44. 5.

Cyn CRIST 574.

oedd â'i wyneb tu a'r dwyrain, ac a
ddringodd ar hyd ei risiau ef, ac a
fesurodd riniog y porth yn un gorsen
o led, a'r rhiniog arall yn un gorsen
o led.
7 A *phob* ystafell *oedd* un gorsen
o hŷd, ac un gorsen o led: a phùm
cufydd *oedd* rhwng yr ystafelloedd:
a rhiniog y porth, wrth gyntedd y
porth o'r tu mewn, *oedd* un gorsen.
8 Efe a fesurodd hefyd gyntedd
y porth oddi fewn, yn un gorsen.
9 Yna y mesurodd gyntedd y
porth yn wyth gufydd, a'i byst yn
ddau gufydd, a chyntedd y porth
oedd o'r tu mewn.
10 Ac ystafelloedd y porth tu a'r
dwyrain *oedd* dair o'r tu yma, a
thair o'r tu acw; un fesur *oeddynt*
ill tair: ac un mesur oedd i'r pyst
o'r tu yma ac o'r tu acw.
11 Ac efe a fesurodd led drws y
porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y
porth yn dri chufydd ar ddeg.
12 A'r terfyn o flaen yr ystafell-
oedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*,
a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd,
a'r ystafelloedd *oedd* chwe chufydd
o'r tu yma, a chwe chufydd o'r tu
acw.
13 Ac efe a fesurodd y porth o
nen y *naill* ystafell hyd nen un
arall, yn bùm cufydd ar hugain o
led, drws ar gyfer drws.
14 Ac efe a wnaeth byst o dri
ugain cufydd, a *hynny* hyd bost y
cyntedd, amgylch ogylch y porth.
15 Ac o wyneb porth y dyfodiad
i mewn, hyd wyneb cyntedd y porth
oddi mewn, *yr oedd* deg cufydd a
deugain.
16 A ffenestri †cyfyng *oedd* i'r
ystafelloedd, ac i'w pyst o fewn y
porth o amgylch ogylch; ac felly
yr oedd i'r ‖bwäau meini: a
ffenestri *oedd* o amgylch ogylch ‖o
fewn; ac *yr oedd* palmwydd ar *bob*
post.

† Heb. *cauedig.*
‖ Neu, *cynteddau.*
‖ Neu, *tu ag i mewn.*

17 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf allan, ac wele yno ystafell-
oedd, a phalmant wedi ei wneuthur
i'r cyntedd o amgylch ogylch;
[e]deg ystafell ar hugain *oedd* ar y
palmant.

[e] pen. 45. 5.

18 A'r palmant gan ystlys y pyrth
ar gyfer hŷd y pyrth, *oedd* y palm-
ant oddi tanodd.
19 Ac efe a fesurodd y lled o
wyneb y porth isaf hyd wyneb y
cyntedd oddi fewn, yn gan cufydd
oddi allan tu a'r dwyrain a'r gogl-
edd.
20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* â'i
wyneb tu a'r gogledd, ar y cyntedd
nesaf allan, a fesurodd efe ei hŷd
a'i led.
21 A'i ystafelloedd ef *oedd* dair
o'r tu yma, a thair o'r tu acw; ac
yr ydoedd ei byst, a'i fwäau meini,
wrth fesur y porth cyntaf, yn ddeg
cufydd a deugain eu hŷd, a'r lled
yn bùm cufydd ar hugain.
22 Eu ffenestri hefyd, a'u bwäau
meini, a'u palmwydd, *oedd* wrth
fesur y porth *oedd* â'i wyneb tu a'r
dwyrain; ar hŷd saith o risiau
hefyd y dringent iddo; a'i fwäau
meini *oedd* o'u blaen hwynt.

Cyn CRIST 574.

23 A phorth y cyntedd nesaf i
mewn *oedd* ar gyfer y porth tu a'r
gogledd, a thu a'r dwyrain: ac efe a
fesurodd o borth i borth gan cufydd.
24 ¶ Wedi hynny efe a'm dug i
tu a'r dehau, ac wele borth tu a'r
dehau, ac efe a fesurodd ei byst a'i
fwäau meini wrth y mesurau hyn.
25 Ffenestri hefyd *oedd* iddo ac i'w
fwäau meini, o amgylch ogylch, fel
y ffenestri hynny, yn ddeg cufydd a
deugain o hŷd, ac yn bùm cufydd
ar hugain o led.
26 Saith o risiau hefyd *oedd* ei
esgynfa ef, a'i fwäau meini o'u
blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo
balmwydd, un o'r tu yma, ac un o'r
tu acw, ar ei byst ef.
27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd
nesaf i mewn tu a'r dehau, ac efe
a fesurodd o borth i borth, tu a'r
dehau, gan cufydd.
28 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf i mewn trwy borth y dehau:
ac a fesurodd borth y dehau wrth
y mesurau hyn;
29 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i
fwäau meini, wrth y mesurau hyn:
ac *yr oedd* ffenestri ynddo, ac yn ei
fwäau meini, o amgylch ogylch:
deg cufydd a deugain *oedd* yr hŷd,
a phùm cufydd ar hugain y lled.
30 A'r bwäau meini o amgylch
ogylch *oedd* [f]bùm cufydd ar hugain
o hŷd, a phùm cufydd o led.

[f] Edrych ad. 21, 25, 33, 36.

31 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r
cyntedd nesaf allan; a phalmwydd
oedd ar ei byst; ac wyth o risiau
oedd ei esgynfa ef.
32 ¶ Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf i mewn tu a'r dwyrain: ac a
fesurodd y porth wrth y mesurau
hyn.
33 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i
fwäau meini, *oedd* wrth y mesurau
hyn: ac *yr oedd* ffenestri ynddo ef,
ac yn ei fwäau meini o amgylch
ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a
deugain, a'r lled yn bùm cufydd ar
hugain.
34 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r
cyntedd nesaf allan; a phalmwydd
oedd ar ei byst o'r tu yma, ac o'r tu
acw; a'i esgynfa *oedd* wyth o
risiau.
35 ¶ Ac efe a'm dug i borth y
gogledd, ac a'*i* mesurodd wrth y
mesurau hyn:
36 Ei ystafelloedd, ei byst, a'i
fwäau meini, a'r ffenestri iddo o
amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg
cufydd a deugain, a'r lled *oedd* bùm
cufydd ar hugain.
37 A'i byst *oedd* tu a'r cyntedd
nesaf allan; a phalmwydd ar ei
byst o'r tu yma, ac o'r tu acw; a'i
esgynfa *oedd* wyth o risiau.
38 A'r celloedd a'u drysau *oedd*
wrth byst y pyrth, lle y golchent y
poeth-offrwm.
39 ¶ Ac y'nghyntedd y porth *yr
oedd* dau fwrdd o'r tu yma, a dau
fwrdd o'r tu acw, i ladd y poeth-
offrwm, a'r [g]pech-aberth, a'r
[h]aberth dros gamwedd, arnynt.
40 Ac ar yr ystlys oddi allan, ‖lle
y dringir i ddrws porth y gogledd,
yr oedd dau fwrdd; a dau fwrdd ar

[g] Lef. 4. 2, 3.
[h] Lef. 5. 6. a 6. 6. a 7. 1.
‖ Neu, *wrth risiau drws porth, &c.*

Cyn CRIST 574.

yr ystlys arall, yr hwn *oedd* wrth
gyntedd y porth.
41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu yma,
a phedwar bwrdd o'r tu acew, ar
ystlys y porth; wyth bwrdd, ar y
rhai y lladdent *eu haberthau.*
42 A'r pedwar bwrdd i'r poethoffrwm *oedd* o gerrig nâdd, yn un
cufydd a hanner o hŷd, ac yn un
cufydd a hanner o led, ac yn un
cufydd o uchder: arnynt hwy hefyd
y gosodent yr offer y rhai y lladdent
yr offrwm poeth a'r aberth â hwynt.
43 Hefyd *yr oedd* ‖ bachau, o un
ddyrnfedd, wedi eu parottôi o fewn,
o amgylch ogylch: a chig yr offrwm
oedd ar y byrddau.
44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth
nesaf i mewn *yr oedd* ystafelloedd
y cantorion o fewn y cyntedd nesaf
i mewn, yr hwn *oedd* ar ystlys porth
y gogledd; a'u hwynebau *oedd* tu
a'r dehau: un *oedd* ar ystlys porth
y dwyrain, *â'i* wyneb tu a'r gogledd.
45 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Yr ystafell hon, yr hon *sydd â'i*
hwyneb tu a'r dehau, *sydd* i'r offeiriaid [i] ceidwaid ‖ cadwraeth y tŷ.
46 A'r ystafell yr hon *sydd* â'i
hwyneb tu a'r gogledd, *sydd* i'r
offeiriaid [k] ceidwaid cadwraeth yr
allor: y rhai hyn *yw* meibion
[l] Sadoc, y rhai ydynt o feibion Lefi,
yn nesâu at yr ARGLWYDD i weini
iddo.
47 Felly efe a fesurodd y cyntedd,
yn gan cufydd o hŷd, ac yn gan
cufydd o led, yn bedeirongl; a'r
allor *oedd* o flaen y tŷ.
48 ¶ Ac efe a'm dug i borth y tŷ,
ac a fesurodd *bob* post i'r porth, yn
bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm
cufydd o'r tu arall: a lled y porth
oedd dri chufydd o'r naill du, a thri
chufydd o'r tu arall.
49 Y cyntedd *oedd* ugain cufydd
o hŷd, ac un cufydd ar ddeg o led:
ac *efe a'm dug* ar hyd y grisiau ar
hyd y rhai y dringent iddo: hefyd
yr ydoedd colofnau wrth y pyst, un
o'r naill du, ac un o'r tu arall.

‖ Neu, *dau faen aelwyd.*
[i] Num. 3. 27, 28, 32, 38.
‖ Neu, *ordinhâd:* Felly ad. 46.
[k] Num. 18. 5. pen. 44. 15.
[l] 1 Bren. 2. 35.

PENNOD XLI.

Mesur, a rhannau, ac ystafelloedd ac addurn y deml.

AC efe a'm dug i i'r deml, ac a
fesurodd y pyst yn chwe chufydd o led o'r naill du, ac yn chwe
chufydd o led o'r tu arall, *fel yr
oedd* lled y babell.
2 Lled y drws hefyd *oedd* ddeg
cufydd; ac ystlysau y drws yn bùm
cufydd o'r naill du, ac yn bùm cufydd o'r tu arall: ac efe a fesurodd
ei hŷd ef yn ddeugain cufydd, a'r
lled yn ugain cufydd.
3 Ac efe a aeth tu ag i mewn, ac
a fesurodd bost y drws yn ddau
gufydd, a'r drws yn chwe chufydd,
a lled y drws yn saith gufydd.
4 Ac [a] efe a fesurodd ei hŷd ef yn
ugain cufydd; a'r lled yn ugain
cufydd o flaen y deml: ac efe a
ddywedodd wrthyf, Dyma y cyssegr
sancteiddiolaf.
5 Ac efe a fesurodd bared y tŷ yn
chwe chufydd; a lled *pob* ystlysgell yn bedwar cufydd o amgylch
ogylch i'r tŷ.
6 A'r celloedd *oedd* dair, cell ar
gell, ac yn ddeg ar hugain ‖ o weithiau: ac yr oeddynt yn cyrhaeddyd
at bared y tŷ yr hwn *oedd* i'r ystafelloedd o amgylch ogylch, fel y
byddent y'nglŷn; ac nid oeddynt
y'nglŷn o fewn pared y tŷ.
7 Ac [b] fe a ehangwyd, ac *oedd* yn
myned ‖ ar dro uwch-uwch i'r celloedd: o herwydd tro y tŷ oedd yn
myned i fynu o amgylch y tŷ: am
hynny y tŷ *oedd* ehengach oddi
arnodd; ac felly y dringid *o*'r isaf
i'r uchaf trwy y ganol.
8 Gwelais hefyd uchder y tŷ o
amgylch ogylch: seiliau y celloedd
oedd [c] gorsen helaeth o chwe chufydd mawrion.
9 A thewder y mur yr hwn *oedd*
i'r gell o'r tu allan, *oedd* bùm cufydd; a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai *oedd* o fewn.
10 A rhwng yr ystafelloedd *yr
oedd* lled ugain cufydd ynghylch y
tŷ o amgylch ogylch.
11 A drysau yr ystlys-gell *oedd*
tu a'r *llannerch* weddill; un drws
tu a'r gogledd, ac un drws tu a'r
dehau: a lled y fan a weddillasid
oedd bùm cufydd o amgylch
ogylch.
12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o
flaen y llannerch neillduol, ar cwrr
tu a'r gorllewin, *oedd* ddeg cufydd
a thriugain o led; a mur yr adeiladaeth *oedd* bùm cufydd o dewder o
amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg
cufydd a phedwar ugain.
13 Ac efe a fesurodd y tŷ, yn gan
cufydd o hŷd; a'r llannerch neillduol, a'r adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gan cufydd o hŷd.
14 A lled wyneb y tŷ, a'r llannerch
neillduol tu a'r dwyrain, *oedd* gan
cufydd.
15 Ac efe a fesurodd hŷd yr
adeiladaeth ar gyfer y llannerch
neillduol yr hon *oedd* o'r tu cefn
iddo, a'i ‖ ystafelloedd o'r naill du,
ac o'r tu arall yn gan cufydd gyd
â'r deml oddi fewn, a drysau y
cyntedd.
16 Y gorsingau, a'r ffenestri cyfyng, a'r ystafelloedd o amgylch ar
eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog a
ystyllennasid â choed o amgylch
ogylch, ‖ ac o'r llawr hyd y ffenestri, a'r ffenestri *hefyd* a ystyllennasid;
17 Hyd uwch ben y drws, a hyd
y tŷ o fewn ac allan, ac ar yr holl
bared o amgylch ogylch o fewn ac
allan, wrth fesurau.
18 A cherubiaid hefyd ac â
phalmwydd y gweithiasid ef, palmwydden rhwng pob dau gerub: a
dau wyneb *oedd* i *bob* cherub.
19 [d] Canys wyneb dyn *oedd* tu a'r
balmwydden o'r naill du, ac wyneb
llew tu a'r balmwydden o'r tu arall:
yr oedd wedi ei weithio ar hyd y tŷ
o amgylch ogylch.
20 Cherubiaid a phalmwydd a
weithiasid o'r ddaear hyd oddi ar y
drws, ac *ar* bared y deml.
21 Pedwar ochrog *oedd* † pyst y

[a] 1 Bren. 6. 20.
‖ Neu, *o droedfeddau.*
[b] 1 Bren. 6. 8.
‖ Neu, *yn grwn.*
[c] pen. 40. 5.
‖ Neu, *rodfeydd a cholofnau iddynt.*
‖ Neu, *a'r llawr.*
[d] pen. 1. 10.
† Heb. *post.*

Cyn CRIST 574.

deml, ac wyneb y cyssegr; gweled-
iad *y naill* fel gwelediad *y llall*.
22 Yr allor bren *oedd* dri chufydd
ei huchder, a'i hyd yn ddau gufydd:
a'i chonglau, a'i huchder, a'i phar-
wydydd, *oedd* o bren. Ac efe a
ddywedodd wrthyf, Dyma y [e]bwrdd
sydd ger bron yr ARGLWYDD.
23 Ac *yr ydoedd* dau ddrws i'r
deml ac i'r cyssegr:
24 A dwy ddor i'r drysau, *sef* dwy
ddor blygedig; dwy ddor i'r naill
ddrws, a dwy ddor i'r llall.
25 A gwnaethid arnynt, ar ddrys-
au y deml, gerubiaid a phalmwydd,
fel y gwneuthid ar y parwydydd:
ac *yr oedd* trawstiau coed ar wyneb
y cyntedd o'r tu allan.
26 Ffenestri cyfyng hefyd a phalm-
wydd *oedd* o bob tu, ar ystlysau y
porth, ac *ar* ystafelloedd y tŷ, a'r
trawstiau.

[e] Mal. 1. 7, 12.

PENNOD XLII.

1 *Ystafelloedd yr offeiriaid;* 13 *a'r defnydd a wnaid â hwynt.* 19 *Mesurau y cyntedd nesaf allan.*

AC efe a'm dug i'r cyntedd nesaf
allan, y ffordd tu a'r gogledd;
ac a'm dug i'r ystafell *oedd* ar gyfer
y llannerch neillduol, yr hon *oedd*
ar gyfer yr adail tu a'r gogledd.
2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd
y can cufydd, a lled y deg cufydd
a deugain.
3 Ar gyfer yr ugain *cufydd* y rhai
oedd i'r cyntedd nesaf i mewn, ac
ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r
cyntedd nesaf allan, *yr ydoedd* ys-
tafell ar gyfer ystafell yn dri *uchder*.
4 Ac o flaen yr ystafelloedd *yr*
oedd rhodfa yn ddeg cufydd o led
oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'u
drysau tu a'r gogledd.
5 A'r ystafelloedd uchaf *oedd*
gulion: o herwydd yr ystafelloedd
‖ oeddynt uwch nâ'r rhai hyn, ‖ nâ'r
rhai isaf ac nâ'r rhai canol o'r
adeiladaeth.
6 Canys yn dri *uchder yr oeddynt*
hwy, ac heb golofnau iddynt fel
colofnau y cynteddoedd: am hynny
yr oeddynt hwy yn gyfyngach nâ'r
rhai isaf ac nâ'r rhai canol o'r llawr
i fynu.
7 A'r mur yr hwn *oedd* o'r tu
allan ar gyfer yr ystafelloedd, tu a'r
cyntedd nesaf allan o flaen yr ystaf-
elloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain
ei hŷd.
8 O herwydd hŷd yr ystafelloedd
y rhai *oedd* yn y cyntedd nesaf allan
oedd ddeg cufydd a deugain: ac
wele, o flaen y deml *yr oedd* can
cufydd.
9 Ac ‖ oddi tan yr ystafelloedd hyn
yr ydoedd ‖ mynediad i mewn o du
y dwyrain, ‖ ffordd yr elid iddynt
hwy o'r cyntedd nesaf allan.
10 O fewn tewder mur y cyntedd
tu a'r dwyrain, ar gyfer y llannerch
neillduol, ac ar gyfer yr adeilad-
aeth, *yr oedd* yr ystafelloedd.
11 A'r ffordd o'u blaen hwynt
oedd fel gwelediad yr ystafelloedd y
rhai *oedd* tu a'r gogledd; un hŷd â
hwynt *oeddynt, ac* un lled â hwynt:
a'u holl fynediad allan *oedd* yn ol

‖ Neu, *oedd yn bwytta, neu, yn llyngcu y rhai hyn, &c.*
‖ Neu, *a'r adeiladaeth oedd o'r rhai isaf a'r rhai canol.*
‖ Neu, *o le yr ystafell-oedd.*
‖ Neu, *yr hwn a'm dug i mewn.*
‖ Neu, *ac efe yn dyfod.*

eu dull hwynt, ac yn ol eu drysau
hwynt.
12 Ac fel drysau yr ystafelloedd y
rhai *oedd* tu a'r dehau, *yr oedd*
drws ym mhen y ffordd, y ffordd
ym mhen y mur yn uniawn tu a'r
dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.
13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ystafelloedd y gogledd ac ystafell-
oedd y dehau, y rhai *sydd* ar gyfer
y llannerch neillduol, ystafelloedd
sanctaidd *yw* y rhai hynny, lle [a]y
bwytty yr offeiriaid y rhai a nesânt
at yr ARGLWYDD, y pethau sanct-
aidd cyssegredig: yno y gosodant y
sanctaidd bethau cyssegredig, a'r
[b]bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r
aberth dros gamwedd; canys y lle
sydd sanctaidd.
14 A phan êlo yr offeiriaid i mewn
iddynt, nid ânt allan o'r cyssegr i'r
cyntedd nesaf allan, eithr yno y
gosodant eu dillad y rhai y gwasan-
aethant ynddynt; am eu *bod* yn
sanctaidd; ac a wisgant wisgoedd
eraill, ac a nesânt at yr hyn *a berth-*
yn i'r bobl.
15 Pan orphenasai efe fesuro y
tŷ oddi fewn, efe a'm dug i tu a'r
porth *sydd* â'i wyneb tu a'r dwyrain,
ac a'i mesurodd ef o amgylch
ogylch.
16 Efe a fesurodd † du y dwyrain
â chorsen fesur, yn bùm cant o gor-
sennau, wrth y gorsen fesur oddi
amgylch.
17 Efe a fesurodd du y gogledd yn
bùm can corsen, wrth y gorsen fesur
oddi amgylch.
18 Y tu dehau a fesurodd efe yn
bum can corsen, wrth y gorsen
fesur.
19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du y
gorllewin, *ac* a fesurodd bùm can
corsen, wrth y gorsen fesur.
20 Efe a fesurodd ei bedwar ystlys
ef: mur *oedd* iddo ef o amgylch
ogylch, [c]yn bùm can *corsen* o hŷd,
ac yn bùm can *corsen* o led, i wa-
hanu rhwng y cyssegr a'r digyssegr.

PENNOD XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r deml.* 7 *Pechod Israel yn rhwystro cynnrychioldeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhâu, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Mesurau* 18 *a defodau yr allor.*

AC efe a'm dug i'r porth, *sef* y
porth sydd yn edrych tu a'r
dwyrain.
2 Ac wele ogoniant DUW Israel yn
dyfod o ffordd y dwyrain; [a]a'i lais
fel swn dyfroedd lawer, a'r ddaear
yn disgleirio o'i ogoniant ef.
3 Ac *yr oedd* [b]yn ol gwelediad y
weledigaeth a welais, *sef* yn ol y
weledigaeth a welais pan ddaethum
[c]‖ i ddifetha y ddinas: a'r gweled-
igaethau *oedd* fel y weledigaeth a
welswn wrth afon Chebar: yna y
syrthiais ar fy wyneb.
4 A gogoniant yr ARGLWYDD a
ddaeth i'r tŷ *ar hyd* ffordd y porth
sydd â'i wyneb tu a'r dwyrain.
5 Felly yr yspryd a'm cododd, ac
a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn,
ac wele, [d]llanwasai gogoniant yr
ARGLWYDD y tŷ.
6 Clywn *ef* hefyd yn llefaru wrthyf

Cyn CRIST 574.

[a] Lef. 6. 16, 26.
[b] Lef. 2. 3, 10. a 6. 17, 25, 29. a 7. 1.
† Heb. *wynt y dwyrain.*
[c] pen. 45. 2.
[a] pen. 1. 24. Dat. 1. 15. a 14. 2. a 19. 1, 6.
[b] pen. 1. 4. a 8. 4.
[c] Felly Jer. 1. 10.
‖ Neu, *i brophwydo y difethid y ddinas:* Gwel pen. 9. 1, 5.
[d] 1 Bren. 8. 10, 11.

Cyn CRIST 574.

o'r tŷ; ac yr oedd y gwr yn sefyll yn fy ymyl.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, *dyma* le fy ngorseddfa, a [e]lle gwadnau fy nhraed, lle y trigaf ym mysg meibion Israel yn dragywydd; a'm henw sanctaidd ni haloga tŷ Israel mwy, *na* hwynthwy, na'u brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy [f]gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd.

8 [g]Wrth osod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'u gorsin wrth fy ngorsin i, ‖ a phared rhyngof fi â hwynt, hwy a halogasant fy enw sanctaidd â'u ffieidd-dra y rhai a wnaethant: am hynny mi a'u hysais hwy yn fy llid.

9 Pellhânt yr awr hon eu putteindra, a chelanedd eu brenhinoedd oddi wrthyf fi, a mi a drigaf yn eu mysg hwy yn dragywydd.

10 ¶ Ti fab dyn, dangos y tŷ i dŷ Israel, fel y cywilyddiont am eu hanwireddau; a mesurant ‖ y portreiad.

11 Ac os cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, hysbysa iddynt ddull y tŷ, a'i osodiad, a'i fynediadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; ac ysgrifena o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd *y bydd* ei holl derfyn ef, yn gyssegr sancteiddiolaf o amgylch ogylch: wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dyma fesurau yr allor wrth gufyddau. [h]Y cufydd *sydd* gufydd a dyrnfedd; † y gwaelod *fydd* yn gufydd, a'r lled yn gufydd, a'i hymylwaith ar ei min o amgylch *fydd* yn rhychwant: a dyma le uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod *ar* y llawr, hyd yr ystôl isaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o led; a phedwar cufydd o'r ystôl leiaf hyd yr ystôl fwyaf, a chufydd o led.

15 Felly yr † allor *fydd* bedwar cufydd; ac o'r † allor *y bydd* hefyd tu ag i fynu bedwar o gyrn.

16 A'r allor *fydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd, a deuddeg o led, yn ysgwâr yn ei phedwar ystlys.

17 A'r ystôl *fydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o led, yn ei phedwar ystlys; a'r ymylwaith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch: [i]a'i grisiau yn edrych tu a'r dwyrain.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Dyma ddeddfau yr allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Lefiaid (y rhai sydd o had Sadoc yn nesâu attaf fi, medd yr Arglwydd DDUW, i'm gwasanaethu) fustach ieuangc [k]yn bech-aberth.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr ystôl, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhêi ac y cyssegri hi.

21 Cymmer hefyd fustach y pechaberth, ac efe a'i llysg ef yn y lle nodedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyssegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeith-gwbl yn bechaberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhasant hi â'r bustach.

23 Pan orphenych ei glanhâu, ti a offrymmi fustach ieuangc perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt; a'r offeiriaid [l]a fwriant halen arnynt, ac a'u hoffrymmant hwy *yn* boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

25 Saith niwrnod y darperi fwch *yn* bech-aberth bob dydd; darparant hefyd fustach ieuangc, a hwrdd o'r praidd, o rai perffeithgwbl.

26 Saith niwrnod y cyssegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyssegrant.

27 A phan ddarffo y dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poeth-offrymmau a'ch ebyrth ‖ hêdd: a mi a fyddaf foddlawn i chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XLIV.

1 *Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywysog.* 4 *Ceryddu yr offeiriaid am halogi y cyssegr.* 9 *Na chaiff delw-addolwyr swydd yr offeiriaid;* 15 *ond meibion Sadoc a'i caiff.* 17 *Ordeiniadau i'r offeiriaid.*

AC efe a wnaeth i mi ddychwelyd ar hyd ffordd porth y cyssegr nesaf allan, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac *yr oedd* yn gauad.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y porth hwn fydd gauad; nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwydd ARGLWYDD DDUW Israel a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywysog *y mae;* y tywysog, efe a eistedd ynddo i fwytta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hyd ffordd cyntedd y porth *hwnnw* y daw efe i mewn, ac ar hyd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dug i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a]llanwasai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ yr ARGLWYDD: a mi a syrthiais ar fy wyneb.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, ‖ Gosod dy galon, [b]fab dyn, a gwel â'th lygaid, clyw hefyd â'th glustiau yr hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ yr ARGLWYDD, ac am ei holl gyfreithiau; ‖ a gosod dy feddwl ar ddyfodfa y tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyssegr.

6 A dywed wrth y gwrthryfelgar, *sef* tŷ Israel, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c]Digon i chwi *hyn,* tŷ Israel, o'ch holl ffieidd-dra;

7 [d]Gan ddwyn o honoch † ddïeithriaid [e]dïenwaededig o galon, a dïenwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyssegr i'w halogi ef, *sef* fy nhŷ

[e] 1 Chron. 23. 2.
[f] Lef. 23. 30. Jer. 16. 18.
[g] Edrych 2 Bren. 16. 14. a 21. 7. pen. 8. 3. a 23. 39. a 44. 7.
‖ Neu, *canys nid oedd ond pared rhyngof, &c.*
‖ Neu, *y swm,* neu, *y rhifedi.*
[h] pen. 40. 5. a 41. 8.
† Heb. *y fynwes.*
† Heb. *Harel, sef, mynydd Duw.*
† Heb. *Ariel, sef, llew Duw.* Es. 29. 1.
[i] Edrych Exod. 20. 26.
[k] Exod. 29. 36. Lef. 8. 14, 15.
[l] Lef. 2. 13.
† Heb. *y llanwant eu dwylaw.*
‖ Neu, *dïolch.*
[a] pen. 3. 23. a 43. 5.
‖ Sef, *Ystyria yn dda.*
[b] pen. 40. 4.
‖ *ac ystyria.*
[c] pen. 45. 9.
[d] pen. 43. 8.
† Heb. *feibion dïeithr.*
[e] Lef. 26. 41.

Cyn CRIST 574.

i, pan offrymmasoch fy mara, y
brasder a'r gwaed; a hwy a dorrasant fy nghyfammod, o herwydd
eich holl ffieidd-dra chwi.
8 Ac ni chadwasoch gadwraeth fy
mhethau cyssegredig; eithr gosodasoch i chwi eich hunain geidwaid
ar ‖ fy nghadwraeth yn fy nghyssegr.

‖ Neu, *fy ordinhâd:* Felly ad. 14, 26.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dᴅᴜᴡ; Ni ddaw i'm cyssegr un
mab dïeithr dïenwaededig o galon,
a dïenwaededig o gnawd, o'r holl
feibion dïeithr y rhai *sydd* ym mysg
meibion Israel.
10 A'r *f* Lefiaid y rhai a giliasant
ym mhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Israel, y rhai a grwydrasant oddi wrthyf ar ol eu delwau,
hwy a ddygant eu hanwiredd.

f Edrych 2 Bren. 23. 8, &c. 2 Chron. 29. 4, 5.

11 Etto hwy a fyddant yn fy
nghyssegr, yn weinidogion *mewn*
swydd ym mhyrth y tŷ, ac yn
gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr
offrwm poeth, ac aberth y bobl, a
hwy a safant o'u blaen hwy i'w
gwasanaethu hwynt.
12 O herwydd gwasanaethu o
honynt hwy o flaen eu heilunod, a
bod o honynt i dŷ Israel yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y
dyrchefais fy llaw yn eu herbyn
hwynt, medd yr Arglwydd Dᴅᴜᴡ,
a hwy a ddygant eu hanwiredd.
13 Ac ni ddeuant yn agos attaf fi
i offeiriadu i mi, nac i nesâu at yr
un o'm pethau sanctaidd yn y cyssegr sancteiddiolaf: eithr dygant
eu cywilydd, a'u ffieidd-dra a
wnaethant.
14 Eithr gwnaf hwynt yn geidwaid cadwraeth y tŷ, yn ei holl
wasanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir
ynddo.
15 ¶ Yna yr offeiriaid y Lefiaid,
g meibion Sadoc, y rhai a gadwasant gadwraeth fy nghyssegr, pan
gyfeiliornodd meibion Israel oddi
wrthyf, hwynt-hwy a nesânt attaf
fi i'm gwasanaethu, ac a safant o'm
blaen i offrymmu i mi y brasder a'r
gwaed, medd yr Arglwydd Iᴏʀ.

g pen. 40. 46. a 43. 19.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyssegr, a hwy a nesânt at *h* fy mwrdd
i'm gwasanaethu, ac a gadwant fy
nghadwraeth.

h pen. 41. 22.

17 ¶ A phan ddelont i byrth y
cyntedd nesaf i mewn, *i* gwisgant
wisgoedd llïan; ac na ddeued gwlan
am danynt, tra y gwasanaethant
ym mhyrth y cyntedd nesaf i mewn,
ac o fewn.

i Exod. 28. 39, 40, 43. a 39. 28.

18 Capiau llïan fydd am eu pennau
hwynt, a llodrau llïan fydd am eu
llwynau hwynt: nac ymwregysant
‖ â dim a baro chwŷs.

‖ Neu, *mewn lleoedd chwŷslyd.* Heb. *mewn chwŷs,* neu, *ynghyd â chwŷs.*

19 A phan elont i'r cyntedd nesaf
allan, *sef* at y bobl i'r cyntedd oddi
allan, *k* dïosgant eu gwisgoedd y
rhai y gwasanaethasant ynddynt, a
gosodant hwynt o fewn celloedd y
cyssegr, a gwisgant ddillad eraill;
ac *l* na chyssegrant y bobl â'u gwisgoedd.

k pen. 42. 14.

l pen. 46. 20. Edrych Exod. 29. 37. a 30. 29.

20 *m* Eu pennau hefyd ni eilliant,
ac ni ollyngant *eu* gwallt *yn llaes:*
gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.

m Lef. 21. 5.

21 Hefyd, *n* nac yfed un offeiriad
win, pan ddelont i'r cyntedd nesaf
i mewn.

n Lef. 10. 9.

22 *o* Na chymmerant chwaith yn
wragedd iddynt wraig weddw, neu
† ysgaredig; eithr morwynion o had
tŷ Israel, neu y weddw a fyddo
gweddw offeiriad, a gymmerant.

Cyn CRIST 574.

o Lef. 21. 7, 13.

† Heb. *yr hon a yrrwyd allan.*

23 A *p* dysgant i'm pobl *ragor*
rhwng y sanctaidd a'r halogedig,
a gwnant iddynt wybod *gwahan*
rhwng aflan a glân.

p Lef. 10. 10, 11. pen. 22. 26. Mal. 2. 7.

24 Ac *q* mewn ymrafael hwy a
safant mewn barn, *ac* a farnant yn
ol fy marnedigaethau i: cadwant
hefyd fy nghyfreithiau a'm deddfau
yn fy holl uchel-wyliau; a sancteiddiant fy sabbothau.

q Deut. 17. 8. 2 Chron. 19. 10.

25 *r* Ni ddeuant chwaith at ddyn
marw i ymhalogi: eithr wrth dad,
ac wrth fam, ac wrth fab, ac wrth
ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer
yr hon ni bu eiddo gwr, y gallant
ymhalogi.

r Lef. 21. 1, 11.

26 Ac *s* wedi ei buredigaeth y
cyfrifir iddo saith niwrnod.

s Num. 6. 10. a 19. 11.

27 A'r dydd yr elo i'r cyssegr, o
fewn y cyntedd nesaf i mewn, i
weini yn y cyssegr, offrymmed ei
bech-aberth, medd yr Arglwydd
Dᴅᴜᴡ.
28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt
hwy; *t* myfi *yw* eu hetifeddiaeth
hwy. Ac na roddwch berchennogaeth iddynt hwy yn Israel; myfi *yw*
eu perchennogaeth hwy.

t Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2. Jos. 13. 14, 33.

29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-aberth,
a'r aberth dros gamwedd, a fwyttânt
hwy; a phob ‖ peth cyssegredig yn
Israel fydd eiddynt hwy.

‖ Neu, *dïofrydbeth.*

30 ‖ A *u* blaenion pob blaen-ffrwyth
o bob *peth*, a phob offrwm pob dim
oll o'ch holl offrymmau, fydd eiddo
yr offeiriaid: *x* blaen-ffrwyth eich
toes hefyd a roddwch i'r offeiriad, i
osod bendith ar dy dŷ.

‖ Neu, *A'r cyntaf,* neu, *A'r pennaf.*

u Exod. 13. 2. a 22. 29, 30. Num. 3. 13. a 18. 12.

x Num. 15. 20. Neh. 10. 37.

31 *y* Na fwyttâed yr offeiriaid ddim
a fu farw ei hun, neu ysglyfaeth o
aderyn neu o anifail.

y Exod. 22. 31. Lef. 22. 8.

PENNOD XLV.

1 *Rhandir y cyssegr,* 6 *a'r eiddo y ddinas,* 7 *a'r tywysog.* 9 *Ordeiniadau i'r tywysog.*

A † PHAN rannoch y tir wrth
goelbren yn etifeddiaeth, *a* yr
offrymmwch i'r Aʀɢʟᴡʏᴅᴅ † offrwm
cyssegredig o'r tir; yr hŷd *fydd* pum
mil ar hugain *o gorsennau* o hŷd, a
dengmil o led. Cyssegredig *fydd*
hynny yn ei holl derfyn o amgylch.

† Heb. *phan baroch i'r tir syrthio yn etifeddiaeth.*

a pen. 48. 8.

† Heb. *sancteiddrwydd,* neu, *gyssegr.*

2 O hyn *y bydd* i'r cyssegr *b* bum
cant *ar hŷd*, a phum cant *ar led*,
yn bedeirongl oddi amgylch; a deg
cufydd a deugain, yn ‖ faes pentrefol iddo o amgylch.

b pen. 42. 20.

‖ Neu, *llennyrch gweigion.*

3 Ac o'r mesur hwn y mesuri bum
mil ar hugain o hŷd, a dengmil o
led; ac yn hwnnw y bydd y cyssegr,
a'r lle sancteiddiolaf.
4 Y rhan gyssegredig o'r tir fydd
i'r offeiriaid, y rhai a wasanaethant
y cyssegr, y rhai a nesânt i wasanaethu yr Aʀɢʟᴡʏᴅᴅ; ac efe a fydd
iddynt yn lle tai, ac yn gyssegrfa
i'r cyssegr.
5 A'r pum mil ar hugain o hŷd, a'r
dengmil o led, fydd hefyd i'r Lefiaid
y rhai a wasanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth *c* ugain o ystafelloedd.

c Edrych pen. 40. 17.

Cyn CRIST 574.

6 ¶ Rhoddwch hefyd bùm mil o
led, a phùm mil ar hugain o hŷd, yn
berchennogaeth i'r ddinas, ar gyfer
offrwm y rhan gyssegredig: i holl
dŷ Israel y bydd *hyn*.
7 ¶ A *rhan fydd* i'r tywysog o'r tu
yma ac o'r tu acew i offrwm y rhan
gyssegredig, ac i berchennogaeth y
ddinas, ar gyfer y rhan gyssegredig,
ac ar gyfer etifeddiaeth y ddinas, o
du y gorllewin tu a'r gorllewin, ac o
du y dwyrain tu a'r dwyrain: a'r
hŷd *fydd* ar gyfer *pob* un o'r rhan-
nau, o derfyn y gorllewin hyd derfyn
y dwyrain.
8 *Yn* y tir y bydd ei etifeddiaeth
ef yn Israel, ac [d] ni orthrymma fy
nhywysogion fy mhobl i mwy; a'r
rhan arall o'r tir a roddant i dŷ
Israel yn ol eu llwythau.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [e] Digon i chwi hyn, tywysog-
ion Israel; bwriwch ymaith draws-
der a difrod, gwnewch hefyd farn a
chyfiawnder, tynnwch ymaith eich
‖ trethau oddi ar fy mhobl medd yr
Arglwydd DDUW.
10 [f] Bydded gennych gloriannau
unlawn, ac ephah uniawn, a bàth
uniawn.
11 Bydded yr ephah a'r bàth un
fesur; gan gynnwys o'r bàth ddeg-
fed ran homer, a'r ephah ddegfed
rhan homer: wrth yr homer y bydd
eu mesur hwynt.
12 [g] Y sicl *fydd* ugain gerah: ugain
sicl, a phùm sicl ar hugain, a phym-
theg sicl fydd maneh i chwi.
13 Dyma yr offrwm a offrymmwch:
chweched ran ephah o homer o
wenith; felly y rhoddwch chweched
ran ephah o homer o haidd.
14 Am ddeddf yr olew, bâth o
olew, degfed ran bàth *a roddwch*
o'r corus; yr hyn *yw* homer o ddeg
bàth: o herwydd deg bàth *yw*
homer.
15 Un ‖ milyn hefyd o'r praidd *a*
offrymmwch o bob deucant, allan o
ddolydd Israel, yn fwyd-offrwm, ac
yn boeth-offrwm, ac yn aberthau
‖ hêdd, i wneuthur cymmod dros-
tynt, medd yr Arglwydd DDUW.
16 Holl bobl y tir fyddant dan yr
offrwm hwn ‖ i'r tywysog yn Israel.
17 Ac ar y tywysog y bydd poeth-
offrwm, a bwyd-offrwm, a diod-
offrwm, ar yr uchel-wyliau, a'r
newydd-loerau, a'r sabbothau, trwy
holl osodedig wyliau tŷ Israel: efe
a ddarpara bech-aberth, a bwyd-
offrwm, a phoeth-offrwm, ac aberth-
au ‖ hêdd, i wneuthur cymmod dros
dŷ Israel.
18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; O fewn y *mis* cyntaf, ar y
dydd cyntaf o'r mis, y cymmeri
fustach ieuangc perffeith-gwbl, ac
[h] y puri y cyssegr.
19 Yna y cymmer yr offeiriad o
waed y pech-aberth, ac a'*i* rhydd
ar orsingau y tŷ, ac ar bedair congl
ystôl yr allor, ac ar orsingau porth
y cyntedd nesaf i mewn.
20 Felly y gwnei hefyd ar y
seithfed *dydd* o'r mis, dros y neb a
becho yn amryfus, a thros yr ehud:
felly y purwch y tŷ.

[d] pen. 46. 18.
[e] pen. 44. 6.
‖ Neu, *cymhellion*. Heb. *gwthio allan*.
[f] Lef. 19. 35, 36.
[g] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47.
‖ Neu, *oen*, *neu*, *fynn*.
‖ Neu, *diolch*.
‖ Neu, *gyd â'r*.
‖ Neu, *diolch*.
[h] Lef. 16. 16.

21 [i] Yn y *mis* cyntaf, ar y ped-
werydd dydd ar ddeg o'r mis, y
bydd i chwi y pasc; gwyl *fydd i*
chwi saith niwrnod: bara croyw a
fwyttêwch.
22 A'r tywysog a ddarpara ar y
dydd hwnnw drosto ei hun, a thros
holl bobl y wlad, fustach *yn* bech-
aberth.
23 A saith niwrnod yr wyl y
darpara efe yn offrwm poeth i'r
ARGLWYDD, saith o fustych, a saith
o hyrddod perffeith-gwbl, bob dydd
o'r saith niwrnod; a bwch geifr yn
bech-aberth bob dydd.
24 Bwyd-offrwm hefyd a ddar-
para efe, *sef* ephah gyd â *phob* bus-
tach, ac ephah gyd â *phob* hwrdd,
a hin o olew gyd â'r ephah.
25 [k] Yn y seithfed *mis*, ar y pym-
thegfed dydd o'r mis, y gwna y
cyffelyb ar yr wyl *dros* saith niwr-
nod; *sef* fel y pech-aberth, fel y
poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm,
ac fel yr olew.

PENNOD XLVI.

1 *Ordeiniadau i'r tywysog pan addolo;* 9 *ac i'r bobl.* 16 *Trefn am etifeddiaeth y tywysog.* 19 *Y cyntedd i ferwi ac i bobi.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Porth y cyntedd nesaf
i mewn, yr hwn sydd yn edrych
tu a'r dwyrain, fydd yn gauad y
chwe diwrnod gwaith; ond ar y
dydd sabboth yr agorir ef, ac efe a
agorir ar ddydd y newydd-loer.
2 A'r tywysog a ddaw *ar hyd*
ffordd cyntedd y porth oddi allan,
ac a saif wrth orsing y porth; a'r
offeiriaid a ddarparant ei boeth-
offrwm ef a'i aberthau hêdd, ac efe
a addola wrth riniog y porth; ac a
â allan: a'r porth ni cheuir hyd yr
hwyr.
3 Pobl y tir a addolant hefyd
wrth ddrws y porth hwnnw, ar y
sabbothau ac ar y newydd-loerau,
o flaen yr ARGLWYDD.
4 A'r offrwm poeth a offrymmo
y tywysog i'r ARGLWYDD ar y
dydd sabboth, *fydd* chwech o ŵyn
perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-
gwbl:
5 A bwyd-offrwm o ephah gyd
â'r hwrdd, a rhodd ei law o fwyd-
offrwm gyd â'r ŵyn, a hin o olew
gyd â'r ephah.
6 Ac ar ddydd y newydd-loer,
bustach ieuangc perffeith-gwbl, a
chwech o ŵyn, a hwrdd; perffeith-
gwbl fyddant.
7 Ac efe a ddarpara ephah gyd â'r
bustach, ac ephah gyd â'r hwrdd,
yn fwyd-offrwm; a chyd â'r ŵyn
fel y cyrhaeddo ei law ef, a hin o
olew gyd â *phob* ephah.
8 A phan ddelo y tywysog i mewn,
ar hyd ffordd cyntedd y porth y
daw i mewn, ac ar hyd y ffordd
honno yr â allan.
9 ¶ A phan ddelo pobl y tir o
flaen yr ARGLWYDD ar y gwyliau
gosodedig, yr hwn a ddelo i mewn
ar hyd ffordd porth y gogledd i
addoli, a â allan i ffordd porth y
dehau; a'r hwn a ddelo ar hyd
ffordd porth y dehau, a â allan ar
hyd ffordd porth y gogledd: na

Cyn CRIST 574.

[i] Exod. 12. 18. Lef. 23. 5, 6. Num. 9. 3. a 28. 17. Deut. 16. 1.
[k] Lef. 23. 33. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.

Cyn CRIST 574.

ddychweled i ffordd y porth y
daeth i mewn trwyddo, eithr eled
allan ar ei gyfer.
10 A phan ddelont hwy i mewn, y
daw y tywysog yn eu mysg hwy; a
phan elont allan, yr â yntau allan.
11 Ac ar y gwyliau a'r uchel-wyl-
iau *hefyd* y bydd y bwyd-offrwm
o cphah gyd â *phob* bustach, ac
cphah gyd â *phob* hwrdd, a rhodd
ei law gyd â'r ŵyn, a hìn o olew gyd
â'r ephah.
12 A phan ddarparo y tywysog
boeth-offrwm gwirfodd, neu aberth-
au hêdd gwirfodd i'r ARGLWYDD,
yna yr egyr *un* iddo y porth sydd
yn edrych tu a'r dwyrain, ac efe
a ddarpara ei boeth-offrwm a'i
aberthau hêdd, fel y gwnaeth ar y
dydd sabboth; ac a â allan: ac *un*
a gau y porth ar ol ei fyned ef
allan.
13 [a]Oen †blwydd perffeith-gwbl
hefyd a ddarperi yn boeth-offrwm
i'r ARGLWYDD beunydd: o fore i
fore y darperi ef.
14 Darperi hefyd yn fwyd-offrwm
gyd âg ef o fore i fore, chweched
ran ephah, a thrydedd ran hìn o
olew, i gymmysgu y peilliaid, yn
fwyd-offrwm i'r ARGLWYDD, *trwy*
ddeddf dragywyddol byth.
15 Fel hyn y darparant yr oen,
a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o fore i
fore, *yn* boeth-offrwm gwastadol.
16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Os rhydd y tywysog rodd i
neb o'i feibion o'i etifeddiaeth,
eiddo ei feibion fydd hynny, eu
perchennogaeth *fydd* hynny wrth
etifeddiaeth.
17 Ond pan roddo efe rodd o'i
etifeddiaeth i un o'i weision, bydded
hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn
y rhyddid; yna y dychwel i'r ty-
wysog: etto ei etifeddiaeth *fydd*
eiddo ei feibion, iddynt hwy.
18 Ac [b]na chymmered y tywysog
o etifeddiaeth y bobl, i'w gor-
thrymmu hwynt allan o'u perchen-
nogaeth; *eithr* rhodded etifeddiaeth
i'w feibion o'i berchennogaeth ei
hun: fel na wasgarer fy mhobl bob
un allan o'i berchennogaeth.
19 ¶ Ac efe a'm dug trwy y
ddyfodfa *oedd* ar ystlys y porth, i
ystafelloedd cyssegredig yr offeir-
iaid y rhai oedd yn edrych tu a'r
gogledd: ac wele yno le ar y ddau
ystlys tu a'r gorllewin.
20 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma y fan lle y beirw yr offeiriaid
yr aberth dros gamwedd a'r pech-
aberth, *a* lle y pobant y bwyd-
offrwm; fel na ddygont hwynt i'r
cyntedd nesaf allan, [c]i sancteiddio
y bobl.
21 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf allan, ac a'm tywysodd heibio
i bedair congl y cyntedd; ac wele
†gyntedd ym mhob congl i'r
cyntedd.
22 Ym mhedair congl y cyntedd
yr ydoedd cynteddau ‖cyssylltiedig
o ddeugain *cufydd* o hŷd, a deg ar
hugain o led: un fesur *oedd* y
‖conglau ill pedair.
23 Ac *yr ydoedd* adail newydd o

[a] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.
† Heb. *mab ei flwyddyn.*
[b] pen. 45. 8.
[c] pen. 44. 19.
† Heb. *gyntedd y'nghongl cyntedd, a chyntedd y'nghongl cyntedd.*
‖ Neu, *wedi eu gwneuthur â simneiau.*
‖ Neu, *conglog.*

amgylch ogylch iddynt ill pedair, a
cheginau wedi eu gwneuthur oddi
tan y muriau oddi amgylch
24 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma dŷ y cogau, lle y beirw
gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PENNOD XLVII.

1 *Gweledigaeth y dyfroedd sanctaidd;* 6
a'u rhinwedd. 13 *Terfynau y wlad;* 22
a'i rhannu wrth goel-bren.

AC efe a'm dug i drachefn i
ddrws y tŷ; ac wele [a]ddwfr
yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ
tu a'r dwyrain: o herwydd wyneb
y tŷ *oedd tu a'r* dwyrain; a'r dyfr-
oedd oedd yn disgyn oddi tanodd o
ystlys dehau y tŷ, o du y dehau i'r
allor.
2 Ac efe a'm dug i ar *hyd* ffordd
y porth tu a'r gogledd, ac a wnaeth
i mi amgylchu y ffordd oddi allan
hyd y porth nesaf allan *ar hyd* y
ffordd sydd yn edrych tu a'r
dwyrain; ac wele ddyfroedd yn
tarddu ar yr ystlys dehau.
3 A phan aeth y gwr yr hwn
oedd â'r llinyn yn ei law allan tu
a'r dwyrain, efe a fesurodd fil o
gufyddau, ac a'm tywysodd i trwy
y dyfroedd; †*a*'r dyfroedd hyd y
fferau.
4 Ac efe a fesurodd fil *eraill*, ac
a'm tywysodd trwy y dyfroedd;
a'r dyfroedd hyd y gliniau: ac a
fesurodd fil *eraill*, ac a'm tywys-
odd trwodd; *a*'r dyfroedd hyd y
lwynau:
5 Ac efe a fesurodd fil *eraill; ac*
afon *oedd* yr hon ni allwn fyned
trwyddi: canys codasai y dyfroedd
yn ddyfroedd †nofiadwy, yn afon
ni ellid myned trwyddi.
6 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A welaist ti *hyn*, fab dyn? Yna
y'm tywysodd, ac y'm dychwelodd
hyd lân yr afon.
7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele
[b]ar fin yr afon goed lawer iawn o'r
tu yma ac o'r tu acw.
8 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Y dyfroedd hyn sydd yn myned
allan tu a bro y dwyrain, ac a
ddisgynant i'r ‖gwastad, ac a ânt i'r
môr: *ac* wedi eu myned i'r môr, yr
iachêir y dyfroedd.
9 A bydd i bob peth byw, yr hwn
a ymlusgo, pa le bynnag y delo yr
†afonydd, gael byw: ac fe fydd
pysgod lawer iawn, o herwydd
dyfod y dyfroedd hyn yno: canys
iachêir hwynt, a phob dim lle y
delo yr afon fydd byw.
10 A bydd i'r pysgodwyr sefyll
arni, o En-gedi hyd En-eglaim;
hwy a fyddant yn daenfa rhwydau:
eu pysgod fydd yn ol eu rhyw, fel
pysgod [c]y môr mawr, yn llawer
iawn.
11 Ei lleoedd lleidiog a'i chors-
ydd ‖ni iachêir; i halen y rhoddir
hwynt.
12 Ac wrth yr afon y cyfyd, ar ei
min o'r ddeutu, pob pren ymborth;
[d]ei ddalen ni syrth, a'i ffrwyth ni
dderfydd: yn ei fisoedd y dwg
ffrwyth ‖newydd; o herwydd ei
ddyfroedd, hwy a ddaethant allan
o'r cyssegr: am hynny y bydd ei

Cyn CRIST 574.

[a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. a 14. 8. Dat. 22. 1.
† Heb. *dyfroedd y fferau.*
† Heb. *nofio.*
[b] Dat. 22. 2.
‖ Neu, *anialwch:* Edrych Deut. 3. 17. a 4. 49. Jos. 3. 16.
† Heb. *ddwy afon.*
[c] Num. 34. 6.
‖ Neu, *a'r hyn ni iachêir.*
[d] Job 8. 16. Ps. 1. 3. Jer. 17. 8.
‖ Neu, *arbennig.*

Cyn CRIST 574.

e Dat. 22. 2.
‖ Neu, *i ysigtod, neu, ddoluriau.*
f Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1. pen. 48. 4, 5.
g Gen. 15. 7. a 17. 8. a 26. 3. a 28. 13.
† Heb. *codais fy llaw.*
‖ Neu, *y ganoldref.*
h pen. 48. 1.
† Heb. *oddi rhwng Damascus.*
‖ Neu, *Meribah yn Cades.*
‖ Neu, *y dyffryn.*
‖ Neu, *y deau.*

ffrwyth yn ymborth, a'i e ddalen ‖ yn
feddyginiaeth.
13 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd Dduw; Dyma y terfyn
wrth yr hwn y rhennwch y tir yn
etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Is-
rael: f Joseph *a gaiff ddwy* o
rannau.
14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch
ef, bob un cystal a'i gilydd; *am* yr
hwn y g † tyngais ar ei roddi i'ch
tadau: a'r tir hwn a syrth i chwi
yn etifeddiaeth.
15 A dyma derfyn y tir o du y
gogledd, o'r môr mawr tu a Heth-
lon, ffordd yr êir i Zedad:
16 Hamath, Berothah, Sibraim,
yr hwn *sydd* rhwng terfyn Da-
mascus a therfyn Hamath; ‖ Hasar-
hattichon, yr hwn *sydd* ar derfyn
Hauran.
17 A'r terfyn o'r môr fydd h Has-
ar-enan, terfyn Damascus, a'r gogl-
edd tu a'r gogledd, a therfyn Ha-
math. A dyma du y gogledd.
18 Ac ystlys y dwyrain a fesurwch
o Hauran, ac † o Damascus, ac o
Gilead, ac o dir Israel *wrth* yr
Iorddonen, o'r terfyn hyd fôr y
dwyrain. A dyma du y dwyrain.
19 A'r ystlys ddehau tu a'r dehau,
o Tamar hyd ddyfroedd ‖ cynnen
Cades, ‖ yr afon hyd y môr mawr.
A dyma yr ystlys ddehau tu a
‖ Theman.
20 A thu y gorllewin *fydd* y môr
mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar
gyfer Hamath. Dyma du y gor-
llewin.
21 Felly y rhennwch y tir hwn i
chwi, yn ol llwythau Israel.
22 ¶ Bydd hefyd i chwi ei rannu
ef wrth goel-bren yn etifeddiaeth i
chwi, ac i'r dieithriaid a ymdeith-
iant yn eich mysg, y rhai a genhedla
blant yn eich plith: a byddant i
chwi fel un wedi ei eni yn y wlad
ym mysg meibion Israel; gyd â
chwi y cânt etifeddiaeth ym mysg
llwythau Israel.
23 A bydd ym mha lwyth bynnag
yr ymdeithio y dieithr, yno y rhodd-
wch ei etifeddiaeth ef, medd yr Ar-
glwydd Dduw.

PENNOD XLVIII.

1, 23 Rhandiroedd y deuddeg llwyth. 8 Rhandir y cyssegr; 15 a'r ddinas, a'i phentrefydd; 21 a'r tywysog. 30 Mesurau pyrth y ddinas.

a pen. 47. 15, &c.
† Heb. *un rhan. Felly ad.* 2, 3, &c.

A DYMA enwau y llwythau.
a O gwrr y gogledd ar duedd
ffordd Hethlon, ffordd yr êir i
Hamath, Hasar-enan, terfyn Da-
mascus tu a'r gogledd, i duedd
Hamath, (canys y rhai hyn oedd ei
derfynau dwyrain *a* gorllewin)
† *rhan* i Dan.
2 Ac ar derfyn Dan, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan*
i Aser.
3 Ac ar derfyn Aser, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i Naph-
tali *ran.*
4 Ac ar derfyn Naphtali, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i Ma-
nasseh *ran.*
5 Ac ar derfyn Manasseh, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i Eph-
raim *ran.*
6 Ac ar derfyn Ephraim, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i
Reuben *ran.*
7 Ac ar derfyn Reuben, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i Ju-
dah *ran.*
8 ¶ Ac ar derfyn Judah, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, y bydd
b yr offrwm a offrymmoch yn bùm
mil ar hugain *o gorsennau o* led, ac
o hŷd fel un o'r rhannau, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin: a'r
cyssegr fydd yn ei ganol.
9 Yr offrwm a offrymmoch i'r Ar-
glwydd *fydd* bùm mil ar hugain o
hŷd, a dengmil o led.
10 Ac eiddo y rhai hyn fydd yr
offrwm cyssegredig, *sef* eiddo yr
offeiriaid *fydd* pùm mil ar hugain
tu a'r gogledd *o hŷd*, a dengmil tu
a'r gorllewin o led; felly dengmil
tu a'r dwyrain o led, a phùm mil
ar hugain tu a'r dehau o hŷd: a
chyssegr yr Arglwydd fydd yn ei
ganol.
11 c ‖ I'r offeiriaid cyssegredig o
feibion Sadoc *y bydd*, y rhai a gadw-
asant ‖ fy nghadwraeth, y rhai ni
chyfeiliornasant pan gyfeiliornodd
plant Israel, megis y cyfeiliornodd
y Lefiaid.
12 A bydd eiddynt yr hyn a offrym-
mir o offrwm y tir, yn sancteidd-
beth cyssegredig wrth derfyn y Lef-
iaid.
13 A'r Lefiaid *a gânt*, ar gyfer
terfyn yr offeiriaid, bùm mil ar
hugain o hŷd, a dengmil o led: pob
hŷd *fydd* bùm mil ar hugain, a'r
lled yn ddengmil.
14 Hefyd ni werthant *ddim* o
hono, ac ni chyfnewidiant, ac ni
throsglwyddant flaen-ffrwyth y tir;
o herwydd cyssegredig *yw* i'r Ar-
glwydd.
15 ¶ A'r pùm mil gweddill o'r lled,
ar gyfer y pùm mil ar hugain, fydd
digyssegredig, yn drigfa ac yn faes
pentrefol i'r ddinas, a'r ddinas fydd
yn ei ganol.
16 A dyma ei fesurau ef; Ystlys
y gogledd *fydd* bùm cant a phedair
mil, ac ystlys y dehau yn bùm cant
a phedair mil, felly o du y dwyrain
yn bùm cant a phedair mil, a thu
a'r gorllewin yn bùm cant a phedair
mil.
17 A maes pentrefol y ddinas fydd
hefyd tu a'r gogledd yn ddeucant a
deg a deugain, ac yn ddeucant a
deg a deugain tu a'r dehau, ac yn
ddeucant a deg a deugain tu a'r
dwyrain, ac yn ddeucant a deg a
deugain tu a'r gorllewin.
18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer
offrwm y rhan gyssegredig, *fydd* yn
ddengmil tu a'r dwyrain, ac yn
ddengmil tu a'r gorllewin: ac ar
gyfer offrwm y rhan gyssegredig y
bydd; a'i gnwd fydd yn ymborth i
weinidogion y ddinas.
19 A gweinidogion y ddinas a'i
gwasanaethant o holl lwythau Israel.
20 Yr holl offrwm *fydd* bùm mil
ar hugain, wrth bùm mil ar hugain:
yn bedeirongl yr offrymmwch yr

Cyn CRIST 574.

b pen. 45. 1.
c pen. 44. 15.
‖ Neu, *I'r rhan gyssegredig fydd i'r offeiriaid o feibion Sadoc.*
‖ Neu, *fy ordinhâd.*

Cyn CRIST 574.

offrwm cyssegredig, gyd â pherchennogaeth y ddinas.
21 ¶ A'r hyn a adewir *fydd* i'r tywysog, o ddeutu yr offrwm cyssegredig, ac o berchennogaeth y ddinas, ar gyfer y pùm mil ar hugain, o'r offrwm tu a therfyn y dwyrain, a thu a'r gorllewin, ar gyfer y pùm mil ar hugain tu a therfyn y gorllewin, gyferbyn a rhannau y tywysog: a'r offrwm cyssegredig fydd; a chyssegrfa y tŷ *fydd* y'nghanol hynny.
22 Felly o berchennogaeth y Lefiaid, ac o berchennogaeth y ddinas, y'nghanol yr hyn sydd i'r tywysog rhwng terfyn Judah a therfyn Benjamin, eiddo y tywysog fydd.
23 Ac am y rhan arall o'r llwythau, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *y bydd* † *rhan* i Benjamin. († Heb. *un rhan.*)
24 Ac ar derfyn Benjamin, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *y bydd* † *rhan* i Simeon. († Heb. *un rhan.*)
25 Ac ar derfyn Simeon, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Issachar.
26 Ac ar derfyn Issachar, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Zabulon.
27 Ac ar derfyn Zabulon, o du y dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan* i Gad.
28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu deau tu a'r dehau, y terfyn fydd o [d] Tamar *hyd* ddyfroedd ‖ cynnen Cades, *a* hyd yr afon tu a'r môr mawr.
29 Dyma y tir a rennwch wrth goel-bren yn etifeddiaeth i lwythau Israel, a dyma eu rhannau hwynt, medd yr Arglwydd Dduw.
30 ¶ Dyma hefyd fynediad allan y ddinas, o du y gogledd pùm cant a phedair mil o fesurau.
31 A [e] phyrth y ddinas *fydd* ar enwau llwythau Israel, tri phorth tu a'r gogledd; porth Reuben yn un, porth Judah yn un, porth Lefi yn un.
32 Ac ar du y dwyrain pùm cant a phedair mil: a thri phorth; *sef* porth Joseph yn un, porth Benjamin yn un, porth Dan yn un.
33 A thu a'r dehau pùm cant a phedair mil o fesurau: a thri phorth; porth Simeon yn un, a phorth Issachar yn un, a phorth Zabulon yn un.
34 Tu a'r gorllewin *y bydd* pùm cant a phedair mil, *a'u* tri phorth; porth Gad yn un, porth Aser yn un, *a* phorth Naphtali yn un.
35 Deunaw mil *o fesurau oedd* hi o amgylch: [f] ac enw y ddinas o'r dydd hwnnw *allan fydd*, ‖ Yr Arglwydd *sydd* yno.

Cyn CRIST 574. [d] pen. 47. 19. ‖ Neu, *Meribah.* [e] Dat. 21. 12, &c. [f] Jer. 33. 16. ‖ *Jehofah Sammah:* Edrych Exod. 17. 15. Barn. 6. 24.

LLYFR DANIEL.

Cyn CRIST Cylch 607.

PENNOD I.

1 Caethiwed Jehoiacim. 3 Aspenaz yn cymmeryd Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah, i'w dysgu y'ngwybodaeth y Caldeaid: 8 a hwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenhin, ac wrth fwytta ffa, ac yfed dwfr, yn myned yn dda arnynt. 17 Eu godidog ddoethineb hwy.

YN y drydedd flwyddyn o deyrnasiad Jehoiacim brenhin Judah, [a] y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon i Jerusalem, ac a warchaeodd arni. ([a] 2 Bren. 24. 1. 2 Chron. 36. 6.)
2 A'r Arglwydd a roddes i'w law ef Jehoiacim brenhin Judah, a rhan o lestri tŷ Dduw; yntau a'u dug hwynt i wlad Sinar, i dŷ ei dduw ef; ac i drysordy ei dduw y dug efe y llestri. (Cylch 606.)
3 ¶ A dywedodd y brenhin wrth Aspenaz ei ben-ystafellydd, am ddwyn * o feibion Israel, ac o'r had brenhinol, ac o'r tywysogion, (* Rhagfynegwyd 2 Bren. 20. 17, 18.)
4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a deallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn deall cyfarwyddyd, a'r rhai y *byddai* grym ynddynt i sefyll yn llys y brenhin, [b] i'w dysgu *ar* lyfr ac *yn* iaith y Caldeaid. ([b] Act. 7. 22.)
5 A'r brenhin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenhin, † ac o'r gwin a yfai efe; felly i'w macthu hwynt dair blynedd, fel [c] y safent ar ol hynny ger bron y brenhin. († Heb. *ac o win ei ddiod ef.* [c] ad. 19.)
6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Judah, Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah:
7 [d] A'r pen-ystafellydd a osododd arnynt enwau: canys ar Daniel y gosododd efe [e] Beltesassar; ac ar Hananïah, Sadrach; ac ar Misäel, Mesach; ac ar Azarïah, Abednego.
8 ¶ A Daniel a roddes ei fryd, [f] nad ymhalogai efe trwy ran *o* fwyd y brenhin, na thrwy y gwin a yfai efe: am hynny efe a ddymunodd ar y pen-ystafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi.
9 A [g] Duw a roddes Daniel mewn ffafr a thiriondeb gyd â'r penystafellydd.
10 A'r pen-ystafellydd a ddywedodd wrth Daniel, Ofni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenhin, yr hwn a osododd eich bwyd chwi a'ch diod chwi: o herwydd, paham y gwelai efe eich wynebau yn ‖ gulach nâ'r bechgyn *sydd* ‖ fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenhin.
11 Yna y dywedodd Daniel wrth ‖ Melsar, yr hwn a osodasai y penystafellydd ar Daniel, Hananïah, Misäel, ac Azarïah,
12 Prawf, attolwg, dy weision ddeg diwrnod, a rhoddant i ni † ffa † i'w bwytta, a dwfr i'w yfed.
13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwedd ni, a gwedd y bechgyn sydd yn bwytta rhan o fwyd y brenhin: ac fel y gwelych, gwna â'th weision.
14 Ac efe a wrandawodd arnynt yn y peth hyn, ac a'u profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

Cyn CRIST Cylch 606. [d] pen. 5. 12. [e] pen. 4. 8. [f] Hos. 9. 3. [g] Edrych Gen. 39. 21. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7. ‖ Neu, *waeth.* Heb. *dristach.* ‖ Neu, *o'ch dull*, neu, *o'ch amser chwi?* ‖ Neu, *y goruchwyliwr.* † Heb. *o ffa.* † Heb. *a ni a fwyttâwn.*

Cyn CRIST Cylch 606.

15 Ac ym mhen y deng niwrnod
y gwelid eu gwedd hwynt yn dec-
cach, ac yn dewach o gnawd, nâ'r
holl fechgyn oedd yn bwytta rhan o
fwyd y brenhin.
16 Felly Melsar a gymmerodd
ymaith ran eu bwyd hwynt, a'r
gwin a yfent; ac a roddes iddynt
ffa.
17 ¶ A'r bechgyn hynny ill ped-
[h] Act. 7. 22. war, DUW a roddes iddynt [h] wybod-
aeth a deall ym mhob dysg a doeth-
[i] Num. 12. 6. 2 Chron. 26.5. pen. 10. 1. ineb: a Daniel [i] ‖ a hyfforddiodd efe
‖ Neu, *oedd ddeallus.* ym mhob gweledigaeth a breudd-
wydion.
18 Ac ym mhen y dyddiau y dy-
wedasai y brenhin am eu dwyn
hwynt i mewn, yna y pen-ystafell-
ydd a'u dug hwynt ger bron Ne-
buchodonosor.
603. 19 A'r brenhin a chwedleuodd â
hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll
un fel Daniel, Hananïah, Misäel,
[k] Gen. 41. 46. ac Azarïah: am hynny [k] y safasant
hwy ger bron y brenhin.
† Heb. *ddoethineb deall.* 20 Ac ym mhob rhyw † ddoeth-
ineb *a* deall a'r a ofynai y brenhin
iddynt, efe a'u cafodd hwynt yn
ddeg gwell nâ'r holl ddewiniaid *a'r*
astronomyddion *oedd* o fewn ei
holl frenhiniaeth ef.
[l] pen. 6. 28. a 10. 1. 21 A bu Daniel hyd y flwyddyn
gyntaf i'r brenhin [l] Cyrus.

PENNOD II.

1 *Nebuchodonosor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceisio gan y Caldeaid ei ddangos iddo:* 10 *hwythau yn cydnabod nas gallent, ac yn cael barn marwolaeth.* 14 *Daniel, wedi cael peth yspaid, yn cael allan y breuddwyd;* 19 *yn bendithio Duw:* 24 *yn attal y farn, ac yn dyfod ger bron y brenhin.* 31 *Y breuddwyd,* 36 *a'i ddehongliad;* 46 *a chyfodiad Daniel.*

603. AC yn yr ail flwyddyn o deyrnas-
iad Nebuchodonosor, y breudd-
wydiodd Nebuchodonosor freudd-
wydion, a thrallodwyd ei yspryd ef,
a'i gwsg a dorrodd oddi wrtho.
2 A'r brenhin a archodd alw am
y dewiniaid, ac am yr astronomydd-
ion, ac am yr hudolion, ac am y
Caldeaid, i fynegi i'r brenhin ei
freuddwydion: a hwy a ddaethant
ac a safasant ger bron y bren-
hin.
3 A'r brenhin a ddywedodd wrth-
ynt, Breuddwydiais freuddwyd, a
thrallodwyd fy yspryd am wybod y
breuddwyd.
4 Yna y Caldeaid a lefarasant
[a] 1 Bren. 1. 31. pen. 3. 9. a 6. 6, 21. wrth y brenhin yn Syriaeg, [a] O
frenhin, bydd fyw yn dragywydd:
adrodd dy freuddwyd i'th weision,
a mynegwn y dehongliad.
5 Attebodd y brenhin a dywed-
odd wrth y Caldeaid, Aeth y peth
oddi wrthyf: oni fynegwch y
[b] pen. 3. 29. breuddwyd i mi, a'i ddehongliad,
[c] Ezra 6. 11. [b] gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch
[c] tai a osodir yn domen.
6 Ond os y breuddwyd a'i ddc-
hongliad a ddangoswch, cewch
roddion, a gwobrau, ac anrhydedd
mawr o'm blaen i: am hynny
dangoswch y breuddwyd, a'i ddc-
hongliad.
7 Attebasant eilwaith a dywed-
asant, Dyweded y brenhin y breudd-
wyd i'w weision, ac ni a ddangoswn
ei ddehongliad ef. Cyn CRIST 603.
8 Attebodd y brenhin a dywed-
odd, Mi a wn yn hysbys mai † oedi † Cald. *prynu.*
yr amser yr ydych chwi; canys
gwelwch fyned y peth oddi wrthyf.
9 Ond oni wnewch i mi wybod y
breuddwyd, [d] un gyfraith *fydd* i [d] Eph. 4. 11.
chwi: canys gair celwyddog a llygr-
edig a ddarparasoch ei ddywedyd
o'm blaen, nes newid yr amser:
am hynny dywedwch i mi y breudd-
wyd, a mi a gaf wybod y medrwch
ddangos i mi ei ddehongliad ef.
10 ¶ Y Caldeaid a attebasant o
flaen y brenhin, ac a ddywedasant,
Nid oes dyn ar y ddaear a ddichon
ddangos yr hyn y mae y brenhin yn
ei ofyn: ac ni cheisiodd un bren-
hin, na phennaeth, na llywydd, y
fath beth a hwn gan un dewin, nac
astronomydd, na Chaldead.
11 Canys dïeithr *yw* y peth a gais
y brenhin, ac nid oes *neb* arall a
fedr ei ddangos o flaen y brenhin,
ond y duwiau, y rhai nid yw eu
trigfa gyd â chnawd.
12 O achos hyn y digiodd y bren-
hin ac y creulonodd yn ddirfawr,
ac a orchymynodd ddifetha holl
ddoethion Babilon.
13 Yna yr aeth y gyfraith allan am
ladd y doethion; ceisiasant hefyd
Daniel a'i gyfeillion i'w lladd.
14 ¶ Yna † yr attebodd Daniel † Cald. *y tredd.*
trwy gynghor a doethineb i Arioch,
‖ pen-distain y brenhin, yr hwn ‖ Neu, *tywysog y filwriaeth.* Cald. *pen-lleiddiad,* Gen. 37. 36.
a aethai allan i ladd doethion Ba-
bilon:
15 Efe a lefarodd ac a ddywed-
odd wrth Arioch, distain y bren-
hin, Paham *y mae* y gyfraith yn
myned ar *y fath* frys oddi wrth y
brenhin? Yna Arioch a fynegodd
y peth i Daniel.
16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac
a ymbiliodd â'r brenhin am roddi
iddo amser, ac y dangosai efe y
dehongliad i'r brenhin.
17 Yna yr aeth Daniel i'w dŷ, ac
a fynegodd y peth i'w gyfeillion,
Hananïah, Misäel, ac Azarïah:
18 Fel y ceisient drugareddau
† gan DDUW y nefoedd yn achos y † Cald. *o flaen Duw,* neu, *oddi ger bron Duw.*
dirgelwch hwn; fel na ddifethid
Daniel a'i gyfeillion gyd â'r rhan
arall o ddoethion Babilon.
19 ¶ Yna y datguddiwyd y dir-
gelwch i Daniel mewn gweledig-
aeth nos: yna Daniel a fendith-
iodd DDUW y nefoedd.
20 Attebodd Daniel a dywedodd,
[e] Bendigedig fyddo enw DUW o [e] Ps. 113. 2. a 115. 18.
dragywyddoldeb hyd dragywydd-
oldeb: canys doethineb a nerth
ydynt eiddo ef.
21 Ac efe sydd yn newid am-
serau, a thymhorau: [f] efe sydd [f] Job 12. 13.
yn symmud brenhinoedd, ac yn
gosod brenhinoedd: efe sydd yn
rhoddi doethineb i'r doethion, a
gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddeall.
22 [g] Efe sydd yn datguddio y [g] Job 12. 22.
pethau dyfnion a chuddiedig: efe
a ŵyr beth *sydd* yn y tywyllwch,
a chyd âg ef y mae y goleuni yn
trigo.
23 Tydi DDUW fy nhadau yr

Cyn CRIST 603.

ydwyf fi yn dïolch iddo, ac yn ei foliannu, o herwydd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi, a pheri i mi wybod yn awr yr hyn a geisiasom gennyt: canys gwnaethost i ni wybod † yr hyn a ofynodd y brenhin.

† Cald. *ymadrodd,* neu, *fatter y brenhin.*

24 ¶ O herwydd hyn yr aeth Daniel at Arioch, yr hwn a osodasai y brenhin i ddifetha doethion Babilon: efe a aeth, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; Na ddifetha ddoethion Babilon; dwg fi o flaen y brenhin, a mi a ddangosaf i'r brenhin y dehongliad.

25 Yna y dug Arioch Daniel o flaen y brenhin ar frys, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; † Cefais wr o blant caethiwed Judah, yr hwn a fynega i'r brenhin y dehongliad.

† Cald *Gael o honof wr.*

26 Attebodd y brenhin, a dywedodd wrth Daniel (yr hwn *yr oedd* ei enw Beltesassar) A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddehongliad?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenhin, a dywedodd, Ni all doethion, astronomyddion, dewiniaid, *na* brudwyr, ddangos i'r brenhin y dirgelwch y mae y brenhin yn ei ofyn:

28 Ond y mae Duw yn y nefoedd yn datguddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenhin Nebuchodonosor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn yma:

29 Ti frenhin, dy feddyliau a godasant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ol hyn: a'r hwn sydd yn datguddio dirgeledigaethau, a fynegodd i ti beth a fydd.

30 [h] Minnau hefyd, nid o herwydd y doethineb sydd ynof fi yn fwy nâ neb byw, y datguddiwyd i mi y dirgelwch hwn: ond o'*u* hachos *hwynt* y rhai a fynegant y dehongliad i'r brenhin, ac fel y gwybyddit feddyliau dy galon.

[h] Felly Gen. 41. 16. Act. 3. 12.

31 ¶ Ti frenhin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr: y ddelw fawr hon, *yr oedd* ei disgleirdeb yn rhagorol, oedd yn sefyll gyferbyn a thi; a'r olwg arni *ydoedd* ofnadwy.

32 [i] Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i ‖ morddwydydd o bres,

[i] ad. 38, &c.

‖ Neu, *hystlysau.*

33 Ei choesau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, a *pheth* o honynt o bridd.

34 Edrych yr oeddit hyd oni thorrwyd allan garreg, ‖ nid trwy waith dwylaw, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'u maluriodd hwynt.

‖ Neu, *nid* oedd *mewn dwylaw:* fel ad. 45.

35 Yna yr haiarn, y pridd, y pres, yr arian, a'r aur, a gyd-faluriasant, ac oeddynt [k] fel mân us yn *dyfod* o'r lloriau-dyrnu hâf; a'r gwynt a'u dug hwynt ymaith, ac ni chaed lle iddynt; a'r garreg yr hon a darawodd y ddelw a aeth yn fynydd mawr, ac a lanwodd yr holl ddaear.

[k] Hos. 13. 3.

36 ¶ Dyma y breuddwyd: dywedwn hefyd ei ddehongliad o flaen y brenhin.

37 [l] Ti frenhin *wyt* frenhin brenhinoedd: canys Duw y nefoedd a roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant.

[l] Ezra 7. 12. Jer. 27. 6, 7. Ezec. 26. 7. Hos. 8. 10.

38 A pha le bynnag y preswylia plant dynion, efe a roddes dan dy law fwystfilod y maes, ac ehediaid y nefoedd, ac a'th osododd di yn arglwydd arnynt oll: ti *yw* y pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ol di y cyfyd brenhiniaeth arall is nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o bres, yr hon a lywodraetha ar yr holl ddaear.

40 Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn gref fel haiarn: canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddofa bob *peth:* ac fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaist y traed a'r bysedd peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd; a bydd ynddi *beth* o gryfder haiarn, o herwydd gweled o honot haiarn wedi ei gymmysgu â phridd cleilyd.

42 Ac *fel yr ydoedd* bysedd y traed peth o haiarn, a pheth o bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn gref, ac o ran yn frau.

43 A lle y gwelaist haiarn wedi ei gymmysgu â phridd cleilyd, ymgymmysgant â had dyn; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmysga haiarn â phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn, y cyfyd Duw y nefoedd frenhiniaeth yr hon ni ddistrywir byth: a'r [m] frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill; *ond* hi a faluria, ac a dreulia yr holl frenhiniaethau hyn, a hi a saif yn dragywydd.

[m] pen. 4. 3, 34. a 6. 26. a 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.

45 Lle y gwelaist dorri [n] carreg o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â llaw, a malurio o honi yr haiarn, y pres, y pridd, yr arian, a'r aur; hysbysodd y Duw mawr i'r brenhin beth a fydd wedi hyn: felly y breuddwyd *sydd* wir, a'i ddehongliad yn ffyddlawn.

[n] Es. 28. 16.

46 ¶ Yna y syrthiodd Nebuchodonosor y brenhin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Daniel; gorchymynodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

[o] Edrych Act. 10. 25. a 14. 11, 13. a 28. 6.

47 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth Daniel, Mewn gwirionedd *y gwn* mai eich Duw chwi *yw* Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a datguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddatguddio y dirgelwch hwn.

48 Yna y brenhin a fawrygodd Daniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaeth Babilon, ac [p] yn ben i'r swyddogion ar holl ddoethion Babilon.

[p] pen. 4. 9.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenhin, ac yntau a osododd Sadrach, Mesach, ac Abednego ar

Cyn CRIST 603.

Cyn CRIST 603.

lywodraeth talaeth Babilon: ond
Daniel *a eisteddodd* ym mhorth y
brenhin.

PENNOD III.

1 Nebuchodonosor yn cyssegru delw fawr yn Dura. 8 Achwyn ar Sadrach, Mesach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw; 13 a chwedi eu bygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus. 19 Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân. 26 Nebuchodonosor, wrth weled y rhyfeddod, yn bendithio Duw.

Cylch 580.

NEBUCHODONOSOR y
brenhin a wnaeth ddelw aur,
ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd,
ei lled yn chwe chufydd; *ac* efe a'i
gosododd hi i fynu y'ngwastadedd
Dura, o fewn talaeth Babilon.
2 Yna Nebuchodonosor y bren-
hin a anfonodd i gasglu ynghyd y
tywysogion, dugiaid, a phendefigion,
y rhaglawiaid, y trysorwyr, y cyf-
reithwyr, y trethwyr, a holl lyw-
odraethwyr y taleithiau, i ddyfod
wrth gyssegru y ddelw a gyfodasai
Nebuchodonosor y brenhin.
3 Yna y tywysogion, dugiaid, a
phendefigion, rhaglawiaid, y trysor-
wyr, y cyfreithwir, y trethwyr, a
holl lywodraethwyr y taleithiau, a
ymgasglasant ynghyd wrth gyssegru
y ddelw a gyfodasai Nebuchodon-
osor y brenhin: a hwy a safasant o
flaen y ddelw a gyfodasai Nebu-
chodonosor.
† Cald. â nerth. 4 A chyhoeddwr a lefodd † yn
groch, Wrthych chwi, bobloedd,
† Cald. y maent yn dywedyd. genhedloedd, a ieithoedd, † y dy-
wedir,
‖ Neu, y canu. 5 Pan glywoch swn y cornet, y
chwibanogl, y delyn, y dulsimer, ‖ y
psaltring, y symphon, a phob rhyw
gerdd, y syrthiwch ac yr addolwch
y ddelw aur a gyfododd Nebuchod-
onosor y brenhin.
6 A'r hwn ni syrthio ac ni addolo,
yr awr honno a fwrir i ganol ffwrn
o dân poeth.
7 Am hynny yr amser hwnnw
pan glywodd yr holl bobloedd sain
y cornet, y chwibanogl, y delyn, y
dulsimer, y psaltring, a phob rhyw
gerdd, y bobloedd, y cenhedloedd,
a'r ieithoedd oll, a syrthiasant *ac* a
addolasant y ddelw aur a gyfodasai
Nebuchodonosor y brenhin.
8 ¶ O ran hynny yr amser hwnnw
y daeth gwŷr o Caldea, ac a gyhudd-
asant yr Iuddewon.
9 Adroddasant a dywedasant wrth
a pen. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21. Nebuchodonosor y brenhin, a Bydd
fyw, frenhin, yn dragywydd.
10 Ti, frenhin, a osodaist orchy-
myn, ar i bwy bynnag a glywai sain
y cornet, y chwibanogl, y delyn, y
dulsimer, y psaltring, a'r symphon,
a phob rhyw gerdd, syrthio ac ym-
grymmu i'r ddelw aur:
11 A phwy bynnag ni syrthiai ac
nid ymgrymmai, y teflid ef i ganol
ffwrn o dân poeth.
12 Y mae gwŷr o Iuddewon a
osodaist ti ar oruchwyliaeth talaeth
Babilon, Sadrach, Mesach, ac Abed-
nego; y gwŷr hyn, O frenhin, ni
† Cald. osodasant fri arnat ti. † wnaethant gyfrif o honot ti; dy
dduwiau nid addolant, ac nid ym-
grymmant i'r ddelw aur a gyfodaist.
13 ¶ Yna Nebuchodonosor mewn
llidiowgrwydd a digter a ddywedodd

Cyn CRIST Cylch 580.

am gyrchu Sadrach, Mesach, ac
Abednego. Yna y dygpwyd y gwŷr
hyn o flaen y brenhin.
14 Adroddodd Nebuchodonosor
a dywedodd wrthynt, ‖ Ai gwir *hyn*, ‖ Neu, *Ai o'r gwaith goddef y mae hyn*, fel Exod. 21. 13.
Sadrach, Mesach, ac Abednego?
oni addolwch chwi fy nuwiau i, ac
oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a
gyfodais i?
15 Yr awr hon *wele*, os byddwch
chwi barod pan glywoch sain y
cornet, y chwibanogl, y delyn, y
dulsimer, y psaltring, a'r symphon,
a phob rhyw gerdd, i syrthio ac i
ymgrymmu i'r ddelw a wneuthum,
da: ac onid ymgrymmwch, yr awr
honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o
dân poeth; a pha DDUW *yw* efe
a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?
16 Sadrach, Mesach, ac Abednego
a attebasant ac a ddywedasant wrth
y brenhin, Nebuchodonosor, b nid b Matt. 10. 19.
ydym ni yn gofalu am atteb i ti yn
y peth hyn.
17 Wele, y mae ein Duw ni, yr
hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl
i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd
boeth: ac efe a'*n* gwared *ni* o'th
law di, O frenhin.
18 Ac onid ê, bydded hysbys i ti,
frenhin, na addolwn dy dduwiau, ac
nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a
gyfodaist.
19 ¶ Yna y llanwyd Nebuchod-
onosor o lidiowgrwydd, a gwedd
ei wyneb ef a newidiodd yn erbyn
Sadrach, Mesach, ac Abednego;
am hynny y llefarodd ac y dywed-
odd am dwymno y ffwrn seithwaith
mwy nag y byddid arfer o'i thwym-
no hi.
20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr
cryfion † nerthol, y rhai *oedd* yn ei † Cald. *o nerth.*
lu ef, am rwymo Sadrach, Mesach,
ac Abednego, i'*w* bwrw i'r ffwrn o
dân poeth.
21 Yna y rhwymwyd y gwŷr hyn-
ny yn eu ‖ peisiau, eu llodrau, a'u ‖ Neu, *mentyll.*
cwcyllau, a'u dillad *eraill*, ac a'u
bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.
22 Gan hynny o achos *bod* † gor- † Cald. *gair.*
chymyn y brenhin yn gaeth, a'r
ffwrn yn boeth ragorol, ‖ fflam y tân ‖ Neu, *gwreichion.*
a laddodd y gwŷr hynny a fwriasant
i fynu Sadrach, Mesach, ac Abed-
nego.
23 A'r tri wŷr hyn, Sadrach, Me-
sach, ac Abednego, a syrthiasant
y'nghanol y ffwrn o dân poeth yn
rhwym.
24 Yna y synnodd ar Nebuchod-
onosor y brenhin, ac y cyfododd ar
frys, attebodd *hefyd* a dywedodd
wrth ei ‖ gynghoriaid, Onid tri wŷr ‖ Neu, *llywodraethwyr.*
a fwriasom ni i ganol y tân yn
rhwym? Hwy a attebasant ac a
ddywedasant wrth y brenhin, Gwir,
O frenhin.
25 Attebodd a dywedodd yntau,
Wele fi yn gweled pedwar gwŷr
rhyddion yn rhodio y'nghanol y
tân, ac nid oes niwed arnynt; a
dull y pedwerydd sydd debyg i Fab
Duw.
26 ¶ Yna y nesâodd Nebuchod-
onosor at † enau y ffwrn o dân † Cald. *ddrws.*
poeth, *ac* a lefarodd ac a ddywed-
odd, O Sadrach, Mesach, ac Abed- [657]

Cyn CRIST Cylch 580

nego, gwasanaethwyr y Duw goruchaf, deuwch allan, a deuwch *yma.* Yna Sadrach, Mesach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

27 A'r tywysogion, dugiaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenhin, a ymgasglasant ynghyd, ac a welsant y gwŷr hyn, y rhai ni finiasai y tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiasai flewyn o'u pen, ni newidiasai eu peisiau chwaith, ac nid aethai sawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nebuchodonosor a dywedodd, Bendigedig *yw* Duw Sadrach, Mesach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei angel, ac a waredodd ei weision a ymddiriedasant ynddo, ac a † dorrasant orchymyn y brenhin, ac a roddasant eu cyrph, rhag gwasanaethu nac ymgrymmu o honynt i un duw, ond i'w Duw eu hun.

† Cald. *newidiasant air.*

29 Am hynny y gosodir gorchymyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, a iaith, yr hon a ddywedo † ddim ar fai yn erbyn Duw Sadrach, Mesach, ac Abednego, [e] a wneir yn ddrylliau, a'u tai a wneir yn dommen: o herwydd nad oes duw arall a ddichon wared fel hyn.

† Cald. *amryfusedd.*
[e] pen. 2. 5.

30 Yna y † mawrhâodd y brenhin Sadrach, Mesach, ac Abednego, o fewn talaeth Babilon.

† Cald. *llwyddodd.*

PENNOD IV.

1 *Nebuchodonosor yn cyfaddef brenhiniaeth Duw;* 4 *yn adrodd ei freuddwydion, a'r dewiniaid heb fedru mo'u dehongl.* 8 *Daniel yn gwrando y breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddehongl.* 28 *Ystori o'r hyn a ddigwyddodd.*

Cylch 570.

NEBUCHODONOSOR frenhin at yr holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; Aml fyddo heddwch i chwi.

2 † Mi a welais yn dda fynegi yr arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf Dduw â mi.

† Cald. *Gweddus oedd o'm blaen i.*

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *sydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *sydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

[a] ad. 34. pen. 2. 44.

4 ¶ Myfi Nebuchodonosor oeddwn esmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llys.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

6 Am hynny y gosodwyd gorchymyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel yr hysbysent i mi ddehongliad y breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr astronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr, a ddaethant: a mi a ddywedais y breuddwyd o'u blaen hwynt; ond ei ddehongliad nid hysbysasant i mi.

8 ¶ Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i ([b] yr hwn *yw* ei enw Beltesassar, yn ol enw fy nuw i, yr hwn hefyd *y mae* yspryd y duwiau sanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a draethais o'i flaen ef, *gan ddywedyd,*

[b] pen. 1. 7.

9 Beltesassar, [c] pennaeth y dewiniaid, o herwydd i mi wybod *fod* yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti, dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddehongliad.

[c] pen. 2. 48. a 5. 11.

Cyn CRIST Cylch 570.

10 A *dyma* weledigaethau fy mhen ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele [d] bren y'nghanol y ddaear, a'i uchder yn fawr.

[d] Ezec. 31. 3.

11 ‖ Mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd; *yr ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaear.

‖ Neu, *Tyfodd y pren a chryfhaodd.*

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i bob *peth:* [e] dano yr ymgysgodai bwystfilod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei ganghennau ef, a phob cnawd a fwyttâai o hono.

[e] Ezec. 31. 6.

13 Edrych yr oeddwn y'ngweledigaethau fy mhen ar fy ngwely, ac wele wyliedydd, a [f] sanct yn disgyn o'r nefoedd.

[f] pen. 8. 13.

14 Yn llefain † yn groch, ac yn dywedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac ysgythrwch ei wrysg ef, ysgydwch ei ddail ef, a gwasgerwch ei ffrwyth: cilied y bwystfil oddi tano, a'r adar o'i ganghennau.

† Cald. *â nerth.*

15 Er hynny gadêwch foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phres, ym mhlith gwellt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd â'r bwystfilod y'ngwellt y ddaear.

16 Newidier ei galon ef o *fod yn galon* dyn, a rhodder iddo galon bwystfil: a chyfnewidier saith amser arno.

17 O ordinhâd y gwyliedyddion *y mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai sanctaidd: fel y gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha ym mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno efe, ac a esyd arni y gwaelaf o ddynion.

18 Dyma y breuddwyd a welais i Nebuchodonosor y brenhin. Tithau Beltesassar, dywed ei ddehongliad ef, o herwydd nas gall holl ddoethion fy nheyrnas hysbysu y dehongliad i mi: eithr ti a elli; am *fod* yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti.

19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd* ei enw Beltesassar, a synnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i dychrynasant ef. Attebodd y brenhin, a dywedodd, Beltesassar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddehongliad. Attebodd Beltesassar, a dywedodd, Fy arglwydd, [g] *deued* y breuddwyd i'th gasion, a'i ddehongliad i'th elynion.

[g] Edrych Jer. 29. 7.

20 Y pren a welaist, yr hwn a dyfasai, ac a gryfhasai, ac a gyrhaeddasai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl ddaear;

21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth yn aml, ac ymborth i bob *peth* ynddo; tan yr hwn y trigai bwystfilod y maes, ac y preswyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

22 Ti, frenhin, *yw* efe; tydi a dyfaist, ac a gryfhêaist: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyr-

Cyn CRIST Cylch 570.

haeddodd hyd y nefoedd, a'th
llywodraeth hyd eithaf y ddaear.
23 A lle y gwelodd y brenhin
wyliedydd, a sanct yn disgyn o'r
nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch
y pren, a dinystriwch ef, er hynny
gadêwch foncyff ei wraidd ef yn y
ddaear, mewn rhwym o haiarn a
phres, ym mhlith gwellt y maes, a
gwlycher ef â gwlith y nefoedd, a
bydded ei ran gyd â bwystfil y maes,
hyd oni gyfnewidio saith amser
arno ef.
24 Dyma y dehongliad, O frenhin,
a dyma ordinhâd y Goruchaf, yr
hwn sydd yn dyfod ar fy arglwydd
frenhin.

[h] pen. 5. 21, &c.

25 Canys [h] gyrrant ti oddi wrth
ddynion, a chyd â bwystfil y maes y
bydd dy drigfa, â gwellt hefyd y'th
borthant fel eidionau, ac a'th wlych-
ant â gwlith y nefoedd, a saith
amser a gyfnewidia arnat ti, hyd
oni wypech mai y Goruchaf sydd
yn llywodraethu ym mrenhiniaeth

[i] Jer. 27. 5.

dynion, ac [i] yn ei rhoddi i'r neb a
fynno.
26 A lle y dywedasant am adael
boncyff gwraidd y pren; dy fren-
hiniaeth fydd sicr i ti wedi i ti

[k] Matt. 21. 25. Luc 15. 18, 21.

wybod [k] mai y nefoedd sydd yn
llywodraethu.
27 Am hynny, frenhin, bydded
foddlawn gennyt fy nghynghor, a
thorr ymaith dy bechodau trwy
gyfiawnder, a'th anwireddau trwy
drugarhâu wrth drueiniaid, *i edrych*
a fydd ‖ estyniad ar dy heddwch.

‖ Neu, *iachâd i'th amryfusedd.*

28 ¶ Daeth *hyn* oll ar Nebuchod-
onosor y brenhin.
29 Ym mhen deuddeng mis yr
oedd efe yn rhodio ‖ yn llys bren-
hiniaeth Babilon.

‖ Neu, *ar lys.*

30 Llefarodd y brenhin, a dywed-
odd, Onid hon yw Babilon fawr, yr
hon a adeiladais i yn frenhindy yng
nghryfder fy nerth, ac er gogoniant
fy mawrhydi?
31 A'r gair etto y'ngenau y bren-
hin, syrthiodd llef o'r nefoedd, *yn
dywedyd*, Wrthyt ti, frenhin Nebu-
chodonosor, y dywedir, Aeth y fren-
hiniaeth oddi wrthyt.

Cylch 569.
[l] ad. 25.

32 A [l] thi a yrrir oddi wrth
ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd â
bwystfilod y maes; â gwellt y'th
borthant fel eidionau; a chyfnew-
idir saith amser arnat; hyd oni
wypech mai y Goruchaf sydd yn
llywodraethu ym mrenhiniaeth
dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y
mynno.
33 Yr awr honno y cyflawnwyd y
gair ar Nebuchodonosor, ac y gyr-
rwyd ef oddi wrth ddynion, ac y
porodd wellt fel eidionau, ac y
gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y
nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew
ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel
ewinedd adar.

Cylch 563.

34 Ac yn niwedd y dyddiau,
myfi Nebuchodonosor a ddyrchef-
ais fy llygaid tu a'r nefoedd, a'm
gwybodaeth a ddychwelodd attaf, a

[m] Ps. 10. 16. pen. 2. 44. a 7. 14. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.

bendithiais y Goruchaf, a molien-
nais a gogoneddais yr hwn sydd yn
byw byth, am *fod* [m] ei lywodraeth
ef yn llywodraeth dragywyddol, a'i
frenhiniaeth hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth.

Cyn CRIST Cylch 563.
[n] Es. 40. 15, 17.

35 [n] A holl drigolion y ddaear a
gyfrifir megis yn ddiddym: ac yn
ol ei ewyllys ei hun y mae yn
gwneuthur â llu y nefoedd, ac *â*
thrigolion y ddaear; ac nid oes a
attalio ei law ef, neu a ddywedo

[o] Job 9. 12. Es. 45. 9.

wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wneuth-
ur?
36 Yn yr amser hwnnw y dychwel-
odd fy synwyr attaf fi, a *deuth-
um* i ogoniant fy mrenhiniaeth, fy
harddwch a'm hoywder a ddy-
chwelodd attaf fi, a'm cynghoriaid
a'm tywysogion a'm ceisiasant; felly
y'm sicrhâwyd yn fy nheyrnas, a
chwanegwyd i mi fawredd rhagorol.
37 Yr awr hon myfi Nebuchodon-
osor ydwyf yn moliannu, ac yn
mawrygu, ac yn gogoneddu Bren-
hin y nefoedd, yr hwn *y mae* ei holl
weithredoedd yn wirionedd, a'i
llwybrau yn farn, ac a ddichon
ddarostwng y rhai a rodiant mewn
balchder.

PENNOD V.

1 *Annuwiol wledd Belsassar.* 5 *Yr ysgrifen law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i darllen, yn blino y brenhin.* 10 *Dwyn Daniel ger bron, ar air y frenhines:* 17 *yntau yn ceryddu y brenhin am ei falchder a'i ddelwaddoliaeth;* 25 *ac yn darllen, ac yn dirnad yr ysgrifen.* 30 *Trosi y llywodraeth at y Mediaid.*

Cylch 538.

BELSASSAR y brenhin a wnaeth
wledd fawr i fil o'i dywysogion,
ac a yfodd win yng ngŵydd y mil.
2 Wrth flas y gwin y dywedodd
Belsassar am ddwyn y llestri aur ac
arian, a ddygasai Nebuchodonosor
ei dad ef o'r deml yr hon *oedd* yn
Jerusalem, fel yr yfai y brenhin
a'i dywysogion, ei wragedd a'i or-
dderchadon, ynddynt.
3 Yna y dygwyd y llestri aur a
ddygasid o deml tŷ DDUW, yr hwn
oedd yn Jerusalem: a'r brenhin
a'i dywysogion, ei wragedd a'i
ordderchadon, a yfasant ynddynt.
4 Yfasant win, a moliannasant y
duwiau o aur ac o arian, o bres, o
haiarn, o goed, ac o faen.
5 ¶ Yr awr honno bysedd llaw
dyn a ddaethant allan, ac a ysgrif-
enasant ar gyfer y canhwyllbren ar
galchiad pared llys y brenhin; a
gwelodd y brenhin ddarn y llaw a
ysgrifenodd.

† Cald. *disgleirdeb,* neu, *gloywder y.*

6 Yna y newidiodd † lliw y bren-
hin, a'i feddyliau a'i cyffroisant ef,
fel y dattododd ‖ rhwymau ei
lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef
y naill wrth y llall.

‖ Neu, *gwregysau,* Es. 5. 27. Cald. *cylymmau,* neu, *rhwymau.*

7 Gwaeddodd y brenhin † yn
groch am ddwyn i mewn yr astro-
nomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr:
a llefarodd y brenhin, a dywedodd
wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn
bynnag a ddarlleno yr ysgrifen hon,
ac a ddangoso i mi ei dehongliad,

† Cald. *â nerth.*

efe a wisgir ‖ â phorphor, ac *a gaiff*
gadwyn aur am ei wddf, a chaiff
lywodraethu yn drydydd yn y
deyrnas.

‖ Neu, *âg ysgarlad.*

8 Yna holl ddoethion y brenhin a
ddaethant i mewn; ond ni fedrent
ddarllen yr ysgrifen, na mynegi i'r
brenhin ei dehongliad.

Cyn CRIST Cylch 538.

‖ Neu, *ddisgleirdeb*, neu, *loywder*.
[a] pen. 3. 9.
[b] pen. 2. 48.
[c] pen. 4. 8, 9, 18.
‖ Neu, *daid.*
[d] pen. 4. 9.
[e] pen. 1. 7.
‖ Neu, *deall dehonglwr breuddwydion.*
‖ Neu, *dattodwr.*
‖ Neu, *fy nhaid.*
[f] pen. 4. 30.
‖ Neu, *i wneuthur yn falch*, neu, *traha.*
† Cald. *gwnaed iddo ddisgyn.*
[g] pen. 4. 32, &c.
‖ Neu, *gwnaeth ei galon yn ogystal â'r bwystfil.* Cald. *gosodwyd ei galon at y bwystfil*, neu, *gyd â'r bwystfil.*

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenhin
Belsassar, a'i ‖ wedd a ymnewidiodd
ynddo, a'i dywysogion a synnasant.
10 ¶ Y frenhines, o herwydd geir-
iau y brenhin a'i dywysogion, a
ddaeth i dŷ y wledd: *a* llefarodd
y frenhines, a dywedodd, [a] Bydd
fyw byth, frenhin; na chyffrôed dy
feddyliau di, ac na newidied dy
wedd.
11 [b] Y mae gwr yn dy deyrnas
[c] yr hwn *y mae* yspryd y duwiau
sanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy
dad y caed ynddo ef oleuni, a deall,
a doethineb fel doethineb y duwiau:
a'r brenhin Nebuchodonosor dy
‖ dad a'i gosododd ef [d] yn bennaeth
y dewiniaid, astronomyddion, Cal-
deaid, *a* brudwyr, *sef* y brenhin dy
dad di.
12 O herwydd cael yn y Daniel
hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y bren-
hin iddo enw Beltesassar, yspryd
rhagorol, a gwybodaeth a ‖ deall,
dehongl breuddwydion, ac egluro
dammegion, a ‖ dattod cylymmau:
galwer Daniel yr awrhon, ac efe a
ddengys y dehongliad.
13 Yna y dygpwyd Daniel o flaen
y brenhin: *a* llefarodd y brenhin, a
dywedodd wrth Daniel, Ai tydi *yw*
Daniel, yr hwn wyt o feibion caeth-
glud Judah, y rhai a ddug y brenhin
‖ fy nhad i o Judah?
14 Myfi a glywais *son* am danat,
fod yspryd y duwiau ynot, a chael
ynot ti oleuni, a deall, a doethineb
rhagorol.
15 Ac yr awr hon dygwyd y
doethion, yr astronomyddion o'm
blaen, i ddarllen yr ysgrifen hon, ac
i fynegi i mi ei dehongliad: ond ni
fedrent ddangos dehongliad y peth.
16 Ac mi a glywais am danat ti,
y medri ddehongl dehongliadau, a
dattod cylymmau; yr awr hon os
medri ddarllen yr ysgrifen, a
hysbysu i mi ei dehongliad, tydi a
wisgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn
aur am dy wddf, ac a gei lywodr-
aethu yn drydydd yn y deyrnas.
17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac
y dywedodd o flaen y brenhin,
Bydded dy roddion i ti, a dod dy
anrhegion i arall; er hynny yr
ysgrifen a ddarllenaf i'r brenhin,
a'r dehongliad a hysbysaf iddo.
18 O frenhin, y Duw goruchaf
a roddes i Nebuchodonosor dy dad
di frenhiniaeth, a mawredd, a go-
goniant, ac anrhydedd.
19 Ac o herwydd y mawredd a
roddasai efe iddo, y bobloedd, y
cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, oedd
yn crynu ac yn ofni rhagddo ef: yr
hwn a fynnai a laddai, a'r hwn a
fynnai a gadwai yn fyw; hefyd y
neb a fynnai a gyfodai, a'r neb a
fynnai a ostyngai.
20 Eithr pan [f] ymgododd ei galon
ef, a chaledu o'i yspryd ef ‖ mewn
balchder, † efe a ddisgynwyd o
orseddfa ei frenhiniaeth, a'i ogon-
iant a dynnasant oddi wrtho.
21 [g] Gyrrwyd ef hefyd oddi wrth
feibion dynion, a ‖ gwnaethpwyd ei
galon fel bwystfil, a chyd â'r
asynod gwylltion *yr oedd* ei drigfa:
â gwellt y porthasant ef fel eidion,
a'i gorph a wlychwyd gan wlith y
nefoedd, [h] hyd oni wybu mai y Duw
goruchaf oedd yn llywodraethu ym
mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod
arni y neb a fynno.
22 A thithau, Belsassar ei fab ef, ni
ddarostyngaist dy galon, er gwybod
o honot hyn oll;
23 Eithr ymddyrchefaist yn erbyn
Arglwydd y nefoedd, a llestri ei dŷ
ef a ddygasant ger dy fron di, a
thithau a'th dywysogion, dy wrag-
edd a'th ordderchadon, a yfasoch
win ynddynt; a thi a foliennaist
dduwiau o arian ac o aur, o bres,
haiarn, pren, a maen, y rhai ni
welant, ac ni chlywant, ac ni
wyddant *ddim:* ac nid anrhydedd-
aist y Duw *y mae* dy anadl di yn ei
law, [i] a'th holl ffyrdd yn eiddo.
24 Yna yr anfonwyd darn y llaw
oddi ger ei fron ef, ac yr ysgrifenwyd
yr ysgrifen hon.
25 ¶ A dyma yr ysgrifen a ysgrif-
enwyd: MENE, MENE, TECEL,
UPHARSIN.
26 Dyma ddehongliad y peth:
MENE; Duw a rifodd dy frenhin-
iaeth, ac a'i gorphenodd.
27 TECEL; [k] Ti a bwyswyd yn y
cloriannau, ac a'th gaed yn brin.
28 PERES; Rhannwyd dy fren-
hiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [l] Mediaid
a'r [m] Persiaid.
29 Yna y gorchymynodd Belsassar,
a hwy a wisgasant Daniel â phor-
phor, ac â chadwyn aur am ei
wddf; a chyhoeddwyd am dano,
[n] y byddai efe yn drydydd yn llyw-
odraethu yn y frenhiniaeth.
30 ¶ Y noson honno y lladdwyd
Belsassar brenhin y Caldeaid.
31 [o] A Darïus y Mediad a gym-
merodd y frenhiniaeth, *ac efe* † yn
ddwy flwydd a thriugain *oed.*

Cyn CRIST Cylch 538.
[h] pen. 4. 17.
[i] Jer. 10. 23.
[k] Ps. 62. 9.
[l] Rhagddywedwyd, Es. 21. 2. ad. 31. pen. 9. 1.
[m] pen. 6. 28.
[n] ad. 7.
Cylch 538.
[o] pen. 9. 1.
† Cald. *yn fab dwy flwydd, &c.*

PENNOD VI.

1 *Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid;* 4 *hwythau yn cyd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenhin osod cyfraith annuwiol:* 10 *achwyn ar Daniel am dorri y gyfraith honno, a'i fwrw i ffau y llewod;* 18 *a Duw yn ei gadw ef:* 24 *y llewod yn difa ei wrthwynebwyr ef:* 25 *a gosod cyfraith i orchymyn moliannu Duw.*

GWELODD Darïus yn dda osod
ar y deyrnas chwe ugain o dy-
wysogion, i fod ar yr holl deyrnas;
2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri
rhaglaw (y rhai *yr oedd* Daniel yn
bennaf o honynt) i'r rhai y rhoddai
y tywysogion gyfrif, fel na byddai y
brenhin mewn colled.
3 Yna y Daniel hwn oedd yn
rhagori ar y rhaglawiaid a'r tywys-
ogion, o herwydd *bod* yspryd
rhagorol ynddo ef: a'r brenhin a
feddyliodd ei osod ef ar yr holl
deyrnas.
4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywys-
ogion oedd yn ceisio cael achlysur
yn erbyn Daniel o ran y frenhin-
iaeth: ond ni fedrent gael un achos
na bai; o herwydd ffyddlawn *oedd*
efe, fel na chaed ynddo nac amryf-
usedd na bai.
5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn, Ni
chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim

Cylch 538.
Cylch 537.

Cyn
CRIST
Cylch 537.

achlysur, oni chawn *beth* o ran
cyfraith ei Duw yn ei erbyn ef.
6 Yna y rhaglawiaid a'r tywys-
ogion hyn a ‖ aethant ynghyd at
y brenhin, ac a ddywedasant wrtho
fel hyn; *a*Darïus frenhin, bydd fyw
byth.
7 Holl raglawiaid y deyrnas, y
swyddogion, *a'r* tywysogion, y
cynghoriaid, a'r dugiaid, a ymgyng-
horasant am osod deddf frenhinol,
a chadarnhâu ‖ gorchymyn, fod
bwrw i ffau y llewod pwy bynnag a
archai arch gan un Duw na dyn
dros ddeng niwrnod ar hugain, ond
gennyt ti, O frenhin.
8 Yr awr hon, O frenhin, sicrhâ y
gorchymyn, a selia yr ysgrifen, fel
nas newidier: yn ol *b*cyfraith y Med-
iaid a'r Persiaid, yr hon † ni newidir.
9 O herwydd hyn y seliodd y
brenhin Darïus yr ysgrifen a'r
gorchymyn.
10 ¶ Yna Daniel, pan wybu selio
yr ysgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i
ffenestri yn agored yn ei ystafell
*c*tu a Jerusalem; *d*tair gwaith yn
y dydd y gostyngai efe ar ei liniau,
ac y gweddïai, ac y cyffesai o flaen
ei Duw, megis y gwnai efe cyn
hynny.
11 Yna y gwŷr hyn a ddaethant
ynghyd, ac a gawsant Daniel yn
gweddïo ac yn ymbil o flaen ei
Duw.
12 Yna y nesasant, ac y dywedas-
ant o flaen y brenhin am orchymyn
y brenhin; Oni seliaist ti orchymyn,
mai i ffau y llewod y bwrid pa ddyn
bynnag a ofynai gan un Duw na
dyn *ddim* dros ddeng niwrnod ar
hugain, ond gennyt ti, O frenhin?
Attebodd y brenhin, a dywedodd,
Y mae y peth yn wir, yn ol cyfraith
y Mediaid a'r Persiaid, yr hon ni
newidir.
13 Yna yr attebasant ac y dywed-
asant o flaen y brenhin, Y Daniel,
yr hwn *sydd* o feibion caethglud
Judah, ni wnaeth gyfrif o honot
ti, frenhin, nac o'r gorchymyn a
seliaist, eithr tair gwaith yn y dydd
y mae yn gweddïo ei weddi.
14 Yna y brenhin, pan glybu y
gair *hwn*, *e*aeth yn ddrwg iawn
ganddo, ac a roes *ei* fryd gyd â
Daniel ar ei waredu ef: ac a fu
hyd fachludiad haul yn ceisio ei
achub ef.
15 Yna y gwŷr hynny a ddaeth-
ant ynghyd at y brenhin, ac a ddy-
wedasant wrth y brenhin, Gwyb-
ydd, frenhin, mai cyfraith y Med-
iaid a'r Persiaid *yw*, na newidier
un gorchymyn na deddf a osodo y
brenhin.
16 Yna yr archodd y brenhin, a
hwy a ddygasant Daniel, ac a'*i*
bwriasant i ffau y llewod. *Yna* y
brenhin a lefarodd ac a ddywedodd
wrth Daniel, Dy Duw yr hwn yr
ydwyt yn ei wasanaethu yn wastad,
efe a'th achub di.
17 A dygwyd carreg ac a'i gosod-
wyd ar enau y ffau; a'r brenhin
*f*a'i seliodd hi â'i sel ei hun, ac â
sel ei dywysogion, fel na newidid yr
ewyllys am Daniel.

‖ Neu, *ddaethant yn derfysgus.*
a Neh. 2. 3. ad. 21.
‖ Neu, *gwahardd-iad.*
b Est. 1. 19. a 8. 8.
† Cald. *nid â heibio.*
c 1 Bren. 8. 44, 48.
d Ps. 55. 17.
e Felly Marc 6. 26.
f Felly Matt. 27. 66.

18 ¶ Yna yr aeth y brenhin i'w
lys, ac a fu y noson honno heb
fwyd: ac ni adawodd ddwyn ‖ di-
fyrrwch o'i flaen; ei gwsg hefyd a
giliodd oddi wrtho.
19 Yna y cododd y brenhin yn
fore iawn ar y wawr ddydd, ac a
aeth ar frys at ffau y llewod.
20 A phan nesâodd efe at y ffau,
efe a lefodd ar Daniel â llais trist.
Llefarodd y brenhin, a dywedodd
wrth Daniel, Daniel, gwasanaethwr
y Duw byw, a all dy Duw di,
yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu
yn wastad, dy gadw di rhag y
llewod?
21 Yna y dywedodd Daniel wrth
y brenhin, *g*O frenhin, bydd fyw
byth.
22 Fy Nuw a anfonodd ei angel,
ac *h*a gauodd safnau y llewod, fel
na wnaethant i mi niwed: o her-
wydd puredd a gaed ynof ger ei
fron ef; a hefyd ni wnaethum
niwed o'th flaen dithau, frenhin.
23 Yna y brenhin fu dda iawn
ganddo o'i achos ef, ac a archodd
gyfodi Daniel allan o'r ffau. Yna
y codwyd Daniel o'r ffau; ac ni
chaed niwed arno, o herwydd credu
o hono yn ei Duw.
24 ¶ Yna y gorchymynodd y
brenhin, a hwy a ddygasant y gwŷr
hynny a gyhuddasant Daniel, ac
a'*u* bwriasant i ffau y llewod, hwy,
*i*a'u plant, a'u gwragedd; ac ni
ddaethant i waelod y ffau hyd oni
orchfygodd y llewod hwynt, a
dryllio eu holl esgyrn.
25 ¶ Yna *k*yr ysgrifenodd y
brenhin Darïus at y bobloedd, at
y cenhedloedd a'r ieithoedd oll
y rhai oedd yn trigo yn yr holl
ddaear; Heddwch a amlhâer i
chwi.
26 Gennyf fi y gosodwyd cyfraith,
ar fod trwy holl lywodraeth fy
nheyrnas, i bawb grynu ac ofni
rhag Duw Daniel: o herwydd efe
sydd Duw byw, ac yn parhâu
byth; *l*a'i frenhiniaeth ef yw yr
hon ni ddifethir, a'i lywodraeth
fydd hyd y diwedd.
27 Y mae yn gwaredu ac yn achub,
ac yn gwneuthur arwyddion a
rhyfeddodau yn y nefoedd ac ar y
ddaear; yr hwn a waredodd Daniel
† o feddiant y llewod.
28 A'r Daniel hwn a lwyddodd
yn nheyrnasiad Darïus, ac yn
nheyrnasiad *m*Cyrus y Persiad.

PENNOD VII.

1 *Gweledigaeth y pedwar anifail.* 9 *Brenhiniaeth Duw.* 15 *Dirnad y weledigaeth.*

Cylch 555.

YN y flwyddyn gyntaf i Belsas-
sar, brenhin Babilon, y gwel-
odd Daniel freuddwyd, a gweledig-
aethau ei ben ar ei wely. Yna efe
a ysgrifenodd y breuddwyd, *ac* a
draethodd swm y ‖ geiriau.
2 Llefarodd Daniel, a dywedodd,
Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y
nos, ac wele bedwar gwynt y nef-
oedd yn ymryson ar y môr mawr.
3 A phedwar bwystfil mawr a
ddaethant i fynu o'r môr, yn amryw
y naill oddi wrth y llall:

Cyn
CRIST
Cylch 537.

‖ Neu, *bwrdd.*
g pen. 2. 4.
h Heb. 11. 33.
i Edrych Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6.
k pen. 3. 29. a 4. 1.
l pen. 2. 44. a 4. 3, 34. a 7. 14, 27. Luc 1. 33.
† Cald. *o law.*
m pen. 1. 21.
‖ Neu, *pethau.*

Cyn CRIST Cylch 555.

4 Y cyntaf *oedd* [a]fel llew, ac
iddo adenydd eryr: edrychais hyd
oni thynnwyd ei adenydd, ‖a'i
gyfodi oddi wrth y ddaear, a sefyll o
hono ar ei draed fel dyn, a rhoddi
iddo galon dyn.
5 Ac wele, anifail arall, yr ail, yn
debyg i arth; ac efe a ‖ymgyfod-
odd ar y naill ystlys, ac *yr oedd*
tair asen yn ei safn ef rhwng ei
ddannedd: ac fel hyn y dywedent
wrtho, Cyfod, bwytta gig lawer.
6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele
un arall megis llewpard, ac iddo
bedair aden aderyn ar ei gefn: a
phedwar pen oedd i'r bwystfil; a
rhoddwyd llywodraeth iddo.
7 Wedi hyn y gwelwn mewn
gweledigaethau nos, ac wele bed-
werydd bwystfil, ofnadwy, ac erchyll,
a chryf ragorol; ac iddo yr oedd
dannedd mawrion o haiarn: yr
oedd yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn
sathru y gweddill dan ei draed:
hefyd *yr ydoedd* efe yn amryw oddi
wrth y bwystfilod oll y rhai *a fuasai*
o'i flaen ef, ac *yr oedd* iddo ddeg o
gyrn.
8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn;
ac wele, cyfododd [b]corn bychan
arall yn eu mysg hwy, a thynnwyd
o'r gwraidd dri o'r cyrn cyntaf o'i
flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid
dyn yn y corn hwnnw, a [c]genau yn
traethu mawrhydri.
9 ¶ Edrychais hyd oni fwriwyd i
lawr y gorseddfeydd, a'r Hen ddi-
henydd a eisteddodd: ei wisg *oedd*
cyn wynned a'r eira, a gwallt ei
ben fel gwlan pur; ei orseddfa
yn fflam dân, *a*'i olwynion *yn* dân
poeth.
10 [d]Afon danllyd oedd yn rhedeg,
ac yn dyfod allan oddi ger ei fron
ef: [e]mil o filoedd a'i gwasan-
aethent, a myrdd fyrddiwn a safent
ger ei fron: y farn a eisteddodd, ac
[f]agorwyd y llyfrau.
11 Edrychais yna, o achos llais y
geiriau mawrion a draethodd y
corn; *ie*, edrychais hyd oni laddwyd
y bwystfil, a difetha ei gorph ef, a'i
roddi i'w losgi yn tân.
12 A'r rhan arall o'r bwystfilod, eu
llywodraeth a ddygpwyd ymaith;
†a rhoddwyd iddynt einioes dros
ysbaid ac amser.
13 Mi a welwn mewn gweledig-
aethau nos, ac wele, [g]megis Mab y
dyn oedd yn dyfod gyd â chym-
mylau y nefoedd; ac at yr Hen
ddihenydd y daeth, a hwy a'i dyg-
asant ger ei fron ef.
14 Ac efe a roddes iddo lywodr-
aeth, a gogoniant, a brenhiniaeth,
fel y byddai i'r holl bobloedd,
cenhedloedd, a ieithoedd ei wasan-
aethu ef: [h]ei lywodraeth *sydd*
lywodraeth dragywyddol, yr hon
nid â ymaith, a'i frenhiniaeth ni
ddifethir.
15 ¶ Myfi Daniel a [i]ymofidiais yn
fy yspryd y'nghanol *fy* †nghorph,
a gweledigaethau fy mhen a'm
dychrynasant.
16 Neseâis at un o'r rhai a safent
ger llaw, a cheisiais ganddo y gwir-
ionedd am hyn oll. Ac efe a ddy-

[a]Jer. 4. 7, 13. a 48. 40. Esec. 17. 3. Hab. 1. 8.
‖Neu, *a'r rhai y cyfodwyd ef oddi wrth, &c.*
‖Neu, *gyfododd un llywodraeth.*
[b]ad. 21, 24. pen. 8. 9.
[c]ad. 25. Dat. 13. 5.
[d]Ps. 50. 3. a 97. 3. Es. 30. 33.
[e]1 Bren. 22. 19. Ps. 68. 17. Dat. 5. 11.
[f]Dat. 20. 12.
† Cald. *ac estyniad mewn einioes a roddwyd iddynt tros, &c.*
[g]Esec. 1. 26. Dat. 1. 13. a 14. 14.
[h]pen. 2. 44. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
[i]ad. 28.
† Cald. *ngwain.*

wedodd i mi, ac a wnaeth i mi
wybod dehongliad y pethau.
17 Y bwystfilod mawrion hyn, y
rhai sydd bedwar, *ydynt* bedwar
brenhin, *y rhai* a gyfodant o'r
ddaear.
18 Eithr [k]saint y †Goruchaf a
dderbyniant y frenhiniaeth, ac a
feddiannant y frenhiniaeth hyd
byth, a hyd byth bythoedd.
19 Yna yr ewyllysiais wybod y
gwirionedd am y pedwerydd bwyst-
fil, yr hwn oedd yn amrywio oddi
wrthynt oll, yn ofnadwy iawn, a'i
ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o
bres; yn bwytta, ac yn dryllio, ac
yn sathru y gweddill â'i draed:
20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei
ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodasai,
ac y syrthiasai tri o'i flaen; sef
y corn *yr oedd* llygaid iddo, a
genau yn traethu mawrhydri, a'r
olwg arno *oedd* yn arwach nâ'i
gyfeillion.
21 Edrychais, a'r corn hwn [l]a
wnaeth ryfel ar y saint, ac a fu
drech nâ hwynt;
22 Hyd oni ddaeth yr Hen ddi-
henydd, a [m]rhoddi barn i saint y
Goruchaf, a dyfod o'r amser y
meddiannai y saint y frenhiniaeth.
23 Fel hyn y dywedodd efe; Y
pedwerydd bwystfil fydd y bed-
waredd frenhiniaeth ar y ddaear,
yr hon a fydd amryw oddi wrth yr
holl frenhiniaethau, ac a ddifa yr
holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i
dryllia.
24 A'r [n]deg corn o'r frenhiniaeth
hon *fydd* deg brenhin *y rhai* a gy-
fodant: ac un arall a gyfyd ar eu
hol hwynt, ac efe a amrywia oddi
wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng
dri brenhin.
25 Ac [o]efe a draetha eiriau yn
erbyn y Goruchaf, ac a ddifa saint
y Goruchaf, ac a feddwl newidio
amseroedd a chyfreithiau: a hwy a
roddir yn ei law ef, [p]hyd amser ac
amseroedd a rhan amser.
26 Yna yr eistedd y farn, a'i llyw-
odraeth a ddygant, i'w difetha ac
i'w distrywio hyd y diwedd.
27 A'r [q]frenhiniaeth a'r llywodr-
aeth, a mawredd y frenhinaeth dan
yr holl nefoedd, a roddir i bobl
saint y Goruchaf, yr hwn y mae ei
frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dra-
gywyddol, a phob ‖llywodraeth a
wasanaethant ac a ufuddhânt iddo.
28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth.
[r]Fy meddyliau i Daniel a'm dy-
chrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd
a newidiodd ynof; eithr mi a ged-
wais y peth yn fy nghalon.

PENNOD VIII.

1 *Gweledigaeth yr hwrdd a'r bwch.* 13 *Y ddwy fil a thri chant o ddyddiau aberth.* 15 *Gabriel yn cysuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.*

YN y drydedd flwyddyn o deyrn-
asiad Belsassar y brenhin, yr
ymddangosodd i mi weledigaeth,
sef i myfi Daniel, wedi *yr hon* a
ymddangosasai i mi ar y cyntaf.
2 Gwelais hefyd mewn gweled-
igaeth (a bu pan welais, mai yn
Susan y brenhin-lys, yr hwn *sydd*

Cyn CRIST Cylch 555.
[k]Es. 60. 13. ad. 22.
† Cald. *goruchafion.*
[l]Dat. 11. 7. a 13. 7.
[m]ad. 18. Dat. 1. 6. a 5. 10.
[n]ad. 7, 8.
[o]pen. 8. 25. a 11. 28, 30, 31.
[p]pen. 12. 7.
[q]Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
‖Neu, *llywodraethwyr.*
[r]ad. 15. pen. 8. 27. a 10. 8, 16.
Cylch 553.

Cyn CRIST Cylch 553.

o fewn talaeth Elam, *yr oeddwn* i)
ïe, gwelais mewn gweledigaeth, ac
yr oeddwn i wrth afon Ulai.
3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a
welais, ac wele ryw hwrdd yn sefyll
wrth yr afon, a deugorn iddo; a'r
ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn
uwch ná'r † llall; a'r uchaf a gy-
fodasai yn olaf.
4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu
a'r gorllewin, tu a'r gogledd, a thu
a'r dehau, fel na safai un bwystfil
o'i flaen ef, ac nid *oedd* a achubai
o'i law ef; ond [a] efe a wnaeth yn ol
ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.
5 Ac fel yr oeddwn yn ystyried,
wele hefyd fwch geifr yn dyfod o'r
gorllewin, ar hyd wyneb yr holl
ddaear, ‖ ac heb gyffwrdd â'r
ddaear; ac i'r bwch *yr oedd* corn
‖ hynod rhwng ei lygaid.
6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd
deugorn a welswn i yn sefyll wrth
yr afon, ac efe a redodd atto ef yn
angerdd ei nerth.
7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd
at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw
wrtho, ac a darawodd yr hwrdd, ac
a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid
oedd nerth yn yr hwrdd i sefyll o'i
flaen ef, eithr efe a'i bwriodd ef
i lawr, ac a'i sathrodd ef; ac nid
oedd a allai achub yr hwrdd o'i
law ef.
8 Am hynny y bwch geifr a aeth
yn fawr iawn; ac wedi ei gryfhâu,
torrodd y corn mawr: a chododd
pedwar o rai hynod yn ei le ef, [b] tu
a phedwar gwynt y nefoedd.
9 Ac o un o honynt [c] y daeth allan
gorn bychan, ac a dyfodd yn rhag-
orol, tu a'r dehau, a thu a'r dwyrain,
a thu a'r [d] hyfryd-*wlad*.
10 Aeth yn fawr hefyd ‖ hyd lu y
nefoedd, a [e] bwriodd i lawr *rai* o'r
llu, ac o'r sêr, ac a'u sathrodd
hwynt.
11 Ymfawrygodd hefyd ‖ hyd at
[f] dywysog y llu, a [g] dygwyd ymaith
yr *offrwm* gwastadol [h] ‖ oddi arno
ef, a bwriwyd ymaith le ei gyssegr
ef.
12 ‖ A rhoddwyd iddo lu yn er-
byn yr *offrwm* beunyddiol o her-
wydd camwedd, ac efe a fwriodd y
gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth,
ac y llwyddodd.
13 ¶ Yna y clywais ryw sant yn
llefaru, a dywedodd rhyw sant
arall wrth ‖ y rhyw *sant* hwnnw
oedd yn llefaru, Pa hyd *y bydd* y
weledigaeth *am* yr *offrwm* gwast-
adol, a chamwedd ‖ anrhaith, i
roddi y cyssegr a'r llu yn sathrfa?
14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Hyd
ddwy fil a thri chant o † ddiwrnod-
iau: yna y ‖ purir y cyssegr.
15 ¶ A phan welais i Daniel y
weledigaeth, a cheisio o honof y
deall, yna wele, safodd ger fy mron
megis rhith gwr.
16 A chlywais lais dyn rhwng
glannau Ulai, ac efe a lefodd ac a
ddywedodd, [i] Gabriel, gwna i hwn
ddeall y weledigaeth.
17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r
lle y safwn; a phan ddaeth, mi a
ddychrynais, ac [k] a syrthiais ar fy

† Heb. *ail*.
[a] pen. 11. 3.
‖ Neu, *ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddaear.*
‖ Neu, *amlwg.* Heb. *golwg.*
[b] pen. 11. 4.
[c] pen. 7. 8. a 11. 21.
[d] Ps. 48. 2. Ezec. 20. 6. pen. 11. 16, 41, 45.
‖ Neu, *yn erbyn llu y nefoedd.*
[e] Dat. 12. 4.
‖ Neu, *yn erbyn tywysog.*
[f] Jos. 5. 14.
[g] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.
[h] ad. 25.
‖ Neu, *ganddo.*
‖ Neu, *Y llu a roddwyd i fynu am y camwedd yn erbyn yr offrwm beunyddiol.*
‖ *y rhifwr dirgelion,* neu, *y rhifwr rhyfeddol.* Heb. *Palmoni.*
‖ Neu, *yn anrhaith.*
† Heb. *hwyr a bore.*
‖ Neu, *cyfiawnhêir.*
[i] pen. 9. 21. Luc 1. 19, 26.
[k] Ezec. 1. 28. Dat. 1. 17.

wyneb: ac efe a ddywedodd wrth-
yf, Deall, fab dyn; o herwydd y
weledigaeth *fydd* yn amser y di-
wedd.
18 A [l] thra yr oedd efe yn llefaru
wrthyf, syrthiais mewn trwmgwsg i
lawr ar fy wyneb: ac efe a gy-
ffyrddodd â mi, ac a'm cyfododd yn
fy sefyll.
19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn
hysbysu i ti yr hyn a fydd yn
niwedd y digter; canys ar yr amser
gosodedig *y bydd* y diwedd.
20 Yr hwrdd deugorn a welaist, *yw*
brenhinoedd Media a Phersia.
21 A'r bwch blewog *yw* brenhin
Groeg; a'r corn mawr, yr hwn *sydd*
rhwng ei lygaid ef, dyna y brenhin
cyntaf.
22 Lle torrwyd ef, ac y cyfododd
pedwar yn ei le, pedair brenhiniaeth
a gyfodant o'r *un* genedl, ond nid
un nerth ag ef.
23 A thu a diwedd eu brenhin-
iaeth hwynt, pan gyflawner y tros-
eddwyr, y cyfyd brenhin wyneb-
greulawn, ac yn deall dammegion.
24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid
trwy ei nerth ei hun; ac efe a
ddinystria yn rhyfedd, ac a lwydda,
ac a wna, ac a ddinystria y cedyrn,
† a'r bobl sanctaidd.
25 A thrwy ei gyfrwysdra y ffynna
ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga
yn ei galon, a thrwy ‖ heddwch y
dinystria efe lawer: ac efe a saif yn
erbyn tywysog y tywysogion; ond
efe a ddryllir heb law.
26 A gweledigaeth yr hwyr a'r
bore, yr hon a draethwyd, sydd
wirionedd: [n] selia dithau y weled-
igaeth, o herwydd dros ddyddiau
lawer *y bydd*.
27 [o] Minnau Daniel a aethum
yn llesg, ac a fûm glaf *ennyd* o
ddyddiau; yno y cyfodais, ac y
gwneuthum orchwyl y brenhin, ac
a synnais o herwydd y weledigaeth,
ond nid oedd neb yn *ei* deall.

PENNOD IX.

1 *Daniel yn ystyried amser y caethiwed;* 3 *ac yn cyffesu ei bechodau;* 16 *ac yn gweddïo am adnewyddu Jerusalem.* 20 *Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thriugain.*

YN y flwyddyn gyntaf i [a] Darïus
mab Ahasferus, o had y Med-
iaid, ‖ yr hwn a wnaethid yn frenhin
ar deyrnas y Caldeaid,
2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrn-
asiad ef, myfi Daniel a ddeallais
wrth lyfrau rhifedi y blynyddoedd,
am y rhai y daethai gair yr ARGLWYDD at [b] Jeremïah y prophwyd,
y cyflawnai efe ddeng mlynedd a
thriugain yn anghyfannedd-dra Je-
rusalem.
3 ¶ Yna y tröais fy wyneb at yr
Arglwydd DDUW, i geisio *trwy*
weddi ac ymbil, ynghyd âg ympryd,
a sach-lïan, a lludw.
4 A gweddïais ar yr ARGLWYDD
fy NUW, a chyffesais, a dywedais,
Attolwg, [c] Arglwydd DDUW mawr
ac ofnadwy, ceidwad cyfammod a
thrugaredd i'r rhai a'i carant, ac i'r
rhai a gadwant ei orchymynion;
5 [d] Pechasom, a gwnaethom gam-
wedd, a buom anwir, gwrthryfel-

Cyn CRIST Cylch 553.
[l] pen. 10. 9. Luc 9. 32.
† Heb. *a phobl y rhai sanctaidd.*
‖ Neu, *lwyddiant.*
[n] pen. 12. 4. Dat. 22. 10.
[o] pen. 7. 28. a 10. 8, 16.
Cylch 538.
[a] pen. 1. 21. a 6. 28.
‖ Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenhin.*
[b] Jer. 25. 12. a 29. 10.
[c] Deut. 7. 9. Neh. 1. 5. a 9. 32.
[d] Ps. 106. 6. Es. 64. 5, 6, 7.

Cyn CRIST Cylch 538.

asom hefyd, sef trwy gilio oddi wrth
dy orchymynion, ac oddi wrth dy
farnedigaethau.
6 Ni wrandawsom chwaith ar y
prophwydi dy weision, y rhai a lef-
arasant yn dy enw di, wrth ein
brenhinoedd, ein tywysogion, ein
tadau, ac wrth holl bobl y tir.
7 ‖ I ti, ARGLWYDD, *y perthyn*
cyfiawnder, ond i ni gywilydd wyn-
ebau, megis heddyw; i wŷr Judah,
ac i drigolion Jerusalem, ac i holl
Israel, yn agos ac ym mhell, trwy
yr holl wledydd lle y gyrraist
hwynt, am eu camwedd a wnaeth-
ant i'th erbyn.
8 ARGLWYDD, *y mae* cywilydd
wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n
tywysogion, ac i'n tadau, o herwydd
i ni bechu i'th erbyn.
9 Gan yr ARGLWYDD ein DUW *y*
mae trugareddau a maddeuant, er
gwrthryfelu o honom i'w erbyn.
10 Ni wrandawsom chwaith ar
lais yr ARGLWYDD ein DUW, i rodio
yn ei gyfreithiau ef y rhai a roddodd
efe o'n blaen ni, trwy law ei weision
y prophwydi.
11 Iê, holl Israel a droseddasant
dy gyfraith di, sef trwy gilio rhag
gwrando ar dy lais di: am hynny
f y tywalltwyd arnom ni y felldith
a'r llw a ysgrifenwyd y'nghyfraith
Moses gwasanaethwr DUW, am
bechu o honom yn ei erbyn ef.
12 Ac *g* efe a gyflawnodd ei eiriau
y rhai a lefarodd efe yn ein herbyn
ni, ac yn erbyn ein barnwyr y rhai
a'n barnent, gan ddwyn arnom ni
ddialedd mawr; canys *h* ni wnaeth-
pwyd dan yr holl nefoedd megis y
gwnaethpwyd ar Jerusalem.
13 Megis y mae yn ysgrifenedig
y'nghyfraith Moses y daeth yr holl
ddrygfyd hyn arnom ni: etto nid
ymbiliasom † o flaen yr ARGLWYDD
ein DUW, gan droi oddi wrth ein
hanwiredd, a chan ddeall dy wirion-
edd di.
14 Am hynny *i* y gwyliodd yr AR-
GLWYDD ar y dialedd, ac a'i dug
arnom ni; o herwydd *k* cyfiawn *yw*
yr ARGLWYDD ein DUW yn ei holl
weithredoedd y mae yn eu gwneuth-
ur: canys ni wrandawsom ni ar ei
lais ef.
15 Etto yr awr hon, O ARGLWYDD
ein DUW, *l* yr hwn a ddygaist dy
bobl allan o wlad yr Aipht â llaw
gref, ac a wnaethost i ti *m* enw
megis heddyw, nyni a bechasom, ni
a wnaethom anwiredd.
16 ¶ O ARGLWYDD, yn ol dy holl
gyfiawnderau, attolwg, tröer dy
lidiowgrwydd a'th ddigter oddi
wrth dy ddinas Jerusalem, dy
fynydd sanctaidd; o herwydd am
ein pechodau, ac am anwireddau
ein tadau, y mae Jerusalem a'th
bobl *n* yn waradwydd i bawb o'n
hamgylch.
17 Ond yr awr hon gwrando, O
ein DUW ni, ar weddi dy was, ac
ar ei ddeisyfiadau, a *o* llewyrcha dy
wyneb ar dy gyssegr anrheithiedig,
er mwyn yr ARGLWYDD.
18 Gostwng dy glust, O fy NUW,
a chlyw; agor dy lygaid, a gwel ein

‖ Neu, *Gennyt ti, Arglwydd y mae*, neu, *Ti, Arglwydd biau cyfiawnder.*
f Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c. a 29. 20, &c. a 30. 17, 18. a 31. 17, &c. a 32. 19, &c.
g Galar. 2. 17.
h Galar. 1. 12. a 2. 13.
† Heb. *âg wyneb.*
i Jer. 31. 28. a 44. 27.
k Neh. 9. 33.
l Exod. 6. 1, 6. a 32. 11.
m Exod. 14. 18.
n Ps. 44. 14. a 79. 4.
o Num. 6. 25. Ps. 67. 1. a 80. 3, 7, 19.

hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy
enw di arni: oblegid nid o herwydd
ein cyfiawnderau ein hun yr ydym
ni yn † tywallt ein gweddïau ger
dy fron, eithr o herwydd dy aml
drugareddau di.
19 Clyw, ARGLWYDD; arbed AR-
GLWYDD; ystyr, O ARGLWYDD, a
gwna; nac oeda er dy fwyn dy hun,
O fy NUW: o herwydd dy enw di a
alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy
bobl.
20 ¶ A mi etto yn llefaru, ac yn
gweddïo, ac yn cyffesu fy mhechod,
a phechod fy mhobl Israel, ac yn
tywallt fy ngweddi ger bron yr
ARGLWYDD fy NUW dros fynydd
sanctaidd fy NUW;
21 *Iê*, a mi etto yn llefaru mewn
gweddi, yna y gŵr, *p* Gabriel, yr
hwn a welswn mewn gweledigaeth
yn y dechreuad, gan ehedeg yn
fuan, *q* a gyffyrddodd â mi ynghylch
pryd yr offrwm prydnhawnol.
22 Ac efe a barodd *i mi* ddeall,
ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddy-
wedodd, Daniel, daethum yn awr
allan i beri i ti fedru deall.
23 Yn nechre dy weddïau yr aeth
y † gorchymyn allan, ac *r* mi a
ddeuthum i'w fynegi *i ti:* canys
† anwyl *ydwyt* ti: ystyr dithau y
peth, a deall y weledigaeth.
24 Deng-wythnos a thriugain a
derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy
ddinas sanctaidd, i ‖ ddibennu
camwedd, ac i ‖ selio pechodau, ac
i wneuthur cymmod dros anwiredd,
ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddol,
ac i selio y weledigaeth a'r † bro-
phwydoliaeth, ac i enneinio y
sancteiddiolaf.
25 Gwybydd gan hynny, a deall
y bydd *s* o fynediad y gorchymyn
allan am adferu ac am adeiladu
Jerusalem, hyd y blaenor Messiah,
saith wythnos, a dwy wythnos a
thriugain: yr heol a † adeiledir
drachefn, a'r ‖ mur, sef † mewn am-
seroedd blinion.
26 Ac wedi dwy wythnos a thri-
ugain *t* y lleddir y Messïah, ond
‖ nid o'i achos ei hun: a *u* phobl y
tywysog yr hwn a ddaw a ddinystria
y ddinas a'r cyssegr; a'i ddiwedd
fydd trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd
y rhyfel ‖ *y bydd* dinystr anrheith-
iol:
27 Ac efe a sicrhâ y cyfammod â
llawer dros un wythnos: ac yn han-
ner yr wythnos y gwna efe i'r
aberth a'r bwyd-offrwm beidio; ‖ a
thrwy *x* luoedd ffiaidd yr anrheithia
efe *hi*, hyd oni thywallter *y* y diben
terfynedig ar yr anrheithiedig.

PENNOD X.

1 *Daniel, wedi ymddarostwng, yn gweled gweledigaeth.* 10 *Dychryn yn ei flino ef; a'r angel yn ei gysuro.*

YN y drydedd flwyddyn i Cyrus
brenhin Persia, y datguddiwyd
peth i Daniel, (yr hwn y gelwid ei
enw Beltesassar) a'r peth *oedd* wir,
ond yr amser nodedig *oedd* † hir;
ac *a* efe a ddeallodd y peth, ac a
gafodd wybod y weledigaeth.
2 Yn y dyddiau hynny y galerais i
Daniel dair wythnos o ddyddiau.

Cyn CRIST Cylch 538.

† Heb. *gwneuthur i'n deisyfiadau gwympo ger, &c.*
p pen. 8. 16.
q pen. 8. 18.
† Heb. *gair.*
r pen. 10. 12.
† Heb. *gwr dymuniadau.*
‖ Neu, *attal.*
‖ Neu, *orphen.*
† Heb. *prophwyd.*
s Ezra 4. 24. a 6. 1, 15.
† Heb. *ddychwel ac a adeiledir.*
‖ Neu, *adwy*, neu, *clawdd.*
† Heb. *y'nghyfyngder amseroedd.*
t Es. 53. 8. Marc 9. 12.
‖ Neu, *ni bydd dim ganddo*, neu, *ni bydd neb gyd âg ef.*
u Matt. 22. 7.
‖ Neu, yr *ordeiniwyd anrhaith*, neu, *y torrir ef ymaith trwy anrhaith.*
‖ Neu, *o herwydd ymledu o ffieidd-dra.* Heb. *o herwydd asgell ffieidd-dra.*
x Matt. 24. 15. Marc 13. 14. Luc 21. 20.
y Edrych Es. 10. 22, 23. pen. 11. 36.

Cylch 534.

† Heb. *fawr.*
a pen. 1. 17.

Cyn CRIST Cylch 534.

3 Ni fwyttêais fara blasus, ac ni ddaeth cig na gwin yn fy ngenau; gan ymiro hefyd nid ymirais, nes cyflawni tair wythnos o ddyddiau.

4 Ac yn y pedwerydd dydd ar hugain o'r mis cyntaf, fel yr oeddwn i wrth ymyl yr afon fawr, honno *yw* [b] Hidecel;

5 Yna y cyfodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele [c] † ryw wr wedi ei wisgo â llîan, a'i lwynau [d] wedi eu gwregysu âg [e] aur coeth o Uphaz.

6 A'i gorph *oedd* fel *maen* beryl, a'i wyneb fel gweilediad mellten, a'i lygaid fel lampau tân, a'i freichiau a'i draed fel lliw pres gloyw, a [f] sain ei eiriau fel sain tyrfa.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth: canys [g] y dynion y rhai oedd gyd â mi ni welsant y weledigaeth; eithr syrthiodd arnynt ddychryn mawr, fel y ffoisant i ymguddio.

8 A mi a adawyd fy hunan, ac a welais y weledigaeth fawr hon, ac ni thrigodd nerth ynof: canys [h] ‖ fy ngwedd a drodd ynof yn llygredigaeth, ac nid atteliais nerth.

9 Etto mi a glywais sain ei eiriau ef: a phan glywais sain ei eiriau ef, yna [i] yr oeddwn mewn trwmgwsg ar fy wyneb, a'm hwyneb tu a'r ddaear.

10 ¶ Ac wele, [k] llaw a gyffyrddodd â mi, ac † a'm gosododd ar fy ngliniau, ac *ar* gledr fy nwylaw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Daniel, [l] wr † anwyl, deall y geiriau a lefaraf wrthyt, a sâf yn dy sefyll: canys attat ti y'm hanfonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, sefais gan grynu.

12 Yna efe a ddywedodd wrthyf, Nac ofna, Daniel: o herwydd er y dydd cyntaf y rhoddaist dy galon i ddeall, ac i ymgystuddio ger bron dy DDUW, y gwrandawyd dy eiriau; ac o herwydd dy eiriau di y deuthum i.

13 Ond tywysog teyrnas Persia a safodd yn fy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele [m] Michael, ‖ un o'r tywysogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; a mi a arhosais yno gyd â brenhinoedd Persia.

14 A mi a ddeuthum i beri i ti ddeall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwydd [n] *y mae* y weledigaeth etto dros ddyddiau *lawer*.

15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y geiriau hyn, gosodais fy wyneb tu a'r ddaear, ac a aethum yn fud.

16 Ac wele, tebyg i † ddyn a gyffyrddodd â'm gwefusau: yna yr agorais fy safn, ac y lleferais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn sefyll ar fy nghyfer, O fy arglwydd, fy ngofidiau a droisant arnaf gan y weledigaeth, ac nid atteliais nerth.

17 A pha fodd y dichon ‖ gwasanaethwr fy arglwydd yma lefaru wrth fy arglwydd yma? a minnau yna ni safodd nerth ynof, ac nid arhôdd ffun ynof.

18 Yna y cyffyrddodd eilwaith â mi fel dull dyn, ac a'm cryfhâodd i,

[b] Gen. 2. 14.
[c] pen. 12. 6.
† Heb. *un gwr.*
[d] Dat. 1. 13, 14, 15.
[e] Jer. 10. 9.
[f] Ezec. 1. 14.
[g] Act. 9. 7.
[h] pen. 7. 28.
‖ Neu, *fy ngrym.*
[i] pen. 8. 18.
[k] pen. 9. 21. Dat. 1. 17.
† Heb. *a wnaeth i mi symmud ar fy ngliniau.*
[l] pen. 9. 23.
† Heb. *dymuniadau.*
[m] ad. 21. pen. 12. 1.
‖ Neu, *y blaenaf.*
[n] Hab. 2. 3.
† Heb. *feibion dynion.*
‖ Neu, *gwasanaethwr yma fy arglwydd.*

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, [o] wr anwyl; heddwch i ti, ymnertha, ïe, ymnertha. A phan lefarasai efe wrthyf, ymnerthais, a dywedais, Llefared fy arglwydd; o herwydd cryfhêaist fi.

20 Ac efe a ddywedodd, A wyddost ti paham y daethum attat? ac yn awr dychwelaf i ryfela â thywysog Persia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywysog tir Groeg a ddaw.

21 Eithr mynegaf i ti yr hyn a hysbyswyd yn ysgrythyr y gwirionedd: ac nid *oes* un yn ‖ ymegnïo gyd â mi yn hyn, ond [p] Michael eich tywysog chwi.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Persia gan frenhin Groeg.* 5 *Y cynghreiriau a'r cadau rhwng brenhin y dehau a brenhin y gogledd.* 30 *Rhuthr a chreulonder y Rhufeiniaid.*

AC yn y flwyddyn gyntaf i [a] Darius y Mediad, y sefais i i'w gryfhâu ac i'w nerthu ef.

2 Ac yr awr hon y gwirionedd a fynegaf i ti; Wele, tri brenhin etto a safant o fewn Persia, a'r pedwerydd a fydd cyfoethoccach nâ *hwynt* oll: ac fel yr ymgadarnhâo efe yn ei gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn erbyn teyrnas Groeg.

3 A [b] brenhin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wna fel y mynno.

4 A phan safo efe, dryllir ei deyrnas, ac a'i rhennir tu a phedwar gwynt y nefoedd; ac nid i'w hiliogaeth ef, [c] nac fel ei lywodraeth a lywodraethodd efe: o herwydd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i eraill heb law y rhai hynny.

5 ¶ Yna y cryfhâ brenhin y dehau, ac *un* o'i dywysogion: ac efe a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr † ymgyssylltant; canys merch brenhin y dehau a ddaw at frenhin y gogledd i wneuthur † cymmod; ond ni cheidw hi nerth y fraich; ac ni saif yntau, na'i fraich: eithr rhoddir hi i fynu, a'r rhai a'i dygasant hi, a'r hwn ‖ a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorthwr, yn yr amseroedd *hyn*.

7 Eithr yn ei le ef y saif *un* allan o flaguryn ei gwraidd hi, yr hwn a ddaw â llu, ac a â i ymddiffynfa brenhin y gogledd, ac a wna yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'u tywysogion, a'u dodrefn anwyl o arian ac aur, ac efe a bery *fwy o* flynyddoedd nâ brenhin y gogledd.

9 A brenhin y dehau a ddaw i'*w* deyrnas, ac a ddychwel i'w dir ei hun.

10 A'i feibion a ‖ gyffrôir, ac a gasglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *un*, ac a lifeiria, ac a â trosodd: yna efe a ddychwel, ac a gyffrôir hyd ei ymddiffynfa ef.

11 Yna y cyffry brenhin y dehau, ac yr â allan, ac a ymladd âg ef, *sef* â brenhin y gogledd: ac efe a gyfyd

Cyn CRIST Cylch 534.
[o] ad. 11.
‖ Neu, *dâl.*
[p] ad. 13. Judas 9. Dat. 12. 7.
[a] pen. 5. 31.
[b] pen. 8. 4.
[c] pen. 8. 22.
† Heb. *ymgyfeillachant.*
† Heb. *uniondeb, neu, yr iawn.*
‖ Neu, *a esgorodd hi.*
‖ Neu, *ryfelant.*

Cyn CRIST Cylch 534.

dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir
i'w law ef.
12 Pan gymmerer ymaith y dyrfa,
yr ymddyrchafa ei galon, ac efe
a gwympa fyrddiwn; er hynny ni
bydd efe cryf.
13 Canys brenhin y gogledd a
ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r
gyntaf, ac † ym mhen ennyd o flyn-
yddoedd, gan ddyfod y daw â llu
mawr, ac â chyfoeth mawr.
14 Ac yn yr amseroedd hynny
llawer a safant yn erbyn brenhin y
dehau; † a'r yspeilwyr o'th bobl a
ymddyrchafant i sicrhâu y weledig-
aeth; ond hwy a syrthiant.
15 Yna y daw brenhin y gogledd,
ac a fwrw glawdd, ac a ennill † y
dinasoedd caerog, ond breichiau y
dehau ni wrthsafant, † na'i bobl
ddewisol ef; ac ni *bydd* nerth i
sefyll.
16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef
a wna fel y mynno, ac ni *bydd* a
safo o'i flaen; ac efe a saif † yn [d] y
wlad hyfryd, a thrwy ei law ef y
difethir hi.
17 Ac efe a esyd ei wyneb ar
fyned â chryfder ei holl deyrnas, ‖ a
rhai uniawn gyd âg ef; fel hyn y
gwna; ac efe a rydd iddo ferch
gwragedd, † gan ei llygru hi; ond
ni saif hi *ar ei du ef*, ac ni bydd hi
gyd âg ef.
18 Yna y try efe ei wyneb at yr
ynysoedd, ac a ennill lawer; ond
pennaeth a bair i'w warth ef
beidio, † er ei fwyn ei hun, † heb
warth iddo ei hun: efe a'i dettry
arno ef.
19 Ac efe a dry ei wyneb at ym-
ddiffynfeydd ei dir ei hun: ond efe
a dramgwydda, ac a syrth, ac nis
ceir ef.
20 Ac yn ei le ef y saif un † a gyfyd
drethau y'ngogoniant y deyrnas:
ond o fewn ychydig ddyddiau y
distrywir ef; ac nid mewn dig, nac
mewn rhyfel.
21 Ac yn ei le yntau y saif [e] *un*
dirmygus, ac ni roddant iddo
ogoniant y deyrnas: eithr efe a
ddaw i mewn yn heddychol, ac a
ymeifl yn y frenhiniaeth trwy
weniaith.
22 Ac â breichiau llifeiriant y
llifir trostynt o'i flaen ef, ac y dryllir
hwynt, a [f] thywysog y cyfammod
hefyd.
23 Ac wedi ymgyfeillach âg ef, y
gwna efe dwyll; canys efe a ddaw i
fynu, ac a ymgryfhâ âg ychydig bobl.
24 ‖ I'r dalaeth heddychol a bras
y daw efe, ac a wna yr hyn ni
wnaeth ei dadau, na thadau ei
dadau: ysglyfaeth, ac yspail, a
golud, a daena efe yn eu mysg:
ac ar gestyll y bwriada efe ei
fwriadau, *sef* dros amser.
25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i
galon yn erbyn brenhin y dehau â
llu mawr: a brenhin y dehau a
ymesyd i ryfel â llu mawr a chryf
iawn; ond ni saif efe: canys bwr-
iadant fwriadau yn ei erbyn ef.
26 Y rhai a fwyttânt ran o'i fwyd
ef a'i difethant ef, a'i lu ef a lifeiria;
a llawer a syrth yn lladdedig.

† Heb. *yn niwedd amseroedd blynydd-oedd.*
† Heb. *a meibion yspeilwyr o'th bobl.*
† Heb. *ddinas yr ymddiffynfâoedd.*
† Heb. *na phobl ei ddewis ef.*
† Heb. *y'ngwlad harddwch,* neu, *addurn.*
[d] pen. 8. 9. ad. 41, 45.
‖ Neu, *ac uniondeb.*
† Heb. *i'w llygru hi.*
† Heb. *iddo ei hun,* neu, *trosto ei hun.*
† Heb. *heb ei warth.*
† Heb. *a baro i drethwr fyned trosodd.*
[e] pen. 7. 8. a 8. 9.
[f] pen. 8. 10, 25.
Cyflawnwyd cylch 171.
‖ Neu, *Yn heddychol y daw efe i leoedd brasaf y dalaeth.*
Cyflawnwyd cylch 170.

27 † A chalon y ddau frenhin hyn
fydd ar wneuthur drwg, ac ar un
bwrdd y traethant gelwydd; ond
ni thyccia: canys [h] etto *y bydd* y
diwedd ar yr amser nodedig.
28 Ac efe a ddychwel i'w dir ei
hun â chyfoeth mawr; [i] a'i galon
fydd yn erbyn y cyfammod sanct-
aidd: felly y gwna efe, ac y dy-
chwel i'w wlad.
29 Ar amser nodedig y dychwel, ac
y daw tu a'r dehau; ac ni bydd fel
y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.
30 ¶ Canys llongau Chittim a
ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny
yr ymofidia, ac y dychwel, ac y
digia yn erbyn y cyfammod sanct-
aidd: felly y gwna efe, ac y dy-
chwel, ac efe a ymgynghora â'r
rhai a adawant y cyfammod sanct-
aidd.
31 Breichiau hefyd a safant ar ei
du ef, ac [k] a halogant gyssegr yr
ymddiffynfa, ac a ddygant ymaith
y gwastadol *aberth*, ac a osodant
yno y ffieidd-dra ‖ anrheithiol.
32 ‖ A throseddwyr y cyfammod a
lygra efe trwy weniaith: eithr y
bobl a adwaenant eu Duw, a fydd-
ant gryfion, ac a ffynnant.
33 A'r rhai synhwyrol ym mysg
y bobl a ddysgant lawer; etto
syrthiant trwy y cleddyf, a thrwy
dân, trwy gaethiwed, a thrwy
yspail, ddyddiau *lawer*.
34 A phan syrthiant, â chymmorth
bychan y cymhorthir hwynt: eithr
llawer a lŷn wrthynt hwy trwy
weniaith.
35 A *rhai* o'r deallgar a syrthiant
‖ i'w [l] puro, ac i'w glanhâu, ac i'w
cannu, hyd amser y diwedd:
[m] canys *y mae* etto dros amser
nodedig.
36 A'r brenhin a wna wrth ei
ewyllys ei hun, ac a ymddyrcha,
ac a ymfawryga uwch law pob
duw; ac [n] yn erbyn DUW y duwiau
y traetha efe bethau rhyfedd, ac a
lwydda nes diweddu y digter:
canys yr hyn a ordeiniwyd, a
fydd.
37 Nid ystyria efe dduw ei dadau,
na serch ar wragedd, ïe, nid ystyria
un duw: canys goruwch pawb yr
ymfawryga.
38 ‖ Ac efe a anrhydedda DDUW
‖ y nerthoedd yn ei le ef: Ie, duw
yr hwn nid adwaenai ei dadau a
ogonedda efe, âg aur ac âg arian, ac
â meini gwerthfawr, ac â phethau
‖ dymunol.
39 Fel hyn y gwna efe † yn yr
ymddiffynfeydd cryfaf gyd â duw
dieithr, yr hwn a gydnebydd efe,
ac a chwanega ei ogoniant: ac a
wna iddynt lywodraethu ar lawer,
ac a ranna y tir am ‖ werth.
40 Ac yn amser y diwedd yr ym-
gornia brenhin y dehau âg ef, a
brenhin y gogledd a ddaw fel cor-
wynt yn ei erbyn ef, â cherbydau,
ac â marchogion, ac â llongau
llawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd,
ac a lifa, ac a â trosodd.
41 Ac efe a ddaw ‖ i'r [o] hyfryd-
wlad, a llawer *o wledydd* a syrth-
iant: ond y rhai hyn a ddiangant

Cyn CRIST Cylch 534.

† Heb. *A'r ddau frenhin hyn eu calon hwy a fydd, &c.*
[h] ad. 29, 35, 40.
[i] ad. 22.
Cyflawnwyd cylch 169.
Cyflawnwyd cylch 168.
[k] pen. 8. 11. a 12. 11.
‖ Neu, *a bair synnu.*
‖ Neu, *Ac i droseddwyr y cyfammod y gwna efe ragrithio: eithr, &c.*
‖ Neu, *i buro hwynt, ac i lanhâu ac i gannu, &c.*
[l] pen. 12. 10.
[m] ad. 29.
[n] pen. 7. 8. a 8. 25.
‖ Neu, *Ac am y Duw Hollalluog yn ei orsedd yr anrhydedda: ïe, efe a anrhydedda Dduw ni adwaenai ei dadau, âg aur, &c.*
‖ Neu, *yr ymddiffynfeydd.* Heb. *Mauzzim.*
‖ Neu, *hyfryd.*
† Heb. *y'nghaderni ymddiffynfeydd.*
‖ Neu, *elw.*
‖ Neu, *i wlad harddwch,* neu, *addurn.*
[o] ad. 16.

Cyn CRIST Cylch 534.

o'i law ef, Edom, a Moab, a phen-
naf meibion Ammon.
42 Ac efe †a estyn ei law ar y
gwledydd; a gwlad yr Aipht ni
bydd dïangol.
43 Eithr efe a lywodraetha ar
drysorau aur ac arian, ac ar holl
anwyl bethau yr Aipht: y Libyaid
hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei
ol ef.
44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac
o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe
a â allan mewn llid mawr i ddifetha,
ac i ddifrodi llawer.
45 Ac efe a esyd bebyll ei lys
rhwng y moroedd, †ar *p*yr ‖ hyfryd
fynydd sanctaidd: etto efe a ddaw
‖ hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cyn-
northwywr iddo.

† Heb. *a enfyn allan ei law.*
† Heb. *ar fynydd harddwch, neu, addurn sancteiddrwydd.*
p Ps. 48. 2. ad. 16, 41.
‖ Neu, *hardd.*
‖ *i'w ddiwedd.*

PENNOD XII.

1 *Michael a wared Israel o'i flinderau.* 5 *Dangos yr amseroedd i Daniel.*

AC yn yr amser hwnnw y saif
Michael y tywysog mawr, yr
hwn sydd yn sefyll dros feibion dy
bobl: yna *a*y bydd amser blinder,
y cyfryw ni bu er pan yw cenedl
hyd yr amser hwnnw: ac yn yr
amser hwnnw y gwaredir dy holl
bobl, y rhai a gaffer yn ysgrifenedig
yn *b*y llyfr.
2 A llawer o'r rhai sydd yn cysgu
yn llwch y ddaear a ddeffrôant,
*c*rhai i fywyd tragywyddol, a *d*rhai
i warth *a* dirmyg tragywyddol.
3 *e*A'r ‖ doethion *f*a ddisgleiriant
fel disgleirdeb y ffurfafen; a'r rhai
a drôant lawer i gyfiawnder, a *fydd-
ant g*fel y sêr byth yn dragywydd.
4 *h*Tithau, Daniel, *i*cau ar y
geiriau, a selia y llyfr hyd amser
y diwedd: llawer a gynniweirant, a
gwybodaeth a amlhêir.
5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais,
ac wele ddau eraill yn sefyll, un o'r
tu yma ar fin yr afon, ac un *arall*
o'r tu arall ar fin yr afon.
6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr
hwn a wisgasid â *k*llian, yr hwn
ydoedd †ar ddyfroedd yr afon, Pa
hyd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddod-
au hyn?
7 *l*Clywais hefyd y gwr a wisgasid
â llïan, yr hwn *ydoedd* ar ddyfroedd
yr afon, pan ddyrchafodd efe ei law
ddehau a'i aswy tu a'r nefoedd, ac y
tyngodd i'r hwn sydd yn byw yn
dragywydd, *my bydd* dros amser,
amserau, a ‖ hanner: ac wedi darfod
gwasgaru nerth y bobl sanctaidd, y
gorphenir hyn oll.
8 Yna y clywais, ond ni ddeallais:
eithr dywedais, O fy arglwydd,
beth *fydd* diwedd y *pethau* hyn?
9 Ac efe a ddywedodd, Dos, Dan-
iel: canys cauwyd *a n*seliwyd y
geiriau hyd amser y diwedd.
10 *o*Llawer a burir, ac a gennir,
ac a brofir; eithr y rhai drygionus
a wnant ddrygioni: ac ni ddeall yr
un o'r rhai drygionus, ond *p*y rhai
doethion a ddeallant.
11 Ac o'r amser y tynner ymaith
*q*y gwastadol *aberth*, †ac y gosoder
i fynu *r*y ffieidd-dra ‖ anrheithiol, *y
bydd* mil dau cant a deg a phedwar
ugain o ddyddiau.
12 Gwyn ei fyd a ddisgwylio, ac
a ddêl hyd y mil tri chant a phym-
theg ar hugain o ddyddiau.
13 Dos dithau hyd y diwedd:
‖ canys gorphwysi, a sefi yn dy ran
yn niwedd y dyddiau.

a Matt. 24. 21.
b Exod. 32. 32. Ps. 56. 8. Ezec. 13. 9. Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8.
c Matt. 25. 46. Ioan 5. 28, 29. Act. 24. 15.
d Es. 66. 24. Rhuf. 9. 21.
e pen. 11. 33, 35.
‖ Neu, *athrawon.*
f Matt. 13. 43.
g 1 Cor. 15. 41.
h pen. 8. 26. ad. 9.
i Dat. 10. 4. a 22. 10.
k pen. 10. 5.
† Heb. *oddi ar.*
l Dat. 10. 5, 6.
m pen. 7. 25. Dat. 12. 14.
‖ Neu, *rhan.*
n ad. 4.
o pen. 11. 35. Zech. 13. 9.
p pen. 11. 33, 35.
q pen. 8. 11.
† Heb. *i ddodi y ffieidd-dra, &c.*
r pen. 11. 31.
‖ Neu, *a bair synnu.*
‖ Neu, *a gorphwysi.*

LLYFR HOSEA.

Cyn CRIST Cylch 785.

PENNOD I.

1 *Hosea, er mwyn dangos barn Duw am butteindra ysprydol, yn cymmeryd Gomer yn wraig;* 4 *ac yn cenhedlu Jezreel,* 6 *a Lo-ruhamah,* 8 *a Loammi.* 10 *Edfryd Judah ac Israel.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Hosea, mab Beeri,
yn nyddiau Uzziah, Jotham, Ahaz,
a Hezecïah, brenhinoedd Judah, ac
yn nyddiau Jeroboam mab Joas,
brenhin Israel.
2 Dechre ymadrodd yr ARGLWYDD
trwy Hosea. Yr ARGLWYDD a
ddywedodd wrth Hosea. *a*Dos,
cymmer i ti wraig o odineb, a
phlant *o* odineb: o herwydd *b*y
mae y wlad gan butteinio yn put-
teinio oddi ar ol yr ARGLWYDD.
3 Ac efe a aeth ac a gymmerodd
Gomer merch Diblaim; ac hi a
feichiogodd, ac a ddug iddo ef fab.
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Galw ei enw ef Jezreel:
canys ar fyrder y † dïalaf waed Jez-
reel ar dŷ Jehu, ac y gwnaf i fren-
hiniaeth tŷ Israel ddarfod.
5 A'r dydd hwnnw y torraf fwa
Israel y'nglyn Jezreel.
6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith, ac
a esgorodd ar ferch. A dywedodd
yr Arglwydd wrtho, Galw ei henw
hi ‖ Lo-ruhamah: am na chwanegaf
drugarhâu wrth dŷ Israel; ‖ eithr
dygaf hwynt ymaith yn llwyr.
7 Ac etto mi a drugarhâf wrth dŷ
Judah, ac a'u cadwaf hwynt trwy
yr ARGLWYDD eu Duw; ac *c*nid â
bwa, nac â chleddyf, nac â rhyfel,
nac â meirch, nac â marchogion, y
cadwaf hwynt.
8 ¶ A hi a ddiddyfnodd Lo-ru-
hamah, ac a feichiogodd, ac a
esgorodd ar fab.
9 A *Duw* a ddywedodd, Galw ei
enw ef ‖ Lo-ammi: canys nid *ydych*
bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau
yn Dduw.
10 ¶ Etto *d*bydd nifer meibion
Israel fel tywod y môr, yr hwn nis
mesurir, ac nis cyfrifir: a *e*bydd,
‖ yn y man lle y dywedwyd wrthynt,
Nid pobl i mi *ydych* chwi, y dywedir
yno wrthynt, Meibion y Duw byw
ydych.
11 *f*Yna meibion Judah a meibion
Israel a gesglir ynghyd, a hwy a
osodant iddynt un pen; a deuant i

a Felly pen. 3. 1.
b Ps. 73. 27. Ezec. 23. 3, &c.
† Heb. *ymwelaf â gwaed.*
‖ Sef, *Heb gael trugaredd.*
‖ Neu, *fel y cwbl faddeuwn iddynt.*
c Zech. 4. 6. a 9. 10.
‖ Sef, *Nid fy mhobl i.*
d Gen. 32. 12.
e Rhuf. 9. 25, 26. 1 Petr 2. 10.
‖ Neu, *yn lle yr hyn a ddywedwyd wrthynt.*
f Es. 11. 13. Jer. 3. 18. Ezec. 34. 23. a 37. 16-24.

Cyn CRIST Cylch 785.

fynu o'r tir: canys mawr *fydd* dydd Jezreel.

PENNOD II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl; 6 a barn Duw yn eu herbyn hwy: 14 y mae yn addaw cymmodi â hwynt.*

DYWEDWCH wrth eich brodyr, ‖ Ammi; ac wrth eich chwïorydd, ‖ Ruhamah.

2 Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch: canys [a] nid fy ngwraig *yw* hi, ac nid ei gwr hi *ydwyf* finnau: bwried hithau ymaith ei [b] phutteindra o'i golwg, a'i godineb oddi rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dïosg hi yn noethlymmun, a'i gosod fel y dydd [c] y ganed hi, a'i gwneuthur fel anialwch, a'i gosod fel tir diffaeth, a'i lladd â syched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf drugaredd; am eu *bod* yn blant godineb.

5 Canys eu mam hwynt a butteiniodd; gwaradwyddus y gwnaeth yr hon a'u hymddûg hwynt: canys dywedodd hi, Af ar ol fy nghariadau, [d] y rhai sydd yn rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlan a'm llin, fy olew a'm dïodydd.

6 ¶ Am hynny wele, [e] mi a gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fur, fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a ddilyn ei chariadau, ond nis goddiwes hwynt; a hi a'u cais hwynt, ond nis caiff: yna y dywed, Af a dychwelaf at fy ngwr cyntaf; canys gwell *oedd* arnaf fi yna nag yr awr hon.

8 Ac ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a †gwin, ac olew, ac a amlhêais ei harian a'i haur, *y rhai* ‖ a ddarparasant hwy i Baal.

9 Am hynny y dychwelaf, a chymmeraf fy ŷd yn ei amser, a'm gwin yn ei dymmor; a ‖ dygaf ymaith fy ngwlan a'm llin a guddiai ei noethni hi.

10 A [f] mi a ddatguddiaf bellach ei ‖ brynti hi y'ngolwg ei chariadau; ac nis gwared neb hi o'm llaw i.

11 Gwnaf hefyd i'w holl orfoledd hi, ei gwyliau, ei newydd-leuadau, a'i sabbothau, a'i holl uchel-wyliau, beidio.

12 A mi a anrheithiaf ei gwinwydd hi a'i ffigyswydd, [g] am y rhai y dywedodd, Dyma fy ngwobrwyon y rhai a roddodd fy nghariadau i mi; ac [h] mi a'u gosodaf yn goedwig, a bwystfilod y maes a'u difa hwynt.

13 A mi a ymwelaf â hi am ddyddiau Baalim, *yn* y rhai y llosgodd hi arogl-darth iddynt, ac y gwisgodd ei chlust-fodrwyau a'i thlysau, ac yr aeth ar ol ei chariadau, ac yr anghofiodd fi, medd yr ARGLWYDD.

14 ¶ Am hynny wele, mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.

15 A mi a roddaf iddi ei gwinllannoedd o'r fan honno, a [i] dyffryn Achor yn ddrws gobaith; ac yno y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieuengctid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.

16 Y dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y'm gelwi ‖ Issi, ac ni'm gelwi mwyach ‖ Baali.

17 Canys [l] bwriaf enwau Baalim allan o'i genau hi, ac nis coffëir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r dydd hwnnw y gwnaf [m] ammod drostynt âg anifeiliaid y maes, ac âg ehediaid y nefoedd, ac *âg* ymlusgiaid y ddaear; [n] a'r bwa, a'r cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymaith o'r ddaear, a gwnaf iddynt orwedd yn ddïogel.

19 A mi a'th ddyweddïaf â mi fy hun yn dragywydd; ïe, dyweddïaf di â mi fy hun mewn cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn tiriondeb, ac mewn trugareddau.

20 A dyweddïaf di â mi mewn ffyddlondeb; a [o] thi a adnabyddi yr ARGLWYDD.

21 A'r dydd hwnnw [p] y gwrandawaf, medd yr ARGLWYDD, ar y nefoedd y gwrandawaf; a hwythau a wrandawant ar y ddaear;

22 A'r ddaear a wrendy ar yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a hwythau a wrandawant ar Jezreel.

23 A [q] mi a'i hauaf hi i mi fy hun yn y ddaear, ac a drugarhâf wrth yr hon ni chawsai drugaredd; ac [r] a ddywedaf wrth *y rhai* nid *oedd* bobl i mi, Fy mhobl *wyt* ti: a hwythau a ddywedant, *O* fy NUW.

PENNOD III.

1 *Trwy lanhâu godineb-wraig, 4 y dangosir anghyfannedd-dra Israel o flaen ei adferiad.*

YNA yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, [a] Dos etto, câr wraig (hoff gan *ei* chyfaill, a hithau wedi torri ei phrïodas) yn ol cariad yr ARGLWYDD ar feibion Israel, a hwythau yn edrych ar ol duwiau dïeithr, ac yn hoffi costrelau † gwin.

2 A mi a'i prynais hi i mi er pymtheg o arian, ac *er* homer o haidd, a † hanner homer o haidd:

3 A dywedais wrthi, [b] Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i wr *arall:* a minnau *a fyddaf* felly i tithau.

4 Canys llawer o ddyddiau yr erys meibion Israel [c] heb frenhin, a heb dywysog, a heb aberth, a heb †ddelw, a heb ephod, a *heb* teraphim.

5 Wedi hynny y dychwel meibion Israel, ac y ceisiant yr ARGLWYDD eu Duw, a [d] Dafydd eu brenhin; ac a barchant yr ARGLWYDD a'i ddaioni yn [e] y dyddiau diweddaf.

PENNOD IV.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau y bobl, 6 a'r offeiriaid; 12 ac yn erbyn eu delwaddoliaeth hwy. 15 Annog Judah i gymmeryd rhybudd wrth ofidiau Israel.*

MEIBION Israel, gwrandewch air yr ARGLWYDD: canys [a] *y mae* cwyn rhwng yr ARGLWYDD a thrigolion y wlad, am nad *oes* na gwirionedd, na thrugaredd, na gwybodaeth o DDUW, yn y wlad.

2 *Trwy* dyngu, a dywedyd celwydd, a lladd celain, a lladratta, a thorri priodas, y maent yn torri allan, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.

3 Am hynny [b] y galara y wlad, ac y llesgha oll sydd yn trigo ynddi, ynghyd â bwystfilod y maes, ac

---

Left margin: ‖ Sef, *Fy mhobl i.* ‖ Sef, *Yr hon a drugarhawyd wrthi.* [a] Es. 50. 1. [b] Ezec. 16. 25. [c] Ezec. 16. 4. [d] Jer. 44. 17. ad. 8, 12. [e] Job 3. 23. a 19. 8. Galar. 3. 7, 9. † Heb. *gwin newydd.* ‖ Neu, *a weithiasant yn Baal.* ‖ Neu, *goresgynaf.* [f] Ezec. 16. 37. a 23. 29. ‖ Neu, *hysgelerder, neu, hynfydrwydd.* [g] ad. 5. [h] Ps. 80. 12, 13. Es. 5. 5. [i] Jos. 7. 26. Es. 65. 10. [k] Jer. 2. 2. Ezec. 16. 22, 60.

Right margin: Cyn CRIST Cylch 785. ‖ Sef, *Fy ngwr.* ‖ Sef, *Fy arglwydd.* [l] Exod. 23. 13. Jos. 23. 7. Ps 16. 4. Zech. 13. 2. [m] Job 5. 23. Es. 11. 6. Ezec. 34. 25. [n] Ps. 46. 9. Es. 2. 4. Ezec. 39. 9. Zech. 9. 10. [o] Jer. 31. 33, 34. [p] Zech. 8. 12. [q] Jer. 31. 27. Zech. 10. 9. [r] pen. 1. 10. Rhuf. 9. 26. 1 Petr 2. 10. [a] pen. 1. 2. † Heb. *grawnwin.* † Heb. *lethec.* [b] Deut. 21. 13. [c] pen. 10. 3. † Heb. *sefyll-beth.* [d] Jer. 30. 9. Ezec. 34. 23. a 37. 22. [e] Es. 2. 2. Mic. 4. 1. Cylch 780. [a] Es. 1. 18. a 3. 13. Jer. 23. 31. pen. 12. 2. Mic. 6. 2. [b] Jer. 4. 28. a 12. 4. Seph. 1. 3.

Cyn CRIST Cylch 780.

ehediaid y nefoedd; pysgod y môr
hefyd a ddarfyddant.
4 Er hynny nac ymrysoned, ac na
cherydded neb eu gilydd: canys dy
bobl *sydd* megis rhai yn ymryson
â'r offeiriad.
5 Am hynny ti a syrthi y dydd,
a'r prophwyd hefyd a syrth gyd â
thi y nos, a mi a †ddifethaf dy
fam.
6 ¶ [c]Fy mhobl a †ddifethir o
eisieu gwybodaeth: am i ti ddïyst-
yru gwybodaeth, minnau a'th
ddïystyraf dithau, fel na byddech
offeiriad i mi: *ac* am i ti anghofio
cyfraith dy DDUW, minnau a ang-
hofiaf dy blant dithau hefyd.
7 Fel yr amlhasant, felly y pech-
asant i'm herbyn: *am hynny* [d]eu
gogoniant a newidiaf yn warth.
8 Bwytta y maent bechod fy mhobl,
ac at eu hanwiredd hwynt y maent
yn dyrchafu † eu calon.
9 A [e]bydd yr un fath, bobl ac
offeiriad: ac ymwelaf â hwynt am
eu ffyrdd, a †thalaf iddynt eu
gweithredoedd.
10 [f]Bwyttânt, ac nis diwellir;
putteiniant, ac nid amlhânt; am
iddynt beidio â disgwyl wrth yr
ARGLWYDD.
11 Godineb, a gwin, a gwin new-
ydd, a ddwg y galon ymaith.
12 ¶ Fy mhobl a ofynant gyng-
hor i'w cyffion, a'u ffon a ddengys
iddynt: canys [g]yspryd godineb a'*u*
cyfeiliornodd *hwynt*, a phutteinias-
ant oddi wrth eu DUW.
13 [h]Ar bennau y mynyddoedd
yr aberthant, ac ar y bryniau y
llosgant arogl-darth, dan y dderw-
en, a'r boplysen, a'r llwyfen, am
fod yn dda eu cysgod: [i]am hynny
y putteinia eich merched chwi, a'ch
gwragedd a dorrant briodas.
14 ‖Nid ymwelaf â'ch merched
pan butteiniont, nac â'ch gwragedd
pan dorront briodas: am fod y rhai
hyn yn ymddidoli gyd â phuttein-
iaid, ac aberthasant gyd â dihirog-
od; a'r bobl ni ddeallant, ‖a dram-
gwyddant.
15 ¶ Er i ti, Israel, butteinio, *etto*
na pheched Judah: nac ewch i
[k]Gilgal, nac ewch i fynu i [l]Beth-
afen; ac [m]na [n]thyngwch, Byw *yw*
yr ARGLWYDD.
16 Fel anner anhywaith yr an-
hyweithiodd Israel: yr ARGLWYDD
yr awr hon a'u portha hwynt fel
oen mewn ehangder.
17 Ephraim a ymgyssylltodd âg
eilunod: gâd iddo.
18 ‖Surodd eu diod hwy; gan
butteinio y putteiniasant: [o]hoff
yw, Moeswch, *trwy* gywilydd gan ei
†llywodraethwyr hi.
19 Y gwynt a'i rhwymodd hi yn ei
hadenydd, a [p]bydd arnynt gywilydd
o herwydd eu haberthau.

† Heb. dorraf ymaith.
c Es. 5. 13.
† Heb. dorrir ymaith.
d Phil. 3. 19.
† Heb. eu henaid.
e Es. 24. 2.
† Heb. dychwelaf.
f Lef. 26. 26. Mic. 6. 14. Hag. 1. 6.
g Es. 44. 20. pen. 5. 4.
h Es. 1. 29. a 57. 5, 7. Ezec. 6. 13. a 20. 28.
i Amos 7. 17. Rhuf. 1. 28.
‖ Neu, *Onid ymwelaf, &c.*
‖ Neu, *a gospir.*
k pen. 9. 15. a 12. 11. Amos 4. 4.
l 1 Bren. 12. 29.
m Seph. 1. 5.
n Amos 8. 14.
‖ Neu, *Chwaithodd.*
o Mic. 7. 3.
† Heb. *thariannau.*
p Jer. 2. 26.

PENNOD V.

1 Barnedigaethau Duw yn erbyn offeiriaid, a phobl, a thywysogion Israel, am eu hamryw bechodau, 15 nes iddynt edifarhâu.

CLYWCH hyn, chwi offeiriaid;
gwrandewch, tŷ Israel; a thŷ
y brenhin, rhoddwch glust: canys
y mae barn tu ag attoch, am eich
bod yn fagl ar Mispah, ac yn rhwyd
wedi ei lledu ar Tabor.
2 Y rhai a wyrant i ladd a ânt i'r
dwfn, ‖er i mi eu ceryddu hwynt
oll.
3 Myfi a adwaen Ephraim, ac nid
yw Israel guddiedig oddi wrthyf:
canys yn awr ti Ephraim a buttein-
iaist, *ac* Israel a halogwyd.
4 ‖ Ni roddant eu gwaith ar droi
at eu DUW; am *fod* [a]yspryd god-
ineb o'u mewn, ac nid adnabuant
yr ARGLWYDD.
5 A [b]balchder Israel a ddwg
dystiolaeth yn ei wyneb: am hynny
Israel ac Ephraim a syrthiant yn
eu hanwiredd; Judah hefyd a syrth
gyd â hwynt.
6 [c]A'u defaid ac â'u gwartheg y
deuant i geisio yr ARGLWYDD; ond
nis cânt *ef*: ciliodd efe oddi wrthynt.
7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant
anffyddlawn: canys cenhedlasant
blant dieithr: [d]mis bellach a'u difa
hwynt ynghyd â'u rhannau.
8 [e]Cenwch y corn yn Gibeah, yr
udgorn yn Ramah; bloeddiwch *yn*
Beth-afen ar dy ol di, Benjamin.
9 Ephraim fydd yn anrhaith yn
nydd y cerydd: ym mysg llwythau
Israel y perais wybod yr hyn fydd
yn sier.
10 Bu dywysogion Judah fel [f]sym-
mudwyr terfyn: *am hynny* y ty-
walltaf arnynt fy llid fel dwfr.
11 Gorthrymmwyd Ephraim, dry-
lliwyd ef mewn barn, am iddo yn
ewyllysgar fyned ar ol y gor-
chymyn.
12 Am hynny *y byddaf* fel gwyfyn
i Ephraim, ac fel ‖ pydredd i dŷ
Judah.
13 Pan welodd Ephraim ei lesg-
edd, a Judah ei archoll; yna yr
aeth Ephraim [g]at yr Assyriad, ac
a hebryngodd ‖at frenhin Jareb:
etto ni allai efe eich meddygin-
iaethu, na'ch iachâu o'ch archoll.
14 Canys [h]mi *a fyddaf* i Ephraim
fel llew, ac i dŷ Judah fel cenaw
llew: myfi a ysglyfaethaf, ac a âf
ymaith; dygaf ymaith, ac ni *bydd*
a achubo.
15 ¶ Af *a* dychwelaf i'm lle, hyd
oni †[i]chydnabyddont eu bai, a
cheisio fy wyneb: [k]pan fyddo ad-
fyd arnynt, y'm bore-geisiant.

Cyn CRIST Cylch 780.
‖ Neu, *ac mi a'u ceryddais hwynt oll.*
‖ Neu, *Ni ddïoddef eu gwaith iddynt droi.*
a pen. 4. 12.
b pen. 7. 10
c Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Ioan 7. 34.
d Zech. 11. 8.
e pen. 8. 1.
f Deut. 19. 14.
‖ Neu, *pryf.*
g pen. 7. 11. a 12. 1.
‖ Neu, *at y brenhin a ddadleuai.*
h Galar. 3. 10.
† Heb. *byddant euog o'u.*
i Lef. 26. 40. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. a 20. 43. a 36. 31.
k Ps. 78. 34.

PENNOD VI.

1 Annog i edifeirwch. 4 Achwyn mor anhynaws ac mor annuwiol ydynt.

DEUWCH, a dychwelwn at yr
ARGLWYDD: canys [a]efe a'n
drylliodd, ac efe a'n hiachâ ni; efe
a darawodd, ac efe a'n meddygin-
iaetha ni.
2 [b]Efe a'n bywhâ ni ar ol deu-
ddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni
i fynu, a byddwn fyw ger ei fron ef.
3 Yna yr adnabyddwn, *os* dilynwn
adnabod yr ARGLWYDD: ei fynediad
a ddarperir fel y bore; ac [c]efe a
ddaw [d]fel gwlaw attom, fel y di-
weddar-wlaw *a'r* cynhar-wlaw i'r
ddaear.
4 ¶ Beth a wnaf i ti, [e]Ephraim?
beth a wnaf i ti, Judah? eich
‖mwynder sydd yn ymado [f]fel

Cylch 780.
a Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Job 5. 18.
b 1 Cor. 15. 4.
c Ps. 72. 6.
d Job 29. 23.
e pen. 11. 8.
‖ Neu, *daioni, neu, trugaredd.*
f pen. 13. 13.

Cyn CRIST Cylch 780.

cwmmwl y bore, ac fel gwlith
boreol.
5 Am hynny y tarewais *hwynt*
trwy y prophwydi; lleddais hwynt
â geiriau fy ngenau: ‖ a'th farned-
igaethau *sydd fel* goleuni yn myned
allan.
6 Canys ewyllysiais [g]drugaredd,
ac [h]nid aberth; a gwybodaeth o
Dduw, yn fwy nâ phoeth-offrym-
mau.
7 A'r rhai hyn fel ‖ dynion [i]a dor-
rasant y cyfammod: yno y buant
anffyddlawn i'm herbyn.
8 [k]Dinas gweithredwyr anwiredd
yw Gilead, ‖ wedi ei halogi gan
waed.
9 Ac fel y mae mintai o ladron
yn disgwyl gwr, *felly* [l]y mae cyn-
nulleidfa yr offeiriaid yn lladd ar y
ffordd ‖ yn gyttûn: canys gwnant
ysgelerder.
10 Gwelais yn nhŷ Israel beth
erchyll: yno *y mae* godineb Eph-
raim; halogwyd Israel.
11 Gosododd hefyd gynhauaf i
tithau, Judah, a mi yn dychwelyd
caethiwed fy mhobl.

PENNOD VII.

1 *Argyhoeddi amryw bechodau.* 11 *Digofaint Duw yn erbyn y bobl am eu rhagrith.*

AMI yn ewyllysio iachâu Israel,
datguddiwyd anwiredd Eph-
raim, a drygioni Samaria: canys
gwnant ffalsder; a'r lleidr a ddaw
i mewn, *a* mintai o yspeilwyr a
anrheithia oddi allan.
2 Ac nid ydynt yn †meddwl yn
eu calonnau fy mod i yn cofio eu
holl ddrygioni hwynt: weithian eu
gweithredoedd eu hun a'u ham-
gylchynodd; y maent ger bron fy
wyneb.
3 Llawenhânt y brenhin â'u dryg-
ioni, a'r tywysogion â'u celwyddau.
4 Pawb o honynt *sydd* yn torri
priodas, fel ffwrn wedi ei thwymno
gan y pobydd, ‖ *yr hwn* a baid â
‖ chodi wedi iddo dylino y toes, hyd
oni byddo wedi ei lefeinio.
5 Yn niwrnod ein brenhin y tywys-
ogion a'*i* gwnaethant yn glaf ‖ â
chostrelau gwin: estynodd ei law
gyd â gwatwarwyr.
6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn,
darparasant eu calon fel ffwrn: eu
pobydd a gwsg ar hyd y nos, y bore
y llysg fel fflam dân.
7 Pawb o honynt a wresogant fel y
ffwrn, ac a ysant eu barnwyr: eu
holl frenhinoedd a gwympasant,
[a]heb *un* o honynt yn galw arnaf fi.
8 Ephraim [b]a ymgymmysgodd â'r
bobloedd; Ephraim sydd *fel* teisen
heb ei throi.
9 Estroniaid a fwyttânt ei gryfder,
ac nis gŵyr efe: ymdaenodd pen-
wynni ar hyd-ddo, ac nis gwybu efe.
10 Ac y mae [c]balchder Israel yn
tystiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn
oll ni throant at yr ARGLWYDD eu
Duw, ac nis ceisiant ef.
11 ¶ Ephraim *sydd* fel colommen
ynfyd heb galon; [d]galwant ar yr
Aipht, ânt i Assyria.
12 Pan elont, taenaf fy rhwyd
drostynt, a thynnaf hwynt i lawr

‖ Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.*
[g] 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Matt. 9. 13. a 12. 7.
[h] Ps. 50. 8. Diar. 21. 3. Es. 1. 11.
‖ Neu, *Adda,* Job 31. 33.
[i] pen. 8. 1.
[k] pen. 12. 11.
‖ Neu, *cyfarwydd,* neu, *cyfrwys am waed.*
[l] Jer. 11. 9. Ezec. 22. 25.
‖ Neu, *ag un ysgwydd,* neu, *i Sichem.*
† Heb. *dywedyd wrth eu calonnau.*
‖ Neu, *paid y cyfodydd.*
‖ Neu, *deffrôi.*
‖ Neu, *â gwres gan win.*
Cyflawnwyd cylch 773.
[a] Es. 64. 7.
[b] Ps. 106. 35.
[c] pen. 5. 5.
[d] Edrych 2 Bren. 15. 19. a 17. 4. pen. 5. 13. a 12. 1.

fel ehediaid y nefoedd: cospaf
hwynt fel y clybu eu cynnulleidfa
hwynt.
13 Gwae hwynt; canys ffoisant oddi
wrthyf: ‖ dinystr arnynt; o herwydd
gwnaethant gamwedd i'm herbyn:
er i mi eu gwared hwynt, etto hwy
a ddywedasant gelwydd arnaf fi.
14 Ac [e]ni lefasant arnaf â'u calon,
pan udasant ar eu gwelyau: am
ŷd a melus win yr ymgasglant,
ciliasant oddi wrthyf.
15 Er i mi ‖ rwymo *a* nerthu eu
breichiau hwynt, etto meddyliasant
ddrwg i mi.
16 Dychwelasant, nid at y Gor-
uchaf: y maent [f]fel bwa twyll-
odrus: eu tywysogion a syrthiant
gan y cleddyf am [g]gynddaredd eu
tafod. Dyma eu gwatwar hwynt
y'ngwlad yr Aipht.

PENNOD VIII.

1, 12 *Bygwth dinystr am annuwioldeb y bobl,* 5 *a'u gau-dduwiaeth.*

AT † dy safn â'r [a]udgorn: [b]fel yr
eryr *y daw* yn erbyn tŷ yr AR-
GLWYDD, am iddynt [c]droseddu fy
nghyfammod, a phechu yn erbyn
fy nghyfraith.
2 Israel a lefant arnaf, Fy NUW,
nyni a'th adwaenom di.
3 Israel a fwriodd heibio ddaioni:
y gelyn a'i herlid yntau.
4 Hwy a wnaethant frenhinoedd,
ac nid trwof fi; gwnaethant dywys-
ogion, ac nis gwybûm: [d]o'u harian
a'u haur y gwnaethant iddynt eu
hun ddelwau, fel y torrer hwynt
ymaith.
5 ¶ Samaria, dy lo a'*th* fwriodd
heibio: fy nig a gynneuodd i'w
herbyn; pa hyd ni fedrant *ddilyn*
diniweidrwydd?
6 Canys o Israel *y mae*, y saer
a'i gwnaeth: am hynny nid *yw* efe
DDUW: ond yn ddrylliau y bydd llo
Samaria.
7 Canys [e]gwynt a hauasant, a
chorwynt a fedant: ‖ corsen ni bydd
iddo: y dywysen ni wna flawd: *ac*
os gwna, dieithriaid a'i llwngc.
8 Israel a lyngcwyd: bellach y
byddant ym mysg y cenhedloedd
[f]fel dodrefnyn heb hoffder ynddo.
9 Canys hwy a aethant i fynu i
Assyria, yn asyn gwyllt unig iddo
ei hun: Ephraim [g]a gyflogodd
gariadau.
10 Hefyd er iddynt gyflogi *rhai*
ym mysg y cenhedloedd, yn awr
[h]mi a'u casglaf hwynt: canys
‖ tristânt ychydig, o herwydd baich
[i]brenhin y tywysogion.
11 O herwydd amlhâu o Ephraim
allorau i bechu, allorau fydd ganddo
i bechu.
12 Mi a ysgrifenais iddo bethau
mawrion fy nghyfraith, *ac* fel
dieithr-beth y cyfrifwyd.
13 [k]‖ *Yn lle* ebyrth fy offrymmau,
cig a aberthant, ac a fwyttânt; yr
ARGLWYDD nid yw foddlawn iddynt:
efe a gofia bellach eu hanwiredd, ac
efe a ofwya eu pechodau; [l]dychwel-
ant i'r Aipht.
14 Canys anghofiodd Israel [m]ei
wneuthurwr, ac a adeiladodd

Cyn CRIST Cylch 780.
‖ Neu, *anrhaith.*
[e] Job 35. 9, 10.
‖ Neu, *geryddu.*
[f] Ps. 78. 57.
[g] Ps. 73. 9.
Cylch 760.
† Heb. *dafod dy enau.*
[a] pen. 5. 8.
[b] Deut. 28. 49. Jer. 4. 13. Hab. 1. 8.
[c] pen. 6. 7.
[d] pen. 2. 8.
[e] pen. 10. 12, 13.
‖ Neu, *ŷd ar ei droed.*
[f] Jer. 22. 28. a 48. 38.
[g] Es. 30. 6. Ezec. 16. 33, 34.
Cylch 771.
[h] pen. 10. 10.
‖ Neu, *dechreuant ychydig.*
[i] Es. 10. 8. Dan. 2. 37. pen. 12. 11.
[k] Jer. 7. 21. Zech. 7. 6.
‖ Neu, *Yn ebyrth,* &c.
[l] pen. 9. 3. a 11. 5.
[m] Es. 29. 23. Eph. 2. 10.

Cyn CRIST Cylch 760.

demlau; a Judah a amlhâodd
ddinasoedd caerog: ond myfi a
anfonaf dân i'w ddinasoedd, ac efe
a ysa ei balasau.

PENNOD IX.

Cyfyngder a chaethiwed Israel am eu pechodau a'u gau-dduwiaeth.

ISRAEL, na orfoledda gan lawenydd, fel pobloedd *eraill:* canys
putteiniaist oddi wrth dy DDUW,
[a] gwobrau a hoffaist ‖ ar bob llawr-
dyrnu ŷd.
2 Y llawr-dyrnu na'r ‖ gwin-wrŷf
nis portha hwynt, a'r gwin newydd
a'i twylla hi.
3 Ni thrigant y'ngwlad yr ARGLWYDD; ond [b] Ephraim a ddychwel
i'r Aipht, ac [c] yn Assyria y bwyttânt
beth aflan.
4 Nid offrymmant win i'r ARGLWYDD, a'u haberthau ni bydd
melus ganddo; *byddant* iddynt fel
bara galarwyr; pawb a fwyttâo o
hono a halogir: o herwydd eu bara
dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ yr
ARGLWYDD.
5 Beth a wnewch ar ddydd yr
uchel-wyl, ac ar ddydd gwyl yr
ARGLWYDD?
6 Canys wele, aethant ymaith gan
‖ ddinystr; yr Aipht a'u casgl
hwynt, Memphis a'u cladd hwynt:
‖ [d] danadl a oresgyn hyfryd-*leoedd*
eu harian hwynt; drain *a dŷf* yn
eu pebyll.
7 Dyddiau i ymweled a ddaethant, dyddiau talu y pwyth a ddaethant; Israel a gâut wybod *hyn:* y
prophwyd *sydd* ffol, [e] ynfyd *yw* y
gwr ysprydol, am amlder dy anwiredd, a'r câs mawr.
8 [f] Gwyliedydd Ephraim *a fu* gyd
â'm DUW; *aeth* y prophwyd yn fagl
adarwr yn ei holl lwybrau, *ac* yn
gasineb ‖ yn nhŷ ei DDUW.
9 [g] *Ym*-lygrasant yn ddwfn, megis
[h] yn amser Gibeah: *am hynny* efe
a goffa eu hanwiredd, efe a ymwêl
a'u pechod.
10 Cefais Israel fel grawnwin yn yr
anialwch; gwelais eich tadau megis
[i] y ffrwyth cynharaf yn y ffigysbren
yn ei dechreuad: *ond* hwy a aethant at [k] Baal-peor, [l] ymddidolasant
at [m] y gwarth hwnnw; a bu *eu*
ffieidd-dra fel y carasant.
11 *Am* Ephraim, eu gogoniant
hwy a eheda fel aderyn; o'r enedigaeth, o'r groth, ac o'r beichiogi.
12 [n] Er iddynt fagu eu plant,
gwnaf hwynt yn amddifad o ddynion: a gwae hwynt, pan ymadawyf
oddi wrthynt.
13 Ephraim, fel y gwelais [o] Tyrus,
a blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto Ephraim a ddwg ei
blant allan at y lleiddiad.
14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth
a roddi? dyro iddynt [p] groth yn
erthylu, a bronnau hespion.
15 Eu holl ddrygioni [q] *sydd* yn
Gilgal: canys yno y casêais hwynt:
am ddrygioni eu gweithredoedd y
bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni
chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu holl
dywysogion *sydd* wrthryfelgar.
16 Ephraim a darawyd, eu

[a] Jer. 44. 17.
‖ Neu, *ym mhob.*
‖ Neu, *gwin-lestr.*
[b] pen. 8. 13. a 11. 5.
[c] Ezec. 4. 13. Dan. 1. 8.
‖ Neu, *anrhaith.*
‖ Neu, *eu harian a ddeisyfir, danadl a'u goresgyn.* Heb. *dymuniad eu harglwydd,* &c.
[d] Es. 32. 13. a 34. 13. pen. 10. 8.
[e] Mic. 2. 11. Seph. 3. 4.
[f] Ezec. 3. 17.
‖ Neu, *yn erbyn tŷ,* &c.
[g] Es. 31. 6. pen. 10. 9.
[h] Barn. 19. 22.
[i] Es. 28. 4. Mic. 7. 1.
[k] Num. 25. 3. Ps. 106. 28.
[l] pen. 4. 14.
[m] Jer. 11. 13.
[n] Job 27. 14.
[o] Edrych Ezec. 26, a 27, a 28.
[p] Luc 23. 29.
[q] pen. 4. 15. a 12. 11.
[r] Es. 1. 23.

gwraidd a wywodd, dwyn ffrwyth
nis gwnant: ac os cenhedlant, etto
lladdaf † anwyl-*blant* eu crothau.
17 Fy NUW a'u gwrthyd hwynt,
am na wrandawsant arno ef: am
hynny y byddant grwydraid ym
mhlith y cenhedloedd.

PENNOD X.

Argyhoeddi Israel am eu pechodau a'u gau-dduwiaeth.

‖ GWINWYDDEN [a] wag *yw*
Israel; efe a ddwg ffrwyth
iddo ei hun: yn ol amlder ei
ffrwyth [b] yr amlhâodd efe allorau;
yn ol daioni ei dir gwnaethant
† ddelwau têg.
2 ‖ Eu calon a ymrannodd; yn
awr y ceir hwy yn feius: efe a dyrr
i lawr eu hallorau hwynt; efe a
† ddistrywia eu delwau.
3 Canys yr awr hon y dywedant,
[c] Nid *oes* i ni frenhin, am nad
ofnasom yr ARGLWYDD; a pheth a
wnai brenhin i ni?
4 Dywedasant eiriau, gan dyngu
anudon wrth wneuthur ammod;
tarddodd barn [d] megis wermod yn
rhychau y meusydd.
5 Preswylwyr Samaria a ofnant
o herwydd lloiau Beth-afen; canys
ei bobl a alara drosto, a'i ‖ offeiriaid *y rhai* a lawenychant ynddo, o
achos [e] ei ogoniant, am iddo
ymadaw oddi wrtho ef.
6 *Hefyd* efe a ddygir i Assyria yn
anrheg i [f] frenhin Jareb: Ephraim
a dderbyn gywilydd, ac Israel a
fydd cywilydd [g] ganddo ei gynghor
ei hun.
7 Samaria, ei brenhin a dorrir
ymaith fel ewyn ar wyneb y dwfr.
8 *A* distrywir uchelfëydd Afen,
[h] pechod Israel; [i] dring drain a
mieri ar eu hallorau: a [k] dywedant
wrth y mynyddoedd, Gorchuddiwch ni; ac wrth y bryniau, Syrthiwch arnom.
9 O Israel, ti a bechaist er [l] dyddiau Gibeah: yno y safasant; a'r
rhyfel yn Gibeah yn erbyn plant
anwiredd ni oddiweddodd hwynt.
10 Wrth fy ewyllys y cospaf hwynt:
a [m] phobl a gesglir yn eu herbyn,
‖ pan ymrwymont yn eu dwy gwys.
11 Ac Ephraim *sydd* anner wedi
ei dysgu, yn dda ganddi ddyrnu; a
minnau a aethum dros degwch ei
gwddf hi: paraf i Ephraim farchogaeth: Judah a ardd, *a* Jacob a
lyfna iddo.
12 [n] Heuwch i chwi mewn cyfiawnder, medwch mewn trugaredd;
[o] braenerwch i chwi fraenar: canys
y mae yn amser i geisio yr ARGLWYDD, hyd oni ddelo a gwlawio
cyfiawnder arnoch.
13 [p] Arddasoch i chwi ddrygioni,
medasoch anwiredd, bwyttasoch
ffrwyth celwydd; am i ti ymddiried
yn dy ffordd dy hun, yn lliosowgrwydd dy gedyrn.
14 Am hynny y cyfyd terfysg ym
mysg dy bobl, a'th holl ymddiffynfëydd a ddinystrir, fel y darfu i
Salman ddinystrio [q] Betharbel yn
amser rhyfel; *lle* [r] y drylliwyd y
fam ar y plant.

Cyn CRIST Cylch 760.
† Heb. *ddymuniadau.*
Cylch 740.
‖ Neu, *Gwinwydden yn gwaghâu y ffrwyth a roddo.*
[a] Nah. 2. 2.
[b] pen. 8. 11. a 12. 11.
† Heb. *sefyllbethau.*
‖ Neu, *Efe a rannodd eu calon hwynt.*
† Heb. *dorfynygla.*
[c] pen. 3. 4.
[d] Edrych Deut. 29. 18. Amos 6. 12. Act. 8. 23. Heb. 12. 15.
‖ Neu, *Chemarim.*
[e] 1 Sam. 4. 21, 22.
[f] pen. 5. 13.
[g] pen. 11. 6.
[h] Deut. 9. 21.
[i] pen. 9. 6.
[k] Es. 2. 19. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.
[l] pen. 9. 9.
[m] Jer. 16. 16. pen. 8. 10.
‖ Neu, *pan rwymwyf hwynt am eu dau drosedd, neu, yn eu dwy drigfa.*
[n] Diar. 11. 18.
[o] Jer. 4. 3.
[p] Job 4. 8. Diar. 22. 8. Gal. 6. 7.
[q] 2 Bren. 18. 34. a 19. 13.
[r] pen. 13. 16.

Cyn CRIST Cylch 740.

15 Fel hynny y gwna Bethel i
chwi, † am eich mawr-ddrwg: gan
ddifetha y difethir brenhin Israel
ar fore-gwaith.

† Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*

PENNOD XI.

1 *Anniolchgarwch Israel i Dduw am ei ddoniau.* 5 *Eu barnedigaeth hwy;* 8 *a thrugaredd Duw tu ag attynt.*

PAN *oedd* Israel yn fachgen, mi
a'i cerais ef, ac [a] elwais [b] fy
mab o'r Aipht.
2 *Fel* y galwant arnynt, felly
hwythau a aent o'u gŵydd hwy;
aberthasant i Baalim, llosgasant
arogl-darth i ddelwau cerfiedig.
3 Myfi hefyd a ddysgais i E-
phraim gerdded, gan eu cymmeryd
erbyn eu breichiau; ond ni chyd-
nabuant mai myfi a'u meddygin-
iaethodd hwynt.
4 Tynnais hwynt â rheffynnau
dynol, â rhwymau cariad; ac oedd-
wn iddynt megis y rhai a godant yr
iau ar eu boehgernau hwynt; a
bwriais attynt fwyd.
5 ¶ [c] Ni ddychwel efe i wlad yr
Aipht; ond yr Assyriad fydd ei
frenhin, am iddynt wrthod troi.
6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinas-
oedd ef, ac a dreulia ac a ysa ei
geingciau ef, [d] am eu cynghorion eu
hun.
7 A'm pobl i sydd ar feddwl cilio
oddi wrthyf fi; er iddynt eu galw
at y Goruchaf, † etto ni ddyrchafai
neb *ef.*
8 [e] Pa fodd y'th roddaf ymaith,
Ephraim? *y'th* roddaf i fynu, Is-
rael? pa fodd y'th wnaf fel [f] Admah?
ac y'th osodaf megis Seboim?
[g] trodd fy nghalon ynof, a'm hedi-
feirwch a gyd-gynneuwyd.
9 Ni chyflawnaf angerdd fy llid:
ni ddychwelaf i ddinystrio Ephraim,
[h] canys Duw *ydwyf* fi, ac nid dyn;
y Sanct yn dy ganol di; ac nid âf i
mewn i'r ddinas.
10 Ar ol yr ARGLWYDD yr ânt;
[i] efe a rua fel llew: pan ruo efe,
yna meibion o'r gorllewin a ddych-
rynant.
11 Dychrynant fel aderyn o'r
Aipht, ac [k] fel colommen o dir
Assyria: a mi a'u gosodaf hwynt
yn eu tai, medd yr ARGLWYDD.
12 Ephraim a'm hamgylchynodd
â chelwydd, a thŷ Israel â thwyll;
ond y mae Judah etto yn llyw-
odraethu gyd â Duw, ac yn ffydd-
lawn gyd â'r ‖ saint.

Cylch 740. [a] Matt. 2. 15. [b] Exod. 4. 22, 23. [c] Edrych pen. 9. 3. Cylch 728. [d] pen. 10. 6. † Heb. *ynghyd ni ddyrchafodd.* [e] pen. 6. 4. [f] Gen. 14. 8. a 19. 24. Deut. 29. 23. Amos 4. 11. [g] Es. 63. 15. Jer. 31. 20. [h] Num. 23. 19. Mal. 3. 6. [i] Joel 3. 16. Amos 1. 2. [k] Es. 60. 8. ‖ Neu, *sancteiddiolaf.*

PENNOD XII.

1 *Argyhoeddi Ephraim, Judah, a Jacob.* 3 *Y mae yn eu hannog i edifarhau, o herwydd y daioni a gawsent.* 7 *Pechodau Ephraim yn cyffrôi Duw.*

EPHRAIM sydd yn ymborthi
ar wynt, ac yn dilyn gwynt y
dwyrain: ar hyd y dydd yr aml-
hâodd gelwydd a dinystr; [a] ammod
a wnaethant â'r Assyriaid; *ac*
[b] olew a ddygwyd i'r Aipht.
2 Ac *y mae* gan yr ARGLWYDD
gŵyn ar Judah; ac efe a ymwêl â
Jacob yn ol ei ffyrdd: yn ol ei
weithredoedd y tâl iddo y pwyth.
3 ¶ Yn y groth [c] y daliodd efe
sawdl ei frawd, ac yn ei nerth † [d] y
cafodd allu gyd â Duw.

Cylch 725. [a] pen. 5. 13. a 7. 11. [b] Es. 30. 6. a 57. 9. [c] Gen. 25. 26. † Heb. *y bu dywysog, neu, yr ymddûg yn dywysogaidd.* [d] Gen. 32. 24, &c.

4 Ië, cafodd nerth ar yr angel, a
gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd
âg ef: [e] cafodd ef *yn* Bethel, ac
yno yr ymddiddanodd â ni;
5 Sef ARGLWYDD DDUW y llu-
oedd: [f] yr ARGLWYDD *yw* ei goffad-
wriaeth.
6 [g] Tro dithau at dy DDUW;
cadw drugaredd, a barn, a disgwyl
wrth dy DDUW bob amser.
7 ¶ ‖ Marsiandwr *yw efe;* yn ei
law ef *y mae* cloriannau twyll: da
ganddo ‖ orthrymmu.
8 A dywedodd Ephraim, [h] Etto
mi a gyfoethogais, cefais i mi olud;
‖ ni chafwyd *yn* fy holl lafur anwir-
edd ynof, *a fyddai* bechod.
9 A [i] mi, *yr hwn yw* yr AR-
GLWYDD dy DDUW *a'th ddug* o dir
yr Aipht, [k] a wnaf i ti drigo etto
mewn pebyll, megis ar ddyddiau
uchel-wyl.
10 Ymddiddenais trwy y pro-
phwydi, a mi a amlhêais weledig-
aethau, ac a arferais gyffelybiaeth-
au, trwy law y prophwydi.
11 *A oes* [l] anwiredd yn Gilead?
yn ddïau gwagedd ydynt; yn [m] Gil-
gal yr aberthant ychain: [n] eu
hallorau *hefyd sydd* fel carneddau
yn rhychau y meusydd.
12 [o] Ffôdd Jacob hefyd i wlad
Syria, a [p] gwasanaethodd Israel am
wraig, ac am wraig y cadwodd
ddefaid.
13 A [q] thrwy brophwyd y dug yr
ARGLWYDD Israel o'r Aipht, a
thrwy brophwyd y cadwyd ef.
14 Ephraim a'*i* cyffrôdd *ef* i ddig
ynghyd â chwerwedd; am hynny y
gâd efe ei waed ef arno, a'i Ar-
glwydd a dâl iddo ei waradwydd.

Cyn CRIST Cylch 725. [e] Gen. 28. 12. a 35. 9, 10. [f] Exod. 3. 15. [g] pen. 14. 1. ‖ Neu, *Canaan.* ‖ Neu, *dwylo.* [h] Zech. 11. 5. ‖ Neu, *fy holl lafuriau ni'm digonant: efe a gaiff gosp anwiredd yr hwn y mae pechod ynddo.* [i] pen. 13. 4. [k] Lef. 23. 42, 43. Zech. 14. 16. [l] pen. 6. 8. [m] pen. 4. 15. a 9. 15. Amos 4. 4. a 5. 5. [n] pen. 8. 11. a 10. 1. [o] Gen. 28. 5. [p] Gen. 29. 20, 28. [q] Exod. 12. 50, 51. a 13. 3. Ps. 77. 20. Es. 63. 11.

PENNOD XIII.

1 *Gogoniant Ephraim, o herwydd eu gau-dduwiaeth, yn diflannu.* 5 *Digofaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwydd hwy.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15 *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

Cylch 725.

PAN lefarodd Ephraim, dych-
ryn, ymddyrchafodd efe yn
Israel; ond pan bechodd gyd â
Baal y bu farw.
2 Ac yr awr hon ychwanegasant
bechu, ac [a] o'u harian y gwnaeth-
ant iddynt ddelwau tawdd, *ac*
eilunod, yn ol eu deall eu hun, y
cwbl o waith y crefftwyr, am y rhai
y maent yn dywedyd, Y rhai ‖ a
aberthant, [b] cusanant y lloi.
3 Am hynny y byddant [c] fel y
bore-gwmmwl, ac megis y gwlith yr
ymedy yn fore, [d] fel mân us a
chwaler gan gorwynt allan o'r
llawr-dyrnu, ac fel mŵg o'r ‖ ffumer.
4 Etto [e] myfi *yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW, *a'th ddug di* o dir yr
Aipht; ac ni chai gydnabod Duw
ond myfi: ac [f] nid *oes* Iachawdwr
ond myfi.
5 ¶ Mi a'th adnabûm yn y di-
ffaethwch, [g] yn nhir sychder mawr.
6 [h] Fel *yr oedd* eu porfa, y caws-
ant eu gwala: cawsant eu gwala, a
chodasant eu calonnau; ac [i] ang-
hofiasant fi.
7 Ond [k] mi a fyddaf fel llew
iddynt; megis [l] llewpard ar y ffordd
y disgwyliaf *hwynt.*

[a] pen. 2. 8. a 8. 4. ‖ Neu, *a aberthant ddyn.* [b] Edrych 1 Bren. 19. 18. [c] pen. 6. 4. [d] Dan. 2. 35. ‖ Neu, *simnai.* [e] Es. 43. 11. pen. 12. 9. [f] Es. 43. 11. a 45. 21. [g] Deut. 8. 15. a 32. 10. [h] Deut. 32. 15. [i] pen. 8. 14. [k] Galar. 3. 10. pen. 5. 14. [l] Jer. 5. 6.

Cyn CRIST Cylch 725.

8 Cyfarfyddaf â hwynt [m] fel arth
wedi colli *ei chenawon*, rhwygaf
orchudd eu calon hwynt; ac yna
[m] 2 Sam. 17. 8. Diar. 17. 12. fel llew y difaf hwynt; bwystfil y
maes a'u llarpia hwynt.
9 ¶ O Israel, tydi a'th ddinys-
triaist dy hun; ond ynof fi *y mae*
† Heb. *yn dy gymmorth.* † dy gymmorth.
10 Dy frenhin fyddaf: [n] pa le *y*
[n] pen. 10. 3. *mae arall* a'th waredo di yn dy holl
ddinasoedd? a'th frawdwyr, am y
rhai y dywedaist, Dyro i mi frenhin
a thywysogion?
11 Rhoddais i ti [o] frenhin yn fy
[o] 1 Sam. 8. 5, &c. a 15. 22: a 16. 1. nig, a dygais *ef* ymaith yn fy
llid.
12 [p] Rhwymwyd anwiredd Eph-
[p] Job 14. 17. raim; cuddiwyd ei bechod ef.
13 [q] Gofid un yn esgor a ddaw
[q] Es. 13. 8. Jer. 30. 6. arno: mab anghall yw efe; canys
† Heb. *amser.* ni ddylasai efe sefyll † yn hir yn
esgoreddfa y plant.
14 [r] O law y bedd yr achubaf
[r] Es. 25. 8. hwynt; oddi wrth angau y gwaredaf
[s] 1 Cor. 15. 54, 55. hwynt: [s] byddaf ‖ angau i ti, O
angau; byddaf drange i ti, y bedd:
‖ Neu, *bläau.* euddir edifeirwch o'm golwg.
15 ¶ Er [t] ei fod yn ffrwythlawn
[t] Edrych Gen. 41. 52. a 48. 19. ym mysg *ei* frodyr, daw [u] gwynt y
dwyrain, gwynt yr ARGLWYDD o'r
[u] Ezec. 17. 10. a 19. 12. anialwch a ddyrchafa, a'i ffynhon-
nell a sych, a'i ffynnon a â yn hesp:
efe a yspeilia drysor pob llestr
dymunol.
16 Diffaethir Samaria, am ei bod
Cyflawnwyd cylch 721. yn anufudd i'w DUW: syrthiant ar
[x] 2 Bren. 8. 12. pen. 10. 14. Nah. 3. 10. y cleddyf: [x] eu plant a ddryllir, a'u
gwragedd beichiogion a rwygir.

PENNOD XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o fendithion Duw.*

[a] YMCHWEL, Israel, at yr AR-
GLWYDD dy DDUW; canys ti a
syrthiaist trwy dy anwiredd.
2 Cymmerwch eiriau gyd â
[a] pen. 12. 6. chwi, a dychwelwch at yr AR-
GLWYDD: dywedwch wrtho, Maddeu
yr holl anwiredd; ‖ derbyn *ni* yn ‖ Neu, *dyro ddaioni.*
ddaionus: a thalwn *i ti* [b] loi ein
gwefusau. [b] Heb. 13. 15.
3 [c] Ni all Assur ein hachub ni; [c] pen. 5. 13. a 12. 1.
[d] ni farchogwn ar feirch; ac ni ddy-
wedwn mwyach wrth waith ein [d] Ps. 33. 17. Es. 30. 16. a 31. 1.
dwylaw, O ein duwiau: o herwydd
ynot ti y caiff yr amddifad drugar-
edd.
4 ¶ Meddyginiaethaf eu hym-
chweliad hwynt, caraf hwynt yn
rhad: canys trodd fy nig oddi
wrtho.
5 Byddaf fel gwlith i Israel: efe
a ‖ flodeua fel y lili, ac a † leda ei ‖ Neu, *dardda.*
wraidd megis Libanus. † Heb. *dery.*
6 Ei geingciau a ‖ gerddant, a ‖ Neu, *ymwasgarant.*
bydd [e] ei degwch fel yr olew-wydd- [e] Ps. 52. 8. Can. 4. 11.
en, a'i arogl fel Libanus.
7 Y rhai a arhosant dan ei gysgod
ef a ddychwelant: adfywiant *fel* ŷd,
‖ blodeuant hefyd fel y winwydden: ‖ Neu, *tarddant.*
bydd ei ‖ goffadwriaeth fel gwin ‖ Neu, *arogl.*
Libanus.
8 Ephraim *a ddywed*, Beth *sydd*
i mi mwyach *a wnelwyf* âg eilunod?
gwrandewais, ac edrychais arno:
myfi *sydd* fel ffynnidwydden îr; o
honof fi y ceir dy ffrwyth di.
9 [f] Pwy *sydd* ddoeth, ac efe a [f] Ps. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10.
ddeall hyn? *a* deallgar, ac efe a'i
gwybydd? canys [g] uniawn *yw* ffyrdd [g] Diar. 10. 29. Luc 2. 34. 2 Cor. 2. 16.
yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a
rodiant ynddynt: ond y troseddwyr
a dramgwyddant ynddynt.

LLYFR JOEL.

Cyn CRIST Cylch 800.

PENNOD I.

1 *Jöel yn datgan amryw farnedigaethau Duw; ac yn annog i ddal arnynt,* 8 *ac i alaru:* 14 *yn gosod ympryd i gwynfan.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jöel mab Pethu-
el.
2 Gwrandewch hyn, chwi hen-
uriaid; a rhoddwch glust, holl drig-
olion y wlad: a fu hyn yn eich
dyddiau, neu yn nyddiau eich
tadau?
3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch
plant i'w plant hwythau, a'u plant
hwythau i genhedlaeth arall.
4 Gweddill y lindys a fwyttâodd
y ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog
rhedyn a ddifâodd pryf y rhwd, a
gweddill pryf y rhwd a ysodd y
locust.
5 Deffrôwch, feddwyr, ac wyl-
wch; ac udwch, holl yfwyr gwin,
am y gwin newydd; canys torrwyd
ef oddi wrth eich min.
[a] Felly Diar. 30. 25, 26, 27. 6 O herwydd [a] cenhedlaeth gref
anifeiriol a ddaeth i fynu ar fy nhir;
dannedd llew *yw* ei dannedd, a
childdannedd hen lew *sydd* iddi.
† Heb. *yn ddirisgliad.* 7 Gosododd fy ngwinwydden yn
ddifrod, a'm ffigysbren † a ddirisgl-
iodd: gan ddinoethi dinoethodd hi,
a thaflodd *hi* ymaith: ei changau a
wŷnasant.
8 ¶ Uda fel gwyryf wedi ymwreg-
ysu *mewn* sach-lïan am brïod ei
hieuengctid.
9 Torrwyd oddi wrth dŷ yr AR-
GLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r [b] ad. 13. pen. 2. 14.
offrwm dïod: y mae yr offeiriaid,
gweinidogion yr ARGLWYDD yn
galaru.
10 Difrodwyd y maes, y ddaear a
alara; canys gwnaethpwyd difrod
ar yr ŷd: ‖ sychodd y gwin newydd, ‖ Neu, *cywilyddiodd.*
llesgâodd yr olew.
11 Cywilyddiwch, y llafurwyr;
udwch, y gwinwyddwyr, am y
gwenith, ac am yr haidd: canys
darfu am gynhauaf y maes.
12 Gwywodd y winwydden,
llesgâodd y ffigysbren, y pren pom-
granad, y balmwydden hefyd, a'r
afallen, *a* holl brennau y maes a
wywasant; am [c] wywo llawenydd [c] Jer. 48. 33.
oddi wrth feibion dynion.
13 Ymwregyswch a griddfenwch,
chwi offeiriaid; udwch, weinidog-
ion yr allor; deuwch, weinidogion
fy NUW, gorweddwch ar hyd y nos
mewn sach-lïan: canys attelir oddi [673]

Cyn CRIST Cylch 800.

wrth dŷ eich Duw [d]yr offrwm
bwyd, a'r offrwm diod.
14 ¶ [e]Cyssegrwch ympryd, gelwch
[f]‖gymmanfa, cesglwch yr henur-
iaid, *a* holl drigolion y wlad, i dŷ yr
Arglwydd eich Duw, a gwaeddwch
ar yr Arglwydd;
15 [g]Och o'r diwrnod! canys [h]dydd
yr Arglwydd *sydd* yn agos, ac fel
difrod oddi wrth yr Hollalluog y
daw.
16 Oni thorrwyd y'ngŵydd ‖ein
llygaid ni oddi wrth dŷ ein Duw,
y bwyd, [i]y llawenydd, a'r digrif-
wch?
17 Pydrodd †yr hadau dan eu
priddellau, yr ysguboriau a an-
rheithiwyd, yr ydlannau a fwriwyd i
lawr; canys yr ŷd a wywodd.
18 O o'r griddfan y mae yr ani-
feiliaid! y mae yn gyfyng ar y
minteioedd gwartheg, am nad *oes*
borfa iddynt; y diadellau defaid
hefyd a anrheithiwyd.
19 Arnat ti, Arglwydd, y llefaf;
canys [k]y tân a ddifâodd ‖ borfeydd
yr anialwch, y fflam a oddeithiodd
holl brennau y maes.
20 Anifeiliaid y maes hefyd sydd
[l]yn brefu arnat; canys sychodd y
ffrydiau dwfr, a'r tân a ysodd bor-
feydd yr anialwch.

PENNOD II.

1 Y mae yn dangos i Sïon mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw; 12 yn annog i edifeirwch: 15 yn gorchymyn ympryd, 18 ac yn addaw bendith arno. 21 Y mae yn cysuro Sïon â bendithion presennol, 28 ac â rhai a ddeuai.

CENWCH yr udgorn yn Sïon, a
bloeddiwch ar fynydd fy sanct-
eiddrwydd: dychryned holl bres-
wylwyr y wlad; canys daeth [a]dydd
yr Arglwydd, canys *y mae* yn
agos.
2 [b]Diwrnod tywyll du, diwrnod
cymmylog a niwlog, fel y wawr
wedi ymwasgaru ar y mynyddoedd:
[c]pobl fawr a chryfion, [d]ni bu eu
bath erioed, ac ni bydd eilwaith ar
eu hol, hyd flynyddoedd cenhedl-
aeth, a chenhedlaeth.
3 [e]O'u blaen y difa y tân, ac ar eu
hol y fflam; *mae* y wlad o'u blaen
fel [f]gardd baradwys, ac ar eu hol yn
ddiffaethwch anrheithiedig; a hefyd
ni ddiangc ddim ganddynt.
4 [g]Yr olwg arnynt *sydd* megis
golwg o feirch; ac fel marchogion,
felly y rhedant.
5 [h]Megis swn cerbydau ar bennau
y mynyddoedd y llammant, fel swn
tân ysol yn difa y sofl, *ac* fel pobl
gryfion wedi ymosod i ryfel.
6 O'u blaen yr ofna y [i]bobl, pob
wyneb a gasgl barddu.
7 Rhedant fel glewion, dringant y
mur fel rhyfelwyr, a cherddant bob
un yn ei ffordd ei hun, ac ni wyrant
oddi ar eu llwybrau.
8 Ni wthiant y naill y llall; cerdd-
ant bob un ei lwybr ei hun: ac er
eu syrthio ar y ‖cleddyf, nid
archollir hwynt.
9 Gwibiant ar hyd y ddinas;
rhedant ar y mur, dringant i'r tai;
ânt i mewn trwy y ffenestri fel
lleidr.

[d] ad. 9.
[e] pen. 2. 15.
[f] Lef. 23. 36.
‖ Neu, ddydd *gwaharddiad.*
[g] Jer. 30. 7.
[h] Es. 13. 6.
‖ *eich.*
[i] Deut. 16. 11, 14, 15.
† Heb. *y grawn.*
[k] pen. 2. 3.
‖ Neu, *drigfeydd.*
[l] Ps. 104. 21.
[a] pen. 1. 15. Seph. 1. 14, 15.
[b] Amos 5. 18.
[c] ad. 11, 25. pen. 1. 6.
[d] Exod. 10. 14.
[e] pen. 1. 19.
[f] Gen. 2. 8. a 13. 10.
[g] Dat. 9. 7.
[h] Dat. 9. 9.
[i] Nah. 2. 10.
‖ Neu, *gwayw.*

Cyn CRIST Cylch 800.

10 O'u blaen y cryn y ddaear, y
nefoedd a gynhyrfir; [k]yr haul a'r
lleuad a dywyllir, a'r sêr a attaliant
eu llewyrch.
11 A'r Arglwydd a rydd ei lef o
flaen ei lu: canys mawr iawn *yw* ei
wersyll ef: canys cryf *yw* yr hwn
sydd yn gwneuthur ei air ef: o
herwydd [l]mawr *yw* dydd yr Ar-
glwydd, ac ofnadwy iawn; a phwy
a'i herys?
12 ¶ Ond yr awr hon medd yr
Arglwydd, [m]Dychwelwch attaf fi
â'ch holl galon, âg ympryd hefyd,
ac âg wylofain, ac â galar.
13 A [n]rhwygwch eich calon, ac nid
eich dillad; ac ymchwelwch at yr
Arglwydd eich Duw: o herwydd
[o]graslawn a thrugarog *yw* efe,
hwyrfrydig i ddigofaint, a mawr ei
drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.
14 [p]Pwy a ŵyr a drŷ efe, ac edif-
arhâu, a gweddill [q]bendith ar ei ol,
sef [r]bwyd-offrwm a diod-offrwm i'r
Arglwydd eich Duw?
15 ¶ [s]Cenwch udgorn yn Sïon,
[t]cyssegrwch ympryd, gelwch gym-
manfa:
16 Cesglwch y bobl; [u]cyssegr-
wch y gynnulleidfa: cynhullwch
yr henuriaid; cesglwch y plant, a'r
rhai yn sugno bronnau: [x]deued y
prïod-fab allan o'i ystafell, a'r brïod-
ferch allan o ystafell ei gwely.
17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion
yr Arglwydd, [y]rhwng y porth a'r
allor, a dywedant, Arbed dy bobl, O
Arglwydd, ac na ddyro dy etifedd-
iaeth i warth; ‖ i lywodraethu o'r
cenhedloedd arnynt: [z]paham y
dywedent ym mhlith y bobloedd,
Pa le *y mae* eu Duw hwynt?
18 ¶ Yna yr Arglwydd a eiddig-
edda am ei dir, ac a arbed ei bobl.
19 A'r Arglwydd a etteb ac a
ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn
anfon i chwi ŷd, a gwin, ac olew;
a diwellir chwi o hono: ac ni wnaf
chwi mwyach yn waradwydd ym
mysg y cenhedloedd.
20 Eithr [a]bwriaf yn bell oddi
wrthych y gogledd-*lu*, a gyrraf ef
i dir sych diffaeth, a'i wyneb tu a'r
môr y dwyrain, a'i ben ol tu a'r
môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i
ddrygsawr a â i fynu, am iddo
‖ wneuthur mawrhydri.
21 ¶ Nac ofna di, ddaear, gorfol-
edda a llawenycha; canys yr Ar-
glwydd a wna fawredd.
22 Nac ofnwch, anifeiliaid y maes:
canys tarddu y mae [b]porfeydd yr
anialwch; canys y pren a ddwg ei
ffrwyth, y ffigysbren a'r winwydden
a roddant eu cnwd.
23 Chwithau, plant Sïon, gorfol-
eddwch, ac ymlawenhêwch yn yr
Arglwydd eich Duw: canys [c]efe
a roddes i chwi [d]‖y cynnar-wlaw
†yn gymhedrol, ac a wna i'r cyn-
nar-wlaw a'r diweddar-wlaw ddis-
gyn i chwi yn y *mîs* cyntaf.
24 A'r ysguboriau a lenwir o ŷd,
a'r gwin newydd a'r olew a â dros
y llestri.
25 A mi a dalaf i chwi y blynydd-
oedd [e]a ddifâodd y ceiliog rhedyn,
pryf y rhwd, a'r locust, a'r lindys,

[k] Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. ad. 31. pen. 3. 15.
[l] Jer. 30. 7. Amos 5. 18. Seph. 1. 15.
[m] Jer. 4. 1.
[n] Ps. 51. 17.
[o] Exod. 34. 6. Ps. 86. 5, 15. Jonah 4. 2.
[p] Jos. 14. 12. 2 Sam. 12. 22. Amos 5. 15. Jonah 3. 9. Seph. 2. 3.
[q] Es. 65. 8.
[r] pen. 1. 9.
[s] Num. 10. 3.
[t] pen. 1. 14.
[u] Exod. 19. 10, 22.
[x] 1 Cor. 7. 5.
[y] Ezec. 8. 16. Matt. 23. 35.
‖ Neu, *i'w gwatwar o'r cenhedloedd.*
[z] Ps. 42. 10. a 79. 10. a 115. 2. Mic. 7. 10.
[a] Edrych Exod. 10. 19.
‖ Neu, *fawrygu gwneuthur.*
[b] Zech. 8. 12.
[c] Lef. 26. 4. Deut. 11. 14.
[d] Iago 5. 7.
‖ Neu, *athraw cyfiawnder.*
† Heb. *yn ol cyfiawnder.*
[e] pen. 1. 4.

Cyn CRIST Cylch 800.

fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn
eich plith.
26 Yna y bwyttêwch, gan fwytta ac
ymddigoni; ac y moliennwch enw
yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a
wnaeth â chwi yn rhyfedd: ac ni
waradwyddir fy mhobl byth.
27 [f] A chewch wybod fy *mod* i
y'nghanol Israel, ac *mai* myfi *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW, ac nid *neb*
arall: a'm pobl nis gwaradwyddir
byth.
28 ¶ [g] A bydd ar ol hynny, [h] y
tywalltaf fy yspryd ar bob cnawd,
a'ch meibion a'ch merched a bro-
phwydant, eich henuriaid a welant
freuddwydion, eich gwŷr ieuaingc
a welant weledigaethau:
29 Ac ar y gweision hefyd ac ar y
morwynion y tywalltaf fy yspryd
yn y dyddiau hynny.
30 A [i] gwnaf ryfeddodau yn y
nefoedd; ac yn y ddaear, gwaed, a
thân, a cholofnau mŵg.
31 [k] Yr haul a droir yn dywyllwch,
a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod
mawr ac ofnadwy ddydd yr AR-
GLWYDD.
32 A bydd, [l] yr achubir pob un a
alwo ar enw yr ARGLWYDD; canys
[m] bydd ymwared, fel y dywedodd yr
ARGLWYDD, ym mynydd Sïon, ac yn
Jerusalem, ac yn y gweddillion a
alwo yr ARGLWYDD.

PENNOD III.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion ei bobl:* 9 *ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth.* 18 *Ei fendithion ef ar yr eglwys.*

CANYS wele, yn y dyddiau hynny,
ac yn yr amser hwnnw, pan
ddychwelwyf gaethiwed Judah a
Jerusalem,
2 Casglaf hefyd yr holl genhedl-
oedd, a dygaf hwynt i waered i
ddyffryn Jehosaphat; a dadleuaf â
hwynt yno dros fy mhobl, a'm
hetifeddiaeth Israel, y rhai a wasg-
arasant hwy ym mysg y cenhedl-
oedd, a rhannasant fy nhir.
3 Ac ar fy mhobl y bwriasant
goelbrennau, a rhoddasant y bach-
gen er puttain, a gwerthasant fach-
gennes er gwin, fel yr yfent.
4 Tyrus hefyd a Sidon, a holl
ardaloedd Palestina, beth sydd i
chwi *a wneloch* â mi? a delwch i
mi y pwyth? ac os telwch i mi,
buan iawn y dychwelaf eich tâl ar
eich pen eich hunain.
5 Am i chwi gymmeryd fy arian
a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy
nhlysau ‖ dymunol.
6 Gwerthasoch hefyd feibion Ju-
dah a meibion Jerusalem i'r Groeg-
iaid, i'w pellhâu oddi wrth eu
hardaloedd.
7 Wele, mi a'u codaf hwynt o'r
lle y gwerthasoch hwynt iddo, ac a
ddattroaf eich tâl ar eich pen eich
hunain.
8 A minnau a werthaf eich meib-
ion a'ch merched i law meibion
Judah, a hwythau a'u gwerthant
i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys
yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*
9 ¶ [a] Cyhoeddwch hyn ym mysg
y cenhedloedd, † gosodwch ryfel,
deffrowch y gwŷr cryfion, nesâed y
gwŷr o ryfel, deuant i fynu.
10 [b] Gyrrwch eich sychau yn
gleddyfau, a'ch ‖ pladuriau yn
wayw-ffyn: [c] dyweded y llesg, Cryf
ydwyf.
11 Ymgesglwch, a deuwch y
cenhedloedd o amgylch ogylch, ac
ymgynhullwch: ‖ yno disgyn, O AR-
GLWYDD, dy gedyrn.
12 Deffroed y cenhedloedd, a
deuant i fynu i ddyffryn Jehosa-
phat: o herwydd yno yr eisteddaf
i farnu yr holl genhedloedd o am-
gylch.
13 [d] Rhowch i mewn y crym-
man; canys addfedodd y cynhauaf:
deuwch, ewch i waered; o her-
wydd y gwryf a lanwodd, a'r gwasg-
gafnau a aethant trosodd, am aml-
hâu eu drygioni hwynt.
14 Torfeydd, torfeydd *a fydd* yng
nglynn ‖ terfyniad: canys agos *yw*
dydd yr ARGLWYDD y'nglynn terf-
yniad.
15 [e] Yr haul a'r lloer a dywyllant,
a'r sêr a attaliant eu llewyrch.
16 A'r ARGLWYDD [f] a rua o Sïon,
ac a rydd ei lef o Jerusalem; [g] y
nefoedd hefyd a'r ddaear a gryn-
ant: ond yr ARGLWYDD *fydd* † gob-
aith ei bobl, a chadernid meibion
Israel.
17 Felly [h] y cewch wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW,
yn trigo yn Sïon, fy mynydd sanct-
aidd: yna y bydd Jerusalem yn
† sanctaidd, ac [i] nid â dïeithriaid
trwyddi mwyach.
18 ¶ [k] A'r dydd hwnnw y bydd
i'r mynyddoedd ddefnynnu melys-
win, a'r bryniau a lifeiriant o laeth,
a holl ffrydiau Judah a † redant gan
ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o
dŷ yr ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ
ddyffryn Sittim.
19 [m] Yr Aipht a fydd anghyf-
annedd, ac [n] Edom fydd anialwch
anghyfanneddol, am y traha *yn
erbyn* meibion Judah, am iddynt
dywallt gwaed gwirion yn eu tir
hwynt.
20 Etto Judah a ‖ drig byth, a Je-
rusalem o genhedlaeth i genhedl-
aeth.
21 Canys glanhâf waed y rhai nis
glanhêais: ‖ canys [o] yr ARGLWYDD
sydd yn trigo yn Sïon.

[f] pen. 3. 17.
[g] Es. 44. 3. Ezec. 39. 29. Act. 2. 17.
[h] Zech. 12. 10. Ioan 7. 39.
[i] Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[k] ad. 10. pen. 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[l] Rhuf. 10. 13.
[m] Obad. 17.
‖ Neu, *hyfryd.*

Cyn CRIST Cylch 800.

[a] Edrych Es. 8. 9, 10.
† Heb. *cyssegrwch,* neu, *sancteiddiwch.*
[b] Es. 2. 4. Mic. 4. 3.
‖ Neu, *crymmanau.*
[c] Zech. 12. 8.
‖ Neu, *yno y disgyn yr Arglwydd.*
[d] Matt. 13. 39. Dat. 14. 15, 18.
‖ Neu, *drylliad,* neu, *dyrnaid.*
[e] pen. 2. 10, 31.
[f] Jer. 25. 30. Amos 1. 2.
[g] Hag. 2. 6.
† Heb. *cyrchfa,* neu, *noddfa.*
[h] pen. 2. 27.
† Heb. *sancteiddrwydd.*
[i] Es. 35. 8. Zech. 14. 21. Dat. 21. 27.
[k] Amos 9. 13.
† Heb. *gerddant.*
[l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8. Dat. 22. 1.
[m] Es. 19. 1.
[n] Obad. 10.
‖ Neu, *erys.*
‖ Neu, *ie, myfi yr Arglwydd, yr hwn sydd, &c.*
[o] Dat. 21. 3.

LLYFR AMOS.

Cyn CRIST 787.

PENNOD I.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria,* 6 *ac ar y Philistiaid,* 9 *ac ar Tyrus,* 11 *ac ar Edom,* 13 *ac ar Ammon.*

GEIRIAU Amos ([a]yr hwn oedd
ym mysg bugeiliaid Tecoa) y
rhai a welodd efe am Israel, [b]yn
nyddiau Uzzïah brenhin Judah, ac
yn nyddiau Jeroboam mab Joas
brenhin Israel, ddwy flynedd o flaen
y [c]ddaear-gryn.
2 Ac efe a ddywedodd, [d]Yr Ar-
glwydd a rua o Sïon, ac a rydd ei
lef o Jerusalem; a chyfanneddau y
bugeiliaid a alarant, a phen Carmel
a wywa.
3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
O herwydd tair *o* anwireddau [e]Da-
mascus, ac o herwydd pedair, nis
‖tröaf ymaith ei *chosp* hi; am
iddynt [f]ddyrnu Gilead âg offer
dyrnu o heiyrn.
4 Ond [g]anfonaf dân i dŷ Hazael,
ac efe a ddifa balasau Benhadad.
5 Drylliaf drosol Damascus, a
thorraf ymaith y preswylwyr o
‖ddyffryn Afen, a'r hwn sydd yn
dal teyrnwïalen ‖o dŷ Eden; a
[h]phobl Syria a ânt yn gaeth i Cir,
medd yr Arglwydd.
6 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd, Am dair *o* anwireddau
[i]Gaza, ac am bedair, ni thröaf
ymaith ei *chosp* hi; am iddynt
gaethgludo ‖y gaethiwed gyflawn,
i'*w* rhoddi i fynu i Edom.
7 Eithr anfonaf dân ar fur Gaza,
ac efe a ddifa ei phalasau hi.
8 A mi a dorraf y preswylwyr o
Asdod, a'r hwn a ddeil deyrn-
wïalen o Ascelon; a thröaf fy llaw
yn erbyn Ecron, a derfydd am
weddill y Philistiaid, medd yr Ar-
glwydd Dduw.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd; Am dair o anwireddau
[k]Tyrus, ac am bedair, ni thröaf
ymaith ei *chosp* hi; o herwydd
iddynt hwy roddi i fynu gwbl o'r
gaethiwed i Edom, ac na chofiasant
†y cyfammod brawdol.
10 Eithr anfonaf dân i fur Tyrus,
ac efe a ddifa ei phalasau hi.
11 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd; Am dair o anwireddau
[l]Edom, ac am bedair, ni thröaf
ymaith ei *chosp* hi; am iddo erlid
[m]ei frawd â'r cleddyf, a ‖llygru ei
drugaredd, a bod ei ddig yn rhwygo
yn wastadol, a'i fod yn cadw ei lid
yn dragywyddol.
12 Eithr [n]anfonaf dân i Teman,
yr hwn a ddifa balasau Bosrah.
13 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd; Am dair o anwireddau
[o]meibion Ammon, ac am bedair,
ni thröaf ymaith ei *chosp* hi; am
iddynt hwy rwygo ‖gwragedd
beichiogion Gilead, er mwyn hel-
aethu eu terfynau.
14 Eithr cynneuaf dân ym mur
[p]Rabbah, ac efe a ddifa ei phal-
asau gyd â gwaedd ar ddydd y
rhyfel, gyd â thymmestl ar ddydd
corwynt.
15 [q]A'u brenhin a â yn gaeth,
efe a'i bennaethiaid ynghyd, medd
yr Arglwydd.

[a] pen. 7. 14.
[b] Hos. 1. 1.
[c] Zech. 14. 5.
[d] Jer. 25. 30. Joel 3. 16.
[e] Es. 8. 4. a 17. 1. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1.
‖ Neu, *dychwelaf, neu, llonyddaf ef:* Felly ad. 6, &c.
[f] 2 Bren. 13. 7.
[g] Jer. 17. 27. a 49. 27. ad. 7, 10, 12. pen. 2. 2, 5.
‖ Neu, *Bicathafen.*
‖ Neu, *o Betheden.*
[h] Cyflawnwyd 2 Bren. 16. 9
[i] 2 Chron. 28. 18. Es. 14. 29. Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Seph. 2. 4.
‖ Neu, *â chaethiwed gyflawn:* 2 Chron. 21. 16, 17. Joel 3. 6.
[k] Es. 23. 1. Jer. 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Joel 3. 4, 5.
† Heb. *gyfammod brodyr,* 2 Sam. 5. 11. 2 Bren. 5. 1. a 9. 14.
[l] Es. 21. 11. a 34. 5. Jer. 49. 8. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Obad. 1. Mal. 1. 4.
[m] Gen. 27. 41. Deut. 23. 7.
‖ Neu, *bwrw ymaith bob tosturi.*
[n] Obad. 9, 10.
[o] Jer. 49. 1. Ezec. 25. 2. Seph. 2. 9.
‖ Neu, *mynyddoedd Gilead.*
[p] Deut. 3. 11. 2 Sam. 12. 26.
[q] Jer. 49. 3.

PENNOD II.

1 *Digofaint Duw yn erbyn Moab,* 4 *ac ar Judah,* 6 *ac ar Israel.* 9 *Duw yn achwyn rhag eu hanniolchgarwch hwy.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd;
Am dair o anwireddau [a]Moab,
ac am bedair, ni thröaf ymaith ei
chosp hi; am iddo [b]losgi esgyrn
brenhin Edom yn galch.
2 Eithr anfonaf dân i Moab, yr
hwn a ddifa balasau Cerioth: a
Moab fydd marw mewn terfysg,
gwaedd, *a* llais udgorn.
3 A mi a dorraf ymaith [c]y barnwr
o'i chanol hi, a'i holl bendefigion
a laddaf gyd âg ef, medd yr Ar-
glwydd.
4 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd; Am dair o anwireddau
Judah, ac am bedair, ni thröaf
ymaith ei *chosp* hi; am iddynt
ddirmygu cyfraith yr Arglwydd,
ac nas cadwasant ei ddeddfau ef,
a'u celwyddau a'u cyfeiliornodd
hwynt, y rhai yr aeth eu tadau ar
eu hol.
5 Eithr anfonaf dân i Judah, ac efe
a ddifa balasoedd Jerusalem.
6 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd; Am dair o anwireddau
Israel, ac am bedair, ni thröaf
ymaith ei *chosp* hi; am iddynt
[d]werthu y cyfiawn am arian, a'r
tlawd er pâr o esgidiau.
7 Y rhai a ddyheuant ar ol llwch y
ddaear ar ben y tlodion, ac a wyrant
ffordd y gostyngedig: a gwr a'i dad
a â at yr *un* llangces, i halogi fy enw
sanctaidd.
8 Ac ar ddillad [e]wedi eu rhoi yng
ngwystl y gorweddant wrth bob
allor; a gwin ‖y dirwyol a yfant *yn*
nhŷ eu duw.
9 ¶ Etto [f]myfi a ddinystriais yr
Amoriad o'u blaen hwynt, [g]yr
hwn *yr oedd* ei uchder fel uchder y
cedrwydd, ac efe *oedd* gryf fel derw;
etto [h]mi a ddinystriais ei ffrwythau
oddi arnodd, a'i wraidd oddi tan-
odd.
10 [i]Myfi hefyd a'ch dygais chwi
i fynu o wlad yr Aipht, ac a'ch
arweiniais chwi ddeugain mlynedd
trwy yr anialwch, i feddiannu gwlad
yr Amoriad.
11 A mi a gyfodais o'ch meibion
chwi *rai* yn brophwydi, ac o'ch
gwŷr ieuaingc rai [k]yn Nazarëaid.
Oni *bu* hyn, O meibion Israel?
medd yr Arglwydd.
12 Ond chwi a roisoch i'r Nazarëaid
win i'w yfed; ac [l]a orchymynasoch
i'ch prophwydi, gan ddywedyd, Na
phrophwydwch.
13 Wele ‖fi wedi fy llethu tanoch
fel y llethir y fenn lawn o ysgub-
au.

[a] Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Seph. 2. 8.
[b] 2 Bren. 3. 27.
[c] Num. 24. 17.
[d] pen. 8. 6.
[e] Exod. 22. 26.
‖ Neu, *y rhai a gondemniwyd.*
[f] Num. 21. 24. Deut. 2. 31. Jos. 24. 8.
[g] Num. 13. 28, 32, 33.
[h] Es. 5. 24. Mal. 4. 1.
[i] Exod. 12. 51.
[k] Num. 6. 2.
[l] Es. 30. 10. Jer. 11. 21. pen. 7. 12, 13. Mic. 2. 6.
‖ Neu, *gwasgaf eich lle chwi fel y gwasg menn lawn o ysgubau.*

Cyn CRIST 787.

14 [m] A metha gan y buan ddiangc, a'r cryf ni chadarnhâ ei rym, a'r cadarn ni wared ei ‖ enaid ei hun:

15 Ni saif a ddalio y bwa, ni ddiangc y buan o draed, nid achub marchog march ei einioes ei hun;

16 A'r cryfaf ei galon o'r cedyrn a ffŷ y dwthwn hwnnw yn noethlymmun, medd yr ARGLWYDD.

[m] pen. 9. 1, &c.
‖ Neu, *einioes.*

PENNOD III.

1 *Mor anghenrhaid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Israel:* 9 *cyhoeddi hynny, a'i achos hefyd.*

GWRANDEWCH y gair a lefarodd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Israel, yn erbyn yr holl deulu a ddygais i fynu o wlad yr Aipht, gan ddywedyd,

2 Chwi yn unig a adnabûm o holl deuluoedd y ddaear: [b] am hynny ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rodia dau ynghyd, heb fod yn gyttûn?

4 A rua y llew yn y goedwig, heb ganddo ysglyfaeth? † a leisia cenaw llew o'i ffau, heb ddal dim?

5 A syrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaear, heb *fod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl oddi ar y ddaear, heb ddal dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas, heb ‖ ddychrynu o'r bobl? [c] a fydd niwed yn y ddinas, ‖ heb i'r ARGLWYDD *ei* wneuthur?

7 Canys ni wna yr ARGLWYDD ddim, [d] a'r nas dangoso ei gyfrinach i'w weision y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr Arglwydd IOR a lefarodd, [e] pwy ni phrophwyda?

9 ¶ Cyhoeddwch o fewn y palasau yn Asdod, ac yn y palasau y'ngwlad yr Aipht, a dywedwch, Deuwch yng nghyd ar fynyddoedd Samaria, a gwelwch derfysgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei chanol hi.

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb, medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent drais ac ‖ yspail yn eu palasau.

11 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y tir; ac efe a dynn i lawr dy nerth oddi wrthyt, a'th balasoedd a yspeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Fel yr achub y bugail o safn y llew y ddwy-goes, neu ddarn o glust; felly yr achubir meibion Israel y rhai sydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, ‖ ac yn Damascus *mewn* gorweddle.

13 Gwrandewch, a thystiolaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD DDUW, DUW y lluoedd,

14 Mai y dydd ‖ yr ymwelaf âg anwiredd Israel arno ef, y gofwyaf hefyd allorau Bethel: a chyrn yr allor a dorrir, ac a syrthiant i'r llawr.

15 A mi a darawaf [f] y gauafdy a'r hafdy; a derfydd am [g] y tai ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD.

[a] Deut. 7. 6. a 10. 15.
[b] Edrych Matt. 11. 22. Luc 12. 47. Rhuf. 2. 9. 1 Petr 4. 17.
† Heb. *a rydd y cenaw llew ei lais?*
‖ Neu, *redeg o'r bobl ynghyd?*
[c] Es. 45. 7.
‖ Neu, *ac oni wna yr Arglwydd* ryw beth?
[d] Gen. 6. 13. a 18. 17. Ps. 25. 14. Ioan 15. 15.
[e] Act. 4. 20. a 5. 20, 29.
‖ Neu, *anrhaith.*
‖ Neu, *ac yn nhraed y gwely.*
‖ Neu, *y coepaf Israel am anwiredd.*
[f] Barn. 3. 20. Jer. 36. 22.
[g] 1 Bren. 22. 39.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn ceryddu Israel am eu trais,* 4 *a'u delw-addoliaeth,* 6 *ac am nad oeddynt yn gwellhau wrth eu ceryddu.*

GWRANDEWCH y gair hwn, [a] gwartheg Basan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu y tlawd, yn ysigo yr anghenog, yn dywedyd wrth eu meistriaid, Dygwch, ac yfwn.

2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w sancteiddrwydd, y daw, wele, y dyddiau arnoch, y dwg efe chwi ymaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pysgotta.

3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei gyfer a chwi ‖ a'u teflwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Deuwch i Bethel, a throseddwch; [d] i Gilgal, a throseddwch fwyfwy: dygwch bob bore eich aberthau *a'ch* degymmau wedi tair blynedd *o ddyddiau;*

5 [e] † Ac offrymmwch o surdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch *a* hysbyswch aberthau gwirfodd: canys † hyn a hoffwch, meibion Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.

6 ¶ A rhoddais i chwi lendid dannedd yn eich holl ddinasoedd, ac eisieu bara yn eich holl leoedd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

7 Myfi hefyd a atteliais y gwlaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mis hyd y cynhauaf: gwlawiais hefyd ar un ddinas, ac ni wlawiais ar ddinas arall: un rhan a gafodd wlaw; a'r rhan ni chafodd wlaw a wywodd.

8 Gwibiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas, i yfed dwfr; ond nis diwallwyd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac â malldér: ‖ pan amlhâodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyswydd, a'ch olew-wydd, [g] y lindys a'*u* hysodd: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

10 Anfonais yr haint yn eich mysg, megis ‖ yn ffordd yr Aipht: eich gwŷr ieuaingc a leddais â'r cleddyf, gyd â † chaethgludo eich meirch; a chodais ddrewi eich gwersylloedd i'ch ffroenau: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

11 Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd Duw [h] Sodom a Gomorrah; [i] ac yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

12 O herwydd hynny yn y modd yma y gwnaf i ti, Israel: *ac* o herwydd mai hyn a wnaf i ti, [k] bydd barod, Israel, i gyfarfod â'th DDUW.

13 Canys wele, lluniwr y mynyddoedd, a chreawdwr ‖ y gwynt, yr hwn a fynega i ddyn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wna y bore yn dywyllwch, ac [m] a gerdd ar uchelderau y ddaear, yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd *yw* ei enw.

Cyn CRIST 787.

[a] Ps. 22. 12. Ezec. 39. 18.
[b] Jer. 16. 16. Hab. 1. 15.
[c] Ezec. 12. 5, 12.
‖ Neu, *a deflwch ymaith bethau y palas.*
[d] Hos. 4. 15. a 12. 11. pen. 5. 5.
[e] Lef. 7. 13.
† Heb. *A llosgaberthwch.*
† Heb. *felly yr hoffwch.*
[f] Deut. 28. 22. Hag. 2. 17.
‖ Neu, *amlder eich gerddi, &c. a ysodd y lindys.*
[g] Joel 1. 4. a 2. 25.
‖ Neu, *ar ddull.*
† Heb. *chaethglud.*
[h] Gen. 19. 24, 25. Es. 13. 19. Jer. 49. 18.
[i] Zech. 3. 2.
[k] Edrych Ezec. 13. 5. a 22. 30. Luc 14. 31, 32.
‖ Neu, *yr yspryd.*
[l] pen. 5. 8.
[m] Deut. 32. 13. a 33. 29. Mic. 1. 3.

PENNOD V.

1 *Cwynfan dros Israel.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol wasanaeth hwy.*

Cyn CRIST 787.

GWRANDEWCH y gair hwn a
godaf i'ch erbyn, *sef* galarnad,
O dŷ Israel.
2 Y wyryf Israel a syrthiodd; ni
chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei
thir; nid *oes* a'i cyfyd.
3 Canys y modd hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Y ddinas a aeth
allan *â* mil a weddill gant; a'r hon
a aeth allan *ar* ei chanfed a weddill
ddeg i dŷ Israel.
4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD wrth dŷ Israel; Ceisiwch
fi, a byw fyddwch.
[a pen. 4. 4.] 5 Ond nac ymgeisiwch â [a] Bethel,
ac nac ewch i Gilgal, ac na thram-
[b pen. 8. 14.] wywch i [b] Beerseba: o herwydd gan
gaethgludo y caethgludir Gilgal, a
[c Hos. 4. 15. a 10. 8.] [c] Bethel a fydd yn ddiddym.
6 Ceisiwch yr ARGLWYDD, a byw
fyddwch; rhag iddo dorri allan yn
nhŷ Joseph fel tân, a'i ddifa, ac na
byddo a'*i* diffoddo yn Bethel.
[d pen. 6. 12.] 7 Y rhai [d] a drowch farn yn wer-
mod, ac a adêwch gyfiawnder ar y
llawr.
[e Job 9. 9. a 38. 31.] 8 *Ceisiwch yr hwn* a wnaeth [e] y
saith seren, ac Orion, ac a dry gys-
[f pen. 4. 13.] god angau yn fore-ddydd, ac [f] a
dywylla y dydd yn nos; yr hwn
[g pen. 9. 6.] [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'u
tywallt ar wyneb y ddaear: Yr AR-
GLWYDD *yw* ei Enw:
9 Yr hwn sydd yn nerthu yr
[† Heb. anrhaith.] † anrheithiedig yn erbyn y cryf, fel
y delo yr anrheithiedig yn erbyn yr
ymddiffynfa.
[h Es. 29. 21.] 10 [h] Câs ganddynt a geryddo yn y
porth, a ffiaidd ganddynt a lefaro
yn berffaith.
11 O herwydd hynny am i chwi
sathru y tlawd, a dwyn y beichiau
[i Deut. 28. 38, 39. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.] gwenith oddi arno; [i] chwi a adeil-
adasoch dai o gerrig nâdd, ond
ni thrigwch ynddynt; plannasoch
[† Heb. dymuniant.] winllannoedd † hyfryd, ac nid yfwch
eu gwin hwynt.
12 Canys mi a adwaen eich an-
wireddau lawer, a'ch pechodau
cryfion: y maent yn blino y cyf-
[‖ Neu, gwobr.] iawn, yn cymmeryd ‖ iawn, ac yn
troi heibio y tlawd yn y porth.
[k pen. 6. 10.] 13 Am hynny [k] y neb a fyddo call
a ostega yr amser hwnnw: canys
amser drwg *yw*.
14 Ceisiwch ddaioni, ac nid dryg-
ioni; fel y byddoch fyw: ac felly
yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd, fydd
gyd â chwi, fel y dywedasoch.
[l Ps. 34. 14. a 97. 10. Rhuf. 12. 9.] 15 [l] Casêwch ddrygioni, a hoffwch
ddaioni, a gosodwch farn yn y
[m Exod. 32. 30. Joel 2. 14.] porth: [m] fe allai y bydd ARGLWYDD
DDUW y lluoedd yn raslawn i wedd-
ill Joseph.
16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, DUW y lluoedd, yr AR-
GLWYDD; Ym mhob heol *y bydd*
cwynfan, ac ym mhob prif-ffordd
y dywedant, O! O! a galwant yr
[n Jer. 9. 17.] arddwr i alaru; [n] a'r neb a fedro
alaru, i gwynfan.
[o Exod. 12. 12.] 17 Ac ym mhob gwinllan *y bydd*
[p Es. 5. 19. Jer. 17. 15. a 30. 7. Joel 2. 2. Seph. 1. 15. 2 Petr 3. 4.] cwynfan: canys [o] tramwyaf trwy dy
ganol di, medd yr ARGLWYDD.
18 [p] Gwae y neb sydd yn dymuno
dydd yr ARGLWYDD: beth *yw*
hwnnw i chwi? tywyllwch, ac nid
goleuni *yw* dydd yr ARGLWYDD.

19 [q] Megis pe ffoai gwr rhag llew,
ac arth yn cyfarfod âg ef; a myned
i'r tŷ, a phwyso ei law ar y pared,
a'i frathu o sarph. [q Jer. 48. 44.]
20 Oni *bydd* dydd yr ARGLWYDD
yn dywyllwch, ac nid yn oleuni?
yn dywyll iawn, ac heb lewyrch
ynddo?
21 ¶ [r] Casêais a ffieiddiais eich [r Es. 1. 11. Jer. 6. 20.]
gwyliau, ac [s] nid aroglaf ‖ yn eich [s Lef. 26. 31.]
cymmanfaoedd. [‖ Neu, eich uchelwyliau.]
22 Canys er i chwi offrymmu i mi
boeth-offrymmau, a'ch offrymmau
bwyd, ni fyddaf foddlawn *iddynt;*
ac nid edrychaf ar ‖ hêdd-offrwm [‖ Neu, offrwm diolch.]
eich pasgedigion.
23 Symmud oddi wrthyf drwst
dy ganiadau: canys ni wrandawaf
beroriaeth dy nablau.
24 Ond † rheded barn fel dyfroedd, [† Heb. ymdreigled.]
a chyfiawnder fel ffrwd gref.
25 [t] A offrymmasoch chwi i mi [t Act. 7. 42. Edrych Es. 43. 23.]
aberthau a bwyd-offrymmau yn y
diffaethwch ddeugain mlynedd, tŷ
Israel?
26 Ond dygasoch ‖ babell eich [‖ Siccuth eich brenhin.]
Moloch a Chïwn, eich delwau, seren
eich duw, a wnaethoch i chwi eich
hunain.
27 Am hynny y caethgludaf chwi
i'r tu hwnt i Damascus, medd yr
ARGLWYDD; DUW y lluoedd *yw* ei
enw.

PENNOD VI.

1 *Y cospir nwyfiant Israel* 7 *âg anghyfanneddrwydd.* 12 *Mor anhawdd ganddynt wellhâu.*

[a] GWAE y rhai ‖ esmwyth arnynt [a Luc 6. 24.]
yn Sïon, ac sydd yn ymddiried [‖ Neu, diofal, neu, difraw.]
ym mynydd Samaria, y rhai a enwir
[b] yn ‖ bennaf o'r cenhedloedd, y [b Exod. 19. 5.]
rhai y daeth tŷ Israel attynt. [‖ Neu, flaenffrwyth y cenhedloedd.]
2 [c] Tramwywch i [d] Chalneh, ac
edrychwch, ac ewch oddi yno i [c Nah. 3. 8. Cymmerwyd cylch 794.]
Hemath fwyaf; yna disgynwch i
[e] Gath y Philistiaid: ai gwell *ydynt*
nâ'r teyrnasoedd hyn? ai helaeth- [d Es. 10. 9.]
ach eu terfyn hwy nâ'ch terfyn [e 2 Chron. 26. 6.]
chwi?
3 Y rhai ydych [f] yn pellhâu y dydd [f Ezec. 12. 27.]
[g] drwg, ac yn nesâu [h] ‖ eisteddle [g pen. 5. 18.]
trais; [h Ps. 94. 20.]
4 Gorwedd y maent ar welyau [‖ Neu, trigle.]
ifori, ac ‖ ymestyn ar eu glythau, a [‖ Neu, amlhâu mewn gormodedd.]
bwytta yr ŵyn o'r praidd, a'r lloi o
ganol y cut;
5 [i] Y rhai a ‖ ddatganant gyd â [i Es. 5. 12.]
llais y nabl; dychymygasant idd- [‖ Neu, bynciant.]
ynt eu hun offer cerdd, [k] megis Da- [k 1 Chron. 23. 5.]
fydd;
6 Y rhai a yfant ‖ win mewn [‖ Neu, mewn phïolau gwin.]
phïolau, ac a ymirant â'r ennaint
pennaf; ond nid ymofidiant am
ddryllio Joseph.
7 ¶ Am hynny yr awr hon hwy a
ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a
ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai
a ymestynant, a symmudir.
8 [l] Tyngodd yr ARGLWYDD DDUW [l Jer. 51. 14. Heb. 6. 13, 17.]
iddo ei hun, Ffiaidd gennyf od-
idowgrwydd Jacob, a chasêais ei
balasau: am hynny y rhoddaf i
fynu y ddinas † ac sydd ynddi, medd [† Heb. a'i chyflawnder.]
ARGLWYDD DDUW y lluoedd.
9 A bydd os gweddillir mewn un
tŷ ddeg o ddynion, y byddant feirw.
10 Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r
hwn a'i llysg, i ddwyn yr esgyrn

Cyn CRIST 787.

allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr
hwn a fyddo wrth ystlysau y tŷ, *A
oes* etto *neb* gyd â thi? ac efe a
ddywed, Nac *oes:* yna y dywed
yntau, [m]Taw; am na *wasanaetha*
coflo enw yr ARGLWYDD.
11 O herwydd wele yr ARGLWYDD
yn gorchymyn, ac efe a dery y tŷ
mawr || âg agennau, a'r tŷ bychan â
holltau.
12 ¶ A rêd meirch ar y graig? a
ardd *neb hi* âg ychain? canys
[n]troisoch farn yn fustl, a ffrwyth
cyfiawnder yn wermod.
13 O chwi y rhai sydd yn llawen-
ychu mewn peth diddym, yn dy-
wedyd, Onid o'n nerth ein hun y
cymmerasom i ni †gryfder?
14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch
erbyn chwi, tŷ Israel, medd AR-
GLWYDD DDUW y lluoedd, genedl;
a hwy a'ch cystuddiant chwi, o'r
ffordd yr ewch i Hemath, hyd
|| afon y diffaethwch.

PENNOD VII.

1 *Troi heibio farnedigaethau y ceiliogod rhedyn,* 4 *a'r tân, trwy weddi Amos.* 7 *Trwy weledigaeth o fur a llinyn mesur, y dangosir gwrthodiad Israel.* 10 *Amaziah yn achwyn ar Amos.* 14 *Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun,* 16 *a barnedigaeth Amaziah.*

FEL hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD i mi: ac wele efyn ffurfio
||ceiliogod rhedyn pan ddechreuodd
yr adladd godi; ac wele, adladd
wedi lladd *gwair* y brenhin *oedd.*
2 A phan ddarfu iddynt fwytta
glaswellt y tir, yna y dywedais,
Arbed, ARGLWYDD, attolwg: || pwy
a gyfyd Jacob? canys bychan *yw.*
3 [a]Edifarhâodd yr ARGLWYDD am
hyn: Ni bydd hyn, eb yr ARGLWYDD.
4 ¶ Fel hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD DDUW i mi: ac wele yr
ARGLWYDD DDUW yn galw i || farn
trwy dân; a difâodd *y tân* y dyfnder
mawr, ac a ysodd beth.
5 Yna y dywedais, ARGLWYDD
DDUW, paid, attolwg: pwy a gyfyd
Jacob? canys bychan *yw.*
6 Edifarhâodd yr ARGLWYDD am
hyn: Ni bydd hyn chwaith, eb yr
ARGLWYDD DDUW.
7 ¶ Fel hyn y dangosodd efe i
mi: ac wele yr ARGLWYDD yn
sefyll ar gaer *a wnaethpwyd* wrth
linyn, ac yn ei law linyn.
8 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Beth a weli di, Amos? a
mi a ddywedais, Llinyn: a'r AR-
GLWYDD a ddywedodd, Wele, [b]go-
sodaf linyn yng nghanol fy mhobl
Israel, [c]*ac* ni chwanegaf fyned
heibio iddynt mwyach.
9 Uchelfeydd Isaac hefyd a wneir
yn anghyfannedd, a chyssegrau Is-
rael a ddifethir; a [d]mi a gyfodaf
yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf.
10 ¶ Yna Amaziah [e]offeiriad
Bethel a anfonodd at [f]Jeroboam
brenhin Israel, gan ddywedyd, Cyd-
fwriadodd Amos i'th erbyn yng
nghanol tŷ Israel: ni ddichon y tir
ddwyn ei holl eiriau ef.
11 Canys fel hyn y dywed Amos,
Jeroboam a fydd farw trwy y
cleddyf, ac Israel a gaethgludir yn
llwyr allan o'i wlad.

[m] pen. 5. 13. & 8. 3.
|| Neu, *â defni.*
[n] Hos. 10. 4. pen. 5. 7
† Heb. *gyrn.*
|| Neu, *ddyffryn.*
|| Neu, *glasbryfed.*
|| Neu, *trwy bwy y cyfyd Jacob?* neu, *pwy* o (neu, *tros*) *Jacob a gyfyd?*
[a] Jonah 3. 10.
|| Neu, *gynneu.*
[b] Edrych 2 Bren. 21. 13. Es. 34. 11. Galar. 2. 8.
[c] pen. 8. 2.
[d] Cyfiawnwyd 2 Bren. 15. 10.
[e] 1 Bren. 12. 32.
[f] 2 Bren. 14. 23.

12 Dywedodd Amaziah hefyd
wrth Amos, Ti weledydd, dos, ffo
ymaith i wlad Judah; a bwytta
fara yno, a phrophwyda yno.
13 [g]Na chwanega brophwydo yn
Bethel mwy: canys || cappel y
brenhin † a llys y brenhin *yw.*
14 ¶ Yna Amos a attebodd ac a
ddywedodd wrth Amaziah, Nid
prophwyd *oeddwn* i, ac nid [h]mab i
brophwyd *oeddwn* i; namyn [i]bu-
gail *oeddwn* i, a chasglydd || ffigys
gwylltion:
15 A'r ARGLWYDD a'm cymmer-
odd oddi ar ol y praidd, a'r AR-
GLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos,
a phrophwyda i'm pobl Israel.
16 ¶ Yr awr hon gan hynny
gwrando air yr ARGLWYDD; ti a
ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn
Israel, ac [k]† nac yngan yn erbyn tŷ
Isaac.
17 [l]Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; [m]Dy wraig a but-
teinia yn y ddinas, dy feibion a'th
ferched a syrthiant gan y cleddyf,
a'th dir a rennir wrth linyn; a
thithau a fyddi farw mewn tir
halogedig, a chan gaethgludo y
caethgludir Israel allan o'i wlad.

PENNOD VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd hâf, y dangosir mor agos yw diwedd Israel.* 4 *Argyhoeddi trais a thraha.* 11 *Bygwth newyn gair Duw.*

FEL hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD i mi; ac wele, gaw-
ellaid o ffrwythydd hâf.
2 Ac efe a ddywedodd, Beth a
weli di, Amos? a mi a ddywedais,
Cawellaid o ffrwythydd hâf: yna y
dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf,
Daeth y diwedd ar fy mhobl Israel;
[a]nid âf heibio iddynt mwyach.
3 Caniadau y deml hefyd † a droir
yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD DDUW: llawer o gel-
aneddau *a fydd* ym mhob lle;
bwrir *hwynt* allan [b]† yn ddistaw.
4 ¶ Gwrandewch hyn, y sawl
ydych [c]yn llyngcu yr anghenog, i
ddifa tlodion y tir,
5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â y
|| mis heibio, fel y gwerthom ŷd?
a'r [d]sabboth, fel † y dygom allan y
gwenith, [e]gan brinhâu yr ephah, a
helaethu y sicl, † ac anghyfiawnu
y cloriannau trwy dwyll?
6 I [f]brynu y tlawd er arian, a'r
anghenus er pâr o esgidiau, ac i
werthu gwehilion y gwenith?
7 Tyngodd yr ARGLWYDD i
[g]ragorfraint Jacob, Diau nid ang-
hofiaf byth yr un o'u gweithred-
oedd hwynt.
8 Oni chryn y ddaear am hyn?
ac [h]oni alara ci holl breswylwyr?
cyfyd hefyd i gyd fel llif; a bwrir
hi ymaith a hi a foddir, megis *gan*
afon yr Aipht.
9 A'r dydd hwnnw, medd yr AR-
GLWYDD DDUW, y gwnaf i'r [i]haul
fachludo hanner dydd, a thywyllaf
y ddaear *liw* dydd goleu.
10 Trof hefyd eich gwyliau yn
alar, a'ch holl ganiadau yn oernad;
[k]dygaf sach-lïan ar yr holl lwynau,
a moelni ar bob pen: a [l]mi a'i

Cyn CRIST 787.

[g] pen. 2. 12.
|| Neu, *cyssegr.*
† Heb. *tŷ y frenhiniaeth yw.*
[h] 1 Bren. 20. 35.
[i] pen. 1. 1.
|| Neu, *ffrwyth y sycomorwŷdd.*
[k] Ezec. 21. 2.
† Heb. *na ddefnynna air.*
[l] Edrych Jer. 28. 12. a 29. 21, 25.
[m] Hos. 4. 13.
[a] pen. 7. 8.
† Heb. *a udant.*
[b] pen. 6. 10.
† Heb. *distawa.*
[c] Diar. 30. 14.
|| Neu, *newyddloer.*
[d] Neh. 13. 15, 16.
† Heb. *yr agorom.*
[e] Mic. 6. 10.
† Heb. *a gwyro cloriannau twyll?* Hos. 12. 7.
[f] pen. 2. 6.
[g] pen. 6. 8.
[h] pen. 9. 5.

791.

[i] Job 5. 14. Es. 59. 9, 10. Jer. 15. 9.
[k] Es. 15. 2. Jer. 48. 37. Ezec. 7. 18.
[l] Jer. 6. 26. Zech. 12. 10.

Cyn CRIST 787.

gwnaf fel galar *am* un mab, a'i
ddiwedd fel dydd chwerw.
11 ¶ Wele, y mae y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD DDUW,
yr anfonaf newyn i'r tir; nid
newyn am fara, ac nid syched am
ddwfr, ond [m]am wrando geiriau yr
ARGLWYDD.
12 A hwy a grwydrant o fôr i fôr,
ac a wibiant o'r gogledd hyd y
dwyrain, i geisio gair yr ARGLWYDD,
ac nis cânt.
13 Y diwrnod hwnnw y gwyryf-
on glân, a'r meibion ieuaingc a
ddiffoddant o syched.
14 Y rhai [n]a dyngant i [o]bechod
Samaria, ac a ddywedant, Byw *yw*
dy dduw di, O Dan; a byw yw
[p]ffordd [q]Beerseba; hwy a syrth-
iant, ac ni chodant mwy.

[m] 1 Sam. 3. 1. Ps. 74. 9.
[n] Hos. 4. 15.
[o] Deut. 9. 21.
[p] Edrych Act. 9. 2. a 18. 25. a 19. 9, 23.
[q] pen. 5. 5.

PENNOD IX.

1 *Mor sicr fydd y dinystr.* 11 *Adferu tabernacl Dafydd.*

GWELAIS yr ARGLWYDD yn
sefyll ar yr allor: ac efe a
ddywedodd, Taro gapan y drws, fel
y siglo y gorsingau; ‖ a thorr hwynt
oll yn y pen; minnau a laddaf y
rhai olaf o honynt â'r cleddyf: [a]ni
ffŷ ymaith o honynt a ffô, ac ni
ddïangc o honynt a ddïango.
2 [b]Pe cloddient hyd uffern, fy
llaw a'u tynnai hwynt oddi yno; a
[c]phe dringent i'r nefoedd, mi a'u
disgynwn hwynt oddi yno:
3 A phe llechent ar ben Carmel,
chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi
yno; a phe ymguddient o'm golwg
y'ngwaelod y môr, oddi yno y
gorchymynaf i'r sarph eu brathu
hwynt:
4 Ac os ânt i gaethiwed o flaen eu
gelynion, [d]oddi yno y gorchymynaf
i'r cleddyf, ac efe a'u lladd hwynt:
a [e]gosodaf fy ngolwg yn eu herbyn
er drwg, ac nid er da *iddynt*.
5 Ac ARGLWYDD DDUW y lluoedd a
gyffwrdd â'r ddaear, a hi a dawdd;
a [f]galara pawb a'r a drig ynddi, a
hi a gyfyd oll fel llifeiriant, ac a
foddir megis *gan* afon yr Aipht.

‖ Neu, *ac archolla.*
[a] pen. 2. 14.
[b] Ps. 139. 8, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 51. 53. Obad. 4.
[d] Deut. 28. 65.
[e] Lef. 17. 10. Jer. 44. 11.
[f] pen. 8. 8.

6 Yr hwn a adeilada [g]ei esgyn-
feydd yn y nefoedd, ac a sylfaenodd
ei ‖ fintai ar y ddaear, yr hwn a
[h]eilw ddyfroedd y môr, ac a'u
tywallt ar wyneb y ddaear: Yr AR-
GLWYDD *yw* ei enw.
7 Onid *ydych* chwi, meibion Israel,
i mi fel meibion yr Ethiopiaid?
medd yr ARGLWYDD: oni ddygais i
fynu feibion Israel allan o dir yr
Aipht, a'r [i]Philistiaid o [k]Caphtor,
a'r Syriaid o [l]Cir?
8 Wele lygaid yr ARGLWYDD ar
y deyrnas bechadurus, a [m]mi a'i
difethaf oddi ar wyneb y ddaear:
ond ni lwyr-ddifethaf dŷ Jacob,
medd yr ARGLWYDD.
9 Canys wele, myfi a orchymynaf,
ac a † ogrynnaf dŷ Israel ym mysg
yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir
ŷd mewn gogr; ac ni syrth † y
gronyn lleiaf i'r llawr.
10 Holl bechaduriaid fy mhobl a
fyddant feirw gan y cleddyf, [n]y
rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg
ni, ac ni achub ein blaen.
11 ¶ [o]Y dydd hwnnw y codaf
babell Dafydd yr hon a syrthiodd,
ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei
hadwyau, ac a'i hadeiladaf fel yn y
dyddiau gynt:
12 [p]Fel y meddianno y rhai y
gelwir fy enw arnynt, weddill
[q]Edom, a'r holl genhedloedd, medd
yr ARGLWYDD yr hwn a wna hyn.
13 Wele y [r]dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, y goddiwes yr
arddwr y medelwr, a sathrydd y
grawnwin † yr hauwr had; a'r myn-
yddoedd a ddefnynnant [s]‖ felys-
win, a'r holl fryniau a doddant.
14 A dychwelaf gaethiwed fy
mhobl Israel; a [t]hwy a adeiladant
y dinasoedd anghyfannedd, ac a'*u*
preswyliant; a hwy a blannant
winllannoedd, ac a yfant o'u gwin;
gwnant hefyd erddi, a bwyttânt eu
ffrwyth hwynt.
15 Ac mi a'u plannaf hwynt yn
eu tir, ac nis diwreiddir hwynt
mwyach o'u tir a roddais i iddynt,
medd yr ARGLWYDD dy DDUW.

Cyn CRIST 787.
[g] Ps. 104. 3, 13.
‖ Neu, *ysgub.*
[h] pen. 5. 8.
[i] Jer. 47. 4.
[k] Deut. 2. 23. Jer. 47. 4.
[l] pen. 1. 5.
[m] Jer. 30. 11. a 31. 35, 36. Obad. 10, 17.
† Heb. *gyhwfanaf.*
† Heb. *graienyn i'r llawr.*
[n] pen. 6. 3.
[o] Act. 15. 16, 17.
[p] Obad. 19.
[q] Num. 24. 18.
[r] Lef. 26. 5.
† Heb. *yr hwn a ddygo yr had allan.*
[s] Joel 3. 18.
‖ Neu, *win newydd.*
[t] Es. 65. 21.

LLYFR OBADIAH.

Cyn CRIST Cylch 587.

1 *Dinystr Edom,* 3 *am eu balchder,* 10 *ac am y cam a wnaethent i Jacob.* 17 *Iachawdwriaeth a buddugoliaeth Jacob.*

GWELEDIGAETH Obadïah. Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW [a]am Edom; [b]Clywsom sôn
oddi wrth yr ARGLWYDD, a chennad
a hebryngwyd ym mysg y cenhedl-
oedd; Codwch, a chyfodwn i ryfela
yn ei herbyn hi.
2 Wele, mi a'th wneuthum yn
fychan ym mysg y cenhedloedd;
dibris iawn *wyt*.
3 ¶ Balchder dy galon a'th dwyll-
odd: ti yr hwn wyt yn trigo yn
holltau y graig, *yn* uchel ei drigfa;
yr hwn a ddywed yn ei galon, Pwy
a'm tynn i'r llawr?
4 [c]Pe ymddyrchefit megis yr
eryr, a phe rhoit dy nyth ym mhlith
y sêr, mi a'th ddisgynwn oddi yno,
medd yr ARGLWYDD.
5 [d]Pe deuai lladron attat, neu
yspeilwyr nos (pa fodd y'th dor-
rwyd ymaith!) oni ladrattasent hwy
eu digon? pe daethai cynhullwyr
grawnwin attat, [e]oni weddillasent
‖ rawn?
6 Pa fodd y chwiliwyd Esau, *ac* y
ceisiwyd ei guddfëydd ef!
7 Yr holl wŷr y rhai yr oedd cyf-
ammod rhyngot â hwynt, a'th yrras-
ant hyd y terfyn; † *y* gwŷr yr oedd
heddwch rhyngot â hwynt, a'th
dwyllasant, *ac* a'th orfuant; *bwyt-
tâwyr* dy fara a roddasant archoll
danat: nid *oes* deall ‖ ynddo.
8 [f]Oni ddinystriaf y dydd hwnnw,

[a] Ps. 21. 11. a 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
[b] Jer. 49. 14, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 49. 16. a 51. 53. Amos 9. 2.

Cyn CRIST Cylch 587.
[d] Jer. 49. 9.
[e] Deut. 24. 21. Es. 17. 6. a 24. 13.
‖ Neu, *loffion.*
† Heb. *gwŷr dy heddwch.*
‖ Neu, *o hono.*
[f] Es. 29. 14. Jer. 49. 7.

Cyn CRIST Cylch 587.

g Gen. 27. 41. Ps. 137. 7. Ezec. 25. 12. a 35. 5. Amos 1. 11.
h Ezec. 35. 9. Mal. 1. 4.
|| Neu, *lu.*
|| Neu, *Nac edrych ar, &c.*
† Heb. *fawrygu.*
|| Neu, *llu.*
|| Neu, *gau.*

medd yr ARGLWYDD, y doethion
allan o Edom, a'r deall allan o
fynydd Esau?
9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant;
fel y torrer ymaith bob un o fynydd
Esau trwy laddfa.
10 ¶ gAm *dy* draha yn erbyn dy
frawd Jacob, gwarth a'th orchuddia,
a hthi a dorrir ymaith byth.
11 Y dydd y sefaist o'r tu arall,
y dydd y caethgludodd estroniaid
ei || olud ef, a myned o ddieithriaid
i'w byrth ef, a bwrw coel-brennau
ar Jerusalem, tithau hefyd *oeddit*
megis un o honynt.
12 || Ond ni ddylesit ti edrych ar
ddydd dy frawd, y dydd y dieithr-
iwyd ef; ac ni ddylesit lawenychu
o achos plant Judah, y dydd y
difethwyd hwynt; ac ni ddylesit
† ledu dy safn ar ddydd y cyst-
udd.
13 Ni ddylesit ddyfod o fewn porth
fy mhobl yn nydd eu haflwydd; ïe,
ni ddylesit edrych ar eu hadfyd yn
nydd eu haflwydd; ac ni ddylesit
estyn *dy law* ar eu || golud yn nydd
eu difethiad hwynt.
14 Ac ni ddylesit sefyll ar y croes-
ffyrdd, i dorri ymaith y rhai a
ddïangai o hono; ac ni ddylesit
|| roi i fynu y gweddill o hono ar
ddydd yr adfyd.
15 Canys agos *yw* dydd yr AR-
GLWYDD ar yr holl genhedloedd:
i fel y gwnaethost, y gwneir i tithau;
dy wobr a ddychwel ar dy ben dy
hun.
16 Canys k megis yr yfasoch ar fy
mynydd sanctaidd, *felly* yr holl
genhedloedd a yfant yn wastad; ïe,
yfant, a llyngcant, a byddant fel pe
na buasent.
17 ¶ Ond ar fynydd Sïon l y bydd
|| ymwared, || ac y bydd sancteidd-
rwydd; a thŷ Jacob a berchennogant
eu perchennogaeth hwynt.
18 Yna y bydd tŷ Jacob m yn dân,
a thŷ Joseph yn fflam, a thŷ Esau
yn sofl, a chynneuant ynddynt, a
difâant hwynt; ac ni bydd *un*
gweddill o dŷ Esau: canys yr AR-
GLWYDD a'*i* dywedodd.
19 n Goresgyn y dehau hefyd fyn-
ydd Esau, a'r gwastadedd y Philist-
iaid; a pherchennogant feusydd
Ephraim, a meusydd Samaria, a
Benjamin *a feddianna* Gilead;
20 A chaethglud y llu hwn o blant
Israel, yr hyn *a fu eiddo* y Canaan-
eaid, hyd Sarephath; a chaethion
Jerusalem, || y rhai *sydd* yn Sepha-
rad, a feddiannant ddinasoedd y
dehau.
21 A o gwaredwyr a ddeuant i fynu
ar fynydd Sïon i farnu mynydd
Esau: p a'r frenhiniaeth fydd eiddo
yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 587.

i Ezec. 35. 15.
Cylch 585.
k Jer. 25. 29. a 49. 12.
l Amos 9. 8.
|| Neu, *rhai dïangol.*
|| Neu, *a bydd yn sanctaidd.*
m Zech. 12. 6.
n Amos 9. 12.
|| Neu, *a berchenogant yr hyn sydd yn Sepharad.*
o 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.
p Luc 1. 33.

LLYFR JONAH.

Cyn CRIST Cylch 862.

a 2 Bren. 14. 25.
|| *Jonas,* Matt. 12. 39.
b Gen. 10. 11, 12. pen. 3. 3.
c Gen. 13. 20. Ezra 9. 6. Dat. 13. 5.
d pen. 4. 2.
e Jos. 19. 46. 2 Chron. 2. 16. Act. 9. 36.
† Heb. *fwriodd allan.*
† Heb. *yr amcanodd y llong ddryllio.*
f Felly Act. 27. 18, 19.
g Joel 2. 14.

PENNOD I.

1 *Danfon Jonah i Ninefeh, ac yntau yn ffoi i Tarsis:* 4 *a thymmestl yn ei gyhuddo ef.* 11 *Ei daflu ef i'r môr,* 17 *a physgodyn yn ei lyngcu.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
at a || Jonah mab Amittai, gan
ddywedyd,
2 Cyfod, dos i Ninefeh b y ddinas
fawr, a llefa yn ei herbyn; canys
c eu drygioni hwynt a ddyrchafodd
ger fy mron.
3 A Jonah d a gyfododd i ffoi i
Tarsis oddi ger bron yr ARGLWYDD:
ac efe a aeth i waered i e Joppa, ac
a gafodd long yn myned i Tarsis, ac
a dalodd ei llong-lôg hi, ac a aeth i
waered iddi i fyned gyd â hwynt i
Tarsis, oddi ger bron yr ARGLWYDD.
4 ¶ Ond yr ARGLWYDD a † gyfododd
wynt mawr yn y môr, a bu yn y
môr dymmestl fawr, fel † y tybyg-
wyd y drylliai y llong.
5 Yna y morwyr a ofnasant, ac
a lefasant bob un ar ei dduw, a
f bwriasant y dodrefn *oedd* yn y
llong i'r môr, i ymysgafnhâu o
honynt: ond Jonah a aethai i
waered i ystlysau y llong, ac a or-
weddasai, ac a gysgasai.
6 A meistr y llong a ddaeth atto
ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a
ddarfu* i ti, gysgadur? cyfod, galw
ar dy DDUW: g fe allai yr ystyr y
DUW hwnnw wrthym, fel na'n
coller.
7 A dywedasant bob un wrth ei
gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-
brennau, fel y gwypom o achos
pwy *y mae* y drwg hwn arnom. A
bwriasant goel-brennau, a'r coel-
bren a syrthiodd ar Jonah.
8 A dywedasant wrtho, Attolwg,
dangos i ni er mwyn pwy *y mae* i
ni y drwg hwn: beth *yw* dy gel-
fyddyd di? ac o ba le y daethost?
pa le *yw* dy wlad? ac o ba bobl *yr
wyt* ti?
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Hebread *ydwyf* fi; ac ofni yr wyf
fi ARGLWYDD DDUW y nefoedd, yr
hwn a wnaeth y môr a'r sychdir.
10 A'r gwŷr a ofnasant *gan* ofn
mawr, ac a ddywedasant wrtho,
Paham y gwnaethost hyn? (canys
y dynion a wyddent iddo ffoi oddi
ger bron yr ARGLWYDD, o herwydd
efe a fynegasai iddynt.)
11 ¶ A dywedasant wrtho, Beth
a wnawn i ti, fel y gostego y môr
oddi wrthym? (canys † gweithio yr
oedd y môr, a therfysgu.)
12 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Cymmerwch fi, a bwriwch fi i'r
môr; a'r môr a ostega i chwi; canys
gwn mai o'm hachos i *y mae* y dym-
mestl fawr hon arnoch chwi.
13 Er hyn y gwŷr a † rwyfasant i'*w*
dychwelyd i dir; ond nis gallent:
am fod y môr yn gweithio, ac yn
terfysgu yn eu herbyn hwy.
14 Llefasant gan hynny ar yr AR-
GLWYDD, a dywedasant, Attolwg,
ARGLWYDD, attolwg, na ddifether ni

Cyn CRIST Cylch 862.

† Heb. *myned.*
† Heb. *gloddiasant.*

Cyn CRIST Cylch 862.

am einioes y gwr hwn, ac na ddyro
i'n herbyn waed gwirion: canys ti,
O ARGLWYDD, a wnaethost fel y
gwelaist yn dda.
15 Yna y cymmerasant Jonah, ac
a'i bwriasant ef i'r môr: a † pheid-
iodd y môr a'i gyffro.
16 A'r gwŷr a ofnasant yr AR-
GLWYDD âg ofn mawr, ac a aberth-
asant aberth i'r ARGLWYDD, ac a
addunasant addunedau.
17 ¶ A'r ARGLWYDD a ddarparasai
bysgodyn mawr i lyngcu Jonah. A
[h] Jonah a fu † ym mol y pysgodyn
dri diwrnod a thair nos.

† Heb. *safodd.* [h] Matt. 12. 40. a 16. 4. Luc 11. 30. † Heb. *yn ymysgaroedd.*

PENNOD II.

1 *Gweddi Jonah:* 10 *a'i wared ef o fol y pysgodyn.*

A JONAH a weddïodd ar yr
ARGLWYDD ei DDUW o fol y
pysgodyn,
2 Ac a ddywedodd, ‖ O'm hing
[a] y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe
a'm hattebodd; o fol ‖ uffern y
gwaeddais, *a* chlywaist fy llef.
3 Ti a'm bwriaist i'r dyfnder, i
† ganol y môr; a'r llanw a'm hamg-
ylchodd: [b] dy holl donnau a'th
lifeiriaint a aethant drosof.
4 A minnau a ddywedais, [c] Bwr-
iwyd fi o wydd dy lygaid; er hynny
mi a edrychaf etto tu a'th deml
sanctaidd.
5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchasant
hyd yr enaid; y dyfnder a ddaeth
o'm hamgylch; ymglymmodd ‖ yr
hesg am fy mhen.
6 Disgynais i † odre y mynydd-
oedd; y ddaear a'i throsolion *oedd*
o'm hamgylch yn dragywydd: etto
ti a ddyrchefaist fy einioes ‖ o'r ffos,
O ARGLWYDD fy NUW.
7 Pan lewygodd fy enaid ynof,
cofiais yr ARGLWYDD; a'm gweddi
a ddaeth i mewn attat i'th deml
sanctaidd.
8 Y neb [e] a gadwant oferedd ‖ cel-
wydd, a wrthodant eu trugaredd eu
hun.
9 A minnau mewn llais [f] clod-
foredd a aberthaf i ti, talaf *yr hyn*
a addunedais: [g] iachawdwriaeth
sydd eiddo yr ARGLWYDD.
10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth y pysgodyn, ac efe a fwriodd
Jonah ar y tir sych.

‖ Neu, *O herwydd fy ing.* [a] Ps. 120. 1. ‖ Neu, *y bedd.* † Heb. *galon.* [b] Ps. 42. 7. [c] Ps. 31. 22. [d] Ps. 69. 1. Galar. 3. 54. ‖ Neu, *gwmmon.* † Heb. *dorriadau.* ‖ Neu, *o lygredigaeth.* [e] Ps. 31. 6. ‖ Neu, *celwyddog.* [f] Ps. 50. 14, 23. a 116. 17. Hos. 14. 2. Heb. 13. 15. [g] Ps. 3. 8.

PENNOD III.

1 *Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Ninefeaid.* 5 *Ar eu hedifeirwch hwy* 10 *y mae Duw yntau yn edifarhâu.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
yr ail waith at Jonah, gan
ddywedyd,
2 Cyfod, dos i Ninefeh y ddinas
fawr, a phregetha iddi y bregeth a
lefarwyf wrthyt.
3 A Jonah a gyfododd ac a aeth i
Ninefeh, yn ol gair yr ARGLWYDD:
(a Ninefeh oedd † ddinas fawr iawn
o daith tri diwrnod)
4 A Jonah a ddechreuodd fyned i'r
ddinas daith un diwrnod, ac [a] efe a
lefodd ac a ddywedodd, Deugain
niwrnod *fydd* etto, a Ninefeh a
gwympir.
5 ¶ A [b] gwŷr Ninefeh a gredasant i
DDUW, ac a gyhoeddasant ympryd,
ac a wisgasant sach-lian, o'r mwyaf
hyd y lleiaf o honynt.
6 Canys gair a ddaeth at frenhin
Ninefeh, ac efe a gyfododd o'i fren-
hin-faingc, ac a ddiosgodd oddi am
dano ei frenhin-wisg, ac a roddes
am dano lian sach, ac [c] a eistedd-
odd mewn lludw.
7 Ac efe a barodd gyhoeddi, a dy-
wedyd trwy Ninefeh (trwy orchy-
myn y brenhin a'i † benddefigion)
gan ddywedyd, Dyn ac anifail,
eidion a dafad, na phrofant ddim;
na phorant, ac nac yfant ddwfr.
8 Gwisger dyn ac anifail â sach-
len, a galwant ar DDUW yn lew:
ie, dychwelant bob un oddi wrth ei
ffordd ddrygionus, ac oddi wrth [d] y
trawsder *sydd* yn eu dwylaw.
9 [e] Pwy a ŵyr a dry Duw ac edif-
arhâu, a throi oddi wrth angerdd
ei ddig, fel na ddifether ni?
10 ¶ A gwelodd Duw eu gweith-
redoedd hwynt, droi o honynt o'u
ffyrdd drygionus; ac [f] edifarhâodd
Duw am y drwg a ddywedasai y
gwnai iddynt, ac nis gwnaeth.

† Heb. *ddinas fawr i Dduw:* Felly Gen. 30. 8. Ps. 36. 6. a 80. 11. [a] Edrych Deut. 18. 22. [b] Matt. 12. 41. Luc 11. 32. [c] Job 2. 8. † Heb. *wŷr mawr.* [d] Es. 59. 6. [e] Joel 2. 14. [f] Jer. 18. 8. Amos 7. 3, 6.

PENNOD IV.

1 *Jonah yn anfoddlawn i drugaredd Duw,* 4 *ac yn cael ei geryddu dan rith pren cicaion.*

A BU ddrwg iawn gan Jonah hyn,
ac efe a ddigiodd yn fawr.
2 Ac efe a weddïodd ar yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg
i ti, ARGLWYDD, oni ddywedais i
hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlad?
am hynny yr achubais flaen [a] i ffoi i
Tarsis; am y gwyddwn dy *fod* di
yn DDUW [b] graslawn a thrugarog,
hwyrfrydig i ddig, aml o drugaredd,
ac edifeiriol am ddrwg.
3 [c] Am hynny yn awr, O ARGLWYDD,
cymmer, attolwg, fy einioes oddi
wrthyf: canys [d] gwell i mi farw nâ
byw.
4 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
‖ Ai da yw y gwaith ymddigio o
honot?
5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas,
ac a eisteddodd o'r tu dwyrain i'r
ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo
ei hun, ac a eisteddodd dano yn y
cysgod, hyd oni welai beth a fyddai
yn y ddinas.
6 A'r ARGLWYDD DDUW a ddar-
parodd ‖ cicaion, ac a wnaeth *iddo*
dyfu dros Jonah, i fod yn gysgod
uwch ei ben ef, i'w waredu o'i
ofid: a bu Jonah lawen iawn am y
cicaion.
7 A'r Arglwydd a barottôdd bryf
ar godiad y wawr drannoeth, ac efe
a darawodd y cicaion, ac yntau a
wywodd.
8 A phan gododd haul, bu i DDUW
ddarparu ‖ poeth-wynt y dwyrain;
a'r haul a darawodd ar ben Jonah,
fel y llewygodd, ac y deisyfodd farw
o'i einioes, ac a ddywedodd, [e] Gwell
i mi farw nâ byw.
9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
Jonah, ‖ Ai da yw y gwaith ymddigio
o honot am y cicaion? Ac efe a
ddywedodd, ‖ Da yw i mi ymddigio
hyd angau.
10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,

[a] pen. 1. 3. [b] Exod. 34. 6. Ps. 86. 5. Joel 2. 13. [c] 1 Bren. 19. 4. [d] ad. 8. ‖ Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?* ‖ *palm Crist.* ‖ Neu, *dwyreinwynt distaw.* [e] ad. 3. ‖ Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?* ‖ Neu, *Yr wyf yn ddigiawn hyd angau.*

Cyn CRIST Cylch 862.

‖ Neu, *arbedaist y cicaion.*
† Heb. *mab noswaith oedd.*

Ti a ‖ dosturiaist wrth y cicaion ni
lafuriaist wrtho, ac nis peraist iddo
dyfu: † mewn noswaith y bu, ac
mewn noswaith y darfu:
11 Ac oni arbedwn i Ninefeh y
ddinas fawr, yr hon y mae ynddi
fwy nâ deuddeng myrdd o ddynion,
f y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu
llaw ddehau a'u llaw aswy, ac ani-
feiliaid lawer?

Cyn CRIST Cylch 862.
f Deut. 1. 39.

LLYFR MICHAH.

Cyn CRIST Cylch 750.

PENNOD I.

1 *Michah yn dangos digofaint Duw yn erbyn Jacob am eu gau-dduwiaeth;* 10 *ac yn annog i alaru.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at *a* Michah y Moras-
thiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, *a*
Hezeciah, brenhinoedd Judah, *b* yr
hwn a welodd efe am Samaria a
Jerusalem.
2 Gwrandewch, bobl † oll; *c* clyw
dithau y ddaear, † ac sydd ynddi;
a bydded yr ARGLWYDD DDUW yn
dyst i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i
deml sanctaidd.
3 Canys *d* wele yr ARGLWYDD yn
dyfod o'i *e* le; *efe* hefyd a ddisgyn,
ac *f* a sathr ar uchelderau y ddaear.
4 *g* A'r mynyddoedd a doddant
tano ef, a'r glynnoedd a ymholltant
fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfr-
oedd a dywelltir ar y gorwaered.
5 Hyn i gyd *sydd* am anwiredd
Jacob, ac am bechodau tŷ Israel.
Beth *yw* anwiredd Jacob? onid
Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd
Judah? onid Jerusalem?
6 Am hynny *h* y gosodaf Samaria
yn garnedd-faes *dda* i blannu
gwinllan; a gwnaf i'w cherrig
dreiglo i'r dyffryn, a datguddiaf ei
sylfeini.
7 A'i holl ddelwau cerfiedig a gurir
yn ddrylliau, a'i holl wobrau a losgir
yn tân, a'i holl eilunod a osodaf yn
anrheithiedig: o herwydd o wobr
puttain y casglodd hi *hwynt,* ac yn
wobr puttain y dychwelant.
8 O herwydd hyn *i* galaraf ac udaf;
k cerddaf yn noeth ac yn llwm:
gwnaf alar *l* fel dreigiau, a gofid fel
† cywion y dylluan.
9 O herwydd dolurus *yw* ‖ ei
harcholl: canys daeth hyd at Ju-
dah; daeth hyd borth fy mhobl,
hyd Jerusalem.
10 ¶ *m* Na fynegwch *hyn* yn
Gath, gan wylo na wylwch ddim:
n ymdreigla mewn llwch yn nhŷ
‖ Aphrah.
11 Dos heibio, ‖ preswylferch Sa-
phir, yn *o* noeth dy warth: ni
ddaeth preswylferch ‖ Saanan allan
y'ngalar ‖ Beth-esel, efe a dderbyn
gennych ei sefyll-fan.
12 Canys trig-ferch Maroth a
‖ ddisgwyliodd yn ddyfal am dda-
ioni; eithr *p* drwg a ddisgynodd oddi
wrth yr ARGLWYDD hyd at borth
Jerusalem.
13 Preswylferch Lachis, rhwym y
cerbyd wrth y buan-farch: de-
chreuad pechod *yw* hi i ferch Sïon:
canys ynot ti y cafwyd anwireddau
Israel.
14 Am hynny y rhoddi anrhegion
‖ i Moreseth-gath: tai ‖ Achsib *a*
fyddant yn gelwydd i frenhinoedd
Israel.
15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti,
preswylferch Maresah; ‖ daw hyd
Adùlam, gogoniant Israel.
16 *q* Ymfoela, ac ymeillia am dy
blant moethus: helaetha dy foelder
fel eryr; canys caethgludwyd hwynt
oddi wrthyt.

a Jer. 26. 18.
b Amos 1. 1.
† Heb. *hwynt oll.*
c Deut. 32. 1. Es. 1. 2.
† Heb. *a'i chyflawnder.*
d Es. 26. 21.
e Ps. 115. 3.
f Deut. 32. 13. a 33. 29. Amos 4. 13.
g Ps. 97. 5. Es. 64. 1, 2. Amos 9. 5. Hab. 3. 6, 10.
h pen. 3. 12.
i Es. 21. 3. a 22. 4. Jer. 4. 19.
k Es. 20. 2, 3.
l Job 30. 29. Ps. 102. 6.
† Heb. *merched.*
‖ Neu, *o'i harchollion.*
m 2 Sam. 1. 20.
n Jer. 6. 26.
‖ Sef, *llwch.*
‖ Neu, *yr hon a breswyli yn dêg.*
o Es. 20. 4. a 47. 2, 3. Jer. 13. 22.
‖ Neu, *y ddiadellwlad.*
‖ Neu, *lle aros.*
‖ Neu, *fu ddrwg ganddi.*
p Amos 3. 6.

‖ Neu, *am.*
‖ Sef, *celwydd.*
‖ Neu, *daw gogoniant Israel hyd Adùlam.*
q Job 1. 20. Es. 22. 12. Jer. 47. 5.

PENNOD II.

1 *Yn erbyn trais.* 4 *Cwynfan.* 7 *Ceryddu anghyfiawnder a delw-addoliaeth.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

Cylch 730.

GWAE *a* a ddychymygo anwiredd,
ac *b* a wnelo ddrygioni ar eu
gwelyau: pan oleuo y bore y gwnant
hyn; am ei fod ar eu dwylaw.
2 *c* Meusydd a chwennychant hefyd,
ac a ddygant trwy drais; a theiau,
ac a'*u* dygant: ‖ gorthrymmant
hefyd wr a'i dŷ, dyn a'i etifeddiaeth.
3 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Wele, yn erbyn y teulu
hwn y dychymygais ddrwg, yr
hwn ni thynnwch eich gyddfau o
hono, ac ni rodiwch yn falch; canys
amser drygfyd *yw.*
4 ¶ Yn y dydd hwnnw y cyfyd *un*
ddammeg am danoch chwi, ac a
alara † alar gofidus, gan ddywedyd,
Dinystriwyd ni yn llwyr; *d* newid-
iodd ran fy mhobl: pa fodd y dug *ef*
oddi arnaf! ‖ gan droi ymaith, efe
a rannodd ein meusydd.
5 Am hynny ni bydd i ti *e* a fwrio
reffyn coel-bren y'nghynnulleidfa yr
ARGLWYDD.
6 *f* Na † phrophwydwch, ‖ *meddant*
wrth y rhai a brophwydant: ond
ni phrophwydant iddynt na dder-
byniont gywilydd.
7 ¶ O yr hon a elwir Tŷ Jacob, a
‖ fyrhâwyd yspryd yr ARGLWYDD?
ai dyma ei weithredoedd ef? oni
wna fy ngeiriau lês i'r neb a rodio
yn uniawn?
8 *Y rhai oedd* fy mhobl ddoe, a
godasant yn elyn: diosgwch y
dilledyn † gyd â'r wisg oddi am y
rhai a ânt heibio yn ddiofal, *fel* rhai
yn dychwelyd o ryfel.
9 Gwragedd fy mhobl a fwr-
iasoch allan o dŷ eu hyfrydwch; *a*
dygasoch oddi ar eu plant hwy fy
harddwch byth.
10 Codwch, ac ewch ymaith;
canys nid dyma *eich* gorphwysfa:
am ei halogi, y dinystria hi *chwi* â
dinystr tost.
11 Os un ‖ yn rhodio yn yr yspryd
â chelwydd, a ddywed yn gelwydd-
og, Prophwydaf i ti am win a diod
gadarn; efe a gaiff fod yn bro-
phwyd i'r bobl hyn.
12 ¶ Gan gasglu y'th gasglaf,

a Hos. 7. 6.
b Ps. 36. 4.
c Es. 5. 8.
‖ Neu, *twyllant.*
† Heb. *alar galarau.*
d pen. 1. 15.
‖ Neu, *yn lle adferu.*
e Deut. 32. 8, 9.
f Es. 30. 10. Amos 7. 16.
† Heb. *ddefnynwch,* &c. Ezec. 21. 2.
‖ Neu, *fel y prophwydant hwy.*
‖ Neu, *gyfyngwyd.*
† Heb. *gyferbyn a'r wisg.*
‖ Neu, *a rodia gyd â'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog,* gan ddywedyd, *Prophwydaf,* &c.

Cyn CRIST Cylch 730.

Jacob oll: gan gynnull cynhullaf
weddill Israel; gosodaf hwynt
ynghyd fel defaid Bosrah, fel y
praidd y'nghanol eu corlau: tryst-
iant rhag *amled* dyn.
13 Daw y rhwygydd i fynu o'u
blaen hwynt; rhwygasant, a
thramwyasant trwy y porth, ac
aethant allan trwyddo, a thramwya
eu brenhin o'u blaen, a'r AR-
GLWYDD ar eu pennau hwynt.

PENNOD III.

1 *Creulondeb y tywysogion.* 5 *Ffalsedd y prophwydi:* 8 *a diofalwch pob un o'r ddau.*

710. DYWEDAIS hefyd, Gwrandewch,
attolwg, pennaethiaid Jacob, a
[a] Jer. 5. 4, 5. thywysogion tŷ Israel; [a]Onid i
chwi *y perthyn* gwybod barn?
2 Y rhai ydych yn casâu y da, ac
yn hoffi y drwg, gan flingo eu croen
oddi am danynt, a'u cig oddi wrth
eu hesgyrn;
[b] Ps. 14. 4. 3 Y rhai hefyd [b]a fwyttânt gig fy
mhobl, a'u croen a flingant oddi am
danynt, a'u hesgyrn a ddrylliant, ac
[c] Ezec. 11. 7. a friwant, megis i'r crochan, ac [c]fel
cig yn y badell.
[d] Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Ezec. 8. 18. Zech. 7. 13. 4 Yna [d]y llefant ar yr ARGLWYDD,
ac nis ettyb hwynt; efe a guddia
ei wyneb oddi wrthynt y pryd
hwnnw, fel y buant ddrwg yn eu
gweithredoedd.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
[e] Es. 56. 10, 11. Ezec. 22. 25. GLWYDD [e]am y prophwydi sydd yn
cyfeiliorni fy mhobl, [f]y rhai a
[f] pen. 2. 11. Matt. 7. 15. frathant â'u dannedd, ac a lefant,
[g] Ezec. 13. 18, 19. Heddwch: [g]a'r neb ni roddo yn eu
pennau hwynt, darparant ryfel yn
ei erbyn.
[h] Es. 8. 20, 22. Ezec. 13. 23. Zech. 13. 4. 6 [h]Am hynny *y bydd* nos i chwi,
† Heb. *oddi wrth weledigaeth.* †fel na chaffoch weledigaeth; a
thywyllwch i chwi, †fel na chaffoch
† Heb. *oddi wrth ddewinio.* ddewiniaeth: yr haul hefyd a fach-
luda ar y prophwydi, a'r dydd a
ddua arnynt.
7 Yna y gweledyddion a gywilydd-
iant, a'r dewiniaid a waradwyddir;
ie, pawb o honynt a gauant ar eu
† Heb. *gwefus uchaf.* †genau, am na *rydd* DUW atteb.
8 ¶ Ond yn ddiau llawn wyf fi o
rym gan yspryd yr ARGLWYDD, ac
[i] Es. 58. 1. o farn a nerth, [i]i ddangos ei an-
wiredd i Jacob, a'i bechod i Israel.
9 Gwrandewch hyn, attolwg,
pennaethiaid tŷ Jacob, a thywys-
ogion tŷ Israel, y rhai sydd ffiaidd
ganddynt farn, ac yn gwyro pob
uniondeb.
[k] Jer. 22. 13. 10 [k]Adeiladu Sïon y maent [l]â
[l] Ezec. 22. 27. Seph. 3. 3. gwaed, a Jerusalem âg anwiredd.
[m] Es. 1. 23. Hos. 4. 18. pen. 7. 3. 11 [m]Ei phennaethiaid a roddant
farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a
ddysgant er cyflog, a'r prophwydi a
[n] Es. 48. 2. Rhuf. 2. 17. ddewiniant er arian; [n]etto wrth yr
ARGLWYDD yr ymgynhaliant, gan
ddywedyd, Onid *yw* yr ARGLWYDD
i'n plith? ni ddaw drwg arnom.
[o] Jer. 26. 18. pen. 1. 6. 12 Am hynny [o]o'ch achos chwi
[p] Ps. 79. 1. yr erddir Sïon *fel* maes, [p]a Jeru-
salem a fydd yn garneddau, a
mynydd y tŷ fel uchel-leoedd y
goedwig.

PENNOD IV.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr eglwys.*

[a] Es. 2. 2, &c. Ezec. 17. 22, 23. A BYDD [a]yn niwedd y dyddiau,
i fynydd tŷ yr ARGLWYDD
fod wedi ei sicrhâu ym mhen y Cyn CRIST 710.
mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir
goruwch y bryniau; a phobloedd a
ddylifant atto.
2 A chenhedloedd lawer a ânt ac
a ddywedant, Deuwch, ac âwn i
fynu i fynydd yr ARGLWYDD, ac
i dŷ DUW Jacob; ac efe a ddysg
i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y
rhodiwn: canys y gyfraith a â allan
o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o
Jerusalem.
3 ¶ Ac efe a farna rhwng pobl-
oedd lawer, ac a gerydda genhedl-
oedd cryfion hyd ym mhell; a
[b]thorrant eu cleddyfau yn sychau, [b] Joel 3. 10.
a'u gwaywffyn yn ‖bladuriau: ac ‖ Neu, *grymmanau.*
ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn
cenedl, ac ni ddysgant ryfel
mwyach.
4 Ond [c]eisteddant bob un dan ei
winwydden a than ei ffigysbren, heb [c] 1 Bren. 4. 25. Zech. 3. 10.
neb i'*w* dychrynu; canys genau
ARGLWYDD y lluoedd a'*i* llefarodd.
5 Canys [d]yr holl bobloedd a [d] Jer. 2. 11.
rodiant bob un yn enw ei dduw ei
hun, a [e]ninnau a rodiwn yn enw yr [e] Zech. 10. 12.
ARGLWYDD ein DUW byth ac yn
dragywydd.
6 Yn y dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, [f]y casglaf y gloff, ac y [f] Ezec. 34. 16. Seph. 3. 19.
cynhullaf yr hon a yrrwyd allan,
a'r hon a ddrygais:
7 A gwnaf y gloff yn weddill, a'r
hon a daflwyd ym mhell, yn genedl
gref: [g]a'r ARGLWYDD a deyrnasa [g] Dan. 7. 14. Luc 1. 33.
arnynt ym mynydd Sïon o hyn allan
byth.
8 ¶ A thithau, tŵr y praidd,
castell merch Sïon, hyd attat y
daw, ie, y daw yr arglwyddiaeth
bennaf, y deyrnas i ferch Jerusalem.
9 Paham gan hynny y gweiddi
waedd? [h]onid *oes* ynot frenhin? a [h] Jer. 8. 19.
ddarfu am dy gynghorydd? canys
gwewyr a'th gymmerodd megis
gwraig yn esgor.
10 Ymofidia a griddfana, merch
Sïon, fel gwraig yn esgor: o her-
wydd yr awr hon yr êi di allan o'r
ddinas, a thrigi yn y maes; ti a êi
hyd Babilon: yno y'th waredir;
yno yr achub yr ARGLWYDD di o
law dy elynion.
11 ¶ Yr awr hon hefyd llawer o
genhedloedd a ymgasglasant i'th
erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi,
a gweled ein llygaid *hynny* ar Sïon.
12 Ond ni wyddant hwy feddyliau
yr ARGLWYDD, ac ni ddeallant ei
gynghor ef: canys efe a'u casgl
hwynt fel ysgubau i'r llawr-dyrnu.
13 Cyfod, merch Sïon, a [i]dyrna; [i] Es. 41. 15, 16.
canys gwnaf dy gorn yn haiarn, a'th
garnau yn bres; a thi a ddrylli
bobloedd lawer: a chyssegraf i'r
ARGLWYDD eu helw hwynt, a'u golud [k] Zech. 4. 14. a 6. 5.
i [k]ARGLWYDD yr holl ddaear.

PENNOD V.

1 *Genedigaeth Crist,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i fuddugoliaeth.*

YR awr hon ymfyddina, merch y
fyddin; gosododd gynllwyn i'n
herbyn: tarawant farnwr Israel â
gwialen ar *ei* gern.
2 A thithau, [a]Bethlehem Ephra- [a] Matt. 2. 6. Ioan 7. 42.
tah, *er* dy fod yn fechan ym mhlith

Cyn CRIST 710.

miloedd Judah, *etto* o honot ti y daw allan i mi *un* i fod yn llywydd yn Israel; yr hwn yr oedd ei fynediad allan o'r dechreuad, er dyddiau tragywyddoldeb.

3 Am hynny y rhydd efe hwynt i fynu, hyd yr amser y darffo i'r hon a esgoro esgor: yna gweddill ei frodyr ef a ddychwelant at feibion Israel.

4 ¶ Ac efe a saif ac a ‖bortha â nerth yr ARGLWYDD, yn arddercho wgrwydd enw yr ARGLWYDD ei DDUW; a hwy a drigant: canys yr awr hon efe a fawrhêir hyd eithafoedd y ddaear.

5 A hwn fydd yr heddwch, pan ddêl yr Assyriad i'n tir ni: a phan sathro o fewn ein palasau, yna cyfodwn yn ei erbyn saith fugail, ac wyth †o'r dynion pennaf.

6 A hwy a †ddinystriant dir Assyria â'r cleddyf, a thir Nimrod ‖â'i gleddyfau noethion ei hun: ac efe a'*n* hachub rhag yr Assyriad, pan ddêl i'n tir, *a* phan sathro o fewn ein terfynau.

7 A bydd gweddill Jacob yng nghanol llawer o bobl, fel y gwlith oddi wrth yr ARGLWYDD, megis cawodydd ar y gwelltglas, yr hwn nid erys ar ddyn, *ac* ni ddisgwyl wrth feibion dynion.

8 ¶ A gweddill Jacob a fydd ym mysg y Cenhedloedd y'nghanol pobl lawer, fel llew ym mysg bwystfilod y goedwig, ac fel cenaw llew ym mhlith y dïadellau ‖defaid; yr hwn, pan êl trwodd, a sathr ac a ysglyfaetha, ac ni *bydd* achubydd.

9 Dy law a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwynebwyr, a'th holl elynion a dorrir ymaith.

10 [b] A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr ARGLWYDD, i mi dorri ymaith dy feirch o'th ganol di, a dinystrio dy gerbydau:

11 Torraf hefyd i lawr ddinasoedd dy wlad, a dymchwelaf dy holl ymddiffynfeydd:

12 A thorraf ymaith o'th law y swynion, ac ni bydd i ti ddewiniaid.

13 Torraf hefyd i lawr dy luniau cerfiedig, a'th ‖ddelwau o'th blith; ac ni chei ymgrymmu mwyach i weithredoedd dy ddwylaw dy hun.

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd; a dinystriaf dy ‖ddinasoedd.

15 Ac mewn dig a llid y gwnaf ar y cenhedloedd y fath ddïaledd ag na chlywsant.

PENNOD VI.

1 *Ymrafael Duw o herwydd angharedigrwydd,* 6 *ac anwybodaeth,* 10 *ac anghyfiawnder,* 16 *a delw-addoliaeth ei bobl.*

GWRANDEWCH, attolwg, y peth a ddywed yr ARGLWYDD; Cyfod, ymddadleu ‖â'r [a] mynyddoedd, a chlywed y bryniau dy lais.

2 [b] Gwrandewch y mynyddoedd, a chedyrn sylfeini y ddaear, gŵyn yr ARGLWYDD; canys [c] *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac efe a ymddadleu âg Israel.

3 Fy mhobl, [d] beth a wnaethum i ti? ac ym mha beth y'th flinais? tystiolaetha i'm herbyn.

‖ Neu, *lywodraetha.*
† Heb. *o bennaethiaid dynion.*
† Heb. *ysant.*
‖ Neu, *yn ei byrth.*
‖ Neu, *geifr.*
[b] Zech. 9. 10.
‖ Neu, *sefyllbethau.*
‖ Neu, *elynion.*
‖ Neu, *o flaen y mynyddoedd.*
[a] Es. 1. 2.
[b] Ps. 50. 1, 4.
[c] Es. 1. 18. a 5. 3, 4. a 43. 26. Hos. 4. 1.
[d] Jer. 2. 5, 31.

4 Canys [e] mi a'th ddygais o dir yr Aipht, ac a'th ryddhêais o dŷ y caethiwed, ac a anfonais o'th flaen Moses, Aaron, a Miriam.

5 Fy mhobl, cofia, attolwg, beth a fwriadodd [f] Balac brenhin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mab Beor iddo, o [g] Sittim hyd Gilgal; fel y galloch wybod cyfiawnder yr ARGLWYDD.

6 ¶ A pha beth y deuaf ger bron yr ARGLWYDD, *ac* yr ymgrymmaf ger bron yr uchel DDUW? a ddeuaf fi ger ei fron ef â phoeth-offrymmau, ac â †dyniewaid?

7 [h] A foddlonir yr ARGLWYDD â miloedd o feheryn, *neu* â myrddiwn o ffrydiau olew? a roddaf fi fy nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd, ffrwyth ‖fy nghroth *dros* bechod fy enaid?

8 Dangosodd efe i ti, ddyn, beth *sydd* dda: a [i] pha beth a gais yr ARGLWYDD gennyt, ond [k] gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymostwng i rodio gyd â'th DDUW?

9 Llef yr ARGLWYDD a lefa ar y ddinas, ‖a'r doeth a wêl dy enw: gwrandewch y wïalen, a phwy a'i hordeiniodd.

10 ¶ *A oes* etto ‖drysorau anwiredd o fewn tŷ y gwr anwir, †a'r mesur prin, [l] *peth sydd* ffiaidd?

11 A ‖gyfrifwn yn lân *un* â [m] chloriannau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

12 Canys y mae ei chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedasant gelwydd; [n] a'u tafod *sydd* dwyllodrus yn eu genau.

13 A minnau hefyd a'*th* glwyfaf wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio am dy bechodau.

14 [o] Ti a fwyttêi, ac ni'th ddigonir; a'th ostyngiad *fydd* yn dy ganol dy hun: ti a ymafli, ac nid achubi; a'r hyn a achubech, a roddaf i'r cleddyf.

15 Ti a [p] hau, ond ni fedi; ti a sethri yr olew-wydd, ond nid ymiri âg olew; a gwin newydd, ond nid yfi win.

16 ¶ ‖Cadw yr ydys ddeddfau [q] Omri, a holl weithredoedd [r] Ahab, a rhodio yr ydych yn eu cynghorion; fel y'th wnawn yn ‖anghyfannedd, a'i thrgolion i'w hwtio: am hynny y dygwch warth fy mhobl.

PENNOD VII.

1 *Yr eglwys yn cwyno leied yw o rifedi,* 3 *mor gyffredin yw llygredigaeth;* 5 *ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddyn, ond ar Dduw:* 8 *yn gorfoleddu ar ei gelynion:* 14 *a Duw yn ei chysuro hi trwy addewidion,* 16 *a thrwy waradwyddo ei gelynion,* 18 *a thrwy ei drugareddau.*

GWAE fi! canys ydwyf fel †casgliadau ffrwythydd hâf, fel lloffion grawnwin y cynhauaf gwin; nid *oes* swp o rawn i'*w* bwytta; fy enaid a flysiodd [a] yr addfed ffrwyth cyntaf.

2 [b] Darfu am y ‖duwiol oddi ar y ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; pob un sydd yn hela ei frawd â rhwyd.

3 ¶ I wneuthur drygioni â'r ddwy

Cyn CRIST 710.
[e] Exod. 12. 51. a 14. 30. a 20. 2.
[f] Num. 22. 5. a 23. 7. Deut. 23. 4, 5. Jos. 24. 9, 10. Dat. 2. 14.
[g] Num. 25. 1. Jos. 5. 10.
† Heb. *lloiau, meibion blwydd?*
[h] Ps. 50. 9. a 51. 16. Es. 1. 11.
‖ Neu, *fy nghorph.*
[i] Deut. 10. 12.
[k] Es. 1. 17.
‖ Neu, *a'th enw a wêl yr hyn sydd ddoeth.*
‖ Neu, *i bob gwr dŷ yr anwir, &c.*
† Heb. *â mesur culni.* Amos 8. 5.
[l] Diar. 11. 1. a 20. 10, 23.
‖ Neu, *fyddaf fi lân â chloriannau, &c.*
[m] Hos. 12. 7.
[n] Jer. 9. 8.
[o] Lef. 26. 26. Hos. 4. 10.
[p] Deut. 28. 38, 39. Amos 5. 11. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.
‖ Neu, *Cadw y mae yn ddyfal ddeddfau Omri.*
[q] 1 Bren. 16. 25. 26.
[r] 1 Bren. 16. 30, &c.
‖ Neu, *syndod.*
† Heb. *casgliadau haf.*
[a] Hos. 9. 10.
[b] Ps. 12. 1. Es. 57. 1.
‖ Neu, *daionus, neu, trugarog.*

Cyn CRIST 710.

ddwylaw yn egnïol, [c] y tywysog a
ofyn, [d] a'r barnwr am wobr; a'r *hwn*
sydd fawr a ddywed ‖ lygredigaeth
ei feddwl: felly y plethant ef.
4 Y goreu o honynt [e] *sydd* fel
mïeren, yr unionaf *yn arwach* nâ
chae drain; dydd dy wylwyr, *a'th*
ofwy sydd yn dyfod: bellach y bydd
eu penbleth hwynt.
5 ¶ [f] Na chredwch i gyfaill, nac
ymddiriedwch i dywysog: cadw
ddrws dy enau rhag yr hon a
orwedd yn dy fynwes.
6 Canys [g] mab a amharcha ei dad,
y ferch a gyfyd yn erbyn ei mam,
a'r waudd yn erbyn ei chwegr: a
gelynion gwr *yw* dynion ei dŷ.
7 Am hynny mi a edrychaf ar yr
ARGLWYDD, disgwyliaf wrth DDUW
fy iachawdwriaeth: fy NUW a'm
gwrendy.
8 ¶ [h] Na lawenycha i'm herbyn,
fy ngelynes: pan syrthiwyf, cyfodaf;
pan eisteddwyf mewn tywyllwch, yr
ARGLWYDD a lewyrcha i mi.
9 Dïoddefaf ddig yr ARGLWYDD,
canys pechais i'w erbyn; hyd oni
ddadleuo fy nghŵyn, a gwneuthur
i mi farn: efe a'm dwg allan i'r
goleuad, a mi a welaf ei gyfiawnder
ef.
10 ‖ A'm gelynes a gaiff weled, a
chywilydd a'i gorchuddia hi, yr hon
a ddywedodd wrthyf, [i] Mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW? fy llygaid a'i
gwelant hi; bellach y bydd hi yn
sathrfa, megis tom yr heolydd.
11 Y dydd yr adeiledir dy [k] fur-
iau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ y
ddeddf.

[c] Hos. 4. 18.
[d] Es. 1. 23. pen. 3. 11.
‖ Neu, *ei ysgeler feddwl.* Heb. *ysgelerder ei enaid.*
[e] Ezec. 2. 6. Edrych Es. 55. 13.
[f] Jer. 9. 4.
[g] Ezec. 22. 7. Matt. 10. 21, 35, 36. Luc 12. 53. a 21. 16.
[h] Galar. 4. 21.
‖ Neu, *A thi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchuddi â chywilydd, yr hon, &c.*
[i] Ps. 42. 3, 10. a 79. 10. a 115. 2. Joel 2. 17.
[k] Amos 9. 11, &c.

12 Y dydd hwnnw [l] y daw efe
hyd attat o Assyria, ‖ ac *o'r* dinas-
oedd cedyrn, ac o'r cadernid hyd
yr afon, ac o fôr i fôr, ac *o* fynydd i
fynydd.
13 ‖ Etto y wlad a fydd yn an-
rhaith o achos ei thrigolion, [m] am
ffrwyth eu gweithredoedd.
14 ¶ ‖ Portha dy bobl â'th wïalen,
defaid dy etifeddiaeth, y rhai sydd
yn trigo *yn* y coed yn unig, yng
nghanol Carmel: porant *yn* Basan
a Gilead, megis yn y dyddiau gynt.
15 Megis y dyddiau y daethost
allan o dir yr Aipht, y dangosaf
iddo ryfeddodau.
16 ¶ Y cenhedloedd a welant, ac
a gywilyddiant gan eu holl gryfder
hwynt: rhoddant *eu* llaw ar *eu*
genau; eu clustiau a fyddarant.
17 [n] Llyfant y llwch fel sarph; [o] fel
‖ pryfed y ddaear y symmudant
o'u llochesau: arswydant rhag yr
ARGLWYDD ein DUW ni, ac o'th
achos di yr ofnant.
18 ¶ Pa DDUW *sydd* fel tydi, [p] yn
maddeu anwiredd, ac yn myned
heibio i anwiredd gweddill ei eti-
feddiaeth? [q] ni ddeil efe ei ddig
byth, am fod yn hoff ganddo dru-
garedd.
19 Efe a ddychwel, efe a dru-
garhâ wrthym: efe a ddarostwng
ein hanwireddau; a thi a defli eu
holl bechodau i ddyfnderoedd y
môr.
20 Ti a gyflawni y gwirionedd i
Jacob, y drugaredd *hefyd* i Abra-
ham, yr hwn a dyngaist i'n tadau
er y dyddiau gynt.

Cyn CRIST 710.

[l] Es. 19. 23, &c.
‖ Neu, *ie, hyd y ddinas.*
‖ Neu, *Wedi bod y wlad yn anrhaith.*
[m] Jer. 21. 14.
‖ Neu, *Llywodraetha.*
[n] Ps. 72. 9. Es. 49. 23.
[o] Ps. 18. 45.
‖ Neu, *ymlusgiaid.*
[p] Exod. 34. 6, 7.
[q] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. Jer. 3. 5.

LLYFR NAHUM.

Cyn CRIST Cylch 713.

PENNOD I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni tu ag at ei bobl, a'i doster yn erbyn ei elynion.

BAICH [a] Ninefeh. Llyfr gwel-
edigaeth Nahum yr Elcosiad.
2 ‖ DUW *sydd* [b] eiddigus, [c] a'r AR-
GLWYDD sydd yn dïal; yr ARGLWYDD
sydd yn dïal ac yn berchen llid:
dïal yr ARGLWYDD ar ei wrthwyneb-
wyr, a dal *dig* y mae efe i'w elynion.
3 [d] Yr ARGLWYDD *sydd* hwyrfrydig
i ddig, a mawr ei rym, ac ni
ddïeuoga yr *anwir:* [e] yr ARGLWYDD
sydd a'i lwybr yn y corwynt, ac
yn y rhyferthwy, a'r cymmylau *yw*
llwch ei draed ef.
4 [f] Efe a gerydda y môr, ac a'i
sych; yr holl afonydd a ddyhys-
bydda efe: llesgâodd Basan a
Charmel, a llesgâodd blodeuyn
Libanus.
5 [g] Y mynyddoedd a grynant
rhagddo, a'r bryniau a doddant,
a'r ddaear a lysg gan ei olwg, a'r
byd hefyd a chwbl ag a drigant
ynddo.
6 Pwy a saif o flaen ei lid ef? a
phwy a gyfyd y'nghynddaredd ei
ddigofaint ef? ei lid a dywelltir
fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr
ganddo.

[a] Seph. 2. 13.
‖ Neu, *Yr Arglwydd sydd Dduw eiddigus, a dialydd.*
[b] Exod. 20. 5.
[c] Ps. 94. 1.
[d] Exod. 34. 6, 7.
[e] Ps. 18. 7, &c. Hab. 3. 5, 11, 12.
[f] Es. 50. 2.
[g] Ps. 97. 5.

7 Daionus *yw* yr ARGLWYDD, ‖ ym-
ddiffynfa yn nydd blinder; ac [h] efe
a edwyn y rhai a ymddiriedant
ynddo.
8 A llifeiriant yn myned trosodd
y gwna efe drangc ar ei lle hi, a
thywyllwch a erlid ei elynion ef.
9 Beth a ddychymygwch yn erbyn
yr ARGLWYDD? efe a wna drangc;
ni chyfyd blinder ddwywaith.
10 Canys tra yr ymddyrysont fel
drain, a thra meddwont *fel* medd-
won, ysir hwynt fel sofl wedi llawn-
wywo.
11 O honot y daeth allan a ddy-
chymmyga ddrwg yn erbyn yr AR-
GLWYDD: cynghorwr † drygionus.
12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
‖ Pe *byddent* heddychol, ac felly yn
aml, etto fel hyn y † torrir hwynt i
lawr, pan elo efe heibio. Er i mi
dy flino, ni'th flinaf mwyach.
13 Canys yr awrhon y torraf ei iau
ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.
14 Yr ARGLWYDD hefyd a orchym-
ynodd o'th blegid, na hauer o'th
enw mwyach: torraf o dŷ dy dduw-
iau y gerfiedig a'r dawdd ddelw:
gwnaf dy fedd; canys gwael ydwyt.
15 [i] Wele ar y mynyddoedd draed
yr efengylwr, cyhoeddwr heddwch:

Cyn CRIST Cylch 713.

‖ Neu, *cadernid.*
[h] Ps. 1. 6.
† Heb. *Belial.*
‖ Neu, *Pe buasent heddychol, felly y buasent aml, ac felly y cneificsid hwy, ac efe a aethai heibio.*
† Heb. *cneifir hwynt pan elo, &c.*
[i] Es. 52. 7. Rhuf. 10. 15.

cadw di, O Judah, dy wyliau, tâl dy
addunedau: canys nid †â y dryg-
ionus trwot mwy; cwbl dorrwyd ef
ymaith.

PENNOD II.

Ofnadwy a buddugol luoedd Duw yn erbyn Ninefeh.

DAETH y ‖chwalwr i fynu o flaen
dy wyneb: [a]cadw yr ymddiff-
ynfa, gwylia y ffordd, nertha *dy*
lwynau, cadarnhâ *dy* nerth yn
fawr.
2 [b]Canys dychwelodd yr ARGLWYDD
‖ardderchowgrwydd Jacob, fel
‖ardderchowgrwydd Israel: canys
[c]y dyhysbyddwyr a'u dyhysbyddodd
hwynt, ac a lygrasant eu cangau
gwinwydd.
3 Tarian ei wŷr grymmus a liw-
iwyd yn goch, ei wŷr o ryfel a
wisgwyd âg ysgarlad; y cerbydau
fyddant gyd â †lampau tanllyd y
dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnid-
wydd a ysgydwir yn aruthrol.
4 Y cerbydau a gynddeiriogant
yn yr heolydd, tarawant wrth eu
gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gwcled-
iad fydd fel fflammau, ac fel mellt
y saethant.
5 Efe a gyfrif ei *weision* gwych-
ion; tramgwyddant wrth gerdded;
prysurant at ei chaer hi, a'r †ym-
ddiffyn a barottôir.
6 Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a
‖ymddettyd.
7 ‖A Hussab a ‖gaethgludir, dygir
hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* har-
wain megis â llais colommennod
yn curo ar eu dwyfronnau.
8 A Ninefeh *sydd* ‖er ys dyddiau
fel llyn o ddwfr: ond hwy a ffoant.
Sefwch, sefwch, *meddant;* ac ni
bydd ‖a edrycho yn ol.
9 Ysglyfaethwch arian, ysglyfaeth-
wch aur; ‖canys nid *oes* diben ar yr
ystôr, *a'r* gogoniant o bob dodrefn
dymunol.
10 Gwag, a gorwag, ac anrheith-
iedig yw hi, a'r [d]galon yn toddi, a'r
[e]gliniau yn taro ynghyd, ac anhwyl
ar bob lwynau, [f]*a*'u hwynebau oll a
gasglant barddu.
11 Pa le *y mae* trigfa y llewod, a
phorfa cenawon y llewod? lle y
rhodiai y llew, *sef* yr hen lew, *a'r*
cenaw llew, ac nid *oedd* a'*u* tarfai?
12 Y llew a ysglyfaethodd ddigon
i'w genawon, ac a dagodd i'w
lewesau, ac a lanwodd âg ysglyf-
aeth ei ffau, a'i loches âg yspail.
13 Wele fi yn dy erbyn, medd AR-
GLWYDD y lluoedd; a mi a losgaf ei
cherbydau yn y mŵg, a'r cleddyf a
ddifa dy lewod ieuaingc; a thorraf
ymaith o'r ddaear dy ysglyfaeth,
ac ni chlywir mwy lais dy genhadau.

PENNOD III.

Gofidus gwymp Ninefeh.

GWAE ddinas [a]y gwaed; llawn
celwydd *ac* yspail ydyw i gyd,
a'r ysglyfaeth heb ymado.
2 *Bydd* swn y ffrewyll, a swn
cynhwrf olwynion, a'r march yn
prangcio, a'r cerbyd yn neidio.
3 Y marchog sydd yn codi †ei

Cyn CRIST Cylch 713.
† Heb. *â Belial.*
‖ Neu, *drylliwr.*
[a] Jer. 51. 11, 12.
[b] Es. 10. 12.
‖ Neu, *falchder.*
‖ Neu, *â balchder.*
[c] Ps. 80. 12. Hos. 10. 1.
† Heb. *thân lampau.*
† Heb. *gorchudd,* neu, *gorchuddiwr.*
‖ Neu, *dawdd.*
‖ Neu, *A'r hyn a sefydlwyd,* neu, *safwyd, a chaethgludir hi,* &c.
‖ Neu, *ddatguddir.*
‖ Neu, *er y dyddiau y bu.*
‖ Neu, *a'i dychwelo.*
‖ Neu, *a'i hanfeidrol heiniar.*
[d] Es. 13. 7, 8.
[e] Dan. 5. 6.
[f] Joel 2. 6.
[a] Ezec. 24. 6, 9. Hab. 2. 12.
† Heb. *flammychiad y cleddyf, a melltenïad y waywffon.*

gleddyf gloyw, a'i ddisglaer wayw-
ffon: lliaws o laddedigion, ac an-
eirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar
y cyrph: tripiant wrth eu cyrph
hwynt:
4 O herwydd aml butteindra y
buttain dêg, meistres [b]swynion, yr
hon a werth genhedloedd trwy ei
phutteindra, a theuluoedd trwy ei
swynion.
5 Wele fi i'th erbyn, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a [c]datguddiaf
dy odre ar dy wyneb, a gwnaf i
genhedloedd weled dy noethni, ac
i deyrnasoedd dy warth.
6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a
gwnaf di yn wael, a gosodaf di yn
ddrych.
7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddi
wrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd
Ninefeh, pwy a gwyna iddi? O ba
le y ceisiaf ddiddanwyr i ti?
8 [d]Ai gwell ydwyt nâ [e]No
‖dylwythog, yr hon a osodir rhwng
yr afonydd, ac a amgylchir â dyfr-
oedd, i'r hon *y mae* y môr yn rhag-
fur, *a*'i mur o'r môr?
9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a'r
Aipht, ac aneirif: Put a Lubim
oedd yn gynhorthwy i ti.
10 Er hynny hi a ddygpwyd ym-
aith, hi a gaethgludwyd; [f]*a*'i
phlant bychain a ddrylliwyd ym
mhen pob heol; ac am ei phen-
defigion y bwriasant goelbrennau,
a'i holl wŷr mawr a rwymwyd
mewn gefynnau.
11 Tithau hefyd [g]a feddwi; byddi
guddiedig, ceisi hefyd gadernid
rhag y gelyn.
12 Dy holl ymddiffynfeydd *fydd-
ant fel* [h]ffigyswydd a'u blaen-
ffrwyth arnynt: os ysgydwir hwynt,
syrthiant yn safn y bwyttâwr.
13 Wele [i]dy bobl yn wragedd yn dy
ganol di: pyrth dy dir a agorir i'th
elynion; tân a ysodd dy farrau.
14 Tynn i ti ddwfr i'r gwarchae,
[k]cadarnhâ dy ymddiffynfeydd; dos
i'r dom, sathr y clai, cryfhâ yr odyn
briddfaen.
15 Yno y tân a'th ddifa, y cledd-
yf a'th dyrr ymaith, efe a'th ysa
di fel pryf y rhwd; ymlïosoga fel
pryf y rhwd, ymlïosoga fel y ceiliog
rhedyn.
16 Amlhêaist dy farchnadwyr
rhagor sêr y nefoedd: ‖difwynodd
pryf y rhwd, ac ehedodd ymaith.
17 Dy rai coronog *sydd* fel y
locustiaid, a'th dywysogion fel y
ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a
wersyllant yn y cacau ar y dydd
oerfelog, *ond* pan gyfodo yr haul,
hwy a ehedant ymaith, ac ni ad-
waenir eu man lle *y maent.*
18 [l]Dy fugeiliaid, brenhin As-
syria, a heppiant, a'th ‖bendefigion
a ‖orweddant; gwasgerir dy bobl
ar y mynyddoedd ac ni *bydd* a'*u*
casglo.
19 Ni thynnir dy archoll ynghyd,
clwyfus yw dy weli; pawb a glywo
sôn am danat a gurant eu dwylaw
arnat; o herwydd pwy nid aeth dy
ddrygioni drosto bob amser?

Cyn CRIST Cylch 713.
[b] Es. 47. 9, 12.
[c] Es. 47. 2, 3. Jer. 13. 22, 26. Ezec. 16. 37.
[d] Amos 6. 2.
[e] Jer. 46. 25.
‖ Neu, *fagai.* Heb. *No Amon.*
[f] Ps. 137. 9. Es. 13. 16. Hos. 13. 16.
[g] Jer. 25. 17.
[h] Dat. 6. 13.
[i] Jer. 50. 37. a 51. 30.
[k] pen. 2. 1.
‖ Neu, *ymwasgarodd.*
[l] Exod. 15. 16. Ps. 76. 6.
‖ Neu, *ddewrion.*
‖ Neu, *drigant yn y llwch.*

LLYFR HABACUC.

Cyn CRIST Cylch 626.

PENNOD I.

1 Habacuc yn achwyn rhag anwiredd y wlad, 5 ac yn cael dangos iddo y dialedd erchyll a ddôi trwy y Caldeaid: 12 ac yn cwyno bod yn dialeddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth nâ hwynt-hwy eu hunain.

Y BAICH a welodd y prophwyd
Habacuc.
2 Pa hyd, ARGLWYDD, y gwaeddaf,
ac nis gwrandewi! y bloeddiaf arnat
rhag trais, ac nid achubi!
3 Paham y gwnei i mi weled
anwiredd, ac y peri *i mi* edrych ar
flinder? anrhaith a thrais *sydd* o'm
blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl ac
ymryson.
4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac
nid â barn allan byth: am fod [a]y
drygionus yn amgylchu y cyfiawn;
am hynny cam farn a â allan.
5 ¶ [b]Gwelwch ym mysg y cenhedl-
oedd, ac edrychwch, rhyfeddwch
yn aruthrol: canys gweithredaf
weithred yn eich dyddiau, ni choel-
iwch er ei mynegi *i chwi.*
6 Canys wele fi yn codi y Caldeaid,
cenedl chwerw a phrysur, yr hon a
rodia ar hyd lled y tir, i feddiannu
cyfanneddoedd nid *yw* eiddynt.
7 *Y maent* i'w hofni ac i'w har-
swydo: ‖o honynt eu hun y daw
allan eu barn a'u rhagoriaeth.
8 A'u meirch sydd fuanach nâ'r
llewpardiaid, a llymmach ydynt
nâ [c]bleiddiau yr hwyr: eu march-
ogion hefyd a ymdaenant, a'u
marchogion a ddeuant o bell;
[d]ehedant fel eryr yn prysuro at
fwyd.
9 Hwy a ddeuant oll i dreisio;
‖ar gyfer eu hwyneb *y bydd* gwynt
y dwyrain, a hwy a gasglant gaeth-
ion fel y tywod.
10 A hwy a watwarant frenhin-
oedd, a thywysogion *a fyddant*
watwargerdd iddynt: hwy a wat-
warant yr holl gestyll, ac a gasglant
lwch, ac a'i goresgynant.
11 Yna y newidia *ei* feddwl, ac
yr â trosodd, ac a drosedda, *gan
ddiolch am* ei rym yma i'w dduw *ei
hun.*
12 ¶ [e]Onid *wyt* ti er tragywydd-
oldeb, O ARGLWYDD fy NUW, fy
Sanctaidd? ni byddwn feirw. O
ARGLWYDD, [f]ti a'u gosodaist hwy
i farn, ac a'u †sicrhêaist, O †DDUW,
i gospedigaeth.
13 [g]*Ydwyt* lanach dy lygaid nag
y *gelli* edrych ar ddrwg, ac ni elli
edrych ar ‖anwiredd: paham yr
edrychi ar yr anffyddloniaid, *ac* y
tewi pan lyngco yr anwir *un* cyf-
iawnach nag ef ei hun?
14 Ac y gwnei ddynion fel pysgod
y môr, fel yr ‖ymlusgiaid heb lyw-
ydd arnynt?
15 [h]Cyfodant hwynt oll â'r bach;
casglant hwynt yn eu rhwyd, a
chynhullant hwynt yn eu balleg-
rwyd: am hynny hwy a lawenych-
ant ac a ymddigrifant.
16 Am hynny yr [i]aberthant i'w
rhwyd, ac y llosgant arogl-darth i'w
ballegrwyd: canys trwyddynt hwy
y mae eu rhan yn dew, a'u bwyd yn
fras.
17 A gânt hwy gan hynny dywallt
eu rhwyd, ac nad arbedont ladd y
cenhedloedd yn wastadol?

[a] Job 21. 7. Jer. 12. 1.
[b] Es. 29. 14. Act. 13. 41.
‖ Neu, *o honynt hwy y daw allan farn y rhai hyn, a chaethglud y rhai hyn.*
[c] Jer. 5. 6. Seph. 3. 3.
[d] Jer. 4. 13.
‖ Neu, *eu hwynebau a lymmeidia fel gwynt,* &c. Heb. *cyfeiriad eu hwynebau tu a gwynt,* &c. neu, *eu hwynebau a edrych tu a'r dwyrain.*
[e] Galar. 5. 19.
[f] 2 Bren. 19. 25. Es. 10. 5, 6, 7.
† Heb. *sylfaenaist.*
† Heb. *Graig.* Deut. 32. 4.
[g] Ps. 5. 5.
‖ Neu, *ofid.*
‖ Neu, *ymsymmudiaid.*
[h] Amos 4. 2.
[i] Es. 10. 13.

PENNOD II.

1 Habacuc, yn disgwyl am atteb, y dangosir y bydd rhaid iddo ddisgwyl trwy ffydd. 5 Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid am eu hannigonolrwydd, 9 a'u traehwant, 12 a'u creulondeb, 15 a'u meddwdod, 18 a'u delw-addoliaeth.

[a]SAFAF ar fy nisgwylfa, ac ym-
sefydlaf †ar y tŵr, a gwyliaf, i
edrych beth a ddywed efe ‖wrthyf,
a pha beth a attebaf pan ‖y'm cer-
ydder.
2 A'r ARGLWYDD a attebodd ac a
ddywedodd, [b]Ysgrifena y weled-
igaeth, a gwna hi yn eglur ar lechau,
fel y rhedo yr hwn a'i darlleno.
3 Canys [c]y weledigaeth *sydd* etto
dros amser gosodedig, ond hi a ddy-
wed o'r diwedd, ac ni thwylla: os
erys, disgwyl am dani; canys [d]gan
ddyfod y daw, nid oeda.
4 Wele, *yr hwn* a ymchwydda, nid
yw uniawn ei enaid ynddo: ond [e]y
cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.
5 ¶ ‖A hefyd gan ei fod yn tros-
eddu trwy win, gwr balch *yw efe,*
ac heb aros gartref, yr hwn a hel-
aetha ei feddwl [f]fel uffern, ac *y
mae* fel angau, ac nis digonir; ond
efe a gasgl atto yr holl genhedloedd,
ac a gynnull atto yr holl bobloedd.
6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn ei
erbyn ddiareb, a gair du yn ei erbyn,
a dywedyd, ‖Gwae a helaetho *y peth*
nid *yw* eiddo: pa hyd? a'r neb a
lwytho arno ei hun y clai tew.
7 Oni chyfyd yn ddisymmwth y
rhai a'th frathant, ac oni ddeffry y
rhai a'th gystuddiant, a thi a fyddi
yn ‖wasarn iddynt?
8 [g]Am i ti yspeilio cenhedloedd
lawer, holl weddill y bobloedd a'th
yspeilia dithau: [h]am waed dynion,
ac *am* y trais ar y tir, ar y ddinas,
ac ar oll a drigant ynddi.
9 ¶ [i]Gwae a ‖elwo elw drwg i'w dŷ,
i osod ei nyth yn uchel, i ddiangc o
†law y drwg.
10 Cymmeraist gynghor gwarthus
i'th dŷ, wrth ddistrywio pobloedd
lawer; pechaist *yn erbyn* dy enaid.
11 O herwydd y garreg a lefa o'r
mur, a'r ‖trawst ‖a'i hettyb o'r
gwaith coed.
12 ¶ [k]Gwae a adeilado dref trwy
waed, ac a gadarnhâo ddinas mewn
anwiredd.
13 Wele, onid oddi wrth AR-
GLWYDD y lluoedd *y mae,* [l]bod i'r
bobl ymflino yn y tân, ac i'r cen-
hedloedd ymddiffygio ‖am wir
wagedd?
14 Canys [m]y ddaear a lenwir ‖o
wybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD,
fel y töa y dyfroedd y môr.
15 ¶ Gwae a roddo ddiod i'w
gymmydog: yr hwn ydwyt yn

Cyn CRIST Cylch 626.

[a] Es. 21. 8, 11.
† Heb. *yn ymddiffynfa.*
‖ Neu, *ynof.*
‖ Neu, *ddadleuer â mi.* Heb. *ar fy ngherydd,* neu, *fy argyhoeddiad.*
[b] Es. 8. 1. a 30. 8.
[c] Dan. 10. 14.
[d] Heb. 10. 37.
[e] Ioan 3. 36. Rhuf. 1. 17. Galar. 3. 11. Heb. 10. 38.
‖ Neu, *Pa faint mwy.*
[f] Diar. 27. 20. a 30. 16.
‖ Neu, *Ho yr hwn sydd yn helaethu.*
‖ Neu, *ysglyfaeth.*
[g] Es. 33. 1.
[h] ad. 17.
[i] Jer. 22. 13.
‖ Neu, *chwennycho ddrygchwant.*
† Heb. *gledr llaw y drwg.*
‖ Neu, *darn,* neu, *cyssylltiad.*
‖ Neu, *a dystiolaetha i'w herbyn.*
[k] Jer. 22. 13. Ezec. 24. 9. Nah. 3. 1.
[l] Jer. 51. 58.
‖ Neu, *yn ofer*
[m] Es. 11. 9.
‖ Neu, *trwy adnabod.*

Cyn CRIST Cylch 626.

rhoddi *iddo* dy gostrel, ac yn *ei*
feddwi hefyd, er cael gweled cu
noethni hwynt.
16 Llanwyd di o warth ‖ yn lle
gogoniant; [n] ŷf dithau hefyd, a
noethir dy flaen-groen: ymchwel
cwppan deheulaw yr ARGLWYDD
attat ti, a chwydiad gwarthus *fydd*
ar dy ogoniant.
17 Canys trais Libanus a'th or-
chuddia; ac anrhaith yr anifeiliaid,
yr hwn a'u dychrynodd hwynt [o] o
achos gwaed dynion, a thrais y tir,
y ddinas ac oll a drigant ynddi.
18 ¶ Pa les a wna i'r ddelw gerf-
iedig, ddarfod i'w lluniwr ei cherfio;
i'r ddelw dawdd, ac [p] athraw cel-
wydd, fod lluniwr ei † waith yn
ymddiried ynddo, i wneuthur eilun-
od mudion?
19 Gwae a ddywedo wrth bren,
Deffro; wrth garreg fud, Cyfod, efe
a rydd addysg: wele, gwisgwyd ef âg
aur ac arian, a dim anadl nid *oes* o'i
fewn.
20 Ond [q] yr ARGLWYDD *sydd* yn
ei deml sanctaidd: [r] y ddaear oll,
‖ gostega di ger ei fron ef.

PENNOD III.

1 Habacuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhydi Duw. 17 Hyder ei ffydd ef.

GWEDDI Habacuc y prophwyd,
‖ ar Sigionoth.
2 Clywais, O ARGLWYDD, dy ‖ air,
ac ofnais: O ARGLWYDD, ‖ bywhâ dy
waith y'nghanol y blynyddoedd, par
wybod y'nghanol y blynyddoedd;
yn *dy* lid cofia drugaredd.
3 DUW [a] a ddaeth ‖ o Teman, a'r
Sanctaidd o fynydd Paran. Selah.
Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r
ddaear a lanwyd o'i fawl.
4 A'i lewyrch oedd fel goleuni: *yr*
oedd ‖ cyrn iddo *yn dyfod* allan o'i
‖ law; ac yno *yr oedd* cuddiad ei
gryfder.
5 [b] Aeth yr haint o'i flaen ef, ac
aeth ‖ marwor tanllyd allan wrth ei
draed ef.
6 Safodd, a mesurodd y ddaear;
edrychodd, a gwasgarodd y cenhedl-
oedd: y mynyddoedd tragywyddol
hefyd a ddrylliwyd, a'r bryniau
oesol a grymmasant: llwybrau
tragywyddol *sydd* iddo.
7 Dan ‖ gystudd y gwelais wersyllau
‖ Cuwsan: crynodd llenni tir Midian.
8 A sorrodd yr ARGLWYDD wrth
yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y*
mae dy ddig? ai wrth y môr *y mae*
dy ddigofaint, gan i ti farchogaeth
ar dy feirch, ‖ *ac* ar gerbydau dy
iachawdwriaeth?
9 Llwyr noethwyd dy fwa, *yn ol*
llwon y llwythau, *sef dy* air *di*.
Selah. Holltaist ‖ y ddaear ‖ âg
afonydd.
10 [c] Y mynyddoedd a'th welsant,
ac a grynasant; y llifeiriant dwfr
a aeth heibio; y dyfnder a † wnaeth
dwrf; cyfododd *hefyd* ei ddwylaw
yn uchel.
11 Yr haul *a'r* lleuad [d] a safodd
yn eu preswylfa; ‖ wrth oleuad dy
[e] saethau yr aethant, *ac* wrth
lewyrch dy waywffon ddisglaer.
12 Mewn llid y cerddaist y ddae-
ar, a dyrnaist y cenhedloedd mewn
digter.
13 Aethost allan er iachawd-
wriaeth i'th bobl, er iachawdwriaeth
ynghyd â'th enneiniog: [f] torraist *y*
pen allan o dŷ yr anwir, gan
ddinoethi y sylfaen hyd y gwddf.
Selah.
14 Trywenaist ben ei faes-drefydd
â'i ffyn ei hun; ‖ rhyferthwyasant
i'm gwasgaru; ymlawenhasant,
megis i fwytta y tlawd mewn dirgel-
wch.
15 Rhodiaist â'th feirch trwy y
môr, *trwy* ‖ bentwr o ddyfroedd
mawrion.
16 Pan glywais, fy môl a ddy-
chrynodd; fy ngwefusau a gryn-
asant wrth y llef: daeth pydredd
i'm hesgyrn, ac yn fy lle y crynais,
fel y gorphwyswn yn nydd trallod:
pan ddêl efe i fynu at y bobl,
efe a'u ‖ difetha hwynt â'i fyddin-
oedd.
17 ¶ Er i'r ffigysbren na flodeuo, ac
na *byddo* ffrwyth ar y gwinwydd;
gwaith yr olew-wydd † a balla, a'r
meusydd ni roddant fwyd; torrir
ymaith y praidd o'r gorlan, ac ni
bydd eidion yn eu beudai;
18 Etto mi a lawenychaf yn yr
ARGLWYDD; byddaf hyfryd yn NUW
fy iachawdwriaeth.
19 Yr ARGLWYDD DDUW *yw* fy
nerth, [g] a'm traed a wna efe fel
traed ewigod; ac efe a wna i mi
rodio ar fy uchel-leoedd. I'r pen-
cerdd ar fy † offer tannau.

‖ Neu, *yn fwy nag o ogoniant.*
[n] Jer. 25. 26. a 51. 57.
[o] ad. 8.
[p] Jer. 10. 8, 14. Zech. 10. 2.
† Heb. *lun.*
[q] Ps. 11. 4.
[r] Seph. 1. 7. Zech. 2. 13.
‖ Neu, *gosteged ger ei, &c.*
‖ Neu, *yn ol caneuau* (neu, *dônau*) *cyfnewidiol,* a elwir *Sigionoth.* Ps. 7, titl.
‖ Neu, *sôn.* Heb. *wrandawiad.*
‖ Neu, *cadw yn fyw.*
[a] Deut. 33. 2. Barn. 5. 4. Ps. 68. 7.
‖ Neu, *o'r deau.*
‖ Neu, *disglaer belydr iddo.*
‖ Neu, *ystlys.*
[b] Nah. 1. 3. Deut. 32. 24.
‖ Neu, *cryd poeth,* neu, *clefydau gwres.*
‖ Neu, *ddiddym,* neu, *wagedd.*
‖ Neu, *Ethiopia.*

‖ Neu, *a'th gerbydau oedd iachawdwriaeth.*
‖ Neu, *afonydd ddaear.*
‖ Neu, *yn afonydd.*
[c] Ps. 77. 18. a 114. 4.
† Heb. *roddes eilef.*
[d] Jos. 10. 12.
‖ Neu, *yn y goleuni y rhodiodd dy saethau.*
[e] Jos. 10. 11.
[f] Ps. 68. 21.
‖ Neu, *daethant allan fel corwynt i'm gwasgaru.*
‖ Neu, *laid.*
‖ Neu, *dryllia.*
† Heb. *a ddywed gelwydd.*
[g] 2 Sam. 22. 34. Ps. 18. 33.
† Heb. *neginoth,* Ps. 4. titl.

LLYFR SEPHANIAH.

Cyn CRIST Cylch 630.

PENNOD I.

1 Dirgel farn Duw ar Judah am amryw bechodau.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Sephaniah mab Cusi,
fab Gedaliah, fab Amariah, fab
Hezeciah, yn amser Josiah mab
Amon brenhin Judah.
2 Gan ddistrywio y distrywiaf bob
dim oddi ar wyneb y ddaear, medd
yr ARGLWYDD.
3 [a] Distrywiaf ddyn ac anifail;
distrywiaf adar yr awyr, a physgod
y môr; [b] a'r tramgwyddiadau
ynghyd â'r annuwiolion; a thorraf
ymaith ddyn oddi ar wyneb y
ddaear, medd yr ARGLWYDD.
4 Estynaf hefyd fy llaw ar Judah,
ac ar holl breswylwyr Jerusalem;
a [c] thorraf ymaith o'r lle hwn
weddill Baal, *ac* enw [d] y Chemariaid
a'r offeiriaid;
5 A'r neb [e] a ymgrymmant ar
bennau y tai i lu y nefoedd; a'r
addolwyr y rhai [f] a dyngant ‖ i'r

[a] Hos. 4. 3.

Cyn CRIST Cylch 630.
[b] Ezec. 14. 3, 7.
[c] Cyflawnwyd cylch 624. 2 Bren. 23. 5.
[d] Hos. 10. 5.
[e] 2 Bren. 23. 12. Jer. 19. 13.
[f] Es. 48. 1. Hos. 4. 15.
‖ Neu, *myn yr Arglwydd.*

Cyn CRIST Cylch 630.

[g] Jos. 23. 7.
[h] Es. 1. 4. Jer. 15. 6.
[i] Hab. 2. 20. Zech. 2. 13.
[k] Es. 34. 6. Jer. 46. 10. Ezec. 39. 17. Dat. 19. 17.
† Heb. *sancteiddiodd*, neu, *parottôdd.*
[l] Jer. 39. 6.
[m] Jer. 48. 11.
[n] Deut. 28. 30, 39. Amos 5. 11.
[o] Jer. 30. 7. Joel 2, 2, 11. Amos 5. 18.
[p] Diar. 11. 4. Ezec. 7. 19.
[q] pen. 3. 8.
‖ Neu, *anhygar,* neu, *heb chwennychu.*

ARGLWYDD, a hefyd [g] a dyngant i
Malcham;
6 [h] A'r rhai a giliant oddi ar ol yr
ARGLWYDD; a'*r rhai* ni cheisiasant
yr ARGLWYDD, ac nid ymofynasant
am dano.
7 [i] Distawa ger bron yr ARGLWYDD
DDUW: canys agos *yw* dydd yr AR-
GLWYDD: o herwydd [k] arlwyodd yr
ARGLWYDD aberth, † gwahoddodd ei
wahoddedigion.
8 A bydd, ar ddydd aberth yr
ARGLWYDD, i mi ymweled [l] â'r
tywysogion, ac â phlant y brenhin,
ac â phawb a wisgant wisgoedd
dieithr.
9 Ymwelaf hefyd â phawb a neid-
iant ar y rhiniog y dydd hwnnw, y
sawl a lanwant dai eu meistr â
thrais ac â thwyll.
10 A'r dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, *y bydd* llais gwaedd o
borth y pysgod, ac udfa o'r ail, a
drylliad mawr o'r bryniau.
11 Udwch, breswylwyr Machtes:
canys torrwyd ymaith yr holl bobl
o farchnadyddion; a holl gludwyr
arian a dorrwyd ymaith.
12 A'r amser hwnnw y chwiliaf
Jerusalem â llusernau, ac yr ym-
welaf â'r dynion sydd [m] yn eculo ar
eu sorod; y rhai a ddywedant yn
eu calon, Ni wna yr ARGLWYDD dda,
ac ni wna ddrwg.
13 Am hynny eu cyfoeth a â yn
yspail, a'u teiau yn anghyfannedd:
[n] adeiladant hefyd dai, ond nis
preswyliant *ynddynt;* a phlannant
winllannoedd, ond nid yfant o'r
gwin.
14 Agos *yw* mawr ddydd yr AR-
GLWYDD, agos a phrysur iawn, *sef*
llais dydd yr ARGLWYDD: yno y
bloeddia y cewr yn chwerw.
15 [o] Diwrnod llidiog *yw* y diwrnod
hwnnw, diwrnod trallod a chyfyng-
dra, diwrnod dinystr ac anghyfan-
nedd-dra, diwrnod tywyll a du,
diwrnod cymmylau a thywyllni.
16 Diwrnod udgorn a larwm yn
erbyn y dinasoedd caerog, ac yn
erbyn y tyrau uchel.
17 A mi a gyfyngaf ar ddynion,
a hwy a rodiant megis deillion, am
bechu o honynt yn erbyn yr AR-
GLWYDD; a'u gwaed a dywelltir fel
llwch, a'u cnawd fel tom.
18 [p] Nid eu harian na'u haur
chwaith a ddichon eu hachub
hwynt ar ddiwrnod llid yr AR-
GLWYDD; ond â thân ei eiddigedd
ef [q] yr ysir yr holl dir: canys gwna
yr *Arglwydd* ddiben prysur ar holl
breswylwyr y ddaear.

PENNOD II.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Barn y Philistiaid,* 8 *a'r Moabiaid ac Ammon,* 12 *ac Ethiopia ac Assyria.*

YMGESGLWCH, ie, deuwch
ynghyd, genedl ‖ anhawddgar;
2 Cyn i'r ddeddf esgor, *cyn* i'r
dydd fyned heibio fel peiswyn, cyn
dyfod arnoch lid digofaint yr AR-
GLWYDD, cyn dyfod arnoch ddydd
sorriant yr ARGLWYDD.
3 Ceisiwch yr ARGLWYDD, holl rai
llariaidd y ddaear, y rhai a wnaeth-
ant ei farn ef; ceisiwch gyfiawnder,
ceisiwch larieidd-dra: [a] fe allai y
cuddir chwi yn nydd digofaint yr
ARGLWYDD.
4 ¶ Canys bydd [b] Gaza yn wrthod-
edig, ac Ascelon yn anghyfannedd:
gyrrant allan Asdod hanner dydd,
a diwreiddir Ecron.
5 Gwae breswylwyr glàn y môr,
cenedl y Cerethiaid; *y mae* gair
yr ARGLWYDD i'ch erbyn: O [c] Ca-
naan gwlad y Philistiaid, mi a'th
ddifethaf, fel na byddo cyfan-
neddwr.
6 A bydd glàn y môr yn drigfäau
ac yn fythod i fugeiliaid, ac yn
gorlannau defaid.
7 A bydd y fro yn rhan i weddill
tŷ Judah; porant arnynt: yn
nheiau Ascelon y gorweddant yn
yr hwyr: ‖ canys yr ARGLWYDD eu
Duw a ymwêl â hwynt, ac a ddy-
chwel eu caethiwed.
8 ¶ [d] Clywais waradwyddiad Moab,
a chabledd meibion Ammon, â'r
hwn y gwaradwyddasant fy mhobl,
ac [e] yr *ym*-fawrygasant yn erbyn eu
terfynau hwynt.
9 Am hynny *fel mai* byw fi, medd
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
Fel Sodom y bydd [f] Moab, a [g] meib-
ion Ammon fel Gomorrah: danadl-
dir, a phyllau halen, ac anghyf-
anneddle tragywyddol: gweddill
fy mhobl a'u difroda, a gweddill fy
nghenedl a'u meddianna hwynt.
10 Hyn a ddaw iddynt [h] am eu
balchder, am iddynt waradwyddo
ac *ym*-fawrygu yn erbyn pobl AR-
GLWYDD y lluoedd.
11 Ofnadwy *a fydd* yr ARGLWYDD
iddynt: canys efe a † newyna holl
dduwiau y ddaear; ac addolant ef
bob un o'i fan, *sef* holl ynysoedd y
cenhedloedd.
12 ¶ [i] Chwithau hefyd, yr Ethiop-
iaid, a leddir â'm cleddyf.
13 Ac efe a estyn ei law yn erbyn
y gogledd, ac [k] a ddifetha Assyria,
ac a wna Ninefeh yn anghyfannedd,
ac yn sych fel diffaethwch.
14 A diadellau a orweddant yn ei
chanol hi, holl anifeiliaid y cenhedl-
oedd: [l] y pelican a'r dylluan hefyd
a lettyant ar gap y drws; *eu* llais a
gân yn y ffenestri, anghyfannedd-
dra *a fydd* yn y gorsingau: ‖ canys
efe a ddinoetha y cedr-waith.
15 Hon *yw* y ddinas hoyw [m] oedd
yn trigo yn ddiofal, yn dywedyd yn
ei chalon, Myfi *sydd*, ac nid *oes* ond
myfi: pa fodd yr aeth yn anghyf-
annedd, yn orweddfa anifeiliaid!
pawb a'r a êl heibio iddi, [n] a'i hwtia,
ac a ysgwyd ei law *arni.*

PENNOD III.

1 *Tost-lym gerydd Jerusalem am amryw bechodau.* 8 *Annog i ddisgwyl am adferiad Israel,* 14 *ac i lawenychu o achos eu hymwared gan Dduw.*

GWAE y ‖ fudr a'r halogedig, y
ddinas orthrymmus.
2 Ni wrandawodd ar y llef, ni
dderbyniodd ‖ gerydd; nid ymddir-
iedodd yn yr ARGLWYDD, ni nesâodd
at ei DUW.
3 [a] Ei thywysogion o'i mewn *sydd*
yn llewod rhuadwy; ei barnwyr

Cyn CRIST Cylch 630.

[a] Joel 2. 14. Amos 5. 15. Ioan 3. 9.
[b] Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zech. 9. 5.
[c] Jos. 13. 3.
‖ Neu, *pan ymwelo yr Arglwydd eu Duw â hwynt, a dychwelyd, &c.*
[d] Jer. 48. 27.
[e] Jer. 49. 1.
[f] Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
[g] Amos 1. 13.
[h] Es. 16. 6. Jer. 48. 29.
† Heb. *gulhâ.*
[i] Es. 18. 1. a 20. 4. Ezec. 30. 9.
[k] Es. 10. 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. a 2. 10. a 3. 15.
[l] Es. 34. 11, 14.
‖ Neu, *pan ddinoetha.*
[m] Es. 47. 8.
[n] Job 27. 23. Galar. 2. 15.
‖ Neu, *loth.* Heb. *grombil.*
‖ Neu, *athrawiaeth.*
[a] Ezec. 22. 27. Mic. 3. 9, 10, 11.

Cyn CRIST Cylch 630.

[b] Hab. 1. 8.
‖ Neu, *ni chnöant yr esgyrn hyd y bore.*
[c] Jer. 23. 11, 32. Hos. 9. 7.
[d] Esec. 22. 26.
[e] Deut. 32. 4.
[f] ad. 15, 17.
‖ Neu, *bob bore.*
[g] Jer. 3. 3. a 6. 15. a 8. 12.
‖ Neu, *conglau.*
‖ Neu, *fy mryd.*
[h] pen. 1. 18.
[i] Es. 19. 18.
[k] Es. 18. 1, 7. Act. 8. 27.

[b] yn fleiddiau yr hwyr, ‖ ni adawant
asgwrn erbyn y bore.
4 Ei [c] phrophwydi *sydd* ysgafn, yn
wŷr anffyddlawn: [d] ei hoffeiriaid a
halogasant y cyssegr, treisiasant y
gyfraith.
5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *sydd* yn
ei chanol; ni wna efe anwiredd:
‖ yn forc y dwg ei farn i oleuni, ni
phalla; ond [g] yr anwir ni fedr gy-
wilyddio.
6 Torrais ymaith y cenhedloedd:
eu ‖ tyrau sydd anghyfannedd;
diffaethiais eu heolydd, fel nad elo
neb heibio; eu dinasoedd a ddi-
fwynwyd, heb wr, a heb drigiannol.
7 Dywedais, Yn ddiau ti a'm
hofni; derbyni gerydd: felly ei
thrigfa ni thorrid ymaith, pa fodd
bynnag yr ymwelais â hi: etto
bore-godasant, *a* llygrasant eu holl
weithredoedd.
8 ¶ Am hynny y disgwyliwch
arnaf fi, medd yr ARGLWYDD, hyd
y dydd y cyfodwyf i'r ysglyfaeth:
canys ‖ fy marn *sydd* ar gynnull
y cenhedloedd, ar gasglu y teyrn-
asoedd, i dywallt arnynt fy llid, holl
angerdd fy nigofaint: canys â thân
fy ciddigedd [h] yr ysir yr holl ddaear.
9 O herwydd yna yr adferaf i'r
bobl [i] wefus bur, fel y galwo pob un
o honynt ar enw yr ARGLWYDD, i'w
wasanacthu ef âg un ysgwydd.
10 O'r [k] tu hwnt i afonydd Ethio-
pia y dwg fy ngweddïwyr, *sef* merch
fy ngwasgaredig, fy offrwm.
11 Y dydd hwnnw ni'th warad-
wyddir am dy holl weithredoedd,
yn y rhai y pechaist i'm herbyn:
canys yna y symmudaf o'th blith y
neb sydd yn hyfryd ganddynt dy
falchder, fel nad ymddyrchafech
mwyach yn fy mynydd sanctaidd.
12 Gadawaf ynot hefyd [l] bobl
druain dlodion, ac yn enw yr AR-
GLWYDD y gobeithiant hwy.
13 Gweddill Israel ni wna anwir-
edd, ac ni ddywedant gelwydd;
ac ni cheir yn eu geneuau dafod
twyllodrus: canys hwy a borant ac
a orweddant, ac ni *bydd* a'*u* tarfo.
14 ¶ [m] Merch Sïon, cân; Israel,
crechwena; merch Jerusalem, ym-
lawenycha a gorfoledda â'th holl
galon.
15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymaith
dy farnau, bwriodd allan dy elynion:
yr ARGLWYDD brenhin Israel [n] *sydd*
yn dy ganol, nid ofni ddrwg mwyach.
16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth
Jerusalem, Nac ofna; *wrth* Sïon,
Na laesed dy ddwylaw.
17 Yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy
ganol di *sydd* gadarn: [o] efe a achub,
efe a lawenycha o'th blegid gan law-
enydd; efe a lonydda yn ei gariad,
efe a ymddigrifa ynot dan ganu.
18 Casglaf *y rhai sydd* brudd am
y gymmanfa, *y rhai* sydd o honot,
i'r rhai yr oedd † ci gwaradwydd yn
faich.
19 Wele, mi a ddifethaf yr amser
hwnnw bawb a'th flinant: ac [p] a
achubaf y gloff, a chasglaf y wasg-
aredig; ac a'u gosodaf yn glodfawr,
ac yn enwog, yn holl dir eu gwarth.
20 Yr amser hwnnw y dygaf chwi
drachefn, yr amser y'ch casglaf:
canys gwnaf chwi yn enwog, ac yn
glodfawr ym mysg holl bobl y ddae-
ar, pan ddychwelwyf eich caeth-
iwed o flaen eich llygaid, medd yr
ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 630.

[l] Es. 14. 32. Zech. 11. 11.
[m] Es. 12. 6. a 54. 1. Zech. 9. 9.
[n] ad. 5, 17.
[o] Jer. 32. 41.
† Heb. *y baich arno yn war-adwydd.*
[p] Esec. 34. 16. Mic. 4. 6, 7.

LLYFR HAGGAI.

Cyn CRIST Cylch 520.

[a] Ezra 4. 24. a 5. 1. Zech. 1. 1.
[b] 1 Chron. 3. 17, 19.
[c] 2 Sam. 7. 2. Ps. 132. 3, &c.
† Heb. *Gosodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.*
[d] Deut. 28. 38. Hos. 4. 10. Mic. 6. 14, 15.

PENNOD I.

1 *Haggai yn beio ar y bobl am esgeuluso adeiladu y tŷ: 7 yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef: 12 ac yn addaw cymmorth Duw iddynt, os gwnaent hynny yn ewyllysgar.*

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenhin
Darïus, yn y chweched mis, ar
y dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair
yr ARGLWYDD trwy law Haggai y
prophwyd at [b] Zorobabel mab Sa-
lathiel tywysog Judah, ac at Josua
mab Josedec yr arch-offeiriad, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y
lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn
a ddywedant, Ni ddacth yr amser,
yr amser i adeiladu tŷ yr ARGLWYDD.
3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD
trwy law Haggai y prophwyd, gan
ddywedyd,
4 [c] Ai amser *yw* i chwi eich hunain
drigo yn eich tai byrddiedig, a'r tŷ
hwn yn anghyfannedd?
5 Fel hyn gan hynny yn awr y
dywed ARGLWYDD y lluoedd;
† Ystyriwch eich ffyrdd.
6 [d] Hauasoch lawer, a chludasoch
ychydig; bwytta yr ydych, ond nid
hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod
yn ddiwall; ymwisgasoch, ac nid
hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a ynni-
llo gyflog, sydd yn casglu cyflog i
gôd dyllog.
7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Ystyriwch eich ffyrdd.
8 Esgynwch i'r mynydd, a dygwch
goed, ac adeiledwch y tŷ; mi a
ymfoddlonaf ynddo, ac y'm go-
goneddir, medd yr ARGLWYDD.
9 Edrychasoch am lawer, ac wele
yr oedd yn ychydig; a phan y dyg-
asoch adref, ‖ chwythais arno. Am
ba beth? medd ARGLWYDD y llu-
oedd. Am fy nhŷ i yr hwn *sydd* yn
anghyfannedd, a chwithau yn rhed-
eg bawb i'w dŷ ei hun.
10 Am hynny gwaharddwyd i'r
[f] nefoedd oddi arnoch wlitho, a
gwaharddwyd i'r ddaear roddi ei
ffrwyth.
11 [g] Gelwais hefyd am sychder ar
y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac
ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr olew,
ac ar *yr hyn* a ddwg y ddaear allan;
ar ddyn hefyd, ac ar anifail, ac [h] ar
holl lafur dwylaw.
12 ¶ Yna y gwrandawodd Zoroba-
bel mab Salathiel, a Josua mab Jo-

Cyn CRIST Cylch 520.

[e] Zech. 8. 10.
‖ Neu, *chwŷthais ef ymaith.*
[f] Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.
[g] 2 Bren. 8. 2.
[h] pen. 2. 17.

Cyn CRIST Cylch 520.

sedec yr arch-offeiriad, a holl wedd-
ill y bobl, ar lais yr ARGLWYDD eu
DUW, ac ar eiriau Haggai y pro-
phwyd (megis yr anfonasai eu HAR-
GLWYDD DDUW hwynt ef) a'r bobl a
ofnasant ger bron yr ARGLWYDD.
13 Yna Haggai cennad yr AR-
GLWYDD a lefarodd trwy gennadwri
yr ARGLWYDD wrth y bobl, gan ddy-
wedyd, *Yr wyf* fi gyd â chwi, medd
yr ARGLWYDD.
14 Felly y cynhyrfodd yr AR-
GLWYDD yspryd Zorobabel mab Sa-
lathiel tywysog Judah, ac yspryd
Josua mab Josedec yr arch-offeir-
iad, ac yspryd holl weddill y bobl;
a hwy a ddaethant ac a weithiasant
y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y llu-
oedd eu DUW hwynt:
15 Y pedwerydd dydd ar hugain
o'r chweched mis, yn yr ail flwydd-
yn i Darius y brenhin.

PENNOD II.

1 Y mae yn rhoi calon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail deml nag oedd yn y gyntaf. 10 Dan rith pethau sanctaidd a phethau aflan, y mae yn dangos fod eu pechodau hwy yn rhwystro y gwaith. 20 Addewid Duw i Zorobabel.

YN y seithfed *mis, ar* yr unfed
dydd ar hugain o'r mis, y daeth
gair yr ARGLWYDD trwy law y pro-
phwyd Haggai, gan ddywedyd,
2 Dywed yn awr wrth Zorobabel
mab Salathiel tywysog Judah, ac
wrth Josua mab Josedec yr arch-
offeiriad, ac wrth weddill y bobl,
gan ddywedyd,
[a] Ezra 3. 12. 3 [a] Pwy yn eich plith a adawyd
yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei
ogoniant cyntaf? a pha fodd y
[b] Zech. 4. 10. gwelwch chwi ef yr awr hon? [b] onid
yw wrth hwnnw yn eich golwg fel
peth heb ddim?
[c] Zech. 8. 9. 4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zoro-
babel, medd yr ARGLWYDD; ac ym-
gryfhâ, Josua mab Josedec yr arch-
offeiriad; ac ymgryfhêwch, holl
bobl y tir, medd yr ARGLWYDD, a
gweithiwch: canys *yr ydwyf* fi gyd
â chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd:
5 *Yn ol* y gair a ammodais â chwi
pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly
[d] Es. 63. 11. [d] yr erys fy yspryd yn eich mysg:
nac ofnwch.
6 Canys fel hyn y dywed AR-
[e] ad. 21. Heb. 12. 26. GLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto,
[f] Joel 3. 16. ennyd fechan *yw*, a [f] mi a ysgydwaf
y nefoedd, a'r ddaear, a'r môr, a'r
sychdir;
7 Ysgydwaf hefyd yr holl genhedl-
oedd, a dymuniant yr holl genhedl-
oedd a ddaw: llanwaf hefyd y tŷ
hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD
y lluoedd.
8 Eiddof fi yr arian, ac eiddof fi yr
aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.
9 Bydd mwy gogoniant y tŷ
diweddaf hwn nâ'r cyntaf, medd
ARGLWYDD y lluoedd: ac yn y lle
hwn y rhoddaf dangnefedd, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
10 ¶ Ar y pedwerydd *dydd* ar
hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail
flwyddyn i Darius, y daeth gair yr
ARGLWYDD trwy law Haggai y
prophwyd, gan ddywedyd,
11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; [g] Gofyn yr awr hon i'r [g] Lef. 10. 11. Deut. 33. 10. Mal. 2. 7.
offeiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,
12 Os dwg un gig sanctaidd yng
nghwrr ei wisg, ac â'i gwrr a gy-
ffwrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu
â'r gwin, neu â'r olew, neu â dim o'r
bwyd, a fyddant hwy sanctaidd?
A'r offeiriaid a attebasant ac a
ddywedasant, Na *fyddant*.
13 A Haggai a ddywedodd, Os
un a fo [h] aflan gan gorph marw a [h] Num. 19. 11.
gyffwrdd â dim o'r rhai hyn, a
fyddant hwy aflan? A'r offeiriaid
a attebasant ac a ddywedasant,
Byddant aflan.
14 Yna yr attebodd Haggai, ac a
ddywedodd, [i] Felly *y mae* y bobl [i] Tit. 1. 15.
hyn, ac felly *y mae* y genhedlaeth
hon ger fy mron, medd yr AR-
GLWYDD; ac felly *y mae* holl waith
eu dwylaw, a'r hyn a aberthant yno,
yn aflan.
15 Ac yr awr hon meddyliwch,
attolwg, o'r diwrnod hwn *allan* a
chynt, cyn gosod carreg ar garreg
yn nheml yr ARGLWYDD;
16 Er pan oedd *y dyddiau* hynny
[k] pan ddelid at dwrr o ugain [k] pen. 1. 9. Zech. 8. 10.
llestraid, deg fyddai; pan ddelid at
y gwin-wrŷf i dynnu deg *llestraid*
a deugain o'r cafn, ugain a fyddai
yno.
17 ¶ [l] Tarewais chwi â diflanniad, [l] Deut. 28. 22. 1 Bren. 8. 37. Amos 4. 9.
ac â mallder, ac â chenllysg, [m] yn
holl waith eich dwylaw; a chwi- [m] pen. 1. 11.
thau ni *throisoch* attaf fi, medd yr
ARGLWYDD.
18 Ystyriwch yr awr hon o'r dydd
hwn, ac er cynt o'r pedwerydd dydd
ar hugain o'r nawfed *mis, ac* ys-
tyriwch o'r dydd y sylfaenwyd teml
yr ARGLWYDD.
19 *A yw* yr had etto yn yr ysgubor?
y winwydden hefyd, y ffigysbren, a'r
pomgranad, a'r pren olew-wydd, ni
ffrwythasant: o'r dydd hwn allan y
bendithiaf *chwi*.
20 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
eilwaith at Haggai ar y pedwerydd
dydd ar hugain o'r mis, gan ddy-
wedyd,
21 Llefara wrth Zorobabel tywys-
og Judah, gan ddywedyd, [n] Myfi a [n] ad. 6, 7, Heb. 12. 26.
ysgydwaf y nefoedd a'r ddaear;
22 A [o] mi a ymchwelaf deyrn-gad- [o] Matt. 24. 7.
air teyrnasoedd, ac a ddinystriaf
gryfder brenhiniaethau y cenhedl-
oedd; [p] ymchwelaf hefyd y cerbyd- [p] Mic. 5. 10. Zech. 4. 6. a 9. 10.
au, a'r rhai a eisteddant ynddynt;
a'r meirch a'u marchogion a syrth-
iant, bob un gan gleddyf ei frawd.
23 Y diwrnod hwnnw, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, y'th gymmeraf
di, fy ngwas Zorobabel, mab Sa-
lathiel, medd yr ARGLWYDD, [q] ac [q] Can. 8. 6.
y'th wnaf fel sêl: canys mi a'th
ddewisais di, medd ARGLWYDD y
lluoedd.

LLYFR ZECHARIAH.

Cyn CRIST Cylch 520.

PENNOD I.

1 Zechariah yn annog i edifeirwch. 7 Gweledigaeth y meirch. 12 Trwy weddi yr angel y gwneir addewidion cysurol i Jerusalem. 18 Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar saer.

[a] Ezra 4. 24. Hag. 1. 1.
[b] Ezra 5. 1.

YN yr wythfed mis [a]o'r ail
flwyddyn i Darïus, y daeth gair
yr ARGLWYDD at [b]Zechariah, mab
Barachïah, mab Ido y prophwyd,
gan ddywedyd,
2 Llwyr ddigiodd yr ARGLWYDD
wrth eich tadau.
3 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd;
[c]Dychwelwch attaf fi, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a mi a ddy-
chwelaf attoch chwithau, medd AR-
GLWYDD y lluoedd.

[c] Jer. 25. 5. a 35. 15. Mic. 7. 19. Mal. 3. 7.

4 Na fyddwch fel eich tadau, y
rhai y galwodd y prophwydi o'r
blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd;
[d]Dychwelwch yn awr oddi wrth
eich ffyrdd drwg, ac *oddi wrth* eich
gweithredoedd drygionus: ond ni
chlywent, ac ni wrandawent arnaf,
medd yr ARGLWYDD.

[d] Es. 31. 6. Jer. 3. 12. a 18. 11. Ezec. 18. 30. Hos. 14. 1.

5 Eich tadau, pa le *y maent* hwy?
a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw
byth?
6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau
a'm deddfau, y rhai a orchymynais
wrth fy ngweision y prophwydi,
‖oddiwes eich tadau? a hwy a
ddych welasant, ac a ddywedasant,
[e]Megis y meddyliodd ARGLWYDD y
lluoedd wneuthur i ni, yn ol ein
ffyrdd, ac yn ol ein gweithredoedd
ein hun, felly y gwnaeth efe â ni.

‖ Neu, *ymaflyd yn eich tadau?*
[e] Galar. 1. 18.

Cylch 519.

7 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hug-
ain o'r unfed mis ar ddeg, hwnnw
yw mis Sebat, o'r ail flwyddyn i
Darïus, y daeth gair yr ARGLWYDD
at Zechariah, mab Barachïah, mab
Ido y prophwyd, gan ddywedyd,
8 Gwelais noswaith; ac wele [f]wr
yn marchogaeth ar farch coch, ac
yr oedd efe yn sefyll rhwng y
myrtwydd y rhai *oedd* yn y pant;
ac o'i ol ef feirch [g]cochion, ‖ brith-
ion, a gwynion.

[f] Jos. 5. 13.
[g] pen. 6. 2-7.
‖ Neu, *gwineuon.*

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y rhai
hyn, fy arglwydd? A dywedodd yr
angel oedd yn ymddiddan â mi
wrthyf, Mi a ddangosaf i ti beth
yw y rhai hyn.
10 A'r gwr yr hwn oedd yn sefyll
rhwng y myrtwydd a attebodd ac a
ddywedodd, Dyma y rhai a heb-
ryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio
trwy y ddaear.
11 A hwythau a attebasant angel
yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn sefyll
rhwng y coed myrt, ac a ddywedas-
ant, Rhodiasom trwy y ddaear; ac
wele yr holl ddaear yn eistedd, ac
yn llonydd.
12 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
attebodd ac a ddywedodd, [h]O AR-
GLWYDD y lluoedd, pa hyd na
thrugarhêi wrth Jerusalem, a
dinasoedd Judah, wrth y rhai y

[h] Dat. 6. 10.

Cyn CRIST Cylch 519.

digiaist [i]y deng mlynedd a thriug-
ain hyn?
13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr
angel oedd yn ymddiddan â mi, *â*
geiriau daionus, *a* geiriau com-
fforddus.

[i] Dan. 9. 2.

14 A'r angel yr hwn oedd yn ym-
ddiddan â mi a ddywedodd wrthyf,
Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd;
[k]Deliais eiddigedd mawr dros Je-
rusalem a thros Sïon:

[k] pen. 8. 2.

15 A digiais yn ddirfawr wrth y
cenhedloedd difraw; [l]y rhai *pan*
ddigiais ychydig, hwythau a gyn-
northwyasant y niwed.

[l] Es. 47. 6.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Dychwelais at Jeru-
salem â thrugareddau: fy nhŷ a
adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD
y lluoedd, a llinyn a estynir ar Je-
rusalem.
17 Gwaedda etto, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD y llu-
oedd; Fy ninasoedd a ymehangant
gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rydd
gysur i Sïon etto, ac [m]a ddewis Je-
rusalem etto.

[m] Es. 14. 1. pen. 2. 12.

18 ¶ A chodais fy llygaid, ac
edrychais; ac wele, bedwar corn.
19 A dywedais wrth yr angel oedd
yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai
hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y
rhai hyn *yw* y cyrn a wasgarasant
Judah, Israel, a Jerusalem.
20 A'r ARGLWYDD a ddangosodd i
mi bedwar saer *hefyd.*
21 Yna y dywedais, I wneuthur pa
beth y daw y rhai hyn? Ac efe a
lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn
yw y cyrn a wasgarasant Judah, fel
na chodai un ei ben: ond y rhai
hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i
daflu allan gyrn y Cenhedloedd, y
rhai a godasant *eu* cyrn ar wlad
Judah i'w gwasgaru hi.

PENNOD II.

1 Duw, o'i ofal dros Jerusalem, yn anfon i'w mesuro hi. 6 Gwared Sïon. 10 Addewid o bresennoldeb Duw.

519.

DYRCHEFAIS fy llygaid dra-
chefn, ac edrychais; ac wele
wr, ac yn ei law linyn mesur.
2 A dywedais, I ba le yr êi di? Ac
efe a ddywedodd wrthyf, [a]I fesuro
Jerusalem, i weled beth *yw* ei lled
hi, a pheth *yw* ei hŷd hi.

[a] Edrych Dat. 11. 1.

3 Ac wele yr angel a oedd yn ym-
ddiddan â mi yn myned allan, ac
angel arall yn myned allan i'w gy-
farfod ef.
4 Ac *efe* a ddywedodd wrtho,
Rhêd, llefara wrth y llangc hwn,
gan ddywedyd, Jerusalem a gyfan-
neddir *fel* ‖ maes-drefi, rhag amled
dyn ac anifail o'i mewn.

‖ Neu, *trefi heb gaerau.*

5 Canys byddaf iddi yn fur o dân
o amgylch, medd yr ARGLWYDD, a
[b]byddaf yn ogoniant yn ei chanol.
6 ¶ Ho, ho, *deuwch allan*, a
[c]ffowch o wlad y gogledd, medd yr
ARGLWYDD: canys taenais chwi fel

[b] Es. 60. 19.
[c] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Dat. 18. 4.

Cyn CRIST 519.

pedwar gwynt y nefoedd, medd yr
ARGLWYDD.
7 O Sïon, ymachub, yr hon wyt yn
preswylio *gyd â* merch Babilon.
8 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; Ar ol y gogon-
iant y'm hanfonodd at y cenhedl-
oedd y rhai a'ch yspeiliasant chwi:
canys [d]a gyffyrddo â chwi, sydd yn
cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.
9 Canys wele fi yn ysgwyd fy llaw
arnynt, a byddant yn ysglyfaeth i'w
gweision: a [e]chânt wybod mai AR-
GLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.
10 ¶ [f]Cân a llawenycha, merch
Sïon: canys wele fi yn dyfod; a
[g]mi a drigaf yn dy ganol di, medd
yr ARGLWYDD.
11 A'r dydd hwnnw cenhedloedd
lawer a ymlynant wrth yr AR-
GLWYDD, ac a fyddant [h]bobl i mi:
a mi a drigaf yn dy ganol di, a [i]chei
wybod mai ARGLWYDD y lluoedd
a'm hanfonodd attat.
12 A'r ARGLWYDD a etifedda Ju-
dah, ei ran yn y tir sanctaidd, ac
[k]a ddewis Jerusalem drachefn.
13 Pob cnawd, [l]taw y'ngŵydd yr
ARGLWYDD: canys cyfododd [m]o
drigfa ei sancteiddrwydd.

[d] Deut. 32. 10. Ps. 17. 8.
[e] pen. 4. 9.
[f] Es. 12. 6. a 54. 1. Seph. 3. 14.
[g] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 27. Ioan 1. 14. 2 Cor. 6. 16.
[h] Exod. 12. 49.
[i] ad. 9.
[k] pen. 1. 17.
[l] Seph. 1. 7.
[m] Deut. 26. 15. Es. 57. 15.

PENNOD III.

1 *Dan rith Josua, y dangosir adferiad yr eglwys.* 8 *Addaw Crist y Blaguryn.*

AC efe a ddangosodd i mi [a]Josua
yr arch-offeiriad yn sefyll ger
bron angel yr ARGLWYDD, a [b]‖Satan
yn sefyll ar ei ddeheulaw ef i'w
wrthwynebu ef.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, [c]Cerydded yr AR-
GLWYDD dydi Satan; sef yr AR-
GLWYDD yr hwn [d]a ddewisodd Je-
rusalem, a'th geryddo: onid [e]pen-
tewyn *yw* hwn wedi ei achub o'r
tân?
3 A Josua ydoedd wedi ei wisgo
â dillad budron, ac yn sefyll yng
ngŵydd yr angel.
4 Ac efe a attebodd, ac a ddywed-
odd wrth y rhai oedd yn sefyll ger
ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch
ymaith y dillad budron oddi am
dano ef. Wrtho yntau y dywedodd,
Wele, symmudais dy anwiredd oddi
wrthyt, a gwisgaf di hefyd â newid
dillad.
5 A dywedais hefyd, Rhoddant
[f]feitr têg ar ei ben ef: a rhoddas-
ant feitr têg ar ei ben ef, ac a'i
gwisgasant â dillad; ac angel yr
ARGLWYDD oedd yn sefyll ger llaw.
6 Ac angel yr ARGLWYDD a dystiol-
aethodd wrth Josua, gan ddywed-
yd,
7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Os rhodi di yn fy ffyrdd,
ac os cedwi ‖fy nghadwraeth, tithau
hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy
nghynteddoedd; rhoddaf i ti hefyd
†leoedd i rodio ym mysg y rhai hyn
sydd yn sefyll *yma*.
8 Gwrando, attolwg, Josua yr arch-
offeiriad, ti a'th gyfeillion sydd yn
eistedd ger dy fron: canys [g]gwŷr
rhyfedd *yw* y rhai hyn: o herwydd
wele dygaf allan [h]fy ngwas [i]Y
BLAGURYN.

[a] Hag. 1. 1.
[b] Ps. 109. 6. Dat. 12. 10.
‖ Sef, *gwrthwynebwr*.
[c] Judas 9.
[d] Rhuf. 8. 33.
[e] Amos 4. 11. Rhuf. 11. 5. Judas 23.
[f] pen. 6. 11.
‖ Neu, *fy ordinhâd*.
† Heb. *rodfeydd i rodio*.
[g] Ps. 71. 7. Es. 8. 18.
[h] Es. 42. 1. a 52. 13. Ezec. 34. 23.
[i] Es. 4. 2. a 11. 1. Jer. 23. 5. a 33. 15. pen. 6. 12. Luc 1. 78.

9 Canys wele, y garreg a roddais
ger bron Josua; ar un [k]garreg *y
bydd* [l]saith o lygaid: wele fi yn
naddu ei naddiad hi, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a mi a sym-
mudaf ymaith anwiredd y tir
hwnnw mewn un diwrnod.
10 Y dwthwn hwnnw, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, y gelwch bob un
ei gymmydog [m]dan y winwydden, a
than y ffigysbren.

[k] Ps. 118. 22. Es. 28. 16.
[l] pen. 4. 10. Dat. 5. 6.
[m] Mic. 4. 4.

PENNOD IV.

1 *Trwy weledigaeth y canhwyllbren aur, y dangosir y llwyddiant a gâi sylfaeniad Zorobabel:* 11 *ac wrth y ddwy olew-wydden, yr arwyddocêir y ddau enneiniog.*

A'R angel yr hwn oedd yn ym-
ddiddan â mi, a ddychwelodd,
ac a'm deffrôdd, fel y deffrôir un o'l
gwsg,
2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth
a weli di? A mi a ddywedais,
Edrychais, ac wele ganhwyllbren
i gyd *o* aur, a'l badell ar ei ben,
a'i saith lusern arno, ‖a saith o
bibellau i'r saith lusern *oedd* ar ei
ben ef;
3 A [a]dwy olew-wydden wrtho, y
naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r llall
o'r *tu* aswy iddi.
4 A mi a attebais, ac a ddywedais
wrth yr angel oedd yn ymddiddan
â mi, gan ddywedyd, Beth *yw* y
rhai hyn, fy arglwydd?
5 A'r angel oedd yn ymddiddan
â mi, a attebodd, ac a ddywedodd
wrthyf, Oni wyddost beth *yw* y rhai
yma? Yna y dywedais, Na *wn*, fy
arglwydd.
6 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn *yw*
gair yr ARGLWYDD at Zorobabel,
gan ddywedyd, [b]Nid trwy ‖lu, ac
nid trwy nerth, ond trwy fy yspryd,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
7 Pwy *wyt* ti, y mynydd mawr?
ger bron Zorobabel *y byddi* yn was-
tadedd; ac efe a ddwg allan y
maen pennaf, [c]gan weiddi, Rhad,
rhad iddo.
8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf
drachefn, gan ddywedyd,
9 Dwylaw Zorobabel [d]a sylfaen-
asant y tŷ hwn, a'i ddwylaw ef [e]a'i
gorphen: a [f]chei wybod mai [g]AR-
GLWYDD y lluoedd a'm hebryngodd
attoch.
10 Canys pwy a ddiystyrodd
ddydd [h]y pethau bychain? canys
llawenychant, a gwelant y ‖garreg
alcam yn llaw Zorobabel *gyd â*'r
saith hynny: [i]llygaid yr ARGLWYDD
ydynt, y rhai sydd yn cynniwair
trwy yr holl ddaear.
11 ¶ A mi a attebais ac a ddy-
wedais wrtho, Beth *yw* [k]y ddwy
olew-wydden hyn, ar y *tu* dehau i'r
canhwyllbren, ac ar ei aswy?
12 A mi a attebais drachefn, ac a
ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddau
bingcyn olew-wydden, y rhai † trwy
y ddwy bibell aur sydd yn tywallt
allan o honynt eu hunain ‖yr *olew*
euraid?
13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan
ddywedyd, Oni wyddost ti beth *yw*
y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, fy
arglwydd.

‖ Neu, *a saith, saith meddaf, o bibellau i'r llusernau.*
[a] ad. 11.
[b] Hos. 1. 7.
‖ Neu, *allu*.
[c] Ezra 3. 11, 13.
[d] Ezra 3. 10.
[e] Ezra 6. 15.
[f] pen. 2. 9, 11. a 6. 15.
[g] Es. 48. 16. pen. 2. 8.
[h] Hag. 2. 3.
‖ Neu, *plwm*.
[i] 2 Chron. 16. 9. Diar. 15. 3. pen. 3. 9.
[k] ad. 3.
† Heb. *trwy law y ddwy bibell.*
‖ Neu, olew *i'r aur.* Heb. *yr aur.*

Cyn CRIST 519.

14 Ac efe a ddywedodd, [l]Dyma
†y ddwy gaingc olew-wydden [m]sydd
yn sefyll ger bron ARGLWYDD yr
holl ddaear.

[l] Dat. 11. 4.
† Heb. *ddau fab yr olew; sef, y ddau enneiniog.*
[m] Edrych Jos. 3. 11, 13. pen. 6. 5.

PENNOD V.

1 Wrth y llyfr yn ehedeg, y dangosir melldith lladratta a thyngu. 5 Yn rhith gwraig yn eistedd mewn ephah, a thalent o blwm, y dangosir damnedigaeth Babilon.

YNA y tröais, a chodais fy llygaid,
ac edrychais; ac wele blyg llyfr
yn ehedeg.
2 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Beth a weli di? A dywedais, Mi a
welaf blyg llyfr yn ehedeg, a'i hŷd
yn ugain cufydd, a'i led yn ddeg
cufydd.
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma y felldith sydd yn myned
allan ar wyneb yr holl ddaear:
canys ‖pob un a ladratto, a dorrir
ymaith *fel* o'r tu yma, yn ei hol hi;
a phob un a dyngo, a dorrir ymaith
fel o'r tu accw, yn ei hol hi.
4 Dygaf hi allan, medd ARGLWYDD
y lluoedd, a hi a ddaw i dŷ y lleidr,
ac i dŷ y [a]neb a dyngo i'm henw i
ar gam: a hi a erys yng nghanol ei
dŷ ef, ac [b]a'i difa ef, a'i goed, a'i
gerrig.

‖ Neu, *pob un* o'r bobl *hyn a ladratto, a'i cyfrif ei hun yn ddïeuog, fel y gwna hithau,* &c.
[a] pen. 8. 17.
[b] Edrych Lef. 14. 45.

5 ¶ Yna yr angel oedd yn ym-
ddiddan â mi, a aeth allan, ac a
ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr
dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn
sydd yn myned allan.
6 A mi a ddywedais, Beth *ydyw?*
Ac efe a ddywedodd, Ephah *ydyw*
sydd yn myned allan. Ac efe a
ddywedodd, Dyma eu gwelediad
yn yr holl ddaear.
7 Ac wele, dalent o blwm wedi
ei godi i fynu: a dyma wraig yn
eistedd y'nghanol yr ephah.
8 Ac efe a ddywedodd, Anwiredd
yw hon. Ac efe a'i taflodd hi i
ganol yr ephah; a bwriodd y pwys
plwm ar ei enau ef.
9 A chyfodais fy llygaid, ac
edrychais; ac wele ddwy wragedd
yn dyfod allan, a gwynt yn eu hes-
gyll (canys esgyll oedd ganddynt fel
esgyll y ciconia) a chyfodasant yr
ephah rhwng y ddaear a'r nefoedd.
10 Yna y dywedais wrth yr angel
oedd yn ymddiddan â mi, I ba le
y mae y rhai hyn yn myned â'r
ephah?
11 Dywedodd yntau wrthyf, I
[c]adeiladu iddi dŷ y'ngwlad Sinar:
a hi a sicrhêir, ac a osodir yno ar
ei hystôl ei hun.

[c] Jer. 29. 5, 28.

PENNOD VI.

1 Gweledigaeth y pedwar cerbyd. 9 Dan rith coronau Josua, y dangosir teml a brenhiniaeth Crist y Blaguryn.

HEFYD mi a dröais, ac a
ddyrchefais fy llygaid, ac a
edrychais; ac wele, bedwar o
gerbydau yn dyfod allan oddi
rhwng dau fynydd: a'r mynydd-
oedd *oedd* fynyddoedd o bres.
2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd*
meirch [a]cochion, ac yn yr ail
cerbyd meirch duon,
3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch
gwŷnion, ac yn y pedwerydd cer-
byd meirch brithion a ‖gwineuon.
4 Yna yr attebais, ac y dywedais
wrth yr angel oedd yn ymddiddan
â mi, Beth *yw* y rhai hyn, fy ar-
glwydd?

[a] pen. 1. 8. Dat. 6. 4.
‖ Neu, *chryfion.*

Cyn CRIST 519.

5 A'r angel a attebodd ac a ddy-
wedodd. Dyma bedwar ‖yspryd y
nefoedd, y rhai sydd yn myned
allan o [b]sefyll ger bron ARGLWYDD
yr holl ddaear.
6 Y meirch duon *sydd* ynddo a
ânt allan i dir y gogledd; a'r
gwŷnion a ânt allan ar eu hol
hwythau; a'r brithion a ânt allan
i'r deheu-dir.

‖ Neu, *gwynt.*
[b] 1 Bren. 22. 19. pen. 4. 14. Luc 1. 19.

7 A'r gwineuon a aethant allan,
ac a geisiasant fyned i gynniwair
trwy y ddaear: ac efe a ddywedodd,
Ewch, cynniweirwch trwy y ddaear.
Felly hwy a gynniweirasant trwy y
ddaear.
8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a
lefarodd wrthyf, gan ddywedyd,
Edrych, y rhai a aethant i dir y
gogledd a lonyddasant fy yspryd yn
nhir y gogledd.
9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
10 Cymmer gan y gaethglud, gan
Heldai, gan Tobïah, a chan Jedaiah,
y rhai a ddaethant o Babilon, a
thyred y dydd hwnnw, a dos i dŷ
Josïah mab Sephanïah:
11 Yna cymmer arian ac aur, a
gwna [c]goronau, a gosod ar ben Jo-
sua mab Josedec yr arch-offeiriad;
12 A llefara wrtho, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD y llu-
oedd, gan ddywedyd, Wele [d]y gwr
a'i enw [e]BLAGURYN: ‖o'i le
hefyd y blagura, ac efe a adeilada
deml yr ARGLWYDD:
13 Ië, teml yr ARGLWYDD a ad-
eilada efe; ac efe a ddwg y gogon-
iant, ac a eistedd, ac a lywodraetha
ar ei frenhin-faingc; [f]bydd yn off-
eiriad hefyd ar ei frenhin-faingc:
a chynghor hêdd a fydd rhyngddynt
ill dau.
14 A'r coronau fydd i Helem, ac i
Tobïah, ac i Jedaiah, ac i Hen mab
Sephanïah, er coffadwriaeth yn
nheml yr ARGLWYDD.
15 [g]A'r pellennigion a ddeuant
ac a adeiladant yn nheml yr AR-
GLWYDD, a [h]chewch wybod mai
ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfon-
odd attoch. A *hyn* a fydd, os gan
wrando y gwrandewch ar lais yr
ARGLWYDD DDUW.

[c] pen. 3. 5.
[d] Edrych Luc 1. 78. Ioan 1. 45.
[e] pen. 3. 8.
‖ Neu, *oddi tano ef.*
[f] Ps. 110. 4. Heb. 3. 1.
[g] Es. 60. 10.
[h] pen. 2. 9. a 4. 9.

PENNOD VII.

1 Y caethion yn ymofyn am ympryd. 4 Zecharïah yn argyhoeddi eu hympryd hwy. 8 Pechod yw yr achos o'u caethiwed hwy.

AC yn y bedwaredd flwyddyn i'r 518.
brenhin Darïus y daeth gair
yr ARGLWYDD at Zecharïah, ar y
pedwerydd *dydd* o'r nawfed mis *sef*
Chisleu;
2 Pan anfonasent Sereser, a
Regemmelech, a'u gwŷr i dŷ DDUW,
i †weddïo ger bron yr ARGLWYDD,
3 *Ac* i ddywedyd wrth yr offeiriaid
oedd yn nhŷ ARGLWYDD y lluoedd,
ac wrth y prophwydi, gan ddy-
wedyd, A wylaf fi [a]y pummed mis,
gan ymneillduo, fel y gwneuthum
weithian gymmaint o flynyddoedd?
4 ¶ Yna gair ARGLWYDD y lluoedd
a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

† Heb. *ymbil âg wyneb yr Arglwydd.*
[a] Jer. 52. 12. pen. 8. 19.

Cyn CRIST 518.

5 Dywed wrth holl bobl y tir, ac
wrth yr offeiriaid, gan lefaru, Pan
[b] oeddych yn ymprydio ac yn galaru
[c] y pummed a'r seithfed *mis*, [d] y
deng mlynedd a thriugain hynny,
ai [e] i mi yr ymprydiasoch chwi ym-
pryd, i mi?
6 A phan fwyttasoch, a phan
yfasoch, ‖ onid oeddych yn bwytta *i*
chwi eich hunain, ac yn yfed *i chwi*
eich hunain?
7 ‖ Oni *ddylech wrando* y geiriau
a gyhoeddodd yr ARGLWYDD trwy
law y prophwydi gynt, pan oedd
Jerusalem yn gyfannedd, ac yn
llwyddiannus, a'i dinasoedd o'i
hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu y
deheu-dir a'r dyffryn-dir?
8 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD at
Zechariah, gan ddywedyd,
9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y
lluoedd gan ddywedyd, [f] Bernwch
farn † gywir, gwnewch drugaredd a
thosturi bob un i'w frawd:
10 Ac [g] na orthrymmwch y weddw
a'r amddifad, y dieithr a'r anghen-
og; ac [h] na feddyliwch ddrwg bob
un i'w gilydd yn eich calonnau.
11 Er hyn gwrthodasant wrando,
a [i] rhoddasant ysgwydd anhydyn, a
thrymhasant eu clustian rhag
clywed.
12 Gwnaethant hefyd eu calonnau
yn adamant, rhag clywed y gyfraith
a'r geiriau a anfonodd ARGLWYDD
y lluoedd trwy ei yspryd, yn llaw y
prophwydi gynt: am hynny y daeth
digofaint mawr oddi wrth AR-
GLWYDD y lluoedd.
13 A bu megis y galwodd efe, ac
na wrandawent hwy; felly [k] y galw-
asant hwy, ac nis gwrandawn innau,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
14 Ond gwasgerais hwynt â chor-
wynt i blith yr holl genhedloedd y
rhai nid adwaenent; a'r tir a anghyf-
anneddwyd ar eu hol hwynt, fel
nad oedd a'i tramwyai nac a ddy-
chwelai: felly y gosodasant [l] y wlad
ddymunol yn ddiffacthwch.

PENNOD VIII.

1 *Adnewyddu Jerusalem.* 9 *Eu cysuro hwy i adeiladu, trwy fod ffafr Duw tu ag attynt.* 16 *Gweithredoedd da y mae Duw yn eu gofyn ganddynt.* 18 *Addaw llawenydd a rhyddhâd.*

518.

DRACHEFN y daeth gair AR-
GLWYDD y lluoedd *attaf*, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; [a] Eiddigeddais eiddigedd
mawr dros Sïon, ac â llid mawr yr
eiddigeddais drosti.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Dychwelais at Sïon, a thrigaf y'n-
ghanol Jerusalem: a Jerusalem [b] a
elwir Dinas y gwirionedd; a myn-
ydd ARGLWYDD y lluoedd, Y myn-
ydd sanctaidd.
4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; [c] Hen wŷr a hen wragedd
a drigant etto yn heolydd Jerusa-
lem, a phob gwr â'i ffon yn ei law o
herwydd amlder dyddiau.
5 A heolydd y ddinas a lenwir o
fechgyn a genethod yn chwarae yn
ei heolydd hi.
6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Os ‖ anhawdd yw *hyn* yn
y dyddiau hyn y'ngolwg gweddill y
bobl hyn, [d] ai ‖ anhawdd fyddai hef-
yd yn fy ngolwg i? medd ARGLWYDD
y lluoedd.
7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Wele fi yn gwaredu fy
mhobl o dir y dwyrain, ac o dir
‖ machludiad haul.
8 A mi a'u dygaf hwynt, fel y
preswyliont y'nghanol Jerusalem:
a hwy a fyddant yn bobl i mi, a
byddaf innau iddynt hwythau yn
DDUW mewn gwirionedd ac mewn
cyfiawnder.
9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; [e] Cryfhâer eich dwylaw
chwi, y rhai ydych yn clywed yn y
dyddiau hyn y geiriau hyn o [f] enau
y prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd
y sylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y llu-
oedd, fel yr adeiladid y deml.
10 Canys cyn y dyddiau hyn [g] ‖ nid
oedd na chyflog i ddyn, na llôg am
anifail; na heddwch i'r un a elai
allan, nac a ddelai i mewn, gan y
gorthrymder: oblegid gyrrais yr
holl ddynion bob un ym mhen ei
gymmydog.
11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i
weddill y bobl hyn megis yn y
dyddiau gynt, medd ARGLWYDD y
lluoedd.
12 Canys *bydd* [h] yr had † yn
ffynnadwy; y winwydden a rydd ei
ffrwyth, a'r ddaear a rydd ei chyn-
nyrch, a'r nefoedd a roddant eu
gwlith: a pharaf i weddill y bobl
hyn feddiannu yr holl *bethau* hyn.
13 A bydd, mai megis y buoch
chwi, tŷ Judah a thŷ Israel, yn
felldith ym mysg y cenhedloedd;
felly y'ch gwaredaf chwi, a [i] bydd-
wch yn fendith: nac ofnwch, *ond*
cryfhâer eich dwylaw.
14 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; Fel y meddyl-
iais eich drygu chwi, pan y'm dig-
iodd eich tadau, medd ARGLWYDD y
lluoedd, ac nid edifarhêais;
15 Felly drachefn y meddyliais yn
y dyddiau hyn wneuthur llês i Jeru-
salem, ac i dŷ Judah: nac ofnwch.
16 ¶ Dyma y pethau a wnewch
chwi; [k] Dywedwch y gwir bawb
wrth ei gymmydog; bernwch farn
† gwirionedd *a* thangnefedd yn eich
pyrth;
17 [l] Ac na fwriedwch ddrwg neb
i'w gilydd yn eich calonnau; ac
[m] na hoffwch lw celwyddog: canys
yr holl *bethau* hyn a gasêais, medd
yr ARGLWYDD.
18 ¶ A gair ARGLWYDD y lluoedd a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd
mis, ac ympryd [o] y pummed, ac
ympryd [p] y seithfed, ac ympryd [q] y
degfed, a fydd i dŷ Judah yn llawen-
ydd a hyfrydwch, ac yn † uchel-
wyliau ‖ daionus: gan hynny cerwch
wirionedd a heddwch.
20 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd,
a phreswylwyr dinasoedd lawer:
21 Ac yr â preswylwyr y naill
ddinas i'r llall, gan ddywedyd,

[b] Es. 58. 5. [c] pen. 8. 19. [d] pen. 1. 12. [e] Edrych Rhuf. 14. 6. ‖ Neu, *onid chwi yw y rhai* oedd *yn bwytta*, &c. ‖ Neu, *Onid dyma y geiriau*, &c. [f] Mic. 6. 8. Matt. 23. 23. † Heb. *gwirionedd.* [g] Exod. 22. 21, 22. Deut. 24. 17. Es. 1. 17. Jer. 5. 28. [h] pen. 8. 17. [i] Neh. 9. 29. Hos. 4. 16. [k] Diar. 1. 24–28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mic. 3. 4. [l] Dan. 8. 9.

[a] pen. 1. 14. [b] Es. 1. 21, 26. [c] Edrych 1 Sam. 2. 31. Galar. 2. 20, &c. a 5. 11–14.

Cyn CRIST 518.

‖ Neu, *rhyfedd.* [d] Gen. 18. 14. Luc 1. 37. a 18. 27. Rhuf. 4. 21. ‖ Neu, *rhyfedd.* ‖ Edrych Ps. 50. 1. a 113. 3. Mal. 1. 11. [e] Hag. 2. 4. [f] Ezra 5. 1, 2. [g] Hag. 1. 6, 10. a 2. 16. ‖ Neu, *y cyflog hwn i ddyn a aeth yn ddiddym, ac nid oedd llog am*, &c. [h] Hos. 2. 21, 22. Joel 2. 22. † Heb. *yn heddwch.* [i] Ruth 4. 11, 12. Seph. 3. 20. [k] Eph. 4. 25. † Heb. *a gwirionedd tangnefedd.* [l] pen. 7. 10. [m] pen. 5. 3, 4. [n] Jer. 52. 6, 7. [o] Jer. 52. 12, 13. [p] Jer. 41. 1, 2. [q] Jer. 52. 4. † Heb. *amserau gosodedig.* ‖ Neu, *hyfryd.*

Cyn CRIST 518.

[r] Awn gan fyned i weddïo ger bron
yr ARGLWYDD, ac i geisio ARGLWYDD
y lluoedd: minnau a âf hefyd.
22 Ië, pobloedd lawer a chenhedl-
oedd cryfion a ddeuant i geisio AR-
GLWYDD y lluoedd yn Jerusalem, ac
i † weddïo ger bron yr ARGLWYDD.
23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Yn y dyddiau hynny *y
bydd* i ddeg o ddynion, o bob
tafodiaith y cenhedloedd, ymaflyd,
ymaflyd, *meddaf*, y'ngodrau gwr o
Iuddew, gan ddywedyd, Awn gyd â
chwi: canys clywsom [s] *fod* DUW gyd
â chwi.

[r] Es. 2. 3. Mic. 4. 1, 2.
† Heb. *ymbil âg wyneb yr Arglwydd.*
[s] 1 Cor. 14. 25.

PENNOD IX.

1 Duw yn ymddiffyn ei eglwys. 9 Annog Sïon i lawenychu am ddyfodiad Crist, a'i heddychol frenhiniaeth. 12 Duw yn addaw buddugoliaeth ac ymddiffyn.

BAICH gair yr ARGLWYDD yn nhir
Hadrach, a [a] Damascus *fydd* ei
orphwysfa ef: pan *fyddo* llygaid
dyn ar yr ARGLWYDD, fel yr eiddo
holl lwythau Israel.
2 A Hamath hefyd a derfyna
wrthi; Tyrus a [b] Sidon *hefyd*, er ei
bod [c] yn ddoeth iawn.
3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei
hun ymddiffynfa, ac [d] a bentyrrodd
arian fel llwch, ac aur coeth fel tom
yr heolydd.
4 [e] Wele yr ARGLWYDD a'i bwrw
hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y
môr; a hi a ysir â thân.
5 [f] Ascelon a'i gwel, ac a ofna; a
Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr,
Ecron hefyd; am ei chywilyddio
o'i gobaith; difethir hefyd y bren-
hin allan o Gaza, ac Ascelon ni
chyfanneddir.
6 † Estron hefyd a drig yn Asdod,
a thorraf ymaith falchder y Philist-
iaid.
7 A mi a gymmeraf ymaith ei
waed o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi
rhwng ei ddannedd: ac efe a wedd-
illir i'n DUW ni, fel y byddo megis
pennaeth yn Judah, ac Ecron megis
Jebusiad.
8 A [g] gwersyllaf o amgylch fy nhŷ
rhag y llu, rhag a êl heibio, a rhag
a ddychwelo; fel nad elo gorthrym-
mwr trwyddynt mwyach: canys yn
awr gwelais â'm llygaid.
9 ¶ [h] Bydd lawen iawn, ti ferch
Sïon; a chrechwena, ha ferch Jeru-
salem. Wele, dy frenhin yn dyfod
attat: cyfiawn || ac achubydd *yw*
efe; *y mae efe* yn llariaidd, ac yn
marchogaeth ar asyn, ac ar ebol
llwdn asen.
10 [i] Torraf hefyd y cerbyd oddi
wrth Ephraim, a'r march oddi wrth
Jerusalem, a'r bwa rhyfel a dorrir:
ac efe a lefara heddwch i'r cenhedl-
oedd: a'i lywodraeth *fydd* [k] o fôr
hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd
y ddaear.
11 A thithau, || trwy waed dy
ammod y gollyngais dy [l] garchar-
orion o'r pydew heb ddwfr ynddo.
12 ¶ Trowch i'r ymddiffynfa, chwi
garcharorion gobeithiol: heddyw yr
ydwyf yn dangos [m] y talaf i ti yn
ddau-ddyblyg:
13 Pan annelwyf Judah i mi, ac
y llanwyf y bwa âg Ephraim, ac y

Cylch 587.
[a] Amos 1. 3.
[b] Obad. 20.
[c] Ezec. 28. 3, &c.
[d] Job 27. 16.
[e] Es. 23. 1.
[f] Seph. 2. 4.
† Heb. *Mab ordderch.*
[g] pen. 2. 5.
[h] Es. 62. 11. pen. 2. 10. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.
|| Neu, *a'i achubydd ei hun yw efe.*
[i] Hos. 1. 7. a 2. 18. Mic. 5. 10. Hag. 2. 22.
[k] Ps. 72. 8.
|| Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais, &c.* Exod. 24. 8. Heb. 13. 20.
[l] Es. 61. 1.
[m] Es. 61. 7.

Cyn CRIST Cylch 587.

cyfodwyf dy feibion di, Sïon, yn
erbyn dy feibion di, Groeg, ac y'th
wnelwyf fel cleddyf gwr grymmus:
14 A'r ARGLWYDD a welir trostynt,
a'i saeth ef a â allan fel mellten:
a'r ARGLWYDD DDUW a gân âg
udgorn, ac a gerdd [n] â chorwynt-
oedd y dehau.
15 ARGLWYDD y lluoedd a'u hymdi-
ffyn hwynt: a hwy a ysant, ac a
ddarostyngant || gerrig y dafl; yfant,
a therfysgant megis *mewn* gwin, a
|| llenwir hwynt fel meiliau, *ac* fel
conglau yr allor.
16 A'r ARGLWYDD eu DUW a'u
gwared hwynt y dydd hwnnw fel
praidd ei bobl: canys [o] *fel* meini
coron *y byddant*, [p] wedi eu dyrchafu
yn fanerau ar ei dir ef.
17 Canys pa faint *yw* ei ddaioni
ef, a pha faint ei degwch ef! ŷd a
|| lawenycha y gwŷr ieuaingc, a gwin
y gwyryfon.

[n] Es. 21. 1.
|| Neu, *â cherrig.*
|| Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau yr allor hefyd.*
[o] Es. 62. 3.
[p] Es. 11. 12.
|| Neu, *a wnai wŷr ieuaingc dyfu,* neu, *lefaru.*

PENNOD X.

1 Duw sydd raid ymgais âg ef, ac nid eilunod. 5 Megis yr ymwelodd efe â'i ddiadell am eu pechod, felly yr achub ac yr adfera efe hwy.

ERCHWCH [a] gan yr ARGLWYDD
[b] wlaw [c] mewn pryd diweddar-
wlaw; *a'r* ARGLWYDD a bair || ddis-
glaer gymmylau, ac a ddŷd iddynt
gawod o wlaw, i bob un laswellt yn
y maes.
2 Canys [d] y † delwau a ddywed-
asant wagedd, a'r dewiniaid a wel-
sant gelwydd, ac a ddywedasant
freuddwydion ofer; [e] rhoddasant
ofer gysur: am hynny yr aethant
fel defaid, || cystuddiwyd hwynt, am
nad *oedd* bugail.
3 Wrth y bugeiliaid yr ennynodd
fy llid, a mi a gospais y bychod:
canys ARGLWYDD y lluoedd a ym-
welodd â'i braidd tŷ Judah, ac
[f] a'u gwnaeth fel ei harddfarch yn
y rhyfel.
4 Y gongl a ddaeth allan o hono,
yr hoel o hono, y bwa rhyfel o hono,
a phob gorthrymmwr ynghyd *a
ddaeth* o hono.
5 ¶ A byddant fel cawri [g] yn sathru
eu gelynion yn nhom yr heolydd yn
y rhyfel: a hwy a ymladdant, am
fod yr ARGLWYDD gyd â hwynt; a
|| chywilyddir marchogion meirch.
6 A nerthaf dŷ Judah, a gwaredaf
dŷ Joseph, a pharaf iddynt ddy-
chwelyd i'w cyfle; canys trugarhêais
wrthynt; a byddant fel pe nas
gwrthodaswn hwynt: o herwydd
myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW
hwynt, ac a'u gwrandawaf hwynt.
7 Bydd Ephraim hefyd fel cawr,
a'u calonnau a lawenychant fel
trwy win: a'u meibion a gânt
weled, ac a lawenychant; bydd eu
calon yn hyfryd yn yr ARGLWYDD.
8 Chwibanaf arnynt, a chasglaf
hwynt; canys gwaredais hwynt: ac
amlhânt fel yr amlhasant.
9 A [h] hauaf hwynt ym mysg y bobl-
oedd: ac mewn gwledydd pell y'm
cofiant, a byddant fyw gyd â'u
plant, a dychwelant.
10 A [i] dychwelaf hwynt o dir yr
Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria;
ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a
Libanus, ac [k] ni cheir *lle* iddynt.

[a] Jer. 14. 22.
[b] Deut. 11. 14.
[c] Job 29. 23.
|| Neu, *fellt,* neu, *lucheden-nau.*
[d] Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.
† Heb. *teraphim.*
[e] Job 13. 4.
|| Neu, *attebasant nad oedd bugail.*
[f] Can. 1. 9.
[g] Ps. 18. 42.
|| Neu, *chywilyddiant farchogion.*
[h] Hos. 2. 23.
[i] Es. 11. 11.
[k] Es. 49. 20.

Cyn CRIST Cylch 587.

11 Ac efe a dramwya trwy y môr
mewn blinder, ac [l] a dery y tonnau
yn y môr; a holl ddyfnderoedd yr
afon a fyddant ddyhysbydd: a
disgynir balchder Assyria, a theyrn-
wïalen yr Aipht a gilia ymaith.
12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr
ARGLWYDD, ae [m] yn ei enw ef yr
ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Jerusalem.* 3 *Gofalu am yr etholedigion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Crist.* 15 *Arwydd a melldith y bugail ynfyd.*

LIBANUS, agor dy ddorau, fel yr
yso y tân dy gedrwydd.
2 Y ffynnidwydd, udweh; eanys
cwympodd y cedrwydd, difwynwyd
y rhai ‖ arddercliog: udwch, dderw
Basan; eanys syrthiodd coedwig ‖ y
gwin gynhauaf.
3 ¶ *Y mae* llef udfa y bugeiliaid;
am ddifwyno eu harddercliowg-
rwydd: llef rhuad y llewod ieuaingc;
am ddifwyno balchder yr Iordd-
onen.
4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
fy NUW; Portha ddefald y lladdfa;
5 Y rhai y mae eu perchennogion
yn eu lladd, [a] heb dybied eu bod yn
euog; a'u gwerthwyr [b] a ddywed-
ant, Bendigedig *fyddo* yr AR-
GLWYDD, am fy nghyfoethogi: a'u
bugeiliaid nid arbedant hwynt.
6 Canys nid arbedaf mwyach drig-
olion y wlad, medd yr ARGLWYDD;
ond wele fi †yn rhoddi y dynion
bob un i law ei gymmydog, ac i law
ei frenhin; a hwy a darawant y tir,
ae nid achubaf *hwynt* o'u llaw hwy.
7 A mi a borthaf ddefaid y lladdfa,
‖ *sef* chwi, drueiniaid y praidd. A
chymmerais i mi ddwy ffon; un a
elwais Hyfrydwch, a'r llall a el-
wais ‖ Rhwymau; a mi a borthais
y praidd.
8 A thorrais ymaith dri bugail
[c] mewn un mis; a'm henaid a †al-
arodd arnynt hwy, a'u henaid hwy-
thau a'm ffieiddiodd innau.
9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf
chwi: [d] a fyddo farw, bydded farw;
ae y sydd i'w dorri ymaith, torrer
ef ymaith; a'r gweddill, ysant bob
un gnawd ei † gilydd.
10 ¶ A chymmerais fy ffon, Hy-
frydwch, a thorrais hi, i dorri fy
nghyfammod yr hwn a ammodaswn
â'r holl bobl.
11 A'r dydd hwnnw y torrwyd
hi: ‖ ac felly [e] y gwybu trueiniaid
y praidd, y rhai oedd yn disgwyl
wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD
oedd hyn.
12 A dywedais wrthynt, Os †gwel-
wch yn dda, dygwch fy ngwerth;
ac onid ê, peidiwch: a'm gwerth [f] a
bwysasant yn ddeg ar hugain o arian.
13 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Bwrw ef i'r [g] crochenydd:
pris têg â'r hwn y'm prisiwyd gan-
ddynt. A chymmerais y deg ar
hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ
yr ARGLWYDD i'r crochenydd.
14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *sef*
† Rhwymau, i dorri y brawdoliaeth
rhwng Judah ac Israel.
15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-

[l] Edrych Es. 11. 15.
[m] Mic. 4. 5.
‖ Neu, *cedyrn*, neu, *gwychion.*
‖ Neu, *gauedig.*
[a] Jer. 2. 3. a 50. 7.
[b] Deut. 29. 19. Hos. 12. 8.
† Heb. *yn peri cael y dynion bob un yn llaw,* &c.
‖ Neu, *yn ddïau drueiniaid,* &c.
‖ Neu, *Rhwymwyr.*
[c] Hos. 5. 7.
† Heb. *gyfyngwyd o'u hachos.*
[d] Jer. 15. 2. a 43. 11.
† Heb. *gyfaill*, neu, *gymmydog.*
‖ Neu, *a thrueiniaid y praidd y rhai,* &c. *a wybuant yn sicr mai,* &c.
[e] Seph. 3. 12.
† Heb. *da yw yn eich golwg.*
[f] Matt. 26. 15.
[g] Matt. 27. 9, 10.
† Heb. *Rhwymwyr.*

odd wrthyf, Cymmer etto i ti offer
bugail ffol.
16 Canys wele fi yn codi bugail yn
y tir, *yr hwn* ni ofwya ‖ y cuddiedig,
ni chais yr ieuange, ni feddygini-
aetha y briwedig, a fyddo yn sefyll
ni ‖ phortha; ond bwytty gig y bras,
ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.
17 [h] Gwae yr eilun bugail, yn
gadael y praidd: y cleddyf *fydd* ar
ei fraich, ac ar ei lygad dehau: ei
fraich gan wywo a wywa, a'i lygad
dehau gan dywyllu a dywylla.

PENNOD XII.

1 *Jerusalem yn phiol gwsg a dychryn iddi ei hun,* 3 *ac yn faen pwysfawr i'w gwrthwynebwyr.* 6 *Buddugawl adferiad Judah.* 9 *Edifeirwch Jerusalem.*

BAICH gair yr ARGLWYDD i Israel,
medd yr ARGLWYDD, [a] yr hwn
sydd yn estyn allan y nefoedd, ac
yn sylfaenu y ddaear, ac [b] yn llunio
yspryd dyn ynddo.
2 Wele fi yn gwneuthur Jerusalem
[c] yn phïol ‖ gwsg i'r bobloedd oll o
amgylch, ‖ pan fyddont yn y gwar-
chae yn erbyn Judah, *ac* yn erbyn
Jerusalem.
3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw i mi
wneuthur Jerusalem [d] yn faen trwm
i'r holl bobloedd: pawb a ymlwytho
âg ef, *yn ddïau* a rwygir, er ym-
gasglu o holl genhedloedd y ddaear
yn ei erbyn ef.
4 Y diwrnod hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, [e] y tarawaf bob march
â syndra, a'i farchog âg ynfydrwydd;
ac agoraf fy llygaid ar dŷ Judah, a
tharawaf holl feirch y bobl â dalli-
neb.
5 A thywysogion Judah a ddywed-
ant yn eu calon, ‖ Nerth i mi *fydd*
preswylwyr Jerusalem yn AR-
GLWYDD y lluoedd eu DUW hwynt.
6 ¶ Y dydd hwnnw y gwnaf dy-
wysogion Judah [f] fel aelwyd o dân
yn y coed, ac fel ffagl dân mewn
ysgub o wellt, ac ysant ar y llaw
ddehau ac ar yr aswy, yr holl bobl-
oedd o amgylch: a Jerusalem a
gyfanneddir drachefn yn ei lle ei
hun, yn Jerusalem.
7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll
Judah yn gyntaf, megis nad *ym-
fawrygo* gogoniant tŷ Dafydd, a
gogoniant preswylwyr Jerusalem,
yn erbyn Judah.
8 Y dydd hwnnw yr ymddiffyn yr
ARGLWYDD breswylwyr Jerusalem:
a [g] bydd y †llesgaf o honynt y dydd
hwnnw fel Dafydd; a thŷ Dafydd
fydd fel DUW, fel angel yr AR-
GLWYDD o'u blaen hwynt.
9 ¶ Y dydd hwnnw y bydd i mi
geisio difetha yr holl genhedloedd y
sydd yn dyfod yn erbyn Jerusalem.
10 A [h] thywalltaf ar dŷ Dafydd,
ac ar breswylwyr Jerusalem, yspryd
gras a gweddïau; a [i] hwy a edrych-
ant arnaf fi yr hwn a wanasant,
[k] galarant hefyd am dano fel un yn
galaru am *ei* unig-anedig, †ac ym-
ofidiant am dano ef megis un yn
gofidio am *ei* gyntaf-anedig.
11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar
mawr yn Jerusalem, [m] megis galar
Hadad-rimmon yn nyffryn Megidon.
12 A'r wlad a alara, †pob teulu

Cyn CRIST Cylch 587.

‖ Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith.*
‖ Neu, *chynnal*, neu, *ddwg.*
[h] Jer. 23. 1. Ezec. 34. 2. Ioan 10. 12.
[a] Es. 42. 5.
[b] Num. 16. 22. Preg. 12. 7.
[c] Es. 51. 17, 22.
‖ Neu, *grynfa*, neu, *gwenwyn.*
‖ Neu, *ac yn erbyn Judah hefyd y bydd yr hwn a warchaeo yn erbyn Jerusalem*, neu, *y bydd wrth warchae yn erbyn,* &c.
[d] Matt. 21. 44.
[e] Ps. 76. 6.
‖ Neu, *Nerth fydd i mi ac i breswylwyr,* &c.
[f] Obad. 18.
[g] Joel 3. 10.
† Heb. *cwympedig.*
[h] Joel 2. 28.
[i] Ioan 19. 34, 37. Dat. 1. 7.
[k] Jer. 6. 26. Amos 8. 10.
† Heb. *a chwerw fyddant.*
[l] Act. 2. 37.
[m] 2 Bren. 23. 29. 2 Chron. 35. 24.
† Heb. *yn deuluoedd, yn deuluoedd.*

Cyn CRIST Cylch 587.

wrtho ei hun; teulu tŷ Dafydd
wrtho ei hun, a'u gwragedd wrth-
ynt eu hunain; teulu tŷ Nathan
wrtho ei hunan, a'u gwragedd
wrthynt eu hunain;
13 Teulu tŷ Lefi wrtho ei hunan,
a'u gwragedd wrthynt eu hunain;
teulu tŷ ‖ Simei wrtho ei hunan,
a'u gwragedd wrthynt eu hunain;
14 Yr holl deuluoedd eraill, pob
teulu wrtho ei hun, a'u gwragedd
wrthynt eu hunain.

PENNOD XIII.

1 *Ffynnon i lanhâu Jerusalem* 2 *oddi wrth ddelw-addoliaeth, a gau-brophwydoliaeth.* 7 *Marwolaeth Crist, a phrofi y drydedd ran.*

Y DYDD hwnnw y bydd ffyn-
non wedi ei hagoryd i dŷ Da-
fydd, ac i breswylwyr Jerusalem, i
bechod † ac aflendid.
2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw,
medd ARGLWYDD y lluoedd, i mi
[a] dorri enwau yr eilunod allan o'r
tir, ac nis cofir hwynt mwyach; a
gyrraf hefyd y prophwydi ac yspryd
aflendid allan o'r wlad.
3 A bydd pan brophwydo un
mwyach, y dywed ei dad a'i fam a'i
cenhedlasant ef wrtho, Ni chei fyw;
canys dywedaist gelwydd yn enw
yr ARGLWYDD: a'i dad a'i fam a'i
cenhedlasant ef [b] a'i gwanant ef pan
fyddo yn prophwydo.
4 A bydd y dydd hwnnw, [c] i'r
prophwydi gywilyddio bob un am
ei weledigaeth, wedi iddo bro-
phwydo; ac ni wisgant [d] † grys o
rawn † i dwyllo:
5 Ond efe a ddywed, Nid pro-
phwyd *ydwyf* fi; llafurwr y ddaear
ydwyf fi: canys dyn a'm dysgodd
i gadw anifeiliaid o'm hieuengctid.
6 A dywed *un* wrtho, Beth *a*
wna y gwelîau hyn yn dy ddwylaw?
Yna efe a ddywed, *Dyma* y rhai
y'm clwyfwyd â hwynt *yn* nhŷ fy
ngharedigion.
7 ¶ Deffro, gleddyf, yn erbyn fy
mugail, ac yn erbyn y gwr [e] *sydd*
gyfaill i mi, medd ARGLWYDD y
lluoedd: [f] taro y bugail, a'r praidd
a wasgerir; a dychwelaf fy llaw ar
y rhai bychain.
8 A bydd yn yr holl dir, medd yr
ARGLWYDD, y torrir ymaith, *ac* y
bydd marw dwy ran ynddo; a'r
drydedd a adewir ynddo.
9 A dygaf y drydedd ran trwy y
tân, a [g] phuraf hwynt fel puro
arian, a choethaf hwynt fel coethi
aur: [h] hwy a alwant ar fy enw, a
minnau a'u gwrandawaf: dywedaf,
[i] Fy mhobl *yw* efe; ac yntau a ddy-
wed, Yr ARGLWYDD *yw* fy NUW.

PENNOD XIV.

1 *Distrywio dinystrwyr Jerusalem.* 4 *Dyfodiad Crist, a rhadau ei frenhiniaeth ef.* 12 *Pla gelynion Jerusalem.* 16 *Y gweddill a dry at yr Arglwydd,* 20 *a sancteiddrwydd fydd eu hanrhaith.*

WELE ddydd yr ARGLWYDD yn
dyfod, a rhennir dy yspail yn
dy ganol di.
2 Canys mi a gasglaf yr holl gen-
hedloedd i ryfel yn erbyn Jerusa-
lem: a'r ddinas a oresgynir, [a] y tai
a anrheithir, a'r gwragedd a dreisir;
a hanner y ddinas a â allan i gaeth-

‖ Neu, *Simeon*, yn ol y LXX.
† Heb. *a neillduaeth o herwydd aflendid.*
[a] Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Ezec. 30. 13. Hos. 2. 17.
[b] Deut. 13. 8.
[c] Mic. 3. 6, 7.
[d] 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4.
† Heb. *wisg.*
† Heb. *i ddywedyd celwydd.*
[e] Ioan 10. 30. a 14. 10, 11. Phil. 2. 6.
[f] Matt. 26. 31. Marc 14. 27.
[g] 1 Petr 1. 6, 7.
[h] Ps. 50. 15. a 91. 15.
[i] Ps. 144. 15.
[a] Es. 13. 16.

Cyn CRIST Cylch 587.

iwed, a'r rhan arall o'r bobl nis
torrir ymaith o'r ddinas.
3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a
ryfela yn erbyn y cenhedloedd hyn-
ny, megis y dydd y rhyfelodd efe
yn nydd y gâd.
4 ¶ A'i draed a safant y dydd
hwnnw [b] ar fynydd yr Olew-wydd,
yr hwn *sydd* ar gyfer Jerusalem, o
du y dwyrain; a mynydd yr Olew-
wydd a hyllt ar draws ei hanner tu
a'r dwyrain a thu a'r gorllewin, ‖ *a*
bydd dyffryn mawr iawn: a hanner
y mynydd a symmud tu a'r gogledd,
a'i hanner tu a'r dehau.
5 A chwi a ffowch *i* ddyffryn ‖ y
mynyddoedd; ‖ canys dyffryn y
mynyddoedd a gyrhaedd hyd Azal:
a ffowch fel y ffoisoch rhag [c] y
ddaeargryn yn nyddiau Uzziah
brenhin Judah: a daw yr AR-
GLWYDD fy NUW, *a'r* holl saint gyd
â thi.
6 A'r dydd hwnnw y daw i ben,
na byddo goleuni † disglaer, na
† thywyll:
7 Ond ‖ bydd [d] un diwrnod, hwnnw
a adweinir gan yr ARGLWYDD, nid
dydd, ac nid nos; ond bydd [e] go-
leuni yn yr hwyr.
8 A bydd y dwthwn hwnnw, y
daw allan o Jerusalem [f] ddyfroedd
bywiol; eu hanner hwynt tu a môr
y dwyrain, a'u hanner ‖ tu a'r môr
eithaf: hâf a gauaf y bydd *hyn.*
9 ¶ A'r ARGLWYDD a fydd yn
Frenhin ar yr holl ddaear: y dydd
hwnnw y bydd un ARGLWYDD, a'i
enw yn un.
10 ‖ Troir yr holl dir megis yn
wastad o Geba hyd Rimmon, o'r tu
dehau i Jerusalem: [g] hi a ddyrch-
efir, ac a ‖ gyfanneddir yn ei lle, o
borth Benjamin hyd le y porth cyn-
taf, hyd borth y gongl, ac *o* dŵr
Hananeel hyd winwryfau y bren-
hin.
11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd
yn ddifrod mwyach; ond Jerusa-
lem a gyfanneddir yn ddiofn.
12 ¶ A hyn fydd y pla â'r hwn y
tery yr ARGLWYDD yr holl bobloedd
a ryfelant yn erbyn Jerusalem; Eu
cnawd a dderfydd, er eu bod yn
sefyll ar eu traed, a'u llygaid a
ddarfyddant yn eu tyllau, a'u tafod
a dderfydd yn eu safn.
13 (Y dydd hwnnw y bydd [h] mawr
derfysg oddi wrth yr ARGLWYDD
yn eu plith hwynt; a phob un a
ymafael yn llaw ei gymmydog,
[i] a'i law a gyfyd yn erbyn llaw ei
gymmydog.
14 ‖ A Judah hefyd a ryfela ‖ yn
Jerusalem: a chesglir golud yr holl
genhedloedd o amgylch, aur ac
arian, a gwisgoedd lawer iawn.)
15 Ac felly y bydd pla y march,
y mul, y camel, yr asyn, a phob
anifail a fyddo yn y gwersylloedd
hyn, fel y pla hwn.
16 ¶ A bydd i bob un a adawer o'r
holl genhedloedd a ddaethant yn
erbyn Jerusalem, [k] fyned i fynu o
flwyddyn i flwyddyn, i addoli y
Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ac i
gadw [l] gwyl y pebyll.
17 A phwy bynnag nid êl i fynu

[b] Edrych Ezec. 11. 23.
‖ Joel 3. 12, 14.
Cylch 787.
‖ Neu, *fy mynydd-oedd.*
‖ Neu, *pan gyffyrddo â dyffryn y mynydd-oedd i'r lle a neillduwyd.*
[c] Amos 1. 1.
† Heb. *gwerthfawr.*
† Heb. *na chwedi ceulo*, neu, *na thewder.*
‖ Neu, *y diwrnod fydd un.*
[d] Dat. 22. 5.
[e] Es. 60. 19. Dat. 21. 23.
[f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18. Dat. 22. 1.
‖ Neu, *tu a'r môr blaenaf.*
‖ Neu, *Amgylchir.*
[g] Jer. 31. 38.
‖ Neu, *erys.*
[h] 1 Sam. 14. 15, 20.
[i] Ezec. 38. 21.
‖ Neu, *A thithau, Judah, a ryfeli.*
‖ Neu, *yn erbyn Jerusalem.*
[k] Es. 66. 23.
[l] Lef. 23. 34, 43. Hos. 12. 9. Ioan 7. 2.

Cyn CRIST Cylch 587.

o deuluoedd y ddaear i Jerusalem,
i addoli y Brenhin, ARGLWYDD y
lluoedd, ni bydd gwlaw arnynt.
18 Ac os teulu yr Aipht nid â i
[m] Deut. 11. 10. fynu, ac ni ddaw, [m] y rhai nid oes
gwlaw arnynt; yno y bydd y pla
â'r hwn y tery yr ARGLWYDD y cen-
hedloedd y rhai nid esgynant i gadw
gwyl y pebyll.
‖ Neu, *pechod.* 19 Hyn a fydd ‖ cosp yr Aipht, a
chosp yr holl genhedloedd nid elont
i fynu i gadw gwyl y pebyll.
[n] Es. 23. 18. 20 ¶ Y dydd hwnnw [n] y bydd ar
‖ ffrwynau y meirch, SANCT-
EIDDRWYDD I'R ARGLWYDD;
a bydd y crochanau yn nhŷ yr AR-
GLWYDD fel meiliau ger bron yr ‖ Neu, *gylch.*
allor.
21 Bydd pob crochan yn Jerusalem
ac yn Judah yn Sancteiddrwydd
i ARGLWYDD y lluoedd: a daw pob
aberthwr, ac a gymmerant o hon-
ynt, ac a ferwant ynddynt: ac ni
bydd [o] Canaanead mwyach yn nhŷ [o] Es. 35. 8.
ARGLWYDD y lluoedd y dydd Joel 3. 17.
hwnnw. Dat. 21. 27. a 22. 15.

LLYFR MALACHI.

Cyn CRIST Cylch 397.

PENNOD I.

1 *Malachi yn achwyn rhag angharedigrwydd Israel, 6 a'u hanghrefydd, 12 a'u halogrwydd.*

BAICH gair yr ARGLWYDD at Is-
rael trwy law Malachi.
2 Hoffais chwi, medd yr AR-
GLWYDD: a chwi a ddywedwch, Ym
mha beth yr hoffaist ni? Onid
brawd *oedd* Esau i Jacob? medd yr
[a] Rhuf. 9. 13. ARGLWYDD: etto [a] Jacob a hoffais,
[b] Jer. 49. 18. 3 Ac [b] Esau a gaseâis, ac a osodais
Ezec. 35. 7, 9. ei fynyddoedd yn ddiffaethwch, a'i
Obad. 10, &c. etifeddiaeth i ddreigiau yr anial-
wch.
4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd
ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn
yr anghyfanneddleoedd; fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy
a adeiladant, ond minnau a fwriaf
i lawr; a galwant hwynt yn ardal
drygioni, a'r bobl *wrth* y rhai y llid-
iodd yr ARGLWYDD yn dragywydd.
5 Eich llygaid hefyd a welant, a
chwithau a ddywedwch, Mawrygir
yr ARGLWYDD oddi ar derfyn Is-
rael.
6 ¶ Mab a anrhydedda *ei* dad, a
[c] Luc 6. 46. gweinidog ei feistr: ac [c] os *ydwyf*
fi dad, pa le *y mae* fy anrhydedd?
ac os *ydwyf* fi feistr, pa le *y mae* fy
ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd
wrthych chwi yr offeiriaid, y rhai
ydych yn dirmygu fy enw: a chwi
a ddywedwch, Ym mha beth y
dirmygasom dy enw di?
‖ Neu, *Dwyn.* 7 ‖ Offrymmu yr ydych ar fy
allor fara halogedig; a chwi a ddy-
wedwch, Ym mha beth yr halog-
asom di? Am i chwi ddywedyd,
Dirmygus *yw* bwrdd yr ARGLWYDD.
[d] Lef. 22. 22. 8 Ac [d] os offrymmu yr ydych y dall
Deut. 15. 21. † yn aberth, onid drwg *hynny?* ac
ad. 14. os offrymmwch y cloff a'r clwyfus,
† Heb. *i'w aberthu.* onid drwg *hynny?* cynnyg ef yr
awrhon i'th dywysog, a fydd efe
boddlawn i ti? neu a dderbyn efe
dy wyneb? medd ARGLWYDD y
lluoedd.
† Heb. *ymbiliwch âg wyneb Duw.* 9 Ac yn awr † gweddïwch, attolwg,
ger bron DUW, fel y trugarhâo
wrthym: o'ch ‖ llaw chwi y bu hyn:
‖ *gwaith.* a dderbyn efe wyneb *un* o honoch?
medd ARGLWYDD y lluoedd.
10 A phwy hefyd o honoch a gauai
y dorau, neu a oleuai fy allor yn
rhad? Nid *oes* gennyf foddlon-
rwydd ynoch chwi, medd ARGLWYDD
y lluoedd, ac ni dderbyniaf [e] offrwm
o'ch llaw.
11 Canys [f] o gyfodiad haul hyd ei
fachludiad hefyd, mawr *fydd* fy [e] Es. 1. 11.
enw ym mysg y Cenhedloedd: ac Jer. 6. 20.
[g] ym mhob lle arogl-darth a offrym- Amos 5. 21.
mir i'm henw, ac offrwm pur: canys [f] Ps. 113. 3.
mawr *fydd* fy enw ym mhlith y Es. 59. 19.
cenhedloedd, medd ARGLWYDD y [g] 1 Tim. 2. 8.
lluoedd.
12 ¶ Ond chwi a'i halogasoch ef,
pan ddywedasoch, Bwrdd yr AR-
GLWYDD *sydd* halogedig: a'i ffrwyth,
sef ei fwyd, sydd ddirmygus.
13 Chwi hefyd a ddywedasoch,
Wele, pa flinder *yw!* ‖ a ffroenas- ‖ Neu, *lle y gallesych ei chwythu ymaith.*
och arno, medd ARGLWYDD y llu-
oedd; a dygasoch yr hyn a ysglyf-
aethwyd, a'r cloff, a'r clwyfus; fel
hyn y dygasoch offrwm: a fyddaf fi
foddlawn i hynny o'ch llaw chwi?
medd yr ARGLWYDD.
14 Ond melldigedig [h] *yw* y twyll- [h] ad. 8.
odrus, yr hwn y mae yn ei ddïadell
wrryw, ac a adduna ac a abertha
un llygredig i'r ARGLWYDD: canys
[i] Brenhin mawr *ydwyf* fi, medd [i] Ps. 47. 2.
ARGLWYDD y lluoedd, a'm henw
sydd ofnadwy ym mhlith y cen-
hedloedd.

PENNOD II.

1 *Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn dost, am esgeuluso eu cyfammod; 11 a'r bobl, am eu gau-dduwiaeth, 14 a'u godineb, 17 a'u hanffyddlondeb.*

AC yr awr hon, chwi offeiriaid, i
chwi *y mae* y gorchymyn hwn.
2 [a] Oni wrandewch, ac oni ystyr- [a] Lef. 26. 14, &c.
iwch, i roddi anrhydedd i'm henw
i, medd ARGLWYDD y lluoedd; yna Deut. 28. 15, &c.
mi a anfonaf felldith arnoch chwi,
ac a felldithiaf eich bendithion
chwi: ie, myfi a'u melldithiais
eisoes, am nad ydych yn ystyried.
3 Wele fi yn ‖ llygru eich had ‖ Neu, *argyhoeddi.*
chwi, a † thaenaf dom ar eich wyn-
ebau, *sef* tom eich uchel-wyliau; ac † Heb. *gwasgaraf.*
‖ *un* a'ch cymmer chwi ‖ atto ef. ‖ Neu, *efe.*
4 Hefyd cewch wybod mai myfi a ‖ Neu, *gyd âg ef.*
anfonais attoch y gorchymyn hwn,
fel y byddai fy nghyfammod â Lefi,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
5 [b] Fy nghyfammod âg ef oedd [b] Num. 25. 12.
am fywyd a heddwch; a mi a'u
rhoddais hwynt iddo [c] *am* yr ofn [c] Deut. 33. 8, 9.
â'r hwn y'm hofnodd, ac yr arswyd-
odd o flaen fy enw.
6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei

Cyn CRIST Cylch 397.

enau ef, ac anwiredd ni chafwyd
yn ei wefusau: mewn hêdd ac
uniondeb y rhodiodd gyd â mi, a
llaweroedd a drôdd efe oddi wrth
anwiredd.
7 Canys [d]gwefusau yr offeiriad a
gadwant wybodaeth, a'r gyfraith a
geisiant o'i enau ef: o herwydd
cennad ARGLWYDD y lluoedd *yw*
efe.
8 Ond chwi a giliasoch allan o'r
ffordd, ac [e]a barasoch i laweroedd
†dramgwyddo wrth y gyfraith;
[f]llygrasoch gyfammod Lefi, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
9 Am hynny [g]minnau hefyd a'ch
gwneuthum chwi yn ddirmygus ac
yn ddïystyr gan yr holl bobl; megis
na chadwasoch fy ffyrdd i, ond
bod yn ‖derbyn wynebau yn y
gyfraith.
10 [h]Onid un Tad *sydd* i ni oll?
[i]onid un DUW a'n crëodd ni?
paham y gwnawn yn anffyddlawn
bob un yn erbyn ei frawd, gan
halogi cyfammod ein tadau?
11 ¶ Judah a wnaeth yn anffydd-
lawn, a ffieidd-dra a wnaethpwyd
yn Israel ac yn Jerusalem; canys
Judah a halogodd sancteiddrwydd
yr ARGLWYDD yr hwn ‖a hoffasai,
ac [k]a brïododd ferch duw dïeithr.
12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymaith
y gwr a wnel hyn; ‖yr athraw a'r
disgybl o bebyll Jacob, ac offrym-
mydd offrwm i ARGLWYDD y llu-
oedd.
13 Hyn hefyd eilwaith a wnaeth-
och, gan orchuddio â dagrau allor
yr ARGLWYDD trwy wylofain a
gweiddi; fel nad edrych efe mwy-
ach ar yr offrwm, ac na chymmer
ef yn foddlawn o'ch llaw chwi.
14 ¶ Er hynny chwi a ddywedwch,
Pa herwydd? O herwydd mai yr
ARGLWYDD a fu dyst rhyngot ti a
rhwng [l]gwraig dy ieuengctid, yr
hon y buost ‖anffyddlawn iddi; er
ei *bod* yn gymmar i ti, ac yn wraig
[m]dy gyfammod.
15 [n]Onid un a wnaeth efe? a'r
yspryd ‖y'ngweddill ganddo: a
phaham un? I geisio †had duwiol:
am hynny gwyliwch ar eich yspryd,
ac na fydded *neb* anffyddlawn yn
erbyn gwraig ei ieuengctid.
16 [o]‖Pan gasâech di *hi*, gollwng *hi*
ymaith, medd yr ARGLWYDD, DUW
Israel: canys gorchuddio y mae efe
drais â'i wisg, medd ARGLWYDD y
lluoedd: gan hynny gwyliwch ar
eich yspryd, na fyddoch anffydd-
lawn.
17 ¶ [p]Blinasoch yr ARGLWYDD
â'ch geiriau: a chwi a ddywedwch,
Ym mha beth y blinasom *ef*? [q]Am i
chwi ddywedyd, Pob gwneuthurwr
drwg *sydd* dda y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, ac iddynt y mae efe yn
foddlawn; neu, Pa le *y mae* Duw
y farn?

PENNOD III.

1 Cennad, a mawrhydi, a gras Crist. 7 Anufudd-dod, 8 a chysegr-ladrad, 13 ac anffyddlondeb y bobl. 16 Addaw bendith iddynt oddi wrth Dduw.

WELE fi [a]yn anfon fy nghen-
nad, ac efe [b]a ‖arloesa y
ffordd o'm blaen i: ac yn ddisym-
mwth y daw yr ARGLWYDD, yr hwn
yr ydych yn ei geisio, i'w deml; sef
‖angel y cyfammod yr hwn yr
ydych yn ei chwennych: wele efe
yn dyfod, medd ARGLWYDD y llu-
oedd.
2 Ond pwy a oddef ddydd ei ddy-
fodiad ef? a phwy a saif pan ym-
ddangoso efe? canys *y mae* [c]efe
fel tân y toddydd, ac fel sebon y
golchyddion.
3 Ac [d]efe a eistedd *fel* purwr a
glanhâwr arian: ac efe a bura feib-
ion Lefi, ac a'u coetha hwynt fel
aur ac fel arian, fel y byddont yn
offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm
mewn cyfiawnder.
4 Yna [e]y bydd melus gan yr
ARGLWYDD offrwm Judah a Jeru-
salem, megis yn y dyddiau gynt,
ac fel ‖y blynyddoedd gynt.
5 A mi a nesâf attoch chwi i
farn; a byddaf dyst cyflym yn erbyn
yr hudolion, ac yn erbyn y godin-
ebwyr, ac yn erbyn yr anudonwyr,
ac yn erbyn cam-attalwyr cyflog y
cyflogedig, a'r rhai sydd yn gor-
thrymmu y weddw, a'r amddifad,
a'r dïeithr, ac heb fy ofni i, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
6 Canys myfi yr ARGLWYDD
[f]ni'm newidir; [g]am hynny ni ddi-
fethwyd chwi, meibion Jacob.
7 ¶ Er dyddiau eich tadau y cil-
iasoch oddi wrth fy neddfau, ac ni
chadwasoch *hwynt:* [h]dychwelwch
attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch
chwithau, medd ARGLWYDD y llu-
oedd: ond chwi a ddywedwch, Ym
mha beth y dychwelwn?
8 ¶ A yspeilia dyn DDUW? etto
chwi a'm hyspeiliasoch i: ond chwi
a ddywedwch, Ym mha beth y'th
yspeiliasom? [i]Yn y degwm a'r
offrwm.
9 Melldigedig *ydych* trwy felldith:
canys chwi a'm hyspeiliasoch i, *sef*
yr holl genedl hon.
10 Dygwch yr holl ddegwm i'r
[k]trysordy, fel y byddo bwyd yn fy
nhŷ; a phrofwch fi yr awr hon yn
hyn, medd ARGLWYDD y lluoedd,
onid agoraf i chwi [l]ffenestri y nef-
oedd, a [m]thywallt i chwi fendith,
fel na *byddo* digon *o le i'w derbyn*.
11 Myfi hefyd a argyhoeddaf er
eich mwyn chwi yr ormes, ac ni
ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear;
a'r winwydden yn y maes ni fwrw
ei ffrwyth cyn yr amser i chwi,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
12 A'r holl genhedloedd a'ch
galwant chwi yn wynfydedig: can-
ys byddwch yn wlad hyfryd, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
13 ¶ [n]Eich geiriau chwi a ym-
gryfhâodd i'm herbyn, medd yr AR-
GLWYDD: etto chwi a ddywedwch,
Pa beth a ddywedasom ni yn dy
erbyn di?
14 Dywedasoch, Ofer*edd* *yw*
gwasanaethu DUW: a pha lesiant
sydd er i ni gadw ei †orchymynion
ef, ac er i ni rodio †yn alarus ger
bron ARGLWYDD y lluoedd?
15 Ac yr awr hon [o]yr ydym yn
galw y beilchion yn wynfydedig: ie,

Margin notes (left): [d] Deut. 17. 9, 10. Jer. 18. 18. [e] 1 Sam. 2. 17. Jer. 18. 15. † Heb. *gwympo yn.* [f] Neh. 13. 29. [g] 1 Sam. 2. 30. ‖ Neu, *dueddol yn y gyfraith,* neu, *dyrchafu wynebau.* [h] Eph. 4. 6. [i] Job 31. 15. ‖ Neu, *a ddylasai ei hoffi.* [k] Ezra 9. 1. a 10. 2. Neh. 13. 23. ‖ Neu, *y gwyliwr a'r attebwr.* [l] Diar. 5. 18. ‖ Neu, *fradwraidd.* [m] Diar. 2. 17. [n] Matt. 19. 5. ‖ Neu, *yn odidog.* † Heb. *had Duw.* [o] Deut. 24. 1. Matt. 5. 32. a 19. 8. ‖ Neu, *Canys dywed yr Arglwydd, Duw Israel, mai cas ganddo ollwng ymaith.* [p] Es. 43. 24. [q] pen. 3. 15. [a] Matt. 11. 10. Marc 1. 2. Luc 1. 76. a 7. 27. [b] Es. 40. 3. ‖ *barottoa.*

Margin notes (right): Cyn CRIST Cylch 397. ‖ *cennad.* [c] Edrych Es. 4. 4. Matt. 3. 10, 11, 12. [d] Es. 1. 25. [e] pen. 1. 11. ‖ Neu, *yr hen flynyddoedd.* [f] Num. 23. 19. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17. [g] Galar. 3. 22. [h] Zech. 1. 3. [i] Neh. 13. 10. [k] 1 Chron. 26. 20. Neh. 13. 12. [l] Gen. 7. 11. 2 Bren. 7. 2. [m] 2 Chron. 31. 10. [n] Job 21. 14, 15. † Heb. *gadwraeth.* † Heb. *mewn du.* [o] pen. 2. 17.

Cyn CRIST Cylch 397.

gweithredwyr drygioni a adeilad-
wyd; ie, *y rhai* [p]a demtiant DDUW,
a waredwyd.
16 ¶ Yna y rhai oedd yn ofni yr
ARGLWYDD a lefarasant bob un
wrth ei gymmydog: a'r ARGLWYDD
a wrandawodd, ac a glybu; ac ys-
grifenwyd [q]llyfr coffadwriaeth ger
ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr
ARGLWYDD, ac i'r rhai oedd yn
meddwl am ei enw ef.
17 A [r]byddant eiddof fi, medd
ARGLWYDD y lluoedd, y dydd y
gwnelwyf [s]‖ briodoledd; [t]arbedaf
hwynt hefyd fel yr arbed gwr ei fab
sydd yn ei wsanaethu.
18 Yna y dychwelwch, ac y gwel-
wch *ragor* rhwng y cyfiawn a'r
drygionus, rhwng yr hwn a wasan-
aetho DDUW a'r hwn nis gwasan-
aetho ef.

PENNOD IV.

1 *Barn Duw ar yr anwir,* 2 *a'i fendith ar y daionus.* 4 *Y mae yn eu hannog i fyfyrio ar y gyfraith:* 5 *ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a swydd Elias.*

CANYS wele y dydd yn dyfod yn
llosgi megis ffwrn; a'r holl
feilchion, a holl weithredwyr an-
wiredd, a fyddant [a]sofl: a'r dydd
sydd yn dyfod a'u llysg hwynt,
medd ARGLWYDD y lluoedd, fel
[b]nas gadawo iddynt na gwreiddyn
na changen.
2 ¶ Ond [c]Haul cyfiawnder a
gyfyd i chwi y rhai ydych yn ofni fy
enw, â meddyginiaeth yn ei esgyll;
a chwi a ewch allan ac a gynnydd-
wch megis lloi pasgedig.
3 A chwi a fethrwch yr annuw-
iolion; canys byddant yn lludw
dan wadnau eich traed chwi, yn y
dydd y gwnelwyf *hyn*, medd AR-
GLWYDD y lluoedd.
4 ¶ Cofiwch [d]gyfraith Moses fy
ngwas, yr hon a orchymynais iddo
ef [e]yn Horeb i holl Israel, [f]y deddf-
au a'r barnedigaethau.
5 ¶ Wele, mi a anfonaf i chwi
[g]Elias y prophwyd, cyn dyfod
dydd mawr ac ofnadwy yr AR-
GLWYDD:
6 Ac [h]efe a dry galon y tadau at
y plant, a chalon y plant at eu
tadau; rhag i mi ddyfod a tharo y
ddaear â melldith.

[p] Ps. 95. 9.
[q] Ps. 56. 8.
[r] Exod. 19. 5. Ps. 135. 4. Tit. 2. 14.
[s] Es. 62. 3.
‖ Neu, *drysor neilltuol*, neu, *dlysau.*
[t] Ps. 103. 13.
[a] Obad. 18.
[b] Amos 2. 9.
[c] Luc 1. 78. Eph. 5. 14. 2 Petr 1. 19. Dat. 2. 28.
[d] Exod. 20. 3.
[e] Deut. 4. 10.
[f] Ps. 147. 19.
[g] Matt. 11. 14. a 17. 11. Marc 9. 11. Luc 1. 17.
[h] Zech. 5. 3.

TERFYN Y PROPHWYDI.

TESTAMENT NEWYDD

EIN

HARGLWYDD A'N HIACHAWDWR

IESU GRIST.

Nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist: oblegid gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth, i bob un a'r sydd yn credu. RHUF. 1. 16.

BIBL GYMDEITHAS AMERICANAIDD,

CAEREFROG NEWYDD:

SEFYDLWYD YN Y FLWYDDYN MDCCCXVI.

1882.

YR EFENGYL

YN OL

SANT MATTHEW.

PENNOD I.

1 Achau Crist o Abraham i Joseph. 18 Ei genhedlu ef o'r Yspryd Glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddïo hi â Joseph. 19 Yr angel yn boddloni camdybus feddyliau Joseph, ac yn dehongli enwau Crist.

[a] Luc 3. 23.
LLYFR [a] cenhedliad Iesu Grist, fab Dafydd, fab Abraham.

[b] Gen. 21. 2, 3. [c] Gen. 25. 26. [d] Gen. 29. 35.
2 [b] Abraham a genhedlodd Isaac; ac [c] Isaac a genhedlodd Jacob; a [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

[e] Gen. 38. 27. [f] Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 5, 9, &c.
3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

[g] 1 Sam. 16. 1. a 17. 12. [h] 2 Sam. 12. 24.
6 A [g] Jesse a genhedlodd Dafydd frenhin; a [h] Dafydd frenhin a genhedlodd Solomon o'r hon *a fuasai wraig* Urïas;

[i] 1 Chron. 3. 10, &c.
7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abïa; ac Abïa a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozïas;

9 Ac Ozïas a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecïas;

[k] 2 Bren. 20. 21. 1 Chron. 3. 13.
10 Ac [k] Ezecïas a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josïas;

[l] 1 Chron. 3. 16, 17.
11 A Josïas a genhedlodd [l] Jechonïas a'i frodyr, ynghylch amser y symmudiad i Babilon:

12 Ac wedi y symmudiad i Babilon, Jechonïas a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Eliacim; ac Eliacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Elïud;

15 Ac Elïud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Matthan, a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joseph, gwr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Crist.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Dafydd, *sydd* bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Dafydd hyd y symmudiad i Babilon, pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist, pedair cenhedlaeth ar ddeg.

Y Bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

[m] Luc 1. 27. [n] Luc 1. 35.
18 ¶ A [m] genedigaeth yr Iesu Grist oedd fel hyn: Wedi dyweddïo Mair ei fam ef â Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghyd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Yspryd Glân.

[o] Deut. 24. 1.
19 A Joseph ei gwr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn siampl, a ewyllysiodd ei rhoi hi ymaith yn ddirgel.

† Gr. *gaed.*
20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph, mab Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: oblegid yr hyn a † genhedlwyd ynddi sydd o'r Yspryd Glân.

[p] Luc 1. 31. [q] Act. 4. 12.
21 [p] A hi a esgor ar fab, a thi a elwi ei enw ef IESU: oblegid [q] efe a wared ei bobl oddi wrth eu pechodau.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy y prophwyd, gan ddywedyd,

[r] Es. 7. 14. ‖ Neu, *gelwir ei enw ef.*
23 [r] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab; a ‖ hwy a alwant ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu yw, Duw gyd â ni.)

24 A Joseph, pan ddeffroes o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynasai angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig:

[s] Exod. 13. 2.
25 Ac nid adnabu efe hi hyd oni esgorodd hi ar [s] ei mab cyntafanedig. A galwodd ei enw ef IESU.

PENNOD II.

1 Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Grist trwy weinidogaeth seren: 11 yn ei addoli ef, ac yn cyflwyno eu hanrhegion. 14 Joseph yn ffoi i'r Aipht, efe, a'r Iesu a'i fam. 16 Herod yn lladd y plant; 20 ac yn marw. 23 Dwyn Crist yn ei ol i Galilea i Nazareth.

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

[a] Luc 2. 6, 7.
AC [a] wedi geni yr Iesu yn Bethlehem Judea, yn nyddiau Herod frenhin, wele, doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jerusalem,

[b] Num. 24. 17.
2 Gan ddywedyd, Pa le y mae yr hwn a anwyd yn Frenhin yr Iuddewon? canys gwelsom [b] ei seren ef yn y dwyrain, a daethom i'w addoli ef.

3 Ond pan glybu Herod frenhin, efe a gyffröwyd, a holl Jerusalem gyd âg ef.

[c] 2 Chron. 36. 14. [d] 2 Chron. 34. 13.
4 A chwedi dwyn ynghyd yr holl [c] arch-offeiriaid ac [d] ysgrifenyddion y bobl, efe a ymofynodd â hwynt pa le y genid Crist.

5 A hwy a ddywedasant wrtho, Yn Bethlehem Judea: canys felly yr ysgrifenwyd trwy y prophwyd;

[e] Mic. 5. 2. Ioan 7. 42.
6 A [e] thithau, Bethlehem, tir Juda, nid lleiaf wyt ym mhlith tywysogion Juda: canys o honot ti y daw

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

Tywysog yr hwn a fugeilia fy mhobl
Israel.
7 Yna Herod, wedi galw y doeth-
ion yn ddirgel, a'u holodd hwynt
yn fanwl am yr amser yr ymddang-
osasai y seren.
8 Ac wedi eu danfon hwy i Beth-
lehem, efe a ddywedodd, Ewch, ac
ymofynwch yn fanwl am y mab
bychan; a phan gaffoch *ef*, my-
negwch i mi, fel y gallwyf finnau
ddyfod a'i addoli ef.
9 Hwythau, wedi clywed y bren-
hin, a aethant; ac wele, y seren a
welsent yn y dwyrain a aeth o'u
blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a
sefyll goruwch y lle yr oedd y mab
bychan.
10 A phan welsant y seren, llawen-
ychasant â llawenydd mawr dros
ben.
11 ¶ A phan ddaethant i'r tŷ,
[f] hwy a ‖ welsant y mab bychan gyd
â Mair ei fam, a hwy a syrthiasant
i lawr, ac a'i haddolasant ef: ac
wedi agoryd eu trysorau, a offrym-
masant iddo anrhegion; aur, a
thus, a myrr.
12 Ac wedi eu rhybuddio hwy
gan Dduw trwy freuddwyd, na
ddychwelent at Herod, hwy a
aethant drachefn i'w gwlad ar hyd
ffordd arall.
13 Ac wedi iddynt ymado, wele
angel yr Arglwydd yn ymddangos
i Joseph mewn breuddwyd, gan
ddywedyd, Cyfod, cymmer y mab
bychan a'i fam, a ffo i'r Aipht, a
bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti:
canys ceisio a wna Herod y mab
bychan i'w ddifetha ef.
14 *Ac* yntau pan gyfododd, a gym-
merth y mab bychan a'i fam o hyd
nos, ac a giliodd i'r Aipht:
15 Ac a fu yno hyd farwolaeth
Herod: fel y cyflawnid yr hyn a
ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy
y prophwyd, gan ddywedyd, [g] O'r
Aipht y gelwais fy mab.
16 ¶ Yna Herod, pan weles ei
siommi gan y doethion, a ffrom-
modd yn aruthr, ac a ddanfonodd
ac a laddodd yr holl fechgyn oedd
yn Bethlehem, ac yn ei holl gyffin-
iau, o ddwyflwydd oed a than
hynny, wrth yr amser yr ymofyn-
asai efe yn fanwl â'r doethion.
17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a
ddywedasid gan [h] Jeremïas y pro-
phwyd, gan ddywedyd,
18 Llef a glybuwyd yn Rama,
galar, ac wylofain, ac ochain mawr,
Rachel, yn wylo *am* ei phlant; ac ni
fynnai ei chysuro, am nad oeddynt.
19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele
angel yr Arglwydd mewn breudd-
wyd yn ymddangos i Joseph yn yr
Aipht,
20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chym-
mer y mab bychan a'i fam, a dos i
dir Israel: canys y rhai oedd yn
ceisio einioes y mab bychan a fuant
feirw.
21 Ac wedi ei gyfodi, efe a gym-
merth y mab bychan, a'i fam, ac a
ddaeth i dir Israel.
22 Eithr pan glybu efe fod Arche-
laus yn teyrnasu ar Judea yn lle ei

[f] Ps. 72. 10. Es. 60. 6.
‖ gwelsant.
[g] Hos. 11. 1.
[h] Jer. 31. 15.

Y Drydedd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

dad Herod, efe a ofnodd fyned yno.
Ac wedi ei rybuddio gan Dduw
mewn breuddwyd, efe a giliodd [i] i
barthau Galilea.
23 A phan ddaeth, efe a drigodd
mewn dinas a elwid Nazareth: fel
y cyflawnid [k] yr hyn a ddywedasid
trwy y prophwydi, Y gelwid ef yn
Nazarëad.

Y Drydedd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[i] pen. 3. 13.
[k] Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.

PENNOD III.

1 *Pregeth Ioan, a'i swydd, a'i fuchedd, a'i fedydd; 7 y mae yn ceryddu y Phariseaid, 13 ac yn bedyddio Crist yn yr Iorddonen.*

AC yn y dyddiau hynny y daeth
[a] Ioan Fedyddiwr, gan bregethu
yn niffaethwch Judea,
2 A dywedyd, Edifarhêwch: canys
nesâodd teyrnas nefoedd.
3 Oblegid hwn yw efe yr hwn y dy-
wedwyd am dano gan Esaias y pro-
phwyd, gan ddywedyd, [b] Llef un yn
llefain yn y diffaethwch, Parottôwch
ffordd yr Arglwydd; gwnewch yn
uniawn ei lwybrau ef.
4 A'r [c] Ioan hwnnw oedd â'i ddillad
o flew camel, a gwregys o groen
y'nghylch ei lwynau: a'i fwyd oedd
locustiaid a mel gwyllt.
5 [d] Yna yr aeth allan atto ef Jeru-
salem, a holl Judea, a'r holl wlad o
amgylch yr Iorddonen:
6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef
yn yr Iorddonen, [e] gan gyffesu eu
pechodau.
7 ¶ A phan welodd efe lawer o'r
Phariseaid ac o'r Saduceaid yn
dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywed-
odd wrthynt hwy, [f] O genhedlaeth
gwiberod, pwy a'ch rhag-rybudd-
iodd i ffoi rhag [g] y llid a fydd?
8 Dygwch gan hynny ffrwythau
addas i edifeirwch.
9 Ac na feddyliwch ddywedyd
ynoch eich hunain, [h] Y mae gennym
ni Abraham yn dad *i ni:* canys yr
ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon
Duw, ïe, o'r meini hyn, gyfodi plant
i Abraham.
10 Ac yr awr hon hefyd y mae y
fwyell wedi ei gosod ar wreiddyn y
prennau: [i] pob pren gan hynny yr
hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, a
dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.
11 [k] Myfi yn ddïau ydwyf yn eich
bedyddio chwi â dwfr i edifeirwch:
eithr yr hwn sydd yn dyfod ar fy
ol i, sydd gryfach na myfi, yr hwn
nid ydwyf deilwng i ddwyn ei
esgidiau: [l] efe a'ch bedyddia chwi
â'r Yspryd Glân, ac *â* thân.
12 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn
ei law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-
dyrnu, ac a gasgl ei wenith i'w
ysgubor; eithr yr us a lysg efe â
thân anniffoddadwy.
13 ¶ [m] Yna y daeth yr Iesu o Gal-
ilea i'r Iorddonen at Ioan, i'w fed-
yddio ganddo.
14 Eithr Ioan a warafunodd iddo
ef, gan ddywedyd, Y mae arnaf fi
eisieu fy medyddio gennyt ti, ac a
ddeui di attaf fi?
15 Ond yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrtho ef, Gâd yr awr
hon; canys fel hyn y mae yn
weddus i ni gyflawni pob cyfiawn-
der. Yna efe a adawodd iddo.
16 A'r Iesu, wedi ei fedyddio, a

A.D. 26.
[a] Marc 1. 4. Luc 3. 2.
[b] Es. 40. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.
[c] Marc 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4.
[d] Marc 1. 5.
[e] Act. 19. 4, 18.
[f] pen. 12. 34. a 23. 33. Luc 3. 7.
[g] Rhuf. 5. 9. 1 Thess. 1. 10.
[h] Ioan 8. 33, 39. Act. 13. 26.
[i] pen. 7. 19. Ioan 15. 6.
[k] Marc 1. 8. Luc 3. 16. Ioan 1. 15, 26. Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
[l] Es. 4. 4. Mal. 3. 2.
A.D. 27.
[m] Marc 1. 9. Luc 3. 21.

Anno DOMINI 27.

aeth yn y fan i fynu o'r dwfr: ac
wele, y nefoedd a agorwyd iddo, ac
efe a welodd [n] Ysbryd Duw yn
disgyn fel colommen, ac yn dyfod
arno ef.
17 Ac wele, [o] lef o'r nefoedd, yn
dywedyd, [p] Hwn yw fy anwyl Fab,
yn yr hwn y'm boddlonwyd.

PENNOD IV.

1 *Ympryd Crist, a'i demtiad.* 11 *Yr angelion yn gweini iddo.* 13 *Efe yn trigo yn Capernaum,* 17 *yn dechreu pregethu,* 18 *yn galw Petr ac Andreas,* 21 *Iago ac Ioan;* 23 *ac yn iachâu yr holl gleifion.*

YNA yr [a] Iesu a arweiniwyd i fynu
i'r anialwch gan yr yspryd, i'w
demtio gan ddiafol.
2 Ac wedi iddo ymprydio ddeugain
niwrnod a deugain nos, ar ol hynny
efe a newynodd.
3 A'r temtiwr pan ddaeth atto, a
ddywedodd, Os mab Duw wyt ti,
arch i'r cerrig hyn fod yn fara.
4 Ac yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd, Ysgrifenwyd, [b] Nid trwy
fara yn unig y bydd byw dyn, ond
trwy bob gair a ddaw allan o enau
Duw.
5 Yna y cymmerth diafol ef i'r
[c] ddinas sanctaidd, ac a'i gosododd
ef ar binacl y deml;
6 Ac a ddywedodd wrtho, Os mab
Duw wyt ti, bwrw dy hun i lawr;
canys ysgrifenwyd, [d] Y rhydd efe
orchymyn i'w angelion am danat;
a hwy a'th ddygant yn *eu* dwylaw,
rhag taro o honot un amser dy
droed wrth garreg.
7 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Ysgrifenwyd drachefn, [e] Na themtia
yr Arglwydd dy Dduw.
8 Trachefn y cymmerth diafol ef i
fynydd tra uchel, ac a ddangosodd
iddo holl deyrnasoedd y byd, a'u
gogoniant;
9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn
oll a roddaf i ti, os syrthi i lawr a'm
haddoli i.
10 Yna yr Iesu a ddywedodd
wrtho, Ymaith, Satan; canys ys-
grifenwyd, [f] Yr Arglwydd dy Dduw
a addoli, ac ef yn unig a wasan-
aethi.
11 Yna y gadawodd diafol ef: ac
wele, angelion a ddaethant ac a
weiniasant iddo.
A.D. 30. 12 ¶ A [g] phan glybu yr Iesu dra-
ddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.
A.D. 31. 13 A chan adaw Nazareth, efe a
aeth ac a arhosodd yn Capernaum,
yr hon sydd wrth y môr, yn nghyff-
iniau Zabulon a Nephthali:
14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedwyd trwy Esaias y prophwyd,
gan ddywedyd,
15 [h] Tir Zabulon, a thir Nephthali,
wrth ffordd y môr, tu hwnt i'r Ior-
ddonen, Galilea y Cenhedloedd:
16 Y bobl oedd yn eistedd mewn
tywyllwch, a welodd oleuni mawr;
ac i'r rhai a eisteddent ym mro a
chysgod angau, y cyfododd goleuni
iddynt.
17 ¶ [i] O'r pryd hwnnw y dechreu-
odd yr Iesu bregethu, a dywedyd,
[k] Edifarhêwch: canys nesâodd teyrn-
as nefoedd.
18 ¶ [l] A'r Iesu yn rhodio wrth fôr

[n] Es. 11. 2. a 42. 1. Ioan 1. 32, 33.
[o] Ioan 12. 28.
[p] Ps. 2. 7. Es. 42. 1. pen. 12. 18. a 17. 5. Luc 9. 35. Eph. 1. 6. Col. 1. 13. 2 Petr 1. 17.
[a] Marc 1. 12. Luc 4. 1.
[b] Deut. 8. 3.
[c] Neh. 11. 18. Es. 48. 2. pen. 27. 53.
[d] Ps. 91. 11.
[e] Deut. 6. 16.
[f] Deut. 6. 13. a 10. 20. 1 Sam. 7. 3.
[g] Marc 1. 14. Luc 3. 20. a 4. 14, 31. Ioan 4. 43.
[h] Es. 9. 1, 2.
[i] Marc 1. 14.
[k] pen 3. 2. a 10. 7.
[l] Marc 1. 16. Luc 5. 2.

Anno DOMINI 31.

Galilea, efe a ganfu ddau frodyr,
Simon, *yr hwn* [m] a elwir Petr, ac
Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd
i'r môr (canys pysgodwyr oeddynt)
19 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Deuwch ar fy ol i, a mi a'ch gwnaf
yn bysgodwyr dynion.
20 A hwy yn y fan, gan adael y
rhwydau, a'i canlynasant ef.
21 [n] Ac wedi myned rhagddo oddi
yno, efe a welodd ddau frodyr eraill,
Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd,
mewn llong gyd â Zebedëus eu tad,
yn cyweirio eu rhwydau: ac a'u
galwodd hwy.
22 Hwythau yn ebrwydd, gan adael
y llong a'u tad, a'i canlynasant ef.
23 ¶ A'r Iesu a aeth o amgylch
holl Galilea, [o] gan ddysgu yn eu
synagogau, a phregethu efengyl y
deyrnas, a iachâu pob clefyd a phob
afiechyd ym mhlith y bobl.
24 Ac aeth sôn am dano ef trwy
holl Syria; a hwy a ddygasant atto
yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai yr
oedd amryw glefydau a chnofeydd
yn eu dala, a'r rhai cythreulig, a'r
rhai lloerig, a'r sawl oedd â'r parlys
arnynt; ac efe a'u hiachâodd hwynt.
25 [p] A thorfeydd lawer a'i canlyn-
asant ef o Galilea, a Decapolis, a
Jerusalem, a Judea, ac *o'r* tu hwnt
i'r Iorddonen.

PENNOD V.

1 *Crist yn dechreu ei bregeth ar y mynydd:* 3 *ac yn dangos pwy sydd ddedwydd,* 13 *pwy yw halen y ddaear,* 14 *goleuni y byd, dinas ar fryn,* 15 *y ganwyll:* 17 *ei ddyfod ef i gyflawni y gyfraith.* 21 *Beth yw lladd,* 27 *a godinebu,* 33 *a thyngu.* 38 *Y mae yn annog i ddïoddef cam,* 43 *i garu, ïe, ein gelynion,* 48 *ac i ymegnïo at berffeithrwydd.*

A PHAN welodd *yr Iesu* y tyrfa-
oedd, efe a esgynodd i'r myn-
ydd: ac wedi iddo eistedd, ei ddis-
gyblion a ddaethant atto.
2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'u
dysgodd hwynt, gan ddywedyd,
3 [a] Gwŷn eu byd y tlodion yn yr
yspryd: canys eiddynt yw teyrnas
nefoedd.
4 [b] Gwŷn eu byd y rhai sydd yn
galaru: canys hwy a ddiddenir.
5 [c] Gwŷn eu byd y rhai addfwyn:
canys [d] hwy a etifeddant y ddaear.
6 Gwŷn eu byd y rhai sydd arnynt
newyn a syched am gyfiawnder:
[e] canys hwy a ddiwellir.
7 Gwŷn eu byd y rhai trugarogion:
[f] canys hwy a gânt drugaredd.
8 [g] Gwŷn eu byd y rhai pur o
galon: canys [h] hwy a welant Dduw.
9 Gwŷn eu byd y tangnefeddwyr:
canys hwy a elwir yn blant i Dduw.
10 [i] Gwŷn eu byd y rhai a erlidir o
achos cyfiawnder: canys eiddynt
yw teyrnas nefoedd.
11 [k] Gwŷn eich byd pan y'ch
gwaradwyddant, ac *y'ch* erlidiant,
ac y dywedant bob drygair yn eich
erbyn er fy mwyn i, a hwy yn gel-
wyddog.
12 Byddwch lawen a hyfryd:
canys mawr *yw* eich gwobr yn y
nefoedd: oblegid [l] felly yr erlid-
iasant hwy y prophwydi a fu o'ch
blaen chwi.
13 ¶ Chwi yw halen y ddaear:
[m] eithr o diflasodd yr halen, â pha

[m] Ioan 1. 42.
[n] Marc 1. 19.
[o] pen. 9. 35.
[p] Marc 3. 7.
[a] Luc 6. 20. Diar. 16. 19. a 29. 23. Es. 57. 15.
[b] Es. 61. 3. Luc 6. 21.
[c] Ps. 37. 11.
[d] Rhuf. 4. 13.
[e] Es. 55. 1. a 65. 13.
[f] pen. 6. 14. Marc 11. 25. 2 Tim. 1. 16. Iago 2. 13.
[g] Ps. 15. 2. a 24. 4. Heb. 12. 14.
[h] 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
[i] 2 Tim. 2. 12. 1 Petr 3. 14.
[k] Luc 6. 22. 1 Petr 4. 14.
[l] Act. 7. 52.
[m] Marc 9. 50. Luc 14. 34.

Anno DOMINI 31.

beth yr helltir ef? ni thâl efe mwy
ddim ond i'w fwrw allan, a'i sathru
gan ddynion.
14 Chwi yw goleuni y byd. Dinas
a osodir ar fryn, ni ellir ei chuddio.
15 Ac ni [n]oleuant ganwyll, a'i dodi
dan lestr, ond mewn canhwyllbren;
a hi a oleua i bawb sydd yn y tŷ.
16 Llewyrched felly eich goleuni
ger bron dynion, [o]fel y gwelont
eich gweithredoedd da chwi, ac [p]y
gogoneddont eich Tad yr hwn sydd
yn y nefoedd.
17 ¶ Na thybiwch fy nyfod i dorri
y gyfraith, neu y prophwydi: ni
ddaethum i dorri, ond i gyflawni.
18 Canys yn wir meddaf i chwi,
[q]Hyd onid êl y nef a'r ddaear
heibio, nid â un iod nac un tippyn
o'r gyfraith heibio, hyd oni chwbl-
hâer oll.
19 [r]Pwy bynnag gan hynny a
dorro un o'r gorchymynion lleiaf
hyn, ac a ddysgo i ddynion felly,
lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas nef-
oedd: ond pwy bynnag a'*u* gwnelo,
ac a'*u* dysgo *i eraill*, hwn a elwir yn
fawr yn nheyrnas nefoedd.
20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd
eich cyfiawnder yn helaethach na
chyfiawnder yr ysgrifenyddion a'r
Phariseaid, nid ewch i mewn i
deyrnas nefoedd.
21 ¶ Clywsoch ddywedyd ‖gan y
rhai gynt, [s]Na ladd; a phwy byn-
nag a laddo, euog fydd o farn:
22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
i chwi, [t]Pob un a ddigio wrth ei
frawd heb ystyr, a fydd euog o
farn: a phwy bynnag a ddywedo
wrth ei frawd, Raca, a fydd euog o
gynghor: a phwy bynnag a ddy-
wedo, O ynfyd, a fydd euog o dân
uffern.
23 Gan hynny, os dygi dy rodd i'r
allor, ac yno dyfod i'th gof fod gan
dy frawd ddim yn dy erbyn;
24 Gâd yno dy rodd ger bron yr
allor, a [u]dos ymaith: yn gyntaf
cymmoder di â'th frawd, ac yno
tyred ac offrwm dy rodd.
25 [x]Cyttuna â'th wrthwynebwr
ar frys, [y]tra fyddech ar y ffordd
gyd âg ef; rhag un amser i'th wrth-
wynebwr dy roddi di yn llaw y
barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y
swyddog, a'th daflu y'ngharchar.
26 Yn wir meddaf i ti, Ni ddeui di
allan oddi yno, hyd oni thalech y
ffyrling eithaf.
27 ¶ Clywsoch ddywedyd gan y
rhai gynt, [z]Na wna odineb.
28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
i chwi, fod pob un a'r sydd [a]yn
edrych ar wraig i'w chwennychu
hi, wedi gwneuthur eisoes odineb â
hi yn ei galon.
29 [b]Ac os dy lygad dehau a'th
rwystra, [c]tyn ef allan, a thafl oddi
wrthyt: canys da i ti golli un o'th
aelodau, ac na thafler dy holl gorph
i uffern.
30 Ac os dy law ddehau a'th
rwystra, tòr hi ymaith, a thafl oddi
wrthyt: canys da i ti golli un o'th
aelodau, ac na thafler dy holl gorph
i uffern.
31 A dywedwyd, [d]Pwy bynnag a

[n] Marc 4. 21. Luc 8. 16. a 11. 33.
[o] 1 Petr 2. 12.
[p] 1 Cor. 14. 25.
[q] Luc 16. 17.
[r] Iago 2. 10.
‖ Neu, *wrth*.
[s] Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.
[t] 1 Ioan 3. 15.
[u] Job 42. 8. pen. 18. 19. 1 Tim. 2. 8. 1 Petr 3. 7.
[x] Luc 12. 58.
[y] Ps. 32. 6. Es. 55. 6.
[z] Exod. 20. 14. Deut. 5. 18.
[a] Job 31. 1.
[b] pen. 18. 8. Marc 9. 43–47.
[c] Edrych pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5.
[d] Deut. 24. 1. Edrych pen. 19. 3, &c. Marc 10. 2, &c.

ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi
lythyr ysgar.
32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd
i chwi, fod [e]pwy bynnag a ollyngo
ymaith ei wraig, ond o achos go-
dineb, yn peri iddi wneuthur go-
dineb: a phwy bynnag a briodo yr
hon a ysgarwyd, y mae efe yn
gwneuthur godineb.
33 ¶ Trachefn, clywsoch [f]ddy-
wedyd gan y rhai gynt, [g]Na thwng
anudon: eithr [h]tâl dy lwon i'r Ar-
glwydd.
34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [i]Na thwng ddim:
nac i'r nef; canys [k]gorseddfa Duw
ydyw:
35 Nac i'r ddaear; canys troed-
fainge ei draed ydyw: nac i Jeru-
salem; canys [l]dinas y brenhin
mawr ydyw.
36 Ac na thwng i'th ben; am na
elli wneuthur un blewyn yn wŷn,
neu yn ddu.
37 Eithr bydded eich ymadrodd
chwi, Iê, ie; Nag ê, nag ê: oblegid
beth bynnag *sydd* dros ben hyn, o'r
drwg y mae.
38 ¶ Clywsoch ddywedyd, [m]Llygad
am lygad, a dant am ddant.
39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [n]Na wrthwyneb-
wch ddrwg: ond pwy bynnag a'th
darawo ar dy rudd ddehau, tro y
llall iddo hefyd.
40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio
â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo *dy*
goehl hefyd.
41 A phwy bynnag [o]a'th gymhello
un filltir, dos gyd âg ef ddwy.
42 Dyro i'r hwn a ofyno gennyt;
ac [p]na thro oddi wrth yr hwn sydd
yn ewyllysio echwyna gennyt.
43 ¶ Clywsoch ddywedyd, [q]Câr dy
gymmydog, a chasâ dy elyn.
44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [r]Cerwch eich gelyn-
ion, bendithiwch y rhai a'ch mell-
dithiant, gwnewch dda i'r sawl a'ch
casânt, a [s]gweddïwch dros y rhai a
wnel niwed i chwi, ac a'ch erlid-
iant;
45 Fel y byddoch blant i'ch Tad yr
hwn *sydd* yn y nefoedd: canys y
mae efe yn peri i'w haul godi ar y
drwg a'r da, ac yn gwlawio ar y
cyfiawn a'r anghyfiawn.
46 [t]Oblegid os cerwch y sawl a'ch
caro, pa wobr sydd i chwi? oni wna
y publicanod hefyd yr un peth?
47 Ac os cyferchwch well i'ch
brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr
ydych chwi yn ei wneuthur? onid
ydyw y publicanod hefyd yn
gwneuthur felly?
48 Byddwch chwi gan hynny yn
berffaith, [u]fel y mae eich Tad yr
hwn sydd yn y nefoedd yn berffaith.

PENNOD VI.

1 *Crist yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd; gan draethu am elusen,* 5 *a gweddi,* 14 *maddeu i'n brodyr,* 16 *ac ympryd;* 19 *pa le y mae i ni roddi ein trysor i gadw;* 24 *ynghylch gwasanaethu Duw a mammon:* 25 *yn annog na bydder gofalus am bethau bydol;* 33 *ond am geisio teyrnas Duw.*

GOCHELWCH rhag gwneuthur
eich ‖elusen y'ngwydd dynion,

[e] pen. 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.
[f] pen. 23. 16.
[g] Exod. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11.
[h] Deut. 23. 23.
[i] pen. 23. 16, 18, 22. Iago 5. 12.
[k] Es. 66. 1.
[l] Ps. 48. 2.
[m] Exod. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21.
[n] Diar. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[o] Edrych pen. 27. 32. Marc 15. 21.
[p] Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 35.
[q] Lef. 19. 18.
[r] Luc 6. 27. Rhuf. 12. 14, 20.
[s] Luc 23. 34. Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Petr 2. 23. a 3. 9.
[t] Luc 6. 32.
[u] Eph. 5. 1.
‖ Deut. 24. 13. Ps. 112. 9. Dan. 4. 27. 2 Cor. 9. 9, 10.

Anno DOMINI 31.

er mwyn eael eich gweled ganddynt:
os amgen, ni chewch dâl gan eich
Tad yr hwn sydd yn y nefoedd.
[a] Rhuf. 12. 8. 2 Am hynny [a]pan wnelych elusen,
na udgana o'th flaen, fel y gwna y
rhagrithwyr, yn y synagogau, ac ar
yr heolydd, fel y molianner hwy
gan ddynion. Yn wir meddaf i
chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.
3 Eithr pan wnelych di elusen, na
wyped dy *law* aswy pa beth a wna
dy *law* ddehau:
4 Fel y byddo dy elusen yn y
dirgel: a'th Dad yr hwn a wêl yn y
[b] Luc 14. 14. dirgel, efe [b]a dâl i ti yn yr amlwg.
5 ¶ A phan weddïech, na fydd fel
y rhagrithwyr: canys hwy a garant
weddïo yn sefyll yn y synagogau,
ac y'nghonglau yr heolydd, fel yr
ymddangosont i ddynion. Yn wir
meddaf i chwi, Y maent yn derbyn
eu gwobr.
[c] 2 Bren. 4. 33. 6 Ond tydi, pan weddïech, [c]dos
i'th ystafell; ac wedi cau dy ddrws,
gweddïa ar dy Dad yr hwn *sydd* yn
y dirgel; a'th Dad yr hwn a wêl yn
y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.
7 A phan weddïoch, na fyddwch
siaradus, fel y cenhedloedd: canys
y maent hwy yn tybied y cânt eu
gwrandaw am eu haml eiriau.
8 Na fyddwch gan hynny debyg
iddynt hwy: canys gŵyr eich Tad pa
bethau sydd arnoch eu heisieu, cyn
gofyn o honoch ganddo.
9 Am hynny gweddïwch chwi fel
[e] Luc 11. 2. hyn: [e]Ein Tad, yr hwn *wyt* yn y
nefoedd, sancteiddier dy Enw.
10 Deled dy deyrnas. Gwneler dy
ewyllys, megis yn y nef, *felly* ar y
ddaear hefyd.
11 Dyro i ni heddyw ein bara
[f] Edrych Job 23. 12. Diar. 30. 8. [f]beunyddiol.
12 A maddeu i ni ein dyledion, fel
y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.
13 Ac nac arwain ni i brofedigaeth;
eithr gwared ni rhag drwg.
[g] 1 Chron. 29. 11. [g]Canys eiddot ti yw y deyrnas, a'r
nerth, a'r gogoniant, yn oes oesoedd.
Amen.
[h] Marc 11. 25. Eph. 4. 32. Col. 3. 13. 14 [h]Oblegid os maddeuwch i
ddynion eu camweddau, eich Tad
nefol a faddeu hefyd i chwithau:
[i] pen. 18. 35. Iago 2. 13. 15 Eithr [i]oni faddeuwch i ddynion
eu camweddau, ni faddeu eich Tad
eich camweddau chwithau.
16 ¶ Hefyd, pan ymprydioch, na
fyddwch fel y rhagrithwyr, yn wyneb-drist:
canys anffurfio eu hwynebau
y maent, fel yr ymddangosont
i ddynion eu bod yn ymprydio.
Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn
derbyn eu gwobr.
17 Eithr pan ymprydiech di, eneinia
dy ben, a golch dy wyneb;
18 Fel nad ymddangosech i ddynion
dy fod yn ymprydio, ond i'th
Dad yr hwn sydd yn y dirgel: a'th
Dad yr hwn sydd yn gweled yn y
dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.
[k] Diar. 23. 4. Heb. 13. 5. Iago 5. 1, &c. 19 ¶ [k]Na thrysorwch iwch' drysorau
ar y ddaear, lle y mae gwyfyn a
rhwd yn llygru, a lle y mae lladron
yn cloddio trwodd ac yn lladratta;
[l] Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19. 1 Petr 1. 4. 20 [l]Eithr trysorwch iwch' drysorau
yn y nef, lle nid oes na gwyfyn
na rhwd yn llygru, a lle nis cloddia
lladron trwodd ac nis lladrattânt.

21 Canys lle y mae eich trysor, yno
y bydd eich calon hefyd.
22 [m]Canwyll y corph yw y llygad: [m] Luc 11. 34.
am hynny o bydd dy lygad yn syml,
dy holl gorph fydd yn oleu.
23 Eithr os bydd dy lygad yn
ddrwg, dy holl gorph fydd yn dywyll.
Am hynny os bydd y goleuni
sydd ynot yn dywyllwch, pa faint
fydd y tywyllwch!
24 ¶ [n]Ni ddichon neb wasanaethu [n] Luc 16. 13.
dau arglwydd; canys naill ai efe a
gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe
a ymlŷn wrth y naill, ac a esgeulusa
y llall. [o]Ni ellwch wasanaethu Duw [o] Gal. 1. 10. 1 Tim. 6. 17. Iago 4. 4. 1 Ioan 2. 15.
a mammon.
25 Am hynny meddaf i chwi, [p]Na
ofelwch am eich bywyd, pa beth a [p] Ps. 55. 22. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.
fwyttâoch, neu pa beth a yfoch;
neu am eich corph, pa beth a wisgoch.
Onid yw y bywyd yn fwy
nâ'r bwyd, a'r corph *yn fwy* nâ'r
dillad?
26 [q]Edrychwch ar adar y nefoedd: [q] Job 38. 41. Ps. 147. 9. Luc 12. 24.
oblegid nid ydynt yn hau, nac yn
medi, nac yn cywain i ysguboriau;
ac y mae eich Tad nefol yn eu
porthi hwy. Onid ydych chwi yn
rhagori llawer arnynt hwy?
27 A phwy o honoch gan ofalu, a
ddichon chwanegu un cufydd at ei
faintioli?
28 A phaham yr ydych chwi yn
gofalu am ddillad? Ystyriwch lili y
maes, pa fodd y maent yn tyfu: nid
ydynt nac yn llafurio nac yn nyddu;
29 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi,
na wisgwyd Solomon yn ei holl ogoniant
fel un o'r rhai hyn.
30 Am hynny os dillada Duw felly
lysieuyn y maes, yr hwn sydd heddyw,
ac y fory a fwrir i'r ffwrn, oni
ddillada efe chwi yn hytrach o
lawer, O chwi o ychydig ffydd?
31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd,
Beth a fwyttawn? neu Beth
a yfwn? neu, A pha beth yr ymddilladwn?
32 (Canys yr holl bethau hyn y
mae y Cenhedloedd yn eu ceisio)
oblegid gŵyr eich Tad nefol fod
arnoch eisieu yr holl bethau hyn.
33 Eithr [r]yn gyntaf ceisiwch [r] Edrych 1 Bren. 3. 13. Ps. 37. 25. Luc 12. 31.
deyrnas Dduw, a'i gyfiawnder ef.
a'r holl bethau hyn a roddir i chwi
yn ychwaneg.
34 Na ofelwch gan hynny dros
drannoeth: canys trannoeth a ofala
am ei bethau ei hun. Digon i'r
diwrnod ei ddrwg ei hun.

PENNOD VII.

1 *Crist yn gorphen ei bregeth ar y mynydd; ac yn gwahardd barn ehud,* 6 *a bwrw pethau sanctaidd i gwn:* 7 *yn annog i weddïo,* 13 *i fyned i mewn i'r porth cyfyng,* 15 *i ymgadw rhag gau brophwydi;* 21 *na byddom wrandawyr yn unig, ond gwneuthurwyr y gair,* 24 *a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar y graig,* 26 *ac nid ar y tywod.*

NA [a]fernwch, fel na'ch barner. [a] Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 3, 5. Iago 4. 11, 12.
2 Canys â pha farn y barnoch,
y'ch bernir; [b]ac â pha fesur y mesuroch,
yr adfesurir i chwithau. [b] Marc 4. 24. Luc 6. 38.
3 [c]A phaham yr wyt yn edrych [c] Luc 6. 41.
ar y brycheuyn sydd yn llygad dy
frawd, ac nad ydwyt yn ystyried y
trawst sydd yn dy lygad dy hun?
4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy
frawd, Gâd i mi fwrw allan y

Anno DOMINI 31.

brycheuyn o'th lygad; ac wele,
drawst yn dy lygad dy hun?
5 *O* ragrithiwr, bwrw allan yn
gyntaf y trawst o'th lygad dy hun;
ac yna y gweli yn eglur fwrw y
brycheuyn allan o lygad dy frawd.
6 ¶ [d] Na roddwch y peth *sydd*
sanctaidd i'r cwn, ac na theflwch
eich gemmau o flaen y moch; rhag
iddynt eu sathru dan eu traed, a
throi a'ch rhwygo chwi.
7 ¶ [e] Gofynwch, a rhoddir i chwi;
ceisiwch, a chwi a gewch; curwch,
ac fe agorir i chwi.
8 Canys [f] pob un sydd yn gofyn,
sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn
ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd
yn curo, yr agorir.
9 Neu a oes un dyn o honoch, yr
hwn os gofyn ei fab iddo fara, a rydd
iddo garreg?
10 Ac os gofyn efe bysgodyn, a
ddyry efe sarph iddo?
11 Os chwychwi gan hynny, [g] a
chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi
rhoddion da i'ch plant, pa faint
mwy y rhydd eich Tad yr hwn sydd
yn y nefoedd bethau da i'r rhai a
ofynant iddo?
12 Am hynny [h] pa bethau byn-
nag oll a ewyllysioch eu gwneuthur
o ddynion i chwi, felly gwnewch
chwithau iddynt hwy: canys [i] hyn
yw y gyfraith a'r prophwydi.
13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy y porth
cyfyng: canys eang *yw* y porth, a
llydan *yw* y ffordd sydd yn arwain i
ddistryw; a llawer yw y rhai sydd
yn myned i mewn trwyddi:
14 ‖ Oblegid cyfyng *yw* y porth,
a chul *yw* y ffordd, sydd yn arwain
i'r bywyd; ac ychydig yw y rhai
sydd yn ei chael hi.
15 ¶ [l] Ymogelwch rhag gau-bro-
phwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch
y'ngwisgoedd defaid, ond oddi mewn
bleiddiaid rheibus ydynt hwy.
16 Wrth eu ffrwythau yr adna-
byddwch hwynt. [n] A gasgl rhai
rawnwin oddi ar ddrain, neu ffigys
oddi ar ysgall?
17 Felly [o] pob pren da sydd yn
dwyn ffrwythau da; ond y pren
drwg sydd yn dwyn ffrwythau drwg.
18 Ni ddichon pren da ddwyn
ffrwythau drwg, na phren drwg
ddwyn ffrwythau da.
19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth
da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.
20 O herwydd paham, wrth eu
ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.
21 ¶ [q] Nid pob un a'r sydd yn
dywedyd wrthyf, Arglwydd, Ar-
glwydd, a ddaw i mewn i deyrnas
nefoedd; ond yr hwn sydd yn
gwneuthur ewyllys fy Nhad yr hwn
sydd yn y nefoedd.
22 Llawer a ddywedant wrthyf
yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Ar-
glwydd, oni [r] phrophwydasom yn
dy enw di? ac oni fwriasom allan
gythreuliaid yn dy enw di? ac oni
wnaethom wyrthiau lawer yn dy
enw di?
23 Ac [s] yna yr addefaf wrthynt,
[t] Nis adnabûm chwi eriod: [u] ewch
ymaith oddi wrthyf, chwi weith-
redwyr anwiredd.

[d] Diar. 9. 8. a 23. 9.
[e] pen. 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23, 24. Iago 1. 5, 6. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[f] Diar. 8. 17. Jer. 29. 12.
[g] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[h] Luc 6. 31.
[i] pen. 22. 40. Rhuf. 13. 8, 9, 10. Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5.
[k] Luc 13. 24.
‖ *Mor gyfyng.*
[l] Deut. 13. 3. Jer. 23. 16. pen. 24. 4. Rhuf. 16. 17. Eph. 5. 6. Col. 2. 8. 1 Ioan 4. 1.
[m] Mic. 3. 5. 2 Tim. 3. 5.
[n] Luc 6. 43.
[o] pen. 12. 33.
[p] pen. 3. 10. Ioan 15. 2, 6.
[q] Hos. 8. 2. pen. 25. 11. Luc 6. 46. a 13. 25. Act. 19. 13. Rhuf. 2. 13. Iago 1. 22.
[r] Num. 24. 4. Ioan 11. 51. 1 Cor. 13. 2.
[s] Luc 13. 25, 27. 2 Tim. 2. 19.
[t] pen. 25. 12.
[u] Ps. 6. 8. pen. 25. 41.

24 ¶ Gan hynny [x] pwy bynnag sydd
yn gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn
eu gwneuthur, mi a'i cyffelybaf ef i
wr doeth, yr hwn a adeiladodd ei
dŷ ar y graig:
25 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r
llifeiriaint a ddaethant, a'r gwynt-
oedd a chwythasant, ac a ruthrasant
ar y tŷ hwnnw; ac ni syrthiodd:
oblegid sylfaenesid ef ar y graig.
26 A phob un a'r sydd yn
gwrando fy ngeiriau hyn, ac heb
eu gwneuthur, a gyffelybir i wr
ffol, yr hwn a adeiladodd ei dŷ
ar y tywod:
27 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r
llif-ddyfroedd a ddaethant, a'r
gwyntoedd a chwythasant, ac a
gurasant ar y tŷ hwnnw; ac efe a
syrthiodd, a'i gwymp a fu fawr.
28 A bu wedi i'r Iesu orphen y
geiriau hyn, [y] y torfeydd a synnas-
ant wrth ei ddysgeidiaeth ef.
29 [z] Canys yr oedd efe yn eu
dysgu hwynt fel *un* âg awdurdod
ganddo, ac nid fel yr ysgrifenydd-
ion.

PENNOD VIII.

2 Crist yn glanhâu y gwahan-glwyfus, 5 yn iachâu gwas y canwriad, 14 a mam gwraig Petr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 19 yn dangos pa fodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn gostegu y dymmestl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreulig; 31 ac yn caniadu iddynt fyned i'r moch.

AC wedi ei ddyfod ef i waered
o'r mynydd, torfeydd lawer a'i
canlynasant ef.
2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus
a ddaeth ac a'i haddolodd ef, gan
ddywedyd, Arglwydd, os mynni, ti
a elli fy nglanhâu i.
3 A'r Iesu a estynodd *ei* law, ac a
gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd,
Mynnaf, glanhêir di. Ac yn y fan
ei wahan-glwyf ef a lanhâwyd.
4 A dywedodd yr Iesu wrtho,
[b] Gwel na ddywedych wrth neb;
eithr dos, dangos dy hun i'r offeir-
iad, ac offrymma y rhodd a or-
chymynodd [c] Moses, er tystiolaeth
iddynt.
5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Iesu i
mewn i Capernaum, daeth atto
ganwriad, gan ddeisyfu arno,
6 A dywedyd, Arglwydd, y mae
fy ngwas yn gorwedd gartref yn
glaf o'r parlys, ac mewn poen
ddirfawr.
7 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Mi
a ddeuaf ac a'i hiachâf ef.
8 A'r canwriad a attebodd ac a
ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf
fi deilwng i ddyfod o honot dan fy
nghronglwyd: eithr yn unig [f] dywed
y gair, a'm gwas a iachêir.
9 Canys dyn ydwyf finnau dan
awdurdod, a chennyf filwyr danaf:
a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac
efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac efe
a ddaw; ac wrth fy ngwas, Gwna
hyn, ac efe a'*i* gwna.
10 A'r Iesu pan glybu, a ryfedd-
odd, ac a ddywedodd wrth y rhai
oedd yn canlyn, Yn wir meddaf i
chwi, Ni chefais gymmaint ffydd,
na ddo yn yr Israel.
11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi,
y daw [g] llawer o'r dwyrain a'r

Anno DOMINI 31.

[x] Luc 6. 47.
[y] Marc 1. 22. a 6. 2. Luc 4. 32.
[z] Ioan 7. 46.
[a] Marc 1. 40. Luc 5. 12.
[b] pen. 9. 30. Marc 5. 43.
[c] Lef. 14. 3, 4, 10.
[d] Luc 7. 1.
[e] Luc 15. 19, 21.
[f] Ps. 107. 20.
[g] Mal. 1. 11. Luc 13. 29.

Anno DOMINI 31.

gorllewin, ac a eisteddant gyd âg Abraham ac Isaac a Jacob yn nheyrnas nefoedd.

[h] pen. 21. 43. [i] pen. 13. 42, 50. a 22. 13. a 24. 51. a 25. 30. Luc 13. 28.

12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

13 A dywedodd yr Iesu wrth y canwriad, Dos ymaith; ac megis y credaist, bydded i ti. A'i was a iachâwyd yn yr awr honno.

[k] Marc 1. 29. Luc 4. 38. ‖ *fam ei wraig ef.* [l] 1 Cor. 9. 5.

14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Iesu i dŷ Petr, efe a welodd ‖ [l] ei chwegr ef yn gorwedd, ac yn glaf o'r cryd.

15 Ac efe a gyffyrddodd â'i llaw hi; a'r cryd a'i gadawodd hi: a hi a gododd, ac a wasanaethodd arnynt.

[m] Marc 1. 32. Luc 4. 40.

16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhâu hi, hwy a ddygasant atto lawer o rai cythreulig: ac efe a fwriodd allan yr ysprydion â'*i* air, ac a iachâodd yr holl gleifion;

[n] Es. 53. 4. 1 Petr 2. 24.

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy Esaias y prophwyd, gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd ein gwendid ni, ac a ddug *ein* clefydau.

18 ¶ A'r Iesu, pan welodd dorfeydd lawer o'i amgylch, a orchymynodd fyned drosodd i'r làn arall.

[o] Luc 9. 57.

19 A [o] rhyw ysgrifenydd a ddaeth ac a ddywedodd wrtho, Athraw, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

20 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y *mae* ffauau gan y llwynogod, a chan ehediaid y nefoedd nythod; ond gan Fab y dyn nid oes le i roddi *ei* ben *i lawr.*

[p] 1 Bren. 17. 20.

21 Ac un arall o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhad.

22 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu eu meirw.

[q] Marc 4. 37, &c. Luc 8. 23. ‖ *i long.*

23 ¶ [q] Ac wedi iddo fyned ‖ i'r llong, ei ddisgyblion a'i canlynasant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cysgu.

25 A'i ddisgyblion a ddaethant *atto*, ac a'i deffroasant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

[r] Ps. 107. 29.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ofnus, O chwi o ychydig ffydd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

27 A'r dynion a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhâu iddo?

[s] Marc 5. 1. Luc 8. 26.

28 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r làn arall, i wlad y Gergesiaid, dau ddieflig a gyfarfuant âg ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno.

29 Ac wele, hwy a lefasant, gan ddywedyd, Iesu, Fab Duw, beth sydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethost ti yma i'n poeni ni cyn yr amser?

30 Ac yr oedd ym mhell oddi wrthynt genfaint o foch lawer, yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeisyfiasant arno, gan ddywedyd, Os bwri ni allan, caniattâ i ni fyned ymaith i'r genfaint foch.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint foch. Ac wele, yr holl genfaint foch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

‖ *ceidwaid.*

33 A'r ‖ meichiaid a ffoisant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

[t] Edrych Deut. 5. 25. 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8. Act. 16. 39.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Iesu: a phan ei gwelsant, [t] attolygasant iddo ymadael o'u cyffiniau hwynt.

PENNOD IX.

2 Crist yn iachâu un claf o'r parlys, 9 yn galw Matthew o'r dollfa, 10 yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid, 14 yn amddiffyn ei ddisgyblion am nad ymprydient, 20 yn iachâu y diferlif gwaed, 23 yn cyfodi merch Jairus o farw, 27 yn rhoddi eu golwg i ddau ddyn dall, 32 yn iachâu mudan cythreulig, 36 ac yn tosturio wrth y dyrfa.

AC efe a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

[a] Marc 2. 3. Luc 5. 18.

2 [a] Ac wele, hwy a ddygasant atto wr claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Iesu yn gweled eu ffydd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* fab, cymmer gysur; maddeuwyd i ti dy bechodau.

3 Ac wele, rhai o'r ysgrifenyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Iesu eu meddyliau, efe a ddywedodd, Paham y meddyliwch ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawsaf ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fab y dyn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd efe wrth y claf o'r parlys) Cyfod, cymmer dy wely i fynu a dos i'th dŷ.

7 Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roisai gyfryw awdurdod i ddynion.

[b] Marc 2. 14. Luc 5. 27.

9 ¶ [b] Ac fel yr oedd yr Iesu yn myned oddi yno, efe a ganfu wr yn eistedd wrth y dollfa, a elwid Matthew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gyfododd, ac a'i canlynodd ef.

10 ¶ A bu, ac efe yn eistedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant, ac a eisteddasant gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion.

11 A phan welodd y Phariseaid, hwy a ddywedasant wrth ei ddisgyblion ef, Paham y bwytty eich Athraw chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu yr Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r

Anno DOMINI 31.

rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai
cleifion.
13 Ond ewch, a dysgwch pa beth
yw *hyn*, [c] Trugaredd yr ydwyf yn
ei ewyllysio, ac nid aberth: canys
ni ddaethum i alw rhai cyfiawn,
[d] ond pechaduriaid i edifeirwch.
14 ¶ Yna y daeth disgyblion Ioan
atto, gan ddywedyd, [e] Paham yr
ydym ni a'r Phariseaid yn ymprydio
yn fynych, ond dy ddisgyblion di
nid ydynt yn ymprydio?
15 A'r Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, A all [f] plant yr ystafell briodas
alaru tra fo y priod-fab gyd â
hwynt? ond y dyddiau a ddaw,
pan ddyger y priod-fab oddi arnynt,
ac yna yr ymprydiant.
16 *Hefyd*, ni ddyd neb lain o
frethyn newydd at hen ddilledyn:
canys y cyflawniad a dynn oddi
wrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir
yn waeth.
17 Ac ni ddodant win newydd
mewn costrelau hen: os amgen, y
costrelau a dyr, a'r gwin a red allan,
a'r costrelau a gollir: eithr gwin
newydd a ddodant mewn costrel-
au newyddion, ac *felly* y cedwir y
ddau.
18 ¶ [g] Tra yr oedd efe yn dy-
wedyd hyn wrthynt, wele, daeth
rhyw bennaeth, ac a'i haddolodd ef,
gan ddywedyd, Bu farw fy merch
yr awr hon: eithr tyred a gosod dy
law arni, a byw fydd hi.
19 A'r Iesu a gyfododd, ac a'i
canlynodd ef, a'i ddisgyblion.
20 ¶ ([h] Ac wele, gwraig y buasai
gwaedlif arni ddeuddeng mlynedd,
a ddaeth o'r tu cefn *iddo*, ac a gyff-
yrddodd â'g ymyl ei wisg ef.
21 Canys hi a ddywedasai ynddi
ei hun, Os caf yn unig gyffwrdd â'i
wisg ef, iach fyddaf.
22 Yna yr Iesu a drodd; a phan
ei gwelodd hi, efe a ddywedodd, *Ha*
ferch, bydd gysurus; [i] dy ffydd a'th
iachâodd. A'r wraig a iachâwyd
o'r awr honno.)
23 A phan ddaeth yr Iesu i dŷ y
pennaeth, a gweled [k] y cerddorion
a'r dyrfa yn terfysgu,
24 Efe a ddywedodd wrthynt,
[l] Ciliwch: canys ni bu farw y
llangces, ond cysgu y mae hi. A
hwy a'i gwatwarasant ef.
25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan,
efe a aeth i mewn, ac a ymaflodd
yn ei llaw hi; a'r llangces a gyfod-
odd.
26 A'r gair o hyn a aeth dros yr
holl wlad honno.
27 ¶ A phan oedd yr Iesu yn
myned oddi yno, dau ddeillion a'i
canlynasant ef, gan lefain a dywed-
yd, Mab Dafydd, trugarhâ wrthym.
28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ, y
deillion a ddaethant atto: a'r Iesu
a ddywedodd wrthynt, A ydych
chwi yn credu y gallaf fi wneuthur
hyn? Hwy a ddywedasant wrtho,
Ydym, Arglwydd.
29 Yna y cyffyrddodd efe â'u
llygaid hwy, gan ddywedyd, Yn ol
eich ffydd bydded i chwi.
30 A'u llygaid a agorwyd: a'r
Iesu a orchymynodd iddynt trwy

[c] Hos. 6. 6. Mic. 6. 6, 7, 8. pen. 12. 7.
[d] 1 Tim. 1. 15.
[e] Marc 2. 18. Luc 5. 33.
[f] Ioan 3. 29.
[g] Marc 5. 22. Luc 8. 41.
[h] Marc 5. 25. Luc 8. 43.
[i] Luc 7. 50. a 8. 48. a 17. 19. a 18. 42.
[k] Edrych 2 Chron. 35. 25.
[l] Act. 20. 10.

fwgwth, gan ddywedyd, [m] Gwelwch
nas gwypo neb.
31 [n] Ond wedi iddynt ymado, hwy
a'i clodforasant ef trwy yr holl
wlad honno.
32 ¶ [o] Ac a hwy yn myned allan,
wele, rhai a ddygasant atto ddyn
mud, cythreulig.
33 Ac wedi bwrw y cythraul allan,
llefarodd y mudan: a'r torfeydd a
ryfeddasant, gan ddywedyd, Ni
welwyd y cyffelyb erioed yn Israel.
34 Ond y Phariseaid a ddywed-
asant, [p] Trwy bennaeth y cythreul-
iaid y mae efe yn bwrw allan gy-
threuliaid.
35 [q] A'r Iesu a aeth o amgylch yr
holl ddinasoedd a'r trefydd, [r] gan
ddysgu yn eu synagogau hwynt, a
chan bregethu efengyl y deyrnas, a
iachâu pob clefyd, a phob afiechyd
ym mhlith y bobl.
36 ¶ A [s] phan welodd efe y torf-
eydd, efe a dosturiodd wrthynt, am
eu bod wedi blino, a'u gwasgaru fel
[t] defaid heb ganddynt fugail.
37 Yna y dywedodd efe wrth ei
ddisgyblion, [u] Y cynhauaf yn ddiau
sydd fawr, ond y gweithwyr yn
anaml.
38 [x] Am hynny attolygwch i Ar-
glwydd y cynhauaf, anfon gweithwyr
i'w gynhauaf.

PENNOD X.

1 *Crist yn anfon ei ddeuddeg apostol, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau: 5 yn rhoddi gorchymyn iddynt, ac yn eu dysgu, 16 ac yn eu cysuro yn erbyn erlidiau; 40 ac yn addaw bendith i'r rhai a'u derbynio hwynt.*

AC [a] wedi galw ei ddeuddeg disg-
ybl atto, efe a roddes iddynt
awdurdod ‖ *yn erbyn* ysprydion
aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i
iachâu pob clefyd a phob afiechyd.
2 Ac enwau y deuddeg apostolion
yw y rhai hyn: Y cyntaf, Simon,
[b] yr hwn a elwir Petr, ac Andreas
ei frawd; Iago *mab* Zebedëus, ac
Ioan ei frawd;
3 Phylip, a Bartholomëus; Thom-
as, a Matthew y publican; Iago
mab Alphëus, a Lebbëus, yr hwn
a gyfenwid Thadëus;
4 Simon y Canaanead, a Judas Is-
cariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd
ef.
5 Y deuddeg hyn a anfonodd yr
Iesu, ac a orchymynodd iddynt, gan
ddywedyd, Nac ewch i ffordd y Cen-
hedloedd, ac i ddinas [c] y Samariaid
nac ewch i mewn.
6 Eithr [d] ewch yn hytrach at gyfr-
golledig ddefaid tŷ Israel.
7 [e] Ac wrth fyned, pregethwch, gan
ddywedyd, Fod [f] teyrnas nefoedd yn
nesâu.
8 Iachêwch y cleifion, glanhêwch
y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch
y meirw, bwriwch allan gythreul-
iaid: derbyniasoch [g] yn rhad, rhodd-
wch yn rhad.
9 [h] Na feddwch aur, nac arian, nac
[i] efydd i'ch pyrsau;
10 Nac ysgrepan i'r daith, na dwy
bais, nac esgidiau, na ffon: [k] canys
teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.
11 [l] Ac i ba ddinas bynnag neu

Anno DOMINI 31.

[m] pen. 8. 4. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.
[n] Marc 7. 36.
[o] Edrych pen. 12. 22. Luc 11. 14.
[p] pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15.
[q] Marc 6. 6. Luc 13. 22.
[r] pen. 4. 23.
[s] Marc 6. 34.
[t] Num. 27. 17. Zech. 10. 2.
[u] Luc 10. 2. Ioan 4. 35.
[x] 2 Thess. 3. 1.
[a] Marc 3. 14.
‖ ar.
[b] Ioan 1. 42.
[c] 2 Bren. 17. 24. Ioan 4. 9, 20.
[d] pen. 15. 24. Act. 13. 46.
[e] Luc 9. 2.
[f] pen. 3. 2. a 4. 17. Luc 10. 9.
[g] Act. 8. 18, 20.
[h] 1 Sam. 9. 7. Marc 6. 8. Luc 9. 3. a 10. 4. a 22. 35.
[i] Marc 6. 8.
[k] Luc 10. 7. 1 Cor. 9. 7. 1 Tim. 5. 18.
[l] Luc 10. 8.

Anno DOMINI 31.

dref yr eloch, ymofynwch pwy sydd
deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd
onid eloch ymaith.
12 A phan ddeloch i dŷ, cyferch-
wch well iddo.
13 Ac os bydd y tŷ yn deilwng,
deued eich tangnefedd arno: ac oni
bydd yn deilwng, dychweled eich
tangnefedd attoch.
14 [m]A phwy bynnag ni'ch der-
bynio chwi, ac ni wrandawo eich
geiriau, pan ymadawoch o'r tŷ
hwnnw, neu o'r ddinas honno,
[n]ysgydwch y llwch oddi wrth eich
traed.
15 Yn wir meddaf i chwi, [o]Es-
mwythach fydd i dir y Sodomiaid
a'r Gomorriaid yn nydd y farn, nag
i'r ddinas honno.
16 ¶ Wele, [p]yr ydwyf fi yn eich
danfon fel defaid y'nghanol bleidd-
iaid: [q]byddwch chwithau gall fel y
seirph, a diniwed fel y colommenod.
17 Eithr ymogelwch rhag dynion;
canys [r]hwy a'ch rhoddant chwi i
fynu i'r cynghor, ac [s]a'ch fflrewyll-
ant chwi yn eu synagogau.
18 A [t]chwi a ddygir at lywiawd-
wyr a brenhinoedd o'm hachos i,
er tystiolaeth iddynt hwy ac i'r
Cenhedloedd.
19 [u]Eithr pan y'ch rhoddant chwi
i fynu, na ofelwch pa fodd neu pa
beth a lefaroch: canys [x]rhoddir
i chwi yn yr awr honno pa beth a
lefaroch.
20 Canys nid chwychwi yw y rhai
sydd yn llefaru, ond Ysbryd eich
Tad yr hwn sydd yn llefaru ynoch.
21 [y]A brawd a rydd frawd i fynu
i farwolaeth, a thad ei blentyn: a
phlant a godant i fynu yn erbyn *eu*
rhïeni, ac a barant eu marwolaeth
hwynt.
22 A [z]chas fyddwch gan bawb er
mwyn fy enw i: ond [a]yr hwn a
barhâo hyd y diwedd, efe fydd
cadwedig.
23 A [b]phan y'ch erlidiant yn y
ddinas hon, ffowch i un arall: canys
yn wir y dywedaf wrthych, Na
orphenwch ddinasoedd Israel, nes
dyfod Mab y dyn.
24 [c]Nid yw y disgybl yn uwch na'*i*
athraw, na'r gwas yn uwch na'i ar-
glwydd.
25 Digon i'r disgybl fod fel ei
athraw, a'r gwas fel ei arglwydd.
Os [d]galwasant berchen y tŷ yn
†Beelzebub, pa faint mwy ei dy-
lwyth ef?
26 Am hynny nac ofnwch hwynt:
oblegid [e]nid oes dim cuddiedig, a'r
nas datguddir; na dirgel, a'r nas
gwybyddir.
27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywed-
yd wrthych chwi yn y tywyllwch,
dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a
glywch yn y glust, pregethwch ar
bennau y tai.
28 [f]Ac nac ofnwch rhag y rhai a
laddant y corph, ac nid allant ladd
yr enaid; eithr yn hytrach ofnwch
yr hwn a ddichon ddistrywio enaid
a chorph yn uffern.
29 Oni werthir dau aderyn y tô er
ffyrling? ac ni syrth un o honynt
ar y ddaear heb eich tad chwi.

[m] Marc 6. 11. Luc 9. 5. a 10. 10, 11.
[n] Neh. 5. 13. Act. 13. 51. a 18. 6.
[o] pen. 11. 22, 24.
[p] Luc 10. 3.
[q] Rhuf. 16. 19.
[r] pen. 24. 9. Marc 13. 9. Luc 21. 12.
[s] Act. 5. 40.
[t] Act. 12. 1. a 25. 23. 2 Tim. 4. 16.
[u] Marc 13. 11.
[x] Exod. 4. 12.
[y] Mic. 7. 6. Luc 21. 16.
[z] Luc 21. 17.
[a] pen. 24. 13. Marc 13. 13.
[b] pen. 2. 13. a 4. 12. a 12. 15. Act. 8. 1. a 9. 25. a 14. 6.
[c] Luc 6. 40. Ioan 13. 16. a 15. 20.
[d] pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15. Ioan 8. 48.
† Gr. *Beelzebul.*
[e] Marc 4. 22. Luc 8. 17. a 12. 2.
[f] Luc 12. 4.

30 [g]Ac y mae, ïe, holl wallt eich
pen wedi eu cyfrif.
31 Nac ofnwch gan hynny: chwi a
delwch fwy na llawer o adar y tô.
32 [h]Pwy bynnag gan hynny a'm
cyffeso i y'ngŵydd dynion, [i]minnau
a'i cyffesaf yntau y'ngŵydd fy Nhad
yr hwn sydd yn y nefoedd.
33 [k]A phwy bynnag a'm gwado
i y'ngŵydd dynion, minnau a'i
gwadaf yntau y'ngŵydd fy Nhad yr
hwn sydd yn y nefoedd.
34 [l]Na thybygwch fy nyfod i
ddanfon tangnefedd ar y ddaear:
ni ddaethum i ddanfon tangnefedd,
ond cleddyf.
35 Canys mi a ddaethum i osod
dyn i amrafaelio [m]yn erbyn ei dad,
a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r
waudd yn erbyn ei chwegr.
36 A [n]gelynion dyn *fydd* tylwyth
ei dŷ ei hun.
37 [o]Yr hwn sydd yn caru tad neu
fam yn fwy na myfi, nid yw deilwng
o honof fi: a'r neb sydd yn caru
mab neu ferch yn fwy na myfi, nid
yw deilwng o honof fi.
38 [p]A'r hwn nid yw yn cymmeryd
ei groes, ac yn canlyn ar fy ol i, nid
yw deilwng o honof fi.
39 [q]Y neb sydd yn cael ei einioes,
a'i cyll: a'r neb a gollo ei einioes
o'm plegid i, a'i caiff hi.
40 ¶ [r]Y neb sydd yn eich derbyn
chwi, sydd yn fy nerbyn i; a'r neb
sydd yn fy nerbyn i, sydd yn derbyn
yr hwn a'm danfonodd i.
41 [s]Y neb sydd yn derbyn pro-
phwyd yn enw prophwyd, a dder-
byn wobr prophwyd; a'r neb sydd
yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un*
cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyf-
iawn.
42 [t]A phwy bynnag a roddo i'w
yfed i un o'r rhai bychain hyn,
phïolaid o *ddwfr* oer yn unig yn
enw disgybl, yn wir meddaf i chwi,
Ni chyll efe ei wobr.

PENNOD XI.

2 Ioan yn anfon ei ddisgyblion at Grist. 7 Tystiolaeth Crist am Ioan. 18 Tyb y bobl am Ioan, a Christ. 20 Crist yn dannod anniolchgarwch a diedifeirwch Chorazin, Bethsaida, a Chapernaum: 25 a chan foliannu doethineb ei Dad yn egluro yr efengyl i'r rhai gwirion; 28 yn galw atto y rhai sydd yn teimlo baich eu pechodau.

A BU, pan orphenodd yr Iesu
orchymyn i'w ddeuddeg disg-
ybl, efe a aeth oddi yno i ddysgu
ac i bregethu yn eu dinasoedd hwy.
2 [a]A Ioan, pan glybu yn y carch-
ar weithredoedd Crist, wedi danfon
dau o'i ddisgyblion,
3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw
yr hwn sydd yn dyfod, ai un arall
yr ydym yn ei ddisgwyl?
4 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Ewch a myneg-
wch i Ioan y pethau a glywch ac a
welwch.
5 [b]Y mae y deillion yn gweled
eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r
cleifion gwahanol wedi eu glanhâu,
a'r byddariaid yn clywed; y mae y
meirw yn cyfodi, a'r [c]tlodion yn
cael pregethu yr efengyl iddynt.
6 A dedwydd yw yr *hwn* ni
[d]rwystrir ynof fi.

Anno DOMINI 31.

[g] 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Luc 21. 18. Act. 27. 34.
[h] Luc 12. 8. Rhuf. 10. 9, 10.
[i] Dat. 3. 5.
[k] Marc 8. 38. Luc 9. 26. 2 Tim. 2. 12.
[l] Luc 12. 49, 51.
[m] Mic. 7. 6.
[n] Ps. 41. 9. a 55. 13. Mic. 7. 6. Ioan 13. 18.
[o] Luc 14. 26.
[p] pen. 16. 24. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.
[q] Luc 17. 33. Ioan 12. 25.
[r] pen. 18. 5. Luc 10. 16. Ioan 13. 20. Gal. 4. 14.
[s] 1 Bren. 17. 10. a 18. 4. 2 Bren. 4. 8.
[t] pen. 18. 5, 6. a 25. 40. Marc 9. 41. Heb. 6. 10.
[a] Luc 7. 18.
[b] Es. 29. 18. a 35. 5, 6.
[c] Es. 61. 1. Luc 4. 18.
[d] 1 Cor. 1. 23. Gal. 5. 11.

Anno DOMINI 31.

7 ¶ [e] Ac a hwy yn myned ymaith,
yr Iesu a ddechreuodd ddywedyd
wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth
[e] Luc 7. 24. yr aethoch allan i'r anialwch i
edrych am dano? ai corsen yn
ysgwyd gan wynt?
8 Eithr pa beth yr aethoch allan
i'w weled? ai dyn wedi ei wisgo â
dillad esmwyth? wele, y rhai sydd
yn gwisgo *dillad* esmwyth, mewn
tai brenhinoedd y maent.
9 Eithr pa beth yr aethoch allan
i'w weled? ai prophwyd? Ie, medd-
af i chwi, a mwy na prophwyd.
10 Canys hwn ydyw *efe* am yr
[f] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 7. 27. hwn yr ysgrifenwyd, [f] Wele, yr
ydwyf fi yn anfon fy nghennad o
flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa
dy ffordd o'th flaen.
11 Yn wir meddaf i chwi, Ym
mhlith plant gwragedd, ni chododd
neb mwy nag Ioan Fedyddiwr: er
hynny yr hwn sydd leiaf yn nheyrn-
as nefoedd, sydd fwy nag ef.
[g] Luc 16. 16. 12 [g] Ac o ddyddiau Ioan Fedydd-
iwr hyd yn awr, yr ydys yn treisio
teyrnas nefoedd, a threiswyr sydd
yn ei chipio hi.
13 Canys yr holl brophwydi a'r
gyfraith a brophwydasant hyd Ioan.
14 Ac os ewyllysiwch *ei* dderbyn,
[h] Mal. 4. 5. pen. 17. 12. Luc 1. 17. efe yw [h] Elias yr hwn oedd ar ddy-
fod.
[i] pen. 13. 9. Luc 8. 8. Dat. 2. 7, 11, 17, 29. a 3. 6, 13, 22. 15 [i] Y neb sydd ganddo glustiau i
wrando, gwrandawed.
16 ¶ [k] Eithr i ba beth y cyffelybaf
fi y genhedlaeth hon? Cyffelyb yw
[k] Luc 7. 31. i blant yn eistedd yn y marchnad-
oedd, ac yn llefain wrth eu cyfeill-
ion,
17 Ac yn dywedyd, Canasom bibell
i chwi, ac ni ddawnsiasoch; can-
asom alarnad i chwi, ac ni chwyn-
fanasoch.
18 Canys daeth Ioan heb na bwytta
nac yfed; ac meddant, Y mae cyth-
raul ganddo.
19 Daeth Mab y dyn yn bwytta ac
yn yfed; ac meddant, Wele ddyn
glwth, ac yfwr gwin, cyfaill public-
anod a phechaduriaid. A doeth-
ineb a gyfiawnhawyd gan ei phlant
ei hun.
[l] Luc 10. 13. 20 ¶ [l] Yna y dechreuodd efe edliw
i'r dinasoedd yn y rhai y gwnaethid
y rhan fwyaf o'i weithredoedd
nerthol ef, am nad edifarhasent.
21 Gwae di, Chorazin; gwae di,
Bethsaida: canys pe gwnaethid yn
Tyrus a Sidon y gweithredoedd
nerthol a wnaethpwyd ynoch chwi,
hwy a edifarhasent er ys talm mewn
sachlian a lludw.
[m] pen. 10. 15. 22 Eithr meddaf i chwi, [m] Es-
mwythach fydd i Tyrus a Sidon, yn
nydd y farn, nag i chwi.
23 A thydi, Capernaum, yr hon a
ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir
i lawr hyd yn uffern: canys pe
gwnaethid yn Sodom y gweithred-
oedd nerthol a wnaethpwyd ynot
ti, hi a fuasai yn aros hyd heddyw.
24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, Y bydd esmwythach i dir So-
dom, yn nydd y farn, nag i ti.
[n] Luc 10. 21. 25 ¶ [n] Yr amser hwnnw yr atteb-
odd yr Iesu, ac y dywedodd, I ti yr
ydwyf yn diolch, O Dad, Arglwydd
nef a daear, am i ti [o] guddio y peth-
au hyn rhag y doethion a'r rhai
deallus, a'u datguddio o honot i rai
bychain. [o] Edrych Ps. 8. 2. 1 Cor. 1. 27. a 2. 8.
26 Ie, O Dad; canys felly y rhyng-
odd bodd i ti.
27 [p] Pob peth a roddwyd i mi gan
fy Nhad: ac nid edwyn neb y Mab [p] pen. 28. 18. Ioan 3. 35. a 13. 3. a 17. 2.
ond y Tad; [q] ac nid edwyn neb y
Tad ond y Mab; a'r *hwn* yr ewyll- [q] Ioan 1. 18. a 6. 46. a 10. 15.
ysio y Mab *ei* ddatguddio iddo.
28 ¶ Deuwch attaf fi bawb a'r y
sydd yn flinderog ac yn llwythog, a
mi a esmwythâf arnoch.
29 Cymmerwch fy iau arnoch, a
dysgwch gennyf; canys addfwyn
ydwyf, a [r] gostyngedig o galon: [r] Zech. 9. 9. Phil. 2. 7, 8.
[s] a chwi a gewch orphwysdra i'ch [s] Jer. 6. 16.
eneidiau.
30 [t] Canys fy iau *sydd* esmwyth, [t] 1 Ioan 5. 3.
a'm baich sydd ysgafn.

PENNOD XII.

1 *Crist yn ceryddu dallineb y Phariseaid, o ran torri y sabbath;* 3 *trwy ysgrythyrau,* 10 *trwy reswm,* 13 *a thrwy ryfeddod;* 22 *yn iachâu y dyn cythreulig, mud, a dall.* 31 *Ni faddeuir byth gabledd yn erbyn yr Yspryd Glân.* 36 *Y rhoddir cyfrif am eiriau segur.* 38 *Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a geisient arwydd;* 49 *ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

YR amser hwnnw [a] yr aeth yr [a] Deut. 23. 25. Marc 2. 23. Luc 6. 1.
Iesu ar y *dydd* sabbath trwy yr
ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei
ddisgyblion, a hwy a ddechreuasant
dynnu tywys, a bwytta.
2 A phan welodd y Phariseaid,
hwy a ddywedasant wrtho, Wele, y
mae dy ddisgyblion yn gwneuthur
yr hyn nid yw ‖ rydd ei wneuthur [‖ gyfreithlawn.]
ar y sabbath.
3 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Oni ddarllenasoch [b] pa beth a [b] 1 Sam. 21. 6.
wnaeth Dafydd, pan oedd chwant
bwyd arno ef, a'r rhai *oedd* gyd
âg ef?
4 Pa fodd yr aeth efe i mewn i dŷ
Dduw, ac y bwyttâodd ‖ [c] y bara [‖ *torthau dangos, y rhai nid oedd gyfreithlawn.*]
gosod, yr hwn nid oedd rydd iddo
ei fwytta, nac i'r rhai oedd gyd âg
ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?
5 Neu oni ddarllenasoch yn y [c] Exod. 25. 30. Lef. 24. 5.
[e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y
sabbathau yn y deml yn halogi y [d] Exod. 29. 32, 33. Lef. 8. 31. a 24. 9.
sabbath, a'u bod yn ddigerydd?
6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, fod yma [f] *un* mwy na'r deml. [e] Num. 28. 9. Ioan 7. 22.
7 Ond pe gwybasech beth yw *hyn*,
[g] Trugaredd a ewyllysiaf, ac nid [f] 2 Chron. 6. 18.
aberth, ni farnasech chwi yn erbyn
y rhai diniwed. [g] Hos. 6. 6. pen. 9. 13.
8 Canys Arglwydd ar y sabbath
hefyd yw Mab y dyn.
9 [h] Ac wedi iddo ymadael oddi yno, [h] Marc 3. 1. Luc 6. 6.
efe a aeth i'w synagog hwynt.
10 ¶ Ac wele, yr oedd dyn a
chanddo law wedi gwywo. A hwy
a ofynasant iddo, gan ddywedyd,
[i] Ai ‖ rhydd iachâu ar y sabbathau? [i] Luc 13. 14. a 14. 3. Ioan 9. 16.
fel y gallent achwyn arno.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [‖ *cyfreithlawn.*]
Pa ddyn o honoch fydd a chanddo
un ddafad, ac [k] o syrth honno mewn
pwll ar y *dydd* sabbath, nid ymaifl [k] Exod. 23. 4. Deut. 22. 4.
ynddi, a'i chodi allan?
12 Pa faint gwell gan hynny ydyw
dyn na dafad? Felly ‖ rhydd yw [‖ *cyfreithlawn.*]
gwneuthur yn dda ar y sabbathau.
13 Yna y dywedodd efe wrth y

Anno DOMINI 31.

dyn, Estyn dy law. Ac efe a'*i*
hestynodd; a *hi* a wnaed yn iach,
fel y llall.
14 ¶ Yna yr aeth [l] y Phariseaid
allan, ac a ‖ ymgynghorasant yn ei
erbyn ef, pa fodd y difethent ef.
15 A'r Iesu gan wybod, [m] a giliodd
oddi yno; [n] a thorfeydd lawer a'i
canlynasant ef, ac efe a'u hiach-
âodd hwynt oll;
16 Ac [o] a orchymynodd iddynt, na
‖ wnaent ef yn gyhoedd:
17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedasid trwy Esaias y prophwyd,
gan ddywedyd,
18 [p] Wele fy ngwasanaethwr, yr
hwn a ddewisais; fy anwylyd, [q] yn
yr hwn y mae fy enaid yn fodd-
lawn: gosodaf fy yspryd arno, ac
efe a draetha farn i'r Cenhedl-
oedd.
19 Nid ymryson efe, ac ni lefain,
ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr
hëolydd.
20 Corsen ysig nis tyrr, a llin yn
mygu nis diffydd, hyd oni ddygo efe
allan farn i fuddugoliaeth.
21 Ac yn ei enw ef y gobeithia y
Cenhedloedd.
22 ¶ [r] Yna y dygpwyd atto un
cythreulig, dall a mud: ac efe a'i
hiachâodd ef, fel y llefarodd ac y
gwelodd y dall a mud.
23 A'r holl dorfeydd a synnasant,
ac a ddywedasant, Ai hwn yw mab
Dafydd?
24 [s] Eithr pan glybu y Phariseaid,
hwy a ddywedasant, Nid yw hwn yn
bwrw allan gythreuliaid, ond trwy
† Beelzebub pennaeth y cythreul-
iaid.
25 A'r Iesu yn gwybod eu medd-
yliau, a ddywedodd wrthynt, Pob
teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn
ei hun, a anghyfanneddir; a phob
dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei
erbyn ei hun, ni saif.
26 Ac os Satan a fwrw allan Satan,
efe a ymrannodd yn ei erbyn ei
hun: pa wedd gan hynny y saif ei
deyrnas ef?
27 Ac os trwy Beelzebub yr ydwyf
fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy
bwy y mae eich plant chwi yn *eu*
bwrw *hwynt* allan? am hynny y
byddant hwy yn farnwyr arnoch
chwi.
28 Eithr os ydwyf fi yn bwrw allan
gythreuliaid trwy Ysbryd Duw, yna
y daeth teyrnas Dduw attoch.
29 Neu, [t] pa fodd y dichon neb
fyned i mewn i dŷ un cadarn, a
llwyr-yspeilio ei ddodrefn ef, oddi
eithr iddo yn gyntaf rwymo y
cadarn? ac yna yr yspeilia efe ei
dŷ ef.
30 Y neb nid yw gyd â mi, sydd yn
fy erbyn; a'r neb nid yw yn casglu
gyd â mi, sydd yn gwasgaru.
31 ¶ Am hynny y dywedaf wrthych
chwi, [u] Pob pechod a chabledd a
faddeuir i ddynion: ond cabledd *yn*
erbyn yr Yspryd *Glân* ni faddeuir
i ddynion.
32 A phwy bynnag a ddywedo air
yn erbyn Mab y dyn, [x] fe a faddeuir
iddo: ond pwy bynnag a ddywedo
yn erbyn yr Yspryd Glân, nis

[l] Marc 3. 6. Ioan 5. 18. a 10. 39. a 11. 53.
‖ Neu, *gymmerasant gynghor.*
[m] Edrych pen. 10. 23.
[n] pen. 19. 2.
[o] pen. 9. 30.
‖ *chyhoeddent ef.*
[p] Es. 42. 1.
[q] pen. 3. 17. a 17. 5.
[r] pen. 9. 32. Marc 3. 11. Luc 11. 14.
[s] pen. 9. 34. Marc 3. 22. Luc 11. 15.
† Gr. *Beelzebul:* felly ad. 27.
[t] Es. 49. 24. Luc 11. 22.
[u] Marc 3. 28. Luc 12. 10. Heb. 6. 4. a 10. 26, 29. 1 Ioan 5. 16.
[x] 1 Tim. 1. 13.

maddeuir iddo, nac yn y byd hwn,
nac yn *y byd* a ddaw.
33 Naill ai gwnewch y pren yn dda,
[y] a'i ffrwyth yn dda; a'i gwnewch
y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn
ddrwg: canys y pren a adwaenir
wrth *ei* ffrwyth.
34 [z] O eppil gwiberod, pa wedd y
gellwch lefaru pethau da, a chwi yn
ddrwg? [a] canys o helaethrwydd y
galon y llefara y genau.
35 Y dyn da, o drysor da y galon,
a ddwg allan bethau da: a'r dyn
drwg, o'r trysor drwg, a ddwg allan
bethau drwg.
36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd
wrthych, Mai am bob gair segur a
ddywedo dynion, y rhoddant hwy
gyfrif yn nydd y farn.
37 Canys wrth dy eiriau y'th gyf-
iawnhêir, ac wrth dy eiriau y'th
gondemnir.
38 ¶ [b] Yna yr attebodd rhai o'r
ysgrifenyddion a'r Phariseaid, gan
ddywedyd, Athraw, ni a chwen-
nychem weled arwydd gennyt.
39 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Cenhedlaeth ddrwg a
[c] godinebus sydd yn ceisio arwydd;
ac arwydd nis rhoddir iddi, ond
arwydd y prophwyd Jonas.
40 [d] Canys fel y bu Jonas dridiau
a thair nos ym mol y morfil, felly
y bydd Mab y dyn dridiau a thair
nos y'nghalon y ddaear.
41 [e] Gwŷr Ninife a gyfodant yn y
farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i
[f] condemniant hi; am iddynt hwy
[g] edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac
wele fwy na Jonas yma.
42 [h] Brenhines y dehau a gyfyd yn
y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac
a'i condemnia hi; am iddi hi ddy-
fod o eithafoedd y ddaear i glywed
doethineb Solomon: ac wele fwy na
Solomon yma.
43 [i] A phan êl yr yspryd aflan
allan o ddyn, [k] efe a rodia ar hyd
lleoedd sychion, gan geisio gor-
phwysdra, ac nid *yw* yn ei gael.
44 Yna, medd efe, Mi a ddy-
chwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum
allan. Ac wedi y delo, y mae yn
ei gael yn wag, wedi *ei* ysgubo a'*i*
drwsio.
45 Yna y mae efe yn myned, ac
yn cymmeryd gyd âg ef ei hun
saith yspryd eraill gwaeth nag ef
ei hun; ac wedi iddynt fyned i
mewn, hwy a gyfanneddant yno:
[l] ac y mae diwedd y dyn hwnnw yn
waeth na'i ddechreuad. Felly y
bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrwg
hon.
46 ¶ Tra yr ydoedd efe yn llefaru
wrth y torfeydd, [m] wele, *ei* fam a'i
[n] frodyr oedd yn sefyll allan, yn
ceisio ymddiddan âg ef.
47 A dywedodd un wrtho, Wele, y
mae dy fam di a'th frodyr yn sefyll
allan, yn ceisio ymddiddan â thi.
48 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth yr hwn a ddywedasai
wrtho, Pwy yw fy mam i? a phwy
yw fy mrodyr i?
49 Ac efe a estynodd ei law tu ag
at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd,
Wele fy mam i, a'm brodyr i.

Anno DOMINI 31.

[y] pen. 7. 17. Luc 6. 43, 44.
[z] pen. 3. 7. a 23. 33.
[a] Luc 6. 45.
[b] pen. 16. 1. Marc 8. 11. Luc 11. 16, 29. 1 Cor. 1. 22.
[c] Es. 57. 3.
[d] Jonah 1. 17.
[e] Luc 11. 32.
[f] Jer. 3. 11. Ezec. 16. 51. Rhuf. 2. 27.
[g] Jonah 3. 5.
[h] 1 Bren. 10. 1. 2 Chron. 9. 1, Luc 11. 31.
[i] Luc 11. 24.
[k] Job 1. 7. 1 Petr 5. 8.
[l] Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.
[m] Marc 3. 31. Luc 8. 19, 20.
[n] pen. 13. 55. Marc 6. 3. Ioan 2. 12. a 7. 3. Act. 1. 14. 1 Cor. 9. 5. Gal. 1. 19.

Anno DOMINI 31.

[o] Edrych Ioan 15. 14. Gal. 5. 6. a 6. 15. Col. 3. 11.

50 Canys [o] pwy bynnag a wna
ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y
nefoedd, efe yw fy mrawd i, a'm
chwaer, a'm mam.

PENNOD XIII.

3 Dammeg yr hauwr a'r had; 18 a'i dehongliad. 24 Dammeg yr efrau, 31 yr had mwstard, 33 y surdoes, 44 y trysor cuddiedig, 45 y perl, 47 a'r rhwyd. 53 Y modd y dirmygir Crist gan ei wladwyr ei hun.

Y DYDD hwnnw yr aeth yr Iesu
allan o'r tŷ, [a] ac yr eisteddodd
wrth *lan* y môr.

[a] Marc 4. 1.

2 A thorfeydd lawer a ymgyn-
hullasant atto ef, fel [b] yr aeth efe
‖ i'r llong, ac yr eisteddodd: a'r
holl dyrfa a safodd ar y lân.

[b] Luc 5. 3. ‖ *i long.*

3 Ac efe a lefarodd wrthynt lawer
o bethau trwy ddammegion, gan
ddywedyd, [c] Wele, yr hauwr a aeth
allan i hau.

[c] Luc 8. 5.

4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth
a syrthiodd ar *fin* y ffordd; a'r
adar a ddaethant ac a'i difasant.
5 Peth arall a syrthiodd ar greig-
leoedd, lle ni chawsant fawr ddaear:
ac yn y man yr eginasant, gan nad
oedd iddynt ddyfnder daear:
6 Ac wedi codi yr haul, y poethas-
ant, ac am nad oedd ganddynt
wreiddyn, hwy a wywasant.
7 A pheth arall a syrthiodd ym
mhlith y drain; a'r drain a godas-
ant, ac a'u tagasant hwy.
8 Peth arall hefyd a syrthiodd
mewn tir da, ac a ddygasant
ffrwyth, peth ar ei ganfed, arall ar
ei drugeinfed, arall ar ei ddegfed
ar hugain.
9 [d] Y neb sydd ganddo glustiau i
wrando, gwrandawed.

[d] pen. 11. 15.

10 A daeth y disgyblion, ac a
ddywedasant wrtho, Paham yr wyt
ti yn llefaru wrthynt trwy ddam-
megion?
11 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Am [e] roddi i chwi
wybod dirgelion teyrnas nefoedd,
ac ni roddwyd iddynt hwy.

[e] pen. 16. 17. Marc 4. 11. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 27.

12 [f] Oblegid pwy bynnag sydd
ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a
gaiff helaethrwydd: eithr pwy byn-
nag nid oes ganddo, oddi arno ef y
dygir, ie, yr hyn sydd ganddo.

[f] pen. 25. 29. Marc 4, 25. Luc 8. 18. a 19. 26.

13 Am hynny yr ydwyf yn llefaru
wrthynt hwy ar ddammegion:
canys a hwy yn gweled, nid ydynt
yn gweled, ac yn clywed, nid ydynt
yn clywed, nac yn deall.
14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir
prophwydoliaeth Esaias, yr hon
sydd yn dywedyd, [g] Gan glywed y
clywch, ac ni ddeallwch; ac yn
gweled y gwelwch, ac ni chanfydd-
wch.

[g] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

15 Canys brasâwyd calon y bobl
hyn, a hwy a glywsant a'*u* [h] clustiau
yn drwm, ac a gauasant eu llygaid;
rhag canfod â'*u* llygaid, a chlywed
â'*u* clustiau, a deall â'r galon, a
throi, ac i mi eu hiachâu hwynt.

[h] Heb. 5. 11.

16 Eithr [i] dedwydd *yw* eich llygaid
chwi, am eu bod yn gweled; a'ch
clustiau, am eu bod yn clywed.

[i] pen. 16. 17. Luc 10. 23, 24. Ioan 20. 29.

17 Oblegid yn wir y dywedaf i
chwi, [k] chwennychu o lawer o bro-
phwydi a rhai cyfiawn weled *y*
pethau a welwch chwi, ac nis
gwelsant; a chlywed *yr hyn* a
glywch chwi, ac nis clywsant.

[k] 1 Petr 1. 10.

Anno DOMINI 31.

18 ¶ [l] Gwrandewch chwithau gan
hynny ddammeg yr hauwr.

[l] Marc 4. 14. Luc 8. 11.

19 Pan glywo neb air [m] y deyrnas,
ac heb *ei* ddeall, y mae y drwg yn
dyfod, ac yn cipio yr hyn a hauwyd
yn ei galon ef. Dyma yr hwn a
hauwyd ar *fin* y ffordd.

[m] pen. 4. 23.

20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-
leoedd, yw yr hwn sydd yn gwrando
y gair, ac yn ebrwydd [n] trwy lawen-
ydd yn ei dderbyn;

[n] Es. 58. 2. Ioan 5. 35.

21 Ond nid oes ganddo wreiddyn
ynddo ei hun, eithr dros amser y
mae: a phan ddelo gorthrymder
neu erlid oblegid y gair, yn y fan
[o] efe a rwystrir.

[o] pen. 11. 6.

22 [p] A'r hwn a hauwyd [q] ym mhlith
y drain, yw yr hwn sydd yn gwrando
y gair; ac y mae gofal y byd hwn,
a thwyll cyfoeth, yn tagu y gair, ac
y mae yn myned yn ddiffrwyth.

[p] pen. 19. 23. Marc 10. 23. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 9. [q] Jer. 4. 3.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y
tir da, yw yr hwn sydd yn gwrando
y gair, ac yn *ei* ddeall; *sef* yr hwn
sydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth
ei ganfed, arall ei drugeinfed, arall
ei ddegfed ar hugain.
24 ¶ Dammeg arall a osododd
efe iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas
nefoedd sydd gyffelyb i ddyn a
hauodd had da yn ei faes:
25 A thra yr oedd y dynion yn
cysgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd
efrau ym mhlith y gwenith, ac a
aeth ymaith.
26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a
dwyn ffrwyth, yna yr ymddangos-
odd yr efrau hefyd.
27 A gweision gwr y tŷ a ddaeth-
ant, ac a ddywedasant wrtho, Ar-
glwydd, oni hauaist di had da yn
dy faes? o ba le gan hynny y mae
yr efrau ynddo?
28 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Y gelyn *ddyn* a wnaeth hyn. A'r
gweision a ddywedasant wrtho, A
fynni di gan hynny i ni fyned a'u
casglu hwynt?
29 Ac efe a ddywedodd, Na fynnaf;
rhag i chwi, wrth gasglu yr efrau,
ddiwreiddio y gwenith gyd â hwynt.
30 Gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd
y cynhauaf: ac yn amser y cyn-
hauaf y dywedaf wrth y medelwyr,
Cesglwch yn gyntaf yr efrau, a
rhwymwch hwynt yn ysgubau i'w
llwyr-losgi; ond [r] casglwch y gwen-
ith i'm hysgubor.

[r] pen. 3. 12.

31 ¶ Dammeg arall a osododd efe
iddynt, gan ddywedyd, [s] Cyffelyb
yw teyrnas nefoedd i ronyn o had
mwstard, yr hwn a gymmerodd dyn
ac a'*i* hauodd yn ei faes.

[s] Marc 4. 30. Luc 13. 19.

32 Yr hwn yn wir sydd leiaf o'r
holl hadau; ond wedi iddo dyfu,
mwyaf un o'r llysiau ydyw, ac y
mae efe yn myned yn bren; fel y
mae adar y nef yn dyfod, ac yn
nythu yn ei gangau ef.
33 ¶ [t] Dammeg arall a lefarodd efe
wrthynt, Cyffelyb yw teyrnas nef-
oedd i surdoes, yr hwn a gymmer-
odd gwraig a'i cuddiodd mewn tri
phecaid o flawd, hyd oni surodd y
cwbl.

[t] Luc 13. 20.

Anno DOMINI 31.

34 [u] Hyn oll a lefarodd yr Iesu
trwy ddammegion wrth y torfeydd;
ac heb ddammeg ni lefarodd efe
[u] Marc 4. 33, 34. wrthynt:
35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedwyd trwy y prophwyd, gan ddy-
[x] Ps. 78. 2. wedyd, [x] Agoraf fy ngenau mewn
dammegion; mynegaf bethau cudd-
iedig er pan seiliwyd y byd.
36 ¶ Yna yr anfonodd yr Iesu y
torfeydd ymaith, ac yr aeth i'r tŷ:
a'i ddisgyblion a ddaethant atto,
gan ddywedyd, Eglura i ni ddam-
meg efrau y maes.
37 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Yr hwn sydd yn hau
yr had da, yw Mab y dyn;
38 A'r maes yw y byd; a'r had da,
hwynt-hwy yw plant y deyrnas; a'r
[y] Gen. 3. 13. efrau yw [y] plant y drwg;
Ioan 8. 44. 39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd
Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8. hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhauaf yw
[z] Joel 3. 13. diwedd y byd; a'r medelwyr yw yr
Dat. 14. 15. angelion.
40 Megis gan hynny y cynhullir yr
efrau, ac a'u llwyr-losgir yn tân;
felly y bydd yn niwedd y byd
hwn.
‖ pen. 24. 31. 41 ‖ Mab y dyn a ddenfyn ei ang-
elion, a hwy a gynhullant allan o'i
deyrnas ef yr holl dramgwyddiadau,
a'r rhai a wnant anwiredd;
42 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn
[a] pen. 8. 12. dân: [a] yno y bydd wylofain a
rhingcian dannedd.
[b] Dan. 12. 3. 43 [b] Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn
1 Cor. 15. 42. fel yr haul, yn nheyrnas eu Tad.
[c] ad. 9. [c] Yr hwn sydd ganddo glustiau i
wrando, gwrandawed.
44 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
nefoedd i drysor wedi ei guddio
mewn maes; yr hwn wedi i ddyn ei
gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd
am dano, sydd yn myned ymaith,
[d] Phil. 3. 7, 8. [d] ac yn gwerthu yr hyn oll a fedd,
[e] Es. 55. 1. ac [e] yn prynu y maes hwnnw.
Dat. 3. 18. 45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
nefoedd i farchnattâwr, yn ceisio
perlau teg:
46 Yr hwn wedi iddo gaffael un
perl gwerthfawr, a aeth *ac* a werth-
edd gymmaint oll ag a feddai, ac a'i
prynodd ef.
47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
nefoedd i rwyd a fwriwyd yn y môr,
[f] pen. 22. 10. ac [f] a gasglodd o bob rhyw beth:
48 Yr hon, wedi ei llenwi, a ddyg-
asant i'r lân, ac a eisteddasant, ac a
gasglasant y rhai da mewn llestri,
ac a fwriasant allan y rhai drwg.
49 Felly y bydd yn niwedd y byd:
[g] pen. 25. 32. yr angelion a ânt allan, ac [g] a ddi-
dolant y rhai drwg o blith y rhai
cyfiawn;
50 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn
[h] ad. 42. dân: [h] yno y bydd wylofain a
rhingcian dannedd.
51 Iesu a ddywedodd wrthynt, A
ddarfu i chwi ddeall hyn oll?
Hwythau a ddywedasant wrtho,
Do, Arglwydd.
52 A dywedodd yntau wrthynt,
Am hynny pob ysgrifenydd wedi ei
ddysgu i deyrnas nefoedd, sydd
debyg i ddyn o berchen tŷ, yr hwn
sydd yn dwyn allan o'i drysor,
[i] Can. 7. 13. [i] *bethau* newydd a hen.
53 ¶ A bu, wedi i'r Iesu orphen y
dammegion hyn, efe a ymadawodd
oddi yno.
54 [k] Ac efe a ddaeth i'w wlad ei
hun, ac a'u dysgodd hwynt yn eu [k] pen. 2. 23.
synagog; fel y synnodd arnynt, ac Marc 6. 1.
y dywedasant, O ba le y daeth y Luc 4. 16, 23.
doethineb hwn, a'r gweithredoedd
nerthol i'r *dyn* hwn?
55 [l] Onid hwn yw mab y saer? onid [l] Marc 6. 3.
Mair y gelwir ei fam ef? a Iago, a Ioan 6. 42.
Joses, a Simon, a Judas, [m] ei frodyr [m] pen. 12. 46.
ef?
56 Ac onid yw ei chwiorydd ef oll
gyd â ni? o ba le gan hynny y mae
gan hwn y pethau hyn oll?
57 A hwy [n] a rwystrwyd ynddo ef. [n] pen. 11. 6
A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
[o] Nid yw prophwyd heb anrhydedd, [o] Marc 6. 4.
ond yn ei wlad ei hun, ac yn ei dŷ Luc 4. 24.
ei hun. Ioan 4. 44.
58 Ac [p] ni wnaeth efe nemmawr o [p] Marc 6. 5, 6.
weithredoedd nerthol yno, oblegid
eu hanghrediniaeth hwynt.

PENNOD XIV.

1 *Tyb Herod am Grist.* 3 *Carchar Ioan, a'i ddihenydd.* 13 *Yr Iesu yn ymado i le anial;* 15 *lle y mae efe yn porthi pùm mil o bobl â phùm torth, ac â dau bysgodyn:* 22 *yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion;* 34 *ac wedi tirio yn Gennesaret, yn iachâu y cleifion a gyffyrddai âg ymyl ei wisg ef.*

Y PRYD hwnnw y clybu [a] Herod Dechreu
y tetrarch sôn am yr Iesu; A.D. 32.
2 Ac efe a ddywedodd wrth ei [a] Marc 6. 14.
weision, Hwn yw Ioan Fedyddiwr: Luc 9. 7.
efe a gyfododd o feirw, ac am hynny
y mae nerthoedd yn gweithio ynddo
ef.
3 ¶ [b] Canys Herod a ddaliasai A.D. 30.
Ioan, ac a'i rhwymasai, ac a'*i* dod- [b] Luc 3. 19, 20.
asai y'ngharchar, oblegid Herodias,
gwraig Phylip ei frawd ef.
4 Canys Ioan a ddywedodd wrtho,
[c] Nid ‖ cyfreithlawn i ti ei chael hi. [c] Lef. 18. 16. a 20. 21.
5 Ac efe yn ewyllysio ei roddi ef i
farwolaeth, a ofnodd y dyrfa; [d] canys ‖ *rhydd.*
hwy a'i cymmerent ef megis pro- [d] pen. 21. 26. Luc 20. 6.
phwyd.
6 Eithr pan gadwyd dydd gened-
igaeth Herod, y dawnsiodd merch
Herodias † ger eu bron hwy, ac a † *Gr. yn y canol.*
ryngodd fodd Herod.
7 O ba herwydd efe a addawodd,
trwy lw, roddi iddi beth bynnag a
ofynai.
8 A hithau, wedi ei rhag-ddysgu
gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i
mi yma ben Ioan Fedyddiwr mewn
dysgl.
9 A'r brenhin a fu drist ganddo:
eithr o herwydd y llw, a'r rhai a
eisteddent gyd âg ef wrth y ford,
efe a orchymynodd *ei* roi *ef iddi.*
10 Ac efe a anfonodd ac a dorrodd
ben Ioan yn y carchar.
11 A dygpwyd ei ben ef mewn
dysgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces:
a hi a'*i* dug *ef* i'w mam.
12 A'i ddisgyblion ef a ddaethant
ac a gymmerasant ei gorph ef, ac
a'i claddasant: ac a aethant ac a
fynegasant i'r Iesu.
13 ¶ [e] A phan glybu yr Iesu, efe A.D. 32.
a ymadawodd oddi yno mewn llong, [e] pen. 12. 15.
i anghyfanneddle o'r naill du: ac Marc 6. 32. Luc 9. 10.
wedi clywed o'r torfeydd, hwy a'i
canlynasant ef ar draed allan o'r
dinasoedd.

Anno DOMINI 32.

14 A'r Iesu a aeth allan, ac a welodd ‖ dyrfa fawr, ac *f* a dosturiodd wrthynt, ac efe a iachâodd eu cleifion hwynt.

15 ¶ *g* Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth ei ddisgyblion atto, gan ddywedyd, Y lle sydd anghyfannedd, a'r awr a aeth weithian heibio: gollwng y dyrfa ymaith, fel yr elont i'r pentrefi, ac y prynont iddynt fwyd.

16 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid iddynt fyned ymaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwytta.

17 A hwy a ddywedasant wrtho, Nid oes gennym ni yma ond pùm torth, a dau bysgodyn.

18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch hwynt yma i mi.

19 Ac wedi gorchymyn i'r torfeydd eistedd ar y gwelltglas, a chymmeryd y pùm torth, a'r ddau bysgodyn, efe a edrychodd i fynu tua'r nef, ac *h* a fendithiodd, ac a dorrodd; ac a roddes y torthau i'r disgyblion, a'r disgyblion i'r torfeydd.

20 A hwynt oll a fwyttasant, ac a gawsant eu digon: ac a godasant o'r briw-fwyd oedd y'ngweddill, ddeuddeg basgedaid yn llawn.

21 A'r rhai a fwyttasant oedd y'nghylch pum mil o wyr, heb law gwragedd a phlant.

22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr Iesu ei ddisgyblion i fyned i'r llong, ac i fyned i'r làn arall o'i flaen ef, tra fyddai efe yn gollwng y torfeydd ymaith.

23 *i* Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a esgynodd i'r mynydd wrtho ei hun, i weddïo: *k* ac wedi ei hwyrhâu hi, yr oedd efe yno yn unig.

24 A'r llong oedd weithian yng nghanol y môr, yn drallodus gan donnau: canys gwynt gwrthwynebus ydoedd.

25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r nos yr aeth yr Iesu attynt, gan rodio ar y môr.

26 A phan welodd y disgyblion ef yn rhodio ar y môr, dychrynasant, gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw. A hwy a waeddasant rhag ofn.

27 Ac yn y man y llefarodd yr Iesu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gysur: myfi ydyw; nac ofnwch.

28 A Phetr a'i hattebodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, os tydi yw, arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.

29 Ac efe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Petr ddisgyn o'r llong, efe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddyfod at yr Iesu.

30 Ond pan welodd efe y gwynt yn gryf, efe a ofnodd: a phan ddechreuodd suddo, efe a lefodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.

31 Ac yn y man yr estynodd yr Iesu *ei* law, ac a ymaflodd ynddo ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffydd, paham y petrusaist?

32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, peidiodd y gwynt.

33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i haddolasant ef, gan ddywedyd, Yn wir Mab Duw ydwyt ti.

34 ¶ *l* Ac wedi iddynt fyned trosodd, hwy a ddaethant i dir Gennesaret.

35 A phan adnabu gwyr y fan honno ef, hwy a anfonasant i'r holl wlad honno o amgylch, ac a ddygasant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:

36 Ac a attolygasant iddo gael cyffwrdd yn unig âg ymyl ei wisg ef: a *m* chynnifer ag a gyffyrddodd, a iachâwyd.

PENNOD XV.

3 Crist yn argyhoeddi yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid, am dorri gorchymynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain: 11 yn dysgu nad yw y peth sydd yn myned i mewn i'r genau yn halogi dyn: 21 yn iachâu merch y wraig o Canaan, 30 a thorfeydd eraill lawer: 32 ac â saith dorth, ac ychydig bysgod bychain, yn porthi pedair mil o wyr, heb law gwragedd a phlant.

YNA yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid, y rhai oedd o Jerusalem, *a* a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd,

2 Paham y mae dy ddisgyblion di yn troseddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn golchi eu dwylaw pan fwyttâont fara.

3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A phaham yr ydych chwi yn troseddu gorchymyn Duw trwy eich traddodiad chwi?

4 Canys Duw a orchymynodd, gan ddywedyd, *b* Anrhydedda dy dad a'th fam: *c* a'r hwn a felldithio dad neu fam, lladder ef yn farw.

5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth *ei* dad neu *ei* fam, *d* Rhodd *yw* pa beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi, ac ni anrhydeddo ei dad neu ei fam, *difai fydd.*

6 Ac fel hyn y gwnaethoch orchymyn Duw yn ddirym trwy eich traddodiad eich hun.

7 *e* O ragrithwyr, da y prophwydodd ‖ Esaias am danoch chwi, gan ddywedyd,

8 *f* Nesâu y mae y bobl hyn attaf â'u genau, a'm hanrhydeddu â'u gwefusau; a'u calon sydd bell oddi wrthyf.

9 Eithr yn ofer y'm hanrhydeddant i, *g* gan ddysgu gorchymynion dynion yn ddysgeidiaeth.

10 ¶ *h* Ac wedi iddo alw y dyrfa atto, efe a ddywedodd wrthynt, Clywch a deallwch.

11 *i* Nid yr hyn sydd yn myned i mewn i'r genau, sydd yn halogi dyn; ond yr hyn sydd yn dyfod allan o'r genau, hynny sydd yn halogi dyn.

12 Yna y daeth ei ddisgyblion atto, ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti ymrwystro o'r Phaiseaid wrth glywed yr ymadrodd hwn?

13 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, *k* Pob planhigyn yr hwn nis plannodd fy Nhad nefol, a ddiwreiddir.

14 Gadewch iddynt: *l* tywysogion deillion i'r deillion ydynt. Ac os y dall a dywys y dall, y ddau a syrthiant yn y ffos.

15 *m* A Phetr a attebodd ac a

Margin references: ‖ bobl lawer. *f* pen. 9. 36. *g* Marc 6. 35. Luc 9. 12. Ioan 6. 5. *h* pen. 15. 36. *i* Marc 6. 46. *k* Ioan 6. 16. *l* Marc 6. 53. *m* pen. 9. 20. Marc 3. 10. Luc 6. 19. Act. 19. 12. *a* Marc 7. 1. *b* Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Eph. 6. 2. *c* Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. *d* Marc 7. 11, 12. *e* Marc 7. 6. ‖ Esaiah. *f* Es. 29. 13. Ezec. 33. 31. *g* Col. 2. 18–22. *h* Marc 7. 14. *i* Act. 10. 15. Rhuf. 14. 17, 20. Tit. 1. 15. *k* Ioan 15. 2. *l* pen. 23. 16. Luc 6. 39. *m* Marc 7. 17.

Anno DOMINI 32.

ddywedodd wrtho, Eglura i ni y
ddammeg hon.
16 A dywedodd yr Iesu, [n] A ydych
[n] pen. 16. 9. chwithau etto heb ddeall?
17 Onid ydych chwi yn deall
[o] 1 Cor. 6. 13. etto, fod [o] yr hyn oll sydd yn myned
i mewn i'r genau, yn cilio i'r bola,
ac y bwrir ef allan i'r geudŷ?
[p] Iago 3. 6. 18 Eithr [p] y pethau a ddeuant
allan o'r genau, sydd yn dyfod allan
o'r galon; a'r *pethau* hynny a hal-
ogant ddyn.
[q] Gen. 6. 5. a 8. 21. 19 [q] Canys o'r galon y mae medd-
Diar. 6. 14. yliau drwg yn dyfod allan, lladd-
Jer. 17. 9. iadau, torr-priodasau, godinebau,
lladradau, cam-dystiolaethau, cabl-
au.
20 Dyma y pethau sydd yn halogi
dyn: eithr bwytta â dwylaw heb
olchi, ni haloga ddyn.
[r] Marc 7. 24. 21 ¶ [r] A'r Iesu a aeth oddi yno,
ac a giliodd i dueddau Tyrus a
Sidon.
22 Ac wele, gwraig o Canaan a
ddaeth o'r parthau hynny, ac a lef-
odd, gan ddywedyd wrtho, Tru-
garhâ wrthyf, O Arglwydd, Fab
Dafydd: y mae fy merch yn ddrwg
ei hwyl gan gythraul.
23 Eithr nid attebodd efe iddi *un*
gair. A daeth ei ddisgyblion atto,
ac a attolygasant iddo, gan ddy-
wedyd, Gollwng hi ymaith; canys
y mae hi yn llefain ar ein hol.
24 Ac efe a attebodd ac a ddy-
[s] pen. 10. 5, 6. wedodd, [s] Ni'm danfonwyd i ond at
Act. 13. 46. ddefaid colledig tŷ Israel.
Rhuf. 15. 8. 25 Ond hi a ddaeth ac a'i haddol-
odd ef, gan ddywedyd, Arglwydd,
cymmorth fi.
26 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd, Nid da cymmeryd bara y
plant, a'i fwrw i'r cwn.
27 Hithau a ddywedodd, Gwir *yw*,
Arglwydd: canys y mae y cwn yn
bwytta o'r briwsion sydd yn syrthio
oddi ar fwrdd eu harglwyddi.
28 Yna yr attebodd yr Iesu, ac a
ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr
yw dy ffydd: bydded i ti fel yr wyt
yn ewyllysio. A'i merch a iach-
âwyd o'r awr honno allan.
[t] Marc 7. 31. 29 ¶ [t] A'r Iesu a aeth oddi yno,
ac a ddaeth ger llaw môr Galilea;
ac a esgynodd i'r mynydd, ac a
eisteddodd yno.
30 A daeth atto dorfeydd lawer, a
[u] Es. 35. 5, 6. chanddynt gyd â hwynt [u] gloffion,
pen. 11. 5. deillion, mudion, anafusion, ac er-
Luc 7. 22. aill lawer: a hwy a'u bwriasant i
lawr wrth draed yr Iesu, ac efe a'u
hiachâodd hwynt:
31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd,
wrth weled y mudion yn llefaru, y
rhai anafus yn iach, y cloffion yn
rhodio, a'r deillion yn gweled: a
hwy a ogoneddasant Dduw Is-
rael.
[x] Marc 8. 1. 32 ¶ [x] A galwodd yr Iesu ei
ddisgyblion atto, ac a ddywedodd,
Yr ydwyf yn tosturio wrth y dyrfa;
canys y maent yn aros gyd â mi
dridiau weithian, ac nid oes gan-
ddynt ddim i'w fwytta: ac nid
ydwyf yn ewyllysio eu gollwng
hwynt ymaith ar eu cythlwng, rhag
eu llewygu ar y ffordd.
33 A'i ddisgyblion a ddywedent
wrtho, O ba le y caem ni gymmaint
o fara yn y diffaethwch, fel y digon-
id tyrfa gymmaint?
34 A'r Iesu a ddywedai wrthynt,
Pa sawl torth sydd gennych? A
hwy a ddywedasant, Saith, ac
ychydig bysgod bychain.
35 Ac efe a orchmynodd i'r
torfeydd eistedd ar y ddaear.
36 A [y] chan gymmeryd y saith [y] pen. 14. 19.
dorth, a'r pysgod, a [z] diolch, efe a'*u* [z] 1 Sam. 9. 13.
torrodd, ac a'*u* rhoddodd i'w ddisg- Luc 22. 19.
yblion, a'r disgyblion i'r dyrfa.
37 A hwy oll a fwyttasant, ac a
gawsant eu digon: ac a godasant o'r
briw-fwyd oedd y'ngweddill saith
fasgedaid yn llawn.
38 A'r rhai a fwyttasant oedd
bedair mil o wyr, heb law gwragedd
a phlant.
39 [a] Ac wedi iddo ollwng y torf- [a] Marc 8. 10.
eydd ymaith, efe a aeth i long, ac a
ddaeth i barthau Magdala.

PENNOD XVI.

1 *Y Phariseaid yn gofyn arwydd.* 6 *Iesu yn rhybuddio ei ddisgyblion am lefain y Phariseaid a'r Saduceaid.* 13 *Tyb y bobl am Grist,* 16 *a chyffes Petr am dano.* 21 *Iesu yn rhagfynegi ei farwolaeth:* 23 *yn ceryddu Petr am ei gynghori i'r gwrthwyneb;* 24 *ac yn rhybuddio y sawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.*

AC [a] wedi i'r Phariseaid a'r [a] pen. 12. 38.
Saduceaid ddyfod atto, a'i Marc 8. 11.
demtio, hwy a attolygasant iddo Luc 12. 54.
ddangos iddynt arwydd o'r nef.
2 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Pan fyddo yr hwyr, y
dywedwch, Tywydd têg; canys y
mae yr wybr yn goch.
3 A'r bore, Heddyw drycin;
canys y mae yr wybr yn goch ac yn
bruddaidd. O ragrithwyr, chwi a
fedrwch ddeall wyneb yr wybren;
ac oni fedrwch arwyddion yr am-
serau?
4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a [b] pen. 12. 39.
godinebus yn ceisio arwydd; ac
arwydd nis rhoddir iddi, ond ar-
wydd y prophwyd Jonas. Ac efe
a'u gadawodd hwynt, ac a aeth
ymaith.
5 Ac [c] wedi dyfod ei ddisgyblion [c] Marc 8. 14.
ef i'r làn arall, hwy a ollyngas-
ant dros gôf gymmeryd bara *gan-
ddynt.*
6 ¶ A'r Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, [d] Edrychwch ac ymogelwch [d] Luc 12. 1.
rhag surdoes y Phariseaid a'r Sa-
duceaid.
7 A hwy a ymresymmasant yn eu
plith eu hunain, gan ddywedyd,
Hyn sydd am na chymmerasom
fara *gennym.*
8 A'r Iesu yn gwybod, a ddywed-
odd wrthynt, Chwychwi o ychydig
ffydd, paham yr ydych yn ymresym-
mu yn eich plith eich hunain, am
na chymmerasoch fara *gyd â
chwi?*
9 Onid ydych chwi yn deall etto,
nac yn cofio [e] pùm torth y pùm mil, [e] pen. 14. 17.
a pha sawl basgedaid a gymmeras- Ioan 6. 9.
och i fynu?
10 [f] Na saith dorth y pedair mil, a [f] pen. 15. 34.
pha sawl cawellaid a gymmerasoch
i fynu?
11 Pa fodd nad ydych yn deall,
nad am fara y dywedais wrthych,

Anno DOMINI 32.

ar ymogelyd rhag surdoes y Pha-
riseaid a'r Saduceaid?
12 Yna y deallasant na ddywed-
asai efe am ymogelyd rhag surdoes
bara, ond rhag athrawiaeth y Pha-
riseaid a'r Saduceaid.
13 ¶ Ac wedi dyfod yr Iesu i du-
eddau Cesarea Philippi, efe a ofyn-
odd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd,
[g] Marc 8. 27. Luc 9. 18 — [g] Pwy y mae dynion yn dywedyd fy
mod i, Mab y dyn?
[h] pen. 14. 2. Luc 9. 7, 8, 9. — 14 A hwy a ddywedasant, [h] Rhai,
mai Ioan Fedyddiwr, a rhai, *mai*
Elïas, ac eraill, *mai* Jeremïas, neu
un o'r prophwydi.
15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond
pwy meddwch chwi ydwyf fi?
16 A Simon Petr a attebodd ac a
[i] Ioan 6. 69. a 11. 27. Act. 8. 37. a 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5. — ddywedodd, [i] Ti yw y Crist, Mab y
Duw byw.
17 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Gwyn dy fyd di, Simon
mab Jona: canys nid cig a gwaed
[k] 1 Cor. 2. 10. — a ddatguddiodd *hyn* i ti, ond [k] fy
Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.
18 Ac yr ydwyf finnau yn dywedyd
[l] Ioan 1. 42. — i ti, mai [l] ti yw Petr, ac [m] ar y graig
[m] Eph. 2. 20. Dat. 21. 14. — hon yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth
uffern nis gorchfygant hi.
[n] pen. 18. 18. Ioan 20. 23. — 19 A [n] rhoddaf i ti agoriadau
teyrnas nefoedd: a pha beth byn-
nag a rwymech ar y ddaear, a fydd
rhwymedig yn y nefoedd; a pha
beth bynnag a ryddhâech ar y
ddaear, a fydd wedi ei ryddhâu yn
y nefoedd.
[o] pen. 17. 9. Marc 8. 30. Luc 9. 21. — 20 [o] Yna y gorchymynodd efe i'w
ddisgyblion, na ddywedent i neb
mai efe oedd Iesu Grist.
21 ¶ O hynny allan y dechreuodd
[p] pen. 20. 17. Marc 9. 31. a 10. 33. Luc 18. 31. a 24. 7. — yr Iesu [p] ddangos i'w ddisgyblion
fod yn rhaid iddo fyned i Jerusa-
lem, a dioddef llawer gan yr hen-
uriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrif-
enyddion, a'i ladd, a chyfodi y
trydydd dydd.
22 A Phetr, wedi ei gymmeryd ef
atto, a ddechreuodd ei geryddu ef,
gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ
wrthyt dy hun; nis bydd hyn i ti.
23 Ac efe a drodd, ac a ddywed-
[q] Edrych 2 Sam. 19. 22. — odd wrth Petr, [q] Dos yn fy ol i,
Satan: rhwystr ydwyt ti i mi: am
nad ydwyt yn synied y pethau sydd
o Dduw, ond y pethau sydd o
ddynion.
[r] pen. 10. 38. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27. — 24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Iesu
wrth ei ddisgyblion, Os myn neb
ddyfod ar fy ol i, ymwaded â'g ef ei
hun, a chyfoded ei groes, a chan-
lyned fi.
[s] Luc 17. 33. Ioan 12. 25. — 25 Canys [s] pwy bynnag a ewyllysio
gadw ei fywyd, a'i cyll: a phwy
bynnag a gollo ei fywyd o'm plegid
i, a'i caiff.
26 Canys pa lesâd i ddyn, os ynnill
efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei
[t] Ps. 49. 7, 8. — hun? neu [t] pa beth a rydd dyn yn
[u] pen. 26. 64. Marc 8. 38. — gyfnewid am ei enaid?
27 Canys [u] Mab y dyn a ddaw yng
[x] Zech. 14. 5. pen. 25. 31. Judas 14. — ngogoniant ei Dad [x] gyd â'i angel-
ion; [y] ac yna y rhydd efe i bawb yn
[y] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Rhuf. 2. 6. Dat. 2. 23. — ol ei weithred.
28 Yn wir y dywedaf wrthych, [z] Y
mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll
[z] Marc 9. 1. Luc 9. 27. — yma, a'r ni phrofant angau, hyd oni
welont Fab y dyn yn dyfod yn ei
frenhiniaeth.

PENNOD XVII.

1 *Gwedd-newidiad Crist.* 14 *Y mae efe yn iachâu y lloerig;* 22 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint;* 24 *ac yn talu teyrnged.*

AC [a] ar ol chwe diwrnod, y cym- — [a] Marc 9. 2. Luc 9. 28.
merodd yr Iesu Petr, aç Iago,
ac Ioan ei frawd, ac a'u dug hwy i
fynydd uchel o'r neilldu.
2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu
bron hwy: a'i wyneb a ddisgleir-
iodd fel yr haul, a'i ddillad oedd
cyn wynned a'r goleuni.
3 Ac wele, Moses ac Elïas a ym-
ddangosodd iddynt, yn ymddiddan
â'g ef.
4 A Phetr a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth yr Iesu, O Arglwydd,
da yw i ni fod yma: os ewyllysi,
gwnawn yma dair pabell; un i ti,
ac un i Moses, ac un i Elïas.
5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele, — [b] 2 Petr 1. 17.
cwmmwl goleu a'u cysgododd
hwynt: ac wele, lef o'r cwmmwl,
yn dywedyd, [c] Hwn yw fy anwyl — [c] pen. 3. 17. Marc 1. 11. Luc 3. 22.
Fab, [d] yn yr hwn y'm boddlonwyd:
[e] gwrandewch arno ef. — [d] Es. 42. 1.
6 A phan glybu y disgyblion *hynny*, — [e] Deut. 18. 19. Act. 3. 23.
hwy a syrthiasant ar eu hwyneb, ac
a ofnasant yn ddirfawr.
7 A daeth yr Iesu, ac [f] a gyffyrdd- — [f] Dan. 8. 18. a 9. 21. a 10. 10, 18.
odd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyf-
odwch, ac nac ofnwch.
8 Ac wedi iddynt ddyrchafu eu
llygaid, ni welsant neb ond yr Iesu
yn unig.
9 Ac fel yr oeddynt yn disgyn o'r
mynydd, [g] gorchymynodd yr Iesu — [g] pen. 16. 20.
iddynt, gan ddywedyd, Na ddywed-
wch y weledigaeth i neb, hyd oni
adgyfodo Mab y dyn o feirw.
10 A'i ddisgyblion a ofynasant
iddo, gan ddywedyd, [h] Paham gan — [h] Mal. 4. 5. pen. 11. 14. Marc 9. 11.
hynny y mae yr ysgrifenyddion yn
dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elïas
yn gyntaf?
11 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Elïas yn wir a
ddaw yn gyntaf, ac [i] a edfryd bob — [i] Luc 1. 16, 17. Act. 3. 21.
peth.
12 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i
chwi, ddyfod o Elïas eisoes; ac nad
adnabuant hwy ef, ond gwneuthur
o honynt iddo beth bynnag a fyn-
nasant: felly y bydd hefyd i Fab y
dyn ddioddef ganddynt hwy.
13 Yna y deallodd y disgyblion
mai am Ioan Fedyddiwr y dywed-
asai efe wrthynt.
14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at y — [k] Marc 9. 14. Luc 9. 37.
dyrfa, daeth atto *ryw* ddyn, *ac* a
ostyngodd iddo ar ei liniau,
15 Ac a ddywedodd, Arglwydd,
trugarhâ wrth fy mab, oblegid y
mae efe yn lloerig, ac yn flin arno:
canys y mae efe yn syrthio yn y tân
yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.
16 Ac mi a'i dygais ef at dy ddisg-
yblion di, ac ni allent hwy ei iachâu
ef.
17 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, O genhedlaeth anffydd-
lawn a throfâus, pa hyd y byddaf
gyd â chwi? pa hyd y dioddefaf
chwi? dygwch ef yma attaf fi.
18 A'r Iesu a geryddodd y cy-
thraul; ac efe a aeth allan o hono:
a'r bachgen a iachâwyd o'r awr
honno.

Anno DOMINI 32.

19 Yna y daeth y disgyblion at yr
Iesu o'r neilldu, ac y dywedasant,
Paham nad allem ni ei fwrw ef
allan?
20 A'r Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Oblegid eich anghrediniaeth:
canys yn wir y dywedaf i chwi, [l] Pe
bai gennych ffydd megis gronyn o
had mwstard, chwi a ddywedech
wrth y mynydd hwn, Symmud oddi
yma draw, ac efe a symmudai; ac
ni bydd dim ammhosibl i chwi.
21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn
allan, ond trwy weddi ac ympryd.
22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn
aros yn Galilea, dywedodd yr Iesu
wrthynt, Mab y dyn a draddodir i
ddwylaw dynion:
23 A hwy a'i lladdant, a'r trydydd
dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant
yn drist iawn.
24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i
Capernaum, y rhai oedd yn derbyn
‖ *arian* y deyrnged a ddaethant at
Petr, ac a ddywedasant, Onid yw
eich athraw chwi yn talu teyrnged?
25 Yntau a ddywedodd, Ydyw.
Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr
Iesu a achubodd ei flaen ef, gan
ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei
dybied, Simon? gan bwy y cymmer
brenhinoedd y ddaear deyrnged neu
dreth? gan eu plant eu hun, ynte
gan estroniaid?
26 Petr a ddywedodd wrtho, Gan
estroniaid. Yr Iesu a ddywedodd
wrtho, Gan hynny y mae y plant yn
rhyddion.
27 Er hynny, rhag i ni eu rhwystro
hwy, dos i'r môr, a bwrw fach, a
chymmer y pysgodyn a ddêl i fynu
yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei
safn, ti a gei ‖ ddarn o arian: cym-
mer hwnnw, a dyro iddynt drosof fi
a thithau.

[l] pen. 21. 21. Marc 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor. 12. 9. a 13. 2.
[m] pen. 16. 21. a 20. 17. Marc 8. 31. a 9. 30. a 10. 33. Luc 9. 22, 44. a 18. 31.
[n] Marc 9. 33.
‖ A elwir yn y Groegiaith, *didrachma:* Gwel Exod. 30. 13. a 38. 26.
‖ Neu, *stater.*

PENNOD XVIII.

1 *Crist yn rhybuddio ei ddisgyblion i fod yn ostyngedig ac yn ddiniwed; 7 i ochelyd rhwystrau, ac na ddirmygent y rhai bychain: 15 yn dysgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn; 21 a pha sawl gwaith y maddeuwn iddynt: 23 yr hyn beth y mae yn ei osod allan trwy ddammeg y brenhin a gymmerai gyfrif gan ei weision, 32 ac a gospodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymmaith.*

AR [a] yr awr honno y daeth y
disgyblion at yr Iesu, gan ddy-
wedyd, Pwy sydd fwyaf yn nheyrnas
nefoedd?
2 A'r Iesu a alwodd atto fachgen-
nyn, ac a'i gosododd yn eu canol
hwynt;
3 Ac a ddywedodd, Yn wir y dy-
wedaf i chwi, [b] Oddi eithr eich troi
chwi, a'ch gwneuthur fel plant
bychain, nid ewch chwi ddim i
mewn i deyrnas nefoedd.
4 Pwy bynnag gan hynny a'i gost-
yngo ei hunan fel y bachgennyn
hwn, hwnnw yw y mwyaf yn
nheyrnas nefoedd.
5 A [c] phwy bynnag a dderbynio
gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm
derbyn i.
6 [d] A phwy bynnag a rwystro un
o'r rhai bychain hyn a gredant ynof
fi, da fyddai iddo pe crogid maen

[a] Marc 9. 33. Luc 9. 46. a 22. 24.
[b] Ps. 131. 2. pen. 19. 14. Marc 10. 14. 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
[c] pen. 10. 42.
[d] Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2.

melin am ei wddf, a'i foddi yn
eigion y môr.
7 ¶ Gwae y byd oblegid rhwystr-
au: canys [e] anghenrhaid yw dyfod
rhwystrau; er hynny [f] gwae y dyn
hwnnw trwy yr hwn y daw y rhwystr.
8 [g] Am hynny os dy law neu dy
droed a'th rwystra, tòr hwynt
ymaith, a thafl oddi wrthyt: gwell
yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn
gloff, neu yn anafus, nag â chennyt
ddwy law, neu ddau droed, dy daflu
i'r tân tragywyddol.
9 Ac os dy lygad a'th rwystra,
tỳn ef allan, a thafl oddi wrthyt:
gwell yw i ti yn un-llygeidiog fyned
i mewn i'r bywyd, nag â dau lygad
gennyt dy daflu i dân uffern.
10 Edrychwch na ddirmygoch yr
un o'r rhai bychain hyn: canys yr
ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [h] eu
hangelion hwy yn y nefoedd, bob
amser yn gweled wyneb fy Nhad yr
hwn sydd yn y nefoedd.
11 [i] Canys daeth Mab y dyn i gadw
yr hyn a gollasid.
12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd
gan ddyn gant o ddefaid, a myned
o un o honynt ar ‖ ddisberod; oni
âd efe yr amyn un cant, a myned
i'r mynyddoedd, a cheisio yr hon a
aeth ar ddisberod?
13 Ac os bydd *iddo* ei chael hi,
yn wir meddaf i chwi, y mae yn
llawenhâu am honno mwy nag am
yr amyn un cant y rhai nid aethant
ar ddisberod.
14 Felly nid yw ewyllys eich Tad
yr hwn sydd yn y nefoedd, gyfrgolli
yr un o'r rhai bychain hyn.
15 ¶ [l] Ac os pecha dy frawd i'th
erbyn, dos, ac argyhoedda ef
rhyngot ti ac efe ei hun. Os efe a
wrendy arnat, [m] ti a ynnillaist dy
frawd.
16 Ac os efe ni wrendy, cymmer
gyd â thi etto un neu ddau, fel
[n] y'ngenau dau neu dri o dystion y
byddo pob gair yn safadwy.
17 Ac os efe ni wrendy arnynt
hwy, dywed i'r eglwys: ac os efe
ni wrendy ar yr eglwys chwaith,
bydded ef i ti megis [o] yr ‖ ethnig a'r
publican.
18 Yn wir meddaf i chwi, [p] Pa
bethau bynnag a rwymoch ar y
ddaear, fyddant wedi eu rhwymo
yn y nef: a pha bethau bynnag a
ryddhâoch ar y ddaear, a fyddant
wedi eu rhyddhâu yn y nef.
19 Trachefn meddaf i chwi, Os
cydsynia dau o honoch ar y ddaear
am ddim oll, beth bynnag a'r a
ofynant, [q] efe a wneir iddynt gan fy
Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.
20 Canys lle mae dau neu dri wedi
ymgynnull yn fy enw i, yno yr
ydwyf yn eu canol hwynt.
21 ¶ Yna y daeth Petr atto ef, ac
a ddywedodd, Arglwydd, pa sawl
gwaith y pecha fy mrawd i'm
herbyn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai
hyd seithwaith?
22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt,
Hyd seithwaith: [s] ond, Hyd ddeng-
waith a thriugain seithwaith.
23 ¶ Am hynny y cyffelybir teyrn-

Anno DOMINI 32.

[e] 1 Cor. 11. 19.
[f] pen. 26. 24.
[g] pen. 5. 29, 30. Marc 9. 43, 45.
[h] Ps. 34. 7. Zech. 13. 7. Heb. 1. 14.
[i] Luc 19. 10.
[k] Luc 15. 4.
‖ *goll.*
[l] Lef. 19. 17. Luc 17. 3.
[m] Iago 5. 20. 1 Petr 3. 1.
[n] Deut. 19. 15. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[o] Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 9.
‖ *anghred-adyn.*
[p] pen. 16. 19. Ioan 20. 23. 1 Cor. 5. 4.
[q] 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[r] Luc 17. 4.
[s] pen. 6. 14. Marc 11. 25. Col. 3. 13.

[721]

Anno DOMINI 32.

as nefoedd i ryw frenhin a fynnai
gael cyfrif gan ei weision.
24 A phan ddechreuodd gyfrif,
fe a ddygwyd atto un a oedd yn ei
ddyled ef o ddeng mil o dalentau.
25 A chan nad oedd ganddo *ddim*
i dalu, gorchymynodd ei arglwydd
ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant,
a chwbl a'r a feddai, a thalu *y
ddyled.*
26 A'r gwas a syrthiodd i lawr, ac
a'i haddolodd ef, gan ddywedyd,
Arglwydd, bydd ymarhous wrthyf,
a mi a dalaf i ti y cwbl oll.
27 Ac arglwydd y gwas hwnnw a
dosturiodd *wrtho*, ac a'i gollyngodd,
ac a faddeuodd iddo y ddyled.
28 Ac wedi myned o'r gwas
hwnnw allan, efe a gafodd un o'i
gyd-weision yr hwn oedd yn ei
ddyled ef o gàn ceiniog: ac efe a
ymaflodd ynddo, ac a'*i* llindagodd,
gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn
sydd ddyledus arnat.
29 Yna y syrthiodd ei gyd-was
wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd âg
ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhous
wrthyf, a mi a dalaf i ti y cwbl oll.
30 Ac nis gwnai efe: ond myned
a'i fwrw ef y'ngharchar, hyd oni
thalai yr hyn oedd ddyledus.
31 A phan welodd ei gyd-weision
y pethau a wnelsid, bu ddrwg dros
ben ganddynt: a hwy a ddaethant
ac a fynegasant i'w harglwydd yr
holl bethau a fuasai.
32 Yna ei arglwydd, wedi ei alw
ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha
was drwg, maddeuais i ti yr holl
ddyled honno, am i ti ymbil â mi:
33 Ac oni ddylesit tithau dru-
garhâu wrth dy gyd-was, megis y
trugarhêais innau wrthyt ti?
34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac
a'i rhoddodd ef i'r poenwyr, hyd
oni thalai yr hyn oll oedd ddyledus
iddo.
[t] pen. 6. 14. Marc 11. 26. Iago 2. 13.
35 Ac [t] felly y gwna fy Nhad
nefol i chwithau, oni faddeuwch
o'ch calonnau bob un i'w frawd eu
camweddau.

PENNOD XIX.

2 Crist yn iachâu y cleifion: 3 yn atteb y Phariseaid am ysgariaeth: 10 yn dangos pa bryd y mae prïodas yn anghenrheidiol: 13 yn derbyn plant bychain: 16 yn dysgu i'r gwr ieuangc y modd i gael bywyd tragywyddol, 20 ac i fod yn berffaith: 23 yn dywedyd i'w ddisgyblion mor anhawdd ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw; 27 ac yn addaw gwobr i'r sawl a ymadawant â dim er mwyn ei ganlyn ef.

A. D. 33.
[a] Marc 10. 1.
A BU, [a] pan orphenodd yr Iesu
yr ymadroddion hyn, efe a
ymadawodd o Galilea, ac a ddaeth
i derfynau Judea, tu hwnt i'r
Iorddonen:
[b] pen. 12. 15.
2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlyn-
asant ef; ac efe a'u hiachâodd
hwynt yno.
3 ¶ A daeth y Phariseaid atto,
gan ei demtio, a dywedyd wrtho,
|| rhydd.
Ai || cyfreithlawn i wr ysgar â'i
wraig am bob achos?
[c] Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15.
4 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Oni ddarllenasoch [c] i'r
[d] Gen. 2. 24. Marc 10. 5–9. Eph. 5. 31.
hwn a'*u* gwnaeth o'r dechreu, eu
gwneuthur hwy yn wryw a banyw?
5 Ac efe a ddywedodd, [d] Oblegid
hyn y gâd dyn dad a mam, ac y
glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fydd-
ant yn un cnawd.
6 O herwydd paham, nid ydynt
mwy yn ddau, ond yn un cnawd.
Y peth gan hynny a gyssylltodd
Duw, nac ysgared dyn.
7 Hwythau a ddywedasant wrtho,
[f] Paham gan hynny y gorchy-
mynodd Moses roddi llythyr ysgar,
a'i gollwng hi ymaith?
8 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Moses, || o herwydd caledrwydd
eich calonnau, a oddefodd i chwi
ysgar â'ch gwragedd: eithr o'r
dechreu nid felly yr oedd.
9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy byn-
nag a ysgaro â'i wraig, ond am
odineb, ac a brïodo un arall, y mae
efe yn torri prïodas: ac y mae yr
hwn a brïodo yr hon a ysgarwyd,
yn torri prïodas.
10 ¶ Dywedodd ei ddisgyblion
wrtho, Os felly y mae yr achos
rhwng gwr a gwraig, nid da
gwreieca.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[h] Nid yw pawb yn derbyn y gair
hwn, ond *y rhai* y rhoddwyd
iddynt.
12 Canys y mae eunuchiaid a
aned felly o groth *eu* mam; ac
y mae eunuchiaid a wnaed gan
ddynion yn eunuchiaid; ac [i] y mae
eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun
yn eunuchiaid er mwyn teyrnas
nefoedd. Y neb a ddichon *ei*
dderbyn, derbynied.
13 ¶ [k] Yna y dygwyd atto blant
bychain, fel y rhoddai *ei* ddwylaw
arnynt, ac y gweddïai: a'r disgybl-
ion a'u ceryddodd hwynt.
14 A'r Iesu a ddywedodd, Gad-
ewch i blant bychain, ac na wa-
herddwch iddynt ddyfod attaf fi:
canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrn-
as nefoedd.
15 Ac wedi iddo roddi *ei* ddwylaw
arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi yno.
16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a
ddywedodd wrtho, Athraw [n] da, pa
beth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd
tragywyddol?
17 Yntau a ddywedodd wrtho,
Paham y gelwi fi yn dda? nid da
neb ond un, *sef* Duw: ond os
ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd,
cadw y gorchymynion.
18 Efe a ddywedodd wrtho yntau,
Pa rai? A'r Iesu a ddywedodd,
[o] Na ladd, Na odineba, Na ladratta,
Na ddwg gam dystiolaeth.
19 [p] Anrhydedda dy dad a'*th* fam,
a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.
20 Y gwr ieuangc a ddywedodd
wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn
oll o'm hieuengetid: beth sydd yn
eisieu i mi etto?
21 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Os ewyllysi fod yn berffaith, [r] dos,
gwerth yr hyn sydd gennyt, a dyro
i'r tlodion; a thi a gei drysor yn y
nef: a thyred, canlyn fi.
22 A phan glybu y gwr ieuangc
yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn
drist: canys yr oedd yn berchen da
lawer.
23 ¶ Yna y dywedodd yr Iesu wrth

Anno DOMINI 33.

[e] 1 Cor. 6. 16. a 7. 2.
[f] Deut. 24. 1. Matt. 5. 31.
|| am galedrwydd.
[g] pen. 5. 32. Marc 10. 11. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.
[h] 1 Cor. 7. 2, 7, 9, 17.
[i] 1 Cor. 7. 32, 34. a 9. 5, 15.
[k] Marc 10. 13. Luc 18. 15.
[l] pen. 18. 3.
[m] Marc 10. 17. Luc 18. 18.
[n] Luc 10. 25.
[o] Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.
[p] pen. 15. 4.
[q] Lef. 19. 18. pen. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[r] pen. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9. 1 Tim. 6. 18, 19.

Anno DOMINI 33.

ei ddisgyblion, Yn wir y dywedaf i
chwi, mai yn anhawdd yr â [s]golud-
og i mewn i deyrnas nefoedd.
24 A thrachefn meddaf i chwi,
Haws yw i gamel fyned trwy grai y
nodwydd ddur, nag i oludog fyned
i mewn i deyrnas Dduw.
25 A phan glybu ei ddisgyblion
ef *hyn*, synnu a wnaethant yn ddir-
fawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny
a all fod yn gadwedig?
26 A'r Iesu a edrychodd arnynt,
ac a ddywedodd wrthynt, Gyd â
dynion ammhosibl yw hyn, ond
[t]gyd â Duw pob peth sydd bosibl.
27 ¶ [u]Yna Petr a attebodd ac a
ddywedodd wrtho, Wele, [x]nyni a
adawsom bob peth, ac a'th gan-
lynasom di: beth gan hynny a fydd
i ni?
28 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Yn wir meddaf i chwi, y cewch
chwi, y rhai a'm canlynasoch i, yn
yr adenedigaeth, pan eisteddo Mab
y dyn ar orsedd ei ogoniant, [y]eis-
tedd chwithau ar ddeuddeg gor-
sedd, yn barnu deuddeg llwyth Is-
rael.
29 A phob un a'r a adawodd dai,
neu frodyr, neu chwïorydd, neu dad,
neu fam, neu wraig, neu blant, neu
diroedd, er mwyn fy enw i, a dder-
byn y cân cymmaint, a bywyd trag-
ywyddol a etifedda efe.
30 [z]Ond llawer *o'r rhai* blaenaf a
fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn
flaenaf.

[s] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 9, 10.
[t] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Luc 1. 37. a 18. 27.
[u] Marc 10. 28. Luc 18. 28.
[x] pen. 4. 20. Luc 5. 11.
[y] pen. 20. 21. Luc 22. 28, 29, 30. 1 Cor. 6. 2, 3. Dat. 2. 26.
[z] pen. 20. 16. Marc 10. 31. Luc 13. 30.

PENNOD XX.

1 *Crist, trwy ddammeg y gweithwyr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyledwr i neb:* 17 *yn rhag-fynegi ei ddioddefaint:* 20 *trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dysgu i'w ddisgyblion fod yn ostyngedig;* 30 *ac yn rhoddi i ddau ddyn dall eu golwg.*

CANYS teyrnas nefoedd sydd
debyg i wr *o* berchen tŷ, yr hwn
a aeth allan a hi yn dyddhâu, i
gyflogi gweithwyr i'w winllan.
2 Ac wedi cyttuno â'r gweithwyr
er ceiniog y dydd, efe a'u hanfon-
odd hwy i'w winllan.
3 Ac efe a aeth allan ynghylch y
drydedd awr, ac a welodd eraill yn
sefyll yn segur yn y farchnadfa;
4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch
chwithau i'r winllan; a pha beth
bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'i
rhoddaf *i* chwi.
5 A hwy a aethant ymaith. *Ac*
efe a aeth allan drachefn ynghylch
y chweched a'r nawfed awr, ac a
wnaeth yr un modd.
6 Ac efe a aeth allan ynghylch yr
unfed awr ar ddeg, ac a gafodd
eraill yn sefyll yn segur, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Paham y sefwch
chwi yma ar hyd y dydd yn segur?
7 Dywedasant wrtho, Am na chyf-
logodd neb nyni. Dywedodd yntau
wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan;
a pha beth bynnag fyddo cyfiawn,
chwi a'*i* cewch.
8 A phan aeth hi yn hwyr, ar-
glwydd y winllan a ddywedodd wrth
ei oruchwyliwr, Galw y gweithwyr,
a dyro iddynt *eu* cyflog, gan ddech-
reu o'r *rhai* diweddaf hyd y *rhai*
cyntaf.
9 A phan ddaeth y rhai *a gyflog-*
asid ynghylch yr unfed awr ar ddeg,
hwy a gawsant bob un geiniog.
10 A phan ddaeth y rhai cyntaf,
hwy a dybiasant y caent fwy; a
hwythau a gawsant bob un geiniog.
11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach
a wnaethant yn erbyn gwr y tŷ,
12 Gan ddywedyd, Un awr ‖ y
gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi
a'u gwnaethost hwynt yn gystal a
ninnau, y rhai a ddygasom bwys y
dydd a'r gwres.
13 Yntau a attebodd ac a ddywed-
odd wrth un o honynt, Y cyfaill,
nid ydwyf yn gwneuthur cam â thi:
onid er ceiniog y cyttunaist â mi?
14 Cymmer yr *hyn sydd* eiddot, a
dos ymaith: yr ydwyf yn ewyllysio
rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau.
15 [a]Ai nid ‖ cyfreithlawn i mi
wneuthur a fynnwyf â'r eiddof fy
hun? neu a ydyw dy [b]llygad di yn
ddrwg, am fy mod i yn dda?
16 [c]Felly y rhai olaf fyddant yn
flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf:
[d]canys llawer sydd wedi eu galw, ac
ychydig wedi eu dewis.
17 ¶ [e]Ac a'r Iesu yn myned i fynu
i Jerusalem, efe a gymmerth y deu-
ddeg disgybl o'r neilldu ar y ffordd,
ac a ddywedodd wrthynt,
18 Wele, yr ydym ni yn myned
i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a
draddodir i'r arch-offeiriaid a'r ys-
grifenyddion, a hwy a'i condemn-
iant ef i farwolaeth.
19 [f]Ac a'i traddodant ef i'r Cen-
hedloedd, i'*w* watwar, ac i'*w* fflang-
ellu, ac i'*w* groeshoelio: a'r trydydd
dydd efe a adgyfyd.
20 ¶ [g]Yna y daeth mam meibion
[h]Zebedëus atto gyd â'i meibion, gan
addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.
21 Ac efe a ddywedodd wrthi,
Pa beth a fynni? Dywedodd hithau
wrtho, Dywed am gael o'm dau
fab hyn eistedd, y naill ar dy law
ddehau, a'r llall ar dy law aswy, yn
dy frenhiniaeth.
22 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, Ni wyddoch chwi beth yr
ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi
yfed o'r [i]cwppan yr ydwyf fi ar yfed
o hono, a'ch bedyddio â'r [k]bedydd
y bedyddir fi? Dywedasant wrtho,
Gallwn.
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Diau yr yfwch o'm cwppan, ac y'ch
bedyddir â'r bedydd y'm bedyddir
âg ef: eithr eistedd ar fy llaw ddehau
ac ar fy llaw aswy, nid eiddof *ei*
[l]roddi; ond i'r sawl y darparwyd
gan fy Nhad.
24 [m]A phan glybu y deg *hyn*, hwy
a sorrasant wrth y ddau frodyr.
25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt
atto, ac a ddywedodd, Chwi a wydd-
och fod pennaethiaid y Cenhedl-
oedd yn tra-arglwyddiaethu arnynt,
a'r rhai mawrion yn tra-awdurdodi
arnynt hwy.
26 Eithr [n]nid felly y bydd yn
eich plith chwi: ond [o]pwy bynnag
a fynno fod yn fawr yn eich plith
chwi, bydded yn weinidog i chwi;
27 A phwy bynnag a fynno fod yn
bennaf yn eich plith, bydded yn was
i chwi:

Anno DOMINI 33.

‖ Neu, *yr arhosodd.*
[a] Rhuf. 9. 21.
‖ *rhydd.*
[b] Deut. 15. 9. Diar. 23. 6. pen. 6. 23.
[c] Marc 10. 31.
[d] pen. 22. 14.
[e] Marc 10. 32. Luc 18. 31.
[f] pen. 27. 2. Luc 23. 1. Ioan 18. 28, &c. Act. 3. 13.
[g] Marc 10. 35.
[h] pen. 4. 21.
[i] pen. 26. 39, 42. Ioan 18. 11.
[k] Luc 12. 50.
[l] pen. 25. 34.
[m] Marc 10. 41. Luc 22. 24, 25.
[n] 1 Petr 5. 3.
[o] pen. 23. 11. Marc 9. 35. a 10. 43.

28 Megis na ddaeth ᵖ Mab y dyn
i'w wasanaethu, ᵍ ond i wasanaethu,
ac i roddi ei einioes yn bridwerth
ᵖ Phil. 2. 7. ˢ dros lawer.
ᵍ Luc 22. 27. Ioan 13. 14. 29 ᵗ Ac a hwy yn myned allan o
Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.
ʳ 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. 1 Petr 1. 19. 30 ¶ Ac wele, dau ddeillion yn
eistedd ar *fin* y ffordd, pan glywsant
ˢ pen. 26. 28. Rhuf. 5. 15, 19. fod yr Iesu yn myned heibio, a lef-
asant, gan ddywedyd, Arglwydd, fab
ᵗ Marc 10. 46. Luc 18. 35. Dafydd, trugarhâ wrthym.
31 A'r dyrfa a'u ceryddodd hwynt,
fel y tawent: hwythau a lefasant
fwy-fwy, gan ddywedyd, Arglwydd,
fab Dafydd, trugarhâ wrthym.
32 A'r Iesu a safodd, ac a'u galw-
odd hwynt, ac a ddywedodd, Pa
beth a ewyllysiwch ei wneuthur o
honof i chwi?
33 Dywedasant wrtho, Arglwydd,
agoryd ein llygaid ni.
34 A'r Iesu a dosturiodd *wrthynt*,
ac a gyffyrddodd â'u llygaid: ac yn
ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg,
a hwy a'i canlynasant ef.

PENNOD XXI.

1 *Crist yn marchogaeth ar asen i Jerusalem; 12 yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr o'r deml; 17 yn melldithio y ffigysbren; 23 yn gostegu yr offeiriaid a'r henuriaid, 28 ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fab, 33 a'r llafurwyr a laddasant y rhai a anfonwyd attynt.*

ᵃ Marc 11. 1. Luc 19. 29. A ᵃ PHAN ddaethant yn gyfagos
i Jerusalem, a'u dyfod hwy i
ᵇ Zech. 14. 4. Bethphage, i ᵇ fynydd yr Olew-wydd,
yna yr anfonodd yr Iesu ddau
ddisgybl,
2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch
i'r pentref sydd ar eich cyfer, ac yn
y man chwi a gewch asen yn rhwym,
ac ebol gyd â hi: gollyngwch *hwynt*,
a dygwch attaf fi.
3 Ac os dywed neb ddim wrthych,
dywedwch, Y mae yn rhaid i'r Ar-
glwydd wrthynt: ac yn y man efe
a'u denfyn hwynt.
4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel y
cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy
y prophwyd, yn dywedyd,
ᶜ Es. 62. 11. Zech. 9. 9. Ioan 12. 15. 5 ᶜ Dywedwch i ferch Sïon, Wele,
dy frenhin yn dyfod i ti yn addfwyn,
ac yn eistedd ar asen, ac ebol llwdn
asen arferol â'r iau.
ᵈ Marc 11. 4. 6 Y ᵈ disgyblion a aethant ac a
wnaethant fel y gorchymynasai yr
Iesu iddynt.
7 A hwy a ddygasant yr asen a'r
ᵉ 2 Bren. 9. 13. ebol, ac ᵉ a ddodasant eu dillad
arnynt, ac a'*i* gosodasant *ef* i eistedd
ar hynny.
8 A thyrfa ddirfawr a daenasant
ᶠ Ioan 12. 13. eu dillad ar y ffordd; ᶠ eraill a
dorrasant gangau o'r gwŷdd, ac a'*u*
taenasant ar hyd y ffordd.
9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn
myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn
dyfod ar ol, a lefasant, gan ddy-
wedyd, Hosanna i fab Dafydd:
ᵍ Ps. 118. 26. pen. 23. 39. ᵍ Bendigedig yw yr hwn sydd yn
dyfod yn enw yr Arglwydd: Ho-
sanna yn y goruchafion.
ʰ Marc 11. 15. Luc 19. 45. Ioan 2. 13, 15. 10 ʰ Ac wedi ei ddyfod ef i mewn
i Jerusalem, y ddinas oll a gyn-
hyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw
hwn?
11 A'r torfeydd a ddywedasant,
ⁱ pen. 2. 23. Hwn yw Iesu y prophwyd ⁱ o Na-
zareth yn Galilea.

12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i
deml Dduw, ac a daflodd allan
bawb a'r oedd yn gwerthu ac yn
prynu yn y deml, ac a ddymchwel-
odd i lawr fyrddau y newidwyr
arian, a chadeiriau y rhai oedd yn
gwerthu colommenod:
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ysgrifenwyd, ᵏ Tŷ gweddi y gelwir ᵏ Es. 56. 7.
fy nhŷ i; eithr ˡ chwi a'i gwnaeth- ˡ Jer. 7. 11. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
och yn ogof lladron.
14 A daeth y deillion a'r cloffion
atto yn y deml; ac efe a'u hiaeh-
âodd hwynt.
15 A phan welodd yr arch-offeir-
iaid a'r ysgrifenyddion y rhyfedd-
odau a wnaethai efe, a'r plant yn
llefain yn y deml, ac yn dywedyd,
Hosanna i fab Dafydd: hwy a lid-
iasant,
16 Ac a ddywedasant wrtho, A
wyt ti yn clywed beth y mae y rhai
hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu a
ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni
ddarllenasoch chwi erioed, ᵐ O ᵐ Ps. 8. 2.
enau plant bychain a rhai yn sugno
y perffeithiaist foliant?
17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt,
ac a aeth allan o'r ddinas i ⁿ Beth- ⁿ Ioan 11. 18.
ania, ac a lettyodd yno.
18 ᵒ A'r borc, fel yr oedd efe yn ᵒ Marc 11. 12.
dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno
chwant bwyd.
19 A phan welodd efe † ffigysbren † Gr. *un ffigysbren.*
ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni
chafodd ddim arno, ond dail yn
unig: ac *efe* a ddywedodd wrtho,
Na thyfed ffrwyth arnat byth mwy-
ach. Ac yn ebrwydd y crinodd y
ffigysbren.
20 A phan welodd y disgyblion,
hwy a ryfeddasant, gan ddywedyd,
Mor ddisymmwth y crinodd y ffigys-
bren!
21 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Yn wir meddaf i
chwi, ᵖ Os bydd gennych ffydd, ac ᵖ pen. 17. 20. Luc 17. 6.
ᵍ heb ammeu, ni wnewch yn unig ᵍ Iago 1. 6.
hyn *a wnaethum* i'r ffigysbren, eithr
hefyd os dywedwch wrth y mynydd
hwn, Coder di i fynu, a bwrier di
i'r môr; hynny a fydd.
22 A ʳ pha beth bynnag a ofynoch ʳ pen. 7. 7. Marc 11. 24. Luc 11. 9.
mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i
derbyniwch. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
23 ˢ Ac wedi ei ddyfod ef i'r ˢ Marc 11. 27. Luc 20. 1.
deml, yr arch-offeiriaid a henur-
iaid y bobl a ddaethant atto fel yr
oedd efe yn athrawiaethu, ᵗ gan ᵗ Exod. 2. 14. Act. 4. 7. a 7. 27.
ddywedyd, Trwy ba awdurdod yr
wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn?
a phwy a roddes i ti yr awdurdod
hon?
24 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Minnau a ofynaf
i chwithau un gair, yr hwn os myn-
egwch i mi, minnau a fynegaf i
chwithau trwy ba awdurdod yr wyf
yn gwneuthur y pethau hyn.
25 Bedydd Ioan, o ba le yr
oedd? ai o'r nef, ai o ddynion?
A hwy a ymresymmasant yn eu
plith eu hunain, gan ddywedyd, Os
dywedwn, O'r nef; efe a ddywed
wrthym, Paham gan hynny nas
credasoch ef?
26 Ond os dywedwn, O ddynion; ᵘ pen. 14. 5. Marc 6. 20.
y mae arnom ofn y bobl: ᵘ canys y

Anno DOMINI 33.

mac pawb yn cymmeryd Ioan megis
prophwyd.
27 A hwy a attebasant i'r Iesu,
ac a ddywedasant, Ni wyddom ni.
Ac yntau a ddywedodd wrthynt,
Nid wyf finnau yn dywedyd i
chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn
gwneuthur y pethau hyn.
28 ¶ Ond beth dybygwch chwi?
Yr oedd gan wr ddau fab: ac efe a
ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd,
Fy mab, dos, gweithia heddyw yn
fy ngwinllan.
29 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd,
Nid âf: ond wedi hynny
efe a edifarhaodd, ac a aeth.
30 A phan ddaeth efe at yr ail,
efe a ddywedodd yr un modd. Ac
efe a attebodd ac a ddywedodd,
Myfi *a âf*, arglwydd; ac nid aeth
efe.
31 Pa un o'r ddau a wnaeth
ewyllys y tad? Dywedasant wrtho,
Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd
[x]Luc 7. 29, 30.
wrthynt, [x]Yn wir meddaf i chwi
y â y publicanod a'r putteiniaid i
mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen
chwi.
[y]pen. 3. 1, &c.
32 Canys [y]daeth Ioan attoch yn
ffordd cyfiawnder, ac ni chredasoch
[z]Luc 3. 12, 13.
ef: [z]ond y publicanod a'r putteiniaid
a'i credasant ef. Chwithau,
yn gweled, nid edifarhasoch wedi
hynny, fel y credech ef.
33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr
[a]Ps. 80. 9. Can. 8. 11. Es. 5. 1. Jer 2 21. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
oedd rhyw ddyn o berchen tŷ, [a]yr
hwn a blannodd winllan, ac a osododd
gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd
ynddi win-wryf, ac adeiladodd
dŵr, ac a'i gosododd hi allan i
[b]pen. 25. 14, 15.
lafurwyr, ac [b]a aeth oddi cartref.
34 A phan nesâodd amser ffrwythau,
efe a ddanfonodd ei weision at
[c]Can. 8. 11, 12.
y llafurwyr, [c]i dderbyn ei ffrwythau
hi.
35 A'r llafurwyr a ddaliasant ei
weision ef, ac un a gurasant, ac arall
a laddasant, ac arall a labyddiasant.
36 Trachefn, efe a anfonodd
weision eraill mwy na'r rhai cyntaf:
a hwy a wnaethant iddynt yr un
modd.
37 Ac yn ddiweddaf oll, efe a
anfonodd attynt ei fab ei hun; gan
ddywedyd, Hwy a barchant fy
mab i.
38 A phan welodd y llafurwyr y
mab, hwy a ddywedasant yn eu
[d]Ps. 2. 8. Heb. 1. 2.
plith eu hun, [d]Hwn yw yr etifedd;
[e]pen. 26. 3. a 27. 1. Ioan 11. 53.
[e]deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei
etifeddiaeth ef.
39 Ac wedi iddynt *ei* ddal, hwy
a'i bwriasant ef allan o'r winllan,
ac a'i lladdasant.
40 Am hynny pan ddêl arglwydd
y winllan, pa beth a wna efe i'r
llafurwyr hynny?
[f]Edrych Luc 20. 16.
41 [f]Hwy a ddywedasant wrtho,
Efe a ddifetha yn llwyr y dynion
drwg hynny, ac a esyd y winllan i
lafurwyr eraill, y rhai a dalant iddo
y ffrwythau yn eu hamserau.
42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
[g]Ps. 118. 22. Act. 4. 11.
[g]Oni ddarllenasoch chwi
erioed yn yr ysgrythyrau, Y maen
a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a
wnaethpwyd yn ben congl: gan
yr Arglwydd y gwnaethpwyd hyn,
a rhyfedd yw yn ein golwg ni?
43 Am hynny meddaf i chwi, [h]y
[h]pen. 8. 12.
dygir teyrnas Dduw oddi arnoch
chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo
ei ffrwythau.
44 [i]A phwy bynnag a syrthio ar
[i]Es. 8. 14, 15. Zech. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuf. 9. 33. 1 Petr 2. 8.
y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar
bwy bynnag y syrthio, [k]efe a'i mâl
ef yn chwilfriw.
45 A phan glybu yr arch-offeiriaid
[k]Es. 60. 12. Dan. 2. 44.
a'r Phariseaid ei ddammegion
ef, hwy a wybuant mai am danynt
hwy y dywedai efe.
46 Ac a hwy yn ceisio ei ddala,
hwy a ofnasant y torfeydd; am eu
bod [l]yn ei gymmeryd ef fel pro-
[l]Luc 7. 16. Ioan 7. 40.
phwyd.

PENNOD XXII.

1 *Dammeg priodas mab y brenhin.* 9 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 12 *Cospedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wisg brïodas.* 15 *Y dylid talu teyrnged i Cesar.* 23 *Crist yn cau safnau y Sadduceaid ynghylch yr adgyfodiad:* 34 *yn atteb y cyfreithiwr, pa un yw y gorchymyn cyntaf, a'r mawr;* 41 *ac yn holi y Phariseaid ynghylch y Messïas.*

A'R Iesu a attebodd, [a]ac a
[a]Luc 14. 16. Dat. 19. 7, 9.
lefarodd wrthynt drachefn
mewn dammegion, gan ddywedyd,
2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw
frenhin a wnaeth brïodas i'w fab,
3 Ac a ddanfonodd ei weision i
alw y rhai a wahoddasid i'r brïodas:
ac ni fynnent hwy ddyfod.
4 Trachefn efe a anfonodd weision
eraill, gan ddywedyd, Dywedwch
wrth y rhai a wahoddwyd,
Wele, parottöais fy nghiniaw: [b]fy
[b]Diar. 9. 2.
ychain a'*m* pasgedigion a laddwyd,
a phob peth *sydd* barod: deuwch
i'r brïodas.
5 A hwy yn ddïystyr ganddynt, a
aethant ymaith, un i'w faes, ac arall
i'w fasnach:
6 A'r lleill a ddaliasant ei weision
ef, ac a'*u* hammharchasant, ac a'*u*
lladdasant.
7 A phan glybu y brenhin, efe a
lidiodd; ac a ddanfonodd [c]ei luoedd,
[c]Dan. 9. 26.
ac a ddinystriodd y lleiddiaid
hynny, ac a losgodd eu dinas
hwynt.
8 Yna efe a ddywedodd wrth ei
weision, Yn wir y brïodas sydd
barod, ond y rhai a wahoddasid nid
oeddynt deilwng.
9 Ewch gan hynny ‖i'r prif-
‖*i bennau y ffyrdd.*
ffyrdd, a chynnifer ag a gaffoch,
gwahoddwch i'r brïodas.
10 A'r gweision hynny a aethant
allan i'r *prif*-ffyrdd, ac [d]a gasglasant
[d]pen. 13. 38, 47.
ynghyd gynnifer oll ag a gawsant,
drwg a da: a llanwyd y brïodas
o wahoddedigion.
11 ¶ A phan ddaeth y brenhin i
mewn i weled y gwahoddedigion,
efe a ganfu yno ddyn [e]heb wisg
[e]2 Cor. 5. 3. Eph. 4. 24. Col. 3. 10, 12. Dat. 3. 4. a 16. 15. a 19. 8.
brïodas am dano:
12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y
cyfaill, pa fodd y daethost i mewn
yma, heb fod gennyt wisg brïodas?
Ac yntau a aeth yn fud.
13 Yna y dywedodd y brenhin
wrth y gweinidogion, Rhwymwch
ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch
[f]pen. 8. 12.
ef ymaith, a theflwch [f]i'r

Anno DOMINI 33.

tywyllwch eithaf: yno y bydd wyl-
ofain a rhingcian dannedd.
14 [g]Canys llawer sydd wedi eu
[g] pen. 20. 16. galw, ac ychydig wedi eu dewis.
[h] Marc 12. 13. Luc 20. 20. 15 ¶ Yna [h]yr aeth y Phariseaid,
ac a gymmerasant gynghor pa fodd
y rhwydent ef yn *ei* ymadrodd.
16 A hwy a ddanfonasant atto eu
disgyblion ynghyd â'r Herodianiaid,
gan ddywedyd, Athraw, ni a wydd-
om dy fod yn eirwir, ac yn dysgu
ffordd Duw mewn gwirionedd, ac
nad oes arnat ofal rhag neb: obleg-
id nid wyt ti yn edrych ar wyneb
dynion.
17 Dywed i ni gan hynny, Beth yr
wyt ti yn ei dybied? Ai cyfreith-
lawn rhoddi teyrnged i Cesar, ai nid
yw?
18 Ond yr Iesu a wybu eu dryg-
ioni hwy, ac a ddywedodd, Paham
yr ydych yn fy nhemtio i, chwi
ragrithwyr?
19 Dangoswch i mi arian y deyrn-
ged. A hwy a ddygasant atto
geiniog:
20 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Eiddo pwy *yw* y ddelw hon a'r
argraph?
21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cesar.
[i] pen. 17. 25. Rhuf. 13. 7. Yna y dywedodd wrthynt, [i]Telwch
chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r
eiddo Duw i Dduw.
22 *A* phan glywsant hwy *hyn,*
rhyfeddu a wnaethant, a'i adael ef,
a myned ymaith.
[k] Marc 12. 18. Luc 20. 27. 23 ¶ [k]Y dydd hwnnw y daeth atto y
Saduceaid, [l]y rhai sydd yn dywedyd
[l] Act. 23. 8. nad oes adgyfodiad, ac a ofynasant
iddo,
[m] Deut. 25. 5. 24 Gan ddywedyd, Athraw, [m]dy-
wedodd Moses, Os bydd marw neb
heb iddo blant, prioded ei frawd ei
wraig ef, a chyfoded had i'w frawd.
25 Ac yr oedd gyd â ni saith o
frodyr: a'r cyntaf a briododd wraig,
ac a fu farw; ac efe heb hiliogaeth
iddo, a adawodd ei wraig i'w frawd.
26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd,
† Gr. *saith.* hyd y † seithfed.
27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw
y wraig hefyd.
28 Yn yr adgyfodiad, gan hynny,
gwraig i bwy o'r saith fydd hi?
canys hwynt-hwy oll a'i cawsant hi.
29 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Yr ydych yn cyf-
eiliorni, gan na wyddoch yr ys-
grythyrau, na gallu Duw.
30 Oblegid yn yr adgyfodiad nid
ydynt nac yn gwreicca, nac yn gwra;
[n] 1 Ioan 3. 2. eithr [n]y maent fel angelion Duw yn
y nef.
31 Ac am adgyfodiad y meirw,
oni ddarllenasoch yr hyn a ddy-
wedwyd wrthych gan Dduw, gan
ddywedyd,
[o] Exod. 3. 6, 16. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32. Heb. 11. 16. 32 [o]Myfi yw Duw Abraham, a Duw
Isaac, a Duw Jacob? Nid yw Duw
Dduw y *rhai* meirw, ond y *rhai* byw.
33 A phan glybu y torfeydd
hynny, [p]hwy a synnasant wrth ei
[p] pen. 7. 28. athrawiaeth ef.
[q] Marc 12. 28. 34 ¶ [q]Ac wedi clywed o'r Pha-
riseaid ddarfod *i'r Iesu* ostegu y
Saduceaid, hwy a ymgynnullasant
ynghyd i'r un lle.
35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd*
gyfreithiwr, a ofynodd *iddo,* gan ei
demtio, a dywedyd,
36 Athraw, pa un *yw* y gorchymyn
mawr yn y gyfraith?
37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[r]Ceri yr Arglwydd dy Dduw â'th [r] Deut. 6. 5. a 10. 12. a 30. 6. Luc 10. 27.
holl galon, ac â'th holl enaid, ac
a'th holl feddwl.
38 Hwn yw y cyntaf, a'r gorchy-
myn mawr.
39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo; [s]Câr [s] Lef. 19. 18. Marc 12. 31. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
dy gymmydog fel ti dy hun.
40 [t]Ar y ddau orchymyn hyn y
mae yr holl gyfraith a'r prophwydi
yn sefyll. [t] pen. 7. 12.
41 ¶ Ac [u]wedi ymgasglu o'r Pha- [u] Marc 12. 35. Luc 20. 41.
riseaid ynghyd, yr Iesu a ofynodd
iddynt,
42 Gan ddywedyd, Beth a dybyg-
wch chwi am Grist? mab i bwy
ydyw? Dywedent wrtho, *Mab*
Dafydd.
43 Dywedai yntau wrthynt, Pa
fodd gan hynny y mae Dafydd yn
yr yspryd, yn ei alw ef yn Arglwydd,
gan ddywedyd,
44 [y]Dywedodd yr ARGLWYDD [y] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. a 10. 12, 13.
wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy
neheulaw, hyd oni osodwyf dy
elynion yn droed-faingc i'th draed
di?
45 Os yw Dafydd gan hynny yn ei
alw ef yn Arglwydd, pa fodd y mae
efe yn fab iddo?
46 Ac nid allodd neb atteb gair
iddo, ac ni feiddiodd neb o'r dydd
hwnnw allan ymofyn âg ef mwyach.

PENNOD XXIII.

1 Crist yn rhybuddio y bobl i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid. 5 Rhaid i ddisgyblion Crist ochelyd eu rhyfyg hwy. 13 Mae efe yn cyhoeddi wyth wae yn erbyn eu rhagrith a'u dallineb hwy; 34 ac yn prophwydo dinystr Jerusalem.

YNA y llefarodd yr Iesu wrth y
torfeydd a'i ddisgyblion,
2 Gan ddywedyd, ‖ Y'nghadair ‖ Marc 12. 38. Luc 20. 46.
Moses yr eistedd yr ysgrifenyddion
a'r Phariseaid.
3 Yr hyn oll gan hynny a ddywed-
ant wrthych am eu cadw, cedwch a
gwnewch; eithr yn ol eu gweith-
redoedd na wnewch: canys [a]dy- [a] Rhuf. 2. 19.
wedant, ac nis gwnant.
4 [b]Oblegid y maent yn rhwymo [b] Luc 11. 46. Act. 15. 10. Gal. 6. 13.
beichiau trymion ac anhawdd eu
dwyn, ac yn *eu* gosod ar ysgwyddau
dynion; ond nid ewyllysiant eu
syflyd hwy âg un o'u bysedd.
5 Ond [c]y maent yn gwneuthur [c] pen. 6. 1, 2, 5, 16.
eu holl weithredoedd er mwyn eu
gweled gan ddynion: [d]*canys* y [d] Num. 15. 38. Deut. 6. 8. a 22. 12. Diar. 3. 3.
maent yn gwneuthur yn llydain eu
phylacterau, ac yn gwneuthur ym-
ylwaith eu gwisgoedd yn helaeth;
6 A [e]charu *y maent* y lle uchaf [e] Marc 12. 38, 39. 3 Ioan 9.
mewn gwleddoedd, a'r prif-gad-
eiriau yn y synagogau,
7 A chyfarch yn y marchnadoedd,
a'u galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.
8 [f]Eithr na'ch galwer chwi Rabbi: [f] Iago 3. 1. 2 Cor. 1. 24. 1 Petr 5. 3.
canys un yw eich Athraw chwi, *sef*
Crist; a chwithau oll brodyr ydych.
9 Ac na elwch neb yn dad i chwi
ar y ddaear: [g]canys un Tad sydd i [g] Mal. 1. 6.
chwi, yr hwn sydd yn y nefoedd.
10 Ac na'ch galwer yn athrawon:

Anno DOMINI 33.

canys un yw eich Athraw chwi, *sef*
Crist.
11 [h] A'r mwyaf o honoch a fydd yn
h pen. 20. 26, 27. weinidog i chwi.
12 A [i] phwy bynnag a'i dyrchafo ei
i Diar. 29. 23. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5. hun, a ostyngir; a phwy bynnag a'i
gostyngo ei hun, a ddyrchefir.
13 ¶ Eithr [k] gwae chwi, ysgrif-
k Luc 11. 52. enyddion a Phariseaid, ragrithwyr:
canys yr ydych yn cau teyrnas
nefoedd o flaen dynion: canys chwi
nid ydych yn myned i mewn, a'r
rhai sydd yn myned i mewn nis
gadewch i fyned i mewn.
14 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
l Marc 12. 40. Luc 20. 47. 2 Tim. 3. 6. Tit. 1. 11. Phariseaid, ragrithwyr: canys [l] yr
ydych yn llwyr-fwytta tai gwrag-
edd gweddwon, a hynny yn rhith
hir weddïo: am hynny y derbyn-
iwch farn fwy.
15 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
Phariseaid, ragrithwyr: canys am-
gylchu yr ydych y môr a'r tir, i
wneuthur un proselyt; ac wedi y
gwneler, yr ydych yn ei wneuthur
ef yn fab uffern, yn ddau mwy na
chwi eich hunain.
m pen. 15. 14. 16 Gwae chwi, dywysogion [m] deill-
n pen. 5. 33, 34. ion, y rhai ydych yn dywedyd, [n] Pwy
bynnag a dwng i'r deml, nid yw
ddim; ond pwy bynnag a dwng i
aur y deml, y mae efe mewn dyled.
17 Ffyliaid, a deillion: canys pa
un sydd fwyaf, yr aur, ai y deml
sydd yn sancteiddio yr aur?
18 A phwy bynnag a dwng i'r allor,
nid yw ddim; ond pwy bynnag a
dyngo i'r rhodd sydd arni, y mae
‖ *yn rhwym.* efe ‖ mewn dyled.
19 Ffyliaid, a deillion: canys pa
o Exod. 29. 37. un fwyaf, y rhodd, ai yr [o] allor sydd
yn sancteiddio y rhodd?
20 Pwy bynnag gan hynny a dwng
i'r allor, sydd yn tyngu iddi, ac i'r
hyn oll *sydd* arni.
21 A phwy bynnag a dwng i'r deml,
p 1 Bren. 8. 13. 2 Chron. 6. 2. sydd yn tyngu iddi, ac [p] i'r hwn sydd
yn preswylio ynddi.
22 A'r hwn a dwng i'r nef, sydd yn
q pen. 5. 34. Act. 7. 49. tyngu i [q] orsedd-faingc Duw, ac i'r
hwn sydd yn eistedd arni.
23 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
r Luc 11. 42. Phariseaid, ragrithwyr: [r] canys yr
ydych yn degymmu y mintys, a'r
s 1 Sam. 15. 22. Hos. 6. 6. Mic. 6. 8. pen. 9. 13. a 12. 7. anis, a'r cwmin, ac [s] a adawsoch
heibio y pethau trymach o'r gyf-
raith, barn, a thrugaredd, a ffydd:
rhaid oedd gwneuthur y pethau
hyn, ac na adewid y lleill heibio.
24 Tywysogion deillion, y rhai
ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn
llyngcu camel.
25 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
t Marc 7, 4. Luc 11. 39. Phariseaid, ragrithwyr: [t] canys yr
ydych yn glanhâu y tu allan i'r
cwppan a'r ddysgl, ac o'r tu mewn
y maent yn llawn o drawsedd ac
anghymmedroldeb.
26 *Ti* Pharisead dall, glanhâ yn
gyntaf yr hyn *sydd* oddi fewn i'r
cwppan a'r ddysgl, fel y byddo yn
lân hefyd yr hyn sydd oddi allan
iddynt.
u Luc 11. 44. 27 [u] Gwae chwi, ysgrifenyddion a
Phariseaid, ragrithwyr: canys tebyg
ydych chwi i feddau wedi eu gwyn-
nu, y rhai sydd yn ymddangos yn
dêg oddi allan, ond oddi mewn sydd
yn llawn o esgyrn y meirw, a phob
aflendid.
28 Ac felly chwithau oddi allan
ydych yn ymddangos i ddynion yn
gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn
llawn rhagrith ac anwiredd.
29 [x] Gwae chwi, ysgrifenyddion a x Luc 11. 47.
Phariseaid, ragrithwyr: canys yr
ydych yn adeiladu beddau y pro-
phwydi, ac yn addurno beddau y
rhai cyfiawn;
30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe
buasem ni yn nyddiau ein tadau, ni
buasem ni gyfrannogion â hwynt
yngwaed y prophwydi.
31 Felly yr ydych yn tystiolaethu
am danoch eich hunain, [y] eich bod y Act. 7. 51, 52. 1 Thess. 2. 15.
yn blant i'r rhai a laddasant y pro-
phwydi.
32 [z] Cyflawnwch chwithau hefyd z Gen. 15. 6. 1 Thess. 2. 16.
fesur eich tadau.
33 O seirph, [a] hiliogaeth gwiberod, a pen. 3. 7. a 12. 34.
pa fodd y gellwch ddïangc rhag barn
uffern?
34 ¶ Am hynny, wele, yr ydwyf
yn anfon attoch brophwydi, a
doethion, ac ysgrifenyddion: [b] a b Act. 5. 40. a 22. 19.
rhai o honynt a leddwch, ac a
groeshoeliwch; [c] a *rhai* o honynt a c pen. 10. 17. 2 Cor. 11. 24, 25.
ffrewyllwch yn eich synagogau, ac
a erlidiwch o dref i dref:
35 Fel y delo arnoch chwi yr holl
waed cyfiawn a'r a ollyngwyd ar y
ddaear, [d] o waed Abel gyfiawn hyd d Gen. 4. 8.
[e] waed Zecharïas fab Barachïas, yr e 2 Chron. 24. 20, 21.
hwn a laddasoch rhwng y deml a'r
allor.
36 Yn wir meddaf i chwi, Daw
hyn oll ar ‖ y genhedlaeth hon. ‖ *yr oes hon.*
37 [f] Jerusalem, Jerusalem, *yr hon* f Luc 13. 34.
wyt yn lladd y prophwydi, ac [g] yn g 2 Chron. 24. 21.
llabyddio y rhai a ddanfonir attat,
pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu
dy blant ynghyd, megis y casgl iâr
ei chywion [i] dan *ei* hadenydd, ac i Ps. 17. 8. a 91. 4.
nis mynnech!
38 Wele, yr ydys yn gadael eich
tŷ i chwi yn anghyfannedd.
39 Canys meddaf i chwi, Ni'm
gwelwch ar ol hyn, hyd oni ddy-
wedoch, [k] Bendigedig *yw* yr hwn k Ps. 118. 26. pen. 21. 9.
sydd yn dyfod yn enw yr Ar-
glwydd.

PENNOD XXIV.

1 Crist yn rhag-ddywedyd dinystr y deml: 3 pa fath a pha faint o gystuddiau a fydd o'r blaen. 29 Arwyddion ei ddyfodiad ef i farn. 36 Ac o ran bod y dydd a'r awr yn anhysbys, 42 y dylem ni wylied fel gweision da, yn disgwyl bob amser am ddyfodiad eu meistr.

A'R [a] Iesu a aeth allan, ac a a Marc 13. 1. Luc 21. 5.
ymadawodd o'r deml: a'i
ddisgyblion a ddaethant *atto*, i
ddangos iddo adeiladau y deml.
2 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Oni welwch chwi hyn oll? Yn wir
meddaf i chwi, [b] Ni adewir yma b Mic. 3. 12. Luc 19. 44.
garreg ar garreg, ar ni ddattodir.
3 ¶ Ac efe yn eistedd ar fynydd
yr Olew-wydd, y disgyblion a
ddaethant atto o'r neilldu, gan ddy-
wedyd, Mynega i ni, pa bryd y
bydd y pethau hyn? a pha arwydd
fydd o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd c Eph. 5. 6. Col. 2. 8, 18. 2 Thess. 2. 3. 1 Ioan 4. 1.
y byd?
4 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, [c] Edrychwch rhag
i neb eich twyllo chwi.

Anno DOMINI 33.

5 Canys [d] daw llawer yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw Crist; ac a dwyllant lawer.

6 A chwi a gewch glywed am ryfeloedd, a son am ryfeloedd: gwelwch na chyffröer chwi: canys rhaid *yw* bod *hyn* oll; eithr nid yw y diwedd etto.

7 Canys [e] cyfyd cenedl yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: ac fe fydd newyn, a nodau, a daeargrynfâau mewn mannau.

8 *A* dechreuad gofidiau *yw* hyn oll.

9 [f] Yna y'ch traddodant chwi i'ch gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a chwi a gasêir gan yr holl genhedloedd er mwyn fy enw i.

10 Ac yna y rhwystrir llawer, ac y bradychant eu gilydd, ac y casânt eu gilydd.

11 [g] A gau-brophwydi lawer a godant, ac a dwyllant lawer.

12 Ac o herwydd yr amlhâ anwiredd, fe a oera cariad llawer.

13 Eithr [h] y neb a barhâo hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

14 A'r [i] efengyl hon *am* y deyrnas [k] a bregethir trwy yr holl fyd, er tystiolaeth i'r holl genhedloedd: ac yna y daw y diwedd.

15 [l] Am hynny pan weloch y ffieidd-dra anghyfanneddol, a ddywedwyd trwy [m] Daniel y prophwyd, yn sefyll yn y lle sanctaidd, (y neb a ddarlleno, ystyried)

16 Yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na ddisgyned i gymmeryd dim allan o'i dŷ:

18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes, na ddychweled yn ei ol i gymmeryd ei ddillad.

19 A gwae y rhai beichiogion, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny.

20 Eithr gweddïwch na byddo eich ffoedigaeth yn y gauaf, nac ar y *dydd* sabbath:

21 Canys [n] y pryd hwnnw y bydd gorthrymder mawr, y fath ni bu o ddechreu y byd hyd yr awr hon, ac ni bydd chwaith.

22 Ac oni bai fyrhâu y dyddiau hynny, ni fuasai gadwedig un cnawd oll: eithr er mwyn yr etholedigion fe fyrhêir y dyddiau hynny.

23 [o] Yna os dywed neb wrthych, Wele, || llyma Grist, neu llyma; na chredwch.

24 Canys [p] cyfyd gau-gristiau, a gau-brophwydi, ac a roddant arwyddion mawrion a rhyfeddodau, hyd oni thwyllant, [q] pe *byddai* bosibl, ïe, yr etholedigion.

25 Wele, rhagddywedais i chwi.

26 Am hynny, os dywedant wrthych, Wele, y mae efe yn y diffaethwch; nac ewch allan: wele, yn yr ystafelloedd; na chredwch.

27 Oblegid fel y daw y fellten o'r dwyrain, ac y tywynna hyd y gorllewin; felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

28 [r] Canys pa le bynnag y byddo y gelain, yno yr ymgasgl yr eryrod.

29 ¶ Ac yn y fan wedi gorthrymder y dyddiau hynny, [s] y tywyllir yr haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r ser a syrth o'r nef, a nerthoedd y nefoedd a ysgydwir.

30 Ac yna yr ymddengys arwydd Mab y dyn yn y nef: ac yna y galara holl lwythau y ddaear, a [t] hwy a welant Fab y dyn yn dyfod ar gymmylau y nef, gyd â nerth a gogoniant mawr.

31 Ac [u] efe a ddenfyn ei angelion || â mawr sain udgorn; a hwy a gasglant ei etholedigion ef ynghyd o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.

32 Ond dysgwch [x] ddammeg oddi wrth y ffigysbren; Pan yw ei gangen eisoes yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch *fod* yr hâf yn agos:

33 Ac felly chwithau, pan weloch hyn oll, gwybyddwch [y] ei fod yn agos, wrth y drysau.

34 Yn wir meddaf i chwi, Nid â y genhedlaeth hon heibio, hyd oni wneler hyn oll.

35 [z] Nef a daear a ânt heibio, eithr fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim.

36 ¶ Ond am y dydd hwnnw a'r awr nis gŵyr neb, nac angelion y nefoedd, [a] ond fy Nhad yn unig.

37 Ac fel *yr oedd* yn nyddiau Noë, felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

38 [b] Oblegid fel yr oeddynt yn y dyddiau ym mlaen y diluw yn bwytta ac yn yfed, yn priodi ac yn rhoi i briodas, hyd y dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch,

39 Ac ni wybuant hyd oni ddaeth y diluw, a'u cymmeryd hwy oll ymaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

40 [c] Yna y bydd dau yn y maes; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 ¶ [d] Gwyliwch gan hynny; am na wyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.

43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gwybuasai gwr y tŷ pa wyliadwriaeth y deuai y lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

44 Am hynny byddwch chwithau barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn.

45 [f] Pwy gan hynny sydd was ffyddlawn a doeth, yr hwn a osododd ei arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd iddynt mewn pryd?

46 [g] Gwŷn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan ddelo, yn gwneuthur felly.

47 Yn wir meddaf i chwi, [h] Ar ei holl ddâ y gesyd efe ef.

48 Ond os dywed y gwas drwg hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod;

49 A dechreu curo *ei* gyd-weision, a bwytta ac yfed gyd â'r meddwon;

50 Arglwydd y gwas hwnnw a ddaw yn y dydd nid yw efe yn disgwyl am *dano,* ac mewn awr nis gŵyr efe;

51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a

---

[d] Jer. 14. 14. a 23. 25. Ioan 5. 43.
[e] 2 Chron. 15. 6. Hag. 2. 22. Zech. 14. 13.
[f] pen. 10. 17. Marc 13. 9. Luc 21. 12. Ioan 15. 20. a 16. 2. Dat. 2. 10.
[g] 2 Petr 2. 1.
[h] pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 6, 14.
[i] pen. 4. 23. a 9. 35.
[k] Rhuf. 10. 18. Col. 1. 6.
[l] Marc 13. 14. Luc 21. 20.
[m] Dan. 9. 27. a 12. 11.
[n] Dan. 9. 26. a 12. 1.
[o] Marc 13. 21. Luc 17. 23. a 21. 8.
|| *dyma Grist, neu, dyna.*
[p] Deut. 13. 1. 2 Thess. 2. 9, 10, 11. Dat. 13. 13.
[q] Ioan 6. 37. a 10. 28, 29. Rhuf. 8. 28, 29, 30. 2 Tim. 2. 19.
[r] Job 39. 30. Luc 17. 37.
[s] Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Marc 13. 24. Luc 21. 25. Act. 2. 20. Dat. 6. 12.
[t] Dat. 1. 7.
[u] pen. 13. 41. 1 Cor. 15. 52. 1 Thess. 4. 16.
|| Neu, *âg udgorn, â sain mawr.*
[x] Luc 21. 29.
[y] Iago 5. 9.
[z] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. pen. 5. 18. Marc 13. 31. Heb. 1. 11.
[a] Zech. 14. 7. Marc 13. 32.
[b] Gen. 6. 3, 4, 5. a 7. 5. Luc 17. 26. 2 Petr 3. 20.
[c] Luc 17. 34, &c.
[d] pen. 25. 13. Marc 13. 33, &c. Luc 21. 36.
[e] Luc 12. 39. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[f] Luc 12. 42.
[g] Dat. 16. 15.
[h] pen. 25. 21, 23.

Anno DOMINI 33.

esyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwyr:
[i]yno y bydd wylofain a rhingcian
dannedd.

[i] pen. 8. 12. a 25. 40.

PENNOD XXV.

1 Dammeg y deg morwyn; 14 a'r talentau; 31 a dull y farn ddiweddaf.

YNA tebyg fydd teyrnas nefoedd
i ddeg o forwynion, y rhai a
gymmerasant eu lampau, ac a aeth-
ant allan i gyfarfod â'r prïod-fab.
2 A phump o honynt oedd gall, a
phump yn ffol.
3 Y rhai oedd ffol a gymmerasant
eu lampau, ac ni chymmerasant
olew gyd â hwynt:
4 A'r rhai call a gymmerasant olew
yn eu llestri gyd â'u lampau.
5 A thra yr oedd y prïod-fab yn
aros yn hir, yr hepiasant oll ac yr
hunasant.
6 Ac ar hanner nos y bu gwaedd,
Wele, y mae y prïod-fab yn dyfod;
ewch allan i gyfarfod âg ef.
7 Yna y cyfododd yr holl forwynion
hynny, ac a drwsiasant eu lampau.
8 A'r rhai ffol a ddywedasant wrth
y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew
chwi: canys y mae ein lampau ‖ yn
diffoddi.

‖ *wedi diffoddi.*

9 A'r rhai call a attebasant, gan
ddywedyd, *Nid felly;* rhag na
byddo digon i ni ac i chwithau: ond
ewch yn hytrach at y rhai sydd yn
gwerthu, a phrynwch i chwi eich
hunain.
10 A thra yr oeddynt yn myned
ymaith i brynu, daeth y prïod-fab;
a'r rhai oedd barod, a aethant i
mewn gyd âg ef i'r briodas: [a]a
chauwyd y drws.

[a] Luc 13. 25.

11 Wedi hynny y daeth y morwyn-
ion eraill hefyd, gan ddywedyd, Ar-
glwydd, Arglwydd, agor i ni.
12 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yn wir meddaf i chwi,
[b]Nid adwaen chwi.

[b] pen. 7. 21, 22, 23.

13 [c]Gwyliwch gan hynny; am na
wyddoch na'r dydd na'r awr y daw
Mab y dyn.
14 ¶ [d]Canys *y mae teyrnas nef-
oedd* [e]fel dyn yn myned i wlad
ddïeithr, yr hwn a alwodd ei weis-
ion, ac a roddes ei dda attynt.

[c] pen. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36. 1 Cor. 16. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 5. 8. Dat. 16. 15.
[d] Luc 19. 12.
[e] pen. 21. 33.

15 Ac i un y rhoddodd efe bùm
talent, ac i arall ddwy, ac i arall un,
i bob un yn ol ei allu ei hun; ac yn
y fan efe a aeth oddi cartref.
16 A'r hwn a dderbyniasai y pùm
talent a aeth, ac a farchnattaodd â
hwynt, ac a wnaeth bùm talent
eraill.
17 A'r un modd yr hwn *a dder-
byniasai y* ddwy, a ynnillodd yntau
ddwy eraill.
18 Ond yr hwn a dderbyniasai un,
a aeth ac a gloddiodd yn y ddaear,
ac a guddiodd arian ei arglwydd.
19 Ac wedi llawer o amser, y mae
arglwydd y gweision hynny yn
dyfod, ac yn cyfrif â hwynt.
20 A daeth yr hwn a dderbyn-
iasai bùm talent, ac a ddug bùm
talent eraill, gan ddywedyd, Ar-
glwydd, pùm talent a roddaist at-
taf: wele, mi a ynnillais bùm talent
eraill attynt.
21 A dywedodd ei arglwydd wrtho,
Da, was da a ffyddlawn: buost
ffyddlawn ar ychydig, [f]mi a'th
osodaf ar lawer: dos i mewn i
[g]lawenydd dy arglwydd.

Anno DOMINI 33.

[f] pen. 24. 47. Luc 22. 29, 30.
[g] Heb. 12. 2.

22 A'r hwn a dderbyniasai ddwy
dalent a ddaeth, ac a ddywedodd,
Arglwydd, dwy dalent a roddaist
attaf: wele, dwy eraill a ynnillais
attynt.
23 Ei arglwydd a ddywedodd
wrtho, [h]Da, was da a ffyddlawn:
buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th
osodaf ar lawer: dos i mewn i
lawenydd dy arglwydd.

[h] ad. 21.

24 A'r hwn a dderbyniasai yr un
dalent a ddaeth, ac a ddywedodd,
Arglwydd, mi a'th adwaenwn di,
mai gwr caled ydwyt, yn medi lle
nis hauaist, ac yn casglu lle ni
wasgeraist:
25 Ac mi a ofnais, ac a aethum, ac
a guddiais dy dalent yn y ddaear:
wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy
hun.
26 A'i arglwydd a attebodd ac a
ddywedodd wrtho, O was drwg a
dïog, ti a wyddit fy mod yn medi
lle nis hauais, ac yn casglu lle nis
gwasgerais:
27 Am hynny y dylesit ti roddi fy
arian at y cyfnewidwyr, a mi pan
ddaethwn a gawswn dderbyn yr
eiddof fy hun gyd â llog.
28 Cymmerwch gan hynny y dal-
ent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn
sydd ganddo ddeg talent.
29 ([i]Canys i bob un y mae ganddo
y rhoddir, ac efe a gaiff helaeth-
rwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes
ganddo y dygir oddi arno, ie, yr hyn
sydd ganddo.)

[i] pen. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26.

30 A bwriwch allan y gwas an-
fuddiol [k]i'r tywyllwch eithaf: yno
y bydd wylofain a rhingcian dan-
nedd.

[k] pen. 8. 12. a 24. 51.

31 ¶ [l]A Mab y dyn, pan ddêl yn ei
ogoniant, a'r holl angelion sanct-
aidd gyd âg ef, yna yr eistedd ar
orsedd-faingc ei ogoniant.
32 A [m]chyd-gesglir ger ei fron ef
yr holl genhedloedd: ac [n]efe a'u
didola hwynt oddiwrth eu gilydd,
megis y didola bugail y defaid oddi
wrth y geifr:

[l] Zech. 14. 5. pen. 16. 27. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7. Judas 14. Dat. 1. 7.
[m] Rhuf. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.
[n] Ezec. 20. 38. a 34. 17, 20. pen. 13. 49.

33 Ac a esyd y defaid ar ei dde-
heulaw, ond y geifr ar yr aswy.
34 Yna y dywed y Brenhin wrth
y rhai ar ei ddeheu-law, Deuwch,
chwi fendigedigion fy Nhad, eti-
feddwch y deyrnas [o]a barottöwyd i
chwi er seiliad y byd.

[o] pen. 20. 23. Marc 10. 40.

35 [p]Canys bùm newynog, a chwi
a roisoch i mi fwyd: bu arnaf sych-
ed, a rhoisoch i mi ddïod: [q]bùm
ddïeithr, a dygasoch fi gyd â chwi:
36 [r]Noeth, a dilladasoch fi: bùm
glaf, ac ymwelsoch â mi: [s]bùm
y'ngharchar, a daethoch attaf.

[p] Es. 58. 7. Ezec. 18. 7. Iago 1. 27.
[q] Heb. 13. 2.
[r] Iago 2. 15, 16.
[s] 2 Tim. 1. 16.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn
iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa
bryd y'th welsom yn newynog, ac
y'th borthasom? neu yn sychedig,
ac y rhoisom *i ti* ddïod?
38 A pha bryd y'th welsom yn
ddïeithr, ac y'*th* ddygasom gyd â
ni? neu yn noeth, ac y'*th* ddillad-
asom?
39 A pha bryd y'th welsom yn glaf,

Anno DOMINI 33.

neu y'ngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenhin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [t] Yn gymmaint a'*i* wncuthur o honoch i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.

[t] Diar. 19. 17. pen. 10. 42. Heb. 6. 10.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw aswy, [u] Ewch oddi wrthyf, rai melldigedig, [x] i'r tân tragywyddol, *yr hwn* a barrottöwyd i ddïafol ac i'w angelion.

[u] Ps. 6. 8. pen. 7. 23. Luc 13. 27. [x] pen. 13. 40.

42 Canys bûm newynog, ac ni roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, ac ni roisoch i mi ddïod:

43 Bûm ddïeithr, ac ni'm dygasoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladasoch: yn glaf, ac y'ngharchar, ac ni ymwelsoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, neu yn sychedig, neu yn ddïeithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu y'ngharchar, ac ni weiniasom i ti?

45 Yna yr ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wir meddaf i chwi, [y] Yn gymmaint ag nas gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, nis gwnaethoch i minnau.

[y] Diar. 14. 31. a 17. 5. Zech. 2. 8.

46 A'r [z] rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

[z] Dan. 12. 2. Ioan 5. 29.

PENNOD XXVI.

3 Y llywodraethwyr yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist. 7 Y wraig yn enneinio ei ben ef. 14 Judas yn ei werthu ef. 17 Crist yn bwytta y pasc: 26 yn ordeinio ei swpper sanctaidd: 36 yn gweddïo yn yr ardd: 47 ac wedi ei fradychu â chusan, 57 yn cael ei arwain at Caiaphas, 69 a'i wadu gan Petr.

ABU, wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn oll, cfe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deuddydd y mae y pasc, a Mab y dyn a draddodir i'w groes-hoelio.

[a] Marc 14. 1. Luc 22. 1. Ioan 13. 1.

3 [b] Yna yr ymgasglodd yr archoffeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a henuriaid y bobl, i lys yr archoffeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

[b] Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 25, &c.

4 A hwy a gyd-ymgynghorasant fel y dalient yr Iesu trwy ddichell, ac y lladdent *ef.*

5 Eithr hwy a ddywedasant, Nid ar yr wyl, rhag bod cynhwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Iesu yn [d] Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

[c] Marc 14. 3. Ioan 11. 1, 2. a 12. 3. [d] pen. 21. 17.

7 Daeth atto wraig a chanddi flwch o ennaint gwerthfawr, ac *a'i* tywalltodd ar ei ben, ac efe yn eistedd *wrth y ford.*

8 A phan welodd ei ddisgyblion, hwy a sorrasant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* y golled hon?

9 Canys fe a allasid gwerthu yr ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Iesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] Oblegid y mae gennych y tlodion bob amser gyd â chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amser.

[e] Deut. 15. 11. Ioan 12. 8. [f] pen. 18. 20. a 28. 20.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er coffa am dani hi.

14 ¶ [g] Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid [h] Judas Iscariot, at yr arch-offeiriaid,

[g] Marc 14. 10. Luc 22. 3. [h] pen. 10. 4.

15 Ac a ddywedodd *wrthynt,* [i] Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg ar hugain o arian.

[i] Zech. 11. 12. pen. 27. 3.

16 Ac o hynny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ [k] Ac ar y *dydd* cyntaf o *wyl* y bara croyw, y disgyblion a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottoi i ti fwytta y pasc?

[k] Marc 14. 12. Luc 22. 7.

18 Ac yntau a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at ‖ y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae yr Athraw yn dywedyd, Fy amser sydd agos: gyd â thi y cynhaliaf y pasc, mi a'm disgyblion.

‖ *hwn a hwn.*

19 A'r disgyblion a wnaethant y modd y gorchymynasai yr Iesu iddynt, ac a barottoisant y pasc.

20 [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eisteddodd gyd â'r deuddeg.

[l] Marc 14. 17, &c. Luc 22. 14. Ioan 13. 21.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, ‖ mai un o honoch chwi a'm bradycha i.

‖ Neu, *y bradycha un o honoch fi.*

22 A hwythau yn drist iawn, a ddechreuasant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [m] Yr hwn a wlych *ei* law gyd â mi yn y ddysgl, hwnnw a'm bradycha i.

[m] Ps. 41. 9.

24 Mab y dyn yn ddïau sydd yn myned, fel y mae yn ysgrifenedig am dano: eithr gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw pe nas ganesid ef.

25 A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, a attebodd ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe,* Athraw? Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist.

26 ¶ [n] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, [o] yr Iesu a gymmerth y bara, ac wedi iddo ‖ fendithio, efe a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddodd i'r disgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw fy nghorph.

[n] Marc 14. 22. Luc 22. 19. [o] 1 Cor. 11. 23, 24. ‖ Neu, *ddïolch.*

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a dïolch, efe a'*i* rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed [p] o'r testament newydd, yr hwn a dywelltir [q] dros lawer, er maddeuant pechodau.

[p] Edrych Exod. 24. 8. Jer. 31. 31. [q] pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15.

29 Ac [r] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef gyd â chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhad.

[r] Luc 22. 18.

30 Ac wedi iddynt ganu ‖ hymn, hwy a acthant allan i fynydd yr Olew-wydd.

‖ Neu. *mawl,* neu, *psalm.*

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-

Anno DOMINI 33.

[s] Marc 14. 27. Ioan 16. 32.
[t] pen. 11. 6.
[u] Zech. 13. 7.
[x] pen. 28. 7, 10, 16. Marc 14. 28. a 16. 7.
[y] Ioan 13. 38.
[z] Marc 14. 32. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.
[a] pen. 4. 21.
[b] Ioan 12. 27.
[c] Heb. 5. 7.
[d] Ioan 12. 27.
[e] pen. 20. 22.
[f] Marc 14. 43. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.

ynt, [s] Chwychwi oll [t] a rwystrir heno o'm plegid i: canys ysgrifenedig yw, [u] Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a wasgerir.
32 Eithr wedi fy adgyfodi, [x] mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.
33 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwystrid pawb o'th blegid di, *etto* ni'm rhwystrir i byth.
34 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [y] Yn wir yr wyf yn dywedyd i ti, mai y nos hon, cyn canu o'r ceiliog, y'm gwedi deirgwaith.
35 Petr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddisgyblion.
36 ¶ [z] Yna y daeth yr Iesu gyd â hwynt i fan a elwid Gethsemane, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra yr elwyf a gweddïo acew.
37 Ac efe a gymmerth Petr, a [a] dau fab Zebedëus, ac a ddechreuodd dristâu ac [b] ymofidio.
38 Yna efe a ddywedodd wrthynt, Trist iawn yw fy enaid hyd angau: arhoswch yma, a gwyliwch gyd â mi.
39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym mlaen, efe a syrthiodd ar ei wyneb, [c] gan weddïo, a dywedyd, [d] Fy Nhad, os yw bosibl, aed [e] y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllysio, ond fel yr ydwyt ti.
40 Ac efe a ddaeth at y disgyblion, ac a'u cafodd hwy yn cysgu; ac a ddywedodd wrth Petr, Felly; oni ellych chwi wylied un awr gyd â mi?
41 Gwyliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr yspryd yn ddïau *sydd* yn barod, eithr y cnawd *sydd* wan.
42 Efe a aeth drachefn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhad, onis gall y cwppan hwn fyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yfed o hono, gwneler dy ewyllys di.
43 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu drachefn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhâu.
44 Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith drachefn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.
45 Yna y daeth efe at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch bellach, a gorphwyswch: wele, y mae yr awr wedi nesâu, a Mab y dyn a draddodir i ddwylaw pechaduriaid.
46 Codwch, awn: wele nesâodd yr hwn sydd yn fy mradychu.
47 Ac [f] efe etto yn llefaru, wele, Judas, un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd âg ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl.
48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roisai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a gusanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.
49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Iesu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athraw; ac a'i cusanodd ef.
50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethost? Yna y daethant ac y rhoisant ddwylaw ar yr Iesu, ac a'i daliasant ef.
51 Ac wele, [g] un o'r rhai oedd gyd â'r Iesu, a estynodd *ei* law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ei glust ef.
52 Yna y dywedodd yr Iesu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: [h] canys pawb a'r a gymmerant gleddyf, a ddifethir â chleddyf.
53 A ydwyt ti yn tybied nas gallaf yr awr hon ddeisyf ar fy Nhad, ac efe a rydd yn y fan i mi fwy na deuddeg lleng o angelion?
54 Pa fodd ynte y cyflawnid [i] yr ysgrythyrau, mai felly y gorfydd bod?
55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Iesu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm dal i? yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eistedd yn dysgu yn y deml, ac ni'm daliasoch.
56 A hyn oll a wnaethpwyd, [k] fel y cyflawnid ysgrythyrau y prophwydi. [l] Yna yr holl ddisgyblion a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.
57 ¶ [m] A'r rhai a ddaliasent yr Iesu, a'*i* dygasant *ef* ymaith at Caiaphas yr arch-offeiriad, lle yr oedd yr ysgrifenyddion a'r henuriaid wedi ymgasglu ynghyd.
58 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr arch-offeiriad; ac a aeth i mewn, ac a eisteddodd gyd â'r gweision, i weled y diwedd.
59 A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid, a'r holl gynghor, a geisiasant gau-dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;
60 Ac nis cawsant: ïe, er dyfod *yno* gau-dystion lawer, ni chawsant. Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau gau-dyst,
61 Ac a ddywedasant, Hwn a ddywedodd, [n] Mi a allaf ddinystrio teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.
62 [o] A chyfododd yr arch-offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth *y mae* y rhai hyn yn *ei* dystiolaethu yn dy erbyn?
63 Ond [p] yr Iesu a dawodd. A'r arch-offeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf yn dy dynghedu di trwy y Duw byw, ddywedyd o honot i ni, ‖ ai tydi yw y Crist, Mab Duw.
64 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist: eithr meddaf i chwi, [q] Ar ol hyn y gwelwch Fab y dyn [r] yn eistedd ar ddeheulaw y gallu, ac yn dyfod ar gymmylau y nef.
65 Yna y rhwygodd yr arch-offeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni ‖ mwy wrth dystion? wele, yr awrhon y clywsoch ei gabledd ef.
66 Beth dybygwch chwi? Hwy-

Anno DOMINI 33.

[g] Ioan 18. 10.
[h] Gen. 9. 6. Dat. 13. 10.
[i] Es. 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46.
[k] Galar. 4. 20.
[l] Ioan 18. 15.
[m] Marc 14. 53. Luc 22. 54. Ioan 18. 12, 13, 24.
[n] pen. 27. 40. Ioan 2. 19.
[o] Marc 14. 60.
[p] Es. 53. 7. pen. 27. 12, 14.
‖ *os.*
[q] Dan. 7. 13. pen. 16. 27. a 24. 30. Rhuf. 14. 10. 1 Thess. 4. 16. Dat. 1. 7.
[r] Ps. 110. 1.
‖ *etto.*

Anno DOMINI 33.

thau gan atteb a ddywedasant, [s] Y
mac efe yn euog o farwolaeth.
67 [t] Yna y poerasant yn ei wyneb,
ac a'i cernodiasant; [u] craill a'i
tarawsant *ef* â ‖ gwïail,
68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda
i ni, O Crist, Pwy yw yr hwn a'th
darawodd?
69 ¶ A [y] Phetr oedd yn eistedd
allan yn y llys: a daeth morwynig
atto, ac a ddywedodd, *A* thithau
oeddit gyd âg Iesu y Galilead.
70 Ac efe a wadodd ger *eu* bron
hwy oll, ac a ddywedodd, Nis gwn
beth yr wyt yn ei ddywedyd.
71 A phan aeth efe allan i'r porth,
gwelodd un arall ef; a *hi* a ddy-
wedodd wrth y rhai oedd yno, Yr
oedd hwn hefyd gyd â'r Iesu o
Nazareth.
72 A thrachefn efe a wadodd trwy
lŵ, Nid adwaen i y dyn.
73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai
oedd yn sefyll ger llaw, ac a ddy-
wedasant wrth Petr, Yn wir yr wyt
tithau *yn un* o honynt; canys y
mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.
74 Yna y dechreuodd efe regu a
thyngu, Nid adwaen i y dyn. Ac
yn y man y canodd y ceiliog.
75 A chofiodd Petr air yr Iesu, yr
hwn a ddywedasai wrtho, [a] Cyn canu
o'r ceiliog, ti a'm gwadi deirgwaith.
Ac efe a aeth allan, ac a wylodd
‖ yn chwerw-dost.

[s] Lef. 24. 16.
[t] Es. 50. 6. pen. 27. 30.
[u] Ioan 19. 3.
‖ *chledrau eu dwylaw.*
[x] Marc 14. 65. Luc 22. 64.
[y] Marc 14. 66. Luc 22. 55. Ioan 18. 16, 25.
[z] Luc 22. 59.
[a] ad. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.
‖ *yn dost.*

PENNOD XXVII.

1 *Rhoddi Crist yn rhwym at Pilat.* 5 *Judas yn ymgrogi.* 19 *Pilat, wedi ei rybuddio gan ei wraig,* 24 *yn golchi ei ddwylaw.* 26 *Rhyddhâu Barabbas.* 29 *Coroni Crist â drain,* 35 *a'i groes-hoelio,* 40 *a'i ddifenwi:* 50 *yntau yn marw: ei gladdu ef.* 66 *Selio a gwylio ei fedd ef.*

A PHAN ddaeth y bore, cyd-
ymgynghorodd [a] yr holl arch-
offeiriaid, a henuriaid y bobl, yn
erbyn yr Iesu, *fel* y rhoddent ef i
farwolaeth.
2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy
a'*i* dygasant *ef* ymaith, ac a'i tra-
ddodasant ef i Pontius Pilat y rhag-
law.
3 ¶ Yna pan welodd Judas, yr
hwn a'i bradychodd ef, ddarfod ei
gondemnio ef, bu edifar ganddo, ac
a ddug drachefn y deg ar hugain
arian i'r arch-offeiriaid a'r henur-
iaid,
4 Gan ddywedyd, Pechais, gan
fradychu gwaed gwirion. Hwythau
a ddywedasant, Pa beth *yw hynny*
i ni? edrych di.
5 Ac wedi iddo daflu yr arian yn
y deml, [b] efe a ymadawodd, ac a
aeth ac a ymgrogodd.
6 A'r arch-offeiriaid a gymmer-
asant yr arian, ac a ddywedasant,
Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw
hwynt yn y drysorfa; canys ‖ gwerth
gwaed ydyw.
7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori,
hwy a brynasant â hwynt faes y
crochenydd, yn gladdfa dïeithriaid.
8 Am hynny y galwyd y maes
hwnnw, [c] Maes y gwaed, hyd hedd-
yw.
9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a
ddywedwyd trwy Jeremïas y pro-

[a] Marc 15. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.
[b] Act. 1. 18.
‖ Neu, *pris.*
[c] Act. 1. 19.

phwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a
gymmerasant y deg ar hugain
arian, ‖ pris y prisiedig, yr hwn ‖ a
brynasant gan feibion Israel;
10 Ac a'u rhoisant hwy am faes
y crochenydd, megis y gosododd yr
Arglwydd i mi.)
11 A'r Iesu a safodd ger bron y
rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynodd
iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw
Brenhin yr Iuddewon? A'r Iesu a
ddywedodd wrth, [e] Yr wyt ti yn dy-
wedyd.
12 A phan gyhuddid ef gan yr
arch-offeiriaid a'r henuriaid, [f] nid
attebodd efe ddim.
13 Yna y dywedodd Pilat wrtho,
[g] Oni chlywi di faint o bethau y
maent hwy yn ei dystiolaethu yn
dy erbyn di?
14 Ac nid attebodd efe iddo i un
gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw
yn fawr.
15 [h] Ac ar yr wyl *honno* yr arferai
y rhaglaw ollwng yn rhydd i'r bobl
un carcharor, yr hwn a fynnent.
16 Ac yna yr oedd ganddynt gar-
charor hynod, a elwid Barabbas.
17 Wedi iddynt gan hynny ym-
gasglu ynghyd, Pilat a ddywedodd
wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei
ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas,
ai yr Iesu, yr hwn a elwir Crist?
18 Canys efe a wyddai mai o gen-
figen y traddodasent ef.
19 ¶ Ac efe yn eistedd ar yr orsedd-
faingc, ei wraig a ddanfonodd atto,
gan ddywedyd, Na fydded i ti a
wnelych â'r cyfiawn hwnnw: canys
goddefais lawer heddyw mewn
breuddwyd o'i achos ef.
20 [i] A'r arch-offeiriaid a'r henur-
iaid a berswadiasant y bobl, fel y
gofynent Barabbas, ac y difethent
yr Iesu.
21 A'r rhaglaw a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Pa un o'r
ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn
rhydd i chwi? Hwythau a ddywed-
asant, Barabbas.
22 Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa
beth gan hynny a wnaf i'r Iesu, yr
hwn a elwir Crist? Hwythau oll a
ddywedasant wrtho, Croes-hoelier ef.
23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond
pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau
a lefasant yn fwy, gan ddywedyd,
Croes-hoelier ef.
24 ¶ A Philat, pan welodd nad
oedd dim yn tycio, ond yn hytrach
bod cynnwrf, [k] a gymmerth ddwfr,
ac a olchodd *ei* ddwylaw ger bron y
bobl, gan ddywedyd, Dïeuog ydwyf
fi oddi wrth waed y cyfiawn hwn:
edrychwch chwi.
25 A'r holl bobl a attebodd ac a
ddywedodd, [l] *Bydded* ei waed ef
arnom ni, ac ar ein plant.
26 ¶ Yna y gollyngodd efe Barab-
bas yn rhydd iddynt: [m] ond yr Iesu
a fflangellodd efe, ac a'*i* rhoddes i'*w*
groes-hoelio.
27 [n] Yna milwyr y rhaglaw a gym-
merasant yr Iesu ‖ i'r dadleudŷ, ac
a gynnullasant atto yr holl fyddin.
28 A hwy a'i dïosgasant ef, ac [o] a
roisant am dano fantell o ysgarlad.
29 ¶ A chwedi iddynt blethu coron

Anno DOMINI 33.

[d] Zech. 11. 12, 13.
‖ Neu, *gwerth y gwerthedig.*
‖ Neu, *a brisiasai meibion Israel.*
[e] Ioan 18. 37. 1 Tim. 6. 13.
[f] pen. 26. 63.
[g] pen. 26. 62.
[h] Marc 15. 6. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.
[i] Ioan 18. 40. Act. 3. 14.
[k] Deut. 21. 6.
[l] Act. 5. 28.
[m] Luc 23. 16.
[n] Ioan 19. 1.
‖ Neu, *i dŷ y rhaglaw.*
[o] Luc 23. 11.

Anno DOMINI 33.

o ddrain, hwy a'*i* gosodasant ar ei
ben ef, a chorsen yn ei law ddehau;
ac a blygasant eu gliniau ger ei fron
ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddy-
wedyd, Henffych well, brenhin yr
Iuddewon.
(p Es. 50. 6. pen. 26. 67.) 30 A [p]hwy a boerasant arno, ac
a gymmerasant y gorsen, ac a'i
tarawsant ar ei ben.
31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy
a'i dïosgasant ef o'r fantell, ac a'i
gwisgasant â'i ddillad ei hun, ac a'i
dygasant ef ymaith i'w groes-hoelio.
(q Marc 15. 21. Luc 23. 26.) 32 [q] Ac fel yr oeddynt yn myned
allan, hwy a gawsant ddyn o Cyrene,
a'i enw Simon; hwn a gymmellas-
ant i ddwyn ei groes ef.
(r Ioan 19. 17.) 33 [r] A phan ddaethant i le a elwid
Golgotha, yr hwn a elwir, Lle y
benglog,
(s Ps. 69. 21.) 34 [s]Hwy a roisant iddo i'w yfed,
finegr yn gymmysgedig â bustl: ac
wedi iddo *ei* brofi, ni fynnodd efe
yfed.
35 Ac wedi iddynt ei groes-hoelio
ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan
fwrw coelbren: er cyflawni y peth
a ddywedwyd trwy y prophwyd,
(t Ps. 22. 18. Ioan 19. 24.) [t]Hwy a rannasant fy nillad yn eu
plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant
goelbren.
36 A chan eistedd, hwy a'i gwyl-
iasant ef yno:
(u Marc 15. 26. Luc 23. 38. Ioan 19. 19.) 37 A [u]gosodasant hefyd uwch
ei ben ef ei achos yn ysgrifenedig,
HWN YW IESU BRENHIN YR
IUDDEWON.
(x Es. 53. 12. Luc 23. 32, 33.) 38 [x] Yna y croes-hoeliwyd gyd âg
ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau,
ac un ar yr aswy.
(y Ps. 22. 7. Marc 15. 29. Luc 23. 35.) 39 ¶ [y]A'r rhai oedd yn myned
heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd
eu pennau,
(z pen. 26. 61. Ioan 2. 19.) 40 A dywedyd, [z] Ti yr hwn a ddin-
ystri y deml, ac a'*i* hadeiledi mewn
tridiau, gwared dy hun. Os ti yw
Mab Duw, disgyn oddi ar y groes.
41 A'r un modd yr arch-offeiriaid
hefyd, gan watwar, gyd â'r ysgrif-
enyddion a'r henuriaid, a ddywed-
asant,
42 Efe a waredodd eraill, ei hunan
nis gall efe ei waredu. Os Brenhin
Israel yw, disgyned yr awrhon oddi
ar y groes, ac ni a gredwn iddo.
(a Ps. 22. 8.) 43 [a]Ymddiriedodd yn Nuw; gwar-
eded efe ef yr awrhon, os efe a'i
mỳn ef: canys efe a ddywedodd,
Mab Duw ydwyf.
(b Luc 23. 39.) 44 [b] A'r un peth hefyd a edliw-
iodd y lladron iddo, y rhai a groes-
hoeliasid gyd âg ef.
45 Ac o'r chweched awr y bu
(|| *dir.*) tywyllwch ar yr holl || ddaear hyd y
nawfed awr.
(c Heb. 5. 7.) 46 Ac ynghylch y nawfed awr [c]y
llefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddy-
wedyd, Eli, Eli, lama sabachthani?
(d Ps. 22. 1.) hynny yw, [d]Fy Nuw, Fy Nuw, pa-
ham y'm gadewaist?
47 A rhai o'r sawl oedd yn sefyll
yno, pan glywsant, a ddywedasant,
Y mae hwn yn galw am Elias.
48 Ac yn y fan un o honynt a red-
(e Ps. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Ioan 19. 29.) odd, ac a gymmerth yspwng, [e]ac a'*i*
llanwodd o finegr, ac a'*i* rhoddodd
ar gorsen, ac a'i diododd ef.
49 A'r lleill a ddywedasant, Paid,
edrychwn a ddaw Elias i'w waredu
ef.
50 ¶ [f]A'r Iesu, wedi llefain (f Luc 23. 46.)
drachefn â llef uchel, a ymadawodd
â'r yspryd.
51 Ac wele, [g]llèn y deml a rwygwyd (g Exod. 26. 31. 2 Chron. 3. 14. Marc 15. 38.)
yn ddau oddi fynu hyd i wared:
a'r ddaear a grynodd, a'r meini a
holltwyd:
52 A'r beddau a agorwyd; a llawer
o gyrph y saint a hunasent a gyfod-
asant,
53 Ac a ddaethant allan o'r bedd-
au ar ol ei gyfodiad ef, ac a aethant
i mewn i'r ddinas sanctaidd, ac a
ymddangosasant i lawer.
54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd (h Marc 15. 39. Luc 23. 47.)
gyd âg ef yn gwylied yr Iesu, wedi
gweled y ddaear-gryn, a'r pethau a
wnaethid, a ofnasant yn fawr, gan
ddywedyd, Yn wir Mab Duw ydoedd
hwn.
55 Ac yr oedd yno lawer o wrag-
edd yn edrych o hirbell, [i]y rhai a (i Luc 8. 2, 3.)
ganlynasent yr Iesu o Galilea, gan
weini iddo ef:
56 [k]Ym mhlith y rhai yr oedd Mair (k Marc 15. 40.)
Magdalen, a Mair mam Iago a Jo-
ses, a mam meibion Zebedëus.
57 ¶ [l]Ac wedi ei myned hi yn (l Marc 15. 42. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.)
hwyr, daeth gwr goludog o Ari-
mathea, a'i enw Joseph, yr hwn a
fuasai yntau yn ddisgybl i'r Iesu:
58 Hwn a aeth at Pilat, ac a
ofynodd gorph yr Iesu. Yna y
gorchymynodd Pilat roddi y corph.
59 A Joseph wedi cymmeryd y
corph, a'i hamdôodd â llïan glân,
60 Ac [m]a'i gosododd ef yn ei fedd (m Es. 53. 9.)
newydd ei hun, yr hwn a dorrasai
efe yn y graig; ac a dreiglodd faen
mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth
ymaith.
61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen,
a Mair arall, yn eistedd gyferbyn
â'r bedd.
62 ¶ A thrannoeth, yr hwn sydd ar
ol y darpar-wyl, yr ymgynhullodd yr
arch-offeiriaid a'r Phariseaid at Pilat,
63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y
mae yn gôf gennym ddywedyd o'r
twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw,
[n]Wedi tridiau y cyfodaf. (n pen. 16. 21. a 17. 23. a 20. 19. Marc 8. 31. a 10. 34. Luc 9. 22. a 18. 33. a 24. 6.)
64 Gorchymyn gan hynny gadw
y bedd yn ddïogel hyd y trydydd
dydd; rhag dyfod ei ddisgyblion o
hŷd nos, a'i ladratta ef, a dywedyd
wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw:
a bydd yr amryfusedd diweddaf yn
waeth nâ'r cyntaf.
65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y
mae gennych wyliadwriaeth; ewch,
gwnewch mor ddïogel ag y medroch.
66 A hwy a aethant ac a wnaeth-
ant y bedd yn ddïogel, ac a sel-
iasant y maen, gyd â'r wyliad-
wriaeth.

PENNOD XXVIII.

1 *Dangos adgyfodiad Crist i'r gwragedd gan angel.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos iddynt hwy.* 11 *Yr arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwyr, i ddywedyd ddarfod ei ladratta ef allan o'r bedd.* 16 *Crist yn ymddangos i'w ddisgyblion,* 19 *ac yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddysgu yr holl genhedloedd.*

AC yn [a]niwedd y sabbath, a hi (a Marc 16. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.)
yn dyddhâu i'r *dydd* cyntaf o'r
|| wythnos, daeth Mair Magdalen, (|| *sabbathau.*)
a'r Fair arall, i edrych y bedd.

Anno DOMINI 33.

‖ Neu, *buasai.*

2 Ac wele, ‖ bu daear-gryn mawr:
canys disgynodd angel yr Arglwydd
o'r nef, ac a ddaeth ac a dreiglodd
y maen oddi wrth y drws, ac a
eisteddodd arno.
3 A'i wyneb-pryd oedd fel mellt-
en, a'i wisg yn wen fel eira.
4 A rhag ei ofn ef y crynodd y
ceidwaid, ac a aethant megis yn
feirw.
5 A'r angel a attebodd ac a
ddywedodd wrth y gwragedd, Nac
ofnwch: canys mi a wn mai ceisio
yr ydych yr Iesu, yr hwn a groes-
hoeliwyd.
6 Nid yw efe yma: canys cyfod-
odd, *b* megis y dywedodd. Deuwch,
gwelwch y fan lle y gorweddodd yr
Arglwydd.

b pen. 12. 40. a 16. 21. a 17. 23. a 20. 19.

7 Ac ewch ar ffrwst, a dywedwch i'w
ddisgyblion, gyfodi o hono o feirw.
Ac wele, *c* y mae efe yn myned o'ch
blaen chwi i Galilea: yno y gwelwch
ef. Wele, dywedais i chwi.

c pen. 26. 32. Marc 16. 7.

8 Ac wedi eu myned ymaith ar
frys oddi wrth y bedd, gyd âg ofn a
llawenydd mawr, rhedasant i fynegi
i'w ddisgyblion ef.
9 ¶ Ac fel yr oeddynt yn myned i
fynegi i'w ddisgyblion ef, wele, *d* yr
Iesu a gyfarfu â hwynt, gan ddy-
wedyd, Henffych well. A hwy a
ddaethant, ac a ymafaelasant yn ei
draed ef, ac a'i haddolasant.

d Marc 16. 9. Ioan 20. 14.

10 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt, Nac ofnwch: *e* ewch, myneg-
wch i'm brodyr, fel yr elont i Gal-
ilea, ac yno y'm gwelant i.

e Ioan 20. 17.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele,
rhai o'r wyliadwriaeth a ddaethant
i'r ddinas, ac a fynegasant i'r arch-
offeiriaid yr hyn oll a wnaethid.
12 Ac wedi iddynt ymgasglu yng-
hyd gyd â'r henuriaid, a chydym-
gynghori, hwy a roisant ‖ arian
lawer i'r milwyr,

‖ *swrn o arian.*

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei
ddisgyblion a ddaethant o hyd nos,
ac a'i lladrattasant ef, a nyni yn
cysgu.
14 Ac os clyw y rhaglaw hyn, ni
‖ a'i perswadiwn ef, ac a'ch gwnawn
chwi yn ddiofal.

‖ *a barwn iddo goelio.*

15 A hwy a gymmerasant yr arian,
ac a wnaethant fel yr addysgwyd
hwynt: ‖ a thaenwyd y gair hwn ym
mhlith yr Iuddewon hyd y dydd
heddyw.

‖ *a chyhoeddwyd.*

16 ¶ A'r un disgybl ar ddeg a
aethant i Galilea, i'r mynydd *f* lle
yr ordeiniasai yr Iesu iddynt.

f pen. 26. 32.

17 A phan welsant ef, hwy a'i
haddolasant ef: ond rhai a am-
mheuasant.
18 A'r Iesu a ddaeth, ac a lefarodd
wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd
i mi *g* bob awdurdod yn y nef ac ar
y ddaear.

g pen. 11. 27. Luc 10. 22. Ioan 3. 35. a 5. 22. a 17. 2. Ephes. 1. 21. Heb. 1. 2. a 2. 8.

19 *h* Ewch gan hynny a *i* ‖ dysg-
wch yr holl genhedloedd, gan eu
bedyddio hwy yn enw y Tad, a'r
Mab, a'r Yspryd Glân;

h Marc 16. 15.
i Act. 2. 38. 39.
‖ Neu, *gwnewch ddisgyblion* neu, *Gristianogion o'r holl, &c.*

20 *k* Gan ddysgu iddynt gadw pob
peth a'r a orchymynais i chwi. Ac
wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob am-
ser hyd ddiwedd y byd. Amen.

k Act. 2. 42.

YR EFENGYL

YN OL

SANT MARC.

Anno DOMINI 26. diweddu.

PENNOD I.

2 Swydd Ioan Fedyddiwr. 9 Bedyddio yr Iesu, 12 a'i demtio. 14 Efe yn pregethu; 16 yn galw Petr, Andreas, Iago, ac Ioan; 23 yn iachâu dyn âg yspryd aflan ynddo, 29 a mam gwraig Petr, 32 a llawer o gleifion: 41 ac yn glanhâu y gwahan-glwyfus.

DECHREU efengyl Iesu Grist,
Fab Duw;
2 Fel yr ysgrifenwyd yn y pro-
phwydi, *a* Wele, yr ydwyf fi yn anfon
fy nghennad o flaen dy wyneb, yr
hwn a barrottoa dy ffordd o'th
flaen.

a Mal. 3. 1. Matt. 11. 10. Luc 7. 27.

3 *b* Llef un yn llefain yn y di-
ffaethwch, Parottôwch ffordd yr
Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei
lwybrau ef.

b Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 15, 23.

4 *c* Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y
diffaethwch, ac yn pregethu bedydd
edifeirwch, er maddeuant pechod-
au.

c Matt. 3. 1. Luc 3. 3. Ioan 3. 23.

5 *d* Ac aeth allan atto ef holl wlad
Judea, a'r Hierosolymitiaid, ac a'u
bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr
Iorddonen, gan gyffesu eu pechodau.

d Matt. 3. 5.

6 Ac Ioan oedd *e* wedi ei wisgo â
blew camel, a gwregys croen yng
nghylch ei lwynau, ac yn bwytta
f locustiaid a mêl gwyllt:

e Matt. 3. 4.
f Lef. 11. 22.

7 Ac efe a bregethodd, gan ddy-
wedyd, *g* Y mae yn dyfod ar fy ol i
un cryfach na myfi, carrai esgidiau
yr hwn nid wyf fi deilwng i ymost-
wng, ac i'w dattod.

g Matt. 3. 11.

8 *h* Myfi yn wir a'ch bedyddiais
chwi â dwfr: eithr efe a'ch bed-
yddia chwi *i* â'r Yspryd Glân.

h Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
i Es. 44. 3. Joel 2. 28. Act. 2. 4. a 11. 15.

9 *k* A bu yn y dyddiau hynny,
ddyfod o'r Iesu o Nazareth yn Gal-
ilea, ac efe a fedyddiwyd gan Ioan
yn yr Iorddonen.

k Matt. 3. 13. Luc 3. 21.
A. D. 27.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i
fynu o'r dwfr, efe a welodd y nef-
oedd yn agored, a'r Yspryd yn
disgyn arno megis colommen.
11 A llef a ddaeth o'r nefoedd,
l Tydi yw fy anwyl Fab, yn yr hwn
y'm boddlonwyd.

l Ps. 2. 7. Es. 42. 1. Matt. 3. 17. pen. 9. 7.

12 Ac *m* yn ebrwydd y gyrrodd yr
yspryd ef i'r diffaethwch.

m Matt. 4. 1. Luc 4. 1.

13 Ac efe a fu yno yn y diffaeth-
wch ddeugain niwrnod yn ei demtio
gan Satan: ac yr oedd efe gyd â'r
gwylltfilod; a'r angelion a weini-
asant iddo.
14 Ac *n* ar ol traddodi Ioan, yr Iesu
a ddaeth i Galilea, *o* gan bregethu
efengyl teyrnas Dduw,

n Matt. 4. 12.
A. D. 30. diweddu.
o Matt. 4. 23.

Anno DOMINI 30. diweddu.

[p] Gal. 4. 4. Eph. 1. 10. [q] Matt. 3. 2.

15 A dywedyd, [p] Yr amser a gyflawnwyd, a [q] theyrnas Dduw a nesâodd: edifarhêwch, a chredwch yr efengyl.

[r] Matt. 4. 18. Luc 5. 4.

16 Ac [r] fel yr oedd efe yn rhodio wrth fôr Galilea, efe a ganfu Simon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd yn y môr: (canys pysgodwyr oeddynt.)

17 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ol i, a gwnaf iwch fod yn bysgodwyr dynion.

[s] pen. 19. 27. Luc 5. 11.

18 Ac yn ebrwydd, [s] gan adael eu rhwydau, y canlynasant ef.

19 Ac wedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi yno, efe a ganfu Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd ef, a hwy yn y llong yn cyweirio y rhwydau.

20 Ac yn y man efe a'u galwodd hwynt: a hwy a adawsant eu tad Zebedëus yn y llong gyd â'r cyflogddynion, ac a aethant ar ei ol ef.

A. D. 31. [t] Matt. 4. 13. Luc 4. 31.

21 [t] A hwy a aethant i mewn i Capernaum; ac yn ebrwydd ar y dydd sabbath, wedi iddo fyned i mewn i'r synagog, efe a athrawiaethodd.

[u] Matt. 7. 28.

22 A [u] synnasant wrth ei athrawiaeth ef: canys yr oedd efe yn eu dysgu hwy megis un âg awdurdod ganddo, ac nid fel yr ysgrifenyddion.

[x] Luc 4. 33.

23 [x] Ac yr oedd yn eu synagog hwy ddyn ag ynddo yspryd aflan; ac efe a lefodd,

|| *Paid.* [y] Matt. 8. 29.

24 Gan ddywedyd, || Och, [y] beth sydd i ni a wnelom â thi, Iesu o Nazareth? a ddaethost ti i'n difetha ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.

[z] ad. 34.

25 A'r Iesu [z] a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Taw, a dos allan o hono.

[a] pen. 9. 20.

26 Yna wedi i'r yspryd aflan [a] ei rwygo ef, a gwaeddi â llef uchel, efe a ddaeth allan o hono.

27 Ac fe a aeth ar bawb fraw, fel yr ymofynasant yn eu mysg eu hunain, gan ddywedyd, Beth yw hyn? pa athrawiaeth newydd *yw* hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymyn, ie, yr ysprydion aflan, a hwy yn ufuddhâu iddo.

28 Ac yn ebrwydd yr aeth sôn am dano dros yr holl wlad o amgylch Galilea.

[b] Matt. 8. 14. Luc 4. 38.

29 Ac [b] yn y man wedi iddynt fyned allan o'r synagog, hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd âg Iago ac Ioan.

|| *mam gwraig Simon.*

30 Ac yr oedd || chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r cryd: ac yn ebrwydd y dywedasant wrtho am dani hi.

31 Ac efe a ddaeth ac a'i cododd hi i fynu, gan ymaflyd yn ei llaw hi: a'r cryd a'i gadawodd hi yn y man, a hi a wasanaethodd arnynt hwy.

[c] Matt. 8. 16.

32 [c] Ac wedi iddi hwyrhâu, pan fachludodd yr haul, hwy a ddygasant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai cythreulig.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ymgasglu wrth y drws.

34 Ac efe a iachâodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac a fwriodd allan lawer o gythreuliaid; ac [d] ni adawodd i'r cythreuliaid ddywedyd yr adwaenent ef.

Anno DOMINI 31.

[d] Luc 4. 41. Act. 16. 17, 18. [e] Luc 4. 42.

35 A'r [e] bore yn blygeiniol iawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd; ac yno y gweddïodd.

36 A Simon, a'r rhai oedd gyd âg ef, a'i dilynasant ef.

37 Ac wedi iddynt ei gael ef, hwy a ddywedasant wrtho, Y mae pawb yn dy geisio di.

[f] Luc 4. 43. [g] Es. 61. 1.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [f] Awn i'r trefydd nesaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd: canys [g] i hynny y daethum allan.

39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu synagogau hwynt trwy holl Galilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.

[h] Matt. 8. 2. Luc 5. 12.

40 [h] A daeth atto ef *un* gwahanglwyfus, gan ymbil âg ef, a gostwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, Os mynni, ti a elli fy nglanhâu.

41 A'r Iesu, gan dosturio, a estynodd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.

42 Ac wedi iddo ddywedyd *hynny*, ymadawodd y gwahan-glwyf âg ef yn ebrwydd, a glanhâwyd ef.

43 Ac wedi gorchymyn iddo yn gaeth, efe a'i hanfonodd ef ymaith yn y man;

[i] Lef. 14. 4.

44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwel na ddywedych ddim wrth neb: eithr dos ymaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy lanhâd y pethau [i] a orchymynodd Moses, er tystiolaeth iddynt hwy.

[k] Luc 5. 15.

45 [k] Eithr efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a thaenu y gair ar led, fel na allai yr Iesu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: ac o bob parth y daethant atto ef.

PENNOD II.

3 Crist yn iachâu un claf o'r parlys: 14 yn galw Matthew o'r dollfa; 15 yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid; 18 yn esgusodi ei ddisgyblion, am nad ymprydient, 23 ac am dynnu y tywys ŷd ar y dydd sabbath.

[a] Matt. 9. 1. Luc 5. 18.

AC efe [a] a aeth drachefn i Capernaum, wedi *rhai* dyddiau; a chlybuwyd ei fod ef yn y tŷ.

2 Ac yn y man llawer a ymgasglasant ynghyd, hyd na annent, hyd yn nôd yn y lleoedd ynghylch y drws: ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy.

3 A daethant atto, gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar.

4 A chan na allent nesâu atto gan y dyrfa, didôi y tô a wnaethant lle yr oedd efe: ac wedi iddynt dorri trwodd, hwy a ollyngasant i waered y gwely yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.

5 A phan welodd yr Iesu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* fab, maddeuwyd i ti dy bechodau.

6 Ac yr oedd rhai o'r ysgrifenyddion yn eistedd yno, ac yn ymresymmu yn eu calonnau,

7 Beth a wna hwn fel hyn yn dy-

Anno DOMINI 31.

wedyd cabledd? [b] pwy a all faddeu
pechodau, ond Duw yn unig?
8 Ac yn ebrwydd, pan wybu yr
b Job 14. 4. Es. 43. 25. Iesu yn ei yspryd eu bod hwy yn
ymresymmu felly ynddynt eu hun-
ain, efe a ddywedodd wrthynt,
Paham yr ydych yn ymresymmu
am y pethau hyn yn eich calonnau?
9 Pa un sydd hawsaf, ai dywedyd
wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd
i ti *dy* bechodau; ai dywedyd, Cy-
fod, a chymmer i fynu dy wely, a
rhodia?
10 Eithr fel y gwypoch fod gan
Fab y dyn awdurdod i faddeu
pechodau ar y ddaear, (eb efe wrth
y claf o'r parlys)
11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd,
Cyfod, a chymmer i fynu dy wely,
a dos i'th dŷ.
12 Ac yn y man y cyfododd efe,
ac y cymmerth i fynu ei wely, ac a
aeth allan yn eu gwydd hwynt oll;
hyd oni synnodd pawb, a gogoneddu
Duw, gan ddywedyd, Ni welsom ni
erioed fel hyn.
13 Ac efe a aeth allan drachefn
wrth làn y môr: a'r holl dyrfa a
ddaeth atto; ac efe a'u dysgodd
hwynt.
c Matt. 9. 9. Luc 5. 27. 14 ¶ Ac [c] efe yn myned heibio,
efe a ganfu Lefi *fab* Alphëus yn
eisteddd wrth y dollfa, ac a ddywed-
odd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a
gododd, ac a'i canlynodd ef.
15 A bu, a'r Iesu yn eistedd i
fwytta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o
bublicanod a phechaduriaid eistedd
gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion: canys
llawer oeddynt, a hwy a'i canlyn-
asent ef.
16 A phan welodd yr ysgrifen-
yddion a'r Phariseaid ef yn bwytta
gyd â'r publicanod a'r pechadur-
iaid, hwy a ddywedasant wrth ei
ddisgyblion ef, Paham y mae efe
yn bwytta ac yn yfed gyd â'r pub-
licanod a'r pechaduriaid?
17 A'r Iesu, pan glybu, a ddywed-
odd wrthynt, Y rhai sydd iach nid
rhaid iddynt wrth y meddyg, ond y
d 1 Tim. 1. 15. rhai cleifion: [d] ni ddaethum i alw
y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid, i
edifeirwch.
e Matt. 9. 14. Luc 5. 33. 18 ¶ [e] A disgyblion Ioan a'r Pha-
riseaid oeddynt yn ymprydio. A
hwy a ddaethant ac a ddywedasant
wrtho, Paham y mae disgyblion
Ioan a'r Phariseaid yn ymprydio,
ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn
ymprydio?
19 A dywedodd yr Iesu wrthynt,
A all plant yr ystafell briodas ym-
prydio, tra fyddo y priodas-fab gyd
â hwynt? tra fyddo ganddynt y
priodas-fab gyd â hwynt, ni allant
ymprydio.
20 Eithr y dyddiau a ddaw, pan
ddyger y priodas-fab oddi arnynt;
ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau
hynny.
21 ¶ Hefyd ni wnïa neb ddernyn o
frethyn newydd ar ddilledyn hen:
os amgen, ei gyflawniad newydd ef
a dynn oddi wrth yr hen, a gwaeth
fydd y rhwyg.
22 Ac ni rydd neb win newydd
mewn hen gostrelau: *os* amgen, y
gwin newydd a ddryllia y costrelau,
a'r gwin a red allan, a'r costrelau
a gollir: eithr gwin newydd sydd
raid ei roi mewn costrelau new-
yddion.
23 [f] A bu iddo fyned trwy yr ŷd f Matt. 12. 1. Luc 6. 1.
ar y sabbath; a'i ddisgyblion a
ddechreuasant ymdaith [g] gan dyn- g Deut. 23. 25.
nu y tywys.
24 A'r Phariseaid a ddywedasant
wrtho, Wele, paham y gwnant ar y
sabbath yr hyn nid yw gyfreith-
lawn?
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Oni ddarllenasoch erioed [h] beth a h 1 Sam. 21. 6.
wnaeth Dafydd, pan oedd anghen
a chwant bwyd arno, efe a'r rhai
oedd gyd âg ef?
26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw,
dan Abïathar yr arch-offeiriad, ac
y bwyttâodd y ‖ bara gosod, [i] y rhai ‖ torthau dangos.
nid cyfreithlawn eu bwytta, ond i'r
offeiriaid yn unig, ac a'i rhoddes i Lef. 24. 9.
hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef?
27 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y sabbath a wnaethpwyd er mwyn
dyn, ac nid dyn er mwyn y sabbath.
28 Am hynny y mae Mab y dyn yn
Arglwydd hefyd ar y sabbath.

PENNOD III.

1 Crist yn iachâu y llaw wedi gwywo, 10 a llawer o glefydau eraill: 11 yn ceryddu yr ysprydion aflan: 13 yn dewis ei ddeuddeg apostol: 22 yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub; 31 ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.

AC [a] efe a aeth i mewn drachefn a Matt. 12. 9. Luc 6. 6.
i'r synagog; ac yr oedd yno
ddyn a chanddo law wedi gwywo.
2 A hwy a'i gwyliasant ef, a iachâai
efe ef ar y dydd sabbath; fel y cy-
huddent ef.
3 Ac efe a ddywedodd wrth y dyn
yr oedd ganddo y llaw wedi gwywo,
Cyfod, † i'r canol. † Gr. saf *yn y canol.*
4 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Ai rhydd gwneuthur da ar y
dydd sabbath, ynte gwneuthur
drwg? cadw einioes, ai lladd? A
hwy a dawsant â sôn.
5 Ac wedi edrych arnynt o am-
gylch yn ddigllawn, gan dristâu am
‖ galedrwydd eu calon hwynt, efe a ‖ *ddallineb.*
ddywedodd wrth y dyn, Estyn allan
dy law. Ac efe a'*i* hestynodd: a'i
law ef a wnaed yn iach fel y llall.
6 A'r Phariseaid a aethant allan,
ac a ymgynghorasant yn ebrwydd
gyd â'r [b] Herodianiaid yn ei erbyn b Matt. 22. 16.
ef, pa fodd y difethent ef.
7 A'r Iesu gyd â'i ddisgyblion a
giliodd tu a'r môr: a llïaws mawr
a'i canlynodd ef, o Galilea, ac o Ju-
dea,
8 Ac o Jerusalem, ac o Idumea, ac
o'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r rhai
o gylch Tyrus a Sidon, llïaws mawr,
pan glywsant gymmaint a wnaethai
efe, a ddaethant atto.
9 Ac efe a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion am fod llong yn barod
iddo, oblegid y dyrfa, rhag iddynt ei
wasgu ef.
10 Canys efe a iachasai lawer, hyd
oni ‖ phwysent arno, er mwyn cy- ‖ Neu, *ruthrent.*
ffwrdd ag ef, cynnifer ag oedd â
phläau arnynt.

Anno DOMINI 31.

11 A'r ysprydion aflan, pan welsant ef, a syrthiasant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddasant, gan ddywedyd, Ti yw Mab Duw.

[c] pen. 1. 25.

12 [c] Yntau a orchymynodd iddynt yn gaeth, na chyhoeddent ef.

[d] pen. 6. 7. Luc 6. 12. a 9. 1.

13 ¶ Ac [d] efe a esgynodd i'r mynydd, ac a alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto.

14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg, fel y byddent gyd âg ef, ac fel y danfonai efe hwynt i bregethu;

15 Ac i fod ganddynt awdurdod i iachâu clefydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

[e] Ioan 1. 42.

16 Ac i Simon [e] y rhoddes efe enw Petr,

17 Ac Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan brawd Iago, (ac efe a roddes iddynt enwau, Boanerges; yr hyn yw, Meibion y daran)

18 Ac Andreas, a Phylip, a Bartholomëus, a Matthew, a Thomas, ac Iago *fab* Alphëus, a Thadëus, a Simon y Canaanead,

‖ *adref.*

19 A Judas Iscariot, yr hwn hefyd a'i bradychodd ef. A hwy a ddaethant ‖ i dŷ.

[f] pen. 6. 31.

20 A'r dyrfa a ymgynhullodd drachefn, [f] fel na allent gymmaint a bwytta bara.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant i'w ddal ef: canys dywedasant, Y mae efe allan o'i bwyll.

[g] Matt. 9. 34. Luc 11. 15. Ioan 7. 20. a 8. 48, 52. a 10. 20.

22 ¶ A'r ysgrifenyddion, y rhai a ddaethant i waered o Jerusalem, a ddywedasant fod [g] Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreuliaid.

[h] Matt. 12. 25.

23 [h] Ac wedi iddo eu galw hwy atto, efe a ddywedodd wrthynt mewn dammegion, Pa fodd y gall Satan fwrw allan Satan?

24 Ac o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno sefyll.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw sefyll.

26 Ac os Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe sefyll, eithr y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ y cadarn, ac yspeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo yn gyntaf rwymo y cadarn; ac yna yr yspeilia ei dŷ ef.

[i] Matt. 12. 31. Luc 12. 10. 1 Ioan 5. 16.

28 [i] Yn wir yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd bynnag a gablant:

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yspryd Glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae yn euog o farn dragywydd:

30 Am iddynt ddywedyd, Y mae yspryd aflan ganddo.

[k] Matt. 12. 46. Luc 8. 19.

31 ¶ [k] Daeth gan hynny ei frodyr ef a'i fam; a chan sefyll allan, hwy a anfonasant atto, gan ei alw ef.

32 A'r bobl oedd yn eistedd o'i amgylch, ac a ddywedasant wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr allan yn dy geisio.

33 Ac efe a'u hattebodd hwynt, gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy mrodyr i?

34 Ac wedi iddo edrych oddi amgylch ar y rhai oedd yn eistedd yn ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

35 Canys pwy bynnag a wnelo ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam i.

PENNOD IV.

1 Dammeg yr hauwr, 14 a'i dehongliad. 21 Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gwybodaeth i eraill. 26 Dammeg yr had yn tyfu yn ddiarwybod, 30 a'r gronyn mwstard. 35 Crist yn gostegu y dymmestl ar y môr.

[a] Matt. 13. 1. Luc 8. 4.

AC [a] efe a ddechreuodd drachefn athrawiaethu yn ymyl y môr: a thyrfa fawr a ymgasglodd atto, hyd oni bu iddo fyned ‖ i'r llong, ac eistedd ar y môr; a'r holl dyrfa oedd wrth y môr, ar y tir.

‖ *i long.*

[b] pen. 12. 38.

2 Ac efe a ddysgodd iddynt lawer ar ddammegion, ac [b] a ddywedodd wrthynt yn ei ddysgeidiaeth ef,

3 Gwrandewch; Wele, hauwr a aeth allan i hau:

4 A darfu wrth hau, i beth syrthio ar fin y ffordd, ac ehediaid yr awyr a ddaethant ac a'i difasant.

5 A pheth a syrthiodd ar greigle, lle ni chafodd fawr ddaear; ac yn y fan yr eginodd, am nad oedd iddo ddyfnder daear.

6 A phan gododd yr haul, y poethwyd ef; ac am nad oedd gwreiddyn iddo, efe a wywodd.

7 A pheth a syrthiodd ym mhlith drain; a'r drain a dyfasant, ac a'i tagasant ef, ac ni ddug ffrwyth.

8 A pheth arall a syrthiodd mewn tir da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynnyrchiol, ac a ddug un ddeg ar hugain, ac un dri ugain, ac un gant.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed.

[c] Matt. 13. 10.

10 [c] A phan oedd efe wrtho ei hun, y rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r deuddeg a ofynasant iddo am y ddammeg.

[d] 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi y rhodded gwybod dirgelwch teyrnas Dduw: eithr i'r [d] rhai sydd allan, ar ddammegion y gwneir pob peth:

[e] Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

12 [e] Fel yn gweled y gwelant, ac na chanfyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni ddeallant; rhag iddynt ddychwelyd, a maddeu iddynt *eu* pechodau.

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha fodd y gwybyddwch yr holl ddammegion?

[f] Matt. 13. 19. Luc 8. 11.

14 ¶ [f] Yr hauwr sydd yn hau y gair:

15 A'r rhai hyn yw y rhai ar fin y ffordd, lle yr hauir y gair; ac wedi iddynt ei glywed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn ymaith y gair a hauwyd yn eu calonnau hwynt.

16 A'r rhai hyn yr un ffunud yw y rhai a hauir ar y creigle; y rhai, wedi clywed y gair, sydd yn ebrwydd yn ei dderbyn ef yn llawen;

17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn

Anno DOMINI 31.

ynddynt eu hunain, eithr dros amser
y maent: yna, pan ddêl blinder neu
erlid o achos y gair, yn y man y
rhwystrir hwynt.
18 A'r rhai hyn yw y rhai a hau-
wyd ym mysg y drain; y rhai a
wrandawant y gair,
19 Ac y mae gofalon y byd hwn,
[g] 1 Tim. 6. 17. a [g] hudoliaeth golud, a chwantau
am bethau eraill, yn dyfod i mewn,
ac yn tagu y gair, a myned y mae
yn ddiffrwyth.
20 A'r rhai hyn yw y rhai a
hauwyd mewn tir da; y rhai sydd
yn gwrando y gair, ac yn *ei* der-
byn, ac yn dwyn ffrwyth, un ddeg ar
hugain, ac un dri ugain, ac un gant.
21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[h] Luc 8. 16. a 11. 33. [h] A ddaw canwyll i'w dodi dan lestr,
neu dan wely? ac nid i'w gosod ar
ganhwyllbren?
[i] Matt. 10. 26. Luc 12. 2. 22 [i] Canys nid oes dim cuddiedig,
a'r nis amlygir; ac ni bu ddim
dirgel, ond fel y delai i eglurdeb.
[k] Matt. 11. 15. 23 [k] Od oes gan neb glustiau i
wrando, gwrandawed.
24 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Edrychwch beth a wrandawoch.
[l] Matt. 7. 2. Luc 6. 38. [l] A pha fesur y mesuroch, y mesurir
i chwithau; a chwanegir i chwi, y
rhai a wrandewch.
[m] Matt. 13. 12. a 25. 29. Luc 8. 18. a 19. 26. 25 [m] Canys yr hwn y mae ganddo,
y rhoddir iddo: a'r hwn nid oes
ganddo, ïe, yr hyn sydd ganddo a
ddygir oddi arno.
26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly
y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai
ddyn had i'r ddaear;
27 A chysgu, a chodi nos a dydd,
a'r had yn egino ac yn tyfu, y modd
nis gŵyr efe.
28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth
o honi ei hun; yn gyntaf yr eginyn,
ar ol hynny y dywysen, yna yr ŷd
yn llawn yn y dywysen.
‖ Neu, *addfedo.* 29 A phan ‖ ymddangoso y ffrwyth,
yn ebrwydd y rhydd efe y crymman
ynddo, am ddyfod y cynhauaf.
[n] Matt. 13. 31. Luc 13. 18. 30 ¶ Ac efe a ddywedodd, [n] I ba
beth y cyffelybem deyrnas Dduw?
neu ar ba ddammeg y gwnaem gy-
ffelybrwydd o honi?
31 Megis gronyn o had mwstard
ydyw, yr hwn pan hauer yn y
ddaear, sydd leiaf o'r holl hadau
sydd ar y ddaear.
32 Eithr wedi yr hauer, y mae yn
tyfu, ac yn myned yn fwy nâ'r holl
lysiau, ac efe a ddwg ganghennau
mawrion: fel y gallo ehediaid yr
awyr nythu dan ei gysgod ef.
[o] Matt. 13. 34. Ioan 16. 12. 33 [o] Ac â chyfryw ddammegion
lawer y traethodd efe iddynt y gair,
hyd y gallent *ei* wrando.
34 Ond heb ddammeg ni lefarodd
wrthynt: ac o'r neilldu i'w ddis-
gyblion efe a eglurodd bob peth.
[p] Matt. 8. 18, 23. Luc 8. 22. 35 ¶ [p] Ac efe a ddywedodd wrthynt
y dwthwn hwnnw, wedi ei hwyrhâu
hi, Awn trosodd i'r tu draw.
36 Ac wedi iddynt ollwng ymaith
y dyrfa, hwy a'i cymmerasant ef fel
yr oedd yn y llong: ac yr oedd
hefyd longau eraill gyd âg ef.
37 Ac fe a gyfododd tymmestl
fawr o wynt, a'r tonnau a daflasant
i'r llong, hyd onid oedd hi yn llawn
weithian.

38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r
llong, yn cysgu ar obennydd: a hwy
a'i deffroisant ef, ac a ddywedasant
wrtho, Athraw, ai difatter gennyt
ein colli ni?
39 Ac efe a gododd i fynu, ac a
geryddodd y gwynt, ac a ddywed-
odd wrth y môr, Gostega, distawa.
A'r gwynt a ostegodd, a bu tawel-
wch mawr.
40 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham yr ydych mor ofnog? pa
fodd nad oes gennych ffydd?
41 Eithr hwy a ofnasant yn ddir-
fawr, ac a ddywedasant wrth eu
gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y
gwynt a'r môr yn ufuddhâu iddo?

PENNOD V.

1 Crist yn gwaredu y dyn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid: 13 hwythau yn myned i'r moch. 25 Y mae efe yn iachâu y wraig o'r diferlif gwaed, 35 ac yn cyfodi merch Jairus o farw i fyw.

AC [a] HWY a ddaethant i'r tu hwnt [a] Matt. 8. 28. Luc 8. 26.
i'r môr, i wlad y Gadareniaid.
2 Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r
llong, yn y man cyfarfu âg ef o blith
y beddau, ddyn âg ysbryd aflan
ynddo,
3 Yr hwn oedd â'*i* drigfan ym
mhlith y beddau; ac ni allai neb,
ïe, â chadwynau, ei rwymo ef:
4 O herwydd ei rwymo ef yn fynych
â llyffetheiriau, ac *â* chadwynau, a
darnio o hono y cadwynau, a dryllio
y llyffetheiriau: ac ni allai neb ei
ddofi ef.
5 Ac yn wastad nos a dydd yr oedd
efe yn llefain yn y mynyddoedd, ac
ym mhlith y beddau, ac yn ei dorri
ei hun â cherrig.
6 Ond pan ganfu efe yr Iesu o
hirbell, efe a redodd ac a'i haddol-
odd ef;
7 A chan waeddi â llef uchel, efe
a ddywedodd, Beth sydd i mi *a
wnelwyf* â thi, Iesu Mab y Duw gor-
uchaf? yr ydwyf yn dy dynghedu
trwy Dduw, na phoenech fi.
8 (Canys dywedasai wrtho, Yspryd
aflan, dos allan o'r dyn)
9 Ac efe a ofynodd iddo, Beth *yw*
dy enw? Yntau a attebodd, gan
ddywedyd, Lleng *yw* fy enw: am
fod llawer o honom.
10 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef,
na yrrai efe hwynt allan o'r wlad.
11 Ond yr oedd yno ar y mynydd-
oedd genfaint fawr o foch yn pori.
12 A'r holl gythreuliaid a attolyg-
asant iddo, gan ddywedyd, Danfon
ni i'r moch, fel y gallom fyned i
mewn iddynt.
13 Ac yn y man y caniattâodd yr
Iesu iddynt. A'r ysprydion aflan,
wedi myned allan, a aethant i mewn
i'r moch: a rhuthrodd y genfaint
dros y dibyn i'r môr (*ac* ynghylch
dwy fil oeddynt) ac a'u boddwyd yn
y môr.
14 A'r rhai a borthent y moch a
ffoisant, ac a fynegasant *y peth* yn
y ddinas, ac yn y wlad: a hwy a
aethant allan i weled beth oedd
hyn a wnaethid.
15 A hwy a ddaethant at yr Iesu,
ac a welsant y cythreulig, yr hwn y
buasai y lleng ynddo, yn eistedd, ac

Anno DOMINI 31.

yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll;
ac a ofnasant.
16 A'r rhai a welsant a fynegasant
iddynt, pa fodd y buasai i'r cy-
threulig, ac am y moch.
b Matt. 8. 34. Act. 16. 39. 17 A *b* dechreuasant ddymuno arno
ef fyned ymaith o'u goror hwynt.
c Luc 8. 38. 18 Ac efe yn myned i'r llong, *c* yr
hwn y buasai y cythraul ynddo, a
ddymunodd arno gael bod gyd âg
ef.
19 Ond yr Iesu ni adawodd iddo;
eithr dywedodd wrtho, Dos i'th dŷ
at yr eiddot, a mynega iddynt pa
faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac
iddo drugarhâu wrthyt.
20 Ac efe a aeth ymaith, ac a
ddechreuodd gyhoeddi trwy De-
capolis, pa bethau eu maint a
wnaethai yr Iesu iddo. A phawb
a ryfeddasant.
d Matt. 9. 1. Luc 8. 40. 21 ¶ *d* Ac wedi i'r Iesu drachefn
fyned mewn llong i'r làn arall, ym-
gasglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd
efe wrth y môr.
e Matt. 9. 18. Luc 8. 41. 22 *e* Ac wele, un o bennaethiaid y
synagog a ddaeth, a'i enw Jairus:
a phan ei gwelodd, efe a syrthiodd
wrth ei draed ef.
23 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef,
gan ddywedyd, Y mae fy merch
fechan ar drangc: *attolwg i ti* ddy-
fod, a dodi dy ddwylaw arni, fel yr
iachâer hi; a byw fydd.
24 A'r *Iesu* a aeth gyd âg ef: a
thyrfa fawr a'i canlynodd ef, ac a'i
gwasgasant ef.
f Lef. 15. 25. 25 A rhyw wraig, *f* yr hon a fuasai
mewn diferlif gwaed ddeuddeng
mlynedd,
26 Ac a oddefasai lawer gan lawer-
oedd o feddygon, ac a dreuliasai
gymmaint ag oedd ar ei helw, ac
ni chawsai ddim llesâd, eithr yn
hytrach myned waeth-waeth,
27 Pan glybu hi am yr Iesu, hi a
ddaeth yn y dyrfa o'r tu ol, ac a
gyffyrddodd â'i wisg ef.
28 Canys hi a ddywedasai, Os cy-
ffyrddaf â'i ddillad ef; iach fydd-
af.
29 Ac yn ebrwydd y sychodd ffyn-
honnell ei gwaed hi: a hi a wybu
yn ei chorph ddarfod ei hiachâu o'r
pla.
g Luc 6. 19. 30 Ac yn y fan yr Iesu, gan wybod
ynddo ei hun fyned *g* rhinwedd
allan o hono, a drodd yn y dyrfa, ac
a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd
â'm dillad?
31 A'i ddisgyblion a ddywedasant
wrtho, Ti a weli y dyrfa yn dy
wasgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm
cyffyrddodd?
32 Ac yntau a edrychodd o am-
gylch, i weled yr hon a wnaethai
hyn.
33 Ond y wraig, gan ofni a chrynu
yn gwybod beth a wnaethid ynddi,
a ddaeth ac a syrthiodd ger ei fron
ef, ac a ddywedodd iddo yr holl
wirionedd.
h pen. 10. 52. 34 Ac efe a ddywedodd wrthi, *Ha*
ferch, *h* dy ffydd a'th iachâodd: dos
mewn heddwch, a bydd iach o'th
bla.
35 Ac efe etto yn llefaru, daeth
rhai o dŷ pennaeth y synagog, gan
ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba
beth etto yr aflonyddi yr Athraw?
36 A'r Iesu, yn ebrwydd wedi
clywed y gair a ddywedasid, a ddy-
wedodd wrth bennaeth y synagog,
Nac ofna; cred yn unig.
37 Ac ni adawodd efe neb i'w
ddilyn, ond Petr, ac Iago, ac Ioan
brawd Iago.
38 Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth
y synagog, ac a ganfu y cynnwrf, a'r
rhai oedd yn wylo ac yn ochain
llawer.
39 Ac wedi iddo fyned i mewn, efe
a ddywedodd wrthynt, Paham y
gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni
bu farw yr eneth, eithr *i* cysgu *y* i Ioan 11. 11.
mae.
40 A hwy a'i gwatwarasant ef.
Ond efe, gwedi bwrw pawb allan, a
gymmerth dad yr eneth a'i mam,
a'r rhai oedd gyd âg ef, ac a aeth
i mewn lle yr oedd yr eneth yn
gorwedd.
41 Ac wedi ymaflyd yn llaw yr
eneth, efe a ddywedodd wrthi,
Talitha, cwmi; yr hyn o'i gyfieithu
yw, Yr eneth (yr wyf yn dywedyd
wrthyt) cyfod.
42 Ac yn y fan y cyfododd yr
eneth, ac a rodiodd: canys deu-
ddeng mlwydd *oed* ydoedd hi. A
synnu a wnaeth arnynt â syndod
mawr.
43 Ac *k* efe a orchymynodd iddynt k Matt. 8. 4. a 9. 30. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.
yn gaeth, na chai neb wybod hyn;
ac a ddywedodd am roddi peth iddi
i'w fwytta.

PENNOD VI.

1 *Diystyru Crist gan ei wladwyr ei hun.* 7 *Y mae efe yn rhoddi i'r deuddeg awdurdod ar ysprydion aflan.* 14 *Amryw dyb am Grist.* 27 *Torri pen Ioan Fedyddiwr:* 29 *a'i gladdu.* 30 *Yr apostolion yn dychwelyd o bregethu.* 34 *Gwyrthiau y pum torth bara, a'r ddau bysgodyn.* 48 *Crist yn rhodio ar y môr:* 53 *ac yn iachâu pawb a gyffyrddai âg ef.*

AC *a* efe a aeth ymaith oddi yno, a Matt. 13. 54. Luc 4. 16.
ac a ddaeth i'w wlad ei hun;
a'i ddisgyblion a'i canlynasant ef.
2 Ac wedi dyfod y sabbath, efe a
ddechreuodd athrawiaethu yn y
synagog: a synnu a wnaeth llawer
a'*i* clywsant, gan ddywedyd, *b* O ba b Ioan 6. 42.
le y daeth y pethau hyn i hwn? a
pha ddoethineb *yw* hwn a roed
iddo, fel y gwnaid y cyfryw nerth-
oedd trwy ei ddwylaw ef?
3 Onid hwn yw y saer, mab Mair,
c brawd Iago, a Joses, a Judas, a c Matt. 12. 46. Gal. 1. 19.
Simon? ac onid yw ei chwïorydd
ef yma yn ein plith ni? A hwy *d* a d Matt. 11. 6.
rwystrwyd o'i blegid ef.
4 Ond yr Iesu a ddywedodd
wrthynt, Nid *e* yw prophwyd yn e Ioan 4. 44.
ddibris ond yn ei wlad ei hun, ac
ym mhlith ei genedl ei hun, ac yn
ei dŷ ei hun.
5 *f* Ac ni allai efe yno wneuthur f Gen. 19. 22. a 32. 25. Matt. 13. 58. pen. 9. 23.
dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwy-
law ar ychydig gleifion, a'*u* hiachâu
hwynt.
6 Ac *g* efe a ryfeddodd o herwydd g Es. 59. 16.
eu hanghrediniaeth: *h* ac a aeth i'r h Matt. 9. 35. Luc 13. 22.
pentrefi oddi amgylch, gan athraw-
iaethu.
7 ¶ Ac *i* efe a alwodd y deuddeg, i Matt. 10. 1. pen. 3. 14. Luc 9. 1.
ac a ddechreuodd eu danfon hwynt

Anno DOMINI 31.

bob yn ddau a dau; ac a roddes
iddynt awdurdod *ar* ysprydion
aflan;
8 Ac a orchymynodd iddynt, na
chymmerent ddim i'r daith, ond
llaw-ffon yn unig; nac ysgrepan, na
bara, nac arian yn *eu* pyrsau:
k Act. 12. 8. 9 Eithr k*eu bod* â sandalau am
eu traed; ac na wisgent ddwy bais.
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
I ba le bynnag yr eloch i mewn i
dŷ, arhoswch yno hyd onid eloch
|| o'r fan honno. ymaith || oddi yno.
l Matt. 10. 14. Luc 10. 10. 11 A lpha rai bynnag ni'ch der-
byniant, ac ni'ch gwrandawant, pan
m Act. 13. 51. a 18. 6. eloch oddi yno, mysgydwch y llwch
a fyddo dan eich traed, yn dystiol-
aeth iddynt. Yn wir meddaf i
chwi, Y bydd esmwythach i Sodom
† Gr. neu. † a Gomorrah yn nydd y farn, nag
i'r ddinas honno.
12 A hwy a aethant allan, ac a
bregethasant ar iddynt edifarhâu.
13 Ac a fwriasant allan lawer o
n Iago 5. 14. gythreuliaid, ac na eliasant âg olew
lawer o gleifion, ac a'*u* hiachasant.
o Matt. 14. 1. Luc 9. 7. 14 ¶ oA'r brenhin Herod a glybu
(canys cyhoedd ydoedd ei enw ef)
ac efe a ddywedodd, Ioan Fed-
yddiwr a gyfododd o feirw, ac am
hynny y mae nerthoedd yn gweithio
ynddo ef.
p Matt. 16. 14. 15 pEraill a ddywedasant, Mai
Elias yw. Ac eraill a ddywedasant,
Mai prophwyd yw, neu megis un
o'r prophwydi.
16 Ond Herod, pan glybu, a ddy-
wedodd, Mai yr Ioan a dorrais i
ei ben yw hwn; efe a gyfododd o
A.D. 30. feirw.
q Matt. 14. 3. Luc 3. 19. 17 Canys qyr Herod hwn a ddan-
fonasai ac a ddaliasai Ioan, ac a'i
rhwymasai ef yn y carchar, o achos
Herodias gwraig Phylip ei frawd;
am iddo ei phriodi hi.
18 Canys Ioan a ddywedasai wrth
r Lef. 18. 16. a 20. 21. Herod, rNid cyfreithlawn i ti gael
gwraig dy frawd.
19 Ond Herodias a ddaliodd ŵg
iddo, ac a chwennychodd ei ladd
ef; ac nis gallodd.
s Matt. 14. 5. a 21. 26. 20 Canys Herod oedd syn ofni
Ioan, gan wybod ei fod ef yn wr
cyfiawn, ac yn sanctaidd; ac a'i
parchai ef: ac wedi iddo ei glywed
ef, efe a wnai lawer o bethau, ac a'i
gwrandawai ef yn ewyllysgar.
A.D. 32. 21 Ac wedi dyfod diwrnod cyf-
addas, pan wnaeth Herod ar ei
ddydd genedigaeth swpper i'w ben-
naethiaid, a'i flaenoriaid, a goreu-
gwŷr Galilea:
22 Ac wedi i ferch Herodias
honno ddyfod i mewn, a dawnsio, a
boddhâu Herod, a'r rhai oedd yn
eistedd gyd âg ef, y brenhin a ddy-
wedodd wrth y llangces, Gofyn i
mi y peth a fynnech, ac mi a'*i*
rhoddaf i ti.
t Est. 5. 3, 6. 23 Ac efe a dyngodd iddi, tBeth
bynnag a ofynech i mi, mi a'*i*
rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrn-
as.
24 A hithau a aeth allan, ac a
ddywedodd wrth ei mam, Pa beth
a ofynaf? A hithau a ddywedodd,
Pen Ioan Fedyddiwr.
25 Ac yn y fan hi a aeth i mewn

Anno DOMINI 32.

ar frys at y brenhin, ac a ofynodd,
gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti roi
i mi allan o law, ar ddysgl, ben Ioan
Fedyddiwr.
26 A'r brenhin yn drist iawn, ni
chwennychai ei bwrw hi heibio, o
herwydd y llwon, a'r rhai oedd yn
eistedd gyd âg ef.
27 Ac yn y man y brenhin a
ddanfonodd || ddihenyddwr, ac a || Neu, un o'i osgordd.
orchymynodd ddwyn ei ben ef.
28 Ac yntau a aeth ac a dorrodd
ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei
ben ef ar ddysgl, ac a'i rhoddes i'r
llangces; a'r llangces a'i rhoddes ef
i'w mam.
29 A phan glybu ei ddisgyblion
ef, hwy a ddaethant ac a gymmer-
asant ei gorph ef, ac a'i dodasant
mewn bedd.
30 ¶ uA'r apostolion a ymgasgl- u Luc 9. 10.
asant at yr Iesu, ac a fynegasant
iddo yr holl bethau, y rhai a
wnaethent, || hefyd a'r rhai a || ynghyd.
athrawiaethasent.
31 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Deuwch eich hunain i le anghyf-
annedd o'r neilldu, a gorphwyswch
ennyd. Canys xllawer oedd yn dyfod x pen. 3. 20.
ac yn myned, fel nad oeddynt yn
cael ennyd cymmaint ag i fwytta.
32 yA hwy a aethant i le anghyf- y Matt. 14. 13.
annedd mewn llong o'r neilldu.
33 A'r bobloedd a'u gwelsant hwy
yn myned ymaith, a llawer a'i had-
nabuant ef, ac a redasant yno ar
draed o'r holl ddinasoedd, ac a'u
rhag-flaenasant hwynt, ac a ym-
gasglasant atto ef.
34 zA'r Iesu, wedi myned allan, z Matt. 9. 36. a 14. 14.
a welodd dyrfa fawr, ac a dostur-
iodd wrthynt, am eu bod fel defaid
heb ganddynt fugail: ac aa ddech- a Luc 9. 11.
reuodd ddysgu iddynt lawer o
bethau.
35 bAc yna wedi ei myned hi yn b Matt. 14. 15. Luc 9. 12.
llawer o'r dydd, y daeth ei ddis-
gyblion atto ef, gan ddywedyd, Y
lle sydd anial, ac weithian *y mae hi*
yn llawer o'r dydd:
36 Gollwng hwynt ymaith, fel yr
elont i'r wlad oddi amgylch, ac i'r
pentrefi, ac y prynont iddynt eu
hunain fara: canys nid oes gan-
ddynt ddim i'w fwytta.
37 Ond efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Rhoddwch chwi
iddynt *beth* i'w fwytta. A hwy a
ddywedasant wrtho, A awn ni a
phrynu gwerth deucan ceiniog o
fara, a'i roddi iddynt i'w fwytta?
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa sawl torth sydd gennych? ewch
ac edrychwch. Ac wedi iddynt
wybod, hwy a ddywedasant, Pump,
a dau bysgodyn.
39 Ac efe a orchymynodd iddynt
beri i bawb eistedd yn fyrddeidiau
ar y glaswellt.
40 A hwy a eisteddasant yn finteí-
oedd a minteioedd, o fesur can-
noedd, ac o fesur deg a deugein-
iau.
41 Ac wedi cymmeryd y pùm
torth a'r ddau bysgodyn, gan edrych
i fynu tu a'r nef, efe a fendithiodd,
ac a dorrodd y bara, ac a'*u* rhoddes
at ei ddisgyblion, i'*w* gosod ger eu

Anno DOMINI 32.

bronnau hwynt: a'r ddau bysgodyn
a rannodd efe rhyngddynt oll.
42 A hwy oll a fwyttasant, ac a
gawsant ddigon.
43 A chodasant ddeuddeg bas-
gedaid yn llawn o'r briw-fwyd, ac
o'r pysgod.
44 A'r rhai a fwyttasent o'r torth-
au, oedd ynghylch pùm mil o wŷr.
[e Matt. 14. 22. Ioan 6. 17.] 45 Ac yn y man efe a gymhell-
odd ei ddisgyblion i fyned i'r llong,
[‖ ar gyfer.] a myned o'r blaen i'r làn arall ‖ i
Bethsaida, tra fyddai efe yn gollwng
ymaith y bobl.
46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt
ymaith, efe a aeth i'r mynydd i
weddïo.
[d Matt. 14. 23.] 47 ¶ A [d]phan aeth hi yn hwyr,
yr oedd y llong ar ganol y môr, ac
yntau ei hun ar y tir.
48 Ac efe a'u gwelai hwynt yn
flin arnynt yn rhwyfo: (canys y
gwynt oedd yn eu herbyn) Ac yng
nghylch y bedwaredd wylfa o'r nos
efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y
[e Edrych Luc 24. 28.] môr; ac [e]a fynnasai fyned heibio
iddynt.
49 Ond pan welsant hwy ef yn
rhodio ar y môr, hwy a dybiasant
mai drychiolaeth ydoedd: a *hwy* a
waeddasant.
50 (Canys hwynt oll a'i gwelsant ef,
ac a ddychrynasant) Ac yn y man
yr ymddiddanodd efe â hwynt, ac y
dywedodd wrthynt, Cymmerwch
gysur: myfi yw; nac ofnwch.
51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r
llong; a'r gwynt a dawelodd. A
hwy a synnasant ynddynt eu hunain
yn fwy o lawer, ac a ryfeddasant.
52 Oblegid ni ddeallasant am y
torthau *hynny:* canys yr oedd eu
calon hwynt wedi caledu.
[f Matt. 14. 34.] 53 Ac [f]wedi iddynt ddyfod tros-
odd, hwy a ddaethant i dir Genne-
saret, ac a làniasant.
54 Ac wedi eu myned hwynt allan
o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn
ebrwydd.
55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl
o'r goror hwnnw, hwy a ddechreu-
asant ddwyn oddi amgylch mewn
gwelyau rai cleifion, pa le bynnag y
clywent ei fod ef.
56 Ac i ba le bynnag yr elai efe
i mewn, i bentrefi, neu ddinasoedd,
[‖ feusydd.] neu ‖ wlad, hwy a osodent y cleif-
ion yn yr heolydd, ac a attolygent
[g pen. 5. 27, 28. Act. 19. 12.] iddo [g]gael o honynt gyffwrdd cym-
maint ag âg ymyl ei wisg ef: a
[‖ Neu, â hi.] chynnifer ag a gyffyrddasant ‖ âg
ef, a iachâwyd.

PENNOD VII.

1 *Y Phariseaid yn beio ar y disgyblion, am fwytta heb ymolchi: 8 yn torri gorchymyn Duw trwy draddodiadau dynion. 14 Nad yw bwyd yn halogi dyn. 24 Crist yn iachâu merch y wraig o Syrophenisia oddi wrth ysbryd aflan: 31 ac un oedd fyddar ac âg attal dywedyd arno.*

[a Matt. 15. 1.] YNA [a]yr ymgasglodd atto y Phar-
iseaid, a rhai o'r ysgrifenyddion
a ddaethai o Jerusalem.
2 A phan welsant rai o'i ddisgybl-
[‖ Neu, halogedig.] ion ef â dwylaw ‖ cyffredin (hynny
ydyw, heb olchi) yn bwytta bwyd,
hwy a argyhoeddasant.
3 Canys y Phariseaid, a'r holl
luddewon, oni bydd iddynt olchi *eu*
dwylaw yn ‖ fynych, ni fwyttânt; [‖ Neu, ddiwyd.]
gan ddal traddodiad yr hynafiaid.
4 A *phan ddelont* o'r farchnad,
oni bydd iddynt ymolchi, ni fwyt-
tânt. A llawer o bethau eraill y
sydd, y rhai a gymmerasant i'w
cadw; *megis* golchi cwppanau, ac
ystenau, ac efyddynau, a ‖ byrddau. [‖ gwelyau.]
5 Yna y gofynodd y Phariseaid a'r
ysgrifenyddion iddo, Paham nad yw
dy ddisgyblion di yn rhodio yn ol
traddodiad yr hynafiaid, ond bwytta
eu bwyd â dwylaw heb olchi?
6 Ond efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Da y prophwyd-
odd Esaias am danoch chwi, ragrith-
wyr, fel y mae yn ysgrifenedig, [b]Y [b Es. 29. 13. Matt. 15. 8.]
mae y bobl hyn yn fy anrhydeddu i
â'*u* gwefusau, ond eu calon sydd
bell oddi wrthyf.
7 Eithr ofer y maent yn fy addoli,
gan ddysgu *yn lle* dysgeidiaeth, or-
chymynion dynion.
8 Canys, gan adael heibio orchy-
myn Duw, yr ydych yn dal traddod-
iad dynion; sef golchiadau ystenau
a chwppanau: a llawer eraill o'r
cyffelyb bethau yr ydych yn eu
gwneuthur.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Gwych yr ydych yn rhoi heibio gor-
chymyn Duw, fel y cadwoch eich
traddodiad eich hunain.
10 Canys Moses a ddywedodd,
[c]Anrhydedda dy dad a'th fam: [d]a'r [c Exod. 20. 12. Deut. 5. 16.]
hwn a felldithio dad neu fam, bydd- [d Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.]
ed farw y farwolaeth.
11 Ac meddwch chwithau, Os
dywed dyn wrth ei dad neu ei fam,
[e]Corban, hynny yw, Rhodd, trwy [e Matt. 15. 5. a 23. 18.]
ba beth bynnag y ceit lês oddi
wrthyf fi; *difai fydd.*
12 Ac nid ydych mwyach yn gad-
ael iddo wneuthur dim i'w dad neu
i'w fam:
13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch
traddodiad eich hunain, yr hwn a
draddodasoch chwi: a llawer o
gyffelyb bethau a hynny yr ydych
yn eu gwneuthur.
14 ¶ A [f]chwedi galw atto yr holl [f Matt. 15. 10.]
dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt,
Gwrandewch chwi oll arnaf, a deall-
wch.
15 Nid oes dim allan o ddyn yn
myned i mewn iddo, a ddichon ei
halogi ef: eithr y pethau sydd yn
dyfod allan o hono, y rhai hynny
yw y pethau sydd yn halogi dyn.
16 [g]Od oes gan neb glustiau i [g Matt. 11. 15.]
wrando, gwrandawed.
17 [h]A phan ddaeth efe i mewn i'r [h Matt. 15. 15.]
tŷ oddi wrth y bobl, ei ddisgyblion
a ofynasant iddo am y ddammeg.
18 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Ydych chwithau hefyd mor ddi-
ddeall? Oni wyddoch am bob peth
oddi allan a êl i mewn i ddyn, na
all hynny ei halogi ef;
19 Oblegid nid yw yn myned i'w
galon ef, ond i'r bol; ac yn myned
allan i'r geudy, gan garthu yr holl
fwydydd?
20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn [i Gen. 6. 5. a 8. 21. Matt. 15. 19.]
sydd yn dyfod allan o ddyn, hynny
sydd yn halogi dyn.
21 [i]Canys oddi mewn, allan o

Anno DOMINI 32.

galon dynion, y daw drwg feddyl-
iau, torr-priodasau, putteindra, llof-
ruddiaeth,
22 Lladradau, cybydd-dod, dryg-
ioni, twyll, anlladrwydd, drwglygad,
cabledd, balchder, ynfydrwydd.
23 Yr holl ddrwg bethau hyn sydd
yn dyfod oddi mewn, ac yn halogi
dyn.
k Matt. 15. 21. 24 ¶ Ac *k* efe a gyfododd oddi yno,
ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon;
ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynn-
asai i neb wybod: cithr ni allai efe
fod yn guddiedig.
25 Canys pan glybu gwraig, yr hon
yr oedd ei merch fechan âg yspryd
aflan ynddi, sôn am dano, hi a
ddaeth ac a syrthiodd wrth ei draed
ef:
26 (A Groeges oedd y wraig, Syro-
phenisiad o genedl) A hi a attolyg-
odd iddo fwrw y cythraul allan o'i
merch.
27 A'r Iesu a ddywedodd wrthi,
Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu
digoni: canys nid cymmwys yw
cymmeryd bara y plant, a'*i* daflu
i'r cenawon cwn.
28 Hithau a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Gwir, *O* Arglwydd:
ac etto y mae y cenawon dan y
bwrdd yn bwytta o friwsion y plant.
29 Ac efe a ddywedodd wrthi, Am
y gair hwnnw dos ymaith; aeth y
cythraul allan o'th ferch.
30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi a
gafodd fyned o'r cythraul allan, a'i
merch wedi ei bwrw ar y gwely.
l Matt. 15. 29. 31 ¶ *l* Ac efe a aeth drachefn ym-
aith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a
ddaeth hyd fôr Galilea, trwy ganol
terfynau Decapolis.
m Matt. 9. 32. 32 A *m* hwy a ddygasant atto un
byddar, âg attal dywedyd arno; ac
a attolygasant iddo ddodi ei law
arno ef.
33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef
o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a es-
tynodd ei fysedd yn ei glustiau ef,
n pen. 8. 23. Ioan 9. 6. ac *n* wedi iddo boeri, efe a gyffyrdd-
odd â'i dafod ef;
o Ioan 11. 41. a 17. 1. 34 A *o* chan edrych tu a'r nef, efe
p Ioan 11. 33, 38. *p* a ocheneidiodd, ac a ddywedodd
wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ym-
agor.
35 Ac yn ebrwydd ei glustiau ef a
agorwyd, a rhwym ei dafod a ddat-
todwyd; ac efe a lefarodd yn eglur.
q pen. 5. 43. 36 Ac *q* efe a waharddodd iddynt
ddywedyd i neb: ond po mwyaf y
gwaharddodd efe iddynt, mwy o
lawer y cyhoeddasant.
37 A synnu a wnaethant yn
anfeidrol, gan ddywedyd, Da y
gwnaeth efe bob peth: y mae efe
yn gwneuthur i'r byddariaid glyw-
‖ *lefaru.* ed, ac i'r mudion ‖ ddywedyd.

PENNOD VIII.

1 *Crist yn porthi y bobl yn rhyfeddol: 10 yn naccâu rhoddi arwydd i'r Phariseaid; 14 yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd surdoes y Phariseaid, a surdoes Herod: 22 yn rhoddi ei olwg i ddyn dall: 27 yn cydnabod mai efe yw Crist, yr hwn a ddïoddefai ac a gyfodai eilwaith: 34 ac yn annog i fod yn ddioddefgar mewn erlid o achos proffesu yr efengyl.*

a Matt. 15. 32. YN y dyddiau hynny, *a* pan oedd
y dyrfa yn fawr iawn, ac heb
ganddynt ddim i'w fwytta, y galw-
odd yr Iesu ei ddisgyblion atto, ac
a ddywedodd wrthynt,
2 Yr wyf fi yn tosturio wrth y
dyrfa, oblegid y maent hwy dridiau
weithian yn aros gyd â mi, ac nid
oes ganddynt ddim i'w fwytta:
3 Ac os gollyngaf hwynt ymaith ar
eu cythlwng i'w teiau eu hunain,
hwy a lewygant ar y ffordd: canys
rhai o honynt a ddaeth o bell.
4 A'i ddisgyblion ef a'i hattebasant,
O ba le y gall neb ddigoni y rhai
hyn â bara yma yn yr anialwch?
5 Ac efe a ofynodd iddynt, Pa sawl
torth sydd gennych? A hwy a
ddywedasant, Saith.
6 Ac efe a orchymynodd i'r dyrfa
eistedd ar y llawr: ac a gymmerodd
y saith dorth, ac a ddïolchodd, ac
a'*u* torrodd *hwynt*, ac a'*u* rhoddes
i'w ddisgyblion, fel y gosodent
hwynt ger *eu* bronnau; a gosod-
asant *hwynt* ger bron y bobl.
7 Ac yr oedd ganddynt ychydig
bysgod bychain: ac *b* wedi iddo b Matt. 14. 19.
fendithio, efe a barodd ddodi y
rhai hynny hefyd ger *eu* bronnau
hwynt.
8 A hwy a fwyttasant, ac a ddig-
onwyd: a hwy a godasant o'r briw-
fwyd gweddill, saith fasgedaid.
9 A'r rhai a fwyttasent oedd
ynghylch pedair mil: ac efe a'u
gollyngodd hwynt ymaith.
10 ¶ *c* Ac yn y man, wedi iddo c Matt. 15. 39.
fyned i long gyd a'i ddisgyblion, efe
a ddaeth i barthau Dalmanutha.
11 A'r *d* Phariseaid a ddaethant d Matt. 12. 38. a 16. 1. Ioan 6. 30.
allan, ac a ddechreuasant ymholi
âg ef, gan geisio ganddo arwydd o'r
nef, gan ei demtio.
12 Yntau, gan ddwys-ocheneidio
yn ei yspryd, a ddywedodd, Beth
a wna y genhedlaeth yma yn ceisio
arwydd? Yn wir meddaf i chwi,
Ni roddir arwydd i'r genhedlaeth
yma.
13 Ac efe a'u gadawodd hwynt,
ac a aeth i'r llong drachefn, ac a
dynnodd ymaith i'r lán arall.
14 ¶ *e* A'*r disgyblion* a adawsant e Matt. 16. 5.
yn anghof gymmeryd bara, ac nid
oedd ganddynt gyd â hwynt ond un
dorth yn y llong.
15 *f* Yna y gorchymynodd efe f Matt. 16. 6. Luc 12. 1.
iddynt, gan ddywedyd, Gwyliwch,
ymogelwch rhag surdoes y Phari-
seaid, a surdoes Herod.
16 Ac ymresymmu a wnaethant
y naill wrth y llall, gan ddywedyd,
Hyn sydd g oblegid nad oes gennym g Matt. 16. 7.
fara.
17 A phan wybu yr Iesu, efe a
ddywedodd wrthynt, Pa ymre-
symmu yr ydych, am nad oes gen-
nych fara? *h* onid ydych chwi etto h pen. 6. 52.
yn ystyried, nac yn deall? ydyw eich
calon etto gennych wedi caledu?
18 A chennych lygaid, oni welwch?
a chennych glustiau, oni chlywch?
ac onid ydych yn cofio?
19 *i* Pan dorrais y pùm torth i Matt. 14. 20. pen. 6. 43. Ioan 6. 13.
hynny ym mysg y pùm mil, pa
sawl basgedaid yn llawn o friw-
fwyd a godasoch i fynu? Dywed-
asant wrtho, Deuddeg.
20 A *k* phan *dorrais* y saith ym k Matt. 15. 37. ad. 8.

Anno DOMINI 32.

Anno DOMINI 32.

nhlith y pedair mil, llonaid pa sawl
basged o friw-fwyd a godasoch i
fynu? A hwy a ddywedasant, Saith.
21 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa fodd nad ydych yn deall?
22 ¶ Ac efe a ddaeth i Bethsaida;
a hwy a ddygasant atto un dall, ac
a ddeisyfiasant arno ar iddo gyff-
wrdd âg ef.
23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall,
efe a'i tywysodd ef allan o'r dref: ac
[l] pen. 7. 33. [l] wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a
dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynodd
iddo, a oedd efe yn gweled dim.
24 Ac wedi edrych i fynu, efe a
ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled
dynion megis prennau yn rhodio.
25 Wedi hynny y gosododd efe *ei*
ddwylaw drachefn ar ei lygaid ef,
ac a barodd iddo edrych i fynu: ac
efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai
bawb o bell, ac yn eglur.
26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref,
i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddos i'r
[m] Matt. 8. 4. pen. 5. 43. dref, ac [m] na ddywed i neb yn y
dref.
[n] Matt. 16. 13. Luc 9. 18. 27 ¶ [n] A'r Iesu a aeth allan, efe a'i
ddisgyblion, i drefi Cesarea Phil-
ippi: ac ar y ffordd efe a ofynodd
i'w ddisgyblion, gan ddywedyd
wrthynt, Pwy y mae dynion yn dy-
wedyd fy mod i?
[o] Matt. 14. 2. 28 A hwy a attebasant, [o] Ioan
Fedyddiwr; a rhai, Elïas; ac eraill,
Un o'r prophwydi.
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd
fy mod i? A Phetr a attebodd ac a
ddywedodd wrtho, Ti yw y Crist.
30 Ac efe a orchymynodd iddynt
‖ *hynny.* na ddywedent i neb ‖am dano.
[p] Matt. 16. 21. a 17. 22. Luc 9. 22. 31 Ac [p] efe a ddechreuodd eu
dysgu hwynt, fod yn rhaid i Fab y
dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr
henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r
ysgrifenyddion, a'i ladd, ac wedi
tridiau adgyfodi.
32 A'r ymadrodd hwnnw a ddy-
wedodd efe yn eglur. A Phetr a
ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd
ei geryddu ef.
33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych
ar ei ddisgyblion, efe a geryddodd
Petr, gan ddywedyd, Dos ymaith yn
fy ol i, Satan; am nad wyt yn synied
y pethau sydd o Dduw, ond y peth-
au sydd o ddynion.
34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa,
gyd â'i ddisgyblion, efe a ddywed-
[q] Matt. 10. 38. a 16. 24. Luc 9. 23. a 14. 27. odd wrthynt, [q] Y neb a fynno ddy-
fod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun,
a chyfoded ei groes, a dilyned fi.
[r] Ioan 12. 25. 35 Canys [r] pwy bynnag a fynno
gadw ei einioes, a'i cyll hi; ond pwy
bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn
i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.
36 Canys pa lesâd i ddyn, os yn-
nill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei
hun?
37 Neu pa beth a rydd dyn yn
gyfnewid am ei enaid?
[s] Matt. 10. 33. [t] Edrych Rhuf. 1. 16. 2 Tim. 1. 8. 38 Canys [s] pwy bynnag [t] a fyddo
cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn
yr odinebus a'r bechadurus genhedl-
aeth hon; bydd cywilydd gan Fab
y dyn yntau hefyd, pan ddêl yng
ngogoniant ei Dad, gyd â'r angelion
sanctaidd.

PENNOD IX.

2 Gwedd-newidiad yr Iesu. 11 Efe yn dysgu ei ddisgyblion ynghylch dyfodiad Elïas: 14 yn bwrw allan ysbryd mud a byddar: 30 yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad; 33 yn annog ei ddisgyblion i ostyngeiddrwydd: 38 gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwystr i neb o'r ffyddloniaid.

AC efe a ddywedodd wrthynt, [a] Yn [a] Matt. 16. 28. Luc 9. 27.
wir yr wyf yn dywedyd i chwi,
fod rhai o'r rhai sydd yn sefyll yma,
ni phrofant angau, hyd oni welont
deyrnas Dduw wedi dyfod mewn
nerth.
2 ¶ [b] Ac wedi chwe diwrnod, y [b] Matt. 17. 1. Luc 9. 28.
cymmerth yr Iesu Petr, ac Iago, ac
Ioan, ac a'u dug hwynt i fynydd
uchel, eu hunain o'r neilldu: ac
efe a wedd-newidiwyd yn eu gŵydd
hwynt.
3 A'i ddillad ef a aethant yn
ddisglaer, yn gannaid iawn fel eira;
y fath ni fedr un pannwr ar y
ddaear eu cannu.
4 Ac ymddangosodd iddynt Elïas,
gyd â Moses: ac yr oeddynt yn
ymddiddan â'r Iesu.
5 A Phetr a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth yr Iesu, Rabbi, da yw
i ni fod yma: a gwnawn dair pabell;
i ti un, ac i Moses un, ac i Elïas
un.
6 Canys nis gwyddai beth yr oedd
yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt
wedi dychrynu.
7 A daeth cwmmwl yn cysgodi
drostynt hwy: a llef a ddaeth
allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd,
Hwn yw fy anwyl Fab; gwrandewch
ef.
8 Ac yn ddisymmwth, pan edrych-
asant o amgylch, ni welsant neb
mwy, ond yr Iesu yn unig gyd â
hwynt.
9 A phan oeddynt yn dyfod i
waered o'r mynydd, efe a orchy-
mynodd iddynt na ddangosent i neb
y pethau a welsent, hyd pan adgy-
fodai Mab y dyn o feirw.
10 A hwy a gadwasant y gair gyd
â hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi
beth yw yr adgyfodi o feirw.
11 ¶ A hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Paham y dywed yr ys-
grifenyddion, [c] fod yn rhaid i Elïas [c] Mal. 4. 5. Matt. 17. 10.
ddyfod yn gyntaf?
12 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Elïas yn ddïau gan
ddyfod yn gyntaf a edfryd bob
peth; [d] a'r modd yr ysgrifenwyd [d] Ps. 22. 6. Es. 53. 2, &c. Dan. 9. 26.
am Fab y dyn, y dïoddefai lawer o
bethau, ac [e] y dirmygid ef. [e] Phil. 2. 7.
13 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi,
ddyfod [f] Elïas yn ddïau, a gwneuth- [f] Matt. 11. 14. Luc 1. 17.
ur o honynt iddo yr hyn a fynnas-
ant, fel yr ysgrifenwyd am dano.
14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddisg-
yblion, efe a welodd dyrfa fawr yn
eu cylch hwynt, a'r ysgrifenyddion
yn cyd-ymholi â hwynt.
15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa,
pan ganfuant ef, a ddychrynasant,
a chan redeg atto, a gyfarchasant
iddo.
16 Ac efe a ofynodd i'r ysgrifen- ‖ *â hwynt?*
yddion, Pa gyd-ymholi yr ydych [g] Matt. 17. 14. Luc 9. 38.
‖yn eich plith?
17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd

Anno DOMINI 32.

ac a ddywedodd, Athraw, mi a
ddygais fy mab attat, âg yspryd
mud ynddo:
18 A pha le bynnag y cymmero ef,
|| *maedda.* efe a'i || rhwyga; ac yntau a fwrw
ewŷn, ac a ysgyrnyga ddannedd, ac
y mae yn dihoeni: ac mi a ddywed-
ais wrth dy ddisgyblion ar iddynt
ei fwrw ef allan; ac nis gallasant.
19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a
ddywedodd, O genhedlaeth anffydd-
lawn, pa hyd y byddaf gyd â chwi?
pa hyd y goddefaf chwi? dygwch ef
attaf fi.
20 A hwy a'i dygasant ef atto. A
[h] pen. 1. 26. [h]phan welodd ef, yn y man yr ys-
pryd a'i drylliodd ef; a chan syrthio
ar y ddaear, efe a ymdreiglodd, dan
falu ewŷn.
21 A gofynodd *yr Iesu* i'w dad ef,
Beth sydd o amser er pan ddarfu
fel hyn iddo? Yntau a ddywedodd,
Er yn fachgen.
22 A mynych y taflodd efe ef yn
tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai
efe ef: ond os gelli di ddim, cym-
morth ni, gan dosturio wrthym.
23 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[i] Luc 17. 6. [i]Os gelli di gredu, pob peth a all
fod i'r neb a gredo.
24 Ac yn y fan tad y bachgen, dan
lefain ac wylofain, a ddywedodd, Yr
wyf fi yn credu, O Arglwydd; cym-
morth fy anghrediniaeth i.
25 A phan welodd yr Iesu fod y
dyrfa yn cyd-redeg atto, efe a ger-
yddodd yr yspryd aflan, gan ddy-
wedyd wrtho, *Tydi* yspryd mud a
byddar, yr wyf fi yn gorchymyn i
ti, Tyred allan o hono, ac na ddos
mwy iddo ef.
26 Ac wedi *i'r yspryd* lefain, a
dryllio llawer arno ef, efe a aeth
allan: ac yr oedd efe fel *un* marw,
fel y dywedodd llawer ei farw ef.
27 A'r Iesu a'i cymmerodd ef erbyn
ei law, ac a'i cyfododd; ac efe a
safodd i fynu.
28 Ac wedi iddo fyned i mewn i'r
tŷ, ei ddisgyblion a ofynasant iddo
o'r neilldu, Paham na allem ni ei
fwrw ef allan?
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y rhyw hwn ni all er dim ddyfod
allan, ond trwy weddi ac ympryd.
[k] Matt. 17. 22. Luc 9. 44. 30 ¶ [k]Ac wedi ymadael oddi yno,
hwy a ymdeithiasant trwy Galilea:
ac ni fynnai efe wybod o neb.
31 Canys yr oedd efe yn dysgu ei
ddisgyblion, ac yn dywedyd wrthynt,
Y traddodid Mab y dyn i ddwylaw
dynion, ac y lladdent ef; ac wedi
ei ladd, yr adgyfodai y trydydd
dydd.
32 Ond nid oeddynt hwy yn deall
yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt
ofyn iddo.
[l] Matt. 18. 1. Luc 9. 46. 33 ¶ Ac [l]efe a ddaeth i Caper-
naum: a phan oedd efe yn y tŷ, efe
a ofynodd iddynt, Beth yr oeddych
yn ymddadleu yn eich plith eich
hunain ar y ffordd?
34 Ond hwy a dawsant â sôn:
canys ymddadleuasent â'u gilydd ar
[m] Matt. 20. 26, 27. pen. 10. 43. y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.
35 Ac efe a eisteddodd, ac a
alwodd y deuddeg, ac a ddywedodd
wrthynt, [m]Os myn neb fod yn
gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a
gweinidog i bawb.
36 Ac [n]efe a gymmerth fachgen-
nyn, ac a'i gosododd ef yn eu canol [n] pen. 10. 16.
hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd
ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd
wrthynt,
37 Pwy bynnag a dderbynio un
o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, sydd
yn fy nerbyn i: a [o]phwy bynnag [o] Matt. 10. 40.
a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei
dderbyn, ond yr hwn a'm danfon-
odd i.
38 ¶ Ac [p]Ioan a'i hattebodd ef, [p] Luc 9. 49.
gan ddywedyd, Athraw, ni a wel-
som un yn bwrw allan gythreuliaid
yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein
dilyn ni; ac ni a waharddasom
iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.
39 A'r Iesu a ddywedodd, Na
waherddwch iddo; [q]canys nid oes [q] 1 Cor. 12. 3.
neb a wna wyrthiau yn fy enw i, ac
a all yn y fan roi drygair i mi.
40 [r]Canys y neb nid yw i'n her- [r] Matt. 12. 30.
byn, o'n tu ni y mae.
41 [s]Canys pwy bynnag a roddo i [s] Matt. 10. 42.
chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr
yn fy enw i, am eich bod yn perth-
yn i Grist, yn wir meddaf i chwi,
Ni chyll efe ei obrwy.
42 A [t]phwy bynnag a rwystro un [t] Matt. 18. 6. Luc 17. 1.
o'r rhai bychain *hyn* sydd yn credu
ynof fi, gwell oedd iddo osod maen
melin o amgylch ei wddf, a'i daflu
i'r môr.
43 Ac [u]os dy law || a'th rwystra, [u] Matt. 5. 29. a 18. 8.
torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned i || Neu, *a wna i ti droseddu:* ac felly ad. 45, 47.
mewn i'r bywyd yn anafus, nag â
dwy law gennyt fyned i uffern, i'r
tân anniffoddadwy:
44 [x]Lle nid yw eu pryf hwynt [x] Es. 66. 24.
yn marw, na'r tân yn diffodd.
45 Ac os dy droed a'th rwystra,
torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned i
mewn i'r bywyd yn gloff, nag â dau
droed gennyt dy daflu i uffern, i'r
tân anniffoddadwy:
46 Lle nid yw eu pryf hwynt yn
marw, na'r tân yn diffodd.
47 Ac os dy lygad a'th rwystra,
bwrw ef ymaith: gwell yw i ti
fyned i mewn i deyrnas Dduw yn
un-llygeidiog, nag â dau lygad
gennyt dy daflu i dân uffern:
48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn
marw, na'r tân yn diffodd.
49 Canys pob un a helltir â thân,
[y]a phob aberth a helltir â halen. [y] Lef. 2. 13.
50 [z]Da *yw* yr halen: ond os bydd [z] Matt. 5. 13. Luc 14. 34.
yr halen yn ddihallt, â pha beth yr
helltwch ef? Bid gennych halen
ynoch eich hunain, a [a]byddwch [a] Rhuf. 12. 18. Heb. 12. 14.
heddychlawn â'ch gilydd.

PENNOD X.

2 *Crist yn ymresymmu â'r Phariseaid yng-hylch ysgar:* 13 *yn bendithio y plant a ddygwyd atto:* 17 *yn atteb i wr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol:* 23 *yn dangos i'w ddisgyblion berygl golud:* 28 *yn addaw gwobrau i'r sawl a ymadawo â dim er mwyn yr efengyl:* 32 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad:* 35 *yn gorchymyn i feibion Zebedëus, a geisient barch ganddo, feddwl yn hytrach am ddïoddef gyd âg ef;* 46 *ac yn rhoddi ei olwg i Bartimëus.*

A.D. 33.

AC [a]efe a gyfododd oddi yno, ac
a aeth i dueddau Judea, trwy [a] Matt. 19. 1. Ioan 10. 40. a 11. 7.
y tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobl-
oedd a gyd-gyrchasant atto ef

Anno DOMINI 33.

drachefn: ac fel yr oedd yn arferu,
efe a'u dysgodd hwynt drachefn.
2 ¶ A'r Phariseaid, wedi dyfod
atto, a ofynasant iddo, Ai rhydd i wr
roi ymaith ei wraig? gan ei demtio
ef.
3 Yntau a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Beth a orchymynodd
Moses i chwi?
[b] Deut. 24. 1. Matt. 5. 31. — 4 A hwy a ddywedasant, [b] Moses
a ganiattâodd ysgrifenu llythyr ys-
gar, a'i gollwng hi ymaith.
5 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, O achos eich cal-
on-galedwch chwi yr ysgrifenodd
efe i chwi y gorchymyn hwnnw:
6 Ond o ddechreuad y grëadig-
[c] Gen. 1. 27. — aeth, [c] yn wrryw a banyw y gwnaeth
Duw hwynt.
[d] Gen. 2. 24. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31. — 7 [d] Am hyn y gâd dyn ei dad a'i
fam, ac y glŷn wrth ei wraig;
8 A hwy ill dau a fyddant un
cnawd: fel nad ydynt mwy ddau,
ond un cnawd.
9 Y peth gan hynny a gyssylltodd
Duw, na wahaned dyn.
10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddis-
gyblion a ofynasant iddo am yr un
peth.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[e] Matt. 5. 32. a 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10. — [e] Pwy bynnag a roddo ymaith ei
wraig, ac a brïodo un arall, y mae
yn godinebu yn ei herbyn hi.
12 Ac os gwraig a ddyry ymaith
ei gwr, a phrïodi un arall, y mae hi
yn godinebu.
[f] Matt. 19. 13. Luc 18. 15. — 13 ¶ A [f] hwy a ddygasant blant
bychain atto, fel y cyffyrddai efe â
hwynt: a'r disgyblion a geryddasant
y rhai oedd yn *eu* dwyn *hwynt*.
14 A'r Iesu pan welodd *hynny*,
fu anfoddlawn, ac a ddywedodd
wrthynt, Gadêwch i blant bychain
ddyfod attaf fi, ac na waherddwch
[g] 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2. — iddynt: canys [g] eiddo y cyfryw rai
yw teyrnas Dduw.
[h] Matt. 18. 3. — 15 Yn wir meddaf i chwi, [h] Pwy
bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw
fel dyn bach, nid â efe i mewn
iddi.
16 Ac efe a'u cymmerodd hwy yn
ei freichiau, *ac* a roddes *ei* ddwylaw
arnynt, ac a'u bendithiodd.
[i] Matt. 19. 16. Luc 18. 18. — 17 ¶ [i] Ac wedi iddo fyned allan i'r
ffordd, rhedodd un atto, a gostyng-
odd iddo, ac a ofynodd iddo, O,
Athraw da, beth a wnaf fel yr eti-
feddwyf fywyd tragywyddol?
18 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Paham y gelwi fi yn dda? nid *oes*
neb da ond un, *sef* Duw.
19 Ti a wyddost y gorchymynion,
[k] Exod. 20. Rhuf. 13. 9. — Na [k] odineba, Na ladd, Na ladratta,
Na cham-dystiolaetha, Na cham-
golleda, Anrhydedda dy dad a'th
fam.
20 Yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, y rhai hyn
i gyd a gedwais o'm hieuengctid.
21 A'r Iesu gan edrych arno, a'i
hoffodd, ac a ddywedodd wrtho,
Un peth sydd ddiffygiol i ti: dos,
gwerth yr hyn oll sydd gennyt, a
[l] Matt. 6. 19. Luc 12. 33. a 16. 9. — dyro i'r tlodion; a thi a gai [l] drysor
yn y nef: a thyred, *a* chymmer i
fynu y groes, a dilyn fi.
22 Ac efe a bruddhâodd wrth yr
ymadrodd, ac a aeth ymaith yn
athrist: canys yr oedd ganddo
feddiannau lawer.
23 ¶ A'r Iesu a edrychodd o'*i*
amgylch, ac a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion, Mor anhawdd yr â y
rhai y mae golud ganddynt i deyrn-
as Dduw!
24 A'r disgyblion a frawychasant
wrth ei eiriau ef. Ond yr Iesu a
attebodd drachefn, ac a ddywedodd
wrthynt, O blant, mor anhawdd yw
i'r rhai sydd [m] â'u hymddiried yn eu — [m] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 17.
golud fyned i deyrnas Dduw?
25 Y mae yn haws i gamel fyned
trwy grai y nodwydd, nag i oludog
fyned i mewn i deyrnas Duw.
26 A hwy a synnasant yn ddir-
fawr, gan ddywedyd wrthynt eu
hunain, A phwy a all fod yn gad-
wedig?
27 A'r Iesu, wedi edrych arnynt,
a ddywedodd, Gyd â dynion am-
mhosibl *yw*, ac nid gyd â Duw:
canys [n] pob peth sydd bosibl gyd â — [n] Jer. 32. 17. Luc 1. 37.
Duw.
28 ¶ [o] Yna y dechreuodd Petr — [o] Matt. 19. 27. Luc 18. 28.
ddywedyd wrtho, Wele, nyni a
adawsom bob peth, ac a'th ddilyn-
asom di.
29 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yn wir meddaf i chwi, Nid
oes neb a'r a adawodd dŷ, neu
frodyr, neu chwïorydd, neu dad,
neu fam, neu wraig, neu blant, neu
diroedd, o'm hachos i a'r efengyl,
30 A'r ni dderbyn y cân cym-
maint yr awrhon y pryd hwn, dai, a
brodyr, a chwïorydd, a mammau, a
phlant, a thiroedd, ynghyd âg
erlidiau; ac yn y byd a ddaw, fyw-
yd tragywyddol.
31 [p] Ond llawer rhai cyntaf a fydd- — [p] Matt. 19. 30. a 20. 16. Luc 13. 30.
ant ddiweddaf; a'r diweddaf *fydd-
ant* gyntaf.
32 ¶ Ac [q] yr oeddynt ar y ffordd — [q] Matt. 20. 17. Luc 18. 31.
yn myned i fynu i Jerusalem; ac yr
oedd yr Iesu yn myned o'u blaen
hwynt: a hwy a frawychasant; ac
fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd
arnynt ofn. Ac wedi iddo drachefn
gymmeryd y deuddeg, efe a dde-
chreuodd fynegi iddynt y pethau a
ddigwyddent iddo ef.
33 *Canys* wele, yr ydym ni yn
myned i fynu i Jerusalem; a Mab
y dyn a draddodir i'r arch-offeiriaid,
ac i'r ysgrifenyddion; a hwy a'i
condemniant ef i farwolaeth, ac a'i
traddodant ef i'r Cenhedloedd:
34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac a'i
fflangellant, ac a boerant arno, ac
a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr
adgyfyd.
35 ¶ A [r] daeth atto Iago ac Ioan, — [r] Matt. 20. 20.
meibion Zebedëus, gan ddywedyd,
Athraw, ni a fynnem wneuthur o
honot i ni yr hyn a ddymunem.
36 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Beth a fynnech i mi ei wneuthur i
chwi?
37 Hwythau a ddywedasant wrtho,
Caniattâ i ni eistedd, un ar dy dde-
heulaw, a'r llall ar dy aswy, yn dy
ogoniant.
38 Ond yr Iesu a ddywedodd
wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr
ydych yn ei ofyn: a ellwch chwi
yfed o'r cwppan yr wyf fi yn ei

Anno DOMINI 33.

yfed? a'ch bedyddio â'r bedydd y'm
bedyddir i âg ef?
39 A hwy a ddywedasant wrtho,
Gallwn. A'r Iesu a ddywedodd
wrthynt, Dïau yr yfwch o'r cwppan
yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir â'r
bedydd y bedyddir finnau:
40 Ond eistedd ar fy neheulaw
a'm haswy, nid eiddof fi ei roddi;
ond i'r rhai y darparwyd.
41 A phan glybu y deg, hwy a
ddechreuasant ‖ fod yn anfoddlawn
ynghylch Iago ac Ioan.
42 A'r Iesu a'u galwodd hwynt
atto, ac a ddywedodd wrthynt,
[s] Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir
eu bod yn llywodraethu ar y Cenhedloedd,
yn tra-arglwyddiaethu
arnynt; a'u gwŷr mawr hwynt yn
tra-awdurdodi arnynt.
43 Eithr nid felly y bydd yn eich
plith chwi: ond pwy bynnag a
ewyllysio fod yn fawr yn eich plith,
† bydded weinidog i chwi;
44 A phwy bynnag o honoch a
fynno fod yn bennaf, † bydded was i
bawb.
45 Canys [t] ni ddaeth Mab y dyn
i'w wasanaethu, ond i wasanaethu,
ac [u] i roi ei einioes yn bridwerth
dros lawer.
46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho.
Ac fel y oedd efe yn myned
allan o Jericho, efe a'i ddisgyblion,
a bagad o bobl, Bartimëus ddall,
mab Timëus, oedd yn eistedd ar
fin y ffordd, yn cardotta.
47 A phan glybu mai yr Iesu o
Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd
lefain, a dywedyd, Iesu, mab
Dafydd, trugarhâ wrthyf.
48 A llawer a'i ceryddasant ef, i
geisio ganddo dewi: ond efe a
lefodd yn fwy o lawer, Mab Dafydd,
trugarhâ wrthyf.
49 A'r Iesu a safodd, ac a archodd
ei alw ef. A hwy a alwasant y
dall, gan ddywedyd wrtho, Cymmer
galon; cyfod: y mae efe yn dy alw
di.
50 Ond efe, wedi taflu ei gochl
ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at
yr Iesu.
51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, Beth a fynni i mi ei
wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd
wrtho, ‖ Athraw, caffael o honof
fy ngolwg.
52 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Dos ymaith: [y] dy ffydd a'th ‖ iachâodd.
Ac yn y man y cafodd efe ei
olwg, ac efe a ddilynodd yr Iesu ar
hyd y ffordd.

‖ sorri wrth.
[s] Luc 22. 25.
† Gr. *a fydd.*
† Gr. *a fydd.*
[t] Ioan 13. 14. Phil. 2. 7.
[u] 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14.
[x] Matt. 20. 29. Luc 18. 35.
‖ *Rabboni.* Gwel Ioan 20. 16.
[y] Matt. 9. 22. pen. 5. 34.
‖ Neu, *achubodd.*

PENNOD XI.

1 *Crist yn marchogaeth mewn goruchafiaeth i Jerusalem:* 12 *yn melldithio y pren deiliog diffrwyth:* 15 *yn glanhâu y deml:* 20 *yn annog ei ddisgyblion i fod yn ddisigl mewn ffydd; ac i faddeu i'w gelynion:* 27 *ac yn amddiffyn fod ei weithredoedd ef yn gyfreithlawn, trwy dystiolaeth Ioan, yr hwn oedd wr wedi ei ddanfon oddi wrth Dduw.*

AC [a] wedi eu dyfod yn agos i
Jerusalem, i Bethphage a
Bethania, hyd fynydd yr Olewwydd,
efe a anfonodd ddau o'i
ddisgyblion,
2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch
ymaith i'r pentref *sydd* gyferbyn â
chwi: ac yn y man wedi y deloch i
mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi
ei rwymo, ar yr hwn nid eisteddodd
neb; gollyngwch ef yn rhydd, a
dygwch ymaith.
3 Ac os dywed neb wrthych, Paham
y gwnewch hyn? dywedwch,
Am fod yn rhaid i'r Arglwydd
wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i denfyn
yma.
4 A hwy a aethant ymaith, ac a
gawsant yr ebol yn rhwym wrth y
drws oddi allan, mewn croes-ffordd;
ac a'i gollyngasant ef yn rhydd.
5 A rhai o'r rhai oedd yn sefyll
yno a ddywedasant wrthynt, Beth
a wnewch chwi, yn gollwng yr ebol
yn rhydd?
6 A hwy a ddywedasant wrthynt
fel y gorchymynasai yr Iesu: a hwy
a adawsant iddynt fyned ymaith.
7 A hwy a ddygasant yr ebol at
yr Iesu, ac a fwriasant eu dillad
arno; ac efe a eisteddodd arno.
8 A llawer a daenasant eu dillad
ar hyd y ffordd: ac eraill a dorrasant
gangau o'r gwŷdd, ac a'*u*
taenasant ar y ffordd.
9 A'r rhai oedd yn myned o'r
blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ol,
a lefasant, gan ddywedyd, [b] Hosanna:
Bendigedig *fyddo* yr hwn
sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.
10 Bendigedig *yw* y deyrnas sydd
yn dyfod yn enw Arglwydd ein tad
Dafydd: Hosanna yn y ‖ goruchaf.
11 A'r Iesu a aeth i mewn i Jerusalem,
ac i'r deml: ac wedi iddo
edrych ar bob peth o'i amgylch,
a hi weithian yn hwyr, efe a aeth
allan i Bethania gyd â'r deuddeg.
12 ¶ [c] A thrannoeth, wedi iddynt
ddyfod allan o Bethania, yr oedd
arno chwant bwyd.
13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell
ffigysbren âg arno ddail, efe a aeth
i edrych a gaffai ddim arno. A
phan ddaeth atto, ni chafodd efe
ddim ond y dail: canys nid oedd
amser ffigys.
14 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, Na fwyttaed neb
ffrwyth o honot byth mwy. A'i
ddisgyblion ef a glywsant.
15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jerusalem.
A'r Iesu a aeth i'r deml, ac
a ddechreuodd fwrw allan y rhai a
werthent ac a brynent yn y deml;
ac a ymchwelodd drestlau yr arianwyr,
a chadeiriau y gwerthwyr
colommenod:
16 Ac ni adawai *efe* i neb ddwyn
llestr trwy y deml.
17 Ac efe ‖ a'u dysgodd, gan ddywedyd
wrthynt, Onid yw yn
ysgrifenedig, [e] Y gelwir fy nhŷ i yn
dŷ gweddi ‖ i'r holl genhedloedd?
ond [f] chwi a'i gwnaethoch yn ogof
lladron.
18 [g] A'r ysgrifenyddion a'r archoffeiriaid
a glywsant *hyn*, ac a geisiasant
pa fodd y difethent ef: canys
yr oeddynt yn ei ofni ef, am fod
yr holl bobl yn synnu oblegid ei
athrawiaeth ef.
19 A phan aeth hi yn hwyr, efe a
aeth allan o'r ddinas.
20 ¶ [h] A'r bore, wrth fyned heibio,

[a] Matt. 21. 1. Luc 19. 29. Ioan 12. 14.
[b] Ps. 118. 26.
‖ *goruchafion.*
[c] Matt. 21. 18.
[d] Matt. 21. 12. Luc 19. 45. Ioan 2. 14.
‖ *a athrawiaethodd*
[e] Es. 56. 7.
‖ Neu, *gan yr holl, &c.*
[f] Jer. 7. 11.
[g] Luc 19. 47.
[h] Matt. 21. 19.

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

hwy a welsant y ffigysbren wedi
crino o'r gwraidd.
21 A Phetr, wedi adgofio, a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, wele, y ffig-
ysbren a felldithaist, wedi crino.
22 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Bydded gennych
‖ *ffydd Duw.* ‖ ffydd yn Nuw.
i Matt. 17. 20. a 21. 21. Luc 17. 6. 23 Canys [i] yn wir yr wyf yn dy-
wedyd i chwi, Pwy bynnag a ddy-
wedo wrth y mynydd hwn, Tynner
di ymaith, a bwrier di i'r môr; ac
nid ammheuo yn ei galon, ond
credu y daw i ben y pethau a ddy-
wedo efe; beth bynnag a ddywedo,
a fydd iddo.
24 Am hynny meddaf i chwi,
k Matt. 7. 7. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 24. Iago 1. 6. [k] Beth bynnag oll a geisioch wrth
weddïo, credwch y derbyniwch, ac
efe fydd i chwi.
l Matt. 6. 14. Col. 3. 13. 25 A [l] phan safoch i weddïo,
maddeuwch, o bydd gennych ddim
yn erbyn neb; fel y maddeuo eich
Tad yr hwn sydd yn y nefoedd i
chwithau eich camweddau.
m Matt. 18. 35. 26 Ond [m] os chwi ni faddeuwch,
eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd
ni faddeu chwaith eich camweddau
chwithau.
n Matt. 21. 23. Luc 20. 1. 27 ¶ [n] A hwy a ddaethant dra-
chefn i Jerusalem: ac fel yr oedd
efe yn rhodio yn y deml, yr arch-
offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'r
henuriaid, a ddaethant atto,
28 Ac a ddywedasant wrtho, Trwy
ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuth-
ur y pethau hyn? a phwy a roddes
i ti yr awdurdod hon i wneuthur y
pethau hyn?
29 A'r Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, A minnau a
‖ Neu, *peth.* ofynaf i chwithau un ‖ gair; ac
attebwch fi, a mi a ddywedaf i
chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn
gwneuthur y pethau hyn.
30 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr
oedd, ai o ddynion? attebwch fi.
31 Ac ymresymmu a wnaethant
wrthynt eu hunain, gan ddywedyd,
Os dywedwn, O'r nef; efe a ddy-
wed, Paham gan hynny na chredech
iddo?
32 Eithr os dywedwn, O ddynion;
yr oedd arnynt ofn y bobl: canys
o Matt. 14. 5. pen. 6. 20. [o] pawb oll a gyfrifent Ioan mai
prophwyd yn ddiau ydoedd.
33 A hwy a attebasant ac a ddy-
wedasant wrth yr Iesu, Ni wyddom
ni. A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt hwythau, Ac ni
ddywedaf finnau i chwithau trwy
ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur
y pethau hyn.

PENNOD XII.

1 Trwy ddammeg y winllan a logwyd i lafurwyr annïolchgar, y mae Crist yn rhagddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y Cenhedloedd: 13 y mae yn gochelyd magl y Phariseaid a'r Herodianiaid ynghylch talu teyrnged i Cesar; 18 yn argyhoeddi amryfusedd y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad; 28 yn atteb yr ysgrifenydd oedd yn ymofyn am y gorchymyn cyntaf; 35 yn beio ar dyb yr ysgrifenyddion am Grist; 38 ac yn gorchymyn i'r bobl ochelyd eu huchder a'u rhagrith hwy; 41 ac yn canmol y weddw dlawd am ei dwy hatling, yn fwy na neb.

a Matt. 21. 33. Luc 20. 9. AC efe a [a] ddechreuodd ddywedyd
wrthynt ar ddammegion. Gwr
a blannodd winllan, ac a ddododd
gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd *le*
i'r gwin-gafn, ac a adeiladodd dŵr,
ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr,
ac a aeth oddi cartref.
2 Ac efe a anfonodd was mewn
amser at y llafurwyr, i dderbyn gan
y llafurwyr o ffrwyth y winllan.
3 A hwy a'i daliasant *ef*, ac a'i
baeddasant, ac a'i gyrrasant ymaith
yn wag-*law*.
4 A thrachefn yr anfonodd efe
attynt was arall: a hwnnw y tafl-
asant gerrig atto, ac yr archollasant
ei ben, ac a'i gyrrasant ymaith ‖ yn ‖ *wedi ei ammherchi.*
ammharchus.
5 A thrachefn yr anfonodd efe un
arall; a hwnnw a laddasant: a
llawer eraill; gan faeddu rhai, a
lladd y lleill.
6 Am hynny etto, a chanddo un
mab, ei anwylyd, efe a anfonodd
hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf;
gan ddywedyd, Hwy a barchant fy
mab i.
7 Ond y llafurwyr hynny a ddywed-
asant yn eu plith eu hunain, Hwn
yw yr etifedd; deuwch, lladdwn ef,
a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.
8 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i
lladdasant, ac a'i bwriasant allan
o'r winllan.
9 Beth gan hynny a wna arglwydd
y winllan? efe a ddaw, ac a ddi-
fetha y llafurwyr, ac a rydd y
winllan i eraill.
10 Oni ddarllenasoch yr ysgrythyr
hon? [b] Y maen a wrthododd yr b Ps. 118. 22.
adeiladwyr, *hwn* a wnaethpwyd yn
ben y gongl.
11 Hyn a wnaethpwyd gan yr Ar-
glwydd; a rhyfedd yw yn ein golwg
ni.
12 A hwy a geisiasant ei ddala ef;
ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa:
canys hwy a wyddent mai yn eu
herbyn hwy y dywedasai efe y
ddammeg: a hwy a'i gadawsant ef,
ac a aethant ymaith.
13 ¶ A [c] hwy a anfonasant atto rai c Matt. 22. 15. Luc 20. 20.
o'r Phariseaid, ac o'r Herodianiaid,
i'w rwydo ef yn ei ymadrodd.
14 Hwythau, pan ddaethant, a
ddywedasant wrtho, Athraw, ni a
wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad
oes arnat ofal rhag neb: canys nid
wyt ti yn edrych ar wyneb dynion,
ond yr wyt yn dysgu ffordd Duw
mewn gwirionedd: Ai cyfreithlawn
rhoi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?* a
roddwn, ai ni roddwn *hi?*
15 Ond efe, gan wybod eu rhag-
rith hwynt, a ddywedodd wrthynt,
Paham y temtiwch fi? dygwch i mi
geiniog, fel y gwelwyf *hi.*
16 A hwy a'i dygasant. Ac efe a
ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw*
y ddelw hon a'r argraph? A hwy a
ddywedasant wrtho, Eiddo Cesar.
17 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, ‖ Rhoddwch yr ‖ *Telwch.*
eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw
i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant
o'i blegid.
18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid hefyd d Matt. 22. 23. Luc 20. 27.
atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes e Act. 23. 8.
adgyfodiad; a gofynasant iddo, gan
ddywedyd,

Anno DOMINI 33.

19 Athraw, *f* Moses a ysgrifenodd i ni, O bydd marw brawd neb, a gadu ei wraig, ac heb adu plant, am gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

f Deut. 25. 5.

20 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerth wraig; a phan fu farw, ni adawodd had.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac ni adawodd yntau had: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmerasant hi ill saith, ac ni adawsant had. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.

24 A'r Iesu a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Onid am hyn yr ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych yn gwybod yr ysgrythyrau, na gallu Duw?

25 Canys pan adgyfodant o feirw, ni wreiccant, ac ni wrant; eithr y maent fel yr angelion sydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, yr adgyfodir hwynt; oni ddarllenasoch chwi yn llyfr Moses, y modd y llefarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywedyd, *g* Myfi *yw* Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob?

g Exod. 3. 6.

27 Nid yw efe Dduw y meirw, ond Duw y rhai byw: am hynny yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn fawr.

28 ¶ *h* Ac un o'r ysgrifenyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymresymmu, a gwybod atteb o hono iddynt yn gymmwys, ac a ofynodd iddo, Pa un yw y gorchymyn cyntaf o'r cwbl?

h Matt. 22. 35.

29 A'r Iesu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r holl orchymynion *yw*, *i* Clyw, Israel; Yr Arglwydd ein Duw, un Arglwydd yw:

i Deut. 6. 4. Luc 10. 27.

30 A châr yr Arglwydd dy Dduw ‖ â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th holl nerth. Hwn yw y gorchymyn cyntaf.

‖ o'th.

31 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo; *k* Câr dy gymmydog fel ti dy hun. Nid oes orchymyn arall mwy na'r rhai hyn.

k Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

32 A dywedodd yr ysgrifenydd wrtho, Da, Athraw, mewn gwirionedd y dywedaist, mai un Duw sydd, ac nad oes arall ond efe:

33 A'i garu ef ‖ â'r holl galon, ac â'r holl ddeall, ac â'r holl enaid, ac â'r holl nerth, a charu *ei* gymmydog megis ei hun, sydd fwy na'r holl boeth-offrymau a'r aberthau.

‖ o'r.

34 A'r Iesu, pan welodd iddo atteb yn synhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid wyt ti bell oddi wrth deyrnas Duw. Ac ni feiddiodd neb mwy ymofyn âg ef.

35 ¶ *l* A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, wrth ddysgu yn y deml, Pa fodd y dywed yr ysgrifenyddion fod Crist yn fab Dafydd?

l Matt. 22. 41. Luc 20. 41.

36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd trwy yr Ysbryd Glân, *m* Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

m Ps. 110. 1.

37 Y mae Dafydd ei hun, gan hynny, yn ei alw ef yn Arglwydd; ac o ba le y mae efe yn fab iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawent ef yn ewyllysgar.

38 ¶ *n* Ac *o* efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr ysgrifenyddion, y rhai a chwennychant rodio mewn gwisgoedd llaesion, a *p* chael cyfarch yn y marchnadoedd,

n Matt. 23. 1. Luc 20. 46. *o* pen. 4. 2. *p* Luc 11. 43.

39 A'r prif-gadeiriau yn y synagogau, a'r prif-eisteddleoedd mewn swpperau;

40 *q* Y rhai sydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy.

q Matt. 23. 14.

41 ¶ *r* A'r Iesu a eisteddodd gyferbyn a'r drysorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl yn bwrw arian *s* i'r drysorfa: a chyfoethogion lawer a fwriasant lawer.

r Luc 21. 1. *s* 2 Bren. 12. 9.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw ffyrling.

43 Ac efe a alwodd ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, *t* fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy na'r rhai oll a fwriasant i'r drysorfa.

t 2 Cor. 8. 12.

44 Canys *hwynt-hwy* oll a fwriasant o'r hyn a oedd y'ngweddill ganddynt: ond hon o'i heisiau a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai, *u* sef ei holl ‖ fywyd.

u Deut. 24. 6. 1 Ioan 3. 17. ‖ *gynhaliaeth.*

PENNOD XIII.

1 *Crist yn rhag-fynegi dinystr y deml:* 9 *yr erlidiau o achos yr efengyl:* 10 *Y bydd rhaid pregethu yr efengyl i'r Cenhedloedd oll:* 14 *y mawr gystuddiau a ddigwyddai i'r Iuddewon;* 24 *a dull ei ddyfodiad ef i'r farn:* 32 *o ran na ŵyr neb yr awr, y dylai pob dyn wylied a gweddïo, rhag ein cael yn ammharod pan ddêl efe at bob un trwy farwolaeth.*

AC *a* fel yr oedd efe yn myned allan o'r deml, un o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Athraw, edrych pa ryw feini, a pha fath adeiladau *sydd yma.*

a Matt. 24. 1. Luc 21. 5.

2 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn? *b* ni edir maen ar faen, a'r nis dattodir.

b Luc 19. 44.

3 Ac fel yr oedd efe yn eistedd ar fynydd yr Olew-wydd, gyferbyn a'r deml, Petr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, a ofynasant iddo ‖ o'r neilldu,

‖ *yn ddirgel.*

4 *c* Dywed i ni pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn oll ar ddibennu?

c Matt. 24. 3.

5 A'r Iesu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd, *d* Edrychwch rhag twyllo o neb chwi.

d Eph. 5. 6. 1 Thess. 2. 3.

6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Crist;* ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a sôn am ryfeloedd, na chyffroer chwi: canys rhaid *i hynny* fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn

Anno DOMINI 33.

teyrnas: a daear-grynfâau fyddant
mewn mannau, a newyn a thrallod
fyddant.
9 ¶ Dechreuad gofidiau *yw* y
[e] Matt. 10. 17, 18. pethau hyn. Eithr [e] edrychwch
chwi arnoch eich hunain: canys
traddodant chwi i'r cynghorau, ac
i'r synagogau; chwi a faeddir, ac
a ddygir ger bron rhaglawiaid a
brenhinoedd o'm hachos i, er tyst-
iolaeth iddynt hwy.
[f] Matt. 24. 14. 10 Ac [f] y mae yn rhaid yn gyntaf
bregethu yr efengyl ym mysg yr
holl genhedloedd.
[g] Matt. 10. 19. Luc 12. 11. a 21. 14. 11 [g] Ond pan ddygant *chwi*, a'ch
traddodi, na rag-ofelwch beth a
ddywedoch, ac na fyfyriwch: eithr
pa beth bynnag a rodder i chwi yn
yr awr honno, hynny dywedwch:
canys nid chwychwi sydd yn dy-
wedyd, ond yr Yspryd Glân.
[h] Mic. 7. 6. 12 [h] A'r brawd a ddyry frawd i
farwolaeth, a thad ei blentyn: a
phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhïeni,
ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.
[i] Matt. 24. 9. 13 [i] A chwi a fyddwch gâs gan
[k] Matt. 10. 22. bawb er mwyn fy enw i: eithr [k] y
neb a barhâo hyd y diwedd, hwnnw
a fydd cadwedig.
[l] Matt. 24. 15. 14 ¶ [l] Ond pan weloch chwi y
[m] Dan. 9. 27. ffieidd-dra anghyfanneddol, [m] yr
hwn a ddywedwyd gan Daniel y
prophwyd, wedi ei osod lle nis
dylid, (y neb a ddarlleno, dealled)
[n] Luc 21. 21. yno [n] y rhai a fyddant yn Judea,
ffoant i'r mynyddoedd:
15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ,
na ddisgyned i'r tŷ, ac nac aed i
mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.
16 A'r neb a fyddo yn y maes, na
thröed yn ei ol i gymmeryd ei wisg.
17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r
rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau
hynny.
18 Ond gweddïwch na byddo eich
ffoedigaeth yn y gauaf.
19 Canys yn y dyddiau hynny y
bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu
y fath o ddechreu y crëadwriaeth a
grëodd Duw, hyd y pryd hwn, ac
ni bydd chwaith.
20 Ac oni bai fod i'r Arglwydd
‖ Neu, *ni byddai un cnawd yn gadwedig.* fyrhâu y dyddiau, ‖ ni chadwesid un
cnawd: eithr er mwyn yr etholed-
igion a etholodd, efe a fyrhâodd y
dyddiau.
[o] Matt. 24. 23. Luc 17. 23. a 21. 8. 21 [o] Ac yna os dywed neb wrthych,
Wele, llyma y Crist; neu, Wele,
acw; na chredwch.
22 Canys gau-Gristiau a gau-bro-
phwydi a gyfodant, ac a ddangosant
‖ *i ddi-droi, pe posibl.* arwyddion a rhyfeddodau, ‖ i hudo
ymaith, pe *byddai* bosibl, ïe, yr eth-
oledigion.
[p] 2 Petr 3. 17. 23 [p] Eithr ymogelwch chwi: wele,
rhag-ddywedais i chwi bob peth.
[q] Luc 21. 25. 24 ¶ [q] Ond yn y dyddiau hynny,
wedi y gorthrymder hwnnw, y
tywylla yr haul, a'r lloer ni rydd ei
[r] Dan. 7. 13, 14. Matt. 16. 27. a 24. 30, &c. pen. 14. 62. Luc 21. 27. Act. 1. 11. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7, 10. Dat. 1. 7. goleuni;
25 A sêr y nef a syrthiant, a'r
nerthoedd sydd yn y nefoedd a
siglir.
26 Ac [r] yna y gwelant Fab y dyn
yn dyfod yn y cymmylau, gyd â
gallu mawr a gogoniant.
27 Ac yna yr enfyn efe ei angelion,
ac y cynnull ei etholedigion oddi
wrth y pedwar gwynt, o eithaf y
ddaear hyd eithaf y nef.
28 [s] Ond dysgwch ddammeg oddi
wrth y ffigysbren: Pan fo ei gangen [s] Matt. 24. 32. Luc 21. 29.
eisoes yn dyner, a'r dail yn torri
allan, chwi a wyddoch fod yr haf yn
agos:
29 Ac felly chwithau, pan weloch
y pethau hyn wedi dyfod, gwyb-
yddwch ei fod yn agos, wrth y
drysau.
30 Yn wir yr wyf yn dywedyd i
chwi, nad â yr oes hon heibio, hyd
oni wneler y pethau hyn oll.
31 Nef a daear a ânt heibio: ond
‖ y geiriau mau fi nid ânt heibio ‖ *fy ngeiriau i.*
ddim.
32 ¶ Eithr am y dydd hwnnw a'r
awr ni ŵyr neb, na'r angelion sydd
yn y nef, na'r Mab, ond y Tad.
33 [t] Ymogelwch, gwyliwch a [t] Matt. 24. 42. a 25. 13. 1 Thess. 5. 6.
gweddïwch: canys ni wyddoch pa
bryd y bydd yr amser.
34 *Canys Mab y dyn sydd* fel gwr
yn ymdaith i bell, wedi gadael ei
dŷ, a rhoi awdurdod i'w weision, ac
i bob un ei waith ei hun, a gor-
chymyn i'r drysawr wylio.
35 Gwyliwch gan hynny (canys nis
gwyddoch pa bryd y daw meistr y
tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nos, ai ar
ganiad y ceiliog, ai y boreuddydd)
36 Rhag iddo ddyfod yn ddisym-
mwth, a'ch cael chwi yn cysgu.
37 A'r hyn yr wyf yn ei dywedyd
wrthych chwi, yr wyf yn ei dywed-
yd wrth bawb, Gwyliwch.

PENNOD XIV.

1 *Cyd-fwriad yn erbyn Crist.* 3 *Gwraig yn tywallt ennaint gwerthfawr ar ei ben ef.* 10 *Judas yn gwerthu ei feistr am arian.* 12 *Crist ei hun yn rhag-ddywedyd y bradychai un o'i ddisgyblion ef.* 22 *Wedi darparu a bwytta y pasc, y mae yn ordeinio ei swpper;* 26 *yn hyspysu ym mlaen llaw y ffoai ei holl ddisgyblion, ac y gwadai Petr ef.* 43 *Judas yn ei fradychu ef â chusan.* 46 *Ei ddala ef yn yr ardd.* 55 *Cynnulleidfa yr Iuddewon yn achwyn arno ef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol.* 65 *ac yn ei ammherchi yn gywilyddus.* 66 *Petr yn ei wadu ef deirgwaith.*

AC wedi [a] deuddydd yr oedd y [a] Matt. 26. 2. Luc 22. 1. Ioan 11. 55. a 13. 1.
pasc, a *gwyl* y bara croyw: a'r
arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a
geisiasant pa fodd y dalient ef trwy
dwyll, ac y lladdent ef.
2 Eithr dywedasant, Nid ar yr
wyl, rhag bod cynnwrf ym mhlith
y bobl.
3 ¶ [b] A phan oedd efe yn Beth- [b] Matt. 26. 6. Ioan 12. 1, 3.
ania, yn nhŷ Simon y gwahan-
glwyfus, ac efe yn eistedd i fwytta,
daeth gwraig a chanddi flwch o
ennaint o nard ‖ gwlyb gwerthfawr; ‖ *pur.*
a hi a dorrodd y blwch, ac a'i
tywalltodd ar ei ben ef.
4 Ac yr oedd rhai yn ‖ anfodd- ‖ *sorredig.*
lawn ynddynt eu hunain, ac yn dy-
wedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y
golled hon o'r ennaint?
5 Oblegid fe a allasid gwerthu
hwn uwch law tri chàn ceiniog, a'u
rhoddi i'r tlodion. A hwy a ffrom-
masant yn ei herbyn hi.
6 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch
iddi; paham y gwnewch flinder
iddi? hi a wnaeth weithred dda
arnaf fi. [c] Deut. 15. 11.
7 Canys [c] bob amser y cewch y

tlodion gyd â chwi; a phan fyn-
noch y gellwch wneuthur da iddynt
hwy: ond myfi ni chewch bob
amser.
8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth:
hi a achubodd y blaen i enneinio fy
nghorph erbyn y claddedigaeth.
9 Yn wir meddaf i chwi, Pa le
bynnag y pregether yr efengyl hon
yn yr holl fyd, *yr hyn* a wnaeth hon
hefyd a adroddir, er coffa am dani.
[d] Matt. 26. 14. Luc 22. 4. — 10 ¶ [d] A Judas Iscariot, un o'r
deuddeg, a aeth ymaith at yr arch-
offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.
11 A phan glywsant, fe fu lawen
ganddynt, ac a addawsant roi arian
iddo. Yntau a geisiodd pa fodd y
gallai yn gymmwys ei fradychu ef.
[e] Matt. 26. 17. || *laddent.* — 12 ¶ [e] A'r dydd cyntaf o *wyl* y
bara croyw, pan || aberthent y pasc,
dywedodd ei ddisgyblion wrtho, I
ba le yr wyt ti yn ewyllysio i ni
fyned i barottôi i ti, i fwytta y pasc?
13 Ac efe a anfonodd ddau o'i
ddisgyblion, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Ewch i'r ddinas; a chyferfydd
â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o
ddwfr: dilynwch ef.
14 A pha le bynnag yr êl i mewn,
dywedwch wrth wr y tŷ, Fod yr
Athraw yn dywedyd, Pa le y mae
y lletty, lle y gallwyf, mi a'm disg-
yblion, fwytta y pasc?
15 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-
ystafell fawr wedi ei thaenu yn bar-
od: yno parottôwch i ni.
16 A'i ddisgyblion a aethant, ac a
ddaethant i'r ddinas; ac a gawsant
megis y dywedasai efe wrthynt: ac
a barottoisant y pasc.
17 A phan aeth hi yn hwyr, efe a
ddaeth gyd â'r deuddeg.
[f] Matt. 26. 20. — 18 [f] Ac fel yr oeddynt yn eistedd,
ac yn bwytta, yr Iesu a ddywedodd,
Yn wir meddaf i chwi, Un o honoch,
yr hwn sydd yn bwytta gyd â myfi,
a'm bradycha i.
19 Hwythau a ddechreuasant
dristâu, a dywedyd wrtho bob yn
un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai
myfi?
20 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Un o'r deuddeg,
yr hwn sydd yn gwlychu gyd â mi
yn y ddysgl, *yw efe.*
21 Mab y dyn yn wir sydd yn
myned ymaith, fel y mae yn ysgrif-
enedig am dano: ond gwae y dyn
hwnnw trwy yr hwn y bradychir
Mab y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw
pe nas ganesid.
[g] Matt. 26. 26. Luc 22. 19. 1 Cor. 11. 23. — 22 ¶ [g] Ac fel yr oeddynt yn bwytta,
yr Iesu a gymmerodd fara, ac a'*i*
bendithiodd, ac a'*i* torrodd, ac a'*i*
rhoddes iddynt; ac a ddywedodd,
Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw
fy nghorph.
23 Ac wedi iddo gymmeryd y
cwppan, a rhoi diolch, efe a'i
rhoddes iddynt: a hwynt oll a
yfasant o hono.
24 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Hwn yw fy ngwaed i o'r testament
newydd, yr hwn a dywelltir dros
lawer.
25 Yn wir yr wyf yn dywedyd
wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y
winwydden, hyd y dydd hwnnw pan
yfwyf ef yn newydd yn nheyrnas
Dduw.
26 ¶ Ac wedi iddynt ganu || mawl, — || *emyn.*
hwy a aethant allan i fynydd yr
Olew-wydd.
27 [h] A dywedodd yr Iesu wrthynt, — [h] Matt. 26. 31.
Chwi a rwystrir oll o'm plegid i y
nos hon: canys ysgrifenedig yw,
[i] Tarawaf y bugail, a'r defaid a — [i] Zech. 13. 7.
wasgerir.
28 Eithr [k] wedi i mi adgyfodi, mi a — [k] pen. 16. 7.
âf o'ch blaen chwi i Galilea.
29 [l] Ond Petr a ddywedodd wrtho, — [l] Matt. 26. 33. Luc 22. 33. Ioan 13. 37.
Pe byddai pawb wedi eu rhwystro,
etto ni *byddaf* fi.
30 A dywedodd yr Iesu wrtho, Yn
wir ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw,
o fewn y nos hon, cyn canu o'r
ceiliog ddwywaith, y gwedi fi deir-
gwaith.
31 Ond efe a ddywedodd yn hel-
aethach o lawer, Pe gorfyddai i mi
farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim.
A'r un modd y dywedasant oll.
32 [m] A hwy a ddaethant i le yr — [m] Matt. 26. 36. Luc 22. 29. Ioan 18. 1.
oedd ei enw Gethsemane: ac efe a
ddywedodd wrth ei ddisgyblion,
Eisteddwch yma, tra fyddwyf yn
gweddïo.
33 Ac efe a gymmerth gyd âg ef
Petr, ac Iago, ac Ioan, ac a dde-
chreuodd ymofidio, a thristâu yn
ddirfawr.
34 Ac *efe* a ddywedodd wrthynt,
[n] Y mae fy enaid yn athrist hyd — [n] Ioan 12. 27.
angau: arhoswch yma, a gwyliwch.
35 Ac efe a aeth ychydig ym
mlaen, ac a syrthiodd ar y ddaear,
ac a weddïodd, o bai bosibl, ar
fyned yr awr honno oddi wrtho.
36 Ac efe a ddywedodd, [o] Abba, — [o] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 6.
Dad, [p] pob peth *sydd* bosibl i ti: tro
heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: — [p] Heb. 5. 7.
[q] eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei — [q] Ioan 6. 38.
ewyllysio, ond y peth yr ydwyt ti.
37 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd
hwy yn cysgu; ac a ddywedodd
wrth Petr, Simon, ai cysgu yr wyt
ti? oni allit wylio un awr?
38 Gwyliwch a gweddïwch, rhag
eich myned || mewn temtasiwn. [r] Yr — || *i brofedigaeth.*
yspryd yn ddiau *sydd* barod, ond y — [r] Gal. 5. 17.
cnawd *sydd* wan.
39 Ac wedi iddo fyned ymaith
drachefn, efe a weddïodd, gan ddy-
wedyd yr un ymadrodd.
40 Ac wedi iddo ddychwelyd, efe
a'u cafodd hwynt drachefn yn
cysgu; canys yr oedd eu llygaid
hwynt wedi trymhâu: ac ni wydd-
ent beth a attebent iddo.
41 Ac efe a ddaeth y drydedd
waith, ac a ddywedodd wrthynt,
Cysgwch weithian, a gorphwyswch:
digon yw; daeth yr awr: wele, yr
ydys yn bradychu Mab y dyn i
ddwylaw pechaduriaid.
42 Cyfodwch, awn; wele, y mae yr
hwn sydd yn fy mradychu yn agos.
43 ¶ [s] Ac yn y man, ac efe etto — [s] Matt. 26. 47. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.
yn llefaru, daeth Judas, un o'r
deuddeg, a chyd âg ef dyrfa fawr â
chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr
arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion,
a'r henuriaid.
44 A'r hwn a'i bradychodd ef a
roddasai arwydd iddynt, gan ddy-
wedyd, Pwy bynnag a gusanwyf,

Anno DOMINI 33.

hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymaith yn sicr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth atto, ac a ddywedodd, Rabbi, Rabbi; ac a'i cusanodd ef.

46 ¶ A hwythau a roisant eu dwylaw arno, ac a'i daliasant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn sefyll ger llaw, a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriaid, ac a dorrodd ymaith ei glust ef.

48 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at leidr y daethoch allan, â chleddyfau ac *â* ffyn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn athrawiaethu yn y deml, ac ni'm daliasoch: ond [t] rhaid yw cyflawni yr ysgrythyrau.

[t Ps. 22. 6. Es. 53. 7, &c.]

50 A hwynt oll a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

51 A rhyw wr ieuangc oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwisgo â llïan main ar ei gorph noeth; a'r gwŷr ieuaingc a'i daliasant ef.

52 A hwn a adawodd y llïan, ac a ffodd oddi wrthynt yn noeth.

53 ¶ [u] A hwy a ddygasant yr Iesu at yr arch-offeiriaid: a'r holl arch-offeiriaid a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, a ymgasglasant gyd âg ef.

[u Matt. 26. 57. Luc 22. 54. Ioan 18. 13.]

54 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr arch-offeiriad; ac yr oedd efe yn eistedd gyd â'r gwasanaethwyr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

55 [x] A'r arch-offeiriaid a'r holl gynghor a geisiasant dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, i'w roi ef i'*w* farwolaeth; ac ni chawsant.

[x Matt. 26. 59.]

56 Canys llawer a ddygasant gau-dystiolaeth yn ei erbyn ef; eithr nid oedd eu tystiolaethau hwy yn gysson.

57 A rhai a gyfodasant ac a ddygasant gam-dystiolaeth yn ei erbyn, gan ddywedyd,

58 Ni a'i clywsom ef yn dywedyd, [y] Mi a ddinystriaf y deml hon o waith dwylaw, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llaw.

[y pen. 15. 29. Ioan 2. 19.]

59 Ac etto nid oedd eu tystiolaeth hwy felly yn gysson.

60 A chyfododd yr arch-offeiriad, yn y canol, ac a ofynodd i'r Iesu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dystiolaethu yn dy erbyn?

61 Ac [z] efe a dawodd, ac nid attebodd ddim. Drachefn yr arch-offeiriad a ofynodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Crist, Mab y Bendigedig?

[z Es. 53. 7.]

62 A'r Iesu a ddywedodd, Myfi yw: [a] a chwi a gewch weled Mab y dyn yn eistedd ar ddeheulaw y gallu, ac yn dyfod y'nghymmylau y nef.

[a Matt. 24. 30. a 26. 64. Luc 22. 69.]

63 Yna yr arch-offeiriad, gan rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dystion?

64 Chwi a glywsoch y cabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemniasant ef, ei fod yn euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweinidogion a'i tarawsant ef â || gwïail.

[|| Neu, chledrau eu dwylaw.]

66 ¶ [b] Ac fel yr oedd Petr yn y llys i waered, daeth un o forwynion yr arch-offeiriad:

[b Matt. 26. 69. Luc 22. 55. Ioan 18. 16.]

67 A phan ganfu hi Petr yn ymdwymno, hi a edrychodd arno, ac a ddywedodd, Tithau hefyd oeddit gyd â'r Iesu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog a ganodd.

69 [c] A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn sefyll yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.

[c Matt. 26. 71. Luc 22. 58. Ioan 18. 25.]

70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn sefyll ger llaw a ddywedasant wrth Petr drachefn, Yn wir yr wyt ti *yn un* o honynt; [d] canys Galilead wyt, a'th leferydd sydd debyg.

[d Act. 2. 7.]

71 Ond efe a ddechreuodd regu a thyngu, Nid adwaen i y dyn yma yr ydych chwi yn dywedyd am dano.

72 A'r ceiliog a ganodd yr ail waith. [e] A Phetr a gofiodd y gair a ddywedasai yr Iesu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, ti a'm gwedi deirgwaith. || A chan ystyried hynny, efe a wylodd.

[e Matt. 26. 75.]

[|| Neu, *Ac fe wylodd yn dost*, neu, *Ac fe ddechreuodd wylo.*]

PENNOD XV.

1 Dwyn yr Iesu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat. 15 Wrth floedd y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y llofrudd yn rhydd, a thraddodi yr Iesu i'w groes-hoelio. 17 Ei goroni ef â drain, 19 poeri arno, a'i watwar. 21 Efe yn diffygio yn dwyn ei groes. 27 Ei grogi ef rhwng dau leidr. 29 Y mae yn dioddef difenwad yr Iuddewon: 39 etto y canwriad yn cyffesu ei fod ef yn Fab Duw: 43 a Joseph yn ei gladdu ef yn barchedig.

AC [a] yn y fan y bore, yr ymgynghorodd yr arch-offeiriaid gyd â'r henuriaid a'r ysgrifenyddion, a'r holl gynghor: ac wedi iddynt rwymo yr Iesu, hwy a'*i* dygasant *ef* ymaith, ac a'*i* traddodasant at Pilat.

[a Ps. 2. 2. Matt. 27. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.]

2 A gofynodd Pilat iddo, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

3 A'r arch-offeiriaid a'i cyhuddasant ef || o lawer o bethau: eithr nid attebodd efe ddim.

[|| *am lawer.*]

4 [b] A Philat drachefn a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tystiolaethu yn dy erbyn.

[b Matt. 27. 13.]

5 Ond yr Iesu etto nid attebodd ddim; fel y rhyfeddodd Pilat.

6 Ac [c] ar yr wyl *honno* y gollyngai efe yn rhydd iddynt un carcharor, yr hwn a ofynent iddo.

[c Matt. 27. 15. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.]

7 Ac yr oedd *un* a elwid Barabbas, yr hwn oedd yn rhwym gyd â'i gyd-derfysgwyr, y rhai yn y derfysg a wnaethent lofruddiaeth.

8 A'r dyrfa gan groch-lefain, a ddechreuodd ddeisyf *arno wneuthur* fel y gwnaethai bob amser iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i

Anno DOMINI 33.

mi ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr Iuddewon?

10 (Canys efe a wyddai mai o genfigen y traddodasai yr arch-offeiriaid ef)

[d] Act. 3. 14.

11 [d] A'r arch-offeiriaid a gynhyrfasent y bobl, fel y gollyngai efe yn hytrach Barabbas yn rhydd iddynt.

12 A Philat a attebodd ac a ddywedodd drachefn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch i mi ei wneuthur *i'r hwn* yr ydych yn ei alw Brenhin yr Iuddewon?

13 A hwythau a lefasant drachefn, Croeshoelia ef.

14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe? A hwythau a lefasant fwy-fwy, Croeshoelia ef.

[e] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.

15 ¶ [e] A Philat yn chwennych boddloni y bobl, a ollyngodd yn rhydd iddynt Barabbas; a'r Iesu, wedi iddo *ei* fflangellu, a draddododd efe i'*w* groeshoelio.

16 A'r milwyr a'i dygasant ef i fewn y llys, a elwir Pretorium: a hwy a alwasant ynghyd yr holl fyddin.

17 Ac a'i gwisgasant ef â phorphor, ac a blethasant goron o ddrain, ac a'i dodasant am ei *ben;*

18 Ac a ddechreuasant gyfarch iddo, Henffych well, Brenhin yr Iuddewon.

19 A hwy a gurasant ei ben ef â chorsen, ac a boerasant arno, a chan ddodi *eu* gliniau *i lawr,* a'i haddolasant ef.

20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddïosgasant y porphor oddi am dano, ac a'i gwisgasant ef â'i ddillad ei hun, ac a'i dygasant allan i'w groes-hoelio.

[f] Matt. 27. 32. Luc 23. 26.

21 A [f] hwy a gymhellasant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlad, *sef* tad Alexander a Rufus, i ddwyn ei groes ef.

[g] Luc 23. 33. Ioan 19. 17.

22 [g] A hwy a'i harweiniasant ef i le *a elwid* Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle y benglog:

‖ cymmysgedig â myrr.

23 Ac a roisant iddo i'w yfed win ‖ myrllyd: eithr efe nis cymmerth.

[h] Ps. 22. 18. Ioan 19. 23.

24 Ac wedi iddynt ei groeshoelio, [h] hwy a rannasant ei ddillad ef, gan fwrw coelbren arnynt, beth a gai pob un.

[i] Matt. 27. 45. Luc 23. 44. Ioan 19. 14.

25 [i] A'r drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croeshoeliasant ef.

[k] Matt. 27. 37. Ioan 19. 19.

26 Ac [k] yr oedd ysgrifen ei achos ef wedi ei hargraphu, BRENHIN YR IUDDEWON.

[l] Matt. 27. 38.

27 [l] A hwy a groeshoeliasant gyd âg ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aswy iddo.

[m] Es. 53. 12. Luc 22. 37.

28 A'r ysgrythyr a gyflawnwyd, yr hon a ddywed, [m] Ac efe a gyfrifwyd gyd â'r rhai anwir.

[n] Ps. 22. 7.

29 [n] A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau, a dywedyd, Och, [o] tydi yr hwn wyt yn dinystrio y deml, ac yn *ei* hadeiladu mewn tridiau,

[o] pen. 14. 58. Ioan 2. 19.

30 Gwared dy hun, a disgyn oddi ar y groes.

31 Yr un ffunud yr arch-offeiriaid hefyd yn gwatwar, a ddywedasant wrth eu gilydd, gyd â'r ysgrifenyddion, Eraill a waredodd, ei hun nis gall ei wared.

32 Disgyned Crist, Brenhin yr Israel, yr awrhon oddi ar y groes, fel y gwelom, ac y credom. [p] A'r rhai a groeshoeliesid gyd âg ef, a'i difenwasant ef.

[p] Luc 23. 39.

[q] Matt. 27. 45. Luc 23. 44.

33 A [q] phan ddaeth y chweched awr, y bu tywyllwch ar yr holl ‖ ddaear hyd y nawfed awr.

‖ *dir.*

34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, [r] Eloi, Eloi, lama sabachthani? yr hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, paham y'm gadewaist?

[r] Ps. 22. 1. Matt. 27. 46.

35 A rhai o'r rhai a safent ger llaw, pan glywsant, a ddywedasant, Wele, y mae efe yn galw ar Elïas.

[s] Ioan 19. 29.

[t] Ps. 69. 21.

36 Ac [s] un a redodd, ac a lanwodd yspwng yn llawn o finegr, ac [t] a'i dododd ar gorsen, ac a'i dïododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elïas i'w dynnu ef i lawr.

[u] Matt. 27. 50. Ioan 19. 30.

37 [u] A'r Iesu a lefodd â llef uchel, ac a ymadawodd â'r yspryd.

[x] Matt. 27. 51. Luc 23. 45.

38 [x] A llen y deml a rwygwyd yn ddwy, oddi fynu hyd i waered.

[y] Matt. 27. 54. Luc 23. 47.

39 [y] A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn sefyll ger llaw gyferbyn âg ef, ddarfod iddo, yn llefain felly, ymado â'r yspryd, efe a ddywedodd, Yn wir Mab Duw oedd y dyn hwn.

[z] Matt. 27. 55.

40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hirbell: ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago fychan, a Jose, a Salome;

[a] Luc 8. 2, 3.

41 Y rhai hefyd, pan oedd efe yn Galilea, [a] a'i dilynasant ef, ac a weiniasant iddo; a gwragedd eraill lawer, y rhai a ddaethent gyd âg ef i fynu i Jerusalem.

[b] Matt. 27. 57. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.

42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn hwyr, (am ei bod hi yn ddarparwyl, sef y dydd cyn y sabbath)

[c] Luc 2. 25, 38.

43 Daeth Joseph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntau [c] yn disgwyl am deyrnas Duw; ac a aeth yn hŷf i mewn at Pilat, ac a ddeisyfodd gorph yr Iesu.

44 A rhyfedd oedd gan Pilat o buasai efe farw eisoes: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynodd iddo a oedd efe wedi marw er ys meityn.

45 A phan wybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joseph.

46 Ac efe a brynodd lïan main, ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'*i* hamdôodd yn y llïan main, ac a'i dododd ef mewn bedd a naddasid o'r graig; ac a dreiglodd faen ar ddrws y bedd.

47 A Mair Magdalen a Mair mam Jose, a edrychasant pa le y dodid ef.

PENNOD XVI.

1 *Angel yn mynegi adgyfodiad Crist i dair o wragedd.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos i Mair Magdalen:* 12 *i ddau oedd yn myned i'r wlad:* 14 *yna i'r apostolion,* 15 *y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu yr efengyl:* 19 *ac yn esgyn i'r nefoedd.*

[a] Matt. 28. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.

[b] Luc 23. 56.

‖ *lysiau.*

AC [a] wedi darfod y *dydd* sabbath, Mair Magdalen, a Mair *mam* Iago, a Salome, [b] a brynasant ‖ bêraroglau, i ddyfod i'w henneinio ef.

Anno DOMINI 33.

2 [e] Ac yn fore iawn, y *dydd* cyntaf ‖ o'r wythnos, y daethant at y bedd, a'r haul wedi codi.

3 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymaith oddi wrth ddrws y bedd?

4 (A phan edrychasant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymaith) canys yr oedd efe yn fawr iawn.

5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn i'r bedd, hwy a welsant fab ieuangc yn eistedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwisg wenllaes; ac â ddychrynasant.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Na ddychrynwch. Ceisio yr ydych yr Iesu o Nazareth, yr hwn a groeshoeliwyd: efe a gyfododd; nid yw efe yma: wele y man y dodasant ef.

7 Eithr ewch ymaith, dywedwch i'w ddisgyblion ef, ac i Petr, ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y cewch ei weled ef, [e] fel y dywedodd i chwi.

8 Ac wedi myned allan ar frys, hwy a ffoisant oddi wrth y bedd; canys dychryn a syndod oedd arnynt. [f] Ac ni ddywedasant ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

9 ¶ A'r *Iesu*, wedi adgyfodi y bore y *dydd* cyntaf o'r wythnos, [g] a ymddangosodd yn gyntaf i Mair Magdalen, [h] o'r hon y bwriasai efe allan saith o gythreuliaid.

10 Hithau a aeth ac a fynegodd i'r rhai a fuasent gyd âg ef, ac oeddynt mewn galar ac wylofain.

11 A hwythau, pan glywsant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangosodd efe mewn gwedd arall [i] i ddau o honynt, *a hwynt* yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlad.

13 A hwy a aethant ac a fynegasant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ [k] *Ac* ar ol hynny efe a ymddangosodd i'r un ar ddeg, a hwy yn eistedd ‖ i fwytta; ac a ddannododd iddynt eu hangrediniaeth, a'u calon-galedwch, am na chredasent y rhai a'i gwelsent ef wedi adgyfodi.

15 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur.

16 [m] Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: [n] eithr y neb ni chredo a gondemnir.

17 A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; [o] Yn fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; *ac* [p] â thafodau newyddion y llefarant;

18 [q] Seirph a godant ymaith, ac os yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niwed; [r] ar y cleifion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant iach.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, [s] wedi llefaru wrthynt, [t] a gymmerwyd i fynu i'r nef, [u] ac a eisteddodd ar ddeheulaw Duw.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethasant ym mhob man, a'r Arglwydd yn cyd-weithio, [x] ac yn cadarnhâu y gair, trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

[c] Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
‖ *o'r sabbathau.*
[d] Ioan 20. 11.
[e] Matt. 26. 32. pen. 14. 28.
[f] Edrych Matt. 28. 8. Luc 24. 9.
[g] Ioan 20. 14.
[h] Luc 8. 2.
[i] Luc 24. 13.
[k] Luc 24. 36. Ioan 20. 19. 1 Cor. 15. 5.
‖ Neu, *ynghyd.*
[l] Matt. 28. 19.
[m] Ioan 3.18,36.
[n] Ioan 12. 48.
[o] Luc 10. 17. Act. 5. 16. a 8. 7. a 16. 18. a 19. 12.
[p] Act. 2. 4. a 10. 46. a 19.6. 1 Cor. 12. 10, 28.
[q] Luc 10. 19. Act. 28. 5.
[r] Act. 9. 17. a 28. 8.
[s] Act. 1. 2, 3.
[t] Luc 24. 51.
[u] Ps. 110. 1.
[x] Act. 14. 3. Heb. 2. 4.

YR EFENGYL

YN OL

SANT LUC.

PENNOD I.

1 *Rhag-ymadrodd yr holl efengyl.* 5 *Cenhedliad Ioan Fedyddiwr,* 26 *a Christ.* 39 *Prophwydoliaeth Elisabeth a Mair am Grist.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Ioan.* 67 *Prophwydoliaeth Zacharïas am Grist,* 76 *ac Ioan.*

YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llaw osod allan mewn trefn draethawd am y pethau a gredir yn ddïammeu yn ein plith,

2 [a] Megis y traddodasant hwy i ni, y rhai oeddynt eu hunain [b] o'r dechreuad yn gweled, ac yn weinidogion y gair:

3 [c] Minnau a welais yn dda, wedi i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r dechreuad, ysgrifenu mewn trefn attat, [d] O ardderchoccaf Theophilus.

4 Fel y cait wybod sicrwydd am y pethau y'th ddysgwyd ynddynt.

5 YR oedd [e] yn nyddiau Herod, brenhin Judea, rwy offeiriad a'i enw Zacharïas, [f] o ‖ ddydd-gylch Abïa: a'i wraig *oedd* o ferched Aaron, a'i henw Elisabeth.

6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyfiawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau yr Arglwydd, yn ddïargyhoedd.

7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod Elisabeth yn ammhlantadwy, ac yr oeddynt wedi myned ill dau mewn gwth o oedran.

8 A bu, ac efe yn gwasanaethu swydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei ‖ ddydd-gylch ef,

9 Yn ol arfer swydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo [g] arogl-darthu yn ol ei fyned i deml yr Arglwydd.

10 A holl lïaws y bobl oedd allan yn gweddïo ar awr yr arogl-darthiad.

11 Ac ymddangosodd iddo angel yr Arglwydd yn sefyll o'r tu dehau i [h] allor yr arogl-darth.

12 A Zacharïas, pan ganfu, a gythryblwyd, ac ofn a syrthiodd arno.

13 Eithr yr angel a ddywedodd wrtho, Nac ofna, Zacharïas: canys gwrandawyd dy weddi; a'th wraig Elisabeth a ddwg i ti fab, a [i] thi a elwi ei enw ef Ioan.

14 A bydd i ti lawenydd a gorfoledd; a [k] llawer a lawenychant am ei enedigaeth ef.

[a] Heb. 2. 3. 1 Ioan 1. 1.
[b] Marc 1. 1. Ioan 15. 27.
[c] Act. 15. 19, 25, 28. 1 Cor. 7. 40.
[d] Act. 1. 1.
Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.
[e] Matt. 2. 1.
[f] 1 Chron. 24. 10. Neh. 12. 4,17.
‖ *gylch-ddydd.*
‖ *gylch-ddydd.*
[g] Exod. 30. 7. Lef. 16. 17.
[h] Exod. 30. 1.
[i] ad. 60, 63.
[k] ad. 58.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[l] Num. 6. 3.
[m] Jer. 1. 5. Gal. 1. 15.
[n] Mal. 4. 5, 6.
‖ Neu, *drwy.*
[p] Gen. 17. 17.
[q] Dan. 8. 16. a 9. 21.
‖ *I efangylu i ti hyn.*
[r] Ezec. 3. 26. a 24. 27.
[s] Edrych 2 Bren. 11. 5. 1 Chron. 9. 25.
[t] Gen. 30. 23. Es. 4. 1.
[u] Matt. 1. 18.
[x] Es. 7. 14. Matt. 1. 21.
[y] pen. 2. 21.
[z] Ps. 132. 11.
[a] Es. 9. 6. a 16. 5. Dat. 3. 7.
[b] Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7. Ioan 12. 34. Heb. 1. 8.

15 Canys mawr fydd efe yng ngolwg
yr Arglwydd, ac [l]nid ŷf na gwin na
dïod gadarn; ac efe a gyflawnir o'r
Yspryd Glân, [m]ïe, o groth ei fam:
16 [n]A llawer o blant Israel a dry
efe at yr Arglwydd eu Duw.
17 Ac efe a â o'i flaen ef yn yspryd
a nerth Elias, i droi calonnau y
tadau at y plant, a'r anufudd ‖ i
ddocthineb y cyfiawn; i ddarparu
i'r Arglwydd bobl barod.
18 A dywedodd Zacharïas wrth yr
angel, [p]Pa fodd y gwybyddaf fi hyn?
canys henafgwr wyf fi, a'm gwraig
hefyd mewn gwth o oedran.
19 A'r angel gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Myfi yw [q]Gabriel, yr hwn
wyf yn sefyll ger bron Duw, ac a
anfonwyd i lefaru wrthyt, ac ‖ i
fynegi i ti y newyddion da hyn.
20 Ac wele, [r]ti a fyddi fud ac heb
allu llefaru hyd y dydd y gwneler
y pethau hyn, am na chredaist i'm
geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu
hamser.
21 Ac yr oedd y bobl yn disgwyl
am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaeth-
ant ei fod ef yn aros cyhyd yn y
deml.
22 A phan ddaeth efe allan, ni
allai efe lefaru wrthynt; a hwy a
wybuant weled o hono weledigaeth
yn y deml: ac yr oedd efe yn
gwneuthur amnaid iddynt; ac *efe*
a arhosodd yn fud.
23 A bu, cyn gynted ag y cyflawn-
wyd [s]dyddiau ei weinidogaeth ef,
fyned o hono i'w dŷ ei hun.
24 Ac ar ol y dyddiau hynny y
cafodd Elisabeth ei wraig ef feich-
iogi, ac a ymguddiodd bùm mis, gan
ddywedyd,
25 Fel hyn y gwnaeth yr Ar-
glwydd i mi yn y dyddiau yr
edrychodd arnaf, i [t]dynnu ymaith
fy ngwaradwydd ym mhlith dynion.
26 ¶ Ac yn y chweched mis yr
anfonwyd yr angel Gabriel oddi
wrth Dduw, i ddinas yn Galilea a'i
henw Nazareth,
27 At forwyn [u]wedi ei dyweddïo
i wr a'i enw Joseph, o dŷ Dafydd;
ac enw y forwyn *oedd* Mair.
28 A'r angel a ddaeth i mewn
atti, ac a ddywedodd, Henffych
well, yr hon a gefaist ras; yr Ar-
glwydd *sydd* gyd â thi: bendigaid
wyt ym mhlith gwragedd.
29 A hithau, pan ei gwelodd, a
gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef;
a meddylio a wnaeth pa fath gyf-
arch oedd hwn.
30 A dywedodd yr angel wrthi,
Nac ofna, Mair: canys ti a gefaist
ffafr gyd â Duw.
31 [x]Ac wele, ti a gei feichiogi yn
dy groth, ac a esgori ar fab, ac [y]a
elwi ei enw ef IESU.
32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn
Fab y Goruchaf: ac iddo [z]y rhydd
[a]yr Arglwydd Dduw orseddfa ei
dad Dafydd.
33 [b]Ac efe a deyrnasa ar dŷ
Jacob yn dragywydd; ac ar ei fren-
hiniaeth ni bydd diwedd.
34 A Mair a ddywedodd wrth yr
angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad
adwaen i wr?

35 A'r angel a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthi, Yr Yspryd Glân a
ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf
a'th gysgoda di: am hynny hefyd y
peth sanctaidd a aner o honot ti, a
elwir yn Fab Duw.
36 Ac wele, Elisabeth dy gares, y
mae hithau wedi beichiogi ar fab yn
ei henaint: a hwn yw y chweched
mis iddi hi yr hon a elwid yn am-
mhlantadwy.
37 Canys [c]gyd â Duw ni bydd
dim yn ammhosibl.
38 A dywedodd Mair, Wele was-
anaethyddes yr Arglwydd; bydded
i mi yn ol dy air di. A'r angel a
aeth ymaith oddi wrthi hi.
39 ¶ A Mair a gyfododd yn y
dyddiau hynny, ac a aeth i'r
mynydd-dir ar frys, i ddinas o
Juda;
40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacha-
rïas, ac a gyfarchodd well i
Elisabeth.
41 A bu, pan glybu Elisabeth
gyfarchiad Mair, i'r plentyn yn ei
chroth hi lammu: ac Elisabeth a
lanwyd o'r Yspryd Glân.
42 A llefain a wnaeth â llef uchel,
a dywedyd, Bendigedig *wyt* ti ym
mhlith gwragedd, a bendigedig *yw*
ffrwyth dy groth di.
43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, fel
y delai mam fy Arglwydd attaf fi?
44 Canys wele, er cynted y daeth
lleferydd dy gyfarchiad di i'm clust-
iau, y plentyn a lammodd o lawen-
ydd yn fy nghroth.
45 A bendigedig *yw yr* hon ‖ a
gredodd: canys bydd cyflawniad o'r
pethau a ddywedwyd wrthi gan yr
Arglwydd.
46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy
enaid yn mawrhâu yr Arglwydd,
47 A'm hyspryd a lawenychodd
yn Nuw fy Iachawdwr.
48 Canys [d]efe a edrychodd ar
waeledd ei wasanaethyddes: obleg-
id, wele, o hyn allan yr holl
genhedlaethau a'm geilw yn wyn-
fydedig.
49 Canys yr hwn sydd alluog a
wnaeth i mi fawredd; a sanctaidd
yw ei enw ef.
50 [e]A'i drugaredd *sydd* yn oes
oesoedd ar y rhai a'i hofnant ef.
51 [f]Efe a wnaeth gadernid â'i
fraich: [g]efe a wasgarodd y rhai
beilchion ym mwriad eu calon.
52 [h]Efe a dynnodd i lawr y
cedyrn o'*u* heisteddfâau, ac a
ddyrchafodd y rhai isel-radd.
53 [i]Y rhai newynog a lanwodd
efe â phethau da; ac efe a an-
fonodd ymaith y rhai goludog yn
weigion.
54 Efe a gynnorthwyodd ei was
Israel, [k]gan gofio *ei* drugaredd;
55 [l]Fel y dywedodd wrth ein
tadau, Abraham a'i had, yn dragy-
wydd.
56 A Mair a arhosodd gyd â hi
ynghylch tri mis, ac a ddychwelodd
i'w thŷ ei hun.
57 ¶ A chyflawnwyd tymp Elisa-
beth i esgor; a hi a esgorodd ar
fab.
58 A'i chymmydogion a'i chenedl

Y chwecheed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[c] Gen. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. pen. 18. 27.
‖ Neu, *a gredodd y bydd, &c.*
[d] Ps. 138. 6.
[e] Exod. 20. 6. Ps. 103. 17.
[f] Es. 51. 9. a 52. 10.
[g] Ps. 33. 10. 1 Petr 5. 5.
[h] 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Ps. 113. 6.
[i] Ps. 34. 10.
[k] Jer. 31. 3, 20.
[l] Gen. 17. 19. Ps. 132. 11.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

a glybu fawrhâu o'r Arglwydd ei
drugaredd arni; a [m]hwy a gyd-
lawenychasant â hi.
59 A bu, [n]ar yr wythfed dydd
hwy a ddaethant i enwaedu ar y
m ad. 14. dyn bach; ac a'i galwasant ef Za-
n Gen. 17. 12. Lef. 12. 3. charias, yn ol enw ei dad.
60 A'i fam a attebodd ac a ddy-
o ad. 13. wedodd, [o]Nid *felly;* eithr Ioan y
gelwir ef.
61 Hwythau a ddywedasant
wrthi, Nid oes neb o'th genedl a
elwir ar yr enw hwn.
62 A hwy a wnaethant amnaid ar
ei dad ef, pa fodd y mynnai efe ei
enwi ef.
63 Yntau a alwodd am argraph-
lech, ac a ysgrifenodd, gan ddy-
p ad. 13. wedyd, [p]Ioan yw ei enw ef. A
rhyfeddu a wnaethant oll.
64 Ac agorwyd ei enau ef yn eb-
rwydd, a'i dafod ef; ac efe a lefar-
odd, gan fendithio Duw.
65 A daeth ofn ar bawb oedd yn
trigo yn eu cylch hwy: a thrwy holl
fynydd-dir Judea y cyhoeddwyd y
‖ *pethau.* ‖ geiriau hyn oll.
66 A phawb a'r a'*u* clywsant, a'*u*
gosodasant yn eu calonnau, gan
ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn
hwn? A llaw yr Arglwydd oedd
gyd âg ef.
67 ¶ A'i dad ef Zacharias a gyf-
lawnwyd o'r Yspryd Glân, ac a bro-
phwydodd, gan ddywedyd,
68 Bendigedig fyddo Arglwydd
q pen. 7. 16. Dduw Israel: canys [q]efe a ym-
welodd, ac a wnaeth ymwared i'w
bobl;
r Ps. 132. 17. 69 Ac [r]*efe* a ddyrchafodd gorn
iachawdwriaeth i ni, yn nhŷ Dafydd
ei wasanaethwr;
s Jer. 23. 6. a 30. 10. Act. 3. 21. Rhuf. 1. 2. 70 [s]Megis y llefarodd trwy enau
ei sanctaidd brophwydi, y rhai oedd
o ddechreuad y byd:
71 Fel y byddai i ni ymwared
rhag ein gelynion, ac o law pawb
o'n caseion;
72 I gwblhâu y drugaredd â'n
tadau, ac i gofio ei sanctaidd gyf-
ammod:
t Gen. 12. 3. a 17. 4. a 22. 16. Heb. 6. 13, 17. 73 [t]Y llw a dyngodd efe wrth ein
tad Abraham, ar roddi i ni,
74 Gwedi ein rhyddhâu o law
ein gelynion, [u]ei wasanaethu ef yn
u Heb. 9. 14. ddiofn,
75 Mewn sancteiddrwydd a chyf-
iawnder ger ei fron ef, holl ddydd-
iau ein bywyd.
76 A thithau, fachgennyn, a elwir
yn brophwyd i'r Goruchaf: canys
x Mal. 3. 1. a 4. 5. ad. 17. [x]ti a âi o flaen wyneb yr Arglwydd,
i barottôi ei ffyrdd ef;
77 I roddi gwybodaeth iachawd-
y pen. 3. 3. wriaeth i'w bobl, [y]‖ trwy faddeuant
‖ *er madd-euant.* o'u pechodau,
78 O herwydd ‖ tiriondeb trugar-
‖ *ymysgar-oedd.* edd ein Duw; trwy yr hon yr
ymwelodd â ni [z]godiad haul o'r
z Num. 24. 17. Es. 11. 1. Zech. 3. 8. a 6. 12. Mal. 4. 2. uchelder,
79 [a]I lewyrchu i'r rhai sydd yn
a Es. 9. 2. Act. 26. 18. eistedd mewn tywyllwch a chysgod
angau, i gyfeirio ein traed i ffordd
tangnefedd.
b pen. 2. 40. 80 [b]A'r bachgen a gynnyddodd, ac
c Matt. 3. 1. a gryfhâwyd yn yr yspryd, ac [c]a fu
yn y diffaethwch hyd y dydd yr
ymddangosodd efe i'r Israel.

PENNOD II.

1 *Augustus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain.* 6 *Genedigaeth Crist.* 8 *Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid:* 13 *a llawer yn canu moliant i Dduw am dano.* 21 *Enwaedu Crist.* 22 *Puredigaeth Mair.* 28 *Simeon ac Anna yn prophwydo am Grist:* 40 *ac yntau yn cynnyddu mewn doethineb:* 46 *yn ymresymmu â'r doctoriaid yn y deml,* 51 *ac yn ufudd i'w rieni.*

Y bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

BU hefyd yn y dyddiau hynny,
fyned gorchymyn allan oddi
wrth Augustus Cesar, i drethu yr
holl fyd.
2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd
gyntaf pan oedd Cyrenius yn rhag-
law ar Syria)
3 A phawb a aethant i'w trethu,
bob un i'w ddinas ei hun.
4 A Joseph hefyd a aeth i fynu o
Galilea, o ddinas Nazareth, i Judea,
i [a]ddinas Dafydd, yr hon a elwir a Ioan 7. 42.
Bethlehem (am ei fod o dŷ a thy-
lwyth Dafydd)
5 I'w drethu gyd â Mair, yr hon
a ddyweddiasid yn wraig iddo, yr
hon oedd yn feichiog.
6 A bu, tra yr oeddynt hwy yno,
cyflawnwyd y dyddiau i esgor o
honi.
7 [b]A hi a esgorodd ar ei mab b Matt. 1. 25.
‖ cyntaf-anedig, ac a'i rhwymodd ef ‖ *y cyntaf-anedig.*
mewn cadachau, ac a'i dododd ef
yn y preseb; am nad oedd iddynt
le yn y lletty.
8 ¶ Ac yr oedd yn y wlad honno
fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn
gwylied eu ‖ praidd liw nos. ‖ *diadellau.*
9 Ac wele, angel yr Arglwydd a
safodd ger llaw iddynt, a gogoniant
yr Arglwydd a ddisgleiriodd o'u
hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a
wnaethant.
10 A'r angel a ddywedodd wrth-
ynt, Nac ofnwch: canys wele yr
wyf fi yn mynegi i chwi newyddion
da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd
i'r holl bobl.
11 Canys ganwyd i chwi heddyw
Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn
yw Crist yr Arglwydd.
12 A hyn *fydd* arwydd i chwi;
Chwi a gewch y dyn bach wedi ei
rwymo mewn cadachau, *a'i* ddodi
yn y preseb.
13 Ac yn ddisymmwth yr oedd
gyd â'r angel liaws o lu nefol, yn
moliannu Duw, ac yn dywedyd,
14 [c]Gogoniant yn y goruchaf i c pen. 19. 38.
Dduw, ac ar y ddaear [d]tangnefedd, d Es. 57. 19. Eph. 2. 17.
i ddynion ewyllys da.
15 A bu, pan aeth yr angelion
ymaith oddi wrthynt i'r nef, †y † Gr. *y dynion y bugeiliaid.*
bugeiliaid hwythau a ddywedasant
wrth eu gilydd, Awn hyd Bethle-
hem, a gwelwn y peth hwn a
wnaethpwyd, yr hwn a hysbysodd
yr Arglwydd i ni.
16 A hwy a ddaethant ar frys; ac
a gawsant Mair a Joseph, a'r dyn
bach yn gorwedd yn y preseb.
17 A phan welsant, hwy a gy-
hoeddasant y gair a ddywedasid
wrthynt am y bachgen hwn.
18 A phawb a'r a'*i* clywsant, a
ryfeddasant am y pethau a ddy-
wedasid gan y bugeiliaid wrthynt.
19 Eithr Mair a gadwodd y peth-
au hyn oll, gan *eu* hystyried yn ei
chalon.

Y bedwaredd Flwydd yn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[e] Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.
[f] Matt. 1. 21. pen. 1. 31.
[g] Lef. 12. 2, 3, 4, 6.
‖ *bresentio.*
[h] Exod. 13. 2. a 22. 29. Num. 3. 13. a 18. 15.
‖ *yn agoryd y groth.*
[i] Lef. 1. 2, 6, 8.
[k] Es. 40. 1. ad. 38.
[l] Gen. 46. 30. Phil. 1. 23.
[m] Es. 52. 10. pen. 3. 6.
[n] Es. 42. 6. a 49. 6. Act. 13. 47. a 28. 28.
[o] Es. 8. 14. Hos. 14. 9. Matt. 21. 44. Rhuf. 9. 32, 33. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16. 1 Petr 2. 7, 8.
[p] Act. 28. 22.
[q] Ioan 19. 25.
[r] Marc 15. 43. ad. 25. pen. 24. 21.
‖ *Israel.*
[s] ad. 52. pen. 1. 80.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelasant,
gan ogoneddu a moliannu Duw am
yr holl bethau a glywsent ac a
welsent, fel y dywedasid wrthynt.
21 ¶ A [e]phan gyflawnwyd wyth
niwrnod i enwaedu ar y dyn bach,
galwyd ei enw ef [f]IESU, yr hwn a
enwasid gan yr angel cyn ei ym-
ddŵyn ef yn y groth.
22 Ac wedi cyflawni [g]dyddiau ei
phuredigaeth hi, yn ol deddf Moses,
hwy a'i dygasant ef i Jerusalem, i'*w*
‖gyflwyno i'r Arglwydd;
23 (Fel yr ysgrifenwyd yn neddf
yr Arglwydd, [h]Pob gwrryw ‖cynt-
af-anedig a elwir yn sanctaidd i'r
Arglwydd)
24 Ac i roddi aberth, yn ol [i]yr
hyn a ddywedwyd yn neddf yr Ar-
glwydd, Pâr o durturod, neu ddau
gyw colommen.
25 Ac wele, yr oedd gwr yn Jeru-
salem, a'i enw Simeon; a'r gwr hwn
oedd gyfiawn a duwiol, [k]yn disgwyl
am ddiddanwch yr Israel: a'r
Yspryd Glân oedd arno.
26 Ac yr oedd wedi ei hysbysu
iddo gan yr Yspryd Glân, na welai
efe angau, cyn iddo weled Crist yr
Arglwydd.
27 Ac efe a ddaeth trwy yr yspryd
i'r deml: a phan ddug ei rïeni y
dyn bach Iesu, i wneuthur drosto
yn ol defod y gyfraith;
28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei
freichiau, ac a fendithiodd Dduw,
ac a ddywedodd,
29 [l]Yr awr hon, Arglwydd, y goll-
yngi dy was mewn tangnefedd, yn
ol dy air:
30 Canys fy llygaid [m]a welsant dy
iachawdriaeth,
31 Yr hon a barottoaist ger bron
wyneb yr holl bobloedd;
32 [n]Goleuni i oleuo y Cenhedl-
oedd, a gogoniant dy bobl Israel.
33 Ac yr oedd Joseph a'i fam ef
yn rhyfeddu am y pethau a ddy-
wedwyd am dano ef.
34 A Simeon a'u bendithiodd
hwynt, ac a ddywedodd wrth Mair
ei fam ef, Wele, hwn a osodwyd
[o]yn gwymp ac yn gyfodiad i lawer
yn Israel, ac [p]yn arwydd yr hwn y
dywedir yn ei erbyn;
35 (A [q]thrwy dy enaid di dy hun
hefyd yr â cleddyf) fel y datguddir
meddyliau llawer o galonnau.
36 Ac yr oedd Anna brophwydes,
merch Phanuel, o lwyth Aser: hon
oedd oedrannus iawn, ac a fuasai
fyw gyd â gwr saith mlynedd o'i
morwyndod;
37 Ac *a fuasai* yn weddw yng
nghylch pedair a phedwar ugain
mlynedd, yr hon nid âi allan o'r
deml, ond gwasanaethu *Duw* mewn
ymprydiau a gweddïau ddydd a nos.
38 A hon hefyd yn yr awr honno,
gan sefyll ger llaw, a foliannodd yr
Arglwydd, ac a lefarodd am dano ef
wrth y rhai oll [r]oedd yn disgwyl
ymwared yn ‖Jerusalem.
39 Ac wedi iddynt orphen pob
peth yn ol deddf yr Arglwydd,
hwy a ddychwelasant i Galilea, i'w
dinas eu hun Nazareth.
40 [s]A'r bachgen a gynnyddodd,
ac a gryfhâodd yn yr yspryd, yn
gyflawn o ddoethineb: a gras Duw
oedd arno ef.
41 ¶ A'i rïeni ef a aent i Jerusalem
[t]bob blwyddyn ar wyl y pasc.
42 A phan oedd efe yn ddeuddeng
mlwydd oed, hwynt-hwy a aethant i
fynu i Jerusalem yn ol defod yr wyl.
43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a
hwy yn dychwelyd, arhosodd y
bachgen Iesu yn Jerusalem; ac ni
wyddai Joseph a'i fam ef.
44 Eithr gan dybied ei fod ef yn
y fintai, hwy a aethant daith diwr-
nod; ac a'i ceisiasant ef ym mhlith
eu cenedl *a'u* cydnabod.
45 A phryd na chawsant ef, hwy a
ddychwelasant i Jerusalem, gan ei
geisio ef.
46 A bu, ar ol tridiau, gael o
honynt hwy ef yn y deml, yn eistedd
y'nghanol y doctoriaid, yn gwrando
arnynt, ac yn eu holi hwynt.
47 [u]A synnu a wnaeth ar bawb a'r
a'i clywsant ef, o herwydd ei ddeall
ef a'i attebion.
48 A phan welsant ef, bu aruthr
ganddynt. A'i fam a ddywedodd
wrtho, Fy mab, paham y gwnaeth-
ost felly â ni? wele, dy dad a min-
nau yn ofidus a'th geisiasom di.
49 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham y ceisiech fi? oni wyddech
fod yn rhaid i mi fod [x]ynghylch y
pethau a berthyn i'm Tad?
50 A [y]hwy ni ddeallasant y gair a
ddywedasai efe wrthynt.
51 Ac efe a aeth i waered gyd â
hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac a
fu ostyngedig iddynt. A'i fam ef
a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei
chalon.
52 A'r Iesu [z]a gynnyddodd mewn
doethineb ‖ a chorpholaeth, a ffafr
gyd â Duw a dynion.

PENNOD III.

1 *Pregeth a bedydd Ioan:* 15 *ei dystiolaeth ef am Grist.* 20 *Herod yn carcharu Ioan.* 21 *Crist, wedi ei fedyddio, yn derbyn tystiolaeth o'r nef.* 23 *Oedran ac achau Crist, o Joseph i fynu.*

YN y bymthegfed flwyddyn o
ymerodraeth Tiberius Cesar,
a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea,
a Herod yn detrarch Galilea, a'i
frawd Phylip yn detrarch Iturea, a
gwlad Trachonitis, a Lysanias yn
detrarch Abilene,
2 [a]Dan yr arch-offeiriaid Annas a
Chaiaphas, y daeth gair Duw at
Ioan, mab Zacharïas, yn y diffaeth-
wch.
3 [b]Ac efe a ddaeth i bob goror
y'nghylch yr Iorddonen, gan bregethu
bedydd edifeirwch, er madd-
euant pechodau;
4 Fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr
ymadroddion Esaias y prophwyd,
yr hwn sydd yn dywedyd, [c]Llef
un yn llefain yn y diffaethwch,
Parottowch ffordd yr Arglwydd,
gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.
5 Pob pant a lenwir, a phob myn-
ydd a bryn a ostyngir, a'r gŵyr-
geimion a wneir yn uniawn, a'r
geirwon yn ffyrdd gwastad:
6 [d]A phob cnawd a wêl iachawd-
wriaeth Duw.

Y bedwaredd Flwydd yn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[t] Deut. 16. 1, 16.
A.D. 8.
[u] Matt. 7. 28. Marc 1. 22. pen. 4. 22, 32. Ioan 7. 15, 46.
[x] Ioan 2. 16.
[y] pen. 9. 45. a 18. 34.
[z] 1 Sam. 2. 26. ad. 40.
‖ *ac oedran.*
A.D. 26.
[a] Ioan 11. 49, 51. a 18. 13. Act. 4. 6.
[b] Matt. 3. 1. Marc 1. 4.
[c] Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Ioan 1. 23.
[d] Es. 52. 10.

Anno DOMINI 26.

7 Am hynny efe a ddywedodd
wrth y bobl oedd yn dyfod i'w bed-
yddio ganddo, [e]O genhedlaeth
[e] Matt. 3. 7. gwiberod, pwy a'ch rhag-rybudd-
iodd chwi i ffoi oddi wrth y digof-
aint sydd ar ddyfod?
8 Dygwch gan hynny ffrwythau
‖ *teilwng o edifeirwch.* ‖ addas i edifeirwch; ac na dde-
chreuwch ddywedyd ynoch eich
hunain, Y mae gennym ni Abraham
yn dad: canys yr wyf yn dywedyd
i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn
godi plant i Abraham.
9 Ac yr awrhon y mae y fwyell
wedi ei gosod ar wreiddyn y pren-
[f] Matt. 7. 19. nau: [f]pob pren gan hynny a'r nid
yw yn dwyn ffrwyth da, a gymmynir
i lawr, ac a fwrir yn tân.
10 A'r bobloedd a ofynasant iddo,
[g] Act. 2. 37. gan ddywedyd, [g]Pa beth gan hynny
a wnawn ni?
11 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
[h] Iago 2. 15, 16. 1 Ioan 3. 17. a 4. 20. odd wrthynt, [h]Y neb sydd ganddo
ddwy bais, rhodded i'r neb sydd heb
yr un; a'r neb sydd ganddo fwyd,
gwnaed yr un modd.
12 A'r publicanod hefyd a ddaeth-
ant i'w bedyddio, ac a ddywedasant
wrtho, Athraw, beth a wnawn ni?
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Na cheisiwch ddim mwy nag sydd
wedi ei osod i chwi.
14 A'r milwyr hefyd a ofynasant
iddo, gan ddywedyd, A pha beth a
wnawn ninnau? Ac efe a ddywed-
‖ *Na roddwch ofn ar neb.* odd wrthynt, ‖ Na fyddwch draws
wrth neb, ac na cham-achwynwch
ar neb; a byddwch foddlawn i'ch
cyflogau.
15 Ac fel yr oedd y bobl yn disgwyl,
‖ *ymresymmu.* a phawb yn ‖ meddylied yn eu cal-
onnau am Ioan, ai efe oedd y Crist;
16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd
[i] Matt. 3. 11. wrthynt oll, [i]Myfi yn ddïau ydwyf
yn eich bedyddio chwi â dwfr: ond
y mae un cryfach na myfi yn dyfod,
yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod
carrai ei esgidiau: efe a'ch bedyddia
chwi â'r Yspryd Glân, ac â thân.
17 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei
law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr
dyrnu, ac a gasgl y gwenith i'w
ysgubor; ond yr us a lysg efe â
thân anniffoddadwy.
18 A llawer o bethau eraill a gyng-
horodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.
A.D. 30. 19 [k]Ond Herod y tetrarch, pan
[k] Matt. 14. 3. Marc 6. 17. geryddwyd ef ganddo am Herodias
gwraig Phylip ei frawd, ac am yr
holl ddrygioni a wnaethai Herod,
20 A chwanegodd hyn hefyd heb
law y cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn
y carchar.
A.D. 27. 21 ¶ [l]A bu, pan oeddid yn bed-
[l] Matt. 3. 13. Ioan 1. 32. yddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei
fedyddio hefyd, ac yn gweddïo,
agoryd y nef,
22 A disgyn o'r Yspryd Glân
mewn rhith corphorol, megis co-
lommen, arno ef; a dyfod llef o'r
nef yn dywedyd, Ti yw fy anwyl
Fab; ynot ti y'm boddlonwyd.
[m] Edrych Num. 4. 3, 35, 39, 43, 47. 23 A'r Iesu ei hun oedd [m]yng
nghylch dechreu ei ddengmlwydd
[n] Matt. 13. 55. Ioan 6. 42. ar hugain oed, [n]mab (fel y tybid) i
‖ Neu, *Heli.* Joseph, *fab* ‖ Eli,
24 *Fab* Mattliat, *fab* Lefi, *fab*
Melchi, *fab* Janna, *fab* Joseph,

Anno DOMINI 27.

25 *Fab* Mattathïas, *fab* Amos,
fab Naum, *fab* Esli, *fab* Naggai,
26 *Fab* Maath, *fab* Mattathïas,
fab Semei, *fab* Joseph, *fab* Juda,
27 *Fab* Joanna, *fab* Rhesa, *fab*
Zorobabel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,
28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Co-
sam, *fab* Elmodam, *fab* Er,
29 *Fab* Jose, *fab* Elïezer, *fab* Jo-
rim, *fab* Matthat, *fab* Lefi,
30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Jo-
seph, *fab* Jonan, *fab* Elïacim,
31 *Fab* Melea, *fab* Maïnan, *fab*
Mattatha, [o]*fab* Nathan, [p]*fab* Da- [o] Zech. 12. 12.
fydd, [p] 2 Sam. 5. 14. 1 Chron. 3. 5.
32 [q]*Fab* Jesse, *fab* Obed, *fab* Booz, [q] Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 10.
fab Salmon, *fab* Naasson,
33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab*
Esrom, *fab* Phares, *fab* Juda,
34 *Fab* Jacob, *fab* Isaac, *fab* Abra-
ham, [r]*fab* Thara, *fab* Nachor, [r] Gen. 11. 24, 26.
35 *Fab* Saruch, *fab* Ragau, *fab*
Phalec, *fab* Heber, *fab* Sala,
36 *Fab* Cainan, *fab* Arphaxad,
[s]*fab* Sem, *fab* Noë, *fab* Lamech, [s] Gen. 5. 6, &c. a 11. 10, &c.
37 *Fab* Mathusala, *fab* Enoch, *fab*
Jared, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,
38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda,
fab Duw.

PENNOD IV.

1 Temtiad ac ympryd Crist. 13 Y mae efe yn gorchfygu y cythraul: 14 yn dechreu pregethu. 16 Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau grasusol ef. 33 Y mae efe yn iachâu un cythreulig, 38 a mam gwraig Petr, 40 a llawer o gleifion eraill. 41 Y cythreuliaid yn cydnabod Crist, ac yn cael cerydd am hynny. 43 Y mae efe yn pregethu trwy y dinasoedd.

A'R [a]Iesu yn llawn o'r Yspryd A.D. 26.
Glân, a ddychwelodd oddi wrth [a] Matt. 4. 1. Marc 1. 12.
yr Iorddonen, ac a arweiniwyd gan
yr yspryd i'r anialwch,
2 Yn cael ei demtio gan ddiafol
ddeugain niwrnod. Ac [b]ni fwyttâ- [b] Exod. 34. 28. 1 Bren. 19. 8.
odd efe ddim o fewn y dyddiau
hynny: ac wedi eu diweddu hwynt,
ar ol hynny y daeth arno chwant
bwyd.
3 A dywedodd diafol wrtho, Os
mab Duw ydwyt ti, dywed wrth y
garreg hon fel y gwneler hi yn fara.
4 A'r Iesu a attebodd iddo, gan
ddywedyd, [c]Ysgrifenedig yw, Nad [c] Deut. 8. 3.
ar fara yn unig y bydd dyn fyw, ond
ar bob gair Duw.
5 A diafol, wedi ei gymmeryd ef
i fynu i fynydd uchel, a ddangosodd
iddo holl deyrnasoedd y ddaear
mewn munud awr.
6 A diafol a ddywedodd wrtho, I
ti y rhoddaf yr awdurdod hon oll,
a'u gogoniant hwynt: canys [d]i mi [d] Dat. 13. 2. 7.
y rhoddwyd; ac i bwy bynnag y
mynnwyf y rhoddaf finnau hi.
7 Os tydi gan hynny ‖ a addoli o'm ‖ *a'm haddoli i.*
blaen, eiddot ti fyddant oll.
8 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Dos ymaith, Satan,
yn fy ol i; canys [e]ysgrifenedig yw, [e] Deut. 6. 13. a 10. 20.
Addoli yr Arglwydd dy Dduw, ac
ef yn unig a wasanaethi.
9 [f]Ac efe a'i dug ef i Jerusalem, [f] Matt. 4. 5.
ac a'i gosododd ar binacl y deml,
ac a ddywedodd wrtho, Os mab
Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr
oddi yma.
10 Canys [g]ysgrifenedig yw, Y gor- [g] Ps. 91. 11.
chymyn efe i'w angelion o'th achos
di, ar dy gadw di:

Anno DOMINI 26.

11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw,
rhag i ti un amser daro dy droed
wrth garreg.
12 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
h Deut. 6. 16. wedodd wrtho, *h* Dywedwyd, Na
themtia yr Arglwydd dy Dduw.
13 Ac wedi i ddiafol orphen yr
holl demtasiwn, efe a ymadawodd
‖ *hyd amser cyfaddas.* âg ef ‖ *i* dros amser.
i Ioan 14. 30. 14 ¶ A'r Iesu a ddychwelodd trwy
A.D. 30. nerth yr yspryd i *k* Galilea: a sôn a
k Act. 10. 37. aeth am dano ef trwy yr holl fro
oddi amgylch.
15 Ac yr oedd efe yn athrawiaethu
yn eu synagogau hwynt, ac yn cael
anrhydedd gan bawb.
A.D. 31. 16 ¶ Ac efe a ddaeth i *l* Nazareth,
l Matt. 2. 23. a 13. 54. lle y magesid ef: ac yn ol ei arfer,
efe a aeth i'r synagog ar y sabbath,
ac a gyfododd i fynu i ddarllen.
17 A rhodded atto lyfr y prophwyd
Esaias: Ac wedi iddo agoryd y llyfr,
efe a gafodd y lle yr oedd yn ysgrif-
enedig,
m Es. 61. 1. 18 *m* Yspryd yr Arglwydd *sydd*
‖ *o herwydd paham y'm hennein-iodd.* arnaf fi, ‖ o herwydd iddo fy ennein-
io i; i bregethu i'r tlodion yr
anfonodd fi, i iachâu y drylliedig o
galon, i bregethu gollyngdod i'r
caethion, a chaffaeliad golwg i'r
deillion, i ollwng y rhai ysig mewn
rhydd-deb;
19 I bregethu blwyddyn gymmer-
adwy yr Arglwydd.
20 Ac wedi iddo gau y llyfr, a'i
roddi i'r gweinidog, efe a eistedd-
odd. A llygaid pawb oll yn y syn-
agog oedd yn craffu arno.
21 Ac efe a ddechreuodd ddywed-
yd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd
yr ysgrythyr hon yn eich clustiau
chwi.
22 Ac yr oedd pawb yn dwyn
n Matt. 13. 54. pen. 2. 47. tystiolaeth iddo, ac yr oeddynt *n* yn
rhyfeddu am y geiriau grasusol a
ddeuai allan o'i enau ef. A hwy a
o Ioan 6. 42. ddywedasant, *o* Onid hwn yw mab
Joseph?
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn hollawl y dywedwch y ddïareb
hon wrthyf, Y meddyg, iachâ di
dy hun: y pethau a glywsom ni eu
p Matt. 4. 13. gwneuthur yn *p* Capernaum, gwna
q Matt. 13. 54. Marc 6. 1. yma hefyd yn *q* dy wlad dy hun.
24 Ac efe a ddywedodd, Yn wir
r Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Ioan 4. 44. meddaf i chwi, *r* Nad yw un pro-
phwyd yn gymmeradwy yn ei wlad
ei hun.
25 Eithr mewn gwirionedd medd-
s 1 Bren. 17. 9. Iago 5. 17. af i chwi, *s* Llawer o wragedd
gweddwon oedd yn Israel yn nydd-
iau Elïas, pan gauwyd y nef dair
blynedd a chwe mis, fel y bu newyn
mawr trwy yr holl dir;
26 Ac nid at yr un o honynt yr
anfonwyd Elïas, ond i Sarepta yn
Sidon, at wraig weddw.
t 2 Bren. 5. 14. 27 A *t* llawer o wahan-gleifion oedd
yn Israel yn amser Elisëus y pro-
phwyd; ac ni lanhâwyd yr un o
honynt, ond Naaman y Syriad.
28 A'r rhai oll yn y synagog, wrth
glywed y pethau hyn, a lanwyd o
ddigofaint;
29 Ac a godasant i fynu, ac a'i
bwriasant ef allan o'r ddinas, ac a'i
‖ *ffn.* dygasant ef hyd ar ‖ ael y bryn yr
hwn yr oedd eu dinas wedi ei

Anno DOMINI 31.

hadeiladu arno, ar fedr ei fwrw ef
bendramwnwgl i lawr.
30 Ond efe, *u* gan fyned trwy eu
canol hwynt, a aeth ymaith; u Ioan 8. 59.
31 Ac *x* a ddaeth i waered i Caper- x Matt. 4. 13. Marc 1. 21.
naum, dinas yn Galilea: ac yr oedd
yn eu dysgu hwynt ar y dyddiau
sabbath.
32 A bu aruthr ganddynt wrth ei
athrawiaeth ef: *y* canys ei ymadrodd y Matt. 7. 29. Tit. 2. 15.
ef oedd gyd âg awdurdod.
33 ¶ *z* Ac yn y synagog yr oedd dyn z Marc 1. 23.
â chanddo yspryd cythraul aflan;
ac efe a waeddodd â llef uchel,
34 Gan ddywedyd, ‖ Och, beth sydd ‖ *Paid.*
i ni a wnelom â thi, Iesu o Naza-
reth? a ddaethost ti i'n difetha ni?
Myfi a'th adwaen pwy ydwyt; Sanct
Duw.
35 A'r Iesu a'i ceryddodd ef, gan
ddywedyd, Distawa, a dos allan o
hono. A'r cythraul, wedi ei daflu
ef i'r canol, a aeth allan o hono,
heb wneuthur dim niwed iddo.
36 A daeth braw arnynt oll: a
chyd-ymddiddanasant â'u gilydd,
gan ddywedyd, Pa ymadrodd *yw*
hwn? gan ei fod ef trwy awdurdod
a nerth yn gorchymyn yr ysprydion
aflan, a hwythau yn myned allan.
37 A sôn am dano a aeth allan i
bob man o'r wlad oddi amgylch.
38 ¶ *a* A phan gyfododd *yr Iesu* a Matt. 8. 14. Marc 1. 29.
o'r synagog, efe a aeth i mewn i dŷ
Simon. Ac yr oedd ‖ chwegr Si- ‖ *mam ei wraig ef.*
mon yn glaf o gryd blin: a hwy a
attolygasant arno drosti hi.
39 Ac efe a safodd uwch *ei phen*
hi, ac a geryddodd y cryd; a'r *cryd*
a'i gadawodd hi: ac yn y fan hi
a gyfododd, ac a wasanaethodd
arnynt hwy.
40 ¶ *b* A phan fachludodd yr haul, b Matt. 8. 16. Marc 1. 32.
pawb a'r oedd ganddynt rai cleifion
o amryw glefydau, a'u dygasant
hwy atto ef; ac efe a roddes ei
ddwylaw ar bob un o honynt, ac
a'u hiachâodd hwynt.
41 *c* A'r cythreuliaid hefyd a aeth- c Marc 1. 34. a 3. 11.
ant allan o lawer, dan lefain a dy-
wedyd, Ti yw Crist, Mab Duw.
Ac *d* efe a'u ceryddodd hwynt, ac d Marc 1. 25, 34.
ni adawai iddynt ddywedyd ‖ y ‖ *Neu, canys gwyddent.*
gwyddent mai efe oedd y Crist.
42 *e* Ac wedi ei myned hi yn ddydd, e Marc 1. 35.
efe a aeth allan, ac a gychwynodd i
le diffaeth: a'r bobloedd a'i ceisias-
ant ef; a hwy a ddaethant hyd
atto, ac a'i hattaliasant ef rhag
myned ymaith oddi wrthynt.
43 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn wir y mae yn rhaid i mi breg-
ethu teyrnas Duw i ddinasoedd
eraill hefyd: canys i hyn y'm
danfonwyd.
44 *f* Ac yr oedd efe yn pregethu yn f Marc 1. 39.
synagogau Galilea.

PENNOD V.

1 *Crist yn dysgu y bobl allan o long Petr.* 4 *Trwy helfa ryfeddol o bysgod, yn dangos pa fodd y gwnai efe ef a'i gyfeillion yn bysgodwyr dynion:* 12 *yn glanhâu y gwahanglwyfus:* 16 *yn gweddïo yn y diffaethwch:* 18 *yn iachâu un claf o'r parlys:* 27 *yn galw Matthew y publican.* 29 *Megis Physygwr eneidiau, yn bwytta gyd â phechaduriaid:* 34 *yn rhag-fynegi ymprydiau a chystuddiau i'r apostolion, ar ol ei ddyrchafiad ef:* 36 *ac yn cyffelybu disgyblion llwrf gweiniaid i gostrelau hen, a dillad wedi treulio.*

Anno DOMINI 31.

BU [a] hefyd, a'r bobl yn pwyso atto
i wrando gair Duw, yr oedd
yntau yn sefyll yn ymyl llyn Gen-
[a] Matt. 4. 18. Marc 1. 16. nesaret;
2 Ac efe a welai ddwy long yn
sefyll wrth y llyn: a'r pysgodwyr a
aethent allan o honynt, ac oeddynt
yn golchi *eu* rhwydau.
3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r
llongau, yr hon oedd eiddo Simon,
ac a ddymunodd arno wthio ychyd-
ig oddi wrth y tir. Ac efe a eistedd-
odd, ac a ddysgodd y bobloedd allan
o'r llong.
4 A phan beidiodd â llefaru, efe
[b] Ioan 21. 6. a ddywedodd wrth Simon, [b] Gwthia
i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau
am helfa.
5 A Simon a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, O Feistr, er i ni
boeni ar hŷd y nos, ni ddaliasom ni
ddim: etto ar dy air di mi a fwriaf
y rhwyd.
6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny,
hwy a ddaliasant liaws mawr o bysg-
od: a'u rhwyd hwynt a rwygodd.
7 A hwy a amneidiasant ar *eu*
cyfeillion, oedd yn y llong arall, i
ddyfod i'w cynnorthwyo hwynt. A
hwy a ddaethant; a llanwasant y
ddwy long, onid oeddynt hwy ar
soddi.
8 A Simon Petr, pan welodd
hynny, a syrthiodd wrth liniau yr
[c] Edrych 2 Sam. 6. 9. 1 Bren. 17. 18. Iesu, gan ddywedyd, [c] Dos ymaith
oddi wrthyf; canys dyn pechadurus
wyf fi, O Arglwydd.
9 Oblegid braw a ddaethai arno ef,
a'r rhai oll oedd gyd âg ef, o her-
wydd yr helfa bysgod a ddaliasent
hwy:
10 A'r un ffunud ar Iago ac Ioan
hefyd, meibion Zebedëus, y rhai
oedd gyfrannogion â Simon. A
dywedodd yr Iesu wrth Simon, Nac
[d] Matt. 4. 19. ofna: [d] o hyn allan y dèli ddynion.
11 Ac wedi iddynt ddwyn y llong-
[e] Matt. 19. 27. pen. 18. 28. au i dir, [e] hwy a adawsant bob peth,
ac á'i dilynasant ef.
[f] Matt. 8. 2. Marc 1. 40. 12 ¶ A [f] bu, fel yr oedd efe mewn
rhyw ddinas, wele wr yn llawn o'r
gwahan-glwyf: a phan welodd efe
yr Iesu, efe a syrthiodd ar *ei* wyneb,
ac a ymbiliodd âg ef, gan ddywed-
yd, O Arglwydd, os ewyllysi, ti a
elli fy nglanhâu.
13 Yntau a estynodd *ei* law, ac a
gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd,
Yr wyf yn ewyllysio: bydd lân. Ac
yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth
ymaith oddi wrtho.
14 Ac efe a orchymynodd iddo na
ddywedai i neb: eithr dos *ymaith*,
a dangos dy hun i'r offeiriad, ac
[g] Lef. 14. 4, 10, 21, 22. offrwm dros dy lanhâd, [g] fel y gor-
chymynodd Moses, er tystiolaeth
iddynt.
15 A'r gair am dano a aeth yn fwy
ar led: a llawer o bobloedd a
ddaethant ynghyd i'w wrando ef, ac
i'w hiachâu ganddo o'u clefydau.
16 ¶ Ac yr oedd efe yn cilio o'r
neilldu yn y diffaethwch, ac yn
gweddio.
17 A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr
oedd efe yn athrawiaethu, fod
Phariseaid a doctoriaid y gyfraith
yn eistedd *yno*, y rhai a ddaethent
o bob pentref yn Galilea, a Judea,
a Jerusalem: ac yr oedd gallu yr
Arglwydd i'w hiachâu hwynt.
18 ¶ [h] Ac wele wŷr yn dwyn [h] Matt. 9. 2. Marc 2. 3.
mewn gwely ddyn a oedd glaf o'r
parlys: a hwy a geisiasant ei ddwyn
ef i mewn, a'*i* ddodi ger ei fron ef.
19 A phan na fedrent gael pa
ffordd y dygent ef i mewn, o achos
y dyrfa, hwy a ddringasant ar nen
y tŷ, ac a'i gollyngasant ef i waered
yn y gwely trwy y pridd-lechau, yn
y canol ger bron yr Iesu.
20 A phan welodd efe eu ffydd
hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y
dyn, maddeuwyd i ti dy bechodau.
21 A'r ysgrifenyddion, a'r Pharise-
aid a ddechreuasant ymresymmu,
gan ddywedyd, [i] Pwy yw hwn sydd [i] Ps. 32. 5. Es. 43. 25.
yn dywedyd cabledd? pwy a ddich-
on faddeu pechodau ond Duw yn
unig?
22 A'r Iesu, yn gwybod eu
‖ hymresymiadau hwynt, a attebodd ‖ *meddyliau.*
ac a ddywedodd wrthynt, Pa re-
symmu yn eich calonnau yr ydych?
23 Pa un hawsaf, ai dywedyd,
Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai
dywedyd, Cyfod, a rhodia?
24 Ond fel y gwypoch fod gan
Fab y dyn awdurdod ar y ddaear
i faddeu pechodau, (eb efe wrth y
claf o'r parlys) Yr wyf yn dywedyd
wrthyt, Cyfod, a chymmer dy wely,
a dos i'th dŷ.
25 Ac yn y man y cyfododd efe i
fynu yn eu gŵydd hwynt; ac efe a
gymmerth yr hyn y gorweddai arno,
ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun, gan
ogoneddu Duw.
26 A syndod a ddaeth ar bawb, a
hwy a ogoneddasant Dduw; a hwy
a lanwyd o ofn, gan ddywedyd,
Gwelsom bethau anhygoel heddyw.
27 ¶ [k] Ac ar ol y pethau hyn yr [k] Matt. 9. 9. Marc 2. 13, 14.
aeth efe allan, ac a welodd bublican
a'i enw Lefi, yn eistedd wrth y
dollfa: ac efe a ddywedodd wrtho,
Dilyn fi.
28 Ac efe a adawodd bob peth, ac
a gyfododd i fynu, ac a'i dilynodd
ef.
29 A gwnaeth Lefi iddo wledd fawr
yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr o
bublicanod ac eraill, yn eistedd gyd
â hwynt ar y bwrdd.
30 Eithr eu hysgrifenyddion a'u
Phariseaid hwynt a ‖ furmurasant ‖ *rwgnach-asant.*
yn erbyn ei ddisgyblion ef, gan
ddywedyd, Paham yr ydych chwi
yn bwytta ac yn yfed gyd â phub-
licanod a phechaduriaid?
31 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai
iach wrth feddyg; ond i'r rhai
cleifion.
32 [l] Ni ddaethum i alw rhai cyf- [l] Matt. 9. 13. 1 Tim. 1. 15.
iawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.
33 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho,
[m] Paham y mae disgyblion Ioan yn [m] Matt. 9. 14. Marc 2. 18.
ymprydio yn fynych, ac yn gwneuth-
ur gweddïau, a'r un modd yr eiddo
y Phariseaid; ond yr eiddot ti yn
bwytta ac yn yfed?
34 Yntau a ddywedodd wrthynt,
A ellwch chwi beri i blant yr ys-
tafell briodas ymprydio, tra fyddo y
priodas-fab gyd â hwynt?

Anno DOMINI 31.

35 Ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y priodas-fab oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

36 ¶ [n] Ac efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt: Ni rydd neb lain o ddilledyn newydd mewn hen ddilledyn: os amgen, y mae y newydd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newydd ni chyttuna â'r hen.

[n] Matt. 9. 16, 17. Marc 2. 21, 22.

37 Ac nid yw neb yn bwrw gwin newydd i hen gostrelau: os amgen, y gwin newydd a ddryllia y costrelau, ac efe a red allan, a'r costrelau a gollir.

38 Eithr gwin newydd sydd raid ei fwrw mewn costrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwin* hen, a chwennych y newydd yn y fan: canys efe a ddywed, Gwell yw yr hen.

PENNOD VI.

1 *Crist yn argyhoeddi dallineb y Phariseaid ynghylch cadw y sabbath, trwy ysgrthyrau, a rheswm, a gwyrthiau:* 13 *yn dewis deuddeg apostol:* 17 *yn iachâu y cleifion:* 20 *a cher bron y bobl, yn pregethu i'w ddisgyblion fendithion a melldithion.* 27 *Pa fodd y mae i ni garu ein gelynion:* 46 *a chysylltu ufudd-dod gweithredoedd da ynghyd â gwrandaw y gair; rhag, yn nryg-ddydd profedigaeth, i ni syrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar wyneb y ddaear, heb ddim sylfaen.*

A [a] BU ar yr ail prif sabbath, fyned o hono trwy yr ŷd: a'i ddisgyblion a dynnasant y tywys, ac a'u bwyttasant, gwedi *eu* rhwbio â'*u* dwylaw.

[a] Matt. 12. 1. Marc 2. 23.

2 A rhai o'r Phariseaid a ddywedasant wrthynt, Paham yr ydych yn gwneuthur yr hyn nid yw gyfreithlawn ei wneuthur ar y sabbathau?

3 A'r Iesu gan atteb iddynt, a ddywedodd, Oni ddarllenasoch hyn chwaith, [b] yr hyn a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd âg ef:

[b] 1 Sam. 21. 6.

4 Y modd yr aeth efe i mewn i dŷ Dduw, ac y cymmerth ac y bwyttaodd y ‖ bara gosod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef; ‖ [c] yr hwn nid yw gyfreithlawn ei fwytta, ond i'r offeiriaid yn unig?

‖ *torthau dangos.* ‖ *y rhai.* [c] Lef. 24. 9.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mab y dyn yn Arglwydd ar y sabbath hefyd.

6 ¶ [d] A bu hefyd ar sabbath arall, iddo fyned i mewn i'r synagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddyn â'i law ddehau ‖ wedi gwywo.

[d] Matt. 12. 9, Marc 3. 1. ‖ *yn ddiffrwyth.*

7 A'r ysgrifenyddion a'r Phariseaid ‖ a'i gwyliasant ef, a iachâi efe ef ar y *dydd* sabbath; fel y caffent achwyn yn ei erbyn ef.

‖ *a ddaliasant arno.*

8 Eithr efe a wybu eu meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dyn oedd â'r llaw ‖ wedi gwywo, Cyfod i fynu, a saf yn y canol. Ac efe a gyfododd i fynu, ac a safodd.

‖ *ddiffrwyth.*

9 Yr Iesu am hynny a ddywedodd wrthynt, Myfi a ofynaf i chwi, Beth sydd gyfreithlawn ar y sabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai colli?

10 Ac wedi edrych arnynt oll oddi amgylch, efe a ddywedodd wrth y dyn, Estyn dy law. Ac efe a wnaeth felly: a'i law ef a wnaed yn iach fel y llall.

11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd ac a ymddiddanasant y naill wrth y llall, pa beth a wnaent i'r Iesu.

12 A bu yn y dyddiau hynny, fyned o hono ef allan i'r mynydd i weddïo; a pharhâu ar hŷd y nos † yn gweddïo Duw.

† Gr. *mewn gweddi ar Dduw.*

13 ¶ A phan aeth hi yn ddydd, efe a alwodd atto ei ddisgyblion: ac [e] o honynt efe a etholodd ddeuddeg, y rhai hefyd a enwodd efe yn apostolion;

[e] Matt. 10. 1.

14 Simon ([f] yr hwn hefyd a enwodd efe Petr) ac Andreas ei frawd; Iago, ac Ioan; Phylip, a Bartholomëus;

[f] Ioan 1. 42.

15 Matthew, a Thomas; Iago *mab* Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;

16 Judas [g] *brawd* Iago, a Judas Iscariot, yr hwn hefyd a aeth yn fradwr.

[g] Judas 1.

17 ¶ Ac efe a aeth i waered gyd â hwynt, ac a safodd mewn gwastattir; a'r dyrfa o'i ddisgyblion, a lliaws mawr o bobl o holl Judea a Jerusalem, ac o duedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth ‖ i wrando arno, ac i'w hiachâu o'u clefydau;

‖ *i'w glywed ef.*

18 A'r rhai a flinid gan ysprydion aflan: a hwy a iachâwyd.

19 A'r holl dyrfa [h] oedd yn ceisio cyffwrdd âg ef; am [i] fod nerth yn myned o hono allan, ac yn iachâu pawb.

[h] Matt. 14. 36. [i] Marc 5. 30. pen. 8. 46.

20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei olygon ar ei ddisgyblion, ac a ddywedodd, [k] Gwŷn eich byd y tlodion: canys eiddoch chwi yw teyrnas Duw.

[k] Matt. 5. 3.

21 [l] Gwŷn eich byd y rhai ydych yn dwyn newyn yr awrhon: canys chwi a ddigonir. [m] Gwŷn eich byd y rhai ydych yn wylo yr awrhon: canys chwi a chwerddwch.

[l] Es. 55. 1. a 63. 13. [m] Es. 61. 3.

22 [n] Gwŷn eich byd pan y'ch casâo dynion, y phan y'ch [o] didolant *oddi wrthynt*, ac y'*ch* gwaradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, ‖ er mwyn Mab y dyn.

[n] Matt. 5. 11. 1 Petr 2. 19. a 3. 14. [o] Ioan 16. 2. ‖ *o achos.*

23 [p] Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llemmwch: canys wele, eich gwobr *sydd* fawr yn y nef: oblegid [q] yr un ffunud y gwnaeth eu tadau hwynt i'r prophwydi.

[p] Act. 5. 41. [q] Act. 7. 51.

24 [r] Eithr gwae chwi y [s] cyfoethogion: canys [t] derbyniasoch eich diddanwch.

[r] Amos 6. 1. Iago 5. 1. [s] pen. 12. 21. [t] Matt. 6. 2, 5, 16.

25 [u] Gwae chwi y rhai llawn: canys chwi a ddygwch newyn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: canys chwi a alerwch ac a wylwch.

[u] Es. 65. 13.

26 Gwae chwi pan ddywedo pob dyn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau brophwydi.

27 ¶ [x] Ond yr wyf yn dywedyd wrthych chwi y rhai ydych yn gwrando, Carwch eich gelynion; gwnewch dda i'r rhai a'ch casânt:

[x] Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.

28 Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, a [y] gweddïwch dros y rhai a'ch drygant.

[y] pen. 23. 34. Act. 7. 60.

29 [z] Ac i'r hwn a'th darawo ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd;

[z] Matt. 5. 39.

Anno DOMINI 31.

[a]ac i'r hwn a ddygo ymaith dy
gochl, na wahardd dy bais hefyd.
30 [b]A dyro i bob un a geisio gen-
[a] 1 Cor. 6. 7. nyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn
[b] Matt. 5. 42. yr eiddot, na chais eilchwyl.
[c] Matt. 7. 12. 31 [c]Ac fel y mynnech wneuthur o
ddynion i chwi, gwnewch chwithau
iddynt yr un ffunud.
[d] Matt. 5. 46. 32 [d]Ac os cerwch y rhai a'ch
‖ *sydd.* carant chwithau, pa ddiolch ‖ fydd
i chwi? oblegid y mae pechadur-
iaid hefyd yn caru y rhai a'u câr
hwythau.
33 Ac os gwnewch dda i'r rhai a
wnant dda i chwithau, pa ddiolch
fydd i chwi? oblegid y mae y pech-
aduriaid hefyd yn gwneuthur yr un
peth.
[e] Matt. 5. 42. 34 [e]Ac os rhoddwch echwyn i'r
rhai yr ydych yn gobeithio y cewch
chwithau ganddynt, pa ddiolch fydd
i chwi? oblegid y mae y pechadur-
iaid hefyd yn rhoddi echwyn i
bechaduriaid, fel y derbyniont y
cyffelyb.
[f] ad. 27. 35 Eithr [f]cerwch eich gelynion, a
gwnewch dda, a rhoddwch echwyn,
heb obeithio dim drachefn; a'ch
[g] Matt. 5. 45. gwobr a fydd mawr, a [g]phlant fydd-
wch i'r Goruchaf: canys daionus
yw efe i'r rhai anniolchgar a drwg.
36 Byddwch gan hynny drugarog-
ion, megis ag y mae eich Tad yn
drugarog.
[h] Matt. 7. 1. 37 Ac [h]na fernwch, ac ni'ch ber-
nir: na chondemniwch, ac ni'ch
condemnir: maddeuwch, a madd-
euir i chwithau:
[i] Diar. 19. 17. 38 [i]Rhoddwch, a rhoddir i chwi:
[k] Ps. 79. 12. mesur da, dwysedig, ac [k]wedi ei
ysgwyd, ac yn myned trosodd, a
[l] Matt. 7. 2. Marc 4. 24. roddant yn eich mynwes: canys [l]â'r
un mesur ag y mesuroch, y mesurir
i chwi drachefn.
39 Ac efe a ddywedodd ddammeg
[m] Matt. 15. 14. wrthynt: [m]A ddichon y dall dy-
wyso y dall? oni syrthiant ill dau
yn y clawdd?
[n] Matt. 10. 24. Ioan 13. 16. a 15. 20. 40 [n]Nid yw y disgybl uwch law ei
athraw: eithr pob un ‖ perffaith a
‖ Neu, *a fydd perffaith fel,* &c. fydd fel ei athraw.
41 [o]A phaham yr wyt ti yn edrych
[o] Matt. 7. 3. ar y brycheuyn sydd yn llygad dy
frawd, ac nad ydwyt yn ystyried y
trawst sydd yn dy lygad dy hun?
42 Neu pa fodd y gelli di ddywed-
yd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i
mi dynnu allan y brycheuyn sydd
yn dy lygad, a thithau heb weled y
trawst sydd yn dy lygad dy hun?
[p] Edrych Diar. 18. 17. *O* ragrithiwr, [p]bwrw allan y trawst
o'th lygad dy hun yn gyntaf; ac
yna y gweli yn eglur dynnu allan y
brycheuyn sydd yn llygad dy frawd.
[q] Matt. 7. 16, 17. 43 Canys [q]nid yw pren da yn dwyn
ffrwyth drwg; na phren drwg yn
dwyn ffrwyth da.
[r] Matt. 12. 33. 44 Oblegid [r]pob pren a adwaenir
wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid
oddi ar ddrain y casglant ffigys, nac
oddi ar berth yr heliant rawnwin.
[s] Matt. 12. 35. 45 [s]Y dyn da, o ddaionus drysor
ei galon, a ddwg allan ddaioni; a'r
dyn drwg, o ddrygionus drysor ei
[t] Matt. 12. 34. galon, a ddwg allan ddrygioni:
[u] Mal. 1. 6. Matt. 7. 21. pen. 13. 25. canys [t]o helaethrwydd y galon y
mae ei enau yn llefaru.
46 ¶ [u]Paham hefyd yr ydych yn
fy ngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac
nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr
wyf yn ei ddywedyd?
47 [x]Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac [x] Matt. 7. 24.
a wrendy fy ngeiriau, ac a'u gwnelo
hwynt, mi a ddangosaf i chwi i bwy
y mae efe yn gyffelyb.
48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu
tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth
yn ddwfn, ac a osododd ei sail ar y
graig: a phan ddaeth llifeiriant, y
llif-ddyfroedd a gurodd ar y tŷ
hwnnw, ac ni allai ei siglo; canys
yr oedd wedi ei seilio ar y graig.
49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni
wna, cyffelyb yw i ddyn a adeiladai
dŷ ar y ddaear, heb sail; ar yr hwn
y curodd y llif-ddyfroedd, ac yn y
fan y syrthiodd: a chwymp y tŷ
hwnnw oedd fawr.

PENNOD VII.

1 *Crist yn caffael mwy o ffydd yn y canwriad, un o'r Cenhedloedd, nag yn yr un o'r Iuddewon:* 10 *yn iachâu ei was ef yn ei absen:* 11 *yn cyfodi o farw i fyw fab y wraig weddw o Naïn:* 19 *yn atteb cenhadon Ioan, trwy ddangos ei wyrthiau:* 24 *yn tystiolaethu i'r bobl ei feddwl am Ioan:* 30 *yn bwrw bai ar yr Iuddewon, y rhai ni ellid eu hynnill na thrwy ymarweddiad Ioan, na'r eiddo yr Iesu:* 36 *ac yn dangos trwy achlysur y wraig oedd bechadures pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'u hedifeirwch.*

AC wedi iddo orphen ei holl ym-
adroddion lle y clywai y bobl,
[a]efe a aeth i mewn i Capernaum. [a] Matt. 8. 5.
2 A gwas rhyw ganwriad, yr hwn
oedd anwyl ganddo, oedd yn ddrwg
ei hwyl, ym mron marw.
3 A phan glybu efe sôn am yr
Iesu, efe a ddanfonodd atto henur-
iaid yr Iuddewon, gan attolwg iddo
ddyfod a iachâu ei was ef.
4 Y rhai pan ddaethant at yr Iesu,
a attolygasant arno yn daer, gan
ddywedyd, Oblegid y mae efe yn
haeddu cael gwneuthur o honot hyn
iddo.
5 Canys y mae yn caru ein cenedl
ni, ac efe a adeiladodd i ni synagog.
6 A'r Iesu a aeth gyd â hwynt.
Ac efe weithian heb fod neppell
oddi wrth y tŷ, y canwriad a an-
fonodd gyfeillion atto, gan ddywed-
yd wrtho, Arglwydd, na phoena;
canys nid wyf fi deilwng i ddyfod o
honot dan fy nghronglwyd:
7 O herwydd paham ni'm tybiais fy
hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr
dywed y gair, a iach fydd fy ngwas.
8 Canys dyn wyf finnau wedi fy
ngosod dan awdurdod, a chennyf
filwyr danaf: ac meddaf wrth ‖ hwn, ‖ *un.*
Dos, ac efe a â; ac wrth arall, Tyred,
ac efe a ddaw; ac wrth fy ngwas,
Gwna hyn, ac efe a'i gwna.
9 Pan glybu yr Iesu y pethau hyn,
efe a ryfeddodd wrtho, ac a drodd,
ac a ddywedodd wrth y bobl oedd
yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd
i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd,
na ddo yn yr Israel.
10 A'r rhai a anfonasid, wedi
iddynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawsant
y gwas a fuasai glaf, yn holliach.
11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef fyned
i ddinas a elwid Naïn; a chyd âg ef

Anno DOMINI 31.

yr aeth ‖ llawer o'i ddisgyblion, a
thyrfa fawr.
12 A phan ddaeth efe yn agos at
borth y ddinas, wele un marw a
ddygid allan, *yr hwn oedd* unig fab
ei fam, a honno yn weddw: a bagad
o bobl y ddinas oedd gyd â hi.
13 A'r Arglwydd pan y gwelodd
hi, a gymmerodd drugaredd arni,
ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.
14 A phan ddaeth *attynt*, efe a
gyffyrddodd â'r ‖ elor: (a'r rhai
oedd yn ei dwyn, a safasant) Ac efe
a ddywedodd, Y mab ieuangc, yr
wyf yn dywedyd wrthyt, [b] Cyfod.
15 A'r marw a gyfododd yn ei
eistedd, ac a ddechreuodd lefaru.
Ac efe a'i rhoddes i'w fam.
16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a
hwy a ogoneddasant Dduw, gan
ddywedyd, [c] Prophwyd mawr a gyf-
ododd yn ein plith; ac, [d] Ymwel-
odd Duw â'i bobl.
17 A'r gair hwn a aeth allan am
dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl
o'r wlad oddi amgylch.
18 [e] A'i ddisgyblion a fynegasant i
Ioan hyn oll.
19 ¶ Ac Ioan, wedi galw rhyw
ddau o'i ddisgyblion atto, a anfon-
odd at yr Iesu, gan ddywedyd, Ai
ti yw yr hwn sydd yn dyfod? ai un
arall yr ŷm yn ei ddisgwyl?
20 A'r gwŷr pan ddaethant atto,
a ddywedasant, Ioan Fedyddiwr a'n
danfonodd ni attat ti, gan ddywed-
yd, Ai ti yw yr hwn sydd yn dyfod?
ai arall yr ŷm yn ei ddisgwyl?
21 A'r awr honno efe a iachâodd
lawer oddi wrth glefydau, a phlâau,
ac ysprydion drwg; ac i lawer o
ddeillion y rhoddes efe eu golwg.
22 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Ewch a myneg-
wch i Ioan y pethau a welsoch ac a
glywsoch; [f] fod y deillion yn gweled
eilwaith, y cloffion yn rhodio, y
gwahan-glwyfus wedi eu glanhâu, y
byddariaid yn clywed, y meirw yn
cyfodi, y tlodion yn derbyn yr
efengyl.
23 A gwŷn ei fyd y neb ni rwystrir
ynof fi.
24 ¶ [g] Ac wedi i genhadau Ioan
fyned ymaith, efe a ddechreuodd
ddywedyd wrth y bobloedd am
Ioan, Beth yr aethoch allan i'r
diffaethwch i'*w* weled? Ai corsen
yn siglo gan wynt?
25 Ond pa beth yr aethoch allan
i'*w* weled? Ai dyn wedi ei ddilladu
â dillad esmwyth? [h] Wele, y rhai
sydd yn arfer dillad anrhydeddus, a
moethau, mewn palasau brenhin-
oedd y maent.
26 Eithr beth yr aethoch allan i'*w*
weled? Ai prophwyd? Yn ddïau
meddaf i chwi, a llawer mwy na
phrophwyd.
27 Hwn yw *efe* am yr un yr ysgrif-
enwyd, Wele, yr wyf fi yn anfon fy
nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn
a barottôa dy ffordd o'th flaen.
28 Canys meddaf i chwi, Ym
mhlith y rhai a aned o wragedd,
nid oes brophwyd mwy nag Ioan
Fedyddiwr: eithr yr hwn sydd leiaf
yn nheyrnas Duw, sydd fwy nag ef.

‖ bagad.
‖ Neu, arch.
[b] Act. 9. 40.
[c] pen. 24. 19. Ioan 4. 19. a 6. 14. a 9. 17.
[d] pen. 1. 68.
[e] Matt. 11. 2.
[f] Es. 35. 5.
[g] Matt. 11. 7.
[h] Mal. 3. 1.

29 A'r holl bobl a'r oedd yn
gwrando, a'r publicanod, a gyf-
iawnhasant Dduw, gwedi eu bed-
yddio â bedydd Ioan.
30 Eithr y Phariseaid a'r cyfreith-
wyr ‖ yn eu herbyn eu hunain a
‖ ddïystyrasant [i] gynghor Duw, heb
eu bedyddio ganddo.
31 ¶ A dywedodd yr Arglwydd, [k] I
bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion
y genhedlaeth hon? ac i ba beth y
maent yn debyg?
32 Tebyg ydynt i blant yn eistedd
yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu
gilydd, ac yn dywedyd, Canasom
bibau i chwi, ac ni ddawnsiasoch;
cwynfanasom i chwi, ac nid wyl-
asoch.
33 Canys daeth [l] Ioan Fedyddiwr
heb na bwytta bara, nac yfed gwin;
a chwi a ddywedwch, Y mae cyth-
raul ganddo.
34 Daeth Mab y dyn yn bwytta ac
yn yfed; ac yr ydych yn dywedyd,
Wele ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyf-
aill publicanod a phechaduriaid.
35 A doethineb a gyfiawnhâwyd
gan bawb o'i phlant.
36 ¶ [m] Ac un o'r Phariseaid a
ddymunodd arno fwytta gyd âg ef:
ac yntau a aeth i dŷ y Pharisead,
ac a eisteddodd i fwytta.
37 Ac wele, gwraig yn y ddinas,
yr hon oedd bechadures, pan wybu
hi fod yr Iesu yn eistedd ar y
bwrdd yn nhŷ y Pharisead, a ddug
flwch o ennaint:
38 A chan sefyll wrth ei draed ef
o'r tu ol, ac wylo, *hi* a ddechreuodd
olchi ei draed ef â dagrau, ac a'*u*
sychodd â gwallt ei phen: a hi a
gusanodd ei draed ef, ac a'u hirodd
â'r ennaint.
39 A phan welodd y Pharisead,
yr hwn a'i gwahoddasai, efe a ddy-
wedodd ynddo ei hun, gan ddywed-
yd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a
wybuasai pwy, a pha fath wraig *yw*
yr hon sydd yn cyffwrdd âg ef:
canys pechadures yw hi.
40 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Simon, y mae gennyf
beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntau
a ddywedodd, Athraw, dywed.
41 Dau ddyledwr oedd i'r un
echwynwr: y naill oedd arno ‖ bùm
can ceiniog o ddyled, a'r llall ddeg
a deugain.
42 A phryd nad oedd ganddynt
ddim i dalu, efe a faddeuodd idd-
ynt ill dau. Dywed gan hynny, pwy
o'r rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?
43 A Simon a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yr wyf fi yn tybied mai yr
hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf.
Yntau a ddywedodd wrtho, Uniawn
y bernaist.
44 Ac efe a drodd at y wraig, ac a
ddywedodd wrth Simon, A weli di
y wraig hon? mi a ddaethum i'th
dŷ di, ac ni roddaist i mi ddwfr i'm
traed: ond hon a olchodd fy nhraed
â dagrau, ac a'*u* sychodd â gwallt
ei phen.
45 Ni roddaist i mi gusan: ond
hon, er pan ddaethum i mewn, ni
pheidiodd â chusanu fy nhraed.
46 [o] Fy mhen âg olew nid iraist:

Anno DOMINI 31.

‖ Neu, yddynt eu hunain.
‖ *fwriasant heibio.*
[i] Act. 20. 27.
[k] Mtt. 11. 16.
[l] Matt. 3. 4. Marc 1. 6.
[m] Matt. 26. 6. Marc 14. 3. Ioan 11. 2.
[n] pen. 15. 2.
‖ Gwel Matt. 18. 28.
[o] Ps. 23. 5.

Anno DOMINI 31.

ond hon a irodd fy nhraed âg ennaint.

47 [p] O herwydd paham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei haml bechodau hi; oblegid hi a garodd yn fawr: ond y neb y maddeuer ychydig iddo, a gâr ychydig.

[p] 1 Tim. 1. 14.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eistedd i fwytta a ddechreuasant ddywedyd ynddynt eu hunain, [q] Pwy yw hwn sydd yn maddeu pechodau hefyd?

[q] Matt. 9. 3. Marc 2. 7.

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, [r] Dy ffydd a'th gadwodd; dos mewn tangnefedd.

[r] Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 8. 48. a 18. 42.

PENNOD VIII.

1 Y gwragedd yn gweini i Grist o'u golud. 4 Crist, wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i apostolion yn ei ganlyn, yn gosod allan ddammeg yr hauwr; 16 a'r ganwyll: 21 yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr: 22 yn ceryddu y gwyntoedd: 26 yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dyn, i'r genfaint foch. 37 Y Gadareniaid yn ei wrthod ef: 43 yntau yn iachâu y wraig o'i diferlif gwaed, 49 ac yn bywhâu merch Jairus.

ABU wedi hynny, iddo fyned trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efengylu teyrnas Dduw: a'r deuddeg *oedd* gyd âg ef;

2 A [a] gwragedd rai, a'r a iachesid oddi wrth ysprydion drwg a gwendid; Mair yr hon a elwid Magdalen, [b] o'r hon yr aethai saith gythraul allan;

[a] Matt. 27. 55, 56.
[b] Marc 16. 9.

3 Joanna, gwraig Chusa, goruchwyliwr Herod; a Susanna, a llawer eraill, y rhai oedd yn gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghyd, a chyrchu atto o bob dinas, efe a ddywedodd ar ddammeg:

[c] Matt. 13. 2. Marc 4. 1.

5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei had: ac wrth hau, peth a syrthiodd ar ymyl y ffordd; ac a fathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwyttâodd.

6 A pheth arall a syrthiodd ar y graig; a phan egінodd, y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a syrthiodd ym mysg drain; a'r drain a gyd-dyfasant, ac a'i tagasant ef.

8 A pheth arall a syrthiodd ar dir da; ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn, efe a lefodd, Y neb sydd â chlustiau ganddo i wrando, gwrandawed.

9 [d] A'i ddisgyblion a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

[d] Matt. 13. 10. Marc 4. 10.

10 Yntau a ddywedodd, I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddammegion; [e] fel yn gweled na welant, ac yn clywed na ddeallant.

[e] Es. 6. 9. Marc 4. 12. Ioan 12. 40.

11 A [f] dyma y ddammeg: Yr had yw gair Duw.

[f] Matt. 13. 18.

12 A'r rhai ar ymyl y ffordd, ydyw y rhai sydd yn gwrando: wedi hynny y mae y diafol yn dyfod, ac yn dwyn ymaith y gair o'u calon hwynt, rhag iddynt gredu, a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig, *yw y rhai* pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai sydd yn credu dros amser, ac yn amser profedigaeth yn cilio.

Anno DOMINI 31.

14 A'r hwn a syrthiodd ym mysg drain, yw y rhai a wrandawsant; ac wedi iddynt fyned ymaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a melyswedd buchedd, ac nid ydynt yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 A'r hwn ar y tir da, yw y rhai hyn, y rhai â chalon ‖ hawddgar a da, ydynt yn gwrando y gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy amynedd.

‖ *onest.*

16 ¶ [g] Nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei chuddio hi â llestr, neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn *ei* gosod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

[g] Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 11. 33.

17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r nis gwybyddir, ac na ddaw i'r goleu.

[h] Matt. 10. 26. pen. 12. 2.

18 Edrychwch am hynny pa fodd y clywoch: [i] canys pwy bynnag y mae ganddo, y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ïe, yr hyn y ‖ mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

[i] Matt. 13. 12. a 25. 29. pen. 19. 26.
‖ *tybygir ei, &c.*

19 ¶ [k] Daeth atto hefyd *ei* fam a'i frodyr; ac ni allent ‖ ddyfod hyd atto gan y dorf.

[k] Matt. 12. 46. Marc 3. 31.
‖ *ymddiddan â'g ef.*

20 A mynegwyd iddo, *gan rai,* yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn sefyll allan, yn ewyllysio dy weled.

21 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y rhai hyn sydd yn gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

22 ¶ A [l] bu ar ryw ddiwrnod, ac efe a aeth i long, efe a'i ddisgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn trosodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy a gychwynasant.

[l] Matt. 8. 23. Marc 4. 35.

23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chawod o wynt a ddisgynodd ar y llyn; ac yr oeddynt yn llawn o *ddwfr,* ac mewn enbydrwydd.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroisant ef, gan ddywedyd, O Feistr, Feistr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwynt a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiasant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni, a ryfeddasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwythau yn ufuddhâu iddo?

26 ¶ A [m] hwy a hwyliasant i wlad y Gadareniaid, yr hon sydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

[m] Matt. 8. 28. Marc 5. 1.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dir, cyfarfu âg ef ryw wr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys talm o amser; ac ni wisgai ddillad, ac nid arhosai mewn tŷ, ond yn y beddau.

28 *Hwn,* wedi gweled yr Iesu, a dolefain, a syrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth sydd i mi â thi, *O* Iesu, Fab

Anno DOMINI 31.

Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg
i ti na'm poenech.
29 (Canys efe a orchymynasai i'r
yspryd aflan ddyfod allan o'r dyn.
Canys llawer o amserau y cipiasai
ef: ac efe a gedwid yn rhwym â
chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac
wedi dryllio y rhwymau, efe a
yrrwyd gan y cythraul i'r diffaeth-
wch)
30 A'r Iesu a ofynodd iddo, gan
ddywedyd, Beth yw dy enw di?
Yntau a ddywedodd, Lleng: canys
llawer o gythreuliaid a aethent
iddo ef.
31 A hwy a ddeisyfiasant arno, na
orchymynai iddynt fyned i'r dyfn-
der.
32 Ac yr oedd yno genfaint o foch
lawer yn pori ar y mynydd: a
hwynt-hwy a attolygasant iddo
adael iddynt fyned i mewn i'r rhai
hynny. Ac efe a adawodd iddynt.
33 A'r cythreuliaid a aethant allan
o'r dyn, ac a aethant i mewn i'r
moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi
ar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.
34 A phan welodd ‖ y meichiaid yr — ‖ *Sef, porthwyr y moch.*
hyn a ddarfuasai, hwy a ffoisant,
ac a aethant ac a fynegasant yn y
ddinas, ac yn y wlad.
35 A hwy a aethant allan i weled
y peth a wnelsid; ac a ddaethant
at yr Iesu, ac a gawsant y dyn, o'r
hwn yr aethai y cythreuliaid allan,
yn ei ddillad, a'i iawn bwyll, yn
eistedd wrth draed yr Iesu: a hwy
a ofnasant.
36 A'r rhai a welsent, a fynegasant
hefyd iddynt pa fodd yr iachasid y
cythreulig.
37 ¶ A'r holl liaws o gylch gwlad y
Gadareniaid [n] a ddymunasant arno — [n] Act. 16. 39.
fyned ymaith oddi wrthynt; am eu
bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi
myned i'r llong, a ddychwelodd.
38 [o] A'r gwr o'r hwn yr aethai y — [o] Marc 5. 18.
cythreuliaid allan, a ddeisyfiodd
arno gael bod gyd â g ef: eithr yr
Iesu a'i danfonodd ef ymaith, gan
ddywedyd,
39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint
o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac efe
a aeth, dan bregethu trwy gwbl o'r
ddinas, faint a wnaethai yr Iesu
iddo.
40 A bu, pan ddychwelodd yr Iesu,
dderbyn o'r bobl ef: canys yr oedd-
ynt oll yn disgwyl am dano ef.
41 ¶ [p] Ac wele, daeth gwr a'i enw — [p] Matt. 9. 18. Marc 5. 22.
Jairus; ac efe oedd lywodraethwr y
synagog: ac efe a syrthiodd wrth
draed yr Iesu, ac a attolygodd iddo
ddyfod i'w dŷ ef:
42 O herwydd yr oedd iddo ferch
unig-anedig, ynghylch deuddeng
mlwydd oed, a hon oedd yn marw
(Ond fel yr oedd efe yn myned, y
bobloedd a'i gwasgent ef.
43 ¶ [q] A gwraig yr hon oedd mewn — [q] Matt. 9. 20.
diferlif gwaed er ys deuddeng
mlynedd, yr hon a dreuliasai ar
physygwyr ei holl ‖ fywyd, ac nis — ‖ *eiddo.*
gallai gael gan neb ei hiachâu,
44 A ddaeth o'r tu cefn, ac a gy-
ffyrddodd âg ymyl ei wisg ef: ac yn
y fan y safodd diferlif ei gwaed hi.
45 A dywedodd yr Iesu, Pwy *yw* a
gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn
gwadu, y dywedodd Petr, a'r rhai
oedd gyd âg ef, *O* Feistr, y mae y
bobloedd yn dy wasgu, ac yn *dy*
flino; ac a ddywedi di, Pwy *yw* a
gyffyrddodd â mi?
46 A'r Iesu a ddywedodd, Rhyw un
a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn
fyned ‖ [r] rhinwedd allan o honof. — ‖ *nerth.* [r] Marc 5. 30. pen. 6. 19.
47 A phan welodd y wraig nad
oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan
grynu, ac a syrthiodd ger ei fron ef,
ac a fynegodd iddo, y'ngwydd yr
holl bobl, am ba achos y cyffyrdd-
asai hi âg ef, ac fel yr iachasid hi yn
ebrwydd.
48 Yntau a ddywedodd wrthi,
Cymmer gysur, ferch; dy ffydd a'th
iachâodd: dos mewn tangnefedd)
49 ¶ [s] Ac efe etto yn llefaru, daeth — [s] Marc 5. 35.
un o *dŷ* llywodraethwr y synagog,
gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy
ferch: na phoena mo'r Athraw.
50 A'r Iesu pan glybu *hyn*, a'i
hattebodd ef, gan ddywedyd, Nac
ofna: cred yn unig, a hi a iachêir.
51 Ac wedi ei fyned ef i'r tŷ, ni
adawodd i neb ddyfod i mewn, ond
Petr, ac Iago, ac Ioan, a thad yr
eneth a'i mam.
52 Ac wylo a wnaethant oll, a
‖ chwynfan am dani. Eithr efe a — ‖ *galaru.*
ddywedodd, Nac wylwch: nid marw
hi; [t] eithr cysgu y mae. — [t] Ioan 11. 11, 13.
53 A hwy a'i gwatwarasant ef, am
iddynt wybod ei marw hi.
54 Ac efe a'u bwriodd hwynt oll
allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei
llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd,
Herlodes, cyfod.
55 A'i hyspryd hi a ddaeth dra-
chefn, a hi a gyfododd yn ebrwydd:
ac efe a orchymynodd roi bwyd
iddi.
56 A synnu a wnaeth ar ei rhïeni
hi: ac [u] efe a orchymynodd iddynt, — [u] Matt. 8. 4. a 9. 30. Marc 5. 43.
na ddywedent i neb y peth a
wnaethid.

PENNOD IX.

1 *Crist yn anfon ei apostolion i wneuthur rhyfeddodau, ac i bregethu.* 7 *Herod yn chwennych gweled Crist.* 17 *Crist yn porthi pùm mil:* 18 *yn ymofyn beth yr oedd y byd yn ei dybied am dano:* 22 *yn rhag-fynegi ei ddïoddefaint:* 23 *yn gosod allan i bawb siampl o'i ddïoddefgarwch.* 28 *Ei weddnewidiad ef.* 37 *Mae efe yn iachâu y lloerig:* 43 *a thrachefn yn rhag-rybuddio ei ddisgyblion am ei ddïoddefaint:* 46 *yn canmol gostyngeiddrwydd;* 51 *yn gorchymyn iddynt ddangos llarieidd-dra tu ag at bawb, heb chwennych dïal.* 57 *Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond dan ammod.*

AC [a] efe a alwodd ynghyd ei — [a] Matt. 10. 1. Marc 3. 13. a 6. 7.
ddeuddeg disgybl, ac a roddes
iddynt feddiant ac awdurdod ar
yr holl gythreuliaid, ac i iachâu
clefydau.
2 Ac [b] efe a'u hanfonodd hwynt — [b] Matt. 10. 7. Marc 6. 12. pen. 10. 1.
i bregethu teyrnas Dduw, ac i
iachâu y rhai cleifion.
3 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Na chymmerwch ddim i'r daith, na
ffyn, nac ysgrepan, na bara, nac
arian; ac na fydded gennych ddwy
bais bob un.
4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i
mewn, arhoswch yno, ac oddi yno
ymadêwch.
5 [c] A pha rai bynnag ni'ch der- — [c] Matt. 10. 14.

Anno DOMINI 31.

byniant pan eloch allan o'r ddinas
honno, d ysgydwch hyd yn nôd y
llwch oddi wrth eich traed, yn
d Act. 13. 51. dystiolaeth yn eu herbyn hwynt.
6 Ac wedi iddynt fyned allan,
hwy a aethant trwy y trefi, gan
bregethu yr efengyl, a iachâu ym
mhob lle.
A.D. 32. 7 ¶ e A Herod y tetrarch a glybu
e Matt. 14. 1. Marc 6. 14. y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac
efe a betrusodd, am fod rhai yn
dywedyd gyfodi Ioan o feirw;
8 A rhai eraill, ymddangos o
Elïas; a rhai eraill, mai prophwyd,
un o'r rhai gynt, a adgyfodasai.
9 A Herod a ddywedodd, Ioan a
dorrais i ei ben: ond pwy ydyw
hwn yr wyf yn clywed y cyfryw
bethau am dano? Ac yr oedd efe
yn ceisio ei weled ef.
f Marc 6. 30. 10 ¶ f A'r apostolion, wedi dy-
chwelyd, a fynegasant iddo y cwbl
g Matt. 14. 13. a wnaethent. g Ac efe a'u cym-
merth hwynt, ac a aeth o'r neilldu,
i le anghyfannedd yn perthynu i'r
ddinas a elwir Bethsaida.
11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i
dilynasant ef: ac efe a'u derbyn-
iodd hwynt, ac a lefarodd wrthynt
am deyrnas Dduw, ac a iachâodd y
rhai oedd arnynt eisieu eu hiachâu.
‖ Matt. 14. 15. Marc 6. 35. Ioan 6. 1, 5. 12 ‖ A'r dydd a ddechreuodd
hwyrhâu; a'r deuddeg a ddaethant
ac a ddywedasant wrtho, Gollwng
y dyrfa ymaith, fel y gallont fyned
i'r trefi, ac i'r wlad oddi amgylch, i
lettya, ac i gael bwyd: canys yr
ydym ni yma mewn lle anghyfan-
nedd.
13 Eithr efe a ddywedodd wrth-
ynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth*
i'w fwytta. A hwythau a ddywed-
asant, Nid oes gennym ni ond pùm
torth, a dau bysgodyn, oni bydd i
ni fyned a phrynu bwyd i'r bobl hyn
oll.
14 Canys yr oeddynt ynghylch
pùm mil o wŷr. Ac efe a ddywed-
odd wrth ei ddisgyblion, Gwnewch
iddynt eistedd yn fyrddeidiau, bob
yn ddeg a deugain.
15 Ac felly y gwnaethant; a *hwy*
a wnaethant iddynt oll eistedd.
16 Ac efe a gymmerodd y pùm
torth, a'r ddau bysgodyn, ac a
edrychodd i fynu i'r nef, ac a'*u*
bendithiodd hwynt, ac a'*u* torrodd,
ac a'*u* rhoddodd i'r disgyblion i'w
gosod ger bron y bobl.
17 A hwynt-hwy oll a fwyttasant,
ac a gawsant ddigon: a chyfodwyd
a weddillasai iddynt o friw-fwyd,
ddeuddeg basgedaid.
h Matt. 16. 13. Marc 8. 27. 18 ¶ h Bu hefyd, fel yr oedd efe
yn gweddïo ei hunan, fod ei ddis-
gyblion gyd âg ef: ac efe a ofynodd
iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae
y bobl yn dywedyd fy mod i?
19 Hwythau gan atteb a ddy-
i Matt. 14. 2. wedasant, i Ioan Fedyddiwr; ond
eraill, mai Elïas; ac eraill, mai
rhyw brophwyd o'r rhai gynt a
adgyfododd.
20 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ond pwy yr ydych chwi yn dy-
k Ioan 6. 69. wedyd fy mod i? k A Phetr gan
atteb a ddywedodd, Crist Duw.
21 Ac efe a roes orchymyn ar-
nynt, ac a archodd *iddynt* na ddy-
wedent hynny i neb.
22 Gan ddywedyd, l Mae yn rhaid
i Fab y dyn oddef llawer, a'i wrthod l Matt. 17. 22.
gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid,
a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, a'r
trydydd dydd adgyfodi.
23 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth
bawb, m Os ewyllysia neb ddyfod ar m Matt. 10. 38. a 16. 24. Marc 8. 34. pen. 14. 27.
fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a
choded ei groes beunydd, a dilyn-
ed fi.
24 Canys pwy bynnag a ewyllysio
gadw ei einioes, a'i cyll; ond pwy
bynnag a gollo ei einioes o'm hachos
i, hwnnw a'i ceidw hi.
25 n Canys pa lesâd i ddyn, er n Matt. 16. 26. Marc 8. 36.
ynnill yr holl fyd, a'i ddifetha ei
hun, neu fod wedi ei golli?
26 o Canys pwy bynnag fyddo o Matt. 10. 33. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.
cywilydd ganddo fi a'm geiriau,
hwnnw fydd gywilydd gan Fab y
dyn, pan ddelo yn ei ogoniant ei hun,
a'r Tad, a'r angelion sanctaidd.
27 p Eithr dywedaf i chwi yn wir, p Matt. 16. 28. Marc 9. 1.
Y mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll
yma a'r ni archwaethant angau,
hyd oni welont deyrnas Dduw.
28 ¶ q A bu, ynghylch wyth q Matt. 17. 1. Marc 9. 2.
niwrnod wedi y ‖ geiriau hyn, gym- ‖ *pethau.*
meryd o hono ef Petr, ac Ioan, ac
Iago, a myned i fynu i'r mynydd i
weddïo.
29 Ac fel yr oedd efe yn gweddïo,
gwedd ei wynebpryd ef a newid-
iwyd, a'i wisg *oedd* yn wen ddis-
glaer.
30 Ac wele, dau wr a gyd-ymddi-
ddanodd âg ef, y rhai oedd Moses
ac Elïas.
31 Y rhai a ymddangosasant
mewn gogoniant, ac a ddywedasant
am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyf-
lawnai efe yn Jerusalem.
32 A Phetr, a'r rhai oedd gyd âg
ef, oeddynt r wedi trymhâu gan r Dan. 8. 18. a 10. 9.
gysgu: a phan ddihunasant, hwy a
welsant ei ogoniant ef, a'r ddau wr
y rhai oedd yn sefyll gyd âg ef.
33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi
wrtho ef, ddywedyd o Petr wrth yr
Iesu, O Feistr, da yw i ni fod yma:
gwnawn dair pabell; un i ti, ac un
i Moses, ac un i Elïas: heb wybod
beth yr oedd yn ei ddywedyd.
34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd
hyn, daeth cwmmwl ac a'u cysgod-
odd hwynt: a hwynt-hwy a ofnas-
ant wrth fyned o honynt i'r cwm-
mwl.
36 A daeth llef allan o'r cwmmwl,
gan ddywedyd, s Hwn yw fy Mab s Matt. 3. 17.
anwyl; t gwrandêwch ef. t Act. 3. 22.
36 ‖ Ac wedi bod y llef, cafwyd yr ‖ *A chyd â bod, &c.*
Iesu yn unig. A hwy a gelasant, ac
ni fynegasant i neb y dyddiau hyn-
ny ddim o'r pethau a welsant.
37 ¶ A u darfu drannoeth, pan u Matt. 17. 14. Marc 9. 17.
ddaethant i waered o'r mynydd, i
dyrfa fawr gyfarfod âg ef.
38 Ac wele, gwr o'r dyrfa a ddo-
lefodd, gan ddywedyd, O Athraw,
yr wyf yn attolwg i ti, edrych ar fy
mab; canys fy unig-anedig yw.
39 Ac wele, y mae yspryd yn ei
gymmeryd ef, ac yntau yn ddisym-
mwth yn gwaeddi; ac y mae yn ei
ddryllio ef, hyd oni falo ewŷn; a

Anno DOMINI 32.

Anno DOMINI 32.

braidd yr ymedy oddi wrtho, wedi
iddo ei ysigo ef.
40 Ac mi a ddeisyfiais ar dy ddis-
gyblion di ei fwrw ef allan; ac nis
gallasant.
41 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd, O genhedlaeth anffyddlawn a
throfaus, pa hŷd y byddaf gyd â
chwi, ac y'ch goddefaf? dwg dy fab
yma.
42 Ac fel yr oedd efe etto yn
dyfod, y cythraul a'i rhwygodd ef,
ac a'i drylliodd: a'r Iesu a gerydd-
odd yr yspryd aflan, ac a iachâodd
y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w
dad.
43 ¶ A brawychu a wnaethant
oll gan fawredd Duw. Ac a phawb
yn rhyfeddu am yr holl bethau a
wnaethai yr Iesu, efe a ddywedodd
wrth ei ddisgyblion,
[x] Matt. 17. 22. 44 [x] Gosodwch chwi yn eich clustiau
yr ymadroddion hyn: canys Mab y
dyn a draddodir i ddwylaw dynion.
[y] Marc 9. 32. pen. 2. 50. a 18. 34. 45 [y] Eithr hwy ni wybuant y gair
hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddi
wrthynt, fel nas deallent ef: ac yr
oedd arnynt arswyd ymofyn âg ef
am y gair hwn.
[z] Matt. 18. 1. Marc 9. 34. 46 ¶ [z] A dadl a gyfododd yn eu
plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.
47 A'r Iesu, wrth weled meddwl
eu calon hwynt, a gymmerth fach-
gennyn, ac a'i gosododd yn ei ymyl,
48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy
bynnag a dderbynio y bachgennyn
hwn yn fy enw i, sydd yn fy nerbyn
i; a phwy bynnag a'm derbynio i,
sydd yn derbyn yr hwn a'm han-
fonodd i: canys yr hwn sydd leiaf yn
eich plith chwi oll, hwnnw a fydd
mawr.
[a] Marc 9. 38. Edrych Num. 11. 28. 49 ¶ [a] Ac Ioan a attebodd ac a
ddywedodd, O Feistr, ni a welsom
ryw un yn dy enw di yn bwrw allan
gythreuliaid; ac a waharddasom
iddo, am nad oedd yn canlyn gyd â
ni.
50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[b] Matt. 12. 30. pen. 11. 23. Na waherddwch *iddo:* canys [b] y
neb nid yw i'n herbyn, trosom ni y
mae.
[c] Marc 16. 19. Act. 1. 2. 51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [c] y
dyddiau y cymmerid ef i fynu,
|| *osododd ei wyneb i fyned.* yntau a || roddes ei fryd ar fyned i
Jerusalem.
52 Ac efe a ddanfonodd genhadau
o flaen ei wyneb: a hwy wedi
myned, a aethant i mewn i dref y
Samariaid, i barottôi iddo ef.
[d] Ioan 4. 4, 9. 53 Ac [d] nis derbyniasant hwy ef,
† Gr. *myned.* oblegid fod ei wyneb ef yn † tueddu
tu a Jerusalem.
54 A'i ddisgyblion ef, Iago ac Ioan,
pan welsant, a ddywedasant, Ar-
glwydd, a fynni di ddywedyd o
honom am ddyfod tân i lawr o'r nef,
[e] 2 Bren. 1. 10, 12. a'u difa hwynt, [e] megis y gwnaeth
Elïas?
55 Ac efe a drodd, ac a'u cerydd-
odd hwynt; ac a ddywedodd, Ni
wyddoch o ba yspryd yr ydych chwi.
[f] Ioan 3. 17. a 12. 47. 56 Canys [f] ni ddaeth Mab y dyn i
ddistrywio eneidiau dynion, ond
i'*w* cadw. A hwy a aethant i dref
arall.
[g] Matt. 8. 19. 57 ¶ [g] A bu, a hwy yn myned, ddy-
wedyd o ryw un ar y ffordd wrtho
ef, Arglwydd, mi a'th ganlynaf i ba
le bynnag yr elych.
58 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y
mae gan y llwynogod ffauau, a *chan*
adar yr awyr nythod; ond gan Fab
y dyn nid oes lle y rhoddo *ei* ben i
lawr.
59 Ac [h] efe a ddywedodd wrth un [h] Matt. 8. 21.
arall, Dilyn fi. Ac yntau a ddy-
wedodd, Arglwydd, gâd i mi yn
gyntaf fyned a chladdu fy nhad.
60 Eithr yr Iesu a ddywedodd
wrtho, Gâd i'r meirw gladdu eu
meirw; ond dos di a phregetha
deyrnas Dduw.
61 Ac un arall hefyd a ddywed-
odd, [i] Mi a'th ddilynaf di, O Ar- [i] 1 Bren. 19. 20.
glwydd; ond gâd i mi yn gyntaf
ganu yn iach i'r rhai sydd yn fy
nhŷ.
62 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Nid oes neb a'r sydd yn rhoi ei law
ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau
sydd o'i ol, yn gymmwys i deyrnas
Dduw.

PENNOD X.

1 *Crist yn anfon allan ar unwaith ddeg disgybl a thriugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu; 17 yn eu rhybuddio hwy i fod yn ostyngedig, ac ym mha beth y gorfoleddent: 21 yn diolch i'w dad am ei ras: 23 yn mawrygu dedwydd gyflwr ei eglwys: 25 yn dysgu y cyfreithiwr y modd i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo ag eisiau ei drugaredd ef arno: 41 yn argyhoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.*

WEDI y pethau hyn, yr or-
deiniodd yr Arglwydd ddeg
a thriugain eraill hefyd, ac a'u dan-
fonodd hwynt bob yn ddau o flaen
ei wyneb i bob dinas a man lle yr
oedd efe ar fedr dyfod.
2 Am hynny efe a ddywedodd
wrthynt, Y [a] cynhauaf yn wir *sydd* [a] Matt. 9. 37. Ioan 4. 35.
fawr, ond y gweithwyr yn anaml:
[b] gweddïwch gan hynny ar Ar- [b] 2 Thess. 3. 1.
glwydd y cynhauaf, am ddanfon
allan weithwyr i'w gynhauaf.
3 Ewch: [c] wele, yr wyf fi yn eich [c] Matt. 10. 16.
danfon chwi fel ŵyn ym mysg
bleiddiaid.
4 [d] Na ddygwch gôd, nac ys- [d] Matt. 10. 9, 10. Marc 6. 8.
grepan, nac esgidiau; ac [e] na
chyferchwch well i neb ar y ffordd. [e] 2 Bren. 4. 29.
5 [f] Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i [f] Matt. 10. 12.
mewn, yn gyntaf dywedwch, Tang-
nefedd i'r tŷ hwn.
6 Ac o bydd yno fab tangnefedd,
eich tangnefedd a orphwys arno:
os amgen, hi a ddychwel attoch
chwi.
7 [g] Ac yn y tŷ hwnnw arhoswch, [g] 1 Cor. 10. 27.
gan fwytta ac yfed y cyfryw bethau
ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h] teil- [h] 1 Cor. 9. 4, &c. 1 Tim. 5. 18.
wng yw i'r gweithiwr ei gyflog. Na
threiglwch o dŷ i dŷ.
8 A pha ddinas bynnag yr eloch
iddi, a hwy yn eich derbyn, bwyt-
tewch y cyfryw bethau ag a rodder
ger eich bronnau:
9 Ac iachêwch y cleifion a fyddo
ynddi, a dywedwch wrthynt, [i] Daeth [i] Matt. 3. 2. a 4. 17.
teyrnas Dduw yn agos attoch.
10 Eithr pa ddinas bynnag yr [k] Matt. 10. 14. pen. 9. 5. Act. 13. 51. a 18. 6.
eloch iddi, a hwy heb eich derbyn,
ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,
11 [k] Hyd yn nôd y llwch, yr hwn a
lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym
yn ei sychu ymaith || i chwi: er hyn- || *yn eich erbyn chwi; fel pen.* 9. 5.

Anno DOMINI 32.

ny gwybyddwch hyn, fod teyrnas
Dduw wedi nesâu attoch.
12 Eithr dywedaf wrthych, mai
esmwythach fydd i Sodom yn y
dydd hwnnw, nag i'r ddinas honno.
13 [l]Gwae di, Chorazin; gwae di,
Bethsaida: canys pe gwnaethid yn
Tyrus a Sidon ‖ y gweithredoedd
nerthol a wnaethpwyd yn eich plith
chwi, hwy a edifarhasent er ys talm,
gan eistedd mewn sachlïan a lludw.
14 Eithr esmwythach fydd i Tyrus
a Sidon yn y farn, nag i chwi.
15 A thithau, Capernaum, yr hon
a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir
i lawr hyd yn uffern.
16 [m]Y neb sydd yn eich gwrando
chwi, sydd yn fy ngwrando i; [n]a'r
neb sydd yn eich dirmygu chwi,
sydd yn fy nirmygu i; a'r neb sydd
yn fy nirmygu i, sydd yn dirmygu
yr hwn a'm hanfonodd i.
17 ¶ A'r deg a thriugain a ddy-
chwelasant gyd â llawenydd, gan
ddywedyd, Arglwydd, hyd yn nôd
y cythreuliaid a ddarostyngir i ni,
yn dy enw di.
18 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Mi a welais Satan megis mellten,
yn syrthio o'r nef.
19 Wele, [o]yr ydwyf fi yn rhoddi i
chwi awdurdod i sathru ar seirph,
ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder
y gelyn; ac nid oes dim a wna ddim
niwed i chwi.
20 Eithr yn hyn na lawenhêwch,
fod yr ysprydion wedi eu darost-
wng i chwi; ond llawenhêwch yn
hytrach, am fod [p]eich enwau yn
ysgrifenedig yn y nefoedd.
21 ¶ [q]Yr awr honno yr Iesu a
lawenychodd yn yr yspryd, ac a
ddywedodd, Yr wyf yn diolch i ti,
O Dad, Arglwydd nef a daear, am
guddio o honot y pethau hyn oddi
wrth y doethion a'r deallus, a'u
datguddio o honot i rai bychain:
yn wir, O Dad; oblegid felly †y
gwelid yn dda yn dy olwg di.
22 [r]‖ Pob peth a roddwyd i mi gan
fy Nhad: ac [s]ni ŵyr neb pwy yw y
Mab, ond y Tad; na phwy yw y
Tad, ond y Mab, a'r neb y mynno y
Mab *ei* ddatguddio iddo.
23 ¶ Ac efe a drodd at *ei* ddisgybl-
ion, ac a ddywedodd o'r neilldu,
[t]Gwŷn fyd y llygaid sydd yn gweled
y pethau yr ydych chwi yn eu
gweled.
24 Canys yr wyf yn dywedyd i
chwi, [u]ewyllysio o lawer o bro-
phwydi a brenhinoedd weled y
pethau yr ydych chwi yn eu gweled,
ac nis gwelsant; a chlywed y peth-
au yr ydych chwi yn eu clywed, ac
nis clywsant.
25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithiwr a
gododd, gan ei demtio ef, a dywed-
yd, [x]Athraw, pa beth a wnaf i gael
etifeddu bywyd tragywyddol?
26 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa
beth sydd ysgrifenedig yn y gyf-
raith? pa fodd y darlleni?
27 Ac efe gan atteb a ddywedodd,
[y]Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw
â'th holl galon, ac â'th holl enaid,
ac â'th holl nerth, ac â'th holl fedd-
wl; [z]a'th gymmydog fel ti dy hun.

[l] Matt. 11 21.
‖ *y nerthoedd.*
[m] Matt. 10. 40. Ioan 13. 20.
[n] 1 Thess. 4. 8.
[o] Marc 16. 18. Act. 28 5.
[p] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Es. 4. 3. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Heb. 12. 23. Dat. 13. 8. a 20. 12. a 21. 27.
[q] Matt. 11. 25.
† Gr. *yr oedd boddlonrwydd.*
[r] Matt. 28. 18. Ioan 3. 35. a 17. 2.
‖ Amryw hen gopiau a anghwanegant y geiriau hyn, *A chan droi at ei ddisgyblion, fe a ddywedodd.*
[s] Ioan 1. 18. a 6. 44, 46.
[t] Matt. 13. 16.
[u] 1 Petr 1. 10.
[x] Matt. 19. 16. a 22. 35.
[y] Deut. 6. 5.
[z] Lef. 19. 18.

28 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti
a attebaist yn uniawn: gwna hyn,
a [a]byw fyddi.
29 Eithr efe, yn ewyllysio ei gyf-
iawnhâu ei hun, a ddywedodd wrth
yr Iesu, A phwy yw fy nghymmyd-
og?
30 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd, Rhyw ddyn oedd yn myned i
waered o Jerusalem i Jericho; ac
a syrthiodd ym mysg lladron, y rhai
wedi ei ddïosg ef, a'*i* archolli, a
aethant ymaith, gan *ei* adael yn
hanner marw.
31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad
a ddaeth i waered y ffordd honno:
a phan ei gwelodd, [b]efe a aeth o'r
tu arall heibio.
32 A'r un ffunud Lefiad hefyd,
wedi dyfod i'r fan, a'*i* weled *ef*, a
aeth o'r tu arall heibio.
33 Eithr rhyw Samariad, wrth
ymdaith, a ddaeth atto ef: a phan
ei gwelodd, a dosturiodd,
34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd ei
archollion ef, gan dywallt ynddynt
olew a gwin; ac a'i gosododd ef ar
ei anifail ei hun, ac a'i dug ef i'r
llety, ac a'i hamgeleddodd.
35 A thrannoeth wrth fyned ym-
aith, efe a dynnodd allan ddwy
geiniog, ac a'*u* rhoddes i'r llettywr,
ac a ddywedodd wrtho, Cymmer
ofal drosto: a pha beth bynnag a
dreuliech yn ychwaneg, pan ddelwyf
drachefn, mi a'i talaf i ti.
36 Pwy gan hynny o'r tri hyn, yr
ydwyt ti yn tybied ei fod yn gym-
mydog i'r hwn a syrthiasai ym
mhlith y lladron?
37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a
wnaeth drugaredd âg ef. A'r Iesu
am hynny a ddywedodd wrtho, Dos,
a gwna dithau yr un modd.
38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio,
ddyfod o hono i ryw dref: a rhyw
wraig, a'i henw [c]Martha, a'i derbyn-
iodd ef i'w thŷ.
39 Ac i hon yr oedd chwaer a
elwid Mair, [d]yr hon hefyd [e]a eis-
teddodd wrth draed yr Iesu, ac a
wrandawodd ar ei ymadrodd ef.
40 Ond Martha oedd drafferthus
ynghylch llawer o wasanaeth: a
chan sefyll ger llaw, hi a ddywed-
odd, Arglwydd, onid oes ofal gen-
nyt am i'm chwaer fy ngadael i fy
hun i wasanaethu? dywed wrthi
gan hynny am fy helpio.
41 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthi, Martha, Martha,
gofalus a thrafferthus wyt ynghylch
llawer o bethau:
42 Eithr [f]un peth sydd angen-
rheidiol. A Mair a ddewisodd y
rhan dda, yr hon ni ddygir oddi
arni.

PENNOD XI.

1 *Crist yn dysgu gweddïo, a hynny heb ddiffygio: 11 gan sicrhâu y rhydd Duw felly i ni bethau da. 14 Wrth fwrw allan gythraul mud, y mae efe yn ceryddu y Phariseaid cablaidd: 28 ac yn dangos pwy sydd fendigedig: 29 ac yn pregethu i'r bobl; 37 ac yn argyhoeddi ffug sancteiddrwydd y Phariseaid, a'r ysgrifenyddion, a'r cyfreithwyr.*

A BU, ac efe mewn rhyw fan yn
gweddïo, pan beidiodd, ddy-
wedyd o un o'i ddisgyblion wrtho,

Anno DOMINI 32.

[a] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.
[b] Ps. 38. 11.
[c] Ioan 11. 1. a 12. 2, 3.
[d] 1 Cor. 7. 32, &c.
[e] Act. 22. 3.
[f] Ps. 27. 4.

A.D. 33.

Anno DOMINI 33

Arglwydd, dysg i ni weddïo, megis
ag y dysgodd Ioan i'w ddisgyblion.
2 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
a Pan weddïoch, dywedwch, Ein
Tad yr hwn wyt yn y nefoedd,
Sancteiddier dy enw. Deued dy
deyrnas. Gwneler dy ewyllys,
megis yn y nef, felly ar y ddaear
hefyd.
3 Dyro i ni || o ddydd i ddydd ein
bara beunyddiol.
4 A maddeu i ni ein pechodau:
canys yr ydym ninnau yn maddeu i
bawb sydd yn ein dyled. Ac nac
arwain ni i brofedigaeth; eithr
gwared ni rhag drwg.
5 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac
a â atto hanner nos, ac a ddywed
wrtho, *O* gyfaill, moes i mi dair
torth yn echwyn:
6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf
|| wrth ymdaith, ac nid oes gennyf
ddim i'w ddodi ger ei fron ef:
7 Ac yntau oddi mewn a ettyb ac
a ddywed, Na flina fi: yn awr y
mae y drws yn gauad, a'm plant
gyd â mi yn y gwely; ni allaf godi
a'u rhoddi i ti.
8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, b Er
na chyfyd efe a rhoddi iddo, am ei
fod yn gyfaill iddo; etto o herwydd
ei daerni, efe a gyfyd ac a rydd iddo
gynnifer ag y sydd arno eu heisieu.
9 c Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi,
Gofynwch, a rhoddir i chwi; ceis-
iwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe
a agorir i chwi.
10 Canys pob un sydd yn gofyn,
sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn
ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd
yn curo, yr agorir.
11 d Os bara a ofyn mab i un o
honoch chwi sy dad, a ddyry efe
garreg iddo? ac os pysgodyn, a
ddyry efe iddo sarph yn lle pysgod-
yn?
12 Neu os gofyn efe ŵy, a || ddyry
efe ysgorpion iddo?
13 Os chwychwi gan hynny, y rhai
ydych ddrwg, a fedrwch roi rhodd-
ion da i'ch plant chwi; pa faint
mwy y rhydd *eich* Tad o'r nef yr
Yspryd Glân i'r rhai a ofyno
ganddo?
14 ¶ e Ac yr oedd efe yn bwrw allan
gythraul, a hwnnw oedd fud. A
bu, wedi i'r cythraul fyned allan,
i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a
ryfeddasant.
15 Eithr rhai o honynt a ddywed-
asant, f Trwy † Beelzebub, pennaeth
y cythreuliaid, y mae efe yn bwrw
allan gythreuliaid.
16 Ac eraill, gan *ei* demtio, g a
geisiasant ganddo arwydd o'r nef.
17 h Yntau, i yn gwybod eu medd-
yliau hwynt, a ddywedodd wrthynt,
Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei
herbyn ei hun, a anghyfanneddir;
a thŷ yn erbyn tŷ, a syrth.
18 Ac os Satan hefyd sydd wedi
ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa
fodd y saif ei deyrnas ef? gan eich
bod yn dywedyd, mai trwy Beel-
zebub yr wyf fi yn bwrw allan
gythreuliaid.
19 Ac os trwy Beelzebub yr wyf fi

a Matt. 6. 9.
|| Neu, *tros y diwrnod.*
|| *allan o'i ffordd.*
b pen. 18. 1, &c.
c Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Ioan 15. 7. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 22.
d Matt. 7. 9.
|| *gynnyg.*
e Matt. 9. 32. a 12. 22.
f Matt. 9. 34. a 12. 24.
† Gr. *Beelzebul*, ac felly ad. 18, 19.
g Matt. 12. 38. a 16. 1.
h Matt. 12. 25. Marc 3. 24.
i Ioan 2. 25.

Anno DOMINI 33.

yn bwrw allan gythreuliaid, trwy
bwy y mae eich plant chwi yn eu
bwrw hwynt allan? am hynny y
byddant hwy yn farnwyr arnoch
chwi.
20 Eithr os myfi || trwy fys Duw
ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid,
diammeu ddyfod teyrnas Dduw
attoch chwi.
21 k Pan fyddo un cryf arfog yn
cadw ei neuadd, y mae yr hyn sydd
ganddo mewn heddwch
22 Ond l pan ddêl un cryfach nag
ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg
ymaith ei holl arfogaeth ef yn yr
hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran
ei anrhaith ef.
23 m Y neb nid yw gyd â mi, sydd
yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn
casglu gyd â mi, sydd yn gwasgaru.
24 n Pan êl yr yspryd aflan allan o
ddyn, efe a rodia mewn lleoedd
sychion, gan geisio gorphwysdra: a
phryd na chaffo, efe a ddywed, Mi a
ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum
allan.
25 A phan ddêl, y mae yn *ei* gael
wedi *ei* ysgubo a'*i* drefnu.
26 Yna yr â efe, ac y cymmer atto
saith yspryd eraill gwaeth nag ef ei
hun; a hwy a ânt i mewn, ac a ar-
hosant yno: a o diwedd y dyn
hwnnw fydd gwaeth nâ'i dde-
chreuad.
27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dy-
wedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a
gododd ei llef, ac a ddywedodd
wrtho, Gwŷn fyd y groth a'th ddug
di, a'r bronnau a sugnaist.
28 Ond efe a ddywedodd, p Yn
hytrach gwŷn fyd y rhai sydd yn
gwrando gair Duw, ac yn ei gadw.
29 ¶ q Ac wedi i'r bobloedd ym-
dyrru ynghyd, efe a ddechreuodd
ddywedyd, Y genhedlaeth hon sydd
ddrwg: y mae hi yn ceisio arwydd:
ac arwydd ni roddir iddi, ond ar-
wydd Jonas y prophwyd.
30 Canys fel y bu r Jonas yn ar-
wydd i'r Ninifeaid, felly y bydd
Mab y dyn hefyd i'r genhedlaeth
hon.
31 s Brenhines y dehau a gyfyd yn
y farn gyd â gwyr y genhedlaeth
hon, ac a'u condemnia hwynt: am
iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear
i wrando doethineb Solomon; ac
wele, un mwy nâ Solomon yma.
32 Gwyr Ninife a godant i fynu
yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon,
ac a'i condemniant hi: am t iddynt
edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac
wele, un mwy nâ Jonas yma.
33 u Ac nid yw neb wedi goleu
canwyll, yn *ei* gosod mewn lle dir-
gel, na than lestr; eithr ar ganhwyll-
bren, fel y gallo y rhai a ddelo i
mewn weled y goleuni.
34 x Canwyll y corph yw y llygad:
am hynny pan fyddo dy lygad yn
syml, dy holl gorph hefyd fydd
oleu; ond pan fyddo *dy lygad* yn
ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.
35 Edrych am hynny rhag i'r gol-
euni sydd ynot fod yn dywyllwch.
36 Os dy holl gorph gan hynny
sydd oleu, heb un rhan dywyll
ynddo, bydd y cwbl yn oleu, megis

|| Exod. 8. 19.
k Matt. 12. 29.
l Es. 53. 12. Col. 2. 15.
m Matt. 12. 30.
n Matt. 12. 43.
o Ioan 5. 14. Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.
p Matt. 7. 21.
q Matt. 12. 38.
r Jonah 1. 17. a 2. 10.
s 1 Bren. 10. 1.
t Jonah 3. 5.
u Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 8. 16.
x Matt. 6. 22.

Anno DOMINI 33.

pan fo canwyll á'i llewyrch yn dy
oleuo di.
37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru,
rhyw Pharisead a ddymunodd arno
giniawa gyd âg ef. Ac wedi iddo
ddyfod i mewn, efe a eisteddodd i
fwytta.
[y] Marc 7. 3. 38 [y] A'r Pharisead pan welodd, a
ryfeddodd nad ymolchasai efe yn
gyntaf o flaen ciniaw.
[z] Matt. 23. 25. 39 [z] A'r Arglwydd a ddywedodd
wrtho, Yn awr chwychwi y Phari-
seaid ydych yn glanhâu y tu allan
[a] Titus 1. 15. i'r cwppan a'r ddysgl; ond [a] eich
tu mewn sydd yn llawn o drais a
drygioni.
40 *O* ynfydion, onid yr hwn a
wnaeth yr hyn sydd oddi allan, a
wnaeth yr hyn sydd o fewn hefyd?
[b] Es. 58. 7. Dan. 4. 27. pen. 12. 33. 41 [b] Yn hytrach rhoddwch elusen
‖ o'r pethau sydd gennych: ac wele,
‖ yn ol eich gallu. pob peth sydd lân i chwi.
[c] Matt. 23. 23. 42 [c] Eithr gwae chwi y Phariseaid:
canys yr ydych chwi yn degymmu y
mintys, a'r ryw, a phob llysieuyn, ac
yn myned heibio i farn a chariad
Duw. Y pethau hyn oedd raid eu
gwneuthur, ac na adewid y lleill
heb wneuthur.
[d] Matt. 23. 6. Marc 12. 38, 39. 43 [d] Gwae chwi y Phariseaid; canys
yr ydych yn caru y prif-gadeiriau
yn y synagogau, a chyfarch yn y
marchnadoedd.
[e] Matt. 23. 27. 44 [e] Gwae chwi, ysgrifenyddion a
Phariseaid, ragrithwyr; am eich
bod fel beddau anamlwg, a'r dynion
a rodiant *arnynt* heb wybod *oddi
wrthynt.*
45 ¶ Ac un o'r cyfreithwyr a atteb-
odd ac a ddywedodd wrtho, Athraw,
wrth ddywedyd hyn, yr wyt ti yn
ein gwaradwyddo ninnau hefyd.
[f] Matt. 23. 4. 46 [f] Yntau a ddywedodd, Gwae
chwithau hefyd, y cyfreithwyr;
canys yr ydych yn llwytho dynion â
beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi
nid ydych yn cyffwrdd a'r beichiau
âg un o'ch bysedd.
[g] Matt. 23. 29. 47 [g] Gwae chwychwi; canys yr
ydych yn adeiladu beddau y pro-
phwydi, a'ch tadau chwi a'u lladd-
odd hwynt.
48 Yn wir yr ydych yn tystiol-
aethu, ac yn gyd-foddlawn i weith-
redoedd eich tadau: canys hwynt-
hwy yn wir a'u lladdasant hwy, a
chwithau ydych yn adeiladu eu
beddau hwynt.
[h] Matt. 23. 34. 49 Am hynny hefyd y dywedodd
doethineb Duw, [h] Anfonaf attynt
brophwydi ac apostolion, a *rhai* o
honynt a laddant ac a erlidiant.
50 Fel y gofyner i'r genhedlaeth
hon waed yr holl brophwydi, yr
hwn a dywalltwyd o ddechreuad y
byd;
[i] Gen. 4. 8. [k] 2 Chron. 24. 20, 21. 51 [i] O waed Abel hyd [k] waed Za-
charîas, yr hwn a laddwyd rhwng yr
allor a'r deml: diau meddaf i chwi,
Gofynir ef i'r genhedlaeth hon.
[l] Matt. 23. 13. 52 [l] Gwae chwychwi, y cyfreithwyr:
canys chwi a ddygasoch ymaith
agoriad y gwybodaeth: nid aethoch
i mewn eich hunain, a'r rhai oedd
‖ Neu, *rwystrasoch.* yn myned a ‖ waharddasoch chwi.
53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y
pethau hyn wrthynt, y dechreuodd
yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid
fod yn daer iawn *arno*, a'i annog i
ymadrodd am lawer o bethau:
54 Gan ei gynllwyn ef, a cheisio
hela rhyw beth o'i ben ef, i gael
achwyn arno.

PENNOD XII.

1 *Crist yn pregethu i'w ddisgyblion am ochel rhagrith, ac ofn wrth ddatgan ei athrawiaeth ef:* 13 *yn rhybuddio y bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gwr goludog a adeiladodd ysguboriau mwy.* 22 *Ni wasanaetha i ni fod yn rhy ofalus am bethau bydol;* 31 *ond ceisio teyrnas Dduw,* 33 *a rhoddi elusen,* 36 *a bod yn barod i agoryd i'n Harglwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo.* 41 *Y dylu gweinidogion Crist edrych ar eu siars,* 49 *a disgwyl am erlid.* 54 *Rhaid i'r bobl dderbyn yr amser hwn o ras,* 58 *oblegid peth ofnadwy yw marw heb gymmodi.*

YN [a] y cyfamser, wedi i ‖ fyrddiwn [a] Matt. 16. 6. Marc 8. 15.
o bobl ymgasglu ynghyd, hyd ‖ *aneirif.*
oni ymsathrai y naill y llall, efe
a ddechreuodd ddywedyd wrth ei
ddisgyblion, Yn gyntaf, gwyliwch
arnoch rhag surdoes y Phariseaid,
yr hwn yw rhagrith.
2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig, [b] Matt. 10. 26. Marc 4. 22. pen. 8. 17.
a'r nas datguddir; na dirgel, a'r
nis gwybyddir.
3 Am hynny pa bethau bynnag
a ddywedasoch yn y tywyllwch, a
glywir yn y goleu; a'r peth a ddy-
wedasoch yn y glust mewn ystafell-
oedd, a bregethir ar bennau tai.
4 [c] Ac yr wyf yn dywedyd wrthych, [c] Matt. 10. 28.
[d] fy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai [d] Ioan 15. 14, 15.
sydd yn lladd y corph, ac wedi
hynny heb ganddynt ddim mwy i'w
wneuthur.
5 Ond rhag-ddangosaf i chwi pwy
a ofnwch: Ofnwch yr hwn, wedi y
darffo iddo ladd, sydd âg awdurdod
ganddo i fwrw i uffern; ie, meddaf
i chwi, Hwnnw a ofnwch.
6 Oni werthir pump o adar y tô er
dwy ffyrling, ac nid oes un o honynt
mewn anghof ger bron Duw?
7 Ond y mae hyd yn nôd blew eich
pennau chwi yn gyfrifedig oll, Am
hynny nac ofnwch: yr ydych chwi
yn well nâ llawer o adar y tô.
8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag [e] Matt. 10. 32. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.
a'm haddefo i ger bron dynion, Mab
y dyn hefyd a'i haddef yntau ger
bron angelion Duw.
9 A'r hwn a'm gwado i ger bron
dynion, a wedir ger bron angelion
Duw.
10 [f] A phwy bynnag a ddywedo [f] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 28. 1 Ioan 5. 16.
air yn erbyn Mab y dyn, fe a fadd-
euir iddo: eithr i'r neb a gablo yn
erbyn yr Yspryd Glân, ni faddeuir.
11 [g] A phan y'ch dygant i'r syn- [g] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 21. 14.
agogau, ac *at* y llywiawdwyr, a'r
awdurdodau, na ofelwch pa fodd,
neu pa beth a atteboch, neu beth
a ddywedoch:
12 Canys yr Yspryd Glân a ddysg
i chwi yn yr awr honno beth sydd
raid ei ddywedyd.
13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, dywed
wrth fy mrawd am rannu â myfi
yr etifeddiaeth.
14 Yntau a ddywedodd wrtho, Y
dyn, pwy a'm gosododd i yn farnwr,
neu yn rhannwr arnoch chwi? [h] 1 Tim. 6. 7, &c.
15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[h] Edrychwch, ac ymogelwch rhag

Anno DOMINI 33.

cybydd-dod: canys nid yw bywyd
neb yn sefyll ar amlder y pethau
sydd ganddo.
16 ¶ Ac efe a draethodd wrthynt
ddammeg, gan ddywedyd, Tir rhyw
wr goludog a gnydiodd yn dda.
17 Ac efe a ymresymmodd ynddo
ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnaf,
am nad oes gennyf le i gasglu fy
ffrwythau iddo?
18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a
wnaf: Mi a dynnaf i lawr fy ysgub-
oriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac
yno y casglaf fy holl ffrwythau, a'm
dâ.
19 A dywedaf wrth fy enaid, [i]Fy
enaid, y mae gennyt ddâ lawer wedi
eu rhoi i gadw dros lawer o flynydd-
oedd: gorphwys, bwytta, ŷf, bydd
lawen.
20 Eithr Duw a ddywedodd
wrtho, O ynfyd, y nos hon [k]y
‖ gofynant dy enaid oddi wrthyt;
[l]ac eiddo pwy fydd y pethau a
barottöaist?
21 Felly y mae yr hwn sydd yn
trysori iddo ei hun, ac nid yw [m]gyf-
oethog tu ag at Dduw.
22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion, Am hyn yr wyf yn dy-
wedyd wrthych, [n]Na chymmerwch
ofal am eich bywyd, beth a fwyt-
täoch; nac am eich corph, beth a
wisgoch.
23 Y mae y bywyd yn fwy na'r
ymborth, a'r corph *yn fwy* na'r
dillad.
24 Ystyriwch y brain: canys nid
ydynt yn hau, nac yn medi; i'r
rhai nid oes gell, nac ysgubor; ac
y mae [o]Duw yn eu porthi hwynt:
O ba faint mwy yr ydych chwi yn
well nâ'r adar?
25 A phwy o honoch, gan gym-
meryd gofal, a ddichon chwanegu
un cufydd at ei faintioli?
26 Am hynny, oni ellwch wneuth-
ur y peth lleiaf, paham yr ydych yn
cymmeryd gofal am y lleill?
27 Ystyriwch y lili, pa fodd y
maent yn tyfu; Nid ydynt yn llaf-
urio, nac yn nyddu; ac yr wyf yn
dywedyd i chwi, na wisgwyd Solo-
mon yn ei holl ogoniant fel un o'r
rhai hyn.
28 Ac os yw Duw felly yn dilladu
y llysieuyn, yr hwn sydd heddyw
yn y maes, ac y fory a deflir i'r
ffwrn; pa faint mwy *y dillada efe*
chwychwi, O rai o ychydig ffydd?
29 Chwithau na cheisiwch beth
a fwyttäoch, neu pa beth a yfoch;
ac na fyddwch amheuus.
30 Canys y pethau hyn oll y mae
cenhedloedd y byd yn eu hargeisio:
ac y mae eich Tad chwi yn gwybod
fod arnoch chwi eisiau y pethau
hyn.
31 ¶ [p]Yn hytrach ceisiwch
deyrnas Duw, a'r pethau hyn oll
a roddir i chwi yn chwaneg.
32 Nac ofna, braidd bychan:
canys [q]rhyngodd bodd i'ch Tad
roddi i chwi y deyrnas.
33 [r]Gwerthwch yr hyn sydd
gennych, a rhoddwch elusen:
[s]gwnewch i chwi byrsau y rhai ni
heneiddiant; trysor yn y nefoedd,

[i] Preg. 11. 9. 1 Cor. 15. 32. Iago 5. 5.
[k] Job 20. 22. a 27. 8. Ps. 52. 7.
‖ gofynir.
[l] Ps. 39. 6. Jer. 17. 11.
[m] Matt. 6. 20. ad. 33. 1 Tim. 6. 18, 19. Iago 2. 5.
[n] Matt. 6. 25.
[o] Job 38. 41. Ps. 147. 9.
[p] Matt. 6. 33.
[q] Matt. 11. 25, 26.
[r] Matt. 19. 21. Act. 2. 45. a 4. 34.
[s] Matt. 6. 20. pen. 16. 9. 1 Tim. 6. 19.

yr hwn ni ddeffydd, lle ni ddaw
lleidr yn agos, ac ni lygra pryf.
34 Canys lle y mae eich trysor
chwi, yno y bydd eich calon hefyd.
35 [t]Bydded eich lwynau wedi
eu hymwregysu, a'*ch* [u]canhwyllau
‖ wedi eu goleu:
36 A chwithau yn debyg i ddyn-
ion yn disgwyl eu Harglwydd, pa
bryd y dychwel o'r neithior; fel
pan ddelo a churo, yr agoront iddo
yn ebrwydd.
37 Gwỳn eu byd y gweision
hynny, y rhai a gaiff eu Harglwydd,
pan ddêl, yn neffro: yn wir meddaf
i chwi, Efe a ymwregysa, ac a wna
iddynt eistedd i lawr i fwytta, ac a
ddaw ac a wasanaetha arnynt hwy.
38 Ac os daw efe ar yr ail wyl-
iadwriaeth, ac *os* ar y drydedd
wyliadwriaeth y daw, a'*u* cael
hwynt felly, gwỳn eu byd y gweis-
ion hynny.
39 [x] A hyn gwybyddwch, pe
gwybuasai gwr y tŷ pa awr y deuai
y lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai
gloddio ei dŷ trwodd.
40 [y]A chwithau gan hynny, bydd-
wch barod: canys yr awr ni thyb-
ioch, y daw Mab y dyn.
41 ¶ A Phetr a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr
wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon,
ai wrth bawb hefyd?
42 A'r Arglwydd a ddywedodd,
[z]Pwy yw y goruchwyliwr ffydd-
lawn, a phwyllog, yr hwn a esyd
ei arglwydd ar ei deulu, i roddi
cyfluniaeth *iddynt* mewn pryd?
43 Gwỳn ei fyd y gwas hwnnw,
yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan
ddêl, yn gwneuthur felly.
44 Yn wir meddaf i chwi, Efe a'i
gesyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl
a'r y sydd eiddo.
45 Eithr os dywed y gwas hwnnw
yn ei galon, Y mae fy arglwydd
yn oedi dyfod; a dechreu curo y
gweision a'r morwynion, a bwytta
ac yfed, a meddwi:
46 Daw arglwydd y gwas hwnnw
mewn dydd nad yw efe yn disgwyl,
ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac
a'i ‖ gwahana ef, ac a esyd ei ran ef
gyd â'r anffyddloniaid.
47 [a]A'r gwas hwnnw yr hwn a
wybu ewyllys ei arglwydd, ac nid
ymbarottôdd, ac ni wnaeth yn ol
ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ffon-
nod.*
48 Eithr yr hwn ni wybu, ac a
wnaeth bethau yn haeddu ffonnod-
iau, a gurir âg ychydig *ffonnodiau.*
Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer,
llawer a ofynir ganddo; a chyd â'r
neb y gadawsant lawer, chwaneg a
ofynant ganddo.
49 ¶ Mi a ddaethum i fwrw tân
ar y ddaear: a pheth a fynnaf os
cynneuwyd ef eisoes?
50 Eithr [b]y mae gennyf fedydd
i'm bedyddio âg ef, ac mor ‖ gyfyng
yw arnaf hyd oni orphener!
51 [c]Ydych chwi yn tybied mai
heddwch y daethum i i'w roddi ar
y ddaear? nag ê, meddaf i chwi;
[d]ond yn hytrach ‖ ymrafael.
52 Canys bydd o hyn allan bump

Anno DOMINI 33.

[t] Eph. 6. 14. 1 Petr 1. 13.
[u] Matt. 25. 1.
‖ yn lloegi.
[x] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[y] Matt. 24. 44. a 25. 13. Marc 13. 33. pen. 21. 34. 1 Thess. 5. 6.
[z] Matt. 24. 45. a 25. 21. 1 Cor. 4. 2.
‖ tyrr ef ymaith.
[a] Num. 15. 30. Iago 4. 17.
[b] Matt. 20. 22.
‖ ofidus.
[c] Matt. 10. 34.
[d] Mic. 7. 6. Ioan 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
‖ ymbleidio.

Anno DOMINI 33.

yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

53 Y tad a ymranna yn erbyn y mab, a'r mab yn erbyn y tad, y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

e Matt. 16. 2.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, e Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cawod yn dyfod: ac felly y mae.

55 A phan *weloch* y deheu-wynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddeall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr amser hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddeall?

57 A phaham nad ydych, ïe, o honoch eich hunain, yn barnu yr hyn sydd gyfiawn?

f Diar. 25. 8. Matt. 5. 25.
g Edrych Ps. 32. 6. Es. 55. 6.

58 ¶ f Canys tra fyddech yn myned gyd â'th wrthwynebwr at lywodraethwr, gwna dy oreu g ar y ffordd i gael myned yn rhydd oddi wrtho; rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y swyddog, ac i'r swyddog dy daflu y'ngharchar.

h Edrych Marc 12. 42.

59 Yr wyf yn dywedyd i ti, Nad âi di ddim oddi yno, hyd oni thelych, ïe, yr h hatling eithaf.

PENNOD XIII.

1 *Crist yn pregethu edifeirwch, wrth gospedigaeth y Galileaid, ac eraill.* 6 *Y ffigysbren ddiffrwyth ni chaiff sefyll.* 11 *Crist yn iachâu y wraig oedd wedi crymmu:* 18 *yn dangos galluog weithrediad y gair y'nghalonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwstard, a'r surdoes:* 24 *yn annog i fyned i mewn i'r porth cyfyng:* 31 *ac yn argyhoeddi Herod, a Jerusalem.*

AC yr oedd yn bresennol y cyfamser hwnnw, rai yn mynegi iddo am y Galileaid, y rhai y cymmysgasai Pilat eu gwaed ynghyd â'u haberthau.

2 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hyn yn bechaduriaid mwy nâ'r holl Galileaid, am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu y deunaw hynny ar y rhai y syrthiodd y tŵr yn Siloam, ac a'u lladdodd hwynt: a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn

‖ ddyledwyr.

‖ bechaduriaid mwy nâ'r holl ddynion oedd yn cyfanneddu yn Jerusalem?

5 Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

a Es. 5. 2. Matt. 21. 19.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon: a Yr oedd gan un ffigysbren wedi ei blannu yn ei winllan; ac efe a ddaeth i geisio ffrwyth arno, ac nis cafodd.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwinllannydd, Wele, tair blynedd yr ydwyf yn dyfod, gan geisio ffrwyth ar y ffigysbren hwn; ac nid ydwyf yn cael *dim:* torr ef i lawr; paham y mae efe yn diffrwytho y tir?

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn hon hefyd, hyd oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:

9 Ac os dwg efe ffrwyth, *da:* onid ê, gwedi hynny torr ef i lawr.

10 Ac yr oedd efe yn dysgu yn un o'r synagogau ar y sabbath.

‖ Neu, *ymddadgrymmu.*

11 ¶ Ac wele, yr oedd gwraig ag ynddi yspryd gwendid ddeunaw mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd ‖ ymunioni.

12 Pan welodd yr Iesu hon, efe a'*i* galwodd *hi* atto, ac a ddywedodd wrthi, *Ha* wraig, rhyddhâwyd di oddi wrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw arni: ac yn ebrwydd hi a unionwyd, ac a ogoneddodd Dduw.

b Exod. 20. 9.

14 A'r arch-synagogydd a attebodd yn ddigllawn, am i'r Iesu iachâu ar y sabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, b Chwe diwrnod sydd, yn y rhai y dylid gweithio: ar y rhai hyn gan hynny deuwch, a iachâer chwi: ac c nid ar y dydd sabbath.

c Matt. 12. 10. Marc 3. 2. pen. 6. 7. a 14. 3.
d pen. 14. 5.

15 Am hynny yr Arglwydd a'i hattebodd ef, ac a ddywedodd, *O* ragrithiwr, d oni ollwng pob un o honoch ar y sabbath ei ŷch neu *ei* asyn o'r preseb, a'*i* arwain i'r dwfr?

e pen. 19. 9.

16 Ac oni ddylai hon, e a hi yn ferch i Abraham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhâu o'r rhwym hwn ar y dydd sabbath?

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwynebwyr ef a gywilyddiasant: a'r holl bobl a lawenychasant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

f Matt. 13. 31. Marc 4. 30.

18 ¶ f Ac efe a ddywedodd, I ba beth y mae teyrnas Dduw yn debyg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?

19 Tebyg yw i ronyn o had mwstard, yr hwn a gymmerodd dyn ac a'*i* hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn bren mawr, ac adar yr awyr a nythasant yn ei ganghennau ef.

20 A thrachefn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?

21 Cyffelyb yw i surdoes, yr hwn a gymmerodd gwraig ac a'i cuddiodd mewn tri mesur o flawd, hyd oni surodd y cwbl oll.

g Matt. 9. 35. Marc 6. 6.

22 g Ac efe a dramwyodd trwy ddinasoedd a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu a Jerusalem.

23 A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

h Matt. 7. 13.
i Edrych Ioan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33. Rhuf. 9. 31.

24 ¶ h Ymdrechwch am fyned i mewn trwy y porth cyfyng: canys i llawer, meddaf i chwi, a geisiant fyned i mewn, ac nis gallant.

k Ps. 32. 6. Es. 55. 6.
l Matt. 25. 10.
m pen. 6. 46.
n Matt. 25. 12.

25 k Gwedi cyfodi gwr y tŷ, a l chau y drws, a dechreu o honoch sefyll oddi allan, a churo y drws, gan ddywedyd, m Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; ac iddo yntau atteb a dywedyd wrthych, n Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych:

Anno DOMINI 33.

26 Yna y dechreuwch ddywedyd,
Ni a fwyttasom ac a yfasom yn dy
ŵydd di, a thi a ddysgaist yn ein
heolydd ni.
[o] Matt. 7. 23. a 25. 41. ad. 25. [p] Ps. 6. 8. Matt. 25. 41.
27 [o] Ac efe a ddywed, Yr wyf yn
dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi
o ba le yr ydych: [p] ewch ymaith
oddi wrthyf, *chwi* holl weithredwyr
anwiredd.
[q] Matt. 8. 12. a 13. 42. a 24. 51. [r] Matt. 8. 11.
28 [q] Yno y bydd wylofain a rhingc-
ian dannedd, [r] pan weloch Abra-
ham, ac Isaac, a Jacob, a'r holl bro-
phwydi, yn nheyrnas Dduw, a
chwithau wedi eich bwrw allan.
29 A daw rhai o'r dwyrain, ac
o'r gorllewin, ac o'r gogledd, ac *o*'r
dehau, ac a eisteddant yn nheyrnas
Dduw.
[s] Matt. 19. 30. a 20. 16. Marc 10. 31.
30 [s] Ac wele, olaf ydyw y rhai a
fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y
rhai a fyddant olaf.
31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth
atto ryw Phariseaid, gan ddywedyd
wrtho, Dos allan, a cherdda oddi
yma: canys y mae Herod yn
ewyllysio dy ladd di.
32 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch a dywedwch i'r cadnaw hwn-
nw, Wele, yr wyf yn bwrw allan
gythreuliaid, ac yn iachâu heddyw
âc y fory, a'r trydydd dydd y'm per-
ffeithir.
33 Er hynny rhaid i mi ymdaith
heddyw ac y fory, a thrennydd:
canys ni all fod y derfydd am bro-
phwyd allan o Jerusalem.
[t] Matt. 23. 37.
34 [t] O Jerusalem, Jerusalem, yr
hon wyt yn lladd y prophwydi, ac
yn llabyddio y rhai a anfonir attat;
pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu
dy blant ynghyd, y modd *y casgl* yr
iâr ei ‖ chywion dan *ei* hadenydd,
ac nis mynnech!
‖ *nythaid.*
35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi
yn anghyfannedd. Ac yn wir yr
wyf yn dywedyd wrthych, Ni wel-
wch fi, hyd oni ddêl yr amser pan
ddywettoch, [u] Bendigedig *yw* yr
hwn sydd yn dyfod yn enw yr Ar-
glwydd.
[u] Ps. 118. 26.

PENNOD XIV.

2 Crist yn iachâu y dropsi ar y sabbath: 7 yn dysgu gostyngeiddrwydd; 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y swpper mawr, yn dangos pa fodd y cauir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddiystyrant air Duw, allan o'r nef. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddisgyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon y'mlaen llaw; rhag iddynt trwy gywilydd syrthio oddi wrtho ar ol hynny, 34 a myned yn gwbl ddilês, mal halen wedi colli ei flas.

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un
o bennaethiaid y Phariseaid ar
y sabbath, i fwytta bara, iddynt
hwythau ei wylied ef.
2 Ac wele, yr oedd ger ei fron ef
ryw ddyn yn glaf o'r ‖ dropsi.
‖ *dyfr-glwyf.*
3 A'r Iesu gan atteb a lefarodd
wrth y cyfreithwyr a'r Phariseaid,
gan ddywedyd, [a] Ai rhydd iachâu
ar y sabbath?
[a] Matt. 12. 10.
4 A thewi a wnaethant. Ac efe
a'*i* cymmerodd atto, ac a'i hiachâ-
odd ef, ac a'*i* gollyngodd ymaith;
5 Ac a attebodd iddynt hwythau,
ac a ddywedodd, [b] Asyn neu ŷch pa
un o honoch a syrth i bwll, ac yn
ebrwydd nis tyn ef allan ar y dydd
sabbath?
[b] Exod. 23. 5. Deut. 22. 4. pen. 13. 15.
6 Ac ni allent roi atteb yn ei erbyn
ef am y pethau hyn.
7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y
gwahoddedigion ddammeg, pan yst-
yriodd fel yr oeddynt yn dewis yr
eisteddleoedd uchaf; gan ddywedyd
wrthynt,
8 Pan y'th wahodder gan neb i
neithior, nac eistedd yn y lle uchaf;
rhag bod un anrhydeddusach nâ thi
wedi ei wahodd ganddo;
9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac
yntau, ddyfod a dywedyd wrthyt,
Dyro le i hwn; ac yna dechreu o
honot ti trwy gywilydd gymmeryd
y lle isaf.
10 [c] Eithr pan y'th wahodder, dos
ac eistedd yn y lle isaf; fel pan
ddelo yr hwn a'th wahoddodd di, y
gallo efe ddywedyd wrthyt, *Y* cyf-
aill, eistedd yn uwch i fynu. Yna
y bydd i ti glod y'nghŵydd y rhai a
eisteddant gyd â thi ar y bwrdd.
[c] Diar. 25. 6, 7.
11 [d] Canys pob un a'r a'i dyrchafo
ei hun, a ostyngir; a'r hwn sydd yn
ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.
[d] Job 22. 29. Diar. 29. 23. Matt. 23. 12. pen. 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd
wrth yr hwn a'i gwahoddasai ef,
Pan wnelych giniaw neu swpper,
na alw dy gyfeillion, na'th frodyr,
na'th geraint, na'*th* gymmydogion
goludog; rhag iddynt hwythau
eilchwyl dy wahodd dithau, a
gwneuthur taledigaeth i ti.
13 Eithr [e] pan wnelych wledd, galw
y tlodion, yr efryddion, y cloffion, y
deillion:
[e] Neh. 8. 10, 12.
14 A dedwydd fyddi; am nad oes
ganddynt ddim i dalu i ti: canys fe
a delir i ti yn adgyfodiad y rhai
cyfiawn.
15 ¶ A phan glywodd rhyw un
o'r rhai oedd yn eistedd ar y bwrdd
y pethau hyn, efe a ddywedodd
wrtho, [f] Gwŷn ei fyd y neb a fwyt-
tâo fara yn nheyrnas Dduw.
[f] Dat. 19. 9.
16 Ac yntau a ddywedodd wrtho,
[g] Rhyw wr a wnaeth swpper mawr,
ac a wahoddodd lawer:
[g] Matt. 22. 2.
17 Ac [h] a ddanfonodd ei was bryd
swpper, i ddywedyd wrth y rhai a
wahoddasid, Deuwch; canys weith-
ian y mae pob peth yn barod.
[h] Diar. 9. 2, 5.
18 A hwy oll a ddechreuasant yn
un-*fryd* ymesgusodi. Y cyntaf a
ddywedodd wrtho, Mi a brynais
dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi
fyned a'i weled: attolwg i ti, cym-
mer fi yn esgusodol.
19 Ac arall a ddywedodd, Mi a
brynais bùm iau o ychain, ac yr
ydwyf yn myned i'w profi hwynt:
attolwg i ti, cymmer fi yn esgusodol.
20 Ac arall a ddywedodd, Mi a
briodais wraig; ac am hynny nis
gallaf fi ddyfod.
21 A'r gwas hwnnw, pan ddaeth
adref, a fynegodd y pethau hyn i'w
arglwydd. Yna gwr y tŷ, wedi digio,
a ddywedodd wrth ei was, Dos allan
ar frys i heolydd ac ystrydoedd
y ddinas, a dwg i mewn yma y
tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r
deillion.
22 A'r gwas a ddywedodd, Ar-
glwydd, gwnaethpwyd fel y gor-
chymynaist; ac etto y mae lle.
23 A'r arglwydd a ddywedodd wrth

Anno DOMINI 33.

y gwas, Dos allan i'r prif-ffyrdd a'r
caeau, a chymhell *hwynt* i ddyfod i
mewn, fel y llanwer fy nhŷ.
24 Canys yr wyf yn dywedyd i
chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr hynny
a wahoddwyd, brofi o'm swpper i.
25 ¶ A llawer o bobl a gyd-gerdd-
odd âg ef: ac efe a droes, ac a ddy-
wedodd wrthynt,
[i] Deut. 13. 6. & 33. 9. Marc 10. 37. 26 [i]Os daw neb attaf fi, ac ni
chasâo ei dad, a'i fam, a'i wraig, a'i
blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ie,
a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe
fod yn ddisgybl i mi.
[k] Matt. 16. 24. Marc 8. 34. pen. 9. 23. 27 A [k]phwy bynnag ni ddygco ei
groes, a dyfod ar fy ol i, ni all efe
fod yn ddisgybl i mi.
[l] Diar. 24. 27. 28 ¶ Canys [l]pwy o honoch chwi
a'i fryd ar adeiladu tŵr, nid eistedd
yn gyntaf, a bwrw y draul, a oes
ganddo a'*i* gorpheno?
29 Rhag wedi iddo osod y sail, ac
heb allu *ei* orphen, ddechreu o
bawb a'*i* gwelant ei watwar ef,
30 Gan ddywedyd, Y dyn hwn a
ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd
ei orphen.
31 Neu pa frenhin yn myned i
ryfel yn erbyn brenhin arall, nid
eistedd yn gyntaf, ac ymgynghori a
all efe â deng mil gyfarfod â'r hwn
sydd yn dyfod yn ei erbyn ef âg
ugain mil?
32 Ac os amgen, tra fyddo efe ym
mhell *oddi wrtho*, efe a enfyn gen-
nadwri, ac a ddeisyf ammodau
heddwch.
33 Felly hefyd, pob un o honoch
chwithau nid ymwrthodo â chym-
maint oll ag a feddo, ni all fod yn
ddisgybl i mi.
[m] Matt. 5. 13. Marc 9. 50. 34 ¶ [m]Da *yw* yr halen: eithr o
bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth
yr helltir ef?
35 Nid yw efe gymmwys nac i'r
tir, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef
allan y maent. Y neb sydd ganddo
glustiau i wrando, gwrandawed.

PENNOD XV.

1 Dammeg y ddafad a gollesid, 8 y darn arian, 11 a'r mab afradlawn.

[a] Matt. 9. 10. AC [a]yr oedd yr holl bublicanod
a'r pechaduriaid yn nesâu atto
ef, i wrando arno.
2 A'r Phariseaid a'r ysgrifenydd-
ion a rwgnachasant, gan ddywedyd,
Y mae hwn yn derbyn pechadur-
[b] Gal. 2. 12. iaid, [b]ac yn bwytta gyd â hwynt.
3 ¶ Ac efe a adroddodd wrthynt
y ddammeg hon, gan ddywedyd,
[c] Matt. 18. 12. 4 [c]Pa ddyn o honoch a chanddo
gànt o ddefaid, ac os cyll un o
honynt, nid yw yn gadael yr amyn
un pùm ugain yn yr anialwch, ac
yn myned ar ol yr hon a gollwyd,
hyd oni chaffo efe hi?
5 Ac wedi iddo *ei* chael, efe a'*i*
dŷd *hi* ar ei ysgwyddau ei hun yn
llawen.
6 A phan ddêl adref, efe a eilw
ynghyd *ei* gyfeillion a'*i* gymmydog-
ion, gan ddywedyd wrthynt, Lla-
wenhêwch gyd â mi; canys cefais fy
[d] 1 Petr 2. 10, 25. nafad [d]a gollasid.
7 Yr wyf yn dywedyd i chwi, mai
felly y bydd llawenydd yn y nef am
[e] pen. 5. 32. un pechadur a edifarhâo, [e]mwy
nag am onid un pùm ugain o rai
cyfiawn, y rhai nid rhaid iddynt
wrth edifeirwch.
8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi
ddeg ‖ dryll o arian, os cyll hi un ‖ *o ddrachmau.*
dryll, ni oleu ganwyll ac ysgubo y
tŷ, a cheisio yn ddyfal, hyd onis
caffo *ef*?
9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw
ynghyd *ei* chyfeillesau a'*i* chym-
mydogesau, gan ddywedyd, Cyd-
lawenhêwch â mi; canys cefais y
dryll a gollaswn.
10 Felly, meddaf i chwi, y mae
llawenydd y'ngŵydd angelion Duw
am un pechadur a edifarhâo.
11 ¶ Ac efe a ddywedodd, Yr
oedd gan ryw wr ddau fab:
12 A'r ieuangaf o honynt a ddy-
wedodd wrth *ei* dad, *Fy* nhad, dyro
i mi y rhan a ddigwydd o'r dâ. Ac
efe a rannodd iddynt [f]*ei* ‖ fywyd. [f] Marc 12. 44.
13 Ac ar ol ychydig ddyddiau y ‖ *olud.*
mab ieuangaf a gasglodd y cwbl
ynghyd, ac a gymmerth ei daith i
wlad bell; ac yno *efe* a wasgarodd
ei ddâ, gan fyw yn afradlàwn.
14 Ac wedi iddo dreulio y cwbl, y
cododd newyn † mawr trwy y wlad † Gr. *cryf.*
honno; ac yntau a ddechreuodd
fod mewn eisieu.
15 Ac efe a aeth ac a lynodd wrth
un o ddinaswyr y wlad honno; ac
efe a'i hanfonodd ef i'w feusydd i
borthi moch.
16 Ac efe a chwennychai lenwi
ei fol â'r cibau a fwyttâi y moch;
ac ni roddodd neb iddo.
17 A phan ddaeth atto ei hun,
efe a ddywedodd, Pa sawl gwas
cyflog o'r eiddo fy nhad sydd yn
cael eu gwala a'u gweddill o fara,
a minnau yn marw o newyn?
18 Mi a godaf, ac a âf at fy nhad,
ac a ddywedaf wrtho, *Fy* nhad,
pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen
dithau;
19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng
i'm galw yn fab i ti: gwna fi fel un
o'th weision cyflog.
20 Ac efe a gododd, ac a aeth at
ei dad. A [g]phan oedd efe etto ym [g] Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17.
mhell oddi wrtho, ei dad a'i canfu
ef, ac a dosturiodd, ac a redodd, ac
a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cus-
anodd.
21 A'r mab a ddywedodd wrtho,
Fy nhad, pechais yn erbyn y nef,
[h]ac o'th flaen dithau; ac nid ydwyf [h] Ps. 51. 4.
mwy deilwng i'm galw yn fab i ti.
22 A'r tad a ddywedodd wrth ei
weision, Dygwch allan y wisg oreu,
a gwisgwch am dano ef, a rhodd-
wch fodrwy ar ei law, ac esgidiau
am *ei* draed.
23 A dygwch y llo pasgedig, a lladd-
wch *ef*; a bwyttâwn, a byddwn
lawen.
24 Canys fy mab hwn oedd farw,
ac a aeth yn fyw drachefn; *ac* efe
a gollesid, ac a gaed. A hwy a
ddechreuasant fod yn llawen.
25 Ac yr oedd ei fab hynaf ef yn
y maes; a phan ddaeth efe a nesâu
at y tŷ, efe a glywai gynghanedd a
dawnsio.
26 Ac wedi iddo alw un o'r gweis-
ion, efe a ofynodd beth oedd hyn.

Anno DOMINI 33.

27 Yntau a ddywedodd wrtho, Dy
frawd a ddaeth; a'th dad a laddodd
y llo pasgedig, am iddo ei dderbyn
ef yn iach.
28 Ond efe a ddigiodd, ac nid âi
i mewn. Am hynny y daeth ei dad
allan, ac a ymbiliodd âg ef.
29 Yntau a attebodd *ac* a ddywed-
odd wrth *ei* dad, Wele, cynnifer o
flynyddoedd yr ydwyf yn dy wasan-
aethu di, ac ni throseddais i un
amser dy orchymyn; ac ni roddaist
fynn erioed i mi, i fod yn llawen
gyd â'm cyfeillion:
30 Eithr pan ddaeth dy fab hwn,
yr hwn a ddifäodd dy fywyd di gyd
â phutteiniaid, ti a leddaist iddo ef
y llo pasgedig.
31 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fy
mab, yr wyt ti yn wastadol gyd â
mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.
32 Rhaid oedd llawenychu, a gor-
foleddu: oblegid dy frawd hwn
oedd yn farw, ac a aeth yn fyw
drachefn; ac a fu golledig, ac a
gafwyd.

PENNOD XVI.

1 *Dammeg y goruchwyliwr anghyfiawn.* 14 *Crist yn ceryddu rhagrith y Phariseaid cybyddlyd.* 19 *Y glwth goludog, a Lazarus y cardottyn.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth
ei ddisgyblion, Yr oedd rhyw
wr goludog, yr hwn oedd ganddo
oruchwyliwr; a hwn a gyhuddwyd
wrtho, ei fod efe megis yn afradloni
ei dda ef.
2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddy-
wedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr
wyf yn ei glywed am danat? dyro
gyfrif o'th oruchwyliaeth: canys ni
elli fod mwy yn oruchwyliwr.
3 A'r goruchwyliwr a ddywedodd
ynddo ei hun, Pa beth a wnaf?
canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr
oruchwyliaeth oddi arnaf: cloddio
nis gallaf, *a* chardotta sydd gywil-
yddus gennyf.
4 Mi a wn beth a wnaf, fel, pan
y'm bwrier allan o'r oruchwyliaeth,
y derbyniont fi i'w tai.
5 Ac wedi iddo alw atto bob un o
ddyledwyr ei arglwydd, efe a ddy-
wedodd wrth y cyntaf, Pa faint sydd
arnat ti o ddyled i'm harglwydd?
6 Ac efe a ddywedodd, Càn mesur
o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cymmer dy ysgrifen, ac eistedd ar
frys, ac ysgrifena ddeg a deugain.
7 Yna y dywedodd wrth *un* arall,
A pha faint o ddyled sydd arnat
tithau? Ac efe a ddywedodd, Càn
mesur o wenith. Ac efe a ddywed-
odd wrtho, Cymmer dy ysgrifen, ac
ysgrifena bedwar ugain.
8 A'r arglwydd a ganmolodd y
goruchwyliwr anghyfiawn, am iddo
wneuthur yn gall: oblegid y mae
plant y byd hwn [a]yn gallach yn eu
cenhedlaeth nâ phlant y goleuni.
9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi,
[b]Gwnewch i chwi gyfeillion o'r
‖mammon anghyfiawn: fel, pan fo
eisieu arnoch, y'ch derbyniont i'r
tragywyddol bebyll.
10 [c]Y neb sydd ffyddlawn yn y
lleiaf, sydd ffyddlawn hefyd mewn
llawer; a'r neb sydd anghyfiawn

[a] Ioan 12. 36. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5.
[b] Dan. 4. 27. Matt. 6. 19. a 19. 21. pen. 11. 41. 1 Tim. 6. 17, 18, 19.
‖ *golud.*
[c] pen. 19. 17.

yn y lleiaf, sydd anghyfiawn hefyd
mewn llawer.
11 Am hynny, oni buoch ffyddlawn
yn y ‖mammon anghyfiawn, pwy a
ymddiried i chwi am y gwir *olud?*
12 Ac oni buoch ffyddlawn yn yr
eiddo arall, pwy a rydd i chwi yr
eiddoch eich hun?
13 ¶ [d]Ni ddichon un gwas wasan-
aethu dau arglwydd: canys naill ai
efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall:
ai efe a lŷn wrth y naill, ac a
ddirmyga y llall: ni ellwch wasan-
aethu Duw a ‖mammon.
14 A'r Phariseaid hefyd, [e]y rhai
oedd ariangar, a glywsant y pethau
hyn oll, ac a'i gwatwarasant ef.
15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Chwychwi yw y rhai sydd yn eich
cyfiawnhâu eich hunain ger bron
dynion; eithr [f]Duw a ŵyr eich
calonnau chwi: canys [g]y peth sydd
uchel gyd â dynion, sydd ffiaidd ger
bron Duw.
16 [h]Y gyfraith a'r prophwydi *oedd*
hyd Ioan: er y pryd hwnnw y
pregethir teyrnas Dduw, a phob
dyn sydd yn ymwthio iddi.
17 [i]A haws yw i nef a daear fyned
heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith
‖ballu.
18 [k]Pwy bynnag a ollyngo ymaith
ei wraig, ac a brïodo un arall, y mae
efe yn godinebu; a phwy bynnag a
brïodo yr hon a ollyngwyd ymaith
oddi wrth *ei* gwr, y mae efe yn
godinebu.
19 ¶ Yr oedd rhyw wr goludog, ae
a wisgid â phorphor a ‖llïan main,
ac yr oedd yn cymmeryd byd da yn
helaethwych beunydd:
20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn,
a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid
wrth ei borth ef yn gornwydlyd,
21 Ac yn chwennychu cael ei
borthi â'r briwsion a syrthiai oddi
ar fwrdd y gwr cyfoethog; ond y
cwn a ddaethant, ac a lyfasant ei
gornwydydd ef.
22 A bu, i'r cardottyn farw, a'i
ddwyn gan yr angelion i fynwes
Abraham. A'r goludog hefyd a fu
farw, ac a gladdwyd:
23 Ac yn uffern efe a gododd ei
olwg, ac efe mewn poenau, ac a
ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus
yn ei fynwes.
24 Ac efe a lefodd, ac a ddywed-
odd, O dad Abraham, trugarhâ
wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi
pen ei fys mewn dwfr, ac i [l]oeri fy
nhafod: canys fe [m]a'm poenir yn y
fflam hon.
25 Ac Abraham a ddywedodd, *Ha*
fab, [n]coffa i ti dderbyn dy wynfyd
yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei ad-
fyd; ac yn awr y diddenir ef, ac y
poenir dithau.
26 Ac heb law hyn oll, rhyngom
ni a chwithau y sicrhâwyd gagendor
mawr: fel na allo y rhai a fynnent,
dramwy oddi yma attoch chwi; na'r
rhai oddi yna, dramwy attom ni.
27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf
yn attolwg i ti gan hynny, O dad,
ddanfon o honot ef i dŷ fy nhad:
28 Canys y mae i mi bump o
frodyr: fel y tystiolaetho iddynt

Anno DOMINI 33.

‖ *golud.*
[d] Matt. 6. 24.
‖ *golud.*
[e] Matt. 23. 14.
[f] Ps. 7. 9.
[g] 1 Sam. 16. 7.
[h] Matt. 11. 12, 13.
[i] Ps. 102. 26, 27. Es. 40. 8. a 51. 6. Matt. 5. 18. 1 Petr 1. 25.
‖ *syrthio.*
[k] Matt. 5. 32. a 19. 9. Marc 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.
‖ *sidan.*
[l] Zech. 14. 12.
[m] Es. 66. 24. Marc 9. 44, &c.
[n] Job 21. 13.

Anno DOMINI 33.

hwy, rhag dyfod o honynt hwythau
hefyd i'r lle poenus hwn.
29 Abraham a ddywedodd wrtho,
[o] Y mae ganddynt Moses, a'r pro-
phwydi; gwrandawant arnynt hwy.
30 Yntau a ddywedodd, Nag ê, y
tad Abraham: eithr os â un oddi
wrth y meirw attynt, hwy a edi-
farhânt.
31 Yna *Abraham* a ddywedodd
wrtho, Oni wrandawant ar Moses
a'r prophwydi, [p] ni chredant chwaith
pe codai un oddi wrth y meirw.

[o] Es. 8. 20. a 34. 16. Ioan 5. 39, 45. Act. 15. 21. a 17. 11.
[p] Ioan 12. 10, 11.

PENNOD XVII.

1 Crist yn dysgu gochelyd achosion rhwystr. 3 Am faddeu bawb i'w gilydd. 6 Gallu ffydd. 7 Pa fodd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ac nid efe i ni. 11 Y mae yn iachâu deg o wahan-gleifion. 22 Am deyrnas Duw, a dyfodiad Mab y dyn.

AC efe a ddywedodd wrth y disg-
yblion, [a] Ni all na ddêl rhwystr-
au; ond gwae *efe* trwy yr hwn y
deuant.
2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid
maen melin o amgylch ei wddf ef,
a'i daflu i'r môr, nag iddo rwystro
un o'r rhai bychain hyn.
3 ¶ Edrychwch arnoch eich hun-
ain: [b] os pecha dy frawd yn dy
erbyn, [c] cerydda ef; ac os edifarhâ
efe, maddeu iddo.
4 Ac os pecha yn dy erbyn seith-
waith yn y dydd, a seithwaith yn y
dydd droi attat, gan ddywedyd, Y
mae yn edifar gennyf; maddeu
iddo.
5 A'r apostolion a ddywedasant
wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein
ffydd ni.
6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd,
Pe byddai gennych ffydd gymmaint
a gronyn o had mwstard, chwi a
allech ddywedyd wrth y sycamor-
wydden hon, Ymddadwreiddia, a
phlanner di yn y môr; a hi a ufudd-
hâi i chwi.
7 Eithr pwy o honoch chwi ag
iddo was yn aredig, neu yn bugeilio,
a ddywed wrtho yn y man pan ddêl
o'r maes, Dos ac eistedd i lawr i
fwytta?
8 Ond yn hytrach a ddywed wrtho,
Arlwya i mi i swpperu, ac ymwreg-
ysa, a gwasanaetha arnaf fi, nes i
mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny y
bwyttâi ac yr yfi dithau?
9 Oes ganddo ddiolch i'r gwas
hwnnw, am wneuthur o hono y
pethau a orchymynasid iddo? Nid
wyf yn tybied.
10 Felly chwithau hefyd, gwedi
i chwi wneuthur y cwbl oll ag a
orchymynwyd i chwi, dywedwch,
Gweision [e] anfuddiol ydym: oblegid
yr hyn a ddylasem ei wneuthur, a
wnaethom.
11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned
i Jerusalem, fyned o hono ef trwy
ganol Samaria a Galilea.
12 A phan oedd efe yn myned i
mewn i ryw dref, cyfarfu âg ef ddeg
o wŷr gwahan-gleifion, y rhai a saf-
asant o hirbell:
13 A hwy a godasant *eu* llef, gan
ddywedyd, Iesu Feistr, trugarhâ
wrthym.
14 A phan welodd efe *hwynt*, efe

[a] Matt. 18. 6, 7. Marc 9. 42.
[b] Matt. 18. 15, 21.
[c] Diar. 17. 10. Iago 5. 19.
[d] Matt. 17. 20. Marc 9. 23. a 11. 23.
[e] Matt. 25. 30. Rhuf. 3. 12. Philem. 11.

a ddywedodd wrthynt, [f] Ewch a
dangoswch eich hunain i'r offeiriaid.
A bu fel yr oeddynt yn myned, fe
a'u glanhâwyd hwynt.
15 Ac un o honynt, pan welodd
ddarfod ei iachâu, a ddychwelodd,
gan foliannu Duw â llef uchel.
16 Ac efe a syrthiodd ar *ei* wyneb
wrth ei draed ef, gan ddiolch iddo.
A Samariad oedd efe.
17 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd, Oni lanhâwyd y deg? ond pa
le *y mae* y naw?
18 Ni chaed a ddychwelasant i roi
gogoniant i Dduw, ond yr estron
hwn.
19 [g] Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cyfod, a dos ymaith: dy ffydd a'th
iachâodd.
20 ¶ A phan ofynodd y Phariseaid
iddo, pa bryd y deuai teyrnas Dduw,
efe a attebodd iddynt, ac a ddywed-
odd, Ni ddaw teyrnas Duw wrth
ddisgwyl.
21 Ac ni ddywedant, Wele yma;
neu, Wele acw: canys wele, teyrn-
as Duw, ‖ o'ch mewn chwi y mae.
22 Ac efe a ddywedodd wrth y
disgyblion, [h] Y dyddiau a ddaw pan
chwennychoch weled un o ddyddiau
Mab y dyn, ac nis gwelwch.
23 A [i] hwy a ddywedant wrthych,
Wele yma; neu, Wele acw: nac
ewch, ac na chanlynwch *hwynt.*
24 [k] Canys megis y mae y fellten
a felltenna o'r naill *ran* dan y nef,
yn disgleirio hyd y *rhan* arall dan
y nef; felly y bydd Mab y dyn hefyd
yn ei ddydd ef.
25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo
ddioddef llawer, a'i wrthod gan y
genhedlaeth hon.
26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau
Noë, felly y bydd hefyd yn nyddiau
Mab y dyn.
27 Yr oeddynt yn bwytta, yn
yfed, yn gwreicca, yn gŵra, hyd y
dydd yr aeth Noë i mewn i'r arch;
a daeth y diluw, ac a'u difethodd
hwynt oll.
28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu
yn nyddiau Lot: yr oeddynt yn
bwytta, yn yfed, yn prynu, yn
gwerthu, yn plannu, yn adeiladu;
29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan
o Sodom, y gwlawiodd tân a brwm-
stan o'r nef, ac a'u difethodd hwynt
oll:
30 Fel hyn y bydd yn y dydd y
datguddir Mab y dyn.
31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a
fyddo ar ben y tŷ, a'i ddodrefn o
fewn y tŷ, na ddisgyned i'w cym-
meryd hwynt; a'r hwn *a fyddo* yn
y maes, yr un ffunud na ddychweled
yn ei ol.
32 [p] Cofiwch wraig Lot.
33 [q] Pwy bynnag a geisio gadw ei
einioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i
cyll, a'i bywhâ hi.
34 [r] Yr wyf yn dywedyd i chwi, Y
nos honno y bydd dau yn yr un
gwely; y naill a gymmerir, a'r llall
a adewir.
35 Dwy a fydd yn malu yn yr un
lle; y naill a gymmerir, a'r llall a
adewir.
36 ‖ Dau a fyddant yn y maes;

Anno DOMINI 33.

[f] Lef. 13. 2. a 14. 2. Matt. 8. 4.
[g] Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 7. 50. a 8. 48. a 18. 42.
‖ Neu, *yn eich plith chwi.*
[h] Edrych Matt. 9. 15. Ioan 17. 12.
[i] Matt. 24. 23. Marc 13. 21. pen. 21. 8.
[k] Matt. 24. 27.
[l] Marc 8. 31. a 9. 31. a 10. 33. pen. 9. 22.
[m] Gen. 7. Matt. 24. 37.
[n] Gen. 19.
[o] Matt. 24. 17.
[p] Gen. 19. 26.
[q] Matt. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. pen. 9. 24. Ioan 12. 25.
[r] Matt. 24. 40, 41. 1 Thess. 4. 17.
‖ Y mae yr 36 adnod yma yn eisiau yn y rhan fwyaf o'r copiau Groeg.

Anno DOMINI 33.

y nalll a gymmerir, a'r llall a
adewir.
37 A hwy a attebasant ac a ddy-
e Job 39. 30. Matt. 24. 28. wedasant wrtho, [e] Pa le, Arglwydd?
Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa
le bynnag *y byddo* y corph, yno yr
ymgasgl yr eryrod.

PENNOD XVIII.

3 Am y weddw daer. 9 Am y Pharisead a'r publican. 15 Dwyn plant at Grist. 18 Y llywydd a fynnai ganlyn Crist, ond a rwystrir gan ei gyfoeth. 28 Gwobr y rhai a ymadawant â'r cwbl oll er ei fwyn ef. 31 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth; 35 ac yn rhoddi i ddyn dall ei olwg.

AC efe a ddywedodd hefyd
ddammeg wrthynt, fod yn
a pen. 21. 36. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17. rhaid gweddïo [a] yn wastad, ac heb
ddiffygio;
2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw
‖ dinas. farnwr mewn ‖ rhyw ddinas, yr hwn
nid ofnai Dduw, ac ni pharchai
ddyn.
3 Yr oedd hefyd yn y ddinas
honno wraig weddw; a hi a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd, Dïal fi ar
fy ngwrthwynebwr.
4 Ac efe nis gwnai dros amser:
eithr wedi hynny efe a ddywedodd
ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw,
ac na pharchaf ddyn;
5 Etto am fod y weddw hon yn
peri i mi flinder, mi a'i dïalaf hi;
rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm
syfrdanu i.
6 A'r Arglwydd a ddywedodd,
Gwrandewch beth a ddywed y
barnwr anghyfiawn.
b Dat. 6. 10. 7 Ac [b] oni ddïal Duw ei etholed-
igion, sydd yn llefain arno ddydd a
nos, er ei fod yn hir oedi drostynt?
c Heb. 10. 37. 2 Petr 3. 8, 9. 8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [c] y
dïal efe hwynt ar frys. Eithr Mab
y dyn, pan ddêl, a gaiff efe ffydd ar
y ddaear?
9 Ac efe a ddywedodd y ddam-
meg hon hefyd wrth y rhai oedd yn
‖ megis pe baent, &c. hyderu arnynt eu hunain ‖ eu bod
yn gyfiawn, ac yn dïystyru eraill.
10 Dau wr a aeth i fynu i'r deml
i weddïo; un yn Pharisead, a'r llall
yn bublican.
11 Y Pharisead o'i sefyll a wedd-
ïodd rhyngddo ag ef ei hun fel hyn;
‖ Es. 1. 15. a 58. 2, Dat. 3. 17. ‖ O Dduw, yr wyf yn dïolch i ti nad
wyf fi fel *y mae* dynion eraill, yn
drawsion, yn anghyfiawn, yn odineb-
wyr; neu, fel y publican hwn
chwaith.
12 Yr wyf yn ymprydio ddwy-
waith yn yr wythnos; yr wyf yn
degymmu cymmaint oll ag a feddaf.
13 A'r publican, gan sefyll o hir-
bell, ni fynnai gymmaint a chodi ei
olygon tu a'r nef; eithr efe a gurodd
ei ddwyfron, gan ddywedyd, O
Dduw, bydd drugarog wrthyf bech-
adur.
14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i
waered i'w dŷ wedi ei gyfiawnhâu
d Job 22. 29. Matt. 23. 12. pen. 14. 11. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5, 6. *yn fwy* nâ'r llall: [d] canys pob un a'r
y sydd yn ei ddyrchafu ei hun, a
ostyngir; a phob un a'r y sydd yn ei
ostwng ei hun, a ddyrchefir.
e Matt. 19. 13. Marc 10. 13. 15 ¶ [e] A hwy a ddygasant atto
blant bychain hefyd, fel y cyffyrddai
efe â hwynt: a'r disgyblion pan
welsant, a'u ceryddasant hwy.
16 Eithr yr Iesu a'u galwodd
hwynt atto, ac a ddywedodd, Gad-
ewch i'r plant bychain ddyfod
attaf fi, ac na waherddwch hwynt:
canys [f] eiddo y cyfryw rai yw teyrn- f 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
as Dduw.
17 [g] Yn wir meddaf i chwi, Pwy g Marc 10. 15.
bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw
fel dyn bach, nid â efe i mewn
iddi.
18 ¶ [h] A rhyw lywodraethwr a h Matt. 19. 16. Marc 10. 17.
ofynodd iddo, gan ddywedyd,
Athraw da, wrth wneuthur pa beth
yr etifeddaf fi fywyd tragywyddol?
19 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Paham y'm gelwi yn dda? nid *oes*
neb yn dda ond un, *sef* Duw.
20 Ti a wyddost y gorchymynion,
[i] Na odineba, Na ladd, Na ladratta, i Exod. 20. 12, 16.
Na ddwg gam dystiolaeth, [k] An- Rhuf. 13. 9.
rhydedda dy dad a'th fam. k Eph. 6. 2. Col. 3. 20.
21 Ac efe a ddywedodd, Hyn oll
a gedwais o'm hieuengetid.
22 A'r Iesu pan glybu hyn, a ddy-
wedodd wrtho, Y mae un peth etto
yn ol i ti: [l] gwerth yr hyn oll sydd l Matt. 6. 19, 20. a 19. 21.
gennyt, a dyro i'r tlodion: a thi a 1 Tim. 6. 19.
gai drysor yn y nef: a thyred, can-
lyn fi.
23 Ond pan glybu efe y pethau
hyn, efe a aeth yn athrist: canys yr
oedd efe yn gyfoethog lawn.
24 A'r Iesu, pan welodd ef wedi
myned yn athrist, a ddywedodd,
[m] Mor anhawdd yr â y rhai y mae m Diar. 11. 28. Matt. 19. 23.
golud ganddynt i mewn i deyrnas
Dduw!
25 Canys haws yw i gamel fyned
trwy grai y nodwydd ddur, nag i
oludog fyned i mewn i deyrnas
Dduw.
26 A'r rhai a glywsent a ddywed-
asant, A phwy a all fod yn gad-
wedig?
26 Ac efe a ddywedodd, [n] Y peth- n Jer. 32. 17. Zech. 8. 6.
au sydd ammhosibl gyd â dynion, Matt. 19. 26.
sydd bosibl gyd â Duw. pen. 1. 37.
28 [o] A dywedodd Petr, Wele, o Matt. 19. 26.
nyni a adawsom bob peth, ac a'th
ganlynasom di.
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn wir meddaf i chwi, [p] Nid oes p Deut. 33. 9.
neb a'r a adawodd dŷ, neu rieni,
neu frodyr, neu wraig, neu blant,
er mwyn teyrnas Dduw,
30 [q] A'r nis derbyn lawer cym- q Job 42. 10.
maint yn y pryd hwn, ac yn y byd
a ddaw fywyd tragywyddol.
31 ¶ [r] Ac efe a gymmerodd y deu- r Matt. 16. 21.
ddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, a 17. 22. a
Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i 20. 17.
Jerusalem; a chyflawnir pob peth Marc 10. 32.
[s] a'r sydd yn ysgrifenedig trwy y s Ps. 22.
prophwydi am Fab y dyn. Es. 53.
32 Canys [t] efe a draddodir i'r t Matt. 27. 2.
Cenhedloedd, ac a watwerir, ac a pen. 23. 1.
ammherchir, ac a boerir arno: Ioan 18. 28. Act. 3. 13.
33 Ac wedi iddynt *ei* fflangellu,
y lladdant ef: a'r trydydd dydd efe
a adgyfyd.
34 A hwy ni ddeallasant ddim o'r
pethau hyn; a'r gair hwn oedd
guddiedig oddi wrthynt, ac ni
wybuant y pethau a ddywedwyd.
35 ¶ [u] A bu, ac efe yn nesâu at u Matt. 20. 29. Marc 10. 46.
Jericho, i ryw ddyn dall fod yn
eistedd yn ymyl y ffordd yn car-
dotta:
36 A phan glybu efe y dyrfa yn

Anno DOMINI 33.

myned heibio, efe a ofynodd pa
beth oedd hyn.
37 A hwy a ddywedasant iddo,
Mai Iesu o Nazareth oedd yn myn-
ed heibio.
38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd,
Iesu, Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.
39 A'r rhai oedd yn myned o'r
blaen, a'i ceryddasant ef i dewi:
eithr efe a lefodd yn fwy o lawer,
Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.
40 A'r Iesu a safodd, ac a orchy-
mynodd ei ddwyn ef atto. A phan
ddaeth efe yn agos, efe a ofynodd
iddo,
41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni
di i mi ei wneuthur i ti? Yntau a
ddywedodd, Arglwydd, cael o honof
fy ngolwg.
42 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[z] pen. 17. 19. Cymmer dy olwg: [z] dy ffydd a'th
iachâodd.
43 Ac allan o law y cafodd efe
ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan
ogoneddu Duw. A'r holl bobl, pan
welsant, a roisant foliant i Dduw.

PENNOD XIX.

1 *Am Zacchëus y publican.* 11 *Y deg darn o arian.* 28 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem mewn gorfoledd:* 41 *yn wylo drosti:* 45 *yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml;* 47 *gan athrawiaethu beunydd ynddi. Y llywodraethwyr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.*

A'R *Iesu* a aeth i mewn, ac a
aeth trwy Jericho.
2 Ac wele, wr a elwid wrth ei enw
Zacchëus, *ac* efe oedd ben-publican,
a hwn oedd gyfoethog.
3 Ac yr oedd efe yn ceisio gweled
yr Iesu, pwy ydoedd; ac ni allai
gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o
gorpholaeth.
4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a
ddringodd i sycamor-wydden, fel y
gallai ei weled ef: oblegid yr oedd
efe i ddyfod y ffordd honno.
5 A phan ddaeth yr Iesu i'r lle,
efe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu
ef; ac a ddywedodd wrtho, Zac-
chëus, disgyn ar frys: canys rhaid
i mi heddyw aros yn dy dŷ di.
6 Ac efe a ddisgynodd ar frys, ac
a'i derbyniodd ef yn llawen.
7 A phan welsant, grwgnach a
wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyn-
ed o hono ef i mewn i lettya at wr
pechadurus.
8 A Zacchëus a safodd, ac a ddy-
wedodd wrth yr Arglwydd, Wele,
hanner fy nâ, O Arglwydd, yr yd-
wyf yn ei roddi i'r tlodion; ac os
dygais ddim o'r eiddo neb trwy
[a] Exod. 22. 1. pen. 3. 14. [a] gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu
ar ei bedwerydd.
9 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Heddyw y daeth iachawdwriaeth
[b] Rhut. 4. 11, 12, 16. Gal. 3. 7. i'r tŷ hwn, o herwydd [b] ei fod yntau
[c] pen. 13. 16. [c] yn fab i Abraham.
10 [d] Canys Mab y dyn a ddaeth i
[d] Matt. 18. 11. Edrych Matt. 10. 6. a 15. 24. geisio ac i gadw yr hyn a gollasid.
11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y
pethau hyn, efe a chwanegodd, ac
a ddywedodd ddammeg, am ei fod
efe yn agos i Jerusalem, ac am idd-
ynt dybied yr ymddangosai teyrnas
Duw yn y fan.
[e] Matt. 25. 14. 12 [e] Am hynny y dywedodd efe,
Rhyw wr bonheddig a aeth i wlad
bell i dderbyn teyrnas iddo ei hun,
ac i ddychwelyd.
13 Ac wedi galw ei ddeg gwas,
efe a roddes iddynt ddeg punt, ac
a ddywedodd wrthynt, Marchnat-
têwch hyd oni ddelwyf.
14 Eithr ei ddinaswyr a'i casasant
ef, ac a ddanfonasant gennadwri ar
ei ol ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn
ni hwn i deyrnasu arnom.
15 A bu, pan ddaeth efe yn ei
ol, wedi derbyn y deyrnas, erchi o
hono ef alw y gweision hyn atto,
i'r rhai y rhoddasai efe yr arian, fel
y gwybyddai beth a elwasai bob un
wrth farchnatta.
16 A daeth y cyntaf, gan ddy-
wedyd, Arglwydd, dy bunt a yn-
nillodd ddeg punt.
17 Yntau a ddywedodd wrtho, Da,
was da: am i ti fod [f] yn ffyddlawn [f] pen. 16. 10.
yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod
ar ddeg dinas.
18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd,
Arglwydd, dy bunt di a wnaeth
bùm punt.
19 Ac efe a ddywedodd hefyd wrth
hwnnw, Bydd dithau ar bùm dinas.
20 Ac un arall a ddaeth, gan ddy-
wedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr
hon oedd gennyf wedi ei dodi
mewn napcyn:
21 Canys mi a'th ofnais, am dy
fod yn wr tost: yr wyt ti yn cym-
meryd i fynu y peth ni roddaist i
lawr, ac yn medi y peth ni heuaist.
22 Yntau a ddywedodd wrtho,
[g] O'th enau dy hun y'th farnaf, tydi [g] 2 Sam. 1. 16. Matt. 12. 37.
was drwg. Ti a wyddit fy mod i yn
wr tost, yn cymmeryd i fynu y peth
ni roddais i lawr, ac yn medi y peth
ni heuais:
23 *A* phaham na roddaist fy
arian i i'r bwrdd *cyfnewid;* fel pan
ddaethwn y gallaswn ei gael gyd â
llog?
24 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai
oedd yn sefyll ger llaw, Dygwch
oddi arno ef y bunt, a rhoddwch i'r
hwn sydd â deg punt ganddo.
25 (A hwy a ddywedasant wrtho,
Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg
punt)
26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i
chwi, [h] mai i bob un y mae ganddo, [h] Matt. 13. 12. a 25. 29. Marc 4. 25. pen. 8. 18.
y rhoddir iddo; eithr oddi ar yr
hwn nid oes ganddo, y dygir oddi
arno, ie, yr hyn sydd ganddo.
27 A *hefyd* fy ngelynion hynny,
y rhai ni fynnasent i mi deyrnasu
arnynt, dygwch hwynt yma, a lladd-
wch ger fy mron i.
28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, [i] efe a aeth o'r blaen, [i] Marc 10. 32.
gan fyned i fynu i Jerusalem.
29 [k] Ac fe a ddigwyddodd pan [k] Matt. 21. 1. Marc 11. 1.
ddaeth efe yn agos at Bethphage a
Bethania, i'r mynydd a elwir Olew-
wydd, efe a anfonodd ddau o'i
ddisgyblion,
30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pen-
tref ar *eich* cyfer; yn yr hwn, gwedi
eich dyfod i mewn, chwi a gewch
ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eist-
eddodd dyn erioed: gollyngwch ef,
a dygwch yma.
31 Ac os gofyn neb i chwi, Paham
yr ydych yn *ei* ollwng? fel hyn y

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

dywedwch wrtho, Am fod yn rhaid
i'r Arglwydd wrtho.
32 A'r rhai a ddanfonasid a aeth-
ant ymaith, ac a gawsant fel y dy-
wedasai efe wrthynt.
33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr
ebol, ei berchennogion a ddywedas-
ant wrthynt, Paham yr ydych yn
gollwng yr ebol?
34 A hwy a ddywedasant, Mae yn
rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.
35 A hwy a'i dygasant ef at yr
Iesu: ac wedi iddynt fwrw eu dillad
ar yr ebol, hwy a ddodasant yr Iesu
arno.
36 Ac fel yr oedd efe yn myned,
hwy a daenasant eu dillad ar hŷd y
ffordd.
37 Ac weithian, ac efe yn nesâu at
ddisgynfa mynydd yr Olew-wydd,
dechreuodd yr holl lïaws disgybl-
ion lawenhâu, a chlodfori Duw â
llef uchel, am yr holl weithredoedd
nerthol a welsent;
[l] Ps. 118. 26. 38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig *yw*
y Brenhin sydd yn dyfod yn enw yr
[m] pen. 2. 14. Eph. 2. 14. Arglwydd: [m] Tangnefedd yn y nef,
[‖] goruch-elder. a gogoniant yn y ‖ goruchaf.
39 A rhai o'r Phariseaid o'r dyrfa
a ddywedasant wrtho, Athraw, cer-
ydda dy ddisgyblion.
40 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd
[n] Hab. 2. 11. i chwi, Pe tawai y rhai hyn, [n] y llefai
y cerrig yn y fan.
41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos,
pan welodd efe y ddinas, efe a
wylodd drosti,
42 Gan ddywedyd, Pe gwybuasit
dithau, ïe, yn dy ddydd hwn, y
pethau *a berthynent* i'th heddwch!
eithr y maent yn awr yn guddiedig
oddi wrth dy lygaid.
43 Canys daw y dyddiau arnat,
a'th elynion a fwriant glawdd o'th
amgylch, ac a'th amgylchant, ac
a'th warchaeant o bob parth;
[o] 1 Bren. 9. 7, 8. Mic. 3. 12. 44 Ac [o] a'th wnant yn gyd-wastad
â'r llawr, a'th blant o'th fewn; ac
[p] Matt. 24. 2. Marc 13. 2. pen. 21. 6. [p] ni adawant ynot faen ar faen: o
herwydd nad adnabuost amser dy
ymweliad.
[q] Matth. 21. 12. Marc 11. 11, 15. 45 [q] Ac efe a aeth i mewn i'r deml,
ac a ddechreuodd fwrw allan y rhai
oedd yn gwerthu ynddi, ac yn
prynu;
[r] Es. 56. 7. 46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y
mae yn ysgrifenedig, Fy nhŷ i,
[s] Jer. 7. 11. tŷ gweddi yw: eithr [s] chwi a'i
gwnaethoch yn ogof lladron.
47 Ac yr oedd efe beunydd yn
[t] Marc 11. 18. Ioan 7. 19. a 8. 37. athrawiaethu yn y deml: a'r [t] arch-
offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a
phennaethiaid y bobl, a geisient ei
ddifetha ef;
48 Ac ni fedrasant gael beth a
wnaent: canys yr holl bobl oedd yn
glynu wrtho i wrando arno.

PENNOD XX.

1 *Crist yn profi ei awdurdod, trwy ymofyn am fedydd Ioan.* 9 *Dammeg y winllan.* 19 *Am roddi teyrnged i Cesar.* 27 *Y mae efe yn gorchfygu y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad.* 41 *Y modd y mae Crist yn fab Dafydd.* 45 *Y mae efe yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd yr ysgrifenyddion.*

[a] Matt. 21. 23. A [a] DIGWYDDODD ar un o'r
dyddiau hynny, ac efe yn
dysgu y bobl yn y deml, ac yn
pregethu yr efengyl, ddyfod arno yr
arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion,
gyd â'r henuriaid,
2 A llefaru wrtho, gan ddywedyd,
Dywed i ni, [b] Trwy ba awdurdod yr [b] Act. 4. 7. a 7. 27.
wyt yn gwneuthur y pethau hyn?
neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti
yr awdurdod hon?
3 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, A minnau a ofynaf i
chwithau un gair; a dywedwch i mi.
4 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr yd-
oedd, ai o ddynion?
5 Eithr hwy a ymresymmasant yn
eu plith eu hunain, gan ddywedyd,
Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed,
Paham gan hynny na chredech ef?
6 Ac os dywedwn, O ddynion; yr
holl bobl a'n llabyddiant ni: canys
y maent hwy yn cwbl-gredu fod
Ioan yn brophwyd.
7 A hwy a attebasant, nas gwydd-
ent o ba le.
8 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Ac nid wyf finnau yn dywedyd i
chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn
gwneuthur y pethau hyn.
9 ¶ Ac efe a ddechreuodd ddy-
wedyd y ddammeg hon wrth y bobl:
[c] Rhyw wr a blannodd winllan, ac [c] Matt. 21. 33. Marc 12. 1.
a'i gosododd i lafurwyr, ac a aeth
oddi cartref dros dalm o amser.
10 Ac mewn amser efe a anfon-
odd was at y llafurwyr, fel y
rhoddent iddo o ffrwyth y winllan:
eithr y llafurwyr a'i curasant ef, ac
a'i hanfonasant ymaith yn wag-*law.*
11 Ac efe a chwanegodd anfon
gwas arall: eithr hwy a gurasant
ac a ammharchasant hwnnw hefyd,
ac a'*i* hanfonasant ymaith yn wag-
law.
12 Ac efe a chwanegodd anfon y
trydydd: a hwy a glwyfasant hwn
hefyd, ac a'*i* bwriasant *ef* allan.
13 Yna y dywedodd arglwydd y
winllan, Pa beth a wnaf? Mi a
anfonaf fy anwyl fab: fe allai pan
welant ef, y parchant *ef.*
14 Eithr y llafurwyr, pan welsant
ef, a ymresymmasant â'u gilydd,
gan ddywedyd, Hwn yw yr etifedd:
deuwch, lladdwn ef, fel y byddo yr
etifeddiaeth yn eiddom ni.
15 A hwy a'i bwriasant ef allan
o'r winllan, ac a'*i* lladdasant. Pa
beth gan hynny a wna arglwydd y
winllan iddynt hwy?
16 Efe a ddaw ac a ddifetha y
llafurwyr hyn, ac a rydd ei winllan
i eraill. A phan glywsant hyn,
hwy a ddywedasant, Na atto Duw.
17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac
a ddywedodd, Beth gan hynny yw
hyn a ysgrifenwyd, [d] Y maen a [d] Ps. 118. 22. Matt. 21. 42.
wrthododd yr adeiladwyr, hwn a
wnaethpwyd yn ben y gongl?
18 Pwy bynnag a syrthio ar y maen
hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy [e] Dan. 2. 34, 35. Matt. 21. 44.
bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef.
19 ¶ A'r arch-offeiriaid a'r ysgrif-
enyddion a geisiasant roddi dwylaw
arno yr awr honno; ac yr oedd
arnynt ofn y bobl: canys gwybuant
mai yn eu herbyn hwynt y dywed-
asai efe y ddammeg hon.
20 [f] A hwy a'*i* gwyliasant *ef*, ac a [f] Matt. 22. 15.

Anno DOMINI 33.

yrrasant gynllwynwyr, y rhai a
gymmerent arnynt eu bod yn gyf-
iawn; fel y dalient ef yn ei ym-
adrodd, i'w draddodi ym meddiant,
ac awdurdod y rhaglaw.
21 A hwy a ofynasant iddo ef, gan
[g] Matt. 22. 16. ddywedyd, [g] Athraw, ni a wyddom
Marc 12. 15. mai uniawn yr ydwyt ti yn dywed-
yd, ac nad wyt yn derbyn wyneb,
eithr yn dysgu ffordd Duw mewn
gwirionedd.
22 Ai cyfreithlawn i ni roi teyrn-
ged i Cesar, ai nid yw?
23 Ac efe a ddeallodd eu cyfrwys-
dra hwy, ac a ddywedodd wrthynt,
Paham y temtiwch fi?
24 Dangoswch i mi geiniog. Llun
ac argraph pwy sydd arni? A hwy
a attebasant ac a ddywedasant, Yr
eiddo Cesar.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Rhoddwch chwithau yr eiddo Cesar
i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.
26 Ac ni allasant feio ar ei eiriau ef
ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth
ei atteb ef, hwy a dawsant â sôn.
[h] Matt. 22. 23. 27 ¶ [h] A rhai o'r Saduceaid ([i] y
Marc 12. 18. rhai sydd yn gwadu nad oes adgyf-
[i] Act. 23. 6, 8. odiad) a ddaethant atto ef, ac a
ofynasant iddo,
[k] Deut. 25. 5. 28 Gan ddywedyd, Athraw, [k] Moses
a ysgrifenodd i ni, Os byddai farw
brawd neb, ac iddo wraig, a marw o
hono yn ddi-blant, ar gymmeryd o'i
frawd ei wraig ef, a chodi had i'w
frawd.
29 Yr oedd gan hynny saith o
frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd
wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.
30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac
a fu farw yn ddi-blant.
31 A'r trydydd a'i cymmerth hi:
ac yr un ffunud y saith hefyd, ac ni
adawsant blant, ac a fuont feirw.
32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y
wraig hefyd.
33 Yn yr adgyfodiad gan hynny
gwraig i bwy un o honynt yw hi?
canys y saith a'i cawsant hi yn
wraig.
34 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd wrthynt, Plant y byd hwn sydd
yn gwreicca, ac yn gŵra:
35 Eithr y rhai a gyfrifir yn deil-
wng i gael y byd hwnnw, a'r adgyf-
odiad oddi wrth y meirw, nid ydynt
nac yn gwreicca, nac yn gŵra.
36 Canys nis gallant farw mwy:
[l] 1 Ioan 3. 2. oblegid [l] cyd-stad ydynt â'r angel-
ion; a phlant Duw ydynt, gan eu
bod yn blant yr adgyfodiad.
[m] Exod. 3. 6. 37 Ac y cyfyd y meirw, [m] Moses
hefyd a hysbysodd wrth y berth,
pan yw ef yn galw yr Arglwydd yn
Dduw Abraham, ac yn Dduw Isaac,
ac yn Dduw Jacob.
38 Ac nid yw efe Dduw y meirw,
[n] Rhuf. 6. 10. ond y byw: canys [n] pawb sydd fyw
iddo ef.
39 Yna rhai o'r ysgrifenyddion gan
atteb a ddywedasant, Athraw, da y
dywedaist.
40 Ac ni feiddiasant mwyach ofyn
dim iddo ef.
41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[o] Matt. 22. 42. [o] Pa fodd y maent yn dywedyd fod
Marc 12. 35. Crist yn fab i Dafydd?
42 Ac y mae Dafydd ei hun yn
dywedyd yn llyfr y Psalmau, [p] Yr
ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy
Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,
43 Hyd oni osodwyf dy elynion yn [p] Ps. 110. 1.
droed-faingc i'th draed di.
44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei
alw ef yn Arglwydd; a pha fodd y
mae efe yn fab iddo?
45 ¶ [q] Ac a'r holl bobl yn clywed, [q] Marc 12. 38.
efe a ddywedodd wrth ei ddisgybl-
ion,
46 [r] Ymogelwch rhag yr ysgrifen- [r] Matt. 23. 5.
yddion, y rhai a ewyllysiant rodio
mewn dillad lleision, ac a [s] garant [s] pen. 11. 43.
gyfarchiadau yn y marchnadoedd,
a'r prif-gadeiriau yn y synagogau,
a'r prif-eisteddleoedd yn y gwledd-
oedd;
47 [t] Y rhai sydd yn llwyr-fwytta [t] Matt. 23. 14.
tai gwragedd gweddwon, ac mewn
rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a
dderbyniant farn fwy.

PENNOD XXI.

1 Crist yn canmol y weddw dlawd: 5 yn rhag-fynegi dinystr y deml, a dinas Jerusalem; 25 a'r arwyddion a fydd o flaen y dydd diweddaf: 34 yn eu hannog hwy i fod yn wyliadwrus. 37 Arfer Crist tra fu yn Jerusalem.

AC wedi iddo edrych i fynu, efe
[a] a ganfu y rhai goludog yn [a] Marc 12. 41.
bwrw eu rhoddion i'r drysorfa.
2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig
weddw dlawd yn bwrw yno ddwy
‖ hatling. ‖ Edrych Marc 12. 42.
3 Ac efe a ddywedodd, Yn wir
meddaf i chwi, [b] fwrw o'r wraig [b] 2 Cor. 8. 12.
weddw dlawd hon i mewn fwy na
hwynt oll.
4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn
oedd weddill ganddynt a fwriasant
at offrymmau Duw: eithr hon o'i
phrinder a fwriodd i mewn yr holl
‖ fywyd a oedd ganddi. ‖ *gyfoeth.*
5 ¶ [c] Ac fel yr oedd rhai yn dy- [c] Matt. 24. 1. Marc 13. 1.
wedyd am y deml, ei bod hi wedi ei
harddu â meini teg a rhoddion, efe
a ddywedodd,
6 Y pethau hyn yr ydych yn
edrych arnynt, daw y dyddiau yn y
rhai [d] ni adewir maen ar faen, a'r [d] pen. 19. 44.
nis dattodir.
7 A hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Athraw, pa bryd gan
hynny y bydd y pethau hyn? a pha
arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn
ar ddyfod?
8 Ac efe a ddywedodd, [e] Edrych- [e] Eph. 5. 6. 2 Thess. 2. 3.
wch na thwyller chwi: canys llawer
a ddeuant yn fy enw i, gan ddy-
wedyd, Myfi yw *Crist;* a'r amser a
nesâodd: nac ewch gan hynny ar
eu hol hwynt.
9 A phan glywoch sôn am ryfel-
oedd a therfysgoedd, na chymmer-
wch fraw: canys rhaid i'r pethau
hyn fod yn gyntaf: ond ni *ddaw* y
diwedd yn y man.
10 [f] Yna y dywedodd efe wrthynt, [f] Matt. 24. 7.
Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a
theyrnas yn erbyn teyrnas:
11 A daear-grynfâau mawrion a
fyddant yn amryw leoedd, a newyn,
a heintiau, a phethau ofnadwy, ac [g] Marc 13. 9. Dat. 2. 10.
arwyddion mawrion a fydd o'r nef. [h] Act. 4. 3. a 5. 18. a 12. 4. a 16. 24.
12 [g] Eithr o flaen hyn oll, hwy a
roddant eu dwylaw arnoch, ac
a'*ch* erlidiant, gan *eich* traddodi i'r [i] Act. 25. 23.
synagogau, ac [h] i garcharau, [i] wedi

Anno DOMINI 33.

eich dwyn ger bron brenhinoedd a
llywodraethwyr o achos fy enw i.
13 Eithr [k] fe a ddigwydd i chwi yn
dystiolaeth.
14 [l] Am hynny ‖ rhoddwch eich
bryd a'r na rag-fyfyrioch beth a
atteboch.
15 Canys myfi a roddaf i chwi enau
a doethineb, [m] yr hon nis gall eich
holl wrthwynebwyr na dywedyd yn
ei herbyn, na'i gwrth-sefyll.
16 [n] A chwi a fradychir, ïe, gan
rïeni, a brodyr, a cheraint, a chyf-
eillion; ac [o] *i rai* o honoch y parant
farwolaeth.
17 A [p] chas fyddwch gan bawb o
herwydd fy enw i.
18 [q] Ond ni chyll blewyn o'ch pen
chwi.
19 Yn eich amynedd meddiennwch
eich eneidiau.
20 [r] A phan weloch Jerusalem wedi
ei hamgylchu gan luoedd, yna gwy-
byddwch fod ei hanghyfannedd-dra
hi wedi nesâu.
21 Yna y rhai fyddant yn Judea,
fföant i'r mynyddoedd; a'r rhai a
fyddant yn ei chanol hi, ymadaw-
ant: a'r rhai a fyddant yn y meus-
ydd, nac elont i mewn iddi.
22 Canys dyddiau dïal yw y rhai
hyn, [s] i gyflawni yr holl bethau a
ysgrifenwyd.
23 Eithr gwae y rhai beichiogion,
a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y
dyddiau hynny: canys bydd angen
mawr yn y tir, a digofaint ar y bobl
hyn.
24 A hwy a syrthiant trwy fin y
cleddyf, a chaeth-gludir hwynt at
bob cenhedlaeth: a Jerusalem a
fydd wedi ei mathru gan y Cen-
hedloedd, [t] hyd oni chyflawner am-
ser y Cenhedloedd.
25 ¶ [u] A bydd arwyddion yn yr
haul, a'r lleuad, a'r sêr; ac ar y
ddaear ing cenhedloedd, gan gyf-
yng-gynghor; a'r môr a'r tonnau
yn rhuo;
26 A dynion yn llewygu gan ofn, a
disgwyl am y pethau sydd yn dyfod
ar y ddaear: oblegid nerthoedd y
nefoedd a ysgydwir.
27 Ac yna y gwelant Fab y dyn
[x] yn dyfod mewn cwmmwl, gyd â
gallu a gogoniant mawr.
28 A phan ddechreuo y pethau
hyn ddyfod, edrychwch i fynu, a
chodwch eich pennau: canys [y] y
mae eich ymwared yn nesau.
29 [z] Ac efe a ddywedodd ddam-
meg iddynt; Edrychwch ar y ffigys-
bren, a'r holl brennau;
30 Pan ddeiliant hwy weithian,
chwi a welwch ac a wyddoch o
honoch eich hun, fod yr haf yn
agos.
31 Felly chwithau, pan weloch y
pethau hyn yn digwydd, gwybydd-
wch fod teyrnas Dduw yn agos.
32 Yn wir meddaf i chwi, Nid a yr
oes hon heibio, hyd oni ddêl y cwbl
i ben.
33 [a] Y nef a'r ddaear a ânt heibio;
ond fy ngeiriau i nid ânt heibio
ddim.
34 ¶ Ac [b] edrychwch arnoch eich
hunain, rhag i'ch calonnau un

[k] Phil. 1. 28. 2 Thess. 1. 5.
[l] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 12. 11.
‖ *gosodwch yn eich calonnau, na, &c.*
[m] Act. 6. 10.
[n] Mic. 7. 6.
[o] Act. 7. 59. a 12. 2.
[p] Matt. 10. 22.
[q] Matt. 10. 30.
[r] Matt. 24. 15. Marc 13. 14.
[s] Dan. 9. 26, 27. a 12. 7. Zech. 11. 1.
[t] Rhuf. 11. 25.
[u] Act. 2. 20. 2 Petr 3. 10, 12.
[x] Dat. 1. 7. a 14. 14.
[y] Rhuf. 8. 19, 23.
[z] Matt. 24. 32. Marc 13. 28.
[a] Matt. 24. 35.
[b] Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 4. 7.

amser drymhâu trwy lythineb a
meddwdod, a gofalon y bywyd hwn,
a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn
ddisymmwth.
35 Canys [c] efe a ddaw fel magl, ar
warthaf pawb oll ar sydd yn trigo
ar wyneb yr holl ddaear.
36 [d] Gwyliwch am hynny a [e] gweddïwch
bob amser, a'r gael eich cyfrif
yn deilwng i ddiangc rhag y pethau
hyn oll sydd ar ddyfod, ac [f] i sefyll
ger bron Mab y dyn.
37 [g] A'r dydd yr ydoedd efe yn
athrawiaethu yn y deml; a'r [h] nos
yr oedd efe yn myned ac yn aros yn
y mynydd a elwid yr Olew-wydd.
38 A'r holl bobl a fore-gyrchent
atto ef yn y deml, i'w glywed ef.

PENNOD XXII.

1 Yr Iuddewon yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist. 3 Satan yn parottôi Judas i'w fradychu ef. 7 Yr apostolion yn arlwyo y pasc. 19 Crist yn ordeinio ei swpper sanctaidd: 21 yn guddiedig yn rhag ddywedyd am y bradychwr: 24 yn annog y rhan arall o'i apotolion i ochelyd rhyfyg: 32 yn sicrhâu Petr na phallai ei ffydd ef: 34 ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith: 39 yn gweddïo yn y mynydd: ac yn chwysu y gwaed: 47 yn cael ei fradychu â chusan: 50 yn iachâu clust Malchus: 54 yn cael ei wadu dair gwaith gan Petr, 63 a'i amherchi yn gywilyddus; 66 ac yn cyfaddef ei fod yn Fab Duw.

A [a] NESAODD gwyl y bara croyw,
yr hon a elwir y pasc.
2 A'r [b] arch-offeiriaid a'r ysgrif-
enyddion a geisiasant pa fodd y
difethent ef: oblegid yr oedd ar-
nynt ofn y bobl.
3 ¶ [c] A Satan a aeth i mewn i
Judas, yr hwn a gyfenwid Iscariot,
yr hwn oedd o rifedi y deuddeg.
4 Ac efe a aeth ymaith, ac a ym-
ddiddanodd â'r arch-offeiriaid a'r
‖ blaenoriaid, pa fodd y bradychai
efe ef iddynt.
5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt:
a hwy a gyttunasant ar roddi arian
iddo.
6 Ac efe a addawodd. ac a geisiodd
amser cyfaddas i'w fradychu ef idd-
ynt ‖ yn absen y ‖ bobl.
7 ¶ [d] A daeth dydd y bara croyw,
ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y
pasc.
8 Ac efe a anfonodd, Petr ac Ioan,
gan ddywedyd, Ewch, parottôwch i
ni y pasc, fel y bwyttâom.
9 A hwy a ddywedasant wrtho, Pa
le y mynni barottôi o honom?
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddin-
as, cyferfydd â chwi ddyn yn dwyn
ystenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r
tŷ lle yr êl efe i mewn.
11 A dywedwch wrth wr y tŷ, Y
mae yr Athraw yn dywedyd wrthyt,
Pa le y mae y lletty, lle y gallwyf
fwytta y pasc gyd â'm disgyblion?
12 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-
ystafell fawr, wedi ei thaenu: yno
parottôwch.
13 A hwy a aethant, ac a gawsant
fel y dywedasai efe wrthynt; ac a
barottoisant y pasc.
14 [e] A phan ddaeth yr awr, efe a
eisteddodd i lawr, a'r deuddeg
apostol gyd âg ef.
15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,

Anno DOMINI 33.

[c] 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[d] Matt. 24. 42. Marc 13. 33.
[e] pen. 18. 1.
[f] Ps. 1. 5. Eph. 6. 18.
[g] Ioan 8. 1, 2.
[h] pen. 22. 39.
[a] Matt. 26. 2. Marc 14. 1.
[b] Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 27.
[c] Matt. 26. 14. Ioan 13. 2, 27.
‖ *capteniaid.*
‖ *heb gythrwfl.*
‖ *dyrfa.*
[d] Matt. 26. 17. Marc 14. 12.
[e] Matt. 26. 20. Marc 14. 17.

Anno DOMINI 33.

Mi ‖ a chwennychais yn fawr fwytta
y pasc hwn gyd â chwi cyn dioddef
o honof.
16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, Ni fwyttâf fi mwyach o hono,
f hyd oni chyflawner yn nheyrnas
Dduw.
17 Ac wedi iddo gymmeryd y cwp-
pan, a rhoddi diolch, efe a ddywed-
odd, Cymmerwch hwn, a rhennwch
yn eich plith:
18 Canys *g* yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, nad yfaf o ffrwyth y winwydd-
en, hyd oni ddêl teyrnas Duw.
19 ¶ *h* Ac wedi iddo gymmeryd
bara, a rhoi diolch, efe a'*i* torrodd,
ac a'*i* rhoddes iddynt, gan ddywed-
yd, Hwn yw fy nghorph yr hwn yr
ydys yn ei roddi drosoch: gwnewch
hyn er coffa am danaf.
20 Yr un modd y cwppan hefyd
wedi swpperu, gan ddywedyd, Y
cwppan hwn *yw* y testament new-
ydd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys
yn ei dywallt drosoch.
21 ¶ *i* Eithr wele law yr hwn sydd
yn fy mradychu gyd â mi ar y
bwrdd.
22 Ac yn wir y mae Mab y dyn yn
myned, *k* megis y mae wedi ei lun-
iaethu: eithr gwae y dyn hwnnw
trwy yr hwn y bradychir ef.
23 Hwythau a ddechreuasant ym-
ofyn yn eu plith eu hunain, pwy o
honynt oedd yr hwn a wnai hynny.
24 ¶ A bu ymryson yn eu plith,
pwy o honynt a dybygid ei fod yn
fwyaf.
25 *l* Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y mae brenhinoedd y Cenhedloedd
yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai
sydd mewn awdurdod arnynt, a
elwir yn bendefigion.
26 *m* Ond na *fyddwch* chwi felly:
n eithr y mwyaf yn eich plith chwi,
bydded megis yr ieuangaf; a'r pen-
naf, megis yr hwn sydd yn gweini.
27 Canys pa un fwyaf, ai yr hwn
sydd yn eistedd ar y bwrdd, ai yr
hwn sydd yn gwasanaethu? onid yr
hwn sydd yn eistedd ar y bwrdd?
eithr *o* yr ydwyf fi yn eich mysg fel
un yn gwasanaethu.
28 A chwychwi yw y rhai a arhos-
asoch gyd â mi yn *p* fy mhrofedig-
aethau.
29 Ac *q* yr wyf fi yn ordeinio i chwi
deyrnas, megis yr ordeiniodd fy
Nhad i minnau;
30 Fel *r* y bwyttâoch ac yr yfoch
ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, *s* ac
yr eisteddoch ar orseddfeydd, yn
barnu deuddeg llwyth Israel.
31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd,
Simon, Simon, wele, *t* Satan a'ch
ceisiodd chwi, i'*ch* nithio fel gwenith:
32 Eithr mi a weddiais drosot, na
ddiffygiai dy ffydd di: *u* tithau pan
y'th dröer, cadarnhâ dy frodyr.
33 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, yr ydwyf fi yn barod i
fyned gyd â thi i garchar, ac i
angau.
34 *x* Yntau a ddywedodd, Yr wyf
yn dywedyd i ti, Petr, Na chân y
ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair
gwaith yr adweini fi.
35 Ac efe a ddywedodd wrthynt,

‖ gan chwennych a chwennychais; &c.
f pen. 14. 15. Dat. 19. 9.
g Matt. 26. 29. Marc 14. 25.
h Matt. 26. 26. Marc 14. 22. 1 Cor. 11. 23.
i Ps. 41. 9. Matt. 26. 21, 23. Marc 14. 18. Ioan 13. 21, 26.
k Act. 2. 23. a 4. 28.
l Matt. 20. 25. Marc 10. 42.
m 1 Petr 5. 3.
n pen. 9. 48.
o Matt. 20. 28. Ioan 13. 13, 14. Phil. 2. 7.
p Heb. 4. 15.
q Matt. 24. 47. pen. 12. 32.
r Matt. 8. 11. pen. 14. 15. Dat. 19. 9.
s Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Dat. 3. 21.
t 1 Petr 5. 8.
u Ioan 21. 15, 16, 17.
x Matt. 26. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.

y Pan y'ch anfonais heb na phwrs,
na chôd, nac esgidiau, a fu arnoch
eisieu dim? A hwy a ddywedasant,
Na ddo ddim.
36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond
yn awr y neb sydd ganddo bwrs,
cymmered; a'r un modd gôd: â'r
neb nid oes ganddo, gwerthed ei
bais, a phryned gleddyf.
37 Canys yr wyf yn dywedyd i
chwi, Fod yn rhaid etto gyflawni
ynof fi y peth hwn a ysgrifenwyd;
sef, *z* A chyd â'r anwir y cyfrifwyd
ef. Canys y mae diben i'r pethau
am danaf fi.
38 A hwy a ddywedasant, Arglwydd,
wele ddau gleddyf yma. Ac efe a
ddywedodd wrthynt, Digon yw.
39 ¶ *a* Ac wedi iddo fyned allan,
b efe a aeth, yn ol ei arfer, i fynydd
yr Olew-wydd; a'i ddisgyblion
hefyd a'i canlynasant ef.
40 *c* A phan ddaeth efe i'r man,
efe a ddywedodd wrthynt, Gwedd-
iwch nad eloch mewn profedigaeth.
41 *d* Ac efe a dynnodd oddi wrth-
ynt tu ag ergyd carreg; ac wedi
iddo fyned ar ei liniau, efe a wedd-
iodd,
42 Gan ddywedyd, O Dad, os
ewyllysi ‖ droi heibio y cwppan hwn
oddi wrthyf: er hynny *e* nid fy
ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.
43 Ac angel o'r nef a ymddangos-
odd iddo, yn ei nerthu ef.
44 *f* Ac efe mewn ymdrech medd-
wl, a weddiodd yn ddyfalach: a'i
chwys ef oedd fel defnynau gwaed
yn disgyn ar y ddaear.
45 A phan gododd efe o'i weddi,
a dyfod at ei ddisgyblion, efe a'u
cafodd hwynt yn cysgu gan drist-
wch;
46 Ac a ddywedodd wrthynt, Pa-
ham yr ydych yn cysgu? codwch,
a *g* gweddiwch nad eloch mewn
profedigaeth.
47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, *h* wele
dyrfa; a'r hwn a elwir Judas, un o'r
deuddeg, oedd yn myned o'u blaen
hwynt, ac a nesâodd at yr Iesu, i'w
gusanu ef.
48 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Judas, ai â chusan yr wyt ti yn
bradychu Mab y dyn?
49 A phan welodd y rhai oedd yn
ei gylch ef y peth oedd ar ddyfod,
hwy a ddywedasant wrtho, Ar-
glwydd, a darawn ni â chleddyf?
50 ¶ A *i* rhyw un o honynt a
darawodd was yr arch-offeiriad, ac
a dorrodd ymaith ei glust ddehau
ef.
51 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, Goddefwch hyd yn hyn.
Ac efe a gyffyrddodd â'i glust, ac
a'i hiachâodd ef.
52 *k* A'r Iesu a ddywedodd wrth yr
arch-offeiriaid, a ‖ blaenoriaid y
deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaeth-
ent atto, Ai fel at leidr y daethoch
chwi allan, â chleddyfau ac â ffyn?
53 Pan oeddwn beunydd gyd a
chwi yn y deml, nid estynasoch
ddwylaw i'm herbyn: eithr hon yw
eich awr chwi, a gallu y tywyllwch.
54 ¶ *l* A hwy a'i daliasant ef, ac
a'*i* harweiniasant, ac â'i dygasant i

Anno DOMINI 33.

y Matt. 10. 9. pen. 9. 3. a 10. 4.
z Es. 53. 12. Marc 15. 28.
a Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Ioan 18. 1.
b pen. 21. 37.
c Matt. 26. 41. Marc 14. 38. ad. 46.
d Matt. 26. 39.
‖ tro.
e Ioan 6. 38.
f Ioan 12. 27. Heb. 5. 7.
g ad. 40.
h Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Ioan 18. 3.
i Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Ioan 18. 10.
k Matt. 26. 55. Marc 14. 48.
‖ chapteniaid.
l Matt. 26. 57.

Anno DOMINI 33.

mewn i dŷ yr arch-offeiriad. A
Phetr a ganlynodd o hirbell.
55 [m] Ac wedi iddynt gynneu tân
y'nghanol y neuadd, a chyd-eistedd
o honynt, eisteddodd Petr yntau yn
eu plith hwynt.
56 A phan ganfu rhyw langces ef
yn eistedd wrth y tân, a dal sylw
arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn
hefyd gyd âg ef.
57 Yntau a'i gwadodd ef, gan
ddywedyd, *O* wraig, nid adwaen i ef.
58 Ac ychydig wedi, un arall a'i
gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr wyt
tithau hefyd *yn un* o honynt. A
Phetr a ddywedodd, *O* ddyn, nid
ydwyf.
59 Ac ar ol megis yspaid un awr,
rhyw un arall a daerodd, gan ddy-
wedyd, Mewn gwirionedd yr oedd
hwn hefyd gyd âg ef: canys Galile-
ad yw.
60 A Phetr a ddywedodd, Y dyn,
nis gwn beth yr wyt yn ei ddy-
wedyd. Ac yn y man, ac efe etto
yn llefaru, canodd y ceiliog.
61 A'r Arglwydd a drodd, ac a
edrychodd ar Petr. A Phetr a gof-
iodd ymadrodd yr Arglwydd, fel y
dywedasai efe wrtho, [n] Cyn canu
o'r ceiliog, y gwedi fi deirgwaith.
62 A Phetr a aeth allan, ac a wyl-
odd yn chwerw-dost.
63 ¶ [o] A'r gwŷr oedd yn dal yr
Iesu, a'i gwatwarasant ef, gan *ei*
daro.
64 Ac wedi iddynt guddio ei lyg-
aid ef, hwy a'i tarawsant ef ar ei
wyneb, ac a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Prophwyda, pwy yw yr
hwn a'th darawodd di?
65 A llawer o bethau eraill, gan
gablu, a ddywedasant yn ei erbyn ef.
66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd,
ymgynhullodd henuriaid y bobl, a'r
arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion,
ac a'i dygasant ef i'w ‖ cynghor
hwynt,
67 Gan ddywedyd, ‖ Ai ti yw
Crist? dywed i ni. Ac efe a ddy-
wedodd wrthynt, Os dywedaf i chwi,
ni chredwch ddim:
68 Ac os gofynaf hefyd *i chwi*,
ni'm hattebwch, ac ni'*m* gollyng-
wch ymaith.
69 [q] Ar ol hyn y bydd Mab y dyn
yn eistedd ar ddeheulaw gallu Duw.
70 A hwy oll a ddywedasant, Ai
Mab Duw gan hynny ydwyt ti?
Ac efe a ddywedodd wrthynt, [r] Yr
ydych chwi yn dywedyd fy mod.
71 Hwythau a ddywedasant, Pa
raid i ni mwyach wrth dystiolaeth?
canys clywsom ein hunain o'i enau
ef ei hun.

[m] Matt. 26. 69. Marc 14. 66.
[n] Matt. 26. 34, 75.
[o] Matt. 26. 67.
[p] Matt. 27. 1.
‖ seneddr.
‖ Os ti yw Crist.
[q] Matt. 26. 64. Heb. 1. 3. a 8. 1.
[r] Marc 14. 62.

PENNOD XXIII.

1 *Cyhuddo yr Iesu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod; 8 a Herod yn ei watwar ef. 12 Herod a Philat yn cymmodi â'u gilydd. 18 Y bobl yn deisyf cael Barabbas; a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi yr Iesu i'w grosshoelio. 27 Yntau yn mynegi i'r gwragedd, a alarent o'i blegid ef, ddinystr Jerusalem: 34 yn gweddïo dros ei elynion. 39 Crogi dau ddrwg-weithredwyr gyd âg ef. 46 Ei farwolaeth, 50 a'i gladdedigaeth ef.*

A'R [a] holl liaws o honynt a gyfod-
asant, ac a'i dygasant ef at Pi-
lat:
2 Ac a ddechreuasant ei gyhuddo
ef, gan ddywedyd, Ni a gawsom
hwn [b] yn gŵyrdroi y bobl, ac [c] yn
gwahardd rhoi teyrnged i Cesar,
gan ddywedyd mai efe ei hun yw
Crist Frenhin.
3 A [d] Philat a ofynodd iddo, gan
ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr
Iuddewon? Ac efe a attebodd iddo,
ac a ddywedodd, Yr wyt ti yn dy-
wedyd.
4 A dywedodd Pilat wrth yr arch-
offeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn
cael dim ‖ bai ar y dyn hwn.
5 A hwy a fuant daerach, gan ddy-
wedyd, Y mae efe yn cyffroi y bobl,
gan ddysgu trwy holl Judea, wedi
dechreu o Galilea hyd yma.
6 A phan glybu Pilat sôn am Ga-
lilea, efe a ofynodd ai Galilead oedd
y dyn.
7 A phan wybu efe ei fod ef o
lywodraeth [e] Herod, efe a'i hanfon-
odd ef at Herod, yr hwn oedd yntau
yn Jerusalem y dyddiau hynny.
8 ¶ A Herod, pan welodd yr Iesu,
a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr
oedd efe yn chwennych er ys talm
ei weled ef; oblegid [g] iddo glywed
llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn
gobeithio cael gweled gwneuthur
rhyw arwydd ganddo ef.
9 Ac efe a'i holodd ef mewn llawer
o eiriau; eithr efe nid attebodd
ddim iddo.
10 A'r arch-offeiriaid a'r ysgrif-
enyddion a safasant, gan ei gyhuddo
ef yn haerllug.
11 A Herod a'i filwyr, wedi iddo ei
ddiystyru, a'*i* watwar, a'i wisgo
â gwisg glaerwen, a'i danfonodd ef
drachefn at Pilat.
12 ¶ A'r dwthwn hwnnw yr ‖ aeth
[h] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys
yr oeddynt o'r blaen mewn gelyn-
iaeth â'u gilydd.
13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghyd
yr arch-offeiriaid, a'r llywiawdwyr,
a'r bobl,
14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a
ddygasoch y dyn hwn attaf fi, fel
un a fyddai yn gŵyrdroi y bobl: ac
wele, myfi a'*i* holais *ef* yn eich
gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dyn
hwn ddim ‖ bai, o ran y pethau yr
ydych chwi yn ei gyhuddo ef am
danynt:
15 Na Herod chwaith: canys
anfonais chwi atto ef; ac wele, dim
yn haeddu marwolaeth nis gwnaed
iddo.
16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef,
ac a'*i* gollyngaf ymaith.
17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid
iddo ollwng un yn rhydd iddynt ar
yr wyl.
18 [m] A'r holl liaws a lefasant ar
unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn
ymaith, a gollwng i ni Barabbas
yn rhydd:
19 (Yr hwn, am ryw derfysg a
wnaethid yn y ddinas, a llofrudd-
iaeth, oedd wedi ei daflu i garch-
ar)
20 Am hynny Pilat a ddywedodd
wrthynt drachefn, gan ewyllysio
gollwng yr Iesu yn rhydd.
21 Eithr hwy a lefasant arno, gan

[a] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Ioan 18. 28.
[b] Act. 17. 7.
[c] Edrych Matt. 17. 27. a 22. 21.
[d] Matt. 27. 11.
‖ achos yn.
[e] pen. 3. 1.
[f] pen. 9. 9.
[g] Matt. 14. 1. Marc 6. 14.
‖ aeth cymmod rhwng Pilat a Herod.
[h] Act. 4. 27.
[i] Matt. 27. 23. Marc 15. 14. Ioan 18. 38. a 19. 4.
‖ achos.
[k] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.
[l] Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Ioan 18. 39.
[m] Act. 3. 14.

Anno DOMINI 33.

ddywedyd, Croeshoelia, croeshoelia
ef.
22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y
drydedd waith, Canys pa ddrwg a
wnaeth efe? ni chefais i ddim achos
marwolaeth ynddo; am hynny mi
a'i ceryddaf ef, ac a'*i* gollyngaf yn
rhydd.
|| *A hwy a bwysasant arno.* 23 || Hwythau a fuont daerion â
llefau uchel, gan ddeisyfu ei groes-
hoelio ef. A'u llefau hwynt, a'r
arch-offeiriaid, a orfuant.
[n] Matt. 27. 26. Marc 15. 15. Ioan 19. 16. 24 [n] A Philat a || farnodd wneuthur
eu deisyfiad hwynt.
|| *gyttunodd.* 25 Ac efe a ollyngodd yn rhydd
iddynt yr hwn am derfysg a llof-
ruddiaeth a fwriasid y'ngharchar,
yr hwn a ofynasant: eithr yr Iesu
a draddododd efe i'w ewyllys
hwynt.
[o] Matt. 27. 32. Marc 15. 21. 26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain
ef ymaith, hwy a ddaliasant un Si-
mon o Cyrene, yn dyfod o'r wlad,
ac a ddodasant y groes arno ef, i'*w*
dwyn ar ol yr Iesu.
27 ¶ Ac yr oedd yn ei ganlyn ef
lliaws mawr o bobl, ac o wragedd;
y rhai hefyd oedd yn cwynfan, ac
yn galaru o'i blegid ef.
28 A'r Iesu, wedi troi attynt, a
ddywedodd, Merched Jerusalem,
na wylwch o'm plegid i: eithr
wylwch o'ch plegid eich hunain, ac
oblegid eich plant.
29 Canys wele, y mae y dyddiau
yn dyfod, yn y rhai y dywedant,
Gwŷn eu byd y rhai amhlantad-
wy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r
bronnau ni roisant sugn.
[p] Es. 2. 19. Hos. 10. 8. Dat. 6. 16. a 9. 6. 30 [p] Yna y dechreuant ddywedyd
wrth y mynyddoedd, Syrthiwch
arnom; ac wrth y bryniau, Cudd-
iwch ni.
[q] Jer. 25. 29. 1 Petr 4. 17. 31 [q] Canys os gwnant hyn yn y
pren îr, pa beth a wneir yn y crin?
[r] Es. 53. 12. Matt. 27. 38. 32 [r] Ac arweiniwyd gyd âg ef hefyd
ddau ddrwg-weithredwyr eraill, i'w
rhoi i'w marwolaeth.
[s] Matt. 27. 33. Marc 15. 22. Ioan 19. 17, 18. 33 A [s] phan ddaethant i'r lle a
elwir || Calfaria, yno y croeshoelias-
|| *Lle y benglog.* ant ef, a'r drwg-weithredwyr; un
ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr
aswy.
[t] Act. 7, 60. 1 Cor. 4. 12. 34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O
Dad, [t] maddeu iddynt: canys [u] ni
[u] Act. 3. 17. wyddant pa beth y maent yn ei
[x] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Ioan 19. 23. wneuthur. A [x] hwy a rannasant ei
ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.
[y] Ps. 22. 17. Zech. 12. 10. 35 A'r [y] bobl a safodd yn edrych.
[z] Matt. 27. 39. [z] A'r penaethiaid hefyd gyd â
hwynt a watwarasant, gan ddywed-
yd, Eraill a waredodd efe; gwared-
ed ef ei hun, os hwn yw Crist,
etholedig Duw.
36 A'r milwyr hefyd a'i gwatwar-
asant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg
iddo finegr,
37 A dywedyd, Os tydi yw Brenhin
yr Iuddewon, gwared dy hun.
[a] Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Ioan 19. 19. 38 [a] Ac yr ydoedd hefyd || ar-ysgrif-
en wedi ei ysgrifenu uwch ei ben
|| *ditl.* ef, â llythyrenau Groeg, a Lladin,
ac Hebraeg, HWN YW BREN-
HIN YR IUDDEWON.
39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwyr a
grogasid a'i cablodd ef, gan ddy-
wedyd, Os tydi yw Crist, gwared dy
hun a ninnau.

Anno DOMINI 33.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i
ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid
wyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan
yr un || ddamnedigaeth? || *farnedigaeth.*
41 A nyni yn wir yn gyfiawn;
canys yr ydym yn derbyn yr hyn a
haeddai y pethau a wnaethom:
eithr hwn ni wnaeth ddim allan
o'i le.
42 Ac efe a ddywedodd wrth yr
Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych
i'th deyrnas.
43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Yn wir meddaf i ti, Heddyw y
byddi gyd â mi ym mharadwys.
44 [b] Ac yr ydoedd hi ynghylch y [b] Matt. 27. 45. Marc 15. 33.
chweched awr, a thywyllwch a fu
ar yr holl || ddaear hyd y nawfed || *dir.*
awr.
45 A'r haul a dywyllwyd, a [c] llen y [c] Matt. 27. 51. Marc 15. 38.
deml a rwygwyd yn ei chanol.
46 ¶ A'r Iesu, gan lefain â llef
uchel, a ddywedodd, [d] O Dad, i'th [d] Ps. 31. 5.
ddwylaw di y gorchymynaf fy ys-
pryd. [e] Ac wedi iddo ddywedyd [e] Matt. 27. 50. Marc 15. 37. Ioan 19. 30.
hyn, efe a drengodd.
47 [f] A'r canwriad, pan welodd y [f] Matt. 27. 54. Marc 15. 39.
peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd
Dduw, gan ddywedyd, Yn wir yr
oedd hwn yn wr cyfiawn.
48 A'r holl bobloedd y rhai a
ddaethant ynghyd i edrych hyn,
wrth weled y pethau a wnaethpwyd,
a ddychwelasant, gan guro eu dwy-
fronnau.
49 A'i holl gydnabod ef a safasant
o hirbell, a'r gwragedd y rhai a'i
canlynasent ef o Galilea, yn edrych
ar y pethau hyn.
50 ¶ [g] Ac wele, gwr a'i enw Joseph, [g] Matt. 27. 57. Marc 15. 42. Ioan 19. 38.
yr hwn oedd gynghorwr, gwr da a
chyfiawn:
51 (Hwn ni chyttunasai â'u cyng-
hor ac â'u gweithred hwynt) o
Arimathea, dinas yr Iuddewon ([h] yr [h] Marc 15. 43. pen. 2. 25, 38.
hwn oedd yntau yn disgwyl hefyd
am deyrnas Dduw)
52 Hwn a ddaeth at Pilat, ac a
ofynodd gorph yr Iesu.
53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac a'i
hamdôdd mewn llîan main, ac a'i
rhoddes mewn bedd wedi ei naddu
mewn carreg, yn yr hwn ni roddasid
|| dyn erioed. || *neb.*
54 A'r dydd hwnnw oedd [i] ddar- [i] Matt. 27. 62.
par-wyl, a'r sabbath oedd yn nes-
âu.
55 A'r gwragedd hefyd, [k] y rhai [k] pen. 8. 2.
a ddaethent gyd âg ef o Galilea, a
ganlynasant, ac a welsant y bedd, a
pha fodd y dodwyd ei gorph ef.
56 A hwy a ddychwelasant, ac a
barottoisant bêr-aroglau ac en-
naint; ac a orphwysasant ar y sab-
bath, [l] yn ol y gorchymyn. [l] Exod. 20. 10.

PENNOD XXIV.

1 *Dau angel yn mynegi adgyfodiad Crist i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bedd;* 9 *a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill.* 13 *Crist ei hun yn ymddangos i'r ddau ddisgybl oedd yn myned i Emmaus:* 36 *ac wedi hynny i'r apostolion: ac yn ceryddu eu hanghred-iniaeth hwy:* 47 *yn rhoddi gorchymyn iddynt:* 49 *ac yn addaw yr Yspryd Glân:* 51 *ac felly yn esgyn i'r nefoedd.*

A'R [a] *dydd* cyntaf o'r wythnos, ar [a] Matt. 28. 1. Marc 16. 1. Ioan 20. 1.
y cynddydd, hwy a ddaethant
at y bedd, gan ddwyn y pêr-aroglau
a barottoisent, a rhai gyd â hwynt.

Anno DOMINI 33.

2 A hwy a gawsant y maen wedi
ei dreiglo ymaith oddi wrth y bedd.
3 Ac wedi iddynt fyned i mewn, ni
chawsant gorph yr Arglwydd Iesu.
4 A bu, a hwy 'yn petruso am y
peth hwn, wele, dau wr a safodd yn
eu hymyl mewn gwisgoedd disglaer.
5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng
eu hwynebau tu a'r ddaear, hwy a
ddywedasant wrthynt, Paham yr
ydych yn ceisio ‖ y byw ym mysg y
meirw?
6 Nid yw efe yma, ond efe a gy-
fododd. [b]Cofiwch pa fodd y dy-
wedodd wrthych, ac efe etto yn
Galilea,
7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi
Mab y dyn yn nwylaw dynion
pechadurus, a'i groeshoelio, a'r
trydydd dydd adgyfodi.
8 A [c]hwy a gofiasant ei eiriau ef;
9 [d]Ac a ddychwelasant oddi wrth
y bedd, ac a fynegasant hyn oll i'r
un ar ddeg, ac i'r lleill oll.
10 A Mair Magdalen, a [e]Joanna,
a Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd â
hwynt, oedd y rhai a ddywedasant
y pethau hyn wrth yr apostolion.
11 A'u geiriau a welid yn eu golwg
hwynt fel gwegi, ac ni chredasant
iddynt.
12 [f]Eithr Petr a gododd i fynu,
ac a redodd at y bedd; ac wedi
ymgrymmu, efe a ganfu y llieiniau
wedi eu gosod o'r neilldu; ac a aeth
ymaith, gan ryfeddu rhyngddo ag
ef ei hun am y peth a ddarfuasai.
13 ¶ [g]Ac wele, dau o honynt oedd
yn myned y dydd hwnnw i dref a'i
henw Emmaus, yr hon oedd yng-
hylch triugain ystâd oddi wrth
Jerusalem.
14 Ac yr oeddynt hwy yn ym-
ddiddan â'u gilydd am yr holl
bethau hyn a ddigwyddasent.
15 A bu, fel yr oeddynt yn ym-
ddiddan, ac yn ymofyn â'u gilydd,
[h]yr Iesu ei hun hefyd a nesâodd,
ac a aeth gyd â hwynt.
16 Eithr [i]eu llygaid hwynt a
attaliwyd, fel nas adwaenent ef.
17 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn
yr ydych yn eu bwrw at eu gilydd,
dan rodio, ac yn wyneb-drist?
18 Ac un *o honynt*, a'i enw Cle-
opas, gan atteb a ddywedodd wrtho,
A wyt ti yn unig yn ymdeithydd yn
Jerusalem, ac ni wybuost y pethau
a wnaethpwyd ynddi hi yn y dydd-
iau hyn?
19 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa bethau? Hwythau a ddywed-
asant wrtho, Y pethau ynghylch
Iesu o Nazareth, [k]yr hwn oedd wr
o brophwyd, [l]galluog mewn gweith-
red a gair ger bron Duw a'r holl
bobl;
20 A'r modd y traddododd yr
arch-offeiriaid a'n llywodraethwyr
ni ef i farn marwolaeth, ac a'i
croeshoeliasant ef.
21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio
[m]mai efe oedd yr hwn a waredai
yr Israel. Ac heb law hyn oll,
heddyw yw y trydydd dydd er pan
wnaethpwyd y pethau hyn.
22 A hefyd [n]rhai gwragedd o

‖ *yr hwn sydd yn fyw, &c.*
[b] Matt. 16. 21. a 17. 23. Marc 9. 31. pen. 9. 22.
[c] Ioan 2. 22.
[d] Matt. 28. 8. Marc 16. 10.
[e] pen. 8. 3.
[f] Ioan 20. 3, 6.
[g] Marc 16. 12.
[h] Matt. 18. 20. ad. 36.
[i] Ioan 20. 14. a 21. 4.
[k] Matt. 21. 11. pen. 7. 16. Ioan 4. 19. a 6. 14.
[l] Act. 7. 22.
[m] pen. 2. 38. Act. 1. 6.
[n] Matt. 28. 8. Marc 16. 10. Ioan 20. 18.

honom ni a'n dychrynasant ni,
gwedi iddynt fod yn fore wrth y
bedd;
23 A phan na chawsant ei gorph
ef, hwy a ddaethant, gan ddywedyd,
weled o honynt weledigaeth o ang-
elion, y rhai a ddywedent ei fod ef
yn fyw.
24 A rhai o'r rhai oedd gyd â nyni
a aethant at y bedd, ac a gawsant
felly, fel y dywedasai y gwragedd:
ond ef nis gwelsant.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
O ynfydion, a hwyr-frydig o galon i
gredu yr holl bethau a ddywedodd
y prophwydi!
26 [o]Onid oedd raid i Grist ddiodd-
ef y pethau hyn, a myned i mewn
i'w ogoniant?
27 A chan ddechreu ar [p]Moses,
a'r [q]holl brophwydi, efe a espon-
iodd iddynt yn yr holl ysgrythyrau
y pethau am dano ei hun.
28 Ac yr oeddynt yn nesâu i'r
dref lle yr oeddynt yn myned: ac
[r]yntau a gymmerth arno ei fod yn
myned ym mhellach.
29 A [s]hwy a'i cymhellasant ef,
gan ddywedyd, Aros gyd â ni: can-
ys y mae hi yn hwyrhâu, a'r dydd
yn darfod. Ac efe a aeth i mewn i
aros gyd â hwynt.
30 A darfu, ac efe yn eistedd gyd
â hwynt, efe a gymmerodd fara, ac
a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac
a'*i* rhoddes iddynt.
31 A'u llygaid hwynt a agorwyd,
a hwy a'i hadnabuant ef: ac efe
a ‖ ddiflannodd allan o'u golwg
hwynt.
32 A hwy a ddywedasant wrth eu
gilydd, Onid oedd ein calon ni yn
llosgi ynom tra yr ydoedd efe yn
ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra
yr ydoedd efe yn agoryd i ni yr
ysgrythyrau?
33 A hwy a godasant yr awr
honno, ac a ddychwelasant i Jeru-
salem, ac a gawsant yr un ar ddeg
wedi ymgasglu ynghyd, a'r sawl
oedd gyd â hwynt,
34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a
gyfododd yn wir, ac [t]a ymddangos-
odd i Simon.
35 A hwythau a adroddasant y
pethau *a wnaethesid* ar y ffordd, a
pha fodd yr adnabuwyd ef gan-
ddynt wrth dorriad y bara.
36 ¶ [u]Ac a hwy yn dywedyd y
pethau hyn, yr Iesu ei hun a safodd
yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd
wrthynt, Tangnefedd i chwi.
37 Hwythau, wedi brawychu ac
ofni, a dybiasant weled o honynt
yspryd.
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham y'ch trallodir? a phaham
y mae meddyliau yn codi yn eich
calonnau?
39 Edrychwch fy nwylaw a'm
traed, mai myfi fy hun ydyw.
[x]Teimlwch fi, a gwelwch: canys
nid oes gan yspryd gnawd ac
esgyrn, fel y gwelwch fod gennyf fi.
40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe
a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw
a'*i* draed.
41 Ac a hwy etto heb gredu gan

Anno DOMINI 33.

[o] ad. 46. Act. 17. 3. 1 Petr 1. 11.
[p] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15.
[q] Ps. 132. 11. Es. 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 25. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20. Edrych ar Ioan 1. 45.
[r] Edrych Gen. 32. 26. a 42. 7. Marc 6. 48.
[s] Gen. 19. 3. Act. 16. 15.
‖ Neu, *aeth yn anweledig iddynt.*
[t] 1 Cor. 15. 5.
[u] Marc 16. 14. Ioan 20. 19.
[x] Ioan 20. 20, 27.

Anno DOMINI 33.

lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a
ddywedodd wrthynt, [y] A oes gen-
nych chwi yma ddim bwyd?
42 A hwy a roisant iddo ddarn
o bysgodyn wedi ei rostio, ac o ddil
mel.
43 Yntau a'*i* cymmerodd, ac a'*i*
bwyttaodd yn eu gŵydd hwynt.
44 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[z] Dyma y geiriau a ddywedais i
wrthych, pan oeddwn etto gyd â
chwi, bod yn rhaid cyflawni pob
peth a ysgrifenwyd y'nghyfraith
Moses, a'r prophwydi, a'r psalmau,
am danaf fi.
45 Yna [a] yr agorodd efe eu deall
hwynt, fel y deallent yr ysgryth-
yrau.
46 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[b] Felly yr ysgrifenwyd, ac felly yr
oedd raid i Grist ddioddef, a chyf-
odi o feirw y trydydd dydd:
47 A phregethu edifeirwch a
[c] maddeuant pechodau yn ei enw
ef ym mhlith yr holl genhedloedd,
gan ddechreu yn Jerusalem.
48 Ac yr ydych [d] chwi yn dystion
o'r pethau hyn.
49 ¶ Ac wele, [e] yr ydwyf fi yn
anfon addewid fy Nhad arnoch:
eithr arhoswch chwi yn ninas Jeru-
salem, hyd oni wisger chwi â nerth
o'r uchelder.
50 ¶ Ac efe a'u dug hwynt allan
[f] hyd yn Bethania: ac a gododd ei
ddwylaw, ac a'u bendithiodd hwynt.
51 [g] Ac fe a ddarfu, tra yr oedd
efe yn eu bendithio hwynt, ymadael
o hono ef oddi wrthynt, ac efe a
ddygwyd i fynu i'r nef.
52 [h] Ac wedi iddynt ei addoli ef,
hwy a ddychwelasant i Jerusalem,
gyd â llawenydd mawr:
53 Ac yr oeddynt yn wastadol [i] yn
y deml, yn moli ac yn bendithio
Duw, Amen.

[y] Ioan 21. 5.
[z] Matt. 16. 21. a 17. 22. a 20. 18. pen. 9. 22. a 18. 31. ad. 6.
[a] Act. 16. 14.
[b] Ps. 22. Es. 53. 2, &c. Act. 17. 3.
[c] Act. 13. 38. 1 Ioan 2. 12.
[d] Ioan 15. 27. Act. 1. 8
[e] Ioan 14. 16, 26. a 15. 26. a 16. 7. Act. 1. 4. a 2. 1, &c.
[f] Act. 1. 12.
[g] Marc 16. 19. Act. 1. 9.
[h] Matt. 28. 9, 17.
[i] Act. 2. 46. a 5. 42.

YR EFENGYL

YN OL

SANT IOAN.

Anno DOMINI 26.

PENNOD I.

1 Duwdab, dyndab, a swydd Iesu Grist. 15 Tystiolaeth Ioan. 39 Galwad Andreas, Petr, Phylip, a Nathanäel.

YN y dechreuad [a] yr oedd y Gair,
a'r Gair oedd [b] gyd â Duw, a
Duw oedd y Gair.
2 [c] Hwn oedd yn y dechreuad gyd
â Duw.
3 [d] Trwyddo ef y gwnaethpwyd
pob peth; ac hebddo ef ni wnaeth-
pwyd dim a'r a wnaethpwyd.
4 [e] Ynddo ef yr oedd bywyd; a'r
[f] bywyd oedd oleuni dynion:
5 A'r [g] goleuni sydd yn llewyrchu
yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid
oedd yn ei ‖ amgyffred.
6 ¶ [h] Yr ydoedd gwr wedi ei anfon
oddi wrth Dduw, a'i enw Ioan.
7 Hwn a ddaeth yn dystiolaeth, fel
y tystiolaethai am y Goleuni, fel y
credai pawb trwyddo ef.
8 Nid efe oedd y Goleuni, eithr *efe
a anfonasid* fel y tystiolaethai am
y Goleuni.
9 [i] Hwn ydoedd y gwir Oleuni, yr
hwn sydd yn goleuo pob dyn a'r y
sydd yn dyfod i'r byd.
10 Yn y byd yr oedd efe, [k] a'r byd
a wnaethpwyd trwyddo ef; a'r byd
nid adnabu ef.
11 At ei eiddo ei hun y daeth, a'r
eiddo ei hun nis derbyniasant ef.
12 Ond [l] cynnifer ag a'i derbyn-
iasant ef, efe a roddes iddynt ‖ allu
i fod yn feibion i Dduw, *sef* i'r sawl
a gredant yn ei enw ef:
13 [m] Y rhai ni aned o waed, nac o
ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gwr,
eithr o Dduw.
14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn
gnawd, ac a drigodd yn ein plith ni
(ac [q] ni a welsom ei ogoniant ef,
gogoniant megis yr Unig-anedig
oddi wrth y Tad) [r] yn llawn gras a
gwirionedd.
15 ¶ Ioan a dystiolaethodd am
dano ef, ac a lefodd, gan ddywedyd,
Hwn oedd yr un y dywedais am
dano, [s] Yr hwn sydd yn dyfod ar fy
ol i, a aeth o'm blaen i: canys yr
oedd efe o'm blaen i.
16 Ac o'i [t] gyflawnder ef y derbyn-
iasom ni oll, a gras am ras.
17 Canys [u] y gyfraith a roddwyd
trwy Moses, ond y gras a'r gwir-
ionedd a ddaeth trwy Iesu Grist.
18 [x] Ni welodd neb Dduw erioed:
yr unig-anedig Fab, yr hwn sydd
ym mynwes y Tad, hwnnw a'*i* hys-
bysodd *ef*.
19 ¶ A hon yw [y] tystiolaeth Ioan,
pan anfonodd yr Iuddewon o Jeru-
salem offeiriaid a Lefiaid i ofyn
iddo, Pwy wyt ti?
20 Ac [z] efe a gyffesodd, ac ni wad-
odd; a chyffesodd, Nid myfi yw y
Crist.
21 A hwy a ofynasant iddo, Beth
ynte? Ai Elias wyt ti? Yntau a
ddywedodd, Nag ê. ‖ Ai y [a] Pro-
phwyd wyt ti? Ac efe a attebodd,
Nag ê.
22 Yna y dywedasant wrtho, Pwy
wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai
a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn
ei ddywedyd am danat dy hun?
23 [b] Eb efe, Myfi *yw* llef un yn
gwaeddi yn y diffaethwch, Uniou-
wch ffordd yr Arglwydd, fel [c] y dy-
wedodd Esaias y prophwyd.
24 A'r rhai a anfonasid oedd o'r
Phariseaid.
25 A hwy a ofynasant iddo, ac a
ddywedasant wrtho, Paham gan
hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid
ydwyt ti na'r Crist, nac Elias, na'r
prophwyd?

[a] Diar. 8. 22, &c. Col. 1. 17. 1 Ioan 1. 1. Dat. 19. 13.
[b] Diar. 8. 30. pen. 17. 5. 1 Ioan 1. 2.
[c] Gen. 1. 1.
[d] Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Dat. 4. 11.
[e] pen. 5. 26. 1 Ioan 5. 11.
[f] pen. 8. 12. a 9. 5. a 12. 46.
[g] pen. 3. 19.
‖ *gynnwys.*
[h] Mal. 3. 1.
A. D. 26.
[i] ad. 4.
[k] Heb. 1. 2. a 11. 3.
[l] Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 Petr 1. 4. 1 Ioan 3. 1.
‖ Neu, *fraint.*
[m] pen. 3. 5. Iago 1. 18. 1 Petr 1. 23.
[n] Matt. 1. 16. Luc 1. 31. a 2. 7.
[o] Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4.
[p] 1 Tim. 3. 16. Heb. 2. 14.
[q] Matt. 17. 2. 2 Petr 1. 17.
[r] Col. 1. 19. a 2. 3, 9.
[s] ad. 27, 30. pen. 3. 31.
[t] Col. 1. 19. a 2. 9, 10.
[u] Exod. 20. 1, &c.
[x] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. 1 Tim. 6. 16. 1 Ioan 4. 12.
A.D. 30.
[y] pen. 5. 33.
[z] pen. 3. 28. Act. 13. 25.
‖ *Ai Prophwyd.*
[a] Deut. 18. 15, 18. pen. 6. 14.
[b] Matt. 3. 3. pen. 3. 28.
[c] Es. 40. 3.

[785]

Anno DOMINI 30.

26 Ioan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [d] Myfi sydd yn bedyddio â dwfr; ond y mae un yn sefyll yn eich plith chwi, yr hwn nid adwaenoch chwi:

27 [e] Efe yw yr hwn sydd yn dyfod ar fy ol i, yr hwn a aeth o'm blaen i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei esgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd yn Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.

29 ¶ Trannoeth Ioan a ganfu yr Iesu yn dyfod atto; ac *efe* a ddywedodd, Wele [f] Oen Duw, yr hwn sydd yn ‖ tynnu ymaith bechodau y byd.

30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dywedais i, Ar fy ol i y mae gwr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr fel yr amlygid ef i Israel, i hynny y daethum i, gan fedyddio â dwfr.

32 Ac Ioan a dystiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais [h] yr Yspryd yn disgyn megis colommen, o'r nef, ac efe a arhosodd arno ef.

33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Yspryd yn disgyn ac yn aros arno, [i] hwnnw yw yr un sydd yn bedyddio â'r Yspryd Glân.

34 A mi a welais, ac a dystiolaethais mai hwn yw Mab Duw.

35 ¶ Trannoeth drachefn y safodd Ioan, a dau o'i ddisgyblion:

36 A chan edrych ar yr Iesu yn rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele Oen Duw.

37 A'r ddau ddisgybl a'i clywsant ef yn llefaru, ac a ganlynasant yr Iesu.

38 Yna yr Iesu a droes; a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei geisio? A hwy a ddywedasant wrtho ef, Rabbi (yr hyn o'i gyfieithu yw, Athraw) pa le yr wyt ti yn ‖ trigo?

39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welsant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arhosasant gyd âg ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghylch y ddegfed awr.

40 [l] Andreas, brawd Simon Petr, oedd un o'r ddau a glywsent *hynny* gan Ioan, ac a'i dilynasent ef.

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawsom y Messïas; yr hyn o'i ddehongl yw, ‖ Y Crist.

42 Ac efe a'i dug ef at yr Iesu. A'r Iesu wedi edrych arno ef, a ddywedodd, Ti yw Simon mab Jona: [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir, ‖ Carreg.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllysiodd yr Iesu fyned allan i Galilea; ac efe a gafodd Phylip, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

44 A [n] Phylip oedd o Bethsaida, o ddinas Andreas a Phetr.

45 Phylip a gafodd [o] Nathanäel,

[d] Matt. 3. 11.
[e] ad. 15, 30. Act. 19. 4.
[f] Es. 53. 7. Act. 8. 32. 1 Petr 1. 19.
‖ *dwyn arno.*
[g] ad. 15, 27.
[h] Matt. 3. 16. Marc 1. 10. Luc 3. 22.
[i] Matt. 3. 11. Act. 1. 5.
[k] ad. 29.
‖ *byw?*
[l] Matt. 4. 18.
‖ *Yr Eneiniog.*
[m] Matt. 16. 18.
‖ Neu, *Petr.*
[n] pen. 12. 21.
[o] pen. 21. 2.

ac a ddywedodd wrtho, Cawsom yr hwn yr ysgrifenodd [p] Moses yn y gyfraith, a'r [q] prophwydi, am dano, Iesu [r] o Nazareth, mab Joseph.

46 A Nathanäel a ddywedodd wrtho, [s] A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Phylip a ddywedodd wrtho, Tyred a gwel.

47 Iesu a ganfu Nathanäel yn dyfod atto; ac a ddywedodd am dano, Wele Israeliad yn wir, [t] yn yr hwn nid oes dwyll.

48 Nathanäel a ddywedodd wrtho, Pa fodd y'm hadwaenost? Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Cyn i Phylip dy alw di, pan oeddit tan y ffigysbren, mi a'th welais di.

49 Nathanäel a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mab Duw; ti yw Brenhin Israel.

50 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, O herwydd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di dan y ffigysbren, a ydwyt ti yn credu? ti a gei weled pethau mwy nâ'r rhai hyn.

51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [u] Ar ol hyn y gwelwch y nef yn agored, ac angelion Duw yn esgyn ac yn disgyn ar Fab y dyn.

PENNOD II.

1 *Crist yn troi y dwfr yn win:* 12 *yn myned i waered i Capernaum a Jerusalem;* 14 *ac yno yn bwrw y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml:* 19 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad.* 23 *Llawer yn credu ynddo, o herwydd ei wyrthiau; ond er hynny nid ymddiriedai efe iddynt am dano ei hun.*

A'R trydydd dydd yr oedd prïodas [a] yn Cana Galilea: a mam yr Iesu oedd yno.

2 A galwyd yr Iesu hefyd a'i ddisgyblion i'r brïodas.

3 A phan ballodd y gwin, mam yr Iesu a ddywedodd wrtho ef, Nid oes ganddynt mo'r gwin.

4 Iesu a ddywedodd wrthi, [b] ‖ Beth sydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig? [c] ni ddaeth fy awr i etto.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwasanaethwyr, Beth bynnag a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

6 Ac yr oedd yno chwech o ddyfrlestri meini wedi eu gosod, [d] yn ol defod puredigaeth yr Iuddewon, y rhai a ddalient bob un ddau ffircyn neu dri.

7 Iesu a ddywedodd wrthynt, Llenwch y dyfr-lestri o ddwfr. A hwy a'u llanwasant hyd yr ymyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraethwr y wledd. A hwy a ddygasant.

9 A phan brofodd llywodraethwr y wledd y dwfr a wnaethid yn win (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwasanaethwyr, y rhai a ollyngasent y dwfr, a wyddent) llywodraethwr y wledd a alwodd ar y prïod-fab,

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dyn a esyd y gwin da yn gyntaf; ac wedi iddynt yfed yn dda, yna un a fo gwaeth: tithau a gedwaist y gwin da hyd yr awr hon.

11 Hyn o ddechreu gwyrthiau a wnaeth yr Iesu yn Cana Galilea, ac

Anno DOMINI 30.

[p] Gen. 3. 15. a 49. 10. Deut. 18. 18. Edrych ar Luc 24. 27.
[q] Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 53. 2. Mic. 5. 2. Zech. 6. 12. a 9. 9. Edrych ar Luc 24. 27.
[r] Matt. 2. 23. Luc 2. 4.
[s] pen. 7. 41, 42.
[t] Ps. 32. 2. a 73. 1. Rhuf. 2. 28, 29.
[u] Gen. 28. 12. Matt. 4. 11. Luc 2. 9, 13. a 22. 43. a 24. 4. Act. 1. 10.
[a] Edrych Jos. 19. 28.
[b] pen. 19. 26.
‖ *Beth yw i mi ac i ti, wraig?*
[c] pen. 7. 6.
[d] Marc 7. 3.

Anno DOMINI 30.

a eglurodd ei ogoniant; a'i ddisg-
yblion a gredasant ynddo.
12 ¶ Wedi hyn efe a aeth i waered
[e] Matt. 12. 4, 6. i Capernaum, efe, a'i fam, [e] a'i
frodyr, a'i ddisgyblion: ac yno nid
arhosasant nemmawr o ddyddiau.
13 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd
yn agos: a'r Iesu a aeth i fynu i
Jerusalem;
[f] Matt. 21. 12. Marc 11. 15. Luc 19. 45. 14 [f] Ac a gafodd yn y deml rai yn
gwerthu ychain, a defaid, a cholom-
mennod, a'r newidwyr arian yn
eistedd.
15 Ac wedi gwneuthur fflangell o
fân reffynnau, efe a'u gyrrodd
hwynt oll allan o'r deml, y defaid
hefyd a'r ychain; ac a dywalltodd
allan arian y newidwyr, ac a ddy-
mchwelodd y byrddau:
16 Ac a ddywedodd wrth y rhai
oedd yn gwerthu colommennod,
Dygwch y rhai hyn oddi yma; na
wnewch dŷ fy Nhad i yn dŷ march-
nad.
17 A'i ddisgyblion a gofiasant fod
[g] Ps. 69. 9. yn ysgrifenedig, [g] Zêl dy dŷ di a'm
hysodd i.
18 ¶ Yna yr Iuddewon a atteb-
asant ac a ddywedasant wrtho ef,
[h] Matt. 12. 38. pen. 6. 30. [h] Pa arwydd yr wyt ti yn ei ddangos
i ni, gan dy fod yn gwneuthur y
pethau hyn?
19 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
[i] Matt. 26. 61. a 27. 40. Marc 14. 58. a 15. 29. wedodd wrthynt, [i] Dinystriwch y
deml hon, ac mewn tridiau y cyf-
odaf hi.
20 Yna yr Iuddewon a ddywedas-
ant, Chwe blynedd a deugain y
buwyd yn adeiladu y deml hon; ac
a gyfodi di hi mewn tridiau?
21 Ond efe a ddywedasai am deml
ei gorph.
22 Am hynny pan gyfododd efe o
[k] Luc 24. 8. feirw, [k] ei ddisgyblion ef a gofiasant
iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy:
a hwy a gredasant yr ysgrythyr, a'r
gair a ddywedasai yr Iesu.
23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jerusa-
lem ar y pasc yn yr wyl, llawer a
gredasant yn ei enw ef, wrth weled
ei arwyddion a wnaethai efe.
24 Ond nid ymddiriedodd yr Iesu
iddynt am dano ei hun, am yr ad-
waenai efe hwynt oll;
[l] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. pen. 6. 64. Act. 1. 24. Dat. 2. 23. 25 Ac nad oedd raid iddo dystiol-
aethu o neb *iddo* am ddyn: o her-
wydd [l] yr oedd efe yn gwybod beth
oedd mewn dyn.

PENNOD III

1 *Crist yn dysgu Nicodemus mor anghenrheidiol yw ad-enedigaeth.* 14 *Am ffydd yn ei farwolaeth ef.* 16 *Mawr gariad Duw tuag at y byd.* 18 *Condemniad am anghrediniaeth.* 23 *Bedydd, tystiolaeth, ac athrawiaeth Ioan am Grist.*

AC yr oedd dyn o'r Phariseaid, a'i
enw Nicodemus, pennacth yr
Iuddewon:
[a] pen. 7. 50. a 19. 39. 2 [a] Hwn a ddaeth at yr Iesu liw
nos, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi,
nyni a wyddom mai dysgawdwr
ydwyt ti wedi dyfod oddi wrth
[b] pen. 9. 16, 33. Dduw: canys [b] ni allai neb wneuth-
ur y gwyrthiau hyn yr wyt ti yn eu
[c] Act. 10. 38. gwneuthur, oni bai fod [c] Duw gyd
âg ef.
3 Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i ti,
[d] Oddi eithr geni dyn ‖ drachefn, ni [d] Tit. 3. 5.
ddichon efe weled teyrnas Dduw. ‖ *oddi fynu.*
4 Nicodemus a ddywedodd wrtho,
Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac efe
yn hen? a ddichon efe fyned i groth
ei fam eilwaith, a'i eni?
5 Iesu a attebodd ac a ddywedodd,
Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Oddi
eithr geni dyn o ddwfr ac *o'r* Yspryd,
ni ddichon efe fyned i mewn i deyrn-
as Dduw.
6 Yr hyn a aned o'r cnawd, sydd
gnawd; a'r hyn a aned *o'r* Yspryd,
sydd yspryd.
7 Na ryfedda ddywedyd o honof
fi wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni
chwi ‖ drachefn. ‖ *oddi fynu.*
8 [e] Y mae y gwynt yn chwythu [e] Preg. 11. 5. 1 Cor. 2. 11.
lle y mynno; a thi a glywi ei swn
ef, ond ni wyddost o ba le y mae yn
dyfod, nac i ba le y mae yn myned:
felly mae pob un a'r a aned o'r
Yspryd.
9 Nicodemus a attebodd ac a
ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y [f] pen. 6. 52, 60.
dichon y pethau hyn fod?
10 Iesu a attebodd ac a ddywed-
odd wrtho, A wyt ti yn ddysgawdwr
yn Israel, ac ni wyddost y pethau
hyn?
11 [g] Yn wir, yn wir, meddaf i ti, [g] pen. 7. 16. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 24.
Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn
ei lefaru, a'r hyn a welsom yr ydym
yn ei dystiolaethu; [h] a'n tystiolaeth [h] ad. 32.
ni nid ydych yn ei derbyn.
12 Os dywedais i chwi bethau
daearol, a chwithau nid ydych yn
credu; pa fodd, os dywedaf i chwi
bethau nefol, y credwch?
13 Ac [i] ni esgynodd neb i'r nef, [i] Diar. 30. 4. pen. 6. 62. Eph. 4. 9.
oddi eithr yr hwn a ddisgynodd o'r
nef, *sef* Mab y dyn, yr hwn sydd yn
y nef.
14 ¶ Ac [k] megis y dyrchafodd [k] Num. 21. 9.
Moses y sarph yn y diffaethwch,
felly [l] y mae yn rhaid dyrchafu Mab [l] pen. 8. 28. a 12. 32.
y dyn:
15 Fel na choller pwy bynnag a
gredo ynddo ef, ond [m] caffael o [m] ad. 36. pen. 6. 47.
hono fywyd tragywyddol.
16 ¶ [n] Canys felly y carodd Duw [n] 1 Ioan 4. 9.
y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-
anedig Fab, fel na choller pwy byn-
nag a gredo ynddo ef, ond caffael o
hono fywyd tragywyddol.
17 [o] Oblegid ni ddanfonodd Duw ei [o] Luc 9. 56. pen. 5. 45. a 8. 15. a 12. 47.
Fab i'r byd, i ddamnio y byd, ond
fel yr achubid y byd trwyddo ef.
18 ¶ [p] Yr hwn sydd yn credu [p] pen. 5. 24. a 6. 40, 47. a 20. 31.
ynddo ef, ni ddemnir: eithr yr hwn
nid yw yn credu, a ddamniwyd
eisoes; o herwydd na chredodd yn
enw unig-anedig Fab Duw.
19 A hon yw y ddamnedigaeth;
[q] ddyfod goleuni i'r byd, a charu o [q] pen. 8. 12.
ddynion y tywyllwch yn fwy nâ'r
goleuni: canys yr oedd eu gweith-
redoedd hwy yn ddrwg.
20 O herwydd [r] pob un a'r sydd [r] Job 24. 13, 17.
yn gwneuthur drwg, sydd yn casâu
y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r
goleuni, fel ‖ nad argyhoedder ei ‖ *Neu, na ddatguddier.*
weithredoedd ef.
21 Ond yr hwn sydd yn gwneuthur
gwirionedd, sydd yn dyfod i'r gol-
euni, fel yr eglurhaer ei weithred-
oedd ef, mai yn Nuw y gwnaed
hwynt.

Anno DOMINI 30.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Iesu a'i ddisgyblion i wlad Judea; ac a arhosodd yno gyd â hwynt, [s]ac a fedyddiodd.

23 ¶ Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant ac a'u bedyddiwyd.

24 Canys [t]ni fwriasid Ioan etto y'ngharchar.

25 ¶ Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddisgyblion Ioan a'r Iuddewon, ynghylch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a ddywedasant wrtho, ‖ Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Iorddonen, [u]am yr hwn y tystiolaethaist ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, [x]Ni ddichon dyn ‖ dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

28 Chwychwi eich hunain ydych dystion i mi, ddywedyd o honof fi, [y]Nid myfi yw y Crist, eithr [z]fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn sydd ganddo y briod-ferch, yw y priod-fab: ond [a]cyfaill y priod-fab, yr hwn sydd yn sefyll ac yn ei glywed ef, sydd yn llawenychu yn ddirfawr oblegid llef y priod-fab: y llawenydd hwn ‖ mau fi gan hynny a gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minnau leihâu.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, [b]sydd goruwch pawb oll: yr hwn sydd o'r ddaear, sydd o'r ddaear, ac am y ddaear y mae yn llefaru: [c]yr hwn sydd yn dyfod o'r nef, sydd goruwch pawb.

32 [d]A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dystiolaethu: ond nid oes neb yn derbyn ei dystiolaeth ef.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dystiolaeth ef, [e]a seliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, sydd yn llefaru geiriau Duw; oblegid nid wrth fesur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yspryd.

35 [f]Y mae y Tad yn caru y Mab, ac efe a roddodd bob peth yn ei law ef.

36 [g]Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, ni wêl fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.

PENNOD IV.

1 *Crist yn ymddiddan â gwraig o Samaria, ac yn ei ddatguddio ei hun iddi.* 27 *Ei ddisgyblion yn rhyfeddu;* 31 *ac yntau yn hysbysu iddynt ei zêl tu ag at ogoniant Duw.* 39 *Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo;* 43 *ac yntau yn myned ymaith i Galilea, ac yn iachâu mab y llywydd oedd yn gorwedd yn glaf yn Capernaum.*

PAN wybu yr Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariseaid fod yr Iesu yn gwneuthur ac [a]yn bedyddio mwy o ddisgyblion nag Ioan,

2 (Er na fedyddiasai yr Iesu ei hun, eithr ei ddisgyblion ef)

3 Efe a adawodd Judea, ac a aeth drachefn i Galilea.

[s] pen. 4. 2.
[t] Matt. 14. 3.
‖ *Athro.*
[u] pen. 1. 7, 15, 27, 34.
[x] 1 Cor. 4. 7. Heb. 5. 4. Iago 1. 17.
‖ *gymmeryd dim iddo ei hun.*
[y] pen. 1. 20, 27.
[z] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 1. 17.
[a] Can. 5. 1.
‖ *o'r eiddof fi, &c.*
[b] pen. 1. 15, 27.
[c] 1 Cor. 15. 47.
[d] ad. 11. pen. 8. 26.
[e] Rhuf. 3. 4. 1 Ioan 5. 10.
[f] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 5. 20, 22. a 13. 3. a 17. 2. Heb. 2. 8.
[g] Hab. 2. 4. ad. 15, 16. Rhuf. 1. 17. 1 Ioan 5. 10.
[a] pen. 3. 22, 26.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir [b]a roddasai Jacob i'w fab Joseph.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Iesu gan hynny yn ddiffygiol gan y daith, a eisteddodd felly ar y ffynnon: ac ynghylch y chweched awr ydoedd hi.

7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu dwfr: a'r Iesu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed.

8 (Canys ei ddisgyblion ef a aethent i'r ddinas i brynu bwyd)

9 Yna y wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti, a thi yn Iuddew, yn gofyn diod gennyf fi, a myfi yn wraig o Samaria? oblegid [c]nid yw yr Iuddewon yn ymgyfeillach â'r Samariaid.

10 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pe adwaenit ti ddawn Duw, a phwy yw yr hwn sydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynasit iddo ef, ac efe a roddasai i ti [d]ddwfr bywiol.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i godi *dwfr*, a'r pydew sydd ddwfn: o ba le gan hynny y mae gennyt ti y dwfr bywiol hwnnw?

12 Ai mwy wyt ti nâ'n tad Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o hono, a'i feibion, a'i anifeiliaid?

13 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag sydd yn yfed o'r dwfr hwn, efe a sycheda drachefn:

14 Ond [e]pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni sycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo, [f]a fydd ynddo yn ffynnon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragywyddol.

15 [g]Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn, fel na sychedwyf, ac na ddelwyf yma i godi *dwfr*.

16 Iesu a ddywedodd wrthi, Dos, galw dy wr, a thyred yma.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf wr. Iesu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaist, Nid oes gennyf wr:

18 Canys pump o wŷr a fu i ti; a'r hwn sydd gennyt yr awrhon, nid yw wr i ti: hyn a ddywedaist yn wir.

19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd, ‖ mi a welaf mai prophwyd wyt ti.

20 Ein tadau a addolasant yn y mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn dywedyd mai [h]yn Jerusalem y mae y man lle y mae yn rhaid addoli.

21 Iesu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, cred fi, y mae yr awr yn dyfod, pryd nad addoloch y Tad, nac yn y mynydd hwn, nac yn Jerusalem.

22 Chwychwi ydych yn addoli [i]y peth ni wyddoch: ninnau ydym yn addoli y peth a wyddom: canys [k]iachawdwriaeth sydd o'r Iuddewon.

Anno DOMINI 30.

[b] Gen. 33. 19. a 48. 22. Jos. 24. 32.
[c] 2 Bren. 17. 24. Luc 9. 52, 53. Act. 10. 28.
[d] Jer. 2. 13.
[e] pen. 6. 35, 58.
[f] pen. 7. 38.
[g] Edrych pen. 6. 34.
‖ Luc 7. 16. a 24. 19. pen. 6. 14.
[h] Deut. 12. 5, 11. 1 Bren. 9. 3. 2 Chron. 7. 12.
[i] 2 Bren. 17. 29.
[k] Es. 2. 3. Rhuf. 9. 4, 5.

Anno DOMINI 30.

23 Ond dyfod y mae yr awr, ac yn
awr y mae hi, pan addolo y gwir
addolwyr y Tad mewn yspryd a
gwirionedd: canys y cyfryw y mae
y Tad yn eu ceisio i'w addoli ef.
[t] 2 Cor. 3. 17. 24 [t] Yspryd *yw* Duw; a rhaid i'r
rhai a'i haddolant ef, addoli mewn
yspryd a gwirionedd.
25 Y wraig a ddywedodd wrtho,
Mi a wn fod y Messïas yn dyfod,
yr hwn a elwir Crist: pan ddelo
hwnnw, efe a fynega i ni bob peth.
26 Iesu a ddywedodd wrthi hi,
[m] pen. 9. 37. [m] Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan
â thi, yw *hwnnw*.
27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddisg-
yblion; a bu ryfedd ganddynt ei
fod ef yn ymddiddan â gwraig: er
hynny ni ddywedodd neb, Beth a
geisi? neu, Paham yr ydwyt yn
ymddiddan â hi?
28 Yna y wraig a adawodd ei dwfr-
lestr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddy-
wedodd wrth y dynion,
29 Deuwch, gwelwch ddyn yr hwn
a ddywedodd i mi yr hyn oll a
wnenthum; onid hwn yw y Crist?
30 Yna hwy a aethant allan o'r
ddinas, ac a ddaethant atto ef.
31 ¶ Yn y cyfamser y disgyblion
a attolygasant iddo, gan ddywedyd,
Rabbi, bwytta.
32 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y mae gennyf fi fwyd i'w fwytta yr
hwn ni wyddoch chwi oddi wrtho.
33 Am hynny y disgyblion a ddy-
wedasant wrth eu gilydd, A ddug
neb iddo *ddim* i'*w* fwytta?
34 Iesu a ddywedodd wrthynt,
Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys
yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen
ei waith ef.
35 Onid ydych chwi yn dywedyd,
Y mae etto bedwar mis, ac *yna* y
daw y cynhauaf? Wele, yr ydwyf
fi yn dywedyd wrthych, Dyrchef-
wch eich llygaid, ac edrychwch ar
[n] Matt. 9. 37. y meusydd; [n] canys gwynion ydynt
Luc 10. 2. eisoes *i*'r cynhauaf.
36 A'r hwn sydd yn medi, sydd yn
derbyn cyflog, ac yn casglu ffrwyth
i fywyd tragywyddol: fel y byddo
i'r hwn sydd yn hau, ac i'r hwn
sydd yn medi, lawenychu yng
nghyd.
37 Canys yn hyn y mae y gair yn
wir, Mai arall yw yr hwn sydd yn
hau, ac arall yr hwn sydd yn
medi.
38 Myfi a'ch anfonais chwi i fedi
yr hyn ni lafuriasoch: eraill a
lafuriasant, a chwithau a aethoch i
mewn i'w llafur hwynt.
39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r
ddinas honno a gredasant ynddo, o
herwydd gair y wraig, yr hon oedd
yn tystiolaethu, Efe a ddywedodd i
mi yr hyn oll a wneuthum.
40 Am hynny pan ddaeth y Sa-
mariaid atto ef, hwy a attolygasant
iddo aros gyd â hwynt. Ac efe a
arhosodd yno ddeuddydd.
41 A mwy o lawer a gredasant
ynddo ef, oblegid ei air ei hun.
42 A *hwy* a ddywedasant wrth y
wraig, Nid ydym ni weithian yn
credu, oblegid dy ymadrodd di:
[o] pen. 17. 8. canys [o] ni a'*i* clywsom *ef* ein hun-
ain, ac a wyddom mai hwn yn ddiau
yw y Crist, Iachawdwr y byd.
43 ¶ Ac ym mhen y ddeuddydd
efe a aeth ymaith oddi yno, ac a
aeth i Galilea.
44 Canys [p] yr Iesu ei hun a dyst- [p] Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24.
iolaethodd, nad ydyw prophwyd yn
cael anrhydedd yn ei wlad ei hun.
45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y
Galileaid a'i derbyniasant ef, wedi
iddynt weled yr holl bethau a
wnaeth efe yn Jerusalem ar yr
wyl: canys hwythau a ddaethant
i'r wyl.
46 Felly yr Iesu a ddaeth drachefn
i Cana yn Galilea, [q] lle y gwnaeth [q] pen. 2. 1, 11.
efe y dwfr yn win. Ac yr oedd rhyw
‖ bendefig yr hwn yr oedd ei fab yn ‖ *reolwr.*
glaf yn Capernaum.
47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r
Iesu o Judea i Galilea, efe a aeth
atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod
i waered, a iachâu ei fab ef: canys
yr oedd efe ym mron marw.
48 Yna Iesu a ddywedodd wrtho
ef, [r] Oni welwch chwi arwyddion a [r] 1 Cor. 1. 22.
rhyfeddodau, ni chredwch.
49 Y pendefig a ddywedodd wrtho
ef, O Arglwydd, tyred i waered cyn
marw fy machgen.
50 Iesu a ddywedodd wrtho ef,
Dos ymaith; y mae dy fab yn fyw.
A'r gwr a gredodd y gair a ddy-
wedasai Iesu wrtho, ac efe a aeth
ymaith.
51 Ac fel yr oedd efe yr awrhon
yn myned i waered, ei weision a
gyfarfuant âg ef, ac a fynegasant,
gan ddywedyd, Y mae dy fachgen
yn fyw.
52 Yna efe a ofynodd iddynt yr
awr y gwellhasai arno. A hwy a
ddywedasant wrtho, Doe, y seithfed
awr, y gadawodd y crŷd ef.
53 Yna y gwybu y tad mai yr
awr honno *oedd*, yn yr hon y dy-
wedasai Iesu wrtho ef, Y mae dy
fab yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i
holl dŷ.
54 Yr ail arwydd yma drachefn
a wnaeth yr Iesu, wedi dyfod o
Judea i Galilea.

PENNOD V.

1 *Yr Iesu ar y dydd sabbath yn iachâu yr hwn a fuasai glaf namyn dwy flynedd deugain:* 10 *a'r Iuddewon am hynny yn cweryla, ac yn ei erlid ef.* 17 *Ac yntau yn atteb drosto ei hun, ac yn eu hargyhoeddi hwy, gan ddangos pwy ydyw ef, trwy dystiolaeth ei Dad,* 32 *ac Ioan,* 36 *a'i weithredoedd ei hun,* 39 *a'r ysgrythyrau.*

WEDI hynny yr oedd [a] gwyl yr A.D. 31.
Iuddewon; a'r Iesu a aeth [a] Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.
i fynu i Jerusalem.
2 Ac y mae yn Jerusalem, wrth
‖ *farchnad* y defaid, lŷn a elwir yn ‖ borth.
Hebraeg, Bethesda, ag iddo bùm
porth:
3 Yn y rhai y gorweddai lliaws
mawr o rai cleifion, deillion, cloff-
ion, gwywedigion, yn disgwyl am
gynhyrfiad y dwfr.
4 Canys angel oedd ar amserau
yn disgyn i'r llyn, ac yn cynhyrfu y
dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn
gyntaf ar ol cynhyrfu y dwfr, a ái
yn iach o ba glefyd bynnag a fyddai
arno.
5 Ac yr oedd rhyw ddyn yno, yr

Anno DOMINI 31.

hwn a fuasai ‖glaf namyn dwy
flynedd deugain.
6 Yr Iesu, pan welodd hwn yn
gorwedd, a gwybod ei fod ef *felly*
yn hir o amser bellach, a ddywed-
odd wrtho, A fynni di dy wneuthur
yn iach?
7 Y claf a attebodd iddo, Ar-
glwydd, nid oes gennyf ddyn i'm
bwrw i'r llyn, pan gynhyrfer y
dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod,
arall a ddisgyn o'm blaen i.
8 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
[b]Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a
rhodia.
9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dyn
yn iach; ac *efe* a gododd ei wely,
ac a rodiodd. A'r [c]sabbath oedd
y diwrnod hwnnw.
10 ¶ Am hynny yr Iuddewon a
ddywedasant wrth yr hwn a
wnaethid yn iach, [d]Y sabbath yw
hi: nid cyfreithlawn i ti godi *dy*
wely.
11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn
a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddy-
wedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a
rhodia?
12 Yna hwy a ofynasant iddo,
Pwy yw y dyn a ddywedodd wrthyt
ti, Cyfod dy wely, a rhodia?
13 A'r hwn a iachasid ni wyddai
pwy oedd efe. Canys yr Iesu a
giliasai ‖o'r dyrfa oedd yn y fan
honno.
14 Wedi hynny yr Iesu a'i cafodd
ef yn y deml, ac a ddywedodd
wrtho, Wele, ti a wnaethpwyd yn
iach: [e]na phecha mwyach, rhag
digwydd i ti beth a fyddo gwaeth.
15 Y dyn a aeth ymaith, ac a
fynegodd i'r Iuddewon, mai yr Iesu
oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn
iach.
16 Ac am hynny yr Iuddewon a
erlidiasant yr Iesu, ac a geisiasant
ei ladd ef, oblegid iddo wneuthur y
pethau hyn ar y sabbath.
17 ¶ Ond yr Iesu a'u hattebodd
hwynt, [f]Y mae fy Nhad yn gweith-
io hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau
yn gweithio.
18 Am hyn gan hynny yr Iuddew-
on [g]a geisiasant yn fwy ei ladd ef,
oblegid nid yn unig iddo dorri y
sabbath, ond hefyd iddo ddywedyd
fod Duw yn Dad iddo, [h]gan ei
wneuthur ei hun yn ‖gystal â
Duw.
19 Yna yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn
wir, meddaf i chwi, [i]Ni ddichon y
Mab wneuthur dim o hono ei hun-
an, eithr yr hyn a welo efe y Tad
yn ei wneuthur: canys beth bynnag
y mae efe yn ei wneuthur, hynny
hefyd y mae y Mab yr un ffunud
yn ei wneuthur.
20 Canys y [k]Tad sydd yn caru y
Mab, ac yn dangos iddo yr hyn oll y
mae efe yn ei wneuthur: ac efe a
ddengys iddo ef weithredoedd mwy
nâ'r rhai hyn, fel y rhyfeddoch
chwi.
21 Oblegid megis y mae y Tad
yn cyfodi y rhai meirw, ac yn *eu*
bywhâu; felly hefyd y mae y Mab
yn bywhâu y rhai a fynno.

‖ mewn gwendid.
[b] Matt. 9. 6. Marc 2. 11. Luc 5. 24.
[c] pen. 9. 14.
[d] Exod. 20. 10. Neh. 13. 19. Jer. 17. 21, &c. Matt. 12. 2. Marc 2. 24. Luc 6. 2.
‖ Neu, *er bod tyrfa* (neu, *a thyrfa*) *yn y fan honno.*
[e] Matt. 12. 45. pen. 8. 11.
[f] pen. 14. 10.
[g] pen. 7. 19.
[h] pen. 10. 33. Phil. 2. 6.
‖ *gydradd.*
[i] ad. 30. pen. 8. 28. a 9. 4. a 12. 49. a 14. 10.
[k] pen. 3. 35.

22 Canys y Tad nid yw yn barnu
neb; eithr [l]efe a roddes bob barn
i'r Mab:
23 Fel yr anrhydeddai pawb y
Mab, fel y maent yn anrhydeddu y
Tad. [m]Yr hwn nid yw yn anrhyd-
eddu y Mab, nid yw yn anrhydeddu
y Tad yr hwn a'i hanfonodd ef.
24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[n]Y neb sydd yn gwrando fy ngair i,
ac yn credu i'r hwn a'm hanfonodd
i, a gaiff fywyd tragywyddol, ac ni
ddaw i farn; eithr efe a aeth trwodd
o farwolaeth i fywyd.
25 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Y mae yr awr yn dyfod, ac yn awr
y mae, [o]pan glywo y meirw lef
Mab Duw: a'r rhai a glywant, a
fyddant byw.
26 Canys megis y mae gan y Tad
fywyd ynddo ei hunan, felly y
rhoddes efe i'r Mab hefyd fod
ganddo fywyd ynddo ei hun;
27 Ac [p]a roddes awdurdod iddo i
wneuthur barn hefyd, o herwydd ei
fod yn Fab dyn.
28 Na ryfeddwch am hyn: canys
y mae yr awr yn dyfod, yn yr hon
y caiff pawb a'r sydd yn y beddau
glywed ei leferydd ef:
29 A [q]*hwy* a ddeuant allan: y
rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad
bywyd; ond y rhai a wnaethant
ddrwg, i adgyfodiad barn.
30 [r]Ni allaf fi wneuthur dim o
honof fy hunan: fel yr ydwyf yn
clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm
barn i sydd gyfiawn; canys [s]nid
ydwyf yn ceisio fy ewyllys fy hunan,
ond ewyllys y Tad yr hwn a'm han-
fonodd i.
31 [t]Os ydwyf fi yn tystiolaethu
am danaf fy hunan, nid yw fy
nhystiolaeth i wir.
32 ¶ [u]Arall sydd yn tystiolaethu
am danaf fi; ac mi wn mai gwir yw
y dystiolaeth y mae efe yn ei thyst-
iolaethu am danaf fi.
33 [x]Chwychwi a anfonasoch at
Ioan, ac efe a ddug dystiolaeth i'r
gwirionedd.
34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn
tystiolaeth gan ddyn: eithr y peth-
au hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, fel
y gwareder chwi.
35 Efe oedd ganwyll yn llosgi, ac
[y]yn goleuo; a [z]chwithau oeddych
ewyllysgar i orfoleddu dros amser
yn ei oleuni ef.
36 ¶ Ond [a]y mae gennyf fi dyst-
iolaeth fwy nag Ioan: canys [b]y
gweithredoedd a roddes y Tad i mi
i'w gorphen, y gweithredoedd hynny
y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur,
sydd yn tystiolaethu am danaf fi,
mai y Tad a'm hanfonodd i.
37 A'r Tad, yr hwn a'm hanfon-
odd i, [c]efe a dystiolaethodd am
danaf fi. *Ond* ni chlywsoch chwi ei
lais ef un amser, [d]ac ni welsoch ei
wedd ef.
38 Ac nid oes gennych chwi mo'i
air ef yn aros ynoch: canys yr hwn
a anfonodd efe, hwnnw nid ydych
chwi yn credu iddo.
39 ¶ [e]Chwiliwch yr ysgrythyrau;
canys ynddynt hwy yr ydych chwi
yn meddwl cael bywyd tragywydd-

Anno DOMINI 31.

[l] Matt. 11. 27. a 28. 18. ad. 27. pen. 3. 35. a 17. 2.
[m] 1 Ioan 2. 23.
[n] pen. 3. 18. a 6. 40, 47. a 8. 51.
[o] Eph. 2. 1, 5.
[p] ad. 22. Act. 10. 42. a 17. 31. Edrych Dan. 7. 13, 14.
[q] Dan. 12. 2. Matt. 25. 32, 33, 46. 1 Thess. 4. 16.
[r] ad. 19.
[s] pen. 6. 38.
[t] pen. 8. 14.
[u] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[x] pen. 1. 15, 19, 27.
[y] 2 Petr 1. 19.
[z] Edrych Matt. 13. 20.
[a] 1 Ioan 5. 9.
[b] pen. 10. 25.
[c] Matt. 3. 17. a 17. 5. pen. 8. 18.
[d] Deut. 4. 12. 1 Tim. 1. 17. a 6. 16. 1 Ioan 4. 12.
[e] Es. 8. 20. a 34. 16. Luc 16. 29. Act. 17. 11.

Anno DOMINI 31.

ol: a *f* hwynt-hwy yw y rhai sydd
yn tystiolaethu am danaf fi.
40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod
attaf fi, fel y caffoch fywyd.
41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogon-
iant oddi wrth ddynion.
42 Ond myfi a'ch adwaen chwi,
nad oes gennych gariad Duw ynoch.
43 Myfi a ddaethum yn enw fy
Nhad, ac nid ydych yn fy nerbyn i:
os arall a ddaw yn ei enw ei hun,
hwnnw a dderbyniwch.
44 *g* Pa fodd y gellwch chwi
gredu, y rhai ydych yn derbyn go-
goniant gan eich gilydd, ac heb
geisio *h* y gogoniant *sydd* oddi wrth
Dduw yn unig?
45 Na thybiwch y cyhuddaf fi
chwi wrth y Tad: *i* y mae a'ch
cyhudda chwi, *sef* Moses, yn yr hwn
yr ydych yn gobeithio.
46 Canys pe credasech chwi i
Moses, chwi a gredasech i minnau:
oblegid *k* am danaf fi yr ysgrifenodd
efe.
47 Ond os chwi ni chredwch i'w
ysgrifeniadau ef, pa fodd y credwch
i'm geiriau i?

f Deut. 18. 15, 18. Luc 24. 27. pen. 1. 45.
g pen. 12. 43.
h Rhuf. 2. 29.
i Rhuf. 2. 12.
k Gen. 3. 15. a 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 49. 10. Deut. 18. 15, 18. Act. 26. 22.

PENNOD VI.

1 *Crist yn porthi pûm mil o bobl â phûm torth, a dau bysgodyn.* 15 *A'r bobl o herwydd hynny yn ceisio ei wneuthur ef yn frenhin.* 16 *Ac yntau yn cilio o'r neilldu, ac yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion:* 26 *ac yn ceryddu y bobl oedd yn heidio ar ei ol, a holl gnawdol wrandawyr ei air:* 32 *ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid.* 66 *Llawer o ddisgyblion yn ymadael âg ef.* 68 *Petr yn ei gyffesu ef.* 70 *Bod Judas yn gythraul.*

A.D. 32.

WEDI y pethau hyn yr aeth yr
Iesu dros fôr Galilea, hwnnw
yw *mor* Tiberias.
2 A thyrfa fawr a'i canlynodd ef;
canys hwy a welsent ei arwyddion y
rhai a wnaethai efe ar y cleifion.
3 A'r Iesu a aeth i fynu i'r myn-
ydd, ac a eisteddodd yno gyd â'i
ddisgyblion.
4 *a* A'r pasc, gwyl yr Iuddewon,
oedd yn agos.
5 ¶ *b* Yna yr Iesu a ddyrchafodd
ei lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr
yn dyfod atto; ac a ddywedodd
wrth Phylip, O ba le y prynwn ni
fara, fel y caffo y rhai hyn fwytta?
6 (A hyn a ddywedodd efe i'w
brofi ef: canys efe a wyddai beth yr
oedd efe ar fedr ei wneuthur)
7 Phylip a'i hattebodd ef, *c* Gwerth
dau can ceiniog o fara nid yw ddig-
on iddynt hwy, fel y gallo pob un o
honynt gymmeryd ychydig.
8 Un o'i ddisgyblion a ddywed-
odd wrtho; Andreas, brawd Simon
Petr,
9 Y mae yma ryw fachgennyn, a
chanddo bûm torth haidd, a dau
bysgodyn: *d* ond beth yw hynny
rhwng cynnifer?
10 A'r Iesu a ddywedodd, Perwch
i'r dynion eistedd i lawr. Ac yr
oedd glaswellt lawer yn y fan *honno.*
Felly y gwŷr a eisteddasant i lawr,
ynghylch pûm mil o nifer.
11 A'r Iesu a gymmerth y torth-
au, ac wedi iddo ddiolch, efe a'*u*
rhannodd i'r disgyblion, a'r disgybl-
ion i'r rhai oedd yn eistedd; felly

a Lef. 23. 5, 7. Deut. 16. 1.
b Matt. 14. 14. Marc 6. 35. Luc 9. 12.
c Edrych Num. 11. 21, 22.
d 2 Bren. 4. 43.

Anno DOMINI 32.

hefyd o'r pysgod, cymmaint ag a
fynnasant.
12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe
a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,
Cesglwch y briwfwyd gweddill, fel
na choller dim.
13 Am hynny hwy a'*u* casglasant,
ac a lanwasant ddeuddeg basgedaid
o'r briwfwyd o'r pùm torth haidd
a weddillasai gan y rhai a fwyt-
tasent.
14 Yna y dynion, pan welsant yr
arwydd a wnaethai yr Iesu, a ddy-
wedasant, Hwn yn ddïau yw *e* y
prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.
15 ¶ Yr Iesu gan hynny, pan wybu
eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gipio
ef i'w wneuthur yn frenhin, a giliodd
drachefn i'r mynydd, ei hunan yn
unig.
16 *f* A phan hwyrhâodd hi, ei
ddisgyblion a acthant i waered at y
môr.
17 Ac wedi iddynt ddringo i long,
hwy a aethant dros y môr i Caper-
naum. Ac yr oedd hi weithian yn
dywyll, a'r Iesu ni ddaethai attynt
hwy.
18 A'r môr, gan wynt mawr yn
chwythu, a gododd.
19 Yna, wedi iddynt rwyfo yng
nghylch pump ar hugain neu ddeg
ar hugain o ystadiau, hwy a welent
yr Iesu yn rhodio ar y môr, ac yn
nesâu at y llong; ac a ofnasant.
20 Ond efe a ddywedodd wrthynt,
Myfi yw; nac ofnwch.
21 Yna y derbyniasant ef yn
chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd
yr oedd y llong wrth y tir yr oedd-
ynt yn myned iddo.
22 ¶ Trannoeth, pan welodd y
dyrfa oedd yn sefyll y tu hwnt i'r
môr, nad oedd un llong arall yno
ond yr un honno i'r hon yr aethai
ei ddisgyblion ef, ac nad aethai yr
Iesu gyd â'i ddisgyblion i'r llong,
ond myned o'i ddisgyblion ymaith
eu hunain;
23 (Eithr llongau eraill a ddaeth-
ent o Tiberias yn gyfagos i'r fan lle
y bwyttasent hwy fara, wedi i'r Ar-
glwydd roddi diolch)
24 Pan welodd y dyrfa gan hynny
nad oedd yr Iesu yno, na'i ddisgybl-
ion, hwythau a acthant i longau,
ac a ddaethant i Capernaum, dan
geisio yr Iesu.
25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu
hwnt i'r môr, hwy a ddywedasant
wrtho, Rabbi, pa bryd y daethost ti
yma?
26 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a
ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf
i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheisio
i, nid o herwydd i chwi weled y
gwyrthiau, eithr o herwydd i chwi
fwytta o'r torthau, a'ch digoni.
27 ‖ Llafuriwch nid am y bwyd a
‖ dderfydd, eithr am *g* y bwyd a
bery i fywyd tragywyddol, yr hwn
a ddyry Mab y dyn i chwi: *h* canys
hwn a seliodd Duw Dad.
28 Yna y dywedasant wrtho, Pa
beth a wnawn ni, fel y gweithredom
weithredoedd Duw?
29 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, *i* Hyn yw gwaith

e Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 7. 40.
f Matt. 14. 23. Marc 6. 47.
‖ *Gweithiwch.*
‖ *gyll.*
g ad. 54. pen. 4. 14.
h Matt. 3. 17. a 17. 5. Marc 1. 11. a 9. 7. Luc 3. 22. a 9. 35. pen. 1. 33. a 5. 37. a 8. 18. 2 Petr 1. 17.
i 1 Ioan 3. 23.

Anno DOMINI 32.

Duw; credu o honoch yn yr hwn a
anfonodd efe.
30 Dywedasant gan hynny wrtho
ef, [k]Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei
wneuthur, fel y gwelom, ac y cred-
om i ti? pa beth yr wyt ti yn ei
weithredu?
31 [l]Ein tadau ni a fwyttasant y
manna yn yr anialwch, fel y mae
yn ysgrifenedig, [m]Efe a roddodd
iddynt fara o'r nef i'w fwytta.
32 Yna yr Iesu a ddywedodd
wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i
chwi, Nid Moses a roddodd i chwi
y bara o'r nef: eithr fy Nhad sydd
yn rhoddi i chwi y gwir fara o'r nef.
33 Canys bara Duw ydyw yr hwn
sydd yn dyfod i waered o'r nef, ac
yn rhoddi bywyd i'r byd.
34 [n]Yna hwy a ddywedasant
wrtho, Arglwydd, dyro i ni y bara
hwn yn wastadol.
35 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Myfi yw bara y bywyd. [o]Yr hwn
sydd yn dyfod attaf fi, ni newyna;
a'r hwn sydd yn credu ynof fi, ni
sycheda un amser.
36 Eithr dywedais wrthych, i chwi
fy ngweled, ac nad ydych yn credu.
37 Yr hyn oll y mae y Tad yn ei
roddi i mi, a ddaw attaf fi: a'r
[p]hwn a ddêl attaf fi, nis bwriaf ef
allan ddim.
38 Canys myfi a ddisgynais o'r nef,
[q]nid i wneuthur fy ewyllys fy hun,
ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.
39 A hyn yw ewyllys y Tad a'm
hanfonodd i; [r]o'r cwbl a roddes efe
i mi, na chollwn ddim o hono, eithr
bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd
diweddaf.
40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm
hanfonodd i; [s]cael o bob un a'r
sydd yn gweled y Mab, ac yn credu
ynddo ef, fywyd tragywyddol: a
myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd
diweddaf.
41 Yna yr Iuddewon a rwgnach-
asant ‖yn ei erbyn ef, o herwydd
iddo ddywedyd, Myfi yw y bara a
ddaeth i waered o'r nef.
42 A hwy a ddywedasant, [t]Onid
hwn yw Iesu mab Joseph, tad a
mam yr hwn a adwaenom ni? pa
fodd gan hynny y mae efe yn dy-
wedyd, O'r nef y disgynais?
43 Yna yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Na furmurwch
wrth eich gilydd.
44 [u]Ni ddichon neb ddyfod attaf
fi, oddi eithr i'r Tad, yr hwn a'm
hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i
hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.
45 [x]Y mae yn ysgrifenedig yn y
prophwydi, A phawb a fyddant wedi
eu dysgu gan Dduw. Pob un gan
hynny a glywodd gan y Tad, ac a
ddysgodd, sydd yn dyfod attaf fi.
46 [y]Nid o herwydd gweled o neb
y Tad, ond yr hwn sydd o Dduw;
efe a welodd y Tad.
47 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[z]Yr hwn sydd yn credu ynof fi, sydd
ganddo fywyd tragywyddol.
48 Myfi yw bara y bywyd.
49 [a]Eich tadau chwi a fwyttasant
y manna yn yr anialwch, ac a fuont
feirw.

[k] Matt. 12. 38. a 16. 1. Marc 8. 11. 1 Cor. 1. 22.
[l] Exod. 16. 15. Num. 11. 7. 1 Cor. 10. 3.
[m] Ps. 78. 24, 25.
[n] Edrych pen. 4. 15.
[o] pen. 4. 14. a 7. 37.
[p] Matt. 24. 24. pen. 10. 28, 29. 2 Tim. 2. 19. 1 Ioan 2. 19.
[q] Matt. 26. 39. pen. 5. 30.
[r] pen. 10. 28. a 17. 12. a 18. 9.
[s] ad. 27, 54. pen. 3. 15, 16. a 4. 14.
‖ *am hynny.*
[t] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
[u] Can. 1. 4. ad. 65.
[x] Es. 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. a 10. 16.
[y] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. pen. 1. 18. a 7. 29. a 8. 19.
[z] pen. 3. 16, 18, 36.
[a] ad. 31.

50 [b]Hwn yw y bara sydd yn dyfod
i waered o'r nef, fel y bwyttâo dyn
o hono, ac na byddo marw.
51 Myfi yw y bara bywiol, [c]yr hwn
a ddaeth i waered o'r nef. Os bwyt-
ty neb o'r bara hwn, efe a fydd
byw yn dragywydd. A'r [d]bara a
roddaf fi, yw fy nghnawd i, yr hwn
a roddaf fi dros fywyd y byd.
52 Yna yr Iuddewon [e]a ymrys-
onasant â'u gilydd, gan ddywedyd,
[f]Pa fodd y dichon hwn roddi i ni
ei gnawd i'*w* fwytta?
53 Yna yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Oni [g]fwyttêwch gnawd Mab y dyn,
ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes
gennych fywyd ynoch.
54 [h]Yr hwn sydd yn bwytta fy
nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i,
sydd ganddo fywyd tragywyddol:
ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd
diweddaf.
55 Canys fy nghnawd i sydd fwyd
yn wir, a'm gwaed i sydd ddïod yn
wir.
56 Yr hwn sydd yn bwytta fy
nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i
sydd yn aros ynof fi, a minnau
ynddo yntau.
57 Fel yr anfonodd y Tad byw fi,
ac yr ydwyf fi yn byw trwy y Tad:
felly yr hwn sydd yn fy mwytta i,
yntau a fydd byw trwof fi.
58 [i]Dyma y bara a ddaeth i waered
o'r nef: nid megis y bwyttâodd eich
tadau chwi y manna, ac y buont
feirw. Y neb sydd yn bwytta y
bara hwn, a fydd byw yn dragy-
wydd.
59 Y pethau hyn a ddywedodd efe
yn y synagog, wrth athrawiaethu
yn Capernaum.
60 Llawer gan hynny o'i ddisgybl-
ion, pan glywsant, a ddywedasant,
Caled yw yr ymadrodd hwn; pwy a
ddichon wrando arno?
61 Pan wybu yr Iesu ynddo ei hun,
fod ei ddisgyblion yn grwgnach am
hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A
ydyw hyn yn eich rhwystro chwi?
62 *Beth* gan hynny os gwelwch
Fab y dyn yn dyrchafu [k]lle yr oedd
efe o'r blaen?
63 [l]Yr yspryd yw yr hyn sydd yn
bywhâu; y cnawd nid yw yn llesâu
dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu
llefaru wrthych, yspryd ydynt, a
bywyd ydynt.
64 Ond y mae o honoch chwi rai
nid ydynt yn credu. Canys [m]yr
Iesu a wyddai o'r dechreuad, pwy
oedd y rhai nid oedd yn credu, a
phwy oedd yr hwn a'i bradychai
ef.
65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny
[n]y dywedais wrthych, na ddichon
neb ddyfod attaf fi, oni bydd wedi
ei roddi iddo oddi wrth fy Nhad.
66 ¶ O hynny allan llawer o'i
ddisgyblion ef a aethant yn eu
hol, ac ni rodiasant mwyach gyd
âg ef.
67 Am hynny yr Iesu a ddywed-
odd wrth y deuddeg, A fynnwch
chwithau hefyd fyned ymaith?
68 Yna Simon Petr a'i hattebodd
ef, *O* Arglwydd, at bwy yr awn ni?

Anno DOMINI 32.

[b] ad. 51, 58.
[c] pen. 3. 13.
[d] Heb. 10. 5, 10.
[e] pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
[f] pen. 3. 9.
[g] Matt. 26. 26, 28.
[h] ad. 27. pen. 4. 14.
[i] ad. 50, 51.
[k] pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8.
[l] 2 Cor. 3. 6.
[m] pen. 2. 24, 25. a 13. 11.
[n] ad. 44, 45.

Anno DOMINI 32.

gennyt ti y mae [o]geiriau bywyd
tragywyddol.
69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn
gwybod mai [p]tydi yw y Crist, Mab
y Duw byw.
70 Iesu a'u hattebodd hwynt, [q]Oni
ddewisais i chwychwi y deuddeg,
[r]ac o honoch y mae un yn ddïafol?
71 Eithr efe a ddywedasai am Ju-
das Iscariot, *mab* Simon: canys
hwn oedd ar fedr ei fradychu ef, ac
efe yn un o'r deuddeg.

PENNOD VII.

1 *Iesu yn argyhoeddi rhyfyg a hyfder ei geraint:* 10 *yn myned i fynu o Galilea i wyl y pebyll:* 14 *yn dysgu yn y deml.* 40 *Amryw dyb am dano ef ym mhlith y bobl.* 45 *Y Phariseaid yn ddigllawn am na ddaliasai eu swyddogion hwy ef; ac yn rhoddi sen i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.*

A'R Iesu a rodiodd ar ol y pethau
hyn yn Galilea: canys nid oedd
efe yn chwennych rhodio yn Judea,
oblegid bod yr Iuddewon yn ceisio
ei ladd ef.
2 [a]A gwyl yr Iuddewon, *sef* gwyl
y pebyll, oedd yn agos.
3 [b]Am hynny ei frodyr ef a ddy-
wedasant wrtho, Cerdda ymaith
oddi yma, a dos i Judea; fel y
gwelo dy ddisgyblion dy weithred-
oedd di y rhai yr ydwyt yn eu
gwneuthur.
4 Canys nid oes neb yn gwneuthur
dim yn ddirgel, ac yntau yn ceisio
bod yn gyhoedd: od wyt ti yn
gwneuthur y pethau hyn, amlyga
dy hun i'r byd.
5 Canys [c]nid oedd ei frodyr yn
credu ynddo.
6 Yna yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt hwy, [d]Ni ddaeth fy amser i
etto: ond eich amser chwi sydd yn
wastad yn barod.
7 [e]Ni ddichon y byd eich casâu
chwi; ond myfi y mae yn ei gasâu,
[f]o herwydd fy mod i yn tystiol-
aethu am dano, fod ei weithred-
oedd ef yn ddrwg.
8 Ewch chwi i fynu i'r wyl hon:
nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r
wyl hon, [g]oblegid ni chyflawnwyd
fy amser i etto.
9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau
hyn wrthynt, efe a arhosodd yn
Galilea.
10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr ef
i fynu, yna yntau hefyd a aeth i
fynu i'r wyl; nid yn amlwg, ond
megis yn ddirgel.
11 [h]Yna yr Iuddewon a'i ceisias-
ant ef yn yr wyl, ac a ddywedasant,
Pa le y mae efe?
12 A [i]murmur mawr oedd am
dano ef ym mysg y bobl. Canys
[k]rhai a ddywedent, Gwr da yw: ac
eraill a ddywedent, Nag ê; eithr
twyllo y bobl y mae.
13 Er hynny ni lefarodd neb yn
eglur am dano ef, [l]rhag ofn yr
Iuddewon.
14 ¶ *Ac* yr awrhon ynghylch canol
yr wyl, yr Iesu a aeth i fynu i'r
deml, ac a athrawiaethodd.
15 A'r Iuddewon a ryfeddasant,
gan ddywedyd, Pa fodd y ‖ medr
hwn ddysgeidiaeth, *ac yntau* heb
ddysgu?
16 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a

[o] Act. 5. 20.
[p] Matt. 16. 16. pen. 1. 49. a 11. 27.
[q] Luc 6. 13.
[r] pen. 13. 27.
[a] Lef. 23. 34.
[b] Matt. 12. 46. Marc 3. 31. Act. 1. 14.
[c] Marc 3. 21.
[d] pen. 2. 4. a 8. 20. ad. 8, 30.
[e] pen. 15. 19.
[f] pen. 3. 19.
[g] pen. 8. 20.
[h] pen. 11. 56.
[i] pen. 9. 16. a 10. 19.
[k] Matt. 21. 46. Luc 7. 16. pen. 6. 14. ad. 40.
[l] pen. 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
‖ *gŵyr hwn lythyrennau?*

ddywedodd, [m]Fy nysgeidiaeth nid
eiddof fi yw, eithr eiddo yr hwn a'm
hanfonodd i.
17 Os ewyllysia neb wneuthur ei
ewyllys ef, efe a gaiff wybod am y
ddysgeidiaeth, pa un ai o Dduw
y mae hi, ai myfi o honof fy hun
sydd yn llefaru.
18 [n]Y mae yr hwn sydd yn llefaru
o hono ei hun, yn ceisio ei ogoniant
ei hun: ond yr hwn sydd yn ceisio
gogoniant yr hwn a'i hanfonodd,
hwnnw sydd eirwir, ac anghyfiawn-
der nid oes ynddo ef.
19 [o]Oni roddes Moses i chwi y
gyfraith, ac nid oes neb o honoch
yn gwneuthur y gyfraith? [p]Paham
yr ydych yn ceisio fy lladd i?
20 Y bobl a attebodd ac a
ddywedodd, [q]Y mae gennyt ti
gythraul: pwy sydd yn ceisio dy
ladd di?
21 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Un weithred a
wneuthum, ac yr ydych oll yn
rhyfeddu.
22 [r]Am hynny y rhoddes Moses i
chwi yr enwaediad (nid o herwydd
ei fod o Moses, [s]eithr o'r tadau) ac
yr ydych yn enwaedu ar ddyn ar y
sabbath.
23 Os yw dyn yn derbyn enwaediad
ar y sabbath, ‖ heb dorri cyfraith
Moses; a ydych yn llidiog wrthyf fi,
am [t]i mi wneuthur dyn yn holliach
ar y sabbath?
24 [u]Na fernwch wrth y golwg,
eithr bernwch farn gyfiawn.
25 Yna y dywedodd rhai o'r
‖ Hierosolymitaniaid, Onid hwn yw
yr un y maent hwy yn ceisio ei ladd?
26 Ac wele, y mae yn llefaru ar
gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd
dim wrtho ef: a wybu y pennaeth-
iaid mewn gwirionedd mai hwn yw
Crist yn wir?
27 [x]Eithr nyni a adwaenom hwn o
ba le y mae: eithr pan ddêl Crist,
nis gŵyr neb o ba le y mae.
28 Am hynny y llefodd yr Iesu, wrth
athrawiaethu yn y deml, a lefodd
ac a ddywedodd, [y]Chwi a'm
hadwaenoch i, ac a wyddoch o ba
le yr ydwyf fi: ac [z]ni ddaethum i
o honof fy hun, eithr y mae [a]yn
gywir yr hwn a'm hanfonodd i, [b]yr
hwn nid adwaenoch chwi.
29 Ond [c]myfi a'i hadwaen: oblegid
o hono ef yr ydwyf fi, ac efe a'm
hanfonodd i.
30 Am hynny [d]hwy a geisiasant ei
ddal ef: ond [e]ni osododd neb law
arno, am na ddaethai ei awr ef etto.
31 A [f]llawer o'r bobl a gredasant
ynddo, ac a ddywedasant, Pan
ddelo Crist, a wna efe fwy o ar-
wyddion nâ'r rhai hyn a wnaeth
hwn?
32 ¶ Y Phariseaid a glywsant fod
y bobl yn murmur y pethau hyn
am dano ef; a'r Phariseaid a'r
arch-offeiriaid a anfonasant swydd-
ogion i'w ddal ef.
33 Am hynny y dywedodd yr
Iesu wrthynt hwy, [g]Yr ydwyf fi
ychydig amser etto gyd â chwi, ac
yr wyf yn myned at yr hwn a'm
hanfonodd.

Anno DOMINI 32.

[m] pen. 3. 11. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 10, 24.
[n] pen. 5. 41.
[o] Exod. 24. 3. Act. 7. 35, &c.
[p] pen. 5. 16, 18. a 10. 39. a 11. 53.
[q] pen. 8. 48, 52. a 10. 20.
[r] Lef. 12. 3.
[s] Gen. 17. 10.
‖ *fel na thorrer.*
[t] pen. 5. 8, 9.
[u] Deut. 1. 16. Diar. 24. 23.
‖ Sef, *trigolion Jerusalem.*
[x] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
[y] Edrych pen. 8. 14.
[z] pen. 5. 43. a 8. 42.
[a] pen. 5. 32. a 8. 26.
[b] pen. 1. 18. a 8. 55.
[c] Matt. 11. 27. pen. 10. 15.
[d] Marc 11. 18. Luc 19. 47. a 20. 19. ad. 19. pen. 8. 37.
[e] ad. 44. pen. 8. 20.
[f] pen. 8. 30.
[g] pen. 16. 16.

Anno DOMINI 32.

34 [h] Chwi a'm ceisiwch, ac ni'*m* cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna y dywedodd yr Iuddewon yn eu mysg eu hunain, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni ef? ai at [i] y rhai sydd ar wasgar ym mhlith ‖ y Groegiaid y mae efe ar fedr myned, a dysgu y Groegiaid?

36 Pa ymadrodd yw hwn a ddywedodd efe, Chwi a'm ceisiwch, ac ni'*m* cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod?

37 [k] Ac ar y dydd diweddaf, y *dydd* mawr o'r wyl, y safodd yr Iesu, ac a lefodd, gan ddywedyd, [l] Od oes ar neb syched, deued attaf fi, ac yfed.

38 [m] Yr hwn sydd yn credu ynof fi, megis y dywedodd yr ysgrythyr, [n] afonydd o ddwfr bywiol a ddylifant o'i ‖ groth ef.

39 (A hyn a ddywedodd efe [o] am yr Yspryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yspryd Glân *wedi ei roddi*, o herwydd na ogoneddasid [p] yr Iesu etto)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd hwn, a ddywedasant, Yn wir hwn [q] yw y Prophwyd.

41 Eraill a ddywedasant, [r] Hwn yw Crist. Eraill a ddywedasant, Ai [s] o Galilea y daw Crist?

42 [t] Oni ddywedodd yr ysgrythyr, Mai o had Dafydd, ac o Bethlehem, [u] y dref lle y bu Dafydd, y mae Crist yn dyfod?

43 Felly [x] yr aeth ymrafael ym mysg y bobl o'i blegid ef.

44 A [y] rhai o honynt a fynnasent ei ddal ef: ond ni osododd neb ddwylaw arno.

45 ¶ Yna y daeth y swyddogion at yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid; a hwy a ddywedasant wrthynt hwy, Paham na ddygasoch chwi ef?

46 A'r swyddogion a attebasant, Ni lefarodd dyn erioed fel y dyn hwn.

47 Yna y Phariseaid a attebasant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?

48 [z] A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Phariseaid?

49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.

50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaethai ‖ at yr Iesu o hŷd nos, ac oedd un o honynt) a ddywedodd wrthynt,

51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn barnu dyn, oddi eithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gwybod beth a wnaeth efe?

52 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, A ydwyt tithau o Galilea? Chwilia a gwel, na chododd prophwyd [c] o Galilea.

53 A phob un a aeth i'w dŷ ei hun.

[h] Hos. 5. 6. pen. 8. 21. a 13. 33.
[i] Es. 11. 12. Iago 1. 1. 1 Petr 1. 1.
‖ *y Cenhedloedd.*
[k] Lef. 23. 36.
[l] Es. 55. 1. pen. 6. 35. Dat. 22. 17.
[m] Deut. 18. 15
[n] Diar. 18. 4. Es. 12. 3. a 44. 3. pen. 4. 14.
‖ *fol.*
[o] Joel 2. 28. pen. 16. 7. Act. 2. 17.
[p] pen. 12. 16. a 16. 7.
[q] Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 6. 14.
[r] pen. 4. 42.
[s] ad. 52. pen. 1. 46.
[t] Ps. 132. 11. Mic. 5. 2. Matt. 2. 5. Luc 2. 4.
[u] 1 Sam. 16. 1, 4.
[x] pen. 9. 16. a 10. 19.
[y] ad. 30.
[z] pen. 12. 42. Act. 6. 7. 1 Cor. 1. 20. a 2. 8.
[a] pen. 3. 2.
‖ *atto ef.*
[b] Deut. 1. 17. a 17. 8, &c. a 19. 15.
[c] Es. 9. 1, 2. Matt. 4. 15. pen. 1. 46.

PENNOD VIII.

1 *Crist yn gwaredu y wraig a ddaliesid mewn godineb:* 12 *yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd: ac yn gwirio ei athrawiaeth:* 33 *yn atteb yr Iuddewon a wnaent eu bost o Abraham;* 59 *ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.*

A'R Iesu a aeth i fynydd yr Olewydd:

2 Ac a ddaeth drachefn y bore i'r deml; a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntau a eisteddodd, ac a'u dysgodd hwynt.

3 A'r ysgrifenyddion a'r Phariseaid a ddygasant atto ef wraig yr hon a ddaliesid mewn godineb; ac wedi ei gosod hi yn y canol,

4 Hwy a ddywedasant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godinebu.

5 [a] A Moses yn y gyfraith a orchymynodd i ni labyddio y cyfryw: beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?

6 A hyn a ddywedasant hwy, gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Iesu, wedi ymgrymmu tu a'r llawr, a ysgrifenodd â'*i* fys ar y ddaear, heb gymmeryd arno eu clywed.

7 Ond fel yr oeddynt hwy yn parhâu yn gofyn iddo, efe a ymunionodd, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Yr hwn sydd ddibechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg atti hi.

8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu a'r llawr, efe a ysgrifenodd ar y ddaear.

9 Hwythau, pan glywsant *hyn*, wedi hefyd eu hargyhoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr olaf: a gadawyd yr Iesu yn unig, a'r wraig yn sefyll yn y canol.

10 A'r Iesu wedi ymunioni, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, *Ha* wraig, pa le y mae dy gyhuddwyr di? oni chondemniodd neb di?

11 Hithau a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Iesu wrthi, Nid wyf finnau yn dy gondemnio di: dos, ac na phecha mwyach.

12 ¶ Yna y llefarodd yr Iesu wrthynt drachefn, gan ddywedyd, [c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd.

13 Am hynny y Phariseaid a ddywedasant wrtho, [d] Tydi sydd yn tystiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dystiolaeth di wir.

14 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, Er fy mod i yn tystiolaethu am danaf fy hun, y mae fy nhystiolaeth i yn wir: oblegid mi a wn o ba le y daethum, ac i ba le yr ydwyf yn myned; [e] chwithau nis gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned.

15 Chwychwi sydd yn barnu yn ol y cnawd; [f] nid ydwyf fi yn barnu neb.

16 Ac etto os wyf fi yn barnu, y mae fy marn i yn gywir: oblegid [g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r Tad yr hwn a'm hanfonodd i.

17 Y [h] mae hefyd yn ysgrifenedig yn eich cyfraith chwi, Mai gwir yw tystiolaeth dau ddyn.

18 Myfi yw yr hwn sydd yn tystiolaethu am danaf fy hun; ac [i] y

Anno DOMINI 32.

[a] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
[b] Deut. 17. 7.
[c] pen. 1. 4, 9. a 9. 5. a 12. 35, 36, 46.
[d] pen. 5. 31.
[e] pen. 7. 28. a 9. 29.
[f] pen. 3. 17. a 12. 47. a 18. 36.
[g] ad. 29.
[h] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[i] pen. 5. 37.

Anno DOMINI 32.

mae y Tad, yr hwn a'm hanfonodd i, yn tystiolaethu am danaf fi.

19 Yna y dywedasant wrtho, Pa le y mae dy Dad di? Yr Iesu a attebodd, [k]Nid adwaenoch na myfi, na'm Tad: [l]ped adnabuasech fi, chwi a adnabuasech fy Nhad i hefyd.

20 Y geiriau hyn a lefarodd yr Iesu yn [m]y trysordy, wrth athrawiaethu yn y deml: ac [n]ni ddaliodd neb ef, am [o]na ddaethai ei awr ef etto.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy drachefn, Yr wyf fi yn myned ymaith, a [p]chwi a'm ceisiwch i, ac a fyddwch feirw yn eich pechod. Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

22 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, A ladd efe ei hun? gan ei fod yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myned, ni ellwch chwi ddyfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, [q]Chwychwi sydd oddi isod; minnau sydd oddi uchod: chwychwi sydd o'r byd hwn; minnau nid wyf o'r byd hwn.

24 Am hynny [r]y dywedais wrthych, y byddwch chwi feirw yn eich pechodau: oblegid oni chredwch chwi mai myfi yw *efe*, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau.

25 Yna y dywedasant wrtho, Pwy wyt ti? A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd hefyd wrthych o'r dechreuad.

26 Y mae gennyf fi lawer o bethau i'w dywedyd, ac i'w barnu am danoch chwi: eithr [s]cywir yw yr hwn a'm hanfonodd i; [t]a'r pethau a glywais i ganddo, y rhai hynny yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd.

27 Ni wyddent hwy mai am y Tad yr oedd efe yn dywedyd wrthynt hwy.

28 Am hynny y dywedodd yr Iesu wrthynt, Pan [u]ddyrchafoch chwi Fab y dyn, [x]yna y cewch wybod mai myfi yw *efe*, ac [y]nad wyf fi yn gwneuthur dim o honof fy hun; ond [z]megis y dysgodd fy Nhad fi, yr wyf yn llefaru y pethau hyn.

29 A'r [a]hwn a'm hanfonodd i sydd gyd â myfi: [b]ni adawodd y Tad fi yn unig; oblegid yr wyf fi yn gwneuthur bob amser y pethau sydd foddlawn ganddo ef.

30 Fel yr oedd efe yn llefaru y pethau hyn, [c]llawer a gredasant ynddo ef.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth yr Iuddewon a gredasant ynddo, Os arhoswch chwi yn fy ngair i, disgyblion i mi ydych yn wir;

32 A chwi a gewch wybod y gwirionedd, [d]a'r gwirionedd a'ch rhyddhâ chwi.

33 ¶ Hwythau a attebasant iddo, [e]Had Abraham ydym ni, ac ni wasanaethasom ni neb erioed: pa fodd yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir yn rhyddion?

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [f]Pwy bynnag sydd yn gwneuthur pechod, y mae efe yn was i bechod.

[k] pen. 16. 3.
[l] pen. 14. 7.
[m] Marc 12. 41.
[n] pen. 7. 30.
[o] pen. 7. 8.
[p] pen. 7. 34. a 13. 33.
[q] pen. 3. 31.
[r] ad. 21.
[s] pen. 7. 28.
[t] pen. 3. 32. a 15. 15.
[u] pen. 3. 14. a 12. 32.
[x] Rhuf. 1. 4.
[y] pen. 5. 19, 30.
[z] pen. 3. 11.
[a] pen. 14. 10.
[b] ad. 16.
[c] pen. 7. 31.
[d] Rhuf. 6. 18.
[e] Matt. 3. 9. ad. 39.
[f] Rhuf. 6. 16, 20. 2 Petr 2. 19.

35 Ac [g]nid yw y gwas yn aros yn tŷ byth: y Mab sydd yn aros byth.

36 [h]Os y Mab gan hynny a'ch rhyddhâ chwi, rhyddion fyddwch yn wir.

37 Mi a wn mai had Abraham ydych chwi: ond yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, am ‖nad yw fy ngair i yn genni ynoch chwi.

38 [i]Yr wyf fi yn llefaru yr hyn a welais gyd â'm Tad i: a chwithau sydd yn gwneuthur yr hyn a welsoch gyd â'ch tad chwithau.

39 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, [k]Ein tad ni yw Abraham. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [l]Pe plant Abraham fyddech, gweithredoedd Abraham a wnaech.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceisio fy lladd i, dyn a ddywedodd i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais i gan Dduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tad chwi. Am hynny y dywedasant wrtho, Nid trwy buttteindra y cenhedlwyd ni: [m]un Tad sydd gennym ni, *sef* Duw.

42 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, [n]Pe Duw fyddai eich Tad, chwi a'm carech i: canys oddi wrth Dduw y deilliais, ac y daethum i; [o]oblegid nid o honof fy hun y daethum i, ond efe a'm hanfonodd i.

43 Paham nad ydych yn deall fy lleferydd i? am na ellwch wrando fy ymadrodd i.

44 [p]O'*ch* tad diafol yr ydych chwi, a thrachwantau eich tad a fynnwch chwi eu gwneuthur. Lleiddiad dyn oedd efe o'r dechreuad; ac [q]ni safodd yn y gwirionedd, oblegid nid oes gwirionedd ynddo ef. Pan yw yn dywedyd celwydd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys y mae yn gelwyddog, ac yn dad iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyhoedda i o bechod? Ac od wyf fi yn dywedyd y gwir, paham nad ydych yn credu i mi?

47 [r]Y mae yr hwn sydd o Dduw, yn gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn *eu* gwrando, am nad ydych o Dduw.

48 Yna yr attebodd yr Iuddewon, ac y dywedasant wrtho ef, Onid da yr ydym ni yn dywedyd, mai Samaritan wyt ti, a [s]bod gennyt gythraul?

49 Yr Iesu a attebodd, Nid oes gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn anrhydeddu fy Nhad, ac yr ydych chwithau yn fy amharchu innau.

50 Ac [t]nid wyf fi yn ceisio fy ngogoniant fy hun: y mae a'i cais, ac a farn.

51 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [u]Os ceidw neb fy ymadrodd i, ni wêl efe farwolaeth ‖yn dragywydd.

52 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Yr awrhon y gwyddom fod gennyt gythraul. [x]Bu Abraham

Anno DOMINI 32.

[g] Gal. 4. 30.
[h] Rhuf. 8. 2.
‖ *nad oes le i'm gair i ynoch chwi.*
[i] pen. 5. 19, 30. a 14. 10, 24.
[k] Matt. 3. 9. ad. 33.
[l] Rhuf. 2. 28. a 9. 7.
[m] Es. 63. 16. a 64. 8. Mal. 1. 6.
[n] 1 Ioan 5. 1.
[o] pen. 5. 43. a 7. 28, 29.
[p] Matt. 13. 38. 1 Ioan 3. 8.
[q] Judas 6.
[r] 1 Ioan 4. 6.
[s] pen. 7. 20. a 10. 20.
[t] pen. 5. 41.
[u] pen. 5. 24. a 11. 26.
‖ *byth.*
[x] Heb. 11. 13.

Anno DOMINI 32.

farw, a'r prophwydi; ac meddi di, Os ceidw neb fy ymadrodd i, nid archwaetha efe farwolaeth || yn dragywydd.

|| *byth.*

53 Ai mwy wyt ti nag Abraham ein tad ni, yr hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr wyt ti yn dy wneuthur dy hun?

54 Yr Iesu a attebodd, [y] Os wyf fi yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngogoniant i nid yw ddim: fy Nhad yw yr hwn sydd yn fy ngogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd, mai eich Duw chwi yw.

[y] pen. 5. 31.

55 Ond [z] nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac os dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog: ond mi a'i hadwaen ef, ac yr wyf yn cadw ei ymadrodd ef.

[z] pen. 7. 28, 29.

56 [a] Gorfoledd oedd gan eich tad Abraham weled fy nydd i: ac efe a'*i* gwelodd *hefyd*, ac a lawenychodd.

[a] Luc 10. 24.

57 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Nid wyt ti ddengmlwydd a deugain etto, ac a welaist ti Abraham?

58 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Cyn bod Abraham, [b] yr wyf fi.

[b] Es. 43. 13.

59 Yna [c] hwy a godasant gerrig i'w tafiu atto ef. A'r Iesu || a ymguddiodd, ac a aeth allan o'r deml, [d] gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth *efe* heibio.

[c] pen. 10. 31, 39. a 11. 8. || *oedd guddiedig.* [d] Luc 4. 30.

PENNOD IX.

1 *Y dyn a anesid yn ddall, yn cael ei olwg;* 13 *a'i ddwyn ef at y Phariseaid:* 16 *hwythau yn ymrwystro,* 34 *ac yn ei ysgymmuno ef;* 35 *ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Iesu, ac yn ei gyffesu ef.* 39 *Pwy yw y rhai y mae Crist yn eu goleuo.*

AC wrth fyned heibio, efe a ganfu ddyn dall o'*i* enedigaeth.

2 A'i ddisgyblion a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bechodd, ai hwn, ai ei rieni, fel y genid ef yn ddall?

3 Yr Iesu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rieni chwaith: [a] eithr fel yr amlygid gweithredoedd Duw ynddo ef.

[a] pen. 11. 4.

4 [b] Rhaid i mi weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra yr ydyw hi yn ddydd: y mae y nos yn dyfod, pan na ddichon neb weithio.

[b] pen. 5. 19. a 11. 9. a 12. 35.

5 Tra yr ydwyf yn y byd, [c] goleuni y byd ydwyf.

[c] pen. 1. 5, 9. a 8. 12. a 12. 35, 46.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, [d] efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth glai o'r poeryn, ac a || irodd y clai ar lygaid y dall;

[d] Marc 7. 33. a 8. 23. || *daenodd.*

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dos, ac ymolch yn [e] llyn Siloam (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig) Am hynny efe a aeth ymaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

[e] Neh. 3. 15.

8 ¶ Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelsent ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedasant, Onid hwn yw yr un oedd yn eistedd ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedasant, Hwn yw efe: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntau a ddywedodd, Myfi yw *efe.*

10 Am hynny y dywedasant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?

11 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Dyn a elwir Iesu, a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i; ac a ddywedodd wrthyf, Dos i lyn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedasant wrtho, Pa le y mae efe? Yntau a ddywedodd, Ni wn i.

13 ¶ Hwythau a'i dygasant ef at y Phariseaid, yr hwn gynt *a fuasai* yn ddall.

14 A'r sabbath oedd hi pan wnaeth yr Iesu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y Phariseaid hefyd a ofynasant iddo drachefn, pa fodd y cawsai efe ei olwg. Yntau a ddywedodd wrthynt, Clai a osododd efe ar fy llygaid i, a mi ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Phariseaid a ddywedasant, Nid yw y dyn hwn o Dduw, gan nad yw efe yn cadw y sabbath. Eraill a ddywedasant, [f] Pa fodd y gall dyn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac [g] yr oedd ymrafael yn eu plith.

[f] ad. 33. pen. 3. 2. [g] pen. 7. 12, 43. a 10. 19.

17 Hwy a ddywedasant drachefn wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o hono dy lygaid di? Yntau a ddywedodd, [h] *Mai* prophwyd yw *efe.*

[h] pen. 4. 19. a 6. 14.

18 Am hynny ni chredai yr Iuddewon am dano ef, mai dall fuasai, a chael o hono ef ei olwg, nes galw o honynt ei rieni ef, yr hwn a gawsai ei olwg.

19 A hwy a ofynasant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mab chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rieni ef a attebasant iddynt hwy, ac a ddywedasant, Nyni a wyddom mai hwn yw ein mab ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef:

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awrhon, nis gwyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, nis gwyddom ni: y mae efe mewn oedran; gofynwch iddo ef: efe a ddywed am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rieni ef, am [i] eu bod yn ofni yr Iuddewon: oblegid yr Iuddewon a gyd-ordeiniasent eisoes, os cyffesai neb ef yn Grist, || [k] y bwrid ef allan o'r synagog.

[i] pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5. 13. || *yr ysgymmunid ef.* [k] pen. 16. 2.

23 Am hynny y dywedodd ei rieni ef, Y mae efe mewn oedran; gofynwch iddo ef.

24 Am hynny hwy a alwasant eilwaith y dyn a fuasai yn ddall, ac a ddywedasant wrtho, Dyro y gogoniant i Dduw: nyni a wyddom mai pechadur yw y dyn hwn.

25 *Yna* yntau a attebodd ac a ddywedodd, Ai pechadur yw, nis gwn i: un peth a wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled.

26 Hwythau a ddywedasant wrtho drachefn, Beth a wnaeth efe i ti? pa fodd yr agorodd efe dy lygaid di?

Anno DOMINI 32.

27 Yntau a attebodd iddynt, Mi a
ddywedais i chwi eisoes, ac ni wran-
dawsoch: paham yr ydych yn ewyll-
ysio clywed drachefn? a ydych
chwithau yn ewyllysio bod yn ddis-
gyblion iddo ef?
28 Hwythau a'i difenwasant ef, ac
a ddywedasant, Tydi sydd ddisgybl
iddo ef; eithr disgyblion Moses yd-
ym ni.
29 Nyni a wyddom lefaru o Dduw
wrth Moses: *eithr* hwn, [l] nis gwydd-
om ni o ba le y mae efe.
30 Y dyn a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, yn hyn yn ddiau y
mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi
o ba le y mae efe, ac efe a agorodd
fy llygaid i.
31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw
yn gwrando pechaduriaid: ond os
yw neb yn addolwr Duw, ac yn
gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y
mae yn ei wrando.
32 Ni chlybuwyd erioed agoryd o
neb lygaid un a anesid yn ddall.
33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni
allai efe wneuthur dim.
34 Hwy a attebasant ac a ddywed-
asant wrtho, Mewn pechodau y
ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein
dysgu ni? A hwy a'i ‖ bwriasant
ef allan.
35 Clybu yr Iesu ddarfod iddynt ei
‖ fwrw ef allan: a phan ei cafodd,
efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti
yn credu ym Mab Duw?
36 Yntau a attebodd ac a ddywed-
odd, Pwy yw *efe, O* Arglwydd, fel y
credwyf ynddo?
37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Ti a'i gwelaist ef; a'r hwn sydd yn
ymddiddan â thi, hwnnw ydyw
efe.
38 Yntau a ddywedodd, Yr wyf fi
yn credu, *O* Arglwydd. Ac efe a'i
haddolodd ef.
39 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, [o] I
farn y daethum i'r byd hwn: [p] fel
y gwelai y rhai nid ydynt yn gweled,
ac yr elai y rhai sydd yn gweled yn
ddeillion.
40 A *rhai* o'r Phariseaid a oedd
gyd âg ef, a glywsant y pethau hyn,
ac a ddywedasant wrtho, Ydym
ninnau hefyd yn ddeillion?
41 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
[q] Pe deillion fyddech, ni byddai
arnoch bechod: eithr yn awr medd-
wch chwi, Yr ydym ni yn gweled;
am hynny y mae eich pechod yn
aros.

[l] pen. 8. 14.
[m] Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
[n] ad. 16.
‖ Neu, *ysgymmunasant ef.*
‖ *ysgymmuno.*
[o] pen. 5. 22, 27. Edrych pen. 3. 17. a 12. 47.
[p] Matt. 13. 13.
[q] pen. 15. 22, 24.

PENNOD X.

1 *Crist yw y drws, a'r bugail da.* 19 *Amryw dyb am dano.* 25 *Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Crist Mab Duw:* 39 *ac yn dianc rhag yr Iuddewon;* 40 *ac yn myned drachefn dros yr Iorddonen; lle y credodd llawer ynddo ef.*

YN wir, yn wir, meddaf i chwi,
Yr hwn nid yw yn myned i
mewn trwy y drws i gorlan y def-
aid, eithr sydd yn dringo ffordd
arall, lleidr ac yspeiliwr yw.
2 Ond yr hwn sydd yn myned i
mewn trwy y drws, bugail y defaid
ydyw.
3 I hwn y mae y drysor yn agoryd,
ac y mae y defaid yn gwrando ar
ei lais ef: ac y mae efe yn galw ei
ddefaid ei hun erbyn eu henw, ac
yn eu harwain hwy allan.
4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddef-
aid ei hun, y mae efe yn myned
o'u blaen hwy: a'r defaid sydd yn
ei ganlyn ef, oblegid y maent yn
adnabod ei lais ef.
5 Ond y dieithr nis canlynant,
eithr ffoant oddi wrtho: oblegid
nad adwaenant lais dieithriaid.
6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr
Iesu wrthynt: ond hwy ni wybuant
pa bethau ydoedd y rhai yr oedd
efe yn eu llefaru wrthynt.
7 Am hynny yr Iesu a ddywedodd
wrthynt drachefn, Yn wir, yn wir,
meddaf i chwi, Myfi yw drws y
defaid.
8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm
blaen i, lladron ac yspeilwyr ynt:
eithr ni wrandawodd y defaid
arnynt.
9 [a] Myfi yw y drws: os â neb i
mewn trwof fi, efe a fydd cadwedig;
ac efe a â i mewn ac allan, ac a
gaiff borfa.
10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i
ladratta, ac i ladd, ac i ddistrywio:
myfi a ddaethum fel y caent fywyd,
ac y caent *ef* yn helaethach.
11 [b] Myfi yw y bugail da. Y bugail
da sydd yn rhoddi ei einioes dros y
defaid.
12 Eithr y gwas cyflog, a'r hwn,
nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y
defaid, sydd yn gweled y blaidd yn
dyfod, ac [c] yn gadael y defaid, ac yn
ffoi: a'r blaidd sydd yn eu hysglyfio
hwy, ac yn tarfu y defaid.
13 Y mae y gwas cyflog yn ffoi,
oblegid mai gwas cyflog yw, ac nid
oes ofal arno am y defaid.
14 Myfi yw y bugail da; ac [d] a
adwaen yr eiddof fi, ac a'm had-
weinir gan yr eiddof fi.
15 [e] Fel yr edwyn y Tad fyfi, felly
yr adwaen innau y Tad: ac yr
ydwyf yn rhoddi fy einioes dros y
defaid.
16 A [f] defaid eraill sydd gennyf, y
rhai nid ynt o'r gorlan hon: y rhai
hynny hefyd sydd raid i mi eu
cyrchu, a'm llais i a wrandaw-
ant; [g] a bydd un gorlan, *ac* un bu-
gail.
17 Am hyn y mae y Tad yn fy
ngharu i, [h] am fy mod i yn dodi fy
einioes, fel y cymmerwyf hi dra-
chefn.
18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi
arnaf fi: ond myfi sydd yn ei dodi
hi i lawr o honof fy hun. Y mae
gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr,
ac ‖ y mae gennyf feddiant i'w
chymmeryd hi drachefn. [i] Y gor-
chymyn hwn a dderbyniais i gan fy
Nhad.
19 ¶ [k] Yna y bu drachefn ymrafael
ym mysg yr Iuddewon, am yr ym-
adroddion hyn.
20 A llawer o honynt a ddywed-
asant, [l] Y mae cythraul ganddo, ac
y mae efe yn ynfydu: paham y
gwrandewch chwi arno ef?
21 Eraill a ddywedasant, Nid yw
y rhai hyn eiriau un â chythraul
ynddo. [m] A all cythraul [n] agoryd
llygaid y deillion?

Anno DOMINI 32.

[a] pen. 14. 6. Eph. 2. 18.
[b] Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Heb. 13. 20. 1 Petr 5. 4.
[c] Zech. 11. 16, 17.
[d] 2 Tim. 2. 19.
[e] Matt. 11. 27.
[f] Es. 56. 8.
[g] Ezec. 37. 22. Eph. 2. 14. 1 Petr 2. 25.
[h] Es. 53. 7, 8, 12. Heb. 2. 9.
‖ pen. 2. 19.
[i] pen. 15. 10. Act. 2. 24.
[k] pen. 7. 43. a 9. 16.
[l] pen. 7. 20. a 8. 48, 52.
[m] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9. a 146. 8.
[n] pen. 9. 6, 7.

Anno DOMINI 33.

22 ¶ Ac yr oedd y gyssegr-wyl yn Jerusalem, a'r gauaf oedd hi.

23 Ac yr oedd yr Iesu yn rhodio yn y deml, [p] ym mhorth Solomon.

[p] Act. 3. 11. a 5. 12.

24 Am hynny y daeth yr Iuddewon yn ei gylch ef, ac a ddywedasant wrtho, Pa hŷd yr wyt yn ‖ peri i ni ammeu? os tydi yw y Crist, dywed i ni yn eglur.

‖ *ein cadw rhwng dau feddwl?*

25 Yr Iesu a attebodd iddynt, Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. [q] Y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhad, y mae y rhai hynny yn tystiolaethu am danaf fi.

[q] ad. 38. pen. 5. 36.

26 Ond [r] chwi nid ydych yn credu: canys nid ydych chwi o'm defaid i, fel y dywedais i chwi.

[r] pen. 8. 47.

27 Y mae fy nefaid i yn gwrando fy llais i; a mi a'u hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

28 A minnau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragwyddol; ac [s] ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb hwynt allan o'm llaw i.

[s] pen. 6. 37. a 17. 11, 12. a 18. 9.

29 [t] Fy Nhad i, yr hwn a'*u* rhoddes i mi, sydd fwy na phawb: ac nis gall neb *eu* dwyn *hwynt* allan o law fy Nhad i.

[t] pen. 14. 28.

30 [u] Myfi a'r Tad un ydym.

[u] pen. 17. 11, 22.

31 Am hynny [x] y cododd yr Iuddewon gerrig drachefn i'w labyddio ef.

[x] pen. 8. 59.

32 Yr Iesu a attebodd iddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangosais i chwi oddi wrth fy Nhad: am ba un o'r gweithredoedd hynny yr ydych yn fy llabyddio i?

33 Yr Iuddewon a attebasant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am gabledd, ac am dy fod di, a thithau yn ddyn, [y] yn dy wneuthur dy hun yn Dduw.

[y] pen. 5. 18.

34 Yr Iesu a attebodd iddynt, [z] Onid yw yn ysgrifenedig yn eich cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

[z] Ps. 82. 6.

35 Os galwodd efe hwy yn dduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r ysgrythyr nis gellir ei thorri:

36 A ddywedwch chwi am yr hwn [a] a sancteiddiodd y Tad, ac a'i hanfonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu; [b] am i mi ddywedyd, [c] Mab Duw ydwyf?

[a] pen. 6. 27. [b] pen. 5. 17, 18. [c] Luc 1. 35.

37 [d] Onid wyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhad, na chredwch i mi.

[d] pen. 15. 24.

38 Ond os ydwyf yn eu gwneuthur, er nad ydych yn credu i mi, [e] credwch y gweithredoedd: fel y gwybyddoch ac y credoch, [f] fod y Tad ynof fi, a minnau ynddo yntau.

[e] pen. 5. 36. a 14. 10. [f] pen. 14. 11. a 17. 21.

39 [g] Am hynny y ceisiasant drachefn ei ddal ef: ac efe a ddiangodd allan o'u dwylaw hwynt.

[g] pen. 7. 30, 44. a 8. 59.

40 Ac efe a aeth ymaith drachefn dros yr Iorddonen, i'r man [h] lle y buasai Ioan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arhosodd yno.

[h] pen. 1. 28.

41 A llawer a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant, Ioan yn wir ni wnaeth un arwydd: [i] ond yr holl bethau a'r a ddywedodd Ioan am hwn, oedd wir.

[i] pen. 3. 30.

42 A llawer yno a gredasant ynddo.

PENNOD XI.

1 Crist yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdesid er ys pedwar diwrnod. 45 Llawer o Iuddewon yn credu. 47 Yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid yn casglu cynghor yn erbyn Crist. 49 Caiaphas yn prophwydo. 54 Iesu yn ymguddio: 55 hwythau ar y pasc yn ymofyn am dano, ac yn gosod cynllwyn iddo.

AC yr oedd un yn glaf, Lazarus o Bethania, o dref [a] Mair a'i chwaer Martha.

[a] Luc 10. 38, 39.

2 ([b] A Mair ydoedd yr hon a enneiniodd yr Arglwydd âg ennaint, ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt, yr hon yr oedd ei brawd Lazarus yn glaf)

[b] Matt. 26. 7. Marc 14. 3. pen. 12. 3.

3 Am hynny y chwiorydd a ddanfonasant atto ef, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae yr hwn sydd hoff gennyt ti, yn glaf.

4 A'r Iesu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth, [c] ond er gogoniant Duw, fel y gogonedder Mab Duw trwy hynny.

[c] pen. 9. 3. ad. 40.

5 A hoff oedd gan yr Iesu Martha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu efe gan hynny ei fod ef yn glaf, efe a arhosodd yn y lle yr oedd, ddau ddiwrnod.

7 Yna wedi hynny efe a ddywedodd wrth y disgyblion, Awn i Judea drachefn.

8 Y disgyblion a ddywedasant wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Iuddewon yn awr yn ceisio dy labyddio di; ac a wyt ti yn myned yno drachefn?

[d] pen. 10. 31.

9 Yr Iesu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? os rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am ei fod yn gweled goleuni y byd hwn:

10 Ond [e] os rhodia neb y nos, efe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

[e] pen. 12. 35.

11 Hyn a lefarodd efe: ac wedi hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y mae ein cyfaill Lazarus [f] yn huno; ond yr wyf fi yn myned i'w ddihuno ef.

[f] Matt. 9. 24.

12 Yna ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Arglwydd, os huno y mae, efe a fydd iach.

13 Ond yr Iesu a ddywedasai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiasant mai am hûn cwsg yr oedd efe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt yn eglur, Bu farw Lazarus.

15 Ac y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (fel y credoch) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Thomas, yr hwn a elwir Didymus, wrth ei gydddisgyblion, Awn ninnau hefyd, fel y byddom feirw gyd âg ef.

17 Yna yr Iesu wedi dyfod, a'i cafodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 (A Bethania oedd yn agos i Jerusalem, ynghylch pymtheg ystâd oddi wrthi)

19 A llawer o'r Iuddewon a ddaethent at Martha a Mair, i'w cysuro hwy am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yr Iesu yn dyfod, a

Anno DOMINI 33.
aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a
eisteddodd yn y tŷ.
21 Yna y dywedodd Martha wrth
yr Iesu, Arglwydd, pe buasit ti
yma, ni buasai farw fy mrawd.
22 Eithr mi a wn hefyd yr
awr hon, pa bethau bynnag a
ddymunech di gan Dduw, y dyry
Duw i ti.
23 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Adgyfodir dy frawd drachefn.
24 Dywedodd Martha wrtho,
[g] Luc 14. 14. [g]Myfi a wn yr adgyfodir ef yn yr
pen. 5. 29. adgyfodiad, y dydd diweddaf.
25 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
[h] pen. 6. 35. Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h]bywyd:
[i] pen. 3. 36. [i]yr hwn sydd yn credu ynof fi, er
1 Ioan 5. 10, iddo farw, a fydd byw:
&c. 26 A phwy bynnag sydd yn fyw,
ac yn credu ynof fi, ni bydd marw
yn dragywydd. A wyt ti yn credu
hyn?
27 Dywedodd hithau wrtho, Yd-
[k] Matt. 16. 16. wyf, Arglwydd: [k]yr wyf fi yn credu
pen. 4. 42. a mai ti yw y Crist, Mab Duw, yr
6. 69. hwn sydd yn dyfod i'r byd.
28 Ac wedi iddi ddywedyd y peth-
au hyn, hi a aeth ymaith, ac a
alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair,
gan ddywedyd, Fe ddaeth yr
Athraw, ac y mae yn galw am
danat.
29 Cyn gynted ag y clybu hi, hi
a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth
atto ef.
30 (A'r Iesu ni ddaethai etto i'r
dref, ond yr oedd efe yn y man lle
y cyfarfuasai Martha âg ef)
31 Yna yr Iuddewon y rhai oedd
gyd â hi yn y tŷ, ac yn ei chysuro
hi, pan welsant Mair yn codi ar
frys, ac yn myned allan, ai can-
lynasant hi, gan ddywedyd, Y mae
hi yn myned at y bedd, i wylo
yno.
32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr
oedd yr Iesu, a'i weled ef, a syrth-
iodd wrth ei draed ef, gan ddy-
wedyd wrtho, Arglwydd, pe buasit
ti yma, ni buasai fy mrawd farw.
33 Yr Iesu gan hynny, pan wel-
odd hi yn wylo, a'r Iuddewon y
rhai a ddaethai gyd â hi yn wylo,
a riddfanodd yn yr yspryd, ac a
† Gr. *ym-* † gynhyrfwyd;
gynhyrf- 34 Ac a ddywedodd, Pa le y
odd. dodasoch chwi ef? Hwy a ddy-
wedasant wrtho, Arglwydd, tyred a
gwel.
[l] Luc 19. 41. 35 [l]Yr Iesu a wylodd.
36 Am hynny y dywedodd yr
Iuddewon, Wele, fel yr oedd yn ei
garu ef.
37 Eithr rhai o honynt a ddywed-
[m] pen. 9. 6. asant, Oni allasai hwn, [m]yr hwn a
agorodd lygaid y dall, beri na buasai
hwn farw chwaith?
38 Yna yr Iesu drachefn a ridd-
fanodd ynddo ei hunan, ac a ddaeth
at y bedd. Ac ogof oedd, a maen
oedd wedi ei ddodi arno.
39 Yr Iesu a ddywedodd, Codwch
ymaith y maen. Martha, chwaer
yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, y mae efe weith-
ian yn drewi: herwydd y mae *yn
farw* er ys pedwar diwrnod.
40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Oni ddywedais i ti, pes credit, y cait
ti [n]weled gogoniant Duw?
41 Yna y codasant y maen lle yr
oedd y marw wedi ei osod. A'r [n] ad. 4.
Iesu a gododd *ei* olwg i fynu, ac a
ddywedodd, Y Tad, yr wyf yn
diolch i ti am i ti wrando arnaf.
42 Ac myfi a wyddwn dy fod di
yn fy ngwrando bob amser: eithr
[o]er mwyn y bobl sydd yn sefyll o [o] pen. 12. 30.
amgylch, y dywedais, fel y credont
mai tydi a'm hanfonaist i.
43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
efe a lefodd â llef uchel. Lazarus,
tyred allan.
44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth
allan, yn rhwym ei draed a'i ddwy-
law mewn amdo: a'i [p]wyneb oedd [p] pen. 20. 7.
wedi ei rwymo â napcyn. Yr Iesu
a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch
ef yn rhydd, a gadewch iddo fyned
ymaith.
45 Yna llawer o'r Iuddewon, y
rhai a ddaethent at Mair, ac a
welsant y pethau a wnaethai yr
Iesu, a gredasant ynddo ef.
46 Eithr rhai o honynt a aethant
ymaith at y Phariseaid, ac a ddy-
wedasant iddynt y pethau a wnaeth-
ai yr Iesu.
47 ¶ [q]Yna yr arch-offeiriaid a'r [q] Ps. 2. 2.
Phariseaid a gasglasant gynghor, ac Matt. 26. 3.
a ddywedasant, [r]Pa beth yr ydym Marc 14. 1.
ni yn ei wneuthur? canys y mae y [r] pen. 12. 19.
dyn yma yn gwneuthur llawer o Act. 4. 16.
arwyddion.
48 Os gadawn ni ef fel hyn, pawb
a gredant ynddo; ac fe a ddaw y
Rhufeiniaid ac a ddifethant ein lle
ni a'n cenedl hefyd.
49 A *rhyw* un o honynt, [s]Cai- [s] Luc 3. 2.
aphas, yr hwn oedd arch-offeiriad pen. 18. 14.
y flwyddyn honno, a ddywedodd Act. 4. 6.
wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod
dim oll.
50 Nac yn ystyried, [t]mai buddiol [t] pen. 18. 14.
yw i ni, farw o un dyn dros y bobl,
ac na ddifether yr holl genedl.
51 Hyn ni ddywedodd efe o hono
ei hun: eithr, *ac* efe yn arch-offeir-
iad y flwyddyn honno, efe a pro-
phwydodd y byddai yr Iesu farw
dros y genedl;
52 Ac [u]nid dros y genedl yn unig, [u] Es. 49. 6.
[x]eithr fel y casglai efe ynghyd yn 1 Ioan 2. 2.
un blant Duw hefyd y rhai a wasg- [x] Eph. 2. 14,
arasid. 15, 16.
53 Yna o'r dydd hwnnw allan y cyd-
ymgynghorasant fel y lladdent ef.
54 Am hynny [y]ni rodiodd yr Iesu [y] pen. 4. 1, 3.
mwy yn amlwg ym mysg yr Iudd- a 7. 1.
ewon; ond efe a aeth oddi yno i'r
wlad yn agos i'r anialwch, i ddinas [z] Edrych
a elwir [z]Ephraim, ac a arhosodd 2 Chron. 13.
yno gyd â'i ddisgyblion. 19.
55 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd
yn agos: a llawer a aethant o'r
wlad i fynu i Jerusalem o flaen y
pasc, i'w glanhâu eu hunain.
56 [a]Yna y ceisiasant yr Iesu; a [a] pen. 7. 11.
dywedasant wrth eu gilydd, fel yr
oeddynt yn sefyll yn y deml. Beth
a dybygwch chwi, gan na ddaeth
efe i'r wyl?
57 A'r arch-offeiriaid a'r Phari-
seaid a roisant orchymyn, os gwydd-
ai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi
o hono, fel y gallent ei ddal ef.

Anno DOMINI 33.

PENNOD XII.

1 Yr Iesu yn esgusodi Mair am enneinio ei draed ef. 9 Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus. 10 Yr arch-offeiriaid yn ymgynghori i'w ladd ef. 12 Crist yn marchogaeth i Jerusalem. 20 Groegwyr yn ewyllysio gweled yr Iesu. 23 Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth. 37 Yr Iuddewon i gyd gan mwyaf wedi eu dallu; 42 er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef: 44 yr Iesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ffydd.

YNA yr Iesu, chwe diwrnod cyn
y pasc, a ddaeth i Bethania, lle
yr oedd Lazarus, yr hwn a fuasai
farw, yr hwn a godasai efe o
feirw.
2 *Ac* [a] yno y gwnaethant iddo
swpper: a Martha oedd yn gwasanaethu;
a Lazarus oedd un o'r
rhai a eisteddent gyd âg ef.
3 Yna y cymmerth [b] Mair bwys
o ennaint nard gwlyb gwerthfawr,
ac a enneiniodd draed yr Iesu, ac
a sychodd ei draed ef â'i gwallt:
a'r tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint.
4 Am hynny y dywedodd un o'i
ddisgyblion ef, Judas Iscariot, *mab*
Simon, yr hwn oedd ar fedr ei
fradychu ef,
5 Paham na werthwyd yr ennaint
hwn er tri chan ceiniog, a'i roddi
i'r tlodion?
6 *Eithr* hyn a ddywedodd efe,
nid o herwydd bod arno ofal dros y
tlodion; ond am ei fod yn lleidr, a
[c] bod ganddo y pwrs, a'i fod yn
‖ dwyn yr hyn a fwrid ynddo.
7 A'r Iesu a ddywedodd, Gâd
iddi: erbyn dydd fy nghladdedigaeth
y cadwodd hi hwn.
8 Canys [d] y mae gennych y tlodion
gyd â chwi bob amser; eithr
myfi nid oes gennych bob amser.
9 Gwybu gan hynny dyrfa fawr
o'r Iuddewon ei fod ef yno: a hwy
a ddaethant, nid er mwyn yr Iesu
yn unig, ond fel y gwelent Lazarus
hefyd, [e] yr hwn a godasai efe o
feirw.
10 ¶ Eithr yr arch-offeiriaid a ymgynghorasant
fel y lladdent Lazarus
hefyd.
11 Oblegid llawer o'r Iuddewon a
aethant ymaith o'i herwydd ef, ac
a gredasant yn yr Iesu.
12 ¶ [f] Trannoeth, tyrfa fawr yr
hon a ddaethai i'r wyl, pan glywsant
fod yr Iesu yn dyfod i Jerusalem,
13 A gymmerasant gangau o'r
palmwydd, ac a aethant allan i
gyfarfod âg ef, ac a lefasant, [g] Hosanna:
Bendigedig ‖ *yw* Brenhin
Israel yr hwn sydd yn dyfod yn
enw yr Arglwydd.
14 A'r Iesu wedi cael asynyn, a
eisteddodd arno; megis y mae yn
ysgrifenedig,
15 [h] Nac ofna, ferch Sïon: wele, y
mae dy Frenhin yn dyfod, yn eistedd
ar ebol asen.
16 Y pethau hyn ni wybu ei ddisgyblion
ef ar y cyntaf: eithr [i] pan
ogoneddwyd yr Iesu, [k] yna y cofiasant
fod y pethau hyn yn ysgrifenedig
am dano, ac iddynt wneuthur
hyn iddo.
17 Tystiolaethodd gan hynny y

[a] Matt. 26. 6. Marc 14. 3.
[b] Luc 10. 38, 39. pen. 11. 2.
[c] pen. 13. 29.
‖ *arwedd.*
[d] Matt. 26. 11.
[e] pen. 11. 44.
[f] Matt. 21. 8. Marc 11. 8. Luc 19. 35.
[g] Ps. 118. 25, 26.
‖ Neu, yw *yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd yn Frenhin ar Israel.*
[h] Zech. 9. 9.
[i] pen. 7. 39.
[k] pen. 14. 26.

dyrfa, yr hon oedd gyd âg ef ‖ pan
alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i
godi ef o feirw.
18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd
i gyfarfod âg ef, am glywed o honynt
iddo wneuthur yr arwydd
hon.
19 Y Phariseaid gan hynny a ddywedasant
yn eu plith eu hunain,
[l] A welwch chwi nad ydych yn
tyccio dim? wele, fe aeth y byd ar
ei ol ef.
20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid
ym mhlith y rhai [m] a ddaethant i
fynu i addoli ar yr wyl:
21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant
at Phylip, [n] yr hwn oedd o
Bethsaida yn Galilea, ac a ddymunasant
arno, gan ddywedyd, Syr,
ni a ewyllysiem weled yr Iesu.
22 Phylip a ddaeth ac a ddywedodd
i Andreas: a thrachefn Andreas
a Phylip a ddywedasant i'r
Iesu.
23 ¶ A'r Iesu a attebodd iddynt,
gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y
gogonedder Mab y dyn.
24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[p] Oni syrth y gronyn gwenith i'r
ddaear, a marw, hwnnw a erys yn
unig: eithr os bydd efe marw, efe
a ddwg ffrwyth lawer.
25 [q] Yr hwn sydd yn caru ei einioes,
a'i cyll hi; a'r hwn sydd yn
casâu ei einioes yn y byd hwn, a'i
ceidw hi i fywyd tragywyddol.
26 Os gwasanaetha neb fi, dilyned
fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd fy
ngweinidog hefyd: ac os gwasanaetha
neb fi, y Tad a'i hanrhydedda
ef.
27 [s] Yr awrhon y cynhyrfwyd fy
enaid: a pha beth a ddywedaf? *O*
Dad, gwared fi allan o'r awr hon:
eithr o herwydd hyn y daethum i'r
awr hon.
28 *O* Dad, gogonedda dy enw. Yna
y daeth [t] llef o'r nef, Mi a'*i* gogoneddais,
ac a'*i* gogoneddaf drachefn.
29 Y dyrfa gan hynny yr hon oedd
yn sefyll, ac yn clywed, a ddywedodd
mai taran oedd: eraill a ddywedasant,
Angel a lefarodd wrtho.
30 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd,
[u] Nid o'm hachos i y bu y
llef hon, ond o'ch achos chwi.
31 Yn awr y mae barn y byd hwn:
yn awr y bwrir allan [x] dywysog y
byd hwn.
32 A minnau, [y] os dyrchefir fi oddi
ar y ddaear, a dynnaf [z] bawb attaf
fy hun.
33 (*A* hyn a ddywedodd efe, gan
arwyddo o ba angau y byddai
farw)
34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni
a glywsom o'r ddeddf, fod Crist yn
aros yn dragywyddol: a pha wedd
yr wyt ti yn dywedyd, fod yn rhaid
dyrchafu Mab y dyn? pwy ydyw
hwnnw Mab y dyn?
35 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
Etto ychydig ennyd [b] y mae y
goleuni gyd â chwi. [c] Rhodiwch
tra fyddo gennych y goleuni, fel na
ddalio y tywyllwch chwi: [d] a'r hwn
sydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni
ŵyr i ba le y mae yn myned.

Anno DOMINI 33.

‖ *alw o hono ef Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.*
[l] pen. 11. 47.
[m] Act. 8. 27.
[n] pen. 1. 44.
[o] pen. 13. 32. a 17. 1.
[p] 1 Cor. 15. 36.
[q] Matt. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. a 17. 33.
[r] pen. 14. 3. a 17. 24.
[s] Matt. 26. 38, 39. Luc 12. 50. pen. 13. 21.
[t] Matt. 3. 17.
[u] pen. 11. 42.
[x] Matt. 12. 29. Luc 10. 18. pen. 14. 30. a 16. 11. Eph. 6. 12.
[y] pen. 3. 14. a 8. 28.
[z] Rhuf. 5. 18. Heb. 2. 9.
[a] Ps. 89. 36, 37. a 110. 4. Es. 9. 7. a 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Mic. 4. 7.
[b] pen. 8. 12. a 9. 5. ad. 46.
[c] Jer. 13. 16. Eph. 5. 8.
[d] pen. 11. 10.

Anno DOMINI 33.

36 Tra fyddo gennych oleuni, cred-
weh yn y goleuni, fel y byddoch
[e]blant y goleuni. Hyn a ddywed-
odd yr Iesu, ac efe a ymadawodd,
ac [f]a ymguddiodd rhagddynt.
37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef
gymmaint o arwyddion yn eu
gŵydd hwynt, ni chredasant ynddo:
38 Fel y cyflawnid ymadrodd Esa-
ias y prophwyd, yr hwn a ddywed-
odd efe, [g]Arglwydd, pwy a gredodd
i'n hymadrodd ni? ac i bwy y
datguddiwyd braich yr Arglwydd?
39 Am hynny ni allent gredu,
oblegid dywedyd o Esaias dra-
chefn,
40 [h]Efe a ddallodd eu llygaid, ac
a galedodd eu calon; fel na welent
â'*u* llygaid, a deall â'*u* calon, ac
ymchwelyd o honynt, ac i mi eu
hiachau hwynt.
41 [i]Y pethau hyn a ddywedodd
Esaias, pan welodd ei ogoniant ef,
ac y llefarodd am dano ef.
42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaeth-
iaid hefyd a gredasant ynddo; ond
[k]oblegid y Phariseaid ni chyffesas-
ant *ef*, rhag eu bwrw allan o'r syn-
agog:
43 [l]Canys yr oeddynt yn caru go-
goniant dynion yn fwy na gogon-
iant Duw.
44 ¶ A'r Iesu a lefodd ac a ddy-
wedodd, [m]Yr hwn sydd yn credu
ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond
yn yr hwn a'm hanfonodd i.
45 [n]A'r hwn sydd yn fy ngweled
i, sydd yn gweled yr hwn a'm dan-
fonodd i.
46 [o]Mi a ddaethum yn oleuni i'r
byd, fêl *y bo i* bob un a'r sydd yn
credu ynof fi, nad arhoso yn y ty-
wyllwch.
47 Ac os clyw neb fy ngeiriau, ac
ni chred, [p]myfi nid wyf yn ei farnu
ef: canys [q]ni ddaethum i farnu y
byd, eithr i achub y byd.
48 Yr hwn sydd yn fy nirmygu i,
ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae
iddo un yn ei farnu: [r]y gair a
leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y
dydd diweddaf.
49 Canys [s]myfi ni leferais o
honof fy hun: ond y Tad yr hwn
a'm hanfonodd i, efe a roddes or-
chymyn i mi, [t]beth a ddywedwn,
a pha beth a lefarwn.
50 Ac mi a wn fod ei orchymyn
ef yn fywyd tragywyddol: am
hynny y pethau yr wyf fi yn eu
llefaru, fel y dywedodd y Tad
wrthyf, felly yr wyf yn llefaru.

PENNOD XIII.

1 Yr Iesu yn golchi traed ei ddisgyblion: 14 yn eu hannog i ostyngeiddrwydd, a chariad perffaith: 18 yn rhag-ddywedyd, ac yn datguddio i Ioan, trwy arwydd, y bradychai Judas ef: 31 yn gorchymyn iddynt garu eu gilydd; 36 ac yn rhybuddio Petr y gwadai efe ef.

A [a]CHYN gwyl y pasc, yr Iesu
yn gwybod ddyfod ei awr ef i
ymadael â'r byd hwn at y Tad, efe
yn caru yr eiddo y rhai oedd yn
y byd, a'u carodd hwynt hyd y
diwedd.
2 Ac wedi darfod swpper ([b]wedi
i ddiafol eisoes roi y'nghalon Judas
Iscariot, *mab* Simon, ei fradychu
ef)
3 Yr Iesu yn gwybod [c]roddi o'r
Tad bob peth oll yn ei ddwylaw
ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth
Dduw, ac yn myned at Dduw;
4 Efe a gyfododd oddi ar swpper,
ac a roes heibio ei goehl-wisg, ac
a gymmerodd dywel, ac a ymwreg-
ysodd.
5 Wedi hynny efe a dywalltodd
ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd
olchi traed y disgyblion, a'*u* sychu
â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi
ei wregysu.
6 Yna y daeth efe at Simon Petr.
‖Ac efe a ddywedodd wrtho, Ar-
glwydd, [d]a wyt ti yn golchi fy
nhraed i?
7 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Y peth yr wyf fi
yn ei wneuthur, ni wyddost ti yr
awrhon: eithr ti a gei wybod ar ol
hyn.
8 Petr a ddywedodd wrtho, Ni
chei di olchi fy nhraed i byth. Yr
Iesu a attebodd iddo, [e]Oni olchaf
di, nid oes i ti gyfran gyd â myfi.
9 Simon Petr a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, nid fy nhraed yn unig,
eithr *fy* nwylaw a'*m* pen hefyd.
10 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo
ond golchi *ei* draed, eithr y mae yn
lân oll: ac [f]yr ydych chwi yn lân,
eithr nid pawb oll.
11 Canys efe [g]a wyddai pwy a'i
bradychai ef: am hynny y dywed-
odd, Nid ydych chwi yn lân bawb
oll.
12 Felly wedi iddo olchi eu traed
hwy, a chymmeryd ei goehlwisg,
efe a eisteddodd drachefn, ac a
ddywedodd wrthynt, A wyddoch
chwi pa beth a wnaethum i chwi?
13 [h]Yr ydych chwi yn fy ngalw i,
Yr Athraw, a'r Arglwydd: a da y
dywedwch: canys *felly* yr ydwyf.
14 [i]Am hynny os myfi, yn Ar-
glwydd ac yn Athraw, a olchais
eich traed chwi; [k]chwithau a ddy-
lech olchi traed eich gilydd.
15 Canys [l]rhoddais esampl i chwi,
fel y gwnelech chwithau megis y
gwneuthum i chwi.
16 [m]Yn wir, yn wir, meddaf i
chwi, Nid yw y gwas yn fwy nâ'i
arglwydd; na'r hwn a ddanfonwyd
yn fwy nâ'r hwn a'i danfonodd.
17 [n]Os gwyddoch y pethau hyn,
gwyn eich byd os gwnewch hwynt.
18 ¶ Nid wyf fi yn dywedyd am
danoch oll: mi a wn pwy a ethol-
ais: ond fel y cyflawnid yr ys-
grythyr, [o]Yr hwn sydd yn bwytta
bara gyd â mi, a gododd ei sawdl
yn fy erbyn.
19 [p]‖Yn awr yr wyf yn dywedyd
wrthych cyn ei ddyfod, fel pan
ddêl, y credoch mai myfi yw *efe*.
20 [q]Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Yr hwn sydd yn derbyn y neb a
ddanfonwyf fi, sydd yn fy nerbyn
i; a'r hwn sydd yn fy nerbyn i,
sydd yn derbyn yr hwn a'm dan-
fonodd i.
21 [r]Wedi i'r Iesu ddywedyd y
pethau hyn, [s]efe a gynhyrfwyd yn

Marginal references (left): [e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5. 1 Ioan 2. 9, 10. — [f] pen. 8. 59. a 11. 54. — [g] Es. 53. 1. Rhuf. 10. 16. — [h] Es. 6. 9. Matt. 13. 14. — [i] Es. 6. 1. — [k] pen. 7. 13. a 9. 22. — [l] pen. 5. 44. — [m] Marc 9. 37. 1 Petr 1. 21. — [n] pen. 14. 9. — [o] ad. 35, 36. pen. 3. 19. a 8. 12. a 9. 5, 39. — [p] pen. 5. 45. a 8. 15, 26. — [q] pen. 3. 17. — [r] Marc 16. 16. — [s] pen. 8. 38. a 14. 10. — [t] Deut. 18. 18. — [a] Matt. 26. 2. — [b] Luc 22. 3. ad. 27.

Anno DOMINI 33.

Marginal references (right): [c] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 17. 2. — ‖ A Phetr a, &c. — [d] Edrych Matt. 3. 14. — [e] pen. 3. 5. 1 Cor. 6. 11. Eph. 5. 26. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. — [f] pen. 15. 3. — [g] pen. 6. 64. — [h] Matt. 23. 8, 10. 1 Cor. 8. 6. a 12. 3. Phil. 2. 11. — [i] Luc 22. 27. — [k] Gal. 6. 1, 2. — [l] Matt. 11. 29. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6. — [m] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 15. 20. — [n] Iago 1. 25. — [o] Ps. 41. 9. Matt. 26. 23. — [p] pen. 14. 29. a 16. 4. — ‖ Neu, O'r awr hon. — [q] Matt. 10. 40. Luc 10. 16. — [r] Matt. 26. 21. Marc 14. 18. Luc 22. 21. — [s] pen. 12. 27.

Anno DOMINI 33.

yr yspryd, ac a dystiolaethodd, ac
a ddywedodd, Yn wir, yn wir, y
dywedaf wrthych, [t] y bradycha un
o honoch fi.
22 Yna y disgyblion a edrychas-
ant ar eu gilydd, gan ammeu am
bwy yr oedd efe yn dywedyd.
23 Ac [u] yr oedd un o'i ddisgyblion
yn pwyso ar fynwes yr Iesu, yr hwn
yr oedd yr Iesu yn ei garu.
24 Am hynny yr amneidiodd Si-
mon Petr ar hwnnw, i ofyn pwy
oedd efe, am yr hwn yr oedd efe yn
dywedyd.
25 Ac yntau yn pwyso ar ddwy-
fron yr Iesu, a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, pwy yw efe?
26 Yr Iesu a attebodd, Hwnnw
yw efe i'r hwn y rhoddaf fi dam-
maid wedi i mi ei wlychu. Ac
wedi iddo wlychu y tammaid, efe
a'i rhoddodd i Judas Iscariot, *mab*
Simon.
27 Ac ar ol y tammaid, yna yr
aeth Satan i mewn iddo. Am
hynny y dywedodd yr Iesu wrtho,
Hyn yr wyt yn ei wneuthur, gwna
ar frys.
28 Ac ni wyddai neb o'r rhai
oedd yn eistedd i ba beth y dywed-
asai efe hyn wrtho.
29 Canys rhai oedd yn tybied,
am fod [x] Judas â'r gôd ganddo, fod
yr Iesu yn dywedyd wrtho, Pryn
y pethau sydd arnom eu heisieu
erbyn yr wyl; neu, ar roi o hono
beth i'r tlodion.
30 Yntau gan hynny, wedi derbyn
y tammaid, a aeth allan yn
ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nos.
31 ¶ Yna gwedi iddo fyned allan,
yr Iesu a ddywedodd, Yn awr y
gogoneddwyd Mab y dyn, a Duw a
ogoneddwyd ynddo ef.
32 [y] Os gogoneddwyd Duw ynddo
ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef
ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda
ef yn ebrwydd.
33 *O* blant bychain, etto yr wyf
ennyd bychan gyd â chwi. Chwi
a'm ceisiwch: ac, [a] megis y dywed-
ais wrth yr Iuddewon, Lle yr wyf fi
yn myned, ni ellwch chwi ddyfod;
yr ydwyf yn dywedyd wrthych
chwithau hefyd yr awrhon.
34 [b] Gorchymyn newydd yr wyf yn
ei roddi i chwi, Ar garu o honoch
eich gilydd: fel y cerais i chwi, ar
garu o honoch chwithau bawb eich
gilydd.
35 [c] Wrth hyn y gwybydd pawb
mai disgyblion i mi ydych, os bydd
gennych gariad i'ch gilydd.
36 ¶ A Simon Petr a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt ti
yn myned? Yr Iesu a attebodd
iddo, Lle yr ydwyf fi yn myned, ni
elli di yr awrhon fy nghanlyn:
eithr [d] ar ol hyn y'm canlyni.
37 Petr a ddywedodd wrtho, Ar-
glwydd, paham na allaf fi dy ganlyn
yr awrhon? [e] mi a roddaf fy einioes
drosot.
38 Yr Iesu a attebodd iddo, A
roddi di dy einioes drosof fi? Yn
wir, yn wir, meddaf i ti, Ni chân y
ceiliog nes i ti fy ngwadu dair
gwaith.

[t] Act. 1. 17. 1 Ioan 2. 19.
[u] pen. 19. 26. a 20. 2. a 21. 7, 20, 24.
[x] pen. 12. 6.
[y] pen. 17. 1, 5, 6.
[z] pen. 12. 23.
[a] pen. 7. 34. a 8. 21.
[b] Lef. 19. 18. pen. 15. 12, 17. Eph. 5. 2. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 23. a 4. 21.
[c] 1 Ioan 2. 5. a 4. 20.
[d] pen. 21. 18. 2 Petr 1. 14.
[e] Matt. 26. 33, 35. Marc 14. 31. Luc 22. 33.

PENNOD XIV.

Anno DOMINI 33.

1 Crist yn cysuro ei ddisgyblion â gobaith teyrnas nef: 6 yn proffesu mai efe yw y ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tad: 13 yn gwarantu y bydd eu gweddïau hwy yn ei enw ef yn ffrwythlawn: 15 yn dymuno cariad ac ufudd-dod: 16 yn addaw yr Yspryd Glân y Diddanydd; 27 ac yn gadael ei dangnefedd gyd â hwynt.

NA thralloder eich calon: yr
ydych yn credu yn Nuw, cred-
wch ynof finnau hefyd.
2 Yn nhŷ fy Nhad y mae llawer
o drigfannau: a phe amgen, mi a
ddywedaswn i chwi. Yr wyf fi yn
myned i barottôi lle i chwi.
3 Ac [a] os myfi a âf, ac a barottôaf
le i chwi, mi a ddeuaf drachefn, ac
a'ch cymmeraf chwi attaf fy hun:
fel [b] lle yr wyf fi, y byddoch chwi-
thau hefyd.
4 Ac i ba le yr wyf fi yn myned,
chwi a wyddoch, a'r ffordd a wydd-
och.
5 Dywedodd Thomas wrtho, Ar-
glwydd, ni wyddom ni i ba le yr
wyt ti yn myned; a pha fodd y
gallwn wybod y ffordd?
6 Yr Iesu a ddywedodd wrtho ef,
Myfi yw y [c] ffordd, a'r [d] gwirionedd,
a'r [e] bywyd: [f] nid yw neb yn dyfod
at y Tad, ond trwof fi.
7 Pe's adnabuasech fi, fy Nhad
hefyd a adnabuasech: ac o hyn
allan yr adwaenoch ef a chwi a'i
gwelsoch ef.
8 Dywedodd Phylip wrtho, Ar-
glwydd, dangos i ni y Tad, a digon
yw i ni.
9 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, A
ydwyf gyhyd o amser gyd â chwi,
ac nid adnabuost fi, Phylip? [g] Y
neb a'm gwelodd i, a welodd y Tad;
a pha fodd yr wyt ti yn dywedyd,
Dangos i ni y Tad?
10 Onid wyt ti yn credu [h] fy mod
i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau?
Y geiriau yr wyf fi yn eu llefaru
wrthych, [i] nid o honof fy hun yr
wyf yn eu llefaru; ond y Tad yr
hwn sydd yn aros ynof, efe sydd yn
gwneuthur y gweithredoedd.
11 Credwch fi, fy *mod* i yn y Tad,
a'r Tad ynof finnau: ac onid ê,
credwch fi er mwyn y gweithred-
oedd eu hunain.
12 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i
chwi, Yr hwn sydd yn credu ynof
fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu
gwneuthur, yntau hefyd a'u gwna, a
mwy nâ'r rhai hyn a wna efe: oblegid
yr wyf fi yn myned at fy Nhad.
13 [l] A pha beth bynnag a ofynoch
yn fy enw i, hynny a wnaf; fel y
gogonedder y Tad yn y Mab.
14 Os gofynwch ddim yn fy enw i,
mi a'*i* gwnaf.
15 ¶ [m] O cherwch fi, cedwch fy
ngorchymynion.
16 A mi a weddïaf ar y Tad, ac
[n] efe a rydd i chwi Ddiddanydd
arall, fel yr arhoso gyd â chwi yn
dragywyddol;
17 [o] Yspryd y gwirionedd, yr hwn
ni ddichon y byd ei dderbyn, am
nad yw yn ei weled, nac yn ei ad-
nabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch
ef; o herwydd y mae yn aros gyd
â chwi, ac ynoch y bydd efe.

[a] ad. 18, 23.
[b] pen. 12. 26. a 17. 24.
[c] Heb. 9. 8.
[d] pen. 1. 17.
[e] pen. 1. 4. a 11. 25.
[f] pen. 10. 9.
[g] pen. 12. 45.
[h] ad. 20. pen. 10. 38. a 17. 21, 23.
[i] pen. 5. 19. a 8. 28. a 12. 49.
[k] Matt. 21. 21. Marc 16. 17.
[l] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. pen. 15. 7, 16. a 16. 23. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[m] ad. 21, 23. pen. 15. 10, 14. 1 Ioan 5. 3.
[n] pen. 15. 26. a 16. 7. Rhuf. 8. 15, 26.
[o] pen. 15. 26. a 16. 13.

Anno DOMINI 33.

18 [p] Nis gadawaf chwi yn ‖ am-
ddifaid: [q] mi a ddeuaf attoch chwi.
19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm
gwel mwy: eithr [r] chwi a'm gwel-
wch: canys byw wyf fi, a byw fydd-
wch chwithau hefyd.
20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch
[s] fy *mod* i yn fy Nhad, a chwithau
ynof fi, a minnau ynoch chwithau.
21 [t] Yr hwn sydd â'm gorchymyn-
ion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt,
efe yw yr hwn sydd yn fy ngharu
i: a'r hwn sydd yn fy ngharu i, a
gerir gan fy Nhad i: a minnau a'i
caraf ef, ac a'm hegluraf fy hun
iddo.
22 Dywedodd Judas wrtho, (nid
yr Iscariot) Arglwydd, pa beth yw
yr achos yr wyt ar fedr dy eglurhâu
dy hun i ni, ac nid i'r byd?
23 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, [u] Os câr neb fi, efe
a geidw fy ngair; a'm Tad a'i câr
yntau, a [x] nyni a ddeuwn atto, ac
a wnawn ein trigfa gyd âg ef.
24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i,
nid yw yn cadw fy ngeiriau: [y] a'r
gair yr ydych yn ei glywed, nid
eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tad
a'm hanfonodd i.
25 Y pethau hyn a ddywedais
wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.
26 Eithr [z] y Diddanydd, yr Yspryd
Glân, yr hwn a enfyn y Tad yn fy
enw i, efe [a] a ddysg i chwi yr holl
bethau, ac a ddwg ar gof i chwi yr
holl bethau a ddywedais i chwi.
27 Yr wyf yn gadael i chwi dang-
nefedd; fy nhangnefedd yr ydwyf
yn ei roddi i chwi: nid fel y mae
y byd yn rhoddi, yr wyf fi yn rhoddi
i chwi. Na thralloder eich calon,
ac nac ofned.
28 Clywsoch fel [b] y dywedais wrth-
ych, Yr wyf yn myned ymaith, ac
mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi,
chwi a lawenhâech, am i mi ddy-
wedyd, Yr wyf yn myned at y Tad:
canys y mae [c] fy Nhad yn fwy nâ
myfi.
29 Ac [d] yr awrhon y dywedais i
chwi cyn ei ddyfod, fel pan ddêl, y
credoch.
30 Nid ymddiddanaf â chwi nem-
mawr bellach: [e] canys tywysog y
byd hwn sydd yn dyfod, ac nid oes
iddo ddim ynof fi.
31 Ond fel y gwypo y byd fy mod
i yn caru y Tad, ac [f] megis y gor-
chymynodd y Tad i mi, felly yr wyf
yn gwneuthur. Codwch, awn oddi
yma.

PENNOD XV.

1 *Y diddanwch a'r caredigrwydd sydd rhwng Crist a'i aelodau, trwy ddammeg y winwydden.* 18 *Cysur mewn casineb, ac erlid bydol.* 26 *Swydd yr Yspryd Glân, a'r apostolion.*

MYFI yw y wir winwydden, a'm
Tad yw y llafurwr.
2 [a] Pob cangen ynof fi heb ddwyn
ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu
ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth,
y mae efe yn ei glanhâu, fel y dygo
fwy o ffrwyth.
3 [b] Yr awrhon yr ydych chwi yn
lân trwy y gair a lefarais i wrthych.
4 Arhoswch ynof fi, a mi ynoch
chwi. Megis na all y gangen ddwyn
ffrwyth o honi ei hun, onid erys
yn y winwydden; felly ni ellwch
chwithau, onid arhoswch ynof fi.
5 Myfi yw y winwydden, chwithau
yw y canghennau. Yr hwn sydd yn
aros ynof fi, a minnau ynddo yntau,
hwnnw sydd yn dwyn ffrwyth
lawer: oblegid [c] ‖ hebof fi ni ellwch
chwi wneuthur dim.
6 Onid erys un ynof fi, [d] efe a
daflwyd allan megis cangen, ac a
wywodd; ac y maent yn eu casglu
hwynt, ac yn *eu* bwrw yn tân, a
hwy a losgir.
7 Os arhoswch ynof fi, ac aros o'm
geiriau ynoch, [e] beth bynnag a
ewyllysioch, gofynwch, ac efe a
fydd i chwi.
8 [f] Yn hyn y gogoneddwyd fy
Nhad, ar ddwyn o honoch ffrwyth
lawer; a disgyblion fyddwch i mi.
9 Fel y carodd y Tad fi, felly y
cerais innau chwithau: arhoswch
yn fy nghariad i.
10 [g] Os cedwch fy ngorchymynion,
chwi a arhoswch yn fy nghariad;
fel y cedwais i orchymynion fy
Nhad, ac yr wyf yn aros yn ei
gariad ef.
11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr
‖ arhosai fy llawenydd ynoch, ac [h] y
‖ byddai eich llawenydd yn gyflawn.
12 [i] Dyma fy ngorchymyn i; Ar i
chwi garu eich gilydd, fel y cerais
i chwi.
13 [k] Cariad mwy na hwn nid oes
gan neb; sef, bod i un roi ei einioes
dros ei gyfeillion.
14 [l] Chwychwi yw fy nghyfeillion,
os gwnewch pa bethau bynnag yr
wyf yn eu gorchymyn i chwi.
15 Nid ydwyf mwyach yn eich
galw yn weision; oblegid y gwas ni
wyr beth y mae ei arglwydd yn ei
wneuthur: ond mi a'ch gelwais
chwi yn gyfeillion; oblegid [m] pob
peth a'r a glywais gan fy Nhad, a
hysbysais i chwi.
16 [n] Nid chwi a'm dewisasoch i,
ond myfi a'ch dewisais chwi, ac a'ch
[o] ordeiniais chwi, fel yr elech ac y
dygech ffrwyth, ac yr arhosai eich
ffrwyth; megis [p] pa beth bynnag a
ofynoch gan y Tad yn fy enw i, y
rhoddo efe i chwi.
17 Hyn yr wyf yn ei orchymyn i
chwi, garu o honoch eich gilydd.
18 [q] Os yw y byd yn eich casâu
chwi, ‖ chwi a wyddoch gasâu o
hono fyfi o'ch blaen chwi.
19 [r] Pe byddech o'r byd, y byd a
garai yr eiddo; ond [s] oblegid nad
ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis
allan o'r byd, am hynny y mae y
byd yn eich casâu chwi.
20 Cofiwch yr ymadrodd a ddy-
wedais i wrthych; [t] Nid yw y gwas
yn fwy nâ'i arglwydd. Os erlidias-
ant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau:
[u] os cadwasant fy ngair i, yr eiddoch
chwithau hefyd a gadwant.
21 Eithr [x] hyn oll a wnant i chwi
er mwyn fy enw i, am nad adwaen-
ant yr hwn a'm hanfonodd i.
22 [y] Oni bai fy nyfod a llefaru
wrthynt, ni buasai arnynt bechod:
[z] ond yr awrhon nid oes ganddynt
esgus am eu pechod.

[p] Matt. 28. 20.
‖ *anghysurus.*
[q] ad. 3, 28.
[r] pen. 16. 16.
[s] ad. 10. pen. 10. 38. a 17. 21, 23, 26.
[t] ad. 15. 1 Ioan 2. 5. a 5. 3.
[u] ad. 15.
[x] 1 Ioan 2. 24. Dat. 3. 20.
[y] ad. 10. pen. 5. 19, 38.
[z] ad. 16.
[a] pen. 12. 16. a 16. 13. 1 Ioan 2. 20, 27.
[b] ad. 8, 13.
[c] Edrych pen. 5. 18. Phil. 2. 6.
[d] pen. 13. 19.
[e] pen. 12. 31.
[f] pen. 10. 18.
[a] Matt. 15. 13.
[b] pen. 13. 10. a 17. 17. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.

[c] Hos. 14. 8. Phil. 1. 11.
‖ *wedi eich gwahanu oddi wrthyf fi.*
[d] Matt. 3. 10. a 7. 19.
[e] ad. 16. pen. 14. 13.
[f] Matt. 5. 16. Phil. 1. 11.
[g] pen. 14. 15, 21, 23.
‖ *arhoso.*
[h] pen. 16. 24.
‖ *byddo.*
[i] pen. 13. 34. 1 Thess. 4. 9. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 11. a 4. 21.
[k] Rhuf. 5. 7, 8. Eph. 5. 2. 1 Ioan 3. 16.
[l] pen. 14. 15, 23. Edrych Matt. 12. 50.
[m] Edrych Gen. 18. 17.
[n] 1 Ioan 4. 10, 19.
[o] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Col. 1. 6.
[p] ad. 7. pen. 14. 13.
[q] 1 Ioan 3. 13.
‖ *gwybyddwch.*
[r] 1 Ioan 4. 5.
[s] pen. 17. 14.
[t] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 13. 16.
[u] Esec. 3. 7.
[x] Matt. 10. 22. a 24. 9. pen. 16. 3.
[y] pen. 9. 41.
[z] Rhuf. 1. 20. Iago 4. 17.

Anno DOMINI 33.

23 [a]Yr hwn sydd yn fy nghasâu i, sydd yn casâu fy Nhad hefyd.

a 1 Ioan 2. 23.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buasai arnynt bechod: ond yr awrhon hwy a welsant, ac a'm casasant i a'm Tad hefyd.

25 Eithr, fel y cyflawnid y gair sydd ysgrifenedig yn eu cyfraith hwynt, [b]Hwy a'm casasant yn ddiachos.

b Ps. 35. 19. a 69. 4.

26 [c]Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddi wrth y Tad (*sef* Yspryd y gwirionedd, yr hwn sydd yn deilliaw oddi wrth y Tad) efe a dystiolaetha am danaf fi.

c Luc 24. 49. pen. 14. 17, 26. a 16. 7. Act. 3. 33.

27 A [d]chwithau hefyd a dystiolaethwch, am [e]eich bod o'r dechreuad gyd â mi.

d Act. 1. 8, 21, 22. a 5. 32.
e Luc 1. 2. 1 Ioan 1. 1.

PENNOD XVI.

1 Crist yn cysuro ei ddisgyblion yn erbyn blinder, trwy addewid o'r Yspryd Glân, a thrwy ei ail gyfodiad, a'i esgyniad: 23 yn eu sicrhâu y bydd eu gweddïau hwy yn ei enw ef yn gymmeradwy gan ei Dad. 33 Tangnefedd yng Nghrist; ac yn y byd gorthrymder.

Y PETHAU hyn a ddywedais i chwi, fel [a]na rwystrer chwi.

a Matt. 11. 6.

2 [b]Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r synagogau: ac y mae yr awr yn dyfod, y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur gwasanaeth i Dduw.

b pen. 9. 22, 34. a 12. 42.

3 A'r [c]pethau hyn a wnant i chwi, oblegid nad adnabuant y Tad, na myfi.

c pen. 15. 21. 1 Cor. 2. 8.

4 Eithr [d]y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: a'r [e]pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd â chwi.

d pen. 13. 19. a 14. 29.
e Edrych Matt. 9. 15.

5 Ac yn awr yr wyf fi yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, tristwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, [f]ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr [g]os mi a âf, mi a'i hanfonaf ef attoch.

f pen. 14. 16, 26. a 15. 26.
g Act. 2. 33. Eph. 4. 8.

8 A phan ddêl, efe a argyhoedda y byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynof fi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhad, ac ni'm gwelwch i mwyach;

11 O farn, oblegid [h]tywysog y byd hwn a farnwyd.

h pen. 12. 31. Eph. 2. 2. Col. 2. 15.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awrhon.

13 Ond pan ddêl efe, *sef* [i]Yspryd y gwirionedd, [k]efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni lefara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo, a lefara efe: a'r pethau sydd i ddyfod, a fynega efe i chwi.

i pen. 14. 17.
k pen. 14. 26.

14 Efe a'm gogonedda i: canys efe a gymmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi.

15 ‖Yr holl bethau sydd eiddo y Tad, ydynt eiddof fi: o herwydd hyn y dywedais, mai o'r eiddof fi y cymmer, ac y mynega i chwi.

Anno DOMINI 33.

‖ pen. 17. 10.

16 [l]Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch; am fy mod yn myned at y Tad.

l pen. 7. 33. a 13. 33. a 14. 19.

17 A'm hynny y dywedodd *rhai* o'i ddisgyblion wrth eu gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am fy mod yn myned at y Tad?

18 Am hynny hwy a ddywedasant, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

19 Yna y gwybu yr Iesu eu bod hwy yn ewyllysio gofyn iddo; ac a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â'ch gilydd am hyn, oblegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch?

20 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Chwi a wylwch ac a alerwch, a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch dristion; ond eich tristwch a droir yn llawenydd.

21 [m]Gwraig wrth esgor, sydd mewn tristwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi geni y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan lawenydd geni dyn i'r byd.

m Es. 26. 17.

22 A chwithau am hynny ydych yr awrhon mewn tristwch: eithr mi a ymwelaf â chwi drachefn, [n]a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddi arnoch.

n pen. 14. 1. a 20. 20.

23 A'r dydd hwnnw ni ofynwch ddim i mi. [o]Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Pa bethau bynnag a ofynoch i'r Tad yn fy enw, efe a'u rhydd i chwi.

o Matt. 7. 7. pen. 14. 13. a 15. 16.

24 Hyd yn hyn ni ofynasoch ddim yn fy enw i: gofynwch, a chwi a gewch; [p]fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

p pen. 15. 11.

25 Y pethau hyn a lefarais wrthych mewn dammegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na lefarwyf wrthych mewn dammegion mwyach, eithr y mynegaf i chwi yn eglur am y Tad.

26 Y dydd hwnnw y gofynwch yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddïaf fi ar y Tad trosoch:

27 Canys y Tad ei hun sydd yn eich caru chwi, am i chwi fy ngharu i, a [q]chredu fy nyfod i allan oddi wrth Dduw.

q pen. 3. 13. a 17. 8.

28 [r]Mi a ddaethum allan oddi wrth y Tad, ac a ddaethum i'r byd: trachefn yr wyf yn gadael y byd, ac yn myned at y Tad.

r pen. 13. 3.

29 Ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.

30 Yn awr y gwyddom [s]y gwyddost bob peth, ac nid rhaid i ti ymofyn o neb â thi: wrth hyn [t]yr ydym yn credu ddyfod o honot allan oddi wrth Dduw.

s pen. 21. 17.
t pen. 17. 8.

31 Yr Iesu a'u hattebodd hwynt, A ydych chwi yn awr yn credu?

Anno DOMINI 33.

32 Wele, y mae yr awr yn dyfod,
ac yr awr hon hi a ddaeth, [u]y gwas-
gerir chwi [x]bob un ‖at yr eiddo,
ac y gadewch fi yn unig: ac [y]nid
wyf yn unig, oblegid y mae y Tad
gyd â myfi.
33 Y pethau hyn a ddywedais
wrthych fel [z]y caffech dangnefedd
ynof. Yn y byd gorthrymder a
gewch: eithr cymmerwch gysur,
myfi a orchfygais y byd.

PENNOD XVII.

1 *Crist yn gweddïo ar ei Dad am ei ogoneddu ef;* 6 *am gadw ei apostolion* 11 *mewn undeb,* 17 *a gwirionedd:* 20 *am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid eraill, gyd âg ef yn y nefoedd.*

Y PETHAU hyn a lefarodd yr
Iesu, ac *efe* a gododd ei lygaid
i'r nef, ac a ddywedodd, Y Tad,
[a]daeth yr awr; gogonedda dy
Fab, fel y gogoneddo dy Fab dith-
au:
2 [b]Megis y rhoddaist iddo awdur-
dod ar bob cnawd, fel am y cwbl a
roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt
fywyd tragywyddol.
3 A [c]hyn yw y bywyd tragywydd-
ol; iddynt dy adnabod di yr unig
wir Dduw, a'r hwn a anfonaist ti,
Iesu Grist.
4 [d]Mi a'th ogoneddais di ar y
ddaear; [e]mi a gwblheais y gwaith
a roddaist i mi i'w wneuthur.
5 Ac yr awrhon, O Dad, gogon-
edda di fyfi gyd â thi dy hun, â'r
gogoniant [f]oedd i mi gyd â thi cyn
bod y byd.
6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion
[g]a roddaist i mi allan o'r byd:
eiddot ti oeddynt, a thi a'u rhodd-
aist hwynt i mi; a hwy a gadwas-
ant dy air di.
7 Yr awrhon y gwybuant mai oddi
wrthyt ti y mae yr holl bethau a
roddaist i mi:
8 Canys y geiriau [h]a roddaist i
mi, a roddais iddynt hwy; a hwy
a'u derbyniasant, [i]ac a wybuant yn
wir mai oddi wrthyt ti y daethum i
allan, ac a gredasant mai tydi a'm
hanfonaist i.
9 Drostynt hwy yr wyf fi yn
gweddïo: nid dros y byd yr wyf yn
gweddïo, ond dros y rhai a rodd-
aist i mi; canys eiddot ti ydynt.
10 A'r eiddof fi oll sydd eiddot ti,
[k]a'r eiddot ti sydd eiddof fi: a mi
a ogoneddwyd ynddynt.
11 Ac nid wyf mwyach yn y byd,
ond y rhai hyn sydd yn y byd, a
myfi sydd yn dyfod attat ti. Y Tad
sancteiddiol, [l]cadw hwynt ‖trwy dy
enw, y rhai a roddaist i mi; [m]fel y
byddont un, [n]megis ninnau.
12 Tra fûm gyd â hwynt yn y byd,
[o]mi a'u cedwais yn dy enw: y rhai
a roddaist i mi, a gedwais, ac [p]ni
chollwyd o honynt [q]ond mab y
golledigaeth; [r]fel y cyflawnid yr
ysgrythyr.
13 Ac yr awrhon yr wyf yn dyfod
attat; a'r pethau hyn yr wyf yn eu
llefaru yn y byd, fel y caffont fy
llawenydd i yn gyflawn ynddynt eu
hunain.
14 Myfi a roddais iddynt hwy dy
air di: [s]a'r byd a'u casâodd hwynt,

[u] Matt. 26. 31. Marc 14. 27.
[x] pen. 20. 10.
‖ *i'w gartref.*
[y] pen. 8. 29. a 14. 10.
[z] Es. 9. 6. pen. 14. 27. Rhuf. 5. 1. Eph. 2. 14. Col. 1. 20.
[a] pen. 12. 23. a 13. 32.
[b] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 5. 27. 1 Cor. 15. 25. Phil. 2. 10. Heb. 2. 8.
[c] Es. 53. 11. Jer. 9. 24.
[d] pen. 13. 31. a 14. 13.
[e] pen. 4. 34. a 19. 30.
[f] pen. 1. 1, 2. a 10. 30. a 14. 9.
[g] pen. 6. 37, 39. a 10. 29.
[h] pen. 8. 28. a 12. 49. a 14. 10.
[i] pen. 16. 27, 30.
[k] pen. 16. 15.
[l] 1 Petr 1. 5. Judas 1.
‖ *yn.*
[m] ad. 21, &c.
[n] pen. 10. 30.
[o] pen. 6. 39. a 10. 28. Heb. 2. 13.
[p] pen. 18. 9. 1 Ioan 2. 19.
[q] pen. 6. 70. a 13. 18.
[r] Ps. 109. 8.
[s] pen. 15. 18, 19.

oblegid nad ydynt o'r byd, megis
nad ydwyf finnau o'r byd.
15 Nid wyf yn gweddïo ar i ti eu
cymmeryd hwynt allan o'r byd,
eithr [t]ar i ti eu cadw hwynt rhag y
drwg.
16 O'r byd nid ydynt, megis nad
wyf finnau o'r byd.
17 [u]Sancteiddia hwynt ‖yn dy
wirionedd: [x]dy air sydd wirionedd.
18 [y]Fel yr anfonaist fi i'r byd, felly
yr anfonais innau hwythau i'r byd.
19 Ac [z]er eu mwyn hwy yr wyf
yn fy sancteiddio fy hun, fel y
byddont hwythau wedi eu ‖ sanct-
eiddio ‖ yn y gwirionedd.
20 Ac nid wyf yn gweddïo dros
y rhai hyn yn unig, eithr dros y
rhai hefyd a gredant ynof fi trwy
eu hymadrodd hwynt:
21 [a]Fel y byddont oll yn un;
megis [b]yr *wyt* ti, y Tad, ynof fi,
a minnau ynot ti; fel y byddont
hwythau un ynom ni: fel y credo
y byd mai tydi a'm hanfonaist i.
22 A'r gogoniant a roddaist i mi,
a roddais iddynt hwy; [c]fel y bydd-
ont un, megis yr ydym ni yn un:
23 Myfi ynddynt hwy, a thithau
ynof fi; fel y byddont wedi eu per-
ffeithio yn un, ac fel y gwypo y byd
mai tydi a'm hanfonaist i, a charu
o honot hwynt, megis y ceraist fi.
24 [d]Y Tad, y rhai a roddaist i mi,
yr wyf yn ewyllysio, lle yr wyf fi,
fod o honynt hwythau hefyd gyd â
myfi; fel y gwelont fy ngogoniant
a roddaist i mi: oblegid ti a'm cer-
aist cyn seiliad y byd.
25 Y Tad cyfiawn, [e]nid adnabu y
byd dydi: eithr [f]mi a'th adnabum,
[g]a'r rhai hyn a wybu mai tydi a'm
hanfonaist i.
26 Ac mi a hysbysais iddynt dy
enw, ac a'*i* hysbysaf: fel y byddo
ynddynt hwy y cariad [h]â'r hwn y
ceraist fi, a minnau ynddynt hwy.

PENNOD XVIII.

1 *Judas yn bradychu yr Iesu.* 6 *Y swyddogion yn syrthio i'r llawr.* 10 *Petr yn torri clust Malchus.* 12 *Dal yr Iesu, a'i ddwyn at Annas, a Chaiaphas.* 15 *Petr yn gwadu Crist.* 19 *Holi i'r Iesu ger bron Caiaphas;* 28 *a cher bron Pilat.* 36 *Ei deyrnas ef.* 40 *Yr Iuddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.*

GWEDI [a]i'r Iesu ddywedyd y
geiriau hyn, efe a aeth allan,
efe a'i ddisgyblion, dros [b]afon
Cedron, lle yr oedd gardd, i'r hon
yr aeth efe a'i ddisgyblion.
2 A Judas hefyd, yr hwn a'i brad-
ychodd ef, a adwaenai y lle: oble-
gid mynych y cyrchasai yr Iesu a'i
ddisgyblion yno.
3 [c]Judas gan hynny, wedi iddo
gael byddin a swyddogion gan yr
arch-offeiriaid a'r Phariseaid, a
ddaeth yno â lanternau, a lampau,
ac arfau.
4 Yr Iesu gan hynny, yn gwybod
pob peth a oedd ar ddyfod arno, a
aeth allan, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Pwy yr ydych yn ei geisio?
5 Hwy a attebasant iddo, Iesu o
Nazareth. Yr Iesu a ddywedodd
wrthynt, Myfi yw. A Judas, yr
hwn a'i bradychodd ef, oedd hefyd
yn sefyll gyd â hwynt.

Anno DOMINI 33.

[t] Matt. 6. 13. Gal. 1. 4. 2 Thess. 3. 3. 1 Ioan 5. 18.
[u] pen. 15. 3. Act. 15. 9. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.
‖ *â'th wirionedd.*
[x] 2 Sam. 7. 28. pen. 8. 40.
[y] pen. 20. 21.
[z] 1 Cor. 1. 2, 30. 1 Thess. 4. 7. Heb. 10. 10.
‖ *gwir sancteiddio.*
‖ Neu, *gan.*
[a] ad. 11, 22, 23. Gal. 3. 28.
[b] pen. 10. 38. a 14. 11.
[c] pen. 14. 20.
[d] pen. 12. 26. a 14. 3. 1 Thess. 4. 17.
[e] pen. 15. 21. a 16. 3.
[f] pen. 7. 29. a 8. 55. a 10. 15.
[g] ad. 8. pen. 16. 27.
[h] pen. 15. 9.
[a] Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Luc 22. 39.
[b] 2 Sam. 15. 23.
[c] Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Luc 22. 47. Act. 1. 16.

Anno DOMINI 33.

6 Cyn gynted gan hynny ag y dywedodd efe wrthynt, Myfi yw, hwy a aethant yn wysg eu cefnau, ac a syrthiasant i lawr.

7 Am hynny efe a ofynodd iddynt drachefn, Pwy yr ydych yn ei geisio? A hwy a ddywedasant, Iesu o Nazareth.

8 Yr Iesu a attebodd, Mi a ddywedais i chwi mai myfi yw. Am hynny os myfi yr ydych yn ei geisio, gadewch i'r rhai hyn fyned ymaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a ddywedasai efe, [d] O'r rhai a roddaist i mi, ni chollais i yr un.

10 [e] Simon Petr gan hynny a chanddo gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ddehau ef: ac enw y gwas oedd Malchus.

11 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrth Petr, Dod dy gleddyf yn y wain: [f] y cwppan a roddes y Tad i mi, onid yfaf ef?

12 Yna y fyddin, a'r milwriad, a swyddogion yr Iuddewon, a ddaliasant yr Iesu, ac a'i rhwymasant ef,

13 Ac [g] a'i dygasant ef at [h] Annas yn gyntaf (canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, ydoedd efe) ‖

14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn a gynghorasai i'r Iuddewon, mai buddiol oedd farw un dyn dros y bobl.

15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr Iesu, Simon Petr, a disgybl arall. A'r disgybl hwnnw oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd â'r Iesu i ‖ lŷs yr arch-offeiriad.

16 [l] A Phetr a safodd wrth y drws allan. Yna y disgybl arall yr hwn oedd adnabyddus gan yr arch-offeiriad a aeth allan, ac a ddywedodd wrth y ddrysores, ac a ddug Petr i mewn.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd ddrysores wrth Petr, Onid wyt tithau o ddisgyblion y dyn hwn? Dywedodd yntau, Nac wyf.

18 A'r gweision a'r swyddogion, gwedi gwneuthur tân glo (o herwydd ei bod hi yn oer) oeddynt yn sefyll, ac yn ymdwymno: ac yr oedd Petr gyd â hwynt yn sefyll, ac yn ymdwymno.

19 ¶ A'r arch-offeiriad a ofynodd i'r Iesu am ei ddisgyblion, ac am ei athrawiaeth.

20 Yr Iesu a attebodd iddo, [m] Myfi a lefarais yn eglur wrth y byd: yr oeddwn bob amser yn athrawiaethu yn y synagog, ac yn y deml, lle mae yr Iuddewon yn ymgynnull bob amser; ac yn ddirgel ni ddywedais i ddim.

21 Paham yr wyt ti yn gofyn i mi? gofyn i'r rhai a'm clywsant, beth a ddywedais wrthynt: wele, y rhai hynny a wyddant pa bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, un o'r swyddogion a'r oedd yn sefyll ger llaw, [n] a roddes ‖ gernod i'r Iesu, gan ddywedyd, Ai felly yr wyt ti yn atteb yr arch-offeiriad?

23 Yr Iesu a attebodd iddo, Os drwg y dywedais, tystiolaetha o'r drwg; ac os da, paham yr wyt yn fy nharo i?

24 ([o] Ac Annas a'i hanfonasai ef yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad)

25 [p] A Simon Petr oedd yn sefyll, ac yn ymdwymno. Hwythau a ddywedasant wrtho, Onid wyt tithau hefyd o'i ddisgyblion ef? Yntau a wadodd, ac a ddywedodd, Nac wyf.

26 Dywedodd un o weision yr arch-offeiriad (câr i'r hwn y torrasai Petr ei glust) Oni welais i di gyd âg ef yn yr ardd?

27 Yna Petr a wadodd drachefn; ac [q] yn y man y canodd y ceiliog.

28 ¶ [r] Yna y dygasant yr Iesu oddi wrth Caiaphas, ‖ i'r dadleudy: a'r bore ydoedd hi; [s] ac nid aethant hwy i mewn i'r dadleudy, rhag eu halogi; eithr fel y gallent fwytta y pasc.

29 Yna Pilat a aeth allan attynt, ac a ddywedodd, Pa achwyn yr ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn y dyn hwn?

30 Hwy a attebasant ac a ddywedasant wrtho, Oni bai fod hwn yn ddrwg-weithredwr, ni thraddodasem ni ef attat ti.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a bernwch ef yn ol eich cyfraith chwi. Yna yr Iuddewon a ddywedasant wrtho, Nid cyfreithlawn i ni ladd neb:

32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Iesu, yr hwn a ddywedasai efe, gan arwyddocâu o ba angau y byddai farw.

33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a alwodd yr Iesu, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon?

34 Yr Iesu a attebodd iddo, Ai o honot dy hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i dywedasant i ti am danaf fi?

35 Pilat a attebodd, Ai Iuddew ydwyf fi? Dy genedl dy hun a'r arch-offeiriaid a'th draddodasant i mi. Beth a wnaethost ti?

36 [x] Yr Iesu a attebodd, [y] Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn. Pe o'r byd hwn y byddai fy mrenhiniaeth i, fy ngweision i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r Iuddewon: ond yr awrhon nid yw fy mrenhiniaeth i oddi yma.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth hynny ai Brenhin wyt ti? Yr Iesu a attebodd, Yr ydwyt ti yn dywedyd mai Brenhin wyf fi. Er mwyn hyn y'm ganed, ac er mwyn hyn y daethum i'r byd, fel y tystiolaethwn i'r gwirionedd. Pob un a'r [z] sydd o'r gwirionedd, sydd yn gwrando fy lleferydd i.

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw gwirionedd? Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Iuddewon, ac a ddywedodd wrthynt, [a] Nid wyf fi yn cael dim ‖ achos ynddo ef.

[d] pen. 17. 12.
[e] Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Luc 22. 49, 50.
[f] Matt. 20. 22. & 26. 39, 42.
[g] Edrych Matt. 26. 57.
[h] Luc 3. 2.
‖ *Ac Annas a ddanfonodd yr Iesu yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad,* ad. 24.
[i] pen. 11. 50.
[k] Matt. 26. 58. Marc 14. 54. Luc 22. 54.
‖ *neuadd.*
[l] Matt. 26. 69.
[m] pen. 7. 26.
[n] Jer. 20. 2. Act. 23. 2.
‖ *ffonnod,* neu, *wialennod.*

[o] Matt. 26. 57.
[p] Matt. 26. 69, 71. Marc 14. 69. Luc 22. 58.
[q] pen. 13. 38.
[r] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Luc 23. 1.
‖ Neu, *i dŷ Pilat,* Matt. 27. 27.
[s] Act. 10. 28. a 11. 3.
[t] Matt. 20. 19. pen. 12. 32.
[u] Matt. 27. 11.
[x] 1 Tim. 6. 13.
[y] pen. 6. 15.
[z] 1 Ioan 3. 19.
[a] Matt. 27. 24. Luc 23. 4. pen. 19. 4.
‖ *bai arno.*

Anno DOMINI 33.

39 [b] Eithr y mae gennych chwi
ddefod, i mi ollwng i chwi un yn
rhydd ar y pasc: a fynnwch chwi
b Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Luc 23. 17. gan hynny i mi ollwng yn rhydd i
chwi Frenhin yr Iuddewon?
c Act. 3. 14. 40 [c] Yna y llefasant oll drachefn,
gan ddywedyd, Nid hwnnw, ond
d Luc 23. 19. Barabbas. [d] A'r Barabbas *hwnnw*
oedd leidr.

PENNOD XIX.

1 Fflangellu Crist, a'i goroni â drain, a'i guro. 4 Pilat yn chwennych ei ollwng ef yn rhydd; etto wedi ei orchfygu gan lefain yr Iuddewon, yn ei roddi ef i'w groeshoelio. 23 Bwrw coel-brennau ar ei ddillad ef: 26 yntau yn gorchymyn ei fam i Ioan; 28 ac yn marw. 31 Gwanu ei ystlys ef. 38 Joseph a Nicodemus yn ei gladdu ef.

a Matt. 27. 26. Marc 15. 15. YNA gan hynny [a] y cymmerodd
Pilat yr Iesu, ac a'*i* fflangell-
odd *ef.*
2 A'r milwyr a blethasant goron o
ddrain, ac a'i gosodasant ar ei ben
ef, ac a roisant wisg o borphor am
dano;
3 Ac a ddywedasant, Henffych
well, Brenhin yr Iuddewon; ac a
‖ ffonnodiau. roisant iddo ‖ gernodiau.
4 Pilat gan hynny a aeth allan
drachefn, ac a ddywedodd wrthynt,
Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan
i chwi, fel y gwypoch nad wyf fi
‖ achos. yn cael ynddo ef un ‖ bai.
5 Yna y daeth yr Iesu allan, yn
arwain y goron ddrain, a'r wisg
borphor. A *Philat* a ddywedodd
wrthynt, Wele y dyn.
6 Yna yr arch-offeiriaid a'r swydd-
ogion, pan welsant ef, a lefasant,
gan ddywedyd, Croeshoelia, croes-
hoelia *ef.* Pilat a ddywedodd
wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a
croeshoeliwch: canys nid wyf fi yn
cael dim bai ynddo.
7 Yr Iuddewon a attebasant iddo,
b Lef. 24. 16. [b] Y mae gennym ni gyfraith, ac
wrth ein cyfraith ni efe a ddylai
c Matt. 26. 65. pen. 5. 18. a 10. 33. farw, am iddo [c] ei wneuthur ei hun
yn Fab Duw.
8 ¶ A phan glybu Pilat yr ymad-
rodd hwnnw, efe a ofnodd yn fwy;
9 Ac a aeth drachefn i'r dadleudy,
ac a ddywedodd wrth yr Iesu, O
ba le yr wyt ti? Ond ni roes yr
Iesu atteb iddo.
10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho,
Oni ddywedi di wrthyf fi? oni
wyddost ti fod gennyf awdurdod
i'th groeshoelio di, a bod gennyf
awdurdod i'th ollwng yn rhydd?
11 Yr Iesu a attebodd, Ni byddai
i ti ddim awdurdod arnaf fi, oni bai
ei fod wedi ei roddi i ti oddi uchod:
am hynny yr hwn a'm traddodes i
ti, sydd fwy ei bechod.
12 O hynny allan y ceisiodd Pilat
ei ollwng ef yn rhydd: ond yr
Iuddewon a lefasant, gan ddywed-
yd, Os gollyngi di hwn yn rhydd,
d Act. 17. 7. nid wyt ti yn garedig i Cesar. [d] Pwy
bynnag a'i gwnelo ei hun yn fren-
hin, y mae yn dywedyd yn erbyn
Cesar.
13 Yna Pilat, pan glybu yr ym-
adrodd hwn, a ddug allan yr Iesu;
ac a eisteddodd ar yr orsedd-faingc,
yn y lle a elwir yr Palmant, ac yn
Hebraeg, Gabbatha.
e Matt. 27. 62. 14 A [e] darpar-wyl y pasc oedd hi,
ac ynghylch y chweched awr: ac
efe a ddywedodd wrth yr Iudd-
ewon, Wele eich Brenhin.
15 Eithr hwy a lefasant, Ymaith
âg *ef*, ymaith âg *ef*, croeshoelia ef.
Pilat a ddywedodd wrthynt, A
groeshoeliaf fi eich Brenhin chwi?
A'r arch-offeiriaid a attebasant,
[f] Nid oes i ni frenhin ond Cesar. f Gen. 49. 10.
16 [g] Yna gan hynny efe a'i tra- g Matt. 27. 26, 31. Marc 15. 15. Luc 23. 24.
ddodes ef iddynt i'w groeshoelio.
A hwy a gymmerasant yr Iesu, ac
a'i dygasant ymaith.
17 [h] Ac efe gan ddwyn ei groes, a h Matt. 27. 31, 33. Marc 15. 21.
ddaeth i le a elwid ‖ lle y benglog, ‖ Y ben-glogfa.
ac a elwir yn Hebraeg, Golgotha:
18 Lle y croeshoeliasant ef, a dau
eraill gyd âg ef, un o bob tu, a'r
Iesu yn y canol.
19 ¶ [i] A Philat a ysgrifenodd i Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Luc 23. 38.
ditl, ac a'i dododd ar y groes. A'r
ysgrifen oedd, IESU O NAZA-
RETH, BRENHIN YR IUDD-
EWON.
20 Y titl hwn gan hynny a ddar-
llenodd llawer o'r Iuddewon: oble-
gid agos i'r ddinas oedd y fan lle
y croeshoeliwyd yr Iesu, ac yr oedd
wedi ei ysgrifenu yn Hebraeg,
Groeg, *a* Lladin.
21 Yna arch-offeiriaid yr Iudd-
ewon a ddywedasant wrth Pilat,
Nac ysgrifena, Brenhin yr Iudd-
ewon; eithr dywedyd o hono ef,
Brenhin yr Iuddewon ydwyf fi.
22 Pilat a attebodd, Yr hyn a
ysgrifenais, a ysgrifenais.
23 ¶ [k] Yna y milwyr, wedi iddynt k Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 34.
groeshoelio yr Iesu, a gymmerasant
ei ddillad ef (ac a wnaethant bed-
air rhan, i bob milwr ran) a'*i* bais
ef: a'i bais ef oedd ddiwniad, wedi
ei ‖ gwau o'r cwrr uchaf trwyddi ‖ gweithio.
oll.
24 Hwythau a ddywedasant wrth
eu gilydd, Na thorrwn hi, ond
bwriwn goel-brennau am dani,
eiddo pwy fydd hi: fel y cyflawnid
yr ysgrythyr sydd yn dywedyd,
[l] Rhannasant fy nillad yn eu mysg, l Ps. 22. 18.
ac am fy mhais y bwriasant goel-
brennau. A'r milwyr a wnaethant
y pethau hyn.
25 ¶ [m] Ac yr oedd yn sefyll wrth m Matt. 27. 55. Marc 15. 40. Luc 23. 49.
groes yr Iesu, ei fam ef, a chwaer
ei fam ef, Mair *gwraig* ‖ Cleophas, ‖ Clopas.
a Mair Magdalen.
26 Yr Iesu gan hynny, pan wel-
odd ei fam, [n] a'r disgybl yr hwn a n pen. 13. 23. a 21. 24.
garai efe yn sefyll ger llaw, a ddy-
wedodd wrth ei fam, [o] *O* wraig, o pen. 2. 4.
wele dy fab.
27 Gwedi hynny y dywedodd
wrth y disgybl, Wele dy fam. Ac
o'r awr honno allan y cymmerodd
y disgybl hi i'w gartref.
28 ¶ Wedi hynny yr Iesu, yn gwy-
bod fod pob peth wedi ei orphen
weithian, [p] fel y cyflawnid yr ys- p Ps. 69. 21.
grythyr, a ddywedodd, Y mae sych-
ed arnaf.
29 Yr oedd gan hynny lestr wedi
ei osod yn llawn o finegr; a [q] hwy q Matt. 27. 48.
a lanwasant yspwng o finegr, ac a'i
rhoddasant ynghylch isop, ac a'i
dodasant wrth ei enau ef.
30 Yna pan gymmerodd yr Iesu y r pen. 17. 4.
finegr, efe a ddywedodd, [r] Gorphen-

Anno DOMINI 33.

wyd: a chan ogwyddo ei ben, efe a roddes i fynu yr yspryd.

31 Yr Iuddewon gan hynny, fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y sabbath, o herwydd ei bod yn ddarpar-wyl (canys mawr oedd y dydd sabbath hwnnw) a ddeisyfiasant ar Pilat, gael torri eu hesgeiriau hwynt, a'u tynnu i lawr.

32 Yna y milwyr a ddaethant, ac a dorrasant esgeiriau y cyntaf, a'r llall, yr hwn a groeshoeliasid gyd âg ef.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Iesu, pan welsant ef wedi marw eisoes, ni thorrasant ei esgeiriau ef.

34 Ond un o'r milwyr a wanodd ei ystlys ef â gwaywffon: ac yn y fan [s]daeth allan waed a dwfr.

[s] 1 Ioan 5. 6.

35 A'r hwn a'i gwelodd, a dystiolaethodd; a gwir yw ei dystiolaeth: ac efe a ŵyr ei fod yn dywedyd gwir, fel y credoch chwi.

36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd, [t]fel y cyflawnid yr ysgrythyr, Ni thorrir asgwrn o hono.

[t] Exod. 12. 46. Num. 9. 12. Ps. 34. 20.

37 A thrachefn, [u]ysgrythyr arall sydd yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanasant.

[u] Zech. 12. 10.

38 ¶ [x]Ac ar ol hyn, Joseph o Arimathea (yr hwn oedd ddisgybl i'r Iesu, eithr yn guddiedig, [y]rhag ofn yr Iuddewon) a ddeisyfiodd ar Pilat, gael tynnu i lawr gorph yr Iesu. A Philat a ganiattâodd iddo. Yna y daeth efe ac a ddug ymaith gorph yr Iesu.

[x] Matt. 27. 57. Marc 15. 42. Luc 23. 50.
[y] pen. 9. 22. a 12. 42.

39 A daeth [z]Nicodemus hefyd (yr hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu o hŷd nos) ac a ddug fyrr ac alöes y'nghymmysg, tu a chanpwys.

[z] pen. 3. 1, 2. a 7. 50.

40 Yna y cymmerasant gorph yr Iesu, ac a'i [a]rhwymasant mewn llieiniau, gyd âg aroglau, fel y mae arfer yr Iuddewon ar gladdu.

[a] Act. 5. 6.

41 Ac yn y fangre lle y croeshoeliasid ef, yr oedd gardd; a bedd newydd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodasid dyn erioed.

42 Ac yno, rhag nesed oedd darpar-*wyl* yr Iuddewon, am fod y bedd hwnnw yn agos, y rhoddasant yr Iesu.

PENNOD XX.

1 Mair yn dyfod at y bedd; 3 a Phetr hefyd ac Ioan; heb wybod adgyfodi o'r Iesu. 11 Yr Iesu yn ymddangos i Mair Magdalen; 19 ac i'w ddisgyblion. 24 Anghrediniaeth, a chyffes Thomas. 30 Bod yr ysgrythyr lân yn ddigonol i iachawdwriaeth.

Y [a]DYDD cyntaf o'r ‖wythnos, Mair Magdalen a ddaeth y bore, a hi etto yn dywyll, at y bedd; ac a welodd y maen wedi ei dynnu ymaith oddi ar y bedd.

[a] Matt. 28. 1. Marc 16. 1. Luc 24. 1.
‖ sabbathau.

2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Simon Petr, a'r [b]disgybl arall yr hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a ddygasant yr Arglwydd ymaith o'r bedd, ac ni wyddom ni pa le y dodasant ef.

[b] pen. 13. 23. a 21. 7, 20, 24.

3 [c]Yna Petr a aeth allan, a'r disgybl arall; a *hwy* a ddaethant at y bedd:

[c] Luc 24. 12.

4 Ac a redasant ill dau ynghyd: a'r disgybl arall a redodd o'r blaen yn gynt na Phetr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bedd.

5 Ac wedi iddo grymmu, efe a ganfu [d]y llieiniau wedi eu gosod: er hynny nid aeth efe i mewn.

[d] pen. 19. 40.

6 Yna y daeth Simon Petr yn ei ganlyn ef, ac a aeth i mewn i'r bedd, ac a ganfu y llieiniau wedi eu gosod;

7 [e]A'r napcyn a fuasai am ei ben ef, wedi ei osod, nid gyd â'r llieiniau, ond o'r neilldu wedi ei blygu mewn lle arall.

[e] pen. 11. 44.

8 Yna yr aeth y disgybl arall hefyd i mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bedd; ac a welodd, ac a gredodd.

9 Canys hyd yn hyn ni wyddent [f]yr ysgrythyr, fod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

[f] Ps. 16. 10. Act. 2. 25–31. a 13. 35.

10 Yna y disgyblion a aethant ymaith drachefn at yr eiddynt.

11 ¶ [g]Ond Mair a safodd wrth y bedd oddi allan, yn wylo: ac fel yr oedd hi yn wylo, hi a ymostyngodd i'r bedd;

[g] Marc 16. 5.

12 Ac a ganfu ddau angel mewn *gwisgoedd* gwŷnion, yn eistedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodasid corph yr Iesu.

13 A hwy a ddywedasant wrthi, *O* wraig, paham yr wyt ti yn wylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymaith, ac nas gwn pa le y dodasant ef.

14 [h]Ac wedi dywedyd o honi hyn, hi a droes drach ei chefn, ac a welodd yr Iesu yn sefyll: ac [i]nis gwyddai *hi* mai yr Iesu oedd efe.

[h] Matt. 28. 9. Marc 16. 9.
[i] Luc. 24. 16, 31. pen. 21. 4.

15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *O* wraig, paham yr wyt ti yn wylo? pwy yr wyt ti yn ei geisio? Hithau yn tybied mai y garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syr, os tydi a'i dygaist ef, dywed i mi pa le y dodaist ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.

16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Mair. Hithau a droes, ac a ddywedodd wrtho, Rabboni; yr hyn yw dywedyd, Athraw.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Na chyffwrdd â mi; oblegid ni ddyrchefais i etto at fy Nhad: eithr dos at [k]fy mrodyr, a dywed wrthynt, [l]Yr wyf yn dyrchafu at fy Nhad i a'ch Tad chwithau, [m]a'm Duw i a'ch Duw chwithau.

[k] Ps. 22. 22. Matt. 28. 10. Heb. 2. 11.
[l] pen. 16. 28.
[m] Eph. 1. 17.

18 Mair Magdalen a ddaeth ac a fynegodd i'r disgyblion, weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o hono y pethau hyn iddi.

19 ¶ [n]Yna, a hi yn hwyr, y dydd cyntaf hwnnw o'r ‖wythnos, a'r drysau yn gauad lle yr oedd y disgyblion wedi ymgasglu ynghyd rhag ofn yr Iuddewon, daeth yr Iesu, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, Tangnefedd i chwi.

[n] Marc 16. 14. Luc 24. 36. 1 Cor. 15. 5.
‖ sabbathau.

20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw, a'i ystlys. [o]Yna y disgyblion a lawenychasant pan welsant yr Arglwydd.

[o] pen. 16. 22.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt drachefn, Tangnefedd i chwi:

Anno DOMINI 33.

[p]megis y danfonodd y Tad fi, yr
wyf finnau yn eich danfon chwi.
22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
[p] Matt. 28. 18. pen. 17. 18. Heb. 3. 1. 2 Tim. 2. 2. efe a anadlodd *arnynt*, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Derbyniwch yr
Yspryd Glân.
[q] Matt. 16. 19. a 18. 18. 23 [q] Pwy bynnag y maddeuoch eu
pechodau, maddeuir iddynt; *a'r*
eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy
a attaliwyd.
24 ¶ Eithr Thomas, un o'r deu-
[r] pen. 11. 16. ddeg, yr hwn [r] a elwir Didymus, nid
oedd gyd â hwynt pan ddaeth yr
Iesu.
25 Y disgyblion eraill gan hynny
a ddywedasant wrtho, Ni a welsom
yr Arglwydd. Yntau a ddywedodd
wrthynt, Oni chaf weled yn ei
ddwylaw ef ôl yr hoelion, a dodi fy
mys yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw
yn ei ystlys ef, ni chredaf fi.
26 ¶ Ac wedi wyth niwrnod, dra-
chefn yr oedd ei ddisgyblion ef
i mewn, a Thomas gyd â hwynt.
Yna yr Iesu a ddaeth, a'r drysau
yn gauad, ac a safodd yn y canol,
ac a ddywedodd, Tangnefedd i
chwi.
27 Wedi hynny y dywedodd efe
wrth Thomas, Moes yma dy fys, a
[s] 1 Ioan 1. 1. gwel fy nwylaw; ac [s] estyn dy law,
a dod yn fy ystlys: ac na fydd
anghredadyn, ond credadyn.
28 A Thomas a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Fy Arglwydd, a'm
Duw.
29 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Am i ti fy ngweled, Thomas, y
[t] 1 Petr 1. 8. credaist: [t] bendigedig *yw* y rhai ni
welsant, ac a gredasant.
[u] pen. 21. 25. 30 ¶ [u] A llawer hefyd o arwyddion
eraill a wnaeth yr Iesu yng ngŵydd
ei ddisgyblion, y rhai nid ydynt
ysgrifenedig yn y llyfr hwn.
[x] Luc. 1. 4. 31 [x] Eithr y pethau hyn a ysgrif-
enwyd, fel y credoch chwi mai yr
Iesu yw Crist, Mab Duw; a chan
gredu, y caffoch fywyd yn ei enw ef.

PENNOD XXI.

1 *Ei ddisgyblion yn adnabod Crist, ar ei ail-ymddangosiad, wrth y ddalfa fawr o bysgod: 12 yntau yn ciniawa gyd â hwynt: 15 yn rhoddi gorchymyn mawr ar Petr, i borthi ei ŵyn ef a'i ddefaid: 18 yn ei rybuddio ef o'i farwolaeth: 22 yn cerwldu ei brysurdeb ef ynghylch Ioan. 25 Y diben.*

GWEDI y pethau hyn, yr Iesu
a ymddangosodd drachefn i'w
ddisgyblion wrth fôr Tiberias: ac
fel hyn yr ymddangosodd.
2 Yr oedd ynghyd Simon Petr, a
Thomas yr hwn a elwir Didymus,
[a] pen. 1. 45. a [a] Nathanäel o Cana yn Galilea, a
[b] Matt. 4. 21. [b] *meibion* Zebedëus, a dau eraill o'i
ddisgyblion ef.
3 Dywedodd Simon Petr wrthynt,
Yr wyf fi yn myned i bysgotta.
Dywedasant wrtho, Yr ydym ninnau
hefyd yn dyfod gyd â thi. A hwy
a aethant allan, ac a ddringasant i
long yn y man: a'r nos honno ni
ddaliasant ddim.
4 A phan ddaeth y bore weithian,
safodd yr Iesu ar y lân: eithr y
[c] pen. 20. 14. disgyblion [c] ni wyddent mai yr Iesu
ydoedd.
[d] Luc 24. 41. 5 Yna [d] yr Iesu a ddywedodd
|| Neu, Ha wŷr. wrthynt, || O blant, a oes gennych
ddim bwyd? Hwythau a attebasant
iddo, Nac oes.
6 Yntau a ddywedodd wrthynt,
[e] Bwriwch y rhwyd i'r tu deheu i'r [e] Luc 5. 4, 6, 7.
llong, a chwi a gewch. Hwy a
fwriasant gan hynny; ac ni allent
bellach ei thynnu, gan y lliaws
pysgod.
7 Am hynny [f] y disgybl hwnnw [f] pen. 13. 23. a 20. 2.
yr oedd yr Iesu yn ei garu a ddy-
wedodd wrth Petr, Yr Arglwydd
yw. Yna Simon Petr, pan glybu
mai yr Arglwydd oedd, a wregysodd
ei amwisg (canys noeth oedd efe)
ac a'i bwriodd ei hun i'r môr.
8 Eithr y disgyblion eraill a
ddaethant mewn llong (oblegid nid
oeddynt bell oddi wrth dir, ond
megis dau can cufydd) dan lusgo y
rhwyd â'r pysgod.
9 A chyn gynted ag y daethant i
dir, hwy a welent dân o farwor wedi
ei osod, a physgod wedi eu dodi
arno, a bara.
10 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
Dygwch o'r pysgod a ddaliasoch yr
awrhon.
11 Simon Petr a esgynodd, ac *a*
dynnodd y rhwyd i dir, yn llawn o
bysgod mawrion, cant a thri ar
ddeg a deugain: ac er bod cym-
maint, ni thorrodd y rhwyd.
12 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
[g] Deuwch, ciniawwch. Eithr ni [g] Act. 10. 41.
feiddiai neb o'r disgyblion ofyn
iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn
gwybod mai yr Arglwydd oedd.
13 Yna y daeth yr Iesu, ac a
gymmerth fara, ac a'*i* rhoddes
iddynt, a'*r* pysgod yr un modd.
14 [h] Y drydedd waith hon yn [h] Edrych pen. 20. 19, 26.
awr yr ymddangosodd yr Iesu i'w
ddisgyblion, wedi iddo gyfodi o
feirw.
15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa,
yr Iesu a ddywedodd wrth Simon
Petr, Simon *mab* Jona, a wyt ti yn
fy ngharu i yn fwy ná'r rhai hyn?
Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf,
Arglwydd; ti a wyddost fy mod yn
dy garu di. Dywedodd yntau wrtho,
Portha fy ŵyn.
16 Efe a ddywedodd wrtho dra-
chefn yr ail waith, Simon *mab*
Jona, a wyt ti yn fy ngharu i?
Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf,
Arglwydd; ti a wyddost fy mod
yn dy garu di. Dywedodd yntau || *Portha.*
wrtho, || Bugeilia fy nefaid.
17 Efe a ddywedodd wrtho y
drydedd waith, Simon *mab* Jona, a
wyt ti yn fy ngharu i? Petr a drist-
âodd, am iddo ddywedyd wrtho y
drydedd waith, A wyt ti yn fy
ngharu i? Ac efe a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, [i] ti a wyddost bob [i] pen. 16. 30.
peth: ti a wyddost fy mod i yn dy
garu di. Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Portha fy nefaid.
18 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i ti, [k] pen. 13. 36. Act. 12. 3, 4.
Pan oeddit ieuangc, ti a'th wreg-
ysaist dy hun, ac a rodiaist lle y
mynnaist: eithr pan elech yn hen,
ti a estyni dy ddwylaw, ac arall
a'th wregysa, ac a'th arwain lle ni
fynnit.
19 A hyn a ddywedodd efe, gan [l] 2 Petr 1. 14.
arwyddo [l] trwy ba fath angau y

Anno DOMINI 33.

gogoneddai efe Dduw. Ac wedi
iddo ddywedyd hyn, efe a ddywed-
odd wrtho, Canlyn fi.
20 ¶ A Phetr a drodd, ac a welodd
[m] y disgybl yr oedd yr Iesu yn ei
garu, yn canlyn (yr hwn hefyd a
bwysasai ar ei ddwyfron ef ar swpper,
ac a ddywedasai, Pwy, Arglwydd,
yw yr hwn a'th fradycha di?
21 Pan welodd Petr hwn. efe a
ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd,
ond beth *a wna* hwn?
22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Os mynnaf iddo aros hyd oni ddel-
wyf, beth *yw hynny* i ti? canlyn di
fyfi.
23 Am hynny yr aeth y gair yma
allan ym mhlith y brodyr, na fyddai
y disgybl hwnnw farw: ac ni ddy-
wedasai yr Iesu wrtho na fyddai
efe farw: ond, Os mynnaf iddo aros
hyd oni ddelwyf, beth *yw hynny*
i ti?
24 Hwn yw y disgybl sydd yn
tystiolaethu am y pethau hyn, ac a
ysgrifenodd y pethau hyn; ac [n] ni
a wyddom fod ei dystiolaeth ef
yn wir.
25 [o] Ac y mae hefyd lawer o
bethau eraill a wnaeth yr Iesu, y
rhai pe ysgrifenid hwy bob yn un
ac un, [p] nid wyf yn tybied y cyn-
hwysai y byd y llyfrau a ysgrifenid.
Amen.

[m] pen. 13. 23, 25. a 20. 2.
[n] pen. 19. 35. 3 Ioan 12.
[o] pen. 20. 30.
[p] Amos 7. 10.

ACTAU,

NEU

WEITHREDOEDD YR APOSTOLION SANCTAIDD.

Anno DOMINI 33.

PENNOD I.

Crist, er mwyn parottoi ei apostolion i weled ei ddyrchafiad ef, yn eu casglu hwy ynghyd i fynydd yr Olew-wydd; ac yn gorchymyn iddynt ddisgwyl yn Jerusalem am ddanfon yr Yspryd Glân: ac yn addaw cyn nemmawr o ddyddiau ei anfon ef; trwy rinwedd yr hwn y byddynt yn dystion iddo ef hyd eithafoedd y ddaear. 9 Ar ol ei ymddyrchafiad ef, y mae dau angel yn eu rhybuddio hwy i ymadael, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef. 12 Hwythau felly yn dychwelyd; a chan ymroi i weddi, yn dewis Matthïas yn apostol yn lle Judas.

Y TRAETHAWD cyntaf a
wnaethum, O [a] Theophilus, am
yr holl bethau a ddechreuodd yr
Iesu eu gwneuthur a'u dysgu,
2 [b] Hyd y dydd y derbyniwyd ef i
fynu, wedi iddo trwy yr Yspryd
Glân [c] roddi gorchymynion i'r
apostolion a etholasai:
3 [d] I'r rhai hefyd yr ymddangos-
odd efe yn fyw wedi iddo ddïoddef,
trwy lawer o arwyddion sicr; gan
fod yn weledig iddynt dros ddeu-
gain niwrnod, a dywedyd y pethau
a berthynent i deyrnas Dduw.
4 [e] Ac wedi ‖ ymgynnull gyd â
hwynt, efe a orchymynodd iddynt,
nad ymadawent o Jerusalem, eithr
disgwyl am addewid y Tad, [f] yr
hwn, *eb efe*, a glywsoch gennyf fi.
5 [g] Oblegid Ioan yn ddïau a
fedyddiodd a dwfr; [h] ond chwi a
fedyddir â'r Yspryd Glân, cyn nem-
mawr o ddyddiau.
6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy
ynghyd, hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, [i] Arglwydd, ai y pryd
hwn y rhoddi drachefn y frenhin-
iaeth i Israel?
7 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[k] Ni pherthyn i chwi wybod yr
amseroedd na'r prydiau, y rhai
a osododd y Tad yn ei feddiant
ei hun.
8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch
nerth ‖ yr Yspryd Glân wedi y delo
arnoch; ac [m] a fyddwch dystion
i mi yn Jerusalem, ac yn holl
Judea, a Samaria, ac hyd eithaf y
ddaear.
9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, a hwynt-hwy yn
edrych, efe a ddyrchafwyd i fynu;
a chwmmwl a'i derbyniodd ef allan
o'u golwg hwynt.
10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn
ddyfal tu a'r nef, ac efe yn myned
i fynu, wele, dau wr a safodd ger
llaw iddynt mewn [o] gwisg wen;
11 Y rhai hefyd a ddywedasant,
Chwi wŷr o Galilea, paham y
sefwch yn edrych tu a'r nef? yr
Iesu hwn yr hwn a gymmerwyd i
fynu oddi wrthych i'r nef, [p] a ddaw
felly yn yr un modd ag y gwelsoch
ef yn myned i'r nef.
12 Yna y troisant i Jerusalem, o'r
mynydd a elwir Olew-wydd, yr hwn
sydd yn agos i Jerusalem, *sef* taith
diwrnod sabbath.
13 Ac wedi eu dyfod i mewn,
hwy a aethant i fynu i oruch-ystaf-
ell, lle yr oedd [q] Petr, ac Iago, ac
Ioan, ac Andreas, Phylip, a Tho-
mas, Bartholomew, a Matthew,
Iago *mab* Alphëus, a Simon Zelo-
tes, a [r] Judas *brawd* Iago, yn aros.
14 [s] Y rhai hyn oll oedd yn par-
hâu yn gyttûn mewn gweddi ac
ymbil, gyd â'r gwragedd, a Mair
mam yr Iesu, a [t] chyd â'i frodyr ef.
15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Petr
a gyfododd i fynu y'nghanol y dis-
gyblion, ac a ddywedodd (a nifer yr
enwau yn yr un man oedd ynghylch
ugain a chant)
16 *Ha* wŷr frodyr, yr oedd yn
rhaid cyflawni yr ysgrythyr yma [u] a
rag-ddywedodd yr Yspryd Glân
trwy enau Dafydd am Judas, [x] yr
hwn a fu flaenor i'r rhai a ddalias-
ant yr Iesu:
17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd â

[a] Luc 1. 3.
[b] Marc 16. 19. Luc 9. 51. 1 Tim. 3. 16.
[c] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Ioan 20. 21.
[d] Marc 16. 14. Ioan 20. 19. a 21. 1. 1 Cor. 15. 5.
[e] Luc 24. 43, 49.
‖ Neu, *cyttal*, neu, *gydfwytta â hwynt.*
[f] Ioan 14. 16, 26, 27. a 15. 26. a 16. 7.
[g] Matt. 3. 11. pen. 11. 16. a 19. 4.
[h] Joel 3. 18. pen. 2. 4. a 11. 15.
[i] Matt. 24. 3.
[k] Matt. 24. 36. Marc 13. 32.
[l] pen. 2. 1, 4.
‖ Neu, *pan ddêl yr Yspryd Glân arnoch.*
[m] Luc 24. 48. Ioan 15. 27. ad. 22. pen. 2. 32.
[n] Luc 24. 51.
[o] Matt. 28. 3. pen. 10. 3, 30.
[p] Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. Marc 13. 26. Luc 21. 27. Ioan 14. 3. 1 Thess. 1. 10. 2 Thess. 1. 10. Dat. 1. 7.
[q] Matt. 10. 3.
[r] Judas 1.
[s] pen. 2. 1, 46.
[t] Matt. 13. 55.
[u] Ps. 41. 9.
[x] Ioan 13. 18. a 18. 3.
[y] Luc 6. 16.

Anno DOMINI 33.

ni, ac a gawsai ran o'r weinidogaeth hon.

18 [z]A hwn a bwrcasodd faes â gwobr anwiredd; ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol, a'i holl ymysgaroedd ef a dywalltwyd allan.

[z] Matt. 27. 5, 7, 8.

19 A bu hysbys hyn i holl breswylwyr Jerusalem, hyd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod priodol hwy, Aceldama, hynny yw, Maes y gwaed.

20 Canys ysgrifenwyd yn llyfr y Psalmau, [a]Bydded ei drigfan ef yn ddiffaethwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b]a chymmered arall ei ‖ esgobaeth ef.

[a] Ps. 69. 25.
[b] Ps. 109. 8.
‖ *swydd.*

21 Am hynny y mae yn rhaid, o'r gwyr a fu yn cydymdaith â ni yr holl amser yr aeth yr Arglwydd Iesu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hyd y dydd [c]y cymmerwyd ef i fynu oddi wrthym ni, bod un o'r rhai hyn gyd â ni [d]yn dyst o'i adgyfodiad ef.

[c] ad. 9.
[d] Ioan 15. 27. ad. 8. pen. 4. 33.

23 A hwy a osodasant ddau ger bron, Joseph, yr hwn a enwid Barsabas, ac a gyfenwid Justus, a Matthïas.

24 A chan weddïo, hwy a ddywedasant, Tydi, Arglwydd, [e]yr hwn a wyddost galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaist,

[e] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. a 29. 17. Jer. 11. 20. a 17. 10. pen. 15. 8. Dat. 2. 23.

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apostoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

26 A hwy a fwriasant eu coelbrennau hwynt: ac ar Matthïas y syrthiodd y coel-bren; ac efe a gyfrifwyd gyd â'r un apostol ar ddeg.

PENNOD II.

1 *Yr apostolion, wedi eu llenwi â'r Yspryd Glân, yn llefaru âg amryw dafodau; a rhai yn rhyfeddu o'u plegid; ac eraill yn eu gwatwar:* 14 *a Phetr yn eu hargyhoeddi hwy; ac yn dangos fod yr apostolion yn llefaru trwy nerth yr Yspryd Glân; a bod yr Iesu wedi cyfodi oddi wrth y meirw, a dyrchafu i'r nefoedd; a thywallt o hono yr Yspryd Glân; ac mai efe oedd y Messïas; gwr a wyddent hwy ei fod yn brofedig gan Dduw, trwy ei wyrthiau, a'i ryfeddodau, a'i arwyddion; a chwedi ei groeshoelio, nid heb ei derfynedig gynghor, a'i rag-wybodaeth ef.* 37 *Petr yn bedyddio llawer o'r rhai a droisid;* 41 *y rhai wedi hynny sydd yn cyttal yn dduwiol ac yn gariadus. Yr apostolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer; a Duw beunydd yn chwanegu ei eglwys.*

AC wedi dyfod [a]dydd y Pentecost, [b]yr oeddynt hwy oll yn gyttûn yn yr un lle.

[a] Lef. 23. 15. Deut. 16. 9.
[b] pen. 1. 14.

2 Ac yn ddisymmwth y daeth swn o'r nef, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac [c]a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eistedd.

[c] pen. 4. 31.

3 Ac ymddangosodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eisteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d]hwy oll a lanwyd â'r Yspryd Glân, ac a ddechreuasant [e]lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Yspryd iddynt ymadrodd.

[d] pen. 1. 5.
[e] Marc 16. 17. pen. 10. 46. 1 Cor. 12. 10, 28, 30. a 13. 1. a 14. 2, &c.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jerusalem, Iuddewon, gwŷr bucheddol o bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y lliaws ynghyd, ac a drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru yn ei iaith ei hun.

Anno DOMINI 33.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll sydd yn llefaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt bob un yn ein hiaith ein hun, yn yr hon y'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Mesopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Asia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Lybia, yr hon sydd ger llaw Cyrene, a dieithriaid o Rufeinwyr, Iuddewon a phroselytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A synnasant oll, ac a ammheuasant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fod?

13 Ac eraill, gan watwar, a ddywedasant, Llawn o win melus ydynt.

14 ¶ Eithr Petr, yn sefyll gyd â'r un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd, ac a ddywedodd wrthynt, *O* wŷr o Iuddewon, a chwi oll sydd yn trigo yn Jerusalem, bydded hysbysol hyn i chwi, a chlust-ymwrandewch â'm geiriau:

15 Canys nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied; oblegid y drydedd awr o'r dydd yw hi.

16 Eithr hyn yw y peth a ddywedwyd trwy y prophwyd Joel,

17 [f]A bydd yn y dyddiau diweddaf (medd Duw) [g]y tywalltaf o'm Hyspryd ar bob cnawd: a'ch meibion chwi [h]a'ch merched a brophwydant, a'ch gwŷr ieuaingc a welant weledigaethau, a'ch hynafgwyr a freuddwydiant freuddwydion:

[f] Es. 44. 3. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29, &c. Zech. 12. 10. Ioan 7. 38.
[g] pen. 10. 45.
[h] pen. 21. 9.

18 Ac ar fy ngweision ac ar fy llaw-forwynion y tywalltaf o'm Hyspryd yn y dyddiau hynny; a hwy a brophwydant:

19 A mi a roddaf ryfeddodau yn y nef uchod, ac arwyddion yn y ddaear isod; gwaed, a thân, a tharth mwg.

20 ‖ Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr ac eglur yr Arglwydd ddyfod.

‖ Joel 2. 31. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Dat. 6. 12.

21 A bydd, [i]pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, a fydd cadwedig.

[i] Rhuf. 10. 13.

22 *Ha* wŷr Israel, clywch y geiriau hyn: Iesu o Nazareth, gwr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau, ac arwyddion, y rhai a wnaeth Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

23 Hwn, [k]wedi ei roddi trwy derfynedig gynghor a rhag-wybodaeth Duw, [l]a gymmerasoch chwi, a thrwy ddwylaw anwir a groeshoeliasoch, ac a laddasoch:

[k] pen. 4. 28.
[l] pen. 5. 30.

Anno DOMINI 33.

24 [m] Yr hwn a gyfododd Duw, gan ryddhâu gofidiau angau: canys nid oedd bosibl ei attal ef ganddo.

25 Canys Dafydd sydd yn dywedyd am dano, [n] Rhag-welais yr Arglwydd ger fy mron yn wastad; canys ar fy neheulaw y mae, fel na'm hysgoger.

26 Am hynny y llawenychodd fy nghalon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; ie, a'm cnawd hefyd a orphwys mewn gobaith:

27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.

28 Gwnaethost yn hysbys i mi ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni o lawenydd â'th wynebpryd.

29 *Ha* wŷr frodyr, ‖ y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hyf wrthych [o] am y patriarch Dafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd â ni hyd y dydd hwn.

30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, [p] yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, Mai o ffrwyth ei lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai efe Grist i eistedd ar ei orseddfa ef:

31 Ac efe yn rhag-weled, a lefarodd am adgyfodiad Crist, [q] na adawyd ei enaid ef yn uffern, ac nas gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

32 [r] Yr Iesu hwn a gyfododd Duw i fynu; [s] o'r hyn yr ydym ni oll yn dystion.

33 Am hynny, [t] wedi ei ddyrchafu ef trwy ddeheulaw Duw, ac [u] iddo dderbyn gan y Tad yr addewid o'r Yspryd Glân, efe [x] a dywalltodd y peth yma yr ydych chwi yr awrhon yn ei weled ac yn ei glywed.

34 Oblegid ni ddyrchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, [y] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,

35 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

36 Am hynny gwybydded holl dŷ Israel yn ddïogel, ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Grist, yr Iesu hwn a groeshoeliasoch chwi.

37 ¶ Hwythau wedi clywed *hyn*, [z] a ddwys-bigwyd yn eu calon, ac a ddywedasant wrth Petr, a'r apostolion eraill, *Ha* wŷr frodyr, beth a wnawn ni?

38 A Phetr a ddywedodd wrthynt, [a] Edifarhêwch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist, er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr Yspryd Glân.

39 Canys i chwi y mae yr addewid, ac [b] i'ch plant, ac [c] i bawb ym mhell, cynnifer ag a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

40 Ac â llawer o ymadroddion eraill y tystiolaethodd ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genhedlaeth drofaus hon.

41 ¶ Yna y rhai a dderbyniasant ei air ef yn ewyllysgar a fedyddiwyd: a chwanegwyd *attynt* y dwthwn hwnnw ynghylch tair mil o eneidiau.

42 Ac yr oeddynt yn parhâu yn athrawiaeth ac y'nghymdeithas yr apostolion, ac [d] yn torri bara, ac mewn gweddïau.

43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid: a [e] llawer o ryfeddodau ac arwyddion a wnaethpwyd gan yr apostolion.

44 A'r rhai a gredent oll oeddynt yn yr un man, a [f] phob peth ganddynt yn gyffredin;

45 A *hwy* a werthasant eu meddiannau a'u dâ, ac [g] a'u rhannasant i bawb, fel yr oedd yr eisieu ar neb.

46 A hwy beunydd yn parhâu yn gyttûn yn y deml, ac [h] yn torri bara ‖ o dŷ i dŷ, a gymmerasant eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon;

47 Gan foli Duw, a [i] chael ffafr gan yr holl bobl. [k] A'r Arglwydd a chwanegodd beunydd at yr eglwys y rhai fyddent gadwedig.

PENNOD III.

1 Petr, wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y cloff a roisid ar ei draed, 12 yn proffesu nad trwy ei rym a'i dduwioldeb ef, neu Ioan, y gwnaethid ef yn iach; ond trwy Dduw, a'i Fab Iesu, a thrwy ffydd yn ei enw ef: 13 gan eu ceryddu hwy hefyd am groeshoelio yr Iesu; 17 yr hwn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawni terfynedig gynghor Duw, a'r ysgrythyrau. 19 y mae efe yn eu hannog hwy, trwy edifeirwch a ffydd, i geisio maddeuant o'u pechodau, a iachawdwriaeth yn yr unrhyw Iesu.

PETR hefyd ac Ioan a aethant i fynu i'r deml ynghyd, ar yr awr weddi, [a] *sef* y nawfed.

2 A [b] rhyw wr cloff o groth ei fam a ddygid, yr hwn a ddodent beunydd wrth borth y deml, yr hwn a elwid Prydferth, [c] i ofyn elusen gan y rhai a elai i mewn i'r deml.

3 Yr hwn, pan welodd efe Petr ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r deml, a ddeisyfodd gael elusen.

4 A Phetr yn dal sylw arno, gyd âg Ioan, a ddywedodd, Edrych arnom ni.

5 Ac efe a ddaliodd sylw arnynt, gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

6 Yna y dywedodd Petr, Arian ac aur nid oes gennyf; eithr yr hyn sydd gennyf, *hynny* yr wyf yn ei roddi i ti: [d] Yn enw Iesu Grist o Nazareth, cyfod a rhodia.

7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheulaw, efe a'*i* cyfododd *ef* i fynu; ac yn ebrwydd ei draed ef a'i fferau a gadarnhâwyd.

8 A chan neidio i fynu, efe a safodd ac a rodiodd, ac a aeth gyd â hwynt i'r deml, dan rodio, a neidio, a moli Duw.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eisteddai am elusen wrth borth Prydferth y deml: a hwy a lanwyd o fraw a synnedigaeth am y peth a ddigwyddasai iddo.

11 Ac fel yr oedd y cloff a iachasid yn attal Petr ac Ioan, yr holl bobl yn frawychus a gyd-redodd attynt i'r porth [e] a elwir *Porth* Solomon.

Margin (left), Anno DOMINI 33.:

[m] ad. 32. pen. 3. 15. a 4. 10. a 10. 40. a 13. 30, 34. a 17. 31. Rhuf. 4. 24. a 8. 11. 1 Cor. 6. 14. a 15. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Col. 2. 12. 1 Thess. 1. 10. Heb. 13. 20. 1 Petr 1. 21.
[n] Ps. 16. 8.
‖ *gadewch i mi, &c.*
[o] 1 Bren. 2. 10. pen. 13. 36.
[p] Ps. 132. 11. Luc 1. 32. Rhuf. 1. 3. 2 Tim. 2. 8.
[q] Ps. 16. 10.
[r] ad. 24.
[s] pen. 1. 8.
[t] pen. 5. 31. Phil. 2. 9.
[u] Ioan 14. 26. a 15. 26. pen. 1. 4.
[x] pen. 10. 45.
[y] Ps. 110. 1. Matt. 22. 44. 1 Cor. 15. 25. Eph. 1. 20. Heb. 1. 13.
[z] Zech. 12. 10. Luc 3. 10. pen. 9. 6. a 16. 30.
[a] pen. 3. 19.
[b] Joel 2. 28.
[c] Eph. 2. 13.

Margin (right), Anno DOMINI 33.:

[d] ad. 46. pen. 1. 14.
[e] Marc 16. 17. pen. 5. 12.
[f] pen. 4. 32, 34.
[g] Es. 58. 7.
[h] pen. 20. 7.
‖ *gartref.*
[i] Luc 2. 52. pen. 4. 33. Rhuf. 14. 18.
[k] pen. 5. 14.
[a] Ps. 55. 17.
[b] pen. 14. 8.
[c] Ioan 9. 8.
[e] Ioan 10. 23. pen. 5. 12.

Anno DOMINI 33.

12 ¶ A phan welodd Petr, efe a attebodd i'r bobl, *Ha* wŷr Israeliaid, beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnewch chwi yn dal sylw arnom ni, fel pe trwy ein nerth ein hun neu *ein* duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?

‖ pen. 5. 30. *f* Ioan 17. 1.

13 ‖Duw Abraham, ac Isaac, a Jacob, Duw ein tadau ni, *f*a ogoneddodd ei Fab Iesu, yr hwn a draddodasoch chwi, ac *g*a'i gwadasoch ger bron Pilat, pan farnodd efe *ef* i'*w* ollwng yn rhydd.

g Matt. 27. 20. Marc 15. 11. Luc 23. 18. Ioan 18. 40. a 19. 15.

14 Eithr chwi a wadasoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeisyfiasoch roddi i chwi wr llofruddiog;

‖ *Gwneuthurwr.* *h* pen. 2. 24. *i* pen. 2. 32.

15 A ‖Thywysog y bywyd a laddasoch, *h*yr hwn a gododd Duw o feirw; *i*o'r hyn yr ydym ni yn dystion.

16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei enw ef, a nerthodd y dyn yma, a welwch ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon sydd trwyddo ef, a roes iddo ef yr holl iechyd hwn yn eich gŵydd chwi oll.

k Luc 23. 34. pen. 13. 27. 1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13.

17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai *k*trwy anwybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd.

l Luc 24. 44. *m* Es. 50. 6. a 53. 5, &c.

18 Eithr *l*y pethau a rag-fynegodd Duw *m*trwy enau ei holl brophwydi, y dioddefai Crist, a gyflawnodd efe fel hyn.

n pen. 2. 38.

19 ¶ *n*Edifarhêwch gan hynny, a dychwelwch fel y dilëer eich pechodau, pan ddelo yr amseroedd i orphwys o olwg yr Arglwydd;

20 Ac yr anfono efe Iesu Grist, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:

21 Yr hwn sydd raid i'r nef ei dderbyn, hyd amseroedd adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw trwy enau ei holl sanctaidd brophwydi, erioed.

o Deut. 18. 15, 18, 19. pen. 7. 37. ‖ *yn ol pob peth.*

22 Canys Moses a ddywedodd wrth y tadau, *o*Yr Arglwydd eich Duw a gyfyd i chwi Brophwyd o'ch brodyr, megis myfi: arno ef y gwrandewch ‖ym mhob peth a ddywetto wrthych.

23 A bydd, pob enaid ni wrandawo ar y Prophwyd hwnnw, a lwyr-ddifethir o blith y bobl.

24 A'r holl brophwydi hefyd o Samuel, ac o'r rhai wedi, cynnifer ag a lefarasant, a rag-fynegasant hefyd am y dyddiau hyn.

p Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.

25 Chwychwi ydych blant y prophwydi, a'r cyfammod yr hwn a wnaeth Duw â'n tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham, *p*Ac yn dy had di y bendithir holl dylwythau y ddaear.

q pen. 13. 46. *r* ad. 22.

26 *q*Duw gwedi cyfodi ei Fab Iesu a'i hanfonodd ef i chwi yn gyntaf, gan eich bendithio chwi, *r*trwy droi pob un o honoch ymaith oddi wrth eich drygioni.

PENNOD IV.

1 *Llywodraethwyr yr Iuddewon yn anfoddlawn i bregeth Petr (4 er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywsent y gair) ac yn ei garcharu ef, ac Ioan:* 5 *wedi hynny Petr, wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw yr Iesu yr iachasid y cloff; ac mai trwy Iesu yn unig y bydd raid i ninnau gael iachawdwriaeth dragywyddol:* 13 *hwythau yn gorchymyn iddo ef, ac i Ioan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw; ac yn eu bygwth hwy:* 23 *yr eglwys ar hynny yn ymroi i weddïo;* 31 *a Duw, trwy gynhyrfu y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tystiolaethu glywed o hono ef eu gweddi hwynt: ac yn cadarnhâu yr eglwys, trwy roddi yr Yspryd Glân, a chariad perffaith tu ag at eu gilydd.*

‖ *a chapten,* Luc 22. 4. pen. 5. 24.

AC fel yr oeddynt yn llefaru wrth y bobl, yr offeiriaid, ‖a blaenor y deml, a'r Saduceaid, a ddaethant arnynt hwy;

2 Yn flin ganddynt am eu bod hwy yn dysgu y bobl, ac yn pregethu trwy yr Iesu yr adgyfodiad o feirw.

3 A hwy a osodasant ddwylaw arnynt hwy, ac a'u dodasant mewn dalfa hyd drannoeth: canys yr oedd hi yn awr yn hwyr.

4 Eithr llawer o'r rhai a glywsant y gair a gredasant: a rhifedi y gwŷr a wnaed ynghylch pùm mil.

5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddarfod i'w llywodraethwyr hwy, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, ymgynnull i Jerusalem,

a Luc 3. 2. Ioan 11. 49.

6 Ac *a*Annas yr arch-offeiriad, a Chaiaphas, ac Ioan, ac Alexander, a chymmaint ag oedd o genedl yr arch-offeiriad.

b Exod. 2. 14. Matt. 21. 23. pen. 7. 27.

7 Ac wedi iddynt eu gosod hwy yn y canol, hwy a ofynasant, *b*Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn?

8 Yna Petr, yn gyflawn o'r Yspryd Glân, a ddywedodd wrthynt, *Chwychwi* bennaethiaid y bobl, a henuriaid Israel,

9 Od ydys yn ein holi ni heddyw am y weithred dda i'r dyn claf, *sef* pa wedd yr iachâwyd ef;

c pen. 10. 40.

10 Bydded hysbys i chwi oll, ac i bawb o bobl Israel, mai trwy enw Iesu Grist o Nazareth, yr hwn a groeshoeliasoch chwi, *c*yr hwn a gyfododd Duw o feirw, trwy hwnnw y mae hwn yn sefyll yn iach ger eich bron chwi.

d Ps. 118. 22. Matt. 21. 42.

11 *d*Hwn yw y maen a lyswyd gennych chwi yr adeiladwyr, yr hwn a wnaed yn ben i'r gongl.

e Matt. 1. 21. pen. 10. 43. 1 Tim. 2. 5, 6.

12 *e*Ac nid oes iachawdwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall dan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig.

13 ¶ A phan welsant hyfder Petr ac Ioan, a deall mai gwŷr anllythyrenog ac annysgedig oeddynt, hwy a ryfeddasant; a hwy a'u hadwaenent, eu bod hwy gyd â'r Iesu.

14 Ac wrth weled y dyn a iachasid yn sefyll gyd â hwynt, nid oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd yn erbyn hynny.

15 Eithr wedi gorchymyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a ymgynghorasant â'u gilydd,

f Ioan 11. 47.

16 Gan ddywedyd, *f*Beth a wnawn ni i'r dynion hyn? canys yn ddiau arwydd hynod a wnaed trwyddynt hwy, hysbys i bawb a'r sydd yn preswylio yn Jerusalem, ac nis gallwn ni *ei* wadu.

17 Eithr fel nas taener ym mhellach ym mhlith y bobl, gan fygwth

Anno DOMINI 33.

bygythiwn hwy, na lefaront mwy-
ach wrth un dyn yn yr enw hwn.
18 A hwy a'u galwasant hwynt,
ac a orchymynasant iddynt nad
ynganent ddim, ac na ddysgent yn
enw yr Iesu.
19 Eithr Petr ac Ioan a attebasant
g pen. 5. 29. iddynt, ac a ddywedasant, [g] Ai
cyfiawn yw ger bron Duw, wrando
arnoch chwi yn hytrach nag ar
Dduw, bernwch chwi.
20 Canys ni allwn ni na ddywed-
om y pethau a welsom ac a glyw-
som.
21 Eithr wedi eu bygwth ym
mhellach, hwy a'u gollyngasant
hwy yn rhyddion, heb gael dim i'w
h Matt. 21. 26. Luc 20. 6, 19. a 22. 2. pen. 5. 26. cospi hwynt, [h] oblegid y bobl:
canys yr oedd pawb yn gogoneddu
Duw am [i] yr hyn a wnaethid.
i pen. 3. 7, 8. 22 Canys yr oedd y dyn uwch-
law deugain oed, ar yr hwn y
gwnaethid yr arwydd hwn o iechyd-
wriaeth.
23 ¶ A hwythau, wedi eu gollwng
k pen. 12. 12. ymaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt,
ac a ddangosasant yr holl bethau a
ddywedasai yr arch-offeiriaid a'r
henuriaid wrthynt.
24 Hwythau pan glywsant, o un
fryd a gyfodasant eu llef at Dduw,
ac a ddywedasant, *O* Arglwydd,
tydi *yw y* Duw yr hwn a wnaethost
y nef a'r ddaear, a'r môr, ac oll sydd
ynddynt;
25 Yr hwn trwy yr Yspryd Glân,
y'ngenau dy was Dafydd, a ddy-
l Ps. 2. 1. wedaist, [l] Paham y terfysgodd y
cenhedloedd, ac y bwriadodd y
bobloedd bethau ofer?
26 Brenhinoedd y ddaear a safas-
ant i fynu, a'r llywodraethwyr a
ymgasglasant ynghyd, yn erbyn yr
Arglwydd, ac yn erbyn ei Grist ef.
m Matt. 26. 3. Luc 23. 1, 8. 27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn
y ddinas hon yr ymgynhullodd yn
erbyn dy Sanct Fab Iesu, yr hwn a
enneiniaist ti, Herod a Phontius
Pilat, gyd â'r cenhedloedd, a phobl
Israel,
n pen. 2. 23. 28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag
a ragluniodd dy law a'th gynghor
di eu gwneuthur.
29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych
ar eu bygythion hwy, a chaniattâ
i'th weision draethu dy air di gyd â
phob hyfder;
30 Trwy estyn o honot dy law i
iachâu, ac fel y gwneler arwyddion
a rhyfeddodau trwy enw dy sanct-
aidd Fab Iesu.
31 ¶ Ac wedi iddynt weddïo,
o pen. 2. 2, 4. a 16. 26. [o] siglwyd y lle yr oeddynt wedi
ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd
oll o'r Yspryd Glân, a hwy a lefar-
asant air Duw yn hyderus.
32 A lliaws y rhai a gredasant
p 1 Petr 3. 8. [p] oedd o un galon, ac un enaid; [q] ac
q pen. 2. 44. ni ddywedodd neb *o honynt*, fod
dim a'r a feddai yn eiddo ei hunan,
eithr yr oedd ganddynt bob peth
yn gyffredin.
33 A'r apostolion trwy nerth
r pen. 1. 22. mawr a roddasant [r] dystiolaeth o
adgyfodiad yr Arglwydd Iesu: a
s pen. 2. 47. [s] gras mawr oedd arnynt hwy oll.
34 Canys nid oedd un anghenus
yn eu plith hwy: oblegid cynnifer
ag oedd berchen tiroedd neu dai,
a'u gwerthasant, ac a ddygasant
werth y pethau a werthasid,
35 [t] Ac a'u gosodasant wrth draed t ad. 37.
yr apostolion: a rhanwyd i bob un
megis yr oedd yr anghen arno.
36 A ‖ Joseph, yr hwn a gyfenwid ‖ Joses.
Barnabas gan yr apostolion (yr
hyn o'i gyfieithu yw, Mab diddan-
wch) yn Lefiad, *ac* yn Cypriad o
genedl,
37 A thir ganddo, a'i gwerthodd,
ac a ddug yr arian, [u] ac a'*i* gosod- u pen. 5. 2.
odd wrth draed yr apostolion.

PENNOD V.

1 Wedi i Ananïas a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith, gwympo i lawr yn feirw wrth gerydd Petr, 12 ac i'r apostolion eraill wneuthur llawer o wyrthiau, 14 er cynnydd i'r ffydd, 17 y mae yr apostolion yn cael eu carcharu eilwaith; 19 ac er hynny yn cael eu gwaredu gan angel, yr hwn sydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd: 21 hwythau, wedi iddynt bregethu felly yn y deml, 29 a cher bron y cynghor, 33 mewn perygl o gael eu lladd; eithr trwy gynghor Gamaliel, cynghorwr mawr ym mhlith yr Iuddewon, yn cael eu cadw yn fyw, 40 ac yn unig eu curo a hwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac heb beidio â phregethu.

EITHR rhyw wr, a'i enw Ana-
nïas, gyd â Sapphira ei wraig, a
werthodd ‖ dir, ‖ feddiant.
2 Ac a ddarn-guddiodd *beth* o'r
gwerth, a'i wraig hefyd ‖ o'r gyfrin- ‖ yn gwybod.
ach, ac a ddug ryw gyfran, ac a'*i*
gosododd wrth draed yr apostolion.
3 Eithr Petr a ddywedodd, Ana-
nïas, paham y llanwodd Satan dy
galon di i ddywedyd celwydd wrth
yr Yspryd Glân, ac i ddarn-guddio
peth o werth y tir?
4 Tra yr ydoedd yn aros, onid i ti
yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu,
onid oedd yn dy feddiant di?
paham y gosodaist y peth hwn yn
dy galon? ni ddywedaist ti gelwydd
wrth ddynion, ond wrth Dduw.
5 Ac Ananïas, pan glybu y geiriau
hyn, a syrthiodd i lawr, ac a dreng-
odd. A daeth ofn mawr ar bawb a
glybu y pethau hyn.
6 A'r gwŷr ieuaingc a gyfodasant,
ac a'i ‖ cymmerasant ef, ac a'*i* dyg- ‖ hamdoisant.
asant allan, ac a'*i* claddasant.
7 A bu megis yspaid tair awr, a'i
wraig ef, heb wybod y peth a
wnaethid, a ddaeth i mewn.
8 A Phetr a attebodd iddi, Dywed
di i mi, Ai er cymmaint y gwerth-
asoch chwi y tir? Hithau a ddy-
wedodd, Ië, er cymmaint.
9 A Phetr a ddywedodd wrthi,
Paham y cyttunasoch i demtio Ys-
pryd yr Arglwydd? wele draed y
rhai a gladdasant dy wr di wrth y
drws, a hwy a'th ddygant dithau
allan.
10 Ac yn y man hi a syrthiodd
wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r
gwŷr ieuaingc wedi dyfod i mewn,
a'i cawsant hi yn farw; ac wedi
iddynt *ei* dwyn *hi* allan, hwy a'*i*
claddasant *hi* yn ymyl ei gwr.
11 A bu ofn mawr ar yr holl
eglwys, ac ar bawb oll a glybu y
pethau hyn.
12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr apos- a pen. 2. 43.
tolion y gwnaed arwyddion a rhyf-
eddodau lawer ym mhlith y bobl

Anno DOMINI 33.

(ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym
mhorth [b]Solomon.
13 Eithr ni [c]feiddiai neb o'r lleill
ymgyssylltu â hwynt: ond y bobl
oedd yn eu mawrhâu.
14 A chwanegwyd attynt rai yn
credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr
a gwragedd hefyd)
15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion
allan ‖ ar hŷd yr heolydd, a'*u* gosod
ar welyau a glythau, fel [d]o'r hyn
lleiaf y cysgodai cysgod Petr, pan
ddelai heibio, rai o honynt.
16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghyd
o'r dinasoedd o amgylch Jerusalem,
gan ddwyn rhai cleifion, a [e]rhai a
drallodid gan ysprydion aflan; y
rhai a iachâwyd oll.
17 ¶ A'r arch-offeiriad a gyfododd,
a'r holl rai oedd gyd âg ef (yr hon
yw heresi y Saduceaid) ac a lanwyd
o ‖ gynfigen,
18 Ac a ddodasant eu dwylaw ar
yr apostolion, ac a'u rhoisant yn y
carchar cyffredin.
19 Eithr [f]angel yr Arglwydd o
hŷd nos a agorodd ddrysau y car-
char, ac a'u dug hwynt allan, ac a
ddywedodd,
20 Ewch, sefwch a lleferwch yn
y deml wrth y bobl holl eiriau y
fuchedd hon.
21 A phan glywsant, hwy a aeth-
ant yn fore i'r deml, ac a athraw-
iaethasant. Eithr daeth yr arch-
offeiriad, a'r rhai oedd gyd âg ef,
ac a alwasant ynghyd y cynghor, a
holl henuriaid plant yr Israel, ac a
ddanfonasant i'r carchar i'w dwyn
hwy *ger bron*.
22 A'r swyddogion, pan ddaethant,
ni chawsant hwynt yn y carchar;
eithr hwy a ddychwelasant, ac a
fynegasant,
23 Gan ddywedyd, Yn wir ni a
gawsom y carchar wedi ei gau o'r
fath sicraf, a'r ceidwaid yn sefyll
allan o flaen y drysau; eithr pan
agorasom, ni chawsom neb i mewn.
24 A phan glybu yr arch-offeiriad,
a ‖ blaenor y deml, a'r offeiriaid
pennaf, yr ymadroddion hyn, am-
meu a wnaethant yn eu cylch hwy
beth a ddeuai o hyn.
25 Yna y daeth un ac a fynegodd
iddynt, gan ddywedyd, Wele, y
mae y gwŷr a ddodasoch chwi yng
ngharchar, yn sefyll yn y deml, ac
yn dysgu y bobl.
26 Yna y ‖ blaenor, gyd â'r swydd-
ogion, a aeth ac a'u dug hwy heb
drais (oblegid [g]yr oedd arnynt ofn
y bobl, rhag eu llabyddio)
27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'*u* gos-
odasant o flaen y cynghor: a'r
arch-offeiriad a ofynodd iddynt,
28 Gan ddywedyd, [h]Oni orchymyn-
asom ni, gan orchymyn i chwi na
athrawiaethech yn yr enw hwn? ac
wele, chwi a lanwasoch Jerusalem
â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn
ewyllysio dwyn arnom ni waed y
dyn hwn.
29 ¶ A Phetr a'r apostolion a atteb-
asant ac a ddywedasant, [i]Rhaid
yw ufuddhâu i Dduw yn fwy nag i
ddynion.
30 [k]Duw ein tadau ni a gyfododd

[b] pen. 3. 11.
[c] Ioan 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
‖ *ym mhob heol.*
[d] Matt. 9. 21. a 14. 36. pen. 19. 12.
[e] Marc 16. 17, 18.
‖ *lid.*
[f] pen. 12. 7. a 16. 26.
‖ *chapten,* Luc 22. 4. pen. 4. 1.
‖ *capten.*
[g] Matt. 21. 26. pen. 4. 21.
[h] pen. 4. 18.
[i] pen. 4. 19.
[k] pen. 3. 13, 15.

i fynu Iesu, yr hwn a laddasoch
chwi, ac [l]a groeshoeliasoch ar bren.
31 [m]Hwn a ddyrchafodd Duw â'i
ddeheulaw, yn Dywysog, ac yn
Iachawdwr, i roddi edifeirwch i
Israel, a maddeuant pechodau.
32 A [n]nyni ydym ei dystion ef o'r
pethau hyn, a'r Yspryd Glân hefyd,
[o]yr hwn a roddes Duw i'r rhai
sydd yn ufuddhâu iddo ef.
33 ¶ A [p]phan glywsant hwy *hynny*,
hwy a ffrommasant, ac a ymgyng-
horasant am eu lladd hwynt.
34 Eithr rhyw Pharisead a'i enw
[q]Gamaliel, doctor o'r gyfraith,
parchedig gan yr holl bobl, a gyf-
ododd i fynu yn y cynghor, ac a
archodd yrru yr apostolion allan
dros ennyd fechan;
35 Ac a ddywedodd wrthynt, *Ha*
wŷr o Israel, edrychwch arnoch
eich hunain, pa beth yr ydych ar
fedr ei wneuthur am y dynion
hyn.
36 Canys o flaen y dyddiau hyn
cyfododd Theudas i fynu, gan ddy-
wedyd ei fod ef yn rhyw un; wrth
yr hwn y glynodd rhifedi o wŷr,
ynghylch pedwar cant: yr hwn a
laddwyd, a chynnifer oll a ‖ ufudd-
hasant iddo a wasgarwyd, ac a
wnaed yn ddiddym.
37 Ar ol hwn y cyfododd Judas y
Galilead, yn nyddiau y dreth; ac
efe a drodd bobl lawer ar ei ol: ac
yntau hefyd a ddarfu am dano, a
chynnifer oll a ufuddhasant iddo a
wasgarwyd.
38 Ac yr awrhon meddaf i chwi,
Ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a
gadewch iddynt: oblegid [r]os o
ddynion y mae y cynghor hwn, neu
y weithred hon, fe a ddiddymmir;
39 Eithr os o Dduw y mae, ni
ellwch chwi ei ddiddymmu, rhag
eich cael [s]yn ymladd yn erbyn
Duw.
40 A chyttuno âg ef a wnaethant.
Ac wedi iddynt alw yr apostolion
attynt, a'*u* curo, hwy a orchymyn-
asant iddynt na lefarent yn enw yr
Iesu, ac a'u gollyngasant ymaith.
41 ¶ A hwy a aethant allan o olwg
y cynghor [t]yn llawen, am eu cyfrif
hwynt yn deilwng i ddioddef am-
march o achos ei enw ef.
42 A beunydd [u]yn y deml, ac o
dŷ i dŷ, ni pheidiasant â dysgu a
phregethu Iesu Grist.

PENNOD VI.

1 *Yr apostolion yn chwennych nad esgeulusid y tlodion, o ran eu lluniaeth corphorol; ac yn ofalus hefyd eu hunain am gyfrannu gair Duw, lluniaeth yr enaid: 3 yn ordeinio swydd diaconiaeth i saith o wŷr etholedig; 5 o'r rhai y mae Stephan, gwr llawn o ffydd ac o'r Yspryd Glân, yn un: 12 ei ddal ef gan y rhai a waradwyddodd efe wrth ymresymmu; 13 ac achwyn arno ar gam, am gablu yn erbyn y gyfraith a'r deml.*

AC yn y dyddiau hynny, a'r dis-
gyblion yn amlhâu, bu grwg-
nach gan y Groegiaid yn erbyn yr
Hebreaid, am ddirmygu eu gwrag-
edd gweddwon hwy yn y weinid-
ogaeth feunyddiol.
2 Yna y deuddeg a alwasant
ynghyd y lliaws disgyblion, ac a
ddywedasant, [a]Nid yw gymhesur i

Anno DOMINI 33.

[l] pen. 10. 39. a 13. 29. 1 Petr 2. 24.
[m] pen. 2. 33. Heb. 2. 10. Edrych Luc 24. 47.
[n] Ioan 15. 26, 27.
[o] pen. 2. 4.
[p] pen. 7. 54.
[q] pen. 22. 3.
Y Trydydd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.
‖ Neu, *gredasant.*
[r] Diar. 21. 30. Es. 8. 10. Matt. 15. 13.
[s] pen. 9. 5. a 23. 9.
[t] Matt. 5. 12. Heb. 10. 34. Iago 1. 2. 1 Petr 4. 13, 16.
[u] pen. 2. 46.
[a] Exod. 18. 17.

Anno DOMINI 33.

ni adael gair Duw, a gwasanaethu
byrddau.
3 Am hynny, frodyr, [b]edrychwch
yn eich plith am seithwyr da eu
gair, yn llawn o'r Yspryd Glân a
doethineb, y rhai a osodom ar hyn
o orchwyl.
4 Eithr ni a barhâwn mewn
gweddi a gweinidogaeth y gair.
5 ¶ A boddlawn fu yr ymadrodd
gan yr holl liaws: a hwy a ethol-
asant Stephan, [c]gwr llawn o ffydd
ac o'r Yspryd Glân, a [d]Phylip, a
Phrochorus, a Nicanor, a Thimon,
a Pharmenas, a Nicholas, proselyt
o Antiochia:
6 Y rhai a osodasant hwy ger
bron yr apostolion; ac wedi iddynt
weddïo, [e]hwy a ddodasant *eu*
dwylaw arnynt hwy.
7 A [f]gair Duw a gynnyddodd; a
rhifedi y disgyblion yn Jerusalem a
amlhâodd yn ddirfawr, a thyrfa
fawr o'r offeiriaid a ufuddhasant i'r
ffydd.
8 Eithr Stephan, yn llawn ffydd
a nerth, a wnaeth ryfeddodau ac
arwyddion mawrion ym mhlith y
bobl.
9 ¶ Yna y cyfododd rhai o'r syn-
agog a elwir eiddo y Libertiniaid,
a'r Cyreniaid, a'r Alexandriaid, a'r
rhai o Cilicia, ac o Asia, gan ym-
ddadleu â Stephan.
10 Ac [g]ni allent wrthwynebu y
doethineb a'r yspryd trwy yr hwn
yr oedd efe yn llefaru.
11 Yna y gosodasant wŷr i ddy-
wedyd, Nyni a'i clywsom ef yn dy-
wedyd geiriau cablaidd yn erbyn
Moses a Duw.
12 A hwy a gynhyrfasant y bobl,
a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion;
a chan ddyfod arno, a'i cipiasant
ef, ac a'*i* dygasant i'r gynghorfa;
13 Ac a osodasant gau dystion, y
rhai a ddywedent, Nid yw y dyn
hwn yn peidio a dywedyd cabl-
eiriau yn erbyn y lle sanctaidd
hwn, a'r gyfraith.
14 Canys nyni a'i clywsom ef yn
dywedyd, y [h]distrywiai yr Iesu hwn
o Nazareth y lle yma, ac y newidiai
efe y defodau a draddododd Moses
i ni.
15 Ac fel yr oedd yr holl rai a
eisteddent yn y cynghor yn dal sylw
arno, hwy a welent ei wyneb ef fel
wyneb angel.

PENNOD VII.

1 *Stephan, wrth gael cennad i atteb drosto ei hun am y gabledd, 2 yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn iawn; a pha fodd y dewisodd Duw y tadau, 20 cyn geni Moses, a chyn adeiladu y babell a'r deml: 37 a thystiolaethu o Moses ei hun am Grist: 44 ac na pharhâi y seremoniau oddi allan, y rhai a ordeiniasid ar ddull y portreiad nefol, ond dros amser: 51 gan eu ceryddu hwy, am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Crist y Cyfiawn hwnnw, am yr hwn y rhag-ddywedasai y prophwydi y deuai efe i'r byd: 54 hwythau ar hynny yn ei labyddio ef i farwolaeth; ac yntau yn gorchymyn ei enaid i'r Iesu, ac yn gweddïo drostynt hwy.*

YNA y dywedodd yr arch-offeir-
iad, A ydyw y pethau hyn
felly?
2 Yntau a ddywedodd, [a]*Ha* wŷr
frodyr, a thadau, gwrandewch:

[b] Deut. 1. 13. pen. 1. 21. a 16. 2. 1 Tim. 3. 7.
[c] pen. 11. 24.
[d] pen. 8. 5, 26. a 21. 8.
[e] pen. 8. 17. a 13. 3. 1 Tim. 4. 14. a 5. 22. 2 Tim. 1. 6.
[f] pen. 12. 24. a 19. 20. Col. 1. 6.
[g] Luc 21. 15. Edrych Exod. 4. 12. Es. 54. 17.
[h] pen. 25. 8.
[a] pen. 22. 1.

Duw y gogoniant a ymddangosodd
i'n Tad Abraham, pan oedd efe ym
Mesopotamia, cyn iddo drigo yn
Charran;
3 Ac a ddywedodd wrtho, [b]Dos
allan o'th wlad, ac oddi wrth dy
dylwyth, a thyred i'r tir a ddangos-
wyf i ti.
4 Yna [c]y daeth efe allan o dir
y Caldeaid, ac y preswyliodd yn
Chàrran: ac oddi yno, wedi marw
ei dad, efe a'i symmudodd ef i'r tir
yma yn yr hwn yr ydych chwi yn
preswylio yr awrhon.
5 Ac ni roes iddo etifeddiaeth
ynddo, na ddo led troed; ac [d]efe
a addawodd ei roddi iddo i'w fedd-
iannu, ac i'w had ar ei ol, pryd nad
oedd plentyn iddo.
6 A Duw a lefarodd fel hyn;
[e]‖Dy had di a fydd ymdeithydd
mewn gwlad ddieithr, a hwy a'i
caethiwant ef, ac a'*i* drygant [f]bed-
war can mlynedd.
7 Eithr y genedl yr hon a wasan-
aethant hwy, a farnaf fi, medd
Duw: ac wedi hynny y deuant
allan, ac [g]a'm gwasanaethant i yn
y lle hwn.
8 [h]Ac efe a roddes iddo gyfam-
mod yr enwaediad. Felly [i]*Abra-
ham* a genhedlodd Isaac, ac a en-
waedodd arno yr wythfed dydd:
[k]ac Isaac *a genhedlodd* Jacob; a
[l]Jacob *a genhedlodd* y deuddeg
patriarch.
9 [m]A'r patrieirch, gan genfigennu,
a werthasant Joseph i'r Aipht:
ond yr oedd Duw gyd âg ef,
10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl
orthrymderau, ac [n]a roes iddo
hawddgarwch a doethineb y'ngolwg
Pharaoh brenhin yr Aipht; ac efe
a'i gosododd ef yn llywodraethwr
ar yr Aipht; ac ar ei holl dŷ.
11 Ac [o]fe ddaeth newyn dros holl
dir yr Aipht a Chanaan, a gorthrym-
der mawr; a'n tadau ni chawsant
luniaeth.
12 [p]Ond pan glybu Jacob fod
ŷd yn yr Aipht, efe a anfonodd ein
tadau ni allan yn gyntaf.
13 [q]A'r ail *waith* yr adnabuwyd
Joseph gan ei frodyr; a chenedl
Joseph a aeth yn hysbys i Pharao-
oh.
14 Yna yr anfonodd Joseph, ac
a gyrchodd ei dad Jacob, [r]a'i holl
genedl, pymtheg enaid a thriugain.
15 [s]Felly yr aeth Jacob i waered
i'r Aipht, ac a fu farw, efe a'n tadau
hefyd.
16 A [t]hwy a symmudwyd i Sich-
em, ac a ddodwyd yn [u]y bedd a
brynasai Abraham er arian gan
feibion Emmor *tad* Sichem.
17 A phan nesâodd amser yr
addewid, yr hwn a dyngasai Duw i
Abraham, [x]y bobl a gynnyddodd,
ac a amlhâodd yn yr Aipht,
18 Hyd oni chyfododd brenhin
arall, yr hwn nid adwaenai mo Jo-
seph.
19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein
cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau,
[y]gan beri iddynt fwrw allan eu
plant, fel nad eppilient.
20 [z]Ar yr hwn amser y ganwyd

Anno DOMINI 33.

[b] Gen. 12. 1, 4, 5.
[c] Gen. 11. 31.
[d] Gen. 12. 7. a 13. 15.
[e] Gen. 15. 13, 16.
‖ Neu, *Ei had ef.*
[f] Exod. 12. 40. Gal. 3. 17.
[g] Exod. 3. 12.
[h] Gen. 17. 9, 10, 11.
[i] Gen. 21. 2, 3, 4.
[k] Gen. 25. 26.
[l] Gen. 29. 31, &c. a 30. 5, &c. a 35. 23.
[m] Gen. 37. 4, 11, 28. Ps. 105. 17.
[n] Gen. 41. 37.
[o] Gen. 41. 54.
[p] Gen. 42. 1.
[q] Gen. 45. 4, 16.
[r] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.
[s] Gen. 46. 5. a 49. 33.
[t] Exod. 13. 19. Jos. 24. 32.
[u] Gen. 23. 16. a 33. 19.
[x] Exod. 1. 7, 8, 9. Ps. 105. 24.
[y] Exod. 1. 22.
[z] Exod. 2. 2.

Anno DOMINI 33.

Moses; [a] ac efe oedd ‖ dlws i Dduw, ac a fagwyd dri mis yn nhŷ ei dad.

21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch Pharaoh a'i cyfododd ef i fynu, ac a'i magodd ef yn fab iddi ei hun.

22 A Moses oedd ddysgedig yn holl ddoethineb yr Aiphtiaid, ac [b] oedd nerthol mewn geiriau ac mewn gweithredoedd.

23 A [c] phan oedd efe yn llawn deugain mlwydd oed, daeth i'w galon ef ymweled â'i frodyr plant yr Israel.

24 A phan welodd efe un yn cael cam, efe a'*i* hamddiffynodd *ef*, ac a ddïalodd gam yr hwn a orthrymmid, gan daro yr Aiphtiwr:

25 ‖ Ac efe a dybiodd fod ei frodyr yn deall, fod Duw yn rhoddi iachawdwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr hwynt hwy ni ddeallasant.

26 [d] A'r dydd nesaf yr ymddangosodd efe iddynt, a hwy yn ymrafaelio, ac a'u hannogodd hwynt i heddychu, gan ddywedyd, *Ha wŷr*, brodyr ydych chwi; paham y gwnewch gam â'ch gilydd?

27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam â'i gymmydog, a'i cilgwthiodd ef, gan ddywedyd, [e] Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr arnom ni?

28 A leddi di fi, y modd y lleddaist yr Aiphtiwr ddoe?

29 A Moses a ffodd ar y gair hwn, ac a fu ddïeithr yn nhir Madian; lle y cenhedlodd efe ddau o feibion.

30 [f] Ac wedi cyflawni deugain mlynedd, yr ymddangosodd iddo yn anialwch mynydd Sina, angel yr Arglwydd mewn fflam dân mewn perth.

31 A Moses, pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg: a phan nesâodd i ystyried, daeth llef yr Arglwydd atto, *gan ddywedyd*,

32 [g] Myfi *yw* Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses, wedi myned yn ddychrynedig, ni feiddiai ystyried.

33 [h] Yna y dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dattod dy esgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt yn sefyll ynddo sydd dir sanctaidd.

34 Gan weled y gwelais ddrygfyd fy mhobl y rhai sydd yn yr Aipht, a mi a glywais eu griddfan, ac a ddisgynais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

35 Y Moses yma, yr hwn a wrthodasant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd ac yn waredwr, trwy law yr angel, yr hwn a ymddangosodd iddo yn y berth.

36 Hwn a'u harweiniodd hwynt allan, [i] gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion yn nhir yr Aipht, ac yn y môr coch, ac [k] yn y diffaethwch ddeugain mlynedd.

37 ¶ Hwn yw y Moses a ddywedodd i feibion Israel, [l] Prophwyd a gyfyd yr Arglwydd eich Duw i chwi o'ch brodyr fel myfi: [m] arno ef y gwrandewch.

38 [n] Hwn yw efe a fu yn ‖ yr eglwys yn y diffaethwch, gyd â'r [o] angel a ymddiddanodd âg ef ym mynydd Sina, ac â'n tadau ni; yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr eilgwthiasant *ef*, a throisant yn eu calonnau i'r Aipht,

40 [p] Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwna i ni dduwiau i'n blaenori: oblegid y Moses yma, yr hwn a'n dug ni allan o dir yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

41 A hwy a wnaethant lo yn y dyddiau hynny, ac a offrymmasant aberth i'r eilun, ac a ymlawenhasant yng'weithredoedd eu dwylaw eu hun.

42 Yna [q] y trodd Duw, ac a'u rhoddes hwy i fynu i wasanaethu ‖ llu y nef; fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr y prophwydi, [r] A offrymmasoch i mi laddedigion ac aberthau ddeugain mlynedd yn yr anialwch, chwi tŷ Israel?

43 A chwi a gymmerasoch babell Moloch, a seren eich duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli: minnau a'ch symmudaf chwi tu hwnt i Babilon.

44 Tabernacl y dystiolaeth oedd ym mhlith ein tadau yn yr anialwch, fel y gorchymynasai ‖ yr hwn a ddywedai wrth Moses, [s] am ei wneuthur ef yn ol y portreiad a welsai.

45 [t] Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd âg Iesu i berchennogaeth y Cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hyd yn nyddiau Dafydd:

46 [u] Yr hwn a gafodd ffafr ger bron Duw, ac [x] a ddymunodd gael tabernacl i Dduw Jacob.

47 [y] Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 [z] Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylaw: fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

49 [a] Y nef *yw* fy ngorsedd-faingc, a'r ddaear *yw* troed-faingc fy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi? medd yr Arglwydd; neu pa le *fydd* i'm gorphwysfa i?

50 Onid fy llaw i a wnaeth hyn oll?

51 ¶ Chwi rai [b] gwar-galed, a [c] dïenwaededig o galon ac o glustiau, yr ydych chwi yn wastad yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân: megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddasant y rhai oedd yn rhagfynegi dyfodiad [d] y Cyfiawn; i'r hwn yr awrhon y buoch chwi fradwyr a llofruddion:

53 [e] Y rhai a dderbyniasoch y gyfraith trwy drefniad angelion, ac nis cadwasoch.

54 ¶ A [f] phan glywsant hwy y

Anno DOMINI 33.

[a] Heb. 11. 23.
‖ *dlws iawn.*
[b] Luc 24. 19.
[c] Exod. 2. 11.
‖ *Oblegid.*
[d] Exod. 2. 13.
[e] Edrych pen. 4. 7.
[f] Exod. 3. 2.
[g] Matt. 22. 32. Heb. 11. 16.
[h] Jos. 5. 15.
[i] Exod. 7, a 8, a 9, a 10, a 11, a 14.
[k] Exod. 16. 1.
[l] Deut. 18. 15, 18. pen. 3. 22.
[m] Matt. 17. 5.
[n] Exod. 19. 3, 17.
‖ *y gynnulleidfa.*
[o] Gal. 3. 19.
[p] Exod. 32. 1.
[q] Ps. 81. 12. Ezec. 20. 25, 39. Rhuf. 1. 24. 2 Thess. 2. 11.
‖ Jer. 19. 13.
[r] Amos 5. 25.
‖ *drwy ddywedyd.*
[s] Exod. 25. 40. Heb. 8. 5.
[t] Jos. 3. 14.
[u] 1 Sam. 16. 1. pen. 13. 22.
[x] Ps. 132. 4.
[y] 1 Bren. 6. 1. 1 Chron. 17. 12.
[z] 1 Bren. 8. 27. pen. 17. 24.
[a] Es. 66. 1, 2. Matt. 5. 34. a 23. 22.
[b] Exod. 32. 9. Es. 48. 4.
[c] Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. a 6. 10. a 9. 26.
[d] pen. 3. 14.
[e] Exod. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2.
[f] pen. 5. 33

Anno DOMINI 33.

pethau hyn, hwy a ffrommasant yn eu calonnau, ac a ysgyrnygasant ddannedd arno.

55 Ac efe yn gyflawn o'r Yspryd Glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nef; ac a welodd ogoniant Duw, a'r Iesu yn sefyll ar ddeheulaw Duw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, [g]mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mab y dyn yn ‖ eistedd ar ddeheulaw Duw.

57 Yna y gwaeddasant â llef uchel, ac a gauasant eu clustiau, ac a ruthrasant yn unfryd arno,

58 Ac [h]a'*i* bwriasant allan o'r ddinas, ac a'*i* llabyddiasant: [i]a'r tystion a ddodasant eu dillad wrth draed dyn ieuangc a elwid Saul.

59 A hwy a labyddiasant Stephan, ac efe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Iesu, [k]derbyn fy yspryd.

60 Ac efe a ostyngodd ar ei liniau, ac a lefodd â llef uchel, [l]Arglwydd, na ddod y pechod hwn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

[g] Ezec. 1. 1. Matt. 3. 16. pen. 10. 11.
‖ sefyll.
[h] 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29. Heb. 13. 12.
[i] Deut. 17. 7. pen. 22. 20.
[k] Ps. 31. 5. Luc 23. 46.
[l] Matt. 5. 44. Luc 23. 34.

PENNOD VIII.

1 *Yr eglwys, o achos yr erlid yn Jerusalem, wedi ei phlannu yn Samaria,* 5 *trwy waith Phylip y dïacon; yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthiau, ac a fedyddiodd lawer; ym mhlith eraill Simon y swynwr, hudol mawr ym mysg y bobl.* 14 *Petr ac Ioan, yn dyfod i gadarnhâu ac i chwanegu yr eglwys, gan roddi yr Yspryd Glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw:* 18 *a Simon yn ceisio prynu y cyffelyb awdurdod ganddynt;* 20 *a Phetr yn ei geryddu ef yn dost am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhâu;* 25 *ac yn dychwelyd i Jerusalem, gan bregethu gair yr Arglwydd, efe ac Ioan:* 26 *ac angel yn anfon Phylip i ddysgu ac i fedyddio yr eunuch o Ethiopia.*

A [a]SAUL oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jerusalem: a [b]phawb a wasgarwyd ar hyd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apostolion.

2 A gwŷr bucheddol a ddygasant Stephan *i'w gladdu*, ac [c]a wnaethant alar mawr am dano ef.

3 Eithr Saul [d]oedd yn anrheithio yr eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a llusgo allan wŷr a gwragedd, efe a'*u* rhoddes y'ngharchar.

4 [e]A'r rhai a wasgarasid a dramwyasant gan bregethu y gair.

5 Yna Phylip a aeth i waered i ddinas Samaria, ac a bregethodd Grist iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylip, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f]ysprydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt;* a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachâwyd.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw wr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas [g]yn swyno ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei fod ef ei hun yn rhyw un mawr.

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r

A.D. 34.
[a] pen. 7. 58. a 22. 20.
[b] pen. 11. 19.
[c] Gen. 23. 2. a 50. 10. 2 Sam. 3. 31.
[d] pen. 22. 4. a 26. 10, 11. 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
[e] Matt. 10. 23. pen. 11. 19.
[f] Marc 16. 17.
[g] pen. 13. 6.

lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt â'u coel arno, o herwydd iddo dalm o amser eu hudo hwy â swynion.

12 Eithr pan gredasant i Phylip, yn pregethu y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, ac i enw Iesu Grist, hwy a fedyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.

13 A Simon yntau hefyd a gredodd: ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Phylip; a synnodd arno wrth weled ‖ yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wneid.

14 ¶ A phan glybu yr apostolion yn Jerusalem, dderbyn o Samaria air Duw, hwy a anfonasant attynt Petr ac Ioan.

15 Y rhai wedi eu dyfod i waered, a weddïasant drostynt, ar iddynt dderbyn yr Yspryd Glân.

16 (Canys [h]etto nid oedd efe wedi syrthio ar neb o honynt: ond yr oeddynt yn unig [i]wedi eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu)

17 Yna [k]hwy a ddodasant *eu* dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniasant yr Yspryd Glân.

18 A phan welodd Simon mai trwy ‖ osodiad dwylaw yr apostolion y rhoddid yr Yspryd Glân, efe a gynnygiodd iddynt arian,

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minnau hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y gosodwyf fy nwylaw, y derbynio efe yr Yspryd Glân.

20 Eithr Petr a ddywedodd wrtho, Bydded dy arian gyd â thi i ddistryw, am [l]i ti ‖ dybied y meddiennir dawn Duw trwy arian.

21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hwn: canys nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

22 Edifarhâ gan hynny am dy ddrygioni hwn, a gweddïa Dduw, [m]a faddeuir i ti feddyl-fryd dy galon.

23 Canys mi a'th welaf mewn bustl chwerwder, ac *mewn* rhwymedigaeth anwiredd.

24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, [n]Gweddïwch chwi drosof fi at yr Arglwydd, fel na ddêl dim arnaf o'r pethau a ddywedasoch.

25 Ac wedi iddynt dystiolaethu a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, ac a bregethasant yr efengyl yn llawer o bentrefi y Samariaid.

26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lefarodd wrth Phylip, gan ddywedyd, Cyfod, a dos tu a'r dehau, i'r ffordd sydd yn myned i waered o Jerusalem i Gaza, yr hon sydd anghyfannedd.

27 Ac efe a gyfododd, ac a aeth. Ac wele [o]wr o Ethiopia, eunuch galluog dan Candace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei holl drysor hi, [p]yr hwn a ddaethai i Jerusalem i addoli;

28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eistedd yn ei gerbyd, ac yn darllen y prophwyd Esaias.

29 A dywedodd yr Yspryd wrth

Anno DOMINI 34.

‖ y gwyrthiau a'r arwyddion.
[h] pen. 19. 2.
[i] Matt. 28. 19. pen. 2. 38.
[k] pen. 6. 6. a 19. 6. Heb. 6. 2.
‖ arddodiad.
[l] Matt. 10. 8. Edrych 2 Bren. 5. 16.
‖ feddwl.
[m] Dan. 4. 27. 2 Tim. 2. 25.
[n] Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6.
[o] Seph. 3. 10.
[p] Ioan 12. 20.

Anno DOMINI 34.

Phylip, Dos yn nês, a glŷn wrth y cerbyd yma.

30 A Phylip a redodd atto, ac a'i clybu ef yn darllen y prophwyd Esaias; ac a ddywedodd, A wyt ti yn deall y pethau yr wyt yn eu darllen?

31 Ac efe a ddywedodd, Pa fodd y gallaf, oddi eithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? Ac efe a ddymunodd ar Phylip ddyfod i fynu, ac eistedd gyd âg ef.

32 A'r lle o'r ysgrythyr yr oedd efe yn ei ddarllen, oedd hwn, [q] Fel dafad i'r lladdfa yr arweiniwyd ef; ac fel oen ger bron ei gneifiwr yn fud, felly nid agorodd efe ei enau:

[q] Es. 53. 7.

33 Yn ei ostyngiad, ei farn ef a dynnwyd ymaith; eithr pwy a draetha ei genhedlaeth ef? oblegid dygir ei fywyd ef oddi ar y ddaear.

34 A'r eunuch a attebodd Phylip, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, am bwy y mae y prophwyd yn dywedyd hyn? am dano ei hun, ai am ryw un arall?

35 A Phylip a agorodd ei enau, ac a ddechreuodd ar yr ysgrythyr honno, ac a bregethodd iddo yr Iesu.

36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hŷd y ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr. A'r eunuch a ddywedodd, Wele ddwfr; [r] beth sydd yn lluddias fy medyddio?

[r] pen. 10. 47.

37 A Phylip a ddywedodd, Os wyt ti yn credu â'th holl galon, fe a ellir. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [s] Yr wyf yn credu fod Iesu Grist yn Fab Duw.

[s] Matt. 16. 16. Ioan 6. 69. a 11. 27. pen. 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5.

38 Ac efe a orchymynodd sefyll o'r cerbyd: a hwy a aethant i waered ill dau i'r dwfr, Phylip a'r eunuch; ac efe a'i bedyddiodd ef.

39 A phan ddaethant i fynu o'r dwfr, [t] Yspryd yr Arglwydd a gipiodd Phylip ymaith, ac ni welodd yr eunuch ef mwyach. Ac efe a aeth ar hŷd ei ffordd ei hun yn llawen.

[t] 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14.

40 Eithr Phylip a gaed yn Azotus: a chan dramwy, efe a efengylodd ym mhob dinas hyd oni ddaeth efe i Cesarea.

PENNOD IX.

1 Saul yn myned i Damascus; a'i daraw ef i lawr i'r ddaear, 10 a'i alw i fod yn apostol; 13 a'i fedyddio gan Ananïas: 20 yntau yn pregethu Crist yn hyderus. 23 Yr Iuddewon yn cynllwyn i'w ladd ef, 29 a'r Groegwyr hefyd; yntau yn dïangc rhag y ddwy blaid. 31 Yr eglwysi yn cael llonyddwch. 32 Petr yn iachâu Aeneas o'r parlys, 36 ac yn codi Tabitha o farw i fyw.

A.D. 35.

A [a] SAUL etto yn chwythu bygythiau a chelanedd yn erbyn disgyblion yr Arglwydd, a aeth at yr arch-offeiriad,

[a] pen. 8. 3. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

2 Ac a ddeisyfiodd ganddo lythyrau i Damascus, at y synagogau, fel os cai efe neb o'r ffordd ‖ *hon*, na gwŷr na gwragedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn rhwym i Jerusalem.

‖ *honno:* pen. 19. 9, 23.

3 Ac [b] fel yr oedd efe yn ymdaith, bu iddo ddyfod yn agos i Damascus: ac yn ddisymmwth llewyrchodd o'i amgylch oleuni o'r nef.

[b] pen. 22. 6. a 26. 12. 1 Cor. 15. 8.

4 Ac efe a syrthiodd ar y ddaear, ac a glybu lais yn dywedyd wrtho, Saul, Saul, paham yr wyt yn fy erlid i?

Anno DOMINI 35.

5 Yntau a ddywedodd, Pwy wyt ti, Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd, Myfi yw Iesu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid: [c] caled *yw* i ti wingo yn erbyn y symbylau.

[c] pen. 5. 39.

6 Yntau gan grynu, ac â braw arno, a ddywedodd, Arglwydd, [d] beth a fynni di i mi ei wneuthur? A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r ddinas, ac fe a ddywedir i ti pa beth sydd raid i ti ei wneuthur.

[d] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 16. 30.

7 [e] A'r gwŷr oedd yn cyd-deithio âg ef a safasant yn ‖ fud, gan glywed y llais, ac heb weled neb.

[e] Dan. 10. 7. Edrych pen. 22. 9. a 26. 13.

‖ *syn.*

8 A Saul a gyfododd oddi ar y ddaear; a phan agorwyd ei lygaid, ni welai efe neb: eithr hwy a'i tywysasant ef erbyn ei law, ac a'*i* dygasant *ef* i mewn i Damascus.

9 Ac efe a fu dridiau heb weled, ac ni wnaeth na bwytta nac yfed.

10 ¶ Ac yr oedd rhyw ddisgybl yn Damascus, a'i enw Ananïas: a'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth, Ananïas. Yntau a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r heol a elwir Uniawn, a chais yn nhŷ Judas *un* a'*i* enw Saul, [f] o Tarsus: canys wele y mae yn gweddïo.

[f] pen. 21. 39. a 22. 3.

12 Ac *efe* a welodd mewn gweledigaeth wr a'i enw Ananïas, yn dyfod i mewn, ac yn dodi *ei* law arno, fel y gwelai eilwaith.

13 Yna yr attebodd Ananïas, *O* Arglwydd, mi a glywais gan lawer am y gwr hwn, [g] faint o ddrygau a wnaeth efe i'th saint di yn Jerusalem:

[g] ad. 1.

14 Ac yma y mae ganddo awdurdod oddi wrth yr arch-offeiriaid, i rwymo pawb sydd yn galw ar dy enw di.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dos ymaith: canys [h] y mae hwn yn llestr etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron [i] y Cenhedloedd, a [k] brenhinoedd, a phlant Israel.

[h] pen. 13. 2. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 1. 15. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 2. 11.

[i] Rhuf. 1. 5.

[k] pen. 25. 22.

16 Canys [l] myfi a ddangosaf iddo pa bethau eu maint sydd raid iddo ef eu dïoddef er mwyn fy enw i.

[l] pen. 21. 11. 2 Cor. 11. 23.

17 Ac [m] Ananïas a aeth ymaith, ac a aeth i mewn i'r tŷ; ac [n] wedi dodi ei ddwylaw arno, efe a ddywedodd, *Y* brawd Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i (Iesu yr hwn a ymddangosodd i ti ar y ffordd y daethost (fel y gwelych drachefn, ac [o] y'th lanwer â'r Yspryd Glân.

[m] pen. 22. 12.

[n] pen. 8. 17.

[o] pen. 8. 15.

18 Ac yn ebrwydd y syrthiodd oddi wrth ei lygaid ef megis cèn: ac efe a gafodd ei olwg yn y man; ac *efe* a gyfododd, ac a fedyddiwyd.

19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a gryfhâodd. A bu Saul gyd â'r disgyblion oedd yn Damascus dalm o ddyddiau.

20 Ac yn ebrwydd yn y synagogau efe a bregethodd Grist, mai [p] efe yw Mab Duw.

[p] pen. 8. 37.

Anno DOMINI 35.

21 A phawb a'r a'*i* clybu *ef*, a
synnasant, ac a ddywedasant, Onid
hwn yw yr un oedd yn difetha yn
Jerusalem y rhai a alwent ar yr
enw hwn, ac a ddaeth yma er mwyn
hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym
at yr arch-offeiriaid?
22 Eithr Saul a gynnyddodd fwy-
fwy o nerth, ac a orchfygodd yr
Iuddewon oedd yn preswylio yn
Damascus, gan gadarnhâu mai hwn
yw Crist.
A. D. 37. 23 ¶ Ac wedi cyflawni llawer o
ddyddiau, cyd-ymgynghorodd yr
Iuddewon i'w ladd ef.
q 2 Cor. 11. 32. 24 q Eithr eu cyd-fwriad hwy a
wybuwyd gan Saul: a hwy a ddis-
gwyliasant y pyrth ddydd a nos, i'w
ladd ef.
25 Yna y disgyblion a'i cymmer-
r Jos. 2. 15. 1 Sam. 19. 12. asant ef o hŷd nos, ac r a'*i* gollyng-
‖ *ar hŷd.* asant i waered ‖ dros y mur mewn
basged.
s pen. 22. 17. 26 s A Saul, wedi ei ddyfod i
Jerusalem, a geisiodd ymwasgu â'r
disgyblion: ac yr oeddynt oll yn
ei ofni ef, heb gredu ei fod ef yn
ddisgybl.
t pen. 4. 36. 27 Eithr t Barnabas a'i cymmer-
odd ef, ac a'*i* dug at yr apostolion,
ac a fynegodd iddynt pa fodd y
gwelsai efe yr Arglwydd ar y ffordd,
ac ymddiddan o hono âg ef, ac mor
hŷf a fuasai efe yn Damascus yn
enw yr Iesu.
u Gal. 1. 18. 28 Ac u yr oedd efe gyd â hwynt,
yn myned i mewn ac yn myned
allan, yn Jerusalem.
29 A chan fod yn hŷf yn enw yr
Arglwydd Iesu, efe a lefarodd ac a
x pen. 6. 1. ymddadleuodd yn erbyn y x Groeg-
iaid; a hwy a geisiasant ei ladd ef.
30 A'r brodyr, pan wybuant, a'i
dygasant ef i waered i Cesarea, ac
a'i hanfonasant ef ymaith i Tarsus.
31 Yna yr eglwysi trwy holl Judea,
a Galilea, a Samaria, a gawsant
heddwch, ac a adeiladwyd; a chan
rodio yn ofn yr Arglwydd, ac yn
niddanwch yr Yspryd Glân, hwy a
amlhâwyd.
A.D. 38. 32 ¶ A bu, a Phetr yn tramwy
y pen. 8. 14. y ‖ trwy yr holl *wledydd*, iddo ddy-
‖ *heibio i bawb.* fod i waered at y saint hefyd y rhai
oedd yn trigo yn Lŷda.
33 Ac efe a gafodd yno ryw ddyn
a'i enw Aeneas, er ys wyth mlynedd
yn gorwedd ar wely, yr hwn oedd
glaf o'r parlys.
34 A Phetr a ddywedodd wrtho,
Aeneas, y mae Iesu Grist yn dy
iachâu di: cyfod, a chyweiria dy
wely. Ac efe a gyfododd yn
ebrwydd.
35 A phawb a'r oedd yn preswylio
z 1 Chron. 5. 16. yn Lŷda a z Saron a'i gwelsant ef,
ac a ymchwelasant at yr Arglwydd.
36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw
ddisgybles a'i henw Tabitha (yr
‖ Neu, *Ewig.* hon os cyfieithir a elwir ‖ Dorcas)
a Tit. 3. 8. hon oedd yn llawn o a weithred-
oedd da, ac elusenau y rhai a
wnaethai hi.
37 A digwyddodd yn y dyddiau
hynny iddi fod yn glaf, a marw: ac
wedi iddynt ei golchi, hwy a'*i* dod-
b pen. 1. 13. asant *hi* b mewn llofft.
38 Ac o herwydd bod Lŷda yn
agos i Joppa, y disgyblion a glyw-
sant fod Petr yno; ac a anfonasant
ddau wr atto ef, gan ddeisyf ‖ nad ‖ *na fyddai fin ganddo.*
oedai ddyfod hyd attynt hwy.
39 A Phetr a gyfododd, ac a aeth
gyd â hwynt. *Ac* wedi ei ddyfod,
hwy a'i dygasant ef i fynu i'r llofft:
a'r holl wragedd gweddwon a saf-
asant yn ei ymyl ef yn wylo, ac yn
dangos y peisiau a'r gwisgoedd a
wnaethai Dorcas tra yr ydoedd hi
gyd â hwynt.
40 Eithr Petr, wedi eu bwrw hwy
i gŷd allan, a dodi ei c liniau *ar* c pen. 7. 60.
lawr, a weddïodd; a chan droi at y
corph, a ddywedodd, Tabitha, cyfod.
A hi a agorodd ei llygaid, a phan
welodd hi Petr, hi a gododd yn ei
heistedd.
41 Ac efe a roddodd ei law iddi,
ac a'i cyfododd hi i fynu. Ac wedi
galw y saint a'r gwragedd gwedd-
won, *efe* a'i gosododd hi ger bron
yn fyw.
42 A hysbys fu trwy holl Joppa;
a llawer a gredasant yn yr Ar-
glwydd.
43 A bu iddo aros yn Joppa lawer
o ddyddiau gyd âg un d Simon, d pen. 10. 6.
barcer.

PENNOD X.

1 Cornelius, gwr defosiynol, 5 wrth orchymyn angel, yn danfon i gyrchu Petr: 11 yntau, trwy weledigaeth, 15, 20 a ddysgir na ddiystyrai mo'r Cenhedloedd. 34 Ac efe yn pregethu Crist i Cornelius, a'r rhai oedd gyd âg ef, 44 yr Yspryd Glân yn disgyn arnynt; 48 a'u bedyddio hwy.

Anno DOMINI 38.

YR oedd rhyw wr yn Cesarea, a'i A.D. 41.
enw Cornelius, canwriad o'r
fyddin a elwid yr Italaidd;
2 *Gwr* defosiynol, ac yn ofni Duw,
ynghyd â'i holl dŷ, ac yn gwneuth-
ur llawer o elusenau i'r bobl, ac yn
gweddïo Duw yn wastadol.
3 Efe a welodd mewn gweledig-
aeth yn eglur, ynghylch y nawfed
awr o'r dydd, angel Duw yn dyfod
i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho,
Cornelius.
4 Ac wedi iddo graffu arno, a
myned yn ofnus, efe a ddywedodd,
Beth sydd, Arglwydd? Ac efe a
ddywedodd wrtho, Dy weddïau di
a'th elusenau a ddyrchafasant yn
goffadwriaeth ger bron Duw.
5 Ac yn awr anfon wŷr i Joppa,
a gyr am Simon, yr hwn a gyfenwir
Petr:
6 Y mae efe yn llettya gyd âg un
Simon, barcer; tŷ yr hwn sydd
wrth y môr: efe a ddywed i ti pa
beth sydd raid i ti ei wneuthur.
7 A phan ymadawodd yr angel
oedd yn ymddiddan â Cornelius,
efe a alwodd ar ddau o dylwyth ei
dŷ, a milwr defosiynol o'r rhai oedd
yn aros gyd âg ef:
8 Ac wedi iddo fynegi iddynt y
cwbl, efe a'u hanfonodd hwynt i
Joppa.
9 ¶ A thrannoeth, fel yr oeddynt
hwy yn ymdeithio, ac yn nesâu at y
ddinas, a Petr a aeth i fynu ar y tŷ i a pen. 11. 5, &c.
weddïo, ynghylch y chweched awr.
10 Ac fe ddaeth arno newyn mawr,
ac efe a chwennychai gael bwyd.
Ac a hwynt yn parottôi *iddo*, fe
syrthiodd arno lewyg:

Anno DOMINI 41.

11 Ac [b] *efe* a welai y nef yn agored, a rhyw lestr yn disgyn arno, fel llen-lliain fawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a'i gollwng i waered hyd y ddaear:

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod, ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.

13 A daeth llef atto, Cyfod, Petr; lladd, a bwytta.

14 A Phetr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys [c] ni fwytteais i erioed ddim cyffredin neu aflan.

15 A'r llef drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, [d] Y pethau a lanhâodd Duw, na alw di yn gyffredin.

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r llestr a dderbyniwyd drachefn i fynu i'r nef.

17 Ac fel yr oedd Petr yn ammeu ynddo ei hun beth oedd y weledigaeth a welsai; wele, y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn sefyll wrth y porth.

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynasant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Petr, yn llettya yno.

19 ¶ Ac fel yr oedd Petr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Yspryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geisio di.

20 Am hynny [e] cyfod, disgyn, a dos gyd â hwynt, heb ammeu dim: o herwydd myfi a'u hanfonais hwynt.

21 A Phetr, wedi disgyn at y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geisio: beth *yw* yr achos y daethoch o'i herwydd?

22 Hwythau a ddywedasant, Cornelius y canwriad, gwr cyflawn, ac yn ofni Duw, ac â gair da iddo gan holl genedl yr Iuddewon, a rybuddiwyd gan angel sanctaidd, i ddanfon am danat ti i'w dŷ, ac i wrando geiriau gennyt.

23 Am hynny efe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a'*u* llettyodd *hwy*. A thrannoeth yr aeth Petr ymaith gyd â hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd âg ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Cesarea. Ac yr oedd Cornelius yn disgwyl am danynt, ac efe a alwasai ei geraint a'i anwyl gyfeillion ynghyd.

25 Ac fel yr oedd Petr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu âg ef, ac a syrthiodd wrth ei draed, ac a'*i* haddolodd *ef*.

26 Eithr Petr a'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, [f] Cyfod; dyn wyf finnau hefyd.

27 A than ymddiddan âg ef, efe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghyd.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch [g] mai anghyfreithlawn yw i wr o Iuddew ymwasgu neu ddyfod at alltud: eithr [h] Duw a ddangosodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

[b] pen. 7. 56. Dat. 19. 11.
[c] Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14.
[d] Matt. 15. 11. Rhuf. 14. 14, 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.
[e] pen. 15. 7.
[f] pen. 14. 14. Dat. 19. 10. a 22. 9.
[g] Ioan 4. 9. a 18. 28. pen. 11. 3.
[h] pen. 15. 8. Eph. 3. 6.

29 O ba herwydd, *i*, yn ddinâg, y daethum, pan anfonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonasoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon *o'r dydd* yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddïo yn fy nhŷ: ac wele, safodd gwr ger fy mron [i] mewn gwisg ddisglaer.

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th elusenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr: y mae efe yn llettya yn nhŷ Simon, barcer, y'nglân y môr; yr hwn, pan ddelo attat, a lefara wrthyt.

33 Am hynny yn ddïoed myfi a anfonais attat; a thi a wnaethost yn dda ddyfod. Yr awrhon, gan hynny, yr ŷm ni oll yn bresennol ger bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Petr *ei* enau, ac a ddywedodd, [k] Yr wyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb:

35 Ond ym mhob cenedl, y neb sydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, sydd gymmeradwy ganddo ef.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Israel, [l] gan bregethu tangnefedd trwy Iesu Grist ([m] efe yw Arglwydd pawb oll)

37 Chwychwi a wyddoch y ‖ gair a fu yn holl Judea, [n] gan ddechreu o Galilea, wedi y bedydd a bregethodd Ioan:

38 Y modd yr enneiniodd Duw Iesu o Nazareth â'r Yspryd Glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, ac iachâu pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: oblegid yr oedd Duw gyd âg ef.

39 A ninnau ydym dystion o'r pethau oll a wnaeth efe y'ngwlâd yr Iuddewon, ac yn Jerusalem; yr hwn a laddasant, ac a groeshoeliasant ar bren:

40 [o] Hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg;

41 Nid i'r bobl oll, eithr i'r tystion etholedig o'r blaen gan Dduw, *sef* i ni, y rhai a fwyttasom ac a yfasom gyd âg ef wedi ei adgyfodi ef o feirw.

42 Ac [p] efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thystiolaethu mai [q] efe yw yr hwn a ordeiniwyd gan Dduw [r] yn Farnwr byw a meirw.

43 [s] I hwn y mae yr holl brophwydi yn dwyn tystiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, trwy ei enw ef.

44 ¶ A Phetr etto yn llefaru y geiriau hyn, syrthiodd [t] yr Yspryd Glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

45 A'r rhai o'r enwaediad a oedd-

Anno DOMINI 41.

[i] Matt. 28. 3. Marc 16. 5. Luc 24. 4.
[k] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.
[l] Es. 57. 19. Eph. 2.14,16, 17. Col. 1. 20.
[m] Rhuf. 10. 12.
‖ Neu, *peth*.
[n] Luc 4. 14.
[o] pen. 2. 24.
[p] Matt. 28. 19. pen. 1. 8.
[q] Ioan 5. 22,27. pen. 17. 31.
[r] Rhuf. 14. 9, 10. 2 Tim. 4. 1. 1 Petr 4. 5.
[s] Jer. 31. 34. Mic. 7. 18. pen. 26. 22.
[t] pen. 4. 31. a 8. 15, 16.

Anno DOMINI 41.

ynt yn credu, cynnifer ag a ddaeth-
ent gyd â Phetr, a synnasant, am
dywallt dawn yr Yspryd Glân ar y
Cenhedloedd hefyd.
46 Canys yr oeddynt yn eu clywed
hwy yn llefaru â thafodau, ac yn
mawrygu Duw. Yna yr attebodd
Petr,
47 A all neb luddias dwfr, fel na
fedyddier y rhai hyn, y rhai a dder-
[u] pen. 15. 8. byniasant yr Yspryd Glân, [u] fel
ninnau?
[x] 1 Cor. 1. 17. 48 [x] Ac efe a orchymynodd eu bed-
[y] pen. 8. 16. yddio hwynt [y] yn enw yr Arglwydd.
Yna y deisyfiasant arno aros dros
ennyd o ddyddiau.

PENNOD XI.

1 *Petr, wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei ymddiffyn; 18 ac yn cael ei dderbyn. 19 Wedi cyrhaeddyd o'r efengyl hyd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhâu hwynt. 26 Y disgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Gristianogion: 27 ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea, yn amser newyn.*

A'R apostolion a'r brodyr oedd
yn Judea, a glywsant ddarfod
i'r Cenhedloedd hefyd dderbyn gair
Duw.
2 A phan ddaeth Petr i fynu i
[a] pen. 10. 45. Jerusalem, [a] y rhai o'r enwaediad a
ymrysonasant yn ei erbyn ef,
[b] pen. 10. 28. 3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethost i
Gal. 2. 12. mewn at wŷr dienwaededig, ac a
fwytteaist gyd â hwynt.
4 Eithr Petr a ddechreuodd, ac a
eglurodd *y peth* iddynt mewn trefn,
gan ddywedyd,
[c] pen. 10. 9, &c. 5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa
yn gweddïo; ac mewn llewyg y
gwelais weledigaeth, Rhyw lestr
megis llen-llïan fawr yn disgyn,
wedi ei gollwng o'r nef erbyn ei
phedair congl; a hi a ddaeth hyd
attaf fi.
6 Ar yr hon pan edrychais, yr
ystyriais, ac mi a welais bedwar-
carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod,
ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.
7 Ac mi a glywais lef yn dy-
wedyd wrthyf, Cyfod, Petr; lladd,
a bwytta.
8 Ac mi a ddywedais, Nid felly,
Arglwydd: canys dim cyffredin
neu aflan nid aeth un amser i'm
genau.
9 Eithr y llais a'm hattebodd i
eilwaith o'r nef, Y pethau a lan-
hâodd Duw, na alw di yn gy-
ffredin.
10 A hyn a wnaed dair gwaith:
a'r holl bethau a dynnwyd i fynu
i'r nef drachefn.
11 Ac wele, yn y man yr oedd tri
wŷr yn sefyll wrth y tŷ yr oeddwn
ynddo, wedi eu hanfon o Cesarea
attaf fi.
[d] pen. 10. 19. a 15. 7. 12 [d] A'r Yspryd a archodd i mi
fyned gyd â hwynt, heb ammeu dim.
A'r chwe brodyr hyn a ddaethant
gyd â mi; a nyni a ddaethom i
mewn i dŷ y gwr.
13 Ac efe a fynegodd i ni pa fodd
y gwelsai efe angel yn ei dŷ, yn
sefyll ac yn dywedyd wrtho, Anfon
wŷr i Joppa, a gyr am Simon, a
gyfenwir Petr:
14 Yr hwn a lefara eiriau wrthyt,
trwy y rhai y'th iachêir di a'th holl
dŷ.
15 Ac a myfi yn dechreu llefaru,
syrthiodd yr Yspryd Glân arnynt,
[e] megis arnom ninnau yn y de- [e] pen. 2. 4.
chreuad.
16 Yna y cofiais air yr Arglwydd,
y modd y dywedasai efe, [f] Ioan yn [f] Ioan 1. 26.
wir a fedyddiodd â dwfr; eithr pen. 1. 5. a 19. 4.
[g] chwi a fedyddir â'r Yspryd Glân.
17 [h] Os rhoddes Duw gan hynny [g] Es. 44. 3. Joel 2. 28. a 3. 18.
iddynt hwy gyffelyb rodd ag i
ninnau, y rhai a gredasom yn yr [h] pen. 15. 8.
Arglwydd Iesu Grist, pwy oeddwn
i, i allu lluddias Duw?
18 A phan glywsant y pethau hyn,
distawu a wnaethant, a gogoneddu
Duw, gan ddywedyd, Fe roddes
Duw gan hynny i'r Cenhedloedd
hefyd edifeirwch i fywyd.
19 ¶ [i] A'r rhai a wasgarasid o her- [i] pen. 8. 1.
wydd y blinder a godasai ynghylch
Stephan, a dramwyasant hyd yn
Phenice, a Cyprus, ac Antiochia,
heb lefaru y gair wrth neb ond
wrth yr Iuddewon yn unig.
20 A rhai o honynt oedd wŷr o
Cyprus ac *o* Cyrene, y rhai wedi
dyfod i Antiochia, a lefarasant wrth
y Groegiaid, gan bregethu yr Ar-
glwydd Iesu.
21 [k] A llaw yr Arglwydd oedd gyd [k] pen. 2. 47.
â hwynt: a nifer mawr a gredodd,
ac a drodd at yr Arglwydd.
22 ¶ A'r gair a ddaeth i glustiau A.D. 42.
yr eglwys oedd yn Jerusalem am y
pethau hyn: a hwy a anfonasant
Barnabas i fyned hyd Antiochia.
23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled
gras Duw, a fu lawen ganddo, ac
[l] a gynghorodd bawb oll, trwy [l] pen. 13. 43. a 14. 22.
lwyr-fryd calon, i lynu wrth yr
Arglwydd.
24 Oblegid yr oedd efe yn wr da,
ac [m] yn llawn o'r Yspryd Glân, ac [m] pen. 6. 5.
o ffydd: a llawer o bobl a chwaneg-
wyd i'r Arglwydd.
25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Tar- A.D. 43.
sus, i geisio Saul. Ac wedi iddo ei [n] pen. 9. 30.
gael, efe a'i dug i Antiochia.
26 A bu iddynt flwyddyn gyfan
ymgynnull ‖ yn yr eglwys, a dysgu ‖ Neu. *gyd â'r eglwys.*
pobl lawer; a bod galw y disgybl-
ion yn Gristianogion yn gyntaf yn
Antiochia.
27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny daeth
prophwydi o Jerusalem i waered i
Antiochia.
28 Ac un o honynt, a'i enw [o] Ag- [o] pen. 21. 10.
abus, a gyfododd, ac a arwydd-
ocäodd trwy yr Yspryd, y byddai
newyn mawr dros yr holl fyd: yr
hwn *hefyd* a fu dan Claudius Cesar.
29 Yna y disgyblion, bob un yn ol
ei allu, a ‖ fwriadasant anfon [p] cym- ‖ *luniaethasant.*
horth i'r brodyr oedd yn preswylio [p] 2 Cor. 9. 1.
yn Judea.
30 [q] Yr hyn beth hefyd a wnaeth- [q] pen. 12. 25.
ant; gan ddanfon at yr henuriaid A.D. 44.
trwy law Barnabas a Saul.

PENNOD XII.

1 *Herod yn erlid y Cristianogion: yn lladd Iago; ac yn carcharu Petr: a'r angel yn ei waredu ef, wrth weddïau yr eglwys. 20 Herod, trwy falchder, yn cymmeryd iddo ei hun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw; ac yn cael ei daro gan yr angel, ac yn marw yn resynol: 24 a'r eglwys yn llwyddo ar ol ei farwolaeth ef.*

Anno DOMINI 44.

AC ynghylch y pryd hwnnw ‖ yr estynodd Herod frenhin *ei* ddwylaw i ddrygu rhai o'r eglwys.
2 Ac efe a laddodd Iago [a] brawd Ioan â'r cleddyf.
3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewon hynny, efe a chwanegodd ddala Petr hefyd (A [b] dyddiau y bara croyw ydoedd hi)
4 [c] Yr hwn, wedi ei ddal, a roddes efe y'ngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwyr i'w gadw; gan ewyllysio, ar ol y Pasc, ei ddwyn ef allan at y bobl.
5 Felly Petr a gadwyd yn y carchar: eithr gweddi ‖ ddyfal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drosto ef.
6 A phan oedd Herod â'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y nos honno yr oedd Petr yn cysgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn; a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.
7 Ac wele, [d] angel yr Arglwydd a safodd ger llaw, a goleuni a ddisgleiriodd yn y ‖ carchar: ac efe a darawodd ystlys Petr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan. A'i gadwyni ef a syrthiasant oddi wrth *ei* ddwylaw.
8 A dywedodd yr angel wrtho. Ymwregysa, a rhwym dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a chanlyn fi.
9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef: ac [e] nis gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.
10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wyliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn [f] yr hwn sydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hŷd un heol; ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymaith oddi wrtho.
11 A Phetr, wedi dyfod atto ei hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wir [g] anfon o'r Arglwydd ei angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddisgwyliad pobl yr Iuddewon.
12 Ac wedi iddo ‖ gymmeryd pwyll, [h] efe a ddaeth i dŷ Mair mam [i] Ioan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marc, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, *ac* yn gweddïo.
13 Ac fel yr oedd Petr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth ‖ i ymwrando, a'i henw Rhode.
14 A phan adnabu hi lais Petr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd; eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Petr yn sefyll o flaen y porth.
15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn ynfydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, Ei angel ef ydyw.
16 A Phetr a barhâodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelsant ef, ac a synnasant.
17 Ac efe [k] a amneidiodd arnynt â llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygasai yr Arglwydd ef allan o'r carchar: ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Iago, ac i'r brodyr. Ac efe a ymadawodd, ac a aeth i le arall.
18 Ac wedi ei myned hi yn ddydd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y milwyr, pa beth a ddaethai o Petr.
19 Eithr Herod, pan ei ceisiodd ef, ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynodd *eu* ‖ cymmeryd *hwy* ymaith. Yntau a aeth i waered o Judea i Cesarea, ac a arhosodd *yno*.
20 ¶ Eithr Herod oedd ‖ yn llidiog iawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gyttûn atto; ac wedi ynnill Blastus, yr hwn oedd † ystafellydd y brenhin, hwy a ddeisyfiasant dangnefedd; am fod [l] eu gwlad hwynt yn cael ei chynhaliaeth o *wlad* y brenhin.
21 Ac ar ddydd nodedig, Herod, gwedi gwisgo dillad brenhinol, a eisteddodd ar orsedd-fainge, ac a areithiodd wrthynt.
22 A'r bobl a roes floedd, Llefer ydd Duw, ac nid dyn *ydyw*.
23 Ac allan o law y tarawodd angel yr Arglwydd ef, am na roisai y gogoniant i Dduw: a chan bryfed yn ei ysu, efe a drengodd.
24 ¶ A [m] gair Duw a gynnyddodd ac a amlhâodd.
25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawni *eu* [n] gweinidogaeth, a ddychwelasant o Jerusalem, [o] gan gymmeryd gyd â hwynt Ioan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc.

PENNOD XIII.

1 Dewis Paul a Barnabas i fyned at y Cenhedloedd. 7 Sergius Paulus, ac Elymas y swynwr. 14 Paul yn pregethu yn Antiochia mai Iesu yw Crist. 42 Y Cenhedloedd yn credu; 45 yr Iuddewon yn gwrthwynebu, ac yn cablu: 46 Paul a Barnabas, ar hynny, yn troi at y Cenhedloedd. 48 Y rhai a drefnesid i fywyd, yn credu.

A.D. 45.

YR oedd hefyd [a] yn yr eglwys ydoedd yn Antiochia, rai prophwydi ac athrawon; Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a Lucius o Cyrene, a Manaen brawd-maeth Herod y tetrarch, a Saul.
2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwasanaethu yr Arglwydd, ac yn ymprydio, dywedodd yr Yspryd Glân, [b] Neillduwch i mi Barnabas a Saul, i'r gwaith [c] y gelwais hwynt iddo.
3 [d] Yna wedi iddynt ymprydio, a gweddïo, a dodi eu dwylaw arnynt, hwy a'*u* gollyngasant ymaith.
4 ¶ A hwythau, wedi eu danfon ymaith gan yr Yspryd Glân, a ddaethant i Seleucia; ac oddi yno a fordwyasant i Cyprus.
5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethasant air Duw yn synagogau yr Iuddewon: ac yr oedd hefyd ganddynt [e] Ioan yn weinidog.
6 Ac wedi iddynt dramwy trwy yr ynys hyd Paphus, hwy a gaws-

Marginal notes (ch. XII): ‖ *y dechreuodd Herod frenhin ddrygu, &c.* — [a] Matt. 4. 21. — [b] Exod. 23. 15. — [c] Ioan 21. 18. — ‖ Neu, *ddibaid*, neu, *ddifrif.* — [d] pen. 5. 19. — ‖ *tŷ.* — [e] Ps. 126. 1. — [f] pen. 16. 26. — [g] Dan. 6. 22. — ‖ Neu, *ystyried y peth.* — [h] pen. 4. 23. — [i] pen. 15. 37. — ‖ Neu, *i ymofyn pwy oedd yno.* — [k] pen. 13. 16. a 19. 33. a 21. 40. — ‖ *dodi hwy i farwolaeth.* — ‖ Neu, *â'i fryd ar ryfela yn erbyn.* — † Gr. *ar ystafell.* — [l] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezec. 27. 17. — [m] Es. 55. 11. pen. 6. 7. a 19. 20. Col. 1. 6. — [n] pen. 11. 29, 30. — [o] pen. 13. 5, 13.

Marginal notes (ch. XIII): [a] pen. 14. 26. — [b] pen. 9. 15. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 2. 9. — [c] Matt. 9. 38. Rhuf. 10. 15. Heb. 5. 4. — [d] pen. 6. 6. — [e] pen. 12. 25. a 15. 37.

Anno DOMINI 45.

ant ryw swynwr, gau brophwyd o
Iuddew, a'i enw Bar-iesu;
7 Yr hwn oedd gyd â'r rhaglaw,
Sergius Paulus, gwr call: hwn,
wedi galw atto Barnabas a Saul, a
ddeisyfiodd gael clywed gair Duw.
8 Eithr [f] Elymas y swynwr (canys
felly y cyfieithir ei enw ef) a'u
gwrthwynebodd hwynt, gan geisio
gŵyrdroi y rhaglaw oddi wrth y
ffydd.
9 Yna Saul (yr hwn hefyd *a
elwir* Paul) yn llawn o'r Yspryd
Glân, a edrychodd yn graff arno ef,
10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o
bob twyll a phob ysgelerder, tydi
[g] mab diafol, a gelyn pob cyfiawn-
der, oni pheidi di â gŵyro uniawn
ffyrdd yr Arglwydd?
11 Ac yn awr wele, *y mae* llaw
yr Arglwydd arnat ti, a thi a fyddi
ddall heb weled yr haul dros amser.
Ac yn ddiattreg y syrthiodd arno
niwlen a thywyllwch; ac efe a
aeth oddi amgylch gan geisio rhai
i'w arwain erbyn ei law.
12 Yna y rhaglaw, pan welodd
yr hyn a wnaethid, a gredodd, gan
ryfeddu wrth ‖ddysgeidiaeth yr
Arglwydd.
13 A Phaul a'r rhai oedd gyd âg
ef a aethant ymaith o Paphus, ac
a ddaethant i Perga yn Pamphylia;
eithr [h] Ioan a ymadawodd oddi
wrthynt, ac a ddychwelodd i Jeru-
salem.
14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado
o Perga, a ddaethant i Antiochia
yn Pisidia, ac a aethant i mewn i'r
synagog ar y dydd sabbath, ac a
eisteddasant.
15 Ac ar ol [i] darllen y gyfraith a'r
prophwydi, llywodraethwyr y syn-
agog a anfonasant attynt, gan ddy-
wedyd, *Ha* wŷr frodyr, od oes gen-
nych air o gynghor i'r bobl, traeth-
wch.
16 Yna y cyfododd Paul i fynu, a
[k] chan amneidio â'*i* law am osteg,
a ddywedodd, *O* wŷr o Israel, a'r
rhai ydych yn ofni Duw, gwran-
dewch.
17 Duw y bobl hyn Israel a ethol-
odd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd
y bobl, [l] pan oeddynt yn ymdeithio
y'ngwlad yr Aipht, [m] ac â braich
uchel y dug efe hwynt oddi yno
allan.
18 Ac [n] ynghylch deugain mlyn-
edd o amser y goddefodd efe eu
harferion hwynt yn yr anialwch.
19 Ac wedi iddo ddinystrio saith
genedl yn nhir Canaan, [o] â choel-
bren y parthodd efe dir y rhai hyn-
ny iddynt hwy.
20 [p] Ac wedi y pethau hyn, dros
yspaid ynghylch pedwar cant a deng
mlynedd a deugain, efe a roddes
farnwyr *iddynt,* hyd Samuel y pro-
phwyd.
21 [q] Ac ar ol hynny y dymunasant
gael brenhin: ac fe a roddes Duw
iddynt Saul mab Cis, gwr o lwyth
Benjamin, ddeugain mlynedd.
22 Ac wedi ei ddiswyddo ef, [r] y
cyfododd efe Dafydd yn frenhin
iddynt; am yr hwn y tystiolaeth-
odd, ac y dywedodd, [s] Cefais Da-

[f] Exod. 7. 11. 2 Tim. 3. 8.
[g] Matt. 13. 38. Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.
‖ *athrawiaeth.*
[h] pen. 15. 38.
[i] Luc 4. 16. ad. 27.
[k] pen. 12. 17.
[l] Exod. 1. 1.
[m] Exod. 6. 6. a 13. 14, 16.
[n] Exod. 16. 35. Ps. 95. 10.
[o] Jos. 14. 1, 2.
[p] Barn. 2. 16.
[q] 1 Sam. 8. 5. a 10. 1.
[r] 1 Sam. 16. 13.
[s] Ps. 89. 20.

fydd *mab* Jesse, [t] gwr yn ol fy
nghalon, yr hwn a gyflawna fy holl
ewyllys.
23 [u] O had hwn, Duw, yn ol *ei*
addewid, a gyfododd i Israel *yr*
Iachawdwr Iesu:
24 [x] Gwedi i Ioan rag-bregethu o
flaen ‖ei ddyfodiad ef i mewn, fed-
ydd edifeirwch i holl bobl Israel.
25 Ac fel yr oedd Ioan yn cyf-
lawni ei redfa, efe a ddywedodd,
[y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy
mod i? Nid myfi yw *efe:* eithr
wele, y mae yn dyfod ar fy ol i, yr
hwn nid wyf yn deilwng i ddattod
esgidiau *ei* draed.
26 *Ha* wŷr frodyr, plant o genedl
Abraham, a'r rhai yn eich plith
sydd yn ofni Duw, [z] i chwi y danfon-
wyd gair yr iachawdwriaeth hon.
27 Canys y rhai oedd yn preswylio
yn Jerusalem, a'u tywysogion, ‖heb
adnabod hwn, a lleferydd y pro-
phwydi ‖y rhai a ddarllenid bob
sabbath, gan *ei* farnu *ef,* a'*u* cyf-
lawnasant.
28 [a] Ac er na chawsant *ynddo*
ddim achos angau, hwy a ddymun-
asant ar Pilat ei ladd ef.
29 Ac wedi iddynt gwblhâu pob
peth a'r a ysgrifenasid am dano ef,
[b] hwy a'*i* disgynasant *ef* oddi ar y
pren, ac a'*i* dodasant mewn bedd.
30 [c] Eithr Duw a'i cyfododd ef
oddi wrth y meirw.
31 [d] Yr hwn a welwyd dros ddydd-
iau lawer gan y rhai a ddaethant i
fynu gyd âg ef o Galilea i Jerusa-
lem, y rhai sydd dystion ‖iddo
wrth y bobl.
32 Ac yr ydym ni yn efengylu i
chwi yr addewid a wnaed i'r tadau,
ddarfod i Dduw gyflawni hon i ni
eu plant hwy, gan iddo adgyfodi yr
Iesu:
33 Megis ag yr ysgrifenwyd yn yr
ail psalm, [e] Fy Mab i ydwyt ti; myfi
heddyw a'th genhedlais.
34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r
meirw, nid i ddychwelyd mwy i
lygredigaeth, y dywedodd fel hyn,
[f] Rhoddaf i chwi sier drugareddau
Dafydd.
35 *Ac* am hynny y mae yn dywed-
yd mewn *psalm* arall, [g] ‖Ni adewi
i'th Sanct weled llygredigaeth.
36 Canys Dafydd, ‖wedi iddo
wasanaethu ei genhedlaeth ei hun
trwy ewyllys Duw, [h] a hunodd, ac
a ddodwyd at ei dadau, ac a welodd
lygredigaeth:
37 Eithr yr hwn a gyfododd Duw,
ni welodd lygredigaeth.
38 Am hynny bydded hysbys i
chwi, *ha* wŷr frodyr, mai [i] trwy hwn
yr ydys yn pregethu i chwi faddeu-
ant pechodau:
39 A [k] thrwy hwn y cyfiawnhêir
pob un sydd yn credu, oddi wrth yr
holl bethau y rhai ni allech trwy
gyfraith Moses gael eich cyfiawn-
hâu oddi wrthynt.
40 Gwyliwch gan hynny na ddêl
arnoch y peth a ddywedwyd yn [l] y
prophwydi;
41 Edrychwch, *O* ddirmygwyr, a
rhyfeddwch, a diflennwch: canys yr
wyf yn gwneuthur gweithred yn

Anno DOMINI 45.

[t] 1 Sam. 13. 14.
[u] Es. 11. 1.
[x] Matt. 3. 1.
‖ *wyneb ei ddyfodiad.*
[y] Matt. 3. 11. Luc 3. 16. Ioan 1. 20, 27.
[z] Matt. 10. 6. ad. 46. pen. 3. 26.
‖ pen. 3. 17. 1 Cor. 2. 8.
‖ pen. 15. 21.
[a] Matt. 27. 22. Marc 15. 13. Luc 23. 21, 22. Ioan 19. 6.
[b] Matt. 27. 59. Marc 15. 46. Luc 23. 53. Ioan 19. 38.
[c] Matt. 28. 6. pen. 2. 24.
[d] Matt. 28. 16. pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6.
‖ o *hono.*
[e] Ps. 2. 7. Heb. 1. 5.
[f] Es. 55. 3.
[g] Ps. 16. 10. pen. 2. 31.
‖ *Ni roddi dy Sanct i weled.*
‖ *wedi iddo yn ei oes ei hun wasanaethu ewyllys Duw.*
[h] 1 Bren. 2. 10. pen. 2. 29.
[i] Luc 24. 47. 1 Ioan 2. 12.
[k] Rhuf. 3. 28. a 8. 3. Heb. 7. 19.
[l] Es. 29. 14. Hab. 1. 5.

Anno DOMINI 45.

eich dyddiau, gwaith ni chredwch
ddim, er i neb ei ddangos i chwi.
42 ¶ A phan aeth yr Iuddewon
allan o'r synagog, y Cenhedloedd a
attolygasant gael pregethu y geir-
iau hyn iddynt †y sabbath nesaf.
43 Ac wedi gollwng y gynnulleid-
fa, llawer o'r Iuddewon ac o'r pro-
selytiaid crefyddol a ganlynasant
Paul a Barnabas; y rhai gan lefaru
wrthynt, [m]a gynghorasant iddynt
aros y'ngras Duw.
44 ¶ A'r sabbath nesaf, yr holl
ddinas agos a ddaeth ynghyd i
wrando gair Duw.
45 Eithr yr Iuddewon, pan wel-
sant y torfeydd, a lanwyd o gen-
figen, ac [n]a ddywedasant yn erbyn
y pethau a ddywedid gan Paul, gan
wrth-ddywedyd a chablu.
46 Yna Paul a Barnabas a aethant
yn hŷf, ac a ddywedasant, [o]Rhaid
oedd llefaru gair Duw wrthych
chwi yn gyntaf: eithr [p]o herwydd
eich bod yn ei wrthod, ac yn eich
barnu eich hunain yn annheilwng
o fywyd tragywyddol, wele, [q]yr
ydym yn troi at y Cenhedloedd.
47 Canys felly y gorchymynodd
yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd,*
[r]Mi a'th osodais di yn oleuni i'r
Cenhedloedd, i fod o honot yn iach-
awdwriaeth hyd eithaf y ddaear.
48 A'r Cenhedloedd pan glyw-
sant, a fu lawen ganddynt, ac a
ogoneddasant air yr Arglwydd: a
chynnifer ag oedd wedi eu ‖hor-
deinio i fywyd tragywyddol, a gred-
asant.
49 A gair yr Arglwydd a daenwyd
trwy yr holl wlad.
50 A'r Iuddewon a annogasant y
gwragedd crefyddol ac anrhydedd-
dus, a phennaethiaid y ddinas, ac
[s]a godasant erlid yn erbyn Paul
a Barnabas, ac a'u bwriasant hwy
allan o'u terfynau.
51 [t]Eithr hwy a ysgydwasant y
llwch oddi wrth eu traed yn eu
herbyn hwynt, ac a ddaethant i
Iconium.
52 A'r disgyblion a gyflawnwyd
o lawenydd, ac o'r Yspryd Glân.

† Gr. *yn yr wythnos* (neu, *y sabbath*) *rhwng.*
[m] pen. 11. 23. a 14. 22.
[n] pen. 18. 6. 1 Petr 4. 4.
[o] Matt. 10. 6. pen. 3. 26. Rhuf. 1. 16.
[p] Exod. 32. 10. Es. 55. 5. Matt. 21. 43. Rhuf. 10. 19.
[q] pen. 18. 6. a 28. 28.
[r] Es. 49. 6. Luc 2. 32.
‖ Neu, *trefnu* (trwy bregethiad yr apostolion) *i fywyd.*
[s] 2 Tim. 3. 11.
[t] Matt. 10. 14. pen. 18. 6.

PENNOD XIV.

1 *Erlid Paul a Barnabas allan o Iconium.* 3 *Paul yn iachâu y cloff efrydd yn Lystra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai duwiau oeddynt hwy.* 19 *Llabyddio Paul.* 21 *Hwynt-hwy yn myned trwy fagad o eglwysi, gan gadarnhâu y disgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch:* 26 *ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno beth a wnaethai Duw trwyddynt hwy.*

A DIGWYDDODD yn Iconium
iddynt fyned ynghyd i synagog
yr Iuddewon, a llefaru felly, fel y
credodd lliaws mawr o'r Iuddewon
ac o'r Groegwyr hefyd.
2 Ond yr Iuddewon anghredadin
a gyffroisant feddyliau y Cenhedl-
oedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg
yn erbyn y brodyr.
3 Am hynny hwy a arhosasant
yno amser mawr, gan fod yn hŷf yn
yr Arglwydd, [a]yr hwn oedd yn
dwyn tystiolaeth i air ei ras, ac
yn caniadu gwneuthur arwyddion
a rhyfeddodau trwy eu dwylaw
hwynt.

[a] Marc 16. 20. Heb. 2. 4.

Anno DOMINI 46.

4 Eithr lliaws y ddinas a ran-
nwyd: a rhai oedd gyd â'r Iudd-
ewon, a rhai gyd â'r apostolion.
5 A phan wnaethpwyd rhuthr
gan y Cenhedloedd a'r Iuddewon,
ynghyd â'u llywodraethwyr, [b]i'w
hamherchi *hwy*, ac i'w llabyddio,
6 Hwythau a ddeallasant *hyn*, ac
[c]a ffoisant i Lystra a Derbe, dinas-
oedd o Lycaonia, ac i'r wlad oddi
amgylch:
7 Ac yno y buant yn efengylu.
8 ¶ Ac [d]yr oedd gwr yn eistedd
yn Lystra yn diffrwyth ei draed, yr
hwn oedd gloff o groth ei fam, ac
ni rodiasai erioed.
9 Hwn a glybu Paul yn llefaru,
yr hwn wrth edrych yn graff arno,
a gweled fod ganddo ffydd i gael
iechyd,
10 A ddywedodd â llef uchel,
[e]Saf ar dy draed yn uniawn. Ac
efe a neidiodd *i fynu*, ac a rodiodd.
11 A phan welodd y bobloedd y
peth a wnaethai Paul, hwy a god-
asant eu llef, gan ddywedyd yn iaith
Lycaonia, [f]Y duwiau yn rhith dyn-
ion a ddisgynasant attom.
12 A hwy a alwasant Barnabas,
yn Jupiter; a Phaul, yn Mercurius,
oblegid efe oedd yr ymadroddwr
pennaf.
13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn
oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw
a garlantau i'r pyrth, ac a fynnasai
gyd â'r bobl aberthu.
14 A'r apostolion Barnabas a
Phaul, pan glywsant *hynny*, a rwyg-
asant eu dillad, ac a neidiasant ym
mhlith y bobl, gan lefain,
15 A dywedyd, *Ha* wŷr, [g]paham
y gwnewch chwi y pethau hyn?
[h]dynion hefyd ydym ninnau, yn
gorfod goddef fel chwithau, ac yn
pregethu i chwi ar i chwi droi oddi
wrth y pethau gweigion yma at
Dduw byw, yr [i]hwn a wnaeth nef
a daear, a'r môr, a'r holl bethau
sydd ynddynt:
16 [k]Yr hwn yn yr oesoedd gynt
a oddefodd i'r holl genhedloedd
fyned yn eu ffyrdd eu hunain.
17 [l]Er hynny ni adawodd efe
mo hono ei hun yn ddidyst, gan
wneuthur daioni, a rhoddi gwlaw
o'r nefoedd i ni, a thymhorau
ffrwythlawn, a llenwi ein calonnau
ni â lluniaeth ac â llawenydd.
18 Ac er dywedyd y pethau hyn,
braidd yr attaliasant y bobl rhag
aberthu iddynt.
19 ¶ A daeth yno Iuddewon o
Antiochia ac Iconium, a hwy a
berswadiasant y bobl; [m]ac wedi
llabyddio Paul, a'*i* llusgasant *ef*
allan o'r ddinas, gan dybied ei fod
ef wedi marw.
20 Ac fel yr oedd y disgyblion yn
sefyll o'i amgylch, efe a gyfododd,
ac a aeth i'r ddinas: a thrannoeth
efe a aeth allan, *efe* a Barnabas, i
Derbe.
21 Ac wedi iddynt bregethu yr
efengyl i'r ddinas honno, ‖ac ynnill
llawer o ddisgyblion, hwy a ddy-
chwelasant i Lystra, ac Iconium, ac
Antiochia,
22 Gan gadarnhâu eneidiau y

[b] 2 Tim. 3. 11.
[c] Matt. 10. 23.
[d] pen. 3. 2.
[e] Es. 35. 6.
[f] pen. 28. 6.
[g] pen. 10. 26.
[h] Iago 5. 17.
[i] Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. a 146. 6. Dat. 14. 7.
[k] Ps. 81. 12. pen. 17. 30.
[l] Rhuf. 1. 20.
[m] 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11.
‖ *a dysgu llawer, hwy, &c.*

Anno DOMINI 46.

disgyblion, [n] *a'u* cynghori i aros yn
y ffydd, ac [o] mai trwy lawer o
orthrymderau y mae yn rhaid i ni
fyned i deyrnas Dduw.
23 Ac wedi [p] ordeinio iddynt
henuriaid ym mhob eglwys, a
gweddïo gyd âg ymprydiau, hwy
a'u gorchymynasant hwynt i'r Ar-
glwydd, yr hwn y credasent ynddo.
24 Ac wedi iddynt dramwy trwy
Pisidia, hwy a ddaethant i Pam-
phylia.
25 Ac wedi pregethu y gair yn
Perga, hwy a ddaethant i waered i
Attalia:
26 Ac oddi yno a fordwyasant i
Antiochia, [q] o'r lle yr oeddynt wedi
eu gorchymyn i ras Duw i'r gor-
chwyl a gyflawnasant.
27 Ac wedi iddynt ddyfod a
chynnull yr eglwys ynghyd, [r] adrodd
a wnaethant faint o bethau a
wnaethai Duw gyd â hwy, ac iddo
ef [s] agoryd i'r Cenhedloedd ddrws
y ffydd.
28 Ac yno yr arhosasant hwy dros
hir o amser gyd â'r disgyblion.

[n] pen. 11. 23. a 13. 43.
[o] Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. a 3. 12.
[p] Tit. 1. 5.
[q] pen. 13. 1, 3.
[r] pen. 15. 4, 12.
[s] 1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12.

PENNOD XV.

1 Ymryson mawr yn cyfodi ynghylch yr enwaediad: 6 yr apostolion yn ymgynghori ynghylch hynny; 22 ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr eglwysi. 36 Paul a Barnabas, wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymrafaelio, ac yn ymadael â'u gilydd.

A.D. 51.

A RHAI wedi dyfod i waered o
Judea, a ddysgasant y brodyr,
gan ddywedyd, [a] Onid enwaedir
chwi [b] yn ol defod Moses, ni ellwch
fod yn gadwedig.
2 *A* phan ydoedd ymryson a dadl-
eu nid bychan gan [c] Paul a Barna-
bas yn eu herbyn, hwy a ordeinias-
ant fyned o Paul a Barnabas, a
rhai eraill o honynt, i fynu i Jeru-
salem, at yr apostolion a'r henur-
iaid, ynghylch y cwestiwn yma.
3 Ac wedi eu hebrwng gan yr
eglwys, hwy a dramwyasant trwy
Phenice a Samaria, gan fynegi
troad y Cenhedloedd. A hwy a
barasant lawenydd mawr i'r brodyr
oll.
4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jeru-
salem, hwy a dderbyniwyd gan yr
eglwys, a *chan* yr apostolion, a *chan*
yr henuriaid; a [d] hwy a fynegasant
yr holl bethau a wnaethai Duw gyd
â hwynt.
5 Eithr cyfododd ‖ rhai o sect y
Phariseaid y rhai oedd yn credu,
gan ddywedyd, Mai rhaid iddynt
eu henwaedu, a gorchymyn cadw
deddf Moses.
6 ¶ A'r apostolion a'r henuriaid a
ddaethant ynghyd i edrych am y
matter yma.
7 Ac wedi bod ymddadleu mawr,
cyfododd Petr, ac a ddywedodd
wrthynt, *Ha* wŷr frodyr, chwi a
wyddoch ddarfod i [e] Dduw er ys
talm o amser yn ein plith ni fy
ethol i, i gael o'r Cenhedloedd trwy
fy ngenau i glywed gair yr efengyl,
a chredu.
8 A Duw, [f] adnabyddwr calonnau,
a ddug dystiolaeth iddynt, [g] gan
roddi iddynt yr Yspryd Glân, megis
ag i ninnau:

[a] Gal. 5. 2. Phil. 3. 2. Col. 2. 8, 11, 16.
A.D. 52.
[b] Gen. 17. 10. Lef. 12. 3.
[c] Gal. 2. 1.
[d] ad. 12. pen. 14. 27.
A.D. 52.
‖ *sef hwynt rai, &c.*
[e] pen. 10. 20. a 11. 12.
[f] 1 Chron. 28. 9. pen. 1. 24.
[g] pen. 10. 44.

Anno DOMINI 52.

9 Ac ni wnaeth *efe* ddim gwahan-
iaeth rhyngom ni a hwynt, [h] gan
buro eu calonnau hwy trwy ffydd.
10 Yn awr gan hynny paham yr
ydych chwi yn temtio Duw, [i] i
ddodi iau ar warrau y disgyblion,
yr hon nid allai ein tadau ni na
ninnau ei dwyn?
11 [k] Eithr trwy ras yr Arglwydd
Iesu Grist, yr ydym ni yn credu
ein bod yn gadwedig yr un modd a
hwythau.
12 ¶ A'r holl liaws a ddistawodd,
ac a wrandawodd ar Barnabas a
Phaul, yn mynegi pa arwyddion a
rhyfeddodau *eu maint* a wnaethai
Duw ym mhlith y Cenhedloedd
trwyddynt hwy.
13 ¶ Ac wedi iddynt ddistewi,
attebodd Iago, gan ddywedyd, *Ha*
wŷr frodyr, gwrandewch arnaf fi.
14 Simeon a fynegodd pa wedd yr
ymwelodd Duw ar y cyntaf, i gym-
meryd o'r Cenhedloedd bobl i'w
enw.
15 Ac â hyn y cyttuna geiriau y
prophwydi; megis y mae yn ysgrif-
enedig,
16 [l] Ar ol hyn y dychwelaf, ac yr
adeiladaf drachefn dabernacl Da-
fydd, yr hwn sydd wedi syrthio: a'i
fylchau ef a adeiladaf drachefn, ac
a'i cyfodaf eilchwyl:
17 Fel y byddo i'r hyn a weddiller
o ddynion geisio yr Arglwydd, ac
i'r holl Genhedloedd, y rhai y gel-
wir fy enw i arnynt, medd yr Ar-
glwydd, yr hwn sydd yn gwneuthur
yr holl bethau hyn.
18 Hysbys i Dduw yw ei weithred-
oedd oll erioed.
19 O herwydd paham [m] fy marn i
yw, na flinom y rhai o'r Cenhedl-
oedd a droisant at Dduw:
20 Eithr ysgrifenu o honom ni
attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddi
wrth halogrwydd delwau, a [o] god-
ineb, ac *oddi wrth* y peth a dagwyd,
ac [p] *oddi wrth* waed.
21 Canys y mae i Moses ym mhob
dinas, er yr hen amseroedd, rai
a'i pregethant ef, [q] gan fod yn ei
ddarllen yn y synagogau bob sab-
bath.
22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr
apostolion a'r henuriaid, ynghyd
â'r holl eglwys, anfon gwŷr ethol-
edig o honynt eu hunain, i An-
tiochia, gyd â Phaul a Barnabas;
sef Judas a gyfenwir Barsabas, a
Silas, gwŷr rhagorol ym mhlith y
brodyr:
23 A *hwy* a ysgrifenasant gyd â
hwynt fel hyn; Yr apostolion, a'r
henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr
y rhai sydd o'r Cenhedloedd yn
Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn
anfon annerch.
24 Yn gymmaint a chlywed o hon-
om ni, i rai a aethant allan oddi
wrthym ni eich trallodi chwi â
geiriau, gan ddymchwelyd eich
eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn
rhaid enwaedu arnoch, a chadw y
ddeddf; i'r rhai ni roisem ni *gyf-
ryw* orchymyn:
25 Ni a welsom yn dda, wedi i ni
ymgynnull yn gyttûn, anfon gwŷr

[h] pen. 10. 43. 1 Cor. 1. 2. 1 Petr 1. 22.
[i] Matt. 23. 4. Gal. 5. 1.
[k] Eph. 2. 8. Tit. 3. 4.
[l] Amos 9. 11, 12.
[m] Edrych ad. 28.
[n] Exod. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. a 10. 20.
[o] 1 Thess. 4. 3.
[p] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17.
[q] pen. 13. 15, 27.

Anno DOMINI 52.

etholedig attoch, gyd â'n hanwylyd Barnabas a Phaul;

[r] pen. 13. 50. a 14. 19.

26 [r] Gwŷr a roisant eu heneidiau dros enw ein Harglwydd ni Iesu Grist.

‖ enau.

27 Ni a anfonasom gan hynny Judas a Silas; a hwythau ar ‖ air a fynegant *i chwi* yr un pethau.

28 Canys gwelwyd yn dda gan yr Yspryd Glân, a chennym ninnau, na ddodid arnoch faich ychwaneg nâ'r pethau anghenrheidiol hyn:

[s] pen. 21. 25.
[t] Lef. 17. 14.

29 [s] Bod i chwi ymgadw oddi wrth yr hyn a aberthwyd i eilunod, a [t] gwaed, ac oddi wrth y peth a dagwyd, ac oddi wrth odineb: oddi wrth yr hyn bethau os ymgedwch, da y gwnewch. Byddwch iach.

30 Felly wedi eu gollwng hwynt ymaith, hwy a ddaethant i Antiochia: ac wedi cynnull y lliaws ynghyd, hwy a roisant y llythyr.

31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllen, llawenychu a wnaethant am y ‖ diddanwch.

‖ Neu, *cynghor.*

32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn brophwydi, trwy lawer o ymadrodd a ddiddanasant y brodyr, ac a'*u* cadarnhasant.

33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros amser, hwy a ollyngwyd ymaith mewn heddwch, gan y brodyr, at yr apostolion.

34 Eithr gwelodd Silas yn dda aros yno.

35 A Phaul a Barnabas a arhosasant yn Antiochia, gan ddysgu ac efengylu gair yr Arglwydd, gyd â llawer eraill hefyd.

A.D. 53.

36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dywedodd Paul wrth Barnabas, Dychwelwn ac ymwelwn â'n brodyr, ym mhob dinas y pregethasom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa fodd y maent hwy.

[u] pen. 12. 12, 25. a 13. 5. Col. 4. 10. 2 Tim. 4. 11. Philem. 24.

37 A Barnabas a gynghorodd gymmeryd gyd â hwynt [u] Ioan, yr hwn a gyfenwid Marc.

[x] pen. 13. 13.

38 Ond ni welai Paul yn addas gymmeryd hwnnw gyd â hwynt, [x] yr hwn a dynnasai oddi wrthynt o Pamphylia, ac nid aethai gyd â hwynt i'r gwaith.

39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*, fel yr ymadawsant oddi wrth eu gilydd; ac y cymmerth Barnabas Marc gyd âg ef, ac y mordwyodd i Cyprus:

[y] pen. 14. 26.

40 Eithr Paul a ddewisodd Silas, ac a aeth ymaith, [y] wedi ei orchymyn i ras Duw gan y brodyr.

[z] pen. 16. 5.

41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a Cilicia, gan [z] gadarnhâu yr eglwysi.

PENNOD XVI.

1 Paul, wedi enwaedu ar Timothëus, 7 ac wedi ei alw gan yr Yspryd, 14 yn troi Lydia: 16 yn bwrw allan yspryd dewiniaeth; 19 ac am hynny Silas ac yntau yn cael eu fflangellu, a'u carcharu: 26 agoryd drysau y carchar: 31 troi ceidwad y carchar, 37 a'u gwaredu hwythau.

A.D. 53.
[a] pen. 14. 6.
[b] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.
[c] 2 Tim. 1. 5.

YNA y daeth efe i [a] Derbe ac i Lystra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddisgybl, [b] a'i enw Timothëus, [c] mab i ryw wraig yr hon oedd Iuddewes, ac yn credu; a'i dad *oedd* Roegwr:

[d] pen. 6. 3.

2 Yr hwn [d] oedd yn cael gair da gan y brodyr oedd yn Lystra, ac *yn* Iconium.

Anno DOMINI 53.

[e] 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3. Edrych Gal. 5. 2.

3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd âg ef; ac *efe* [e] a'i cymmerth ac a'i henwaedodd ef, o achos yr Iuddewon oedd yn y lleoedd hynny: canys hwy a wyddent bawb mai Groegwr oedd ei dad ef.

‖ a draddodasant iddynt.
[f] pen. 15. 28, 29.

4 Ac fel yr oeddent yn ymdaith trwy y dinasoedd, hwy ‖ a roisant arnynt gadw y gorchymynion [f] a ordeiniesid gan yr apostolion a'r henuriaid y rhai oedd yn Jerusalem.

5 Ac felly yr eglwysi a gadarnhâwyd yn y ffydd, ac a gynnyddasant mewn rhifedi beunydd.

6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phrygia, a gwlad Galatia, a gwarafun iddynt gan yr Yspryd Glân bregethu y gair yn Asia;

7 Pan ddaethant i Mysia, hwy a geisiasant fyned i Bithynia: ac ni oddefodd Yspryd yr Iesu iddynt.

[g] 2 Cor. 2. 12.

8 Ac wedi myned heibio i Mysia, [g] hwy a aethant i waered i Troas.

9 A gweledigaeth a ymddangosodd i Paul liw nos: Rhyw ŵr o Macedonia a safai, ac a ddeisyfai arno, ac a ddywedai, Tyred drosodd i Macedonia, a chymmorth ni.

10 A phan welodd efe y weledigaeth, yn ebrwydd ni a geisiasom fyned i Macedonia; gan gwbl-gredu alw o'r Arglwydd nyni i efengylu iddynt hwy.

11 Am hynny, wedi myned ymaith o Troas, ni a gyrchasom yn uniawn i Samothracia; a thrannoeth i Neapolis:

‖ *yw y ddinas gyntaf.*

12 Ac oddi yno i Philippi, yr hon ‖ sydd brif-ddinas o barth o Macedonia, dinas rydd: ac ni a fuom yn aros yn y ddinas honno ddyddiau rai.

13 Ac ar y dydd sabbath ni a aethom allan o'r ddinas i làn afon, lle y byddid arferol o weddïo; ac ni a eisteddasom, ac a lefarasom wrth y gwragedd a ddaethant ynghyd.

[h] Luc 24. 45.

14 ¶ A rhyw wraig a'i henw Lydia, un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thyatiriaid, yr hon oedd yn addoli Duw, a wrandawodd; yr hon yr agorodd yr Arglwydd [h] ei chalon, i ddal ar y pethau a leferid gan Paul.

[i] Gen. 19. 3. a 33. 11. Barn. 19. 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2.

15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu, hi a ddymunodd *arnom*, gan ddywedyd, Os barnasoch fy mod i yn ffyddlawn i'r Arglwydd, deuwch i mewn i'm tŷ, ac arhoswch *yno*. A [i] hi a'n cymhellodd ni.

[k] 1 Sam. 28. 7.
‖ Neu, *Python.*
[l] pen. 19. 24.

16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myned i weddïo, i ryw langees, yr hon [k] oedd ganddi yspryd ‖ dewiniaeth, gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri [l] llawer o elw i'w meistriaid, wrth ddywedyd dewiniaeth.

17 Hon a ddilynodd Paul a ninnau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn ydynt weision y Duw goruchaf, y rhai sydd yn mynegi i chwi ffordd iachawdwriaeth.

[m] Edrych Marc 1. 25, 34.

18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau lawer. Eithr Paul [m] yn flin ganddo, a drodd, ac a ddywedodd wrth yr yspryd, Yr ydwyf yn gorchymyn i ti, yn enw Iesu Grist,

Anno DOMINI 53.

fyned allan o honi. [n] Ac efe a aeth
allan yr awr honno.
19 ¶ A phan welodd ei meistriaid
hi fyned gobaith eu helw hwynt
ymaith, [o] hwy a ddaliasant Paul a
Silas, ac a'*u* llusgasant *hwy* i'r
|| farchnadfa, at y llywodraethwyr;
20 Ac a'u dygasant hwy at y
swyddogion, ac a ddywedasant, Y
mae y dynion hyn, y rhai ydynt
Iuddewon, [p] yn llwyr-gythryblio ein
dinas ni,
21 Ac yn dysgu defodau y rhai
nid ydyw rydd i ni eu derbyn, na'u
gwneuthur, y rhai ydym Rufein-
wyr.
22 A'r dyrfa a safodd i fynu ynghyd
yn eu herbyn hwy; a'r swydd-
ogion, gan rwygo eu dillad, [q] a or-
chymynasant *eu* curo *hwy* â gwïail.
23 Ac wedi rhoddi gwïalennodiau
lawer iddynt, hwy a'*u* taflasant i
garchar; gan orchymyn i geidwad
y carchar eu cadw hwy yn ddïogel.
24 Yr hwn, wedi derbyn y cyfryw
orchymyn, a'*u* bwriodd hwy i'r
carchar nesaf i mewn, ac a wnaeth
eu traed hwy yn sicr yn y cyffion.
25 ¶ Ac ar hanner nos Paul a
Silas oedd yn gweddïo, ac yn canu
|| mawl i Dduw: a'r carcharorion
a'u clywsant hwy.
26 [r] Ac yn ddisymmwth y bu
ddaeargryn mawr, hyd oni siglwyd
seiliau y carchar: ac yn ebrwydd
[s] yr holl ddrysau a agorwyd, a
rhwymau pawb a aethant yn
rhyddion.
27 A phan ddeffrôdd ceidwad y
carchar, a chanfod drysau y carch-
ar yn agored, efe a dynnodd ei
gleddyf, ac a amcanodd ei ladd ei
hun; gan dybied ffoi o'r carchar-
orion ymaith.
28 Eithr Paul a lefodd â llef
uchel, gan ddywedyd, Na wna i ti
dy hun ddim niwed; canys yr ydym
ni yma oll.
29 Ac wedi galw am oleu, efe a
ruthrodd i mewn, ac yn ddychryn-
edig efe a syrthiodd i lawr ger bron
Paul a Silas,
30 Ac a'u dug hwynt allan, ac a
ddywedodd, [t] *O* feistriaid, beth sydd
raid i mi ei wneuthur, fel y bydd-
wyf gadwedig?
31 A hwy a ddywedasant, [u] Cred
yn yr Arglwydd Iesu Grist, a
chadwedig fyddi, ti a'th deulu.
32 A hwy a draethasant iddo air
yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei
dŷ ef.
33 Ac efe a'u cymmerth hwy yr
awr honno o'r nos, ac a olchodd *eu*
briwiau; ac efe a fedyddiwyd, a'r
eiddo oll, yn y man.
34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt
i'w dŷ, [x] efe a osododd fwyd ger eu
bron hwy, ac a fu lawen, gan gredu
i Dduw, efe a'i holl deulu.
35 A phan aeth hi yn ddydd, y
swyddogion a anfonasant y ceisiaid,
gan ddywedyd, Gollwng ymaith y
dynion hynny.
36 A cheidwad y carchar a fyn-
egodd y geiriau hyn wrth Paul, Y
swyddogion a anfonasant i'ch goll-
wng chwi ymaith: yn awr gan
hynny cerddwch ymaith; ewch
mewn heddwch.
37 Eithr Paul a ddywedodd
wrthynt, Wedi iddynt ein curo yn
gyhoedd heb ein barnu, [y] a ninnau
yn Rhufeinwyr, hwy a'n bwriasant
ni i garchar; ac yn awr a ydynt hwy
yn ein bwrw ni allan yn ddirgel?
nid felly; ond deuant hwy eu hun-
ain, a dygant ni allan.
38 A'r ceisiaid a fynegasant y
geiriau hyn i'r swyddogion. A hwy
a ofnasant, pan glywsant mai Rhuf-
einiaid oeddynt.
39 A hwy a ddaethant ac a at-
tolygasant arnynt, ac a'*u* dygasant
allan, ac [z] a ddeisyfiasant arnynt
fyned allan o'r ddinas.
40 Ac wedi myned allan o'r
carchar, hwy [a] a aethant i mewn at
Lydia: ac wedi gweled y brodyr,
hwy a'u cysurasant, ac a ymadaw-
sant.

PENNOD XVII.

1 *Paul yn pregethu yn Thessalonica:* 4 *lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef.* 10 *Ei anfon ef i Berea, ac yntau yn pregethu yno;* 13 *ac wedi ei erlid yn Thessalonica,* 15 *yn dyfod i Athen; ac yno yn ymresymmu, ac yn pregethu iddynt hwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent:* 34 *ac wrth hynny bagad yn troi at Grist.*

GWEDI iddynt dramwy trwy
Amphipolis ac Apolonia, hwy
a ddaethant i Thessalonica, lle yr
oedd synagog i'r Iuddewon.
2 A Phaul, yn ol ei arfer, a aeth
i mewn attynt, a thros dri sabbath
a ymresymmodd â hwynt allan o'r
ysgrythyrau.
3 Gan egluro a dodi ger eu bron-
nau, [a] mai rhaid oedd i Grist ddï-
oddef, a chyfodi oddi wrth y meirw:
ac mai hwn yw y Crist Iesu, yr hwn
|| yr wyf fi yn ei bregethu i chwi.
4 [b] A rhai o honynt a gredasant,
ac a ymwasgasant â Phaul a Silas,
ac o'r Groegwyr crefyddol lïaws
mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid
ychydig.
5 ¶ Eithr yr Iuddewon y rhai
oedd heb gredu, gan genfigennu, a
gymmerasant attynt ryw ddynion
drwg o grwydriaid; ac wedi casglu
tyrfa, hwy a wnaethant gyffro yn y
ddinas, ac a osodasant ar dŷ Jason,
ac a geisiasant eu dwyn hwynt
allan at y bobl.
6 A phan na chawsant hwynt,
hwy a lusgasant Jason, a rhai o'r
brodyr, at bennaethiaid y ddinas,
gan lefain, [c] Y rhai sydd yn aflon-
yddu y byd, *y rhai hynny* a ddaeth-
ant yma hefyd;
7 Y rhai a dderbyniodd Jason: ac
y mae y rhai hyn oll yn gwneuth-
ur yn erbyn ordeiniadau Cesar,
[d] gan ddywedyd fod brenhin arall,
sef Iesu.
8 A hwy a gyffroisant y dyrfa,
a llywodraethwyr y ddinas hefyd,
wrth glywed y pethau hyn.
9 Ac wedi iddynt || gael || sicr-
wydd gan Jason a'r lleill, hwy a'u
gollyngasant hwynt ymaith.
10 ¶ [e] A'r brodyr yn ebrwydd o
hŷd nos a anfonasant Paul a Silas
i Berea: y rhai wedi eu dyfod *yno*,
a aethant i synagog yr Iuddewon.

[n] Marc 16. 17.
[o] 2 Cor. 6. 5.
|| dadleudy.
[p] 1 Bren. 18. 17. pen. 17. 6.
[q] 2 Cor. 11. 25. 1 Thess. 2. 2.
|| emyn.
[r] pen. 4. 31.
[s] pen. 5. 19. a 12. 7.
[t] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 9. 6.
[u] Ioan 3. 16, 36. a 6. 47. 1 Ioan 5. 10.
[x] Luc 5. 29. a 19. 6.
[y] pen. 22. 25.
[z] Matt. 8. 34.
[a] ad. 14.
[a] Luc 24. 26, 46.
|| eb efe, yr, &c.
[b] pen. 28. 24.
[c] pen. 16. 20.
[d] Luc 23. 2. Ioan 19. 12.
|| dderbyn.
|| boddlonrwydd.
[e] pen. 9. 25.

Anno DOMINI 53.

11 Y rhai hyn oedd foneddigeidd-
iach nâ'r rhai oedd yn Thessalonica,
y rhai a dderbyniasant y gair gyd
f Es. 34. 16. Luc 16. 29. Ioan 5. 39. â phob parodrwydd meddwl, *f* gan
chwilio beunydd yr ysgrythyrau, a
oedd y pethau hyn felly.
12 Felly llawer o honynt a gred-
asant, ac o'r Groegesau parchedig,
ac o wŷr nid ychydig,
13 A phan wybu yr Iuddewon o
Thessalonica fod gair Duw yn ei
bregethu gan Paul yn Berea hefyd,
hwy a ddaethant yno hefyd, gan
gyffrôi y dyrfa.
14 Ac yna yn ebrwydd y brodyr
a anfonasant Paul ymaith, i fyned
megis i'r môr: ond Silas â Thimo-
thëus, a arhosasant yno.
15 A chyfarwyddwyr Paul a'i
g pen. 18. 5. dygasant ef hyd Athen; ac *g* wedi
derbyn gorchymyn at Silas a Thi-
motheus, ar iddynt ddyfod atto ar
ffrwst, hwy a aethant ymaith.
A.D. 54. 16 ¶ A thra yr ydoedd Paul yn
aros am danynt yn Athen, ei yspryd
a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled
‖ *yn llawn eilunod.* y ddinas ‖ wedi ymroi i eilunod.
17 O herwydd hynny yr ymres-
ymmodd efe yn y synagog â'r Iudd-
ewon, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y
farchnad beunydd â'r rhai a gyfar-
fyddent âg ef.
18 A rhai *o'r* philosophyddion o'r
Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ym-
ddadleuasant âg ef: a rhai a ddy-
‖ *hauwr geiriau.* wedasant, Beth a fynnai y ‖ siarad-
wr hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg
yw ei fod ef yn mynegi duwiau
dieithr: am ei fod yn pregethu yr
Iesu, a'r adgyfodiad, iddynt.
19 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i
‖ *Sef, Bryn Mawrth,* neu, *Mars.* Y llys uchaf yn Athen ydoedd. dygasant i ‖ Areopagus, gan ddy-
wedyd, A allwn ni gael gwybod
beth *yw* y ddysg newydd hon, a
draethir gennyt?
20 Oblegid yr wyt ti yn dwyn rhyw
bethau dieithr i'n clustiau ni: am
hynny ni a fynnem wybod beth a
allai y pethau hyn fod.
21 (A'r holl Atheniaid, a'r dî-
eithriaid y rhai oedd yn ymdeithio
yno, nid oeddynt yn cymmeryd
hamdden i ddim arall, ond i ddy-
wedyd neu i glywed rhyw newydd)
22 ¶ Yna y safodd Paul y'nghanol
‖ Neu, *llys yr Areopagiaid.* ‖ Areopagus ac a ddywedodd, *Ha*
wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi
ym mhob peth yn dra choel-gref-
yddol.
23 Canys wrth ddyfod heibio, ac
‖ Neu, *eich duwiau a addolwch,* 2 Thess. 2. 4. edrych ar ‖ eich defosiynau, mi a
gefais allor yn yr hon yr ysgrifen-
asid, I'R DUW NID ADWAENIR.
Yr hwn gan hynny yr ydych chwi
heb ei adnabod yn ei addoli, hwnnw
yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.
h pen. 14. 15. 24 *h* Y Duw a wnaeth y byd, a
phob peth sydd ynddo, gan ei fod
i pen. 7. 48. yn Arglwydd nef a daear, *i* nid yw
yn trigo mewn temlau o waith
dwylaw:
25 Ac nid â dwylaw dynion y gwas-
k Ps. 50. 8. anaethir ef, *k* fel pe bai arno eisieu
l Gen. 2. 7. dim; *l* gan ei fod ef yn rhoddi i
bawb fywyd, ac anadl, a phob peth
oll.
26 Ac *efe* a wnaeth o un gwaed,
bob cenedl o ddynion, i breswylio
ar holl wyneb y ddaear, ac a ben-
nodd yr amseroedd rhag-osodedig,
a *m* therfynau eu preswylfod hwynt; Anno DOMINI 54. *m* Deut. 32. 8.
27 *n* Fel y ceisient yr Arglwydd, os *n* Rhuf. 1. 20.
gallent ymbalfalu am dano ef, a'i
gael, er nad yw efe yn ddîau neppell
oddi wrth bob un o honom:
28 Oblegid *o* ynddo ef yr ydym ni *o* Col. 1. 17. Heb. 1. 3.
yn byw, yn symmud, ac yn bod;
p megis y dywedodd rhai o'ch *p* Tit. 1. 12.
‖ poëtau chwi eich hunain. Canys ‖ Neu, *pryddyddion,* neu, *beirdd.*
ei hiliogaeth ef hefyd ydym ni.
29 Gan ein bod ni gan hynny yn
hiliogaeth Duw, *q* ni ddylem ni *q* Es. 40. 18.
dybied fod y Duwdod yn debyg i
aur, neu arian, neu faen, o gerfiad
celfyddyd a dychymmyg dyn.
30 *r* A Duw, wedi esgeuluso amser- *r* pen. 14. 16. Rhuf. 3. 25.
oedd yr anwybodaeth hon, sydd *s* yr
awrhon yn gorchymyn i bob dyn *s* Luc 24. 47.
ym mhob man edifarhâu:
31 O herwydd iddo osod diwrnod
yn yr hwn *t* y barna efe y byd mewn *t* pen. 10. 42. Rhuf. 2. 16.
cyfiawnder, trwy y gwr a ordeiniodd
efe; gan roddi ‖ ffydd i bawb, o ‖ *sicrwydd.*
herwydd *u* darfod iddo ei gyfodi ef *u* pen. 2. 24.
oddi wrth y meirw.
32 ¶ A phan glywsant sôn am
adgyfodiad y meirw, rhai a watwar-
asant; a rhai a ddywedasant, Ni
a'th wrandawn drachefn am y peth
hwn.
33 Ac felly Paul a aeth allan o'u
plith hwynt.
34 Eithr rhai gwŷr a lynasant
wrtho, ac a gredasant: ym mhlith
y rhai *yr oedd* Dionysius yr Areo-
pagiad, a gwraig a'i henw Damaris,
ac eraill gyd â hwynt.

PENNOD XVIII.

1 Paul yn gweithio â'i ddwylaw, ac yn pregethu yn Corinth i'r Cenhedloedd. 9 Yr Arglwydd yn ei gysuro ef trwy weledigaeth. 12 Achwyn arno ef ger bron Gálio y rhaglaw: yntau yn cael ei ollwng ymaith; 18 ac wedi hynny yn tramwy o ddinas i ddinas, ac yn nerthu y disgyblion. 24 Apôlos, wedi ei ddysgu yn fanylach gan Acwila a Phriscila, 28 yn pregethu Crist gyd â nerth mawr.

AR ol y pethau hyn, Paul a ymad-
awodd âg Athen, ac a ddaeth i
Corinth.
2 Ac wedi iddo gael rhyw Iuddew
a'i enw *a* Acwila, un o Pontus o gen- *a* Rhuf. 16. 3. 1 Cor. 16. 19.
edl, wedi dyfod yn hwyr o'r Ital, a'i
wraig Priscila (am orchymyn o
Claudius i'r Iuddewon oll fyned
allan o Rufain) efe a ddaeth attynt.
3 Ac, o herwydd ei fod o'r un
gelfyddyd, efe a arhoes gyd â
hwynt, ac *b* a weithiodd (canys *b* pen. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
gwneuthurwyr pebyll oeddynt wrth
eu celfyddyd)
4 Ac efe a ymresymmodd yn y
synagog bob sabbath, ac a ‖ gyng- ‖ *berswadiodd.*
horodd yr Iuddewon, a'r Groegiaid. *c* pen. 17. 14, 15.
5 A phan ddaeth *c* Silas a Thimo-
thëus o Macedonia, bu gyfyng ar ‖ *ydyw y Crist.*
Paul yn yr yspryd, ac *efe* a dystiol-
aethodd i'r Iuddewon, mai Iesu *d* pen. 13. 45. 1 Petr 4. 4.
‖ oedd Crist.
6 A *d* hwythau gwedi ymosod yn *e* Neh. 5. 13. Matt. 10. 14. pen. 13. 51.
ei erbyn, a chablu, *e* efe a ysgyd-
wodd *ei* ddillad, ac a ddywedodd *f* 2 Sam. 1. 16. Esec. 18. 13.
wrthynt, *f Bydded* eich gwaed chwi
ar eich pennau eich hunain; *g* glân *g* Esec. 3. 18, 19. pen. 20. 26.
ydwyf fi: o hyn allan mi a âf at y
Cenhedloedd.

Anno DOMINI 54.

7 ¶ Ac wedi myned oddi yno, efe
a ddaeth i dŷ un a'i enw Justus, *un*
oedd yn addoli Duw, tŷ yr hwn
oedd yn cyffwrdd â'r synagog.
[h] 1 Cor. 1. 14. 8 [h] A Chrispus yr arch-synagogydd
a gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl
dŷ: a llawer o'r Corinthiaid, wrth
wrando, a gredasant, ac a fedydd-
iwyd.
[i] pen. 23. 11. 9 [i] A'r Arglwydd a ddywedodd
wrth Paul trwy weledigaeth liw nos,
Nac ofna; eithr llefara, ac na thaw:
10 Canys yr wyf fi gyd â thi, ac ni
osyd neb arnat, i wneuthur niwed
i ti: o herwydd y mae i mi bobl
lawer yn y ddinas hon.
† Gr. eisteddodd. 11 Ac efe a † arhoes *yno* flwyddyn
a chwe mis, yn dysgu gair Duw yn
eu plith hwynt.
A.D. 55. diweddu. 12 ¶ A phan oedd Gàlio yn rhag-
law yn Achaia, cyfododd yr Iudd-
ewon yn unfryd yn erbyn Paul, ac
a'i dygasant ef i'r frawdle.
13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn
annog dynion i addoli Duw yn
erbyn y ddeddf.
14 Ac fel yr oedd Paul yn am-
canu agoryd ei enau, dywedodd
[k] pen. 25. 11. Gàlio wrth yr Iuddewon, [k] Pe
buasai gam, neu ddrwg weithred,
O Iuddewon, wrth reswm myfi a
gyd-ddygaswn â chwi:
15 Eithr os y cwestiwn sydd am
ymadrodd, ac enwau, a'r ddeddf
sydd yn eich plith chwi, edrychwch
eich hunain; canys ni fyddaf fi
farnwr am y pethau hyn.
16 Ac efe a'u gyrrodd hwynt oddi
wrth y frawdle.
17 A'r holl Roegwyr a gymmer-
[l] 1 Cor. 1. 1. asant, [l] Sosthenes yr arch-synagog-
ydd, ac a'i curasant o flaen y frawdle.
Ac nid oedd Gàlio yn gofalu am
ddim o'r pethau hynny.
18 ¶ Eithr Paul, wedi aros etto
ddyddiau lawer, a ganodd yn iach
i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith
i Syria, a chyd âg ef Priscila ac
[m] Num. 6. 18. pen. 21. 24. Acwila; gwedi iddo [m] gneifio *ei*
ben yn Cenchrea: canys yr oedd
arno adduned.
19 Ac efe a ddaeth i Ephesus, ac
a'u gadawodd hwynt yno; eithr efe
a aeth i'r synagog, ac a ymresym-
modd â'r Iuddewon.
20 A phan ddymunasant *arno*
aros gyd â hwynt dros amser hŵy,
ni chaniattàodd efe:
21 Eithr efe a ganodd yn iach
[n] pen. 19. 21. iddynt, gan ddywedyd, [n] Y mae yn
angenrhaid i mi gadw yr wyl sydd
[o] 1 Cor. 4. 19. Heb. 6. 3. Iago 4. 15. yn dyfod yn Jerusalem; ond [o] os
myn Duw, mi a ddeuaf yn fy ol
attoch chwi drachefn. Ac efe a
aeth ymaith o Ephesus.
A.D. 56. 22 Ac wedi iddo ddyfod i waered
i Cesarea, efe a aeth i fynu ac a gyf-
archodd yr eglwys, ac a ddaeth i
waered i Antiochia.
23 Ac wedi iddo dreulio talm o
amser, efe a aeth ymaith, gan
[p] Gal. 4. 14. dramwy trwy wlad [p] Galatia, a
Phrygia, mewn trefn, a chadarnhâu
yr holl ddisgyblion.
[q] 1 Cor. 1. 12. 24 ¶ [q] Eithr rhyw Iuddew, a'i enw
Apòlos, Alexandriad o genedl, gwr
ymadroddus, cadarn yn yr ysgryth-
yrau, a ddaeth i Ephesus.

Anno DOMINI 56.

25 Hwn oedd wedi dechreu dysgu
iddo ffordd yr Arglwydd: ac *efe*
yn wresog yn yr yspryd, a lefarodd,
ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y
pethau a berthynent i'r Arglwydd,
[r] heb ddeall ond bedydd Ioan yn [r] pen. 19. 3.
unig.
26 A hwn a ddechreuodd lefaru
yn hŷf yn y synagog: a phan glybu
Acwila a Phriscila, hwy a'i cym-
merasant ef attynt, ac a agorasant
iddo ffordd Duw yn fanylach.
27 A phan oedd efe yn ewyllysio
myned i Achaia, y brodyr, gan
annog, a ysgrifenasant at y dis-
gyblion i'w dderbyn ef. Yr hwn,
wedi ei ddyfod, [s] a gynnorthwy- [s] 1 Cor. 3. 6.
odd lawer ar y rhai a gredasent
trwy ras.
28 Canys efe a orchfygodd yr
Iuddewon yn egnïol, ar gyhoedd,
gan ddangos trwy ysgrythyrau, mai
Iesu yw Crist.

PENNOD XIX.

6 Rhoddi yr Yspryd Glân trwy ddwylaw Paul. 9 Yr Iuddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnhëir trwy wyrthiau. 13 Y consurwyr Iuddewaidd 16 yn cael eu curo gan y cythraul. 19 Llosgi y llyfrau consurio. 24 Demetrius, o chwant elw, yn codi terfysg mawr yn erbyn Paul: 35 ac ysgolhâig y ddinas yn llonyddu y derfysg.

A DIGWYDDODD, tra fu Apòl-
os yn Corinth, wedi i Paul
dramwy trwy y parthau uchaf,
ddyfod o hono ef i Ephesus: ac
wedi iddo gael rhyw ddisgyblion.
2 Efe a ddywedodd wrthynt, A
dderbyniasoch chwi yr Yspryd Glân
er pan gredasoch? A hwy a ddy-
wedasant wrtho, [b] Ni chawsom ni [b] pen. 8. 16. Edrych 1 Sam. 3. 7.
gymmaint a chlywed a oes Yspryd
Glân.
3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I
ba beth gan hynny y bedyddiwyd
chwi? Hwythau a ddywedasant, [c] I [c] pen. 18. 25.
fedydd Ioan.
4 A dywedodd Paul, [d] Ioan yn [d] Matt. 3. 11. pen. 1. 5. a 11. 16.
ddïau a fedyddiodd â bedydd edi-
feirwch, gan ddywedyd wrth y
bobl am gredu yn yr hwn oedd yn
dyfod ar ei ol ef, sef yng Nghrist
Iesu.
5 A phan glywsant hwy *hyn*,
hwy a fedyddiwyd yn enw yr Ar-
glwydd Iesu.
6 Ac wedi i Paul [e] ddodi *ei* [e] pen. 6. 6. a 8. 17.
ddwylaw arnynt, yr Yspryd Glân
a ddaeth arnynt: a hwy [f] a draeth- [f] pen. 2. 4. a 10. 46.
asant â thafodau, ac a brophwyd-
asant.
7 A'r gwŷr oll oeddynt ynghylch
deuddeg.
8 Ac efe a aeth i mewn i'r syn-
agog, ac a lefarodd yn hŷ dros dri
mis, gan ymresymmu a chynghori
y pethau *a berthynent* i deyrnas
Dduw.
9 Eithr [g] pan oedd rhai wedi A.D. 57.
caledu, ac heb gredu, gan ddywed- [g] 2 Tim. 1. 15.
yd yn ddrwg am ‖ y ffordd honno ‖ Edrych pen. 9. 2. a 24. 14. ad. 23.
ger bron y lliaws, efe a dynnodd
ymaith oddi wrthynt, ac a neill-
duodd y disgyblion; gan ymresym-
mu beunydd yn ysgol un Tyran-
nus.
10 A [h] hyn a fu dros yspaid dwy [h] Edrych pen. 20. 31.
flynedd, hyd oni ddarfu i bawb a
oedd yn trigo yn Asia, yn Iuddewon

Anno DOMINI 57.

a Groegiaid, glywed gair yr Ar-
glwydd Iesu.
i Marc 16. 20. pen. 14. 3. 11 A [i] gwyrthiau rhagorol a
wnaeth Duw trwy ddwylaw Paul:
k pen. 5. 15. Edrych 2 Bren. 4. 29. 12 [k] Hyd oni ddygid at y cleifion,
oddi wrth ei gorph ef, napcynau
‖ gwrsiau. neu ‖ foledau; a'r clefydau a ym-
adawai â hwynt, a'r ysprydion
drwg a aent allan o honynt.
A.D. 58. 13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewon
crwydraidd, *y rhai oedd* gonsurwyr,
l Edrych Marc 9. 38. [l] a gymmerasant arnynt enwi uwch
ben y rhai oedd âg ysprydion drwg
ynddynt, enw yr Arglwydd Iesu,
gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich
tynghedu chwi trwy yr Iesu, yr
hwn y mae Paul yn ei bregethu.
14 Ac yr oedd rhyw saith o feibion
i Scefa, Iuddew, *ac* archoffeiriad, y
rhai oedd yn gwneuthur hyn.
15 A'r yspryd drwg a attebodd ac
a ddywedodd, Yr Iesu yr wyf yn ei
adnabod, a Phaul a adwaen; eithr
pwy ydych chwi?
16 A'r dyn yr hwn yr oedd yr
yspryd drwg ynddo, a ruthrodd
‖ meistrolodd. arnynt, ac a'u ‖ gorchfygodd, ac a
fu drwm yn eu herbyn; hyd oni
ffoisant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn
noethion ac yn archolledig.
17 A hyn a fu hysbys gan yr holl
Iuddewon a'r Groegiaid hefyd, y
rhai oedd yn preswylio yn Ephesus;
ac ofn a syrthiodd arnynt oll, ac
enw yr Arglwydd Iesu a fawrygwyd.
18 A llawer o'r rhai a gredasant a
m Matt. 3. 6. ddaethant, ac [m] a gyffesasant, ac a
fynegasant eu gweithredoedd.
19 Llawer hefyd o'r rhai a fuasai
‖ manylwaith. yn gwneuthur ‖ rhodreswaith, a
ddygasant eu llyfrau ynghyd, ac a'u
llosgasant y'ngŵydd pawb: a hwy
a fwriasant eu gwerth hwy, ac a'i
cawsant yn ddengmil a deugain o
ddarnau arian.
n pen. 6. 7. a 12. 24. 20 [n] Mor gadarn y cynnyddodd
gair yr Arglwydd, ac y cryfhâodd.
A.D. 59. 21 ¶ [o] A phan gyflawnwyd y peth-
o Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 1. au hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr
p pen. 20. 22. yspryd, gwedi iddo dramwy trwy
Macedonia ac Achaia, fyned i Jeru-
salem; gan ddywedyd, Gwedi i mi
q pen. 18. 21. fod yno, [q] rhaid i mi weled Rhufain
hefyd.
22 Ac wedi anfon i Macedonia
r pen. 13. 5. ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo,
s Rhuf. 16. 23. 2 Tim. 4. 20. *sef* Timotheus ac [s] Erastus, efe
ei hun a arhosodd dros amser yn
Asia.
t 2 Cor. 1. 8. 23 ¶ A bu ar [t] yr amser hwnnw
drallod nid bychan ynghylch y
u Edrych pen. 9. 2. [u] ffordd honno.
24 Canys rhyw un a'i enw Deme-
trius, gôf arian, yn gwneuthur
temlau arian i Dïana, oedd yn peri
x pen. 16. 16, 19. elw [x] nid bychan i'r crefftwyr;
25 Y rhai a alwodd efe, ynghyd â
gweithwyr y cyfryw bethau hefyd,
ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a
wyddoch mai oddi wrth yr elw hwn
y mae ein golud ni:
26 Chwi a welwch hefyd ac a
glywch, nid yn unig yn Ephesus,
eithr agos dros Asia oll, ddarfod i'r
Paul yma berswadio a throi llawer
o bobl ymaith, wrth ddywedyd
y Ps. 115. 4. Jer. 10. 3. [y] nad ydyw dduwiau y rhai a wneir
â dwylaw.

Anno DOMINI 59.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i
ni, ddyfod y rhan hon i ddirmyg;
eithr hefyd bod cyfrif teml y
dduwies fawr Dïana yn ddiddym, a
bod hefyd ddistrywio ei mawrhydi
hi, yr hon y mae Asia oll a'r byd
yn ei haddoli.
28 A phan glywsant, hwy a lanwyd
o ddigofaint; ac a lefasant, gan
ddywedyd, Mawr *yw* Dïana yr
Ephesiaid.
29 A llanwyd yr holl ddinas o
gythrwfl: a hwy a ruthrasant yn
unfryd i'r ‖ orsedd, gwedi cipio ‖ theatr golygfa.
[z] Gaius ac [a] Aristarchus o Macedo- z 1 Cor. 1. 14.
nia, cyd-ymdeithion Paul. a pen. 20. 4. a 27. 2. Col. 4. 10.
30 A phan oedd Paul yn ewyllysio
myned i mewn i blith y bobl, ni
adawodd y disgyblion iddo.
31 Rhai hefyd o bennaethiaid
Asia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a
yrrasant atto, i ddeisyf *arno*, nad
ymroddai efe i fyned i'r orsedd.
32 A rhai a lefasant un peth, ac
eraill beth arall: canys y gynnull-
eidfa oedd yn gymmysg; a'r rhan
fwyaf ni wyddent o herwydd pa
beth y daethent ynghyd.
33 A hwy a dynnasant Alexander
allan o'r dyrfa, a'r Iuddewon yn ei
yrru ef ym mlaen. Ac Alexander
[b] a amneidiodd â'i law am osteg, b pen. 12. 17.
ac a fynnasai ei ymddiffyn ei hun
wrth y bobl.
34 Eithr pan wybuant mai Iuddew
oedd efe, pawb âg un llef a lef-
asant megis dros ddwy awr, Mawr
yw Dïana yr Ephesiaid.
35 Ac wedi i ‖ ysgolhaig y ddinas ‖ ysgrifenydd.
lonyddu y bobl, efe a ddywedodd,
Ha wŷr Ephesiaid, pa ddyn sydd
nis gŵyr fod dinas yr Ephesiaid yn
‖ addoli y dduwies fawr Dïana, a'r ‖ geidwad teml.
ddelw a ddisgynodd oddi wrth Ju-
piter?
36 A chan fod y pethau hyn heb
allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i
chwi fod yn llonydd, ac na wneloch
ddim mewn byrbwyll.
37 Canys dygasoch yma y gwŷr
hyn, y rhai nid ydynt nac yn ys-
peilwŷr temlau, nac yn cablu eich
duwies chwi.
38 Od oes gan hynny gan Deme-
trius a'r crefftwyr sydd gyd âg ef,
un hawl yn erbyn neb, y mae
cyfraith i'w chael, ac y mae rhag-
lawiaid: rhodded pawb yn erbyn
eu gilydd.
39 Ac os gofynwch ddim am beth-
au eraill, mewn cynnulleidfa ‖ gyf- ‖ gyffredin.
reithlawn y terfynir *hynny*.
40 O herwydd enbyd yw rhag
achwyn arnom am y derfysg hedd-
yw; gan nad oes un achos trwy yr
hwn y gallom roddi rheswm o'r
ymgyrch hwn.
41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe
a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.

PENNOD XX.

1 *Paul yn myned i Macedonia:* 7 *yn gwasanaethu swpper yr Arglwydd, ac yn pregethu.* 9 *Eutychus, wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw.* 17 *Paul, ym Miletus, yn galw yr henuriaid ynghyd; ac yn mynegi iddynt beth a ddigwyddai iddo:* 28 *yn gorchymyn praidd Duw iddynt:* 29 *yn eu rhybuddio hwynt am y gau athrawon:* 36 *yn gweddïo gyd â hwynt: ac yn myned ymaith.*

Anno DOMINI 59.

AC ar ol gostegu y cythrwfl, Paul,
wedi galw y disgyblion atto, a'u
cofleidio, [a] a ymadawodd i fyned i
Macedonia.
2 Ac wedi iddo fyned dros y parth-
au hynny, a'u cynghori hwynt â
llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i
dir Groeg.
3 Ac wedi aros dri mis, a gwneuth-
ur o'r Iuddewon gynllwyn iddo, fel
yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a
arfaethodd ddychwelyd trwy Ma-
cedonia.
4 A chyd-ymdeithiodd âg ef hyd
yn Asia, Sopater o Berea; ac o'r
Thessaloniaid, [b] Aristarchus, a Se-
cundus, a Gaius o Derbe, a Timo-
thëus; ac o'r Asiaid, [c] Tychicus a
[d] Trophimus.
5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen,
ac a arhosasant am danom yn
Troas.
6 A ninnau a fordwyasom ymaith
oddi wrth Philippi, ar ol dyddiau y
bara croyw; ac a ddaethom attynt
hwy i Troas mewn pùm niwrnod;
lle yr arhosasom saith niwrnod.
7 Ac ar [e] y *dydd* cyntaf o'r || wyth-
nos, wedi i'r disgyblion ddyfod
ynghyd [f] i dorri bara, Paul a || ym-
resymmodd â hwynt, ar fedr myned
ymaith drannoeth; ac *efe* a barhâ-
odd yn ymadrodd hyd hanner nos.
8 Ac yr oedd llawer o lampau yn
y llofft lle yr oeddynt wedi ym-
gasglu.
9 A rhyw wr ieuangc, a'i enw
Eutychus, a eisteddai mewn ffen-
estr; ac efe a syrthiodd mewn
trwmgwsg, tra yr oedd Paul yn
ymresymmu yn hir, wedi ei orchfygu
gan gwsg, ac a gwympodd i lawr o'r
drydedd lofft; ac a gyfodwyd i fynu
yn farw.
10 A Phaul a aeth i waered, ac
[g] a syrthiodd arno ef, a chan *ei*
gofleidio, a ddywedodd, [h] Na chy-
ffroed arnoch: canys y mae ei enaid
ynddo ef.
11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a
thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan
llawer hyd dorriad y dydd; felly
efe a aeth ymaith.
12 A hwy a ddygasant y llangc
yn fyw, ac a gysurwyd yn ddirfawr.
13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen
i'r llong, ac a hwyliasom i Assos;
ar fedr oddi yno dderbyn Paul:
canys felly yr oedd efe wedi or-
deinio, ar fedr myned ei hun ar ei
draed.
14 A phan gyfarfu efe â ni yn
Assos, nyni a'i derbyniasom ef i
mewn, ac a ddaethom i Mitylene.
15 A morio a wnaethom oddi yno,
a dyfod drannoeth gyferbyn â Chïos;
a thradwy y tiriasom yn Samos, ac
a arhosasom yn Trogylium; a'r ail
dydd y daethom i Miletus.
16 Oblegid Paul a roddasai ei
fryd ar hwylio heibio i Ephesus, fel
na byddai iddo dreulio amser yn
Asia. Canys [i] brysio yr oedd, os
bai bosibl iddo, i fod yn Jerusalem
erbyn dydd y || Sulgwyn.
17 ¶ Ac o Miletus efe a anfonodd
i Ephesus, ac a alwodd atto henur-
iaid yr eglwys.

[a] 1 Tim. 1. 3.
A.D. 60.
[b] pen. 19. 29. a 27. 2. Col. 4. 10.
[c] Eph. 6. 21. Col. 4. 7. 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
[d] pen. 21. 29. 2 Tim. 4. 20.
[e] 1 Cor. 13. 2. Dat. 1. 10.
|| *sabbathau.*
[f] pen. 2. 42, 46. 1 Cor. 10. 16. a 11. 20, &c.
|| *bregethodd iddynt.*
[g] 1 Bren. 17. 21.
[h] Matt. 9. 24.
[i] pen. 21. 4, 12.
|| *Pentecost.*

18 A phan ddaethant atto, efe a
ddywedodd wrthynt, Chwi a wydd-
och, [k] er y dydd cyntaf y daethum i
Asia, pa fodd y bûm i gyd â chwi
dros yr holl amser.
19 Yn gwasanaethu yr Arglwydd
gyd â phob gostyngeiddrwydd, a
llawer o ddagrau, a phrofedigae-
thau, y rhai a ddigwyddodd i mi
trwy gynllwynion yr Iuddewon:
20 Y modd [l] nad atteliais ddim
o'r pethau buddiol heb eu mynegi
i chwi, a'ch dysgu ar gyhoedd, ac o
dŷ i dŷ;
21 Gan dystiolaethu i'r Iuddewon,
ac i'r Groegiaid hefyd, [m] yr edifeir-
wch sydd tu ag at Dduw, a'r ffydd
sydd tu ag at ein Harglwydd Iesu
Grist.
22 Ac yn awr, wele [n] fi yn rhwym
yn yr yspryd yn myned i Jerusalem,
heb wybod y pethau a ddigwydd i
mi yno:
23 Eithr bod [o] yr Yspryd Glân yn
tystio i mi ym mhob dinas, gan
ddywedyd, fod rhwymau a blinderau
yn fy aros.
24 Ond [p] nid wyf fi yn gwneuthur
cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr
gennyf fy einioes fy hun, os gallaf
orphen fy ngyrfa trwy lawenydd,
a'r weinidogaeth [q] a dderbyniais gan
yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu
efengyl gras Duw.
25 Ac yr awrhon, wele, mi a wn
[r] na chewch chwi oll (ym mysg y
rhai y bûm i yn tramwy yn pregethu
teyrnas Dduw) weled fy wyneb i
mwyach.
26 O herwydd paham yr ydwyf
yn tystio i chwi y dydd heddyw, [s] fy
mod i yn lân oddi wrth waed pawb
oll.
27 Canys [t] nid ymatteliais rhag
mynegi i chwi holl [u] gynghor Duw.
28 ¶ [x] Edrychwch gan hynny
arnoch eich hunain, ac ar yr holl
braidd ar yr hwn y gosododd yr
Yspryd Glân chwi yn olygwyr, i
fugeilio eglwys Duw, [y] yr hon a
bwrcasodd efe [z] â'i brïod waed.
29 Canys myfi a wn hyn, y daw,
ar ol fy ymadawiad i, [a] fleiddiau
|| blinion i'ch plith, heb arbed y
praidd.
30 Ac o honoch chwi eich hunain
y cyfyd gwŷr yn llefaru pethau
gŵyrdraws, i dynnu disgyblion ar
eu hol.
31 Am hynny gwyliwch, a chof-
iwch, [b] dros dair blynedd na pheid-
iais i nos a dydd a rhybuddio pob
un *o honoch* â dagrau.
32 Ac yr awrhon, frodyr, yr yd-
wyf yn eich gorchymyn i Dduw, ac
i air ei ras ef, yr hwn a all [c] adeil-
adu ychwaneg, a rhoddi i chwi
[d] etifeddiaeth ym mhlith yr holl
rai a sancteiddiwyd.
33 [e] Arian, neu aur, neu wisg neb,
ni chwennychais.
34 Ië, chwi a wyddoch eich hun-
ain, [f] ddarfod i'r dwylaw hyn was-
anaethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai
oedd gyd â mi.
35 Mi a ddangosais i chwi bob
peth, [g] mai wrth lafurio felly, y mae
yn rhaid cynnorthwyo y gweiniaid;

Anno DOMINI 60.

[k] pen. 18. 19. a 19. 1, 10.
[l] ad. 27.
[m] Marc 1. 15. Luc 24. 47.
[n] pen. 19. 12.
[o] pen. 21. 4, 11.
[p] pen. 21. 13.
[q] Gal. 1. 1. Tit. 1. 3.
[r] ad. 38. Rhuf. 15. 23.
[s] pen. 18. 6.
[t] ad. 20.
[u] Luc 7. 30. Ioan 15. 15. Eph. 1. 11.
[x] 1 Tim. 4. 16. 1 Petr 5. 2.
[y] Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 5. 9.
[z] Edrych Heb. 9. 14.
[a] Matt. 7. 15. 1 Petr 2. 1.
|| *trymion.*
[b] pen. 19. 10.
[c] pen. 9. 31.
[d] Eph. 1. 18.
[e] 1 Sam. 12. 3.
[f] pen. 18. 3. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[g] 1 Cor. 9. 12. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13. 1 Thess. 4. 11.

Anno DOMINI 60.

a chofio geiriau yr Arglwydd Iesu,
ddywedyd o hono ef, mai dedwydd
yw rhoddi, yn hytrach nâ derbyn.
36 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, efe *h* a roddodd ei liniau (*h* pen. 7. 60. a 21. 5.)
i lawr, ac a weddïodd gyd â hwynt
oll.
37 Ac wylo yn dost a wnaeth
pawb: a *hwy* a syrthiasant ar wddf
Paul, ac a'i cusanasant ef;
38 Gan ofidio yn bennaf am y
gair *i* a ddywedasai efe, na chaent (*i* ad. 25.)
weled ei wyneb ef mwy. A hwy
a'i hebryngasant ef i'r llong.

PENNOD XXI.

1 Paul yn gwrthod ei gynghori i beidio â myned i Jerusalem. 9 Merched Phylip yn brophwydesau. 15 Paul yn dyfod i Jerusalem: 27 lle y daliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl: 31 a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i lefaru wrth y bobl.

A DIGWYDDODD, wedi i ni osod
allan, ac ymadael â hwynt,
ddyfod o honom âg union-gyrch
i Coos, a thrannoeth i Rhodes; ac
oddi yno i Patara.
2 A phan gawsom long yn hwylio
trosodd i Phenice, ni a ddringasom
iddi, ac a aethom ymaith.
3 Ac wedi ymddangos o Cyprus
i ni, ni a'i gadawsom hi ar y llaw
aswy, ac a hwyliasom i Syria, ac a
diriasom yn Tyrus: canys yno yr
oedd y llong yn dadlwytho y llwyth.
4 Ac wedi i ni gael disgyblion,
nyni a arhosasom yno saith niwr-
nod: *a* y rhai a ddywedasant i Paul, (*a* pen. 20. 23.)
trwy yr Yspryd, nad elai i fynu i
Jerusalem.
5 A phan ddarfu i ni orphen y
dyddiau, ni a ymadawsom, ac a
gychwynasom: a phawb, ynghyd
â'r gwragedd a'r plant, a'n hebryng-
asant *ni* hyd allan o'r ddinas: ac
wedi i ni *b* ostwng ar ein gliniau ar (*b* pen. 20. 36.)
y traeth, ni a weddïasom.
6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'n
gilydd, ni a ddringasom i'r llong;
a hwythau a ddychwelasant i'w
cartref.
7 Ac wedi i ni orphen hwylio
o Tyrus, ni a ddaethom i Ptole-
mais: ac wedi *i ni* gyfarch y brodyr,
ni a drigasom un diwrnod gyd â
hwynt.
8 A thrannoeth ‖ y rhai oedd (‖ *Paul a'r rhai oedd gyd âg ef.* pen. 13. 13.)
ynghylch Paul ‖ a ymadawsant, ac (‖ *gwedi myned allan, nyni a ddaethom i Cesarea.*)
a ddaethant i Cesarea. Ac wedi
i ni fyned i mewn i dŷ Phylip *c* yr (*c* Eph. 4. 11. 2 Tim 4. 5.)
efengylwr (*d* yr hwn oedd *un* o'r (*d* pen. 6. 5. a 8. 26.)
saith) ni a arhosasom gyd âg ef.
9 Ac i hwn yr oedd pedair merch-
ed o forwynion, *e* yn prophwydo. (*e* pen. 2. 17.)
10 Ac fel yr oeddem yn aros *yno*
ddyddiau lawer, daeth i waered o
Judea brophwyd a'i enw *f* Agabus. (*f* pen. 11. 28.)
11 Ac wedi dyfod attom, a
chymmeryd gwregys Paul, a
rhwymo ei ddwylaw ef a'i draed,
efe a ddywedodd, Hyn a ddywed
yr Yspryd Glân; *g* Y gwr biau y (*g* ad. 33. pen. 20. 23.)
gwregys hwn a rwym yr Iuddewon
fel hyn yn Jerusalem, ac a'*i* tra-
ddodant i ddwylaw y Cenhedloedd.
12 A phan glywsom y pethau
hyn, nyni, a'r rhai oedd o'r fan
honno hefyd, a ddeisyfiasom nad
elai efe i fynu i Jerusalem.
13 Eithr Paul a attebodd, *h* Beth (*h* pen. 20. 24.)
a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri
fy nghalon i? canys parod wyf fi
nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw
hefyd yn Jerusalem, er mwyn enw
yr Arglwydd Iesu.
14 A chan na ellid ei berswadio,
ni a beidiasom, gan ddywedyd,
i Ewyllys yr Arglwydd a wneler. (*i* Matt. 6. 10. Luc 11. 2. a 22. 42.)
15 Hefyd, ar ol y dyddiau hynny,
ni a gymmerasom ein beichiau, ac
a aethom i fynu i Jerusalem.
16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea
a ddaeth gyd â ni, gan ddwyn un
Mnason o Cyprus, hen ddisgybl,
gyd â'r hwn y lletyem.
17 Ac wedi ein dyfod i Jerusa-
lem, y brodyr a'n derbyniasant yn
llawen.
18 A'r *dydd* nesaf yr aeth Paul
gyd â ni i mewn at *k* Iago: a'r holl (*k* pen. 15. 13. Gal. 1. 19.)
henuriaid a ddaethant yno.
19 Ac wedi iddo gyfarch gwell
iddynt, efe a fynegodd iddynt, bob
yn un ac un, bob peth a wnaethai
Duw ym mhlith y Cenhedloedd
trwy ei weinidogaeth ef.
20 A phan glywsant, hwy a
ogoneddasant yr Arglwydd, ac a
ddywedasant wrtho, Ti a weli,
frawd, pa ‖ sawl myrddiwn sydd (‖ *aneirif.*)
o'r Iuddewon y rhai a gredasant;
ac y maent oll *l* yn dwyn zêl i'r (*l* Rhuf. 10. 2. Gal. 1. 14.)
ddeddf.
21 A hwy a glywsant am danat
ti, dy fod di yn dysgu yr Iuddewon
oll, y rhai sydd ym mysg y Cen-
hedloedd, i ymwrthod â Moses; ac
yn dywedyd, na ddylent hwy en-
waedu ar *eu* plant, na rhodio yn ol
y defodau.
22 Pa beth gan hynny? nid
‖ oes fodd na ddêl y lliaws ynghyd: (‖ *anghenrhaid yw dyfod.*)
canys hwy a gânt glywed dy ddy-
fod di.
23 Gwna gan hynny yr hyn a
ddywedwn wrthyt; Y mae gen-
nym ni bedwar gwŷr a chanddynt
adduned arnynt:
24 Cymmer y rhai hyn, a glan-
hâer di gyd â hwynt; a gwna draul
arnynt, fel yr *m* eilliont *eu* pennau, (*m* Num. 6. 2, 13, 18. pen. 18. 18.)
ac y gwypo pawb am y pethau a
glywsant am danat ti, nad ydynt
ddim, ond dy fod di dy hun hefyd
yn rhodio, ac yn cadw y ddeddf.
25 Eithr am y Cenhedloedd y
rhai a gredasant, *n* ni a ysgrifen- (*n* pen. 15. 20, 29.)
asom, *ac* a farnasom, na bo iddynt
gadw dim o'r cyfryw beth; eithr
iddynt ymgadw oddi wrth y pethau
a aberthwyd i eilunod, a gwaed,
a rhag *peth* tagedig, a rhag put-
teindra.
26 Yna Paul a gymmerth y
gwŷr; a thrannoeth, gwedi iddo
ymlanhâu gyd â hwynt, efe *o* a (*o* pen. 24. 18.)
aeth i mewn i'r deml; *p* gan hys- (*p* Num. 6. 13.)
bysu cyflawni dyddiau y glanhâd,
hyd oni offrymmid offrwm dros bob
un o honynt.
27 A phan oedd y saith niwrnod
ar ddarfod, yr Iuddewon oeddent o
Asia, pan welsant ef yn y deml, a
derfysgasant yr holl bobl, ac a ddod-
asant ddwylaw arno.
28 Gan lefain, *Ha* wŷr Israeliaid,
cynnorthwywch. Dyma y dyn sydd

Anno DOMINI 60.

yn dysgu pawb ym mhob man yn
erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle
yma: ac ym mhellach, [q] y Groegiaid
[q] pen. 24. 6. hefyd a ddug *efe* i mewn i'r deml,
ac a halogodd y lle sanctaidd hwn.
29 Canys hwy a welsent o'r blaen
[r] pen. 20. 4. [r] Trophimus yr Ephesiad yn y
ddinas gyd âg ef, yr hwn yr oeddynt
hwy yn tybied ddarfod i Paul ei
ddwyn i mewn i'r deml.
[s] pen. 26. 21. 30 A [s] chynhyrfwyd y ddinas oll,
|| a bu || a'r bobl a redodd ynghyd: ac
aruthr gan wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i
y bobl, ac tynnasant ef allan o'r deml. Ac
wedi, &c. yn ebrwydd cauwyd y drysau.
31 Ac fel yr oeddynt hwy yn
ceisio ei ladd ef, daeth y gair at
ben-capten y fyddin, fod Jerusalem
oll mewn terfysg.
32 Yr hwn allan o law a gymmer-
odd filwyr, a chanwriaid, ac a red-
odd i waered attynt: hwythau, pan
welsant y pen-capten a'r milwyr, a
beidiasant â churo Paul.
33 Yna y daeth y pen-capten yn
[t] ad. 11. nês, ac a'i daliodd ef, ac [t] a archodd
ei rwymo *ef* â dwy gadwyn; ac a
ymofynodd pwy oedd efe, a pha
beth a wnaethai.
34 Ac amryw rai a lefent amryw
beth yn y dyrfa: ac am nas gallai
wybod hysbysrwydd o herwydd y
cythrwfl, efe a orchymynodd ei
ddwyn ef i'r castell.
35 A phan oedd efe ar y grisiau,
fe a ddigwyddodd gorfod ei ddwyn
ef gan y milwyr, o achos trais y
dyrfa.
36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn
[u] Luc 23. 18. canlyn, gan lefain, [u] Ymaith âg ef.
Ioan 19. 15. 37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn i
pen. 22. 22. mewn i'r castell, efe a ddywedodd
wrth y pen-capten, Ai rhydd i mi
A.D. 55. ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a
pan gyfod- ddywedodd, A fedri di Roëg?
odd. 38 [x] Onid tydi yw yr Aiphtwr, yr
[x] pen. 5. 36. hwn o flaen y dyddiau hyn a gyfod-
aist derfysg, ac a arweiniaist i'r
anialwch bedair mil o wŷr llofrudd-
iog?
[y] pen. 9. 11. a 39 A Phaul a ddywedodd, [y] Gwr
22. 3. ydwyf fi yn wir o Iuddew, *un* o
Tarsus, dinesydd o ddinas nid
anenwog, o Cilicia; ac yr wyf yn
deisyf arnat ti, dyro gennad i mi i
lefaru wrth y bobl.
40 Ac wedi iddo roi cennad iddo,
Paul a safodd ar y grisiau, ac a
[z] pen. 12. 17. [z] amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac
wedi gwneuthur distawrwydd mawr,
efe a lefarodd wrthynt yn Hebraeg,
gan ddywedyd,

PENNOD XXII.

1 Paul yn mynegi yn helaeth y modd y troisid ef i'r ffydd, 17 ac y galwesid ef i fod yn apostol. 22 Y bobl, wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef: 24 ac yntau yn debyg i gael ei ffrangellu; 25 ac etto yn diange, trwy ymhonni o ddinasfraint Rhufain.

[a] pen. 7. 2. [a] HA wŷr, frodyr, a thadau,
gwrandewch fy ymddiffyn
wrthych yr awrhon.
2 (A phan glywsant mai yn Heb-
raeg yr oedd efe yn llefaru wrthynt,
hwy a roisant iddo osteg gwell. Ac
[b] pen. 21. 39. efe a ddywedodd)
2 Cor. 11. 22. 3 [b] Gwr wyf fi yn wir o Iuddew, yr
hwn a aned yn Tarsus yn Cilicia,

Anno DOMINI 60.

ac wedi fy meithrin yn y ddinas
hon [c] wrth draed [d] Gamaliel, *ac*
wedi fy athrawiaethu yn ol manylaf
gyfraith y tadau, [e] yn dwyn zêl i [c] Deut. 33. 3.
Dduw, [f] fel yr ydych chwithau oll Luc 10. 39.
heddyw. [d] pen. 5. 34.
4 [g] A mi a erlidiais [h] y ffordd hon [e] Gal. 1. 14.
hyd angau, gan rwymo a dodi yng [f] Rhuf. 10. 2.
ngharchar wŷr a gwragedd hefyd. [g] pen. 8. 3.
5 Megis ag y mae yr arch-offeir- [h] pen. 9. 2.
iad yn dyst i mi, a'r holl henadur-
iaeth; gan y rhai hefyd y derbyn-
iais lythyrau at y brodyr, ac yr
aethum i Damascus, ar fedr dwyn y
rhai oedd yno *hefyd*, yn rhwym i
Jerusalem, i'w cospi.
6 Eithr [i] digwyddodd, a myfi yn [i] pen. 9. 3. a
myned, ac yn nesâu at Damascus, 26. 12.
ynghylch hanner dydd, yn ddi-
symmwth i fawr oleuni o'r nef ddis-
gleirio o'm hamgylch.
7 A mi a syrthiais ar y ddaear, ac
a glywais lais yn dywedyd wrthyf,
Saul, Saul, paham yr wyt yn fy
erlid?
8 A minnau a attebais, Pwy wyt
ti, *O* Arglwydd? Yntau a ddywed-
odd wrthyf, Myfi yw Iesu o Naza-
reth, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.
9 Hefyd [k] y rhai oedd gyd â myfi [k] pen. 9. 7.
a welsant y goleuni yn ddïau, ac a Dan. 10. 7.
ofnasant, ond ni chlywsant hwy lais
yr hwn oedd yn llefaru wrthyf.
10 Ac myfi a ddywedais, Beth a
wnaf, *O* Arglwydd? A'r Arglwydd
a ddywedodd wrthyf, Cyfod, a dos
i Damascus; ac yno y dywedir i ti
bob peth a'r a ordeiniwyd i ti eu
gwneuthur.
11 A phryd nad oeddwn yn gweled
gan ogoniant y goleuni hwnnw, † a'r † Gr. *myfi,*
rhai oedd gyd â mi yn fy nhywys *yn cael fy*
erbyn fy llaw, myfi a ddaethum i *arwain er-*
Damascus. *byn fy llaw*
12 Ac [l] un Ananïas, gwr defosi- *gan y rhai*
ynol yn ol y ddeddf, ac iddo air da *oedd gyd â mi.*
gan yr Iuddewon oll a'r oeddynt yn [l] pen. 9. 17.
preswylio *yno*,
13 A ddaeth attaf, ac a safodd ger
llaw, ac a ddywedodd wrthyf, *Y*
brawd Saul, cymmer dy olwg. Ac
mi a edrychais arno yn yr awr honno.
14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein
tadau ni [m] a'th rag-ordeiniodd di i [m] pen. 26. 16.
wybod ei ewyllys ef, ac i [n] weled [n] 1 Cor. 9. 1. a
[o] y Cyfiawn hwnnw, ac i glywed 15. 8.
lleferydd ei enau ef. [o] pen. 3. 14. a
15 Canys ti a fyddi dyst iddo wrth 7. 52.
bob dyn, o'r *pethau* a welaist ac a
glywaist.
16 Ac yr awrhon beth yr wyt ti yn
ei || aros? cyfod, bedyddier di, a || *amcanu?*
golch ymaith dy bechodau, gan alw
ar enw yr Arglwydd.
17 A [p] darfu, wedi i mi ddyfod yn [p] pen. 9. 26.
fy ol i Jerusalem, fel yr oeddwn yn
gweddïo yn y deml, i mi syrthio
mewn llewyg;
18 A'i weled ef yn dywedyd wrthyf,
[q] Brysia, a dos ar frys allan o Jeru- [q] Matt. 10. 14.
salem: o herwydd ni dderbyniant
dy dystiolaeth am danaf fi.
19 A minnau a ddywedais, *O* Ar-
glwydd, [r] hwy a wyddant fy mod [r] ad. 4.
i yn carcharu, ac yn baeddu ym
mhob synagog, y rhai a gredent
ynot ti. [s] pen. 7. 58. a
20 [s] A phan dywalltwyd gwaed 8. 1.

Anno DOMINI 60.

Stephan dy ferthyr di, yr oeddwn i
hefyd yn sefyll ger llaw, ac yn cyd-
synio i'w ladd ef, ac yn cadw dillad
y rhai a'i lladdent ef.
21 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
(t pen. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15. a 2. 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.) Dos ymaith: [t] canys mi a'th anfon-
af ym mhell at y Cenhedloedd.
22 A hwy a'i gwrandawsant ef hyd
y gair hwn. A hwy a godasant eu
llef, ac a ddywedasant, [u] Ymaith â'r
cyfryw un oddi ar y ddaear: canys
(u pen. 21. 36. x pen. 25. 24.) nid cymmwys [x] ei fod ef yn fyw.
23 Ac fel yr oeddynt yn llefain,
ac yn bwrw *eu* dillad, ac yn taflu
llwch i'r awyr,
24 Y pen-capten a orchymynodd
ei ddwyn ef i'r castell, gan beri ei
holi ef trwy fflangellau; fel y gallai
wybod am ba achos yr oeddynt yn
llefain arno felly.
25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo
ef â charreiau, dywedodd Paul
wrth y canwriad yr hwn oedd yn
(y pen. 16. 37.) sefyll ger llaw, [y] Ai rhydd i chwi
fflangellu gwr o Rufeiniad, ac heb
ei gondemnio hefyd?
26 A phan glybu y canwriad, efe a
aeth ac a fynegodd i'r pen-capten,
gan ddywedyd, Edrych beth yr wyt
yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad
yw y dyn hwn.
27 A'r pen-capten a ddaeth, ac a
ddywedodd wrtho, Dywed i mi, ai
Rhufeiniad wyt ti? Ac efe a ddy-
wedodd, Ië.
28 A'r pen-capten a attebodd, A
swm mawr y cefais i y ddinas-fraint
hon. Eithr Paul a ddywedodd, A
minnau a anwyd *yn freiniol*.
29 Yn ebrwydd gan hynny yr ym-
adawodd oddi wrtho y rhai oedd
(‖ *arteithio.*) ar fedr ei ‖ holi ef. A'r pen-capten
hefyd a ofnodd, pan wybu ei fod ef
yn Rhufeiniad, ac oblegid darfod
iddo ei rwymo ef.
30 A thrannoeth, ac efe yn ewyll-
ysio gwybod hysbysrwydd am ba
beth y cyhuddid ef gan yr Iudd-
ewon, efe a'i gollyngodd ef o'r
rhwymau, ac a archodd i'r arch-
offeiriaid a'u cynghor oll ddyfod
yno; ac *efe* a ddug Paul i waered,
ac a'i gosododd ger eu bron hwy.

PENNOD XXIII.

1 *Paul yn atteb drosto ei hun.* 2 *Ananias yn gorchymyn ei daro ef.* 7 *Ymryson yn mysg ei gyhuddwyr ef.* 11 *Duw yn ei gysuro ef.* 14 *Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo;* 20 *a dangos hynny i'r pen-capten:* 27 *yntau yn ei anfon ef at Ffelix y rhaglaw.*

A PHAUL yn edrych yn graff ar
y cynghor, a ddywedodd, *Ha*
(a pen. 24. 16. 2 Tim. 1. 3.) wŷr frodyr, [a] mi a wasanaethais
Dduw mewn pob cydwybod dda,
hyd y dydd heddyw.
2 A'r arch-offeiriad Ananïas a
archodd i'r rhai oedd yn sefyll yn
(b 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Ioan 18. 22.) ei ymyl, [b] ei daro ef ar ei enau.
3 Yna y dywedodd Paul wrtho,
Duw a'th dery di, bared wedi ei
wŷn-galchu: canys a ydwyt ti yn
eistedd i'm barnu i yn ol y ddeddf,
(c Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2.) a [c] chan droseddu y ddeddf yn peri
fy nharo i?
4 A'r sefyllwyr a ddywedasant
wrtho, A ddifenwi di arch-offeiriad
Duw?
5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn i,
frodyr, mai yr arch-offeiriad oedd
efe: canys ysgrifenedig yw, [d] Na
ddywed yn ddrwg am bennaeth dy
bobl. (d Exod. 22. 28.)
6 A phan wybu Paul fod y naill
ran o'r Saduceaid, a'r llall o'r Phar-
iseaid, efe a lefodd yn y cynghor,
Ha wŷr, frodyr, [e] Pharisead wyf fi, (e pen. 24. 15, 21. a 26. 5. Phil. 3. 5.)
mab i Pharisead: [f] am obaith ac
adgyfodiad y meirw yr ydys yn fy (f pen. 24. 21. a 26. 6.)
marnu i.
7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, bu
ymryson rhwng y Phariseaid a'r
Saduceaid: a rhannwyd y lliaws.
8 [g] Canys y Saduceaid yn wir a (g Matt. 22. 23. Marc 12. 18. Luc 20. 27.)
ddywedant nad oes nac adgyfod-
iad, nac angel, nac yspryd: eithr y
Phariseaid sydd yn addef pob un
o'r ddau.
9 A bu llefain mawr, a'r ysgrifen-
yddion *o ran* y Phariseaid a god-
asant i fynu, ac a ymrysonasant,
gan ddywedyd, [h] Nid ydym ni yn (h pen. 25. 25. a 26. 31.)
cael dim drwg yn y dyn hwn: eithr
[i] os yspryd a lefarodd wrtho, neu (i pen. 22. 7, 17, 18.)
angel, [k] nac ymrysonwn â Duw.
10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr, (k pen. 5. 39.)
y pen-capten, yn ofni rhag tynnu
Paul yn ddrylliau ganddynt, a
archodd i'r milwyr fyned i waered,
a'i gipio ef o'u plith hwynt, a'i
ddwyn i'r castell.
11 [l] Yr ail nos yr Arglwydd a saf- (l pen. 18. 9.)
odd ger llaw iddo, ac a ddywedodd,
Paul, cymmer gysur: canys megis
y tystiolaethaist am danaf fi yn Je-
rusalem, felly y mae yn rhaid i ti
dystiolaethu yn Rhufain hefyd.
12 A phan aeth hi yn ddydd,
[m] rhai o'r Iuddewon, wedi llunio (m ad 21, 30.)
cyfarfod, a'u rhwymasant eu hun-
ain ‖ â diofryd, gan ddywedyd, na (‖ *dan felldith.*)
fwyttâent, ac nad yfent, nes iddynt
ladd Paul.
13 Ac yr oedd mwy nâ deugain o'r
rhai a wnaethant y cynghrair hwn.
14 A hwy a ddaethant at yr arch-
offeiriaid a'r henuriaid, ac a ddy-
wedasant, Ni a'n rhwymasom ein
hunain â diofryd, na archwaethem
ddim hyd oni laddem Paul.
15 Yn awr gan hynny hysbyswch
gyd â'r cynghor, i'r pen-capten, fel
y dygo efe ef i waered y fory attoch
chwi, fel pe byddech ar fedr cael
gwybod yn fanylach ei hanes ef: a
ninnau, cyn y delo efe yn agos,
ydym barod i'w ladd ef.
16 Eithr pan glybu mab chwaer
Paul y cynllwyn yma, efe a aeth i
mewn i'r castell, ac a fynegodd i
Paul.
17 A Phaul a alwodd un o'r can-
wriaid atto, ac a ddywedodd, Dwg
y gwr ieuangc hwn at y pen-
capten: canys y mae ganddo beth
i'w fynegi iddo.
18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i
dug at y pen-capten; ac a ddywed-
odd, Paul y carcharor a'm galw-
odd i atto, ac a ddymunodd arnaf
ddwyn y gwr ieuangc yma attat ti,
yr hwn sydd ganddo beth i'w ddy-
wedyd wrthyt.
19 A'r pen-capten a'i cymmerodd
ef erbyn ei law, ac a aeth *âg ef* o'r
neilldu, ac a ofynodd, Beth yw yr
hyn sydd gennyt i'w fynegi i mi?

Anno DOMINI 60.

20 Ac efe a ddywedodd, [n] Yr Iudd-
ewon a gyd-fwriadasant ddeisyf
arnat ddwyn Paul i waered y fory
i'r cynghor, fel pe baent ar fedr
ymofyn yn fanylach yn ei gylch ef.
21 Ond na chyttuna di â hwynt.
Canys y mae yn cynllwyn iddo fwy
nâ deugeinwr o honynt, y rhai a
roisant ddïofryd, || na bwytta nac
yfed, nes ei ladd ef: ac yn awr y
maent hwy yn barod, yn disgwyl
am addewid gennyt ti.
22 Y pen-capten gan hynny a
ollyngodd y gwr ieuangc ymaith,
wedi gorchymyn *iddo* || na ddy-
wedai i neb, ddangos o hono y
pethau hyn iddo ef.
23 Ac wedi galw atto ryw ddau
ganwriad, efe a ddywedodd, Parot-
tôwch ddau cant o filwyr, i fyned
hyd yn Cesarea, a deg a thriugain
o wŷr meirch, a deucant o ffyn-
wewyr, ar y drydedd awr o'r nos.
24 A pharottôwch ysgrubliaid
iddynt i osod Paul arnynt, i'w
ddwyn ef yn ddïogel at Ffelix y
rhaglaw.
25 Ac efe a ysgrifenodd lythyr,
yn cynnwys yr ystyriaeth yma:
26 Claudius Lysias, at yr ar-
dderchoccaf raglaw Ffelix, *yn an-
fon* annerch.
27 [o] Y gwr hwn a ddaliwyd gan
yr Iuddewon, ac a fu agos a'i ladd
ganddynt; ac a aethum i, gan
ddyfod â llu arnynt, gwedi deall
mai Rhufeiniad oedd.
28 A chan ewyllysio gwybod yr
achos yr oeddynt yn achwyn arno,
mi a'i dygais ef i waered i'w cyng-
hor hwynt:
29 Yr hwn y cefais fod yn achwyn
arno am || arholion o'u cyfraith hwy,
heb fod un cŵyn arno yn haeddu
angau, neu rwymau.
30 A phan fynegwyd i mi fod yr
Iuddewon ar fedr cynllwyn i'r gwr,
myfi a'i hanfonais ef allan o law
attat ti; ac a rybuddiais y cyhudd-
wyr i ddywedyd y pethau oedd yn
ei erbyn ef ger dy fron di. Bydd
iach.
31 Yna y milwyr, megis y gor-
chymynasid iddynt, a gymmerasant
Paul, ac a'*i* dygasant o hŷd nos i
Antipatris.
32 A thrannoeth, gan adael i'r
gwŷr meirch fyned gyd âg ef, hwy
a ddychwelasant i'r castell.
33 Y rhai, gwedi dyfod i Cesa-
rea, a rhoddi y llythyr at y rhag-
law, a osodasant Paul hefyd ger ei
fron ef.
34 Ac wedi i'r rhaglaw ddarllen
y llythyr, ac ymofyn o ba dalaeth
yr oedd efe: a gwybod mai o
Cilicia yr ydoedd;
35 Mi a'th wrandawaf, eb efe,
pan ddelo dy gyhuddwyr hefyd.
Ac efe a orchymynodd ei gadw ef
yn nadleudy Herod.

[n] ad. 12.

|| Neu, *fwyttaent ac nad yfent.*

|| *Gwel na ddywedych i neb ddangos o honot y pethau hyn i mi.*

[o] pen. 21. 33.

|| *gwestiynau.*

PENNOD XXIV.

1 *Paul, wedi ei gyhuddo gan Tertùlus yr areithiwr,* 10 *yn atteb dros ei fuchedd a'i athrawiaeth:* 24 *yn pregethu Crist i'r rhaglaw a'i wraig.* 26 *Y rhaglaw yn gobeithio cael brib, eithr yn ofer:* 27 *ac o'r diwedd, wrth fyned allan o'i swydd, yn gadael Paul y'ngharchar.*

AC ar ol pùm niwrnod, y daeth
[a] Ananïas yr arch-offeiriad i
waered, a'r henuriaid, ac un Ter-
tùlus areithiwr; y rhai a ymddang-
osasant ger bron y rhaglaw yn
erbyn Paul.
2 Ac wedi ei alw ef ger bron,
Tertùlus a ddechreuodd *ei* gy-
huddo *ef*, gan ddywedyd,
3 Gan ein bod ni yn cael trwot
ti heddwch mawr, a bod pethau
llwyddiannus i'r genedl hon trwy
dy ragwelediad di, yr ydym ni yn
gwbl, ac ym mhob man, yn *eu*
cydnabod, O ardderchoccaf Ffelix,
gyd â phob dïolch.
4 Eithr, fel na rwystrwyf di ym
mhellach, yr ydwyf yn deisyf arnat,
o'th hynawsedd, wrando arnom ar
fyr eiriau.
5 Oblegid ni a gawsom y gwr
hwn yn bla, ac yn cyfodi terfysg
ym mysg yr holl Iuddewon trwy
y byd, ac yn ben ar sect y Naza-
reniaid:
6 [b] Yr hwn a amcanodd halogi y
deml: yr hwn hefyd a ddaliasom
ni, ac a fynnasem ei farnu yn ol ein
cyfraith ni.
7 Eithr Lysias y pen-capten a
ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'*i*
dug *ef* allan o'n dwylaw ni:
8 *Ac* a archodd i'w gyhuddwyr
ddyfod ger dy fron di: gan yr
hwn, wrth ei holi, y gelli dy hun
gael gwybodaeth o'r holl bethau
am y rhai yr ydym ni yn achwyn
arno.
9 A'r Iuddewon a gyd-syniasant
hefyd, gan ddywedyd, fod y pethau
hyn felly.
10 A Phaul a attebodd, wedi i'r
rhaglaw amneidio arno i ddywedyd,
Gan i mi wybod dy fod di yn farnwr
i'r genedl hon er ys llawer o flyn-
yddoedd, yr ydwyf yn fwy cysurus
yn atteb trosof fy hun.
11 Canys ti a elli wybod nad
oes dros ddeuddeg diwrnod er pan
ddaethum i fynu i addoli yn Jeru-
salem.
12 [c] Ac ni chawsant fi yn y deml
yn ymddadleu â neb, nac yn
gwneuthur terfysg i'r bobl, nac yn
y synagogau, nac yn y ddinas:
13 Ac ni allant brofi y pethau y
maent yn awr yn achwyn arnaf o'u
plegid.
14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gy-
ffesu i ti, mai yn ol [d] y ffordd y
maent hwy yn ei galw yn heresi,
felly yr wyf fi yn addoli Duw fy
nhadau; gan gredu yr holl bethau
sydd ysgrifenedig yn y ddeddf a'r
prophwydi:
15 A chennyf obaith ar Dduw,
yr hon y mae y rhai hyn eu hunain
yn ei disgwyl, [e] y bydd adgyfodiad y
meirw, i'r cyfiawnion ac i'r anghyf-
iawnion.
16 Ac [f] yn hyn yr ydwyf fi fy hun
yn ymarfer, i gael cydwybod ddi-
rwystr tu ag at Dduw a dynion, yn
wastadol.
17 Ac ar ol llawer o flynyddoedd,
[g] y daethum i wneuthur elusenau
i'm cenedl, ac offrymmau.
18 [h] Ar hynny rhai o'r Iuddewon

Anno DOMINI 60.

[a] pen. 23. 2.

[b] pen. 21. 28.

A.D. 53. pan ddechreuodd.

[c] pen. 25. 8. a 28. 17.

[d] Edrych Amos 8. 14. pen. 9. 2.

[e] Dan. 12. 2. Ioan 5.28,29.

[f] pen. 23. 1.

[g] pen. 11. 29, 30. a 20. 16. Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 10.

[h] pen. 21.26,27.

Anno DOMINI 60.

o Asia a'm cawsant i wedi fy nglan-
hâu yn y deml, nid gyd â thorf na
therfysg.
19 Y rhai a ddylasent fod ger dy
fron di, ac achwyn, os oedd gan-
ddynt ddim i'm herbyn.
20 Neu ddyweded y rhai hyn eu
hunain, os cawsant ddim camwedd
ynof, tra fum i yn sefyll o flaen y
cynghor.
21 Oddi eithr yr un llef hon a
lefais pan oeddwn yn sefyll yn eu
[i] pen. 23. 6. a 28. 20. plith ; [i] Am adgyfodiad y meirw
y'm bernir heddyw gennych.
22 Pan glybu Ffelix y pethau hyn,
efe a'u hoedodd hwynt, gan wybod
yn hysbysach y pethau a berthyn-
ent i'r ffordd *honno;* ac a ddywed-
odd, Pan ddêl Lysias y pen-capten
i waered, mi a gâf wybod eich
matterion chwi yn gwbl.
23 Ac efe a archodd i'r canwriad
gadw Paul, a chael *o hono* esmwyth-
[k] pen. 27. 3. a 28. 16. dra; ac [k] na lesteiriai neb o'r eiddo
ef i'w wasanaethu, nac i ddyfod
atto.
24 Ac ar ol talm o ddyddiau, y
daeth Ffelix, gyd â'i wraig Drusila,
yr hon ydoedd Iuddewes, ac a
yrrodd am Paul, ac a'i gwrandaw-
odd ef ynghylch y ffydd yng
Nghrist.
25 Ac fel yr oedd efe yn ymres-
ymmu am gyfiawnder, a dirwest,
a'r farn a fydd, Ffelix a ddychryn-
odd, ac a attebodd, Dos ymaith
ar hyn o amser; a phan gaffwyf
fi amser cyfaddas, mi a alwaf am
danat.
26 A chan obeithio hefyd y
rhoddid arian iddo gan Paul, er ei
ollwng ef yn rhydd: o herwydd
paham efe a anfonodd am dano yn
fynychach, ac a chwedleuodd âg ef.
A.D. 62. 27 Ac wedi cyflawni dwy flynedd,
y daeth Porcius Ffestus yn lle
[l] pen. 25. 9, 14. Ffelix. A [l] Ffelix yn ewyllysio
gwneuthur cymmwynas i'r Iudd-
ewon, a adawodd Paul yn rhwym.

PENNOD XXV.

2 Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Ffestus: 8 ac yntau yn atteb drosto ei hun, 11 ac yn appelio at Cesar: 14 ac wedi hynny Ffestus yn hysbysu ei achos ef i frenhin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron. 25 Ffestus yn ei ddiheuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

FFESTUS gan hynny, wedi dy-
fod i'r dalaeth, ar ol tri diwr-
nod a aeth i fynu i Jerusalem o
Cesarea.
‖ hysbysodd. 2 Yna yr ‖ ymddangosodd yr arch-
offeiriad a phennaethiaid yr Iudd-
ewon, ger ei fron ef, yn erbyn Paul,
ac a ymbiliasant âg ef,
3 Gan geisio ffafr yn ei erbyn ef,
fel y cyrchai efe ef i Jerusalem,
gan wneuthur cynllwyn i'w ladd ef
ar y ffordd.
4 A Ffestus a attebodd, y cedwid
Paul yn Cesarea, ac yr âi efe ei
hun *yno* ar fyrder.
5 Y rhai gan hynny a allant yn
eich mysg, eb efe, deuant i waered
‖ Neu, *Ac wedi trigo yn eu mysg fwy nâ deng niwrnod.* gyd â *mi*, ac od oes dim drwg yn y
gwr hwn, cyhuddant ef.
6 ‖ A phryd na thrigasai efe gyd â
hwy dros ddeng niwrnod, efe a aeth

Anno DOMINI 62.

i waered i Cesarea; a thrannoeth
efe a eisteddodd yn yr orsedd, ac
a archodd ddwyn Paul atto.
7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewon
a ddaethent o Jerusalem i waered,
a safasant o'i amgylch, ac a ddyg-
asant lawer o achwynion trymion
yn erbyn Paul, y rhai nis gallent
eu profi.
8 Ac yntau yn ei ymddiffyn ei hun,
[a] Ni phechais i ddim, nac yn erbyn [a] pen. 6. 13. a 24.12. a 28.17.
cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn
y deml, nac yn erbyn Cesar.
9 Eithr Ffestus, [b] yn chwennych [b] pen. 24. 27.
dangos ffafr i'r Iuddewon, a atteb-
odd Paul, ac a ddywedodd, A fynni
di fyned i fynu i Jerusalem, i'th
farnu yno ger fy mron i am y peth-
au hyn?
10 A Phaul a ddywedodd, O flaen
gorsedd-faingc Cesar yr wyf fi yn
sefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu;
ni wnaethum i ddim cam â'r Iudd-
ewon, megis y gwyddost ti yn dda.
11 [c] Canys os ydwyf yn gwneuthur [c] pen. 18. 14.
cam, ac *os* gwneuthum ddim yn
haeddu angau, nid wyf yn gwrthod
marw: eithr onid oes dim o'r peth-
au y mae y rhai hyn yn fy nghy-
huddo, ni ddichon neb fy rhoddi
iddynt. [d] Appèlio yr wyf at Cesar. [d] pen. 26. 32.
12 Yna Ffestus, wedi ymddiddan
â'r cynghor, a attebodd, A appèl-
iaist ti at Cesar? at Cesar y cai di
fyned.
13 Ac wedi talm o ddyddiau,
Agrippa y brenhin a Bernice, a
ddaethant i Cesarea i gyfarch
Ffestus.
14 Ac wedi iddynt aros yno lawer
o ddyddiau, Ffestus a fynegodd i'r
brenhin hanes Paul, gan ddywedyd,
[e] Y mae *yma* ryw wr wedi ei adael [e] pen. 24. 27.
gan Ffelix y'ngharchar:
15 Ynghylch yr hwn, pan oeddwn
yn Jerusalem, yr ‖ ymddangosodd ‖ Neu, *hysbysodd.*
arch-offeiriaid a henuriaid yr Iudd-
ewon ger bron, gan ddeisyf *cael*
barn yn ei erbyn ef.
16 I'r rhai yr attebais, nad oedd
arfer y Rhufeinwyr roddi neb rhyw
ddyn i'w ddifetha, nes cael o'r cy-
huddol ei gyhuddwyr yn ei wyneb,
a chael lle i'w ymddiffyn ei hun
rhag y cŵyn.
17 Wedi eu dyfod hwy yma gan
hynny, heb wneuthur dim oed,
trannoeth mi a eisteddais ar yr
orsedd-faingc, ac a orchymynais
ddwyn y gwr ger bron.
18 Am yr hwn ni ddug y cyhudd-
wyr *i fynu* ddim achwyn o'r peth-
au yr oeddwn i yn tybied:
19 Ond yr oedd ganddynt yn ei
erbyn ef ryw ymofynion ynghylch
eu coel-grefydd eu hunain, ac yng-
hylch un Iesu a fuasai farw, yr
hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.
20 A myfi, yn ‖ anhysbys i ymofyn ‖ *petruso ynghylch y cyfryw gwestiwn.*
am hyn, a ddywedais, a fynnai efe
fyned i Jerusalem, a'i farnu yno
am y pethau hyn.
21 Eithr gwedi i Paul appèlio i'w
gadw i ‖ wybyddiaeth Augustus, mi ‖ Neu, *farn.*
a erchais ei gadw ef hyd oni allwn
ei anfon ef at Cesar.
22 Yna [f] Agrippa a ddywedodd [f] Edrych pen. 9. 15.
wrth Ffestus, Minnau a ewyllysiwn

Anno DOMINI 62.

glywed y dyn. Yntau a ddywedodd, Ti a gai ei glywed ef y fory.

23 Trannoeth gan hynny, wedi dyfod Agrippa a Bernice, â rhwysg fawr, a myned i mewn i'r orsedd, â'r pen-capteniaid, a phendefigion y ddinas, wrth orchymyn Ffestus fe a ddygwyd Paul ger bron.

24 A Ffestus a ddywedodd, *O* frenhin Agrippa, a chwi wŷr oll sydd gyd â ni yn bresennol, chwi a welwch y dyn hwn, oblegid pa un y galwodd holl lïaws yr Iuddewon arnaf fi, yn Jerusalem ac yma, gan lefain, [g] na ddylai efe fyw yn hŵy.

25 Eithr pan ddeallais [h] na wnaethai efe ddim yn haeddu angau, ac yntau ei hun wedi appêlio at Augustus, mi a fernais ei ddanfon ef.

26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim sicrwydd i'w ysgrifenu at fy arglwydd. *O* herwydd paham mi a'i dygais ef ger eich bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, *O* frenhin Agrippa; fel, wedi ei holi ef, y caffwyf ryw beth i'w ysgrifenu.

27 Canys allan o reswm y gwelaf fi anfon carcharor, heb hysbysu hefyd yr achwynion *a fyddo* yn ei erbyn ef.

[g] pen. 22. 22.
[h] pen. 23. 9. a 26. 31.

PENNOD XXVI.

2 *Paul, y'ngŵydd Agrippa, yn dangos ei fuchedd o'i febyd;* 12 *ac mor rhyfeddol y troisid ac y galwesid ef i fod yn apostol.* 24 *Ffestus yn taeru ei fod ef wedi ynfydu: yntau ar hynny yn atteb yn llarieidd.* 28 *Agrippa y'mron myned yn Gristion.* 31 *Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddïeuog.*

AC Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y mae cennad i ti i ddywedyd drosot dy hunan. Yna Paul a estynodd ei law, ac a'i hymddiffynodd ei hun.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn ddedwydd, O frenhin Agrippa, gan fy mod yn cael fy ymddiffyn fy hun ger dy fron di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir arnaf gan yr Iuddewon:

3 Yn bendifaddeu gan wybod dy fod di yn gydnabyddus â'r holl ddefodau a'r holion sydd ym mhlith yr Iuddewon. O herwydd paham yr ydwyf yn deisyf arnat fy ngwrando i yn ddïoddefgar.

4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr hon oedd o'r dechreuad ym mhlith fy nghenedl yn Jerusalem, a ŵyr yr Iuddewon oll,

5 Y rhai a'm hadwaenent i o'r dechreu (os mynnant dystiolaethu) mai yn ol [a] y sect fanylaf o'n crefydd ni, y bûm i fyw yn Pharisead.

6 Ac yn awr, am obaith [b] yr addewid a wnaed i'n tadau gan Dduw, yr wyf yn sefyll i'm barnu:

7 I'r hon *addewid* y mae ein deuddeg llwyth ni, ‖ heb dor yn gwasanaethu *Duw* nos a dydd, yn gobeithio dyfod. Am yr hwn obaith yr achwynir arnaf, *O* frenhin Agrippa, gan yr Iuddewon.

8 Pa beth? ai anghredadwy y bernir gennych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

9 Minnau yn wir a dybiais ynof fy hun, fod yn rhaid *i mi* wneuthur

[a] pen. 23. 6. a 24. 15, 22. Phil. 3. 5.
[b] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15. 2 Sam. 7. 12. Ps. 132. 11. Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20.
‖ *yn astud.*

llawer o bethau yn erbyn enw Iesu o Nazareth.

10 [c] Yr hyn hefyd a wneuthum yn Jerusalem: a llawer o'r saint a geuais i mewn carcharau, wedi derbyn awdurdod gan yr archoffeiriaid; ac wrth eu difetha, mi a roddais farn yn *eu* herbyn.

11 Ac ym mhob synagog yn fynych mi a'u cospais hwy, ac a'*u* cymhellais i gablu; a chan ynfydu yn fwy yn eu herbyn, mi a'*u* herlidiais hyd ddinasoedd dïeithr hefyd.

12 [d] Ac yn hyn, a myfi yn myned i Damascus âg awdurdod a chennad oddi wrth yr arch-offeiriaid,

13 Ar hanner dydd, O frenhin, ar y ffordd, y gwelais oleuni o'r nef, mwy nâ disgleirdeb yr haul, yn disgleirio o'm hamgylch, a'r rhai oedd yn ymdaith gyd â mi.

14 Ac wedi i ni oll syrthio ar y ddaear, mi a glywais leferydd yn llefaru wrthyf, ac yn dywedyd yn Hebraeg, Saul, Saul, paham yr ydwyt yn fy erlid i? Caled *yw* i ti wingo yn erbyn y symbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Iesu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a saf ar dy draed: canys i hyn yr ymddangosais i ti, i'th osod di yn weinidog ac yn dyst o'r pethau a welaist, ac o'r pethau yr ymddangosaf i ti ynddynt;

17 Gan dy wared di oddi wrth y bobl, a'r Cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon di yr awrhon,

18 [e] I agoryd eu llygaid, ac *i'w* troi o dywyllwch i oleuni, ac *o* feddiant Satan at Dduw; fel y derbyniont faddeuant pechodau, a [g] chyfran ym mysg y rhai a sancteiddiwyd trwy y ffydd sydd ynof fi.

19 Am ba achos, O frenhin Agrippa, ni bûm anufudd i'r weledigaeth nefol:

20 Eithr [h] mi a bregethais i'r rhai yn Damascus yn gyntaf, ac yn Jerusalem, a thros holl wlad Judea, ac i'r Cenhedloedd; ar iddynt edifarhâu, a dychwelyd at Dduw, a gwneuthur [i] gweithredoedd addas i edifeirwch.

21 O achos y pethau hyn [k] yr Iuddewon a'm daliasant i yn y deml, ac a geisiasant *fy* lladd *i â'u dwylaw eu hun.*

22 Am hynny, wedi i mi gael help gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y dydd hwn, gan dystiolaethu i fychan a mawr, ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddywedasai y prophwydi a Moses, y delent i ben;

23 Y dïoddefai Crist, *ac* [l] y byddai efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac [m] y dangosai oleuni i'r bobl, ac i'r Cenhedloedd.

24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn trosto. Ffestus a ddywedodd â llef uchel, Paul, [n] yr wyt ti yn ynfydu; llawer o ddysg sydd yn dy yrru di yn ynfyd.

25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf fi yn ynfydu, *O* ardderchoccaf Ffestus; eithr geiriau gwirionedd a sobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd.

Anno DOMINI 62.

[c] pen. 8. 3.
[d] pen. 9. 8. a 22. 6.
[e] Es. 35. 5. a 42. 7. Luc 1. 79. Eph. 1. 18.
[f] Col. 1. 13. 1 Petr 2. 25.
[g] Eph. 1. 11. Col. 1. 12.
[h] pen. 9. 20, 22. a 13, a 14, a 17, a 18, a 21.
[i] Matt. 3. 8.
[k] pen. 21. 30.
[l] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dat. 1. 5.
[m] Luc 2. 32.
[n] 2 Bren. 9. 11. 1 Cor 4. 10.

Anno DOMINI 62.

26 Canys y brenhin a ŵyr oddi wrth y pethau hyn, wrth yr hwn yr wyf fi yn llefaru yn hŷf. O herwydd nid wyf yn tybied fod dim o'r pethau hyn yn guddiedig rhagddo; oblegid nid mewn congl y gwnaed hyn.

27 *O* frenhin Agrippa, A wyt ti yn credu i'r prophwydi? mi a wn dy fod yn credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Yr wyt ti o fewn ychydig i'm hynnill i fod yn Gristion.

29 A Phaul a ddywedodd, [o] Mi a ddymunwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb hefyd a'r sydd yn fy ngwrando heddyw, yn gyfryw ag wyf fi, ond y rhwymau hyn.

[o] 1 Cor. 7. 7.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfododd y brenhin, a'r rhaglaw, a Bernice, a'r rhai oedd yn eistedd gyd â hwynt.

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu, hwy a lefarasant wrth eu gilydd, gan ddywedyd, [p] Nid yw y dyn hwn yn gwneuthur dim yn haeddu angau, neu rwymau.

[p] pen. 23. 9. a 25. 25.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Ffestus, Fe allasid gollwng y dyn yma ymaith, [q] oni buasai iddo appêlio at Cesar.

[q] pen. 25. 11.

PENNOD XXVII.

1 *Paul, wrth forio tu a Rhufain,* 10 *yn rhagddywedyd perygl y daeth;* 11 *ac heb gael ei goelio:* 14 *hwythau yn cael eu taflu drawac yma gan y dymmestl:* 41 *y llong yn torri arnynt;* 22, 34, 44 *ac er hynny yn dyfod i gŷd i dir yn ddiangol.*

A PHAN [a] gyttunwyd forio o honom ymaith i'r Ital, hwy a roisant Paul, a rhyw garcharorion eraill, at ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Augustus.

[a] pen. 25. 12.

2 Ac wedi dringo i long o Adramytium, ar fedr hwylio i dueddau Asia, ni a aethom allan o'r porthladd, a chyd â ni yr oedd [b] Aristarchus, Macedoniad o Thessalonica.

[b] pen. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygwyd i waered i Sidon. A Julius a ymddûg [c] yn garedigol tu ag at Paul, ac a roddes *iddo* gennad i fyned at ei gyfeillion i gael ymgeledd.

[c] pen. 24. 23. a 28. 16.

4 Ac wedi myned oddi yno, ni a hwyliasom dan Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

5 Ac wedi hwylio o honom dros y môr sydd ger llaw Cilicia a Phamphylia, ni a ddaethom i Myra, *dinas* yn Lycia.

6 Ac yno y canwriad, wedi cael llong o Alexandria yn hwylio i'r Ital, a'n gosododd ni ynddi.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Cnidus, am na adawai y gwynt i ni; ni a hwyliasom îs law ‖ Creta, ar gyfer Salmone.

‖ Candia.

8 Ac *wedi i ni* yn brin fyned heibio iddi, ni a ddaethom i ryw le a elwir, Y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Lasea yn agos iddo.

9 Ac wedi i dalm o amser fyned heibio, a bod morio weithian yn enbyd, o herwydd hefyd ddarfod yr ‖ ympryd weithian, Paul a gynghorodd,

Anno DOMINI 62.

‖ Yr ympryd ydoedd ar y degfed dydd o'r seithfed mis. Lef. 23. 27, 29.

10 Gan ddywedyd wrthynt, *Ha* wŷr, yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghyd â sarhâd a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinoes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i lywydd ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleus i auafu, y rhan fwyaf a roisant gynghor i ymado oddi yno hefyd, os gallent rywfodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i auafu *yno;* yr hwn sydd borthladd yn Creta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogleddorllewin.

13 A phan chwythodd y deheuwynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael *eu* meddwl, gan godi *hwyliau*, a foriasant heibio yn agos i Creta.

14 Ond cyn nemmawr ‖ cyfododd yn ei herbyn hi wynt tymhestlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

‖ curodd.

15 A phan gipiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu y gwynt, ni a ymroisom, ac a ddygwyd *gyd â'r gwynt.*

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fechan a elwir Clauda, braidd y gallasom gael y bâd:

17 Yr hwn a godasant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregysu y llong oddi dani: a hwy yn ofni rhag syrthio ar sugn-draeth, wedi gostwng yr hwyl, a ddygwyd felly.

18 A ni yn flin iawn arnom gan y dymmestl, drannoeth hwy a ysgafnhasant y llong.

19 A'r trydydd *dydd* [d] bwriasom â'n dwylaw ein hunain daclau y llong allan.

[d] Jonah 1. 5.

20 A phan nad oedd na haul na sêr yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmestl nid bychan yn pwyso *arnom*, pob gobaith y byddem cadwedig a ddygwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hir ddirwest, yna y safodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a ddylasech wrando arnaf fi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ynnill y sarhâd yma a'*r* golled.

22 Ac yr awrhon yr wyf yn eich cynghori chwi i fod yn gysurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig.

23 Canys safodd yn fy ymyl y nos hon angel Duw, yr hwn a'm piau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti sefyll ger bron Cesar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll sydd yn morio gyd â thi.

25 Am hynny, *ha* wŷr, cymmerwch gysur: canys yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ol y modd y dywedwyd i mi.

26 Ond [e] mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

[e] pen. 28. 1.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nos ar ddeg, fe a ddigwyddodd, a ni

Anno DOMINI 62.

yn morio yn Adria, ynghylch hanner
nos, dybied o'r morwyr eu bod yn
nesâu i ryw wlad.
28 Ac wedi iddynt blymio, hwy
a'i cawsant yn ugain gwrhyd: ac
wedi myned ychydig pellach, a
phlymio drachefn, hwy a'i cawsant
yn bymtheg gwrhyd.
29 Ac a hwy yn ofni rhag ‖ i ni
syrthio ar leoedd geirwon, wedi
iddynt fwrw pedair angor allan o'r
llyw, hwy a ddeisyfiasant ei myned
hi yn ddydd.

‖ *iddynt.*

30 Ac fel yr oedd y llongwyr yn
ceisio ffoi allan o'r llong, ac wedi
gollwng y bâd i waered i'r môr, yn
rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r
pen blaen i'r llong,
31 Dywedodd Paul wrth y canwr-
iad a'r milwyr, Onid erys y rhai hyn
yn y llong, ni ellwch chwi fod yn
gadwedig.
32 Yna y torrodd y milwyr raffau
y bâd, ac a adawsant iddo syrthio
ymaith.
33 A thra yr ydoedd hi yn dydd-
hâu, Paul a ciriolodd ar bawb gym-
meryd lluniaeth, gan ddywedyd,
Heddyw yw y pedwerydd dydd ar
ddeg yr ydych chwi yn disgwyl, ac
yn aros ar eich cythlwng, heb gym-
meryd dim.
34 O herwydd paham yr ydwyf
yn dymuno arnoch gymmeryd llun-
iaeth; oblegid hyn sydd er iechyd i
chwi: canys *f* blewyn i'r un o honoch
ni syrth oddi ar ei ben.

f 1 Bren. 1. 52. Matt. 10. 30.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe
a gymmerodd fara, ac *g* a ddïolch-
odd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll,
ac a'*i* torrodd, ac a ddechreuodd
fwytta.

g 1 Sam. 9. 13. Ioan 6. 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi
myned yn gysurol; a hwy a gym-
merasant luniaeth hefyd.
37 Ac yr oeddem yn y llong i gŷd,
yn ddau cant ac un ar bymtheg a
thriugain o eneidiau.
38 Ac wedi eu digoni o luniaeth,
hwy a ysgafnhasant y llong, gan
fwrw y gwenith allan i'r môr.
39 A phan aeth hi yn ddydd, nid
oeddynt yn adnabod y tir: ond hwy
a ganfuant ryw gilfach a glàn
iddi; i'r hon y cynghorasant, os
gallent, wthio y llong iddi.
40 Ac wedi iddynt ‖ godi yr ang-
orau, ‖ hwy a ymollyngasant i'r
môr, ac a ollyngasant hefyd yn
rhydd rwymau y llyw, ac a godasant
yr hwyl i'r gwynt, ac a geisiasant y
lân.

‖ *dorri.*
‖ *gollyngasant i'r môr.*

41 Ac wedi *i ni* syrthio ar le
deufor-gyfarfod, *h* hwy a wthiasant
y llong: a'r pen blaen iddi a lyn-
odd, ac a safodd yn ddïysgog; eithr
y pen ôl a ymddattododd gan nerth
y tonnau.

h 2 Cor. 11. 25.

42 A chynghor y milwyr oedd,
ladd y carcharorion, rhag i neb o
honynt nofio allan, a dïangc ymaith.
43 Ond y canwriad, yn ewyllysio
cadw Paul, a rwystrodd iddynt *eu*
hamcan; ac a archodd i bawb a'r
a fedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf
i'r mor, a myned allan i'r tir:
44 Ac i'r lleill, rhai ar ystyllod,
ac eraill ar ryw *ddrylliau* o'r llong.
Ac felly y digwyddodd ddyfod o
bawb i dir yn ddïangol.

PENNOD XXVIII.

1 *Paul, wedi torri y llong arno, yn cael ei derbyn yn rhywiogaidd gan y barbariaid. 5 Y wiber, ar ei law ef, heb wneuthur iddo niwed: 8 ac yntau yn iachâu llawer o glefydau yn yr ynys. 11 Hwynt-hwy yn myned ymaith tu a Rhufain. 17 Yntau yn mynegi i'r Iuddewon achos ei ddyfodiad. 24 Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu: 30 ac yntau er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.*

Anno DOMINI 62.

AC wedi iddynt ddïangc, yna y
gwybuant mai ‖ Melita y gel-
wid *a* yr ynys.

‖ *Malta.*
a pen. 27. 26.

2 A'r barbariaid a ddangosasant
i ni fwyneidd-dra nid bychan:
oblegid hwy a gynneuasant dân, ac
a'n derbyniasant ni oll o herwydd y
gawod gynnrychiol, ac o herwydd
yr oerfel.
3 Ac wedi i Paul gynnull ynghyd
lawer o ‖ friw-wŷdd, a'u dodi ar y
tân, gwiber a ddaeth allan o'r
gwres, ac a lynodd wrth ei law ef.

‖ *grinellau.*

4 A phan welodd y barbariaid y
bwystfil y'nghrôg wrth ei law ef,
hwy a ddywedasant wrth eu gilydd,
Yn sier llawruddiog yw y dyn hwn,
yr hwn, er ei ddïangc o'r môr, ni
adawodd dïaledd iddo fyw.
5 Ac efe a ysgydwodd y bwystfil
i'r tân, ac *b* ni oddefodd ddim niwed.

b Marc 16. 18. Luc 10. 19.

6 Ond yr oeddynt hwy yn dis-
gwyl iddo ef chwyddo, neu syrthio
yn ddisymmwth yn farw. Eithr
wedi iddynt hir-ddisgwyl, a gweled
nad oedd dim niwed yn digwydd
iddo, hwy a newidiasant eu medd-
wl, ac *c* a ddywedasant mai duw
oedd efe.

c pen. 14. 11.

7 Ynghylch y man hwnnw yr
oedd tiroedd i bennaeth yr ynys,
a'i enw Publius, yr hwn a'n der-
byniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau
yn garedig.
8 A digwyddodd, fod tad Publius
yn gorwedd yn glaf o gryd a gwaed-
lif: at yr hwn wedi i Paul fyned
i mewn, a *d* gweddïo, efe a ddododd
ei ddwylaw arno ef, ac a'i hiachâ-
odd.

d Iago 5. 14, 15.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y
lleill hefyd y rhai oedd â heintiau
arnynt yn yr ynys, a ddaethant
atto, ac a iachâwyd:
10 Y rhai hefyd a'n parchasant
ni â llawer o urddas; a phan oedd-
ym yn ymadael, hwy a'*n* llwyth-
asant *ni* â phethau anghenrheidiol.
11 Ac wedi tri mis, yr aethom
ymaith mewn llong o Alexandria,
yr hon a auafasai yn yr ynys; *a'i*
harwydd hi oedd Castor a Phòlux.

A.D. 63.

12 Ac wedi ein dyfod i Syracusa,
ni a drigasom *yno* dridiau.
13 Ac oddi yno wedi myned oddi
amgylch, ni a ddaethom i Rhegium.
Ac ar ol un diwrnod y deheu-wynt
a chwythodd, ac ni a ddaethom yr
ail dydd i Puteoli:
14 Lle y cawsom frodyr, ac y
dymunwyd arnom aros gyd â hwynt
saith niwrnod: ac felly ni a ddaeth-
om i Rufain.
15 Ac oddi yno, pan glybu y
brodyr am danom, hwy a ddaethant
i'n cyfarfod ni hyd Appii-fforum,

Anno DOMINI 63.

[e] pen. 24. 25. a 27. 3.
[f] pen. 21. 33.
[g] pen. 22. 24. a 24. 10. a 25. 8. a 26. 31.
[h] pen. 25. 11.
[i] pen. 26. 6, 7.
[k] pen. 26. 29. Eph. 4. 1. a 6. 20. 2 Tim. 1. 16.
[l] pen. 24. 5, 14.

a'r Tair tafarn: y rhai pan welodd
Paul, efe a ddïolchodd i Dduw, ac
a gymmerodd gysur.
16 Eithr pan ddaethom i Rufain,
y canwriad a roddes y carcharorion
at ben-capten y llu; eithr [e] cenhad-
wyd i Paul aros wrtho ei hun, gyd
â milwr oedd yn ei gadw ef.
17 A digwyddodd, ar ol tridiau,
alw o Paul ynghyd y rhai oedd
bennaf o'r Iuddewon. Ac wedi
iddynt ddyfod ynghyd, efe a ddy-
wedodd wrthynt, *Ha* wŷr frodyr,
er na wnaethum i ddim yn erbyn
y bobl, na defodau y tadau, etto
[f] mi a roddwyd yn garcharor o Je-
rusalem i ddwylaw y Rhufeinwyr.
18 Y rhai, [g] wedi darfod fy holi, a
fynnasant *fy* ngollwng ymaith, am
nad oedd dim achos angau ynof.
19 Eithr am fod yr Iuddewon yn
dywedyd yn erbyn *hyn,* [h] mi a
yrrwyd i appèlio at Cesar; nid fel
pettai gennyf beth i achwyn ar fy
nghenedl.
20 Am yr achos hwn gan hynny
y gelwais am danoch chwi, i'*ch*
gweled, ac i ymddiddan â *chwi:*
canys [i] o achos gobaith Israel y'm
rhwymwyd i â'r [k] gadwyn hon.
21 A hwythau a ddywedasant
wrtho, Ni dderbyniasom ni lyth-
yrau o Judea yn dy gylch di, ac ni
fynegodd ac ni lefarodd neb o'r
brodyr a ddaeth oddi yno ddim
drwg am danat ti.
22 Ond yr ydym ni yn deisyf cael
clywed gennyt ti beth yr ydwyt
yn ei synied: oblegid am y sect
hon, y mae yn hysbys i ni fod
[l] ym mhob man yn dywedyd yn ei
herbyn.

23 Ac wedi iddynt ‖ nodi diwrnod
iddo, llawer a ddaeth atto ef i'w
letty; i'r rhai y tystiolaethodd ac
yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan
gynghori iddynt y pethau am yr
Iesu, [m] allan o gyfraith Moses, a'r
prophwydi o'r bore hyd yr hwyr.
24 A [n] rhai a gredasant i'r pethau
a ddywedasid, a rhai ni chred-
asant.
25 Ac a hwy yn anghyttûn â'u
gilydd, hwy a ymadawsant, wedi i
Paul ddywedyd un gair, *mai* da
y llefarodd yr Yspryd Glân trwy
Esaias y prophwyd, wrth ein tadau
ni,
26 Gan ddywedyd, [o] Dos at y bobl
yma, a dywed, Yn clywed y clywch,
ac ni ddeallwch; ac yn gweled y
gwelwch, ac ni chanfyddwch.
27 Canys brasâwyd calon y bobl
hyn, a thrwm y clywsant â'u clust-
iau, a'u llygaid a gauasant; rhag
iddynt weled â'*u* llygaid, a chlywed
â'u clustiau, a deall â'*r* galon, a
dychwelyd, ac i mi eu hiachâu
hwynt.
28 Bydded hysbys i chwi gan
hynny, anfon iachawdwriaeth Duw
[p] at y Cenhedloedd; a hwy a
wrandawant.
29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
ymadawodd yr Iuddewon, a chan-
ddynt ddadl mawr yn eu plith.
30 A Phaul a arhoes ddwy flynedd
gyfan yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac
a dderbyniodd bawb a'r oedd yn
dyfod i mewn atto,
31 Gan bregethu teyrnas Dduw,
ac athrawiaethu y pethau am yr
Arglwydd Iesu Grist, [q] gyd â phob
hyfder, yn ddiwahardd.

Anno DOMINI 63.

‖ *bennu.*
[m] Edrych ar pen. 26. 6, 22.
[n] pen. 17. 4.
[o] Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Rhuf. 11. 8.
[p] pen. 13. 46. a 18. 6.
A.D. 65.
[q] pen. 4. 31.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

RHUFEINIAID.

Anno DOMINI 60.

[a] Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15.
[b] Act. 26. 6.
[c] Matt. 1. 6, 16. Luc 1. 32. Act. 2. 30. 2 Tim. 2. 8.
[d] Gal. 4. 4.
[e] Act. 13. 33.
‖ *derfynwyd.*
[f] pen. 12. 3. a 15. 15.
[g] pen. 16. 26.

PENNOD I.

1 *Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid,* 9 *a'i chwant i ddyfod attynt hwy.* 16 *Beth yw ei efengyl ef, a'r cyfiawnder y mae hi yn ei ddangos.* 18 *Bod Duw yn ddigllawn wrth bob math ar bechod.* 21 *Pa beth oedd pechodau y Cenhedloedd.*

PAUL, gwasanaethwr Iesu Grist,
wedi ei alw *i fod* yn apostol,
ac wedi ei [a] neillduo i efengyl
Duw,
2 ([b] Yr hon a rag-addawsai efe
trwy ei brophwydi yn yr ysgrythyr-
au sanctaidd)
3 Am ei Fab ef Iesu Grist ein
Harglwydd ni, [c] yr hwn [d] a wnaed
o had Dafydd o ran y cnawd,
4 Ac [e] a ‖ eglurwyd yn Fab Duw
mewn gallu, yn ol yspryd sanct-
eiddiad, trwy yr adgyfodiad oddi
wrth y meirw:
5 Trwy yr hwn [f] y derbyniasom
ras ac apostoliaeth i [g] ufudd-dod
ffydd ym mhlith yr holl genhedl-
oedd, er mwyn ei enw ef:

6 Ym mysg y rhai yr ydych chwi-
thau yn alwedigion Iesu Grist.
7 At bawb sydd yn Rhufain, yn
anwyl gan Dduw, [h] wedi eu galw
i fod yn saint: [i] Gras i chwi
a thangnefedd oddi wrth Dduw
ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu
Grist.
8 Yn gyntaf, [k] yr wyf yn diolch i'm
Duw trwy Iesu Grist drosoch chwi
oll, oblegid [l] bod eich ffydd chwi yn
gyhoeddus yn yr holl fyd.
9 Canys [m] tyst i mi yw Duw, [n] yr
hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu
‖ yn fy yspryd yn efengyl ei Fab ef,
fy mod i [o] yn ddibaid yn gwneuth-
ur coffa o honoch bob amser yn fy
ngweddïau,
10 [p] Gan ddeisyf a gawn ryw fodd,
ryw amser bellach, rwyddhynt gyd
âg ewyllys Duw, i ddyfod attoch
chwi.
11 Canys yr wyf yn hiraethu am
eich gweled, fel [q] y gallwyf gyfran-

Anno DOMINI 60.

[h] 1 Cor. 1. 2.
[i] Gal. 1. 3.
[k] Philem. 4.
[l] 1 Thess. 1. 8.
[m] pen. 9. 1.
[n] 2 Tim. 1. 3.
‖ Neu, *â'm hyspryd.*
[o] 1 Thess. 3. 10.
[p] pen. 15. 23. 1 Thess. 3. 10.
[q] pen. 15. 29.

Anno DOMINI 60.

nu i chwi ryw ddawn ysprydol, fel
y'ch cadarnhâer:
12 *A* hynny sydd i'm cyd-ymgysuro ‖ ynoch chwi, trwy [r] ffydd ein
gilydd, yr eiddoch chwi a'r eiddof
finnau.
13 Eithr ni fynnwn i chwi fod
heb wybod, frodyr, i mi yn fynych
arfaethu dyfod attoch (ond [s] fo'm
lluddiwyd i hyd yn hyn) fel y cawn
ryw ffrwyth ynoch chwi hefyd,
megis ag yn y Cenhedloedd eraill.
14 [t] Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid
ac i'r barbariaid hefyd, i'r doethion
ac i'r annoethion hefyd.
15 Felly, hyd y mae ynof fi, parod
ydwyf i bregethu yr efengyl i
chwithau hefyd y rhai ydych yn
Rhufain.
16 Canys [u] nid oes arnaf gywilydd
o efengyl Crist: oblegid [x] gallu Duw
yw hi er iachawdwriaeth, i bob un
a'r sydd yn credu; i'r Iuddew [y] yn
gyntaf, a hefyd i'r Groegwr.
17 Canys [z] ynddi hi y datguddir
cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd;
megis y mae yn ysgrifenedig, [a] Y
cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.
18 Canys digofaint Duw a ddatguddiwyd o'r nef yn erbyn pob annuwioldeb ac anghyfiawnder dynion, y rhai sydd yn attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder.
19 O herwydd [b] yr hyn a ellir ei
wybod am Dduw, sydd eglur
‖ ynddynt hwy: canys [c] Duw a'*i*
heglurodd iddynt.
20 Canys [d] ei anweledig bethau
ef er creadigaeth y byd, wrth eu
hystyried yn y pethau a wnaed, a
welir yn amlwg; *sef* ei dragywyddol
allu ef a'i Dduwdod; ‖ hyd onid
ydynt yn ddiesgus:
21 Oblegid a hwy yn adnabod Duw,
nis gogoneddasant ef megis Duw,
ac na buont ddiolchgar iddo; eithr
[e] ofer fuont yn eu rhesymmau, a'u
calon anneallus hwy a dywyllwyd.
22 Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;
23 Ac [f] a newidiasant ogoniant yr
anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth
llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac
anifeiliaid pedwar-carnol, ac ymlusgiaid.
24 [g] O ba herwydd Duw hefyd
a'u rhoddes hwy i fynu, yn nhrachwantau eu calonnau, i aflendid,
[h] i ammherchi eu cyrph eu hun [i] yn
eu plith eu hunain:
25 Y rhai a newidiasant wirionedd
Duw [k] yn gelwydd, ac a addolasant
ac a wasanaethasant y creadur yn
‖ fwy nâ'r Creawdwr, yr hwn sydd
fendigedig yn dragywyddol. Amen.
26 Oblegid hyn y rhoddes Duw
hwynt i fynu i [l] wyniau gwarthus:
canys eu ‖ gwragedd hwy a newidiasant yr arfer ‖ anianol i'r hon
sydd yn erbyn ‖ anian:
27 Ac yn gyffelyb y ‖ gwŷr hefyd,
gan adael yr arfer naturiol o'r
wraig, a ymlosgent yn eu hawydd
i'w gilydd: y gwŷr ynghyd â gwŷr
yn gwneuthur brynti, ac yn derbyn
ynddynt eu hunain y cyfryw dâl am
eu cyfeiliorni ag ydoedd raid.
28 Ac megis nad oedd gymmeradwy ganddynt ‖ gadw Duw yn *eu*
gwybodaeth, Duw a'u rhoddes
hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid
oedd weddaidd:
29 Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni; yn llawn cenfigen, llofruddiaeth, cynnen, twyll,
drwg-anwydau:
30 Yn hustyngwyr, yn athrodwyr,
yn gas ganddynt Dduw, yn drahaus,
yn feilchion, yn ffrostwyr, yn ddychymmygwyr drygioni, yn anufudd
i rïeni,
31 Yn anneallus, yn dorrwyr ammod, yn ‖ angharedig, yn anghymmodlawn, yn annhrugarogion:
32 Y rhai yn gwybod cyfiawnder
Duw (fod y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau yn haeddu
marwolaeth) *ydynt* nid yn unig yn
gwneuthur y pethau hyn, eithr
hefyd [n] yn ‖ cyd-ymfoddloni â'r
rhai sydd yn eu gwneuthur hwynt.

PENNOD II.

1 Na all y rhai sydd yn pechu, er eu bod yn condemnio pechod mewn eraill, mo'u hesgusodi eu hunain: 6 ac mai anhaws o lawer iddynt ddïangc rhag barn Duw, 9 pa un bynnag font ai Iuddewon ai Cenhedloedd. 14 Nas gall y Cenhedloedd ddïangc, 17 na'r Iuddewon chwaith; 25 ac na wna eu henwaediad lesâd iddynt, oni chadwant y ddeddf.

O HERWYDD paham, dïesgus
wyt ti, O ddyn, pwy bynnag
wyt yn barnu: [a] canys yn yr hyn yr
wyt yn barnu arall, yr wyt yn dy
gondemnio dy hun: canys ti yr hwn
wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr
un pethau.
2 Eithr ni a wyddom fod barn
Duw yn ol gwirionedd, yn erbyn y
rhai a wnant gyfryw bethau.
3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, O
ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai
sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn gwneuthur yr un
pethau, y dïengi di rhag barn Duw?
4 Neu a wyt ti yn dïystyru golud
ei ddaioni ef, a'i ddïoddefgarwch,
[b] a'i ymaros, [c] heb wybod fod daioni
Duw yn dy dywys di i edifeirwch?
5 Eithr yn ol dy galedrwydd, a'th
galon ddïedifeiriol, wyt [d] yn trysori
i ti dy hun ddigofaint erbyn dydd
y digofaint, a datguddiad cyfiawn
farn Duw,
6 [e] Yr hwn a dâl i bob un yn ol ei
weithredoedd:
7 *Sef* i'r rhai trwy barhâu yn
gwneuthur da, a geisiant ogoniant,
ac anrhydedd, ac anllygredigaeth;
bywyd tragywyddol:
8 Eithr i'r rhai sydd gynhenus, ac
[f] anufudd i'r gwirionedd, eithr yn
ufudd i anghyfiawnder; *y bydd*
llid, a digofaint:
9 Trallod ac ing ar bob enaid dyn
sydd yn gwneuthur drwg; yr Iuddew [g] yn gyntaf, a'r ‖ Groegwr hefyd:
10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd,
a thangnefedd, i bob un sydd yn
gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn
gyntaf, ac i'r ‖ Groegwr hefyd.
11 Canys [h] nid oes derbyn wyneb
ger bron Duw.
12 Oblegid cynnifer ag a bechasant
yn ddiddeddf, a gyfrgollir hefyd yn

‖ *gyd â chwi.*
[r] Tit. 1. 4. 2 Petr 1. 1.
[s] Act. 16. 7.
[t] 1 Cor. 9. 16.
[u] Ps. 40. 9, 10. 2 Tim. 1. 8.
[x] 1 Cor. 1. 18. a 15. 2.
[y] Act. 3. 26. a 13. 46.
[z] pen. 3. 21.
[a] Hab. 2. 4. Col. 3. 6.
[b] Act. 14. 17.
‖ *iddynt.*
[c] Ioan 1. 9.
[d] Ps. 19. 1. Act. 14. 17. a 17. 27.
‖ *fel y byddent.*
[e] Eph. 4. 17, 18.
[f] Ps. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.
[g] Ps. 81. 12. Act. 7. 42. 2 Thess. 2. 11, 12.
[h] 1 Thess. 4. 4.
[i] Lef. 18. 22.
[k] Amos 2. 4.
‖ *hytrach.*
[l] Lef. 18. 22, 23. Eph. 5. 12.
‖ *benywiaid.*
‖ *naturiol.*
‖ *naturiaeth.*
‖ *gwrrywiaid.*

‖ Neu, *gydnabod Duw.*
‖ *ddigariad.*
[n] Hos. 7. 3.
‖ Neu, *cydsynio.*
[a] 2 Sam. 12. 5. Matt. 7. 2.
[b] 2 Petr 3. 15.
[c] Es. 30. 18.
[d] Iago 5. 3.
[e] Job 34. 11. Ps. 62 12. Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. pen. 14. 12. Dat. 22. 12.
[f] 2 Thess. 1. 8.
[g] Amos 3. 2. Luc 12. 47, 48. 1 Petr 4. 17.
‖ *Cenhedlddyn.*
‖ *Cenhedlddyn.*
[h] Deut. 10. 17.

Anno DOMINI 60.

ddiddeddf; a chynnifer ag a bech-
asant yn y ddeddf, a fernir wrth y
ddeddf,
13 (Canys [i]nid gwrandawyr y
ddeddf *sydd* gyfiawn ger bron Duw,
ond gwneuthurwyr y ddeddf a gyf-
iawnhêir.
14 Canys pan yw y Cenhedloedd
y rhai nid yw y ddeddf ganddynt,
wrth naturiaeth yn gwneuthur y
pethau sydd yn y ddeddf, y rhai
hyn heb fod y ddeddf ganddynt,
ydynt ddeddf iddynt eu hunain:
15 Y rhai sydd yn dangos gweith-
red y ddeddf yn ysgrifenedig yn eu
calonnau, a'u cydwybod yn cyd-
dystiolaethu, a'*u* meddyliau || yn
cyhuddo eu gilydd, neu yn esgusodi)
16 [k]Yn y dydd y barno Duw
ddirgeloedd dynion, yn ol fy efengyl
i, [l]trwy Iesu Grist.
17 Wele, Iuddew y'th elwir di,
ac [m]yr wyt yn gorphwys yn y
ddeddf, ac yn gorfoleddu yn Nuw;
18 Ac yn gwybod *ei* ewyllys *ef*,
ac [n]yn || darbod pethau rhagorol,
gan fod wedi dy addysgu o'r ddeddf;
19 Ac yr wyt yn coelio dy fod yn
dywysog i'r deillion, yn llewyrch
i'r rhai *sydd* mewn tywyllwch:
20 Yn athraw i'r anghall, yn
ddysgawdwr i'r rhai bach, a chennyt
[o]ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd
yn y ddeddf.
21 [p]Tydi, gan hynny, yr hwn
wyt yn addysgu arall oni'th ddysgi
dy hun? yr hwn wyt yn pregethu,
Na ladratter, a ladretti di?
22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na
odineber, a odinebi di? yr hwn wyt
yn ffieiddio delwau, a gysegr-ys-
peili di?
23 Yr hwn wyt [q]yn gorfoleddu yn
y ddeddf, trwy dorri y ddeddf a
ddianrhydeddi di Dduw?
24 Canys enw Duw, o'ch plegid
chwi, a geblir ym mhlith y Cenhedl-
oedd; megis y mae [r]yn ysgrifen-
edig.
25 Canys enwaediad yn wir a
wna les, os cedwi y ddeddf: eithr os
troseddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy
enwaediad yn ddienwaediad.
26 Os y dienwaediad gan hynny
a geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni
chyfrifir ei ddienwaediad ef yn
enwaediad?
27 Ac oni bydd i'r dienwaediad
yr hwn sydd o naturiaeth (os ceidw
y ddeddf) dy farnu di, yr hwn wrth
y llythyren a'r enwaediad wyt yn
troseddu y ddeddf?
28 Canys [s]nid yr hwn sydd yn
yr amlwg sydd Iuddew; ac nid
enwaediad *yw yr hyn* sydd yn yr
amlwg yn y cnawd:
29 Eithr [t]yr hwn sydd yn y
dirgel *sydd* Iuddew; ac [u]enwaed-
iad y galon *sydd* [x]yn yr yspryd, nid
yn y llythyren; [y]yr hwn *y mae* ei
glod nid o ddynion, ond o Dduw.

[i] Matt. 7. 21. Iago 1. 22, 23, 25.
|| rhyngddynt a'u gilydd yn cyhuddo, neu, yn esgusodi.
[k] Matt. 25. 31. 1 Cor. 4. 5.
[l] Ioan 5. 22. Act. 17. 31.
[m] Mic. 3. 11. pen. 9. 4.
[n] Phil. 1. 10.
|| profi pethau a wahaniaeth rhyngddynt.
[o] pen. 6. 17. 2 Tim. 1. 13. a 3. 5.
[p] Ps. 50. 16, &c.
[q] ad. 17.
[r] 2 Sam. 12. 14. Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23.
[s] Ioan 8. 39. pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 15. Dat. 2. 9.
[t] 1 Petr 3. 4.
[u] Col. 2. 11. Phil. 3. 3.
[x] pen. 7. 6. 2 Cor. 3. 6.
[y] 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 10. 18. 1 Thess. 2. 4.

PENNOD III.

1 *Rhagor-fraint yr Iuddewon; 8 yr hwn ni chollasant: 9 er hynny y mae y ddeddf yn eu barnu hwythau hefyd yn euog o bechod: 20 gan hynny ni chyfiawnhêir un cnawd trwy y ddeddf: 28 eithr pawb heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig: 31 ac etto ni ddiddymwyd y ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny sydd i'r
Iuddew? neu pa fudd *sydd* o'r
enwaediad?
2 Llawer ym mhob rhyw fodd:
yn gyntaf, o herwydd [a]darfod ym-
ddiried iddynt hwy am ymadrodd-
ion Duw.
3 Oblegid beth os [b]anghredodd
rhai? [c]a wna eu hanghrediniaeth
hwy ffydd Duw yn ofer?
4 Na atto Duw: eithr [d]bydded
Duw yn eirwir, a [e]phob dyn yn
gelwyddog; megis yr ysgrifenwyd,
[f]Fel y'th gyfiawnhäer yn dy eiriau,
ac y gorfyddech || pan y'th farner.
5 Eithr os yw ein hanghyfiawn-
der ni yn canmol cyfiawnder Duw,
pa beth a ddywedwn? Ai anghyf-
iawn *yw* Duw, yr hwn sydd yn
dwyn arnom ddigofaint? (yn ol
dyn yr wyf yn dywedyd)
6 Na atto Duw: canys wrth hynny
[g]pa fodd y barna Duw y byd?
7 Canys os bu gwirionedd Duw
trwy fy nghelwydd i yn helaethach
i'w ogoniant ef, paham y'm bernir
innau etto megis pechadur?
8 Ac nid (megis y'n ceblir, ac
megis y dywed rhai ein bod yn dy-
wedyd) Gwnawn ddrwg, fel y dêl
daioni? y rhai y mae eu damnedig-
aeth yn gyfiawn.
9 Beth gan hynny? a ydym ni
yn fwy rhagorol? Nac *ydym* ddim:
canys ni a brofasom o'r blaen [h]fod
pawb, yr Iuddewon a'r Groegwyr,
dan bechod;
10 Megis y mae yn ysgrifenedig,
[i]Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:
11 Nid oes neb yn deall; nid oes
neb yn ceisio Duw.
12 Gwyrasant oll, aethant i gŷd
yn anfuddiol; nid oes un yn
gwneuthur daioni, nac oes un:
13 [k]Bedd agored *yw* eu ceg;
â'u tafodau y gwnaethant ddichell:
[l]gwenwyn aspiaid *sydd* dan eu
gwefusau:
14 [m]Y rhai y mae eu genau yn
llawn melldith a chwerwedd.
15 [n]Buan *yw* eu traed i dywallt
gwaed.
16 Distryw ac aflwydd *sydd* yn
eu ffyrdd:
17 A ffordd tangnefedd nid adna-
buant.
18 [o]Nid oes ofn Duw ger bron
eu llygaid.
19 Ni a wyddom hefyd am ba
bethau bynnag y mae y ddeddf yn
ei ddywedyd, mai wrth y rhai sydd
dan y ddeddf y mae hi yn ei ddy-
wedyd: fel [p]y cauer pob genau, ac
y byddo yr holl fyd || dan farn Duw.
20 Am hynny [q]trwy weithred-
oedd y ddeddf ni chyfiawnhêir un
cnawd yn ei olwg ef; canys [r]trwy
y ddeddf *y mae* adnabod pechod.
21 Ac yr awrhon [s]yr eglurwyd
cyfiawnder Duw heb y ddeddf,
wrth gael tystiolaeth gan y ddeddf
a'r prophwydi;
22 Sef cyfiawnder Duw, *yr hwn*
sydd trwy ffydd Iesu Grist i bawb,
ac ar bawb a gredant: canys [t]nid
oes gwahaniaeth.
23 Oblegid [u]pawb a bechasant,
ac ydynt yn ol am ogoniant Duw;

Anno DOMINI 60.

[a] Ps. 147. 19, 20. pen. 9. 4.
[b] Heb. 4. 2.
[c] Num. 23. 19. pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13.
[d] Ioan 3. 33.
[e] Ps. 62. 9. a 116. 11.
[f] Ps. 51. 4.
|| pan farnech.
[g] Gen. 18. 25.
[h] Gal. 3. 22.
[i] Ps. 14. 1, 2, 3. a 53. 1.
[k] Ps. 5. 9.
[l] Ps. 140. 3.
[m] Ps. 10. 7.
[n] Diar. 1. 16. Es. 59. 7, 8.
[o] Ps. 36. 1.
[p] Ezec. 16. 63.
|| yn euog o flaen Duw.
[q] Gal. 2. 16.
[r] pen. 7. 7.
[s] pen. 1. 17. Phil. 3. 9.
[t] pen. 10. 12. Gal. 3. 28. Col. 3. 11.
[u] pen. 11. 32. Gal. 3. 22.

Anno DOMINI 60.

24 A hwy wedi eu cyfiawnhâu
yn rhad trwy ei ras ef, trwy y
prynedigaeth sydd yng Nghrist
Iesu:
25 Yr hwn a ‖ osododd Duw yn
‖ iawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i
ddangos ei gyfiawnder ef, trwy
faddeuant [x] y pechodau a wnaethid
o'r blaen, trwy ddioddefgarwch
Duw;
26 I ddangos ei gyfiawnder ef y
pryd hwn; fel y byddai efe yn gyf-
iawn, ac yn cyfiawnhâu y neb sydd
o ffydd Iesu.
27 [y] Pa le gan hynny *y mae* y
gorfoledd? Efe a gauwyd allan.
Trwy ba ddeddf? ai *deddf* gweith-
redoedd? Nag ê; eithr trwy ddeddf
ffydd.
28 Yr ydym ni gan hynny yn cyfrif
[z] mai trwy ffydd y cyfiawnhêir dyn,
heb weithredoedd y ddeddf.
29 Ai i'r Iuddewon *y mae efe* yn
Dduw yn unig? onid *yw* i'r Cen-
hedloedd hefyd? Yn wir *y mae efe*
i'r Cenhedloedd hefyd:
30 Gan mai un Duw *sydd*, yr hwn
a gyfiawnhâ yr enwaediad wrth
ffydd, a'r dienwaediad trwy ffydd.
31 Wrth hynny, a ydym ni yn
gwneuthur y ddeddf yn ddirym
trwy ffydd? Na atto Duw: eithr
yr ydym yn eadarnhâu y ddeddf.

PENNOD IV.

1 Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder, 10 cyn enwaedu arno. 13 Trwy ffydd yn unig y derbyniodd efe a'i had yr addewid. 16 Abraham yw tad pawb a'r sydd yn credu. 24 Ein ffydd minnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.

PA beth gan hynny a ddywedwn
ni ddarfod i [a] Abraham ein tad
ni ei gael, yn ol y cnawd?
2 Canys os Abraham a gyfiawn-
hâwyd trwy weithredoedd, y mae
iddo orfoledd; eithr nid ger bron
Duw.
3 Canys pa beth a ddywed yr
ysgrythyr? [b] Credodd Abraham i
Dduw; a chyfrifwyd iddo yn gyf-
iawnder.
4 Eithr [c] i'r neb sydd yn gweithio,
ni chyfrifir y gwobr o ras, ond o
ddyled.
5 Eithr i'r neb nid yw yn gweithio,
ond yn credu yn yr hwn sydd yn
cyfiawnhâu yr annuwiol, ei ffydd
ef a gyfrifir yn gyfiawnder.
6 Megis y mae Dafydd hefyd yn
datgan dedwyddwch y dyn y mae
Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb
weithredoedd, *gan ddywedyd*,
7 [d] Dedwydd *yw* y rhai y maddeu-
wyd eu hanwireddau, a'r rhai y
cuddiwyd eu pechodau.
8 Dedwydd *yw* y gwr nid yw yr
Arglwydd yn cyfrif pechod iddo.
9 *A ddaeth* y dedwyddwch hwn
gan hynny ar yr enwaediad *yn
unig*, ynte ar y dienwaediad hefyd?
Canys yr ydym yn dywedyd ddar-
fod cyfrif ffydd i Abraham yn gyf-
iawnder.
10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd
hi? ai pan oedd yn yr enwaediad,
ynte yn y dienwaediad? Nid yn yr
enwaediad, ond yn y dienwaediad.
11 Ac [e] efe a gymmerth arwydd yr

‖ *rag-ordeiniodd.*
‖ *gymmod, gymmodwr.*
[x] Act. 17. 30. Heb. 9. 15.
[y] 1 Cor. 1. 29, 31. Eph. 2. 9.
[z] Act. 13. 38. pen. 8. 3. Gal. 2. 16.
[a] Es. 51. 2.
[b] Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
[c] pen. 11. 6.
[d] Ps. 32. 1, 2.
[e] Gen. 17. 10.

enwaediad, yn ‖ insel cyfiawnder y
ffydd, yr hon *oedd ganddo* yn y
dienwaediad: fel [f] y byddai efe yn
dad pawb a gredent yn y dienwaed-
iad; fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt
hwythau hefyd:
12 Ac yn dad yr enwaediad, nid i'r
rhai o'r enwaediad yn unig, ond
i'r sawl hefyd a gerddant lwybrau
ffydd Abraham ein tad ni, yr hon
oedd ganddo yn y dienwaediad.
13 Canys nid trwy y ddeddf *y
daeth* yr addewid i Abraham, neu
i'w had, y byddai efe yn etifedd y
byd; eithr trwy gyfiawnder ffydd.
14 Canys [g] os y rhai sydd o'r ddeddf
yw yr etifeddion, gwnaed ffydd yn
ofer, a'r addewid yn ddirym.
15 Oblegid [h] y mae y ddeddf yn
peri digofaint; canys lle nid oes
deddf, nid *oes* gamwedd.
16 Am hynny o ffydd *y mae*, fel *y
byddai* yn ol gras: fel y byddai yr
addewid yn sicr i'r holl had; nid
yn unig i'r hwn sydd o'r ddeddf,
ond hefyd i'r hwn sydd o ffydd
Abraham, [i] yr hwn yw ein tad ni
oll,
17 (Megis y mae yn ysgrifenedig
[k] Mi a'th wnaethum yn dad llawer
o genhedloedd) ‖ ger bron y neb y
credodd efe iddo, *sef* Duw, yr hwn
sydd yn bywhâu y meirw, ac sydd
[l] yn galw y pethau nid ydynt, fel pe
byddent:
18 Yr hwn yn erbyn gobaith a
gredodd dan obaith, fel y byddai
efe yn dad cenhedloedd lawer; yn
ol yr hyn a ddywedasid, [m] Felly y
bydd dy had di.
19 Ac efe yn ddiegwan o ffydd,
[n] nid ystyriodd ei gorph ei hun,
yr hwn oedd yr awrhon wedi
marweiddio, ac efe ynghylch can
mlwydd oed, na marweidd-dra bru
Sara.
20 Ac nid ammheuodd efe add-
ewid Duw trwy anghrediniaeth;
eithr efe a nerthwyd yn y ffydd,
gan roddi gogoniant i Dduw:
21 Ac yn gwbl sicr *ganddo*, am
yr hyn a addawsai efe, [o] ei fod ef yn
abl i'w wneuthur hefyd.
22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo
yn gyfiawnder.
23 Eithr [p] nid ysgrifenwyd hynny
er ei fwyn ef yn unig, ddarfod ei
gyfrif iddo;
24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd,
i'r rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn
credu yn yr hwn [q] a gyfododd Iesu
ein Harglwydd ni o feirw:
25 Yr hwn a draddodwyd dros ein
pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyf-
iawnhâu ni.

PENNOD V.

1 Wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae i ni dangnefedd rhyngom a Duw, 2 a llawenydd yn ein gobaith. 8 gan ein cymmodi trwy ei waed ef, a nyni yn elynion iddo, 10 y cawn yn hytrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi. 12 Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda, 17 felly yn hytrach y daw cyfiawnder a bywyd trwy Iesu Grist. 20 Lle yr amlhâodd pechod, y rhagor-amlhâodd gras.

AM hynny, [a] gan ein bod wedi ein
cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae
gennym heddwch tu ag at Dduw,
trwy ein Harglwydd Iesu Grist.

Anno DOMINI 60.

‖ *sel.*
[f] Luc 19. 9. ad. 12, 16. Gal. 3. 7.
[g] Gal. 3. 18.
[h] pen. 3. 20. a 5. 13, 20. a 7. 8, 10. 1 Cor. 15. 56. 2 Cor. 3. 7, 9. Gal. 3. 19. 1 Ioan 3. 4.
[i] Es. 51. 2.
[k] Gen. 17. 5.
‖ *yn gyffelyb i'r neb.*
[l] pen. 8. 11.
[m] Gen. 15. 5.
[n] Gen. 17. 17. a 18. 11. Heb. 11. 11, 12.
[o] Ps. 115. 3. Heb. 11. 19.
[p] pen. 15. 4. 1 Cor. 10. 6, 11.
[q] Act. 2. 24. a 13. 30.
[a] Es. 32. 17. Ioan 16. 33.

Anno DOMINI 60.

2 [b]Trwy yr hwn hefyd y cawsom
ddyfodfa trwy ffydd i'r gras hwn,
yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac [c]yn
gorfoleddu dan obaith gogoniant
Duw.
3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr
ydym yn gorfoleddu mewn gor-
thrymderau; [d]gan wybod fod gor-
thrymder yn peri dïoddefgarwch;
4 A dïoddefgarwch, brofiad; a
phrofiad, obaith:
5 A gobaith ni chywilyddia, am
fod cariad Duw wedi ei dywallt yn
ein calonnau ni, trwy yr Yspryd
Glân yr hwn a roddwyd i ni.
6 Canys Crist, pan oeddym ni etto
yn weiniaid, mewn ‖pryd a fu farw
dros yr annuwiol.
7 Oblegid braidd y bydd neb farw
dros un cyfiawn: oblegid dros y da
ysgatfydd fe feiddiai un farw hefyd.
8 Eithr [e]y mae Duw yn canmol
ei gariad tu ag attom; oblegid, a
nyni etto yn bechaduriaid, i Grist
farw trosom ni.
9 Mwy ynte o lawer, a nyni yn
awr wedi ein cyfiawnhâu trwy ei
waed ef, y'n hachubir rhag digofaint
trwyddo ef.
10 Canys [f]os pan oeddym yn elyn-
ion, [g]y'n heddychwyd â Duw trwy
farwolaeth ei Fab ef; mwy o lawer
wedi ein heddychu, y'n hachubir
[h]trwy ei fywyd ef.
11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr
gorfoleddu yr ydym hefyd yn Nuw
trwy ein Harglwydd Iesu Grist,
trwy yr hwn yr awrhon y derbyn-
iasom y cymmod.
12 Am hynny, megis [i]trwy un dyn
y daeth pechod i'r byd, a [k]marw-
olaeth trwy bechod; ac felly yr
aeth marwolaeth ar bob dyn, yn
gymmaint a phechu o bawb.
13 Canys hyd y ddeddf yr oedd
pechod yn y byd: eithr [l]ni chyfrifir
pechod pryd nad oes deddf.
14 Eithr teyrnasodd marwolaeth
o Adda hyd Moses, ïe, arnynt hwy
y rhai ni phechasant yn ol cyffelyb-
iaeth camwedd Adda, [m]yr hwn yw
ffurf yr un oedd ar ddyfod.
15 Eithr nid megis y camwedd,
felly y mae y dawn hefyd. Canys
os trwy gamwedd un y bu feirw
llawer; mwy o lawer yr amlhâodd
gras Duw, a'r dawn trwy ras yr un
dyn Iesu Grist, [n]i laweroedd.
16 Ac nid megis *y bu* trwy un a
bechodd, *y mae* y dawn: canys y
farn a ddaeth o un *camwedd* i gon-
demniad; eithr y dawn *sydd* o
gamweddau lawer i gyfiawnhâd.
17 Canys os trwy ‖gamwedd un
y teyrnasodd marwolaeth trwy un;
mwy o lawer y caiff y rhai sydd yn
derbyn lliosowgrwydd o ras, ac o
ddawn cyfiawnder, deyrnasu mewn
bywyd trwy un, Iesu Grist.
18 Felly gan hynny, megis trwy
‖gamwedd un *y daeth barn* ar bob
dyn i gondemniad; felly hefyd trwy
‖gyfiawnder un *y daeth y dawn* [o]ar
bob dyn i gyfiawnhâd bywyd.
19 Oblegid megis trwy anufudd-
dod un dyn y gwnaethpwyd llawer
yn bechaduriaid; felly trwy ufudd-
dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.

[b] Eph. 2. 18. a 3. 12. Heb. 10. 19.
[c] Heb. 3. 6.
[d] Iago 1. 3.
‖ amser cyfaddas.
[e] Ioan 15. 13. 1 Petr 3. 18. 1 Ioan 3. 16. a 4. 9.
[f] pen. 8. 32.
[g] 2 Cor. 5. 19. Eph. 2. 16.
[h] Ioan 5. 26. a 14. 19. 2 Cor. 4. 10, 11.
[i] Gen. 3. 6. 1 Cor. 15. 21.
[k] Gen. 2. 17. pen. 6. 23.
[l] pen. 4. 15. 1 Ioan 3. 4.
[m] 1 Cor. 15. 21, 22, 45.
[n] Matt. 20. 28. a 26. 28.
‖ un camwedd.
‖ un camwedd.
‖ un cyfiawnder.
[o] Ioan 12. 32. Heb. 2. 9.

20 Eithr [p]y ddeddf a ddaeth i
mewn fel yr amlhâai y camwedd:
eithr lle yr amlhâodd y pechod, y
rhagor-amlhâodd gras:
21 Fel megis y teyrnasodd pechod
i farwolaeth, felly hefyd y teyrnasai
gras trwy gyfiawnder, i fywyd tra-
gywyddol, trwy Iesu Grist ein Har-
glwydd.

PENNOD VI.

1 *Na ddylem ni fyw mewn pechod,* 2 *a ninnau wedi marw iddo;* 3 *megis y mae ein bedydd ni yn dangos.* 12 *Na theyrnased pechod mwyach,* 18 *gan ddarfod i ni ymrôi i wasanaeth cyfiawnder;* 23 *ac o herwydd mai cyflog pechod yw marwolaeth.*

BETH wrth hynny a ddywedwn
ni? a drigwn ni yn wastad
mewn pechod, fel yr amlhâo gras?
2 Na atto Duw. A ninnau wedi
meirw i bechod, pa wedd y byddwn
byw etto ynddo ef?
3 Oni wyddoch chwi, [a]am gynnifer
o honom ag a ‖fedyddiwyd i Grist
Iesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth
ef?
4 [b]Claddwyd ni gan hynny gyd
âg ef trwy fedydd i farwolaeth; fel
[c]megis ag y cyfodwyd Crist o feirw
trwy ogoniant y Tad, [d]felly y
rhodiom ninnau hefyd mewn new-
ydd-deb buchedd.
5 Canys os gwnaed ni yn gyd-
blanhigion i gyffelybiaeth ei farwol-
aeth ef, felly y byddwn *i gyffelyb-
iaeth ei* adgyfodiad *ef:*
6 Gan wybod hyn, ddarfod [e]croes-
hoelio ein hen ddyn ni gyd âg *ef*, er
mwyn dirymmu [f]corph pechod, fel
rhag llaw na wasanaethom bechod.
7 Canys [g]y mae yr hwn a fu farw,
wedi ei †ryddhâu oddi wrth bechod.
8 Ac [h]os buom feirw gyd â Christ,
yr ydym ni yn credu y byddwn byw
hefyd gyd âg ef:
9 Gan wybod nad yw [i]Crist, yr
hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw,
yn marw mwyach; nad arglwydd-
iaetha marwolaeth arno mwyach.
10 Canys fel y bu efe farw, [k]efe a
fu farw unwaith i bechod: ac fel y
mae yn byw, [l]byw y mae i Dduw.
11 Felly chwithau hefyd, cyfrifwch
eich hunain yn feirw i bechod; eithr
[m]yn fyw i Dduw, yng Nghrist Iesu
ein Harglwydd.
12 [n]Na theyrnased pechod gan
hynny yn eich corph marwol, i
ufuddhâu o honoch iddo yn ei
chwantau.
13 Ac na [o]roddwch eich aclodau
yn ‖arfau anghyfiawnder i bechod:
eithr [p]rhoddwch eich hunain i
Dduw, megis rhai o feirw yn fyw;
a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder i
Dduw.
14 Canys nid arglwyddiaetha
pechod arnoch chwi: oblegid nid
ydych chwi dan y ddeddf, eithr dan
ras.
15 Beth wrth hynny? a bechwn
ni ‖o herwydd nad ydym dan y
ddeddf, eithr dan ras? Na atto
Duw.
16 Oni wyddoch chwi, mai [q]i
bwy bynnag yr ydych yn eich rhoddi
eich hunain yn weision i ufuddhâu
iddo, eich bod yn weision i'r hwn yr
ydych yn ufuddhâu iddo; pa un

Anno DOMINI 60.

[p] Ioan 15. 22. pen. 4. 15. a 7. 8. Gal. 3. 19, 23.
[a] Gal. 3. 27.
‖ Neu, fedyddir.
[b] Col. 2. 12.
[c] pen. 8. 11. 2 Cor. 13. 4.
[d] Eph. 4. 22, 23. Col. 3. 10. Phil. 3. 10, 11.
[e] Gal. 2. 20. a 5. 24. a 6. 14. Eph. 4. 22.
[f] Col. 2. 11.
[g] 1 Petr 4. 1.
† Gr. gyfiawnhâu.
[h] 2 Tim. 2. 11.
[i] Dat. 1. 18.
[k] Heb. 9. 27, 28.
[l] Luc 20. 38.
[m] Gal. 2. 19.
[n] Ps. 119. 133.
[o] pen. 7. 5. Col. 3. 5. Iago 4. 1.
‖ offer.
[p] pen. 12. 1. 1 Petr 4. 2.
‖ 1 Cor. 9. 21. Gal. 5. 18.
[q] Matt. 6. 24. Ioan 8. 34. 2 Petr 2. 19.

Anno DOMINI 60.

bynnag ai i bechod i farwolaeth,
ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?
17 Ond i Dduw y bo y diolch,
eich bod chwi *gynt* yn weision i
bechod; eithr ufuddhâu o honoch
o'r galon i'r [r] ffurf o athrawiaeth † a
draddodwyd i chwi.
18 Ac [s] wedi eich rhyddhâu oddi
wrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd
yn weision i gyfiawnder.
19 Yn ol dull dynol yr ydwyf yn
dywedyd, oblegid gwendid eich
cnawd chwi. Canys megis ag y
rhoddasoch eich aelodau yn weision
i aflendid ac anwiredd, i anwiredd;
felly yr awrhon rhoddwch eich
aelodau yn weision i gyfiawnder, i
sancteiddrwydd.
20 Canys pan oeddych yn weision
pechod, rhyddion oeddych ‖ oddi
wrth gyfiawnder.
21 [t] Pa ffrwyth gan hynny oedd i
chwi y pryd hwnnw o'r pethau y
mae arnoch yr awrhon gywilydd o'u
plegid? canys diwedd y pethau
hynny *yw* marwolaeth.
22 Ac yr awrhon, wedi eich
rhyddhâu oddi wrth bechod, a'ch
gwneuthur yn weision i Dduw, y
mae i chwi eich ffrwyth yn sanct-
eiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd
tragywyddol.
23 Canys [u] cyflog pechod *yw*
marwolaeth; eithr dawn Duw *yw*
bywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist
ein Harglwydd.

PENNOD VII.

1 Nad oes un ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn, ond tra fyddo byw: 4 ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf. 7 Etto nad yw y ddeddf bechod; 12 eithr sanctaidd, a chyfiawn, a da; 16 fel yr ydwyf fi yn cydnabod, ac yn ddrwg gennyf nas gallaf ei chadw.

ONI wyddoch chwi, frodyr (canys
wrth y rhai sydd yn gwybod y
ddeddf yr wyf yn dywedyd) fod y
ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn,
tra fyddo efe byw?
2 Canys [a] y wraig y mae iddi wr,
sydd yn rhwym wrth y ddeddf i'r
gwr, tra fyddo efe byw: ond o bydd
marw y gwr, hi a ryddhâwyd oddi
wrth ddeddf y gwr.
3 Ac felly, [b] os â'r gwr yn fyw, y
bydd hi yn eiddo gwr arall, hi a
elwir yn odinebus: eithr os marw
fydd ei gwr hi, y mae hi yn rhydd
oddi wrth y ddeddf; fel nad yw hi
odinebus, er bod yn eiddo gwr
arall.
4 Ac felly chwithau, fy mrodyr,
ydych [c] wedi meirw i'r ddeddf trwy
gorph Crist; fel y byddech eiddo
un arall, *sef* eiddo yr hwn a gyfod-
wyd o feirw, fel [d] y dygem ffrwyth i
Dduw.
5 Canys pan oeddym yn y cnawd,
gwyniau pechodau, y rhai oedd
trwy y ddeddf, oedd [e] yn gweithio
yn ein haelodau ni, [f] i ddwyn ffrwyth
i farwolaeth.
6 Eithr yn awr y rhyddhâwyd ni
oddi wrth y ddeddf, ‖ wedi ein
meirw i'r peth y'n hattelid; fel y
gwasanaethem mewn [g] newydd-
deb yspryd, ac nid *yn* hender y
llythyren.
7 Beth wrth hynny a ddywedwn

[r] 2 Tim. 1. 13.
† Gr. *i'r hon y'ch traddodwyd.*
[s] Ioan 8. 32. 1 Cor. 7. 22. Gal. 5. 1.
‖ *i gyfiawnder.*
[t] pen. 7. 5.
[u] Gen. 2. 17. pen. 5. 12. Iago 1. 15.
[a] 1 Cor. 7. 39.
[b] Matt. 5. 32.
[c] pen. 8. 2. Gal. 2. 19. a 5. 18.
[d] Gal. 5. 22.
[e] pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 21. Gal. 5. 19.
‖ pen. 6. 2.
[g] pen. 2. 29. 2 Cor. 3. 6.

ni? Ai pechod *yw* y ddeddf? Na
atto Duw. Eithr [h] nid adnabûm i
bechod, ond wrth y ddeddf: canys
nid adnabuaswn i drachwant, oni
bai ddywedyd o'r ddeddf, [i] Na
thrachwanta.
8 Eithr [k] pechod, wedi cymmeryd
achlysur trwy y gorchymyn, a
weithiodd ynof fi bob trachwant.
9 Canys [l] heb y ddeddf marw
oedd pechod. Eithr yr oeddwn i
gynt yn fyw heb y ddeddf: ond pan
ddaeth y gorchymyn, yr adfywiodd
pechod, a minnau a fûm farw.
10 A'r gorchymyn [m] yr hwn
ydoedd i fywyd, hwnnw a gaed i
mi i farwolaeth.
11 Canys pechod, wedi cymmeryd
achlysur trwy y gorchymyn, a'm
twyllodd i; a thrwy hwnnw a'm
lladdodd.
12 Felly yn wir [n] *y mae* y ddeddf
yn sanctaidd; a'r gorchymyn yn
sanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.
13 Gan hynny a wnaethpwyd y
peth oedd dda, yn farwolaeth i mi?
Na atto Duw. Eithr pechod, fel
yr ymddangosai yn bechod, gan
weithio marwolaeth ynof fi, trwy yr
hyn sydd dda; fel y byddai pechod
trwy y gorchymyn yn dra phech-
adurus.
14 Canys ni a wyddom fod y
ddeddf yn ysprydol: eithr myfi
sydd gnawdol, [o] wedi fy ngwerthu
dan bechod.
15 Canys yr hyn yr wyf yn ei
wneuthur, nid yw foddlawn gennyf:
canys [p] nid y peth yr wyf yn ei
ewyllysio, hynny yr wyf yn ei
wneuthur; eithr y peth sydd gas
gennyf, hyn yr ydwyf yn ei
wneuthur.
16 *Ac* os y peth nid wyf yn ei
ewyllysio, *hynny* yr wyf yn ei
wneuthur, yr wyf fi yn cyd-synio
â'r ddeddf mai da *ydyw.*
17 Felly yr awrhon nid myfi sydd
mwy yn gwneuthur hynny, eithr
y pechod yr hwn sydd yn trigo
ynof fi.
18 Canys mi a wn nad oes [q] ynof
fi (hynny yw, yn fy nghnawd i) ddim
da yn trigo: oblegid yr ewyllysio
sydd barod gennyf; eithr cwblhâu
yr hyn sydd dda, nid wyf yn medru
arno.
19 Canys nid wyf yn gwneuthur
y peth da yr wyf yn ei ewyllysio;
ond y drwg yr hwn nid wyf yn ei
ewyllysio, hynny yr wyf yn ei
wneuthur.
20 Ac os ydwyf fi yn gwneuthur
y peth nid wyf yn ei ewyllysio, nid
myfi mwyach sydd yn ei wneuthur,
ond y pechod sydd yn trigo ynof fi.
21 Yr ydwyf fi gan hynny yn
cael deddf, a mi yn ewyllysio
gwneuthur da, fod drwg yn bresen-
nol gyd â mi.
22 Canys ymhyfrydu yr wyf yng
nghyfraith Duw, yn ol [r] y dyn oddi
mewn:
23 Eithr [s] yr wyf yn gweled deddf
arall yn fy aelodau, yn gwrthryfela
yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn
fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr
hon sydd yn fy aelodau.

Anno DOMINI 60.

[h] pen. 3. 20.
[i] Exod. 20. 17. Deut. 5. 21. Act. 20. 33.
[k] pen. 4. 15. a 5. 20.
[l] 1 Cor. 15. 56.
[m] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.
[n] 1 Tim. 1. 8.
[o] 1 Bren. 21. 20, 25.
[p] Gal. 5. 17.
[q] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[r] 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10.
[s] Gal. 5. 17.

Anno DOMINI 60.

24 Ys truan o ddyn wyf fi! pwy a'm gwared i oddi wrth ‖gorph y farwolaeth hon?

25 Yr wyf fi yn diolch i Dduw, trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun â'r meddwl yn gwasanaethu cyfraith Duw; ond â'r cnawd, cyfraith pechod.

PENNOD VIII.

1 *Bod y rhai sydd yng Nghrist, ac yn byw yn ol yr Yspryd, yn rhyddion oddi wrth ddamnedigaeth.* 5, 13 *Pa niwed sydd yn digwydd oddi wrth y cnawd;* 6, 14 *a pha les oddi wrth yr Yspryd,* 17 *ac o fod yn blentyn i Dduw:* 19 *yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei ogoneddus ymwared:* 29 *yr hwn a rag-ordeiniwyd gan Dduw.* 38 *Na all dim ein gwahanu ni oddi wrth ei gariad ef.*

NID *oes* gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd yng Nghrist Iesu, y rhai sydd [a]yn rhodio nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd.

2 Canys [b]deddf [c]Yspryd y bywyd yng Nghrist Iesu a'm rhyddhâodd i oddi wrth ddeddf pechod a marwolaeth.

3 Canys ‖yr hyn ni allai y ddeddf, o herwydd ei bod yn wan trwy y cnawd, Duw a ddanfonodd ei Fab ei hun y'nghyffelybiaeth cnawd pechadurus, ‖ac am bechod a gondemniodd bechod yn y cnawd:

4 Fel y cyflawnid cyfiawnder y ddeddf ynom ni, y rhai ydym yn rhodio, nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd.

5 Canys [d]y rhai sydd yn ol y cnawd, am bethau y cnawd y maent yn syniaw: eithr y rhai sydd yn ol yr Yspryd, am bethau yr Yspryd:

6 Canys [e]syniad y cnawd, marwolaeth *yw;* a syniad yr yspryd, bywyd a thangnefedd *yw:*

7 Oblegid syniad y cnawd *sydd* elyniaeth yn erbyn Duw: canys nid yw ddarostyngedig i ddeddf Duw; [f]oblegid nis gall chwaith.

8 A'r rhai sydd yn y cnawd, ni allant ryngu bodd Duw.

9 Eithr chwychwi nid ydych yn y cnawd, ond yn yr Yspryd, od yw [g]Yspryd Duw yn trigo ynoch. Ac od oes neb heb [h]Yspryd Crist ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef.

10 Ac os *yw* Crist ynoch, *y mae* y corph yn farw, o herwydd pechod; eithr yr Yspryd yn fywyd, o herwydd cyfiawnder.

11 Ac os Yspryd [i]yr hwn a gyfododd Iesu o feirw, sydd yn trigo ynoch; [k]yr hwn a gyfododd Grist o feirw, a fywiocca hefyd eich cyrph marwol chwi, ‖trwy ei Yspryd yr hwn sydd yn trigo ynoch.

12 Am hynny, frodyr, dyledwyr ydym, nid i'r cnawd, i fyw yn ol y cnawd.

13 Canys [l]os byw yr ydych yn ol y cnawd, meirw fyddwch, eithr os ydych [m]yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy yr Yspryd, byw fyddwch.

14 Canys [n]y sawl a arweinir gan Yspryd Duw, y rhai hyn sydd blant i Dduw.

15 Canys [o]ni dderbyniasoch yspryd caethiwed drachefn i *beri* ofn; eithr derbyniasoch [p]Yspryd mabwysiad, trwy yr hwn yr ydym yn llefain, [q]Abba, Dad.

16 Y mae [r]yr Yspryd ‖hwn yn cyd-dystiolaethu â'n hyspryd ni, ein bod ni yn blant i Dduw.

17 Ac os plant, etifeddion hefyd; *sef* etifeddion i Dduw, a chydetifeddion â Christ: [s]os ydym yn cyd-ddioddef *gyd âg ef,* fel y'n cydogonedder hefyd.

18 Oblegid yr ydwyf yn cyfrif, [t]nad *yw* dioddefiadau yr amser presennol hwn, yn haeddu *eu cyffelybu* i'r gogoniant a ddatguddir i ni.

19 Canys [u]awydd-fryd y creadur sydd yn disgwyl am [x]ddatguddiad meibion Duw.

20 Canys y creadur sydd wedi ei ddarostwng i oferedd; nid o'i fodd, eithr oblegid yr hwn a'i darostyngodd:

21 Dan obaith y rhyddhêir y creadur yntau hefyd, o gaethiwed llygredigaeth, i ryddid gogoniant plant Duw.

22 Canys ni a wyddom fod ‖pob creadur yn cyd-ocheneidio, ac yn cyd-ofidio hyd y pryd hwn.

23 Ac nid yn unig *y creadur,* ond ninnau hefyd y rhai sydd gennym flaen-ffrwyth yr Yspryd; [y]yr ydym ninnau ein hunain hefyd yn ocheneidio ynom ein hunain, gan ddisgwyl y mabwysiad, *sef* [z]prynedigaeth ein corph.

24 Canys trwy obaith y'n hiachâwyd. Eithr [a]y gobaith a welir, nid yw obaith: oblegid y peth y mae un yn ei weled, i ba beth y mae etto yn ei obeithio?

25 Ond os ydym ni yn gobeithio yr hyn nid ŷm yn ei weled, yr ydym trwy amynedd yn disgwyl am dano.

26 A'r un ffunud y mae yr Yspryd hefyd yn cynnorthwyo ein gwendid ni. Canys [b]ni wyddom ni beth a weddïom, megis y dylem: eithr [c]y mae yr Yspryd ei hun yn erfyn trosom ni âg ocheneidiau annhraethadwy.

27 [d]A'r hwn sydd yn chwilio y calonnau, a ŵyr beth *yw* meddwl yr Yspryd; ‖canys y mae efe [e]yn ol *ewyllys* Duw yn erfyn dros y saint.

28 Ac ni a wyddom fod pob peth yn cyd-weithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw; *sef* i'r rhai sydd wedi eu galw yn ol *ei* arfaeth *ef.*

29 Oblegid y rhai [f]a rag-wybu, [g]a ragluniodd efe hefyd [h]*i fod* yn un ffurf â delw ei Fab ef; [i]fel y byddai efe yn gyntaf-anedig ym mhlith brodyr lawer.

30 A'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hynny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd efe, y rhai hynny hefyd a gyfiawnhâodd efe; a'r rhai a gyfiawnhâodd efe, y rhai hynny hefyd [k]a ogoneddodd efe.

31 Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? [l]Os *yw* Duw trosom, pwy *a all fod* i'n herbyn?

32 [m]Yr hwn nid arbedodd ei briod Fab, ond [n]a'i traddododd ef

---

Marginal notes (left): ‖ *y corph marwolaeth hwn.* — [a] Gal. 5. 16, 25. — [b] Ioan 8. 36. pen. 6. 18, 22. Gal. 2. 19. a 5. 1. — [c] 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6. — ‖ *yr hyn oedd ammhosibl i'r ddeddf, yn yr hyn yr oedd hi yn wan.* — ‖ *a thrwy offrwm am.* — [d] 1 Cor. 2. 14. — [e] pen. 6. 21. Gal. 6. 8. — [f] 1 Cor. 2. 14. — [g] 1 Cor. 3. 16. — [h] Ioan 3. 34. Gal. 4. 6. Phil. 1. 19. 1 Petr 1. 11. — [i] Act. 2. 24. — [k] pen. 6. 4, 5. 1 Cor. 6. 14. 2 Cor. 4. 14. Eph. 2. 5. — ‖ *oblegid.* — [l] Gal. 6. 8. — [m] Eph. 4. 22. Col. 3. 5. — [n] Gal. 5. 18. — [o] 1 Cor. 2. 12. 2 Tim. 1. 7.

Anno DOMINI 60.

Marginal notes (right): [p] Es. 56. 5. Gal. 4. 5, 6. — [q] Marc 14. 36. — [r] 2 Cor. 1. 22. a 5. 5. Eph. 1. 13. a 4. 30. — ‖ *ei hun.* — [s] Act. 14. 22. 2 Tim. 2. 11, 12. — [t] 2 Cor. 4. 17. 1 Petr 1. 6, 7. a 4. 13. — [u] 2 Petr 3. 13. — [x] 1 Ioan 3. 2. — ‖ *yr holl greadigaeth.* — [y] 2 Cor. 5. 2, 4. — [z] Luc 21. 28. Eph. 4. 30. — [a] 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1. — [b] Matt. 20. 22. Iago 4. 3. — [c] Zech. 12. 10. Eph. 6. 18. — [d] 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Dat. 2. 23. — ‖ *ei fod efe.* — [e] 1 Ioan 5. 14. — [f] Exod. 33. 12, 17. Ps. 1. 6. Jer. 1. 5. Matt. 7. 23. pen. 11. 2. 2 Tim. 2. 19. 1 Petr 1. 2. — [g] Eph. 1. 5, 11. — [h] Ioan 17. 12. 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2. — [i] Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dat. 1. 5. — [k] Eph. 2. 6. — [l] Num. 14. 9. — [m] pen. 5. 6, 10. — [n] pen. 4. 25.

Anno DOMINI 60.

trosom ni oll; pa wedd gyd âg ef
hefyd na ddyry efe i ni bob peth?
33 Pwy a rydd ddim yn erbyn
etholedigion Duw? [o] Duw *yw* yr
hwn sydd yn cyfiawnhâu:
34 [p] Pwy *yw* yr hwn sydd yn
damnio? Crist *yw* yr hwn a fu
farw, ïe, yn hytrach, yr hwn a gyf-
odwyd hefyd; [q] yr hwn hefyd sydd
ar ddeheulaw Duw, [r] yr hwn hefyd
sydd yn erfyn trosom ni.
35 Pwy a'n gwahana ni oddi
wrth gariad Crist? *ai* gorthrymder,
neu ing, neu ymlid, neu newyn,
neu noethni, neu enbydrwydd, neu
gleddyf?
36 (Megis y mae yn ysgrifenêdig,
[s] Er dy fwyn di yr ydys yn ein lladd
ni ar hyd y dydd; cyfrifwyd ni fel
defaid i'r lladdfa)
37 [t] Eithr yn y pethau hyn oll yr
ydym ni yn fwy nâ choncwerwyr,
trwy yr hwn a'n carodd ni.
38 Canys y mae yn ddïogel gen-
nyf, na all nac angau, nac einioes,
nac angelion, na [u] thywysogaethau,
na meddiannau, na phethau pre-
sennol, na phethau i ddyfod,
39 Nac uchder, na dyfnder, nac
un creadur arall, ein gwahanu ni
oddi wrth gariad Duw, yr hwn
sydd yng Nghrist Iesu ein Har-
glwydd.

[o] Es. 50. 8, 9. Dat. 12. 10, 11.
[p] Job 34. 29.
[q] Marc 16. 19. Col. 3. 1. Heb. 1. 3. a 8. 1. a 12. 2.
[r] Heb. 7. 25. a 9. 24.
[s] Ps. 44. 22. 2 Cor. 4. 11.
[t] 1 Cor. 15. 57. 2 Cor. 2. 14. 1 Ioan 4. 4. a 5. 4, 5. Dat. 12. 11.
[u] Eph. 1. 21. a 6. 12. Col. 1. 16. a 2. 15. 1 Petr 3. 22.

PENNOD IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo dros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl had Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhâu wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darfod rhagfynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos paham y croesawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffydd.*

[a] Y GWIRIONEDD yr wyf fi yn
ei ddywedyd yng Nghrist, nid
wyf yn dywedyd celwydd, a'm cyd-
wybod hefyd yn cyd-dystiolaethu â
mi yn yr Yspryd Glân,
2 [b] Fod i mi dristyd mawr, a gofid
dibaid i'm calon.
3 Canys [c] mi a ddymunwn fy
mod fy hun ‖ yn anathema oddi
wrth Grist, dros fy mrodyr, *sef* fy
nghenedl yn ol y cnawd:
4 [d] Y rhai sydd Israeliaid; [e] eiddo
y rhai yw y mabwysiad, [f] a'r gogon-
iant, a'r ‖ cyfammodau, a [g] dodiad
y ddeddf, a'r gwasanaeth, [h] a'r
addewidion:
5 Eiddo y rhai *yw* y tadau; ac
[i] o'r rhai *yr hanoedd* Crist yn ol y
cnawd, [k] yr hwn sydd uwchlaw
pawb, yn Dduw bendigedig yn oes
oesoedd. Amen.
6 [l] Eithr nid posibl yw myned
gair Duw yn ddirym: canys [m] nid
‖ Israel yw pawb a'r sydd o Is-
rael.
7 [n] Ac nid *ydynt*, oblegid eu bod
yn had Abraham, i gŷd yn blant:
eithr, [o] Yn Isaac y gelwir i ti had.
8 Hynny ydyw, Nid plant y
cnawd, y rhai hynny *sydd* blant i
Dduw; eithr [p] plant yr addewid a
gyfrifir yn had.
9 Canys gair yr addewid *yw* hwn;
[q] Ar yr amser hwn y deuaf, a bydd
mab i Sara.
10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr

[a] 2 Cor. 1. 23. a 11. 31.
[b] pen. 10. 1.
[c] Exod. 32. 32.
‖ *wedi fy ngwahanu.*
[d] Deut. 7. 6.
[e] Exod. 4. 22. Jer. 31. 9.
[f] 1 Sam. 4. 21.
‖ *testamentau.*
[g] Ps. 147. 19.
[h] pen. 3. 2. Eph. 2. 12.
[i] pen. 1. 3.
[k] Jer. 23. 6. Ioan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8.
[l] pen. 3. 3.
[m] pen. 2. 28, 29. a 4. 12, 16. Gal. 6. 16.
‖ *yw y rhai hyn oll Israel a'r a ydynt o Israel.*
[n] Gal. 4. 23.
[o] Gen. 21. 12. Heb. 11. 18.
[p] Gal. 4. 28.
[q] Gen. 18. 10.

[r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi
o un, *sef* o'n tad Isaac;
11 (Canys cyn geni *y plant* etto,
na gwneuthur o honynt dda na
drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ol
etholedigaeth Duw sefyll, nid o
weithredoedd, eithr [s] o'r hwn sydd
yn galw)
12 Y dywedwyd wrthi, [t] ‖ Yr hynaf
a wasanaetha yr ‖ ieuangaf.
13 Megis yr ysgrifenwyd, [u] Jacob
a gerais, eithr Esau gaseais.
14 Beth gan hynny a ddywedwn
ni? [x] *A oes* anghyfiawnder gyd â
Duw? Na atto Duw.
15 Canys y mae yn dywedyd
wrth Moses, [y] Mi a drugarhâf wrth
yr hwn y trugarhâwyf, ac a dostur-
iaf wrth yr hwn y tosturiwyf.
16 Felly gan hynny nid o'r hwn
sydd yn ewyllysio *y mae*, nac o'r
hwn sydd yn rhedeg chwaith; ond
o Dduw, yr hwn sydd yn tru-
garhâu.
17 Canys [z] y mae yr ysgrythyr
yn dywedyd wrth Pharaoh, [a] I hyn
yma y'th gyfodais di, fel y dangos-
wn fy ngallu ynot ti, ac fel y dat-
genid fy enw trwy yr holl ddaear.
18 Felly gan hynny y neb y
mynno y mae efe yn trugarhâu
wrtho, a'r neb y mynno y mae efe
yn ei galedu.
19 Ti a ddywedi gan hynny
wrthyf, Paham y mae efe etto yn
beio? canys pwy a wrthwynebodd
ei ewyllys ef?
20 Yn hytrach, O ddyn, pwy wyt
ti yr hwn a ddadleui yn erbyn
Duw? [b] a ddywed y peth ffurfiedig
wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Paham
y'm gwnaethost fel hyn?
21 Onid oes awdurdod [c] i'r croch-
enydd ar y priddgist, i wneuthur
o'r un telpyn pridd [d] un llestr i
barch, ac arall i ammharch?
22 *Beth* os Duw, yn ewyllysio
dangos *ei* ddigofaint, a pheri ad-
nabod ei allu, a oddefodd trwy hir-
ymaros lestri digofaint, [e] wedi eu
‖ cymhwyso i golledigaeth:
23 Ac [f] i beri gwybod golud ei
ogoniant ar lestri trugaredd, y rhai
a rag-barottôdd efe i ogoniant?
24 *Sef* nyni y rhai a alwodd efe,
nid o'r Iuddewon yn unig, eithr
hefyd o'r Cenhedloedd.
25 Megis hefyd y mae efe yn
dywedyd yn Hosea, [g] Mi a alwaf yr
hwn nid yw bobl i mi, yn bobl i mi;
a'r hon nid yw anwyl, yn anwyl.
26 A bydd yn y fangre lle y dy-
wedwyd wrthynt, Nid fy mhobl i
ydych chwi; yno y gelwir hwy yn
Feibion i'r Duw byw.
27 Hefyd y mae Esaias yn llefain
am yr Israel, [h] Cyd byddai nifer
meibion Israel fel tywod y môr,
[i] gweddill a achubir.
28 Canys *efe* a orphen ac a gwt-
toga y ‖ gwaith mewn cyfiawnder:
oblegid byr ‖ waith a wna yr Ar-
glwydd ar y ddaear.
29 Ac megis y dywedodd Esaias yn
y blaen, [k] Oni buasai i Arglwydd
y Sabbaoth adael i ni had, [l] megis
Sodoma y buasem, a gwnaethid ni
yn gyffelyb i Gomorra.

Anno DOMINI 60.

[r] Gen. 25. 21.
[s] pen. 4. 17.
[t] Gen. 25. 23.
‖ *Y mwyaf*
‖ *lleiaf.*
[u] Mal. 1. 2, 3.
[x] Job 34. 10.
[y] Exod. 33. 19.
[z] Edrych Gal. 3. 8, 22.
[a] Exod. 9. 16.
[b] Es. 45. 9. a 64. 8.
[c] Jer. 18. 6.
[d] 2 Tim. 2. 20.
[e] 1 Petr 2. 8. Judas 4.
‖ Neu, *gorphen.*
[f] pen. 2. 4. Col. 1. 27.
[g] Hos. 2. 23. 1 Petr 2. 10.
[h] Es. 10. 22, 23.
[i] pen. 11. 5.
‖ Neu, *cyfrif.*
‖ *gyfrif.*
[k] Es. 1. 9. Galar. 3. 22.
[l] Es. 13. 19. Jer. 50. 40.

Anno DOMINI 60.

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? Bod y Cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, sef y cyfiawnder sydd o ffydd:

31 Ac Israel, [m] yr hwn oedd yn dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.

32 Paham? Am nad *oeddynt yn ei cheisio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys [n] hwy a dramgwyddasant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn ysgrifenedig, [o] Wele fi yn gosod yn Sïon faen tramgwydd, a chraig rwystr: a [p] phob un a gredo ynddo, ni ‖ chywilyddir.

PENNOD X.

5 Bod yr ysgrythyr lân yn dangos y rhagor sydd rhwng cyfiawnder y gyfraith a'r hwn sydd o ffydd; 11 ac na chywilyddir neb a gredo, pa un bynnag ai Iuddew ai cenedlddyn fyddo; 18 ac y derbyn y Cenhedloedd y gair, ac y credant. 19 Nad oedd y pethau hyn anhysbys i'r Iuddewon.

O FRODYR, gwir ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Israel, sydd ‖ er iachawdwriaeth.

2 Canys yr wyf fi yn dyst iddynt, [a] fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ol gwybodaeth.

3 Canys hwynt-hwy, heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceisio gosod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymostyngasant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b] Crist yw diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un a'r y sydd yn credu.

5 Canys y mae Moses yn ysgrifenu *am* y cyfiawnder sydd o'r ddeddf, [c] Mai y dyn a wnel y pethau hynny, a fydd byw trwyddynt.

6 Eithr y mae y cyfiawnder sydd o ffydd yn dywedyd fel hyn; [d] Na ddywed yn dy galon, Pwy a esgyn i'r nef? (hynny yw, dwyn Crist i waered *oddi uchod*)

7 Neu, pwy a ddisgyn i'r dyfnder? (hynny yw, dwyn Crist drachefn i fynu oddi wrth y meirw)

8 Eithr pa beth y mae efe yn ei ddywedyd? [e] Mae y gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy galon: hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu;

9 Mai [f] os cyffesi â'th enau yr Arglwydd Iesu, a chredu yn dy galon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.

10 Canys â'r galon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y cyffesir i iachawdwriaeth.

11 Oblegid y mae yr ysgrythyr yn dywedyd, [g] Pwy bynnag sydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

12 Canys [h] nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr: oblegid [i] yr un Arglwydd ar bawb, [k] sydd oludog i bawb a'r sydd yn galw arno.

13 [l] Canys pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredasant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywsant am dano? a pha fodd y clywant, heb bregethwr?

[m] pen. 10. 2. a 11. 7.
[n] Luc 2. 34. 1 Cor. 1. 23.
[o] Es. 8. 14. a 28. 16. Matt. 21. 42. 1 Petr 2. 6, 7, 8.
[p] pen. 10. 11.
‖ warad-wyddir.
‖ a'r eu bod yn gadw-edig.
[a] Act. 21. 20. a 22. 3. pen. 9. 31.
[b] Gal. 3. 24.
[c] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. Gal. 3. 12.
[d] Deut. 30. 12, 13.
[e] Deut. 30. 14.
[f] Matt. 10. 32. Act. 8. 37.
[g] Es. 28. 16. a 49. 23. Jer. 17. 7.
[h] pen. 3. 22.
[i] Act. 10. 36. pen. 3. 29. 1 Tim. 2. 5.
[k] Eph. 1. 7. a 2. 4, 7.
[l] Joel 2. 32. Act. 2. 21.

15 A pha fodd y pregethant, onis danfonir hwynt? megis y mae yn ysgrifenedig, [m] Mor brydferth yw traed y rhai sydd yn efengylu tangnefedd, y rhai sydd yn efengylu pethau daionus!

16 Eithr [n] nid ufuddhasant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Esaias yn dywedyd, [o] *O* Arglwydd, pwy a gredodd i'n ‖ hymadrodd ni?

17 Am hynny ffydd *sydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywsant hwy? [p] Yn ddïau i'r holl ddaear yr aeth eu swn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Israel? Yn gyntaf, y mae Moses yn dywedyd, [q] Mi a baraf i chwi wŷnfydu trwy *rai* nid *yw* genedl; trwy genedl anneallus y'ch digiaf chwi.

20 Eithr y mae Esaias yn ymhyfhâu, ac yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheisio; *a* gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymofyn am danaf.

21 Ac wrth yr Israel y mae yn dywedyd, [s] Ar hŷd y dydd yr estynais fy nwylaw at bobl anufudd ac yn gwrth-ddywedyd.

PENNOD XI.

1 Na fwriodd Duw ymaith holl Israel; 7 ond rhai a ddewiswyd: er darfod caledu y lleill, 16 y mae gobaith y troir hwynt. 18 Na ddylai y Cenhedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy; 26 oblegid y mae addewid o'u hiachawdwriaeth hwythau. 33 Bod barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.

AM hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finnau hefyd yn Israeliad, o had Abraham, *o* lwyth Benjamin.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr ysgrythyr yn ei ddywedyd † am Elïas? pa fodd y mae efe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Israel, gan ddywedyd,

3 [d] *O* Arglwydd, hwy a laddasant dy brophwydi, ac a gloddiasant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceisio fy einioes innau.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun saith mil o wŷr, y rhai ni phlygasant eu gliniau i Baal.

5 [f] Felly gan hynny y pryd hwn hefyd y mae gweddill yn ol etholedigaeth gras.

6 Ac [g] os o ras, nid o weithredoedd mwyach: *os* amgen, nid yw gras yn ras mwyach. Ac os o weithredoedd, nid yw o ras mwyach: *os* amgen, nid yw gweithred yn weithred mwyach.

7 Beth gan hynny? [h] Ni chafodd Israel yr hyn y mae yn ei geisio: eithr yr etholedigaeth a'i cafodd, a'r lleill a ‖ galedwyd;

8 Megis y mae yn ysgrifenedig, [i] Rhoddes Duw iddynt yspryd trwmgwsg, [k] llygaid fel na welent, a chlustiau fel na chlywent, hyd y dydd heddyw.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd,

Anno DOMINI 60.

[m] Es. 52. 7.
[n] Heb. 4. 2.
[o] Es. 53. 1. Ioan 12. 38.
‖ pregethiad.
[p] Ps. 19. 4. Matt. 24. 14. Col. 1. 6, 23.
[q] Deut. 32. 21.
[r] Es. 65. 1.
[s] Es. 65. 2.
[a] Jer. 31. 37.
[b] 2 Cor. 11. 22. Phil. 3. 5.
[c] pen. 8. 29.
† Gr. *yn Elïas?*
[d] 1 Bren. 19. 10, 14.
[e] 1 Bren. 19. 18.
[f] pen. 9. 27.
[g] pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4. Edrych Deut. 9. 4.
[h] pen. 9. 31. a 10. 3.
‖ *ddallwyd.*
[i] Es. 29. 10.
[k] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14.

[849]

Anno DOMINI 60.

[l]Bydded eu bord hwy yn rhwyd,
ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac yn
daledigaeth iddynt.
l Ps. 69. 22, 23. 10 Tywyller eu llygaid hwy, fel
na welant, a chyd-grymma *di* eu
cefnau hwy bob amser.
11 Gan hynny meddaf, A dram-
gwyddasant hwy fel y cwymp-
m Act. 13. 46. ent? Na atto Duw: eithr [m]trwy
eu cwymp hwy *y daeth* iachawdwr-
iaeth i'r Cenhedloedd, i yrru ei-
ddigedd arnynt.
12 O herwydd paham os *ydyw* eu
cwymp hwy yn olud i'r byd, a'u llei-
hâd hwy yn olud i'r Cenhedloedd;
pa faint mwy *y bydd* eu cyflawnder
hwy?
13 Canys wrthych chwi y Cen-
hedloedd yr wyf yn dywedyd, yn
n pen. 15. 16. Gal. 1. 16. a 2. 2, 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. gymmaint [n]a'm bod i yn apostol y
Cenhedloedd, yr wyf yn mawrhâu
fy swydd;
14 Os gallaf ryw fodd yrru eiddig-
edd ar fy nghig *a'm gwaed fy hun,*
o 1 Cor. 7. 16. a 9. 22. 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20. ac [o]achub rhai o honynt.
15 Canys os *yw* eu gwrthodiad
hwy yn gymmod i'r byd, beth *fydd*
eu derbyniad *hwy* ond bywyd o
feirw?
16 Canys os sanctaidd y blaen-
ffrwyth, *y mae* y clamp toes hefyd
yn sanctaidd: ac os sanctaidd y
gwreiddyn *y mae* y canghennau
hefyd felly.
p Jer. 11. 16. 17 Ac os [p]rhai o'r canghennau a
dorrwyd ymaith, a thydi yn olew-
wydden wyllt a impiwyd i mewn
‖ yn eu lle hwynt. ‖ yn eu plith hwy, ac a'th wnaeth-
pwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn,
ac o frasder yr olew-wydden.
q 1 Cor. 10. 12. 18 [q]Na orfoledda yn erbyn y
canghennau. Ac os gorfoleddi, nid
tydi sydd yn dwyn y gwreiddyn,
eithr y gwreiddyn dydi.
19 Ti a ddywedi gan hynny, Tor-
rwyd y canghennau ymaith, fel yr
impid fi i mewn.
20 Da; trwy anghrediniaeth y tor-
rwyd hwynt ymaith, a thithau sydd
yn sefyll trwy ffydd. Na fydd
r Diar. 28. 14. Es. 66. 2. Phil. 2. 12. uchelfryd, eithr [r]ofna.
21 Canys onid arbedodd Duw y
canghennau naturiol, *gwilia* rhag
nad arbedo dithau chwaith.
22 Gwel am hynny ddaioni a
thoster Duw: *sef* i'r rhai a gwymp-
s 1 Cor. 15. 2. Heb. 3. 6, 14. asant, toster; eithr daioni i ti, [s]os
arhosi yn *ei* ddaioni *ef.* *Os* amgen,
t Ioan 15. 2. [t]torrir dithau hefyd ymaith.
23 A hwythau, onid arhosant yn
anghrediniaeth, a impir i mewn.
u 2 Cor. 3. 16. Canys fe all Duw [u]eu himpio hwy i
mewn drachefn.
24 Canys os tydi a dorrwyd ymaith
o'r olew-wydden yr hon oedd wyllt
wrth naturiaeth, a'th impio yn
erbyn naturiaeth mewn gwir olew-
wydden; pa faint mwy y caiff y
rhai hyn sydd wrth naturiaeth, eu
himpio i mewn yn eu holew-
wydden eu hun?
25 Canys ni ewyllysiwn, frodyr,
eich bod heb wybod y dirgelwch
hwn (fel na byddoch ddoethion yn
‖ caledwch. eich golwg eich hun) ddyfod ‖ dall-
x Luc 21. 24. Dat. 7. 9. ineb o ran i Israel, [x]hyd oni ddêl
cyflawnder y Cenhedloedd i mewn.
26 Ac felly holl Israel a fydd

cadwedig; fel y mae yn ysgrifen-
edig, [y]Y Gwaredwr a ddaw allan y Es. 59. 20. Ps. 14. 7.
o Sion, ac a dry ymaith annuwioldeb
oddi wrth Jacob.
27 ‖ A hyn *yw* yr ammod *sydd* ‖ Es. 27. 9. Jer. 31. 31, &c. Heb. 8. 8. a 10. 16.
iddynt gennyf fi, pan gymmerwyf
ymaith eu pechodau hwynt.
28 Felly o ran yr efengyl, gelyn-
ion *ydynt* o'ch plegid chwi: eithr
o ran yr etholedigaeth, caredigion
ydynt oblegid y tadau.
29 Canys [z]diedifarus *yw* doniau z Num. 23. 19.
a galwedigaeth Duw.
30 Canys megis y buoch chwithau
gynt yn ‖ anufudd i Dduw, eithr yr ‖ anghredadyn.
awrhon a gawsoch drugaredd trwy
‖ anufudd-dod y rhai hyn; ‖ anghrediniaeth.
31 Felly hwythau hefyd yr awr-
hon a ‖ anufuddhasant, fel y caent ‖ anghredasant.
hwythau drugaredd trwy eich tru-
garedd chwi.
32 Canys [a]Duw a'u cauodd hwynt a pen. 3. 9. Gal. 3. 22.
oll mewn ‖ anufudd-dod, fel y ‖ anghrediniaeth.
trugarhâi wrth bawb.
33 O ddyfnder golud doethineb
a gwybodaeth Duw! [b]mor anchwil- b Ps. 36. 6.
iadwy *yw* ei farnau ef! [c]a'i ffyrdd c Job 11. 7.
mor anolrheinadwy *ydynt!*
34 [d]Canys pwy a wybu feddwl d Es. 40. 13. Jer. 23. 18. 1 Cor. 2. 16.
yr Arglwydd? neu [e]pwy a fu
gynghorwr iddo ef? e Job 36. 22.
35 Neu [f]pwy a roddes iddo ef yn f Job 35. 7. a 41. 11.
gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?
36 Canys [g]o hono ef, a thrwyddo g 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
ef, ac iddo ef, *y mae* pob beth.
‖ Iddo ef *y byddo* gogoniant yn ‖ I'r hwn y.
dragywydd. Amen.

PENNOD XII.

1 Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef. 3 Na ddylai neb feddwl yn rhy dda o hono ei hun; 6 eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y gosodwyd ef ynddi. 9 Cariad, a llawer eraill o rinweddau, a ofynir gennym ni: 19 a dial yn bendifaddeu a warafunir i ni.

AM hynny [a]yr wyf yn attolwg i a 2 Cor. 10. 1.
chwi, frodyr, er trugareddau
Duw, [b]roddi o honoch eich cyrph b Ps. 50. 13, 14. pen. 6. 13, 16. 1 Petr 2. 5.
yn aberth byw, sanctaidd, cymmer-
adwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich
rhesymmol wasanaeth chwi.
2 Ac [c]na chyd-ymffurfiwch â'r c 1 Ioan 2. 15.
byd hwn: eithr [d]ymnewidiwch d Eph. 1. 18. a 4. 23. Col. 1. 21, 22. a 3. 10.
trwy adnewyddiad eich meddwl;
fel [e]y profoch beth *yw* daionus, a
chymmeradwy, a pherffaith ewyllys e Eph. 5. 10, 17. 1 Thess. 4. 3.
Duw.
3 Canys yr wyf yn dywedyd,
[f]trwy y gras a roddwyd i mi, wrth f pen. 15. 15.
bob un a'r sydd yn eich plith, [g]na g Diar. 25. 27. Preg. 7. 16.
byddo i neb uchel-synied yn amgen
nag y dylid synied; eithr synied i
sobrwydd, [h]fel y rhannodd Duw i h 1 Cor. 12. 7, 11. Eph. 4. 7.
bob un fesur ffydd.
4 Canys [i]megis y mae gennym i 1 Cor. 12. 12. Eph. 4. 16.
aelodau lawer mewn un corph, ac
nad oes gan yr holl aelodau yr un
swydd:
5 Felly [k]ninnau, *a ni* yn llawer, k 1 Cor. 10. 17.
ydym un corph yng Nghrist, a phob
un yn aelodau i'w gilydd.
6 *A* [l]chan fod *i ni* amryw ddon- l 1 Cor. 12. 4. 1 Petr 4. 10, 11.
iau yn ol y gras a roddwyd i ni, pa
un bynnag ai [m]prophwydoliaeth, m 1 Cor. 12. 10, 28. a 13. 2. a 14. 1, 29, 31.
prophwydwn yn ol cyssondeb y
ffydd;
7 Ai gweinidogaeth, *byddwn ddy-* n Eph. 4. 11. 1 Tim. 5. 17.
fal yn y weinidogaeth; [n]neu yr

Anno DOMINI 60.

hwn sydd yn athrawiaethu, yn yr
athrawiaeth;
8 Neu yr hwn sydd yn cynghori,
yn y cynghor: [o]yr hwn sydd yn
cyfrannu, *gwnaed* mewn symlrwydd;
[p]yr hwn sydd yn llywodraethu,
mewn diwydrwydd; yr
hwn sydd yn trugarhâu, [q]mewn
llawenydd.
9 [r]*Bydded* cariad yn ddiragrith.
[s]Casêwch y drwg, *a* glynweb wrth y
da.
10 [t]Mewn cariad brawdol *byddwch*
garedig i'eh gilydd; [u]yn rhoddi
parch, yn blaenori eich gilydd:
11 Nid yn ddïog mewn diwydrwydd;
yn wresog yn yr yspryd;
yn gwasanacthu yr Arglwydd:
12 [x]Yn llawen mewn gobaith; yn
ddïoddefgar mewn cystudd; [y]yn
dyfal-barhâu mewn gweddi:
13 [z]Yn eyfrannu i gyfreidiau y
saint; ac [a]yn ‖ dilyn llettygarweh.
14 [b]Bendithiwch y rhai sydd yn
eich ymlid: bendithiwch, ac na
felldithiwch.
15 Byddwch lawen gyd á'r rhai
sydd lawen, ac wylwch gyd á'r rhai
sydd yn wylo.
16 [c]*Byddwch* yn unfryd â'ch
gilydd: [d]heb roi eich meddwl ar
uchel-bethau; eithr ‖yn gyd-ostyngedig
â'r rhai isel-radd. [e]Na
fyddwch ddoethion yn eich tyb
eich hunain.
17 [f]Na thelwch i neb ddrwg am
ddrwg. [g]Darperwch bethau onest
y'ngolwg pob dyn.
18 Os yw bosibl, hyd y mae ynoch
chwi, ‖[h]byddwch heddychlawn â
phob dyn.
19 [i]Nac ymddïelwch, rai anwyl,
ond rhoddwch le i ddigofaint:
canys y mae yn ysgrifenedig, [k]I mi
y mae dïal; myfi a dalaf, medd yr
Arglwydd.
20 Am hynny [l]os dy elyn a newyna,
portha ef; os syeheda, dyro
iddo ddïod: eanys wrth wneuthur
hyn ti a bentyrri ‖farwor tanllyd
ar ei ben ef.
21 Na orchfyger di gan ddrygioni,
eithr gorchfyga di ddrygioni trwy
ddaioni.

[o] Matt. 6. 1, 2, 3. [p] 1 Tim. 5. 17. [q] 2 Cor. 9. 7. [r] 1 Tim. 1. 5. 1 Petr 1. 22. [s] Ps. 36. 4. a 97. 10. Amos 5. 15. [t] Heb. 13. 1. 1 Petr 2. 17. [u] Phil. 2. 3. 1 Petr 5. 5. [x] Phil. 4. 4. 1 Thess. 5. 16. [y] Luc 18. 1. [z] 1 Cor. 16. 1. [a] Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9. ‖ *dilyn.* [b] Matt. 5. 44. [c] pen. 15. 5. 1 Petr 3. 8. [d] Ps. 131. 1, 2. Jer. 45. 5. ‖ *yn foddlawn i bethau isel.* [e] Es. 5. 21. pen. 11. 25. [f] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9. [g] 2 Cor. 8. 21. ‖ *yn byw yn heddychlawn.* [h] Heb. 12. 14. [i] Lef. 19. 18. [k] Deut. 32. 35. Heb. 10. 30. [l] Diar. 25. 21. ‖ *farwor tân.*

PENNOD XIII.

1 Ymddarostwng, allawer o bethau eraill, sydd ddyledus i'r llywodraethwyr. 8 Mai cariad yw eyflawnder y ddeddf. 11 Bod glythineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn annhymhoraidd yn amser yr efengyl.

[a]YMDDAROSTYNGED pob
enaid i'r awdurdodau goruchel:
canys [b]nid oes awdurdod
ond oddi wrth Dduw; *a*'r awdurdodau
y sydd, gan Dduw y maent
wedi eu ‖ hordeinio.
2 Am hynny pwy bynnag sydd
yn ymosod yn erbyn yr awdurdod,
sydd yn gwrthwynebu ordinhâd
Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a
dderbyniant farnedigaeth iddynt eu
hunain.
3 Canys tywysogion nid ydynt
ofn i weithredoedd da, eithr i'r
rhai drwg. A fynni di nad ofnech
yr awdurdod? gwna yr hyn sydd
dda, a [c]thi a gai glôd ganddo.
4 Canys gweinidog Duw ydyw efe i
ti er daioni. Eithr os gwnei ddrwg,
ofna; canys nid yw efe yn dwyn y
cleddyf yn ofer: oblegid gweinidog
Duw yw efe, dïalydd llid i'r hwn
sydd yn gwneuthur drwg.
5 Herwydd paham [d]anghenrhaid
yw ymddarostwng, nid yn unig o
herwydd llid, eithr o herwydd cydwybod
hefyd.
6 Canys am hyn yr ydych yn talu
teyrnged hefyd: oblegid gwasanaethwyr
Duw ydynt hwy, yn
gwylied ar hyn yma.
7 [e]Telwch gan hynny i bawb eu
dyledion: teyrnged, i'r hwn *y mae*
teyrnged *yn ddyledus;* toll, i'r hwn
y mae toll; ofn, i'r hwn *y mae* ofn;
parch, i'r hwn *y mae* parch *yn
ddyledus.*
8 Na fyddwch yn nyled neb o
ddim, ond o garu bawb eich gilydd:
eanys [f]yr hwn sydd yn caru
arall, a gyflawnodd y gyfraith.
9 Canys hyn, [g]Na odineba, Na
ladd, Na ladratta, Na ddwg gam
dystiolaeth, Na thrachwanta; ac od
oes un gorchymyn arall, y mae
wedi ei gynnwys yn gryno yn yr
ymadrodd hwn, ‖ Câr dy gymmydog
fel ti dy hun.
10 Cariad ni wna ddrwg i'w gymmydog:
am hynny [h]cyflawnder y
gyfraith *yw* cariad.
11 A hyn, gan wybod yr amser,
ei bod hi weithian yn bryd i ni
[i]ddeffrôi o gysgu: canys yr awrhon
y mae ein hiachawdwriaeth ni yn
nês nâ phan gredasom.
12 Y nos a gerddodd ym mhell,
a'r dydd a nesâodd: am hynny
[k]bwriwn oddi wrthym weithredoedd
y tywyllwch, a [l]gwisgwn arfau
y goleuni.
13 [m]Rhodiwn yn ‖weddus, megis
wrth liw dydd; [n]nid mewn eyfeddach
a meddwdod, [o]nid mewn cydorwedd
ac anlladrwydd, [p]nid mewn
cynnen a chenfigen.
14 Eithr [q]gwisgwch am danoch
yr Arglwydd Iesu Grist, ac [r]na
wnewch rag-ddarbod dros y enawd,
er mwyn *cyflawni ei* chwantau *ef.*

[a] Tit. 3. 1. 1 Petr 2. 13. [b] Ioan 19. 11. ‖ *trefnu.* [c] 1 Petr 2. 14. [d] Preg. 8. 2. [e] Matt. 22. 21. Marc 12. 17. Luc 20. 25. [f] Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5. Iago 2. 8. [g] Exod. 20. 13, &c. Deut. 5. 17, &c. ‖ Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Gal. 5. 14. Iago 2. 8. [h] Matt. 22. 40. ad. 8. [i] 1 Cor. 15. 34. Eph. 5. 14. 1 Thess. 5. 5, 6. [k] Eph. 5. 11. Col. 3. 8. [l] Eph. 6. 13. 1 Thess. 5. 8. [m] Phil. 4. 8. 1 Thess. 4. 12. ‖ *onest.* [n] Luc 21. 34. 1 Petr 4. 3. [o] 1 Cor. 6. 9. [p] Iago 3. 14. [q] Gal. 3. 27. [r] Gal. 5. 16. 1 Petr 2. 11.

PENNOD XIV.

3 Na ddylai dynion na dirmygu na chondemnio eu gilydd, am bethau nid ydynt na da na drwg o honynt eu hunain; 13 eithr goehelyd rhoddi achos tramgwydd yndddynt: 15 oblegid hynny y mae yr apostol yn ei brofi ei fod yn anghyfreithlawn, trwy lawer o resymmau.

YR hwn sydd [a]wan yn y ffydd,
derbyniwch attoch, ‖nid i
ymrafaelion rhesymmau.
2 Canys y mae un yn credu y
gall fwytta pob peth; ac y mae
arall, yr hwn sydd wan, yn bwytta
dail.
3 [b]Yr hwn sydd yn bwytta, na
ddirmyged yr hwn nid yw yn
bwytta; a'r hwn nid yw yn bwytta,
na farned ar yr hwn sydd yn bwytta:
canys Duw a'i derbyniodd ef.
4 [c]Pwy wyt ti yr hwn wyt yn
barnu gwas un arall? I'w arglwydd
ei hun y mae efe yn sefyll, neu yn
syrthio: ac efe a gynhelir; canys
fe a all Duw ei gynnal ef.
5 [d]Y mae un yn barnu diwrnod

[a] 1 Cor. 8. 9. a 9. 22. ‖ *nid i farnu ei feddyliau anhyslys.* [b] Col. 2. 16. [c] Iago 4. 12. [d] Gal. 4. 10.

Anno DOMINI 60.

uwch law diwrnod; *ac* arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyfuwch.* Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn sydd yn ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae yn *ei* ystyried; a'r hwn sydd heb ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb *ei* ystyried. Yr hwn sydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn bwytta; canys [e]y mae yn diolch i Dduw: a'r hwn sydd heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta; ac y mae yn diolch i Dduw.

[e] 1 Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3.

7 Canys [f]nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

[f] 1 Cor. 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw: am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 Oblegid [g]er mwyn hyn y bu farw Crist, ac yr adgyfododd, ac y bu fyw drachefn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw a'r byw hefyd.

[g] 2 Cor. 5. 15.

10 Eithr paham yr wyt ti yn barnu dy frawd? neu paham yr wyt yn dirmygu dy frawd? canys [h]gosodir ni oll ger bron gorseddfainge Crist.

[h] 2 Cor. 5. 10.

11 Canys y mae yn ysgrifenedig, [i]Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyffesa i Dduw.

[i] Es. 45. 23. Phil. 2. 10.

12 Felly gan hynny [k]pob un o honom ‖ drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

[k] Matt. 12. 36. Gal. 6. 5.
‖ *am dano ei hun.*

13 Am hynny na farnwn ein gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l]na bo i neb roddi tramgwydd i'*w* frawd, neu rwystr.

[l] 1 Cor. 10. 32.

14 Mi a wn, ac y mae yn sicr gennyf trwy yr Arglwydd Iesu, [m]nad *oes* dim yn †aflan o hono ei hun: ond [n]i'r hwn sydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw *y mae* yn aflan.

[m] Act. 10. 15. 1 Cor. 10. 25. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.
† Gr. *gyffredin.*
[n] 1 Cor. 8. 7, 10.

15 Eithr os o achos bwyd y tristêir dy frawd, nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ol cariad. [o]Na ddistrywia ef â'th fwyd, dros yr hwn y bu Crist farw.

[o] 1 Cor. 8. 11.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a diod; ond cyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yspryd Glân.

18 Canys yr hwn sydd yn gwasanaethu Crist yn y pethau hyn, sydd hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ein gilydd.

20 O achos bwyd na ddinystria waith Duw. [p]Pob peth yn wir *sydd* lân; eithr drwg *yw* i'r dyn sydd yn bwytta trwy dramgwydd.

[p] Matt. 15. 11. Act. 10. 15. ad. 14. Tit. 1. 15.

21 Da *yw* na fwyttâer [q]cig, ac nad yfer gwin, na *dim* trwy yr hyn y tramgwydder, neu y rhwystrer, neu y gwanhâer dy frawd.

[q] 1 Cor. 8. 13.

22 A oes ffydd gennyt ti? bydded hi gyd â thi dy hun ger bron Duw. Gwyn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn sydd yn ‖ petruso, os bwytty, efe a gondemniwyd, am nad yw *yn bwytta* o ffydd: a [r]pheth bynnag nid *yw* o ffydd, pechod yw.

‖ *canfod, ac yn gwneuthur rhagoriaeth rhwng bwydydd.*
[r] Tit. 1. 15.

PENNOD XV.

1 Rhaid i'r cryf gyd-ddwyn â'r gwan. 2 Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain, 3 gan na wnaeth Crist hynny; 7 ond derbyn bob un ein gilydd megis y derbyniodd Crist ninnau i gŷd, 8 Iuddewon, 9 a Chenhedloedd. 15 Paul yn esgusodi ei ysgrifen, 28 ac yn addaw ymweled â hwynt, 30 ac yn deisyf eu gweddïau.

A [a]NYNI y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

[a] Gal. 6. 1.

2 [b]Boddhâed pob un o honom *ei* gymmydog yn yr hyn sydd dda *iddo* er adeiladaeth.

[b] 1 Cor. 9. 19, 22. & 10. 24, 33. & 13. 5. Phil. 2. 4, 5.

3 Canys Crist nis boddhâodd ef ei hun; eithr megis y mae yn ysgrifenedig, [c]Gwaradwyddiadau y rhai a'th waradwyddent di, a syrthiasant arnaf fi.

[c] Ps. 69. 9.

4 Canys [d]pa bethau bynnag a ysgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni yr ysgrifenwyd hwynt; fel trwy amynedd a diddanwch yr ysgrythyrau, y gallem gael gobaith.

[d] pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11.

5 [e]A Duw yr amynedd a'r diddanwch a roddo i chwi synied yr un peth tu ag at eich gilydd ‖ yn ol Crist Iesu:

[e] pen. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16.
‖ Neu, *yn ol esampl Crist Iesu.*

6 Fel y galloch yn unfryd, o un genau, ogoneddu Duw, a Thad ein Harglwydd Iesu Grist.

7 O herwydd paham [f]derbyniwch eich gilydd, megis ag y derbyniodd Crist ninnau, i ogoniant Duw.

[f] pen. 14. 1, 3.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, [g]wneuthur Iesu Grist yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhâu yr addewidion *a wnaethpwyd* i'r tadau:

[g] Matt. 15. 24. Act. 3. 25, 26.

9 Ac fel y byddai i'r Cenhedloedd ogoneddu Duw am *ei* drugaredd; fel y mae yn ysgrifenedig, [h]Am hyn y cyffesaf i ti ym mhlith y Cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

[h] Ps. 18. 49.

10 A thrachefn y mae yn dywedyd, [i]Ymlawenhêwch, Genhedloedd, gyd â'i bobl ef.

[i] Deut. 32. 43.

11 A thrachefn, [k]Molwch yr Arglwydd, yr holl Genhedloedd; a chlodforwch ef yr holl bobloedd.

[k] Ps. 117. 1.

12 A thrachefn y mae Esaias yn dywedyd, [l]Fe fydd gwreiddyn Jesse, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu y Cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia y Cenhedloedd.

[l] Es. 11. 1, 10.

13 A Duw y gobaith a'ch cyflawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yspryd Glân.

14 Ac [m]yr wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio eich gilydd hefyd.

[m] 2 Petr 1. 12. 1 Ioan 2. 21.

15 Eithr mi a ysgrifenais yn hyfach o beth attoch, *O* frodyr, fel un yn

Anno DOMINI 60.

dwyn ar gôf i chwi, [n] trwy y gras a roddwyd i mi gan Dduw;

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Iesu Grist at y Cenhedloedd, gan weini i efengyl Duw, fel y byddai [p] offrymiad y Cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei sancteiddio gan yr Yspryd Glân.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd yng Nghrist Iesu, o ran y pethau a berthyn i Dduw.

18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Crist trwof fi, [q] i *wneuthur* y Cenhedloedd yn ufudd ar air a gweithred,

19 Trwy nerth arwyddion a rhyfeddodau, gan nerth Yspryd Duw; hyd pan o Jerusalem, ac o amgylch hyd Ilyricum, y llenwais efengyl Crist.

20 Ac felly gan ymorchestu i bregethu yr efengyl, nid lle yr enwid Crist: [r] fel nad adeiladwn ar sail un arall:

21 Eithr megis y mae yn ysgrifenedig, [s] I'r rhai ni fynegwyd am dano, hwynt-hwy a'*i* gwelant *ef;* a'r rhai ni chlywsant, a ddeallant.

22 Am hynny hefyd [t] y'm lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awrhon, gan nad oes gennyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er ys llawer o flynyddoedd am ddyfod attoch chwi;

24 Pan elwyf i'r Hispâen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr wyf yn gobeithio, wrth fyned heibio, y câf eich gweled, a'm hebrwng gennych yno, os byddaf yn gyntaf o ran wedi fy llenwi ‖ o honoch.

25 Ac yr awrhon [x] yr wyf fi yn myned i Jerusalem, i weini i'r saint.

26 Canys [y] rhyngodd bodd i'r rhai o Macedonia ac Achaia wneuthur rhyw gymmorth i'r rhai tlodion o'r saint *sydd* yn Jerusalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt; a'u dyledwyr hwy ydynt. Oblegid [z] os cafodd y Cenhedloedd gyfran o'u pethau ysprydol hwynt, [a] hwythau hefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Wedi i mi gan hynny orphen hyn, a selio iddynt [b] y ffrwyth hwn, mi a ddeuaf ‖ heibioch i'r Hispâen.

29 [c] Ac mi a wn, pan ddelwyf attoch, y deuaf â chyflawnder bendith efengyl Crist.

30 Eithr yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Harglwydd Iesu Grist, ac [d] er cariad yr Yspryd, [e] ar gyd-ymdrech o honoch gyd â myfi mewn gweddïau drosof fi at Dduw;

31 [f] Fel y'm gwareder oddi wrth y rhai ‖ anufudd yn Judea; ac ar fod fy ngweinidogaeth, yr hon *sydd gennyf* i Jerusalem, yn gymmeradwy gan y saint;

32 [g] Fel y delwyf attoch mewn llawenydd, [h] trwy ewyllys Duw, ac y'm cyd-lonner gyd â chwi.

33 A [i] Duw yr heddwch *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[n] pen. 1. 5. a 12. 3. Gal. 1. 15. Eph. 3. 7, 8.
[o] pen. 11. 13. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[p] Es. 66. 20. Phil. 2. 17.
[q] pen. 1. 5. a 16. 26.
[r] 2 Cor. 10. 13, 15, 16.
[s] Es. 52. 15.
[t] pen. 1. 13. 1 Thess. 2. 17, 18.
[u] Act. 19. 21. ad. 32. pen. 1. 11.
‖ Neu, *o'ch cymdeithas.* Gr. *â chwi.* ad. 32.
[x] Act. 19. 21. a 24. 17.
[y] 1 Cor. 16. 1, 2. 2 Cor. 9. 2, 12.
[z] pen. 11. 17.
[a] 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6.
[b] Phil. 4. 17.
‖ *heibio i chwi.*
[c] pen. 1. 11.
[d] Phil. 2. 1.
[e] 2 Cor. 1. 11. Col. 4. 12.
[f] 2 Thess. 3. 2.
‖ *heb gredu.*
[g] pen. 1. 10.
[h] Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. Iago 4. 15.
[i] pen. 16. 20. 1 Cor. 14. 33. 2 Cor. 13. 11. Phil. 4. 9. 1 Thess. 5. 23. 2 Thess. 3. 16. Heb. 13. 20.

PENNOD XVI.

3 Paul yn ewyllysio i'r brodyr annerch llawer; 17 ac yn eu cynghori hwy i ochelyd y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau: 21 ac ar ol amryw anherchion, yn diweddu gyd â moliant a diolch i Dduw.

YR wyf yn gorchymyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon sydd weinidoges i eglwys Cenchrea:

2 Derbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, [a] *megis y mae* yn addas i saint, a'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys hithau hefyd a fu gymmorth i lawer, ac i minnau fy hun hefyd.

3 Anherchwch [b] Priscila ac Acwila, fy nghyd-weithwyr yng Nghrist Iesu:

4 (Y rhai dros fy mywyd i a ddodasant eu gyddfau eu hunain i lawr; i'r rhai nid wyf fi yn unig yn diolch, ond hefyd holl eglwysydd y Cenhedloedd)

5 *Anherchwch* hefyd [c] yr eglwys sydd yn eu tŷ hwy. Anherchwch fy anwyl Epenetus, yr hwn yw [d] blaenffrwyth Achaia yng Nghrist.

6 Anherchwch Mair, yr hon a gymmerodd lawer o boen erom ni.

7 Anherchwch Andronicus a Junia, fy ngheraint a'm cyd-garcharorion, y rhai sydd hynod ym mhlith yr apostolion, y rhai hefyd [e] oeddynt yng Nghrist o'm blaen i.

8 Anherchwch Amplias, fy anwylyd yn yr Arglwydd.

9 Anherchwch Urbanus, ein cydweithiwr yng Nghrist, a Stachys fy anwylyd.

10 Anherchwch Apèles, y profedig yng Nghrist. Anherchwch y rhai sydd o ‖ *dylwyth* Aristobulus.

11 Anherchwch Herodion, fy nghâr. Anherchwch y rhai sydd o ‖ *dylwyth* Narcissus, y rhai sydd yn yr Arglwydd.

12 Anherchwch Tryphena a Thryphosa, y rhai a gymmerasant boen yn yr Arglwydd. Anherchwch yr anwyl Persis, yr hon a gymmerodd lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Anherchwch Ruffus etholedig yn yr Arglwydd, a'i fam ef a minnau.

14 Anherchwch Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius; a'r brodyr *sydd* gyd â hwynt.

15 Anherchwch Philologus, a Julia, Nerëas, a'i chwaer, ac Olympas, a'r holl saint y rhai sydd gyd â hwynt.

16 [f] Anherchwch y naill y llall â chusan sanctaidd. Y mae eglwysi Crist yn eich annerch.

17 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, graffu ar y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau, yn erbyn yr athrawiaeth a ddysgasoch chwi; a [g] chiliwch oddi wrthynt.

18 Canys y rhai sydd gyfryw, nid ydynt yn gwasanaethu ein Harglwydd Iesu Grist, eithr [h] eu bol eu hunain; a thrwy ymadrodd teg a gweniaith, yn twyllo calonnau y rhai diddrwg.

19 Canys [i] eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar led at bawb. Yr wyf fi gan hynny yn llawen o'ch rhan

Anno DOMINI 60.

[a] 3 Ioan 5, 6.
[b] Act. 18. 2, 26. 2 Tim. 4. 19.
[c] 1 Cor. 16. 19. Col. 4. 15. Philem. 2.
[d] 1 Cor. 16. 15.
[e] Gal. 1. 22.
‖ geraint.
‖ geraint.
[f] 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr 5. 14.
[g] 1 Cor. 5. 9, 11. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Tim. 3. 5. 2 Ioan 10.
[h] Phil. 3. 19.
[i] pen. 1. 8.

Anno DOMINI 60.

[k] Matt. 10. 16. 1 Cor. 14. 20.
[l] pen. 15. 33.
[m] Gen. 3. 15.
|| *ysiga.*
[n] ad. 24. 1 Cor. 16. 23. Dat. 22. 21.
[o] Act. 16. 1. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.

chwi; eithr myfi a ewyllysiwn i
chwi fod [k]yn ddoethion tu ag at y
peth sydd dda, ac yn wirion tu ag
at y peth sydd ddrwg.
20 A [l]Duw y tangnefedd a
[m] || sathr Satan dan eich traed chwi
ar frys. [n] Gras ein Harglwydd Iesu
Grist *fyddo* gyd â chwi. Amen.
21 [o] Y mae Timothëus fy nghyd-
weithiwr, a Lucius, a Jason, a
Sosipater, fy ngheraint, yn eich
annerch.
22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a
ysgrifenais yr epistol *hwn*, yn eich
annerch yn yr Arglwydd.
23 Y mae Gaius fy llettywr i, a'r
holl eglwys, yn eich annerch. Y
mae Erastus, goruchwyliwr y ddin-
as, yn eich annerch, a'r brawd
Cwartus.
24 [p] Gras ein Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â chwi oll. Amen.
25 [q] I'r hwn a ddichon eich cad-
arnhâu yn ol fy efengyl i, a phreg-
ethiad Iesu Grist (yn ol datguddiad
[r] y dirgelwch, yr hwn ni soniwyd
am dano er || dechreuad y byd;
26 Ac [s] yr awrhon a eglurwyd, a
thrwy ysgrythyrau y prophwydi, yn
ol gorchymyn y tragywyddol Dduw,
a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl
genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod
ffydd)
27 I [u] Dduw *yr* unig ddoeth, *y*
byddo gogoniant trwy Iesu Grist yn
dragywydd. Amen.
¶ At y Rhufeiniaid yr ysgrifenwyd
o Corinthus, gyd â Phebe,
gweinidoges yr eglwys yn
Cenchrea.

Anno DOMINI 60.

[p] ad. 20. 1 Thess. 5. 28.
[q] Eph. 3. 20. Judas 24.
[r] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26.
|| *amseroedd tragywydd-ol.*
[s] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Petr 1. 20.
[t] Act. 6. 7. pen. 1. 5. a 15. 18.
[u] 1 Tim. 1. 17. Judas 25.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL

AT Y

CORINTHIAID.

Anno DOMINI 59.

PENNOD I.

Ar ol iddo gyfarch iddynt, a diolch drostynt, 10 y mae efe yn eu hannog i undeb; 12 ac yn beio ar eu hanghyttundeb hwy. 18 Bod Duw yn difetha doethineb y doethion, 21 trwy ffolineb pregethu: 26 ac nad yw efe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond 27, 28 y ffol, a'r gwan, a'r distadl.

PAUL, wedi ei alw *i fod* yn
apostol Iesu Grist, trwy ewyll-
ys Duw, a'r brawd [a] Sosthenes,
2 At eglwys Dduw yr hon sydd
yn Corinth, at [b]y rhai [c]a sanct-
eiddiwyd yng Nghrist Iesu [d]a
alwyd yn saint, gyd â phawb ag
sydd [e]yn galw ar enw ein Har-
glwydd Iesu Grist, ym mhob man,
|| o'r eiddynt hwy a ninnau.
3 [f]Gras *fyddo* i chwi, a thangnef-
edd oddi wrth Dduw ein Tad ni,
a'r Arglwydd Iesu Grist.
4 [g]Yr ydwyf yn diolch i'm Duw
bob amser drosoch chwi, am y gras
Duw a roddwyd i chwi yng Nghrist
Iesu:
5 Am eich bod ym mhob peth
wedi eich cyfoethogi ynddo ef,
[h]mewn pob ymadrodd, a phob
gwybodaeth;
6 Megis y cadarnhâwyd [i]tystiol-
aeth Crist ynoch.
7 Fel nad ydych yn ol mewn un
dawn, [k]yn disgwyl am || ddatgudd-
iad ein Harglwydd Iesu Grist:
8 [l]Yr hwn hefyd a'ch cadarnhâ
chwi hyd y diwedd, [m]yn ddiargy-
hoedd, yn nydd ein Harglwydd Iesu
Grist.
9 [n]Ffyddlawn *yw* Duw, trwy yr
hwn y'ch galwyd i [o]gymdeithas ei
Fab ef Iesu Grist ein Harglwydd ni.
10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi,
frodyr, trwy enw ein Harglwydd
Iesu Grist, [p]ddywedyd o bawb o
honoch chwi yr un peth, ac na
byddo || ymbleidio yn eich plith;
eithr bod o honoch wedi eich cyfan-
gysylltu yn yr un meddwl, ac yn yr
un farn.
11 Canys fe ddangoswyd i mi am
danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai
sydd o dŷ Chloë, fod cynhenau yn
eich plith chwi.
12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywed-
yd, [q]bod pob un o honoch yn dy-
wedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul;
minnau yn eiddo [r]Apôlos; minnau
yn eiddo [s]Cephas; minnau yn
eiddo Crist.
13 A rannwyd Crist? ai Paul a
groeshoeliwyd drosoch? neu ai yn
enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?
14 Yr ydwyf yn diolch i Dduw,
na fedyddiais i neb o honoch, ond
[t]Crispus a [u]Gaius;
15 Fel na ddywedo neb fedyddio o
honof fi yn fy enw fy hun.
16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth
[x]Stephanas: heb law hynny nis
gwn a fedyddiais i neb arall.
17 Canys ni anfonodd Crist fi i
fedyddio, ond i efengylu; [y]nid
mewn doethineb || ymadrodd, fel na
wnelid croes Crist yn ofer.
18 Canys || yr ymadrodd am y
groes, [z]i'r rhai colledig, ynfyd-
rwydd yw; eithr i ni y rhai cad-
wedig, [a]nerth Duw ydyw.
19 Canys ysgrifenedig yw, [b]Mi a
ddifethaf ddoethineb y doethion, a
deall y rhai deallus a ddilëaf.
20 || Pa le *y mae* y doeth? pa le
mae yr ysgrifenydd? pa le *y mae*
ymholydd y byd hwn? || onid wnaeth
Duw ddoethineb y byd hwn yn
ynfydrwydd?
21 [c]Canys o herwydd yn noeth-
ineb Duw, nad adnabu y byd trwy
ddoethineb mo Dduw, fe welodd
Duw yn dda trwy ffolineb pregethu
gadw y rhai sydd yn credu.
22 Oblegid y mae yr [d]Iuddewon
yn gofyn arwydd, a'r Groegwyr yn
ceisio doethineb:

Anno DOMINI 59.

[a] Act. 18. 17.
[b] Judas 1.
[c] Act. 15. 9.
[d] Rhuf. 1. 7.
[e] 2 Tim. 2. 22.
|| Neu, *sef eu Harglwydd hwy a ninnau.*
[f] 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[g] Rhuf. 1. 8.
[h] pen. 12. 8. 2 Cor. 8. 7.
[i] Dat. 1. 2.
[k] Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
|| Neu, *ddyfodiad*, Col. 3. 4.
[l] 1 Thess. 3. 13.
[m] Col. 1. 22. 1 Thess. 5. 23.
[n] pen. 10. 13. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3.
[o] 1 Ioan 1. 3.
[p] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 2. 2. a 3. 16.
|| *sismau*, pen. 11. 18.

[q] pen. 3. 4.
[r] Act. 18. 24.
[s] Ioan 1. 42.
[t] Act. 18. 8.
[u] Rhuf. 16. 23.
[x] pen. 16. 15, 17.
[y] pen. 2. 1, 4, 13. 2 Petr 1. 16.
|| *geiriau.*
|| *pregethu y groes.*
[z] 2 Cor. 2. 15.
[a] pen. 15. 2.
[b] Job 5. 12, 13. Es. 29. 14.
|| Es. 33. 18.
|| Job 12. 17, 20, 24.
[c] Rhuf. 1. 20, 21, 28. Edrych Matt. 11. 25. Luc 10. 21.
[d] Matt. 12. 38. a 16. 1. Ioan 4. 48.

Anno DOMINI 59.

23 Eithr nyni ydym yn pregethu
Crist wedi ei groeshoelio, *e* i'r Iudd-
ewon yn dramgwydd, ac i'r Groeg-
wyr yn ffolineb;
24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd,
Iuddewon a Groegwyr, yn Grist
f gallu Duw, a *g* doethineb Duw.
25 Canys y mae ffolineb Duw yn
ddoethach na dynion; a gwendid
Duw yn gryfach na dynion.
26 Canys yr ydych yn gweled eich
galwedigaeth, frodyr, *h* nad llawer *o
rai* doethion yn ol y cnawd, nad
llawer *o rai* galluog, nad llawer *o
rai* boneddigion, *a alwyd*.
27 Eithr *i* Duw a etholodd ffol-
bethau y byd, fel y gwaradwyddai
y doethion; a gwan-bethau y byd
a etholodd Duw, fel y gwaradwydd-
ai y pethau cedyrn;
28 A phethau distadl y byd, a
phethau dirmygus, a ddewisodd
Duw, a'r pethau nid ydynt, fel y
diddymai y pethau sydd;
29 *k* Fel na orfoleddai ‖ un cnawd
ger ei fron ef.
30 Eithr yr ydych chwi o hono ef
yng Nghrist Iesu, *l* yr hwn a
wnaethpwyd i ni gan Dduw yn
ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac
yn sancteiddrwydd, ac yn brynedig-
aeth:
31 Fel, megis ag y mae yn ysgrifen-
edig, *m* Yr hwn sydd yn ymffrostio,
ymffrostied yn yr Arglwydd.

e Matt. 11. 6. Ioan 6. 60, 66.
f Rhuf. 1. 16. pen. 2. 14.
g Col. 2. 3.
h Ioan 7. 48.
i Matt. 11. 25. Iago 2. 5.
k Rhuf. 3. 27. Eph. 2. 9.
‖ *pob cnawd.*
l Jer. 23. 5, 6. Ioan 17. 19.
m Jer. 9. 23, 24. 2 Cor. 10. 17.

PENNOD II.

1 *Mae efe yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd â hi odidowgrwydd ymadrodd, 4 neu ddoethineb dynol: etto yn sefyll mewn 4, 5 nerth Duw; ac yn rhagori cymmaint 6 ar ddoethineb y byd yma, 9 a synwyr dynol, ag nas 14 gall y dyn anianol mo'i deall.*

A MYFI, pan ddaethum attoch,
frodyr, *a* a ddaethum nid yn
ol godidowgrwydd ymadrodd, neu
ddoethineb, gan fynegi i chwi dyst-
iolaeth Duw.
2 Canys ni fernais i mi wybod dim
yn eich plith, *b* ond Iesu Grist, a
hwnnw wedi ei groeshoelio.
3 A *c* mi a fûm yn eich mysg
d mewn gwendid, ac ofn, a dychryn
mawr.
4 A'm hymadrodd, a'm pregeth
i, *e* ni *bu* mewn geiriau ‖ denu, o
ddoethineb dynol, ond yn eglurhâd
yr Yspryd a nerth:
5 Fel na byddai eich ffydd mewn
doethineb dynion, ond *f* mewn nerth
Duw.
6 A doethineb yr ydym ni yn ei
llefaru ym mysg *g* rhai perffaith:
eithr nid doethineb y byd hwn, na
thywysogion y byd hwn, y rhai sydd
yn diflannu.
7 Eithr yr ydym ni yn llefaru
doethineb Duw mewn dirgelwch, *sef
y ddoethineb* guddiedig, *h* yr hon a
rag-ordeiniodd Duw cyn yr oesoedd
i'n gogoniant ni.
8 *i* Yr hon ni adnabu neb o dywys-
ogion y byd hwn: o herwydd *k* pes
adwaenasent, ni chroeshoeliasent
Arglwydd y gogoniant.
9 Eithr fel y mae yn ysgrifenedig,
l Ni welodd llygad, ac ni chlywodd
clust, ac ni ddaeth i galon dyn, y

a pen. 1. 17.
b Gal. 6. 14.
c Act. 18. 1, 6, 12.
d 2 Cor. 11. 30. a 12. 5, 9. Gal. 4. 13.
e 2 Petr 1. 16.
‖ *hygoel.*
f 2 Cor. 4. 7. a 6. 7.
g Phil. 3. 15. Heb. 5. 14.
h Rhuf. 16. 25, 26. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 9.
i Matt. 11. 25. Act. 13. 27.
k Act. 8. 17. Edrych Ioan 16. 3.
l Es. 64. 4.

pethau a ddarparodd Duw i'r rhai
a'i carant ef.
10 Eithr *m* Duw a'*u* heglurodd i ni
trwy ei Yspryd: canys yr Yspryd
sydd yn chwilio pob peth; ïe, dyfn-
ion bethau Duw hefyd.
11 Canys pa ddyn a edwyn bethau
dyn, *n* ond yspryd dyn yr hwn sydd
ynddo ef? felly hefyd, pethau
Duw nid edwyn neb, ond Yspryd
Duw.
12 A nyni a dderbyniasom, nid ys-
pryd y byd, ond *o* yr Yspryd sydd
o Dduw; fel y gwypom y pethau a
rad-roddwyd i ni gan Dduw.
13 *p* Y rhai yr ydym yn eu llefaru
hefyd, nid â'r geiriau a ddysgir gan
ddoethineb ddynol, ond a ddysgir
gan yr Yspryd Glân; gan gyd-
farnu pethau ysprydol â phethau
ysprydol.
14 Eithr dyn anianol nid yw yn
derbyn y pethau sydd o Yspryd
Duw: canys ffolineb ydynt ganddo
ef; *q* ac nis gall *eu* gwybod, oblegid
yn ysprydol y bernir hwynt.
15 *r* Ond yr hwn sydd ysprydol,
sydd yn ‖ barnu pob peth; eithr
efe nis ‖ bernir gan neb.
16 *s* Canys pwy a wybu feddwl yr
Arglwydd, yr hwn a'i cyfarwydda
ef? Ond y mae gennym ni feddwl
Crist.

Anno DOMINI 59.

m Matt. 13. 11. a 16. 17. 1 Ioan 2. 27.
n Diar. 20. 27. a 27. 19. Jer. 17. 9.
o Rhuf. 8. 15.
p 2 Petr 1. 16. Edrych pen. 1. 17.
q Rhuf. 8. 5, 6, 7. Judas 19.
r Diar. 28. 5. 1 Thess. 5. 21.
‖ *canfod.*
‖ *canfyddir.*
s Es. 40. 13.

PENNOD III.

2 *Bod llaeth yn gymhwys i blant; 3 cynnen ac ymbleidio yn arwyddion o feddwl bydol. 7 Nad yw yr hwn sydd yn plannu, na'r hwn sydd yn dyfrhâu, ddim. 9 Bod y gweinidogion yn gyd-weithwyr i Dduw. 11 Crist yw yr unig sylfaen. 16 Bod dynion yn demlau Duw, y rhai 17 sydd raid eu cadw yn sanctaidd. 19 Nad yw doethineb y byd yma ond ffolineb gyd â Duw.*

A MYFI, frodyr, ni allwn lefaru
wrthych megis wrth rai ysprydol,
ond megis rhai cnawdol, megis
wrth rai bach yng Nghrist.
2 Mi a roddais i chwi *a* laeth i'w
yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn
hyn nis gallech, ac nis gellwch
chwaith etto yr awrhon *ei dderbyn*.
3 Canys cnawdol ydych chwi etto:
canys *b* tra *fyddo* yn eich plith chwi
genfigen, a chynnen, ac ymbleidio;
onid ydych yn gnawdol, ac yn
rhodio yn † ddynol?
4 Canys tra dywedo un, *c* Myfi
ydwyf eiddo Paul; ac arall, Myfi
wyf eiddo Apôlos; onid ydych
chwi yn gnawdol?
5 Pwy gan hynny yw Paul, a
phwy Apôlos, ond gweinidogion
trwy y rhai y credasoch chwi, ac fel
y rhoddes yr Arglwydd i bob un?
6 Myfi a blennais, Apôlos a ddy-
frhâodd; ond Duw a roddes y cyn-
nydd.
7 Felly nid yw yr hwn sydd yn
plannu ddim, na'r hwn sydd yn
dyfrhâu; ond Duw yr hwn sydd yn
rhoi y cynnydd.
8 Eithr yr hwn sydd yn plannu,
a'r hwn sydd yn dyfrhâu, un ydynt;
d a phob un a dderbyn ei briod
wobr ei hun, yn ol ei lafur ei hun.
9 Canys *e* cyd-weithwyr Duw ydym
ni: llafur-waith Duw, *f* adeiladaeth
Duw, ydych chwi.
10 *g* Yn ol y gras Duw a roddwyd
i mi, megis pen-saer celfydd, myfi

a Heb. 5. 12, 13. 1 Petr 2. 2.
b Gal. 5. 20. Iago 3. 16.
† Gr. *yn ol dyn.*
c pen. 1. 12.
d Ps. 62. 12. Gal. 6. 5. Dat. 2. 23.
e 2 Cor. 6. 1.
f Eph. 2. 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Petr 2. 5.
g Rhuf. 1. 5.

Anno DOMINI 59.

a osodais [h] y sylfaen, ac y mae
arall yn goruwch-adeiladu. Ond
[i] edryched pob un pa wedd y mae
yn goruwch-adeiladu.
11 Canys sylfaen arall nis gall
neb ei osod, heb law [k] yr un a
osodwyd, [l] yr hon yw Iesu Grist.
12 Eithr os goruwch-adeilada neb
ar y sylfaen hon, aur, arian, meini
gwerthfawr, coed, gwair, sofl:
13 [m] Gwaith pob dyn a † wneir
yn amlwg: canys y dydd a'i dengys,
oblegid [n] trwy dân y datguddir ef:
a'r tân a brawf waith pawb, pa fath
ydyw.
14 Os gwaith neb a erys yr hwn
a oruwch-adeiladodd ef, efe a dder-
byn wobr.
15 Os gwaith neb a losgir, efe
a gaiff golled: eithr efe ei hun a
fydd cadwedig; etto felly, megis
trwy dân.
16 [o] Oni wyddoch chwi mai teml
Duw ydych, a bod Ysbryd Duw yn
trigo ynoch?
17 Os ‖ llygra neb deml Duw,
Duw a ‖ lygra hwnnw: canys
sanctaidd yw teml Duw, yr hwn
ydych chwi.
18 [p] Na thwylled neb ei hunan.
Od oes neb yn eich mysg yn tybied
ei fod ei hun yn ddoeth yn y byd
hwn, bydded ffol, fel y byddo
doeth.
19 Canys doethineb y byd hwn
sydd ffolineb gyd â Duw: o her-
wydd ysgrifenedig yw, [q] Y mae efe
yn dal y doethion yn eu cyfrwys-
dra.
20 A thrachefn, [r] Y mae yr Ar-
glwydd yn gwybod meddyliau y
doethion, mai ofer ydynt.
21 Am hynny na orfoledded neb
mewn dynion: canys pob peth sydd
eiddoch chwi:
22 Pa un bynnag ai Paul, ai
Apòlos, ai Cephas, ai y byd, ai
bywyd, ai angau, ai pethau pre-
sennol, ai pethau i ddyfod; y mae
pob peth yn eiddoch chwi;
23 A [s] chwithau yn eiddo Crist;
a Christ yn eiddo Duw.

PENNOD IV.

1 *Pa gyfrif a ddylid ei wneuthur o wein-idogion.* 7 *Nad oes gennym ni ddim a'r nas derbyniasom.* 9 *Bod yr apostolion yn ddrychau i'r byd, i'r angelion, ac i ddynion;* 13 *yn ysgubion, ac yn sorod y byd:* 15 *ac er hynny eu bod yn dadau i ni yng Nghrist,* 16 *ac y dylem ni eu dilyn hwy.*

FELLY cyfrifed dyn nyni, megis
[a] gweinidogion i Grist, a [b] gor-
uchwylwyr ar ddirgeledigaethau
Duw.
2 Am ben hyn, yr ydys yn dis-
gwyl mewn goruchwylwyr, gael un
yn ffyddlawn.
3 Eithr gennyf fi bychan iawn
yw fy marnu gennych chwi, neu
gan † farn dyn: ac nid wyf chwaith
yn fy marnu fy hun.
4 Canys ni wn i ddim arnaf fy
hun; [c] ond yn hyn ni'm cyfiawn-
hâwyd: eithr yr Arglwydd yw yr
hwn sydd yn fy marnu.
5 [d] Am hynny na fernwch ddim
cyn yr amser, hyd oni ddelo yr Ar-
glwydd, yr hwn a oleua ddirgelion
y tywyllwch, ac a eglura fwriadau
y calonnau: ac yna y bydd [e] y
glód i bob un gan Dduw.
6 A'r pethau hyn, frodyr, [f] mewn
cyffelybiaeth a fwriais i attaf fy
hun, ac *at* Apòlos, o'ch achos chwi:
fel y gallech ddysgu ynom ni, na
synier mwy nag sydd ysgrifenedig,
fel na byddoch y naill dros y llall
yn ymchwyddo yn erbyn arall.
7 Pwy sydd yn gwneuthur rhagor
rhyngot ti *ac arall?* a [g] pha beth
sydd gennyt a'r nas derbyniaist?
ac os derbyniaist, paham yr wyt ti
yn gorfoleddu, megis pe bait heb
dderbyn?
8 Yr ydych chwi yr awrhon wedi
eich diwallu, [h] yr ydych chwi yr
awrhon wedi eich cyfoethogi, chwi
a deyrnasasoch hebddom ni: ac
och Dduw na baech yn teyrnasu, fel
y caem ninnau deyrnasu gyd â chwi.
9 Canys tybied yr wyf ddarfod
i Dduw ein dangos ni yr apostolion
diweddaf, [i] fel rhai wedi eu bwrw
i angau: oblegid nyni a wnaeth-
pwyd yn † ddrych i'r byd, ac i'r
angelion, ac i ddynion.
10 [l] *Yr ydym* ni [m] yn ffyliaid er
mwyn Crist, a chwithau yn ddoeth-
ion yng Nghrist; [n] nyni yn wein-
iaid, a chwithau yn gryfion; chwy-
chwi yn anrhydeddus, a ninnau
yn ddirmygus.
11 [o] Hyd yr awrhon yr ydym ni
yn dwyn newyn a syched, ac yr
ydym ni yn noethion, ac [p] yn cael
cernodiau, ac yn grwydraidd;
12 [q] Ac yr ydym yn llafurio, gan
weithio â'n dwylaw ein hunain.
[r] Pan y'n difenwir, yr ydym yn
bendithio; pan y'n herlidir, yr ydym
yn ei ddïoddef;
13 Pan y'n ceblir, yr ydym yn
gweddio: [s] fel ysgubion y byd y
gwnaethpwyd ni, *a* sorod pob dim
hyd yn hyn.
14 Nid i'ch gwaradwyddo chwi yr
ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn;
ond *eich* rhybuddio yr wyf [t] fel fy
mhlant anwyl.
15 Canys pe byddai i chwi ddeng
mil o athrawon yng Nghrist, er
hynny nid *oes i chwi* nemmawr o
dadau: canys [u] myfi a'ch cenhedl-
ais chwi yng Nghrist Iesu, trwy yr
efengyl.
16 Am hynny yr wyf yn attolwg
i chwi, [x] byddwch ddilynwyr i mi.
17 Oblegid hyn yr anfonais attoch
Timothëus, [y] yr hwn yw fy anwyl
fab, a ffyddlawn yn yr Arglwydd,
yr hwn a ddwg ar gôf i chwi fy
ffyrdd i yng Nghrist, megis yr wyf
ym mhob man yn athrawiaethu ym
mhob eglwys.
18 Ac y mae rhai wedi ymchwydd-
o, fel pe bawn i heb fod ar fedr
dyfod attoch chwi.
19 [z] Eithr mi a ddeuaf attoch ar
fyrder, [a] os yr Arglwydd a'i myn;
ac a fynnaf wybod, nid ymadrodd
y rhai sydd wedi chwyddo, ond *eu*
gallu.
20 Canys [b] nid mewn ymadrodd
y mae teyrnas Duw; eithr mewn
gallu.
21 Beth a fynnwch chwi? [c] ai
dyfod o honof fi attoch chwi â gwi-

[h] Rhuf. 15. 20. Dat. 21. 14.
[i] 1 Petr 4. 11.
[k] Es. 28. 16. Matt. 16. 18.
[l] Eph. 2. 20.
[m] pen. 4. 5.
† Gr. *amlygwyd.*
[n] 1 Petr 1. 7. a 4. 12.
[o] pen. 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. Heb. 3. 6.
‖ *difetha.*
‖ *ddifetha.*
[p] Diar. 3. Es. 5. 21.
[q] Job 5. 13.
[r] Ps. 94. 11.
[s] pen. 11. 3. 2 Cor. 10. 7. Gal. 3. 29.
[a] Matt. 24. 45. 2 Cor. 6. 4. Col. 1. 25.
[b] Luc 12. 42. Tit. 1. 7. 1 Petr 4. 10.
† Gr. *ddydd dyn.*
[c] Ps. 130. 3. a 143. 2. Rhuf. 4. 2.
[d] Matt. 7. 1. Rhuf. 2. 1, 16. Dat. 20. 12.

Anno DOMINI 59.

[e] 2 Cor. 10. 18.
[f] pen. 1. 12. a 3. 4.
[g] Ioan 3. 27.
[h] Dat. 3. 17.
[i] Ps. 44. 22. Rhuf. 8. 36. 2 Cor. 4. 11.
[k] Heb. 10. 33.
† Gr. *theatr.*
[l] pen. 2. 3.
[m] Act. 17. 18. a 26. 24.
[n] 2 Cor. 13. 9.
[o] 2 Cor. 4. 8. a 11. 23.
[p] Act. 23. 2.
[q] Act. 18. 3. a 20. 34. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[r] Matt. 5. 44. Luc 6. 28. a 23. 34. Act. 7. 60.
[s] Galar. 3. 45.
[t] 1 Thess. 2. 11.
[u] Act. 18. 11. Gal. 4. 19. Philem. 10. Iago 1. 18.
[x] pen. 11. 1. 2 Thess. 3. 9.
[y] 1 Tim. 1. 2. 2 Tim. 1. 2.
[z] Act. 19. 21.
[a] Act. 18. 21. Rhuf. 15. 32.
[b] pen. 2. 4. 1 Thess. 1. 5.
[c] 2 Cor. 10. 2. a 13. 10.

Anno DOMINI 59.

alen, ynte mewn cariad, ac yspryd
addfwynder?

PENNOD V.

1 Bod y gwr godinebus 6 yn achos o gywilydd iddynt, yn hytrach nag o orfoledd. 7 Rhaid yw ymlanhâu oddi wrth yr hen lefain. 10 Y dylid cilio oddi wrth anfad ddrwg-weithredwyr.

MAE y gair yn hollol, *fod* yn
eich plith chwi odineb, a chyf-
ryw odineb ag na enwir unwaith ym
[a] Lef. 18. 8. Deut. 27. 20.
mysg y Cenhedloedd; *sef* [a]cael o
un wraig ei dad.
2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo, ac ni alarasoch yn hy-
trach, fel y tynnid o'ch mysg chwi
y neb a wnaeth y weithred hon.
[b] Col. 2. 5.
3 Canys myfi yn ddïau, [b]fel absen-
nol yn y corph, etto yn bresennol yn
yr yspryd, a fernais eisoes, fel pe
bawn bresennol, *am* yr hwn a
wnaeth y peth hwn felly:
4 Yn enw ein Harglwydd Iesu
Grist, pan ymgynhulloch ynghyd,
[c] Matt. 16. 19. a 18. 18. Ioan 20. 23.
a'm hyspryd innau, [c]gyd â gallu
ein Harglwydd Iesu Grist,
[d] 1 Tim. 1. 20.
5 [d]Draddodi y cyfryw un i Satan,
i ddinystr y cnawd, fel y byddo yr
yspryd yn gadwedig yn nydd yr
Arglwydd Iesu.
[e] Iago 4. 16.
6 [e]Nid da eich gorfoledd chwi.
[f] Gal. 5. 9.
Oni wyddoch chwi fod [f]ychydig
lefain yn lefeinio yr holl does?
7 Am hynny certhwch allan yr hen
lefain, fel y byddoch does newydd,
megis yr ydych ddilefeinllyd. Canys
[g] Es. 53. 7. Ioan 1. 29.
[g]Crist ein pasc ni a ‖aberthwyd
‖ Neu, *laddwyd.*
drosom ni.
[h] Exod. 12. 15.
8 Am hynny [h]cadwn ‖wyl, [i]nid
â hen lefain, nac â lefain malais a
‖ *yr ympryd.*
drygioni; ond â *bara* croyw purdeb
[i] Deut. 16. 8.
a gwirionedd.
9 Mi a ysgrifenais attoch mewn
[k] ad. 2, 7. 2 Cor. 6. 14. Eph. 5. 11. 2 Thess. 3. 14.
llythyr, [k]na chyd-ymgymmysgech â
godinebwyr.
10 Ac nid yn hollol â godineb-
wyr y byd hwn, neu â'r cybyddion,
neu â'r cribddeilwyr, neu âg eilun-
addolwyr; oblegid felly rhaid fydd-
ai i chwi fyned allan o'r byd.
11 Ond yn awr mi a ysgrifenais
attoch, na chyd-ymgymmysgech:
[l] Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 14. 2 Ioan 10.
[l]os bydd neb a enwir yn frawd yn
odinebwr, neu yn gybydd, neu yn
eilun-addolwr, neu yn ddifenwr,
neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr;
gyd â'r cyfryw ddyn na chyd-fwytta
chwaith.
12 Canys beth sydd i mi a farnwyf
[m] Marc 4. 11. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.
[m]ar y rhai sydd oddi allan? onid
y rhai sydd oddi mewn yr ydych
chwi yn eu barnu?
[n] Deut. 13. 5. a 17. 7. a 22. 21, 22, 24.
13 Eithr y rhai sydd oddi allan,
Duw sydd yn eu barnu. [n]Bwriwch
chwithau ymaith y dyn drygionus
hwnnw o'ch plith chwi.

PENNOD VI.

1 Naddylai y Corinthiaid flino eu brodyr, trwy fyned i'r gyfraith â hwynt: 6 yn enwedig ger bron y rhai digred. 9 Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw. 15 Bod ein cyrph ni yn aelodau i Grist, 19 ac yn demlau i'r Yspryd Glân: 16, 17 ac am hynny na ddylid mo'u halogi.

A FEIDDIA neb o honoch, a
chanddo fatter yn erbyn arall,
[a] Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Luc 22. 30. Dat. 2. 26. a 3. 21. a 20. 4.
ymgyfreithio o flaen y rhai anghyf-
iawn, ac nid o flaen y saint?
2 Oni wyddoch chwi y barna [a]y
saint y byd? ac os trwoch chwi y
bernir y byd, a ydych chwi yn
anaddas i farnu y pethau lleiaf?
3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni
angelion? pa faint mwy y pethau
a berthyn i'r bywyd hwn?
4 Gan hynny, od oes gennych farn-
edigaethau am bethau a berthyn
i'r bywyd hwn, dodwch ar y fainge
y rhai gwaelaf yn yr eglwys.
5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn
dywedyd. Felly, onid oes yn eich
plith gymmaint ag un doeth, yr hwn
a fedro farnu rhwng ei frodyr?
6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio
â brawd, a hynny ger bron y rhai
digred.
7 Yr awrhon gan hynny y mae yn
hollol ddiffyg yn eich plith, am eich
bod yn ymgyfreithio â'ch gilydd.
[b]Paham nad ydych yn hytrach yn [b] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39, 40.
ddioddef cam? paham nad ydych yn
hytrach mewn colled? Luc 6. 29.
8 Eithr chwychwi sydd yn Rhuf. 12. 17, 19.
gwneuthur cam, a cholled, a hynny 1 Thess. 5. 15.
i'r brodyr.
9 Oni wyddoch chwi [c]na chaiff [c] 1 Thess. 4. 6.
y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas
Dduw? Na thwyller chwi: [d]ni [d] pen. 15. 50.
chaiff na godinebwyr, nac eilun- Gal. 5. 21.
addolwyr, na thorwyr priodas, na Eph. 5. 5.
maswedd wyr, na gwrryw-gydwyr, 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Dat. 22. 15.
10 Na lladron, na chybyddion, na
meddwon, na difenwyr, na chrib-
ddeilwyr, etifeddu teyrnas Dduw.
11 A [e]hyn fu rai o honoch chwi: [e] Eph. 2. 2.
[f]eithr chwi a olchwyd; eithr chwi Col. 3. 7. Tit. 3. 3.
a sancteiddiwyd; eithr chwi a gyf- [f] Heb. 10. 22.
iawnhâwyd, yn enw yr Arglwydd
Iesu, a thrwy Yspryd ein Duw ni.
12 [g]Pob peth sydd gyfreithlawn [g] pen. 10. 23.
i mi, ond nid yw pob peth yn
‖llesâu; pob peth sydd gyfreith- ‖ *angenrhaid.*
lawn i mi, eithr ni'm dygir i dan
awdurdod gan ddim.
13 [h]Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r [h] Matt. 15. 17.
bwydydd: eithr Duw a ddinystria Rhuf. 14. 17.
hwn a hwythau. A'r corph nid *yw* Col. 2. 22, 23.
i odineb, ond [i]i'r Arglwydd; a'r [i] ad. 19, 20.
Arglwydd i'r corph. 1 Thess. 4. 3.
14 Eithr [k]Duw a gyfododd yr [k] Rhuf. 6. 5, 8.
Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau a 8. 11.
trwy ei nerth ef. 2 Cor. 4. 14.
15 Oni wyddoch chwi fod [l]eich [l] pen. 12. 27.
cyrph yn aelodau i Grist? gan Eph. 4. 12,
hynny a gymmeraf fi aelodau Crist, 15, 16. a 5. 30.
a'u gwneuthur yn aelodau puttain?
Na atto Duw.
16 Oni wyddoch chwi fod yr hwn
sydd yn cydio â phuttain, yn un
corph? canys [m]y ddau (medd efe) [m] Gen. 2. 24.
fyddant un cnawd. Matt. 19. 5. Eph. 5. 31.
17 Ond yr hwn a gyssylltir â'r
Arglwydd, [n]un yspryd yw. [n] Ioan 17. 21,
18 Gochelwch odineb. Pob pech- 22, 23.
od a wnelo dyn, oddi allan i'w Eph. 4. 4. a
gorph y mae; ond yr hwn sydd yn 5. 30.
godinebu, sydd yn pechu yn erbyn
ei gorph ei hun.
19 [o]Oni wyddoch chwi fod eich [o] pen. 3. 16.
corph yn deml i'r Yspryd Glân, 2 Cor. 6. 16.
sydd ynoch, yr hwn yr ydych yn ei
gael gan Dduw, ac nad ydych yn
ciddoch eich hunain?
20 Canys [p]er gwerth y prynwyd [p] pen. 7. 23.
chwi: gan hynny gogoneddwch Heb. 9. 12.
Dduw yn eich corph, ac yn eich 1 Petr 1. 18.
yspryd, y rhai sydd eiddo Duw.

Anno DOMINI 59.

PENNOD VII.

1 Y mae efe yn crybwyll am brïodas; 4 ac yn dangos mai rhwymedig yw yn erbyn godineb; 10 ac na ddylid dattod y cwlwm hwnnw mewn ysgafnder. 18, 20 Rhaid i bob dyn fod yn foddlawn i'w alwedigaeth. 25 Paham y dylid mawrhâu gwyryfdod: 35 ao ar ba achosion y gallwn ni brïodi, neu beidio â phrïodi.

AC am y pethau yr ysgrifenasoch
attaf: [a]Da i ddyn na chy-
ffyrddai â gwraig.
2 Ond *rhag* godineb, bydded i bob
gwr ei wraig ei hun, a bydded i bob
gwraig ei gwr ei hun.
3 [b]Rhodded y gwr i'r wraig ddy-
ledus ewyllys da; a'r un wedd y
wraig i'r gwr.
4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei
chorph ei hun, ond i'r gwr; ac yr un
ffunud, nid oes i'r gwr feddiant ar
ei gorph ei hun, ond i'r wraig.
5 [c]Na thwyllwch eich gilydd,
oddi eithr o gyd-syniad dros amser,
fel y galloch ymrôi i ympryd a
gweddi: a deuwch drachefn yng
nghyd, rhag temtio o Satan chwi
o herwydd eich anlladrwydd.
6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd
o ganiattâd, [d]nid o orchymyn.
7 Canys [e]mi a fynnwn fod pob
dyn [f]fel fi fy hun: eithr [g]y mae i
bob un ei ddawn ei hun gan Dduw;
i un fel hyn, ac i arall fel hyn.
8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai
heb brïodi, a'r gwragedd gwedd-
won, [h]Da yw iddynt os arhosant
fel finnau.
9 Eithr [i]oni allant ymgadw, prï-
odant: canys gwell yw prïodi nag
ymlosgi.
10 Ac i'r rhai a brïodwyd yr
ydwyf yn gorchymyn, [k]nid myfi
chwaith, ond yr Arglwydd, [l]Nad
ymadawo gwraig oddi wrth *ei* gwr:
11 Ac os ymedy hi, arhoed heb
brïodi, neu gymmoder hi â'*i* gwr:
ac na ollynged y gwr *ei* wraig
ymaith.
12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr
wyf fi, [m]nid yr Arglwydd, Os bydd
i un brawd wraig ddigred, a hithau
yn foddlawn i drigo gyd âg ef, na
ollynged hi ymaith.
13 A'r wraig, yr hon y mae iddi
wr digred, ac yntau yn foddlawn i
drigo gyd â hi, na ‖wrthoded hi ef.
14 Canys y gwr digred a sanct-
eiddir trwy y wraig, a'r wraig
ddigred a sancteiddir trwy y gwr.
Pe amgen, aflan yn ddïau fyddai
eich plant; eithr yn awr sanctaidd
ydynt.
15 Eithr os yr anghredadyn a
ymedy, ymadawed. Nid yw y
brawd neu y chwaer gaeth yn y
cyfryw *bethau:* eithr Duw a'n
galwodd ni †i heddwch.
16 Canys beth a wyddost ti,
wraig, [n]a gedwi di *dy* wr? a pheth
a wyddost tithau, wr, a gedwi di *dy*
wraig?
17 Ond megis y darfu i Dduw
rannu i bob un, megis y darfu i'r
Arglwydd alw pob un, felly rhodied.
Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn
yr eglwysi oll.
18 A alwyd neb wedi ei enwaedu?
nac adgeisied *ddïenwaediad.* A
alwyd neb mewn dïenwaediad? nac
enwaeder arno.
19 [p]Enwaediad nid yw ddim, a
dïenwaediad nid yw ddim, ond
cadw gorchymynion Duw.
20 Pob un yn yr alwedigaeth y
galwyd ef, yn honno arhosed.
21 Ai yn was y'th alwyd? na
fydded gwaeth gennyt; etto os gelli
gael bod yn rhydd, mwynhâ *hynny*
yn hytrach.
22 Canys yr hwn, ac ef yn was, a
alwyd yn yr Arglwydd, gwr rhydd
[q]i'r Arglwydd ydyw: a'r un ffunud
yr hwn, ac efe yn wr rhydd, a alwyd,
gwas i [r]Grist yw.
23 [s]Er gwerth y'ch prynwyd; na
fyddwch weision dynion.
24 Yn yr hyn y galwyd pob un,
frodyr, yn hynny arhosed gyd â
Duw.
25 Eithr am wyryfon, [t]nid oes
gennyf orchymyn yr Arglwydd:
ond barn yr ydwyf yn ei roi, fel un
a gafodd drugaredd gan yr Arglwydd
i fod yn ffyddlawn.
26 Am hynny yr wyf yn tybied
mai da yw hyn, o herwydd yr
anghenrhaid presennol, [u]mai da,
meddaf, i ddyn fod felly.
27 A wyt ti yn rhwym i wraig?
na chais dy ollwng yn rhydd. A
wyt ti yn rhydd oddi wrth wraig?
na chais wraig.
28 Ac os prïodi hefyd, ni phech-
aist: ac os prïoda gwŷryf, ni phech-
odd: er hynny y cyfryw rai a gânt
flinder yn y cnawd: eithr yr wyf yn
eich arbed chwi.
29 A [x]hyn yr ydwyf yn ei ddy-
wedyd, frodyr, am fod yr amser yn
fyr. Y mae yn ol, fod o'r rhai sydd
â gwragedd iddynt, megis pe by-
ddent hebddynt;
30 A'r rhai a wylant, megis heb
wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis
heb lawenhâu; a'r rhai a brynant,
megis heb feddu;
31 A'r rhai a arferant y byd hwn,
megis heb ei gam-arfer. Canys
[y]y mae dull y byd hwn yn myned
heibio.
32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod
yn ddïofal. [z]Yr hwn sydd heb
brïodi, sydd yn gofalu am bethau
‖yr Arglwydd, pa wedd y boddlona
yr Arglwydd:
33 Ond y neb a wreiccâodd, sydd
yn gofalu am bethau y byd, pa
wedd y boddlona *ei* wraig.
34 Y mae gwahaniaeth hefyd
rhwng gwraig a ‖gwŷryf. Y mae
yr hon sydd heb brïodi, [a]yn gofalu
am y pethau sydd yn perthyn i'r
Arglwydd, fel y byddo hi sanctaidd
y'nghorph ac yspryd: ac y mae yr
hon sydd wedi prïodi, yn gofalu am
bethau bydol, pa fodd y rhynga hi
fodd i'*w* gwr.
35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd
er llesâd i chwi eich hunain; nid
i osod magl i chwi, eithr er mwyn
gweddeidd-dra, a dyfal lynu wrth
yr Arglwydd yn ddiwahan.
36 Ond os yw neb yn tybied ei
fod yn anweddaidd tu ag at ei
wŷryf, od â hi dros flodau *ei*
hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur

Margin references:

[a] ad. 8, 26.
[b] Exod. 21. 10. 1 Petr 3. 7.
[c] Joel 2. 16. Edrych Exod. 19. 15. 1 Sam. 21. 4, 5.
[d] ad. 12. 2 Cor. 8. 8. a 11. 17.
[e] Act. 26. 29.
[f] pen. 9. 5.
[g] Matt. 19. 12. pen. 12. 11.
[h] ad. 1, 26.
[i] 1 Tim. 5. 14.
[k] Edrych ad. 12, 25, 40.
[l] Mal. 2. 14. Matt. 5. 32. a 19. 6, 9. Marc 10. 11, 12. Luc 16. 18.
[m] ad. 6.
‖ *adawed.*
† Gr. *mewn heddwch.*
[n] 1 Petr 3. 1.
[p] Gal. 5. 6. a 6. 15.
[q] Ioan 8. 36. Rhuf. 6. 18, 22.
[r] pen. 9. 21. Gal. 5. 13. Eph. 6. 6. 1 Petr 2. 16.
[s] pen. 6. 20. 1 Petr 1. 18, 19.
[t] ad. 6, 10, 40. 2 Cor. 8. 8, 10.
[u] ad. 1, 8.
[x] Rhuf. 13. 11. 1 Petr 4. 7. 2 Petr 3. 8, 9.
[y] Ps. 39. 6. 1 Ioan 2. 17.
[z] 1 Tim. 5. 5.
‖ *sydd yn perthyn i'r Arglwydd.*
‖ *morwyn ieuangc.*
[a] Luc 10. 40, &c.

Anno DOMINI 59.

felly; gwnaed a fynno, nid yw yn pechu: priodant.
37 Ond yr hwn sydd yn sefyll yn sier yn ei galon, ac yn afraid iddo, ac â meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a roddodd ei fryd ar hynny yn ei galon, ar gadw o hono ei wŷryf; da y mae yn gwneuthur.
38 Ac am hynny, yr hwn sydd yn *ei* rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn briod, sydd yn gwneuthur yn well.
39 [b] Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gwr: ond o bydd marw ei gwr, y mae hi yn rhydd i briodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.
40 Eithr dedwyddach yw hi os erys hi felly, [c] yn fy marn i: ac [d] yr ydwyf finnau yn tybied fod Yspryd Duw gennyf.

[b] Rhuf. 7. 2.
[c] ad. 25.
[d] 1 Thess. 4. 8.

PENNOD VIII.

1 *Bod iddynt ymgadw oddi wrth y bwydydd a offrymmer i eilunod.* 8, 9 *Na ddylem ni gam-arferyd ein rhyddid Cristianogaidd, i rwystro ein brodyr:* 11 *eithr ffrwyno ein gwybodaeth â chariad perffaith.*

EITHR [a] am yr hyn a aberthwyd i eilunod, ni a wyddom fod gan bawb o honom [b] wybodaeth. [c] Gwybodaeth sydd yn chwyddo, eithr cariad sydd yn adeiladu.
2 Eithr [d] os yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni ŵyr efe etto ddim fel y dylai wybod.
3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a [e] adwaenir ganddo ef.
4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eilunod, ni a wyddom nad *yw* ‖ eilun ddim yn y byd, ac nad *oes* un Duw arall ond un.
5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer)
6 Eithr [f] i ni *nid oes ond* un Duw, y Tad, [g] o'r hwn *y mae* pob peth, a ninnau ‖ ynddo ef; ac [h] un Arglwydd Iesu Grist, [i] trwy yr hwn *y mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.
7 Ond nid *yw* y wybodaeth *hon* gan bawb: ‖ canys rhai [k] â chanddynt gydwybod o'r eilun, hyd y pryd hwn, sydd yn bwytta fel peth a aberthwyd i eilunod; a'u cydwybod hwy, a hi yn wan, [l] a halogir.
8 Eithr [m] nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, os bwyttâwn, yn ‖ helaethach; nac onis bwyttâwn, yn ‖ brinach.
9 Ond [n] edrychwch rhag mewn un modd i'ch ‖ rhyddid hwn fod [o] yn dramgwydd i'r rhai sydd weiniaid.
10 Canys os gwêl neb dydi sydd â gwybodaeth gennyt, yn eistedd i fwytta yn nheml yr eilunod, oni chadarnhêir ei gydwybod ef, ac yntau yn wan, i fwytta y pethau a aberthwyd i eilunod;
11 Ac a ddifethir y brawd gwan [p] trwy dy wybodaeth di, dros yr hwn y bu Crist farw?
12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a chuso eu gwan gydwybod

[a] Act. 15. 20, 29. pen. 10. 19.
[b] Rhuf. 14. 14, 22.
[c] Rhuf. 14. 3, 10.
[d] Gal. 6. 3. 1 Tim. 6. 4.
[e] Gal. 4. 9.
‖ Es. 41. 24. pen. 10. 19.
[f] Mal. 2. 10. Eph. 4. 6.
[g] Act. 17. 28. Rhuf. 11. 36.
‖ *iddo ef.*
[h] Ioan 13. 13. pen. 12. 3. Eph. 4. 5. Phil. 2. 11.
[i] Ioan 1. 3. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.
‖ *ond.*
[k] pen. 10. 28.
[l] Rhuf. 14. 14, 23.
[m] Rhuf. 14. 17.
‖ *well.*
‖ *waeth.*
[n] Gal. 5. 13.
‖ *gallu.*
[o] Rhuf. 14. 13, 20.
[p] Rhuf. 14. 15, 20.

hwy, yr ydych chwi yn pechu yn erbyn Crist.
13 O herwydd paham, [q] os yw bwyd yn rhwystro fy mrawd, ni fwyttâf fi gig fyth, rhag i mi rwystro fy mrawd.

[q] Rhuf. 14. 21. 2 Cor. 11. 29.

PENNOD IX.

1 *Y mae efe yn dangos ei ryddid;* 7 *ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr efengyl:* 15 *etto ddarfod iddo ef o'i wirfodd ymgadw,* 18 *rhag na'u gyrru hwy mewn traul,* 22 *na bod yn achos o rwystr i neb, mewn pethau cyffredin.* 24 *Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.*

ONID wyf fi yn apostol? onid wyf fi yn rhydd? [a] oni welais i Iesu Grist ein Harglwydd? [b] onid fy ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?
2 Onid wyf yn apostol i eraill, etto yr wyf i chwi: canys [c] sêl fy apostoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.
3 Fy ymddiffyn i, i'r rhai a'm holant, yw hyn;
4 [d] Onid oes i ni awdurdod i fwytta ac i yfed?
5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *a fyddai* chwaer, megis ag *y mae* i'r apostolion eraill, ac [e] i frodyr yr Arglwydd, ac [f] i Cephas?
6 Ai myfi yn unig a Barnabas, [g] nid oes gennym awdurdod i fod heb weithio?
7 Pwy sydd un amser [h] yn rhyfela ar ei draul ei hun? pwy sydd [i] yn plannu gwinllan, ac nid yw yn bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy sydd [k] yn porthi praidd, ac nid yw yn bwytta o laeth y praidd?
8 Ai yn ol dyn yr wyf fi yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?
9 Canys ysgrifenedig yw yn neddf Moses, [l] Na chau safn yr ych sydd yn dyrnu. Ai dros ychain y mae Duw yn gofalu?
10 Yntc er ein mwyn ni yn hollol y mae yn dywedyd? canys er ein mwyn ni yr ysgrifenwyd, mai [m] mewn gobaith y dylai yr arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.
11 [n] Os nyni a hauasom i chwi bethau ysprydol, *ai* mawr *yw* os nyni a fedwn eich pethau cnawdol?
12 Os yw eraill yn gyfrannogion o'r awdurdod *hon* arnoch; onid *ydym* ni yn hytrach? [o] Eithr nid arferasom ni yr awdurdod hon: ond goddef yr ydym bob peth, [p] fel na roddom ddim rhwystr i efengyl Crist.
13 [q] Oni wyddoch chwi fod y rhai sydd yn gwneuthur pethau cyssegredig, yn bwytta o'r cyssegr? a'r rhai sydd yn gwasanaethu yr allor, yn gyd-gyfrannogion o'r allor?
14 Felly hefyd [r] yr ordeiniodd yr Arglwydd, [s] i'r rhai sydd yn pregethu yr efengyl, fyw wrth yr efengyl.
15 Eithr [t] myfi nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid ysgrifenais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys [u] gwell *yw* i mi farw, nâ gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.
16 Canys os pregethaf yr efengyl,

[a] Act. 9. 3, 17. a 22. 14, 18. a 23. 11. pen. 15. 8.
[b] pen. 4. 15.
[c] 2 Cor. 3. 2. a 12. 12.
[d] ad. 14. 1 Thess. 2. 6.
[e] Gal. 1. 19.
[f] Matt. 8. 14.
[g] 2 Thess. 3. 9.
[h] 2 Cor. 10. 4.
[i] Diar. 27. 18. pen. 3. 6, 7, 8.
[k] Ioan 21. 15. 1 Petr 5. 2.
[l] Deut. 25. 4.
[m] 2 Tim. 2. 6.
[n] Rhuf. 15. 27. Gal. 6. 6.
[o] ad. 15. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13.
[p] 2 Cor. 11. 12.
[q] Num. 18. 8–20.
[r] Matt. 10. 10. Luc 10. 7.
[s] Gal. 6. 6. 1 Tim. 5. 17.
[t] Act. 18. 3. a 20. 34. pen. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[u] 2 Cor. 11. 10.

Anno DOMINI 59.

nid oes orfoledd i mi: canys
[x]anghenraid a osodwyd arnaf; a
gwae fydd i mi, oni phregethaf yr
efengyl.
17 Canys os gwnaf hyn o'm bodd,
y mae i mi wobr: ond os o'm hanfodd,
[y]ymddiriedwyd i mi am y
gorchwyl.
18 Pa wobr sydd i mi gan hynny?
Bod i mi, pan efengylwyf, osod
efengyl Crist yn rhad, fel na chamarferwyf
fy awdurdod yn yr efengyl.
19 Canys er fy mod yn rhydd oddi
wrth bawb, mi a'm gwneuthum fy
hun yn was i bawb, [z]fel yr ynnillwn
fwy.
20 Ac [a]mi a ymwneuthum i'r
Iuddewon megis yn Iuddew, fel yr
ynnillwn yr Iuddewon; i'r rhai dan
y ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr
ynnillwn y rhai sydd dan y ddeddf;
21 [b]I'r [c]rhai diddeddf, megis
diddeddf ([d]a minnau heb fod yn
ddiddeddf i Dduw, ond dan y
ddeddf i Grist) fel yr ynnillwn y
rhai diddeddf.
22 [e]Ymwneuthum i'r rhai gweiniaid
megis yn wan, fel yr ynnillwn
y gweiniaid: [f]mi a ymwneuthum
yn bob peth i bawb, [g]fel y gallwn
yn hollol gadw rhai.
23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur
er mwyn yr efengyl, fel y'm
gwneler yn gyd-gyfrannog o honi.
24 Oni wyddoch chwi fod y rhai
sydd yn rhedeg mewn gyrfa, i gŷd
yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y
gamp? [h]felly rhedwch, fel y caffoch
afael.
25 Ac y mae pob un a'r sydd [i]yn
ymdrechu, yn ymgadw ym mhob
peth: a hwynt-hwy yn wir, fel y
derbyniont goron lygredig; eithr
nyni, [k]un anllygredig.
26 Yr wyf fi gan hynny felly yn
rhedeg, nid megis ar amcan; felly
yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn
curo yr awyr.
27 [l]Ond yr wyf fi yn cospi fy
nghorph, ac [m]yn ei ddwyn yn
gaeth; rhag i mi mewn un modd,
wedi i mi bregethu i eraill, fod fy
hun yn anghymmeradwy.

PENNOD X.

1 *Bod sacramentau yr Iuddewon* 6 *yn gysgodau i ni,* 7 *a'u cospedigaethau hwy* 11 *yn siamplau i ni.* 14 *Rhaid i ni ochelyd gaudduwiaeth.* 21 *Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn fwrdd cythreuliaid:* 24 *ac y dylem, mewn pethau cyffredin, ystyried ein brodyr.*

AC ni fynnwn i chwi fod heb
wybod, frodyr, fod ein tadau
[a]oll dan y cwmmwl, a'u myned [b]oll
trwy y môr;
2 A'u bedyddio *hwy* oll i Moses, yn
y cwmmwl, ac yn y môr;
3 A bwytta o bawb *o honynt* yr un
bwyd [c]ysprydol;
4 Ac yfed o bawb *o honynt* yr un
ddïod [d]ysprydol: (canys hwy a
yfasant o'r Graig ysprydol a ‖ oedd
yn canlyn: a'r Graig oedd Crist)
5 Eithr ni bu Dduw foddlawn
‖ i'r rhan fwyaf o honynt: canys
[e]cwympwyd hwynt yn y diffaethwch.
6 A'r pethau hyn a wnaed yn
siamplau i ni, fel na chwennychem

[x]Rhuf. 1. 14.
[y]pen. 4. 1.
[z]Matt. 18. 15. 1 Petr 3. 1.
[a]Act. 16. 3. a 18. 18. a 21. 23, &c.
[b]Gal. 3. 2.
[c]Rhuf. 2. 12, 14.
[d]pen. 7. 22.
[e]Rhuf. 15. 1. 2 Cor. 11. 29.
[f]pen. 10. 33.
[g]Rhuf. 11. 14. pen. 7. 16.
[h]Gal. 5. 7. Phil. 3. 14. 2 Tim. 4. 7. Heb. 12. 1.
[i]Eph. 6. 12. 1 Tim. 6. 12. 2 Tim. 2. 5. a 4. 7.
[k]2 Tim. 4. 8. Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10. a 3. 11.
[l]Rhuf. 8. 13. Col. 3. 5.
[m]Rhuf. 6. 18, 19.
[a]Exod. 13. 21. Num. 9. 18. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Ps. 78. 14.
[b]Exod. 14. 22. Jos. 4. 23.
[c]Exod. 16. 15.
[d]Exod. 17 6. Num. 20. 11.
‖*aeth gyd â hwynt,* Deut. 9. 21. Ps. 105. 41.
‖*i lawer.*
[e]Num. 26. 64, 65.

ddrygioni, megis ag [f]y chwennychasant
hwy.
7 Ac na fyddwch eilun-addolwyr,
megis rhai o honynt hwy; fel y
mae yn ysgrifenedig, [g]Eisteddodd
y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodasant
i chwareu.
8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd
[h]rhai o honynt hwy, ac y syrthiodd
mewn un dydd dair mil ar hugain.
9 Ac na themtiwn Grist, megis ag
y temtiodd [i]rhai o honynt hwy, ac
a'u [k]distrywiwyd gan seirph.
10 Ac na rwgnechwch, megis y
grwgnachodd [l]rhai o honynt hwy,
ac a'u [m]distrywiwyd gan y dinystrydd.
11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddasant
yn siamplau iddynt hwy,
ac [n]a ysgrifenwyd yn rhybudd i
ninnau, [o]ar y rhai y daeth terfynau
yr oesoedd.
12 Am hynny, [p]yr hwn sydd yn
tybied ei fod yn sefyll, edryched na
syrthio.
13 Nid ymaflodd ynoch demtasiwn,
ond un dynol: eithr [q]ffyddlawn *yw*
Duw, [r]yr hwn ni âd eich temtio
uwch law yr hyn a alloch; eithr [s]a
wna ynghyd â'r temtasiwn ddïangfa
hefyd, fel y galloch *ei* ddwyn.
14 O herwydd paham, fy anwylyd,
[t]ffowch oddi wrth eilunaddoliaeth.
15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai
synhwyrol: bernwch chwi beth yr
wyf fi yn ei ddywedyd.
16 [u]Y phïol y fendith, yr hon a fendigwn,
onid cymmun gwaed Crist
ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri,
onid cymmun corph Crist yw?
17 Oblegid [x]nyni yn llawer ydym
un bara, ac un corph: canys yr
ydym ni oll yn gyfrannogion o'r
un bara.
18 Edrychwch ar [y]yr Israel yn ol
y cnawd: [z]onid yw y rhai sydd yn
bwytta yr ebyrth, yn gyfrannogion
o'r allor?
19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei
ddywedyd? [a]bod yr eilun yn ddim,
neu yr hyn a aberthwyd i eilun yn
ddim?
20 Ond y pethau y mae y Cenhedloedd
yn eu [b]haberthu, i gythreuliaid
y maent yn eu haberthu,
ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi
fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.
21 [c]Ni ellwch yfed o phïol yr Arglwydd,
a [d]phïol y cythreuliaid. Ni
ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd
yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.
22 Ai [e]gyrru yr Arglwydd i eiddigedd
yr ydym? [f]a ydym ni yn gryfach
nag ef?
23 [g]Pob peth sydd gyfreithlawn
i mi, eithr nid yw pob peth yn
llesâu: pob peth sydd gyfreithlawn
i mi, eithr nid yw pob peth yn
adeiladu.
24 [h]Na cheisied neb yr eiddo ei
hun; ond pob un ‖ yr eiddo arall.
25 Beth bynnag a werthir yn y
gigfa, bwyttêwch: heb ofyn dim er
mwyn cydwybod.
26 Canys [i]eiddo yr Arglwydd y
ddaear, a'i chyflawnder.
27 Os bydd i neb o'r rhai digred

Anno DOMINI 59.

[f]Num. 11. 4, 33. Ps. 106. 14.
[g]Exod. 32. 6.
[h]Num. 25. 1, 2, 9.
[i]Exod. 17. 2, 7. Num. 21. 5. Ps. 78. 18, 56. a 95. 9.
[k]Num. 21. 6.
[l]Num. 14. 2, 29. a 16. 41.
[m]Num. 14. 37.
[n]Rhuf. 15. 4. pen. 9. 10.
[o]Phil. 4. 5. Heb. 10. 25.
[p]Rhuf. 11. 20.
[q]pen. 1. 9.
[r]Ps. 125. 3. 2 Petr 2. 9.
[s]Jer. 29. 11.
[t]2 Cor. 6. 17. 1 Ioan 5. 21.
[u]Matt. 26. 26.
[x]Rhuf. 12. 5. pen. 12. 27.
[y]Rhuf. 4. 12. Gal. 6. 16.
[z]Lef. 3. 3. a 7. 15.
[a]pen. 8. 4.
[b]Lef. 17. 7.
[c]2 Cor. 6. 15.
[d]Deut. 32. 38.
[e]Deut. 32. 21.
[f]Ezec. 22. 14.
[g]pen. 6. 12.
[h]Rhuf. 15. 1, 2. pen. 13. 5. Phil. 2. 4, 21.
‖*fudd.*
[i]Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. ad. 28.

Anno DOMINI 59.

eich gwahodd, ac os mynnwch fyned; [k]bwyttêwch beth bynnag a rodder ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr os dywed neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eilunod yw hwn; na fwyttêwch [l]er mwyn hwnnw yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: [m]canys eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.

29 Cydwybod, meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr eiddo arall: canys [n]paham y bernir fy rhyddid i gan gydwybod un arall?

30 Ac os wyf fi trwy ‖ras yn cymmeryd cyfran, paham y'm ceblir [o]am y peth yr wyf yn rhoddi dïolch am dano?

31 [p]Pa un bynnag gan hynny ai bwytta ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 [q]Byddwch ddïachos tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r †Cenhedloedd hefyd, ac i eglwys Dduw:

33 Megis [r]yr ydwyf finnau yn rhyngu bodd i bawb ym mhob peth; heb geisio fy llesâd fy hun, ond *llesâd* llaweroedd, fel y byddont hwy gadwedig.

[k] Luc 10. 7.
[l] pen. 8. 10, 12.
[m] ad. 26.
[n] Rhuf. 14. 16.
‖ *ddïolch.*
[o] 1 Tim. 4. 3, 4.
[p] Col. 3. 17.
[q] Rhuf. 14. 13. 2 Cor. 6. 3.
† Gr. *Groegiaid.*
[r] Rhuf. 15. 2. pen. 9. 19, 22.

PENNOD XI.

1 Y mae efe yn eu ceryddu hwy, 4 am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd sanctaidd yn gweddïo â pheth am eu pennau, 6 a'u gwragedd yn ben-noethion: 17 ac o ran eu bod hwy yn gyffredinol yn cyfarfod, nid er gwell ond er gwaeth; 21 gan halogi swpper yr Arglwydd â'u gwleddoedd eu hunain. 23 Yn ddiweddaf, y mae efe yn eu galw hwy yn eu hol, at ordinhâd cyntaf y swpper hwnnw.

[a]BYDDWCH ddilynwyr i mi, megis *yr wyf* finnau i Grist.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn fy nghofio i ym mhob peth, ac yn dal y traddodiadau, fel y traddodais i chwi.

3 Eithr mi a fynnwn i chwi wybod, mai [b]pen pob gwr yw Crist; a phen y wraig *yw* y gwr; a [c]phen Crist *yw* Duw.

4 Pob gwr yn gweddïo, neu yn prophwydo, â pheth am *ei* ben, sydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddïo, neu yn prophwydo, yn bennoeth, sydd yn cywilyddio ei phen: canys yr un yw a phe byddai wedi ei heillio.

6 Canys os y wraig ni wisg *am ei phen*, cneifier hi hefyd: eithr os [d]brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwisged.

7 Canys gwr yn wir ni ddylai wisgo *am ei* ben, am [e]ei fod yn ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig yw gogoniant y gwr.

8 Canys [f]nid yw y gwr o'r wraig; ond y wraig o'r gwr.

9 Ac [g]ni chrewyd y gwr er mwyn y wraig; eithr y wraig er mwyn y gwr.

10 Am hynny y dylai y wraig fod ganddi ‖awdurdod ar *ei* phen, o herwydd yr angelion.

11 Er hynny nid *yw* na'r gwr heb y wraig, na'r wraig heb y gwr, yn yr Arglwydd.

[a] pen. 4. 16. Eph. 5. 1. Phil. 3. 17. 1 Thess. 1. 6. 2 Thess. 3. 9.
[b] Eph. 5. 23.
[c] Ioan 14. 28. pen. 3. 23. a 15. 27, 28. Phil. 2. 7, 8, 9.
[d] Num. 5. 18. Deut. 22. 5.
[e] Gen. 1. 26, 27.
[f] Gen. 2. 22.
[g] Gen. 2. 18, 21, 23.
‖ Hynny yw, *gorchudd, yn arwydd ei bod dan awdurdod ei gwr.*

12 Canys yr un wedd ag *y mae* y wraig o'r gwr, felly *y mae* y gwr trwy y wraig: a phob peth *sydd* o Dduw.

13 Bernwch ynoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddïo Duw yn bennoeth?

14 Onid yw naturiaeth ei hun yn eich dysgu chwi, os gwallt-laes a fydd gwr, mai ammharch yw iddo?

15 Eithr os gwraig a fydd gwalltlaes, clod yw iddi: oblegid ei llacswallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

16 Od [h]oes neb a fyn fod yn ymrysongar, nid oes gennym ni gyfryw ddefod, [i]na chan eglwysi Duw.

17 Eithr wrth ‖ddywedyd hyn, nid ydwyf yn *eich* canmol, eich bod yn dyfod ynghyd, nid er gwell, ond er gwaeth.

18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch ynghyd yn yr eglwys, [k]yr ydwyf yn clywed fod ‖amrafaelion yn eich mysg chwi; ac o ran yr wyf fi yn credu.

19 Canys [l]rhaid yw bod hefyd heresiau yn eich mysg, [m]fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan fyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghyd i'r un lle, ‖nid bwytta swpper yr Arglwydd ydyw *hyn.*

21 Canys y mae pob un wrth fwytta, yn cymmeryd ei swpper ei hun o'r blaen; ac un sydd â newyn arno, ac arall sydd yn feddw.

22 Onid oes gennych dai i fwytta ac i yfed? ai dirmygu yr ydych chwi eglwys Dduw, a [n]gwaradwyddo y rhai ‖nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid wyf yn *eich* canmol.

23 Canys [o]myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn hefyd a draddodais i chwi; [p]Bod i'r Arglwydd Iesu, y nos y bradychwyd ef, gymmeryd bara:

24 Ac wedi iddo ddïolch, efe a'*i* torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch; hwn yw fy nghorph, yr hwn a dorrir trosoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

25 Yr un modd *efe a gymmerodd* y cwppan, wedi swpperu, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw y testament newydd yn fy ngwaed: gwnewch hyn, cynnifer gwaith bynnag yr yfoch, er coffa am danaf.

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwyttâoch y bara hwn, ac yr yfoch y cwppan hwn, y dangoswch farwolaeth yr Arglwydd [q]oni ddelo.

27 [r]Am hynny, pwy bynnag a fwyttâo y bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd yn annheilwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

28 Eithr [s]holed dyn ef ei hun; ac felly bwyttâed o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn sydd yn bwytta ac yn yfed yn annheilwng, sydd yn bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn iawnfarnu corph yr Arglwydd.

30 Oblegid hyn *y mae* llawer yn

Anno DOMINI 59.

[h] 1 Tim. 6. 4.
[i] pen. 7. 17. a 14. 33.
‖ *orchymyn.*
[k] pen. 1. 10, 11, 12.
‖ *sismau.*
[l] Matt. 18. 7. Luc 17. 1. Act. 20. 30.
[m] Luc 2. 35. 1 Ioan 2. 19. Edrych Deut. 13. 3.
‖ *ni ellwch fwytta swpper yr Arglwydd.*
[n] Iago 2. 6.
‖ *ydynt dlodion?*
[o] pen. 15. 3.
[p] Matt. 26. 26. Marc 14. 22. Luc 22. 19.
[q] Ioan 14. 3. Act. 1. 11.
[r] Num. 9. 10, 13. Ioan 6. 51, 63, 64. a 13. 27. pen. 10. 21.
[s] 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4.

Anno DOMINI 59.

weiniaid ac yn llesg yn eich mysg, a
llawer yn huno.
31 Canys [t] pe iawn-farnem ni ein
hunain, ni'n bernid.
32 Eithr pan y'n bernir, [u] y'n
ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n
damnier gyd â'r byd.
33 Am hynny, fy mrodyr, pan
ddeloch ynghyd i fwytta, arhoswch
eich gilydd.
34 Eithr os bydd newyn ar neb,
bwyttâed gartref; fel na ddeloch
ynghyd i farnedigaeth. Ond y
pethau eraill mi a'u trefnaf pan
ddelwyf.

PENNOD XII.

1 Bod amryw ddoniau ysprydol, 7 eithr y cwbl er llesâd; 8 ac o ran hynny hwy a gyfrennir mewn amryw foddion. 12 Megis y mae aelodau y corph naturiol yn gwasanaethu bob un 16 er harddwch i'w gilydd, 22 er gwasanaeth 26 a chymmorth i'r un corph: 27 felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Crist.

EITHR am ysprydol *ddoniau*,
frodyr, ni fynnwn i chwi fod
heb wybod.
2 Chwi a wyddoch [a] mai Cenhedl-
oedd oeddych, yn eich arwain ym-
aith at yr eilunod mudion, fel y'ch
tywysid.
3 Am hynny yr wyf yn hysbysu i
chwi, [b] nad oes neb yn llefaru trwy
Yspryd Duw, yn galw yr Iesu yn
‖ ysgymmunbeth: ac [c] ni all neb
ddywedyd ‖ yr Arglwydd Iesu, eithr
trwy yr Yspryd Glân.
4 Ac [d] y mae amryw ddoniau,
eithr [e] yr un Yspryd.
5 Ac [f] y mae amryw weinidogaeth-
au, eithr yr un Arglwydd.
6 Ac y mae amryw weithrediadau,
ond yr un ‖ yw Duw, [g] yr hwn sydd
yn gweithredu pob peth ym mhawb.
7 Eithr eglurhâd yr Yspryd a
roddir i bob un er llesâd.
8 Canys i un, trwy yr Yspryd, y
rhoddir ymadrodd doethineb; ac i
arall, ymadrodd gwybodaeth, trwy
yr un Yspryd;
9 Ac i arall [h] ffydd, trwy yr un
Yspryd; ac i arall [i] ‖ ddawn i iach-
âu, trwy yr un Yspryd;
10 Ac i arall, wneuthur gwyrthiau;
ac i arall, brophwydoliaeth; ac i
arall, wahaniaeth ysprydoedd; ac i
arall, [k] *amryw* dafodau; ac i arall,
gyfieithiad tafodau.
11 A'r holl bethau hyn y mae
yr un a'r unrhyw Yspryd yn eu
gweithredu, [l] gan rannu i bob un
o'r neilldu [m] megis y mae yn ewyll-
ysio.
12 Canys [n] fel y mae y corph yn
un, ac iddo aelodau lawer, a holl
aelodau yr un corph, cyd byddont
lawer, ydynt un corph; felly *y mae*
[o] Crist hefyd.
13 O herwydd [p] trwy un Yspryd
y bedyddiwyd ni oll yn un corph,
[q] pa un bynnag ai Iuddewon ai
‖ Groegwyr, ai caethion ai rhydd-
ion; ac [r] *ni* a ddïodwyd oll i un
Yspryd.
14 Canys y corph nid yw un aelod,
eithr llawer.
15 Os dywed y troed, Am nad wyf
law, nid wyf o'r corph; ai am hynny
nid yw efe o'r corph?

[t] Ps. 32. 5.
[u] Ps. 94. 12, 13. Heb. 12. 5–11.
[a] Eph. 2. 11, 12. 1 Thess. 1. 9.
[b] Marc 9. 39. 1 Ioan 4. 2, 3.
‖ *anathema.*
[c] 2 Cor. 3. 5.
‖ *mai Iesu yw yr Arglwydd.*
[d] Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Petr 4. 10.
[e] Eph. 4. 4.
[f] Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11.
‖ Neu, *Duw yw yr,* &c.
[g] Eph. 1. 23.
[h] Matt. 17. 19. pen. 13. 2.
[i] Marc 16. 18. Iago 5. 14.
‖ *doniau.*
[k] Act. 2. 4.
[l] pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13.
[m] Ioan 3. 8. Heb. 2. 4.
[n] Rhuf. 12. 4. Eph. 4. 4, 16.
[o] Gal. 3. 16.
[p] Rhuf. 6. 5.
[q] Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11.
‖ *Cenhedloedd.*
[r] Ioan 6. 63.

16 Ac os dywed y glust, Am nad
wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai am
hynny nid yw hi o'r corph?
17 Pe yr holl gorph *fyddai* lygad,
pa le y *byddai* y clywed? pe y cwbl
fyddai glywed, pa le *y byddai* yr
arogliad?
18 Eithr yr awrhon Duw a osododd
yr aelodau, bob un o honynt yn y
corph, fel yr ewyllysiodd efe.
19 Canys pe baent oll un aelod, pa
le *y byddai* y corph?
20 Ond yr awrhon llawer *yw* yr
aelodau, eithr un corph.
21 Ac ni all y llygad ddywedyd
wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt;
na'r pen chwaith wrth y traed, Nid
rhaid i mi wrthych.
22 Eithr yn hytrach o lawer, yr
aelodau o'r corph y rhai a dybir
eu bod yn wannaf, ydynt anghen-
rheidiol.
23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod
yn anmharchedicaf o'r corph,
ynghylch y rhai hynny y gosodwn
chwaneg o barch; ac y mae ein
haelodau anhardd yn cael chwaneg
o harddwch.
24 Oblegid ein *haelodau* hardd ni
nid rhaid iddynt *wrtho:* eithr Duw
a gyd-dymherodd y corph, gan
roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd
ddiffygiol:
25 Fel na byddai ‖ anghydfod yn
y corph; eithr bod i'r aelodau ofalu
yr un peth dros eu gilydd.
26 A pha un bynnag ai dïoddef a
wna un aelod, y mae yr holl aelod-
au yn cyd-ddïoddef; ai anrhydeddu
a wneir un aelod, y mae yr holl
aelodau yn cyd-lawenhâu.
27 Eithr [s] chwychwi ydych gorph
Crist, ac aelodau o ran.
28 A [t] rhai yn wir a osododd Duw
yn yr eglwys; yn gyntaf apostolion,
[u] yn ail prophwydi, yn drydydd
athrawon, yna gwyrthiau; wedi
hynny doniau i iachâu, cynnorth-
wyau, [x] llywodraethau, ‖ rhywiog-
aethau tafodau.
29 Ai apostolion pawb? ai pro-
phwydi pawb? ai athrawon pawb?
ai ‖ gwneuthurwyr gwyrthiau pawb?
30 A oes gan bawb ddoniau i
iachâu? a yw pawb yn llefaru â
thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?
31 Eithr [y] deisyfiwch y doniau
goreu. Ac etto yr wyf yn dangos i
chwi ffordd dra rhagorol.

PENNOD XIII.

1 Nad yw y doniau godidoccaf ddim heb gariad. 4 Canmoliaeth cariad perffaith. 13 a'i ardderchowgrwydd rhagor gobaith a ffydd.

PE llefarwn â thafodau dynion
ac angelion, ac heb fod gennyf
gariad, yr wyf *fel* efydd yn seinio,
neu symbal yn tingcian.
2 A phe byddai gennyf [a] brophwyd-
oliaeth, a gwybod o honof y dirgel-
ion oll, a phob gwybodaeth; a phe
bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn
symmudo mynyddoedd, ac heb
gennyf gariad, nid wyf fi ddim.
3 A [c] phe porthwn y tlodion â'm
holl dda, a phe rhoddwn fy nghorph
i'm llosgi, ac heb gariad gennyf, nid
yw ddim llesâd i mi.

Anno DOMINI 59.

‖ *sism.*
[s] Rhuf. 12. 5. Eph. 1. 23. a 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 24.
[t] Eph. 4. 11.
[u] Eph. 2. 20.
[x] Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24.
‖ *amrywiaethau.*
‖ Neu, *nerthoedd.*
[y] pen. 14. 1, 39.
[a] pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Matt. 7. 22.
[b] Matt. 17. 20. Luc 17. 6.
[c] Matt. 6. 1, 2.

d Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8. || anwadalu. e pen. 10. 24. Phil. 2. 4. f Ps. 10. 3. Rhuf. 1. 32. g 2 Ioan 4. || yn y.

4 d Y mae cariad yn hir-ymaros, yn
gymmwynasgar; cariad nid yw yn
cenfigennu; nid yw cariad yn || ym-
ffrostio, nid yw yn ymchwyddo.
5 Nid yw yn gwneuthur yn an-
weddaidd, e nid yw yn ceisio yr eiddo
ei hun, ni chythruddir, ni feddwl
ddrwg.
6 f Nid yw lawen am anghyfiawn-
der, ond g cyd-lawenhâu y mae || â'r
gwirionedd;
7 Y *mae* yn dïoddef pob dim, yn
credu pob dim, yn gobeithio pob
dim, yn ymaros â phob dim.
8 Cariad byth ni chwymp ymaith:
eithr pa un bynnag ai prophwydol-
iaethau, hwy a ballant; ai tafodau,
hwy a beidiant; ai gwybodaeth, hi
a ddiflanna.
9 Canys o ran y gwyddom, ac o ran
yr ydym yn prophwydo.
10 Eithr pan ddelo yr hyn sydd
berffaith, yna yr hyn sydd o ran a
ddilëir.
11 Pan oeddwn faehgen, fel bach-
gen y llefarwn, fel baehgen y deall-
wn, fel bachgen || y meddyliwn: ond
pan aethum yn wr, mi a rois heibio
bethau bachgenaidd.
12 Canys h gweled yr ydym yr
awrhon trwy ddrych, || mewn dam-
meg; ond yna, i wyneb yn wyneb:
yn awr yr adwaen o ran; ond yna
yr adnabyddaf megis y'm had-
waenir.
13 Yr awrhon y mae yn aros ffydd,
gobaith, cariad, y tri hyn; a'r
mwyaf o'r rhai hyn *yw* cariad.

|| Neu, *yr ymresymmwn.* h 2 Cor. 3. 18. a 5. 7. Phil. 3. 12. || *yn dywyll.* i Matt. 18. 10. 1 Ioan 3. 2.

PENNOD XIV.

1 Canmol prophwydoliaeth, 2, 3, 4 a'i osod o flaen llefaru â thafodau, 6 trwy gyffelybrwydd oddi wrth offer cerdd: 12 rhaid yw cyfeirio pob un o'r ddau tu ag at adeiladaeth, 22 megis tu ag at eu gwir a'i priodawl bennod: 26 iawn-arfer pob un o'r ddau, 29 a'u cam-arfer. 34 Gwarafun gwragedd i lefaru yn yr eglwys.

a pen. 12. 31. b Num. 11. 25, 29. c Act. 2. 4. a 10. 46. || deall.

DILYNWCH gariad, a a deisyf-
iwch *ddoniau* ysprydol; b ond
yn hytrach fel y prophwydoch.
2 Canys yr hwn sydd c yn llefaru
â thafod *dïeithr*, nid wrth ddynion
y mae yn llefaru, ond wrth Dduw:
canys nid oes neb yn || gwrando; er
hynny yn yr yspryd y mae efe yn
llefaru dirgeledigaethau.
3 Eithr yr hwn sydd yn prophwydo,
sydd yn llefaru wrth ddynion er
adeiladaeth, a chynghor, a chysur.
4 Yr hwn sydd yn llefaru â thafod
dïeithr, sydd yn ei adeiladu ei
hunan; eithr yr hwn sydd yn pro-
phwydo, sydd yn adeiladu yr eglwys.
5 Mi a fynnwn pettych chwi oll
yn llefaru â thafodau *dïeithr;* ond
yn hytrach brophwydo o honoch:
canys mwy *yw* yr hwn sydd yn pro-
phwydo, nâ'r hwn sydd yn llefaru
â thafodau; oddi eithr iddo *ei*
gyfieithu, fel y derbynio yr eglwys
adeiladaeth.
6 *Ac* yr awrhon, frodyr, os deuaf
attoch gan lefaru â thafodau, pa
lesâd a wnaf i chwi, oni lefarai
wrthych naill ai trwy d ddatguddiad, d ad. 26.
neu trwy wybodaeth, neu trwy
brophwydoliaeth, neu trwy athraw-
iaeth?
7 Hefyd pethau dïenaid wrth roddi
sain, pa un bynnag ai pibell ai telyn,
oni roddant wahaniaeth yn y || sain, || gaingc.
pa wedd y gwybyddir y peth a genir
ar y bibell, neu ar y delyn?
8 Canys os yr udgorn a rydd sain
anhynod, pwy a ymbarottôa i ryfel?
9 Felly chwithau, oni roddwch â'r
tafod ymadrodd deallus, pa wedd y
gwybyddir y peth a leferir? canys
chwi a fyddwch yn llefaru wrth yr
awyr.
10 Y mae cymmaint, ysgatfydd, o
rywogaethau lleisiau yn y byd, ac
nid *oes* un o honynt yn aflafar.
11 Am hynny, oni wn i rym y llais,
myfi a fyddaf farbariad i'r hwn sydd
yn llefaru, a'r hwn sydd yn llefaru
a fydd i mi yn farbariad.
12 Felly chwithau, gan eich bod
yn awyddus i *ddoniau* || ysprydol, || *ysprydau.*
ceisiwch ragori tu ag at adeiladaeth
yr eglwys.
13 O herwydd paham, yr hwn
sydd yn llefaru â thafod *dïeithr,*
gweddïed ar iddo allu cyfieithu.
14 Canys os gweddïaf â thafod
dïeithr, y mae fy yspryd yn gweddïo,
ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.
15 Beth gan hynny? Mi a wedd-
ïaf â'r yspryd, ac a weddïaf â'r deall
hefyd: e canaf â'r yspryd, a chanaf e Ps. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16.
â'r deall hefyd.
16 Canys os bendithi â'r yspryd,
pa wedd y dywed yr hwn sydd
yn cyflawni lle yr || anghyfarwydd, || *annysgedig.*
Amen, ar dy ddodiad dïolch, gan
nas gŵyr beth yr wyt yn ei ddy-
wedyd?
17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn
dïolch yn dda, ond y llall nid yw yn
cael ei adeiladu.
18 Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw,
fy mod i yn llefaru â thafodau yn
fwy nâ chwi oll:
19 Ond yn yr eglwys gwell gennyf
lefaru pum gair trwy fy neall, fel y
dysgwyf eraill hefyd, nâ myrddiwn
o eiriau mewn tafod *dïeithr.*
20 O frodyr, f na fyddwch feehgyn f Ps. 131. 2. Matt. 11. 25. a 18. 3.
mewn deall: eithr mewn drygioni Rhuf. 16. 19.
byddwch blant; ond mewn deall Eph. 4. 14.
byddwch || berffaith. || *wŷr.*
21 Yn y ddeddf y mae yn ysgrif- g Es. 28. 11, 12.
enedig, g Trwy rai estronieithus, a
thrwy wefusau estronol, y llefaraf
wrth y bobl hyn; ac ni'm gwran-
dawant felly, medd yr Arglwydd.
22 Am hynny tafodau ydynt ar-
wydd, nid i'r rhai sydd yn credu,
ond i'r rhai digred: eithr pro-
phwydoliaeth, nid i'r rhai digred,
ond i'r rhai sydd yn credu.
23 Gan hynny os daw yr eglwys
oll ynghyd i'r un lle, a llefaru o
bawb â thafodau *dïeithr,* a dyfod o
rai annysgedig neu ddigred i mewn;
oni ddywedant eich bod yn ynfydu?
24 Eithr os prophwyda pawb, a
dyfod o un digred neu annysgedig
i mewn, efe a argyhoeddir gan
bawb, a fernir gan bawb:
25 Ac felly y gwneir dirgelion ei
galon ef yn amlwg; ac felly gan
syrthio ar *ei* wyneb, efe a addola
Dduw, gan ddywedyd h fod Duw h Es. 45. 14. Zech. 8. 23.
yn wir ynoch.
26 Beth gan hynny, frodyr? pan
ddeloch ynghyd, y mae gan bob un

Anno DOMINI 59.

o honoch psalm, y mae *ganddo* athrawiaeth, [i] y mae *ganddo* dafodiaith, y mae *ganddo* ddatguddiad, y mae *ganddo* gyfieithiad. Gwneler pob peth er adeiladaeth.

27 Os llefara neb â thafod *dïeithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob yn* dri, a hynny ar gylch; a chyfieithed un.

28 Eithr oni bydd cyfieithydd, tawed yn yr eglwys; eithr llefared wrtho ei hun, ac wrth Dduw.

29 *A* llefared y prophwydi ddau neu dri, a barned y lleill.

30 Ac os datguddir *dim* i un arall a fo yn eistedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dysgo pawb, ac y cysurer pawb.

32 Ac y mae ysprydoedd y prophwydi yn ddarostyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *awdur* anghydfod, ond tangnefedd, [k] fel yn holl eglwysi y saint.

34 [l] Tawed eich gwragedd yn yr eglwysi: canys ni chaniattâwyd iddynt lefaru; ond [m] bod yn ddarostyngedig, megis ag y mae y [n] gyfraith yn dywedyd.

35 Ac os mynnant ddysgu dim, ymofynant â'u gwŷr gartref: oblegid anweddaidd yw i wragedd lefaru yn yr eglwys.

36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth efe?

37 [o] Os ydyw neb yn tybied ei fod yn brophwyd, neu yn ysprydol, cydnabydded y pethau yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

38 Eithr od yw neb heb wybod, bydded heb wybod.

39 Am hynny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo, ac na waherddwch lefaru â thafodau *dieithr*.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ac mewn trefn.

PENNOD XV.

3 *Wrth adgyfodiad Crist,* 12 *y mae efe yn profi y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd.* 21 *Ffrwyth* 35 *a dull yr adgyfodiad;* 51 *ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.*

HEFYD yr ydwyf yn hysbysu i chwi, frodyr, yr efengyl a bregethais i chwi, [a] yr hon hefyd a dderbyniasoch, ac yn yr hon yr ydych yn sefyll;

2 [b] Trwy yr hon y'ch cedwir hefyd, os ydych yn dal yn eich côf â pha ymadrodd yr efengylais i chwi, oddi eithr [c] darfod i chwi gredu yn ofer.

3 Canys [d] mi a draddodais i chwi ar y cyntaf [e] yr hyn hefyd a dderbyniais, farw o Grist dros ein pechodau ni, [f] yn ol yr ysgrythyrau;

4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd dydd, [g] yn ol yr ysgrythyrau;

5 [h] A'i weled ef gan Cephas, yna [i] gan y deuddeg.

6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan fwy nâ phum cant brodyr ar unwaith: o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hyd yr awrhon; eithr rhai a hunasant.

7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan Iago; yna [k] gan yr holl apostolion.

8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finnau hefyd, megis gan un annhymmig.

9 Canys [m] myfi yw y lleiaf o'r apostolion, yr hwn nid wyf addas i'm galw yn apostol, am [n] i mi erlid eglwys Dduw.

10 Eithr [o] trwy ras Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i ras ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond [p] mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: *ac* [q] nid myfi chwaith, ond gras Duw yr hwn oedd gyd â mi.

11 Am hynny, pa un bynnag ai myfi ai hwynt-hwy, felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credasoch chwi.

12 Ac os pregethir Crist, ei gyfodi ef o feirw; pa fodd y dywed rhai yn eich plith chwi, nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, ni chyfodwyd Crist chwaith.

14 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer *yn wir yw* ein pregeth ni, ac ofer hefyd *yw* eich ffydd chwithau.

15 Fe a'n ceir hefyd yn gaudystion i Dduw; canys [r] ni a dystiasom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Crist: yr hwn nis cyfododd efe, os y meirw ni chyfodir.

16 Canys os y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Crist chwaith.

17 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer *yw* eich ffydd chwi; yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y cyfrgollwyd y rhai a hunasant yng Nghrist.

19 Os yn y byd yma yn unig y gobeithiwn yng Nghrist, truanaf o'r holl ddynion ydym ni.

20 Eithr yn awr [s] Crist a gyfodwyd oddi wrth y meirw, *ac* a wnaed [t] yn flaen-ffrwyth y rhai a hunasant.

21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth trwy ddyn, [x] trwy ddyn hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw.

22 Oblegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yng Nghrist y bywhêir pawb.

23 Eithr [y] pob un yn ei drefn ei hun: y blaen-ffrwyth *yw* Crist; wedi hynny y rhai *ydynt* eiddo Crist, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna *y bydd* y diwedd, wedi y rhoddo efe y deyrnas i Dduw a'r Tad: wedi iddo ddilëu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

25 Canys rhaid iddo deyrnasu [z] hyd oni osodo ei holl elynion dan ei draed.

26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinystrir *yw* yr angau.

27 Canys [b] efe a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod pob peth wedi eu darostwng, amlwg *yw* mai oddi eithr yr hwn a ddarostyngodd bob peth iddo.

28 A phan ddarostynger pob peth iddo, yna [c] y Mab ei hun hefyd a ddarostyngir i'r hwn a ddarostyng-

[i] ad. 6. pen. 12. 8, 9, 10.
[k] pen. 11. 16.
[l] 1 Tim. 2. 11, 12.
[m] pen. 11. 3. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1.
[n] Gen. 3. 16.
[o] 2 Cor. 10. 7. 1 Ioan 4. 6.
[a] Gal. 1. 11.
[b] Rhuf. 1. 16.
[c] Gal. 3. 4.
[d] pen. 11. 23.
[e] Gal. 1. 12.
[f] Ps. 22. 15, &c. Es. 53. 5, 6, &c. Dan. 9. 26. Luc 24. 26. 1 Petr 1. 11. a 2. 24.
[g] Ps. 16. 10. Es. 53. 10. Hos. 6. 2.
[h] Luc 24. 34.
[i] Marc 16. 14. Luc 24. 36. Ioan 20. 19, 26. Act. 10. 41.

Anno DOMINI 59.

[k] Luc 24. 50.
[l] Act. 9. 4. a 22. 14, 18. pen. 9. 1.
[m] Eph. 3. 8.
[n] Act. 9. 1. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
[o] Eph. 3. 7, 8.
[p] 2 Cor. 11. 23. a 12. 11.
[q] Matt. 10. 20. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13.
[r] Act. 2. 24, 32.
[s] 1 Petr 1. 3.
[t] Act. 26. 23. ad. 23. Col. 1. 18. Dat. 1. 5.
[u] Rhuf. 5. 12, 17.
[x] Ioan 11. 25.
[y] ad. 20. 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
[z] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. Eph. 1. 22. Heb. 1. 13. a 10. 13.
[a] 2 Tim. 1. 10. Dat. 20. 14.
[b] Ps. 8. 6. Matt. 28. 18. Heb. 2. 8.
[c] pen. 3. 23. a 11. 3.

Anno DOMINI 59.

odd bob peth iddo ef, fel y byddo
Duw oll yn oll.
29 *Os* amgen, beth a wna y rhai a
fedyddir dros y meirw, os y meirw
ni chyfodir ddim? paham ynte y
bedyddir hwy dros y meirw?
[d] Gal. 5. 11.
30 A [d] phaham yr ydym ninnau
mewn perygl bob awr?
[e] Rhuf. 8. 36. pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11.
31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw,
‖ myn [f] eich gorfoledd yr hon sydd
gennyf yng Nghrist Iesu ein Har-
‖ *tyst yw fy ngorfoledd.*
glwydd.
[f] 1 Thess. 2. 19.
32 Os ‖ yn ol dull dyn [g] yr ym-
‖ *i lefaru yn ol dull dyn.*
leddais âg anifeiliaid yn Ephesus,
[g] 2 Cor. 1. 8.
pa lesâd *sydd* i mi, oni chyfodir y
[h] Es. 22. 13. a 56. 12.
meirw? [h] bwyttâwn ac yfwn; canys
y fory marw yr ydym.
33 Na thwyller chwi: y mae ym-
ddiddanion drwg yn llygru moesau
da.
[i] Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14.
34 [i] Deffrôwch yn gyfiawn, ac na
phechwch: canys nid oes gan rai
[k] pen. 6. 5.
wybodaeth am Dduw. [k] Er cywil-
ydd i chwi yr wyf yn dywedyd hyn.
[l] Ezec. 37. 3.
35 Eithr fe a ddywed rhyw un, [l] Pa
fodd y cyfodir y meirw? ac â pha
ryw gorph y deuant?
[m] Ioan 12. 24.
36 O ynfyd, [m] y peth yr wyt ti yn
ei hau, ni fywhëir oni bydd efe
marw.
37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y
corph a fydd yr ydwyt yn ei hau,
ond gronyn noeth, ysgatfydd o
wenith, neu o ryw *rawn* arall.
38 Eithr Duw sydd yn rhoddi iddo
gorph fel y mynnodd efe, ac i bob
hedyn ei gorph ei hun.
39 Nid *yw* pob cnawd unrhyw
gnawd: eithr arall *yw* cnawd dyn-
ion, ac arall *yw* cnawd anifeiliaid, a
chnawd arall *sydd* i bysgod, ac arall
i adar.
40 *Y mae* hefyd gyrph nefol, a
chyrph daearol: ond arall *yw* go-
goniant y rhai nefol, ac arall *y* rhai
daearol.
41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac
arall *yw* gogoniant y lleuer, ac arall
yw gogoniant y ser: canys y mae
rhagor rhwng seren a seren mewn
gogoniant.
[n] Dan. 12. 3. Matt. 13. 43.
42 [n] Felly hefyd *y mae* adgyfodiad
y meirw. [o] Efe a heuir mewn
[o] Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn
anllygredigaeth:
43 Efe a heuir mewn ammharch,
ac a gyfodir mewn gogoniant: efe a
heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir
mewn nerth: efe a heuir yn gorph
anianol, *ac* a gyfodir yn gorph ys-
prydol.
44 Y mae corph anianol, ac y mae
corph ysprydol.
45 Felly hefyd y mae yn ysgrifen-
[p] Gen. 2. 7.
edig, [p] Y dyn cyntaf Adda a wnaed
[q] Rhuf. 5. 14.
yn enaid byw, [q] a'r Adda diweddaf
yn yspryd yn bywhâu.
46 Eithr nid cyntaf yr ysprydol,
ond yr anianol; ac wedi hynny yr
ysprydol.
47 Y dyn cyntaf o'r ddaear yn
ddaearol; yr ail dyn yr Arglwydd
[r] Ioan 3. 13, 31.
[r] o'r nef.
48 Fel *y mae* y daearol, felly *y mae*
y rhai daearol hefyd; ac fel y mae
y nefol, felly *y mae* y rhai nefol
hefyd.
[s] Gen. 5. 3.
49 Ac [s] megis y dygasom ddelw y
daearol, [t] ni a ddygwn hefyd ddelw
y nefol.
[t] Rhuf. 8. 29. 2 Cor. 3. 18. a 4. 11. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2.
50 Eithr hyn meddaf, O frodyr, na
ddichon [u] cig a gwaed etifeddu
teyrnas Dduw; ac nad yw llygred-
igaeth yn etifeddu anllygredigaeth.
51 Wele, yr wyf yn dywedyd i chwi
[u] Ioan 3. 3, 5.
ddirgelwch: [x] Ni hunwn ni oll,
[x] 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
eithr ni a newidir oll mewn mom-
ent, ar darawiad llygad, wrth yr
udgorn diweddaf.
[y] Matt. 24. 31. 1 Thess. 4. 16.
52 Canys [y] yr udgorn a gân, a'r
meirw a gyfodir yn anllygredig, a
ninnau a newidir.
53 O herwydd rhaid i'r llygradwy
[z] 2 Cor. 5. 4.
hwn wisgo anllygredigaeth, ac [z] i'r
marwol hwn wisgo anfarwoldeb.
54 A phan ddarffo i'r llygradwy
hwn wisgo anllygredigaeth, ac i'r
marwol hwn wisgo anfarwoldeb, yna
y bydd yr ymadrodd a ysgrifenwyd,
[a] Es. 25. 8. Dat. 20. 14.
[a] Angau a lyngcwyd mewn buddug-
oliaeth.
[b] Hos. 13. 14.
55 [b] O angau, pa le *mae* dy golyn?
‖ Neu, *y bedd.*
O ‖ uffern, pa le *mae* dy fuddugol-
iaeth?
56 Colyn angau *yw* pechod, a
[c] Rhuf. 5. 13. a 7. 5, 13.
[c] grym pechod *yw* y gyfraith.
57 Ond i Dduw *y byddo* y diolch, yr
[d] 1 Ioan 5. 5.
hwn sydd yn rhoddi i ni [d] fuddug-
oliaeth trwy ein Harglwydd Iesu
Grist.
58 Am hynny, fy mrodyr anwyl,
‖ *yn ymhelaethu.*
byddwch sier, a diymmod, ‖ *a* hel-
aethion y'ngwaith yr Arglwydd yn
‖ *gan wybod.*
wastadol; ‖ a chwi yn gwybod nad
yw eich llafur chwi yn ofer yn yr
Arglwydd.

PENNOD XVI.

1 *Y mae yn eu hannog i borthi anghen y brodyr yn Jerusalem: 10 yn canmol Timothëus; 13 ac ar ol rhybuddion caredig, 16 yn diweddu ei epistol âg amryw anherchion.*

[a] Act. 11. 29. a 24. 17. Rhuf. 15. 26. 2 Cor. 8. 4. a 9. 1, 2, 12.
HEFYD am [a] y gasgl i'r saint;
megis yr ordeiniais i eglwysi
Galatia, felly gwnewch chwithau.
[b] Act. 20. 7. Dat. 1. 10.
2 [b] Y *dydd* cyntaf o'r wythnos,
pob un o honoch rhodded heibio
yn ei ymyl, gan drysori, fel y llwydd-
odd *Duw* ef, fel na byddo casgl
pan ddelwyf fi.
[c] 2 Cor. 8. 6, 19.
3 A [c] phan ddelwyf, pa rai bynnag
a ddangosoch eu bod yn gymmer-
adwy trwy lythyrau, y rhai hynny
‖ *haelioni.*
a ddanfonaf i ddwyn eich ‖ rhodd
i Jerusalem.
‖ Neu, *os bydd addas.*
4 Ac ‖ os bydd y peth yn haeddu
i minnau hefyd fyned, hwy a gânt
fyned gyd â mi.
5 Eithr mi a ddeuaf attoch,
[d] Act. 19. 21. 2 Cor. 1. 16.
[d] gwedi yr elwyf trwy Macedonia
(canys trwy Macedonia yr wyf yn
myned)
6 Ac nid hwyrach yr arhosaf gyd
â chwi, neu y gauafaf hefyd, fel
y'm hebryngoch i ba le bynnag yr
elwyf.
7 Canys nid oes i'm bryd eich
gweled yn awr ar fy hynt; ond yr
wyf yn gobeithio yr arhosaf ennyd
[e] Act. 18. 21. pen. 4. 19. Iago 4. 15.
gyd â chwi, [e] os cenhada yr Ar-
glwydd.
[f] Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12. Col. 4. 3.
8 Eithr mi a arhosaf yn Ephesus
hyd y Sulgwyn.
9 Canys [f] agorwyd i mi ddrws
[g] Act. 19. 22. pen. 4. 17.
mawr a grymmus, ac *y mae* gwrth-
wynebwyr lawer.
10 Ac [g] os Timothëus a ddaw,

Anno DOMINI 59.

edrychwch ar ei fod yn ddïofn gyd
â chwi: canys [h]gwaith yr Arglwydd
y mae yn ei weithio, fel finnau.
11 [i]Am hynny na ddïystyred
neb ef: ond hebryngwch ef mewn
heddwch, fel y delo attaf fi: canys
yr wyf fi yn ei ddisgwyl ef gyd â'r
brodyr.
12 Ac am y brawd Apòlos, mi a
ymbiliais lawer âg ef am ddyfod
attoch chwi gyd â'r brodyr: eithr
er dim nid oedd ei ewyllys ef i
ddyfod yr awrhon; ond efe a ddaw
pan gaffo amser cyfaddas.
13 Gwyliwch, sefwch yn y ffydd,
ymwrolwch, ymgryfhewch.
14 Gwneler eich holl bethau chwi
mewn cariad.
15 Ond yr ydwyf yn attolwg i
chwi, frodyr (chwi a adwaenoch
dŷ Stephanas, mai [k]blaen-ffrwyth
Achaia ydyw, ac iddynt ymosod i
weinidogaeth y saint)
16 [l]Fod o honoch chwithau yn
ddarostyngedig i'r cyfryw, ac i bob
un sydd yn cyd-weithio, ac yn
llafurio.
17 Ac yr ydwyf yn llawen am
ddyfodiad Stephanas, Ffortunatus,
ac Achaicus: canys [m]eich diffyg
chwi hwy a'i cyflawnasant;
18 Canys hwy a esmwythasant ar
fy yspryd i, a'r eiddoch chwithau:
[n]cydnabyddwch gan hynny y cyf-
ryw rai.
19 Y mae eglwysi Asia yn eich
annerch chwi. Y mae Acwila a
Phriscila, [o]gyd â'r eglwys sydd yn
eu tŷ hwynt, yn eich annerch chwi
yn yr Arglwydd yn || fynych.
20 Y mae y brodyr oll yn eich an-
nerch. [p]Annerchwch eich gilydd
â chusan sancteiddiol.
21 [q]Yr annerch â'm llaw i Paul fy
hun.
22 Od oes neb nid ŷw yn caru
yr Arglwydd Iesu Grist, bydded
Anathema, Maranatha.
23 [r]Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â chwi.
24 Fy serch innau *a fo* gyd â
chwi oll yng Nghrist Iesu. Amen.

¶ Yr *epistol* cyntaf at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi, gyd â Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaicus, a Thimothëus.

[h] Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 20, 22. 1 Thess. 3. 2.
[i] 1 Tim. 4. 12.
[k] Rhuf. 16. 5.
[l] Heb. 13. 17.
[m] Phil. 2. 30. Philem. 13.
[n] 1 Thess. 5. 12. Phil. 2. 29.
[o] Rhuf. 16. 5.
|| Neu, *fawr.*
[p] Rhuf. 16. 16.
[q] Col. 4. 18. 2 Thess. 3. 17.
[r] Rhuf. 16. 20. Phil. 4. 23.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

CORINTHIAID.

Anno DOMINI 60.

PENNOD I.

3 Y mae yr apostol yn eu cysuro hwy yn erbyn trallod, trwy y diddanwch a'r ymwared a roisai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyfyngderau, 8 felly yn enwedig yn ei berygl diweddar yn Asia: 12 a chan gymmeryd tystiolaeth o'i gydwybod ei hun, a'r eiddynt hwythau, am ei ddidwyll ddull yn pregethu anghyfnewidiol wirionedd yr efengyl, 15 y mae efe yn ei esgusodi ei hun nas daethai attynt; gan iddo wneuthur hynny nid o ysgafnder meddwl, eithr o'i dynerwch tu ag attynt hwy.

PAUL, apostol Iesu Grist, trwy
ewyllys Duw, a'r brawd Ti-
mothëus, at eglwys Dduw yr hon
sydd yn Corinth, gyd a'r holl seint-
iau y rhai sydd yn holl Achaia:
2 [a]Gras *fyddo* i chwi, a thang-
nefedd oddi wrth Dduw ein Tad,
a'r Arglwydd Iesu Grist.
3 [b]Bendigedig *fyddo* Duw, a Thad
ein Harglwydd ni Iesu Grist, Tad y
trugareddau, a Duw pob diddan-
wch;
4 Yr hwn sydd yn ein diddanu
ni yn ein holl orthrymder, fel y
gallom ninnau ddiddanu y rhai
sydd mewn dim gorthrymder, trwy
y diddanwch â'r hwn y'n diddenir
ni ein hunain gan Dduw.
5 Oblegid fel [c]y mae dïoddef-
iadau Crist yn amlhâu ynom ni;
felly trwy Grist y mae ein diddan-
wch ni hefyd yn amlhâu.
6 A pha un bynnag ai ein gor-
thrymmu yr ydys, [d]er diddanwch
a iachawdwriaeth i chwi *y mae,* yr
hon a weithir trwy ymaros dan yr
un dïoddefiadau, y rhai yr ydym
ninnau yn eu dïoddef; ai ein di-
ddanu yr ydys, er diddanwch a iach-
awdwriaeth i chwi *y mae hynny.*
7 Ac *y mae* ein gobaith yn sicr
am danoch; gan i ni wybod, mai
megis yr ydych yn gyfrannogion
o'r dïoddefiadau, felly *y byddwch*
hefyd o'r diddanwch.
8 Canys ni fynnem i chwi fod
heb wybod, frodyr, am [e]ein cystudd
a ddaeth i ni yn Asia, bwyso arnom
yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu,
hyd onid oeddym yn ammeu cael
byw hefyd.
9 Eithr ni a gawsom ynom ein
hunain || farn angau [f]fel na byddai
i ni ymddiried ynom ein hunain,
ond yn Nuw, yr hwn sydd yn
cyfodi y meirw.
10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi
wrth gyfryw ddirfawr angau, ac
sydd yn ein gwaredu; yn yr hwn
yr ydym yn gobeithio y gwared *ni*
hefyd rhag llaw:
11 A chwithau hefyd [g]yn cyd-
weithio drosom mewn gweddi, fel,
[h]am y rhoddiad *a rodded* i ni o
herwydd llawer, y rhodder diolch
gan lawer drosom.
12 Canys ein gorfoledd ni yw
hyn; *sef* tystiolaeth ein cydwybod,
mai mewn symlrwydd, a phurdeb
duwiol, [i]nid mewn doethineb
cnawdol, ond trwy ras Duw, yr
ymddygasom yn y byd, ond yn
hytrach tu ag attoch chwi.
13 Canys nid ydym yn ysgrifenu
amgen bethau attoch, nag yr ydych

[a] Eph. 1. 1. Phil. 1. 1. Col. 1. 2.
[b] Eph. 1. 3. 1 Petr 1. 3.
[c] Act. 9. 4. pen. 4. 10, Col. 1. 24.
[d] pen. 4. 15.
[e] Act. 19. 23. 1 Cor. 15. 32.
|| *atteb.*
[f] Jer. 17. 5, 7.
[g] Rhuf. 15. 30. Phil. 1. 19. Philem. 22.
[h] pen. 4. 15.
[i] 1 Cor. 2. 4, 13.

Anno DOMINI 60.

yn eu darllen, neu yn eu cydnabod,
ac yr wyf yn gobeithio a gyd-
nabyddwch hyd y diwedd hefyd.
14 Megis y cydnabuoch ni o ran,
[k pen. 5. 12.] k mai nyni yw eich gorfoledd chwi,
[l Phil. 2. 16. a 4. 1. 1 Thess. 2. 19, 20.] fel l chwithau yr eiddom ninnau
hefyd yn nydd yr Arglwydd Iesu.
15 Ac yn yr hyder hwn yr oeddwn
yn ewyllysio dyfod attoch o'r blaen,
[m Rhuf. 1. 11.] fel y caffech m ail ras;
16 A myned heb eich llaw chwi
[n 1 Cor. 16. 5.] i Macedonia, a n dyfod drachefn o
Macedonia attoch, a chael fy heb-
rwng gennych i Judea.
17 Gan hynny, pan oeddwn yn
bwriadu hyn, a arferais i ysgafnder?
neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu,
ai yn ol y cnawd yr wyf yn eu
bwriadu, fel y byddai gyd â mi, ie,
ie, a nag ê, nag ê?
18 Eithr ffyddlawn *yw* Duw, a'n
[|| pregethiad.] || hymadrodd ni wrthych chwi ni
bu ie, a nag ê.
19 Canys Mab Duw, Iesu Grist,
yr hwn a bregethwyd yn eich plith
gennym ni, *sef* gennyf fi, a Silfanus,
a Thimothëus, nid ydoedd ie, a nag
ê, eithr ynddo ef ie ydoedd.
20 Oblegid holl addewidion Duw
ynddo ef *ydynt* ie, ac ynddo ef
amen, er gogoniant i Dduw trwom
ni.
21 A'r hwn sydd yn ein cadarn-
hâu ni gyd â chwi yng Nghrist, ac
[o 1 Ioan 2. 20, 27.] o a'n henneiniodd ni, *yw* Duw:
[p Eph. 4. 30. 2 Tim. 2. 19. Dat. 2. 17.] 22 Yr hwn hefyd p a'n sceliodd, ac
q a roes || ernes yr Yspryd yn ein
[q pen. 5. 5.] calonnau.
23 Ac r yr wyf fi yn galw Duw
[|| wystl.] yn dyst ar fy enaid, s mai er eich
[r pen. 11. 31.] arbed chwi na ddaethum etto i
[s 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 12. 20. a 13. 2, 10.] Corinth.
24 Nid am t ein bod yn arglwydd-
iaethu ar eich ffydd chwi, ond yr
[t 1 Cor. 3. 5. 1 Petr 5. 3.] ydym yn gyd-weithwyr i'ch lla-
wenydd: oblegid u trwy ffydd yr
[u Rhuf. 11. 20.] ydych yn sefyll.

PENNOD II.

1 *Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai efe attynt, 5 y mae efe yn erchi iddynt faddeu i'r dyn a ysgymmunasid, a'i gysuro: 10 megis y maddeuasai yntau iddo, ar ei wir edifeirwch: 12 gan ddangos hefyd yr achos paham yr aethai efe o Troas i Macedonia; 14 a'r llwyddiant a'r ffynniant a roisai Duw i'w bregeth ef ym mhob lle.*

EITHR mi a fernais hyn ynof fy
hunan, na ddelwn drachefn
mewn tristwch attoch.
2 Oblegid os myfi a'ch tristâf
chwi, pwy yw yr hwn a'm llawenhâ
i, ond yr hwn a dristâwyd gen-
nyf fi?
3 Ac mi a ysgrifenais hyn yma
[a pen. 12. 21.] attoch, fal pan ddelwn a na chawn
dristwch oddi wrth y rhai y dylwn
[b pen. 8. 22. Gal. 5. 10.] lawenhâu; b gan hyderu am dan-
och oll, fod fy llawenydd i *yn lla-
wenydd* i chwi oll.
4 Canys o orthrymder mawr, a
chyfyngder calon, yr ysgrifenais
attoch â dagrau lawer; nid fel y'ch
tristâid chwi, eithr fel y gwybydd-
ech y cariad sydd gennyf yn hel-
aethach tu ag attoch chwi.
[c 1 Cor. 5. 1.] 5 Ac c os gwnaeth neb dristâu,
ni wnaeth efe fi mi dristâu, ond
o ran; rhag i mi bwyso arnoch
chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *ddyn* y cerydd
yma *a ddaeth* oddi wrth lawer oedd.
7 Yn gymmaint ag *y dylech*, yn y
gwrthwyneb, yn hytrach faddeu
iddo, a'*i* ddiddanu; rhag llyngcu
y cyfryw gan ormod tristwch.
8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg
i chwi, gadarnhâu *eich* cariad tu ag
atto ef.
9 Canys er mwyn hyn hefyd yr
ysgrifenais, fel y gwybyddwn brawf
o honoch, a ydych ufudd ym mhob
peth.
10 I'r hwn yr ydych yn maddeu
dim iddo, *yr wyf* finnau: canys os
maddeuais ddim, i'r hwn y maddeu-
ais, er eich mwyn chwi *y maddeu-
ais*, || y'ngolwg Crist; [|| ym mherson.]
11 Fel na'n siommer gan Satan:
canys nid ydym heb wybod ei ddi-
chellion ef.
12 Eithr d gwedi i mi ddyfod i [d Act. 16. 8.]
Troas i *bregethu* efengyl Crist, ac
e wedi agoryd i mi ddrws gan yr Ar- [e 1 Cor. 16. 9.]
glwydd,
13 Ni chefais lonydd yn fy yspryd,
am na chefais, f Titus fy mrawd: [f Edrych pen. 7. 6.]
eithr gan ganu yn iach iddynt, mi a
aethum ymaith i Macedonia.
14 Ond i Dduw *y byddo* y diolch,
yr hwn yn wastad sydd yn peri i ni
oruchafiaeth yng Nghrist, ac sydd
yn eglurhâu g arogledd ei wybod- [g Can. 1. 3.]
aeth trwom ni ym mhob lle.
15 Canys per-arogl Crist ydym ni i
Dduw, h yn y rhai cadwedig, ac yn y [h 1 Cor. 1. 18.]
rhai colledig:
16 i I'r naill *yr ydym* yn arogl [i Luc 2. 34. Ioan 9. 39. 1 Petr 2. 7, 8.]
marwolaeth i farwolaeth; ac i'r
lleill, yn arogl bywyd i fywyd: a
k phwy *sydd* ddigonol i'r pethau [k pen. 3. 5, 6.]
hyn?
17 Canys nid ydym ni, megis [l pen. 4. 2. 1 Thess. 2. 3, 5.]
llawer, l yn || gwneuthur masnach o
air Duw: eithr megis o burdeb, [|| llygru gair Duw.]
eithr megis o Dduw, y'ngŵydd Duw
yr ydym yn llefaru || yng Nghrist. [|| o Grist.]

PENNOD III.

1 *Rhag i'w gau-athrawon hwy roi gwag-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae efe yn dangos fod ffydd a doniau y Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth: 6 ac yr hyn, trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y ddeddf a'r efengyl, 12 y mae efe yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae efengyl y bywyd, a rhyddid, yn fwy gogoneddus nâ chyfraith damnedigaeth.*

a AI dechreu yr ydym drachefn [a pen. 5. 12. a 10. 8, 12.]
ein canmol ein hunain? ai
rhaid i ni, megis i rai, wrth lythyrau
canmoliaeth attoch chwi, neu *rai*
canmoliaeth oddi wrthych chwi?
2 b Ein llythyr ni ydych chwi yn [b 1 Cor. 9. 2. pen. 12. 12.]
ysgrifenedig yn ein calonnau, *yr
hwn* a ddeallir ac a ddarllenir gan
bob dyn:
3 *Gan fod* yn eglur mai llythyr
Crist *ydych*, wedi ei weini gennym
ni, wedi ei ysgrifenu nid âg inge,
ond âg Yspryd y Duw byw; nid [c Exod. 24. 12. a 34. 1.]
c mewn llechau cerrig, eithr d mewn
llechau cnawdol y galon. [d Ps. 40. 8. Jer. 31. 33. Ezec. 11. 19. a 36. 26. Heb. 8. 10.]
4 A chyfryw hyder sydd gennym
trwy Grist ar Dduw:
5 e Nid o herwydd ein bod yn ddi-
gonol o honom ein hunain i feddwl [e pen. 2. 16.]
dim megis o honom ein hunain; [f Phil. 2. 13.]
eithr f ein digonedd ni *sydd* o Dduw.

6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni
[g]yn weinidogion cymhwys [h]y tes-
tament newydd ; nid [i]i'r llythyren,
ond i'r yspryd : canys [k]y mae y
llythyren yn lladd, ond yr yspryd
sydd yn bywhâu.
7 Ac os bu gweinidogaeth angau,
mewn llythyrenau, [l]wedi ei har-
graphu ar gerrig, mewn gogoniant,
[m]fel na allai plant yr Israel edrych
yn graff ar wyneb Moses, gan ogon-
iant ei wynebpryd, yr hwn *ogoniant*
a ddilëwyd ;
8 Pa fodd yn hytrach na bydd
gweinidogaeth yr Yspryd mewn go-
goniant ?
9 Canys os *bu* gweinidogaeth damn-
edigaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer
y mae gweinidogaeth [n]cyflawnder
yn rhagori mewn gogoniant.
10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr
hyn a ogoneddwyd yn y rhan hon,
o herwydd y gogoniant tra rhagor-
ol.
11 Oblegid os *bu* yr hyn a ddilëid
yn ogoneddus, mwy o lawer *y bydd*
yr hyn sydd yn aros yn ogoneddus.
12 Am hynny gan fod gennym
gyfryw obaith, [o]yr ydym yn arfer
hyfder mawr.
13 Ac nid megis [p]y gosododd
Moses orchudd ar ei wyneb, fel nad
edrychai plant Israel yn graff ar
[q]ddiwedd yr hyn a ddilëid.
14 Eithr ‖ [r]dallwyd eu meddyliau
hwynt ; canys hyd y dydd heddyw y
mae yr un gorchudd, wrth ddarllen
yn yr hen destament, yn aros heb ei
ddatguddio ; yr hwn yng Nghrist a
ddilëir.
15 Eithr hyd y dydd heddyw, pan
ddarllenir Moses, y mae y gorchudd
ar eu calon hwynt.
16 Ond [s]pan ymchwelo at yr Ar-
glwydd, [t]tynnir ymaith y gorchudd.
17 Eithr yr Arglwydd yw yr Ys-
pryd : a lle *mae* Yspryd yr Ar-
glwydd, yno *y mae* rhyddid.
18 Eithr nyni oll âg wyneb agored,
yn edrych [u]ar ogoniant yr Arglwydd
[x]megis mewn drych, [y]a newidir i'r
unrhyw ddelw, o ogoniant i ogon-
iant, megis ‖ gan Ysprydd yr Ar-
glwydd.

[g] pen. 5. 18. [h] Jer. 31. 31. Matt. 26. 28. [i] Rhuf. 2. 27, 29. a 7. 6. [k] Rhuf. 3. 20. a 4. 15. a 7. 9, 10, 11. [l] Deut. 10. 1, &c. [m] Exod. 34. 29, 30. [n] Rhuf. 1. 17. a 3. 21. [o] Eph. 6. 19. [p] Exod. 34. 33, 35. [q] Rhuf. 10. 4. Gal. 3. 23. ‖ *caledwyd.* [r] Es. 6. 10. Rhuf. 11. 8. [s] Rhuf. 11. 23, 26. [t] Es. 25. 7. [u] pen. 4. 4, 6. 1 Tim. 1. 11. [x] 1 Cor. 13. 12. [y] Rhuf. 8. 28. 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10. ‖ *gan yr Arglwydd yr Yspryd.*

PENNOD IV.

1 Y mae efe yn dangos arferu o hono ef bob math ar burdeb a diwydrwydd ffyddlawn, wrth bregethu yr efengyl; 7 a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dïoddef o achos yr efengyl, er moliant i allu Duw, 12 a llesâd i'r eglwys, 16 a gogoniant tragywyddol iddo yntau.

AM hynny gan fod i ni y weinid-
ogaeth hon, [a]megis y cawsom
drugaredd, nid ydym yn pallu ;
2 Eithr *ni* a ymwrthodasom â
chuddiedig bethau [b] ‖ cywilydd, heb
rodio mewn cyfrwysdra, [c]na thrin
gair Duw yn dwyllodrus, eithr
[d]trwy eglurhâd y gwirionedd [e]yr
ydym yn ein canmol ein hun wrth
bob cydwybod dynion y'ngolwg
Duw.
3 Ac os cuddiedig yw ein hefengyl
ni, [f]yn y rhai colledig y mae yn
guddiedig :
4 Yn y rhai y [g]dallodd [h]duw y byd
hwn feddyliau y rhai digred, fel na
thywynnai iddynt lewyrch efengyl
[i]gogoniant Crist, [k]yr hwn yw delw
Duw.
5 Canys nid ydym yn ein pregethu
ein hunain, ond Crist Iesu yr Ar-
glwydd ; a [l]ninnau yn weision i
chwi er mwyn Iesu.
6 Canys Duw, [m]yr hwn a orchy-
mynodd i'r goleuni lewyrchu o
dywyllwch, *yw* yr hwn [n]a lewyrch-
odd yn ein calonnau, i *roddi* gol-
euni gwybodaeth gogoniant Duw,
yn wyneb Iesu Grist.
7 Eithr y mae gennym y trysor
hwn mewn [o]llestri pridd, [p]fel y
byddai godidowgrwydd y gallu o
Dduw, ac nid o honom ni.
8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gys-
tuddiol, ond nid mewn ing ; *yr
ydym* mewn cyfyng-gynghor, ond
nid yn ddïobaith ;
9 Yn cael *ein* herlid, ond heb *ein*
llwyr adael ; [q]yn cael *ein* bwrw i
lawr, eithr heb *ein* difetha ;
10 Gan gylch-arwain yn y corph
bob amser [r]farweiddiad yr Ar-
glwydd Iesu, [s]fel yr eglurer hefyd
fywyd Iesu yn ein corph ni.
11 Canys [t]yr ydys yn ein rhoddi
ni, y rhai ydym yn fyw, yn wastad
i farwolaeth er mwyn Iesu, fel yr
eglurer hefyd fywyd Iesu yn ein
marwol gnawd ni.
12 Felly [u]y mae angau yn
gweithio ynom ni, ac einioes ynoch
chwithau.
13 *A* chan fod gennym [x]yr un
yspryd ffydd, yn ol yr hyn a ysgrif-
enwyd, [y]Credais, am hynny y llef-
erais ; yr ydym ninnau hefyd yn
credu, ac am hynny yn llefaru.
14 Gan wybod y bydd [z]i'r hwn
a gyfododd yr Arglwydd Iesu, ein
cyfodi ninnau hefyd trwy Iesu, a'*n*
gosod ger bron gyd â chwi.
15 Canys [a]pob peth *sydd* er eich
mwyn chwi, fel [b]y byddo i ras
wedi amlhâu, trwy ddïolchgarwch
llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant
Duw.
16 O herwydd paham nid ydym
yn pallu ; eithr er llygru ein dyn
oddi allan, er hynny [c]y dyn oddi
mewn a adnewyddir o ddydd i
ddydd.
17 Canys [d]ein byr ysgafn gys-
tudd ni, sydd yn odidog ragorol yn
gweithredu tragywyddol bwys go-
goniant i ni :
18 Tra na byddom yn edrych ar y
pethau a welir, ond ar y pethau ni
welir : canys y pethau a welir *sydd*
dros amser, ond y pethau ni welir
sydd dragywyddol.

[a] 1 Cor. 7. 25. [b] Rhuf. 1. 16. ‖ *anonest.* [c] pen. 2. 17. 1 Thess. 2. 3, 5. [d] pen. 5. 11. [e] pen. 6. 4. [f] 1 Cor. 1. 18. pen. 2. 15. 2 Thess. 2. 10. [g] Es. 6. 10. [h] Ioan 12. 31. a 14. 30.

[i] pen. 3. 18. [k] Ioan 1. 18. a 12. 45. a 14. 9. Phil. 2. 6. Col. 1. 15. Heb. 1. 3. [l] pen. 1. 24. [m] Gen. 1. 3. [n] 2 Petr 1. 19. [o] pen. 5. 1. [p] 1 Cor. 2. 5. [q] Ps. 37. 24. [r] pen. 1. 5. [s] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13. [t] Ps. 44. 22. 1 Cor. 15. 31, 49. [u] pen. 13. 9. [x] Rhuf. 1. 12. 2 Petr. 1. 1. [y] Ps. 116. 10. [z] Rhuf. 8. 11. 1 Cor. 6. 14. [a] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. [b] pen. 1. 11. [c] Rhuf. 7. 22. Eph. 3. 16. Col. 3. 10. 1 Petr 3. 4. [d] Rhuf. 8. 18. 1 Petr 1. 6. a 5. 10.

PENNOD V.

1 Ei fod ef mewn sicr obaith o'r gogoniant tragywyddol, 9 a disgwyl am dano, ac am y farn gyffredinol, yn ymegnïo i gadw cydwybod dda; 12 nid er mwyn ymffrostio yn hynny, 14 eithr megis un wedi derbyn bywyd oddi wrth Grist, yn ceisio byw fel creadur newydd i Grist yn unig. 18 a chymmodi eraill â Duw yng Nghrist trwy weinidogaeth y cymmod.

CANYS ni a wyddom os [a]ein
daearol dŷ o'r babell *hon* a
ddattodir, fod i ni adeilad gan
Dduw, *sef* tŷ nid o waith llaw,
tragywyddol yn y nefoedd.
2 Canys am hynny [b]yr ydym yn

[a] Job 4. 19. pen. 4. 7. 2 Petr 1. 13, 14. [b] Rhuf. 8. 23.

Anno DOMINI 60.

ocheneidio, gan ddeisyfu cael ein
harwisgo â'n tŷ sydd o'r nef:
3 Os hefyd wedi [c] ein gwisgo, nid
yn noethion y'n ceir.
4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm
yn y babell *hon* ydym yn ochen-
eidio, yn llwythog: ‖ yn yr hyn nid
ŷm yn chwennych ein diosg, ond
[d] ein harwisgo, fel y llyncer yr
hyn sydd farwol gan fywyd.
5 [e] A'r hwn a'n gweithiodd ni i
hyn yma *yw* Duw, yr hwn hefyd
[f] a roddodd i ni ‖ ernes yr Yspryd.
6 Am hynny *yr ydym* yn hy-
derus bob amser, ac yn gwybod, tra
yr ydym yn gartrefol yn y corph,
ein bod oddi cartref oddi wrth yr
Arglwydd:
7 Canys [g] wrth ffydd yr ydym yn
rhodio, ac nid wrth olwg.
8 Ond yr ydym yn hŷf, ac [h] yn
gweled yn dda yn hytrach fod oddi
cartref o'r corph, a chartrefu gyd
â'r Arglwydd.
9 Am hynny hefyd yr ydym yn
‖ ymorchestu, pa un bynnag ai
gartref y byddom, ai oddi cartref,
ein bod yn ‖ gymmeradwy ganddo
ef.
10 [i] Canys rhaid i ni oll ym-
ddangos ger bron brawdle Crist;
[k] fel y derbynio pob un y pethau
a wnaethpwyd yn y corph, yn ol yr
hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da
ai drwg.
11 A ni gan hynny yn gwybod
[l] ofn yr Arglwydd, yr ydym yn
perswadio dynion; [m] eithr i Dduw
y'n gwnaed yn hysbys; ac yr ydwyf
yn gobeithio ddarfod ein gwneuth-
ur yn hysbys yn eich cydwybodau
chwithau hefyd.
12 Canys [n] nid ydym yn ein can-
mol ein hunain drachefn wrthych,
ond yn rhoddi i chwi achlysur
[o] gorfoledd o'n plegid ni, fel y
caffoch beth i *atteb* yn erbyn y rhai
sydd yn gorfoleddu yn † y golwg, ac
nid yn y galon.
13 Canys [p] pa un bynnag ai am-
mhwyllo yr ydym, i Dduw *yr
ydym;* ai yn ein pwyll yr ydym, i
chwi *yr ydym.*
14 Canys y mae cariad Crist yn
ein cymmell ni, gan farnu o honom
hyn; [q] os bu un farw dros bawb,
yna meirw oedd pawb:
15 Ac efe a fu farw dros bawb,
[r] fel na byddai i'r rhai byw fyw
mwyach iddynt eu hunain, ond i'r
hwn a fu farw drostynt, ac a gyfod-
wyd.
16 [s] Am hynny nyni o hyn allan
nid adwaenom neb yn ol y cnawd:
ac os buom hefyd yn adnabod Crist
yn ol y cnawd, etto yn awr nid
ydym yn *ei* adnabod *ef* mwyach.
17 Gan hynny od *oes* neb [t] yng
Nghrist, ‖ *y mae efe* yn greadur
newydd: [u] yr hen bethau a aethant
heibio; wele, gwnaethpwyd pob
peth yn newydd.
18 A phob peth *sydd* o Dduw,
[x] yr hwn a'n cymmododd ni âg ef
ei hun trwy Iesu Grist, ac a roddodd
i ni weinidogaeth y cymmod;
19 Sef, bod [y] Duw yng Nghrist
yn cymmodi y byd âg ef ei hun,

[c] Dat. 3. 18. a 16. 15.
‖ *o herwydd nad.*
[d] 1 Cor. 15. 53, 54.
[e] Es. 29. 23. Eph. 2. 10.
[f] Rhuf. 8. 23. pen. 1. 22. Eph. 1. 14. a 4. 30.
‖ *wystl.*
[g] Rhuf. 8. 24, 25. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1.
[h] Phil. 1. 23.
‖ *ymegnïo.*
‖ *rhyngu bodd yn dda iddo ef.*
[i] Rhuf. 14. 10.
[k] Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 7. Eph. 6. 8. Col. 3. 24, 25. Dat. 22. 12.
[l] Job 31. 23. Judas 23.
[m] pen. 4. 2.
[n] pen. 3. 1.
[o] pen. 1. 14.
† Gr. *yr wyneb.*
[p] pen. 11. 1, 16, 17. a 12. 6, 11.
[q] Rhuf. 5. 15.
[r] Rhuf. 6. 11, 12. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
[s] Matt. 12. 50. Ioan 15. 14. Gal. 5. 6.
[t] Rhuf. 8. 9. Gal. 6. 15.
‖ bydded *yn.*
[u] Es. 43. 18, 19. a 65. 17. Eph 2. 15. Dat. 21. 5.
[x] Rhuf. 5. 10. Eph. 2. 16. Col. 1. 20. 1 Ioan 2. 2. a 4. 10.
[y] Rhuf. 3. 24, 25.

heb gyfrif iddynt eu pechodau; ac
wedi gosod ynom ni air y cymmod.
20 Am hynny yr ydym ni [z] yn
genhadau dros Grist, megis pe
byddai Duw yn deisyf *arnoch*
trwom ni: yr ydym yn erfyn dros
Grist, Cymmoder chwi â Duw.
21 Canys yr hwn nid adnabu
bechod, [a] a wnaeth efe yn bechod
drosom ni; fel y'n gwnelid ni [b] yn
gyfiawnder Duw ynddo ef.

PENNOD VI.

1 *Ddarfod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ffyddlawn i Grist, trwy ei gynghorion, 3 a diniweidrwydd ei fuchedd, 4 a'i ddïoddefgarwch mewn pob math ar gystudd, ac ammharch er mwyn yr efengyl: 10 am yr hon y mae efe yn hyfach yn llefaru yn eu plith, am fod ei galon ef yn agored iddynt: 13 ac y mae efe yn disgwyl am y cyfryw ewyllysgarwch drachefn oddi wrthynt hwy; 14 gan eu hannog i ochelyd cymdeithas ac aflendid eilun-addolwyr, a hwythau yn demlau y Duw byw.*

A NINNAU, [a] gan gyd-weithio,
ydym yn attolwg *i chwi,* [b] na
dderbynioch ras Duw yn ofer.
2 (Canys y mae efe yn dywedyd,
[c] Mewn amser cymmeradwy y'th
wrandewais, ac yn nydd iachawd-
wriaeth y'th gynnorthwyais: wele,
yn awr yr amser cymmeradwy;
wele, yn awr ddydd yr iachawd-
wriaeth)
3 [d] Heb roddi dim achos tram-
gwydd mewn dim, fel na feier ar y
weinidogaeth:
4 Eithr gan ein ‖ dangos ein hunain
ym mhob peth [e] fel gweinidogion
Duw, mewn amynedd mawr, mewn
cystuddiau, mewn anghenion, mewn
cyfyngderau,
5 [f] Mewn gwïalennodiau, mewn
carcharau, mewn terfysgau, mewn
poenau, mewn gwyliadwriaethau,
mewn ymprydiau,
6 Mewn purdeb, mewn gwybod-
aeth, mewn hir-ymaros, mewn
tiriondeb yn yr Yspryd Glân, mewn
cariad diragrith,
7 Y'ngair y gwirionedd, yn [g] nerth
Duw, trwy [h] arfau cyfiawnder ar
ddehau ac ar aswy,
8 Trwy barch ac ammharch, trwy
anglod a chlod: megis twyllwyr, ac
er hynny yn eirwir;
9 Megis anadnabyddus, ac [i] *er
hynny* yn adnabyddus; [k] megis yn
meirw, ac wele byw ydym; [l] megis
wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;
10 Megis wedi ein tristâu, ond yn
wastad yn llawen; megis yn dlod-
ion, ond yn cyfoethogi llawer; megis
heb ddim gennym, ond *etto* yn
meddiannu pob peth.
11 Ein genau ni a agorwyd wrthych
chwi, O Gorinthiaid, [m] ein calon ni
a ehangwyd.
12 Ni chyfyngwyd arnoch ynom ni,
eithr [n] cyfyngwyd arnoch yn eich
ymysgaroedd eich hunain.
13 Ond am yr un tâl ([o] yr ydwyf yn
dywedyd megis wrth *fy* mhlant)
ehanger chwithau hefyd.
14 [p] Na iauer chwi yn anghym-
harus gyd â'r rhai digred: canys
[q] pa gyfeillach *sydd* † rhwng cyf-
iawnder ac anghyfiawnder? a pha
gymmundeb † rhwng goleuni a
thywyllwch?

Anno DOMINI 60.

[z] Job 33. 23. Mal. 2. 7. pen. 3. 6. Eph. 6. 20.
[a] Es. 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13. 1 Petr 2. 22, 24. 1 Ioan 3. 5.
[b] Rhuf. 1. 17.
[a] 1 Cor. 3. 9.
[b] pen. 5. 20. Heb. 12. 15.
[c] Es. 49. 8.
[d] 1 Cor. 10. 32.
‖ *canmol,* pen. 4. 2.
[e] 1 Cor. 4. 1.
[f] pen. 11. 23.
[g] 1 Cor. 2. 4.
[h] pen. 10. 4. Eph. 6. 11, 13. 2 Tim. 4. 7.
[i] pen. 4. 2.
[k] pen. 4. 10, 11.
[l] Ps. 118. 18.
[m] pen. 7. 3.
[n] pen. 12. 15.
[o] 1 Cor. 4. 14.
[p] Deut. 7. 2. 1 Cor. 5. 9.
[q] 1 Sam. 5. 2, 3. 1 Bren. 18. 21. 1 Cor. 10. 21. Eph. 5. 11.
† Gr. *i gyfiawnder.*
† Gr. *i oleuni.*

Anno DOMINI 60.

15 A pha gyssondeb *sydd* rhwng
Crist a Belial? neu pa ran *sydd* i
gredadyn gyd âg anghredadyn?
16 A pha gydfod *sydd* rhwng teml
Duw ac eilunod? canys [r]teml y
Duw byw ydych chwi; fel y dywed-
odd Duw, [s]Mi a breswyliaf ynddynt,
ac a rodiaf yn *eu mysg*, ac a
fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a hwy
a fyddant yn bobl i mi.
17 [t]O herwydd paham deuwch
allan *o'u* canol hwy, ac ymddidol-
wch, medd yr Arglwydd, ac na
chyffyrddwch â dim aflan; ac mi
a'ch derbyniaf chwi,
18 [u]Ac a fyddaf yn Dad i chwi,
a chwithau a fyddwch yn feibion
ac yn ferched i mi, medd yr Ar-
glwydd Hollalluog.

PENNOD VII.

1 *Y mae efe ym mhellach yn eu hannog hwy i burdeb buchedd; 2 ac i ddwyn y cyfryw ewyllys da tu ag atto ef, ag yr oedd yntau yn ei ddwyn tu ag attynt hwy: 3 a rhag iddynt hwy feddwl ei fod ef yn ammeu hynny, y mae efe yn dangos pa gysur a gymmerodd efe yn ei flinderau, pan fynegodd Titus y tristwch duwiol a weithiasai ei epistol cyntaf ef ynddynt hwy, 13 a'u caredigrwydd hwynt, a'u hufudd-dod tu ag at Titus, megis y bostiasai efe o'r blaen am danynt hwy.*

AM hynny [a]gan fod gennym yr
addewidion hyn, anwylyd, ym-
lanhâwn oddi wrth bob halogrwydd
cnawd ac yspryd, gan berffeithio
sancteiddrwydd yn ofn Duw.
2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom
gam i neb; ni lygrasom neb; [b]nid
yspeiliasom neb.
3 Nid i'*ch* condemnio yr wyf yn
dywedyd: canys [c]mi a ddywedais
o'r blaen eich bod chwi yn ein calon-
nau ni, i farw ac i fyw gyd â *chwi.*
4 *Y mae* hyfder fy ymadrodd yn
fawr wrthych. *Y mae gennyf* or-
foledd mawr o'ch plegid chwi: [d]yr
wyf yn llawn o ddiddanwch, yn
dra-chyflawn o lawenydd yn ein
holl orthrymder.
5 Canys [e]wedi ein dyfod ni i Ma-
cedonia, ni chafodd ein cnawd ni
ddim llonydd; eithr ym mhob peth
cystuddiedig *fuom:* [f]oddi allan *yr
oedd* ymladdau, oddi fewn ofnau.
6 Eithr [g]Duw, yr hwn sydd yn
diddanu y rhai cystuddiedig, a'n
diddanodd ni wrth [h]ddyfodiad
Titus.
7 Ac nid yn unig wrth ei ddy-
fodiad ef, ond hefyd wrth y diddan-
wch â'r hwn y diddanwyd ef ynoch
chwi, pan fynegodd efe i ni eich
awydd-fryd chwi, eich galar chwi,
eich zêl tu ag attaf fi; fel y llawen-
hêais i yn fwy.
8 Canys er i mi eich tristâu chwi
mewn llythyr, nid yw edifar gennyf,
[i]er bod yn edifar gennyf; canys yr
wyf yn gweled dristâu o'r llythyr
hwnnw chwi, er *nad oedd ond* dros
amser.
9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid
am eich tristâu chwi, ond am eich
tristâu i edifeirwch: canys tristâu
a wnaethoch ‖ yn dduwiol, fel na
chaech golled mewn dim oddi wrth-
ym ni.
10 Canys duwiol dristwch sydd yn
gweithio edifeirwch, er iachawd-

[r] 1 Cor. 3. 16. Heb. 3. 6.
[s] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 26, &c.
[t] Es. 52. 11. Dat. 18. 4.
[u] Jer. 31. 1, 9. Dat. 21. 7.
[a] 1 Ioan 3. 3.
[b] Act. 20. 33. pen. 12. 17.
[c] pen. 6. 11, 12.
[d] Phil. 2. 17. Col. 1. 24.
[e] pen. 2. 13.
[f] Deut. 32. 25.
[g] pen. 1. 4.
[h] Edrych pen. 2. 13.
[i] pen. 2. 4.
‖ yn ol Duw.

wriaeth ‖ ni bydd edifeirwch o
honi: eithr tristwch y byd sydd yn
gweithio angau.
11 Canys wele hyn yma, eich trist-
âu chwi ‖ yn dduwiol, pa astudrwydd
ei faint a weithiodd ynoch, ie, *pa*
ymddiffyn, ie, *pa* sorriant, ie, *pa*
ofn, ie, *pa* awydd-fryd, ie, *pa* zêl,
ie, *pa* ddïal! Ym mhob peth y
dangosasoch eich bod yn bur yn y
peth hwn.
12 O herwydd paham, er ysgrifenu
o honof attoch, ni *ysgrifenais* o'i
blegid ef a wnaethai y cam, nac
oblegid yr hwn a gawsai gam, ond
er mwyn bod yn eglur i chwi ein
gofal drosoch ger bron Duw.
13 Am hynny nyni a ddiddanwyd
yn eich diddanwch chwi: a mwy o
lawer y buom lawen am lawenydd
Titus; oblegid esmwythâu ar ei
yspryd ef gennych chwi oll.
14 Oblegid os bostiais ddim wrtho
ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd:
eithr megis y dywedasom wrthych
bob dim mewn gwirionedd, felly
hefyd gwirionedd oedd ein bost ni,
yr hwn *a fu* wrth Titus.
15 Ac y mae ei ymysgaroedd ef
yn helaethach tu ag attoch, wrth
gofio o hono eich ufudd-dod chwi
oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y
derbyniasoch ef.
16 Am hynny llawen wyf, [k]am fod
i mi hyder arnoch ym mhob dim.

PENNOD VIII.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwynt i gyfrannu yn helaeth i'r saint tlodion yn Jerusalem, trwy siampl y Macedoniaid; 7 trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen, 9 trwy siampl Crist, 14 a thrwy y llesâd ysprydol a ddaw iddynt hwy o hynny: 16 gan ddangos iddynt burdeb ac ewyllysgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai, ar ei ddeisyfiad, a'i annog, a'i orchymyn ef, a ddaethant attynt hwy yn bwrpasol ynghylch y peth hwn.*

YR ydym ni hefyd yn hysbysu i
chwi, frodyr, y gras Duw a
roddwyd yn eglwysi Macedonia;
2 Ddarfod, mewn mawr brofiad
cystudd, i helaethrwydd eu llawen-
ydd hwy, [a]a'u dwfn dlodi, ymhel-
aethu i gyfoeth eu ‖ haelioni hwy.
3 Oblegid yn ol *eu* gallu (yr wyf
fi yn dyst) ac uwch law eu gallu,
yr oeddynt yn ewyllysgar o honynt
eu hunain;
4 Gan ddeisyfu arnom trwy lawer
o ymbil, ar dderbyn o honom ni y
‖ rhodd, a [b]chymdeithas gweinid-
ogaeth y saint.
5 A *hyn a wnaethant*, nid fel yr
oeddym ni yn gobeithio, ond hwy
a'u rhoddasant eu hunain yn gyntaf
i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy
ewyllys Duw:
6 Fel y dymunasom ni ar Titus,
megis y dechreuasai efe o'r blaen,
felly hefyd orphen o hono ‖ yn eich
plith chwi y gras hwn hefyd.
7 Eithr fel [c]yr ydych ym mhob
peth yn helaeth, mewn ffydd, a gair,
a gwybodaeth, a phob astudrwydd,
ac yn eich cariad tu ag attom ni;
edrychwch ar fod o honoch yn y
gras hwn hefyd yn helaeth.
8 Nid trwy orchymyn yr ydwyf yn
dywedyd, ond oblegid diwydrwydd
rhai eraill, a chan brofi gwirionedd
eich cariad chwi.

Anno DOMINI 60.
‖ disdifar.
‖ yn ol Duw.
[k] pen. 2. 9. Phil. 2. 12. 2 Thess. 3. 4. Philem. 8, 21.
[a] Marc 12. 44.
‖ symlrwydd.
‖ rhad.
[b] Act. 11. 29. Rhuf. 15. 26. 1 Cor. 16. 1. pen. 9. 1.
‖ ynoch chwi.
[c] 1 Cor. 1. 5.

Anno DOMINI 60.

9 Canys chwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist, [d] iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.

10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cynghor yn hyn: canys [f] hyn sydd dda i chwi, y rhai a rag-ddechreuasoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd [g] ewyllysio er y llynedd.

11 Ac yn awr gorphenwch wneuthur hefyd; fel megis ag *yr oedd* y parodrwydd i ewyllysio, felly *y byddo* i gwblhâu hefyd o'r hyn sydd genych.

12 Canys [h] os bydd parodrwydd meddwl o'r blaen, yn ol yr hyn sydd gan un, *y mae* yn gymmeradwy, nid yn ol yr hyn nid oes ganddo.

13 Ac nid fel y byddai esmwythdra i eraill, a chystudd i chwithau;

14 Eithr o gymhwysdra: y pryd hwn *bydded* eich helaethrwydd chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau *yn diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cymhwysdra:

15 Megis y mae yn ysgrifenedig, [i] Yr hwn *a gasglodd* lawer, nid oedd ganddo ‖ weddill; ac *a gasglodd* ychydig, nid oedd ‖ arno eisieu.

16 Eithr i Dduw *y byddo* y diolch, yr hwn a roddodd yr un diwydrwydd trosoch y'nghalon Titus.

17 Oblegid yn wir efe a dderbyniodd [k] y dymuniad; a chan fod yn fwy diwyd, a aeth attoch o'i wirfodd ei hun.

18 [l] Ni a anfonasom hefyd gyd âg ef y brawd, yr hwn *y mae* ei glod yn yr efengyl trwy yr holl eglwysi:

19 (Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewiswyd gan yr eglwysi i gyd-ymdaith â ni â'r ‖ gras hwn, yr hwn a wasanaethir gennym er gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich meddwl chwi)

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd yma, yr hwn a wasanaethir gennym:

21 [m] Y rhai ydym yn rhag-ddarpar pethau onest, nid yn unig y'ngolwg yr Arglwydd, ond hefyd y'ngolwg dynion.

22 Ac ni a anfonasom gyd â hwynt ein brawd, yr hwn a brofasom mewn llawer o bethau, lawer gwaith, ei fod ef yn ddyfal, ac yn awr yn ddyfalach o lawer, am y mawr ymddiried *y sydd* ‖ *gennyf* ynoch.

23 *Os gofynir* am Titus, fy nghydymmaith *yw*, a chyd-weithydd tu ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cenhadau yr eglwysi *ydynt*, *a* gogoniant Crist.

24 Am hynny dangoswch iddynt hwy hysbysrwydd o'ch cariad, ac o'n bost ninnau am danoch chwi, y'ngolwg yr eglwysi.

d Luc 9. 58. Phil. 2. 7. — e 1 Cor. 7. 25. — f Diar. 19. 17. Matt. 10. 42. — g pen. 9. 2. — h Marc 12. 43. Luc 21. 3. — i Exod. 16. 18. — ‖ *ormod.* — ‖ *rhy fychan ganddo.* — k ad. 6. — l pen. 12. 18. — ‖ *rhodd hon, yr hon a, &c.* — m Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Petr 2. 12. — ‖ Neu, *ganddo.*

PENNOD IX.

1 Y mae efe yn dangos yr achos paham y danfonasai efe Titus a'i frodyr o'r blaen, er ei fod yn gwybod eu parodrwydd hwy: 6 ac y mae efe yn eu cynhyrfu hwy i roddi elusen yn helaeth; gan fod hyn megis math ar hauad had, 10 yr hwn a ddwg iddynt gynnyrch, 13 ac a bair aberth mawr o foliant i Dduw.

Canys tu ag at am [a] y weinidogaeth i'r saint, afraid yw i mi ysgrifenu attoch.

2 O herwydd mi a adwaen barodrwydd eich meddwl chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei fostio wrth y Macedoniaid am danoch chwi, fod [b] Achaia wedi ymbarottôi er y llynedd; a'r zêl *a ddaeth* oddi wrthych chwi a annogodd lawer iawn.

3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel na byddo ein bost ni am danoch chwi yn ofer yn y rhan hon; fel, megis y dywedais, y byddoch wedi ymbarottôi:

4 Rhag, os y Macedoniaid a ddeuant gyd â mi, a'ch cael chwi yn ammharod, bod i ni (ni ddywedaf, chwi) gael cywilydd yn y fost hyderus yma.

5 Mi a dybiais gan hynny yn anghenrheidiol attolygu i'r brodyr, ar iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a rhag-ddarparu eich ‖ bendith chwi yr hon a fynegwyd; fel y byddo parod megis bendith, ac nid megis *o* gybydd-dra.

6 A hyn *yr wyf yn ei ddywedyd*, [c] Yr hwn sydd yn hau ‖ yn brin, a fêd hefyd yn brin; a'r hwn sydd yn hau ‖ yn helaeth, a fêd hefyd yn helaeth.

7 Pob un megis y mae yn rhagarfaethu yn ei galon, *felly rhodded*; [d] nid ‖ yn athrist, neu ‖ trwy gymmell: canys [e] rhoddwr llawen y mae Duw yn ei garu.

8 Ac *y mae* Duw yn abl i beri i bob gras fod yn helaeth tu ag attoch chwi; fel y byddoch chwi ym mhob peth, bob amser, a chennych bob digonoldeb yn helaeth i bob gweithred dda:

9 (Megis yr ysgrifenwyd, [f] Efe a wasgarodd; rhoddodd i'r tlodion: ei gyfiawnder ef sydd yn aros yn dragywydd.

10 A'r hwn sydd [g] yn rhoddi had i'r hauwr, ‖ rhodded hefyd fara yn ymborth, ac amlhâed eich had, a chwaneged ffrwyth eich [h] cyfiawnder)

11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth i bob ‖ haelioni, [i] yr hwn sydd yn gweithio trwom ni ddiolch i Dduw.

12 Canys y mae gweinidogaeth y swydd hon, nid yn unig yn cyflawni diffygion y saint, ond hefyd yn ymhelaethu trwy aml roddi diolch i Dduw;

13 (Gan eu bod, trwy brofiad y weinidogaeth hon, yn gogoneddu Duw o herwydd darostyngiad eich cyffes chwi i efengyl Crist, ac *o herwydd* † haelioni eich cyfraniad iddynt hwy, ac i bawb)

14 A thrwy eu gweddi hwythau drosoch chwi, *y rhai ydynt* yn hiraethu am danoch chwi, am y rhagorol ras Duw *yr hwn sydd* ynoch.

15 Ac i Dduw *y byddo* y diolch am ei ddawn annhraethol.

a 1 Cor. 16. 1. pen. 8. 4. — b pen. 8. 10. — ‖ *haelioni chwi, yr hwn a fynegwyd o'r blaen gymmaint am dano.* — c Diar. 11. 24. a 22. 9. Gal. 6. 7, 9. — ‖ *dan eiriach.* — ‖ *gyd â bendithion.* — d Deut. 15. 7. — ‖ *o dristwch.* — ‖ *o anghenrhaid.* — e Exod. 25. 2. a 35. 5. Diar. 11. 25. Rhuf. 12. 8. — f Ps. 112. 9. — g Es. 55. 10. — ‖ *a roddo hefyd fara yn ymborth, ac a amlhao, &c.* — h Matt. 6. 1. — ‖ *llafur.* — i pen. 1. 11. a 4. 15. — † Gr. *symlrwydd.*

PENNOD X.

Yn erbyn y gau-apostolion, y rhai a ddiystyrent wendid ei bresennoldeb corphorol ef, y mae efe yn gosod allan y nerth a'r awdurdod ysprydol y gwisgid ef â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu

Anno DOMINI 60.

sicrhâu hwy, y ceir ef, ar ei ddyfodiad, mor nerthol mewn gair, ag ydyw efe yr awrhon yn absennol yn ei ysgrifen; 12 a chan feio ar y gau-athrawon, am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w mesur, ac ymffrostio yn llafur gwŷr eraill.

A [a]MYFI Paul wyf fy hun yn attolwg i chwi, er addfwynder a hynawsedd Crist, yr hwn ‖ yn bresennol *wyf* wael yn eich plith, ond yn absennol ydwyf yn hŷf arnoch.

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b]na byddwyf yn bresennol yn hŷf â'r hyder ‖ yr wyf yn meddwl bod tu ag at rai, y sydd yn ein cyfrif ni megis rhai yn rhodio yn ol y cnawd:

3 Canys, er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ol y cnawd:

4 (Canys arfau ein milwriaeth ni nid *ydynt* gnawdol, ond nerthol ‖ trwy Dduw [c]i fwrw cestyll i'r llawr)

5 Gan fwrw ‖ dychymmygion i lawr, a phob uchder a'r sydd yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Duw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufudd-dod Crist;

6 Ac yn barod gennym ddïal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

7 Ai edrych yr ydych chwi ar bethau yn ol y golwg? [d]os ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod ef yn eiddo Crist, meddylied hyn drachefn o hono ei hun, megis ag *y mae* efe yn eiddo Crist, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Crist.

8 Oblegid pe bostiwn beth ychwaneg hefyd [e]am ein hawdurdod (yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinystr chwi) [f]ni'm cywilyddid:

9 Fel na thybier fy mod megis yn eich dychrynu chwi trwy lythyrau.

10 Oblegid y llythyrau yn wir (†meddant) *sydd* drymion a chryfion, eithr presennoldeb y corph *sydd* wan, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un meddylied hyn mai y fath ydym ni ar air trwy lythyrau yn absennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn bresennol.

12 [g]Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cystadlu, neu ein cyffelybu ein hunain, i rai sydd yn eu canmol eu hunain: eithr hwynt-hwy, gan eu mesur eu hunain wrthynt eu hunain, a'u cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt ‖ yn deall.

13 Eithr ni fostiwn ni hyd at bethau allan o'*n* mesur, ond yn ol mesur y rheol a rannodd Duw i ni, mesur i gyrhaeddyd hyd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrhaeddyd hyd attoch chwi, yn ymestyn allan tu hwnt i'*n mesur;* canys hyd attoch chwi hefyd y daethom âg efengyl Crist:

15 Nid gan fostio hyd at bethau allan o'*n* mesur, [h]yn llafur rhai eraill; eithr gan obeithio, pan gynnyddo eich ffydd chwi, gael ynoch chwi ein mawrygu yn ol ein rheol ‖ yn ehelaeth,

[a] Rhuf. 12. 1.
‖ *wrth olwg.*
[b] 1 Cor. 4. 21. pen. 13. 10.
‖ *y'm tybir fy mod.*
‖ Neu, *i.*
[c] Jer. 1. 10.
‖ *rhesymiadau.*
[d] 1 Cor. 14. 37. 1 Ioan 4. 6.
[e] pen. 13. 10.
[f] pen. 12. 6.
† Gr. *medd ef.*
[g] pen. 3. 1. a 5. 12.
‖ *synhwyrol.*
[h] Rhuf. 15. 20.
‖ *i helaethrwydd.*

16 I bregethu yr efengyl tu hwnt i chwi; *ac* nid i fostio yn rheol un arall am bethau parod eisoes.

17 [i]Eithr yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr Arglwydd.

18 Canys [k]nid yr hwn sydd yn ei ganmol ei hun, sydd gymmeradwy; ond [l]yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

PENNOD XI.

1 *Allan o'i eiddigedd dros y Corinthiaid, y rhai oedd yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau-apostolion nag o hono ef, y mae yn gorfod arno, yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gystadlu ei hun â'r apostolion pennaf, 7 a'i fod yn pregethu yr efengyl yn rhad, ac yn ddigost, iddynt hwy: 13 gan ddangos nad oedd ef ddim gwaeth na'r gweithredwyr twyllodrus hynny mewn un rhagorfraint o'r ddeddf, 23 a'i fod yn rhagori arnynt y'ngwasanaeth Crist, ac ym mhob math ar ddïoddefiadau o achos ei weinidogaeth.*

O NA chyd-ddygech â myfi ychydig yn [a]*fy* ffolineb; eithr hefyd ‖ cyd-ddygwch â myfi.

2 Canys [b]eiddigus wyf trosoch âg eiddigedd duwiol: canys mi a'ch † dyweddïais chwi i un gwr, [c]i'*ch* ‖ rhoddi *chwi* [d]*megis* morwyn bur i Grist.

3 Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis y twyllodd [e]y sarph Efa trwy ei chyfrwysdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddi wrth y symlrwydd sydd yng Nghrist.

4 Canys yn wir os ydyw yr hwn sydd yn dyfod yn pregethu Iesu arall yr hwn ni phregethasom ni, neu *os* ydych yn derbyn yspryd arall yr hwn nis derbyniasoch, neu [f]efengyl arall yr hon ni dderbyniasoch, teg y cyd-ddygech ‖ *â g ef.*

5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g]na bûm i ddim yn ol i'r apostolion pennaf.

6 Ac os *ydwyf* hefyd [h]yn anghyfarwydd ar ymadrodd, etto nid *wyf felly* [i]mewn gwybodaeth; eithr [k]yn eich plith chwi nyni a eglurhâwyd yn hollol ym mhob dim.

7 A wneuthum i [l]fai wrth fy ngostwng fy hun, fel y dyrchefid chwi, oblegid pregethu o honof i chwi efengyl Duw yn rhad?

8 Eglwysi eraill a yspeiliais, gan gymmeryd cyflog *ganddynt hwy,* i'ch gwasanaethu chwi.

9 A phan oeddwn yn bresennol gyd â chwi, ac arnaf eisieu, [m]ni ormesais ar neb: canys fy eisieu i a gyflawnodd [n]y brodyr a ddaethant o Macedonia: ac ym mhob dim y'm cedwais fy hun heb bwyso arnoch, ac mi a ymgadwaf.

10 [o]Fel y mae gwirionedd Crist ynof, [p]ni argaeir yr ymffrost hwn yn fy erbyn y'ngwledydd Achaia.

11 Paham? *ai* am nad wyf yn eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.

12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, a wnaf hefyd; [q]fel y torrwyf ymaith achlysur oddi wrth y rhai sydd yn ewyllysio cael achlysur; fel yn yr hyn y maent yn ymffrostio, y cair hwynt megis ninnau hefyd.

13 Canys y cyfryw gau-apostolion

Anno DOMINI 60.

[i] Es. 65. 16. Jer. 9. 24. 1 Cor. 1. 31.
[k] Diar. 27. 2.
[l] Rhuf. 2. 29.
[a] ad. 16. pen. 5. 13.
‖ *yr ydych yn cydddwyn.*
[b] Gal. 4. 17, 18.
† Gr. *cymhwysais.*
[c] Col. 1 28.
‖ *presentio.*
[d] Lef. 21. 13.
[e] Gen. 3. 4. Ioan 8. 44.
[f] Gal. 1. 7, 8.
‖ a mi.
[g] 1 Cor. 15. 10. pen. 12. 11. Gal. 2. 6.
[h] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1, 13.
[i] Eph. 3. 4.
[k] pen. 4. 2. a 5. 11. a 12. 12.
[l] 1 Cor. 9. 6, 12. pen. 10. 1.
[m] pen. 12. 13. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8, 9.
[n] Phil. 4. 10, 15.
[o] Rhuf. 9. 1.
[p] 1 Cor. 9. 15.
[q] 1 Cor. 9. 12.

Anno DOMINI 60.

sydd weithwyr twyllodrus, wedi
ymrithio yn apostolion i Grist.
14 Ac nid rhyfedd: canys y mae
Satan yntau yn ymrithio yn angel
goleuni.
15 Gan hynny nid mawr *yw*, er
ymrithio ei weinidogion ef fel
[r] Phil. 3. 19. gweinidogion cyfiawnder, [r] y rhai y
bydd eu diwedd yn ol eu gweith-
redoedd.
[s] pen. 12. 6. 16 [s] Trachefn meddaf, Na thybied
neb fy mod i yn ffol: os amgen, etto
‖ Neu, *goddefwch.* ‖ derbyniwch fi fel ffol, fel y gallwyf
finnau hefyd ymffrostio ychydig.
17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywed-
[t] 1 Cor. 7. 6, 12. yd, [t] nid ydwyf yn ei ddywedyd yn
ol yr Arglwydd, eithr megis mewn
ffolineb, yn hyn o fost hyderus.
[u] Phil. 3. 3, 4. 18 [u] Gan fod llawer yn ymffrostio
yn ol y cnawd, minnau a ymffrostiaf
hefyd.
19 Canys yr ydych yn goddef
ffyliaid yn llawen, gan fod *eich
hunain* yn synhwyrol.
20 Canys yr ydych yn goddef, os
bydd un i'ch caethiwo, os bydd un
i'*ch* llwyr-fwytta, os bydd un yn
cymmeryd *gennych*, os bydd un yn
ymddyrchafu, os bydd un yn eich
taro chwi ar *eich* wyneb.
21 Am ammharch yr ydwyf yn
[x] pen. 10. 10. dywedyd, [x] megis pe buasem ni
weiniaid: eithr ym mha beth byn-
nag y mae neb yn hŷf (mewn ffol-
ineb yr wyf yn dywedyd) hŷf wyf
finnau hefyd.
22 Ai Hebreaid ydynt hwy?
[y] Act. 22. 3. Rhuf. 11. 1. Phil. 3. 5. [y] felly finnau; ai Israeliaid ydynt
hwy? felly finnau: ai had Abra-
ham ydynt hwy? felly finnau.
23 Ai gweinidogion Crist ydynt
hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn
[z] 1 Cor. 15. 10. ffol) [z] mwy *wyf* fi; [a] mewn blin-
[a] Act. 9. 16. a 21. 11. pen. 6. 4. derau yn helaethach, mewn gwïal-
ennodiau dros fesur, mewn carch-
[b] 1 Cor. 15. 31. pen. 1. 10. a 4. 11. arau yn amlach, [b] mewn marwol-
aethau yn fynych.
24 Gan yr Iuddewon bumwaith
[c] Deut. 23. 3. y derbyniais [c] ddeugain *gwïalennod*
ond un.
[d] Act. 16. 22. 25 Tair gwaith [d] y'm curwyd â
[e] Act. 14. 19. gwïail; [e] unwaith y'm llabydd-
[f] Act. 27. 41. iwyd; teirgwaith [f] y torrodd llong
arnaf; noswaith a diwrnod y bûm
yn y dyfnfor;
26 Mewn teithiau yn fynych;
ym mheryglon llif-ddyfroedd; ym
mheryglon lladron; ym mheryglon
gan *fy* nghenedl *fy hun;* ym mher-
yglon gan y cenhedloedd; ym
mheryglon yn y ddinas; ym mher-
yglon yn yr anialwch; ym mher-
yglon ar y môr; ym mheryglon
ym mhlith brodyr gau:
27 Mewn llafur a lludded; mewn
anhunedd yn fynych; mewn newyn
a syched; mewn ymprydiau yn
fynych; mewn anwyd a noethni.
28 Heb law y pethau *sydd yn
digwydd* oddi allan, yr ymosod yr
[g] Edrych Act. 20. 18, &c. hwn *sydd arnaf* beunydd, [g] y gofal
dros yr holl eglwysi.
[h] 1 Cor. 8. 13. a 9. 22. 29 [h] Pwy sydd wan, nad wyf
finnau wan? pwy a dramgwyddir,
nad wyf finnau yn llosgi?
[i] pen. 12. 5. 30 Os rhaid ymffrostio, [i] mi a
ymffrostiaf am y pethau sydd yn
perthyn i'm gwendid.
31 [k] Duw a Thad ein Harglwydd
ni Iesu Grist, yr hwn sydd fendig-
edig yn oes oesoedd, a ŵyr nad wyf
yn dywedyd celwydd. [k] Gal. 1. 20.
32 [l] Yn Damascus, y llywydd dan [l] Act. 9. 24.
Aretas y brenhin a wyliodd ddinas
y Damasciaid, gan ewyllysio fy nal i:
33 A thrwy ffenestr mewn basged
y'm gollyngwyd ‖ ar hŷd y mur, ac ‖ *dros y mur.*
y diengais o'i ddwylaw ef.

PENNOD XII.

*1 Er gallu o hono ef orfoleddu yn ei ddat-
guddiadau rhyfeddol, er mwyn gosod allan
ei apostoliaeth, 9 etto mae yn well ganddo
orfoleddu yn ei wendid: 11 gan furw bai
arnynt hwy, am ei yrru ef i wag-fostio fel
hyn. 14 Mae efe yn addaw dyfod attynt
hwy drachefn, ac er hynny trwy dadol
garedigrwydd, 20 er ei fod yn ofni y caiff
efe yno lawer o ddrwg-weithredwyr, ac an-
nhrefn cyffredinol.*

YMFFROSTIO yn ddïau nid yw
fuddiol i mi: canys myfi a
ddeuaf at weledigaethau a datgudd-
iedigaethau yr Arglwydd.
2 Mi a adwaenwn ddyn yng Nghrist
er ys rhagor i bedair blynedd ar
ddeg (pa un ai yn y corph, ni wn;
ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a
wŷr) y cyfryw *un* [a] a gipiwyd i fynu [a] Act. 22. 17. A.D. 46. yn Lystra, Act. 14. 6.
hyd y drydedd nef.
3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw
ddyn (pa un ai yn y corph, ai allan
o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr)
4 Ei gipio ef i fynu i baradwys,
ac iddo glywed geiriau annhraeth-
adwy, y rhai nid yw ‖ gyfreithlawn ‖ *bosibl.*
i ddyn eu hadrodd.
5 Am y cyfryw *un* yr ymffrostiaf;
[b] eithr am danaf fy hun nid ym- [b] pen. 11. 30.
ffrostiaf, oddi eithr yn fy ngwendid.
6 Canys [c] os ewyllysiaf ymffrostio, [c] pen. 10. 8. a 11. 16.
ni byddaf ffol; canys mi a ddywedaf
y gwir: eithr yr wyf yn arbed, rhag
i neb wneuthur cyfrif o honof fi
uwch law y mae yn gweled fy mod,
neu yn ei glywed gennyf.
7 Ac fel na'm tra-dyrchafer gan
odidowgrwydd y datguddiedigaeth-
au, rhoddwyd i mi [d] swmbwl yn y [d] Edrych Ezec. 28. 24. Gal. 4. 14.
cnawd, cennad Satan, i'm cernodio,
fel na'm tra-dyrchefid.
8 [e] Am y peth hwn mi attolygais [e] Edrych Deut. 3. 23–27.
i'r Arglwydd deirgwaith, ar fod
iddo ymadael â mi.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Digon i ti fy ngras i: canys fy nerth
i a berffeithir mewn gwendid. Yn
llawen iawn gan hynny yr ymffrost-
iaf fi yn hytrach yn fy ngwendid,
fel y preswylio nerth Crist ynof fi.
10 Am hynny yr wyf yn foddlawn
mewn gwendid, mewn ammharch,
mewn anghenion, mewn erlidiau,
mewn cyfyngderau er mwyn Crist:
canys pan wyf wan, yna yr wyf gad-
arn.
11 Mi a aethum yn [f] ffol wrth ym- [f] pen. 11. 1.
ffrostio; chwychwi a'm ‖ gyrrasoch. ‖ *cymhellasoch.*
Canys myfi a ddylaswn gael fy
nghanmol gennych chwi: canys [g] ni [g] pen. 11. 5.
bûm i ddim yn ôl i'r apostolion
pennaf, er [h] nad ydwyf fi ddim. [h] 1 Cor. 4. 9. a 15. 8, 9. Eph. 3. 8.
12 [i] Arwyddion apostol yn wir a
weithredwyd yn eich plith chwi, [i] 1 Cor. 9. 2. pen. 4. 2. a 6. 4. a 11. 6.
mewn pob amynedd, mewn arwydd-
ion, a rhyfeddodau, a gweithred-
oedd nerthol.
13 Canys beth yw yr hyn y buoch

Anno DOMINI 60.

chwi yn ol am dano, mwy nâ'r eglwysi eraill, oddi eithr am [k]na bûm i fy hun ormesol arnoch? maddeuwch i mi hyn o gam.

14 [l]Wele, y drydedd waith yr wyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni byddaf ormesol arnoch: canys [m]nid ydwyf yn ceisio yr eiddoch chwi, ond chwychwi: canys ni ddylai y plant gasglu trysor i'r rhieni, ond y rhieni i'r plant.

15 A [n]myfi yn ewyllysgar iawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf, [o]dros eich eneidiau chwi, er [p]fy mod yn eich caru yn helaethach, ac yn cael fy ngharu yn brinnach.

16 Eithr bid, ni phwysais i arnoch: ond, gan fod yn gyfrwys, mi a'ch daliais chwi trwy ddichell.

17 [q]A wneuthum i elw o honoch chwi trwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?

18 [r]Mi a ddeisyfiais ar Titus, a chyd âg *ef* mi a anfonais frawd: a elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr un yspryd y rhodiasom? onid yn yr un llwybrau?

19 [s]Drachefn, a ydych chwi yn tybied mai ymesgusodi yr ydym wrthych? [t]ger bron Duw yng Nghrist yr ydym yn llefaru; a phob peth, anwylyd, er adeiladaeth i chwi.

20 Canys ofni yr wyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn gyfryw rai ag a fynnwn, [u]a'm cael innau i chwithau yn gyfryw ag nis mynnech: rhag *bod* cynhenau, cenfigenau, llidiau, ymrysonau, ‖goganau, hustyngau, ymchwyddiadau, anghydfyddiacthau:

21 Rhag, pan ddelwyf drachefn, fod i'm Duw fy narostwng yn eich plith, ac i mi ddwyn galar dros lawer, y rhai a bechasant eisoes, ac nid edifarhasant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

[k] pen. 11. 9. [l] pen. 13. 1. [m] Act. 20. 33. [n] 1 Thess. 2. 8. [o] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. [p] pen. 6. 12, 13. [q] pen. 7. 2. [r] pen. 8. 6, 16, 18, 22. [s] pen. 5. 12. [t] Rhuf. 9. 1. [u] 1 Cor. 4. 21. pen. 10. 2. a 13. 2, 10. ‖ *absennau.*

PENNOD XIII.

1 *Y mae efe yn bygwth pechaduriaid diedifeiriol â thoster a gallu ei apostoliaeth; 5 a chan eu cynghori hwynt i brofi eu ffydd, 7 ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod ef, 11 y mae efe yn diweddu ei epistol, trwy eu hannog hwy yn gyffredinol, a gweddïo.*

[a]Y DRYDEDD waith hon yr ydwyf yn dyfod attoch. [b]Y'ngenau dau neu dri o dystion y bydd safadwy pob gair.

2 [c]Rhag-ddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhag-ddywedyd fel *pe bawn* yn bresennol yr ail waith, ac yn absennol yr awrhon yr ydwyf yn ysgrifenu at y rhai [d]a bechasant eisoes, ac at y lleill i gyd, os deuaf drachefn, [e]nad arbedaf:

3 Gan eich bod yn ceisio profiad o Grist [f]yr hwn sydd yn llefaru ynof, yr hwn tu ag attoch chwi nid yw wan, eithr sydd nerthol ynoch chwi.

4 [g]Canys er ei groeshoelio ef o ran gwendid, etto [h]byw ydyw trwy nerth Duw: canys [i]ninnau hefyd ydym weiniaid ‖ynddo ef, eithr byw fyddwn gyd âg ef trwy nerth Duw tu ag attoch chwi.

5 [k]Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y ffydd; holwch eich hunain. Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *sef* bod Iesu Grist ynoch, oddi eithr i chwi fod yn anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn gweddïo ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid fel yr ymddangosom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn sydd dda, er [l]bod o honom ni megis rhai anghymmeradwy.

8 Canys ni allwn ni ddim yn erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd.

9 Canys llawen ydym [m]pan fyddom ni yn weiniaid, a chwithau yn gryfion: a hyn hefyd yr ydym yn ei ddymuno, *sef* eich perffeithrwydd chwi.

10 [n]Am hynny myfi yn absennol ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn, fel pan fyddwyf bresennol nad arferwyf doster, [o]yn ol yr awdurdod a roddes yr Arglwydd i mi er adeilad, ac nid er dinystr.

11 Bellach, frodyr, byddwch ‖wych. Byddwch berffaith, diddaner chwi, [p]syniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyd â chwi.

12 [q]Annerchwch eich gilydd â chusan sanctaidd. Y mae yr holl saint yn eich annerch chwi.

13 Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist, a chariad Duw, a chymdeithas yr Yspryd Glân, *a fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi ym Macedonia, gyd â Thitus a Luc.

[a] pen. 12. 14. [b] Deut. 17. 6. a 19. 15. Heb. 10. 28. [c] pen. 10. 2. [d] pen. 12. 21. [e] pen. 1. 23. [f] Matt. 10. 20. [g] Phil. 2. 7, 8. 1 Petr 3. 18. [h] Rhuf. 6. 4. [i] pen. 10. 3, 4. ‖ *gyd âg ef.* [k] 1 Cor. 11. 28. [l] pen. 6. 9. [m] 1 Cor. 4. 10. pen. 11. 30 a 12. 5, 9, 10. [n] 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 10. 2. a 12. 20. 21. [o] pen. 10. 8. ‖ *iach.* [p] Rhuf. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. 1 Petr. 3. 8. [q] Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr 5. 14.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

GALATIAID.

Anno DOMINI 58.

PENNOD I.

6 *Y mae efe yn rhyfeddu iddynt ei adael ef a'r efengyl cyn gynted; 8 ac yn melldithio y rhai a bregethant efengyl amgen nâ'r hon a bregethai efe. 11 Nad gan ddynion y dysgodd efe yr efengyl, eithr gan Dduw. 13 Ac y mae efe yn dangos pa beth ydoedd efe cyn ei alw, 17 a pha beth a wnaeth efe yn y man wedi ei alw.*

PAUL apostol ([a]nid o ddynion, na thrwy ddyn, eithr [b]trwy Iesu Grist, a Duw Dad, [c]yr hwn a'i cyfododd ef o feirw)

[a] ad. 11, 12. [b] Tit. 1. 3. [c] Act. 2. 24.

Anno DOMINI 58.

2 A'r brodyr oll y rhai sydd gyd â
mi, at eglwysi Galatia.
3 [d]Gras *fyddo* i chwi a heddwch
oddi wrth Dduw Dad, a'n Har-
glwydd Iesu Grist;
4 [e]Yr hwn a'i rhoddes ei hun dros
ein pechodau, fel y'n gwaredai ni
oddi wrth [f]y byd drwg presennol,
yn ol ewyllys Duw a'n Tad ni:
5 I'r hwn *y byddo* gogoniant yn
oes oesoedd. Amen.
6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich
symmud mor fuan oddi wrth yr
hwn a'ch galwodd ‖i ras Crist, at
efengyl arall:
7 [g]Yr hon nid yw arall; ond bod
rhai [h]yn eich trallodi chwi, ac yn
chwennych dattrôi efengyl Crist.
8 Eithr pe byddai [i]i ni, neu i
angel o'r nef, efengylu i chwi amgen
nâ'r hyn a efengylasom i chwi,
bydded ‖anathema.
9 Megis y rhag-ddywedasom, felly
yr ydwyf yr awrhon drachefn yn
dywedyd, Os efengyla neb i chwi
amgen [k]nâ'r hyn a dderbyniasoch,
bydded anathema.
10 Canys yr awrhon [l]ai ‖peri
credu dynion yr wyf, ynte Duw?
neu [m]a ydwyf fi yn ceisio rhyngu
bodd dynion? canys pe rhyngwn
fodd dynion etto, ni byddwn was i
Grist.
11 Eithr yr ydwyf yn hysbysu i
chwi, frodyr, *am* yr efengyl a
bregethwyd gennyf fi, nad yw hi
‖ddynol.
12 Canys [n]nid gan ddyn y der-
byniais i hi, nac y'm dysgwyd; eithr
[o]trwy ddatguddiad Iesu Grist.
13 Canys chwi a glywsoch [p]fy
ymarweddiad i gynt yn y grefydd
Iuddewig, i mi allan o fesur erlid
eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;
14 Ac i mi gynnyddu yn y grefydd
Iuddewig yn fwy nâ llawer o'm
cyfoedion yn fy nghenedl fy hun,
gan ‖fod yn fwy awyddus i draddod-
iadau fy nhadau.
15 Ond pan welodd Duw yn dda,
[q]yr hwn a'm neillduodd i o groth
fy mam, ac a'*m* galwodd *i* trwy ei
ras,
16 [r]I ddatguddio ei Fab ef ynof
fi, fel [s]y pregethwn ef ym mhlith
y cenhedloedd; yn y fan nid ym-
gynghorais â [t]chig a gwaed;
17 Ac nid aethum ‖yn fy ol i Je-
rusalem at y rhai oedd o'm blaen
i yn apostolion; ond mi a aethum
i Arabia, a thrachefn y dychwelais
i Damascus.
18 Yna ar ol tair blynedd [u]y
daethum ‖yn fy ol i Jerusalem i
ymweled â Phetr; ac a arhosais
gyd âg ef bymtheng niwrnod.
19 Eithr *neb* arall o'r apostolion
nis gwelais, ond [x]Iago brawd yr
Arglwydd.
20 A'r pethau yr wyf yn eu hys-
grifenu attoch, [y]wele, ger bron
Duw, nad wyf yn dywedyd celwydd.
21 Wedi hynny y daethum i
wledydd Syria a Cilicia;
22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod
wrth *fy* wyneb yn eglwysi Judea y
rhai [z]oedd yng Nghrist:
23 Ond yn unig hwy a glywsant,
fod yr hwn oedd gynt yn ein herlid
ni, yr awrhon yn pregethu y ffydd,
yr hon gynt a anrheithiasai.
24 A hwy a ogoneddasant Dduw
ynof fi.

PENNOD II.

*1 Y mae efe yn dangos pa bryd yr aeth efe i
fynu i Jerusalem, ac i ba beth; 3 ac nad
enwaedasid ar Titus; 11 a gwrthwynebu o
hono ef Petr. 14 Paham y mae efe ac eraill,
a hwythau yn Iuddewon, yn credu y cânt eu
cyfiawnhâu yng Nghrist trwy ffydd, ac nid
trwy weithredoedd; 20 ac na bo iddynt hwy,
y rhai a gyfiawnhâwyd felly, fyw mewn
pechod.*

YNA wedi pedair blynedd ar
ddeg yr aethum drachefn i
fynu i Jerusalem gyd â Barnabas,
gan gymmeryd Titus hefyd gyd
â mi.
2 Ac mi a aethum i fynu yn ol
datguddiad, ac a fynegais iddynt
yr efengyl yr hon yr wyf yn ei
phregethu ym mhlith y Cenhedl-
oedd; ond o'r neilldu i'r rhai cyf-
rifol, rhag mewn un modd [a]fy mod
yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i
mi redeg.
3 Eithr Titus, yr hwn oedd gyd
â mi, er ei fod yn Roegwr, ni chym-
hellwyd chwaith i enwaedu arno:
4 A hynny o herwydd [b]y gau-
frodyr a ddygasid i mewn, y rhai a
ddaethant i mewn i yspïo ein
[c]rhyddid ni yr hon sydd gennym
yng Nghrist Iesu, fel y'n caeth-
iwent ni:
5 I ba rai nid ymroisom trwy
ddarostyngiad, na ddo dros awr;
fel yr arhosai [d]gwirionedd yr efeng-
yl gyd â chwi.
6 A chan y rhai a dybid eu bod
yn rhyw beth (pa fath *gynt* oedd-
ynt, nid yw ddim i mi; [e]nid yw
Duw yn derbyn wyneb dyn) canys
y rhai ‖cyfrifol ni chwanegasant
ddim i mi.
7 Eithr yn y gwrthwyneb, [f]pan
welsant ddarfod ymddiried i mi
am efengyl y dienwaediad, megis
am *efengyl* yr enwaediad i Petr:
8 (Canys yr hwn oedd yn gweith-
redu yn nerthol yn Petr i apostol-
iaeth yr enwaediad, [g]a nerthol-
weithredodd ynof finnau hefyd tu
ag at y Cenhedloedd)
9 A phan wybu Iago, a Cephas,
ac Ioan, y rhai a dybid eu bod [h]yn
golofnau, [i]y gras a roddwyd i mi,
hwy a roddasant i mi ac i Barnabas
ddehau-ddwylaw cymdeithas; fel
yr elem ni at y cenhedloedd, a
hwythau at yr enwaediad.
10 Yn unig ar fod i ni gofio y
tlodion; [k]yr hyn hefyd y bûm i
ddiwyd i'w wneuthur.
11 A phan ddaeth Petr i Anti-
ochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei
wyneb, am ei fod i'w feio.
12 Oblegid cyn dyfod rhai oddi
wrth Iago, [l]efe a fwyttâodd gyd â'r
Cenhedloedd: ond wedi iddynt
ddyfod, efe a giliodd, ac a neilldu-
odd ei hun oddi wrthynt, gan ofni
y rhai oedd o'r enwaediad.
13 A'r Iuddewon eraill hefyd a
gyd-ragrithiasant âg ef; yn gym-
maint ag y dygwyd Barnabas hefyd
i'w rhagrith hwy.
14 Eithr pan welais i nad oedd-

Left margin: [d] Rhuf. 1. 7. 1 Cor. 1. 3. 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. Phil. 1. 2. Col. 1. 2. 1 Thess. 1. 1. 2 Thess. 1. 2. — [e] Tit. 2. 14. — [f] Es. 65. 17. Heb. 2. 5. a 6. 5. 1 Ioan 5. 19. — ‖ y'ngras. — [g] 2 Cor. 11. 4. — [h] Act. 15. 1, 24. pen. 5. 10, 12. — [i] 1 Cor. 16. 22. — ‖ felldigedig. — [k] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6. Dat. 22. 18. — [l] 1 Thess. 2. 4. — ‖ perswadio. — [m] Iago 4. 4. — ‖ yn ol dyn. — [n] 1 Cor. 15. 1, 3. ad. 1. — [o] Eph. 3. 3. — [p] Act. 8. 3. — ‖ ddwyn zel yn fwy. — [q] Rhuf. 1. 1. — A.D. 35. — [r] 2 Cor. 4. 6. — [s] Act. 9. 15. a 22. 21. — [t] Matt. 16. 17. Eph. 6. 12. — ‖ i fynu. — A.D. 38. — [u] Act. 9. 26. — ‖ i fynu. — [x] Marc 6. 3. — [y] Rhuf. 9. 1. — [z] Rhuf. 16. 7.

Right margin: Anno DOMINI 58. — A.D. 52. — [a] Phil. 2. 16. 1 Thess. 3. 5. — [b] 2 Cor. 11. 26. — [c] pen. 3. 25. a 5. 1, 13. — [d] ad. 14. — [e] Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. — ‖ a dybid eu bod yn rhyw beth. — [f] Act. 13. 46. Rhuf. 11. 13. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. — [g] Act. 9. 15. a 13. 2. a 22. 21. pen. 1. 16. — [h] Matt. 16. 18. — [i] Rhuf. 1. 5. a 12. 3. a 15. 15. Eph. 3. 8. — [k] Act. 24. 17. — [l] Act. 10. 28. a 11. 3.

Anno DOMINI 58.

ynt yn iawn droedio at [m] wirionedd
yr efengyl, mi a ddywedais wrth
Petr [n] yn *eu* gŵydd *hwy* oll, [o] Os
wyt ti, a thi yn Iuddew, yn byw fel
y Cenhedloedd, ac nid fel yr Iudd-
ewon, paham yr wyt ti yn cymmell
y Cenhedloedd i fyw yn Iuddew-
aidd?
15 Nyni, *y rhai* wrth naturiaeth
ydym [p] Iuddewon, ac nid o'r Cen-
hedloedd [q] yn bechaduriaid,
16 [r] Yn gwybod nad ydys yn cyf-
iawnhâu dyn trwy weithredoedd y
ddeddf, ond [s] trwy ffydd Iesu Grist,
ninnau hefyd a gredasom yng
Nghrist Iesu, fel y'n cyfiawnhâer
trwy ffydd Crist, ac nid trwy weith-
redoedd y ddeddf: oblegid [t] ni
chyfiawnhêir un cnawd trwy weith-
redoedd y ddeddf.
17 Ac os wrth geisio ein cyfiawn-
hâu yng Nghrist, y'n caed ninnau
hefyd [u] yn bechaduriaid, *a ydyw*
Crist am hynny yn weinidog pech-
od? Na atto Duw.
18 Canys os wyf fi yn adeiladu
drachefn y pethau a ddistrywiais,
yr wyf yn fy ngwneuthur fy hun yn
droseddwr.
19 Canys yr wyf fi [x] trwy y
ddeddf [y] wedi marw i'r ddeddf,
fel y byddwn [z] fyw i Dduw.
20 Mi [a] a groeshoeliwyd gyd â
Christ: eithr byw ydwyf; etto nid
myfi, ond Crist sydd yn byw ynof
fi: a'r hyn yr ydwyf yr awrhon
yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr
ydwyf trwy ffydd Mab Duw, [b] yr
hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei
hun drosof fi.
21 Nid wyf yn dirymmu gras
Duw: canys [c] os o'r ddeddf *y mae*
cyfiawnder, yna y bu Crist farw yn
ofer.

PENNOD III.

1 Mae efe yn gofyn pa beth a'u cynhyrfodd hwy i ymadael â'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith. 6 Y rhai a gredant a gyfiawnhêir, 9 ac a fendithir gyd âg Abraham: 10 a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o resymmau.

O *Y* Galatiaid ynfyd, [a] pwy a'ch
‖ llygad-dynodd chwi fel nad
ufuddhâech i'r gwirionedd, i ba rai
o flaen eu llygaid y portreiadwyd
Iesu Grist wedi ei groeshoelio yn
eich plith?
2 Hyn yn unig a ewyllysiaf ei
ddysgu gennych; Ai wrth weith-
redoedd y ddeddf y derbyniasoch
[b] yr Yspryd, ynte wrth wrandawiad
ffydd?
3 A ydych chwi mor ynfyd?
gwedi i chwi ddechreu yn yr Ys-
pryd, a berffeithir chwi yr awrhon
yn y cnawd?
4 [c] A ddioddefasoch gymmaint yn
ofer? os *yw* ofer hefyd.
5 Yr hwn gan hynny sydd yn
trefnu i chwi yr Yspryd, ac yn
gwneuthur gwyrthiau yn eich plith,
ai o weithredoedd y ddeddf, neu o
wrandawiad ffydd *y mae?*
6 Megis y credodd [d] Abraham i
Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyf-
iawnder.
7 Gwybyddwch felly mai [e] y rhai
sydd o ffydd, y rhai hynny yw plant
Abraham.

[m] ad. 5.
[n] 1 Tim. 5. 20.
[o] Act. 10. 28.
[p] Act. 15. 10, 11.
[q] Eph. 2. 3, 12.
[r] Act. 13. 38.
[s] Rhuf. 1. 17. a 3. 22, 28. a 8. 3. Heb. 7. 18, 19.
[t] Ps. 143. 2. Rhuf. 3. 20. pen. 3. 11.
[u] 1 Ioan 3. 8, 9.
[x] pen. 5. 1.
[y] Rhuf. 6. 14. a 7. 4, 6.
[z] Rhuf. 6. 11. 2 Cor. 5. 15. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
[a] Rhuf. 6. 6. pen. 5. 24.
[b] pen. 1. 4. Eph. 5. 2. Tit. 2. 14.
[c] Heb. 7. 11.
[a] pen. 5. 7.
‖ *rheibiodd.*
[b] Act. 2. 38. a 8. 15. a 15. 8. Eph. 1. 13. Heb. 6. 4.
[c] 2 Ioan 8.
[d] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Iago 2. 23.
[e] Rhuf. 4. 11, 12, 16.

8 [f] A'r ysgrythyr yn rhag-weled
mai trwy ffydd y mae Duw yn
cyfiawnhau y cenhedloedd, a rag-
efengylodd i Abraham, *gan ddy-
wedyd,* [g] Ynot ti y bendithir yr holl
genhedloedd.
9 Felly gan hynny, y rhai sydd o
ffydd a fendithir gyd âg Abraham
ffyddlawn.
10 Canys cynnifer ag y sydd o
weithredoedd y ddeddf, dan felldith
y maent: canys ysgrifenwyd,
[h] Melldigedig *yw* pob un nid yw
yn aros yn yr holl bethau a ysgrif-
enir yn llyfr y ddeddf, i'w gwneuth-
ur hwynt.
11 Ac [i] na chyfiawnhêir neb trwy
y ddeddf ger bron Duw, eglur *yw:*
oblegid, [k] Y cyfiawn a fydd byw
trwy ffydd.
12 [l] A'r ddeddf nid yw o ffydd:
eithr, [m] Y dyn a wna y pethau hyn-
ny, a fydd byw ynddynt.
13 [n] Crist a'n llwyr-brynodd oddi
wrth felldith y ddeddf, gan ei
wneuthur yn felldith trosom:
canys y mae yn ysgrifenedig, [o] Mell-
digedig *yw* pob un sydd y'nghrôg
ar bren:
14 Fel y delai bendith Abraham
ar y Cenhedloedd, trwy Grist Iesu;
fel y derbyniem [p] addewid yr Ys-
pryd trwy ffydd.
15 Y brodyr, dywedyd yr wyf ar
wedd ddynol; [q] Cyd na byddo ond
‖ ammod dyn, wedi y cadarnhâer,
nid yw neb yn ei ddirymmu, neu
yn rhoddi atto.
16 [r] I Abraham y gwnaethpwyd
yr addewidion, ac i'w had ef. Nid
yw yn dywedyd, Ac i'w hadau,
megis am lawer; ond megis am
un, Ac i'th had di, yr hwn yw
[s] Crist.
17 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd,
am yr ammod a gadarnhâwyd o'r
blaen gan Dduw yng Nghrist, nad
yw y ddeddf [t] oedd bedwar cant a
deg ar hugain o flynyddoedd wedi,
yn ei ddirymmu, [u] i wneuthur yr
addewid yn ofer.
18 Canys [x] os o'r ddeddf *y mae*
yr etifeddiaeth, nid *yw* ‖ hayach
o'r addewid: ond Duw a'*i* rhad-
roddodd i Abraham trwy addew-
id.
19 Beth gan hynny *yw* y ddeddf?
[y] Oblegid troseddau y rhoddwyd hi
yn ychwaneg, hyd oni ddelai yr had,
i'r hwn y gwnaethid yr addewid; *a
hi* [z] a drefnwyd trwy angelion yn
llaw [a] cyfryngwr.
20 A chyfryngwr nid yw i un;
ond Duw sydd un.
21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny
yn erbyn addewidion Duw? Na
atto Duw: canys pe rhoisid deddf
a allasai fywhâu, yn wir o'r ddeddf
y buasai cyfiawnder.
22 Eithr [b] cyd-gauodd [c] yr ys-
grythyr bob peth dan bechod, fel y
rhoddid yr addewid trwy ffydd Iesu
Grist i'r rhai sydd yn credu.
23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n
cadwyd dan y ddeddf, wedi ein
cyd-gau i'r ffydd, yr hon oedd i'w
datguddio.
24 [d] Y ddeddf gan hynny oedd

Anno DOMINI 58.

[f] Rhuf. 9. 17. ad. 22.
[g] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. Act. 3. 25.
[h] Deut. 27. 26.
[i] pen. 2. 16.
[k] Heb. 10. 38.
[l] Rhuf. 4. 4, 5. a 10. 5, 6. a 11. 6.
[m] Lef. 18. 5.
[n] Rhuf. 8. 3. 2 Cor. 5. 21.
[o] Deut. 21. 23.
[p] Es. 32. 15. a 44. 3. Jer. 31. 33. a 32. 40. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29 Zech. 12. 10.
[q] Heb. 9. 17.
‖ *testament.*
[r] Gen. 17. 7. ad. 8.
[s] 1 Cor. 12. 12.
[t] Exod. 12. 40, 41.
[u] Rhuf. 4. 13, 14.
[x] Rhuf. 8. 17.
‖ *mwyach.*
[y] Ioan 15. 22. Rhuf. 4. 15. a 5. 20. a 7. 8. 1 Tim. 1. 9.
[z] Act. 7. 53.
[a] Deut. 5. 5. Ioan 1. 17. Act. 7. 38. 1 Tim. 2. 5.
[b] Rhuf. 3. 9, 19, 23. a 11. 32.
[c] ad. 8.
[d] Rhuf. 10. 4.

Anno DOMINI 58.

ein hathraw ni at Grist, fel y'n
cyflawnhâid trwy ffydd.
25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid
ydym mwyach dan athraw.
[e] Ioan 1. 12. 26 Canys chwi oll [e] ydych blant
pen. 4. 5. i Dduw trwy ffydd yng Nghrist
Iesu.
[f] Rhuf. 6. 3. 27 Canys [f] cynnifer o honoch ag
[g] Rhuf. 13. 14. a fedyddiwyd yng Nghrist, [g] a wisg-
asoch Grist.
[h] Rhuf. 10. 12. 28 [h] Nid oes nac Iuddew na
1 Cor. 12. 13. Groegwr, nid oes na chaeth na
rhydd, nid oes na gwrryw na ben-
[i] Eph. 2. 14, yw: canys chwi oll [i] un ydych yng
15. Nghrist Iesu.
[k] Gen. 21. 12. 29 Ac [k] os eiddo Crist *ydych*, yna
[l] Eph. 3. 6. had Abraham ydych, ac [l] etifeddion
yn ol yr addewid.

PENNOD IV.

1 *Ein bod ni dan y ddeddf hyd ddyfodiad Crist, fel y mae yr etifedd dan ei ymgeleddwr nes ei ddyfod i'w oed: 5 eithr darfod i Grist ein rhyddhâu ni oddi wrth y ddeddf: 7 nad ydym ni gan hynny weision iddi mwyach. 14 Y mae efe yn cofio eu hewyllys da hwynt tu ag atto ef, a'r eiddo yntau tu ag attynt hwythau; 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rŷdd.*

A *HYN* yr wyf yn ei ddywedyd:
dros gymmaint o amser ag y
mae yr etifedd yn fachgen, nid oes
dim rhagor rhyngddo a gwas, er ei
fod yn arglwydd ar y cwbl;
2 Eithr y mae efe dan ymgeledd-
wyr a llywodracthwyr, hyd yr amser
a osodwyd gan y tad.
3 Felly ninnau hefyd, pan oedd-
ym fechgyn, oeddym gaethion dan
[a] Col. 2. 20. [a] wyddorion y byd:
[b] Marc 1. 15. 4 Ond [b] pan ddaeth cyflawnder yr
Eph. 1. 10. amser, y danfonodd Duw ei Fab,
[c] Ioan 1. 14. [c] wedi ei wneuthur [d] o wraig, [e] wedi
Rhuf. 1. 3. ei wneuthur dan y ddeddf;
Phil. 2. 7. 5 Fel y prynai y rhai *oedd* dan
[d] Gen. 3. 15. y ddeddf, [f] fel y derbyniem y mab-
[e] Matt. 5 17. wysiad.
[f] Ioan 1. 12. 6 Ac o herwydd eich bod yn feib-
pen. 3. 26. ion, yr anfonodd Duw [g] Yspryd ei
Eph. 1. 5. Fab i'ch calonnau chwi, yn llefain,
[g] Rhuf. 8. 15. Abba, Dad.
7 Felly nid wyt ti mwy yn was,
[h] Rhuf. 8. 16, ond yn fab; [h] ac os mab, etifedd
17. hefyd i Dduw trwy Grist.
8 Eithr y pryd hwnnw, pan
[i] 1 Cor. 12. 2. oeddych heb adnabod Duw, [i] chwi
Eph. 2. 11, a wasanaethasoch y rhai wrth
12. naturiaeth nid ydynt dduwiau.
[k] 1 Cor. 8. 3. a 9 Ac yn awr, [k] a chwi yn adnabod
13. 12. Duw, ond yn hytrach yn adnab-
[l] Col. 2. 20. yddus gan Dduw, [l] pa fodd yr
‖ yn ol. ydych yn troi ‖ drachefn at [m] yr
[m] Heb. 7. 18. egwyddorion llesg a thlodion, y rhai
yr ydych yn chwennych drachefn o
newydd eu gwasanaethu?
[n] Rhuf. 14. 5. 10 [n] Cadw yr ydych ddiwrnodiau,
Col. 2. 16. a misoedd, ac amseroedd, a blyn-
yddoedd.
11 Y mae arnaf ofn am danoch,
rhag darfod i mi boeni wrthych yn
ofer.
12 Byddwch fel fyfi, canys *yr wyf* fi
fel chwi, y brodyr, attolwg i chwi:
[o] 2 Cor. 2. 5. [o] ni wnaethoch i mi ddim cam.
[p] 1 Cor. 2. 3. 13 A chwi a wyddoch mai [p] trwy
2 Cor. 11. 30. wendid y cnawd yr efengylais i chwi
y waith gyntaf.
14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd*
yn fy nghnawd, ni ddïystyrasoch, ac
ni ddirmygasoch; eithr chwi a'm
derbyniasoch [q] megis angel Duw, [q] Mal. 2. 7.
[r] megis Crist Iesu. Zech. 12. 8.
15 Beth wrth hynny oedd eich
dedwyddwch chwi? canys tystio yr [r] Matt. 10. 40.
wyf i chwi, pe *buasai* bosibl, y tyn- Ioan 13. 20.
nasech eich llygaid, ac a'i rhoisech 1 Thess. 2.
i mi. 13.
16 A aethum i gan hynny yn elyn i
chwi, wrth ddywedyd i chwi y gwir?
17 Y maent yn rhoi [s] mawr-serch [s] Rhuf. 10. 2.
arnoch, *ond* nid yn dda: eithr 2 Cor. 11. 2.
chwennych y maent ‖ eich cau chwi ‖ *ein cau ni.*
allan, fel y rhoddoch fawr-serch
arnynt hwy.
18 Eithr da *yw* dwyn mawr-serch
mewn peth da yn wastadol, ac nid
yn unig tra fyddwyf bresennol gyd â
chwi.
19 [t] Fy mhlant bychain, y rhai yr [t] 1 Cor. 4. 15.
wyf yn eu hesgor drachefn, hyd oni Philem. 10.
ffurfier Crist ynoch, Iago 1. 18.
20 *Ac* mi a fynnwn pe bawn yn
awr gyd â chwi, a newidio fy llais;
o herwydd yr wyf yn ammeu ‖ o ‖ *am danoch.*
honoch.
21 Dywedwch i mi, y rhai ydych
yn chwennych bod dan y ddeddf,
onid ydych chwi yn clywed y
ddeddf?
22 Canys y mae yn ysgrifenedig, fod
i Abraham ddau fab; [u] un o'r was- [u] Gen. 16. 15.
anaeth-ferch, ac [x] un o'r *wraig* rŷdd. [x] Gen. 21. 2.
23 Eithr yr hwn *oedd* o'r wasan-
aeth-ferch, [y] a aned yn ol y cnawd; [y] Rhuf. 9. 7, 8.
a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rŷdd, trwy Heb. 11. 11.
yr addewid.
24 Yr hyn bethau ydynt mewn
‖ alegori: canys y rhai hyn yw y ‖ *cyffelybiaeth.*
ddau ‖ destament; un yn ddïau o ‖ *gyfammod.*
fynydd Sina, yn cenhedlu i gaeth-
iwed, yr hon yw Agar:
25 Canys yr Agar yma yw mynydd
Sina yn Arabia, ac y mae yn cyfat-
teb i'r Jerusalem *sydd* yn awr, ac y
mae yn gaeth *hi* a'i phlant.
26 Eithr [z] y Jerusalem honno [z] Es. 2. 2.
uchod sydd rŷdd, yr hon yw ein Heb. 12. 22.
mam ni oll. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.
27 Canys ysgrifenedig yw, [a] Lla- [a] Es. 54. 1.
wenhâ, di yr ammhlantadwy, yr
hon nid wyt yn eppilio; tòr allan a
llefa, yr hon nid wyt yn esgor: canys
i'r ‖ unig y mae llawer mwy o blant ‖ *ymddifad.*
nag i'r hon y mae iddi wr.
28 A ninnau, frodyr, megis *yr oedd*
Isaac, ydym [b] blant yr addewid. [b] Rhuf. 9. 8.
29 Eithr megis y pryd hwnnw, [c] yr [c] Gen. 21. 9.
hwn a anwyd yn ol y cnawd a erlid-
iai yr hwn *a anwyd* yn ol yr Yspryd,
felly yr awrhon hefyd.
30 Ond beth y mae yr [d] ysgrythyr [d] pen. 3. 8, 22.
yn ei ddywedyd? [e] Bwrw allan y [e] Gen. 21. 10, 12.
wasanaeth-ferch, a'i mab: canys
[f] ni chaiff mab y wasanaeth-ferch [f] Ioan 8. 35.
etifeddu gyd â mab y *wraig* rŷdd.
31 Felly, frodyr, nid plant i'r was-
anaeth-ferch ydym, ond i'r *wraig*
rŷdd.

PENNOD V.

1 *Y mae efe yn eu hannog hwy i sefyll yn eu rhyddid, 3 ac nad arferont enwaediad; 13 eithr yn hytrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y gyfraith. 19 Y mae efe yn rhifo gweithredoedd y cnawd, 22 a ffrwythau yr Yspryd; 25 ac yn eu hannog i rodio yn yr Yspryd.*

SEFWCH gan hynny yn [a] y rhydd- [a] Ioan 8. 32.
id â'r hwn y rhyddhâodd Crist Rhuf. 6. 18.

Anno DOMINI 58.

ni ; ac na ddalier chwi drachefn
[b] dan iau caethiwed.
2 Wele, myfi Paul wyf yn dywedyd
wrthych, [c] Os enwaedir chwi, ni lesâ
Crist ddim i chwi.
3 Ac yr wyf yn tystiolaethu dra-
chefn i bob dyn a'r a enwaedir, ei
fod ef yn ddyledwr i || gadw yr
holl ddeddf.
4 Chwi a aethoch yn ddifudd oddi
wrth Grist, y rhai ydych yn ymgyf-
iawnhâu yn y ddeddf: chwi a syrth-
iasoch ymaith oddi wrth ras.
5 Canys nyni yn yr Yspryd trwy
ffydd ydym yn disgwyl [d] gobaith cyf-
iawnder.
6 Canys [e] yng Nghrist Iesu ni all
enwaediad ddim, na dienwaed-
iad ; ond [f] ffydd yn gweithio trwy
gariad.
7 Chwi [g] a redasoch yn dda ; [h] pwy
a'ch || rhwystrodd chwi, fel nad
ufuddhâech i'r gwirionedd ?
8 Y cynghor *hwn* nid *yw* oddi
wrth yr hwn [i] sydd yn eich galw
chwi.
9 [k] Y mae ychydig lefain yn lefeinio
yr holl does.
10 [l] Y mae gennyf fi hyder am dan-
och yn yr Arglwydd, na syniwch
chwi ddim arall: ond [m] y neb sydd
yn eich trallodi a ddwg farnedig-
aeth, pwy bynnag fyddo.
11 A myfi, frodyr, os yr enwaediad
etto yr wyf yn ei bregethu, [n] paham
y'm herlidir etto? yn wir tynnwyd
ymaith [o] dramgwydd y groes.
12 [p] Mi a fynnwn, ïe, pe torrid
ymaith y rhai sydd yn aflonyddu
arnoch.
13 Canys i ryddid y'ch galwyd
chwi, frodyr: yn unig [q] nac *arfer-
wch* y rhyddid yn achlysur i'r
cnawd, ond [r] trwy gariad gwasan-
aethwch eich gilydd.
14 Canys [s] yr holl ddeddf a gyf-
lawnir mewn un gair, *sef* yn hwn ;
[t] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.
15 Ond os || cnoi a thraflyngcu
eich gilydd yr ydych, gwyliwch na
ddifether chwi gan eich gilydd.
16 Ac yr wyf yn dywedyd, [u] Rhod-
iwch yn yr Yspryd, ac || na chyflawn-
wch drachwant y cnawd.
17 Canys y mae y || cnawd yn
chwennychu yn erbyn yr Yspryd, a'r
Yspryd yn erbyn y cnawd: a'r
rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd,
[x] fel na alloch wneuthur beth byn-
nag a ewyllysioch.
18 Ond [y] os gan yr Yspryd y'ch
arweinir, nid ydych dan y ddeddf.
19 Hefyd [z] amlwg yw gweithred-
oedd y cnawd ; y rhai yw, Tòr-priod-
as, godineb, aflendid, anlladrwydd,
20 Delw-addoliaeth, swyn-gyfar-
edd, || casineb, cynhennau, gwyn-
fydau, llid, ymrysonau, ymbleidio.
heresiau.
21 Cenfigennau, llofruddiaeth,
meddwdod, cyfeddach, a chyffelyb
i'r rhai hyn: am y rhai yr wyf fi yn
rhag-ddywedyd wrthych, megis ag
y rhag-ddywedais, [a] na chaiff y rhai
sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau
etifeddu teyrnas Dduw.
22 Eithr [b] ffrwyth yr Yspryd yw,
Cariad, llawenydd, tangnefedd, hir-

[b] Act. 15. 10. pen. 2. 4. [c] Act. 15. 1. a 16. 3. || wneuthur. [d] 2 Tim. 4. 8. [e] 1 Cor. 7. 19. pen. 6. 15. Col. 3. 11. [f] 1 Thess. 1. 3. [g] 1 Cor. 9. 24. [h] pen. 3. 1. || gyrrodd yn ol. [i] pen. 1. 6. [k] 1 Cor. 5. 6. [l] 2 Cor. 2. 3. a 8. 22. [m] pen. 1. 7. [n] 1 Cor. 15. 30. [o] 1 Cor. 1. 23. [p] Jos. 7. 25. 1 Cor. 5. 13. [q] 1 Cor. 8. 9. 1 Petr 2. 16. 2 Petr 2. 19. Judas 4, 9. [r] 1 Cor. 9. 19. pen. 6. 2. [s] Matt. 7. 12. Iago 2. 8. [t] Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 8, 9. || brathu. [u] Rhuf. 6. 12. || ni. || Rhuf. 7. 23. a 8. 6, 7. [x] Rhuf. 7. 15, 19. [y] Rhuf. 6. 14. a 8. 2. [z] 1 Cor. 3. 3. Eph. 5. 3. Col. 3. 5. Iago 3. 14. || gelyniaeth. [a] 1 Cor. 6. 9. Eph. 5. 5. Col. 3. 6. Dat. 22. 15. [b] Ioan 15. 2. Eph. 5. 9.

ymaros, cymmwynasgarwch, daioni,
ffydd, addfwynder, || dirwest:
23 [c] Yn erbyn y cyfryw nid oes
ddeddf.
24 A'r rhai *sydd* yn eiddo Crist, [d] a
groeshoeliasant y cnawd, â'i wŷniau,
a'i chwantau.
25 [e] Os byw yr ydym yn yr Yspryd,
rhodiwn hefyd yn yr Yspryd.
26 [f] Na fyddwn wag-ogoneddgar,
gan ymannog ein gilydd, gan ym-
genfigennu wrth ein gilydd.

PENNOD VI.

1 Y mae efe yn eu hannog hwy i ymddwyn yn llariaidd tu ag at frawd a lithrodd ; 2 ac i ddwyn bob un faich ei gilydd. 6 i fod yn hael tu ag at eu dysgawdwyr ; 9 ac na ddiffygiont yn gwneuthur da. 12 Y mae efe yn dangos pa beth yw amcan y rhai sydd yn pregethu yr enwaediad 14 Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond y'nghroes Crist.

Y BRODYR, [a] os goddiweddir dyn
ar ryw fai, chwychwi [b] y rhai ys-
prydol, adgyweiriwch y cyfryw un
mewn yspryd addfwynder ; gan dy
ystyried dy hun, rhag dy demtio
dithau.
2 Dygwch feichiau eich gilydd, ac
felly cyflawnwch [c] gyfraith Crist.
3 Oblegid [d] os tybia neb ei fod yn
rhyw beth, ac yntau heb fod yn
ddim, y mae efe yn ei † dwyllo ei
hun.
4 Eithr [e] profed pob un ei waith
ei hun ; ac yna y caiff orfoledd
ynddo ei hun yn unig, ac [f] nid
mewn arall.
5 Canys [g] pob un a ddwg ei faich
ei hun.
6 A [h] chyfranned yr hwn a ddysg-
wyd yn y gair, â'r hwn sydd yn ei
ddysgu, yn mhob peth da.
7 [i] Na thwyller chwi. Ni watwarir
Duw: canys [k] beth bynnag a hauo
dyn, hynny hefyd a fêd efe.
8 Oblegid [l] yr hwn sydd yn hau
i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fêd
lygredigaeth : eithr yr hwn sydd yn
hau i'r Yspryd, o'r Yspryd a fêd
fywyd tragywyddol.
9 Eithr [m] yn gwneuthur daioni na
ddiogwn: canys yn ei iawn bryd y
medwn, [n] oni ddiffygiwn.
10 Am [o] hynny tra yr ydym yn
cael amser cyfaddas, gwnawn dda i
bawb, ond yn enwedig i'r rhai sydd
o [p] deulu y ffydd.
11 Gwelwch cyhyd y llythyr a ys-
grifenais attoch â'm llaw fy hun.
12 Cynnifer ag sydd yn ewyllysio
ymdeccâu yn y cnawd, y rhai hyn
sydd yn eich cymmell i'ch enwaedu ;
[q] yn unig fel nad erlidier hwy obleg-
id croes Crist.
13 Canys nid yw y rhai a enwaedir,
eu hunain yn cadw y ddeddf ; ond
ewyllysio y maent enwaedu arnoch
chwi, fel || y gorfoleddont yn eich
cnawd chwi.
14 Eithr na atto Duw i mi ym-
ffrostio ond y'nghroes ein Har-
glwydd Iesu Grist, trwy || yr hwn [r] y
croeshoeliwyd y byd i mi, a min-
nau i'r byd.
15 Canys [s] yng Nghrist Iesu ni
ddichon enwaediad ddim, na dien-
waediad, ond [t] creadur newydd.
16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn

Anno DOMINI 58.

|| cymmedrolrwydd. [c] 1 Tim. 1. 9. [d] Rhuf. 6. 6. pen. 2. 20. [e] Rhuf. 8. 4, 5. [f] Phil. 2. 3. [a] Rhuf. 14. 1. a 15. 1. [b] 1 Cor. 2. 15. a 3. 1. [c] Ioan 13. 34. a 15. 12. [d] 1 Cor. 8. 2. pen 2. 6. † Gr. feddwl-dwyllo. [e] 1 Cor. 11. 28. [f] Edrych Luc 18. 11. [g] 1 Cor. 3. 8. [h] 1 Cor. 9. 11, 14. [i] 1 Cor. 6. 9. [k] Luc 16. 25. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 9. 6. [l] Job 4. 8. Rhuf. 8. 13. [m] 2 Thess. 3. 13. [n] Heb. 12. 3, 5. [o] Ioan 12. 35. 1 Thess. 5. 15. [p] Eph. 2. 19. [q] Phil. 3. 18. || yr ymffrostiont. || ba un y. [r] Rhuf. 6. 6. pen. 2. 20. [s] 1 Cor. 7. 19. pen. 5. 6. Col. 3. 11. [t] 2 Cor. 5. 17. [u] Ps. 125. 5.

Anno DOMINI 58.

ol y rheol hon, tangnefedd arnynt a
thrugaredd, ac ar [x] Israel Duw.
17 O hyn allan na flined neb fi:
canys [y] dwyn yr wyf fi yn fy nghorph
nodau yr Arglwydd Iesu.
18 Gras ein Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â'ch yspryd chwi, frodyr.
Amen.

¶ At y Galatiaid yr ysgrifenwyd o
Rufain.

[x] Rhuf. 2. 29. a 4. 12. pen. 3. 9, 29. Phil. 3. 3.
[y] 2 Cor. 4. 10.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT YR

EPHESIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

1 *Ar ol cyfarch yr Ephesiaid.* 3 *a diolch drostynt,* 4 *y mae efe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni,* 6 *a'n mabwysiad trwy ras,* 11 *yr hyn yw gwir ffynnon iachawdwriaeth dyn:* 13 *ac am na ellir yn hawdd gyrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn,* 16 *y mae efe yn gweddio ar iddynt ddyfod* 18 *i gyflawn wybodaeth,* 20 *a meddiant o hono yng Nghrist.*

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, [a] at y saint sydd
yn Ephesus, a'r ffyddloniaid yng
Nghrist Iesu:
2 [b] Gras *fyddo* i chwi, a thangnef-
edd oddi wrth Dduw ein Tâd, a'r
Arglwydd Iesu Grist.
3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad
ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn
a'n bendithiodd ni â phob bendith
ysprydol yn y nefolion ‖ *leoedd* yng
Nghrist:
4 Megis [d] yr etholodd efe ni ynddo
ef cyn seiliad y byd, fel [e] y byddem
yn sanctaidd ac yn ddifeius ger ei
fron ef mewn cariad:
5 [f] Wedi iddo ein rhagluniaethu
ni [g] i fabwysiad trwy Iesu Grist
iddo ei hun, yn ol boddlonrwydd ei
ewyllys ef,
6 Er mawl gogoniant ei ras ef,
trwy yr hwn ‖ y gwnaeth ni yn gym-
meradwy yn [h] yr Anwylyd:
7 Yn yr hwn y mae i ni bryned-
igaeth trwy ei waed ef, *sef* maddeuant
pechodau, yn ol [k] cyfoeth ei ras
ef;
8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i
ni ym mhob doethineb a deall,
9 [l] Gwedi iddo hysbysu i ni ddirgel-
wch ei ewyllys, yn ol ei foddlon-
rwydd ei hun, yr hon a arfaethasai
efe ynddo ei hun:
10 ‖ Fel y'ngoruchwyliaeth [m] cyf-
lawnder yr amseroedd, y gallai
grynhôi ynghyd yng Nghrist [n] yr
holl bethau sydd yn y nefoedd, ac
ar y ddaear, ynddo ef:
11 Yn yr hwn ‖ y'n [o] dewiswyd
hefyd, wedi ein rhagluniaethu yn ol
arfaeth yr hwn sydd yn gweithio
pob peth wrth gynghor ei ewyllys
ei hun:
12 Fel y byddem ni er mawl i'w
ogoniant ef, y rhai o'r blaen a
‖ obeithiasom yng Nghrist.
13 Yn yr hwn *y gobeithiasoch*
chwithau hefyd, wedi i chwi glywed
gair y gwirionedd, efengyl eich iach-
awdwriaeth: yn yr hwn hefyd, wedi
i chwi gredu, [p] y'ch seliwyd trwy
Lân Yspryd yr addewid;
14 [q] Yr hwn yw ‖ ernes ein hetifedd-
iaeth ni, hyd [r] bryniad ‖ y pwrcas,
i fawl ei ogoniant ef.
15 O herwydd hyn minnau hefyd,
[s] wedi clywed eich ffydd yn yr Ar-
glwydd Iesu, a'ch cariad tu ag at yr
holl saint,
16 [t] Nid wyf yn peidio â diolch
drosoch, gan wneuthur coffa am
danoch yn fy ngweddïau;
17 A'r [u] i Dduw ein Harglwydd Iesu
Grist, Tad y gogoniant, roddi i chwi
Yspryd doethineb a datguddiad,
trwy ei adnabod ef:
18 Wedi goleuo llygaid eich medd-
yliau; fel y gwypoch beth yw gob-
aith ei alwedigaeth ef, a pheth *yw*
golud gogoniant ei etifeddiaeth ef
yn y saint,
19 A pheth *yw* rhagorol fawredd
ei nerth ef tu ag attom ni y rhai
ŷm yn credu, [x] yn ol gweithrediad
‖ nerth ei gadernid ef;
20 Yr hon a weithredodd efe yng
Nghrist, pan [y] y cyfododd ef o feirw,
ac [z] a'i gosododd i eistedd ar ei
ddeheulaw ei hun yn y nefolion
leoedd,
21 [a] Goruwch pob [b] tywysogaeth, ac
awdurdod, a gallu, ac arglwydd-
iaeth, a phob enw a enwir, nid yn
unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr
hwn a ddaw:
22 Ac [c] a ddarostyngodd bob peth
dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef [d] yn
ben uwch law pob peth i'r eglwys,
23 [e] Yr hon yw ei gorph ef, ei gyf-
lawnder ef, [f] yr hwn sydd yn cyf-
lawni oll yn oll.

[a] Rhuf. 1. 7. 2 Cor. 1. 1.
[b] Gal. 1. 3
[c] 2 Cor. 1. 3. 1 Petr 1. 3.
‖ bethau, pen. 6. 12.
[d] 2 Tim. 1. 9.
[e] Col. 1. 22.
[f] Rhuf. 8. 29, 30
[g] Rhuf. 8. 15. Gal. 4 5.
‖ Neu, *y rhadgarodd ni.*
[h] Matt. 3. 17.
[i] Act. 20. 28
[k] Rhuf. 9. 23. pen. 2. 7. a 3. 8, 16. Phil. 4. 19.
[l] Rhuf. 16. 25.
‖ *Hyd lywodraeth cyflawnder yr amseroedd i grynhôi, &c.*
[m] Gal. 4. 4. Heb. 1. 2. 1 Petr 1. 20.
[n] Col. 1. 20.
‖ Neu, *y cawsom etifeddiaeth.*
[o] Act. 26. 18. Col. 1. 12.
‖ *ymddiriedasom.*
[p] 2 Cor. 1. 22. pen. 4. 30.
[q] 2 Cor. 5. 5.
‖ *gwystl.*

Anno DOMINI 64.

[r] Luc 21. 28. Rhuf. 8. 23. pen. 4. 30.
‖ *y meddiant a bwrcaswyd.*
[s] Col. 1. 4. Philem. 5.
[t] Rhuf. 1. 9. Phil. 1. 3, 4. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3.
[u] Ioan 20. 17.
[x] pen. 3. 7. Col. 2. 12.
‖ *ei nerthol gadernid ef.*
[y] Act. 2. 24.
[z] Ps. 110. 1.
[a] Phil. 2. 9, 10. Col. 2. 10.
[b] Rhuf. 8. 38. Col. 1. 16. a 2. 15.
[c] Ps. 8. 6. 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8.
[d] pen. 4. 15, 16.
[e] Rhuf. 12. 5. 1 Cor. 12. 27. pen. 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 18.
[f] 1 Cor. 12. 6. pen. 4. 10. Col. 3. 11.

PENNOD II.

1 *Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni wrth* 3 *naturiaeth, â'r hyn ydym ni* 5 *trwy ras,* 10 *y mae efe yn dangos ddarfod ein crëu ni i weithredoedd da;* 13 *a chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy Grist, na ddylem ni fyw megis* 11 *Cenhedloedd, ac* 12 *estroniaid gynt; ond megis* 19 *cyd-ddinasyddion â'r saint, a theulu Duw.*

A [a] CHWITHAU *a fywhâodd*
efe, pan oeddych feirw mewn
camweddau a phechodau;
2 [b] Yn y rhai y rhodiasoch gynt yn
ol helynt y byd hwn, yn ol [c] tywysog
llywodraeth yr awyr, yr yspryd sydd
yr awrhon yn gweithio [d] ym mhlant
anufudd-dod.
3 [e] Ym mysg y rhai hefyd y bu ein
hymarweddiad ni oll gynt, yn
chwantau ein cnawd, gan wneuthur
ewyllysiau y cnawd, a'r meddyliau;
ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth
yn blant digofaint, megis eraill.
4 Eithr Duw, [g] yr hwn sydd gyf-

[a] Col. 2. 13.
[b] 1 Cor. 6. 11.
[c] pen. 6. 12.
[d] pen. 5. 6. Col. 3. 6.
[e] Tit. 3. 3.
[f] Ps. 51. 5. Rhuf. 5. 12, 14.
[g] Rhuf. 10. 12.

Anno DOMINI 64.

oethog o drugaredd, o herwydd ei
fawr gariad trwy yr hwn y carodd
efe ni,
5 [h] Ie, pan oeddym feirw mewn
camweddau, a'n [i] cyd-fywhâodd ni
gyd â Christ, (|| trwy ras || yr ydych
yn gadwedig)
6 Ac a'*n* cyd-gyfododd, ac a'*n* gos-
ododd i gyd-eistedd yn y nefolion
leoedd yng Nghrist Iesu:
7 Fel y gallai ddangos yn yr oes-
oedd a ddeuai, ragorol olud ei ras
ef, trwy *ei* gymmwynasgarwch i ni
yng Nghrist Iesu.
8 Canys trwy ras yr ydych yn gad-
wedig, [k] trwy ffydd; a hynny nid o
honoch eich hunain: [l] rhodd Duw
ydyw:
9 [m] Nid o weithredoedd, fel nad
ymffrostiai neb:
10 Canys [n] ei waith ef ydym, wedi
ein crëu yng Nghrist Iesu i weith-
redoedd da, y rhai a rag-ddarparodd
Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.
11 Am hynny [o] cofiwch, a chwi
gynt yn Genhedloedd yn y cnawd, y
rhai a elwid yn ddïenwaediad, gan
yr hyn a elwir enwaediad o waith
llaw yn y cnawd;
12 Eich bod chwi y pryd hwnnw
heb Grist, [p] wedi eich dieithrio oddi
wrth wladwriaeth Israel, ac yn
estroniaid oddi wrth [q] ammodau yr
addewid, heb obaith gennych, ac
heb Dduw yn y byd:
13 Eithr yr awrhon yng Nghrist
Iesu, chwychwi, y rhai oeddych
gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn
agos trwy waed Crist.
14 Canys [r] efe yw ein tangnefedd
ni, [s] yr hwn a wnaeth y ddau yn un,
ac a ddattododd ganol-fur y gwahan-
iaeth rhyngom ni;
15 [t] Ac a ddirymmodd trwy ei
gnawd ei hun y gelyniaeth, *sef*
deddf y gorchymynion mewn or-
deiniadau, fel y creäi y ddau ynddo
ei hun yn un dyn [u] newydd, gan
wneuthur heddwch;
16 Ac fel y cymmodai y ddau â
Duw || yn un corph trwy y groes,
[x] wedi lladd y gelyniaeth || trwyddi
hi.
17 Ac efe a ddaeth ac [y] a bregeth-
odd dangnefedd i chwi y rhai pell,
ac [z] i'r rhai agos.
18 Oblegid [a] trwyddo ef y mae i ni
ein dau ddyfodfa mewn un Ysbryd
at y Tad.
19 Weithian gan hynny nid ydych
chwi mwyach yn ddieithriaid a dy-
fodiaid, ond [b] yn gyd-ddinasyddion
â'r saint, ac [c] yn deulu Duw;
20 Wedi eich [d] goruwch-adeiladu
[e] ar sail yr apostolion a'r prophwydi,
ac Iesu Grist ei hun [f] yn ben congl-
faen.
21 [g] Yn yr hwn y mae yr holl
adeilad wedi ei chymmwys gyd-
gyssylltu, yn cynnyddu [h] yn deml
sanctaidd yn yr Arglwydd:
22 [i] Yn yr hwn y'ch cyd-adeilad-
wyd chwithau yn breswylfod i
Dduw trwy yr Ysbryd.

h Rhuf. 5. 6, 8, 10. i Rhuf. 6. 4, 5. Col. 2. 12, 13. a 3. 1, 3. || Act. 15. 11. Tit. 3. 5. || *pa un yr.* k Rhuf. 4. 16. l Matt. 16. 17. Rhuf. 10. 14, 15, 17. pen. 1. 19. m Rhuf. 3. 20, 27, 28. a 4. 2. a 9. 11. a 11. 6. n Ps. 100. 3. Es. 19. 25. a 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 5, 17. o 1 Cor. 12. 2. pen. 5. 8. Col. 1. 21. p Ezec. 13. 9. q Rhuf. 9. 4, 8. r Mic. 5. 5. Ioan 16. 33. Act. 10. 36. s Ioan 10. 16. Gal. 3. 28. t Col. 2. 14. u 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15. || Col. 1. 22. x Rhuf. 6. 6. a 8. 3. Col. 2. 14. || Neu, *ynddo ei hun.* y Es. 57. 19. Zech. 9. 10. z Ps. 148. 14. a Rhuf. 5. 2. b Phil. 3. 20. Heb. 12. 22, 23. c Gal. 6. 10. d 1 Cor. 3. 9, 10. e Matt. 16. 18. Dat. 21. 14. f Ps. 118. 22. Es. 28. 16. g pen. 4. 16. h 1 Cor. 3. 17. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16. i 1 Petr 2. 5.

PENNOD III.

1 *Darfod hysbysu i Paul, trwy ddatguddiad,* 5 *guddiedig ddirgelwch* 6 *cadwedigaeth y Cenhedloedd:* 8 *ac mai iddo ef y rhoisid y gras i'w* 9 *bregethu ef.* 13 *Y mae efe yn dymuno arnynt na lwfrhâont oblegid ei flinderau ef;* 14 *ac yn gweddïo* 19 *ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu ag attynt.*

ER mwyn hyn, myfi Paul, [a] car-
charor Iesu Grist [b] trosoch chwi
y Cenhedloedd;
2 Os clywsoch am [c] oruchwyliaeth
gras Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi
tu ag attoch chwi:
3 [e] Mai trwy [f] ddatguddiad yr hys-
bysodd [g] efe i mi y dirgelwch
([h] megis yr ysgrifenais o'r blaen ar
ychydig *eiriau*,
4 Wrth yr hyn y gellwch, pan
ddarllenoch, wybod fy neall i yn
nirgelwch Crist)
5 [i] Yr hwn yn oesoedd eraill nid
eglurwyd i feibion dynion, fel y mae
yr awrhon wedi ei ddatguddio i'w
sanctaidd apostolion a'i brophwydi
trwy yr Ysbryd;
6 Y byddai y Cenhedloedd [k] yn
gyd-etifeddion, ac [l] yn gyd-gorph,
ac [m] yn gyd-gyfrannogion o'i addew-
id ef yng Nghrist, trwy yr efengyl:
7 I'r hon y'm gwnaed i yn wein-
idog, [n] yn ol rhodd gras Duw yr
hwn a roddwyd i mi, yn ol [o] grym-
mus weithrediad ei allu ef.
8 I mi, [p] y llai ná'r lleiaf o'r holl
saint, y rhoddwyd y gras hwn, [q] i
efengylu ym mysg y Cenhedloedd
anchwiliadwy olud Crist;
9 Ac i egluro i bawb beth *yw*
cymdeithas [r] y dirgelwch, yr hwn
oedd guddiedig o ddechreuad y
byd yn Nuw, [s] yr hwn a greodd bob
peth trwy Iesu Grist:
10 [t] Fel y byddai yr awrhon yn
hysbys i'r [u] tywysogaethau ac i'r
awdurdodau yn y nefolion *leoedd*,
trwy yr eglwys, fawr amryw ddoeth-
ineb Duw,
11 Yn ol yr arfaeth dragywyddol,
yr hon a wnaeth efe yng Nghrist
Iesu ein Harglwydd ni:
12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra,
a [x] dyfodfa mewn hyder, trwy ei
ffydd ef.
13 [y] O herwydd paham yr wyf yn
dymuno na lwfrhâoch oblegid fy
mlinderau i [z] drosoch, yr hyn yw
eich gogoniant chwi.
14 O herwydd hyn yr wyf yn plygu
fy ngliniau at Dad ein Harglwydd
Iesu Grist.
15 O'r hwn yr enwir yr holl || deulu
yn y nefoedd ac ar y ddaear,
16 Ar roddi o hono ef i chwi, yn
ol || cyfoeth ei ogoniant, fod wedi
ymgadarnhâu mewn nerth, trwy ei
Ysbryd ef, yn [a] y dyn oddi mewn;
17 Ar fod Crist yn trigo trwy
ffydd yn eich calonnau chwi;
18 Fel y galloch, [b] wedi eich
gwreiddio a'ch seilio mewn cariad,
amgyffred gyd â'r holl saint, beth
yw y lled, a'r hyd, a'r dyfnder, a'r
uchder;
19 A gwybod cariad Crist, yr hwn
sydd uwch law gwybodaeth, fel y'ch
cyflawner â holl gyflawnder Duw.
20 Ond [c] i'r hwn a ddichon wneuth-
ur yn dra rhagorol, y tu hwnt i bob
peth yr ydym ni yn eu dymuno,
neu yn eu meddwl, yn ol y nerth
sydd yn gweithredu ynom ni,

Anno DOMINI 64.

a pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16. Col. 4. 3. b Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. c 1 Cor. 4. 1. pen. 4. 7. d Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 16. e Act. 22. 17, 21. f Gal. 1. 12. g Rhuf. 16. 25. Col. 1. 26. h pen. 1. 9, 10. i Act. 10. 28. k Gal. 3. 28, 29. pen. 2. 14. l pen. 2. 15, 16. m Gal. 3. 14. n Rhuf. 1. 5. o pen. 1. 19. p 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15. q Gal. 1. 16. a 2. 8. r ad. 3. pen. 1. 9. s Ps. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. t 1 Petr 1. 12. u Rhuf. 8. 38. pen. 1. 21. 1 Petr 3. 22. x pen. 2. 18. y Act. 14. 22. Phil. 1. 14. 1 Thess. 3. 3. z ad. 1. || *dadogaeth.* || Rhuf. 9. 23. pen. 1. 17. Phil. 4. 19. a Rhuf. 7. 22. 2 Cor. 4. 16. b Col. 2. 7. c Rhuf. 16. 25. Judas 24.

Anno DOMINI 64.

21 Iddo ef *y byddo* y gogoniant
yn yr eglwys trwy Grist Iesu, dros
yr holl genhedlaethau, hyd yn oes
oesoedd. Amen.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i undeb; 7 ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw 11 ddoniau i ddynion, er mwyn 13 adeiladaeth ei eglwys, a'i 16 chynnydd yng Nghrist. 18 Y mae efe yn eu galw hwynt oddi wrth amhurdeb y cenhedloedd, 24 i wisgo y dyn newydd; 25 ac i fwrw ymaith gelwydd, 29 ac ymadrodd llygredig.*

DEISYF gan hynny arnoch yr
wyf fi, [a] ‖ y carcharor yn yr
Arglwydd, [b] ar rodio o honoch yn
addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd
iddi,
2 [c] Gyd â phob gostyngeiddrwydd
ac addfwynder, ynghyd â hir-
ymaros, gan oddef eich gilydd
mewn cariad;
3 Gan fod yn ddyfal i gadw
undeb yr Yspryd y'nghwlwm
tangnefedd.
4 [d] Un corph *sydd*, ac [e] un Yspryd,
megis ag y'ch galwyd yn un gobaith
eich galwedigaeth;
5 [f] Un Arglwydd, un ffydd, un
bedydd,
6 [g] Un Duw a Thad oll, yr hwn
sydd goruwch oll, a thrwy oll, ac
ynoch oll.
7 Eithr [h] i bob un o honom y
rhoed gras, yn ol mesur dawn
Crist.
8 O herwydd paham y mae efe
yn dywedyd, [i] Pan ddyrchafodd i'r
uchelder, [k] efe a gaethiwodd ‖ gaeth-
iwed, ac a roddes roddion i ddyn-
ion.
9 ([l] Eithr efe a ddyrchafodd, beth
yw ond darfod iddo hefyd ddisgyn
yn gyntaf i barthau isaf y ddaear?
10 Yr hwn a ddisgynodd, yw yr
hwn hefyd a esgynodd goruwch yr
holl nefoedd, [m] fel y ‖ cyflawnai bob
peth)
11 [n] Ac efe a roddes rai yn apos-
tolion, a rhai yn brophwydi, a rhai
[o] yn efengylwyr, a rhai yn fugeiliaid
ac [p] yn athrawon;
12 I berffeithio y saint, i waith
y weinidogaeth, i adeilad [q] corph
Crist:
13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll
‖ yn undeb ffydd, a gwybodaeth
Mab Duw, yn wr perffaith, at fesur
‖ oedran cyflawnder Crist:
14 Fel na byddom mwyach [r] yn
blantos [s] yn bwhwmman, ac yn cin
cylch-arwain â phob awel dysgeid-
iaeth, trwy hocced dynion, trwy
gyfrwysdra i gynllwyn ‖ i dwyllo:
15 Eithr, [t] gan fod yn ‖ gywir
mewn cariad, [u] cynnyddu o honom
iddo ef ym mhob peth, [x] yr hwn yw
y pen, *sef* Crist:
16 [y] O'r hwn y mae yr holl gorph
wedi ei gyd-ymgynnull a'i gyd-
gyssylltu, trwy bob ‖ cymmal cyn-
naliaeth, yn ol y nerthol weithrediad
ym mesur pob rhan, yn gwneuthur
cynnydd y corph, i'w adeiladu ei
hun mewn cariad.
17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei
ddywedyd, ac yn ei dystiolaethu yn
yr Arglwydd, [z] na rodioch chwi
mwyach fel y mae y Cenhedloedd

[a] pen. 3. 1.
‖ carcharor yr.
[b] Phil. 1. 27. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12.
[c] Col. 3. 12, 13.
[d] Rhuf. 12. 5.
[e] 1 Cor. 12. 4.
[f] 1 Cor. 8. 6. a 12. 5.
[g] Mal. 2. 10. 1 Cor. 12. 6.
[h] Rhuf. 12. 6. 1 Cor. 12. 11.
[i] Ps. 68. 18.
[k] Col. 2. 15.
‖ *llaws o gaethion.*
[l] Ioan 3. 13.
[m] Act. 2. 33.
‖ *llanwai.*
[n] 1 Cor. 12. 28.
[o] Act. 21. 8. 2 Tim. 4. 5.
[p] Rhuf. 12. 7.
[q] pen. 1. 23. Col. 1. 24.
‖ *i.*
‖ *maintioli.*
[r] Es. 28. 9. 1 Cor. 14. 20.
[s] Heb. 13. 9.
‖ *twyll.*
[t] Zech. 8. 16.
‖ *cirwir.*
[u] pen. 1. 22. a 2. 21.
[x] Col. 1. 18.
[y] Col. 2. 19.
‖ *cyswllt.*
[z] 1 Petr 4. 3.

eraill yn rhodio, [a] yn oferedd eu
meddwl;
18 Wedi tywyllu *eu* deall, [b] wedi
ymddieithrio oddi wrth fuchedd
Dduw, trwy yr anwybodaeth sydd
ynddynt, trwy ‖ [c] ddallineb eu
calon:
19 Y rhai wedi diddarbodi, [d] a
ymroisant i drythyllwch, i wneuth-
ur pob aflendid yn un chwant.
20 Eithr chwychwi nid felly y
dysgasoch Grist;
21 Os bu i chwi ei glywed ef, ac
os dysgwyd chwi ynddo, megis y
mae y gwirionedd yn yr Iesu:
22 [e] Dodi o honoch heibio, o ran
[f] yr ymarweddiad cyntaf, [g] yr hen
ddyn, yr hwn sydd lygredig yn ol y
chwantau twyllodrus;
23 Ac [h] ymadnewyddu yn yspryd
eich meddwl;
24 A [i] gwisgo y dyn newydd, yr
hwn yn ol Duw a grewyd mewn
cyfiawnder ‖ a gwir sancteiddrwydd.
25 O herwydd paham, gan fwrw
ymaith gelwydd, [k] dywedwch y
gwir bob un ‖ wrth ei gymmydog:
oblegid [l] aelodau ydym i'n gilydd.
26 [m] Digiwch, ac na phechwch:
na fachluded yr haul ar eich digof-
aint chwi:
27 Ac [n] na roddwch le i ddiafol.
28 Yr hwn a ladrattâodd, na lad-
ratted mwyach: eithr yn hytrach
[o] cymmered boen, gan weithio â'*i*
ddwylaw yr hyn sydd dda; fel y
byddo ganddo beth i'w ‖ gyfrannu
i'r hwn y mae angen arno.
29 [p] Na ddeued un ymadrodd
llygredig allan o'ch genau chwi,
ond [q] y cyfryw un ag a fyddo da i
adeiladu yn fuddiol, fel y paro ras
i'r gwrandawyr.
30 Ac [r] na thristêwch Lân Yspryd
Duw, [s] trwy yr hwn y'ch seliwyd
hyd ddydd [t] prynedigaeth.
31 [u] Tynner ymaith oddi wrthych
bob chwerwedd, a llid, a dig, a
llefain, a chabledd, gyd â phob
drygioni.
32 [x] A byddwch gymmwynasgar
i'ch gilydd, yn dosturiol, [y] yn
maddeu i'ch gilydd, megis y madd-
euodd Duw ‖ er mwyn Crist i
chwithau.

PENNOD V.

2 *Ar ol cynghorion cyffredinol i garu eu gilydd, 3 ac i ochelyd godineb, 4 a phob aflendid, 7 ac i beidio a chyttal â'r annuwiol, 15 ac i rodio yn ddiesgeulus, 18 ac i fod yn llawn o'r Yspryd; 22 y mae efe yn dyfod at ddyledion gwahanredol: pa fodd y dylai gwragedd ufuddhâu i'w gwŷr, 25 a gwŷr garu eu gwragedd, 32 megis y mae Crist yn caru ei eglwys.*

[a] BYDDWCH gan hynny ddilyn-
wyr Duw, fel plant anwyl;
2 A [b] rhodiwch mewn cariad,
[c] megis y carodd Crist ninnau, ac
a'i rhoddodd ei hun drosom ni, yn
offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl
peraidd.
3 Eithr [d] godineb, a phob aflendid,
neu gybydd-dra, na enwer chwaith
yn eich plith, megis y gweddai i
saint;
4 [e] Na ‖ serthedd, nac ymadrodd
ffol, na choeg ddigrifwch, pethau
nid ydynt weddus: eithr yn hytrach
rhoddi diolch.

Anno DOMINI 64.

[a] Rhuf. 1. 21.
[b] pen. 2. 12.
‖ *galedrwydd.*
[c] Rhuf. 1. 21.
[d] Rhuf. 1. 24, 26.
[e] Col. 2. 11. a 3. 8. 1 Petr 2. 1.
[f] pen. 2. 2, 3. 1 Petr 4. 3.
[g] Rhuf. 6. 6.
[h] Rhuf. 12. 2.
[i] Rhuf. 6. 4. 2 Cor. 5. 17.
‖ *a sancteiddrwydd y gwirionedd.*
[k] Zech. 8. 16.
‖ *gyd â'i.*
[l] Rhuf. 12. 5.
[m] Ps. 4. 4. a 37. 8.
[n] Iago 4. 7. 1 Petr 5. 9.
[o] Act. 20. 35. 1 Thess. 4. 11. 2 Thess. 3. 8, 11, 12.
‖ *roddi.*
[p] pen. 5. 4.
[q] Col. 4. 6.
[r] Es. 7. 13. a 63. 10. 1 Thess. 5. 19.
[s] pen. 1. 13.
[t] Luc 21. 28. pen. 1. 14.
[u] Col. 3. 8, 19.
[x] 2 Cor. 2. 10. Col. 3. 12, 13.
[y] Matt. 6. 14. Marc 11. 25.
‖ *yng Nghrist.*
[a] Matt. 5. 45.
[b] Ioan 13. 34. a 15. 12.
[c] Gal. 2. 20. Heb. 9. 14.
[d] Col. 3. 5. 1 Thess. 4. 3, &c.
[e] Matt. 12. 34, 35. pen. 4. 29.
‖ *brynti.*

[881]

Anno DOMINI 64

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod
hyn, am [f]bob putteiniwr, neu aflan,
neu gybydd [g]yr hwn sydd ddelw-
addolwr, nad oes iddynt etifedd-
iaeth yn nheyrnas Crist, a Duw.
6 [h]Na thwylled neb chwi â geiriau
ofer: canys oblegid y pethau hyn
[i]y mae digofaint Duw yn dyfod [k]ar
blant yr ‖ anufudd-dod.
7 Na fyddwch gan hynny gyfran-
nogion â hwynt.
8 Canys yr oeddych chwi ‖ gynt
yn dywyllwch, ond yr awrhon
[l]goleuni *ydych* yn yr Arglwydd:
rhodiwch fel [m]plant y goleuni;
9 (Canys [n]ffrwyth yr Yspryd *sydd*
ym mhob daioni, a chyfiawnder, a
gwirionedd)
10 Gan brofi [o]beth sydd gym-
meradwy gan yr Arglwydd.
11 Ac [p]na fydded i chwi gyd-
gyfeillach â [q]gweithredoedd an-
ffrwythlawn y tywyllwch, eithr yn
hytrach argyhoeddwch hwynt.
12 Canys brwnt yw adrodd y
pethau a wneir ganddynt hwy yn
ddirgel.
13 Eithr [r]pob peth, wedi ‖ yr
argyhoedder, a eglurir gan y gol-
euni: canys beth bynnag sydd yn
egluro, goleuni yw.
14 O herwydd paham y ‖ mae
efe yn dywedyd, [s]Deffro di yr hwn
wyt yn cysgu, a [t]chyfod oddi wrth
y meirw; a Christ a oleua i ti.
15 [u]‖ Gwelwch gan hynny pa fodd
y rhodioch yn ddiesgeulus, nid fel
annoethion, ond fel doethion;
16 Gan brynu yr amser, [x]oblegid
y dyddiau sydd ddrwg.
17 Am hynny na fyddwch an-
noethion, eithr [y]yn deall beth *yw*
ewyllys yr Arglwydd.
18 Ac [z]na feddwer chwi gan
win, yn yr hyn y mae gormodedd;
eithr llanwer chwi â'r Yspryd;
19 Gan lefaru wrth eich gilydd
[a]mewn psalmau, a hymnau, ac
odlau ysprydol; gan ganu a phynge-
io yn eich calon i'r Arglwydd;
20 [b]Gan ddiolch yn wastad i
Dduw a'r Tad am bob peth, [c]yn
enw ein Harglwydd Iesu Grist;
21 [d]Gan ymddarostwng i'ch gil-
ydd yn ofn Duw.
22 [e]Y gwragedd, ymostyngwch
i'ch gwŷr priod, [f]megis i'r Ar-
glwydd.
23 Oblegid [g]y gwr yw pen y
wraig, megis ag *y mae* [h]Crist yn
ben i'r eglwys; ac efe yw Iach-
awdwr [i]y corph.
24 Ond fel y mae yr eglwys yn
ddarostyngedig i Grist, felly hefyd
bydded y gwragedd i'w gwŷr priod
[k]ym mhob peth.
25 [l]Y gwŷr, carwch eich gwrag-
edd, megis ag y carodd Crist yr
eglwys, ac [m]a'i rhoddes ei hun
drosti;
26 Fel y sancteiddiai efe hi, a'i
glanhâu [n]â'r olchfa ddwfr, [o]trwy
y gair;
27 Fel y gosodai efe hi yn ‖ ogon-
eddus iddo ei hun, yn eglwys [p]heb
arni na brycheuyn na chrychni, na
dim o'r cyfryw; ond fel y byddai
yn sanctaidd ac yn ddifeius.

[f] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21.
[g] Col. 3. 5
[h] Matt. 24. 4. Col. 2. 4, 8, 18.
[i] Rhuf. 1. 18.
[k] pen. 2. 2.
‖ *anghrediniaeth.*
‖ *ryw amser.*
[l] 2 Cor. 3. 18. 1 Thess. 5. 5.
[m] Luc 16. 8.
[n] Gal. 5. 22.
[o] Rhuf. 12. 2.
[p] 1 Cor. 5. 9. a 10. 20.
[q] Rhuf. 6. 21. a 13. 12. Gal. 6. 8.
[r] Ioan 3. 20, 21. Heb. 4. 13.
‖ *y datguddier.*
‖ *mae yn.*
[s] Es. 60. 1. Rhuf. 13. 11, 12.
[t] Ioan 5. 25. Rhuf. 6. 4, 5. pen. 2. 5. Col. 3. 1.
[u] Col. 4. 5.
‖ *Edrychwch.*
[x] Preg. 11. 2. Ioan 12. 35. pen. 6. 13. Gal. 6. 10.
[y] Rhuf. 12. 2.
[z] Diar. 20. 1. a 23. 20. Luc 21. 34.
[a] Col. 3. 16. Iago 5. 13.
[b] Ps. 34. 1. 1 Thess. 5. 18.
[c] Heb. 13. 15. 1 Petr 2. 5. a 4. 11.
[d] 1 Petr 5. 5.
[e] 1 Cor. 14. 34. Col. 3. 18. Tit. 2. 6. 1 Petr 3. 1.
[f] pen. 6. 5.
[g] 1 Cor. 11. 3.
[h] pen. 1. 22. a 4. 15. Col. 1. 18.
[i] pen. 1 23.
[k] Col. 3. 20, 22. Tit. 2. 9.
[l] Col. 3. 19. 1 Petr 3 7.
[m] Gal. 1. 4. ad. 2.
[n] Ioan 3. 5. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. 1 Ioan 5. 6.
[o] Ioan 15. 3. a 17. 17.
‖ *eglwys ogoneddus iddo ei hun, heb, &c.*
[p] Can. 4. 7. Col. 1. 22.

28 Felly y dylai y gwŷr garu eu
gwragedd, megis eu cyrph eu hun-
ain. Yr hwn a garo ei wraig, sydd
yn ei garu ei hun.
29 Canys ni chasâodd neb erioed
ei gnawd ei hun; eithr ei fagu a'i
feithrin y mae, megis ag *y mae* yr
Arglwydd am yr eglwys:
30 Oblegid [q]aelodau ydym o'i
gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i esgyrn
ef.
31 [r]Am hynny y gâd dyn ei dad
a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a
hwy a fyddant ill dau yn un
cnawd.
32 Y dirgelwch hwn sydd fawr:
eithr am Grist ac *am* yr eglwys yr
wyf fi yn dywedyd.
33 Ond chwithau hefyd cymmain
un, felly cared pob un o honoch ei
wraig, fal ef ei hunan; a'r wraig
edryched ar iddi berchi *ei* gwr.

PENNOD VI.

1 *Dyledswydd plant tu ag at eu rhïeni,* 5 *a gweision tu ag at eu harglwyddi.* 10 *Mai milwriaeth yw ein bywyd ni,* 12 *nid yn unig yn erbyn cig a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynion ysprydol.* 13 *Cyflawn arfogaeth Cristion,* 18 *a'r modd yr arferir.* 21 *Canmol Tychicus.*

[a]Y PLANT, ufuddhêwch i'ch
rhïeni yn yr Arglwydd: canys
hyn sydd gyfiawn.
2 [b]Anrhydedda dy dad a'th fam
(yr hwn yw y gorchymyn cyntaf
mewn addewid)
3 Fel y byddo yn dda i ti, ac
fel y byddech hir-hoedlog ar y
ddaear.
4 A [c]chwithau dadau, na yrrwch
eich plant i ddigio; ond [d]maeth-
wch hwynt yn addysg ‖ ac athraw-
iaeth yr Arglwydd.
5 [e]*Y* gweision, ufuddhêwch i'r
rhai sydd arglwyddi *i chwi* yn ol y
cnawd, gyd âg ofn a dychryn, yn
symlrwydd eich calon, megis i
Grist;
6 Nid â golwg-wasanaeth, fel
boddlonwyr dynion, ond fel gweis-
ion Crist, yn gwneuthur ewyllys
Duw o'r galon;
7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur
gwasanaeth, megis i'r Arglwydd,
ac nid i ddynion:
8 [f]Gan wybod mai pa ddaioni
bynnag a wnelo pob un, hynny a
dderbyn *efe* gan yr Arglwydd, pa
un bynnag ai caeth ai rhydd *fyddo.*
9 A chwithau [g]feistriaid,
gwnewch yr un pethau tu ag attynt
hwy, gan roddi bygwth heibio: gan
wybod fod eich Arglwydd ‖ chwi a
hwythau yn y nefoedd; ac ‖ [h]nid
oes derbyn wyneb gyd âg ef.
10 Heb law hyn, fy mrodyr, ym-
nerthwch yn yr Arglwydd, ac [i]yng
nghadernid ei allu ef.
11 [k]Gwisgwch holl arfogaeth
Duw, fel y galloch sefyll yn erbyn
cynllwynion diafol.
12 Oblegid nid yw ein hymdrech
ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond
yn erbyn tywysogaethau, yn erbyn
awdurdodau, yn erbyn [l]bydol-
lywiawdwyr tywyllwch y byd hwn,
yn erbyn ‖ drygau ysprydol yn y
nefolion ‖ *leoedd.*

Anno DOMINI 64.

[q] 1 Cor. 6. 15. a 12. 27.
[r] Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16.
[a] Col. 3. 20.
[b] Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. a 27. 16. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.
[c] Col. 3. 21.
[d] Deut. 6. 7, 20. Ps. 78. 4. Diar. 19. 18.
‖ *a rhybudd.*
[e] Col. 3. 22. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.
[f] Job 34. 11.
[g] Col. 4. 1.
‖ *chwithau hefyd.*
‖ *nad.*
[h] Rhuf. 2. 11. Col. 3. 25.
[i] pen. 1. 19. a 3. 16.
[k] Rhuf. 13. 12. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.
[l] Ioan 12. 31. a 14. 30. Col. 1. 13.
‖ *ysprydion drwg.*
‖ bethau.

Anno DOMINI 64.

13 Am hynny cymmerwch attoch
holl arfogaeth Duw, fel y galloch
wrth-sefyll yn y dydd drwg; ac
wedi ‖ gorphen pob peth, sefyll.
14 Sefwch gan hynny, ᵐ wedi
amgylch-wregysu eich lwynau â
gwirionedd, a ⁿ gwisgo dwyfronneg
cyfiawnder;
15 A gwisgo am eich traed esgid-
iau parottôad efengyl tangnefedd:
16 ‖ Uwch law pob dim, wedi
cymmeryd ᵒ tarian y ffydd, â'r hon
y gellwch ddiffoddi holl biccellau
tanllyd y ‖ fall.
17 ᵖ Cymmerwch hefyd helm yr
iachawdwriaeth, a ᵠ chleddyf yr Ys-
pryd, yr hwn yw gair Duw:
18 ʳ Gan weddïo bob amser â
phob rhyw weddi a deisyfiad yn yr
Yspryd, a ˢ bod yn wyliadwrus at
hyn yma, trwy bob dyfal-bara, a
deisyfiad dros yr holl saint;
19 ᵗ A throsof finnau, fel y rhodd-
er i mi ymadrodd, trwy agoryd fy
ngenau ᵘ yn hŷf, i hysbysu dirgel-
wch yr efengyl:
20 Dros yr hon ˣ yr wyf yn gennad
ʸ mewn ‖ cadwyn: fel y traethwyf
yn hŷf ‖ am dani, fel y perthyn i
mi draethu.
21 Ond ᶻ fel y gwypoch chwithau
hefyd fy helynt, beth yr wyf yn
ei wneuthur, ᵃ Tychicus, y brawd
anwyl, a'r gweinidog ffyddlawn yn
yr Arglwydd, a hysbysa i chwi bob
peth:
22 Yr hwn a anfonais attoch er
mwyn hyn yma; fel y caech wybod
ein helynt ni, ac fel y diddanai efe
eich calonnau chwi.
23 Tangnefedd i'r brodyr, a char-
iad gyd â ffydd oddi wrth Dduw
Dad, a'r Arglwydd Iesu Grist.
24 Gras *fyddo* gyd â phawb sydd
yn caru ein Harglwydd Iesu Grist
mewn ‖ purdeb. Amen.
¶ At yr Ephesiaid yr ysgrifenwyd
o Rufain, gyd â Tychicus.

‖ *gorchfygu.*
ᵐ Es. 11. 5. Luc 12. 35.
ⁿ Es. 59. 17. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.
‖ *Heblaw, neu, Ym mhob peth.*
ᵒ 1 Ioan 5. 4.
‖ *drwg.*
ᵖ ad. 14.
ᵠ Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
ʳ Rhuf. 12. 12. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17.
ˢ Marc 13. 33.
ᵗ Act. 4. 29. Col. 4. 3. 2 Thess. 3. 1.
ᵘ 2 Cor. 3. 12.
ˣ 2 Cor. 5. 20.
ʸ Act. 28. 20. pen. 3. 1.
‖ *rhwymau.*
‖ *ynddi fel.*
ᶻ Col. 4. 7.
ᵃ 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
‖ *anllygredigaeth.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

PHILIPPIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

3 Y mae efe yn tystiolaethu ei ddïolchgarwch i Dduw, a'i serch tu ag attynt hwythau, am ffrwythau eu ffydd hwynt, a'u cymdeithas yn ei ddïoddefiadau ef: 9 gan weddïo beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn gras. 12 Y mae efe yn dangos pa ddaioni a ddaeth i ffydd Crist trwy ei flinderau ef yn Rhufain; 21 ac mor barod ydyw efe i ogoneddu Crist, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth: 27 gan eu hannog hwy i undeb, 28 ac i fod yn gryfion mewn erlid.

PAUL a Thimothēus, gweision
Iesu Grist, at yr holl saint ᵃ yng
Nghrist Iesu y rhai sydd yn Philip-
pi, gyd â'r esgobion a'r dïaconiaid:
2 ᵇ Gras i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Ar-
glwydd Iesu Grist.
3 ᶜ I'm Duw yr ydwyf yn dïolch,
ym mhob coffa am danoch,
4 Bob amser ym mhob deisyfiad
o'r eiddof drosoch chwi oll, gan
wneuthur fy neisyfiad gyd â llawen-
ydd,
5 Oblegid eich cymdeithas chwi yn
yr efengyl, o'r dydd cyntaf hyd yr
awrhon;
6 Gan fod yn hyderus yn hyn, y
bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch
ᵈ waith da, *ei* orphen ᵉ hyd ddydd
Iesu Grist:
7 Megis y mae yn iawn i mi synied
hyn am danoch oll, ‖ am eich bod
gennyf yn fy nghalon, yn gymmaint
a'ch bod chwi oll, yn gystal ᶠ yn fy
rhwymau, ag yn fy ymddiffyn a
chadarnhâd yr efengyl, ᵍ yn gyf-
rannogion ‖ â mi o ras.
8 Canys ʰ Duw sydd dyst i mi, mor
hiraethus wyf am danoch oll yn
ymysgaroedd Iesu Grist.
9 A hyn yr wyf yn ei weddïo, ar
amlhâu o'ch cariad chwi etto fwyfwy
mewn gwybodaeth, a phob synwyr;
10 Fel ⁱ y profoch y pethau sydd
‖ â gwahaniaeth rhyngddynt; fel
ᵏ y byddoch bur a didramgwydd
hyd ddydd Crist;
11 Wedi eich cyflawni â ffrwythau
cyfiawnder, ˡ y rhai sydd trwy Iesu
Grist, ᵐ er gogoniant a moliant i
Dduw.
12 Ac mi a ewyllysiwn i chwi
wybod, frodyr, am y pethau *a ddi-
gwyddodd* i mi, ddyfod o honynt yn
hytrach er llwyddiant i'r efengyl;
13 Yn gymmaint a bod fy rhwym-
au i ‖ yng Nghrist yn eglur yn ‖ yr
holl lys, ac ‖ ym mhob *lle* arall;
14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Ar-
glwydd fyned yn hyderus wrth fy
rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer
i draethu y gair yn ddiofn.
15 Y mae rhai yn wir yn pregethu
Crist trwy genfigen ac ymryson; a
rhai hefyd o ewyllys da.
16 Y naill sydd yn pregethu Crist
o gynnen, nid yn bur, gan feddwl
dwyn mwy o flinder i'm rhwym-
au i:
17 A'r lleill o gariad, gan wybod
mai er ymddiffyn yr efengyl y'm
gosodwyd.
18 Beth er hynny? etto ym mhob
modd, pa un bynnag ai mewn rhith,
ai mewn gwirionedd, yr ydys yn
pregethu Crist: ac yn hyn yr ydwyf
fi yn llawen, ïe, a llawen fyddaf.
19 Canys mi a wn y digwydd hyn
i mi er iachawdwriaeth, ⁿ trwy eich
gweddi chwi, a chynnorthwy ᵒ Ys-
pryd Iesu Grist,
20 Yn ol fy awydd-fryd a'*m* gob-
aith, ᵖ na'm gwaradwyddir mewn
dim, eithr mewn pob hyder, fel bob
amser, *felly* yr awrhon hefyd, y
mawrygir Crist yn fy nghorph i, pa

ᵃ 1 Cor. 1. 2.
ᵇ Rhuf. 1. 7. 1 Petr 1. 2.
ᶜ Rhuf. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1. 3. 1 Thess. 1. 2.
ᵈ Ioan 6. 29. 1 Thess. 1. 3.
ᵉ ad. 10.
‖ *am fod gennych fi yn eich calon.*
ᶠ Eph. 3. 1. 2 Tim. 1. 8.
ᵍ pen. 4. 14.
‖ *o'm gras.*
ʰ 1 Thess. 2. 5.
ⁱ Rhuf. 2. 18.
‖ *ragorol.*
ᵏ 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.
ˡ Ioan 15. 4, 5. Eph. 2. 10.
ᵐ Ioan 15. 8. Eph. 1. 12, 14.
‖ *o achos Crist.*
‖ *llys Cesar.*
‖ *i bawb eraill.*
ⁿ 2 Cor. 1. 11.
ᵒ Rhuf. 8. 9.
ᵖ Rhuf. 5. 5.

Anno DOMINI 64.

un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy
farwolaeth.
21 Canys byw i mi *yw* Crist, a
marw *sydd* elw.
22 Ac os byw fyddaf yn y cnawd,
hyn *yw* ffrwyth fy llafur: a pha
beth a ddewisaf, nis gwn.
23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf
o'r ddeu-*tu;* gan fod gennyf chwant
i'm dattod, ac i fod gyd â Christ:
canys llawer ‖ iawn gwell *ydyw.*
24 Eithr aros yn y cnawd *sydd* fwy
anghenrheidiol o'ch plegid chwi.
25 A [r] chennyf yr hyder hwn, yr
wyf yn gwybod yr arhosaf ac y cyd-
drigaf gyd â chwi oll, er cynnydd i
chwi, a llawenydd y ffydd.
26 Fel y byddo [s] eich gorfoledd
chwi yn helaethach yng Nghrist
Iesu o'm plegid i, trwy fy nyfodiad
i drachefn attoch.
27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas
i efengyl Crist; fel pa un bynnag *a*
wnelwyf ai dyfod a'ch gweled chwi,
ai bod yn absennol, y clywyf oddi
wrth eich helynt chwi, eich bod yn
sefyll yn un yspryd, âg un enaid,
gan [u] gyd-ymdrech ‖ gyd â ffydd yr
efengyl;
28 Ac heb eich dychrynu mewn
un dim gan eich gwrthwynebwyr:
[x] yr hyn iddynt hwy yn wir sydd
arwydd sicr o golledigaeth, [y] ond i
chwi o iachawdwriaeth, a hynny
gan Dduw.
29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd, *bod*
i chwi, er Crist, nid yn unig gredu
ynddo ef, ond hefyd ddïoddef erddo
ef;
30 Gan fod i chwi yr un ymdrin
[a] ag a welsoch ynof fi, ac yr awrhon
a glywch *ei fod* ynof fi.

PENNOD II.

1 Y mae efe yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob gostyngeiddrwydd meddwl, trwy siampl ufudd-dod a dyrchafiad Crist; 12 ac i fyned rhagddynt yn ofalus yn ffordd iachawdwriaeth, fel y byddont megis yn oleuadau i'r byd annuwiol, 16 ac yn ddiddanwch iddo yntau, eu hapostol hwynt, yr hwn sydd bellach barod i'w offrymmu i Dduw. 19 Y mae efe yn gobeithio danfon Timotheus attynt, yr hwn y mae efe yn ganmol yn fawr; 25 ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae efe ar fedr ei ddanfon attynt yn ddïatreg.

OD *oes* gan hynny ddim di-
ddanwch yng Nghrist, od oes
dim cysur cariad, od oes dim cym-
deithas yr Yspryd, od oes dim ym-
ysgaroedd a thosturiaethau;
2 Cyflawnwch fy llawenydd, [a] fel
y byddoch yn meddwl yr un peth,
a'r un cariad gennych, yn gyttûn,
yn synied yr un peth.
3 Na *wneler* dim trwy gynnen
neu wag-ogoniant, eithr [b] mewn
gostyngeiddrwydd, gan dybied eich
gilydd yn well nâ chwi eich hun-
ain.
4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr
eiddoch eich hunain, eithr pob un
ar yr eiddo eraill hefyd.
5 Canys [d] bydded ynoch y meddwl
yma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghrist
Iesu:
6 Yr hwn, ac [e] efe yn ffurf Duw,
[f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyf-
uwch â Duw;
7 Eithr efe a'i ‖ [g] dibrisiodd ei
hun, gan gymmeryd arno agwedd
[h] gwas, ac [i] a wnaed mewn ‖ cyffel-
ybiaeth dynion:
8 A'i gael mewn dull fel dyn, efe
a'i darostyngodd ei hun, gan fod
[k] yn ufudd hyd angau, ïe, angau y
groes.
9 O herwydd paham, Duw [l] a'i
tra-dyrchafodd yntau, ac [m] a roddes
iddo enw yr hwn *sydd* goruwch pob
enw;
10 [n] Fel yn enw Iesu y plygai pob
glin, o'r nefolion, a'r daearolion, a
than-ddaearolion, *bethau;*
11 Ac [o] y cyffesai pob tafod *fod*
Iesu Grist yn Arglwydd, er gogon-
iant Duw Dad.
12 Am hynny, fy anwylyd, megis
bob amser yr ufuddhasoch, nid fel
yn fy ngŵydd yn unig, eithr yr
awrhon yn fwy o lawer yn fy absen,
gweithiwch allan eich iachawd-
wriaeth eich hunain ‖ trwy ofn a
dychryn.
13 Canys [p] Duw yw yr hwn sydd
yn gweithio ynoch ewyllysio a
gweithredu o'i ewyllys da *ef.*
14 Gwnewch bob dim [q] heb rwg-
nach, ac ymddadleu;
15 Fel y byddoch ddïargyhoedd,
a ‖ diniwed, [r] yn blant difeius
i Dduw, y'nghanol cenhedlaeth
ddrygionus a throfaus, ym mhlith y
rhai yr ydych [s] yn disgleirio megis
goleuadau yn y byd,
16 Yn cynnal gair y bywyd; [t] er
gorfoledd i mi ‖ yn nydd Crist, [u] na
redais yn ofer, ac na chymmerais
boen yn ofer.
17 Ië, a phe [x] y'm ‖ hoffrymmid
ar [y] aberth a gwasanaeth eich ffydd,
[z] llawenhâu yr wyf, a chyd-lawen-
hâu â chwi oll.
18 Oblegid yr un *peth* hefyd bydd-
wch chwithau lawen, a chyd-la-
wenhêwch â minnau.
19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr
Arglwydd Iesu, anfon [a] Timotheus
ar fyrder attoch, fel y'm cysurer
innau hefyd, wedi i mi wybod eich
helynt chwi.
20 Canys nid oes gennyf neb ‖ o
gyffelyb feddwl, yr hwn ‖ a wir-
ofala am y pethau a berthyn i chwi.
21 Canys pawb [b] sydd yn ceisio
yr eiddynt eu hunain, nid yr eiddo
Crist Iesu.
22 Eithr y prawf o hono ef chwi
a'i gwyddoch, mai fel plentyn gyd
â thad, y gwasanaethodd efe gyd â
myfi yn yr efengyl.
23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn
gobeithio ei ddanfon, cyn gynted ag
y gwelwyf yr hyn a fydd i mi.
24 [c] Ac y mae gennyf hyder yn yr
Arglwydd y deuaf finnau hefyd ar
fyrder attoch.
25 Eithr mi a dybiais yn anghen-
rheidiol ddanfon attoch Epaphro-
ditus, fy mrawd, a'm cyd-weithiwr,
a'm [d] cyd-filwr, ond eich ‖ cennad
chwi, a [e] gweinidog i'm cyfreidiau
innau.
26 Canys yr oedd efe yn hiraethu
am danoch oll, ac yn athrist iawn,
oblegid i chwi glywed ei fod ef yn
glaf.
27 Canys yn wir efe a fu glaf yn
agos i angau: ond Duw a drugar-

Marginal references (left): [q] 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6. ‖ *mwy.* [r] pen. 2. 24. [s] 2 Cor. 1. 14. a 5. 12. [t] Eph. 4. 1. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12. a 4. 1. [u] Judas 3. ‖ Neu, *dros,* neu, *trwy.* [x] 2 Thess. 1. 5. [y] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. [z] Act. 5. 41. [a] Act. 16. 19, &c. [a] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. 1 Cor. 1. 10. pen. 3. 16. 1 Petr 3. 8. [b] Rhuf. 12. 10. 1 Petr 5. 5. [c] 1 Cor. 10. 24. a 13. 5. [d] Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6. [e] Ioan 1. 1, 2. a 17. 5. [f] Ioan 5. 18. ‖ *gwag-haodd.* [g] Ps. 22. 6. Es. 53. 3. Dan. 9. 26. Marc 9. 12.

Marginal references (right): Anno DOMINI 64. [h] Es. 42. 1. a 49. 3, 6. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. Zech. 3. 8. [i] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4. Heb. 2. 14, 17. ‖ Neu, *gosgedd.* [k] Matt. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Heb. 5. 8. [l] Ioan 17. 1, 2, 5. Heb. 2. 9. [m] Eph. 1. 21. Heb. 1. 4. [n] Es. 45. 23. Rhuf. 14. 11. Dat. 5. 13. [o] Ioan 13. 13. ‖ *gyd ag.* [p] 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21. [q] 1 Petr 4. 9. ‖ Neu, *phurion.* [r] Matt. 5. 45. [s] Matt. 5. 14. [t] 2 Cor. 1. 14. 1 Thess. 2. 19. ‖ Neu, *hyd ddydd,* neu, *erbyn dydd.* [u] Gal. 2. 2. 1 Thess. 3. 5. [x] 1 Tim. 4. 6. ‖ *haberthid.* [y] Rhuf. 15. 16. [z] 2 Cor. 7. 4. Col. 1. 24. [a] Rhuf. 16. 21. ‖ *mor anwyl i mi.* ‖ Neu, *yn naturiol a ofala.* [b] 1 Cor. 10. 24, 33. 2 Tim. 4. 10, 16. [c] pen. 1. 25. Philem. 22. [d] Philem. 2. ‖ *apostol.* [e] pen. 4. 18.

Anno DOMINI 64.

hâodd wrtho ef; ac nid wrtho ef yn
unig, ond wrthyf finnau hefyd, rhag
cael o honof dristwch ar dristwch.
28 Yn fwy ‖ diwyd gan hynny yr
anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei
weled ef drachefn, y byddech chwi
lawen, ac y byddwn innau yn llai fy
nhristwch.
29 Derbyniwch ef gan hynny yn
yr Arglwydd gyd â phob llawenydd;
a'r cyfryw rai ‖ [f] gwnewch gyfrif o
honynt:
30 Canys oblegid gwaith Crist y
bu efe yn agos i angau, ac y bu
diddarbod am ei einioes, [g] fel y
cyflawnai efe eich diffyg chwi o'ch
gwasanaeth tu ag attaf fi.

‖ *gofalus.*
‖ *anrhydeddwch.*
[f] 1 Cor. 16. 18. 1 Thess. 5. 12. 1 Tim. 5. 17.
[g] 1 Cor. 16. 17.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio hwy i ochelyd gau-athrawon yr enwaedíad; ac, 4 yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iddynt hwy, i hyderu y'nghyfiawnder y ddeddf: 7 yr hyn, er hynny, y mae efe yn ei gyfrif yn dom ac yn golled, er mwyn ynnill Crist, a'i gyfiawnder ef; 12 gan gydnabod ei ammherffeithrwydd ei hun yn hyn. 15 Y mae efe yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn, 17 ac i'w ddynwared ef; 18 ac i ochelyd ffyrdd Cristianogion cnawdol.*

WEITHIAN, fy mrodyr, [a] bydd-
wch lawen yn yr Arglwydd.
Ysgrifenu yr un pethau attoch,
gennyf fi yn wir nid *yw* flin, ac i
chwithau *y mae* yn ddïogel.
2 Gochelwch gŵn, gochelwch
[b] ddrwg-weithwyr, gochelwch y cyd-
doriad.
3 Canys [c] yr enwaedíad ydym ni,
[d] y rhai ydym yn gwasanaethu Duw
yn yr yspryd, ac yn gorfoleddu yng
Nghrist Iesu, ac nid yn ymddiried
yn y cnawd:
4 *Ac* [e] er bod gennyf *achos i* ym-
ddiried, ïe, yn y cnawd. Os yw
neb arall yn tybied *y gall* ymddiried
yn y cnawd, myfi yn fwy:
5 [f] Wedi enwaedu arnaf yr
wythfed dydd, [g] o genedl Israel,
[h] *o* lwyth Benjamin, yn Hebrëwr
o'r Hebreaid; yn ol y ddeddf, [i] yn
Pharisead;
6 [k] Yn ol zêl, [l] yn erlid yr eglwys;
yn ol y cyfiawnder sydd yn y ddeddf,
yn ‖ ddïargyhoedd.
7 Eithr [m] y pethau oedd elw i mi,
y rhai hynny a gyfrifais i yn golled
er mwyn Crist.
8 Iê, yn ddiammeu, yr wyf hefyd
yn cyfrif pob peth yn golled [n] o her-
wydd ardderchowgrwydd gwybod-
aeth Crist Iesu fy Arglwydd: er
mwyn yr hwn y'm colledwyd ym
mhob peth, ac yr wyf yn eu cyfrif
yn dom, fel yr ynnillwyf Grist,
9 Ac y'm cair ynddo ef heb fy
nghyfiawnder fy hun, [o] yr hwn *sydd*
o'r gyfraith, ond [p] yr hwn sydd trwy
ffydd Crist, *sef* y cyfiawnder sydd o
Dduw trwy ffydd:
10 Fel yr adnabyddwyf ef, a grym
ei adgyfodiad ef, a [q] chymdeithas
ei ddïoddefiadau ef, gan fod wedi
fy nghyd-ffurfio â'i farwolaeth ef;
11 Os mewn un modd y gallwn
gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw:
12 Nid fel pe bawn [r] wedi ei gyr-
haeddyd eisoes, neu fod eisoes
[s] wedi fy mherffeithio; eithr dilyn
yr wyf, fel y gallwyf ymaflyd *yn y*

[a] 2 Cor. 13. 11. pen. 4. 4.
[b] 2 Cor. 11. 13.
[c] Rhuf. 2. 28, 29. a 4. 11, 12. Col. 2. 11.
[d] Ioan 4. 23, 24.
[e] 2 Cor. 11. 18.
[f] Gen. 17. 12.
[g] 2 Cor. 11. 22.
[h] Rhuf. 11. 1.
[i] Act. 23. 6. a 26. 4, 5.
[k] Act. 22. 3. Gal. 1. 13, 14.
[l] Act. 8. 3. a 9. 1.
‖ *ddïachwyn arnaf.*
[m] Matt. 13. 44.
[n] Es. 53. 11. Jer. 9. 23, 24. Ioan 17. 3. Col. 2. 2.
[o] Rhuf. 10. 5.
[p] Rhuf. 1. 17. a 3. 21, 22. Gal. 2. 16.
[q] Rhuf. 6. 3, 4, 5. 2 Cor. 4. 10, 11. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13.
[r] 1 Tim. 6. 12.
[s] Heb. 12. 23.

peth hwn hefyd yr ymaflwyd ynof
gan Grist Iesu.
13 Y brodyr, nid wyf fi yn bwrw
ddarfod i mi gael gafael: ond un
peth, [t] gan anghofio y pethau sydd
o'r tu cefn, ac [u] ymestyn at y peth-
au o'r tu blaen,
14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd,
am gamp [x] uchel alwedigaeth Duw
yng Nghrist Iesu.
15 Cynnifer gan hynny ag ydym
[y] berffaith, syniwn hyn: ac os ydych
yn synied dim yn amgenach, hyn
hefyd a ddatguddia Duw i chwi.
16 Er hynny, y peth y daethom
atto, [z] cerddwn wrth yr un rheol,
syniwn yr un peth.
17 [a] Byddwch ‖ ddilynwyr i mi,
frodyr, ac edrychwch ar y rhai sydd
yn rhodio felly, megis [b] yr ydym ni
yn siampl i chwi.
18 (Canys y mae llawer yn rhodio,
am y rhai y dywedais i chwi yn fyn-
ych, ac yr ydwyf yr awrhon hefyd
dan wylo yn dywedyd, *mai* [c] gelyn-
ion croes Crist *ydynt;*
19 [d] Diwedd y rhai *yw* distryw,
[e] duw y rhai *yw eu* bol, [f] a'u gogon-
iant yn eu cywilydd, [g] y rhai sydd
yn synied pethau daearol)
20 Canys [h] ein hymarweddiad ni
sydd yn y nefoedd; o'r lle hefyd
[i] yr ydym yn disgwyl yr Iachawdwr,
yr Arglwydd Iesu Grist:
21 [k] Yr hwn a gyfnewidia ‖ ein
corph gwael ni, fel y gwneler ef yr
un ffurf ‖ â'i gorph gogoneddus ef,
yn ol y nerthol weithrediad trwy yr
hwn y dichon efe, ‖ [l] ïe, ddarostwng
pob peth iddo ei hun.

Anno DOMINI 64.

[t] Ps. 45. 10. Luc 9. 62.
[u] 1 Cor. 9. 24, 26. Heb. 6. 1.
[x] Heb. 3. 1.
[y] 1 Cor. 2. 6. a 14. 20.
[z] Rhuf. 12. 16. a 15. 5.
[a] 1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6.
‖ *gyd-ddilynwyr.*
[b] 1 Petr 5. 3.
[c] Gal. 6. 12.
[d] 2 Cor. 11. 15.
[e] Rhuf. 16. 18.
[f] Hos. 4. 7. 2 Cor. 11. 12. Gal. 6. 13.
[g] Rhuf. 8. 5.
[h] Eph. 2. 6, 19. Col. 3. 1, 3.
[i] 1 Cor. 1. 7. 1 Thess. 1. 10. Tit. 2. 13.
[k] 1 Cor. 15. 43, 48, 49. Col. 3. 4.
‖ *corph ein gwaeledd ni.*
‖ *â chorph ei ogonedd ef.*
‖ *hefyd,* neu, *hyd yn oed.*
[l] 1 Cor. 15, 26, 27.

PENNOD IV.

1 *Ar ol rhybuddion neillduol, 4 y mae efe yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinol; 10 ac yn dangos pa fodd y llawenychodd efe wrth eu haelioni hwy tu ag atto ef, pan oedd yng ngharchar; nid yn gymmaint am iddynt borthi ei anghenion ef, ag am y gras Duw oedd ynddynt hwy: 19 ac felly y mae efe yn diweddu, gan weddïo, a'u hannerch hwy.*

AM hynny, fy mrodyr anwyl a
hoff, [a] fy llawenydd a'm coron,
felly sefwch yn yr Arglwydd, an-
wylyd.
2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias,
ac yn attolwg i Syntyche, synied yr
un peth yn yr Arglwydd.
3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat
tithau, fy ngwir gymmar, cymmorth
y gwragedd hynny y rhai yn yr
efengyl, [b] a gyd-lafuriasant â mi,
ynghyd â Chlement hefyd, a'm
cyd-weithwyr eraill, [c] y rhai *y mae*
eu henwau yn llyfr y bywyd.
4 [d] Llawenhêwch yn yr Arglwydd
yn wastadol: *a* thrachefn meddaf,
Llawenhêwch.
5 Bydded eich arafwch yn hysbys
i bob dyn. [e] *Y mae* yr Arglwydd
yn agos.
6 [f] Na ofelwch am ddim: eithr
ym mhob peth mewn gweddi ac
ymbil gyd â diolchgarwch, gwneler
eich deisyfiadau chwi yn hysbys
ger bron Duw.
7 A [g] thangnefedd Duw, yr hwn
sydd uwch law pob deall, a geidw
eich calonnau a'ch meddyliau yng
Nghrist Iesu.

[a] 2 Cor. 1. 14. pen. 2. 16. 1 Thess. 2. 19, 20.
[b] pen. 1. 27.
[c] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Luc 10. 20. Dat. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27.
[d] pen. 3. 1. 1 Thess. 5. 16.
[e] Heb. 10. 25. Iago 5. 9. 2 Petr 3. 8, 9.
[f] Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Matt. 6. 25.
[g] Ioan 14. 27. Rhuf. 5. 1. Col. 3. 15.

Anno DOMINI 64.

8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa beth-
au bynnag sydd wir, pa bethau
bynnag *sydd* ‖onest, pa bethau
bynnag *sydd* gyfiawn, pa bethau
bynnag *sydd* bur, pa bethau bynnag
sydd hawddgar, pa bethau bynnag
sydd ganmoladwy, od *oes* un rhin-
wedd, ac od *oes* dim clod, medd-
yliwch am y pethau hyn.
9 Y rhai a ddysgasoch ac a dder-
byniasoch, ac a glywsoch, ac a
welsoch ynof fi, y pethau hyn
gwnewch: a [h]Duw yr heddwch a
fydd gyd â chwi.
10 Mi a lawenychais hefyd yn yr
Arglwydd yn fawr, oblegid ‖i'ch
[i]gofal chwi am danaf fi yr awrhon
o'r diwedd adnewyddu; yn yr hyn
y buoch ofalus hefyd, ond ‖eisieu
amser cyfaddas oedd arnoch.
11 Nid am fy mod yn dywedyd
o herwydd eisieu: canys myfi a
ddysgais ym mha gyflwr bynnag y
byddwyf, fod [k]yn foddlawn *iddo*.
12 *Ac* [l]mi a fedraf ymostwng, ac
a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle
ac ym mhob peth y'm haddysgwyd,
i fod yn llawn ac i fod yn newynog,
i fod mewn helaethrwydd ac i fod
mewn prinder.
13 Yr wyf yn gallu pob peth trwy
Grist yr hwn sydd yn fy nerthu i.
14 Er hynny, da y gwnaethoch
[m]gyd-gyfrannu â'm gorthrymder i.
15 A chwithau, Philippiaid, he-
fyd, a wyddoch yn nechreuad yr
efengyl, pan aethum i ymaith o
Macedonia, [n]na chyfrannodd un
eglwys â mi o ran rhoddi a derbyn,
ond chwychwi yn unig.
16 Oblegid yn Thessalonica hef-
yd yr anfonasoch i mi unwaith ac
eilwaith wrth fy anghenrhaid.
17 Nid o herwydd fy mod i yn
ceisio rhodd: eithr yr ydwyf yn
ceisio [o]ffrwyth yn amlhâu erbyn
eich cyfrif chwi.
18 Ond ‖y mae gennyf bob peth,
ac y mae gennyf helaethrwydd:
mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn
gan Epaphroditus y pethau *a
ddaethant* oddi wrthych chwi; *sef*
[p]arogl ‖ peraidd, [q]aberth cymmer-
adwy, boddlawn gan Dduw.
19 A'm Duw i [r]a gyflawna eich
holl ‖raid chwi [s]yn ol ei olud
ef mewn gogoniant, yng Nghrist
Iesu.
20 Ond i Dduw a'n Tad ni *y
byddo* gogoniant yn oes oesoedd.
Amen.
21 Annerchwch yr holl saint yng
Nghrist Iesu. Y mae y brodyr sydd
gyd â mi yn eich annerch.
22 Y mae y saint oll yn eich an-
nerch chwi, ac yn bennaf [t]y rhai
sydd o deulu Cesar.
23 [u]Gras ein Harglwydd Iesu Grist
fyddo gyd â chwi oll. Amen.
¶ At y Philippiaid yr ysgrifen-
wyd o Rufain, gyd âg Epaphro-
ditus.

Anno DOMINI 64.

‖ barchedig.
[h] Rhuf. 15. 33. 2 Cor. 13. 11.
‖ adnewyddu o honoch, o ran gofalu am danaf fi.
[i] 2 Cor. 11. 9.
‖ yr oeddych heb gael enyd.
[k] 1 Tim. 6. 6, 8.
[l] 1 Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27.
[m] pen. 1. 7.
[n] 2 Cor. 11. 8, 9.
[o] Rhuf. 15. 28. Tit. 3. 14.
‖ mi a dderbyniais bob.
[p] Heb. 13. 16.
‖ Neu, pereidd-dra.
[q] 2 Cor. 9. 12.
[r] Ps. 23. 1. 2 Cor. 9. 8.
‖ eisiau.
[s] Eph. 1. 7. a 3. 16.
[t] Edrych pen. 1. 13.
[u] Rhuf. 16. 24.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

COLOSSIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

1 *Ar ol cyfarch iddynt, y mae Paul yn diolch i Dduw am eu ffydd hwy; 7 ac yn cadarnhâu dysgeidiaeth Epaphras; 9 ac yn gweddïo ym mhellach ar iddynt gynnyddu mewn gras: 14 yn portreiadu y gwir Grist; 21 ac yn eu hannog hwy i dderbyn Iesu Grist; ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.*

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, a Thimothëus
ein brawd,
2 [a]At y saint a'r ffyddlawn frodyr
yng Nghrist y rhai sydd yn Colossa.
[b]Gras i chwi, a thangnefedd, oddi
wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd
Iesu Grist.
3 [c]Yr ydym yn diolch i Dduw a
Thad ein Harglwydd Iesu Grist,
gan weddïo drosoch chwi yn was-
tadol;
4 Er pan glywsom am eich ffydd
yng Nghrist Iesu, ac am y cariad
sydd gennych tu ag at yr holl
saint;
5 Er mwyn y gobaith [d]a roddwyd
i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr
hon y clywsoch o'r blaen y'ngair
gwirionedd yr efengyl;
6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch
chwi, megis ag [e]*y mae* yn yr holl
fyd; ac [f]sydd yn dwyn ffrwyth,
megis ag yn eich plith chwithau, er
y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch
ras Duw mewn gwirionedd:
7 Megis ag y dysgasoch gan
[g]Epaphras ein hanwyl gyd-was, yr
hwn sydd drosoch chwi yn ffydd-
lawn weinidog i Grist;
8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni
eich [h]cariad chwi yn yr Yspryd.
9 [i]O herwydd hyn ninnau hefyd,
er y dydd y clywsom, nid ydym yn
peidio â gweddïo drosoch, a deisyf
[k]eich cyflawni chwi â [l]gwybodaeth
ei ewyllys ef ym mhob doethineb a
deall ysprydol;
10 [m]Fel y rhodioch yn addas i'r
Arglwydd i bob rhyngu bodd, gan
ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred
dda, a chynnyddu y'ngwybodaeth
am Dduw;
11 Wedi eich nerthu â phob nerth
yn ol ‖ei gadernid gogoneddus ef, i
bob dïoddefgarwch a hir-ymaros
gyd â llawenydd;
12 Gan ddïolch i'r Tad, yr hwn
a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael*
rhan o [n]etifeddiaeth y saint yn y
goleuni.
13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan
o [o]feddiant y tywyllwch, ac a'*n*
symmudodd i deyrnas ‖ei anwyl
Fab:

Anno DOMINI 64.

[a] Eph. 1. 1.
[b] Gal. 1. 3.
[c] Eph. 1. 15. Phil. 1. 3. a 4. 6.
[d] 1 Petr 1. 4.
[e] Matt. 24. 14. ad. 23.
[f] Marc 4. 8. Ioan 15. 16.
[g] pen. 4. 12. Philem. 23.
[h] Rhuf. 15. 30.
[i] Eph. 1. 15.
[k] 1 Cor. 1. 5.
[l] Rhuf. 12. 2.
[m] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. 1 Thess. 2. 12.
‖ cadernid ei ogoniant ef.
[n] Act. 26. 18.
[o] Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Petr 2. 9.
‖ Mab ei gariad.

Anno DOMINI 64.

14 [p] Yn yr hwn y mae i ni bryn-
edigaeth trwy ei waed ef, *sef* madd-
euant pechodau.
15 Yr hwn yw [q] delw y Duw an-
weledig, [r] cyntaf-anedig pob cread-
ur:
16 Canys [s] trwyddo ef y crewyd
pob dim a'r sydd yn y nefoedd, ac
sydd ar y ddaear, yn weledig ac yn
anweledig, pa un bynnag ai ‖ thron-
au, ai [t] arglwyddiaethau, ai tywys-
ogaethau, ai meddiannau; pob dim
a grewyd [u] trwyddo ef, ac erddo ef.
17 [x] Ac y mae efe cyn pob peth,
ac ynddo ef y mae pob peth yn cyd-
sefyll.
18 Ac efe [y] yw pen ‖ corph yr
eglwys: *efe* yr hwn yw y dechreu-
ad, [z] y cyntaf-anedig oddi wrth y
meirw; fel y byddai efe yn blaenori
ym ‖ mhob peth.
19 Oblegid rhyngodd bodd *i'r Tad*
drigo o bob cyflawnder [a] ynddo ef;
20 ‖ Ac ([b] wedi iddo wneuthur
heddwch trwy waed ei groes ef)
[c] trwyddo ef gymmodi [d] pob peth
âg ef ei hun, trwyddo ef, *meddaf,*
pa un bynnag ai pethau ar y ddaear,
ai pethau yn y nefoedd.
21 A chwithau, [e] y rhai oeddych
ddïeithriaid, a gelynion ‖ mewn
meddwl trwy weithredoedd drwg, yr
awrhon ‖ hefyd a gymmododd efe,
22 [f] Y'nghorph ei gnawd ef trwy
farwolaeth, [g] i'ch cyflwyno chwi yn
sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn
ddïargyhoedd, ger ei fron ‖ ef:
23 Os ydych yn parhâu yn y ffydd,
wedi eich seilio a'ch sicrhâu, ac
heb eich symmud oddi wrth obaith
yr efengyl, yr hon a glywsoch, *ac* a
bregethwyd [h] ym mysg pob creadur
a'r sydd dan y nef; i'r hon y'm
gwnaethpwyd i Paul yn weinidog;
24 [i] Yr hwn ydwyf yn awr yn
llawenychu yn fy nioddefiadau
[k] drosoch, ac yn cyflawni [l] yr hyn
sydd yn ôl o gystuddiau Crist yn fy
nghnawd i, er mwyn [m] ei gorph ef,
yr hwn yw yr eglwys:
25 I'r hon y'm gwnaethpwyd i yn
weinidog, yn ol [n] goruchwyliaeth
Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag
attoch chwi, i ‖ gyflawni gair Duw;
26 *Sef* [o] y dirgelwch oedd gudd-
iedig er oesoedd ac er cenhedlaeth-
au, [p] ond yr awrhon a eglurwyd i'w
saint ef:
27 [q] I'r rhai yr ewyllysiodd Duw
hysbysu beth yw [r] golud gogoniant
y dirgelwch hwn ym mhlith y Cen-
hedloedd; yr hwn yw Crist ‖ ynoch
chwi, [s] gobaith y gogoniant:
28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei*
bregethu, gan rybuddio pob dyn, a
dysgu pob dyn ym mhob doeth-
ineb; [t] fel y cyflwynom bob dyn yn
berffaith yng Nghrist Iesu:
29 ‖ Am yr hyn yr ydwyf hefyd
yn llafurio, gan ymdrechu yn ol ei
weithrediad ef, yr hwn sydd yn
gweithio ynof fi yn nerthol.

[p] Eph. 1. 7.
[q] 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3.
[r] Dat. 3. 14.
[s] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Heb. 1. 2.
‖ *gorsedd-feingciau.*
[t] Rhuf. 8. 38. pen. 2. 10, 15. 1 Petr 3. 22.
[u] Rhuf. 11. 36.
[x] Ioan 1. 1, 3. 1 Cor. 8. 6.
[y] Eph. 1. 22.
‖ *y corph, yr eglwys.*
[z] Act. 26. 23. 1 Cor. 15. 20, 23. Dat. 1. 5.
‖ *mhlith pawb.*
[a] Ioan 1. 16. a 3. 34.
‖ *A chan wneuthur.*
[b] Eph. 2. 14, 15.
[c] 2 Cor. 5. 18.
[d] Eph. 1. 10.
[e] Eph. 2. 1, 2, 12.
‖ Neu, *trwy feddwl.*
‖ *etto.*
[f] Eph. 2. 15.
[g] Luc 1. 75. Eph. 1. 4. a 5. 27. Tit. 2. 14.
‖ *ei hun.*
[h] ad. 6.
[i] 2 Cor. 7. 4.
[k] Eph. 3. 1, 13.
[l] 2 Cor. 1. 5, 6. 2 Tim. 1. 8. a 2. 10.
[m] Eph. 1. 23.
[n] Eph. 3. 2.
‖ *lenwi,* neu, *gyflawn bregethu,* Rhuf. 15. 19.
[o] Rhuf. 16. 25.
[p] Matt. 13. 11.
[q] 2 Cor. 2. 14.
[r] Rhuf. 9. 23. Eph. 1. 7.
‖ *yn eich plith chwi.*
[s] 1 Tim. 1. 1.
[t] 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 27.
‖ *Yn.*

PENNOD II.

1 *Y mae efe etto yn eu hannog hwy i fod yn ddïanwadal yng Nghrist;* 8 *ac i ochelyd philosophyddiaeth, a thraddodiadau ofer,* 18 *ac addoli angelion,* 20 *a seremoniau y gyfraith, y rhai sydd wedi terfynu yng Nghrist.*

CANYS mi a ewyllysiwn i chwi
wybod pa faint o [a] ‖ ymdrech
sydd arnaf er eich *mwyn* chwi, a'r
rhai yn Laodicea, a chynnifer ag
ni welsant fy wyneb i yn y cnawd;
2 [b] Fel y cysurid eu calonnau hwy,
wedi eu cyd-gyssylltu mewn cariad,
ac i bob golud sicrwydd deall, [c] i
gydnabyddiaeth dirgelwch Duw,
a'r Tad, a Christ;
3 [d] Yn yr hwn y mae holl drys-
orau doethineb a gwybodaeth yn
guddiedig.
4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd,
[e] fel na thwyllo neb chwi âg ymad-
rodd hygoel.
5 Canys [f] er fy mod i yn absennol
yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd
â chwi yn yr yspryd, yn llawenychu,
ac yn gweled [g] eich trefn chwi, a
chadernid eich ffydd yng Nghrist.
6 [h] Megis gan hynny y derbynias-
och Grist Iesu yr Arglwydd, *felly*
rhodiwch ynddo;
7 [i] Wedi *eich* gwreiddio a'ch adeil-
adu ynddo ef, a'ch cadarnhâu yn y
ffydd, megis y'ch dysgwyd, gan gyn-
nyddu ynddi mewn diolchgarwch.
8 [k] Edrychwch na bo neb yn eich
anrheithio trwy philosophi, a gwag
dwyll, yn ol [l] traddodiad dynion, yn
ol [m] egwyddorion y byd, ac nid yn
ol Crist.
9 Oblegid [n] ynddo ef y mae holl
gyflawnder y Duwdod yn preswylio
yn gorphorol.
10 Ac yr ydych chwi wedi eich
cyflawni ynddo ef, [o] yr hwn yw pen
pob [p] tywysogaeth ac awdurdod:
11 Yn yr hwn hefyd y'ch [q] en-
waedwyd, âg enwaediad nid o waith
llaw, trwy [r] ddïosg corph pechodau
y cnawd, yn enwaediad Crist:
12 [s] Wedi eich cyd-gladdu âg ef
yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch
cyd-gyfodwyd trwy [t] ffydd gweith-
rediad Duw, [u] yr hwn a'i cyfododd
ef o feirw.
13 [x] A chwithau, pan oeddych yn
feirw mewn camweddau, a dïen-
waediad eich cnawd, a gyd-fywhâ-
odd efe gyd âg ef, gan faddeu i chwi
yr holl gamweddau,
14 [y] Gan ddilëu ‖ ysgrifen-law yr
ordeiniadau, yr hon oedd i'n herbyn
ni, yr hon oedd y'ngwrthwyneb i
ni, ac a'i cymmerodd hi oddi ar y
ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;
15 [z] Gan ‖ yspeilio [a] y tywysog-
aethau a'r awdurdodau, efe a'u
harddangosodd hwy ar gyhoedd,
gan ymorfoleddu arnynt ‖ arni hi.
16 Am hynny na farned neb ar-
noch chwi [b] am ‖ fwyd neu am ddïod,
neu o ran [c] dydd gwyl, neu newydd-
loer, neu sabbathau:
17 [d] Y rhai ydynt gysgod pethau
i ddyfod, ond y corph *sydd* o Grist.
18 [e] Na ‖ thwylled neb chwi am
eich gwobr, wrth ei ‖ ewyllys, mewn
gostyngeiddrwydd, ‖ ac addoliad
angelion, gan ruthro i bethau, [f] nis
gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer
gan ei feddwl cnawdol ei hun;
19 Ac heb gyfattal [g] y Pen, o'r
hwn y mae yr holl gorph, trwy y
cymmalau a'r cyssylltiadau, yn
derbyn lluniaeth, ac wedi ei gyd-

Anno DOMINI 64.

[a] pen. 1. 29. Phil. 1. 30. 1 Thess. 2. 2.
‖ *ofn,* neu, *ofal.*
[b] 2 Cor. 1. 6.
[c] Phil. 3. 8.
[d] 1 Cor. 1. 24.
[e] Eph. 5. 6. ad. 18.
[f] 1 Cor. 5. 3.
[g] 1 Cor. 14. 40.
[h] 1 Thess. 4. 1. Judas 3.
[i] Eph. 2. 21, 22. a 3. 17.
[k] Jer. 29. 8. Rhuf. 16. 17. Heb. 13. 9.
[l] Matt. 15. 2. Gal. 1. 14.
[m] Gal. 4. 3, 9. ad. 20.
[n] pen. 1. 19.
[o] Eph. 1. 20.
[p] pen. 1. 16.
[q] Deut. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 29. Phil. 3. 3.
[r] Rhuf. 6. 6. pen. 3. 8, 9.
[s] Rhuf. 6. 4.
[t] Eph. 1. 19. a 3. 7.
[u] Act. 2. 24.
[x] Eph. 2. 1, 5, 6, 11.
[y] Eph. 2. 15, 16.
‖ *yr ysgrifen-law mewn ordeiniadau.*
[z] Gen. 3. 15. Ps. 68. 18. Es. 53. 12. Matt. 12. 29. Luc 11. 22. Ioan 12. 31. a 16. 11.
‖ *ddadwisgo.*
[a] Eph. 6. 12.
‖ Neu, *ynddo ei hun.*
[b] Rhuf. 14. 3, 10, 13.
‖ *fwytta ac yfed.*
[c] Gal. 4. 10.
[d] Heb. 8. 5. a 10. 1.
[e] ad. 4.
‖ *farned neb i'ch erbyn.*
‖ *fympwy.*
‖ *a chrefydd.*
[f] Ezec. 13. 3. 1 Tim. 1. 7.
[g] Eph. 4. 15, 16.

Anno DOMINI 64.

gyssylltu, yn cynnyddu gan gyn-
nydd Duw.
20 Am hynny, os ydych [h]wedi
meirw gyd â Christ oddi wrth
[i]egwyddorion y byd, paham yr
ydych, megis pettych yn byw yn y
byd, yn ymrôi i ordeiniadau:
21 (Na chyffwrdd; *ac* na ar-
chwaetha; ac na theimla;
22 Y rhai ydynt oll yn llygredig-
aeth wrth eu harfer) [k]yn ol gorchy-
mynion ac athrawiaethau dynion?
23 [l]Yr hyn bethau sydd ganddynt
rith doethineb mewn [m]ewyllysgre-
fydd a gostyngeiddrwydd, a bod
‖heb arbed y corph, nid mewn bri
i ddigoni y cnawd.

PENNOD III.

1 Y mae efe yn dangos pa le y dylem ni geisio Crist; 5 ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain, 10 i ddiosg yr hen ddyn, ac i wisgo Crist am danom: 12 yn ein cynghori ni i gariad perffaith, a gostyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.

AM hynny os [a]cyd-gyfodasoch
gyd â Christ, ceisiwch y pethau
sydd uchod, lle mae [b]Crist yn eis-
tedd ar ddeheulaw Duw.
2 Rhoddwch eich ‖serch ar bethau
sydd uchod, nid ar bethau *sydd* ar
y ddaear.
3 [c]Canys meirw ydych, a'ch bywyd
a guddiwyd gyd â Christ yn Nuw.
4 [d]Pan ymddangoso Crist ein
bywyd ni, yna hefyd yr ymddangos-
wch chwithau gyd âg ef [e]mewn go-
goniant.
5 [f]Marwhêwch gan hynny [g]eich
aelodau y rhai sydd ar y ddaear;
[h]godineb, aflendid, gwŷn, dryg-
chwant, a chybydd-dod, [i]yr hon sydd
eilun-addoliaeth:
6 [k]O achos yr hyn bethau y mae
digofaint Duw yn dyfod ar [l]blant
yr anufudd-dod.
7 [m]Yn y rhai hefyd y rhodiasoch
chwithau gynt, pan oeddych yn byw
ynddynt.
8 Ond [n]yr awrhon rhoddwch
chwithau ymalth yr holl bethau
hyn; digter, llid, drygioni, cabledd,
serthedd, allan o'ch genau.
9 [o]Na ddywedwch gelwydd wrth
eich gilydd, [p]gan ddarfod i chwi
ddiosg yr hen ddyn ynghyd â'i
weithredoedd;
10 A gwisgo y newydd, yr hwn [q]a
adnewyddir mewn gwybodaeth, [r]yn
ol delw yr hwn [s]a'i creodd ef.
11 Lle nid oes na [t]Groegwr nac
Iuddew, enwaediad na dïenwaediad,
Barbariad *na* Scythiad, caeth *na*
rhydd: ond Crist *sydd* bob peth,
ac ym mhob peth.
12 [u]Am hynny (megis etholedigion
Duw, sanctaidd ac anwyl) gwisgwch
am danoch ymysgaroedd trugar-
eddau, cymmwynasgarwch, gostyng-
eiddrwydd, addfwynder, ymaros;
13 Gan gyd-ddwyn â'ch gilydd, a
maddeu i'ch gilydd, os bydd gan
neb ‖gweryl yn erbyn neb: megis
ag y maddeuodd Crist i chwi, felly
gwnewch chwithau.
14 Ac am ben hyn oll, *gwisgwch*
gariad, yr hwn yw rhwymyn per-
ffeithrwydd.
15 A llywodraethed [x]tangnefedd
Duw yn eich calonnau, i'r hwn
hefyd y'ch galwyd [y]yn un corph; a
byddwch ddïolchgar.
16 Preswylied gair Crist ynoch yn
‖helaeth ym mhob doethineb; gan
ddysgu a rhybuddio bawb eich gil-
ydd [z]mewn psalmau, a hymnau, ac
odlau ysprydol, gan ganu ‖[a]trwy
ras yn eich calonnau i'r Arglwydd.
17 A [b]pha beth bynnag a wneloch,
ar air neu *ar* weithred, *gwnewch*
bob peth yn enw yr Arglwydd Iesu,
[c]gan ddïolch i Dduw a'r Tad trwy-
ddo ef.
18 [d]*Y* gwragedd, ymostyngwch i'ch
gwŷr prïod, megis y mae yn weddus
yn yr Arglwydd.
19 [e]*Y* gwŷr, cerwch *eich* gwragedd,
ac na fyddwch chwerwon wrthynt.
20 [f]*Y* plant, ufuddhêwch i'*ch*
rhïeni [g]ym mhob peth: canys hyn
sydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd
yn dda.
21 [h]*Y* tadau, na chyffrôwch eich
plant, fel na ddigalonnont.
22 [i]*Y* gweision, ufuddhêwch [k]ym
mhob peth i'*ch* meistriaid yn ol y
cnawd; nid â llygad-wasanaeth, fel
boddlonwyr dynion, eithr mewn
symlrwydd calon, yn ofni Duw:
23 A pha beth bynnag a wneloch,
gwnewch o'r galon, megis i'r Ar-
glwydd, ac nid i ddynion;
24 Gan wybod mai gan yr Arglwydd
y derbyniwch daledigaeth yr eti-
feddiaeth: canys yr Arglwydd Crist
yr ydych yn ei wasanaethu.
25 Ond yr hwn sydd yn gwneuthur
cam, a dderbyn *am* y cam a wnaeth:
ac [l]nid oes derbyn wyneb.

PENNOD IV.

1 Y mae efe yn eu hannog hwy i fod yn wresog mewn gweddi: 5 i rodio yn ddoeth tu ag at y rhai ni ddaethant etto i wir wybodaeth am Grist: 10 ac yn eu hannerch hwy; ac yn ewyllysio iddynt bob rhyw lwyddiant.

[a]Y MEISTRIAID, gwnewch i'*ch*
gweision yr hyn *sydd* gyfiawn
ac unlawn; gan wybod fod i chwi-
thau Feistr yn y nefoedd.
2 [b]Parhêwch mewn gweddi, gan
wylied ynddi ‖gyd â dïolchgarwch,
3 [c]Gan weddïo hefyd drosom
ninnau, ar i Dduw [d]agori i ni
ddrws ymadrodd, i adrodd [e]dirgel-
wch Crist, am yr hwn yr ydwyf
hefyd mewn rhwymau:
4 Fel yr eglurhâwyf ef, megis y
mae yn rhaid i mi *ei* draethu.
5 [f]Rhodiwch mewn doethineb tu
ag at y rhai sydd allan, [g]gan brynu
yr amser.
6 *Bydded* eich ymadrodd bob am-
ser ‖[h]yn rasol, [i]wedi ei dymheru â
halen, fel y gwypoch pa fodd y mae
yn rhaid i chwi atteb i ‖bob dyn.
7 [k]Fy holl helynt i a fynega
Tychicus i chwi, y brawd anwyl,
a'r gweinidog ffyddlawn, a'r cyd-
was yn yr Arglwydd:
8 Yr hwn a ddanfonais attoch er
mwyn hyn, fel y gwybyddai eich
helynt chwi, ac y diddanai eich cal-
onnau chwi;
9 Gyd âg [l]Onesimus y ffyddlawn
a'r anwyl frawd, yr hwn sydd o hon-
och chwi. Hwy a hysbysant i chwi
bob peth *a wneir* yma.
10 Y mae [m]Aristarchus, fy nghyd-

[h]Rhuf. 6. 3, 5. a 7. 4, 6. Gal. 2. 19.
[i]ad. 8.
[k]Es. 29. 13. Matt. 15. 9. Tit. 1. 14.
[l]1 Tim. 4. 8.
[m]ad. 18.
‖*yn cospi, neu, dirmygu.*
[a]Rhuf. 6. 5. Eph. 2. 6. pen. 2. 12.
[b]Eph. 1. 20.
‖*bryd.*
[c]Rhuf. 6. 2. Gal. 2. 20. pen. 2. 20.
[d]1 Ioan 3. 2.
[e]1 Cor. 15. 43.
[f]Rhuf. 8. 13.
[g]Rhuf. 6. 13.
[h]Eph. 5. 3.
[i]Eph. 5. 5.
[k]Eph. 5. 6. Dat. 22. 15.
[l]Eph. 2. 2.
[m]Rhuf. 7. 5. 1 Cor. 6. 11. Tit. 3. 3.
[n]Eph. 4. 22. 1 Petr 2. 1.
[o]Eph. 4. 25.
[p]Eph. 4. 22, 24.
[q]Rhuf. 12. 2.
[r]Eph. 4. 23, 24.
[s]Eph. 2. 10.
[t]Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13. Gal. 3. 28. a 5. 6.
[u]Eph. 4. 32.
‖*achwyn.*
[x]Rhuf. 14. 17. Phil. 4. 7.

Anno DOMINI 64.

[y]Eph. 4. 4.
‖*gyfoethog.*
[z]1 Cor. 14. 26. Eph. 5. 19.
‖*yn rasol.*
[a]pen. 4. 6.
[b]1 Cor. 10. 31.
[c]Rhuf. 1. 8. Eph. 5. 20. Heb. 13. 15.
[d]Eph. 5. 22. Tit. 2. 5. 1 Petr 3. 1.
[e]Eph. 5. 25. 1 Petr 3. 7.
[f]Eph. 6. 1.
[g]Eph. 5. 24. Tit. 2. 9.
[h]Eph. 6. 4.
[i]Eph. 6. 5, &c. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.
[k]ad. 20.
[l]Rhuf. 2. 11. Eph. 6. 9. 1 Petr 1. 17.
[a]Eph. 6. 9.
[b]Luc 18. 1. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. 1 Thess. 5. 17.
‖*mewn dïolchgarwch.*
[c]Eph. 6. 19. 2 Thess. 3. 1.
[d]1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12.
[e]Matt. 13. 11. 1 Cor. 4. 1. Eph. 6. 19. pen. 1. 26. a 2. 2.
[f]Eph. 5. 15. 1 Thess. 4. 12.
[g]Eph. 5. 16.
‖*mewn gras.*
[h]pen. 3. 16.
[i]Marc 9. 50.
‖*pob math ar ddyn.*
[k]Eph. 6. 21.
[l]Philem. 10.
[m]Act. 19. 29. a 27. 2. Philem. 24.

Anno DOMINI 64.

garcharor, yn eich annerch ; a
[n] Marc, nai Barnabas fab ei chwaer
(am yr hwn y derbyniasoch orchy-
mynion : os daw efe attoch, der-
byniwch ef)
11 A Jesus, yr hwn a elwir Justus,
y rhai ydynt o'r enwaediad. Y rhai
hyn yn unig *yw fy* nghydweithwyr i
deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn
gysur i mi.
12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn sydd
o honoch, gwas Crist, yn eich an-
nerch ; [p] gan ‖ ymdrechu yn was-
tadol drosoch mewn gweddïau, ar i
chwi sefyll [q] yn berffaith ac yn gyf-
lawn y'nghwbl o ewyllys Duw.
13 Canys yr ydwyf yn dyst iddo,
fod ganddo zêl mawr trosoch chwi,
a'r rhai o Laodicea, a'r rhai o Hïer-
apolis.
14 Y mae [r] Luc y physygwr anwyl,
a [s] Demas, yn eich annerch.
15 Annerchwch y brodyr *sydd* yn
Laodicea, a Nymphas, [t] a'r eglwys
sydd yn ei dŷ ef.
16 Ac wedi darllen [u] yr epistol *hwn*
gyd â chwi, perwch ei ddarllen
hefyd yn eglwys y Laodiceäid ; a
darllen o honoch chwithau yr un o
Laodicea.
17 A dywedwch wrth [x] Archippus,
Edrych at y weinidogaeth a dder-
byniaist yn yr Arglwydd, ar i ti ei
chyflawni hi.
18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul fy
hun. [z] Cofiwch fy rhwymau. Gras
fyddo gyd â chwi. Amen.
¶ At y Colossiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â Tychicus ac Onesimus.

[n] Act. 15. 37. 2 Tim. 4. 11.
[o] pen. 1. 7. Philem. 23.
[p] Rhuf. 15. 30.
‖ *ymegnio.*
[q] Matt. 5. 48. 1 Cor. 14. 20.
[r] 2 Tim. 4. 11.
[s] 2 Tim. 4. 10.
[t] Rhuf. 16. 5. 1 Cor. 16. 19.
[u] 1 Thess. 5. 27.
[x] Philem. 2.
[y] 1 Cor. 16. 21. 2 Thess. 3. 17.
[z] Heb. 13. 3.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL

AT Y

THESSALONIAID.

Anno DOMINI 54.

PENNOD I.

1 Paul yn dwyn ar ddeall i'r Thessaloniaid, nid yn unig mor feddylgar oedd efe am danynt hwy bob amser, mewn dïolchgarwch a gweddi; 5 eithr hefyd gystal yr oedd efe yn tybied am wirionedd a phurdeb eu ffydd hwynt, a'u dychweliad at Dduw.

PAUL, a [a] Silfanus, a Thimothëus,
at eglwys y Thessaloniaid, yn
Nuw Dad, a'r Arglwydd Iesu Grist.
[b] Gras i chwi a thangnefedd, oddi
wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd
Iesu Grist.
2 [c] Yr ydym yn dïolch i Dduw
yn wastadol drosoch chwi oll, gan
wneuthur coffa am danoch yn ein
gweddïau,
3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith eich
ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac
ymaros *eich* gobaith yn ein Har-
glwydd Iesu Grist, ger bron Duw
a'n Tad ;
4 Gan wybod, frodyr ‖ anwyl, [e] eich
etholedigaeth chwi gan Dduw.
5 Oblegid [f] ni bu ein hefengyl ni
tu ag attoch mewn gair yn unig,
eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr
Yspryd Glân, ac mewn sicrwydd
mawr ; megis [h] y gwyddoch chwi pa
fath rai a fuom ni yn eich plith, er
eich mwyn chwi.
6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwyr
i ni, ac i'r Arglwydd, wedi derbyn y
gair mewn gorthrymder mawr, [k] gyd
â llawenydd yr Yspryd Glân :
7 Hyd onid aethoch yn siamplau
i'r rhai oll sydd yn credu ym Ma-
cedonia ac *yn* Achaia.
8 Canys oddi wrthych chwi y sein-
iodd gair yr Arglwydd, nid yn unig
ym Macedonia ac *yn* Achaia, ond
[l] ym mhob man hefyd eich ffydd
chwi ar Dduw a aeth ar led, fel nad
rhaid i ni ddywedyd dim.
9 Canys y maent hwy yn mynegi
am danom ni, pa ryw ddyfodiad i
mewn a gawsom ni attoch chwi, a
pha fodd y troisoch at Dduw oddi
wrth eilunod, i wasanaethu y bywiol
a'r gwir Dduw ;
10 Ac [m] i ddisgwyl am ei Fab ef
o'r nefoedd, [n] yr hwn a gyfododd
efe o feirw, *sef* Iesu, yr hwn a'n
gwaredodd ni [o] oddi wrth y digof-
aint sydd ar ddyfod.

[a] 2 Cor. 1. 19. 2 Thess. 1. 1. 1 Petr 5. 12.
[b] Eph. 1. 2.
[c] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Philem. 4.
[d] Ioan 6. 29. Gal. 5. 6. Iago 2. 17.
‖ *a garwyd gan Dduw eich etholedigaeth chwi.*
[e] Col. 3. 12. 2 Thess. 2. 13.
[f] 1 Cor. 4. 20.
[g] 2 Cor. 6. 6.
[h] pen. 2. 1, 5, 10, 11.
[i] 1 Cor. 11. 1. Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9.
[k] Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[l] Rhuf. 1. 8.
[m] Rhuf. 2. 7. Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
[n] Act. 2. 24.
[o] Matt. 3. 7. Rhuf. 5. 9. pen. 5. 9.

PENNOD II.

1 Pa fodd y daeth, ac y pregethwyd yr efengyl i'r Thessaloniaid: a pha fodd y derbyniasant hwythau hi. 18 Yr achos paham y bu Sant Paul cyhyd yn absennol oddi wrthynt hwy: a phaham yr ydoedd efe mor chwannog i'w gweled hwynt.

CANYS [a] chwi eich hunain a
wyddoch, frodyr, ein dyfodiad
ni i mewn attoch, nad ofer fu :
2 Eithr wedi i ni ddïoddef o'r
blaen, a [b] chael anmharch, fel y
gwyddoch chwi, yn Philippi, ni a
fuom hŷf yn ein Duw [c] i lefaru
wrthych chwi efengyl Duw [d] trwy
fawr ymdrech.
3 Canys ein cynghor ni nid *oedd*
o hudoliaeth, nac o aflendid, nac
mewn twyll :
4 Eithr megis [e] y'n ‖ cyfrifwyd ni
gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i
ni am yr efengyl, felly yr ydym yn
llefaru ; [g] nid megis yn rhyngu
bodd i ddynion, ond i Dduw, yr
hwn sydd yn profi ein calonnau ni.
5 Oblegid [h] ni fuom ni un amser
mewn ymadrodd gwenhieithus, fel
y gwyddoch chwi, nac mewn rhith
cybydd-dod ; [i] Duw yn dyst :
6 [k] Nac yn ceisio moliant gan
ddynion, na chennych chwi, na chan
eraill ; lle [l] y gallasem [m] ‖ bwyso
arnoch, fel apostolion Crist.
7 Eithr [n] ni a fuom addfwyn yn
eich mysg chwi, megis mammaeth
yn maethu ei phlant.
8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a
welsom yn dda gyfrannu â chwi, nid
yn unig efengyl Duw, ond [o] ein
heneidiau ein hunain hefyd, am
eich bod yn anwyl gennym.

[a] pen. 1. 5, 9.
[b] Act. 16. 22.
[c] Act. 17. 2.
[d] Phil. 1. 30. Col. 2. 1.
[e] 1 Tim. 1. 11, 12.
‖ *dewiswyd gan Dduw i ymddiried.*
[f] Gal. 2. 7. Tit. 1. 3.
[g] Gal. 1. 10.
[h] Act. 20. 33. 2 Cor. 2. 17. a 7. 2. a 12. 17.
[i] Rhuf. 1. 9.
[k] Ioan 5. 41, 44. a 12. 43.
[l] 2 Cor. 10. 1, 2, 10, 11. Philem. 8, 9.
[m] 1 Cor. 9. 2. 2 Thess. 3. 8.
‖ *gymmeryd awdurdod.*
[n] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 13. 4.
[o] 2 Cor. 12. 15.

Anno DOMINI 54.

9 Canys côf yw gennych, frodyr,
ein llafur a'n lludded ni: canys
[p] gan weithio nos a dydd, fel na
phwysem ar neb o honoch, ni a
bregethasom i chwi efengyl Duw.
10 Tystion *ydych* chwi, a Duw
hefyd, [q] mor sanctaidd, ac mor gyf-
iawn, a diargyhoedd, yr ymddyg-
asom yn eich mysg chwi y rhai
ydych yn credu:
11 Megis y gwyddoch y modd *y
buom* yn eich cynghori, ac yn eich
cysuro, bob un o honoch, fel tad ei
blant ei hun,
12 Ac yn ‖ ymbil, [r] ar rodio o hon-
och yn ‖ deilwng i Dduw, yr hwn
a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i
ogoniant.
13 Oblegid hyn yr ydym ninnau
hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid,
o herwydd i chwi, pan dderbynias-
och air Duw, yr hwn a glywsoch
gennym ni, *ei* dderbyn *ef* [s] nid *fel*
gair dyn, eithr (fel y mae yn wir)
yn air Duw, yr hwn hefyd sydd yn
nerthol-weithio ynoch chwi y rhai
sydd yn credu.
14 Canys chwychwi, frodyr, a
wnaethpwyd yn ddilynwyr i eglwysi
Duw, y rhai yn Judea sydd yng
Nghrist Iesu; oblegid [t] chwithau a
ddioddefasoch y pethau hyn gan
eich cyd-genedl, megis hwythau
gan yr Iuddewon:
15 Y rhai a laddasant yr Ar-
glwydd Iesu, [u] a'u prophwydi eu
hunain, ac a'n ‖ herlidiasant ninnau
ymaith; ac *ydynt* heb ryngu bodd
Duw, ac yn erbyn pob dyn;
16 [x] Gan warafun i ni lefaru wrth
y Cenhedloedd, fel yr iachêid hwy,
[y] i gyflawni eu pechodau hwynt yn
wastadol: canys digofaint *Duw* a
ddaeth arnynt hyd yr eithaf.
17 A ninnau, frodyr, wedi ein
gwneuthur yn ymddifad am danoch
dros ennyd awr, y'ngolwg, nid yng
nghalon, a fuom fwy astud i weled
eich wyneb chwi mewn awydd
mawr.
18 Am hynny yr ewyllysiasom
ddyfod attoch (myfi Paul) yn ddiau,
unwaith a dwywaith hefyd; eithr
[z] Satan a'n lluddiodd ni.
19 Canys [a] beth *yw* ein gobaith
ni, neu *ein* llawenydd, neu goron
ein ‖ gorfoledd? onid chwychwi,
ger bron ein Harglwydd Iesu Grist
yn ei ddyfodiad ef?
20 Canys chwychwi yw ein gogon-
iant a'*n* llawenydd ni.

PENNOD III.

1 Paul yn tystiolaethu ei fawr gariad tu ag at y Thessaloniaid, trwy anfon Timothëus attynt hwy, i'w cadarnhâu, ac i'w diddanu: trwy lawenychu yn eu gweithredoedd da hwy: 10 a thrwy weddïo drostynt, a dymuno cael dyfod yn ddiogel attynt.

AM hynny, [a] gan na allem ym-
attal yn hŵy, ni a welsom yn
dda ein gadael ni ein hunain yn
Athen;
2 Ac a ddanfonasom [b] Timothëus,
ein brawd, a gweinidog Duw, a'n
cyd-weithiwr yn efengyl Crist, i'ch
cadarnhâu chwi, ac i'ch diddanu
y'nghylch eich ffydd;
3 [c] Fel na chynhyrfid neb yn y

[p] Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 2 Cor. 11. 9.
[q] 2 Thess. 3. 7.
‖ tystiolaethu.
[r] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. Col. 1. 10. pen. 4. 1.
‖ addas.
[s] Matt. 10. 40. Gal. 4. 14. 2 Petr 3. 2.
[t] Act. 17. 5, 13.
[u] Matt. 23. 34, 37. Luc 13. 33.
‖ hymlidiasant.
[x] Act. 13. 50. a 14. 5, 19. a 17. 5, 13. a 18. 12. a 19. 9.
[y] Gen. 15. 16. Matt. 23. 32.
[z] Rhuf. 1. 13. a 15. 22.
[a] 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1.
‖ gogoniant?
[a] ad. 5.
[b] Rhuf. 16. 21.
[c] Eph. 3. 13.

gorthrymderau hyn: canys chwy-
chwi eich hunain a wyddoch [d] mai
i hyn y'n gosodwyd ni.
4 Canys yn wir pan oeddym gyd
â chwi, ni a rag-ddywedasom *i
chwi* y gorthrymmid ni; megis y
bu, ac y gwyddoch chwi.
5 O herwydd hyn, [e] minnau, heb
allu ymattal yn hŵy, a ddanfonais
i *gael* gwybod eich ffydd chwi;
rhag darfod i'r temtiwr eich temtio
chwi, a [f] myned ein llafur ni yn
ofer.
6 Eithr yr awrhon, wedi dyfod
Timothëus attom oddi wrthych, a
dywedyd i ni newyddion da am
eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod
gennych goffa da am danom ni yn
wastadol, gan hiraethu am ein
gweled ni, megis *yr ydym* ninnau
am eich *gweled* chwithau;
7 Am hynny y cawsom gysur,
frodyr, ‖ am danoch chwi, yn ein
holl orthrymder a'n hangenoctid,
trwy eich ffydd chwi.
8 Oblegid yr awrhon byw ydym
ni, os ydych chwi yn sefyll yn yr
Arglwydd.
9 Canys pa ddiolch a allwn *ni* ei
ad-dalu i Dduw ‖ am danoch chwi,
am yr holl lawenydd â'r hwn yr
ydym ni yn llawen o'ch achos chwi
ger bron ein Duw ni,
10 [g] Gan weddïo mwy nâ mwy,
nos a dydd, ar *gael* gweled eich
wyneb chwi, a chyflawni diffyglon
eich ffydd chwi?
11 A Duw ei hun a'n Tad ni, a'n
Harglwydd Iesu Grist, a gyfar-
wyddo ein ffordd ni attoch chwi.
12 A'r Arglwydd a'ch lliosogo
ac a'ch chwanego ym mhob cariad
[h] i'ch gilydd, ac i bawb, megis ag *yr
ydym* ninnau i chwi:
13 I [i] gadarnhâu eich calonnau
chwi yn ddiargyhoedd mewn sanct-
eiddrwydd ger bron Duw a'n Tad,
yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu
Grist gyd â'i holl saint.

PENNOD IV.

1 Y mae efe yn eu hannog hwynt i fyned rhagddynt mewn pob math ar dduwioldeb: 6 i fyw yn sanctaidd, ac yn gyfiawn; 9 i garu eu gilydd; 11 a thrwy lonyddwch, i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain: 13 ac yn ddiweddaf, i dristâu yn gymhedrol dros y meirw. 15 A chyd â'r cynghor diweddaf hwn, y mae efe yn cysylltu dosparth byr o'r adgyfodiad, ac o ail-ddyfodiad Crist i'r farn.

YM mhellach gan hynny, frodyr,
yr ydym yn attolwg i chwi, ac
yn ‖ deisyf yn yr Arglwydd Iesu,
megis y derbyniasoch gennym [a] pa
fodd y dylech rodio a boddloni
Duw, ar i chwi gynnyddu fwyfwy.
2 Canys chwi a wyddoch pa
orchymynion a roddasom i chwi
trwy yr Arglwydd Iesu.
3 Canys hyn yw [b] ewyllys Duw,
sef eich sancteiddiad chwi, ar ym-
gadw o honoch rhag godineb:
4 Ar fedru o bob un o honoch
feddiannu ei lestr ei hun mewn
sancteiddrwydd a pharch;
5 Nid mewn gwŷn trachwant,
[c] megis y Cenhedloedd [d] y rhai nid
adwaenant Dduw:
6 [e] Na byddo *i neb* orthrymmu
na thwyllo ei frawd mewn dim:

Anno DOMINI 54.

[d] Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12. 1 Petr 2. 21.
[e] ad. 1.
[f] Gal. 2. 2. a 4. 11. Phil. 2. 16.
‖ ynoch.
‖ trosoch chwi.
[g] Rhuf. 1. 10, 11.
[h] pen. 5. 15. 2 Petr 1. 7.
[i] 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. pen. 5. 23. 2 Thess. 2. 17. 1 Ioan 3. 20.
‖ annog.
[a] pen. 2. 12.
[b] Rhuf. 12. 2
[c] Eph. 4. 17, 18.
[d] 1 Cor. 15. 34. Eph. 4. 18.
[e] 1 Cor. 6. 7, &c.

Anno DOMINI 54.

canys dialydd *yw* yr Arglwydd ‖ ar
y rhai hyn oll, megis y dywedasom
i chwi o'r blaen, ac y tystiasom.
7 Canys ni alwodd Duw nyni i
aflendid, ond [f] i sancteiddrwydd.
8 Am hynny [g] y neb sydd yn
‖ dirmygu, nid dyn y mae yn ei
ddirmygu, ond Duw, [h] yr hwn
hefyd a roddes ei Yspryd Glân
‖ ynom ni.
9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid
i chwi ysgrifenu o honof attoch:
canys [i] yr ydych chwi eich hunain
wedi eich dysgu gan Dduw [k] i garu
eich gilydd.
10 Oblegid yr ydych yn gwneuthur hyn i bawb o'r brodyr y rhai
sydd trwy holl Macedonia: ond yr
ydym yn attolwg i chwi, frodyr,
gynnyddu o honoch fwyfwy;
11 A rhoddi o honoch eich bryd
ar fod yn llonydd, a [l] gwneuthur
eich gorchwylion eich hunain, a
[m] gweithio â'ch dwylaw eich hunain
(megis y gorchymynasom i chwi)
12 Fel [n] y rhodioch yn weddaidd
tu ag at y rhai sydd oddi allan, ac
na byddo arnoch eisiau ‖ dim.
13 Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i
chwi fod heb wybod am y rhai a
hunasant, na thristâoch, [o] megis
eraill y rhai nid oes ganddynt obaith.
14 Canys [p] os ydym yn credu
farw Iesu, a'i adgyfodi; felly [q] y
rhai a hunasant yn yr Iesu, a ddwg
Duw hefyd gyd âg ef.
15 Canys hyn yr ydym yn ei
ddywedyd wrthych [r] y'ngair yr Arglwydd, [s] na bydd i ni y rhai byw,
y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr
Arglwydd, rag-flaenu y rhai a hunasant.
16 Oblegid [t] yr Arglwydd ei hun
a ddisgyn o'r nef gyd â ‖ bloedd, â
llef yr arch-angel, ac [u] âg udgorn
Duw: a'r meirw yng Nghrist a
gyfodant yn gyntaf:
17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai
a adawyd, a gipir i fynu gyd â
hwynt, [x] yn y cymmylau, i gyfarfod
â'r Arglwydd, yn yr awyr: ac felly
[y] y byddwn yn wastadol gyd â'r Arglwydd.
18 Am hynny ‖ diddenwch eich
gilydd â'r ymadroddion hyn.

PENNOD V.

1 Y mae efe yn myned rhagddo, ac yn dangos (fel o'r blaen) ddull dyfodiad Crist i'r farn: 12 ac yn rhoddi amryw orchymynion; 23 ac felly yn diweddu ei epistol.

EITHR am [a] yr amserau a'r
prydiau, frodyr, nid rhaid i
chwi ysgrifenu o honof attoch.
2 Oblegid chwi a wyddoch eich
hunain yn hysbys, mai [b] felly y
daw dydd yr Arglwydd fel lleidr
yn y nos.
3 Canys pan ddywedant, Tangnefedd a diogelwch; yna [c] y mae
dinystr disymmwth yn dyfod ar eu
gwarthaf, megis gwewyr esgor ar
un a fo beichiog; ac ni ddiangant
hwy ddim.
4 Ond chwychwi, frodyr, nid
ydych mewn tywyllwch, fel y

‖ am. — f Lef. 11. 44. a 19. 2. — g Luc 10. 16. — ‖ gwrthod. — h 1 Cor. 7. 40. — ‖ i ni. — i Jer. 31. 34. Heb. 8. 11. 1 Ioan 2. 20, 27. — k Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8. — l 2 Thess. 3. 11. 1 Petr 4. 15. — m 2 Thess. 3. 7, 8, 12. — n Col. 4. 5. — ‖ neb. — o Deut. 14. 1, 2. 2 Sam. 12. 20. — p 1 Cor. 15. 13. — q 1 Cor. 15. 18, 23. — r 1 Bren. 13. 17, 18. a 20. 35. — s 1 Cor. 15. 51. — t Matt. 24. 31. 2 Thess. 1. 7. — ‖ gawr. — u 1 Cor. 15. 52. — x Act. 1. 9. Dat. 11. 12. — y Ioan 12. 26. a 14. 3. a 17. 24. — ‖ cynghorwch. — a Matt. 24. 3, 36. Act. 1. 7. — b Matt. 24. 43, 44. — c Luc 17. 27, 28. a 21. 34, 35. 2 Thess. 1. 9.

goddiweddo y dydd hwnnw chwi
megis lleidr.
5 Chwychwi oll, [d] plant y goleuni
ydych, a phlant y dydd: nid ydym
ni o'r nos, nac o'r tywyllwch.
6 Am hynny na chysgwn, fel
‖ rhai eraill; eithr [e] gwyliwn, a
byddwn sobr.
7 Canys [f] y rhai a gysgant, y nos
y cysgant; a'r rhai a feddwant, y
nos y meddwant.
8 Eithr nyni, gan ein bod o'r
dydd, byddwn sobr, [g] wedi ymwisgo
â dwyfronneg ffydd a chariad, ac
â gobaith iachawdwriaeth yn lle
helm.
9 Canys [h] nid appwyntiodd Duw
nyni i ddigofaint, ond i gaffael iachawdwriaeth trwy ein Harglwydd
Iesu Grist,
10 [i] Yr hwn a fu farw drosom;
fel pa un bynnag a wnelom ai
gwylied, ai cysgu, y byddom fyw
gyd âg ef.
11 O herwydd paham cynghorwch eich gilydd, ac adeiladwch bob
un eich gilydd, megis ag yr ydych
yn gwneuthur.
12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi,
frodyr, [k] adnabod y rhai sydd yn
llafurio yn eich mysg, ac yn eich
llywodraethu chwi yn yr Arglwydd,
ac yn eich ‖ rhybuddio;
13 A gwneuthur cyfrif mawr o
honynt mewn cariad, er mwyn eu
gwaith. Byddwch dangnefeddus yn
eich plith eich hunain.
14 Ond yr ydym yn deisyf arnoch,
frodyr, [l] rhybuddiwch y rhai ‖ afreolus, diddenwch y gwan eu meddwl, [m] cynheliwch y gweiniaid, byddwch ymarhous wrth bawb.
15 [n] Gwelwch na thalo neb ddrwg
dros ddrwg i neb: eithr yn wastadol [o] dilynwch yr hyn sydd dda,
‖ tu ag at eich gilydd, a thu ag at
bawb.
16 [p] Byddwch lawen yn wastadol.
17 [q] Gweddïwch yn ddibaid.
18 [r] Ym mhob dim diolchwch:
canys hyn *yw* ewyllys Duw yng
Nghrist Iesu ‖ tu ag attoch chwi.
19 [s] Na ddiffoddwch yr Yspryd.
20 Na ddirmygwch brophwydoliaethau.
21 [t] Profwch bob peth: deliwch yr
hyn sydd dda.
22 [u] Ymgedwch rhag pob ‖ rhith
drygioni.
23 A [x] gwir Dduw y tangnefedd
[y] a'ch sancteiddio yn gwbl oll: a
chadwer eich yspryd oll, a'ch enaid,
a'ch corph, yn ddiargyhoedd yn
nyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist.
24 [z] Ffyddlawn *yw* yr hwn a'ch
galwodd, yr hwn hefyd a'*i* gwna.
25 O frodyr, gweddïwch drosom.
26 [a] Anherchwch yr holl frodyr â
chusan sancteiddiol.
27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn
yr Arglwydd, ar ddarllen [b] y llythyr
hwn i'r holl frodyr sanctaidd.
28 [c] Gras ein Harglwydd Iesu Grist
fyddo gyd â chwi. Amen.
¶ Y cyntaf at y Thessaloniaid a
ysgrifenwyd o Athen.

Anno DOMINI 54.

d Eph. 5. 8. — ‖ y lleill. — e Matt. 24. 42. a 25. 13. Rhuf. 13. 11, 12. 1 Petr 5. 8. — f Luc 21. 34, 36. Rhuf. 13. 13. 1 Cor. 15. 34. — g Es. 59. 17. Eph. 6. 14, 16, 17. — h Rhuf. 9. 22. pen. 1. 10. 1 Petr 2. 8. — i Rhuf. 14. 8, 9. — k 1 Cor. 16. 18. Phil. 2. 29. Heb. 13. 7, 17. — ‖ cynghori. — l 2 Thess. 3. 11, 12. — ‖ allan o drefn. — m Rhuf. 15. 1. Gal. 6 1, 2. — n Diar. 20. 22. a 24. 29. Matt. 5. 39, 44. Rhuf. 12. 17. 1 Cor. 6. 7. 1 Petr 3. 9. — o Gal. 6. 10. pen. 3. 12. — ‖ ym mhlith eich. — p Phil. 4. 4. — q Luc 18. 1. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. — r Eph. 5. 20. Col. 3. 17. — ‖ am danoch. — s Eph. 4. 30. 2 Tim. 1. 6. Edrych 1 Cor 14. 30. — t 1 Cor. 2 11, 15. 1 Ioan 4. 1. — u Phil. 4 8. — ‖ math ar ddrwg. — x Phil. 4. 9. — y pen. 3. 13. — z 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Thess. 3. 3. — a Rhuf. 16. 16. — b Col. 4. 16. 2 Thess. 3. 14. — c Rhuf. 16. 20.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT Y

THESSALONIAID.

Anno DOMINI 54.

PENNOD I.

1 Y mae Sant Paul yn hysbysu iddynt ddüed yr oedd efe yn meddwl am eu ffydd, a'u cariad, a'u hamynedd hwynt: 11 a chyd â hynny yn gosod llawer o resymmau ar lawr, i'w cysuro hwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerir oddi wrth gyfiawn farn Duw.

PAUL, a Silfanus, a Thimotheüs, at eglwys y Thessaloniaid, [a]yn Nuw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

2 [b]Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

3 [c]Diolch a ddylem i Dduw yn wastadol drosoch, frodyr, fel y mae yn addas, oblegid bod eich ffydd chwi yn mawr gynnyddu, a chariad pob un o honoch oll tu ag at eich gilydd yn ychwanegu:

4 Hyd onid ydym [d]ni ein hunain yn ‖gorfoleddu ynoch chwi yn eglwysi Duw, o herwydd eich amynedd chwi a'ch ffydd yn eich holl erlidiau a'r gorthrymderau yr ydych yn eu goddef:

5 *Yr hyn sydd* [e]argoel goleu o gyfiawn farn Duw, fel y'ch cyfrifer yn deilwng i deyrnas Dduw, [f]er mwyn yr hon yr ydych hefyd yn goddef.

6 Canys cyfiawn *yw* ger bron Duw, dalu cystudd i'r rhai sydd yn eich cystuddio chwi;

7 Ac i chwithau, y rhai a gystuddir, esmwythdra gyd â ni, [g]yn ymddangosiad yr Arglwydd Iesu o'r nef, ‖gyd â'i angelion nerthol,

8 ‖[h]A thân fflamllyd, ‖gan roddi dïal i'r sawl nid adwaenant Dduw, ac [i]nid ydynt yn ufuddhâu i efengyl ein Harglwydd Iesu Grist:

9 Y rhai a ddïoddefant yn gospedigaeth, ddinystr tragywyddol oddi ger bron yr Arglwydd, ac oddi wrth ogoniant ei gadernid ef:

10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu (o herwydd i'n tystiolaeth ni yn eich mysg chwi gael ei chredu) yn y dydd hwnnw.

11 Am ba achos yr ydym hefyd yn gweddïo yn wastadol drosoch, ar fod i'n Duw ni eich cyfrif chwi yn deilwng o'r alwedigaeth *hon*, a chyflawni holl foddlonrwydd ‖*ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn nerthol:

12 Fel y gogonedder enw ein Harglwydd Iesu Grist ynoch chwi, a chwithau ynddo yntau, yn ol gras ein Duw ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

[a] 1 Thess. 1. 1.
[b] 1 Cor. 1. 3.
[c] 1 Thess. 1. 2, 3. pen. 2. 13.
[d] 2 Cor. 7. 14. a 9. 2. 1 Thess. 2. 19.
‖ *ymffrostio.*
[e] Phil. 1. 28.
[f] 1 Thess. 2. 14.
[g] 1 Thess. 4. 16. Judas 14.
‖ *gyd â'g angelion ei nerth.*
‖ *Mewn tân.*
[h] 2 Petr 3. 7.
‖ *yn cymmeryd dïal ar y sawl.*
[i] Rhuf. 2. 8.
‖ *i ddaioni.*

PENNOD II.

1 Mae efe yn ewyllysio iddynt barhâu yn ddisigl yn y gwirionedd a dderbyniasant; 3 ac yn dangos y bydd ymadawiad oddi wrth y ffydd, 8 ac y datguddir anghrist, cyn dyfod dydd yr Arglwydd: 15 ac yno yn ail-adrodd ei gynghor o'r blaen, ac yn gweddïo drostynt hwy.

AC yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, er dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist, a'n cyd-gynhulliad ninnau atto ef,

2 [a]Na'ch sigler yn fuan ‖oddi wrth eich meddwl, ac na'ch cynhyrfer, na chan yspryd, na chan air, na chan lythyr, megis oddi wrthym ni, fel pe bai dydd Crist yn gyfagos.

3 Na thwylled neb chwi mewn un modd: oblegid *ni ddaw y dydd hwnnw* hyd oni ddêl ymadawiad yn gyntaf, a [b]datguddio y dyn pechod, mab y golledigaeth:

4 Yr hwn sydd yn gwrthwynebu, ac [c]yn ymddyrchafu ‖goruwch pob ‖peth a elwir yn Dduw, neu a addolir; hyd onid yw [d]efe, megis Duw, yn eistedd yn nheml Duw, ac yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw.

5 Onid côf gennych chwi, pan oeddwn i etto gyd â chwi, ddywedyd o honof y pethau hyn i chwi?

6 Ac yr awrhon chwi a wyddoch yr hyn sydd yn attal, fel y datguddier ef yn ei bryd ei hun.

7 Canys y mae [e]dirgelwch yr anwiredd yn gweithio eisoes: yn unig yr hwn sydd yr awrhon yn attal, *a ettyl* nes ei dynnu ymaith.

8 Ac yna y datguddir yr Anwir *hwnnw*, yr hwn a ddifetha yr Arglwydd [f]â'g yspryd ei enau, ac a ddilëa â disgleirdeb ei ddyfodiad:

9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfodiad [g]yn ol gweithrediad Satan, gyd â phob nerth, ac [h]arwyddion, a rhyfeddodau gau,

10 A phob dichell anghyfiawnder yn [i]y rhai colledig; am na dderbyniasant gariad y gwirionedd, fel y byddent gadwedig.

11 Ac [k]am hynny y denfyn Duw iddynt hwy ‖amryfusedd cadarn, [l]fel y credont gelwydd:

12 Fel y barner yr holl rai nid oeddynt yn credu i'r gwirionedd, ond yn ymfoddloni mewn anghyfiawnder.

13 Eithr [m]nyni a ddylem ddïolch yn wastad i Dduw drosoch chwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, oblegid i Dduw [n]o'r dechreuad eich [o]ethol chwi i iachawdwriaeth, [p]trwy sancteiddiad yr Yspryd, a ffydd ‖i'r gwirionedd:

14 I'r hyn y galwodd efe chwi trwy ein hefengyl ni, i [q]feddiannu gogoniant ein Harglwydd Iesu Grist.

15 Am hynny, frodyr, sefwch, a deliwch [r]y traddodiadau a ddysgasoch, pa un bynnag ai trwy ymadrodd, ai trwy ein hepistol ni.

16 A'n Harglwydd Iesu Grist ei hun, a Duw a'n Tad, yr hwn a'n

Anno DOMINI 54.

[a] Matt. 24. 4. Eph. 5. 6. 1 Ioan 4. 1.
‖ *o'ch medd. wl. neu, ym meddwl.*
[b] 1 Ioan 2. 18. Dat. 13. 11.
[c] Dan. 11. 36.
‖ *yn erbyn.*
‖ *un.*
[d] Edrych Ezec. 28. 2.
[e] 1 Ioan 4. 3.
[f] Es. 11. 4. Hos. 6. 5. Dat. 2. 16. a 19. 15, 20, 21.
[g] Eph. 2. 2. Dat. 18. 23.
[h] Edrych Deut. 13. 1. Matt. 24. 24. Dat. 13. 13.
[i] 2 Cor. 2. 15. a 4. 3.
[k] Rhuf. 1. 24, &c. Edrych 1 Bren. 22. 22. Ezec. 14. 9.
‖ *nerthol weithrediad cyfeiliorni.*
[l] 1 Tim. 4. 1.
[m] pen. 1. 3.
[n] Eph. 1. 4.
[o] 1 Thess. 1. 4.
[p] Luc 1. 75. 1 Petr 1. 2.
‖ *y.*
[q] Ioan 17. 22.
[r] pen. 3. 6.

Anno DOMINI 54.

carodd ni, ac a roddes *i ni* ddiddan-
wch tragywyddol, a gobaith da
trwy ras,
17 A ddiddano eich calonnau
chwi, ac a'ch [s]sicrhâo ym mhob
gair a gweithred dda.

[s]1 Cor. 1. 8. 1 Thess. 3. 13.

PENNOD III.

1 Y mae efe yn deisyfu eu gweddïau hwy drosto ei hun: 3 yn tystiolaethu pa hyder oedd ganddo arnynt; 5 ac yn gweddïo ar Dduw drostynt hwy; 6 ac yn rhoddi amryw orchymynion; yn enwedig i ochelyd seguryd, a chymdeithas rhai drwg; 16 ac yn diweddu trwy weddïo, a'u hannerch hwy.

BELLACH, frodyr, [a]gweddï-
wch drosom ni, ar fod i air yr
Arglwydd redeg, a chael gogonedd,
megis gyd â chwithau;
2 Ac [b]ar ein gwared ni oddi
wrth ddynion ‖ anhywaith a dryg-
ionus: canys nid *oes* ffydd gan
bawb.
3 Eithr [c]ffyddlawn yw yr Ar-
glwydd, yr hwn a'ch sicrhâ chwi,
ac a'*ch* [d]ceidw rhag drwg.
4 Ac [e]y mae gennym hyder yn
yr Arglwydd am danoch, eich bod
yn gwneuthur, ac y gwnewch, y
pethau yr ydym yn eu gorchymyn
i chwi.
5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo
eich calonnau chwi at gariad Duw,
ac i ‖ ymaros am Grist.
6 Ac yr ydym yn gorchymyn i
chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd
Iesu Grist, [f]dynnu o honoch ymaith
[g]oddi wrth bob brawd a'r sydd yn
rhodio ‖ [h]yn afreolus, ac nid yn ol
[i]y traddodiad a dderbyniodd efe
gennym ni.
7 Canys chwi a wyddoch eich
hunain [k]pa fodd y dylech ein dilyn
ni: oblegid [l]ni buom ‖ afreolus yn
eich plith chwi,

[a]Eph. 6. 19. Col. 4. 3.
[b]Rhuf. 15. 31.
‖Neu, *allan o'u lle.*
[c]1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.
[d]Ioan 17. 15.
[e]2 Cor 7. 16.
‖*amynedd Crist.*
[f]Rhuf. 16. 17. ad. 14. 2 Ioan 10.
[g]1 Cor. 5. 11.
‖*allan o drefn.*
[h]1 Thess. 4. 11. ad. 11, 12, 14.
[i]pen. 2. 15.
[k]1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6, 7.
[l]1 Thess. 2. 10.
‖*allan o drefn.*

8 Ac ni fwyttasom fara neb yn
rhad; ond [m]trwy weithio mewn
llafur a lludded, nos a dydd, fel
na phwysem ar neb o honoch
chwi:
9 [n]Nid o herwydd nad oes gen-
nym awdurdod, ond fel y'n rhodd-
em [o]ein hunain yn siampl i chwi
i'n dilyn.
10 Canys pan oeddym hefyd gyd
â chwi, hyn a orchymynasom i chwi,
[p]Os byddai neb ni fynnai weithio,
na chai fwytta chwaith.
11 Canys yr ydym yn clywed fod
rhai yn rhodio yn eich plith chwi
‖ yn afreolus, heb weithio dim, ond
bod yn rhodresgar.
12 [q]Ond i'r cyfryw gorchymyn
yr ydym, a'u hannog trwy ein Har-
glwydd Iesu Grist, [r]ar *iddynt*
weithio trwy lonyddwch, a bwytta
eu bara eu hunain.
13 A chwithau, frodyr, [s]na ‖ ddiff-
ygiwch yn gwneuthur daioni.
14 Ond od oes neb heb ufuddhâu
i'n gair ‖ trwy y llythyr *yma*, hys-
byswch hwnnw; ac [t]na fydded i
chwi gymdeithas âg ef, megis y
cywilyddio efe.
15 Er hynny na chymmerwch *ef*
megis gelyn, eithr ‖ cynghorwch *ef*
fel brawd.
16 [u]Ac Arglwydd y tangnefedd ei
hun a roddo i chwi dangnefedd yn
wastadol ym mhob modd. Yr Ar-
glwydd *a fyddo* gyd â chwi oll.
17 [x]Yr annerch â'm llaw i Paul
fy hun; yr hyn sydd arwydd ym
mhob epistol: fel hyn yr ydwyf yn
ysgrifenu.
18 [y]Gras ein Harglwydd Iesu
Grist gyd â chwi oll. Amen.
¶ Yr ail at y Thessaloniaid, a
ysgrifenwyd o Athen.

Anno DOMINI 54.

[m]Act. 18. 3. a 20. 34.
[n]1 Cor. 9. 6. 1 Thess. 2. 6.
[o]ad. 7.
[p]Gen. 3. 19.
‖*allan o drefn.*
[q]1 Thess. 4. 11.
[r]Eph. 4. 28.
[s]Gal. 6. 9.
‖*flinwch.*
‖*trwy lythyr, hysbyswch y dyn hwnnw.*
[t]Matt. 18. 17. 1 Cor. 5. 9, 11. ad. 6.
‖*rhybuddiwch.*
[u]Rhuf. 15. 33.
[x]1 Cor. 16. 21. Col. 4. 18.
[y]Rhuf. 16. 24.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL

AT

TIMOTHEUS.

Anno DOMINI 65.

PENNOD I.

1 Y mae Paul yn dwyn ar gôf i Timothëus y siars a roddasai efe iddo, wrth fyned i Macedonia. 5 Iawn arfer a diwedd y gyfraith. 11 Ynghylch galw Sant Paul i fod yn apostol. 20 Am Hymenëus ac Alexander.

PAUL apostol Iesu Grist, [a]yn
ol gorchymyn Duw ein Hiach-
awdwr, a'r Arglwydd Iesu Grist,
[b]ein gobaith;
2 At [c]Timothëus, *fy* mab na-
turiol yn y ffydd: [d]Gras, trugar-
edd, *a* thangnefedd oddi wrth Dduw
ein Tad, a Christ Iesu ein Har-
glwydd.
3 Megis y deisyfiais arnat aros yn
Ephesus, [e]pan aethum i Macedonia,
fel y gellit rybuddio rhai [f]na ddysg-
ont ddim amgen,
4 Ac na [g]ddaliont ar chwedlau,
ac achau anorphen, y rhai sydd yn
peri cwestiynau yn hytrach nag

[a]Act. 9. 15.
[b]Col. 1. 27.
[c]Act. 16. 1. 1 Cor. 4. 17. 1 Thess. 3. 2.
[d]Gal. 1. 3. 2 Tim. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[e]Act. 20. 1, 3. Phil. 2. 24.
[f]Gal. 1. 6, 7. pen. 6. 3.
[g]pen. 4. 7. a 6. 4, 20. 2 Tim. 2. 16, 23. Tit. 1. 14. a 3. 9.

adeiladaeth dduwiol, yr hon sydd
‖ trwy ffydd; *gwna felly.*
5 Eithr [h]diwedd y gorchymyn yw
cariad o galon bur, a chydwybod
dda, a ffydd ddiragrith.
6 Oddi wrth yr hyn bethau y
gwyrodd rhai, ac y troisant heibio
at [i]ofer-siarad;
7 Gan ewyllysio bod yn athrawon
o'r ddeddf, heb ddeall na pha beth-
au y maent yn eu dywedyd, nac am
ba bethau y maent yn taeru.
8 Eithr nyni a wyddom mai [k]da
yw y gyfraith, os arfer dyn hi yn
gyfreithlawn;
9 [l]Gan wybod hyn, nad i'r cyf-
iawn y rhoddwyd y gyfraith, eithr
i'r *rhai* digyfraith ac anufudd, i'r
rhai annuwiol a phechaduriaid,
i'r *rhai* disanctaidd a halogedig, i
dad-leiddiaid a mam-leiddiaid, i
leiddiaid dynion,

Anno DOMINI 65.

‖*mewn.*
[h]Rhuf. 13. 8, 10. Gal. 5. 14.
[i]ad. 4.
[k]Rhuf. 7. 12.
[l]Gal. 3. 19. a 5. 23.

Anno DOMINI 65.

10 I butteinwyr, i wrryw-gydwyr,
i ladron-dynion, i gelwyddwyr, i
anudonwyr; ac os *oes* dim arall yn
wrthwyneb i athrawiaeth [m]iachus,
11 Yn ol efengyl ‖gogoniant [n]y
bendigedig Dduw, [o]am yr hon yr
ymddiriedwyd i mi.
12 Ac yr ydwyf yn dïolch i'r hwn
a'm nerthodd i, *sef* Crist Iesu ein
Harglwydd, [p]am iddo *fy* nghyfrif
yn ffyddlawn, gan fy ngosod yn y
weinidogaeth;
13 [q]Yr hwn oeddwn o'r blaen yn
gablwr, ac yn erlidiwr, ac yn dra-
haus. Eithr mi a gefais drugaredd,
am [r]i mi yn ddïarwybod *ei* wneuth-
ur ‖trwy anghrediniaeth:
14 A gras ein Harglwydd ni a dra-
amlhâodd [s]gyd â ffydd a chariad,
yr hwn sydd yng Nghrist Iesu.
15 Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu
pob ‖derbyniad, [t]ddyfod Crist Iesu
i'r byd i gadw pechaduriaid; o ba
rai ‖pennaf ydwyf fi.
16 Eithr o achos hyn y cefais dru-
garedd, fel y dangosai Iesu Grist
ynof fi ‖yn gyntaf bob hirodded, er
siampl i'r rhai a gredant rhag llaw
ynddo ef i fywyd tragywyddol.
17 Ac [u]i'r Brenhin tragywyddol,
anfarwol, anweledig, [x]i'r Duw unig
ddoeth, [y]*y byddo* anrhydedd a go-
goniant yn oes oesoedd. Amen.
18 Y gorchymyn hwn yr ydwyf yn
ei roddi i ti, *fy* mab Timothëus,
[z]yn ol y prophwydoliaethau a
gerddasant o'r blaen am danat, ar
[a]filwrio o honot ynddynt filwriaeth
dda,
19 [b]Gan fod gennyt ffydd, a chyd-
wybod dda; yr hon a wrthododd
rhai, ac a wnaethant long-ddrylliad
am y ffydd:
20 O ba rai y mae [c]Hymenëus ac
[d]Alexander; y rhai [e]a roddais i
Satan, fel y dysgent na chablent.

[m] pen. 6. 3. 2 Tim. 4. 3. Tit. 1. 9. a 2. 1.
‖ *ogoneddus.*
[n] pen. 6. 15.
[o] Gal. 2. 7. 1 Thess. 2. 4. Tit. 1. 3.
[p] 1 Cor. 7. 25.
[q] Act. 8. 3. a 9. 1. Phil. 3. 6.
[r] Ioan 9. 39, 41. Act. 3. 17.
‖ *mewn.*
[s] 2 Tim. 1. 13.
‖ *croesaw.*
[t] Matt. 9. 13. Marc 2. 17. Luc 5. 32. a 19. 10. 1 Ioan 3. 5.
‖ *blaenaf.*
‖ Neu, *y blaenaf.*
[u] Ps. 10. 16. a 145. 13. pen. 6. 15, 16.
[x] Rhuf. 16. 27.
[y] 1 Chron. 29. 11.
[z] pen. 4. 14.
[a] pen. 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
[b] pen. 3. 9.
[c] 2 Tim. 2. 17.
[d] 2 Tim. 4. 14.
[e] 1 Cor. 5. 5.

PENNOD II.

1 Bod yn iawn gweddïo a dïolch dros bob dyn. 9 Pa fodd y dylai gwragedd ymdrwsio; 12 nad ydys yn caniattâu iddynt na dysgu, na bod yn ben; 15 y byddant hwy gadwedig, er bod ynddynt arwydd o ddigofaint Duw, wrth ddwyn plant i'r byd, os hwy a arhosant yn y ffydd.

‖CYNGHORI yr ydwyf am hyn-
ny, ym mlaen pob peth, fod
ymbiliau, gweddïau, deisyfiadau, *a*
thalu dïolch, dros bob dyn;
2 [a]Dros frenhinoedd, a phawb
sydd mewn ‖goruchafiaeth; fel y
gallom ni fyw yn llonydd ac yn
heddychol mewn pob duwioldeb ac
onestrwydd.
3 Canys hyn *sydd* dda a chym-
meradwy ger bron Duw ein ceid-
wad;
4 [b]Yr hwn sydd yn ewyllysio bod
pob dyn yn gadwedig, a'u dyfod i
wybodaeth y gwirionedd.
5 Canys [c]un Duw *sydd*, ac [d]un
cyfryngwr hefyd rhwng Duw a dyn-
ion, y dyn Crist Iesu;
6 [e]Yr hwn a'i rhoddes ei hunan
yn bridwerth dros bawb, ‖[f]i'w
dystiolaethu [g]yn yr amseroedd
priod.
7 [h]I'r hyn y'm gosodwyd i yn
bregethwr ac yn apostol ([i]y gwir yr
wyf yn ei ddywedyd yng Nghrist,

‖ *Attolwg.*
[a] Jer. 29. 7.
‖ Neu, *awdurdod.*
[b] 2 Petr 3. 9.
[c] Ioan 17. 3. Rhuf. 3. 29. a 10. 12.
[d] Heb. 9. 15.
[e] Matt. 20. 28.
‖ *yn dystiolaeth.*
[f] 1 Cor. 1. 6. 2 Thess. 1. 10.
[g] Eph. 1. 9. a 3. 5.
[h] 2 Tim. 1. 11.
[i] Rhuf. 9. 1.

nid wyf yn dywedyd celwydd) [k]yn
athraw y Cenhedloedd mewn ffydd
a gwirionedd.
8 Am hynny yr wyf yn ewyllysio
i'r gwŷr weddïo [l]ym mhob man,
[m]gan ddyrchafu dwylaw sanctaidd,
heb na digter ‖na dadl.
9 Yr un modd hefyd, bod [n]i'r
gwragedd eu trefnu eu hunain
mewn dillad gweddus, gyd â gwyl-
der a sobrwydd; nid â gwallt pleth-
edig, neu aur, neu emmau, neu ddi-
llad gwerthfawr,
10 Ond (yr hyn sydd yn gweddu i
wragedd a fo yn proffesu duwioldeb)
â gweithredoedd da.
11 Dysged gwraig mewn distaw-
rwydd gyd â phob gostyngeidd-
rwydd.
12 Ond [o]nid wyf yn cenhadu i
wraig athrawiaethu, [p]nac ymawd-
urdodi ar y gwr, eithr bod mewn
distawrwydd.
13 Canys [q]Adda a luniwyd yn
gyntaf, yna Efa.
14 Ac nid [r]Adda a dwyllwyd;
eithr y wraig, wedi ei thwyllo, oedd
yn y camwedd.
15 Etto cadwedig fydd ‖wrth
ddwyn plant, os arhosant hwy
mewn ffydd, a chariad, a sancteidd-
rwydd, ynghyd â sobrwydd.

Anno DOMINI 65.

[k] Rhuf. 11. 13. a 15. 16. Gal. 1. 16.
[l] Mal. 1. 11. Ioan 4. 21.
[m] Es. 1. 15.
‖ *nac ammeu.*
[n] 1 Petr 3. 3.
[o] 1 Cor. 14. 34.
[p] Eph. 5. 24.
[q] Gen. 1. 27. a 2. 18. 1 Cor. 11. 8, 9.
[r] Gen. 3. 6. 2 Cor. 11. 3.
‖ *yn planta.*

PENNOD III.

2 Cynheddfau esgobion, a dïaconiaid, a'u gwragedd; 14 a phaham y mae yr apostol yn ysgrifenu y pethau hyn at Timothëus. 15 Ynghylch yr eglwys, a'r gwirionedd a ddysgir ynddi.

GWIR *yw* y gair, Od yw neb
yn chwennych swydd [a]esgob,
gwaith da y mae yn ei chwen-
nych.
2 Rhaid gan hynny i [b]esgob fod
yn ddïargyhoedd, yn wr un wraig,
yn wyliadwrus, yn sobr, yn ‖wedd-
aidd, yn lletteugar, [c]yn athrawaidd;
3 Nid yn ‖win-gar, nid yn daraw-
ydd, [d]nid yn budr-elwa; eithr yn
dirion, [e]yn anymladdgar, yn ddi-
arian-gar;
4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn
dda, yn dal ei blant mewn ufudd-
dod, ynghyd â phob onestrwydd;
5 (Oblegid oni fedr un lywodr-
aethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cym-
mer efe ofal dros eglwys Dduw?)
6 Nid yn newyddian *yn y ffydd*,
rhag iddo ymchwyddo, a syrthio i
ddamnedigaeth diafol.
7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd
gael tystiolaeth dda [f]gan y rhai
oddi allan; rhag iddo syrthio i
waradwydd, ac i fagl diafol.
8 *Rhaid* i'r [g]dïaconiaid yr un
ffunud *fod* yn onest; nid yn ddau-
eiriog, nid yn ymrôi i win lawer,
nid yn budr-elwa;
9 [h]Yn dala dirgelwch y ffydd
mewn cydwybod bur.
10 A phrofer y rhai hynny hefyd
yn gyntaf; yna gwasanaethant
swydd dïaconiaid, os byddant ddï-
argyhoedd.
11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd
yr un modd *fod* yn onest, nid yn
enllibaidd, yn sobr, yn ffyddlawn
ym mhob peth.
12 Bydded y dïaconiaid yn wŷr un

[a] Act. 20. 28.
[b] Tit. 1. 6, &c.
‖ *foddus.*
[c] 2 Tim. 2. 24.
‖ *barod i ymladd a chynnyg cam, fel un mewn gwin.*
[d] 1 Petr 5. 2.
[e] 2 Tim. 2. 24.
[f] Act. 22. 12. 1 Cor. 5. 12.
[g] Act. 6. 3.
[h] pen. 1. 19.

Anno DOMINI 65.

wraig, yn llywodraethu eu plant a'u
tai eu hunain yn dda.
13 Canys [i] y rhai a wasanaethant
swydd diaconiaid yn dda, ydynt yn
ynnill iddynt eu hunain radd dda,
a hyfder mawr yn y ffydd *sydd* yng
Nghrist Iesu.
14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu
hysgrifenu attat, gan obeithio dyfod
attat ar fyrder.
15 Ond os tariaf yn hir, fel y
gwypech pa fodd y mae yn rhaid *i
ti* ymddwyn yn nhŷ Dduw, yr hwn
yw eglwys y Duw byw, colofn a
‖ sylfaen y gwirionedd.
16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw
dirgelwch duwioldeb; [k] Duw a
† ymddangosodd yn y cnawd, [l] a
gyfiawnhâwyd yn yr Yspryd, [m] a
welwyd gan angelion, [n] a bregethwyd i'r Cenhedloedd, a gredwyd
iddo yn y byd, [o] a gymmerwyd i
fynu mewn gogoniant.

[i] Edrych Matt. 25. 21. ‖ Neu, *chynhaliad.* [k] Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 2. † Gr. *amlygwyd.* [l] Rhuf. 1. 4. 1 Petr 3. 18. [m] Matt. 28. 2 Marc 16. 5. Luc 24. 4. Ioan 20. 12. Eph. 3. 10. 1 Petr 1. 12. [n] Eph. 3. 5, 6. [o] Luc 24. 51. Act. 1. 9.

PENNOD IV.

1 Y mae efe yn prophwydo ymadawiad oddi wrth y ffydd, yn yr amseroedd diweddaf: 6 ac er mwyn na byddai i Timothëus ballu yn ei swydd, y mae efe yn rhoi iddo amryw gynghorion ynghylch hynny.

AC y mae yr Yspryd yn eglur [a] yn
dywedyd yr ymedy rhai [b] yn yr
amseroedd diweddaf oddi wrth y
ffydd, gan roddi coel i ysprydion
cyfeiliornus, ac i athrawiaethau
cythreuliaid;
2 Yn dywedyd celwydd mewn
rhagrith, a'u cydwybod eu hunain
wedi ei ‖ serio â haiarn poeth;
3 Yn gwahardd priodi, *ac yn
erchi* ymattal oddi wrth fwydydd,
y rhai a greodd Duw [c] i'w derbyn,
[d] trwy roddi diolch, gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y
gwirionedd.
4 Oblegid *y mae* [e] pob peth a
greodd Duw yn dda, ac nid *oes* dim
i'w wrthod, os cymmerir trwy dalu
diolch:
5 Canys y mae wedi ei sancteiddio
gan air Duw a gweddi.
6 ‖ Os gosodi y pethau hyn o flaen
y brodyr, ti a fyddi weinidog da i
Iesu Grist, [f] wedi dy fagu y'ngeiriau
y ffydd, ac athrawiaeth dda, yr hon
a ddilynaist.
7 Eithr [g] gâd heibio halogedig a
gwrachïaidd chwedlau, ac ymarfer
dy hun i dduwioldeb.
8 Canys ‖ i ychydig y mae [h] ymarfer corphorol yn fuddiol: eithr
duwioldeb sydd fuddiol i bob peth,
a chanddi addewid o'r bywyd *y
sydd* yr awrhon, ac o'r hwn a fydd.
9 [i] Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu
pob ‖ derbyniad.
10 Canys er mwyn hyn yr ydym
yn poeni, ac yn cael ein gwaradwyddo; o herwydd i ni obeithio yn
y Duw byw, [k] yr hwn yw Achubydd pob ‖ dyn, yn enwedig y ffyddloniaid.
11 Y pethau hyn gorchymyn a
dysg.
12 [l] Na ddiystyred neb dy ieuengctid di; eithr [m] bydd yn ensampl
i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn
ymarweddiad, mewn cariad, mewn
yspryd, mewn ffydd, mewn purdeb.

[a] 2 Thess. 2. 3. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3. 1 Ioan 2. 18. Judas 18. [b] 1 Petr 1. 20. ‖ *llosgi.* [c] Gen. 1. 29. a 9. 3. [d] Rhuf. 14. 6. 1 Cor. 10. 30. [e] Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 10. 25 Tit. 1. 15. ‖ *Os dygi y pethau hyn ar gof i'r brodyr.* [f] 2 Tim. 3. 14, 15. [g] pen. 1. 4. a 6. 20. Tit. 1. 14. ‖ Neu, *tros ychydig.* [h] Col. 2. 23. [i] pen. 1. 15. ‖ *croesaw.* [k] Ps. 36. 6. a 107. 2, 6, &c. ‖ *dynion.* [l] 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15. [m] Tit. 2. 7. 1 Petr 5. 3.

13 Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth
ddarllen, wrth gynghori, wrth
athrawiaethu.
14 [n] Nac esgeulusa y dawn sydd
ynot, yr hwn a roddwyd i ti [o] trwy
brophwydoliaeth, [p] gyd âg arddodiad dwylaw yr henuriaeth.
15 Myfyria ar y pethau hyn, *ac* yn
y pethau hyn aros; fel y byddo dy
gynnydd yn eglur ‖ i bawb.
16 Gwylia arnat dy hun, ac ar yr
athrawiaeth; aros ynddynt: canys
os gwnai hyn, ti [q] a'th gedwi dy hun
[r] a'r rhai a wrandawant arnat.

[n] 2 Tim. 1. 6. [o] pen. 1. 18. [p] Act. 6. 6. ‖ *ym mhob peth.* [q] Esec. 33. 9. [r] Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. Iago 5. 20.

PENNOD V.

1 Rheolau i'w dilyn wrth geryddu. 3 Yng nghylch gwragedd gweddwon, 17 a henuriaid. 23 Cynghor ynghylch iechyd Timothëus. 24 Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.

[a] NA cherydda hynafgwr, eithr
cynghora *ef* megis tad; *a'r*
rhai ieuaingc, megis brodyr;
2 Yr hen wragedd, megis mammau; y rhai ieuaingc, megis
chwïorydd, ‖ gyd â phob purdeb.
3 Anrhydedda y gwragedd gweddwon [b] y rhai sydd wir-weddwon.
4 Eithr o bydd un weddw âg iddi
blant neu ŵyrion, dysgant yn gyntaf
arfer ‖ duwioldeb gartref, a [c] thalu
y pwyth i'w rhïeni: canys hynny
sydd dda a chymmeradwy ger bron
Duw.
5 [d] Eithr yr hon sydd wir-weddw
ac unig, sydd yn gobeithio yn Nuw,
ac [e] yn parhâu mewn ymbiliau, a
gweddïau, nos a dydd.
6 Ond yr hon sydd ‖ drythyll, a fu
farw, er ei bod yn fyw.
7 A gorchymyn y pethau hyn, fel
y byddont ddiargyhoedd.
8 Ac od oes neb heb ddarbod dros
yr eiddo, ac yn enwedig ei ‖ deulu,
[f] efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw
nâ'r di-ffydd.
9 ‖ Na ddewiser yn weddw *un* a fo
dan driugein-mlwydd oed, yr hon
fu wraig i un gwr;
10 Yn dda ei gair am weithredoedd
da: os dygodd hi blant i fynu, os
[g] bu lettygar, o [h] golchodd hi draed
y saint, o chynnorthwyodd hi y
rhai cystuddiol, o dilynodd hi bob
gorchwyl da.
11 Eithr gwrthod y gweddwon
ieuaingc: canys pan ddechreuont
ymdrythyllu yn erbyn Crist, prïodi
a fynnant;
12 Gan gael barnedigaeth, am
iddynt ddirmygu y ffydd gyntaf.
13 A hefyd y maent yn dysgu *bod*
yn segur, gan rodio o amgylch o dŷ
i dŷ; ac nid yn segur yn unig, ond
hefyd yn wag-siaradus, ac yn rhodresgar, gan adrodd pethau nid ynt
gymmwys.
14 [i] Yr wyf yn ewyllysio gan
hynny i'r rhai ieuaingc brïodi,
planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi
dim achlysur i'r gwrthwynebwr i
† ddifenwi.
15 Canys y mae rhai eisoes wedi
gwyro ar ol Satan.
16 Od oes gan wr neu wraig ffyddlawn, *wragedd* gweddwon, cynnorthwyant hwynt, ac na phwyser

[a] Lef. 19. 32. ‖ *mewn pob diweirdeb.* [b] ad. 5, 16. ‖ *caredigrwydd.* [c] Edrych Gen. 45. 10, 11. Matt. 15. 4. Eph. 6. 1, 2. [d] 1 Cor. 7. 32. [e] Luc 2. 37. a 18. 1. ‖ *yn byw yn foethus.* ‖ *geraint.* [f] 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16. ‖ *Na chyfrifer ym mhlith y rhai gweddwon.* [g] 1 Petr 4. 9. [h] Gen. 18. 4. a 19. 2. Luc 7. 38, 44. [i] 1 Cor. 7. 9. [k] Tit. 2. 8. † Gr. *ymsennu.*

Anno DOMINI 65

ar yr eglwys; fel y gallo hi ddiwallu
[l] y gwir-weddwon.
17 [m] Cyfrifer yr henuriaid sydd
yn llywodraethu yn dda, yn deilwng
o barch dau-ddyblyg; yn enwedig
y rhai sydd yn poeni yn y gair a'r
athrawiaeth.
18 Canys y mae yr ysgrythyr
yn dywedyd, [n] Na chau safn yr ŷch
sydd yn dyrnu yr ŷd: ac, [o] *Y mae*
y gweithiwr yn haeddu ei gyflog.
19 Yn erbyn henuriad na dderbyn
achwyn, oddieithr [p] ‖ dan ddau neu
dri o dystion.
20 [q] Y rhai sydd yn pechu,
‖ cerydda y'ngwydd pawb, fel y
byddo ofn ar y lleill.
21 ‖ [r] Gorchymyn yr ydwyf ger
bron Duw, a'r Arglwydd Iesu
Grist, a'r etholedig angelion, gadw o
honot y pethau hyn heb ragfarn, heb
wneuthur dim o ‖ gyd-bartiaeth.
22 [s] Na ddod ddwylaw yn eb-
rwydd ar neb, ac na fydd gyfrannog
o bechodau rhai eraill: cadw dy
hun yn bur.
23 Nac ŷf ddwfr yn hŵy; eithr
arfer ychydig win, [t] er mwyn dy
gylla, a'th fynych wendid.
24 Pechodau rhyw ddynion sydd
amlwg o'r blaen, yn rhag-flaenu i
farn; eithr rhai sydd yn eu canlyn
hefyd.
25 Yr un ffunud hefyd y mae
gweithredoedd da yn amlwg o'r
blaen; a'r rhai sydd amgenach, nis
gellir eu cuddio.

[l] ad. 3, 5.
[m] Rhuf. 12. 8. 1 Cor. 9. 10, 14. Gal. 6. 6. Phil. 2. 29. 1 Thess. 5. 12, 13.
[n] Deut. 25. 4. 1 Cor. 9. 9.
[o] Lef. 19. 13. Matt. 10. 10. Luc 10. 7
[p] Deut. 19. 15.
‖ Neu, *ger bron dau.*
[q] Gal. 2. 14.
‖ *argyhoedda.*
‖ *Dir dystiolaethu.*
[r] pen. 6. 13. 2 Tim. 2. 14. a 4. 1.
‖ *duedd.*
[s] Act. 6. 6. a 13. 3. pen. 4. 14. 2 Tim. 1. 6.
[t] Ps. 104. 15.

PENNOD VI.

1 *Dyled gweision i'w meistriaid.* 3 *Am ochelyd athrawon newydd.* 6 *Duwioldeb sydd elw mawr:* 10 *a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg.* 11 *Beth a ddylai Timothëus ei ochelyd, a'i ddilyn:* 17 *am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion.* 20 *Am gadw yr athrawiaeth iawn, a gochelyd siaradach ofer.*

CYNNIFER ag sydd [a] wasan-
aethwyr dan yr iau, tybiant eu
meistriaid eu hun yn deilwng o bob
anrhydedd; [b] fel na chabler enw
Duw, a'*i* athrawiaeth *ef.*
2 A'r rhai sydd â meistriaid
ganddynt yn credu, na ddïystyrant
hwynt, o herwydd eu bod yn frodyr;
eithr yn hytrach gwasanaethant
hwynt, am eu bod yn ‖ credu, ac yn
anwyl, yn gyfrannogion o'r llesâd.
Y pethau hyn dysg, a chynghora.
3 Od oes neb [c] yn dysgu yn
amgenach, ac heb gyttuno âg
[d] iachus eiriau ein Harglwydd Iesu
Grist, ac â'r athrawiaeth [e] sydd yn
ol duwioldeb;
4 ‖ Chwyddo y mae, [f] heb wybod
dim, eithr † ammhwyllo ynghylch
cwestiynau, ac ymryson ynghylch
geiriau; [g] o'r rhai y mae cenfigen,
ymryson, cableddau, drwg-dybiau,
yn dyfod.
5 [h] ‖ Cyndyn ddadleu [i] dynion
llygredig eu meddwl, heb fod y
gwirionedd ganddynt; [k] yn tybied
mai elw yw duwioldeb: [l] cilia oddi
wrth y cyfryw.

[a] Eph. 6. 5. Col. 3. 22. 1 Petr 2. 18.
[b] Tit. 2. 5, 8.
‖ *ffyddlon.*
[c] pen. 1. 3.
[d] pen. 1. 10. 2 Tim. 1. 13. Tit. 1. 9.
[e] Tit. 1. 1.
‖ *Ynfyd yw.*
[f] 1 Cor. 8. 2.
† Gr. *yn glaf.*
[g] pen. 1. 4.
[h] 1 Cor. 11. 16.
‖ *Ofer.*
[i] 2 Tim. 3. 8.
[k] Tit. 1. 11. 2 Petr 2. 3.
[l] 2 Tim. 3. 5.

6 Ond elw mawr yw [m] duwioldeb
gyd â boddlonrwydd.
7 Canys [n] ni ddygasom ni ddim i'r
byd, *ac* eglur *yw* na allwn ddwyn
dim allan chwaith.
8 Ac [o] o bydd gennym ymborth a
dillad, ymfoddlonwn ar hynny.
9 Ond [p] y rhai *sydd* yn ewyllysio
ymgyfoethogi, sydd yn syrthio i
brofedigaeth a magl, a llawer o
chwantau ynfyd a niweidiol, y rhai
sydd yn boddi dynion i ddinystr a
cholledigaeth.
10 Canys gwreiddyn pob drwg
yw arian-garwch: yr hon, a rhai yn
chwannog iddi, hwy a ‖ gyfeiliornas-
ant oddi wrth y ffydd, ac a'u gwan-
asant eu hunain â llawer o ofidiau.
11 [q] Eithr tydi, gwr Duw, gochel
y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder,
duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd,
addfwyndra.
12 [r] Ymdrecha hardd-deg ymdrech
y ffydd; [s] cymmer afael ar y bywyd
tragywyddol: i'r hwn hefyd y'th
galwyd ac y proffesaist broffes dda
ger bron llawer o dystion.
13 [t] Yr ydwyf yn gorchymyn i ti
ger bron Duw, [u] yr hwn sydd yn
bywhâu pob peth, a *cher bron* Crist
Iesu, [x] yr hwn dan Pontius Pilat a
dystiodd ‖ broffes dda;
14 Gadw o honot y gorchymyn
hwn yn ddifeius, yn ddïargyhoedd,
[y] hyd ymddangosiad ein Harglwydd
Iesu Grist:
15 Yr hwn yn ei amserau priod a
ddengys [z] y bendigedig a'r unig
Bennaeth, [a] Brenhin y brenhinoedd,
ac Arglwydd yr arglwyddi;
16 Yr hwn yn unig sydd ganddo
anfarwoldeb, *sydd* yn trigo yn y
goleuni ni ellir dyfod atto, [b] yr hwn
nis gwelodd un dyn, ac nis dichon ei
weled: i'r hwn *y byddo* anrhydedd
a gallu tragywyddol. Amen.
17 Gorchymyn i'r rhai sydd oludog
yn y byd yma, na byddont uchel
feddwl, ac [c] na obeithiont mewn
† golud anwadal, ond yn y Duw byw,
yr hwn sydd yn helaeth yn rhoddi i
ni bob peth i'w mwynhâu:
18 Ar iddynt wneuthur daioni,
[d] ymgyfoethogi mewn gweithred-
oedd da, fod yn hawdd ganddynt
roddi *a* chyfrannu;
19 [e] Yn trysori iddynt eu hunain
sail dda erbyn *yr amser* sydd ar
ddyfod, fel y caffont [f] afael ar y
bywyd tragywyddol.
20 O Timothëus, [g] cadw yr hyn a
roddwyd i'w gadw attat, [h] gan droi
oddi wrth halogedig ofer-sain, a
gwrthwyneb gwybodaeth, a gam-
enwir *felly:*
21 Yr hon tra yw rhai yn ei
‖ phroffesu, hwy [i] a gyfeiliornasant
o ran y ffydd. Gras *fyddo* gyd â
thi. Amen.

¶ Y cyntaf at Timothëus a ysgrifenwyd o Laodicea, yr hon yw prif-ddinas Phrygia Pacatiana.

Anno DOMINI 65.

[m] Diar. 15. 16.
[n] Job 1. 21. Ps. 49. 17. Preg. 5. 15.
[o] Heb. 13. 5.
[p] Diar. 15. 27. a 20. 21. a 28. 20. Matt. 13. 22. Iago 5. 1.
‖ *hudwyd.*
[q] 2 Tim. 2. 22.
[r] 1 Cor. 9. 25, 26. pen. 1. 18. 2 Tim. 4. 7.
[s] Phil. 3. 12, 14. ad. 19.
[t] pen. 5. 21.
[u] Deut. 32. 39.
[x] Matt. 27. 11.
‖ *gyffes.*
[y] Phil. 1. 6, 10. 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.
[z] pen. 1. 11, 17.
[a] Dat. 17. 14. a 19. 16.
[b] Exod. 33. 20. Ioan 1. 18. 1 Ioan 4. 12, 20. Dat. 1. 6.
[c] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Marc 10. 24.
† Gr *anwadalwch golud.*
[d] Luc 12. 21. pen 5. 10. Iago 2. 5.
[e] Matt. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9.
[f] ad. 12.
[g] 2 Tim. 1. 14. Dat. 3. 3.
[h] pen. 1. 4, 6. a 4. 7. 2 Tim. 2. 16, 23.
‖ *haddo.*
[i] 2 Tim. 2. 18.

Anno DOMINI 66.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT

TIMOTHEUS.

PENNOD I.

1 Serch Paul tu ag at Timothëus, 5 a'r ffydd ddiffuant oedd yn Timothëus. ac yn ei fam, a'i nain: 6 ei annog ef i gyffroi rhoddiad Duw oedd ynddo ef; 8 i fod yn ddianwadal, ac yn ddioddefgar mewn erlid: 13 ac i barhâu yn y wir athrawiaeth a ddysgasai ganddo ef. 15 Yng nghylch Phygelus a Hermogenes a chlod Onesiphorus.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, yn ol addewid y
bywyd, yr hwn sydd yng Nghrist
Iesu,
2 At Timothëus, *fy* mab anwyl:
[a]Gras, trugaredd *a* thangnefedd,
oddi wrth Dduw Dad, a Christ Iesu
ein Harglwydd.
3 [b]Y mae gennyf ddiolch i Dduw,
[c]yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu
o'*m* rhieni â chydwybod bur, mor
[d]ddibaid y mae gennyf goffa am
danat ti yn fy ngweddïau nos a
dydd:
4 Gan fawr-ewyllysio dy weled, gan
gofio dy ddagrau, fel y'm llanwer o
lawenydd:
5 Gan alw i'm côf y ffydd ddiffu-
ant sydd ynot ti, yr hon a drigodd
yn gyntaf yn dy nain Loïs, ac yn
[e]dy fam Eunice; a diammeu gen-
nyf *ei bod* ynot tithau hefyd.
6 O herwydd pa achos yr ydwyf yn
dy goffâu, [f]i ail-ennyn dawn Duw,
yr hwn sydd ynot trwy arddodiad
fy nwylaw i.
7 Canys [g]ni roddes Duw i ni ys-
pryd ofn; ond *yspryd* nerth, a
chariad, a phwyll.
8 Am hynny [h]na fydded arnat
gywilydd o [i]dystiolaeth ein Har-
glwydd, nac o honof finnau [k]ei
garcharor ef: eithr cyd-oddef di
gystudd â'r efengyl, yn ol nerth
Duw:
9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac
a'n galwodd â galwedigaeth sanct-
aidd, [l]nid yn ol ein gweithredoedd
ni, ond [m]yn ol ei arfaeth ei hun a'i
ras, yr hwn a roddwyd i ni yng
Nghrist Iesu, [n]cyn dechreu y byd,
10 Eithr [o]a eglurwyd yr awrhon
trwy ymddangosiad ein Hiachawd-
wr Iesu Grist, [p]yr hwn a ddiddym-
modd angau, ac a ddug fywyd ac
anllygredigaeth i oleuni trwy yr
efengyl:
11 [q]I'r hon y'm gosodwyd i yn
bregethwr, ac yn apostol, ac yn
athraw y Cenhedloedd.
12 [r]Am ba achos yr ydwyf hefyd
yn dioddef y pethau hyn: ond nid
oes arnaf gywilydd: canys mi a wn
i bwy ‖y credais; ac [s]y mae yn
ddiammeu gennyf ei fod ef yn abl i
gadw yr hyn a roddais atto erbyn y
dydd hwnnw.
13 [t]Bydded gennyt [u]ffurf [x]yr
ymadroddion iachus, y rhai a glyw-
aist gennyf fi, [y]yn y ffydd a'r cariad
sydd yng Nghrist Iesu.

[a] 1 Tim. 1. 2.
[b] Rhuf. 1. 8. Eph. 1 16.
[c] Act. 22. 3. a 23. 1. a 24.14. Rhuf. 1. 9.
[d] 1 Thess. 1. 2. a 3. 10.
[e] Act. 16. 1.
[f] 1 Thess. 5 19. 1 Tim. 4. 14.
[g] Rhuf. 8. 15.
[h] Rhuf. 1. 16.
[i] 1 Tim. 2. 6.
[k] Phil. 1. 7.
[l] Rhuf. 3. 20. a 9. 11. Tit. 3. 5.
[m] Rhuf. 8. 28.
[n] Rhuf. 16. 25. Eph. 1. 4. a 3. 11. Tit. 1. 2. 1 Petr 1. 20.
[o] Rhuf. 16. 25, 26. Col. 1. 26.
[p] 1 Cor. 15. 54, 55. Heb. 2. 14.
[q] Act. 9. 15. 1 Tim. 2. 7.
[r] Eph. 3. 1.
‖ *yr ymddiriedais.*
[s] pen. 4. 8.
[t] pen. 3. 14.
[u] Rhuf. 2. 20. a 6. 17.
[x] Tit. 1. 9.
[y] 1 Tim. 1. 14.

Anno DOMINI 66.

14 [z]Y peth da a roddwyd i'w gadw
attat, cadw trwy yr Yspryd Glân, yr
hwn sydd yn preswylio ynom.
15 Ti a wyddost hyn, ddarfod [a]i'r
rhai oll sydd yn Asia droi oddi
wrthyf fi; o'r sawl y mae Phygelus
a Hermogenes.
16 Rhodded yr Arglwydd dru-
garedd i [b]dŷ Onesiphorus; canys
efe a'm llonnodd i yn fynych, ac
nid oedd gywilydd ganddo [c]fy
nghadwyn i.
17 Eithr pan oedd yn Rhufain, *efe*
a'm ceisiodd yn ddiwyd iawn, ac a'*m*
cafodd.
18 Rhodded yr Arglwydd iddo
gael trugaredd gan yr Arglwydd yn
y dydd hwnnw: a maint a wnaeth
efe o wasanaeth yn Ephesus, ‖ goreu
y gwyddost ti.

[z] 1 Tim. 6. 20.
[a] pen. 4. 10, 16.
[b] pen. 4. 19.
[c] Act. 28. 20. Eph. 6. 20.
‖ *gwell.*

PENNOD II.

1 Ei annog ef i ddianwadalwch, ac i barhâu; ac i wneuthur rhan gweinidog ffyddlawn yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn iawn, a gochelyd siaradach ofer. 17 Am Hymenëus a Philetus. 19 Bod sylfaen yr Arglwydd yn sicr. 22 Y mae yn dysgu iddo beth sydd i'w ochelyd, ac i'w ddilyn; a pha fodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymddwyn.

TYDI gan hynny, fy mab, ym-
nertha yn y gras sydd yng
Nghrist Iesu.
2 A'r pethau a glywaist gennyf
trwy lawer o dystion, traddoda y
rhai hynny i ddynion, ffyddlawn, y
rhai a fyddant [a]gymmwys i ddysgu
eraill hefyd.
3 [b]Tydi gan hynny goddef gys-
tudd, megis milwr da i Iesu Grist.
4 Nid yw neb a'r sydd yn milwrio,
yn ymrwystro â negeseuau y bywyd
hwn; fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i
dewisodd yn filwr.
5 Ac [c]od ymdrech neb hefyd, ni
choronir ef onid ymdrech yn gyf-
reithlawn.
6 [d]Y llafurwr ‖ sydd yn llafurio,
sydd raid iddo yn gyntaf ‖ dderbyn
y ffrwythau.
7 Ystyria yr hyn yr ydwyf yn ei
ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i
ti ddeall ym mhob peth.
8 Cofia gyfodi Iesu Grist [e]o had
Dafydd, o feirw, yn ol fy efengyl i:
9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef
cystudd [f]hyd rwymau, fel drwg-
weithredwr; eithr gair Duw nis
rhwymir.
10 Am hynny [g]yr ydwyf yn goddef
pob peth er mwyn yr etholedigion,
fel y gallent hwythau gael yr iach-
awdwriaeth sydd yng Nghrist Iesu,
gyd â gogoniant tragywyddol.
11 Gwir *yw* y gair: Canys [h]os
buom feirw gyd âg ef, byw fyddwn
hefyd gyd âg *ef:*
12 [i]Os dioddefwn, ni a deyrnaswn
gyd âg *ef:* [k]os gwadwn *ef*, yntau
hefyd a'n gwad ninnau:

[a] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
[b] pen. 1. 8. a 4. 5.
[c] 1 Cor. 9. 25.
[d] 1 Cor. 9. 10.
‖ *gan lafurio.*
‖ *fod yn gyfrannog o'r ffrwythau.*
[e] Rhuf. 1. 3, 4.
[f] Eph. 3. 1.
[g] Eph. 3. 13. Col. 1. 24.
[h] Rhuf. 6. 5, 8. 2 Cor. 4. 10.
[i] Rhuf. 8. 17. 1 Petr 4. 13.
[k] Matt. 10. 33. Marc 8. 38.

Anno DOMINI 66.

13 [l]Os ŷm ni heb gredu, *etto* y mae efe yn aros yn ffyddlawn: nis gall efe ei wadu ei hun:

14 Dwg y pethau hyn ar gôf, [m]gan ‖ orchymyn ger bron yr Arglwydd, [n]na byddo iddynt ymryson ynghylch geiriau, *yr hyn* nid yw fuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawyr.

15 Bydd ddyfal i'th osod dy hun yn brofedig gan Dduw, yn weithiwr ‖ difefl, yn iawn-gyfrannu gair y gwirionedd.

16 Ond [o]halogedig ofer-sain, gochel: canys cynnyddu a wnant i fwy o annuwioldeb.

17 A'u hymadrodd hwy a ysa fel cancr: ac o'r cyfryw rai y mae [p]Hymenëus a Philetus;

18 Y rhai [q]o ran y gwirionedd a gyfeiliornasant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad eisoes; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.

19 Eithr y mae ‖ [r]cadarn sail Duw yn sefyll, a chanddo y sel hon; [s]Yr Arglwydd a edwyn y rhai sydd eiddo ef. A, Phob un sydd yn enwi enw Crist, ymadawed oddi wrth anghyfiawnder.

20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes yn unig lestri o aur ac o arian, ond hefyd o bren ac o bridd; a [t]rhai i barch, a rhai i ammharch.

21 [u]Pwy bynnag gan hynny a'i glanhâo ei hun oddi wrth y pethau hyn, efe a fydd yn llestr i barch, wedi ei sancteiddio ac yn gymmwys ‖ i'r Arglwydd, [x]wedi ei ddarparu i bob gweithred dda.

22 Ond chwantau ieuenctid, ffo *oddi wrthynt:* a [y]dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, tangnefedd, gyd â'r rhai sydd yn galw ar yr Arglwydd o galon bur.

23 Eithr [z]gochel ynfyd ac annysgedig gwestiynau, gan wybod eu bod yn magu ymrysonau.

24 Ac [a]ni ddylai gwas yr Arglwydd ymryson; ond bod yn dirion wrth bawb, [b]yn athrawus, yn ‖ ddïoddefgar,

25 [c]Mewn addfwynder yn dysgu y rhai gwrthwynebus; *i edrych* [d]a roddo Duw iddynt hwy ryw amser edifeirwch i gydnabod y gwirionedd;

26 A bod iddynt † ddyfod i'r iawn allan o fagl dïafol, y rhai a † ddelid ganddo wrth ei ewyllys ef.

PENNOD III.

1 *Y mae yn ei rybuddio ef am amseroedd blinion: 6 yn dangos pa fath ydyw gelynion y gwirionedd: 10 yn ei osod ei hun yn siampl iddo; 16 ac yn canmol yr ysgrythyr lân.*

GWYBYDD hyn hefyd, y daw amseroedd enbyd [a]yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion â'u serch arnynt eu hunain, yn arian-gar, yn ymffrostwyr, yn feilchion, yn gablwyr, yn anufuddion i rïeni, yn annïolchgar, yn annuwiol,

3 Yn angharedig, [b]yn torri cyfammod, yn ‖ enllibaidd, yn anghymmesur, yn anfwyn, yn ddi-serch i'r rhai da,

4 Yn fradwyr, yn waed-wŷllt, yn chwyddedig, yn caru melus-chwant yn fwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr [c]wedi gwadu ei grym hi: [d]a'r rhai hyn gochel di.

6 Canys [e]o'r rhai hyn y mae y rhai *sydd* yn ymlusgo i deiau, ac yn dwyn yn gaeth wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau,

7 Yn dysgu bob amser, ac heb allu dyfod un amser i wybodaeth y gwirionedd.

8 [f]Eithr megis y safodd Jannes a Jambres yn erbyn Moses, felly y mae y rhai hyn hefyd yn sefyll yn erbyn y gwirionedd; [g]dynion o feddwl llygredig, [h]yn ‖ anghymmeradwy o ran y ffydd.

9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu hynfydrwydd fydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.

10 Eithr [i]ti a ‖ lwyr-adwaenost fy nysgeidiaeth, fy muchedd, fy arfaeth, ffydd, hir-ymaros, cariad, amynedd,

11 *Yr* erlidiau, y dïoddefiadau, y rhai a ddigwyddasant i mi [k]yn Antiochia, [l]yn Iconium, yn Lystra, pa erlidiau a ddïoddefais: eithr [m]oddi wrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.

12 Ië, a [n]phawb a'r sydd yn ewyllysio byw yn dduwiol yng Nghrist Iesu, a erlidir.

13 Eithr drwg-ddynion a thwyllwyr a ânt rhagddynt waethwaeth, gan dwyllo, a chael eu twyllo.

14 Eithr aros di yn y pethau a ddysgaist, ac a ymddiriedwyd i ti am danynt, gan wybod [o]gan bwy y dysgaist;

15 Ac i ti er yn fachgen wybod yr ysgrythyr lân, yr hon sydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i iachawdwriaeth, trwy y ffydd sydd yng Nghrist Iesu.

16 [p]Yr holl ysgrythyr *sydd* wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw, ac *sydd* fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

17 Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei ‖ berffeithio i bob gweithred dda.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn ei annog ef i fod yn ofalus ac yn ddiwyd i gwblhâu ei swydd: 6 yn ei rybuddio nesed oedd ei farwolaeth ef: 9 yn ewyllysio iddo ddyfod atto ef ar fyrder; 14 ac yn ei rybuddio ef i ochelyd Alexander y gôf. 16 Yn dangos iddo beth a ddigwyddasai iddo wrth ei atteb cyntaf: 19 ac ar ol hynny y mae efe yn dibennu.*

[a]YR ydwyf fi gan hynny yn ‖ gorchymyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grist, [b]yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangosiad a'i deyrnas;

2 Pregetha y gair; bydd daer mewn amser, allan o amser; argyhoedda, cerydda, annog gyd â phob hir-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr amser pryd na ddïoddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ol eu chwantau eu hunain y pentyrrant iddynt eu hunain

---

Left margin:

[l] Rhuf. 3. 3. a 9. 6. Num. 23. 19.
[m] 1 Tim. 5. 21. a 6. 13. pen. 4. 1.
‖ *ddirdystiolaethu.*
[n] 1 Tim. 6. 4.
‖ *heb gywilydd arno.*
[o] 1 Tim. 6. 20.
[p] 1 Tim. 1. 20.
[q] 1 Tim. 6. 21.
‖ *sail Duw yn sefyll yn sicr.*
[r] Matt. 24. 24. 1 Ioan 2. 19.
[s] Ioan 10. 14, 27. Edrych Num. 16. 5.
[t] Rhuf. 9. 21.
[u] Edrych Es. 52. 11.
‖ *i waith yr Arglwydd.*
[x] pen. 3. 17.
[y] 1 Tim. 6. 11.
[z] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7. Tit. 3. 9.
[a] Tit. 3. 2.
[b] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
‖ *amyneddgar.*
[c] Gal. 6. 1.
[d] Act. 8. 22.
† Gr. *ddeffrôi.*
† Gr. *ddaliwyd yn garcharorion,* neu, *yn fyw.*
[a] 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 3. 3. Judas 18.
[b] Rhuf. 1. 31.
‖ *ddiafliaid.*

Right margin:

Anno DOMINI 66.
[c] 1 Tim. 5. 8. Tit. 1. 16.
[d] 2 Thess. 3. 6.
[e] Matt. 23. 14. Tit. 1. 11. 2 Ioan 10.
[f] Exod. 7. 11
[g] 1 Tim. 6. 5.
[h] Tit. 1. 16.
‖ *anghyfarwydd.*
[i] 1 Tim. 4. 6.
‖ *ddiwyd-ddilynaist.*
[k] Act. 13. 45.
[l] Act. 14. 2, 5, 19.
[m] 2 Cor. 1. 10.
[n] Ps. 34. 19. Act. 14. 22. 1 Thess. 3. 3.
[o] pen. 2. 2.
[p] 2 Petr 1. 20, 21.
‖ *gyflawn ddarparu.*
[a] 1 Tim. 6. 13. pen. 2. 14.
‖ *dir dystiolaethu.*
[b] Act. 10. 42.

Anno DOMINI 66.

athrawon, gan fod eu clustiau yn
merwino;
4 Ac oddi wrth y gwirionedd y
troant ymaith *eu* clustiau, ac [c]at
chwedlau y troant.
5 Eithr gwylia di ym mhob
peth, [d]dioddef adfyd, gwna waith
[e]efengylwr, ‖ cyflawna dy wein-
idogaeth.
6 Canys [f]myfi yr awrhon a
aberthir, ac amser [g]fy ymddattod-
iad i a nesâodd.
7 [h]Mi a ymdrechais ymdrech
dêg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a
gedwais y ffydd.
8 O hyn allan rhoddwyd [i]coron
cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon
a rydd yr Arglwydd, y Barnwr
cyfiawn, i mi yn y dydd hwnnw:
ac nid yn unig i mi, ond hefyd i
bawb a garant ei ymddangosiad ef.
9 ‖ Bydd ddyfal i ddyfod attaf yn
ebrwydd:
10 Canys [k]Demas a'm gadawodd,
gan garu y byd presennol, ac a aeth
ymaith i Thessalonica; Crescens i
Galatia, Titus i Dalmatia.
11 [l]Luc [m]yn unig sydd gyd â mi.
Cymmer [n]Marc, a dwg gyd â thi:
canys buddiol yw efe i mi i'r weini-
dogaeth.
12 [o]Tychicus hefyd a ddanfonais
i Ephesus.
13 Y cochl a adewais i yn Troas
gyd â Carpus, pan ddelych, dwg
gyd â thi, a'r llyfrau, yn enwedig
y memrwn.
14 [p]Alexander y gôf copr a wnaeth

[c] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[d] pen. 1. 8. a 2. 3.
[e] Act. 21. 8. Eph. 4. 11.
‖ *llawn-brifia.*
[f] Phil. 2. 17.
[g] Phil. 1. 23. 2 Petr 1. 14.
[h] 1 Cor. 9. 24, 25. Phil. 3. 14. 1 Tim. 6. 12.
[i] Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4.
‖ *Cais ddyfod.*
[k] Col. 4. 15. Philem. 24.
[l] Col. 4. 14.
[m] pen. 1. 15.
[n] Act. 15. 37.
[o] Act. 20. 4.
[p] 1 Tim. 1. 20.

i mi ddrygau lawer: [q]taled yr Ar-
glwydd iddo yn ol ei weithredoedd.
15 Yr hwn hefyd gochel dithau;
canys efe a safodd yn ddirfawr yn
erbyn ein ‖ hymadroddion ni.
16 Yn fy atteb cyntaf ni safodd
neb gyd â mi, eithr pawb a'm gad-
awsant: *mi a archaf ar Dduw* nas
cyfrifer iddynt.
17 Eithr yr Arglwydd a safodd
gyd â mi, ac a'm nerthodd; fel
trwof fi y byddai y pregethiad yn
‖ llawn hysbys, ac y clywai yr holl
Genhedloedd: ac mi [r]a waredwyd
o enau y llew.
18 A'r Arglwydd a'm gwared i
rhag pob gweithred ddrwg, ac a'*m*
ceidw i'w deyrnas nefol: i'r hwn *y
byddo* gogoniant yn oes oesoedd.
Amen.
19 Annerch [s]Prisca ac Acwila, a
[t]‖ theulu Onesiphorus.
20 [u]Erastus a arhosodd yn Co-
rinth: ond [x]Trophimus a adewais
ym Miletum yn glaf.
21 ‖ Bydd ddyfal i ddyfod cyn y
gauaf. Y mae Eubulus yn dy an-
nerch, a Pudens, a Linus, a Claudia,
a'r brodyr oll.
22 Yr Arglwydd Iesu Grist *fyddo*
gyd â'th yspryd di. Gras *fyddo* gyd
â chwi. Amen.
¶ Yr ail *epistol* at Timothëus, yr
esgob cyntaf a ddewiswyd ar
eglwys yr Ephesiaid, a ysgrif-
enwyd o Rufain, pan ddygwyd
Paul yr ail waith ger bron
‖ Cesar Nero.

Anno DOMINI 66.

[q] Ps. 28. 4. Dat. 18. 6.
‖ Neu, *pregethiadau.*
‖ *gyflawn.*
[r] Ps. 22. 21.
[s] Act. 18. 2.
[t] 2 Tim. 1. 16.
‖ *thŷ.*
[u] Act. 19. 22.
[x] Act. 20. 4. a 21. 29.
‖ *Cais ddyfod.*
‖ *yr ymerawdr Nero.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT

TITUS.

Anno DOMINI 65.

PENNOD I.

5 I ba beth y gadawodd Paul Titus yn Creta. 6 Pa gynheddfau a ddylai fod mewn eglwyswyr. 11 Rhaid yw cau safnau y rhai a ddysgant y pethau ni ddylent: 12 a pha fath wŷr ydynt.

PAUL gwas Duw, ac apostol
Iesu Grist, yn ol ffydd ethol-
edigion Duw, ac adnabyddiaeth y
gwirionedd, [a]yr hon *sydd* yn ol
duwioldeb;
2 ‖ I obaith bywyd tragywyddol,
yr hon a addawodd [b]y digelwyddog
Dduw [c]cyn dechreu y byd;
3 Eithr mewn amseroedd priodol
efe a eglurhâodd ei air trwy breg-
ethu, [d]am yr hyn yr ymddiriedwyd
i mi, yn ol gorchymyn Duw ein
Hiachawdwr;
4 At [e]Titus, [f]*fy* mab naturiol
yn ol [g]y ffydd gyffredinol: Gras,
trugaredd, *a* thangnefedd oddi wrth
Dduw Dad, a'r Arglwydd Iesu
Grist ein Hiachawdwr ni.
5 Er mwyn hyn y'th adewais yn
Creta, fel yr iawn drefnit y pethau
sydd yn ‖ ôl, ac [h]y gosodit henur-
iaid ym mhob dinas, megis yr or-
deiniais i ti.
6 [i]Os yw neb yn ddiargyhoedd,

[a] 1 Tim. 3. 16. a 6. 3.
‖ *Mewn gobaith.*
[b] Num. 23. 19.
[c] Rhuf. 16. 25. 2 Tim. 1. 9, 10.
[d] 1 Thess. 2. 4. 1 Tim. 1. 11.
[e] 2 Cor. 2. 13. a 7. 13. a 8. 6, 16. Gal. 2. 3.
[f] 1 Tim. 1. 2.
[g] 2 Cor. 4. 13. 2 Petr 1. 1.
‖ *ddiffygiol.*
[h] Act. 14. 23.
[i] 1 Tim. 3. 2, &c.

yn wr un wraig, a chanddo blant
ffyddlawn, heb gael y gair o fod yn
afradlawn, neu yn anufudd:
7 Canys rhaid i esgob fod yn
ddiargyhoedd, fel [k]goruchwyliwr
Duw; nid yn gyndyn, nid yn ddig-
llawn, [l]nid yn win-gar, [m]nid yn
darawydd, nid yn budr-elwa;
8 Eithr yn lletygar, yn caru
‖ daioni, yn sobr, yn gyfiawn, yn
sanctaidd, yn dymherus;
9 Yn dal yn lew [n]y gair ffydd-
lawn, yn ol yr addysg, fel y gallo
gynghori yn yr athrawiaeth iachus,
ac argyhoeddi y rhai sydd yn gwrth-
ddywedyd.
10 Canys [o]y mae llawer yn an-
ufudd, yn ofer-siaradus, ac yn
dwyllwyr meddyliau, yn enwedig y
rhai o'r enwaediad:
11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu
safnau, [p]y rhai sydd yn dymchwelyd
tai cyfan, gan athrawiaethu y peth-
au ni ddylid, [q]er mwyn budr-elw.
12 [r]Un o honynt hwy eu hunain,
un o'u prophwydi hwy eu hunain,
a ddywedodd, Y Cretiaid *sydd* bob
amser yn gelwyddog, drwg fwyst-
filod, boliau ‖ gorddiog.

Anno DOMINI 65.

[k] 1 Cor. 4. 1, 2.
[l] Lef. 10. 9.
[m] 1 Tim. 3. 8. 1 Petr 5. 2.
‖ *y rhai da.*
[n] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. a 2. 2. a 4. 3. pen. 2. 1.
[o] 1 Tim. 1. 6.
[p] 2 Tim. 3. 6.
[q] 1 Tim. 6. 5.
[r] Act. 17. 28.
‖ *segurllyd.*

Anno DOMINI 65.

13 Y dystiolaeth hon sydd wir. Am ba achos argyhoedda hwy yn llym, fel y byddont iach yn y ffydd;

14 [s] Heb ddal ar chwedlau Iuddewaidd, a [t] gorchymynion dynion, yn troi oddi wrth y gwirionedd.

15 [u] Pur yn ddïau *yw* pob peth i'r rhai pur: eithr [x] i'r rhai halogedig a'r di-ffydd, nid pur dim; eithr halogedig yw hyd yn nôd eu meddwl a'u cydwybod hwy.

16 Y maent yn proffesu yr adwaenant Dduw; eithr [y] ar weithredoedd *ei* wadu y maent, gan fod yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at bob gweithred dda [z] yn ‖ anghymmeradwy.

PENNOD II.

1 Y mae efe yn hyfforddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei fuchedd. 9 Rhan gweision, a phob math a'r Gristianogion.

EITHR llefara di y pethau a weddo i [a] athrawiaeth iachus:

2 Bod o'r hynafgwyr ‖ yn sobr, yn onest, yn gymmesur, yn iach yn y ffydd, y'nghariad, mewn amynedd:

3 *Bod* o'r [b] hynaf-wragedd yr un ffunud mewn ymddygiad fel y gweddai i ‖ sancteiddrwydd; nid yn ‖ enllibaidd, nid wedi ymrôi i win lawer, yn rhoi athrawiaeth o ddaioni:

4 Fel y gallont wneuthur y gwragedd ieuaingc yn bwyllog, i garu eu gwŷr, i garu eu plant,

5 Yn ‖ sobr, yn ‖ bur, yn gwarched gartref, yn dda, [c] yn ddarostyngedig i'w gwŷr prïod, [d] fel na chabler gair Duw.

6 Y gwŷr ieuaingc yr un ffunud conghora i fod yn sobr;

7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym mhob peth yn ensampl i weithredoedd da: *a dangos*, mewn athrawiaeth, anllygredigaeth, gweddeidddra, purdeb;

8 [f] Ymadrodd iachus yr hwn ni aller beio arno; [g] fel y byddo i'r hwn *sydd* yn y gwrthwyneb gywilyddio, heb ganddo ddim drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.

9 *Cynghora* [h] weision i fod yn ddarostyngedig i'w meistriaid eu hun, *ac* i ryngu bodd *iddynt* [i] ym mhob peth; nid yn gwrth-ddywedyd:

10 Nid yn darn-guddio, ond yn dangos pob ffyddlondeb da; fel yr harddont athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr ym mhob peth.

11 Canys ymddangosodd [k] gras Duw, yr hwn sydd yn dwyn iachawdwriaeth i bob dyn;

12 Gan ein dysgu ni [l] i wadu annuwioldeb a chwantau bydol, a byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd sydd yr awrhon;

13 [m] Gan ddisgwyl am y gobaith gwynfydedig, ac ymddangosiad gogoniant y Duw mawr, a'n Hiachawdwr Iesu Grist:

14 [n] Yr hwn a'i rhoddes ei hun drosom, i'n prynu ni oddi wrth bob anwiredd, ac i'n puro ni iddo ei hun [o] yn bobl brïodol, [p] awyddus i weithredoedd da.

15 Y pethau hyn llefara a chynghora, ac argyhoedda gyd â phob awdurdod. [q] Na ddïystyred neb di.

[s] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
[t] Col. 2. 22.
[u] Luc 11. 39, 40, 41. Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 6. 12. a 10. 23, 25. 1 Tim. 4. 3, 4.
[x] Rhuf. 14. 23.
[y] 2 Tim. 3. 5. Judas 4.
[z] Rhuf. 1. 28. 2 Tim. 3. 8.
‖ *anghyfarwydd.*
[a] 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. pen. 1. 9.
‖ *yn wyliadwrus.*
[b] 1 Tim. 2. 9. 1 Petr 3. 3.
‖ *rai sanctaidd.*
‖ *ddiafliaid.*
‖ *bwyllog.*
‖ *ddiwair.*
[c] 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1.
[d] Rhuf. 2. 24. 1 Tim. 6. 1.
[e] 1 Tim. 4 12
[f] 1 Tim. 6. 3.
[g] 1 Tim. 5. 14. 1 Petr 2. 12, 15. a 3. 16.
[h] Eph. 6. 5.
[i] Eph. 5. 24.
[k] pen. 3. 4.
[l] Col. 1. 22.
[m] 1 Cor. 1. 7. Phil. 3. 20.
[n] Gal. 1. 4. a 2. 20.
[o] Exod. 15. 16. a 19. 5.
[p] Eph. 2. 10.
[q] 1 Tim. 4. 12.

PENNOD III.

Y mae Paul yn hyfforddi Titus pa bethau a ddysg, a pha bethau ni ddysg efe iddynt. 10 Am ochelyd heretic cyndyn. 12 Y mae yn dangos iddo i ba fan, a pha bryd, y deuai atto ef; ac felly y mae yn dibennu.

DWG ar gôf iddynt fod [a] yn ddarostyngedig i'r tywysogaethau a'r awdurdodau, fod yn ufudd, fod yn barod i bob gweithred dda.

2 Bod heb gablu neb, [b] yn anymladdgar, yn dirion, gan ddangos pob addfwynder tu ag at bob dyn.

3 Canys [c] yr oeddym ninnau hefyd gynt yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni, yn gwasanaethu chwantau ac amryw feluswedd, gan fyw mewn drygioni a chenfigen, yn ddigasog, yn casâu ein gilydd.

4 Eithr pan ymddangosodd [d] daioni a ‖ chariad Duw ein Hachubwr tu ag at ddyn,

5 [e] Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drugaredd yr achubodd efe nyni, trwy [f] olchiad yr adenedigaeth, ac adnewyddiad yr Yspryd Glân;

6 [g] Yr hwn a dywalltodd efe arnom ni yn † helaeth, trwy Iesu Grist ein Hiachawdwr:

7 Fel, gwedi ein cyfiawnhâu trwy ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion [h] yn ol gobaith bywyd tragywyddol.

8 Gwir *yw* y gair, ac am y pethau hyn yr ewyllysiwn i ti fod yn daer, fel y byddo [i] i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu ar flaenori mewn gweithredoedd da. Y pethau hyn sydd dda a buddiol i ddynion.

9 Eithr [k] gochel gwestiynau ffol, ac achau, a chynhennau, ac ymrysonau ynghylch y ddeddf: canys anfuddiol ydynt ac ofer.

10 [l] Gochel y dyn a fyddo heretic, wedi un ac ail rybudd:

11 Gan wybod fod y cyfryw un wedi ‖ ei ŵyrdroi, ac yn pechu, gan fod yn ei ddamnio ei hunan.

12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu [m] Tychicus, bydd ddyfal i ddyfod attaf i Nicopolis: canys yno yr arfaethais auafu.

13 Hebrwng Zenas y cyfreithiwr, ac [n] Apòlos, yn ddiwyd; fel na byddo arnynt eisieu dim.

14 A dysged [o] yr eiddom ninnau flaenori mewn gweithredoedd da i anghenrheidiau, fel na byddont [p] yn ddiffrwyth.

15 Y mae yr holl rai sydd gyd â mi yn dy annerch. Annerch y rhai sydd yn ein caru ni yn y ffydd. Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At Titus, yr esgob cyntaf a ddewiswyd ar eglwys y Cretiaid, yr ysgrifenwyd o Nicopolis ym Macedonia.

[a] Rhuf. 13. 1. 1 Petr 2. 13.
[b] 2 Tim. 2. 24, 25.
[c] 1 Cor. 6. 11. Eph. 2. 1. Col. 3. 7. 1 Petr 4. 3.
[d] pen. 2. 11.
‖ *dŷn-serch Duw ein Hiachawdwr.*
[e] Rhuf. 3. 20. a 9. 11. a 11, 6. Eph. 2. 4, 9. 2 Tim. 1. 9.
[f] Ioan. 3. 3, 5. Eph. 5. 26.
[g] Ezec. 36. 25. Act. 2. 33. Rhuf. 5. 5.
† Gr. *eludog.*
[h] Rhuf. 3. 21.
[i] ad. 14.
[k] 1 Tim. 1. 4. 2 Tim. 2. 23.
[l] Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Ioan 10.
‖ *ei ddymchwelyd.*
[m] Act. 20. 4. 2 Tim. 4. 12.
[n] Act. 18. 24.
[o] ad. 8.
[p] Phil. 1. 11. a 4. 17. 2 Petr 1. 8.

EPISTOL SANT PAUL

AT

PHILEMON.

Anno DOMINI 64.

4 Y mae yn wŷch ganddo ef glywed am ffydd a chariad Philemon; 9 ac yn dymuno arno faddeu i'w was Onesimus, 14 a'i gymmeryd ef adref yn garedig drachefn.

[a] Eph. 3. 1. a 4. 1. 2 Tim. 1. 8. PAUL [a]carcharor Crist Iesu, a'r
brawd Timothëus, at Philemon
ein hanwylyd, a'n cyd-weithiwr,
2 Ac at Apphia *ein* hanwylyd, ac
[b] Col. 4. 17. at [b]Archippus [c]ein cyd-filwr, ac at
[c] Phil. 2. 25. [d]yr eglwys sydd yn dy dŷ di.
[d] Rhuf. 16. 5. 3 Gras i chwi, a thangnefedd, oddi
wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd
Iesu Grist.
[e] Eph. 1. 16. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3. 4 [e]Yr wyf yn diolch i'm Duw, gan
wneuthur coffa am danat yn was-
tadol yn fy ngweddïau,
[f] Eph. 1. 15. Col. 1. 4. 5 [f]Wrth glywed dy gariad, a'r
ffydd sydd gennyt tu ag at yr Ar-
glwydd Iesu, a thu ag at yr holl
saint;
6 Fel y gwneler cyfranniad dy
ffydd di yn nerthol, trwy adnabod
pob peth daionus, a'r sydd ynoch
chwi yng Nghrist Iesu.
7 Canys y mae gennym lawer o
lawenydd a diddanwch yn dy gar-
iad di, herwydd bod ymysgaroedd
y saint wedi eu llonni trwot ti,
frawd.
[g] 1 Thess. 2. 6. 8 O herwydd paham, [g]er bod gen-
nyf, hyfdra lawer yng Nghrist, i
orchymyn i ti y peth sydd weddus;
9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn
hytrach yn attolwg, er fy mod yn
gyfryw un a Phaul yr hynafgwr,
ac yr awrhon hefyd yn garcharor
Iesu Grist.
10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy
[h] Col. 4. 9. mab [h]Onesimus, [i]yr hwn a genhedl-
[i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. ais i yn fy rhwymau:
11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn an-
fuddiol, ond yr awrhon yn fuddiol i
ti ac i minnau hefyd;
12 Yr hwn a ddanfonais drachefn:
a derbyn dithau ef, yr hwn yw fy
ymysgaroedd i.
13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyll-
ysio ei ddal gyd â mi, [k]fel drosot ti [k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2. 30.
y gwasanaethai efe fi yn rhwymau
yr efengyl.
14 Eithr heb dy ‖feddwl di ni ‖ gynghor.
ewyllysiais wneuthur dim; [l]fel na [l] 2 Cor. 9. 7.
byddai dy ddaioni di megis o ang-
henrhaid, ond o fodd.
15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn
yr ymadawodd dros amser, fel y
derbynit ef yn dragywydd;
16 Nid fel gwas bellach, eithr
uwch law gwas, yn frawd anwyl,
yn enwedig i mi; eithr pa faint
mwy i ti, yn y cnawd ac yn yr Ar-
glwydd hefyd?
17 Os wyt ti gan hynny yn fy
nghymmeryd i yn ‖gydymmaith, ‖ gyfrannog.
derbyn ef fel myfi.
18 Ac os gwnaeth efe ddim cam â
thi, neu *os* yw yn *dy* ddyled, cyfrif
hynny arnaf fi;
19 Myfi Paul a'*i* hysgrifenais â'm
llaw fy hun, myfi a'i talaf: fel na
ddywedwyf wrthyt, dy fod yn fy
nyled i ym mhellach am danat dy
hun hefyd.
20 Ië, frawd, gâd i mi dy fwynhâu
di yn yr Arglwydd: llonna fy ym-
ysgaroedd i yn yr Arglwydd.
21 [m]Gan hyderu ar dy ufudd-dod, [m] 2 Cor. 7. 16.
yr ysgrifenais attat, gan wybod y
gwnai, ïe, fwy nag yr wyf yn ei ddy-
wedyd.
22 Heb law hyn hefyd, parottôa
i mi letty: canys [n]yr ydwyf yn [n] Phil. 1. 25. a 2. 24.
gobeithio [o]trwy eich gweddïau chwi
y rhoddir fi i chwi. [o] 2 Cor. 1. 11.
23 Y mae yn dy annerch, [p]Epa- [p] Col. 1. 7. a 4. 12.
phras, fy nghyd-garcharor yng
Nghrist Iesu;
24 [q]Marc, [r]Aristarchus, [s]Demas, [q] Act. 12. 12.
Luc, fy nghyd-weithwyr. [r] Act. 19. 29.
25 Gras ein Harglwydd Iesu Grist [s] Col. 4. 14.
fyddo gyd â'ch yspryd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â'r gwas Onesimus.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL

AT YR

HEBREAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

1 Duw yn y dyddiau diweddaf a lefarodd wrthym ni trwy ei Fab ei hun: 4 yr hwn, o ran ei berson a'i swydd, sydd yn rhagori ar yr angelion. 14 Swydd yr angelion.

DUW, wedi iddo lefaru lawer
[a] Num. 12. 6, 8. gwaith, a [a]llawer modd, gynt
wrth y tadau trwy y prophwydi,
[b] Gal. 4. 4. [b]yn y dyddiau diweddaf hyn [c]a
[c] Ioan 15. 15. lefarodd wrthym ni yn *ei* Fab;
[d] Ps. 2. 8. Matt. 21. 38. 2 [d]Yr hwn a wnaeth efe yn etifedd
pob peth, [e]trwy yr hwn hefyd y [e] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
gwnaeth efe y bydoedd:
3 [f]Yr hwn, *ac* efe yn ddisgleirdeb [f] 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15.
ei ogoniant *ef*, ac yn wir lun ei
berson ef, ac [g]yn cynnal pob peth [g] Ioan 1. 4. Col. 1. 17. Dat. 4. 11.
trwy air ei nerth, [h]wedi puro ein [h] pen. 9. 12, 14, 26.
pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i]a [i] Ps. 110. 1.
eisteddodd ar ddeheulaw y Mawr- Eph. 1. 20.
edd yn y goruwch-leoedd; pen. 10. 12.
4 Wedi ei wneuthur o hynny yn
well nâ'r angelion, o gymmaint ag

Anno DOMINI 64.

[k]yr etifeddodd efe enw mwy rhag-
orol nâ hwynt-hwy.
5 Canys wrth bwy o'r angelion y
dywedodd efe un amser, [l]Fy mab
ydwyt ti; myfi heddyw a'th gen-
hedlais di? A thrachefn, [m]Myfi a
fyddaf iddo ef yn Dad, ac efe a
fydd i mi yn Fab?
6 ‖ A thrachefn, pan yw yn dwyn
[n]y Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn
dywedyd, [o]Ac addoled holl angelion
Duw ef.
7 Ac † am yr angelion y mae
yn dywedyd, [p]Yr hwn sydd yn
gwneuthur ei angelion yn yspryd-
ion, a'i weinidogion yn fflam dân.
8 Ond wrth y Mab, [q]Dy orsedd-
fainge di, O Dduw, *sydd* yn oes
oesoedd: teyrn-wïalen † uniondeb
yw teyrn-wïalen dy deyrnas di.
9 Ti a geraist gyfiawnder, ac a
gaseaist anwiredd: am hynny y'th
enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di,
âg olew gorfoledd tu hwnt i'th
gyfeillion.
10 Ac, [r]Tydi yn y dechreuad, Ar-
glwydd, a sylfaenaist y ddaear: a
gwaith dy ddwylaw di yw y nef-
oedd.
11 [s]Hwynt-hwy a ddarfyddant;
ond tydi sydd yn parhâu: a hwynt-
hwy oll fel dilledyn a heneidd-
iant;
12 Ac megis gwisg y plygi di
hwynt, a hwy a newidir: ond tydi
yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni
phallant.
13 Ond wrth ba un o'r angelion y
dywedodd efe un amser, [t]Eistedd
ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy
elynion yn droedfainge i'th draed?
14 [u]Onid ysprydion gwasanaeth-
gar ydynt hwy oll, wedi eu danfon
i wasanaethu er mwyn y rhai a gânt
etifeddu iachawdwriaeth?

PENNOD II.

1 *Y dylem ni fod yn ufudd i Grist Iesu;* 5 *gan fod yn wiw ganddo ef ei hun gymmeryd ein naturiaeth ni arno,* 14 *fel yr oedd yn anghenrhaid.*

AM hynny y mae yn rhaid i ni
ddal yn well ar y pethau a
glywsom, rhag un amser i ni †*eu*
gollwng *hwy* i golli.
2 Canys os bu gadarn y gair [a]a
lefarwyd trwy angelion, ac os der-
byniodd [b]pob trosedd ac anufudd-
dod gyfiawn daledigaeth;
3 [c]Pa fodd y dïangwn ni, os es-
geuluswn iachawdwriaeth gym-
maint, [d]yr hon, wedi dechreu ei
thraethu trwy yr Arglwydd, [e]a
sierhâwyd i ni gan y rhai a'*i* clyw-
sant *ef;*
4 [f]*A* Duw hefyd yn cyd-dystiol-
aethu, trwy arwyddion a rhyfedd-
odau, ac amryw nerthoedd, a
‖[g]doniau yr Yspryd Glân, yn ol ei
ewyllys ei hun?
5 Canys nid i'r angelion y daros-
tyngodd efe [h]y byd a ddaw, am yr
hwn yr ydym yn llefaru.
6 Eithr un mewn rhyw fan a dyst-
iolaethodd, gan ddywedyd, [i]Pa
beth yw dyn, i ti i feddwl am dano?
neu fab dyn, i ti i ymweled âg ef?
7 Ti a'i gwnaethost ef ychydig ‖ îs
nâ'r angelion; â gogoniant ac an-

[k] Eph. 1. 21. Phil. 2. 9, 10.
[l] Ps. 2. 7. Act. 13. 33. pen. 5. 5.
[m] 2 Sam. 7. 14. 1 Chron. 22. 10. Ps. 89. 26, 27.
‖ *Pan ddyco drachefn y.*
[n] Rhuf. 8. 29.
[o] Ps. 97. 7.
† Gr. *wrth.*
[p] Ps. 104. 4.
[q] Ps. 45. 6, 7.
† Gr. *i uniondeb.*
[r] Ps. 102. 25, &c.
[s] Es. 34. 4. a 51. 6. 2 Petr 3. 7, 10.
[t] Ps. 110. 1. ad. 3.
[u] Ps. 34. 7. a 91. 11. a 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Matt. 18. 10.
† Gr. *ollwng fel llestri candryll.*
[a] Act. 7. 53. Gal. 3. 19.
[b] Deut. 27. 26.
[c] pen. 12. 25.
[d] Matt. 4. 17. Marc 1. 14.
[e] Luc 1. 2.
[f] Marc 16. 20. Act. 14. 3.
‖ *rhaniadau.*
[g] 1 Cor. 12. 4, 7, 11.
[h] pen. 6. 5. 2 Petr 3. 13.
[i] Ps. 8. 4. &c.
‖ *amser yn îs.*

rhydedd y coronaist ti ef, ac a'i
gosodaist ef ar weithredoedd dy
ddwylaw:
8 [k]Ti a ddarostyngaist bob peth
dan ei draed ef. Canys wrth ddar-
ostwng pob peth iddo, ni adawodd
efe ddim heb ddarostwng iddo.
Ond yr awrhon [l]nid ydym ni etto
yn gweled pob peth wedi eu daros-
twng iddo.
9 Eithr yr ydym ni yn gweled
Iesu, [m]yr hwn a wnaed ychydig yn
îs nâ'r angelion, ‖ o herwydd dïo-
ddef marwolaeth, [n]wedi ei goroni â
gogoniant ac anrhydedd; fel trwy
ras Duw y profai efe farwolaeth
[o]dros bob dyn.
10 Canys gweddus oedd iddo ef,
[p]o herwydd yr hwn *y mae* pob peth,
a thrwy yr hwn *y mae* pob peth,
wedi *iddo* ddwyn meibion lawer i
ogoniant, [q]berffeithio [r]Tywysog eu
hiachawdwriaeth hwy trwy ddïo-
ddefiadau.
11 Canys [s]yr hwn sydd yn sanct-
eiddio, a'r rhai a sancteiddir, [t]o'r
un *y maent* oll. Am ba achos nid
yw gywilyddus ganddo eu galw hwy
yn frodyr;
12 Gan ddywedyd, [u]Myfi a fynegaf
dy enw di i'm brodyr; yng nghanol
yr eglwys ‖ y'th folaf di.
13 A thrachefn, [x]Myfi a fyddaf yn
ymddiried ynddo. A thrachefn,
[y]Wele, fi, a'r plant a roddes Duw
i mi.
14 Oblegid hynny, gan fod y plant
yn gyfrannogion o gig a gwaed,
[z]yntau hefyd yr un modd a fu
gyfrannog o'r un *pethau;* [a]fel trwy
farwolaeth y dinystriai efe yr hwn
oedd â nerth marwolaeth ganddo,
hynny yw, diafol;
15 Ac y gwaredai hwynt y rhai
[b]trwy ofn marwolaeth oeddynt dros
eu holl fywyd dan gaethiwed.
16 Canys † ni chymmerodd efe
naturiaeth angelion; eithr had
Abraham a gymmerodd efe.
17 Am ba achos y dylai efe ym
mhob peth fod yn gyffelyb i'w frod-
yr; fel y byddai [c]drugarog ac Arch-
offeiriad ffyddlawn, mewn pethau
yn perthyn i Dduw, i wneuthur
cymmod dros bechodau y bobl.
18 Canys yn gymmaint a dïoddef
o hono ef, gan gael ei demtio, efe
a ddichon gynnorthwyo y rhai a
demtir.

PENNOD III.

1 *Bod Crist yn rhagori ar Moses:* 7 *am hynny oni chredwn ni iddo ef, yr ydym ni yn haeddu ychwaneg gospedigaeth nâ'r Israeliaid gwrthnysig.*

O HERWYDD paham, frodyr
sanctaidd, cyfrannogion o'r
[a]galwedigaeth nefol, ystyriwch
[b]Apostol ac Arch-offeiriad ein
cyffes ni, Crist Iesu;
2 Yr hwn sydd ffyddlawn i'r hwn
a'i ‖ hordeiniodd ef, megis ag *y bu*
[c]Moses yn ei holl dŷ ef.
3 Canys fe a gyfrifwyd hwn yn
haeddu mwy gogoniant nâ Moses,
o gymmaint ag [d]y mae yr hwn a
adeiladodd y tŷ yn cael mwy o
barch nâ'r tŷ.
4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw

Anno DOMINI 64.

[k] 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22. pen. 1. 13.
[l] 1 Cor. 15. 25.
[m] Phil. 2. 7, 8, 9.
‖ *trwy ddïoddef.*
[n] Act. 2. 33.
[o] Ioan 12. 32. Rhuf. 5. 18.
[p] Rhuf. 11. 36.
[q] pen. 5. 9.
[r] Act. 3. 15. a 5. 31.
[s] pen. 10. 10, 14.
[t] Act. 17. 26.
[u] Ps. 22. 22, 25.
‖ *y canaf emynau i ti.*
[x] Ps. 18. 2.
[y] Es. 8. 18.
[z] Ioan 1. 14. Phil. 2. 7.
[a] 1 Cor. 15. 54, 55. Col. 2. 15. 2 Tim. 1. 10.
[b] Rhuf. 8. 15.
† Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar angelion, eithr ar had Abraham y mae efe yn cymmeryd gafael.*
[c] pen. 4. 15. a 5. 1, 2.
[a] Phil. 3. 14.
[b] Rhuf. 15. 8. pen. 4. 14. a 6. 20. a 8. 1. a 9. 11.
‖ *gwnaeth,* 1 Sam. 12. 6.
[c] Num. 12. 7.
[d] Zech. 6. 12. Matt. 16. 18.

Anno DOMINI 64.

un; ond [e]yr hwn a adeiladodd bob
peth *yw* Duw.
5 A Moses yn wir *a fu* ffyddlawn
yn ei holl dŷ megis gwas, er tyst-
iolaeth i'r pethau oedd i'w llefaru;
6 Eithr Crist, megis Mab ar ei dŷ
ei hun: [f]tŷ yr hwn ydym ni, [g]os
nyni a geidw ein hyder a gorfoledd
ein gobaith yn sicr hyd y diwedd.
7 Am hynny, megis y mae yr Ys-
pryd Glân yn dywedyd, [h]Heddyw,
os gwrandêwch ar ei leferydd ef,
8 Na chaledwch eich calonnau,
megis yn y cyffrôad, yn nydd y
profedigaeth yn y diffaethwch:
9 Lle y temtiodd eich tadau fyfi,
y profasant fi, ac y gwelsant fy
ngweithredoedd ddeugain mlynedd.
10 Am hynny y digiais wrth y
genhedlaeth honno, ac y dywedais,
Y maent bob amser yn cyfeiliorni
yn *eu* calonnau; ac ni adnabuant
fy ffyrdd i:
11 Fel y tyngais yn fy llid, †na
chaent ddyfod i mewn i'm gor-
phwysfa.
12 Edrychwch, frodyr, na byddo
un amser yn neb o honoch galon
ddrwg anghrediniaeth, gan ymado
oddi wrth Dduw byw.
13 Eithr cynghorwch eich gilydd
bob dydd tra y gelwir hi Heddyw;
fel na chaleder neb o honoch trwy
dwyll pechod.
14 Canys fe a'n gwnaed ni yn
gyfrannogion o Grist, [i]os daliwn
ddechreuad ein hyder yn sicr hyd y
diwedd.
15 Tra y dywedir, [k]Heddyw, os
gwrandewch ar ei leferydd ef, na
chaledwch eich calonnau, megis yn
y cyffrôad.
16 Canys rhai, wedi gwrando, a'*i*
digiasant *ef:* ond nid pawb a'r a
ddaethant o'r Aipht trwy Moses.
17 Ond wrth bwy y digiodd efe
ddeugain mlynedd? onid wrth y rhai
a bechasent, [l]y rhai y syrthiodd
eu cyrph yn y diffaethwch?
18 Ac [m]wrth bwy y tyngodd efe,
na chaent hwy fyned i mewn i'w
orphwysfa ef? onid wrth y rhai ‖ ni
chredasant?
19 Ac yr ydym ni yn gweled na
allent hwy fyned i mewn o herwydd
anghrediniaeth.

PENNOD IV.

1 Trwy ffydd y mae cael gorphwysfa y Crist-ianogion. 12 Gallu gair Duw. 14 Trwy ein Harch-offeiriad Iesu, Mab Duw, yr hwn oedd heb bechod, ond nid heb ei wendid, 16 y mae i ni gyrchu yn hŷf at orsedd-faingc y gras.

OFNWN gan hynny, gan fod
addewid wedi ei adael *i ni* i
fyned i mewn i'w orphwysfa ef,
rhag bod neb o honoch yn debyg i
fod yn ôl.
2 Canys i ninnau y pregethwyd
yr efengyl, megis ag iddynt hwy-
thau: eithr y gair a ‖glybuwyd ni
bu fuddiol iddynt hwy, ‖am nad
oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd
yn y rhai a'*i* clywsant.
3 Canys yr ydym ni, y rhai a
gredasom, yn myned i mewn i'r
orphwysfa, megis y dywedodd efe,
[a]Fel y tyngais yn fy llid, Os ânt i

[e] Eph. 2. 10.
[f] 1 Cor. 3. 16. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. 1 Tim. 3. 15. 1 Petr 2. 5.
[g] ad. 14. Matt. 24. 13. Rhuf. 5. 2. pen. 6. 11.
[h] ad. 15. Ps. 95. 7. pen. 4. 7.
† Gr. *os ânt.*
[i] ad. 6.
[k] ad. 7.
[l] Num. 14. 22, 29, &c. a 26. 65. Judas 5.
[m] Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35.
‖ *nid ufudd-hasant?*
‖ *bregethwyd.*
‖ *o herwydd nad oeddynt wedi eu huno trwy ffydd i'w glywed.*
[a] Ps. 95. 11.

mewn i'm gorphwysfa i: er bod y
gweithredoedd wedi eu gwneuthur
er seiliad y byd.
4 Canys efe a ddywedodd mewn
man am y seithfed *dydd* fel hyn;
[b]A gorphwysodd Duw y seithfed
dydd oddi wrth ei holl weithred-
oedd.
5 Ac yma drachefn, Os ânt i mewn
i'm gorphwysfa i.
6 Gan hynny gan fod hyn wedi
ei adael, fod rhai yn myned i mewn
iddi, ac nad aeth y rhai y pregeth-
wyd ‖yn gyntaf iddynt i mewn, o
herwydd ‖anghrediniaeth;
7 Trachefn, y mae efe yn pennu
rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn
Dafydd, [c]Heddyw, ar ol cymmaint
o amser; megis y dywedir, Heddyw,
os gwrandêwch ar ei leferydd ef, na
chaledwch eich calonnau.
8 Canys pe dygasai ‖Jesus hwynt
i orphwysfa, ni soniasai efe ar ol
hynny am ddiwrnod arall.
9 Y mae gan hynny ‖orphwysfa
etto yn ôl i bobl Dduw.
10 Canys yr hwn a aeth i mewn
i'w orphwysfa ef, hwnnw hefyd a
orphwysodd oddi wrth ei weithred-
oedd ei hun, megis *y gwnaeth* Duw
oddi wrth yr eiddo yntau.
11 Byddwn ddyfal gan hynny i
fyned i mewn i'r orphwysfa honno,
fel na syrthio neb, yn ol yr un
siampl o ‖anghrediniaeth.
12 Canys [d]bywiol *yw* gair Duw,
a nerthol, a [e]llymmach nag un
cleddyf [f]dau-finiog, ac yn cyr-
haeddyd trwodd hyd wahaniad yr
enaid a'r yspryd, a'r cymmalau a'r
mer; ac [g]yn barnu meddyliau a
bwriadau y galon.
13 Ac [h]nid oes creadur anamlwg
yn ei olwg ef: eithr pob peth *sydd*
yn noeth ac yn agored yn ei lygaid
ef am yr hwn yr ydym yn sôn.
14 Gan fod wrth hynny i ni [i]Arch-
offeiriad mawr, [k]yr hwn a aeth i'r
nefoedd, Iesu Mab Duw, [l]glynwn
yn *ein* proffes.
15 Canys [m]nid oes i ni Arch-
offeiriad heb fedru cyd-ddioddef
gyd â'n gwendid ni; ond [n]wedi ei
demtio ym mhob peth yr un ffunud
â ninnau, [o]*etto* heb bechod.
16 Am hynny [p]awn yn hyderus
at orsedd-faingc y gras, fel y der-
byniom drugaredd, ac y caffom ras
‖yn gymmorth cyfamserol.

PENNOD V.

1 Awdurdod a braint offeiriadaeth ein Hach-ubwr. 11 Y mae efe yn beio arnynt, am eu bod mor esgeulus ac mor ddiwybod yn y pethau hynny

CANYS pob arch-offeiriad, wedi
ei gymmeryd o blith dynion, [a]a
osodir dros ddynion [b]yn y peth-
au *sydd* tu ag at Dduw, fel yr off-
rymmo roddion ac aberthau dros
bechodau:
2 [c]Yr hwn a ddichon ‖dosturio
wrth y rhai sydd mewn anwybod-
aeth ac amryfusedd; am ei fod
[d]yntau hefyd wedi ei amgylchu â
gwendid:
3 Ac [e]o achos hyn y dylai, megis
dros y bobl, felly hefyd drosto ei
hun, offrymmu dros bechodau.

Anno DOMINI 64.

[b] Gen. 2. 2. Exod. 31. 17.
‖ *yr efengyl yn.*
‖ *anufudd-dod.*
[c] Ps. 95. 7. pen. 3. 7.
‖ Sef, *Josua.*
‖ *gadw sab-bath.*
‖ *anufudd-dod.*
[d] 2 Cor. 10. 4, 5.
[e] Diar. 5. 4.
[f] Dat. 1. 16. a 2. 16.
[g] 1 Cor. 14. 24.
[h] Ps. 33. 13, 14. a 90. 8. a 139. 11, 12.
[i] pen. 3. 1.
[k] pen. 7. 26. a 9. 12, 24.
[l] pen. 10. 23.
[m] pen. 2. 18.
[n] Luc 22. 28.
[o] 2 Cor. 5. 21.
[p] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 10. 19, 21, 22.
‖ *i'n cym-morth mewn pryd.*
[a] pen. 8. 3.
[b] pen. 2. 17.
[c] pen. 2. 18. a 4. 15.
‖ *gyd ddwyn â'r rhai.*
[d] pen. 7. 28.
[e] Lef. 9. 7. a 16. 6, 17. pen. 7. 27.

Anno DOMINI 64.

f 2 Chron. 26. 18.
g Exod. 28. 1. 1 Chron. 23. 13.
h Ioan 8. 54.
i pen. 1. 5.
k Ps. 110. 4. pen. 7. 17.
l Ps. 22. 1.
m Matt. 26. 39, 42, 44. a 27. 46, 50. Ioan 17. 1.
n Matt. 26. 53. Marc 14. 36.
‖ *o achos ei dduwioldeb.*
o Matt. 26. 37. Marc 14. 33. Luc 22. 43. Ioan 12. 27.
p Phil. 2. 8.
q pen. 2. 10.
‖ *achos.*
r Matt. 13. 15.
s 1 Cor. 3. 1, 2, 3.
t 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14.
‖ *mewn oedran.*

4 *f* Ac nid yw neb yn cymmeryd
yr anrhydedd hwn iddo ei hun, ond
yr hwn a alwyd gan Dduw, megis
g Aaron:
5 *h* Felly Crist hefyd nis gogon-
eddodd ei hun i fod yn Arch-offeir-
iad; ond yr hwn a ddywedodd
wrtho, *i* Tydi yw fy Mab; myfi
heddyw a'th genhedlais di.
6 Megis y mae yn dywedyd mewn
lle arall, *k* Offeiriad *wyt* ti yn dra-
gywydd yn ol urdd Melchisedec.
7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd,
gwedi iddo, *l* trwy lefain cryf a
dagrau, *m* offrwm gweddïau ac er-
fyniau at yr hwn *n* oedd abl i'w
achub ef oddi wrth farwolaeth, a
chael ei wrando, ‖ *o* yn yr hyn a
ofnodd;
8 Er ei fod yn Fab, a ddysgodd
p ufudd-dod trwy y pethau a ddïo-
ddefodd:
9 Ac *q* wedi ei berffeithio, efe a
wnaethpwyd yn ‖ Awdur iachawd-
wriaeth dragywyddol i'r rhai oll a
ufuddhânt iddo;
10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw
yn Arch-offeiriad yn ol urdd Mel-
chisedec.
11 Am yr hwn y mae i ni lawer
i'w dywedyd, ac anhawdd eu
traethu, o achos eich bod chwi *r* yn
hwyr-drwm eich clustiau.
12 Canys lle dylech fod yn ath-
rawon o ran amser, y mae arnoch
drachefn eisieu dysgu i chwi beth
ydyw egwyddorion dechreuad ym-
adroddion Duw; ac yr ydych yn
rhaid *i chwi* wrth *s* laeth, ac nid
bwyd cryf.
13 Canys pob un a'r sydd yn
ymarfer â llaeth, *sydd* anghynnefin
â gair cyfiawnder: canys *t* maban
yw.
14 Eithr bwyd cryf a berthyn
i'r rhai ‖ perffaith, y rhai o her-
wydd cynnefindra y mae ganddynt
synwyr wedi ymarfer i ddosparthu
drwg a da.

PENNOD VI.

1 *Y mae efe yn eu cynghori hwy na chilient oddi wrth y ffydd;* 11 *ond bod yn ddïanwadal,* 12 *yn ddiwyd, ac yn ddïoddefgar, i ddisgwyl wrth Dduw,* 13 *am fod Duw yn sicr yn ei addewid.*

a Phil. 3. 13, 14. pen. 5. 12.
‖ *ymadrodd dechreuad Crist,* neu, *egwyddorion athrawiaeth Crist.*
b pen. 9. 14.
c Act. 18. 21.
d Matt. 12. 31, 32. pen. 10. 26. 2 Petr 2. 21. 1 Ioan 5. 16.
e Ioan 4. 10.
f pen. 2. 5.
‖ *wneuthur yn siampl.*

AM hynny, *a* gan roddi heibio yr
‖ ymadrodd sydd yn dechreu
rhai yng Nghrist, awn rhagom at
berffeithrwydd; heb osod i lawr
drachefn sail i edifeirwch oddi wrth
b weithredoedd meirwon; ac i ffydd
tu ag at Dduw,
2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac
arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad y
meirw, a'r farn dragywyddol.
3 A hyn a wnawn, *c* os caniattâ
Duw.
4 Canys *d* ammhosibl *yw* i'r rhai
a oleuwyd unwaith, ac a brofasant
e y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd
yn gyfrannogion o'r Yspryd Glân,
5 Ac a brofasant ddaionus air
Duw, a nerthoedd *f* y byd a ddaw,
6 Ac a syrthiant ymaith, ymad-
newyddu drachefn i edifeirwch;
gan eu bod yn ail groeshoelio
iddynt eu hunain Fab Duw, ac yn
ei ‖ osod yn watwar.

‖ *iddynt.*
g Diar. 14. 31. Matt. 10. 42. a 25. 40. Ioan 13. 20.
h Rhuf. 3. 4. 2 Thess. 1. 6, 7.
i 1 Thess. 1. 3.
‖ *a llafur y cariad.*
k pen. 3. 6, 14.
l Gen. 22. 16, 17.
m Exod. 22. 11.
‖ *a'i sicrhaodd.*
n pen. 9. 24.
o pen. 3. 1. a 7. 17.

7 Canys y ddaear, yr hon sydd
yn yfed y gwlaw sydd yn mynych-
ddyfod arni, ac yn dwyn llysiau
cymmwys i'r rhai y llafurir hi
‖ ganddynt, sydd yn derbyn bendith
gan Dduw:
8 Eithr yr hon sydd yn dwyn
drain a mïeri, *sydd* anghymmerad-
wy, ac agos i felldith; diwedd yr
hon *yw*, ei llosgi.
9 Eithr yr ydym ni yn coelio am
danoch chwi, anwylyd, bethau
gwell, a *phethau* y'nglŷn wrth iach-
awdwriaeth, er ein bod yn dywedyd
fel hyn.
10 *g* Canys *h* nid *yw* Duw yn
anghyfiawn, fel yr anghofio *i* eich
gwaith, ‖ a'r llafurus gariad, yr hwn
a ddangosasoch tu ag at ei enw ef,
y rhai a weiniasoch i'r saint, ac
ydych yn gweini.
11 Ac yr ydym yn chwennych fod
i *k* bob un o honoch ddangos yr un
diwydrwydd, er mwyn llawn-sicr-
wydd gobaith hyd y diwedd:
12 Fel na byddoch fusgrell, eithr
yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd
ac amynedd sydd yn etifeddu yr
addewidion.
13 Canys Duw, wrth wneuthur
addewid i Abraham, oblegid na
allai dyngu i neb *oedd* fwy, *l* a
dyngodd iddo ei hun,
14 Gan ddywedyd, Yn ddïau gan
fendithio y'th fendithiaf, a chan
amlhâu y'th amlhâf.
15 Ac felly, wedi iddo hir-ymaros,
efe a gafodd yr addewid.
16 Canys dynion yn wir sydd yn
tyngu i un a fo mwy: a *m* llw er
sicrwydd, *sydd* derfyn iddynt ar
bob ymryson.
17 Yn yr hyn Duw, yn ewyllysio
yn helaethach ddangos i etifeddion
yr addewid ddïanwadalwch ei gyng-
hor, ‖ a gyfryngodd trwy lw:
18 Fel trwy ddau beth dïanwadal,
yn y rhai *yr oedd* yn ammhosibl i
Dduw fod yn gelwyddog, y gallem
ni gael cysur cryf, y rhai a ffoisom
i gymmeryd gafael yn y gobaith a
osodwyd o'n blaen:
19 Yr hwn sydd gennym ni megis
angor yr enaid, yn ddïogel ac yn
sicr, ac yn myned i mewn hyd at
yr hyn sydd o'r tu fewn i'r llen,
20 *n* I'r man yr aeth y rhag-
flaenor drosom ni, *sef* Iesu, *o* yr hwn
a wnaethpwyd yn Arch-offeiriad
yn dragywyddol yn ol urdd Mel-
chisedec.

PENNOD VII.

1 *Crist Iesu sydd Offeiriad yn ol urdd Melchisedec;* 11 *ac felly yn rhagori llawer ar yr offeiriaid oedd yn ol urdd Aaron.*

a Gen. 14. 18, &c.
‖ *lin.*

CANYS *a* y Melchisedec hwn,
brenhin Salem, offeiriad y Duw
Goruchaf, yr hwn a gyfarfu âg
Abraham wrth ddychwelyd o ladd
y brenhinoedd, ac a'i bendithiodd
ef;
2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd
Abraham ddegwm o bob peth: yr
hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, *yw*,
Brenhin cyfiawnder, ac wedi hynny
hefyd, Brenhin Salem, yr hyn yw,
Brenhin heddwch;
3 Heb dad, heb fam, heb ‖ achau,

Anno DOMINI 64.

heb fod iddo na dechreu dyddiau,
na diwedd einioes; eithr wedi ei
wneuthur yn gyffelyb i Fab Duw,
sydd yn aros yn Offeiriad yn dra-
gywydd.
4 Edrychwch faint *oedd* hwn, [b] i'r
hwn hefyd y rhoddodd Abraham y
patriarch ddegwm o'r anrhaith.
5 [c] A'r rhai yn wir *sydd* o feibion
Lefi yn derbyn swydd yr offeiriad-
aeth, y mae ganddynt orchymyn i
gymmeryd degwm gan y bobl yn ol
y gyfraith; sef gan eu brodyr, er eu
bod wedi dyfod o lwynau Abra-
ham:
6 Eithr yr hwn, nid oedd ei ‖ achau
o honynt hwy, a gymmerodd ddeg-
wm gan Abraham, ac a fendithiodd
[d] yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.
7 Ac yn ddiddadl, yr hwn *sydd*
leiaf a fendithir gan ei well.
8 Ac yma y mae dynion y rhai
sydd yn meirw yn cymmeryd deg-
ymmau: eithr yno, yr hwn y tyst-
iolaethwyd am dano ei fod ef yn
fyw.
9 Ac (fel y dywedwyf felly) yn
Abraham y talodd Lefi hefyd
ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd
degymmau.
10 Oblegid yr ydoedd efe etto yn
lwynau ei dad, pan gyfarfu Melchi-
sedec âg ef.
11 [e] Os ydoedd gan hynny ber-
ffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi
(oblegid dan honno y rhoddwyd y
gyfraith i'r bobl) pa raid *oedd* mwy-
ach godi Offeiriad arall yn ol urdd
Melchisedec, ac nas gelwid ef yn ol
urdd Aaron?
12 Canys wedi newidio yr offeiriad-
aeth, angenrhaid yw bod cyfnewid
ar y gyfraith hefyd.
13 Oblegid am yr hwn y dywedir y
pethau hyn, efe a berthyn i lwyth
arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwas-
anaethu yr allor.
14 Canys hysbys *yw* mai o Juda y
cododd [f] ein Harglwydd ni; am yr
hwn lwyth ni ddywedodd Moses
ddim tu ag at offeiriadaeth.
15 Ac y mae yn eglurach o lawer
etto; ‖ od oes yn ol cyffelybrwydd
Melchisedec Offeiriad arall yn codi,
16 Yr hwn a wnaed, nid yn ol cyf-
raith gorchymyn cnawdol, eithr yn
ol nerth bywyd annherfynol.
17 Canys tystiolaethu y mae,
[g] Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn
ol urdd Melchisedec.
18 Canys yn ddïau y mae dirym-
miad i'r gorchymyn sydd yn myned
o'r blaen, o herwydd [h] ei lesgedd a'i
afles.
19 Oblegid [i] ni pherffeithiodd y
gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith
gwell i mewn *a berffeithiodd;* trwy
yr hwn [k] yr ydym yn nesâu at
Dduw.
20 Ac yn gymmaint nad heb lw *y
gwnaethpwyd ef yn Offeiriad:*
21 (Canys y rhai hynny yn wir
ydynt wedi eu gwneuthur yn offeir-
iaid heb lw: ond hwn trwy lw, gan
yr hwn a ddywedodd wrtho, [l] Tyng-
odd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar
ganddo, Ti *sydd* Offeiriad yn dra-
gywydd yn ol urdd Melchisedec)

[b] Gen. 14. 20.
[c] Num. 18. 21, 26.
‖ *lin.*
[d] Rhuf. 4. 13. Gal. 3. 16.
[e] Gal. 2. 21. ad. 18, 19. pen. 8. 7.
[f] Matt. 1. 3. Luc 3. 33.
‖ *o herwydd bod.*
[g] Ps. 110. 4.
[h] Gal. 4. 9.
[i] Act. 13. 39. Rhuf. 8. 2, 3. Gal. 2. 16.
[k] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 4. 16.
[l] Ps. 110. 4.

22 Ar destament gwell o hynny [m] y
gwnaethpwyd Iesu yn Fachnïydd.
23 A'r rhai hynny yn wir, llawer
sydd wedi eu gwneuthur yn offeir-
iaid, o herwydd lluddio iddynt gan
farwolaeth barhâu:
24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros
yn dragywydd, sydd âg offeiriad-
aeth ‖ dragywyddol ganddo.
25 Am hynny efe a ddichon hefyd
‖ yn gwbl iachâu y rhai trwyddo ef
sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod
ef yn byw bob amser [n] i eiriol drost-
ynt hwy.
26 Canys y cyfryw Arch-offeiriad
sanctaidd, diddrwg, dihalog, didol-
edig oddi wrth bechaduriaid, ac
wedi ei wneuthur yn uwch nâ'r
nefoedd, oedd weddus i ni;
27 Yr hwn nid yw raid iddo beu-
nydd, megis i'r [o] offeiriaid hynny,
offrymmu aberthau yn gyntaf dros
ei bechodau ei hun, ac yna dros yr
eiddo y bobl: canys [p] hynny a
wnaeth efe unwaith, pan offrym-
modd efe ef ei hun.
28 Canys y gyfraith sydd yn
gwneuthur [q] dynion â gwendid
ynddynt, yn arch-offeiriaid; eithr
gair y llw, yr hwn a fu wedi y gyf-
raith, *sydd yn gwneuthur* y Mab,
[r] yr hwn a berffeithiwyd yn dra-
gywydd.

PENNOD VIII.

1 *Offeiriadaeth Aaron a ddiflannodd, pan ddaeth Crist yr offeiriad tragywyddol:* 7 *a'r ammod a wnaed â'r tadau dros amser, a roddes le i gyfammod tragywyddol yr efengyl.*

A ‖ PHEN ar y pethau a ddywed-
wyd *yw hyn:* Y mae gennym
y fath Arch-offeiriad, [a] yr hwn a
eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-
faingc y Mawredd yn y nefoedd;
2 Yn Weinidog [b] y ‖ gyssegrfa, a'r
[c] gwir dabernacl, yr hwn a osododd
yr Arglwydd, ac nid dyn.
3 Canys [d] pob arch-offeiriad a
osodir i offrymmu rhoddion ac
aberthau: o herwydd paham [e] rhaid
oedd bod gan hwn hefyd yr hyn a
offrymmai.
4 Canys yn wir pe bai efe ar y ddae-
ar, ni byddai yn offeiriad chwaith;
‖ gan fod offeiriaid y rhai sydd yn
offrymmu rhoddion yn ol y ddeddf:
5 Y rhai sydd yn gwasanaethu i
‖ siampl a [f] chysgod y pethau nefol,
megis y rhybuddiwyd Moses gan
Dduw, pan oedd efe ar fedr gorphen
y ‖ babell. [g] Canys, Gwel (medd
efe) ar wneuthur o honot bob peth
yn ol y portreiad a ddangoswyd i ti
yn y mynydd.
6 Ond yn awr [h] efe a gafodd weini-
dogaeth mwy rhagorol, o gymmaint
ag y mae yn Gyfryngwr ‖ cyfammod
gwell, yr hwn sydd wedi ei osod ar
addewidion gwell.
7 Oblegid yn wir pe buasai y cynt-
af hwnnw yn ddifeius, ni cheisiasid
lle i'r ail.
8 Canys yn beio arnynt hwy y
dywed *efe,* [i] Wele, y mae y dyddiau
yn dyfod (medd yr Arglwydd) ac
mi a wnaf â thŷ Israel ac â thŷ
Juda gyfammod newydd:
9 Nid fel y cyfammod a wnaeth-
um â'u tadau hwynt, yn y dydd yr

Anno DOMINI 64.

[m] pen. 8. 6. a 9. 15.
‖ *anllithredig.*
‖ *achub yn oestad y.*
[n] Rhuf. 8. 34. pen. 9. 24. 1 Ioan 2. 1.
[o] Lef. 9. 7. a 16. 6. pen. 5. 3.
[p] pen. 9. 12, 28. a 10. 12.
[q] pen. 5. 1, 2.
[r] pen. 2. 10. a 5. 9.
‖ *Swm y pethau a ddywedwyd yw hyn.*
[a] pen. 1. 3. a 10. 12. a 12. 2.
[b] pen. 9. 8, 12, 24.
‖ *pethau sanctaidd.*
[c] pen. 9. 11.
[d] pen. 5. 1.
[e] Eph. 5. 2.
‖ *tra fyddai.*
‖ *bortreiad.*
[f] Col. 2. 17. pen. 10. 1.
‖ *tabernacl.*
[g] Exod. 25. 40. Act. 7. 44.
[h] 2 Cor. 3. 6. pen. 7. 22.
‖ Neu, *testament.*
[i] Jer. 31. 31–34.

Anno DOMINI 64.

ymaflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn
hwy o dir yr Aipht: oblegid ni
thrigasant hwy yn fy nghyfammod
i, minnau a'u hesgeulusais hwythau,
medd yr Arglwydd.
10 Oblegid hwn *yw* y cyfammod
a ammodaf fi â thŷ Israel ar ol y
dyddiau hynny, medd yr Arglwydd;
Myfi a ‖ ddodaf fy nghyfreithiau
yn eu meddwl, ac ‖ yn eu calonnau
yr ysgrifenaf hwynt: a [k]mi a fyddaf
iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a
fyddant i minnau yn bobl.
11 Ac [l]ni ddysgant bob un ei
† gymmydog, a phob un ei frawd,
gan ddywedyd, Adnebydd yr Ar-
glwydd: oblegid hwynt-hwy oll a'm
hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt
hyd y mwyaf o honynt.
12 Canys trugarog fyddaf wrth eu
hanghyfiawnderau, a'u pechodau
hwynt a'u hanwireddau ni chofiaf
ddim o honynt mwyach.
13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod*
newydd, efe a farnodd y cyntaf yn
hen. Eithr yr hwn a aeth yn hen
ac yn oedrannus, *sydd* agos i ddi-
flannu.

‖ roddaf. ‖ Neu, *ar.* [k] Zech. 8. 8. [l] Ioan 6. 45. 1 Ioan 2. 27. † Gr. *ddinesydd.*

PENNOD IX.

1 Y mae yn dangos dull seremoniau ac aberthau gwaedlyd y gyfraith; 11 a'u bod yn llai eu teilyngdod a'u perffeithrwydd nag aberth Crist a'i waed.

AM hynny yn wir yr ydoedd hef-
yd i'r tabernacl cyntaf ‖ ddef-
odau gwasanaeth Duw, a chyssegr
bydol.
2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei
wneuthur; [a]y cyntaf, [b]yn yr hwn
yr oedd y canhwyllbren, a'r bwrdd,
a'r [c]bara gosod; yr hwn *dabernacl*
a elwid, Y ‖ cyssegr.
3 Ac yn ol yr ail len, *yr oedd* y
babell, yr hon a elwid, Y cyssegr
sancteiddiolaf;
4 Yr hwn yr oedd y thuser aur
ynddo, ac [d]arch y cyfammod wedi
ei goreuro o amgylch; yn yr hon
yr oedd [e]y crochan aur a'r manna
ynddo, [f]a gwïalen Aaron, yr hon a
flagurasai, a [g]llechau y cyfammod;
5 Ac [h]uwch ei phen cherubiaid y
gogoniant, yn cysgodi y drugaredd-
fa: am y rhai ni ellir yn awr ddy-
wedyd bob yn rhan.
6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu
felly, [i]i'r tabernacl cyntaf yn ddïau
yr âi bob amser yr offeiriaid, y rhai
oedd yn cyflawni gwasanaeth *Duw:*
7 Ac i'r ail [k]unwaith bob blwydd-
yn *yr âi* yr arch-offeiriad yn unig;
nid heb waed, yr hwn a offrymmai
efe drosto ei hun, a *thros* anwybod-
aeth y bobl.
8 [l]A'r Ysbryd Glân yn hysbysu
hyn, [m]nad oedd y ffordd i'r cyssegr
sancteiddiolaf yn agored etto, tra
fyddai y tabernacl cyntaf yn sefyll:
9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth
dros yr amser presennol, yn yr hwn
yr offrymmid rhoddion ac aberthau,
[n]y rhai ni allent o ran cydwybod
berffeithio yr addolydd,
10 *Y rhai oedd yn sefyll* yn unig
ar [o]fwydydd, a diodydd, ac [p]am-
ryw olchiadau, a ‖ defodau cnawdol,
wedi eu gosod *arnynt* hyd amser y
dlwygiad.

‖ seremoniau. [a] Exod. 40. 4. [b] Exod. 26. 35. [c] Exod. 25. 30. ‖ Neu, *sanctaidd.* [d] Exod. 25. 10. a 26. 33. [e] Exod. 16. 33, 34. [f] Num. 17. 10. [g] Exod. 25. 21. Deut. 10 2, 5. 1 Bren. 8 9. 2 Chron. 5. 10. [h] Exod. 25. 18, 22. [i] Num. 28. 3. [k] Exod. 30. 10. Lef. 16. 2, 15, 34. ad. 25. [l] pen. 10. 19, 20. [m] Ioan 14. 6. [n] pen. 7. 18. a 10. 1. [o] Lef. 11. 2. [p] Num. 19. 7, &c. ‖ seremoniau

11 Eithr Crist, wedi dyfod [q]yn
Arch-offeiriad y daionus bethau a
fyddent, trwy dabernacl mwy a
pherffeithiach, nid o waith llaw,
hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma,
12 Nid chwaith trwy waed geifr
a lloi, eithr [r]trwy ei waed ei hun, a
aeth [s]unwaith i mewn i'r cyssegr,
gan gael *i ni* dragywyddol ryddhâd.
13 Oblegid os ydyw [t]gwaed teirw
a geifr, a [u]lludw anner wedi ei
daenellu ar y rhai a halogwyd, yn
sancteiddio i bureiddiad y cnawd;
14 Pa faint mwy y bydd i [x]waed
Crist, yr hwn trwy yr Ysbryd tragyw-
yddol a'i hoffrymmodd ei hun yn
ddi-fai i Dduw, [y]buro eich cyd-
wybod chwi oddi wrth [z]weithred-
oedd meirwon, [a]i wasanaethu y
Duw byw?
15 Ac am hynny [b]y mae efe yn
Gyfryngwr y cyfammod newydd,
[c]megis trwy fod marwolaeth yn
ymwared oddi wrth y troseddau
oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai
y rhai a alwyd dderbyn addewid yr
etifeddiaeth dragywyddol.
16 Oblegid lle *byddo* testament,
rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y
testamentwr.
17 Canys [d]wedi marw dynion, *y
mae* testament mewn grym: obleg-
id nid oes etto nerth ynddo tra
fyddo y testamentwr yn fyw.
18 O ba achos ni ‖ chyssegrwyd y
cyntaf heb waed.
19 Canys wedi i Moses adrodd yr
holl orchymyn yn ol y gyfraith wrth
yr holl bobl, [e]efe a gymmerodd
waed lloi a geifr, gyd â dwfr, a gwlan
porphor, ac isop, ac a'i taenellodd
ar y llyfr a'r bobl oll,
20 Gan ddywedyd, [f]Hwn yw gwaed
y testament a orchymynodd Duw i
chwi.
21 [g]Y tabernacl hefyd a holl
lestri y gwasanaeth a daenellodd
efe â gwaed yr un modd.
22 A chan mwyaf trwy waed y
purir pob peth wrth y gyfraith;
ac [h]heb ollwng gwaed nid oes
maddeuant.
23 Rhaid *oedd* gan hynny i bor-
treiadau y pethau sydd yn y nef-
oedd gael eu puro â'r pethau hyn;
a'r pethau nefol eu hunain âg
aberthau gwell nâ'r rhai hyn.
24 Canys [i]nid i'r cyssegr o waith
llaw, portreiad [k]y gwir *gyssegr*, yr
aeth Crist i mewn; ond i'r nef ei
hun, [l]i ymddangos yn awr ger bron
Duw trosom ni:
25 Nac fel yr offrymmai efe ei hun
yn fynych, megis [m]y mae yr arch-
offeiriad yn myned i mewn i'r cyssegr
bob blwyddyn, â gwaed arall:
26 (Oblegid yna rhaid fuasai iddo
yn fynych ddïoddef er dechreuad
y byd) eithr yr awrhon [n]unwaith
[o]yn niwedd y byd yr ymddangos-
odd efe, i ddileu pechod trwy ei
aberthu ei hun.
27 Ac megis y gosodwyd i ddyn-
ion farw unwaith, ac wedi hynny
bod barn:
28 Felly [p]Crist hefyd, [q]wedi ei
offrymmu unwaith i ddwyn ymaith
bechodau [r]llawer, a ymddengys yr

Anno DOMINI 64.

[q] pen. 3. 1. [r] Act. 20. 28. Eph. 1. 7. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5. a 5. 9. [s] Zech. 3. 9. ad. 26, 28. [t] Lef. 16. 14, 16. [u] Num. 19. 2, 17, &c. [x] 1 Petr 1. 19. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5. [y] pen. 10. 22. [z] pen. 6. 1. [a] Luc 1. 74. 1 Petr 4. 2. [b] pen. 7. 22. a 8. 6. [c] Rhuf. 5. 6. 1 Petr 3. 18. [d] Gal. 3. 15. ‖ *phurwyd.* [e] Exod. 24. 5, 6. Lef. 16. 14, 15, 18. [f] Exod. 24. 8. Matt. 26. 28. [g] Exod. 29. 12, 36. Lef. 8. 15. a 16. 14, 16. [h] Lef. 17. 11. [i] pen. 6. 20. [k] pen. 8. 2. [l] Rhuf. 8. 34. pen. 7. 25. [m] ad. 7. [n] ad. 12. 1 Petr 3. 18. [o] 1 Cor. 10. 11. Eph. 1. 10. [p] Rhuf. 6. 10. 1 Petr 3. 18. [q] 1 Petr 2. 24. [r] Matt. 26. 28. Rhuf. 5. 15. 1 Ioan 3. 5.

Anno DOMINI 64.

ail waith, heb bechod, i'r rhai sydd
yn ei ddisgwyl, er iachawdwriaeth.

PENNOD X.

1 *Gwendid aberthau y gyfraith.* 10 *Aberth corph Crist a offrymmwyd unwaith,* 14 *sydd byth yn tynnu ymaith bechodau.* 19 *Cynghor i lynu yn lew yn y ffydd trwy amynedd a diolch.*

OBLEGID y gyfraith, yr hon
sydd ganddi [a] gysgod daionus
bethau i ddyfod, *ac* nid gwir-ddelw
y pethau, [b] nis gall trwy yr aberthau
hynny, y rhai y maent bob blwyddyn
yn eu hoffrymmu yn wastadol, byth
berffeithio y rhai a ddêl atti.
2 Oblegid yna hwy a beidiasant
â'u hoffrymmu, am na buasai gyd-
wybod pechod mwy gan y rhai a
addolasent, wedi eu glanhâu un-
waith.
3 Eithr yn *yr aberthau* hynny
y mae adgoffa pechodau bob
blwyddyn.
4 Canys [c] ammhosibl *yw* i waed
teirw a geifr dynnu ymaith bechod-
au.
5 O herwydd paham y mae efe,
wrth ddyfod i'r byd, yn dywedyd,
[d] Aberth ac offrwm nis mynnaist,
eithr corph a ‖ gymhwysaist i mi.
6 Offrymmau poeth, a thros bech-
od, ni buost foddlawn iddynt.
7 Yna y dywedais, Wele fi yn
dyfod (y mae yn ysgrifenedig yn
nechreu y llyfr am danaf) i wneuth-
ur dy ewyllys di, O Dduw.
8 Wedi iddo ddywedyd uchod,
Aberth ac offrwm, ac offrymmau
poeth, a thros bechod, nis mynnaist,
ac nid ymfoddlonaist *ynddynt* (y
rhai yn ol y gyfraith a offrymmir)
9 Yna y dywedodd, Wele fi yn
dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O
Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y
cyntaf, fel y gosodai yr ail.
10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym
ni wedi ein sancteiddio, [e] trwy off-
rymmiad corph Iesu Grist unwaith.
11 Ac y mae pob offeiriad yn
sefyll beunydd yn gwasanaethu,
ac yn offrymmu yn fynych yr un
aberthau, y rhai ni allant fyth
ddilëu pechodau:
12 [f] Eithr hwn, wedi offrymmu
un aberth dros ‖ bechodau, yn
dragywydd a eisteddodd ar dde-
heulaw Duw;
13 O hyn allan yn disgwyl [g] hyd
oni osoder ei elynion ef yn droed-
fainge i'w draed ef.
14 Canys âg un offrwm y per-
ffeithiodd efe yn dragywyddol y
rhai sydd wedi eu sancteiddio.
15 *Ac* y mae yr Yspryd Glân
hefyd yn tystiolaethu i ni: canys
wedi iddo ddywedyd o'r blaen,
16 [h] Dyma y cyfammod yr hwn
a ammodaf fi â hwynt ar ol y dydd-
iau hynny, medd yr Arglwydd;
Myfi a osodaf fy nghyfreithiau yn
eu calonnau, ac a'u hysgrifenaf yn
eu meddyliau;
17 ‖ A'u pechodau a'u hanwiredd-
au ni chofiaf mwyach.
18 A lle *y mae* maddeuant am y
rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm
dros bechod.
19 Am hynny, frodyr, gan fod i

a Col. 2. 17. pen. 8. 5. a 9. 23.
b pen. 9. 9.
c pen. 9. 13.
d Ps. 40. 6, &c. Es. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.
‖ *ddarparaist.*
e pen. 9. 12.
f pen. 1. 3.
‖ *bechodau yn dragywydd, a eisteddodd.*
g Ps. 110. 1. 1 Cor. 15. 25. pen. 1. 13.
h Jer. 31. 33, 34. pen. 8. 10, 12.
‖ *Yna y dywedodd, A'u, &c.*

ni ‖ [i] ryddid i fyned i mewn i'r
[k] cyssegr trwy waed Iesu,
20 Ar hŷd ffordd newydd a byw-
iol, yr hon a ‖ gyssegrodd efe i ni,
trwy y llen, sef ei gnawd ef;
21 A *bod i ni* [l] Offeiriad mawr ar
dŷ Dduw;
22 Nesâwn â chalon gywir, [m] mewn
llawn hyder ffydd, [n] wedi ‖ glanhâu
ein calonnau oddi wrth gydwybod
ddrwg, a [o] golchi ein corph â dwfr
glân.
23 [p] Daliwn gyffes ein gobaith yn
ddisigl (canys [q] ffyddlawn *yw* yr
hwn a addawodd)
24 A chyd-ystyriwn bawb ein
gilydd, i ymannog i gariad a gweith-
redoedd da:
25 Heb ‖ esgeuluso ein cyd-gyn-
nulliad ein hunain, megis *y mae*
arfer rhai; ond annog *bawb ein*
gilydd: a [r] hynny yn fwy, o gym-
maint a'ch bod yn gweled [s] y dydd
yn nesâu.
26 [t] Canys os o'n gwirfodd y
pechwn, [u] ar ol derbyn gwybod-
aeth y gwirionedd, nid oes aberth
dros bechodau wedi ei adael mwy-
ach;
27 Eithr rhyw ddisgwyl ofnadwy
am farnedigaeth, ac [x] angerdd tân,
yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr.
28 [y] Yr un a ddirmygai gyfraith
Moses, a fyddai farw heb drugar-
edd, dan ddau neu dri o dystion:
29 Pa faint ‖ mwy cospedigaeth
(dybygwch chwi) y bernir haeddu
o'r hwn a fathrodd Fab Duw, ac
[z] a farnodd yn aflan waed y cyf-
ammod, trwy yr hwn y sancteidd-
iwyd ef, ac a ddifenwodd Yspryd y
gras?
30 Canys nyni a adwaenom y
neb a ddywedodd, ‖ Myfi *biau* dial,
myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.
A thrachefn, [a] Yr Arglwydd a farna
ei bobl.
31 Peth ofnadwy *yw* syrthio yn
nwylaw y Duw byw.
32 Ond [b] gelwch i'ch côf y dydd-
iau o'r blaen, yn y rhai, wedi eich
goleuo, y dioddefasoch [c] ymdrech
mawr o helbulon:
33 Wedi eich gwneuthur weith-
iau yn wawd, trwy waradwyddiadau
a chystuddiau; ac weithiau [d] yn
bod yn gyfrannogion â'r rhai a
drinid felly.
34 Canys chwi a gyd-ddïoddef-
asoch â'm rhwymau i hefyd, ac [e] a
gymmerasoch eich yspeilio am y
pethau oedd gennych yn llawen;
gan ‖ wybod [f] fod gennych i chwi
eich hunain olud gwell yn y nef-
oedd, ac un parhâus.
35 Am hynny na fwriwch ymaith
eich hyder, [g] yr hwn sydd iddo fawr
wobr.
36 Canys rhaid i chwi wrth
amynedd; fel, wedi i chwi wneuth-
ur ewyllys Duw, y derbynioch yr
addewid.
37 Oblegid [h] ychydig bachigyn etto,
[i] a'r hwn sydd yn dyfod a ddaw, ac
nid oeda.
38 [k] A'r cyfiawn a fydd byw trwy
ffydd: eithr o thyn *neb* yn ôl, nid
yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo.

Anno DOMINI 64.

‖ *hyfder.*
i Eph. 2. 18. a 3. 12.
k pen. 9. 8, 12.
‖ *adnewyddodd.*
l pen. 4. 14, 16.
m Eph. 3. 12. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 21.
n pen. 9. 14.
‖ *taenellu.*
o Ezec. 36. 25.
p pen. 4. 14.
q 1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.
‖ *wrthod.*
r Rhuf. 13. 11.
s 2 Petr 3. 9, 11, 14.
t Num. 15. 30. pen. 6. 4.
u 2 Petr 2. 20, 21.
x Ezec. 36. 5. Seph. 1. 18. a 3. 8. 2 Thess. 1. 8.
y Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1.
‖ *gwaeth.*
z 1 Cor. 11. 29.
‖ Deut. 32. 35. Rhuf. 12. 19.
a Deut. 32. 36. Ps. 50. 4.
b Gal. 3. 4. 2 Ioan 8.
c Phil. 1. 29. Col. 2. 1.
d Phil. 1. 7. a 4. 14.
e Act. 5. 41.
‖ *wybod ynoch eich hunain fod gennych olud, &c.*
f Matt. 6. 20. a 19. 21. Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19.
g Matt. 10. 32.
h Luc 18. 8. 2 Petr 3. 9.
i Hab. 2. 3, 4.
k Rhuf. 1. 17. Gal. 3. 11.

Anno DOMINI 64.

39 Eithr nid ydym ni o'r rhai
sydd yn tynnu yn ôl i golledigaeth;
namyn o ffydd, i gadwedigaeth yr
enaid.

PENNOD XI.

1 Beth ydyw ffydd. 6 Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw: 7 ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hen dadau gynt.

FFYDD yn wir yw ‖ sail y peth-
au yr ydys yn eu gobeithio, a
sierwydd [a]y pethau nid ydys yn eu
gweled.
2 Oblegid [b]trwyddi hi y cafodd yr
henuriaid air da.
3 Wrth ffydd yr ydym yn deall
[c]wneuthur y bydoedd trwy air
Duw, yn gymmaint nad o bethau
gweledig y gwnaed y pethau a
welir.
4 Trwy ffydd [d]yr offrymmodd
Abel i Dduw aberth rhagorach nâ
Chain; trwy yr hon y cafodd efe
dystiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i
Dduw ddwyn tystiolaeth i'w rodd-
ion ef: a thrwyddi hi y mae efe,
wedi marw, [e] ‖ yn llefaru etto.
5 Trwy ffydd [f]y symmudwyd
Enoch, fel na welai farwolaeth; ac
ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei
symmud ef: canys cyn ei symmud,
efe a gawsai dystiolaeth, ddarfod
iddo ryngu bodd Duw.
6 Eithr heb ffydd ammhosibl *yw*
rhyngu *ei* fodd *ef*. Oblegid rhaid
yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw,
gredu ei fôd ef, a'i fod yn obrwywr
i'r rhai sydd yn ei geisio ef.
7 Trwy ffydd, [g]Noë, wedi ei
rybuddio gan Dduw am y pethau
nis gwelsid etto, gyd â pharchedig
ofn, [h]a ddarparodd arch i achub ei
dŷ: trwy yr hon y condemniodd *efe*
y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd
[i]y cyfiawnder sydd o ffydd.
8 Trwy ffydd, [k]Abraham, pan ei
galwyd, a ufuddhâodd, ‖ gan fyned
i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn
etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb
wybod i ba le yr oedd yn myned.
9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe
yn nhir yr addewid, megis *mewn*
tir dïeithr, gan drigo mewn lluestai
gyd âg Isaac a Jacob, cyd-etifedd-
ion o'r un addewid.
10 Canys disgwyl yr ydoedd am
[l]ddinas ag iddi sylfeini, [m]saer ac
adeiladydd yr hon *yw* Duw.
11 Trwy ffydd [n]Sara hithau yn am-
mhlantadwy, a dderbyniodd nerth
i ymddwyn had; ac wedi amser
oedran, [o]a esgorodd; oblegid ffydd-
lawn y barnodd hi yr hwn a addaw-
sai.
12 O herwydd paham hefyd y cen-
hedlwyd o un, a [p]hwnnw yn gystal
a marw, [q]*cynnifer* a sêr y nef mewn
lliaws, ac megis y tywod ar làn y
môr, *y sydd* yn aneirif.
13 ‖ Mewn ffydd y bu farw y rhai
hyn oll, heb dderbyn yr addewid-
ion, eithr [r]o bell eu gweled hwynt,
a chredu, a chyfarch, a [s]chyfaddef
mai dïeithriaid a phererinion oedd-
ynt ar y ddaear.
14 Canys y mae y rhai sydd yn dy-
wedyd y cyfryw bethau, yn dangos
yn eglur eu bod yn ceisio gwlad.
15 Ac yn wir, pe buasent yn

‖ *hanfod.*
[a] Rhuf. 8. 24, 25. 2 Cor. 5. 7.
[b] ad. 39.
[c] Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. Ioan 1. 3. pen. 1. 2. 2 Petr 3. 5.
[d] Gen. 4. 4.
[e] Gen. 4. 10. Matt. 23. 35. pen. 12. 24.
‖ *etto a llefaru am dano.*
[f] Gen. 5. 24.
[g] Gen. 6. 13.
[h] 1 Petr 3. 20.
[i] Rhuf. 3. 22. a 4. 13. Phil. 3. 9.
[k] Gen. 12. 1, 4.
‖ *i fyned.*
[l] pen. 12. 22. a 13. 14.
[m] pen. 3. 4. Dat. 21. 2.
[n] Gen. 17. 19. a 21. 2.
[o] Edrych Luc 1. 36.
[p] Rhuf. 4. 19.
[q] Gen. 22. 17. Rhuf. 4. 18.
‖ Neu, *Yn ol ffydd.*
[r] ad. 27.
[s] Gen. 23. 4. a 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. 1 Petr 1. 17. a 2. 11.

meddwl am *y wlad* honno, o'r hon
y daethent allan, hwy a allasent
gael amser i ddychwelyd:
16 Eithr yn awr *gwlad* well y
maent hwy yn ei chwennych, hynny
ydyw, *un* nefol. O achos paham
nid cywilydd gan Dduw [t]ei alw yn
Dduw iddynt hwy: oblegid efe a
barottôdd ddinas iddynt.
17 Trwy ffydd [u]yr offrymmodd
Abraham Isaac, pan ei profwyd:
a'i unig-anedig *fab* a offrymmodd
efe, yr hwn a dderbyniasai yr
addewidion:
18 ‖ Wrth yr hwn y dywedasid,
[x]Yn Isaac y gelwir i ti had:
19 Gan gyfrif bod Duw yn abl i'*w*
gyfodi *ef* o fëirw; o ba le y cawsai
efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.
20 Trwy ffydd [y]y bendithiodd
Isaac Jacob ac Esau am bethau a
fyddent.
21 Trwy ffydd, Jacob, wrth farw,
[z]a fendithiodd bob un o feibion
Joseph; ac [a]a addolodd *á'i bwys* ar
ben ei ffon.
22 Trwy ffydd, [b]Joseph, wrth farw,
a ‖ goffâodd am ymadawiad plant
Israel; ac a roddodd orchymyn am
ei esgyrn.
23 Trwy ffydd, [c]Moses, pan anwyd,
a guddiwyd dri mis gan ei rieni, o
achos eu bod yn *ei* weled yn fachgen
tlws: ac nid ofnasant [d]orchymyn y
brenhin.
24 Trwy ffydd, [e]Moses, wedi myn-
ed yn fawr, a wrthododd ei alw yn
fab merch Pharaoh;
25 [f]Gan ddewis yn hytrach oddef
adfyd gyd â phobl Dduw, na chael
mwyniant pechod dros amser;
26 Gan farnu yn fwy golud [g]ddir-
myg ‖ Crist, na thrysorau yr Aipht:
canys edrych yr oedd efe ar daled-
igaeth y gobrwy.
27 Trwy ffydd [h]y gadawodd efe yr
Aipht, heb ofni llid y brenhin:
canys efe a ymwrolodd fel *un* [i]yn
gweled yr anweledig.
28 Trwy ffydd [k]y gwnaeth efe y
pasc, a gollyngiad y gwaed, rhag
i'r hwn ydoedd yn dinystrio y rhai
cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.
29 Trwy ffydd [l]yr aethant trwy y
môr coch, megis ar hŷd *tir* sych:
yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid,
boddi a wnaethant.
30 Trwy ffydd [m]y syrthiodd caerau
Jericho, wedi eu hamgylchu dros
saith niwrnod.
31 Trwy ffydd [n]ni ddifethwyd
Rahab y buttain gyd â'r rhai ‖ ni
chredent, pan [o]dderbyniodd hi yr
yspïwyr yn heddychol.
32 A pheth mwy a ddywedaf?
canys yr amser a ballai i mi i fynegi
am [p]Gedeon, *am* [q]Barac, ac *am*
[r]Samson, ac *am* [s]Jepthae; *am*
[t]Dafydd hefyd, a [u]Samuel, a'r
prophwydi:
33 Y rhai trwy ffydd a oresgynas-
ant deyrnasoedd, a wnaethant gyf-
iawnder, a gawsant addewidion, [x]a
gauasant safnau llewod,
34 [y]A ddiffoddasant angerdd y
tân, [z]a ddïangasant rhag min y
cleddyf, [a]a nerthwyd o wendid, a
wnaethpwyd yn gryfion mewn rhy-

Anno DOMINI 64.

[t] Exod. 3. 6. Matt. 22. 32. Act. 7 32.
[u] Gen. 22. 1, 9.
‖ *Am.*
[x] Gen. 21. 12. Rhuf. 9. 7.
[y] Gen. 27. 27, 39.
[z] Gen. 48. 5, 16, 20.
[a] Gen. 47. 31.
[b] Gen. 50. 24, 25.
‖ *goffodd.*
[c] Exod. 2. 2. Act. 7. 20.
[d] Exod. 1. 16, 22.
[e] Exod. 2. 10, 11.
[f] Ps. 84. 10.
[g] pen. 13. 13.
‖ *er Crist.*
[h] Exod. 10. 28, 29. a 13. 17, 18.
[i] ad. 13.
[k] Exod. 12. 21, &c.
[l] Exod. 14. 22.
[m] Jos. 6. 20.
[n] Jos. 6. 23. Iago 2. 25.
‖ *anufudd.*
[o] Jos. 2. 1.
[p] Barn. 6. 11.
[q] Barn. 4. 6.
[r] Barn. 13. 24.
[s] Barn. 11. 1. a 12. 7.
[t] 1 Sam. 16. 13. a 17. 45.
[u] 1 Sam. 1. 20. a 12. 20.
[x] Barn. 14. 5. 1 Sam. 17. 34. Dan. 6. 22.
[y] Dan. 3. 25.
[z] 1 Sam. 20. 1. 1 Bren. 19. 3. 2 Bren. 6. 16.
[a] 2 Bren. 20. 7. Job 42. 10. Ps. 6. 8.

Anno DOMINI 64.

fel, a yrrasant fyddinoedd yr estron-
iaid i gilio.
35 [b]Gwragedd a dderbyniodd eu
meirw trwy adgyfodiad: ac [c]eraill
a ddirdynnwyd, heb dderbyn ym-
wared; fel y gallent hwy gael adgy-
fodiad gwell.
36 Ac eraill a gawsant brofedig-
aeth trwy watwar, a fflangellau, ie,
[d]trwy rwymau hefyd a charchar:
37 [e]Hwynt-hwy a labyddiwyd, a
dorrwyd â llif, a demtiwyd, a ladd-
wyd yn feirw â'r cleddyf: [f]a grwydr-
asant mewn crwyn defaid, a chrwyn
geifr; yn ddiddym, yn gystuddiol,
yn ddrwg eu cyflwr;
38 (Y rhai nid oedd y byd yn
deilwng o honynt) yn crwydro
mewn anialwch, a mynyddoedd, a
thyllau ac ogofeydd y ddaear.
39 A'r rhai hyn oll, [g]wedi cael
tystiolaeth trwy ffydd, ni dderbyn-
iasant yr addewid:
40 Gan fod Duw yn rhagweled
[h]rhyw *beth* gwell am danom ni, fel
na pherffeithid hwynt hebom nin-
nau.

PENNOD XII.

1 *Cynghor i ffydd ddianwadal, amynedd, a duwioldeb.* 22 *Canmol y testament newydd rhagor yr hen.*

OBLEGID hynny ninnau hefyd,
gan fod cymmaint cwmmwl o
dystion wedi ei osod o'n hamgylch,
[a]gan roi heibio bob pwys, a'r pech-
od sydd barod i'*n* hamgylchu, [b]trwy
amynedd [c]rhedwn yr yrfa a osod-
wyd o'n blaen ni;
2 Gan edrych ar Iesu, Pen-tyw-
ysog a Pherffeithydd *ein* ffydd
ni; [d]yr hwn, yn lle y llawenydd a
osodwyd iddo, a ddïoddefodd y
groes, gan ddiystyru gwaradwydd,
ac [e]a eisteddodd ar ddeheulaw
gorsedd-fainge Duw.
3 Ystyriwch am hynny yr hwn a
ddïoddefodd gyfryw ddywedyd yn
ei erbyn gan bechaduriaid; fel na
flinoch, ac nad ymollyngoch yn
eich eneidiau.
4 [f]Ni wrthwynebasoch etto hyd
at waed, gan ymdrech yn erbyn
pechod.
5 A chwi a ollyngasoch dros gôf
y cynghor, yr hwn sydd yn dywed-
yd wrthych megis wrth blant, [g]Fy
mab, na ddirmyga gerydd yr Ar-
glwydd, ac nac ymollwng pan y'th
argyhoedder ganddo.
6 Canys [h]y neb y mae yr Ar-
glwydd yn ei garu, y mae yn ei
geryddu; ac yn fflangellu pob mab
a dderbynio.
7 Os goddefwch gerydd, y mae
Duw yn ymddwyn tu ag attoch
megis, tu ag at feibion: canys pa
fab sydd, yr hwn nid yw ei dad yn
ei geryddu?
8 Eithr os heb gerydd yr ydych,
[i]o'r hwn y mae pawb yn gyfran-
nog: yna bastardiaid ydych, ac nid
meibion.
9 Heb law hynny, ni a gawsom
dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'*u*
parchasom *hwy:* onid mwy o lawer
y byddwn ddarostyngedig i [k]Dad
yr ysprydoedd, a byw?
10 Canys hwynt-hwy yn wir dros

[b] 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35.
[c] Act. 22. 25.
[d] Jer. 20. 2.
[e] 1 Bren. 21. 13.
[f] 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4.
[g] ad. 2.
[h] pen. 7. 22. a 8. 6.
[a] 1 Petr 2. 1.
[b] Rhuf. 12. 12. pen. 10. 36.
[c] 1 Cor. 9. 24.
[d] Luc 24. 26. Phil. 2. 8, &c.
[e] Ps. 110. 1. pen. 1. 3, 13. a 8. 1.
[f] pen. 10. 33, 34.
[g] Job 5. 17. Diar. 3. 11.
[h] Dat. 3. 19.
[i] Ps. 73. 1. 1 Petr 5. 9.
[k] Num. 16. 22. a 27. 16. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.

ychydig ddyddiau a'*n* ceryddent fel
y gwelent hwy yn dda; eithr hwn
er llesâd i ni, fel y byddem gyfran-
nogion o'i sancteiddrwydd ef.
11 Etto ni welir un cerydd dros
yr amser presennol yn hyfryd, eithr
yn anhyfryd: ond gwedi hynny y
mae yn rhoi [l]heddychol ffrwyth
cyfiawnder i'r rhai sydd wedi eu
cynnefino âg ef.
12 O herwydd paham [m]cyfodwch
i fynu y dwylaw a laesasant, a'r
gliniau a ymollyngasant.
13 A gwnewch lwybrau ‖ uniawn
i'ch traed; fel na thröer y cloff allan
o'r ffordd, ond yr iachâer efe yn
hytrach.
14 [n]Dilynwch heddwch â phawb,
a sancteiddrwydd, [o]heb yr hwn ni
chaiff neb weled yr Arglwydd:
15 [p]Gan edrych yn ddyfal na *bo*
neb yn ‖ pallu oddi wrth ras Duw;
[q]rhag bod un gwreiddyn chwerwedd
yn tyfu i fynu, *ac* yn peri blinder, a
thrwy hwnnw llygru llawer;
16 [r]Na *bo* un putteiniwr, neu
halogedig, megis Esau, [s]yr hwn am
un saig o fwyd a werthodd ei enedig-
aeth-fraint.
17 Canys chwi a wyddoch ddarfod
wedi hynny hefyd ei wrthod ef,
[t]pan oedd efe yn cwyllysio etifeddu
y fendith: oblegid ni chafodd efe
‖ le i edifeirwch, er iddo trwy ddagr-
au ei thaer-geisio hi.
18 Canys ni ddaethoch chwi at [u]y
mynydd teimladwy sydd yn llosgi
gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch,
a thymmestl,
19 A sain udgorn, a llef geiriau;
yr hon pwy bynnag a'*i* clywsant, a
[x]ddeisyfiasant na chwanegid yr ym-
adrodd wrthynt.
20 (Oblegid ni allent hwy oddef
yr hyn a orchymynasid; [y]Ac os
bwystfil a gyffyrddai â'r mynydd,
efe a labyddir, neu a wenir â phic-
ell.
21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg,
ag y dywedodd Moses, Yr ydwyf yn
ofni ac yn crynu)
22 Eithr chwi a ddaethoch [z]i
fynydd Sïon, ac i ddinas y Duw
byw, y Jerusalem nefol, ac at fyrdd-
iwn o angelion,
23 I gymmanfa a chynnulleidfa y
rhai cyntaf-anedig, [a]y rhai a ys-
grifenwyd yn y nefoedd, ac at
Dduw, Barnwr pawb, ac at ysprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeith-
iwyd,
24 Ac at Iesu, [b]Cyfryngwr y ‖ testa-
ment newydd, a [c]gwaed y taenell-
iad, yr hwn sydd yn dywedyd peth-
au gwell [d]nâ'r *eiddo* Abel.
25 Edrychwch na wrthodoch yr
hwn sydd yn llefaru. Oblegid [e]oni
ddïangodd y rhai a wrthodasant yr
hwn oedd yn llefaru ar y ddaear,
mwy o lawer *nis diangwn* ni, y
rhai ydym yn troi ymaith oddi
wrth yr hwn sydd *yn llefaru* o'r
nef:
26 [f]Llef yr hwn y pryd hwnnw
a ysgydwodd y ddaear: ac yn awr
a addawodd, gan ddywedyd, [g]Etto
unwaith yr wyf yn cynhyrfu nid yn
unig y ddaear, ond y nef hefyd.

Anno DOMINI 64.

[l] Iago 3. 18.
[m] Job 4. 3, 4. Es. 35. 3.
‖ *gwastad.*
[n] Rhuf. 12. 18. 2 Tim. 2. 22.
[o] Matt. 5. 8.
[p] 2 Cor. 6. 1.
‖ *cwympo.*
[q] Deut. 29. 18. pen. 3. 12.
[r] Eph. 5. 3. Col. 3. 5.
[s] Gen. 25. 33.
[t] Gen. 27. 36, 38.
‖ *ffordd i newid ei feddwl.*
[u] Exod. 19. 12, 18, 19.
[x] Exod. 20. 19. Deut. 5. 5, 25. a 18. 16.
[y] Exod. 19. 13.
[z] Gal. 4. 26. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.
[a] Luc 10. 20. Phil. 4. 3.
[b] pen. 8. 6. a 9. 15.
‖ *cyfammod.*
[c] Exod. 24. 8. pen. 10. 22. 1 Petr 1. 2.
[d] Gen. 4. 10. pen. 11. 4.
[e] pen. 2. 2. a 3. 17. a 10. 23.
[f] Exod. 19. 18.
[g] Hag. 2. 6.

Anno DOMINI 64.

27 A'r Etto unwaith hynny, sydd
yn hysbysu [h] symmudiad y pethau
a ‖ ysgydwir, megis pethau wedi eu
gwneuthur, fel yr arhoso y pethau
nid ysgydwir.
28 O herwydd paham, gan ein
bod ni yn derbyn teyrnas ddisigl,
bydded gennym ras, trwy yr hwn y
gwasanaethom Dduw wrth ei fodd,
gyd â gwylder a pharchedig ofn.
29 Oblegid [i] ein Duw ni *sydd* dân
ysol.

h Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10. Dat. 21. 1.
‖ Neu, *ellir eu hysgwyd.*
i Deut. 4. 24. a 9. 3.

PENNOD XIII.

1 *Amryw gynghorion: megis i garu ein gilydd: 4 i fyw yn onest: 5 i ochelyd cybydd-dra: 7 i berchi pregethwyr Duw: 9 i ochel athrawon dieithr: 10 i gyfaddef Crist: 16 i roi elusen: 17 i ufuddhâu i swyddogion: 18 i weddïo dros yr apostol. 20 Y diwedd.*

PARHAED [a] brawdgarwch.
2 [b] Nac anghofiwch lettygar-
wch: canys wrth hynny [c] y lletty-
odd rhai angelion yn ddiarwybod.
3 [d] Cofiwch y rhai sydd yn rhwym,
fel pettech yn rhwym gyd â hwynt;
y rhai cystuddiol, megis yn bod eich
hunain hefyd yn y corph.
4 Anrhydeddus *yw* priodas ym
mhawb, a'r gwely dihalogedig:
eithr putteinwyr a godinebwyr a
farna Duw.
5 *Bydded eich* ymarweddiad yn
ddiariangar; [e] gan fod yn foddlawn
i'r hyn sydd gennych. Canys efe a
ddywedodd, [f] Ni'th roddaf di i fynu,
ac ni'th lwyr-adawaf chwaith.
6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷf,
[g] Yr Arglwydd *sydd* gymmorth i
mi, ac nid ofnaf beth a wnel dyn
i mi.
7 [h] Meddyliwch am eich ‖ blaen-
oriaid, y rhai a draethasant i chwi
air Duw: ffydd y rhai dilynwch,
gan ystyried diwedd eu hymar-
weddiad hwynt.
8 Iesu Grist, ddoe a heddyw [i] yr
un, ac yn dragywydd.
9 [k] Na'ch arweinier oddi amgylch
âg athrawiaethau amryw a dieithr:
canys da *yw* bod y galon wedi ei
chryfhâu â gras, [l] nid â bwydydd,
yn y rhai ni chafodd y sawl a rod-
iasant ynddynt, fudd.
10 Y mae gennym ni allor, o'r hon
nid oes awdurdod i'r rhai sydd yn
gwasanaethu y tabernacl i fwytta.
11 Canys [m] cyrph yr anifeiliaid
hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan
yr arch-offeiriad i'r cyssegr dros
bechod, a losgir y tu allan i'r gwer-
syll.

a Rhuf. 12. 10. 1 Petr 1. 22. a 2. 17. a 4. 8.
b Rhuf. 12. 13. 1 Petr 4. 9.
c Gen. 18. 3. a 19. 2.
d Matt. 25. 36. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12. 26.
e Matt. 6. 25, 34. Phil. 4. 11, 12. 1 Tim. 6. 6, 8.
f Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. 1 Chron. 28. 20.
g Ps. 56. 4, 11, 12. a 118. 6.
h ad. 17.
‖ *llywodraethwyr.*
i Ioan 8. 58. pen. 1. 12. Dat. 1. 4.
k Eph. 4. 14. a 5. 6. 1 Ioan. 4. 1
l Rhuf. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.
m Exod. 29. 14. Lef. 4, 11, 12, 21. a 6. 30. a 16. 27. Num. 19. 3.

12 O herwydd paham Iesu hefyd,
fel y sancteiddiai y bobl trwy ei
waed ei hun, [n] a ddioddefodd y tu
allan i'r porth.
13 Am hynny awn atto ef o'r tu
allan i'r gwersyll, gan ddwyn [o] ei
waradwydd ef.
14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas
barhâus, eithr un i ddyfod yr ŷm
ni yn ei disgwyl.
15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrym-
mwn [r] aberth moliant yn wastadol
i Dduw, yr hyn yw [s] ffrwyth *ein*
gwefusau, yn ‖ cyffesu i'w enw ef.
16 Ond gwneuthur daioni, a chyf-
rannu, nac anghofiwch: canys [t] â
chyfryw ebyrth y rhyngir bodd
Duw.
17 [u] Ufuddhêwch i'ch ‖ blaenor-
iaid, ac ymddarostyngwch: oblegid
[x] y maent hwy yn gwylio dros eich
eneidiau chwi, megis rhai a fydd
rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y
gallont wneuthur hynny yn llawen,
ac nid yn drist: canys difudd i chwi
yw hynny.
18 Gweddïwch drosom ni: canys
yr ydym yn credu fod gennym gyd-
wybod dda, gan ewyllysio byw yn
‖ onest ym mhob peth.
19 Ond yr ydwyf, [y] yn helaethach
yn dymuno gwneuthur o honoch
hyn, i gael fy rhoddi i chwi dra-
chefn yn gynt.
20 A Duw yr heddwch, [z] yr hwn
a ddug drachefn oddi wrth y meirw
ein Harglwydd Iesu, [a] Bugail mawr
y defaid, [b] trwy waed y ‖ cyfammod
tragywyddol,
21 [c] A'ch perffeithio ym mhob
gweithred dda, i wneuthur ei ewyll-
ys ef; gan ‖ weithio ynoch yr hyn
sydd gymmeradwy yn ei olwg ef,
trwy Iesu Grist: i'r hwn *y byddo* y
gogoniant yn oes oesoedd. Amen.
22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi,
frodyr, goddefwch air y cynghor:
oblegid ar fyr eiriau [d] yr ‖ ysgrifen-
ais attoch.
23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd
Timothëus yn rhydd; gyd â'r hwn,
os daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â
chwi.
24 Anherchwch eich holl ‖ blaenor-
iaid, a'r holl saint. Y mae y rhai
o'r Ital yn eich annerch.
25 Gras *fyddo* gyd â chwi oll.
Amen.
¶ At yr Hebreaid yr ysgrifenwyd
o'r Ital, gyd â Timothëus.

Anno DOMINI 64.

n Ioan. 19. 17, 18. Act. 7. 58.
o pen. 11. 26.
p Mic. 2. 10. Phil. 3. 20. pen. 11. 10, 16.
q Eph. 5. 20. 1 Petr 2. 5.
r Lef. 7. 12. Ps. 50. 14, 23. a 69. 30, 31. a 107. 22.
s Hos. 14. 2.
‖ *clodfori ei.*
t Phil. 4. 18.
u Phil. 2. 29. 1 Thess. 5. 12. 1 Tim. 5. 17. ad. 7.
‖ *llywodraethwyr.*
x Esec. 3. 17. a 33. 2, 7.
‖ *dda.*
y Philem. 22.
z Act. 2. 24.
a Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.
b Zech. 9. 11.
‖ Neu, *testament.*
c Phil. 2. 13. 1 Petr 5. 10.
‖ *wneuthur.*
d 1 Petr 5. 12.
‖ *anfonais.*
‖ *llywodraethwyr.*

EPISTOL CYFFREDINOL
IAGO YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 60.

PENNOD I.

2 *Cynghor i lawenychu mewn blinder: 5 i ofyn doethineb gan Dduw: 13 na furier y bai arno ef o ran ein gwendid na'n pechodau ni: 22 i wrando ac i fyfyrio ar air Duw; ac i wneuthur ar ei ol: 26 os amgen, fe all rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ac ni allant fod felly mewn gwirionedd.*

IAGO, gwasanaethwr Duw a'r Ar-
glwydd Iesu Grist, at y deuddeg
llwyth [a] sydd ar wasgar, annerch.
2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd,
fy mrodyr, pan syrthioch mewn
amryw brofedigaethau;
3 [c] Gan wybod, fod profiad eich
ffydd chwi yn gweithredu amynedd.

Anno DOMINI Cylch 60.

a Deut. 32. 26. Ioan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Petr 1. 1.
b Matt. 5. 12. Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
c Rhuf. 5, 3. 1 Petr. 1. 6.

Anno DOMINI Cylch 60.

4 Ond caffed amynedd *ei* pher-
ffaith waith; fel y byddoch ber-
ffaith a chyfan, heb ddiffygio mewn
dim.
5 [d]O bydd ar neb o honoch eisieu
doethineb, [e]gofyned gan Dduw, yr
hwn sydd yn rhoi yn ‖haelionus i
bawb, ac heb ddannod; a [f]hi a
roddir iddo ef.
6 Eithr gofyned mewn ffydd, heb
ammeu dim: canys yr hwn sydd
yn ammeu, sydd gyffelyb i don y
môr, a chwelir ac a deflir gan y
gwynt.
7 Canys na feddylied y dyn hwn-
nw y derbyn efe ddim gan yr Ar-
glwydd.
8 Gwr dau-ddyblyg ei feddwl *sydd*
anwastad yn ei holl ffyrdd.
9 Y brawd o radd isel ‖llawen-
yched yn ei oruchafiaeth:
10 A'r cyfoethog, yn ei ddaros-
tyngiad: canys [g]megis blodeuyn y
glaswelltyn y diflanna efe.
11 Canys cyfododd yr haul gyd
â gwres, a gwywodd y glas-welltyn,
a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch
ei bryd ef a gollodd: felly hefyd y
diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.
12 [h]Gwyn ei fyd y gwr sydd yn
goddef profedigaeth: canys pan
fyddo profedig, efe a dderbyn
[i]goron y bywyd, [k]yr hon a addaw-
odd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant
ef.
13 Na ddyweded neb pan demtier
ef, Gan Dduw y'm temtir. Canys
Duw nis gellir ei demtio â ‖drygau,
ac nid yw efe yn temtio neb.
14 Canys yna y temtir pob un,
pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei
chwant ei hun.
15 Yna chwant, wedi ymddwyn, a
esgor ar bechod: pechod hefyd, pan
orphener, a esgor ar farwolaeth.
16 Fy mrodyr anwyl, na chyfeil-
iornwch.
17 [l]Pob rhoddiad daionus, a phob
rhodd berffaith, oddi uchod y mae,
yn dysgyn oddi wrth Dad y goleuni,
[m]gyd â'r hwn nid oes gyfnewidiad,
na chysgod tröedigaeth.
18 [n]O'i wir ewyllys yr ynnillodd
efe nyni trwy air y gwirionedd, fel
y byddem ryw [o]flaen-ffrwyth o'i
greaduriaid ef.
19 O achos hyn, fy mrodyr anwyl,
[p]bydded pob dyn esgud i wrando,
[q]dïog i lefaru, [r]dïog i ddigofaint.
20 Canys digofaint gwr nid yw yn
cyflawni cyfiawnder Duw.
21 O herwydd paham [s]rhoddwch
heibio bob budreddi, a helaeth-
rwydd malais; a thrwy addfwynder
derbyniwch yr impiedig air, yr hwn
a ddichon gadw eich eneidiau.
22 A [t]byddwch wneuthurwyr y
gair, ac nid gwrandawyr yn unig,
gan eich twyllo eich hunain.
23 Oblegid [u]os yw neb yn wran-
dâwr y gair, ac heb fod yn wneuth-
urwr, y mae hwn yn debyg i wr yn
edrych ei wynebpryd naturiol mewn
drych:
24 Canys efe a'i hedrychodd ei
hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man
efe a anghofiodd pa fath ydoedd.
25 Eithr [x]yr hwn a edrych ar
berffaith [y]gyfraith rhyddid, ac a
barhâo *ynddi*, hwn, heb fod yn
wrandâwr anghofus, ond gwneuth-
urwr y weithred, [z]*efe* a fydd ded-
wydd yn ei ‖weithred.
26 Os yw neb yn eich mysg yn
cymmeryd arno fod yn grefyddol,
heb ‖[a]attal ei dafod, ond twyllo ei
galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.
27 Crefydd bur, a dihalogedig ger
bron Duw a'r Tad, yw hyn; Ym-
weled â'r amddifad a'r gwragedd
gweddwon yn eu hadfyd, *a*'i gadw
ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth
y byd.

d Diar. 2. 3.
e Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23.
‖ *rhwydd.*
f Jer. 29. 12. 1 Ioan 5. 14.
‖ *ymffrostied.*
g Job 14. 2. Ps. 103. 15. Es. 40. 6. 1 Cor. 7. 31. 1 Petr 1. 24. 1 Ioan 2. 17.
h Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19.
i 1 Cor. 9. 25. pen. 2. 5. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10.
k Matt. 10. 22. a 19. 28, 29.
‖ *drwg.*
l Ioan 3. 27. 1 Cor. 4. 7.
m Mal. 3. 6.
n Ioan 1. 13. a 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Petr 1. 23.
o Jer. 2. 3. Dat. 14. 4.
p Preg. 5. 1.
q Diar. 17. 27.
r Preg. 7. 9.
s Col. 3. 8. 1 Petr 2. 1.
t Matt. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf. 2. 13.
u Luc 6. 47, &c. Edrych pen. 2. 14, &c.
x 2 Cor. 3. 18.
y pen. 2. 12.
z Ioan 13. 17.
‖ *weithrediad.*
‖ *ffrwyno.*
a Ps. 34. 13. a 39. 1. 1 Petr 3. 10.

PENNOD II.

1 *Nad gweddol i Gristianogion ddiystyru eu brodyr tlodion:* 13 *ond bod yn gariadus, ac yn drugarogion.* 14 *Na ddylid ymffrostio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da:* 17 *nad yw y ffydd honno ond ffydd farw,* 19 *a ffydd y cythreuliaid;* 21 *ac nid ffydd Abraham,* 25 *a Rahab.*

FY mrodyr, na fydded gennych
ffydd ein Harglwydd ni Iesu
Grist, *sef Arglwydd* y gogoniant,
gyd â [a]derbyn wyneb.
2 Oblegid os daw i mewn i'ch
‖cynnulleidfa chwi wr â modrwy
aur, mewn dillad gwychion, a dyfod
hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;
3 Ac edrych o honoch ar yr hwn
sydd yn gwisgo y dillad gwychion,
a dywedyd wrtho, Eistedd di yma
‖mewn lle da; a dywedyd wrth y
tlawd, Saf di yna, neu eistedd yma
is law fy ystol-droed i:
4 Onid ydych chwi dueddol ynoch
eich hunain? ac *onid* aethoch yn
farnwyr meddyliau drwg?
5 Gwrandewch, fy mrodyr anwyl;
[b]Oni ddewisodd Duw dlodion y
byd hwn [c]yn gyfoethogion mewn
ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas
[d]yr hon a addawodd efe i'r rhai
sydd yn ei garu ef?
6 Eithr [e]chwithau a ammharch-
asoch y tlawd. Onid yw y cyfoeth-
ogion yn eich gorthrymmu chwi,
ac yn eich tynnu ger bron brawd-
leoedd?
7 Onid ydynt hwy yn cablu yr enw
rhagorol, yr hwn a elwir arnoch
chwi?
8 Os cyflawni yr ydych y gyfraith
frenhinol yn ol yr ysgrythyr, [f]Câr
dy gymmydog fel ti dy hun; da yr
ydych yn gwneuthur:
9 Eithr [g]os derbyn wyneb yr
ydych, yr ydych yn gwneuthur
pechod, ac yn cael eich argyhoeddi
gan y gyfraith megis troseddwyr.
10 Canys pwy bynnag a gadwo y
gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn
un *pwngc*, [h]y mae efe yn euog o'r
cwbl.
11 Canys y ‖neb a ddywedodd,
[i]Na odineba; a ddywedodd hefyd,
Na ladd. Ac os ti ni odinebi, etto
a leddi, yr wyt ti yn troseddu y
gyfraith.
12 Felly dywedwch, ac felly
gwnewch, megis rhai a fernir wrth
[k]gyfraith rhyddid.
13 Canys [l]barn ddidrugaredd fydd
i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac
[m]y mae trugaredd yn gorfoleddu
yn erbyn barn.
14 [n]Pa fudd *yw*, fy mrodyr, o dy-

a Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Diar. 24. 23. Matt. 22. 16. ad. 9.
‖ *synagog.*
‖ *yn dda.*
b Ioan 7. 48. 1 Cor. 1. 26, 28.
c Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18. Dat. 2. 9.
d Exod. 20. 6. 1 Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Matt. 5. 3. pen. 1. 12.
e 1 Cor. 11. 22.
f Lef. 19. 18. Matt. 22. 39.
g ad. 1.
h Deut. 27. 26. Matt. 5. 19. Gal. 3. 10.
‖ Neu, *gyfraith.*
i Exod. 20. 13, 14.
k pen. 1. 25.
l Matt. 6. 15. a 18. 35. a 25. 41, 42.
m 1 Ioan 4. 17, 18.
n Matt. 7. 26. pen. 1. 23.

Anno DOMINI Cylch 60.

wed neb fod ganddo ffydd, ac heb
fod ganddo weithredoedd? a ddi-
chon ffydd ei gadw ef?

[o] Edrych Luc 3. 11.

15 Eithr [o] os bydd brawd neu
chwaer yn noeth, ac mewn eisieu
beunyddiol ymborth;

[p] 1 Ioan 3. 18.

16 A [p] dywedyd o un o honoch
wrthynt, Ewch mewn heddwch, ym-
dwymmwch, ac ymddigonwch; etto
heb roddi iddynt angheurheidiau y
corph; pa les *fydd?*
17 Felly ffydd hefyd, oni bydd
ganddi weithredoedd, marw ydyw,

[†] Gr. *wrth ei hun.*

a hi † yn unig.
18 Eithr rhyw un a ddywed, Tydi
ffydd sydd gennyt, minnau gweith-
redoedd sydd gennyf: dangos i mi

[‖] Neu, *wrth.*

dy ffydd di ‖ heb dy weithredoedd, a
minnau wrth fy ngweithredoedd i a
ddangosaf i ti fy ffydd innau.
19 Credu yr wyt ti mai un Duw
sydd; da yr wyt ti yn gwneuthur.

[q] Marc 1. 24.

[q] Y mae y cythreuliaid hefyd yn
credu, ac yn crynu.
20 Eithr a fynni di wybod, O ddyn
ofer, am ffydd heb weithredoedd,
mai marw yw?
21 Abraham ein tad ni, onid o
weithredoedd y cyfiawnhâwyd ef,

[r] Gen. 22. 9, 12.

[r] pan offrymmodd efe Isaac ei fab
ar yr allor?

[‖] Neu, *A weli, &c.* [s] Heb. 11. 17.

22 ‖ Ti a weli [s] fod ffydd yn cyd-
weithio â'i weithredoedd ef, a thrwy
weithredoedd fod ffydd wedi ei
pherffeithio.

[t] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6.

23 A chyflawnwyd yr ysgrythyr
yr hon sydd yn dywedyd, [t] Credodd
Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo

[u] 2 Chron. 20. 7. Es. 41. 8.

yn gyfiawnder: a [u] Chyfaill Duw y
galwyd ef.
24 Chwi a welwch gan hynny mai
o weithredoedd y cyfiawnhêir dyn,
ac nid o ffydd yn unig.

[x] Jos. 2. 1. Heb. 11. 31.

25 Yr un ffunud hefyd, [x] Rahab
y buttain, onid o weithredoedd y
cyfiawnhâwyd hi, pan dderbyniodd
hi y cenhadau, a'u danfon ymaith
ffordd arall?

[‖] *anadl.*

26 Canys megis y mae y corph
heb yr ‖ yspryd yn farw, felly hefyd
ffydd heb weithredoedd, marw yw.

PENNOD III.

1 Na ddylem ni fod yn brysur i feio ar eraill; 5 ond yn hytrach ffrwyno y tafod; yr hwn, er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni. 13 Y rhai sydd wir-synhwyrol, y maent yn fwynion, yn heddychlawn, heb genfigennu, ac heb ymryson.

[a] Matt. 23. 8. Rhuf. 2. 20, 21. [b] Luc 6. 37.

[a] NA fyddwch feistriaid lawer, fy
mrodyr; [b] gan wybod y der-
byniwn ni farnedigaeth fwy.

[c] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8. [d] Ps. 34. 13. pen. 1. 26. [e] Matt. 12. 37.

2 Canys [c] mewn llawer o bethau
yr ydym ni bawb yn llithro. [d] Od
oes neb heb lithro ar air, [e] gwr
perffaith *yw* hwnnw, yn gallu
ffrwyno yr holl gorph hefyd.

[f] Ps. 32. 9.

3 Wele, [f] yr ydym ni yn rhoddi
ffrwynau ym mhennau y meirch,
i'w gwneuthur yn ufudd i ni: ac
yr ydym yn troi eu holl gorph hwy
oddi amgylch.
4 Wele, y llongau hefyd, er eu
maint, ac er eu gyrru gan wynt-
oedd creulawn, a droir oddi am-
gylch â llyw bychan, lle y mynno y
llywydd.

[g] Diar. 12. 18. a 15. 2. [h] Ps. 12. 3. a 73. 8, 9.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod
bychan yw, ac [h] yn ffrostio pethau
mawrion. Wele, faint o ddefnydd
y mae ychydig dân yn ei ennyn!
6 A'r tafod tân *ydyw*, byd o ang-
hyfiawnder. Felly y mae y tafod
wedi ei osod ym mhlith ein hael-
odau ni, fel [i] y mae yn halogi yr

[i] Matt. 15. 11, 18, 19. Marc 7. 15, 20, 23. [‖] *chwŷl.*

holl gorph, ac yn gosod ‖ troell
naturiaeth yn fflam; ac wedi ei
wneuthur yn fflam gan uffern.

[‖] *pob rhyw o wŷllt-filod.*

7 Canys ‖ holl natur gwŷllt-filod,
ac adar, ac ymlusgiaid, a'r pethau
yn y môr, a ddofir ac a ddofwyd

[‖] *ddynol ryw.*

gan ‖ natur ddynol:
8 Eithr y tafod ni ddichon un dyn
ei ddofi; drwg anllywodraethus
ydyw, yn llawn gwenwyn marwol.
9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw
a'r Tad; âg ef hefyd yr ydym yn
melldithio dynion, [k] a wnaethpwyd

[k] Gen. 1. 26.

ar lun Duw.
10 O'r un genau y mae yn dyfod
allan fendith a melldith. Fy mrod-
yr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

[‖] *lle.*

11 A ydyw ffynnon o'r un ‖ llyg-
ad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?
12 A ddichon y pren ffigys, fy
mrodyr, ddwyn olifaid? neu win-
wydden, ffigys? felly ni *ddichon* un
ffynnon roddi dwfr hallt a chroyw.

[‖] *chyfarwydd.*

13 Pwy *sydd* wr doeth, a ‖ deallus
yn eich plith? dangosed, trwy
ymarweddiad da, ei weithredoedd
mewn mwyneidd-dra doethineb.

[l] Rhuf. 13. 13.

14 Eithr od oes gennych [l] genfigen
chwerw ac ymryson yn eich calon,

[m] Rhuf. 2. 17, 23.

[m] na fyddwch ffrostwyr a chelwydd-
og yn erbyn y gwirionedd.
15 Nid yw y doethineb hwn yn
disgyn oddi uchod; ond daearol,

[n] Judas 19.

[n] anianol, cythreulig *yw*.

[o] 1 Cor. 3. 3. Gal. 5. 20. [‖] *annhrefn.*

16 Canys [o] lle *mae* cenfigen ac
ymryson, yno *y mae* ‖ terfysg, a
phob gweithred ddrwg.

[p] 1 Cor. 2. 6, 7.

17 Eithr [p] y ddoethineb sydd oddi
uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi
hynny heddychlawn, boneddigaidd,
hawdd ei thrin, llawn trugaredd a

[‖] *diddadleugar.*

ffrwythau da, ‖ diduedd, a diragrith.

[q] Diar. 11. 18. Hos. 10. 12. Heb. 12. 11.

18 A [q] ffrwyth cyfiawnder a heuir
mewn heddwch i'r rhai sydd yn
gwneuthur heddwch.

PENNOD IV.

1 Rhaid i ni ymryson yn erbyn trachwant, 4 ac anghymmedroldeb, 5 a balchder, 11 ac enllib, a barnu ar eraill; 13 ac na roddom ormod hyder ar lwyddiant bydol, nac ar einioes dyn; ond rhoi y cwbl ar Dduw.

[‖] *ymgynhennau.*

O BA le *y mae* rhyfeloedd ac
‖ ymladdau yn eich plith chwi?
onid oddi wrth hyn, *sef* eich melys-

[a] Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. 1 Petr 2. 11.

chwantau [a] y rhai sydd yn rhyfela
yn eich aelodau?

[‖] *lladd.*

2 Chwennychu yr ydych, ac nid
ydych yn cael: ‖ cenfigennu yr
ydych ac eiddigeddu, ac nid ydych
yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a
rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn
cael, am nad ydych yn gofyn.

[b] Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych
yn derbyn, o [c] herwydd eich bod yn
gofyn ar gam, fel y galloch eu treulio

[c] Ps. 66. 18. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.

ar eich melys-chwantau.

[d] Ps. 73. 27. [e] 1 Ioan 2. 15. [f] Ioan 15. 19. a 17. 14. Gal. 1. 10.

4 [d] Chwi odinebwyr, a godineb-
wragedd, oni wyddoch chwi fod
[e] cyfeillach y byd yn elyniaeth i
Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a
ewyllysio fod yn gyfaill i'r byd, y
mae yn elyn i Dduw.

Anno DOMINI Cylch 60.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr ysgrythyr yn dywedyd yn ofer, [g] At ‖ genfigen y mae chwant yr yspryd a gartrefa ynom ni?

6 Eithr rhoddi gras mwy y mae: o herwydd paham y mae yn dywedyd, [h] Y mae Duw yn gwrth-wynebu y beilchion, ond yn rhoddi gras i'r *rhai* gostyngedig.

7 Ymddarostyngwch gan hynny i Dduw. [i] Gwrthwynebwch ddiafol, ac efe a ffŷ oddi wrthych.

8 [k] Nesêwch at Dduw, ac efe a nesâ attoch chwi. [l] Glanhêwch *eich* dwylaw, chwi bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, chwi [m] â'r meddwl dauddyblyg.

9 [n] Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch: tröer eich chwerthin chwi yn alar, a'*ch* llawenydd yn dristwch.

10 [o] Ymddarostyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch dyrchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, frodyr. Y neb sydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac [p] yn barnu *ei* frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu y gyfraith: ac od wyt ti yn barnu y gyfraith, nid wyt ti wneuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.

12 Un gosodwr cyfraith sydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. [q] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?

13 [r] ‖ Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y fory ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoswn yno flwyddyn, ac a farch-nattâwn, ac a ynnillwn;

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y fory. Canys beth *ydyw* eich einioes chwi? [s] Canys tarth ydyw, yr hwn sydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle *y dylech* ddywedyd, [t] Os yr Arglwydd a'i myn, ‖ *ac os* byddwn byw, ni a wnawn hyn, neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffrost. [u] Pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny [x] i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

g Edrych Gen. 6. 5. a 8. 21. Num. 11. 29. Diar. 21. 10. ‖ *fwythau.* h Ps. 138. 6. Diar. 3. 34. 1 Petr 5. 5. i Eph. 4. 27. 1 Petr 5. 9. k 2 Chron. 15. 2. l Es. 1. 16. m pen. 1. 8. n Matt. 5. 4. o Luc 14. 11. a 18. 14. 1 Petr 5. 6. p Matt. 7. 1. Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5. q Rhuf. 14. 4. r Diar. 27. 1. Luc 12. 18. ‖ *Felly.* s Job 7. 7. Ps. 102. 3. Edrych pen. 1. 10. t Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. ‖ *byddwn fyw, ac a wnawn.* u 1 Cor. 5. 6. x Luc 12. 47. Ioan 9. 41. a 15. 22. Rhuf. 1. 20, 21, 32. a 2. 17, 18, 23.

PENNOD V.

1 *Rhaid i wŷr cyfoethogion drygionus ofni dialedd Duw.* 7 *Ni a ddylem fod yn ddioddefgar mewn adfyd, yn ol esampl y prophwydi, a Job;* 12 *a gochelyd tyngu;* 13 *a gweddïo mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd;* 16 *a chyfaddef ein beiau i'n gilydd, a gweddïo dros ein gilydd;* 19 *a dwyn i'r iawn y brawd a fyddo yn myned ar gyfeiliorn.*

‖ [a] IDDO yn awr, chwi gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni sydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, [b] a'ch gwisgoedd a fwyttâwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch arian a rydodd; a'u rhwd hwynt a fydd yn dystiolaeth ‖ yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. [c] Chwi a gasglasoch drysor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, [d] y mae cyflog y gweithwyr, a fedasant eich meusydd chwi, yr hwn a gam-attaliwyd gennych, yn llefain: a [e] llefain y rhai a fedasant a ddaeth i mewn i glustiau Arglwydd y lluoedd.

5 [f] Moethus fuoch ar y ddaear, a thrythyll; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dydd lladdedigaeth.

6 Condemniasoch a lladdasoch y cyfiawn; *ac* yntau heb sefyll i'ch erbyn.

7 Byddwch gan hynny yn ‖ ymarhöus, frodyr, hyd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llafurwr yn disgwyl am werthfawr ffrwyth y ddaear, yn dda ei amynedd am dano, nes iddo dderbyn [g] y gwlaw cynnar a diweddar.

8 Byddwch chwithau hefyd dda eich amynedd; cadarnhêwch eich calonnau: oblegid dyfodiad yr Arglwydd a nesâodd.

9 Na ‖ rwgnechwch yn erbyn eich gilydd, frodyr, fel na'ch condemnier: wele, y mae y Barnwr [h] yn sefyll wrth y drws.

10 Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a lefarasant yn enw yr Arglwydd, yn siampl o ddioddef blinder, ac o hir-ymaros.

11 Wele, [i] dedwydd yr ydym yn ‖ gadael y rhai sydd ddioddefus. Chwi a glywsoch am [k] amynedd Job, ac a welsoch [l] ddiwedd yr Arglwydd: oblegid [m] tosturiol iawn yw yr Arglwydd, a thrugarog.

12 Eithr o flaen pob peth, fy mrodyr, [n] na thyngwch, nac i'r nef, nac i'r ddaear, nac un llw arall: eithr bydded eich ie chwi yn ie, a'*ch* nag ê yn nag ê; fel na syrthioch i farnedigaeth.

13 A oes neb yn eich plith mewn adfyd? gweddïed. A oes neb yn esmwyth arno? [o] caned Psalmau.

14 A oes neb yn eich plith yn glaf? galwed atto henuriaid yr eglwys; a gweddïant hwy ‖ drosto, [p] gan ei enneinio ef âg olew yn enw yr Arglwydd;

15 A gweddi y ffydd a iachâ y claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fynu; ac os bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddeuir iddo.

16 Cyffeswch *eich* camweddau bawb i'ch gilydd, a gweddïwch dros eich gilydd, fel y'ch iachâer. [q] Llawer a ddichon taer weddi y cyfiawn.

17 Elïas oedd ddyn [r] yn rhaid iddo ddïoddef fel ninnau, ac [s] mewn gweddi efe a weddïodd na byddai wlaw: ac ni bu gwlaw ar y ddaear dair blynedd a chwe mis.

18 Ac efe [t] a weddïodd drachefn; a'r nef a roddes wlaw, a'r ddaear a ddug ei ffrwyth.

19 *Fy* mrodyr, [u] od aeth neb o honoch ar gyfeiliorn oddi wrth y gwirionedd, a throi o ryw un ef;

20 Gwybydded, y bydd i'r hwn a drodd bechadur oddi wrth gyfeiliorni ei ffordd, [x] gadw enaid rhag angau, a [y] chuddio lliaws o bechodau.

‖ *Felly.* a Diar. 11. 28. Luc 6. 24. 1 Tim. 6. 9. b Matt. 6. 20. ‖ *i chwi.* c Rhuf. 2. 5. d Lef. 19. 13. Mal. 3. 5.

Anno DOMINI Cylch 60

e Deut. 24. 15. f Luc 16. 19, 25. 1 Tim. 5. 6. ‖ *hir-amynedd-gar.* g Deut. 11. 14. Zech. 10. 1. ‖ *roddwch ochenaid ar eich gilydd.* h Matt. 24. 33. 1 Cor. 4. 5. i Matt. 5. 10, 11. ‖ *cyfrif.* k Job 1. 21, 22. l Job 42. 10. m Num. 14. 18. Ps. 103. 8. n Matt. 5. 34. o Eph. 5. 19. Col. 3. 16. ‖ *uwch ei ben.* p Marc 6. 13. a 16. 18. q Ps. 10. 17. a 34. 15, 18. a 145. 18. Diar. 15. 29. a 28. 9. Ioan 9. 31. 1 Ioan 3. 22. r Act. 14. 15. s 1 Bren. 17. 1. t 1 Bren. 18. 42, 45. u Matt. 18. 15. x Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. 1 Tim. 4. 16. y Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8.

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL
PETR YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 60.

PENNOD I.

1 Y mae efe yn bendithio Duw am ei amryw rad ysprydol: 12 gan ddangos nad ydyw yr iachawdwriaeth yng Nghrist beth newydd, eithr peth a brophwydwyd am dano er ys talm. 13 Cynghor i fyw yn dduwiol, gan eu bod hwy wedi eu geni o newydd trwy air Duw.

PETR, apostol Iesu Grist at y
dieithriaid [a] sydd ar wasgar ar
hyd Pontus, Galatia, Cappadocia,
Asia, a Bithynia,
2 Etholedigion [b] yn ol rhagwybod-
aeth Duw Dad, [c] trwy sancteiddiad
yr Yspryd, i ufudd-dod a [d] thaenell-
iad gwaed Iesu Grist. [e] Gras i chwi
a heddwch a amlhâer.
3 [f] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad
ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn
yn ol ei fawr drugaredd [g] a'n had-
genhedlodd ni i obaith bywiol,
[h] trwy adgyfodiad Iesu Grist oddi
wrth y meirw,
4 I etifeddiaeth anllygredig, a
dihalogedig, a diddiflanedig, ac
[i] y'nghadw yn y nefoedd i ‖ chwi,
5 [k] Y rhai trwy allu Duw ‖ ydych
gadwedig trwy ffydd i iachawdwr-
iaeth, parod i'w datguddio yn yr
amser diweddaf.
6 Yn yr hyn yr ydych yn mawr-
lawenhâu, er eich bod [l] ychydig yr
awrhon (os rhaid yw) [m] mewn trist-
wch, trwy amryw brofedigaethau:
7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd
chwi, yr hwn sydd werthfawrusach
nâ'r aur colladwy, cyd [o] profer ef
trwy dân, er mawl, ac anrhydedd,
a gogoniant, yn ymddangosiad Iesu
Grist:
8 [p] Yr hwn, er nas gwelsoch, yr
ydych yn ei garu; [q] yn yr hwn, heb
fod yr awrhon yn *ei* weled, ond yn
credu, yr ydych yn mawr-lawenhâu
â llawenydd annhraethadwy a go-
goneddus:
9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd,
sef iachawdwriaeth *eich* eneidiau.
10 [r] Am yr hon iachawdwriaeth yr
ymofynodd, ac y manwl-chwiliodd
y prophwydi, y rhai a brophwyd-
asant am y gras *a ddeuai* i chwi:
11 Gan chwilio pa bryd, neu pa
ryw amser, yr oedd [s] Yspryd Crist,
yr hwn oedd ynddynt, yn ei hys-
bysu, pan oedd efe yn rhag-dystiol-
aethu [t] dioddefaint Crist, a'r gogon-
iant ar ol hynny.
12 [u] I'r rhai y datguddiwyd, [x] nad
iddynt hwy eu hunain, ond i ni, yr
oeddynt yn ‖ gweini *yn* y pethau a
fynegwyd yn awr i chwi, gan y rhai
a efengylasant i chwi [y] trwy yr Ys-
pryd Glân, yr hwn a ddanfonwyd
o'r nef; [z] ar yr hyn bethau y mae
yr angelion yn chwennychu edrych.
13 O herwydd paham, [a] gan wreg-
ysu lwynau eich meddwl, *a* [b] bod
yn sobr, gobeithiwch yn berffaith
am y gras a ddygir i chwi yn nat-
guddiad Iesu Grist;
14 Fel plant ufudd-dod, heb gyd-
ymagweddu â'r trachwantau o'r
blaen [e] yn eich anwybodaeth:
15 Eithr megis y mae y neb a'ch
galwodd chwi yn sanctaidd, bydd-
wch chwithau hefyd sanctaidd ym
mhob ymarweddiad:
16 Oblegid y mae yn ysgrifenedig,
[d] Byddwch sanctaidd; canys sanct-
aidd ydwyf fi.
17 Ac os ydych yn galw ar y Tad,
[e] yr hwn sydd heb dderbyn wyneb
yn barnu yn ol gweithred pob un,
[f] ymddygwch mewn ofn dros amser
eich [g] ymdeithiad:
18 Gan wybod [h] nad â phethau
llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch
prynwyd oddi wrth eich ofer ym-
arweddiad, [i] *yr hwn a gawsoch* trwy
draddodiad y tadau;
19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Crist,
[l] megis oen difeius a difrycheulyd:
20 [m] Yr hwn yn wir a ‖ rag-ordein-
iwyd cyn sylfaenu y byd, eithr a
eglurwyd [n] yn yr amseroedd diw-
eddaf er eich mwyn chwi;
21 Y rhai ydych trwyddo ef yn
credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfod-
odd ef oddi wrth y meirw, ac [p] a
roddodd iddo ef ogoniant, fel y
byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith
yn Nuw.
22 Gwedi [q] puro eich eneidiau, gan
ufuddhâu i'r gwirionedd trwy yr
Yspryd, [r] i frawdgarwch diragrith:
cerwch eich gilydd o galon bur yn
helaeth:
23 [s] Wedi eich ail-eni, nid o had
llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy
air Duw, *yr hwn sydd* yn byw ac
yn parhâu yn dragywydd.
24 Canys [u] pob cnawd fel glas-
welltyn *yw*, a holl ogoniant dyn fel
blodeuyn y glas-welltyn. Gwyw-
odd y glaswelltyn, a'i flodeuyn a
syrthiodd:
25 Eithr gair yr Arglwydd sydd yn
aros yn dragywydd. A hwn yw y
gair a bregethwyd i chwi.

PENNOD II.

1 Y mae efe yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad: 4 ac yn dangos mai Crist ydyw y sylfaen yr adeiladwyd hwynt arno: 11 ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol; 13 a bod yn ufudd i swyddogion. 18 Ac y mae yn dysgu i weision ufuddhâu i'w meistriaid, 20 a bod yn ddioddefgar, wrth esampl Crist, er eu bod yn cael cam.

[a] WEDI rhoi heibio gan hynny
bob drygioni, a phob twyll,
a rhagrith, a chenfigen, a phob
gogan-air,
2 Fel rhai bychain newydd-eni,
chwennychwch ‖ ddidwyll laeth y
gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:
3 Os [b] profasoch *fod* yr Arglwydd
yn dirion.
4 At yr hwn *yr ydych* yn dyfod,
megis at faen bywiol, [c] a wrthodwyd
gan ddynion, eithr etholedig gan
Dduw, *a* gwerthfawr.
5 [d] A chwithau, megis meini bywiol,

Marginal references (left): [a] Ioan 7. 35. Iago 1. 1. [b] Rhuf. 8. 29. [c] 2 Thess. 2. 13. [d] Heb. 12. 24. [e] Rhuf. 1. 7. 2 Petr 1. 2. [f] 2 Cor. 1. 3. [g] Ioan 3. 3, 5. Iago 1. 18. [h] 1 Cor. 15. 20. [i] Col. 1. 5. ‖ *ni.* [k] Ioan 10. 28, 29. a 17. 11, 12, 15. Judas 1. ‖ *ydym.* [l] 2 Cor. 4. 17. [m] Iago 1. 2. [n] Iago 1. 3. pen. 4. 12. [o] Diar. 17. 3. Zech. 13. 9. [p] 1 Ioan 4. 20. [q] Ioan 20. 29. 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1, 27. [r] Gen. 49. 10. Dan. 2. 44. Hag. 2. 7. Zech. 6. 12. Matt. 13. 17. Luc 10. 24. [s] pen. 3. 19. 2 Petr 1. 21. [t] Ps. 22. 6. Es. 53. 3, &c. Luc 24. 26. [u] Dan. 9. 24. a 12. 9, 13. [x] Heb. 11. 13, 39. ‖ *trefnu y pethau.* [y] Act. 2. 4. [z] Exod. 25. 20. Dan. 8. 13. a 12. 5, 6. Eph. 3. 10. [a] Luc 12. 35. Eph. 6. 14. [b] Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6.

Marginal references (right): [c] Act. 17. 30. [d] Lef. 11. 44. a 19. 2. a 20. 7. [e] Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. [f] 2 Cor. 7. 1. Phil. 2. 12. [g] 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. [h] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. [i] Ezec. 20. 18. [k] Heb. 9. 12, 14. Dat. 5. 9. [l] Exod. 12. 5. Ioan 1. 29, 36. 1 Cor. 5. 7. [m] Rhuf. 3. 25. a 16. 25, 26. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2. Dat. 13. 8. ‖ *rag-wybuwyd.* [n] Eph. 1. 10. [o] Act. 2. 24. [p] Phil. 2. 9. [q] Act. 15. 9. [r] Rhuf. 12. 10. 1 Tim. 1. 5. Heb. 13. 1. pen. 2. 17. [s] Ioan 1. 13. a 3. 5. [t] Iago 1. 18. 1 Ioan 3. 9. [u] Es. 40. 6. Iago 1. 10. [a] Eph. 4. 22, 25. Col. 3. 8. Heb. 12. 1. ‖ *y rhesymmol a'r ddidwyll laeth.* [b] Ps. 34. 8. [c] Ps. 118. 22. [d] Eph. 2. 21, 22.

Anno DOMINI Cylch 60.

‖ ydych wedi eich adeiladu [e] yn dŷ
ysprydol, [f] yn offeiriadaeth sanct-
aidd, i offrymmu aberthau [g] ys-
prydol, [h] cymmeradwy gan Dduw
trwy Iesu Grist.
6 O herwydd paham y cynhwysir
yn yr ysgrythyr, ‖ Wele, yr wyf
yn gosod yn Sïon ben-congl-faen,
etholedig, *a* gwerthfawr: a'r hwn
a gred ynddo, nis gwaradwyddir.
7 I chwi gan hynny, y rhai ydych
yn credu, *y mae* yn ‖ urddas: eithr
i'r ‖ anufuddion, [i] y maen a wrth-
ododd yr adeiladwyr, hwnnw a
wnaed yn ben y gongl,
8 [k] Ac yn faen tramgwydd, ac yn
graig rhwystr, [l] *i'r rhai* sydd yn
tramgwyddo wrth y gair, gan fod
yn anufudd; [m] i'r hwn beth yr
ordeiniwyd hwynt hefyd.
9 Eithr chwychwi *ydych* rywog-
aeth etholedig, [n] brenhinol offeir-
iadaeth, cenedl sanctaidd, pobl
‖ briodol *i Dduw;* fel y mynegoch
rinweddau yr hwn a'ch galwodd
allan o [o] dywyllwch i'w ryfeddol
oleuni ef:
10 [p] Y rhai gynt nid *oeddych* bobl,
ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y
rhai ni chawsech drugaredd, ond
yr awrhon a gawsoch drugaredd.
11 Anwylyd, yr wyf yn attolwg *i*
chwi, [q] megis dïeithriaid a pherer-
inion, [r] ymgedwch oddi wrth
chwantau cnawdol, [s] y rhai sydd yn
rhyfela yn erbyn yr enaid;
12 [t] Gan fod â'ch ymarweddiad
yn onest ym mysg y Cenhedloedd:
fel, lle maent yn eich goganu megis
drwg-weithredwyr, [u] y gallont, o
herwydd *eich* gweithredoedd da a
welant, ogoneddu Duw yn nydd yr
ymweliad.
13 [x] Ymddarostyngwch oblegid
hyn i bob dynol ordinhâd, o her-
wydd yr Arglwydd: pa un bynnag
ai i'r brenhin, megis goruchaf;
14 Ai i'r llywiawdwyr, megis
trwyddo ef wedi eu danfon, [y] er
dïal ar y drwg-weithredwyr, a
[z] mawl i'r gweithredwyr da.
15 Canys felly y mae ewyllys Duw,
fod i chwi [a] trwy wneuthur daioni
ostegu anwybodaeth dynion ffolion:
16 [b] Megis yn rhyddion, ac nid â
rhyddid gennych megis cochl mal-
ais, eithr fel [c] gwasanaethwyr Duw.
17 [d] Perchwch bawb. [e] Cerwch y
brawdoliaeth. [f] Ofnwch Dduw. An-
rhydeddwch y brenhin.
18 [g] *Y* gweision, *byddwch* ddaros-
tyngedig gyd â phob ofn i'*ch* meistr-
iaid; nid yn unig i'r *rhai* da a chy-
weithas, eithr i'r *rhai* anghyweithas
hefyd.
19 Canys hyn *sydd* [h] ‖ rasol, os yw
neb o herwydd cydwybod i Dduw
yn dwyn tristwch, gan ddïoddef ar
gam.
20 Oblegid [i] pa glôd *yw,* os, pan
bechoch, a chael eich cernodio, y
byddwch dda eich amynedd? eithr
os, a chwi yn gwneuthur yn dda,
ac yn dïoddef, y byddwch dda
eich amynedd; hyn *sydd* ‖ rasol
ger bron Duw.
21 Canys [k] i hyn y'ch galwyd
hefyd: oblegid [l] Crist yntau a

‖ *adeilader chwi.* — [e] Heb. 3. 6. — [f] Es. 61. 6. a 66. 21. ad. 9. — [g] Hos. 14. 2. Mal. 1. 11. Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16. — [h] pen. 4. 11. — ‖ Es. 28. 16. Rhuf. 9. 33. — ‖ *werthfawr.* — ‖ *rhai nid ydynt yn credu.* — [i] Ps. 118. 22. — [k] Es. 8. 14. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. — [l] 1 Cor. 1. 23. — [m] Exod. 9. 16. Rhuf. 9. 22. 1 Thess. 5. 9. Judas 4. — [n] Exod. 19. 5, 6. Dat. 1. 6. a 5. 10. — ‖ *brynedig, fel, &c.* — [o] Eph. 5. 8. Col. 1. 13. — [p] Hos. 1. 9, 10. a 2. 23. Rhuf. 9. 25. — [q] 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. pen. 1. 17. — [r] Rhuf. 13. 14. Gal. 5. 16. — [s] Iago 4. 1. — [t] 2 Cor. 8. 21. Tit. 2. 8. pen. 3. 16. — [u] Matt. 5. 16. — [x] Rhuf. 13. 1. Tit. 3. 1. — [y] Rhuf. 13. 4. — [z] Rhuf. 13. 3. — [a] Tit. 2. 8. — [b] Gal. 5. 1, 13. — [c] 1 Cor. 7. 22. — [d] pen. 1 22. Phil. 2. 3. — [e] pen. 1. 22. — [f] Matt. 22. 21. — [g] Eph. 6. 5. Col. 3. 22. Tit. 2. 9. — [h] Matt. 5. 10. Rhuf. 13. 5. — ‖ *ras,* neu, *ddïolch.* — [i] pen. 3. 14. — ‖ *ras,* neu, *ddïolch.* — [k] Matt. 16. 24. 1 Thess. 3. 3. — [l] pen. 3. 18.

ddïoddefodd drosom ni, [m] gan adael
i ‖ ni esampl, fel y canlynech ei ôl
ef:
22 [n] Yr hwn ni wnaeth bechod, ac
ni chaed twyll yn ei enau:
23 [o] Yr hwn, pan ddifenwyd, ni
ddifenwodd drachefn; pan ddïodd-
efodd, ni fygythiodd; eithr rhodd-
odd ar y neb sydd yn barnu yn
gyfiawn:
24 [p] Yr hwn ei hun a ddug ein
pechodau ni yn ei gorph ‖ ar y pren;
[q] fel, gwedi ein marw i bechodau,
y byddem byw i gyfiawnder: [r] trwy
gleisiau yr hwn yr iachâwyd chwi.
25 Canys [s] yr oeddych megis defaid
yn myned ar gyfeiliorn; eithr yn
awr chwi a ddychwelwyd [t] at Fugail
ac Esgob eich eneidiau.

PENNOD III.

1 *Y mae yn dysgu i wŷr a gwragedd eu dyled i'w gilydd:* 8 *yn annog pawb i undeb a chariad;* 14 *ac i ddïoddef erlid;* 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r hen fyd gynt.*

YR un ffunud, [a] *bydded* y gwrag-
edd ostyngedig i'w gwŷr prïod;
fel, od oes rhai heb gredu i'r gair,
[b] y galler trwy ymarweddiad y
gwragedd, [c] eu hynnill hwy heb y
gair.
2 Wrth edrych ar eich ymarwedd-
iad diwair chwi ynghyd ág ofn.
3 [d] Trwsiad y rhai bydded nid yr
un oddi allan, o blethiad gwallt, ac
amgylch-osodiad aur, neu wisgad
dillad;
4 Eithr *bydded* [e] cuddiedig ddyn
y galon, mewn anllygredigaeth ys-
pryd addfwyn a llonydd, yr hwn
sydd ger bron Duw yn werthfawr.
5 Canys felly gynt yr oedd y
gwragedd sanctaidd hefyd, y rhai
oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ym-
drwsio, gan fod yn ddarostyngedig
i'w gwŷr prïod;
6 Megis yr ufuddhâodd Sara i
Abraham, [f] gan ei alw ef yn ar-
glwydd: † merched yr hon ydych
chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn
dda, ac heb ofni dim dychryn.
7 [g] Y gwŷr, yr un ffunud, cyd-
gyfanneddwch â hwynt yn ol gwy-
bodaeth, gan roddi parch i'r wraig
[h] megis i'r llestr gwannaf, fel rhai
sydd gyd-etifeddion gras y bywyd;
[i] rhag rhwystro eich gweddïau.
8 Am ben hyn, [k] *byddwch* oll yn
unfryd, yn cyd-oddef á'ch gilydd,
yn caru ‖ fel brodyr, yn drugarog-
ion, yn fwynaidd:
9 [l] Nid yn talu drwg am ddrwg,
neu sèn am sèn: eithr, y'ngwrth-
wyneb, yn bendithio; gan wybod
mai i hyn y'ch galwyd, [m] fel yr
etifeddoch fendith.
10 Canys [n] y neb a ewyllysio hoffi
bywyd, a gweled dyddiau da, at-
talied ei dafod oddi wrth ddrwg,
a'i wefusau rhag adrodd twyll.
11 [o] Gocheled y drwg, a gwnaed
y da; ceisied heddwch, a dilyned
ef.
12 Canys *y mae* llygaid yr Ar-
glwydd ar y rhai cyfiawn, a'i glust-
iau ef tu ag at eu gweddi hwynt:
eithr *y mae* wyneb yr Arglwydd yn
erbyn y rhai sydd yn gwneuthur
drwg.

Anno DOMINI Cylch 60.

[m] Ioan 13. 15. — ‖ Neu, *chwi.* — [n] Es. 53. 9. 2 Cor. 5. 21. — [o] Matt. 27. 39. Ioan 8. 48, 49. — [p] Es. 53. 4, 5, 6. Matt. 8. 17. Heb. 9. 28. — ‖ *at.* — [q] Rhuf. 6. 2, 11. a 7. 6. — [r] Es. 53. 5. — [s] Es. 53. 6. — [t] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20. — [a] 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5. — [b] 1 Cor. 7. 16. — [c] Matt. 18. 15. 1 Cor. 9. 19, 22. — [d] 1 Tim. 2. 9. Tit. 2. 3. — [e] Ps. 45. 13. Rhuf. 2. 29. a 7. 22. 2 Cor. 4. 16. — [f] Gen. 18. 12. — † Gr. *plant.* — [g] 1 Cor. 7. 3. Eph. 5. 25. — [h] 1 Cor. 12. 23. 1 Thess. 4. 4. — [i] Job 42. 8. Matt. 5. 24. a 18. 19. — [k] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 3. 16. — ‖ Neu, *y brodyr.* — [l] Diar. 17. 13. a 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17. — [m] Matt. 25. 34. — [n] Ps. 34. 12, &c. — [o] Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 3 Ioan 11.

Anno DOMINI Cylch 60.

13 A phwy a'ch dryga chwi, os
byddwch yn dilyn yr hyn sydd
dda?
14 [p] Eithr o bydd i chwi hefyd
ddïoddef o herwydd cyfiawnder,
dedwydd *ydych:* ond [q] nac ofnwch
rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cyn-
hyrfer;
15 Eithr sancteiddiwch yr Ar-
glwydd Dduw yn eich calonnau: a
[r] *byddwch* barod bob amser i atteb
i bob un a ofyno i chwi reswm am
y gobaith sydd ynoch, gyd âg add-
fwynder ‖ ac ofn:
16 [s] A chennych gydwybod dda;
fel yn yr hyn y maent yn eich
goganu megis drwg-weithredwyr, y
cywilyddio y rhai sydd yn beio ar
eich ymarweddiad da chwi yng
Nghrist.
17 Canys gwell *ydyw,* os cwyllys
Duw a'i myn, i chwi ddïoddef yn
gwneuthur daioni, nag yn gwneuth-
ur drygioni.
18 Oblegid Crist hefyd [t] unwaith
a ddïoddefodd dros bechodau, y
Cyfiawn dros yr anghyfiawn (fel y
dygai ni at Dduw) [u] wedi ei farw-
olaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu
yn yr Yspryd:
19 Trwy yr hwn yr aeth efe hefyd
ac [x] a bregethodd i'r ysprydion yng
ngharchar;
20 [y] Y rhai a fu gynt anufudd,
pan unwaith yr oedd hir-amynedd
Duw yn aros yn nyddiau Noë, tra
[z] y darperid yr arch, [a] yn yr hon
ychydig, sef wyth enaid, a achub-
wyd trwy ddwfr.
21 [b] Cyffelybiaeth cyfattebol i'r
hwn sydd yr awrhon yn ein hachub
ninnau, *sef* bedydd (nid bwrw ym-
aith fudreddi y cnawd, eithr ymat-
teb cydwybod dda tu ag at Dduw)
trwy adgyfodiad Iesu Grist:
22 Yr hwn sydd [c] ar ddeheulaw
Duw, wedi myned i'r nef; *a'r*
[d] angelion, a'*r* awdurdodau, a'*r*
galluoedd, wedi eu darostwng
iddo.

PENNOD IV.

Y mae yn eu hannog hwy i beidio â phechu, trwy esampl Crist, a thrwy ystyried fod diwedd pob peth yn pwyso yn agos. 12 Y mae yn eu cysuro yn erbyn erlid.

AM hynny gan ddïoddef o Grist
drosom ni yn y cnawd, chwi-
thau hefyd byddwch wedi eich ar-
fogi â'r un meddwl: oblegid [a] yr
hwn a ddïoddefodd yn y cnawd, a
beidiodd â phechod;
2 [b] Fel na byddo mwyach [c] fyw i
chwantau dynion, ond i ewyllys
Duw, dros yr amser sydd yn ol yn y
cnawd.
3 Canys digon i ni [d] yr amser a
aeth heibio o'r einioes [e] i weithredu
ewyllys y Cenhedloedd, gan rodio
mewn trythyllwch, trachwantau,
meddwdod, cyfeddach, ‖ dïotta, a
ffiaidd eilun-addoliad:
4 Yn yr hyn y maent yn ddïeithr
[f] yn *eich* cablu *chwi,* am nad ydych
yn cydredeg gyd â hwynt i'r unrhyw
ormod rhysedd:
5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn
sydd barod [g] i farnu y byw a'r
meirw.

[p] Matt. 5. 10, 11, 12. pen. 2. 19. a 4. 14.
[q] Es. 8. 12, 13. Jer. 1. 8.
[r] Ps. 119. 46. Act. 4. 8. Col. 4. 6.
‖ *a pharch.*
[s] pen. 2. 21.
[t] Rhuf. 5. 6. Heb. 9. 26, 28.
[u] Rhuf. 1. 4. 2 Cor. 13. 4.
[x] pen. 1. 12. a 4. 6.
[y] Gen. 6. 3, 13.
[z] Heb. 11. 7.
[a] Gen. 7. 7. a 8. 18. 2 Petr 2. 5.
[b] Eph. 5. 26.
[c] Ps. 110. 1. Eph. 1. 20, 21.
[d] Rhuf. 8. 38.
[a] Rhuf. 6. 7.
[b] Rhuf. 14. 7.
[c] Gal. 2. 20.
[d] Ezec. 44. 6. a 45. 9. Act. 17. 30.
[e] Eph. 4. 17.
‖ *ymyfed.*
[f] Act. 13. 45. a 18. 6.
[g] Act. 10. 42. 1 Cor. 15. 51, 52.

6 Canys er mwyn hynny [h] yr
efengylwyd i'r meirw hefyd; fel y
bernid hwy yn ol dynion yn y
cnawd, ac y byddent fyw yn ol Duw
yn yr yspryd.
7 Eithr [i] diwedd pob peth a nesâ-
odd: [k] am hynny byddwch sobr, a
gwyliadwrus i weddïau.
8 Eithr, o flaen pob peth, bydded
gennych gariad ‖ helaeth tu ag at
eich gilydd: canys [l] cariad a guddia
lïaws o bechodau.
9 Byddwch [m] lettygar y naill i'r
llall, [n] heb rwgnach.
10 [o] Pob un, megis y derbyniodd
rodd, cyfrennwch â'ch gilydd, [p] fel
daionus oruchwylwyr [q] amryw ras
Duw.
11 [r] Os llefaru a wna neb, *llefared*
megis ‖ geiriau Duw; os gweini y
mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu
y mae Duw yn ei roddi: fel [s] ym
mhob peth y gogonedder Duw trwy
Iesu Grist; [t] i'r hwn y byddo y
gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd.
Amen.
12 Anwylyd, na fydded ddïeithr
gennych am [u] y profiad tanllyd
sydd ynoch, yr hwn a wneir er
profedigaeth i chwi, fel pe bai beth
dïeithr yn digwydd i chwi:
13 Eithr [x] llawenhêwch, yn gym-
maint a'ch bod [y] yn gyfrannogion o
ddïoddefiadau Crist; fel, pan ddat-
guddier ei ogoniant ef, y byddoch
yn llawen ac yn gorfoleddu.
14 [z] Os difenwir chwi er mwyn
enw Crist, gwŷn *eich* byd: oblegid
y mae Yspryd y gogoniant, ac *Ys-
pryd* Duw yn gorphwys arnoch. Ar
eu rhan hwynt yn wir efe a geblir,
ond ar eich rhan chwi efe a ogon-
eddir.
15 Eithr [a] na ddïoddefed neb o
honoch fel llofrudd, neu leidr, neu
ddrwg-weithredwr, neu fel un yn
ymyrreth â matterion rhai eraill:
16 Eithr os fel Cristion, na fydded
gywilydd ganddo; ond gogonedded
Dduw yn hyn o ran.
17 Canys *daeth* yr amser [b] i
ddechreu o'r farn o dŷ Dduw: ac
[c] os *dechreu hi* yn gyntaf arnom ni,
[d] beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt
yn ‖ credu i efengyl Duw?
18 [e] Ac os braidd y mae y cyfiawn
yn gadwedig, pa le yr ymddengys
yr annuwiol a'r pechadur?
19 Am hyny y rhai hefyd sydd
yn dïoddef yn ol ewyllys Duw,
[f] gorchymynant eu heneidiau *iddo
ef,* megis i Greawdwr ffyddlawn, gan
wneuthur yn dda.

PENNOD V.

1 Y mae yn annog yr henuriaid i borthi defaid Crist; 5 a'r ieuaingc i ufuddhâu: 8 a phawb i wylied, ac i fod yn sobr, ac yn ddïanwadal yn y ffydd: 9 ac i wrthwynebu y cythraul, y gwrthwynebwr creulawn.

YR henuriaid sydd yn eich plith,
attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr
hwn wyf [a] gyd-henuriad, a [b] thyst o
ddïoddefiadau Crist, yr hwn hefyd
wyf [c] gyfrannog o'r gogoniant a
ddatguddir:
2 [d] Porthwch braidd Duw, ‖ yr
hwn sydd yn eich plith, gan fwrw

Anno DOMINI Cylch 60.

[h] pen. 3. 19.
[i] Matt. 24. 13, 14. Rhuf. 13. 12. Phil. 4. 5. 2 Petr 3. 9, 11.
[k] Matt. 26. 41. Col. 4. 2. pen. 5. 8.
‖ *gwresog parhaus.*
[l] Diar. 10. 12. Iago 5. 20.
[m] Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2.
[n] Phil. 2. 14.
[o] Rhuf. 12. 6.
[p] Matt. 25. 14. Luc 12. 42. 1 Cor. 4. 1, 2. Tit. 1. 7.
[q] 1 Cor. 12. 4. Eph. 4. 11.
[r] Rhuf. 12. 6, 7, 8. 1 Cor. 3. 10.
‖ *oraclau.*
[s] Eph. 5. 20.
[t] 1 Tim. 6. 16.
[u] 1 Cor. 8. 13. pen. 1. 7.
[x] Act. 5. 41. Iago 1. 2.
[y] 2 Cor. 4. 10. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 12. Dat. 1. 9.
[z] Matt. 5. 11. pen. 2. 20. a 3. 14.
[a] pen. 2. 20.
[b] Es. 10. 12. Jer. 25. 29. a 49. 12. Mal. 3. 5.
[c] Luc 23. 31.
[d] Luc 10. 12, 14.
‖ *ufuddhâu.*
[e] Diar. 11. 31. Luc 23. 31.
[f] Ps. 31. 5. Luc 23. 46. 2 Tim. 1. 12.
[a] Philem. 9.
[b] Luc 24. 48.
[c] Rhuf. 8. 17, 18. Dat. 1. 9.
[d] Act. 20. 28.
‖ *hyd y galloch.*

Anno DOMINI Cylch 60.

golwg *arnynt;* nid trwy gymmell,
eithr yn ewyllysgar; [e] nid er mwyn
budr-elw, eithr o barodrwydd
meddwl;
3 Nid fel rhai [f] yn tra-arglwydd-
iaethu ar [g] etifeddiaeth *Duw*, ond
[h] gan fod yn esamplau i'r praidd.
4 A phan [i] ymddangoso y Pen-
bugail, chwi a gewch dderbyn an-
niflannedig [k] goron y gogoniant.
5 Yr un ffunud yr ieuaingc, bydd-
wch ostyngedig i'r henuriaid. A
byddwch [l] *bawb* yn ostyngedig i'ch
gilydd, ac ymdrwsiwch oddi fewn
â gostyngeiddrwydd. Oblegid ‖ y
mae Duw yn gwrthwynebu y beilch-
ion, ac yn rhoddi gras i'r rhai gos-
tyngedig.
6 [m] Ymddarostyngwch gan hynny
dan alluog law Duw, fel y'ch dyrch-
afo mewn amser cyfaddas:
7 [n] Gan fwrw eich holl ofal arno
ef; canys y mae efe yn gofalu dros-
och chwi.
8 [o] Byddwch sobr, gwyliwch:
oblegid y mae [p] eich gwrthwynebwr
diafol, megis llew rhuadwy, yn
rhodio oddi amgylch, gan geisio y
neb a allo ei lyngcu.
9 [q] Yr hwn gwrthwynebwch yn
gadarn yn y ffydd; gan wybod fod
yn cyflawni yr un blinderau yn eich
‖ brodyr y rhai sydd yn y byd.
10 A Duw pob gras, yr hwn a'ch
galwodd chwi i'w dragywyddol
ogoniant ‖ trwy Grist Iesu, wedi i
chwi ddioddef [r] ychydig, [s] a'ch
perffeithio chwi, a'*ch* cadarnhâo,
a'*ch* cryfhâo, a'*ch* sefydlo.
11 [t] Iddo ef *y byddo y* gogoniant
a'*r* gallu yn oes oesoedd. Amen.
12 Gyd â Silfanus, brawd ffydd-
lawn i chwi (fel yr wyf yn tybied)
[u] yr ysgrifenais ar ychydig eiriau,
gan gynghori a thystiolaethu, mai
gwir ras Duw yw yr hwn yr ydych
yn sefyll ynddo.
13 Y mae yr *eglwys sydd* yn Ba-
bilon, yn gyd-etholedig *â chwi*, yn
eich annerch; a [x] Marc, fy mab i.
14 [y] Anherchwch eich gilydd â
chusan cariad. Tangnefedd i chwi
oll y rhai ydych yng Nghrist Iesu.
Amen.

[e] 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7.
[f] Matt. 20. 25, 26. 1 Cor. 3. 9. 2 Cor. 1. 24.
[g] Ps. 33. 12. a 74. 2.
[h] Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7.
[i] Heb. 13. 20.
[k] 1 Cor. 9. 25.
[l] Rhuf. 12. 20. Eph. 5. 21.
‖ Iago 4. 6.
[m] Iago 4. 10.
[n] Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Phil. 4. 6.
[o] Luc 21. 36. 1 Thess. 5. 6. pen. 4. 7.
[p] Job 1. 7. a 2. 2.
[q] Eph. 6. 11, 13. Iago 4. 7.
‖ *brawdoliaeth yr hon sydd.*
‖ *yng Nghrist Iesu.*
[r] 2 Cor. 4. 17. pen. 1. 6.
[s] Heb. 13. 21.
[t] pen. 4. 11. Dat. 1. 6.
[u] Heb. 13. 22.
[x] Act. 12. 12, 25.
[y] Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL
PETR YR APOSTOL.

Anno DOMINI 66.

PENNOD I.

1 Y mae efe yn eu cadarnhâu mewn gobaith o gynnydd gras Duw; 5 ac yn eu hannog i wneuthur eu galwedigaeth yn sier trwy ffydd a gweithredoedd. 12 Y mae yn ofalus i ddwyn hynny ar gôf iddynt, gan wybod fod ei farwolaeth ef ei hun yn agos. 16 Y mae yn eu rhybuddio hwy i fod yn ddïanwadal yn ffydd Crist, gwir Fab Duw, trwy dystiolaeth yr apostolion a welsant ei ogoniant ef, a thrwy dystiolaeth y Tad, a'r prophwydi.

SIMON Petr, gwasanaethwr ac
apostol Iesu Grist, at y rhai a
gawsant [a] gyffelyb werthfawr ffydd â
ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw
‖ ni, a'n Hachubwr Iesu Grist.
2 [b] Gras i chwi a thangnefedd a
amlhâer, trwy adnabod Duw, a Iesu
ein Harglwydd ni,
3 Megis y rhoddes ei dduwiol allu
ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd
a duwioldeb, [c] trwy ei adnabod ef
yr hwn a'n galwodd ni ‖ i ogoniant
a rhinwedd:
4 Trwy yr hyn y rhoddwyd i ni
addewidion mawr iawn a gwerth-
fawr; fel trwy y rhai hyn y bydd-
ech [d] gyfrannogion o'r duwiol anian,
[e] wedi dïange oddi wrth y llygred-
igaeth sydd yn y byd trwy dra-
chwant.
5 A hyn yma hefyd, gan roddi
cwbl-ddiwydrwydd, chwanegwch ‖ at
eich ffydd, rinwedd; ac ‖ at rin-
wedd, wybodaeth;
6 Ac ‖ at wybodaeth, gymmedr-
older; ac ‖ at gymmedrolder, am-
ynedd; ac ‖ at amynedd, dduw-
ioldeb;
7 Ac at dduwioldeb, garedigrwydd
brawdol; ac [f] at garedigrwydd
brawdol, gariad.
8 Canys os yw y pethau hyn gen-
nych, ac yn ‖ aml hwynt, y maent
yn peri na *byddoch* na segur, [g] na
diffrwyth y'ngwybodaeth ein Har-
glwydd Iesu Grist.
9 Oblegid yr hwn nid yw y rhai
hyn ganddo, [h] dall ydyw, heb weled
ym mhell, wedi gollwng dros gôf ei
lanhâu oddi wrth ei bechodau gynt.
10 O herwydd paham yn hytrach,
frodyr, byddwch ddiwyd [i] i wneuth-
ur eich galwedigaeth a'ch etholed-
igaeth yn sier: canys, tra fyddoch
yn gwneuthur y pethau hyn, ni
lithrwch chwi ddim byth:
11 Canys felly yn helaeth y trefnir
i chwi fynediad i mewn i dra-
gywyddol deyrnas ein Harglwydd
a'n Hachubwr Iesu Grist.
12 O herwydd paham, [k] nid es-
geulusaf eich coffâu bob amser am
y pethau hyn, er eich bod yn eu
gwybod, ac wedi eich sicrhâu yn y
gwirionedd presennol.
13 Eithr yr ydwyf yn tybied *fod*
yn iawn, tra fyddwyf yn [l] y taber-
nacl hwn, [m] eich cyffroi chwi, trwy
ddwyn ar gôf *i chwi;*
14 [n] Gan wybod y bydd i mi ar frys
roddi fy nhabernacl *hwn* heibio,
megis ag yr hysbysodd [o] ein Har-
glwydd Iesu Grist i mi.
15 Ac mi a wnaf fy ngoreu hefyd
a'r allu o honoch bob amser, ar ol
fy ymadawiad i, wneuthur coffa am
y pethau hyn.
16 Canys nid gan ddilyn [p] chwedl-
au cyfrwys, yr hysbysasom i chwi
nerth a dyfodiad ein Harglwydd
Iesu Grist, eithr [q] wedi gweled ei
fawredd ef â'n llygaid.

[a] Rhuf. 1. 12. 2 Cor. 4. 13. Tit. 1. 4.
‖ *ac Achubwr.*
[b] 1 Petr 1. 2. Judas 2.
[c] Ioan 17. 3. 1 Petr 2. 9.
‖ *trwy.*
[d] 2 Cor. 3. 18. Eph. 4. 24. Heb. 12. 10. 1 Ioan 3. 2.
[e] pen. 2. 18, 20.
‖ *yn.*
‖ *mewn rhinwedd.*
‖ *mewn gwybodaeth.*
‖ *mewn cymmedrolder.*
‖ *mewn.*
[f] Gal. 6. 10. 1 Thess. 3. 12. a 5. 15.
‖ *helaeth.*
[g] Tit. 3. 14.
[h] 1 Ioan 2. 9, 11.
[i] 1 Ioan 3. 19.
[k] Rhuf. 15. 14, 15. 1 Ioan 2. 21.
[l] 2 Cor. 5. 1.
[m] pen. 3. 1.
[n] Deut. 4. 21, 22. a 31. 14. 2 Tim. 4. 6.
[o] Ioan 21. 18, 19.
[p] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1.
[q] Matt. 17. 1, 2. Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 1. a 4. 14.

Anno DOMINI 66.

17 Canys efe a dderbyniodd gan
Dduw Dad, barch a gogoniant, pan
ddaeth y cyfryw lef atto oddi wrth
y mawr-ragorol Ogoniant, [r] Hwn
yw fy anwyl Fab i, yn yr hwn y'm
boddlonwyd.
18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth
o'r nef, a glywsom ni, pan oeddym
gyd âg ef yn [s] y mynydd sanctaidd.
19 Ac y mae gennym air sicrach
y prophwydi; yr hwn da y gwnewch
fod yn dal arno, megis ar [t] ganwyll
yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd
oni wawrio y dydd, ac oni chodo y
[u] seren ddydd yn eich calonnau
chwi:
20 Gan wybod hyn yn gyntaf, [x] nad
oes un brophwydoliaeth o'r ys-
grythyr o ddehongliad prïod.
21 Canys [y] nid trwy ewyllys dyn
y daeth ‖ gynt brophwydoliaeth;
eithr dynion sanctaidd Duw a lef-
arasant *megis* y cynhyrfwyd *hwy*
gan yr Yspryd Glân.

[r] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[s] Exod. 3. 5. Jos. 5. 15.
[t] Ps. 119. 105. Ioan 5. 35.
[u] Dat. 2. 28. a 22. 16.
[x] Rhuf. 12. 6.
[y] 2 Tim. 3. 16. 1 Petr 1. 11.
‖ *un amser.*

PENNOD II.

1 Y mae efe yn prophwydo am athrawon ffeilsion; ac yn dangos eu hanwiredd a'u dïaledd hwy, a'u dilynwyr: 7 oddi wrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, fel y gwaredwyd Lot o Sodom. 10 Y mae efe yn dangos yn helaethach gynheddfau y twyllwyr hynny, fel y galler eu hadnabod hwy yn haws, a'u gochelyd.

EITHR [a] bu gau brophwydi hefyd
ym mhlith y bobl, megis ag
[b] y bydd gau athrawon yn eich
plith chwithau; y rhai yn ddirgel
a ddygant i mewn heresiau din-
ystriol, a [c] chan wadu yr Arglwydd,
[d] yr hwn a'u prynodd hwynt, ydynt
yn tynnu arnynt eu hunain ddin-
ystr buan.
2 A llawer a ganlynant eu ‖ dis-
tryw hwynt, o herwydd y rhai y
ceblir ffordd y gwirionedd.
3 Ac [e] mewn cybydd-dod, trwy
chwedlau gwneuthur, y gwnant
farsiandïaeth o honoch: [f] barnedig-
aeth y rhai er ys talm nid yw segur,
a'u colledigaeth hwy nid yw yn
hepian.
4 Canys [g] onid arbedodd Duw yr
angelion [h] a bechasent, eithr [i] *eu*
taflu *hwynt* i uffern, a'*u* rhoddi i
gadwynau tywyllwch, i'w cadw i
farnedigaeth;
5 Ac onid arbedodd efe yr hen fyd,
eithr [k] Noë, pregethwr cyfiawnder,
a gadwodd efe ar ei wythfed, pan
ddug efe y diluw ar fyd y rhai anwir;
6 A [l] chan drol dinasoedd Sodom
a Gomorrah yn lludw, a'u ‖ dam-
niodd *hwy* â dymchweliad, [m] gan *eu*
gosod yn esampl i'r rhai a fyddent
yn annuwiol;
7 Ac [n] a waredodd Lot gyfiawn,
yr hwn oedd mewn gofid trwy an-
niwair ymarweddiad yr anwiriaid:
8 (Canys y cyfiawn hwnnw yn
trigo yn eu mysg hwynt, [o] yn gweled
ac yn clywed, ydoedd yn poeni ei
enaid cyfiawn o ddydd i ddydd trwy
eu hanghyfreithlawn weithredoedd
hwynt)
9 [p] Yr Arglwydd a fedr wared y
rhai duwiol rhag profedigaeth, a
chadw y rhai anghyfiawn i ddydd y
farn i'w poeni:
10 Ac yn bennaf [q] y rhai sydd yn

[a] Deut. 13. 1.
[b] Matt. 24. 11. Act. 20. 30. 1 Cor. 11. 19. 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1, 5. Judas 18.
[c] Judas 4.
[d] Heb. 10. 29.
‖ Neu, *trythyllwch.*
[e] 2 Cor. 12. 17, 18. 1 Tim. 6. 5. Tit. 1. 11.
[f] Deut. 32. 35.
[g] Job 4. 18. Judas 6.
[h] Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.
[i] Luc 8. 31.
[k] Gen. 7. 1, 7, 23. 1 Petr 3. 20.
[l] Gen. 19. 24. Judas 7.
‖ *barnodd.*
[m] Num. 26. 10.
[n] Gen. 19. 16.
[o] Ps. 119. 158. Ezec. 9. 4.
[p] 1 Cor. 10. 13.
[q] Judas 4, 7, 8, 10, 16.

rhodio ar ol y cnawd mewn chwant
aflendid, ac yn dïystyru ‖ llywodr-
aeth. Rhyfygus *ydynt*, cyndyn; nid
ydynt yn arswydo cablu urddas:
11 Lle nid yw yr [r] angelion, y rhai
sydd fwy mewn gallu a nerth, yn
rhoddi cablaidd farn yn eu herbyn
‖ hwynt ger bron yr Arglwydd.
12 Eithr y rhai hyn, [s] megis anl-
feiliaid anrhesymmol anianol, y
rhai a wnaed i'w dal ac i'w difetha,
a gablant y pethau ni wyddant oddi
wrthynt, ac a ddifethir yn eu llygr-
edigaeth eu hunain;
13 Ac a dderbyniant gyflog ang-
hyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau
† beunydd yn hyfrydwch. [t] Brychau
a meflau *ydynt*, yn ymddigrifo yn
eu twyll eu hunain, [u] gan wledda
gyd â chwi;
14 A llygaid ganddynt yn llawn
† godineb, ac heb fedru peidio â
phechod; yn llithio eneidiau an-
wadal: a chanddynt galon wedi
ymgynnefino â chybydd-dra; plant
y felldith:
15 Wedi gadael y ffordd uniawn,
hwy a aethant ar gyfeiliorn, gan
ganlyn ffordd [x] Balaam *mab* Bosor,
yr hwn a garodd wobr anghyfiawn-
der;
16 Ond efe a gafodd gerydd am ei
gamwedd. Asen fud arferol â'r
iau, gan ‖ ddywedyd â llef ddynol,
a waharddodd ynfydrwydd y pro-
phwyd.
17 [y] Y rhai hyn ydynt ffynhonnau
diddwfr, cymmylau a yrrid gan
dymmestl; i'r rhai y mae niwl ty-
wyllwch y'nghadw yn dragywydd.
18 Canys [z] gan ddywedyd chwydd-
edig *eiriau* gorwagedd, y maent
hwy, trwy chwantau y cnawd, *a*
thrythyllwch, yn llithio y rhai [a] a
ddïangasai ‖ yn gwbl oddi wrth y
rhai sydd yn byw ar gyfeiliorn.
19 Gan addaw [b] rhyddid iddynt, a
hwythau eu hunain [c] yn wasan-
aethwyr llygredigaeth: canys gan
bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i
hwnnw hefyd yr aeth efe yn gaeth.
20 Canys [d] os, wedi iddynt [e] ddï-
angc oddi wrth halogedigaeth y byd,
trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd
a'r Achubwr Iesu Grist, y rhwystrir
hwy drachefn â'r pethau hyn, a'u
gorchfygu; aeth diwedd y rhai
hynny yn waeth nâ'u dechreuad.
21 Canys [f] gwell fuasai iddynt fod
heb adnabod ffordd cyfiawnder,
nag, wedi *ei* hadnabod, troi oddi
wrth y gorchymyn sanctaidd yr
hwn a draddodwyd iddynt.
22 Eithr digwyddodd iddynt yn ol
y wir ddïareb, [g] Y ci a ymchwelodd
at ei chwydiad ei hun; a'r hwch
wedi ei golchi, i'w hymdrelglfa yn y
dom.

Anno DOMINI 66.

‖ *arglwyddiaeth.*
[r] Judas 9.
‖ *eu hunain.*
[s] Jer. 12. 3. Judas 10.
† Gr. *yn y,* neu, *trwy y dydd.*
[t] Judas 12.
[u] 1 Cor. 11. 20, 21.
† Gr. *o'r odinebwraig.*
[x] Num. 22. 5, 23, 28. Judas 11.
‖ *lefaru.*
[y] Judas 12, 13.
[z] Judas 16.
[a] Act. 2. 40.
‖ *dros ennyd.*
[b] 1 Petr 2. 16.
[c] Ioan 8. 34. Rhuf. 6. 16.
[d] Matt. 12. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[e] pen. 1. 4.
[f] Luc 12. 47, 48.
[g] Diar. 26. 11.

PENNOD III.

Y mae efe yn eu sicrhâu hwy am ddyfodiad Crist i'r farn, yn erbyn y gwatwarwyr a ymresymmai yn y gwrthwyneb: 8 gan rybuddio y rhai duwiol i bryssuro eu hedifeirwch, o ran hir-amynedd Duw: 10 ac y mae yn dangos pa fodd y dinystrir y byd: 11 ac yn eu hannog hwy i sancteiddrwydd buchedd, trwy ddisgwyl hynny: 15 a hefyd i feddwl, mai er mwyn eu hiachawdwriaeth hwynt y mae Duw yn ddïoddefgar, megis yr ysgrifenodd Paul attynt.

Anno DOMINI 66.

‖*ym mhob un o'r ddau.* [a] pen. 1. 13. [b] 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. Judas 18. [c] Es. 5. 19. Jer. 17. 15. Ezec. 12. 22, 27. ‖*fel hyn.* [d] Gen. 1. 6, 9. Ps. 33. 6. [e] Ps. 24. 2. a 136. 6. Col. 1. 17. [f] Gen. 7. 11. [g] ad. 10. [h] 2 Thess. 1. 8. [i] Ps. 90. 4. [k] Hab. 2. 3. Heb. 10. 37. [l] Es. 30. 18. [m] Ezec. 18. 23, 32. a 33. 11. [n] Rhuf. 2. 4. 1 Tim. 2. 4. [o] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. Dat. 3. 3. a 16. 15.

YR ail epistol hwn, anwylyd, yr
ydwyf yn awr yn ei ysgrifenu
attoch ; ‖ yn yr hwn [a]yr ydwyf yn
cyffrôi eich meddwl puraidd, trwy
ddwyn ar gôf *i chwi:*
2 Fel y byddo cofus gennych y
geiriau a rag-ddywedwyd gan y
prophwydi sanctaidd, a'n gorchy-
mynion ninnau, apostolion yr Ar-
glwydd a'r Iachawdwr :
3 [b]Gan wybod hyn yn gyntaf, y
daw yn y dyddiau diweddaf wat-
warwyr, yn rhodio yn ol eu chwant-
au eu hunain,
4 Ac yn dywedyd, [c]Pa le y mae
addewid ei ddyfodiad ef? canys er
pan hunodd y tadau, y mae pob
peth yn parhâu ‖ fel *yr oeddynt* o
ddechreuad y creadigaeth.
5 Canys y mae hyn yn ddïarwybod
iddynt o'u gwirfodd, mai [d]trwy air
Duw yr oedd y nefoedd er ys talm,
a'r ddaear [e]yn cyd-sefyll o'r dwfr, a
thrwy y dwfr.
6 [f]O herwydd paham y byd a oedd
y pryd hwnnw, wedi ei orchuddio â
dwfr, a ddifethwyd.
7 Eithr [g]y nefoedd a'r ddaear *sydd*
yr awrhon, ydynt trwy yr un gair
wedi eu rhoddi i gadw [h]i dân, erbyn
dydd y farn, a distryw yr anwir
ddynion.
8 Eithr yr un peth hwn na fydded
yn ddïarwybod i chwi, anwylyd, [i]*fod*
un dydd gyd â'r Arglwydd megis
mil o flynyddoedd, a mil o flynydd-
oedd megis un dydd.
9 [k]Nid ydyw yr Arglwydd yn oedi
ei addewid (fel y mae rhai yn cyfrif
oed) ond [l]hir-ymarhöus yw efe tu
ag attom ni, [m]heb ewyllysio bod neb
yn golledig, ond [n]dyfod o bawb i
edifeirwch.
10 Eithr [o]dydd yr Arglwydd a
ddaw megis lleidr y nos ; yn yr hwn
[p]y nefoedd a ânt heibio gyd â
thwrf, a'r ‖ defnyddiau gan wir wres
a doddant, a'r ddaear a'r gwaith *a
fyddo* ynddi a losgir.
11 A chan fod yn rhaid i hyn i gyd
ymollwng, pa ryw fath ddynion a
ddylech chwi fod mewn sanctaidd
ymarweddiad a duwioldeb,
12 Yn disgwyl ac yn ‖ brysio at
ddyfodiad dydd Duw, ‖ yn yr hwn
y nefoedd gan losgi a ymollyngant,
a'r ‖ defnyddiau gan wir wres a
doddant ?
13 Eithr [q]nefoedd newydd, a daear
newydd, yr ydym *ni*, yn ol ei add-
ewid ef, yn eu disgwyl, yn y rhai y
mae cyfiawnder yn cartrefu.
14 O herwydd paham, anwylyd,
gan eich bod yn disgwyl y pethau
hyn, gwnewch eich goreu [r]ar eich
cael ganddo ef mewn tangnefedd, yn
ddifrycheulyd, ac yn ddïargyhoedd.
15 A chyfrifwch [s]hir-amynedd ein
Harglwydd, yn iachawdwriaeth ;
megis ag yr ysgrifenodd ein hanwyl
frawd Paul attoch chwi, yn ol y
doethineb a rodded iddo ef ;
16 Megis yn *ei* holl epistolau hefyd,
[t]yn llefaru ynddynt am y pethau
hyn : yn y rhai y mae rhyw bethau
anhawdd eu deall, y rhai y mae yr
annysgedig a'r anwastad yn eu
gŵyrdroi, megis yr ysgrythyrau
eraill, i'w dinystr eu hunain.
17 Chwychwi gan hynny, anwylyd,
a [u]chwi yn gwybod *y pethau hyn*
o'r blaen, ymgedwch rhag eich
arwain ymaith trwy amryfusedd yr
annuwiol, a chwympo o honoch
oddi wrth eich sicrwydd eich hun.
18 Eithr cynnyddwch mewn gras
a gwybodaeth ein Harglwydd a'n
Hiachawdwr Iesu Grist. Iddo ef *y
byddo* gogoniant yr awrhon ac ‖ yn
dragywyddol. Amen.

Anno DOMINI 66.

[p] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. Matt. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dat. 20. 11. a 21. 1. ‖*elementau.* ‖*prysuro dyfodiad.* ‖*trwy yr.* ‖*elementau.* [q] Es. 65. 17. a 66. 22. Dat. 21. 1, 27. [r] 1 Cor. 1. 8. a 15. 58. Phil. 1. 10. 1 Thess. 3. 13. a 5. 23. [s] Rhuf. 2. 4. 1 Petr 3. 20. ad. 9. [t] Rhuf. 8. 19. 1 Cor. 15. 24. 1 Thess. 4. 15. [u] Marc 13. 23. ‖*hyd ddydd tragywyddoldeb.*

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL
IOAN YR APOSTOL.

PENNOD I.

1 Y mae efe yn gosod allan berson Crist, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw. 5 Rhaid i ni ymrôi i sancteiddrwydd buchedd, i dystiolaethu gwirionedd y gymdeithas honno, a'n ffydd: a hefyd i'n sicrhâu ein hunain o faddeuant pechodau, trwy farwolaeth Crist.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[a] Ioan 1. 1. [b] Ioan 1. 14. 2 Petr 1. 16. pen. 4. 14. [c] Luc 24. 39. Ioan 20. 27. [d] 1 Tim. 3. 16. [e] Ioan 1. 1, 2.

YR [a]hyn oedd o'r dechreuad, yr
hyn a glywsom, yr hyn a
welsom â'n llygaid, [b]yr hyn a
edrychasom arno, ac [c]a deimlodd
ein dwylaw am Air y bywyd ;
2 (Canys y bywyd [d]a eglurhâ-
wyd, ac ni a welsom, ac ydym yn
tystiolaethu, ac yn mynegi i chwi y
bywyd tragywyddol, [e]yr hwn oedd
gyd â'r Tad, ac a eglurhâwyd i ni)
3 Yr hyn a welsom ac a glyw-
som, yr ydym yn ei fynegi i chwi,
fel y caffoch chwithau hefyd gym-
deithas gyd â ni: a'n cymdeithas ni
yn wir *sydd* gyd â'r Tad, a chyd â'i
Fab ef Iesu Grist.
4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu
hysgrifenu attoch, [f]fel y byddo
eich llawenydd yn gyflawn.
5 [g]A hon yw y gennadwri a
glywsom ganddo ef, ac yr ydym yn
ei hadrodd i chwi ; Mai [h]goleuni
yw Duw, ac nad oes ynddo ddim
tywyllwch.
6 [i]Os dywedwn fod i ni gymdeithas
âg ef, a rhodio yn y tywyllwch, cel-
wyddog ydym, ac nid ydym yn
gwneuthur y gwirionedd :
7 Eithr os rhodiwn yn y goleuni,
megis y mae efe yn y goleuni, y
mae i ni gymdeithas â'n gilydd, a
[k]gwaed Iesu Grist ei Fab ef, sydd
yn ein glanhâu ni oddi wrth bob
pechod.
8 [l]Os dywedwn nad oes ynom
bechod, yr ydym yn ein twyllo ein
hunain, a'r gwirionedd nid yw
ynom.
9 [m]Os cyfaddefwn ein pechodau,
ffyddlawn yw efe a chyfiawn, fel y

Anno DOMINI Gwedi 90.

[f] 2 Ioan 12. [g] pen. 3. 11. [h] Ioan 1. 9. a 8. 12. a 9. 5. a 12. 35, 36. [i] pen. 2. 4. [k] 1 Cor. 6. 11. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5. [l] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. [m] Ps. 32. 5. Diar. 28. 13.

Anno DOMINI Gwedi 90.

maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhâo oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 Os dywedwn na phechasom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

PENNOD II.

1 Y mae efe yn eu cysuro hwy yn erbyn pechodau o wendid. 3 Adnabod Duw yn iawn, yw cadw ei orchymynion ef; 9 a charu ein brodyr; 15 ac na roddom ein serch ar y byd. 18 Rhaid i ni ochelyd twyllwyr; 20 y rhai y mae y duwiol yn ddiogel oddi wrth eu twyll: trwy barhâu yn y ffydd, ac mewn sancteiddrwydd buchedd.

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, fel na phechoch. Ac o phecha neb, [a] y mae i ni Eiriolwr gyd â'r Tad, Iesu Grist y Cyfiawn:

2 Ac [b] efe yw yr ‖ iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr [c] dros *bechodau* yr holl fyd.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, os cadwn ni ei orchymynion ef.

4 [d] Yr hwn sydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

5 Eithr [e] yr hwn a gadwo ei air ef, yn wir [f] yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith. [g] Wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

6 Yr hwn a ddywed ei fod yn aros ynddo ef, [h] a ddylai yntau felly rodio, megis ag y rhodiodd ef.

7 Y brodyr, [i] nid gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, eithr gorchymyn hen [k] yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hen orchymyn yw y gair a glywsoch o'r dechreuad.

8 Trachefn, [l] gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, yr hyn sydd wir ynddo ef, ac ynoch chwithau: [m] oblegid y tywyllwch ‖ a aeth heibio, [n] a'r gwir oleuni sydd yr awrhon yn tywynnu.

9 [o] Yr hwn a ddywed ei fod yn y goleuni, ac a gasâo ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hwn.

10 [p] Yr hwn sydd yn caru ei frawd, sydd yn aros yn y goleuni, ac [q] nid oes rhwystr ynddo.

11 Eithr yr hwn sydd yn casâu ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac [r] yn y tywyllwch y mae yn rhodio; ac ni ŵyr i ba le y mae yn myned, oblegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

12 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, blant bychain, oblegid [s] maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei enw ef.

13 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn sydd o'r dechreuad. Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, wŷr ieuainge, am orchfygu o honoch yr un drwg. Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, rai bychain, am i chwi adnabod y Tad.

14 Ysgrifenais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn sydd o'r dechreuad. Ysgrifenais attoch chwi, wŷr ieuainge, am [t] eich bod

a Rhuf. 8. 34. 1 Tim. 2. 5. Heb. 7. 25. a 9. 24.
b Rhuf. 3. 25. 2 Cor 5. 18. pen. 4. 10.
‖ cymmod.
c Ioan 4. 42. pen. 4. 14.
d pen. 1. 6. a 4. 20.
e Ioan 14. 21, 23.
f pen. 4. 12.
g pen. 4. 13.
h Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21.
i 2 Ioan 5.
k pen. 3. 11. 2 Ioan 5.
l Ioan 13. 34.
m Rhuf. 13. 12. 1 Thess. 5. 5, 8.
‖ sydd yn myned.
n Ioan 1. 9. a 8. 12.
o 1 Cor. 13. 2. 2 Petr 1. 9. pen. 3. 14, 15.
p pen. 3. 14.
q 2 Petr 1. 10.
r Ioan 12. 35.
s Luc 24. 47. Act. 4. 12. a 13. 38.
t Eph. 6. 10.

Anno DOMINI Gwedi 90.

yn gryfion, a bod gair Duw yn aros ynoch, a gorchfygu o honoch yr un drwg.

15 Na charwch y byd, na'r pethau sydd yn y byd. [u] O châr neb y byd, nid yw cariad y Tad ynddo ef.

16 Canys pob peth a'r sydd yn y byd, *megis* chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd y mae.

17 [x] A'r byd sydd yn myned heibio, a'i chwant hefyd: ond yr hwn sydd yn gwneuthur ewyllys Duw, sydd yn aros yn dragywydd.

18 *O* blant bychain, [y] yr awr ddiweddaf ydyw: ac megis y clywsoch [z] y daw anghrist, yr awrhon hefyd y mae anghristiau lawer; wrth yr hyn y gwyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

19 [a] Oddi wrthym ni yr aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys [b] pe buasent o honom ni, hwy a arhosasent gyd â ni: eithr *hyn a fu,* [c] fel yr eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

20 Eithr [d] y mae gennych chwi enneiniad oddi wrth y Sanctaidd hwnnw, a [e] chwi a wyddoch bob peth.

21 Ni ysgrifenais attoch oblegid na wyddech y gwirionedd, eithr oblegid eich bod yn ei wybod, ac nad oes un celwydd o'r gwirionedd.

22 [f] Pwy yw y celwyddog, ond yr hwn sydd yn gwadu nad Iesu yw y Crist? Efe yw yr anghrist, yr hwn sydd yn gwadu y Tad a'r Mab.

23 [g] Pob un a'r sydd yn gwadu y Mab, nid oes ganddo y Tad chwaith: [*ond*] [h] *yr hwn sydd yn cyffesu y Mab, y mae y Tad ganddo hefyd.*

24 Arhosed gan hynny ynoch chwi [i] yr hyn a glywsoch o'r dechreuad. Od erys ynoch yr hyn a glywsoch o'r dechreuad, chwithau hefyd a gewch aros yn y Mab ac yn y Tad.

25 A hon yw yr addewid a addawodd efe i ni, *sef* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a ysgrifenais attoch ynghylch y rhai sydd yn eich hudo.

27 Ond y mae yr [k] enneiniad a dderbyniasoch ganddo ef, yn aros ynoch chwi, ac [l] nid oes arnoch eisieu dysgu o neb chwi: eithr fel y mae yr un enneiniad [m] yn eich dysgu chwi am bob peth, a gwir yw, ac nid yw gelwydd; ac megis y'ch dysgodd chwi, yr arhoswch ‖ ynddo.

28 Ac yr awrhon, blant bychain, arhoswch ynddo; fel, [n] pan ymddangoso efe, y byddo hyder gennym, ac ‖ na chywilyddiom ger ei fron ef yn ei ddyfodiad.

29 Os gwyddoch ei fod ef yn gyfiawn, ‖ chwi a wyddoch fod [o] pob un a'r sydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o hono ef.

PENNOD III.

1 Y mae efe yn dangos rhagorol gariad Duw tu ag attom ni, yn ein gwneuthur ni yn blant iddo ei hun; 3 ac am hynny y byddai raid i ninnau fod yn ufudd i gadw ei orchymynion; 11 a charu bawb ein gilydd, fel brodyr.

u Matt. 6. 24. Iago 4. 4.
x 1 Cor. 7. 31. Iago 1. 10.
y Heb. 1. 2.
z 2 Thess. 2. 3, &c. pen. 4. 3.
a Deut. 13. 13. Ps. 41. 9. Act. 20. 30.
b Matt. 24. 24. Ioan 6. 37. a 10. 28, 29.
c 1 Cor. 11. 19.
d 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9.
e Ioan 10. 4, 5. a 14. 26. a 16. 13. ad. 27.
f pen. 4. 3. 2 Ioan 7.
g Ioan 15. 23. 2 Ioan 9.
h Ioan 14. 7, 9, 10. pen. 4. 15.
i 2 Ioan 6.
k ad. 20.
l Jer. 31. 33, 34. Heb. 8. 10, 11.
m Ioan 14. 26. a 16. 13.
‖ ynddo ef.
n pen. 3. 2.
‖ na'n cywilyddier ganddo.
‖ gwybyddwch.
o pen. 3. 7, 10.

Anno DOMINI Gweddi 90.

GWELWCH pa fath gariad a roes y Tad ‖ arnom, fel [a] y'n gelwid yn feibion i Dduw: oblegid hyn nid edwyn y byd chwi, [b] oblegid nad adnabu efe ef.

2 Anwylyd, [c] yr awrhon meibion i Dduw ydym, ac [d] nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom, pan ymddangoso efe, [e] y byddwn gyffelyb iddo; oblegid [f] ni a gawn ei weled ef megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un sydd ganddo y gobaith hwn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megis y mae yntau yn bur.

4 Pob un a'r sydd yn gwneuthur pechod, sydd hefyd yn gwneuthur anghyfraith: ‖ oblegid [g] anghyfraith yw pechod.

5 A chwi a wyddoch [h] ymddangos o hono ef, fel y dilëai ein pechodau ni: ac [i] ynddo ef nid oes pechod.

6 Pob un a'r sydd yn aros ynddo ef, nid yw yn pechu: [k] pob un a'r sydd yn pechu, nis gwelodd ef, ac nis adnabu ef.

7 *O* blant bychain, na thwylled neb chwi. [l] Yr hwn sydd yn gwneuthur cyfiawnder, sydd gyfiawn, megis y mae yntau yn gyfiawn:

8 [m] Yr hwn sydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae; canys y mae diafol yn pechu o'r dechreuad. I hyn yr ymddangosodd Mab Duw, fel y dattodai weithredoedd diafol.

9 [n] Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; oblegid [o] y mae ei had ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant diafol: Pob un a'r sydd heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, [p] na'r hwn nid yw yn caru ei frawd.

11 Oblegid [q] ‖ hon yw y gennadwri a glywsoch o'r dechreuad; [r] bod i ni garu ein gilydd.

12 Nid fel [s] Cain, *yr hwn* oedd o'r drwg, ac a laddodd ei frawd. A phaham y lladdodd ef? Oblegid bod ei weithredoedd ef yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn dda.

13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, os [t] yw y byd yn eich casâu chwi.

14 [u] Nyni a wyddom ddarfod ein symmud ni o farwolaeth i fywyd, oblegid ein bod yn caru y brodyr. [x] Yr hwn nid yw yn caru *ei* frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

15 [y] Pob un a'r sydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch nad oes i [z] un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

16 [a] Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, oblegid dodi o hono ef ei einioes drosom ni: a ninnau a ddylem ddodi *ein* heinioes dros y brodyr.

17 Eithr [b] yr hwn sydd ganddo ddâ y byd hwn, ac a welo ei frawd mewn eisieu, ac a gauo ei ‖ dosturi oddi wrtho; [c] pa fodd y mae cariad Duw yn aros ynddo ef?

18 Fy mhlant bychain, [d] na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn gweithred a gwirionedd.

19 Ac ‖ wrth hyn y gwyddom ein [e] bod o'r gwirionedd, ac y † sicrhâwn ein calonnau ger ei fron ef.

20 Oblegid os ein calon a'n condemnia, mwy yw Duw na'n calon, ac efe a ŵyr bob peth.

21 Anwylyd, os ein calon ni'n condemnia, [f] y mae gennym hyder ar Dduw.

22 A [g] pha beth bynnag a ofynom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef; oblegid ein bod yn cadw ei orchymynion ef, ac yn gwneuthur y pethau sydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef.

23 A [h] hwn yw ei orchymyn ef; Credu o honom ‖ yn enw ei Fab ef Iesu Grist, a [i] charu ein gilydd, megis y rhoes efe orchymyn i ni.

24 [k] A'r hwn sydd yn cadw ei orchymynion ef, sydd yn trigo ynddo ef, ac yntau ynddo yntau. Ac [l] ‖ wrth hyn y gwyddom ei fod ef yn aros ynom, *sef* o'r Ysbryd a roddes efe i ni.

PENNOD IV.

1 Y mae efe yn eu rhybuddio hwynt na wnaent goel ar bob athraw sydd yn ymffrostio o'r Yspryd, eithr eu profi hwy yn hytrach trwy reolau y ffydd gatholig. 7 Ac y mae efe trwy amryw resymmau yn eu hannog hwy i gariad brawdol.

ANWYLYD, [a] na chredwch bob yspryd, eithr [b] profwch yr ysprydion ai o Dduw y maent: oblegid [c] y mae gau brophwydi lawer wedi myned allan i'r byd.

2 ‖ Wrth hyn adnabyddwch Yspryd Duw: [d] Pob yspryd a'r sydd yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd, o Dduw y mae.

3 A [e] phob yspryd a'r nid yw yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw *yspryd* anghrist, yr hwn y clywsoch ei fod yn dyfod, [f] a'r awrhon y mae *efe* yn y byd eisoes.

4 Chwychwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'u gorchfygasoch hwy: oblegid mwy yw yr hwn sydd ynoch chwi nâ'r [g] hwn sydd yn y byd.

5 [h] Hwynt-hwy o'r byd y maent: am hynny y llefarant am y byd, [i] a'r byd a wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. [k] Yr hwn sydd yn adnabod Duw, sydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. [l] Wrth hyn yr adwaenom yspryd y gwirionedd ac yspryd y cyfeiliorni.

7 Anwylyd, carwn ein gilydd: oblegid cariad o Dduw y mae; a phob un a'r sydd yn caru, o Dduw y ganwyd ef, ac y mae efe yn adnabod Duw.

8 Yr hwn nid yw yn caru, [m] nid adnabu Dduw: oblegid [n] Duw, cariad yw.

9 [o] Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tu ag attom ni, oblegid danfon o Dduw ei unig-anedig Fab i'r byd, fel y byddem fyw trwyddo ef.

10 Yn hyn y mae cariad; [p] nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru ni, ac anfon ei Fab [q] *i fod* yn ‖ iawn dros ein pechodau.

11 Anwylyd, [r] os felly y carodd Duw ni, ninnau hefyd a ddylem garu ein gilydd.

12 [s] Ni welodd neb Duw erioed.

‖ *i ni.* [a] Ioan 1. 12. [b] Ioan 15. 18, 19. a 16. 3. a 17. 25. [c] Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. a 4. 6. [d] Rhuf. 8. 18. 2 Cor. 4. 17. [e] Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Phil. 3. 21. Col. 3. 4. [f] Ps. 16. 11. 1 Cor. 13. 12. 2 Cor. 5. 7. ‖ *ac.* [g] Rhuf. 4. 15. pen. 5. 17. [h] Es. 53. 6, &c. 1 Tim. 1. 15. [i] 2 Cor. 5. 21. Heb. 9. 28. 1 Petr 2. 22. [k] pen. 2. 4. a 4. 8. 3 Ioan 11. [l] pen. 2. 29. [m] Matt. 13. 38. Ioan 8. 44. [n] pen. 5. 18. [o] 1 Petr 1. 23. [p] pen. 4. 8. [q] pen. 1. 5. a 2. 7. ‖ *hwn yw y gorchymyn.* [r] Ioan 13. 34. a 15. 12. ad. 23. [s] Gen. 4. 8. Judas 11. [t] Ioan 15. 18. [u] pen. 2. 10. [x] pen. 2. 9, 11. [y] Matt. 5. 21, 22. [z] Gal. 5. 21. [a] Ioan 3. 16. a 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. pen. 4. 9. [b] Deut. 15. 7. Luc 3. 11. ‖ *ymysgaroedd.* [c] pen. 4. 20. [d] Ezec. 33. 31. Rhuf. 12. 9. Eph. 4. 15. Iago 2. 15. ‖ *yn.*

[e] Ioan 18. 37. pen. 1. 8. † Gr. *perswadiwn.* [f] Heb. 10. 22. pen. 4. 17. [g] Matt. 7. 8. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23. Iago 5. 16. pen. 5. 14. [h] Ioan 6. 29. a 17. 3. ‖ *i.* [i] ad. 11. pen. 4. 21. [k] Ioan 14. 23. a 15. 10. pen. 4. 12. [l] Rhuf. 8. 9. pen. 4. 13. ‖ *yn.* [a] Jer. 29. 8. Matt. 24. 4. [b] 1 Thes. 5. 21. Dat. 2. 2. [c] Matt. 24. 5, 24. 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 2. 1. 2 Ioan 7. ‖ *Yn.* [d] 1 Cor. 12. 3. pen. 5. 1. [e] pen. 2. 22. 2 Ioan 7. [f] 2 Thess. 2. 7. pen. 2. 18, 22. [g] Ioan 12. 31. 1 Cor. 2. 12. Eph. 2. 2. a 6. 12. [h] Ioan 3. 31. [i] Ioan 15. 19. [k] Ioan 8. 47. a 10. 27. 1 Cor. 14. 37. 2 Cor. 10. 7. [l] Es. 8. 20. Ioan 14. 17. [m] pen. 2. 4. a 3. 6. [n] ad. 16. [o] Ioan 3. 16. pen. 3. 16. [p] Ioan 15. 16. Rhuf. 5. 8, 10. [q] pen. 2. 2. ‖ *gymmod.* [r] Matt. 18. 33. Ioan 15. 12, 13. [s] Ioan 1. 18. 1 Tim. 6. 16.

Anno DOMINI Gwedi 90.

Os carwn ni ein gilydd, y mae Duw
yn trigo ynom, ac [t] y mae ei gariad
ef yn berffaith ynom.
13 ‖ [u] Wrth hyn y gwyddom ein
bod yn trigo ynddo ef, ac yntau
ynom ninnau, am ddarfod iddo
roddi i ni o'i Yspryd.
14 A [x] ninnau a welsom, ac ydym
yn tystiolaethu, ddarfod i'r Tad
ddanfon y Mab *i fod* yn Iachawdwr
i'r byd.
15 Pwy bynnag a gyffeso fod Iesu
yn Fab Duw, y mae Duw yn aros
ynddo ef, ac yntau yn Nuw.
16 A nyni a adnabuom ac a gred-
asom y cariad sydd gan Dduw ‖ tu
ag attom ni. [y] Duw, cariad yw:
[z] a'r hwn sydd yn aros mewn cariad,
sydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo
yntau.
17 Yn hyn y perffeithiwyd † ein
cariad ni, fel [a] y caffom hyder ddydd
y farn: oblegid megis ag y mae efe,
yr ydym ninnau hefyd yn y byd
hwn.
18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr
y mae perffaith gariad yn bwrw
allan ofn: oblegid y mae i ofn
boenedigaeth. *A*'r hwn sydd yn
ofni, ni pherffeithiwyd mewn cariad.
19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am
iddo ef yn gyntaf ein caru ni.
20 [b] Os dywed neb, Yr wyf yn caru
Duw, ac efe yn casàu ei frawd, cel-
wyddog yw: canys yr hwn nid yw yn
caru ei frawd yr hwn a welodd, pa
fodd y gall efe garu Duw yr hwn
nis gwelodd?
21 A'r [c] gorchymyn hwn sydd gen-
nym oddi wrtho ef; Bod i'r hwn
sydd yn caru Duw, garu ei frawd
hefyd.

[t] pen. 2. 5. ad. 18.
‖ *Yn.*
[u] pen. 3. 24.
[x] pen. 1. 1.
‖ *ynom ni.*
[y] ad. 8.
[z] ad. 12.
† Gr. *cariad gyd â nyni.*
[a] Iago 2. 13. pen. 2. 28. a 3. 19, 21.
[b] pen. 2. 4. a 3. 17.
[c] Matt. 22. 37, 39. Ioan 13. 34. a 15. 12. pen. 3. 11, 23.

PENNOD V.

1 Y neb sydd yn caru Duw, sydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynion ef, 3 y rhai sydd ysgafn, ac nid trymion i'r ffyddloniaid. 9 Y mae Iesu yn Fab Duw, ac yn abl i'n hachub ni; 14 ac i wrando ein gweddiau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur drosom ein hunain, a thros eraill.

[a] POB un a'r sydd yn credu mai
[b] Iesu yw y Crist, o Dduw y
[c] ganed ef: a phob un a'r sydd yn
caru yr hwn a genhedlodd, sydd yn
caru hefyd yr hwn a genhedlwyd o
hono.
2 Yn [d] hyn y gwyddom ein bod yn
caru plant Duw, pan fyddom yn
caru Duw, ac yn cadw ei orchymyn-
ion ef.
3 Canys hyn yw cariad Duw; bod
i ni gadw ei orchymynion: [e] a'i
orchymynion ef nid ydynt drym-
ion.
4 Oblegid [f] beth bynnag a aned o
Dduw, y mae yn gorchfygu y byd:
a hon yw yr oruchafiaeth sydd yn
gorchfygu y byd, *sef* ein ffydd ni.
5 Pwy yw yr hwn sydd yn gorch-
fygu y byd, ond [g] yr hwn sydd yn
credu mai Iesu yw Mab Duw?
6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy
ddwfr a gwaed, *sef* Iesu Grist; nid
trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr
a gwaed. A'r Yspryd yw yr hwn
sydd yn tystiolaethu, oblegid yr
Yspryd sydd wirionedd.
7 Oblegid y mae tri yn tystiolaethu
yn y nef; y Tad, [h] y Gair, a'r Yspryd
Glân: a'r tri hyn un ydynt.
8 Ac y mae tri yn tystiolaethu ar
y ddaear; yr yspryd, y dwfr, a'r
gwaed: a'r tri hyn yn un y maent
yn cyttuno.
9 Os [i] tystiolaeth dynion yr ydym
yn ei derbyn, y mae tystiolaeth
Duw yn fwy: canys hyn yw tystiol-
aeth Duw, yr hon a dystiolaethodd
efe am ei Fab.
10 Yr hwn sydd yn credu ym Mab
Duw, [k] sydd ganddo y dystiolaeth
ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn
credu yn Nuw, [l] a'i gwnaeth ef yn
gelwyddog, oblegid na chredodd y
dystiolaeth a dystiolaethodd Duw
am ei Fab.
11 A hon yw y dystiolaeth; roddi
o Dduw i ni fywyd tragywyddol:
[m] a'r bywyd hwn sydd yn ei Fab ef.
12 [n] Yr hwn y mae y Mab ganddo,
y mae y bywyd ganddo; *a*'r hwn
nid yw ganddo Fab Duw, nid oes
ganddo fywyd
13 [o] Y pethau hyn a ysgrifenais
attoch chwi, y rhai ydych yn credu
yn enw Mab Duw; fel y gwypoch
fod i chwi fywyd tragywyddol, ac
fel y credoch yn enw Mab Duw.
14 A hyn yw yr hyder sydd gen-
nym ‖ tu ag atto ef; ei fod ef yn
ein gwrando ni, [p] os gofynwn ddim
yn ol ei ewyllys ef.
15 Ac os gwyddom ei fod ef yn
ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a
ddeisyfom, ni a wyddom ein bod yn
cael y deisyfiadau a ddeisyfasom
ganddo.
16 Os gwel neb ei frawd yn pechu
pechod nid *yw* i farwolaeth, efe a
ddeisyf, ac [q] efe a rydd iddo fywyd,
i'r rhai sydd yn pechu nid i farwol-
aeth. [r] Y mae pechod i farwolaeth:
nid am hwnnw yr wyf yn dywedyd
ar ddeisyf o hono.
17 [s] Pob anghyfiawnder, pechod
yw: ac y mae pechod nid *yw* i
farwolaeth.
18 Ni a wyddom nad yw y [t] neb a
aned o Dduw, yn pechu; eithr y
mae yr hwn a aned o Dduw, yn ei
gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid
yw yn cyffwrdd âg ef.
19 Ni a wyddom ein bod o Dduw,
ac y mae yr holl fyd yn gorwedd
mewn drygioni.
20 Ac a wyddom ddyfod Mab Duw,
ac efe [u] a roes i ni feddwl, fel yr
adnabyddom yr hwn sydd gywir.
Ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *sef*
yn ei Fab ef Iesu Grist. [x] Hwn
yw y gwir Dduw, a'r bywyd tra-
gywyddol.
21 *Y* plant bychain, [y] ymgedwch
oddi wrth eilunod. Amen.

[a] Ioan 1. 12.
[b] pen. 2. 22, 23. a 4. 2, 15.
[c] Ioan 1. 13.
[d] Ioan 14. 15, 21, 23. 2 Ioan 6.
[e] Matt. 11. 30.
[f] pen. 3. 9. a 4. 4.
[g] 1 Cor. 15. 57. pen. 4. 15.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[h] Ioan 1. 1.
[i] Ioan 8. 17, 18.
[k] Rhuf. 8. 16. Gal. 4. 6.
[l] Ioan 3. 33. a 5. 38.
[m] Ioan 1. 4.
[n] Ioan 3. 36. a 5. 24.
[o] Ioan 20. 31.
‖ *ynddo ef.*
[p] pen. 3. 22.
[q] Iago 5. 14, 15.
[r] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 29. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[s] pen. 3. 4.
[t] 1 Petr 1. 23. pen. 3. 9.
[u] Luc 24. 45.
[x] Es. 9. 6. a 44. 6. a 54. 5. Ioan 20. 28. Rhuf. 9. 5. 1 Tim. 3. 16. Tit. 2. 13.
[y] 1 Cor. 10. 14.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

Anno DOMINI Gwedi 90.

Y mae efe yn annog rhyw arglwyddes urddasol a'i phlant, i barhâu mewn cariad a ffydd Crist, 8 rhag iddynt golli gwobr eu proffes o'r blaen: 10 ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwyr nid oedd yn dysgu gwir athrawiaeth Crist Iesu.

YR henuriad at yr etholedig ar-
glwyddes, a'i phlant, [a] y rhai yr
wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd;
ac nid myfi yn unig, ond pawb hef-
yd a adnabuant y gwirionedd;
2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn
sydd yn aros ynom ni, ac a fydd
gyd â ni yn dragywydd.
3 † Bydded gyd â chwi ras, tru-
garedd, *a* thangnefedd, oddi wrth
Dduw Dad, ac oddi wrth yr Ar-
glwydd Iesu Grist, Mab y Tad,
mewn gwirionedd a chariad.
4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael
o'th blant di *rai* [b] yn rhodio mewn
gwirionedd, fel y derbyniasom or-
chymyn gan y Tad.
5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i ti,
arglwyddes, [c] nid fel *un* yn ysgrifenu
gorchymyn newydd i ti, eithr yr
hwn oedd gennym o'r dechreuad,
[d] garu o honom ein gilydd.
6 A [e] hyn yw y cariad; bod i ni
rodio yn ol ei orchymynion ef.
Hwn yw y gorchymyn; [f] Megis y
clywsoch o'r dechreuad, fod i chwi
rodio ynddo.

[a] 1 Ioan 3. 18. 3 Ioan 1. ad. 3.
† Gr. *Gras a fydd gyd â chwi.*
[b] 3 Ioan 3.
[c] 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 11.
[d] Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 23.
[e] Ioan 15. 10. 1 Ioan 5. 3.
[f] Ioan 2. 24.

7 Oblegid y mae twyllwyr [g] lawer
wedi dyfod i mewn i'r byd, [h] y rhai
nid ydynt yn cyffesu ddyfod Iesu
Grist yn y cnawd. [i] Hwn yw y
twyllwr a'r anghrist.
8 Edrychwch arnoch eich hunain,
[k] fel na chollom y pethau a ‖ wnaeth-
om, ond bod i ni dderbyn llawn
wobr.
9 [l] Pob un a'r sydd yn troseddu,
ac heb aros yn nysgeidiaeth Crist,
nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn
sydd yn aros yn nysgeidiaeth Crist,
hwnnw y mae y Tad a'r Mab
ganddo.
10 Od oes neb yn dyfod attoch, ac
heb ddwyn y ddysgeidiaeth hon, na
dderbyniwch ef i dŷ, ac [m] na ddy-
wedwch, Duw yn rhwydd, wrtho.
11 Canys yr hwn sydd yn dywedyd
wrtho, Duw yn rhwydd, sydd gyf-
rannog o'i weithredoedd drwg
ef.
12 [n] Er bod gennyf lawer o bethau
i'w hysgrifenu attoch, nid oeddwn
yn ewyllysio *ysgrifenu* â phapur
ac inge: eithr gobeithio yr ydwyf
ddyfod attoch, a llefaru † wyneb yn
wyneb, [o] fel y byddo ein llawenydd
yn gyflawn.
13 Y mae plant dy chwaer ethol-
edig yn dy annerch. Amen.

Anno DOMINI Gwedi 90.
[g] 1 Ioan 4. 1.
[h] 1 Ioan 4. 2, 3.
[i] 1 Ioan 2. 22. a 4. 3.
[k] Gal. 3. 4. Heb. 10. 28.
‖ *ynnillasom.*
[l] 1 Ioan 2. 23.
[m] Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 11. a 16. 22. Gal. 1. 8, 9. 2 Tim. 3. 5. Tim. 3. 10.
[n] 3 Ioan 13.
† Gr. *enau wrth enau.*
[o] Ioan 17. 13. 1 Ioan 1. 4.

TRYDYDD EPISTOL CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

Anno DOMINI Gwedi 90.

1 Y mae efe yn canmol Gaius am ei dduwioldeb, 5 ac am groesawu pregethwyr. 9 Y mae efe yn achwyn rhag angharedigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni ddylid dilyn ei ddrwg esampl. 12 Y mae efe yn rhoi canmoliaeth mawr i Demetrius.

YR henuriad at yr anwyl Gaius,
[a] yr hwn yr wyf yn ei garu
‖ mewn gwirionedd.
2 *Yr* anwylyd, yr ydwyf yn bennaf
dim yn ‖ dymuno dy fod yn llwyddo
ac yn iach, fel y mae dy enaid yn
llwyddo.
3 Canys mi a lawenychais yn fawr,
pan ddaeth y brodyr, a thystiol-
aethu am dy wirionedd di, megis
ag [b] yr ydwyt yn rhodio mewn gwir-
ionedd.
4 Mwy llawenydd nâ hyn nid oes
gennyf, sef cael clywed bod [c] fy
mhlant yn rhodio mewn gwirion-
edd.
5 *Yr* anwylyd, yr ydwyt yn
gwneuthur yn ffyddlawn yr hyn yr
ydwyt yn ei wneuthur, tu ag at
y brodyr, a thu ag at ddieithr-
iaid;
6 Y rhai a dystiolaethasant am dy
gariad di ger bron yr eglwys: y rhai
os hebryngi fel y gweddai i Dduw,
da y gwnai.

[a] 2 Ioan 1.
‖ Neu, *yn gywir.*
‖ *gweddïo.*
[b] 2 Ioan 4.
[c] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10.

7 Canys er mwyn ei enw yr aeth-
ant allan heb gymmeryd dim gan y
Cenhedloedd.
8 Ni a ddylem gan hynny dder-
byn y cyfryw rai, fel y byddom ‖ gyd-
gynnorthwywyr i'r gwirionedd.
9 Mi a ysgrifenais at yr eglwys:
eithr Diotrephes, yr hwn sydd yn
chwennych y blaen yn eu plith
hwy, ni dderbyn ddim o honom.
10 O herwydd hyn, os deuaf, mi a
ddygaf ar gôf ei weithredoedd y
mae efe yn eu gwneuthur, gan wag-
siarad i'n herbyn â geiriau dryg-
ionus: ac heb fod yn foddlawn ar
hynny, nid yw efe ei hun yn der-
byn y brodyr; a'r rhai sydd yn
ewyllysio, y mae yn eu gwahardd,
ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.
11 Anwylyd, [d] na ddilyn yr hyn
sydd ddrwg, ond yr hyn sydd dda.
[e] Yr hwn sydd yn gwneuthur daioni,
o Dduw y mae: ond yr hwn sydd
yn gwneuthur drygioni, ni welodd
Dduw.
12 Y mae i Demetrius air da gan
bawb, a chan y gwirionedd ei hun:
a ninnau *hefyd ein hunain* ydym
yn tystiolaethu; a chwi a wyddoch
fod ein tystiolaeth ni yn wir.

Anno DOMINI Gwedi 90.
‖ *gydweithwyr.*
[d] Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 1 Petr 3. 11.
[e] 1 Ioan 3. 6, 9.

Anno DOMINI Gwedi 90.

f 2 Ioan 12.

13 *f* Yr oedd gennyf lawer o beth-
au i'w hysgrifenu, ond nid wyf yn
chwennych ysgrifenu âg ingc a phin
attat ti:
14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael
dy weled ar fyrder, ac ni a ym-
ddiddanwn † wyneb yn wyneb.
15 Tangnefedd i ti. Y mae y
cyfeillion i'th annerch. Annerch
y cyfeillion wrth eu henwau.

Anno DOMINI Gwedi 90.

† Gr. *enau wrth enau.*

EPISTOL CYFFREDINOL
JUDAS YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 66.

Y mae yn eu hannog i broffesu ffydd Crist yn ddïanwadal: 4 bod gau athrawon wedi ymlusgo i mewn i'w hudo hwynt; a bod dïaledd creulawn wedi ei ddarparu i'w hathrawiaeth a'u cynheddfau melldigedig hwynt: 20 ond bod y rhai duwiol, truy gynnorthwy yr Yspryd Glân, a thrwy weddïo ar Dduw, yn abl i barhâu, ac i gynnyddu mewn gras; ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y twyllwyr hynny.

JUDAS, gwasanaethwr Iesu Grist,
a *a* brawd Iago, at y rhai a
sancteiddiwyd gan Dduw Dad, ac *b* a
gadwyd ‖ yn Iesu Grist, *ac* a alwyd:
2 Trugaredd i chwi, a thangnef-
edd, a chariad a lïosoger.
3 Anwylyd, pan roddais bob diw-
ydrwydd ar ysgrifenu attoch am
yr iachawdwriaeth gyffredinol, ang-
henrhaid oedd i mi ysgrifenu attoch,
gan eich annog *c* i ymdrech ym
mhlaid y ffydd, yr hon a rodded
unwaith i'r saint.
4 Canys y mae rhyw ddynion wedi
ymlusgo i mewn, *d* y rhai a rag-
ordeiniwyd er ys talm i'r farnedig-
aeth hon; annuwiolion, *e* yn troi
gras ein Duw ni i drythyllwch, ac
f yn gwadu ‖ yr unig Arglwydd
Dduw, a'n Harglwydd Iesu Grist.
5 Ewyllysio gan hynny yr ydwyf
eich coffâu chwi, gan eich bod un-
waith yn gwybod hyn; i'r Ar-
glwydd, wedi iddo waredu y bobl o
dir yr Aipht, *g* ddistrywio eilwaith
y rhai ni chredasant.
6 *h* Yr angelion hefyd y rhai ni
chadwasant eu ‖ dechreuad, eithr
a adawsant eu trigfa eu hun, *i* a
gadwodd efe mewn cadwynau tra-
gywyddol dan dywyllwch, i farn y
dydd mawr.
7 Megis y mae *k* Sodom a Go-
morrah, a'r dinasoedd o'u ham-
gylch mewn cyffelyb fodd â hwynt,
wedi putteinio, a myned ar ol
cnawd ‖ arall, wedi eu gosod yn
esampl, gan ddïoddef dïaledd tân
tragywyddol.
8 *l* Yr un ffunud hefyd y mae y
‖ breuddwydwyr hyn yn halogi y
cnawd, yn dïystyru ‖ llywodraeth,
ac *m* yn cablu y rhai sydd mewn
‖ awdurdod.
9 Eithr *n* Michael yr arch-angel
pan oedd efe, wrth ymddadleu â
diafol, yn ymresymmu ynghylch
corph Moses, *o* ni feiddiodd ddwyn
barn ‖ gablaidd arno, eithr *efe* a
ddywedodd, *p* Cerydded yr Ar-
glwydd dydi.
10 *q* Eithr y rhai hyn sydd yn
cablu y pethau nis gwyddant: a
pha bethau bynnag y maent yn
anianol, fel anifeiliaid direswm, yn
eu gwybod, yn y rhai hynny ym-
lygru y maent.
11 Gwae hwynt-hwy: oblegid hwy
a gerddasant yn ffordd *r* Cain, ‖ ac
s a'u collwyd trwy dwyll gwobr
Balaam, ac a'u difethwyd *t* yng
ngwrth-ddywediad Core.
12 *u* Y rhai hyn sydd frychau yn
eich *x* cariad-wleddoedd chwi, yn
cyd-wledda â chwi, yn ddïofn yn
eu pesgi eu hunain: *y* cymmylau
diddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan
wyntoedd; prennau diflannedig,
heb ffrwyth, dwywaith yn feirw,
z wedi eu diwreiddio;
13 *a* Tonnau cynddeiriog y môr,
yn ewynnu allan eu cywilydd eu
hunain; sêr gwibiog, i'r rhai y
cadwyd niwl y tywyllwch yn dra-
gywydd.
14 Ac Enoch hefyd, *b* y seithfed o
Adda, a brophwydodd am y rhai
hyn, gan ddywedyd, Wele, *c* y mae
yr Arglwydd yn dyfod gyd â myrdd-
iwn o'i saint,
15 I wneuthur barn yn erbyn
pawb, ac i lwyr-argyhoeddi yr holl
rai annuwiol o honynt am holl
weithredoedd eu hannuwioldeb, y
rhai a wnaethant hwy yn annuwiol,
ac am yr holl *eiriau* *d* caledion, y
rhai a lefarodd pechaduriaid an-
nuwiol yn ei erbyn ef.
16 Y rhai hyn sydd rwgnachwyr,
tuchanwyr, yn cerdded yn ol eu
chwantau eu hunain; ac *e* y mae
eu genau yn llefaru *geiriau* chwydd-
edig, yn mawrygu wynebau dyn-
ion er mwyn budd.
17 Eithr chwi, *O* rai anwyl, cof-
iwch y geiriau a rag-ddywedwyd
gan apostolion ein Harglwydd Iesu
Grist;
18 Ddywedyd o honynt i chwi, *f* y
bydd yn yr amser diweddaf watwar-
wyr, yn cerdded yn ol eu chwantau
‖ annuwiol eu hunain.
19 Y rhai hyn yw *g* y rhai sydd
yn eu didoli eu hunain, *h* yn an-
ianol heb fod yr Yspryd ganddynt.
20 Eithr chwychwi, anwylyd, gan
eich adeiladu eich hunain ar eich
sancteiddiaf ffydd, a gweddïo yn yr
Yspryd Glân,
21 Ymgedwch y'nghariad Duw,
gan ddisgwyl trugaredd ein Har-
glwydd Iesu Grist i fywyd tragy-
wyddol.
22 A thrugarhêwch wrth rai, gan
wneuthur rhagor:
23 Eithr rhai *i* cedwch ‖ trwy
ofn, gan *eu* cipio *hwy* allan o'r tân;
gan gasâu hyd yn nôd *k* y wisg a
halogwyd gan y cnawd.

a Luc 6. 16. Act. 1. 13.
b Ioan 17. 11, 12, 15. 1 Petr 1. 5.
‖ *i Iesu Grist.*
c Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. a 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
d Rhuf. 9. 21, 22. 1 Petr 2. 8.
e 2 Petr 2. 10.
f Tit. 1. 16. 2 Petr 2. 1.
‖ *yr unig Dduw ac Arglwydd, ein Harglwydd Iesu Grist.*
g Num. 14. 29, 37. a 26. 64. Heb. 3. 17, 19.
h Ioan 8. 44.
‖ *goruchafiaeth.*
i 2 Petr 2. 4.
k Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. 2 Petr 2. 6.
‖ *dïeithr.*
l 2 Petr 2. 10.
‖ *y rhai hyn trwy eu hûn.*
‖ *arglwyddiaeth.*
m Exod. 22. 28.
‖ *urddas.*
n Dan. 10. 13. a 12. 1. Dat. 12. 7.
o 2 Petr 2. 11.
‖ *cabledd.*
p Zech. 3. 2.
q 2 Petr 2. 12.

r Gen. 4. 5.
‖ *a thrwy dwyll gwobr Balaam a redasant allan.*
s Num. 22. 7, 21. 2 Petr 2. 15.
t Num. 16. 1.
u 2 Petr 2. 13.
x 1 Cor. 11. 21.
y Diar. 25. 14. 2 Petr 2. 17.
z Matt. 15. 13.
a Es. 57. 20.
b Gen. 5. 18.
c Dan. 7. 10. Zech. 14. 5. Matt. 25. 31. 2 Thess. 1. 7.
d 1 Sam. 2. 3. Ps. 31. 18. a 94. 4. Mal. 3. 13.
e 2 Petr 2. 18.
f 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3.
‖ *annuwioldeb.*
g Diar. 18. 1. Ezec. 14. 7. Hos. 4. 14. a 9. 10.
h 1 Cor. 2. 14. Iago 3. 15.
i Rhuf. 11. 14. 1 Tim. 4. 16.
‖ *mewn.*
k Zech. 3. 4, 5. Dat. 3. 4.

Anno DOMINI Cylch 66.

l Rhuf. 16. 25. Eph. 3. 20. 1 Tim. 1. 17.

24 *l* Eithr i'r hwn a ddichon eich
cadw chwi yn ddigwymp, a'*ch*
gosod ger bron ei ogoniant ef yn
ddifeius mewn gorfoledd,

25 *m* I'r unig ddoeth Dduw, ein
Hiachawdwr ni, *y byddo* gogoniant
a mawredd, gallu ac awdurdod, yr
awrhon ac yn dragywydd. Amen.

Anno DOMINI Cylch 66.

m Rhuf. 16. 27.

DATGUDDIAD
SANT IOAN Y DIFINYDD.

Anno DOMINI 96.

PENNOD I.

4 Ioan yn ysgrifenu ei Ddatguddiad at saith eglwys Asia, y rhai a arwyddocêir wrth y saith ganhwyllbren aur. 7 Dyfodiad Crist; 14 a'i allu gogoneddus, a'i ardderchowgrwydd ef.

DATGUDDIAD Iesu Grist, yr
hwn a roddes Duw iddo ef, i
ddangos i'w wasanaethwyr y pethau
sydd raid eu dyfod i ben ar fyrder;
a *a* chan ddanfon trwy ei angel, efe
a'*i* hysbysodd i'w wasanaethwr
Ioan:
2 Yr hwn a dystiolaethodd air
Duw, a *b* thystiolaeth Iesu Grist,
a'r holl bethau *c* a welodd.
3 *d* Dedwydd *yw* yr hwn sydd yn
darllen, a'r rhai sydd yn gwrando
geiriau y brophwydoliaeth hon, ac
yn cadw y pethau sydd yn ysgrifenedig
ynddi: canys *e y mae* yr amser
yn agos.
4 IOAN at y saith eglwys sydd
yn Asia: Gras *fyddo* i chwi,
a thangnefedd, oddi wrth *f* yr hwn
sydd, *g* a'r hwn a fu, a'r hwn sydd
ar ddyfod; ac oddi wrth *h* y saith
Yspryd sydd ger bron ei orseddfaingc
ef;
5 Ac oddi wrth Iesu Grist, *i yr
hwn yw* y Tyst ffyddlawn, *k* y Cyntafanedig
o'r meirw, a *l* Thywysog
brenhinoedd y ddaear. Iddo ef yr
hwn a'n carodd ni, *m* ac a'n golchodd
ni oddi wrth ein pechodau yn
ei waed ei hun,
6 Ac a'n *n* gwnaeth ni yn frenhinoedd
ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad
ef; *o* iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r
‖ gallu yn oes oesoedd. Amen.
7 *p* Wele, y mae efe yn dyfod gyd
â'r cymmylau; a phob llygad a'i
gwel ef, ie, *q* y rhai a'i gwanasant
ef: a holl lwythau y ddaear a alarant
o'i blegid ef. Felly, Amen.
8 *r* Mi yw Alpha ac Omega, y
dechreu a'r diwedd, medd yr Arglwydd,
s yr hwn sydd, a'r hwn
oedd, a'r hwn sydd i ddyfod, yr
Holl-alluog.
9 Myfi Ioan, yr hwn *wyf* hefyd
eich brawd, *t* a'ch cydymmaith
mewn cystudd, ac *u* yn nheyrnas ac
amynedd Iesu Grist, oeddwn yn
yr ynys a elwir Patmos, *x* am air
Duw, ac am dystiolaeth Iesu Grist.
10 *y* Yr oeddwn i yn yr yspryd ar
z ddydd yr Arglwydd; ac a glywais
o'r tu ol i mi lef fawr fel *llais* udgorn,
11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac
Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r
hyn yr wyt yn ei weled, ysgrifena
mewn llyfr, a danfon i'r saith eglwys
y rhai sydd yn Asia; i Ephesus,
ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i
Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia,
a Laodicea.
12 Ac mi a droais i weled y llef a
lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi,
mi a welais saith ganhwyllbren
aur;
13 Ac y'nghanol y saith ganhwyllbren,
a un tebyg i Fab y dyn, *b* wedi
ymwisgo â gwisg laes hyd ei draed,
ac *c* wedi ymwregysu ynghylch ei
fronnau â gwregys aur.
14 Ei ben ef a'*i d* wallt *oedd* wynion
fel gwlan, ‖ cyn wynned a'r eira;
e a'i lygaid fel fflam dân;
15 *f* A'i draed yn debyg i bres
coeth, megis yn llosgi mewn ffwrn;
g a'i lais fel swn llawer o ddyfroedd.
16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law
ddehau saith seren: ac *h* o'i enau
yr oedd cleddau llym dau-finiog yn
dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr
haul yn disgleirio yn ei nerth.
17 A *i* phan welais ef, mi a syrthiais
wrth ei draed ef fel marw. Ac
k efe a osododd ei law ddehau arnaf
fi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna;
l myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;
18 *m* A'r hwn *wyf* fyw, ac a fûm
farw; ac wele, byw ydwyf yn oes
oesoedd, Amen; ac *n* y mae gennyf
agoriadau uffern a marwolaeth.
19 Ysgrifena y pethau a welaist,
a'r pethau sydd, a'r pethau a fydd
ar ol hyn,
20 Dirgelwch y saith seren a welaist
yn fy llaw ddehau, a'r saith
ganhwyllbren aur. Y saith seren,
o angelion y saith eglwys ydynt:
p a'r saith ganhwyllbren a welaist,
y saith eglwys ydynt.

PENNOD II.

Pa beth a orchymynir ei ysgrifenu at angelion, hynny yw, gweinidogion eglwysi, 1 Ephesus, 8 Smyrna, 12 Pergamus, 18 Thyatira; a pha beth sydd ganmoladwy, neu ddiffygiol ynddynt.

AT angel yr eglwys sydd yn
Ephesus, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae *a* yr hwn sydd yn dal y
saith seren yn ei law ddehau, yr
hwn sydd yn rhodio y'nghanol y
saith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;
2 *b* Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a'th lafur, a'th amynedd, ac na
elli oddef y rhai drwg: a *c* phrofi o
honot y rhai sydd yn dywedyd eu
bod yn apostolion, ac nid ydynt;
a chael o honot hwynt yn gelwyddog:
3 A thi a oddefaist, ac y mae
amynedd gennyt, ac a gymmeraist
boen er mwyn fy enw i, ac ni ddiffygiaist.
4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy

a pen. 22. 16.
b 1 Cor. 1. 6. pen. 6. 9. a 12. 17. ad. 9.
c 1 Ioan 1. 1.
d pen. 22. 7.
e Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 22. 10.
f Exod. 3. 14. ad. 8.
g Ioan 1. 1.
h Zech. 3. 9. a 4. 10. pen. 4. 5. a 5. 6.
i Ioan 8. 14. pen. 3. 14.
k 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18.
l pen. 17. 14. a 19. 16.
m Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7.
n 1 Petr 2. 5, 9. pen. 5. 10. a 20. 6.
o 1 Tim. 6. 16. Heb. 13. 21. 1 Petr 4. 11. a 5. 11.
‖ *llywodraeth.*
p Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. a 26. 64. Act. 1. 11.
q Zech. 12. 10. Ioan 19. 37.
r Es. 41. 4. a 44. 6. a 48. 12. pen. 21. 6. a 22. 13.
s ad. 4. pen. 4. 8. a 11. 17. a 16. 5.
t Phil. 1. 7. a 4. 14. 2 Tim. 1. 8.
u Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12.
x pen. 6. 9. ad. 2.
y pen. 4. 2. a 17. 3. a 21. 10.
z Ioan 20. 26. Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 2.

Anno DOMINI 96.

a Ezec. 1. 26. Dan. 7. 13. a 10. 16. pen. 14. 14.
b Dan. 10. 5.
c pen. 15. 6.
d Dan. 7. 9.
‖ *gwyn fel eira.*
e Dan. 10. 6. pen. 2. 18. a 19. 12.
f Ezec. 1. 7. Dan. 10. 6.
g pen. 14. 2.
h Es. 49. 2. Heb. 4. 12. pen. 2. 12, 16. a 19. 15, 21.
i Ezec. 1. 28.
k Dan. 8. 18. a 10. 10.
l Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 2. 8.
m Rhuf. 6. 9.
n Ps. 68. 20. pen. 20. 1.
o Mal. 2. 7.
p Zech. 4. 2. Matt. 5. 15. Phil. 2. 15.
a pen. 1. 13, 16, 20.
b ad. 9, 13, 19. pen. 3. 1, 8, 15.
c 1 Ioan 4. 1.

Anno DOMINI 96.

erbyn, am i ti ymadael â'th gariad
cyntaf.
5 Cofia gan hynny o ba le y syrth-
iaist, ac edifarhâ, a gwna y gweith-
redoedd cyntaf: ac [d]onid ê, yr wyf
fi yn dyfod attat ti ar frys, ac mi a
symmudaf dy ganhwyllbren di allan
o'i le, oni edifarhâi di.
6 Ond hyn sydd gennyt ti, dy fod
ti yn casâu gweithredoedd [e]y Nicol-
aiaid, y rhai yr wyf fi hefyd yn eu
casâu.
7 [f]Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed pa beth y mae yr
Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr
eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu,
y rhoddaf iddo [g]fwytta o [h]bren y
bywyd, yr hwn sydd y'nghanol
paradwys Duw.
8 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Smyrna, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae [i]y cyntaf a'r diweddaf,
yr hwn a fu farw, ac sydd fyw, yn
eu dywedyd;
9 [k]Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a'th gystudd, a'th dlodi (eithr
[l]cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen*
gabledd [m]y rhai sydd yn dywedyd
eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt
ond synagog Satan.
10 Nac ofna ddim o'r pethau yr
ydwyt i'w dioddef. Wele, y cyth-
raul a fwrw rai o honoch chwi i
garchar, fel y'ch profer; a chwi a
gewch gystudd ddeng niwrnod.
Bydd ffyddlawn hyd angau, ac mi a
roddaf i ti [n]goron y bywyd.
11 [o]Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi;
Yr hwn sydd yn gorchfygu, ni chaiff
ddim niwed gan [p]yr ail farwolaeth.
12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Pergamus, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae [q]yr hwn sydd ganddo y
cleddyf llym dau-finiog, yn eu dy-
wedyd;
13 [r]Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a pha le yr wyt yn trigo; *sef* lle
mae gorsedd-fainge Satan: ac yr
wyt yn dal fy enw i, ac ni wedaist
fy ffydd i, ïe yn y dyddiau *y bu*
Antipas yn ferthyr ffyddlawn i mi,
yr hwn a laddwyd yn eich plith
chwi, lle y mae Satan yn trigo.
14 Eithr y mae gennyf yehydig
bethau yn dy erbyn di, oblegid bod
gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth
[s]Balaam, yr hwn a ddysgodd i Ba-
lac fwrw rhwystr ger bron meibion
Israel, [t]i fwytta pethau wedi eu
haberthu i eilunod, ac i odinebu.
15 Felly y mae gennyt tithau hef-
yd *rai* yn dal athrawiaeth [u]y Nicol-
aiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei
gasâu.
16 Edifarhâ; ac os amgen, yr wyf
fi yn dyfod attat ar frys, ac [x]a ryfelaf
‖yn eu herbyn hwynt â chleddyf fy
ngenau.
17 [y]Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi;
I'r hwn sydd yn gorchfygu, y
rhoddaf iddo fwytta o'r manna
cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg
wen, ac ar y garreg [z]enw newydd
wedi ei ysgrifenu, yr hwn nid

[d] Matt. 21. 41, 43.
[e] ad. 15.
[f] Matt. 11. 15. a 13. 9, 43. ad. 11, 17, 29. pen. 3. 6, 13, 22. a 13. 9.
[g] pen. 22. 2, 14.
[h] Gen. 2. 9.
[i] pen. 1. 8, 17, 18.
[k] ad. 2, 13.
[l] Luc 12. 21. Iago 2. 5.
[m] Rhuf. 2. 28, 29. a 9. 6.
[n] Iago 1. 12. pen. 3. 11.
[o] ad. 7, 17.
[p] pen. 20. 14. a 21. 8.
[q] pen. 1. 16.
[r] ad. 9.
[s] Num. 24. 14. a 25. 1. a 31. 16.
[t] ad. 20.
[u] ad. 6.
[x] Es. 11. 4. 2 Thess. 2. 8. pen. 19. 15, 21.
‖ *â hwynt.*
[y] ad. 7, 29.
[z] pen. 3. 12. a 19. 12.

edwyn neb, ond yr hwn sydd yn *ei*
dderbyn.
18 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn
Thyatira, ysgrifena; Y pethau hyn
y mae Mab Duw yn eu dywedyd, [a]yr
hwn sydd â'i lygaid fel fflam dân,
â'i draed yn debyg i bres coeth;
19 [b]Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th
ffydd, a'th amynedd di, ‖a'th weith-
redoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn
fwy nâ'r rhai cyntaf.
20 Eithr y mae gennyf yehydig
bethau yn dy erbyn, oblegid dy fod
yn gadael i'r wraig honno [c]Jezebel,
yr hon sydd yn ei galw ei hun yn
brophwydes, ddysgu, a thwyllo fy
ngwasanaethwyr [d]i odinebu, ac [e]i
fwytta pethau wedi eu haberthu i
eilunod.
21 Ac mi a roddais iddi amser i
edifarhâu ‖am ei godineb; ac nid
edifarhâodd hi.
22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi
ar wely, a'r rhai sydd yn godinebu
gyd â hi, i gystudd mawr, onid edi-
farhânt ‖am eu gweithredoedd.
23 A'i phlant hi a laddaf â marw-
olaeth: a'r holl eglwysi a gânt
wybod mai [f]myfi yw yr hwn sydd
yn chwilio yr arennau a'r calonnau:
ac [g]mi a roddaf i bob un o honoch
yn ol eich gweithredoedd.
24 Eithr wrthych chwi yr wyf yn
dywedyd, ac wrth y lleill yn Thya-
tira, Y sawl nid oes ganddynt y
ddysgeidiaeth hon, a'r rhai ni
adnabuant ddyfnderau Satan, fel y
dywedant; ni fwriaf arnoch ‖ faich
arall.
25 Eithr [h]yr hyn sydd gennych,
deliwch hyd oni ddelwyf.
26 A'r hwn sydd yn gorchfygu, ac
yn cadw [i]fy ngweithredoedd hyd y
diwedd, mi a roddaf [k]iddo awdur-
dod ar y cenhedloedd:
27 ([l]Ac *efe* a'u bugeilia hwy â
gwialen haiarn: fel llestri pridd y
dryllir hwynt) fel y derbyniais in-
nau gan fy nhad:
28 Ac mi a roddaf iddo [m]y seren
fore.
29 [n]Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

PENNOD III.

2 Argyhoeddi angel eglwys Sardis, 3 a'i annog ef i edifarhâu; a'i fygwth oni edifarhâi. 8 Angel eglwys Philadelphia 10 yn cael ei ganmol am ei ddiwydrwydd a'i amynedd. 15 Angel Laodicea yn cael ei geryddu am na bai na brwd nac oer; 19 a'i rybuddio i fod yn fwy ei zêl. 20 Crist yn sefyll wrth y drws, ac yn curo.

AC at angel yr eglwys sydd yn
Sardis, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae [a]yr hwn sydd â saith Ys-
pryd Duw, a'r saith seren ganddo,
yn eu dywedyd; [b]Mi a adwaen dy
weithredoedd di, oblegid y mae
gennyt enw dy fod yn fyw, a marw
ydwyt.
2 Bydd wyliadwrus, a sicrhâ y
pethau sydd yn ôl, y rhai sydd barod
i farw: canys ni chefais dy weithred-
oedd yn gyflawn ger bron Duw.
3 Cofia gan hynny pa fodd y der-
byniaist ac y clywaist, a chadw, ac
[c]edifarhâ. [d]Os tydi gan hynny ni

[a] pen. 1. 14, 15.
[b] ad. 2.
‖ *a bod dy weithredoedd diweddaf yn fwy nâ'r, &c.*
[c] 1 Bren. 16. 31. 2 Bren. 9. 7.
[d] ad. 14.
[e] Exod. 34. 15. Act 15. 20. 1 Cor. 10. 19, 20.
‖ *oddi wrth.*
‖ *oddi wrth.*
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. a 29. 17. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Rhuf. 8. 27.
[g] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. 2 Cor. 5. 10. Gal. 6. 5. pen. 20. 12.
‖ *bwys.*
[h] pen. 3. 11.
[i] Ioan 6. 29. 1 Ioan 3. 23.
[k] Matt. 19. 28. Luc 22. 29. 1 Cor. 6. 3. pen. 3. 21.
[l] Ps. 2. 8, 9. a 49. 14. pen. 12. 5. a 19. 15.
[m] 2 Petr 1. 19. pen. 22. 16.
[n] ad. 7.
[a] pen. 1. 4, 16.
[b] pen. 2. 2.
[c] ad. 19.
[d] Matt. 24. 42, 43. Luc 12. 39, 40. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. pen. 16. 15.

Anno DOMINI 96.

wyli, mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr,
ac ni chai di wybod pa awr y deuaf
attat.
4 Eithr y mae gennyf ychydig
enwau, ïe, yn Sardis, y rhai ni
[e] halogasant eu dillad; a hwy a
rodiant gyd â mi mewn *dillad*
[f] gwÿnion: oblegid teilwng ydynt.
5 Yr hwn sydd yn gorchfygu,
‖ hwnnw a wisgir mewn dillad
gwÿnion; ac ni [g] ddileäf ei enw ef
allan o [h] lyfr y bywyd, ond [i] mi a
gyffesaf ei enw ef ger bron fy Nhad,
a cher bron ei angelion ef.
6 [k] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.
7 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Philadelphia, ysgrifena; Y
pethau hyn y mae y Sanctaidd, [l] y
Cywir, yn eu dywedyd; [m] Yr hwn
sydd ganddo agoriad Dafydd; yr
hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb
yn cau; ac [n] yn cau, ac nid yw neb
yn agoryd:
8 [o] Mi a adwaen dy weithredoedd:
wele, rhoddais ger dy fron ddrws
agored, ac ni ddichon neb ei gau:
canys y mae gennyt ychydig nerth,
a thi a gedwaist fy ngair, ac ni
wedaist fy enw.
9 Wele, mi a wnaf [p] iddynt hwy o
synagog Satan (y rhai sydd yn dy-
wedyd eu bod yn Iuddewon, ac
nid ydynt, ond dywedyd celwydd y
maent) wele, *meddaf*, [q] gwnaf iddynt
ddyfod ac addoli o flaen dy draed,
a gwybod fy mod i yn dy garu di.
10 O achos cadw o honot air fy
amynedd i, [r] minnau a'th gadwaf
di oddi wrth awr y brofedigaeth, yr
hon a ddaw ar yr holl fyd, i brofi y
rhai sydd yn trigo ar y ddaear.
11 Wele [s] yr wyf yn dyfod ar frys:
[t] dal yr hyn sydd gennyt, fel na
ddygo neb dy goron di.
12 Yr hwn sydd yn gorchfygu, mi
a'i gwnaf ef [u] yn golofn yn nheml
fy Nuw i, ac allan nid â efe
mwyach: ac [x] mi a ysgrifenaf arno
ef enw fy Nuw i, ac enw dinas
fy Nuw i, *yr hon ydyw* Jerusalem
[y] newydd, yr hon sydd yn disgyn
o'r nef oddi wrth fy Nuw i: ac
mi a ysgrifenaf arno ef fy enw
newydd i.
13 [z] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.
14 ¶ Ac at angel ‖ eglwys y Laodi-
ceaid, ysgrifena; Y pethau hyn y
mae Amen yn eu dywedyd, [a] y Tyst
ffyddlawn a chywir, [b] dechreuad
creadigaeth Duw;
15 [c] Mi a adwaen dy weithred-
oedd di, nad ydwyt nac oer na brwd:
mi a fynnwn pe bait oer neu frwd.
16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac
nid yn oer nac yn frwd, mi a'th
chwydaf di allan o'm genau:
17 Oblegid dy fod yn dywedyd,
[d] Goludog wyf, ac mi a gyfoeth-
ogais, ac nid oes arnaf eisieu dim;
ac ni wyddost dy fod yn druan, ac
yn resynol, ac yn dlawd, ac yn
ddall, ac yn noeth.
18 Yr wyf yn dy gynghori [e] i
brynu gennyf fi aur wedi ei buro

[e] Judas 23.
[f] pen. 4. 4. a 6. 11. a 7. 9, 13.
‖ ad. 18.
[g] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28.
[h] Phil. 4. 3. pen. 20. 12. a 21. 27.
[i] Matt. 10. 32. Luc 12. 8.
[k] ad. 13.
[l] ad. 14. pen. 1. 5.
[m] Es. 22. 22. Luc 1. 32. pen. 1. 18.
[n] Job 12. 14.
[o] ad. 1.
[p] pen. 2. 9.
[q] Es. 49. 23. a 60. 14.
[r] 2 Petr 2. 9.
[s] Phil. 4. 5. pen. 1. 3. a 22. 7, 12.
[t] pen. 2. 25.
[u] 1 Bren. 7. 21.
[x] pen. 2. 17. a 14. 1. a 22. 4.
[y] Gal. 4. 26. Heb. 12. 22. pen. 21. 2, 10.
[z] ad. 22.
‖ *yr eglwys yn Laodicea.*
[a] pen. 1. 5. a 19. 11. a 22. 6.
[b] Col. 1. 15.
[c] pen. 2. 2.
[d] 1 Cor. 4. 8.
[e] Es. 55. 1. Matt. 13. 44. a 25. 9.

trwy dân, fel y'th gyfoethoger; a
[f] dillad gwÿnion, fel y'th wisger, ac
fel nad ymddangoso gwarth dy
noethder di; ira hefyd dy lygaid âg
eli llygaid, fel y gwelech.
19 [g] Yr wyf fi yn argyhoeddi, ac
yn ceryddu y sawl yr wyf yn eu
caru: am hynny bydded gennyt zêl,
ac edifarhâ.
20 Wele, yr wyf yn sefyll wrth
y drws, ac yn curo. Os clyw neb
fy llais i, ac agoryd y drws, [h] mi
a ddeuaf i mewn atto ef, ac a
swpperaf gyd âg ef, ac yntau gyd â
minnau.
21 Yr hwn sydd yn gorchfygu,
[i] rhoddaf iddo ef eistedd gyd â mi ar
fy ngorsedd-faingc, megis y gorch-
fygais innau, ac yr eisteddais gyd
â'm Tad ar ei orsedd-faingc ef.
22 [k] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

PENNOD IV.

2 Ioan yn gweled gorsedd-faingc Duw yn y nef: 4 y pedwar henuriaid ar hugain: 6 y pedwar anifail yn llawn llygaid y'mlaen ac yn ol: 10 yr henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

AR ol y pethau hyn yr edrychais;
ac wele, ddrws wedi ei agoryd
yn y nef: a'r llais [a] cyntaf a glywais,
oedd fel *llais* udgorn yn ymddiddan
â mi; gan ddywedyd, Dring i fynu
yma, a mi a ddangosaf i ti y pethau
sydd raid eu ‖ bod ar ol hyn.
2 Ac yn y man [b] yr oeddwn yn yr
yspryd: ac wele, [c] yr oedd gorsedd-
faingc wedi ei gosod yn y nef, ac *un*
yn eistedd ar yr orsedd-faingc.
3 A'r hwn oedd yn eistedd, oedd
yn debyg yr olwg arno i faen jaspis
a sardin: ac *yr oedd* enfys o am-
gylch yr orsedd-faingc, yn debyg yr
olwg arno i smaragdus.
4 Ac ynghylch yr orsedd-faingc
yr oedd pedair gorsedd-faingc ar
hugain: ac ar y gorsedd-feingciau
y gwelais bedwar henuriad ar
hugain yn eistedd, [d] wedi eu gwisgo
mewn dillad gwÿnion; ac yr oedd
ganddynt ar eu pennau goronau
aur.
5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r
orsedd-faingc [e] fellt, a tharanau, a
lleisiau. Ac *yr oedd* saith o lampau
tân yn llosgi ger bron yr orsedd-
faingc, y rhai yw [f] saith Yspryd
Duw.
6 Ac o flaen yr orsedd-faingc *yr*
ydoedd [g] môr o wydr, yn debyg i
‖ grystal: ac y'nghanol yr orsedd-
faingc, ac ynghylch yr orsedd-
faingc, *yr oedd* pedwar anifail yn
llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r
tu ol.
7 A'r [h] anifail cyntaf *oedd* debyg
i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo,
a'r trydydd anifail oedd ganddo
wyneb fel dyn, a'r pedwerydd anifail
oedd debyg i eryr yn ehedeg.
8 A'r pedwar anifail oedd gan-
ddynt, bob un o honynt, [i] chwech
o adenydd o'u hamgylch; ac *yr*
oeddynt oddi fewn yn llawn llygaid:
ac nid † oeddynt yn gorphwys ddydd
a nos, gan ddywedyd, [k] Sanct,

Anno DOMINI 96.

[f] 2 Cor. 5. 3. pen. 6. 11. a 7. 13. a 16. 15. a 19. 8.
[g] Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5, 6. Iago 1. 12.
[h] Can. 5. 2. Ioan 14. 23.
[i] Matt. 19. 28. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. 2 Tim. 2. 12. pen. 2. 26, 27.
[k] pen. 2. 7.
[a] pen. 1. 10.
‖ *gwneuthur.*
[b] pen. 1. 10. a 21. 10.
[c] Ezec. 1. 26. a 10. 1.
[d] pen. 3. 4, 5. a 6. 11. a 7. 9, 14.
[e] pen. 16. 18.
[f] pen. 1. 4. a 5. 6.
[g] pen. 15. 2.
‖ *risial.*
[h] Edrych Ezec. 1. 10. a 10. 14.
[i] Es. 6. 2.
† *Gr. oes gorphwysfa iddynt, &c.*
[k] Es. 6. 3.

Anno DOMINI 96.

Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw
Holl-alluog, [l] yr hwn oedd, a'r hwn
sydd, a'r hwn sydd i ddyfod.
9 A phan fyddo yr anifeiliaid yn
rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a
diolch, i'r hwn oedd yn eistedd ar
yr orsedd-fainge, yr hwn sydd yn
byw yn oes oesoedd,
10 Y mae y pedwar henuriad ar
hugain yn syrthio ger bron yr hwn
oedd yn eistedd ar yr orsedd-fainge,
ac yn addoli yr hwn sydd yn byw yn
oes oesoedd, ac yn bwrw eu coronau
ger bron yr orsedd-fainge, gan ddy-
wedyd,
11 [m] Teilwng wyt, O Arglwydd,
i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd,
a gallu: canys ti a greaist bob peth,
ac o herwydd dy ewyllys di y maent,
ac y crewyd hwynt.

PENNOD V.

1 *Y llyfr wedi ei selio â saith sel: 9 yr hwn yr oedd yr Oen a laddesid, yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr henuriaid o ran hynny yn ei foliannu ef, 9 ac yn cyfaddef mai efe a'u prynasai hwy â'i waed.*

AC mi a welais yn neheulaw yr
hwn oedd yn eistedd ar yr
orsedd-fainge, [a] lyfr wedi ei ys-
grifenu ‖ oddi fewn ac oddi allan,
wedi ei selio â saith sel.
2 Ac mi a welais angel cryf yn
cyhoeddi â llef ‖ uchel, Pwy sydd
deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod
ei seliau ef?
3 Ac nid oedd neb [b] yn y nef, nac
yn y ddaear, na than y ddaear, yn
gallu agoryd y llyfr, nac edrych
arno.
4 Ac mi a wylais lawer, o achos na
chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i
ddarllen y llyfr, nac i edrych arno.
5 Ac un o'r henuriaid a ddywed-
odd wrthyf, Nac wyla; wele, [c] y
Llew yr hwn sydd o lwyth Juda,
[d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd
i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei saith
sel ef.
6 Ac mi a edrychais; ac wele,
y'nghanol yr orsedd-fainge a'r
pedwar anifail, ac y'nghanol yr
henuriaid, *yr oedd* [e] Oen yn sefyll
megis wedi ei ladd, a chanddo saith
gorn, a [f] saith lygad, y rhai ydyw
[g] saith Yspryd Duw, wedi eu danfon
allan i'r holl ddaear.
7 Ac efe a ddaeth, ac a gym-
merth y llyfr o ddeheulaw yr hwn
oedd yn eistedd ar yr orsedd-fainge.
8 A phan gymmerth efe y llyfr, y
pedwar anifail a'r pedwar henuriad
ar hugain a syrthiasant ger bron yr
Oen; a chan bob un o honynt yr
oedd [h] telynau, a phialau aur, yn
llawn o arogl-darth, [i] y rhai ydyw
gweddiau y saint.
9 A [k] hwy a ganasant ganiad
newydd, gan ddywedyd, [l] Teilwng
wyt ti i gymmeryd y llyfr, ac i
agoryd ei seliau ef: oblegid ti a
laddwyd, ac [m] a'n prynaist ni i
Dduw trwy dy waed, allan o bob
llwyth, ‖ ac iaith, a phobl, a chenedl;
10 [n] Ac a'n gwnaethost ni i'n Duw
ni, yn frenhinoedd, ac yn offeiriaid:
ac ni a deyrnaswn ar y ddaear.
11 Ac mi a edrychais, ac a glyw-
ais lais angelion lawer ynghylch yr

[l] pen. 1. 4, 11, 17.
[m] pen. 5. 12.
[a] Ezec. 2. 10.
‖ *ar y tu cefn.*
‖ *fawr.*
[b] ad. 13.
[c] Gen. 49. 9, 10.
[d] Es. 11. 1, 10. pen. 22. 16.
[e] Ioan 1. 29, 36. 1 Petr 1. 19.
[f] Zech. 3. 9. a 4. 10.
[g] pen. 4. 5.
[h] pen. 14. 2.
[i] Ps. 141. 2 pen. 8. 3, 4.
[k] Ps. 40. 3. pen. 14. 3.
[l] pen. 4. 11.
[m] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 18, 19. 1 Ioan 1. 7. pen. 14. 4.
‖ *a thafod.*
[n] Exod. 19. 6. 1 Petr 2. 5, 9. pen. 1. 6. a 20. 6.

orsedd-fainge, a'r anifeiliaid, a'r
henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd
[o] fyrddiynau o fyrddiynau, a mil-
oedd o filoedd;
12 Yn dywedyd â llef ‖ uchel,
[p] Teilwng yw yr Oen, yr hwn a
laddwyd, i dderbyn gallu, a chyf-
oeth, a doethineb, a chadernid, ac
anrhydedd, a gogoniant, a bendith.
13 A [q] phob creadur a'r sydd yn
y nef, ac ar y ddaear, a than y
ddaear, a'r pethau sydd yn y môr, ac
oll a'r sydd ynddynt, a glywais i yn
dywedyd, [r] I'r hwn sydd yn eistedd
ar yr orsedd-fainge, ac i'r Oen, *y
byddo* y fendith, a'r anrhydedd, a'r
gogoniant, a'r gallu, yn oes oesoedd.
14 A'r pedwar anifail a ddywed-
asant, Amen. A'r pedwar henur-
iad ar hugain a syrthiasant i lawr,
ac a addolasant yr hwn sydd yn byw
yn oes oesoedd.

PENNOD VI.

1 *Agoryd y seliau, y naill ar ol y llall: a pha beth a ddigwyddodd ar hynny: yr hyn sydd yn cynnwys prophwydoliaeth hyd ddiwedd y byd.*

AC mi a welais pan agorodd yr
Oen un o'r seliau, ac mi a
glywais un o'r pedwar anifail yn
dywedyd, fel trwst taran, Tyred,
a gwel.
2 Ac mi a welais; ac wele [a] farch
gwyn: a'r hwn oedd yn eistedd
arno, â bwa ganddo; a rhoddwyd
iddo goron: ac efe a aeth allan yn
gorchfygu, ac i orchfygu.
3 A phan agorodd efe yr ail sel,
mi a glywais yr ail anifail yn dy-
wedyd, Tyred, a gwel.
4 Ac fe aeth allan farch arall,
un coch: a'r hwn oedd yn eistedd
arno, y rhoddwyd iddo gymmeryd
heddwch oddi ar y ddaear, fel y
lladdent eu gilydd: a rhoddwyd
iddo ef gleddyf mawr.
5 A phan agorodd efe y drydedd
sel, mi a glywais y trydydd anifail
yn dywedyd, Tyred, a gwel. Ac
mi a welais; ac wele farch du: a'r
hwn oedd yn eistedd arno, â chlor-
ian ganddo yn ei law.
6 Ac mi a glywais lais y'nghanol
y pedwar anifail, yn dywedyd,
‖ Mesur o wenith er ceiniog, a thri
mesur o haidd er ceiniog; [b] a'r olew
a'r gwin, na wna niwed iddynt.
7 A phan agorodd efe y bedwaredd
sel, mi a glywais lais y pedwerydd
anifail yn dywedyd, Tyred, a gwel.
8 Ac mi a edrychais; ac wele
farch ‖ gwelwlas: ac enw yr hwn
oedd yn eistedd arno oedd Mar-
wolaeth; ac yr oedd uffern yn
canlyn gyd âg ef. A rhoddwyd
‖ iddynt awdurdod ar y bedwaredd
ran o'r ddaear, i ladd â chleddyf,
ac â newyn, ac â marwolaeth, ac â
bwystfilod y ddaear.
9 A phan agorodd efe y bummed
sel, mi a welais [c] dan yr allor
[d] eneidiau y rhai a laddesid [e] am air
Duw, ac am [f] y dystiolaeth oedd
ganddynt.
10 A hwy a lefasant â llef ‖ uchel,
gan ddywedyd, [g] Pa hŷd, Ar-
glwydd, sanctaidd a chywir, nad
ydwyt yn barnu, ac yn dial ein

Anno DOMINI 96.
[o] Dan. 7. 10. Heb. 12. 22.
‖ *fawr.*
[p] pen. 4. 11.
[q] Phil. 2. 10. ad. 3.
[r] 1 Chron. 29. 11. 1 Tim. 6. 16. pen. 1. 6.
[a] Zech. 6. 3. pen. 19. 11.
‖ *Choinix* a arwyddocca fesur yn cynnwys un pint gwin, a saith ddegfed ran pint.
[b] pen. 9. 4.
‖ *gwŷnlas.*
‖ *iddo.*
[c] pen. 8. 3. a 9. 13. a 14. 18.
[d] pen. 20. 4.
[e] pen. 1. 9.
[f] pen. 19. 10.
‖ *fawr.*
[g] Edrych Zech. 1. 12.

gwaed ni ar y rhai sydd yn trigo ar y ddaear?

11 A [h]gynau gwynion a roed i bob un o honynt; a dywedwyd wrthynt, ar iddynt orphwys etto ychydig amser, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weision, a'u brodyr, y rhai oedd i gael eu lladd, megis ag *y cawsent* hwythau.

h pen. 3. 4, 5. a 7. 9, 14.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched sel; ac wele, bu daear-gryn mawr; [i]a'r haul a aeth yn ddu fel sachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed.

i Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Act. 2. 20.

13 A sêr y nef a syrthiasant ar y ddaear, fel y mae y ffigysbren yn bwrw ei ffigys gleision, pan ei hysgydwer gan wynt mawr.

14 [k]A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghyd; a [l]phob mynydd ac ynys a symmudwyd allan o'u lleoedd.

k Es. 34. 4.
l Jer. 3. 23. a 4. 24. pen. 16. 20.

15 A brenhinoedd y ddaear, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-capteniaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gwr caeth, a phob gwr rhŷdd, [m]a ymguddiasant yn yr ogofeydd, ac yng nghreigiau y mynyddoedd;

m Es. 2. 19.

16 [n]Ac a ddywedasant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o ŵydd yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac oddi wrth lid yr Oen:

n Hos. 10. 8. Luc 23. 30. pen. 9. 6.

17 Canys daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon sefyll?

PENNOD VII.

3 Angel yn selio gwasanaethwyr Duw yn eu talcennau. 4 Nifer y rhai a seliwyd: o lwythau Israel rhifedi hysbysol: 9 o bob cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai sydd yn sefyll ger bron yr orseddfaingc, â gynau gwynion am danynt, ac â phalmwydd yn eu dwylaw. 14 Bod eu gynau wedi eu golchi y'ngwaed yr Oen.

AC ar ol y pethau hyn, mi a welais bedwar angel yn sefyll ar bedair congl y ddaear, yn dal pedwar gwynt y ddaear, fel na chwythai y gwynt ar y ddaear, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais angel arall yn dyfod i fynu oddi wrth godiad haul, â sel y Duw byw ganddo. Ac efe a lefodd â llef ‖uchel ar y pedwar angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu y ddaear a'r môr,

‖ fawr.

3 Gan ddywedyd, [a]Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prennau, nes darfod i ni [b]selio gwasanaethwyr ein Duw ni yn eu talcennau.

a pen. 6. 6. a 9. 4.
b Ezec. 9. 4. pen. 14. 1.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a seliwyd: *yr oedd* wedi eu selio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Israel.

5 O lwyth Juda *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Manasses *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Lefi *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Issachar *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Joseph *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

9 Wedi hyn mi a edrychais; ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ‖ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron yr Oen, [c]wedi eu gwisgo mewn gynau gwynion, a phalmwydd yn eu dwylaw;

‖ a thafodau.
c ad. 14.

10 Ac yn llefain â llef ‖uchel, gan ddywedyd, [d]Iachawdwriaeth i'n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen.

‖ fawr.
d Ps. 3. 8. Es. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4.

11 A'r holl angelion a safasant o amgylch yr orsedd-faingc, a'r henuriaid, a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orseddfaingc ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r diolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oesoedd. Amen.

13 Ac un o'r henuriaid a atteb odd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw y rhai hyn sydd wedi eu gwisgo [e]mewn gynau gwynion? ac o ba le y daethant?

e pen. 3. 5, 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. ad. 9, 14.

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddost. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r cystudd mawr, ac [f]a olchasant eu gynau, ac a'u cannasant hwy yng ngwaed yr Oen.

f Es. 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. pen. 1. 5. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5.

15 O herwydd hynny y maent ger bron gorsedd-faingc Duw, ac yn ei wasanaethu ef ddydd a nos yn ei deml: a'r hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc [g]a ‖drig yn eu plith hwynt.

g Es. 4. 5, 6. pen. 21. 3.
‖ esyd ei babell arnynt, neu, trostynt.

16 [h]Ni fydd arnynt na newyn mwyach, na syched mwyach; ac [i]ni ddisgyn arnynt na'r haul, na dim gwres.

h Es. 49. 10.
i Ps. 121. 6.

17 Oblegid yr Oen, yr hwn sydd y'nghanol yr orsedd-faingc, [k]a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain hwynt at ffynhonnau ‖bywiol o ddyfroedd: a [l]Duw a sych ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt.

k Ps. 23. 1. Ioan 10. 11.
‖ byw.
l Es. 25. 8. pen. 21. 4.

PENNOD VIII.

1 Wrth agoryd y seithfed sel, 2 y rhoddwyd saith o udgyrn i saith o angelion. 6 Pedwar o honynt yn udganu â'u hudgyrn; a phlaâu mawr yn canlyn. 3 Angel arall yn rhoddi arogl-darth at weddïau y saint ar yr allor aur.

A PHAN agorodd efe y seithfed sel, yr ydoedd ‖gosteg yn y nef megis dros hanner awr.

‖ distawrwydd.

2 Ac mi a welais y saith angel y rhai oedd yn sefyll ger bron Duw: a rhoddwyd iddynt saith o udgyrn.

3 Ac angel arall a ddaeth, ac a safodd ger bron yr allor, a thusser aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-darth lawer, fel ‖yr offrymmai *ef* gyd â [a]gweddïau yr holl

‖ y rhoddai at weddïau.
a pen. 5. 8.

[929]

Anno DOMINI 96.

saint ar yr allor aur, yr hon oedd
ger bron yr orsedd-faingc.
4 Ac fe aeth [b]mwg yr arogl-
darth gyd â gweddïau y saint, o
law yr angel, i fynu ger bron Duw.
5 A'r angel a gymmerth y thus-
ser, ac a'i llanwodd hi o dân yr
allor, ac a'i bwriodd ‖ i'r ddaear:
a [c]bu lleisiau, a tharanau, a mellt,
a daear-gryn.
6 A'r saith angel, y rhai oedd
â'r saith udgorn ganddynt, a ym-
barottôisant i udganu.
7 A'r angel cyntaf a udganodd;
a bu cenllysg a thân wedi eu cym-
mysgu â gwaed, a hwy a fwriwyd i'r
ddaear: a thraian y ‖ prennau a
losgwyd, a'r holl laswellt a losgwyd.
8 A'r ail angel a udganodd; a
megis mynydd mawr yn llosgi gan
dân a fwriwyd i'r môr: a thraian
y môr a aeth yn waed;
9 A bu farw traian y creaduriaid
y rhai oedd yn y môr, ac â byw
ynddynt; a thraian y llongau a
ddinystriwyd.
10 A'r trydydd angel a udganodd;
a syrthiodd o'r nef seren fawr yn
llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar
draian yr afonydd, ac ar ffynhon-
nau y dyfroedd:
11 Ac enw y seren a elwir Werm-
od: ac aeth traian y dyfroedd yn
wermod; a llawer o ddynion a
fuant feirw gan y dyfroedd, oblegid
eu myned yn chwerwon.
12 A'r pedwerydd angel a udgan-
odd: a tharawyd traian yr haul, a
thraian y lleuad, a thraian y sêr:
fel y tywyllwyd eu traian hwynt,
ac ni lewyrchodd y dydd ei draian,
a'r nos yr un ffunud.
13 Ac mi a edrychais, ac a glyw-
ais angel yn ehedeg y'nghanol y
nef, gan ddywedyd â llef ‖ uchel,
Gwae, gwae, gwae, i'r rhai sydd
yn trigo ar y ddaear, rhag lleisiau
eraill udgorn y tri angel, y rhai
sydd etto i udganu.

[b] Ps. 141. 2. Luc 1. 10.
‖ ar y.
[c] pen. 16. 18.
‖ ddaear.
‖ fawr.

PENNOD IX.

1 Seren yn syrthio o'r nef, wrth udganu o'r pummed angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll heb waelod: 2 yntau yn agoryd y pwll, a locustiaid fel ysgorpionau yn dyfod allan. 12 Y mae y wae gyntaf wedi myned heibio. 13 Y chwechad udgorn yn canu: 14 a gollwng pedwar angel yn rhydd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.

A'R pummed angel a udganodd;
ac mi a welais seren yn syrthio
o'r nef i'r ddaear: a rhoddwyd iddo
ef agoriad [a]y pydew heb waelod.
2 Ac efe a agorodd y pydew
heb waelod; a chododd mwg o'r
pydew, fel mwg ffwrn fawr: a thy-
wyllwyd yr haul a'r awyr gan fwg
y pydew.
3 Ac o'r mwg y daeth allan
locustiaid ar y ddaear; a rhoddwyd
awdurdod iddynt, fel y mae gan
ysgorpionau y ddaear awdurdod.
4 A dywedwyd wrthynt, [b]na
wnaent niwed i laswellt y ddaear,
nac i ddim gwyrddlas, nac i un
pren; ond yn unig i'r dynion oedd
heb [c]sel Duw yn eu talcennau.
5 A rhoddwyd iddynt na laddent
hwynt, ond bod iddynt eu blino
hwy bùm mis: ac *y byddai* eu

[a] Luc 8. 31. pen. 17. 8. ad. 2, 11.
[b] pen. 6. 6.
[c] pen. 7. 3. Edrych Exod. 12. 23. Ezec. 9. 4.

gofid hwy fel gofid oddi wrth
ysgorpion, pan ddarfyddai iddi
frathu dyn.
6 Ac yn y dyddiau hynny [d]y cais
dynion farwolaeth, ac nis cânt; ac
a chwennychant farw, a marwolaeth
a gilia oddi wrthynt.
7 A [e]dull y locustiaid *oedd* debyg
i feirch wedi eu parottôi i ryfel; ac
yr oedd ar eu pennau megis coron-
au yn debyg i aur, a'u hwynebau
fel wynebau dynion.
8 A gwallt oedd ganddynt fel
gwallt gwragedd, [f]a'u dannedd
oedd fel *dannedd* llewod.
9 Ac yr oedd ganddynt lurigau
fel llurigau haiarn; a llais eu
hadenydd *oedd* fel llais cerbydau
llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.
10 Ac yr oedd ganddynt gynffon-
nau tebyg i ysgorpionau, ac yr oedd
colynnau yn eu cynffonnau hwy:
a'u gallu *oedd* i ddrygu dynion bùm
mis.
11 Ac yr oedd ganddynt fren-
hin arnynt, *sef* [g]angel y pydew
diwaelod: a'i enw ef yn Hebraeg
ydyw Abàdon, ac yn Röeg y mae
iddo enw ‖ Apòlyon.
12 [h]Un wae a aeth heibio; wele,
y mae yn dyfod etto ddwy wae ar
ol hyn.
13 A'r chweched angel a udgan-
odd; ac mi a glywais lef allan o
bedwar corn yr allor aur, yr hon
sydd ger bron Duw,
14 Yn dywedyd wrth y chwechad
angel, yr hwn oedd â'r udgorn
ganddo, Gollwng yn rhydd y ped-
war angel sydd yn rhwym yn yr
afon fawr Euphrates.
15 A gollyngwyd y pedwar angel,
y rhai oedd wedi eu parottôi
‖ erbyn awr, a diwrnod, a mis, a
blwyddyn, fel y lladdent y traian
o'r dynion.
16 A [i]rhifedi y llu o wŷr meirch
oedd ddwy fyrddiwn o fyrddiynau:
ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.
17 Ac fel hyn y gwelais i y meirch
yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn
eistedd arnynt, a chanddynt lur-
igau tanllyd, ac o *liw* hyacinth a
brwmstan: a phennau y meirch
oedd fel pennau llewod; ac yr
oedd yn myned allan o'u safnau,
dân, a mwg, a brwmstan.
18 Gan y tri hyn y ‖ llâs traian y
dynion, gan y tân, a chan y mwg,
a chan y brwmstan, oedd yn dyfod
allan o'u safnau hwynt.
19 Canys eu gallu hwy sydd yn eu
safn, ac yn eu cynffonnau: canys
y cynffonnau *oedd* debyg i seirph,
a phennau ganddynt; ac â'r rhai
hynny y maent yn drygu.
20 A'r dynion eraill, y rhai ni
laddwyd gan y plâau hyn, nid
edifarhasant oddi wrth weithred-
oedd eu dwylaw eu hun, fel nad
addolent [k]gythreuliaid, a [l]delwau
aur, ac arian, a phres, a main, a
phrennau, y rhai ni allant na
gweled, na chlywed, na rhodio:
21 Ac nid edifarhasant oddi wrth
eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu
cyfareddion, nac oddi wrth eu god-
ineb, nac oddi wrth eu lladrad.

Anno DOMINI 96.

[d] Job 3. 21. Es. 2. 19. pen. 6. 16.
[e] Joel 2. 4.
[f] Joel 1. 6.
[g] ad. 1.
‖ Sef, dinystrydd.
[h] pen. 8. 13.
‖ dros.
[i] Ps. 68. 17. Dan. 7. 10.
‖ lladdwyd.
[k] Lef. 17. 7. Deut. 32. 17. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20.
[l] Ps. 115. 4. a 135. 15. Dan. 5. 23.

Anno DOMINI 96.

PENNOD X.

1 Angel cryf cadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law: 6 ac yn tyngu i'r hwn sydd yn byw yn dragywydd, na bydd amser mwy. 9 Gorchymyn i Ioan gymmeryd y llyfr, a'i fwytta.

AC mi a welais angel cryf arall
yn disgyn o'r nef, wedi ei
wisgo â chwmmwl: ac enfys *oedd*
[a] Matt. 17. 2. — ar ei ben, [a] a'i wyneb *ydoedd* fel yr
[b] pen. 1. 15. — haul, [b] a'i draed fel colofnau o dân:
2 Ac yr oedd ganddo yn ei law
lyfr bychan wedi ei agoryd. Ac
efe a osododd ei droed dehau ar y
môr, a'*i* aswy ar y tir;
‖ fawr. — 3 Ac a lefodd â llef ‖ uchel, fel y
rhua llew: ac wedi iddo lefain, y
saith daran a lefarasant eu llefau
hwythau.
4 Ac wedi darfod i'r saith daran
lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr
ysgrifenu: ac mi a glywais lef o'r
[c] Dan. 8. 26. a 12. 4, 9. — nef yn dywedyd wrthyf, [c] Selia y
pethau a lefarodd y saith daran,
ac na ysgrifena hwynt.
5 A'r angel yr hwn a welais yn
[d] Dan. 12. 7. — sefyll ar y môr, ac ar y tir, [d] a
gododd ei law i'r nef,
6 Ac a dyngodd i'r hwn sydd yn
byw yn oes oesoedd, yr hwn a
greodd y nef a'r pethau sydd ynddi,
a'r ddaear a'r pethau sydd ynddi,
a'r môr a'r pethau sydd ynddo, na
byddai amser mwyach:
[e] pen. 11. 15. — 7 Ond [e] yn nyddiau llef y seithfed
angel, pan ddechreuo efe udganu,
gorphenir dirgelwch Duw, fel y
mynegodd efe i'w wasanaethwyr y
prophwydi.
[f] ad. 4. — 8 A'r [f] llef a glywais o'r nef, a
lefarodd drachefn wrthyf, ac a ddy-
wedodd, Dos, cymmer y llyfr bychan
sydd wedi ei agoryd yn llaw yr angel
yr hwn sydd yn sefyll ar y môr, ac
ar y tir.
9 Ac mi a aethum at yr angel,
gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y
llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd
[g] Ezec. 2. 8. a 3. 1, 2, 3. — wrthyf, [g] Cymmer, a bwytta ef yn
llwyr: ac efe a chwerwa dy fol di,
eithr yn dy enau y bydd yn felus fel
mel.
10 Ac mi a gymmerais y llyfr
bychan o law yr angel, ac a'i
bwytteais ef: ac yr oedd efe yn fy
ngenau megis mel yn felus: ac wedi
i mi ei fwytta ef, fy mol a aeth yn
chwerw.
11 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Rhaid i ti drachefn brophwydo i
‖ a thafodau. — bobloedd, a chenhedloedd, ‖ ac
ieithoedd, a brenhinoedd lawer.

PENNOD XI.

3 Y ddau dyst yn prophwydo 6 bod ganddynt awdurdod i gau y nef, rhag iddi wlawio: 7 yr ymladd y bwystfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt; 8 hwythau yn gorwedd heb eu claddu, 11 ac ar ol tridiau a hanner yn adgyfodi. 14 Yr ail wae a yn myned heibio. 15 Y seithfed udgorn yn canu.

[a] Ezec. 40. 3, &c. Zech. 2. 1. — A RHODDWYD i mi [a] gorsen
debyg i wialen. A'r angel a
safodd, gan ddywedyd, Cyfod, a
mesura deml Duw, a'r allor, a'r
rhai sydd yn addoli ynddi.
2 Ond y cyntedd sydd o'r tu
‖ Neu, gâd allan. — allan i'r deml, ‖ bwrw allan, ac na
fesura ef: oblegid *efe* a roddwyd i'r
Cenhedloedd: a'r ddinas sanctaidd
[b] pen. 13. 5. — a fathrant hwy [b] ddeufis a deugain.
3 Ac mi a roddaf ‖ *allu* i'm dau
dyst, a hwy a brophwydant [c] fil a — ‖ i'm dau dyst fel y prophwydant.
deucant *a* thriugain o ddyddiau,
wedi ymwisgo â sachliain. — [c] pen. 12. 6.
4 Y rhai hyn yw [d] y ddwy olew- — [d] Jer. 11. 16. Zech. 4. 3, 11, 14.
wydden, a'r ddau ganhwyllbren
sydd yn sefyll ger bron Duw y
ddaear.
5 Ac os ewyllysia neb wneuthur
niwed iddynt, y mae tân yn myned
allan o'u genau hwy, ac yn difetha
eu gelynion: ac os ewyllysia neb eu
drygu hwynt, fel hyn y mae yn rhaid
ei ladd ef.
6 [e] Y mae gan y rhai hyn awdurdod — [e] 1 Bren. 17. 1. Iago 5. 10, 17.
i gau y nef, fel na wlawio hi yn
nyddiau eu prophwydoliaeth hwynt:
ac [f] awdurdod sydd ganddynt ar y — [f] Exod. 7. 19.
dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed,
ac i daro y ddaear â phob pla, cyn
fynyched ag y mynnont.
7 A phan ddarfyddo iddynt
orphen eu tystiolaeth, [g] y bwystfil, — [g] pen. 13. 1, 11. a 17. 8.
yr hwn sydd yn dyfod allan o'r pwll
diwaelod, [h] a ryfela â hwynt, ac — [h] Dan. 7. 21. Zech. 14. 2.
a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lladd
hwynt.
8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar
heolydd [i] y ddinas fawr, yr hon yn — [i] pen. 17. 1, 5. a 18. 10.
ysprydol a elwir Sodom a'r Aipht;
lle hefyd y croeshoeliwyd ein Har-
glwydd ni.
9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r
llwythau, a'r ‖ ieithoedd, a'r cen- — ‖ tafodau.
hedloedd, a welant eu cyrph hwynt
dridiau a hanner, ac ni oddefant roi
eu cyrph hwy mewn beddau.
10 A'r rhai sydd yn trigo ar y
ddaear a lawenychant o'u plegid,
ac a ymhyfrydant, ac a anfonant
roddion i'w gilydd; oblegid y ddau
brophwyd hyn oedd yn poeni y rhai
oedd yn trigo ar y ddaear.
11 Ac ar ol tridiau a hanner,
Yspryd bywyd oddi wrth Dduw a
aeth i mewn iddynt hwy: a hwy
a safasant ar eu traed; ac ofn mawr
a syrthiodd ar y rhai a'u gwelodd
hwynt.
12 A hwy a glywsant lef ‖ uchel — ‖ fawr.
o'r nef yn dywedyd wrthynt,
Deuwch i fynu yma. A hwy a
aethant i fynu i'r nef mewn cwm-
mwl; a'u gelynion a edrychasant
arnynt.
13 Ac yn yr awr honno y bu
daeargryn mawr, a degfed ran y
ddinas a syrthiodd; a lladdwyd
yn y ddaeargryn saith mil o † wŷr: — † Gr. enwau gwŷr.
a'r lleill a ddychrynasant, ac a
roddasant ogoniant i Dduw y nef.
14 [k] Yr ail wae a aeth heibio; — [k] pen. 8. 13. a 9. 12. a 15. 1.
wele, y mae y drydedd wae yn dy-
fod ar frys.
15 A'r [l] seithfed angel a udgan- — [l] pen. 10. 7.
odd; a bu llefau ‖ uchel yn y nef, — ‖ mawrion.
yn dywedyd, [m] Aeth teyrnasoedd — [m] pen. 12. 10.
y byd *yn eiddo* ein Harglwydd ni,
a'i Grist ef; ac efe a deyrnasa yn
oes oesoedd.
16 A'r [n] pedwar henuriad ar — [n] pen. 4. 4. a 5. 8. a. 19. 4.
hugain, y rhai oedd ger bron Duw
yn eistedd ar eu gorsedd-feingciau,
a syrthiasant ar eu hwynebau, ac a
addolasant Dduw,
17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn
diolch i ti, O Arglwydd Dduw — [o] pen. 1. 4.
Holl-alluog, [o] yr hwn wyt, a'r hwn

Anno DOMINI 96.

oeddit, a'r hwn wyt yn dyfod;
oblegid ti a gymmeraist dy allu
mawr, ac a deyrnesaist.
18 A'r cenhedloedd a ddigiasant;
a daeth dy ddig di, ‖ a'r amser i
farnu y meirw, ac i roi gwobr i'th
wasanaethwyr y prophwydi, ac i'r
saint, ac i'r rhai sydd yn ofni dy
enw, fychain a mawrion; ac i
‖ ddifetha y rhai sydd yn ‖ difetha
y ddaear.
19 Ac agorwyd *p* teml Dduw yn
y nef; a gwelwyd arch ei gyfam-
mod ef yn ei deml ef: a *q* bu mellt,
a llefau, a tharanau, a daear-gryn,
a *r* chenllysg mawr.

PENNOD XII.

1 *Gwraig wedi ei gwisgo â'r haul yn trafaelu ar ei thymp i esgor.* 4 *Y ddraig fawr goch yn sefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi.* 6 *Wedi iddi esgor, y mae hi yn cilio i'r diffaethwch.* 7 *Michael a'i angelion yn ymladd â'r ddraig, ac yn myned yn drech nâ hi.* 13 *Y ddraig, wedi ei thaflu i'r ddaear, yn erlid y wraig.*

‖ A RHYFEDDOD mawr a
welwyd yn y nef; gwraig wedi
ei gwisgo â'r haul, a'r lleuad dan
ei thraed, ac ar ei phen goron o
ddeuddeg seren:
2 A hi yn feichiog, a lefodd, gan
fod mewn gwewyr, a gofid i esgor.
3 A gwelwyd ‖ rhyfeddod arall
yn y nef; ac wele, ddraig goch
fawr, â *a* saith ben iddi, a deg corn;
ac ar ei phennau saith goron.
4 A'i chynffon hi a dynnodd
draian sêr y nef, ac a'u bwriodd
hwynt i'r ddaear. A'r ddraig a
safodd ger bron y wraig yr hon
ydoedd yn barod i esgor, i ddifa ei
phlentyn hi, pan esgorai hi arno.
5 A hi a esgorodd ar fab gwrryw,
b yr hwn oedd i fugeilio yr holl
genhedloedd â gwialen haiarn: a'i
phlentyn hi a gymmerwyd i fynu
at Dduw, ac *at* ei orsedd-fainge
ef.
6 *c* A'r wraig a ffodd i'r diffaeth-
wch, lle mae ganddi le wedi ei
barottôi gan Dduw, fel y porthent
hi yno *d* fil a deucant *a* thriugain o
ddyddiau.
7 A bu rhyfel yn y nef; *e* Michael
a'i angelion a ryfelasant yn erbyn
y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i
hangelion hithau,
8 Ac ni orfuant; a'u lle hwynt
nis cafwyd mwyach yn y nef.
9 A bwriwyd allan *f* y ddraig
fawr, *g* yr hen sarph, yr hon a elwir
Diafol a Satan, yr hwn sydd yn
twyllo yr holl fyd: efe a fwriwyd
allan i'r ddaear, a'i angelion a
fwriwyd allan gyd âg ef.
10 Ac mi a glywais lef ‖ uchel yn
dywedyd yn y nef, *h* Yr awrhon y
daeth iachawdwriaeth, a nerth, a
theyrnas ein Duw ni, a gallu ei
Grist ef: canys cyhuddwr ein
brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, *i* yr
hwn oedd yn eu cyhuddo hwy ger
bron ein Duw ni ddydd a nos.
11 A *k* hwy a'i gorchfygasant ef
trwy waed yr Oen, a thrwy air eu
tystiolaeth hwynt; ac ni charasant
eu heinioes hyd angau.
12 O herwydd hyn *l* llawenhêwch,
y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo

‖ Neu, *ac amser y meirw i gael eu barnu.* ‖ *lygru.* ‖ *llygru.* *p* pen. 15. 5, 8. *q* pen. 16. 18. *r* pen. 16. 21. ‖ *Ac arwydd.* ‖ *arwydd.* *a* pen. 13. 1. *b* Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 19. 15. *c* ad. 14. *d* pen. 11. 3. ad. 14. *e* Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Judas 9. *f* Luc 10. 18. Ioan 12. 31. *g* Gen. 3. 1, 4. pen. 20. 2. ‖ *fawr.* *h* pen. 11. 15. a 19. 1. *i* Job 1. 9. a 2. 5. Zech. 3. 1. *k* Rhuf. 8. 33, 34, 37. a 16. 20. *l* Ps. 96. 11. Es. 49. 13. pen. 18. 20.

ynddynt. Gwae y rhai sydd yn
trigo ar y ddaear, a'r môr: canys y
diafol a ddisgynodd attoch chwi,
a chanddo lid mawr, o herwydd ei
fod yn gwybod nad oes iddo ond
ychydig amser.
13 A phan welodd y ddraig ei
bwrw i'r ddaear, hi a erlidiodd y
wraig a esgorasai ar y mab.
14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy
o adenydd eryr mawr, *m* fel yr
ehedai hi i'r diffaethwch, i'w lle
ei hun: lle yr ydys yn ei maethu
hi yno *n* dros amser, ac amseroedd,
a hanner amser, oddi wrth wyneb y
sarph.
15 A'r sarph *o* a fwriodd allan o'i
safn, ar ol y wraig, ddwfr megis afon,
fel y gwnai ei dwyn hi ymaith gyd
â'r afon.
16 A'r ddaear a gynnorthwyodd y
wraig; a'r ddaear a agorodd ei gen-
au, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a
fwriodd y ddraig allan o'i safn.
17 A llidiodd y ddraig wrth y
wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel
‖ â'r lleill o'i had hi, y rhai sydd yn
cadw gorchymynion Duw, ac sydd
p â thystiolaeth Iesu Grist gan-
ddynt.

PENNOD XIII.

1 *Bwystfil yn cyfodi allan o'r môr, â saith ben ganddo, a deg corn: i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu.* 11 *Bwystfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaear;* 14 *ac yn peri gwneuthur delw y bwystfil cyntaf;* 15 *ac yn peri i ddynion ei addoli ef,* 16 *a derbyn ei nôd ef.*

AC mi a sefais ar dywod y môr; ac
a welais *a* fwystfil yn codi o'r
môr, *b* a chanddo saith ben, a deg
corn; ac ar ei gyrn ddeg coron, ac
ar ei bennau ‖ enw cabledd.
2 A'r bwystfil a welais i *c* oedd
debyg i lewpard, a'i draed fel *traed*
arth, a'i safn fel safn llew: *d* a'r
ddraig a roddodd iddo ef ei gallu,
a'i gorsedd-fainge, ac awdurdod
mawr.
3 Ac mi a welais un o'i bennau
ef megis wedi ei ‖ lladd yn farw;
a'i friw marwol ef a iachâwyd: *e* a'r
holl ddaear a ryfeddodd ar ol y
bwystfil.
4 A hwy a addolasant y ddraig,
yr hon a roes allu i'r bwystfil: ac
a addolasant y bwystfil, gan ddy-
wedyd, *f* Pwy *sydd* debyg i'r bwyst-
fil? pwy a ddichon ryfela âg ef?
5 A rhoddwyd iddo ef *g* enau yn
llefaru pethau mawrion, a chabl-
edd; a rhoddwyd iddo awdurdod i
‖ weithio *h* ddau fis *a* deugain.
6 Ac efe a agorodd ei enau mewn
cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei
enw ef, a'i dabernacl, a'r rhai sydd
yn trigo yn y nef.
7 A rhoddwyd iddo *i* wneuthur
rhyfel â'r saint, a'u gorchfygu
hwynt: a rhoddwyd iddo awdurdod
ar bob llwyth, ‖ ac iaith, a chenedl.
8 A holl drigolion y ddaear a'i
haddolant ef, *k* y rhai nid yw eu
henwau yn ysgrifenedig yn llyfr
bywyd yr Oen *yr hwn* a laddwyd,
l er dechreuad y byd.
9 *m* Od oes gan neb glust, gwran-
dawed.
10 *n* Os yw neb yn ‖ tywys i gaeth-

m ad. 6. *n* Dan. 7. 25. a 12. 7. *o* Es. 59. 19. ‖ *â gweddill ei had hi.* *p* 1 Cor. 2. 1. 1 Ioan 5. 10. pen. 1. 2, 9. a 6. 9. a 20. 4. *a* Dan. 7. 2, 7. *b* pen. 12. 3. a 17. 3, 9, 12. ‖ *enwau.* *c* Edrych Dan. 7. 4, 5, 6. *d* pen. 12. 9. ‖ *friwo i farwolaeth.* *e* pen. 17. 8. *f* pen. 18. 18. *g* Dan. 7. 8, 11, 25. a 11. 36. ‖ *barhâu, neu, ryfela.* *h* pen. 11. 2. a 12. 6. *i* Dan. 7. 21. pen. 11. 7. ‖ *a thafod.* *k* Exod. 32. 32. Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27. *l* pen. 17. 8. *m* pen. 2. 7. *n* Es. 33. 1. ‖ *caethglu caethglud-iad.*

Anno DOMINI 96.

iwed, ‖ efe a â i gaethiwed. [o]Os yw
neb yn lladd â chleddyf, rhaid yw
ei ladd yntau â chleddyf. [p]Dyma
amynedd a ffydd y saint.
11 Ac mi a welais fwystfil arall
[q]yn codi o'r ddaear; ac yr oedd
ganddo ddau gorn tebyg i oen, a
llefaru yr oedd fel draig.
12 A holl allu y bwystfil cyntaf y
mae efe yn ei wneuthur ger ei fron
ef, ac yn peri i'r ddaear, ac i'r rhai
sydd yn trigo ynddi, addoli y bwyst-
fil cyntaf, [r]yr hwn yr iachâwyd ei
glwyf marwol.
13 Ac [s]y mae efe yn gwneuthur
‖ rhyfeddodau mawrion, hyd onid
yw yn peri i dân ddisgyn o'r nef i'r
ddaear, y'ngolwg dynion;
14 Ac [t]y mae *efe* yn twyllo y rhai
sydd yn trigo ar y ddaear, trwy ‖ y
rhyfeddodau y rhai a roddwyd
iddo ef eu gwneuthur ger bron y
bwystfil; gan ddywedyd wrth dri-
golion y ddaear, am iddynt wneuth-
ur delw i'r bwystfil yr hwn a gafodd
friw gan gleddyf, ac a fu fyw.
15 A chaniattâwyd iddo ef roddi
‖ anadl i ddelw y bwystfil, fel y
llefarai delw y bwystfil hefyd, ac y
parai gael o'r sawl nid addolent
ddelw y bwystfil, eu lladd.
16 Ac y mae yn peri i bawb,
fychain a mawrion, cyfoethogion a
thlodion, rhyddion a chaethion,
‖ dderbyn nôd ar eu llaw ddehau,
neu ar eu talcennau:
17 Ac na allai neb na phrynu na
gwerthu, ond yr hwn a fyddai
ganddo nôd, neu [u]enw y bwystfil,
neu rifedi ei enw ef.
18 [x]Yma y mae doethineb. Yr
hwn sydd ganddo ddeall, bwried
[y]rifedi y bwystfil: canys rhifedi
dyn ydyw; a'i rifedi ef yw, Chwe
chant a thriugain *a* chwech.

PENNOD XIV.

1 Tra yr oedd yr Oen yn sefyll ar fynydd Sion gyd â'i fintai, 6 angel yn pregethu yr efengyl. 8 Cwymp Babilon. 15 Cynhauaf y byd, a dodiad y crymman i mewn. 20 Gwin-gynhauaf, a gwin-wrŷf digofaint Duw.

AC mi a edrychais; ac wele,
Oen yn sefyll ar fynydd Sïon, a
chyd âg ef [a]bedair mil *a* saith-
ugeinmil, a chanddynt enw ei Dad
ef yn ysgrifenedig yn eu talcennau.
2 Ac mi a glywais lef o'r nef, [b]fel
llef dyfroedd lawer, ac fel llef taran
fawr: ac mi a glywais lef [c]telynor-
ion yn canu ar eu telynau:
3 A [d]hwy a ganasant megis caniad
newydd ger bron yr orsedd-fainge,
a cher bron y pedwar anifail, a'r
henuriaid: ac ni allodd neb ddysgu
y gân, ond y pedair mil *a'r* saith-
ugeinmil, y rhai a brynwyd oddi ar
y ddaear.
4 Y rhai hyn yw y rhai ni halog-
wyd ‖ â gwragedd: [e]canys gwŷryf-
on ydynt. Y rhai hyn yw y rhai
[f]sydd yn dilyn yr Oen pa le bynnag
yr elo. Y rhai hyn [g]a brynwyd
oddi wrth ddynion, [h]yn flaen-
ffrwyth i Dduw, ac i'r Oen.
5 Ac [i]yn eu genau ni chaed
twyll: canys [k]difai ydynt ger bron
gorsedd-fainge Duw.

‖ y mae efe yn myned. [o] Gen. 9. 6. Matt. 26. 52. [p] pen. 14. 12. [q] pen. 11. 7. [r] ad. 3. [s] Deut. 13. 3. Matt. 24. 24. 2 Thess. 2. 9. pen. 16. 14. ‖ arwyddion. [t] pen. 12. 9. a 19. 20. ‖ yr arwyddion. ‖ einioes. ‖ roddi. [u] pen. 14. 11. [x] pen. 17. 9. [y] pen. 15. 2. [a] pen. 7. 4. [b] pen. 1. 15. a 19. 6. [c] pen. 5. 8. [d] pen. 5, 9. a 15. 3. ‖ gyd â. [e] 2 Cor. 11. 2. [f] pen. 8. 4. a 17. 14. [g] pen. 5. 9. [h] Iago 1. 18. [i] Ps. 32. 2. Seph. 3. 13. [k] Eph. 5. 27.

6 Ac mi a welais angel arall yn
ehedeg y'nghanol y nef, a'r efengyl
dragywyddol ganddo, i efengylu i'r
rhai sydd yn trigo ar y ddaear, ac i
bob cenedl, a llwyth, ‖ ac iaith, a
phobl;
7 Gan ddywedyd â llef ‖ uchel,
Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo
ogoniant; oblegid daeth awr ei farn
ef: ac [l]addolwch yr hwn a wnaeth
y nef, a'r ddaear, a'r môr, a'r ffyn-
honnau dyfroedd.
8 Ac angel arall a ddilynodd, gan
ddywedyd, [m]Syrthiodd, syrthiodd
Babilon, [n]y ddinas fawr honno;
oblegid hi a ddiododd yr holl gen-
hedloedd â gwin llid ei godineb.
9 A'r trydydd angel a'u dilynodd
hwynt, gan ddywedyd â llef ‖ uchel,
Os addola neb y bwystfil, a'i ddelw
ef, a derbyn *ei* nôd *ef* yn ei dalcen,
neu yn ei law;
10 Hwnnw *hefyd* [o]a ŷf o win
digofaint Duw, yr hwn yn ddi-
gymmysg [p]a dywalltwyd yn [q]phïol
ei lid ef; ac [r]efe a boenir mewn
[s]tân a brwmstan y'ngolwg yr ang-
elion sanctaidd, ac y'ngolwg yr
Oen:
11 A [t]mŵg eu poenedigaeth hwy
sydd yn myned i fynu yn oes
oesoedd: ac nid ydynt hwy yn cael
gorphwysdra ddydd na nos, y rhai
sydd yn addoli y bwystfil a'i ddelw
ef, ac os yw neb yn derbyn nôd ei
enw ef.
12 [u]Yma y mae amynedd y saint:
yma *y mae* y rhai sydd yn cadw
gorchymynion Duw, a ffydd Iesu.
13 Ac mi a glywais lef o'r nef, yn
dywedyd wrthyf, Ysgrifena, Gwyn
eu byd y meirw y rhai [x]sydd yn
marw yn yr Arglwydd, o hyn allan,
medd yr Yspryd, fel y gorphwysont
oddi wrth eu llafur; a'u gweith-
redoedd sydd ‖ yn eu canlyn hwynt.
14 Ac mi a edrychais; ac wele
gwmmwl gwŷn; ac ar y cwmmwl
un yn eistedd [y]tebyg i Fab y dyn, a
chanddo ar ei ben goron o aur, ac
yn ei law grymman llym.
15 Ac angel arall a ddaeth allan
o'r deml, gan lefain â llef ‖ uchel
wrth yr hwn oedd yn eistedd ar
y cwmmwl, [z]Bwrw dy grymman i
mewn, a ‖ meda: canys daeth yr
amser i ti i ‖ fedi; oblegid ‖ addfed-
odd cynhauaf y ddaear.
16 A'r hwn oedd yn eistedd ar y
cwmmwl a fwriodd ei grymman ar
y ddaear; a'r ddaear a fedwyd.
17 Ac angel arall a ddaeth allan
o'r deml sydd yn y nef, a chanddo
yntau hefyd grymman llym.
18 Ac angel arall a ddaeth allan
oddi wrth yr allor, yr hwn oedd â
gallu ganddo ar y tân; ac a lefodd
â bloedd ‖ uchel ar yr hwn oedd â'r
crymman llym ganddo, gan ddy-
wedyd, Bwrw i mewn dy grymman
llym, a chasgl ganghennau gwin-
wydden y ddaear; oblegid addfed-
odd ei grawn hi.
19 A'r angel a fwriodd ei grym-
man ar y ddaear, ac a gasglodd
winwydden y ddaear, ac a'i bwriodd
i [a]gerwyn fawr digofaint Duw.
20 A'r [b]gerwyn a sathrwyd o'r tu

Anno DOMINI 96.

‖ a thafod. ‖ fawr. [l] Neh. 9. 6. Ps. 146. 5, 6. Act. 14. 15. a 17. 24. [m] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 18. 2. [n] pen. 11. 8. a 16. 19. a 17. 5. a 18. 10, 21. ‖ fawr. [o] Ps. 75. 8. Es. 51. 17. Jer. 25. 15. [p] pen. 18. 6. [q] pen. 16. 19. [r] pen. 20. 10. [s] pen. 19. 20. [t] Es. 34. 10. pen. 19. 3. [u] pen. 13. 10. [x] 1 Cor. 15. 18. 1 Thess. 4. 16. ‖ yn canlyn gyd â hwynt. [y] pen. 1. 13. ‖ fawr. [z] Joel 3. 13. Matt. 13. 39. ‖ chynhauafa. ‖ gynhauafu. ‖ sychodd. ‖ fawr. [a] pen. 19. 15. [b] Es. 63. 3. Galar. 1. 15.

Anno DOMINI 96.

allan i'r ddinas; a gwaed a ddaeth
allan o'r gerwyn, hyd at ffrwynau y
meirch, ar hŷd mil *a* chwe chant o
ystadau.

PENNOD XV.

1 *Y saith angel â'r saith bla diweddaf.* 3 *Caniad y rhai a orchfygant y bwystfil.* 7 *Y saith phiol yn llawn o ddigofaint Duw.*

AC mi a welais arwydd arall yn
y nef, mawr a rhyfeddol;
saith angel a chanddynt y saith bla
diweddaf: oblegid ynddynt hwy y
cyflawnwyd llid Duw.
a pen. 4. 6. a 21. 18.
2 Ac mi a welais megis [a] môr o
wydr, wedi ei gymmysgu â thân;
a'r rhai oedd yn cael y maes ar y
bwystfil, ac ar ei ddelw ef, ac ar ei
nôd ef, *ac* ar rifedi ei enw ef, yn
b pen. 5. 8. a 14. 2.
sefyll ar y môr gwydr, [b] a thelynau
Duw ganddynt.
c Exod. 15. 1.
3 A chanu y maent [c] gân Moses
gwasanaethwr Duw, a chân yr Oen;
d Ps. 111. 2. a 139. 14.
gan ddywedyd, [d] Mawr a rhyfedd *yw*
dy weithredoedd, O Arglwydd Dduw
e Ps. 145. 17. pen. 16. 7.
Holl-alluog; [e] cyfiawn a chywir *yw*
‖ cenhedloedd, neu, oesoedd.
dy ffyrdd di, Brenhin ‖ y saint.
4 [f] Pwy ni'th ofna di, O Ar-
glwydd, ac *ni* ogonedda dy enw?
f Exod. 15. 14, 15. Jer. 10. 7.
oblegid *tydi* yn unig *wyt* sanctaidd:
oblegid [g] yr holl genhedloedd a
g Es. 66. 23.
ddeuant ac a addolant ger dy fron
di; oblegid dy farnau di a eglurwyd.
5 Ac ar ol hyn mi a edrychais;
h pen. 11. 19. Edrych Num. 1. 50.
ac wele, yr ydoedd [h] teml pabell y
dystiolaeth yn y nef yn agored:
6 A daeth y saith angel, y rhai yr
oedd y saith bla ganddynt, allan o'r
deml, wedi eu gwisgo mewn llîan
i Exod. 28. 6, 8. Ezec. 44. 17, 18. pen. 1. 13.
pur a disglaer, a [i] gwregysu eu
dwyfronnau â gwregysau aur.
7 Ac un o'r pedwar anifail a
roddodd i'r saith angel saith phïol
aur, yn llawn o ddigofaint Duw, yr
hwn sydd yn byw yn oes oesoedd.
k Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. Es. 6. 4.
8 A llanwyd [k] y deml o fŵg oddi
wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth
ei nerth ef: ac ni allai neb fyned i
mewn i'r deml, nes darfod cyflawni
saith bla y saith angel.

PENNOD XVI.

1 *Yr angelion yn tywallt allan eu phïoleidiau digofaint.* 6 *Y plâau yn canlyn ar hyn.* 15 *Crist yn dyfod fel lleidr. Gwyn eu byd y rhai a wyliant.*

‖ fawr.
AC mi a glywais lef ‖ uchel allan
o'r deml, yn dywedyd wrth y
saith angel, Ewch ymaith, a thy-
welltwch phïolau digofaint Duw ar
y ddaear.
2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywallt-
a Exod. 9. 9.
odd ei phïol ar y ddaear; a [a] bu
cornwyd drwg a blin ar y dynion
b pen. 13. 16, 17.
[b] oedd â nôd y bwystfil arnynt, a'r
c pen. 13. 14.
rhai [c] a addolasent ei ddelw ef.
3 A'r ail angel a dywalltodd ei
d Exod. 7. 17, 20.
phïol ar y môr; ac [d] efe a aeth fel
gwaed dyn marw: a phob enaid
byw a fu farw yn y môr.
4 A'r trydydd angel a dywalltodd
ei phïol ar yr afonydd ac *ar y* ffyn-
honnau dyfroedd; a hwy a aethant
e pen. 1. 4, 8. a 4. 8. a 11. 17
yn waed.
5 Ac mi a glywais angel y dyfr-
oedd yn dywedyd, Cyfiawn, O Ar-
‖ Neu, a sanctaidd.
glwydd, ydwyt ti, [e] yr hwn wyt, a'r
hwn oeddit, ‖ a'r hwn a fyddi;
f Matt. 23. 34. pen. 13. 15.
oblegid barnu o honot y pethau hyn.
6 Oblegid [f] gwaed saint a phro-

phwydi a dywalltasant hwy, a
gwaed a roddaist iddynt i'w yfed;
canys y maent yn ei haeddu.
7 Ac mi a glywais un arall allan
g pen. 15. 3.
o'r allor yn dywedyd, Ië, [g] Ar-
glwydd Dduw Holl-alluog, cywir a
chyfiawn *yw* dy farnau di.
8 A'r pedwerydd angel a dywallt-
odd ei phïol ar yr haul; a gallu a
roed iddo i boethi dynion â thân.
‖ llosgwyd.
9 A ‖ phoethwyd y dynion â
h ad. 11, 21.
gwres mawr; a [h] hwy a gablasant
enw Duw, yr hwn sydd âg awdur-
dod ganddo ar y plâau hyn: ac nid
edifarhasant, i roi gogoniant iddo
ef.
10 A'r pummed angel a dywallt-
odd ei phïol ar orsedd-faingc y
bwystfil; a'i deyrnas ef a aeth yn
dywyll: a hwy a gnoisant eu tafod-
au gan ofid,
i ad. 9, 21.
11 Ac [i] a gablasant Dduw y nef,
o herwydd eu poenau, ac o herwydd
eu cornwydydd; ac nid edifarhas-
ant oddi wrth eu gweithredoedd.
12 A'r chweched angel a dy-
walltodd ei phïol ar yr afon fawr
k Edrych Jer. 50. 38. a 51. 36. pen. 17. 5.
Euphrates; a [k] sychodd ei dwfr hi,
fel y parottoid ffordd brenhinoedd
† Gr. *y rhai sydd o godiad haul.*
† y dwyrain.
13 Ac mi a welais dri ysbryd
aflan tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan
l pen. 12. 9.
o safn [l] y ddraig, ac allan o safn y
m pen. 19. 20. a 20. 10.
bwystfil, ac allan o enau [m] y gau-
brophwyd.
14 Canys ysprydion cythreuliaid,
n 2 Thess. 2. 9. pen. 13. 13. a 19. 20.
[n] yn gwneuthur gwyrthiau, ydynt,
y rhai sydd yn myned allan at
frenhinoedd y ddaear, a'r holl fyd,
o pen. 17. 14. a 19. 19. a 20. 8.
i'w casglu hwy i [o] ryfel y dydd hwn-
nw, *dydd* mawr Duw Hollalluog.
p Matt. 24. 43. pen. 3. 3.
15 [p] Wele, yr wyf fi yn dyfod fel
lleidr. Gwyn ei fyd yr hwn sydd yn
q 2 Cor. 5. 3. pen. 3. 4, 18.
gwylio, ac yn cadw ei ddillad, [q] fel
na rodio yn noeth, ac iddynt weled
ei anharddwch ef.
16 Ac efe a'u casglodd hwynt
y'nghyd i le a elwir yn Hebraeg,
Armagèdon.
17 A'r seithfed angel a dywalltodd
‖ fawr.
ei phïol i'r awyr; a daeth llef ‖ uchel
allan o deml y nef, oddi wrth yr
r pen. 21. 6.
orsedd-faingc, yn dywedyd, [r] Darfu.
s pen. 4. 5. a 8. 5. a 11. 19.
18 Ac [s] yr oedd lleisiau, a tharan-
au, a mellt; ac yr oedd daear-gryn
mawr, y fath ni bu er pan yw dynion
ar y ddaear, cymmaint daear-gryn,
ac mor fawr.
t pen. 14. 8.
19 A [t] gwnaethpwyd y ddinas fawr
yn dair rhan, a dinasoedd y cenhedl-
oedd a syrthiasant: a Babilon fawr
u pen. 18. 5.
[u] a ddaeth mewn côf ger bron Duw,
x Es. 51. 23. Jer. 25. 15, 16. pen. 14. 10.
[x] i roddi iddi gwppan gwin digofaint
ei lid ef.
y pen. 6. 14.
20 A [y] phob ynys a ffodd ymaith,
ac ni chafwyd y mynyddoedd.
z pen. 11. 19.
21 [z] A chenllysg mawr, ‖ fel talent-
‖ o bwys talentau.
au, a syrthiasant o'r nef ar ddynion:
a ad. 9, 11.
a [a] dynion a gablasant Dduw am bla
y cenllysg; oblegid mawr iawn
ydoedd eu pla hwynt.

PENNOD XVII.

3, 4 *Gwraig wedi ei gwisgo â phorphor ac ysgarlad, a chwppan aur yn ei llaw, yn eistedd ar y bwystfil:* 5 *yr hon yw Babilon fawr, mam pob ffieidd-dra.* 9 *Dehongliad y saith ben;* 12 *a'r deg corn.* 14 *Goruchafiaeth yr Oen.* 16 *Cospedigaeth y buttain.*

Anno DOMINI 96.

A DAETH un o'r saith angel oedd â'r saith phïol ganddynt, ac a ymddiddanodd â mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangosaf i ti farnedigaeth [a]y buttain fawr [b]sydd yn cistedd ar ddyfroedd lawer;

2 [c]Gyd â'r hon y putteiniodd brenhinoedd y ddaear, ac [d]y meddwyd y rhai sydd yn trigo ar y ddaear, gan win ei phutteindra hi.

3 Ac efe a'm dygodd i i'r diffaethwch yn yr yspryd: ac mi a welais wraig yn eistedd ar fwystfil o liw ysgarlad, yn llawn o [e]enwau cabledd, â [f]saith ben [g]iddo, a deg corn.

4 A'r wraig [h]oedd wedi ei dilladu â phorphor ac ysgarlad, ac wedi ei ‖ gwŷchu âg aur, ac â main gwerthfawr, a pherlau, a chanddi gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffieidddra ac aflendid ei phutteindra.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* enw wedi ei ysgrifenu, [i]DIRGELWCH, BABILON FAWR, MAM ‖ PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA Y DDAEAR.

6 Ac mi a welais [k]y wraig yn feddw gan waed y saint, a chan waed merthyron Iesu: a phan ei gwelais, mi a ryfeddais â rhyfeddod mawr.

7 A'r angel a ddywedodd wrthyf, Paham y rhyfeddaist? myfi a ddywedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r bwystfil sydd yn ei dwyn hi, yr hwn sydd â'r saith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwystfil a welaist, a fu, ac nid yw; a [l]bydd iddo ddyfod i fynu o'r pydew heb waelod, a [m]myned i ddistryw: a [n]rhyfeddu a wna y rhai sydd yn trigo ar y ddaear ([o]y rhai ni ysgrifenwyd eu henwau yn llyfr y bywyd er seiliad y byd) pan welont y bwystfil, yr hwn a fu, ac nid yw, ‖ er ei fod.

9 [p]Dyma y meddwl sydd â doethineb ganddo. [q]Y saith ben, saith fynydd ydynt, lle mae y wraig yn cistedd arnynt.

10 Ac y ‖ mae saith frenhin: pump a gwympasant, ac un sydd, *a'r* llall ni ddaeth etto; a phan ddêl, rhaid iddo aros ychydig.

11 A'r bwystfil, yr hwn oedd, ac nid ydyw, yntau yw yr wythfed, ac o'r saith y mae, ac i ddistryw y mae yn myned.

12 [r]A'r deg corn a welaist, deg brenhin ydynt, y rhai ni dderbyniasant frenhiniaeth etto; eithr awdurdod fel brenhinoedd, un awr, y maent yn ei dderbyn gyd â'r bwystfil.

13 Yr un meddwl sydd i'r rhai hyn, a *hwy* a roddant eu nerth a'u hawdurdod i'r bwystfil.

14 [s]Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen a'u gorchfyga hwynt: oblegid [t]Arglwydd arglwyddi ydyw, a Brenhin brenhinoedd; a'r rhai sydd gyd âg ef, *sydd* alwedig, ac etholedig, a ffyddlawn.

15 Ac efe a ddywedodd wrthyf, [u]Y dyfroedd a welaist, lle y mae y buttain yn cistedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd ‖ ac ieithoedd.

16 A'r deg corn a welaist ar y bwystfil, y rhai hyn a gasânt y buttain, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwyttânt hwy, ac [x]a'i llosgant hi â thân.

17 Canys Duw a roddodd yn eu calonnau hwynt wneuthur ei ewyllys ef, a gwneuthur yr un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas i'r bwystfil, hyd oni chyflawner geiriau Duw.

18 A'r wraig a welaist, [y]yw y ddinas fawr, sydd yn teyrnasu ar frenhinoedd y ddaear.

[a] Nah. 3. 4. pen. 19. 2.
[b] Jer. 51. 13. ad. 15.
[c] pen. 18. 3.
[d] Jer. 51. 7. pen. 14. 8. a 18. 3.
[e] pen. 13. 1.
[f] ad. 9.
[g] ad. 12.
[h] pen. 18. 12, 16.
‖ *goreuro.*
[i] 2 Thess. 2. 7.
‖ *putteindra.*
[k] pen. 18. 24.
[l] pen. 13. 1.
[m] pen. 13. 10.
[n] pen. 13. 3.
[o] pen. 13. 8.
‖ *ac a fydd.*
[p] pen. 13. 18.
[q] pen. 13. 1.
‖ *maent yn.*
[r] Dan. 7. 20. Zech. 1. 18, 19, 21. pen. 13. 1.
[s] pen. 16. 14. a 19. 19.
[t] Deut. 10. 17. 1 Tim. 6. 15. pen. 19. 16.
[u] Es. 8. 7.
‖ *a thafodau.*
[x] pen. 18. 8.
[y] pen. 16. 19.

PENNOD XVIII.

2 Cwymp Babilon: 4 gorchymyn pobl Dduw i gilio allan o honi hi: 9 brenhinoedd y ddaear, 11 gyd â'r marsiandwyr, a'r llongwyr, yn ddrwg ganddynt drosti hi: 20 y saint yn llawenychu, o achos barn Duw arni hi.

AC ar ol y pethau hyn mi a welais angel arall yn dyfod i waered o'r nef, âg awdurdod mawr ganddo; a'r ddaear a oleuwyd gan ei ogoniant ef.

2 Ac efe a lefodd yn groch â llef ‖ uchel, gan ddywedyd, [a]Syrthiodd, syrthiodd Babilon fawr honno, ac [b]aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwriaeth pob yspryd aflan, ac [c]yn gadwriaeth pob aderyn aflan ac atgas.

3 Oblegid yr holl genhedloedd [d]a yfasant o win digofaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaear a butteiniasant gyd â hi, a marchnattâwyr y ddaear a gyfoethogwyd gan ‖ amlder ei moethau hi.

4 Ac mi a glywais lef arall o'r nef yn dywedyd, [e]Deuwch allan o honi hi, fy mhobl i, fel na byddoch gydgyfrannogion o'i phechodau hi, ac na dderbynioch o'i phlâau hi.

5 Oblegid ei phechodau hi a gyrhaeddasant hyd y nef, a [f]Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

6 [g]Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi y dau cymmaint yn ol ei gweithredoedd: [h]yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddau-ddyblyg.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o ‖ ofid a galar: oblegid y mae hi yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf yn eistedd yn [i]frenhines; a gweddw nid ydwyf, a galar nis gwelaf ddim.

8 Am hynny yn un dydd y daw ei phlâau hi, *sef* marwolaeth, a galar, a newyn; a [k]hi a lwyr-losgir â thân: oblegid cryf *yw* yr Arglwydd Dduw, yr hwn sydd yn ei barnu hi.

9 Ac wylo am dani, a galaru drosti, a wna [l]brenhinoedd y ddaear, y rhai a butteiniasant, ac a fuant fyw yn foethus gyd â hi, [m]pan welont fŵg ei llosgiad hi,

10 Gan sefyll o hirbell, gan ofn ei ‖ gofid hi, a dywedyd, [n]Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, Babilon, y ddinas gadarn! oblegid mewn un awr y daeth dy farn di.

‖ *fawr.*
[a] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 14. 8.
[b] Es. 13. 21. a 21. 8. a 34. 14. Jer. 50. 39. a 51. 37.
[c] Es. 34. 11. Marc 5. 2, 3.
[d] pen. 14. 8. a 17. 2.
‖ *nerth.*
[e] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.
[f] pen. 16. 19.
[g] Ps. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. 2 Tim. 4. 14. pen. 13. 10.
[h] pen. 14. 10.
‖ *boenedigaeth.*
[i] Es. 47. 7, 8.
[k] pen. 17. 16.
[l] Ezec. 26. 16, 17. pen. 17. 2. ad. 3.
[m] ad. 18. pen. 19. 3.
‖ *phoenedigaeth.*
[n] Es. 21. 9. pen. 14. 8.

Anno DOMINI 96.

11 A [o] marchnattawyr y ddaear
a wylant ac a alarant drosti;
oblegid nid oes neb mwyach yn
prynu eu marsiandïaeth hwynt:
12 Marsiandïaeth o aur, ac arian,
a meini gwerthfawr, a pherlau, a
llïan main, a phorphor, a sidan, ac
ysgarlad, a phob coed ‖ thynon, a
phob llestr o ifori, a phob llestr o
goed gwerthfawr iawn, ac o bres,
ac *o* haiarn, ac *o* faen marmor,
13 A sinamon, a phêr-aroglau,
ac ennaint, a thus, a gwin, ac olew,
a pheilliaid, a gwenith, ac ysgrubl-
iaid, a defaid, a meirch, a cherbyd-
au, a ‖ chaeth-weision, ac [p] eneidiau
dynion.
14 A'r aeron a chwennychodd
dy enaid, a aethant ymaith oddi
wrthyt, a phob peth danteithiol
a gwŷch a aethant ymaith oddi
wrthyt; ac ni chai hwynt ddim
mwyach.
15 Marchnattâwyr y pethau hyn,
y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a
safant o hirbell oddi wrthi, gan ofn
ei ‖ gofid hi, gan wylo a galaru,
16 A dywedyd, Gwae, gwae, y
ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd
wedi ei gwisgo â llïan main, a
phorphor, ac ysgarlad, ac wedi ei
‖ gwŷchu âg aur, a meini gwerth-
fawr, a pherlau!
17 Oblegid mewn un awr yr an-
rheithiwyd cymmaint cyfoeth. A
[r] phob llong-lywydd, a phob cwm-
peini mewn llongau, a llongwyr, a
chynnifer ag y sydd â'u gwaith ar y
môr, a safasant o hirbell,
18 Ac a lefasant, [s] pan welsant
fŵg ei llosgiad hi, gan ddywedyd,
[t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr
honno!
19 A [u] hwy a fwriasant lwch ar
eu pennau, ac a lefasant, gan wylo
a galaru, *a* dywedyd, Gwae, gwae,
y ddinas fawr honno, yn yr hon y
cyfoethogodd yr holl rai oedd
ganddynt longau ar y môr, ‖ trwy
ei chost hi! oblegid mewn un awr
yr anrheithiwyd *hi*.
20 [x] Llawenhâ o'i phlegid hi, y
nef, a chwi, apostolion sanctaidd a
phrophwydi; oblegid ‖ [y] dïalodd
Duw arni drosoch chwi.
21 Ac angel cadarn a gododd faen
megis maen melin mawr, ac a'i
bwriodd i'r môr, gan ddywedyd,
[z] Fel hyn gyd â rhuthr y teflir Ba-
bilon y ddinas fawr, ac ni cheir hi
mwyach.
22 A [a] llais telynorion, a cherdd-
orion, a phibyddion, ac udganwyr,
ni chlywir ynot mwyach; ac un
crefftwr, o ba grefft bynnag *y bo*,
ni cheir ynot mwyach; a thrwst
maen melin ni chlywir ynot mwy-
ach;
23 A llewyrch canwyll ni welir
ynot mwyach; a llais prïodas-fab
a phrïodas-ferch ni chlywir ynot
mwyach: oblegid [b] dy farchnattâ-
wyr di oedd wŷr mawr y ddaear;
oblegid trwy dy swyn-gyfaredd di y
twyllwyd yr holl genhedloedd.
24 Ac [c] ynddi y caed gwaed pro-
phwydi a saint, a phawb a'r a ladd-
wyd ar y ddaear.

[o] Ezec. 27. 27-36. ad. 3.
‖ *peraidd.*
‖ *chyrph.*
[p] Ezec. 27. 13.
‖ *phoenedigaeth.*
[q] pen. 17. 4.
‖ *goreuro.*
[r] Es. 23. 14. Ezec. 27. 29.
[s] ad. 9.
[t] pen. 13. 4.
[u] Jos. 7. 16. Job 2. 12.
‖ *o herwydd ei thraul hi.*
[x] Es. 44. 23. a 49. 13. Jer. 51. 48.
‖ *barnodd Duw eich barn chwi allan o honi hi.*
[y] Luc 11. 49, 50. pen. 19. 2.
[z] Jer. 51. 64.
[a] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13.
[b] Es. 23. 8.
[c] pen. 17. 6.

PENNOD XIX.

1 Clodfori Duw yn y nefoedd, am farnu y buttain fawr, a dial gwaed ei saint. 7 Prïodas yr Oen. 10 Yr angel heb fynnu ei addoli. 17 Galw yr ehediaid i'r lladdfa fawr.

AC ar ol y pethau hyn mi a
glywais megis llef uchel gan
dyrfa fawr yn y nef, yn dywedyd,
Aleluia: [a] Iachawdwriaeth, a go-
goniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r
Arglwydd ein Duw ni:
2 Oblegid [b] cywir a chyfiawn *yw*
ei farnau ef: oblegid efe a farnodd
y buttain fawr, yr hon a lygrodd
y ddaear â'i phutteindra, ac [c] a
ddïalodd waed ei weision ar ei llaw
hi.
3 Ac eilwaith y dywedasant, Ale-
luia. [d] A'i mŵg hi a gododd yn
oes oesoedd.
4 A syrthiodd [e] y pedwar henur-
iad ar hugain, a'r pedwar anifail i
lawr, ac a addolasant Dduw, yr
hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-
faingc; gan ddywedyd, Amen;
Aleluia.
5 A llef a ddaeth allan o'r orsedd-
faingc, yn dywedyd, Moliennwch
ein Duw ni, ei holl weision ef, a'r
rhai ydych yn ei ofni ef, bychain a
mawrion hefyd.
6 Ac mi a glywais megis llef tyrfa
fawr, ac megis llef dyfroedd lawer,
ac megis llef taranau cryfion, yn dy-
wedyd, Aleluia: [f] oblegid teyrnas-
odd yr Arglwydd Dduw Holl-alluog.
7 Llawenychwn, a gorfoleddwn,
a rhoddwn ogoniant iddo ef:
oblegid daeth [g] prïodas yr Oen, a'i
wraig ef a'i parottôdd ei hun.
8 A [h] chaniattâwyd iddi gael ei
gwisgo â llïan main glân a disglaer:
canys y llïan main ydyw cyfiawnder
y saint.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ysgrifena, [i] Bendigedig *yw* y rhai a
elwir i swpper neithior yr Oen.
Ac efe a ddywedodd wrthyf, [k] Gwir
eiriau Duw yw y rhai hyn.
10 Ac [l] mi a syrthiais wrth ei draed
ef, i'w addoli ef. Ac efe a ddywed-
odd wrthyf, [m] Gwel na *wnelych hyn:*
cyd-was ydwyf i ti, ac i'th frodyr
[n] y rhai sydd ganddynt dystiolaeth
Iesu. Addola Dduw: canys tyst-
iolaeth Iesu ydyw yspryd y bro-
phwydoliaeth.
11 Ac mi a welais y nef yn agored;
ac wele [o] farch gwŷn; a'r hwn oedd
yn eistedd arno a elwid [p] Ffyddlawn
a Chywir, ac mewn cyfiawnder y
mae efe yn barnu ac yn rhyfela.
12 [q] A'i lygaid *oedd* fel fflam dân,
ac ar ei ben yr oedd coronau lawer:
ac yr oedd ganddo enw yn ysgrifen-
edig, yr hwn ni wyddai neb ond efe
ei hun:
13 Ac [r] *yr oedd* wedi ei wisgo â
gwisg wedi ei throchi mewn gwaed:
a gelwir ei enw ef, [s] Gair Duw.
14 A'r lluoedd oedd yn y nef a'i
canlynasant ef ar feirch gwŷnion,
[t] wedi eu gwisgo â llïan main, gwŷn,
a glân.
15 Ac [u] allan o'i enau ef yr oedd
yn dyfod gleddyf llym, i daro y
cenhedloedd âg ef: ac efe [x] a'u
bugeilia hwynt â gwïalen haiarn:

Anno DOMINI 96.

[a] pen. 7. 10. a 12. 10.
[b] pen. 15. 3. a 16. 7.
[c] Deut. 32. 43. pen. 13. 20.
[d] Es. 34. 10. pen. 14. 11. a 18. 9, 18.
[e] pen. 4. 4, 6.
[f] pen. 11. 15. a 12. 10.
[g] Matt. 22. 2. a 25. 10.
[h] Ps. 45. 13, 14. Ezec. 16. 10. pen. 3. 18. a 21. 2, 9.
[i] Matt. 22. 2. Luc 14. 15.
[k] pen. 21. 5. a 22. 6.
[l] pen. 22. 8.
[m] Act. 10. 26. a 14. 14. pen. 22. 9.
[n] 1 Ioan 5. 10. pen. 12. 17.
[o] pen. 6. 2.
[p] pen. 3. 14.
[q] pen. 1. 14. a 2. 18.
[r] Es. 63. 2, 3.
[s] Ioan 1. 1. 1 Ioan 5. 7.
[t] Matt. 28. 3. pen. 4. 4. a 7. 9.
[u] pen. 1. 16. ad. 21.
[x] Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 12. 5.

Anno DOMINI 96.

ac [y] efe sydd yn sathru cerwyn win
digofaint a llid Duw Hollalluog.
16 Ac y mae ganddo ar ei wisg,
ac ar ei forddwyd enw wedi ei ys-
grifenu, [z] BRENHIN BRENHIN-
OEDD, AC ARGLWYDD AR-
GLWYDDI.
17 Ac mi a welais angel yn sefyll
yn yr haul; ac efe a lefodd â llef
‖ uchel, gan ddywedyd wrth yr
holl adar oedd yn ehedeg ‖ trwy
ganol y nef, [a] Deuwch ac ymgesgl-
wch ynghyd i swpper y Duw mawr;
18 Fel y bwyttâoch gig brenhin-
oedd, a chig pen-capteniaid, a chig
y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai
sydd yn eistedd arnynt, a chig holl
ryddion a chaethion, a bychain a
mawrion.
19 Ac mi a welais y bwystfil a
brenhinoedd y ddaear, a'u lluoedd
wedi ymgynnull ynghyd i wneuth-
ur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn
eistedd ar y march, ac yn erbyn ei
lu ef.
20 A daliwyd y bwystfil, a chyd
âg ef [b] y gau-brophwyd, yr hwn a
wnaeth wyrthiau ger ei fron ef,
trwy y rhai y twyllodd efe y rhai a
dderbyniasent nôd y bwystfil, [c] a'r
rhai a addolasent ei ddelw ef.
[d] Yn fyw y bwriwyd hwy ill dau i'r
llyn tân [e] yn llosgi â brwmstan.
21 A'r lleill a laddwyd â [f] chleddyf
yr hwn oedd yn eistedd ar y march,
yr hwn oedd yn dyfod allan o'i
enau ef: a'r holl adar a gawsant eu
gwala o'u cig hwynt.

[y] Es. 63. 3. pen. 14. 19, 20.
[z] Dan. 2. 47. 1 Tim. 6. 15. pen. 17. 14.
‖ *fawr.*
‖ *y'nghanol.*
[a] Ezec. 39. 18.
[b] pen. 20. 10.
[c] pen. 13. 15.
[d] pen. 20. 10. Edrych Dan. 7. 11.
[e] pen. 14. 10.
[f] pen. 17. 16.

PENNOD XX.

2 Rhwymo Satan dros fil o flynyddoedd. 5 Yr adgyfodiad cyntaf: 6 mai gwyn eu byd y rhai sydd iddynt gyfran ynddo. 7 Gollwng Satan yn rhydd drachefn. 8 Gog a Magog. 10 Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmstan. 12 Yr adgyfodiad diweddaf cyffredinol.

AC mi a welais angel yn disgyn
o'r nef, a [a] chanddo agoriad y
pydew diwaelod, a chadwyn fawr
yn ei law.
2 Ac efe a ddaliodd [b] y ddraig, yr
hen sarph, yr hon yw diafol a
Satan, ac a'i rhwymodd ef *dros* fil
o flynyddoedd,
3 Ac a'i bwriodd ef i'r pydew
diwaelod, ac a gauodd arno, ac a
seliodd arno ef, [c] fel na thwyllai efe
y cenhedloedd mwyach, nes cyf-
lawni y mil o flynyddoedd: ac ar
ol hynny rhaid yw ei ollwng ef yn
rhydd *dros* ychydig amser.
4 Ac mi a welais [d] orsedd-feinge-
iau, a hwy a eisteddasant arnynt, a
[e] barn a roed iddynt hwy: ac *mi a
welais* [f] eneidiau y rhai a dorrwyd
eu pennau am dystiolaeth Iesu, ac
am air Duw, [g] a'r rhai ni addolasent
y bwystfil [h] na'i ddelw ef, ac ni
dderbyniasent ei nôd ef ar eu tal-
cennau, neu ar eu dwylaw; a hwy
a fuant fyw ac [i] a deyrnasasant gyd
â Christ fil o flynyddoedd.
5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant
fyw drachefn, nes cyflawni y mil
blynyddoedd. Dyma yr adgyfodiad
cyntaf.
6 Gwynfydedig a sanctaidd *yw*
yr hwn sydd â rhan iddo yn yr
adgyfodiad cyntaf: y rhai hyn nid

[a] pen. 1. 18.
[b] pen. 12. 9. Edrych 2 Petr 2. 4.
[c] pen. 16. 14, 16. ad. 8.
[d] Dan. 7. 9, 22, 27. Matt. 19. 28. Luc 22. 30.
[e] 1 Cor. 6. 2, 3.
[f] pen. 6. 9.
[g] pen. 13. 12.
[h] pen. 13. 15, 16.
[i] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. pen. 5. 10.

oes i'r [k] ail farwolaeth awdurdod
arnynt, eithr hwy a fyddant [l] offeir-
iaid i Dduw ac i Grist, ac a deyrn-
asant gyd âg ef fil o flynyddoedd.
7 A phan gyflawner y mil blyn-
yddoedd, gollyngir Satan allan o'i
garchar;
8 Ac efe a â allan i dwyllo y cen-
hedloedd sydd ym mhedair congl y
ddaear, [m] Gog a Magog, [n] i'w casglu
hwy ynghyd i ryfel; rhif y rhai
sydd fel tywod y môr.
9 A hwy a aethant i fynu ar led
y ddaear, ac a amgylchasant wersyll
y saint, a'r ddinas anwyl: a thân a
ddaeth oddi wrth Dduw i waered
o'r nef, ac a'u hysodd hwynt.
10 A diafol, yr hwn oedd yn eu
twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llyn o
dân a brwmstan, [o] lle *y mae* y
bwystfil a'r gau brophwyd; ‖ a
[p] hwy a boenir ddydd a nos, yn oes
oesoedd.
11 Ac mi a welais orsedd-fainge
wen fawr, a'r hwn oedd yn eistedd
arni, oddi wrth wyneb yr hwn y
ffodd [q] y ddaear a'r nef; a lle ni
chafwyd iddynt.
12 Ac mi a welais y meirw, fych-
ain a mawrion, yn sefyll ger bron
Duw; [r] a'r llyfrau a agorwyd: [s] a
llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw
llyfr y bywyd: a barnwyd y meirw
wrth y pethau oedd wedi eu hys-
grifenu yn y llyfrau, [t] yn ol eu
gweithredoedd.
13 A rhoddodd y môr i fynu y
meirw oedd ynddo; a marwolaeth
‖ ac uffern a roddasant i fynu y
meirw oedd ynddynt hwythau: a
hwy a farnwyd bob un yn ol eu
gweithredoedd.
14 A [u] marwolaeth ac uffern a
fwriwyd i'r llyn o dân. [x] Hon yw
yr ail farwolaeth.
15 A phwy bynnag ni chafwyd
wedi ei ysgrifenu yn llyfr y bywyd,
bwriwyd ef i'r llyn o dân.

[k] pen. 2. 11. a 21. 8.
[l] Es. 61. 6. 1 Petr 2. 9. pen. 1. 6. a 5. 10.
[m] Ezec. 38. 2. a 39. 1.
[n] pen. 16. 14.
[o] pen. 19. 20.
‖ *ac y poenir hwynt.*
[p] pen. 14. 10.
[q] 2 Petr 3. 7, 10, 11.
[r] Dan. 7. 10.
[s] pen. 3. 5. a 13. 8. a 21. 27.
[t] Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. pen. 2. 23.
‖ *a'r bedd.*
[u] 1 Cor. 15. 26, 54, 55.
[x] pen. 21. 8.

PENNOD XXI.

1 Nef newydd, a daear newydd. 10 Jerusalem nefol, a'i chyflawn bortreiad. 23 Nid rhaid iddi wrth haul: gogoniant Duw yw ei goleuni hi: 24 brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu cyfoeth iddi hi.

AC [a] mi a welais nef newydd, a
daear newydd: canys y nef
gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth
heibio; a'r môr nid oedd mwyach.
2 A myfi Ioan a welais [b] y ddinas
sanctaidd, Jerusalem newydd, yn
dyfod oddi wrth Dduw i waered
o'r nef, wedi ei pharottôi [c] fel prï-
odas-ferch wedi ei thrwsio i'w gwr.
3 Ac mi a glywais lef ‖ uchel
allan o'r nef, yn dywedyd, Wele,
y mae [d] pabell Duw gyd â dynion,
ac efe a drig gyd â hwynt, a hwy
a fyddant bobl iddo ef, a Duw ei
hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd*
yn Dduw iddynt.
4 [e] Ac fe sych Duw ymaith bob
deigr oddi wrth eu llygaid hwynt;
a [f] marwolaeth ni bydd mwyach,
[g] na ‖ thristwch, na llefain, na
phoen ni bydd mwyach: oblegid y
pethau cyntaf a aeth heibio.
5 A dywedodd [h] yr hwn oedd yn
eistedd ar yr orsedd-fainge, [i] Wele,

[a] Es. 65. 17. a 66. 22. 2 Petr 3. 13.
[b] Es. 52. 1. Gal. 4. 26. Heb. 11. 10. a 12. 22. a 13. 14. pen. 3. 12.
[c] Es. 61. 10. 2 Cor. 11. 2.
‖ *fawr.*
[d] Lef. 26. 11, 12. Ezec. 43. 7. 2 Cor. 6. 16. pen. 7. 15.
[e] Es. 25. 8. pen. 7. 17.
[f] 1 Cor 15. 26, 54.
[g] Es. 35. 10.
‖ *galar.*
[h] pen. 4. 2. a 20. 11.
[i] Es. 43. 19. 2 Cor. 5. 17.

Anno DOMINI 96.

yr wyf yn gwneuthur pob peth yn
newydd. Ac efe a ddywedodd
wrthyf, Ysgrifena: canys y mae
k pen. 19. 9. [k] y geiriau hyn yn gywir ac yn
ffyddlawn.
l pen. 16. 17. 6 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
m pen. 1. 8. a 22. 13. [l] Darfu. [m] Myfi yw Alpha ac O-
mega, y dechreu a'r diwedd. [n] I'r
n Es. 55. 1. Ioan 4. 10,14. a 7. 37. pen. 22. 17. hwn sydd sychedig, y rhoddaf o
ffynnon dwfr y bywyd yn rhad.
7 Yr hwn sydd yn gorchfygu, a
‖ y pethau hyn. etifedda ‖ bob peth: ac [o] mi a
o Heb. 8. 10. fyddaf iddo ef yn Dduw, ac yntau
a fydd i minnau yn fab.
p 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. pen. 22. 15. 8 [p] Ond i'r rhai ofnog, a'r digred,
a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r put-
teinwyr, a'r swyn-gyfareddwyr, a'r
eilun-addolwyr, a'r holl gelwydd-
wyr, *y bydd* eu rhan yn [q] y llyn
q pen. 20.14,15. sydd yn llosgi â thân a brwmstan:
yr hwn yw yr ail farwolaeth.
r pen. 15.1,6,7. 9 A daeth attaf un o'r [r] saith
angel yr oedd y saith phiol ganddynt
yn llawn o'r saith bla diweddaf, ac
a ymddiddanodd â mi, gan ddy-
wedyd, Tyred, mi a ddangosaf i ti
s pen. 19. 7. [s] y briodas-ferch, gwraig yr Oen.
t pen. 1. 10. a 17. 3. 10 Ac efe a'm dug i ymaith [t] yn
yr yspryd i fynydd mawr ac uchel,
u ad. 2. ac a ddangosodd i mi [u] y ddinas
fawr, Jerusalem sanctaidd, yn dis-
gyn allan o'r nef oddi wrth Dduw,
11 A gogoniant Duw ganddi:
a'i goleu hi *oedd* debyg i faen o'r
gwerthfawroccaf, megis maen jas-
pis, yn loyw fel grisial;
12 Ac iddi fur mawr ac uchel, *ac*
x Ezec. 48. 31. iddi [x] ddeuddeg porth, ac wrth y
pyrth ddeuddeg angel, ac enwau
wedi eu hysgrifenu arnynt, y rhai yw
enwau deuddeg llwyth plant Israel.
13 O du y dwyrain, tri phorth;
o du y gogledd, tri phorth; o du
y dehau, tri phorth; o du y gor-
llewin, tri phorth.
14 Ac *yr oedd* mur y ddinas a
‖ arnynt. deuddeg sylfaen iddo, ac ‖ [y] ynddynt
y Matt. 16 18. Eph. 2 20 enwau deuddeg apostol yr Oen.
15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â
z Ezec. 40. 3. pen. 11. 1. mi, [z] oedd â chorsen aur ganddo, i
fesuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i
mur.
16 A'r ddinas sydd wedi ei gosod
yn bedeirongl, a'i hŷd sydd gym-
maint a'i lled. Ac efe a fesurodd
y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeng
mil o ystadau. A'i hŷd, a'i lled,
a'i huchder, sydd yn ogymmaint.
17 Ac efe a fesurodd ei mur hi
yn gant *a* phedwar cufydd *a* deu-
gain, wrth fesur dyn, hynny yw,
eiddo yr angel.
18 Ac adeilad ei mur hi oedd o
faen jaspis: a'r ddinas *oedd* aur
pur, yn debyg i wydr gloyw.
19 A seiliau mur y ddinas *oedd*
wedi eu harddu â phob rhyw faen
gwerthfawr. Y sail cyntaf *oedd*
faen jaspis; yr ail, saphir; y try-
dydd, chalcedon; y pedwerydd,
smaragdus;
20 Y pummed, sardonyx; y
chweched, sardius; y seithfed,
chrysolithus; yr wythfed, beryl;
y nawfed, topazion; y degfed,
chrysoprasus; yr unfed ar ddeg,
hyacinthus; y deuddegfed, ame-
thystus.

Anno DOMINI 96.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg
perl *oeddynt;* a phob un o'r pyrth
oedd o un perl: a heol y ddinas
oedd aur pur, fel gwydr gloyw. a Es. 24. 23. a 60. 19.
22 A theml ni welais ynddi:
canys yr Arglwydd Dduw Holl- b pen. 22. 5.
alluog, a'r Oen, yw ei theml hi. c Es. 60. 3, 5. a 66. 12.
23 [a] A'r ddinas nid rhaid iddi
wrth yr haul, na'r lleuad i oleuo d Es. 60. 11.
ynddi: [b] canys gogoniant Duw a'i e Es. 60. 20. Zech. 14. 7. pen. 22. 5.
goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw*
yr Oen. f Es. 35. 8. a 52. 1. a 60. 21. Joel 3. 17. pen. 22. 14, 15.
24 [c] A chenhedloedd y rhai cad-
wedig a rodiant yn ei goleuni hi:
ac y mae brenhinoedd y ddaear yn
dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd
iddi hi.
25 [d] A'i phyrth hi ni cheuir ddim ‖ A phob peth aflan, ac yn gwneuthur ffieidd-dra a chelwydd, nid â ddim i mewn iddi: ond, &c.
y dydd: canys [e] ni bydd nos yno.
26 A hwy a ddygant ogoniant ac
anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.
27 [f] ‖ Ac nid â i mewn iddi ddim
aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-
dra, na chelwydd: ond y rhai sydd
wedi eu hysgrifenu [g] yn llyfr bywyd g Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12.
yr Oen.

PENNOD XXII.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd.* 5 *Duw sydd oleuni i'w ddinas ei hun.* 9 *Yr angel heb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddi wrtho ef.*

AC efe a ddangosodd i mi [a] afon a Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8.
bur o ddwfr y bywyd, disglaer
fel grisial, yn dyfod allan o orsedd-
faingc Duw, a'r Oen.
2 ‖ [b] Y'nghanol ei heol hi, ac o ‖ Neu, Yn y canol, yr heol a'r afon o'r adau du, yr oedd pren y bywyd, yn dwyn deuddeg cnwd bob mis yn rhoddi ei gnwd.
ddau tu yr afon, *yr oedd* [c] pren y
bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw*
ffrwyth, bob mis yn rhoddi ei
ffrwyth: a dail y pren *oedd* i
iachâu y cenhedloedd.
3 A [d] phob melldith ni bydd
mwyach: ‖ ond gorsedd-faingc
Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i
weision ef a'i gwasanaethant ef, b Ezec. 47. 12. pen. 21. 21.
4 A [e] hwy a gânt weled ei wyneb c Gen. 2. 9. pen. 2. 7.
ef; [f] a'i enw ef *a fydd* yn eu tal-
cennau hwynt: d Zech. 14. 11.
5 [g] Ac ni bydd nos yno: ac nid ‖ a.
rhaid iddynt wrth ganwyll, na e Matt. 5. 8. 1 Cor. 13. 12. Ioan 3. 2.
goleuni haul; oblegid [h] y mae yr
Arglwydd Dduw yn goleuo idd-
ynt: a hwy a deyrnasant yn oes f pen. 3. 12. a 14. 1.
oesoedd. g pen. 21. 23, 25.
6 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi,
[i] Y geiriau hyn *sydd* ffyddlawn a h Ps. 36. 9.
chywir. Ac Arglwydd Dduw y i pen. 19. 9. a 21. 5.
prophwydi sanctaidd [k] a ddanfon-
odd ei angel i ddangos i'w wasan- k pen. 1. 1.
aethwyr y pethau sydd raid iddynt
fod ar frys.
7 [l] Wele, yr wyf yn dyfod ar l pen. 3. 11.
frys: [m] gwyn ei fyd yr hwn sydd m pen. 1. 3.
yn cadw geiriau prophwydoliaeth
y llyfr hwn.
8 A myfi Ioan a welais y pethau
hyn, ac a'*u* clywais. A phan ddar-
fu i mi glywed a gweled, [n] mi a n pen. 19. 10.
syrthiais i lawr i addoli ger bron
traed yr angel oedd yn dangos i mi
y pethau hyn.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi,
[o] Gwel na *wnelych:* canys cyd- o pen. 19. 10.
was ydwyf i ti, ac i'th frodyr y
prophwydi, ac i'r rhai sydd yn
cadw geiriau y llyfr hwn. Addola p Dan. 8. 26. a 12. 4.
Dduw.
10 [p] Ac efe a ddywedodd wrthyf pen. 10. 4.

Anno DOMINI 96.

fi, Na selia eiriau prophwydoliaeth
y llyfr hwn: [q] oblegid y mae yr
amser yn agos.
11 [r] Yr hwn sydd anghyfiawn,
bydded anghyfiawn etto; a'r hwn
sydd frwnt, bydded frwnt etto;
a'r hwn sydd gyfiawn, bydded gyf-
iawn etto; a'r hwn sydd sanctaidd,
bydded sanctaidd etto.
12 Ac wele, yr wyf yn dyfod ar
frys; [s] a'm gwobr *sydd* gyd â mi,
i roddi [t] i bob un fel y byddo ei
waith ef.
13 [u] Myfi yw Alpha ac Omega,
y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r
diweddaf.
14 Gwyn eu byd y rhai sydd yn
gwneuthur ei orchymynion ef, fel
y byddo iddynt ‖ fraint ym mhren
y bywyd, ac y gallont fyned i mewn
trwy y pyrth i'r ddinas.
15 [x] Oddi allan *y mae* y cwn, a'r
swyn-gyfareddwyr, a'r putteinwyr,
a'r llofruddion, a'r eilun-addolwyr,
a phob un a'r sydd yn caru ac yn
gwneuthur celwydd.
16 [y] Myfi Iesu a ddanfonais fy
angel i dystiolaethu i chwi y pethau
hyn yn yr eglwysi. [z] Myfi yw
Gwreiddyn a Hiliogaeth Dafydd,
a'r [a] Seren fore eglur.
17 Ac y mae yr Ysbryd a'r
briodas-ferch yn dywedyd, Tyred.
A'r hwn sydd yn clywed, dywed-
ed, Tyred. [b] A'r hwn sydd â
syched arno, deued: a'r hwn sydd
yn ewyllysio, cymmered ddwfr y
bywyd yn rhad.
18 Canys yr wyf fi yn tystiol-
aethu i bob un sydd yn clywed
geiriau prophwydoliaeth y llyfr
hwn, [c] Os rhydd neb *ddim* at y
pethau hyn, Duw a rydd atto ef y
plâau sydd wedi eu hysgrifenu yn
y llyfr hwn:
19 Ac o thynn neb ymaith *ddim*
oddi wrth eiriau llyfr y brophwydol-
iaeth hon, [d] Duw a dynn ymaith ei
ran ef ‖ allan o lyfr y bywyd, ac
allan o'r ddinas sanctaidd, ac *oddi
wrth* y pethau sydd wedi eu hys-
grifenu yn y llyfr hwn.
20 Yr hwn sydd yn tystiolaethu y
pethau hyn, sydd yn dywedyd, Yn
wir, yr wyf yn dyfod ar frys. Amen.
Yn wir, tyred Arglwydd Iesu.
21 [e] Gras ein Harglwydd ni Iesu
Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[q] Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 1. 3.
[r] 2 Tim. 3. 13.
[s] Es. 40. 10. a 62. 11.
[t] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. Matt. 16. 27.
[u] Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 1. 8, 11. a 21. 6.
‖ *gyfiawnder*, neu, *awdurdod.*
[x] 1 Cor. 6. 9, 10. Gal. 5. 21. Col. 3. 6. pen. 9. 20, 21. a 21. 8.
[y] pen. 1. 1.
[z] pen. 5. 5.
[a] Num. 24. 17. Zech. 6. 12. 2 Petr 1. 19. pen. 2. 28.
[b] Es. 55. 1. pen. 21. 6.
[c] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6.
[d] Exod. 32. 33. Ps. 69. 28.
‖ *oddi wrth bren y bywyd.*
[e] Rhuf. 16. 20, 24. 2 Thess. 3. 18.

[939]

DIWEDD.

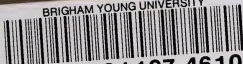
DATE DUE

APR 25 1997

APR 12 1999

DEC 03 2016

DEMCO, INC. 38-2971

BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY
3 1197 21197 4610

